

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జనవరి 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 1

విడిసత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జనవరి 1956

స్వనిషయముము	...	1
మఖానుమానము	శ్రీకొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు...	3
అంతర్వత్ని	ఉపశ్రీ	6
నాగార్జునుడు	శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు	20
శిథిలావయం	శ్రీ లంగర సూర్యారావు	23
నస్తానపీఠన్న	శ్రీ పొమ్మిరెడ్డిలి సూర్యారావు	33
కణ్ణాటనసంగీతము	శ్రీ కె. సుబ్బరామస్వ	37
ఎకాదశాద్విప మృత్యువు	బీవెనప్రభాత	44
అనతారిక	"శిష్యము"	60
నాట్యభాషా వార్తాకములు	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	65
స్వాగతం—త్యాగం	శ్రీ కొమ్మూరి శేణుగోపాలరావు	70
"ముగ్ధశ్శిష్యుని"	శ్రీ కేసవరపు వేంకట	
సంపాద : విశ్వనాథ	రామకోటిశాస్త్రి	83
కలగూరగంప	...	92
గ్రంథ విమర్శనము	...	98

అచార్య నాగార్జునులు

ఇది నాగార్జున స్మారకార్చన ప్రతిష్ఠాపనకు సంబంధించిన శిల్పమునకు ప్రతిరూపం. ఈ శిల్పమునకు (క్రీ. శ. 2, 3 శతాబ్దాల ప్రాంతం) బౌద్ధ మతం నుండి ప్రభావం ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. నైనా బౌద్ధ చిత్రకళా శైలిని అనుసరించి ఈ శిల్పమును చేయబడినట్లు తెలుస్తుంది. బౌద్ధ చిత్రమున నైనా సుండితులకుగానె వ్రాసిన బౌద్ధమునకు కీ. శ. 4వ, 5వ శతాబ్దాల బౌద్ధ కళాశైలిగా తిరిగి ఇది భారతీయమునకు వచ్చింది.

స్వ విషయము

భారతి ముప్పుయిరెండు స్వర్ణసంక్రాంతులను అధిగమించి ముప్పుయి మూసినదేట అడుగుబెట్టింది. గత జన్మదినసంచిక తదాదీ స్వతంత్రాధిక ప్రజల పురోగమనావసరాల దృష్ట్యా భారతిలో ఒక నూతన పరిణామాన్ని తీసుకురావటానికి ప్రయత్నించుతూ వచ్చాం. ఆశించిన అవధికి ఫలితాలను సాధించ లేకపోయినా యీ ఉద్యమాంకురాన్ని అభినందించుతూ పలువురు లేఖలు వ్రాశారు. వా రందరికీ ప్రత్యేక ప్రత్యేకంగా కృతజ్ఞత తెలుపలేక పోయాం. ఇందుకు క్షంతవ్యులం.

ఈ శుభసమయంలో ఈ ఉద్యమలక్ష్యాన్ని చటం ఉచిత ము తోస్తుంది. ప్రాచీన భారతీయ విజ్ఞానరంగంలో సమాలోచన వృత్తికి ఎన్నడూ అనరోధ ముండేది కాదు. అలాంటి అవరోధమే వ్రంతు భారతీయ విజ్ఞాన జయ స్తంభములైన దర్శనశాస్త్రముల అవతరణకే అవకాశ ముండేది కాదు. కాని భారతజాతికి బానిసత్వం తటస్థించిన అనంతరదశలో మహమ్మదీయాది వైదేశిక పరిపాలకులు దౌర్జన్యపథాలలో మన విజ్ఞానసంస్కృతుల నణచివేసి వారి మత సాంస్కృతిక సంప్రదాయాలను బలవంతంగా భారతప్రజల నెత్తినవేసి దుద్దటానికి ప్రయత్నించిన కాలక్షాంధ్రా భారతీయ విజ్ఞానం ఆత్మరక్షణార్థం తనచుట్టూ తానే ప్రమాణశాసనముల కంచుకోట నొకదాన్ని నిర్మించుకుని సమాలోచన వృత్తికి స్వస్తి చెప్పి తన పురోగమనాన్ని తానే అరికట్టుకుంది.

ఇప్పుడు మనం సర్వస్వతంత్రులుగా వున్నా, బానిసదశలో యేర్పడిన ఈ మనఃస్థితి ఇంకా మన్ని వదలటం లేదు. ఇది మన పురోగమనాన్ని యెడనెడ అరికట్టివేస్తున్నది. ఏ నూతనోద్యమాని కుషక్రమించాలన్నా మనం భయభ్రాంతుల మవుతున్నాం.

మనకు భవిష్యత్తువుండాలంటే ఈ సమాలోచనవృత్తిని విస్తృతావధిని పెంపొందించుకోవలసి వుంది. అధునాతనశాస్త్రీయవిజ్ఞానవ్యాప్తి ఇందుకు ప్రథమసోపానం.

సాహిత్యసంస్కృతులకూ శాస్త్రీయవిజ్ఞానానికి సంబంధమేమిటనేవారు కొందరున్నారు. శాస్త్రీయవిజ్ఞానప్రాతిపదికలపై నిర్మింపబడని సాహిత్యసంస్కృతులు పేకమేడలవలె యే చిన్నగాలివేసినా ఛిన్నాభిన్నమైపోతాయి.

ఈ సత్యాన్ని దృష్టిలోవుంచుకుని, దేశోద్ధారకుడు చూపిన వెలుగుబాటను పరిక్రమించుతూ, సాహిత్యసంస్కృతులకు దోహదంగా శాస్త్రీయవిజ్ఞానాన్ని కూడా ప్రజాబాహుళ్యంలోకి వ్యాపింపచేయటానికీ, నిర్దుష్టమైనసమాలోచనవృత్తిని పెంపొందజేయటానికీ ప్రయత్నించుతున్నాం. ఈ ఉద్యమానికి వివిధ విజ్ఞాన శాఖలలో సంఘన్నులయిన మహాద్వాధరచయితల సహకారం విస్తృతావధిని లభించగలదని ఆశించుతున్నాము.

తమ అమూల్యరచనలతోనూ చిత్రాలతోనూ భారతిని అలంకరించుతూ భారతిని ఇట్టి సమున్నతస్థాయిలో నిర్వహించటానికి కారణభూతులౌతున్న సర్వాంధ్ర రచయితలకూ, కళాకారులకూ, సారస్వతాభిమానులైన పాఠకులకూ మా కృతజ్ఞత.

మ ఖా ను యా న ము

శ్రీ కొ మా ం డూ రు కృష్ణ మా చా ర్యు లు

ఉద గయనంబు వీడి తన యుజ్జ్వలతం దిగనాడి శాంతుడై
యదనున దక్షిణాయనమునందు వెలుంగు దినేశు కైవడిన్
బాదలె యదూర్వహుండు తన మూపులు రెండును బొంగ నాహలా
యుధుడును దృఢుడయ్యె హరియున్ సమకట్టె మఖానుయానమున్.

ఆ యాధిష్ఠిరరాజసూయ మఖరక్షాపేక్ష వైత్యారి సు
శ్రీయుక్తిం జనువేళ భోజ యదువృష్టిశాంధకా నీక యో
ధాయత్తంబయి జైత్రయాత్ర నడచెన్ హస్త్యశ్వపాదాత భా
రాయాసానత భోగిభోగ చలి తాహార్యావసీ చక్రమై.

రాకా శశాంక నిర్మల సితచ్ఛత్ర సం
ఛాదితంబయ్యె దిక్పక్రవాళ
మురుహేమదండ చామర యుగ్మకోద్యేల
చంద్రిక లుభయ పార్శ్వముల బాదలె
పటురత్నజాల దీప్ర ప్రభాపటల కి
ర్మిరితంబయ్యె కిరీట దీప్తి
బాలార్కబింబ ప్రభా భానమానమై
కాస్తుభ మొప్పె వక్షస్థలమున
హేమకోణాభిహత సముద్దామ కాంస్య
భేరి కాభాంకృతులతోడ విజయపటహ
శంఖకాహళ జయశబ్ద సాంద్రఘోష
ఘూర్జితంబయ్యె రోదనీ కుహర మపుడు.

వలయోదంచిత పద్మరాగఘృణులన్ ప్యాలోల రక్తాంగులీ
కలితంబై హరిపాణిజ్ఞప్తకరముల్ కంఠీరవాకారమున్
దలపించెన్ సురవైరిహృత్కమలమున్ దంభోళి ధారాశితో
జ్వల చంచన్నఖర ప్రఘాతముల నాస్ఫాలించు తద్రూపమున్.

భా ర తి

మందరకూటకోటి పరమర్దన దీప్త మణిప్రభావళీ
 సుందరమై వెలింగె మధుసూదను దీర్ఘభుజాగ్రసీమలన్
 మందితసూర్యరశ్మి మణిమండితముల్ భజకీర్తులష్ట సం
 క్రందను దివ్యధామ మనఁగ్రాలె నుపేంద్రుని భూమికారుచుల్.

హరిమేని కాంతి పీతాంబరచ్ఛవిగూడి
 బర్హి కంఠచ్ఛాయ పరిధవిల్లె
 కాంచీకలాప ముక్తా జాలకంబులు
 పదజాతసురధునీ ప్రతిభఁ దాల్చె
 పంచాయుధములు భాస్వ ద్రూపములతోడ
 నిలిచె త త్తత్ స్థాన నియతి బూని
 మకరకుండల దివ్యమణిఘృణి స్ఫురణంబు
 భాసిల్లె హరి గంఢఫలకయుగళి
 కటక కేయూర మకుట ముక్తాకలాప
 చటుల మణిఘృణివేష్టితోజ్జ్వల విశేష
 వేషుడై యొప్పె హరిపరివేష వలయు
 మధ్యగతుడైన తననుని మాడ్కియపుడు.

కనకచిరత్నరత్నపరికర్మితమై కనకాద్రి కై వడిన్
 దనరు మహారథంబు, సముదంచిత కాంచనమాలికొల్లినదొ
 ఘనజవనాశ్వయు క్తముగ తార్ద్యమహాన్నత దీప్తమూర్తికే
 తనమునగ్రాలఁ దెచ్చెను ముదంబున దారుకు డగ్రచారియై.

హరిజలరాశి పొంత నముదంచిత కాంచనకక్షయుగ్మ సుం
 దరమగు రాజహంసమన దైత్యకులాంతకు పాంచజన్య వి
 స్ఫురణము దర్శనీయమయి భూరిరవంబున మ్రోసె నర్వది
 క్కరివరకర్ణరంధ్ర పరికల్పిత భీషణచారు ఘోషమై.

కమలాపద్మ లాతూరన
 రమణీయంబైన యా మురారి విశాలాః
 త్రమ వక్షః ఫలకంబున
 సమధికమగు నూత్నశోభ సంక్రమామించెన్.

మఖానుయానము

రమణీయాకృతితోడ పుష్యరథమాత్రారంభ సంరంభిమై
సమదానేకప వాజిముఖ్య బలసంఘాతంబుతో సాత్యకి
ప్రముఖుల్ పుత్రకళత్ర భృత్యజనముల్ పణ్యాంగనల్ రా మహా
ద్యమ మొప్పంజనె రాజసూయమఖిలంత్రాలోక నోత్సాహిమై.

స్థావర జంగమాత్మకము సర్వజగంబు నిజోదరంబునన్
గావగదాల్పియన్న మురఘస్మరు దివ్యరథంబు ప్రేగుసన్
భూవలయంబుగ్రుంగ నిజమూర్ధములన్ నిలుపంగ నోషమిన్
మోవగ జేతులూది ధరి మోచె ననంతుడు సప్రయత్నుడై.

ఉదధిశరీశనప్రమయి యుజ్జ్వలతోరణ మాలికావళిన్
త్రిదివముబోలె నొప్పు హరిదివ్యవివాసము ద్వారకాపురం
బిది యమరావతీపురికి నించుకయేనియు దీసిపోవదం
చుదధి తరంగఘోషముల నుప్పరవీధుల జాటి చెప్పెడున్

అంబరచుంబి హేమనరణాభిహతిన్ బురి జేరలేక కా
దంబిని రిక్తఘోషముల తర్జనభర్జనము ట్టటించి వ
ర్షాంబువులన్ దదీయ పరిఖాయితవారిధి గ్రుమ్మరించు న
య్యంబుజనాభు వీటి సముదగ్రతనేవిధి జెప్పనొప్పగున్.

ఆపురి శోభలం గనుచుహాటక హర్మ్య తలాధిరూఢలై
శ్రీహరిపైని కామినులు సేసలు చల్లగ నిర్గమించి యా
గోపనితంబివీధు డక్కురిత యానముతోడ నేగె వే
లాపవనోపలాలిత చలత్ పట లోలపతాక లొప్పగున్.

అంతర్వత్ని

ఉపశ్రీ

“మీ యిద్దరికీ ఎన్నాళ్ళనుంచి స్నేహం?” అని గడపలో కాలు పెడుతూనే ప్రశ్నించిన లలిత వైపు తెల్లబోయి చూశాడు రామారావు.

ఒక్కక్షణం ఆలానే చూసి:

“ఇంత ఎండలో వచ్చి, వస్తూనే యిలాంటి ప్రశ్న వేశావేమిటి లలితా?” అని నాలుక కొరుక్కుని- ఏక వచన ప్రయోగానికి తూతూ భిక్షు నర్థించే ముఖం పెట్టాడు.

“అదికాదు ఆయన్ని అసలు నువ్వు ఎంత కాలం నుంచి ఎరుగుదువు?”

అని ప్రశ్నను రెట్టించి అడిగి, రామారావు లానే తనూ పొరపాటుగా సంబోధించినందుకు కొద్దిగా బాధ పడింది లలిత.

లలిత ఏకవచనంలో సంబోధిస్తోందో, గౌరవార్థక బహువచన ప్రయోగం చేస్తాన్నదో అవగతం చేసుకు నేటంత తీరిక రామారావుకి ఆ క్షణంలో లేదు. ఒకవేళ అవగతం చేసుకోగలిగినా తన పొరపాటుకీ, ఆమె అనేసినదానికీ చెల్లు పెట్టుకుని స్పృహపడేవాడు.

లలిత కూర్చున్నది.

లలితను కూర్చోమని చెప్పాలనుకోలేదు రామారావు.

రామారావు చెప్పేవరకూ కూర్చోకూడ దని లలిత అనుకోలేదు. అనుకోక పోయినా అతను ఆమాట కాస్తా ఆనేస్తే అదో అందిం. అందమే కాని ఇరవై యేనిమిది సంవత్సరాల వయసు వచ్చినా వివాహాన్ని గురించి, జీవితాన్ని గురించి ఆలోచించుకోలేని రామారావుకి అలాంటి అందాలేం తెలుస్తాయా?

తెలివని లలితకు తెలుసు.

తెలుసును కనుకనే లలిత కూర్చున్నది.

కూర్చున్న లలిత రెండు నిమిషాలకన్న నిశ్చలంగా నిలబడిపోయింది. చైలు ఎండతీవ్రం

గదిలోకి రాకపోయినా, వాతావరణంలోని తాపం గది నిండా వ్యాపిస్తూనే ఉంది. లలిత మాట్లాడటానికి ఉపక్రమించబోయేసరికి ఆమె నుగురుమీద పట్టిన చిగుచేమట బింగువు లన్నీ నికమై కనుగొలకుల్లో పడి చుగుక్కు మనిపించాయి, కుర్చీ ప్రక్కగా ఉన్న మంచం మీది తువాలతో ముఖం ఒత్తుకుని:

“అన్నట్టు మీ యింట్లో నుంచినీళ్లుంటాయా, మేస్తూకూ?” అని ప్రశ్నించి చిత్రంగా నవ్వింది.

రామారావు నోటితో ఏ జవాబూ ఇవ్వకుండా ప్రక్క గదిలోకి వెళ్లి కూడా గ్లాసు తాగి ఆమె దగ్గర పెట్టాడు.

లలిత మరోసారి ముఖం మేడా తువాలతో ఒత్తుకుని, మోచేతుల దగ్గర్నుంచి శుభ్రంగా తుడిచి, కొస్త ముందుకు వాలి గ్లాసులోకి నీళ్లు పోసుకుంటూ:

“మీరు కూడా తాగుతారా?” అని ఓరగా చూసింది.

“ముందు నువ్వు కానియ్యి. చాలా దూరం ఎండలో నడిచి వచ్చావు” అన్నాడు, సానుభూతిని ప్రకటిస్తూ రామారావు.

“అంత శ్రమ పడలేదులే. కొరుమీనే వచ్చా. చూశావా, మగనాసికీ, ఆడవాళ్ళకూ ఉండే లేడా. ఈ రావడం నేను కాక రంగారావే వచ్చి, ఆయనే మంచినీళ్ళ కిగితే కూడా, గ్లాసు యిలా పెట్టేసే నాడి వేనా? తుమించండి; ఏమిటో ఈ వేళంతా నాలుక నేను చెప్పిపట్టు వింటుంటేను.”

అని వరసగా రెండు గ్లాసులు తాగి, కూడా మీద గ్లాసు ఉంచేసింది. రామారావు దిద్దుతూన్న పెసర్లకట్ట బొత్తెట్టి, దానిమీద కైల్ పాలెసి, సిగరెట్ వెలిగించి:

“ఈ సిగరెట్ అలవాటుదగ్గర మా స్నేహం ఆరంభమయింది” అని ఆగాడు.

అంతర్వత్తి

“కొంతరికి అరవయ్యో యేట గురభ్యాసాలు అరంభం కావొచ్చు.....” అని ముఖం ఒత్తుకు నే నెపంతో కన్నులు మూసుకుంది.

“కావచ్చు కానీ, మాయిద్దరి వయస్సు కలిపినా అరనై కాదుగా.”

“కాదుగా అంటే నాకేం తెలుసూ, ఈ ప్రపంచంలో ఉన్నవాళ్ళందరి వయస్సుల్నీ తెలిపే పట్టిలు నా దగ్గర లేవు.”

“అయితే పోనీలే, గూటిబిళ్ళ లాడటం దగ్గర్నుంచి మీ కిద్దరికీ స్నేహం”

“ఇది మరి బావుంది. నేను చనివేప్పుడు భీమవరం కాలేజీలో డిగ్రీ కుర్రాళ్ళు కూడా గూటిబిళ్ళ లాడేవారు”

అని పక్కాల్ను నవ్వింది.

రామారావు కూడా నవ్వుతూ ఉన్నాడు.

అనుకుంది కానీ, అనుకున్నట్లు రామారావు నవ్వనంతలో పరాభూత మాత్రం కాలేదు.

“మేమిద్దరం ఒక ఊరివాళ్ళం. మా యిద్దరి చదువూ ఒకేచోట ప్రారంభమై, ఒకేచోట ముగిసింది. ఈ విషయా లన్నీ ఇదివరకే వాడు చెప్పిఉండాలే”

“చెప్పారేమో, అంత గుర్తు లేదు. అయితే ఆయన చదువుకు నే రోజుల్లో ఆయన్ను గురించి ఏమనుకునేవారు?”

“ఓన్, ఈ ప్రశ్నకోసం ఇంత ఎంతో వస్తా వనుకోలేదు లలితా. మూడు, నాలుగేళ్ళనుంచీ కాపురం చేస్తున్న నువ్వు నీ భర్త గతజీవితాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలని కుతూహల పడుతున్నావంటే నాకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది”

“ఔను, నాకూ ఆశ్చర్యంగానే ఉంది, వర్తమానంలో రంగారావు వ్యవహారం”

అని ఒక్కసారిగా ముఖంలోని చిరునవ్వునీ, ప్రసన్నతినీ మాయం చేసేసింది

“అంటే”

అని ముందుకు వంగి కూడా అందుకున్నాడు.

“మంచిదీళ్ళు నేనిస్తాగానీ, కరెంటు వచ్చిందేమో చూసి కాస్తంత ఆ ఫాన్ ఈ ప్రక్కగా యిద్దరికీ తగిలేట్లు పెట్టారా?”

“ఓన్ చెప్పి మంచిస్తోంది నువ్వు. పేషన్ల దిద్దుతూండగా ఎగిరి పోతున్నాయని ఇండాక నేనే కట్టేశాను”

అని పూర్తి యిద్దరికీ మధ్యగా ఉంచి ఫాన్ దానిమీద ఉంచి ‘ఆన్’ చేశాడు.

లలిత పంకాను కాస్త ప్రక్కకు నెట్టి గ్లాసు దాని ప్రక్కనే ఉంచింది. రామారావు గ్లాసు ఖాళీచేసి :

“ఏమిటంటున్నావూ, రంగారావు తెలివితేటల్ని గురించి కాదూ.....వాడు బ్రహ్మాండ మయిన తెలివయిన వాడనీ, వానివల్ల కాలేజీకే పేరొస్తుందనీ వాడు ఎన్ని అటలాడినా, పాటలు పాడినా ఎప్పుడూ వాణ్ణి నిలబి - కనీసం - సైన్సిఫాలు కూడా మంసలించే వాడు కాదు. బహుశా వాడు ఇంగ్లీషులోనూ, తెలుగులోనూ యూనివర్సిటీ రికార్డు బ్రేక్ చేసినట్లు నీకు తెలిసి ఉంటుంది”

“అన్నీ నాకు తెలిసినవే చెప్తున్నారు”

“కాలేజీ లెక్చరర్ అంతకు మించి ఏం చెప్పగలడు లలితా! ఈ చమత్కారం చూశావా, ఇదే రంగడయితే నీకు తెలిసిన దాన్నికూడా, నువ్వు ఎరగనట్టు చెప్పగలడు. ఇంతకూ సారాంశం ఏమిటంటే వాడు చాలా తెలివయిన వాడనే అభిప్రాయానికి భిన్న వాక్యం ఆరోజుల్లోనే కాదు, ఈ రోజున కూడా నేను అసనూ లేను, విననూ లేదు”

అని చేతిలోంచి జారిపడ్డ సిగరెట్, కాలితో నలిపేస్తూ, టిస్సులోంచి ఇంకొకటి తీసివెలిగించాడు.

“నే నకిగేది తెలివితేటల విషయం కాదు. రంగారావు ఆ మాత్రం తెలివయినవాడు కాకపోలే నేనతనికి భార్య నయేదాన్నీ కాదు; అయినా పోస్టు గ్రాడ్యుయేట్ కంప్లీట్ కాకుండా కాపరానికి వచ్చేదాన్నీ కాదు”

అని ఆగి, కూర్చున్న కుర్చీలోంచి లేచి పడక కుర్చీలో నడుం వాల్చి, తిలప్రక్కకు తిప్పి, తలగదా ఆసరా చేసుకుని, దానిమీద ఒకంపార్శ్వం ఆన్చి :

“చెడపురుగులా పుస్తకాల్ని తీసేస్తూ, ప్రాధేస్త అడుగులకి మడుగు లాత్తుతూ, ఏ విధమయిన చేత న్యమూ లేని వాళ్ళంటే నాకు పరమ అసహ్యం. మనం చదివే బుక్కులు అలాంటివాళ్లు ఏ అరడజను

మందో ఉండేనాళ్లు గుర్తులేమా... నువ్వెరగ వేమోలే. వాళ్ళు నాతోనే జేగాడు. అప్పటికి మీరిద్దరూ రిసెప్షన్లో ఉన్నాము. సంకల్పేర్వరగావు, విశ్వనాథం, పోస్ట్మెన్, సర్జన్, జేనియల్, మెహరున్నీ సాక్షిశృంతా చెప్పారు గురికంటే అభ్యాసంగా ప్రేమించే వాడు పుస్తకాల్ని. ఆపాతనా వంతా నేనికే. ఇప్పుడు నేనొక కవయిత్రి చెప్తే నువ్వు శిష్యుర్య పడవు కాదూ”

ఆని ఆగి, యిరువురి నైపు పరిభ్రమిస్తూ పంకా తన నైపు తిరగగానే మీరు నొక్కేసింది.

రామారావు రెండు, మూడు నిమిషాలు విజనాబూ ఇవ్వలేదు. నిశ్శబ్దంగా కూర్చుని తను పీల్చి వదులుతూన్న పొగనైపు, దాని వివిధాకృతుల నైపు విచిత్రంగా చూస్తూన్నాడు. అతని కన్నుల ఎదురు గుండా యూనివర్సిటీ వాతావరణం - నవనవలాడు తూన్న యవ్వనంతో ప్రవేశించి, తారాజవ్వనా ఎగిరి, ఎగిరి మొదటి సంవత్సరం తిరిగే సరికి కాలి పోయిన జవ్వన తాలూకు కొబ్బరి చువ్వనా అయి పోయిన యూనివర్సిటీ స్టూడెంటు, తెలివి లేకున్నా - ప్రొఫెసర్ అనుమతి లేకుండా - ప్రదర్శించి నందుకు శిక్షగా మూడో క్లాసుతో జీవితాన్ని అనుభవించటానికి పోయే వాళ్ళూ... ఆలోచనా లహరితో ఆనందనాకాయనం చేసే రామారావునైపు జేంజరులైట్లా చూసి :

“నువ్వేదో ఆలోచిస్తున్నట్లున్నావు?”

అని లేవబోయింది.

“లేదు, లేదు..... సర్జన్, మెహరున్నీ సా అంటే వింటున్నా”

అప్రయత్నంగా అనేకాడు.

“మనస్సు అటు పోయినట్లుంది”

అని క్రింది వెదవి వైపంటితో నొక్కి,

“నువ్వు ఇంటిదగ్గర ఉండవేమో అనుకున్నాను. కారులో స్లాస్కు వదిలేశాను. తెస్తానుండు”

అని చక్కచక్క సెడిచింది.

లలిత మాట్లాడదలచుకున్న నేమిటో రామారావుకి స్పష్టంగా అర్థం కాలేదు. కాకపోయినా లలితకు తనమీద ఎటువంటి అభిప్రాయం ఉందో? అభిప్రాయంకంటే అభిమానం ఎంతో తూకంలా ఉందో

ఎంతో కాలంనుంచి తెలుసుకోవాలని కుతూహలం గా ఉంది. ఇటువంటి ఆవకాశం ఇవ్వరూ దొరక్కపోలేదు కాని ఏమిటో ఆవకాశం దొరికినప్పుడు ఆన సరమయిన ఆలోచన కలగడం అన్నిప్తు లక్షణం కాదూ... అని తనలో తానే సాంగిపోయాడు.

లలిత స్లాస్కుతో లోపలకు వస్తూనే మూలతీసి

“మీ యింట్లో గ్లాసు లుండా లనుకుంటాను”

అంది.

“తిమిరు మంచితీర్చం పుచ్చుకున్నది గ్లాసుతోనే అని మనవి చెప్తున్నాను” అని ననాడు.

లలిత నవ్వుతేగు, నవ్విసట్లు ప్రదానంపడెయ్యడం లేదు. లేదు కాని గ్లాసునిండా పోసి కాఫీ అతిరి కచ్చి స్లాస్కు మాత్రా తను పోసుకు తగనాగింది.

“రంగారావు మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకున్నాడు తెలుసా?”

అని పేముకుర్చీలో కూర్చుని స్లాస్కు కింద పెట్టింది

“W-H-A-T-!!” (హా-!!)

అన్నాడు గ్లాసు రెండు చేతుల మధ్యలో నొక్కి పట్టి, లలిత కన్నులలోకి తన అచంచల దృష్టిని ప్రసరిస్తూ.

“ఔను... ఒక అమ్మాయిని తేదదీసి ఆమెకోసం యిల్లు అద్దెకుతీసుకుని, ఆమెకు కావలసిన సగుపాగాలు లన్నీ చూస్తూ, రాత్రి పన్నెండింటి వాకూ పిక్కా కొడుతూ, పార్కులో, బీచ్లో విహారాలుచేస్తూ, బాల్కనీలో కిలకల నవ్వుతూంటే... ఇంతకంటే పేరే మంగళనూత్రం కట్టి, మంత్రాలు చదివి తేగాని పెళ్ళియి నట్టు కాదా?”

అని చీరచేంగుతోనే ముఖం ఒడ్డుకుంది.

“నమ్మలేను లలిత”

గుహద్వారంలో నిలబడి పలికినట్లు పలికాడు రామారావు.

లలిత పిచ్చిగా నవ్వింది.

నవ్వి ఊరుకోలేదు; ఊరుకోక పెదవి విరిచింది. రామారావు చకితుడయ్యాడు.

లలిత, పంకా వేగాన్ని తగ్గించింది.

లలిత, రంగడికి నీమీద ఎంత అనురాగమో నీకు తెలీదు. బహుశా చదువుకున్న అమ్మాయి లందరి

అంతర్వత్తి

లానే నీకూ అతనిమీద మోజు తగ్గుకూస్తున్నట్లుంది. నేనొక్క ప్రశ్న అడుగుతాను, చెప్తావా... కోపగించుకోనంటే అడుగుతా?”

అని కుర్చీలోంచి లేచి, కిటికీ ద్వారా వకిలివచ్చి కుర్చీమీద కూలినాడు.

“అగునాతడు సంప్రదానాల ననుసరించి ప్రేమించి ఒకరి మనస్తత్వాలను మరొకరు ఆధారం చేసుకుని మాయిద్దరి మధ్యా కేవలం భౌతికమయిన మోహమే కాక ఆత్మీయమయిన అనురాగం కూడా ఉన్నదని నిశ్చయించుకున్నాకనే, సనాతన సిద్ధాంతాన్ని ను సరించి మంత్ర-తంత్ర యుక్తంగా మార్చి యిద్దరికీ వివాహం అయిందని నీకు తెలుసు.”

అని కుర్చీలో ముందుకు వంగి కుడి మోకాలు మీద ఉంచిన ఎర్ర కొలువై మోచెయ్యాలిచ్చి పైకెత్తి క్రింద పెదవిని తగ్గనీ-బొటన ప్రశ్న మధ్య ఓగించినది. ఆమె కన్నులు ఆర్ధనిరూలితాలై ఉన్నాయి. ఎవరు కాలి పాదం కొద్దిగా ఊపిరితోంది.

“అంతా ఏదో కొత్త కథలా చెప్తున్నారే లలితా; నేనూ-రంగడూ హైనల్ లూర్తిచేసి రిసెర్చి కొచ్చే వరకూ నవ్వు యూనివర్సిటీకి రాలేదు. రిసెర్చ్ రోజుల్లో మివ్వు వాడి బీబిలింట్లో ప్రవేశిస్తున్నప్పుడు నేను కొద్దిగా భయపడ్డాను. అయితే నాకు రంగణి ఎప్పుడు చూసినా “డాల్ఫిన్స్ నోట్” ప్రత్యక్షమయ్యేది. ఎన్ని వందల సంవత్సరాలనుంచో సముద్ర తీరంగాల తాకిడిని నిర్లక్ష్యం చేస్తూ, ఎన్ని తుపానులూ చ్చినా నిర్లక్ష్యంగా ఉన్న ఆ కొండలాంటి బీబిలిం వాడినీ.”

అని ఆగి భారంగా నిట్టూర్చాడు, రామారావు.

“అది సరే, ఆ విషయం కూడా నాకు తెలుసు. రిసెర్చి రోజుల్లోనే ఆయనంతా నిర్లిప్తంగా ఉండేవారు. అది కాదు, ఇప్పుడాయన వ్యవహారం చెప్పాను కాదు. ఇది సుమారు సంవత్సరం నుంచీ పొసలితోంది. అయినా నేనేం పట్టించుకోలేదు.”

“సంవత్సరం నుంచీ...!”

అని తెరచిన నోరు తెరచిస్తే ఉంచాడు.

“ఔను, అదేం పెద్దకాలం కాదు... మానవ జీవితంలో నవగ్రహాల దశలూ తీరగాలంటే నూట ఐదై సంవత్సరాలు పడుతుంది. అందులో ఒక సంవ

త్సరం అంటే శతాంశం కూడా కాదు. అయితే ఈ విషయాన్ని ఇంత కాలం ఎవరికీ ఎందుకు తెలీనివ్వలేదని మీ అనుమానం... కానీ, పెళ్ళయిన కొత్తలో మా యింటికి మీరు వారానికి రెండు రోజులయినా వచ్చేవారు. అది రంను రాను నెలకు రెండు సార్లు గానూ, అయినానికి రెండు మామ సార్లు గానూ మారి పోయింది. ఈ మధ్య రెండు నెలలనుంచీ నెలవలయినా మీ రటు రావటమే లేదు.”

“ఔనాను! నాకసలు బైట ప్రపంచం ఎలా పోతుందో తెలీటంలేదు లలితా, కాతజీ పెషల్ల ఇప్పటికి నిద్దలేను. యూనివర్సిటీ ఎగ్జామినర్ షిప్ తో కొంతకాలం వ్యర్థమయింది. జేశంబో రెండు, మాడు నవలల పోటీలూ, నాలుగైదు కథానికల పోటీలూ నడుస్తున్నాయి. మొత్తం అన్నింటిలోనూ పాల్గొందామని ఉంది. ఏ రెండు బహుమతులిచ్చినా మా చెల్లి పెళ్లికి ఓ వెయ్యి రూపాయలు మా నాన్న కివ్వగలుగుతాను. అందుచేతి...”

“అయితే నుంచి పనే చేస్తున్నారు. ఇందాక నాకు కోపం రాకపోతే ఏదో ప్రశ్న అడుగుతా నన్నారు. అది కానీంజి.”

“ఔనాను... ఒక్క తుణుం ఆగు. యూనివర్సిటీ చదువు మొదలు పెట్టిన దిగ్గర్నంచీ కొంచెం మరు పెక్కువయింది... ఆరే అదీ... అయితే ఇంతకూ నీకు రంగారావు మీద ప్రేమ యథాభార్యం ఉందా? నీ మనస్సుకు బాప కలిగితే జవాబువ్వకు.”

అని ఒక విషయమైన ఆతురతతో కూడిన కుతూహలాన్ని వ్యక్తీకరించే దృష్టి సారించాడు.

లలిత చిన్ననవ్వు నవ్వింది.

నవ్వున లలిత బుగ్గలో చిన్న సొట్టలు పడ్డవి.

సొట్టలుపడ్డ లలిత బుగ్గలు రామారావు కన్నుల్లో ఒక కాంతినీ, మరొక కోరికనూ ప్రతిఫలించజేశాయి. చేసినా రామారావు అమాయకంగా అలా చూస్తూనే కూర్చున్నాడు.

“రంగారావు మీద నా ప్రేమ యథాభార్యం ఉన్నదా? అనే ప్రశ్న కర్థంతేను. మిష్టర్ రామం, ప్రేమ అనేది యిరువురి మధ్యా ఉండవలసింది. అది అయస్కాంతం వంటిది, ఉత్తిర - దక్షిణ ధ్రువాలు రెండూ ఉండాలి. ఇప్పుడు బహుశా నీ సందేహం నివృత్తి అయి ఉంటుంది”

అని సాంపుగా తలవంచి అతని నైపు ఓరగా కోరమాపు చూసింది.

“అర్థమయింది. అయితే అసలు రంగడు అలా అవటానికి కారణమేమై ఉంటుందని నువ్వు “ఊహిస్తున్నావా?”

“అనే అర్థం కాలేదు ఆదిలో...కాని రాను రాను తెలుసుకున్నా...విశేష మేమిటంటే పెళ్ళయిన మొదటి రెండు, మూడేళ్ళా ఆయనా, నేనూ కూడా పిల్లల్ని గురించి ఎప్పుడూ ఆలోచించ లేదు....”

అని లలిత యింకా చెప్పబోతుండగానే, రామారావు అడ్డుకుని :

“ఇంత బుద్ధిలేని మూర్ఖుడై పోతాడనుకో లేదు. నేను మాట్లాడతానుండు వాణ్ణి పిలిపించి....”

అని కుర్చీలోంచి లేచాడు.

“మిష్టర్, అలా కూర్చోండి. ఆయన మీ కాలే జీలో ఉదవే నూడెంట్ కాదు, పిలిచేసి, కేక వేసి, ప్రిన్సిపాల్ చేత ఫైన్ వేయించి, సస్పెండు చెయ్యటానికి...”

అని కిలకిల నవ్వి, అంతలో గంభీరమయిన కంఠంతో :

“జీవితంలో ఒక స్థిరమయిన స్థితి ఏర్పడి, సాలీనా పది పన్నెండువేల రాబడివచ్చే స్థాయికి వచ్చాక కాస్తంత యింట్లో పిల్లలుండా లనిపిస్తుంది. ఆయనకే కాదు, ఆశోరిక నాకూ అప్పుడే మొలకెత్తింది కానీ.....”

అని సిగ్గుతో తలవాల్చి, మళ్ళీ రెండు క్షణాల్లో కోలుకుని :

“అమ్మను కావాలనేకోరిక ఆడదాని కన్నంతగా త్రిండి కావాలనే కోరిక పురుషుని కుండదు. ఈ రహస్యం ఆయనదిగ్గర చెప్పే సాహసం నాకు లేక పోయింది. నా హృదయంలో ఆయన మూర్తి ఎంత గాఢంగా చిత్రంపబడిఉందో, అంత గాఢంగానూ నా అనురాగ ఫలదయం కావాలనే వాంఛకూడా ఉన్నది...”

లలిత కంఠం గద్దడమయింది. ఆమె కనులు రెండు కదలిస్తే కణాలను ప్రసరించినవి.

రామారావు స్వబుడయి పోయాడు.

లలితవంటి మన స్వేచ్ఛంగల స్త్రీలకుకూడా మాతృత్వం మీద అంత బలమయిన వాంఛ ఉంటుందనీ, ఆ వాంఛ యంతగా హృదయాన్ని వేధిస్తుందనీ అతని జీవిత చరిత్రలోని ఏ పుటలోనూ నాయలేదు.

“ఈ విషయాన్ని ఆయన రెండు, మూడుసార్లు కదిపితే నేను వేళాకోళంగా తీసి పారేశాను. నన్ను తృప్తిపరచటంకోసం ఆయన తాపత్రయ పడుతున్నారనే భ్రమించాను. భ్రమించిన విషయాన్నే ఇంత వరకూ భ్రమ అని తెలుసుకోలేక పోయాను.”

“అప్పట్లో నేను తెలుసుకున్నా చేసేదేమీ లేదుగా”

అని వెనక్కు వారింది.

“ఏమీ లేకపోవటమేమిటి? వాడి ఎగురుగుండా నువ్వు ఇంకొహడితో పికార్లు మొదలెడితే సరి...”

అని పళ్లు పటపట లాడించాడు.

అపరిమితమయిన వేదనను అణచుకుంటూన్న గంభీరముఖం అంతలో మారిపోయి, పక్కాల్న నవ్వింది లలిత.

“సాంసారిక విషయాలలో బ్రహ్మచారి సలహా ఇంతకన్నా యోగ్యంగా ఉండదులే. అయినా ఆ పాటి మాట సాహసం చూపించావు. అంటే చాలు. నీతో కలిసి తిరగమన్నావు కాదు”.

అని గంభీరంగా కూర్చుని నిశితంగా అతని కన్నులలోకి చూసింది.

చూసిన లలిత చూపులు సగాసరి రామారావు హృదయంలో గిలిగింతలు పెట్టినట్లూ, అతని మనస్సును పలకరిస్తున్నట్లూ, అతని శరీర సర్వస్వాన్ని కాంతీస్తున్నట్లూ అనుకున్నాడు. ఒక్క సారిగా ఇన్నిటినీ లొంగదీసుకోవటం కష్టమే అయింది. అయినా నిగ్రహించుకున్నాడు.

“నీ కవసరమివ్విన నా అభ్యంతరంలేదు.”

అని తలదించుకున్నాడు.

ఈ వాక్యాన్ని లలిత విన్నది. విన్నదికాని విననట్లే:

“అయితే త్వరలోనే ఆయన స్థితి జారిపోతున్నది. ఆవల పుస్తకాలు దిగుమతీ కావటంలేదు. అయినా విడుదల కావటంలేదు. అయినా ఆయన

అంతర్వత్తి

ఖర్చు మామూలుగానే ఉంది. ఈమధ్యనే యింకో కారుకొన్నారు. అది కూడా నా త్విప్తికోసం. ఆయనకూ, ఆవిడకూ ఓ కారవసరం. నాకోసం పాత కారు ఉంచేశాడు. సంవత్సరంలోగానే బహుశా బాంక్ బాలెన్సు ఏమీ ఉండకపోవచ్చు. అప్పుడు మాస్థితి..”

అని జేబురుగాల్ ఉండచుట్ట సాగింది.

“నీకేం భయంలేదు. నువ్వు ఏ ఊణంలో వచ్చినా ఈ ఇంటి సింహద్వారంలో నీకు స్వాగత వాక్యాలు లభిస్తాయి.”

అన్నాడు రామారావు ఉత్సాహంతో.

“చాలు. ఆపాటి మాటంటే అదే పదివేలు. వస్తాను.”

అని లలిత లేచి అడుగులు వేసింది.

ఆమె అడుగుల్లో అడుగులు వేస్తూ రామారావు గుమ్మంవరకూ సాగనంపి, కాగు సందు మళ్ళుపు తిరిగే వరకూ అటే చూస్తూ నిలబడిపోయాడు.

2

లలిత రాత్రి తొమ్మిదింటివరకూ తిరిగి, తిరిగి ఇంటి కొచ్చేసరికి పూర్తిగా అలిసిపోయింది. కారు కాంపాండులోనే ఉంచేసి, తాళాలుకూడా తీసుకోకుండా చక్క, చక్కా నాలుగడుగుల్లో తన గదిలోకి నడిచేసి, చీరా, జాకెట్ తీసేసి, టవల్ వల్లెనాటుగా వేసుకుని, స్నానాల గదివైపు నడిచేసింది. నీళ్లగదిలో అడుగు పెట్టా:

“ఒరేయ్ వెంకా, అన్నం వడ్డించేయ్యమనరా”.

అనేసి లోపలకుపోయి తలుపు వేసుకుంది. వెంక డిచ్చిన జవాబు తలుపు వేసే చప్పుడులో లలిత వినిపించుకోలేదు. ఆమె స్నానం అయి ఇవతల కొచ్చేసరికి వంటింట్లో ఏమీ శబ్దం వినబడకపోయేసరికి కొద్దిగా ఆశ్చర్యపడింది. డాబా మెట్లమీద, ఆరిపోతూన్న లంకాకుచుట్టతో కుస్తీపడుతూన్న వెంకడు లలితకు నవ్వును కలిగించాడు. లలిత నవ్వు తూనే:

“వెంకన్న బాబూ!...వడ్డించమని చెప్పలేదూ?”

అని ఒక్క ఊణం ఆగింది.

వెంకడు చికాకుతో చుట్ట విసిరేసి వచ్చి:

“ఈ రోజునుంచి వంటమనిషిని మాన్పించేసి, ఆగడ్డ కివాల్సిన తెక్కు యిచ్చేశారండి అయ్యిగారు. సాయంకాలంవచ్చి”

అన్నాడు.

ఒక్క ఊణం లలిత స్తబ్ధురాలయింది రంగారావు తనతో చెప్పకుండా ఇంటి వ్యవహారాల్లో జోక్యం కలిగించుకోడాని కిదే ప్రథమం. అయినా దిగజారు తూన్న స్థితిని గుర్తిస్తూనుకు కొంత సంతోష పడింది.

“నిన్నుకూడా మాన్పిస్తా నన్నారా?”

“ఏమోనంటి, నన్ను బాబుగారు మానిపించినా మీ పాదాలుమాత్రం వలెను. అమ్మగారు, డ్రైవర్ని కూడా ఇంక రావద్దన్నారంటి”

“జోనూ, ఆయనకాగు ఆయనే నడుపుకుంటారు. మామూలుకాగు అవసరమయినప్పుడు నేనే తీసికెడతాను. పోనీలే, బాబుగారు పొదుపు నేర్చుకుంటున్నారు. వైగా ఏ సనీ లేకపోలే నాకూ ఏమీ తోచటంలేదు. రేపట్నుంచి వంటపని కాస్త కాలక్షేపంగా ఉంటుంది”

అని నిట్టూర్చి లోపలకు నడిచింది.

3

లలిత రామారావుని కలుసుకున్న పదిహేను రోజుల అనంతరం యూనివర్సిటీలైబ్రరీలో చూశాడు. చూసినా నమ్మలేకపోయాడు. ఈ లైబ్రరీలో లలితకు పనేమిటో రామారావుకు అందలేదు. అందుకే ఆమెను చూసి కూడా ఆమె లలిత కాదనుకున్నాడు. అనుకుని ముందుకు నడిచేశాడు.

“మిష్టర్ రామం!”

అని పిలుస్తూనే నిలబడింది లలిత.

రామారావు, నెగ్గబోతూన్న నూదనలు కనపడి, చివరకు రిజైన్ చేయాల్సిన పరిస్థితిలోఉన్న చదరంగపు ఆటగాడిలా వెనుదిరిగి నిలబడ్డాడు.

“మీరు రోజూ వస్తూంటారా?”

“అప్పుడప్పుడు”

“నేను కృష్ణారావుగారి పెర్మిషన్ తీసుకున్నాను. కానీ, యూనివర్సిటీ అబ్జాయిల తంతు మీకు తెలుసుగా—ప్రకారంతంగా ఉదువుకునే అవ

కాశం ఇవ్వటంలేదు. ఆ ఉపకారం కాస్త చేయించ గలరా?”

“అంటే స్పెషల్ రూమ్ కావాలా?”

“అక్కలేదు. పూడెంటుహాల్ కాకుండా...”

“సరే, రా”

అని ముందుకు నడిచాడు.

లలిత అనుసరించింది.

రామారావు లలితను నేరుగా తన డిపార్టుమెంటు రూమ్ కి తీసుకెళ్ళాడు.

లలిత లైబ్రరీ ఆవరణ దాటుతూండగా కొద్దిగా శంకించి, ఒక్క నిమిషం నిలబడింది కానీ, ఏవో ఆత్మవిశ్వాసం అతిని వెనకాలే నడిపించింది.

“అలా కూర్చో”

అన్నాడు రామారావు తన కుర్చీలో తాను కూర్చుంటూ.

“ఔనులే అవతలవైపు నన్ను కుర్చీలో లలిత కూర్చున్నది.

“కొంచెం కాఫీ తేప్పించనా?”

అని నెమ్మదిగా అడిగాడు.

లలిత తల ఊపింది.

అది తేప్పించటానికి అంగీకరిస్తున్నట్టో, అనంగీకారాన్ని సూచిస్తున్నట్టో మాత్రం రామారావుకి అర్థం కాలేదు. అయినా ప్లాన్ పంపించి తేప్పించటానికి నిశ్చయించుకుని ఫోన్ తీసి “కాంటీన్” పిలిచాడు.

“అయితే ఇప్పుడు నీకు లైబ్రరీ అవసరమేమిటి?”

ప్రశ్నించాడు.

“ఇప్పుడు కాకపోతే ఇక ముందు తీరిక ఉండొద్దూ”

“అంటే?”

“అంత అర్థం కాకుండా ఉందా నా తెలుగు?”

“భాష కాదు, నాకర్థం కానిది భావం”

“భావార్థం కానిదే భాష మాత్రం ఎలా అర్థమయినట్టా?”

అని నవ్వింది.

రామారావు నవ్వులేదు. నవ్వుడానికి ప్రయత్నించనూ లేదు.

“బహుశా మీకు కోపం వస్తుండేమో, నేను కూడా నవలూ, కథానికల పోటీకి వద్దామనుకుంటున్నాను”

“వెరీ గుడ్, నా చేతనయిన సహాయం చేస్తాను. ప్రారంభిస్తూనే పోటీలో పాల్గొనాలనే కోరిక కలగటం మంచిదే”

“దానికేముందిలెంజీ, మీ యింటి కొచ్చే బొద్దుగా, పొట్టిగా, కురిమిట్టంగా ఉండే ఆయన ఇప్పటికి రెండుమూడు వేగన్ల కొరితాలు ఖరీదు చేసినా-కనీసం-ఆయన అక్షరాలు కూడా గుండ్రపడ లేదని మీరే అన్నాడుగా. అంచేత దీనికి అభ్యాసం కంటే అభినివేశం ఎక్కువవసరం కానూ”

“ఔను. నేనూ అదే అంటున్నాను. నువ్వు పోటీకి వ్రాస్తూనే, ఈలోగా రెండు, మూడు పత్రికలకు కూడా కథలూ, నాటికలూ వ్రాస్తాంపవచ్చు. పైగా నువ్వు లిటరేచర్ దానివి కనక ఇంగ్లీషులో రాస్తే ఎక్కాగా లాభిస్తుంది”

“ఏది లాభిస్తే దానికే వ్రాస్తాను. నాలుగైదు నెలల్లో నేను నా రచనలతో పోషించుకోగలగాలి..”

“ఏమిటి!”

“అంత ఆశ్చర్యం కేనికీ. పైగా నేనూ, ఆయనా కూడా నా కలం మీదనే కొంత కాలం బ్రతగ్గలగాలి. ఇది సాధ్యమవుతుందంటారా?”

“సాధ్యమో, అసాధ్యమో చెప్పలేను కాని నెలకు రెండూ, మూడు వందలూస్తాయి. బహుశా అప్పుడు నువ్వు క్రేప్ సిల్కూ. అవీ కట్టలేవేమో”

ఆశ్రమాదం లేదులే. పదేళ్ళకు సరిపోయే చీరలూ, జాకెటూ ఇంట్లో ఉన్నాయి. అయితే కనీసం రెండువందలు తెచ్చుకోగల నంటావు.”

“రాజులూ...ఈ పోటీల్లో ఏ ఒకదాన్లో ఘన వచ్చినా అయిదు వందలూస్తుంది”

“మీ ఆశీర్వాదం. నేనింక వెళ్ళొస్తా. మీరొక్క ఉపకారం చెయ్యండి. అవసరమయినప్పుడు ఈ ‘రూమ్’ కొన్ని గంటలు నా కోసం వదిలేస్తాంపంజి. అత్యవసరం అయినప్పుడు ఫోనుచేస్తే పలికి, కావలసిన లైబ్రరీ పుస్తకాలు మాత్రం యిస్తాంపంజి.

అని లేచింది లలిత.

“నువ్వుకారు మీద రాలేదా?”

అంతర్వత్తి

“కారు లేకుండా రావడం అసంభవం”

“అయితే ఒక్క పావు గంట ఉండ రాదూ, నేనూ వచ్చేస్తా”

“ఉండును కానీ, మెకికల్ కారేజీ అమ్మాయి లిద్దరున్నారు. వాళ్లు ఫీలవుతారేమో తేలిందండి”

“ఫర్వాలేదులే, ఒక్క నిమిషం ఆగు. కాఫీకి పంపాం కదూ”

అని కూలబడ్డాడు కర్నీలో. లలిత కాఫీ పూర్తి చేసి కదిలింది.

4

ఒక ప్రఖ్యాత తెలుగు మానవత్రికలో లలిత మొదటి కథ ప్రచురింపబడింది. ఆ రోజున సాయం కాలం లలిత కారులో బయలుదేరి రామారావు ఇంటి దగ్గర ఆగింది. గేటుదాటి లోపల అడుగు పెడతాండగా నే తోటమాలి వీరన్న అయ్యగారు ఊల్లో లేరనీ, ఈ మేలులో దిగాలనీ చెప్పాడు. రామారావు ఊల్లో లేడనగా నే కొంత నీరసపడ్డ లలిత మేలులో దిగు తాడనే సరికి అపారమైన సంతోషాన్ని పొందింది. మళ్ళీ కారులో కూర్చుంటుండగా వీరన్న వచ్చి:

“ఎవరో ఫోనుపిలుస్తున్నారు. కొంచెం కబురు చెప్పేసి వెళ్ళండి”

అని వంగి నిలబడ్డాడు.

లలితకు చిక్కాకు కలిగింది. సరిగ్గా మేలు రావటానికి అయ్యగు నిమిషాల తైం ఉంది తననాచీ ప్రకారం. తక్షణం బయల్దేరి నే అతన్ని స్టేషన్లో కలిసికో వచ్చు. మగ్గలో ఈ ఫోన్ కల్. బహుశా రామారావుని ఫోనులో పిల్చే వారెవ రంటారు? ఎవర నేమిటి? అతని కొకగొడవా? ఒక లోకమా? ఒక పేళ రంగారావు పిలుస్తాంటే... ఈ ఆలోచన రాగానే కారుదిగి వీరన్న దగ్గర తాళాలు తీసుకుని లోపలకు నడిచి, ఫోను ఎత్తి:

“హలో!”

“ఎవరది? లలితా!”

“ఔనండీ, మిరవరో తెలిటం లేదు”

“ఇప్పుడు నువ్వు మాట్లాడుతున్నది రామారావు ఇంటి దగ్గర్నంచేనా?”

“అసలు మిరవరో చెప్పకుండా ఏమిటి అనవ సర ప్రసంగం”

“అంతకొపం దేనికమ్మా లలితమ్మా..... నేను కనుక్కోలే ననుకున్నావా, నువ్వెక్కడినుంచి మాట్లాడేదీనూ? ముందు మీయింటికే ‘రింగు’ చేశా. ఎవరూ పలకలేదు. అప్పుడే అనుకున్నా; నువ్వు పత్రికతో రామారావు గారింటి కెంతావని. అదికానీ, నువ్వు కథలూ, నాటకాలూ వ్రాస్తూన్నట్టు కాస్త చెప్పకూడదులే. ఇంతకీ నేనెవరో అర్థమయిందా? ఎక్స్ ఛేంజ్, టెలిఫోన్ ఎక్స్ ఛేంజీ... తెలిసిందా!”

అంతవరకూ మాటలూ, ఆ తరువాయి సవూ వినిపించాయి. లలితకు చిక్కా కెక్కువయింది. అయినా ఎంతో పరిచితంగా, పైగా ఆరోజుపత్రికలో పడ్డ తన కథగురించి, తను ఆకథతో రామారావు ఇంటికీ...

“మిరవరో తెలిటం లేదు.”

“రంగారావు, రామారావులచేత ‘సౌందర్యం’ అని...”

“ఓన్ ! చంపేశావే... నువ్వే... ఈ మగ్గ రాజమండ్రీ వెళ్ళినట్టు విన్నానూ?”

“నువ్వు అంతే విన్నావు. రాజమండ్రీనుంచి వెజవాడ అక్కడినుంచి మరోవాడ యిలాతిప్పి, తిప్పి చివరకు ఇక్కడాఫీసులో క్లార్కుగా వేశారు. సరే కానీ... మరి డిన్నరెప్పుడే?”

“క్లార్కుగా ప్రమాట్ అయినందుకు నువ్వి వావ్లా...”

“ఇంక చాల్లే... కొత్తగా రచయిత్రి వయినందుకు నువ్వే యివ్వాలి. లేకపోతే వీరు సజైవన్లు ఇస్తూ, పుస్తకాలు సప్లయిచేస్తూన్న రామారావు గారివ్వాలి. ఆయన్నే యిమ్మను శిష్యుడక్షిణ.”

“బాగా జ్ఞాపకం చేశావుకానీ, రామారావుగారు ఊరునుంచి ఈ మేలులో వస్తున్నారట. కొద్దిగా శ్రమ పడి స్టేషన్కి మేలు ఎంతలో వస్తోందో కనుక్కుంటావ్?”

“అయితే ఆగు.....”

మేల్ ఇప్పుడే ప్లాటుఫారంమీద ఆగుతోందిట్ట. నువ్వు కారులో బయల్దేరి మా ఆఫీసుకివస్తే మనీద్దరం కలిసి ఆయనకొసం దారి కాయవచ్చు”

“రైట్! వస్తున్నా”

అంటూనే ఫోన్ అక్కడ ఉంచేసి తలుపులు కూడా వెయ్యకుండా చకచక వచ్చేసి కారులో కూర్చుంది.

* * * *

తనదగ్గర పైప్రేవేటుగా ఉదివి హిందీ వికారద, ఇంటరు తెలుగు ప్యాసయినందుకు సౌందర్యానికి, తన నూచనలతో నడిచి తొలిరచనను ప్రముఖపత్రికలో ప్రకటించిన లలితకూ రామారావు తన యింటిదగ్గర డిన్నర్చాడు. ఆ రాత్రి సౌందర్యం బియ్యే. పూర్తి చేయటానికి, లలిత పోటీలన్నిటిలోను పాల్గొనడానికి నిశ్చయాలు జరిగిపోయాయి. రాత్రి పంజాంకింటికి లలిత, సౌందర్యం కలిసి వెళ్ళిపోయారు. రామారావు డాబామీద పడుకుని అసంతోషంగా అసంఖ్యాక తారాతోరణాలను అవలోకిస్తూ ఆలోచించసాగాడు. మూడు జీరించినంతకాలంలో ఏదో ఒక సగమార్థాన్ని సాధించలేకపోతే వాడిజీవితం పరమవ్యర్థం. ఈనాడు తన ఇద్దరమ్మాయిల భవిష్యత్తును స్వర్ణమయం చేయగలుగుతున్నందుకు తనను తాను అభివంశించుకున్నాడు. లెక్కరే ఉద్యోగంతో ఎందరినీ వృద్ధిలోనికి తెచ్చినా అది జీతానికి చేసే పని. ఇప్పుడు చేసేది నిస్సాధ్యకృషి! రామారావు తృప్తిగా నిట్టూర్చి గుండెలమీద చేతులు వేసుకు నిశ్చింతగా నిద్రపోయాడు.

5

ఆరోజు కారోజు రంగారావు ఇంటిదగ్గరుండటమే అరుదయిపోతుంది; వచ్చినా ఏదో రెండు, మూడునిమిషాలుంటుంది, ఇంతలో 'ఫోన్ కాల' రావటం వెళ్ళిపోతూండటం మాత్రమే జరుగుతున్నది. కొంతకాలంవరకూ లలిత—కాపరాని కొచ్చిన తొలి రోజులలో వలెనే—స్మిత శ్రీ రోచిపరిపూర్ణచందంతో ఆహ్వానించటం సాగించింది, కానీ రంగారావు ఆ స్యాగతాలకు విశిషితను ప్రసాదించకపోయే సరికి నిర్లిప్తంగా ఊరుకో సాగింది. అది రంగారావులో వివిధమయిన పరిణామాన్ని తేలేదు సరికదా; లలిత నిర్లిప్తంగా ఉండటమే తనకు కొంత బెడదను తీగించినట్లు తృప్తిపడసాగాడు. ఒకటి, రెండుమాసాల నుంచి యిద్దరూ ఒకరిముఖం ఒకరు చూచుకోవటం కూడా ఏ రెండు, మూడుసార్లు జరిగిందేమో! అంతే.

ఇందులో చమత్కారం ఏమిటంటే—లలితను పిలిచి: “నీకూ నాకూ ఈ రోజునుంచీ వివిధమయిన సంబంధమూ లేదు. నీ దారి నువ్వు చూచుకోవొచ్చు” అని రంగారావు అనలేదు. రంగారావుని గుమ్మంలో నిలబెట్టి, సామానంతా కారులో ఎక్కించి “ఇంక మనిద్దరికీ కాపరం పొసగదు. నేను వెళుతున్నా” అని లలితా చెప్పలేదు. రంగారావు—లలితా భార్య భర్తలని ఎరిగిన వాడు మాత్రం వారిద్దరూ సంసార ముఖాలను అనుభవిస్తున్నారనే భావిస్తున్నారు. ఒక్క రామారావుకి తప్ప మిగిలిన ఎవరికీ జరుగు తూన్న కథ ఏమిటో తెలీదు. కొత్తగా బ్రాన్స్ ఫర యు 'సౌందర్యం' కొద్దిగా తెలుసుకుంటేమో; అంతే! కాలం గడుస్తున్న కొద్దీ లలితకు ఉత్తిరాల సంఖ్య పెరుగుతున్నది; ఇంక పూర్వం రంగారావు తాలూకు టపా యేనోజూ ఓ సందీప్ వచ్చేది; ఇప్పుడది సన్నబడింది; ఎప్పుడో సగోజినీ, శానదా, హైమవతీ ఓ కవగనానేనాగు లలితకు, అంతకు మించిన ఉత్తిరాలు లలితకు లేవు. ఈ గోజున ఆమె కనీసం నాలుగైదుకొడులూ, ఒకటి గెండు కవగనూ, అయిదారు బుక్ పోస్టులూ, వారానికి ఒకటి గెండు మురియార్లరూ అందుకుంటున్నది. లలితకు తెలుసుకో వ్రాసుటంకంటే ఇంగ్లీషులో వ్రాయటం మరి లేలికయింది; లేలికే కాదు ఇంగ్లీషు పత్రికాధిపతుల ప్రోత్సాహ, సహకారాలు తెలుసువారికన్న ఎన్నో రెట్లు ఎక్కువగా కనిపించాయి; అయినా మొత్తంమీద తెలుగులోనే ఎక్కువగా వ్రాసేది. అయిదారు మాసాలు తిరిగేసరికి 'లలిత' ఉన్నత శ్రేణి కథకులలో పరిగణనకు వచ్చింది.

‘ఒక ప్రసిద్ధ మాసపత్రిక నడిపిన నవల పోటీలో లలిత వ్రాసిన ఒక కథ ప్రథమ బహుమానాన్ని పొందింది. అనే నవలను సర్వహక్కులతో పన్నెండు వందలకు కొన్నారు ఉదాత్త ప్రచురణ సంస్థవారు. లలిత అనుమతితోనే ఈ కాంట్రాక్టు ‘ఆ పత్రికా సంపాదకవర్గం చేసి—పన్నెండు వందలకూ బహుమతి మొత్తం అయిదువందలూ కలిపి, మరో మూడు వందలు ఇంకో నవలకు ఎడ్వాన్సుగా యిస్తూ—మొత్తం రెండు వేలకు ‘చెక్’ పంపారు. పదిహేను రోజులు తిరగకుండానే మరొక వారపత్రిక కథానికల పోటీలో ద్వితీయ బహుమతి మూడు వందలూ, దాని ఇంగ్లీషు అనువాదపు సర్వహక్కులకు రెండు వందలూ కలిపి

అంతర్వత్తి

అయిదువందలకు చెక్కువచ్చింది. ఇవికాక మూలుగా వచ్చే పదిహేనులూ, పాతికలూ వస్తూనే ఉన్నాయి. ఖర్చయినది పోగా లబిత 'బాంక్-బుక్' లో సంతృప్తం తిరిగి సరికి మూడు వేల రెండువందలు తేలింది. ఆమె పుస్తకాన్ని టేబిల్ చూచుకుంటూ పడేసి ఒక వేడినిట్టూర్పు విడిచి, విడిచిన నిట్టూర్పుతో ఎంతో భారాన్ని వదిలేసి, సంతృప్తిగా సోఫాలో వాలింది.

* * * *

ఆ రోజు నే పోస్టులో వచ్చిన, లబిత బహుమతి పొందిన సవల చదివి, భారంగా నిట్టూర్చి, సోఫాలోంచి తేస్తూండగా లబిత ప్రవేశించింది. ప్రవేశిస్తూనే చేతిలో ఉన్న 'బాగ్' లోంచి ఓ కాపీ ఆతని కందించి:

"మీరు అడిగినా మాసింపకుండా పంపేశాను. మీ అభిలాషలు తిన్నగ్రేసుండా ఇది నాకు రెండు వేలు చేసి పెట్టింది. చదివి దినిమీద మీ అభిప్రాయం చెప్తే కాని నాకు తృప్తిగా ఉండదు."

అని పేము కుర్చీలో కూర్చుంది.

"ఇప్పుడే పూర్తి చేశాను. కాని ... నువ్వు నీ జీవితాన్నే ప్రప్రథమంగా సవలకు ఇతివృత్తం చేసి యింత కాశలంతో నిర్వహించగలవనుకోలేదు. పూర్తిగా చదివాక రంగడు జిల్లేడుపాదలానూ, నువ్వు జాజిమల్లిలానూ..."

తలవందుకుని, కిటికీలోకి చూస్తూ ఉపన్యాస ధోరణిలో సాగిపోతున్నాడు. లబిత అంతరహా ఆగింది, కాని, తను ఉద్దేశించిన భావమే అయినా - తనభర్తనూ తననూ మూడోవ్యక్తి ఆ విధంగా పోల్చటం ఆమెకు నచ్చక:

"నా ఊహ అదికాదు"

అని కొంచెం తీవ్రంగానే అంది.

"విమర్శకుడికే అలా అనిపించింది, పాశకుడికి అదే తోస్తుంది, ఇందర్నీ నువ్వు బ్రతిమాలి వాళ్ళ అభిప్రాయాలు మార్చలేవుగా... అయినా ఇది ఒక్క సారి రంగడిచేత చదివించాలి. అప్పుడు కానీ..."

అని యింకా చెప్పబోతున్నాడు.

"అదిమాత్రం వద్దు. నిన్న సాయంత్రం యింటి కొచ్చినప్పుడు అడిగారు, 'నువ్వో రాష్ట్రాన్ని పుట్టి'

అని. అయితే ఆ ప్రశ్న నావైపు చూసికానీ, నన్ను సంబోధించికానీ అడగలేదు. గదిలో ఆరునా, నేనూ తప్ప ఇంకెవరూ లేనిమాట నాస్తవమే అయినా, కట్టుకొన్న పెళ్లాంతో మాట్లాడే విధానం అశేనా అని పించి నేను జవాబివ్వలేదు. "భరవాలేగులే—ఈ శేశంలా ఆడ రచయితలకు సామ్య భాగానే ముడు కుంది. ఎప్పుడయినా అవసరమయితే మన బంధుత్వ రీత్యా కాకపోతే పూర్వస్నేహాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకున్నానా కాస్త సాయం చేస్తువుగాని" అని నవ్వుతూ నల్లిపోయాడు. అలా మాట్లాడుతున్నప్పుడు ఆయన సోఫాలో కూర్చుని మేజోట్లో ఎక్కించు కుంటూండటంవల్ల ఆయన ముఖంలో ఏ భావం ద్యోతకమవుతున్నదీ గుర్తించలేక ఉండుకున్నాను. లేక పోతే రెండు బుజాలూ సట్టుకు నిలబెట్టి, ఆయన కన్నుల్లో కన్నులుంచి "మీమా — నామా ఉన్న బాంధవ్యమేమిటి? మనిషిరం భార్యాభర్తలం. భార్యా భర్తలగుక్క ఉండేది స్నేహమేకాని బంధుత్వం కాదు" అంటామనుకున్నాను. అనుకున్నా నంతే."

అని దిగులు గా తలవంచింది.

"అంతటి మూర్ఖుడిముందు స్నేహానికి మాత్రం విలువేమిటి?"

అని చీత్కరించాడు రామారావు.

"మిష్టర్ రామం, ఏ విషయంలోనయినా మీ గుగుశీతానికి గౌరవం యివ్వగలను కానీ, నా భర్తను నా ముందుమాత్రం మీ యిష్టంవచ్చినట్టూ అంటే సహించలేను."

అని కాస్త తీవ్రంగానే అంది.

"అది నీ తప్పుకాదులే. ఈ దేశపు స్త్రీల రక్తనాళాలలో పడేసిన వ్యాధి అది" అని నిట్టూర్చాడు.

"ఆ వ్యాధికూడా లేకపోతే ఈదేశంలో ఆడ దానికున్న ప్రత్యేకతేమిటి మేమిటా?" అని చిత్రంగా నవ్వింది.

లబిత నవ్వు రామారావు మనస్సుని చూపుతూనపు పొగమంచులా ఆవరించేసి, అతని హృదయంమీద సమృద్ధిపెట్టు పెట్టింది. లబిత నాకాశ్యం సిద్ధాంతాన్ని ఎంత తీవ్రంగా బలపరుస్తూన్నదో, ఆమె నవ్వున నవ్వు అంత తీవ్రంగా వ్యతిరేకిస్తున్నట్టు వినిపించింది. అయితే లబిత నవ్వుతో ఏకీభరించాలో, ఆమె వాక్యాన్ని ప్రతిఘటించాలో మాత్రం రామారావు

కర్ణంకాలేను. కొద్దిక్షణాలు అప్రతిభుడయిపోయాడు. బ్రూ బుద్ధి ప్రత్యగ్రముయినప్పుడు పుగఘోష తిక్క కర్ణకెత్వం ఏమీ సాధించలేదని నిశ్చయించుకున్నాడు. రామరావు సందిగ్ధులతో కష్టాలు గమనించింది లలిత. క్రసంగాన్ని మార్చకపోతే మరి బాధగా ఉంటుందనుకుంది.

“ఇంతకూ గెటప్, క్రింటింగ్ వాయిగా లెలా ఉన్నాయో...”

అని ఆగింది ఆరురతతో అతనిపైపు చూస్తూ.

“ఈ పబ్లిషర్ ని సువ్వెరగవతుంటాను. జేను, అసలు వాళ్ళు నీతో మాట్లాడలేదుగా. వాడు నా క్లాస్ మేట్ తే ఇంబర్వరికూ, యూనివర్సిటీలో మాత్రం నేను లిటరేచర్ తీసుకుంటే, వాడు కామర్స్ పూర్తిచేశాడు. అప్పుడే వాడికి ప్రెస్సు పెట్టాలని ఉండేది.”

“అయితే యింతా మీ చలవేనన్నమాట. నాతో చెప్పకుండా కూడా మీరు ఎన్నో ఉపకారాలు చేస్తున్నారు.”

“ఇప్పటికీ ఇది చెప్పకపోదును. ఈ విషయం నీకు ముందుగా తెలిసిపోతే నీ ప్రతిభమిదకంటే నా సహకారం మిదనే నీకు విశ్వాసం ఏర్పడుతుంది. అప్పుడు సువ్వెంత వృద్ధిలోకి రాలేవు. సువ్వ ఈనాడింతగా రాణిస్తున్నావంటే ఈ రహస్యం తెలిక పోవటంకల్లనే. అలా కాని పక్షంలో సువ్వెది వ్రాస్తే అదే అచ్చవుతుందని నమ్మి కృషిలో లోపం చేస్తావు.”

“కావచ్చు...కానీ...నేనెంత ప్రతిభావంతురాలైనా మీ సహకారం లేకపోతే నేనింత త్వరలో అభివృద్ధిలోకి వచ్చేవాన్ని కాదు. నాకన్న ప్రతిభాసంపత్తి కలవా రెందరు లేరు; అవకాశ, సహకారాలు లేక...”

అని ఆగింది లలిత.

“సువ్వ చెప్పింది పూర్తిగా అసత్య మనలేను”

అని, సిగరెట్ ముట్టించాడు.

“సరేలేండి...దీనికేం గాని మీలో ఒక ముఖ్య విషయం మాట్లాడుదామని వచ్చాను.”

“ఏం...రంగడేవన్నా మితిమీరు తున్నాడా?”

“అదేమిటో పెద్ద విషయం కాదు”

అని ఎడమ కన్నరమూసి చూసింది.

“అంటే?”

కొంచెం తీవ్రంగా పలికింది రామరావు కంఠం.

“అబ్బే, అలాంటిదేమీ లేదు. పైగా మీరు ఊహించేటంత మనిషి కాదాయన. మనుషుల్ని అర్థం చేసుకోవటంలో మీ రింకా అనుభవం సంపాదించాలి. అసలు మేస్తూ, మీరు పెళ్ళిచేసుకుంటే కానీ ఇలాంటి విషయాలూహించ లేరండీ”

అని చురుక్కొరంగా నవ్వింది. లలిత పెదవుల కదలికతోనే సవ్వ నాపితే రామరావుకి అందేది కాదు, చిత్ర స్వరంతో ఆమె నవ్వుటంతో రామరావు ఆమె వైపు చూశాడు.

“సువ్వ నే దేమిటో సువ్వయినా అర్థం చేసుకుంటున్నావా?”

“నా నవల చదివినట్టు ఇప్పుడు నమ్మాను. సరిగ్గా అదే వాక్యం నా ఆఖరు ఆధ్యాయంలో వాడాను”

అంటూ నే నవ్వింది.

“నవలలూ. నాటకాలూ కావు లలితా జీవితాలు.”

“శక్కులేను, ఇప్పుడే అన్నారు-ఆ నవల. నా జీవితమే నని”

“ఎక్కడో కలుస్తాయి అలాంటివి”

“అలా నే మీ జీవితమూనూ”

“అంటే?”

“నేనీ సాహసం చేస్తే మీరేమీ అనుకోరు గదా”

అని సోఫాలో నించి లేచి నిలబడింది.

ఒక్క క్షణం రామరావు కనులముందు, మనసు ముంగు అంకకారం తాండవించింది. లలిత వాక్యాన్ని పూర్తి చేసి, లేచి నిలబడేలోగా రామరావు మనస్సు మహా ధుంధుంలో ఊగిసిలాడి, శరీర మంతా చమటలు పట్టించేసింది.

“మీరు. సౌందర్యాన్ని పెళ్ళి చేసుకోవాలి”

అంటూ వీధిలోకి నడిచేసింది.

8

“ఈ మధ్య రంగారావు ఇంటిదగ్గరే ఎక్కువగా ఉంటున్నట్టున్నారు.”

అంతర్వత్తి

గది గడప దాటుతూ నే అన్నది, సౌందర్యం.

“ఔను...వస్తూనే ఈ ప్రశ్న వెయ్యాలిలపించింకే?”

అంది, లలిత సౌందర్యం ప్రశ్నకు కొద్దిగా నొచ్చుకున్నా, ఆ భావం వ్యక్తంకావడా చేస్తూ.

“ఆ! నాలుగయిదు రోజుల్నుంచీ నేను బోసల కొన్నాండగా ఆయన కేటు దాటుతూండటమో, నేనూ సరిగ్గా మీ గోడ్డుములుపు తిరిగేసరికి ఆయన కారులో ఎదురయి ‘ఏప్’ చేస్తూండటమో జరుగుతోందిలే”

అని నవ్వుతూ లలిత ప్రక్కగా కూర్చుంది, సౌందర్యం.

“బహుశా మీ పెళ్ళి వచ్చే నెలలో నే జరుగుతుందనుకుంటా”

అని ప్రసంగాన్ని మార్చేసింది లలిత.

“ఏమోనమ్మా, అంతా నువ్వు చేశావు. అసలు నాకు...”

“ఏమిటోయ్ అసలు నీకూ...”

“ఏమీ లేదూ. ఇప్పుడే చెంగుకు గానీ, కొత్తగా మొదలు పెట్టిన నవల ఎంతవరకూ వచ్చిందీ?”

“నువ్వు అడిగేవరకూ నాకు గుర్రేలేదు సుమీ; నాలుగయిదు ప్రకరణాలు కంబోలు పూర్తిచేశా... అంతలో—సరిగ్గా ఈవేళకి వారం పూర్తయింది—మీ చెల్లివచ్చి పట్టుకు చక్కాపోయింది. వ్రాస్తూన్నది పట్టుకుపోలే ఎలా ఉంటుందో చిన్నసిల్లకేం తెలుసూ?”

“ఈ కోతలకేంలే, నీకంత వ్రాయాలని ఉంటే కొత్త ప్రకరణం ప్రారంభించనూ గలవు, లేదా... ఒక్క టైప్ కొట్టేసి తెచ్చుకురాగలవు. అసలు సంగతి దాస్తావేం? బావగాని ఇంటిపట్టున ఎక్కువగా ఉంటున్నట్టున్నారు. అంచేత తీరిక చిక్కటంలేదు. పోనీబెద్దూ, అవప్పుడన్నా పూర్తి చేసుకోవచ్చు; ఆయన మనసు మారింది. అదే పదివేల...”

అంటూండగానే రామారావు ప్రవేశించాడు.

రామారావు ప్రవేశంతో ఒక్కసారిగా లేచి నిలబడి పైటచెంగు భుజంమించి లాగి కప్పుకుంటూ, సిగ్గుగా తలవాల్చింది, సౌందర్యం. లలిత నవ్వునావు కోలేక, అక్కడికీ చెంగు ముఖానికి చాటుచేసుకుని, తల ప్రక్కకుతిప్పింది. రామారావు ఎంత ధూకుడుగా

ప్రవేశించాడో, అంత ఆకస్మికంగానూ నిలబడి పోయాడు. ఒక్క తుణుం అతని ఆలోచన పనిచేయ్యలేదు.

లలిత ఓసిక పట్టలేక;

“రండి మేష్టానూ కూర్చోండి, కొత్త పెళ్ళి కూతుర్ని అంతనేపు నిలబెట్టి చూస్తే బెదిరిపోతుంది”

“ఏమిటో నీ పిచ్చికొనీ లలితక్కా, ఆయనకు నాకన్న అందంలో, చగువులో, అన్నిటిలో ఎక్కువయిన వాళ్ళే దొరుకుతారు; పది, పదిహేనువేలు కట్నంకూడా యిస్తారు”

“చాలా దుర్బలంగా ఉంది ప్రసంగం”

అంటూ నవ్వుతూ కూర్చున్నాడు రామారావు.

“కంతమా? విషయమా? దుర్బలంగా ఉన్న జేమిటి గుర్తుతనూ!”

అని పక్కొల్లు నవ్వింది లలిత.

లలితతో కలిసి యిద్దరూ నవ్వాడు.

“ఈ విషయాన్ని ప్రస్తావించ బోయే ముందు నువ్వు ఒక్క విషయాన్ని మరిచి పోయావేమో అని పిస్తోంది”

అని ఆగాడు రామారావు.

“అసలు మనం ఏ విషయాలూ మాట్లాడుకోకుండానే ఇది పెళ్ళి కూతురులా సిగ్గునీ, మీగు పెళ్ళి కొడుకులా హిరణ్యాక్ష వరాలనూ.....”

“కానీపు శ్రద్ధగా వింటావా?”

“సీరియస్ గా వింటాం చెప్పండి”

అని ఒక చేత్తో తన నోరూ, రెండో చేత్తో సౌందర్యం నోరూ మూసేసింది.

గామారావు నవ్వాడు; నవ్వువచ్చికొడు, కోపం వచ్చి నవ్వాడు.

లలిత నవ్వింది, నవ్వుకూడదనుకుంటూ సౌందర్యం నవ్వింది.

ఒక్క తుణుంలో వాతావరణంలో ప్రశాంతత ఏర్పడింది. కిటికీలోంచి మలముమారుతం వీచే సావ కాళం లేక చల్లగాలి మాత్రమే సముద్రపు హోరుతో వస్తూన్నది. కొద్దిగా కనుచీకటి పడుతున్నా గదిలో మునుషుల పోలికలు తెలీనంత స్థితి రాలేదు. అయినా సౌందర్యం లేచి ‘స్వీట్’ వేసింది. పసుపురంగు దీపం వెలిగింది.

“మాకారా మాస్తామా, అప్పుడే గదిలో పెళ్లి కళించింది పసుపు దీపంతో” అంది లలిత.

సౌందర్యం, వెలుగుతున్న దీపాన్ని అలానే ఉంచి యింకో స్వీచ్ నొక్కింది. మెక్కువరీ దీపం వెలిగింది.

“మాకారా మాస్తామా, బుద్ధి పాదరసంలా పని చెయ్యాలి.”

అంది లలిత నవ్వుతూ, పైట చెంగుచివర నలిపి చెవిలో తిప్పకుంటూ.

“ఇంతకూ నా సంచేహం వినలేదు”

అన్నాడు రామారావు.

“అంతకంటే చెప్ప లేదంటే బావుంటుంది... ఏమే సుందరీ...జునుకాని మా-స్టా-రూ-చక్కగా సుందరీ! అని పిలవక సౌందర్యం ఏమిటండీ?”

“అది రంగడి పిచ్చితే. వాడికి ఏపదం కొరికినా దాన్ని తడితం చేసికొని పలకడు. అందులో నామా వాచకాలు దొరికితే...మొదట్లో నిన్ను ‘లాలిత్యం’ అని పిల్చేవాడు గుర్తు లేదా? అలాగే...”

“మీరీ చివరణంతా చేస్తున్నారు కానీ...”

“చెప్తున్నా...బహుశా మా పెళ్లి జరగటం నిశ్చయమయితే...”

“అయితే అనకండి. అదెప్పుడో నిశ్చయం అయి పోయింది...పెళ్లి జరిగాక అనండి”

“ఆ మాటే నేనూ అంటుంటు...”

“అది అనేకారూ. తరువాయి కానీండి”

అంటూనే సుందరీచేతిని తన విడికిలితోకి తీసుకుంది.

“పెద్ద వికేషం కాదు కానీ, అప్పుడు మాయద్దరిలో ఒకరం ఉద్యోగం మానాల్సి వస్తుంది”.

“ఓన్...ఎవరు మానేసినా మా నెయ్యెచ్చు, ఏం—మీకు సర్వీసుమీద విసుగు పుట్టిందా?”

అని సుందరీనైపు చూస్తూ కన్ను మీటింది. అయినా సుందరీ ఆక:

“అందుకు నాకేమీ అభ్యంతరంలేదు. ఇరవై యేళ్లు వైబడ్డా పెళ్లికొక, ఇంటరు ప్యాసయి యింటికి భారంగా, నాన్న యెదురుగా ఓ భూతంలా ఉండడం ఇష్టం లేక సర్వీసులో చేరాను”

అంది.

“సస్పెన్స్ పూర్తిగా చంపేశావే. పెంపొరెగిపోయింది మేష్టరూ?”

అంది లలిత లేచి నిలబడి.

రామారావు ముఖంలో ప్రసన్నత ప్రవహించింది.

సుందరీ హృదయవసీమలో మల్లెలు విరిసి మోముపై గుబాళించినవి.

ఆ ముహూర్తంలో లలిత ఇరువురి చేతులూ కలిపి తన గదిలోకి తీసికెళ్లి, ద్వారబంధం మీదున్న పార్వతీ—పరమేశ్వరాల పాలశిలా విగ్రహాలకు నమస్కరింప జేసింది.

“ఇంక ముహూర్తాలూ, మంగళనూత్రాలూ, పెద్దలూ, పేరంటాలూ తరువాయి విషయాలు. మీకు గుర్తుందా మేష్టరూ, ఆ రోజు సాయంకాలం మా యిద్దరినీ యిలానే ఇక్కడే కలిపారు మీరు”

అని సిగ్గుతో తలనాల్చి, క్రిగంటితో పక్క గోడమీదనున్న తన పెళ్లిఫోటో నైపు చూసింది. అదే తుణుంబో సుందరీ—రామారావులు ఒకరివైపాకరు చిరుసిగ్గుతో చూచుకున్నారు.

“ఈ రాత్రి కిక్కడే ఆగిపోండి ఆయన ఒక్క గంటలో వచ్చేస్తానని వెళ్ళాను. ఏకంగా భోం చేసేద్దాం...అదిగో కాళి హాస్...మనదే...వచ్చేస్తున్నారు. కూడా మా చెల్లీ మరోయిద్దరమ్మాయిలూ వస్తున్నట్టున్నారే” అని చకచక వరండాలోకి నడిచి స్వాగతి మిచ్చింది లలిత.

9

“అందుకన్నమాట రంగడు ఈ అరమాసాల నుంచీ ఇంటిదగ్గరుంటాంట” అన్నాడు రామారావు ప్రసంగ మధ్యంతో.

“అంటే?”

అంది లలిత, నోట్లు లెక్క పెట్టి ‘బాగ్’ లో పెడుతూ.

“అంత అజ్ఞానినికాదు లలితా! ఒక్కసారిగా బాంక్ లోఉన్న సోమ్యంతా తీసికోవలసిన అవసరం ఇంతలో నీకేమిటొచ్చింది?”

“ఏనయినా ఉంటుంది. అంతాచేస్తే మొత్తం అయిదు వేలులేదు, నా సంపాదన”

“కొవచ్చు, కానీ...రంగడిదగ్గర డబ్బు పూర్తిగా అయిపోయి ఉంటుంది. వ్యాపారంలో పెద్ద డెబ్బ తీస్తాడు. అందులో వరదలికి రాజమండ్రీలో పేషను గోడోను పూర్తిగా లాగేసిందని విన్నాను. ఇప్పుడు మళ్ళీ వాడికి పెట్టాబడికావాలి. వ్యాపారంలో ముగిసి

అంతర్వత్తి

పోయినవాణ్ణి ఉద్ధరించటానికి ఎవరూ ముందుకు రారు. అందుకనీ...అయినా డాబా తణఖా పెడతే..."

"ఉచితంగా యిచ్చే సలహాలలో జౌచిత్యం ఉంటే ఎంత శావుంటుంది రామం...పోనీతే, భార్య దగ్గర అయినా వేలు బాంకిలో మూలుగు తూంపగా భర్తకి ఇల్లు తణఖా పెట్టవలసిన అవసరం?"

"వాడి కీనాటివరకూ భార్యా-భర్త సుబంధ జ్ఞానం నశించింది కనుక"

"అంతలో అనుబంధం చెబుతుందా?"

అని నవ్వింది లలిత.

"అయితే నీ సంపాదన కూడా వాడి తిరుగుళ్ళకు ధారపోస్తున్నావన్నమాట"

"మీరింత నీచంగా ఊహిస్తారకుకోలేను, తుమించండి - కొంచెం కటువుగా మాట్లాడినట్లు న్నాను. మీరే నాస్థితిలో ఉంటే మీరు కూడా నేను చేస్తున్నట్టే చెయ్యవినాడు సంసారం చట్టు బండ్లలవుతుంది."

అని తల ప్రక్కకు తిప్పింది. అంతలో చేతిలో జేబురుమాలో ఊపుకుంటూ వస్తున్న సుందరి కనిపించింది. లలిత తమయించుకుని :

"మిమ్మల్ని ఒక ప్రశ్న అడగమన్నారు. మొత్తం పదివేలతో ఆయన పబ్లిషింగ్ హవుస్ ప్రారంభిస్తున్నారు. మాదగ్గర అయిదువేలున్నాయి. మీరూ అయిదువేలీస్తే....."

"నేనంత చవటని కాదు లలిత"

అని రామారావు కోపంగా అంటుండగా ప్రవేశించినసుందరి ఇరువురినీ చూచి ఒక్కతూణం సైభించి నిలబడి :

"ఏవో చాలా తీవ్రంగా నడుస్తున్నట్టుంది" అంటూ లలిత దగ్గరకూర్చుంది.

"వ్యాపారానికి సీరియస్ నెస్ అవసరంలే, అయితే మిష్టర్ రామం, మీకు షేర్ తీసికోవటం సుతరామూ ఇష్టంలేనట్లేనా? ఈ అయిదువేలూ మీరిచ్చేస్తే బాధలేదు. లేకపోవే..."

అని లలితచెప్తుండగానే :

లేకపోలే డాబా అమ్మేసుకుంటాడా? వీల్లేదని చెప్ప; నీకు గుర్తులేదేమో, డాబా నీ పేరఉంది..."

అని తీవ్రంగా పలికాడు.

"అబ్బబ్బ! మీరంత హైరానా పడిపోలే ఎలా?"

అంది లలిత నవ్వుతూ, సుందరిచెప్తు చూసి.

"అసలేమిటో నాతో చెప్పవే; ఆయనకొంటి వేం తెలుచూ, వండిపెట్టి పులుసులో పులుపు సరి పోయిందా అంటే 'బాగానే ఉంది' అంటారే కాని, ఏం కావాలో తెలీదాయనకు"

అంది సుందరి లలితమీదికి జరిగి, ఆమె తల తన వైపుకు తిప్పిపట్టుకుని.

"చెప్ప...ఆవిడ తీరుస్తుంది నీ కోరిక"

అని గట్టిగా అగ్గి పుల్లకొట్టి, సిగరెట్ ముట్టించాడు.

"మరేం లేనీ, ఈ అయిదువేలతో స్టాక్సు తీసుకుని హైదరాబాద్ లో వ్యాపారంచేస్తే సంవత్సరంలో రెట్టింపు తియ్యవచ్చు. కాని ఈ సంవత్సరంలో పదివేలూపెడతే సుమారు పాతికవేలు రావొచ్చు"

అంది లలిత.

నేను నాణ్ణి నమ్మును లలిత; పెళ్ళయిన నాలుగేళ్ళు తిరిక్కుంటా కట్టకున్న పెళ్ళాం సంతానవతి కాలేదని సంవత్సరంసర నానాహింసలూపెట్టి, అన్ని తిరుగుళ్ళూ తిరిగి, వ్యాపారంలో సర్వనాశనం అయి..."

ఉపన్యాసభోరణిలో పోతున్న రామారావుని ఆపటానికి ఏం తోచక : "చాలైద్దురూ...మీ కన్నీ అలాగే కనిపిస్తాయి. లలిత కిప్పుడు అయిదో నెల... తెలుసా?"

అని లలితతో వంటింట్లోకి నడిచేసింది, సుందరి.

'W - H - A - T!!' (హ్య...ట్!!)

అని రామారావు సోఫాలో వెనక్కు వాలాడు. రెండుకాళ్ళూ మేజామీద ఉంచుతూ, వంటింట్లోంచి కిలకిలలు వినిపిస్తున్నాయి. శబ్దం రంగారావు కారు హోరన్ ఆగకుండా మ్రోగుతోంది. "ఒరేయ్, రావుడా!" అన్న రంగడి చిన్నవాటికేక రామారావుని అమాంతం కారు దగ్గరికి నడిపింది.

నాగార్జునుడు : నాగార్జునకొండ

శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు

విశ్వ సంస్కృతి ఒక మహాప్రవాహము. వివిధ భూములనుండి వచ్చు వివిధోపనదులే మహా ప్రవాహమున జేరి నానాలు దానిని బలీయ మొనర్చినవి. ఒనర్చుచున్నవి. ఒక్కొక్క కాలమున నొక్కొక్క దేశము ప్రముఖత వహించి తన విజ్ఞాన స్రవంతి నీ మహాప్రవాహమున సంగమింపజేసినది. వేదకాలమున సప్తసింధు ప్రాంతము, బుద్ధదేవుని కాలమున కోసల, కాశీ, మగధ ప్రాంతములు, గ్రీకు తత్త్వవేత్తల కాలమున యవన భూమి, టోలమీల కాలమున అలెగ్జాండ్రీయా యిట్టి పుణ్యమునకు నోచుకొన్నవి; విశ్వసంస్కృతీ చరిత్ర యందు గణనీయస్థానముల నాక్రమించినవి.

అట్టి భాగ్యమే కృష్ణాతీర్థ ఆంధ్రభూమికి, క్రైస్తవ శకాంభ కాలమున సిద్ధించినది. ఇటు నానాడు బయలుదేరిన మహాయానమాధ్యమిక వాదము, తత్త్వశాస్త్రమున నొక నూతన యుగమునకు ప్రాతిపదిక వేసినది. దీని మూలస్థానము శ్రీపర్వతము; ఆ వాదప్రవక్త శ్రీ నాగార్జునుడు. ఆ శ్రీ పర్వతమే నేటి నాగార్జున కొండ.

ఆ నాగార్జునుడు బౌద్ధమత పీఠాధిపతులలో పదునాలుగవ వాడు.

ఈ నాడు నాగార్జునకొండ ప్రాంతము చైతన్య రహితము. కాని అనాడు ఒక పుణ్యభూమి. ఒక మహావిహారము, ఒక సుప్రసిద్ధ విద్యాపీఠము.

'నాగార్జునుని చరణ సన్నిధిని తత్త్వ రహస్యముల గ్రహించుటకు నేల నాలుగుచెరగులనుండి జిజ్ఞాసువులా నాశిచ్చటికి వచ్చెడివారు. వివిధ దేశముల ప్రభువులు, తమదేశీయులకు విద్యార్థుల వసతినిమిత్తము విహారముల గట్టించిరి. అట్టి వానిలో సింహళ దేశీయుల విహారమొకటి యున్నదను విషయము నేటి త్రవ్వకములవలన తెలియవచ్చుచున్నది.'

దరిద్రాపుననే, ఇత్యాదుల గాజధాని విజయపురి యుండెడిది. దాని శిథిలావశేషములు నేటి త్రవ్వకములలో కొనవచ్చుచున్నవి.

అనాటి ఇత్యాదులు ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాట్టుల సామంతులు. సాతవాహనప్రభువు నాగార్జునుని పరమ మిత్రుడు.

ఈవిధముగ, ఆంధ్రప్రభువుల, వారి సామంతులగు ఇత్యాదుల ఆదర సహకారముల చలువను మహాగూఢ మాధ్యమిక వాదము పెరిగి పెద్దదై చైనా, మగధాసీయా కొరియా, జపాను, టిబెట్ దేశములకు క్రమశః వ్యాపించినది.

నాగార్జున కొండనుగురించి నాగార్జునునిగురించి స్థూలముగ మనకు తెలియవచ్చు విషయము లివి:

'కాలగర్భమున విలీనమైపోయిన నాగార్జునుని చరిత్రనుగురించి మనకీ స్థూలవిశేషములు చైనీయు, తిబెతీయ బౌద్ధమత గ్రంథముల సాయమున మాత్రమే నేడు లభ్యమగుచున్నవి. చైనీయు గ్రంథస్థ విషయముల గ్రహించుటకు వాని ఆంగ్లానువాదములే శిరస్యము. తిబెతీయు గ్రంథములకు హంగేరియును రచయిత రచించిన జర్మను అనువాదములును, వాని ననుసరించిన ఆంగ్ల గ్రంథములును దిక్కు. చైనీయు తిబెతీయ భాషలలోగల గ్రంథములను యీ వచనోత్పత్తి నిమిత్తము లేకుండా భారతీయ భాషలలోని కనువడించుటకు భారత ప్రభుత్వము పూనుకొనున్నది. నాగార్జుని సమగ్ర చరిత్రను రచించుటయం దాసక్తి వహింపదగు ఆంధ్ర ప్రభుత్వమయినను యిందులకు పూనుకొనుట సమంజసము.'

ఇక, భూగర్భమున నణగియున్న ఐతిహాసికా ధారముల విషయమున నాగార్జున కొండ ప్రాంతమే మనకు దిక్కు. పుంవస్తు పరిశోధనశాఖవారిప్పటి వరకు జేసిన త్రవ్వకములవలన లభ్యములయిన యాధారములు కొంత విలువగలవియే యైనను, నాగార్జున చరిత్రను రచించుటకు సాయపడనవి మాత్రము అందు మృగ్యము.

ఈనాడీ త్రవ్వకములవలన మనకు లభ్యమైన దానకాసనము లన్నియు మాధారీపుత్ర శ్రీ వీరపురుష

నాగార్జునుడు : నాగార్జునకొండ

దత్తుడను ఇక్ష్వాకు రాజు పరిపాలనకాలపు దరిదాపుల లోనివే. ఇదియన్నియు క్రీ. త. మూడవ శతాబ్దము లోనిది. ఆనాటికి శాతవాహన సామ్రాజ్య మంతరించి నది. ఇక్ష్వాకులు స్వతంత్రులైరి.

ఇంకొక విషయముకూడ గమనార్హము. ఈశాసన ముల కాలమునాటికి జౌద్ధమతమునకు రాజాదరణ లేదు. రాజు లందరును వైదికమతానుభవము. రాణులుమాత్రమే బుద్ధశాస్త్రమును పాసించుచుండిరి. అందువలన ఆనాటికి జౌద్ధబ్రాహ్మణ మతములమధ్య సమన్వయ మారంభ మయ్యెనని నిర్ణయింపవచ్చును. రాణుల ఆదరణమాత్ర మునే ఈ మహావిహారములు, గ్రూపము నెలకొన్న వనియు నునము చెప్పజాలము.

ఇట్టి మహా విహారముల నిర్మాణమున కావశ్యక మగు జౌద్ధమతానికి ఆనాటి ప్రభువులలో లేదని తెలియుటచే, వీని నిర్మాణమునకు మనమింకను వెనుకకు పోకతప్పదు. చైనీయ గాథల ననుసరించి యీ విహార ములను ఆంధ్ర సాతవాహనరాజు నాగార్జునుని కొరకై కట్టించె నని తెలియుచున్నది. కాని ఆ సాతవాహన రాజెవ్వగు?

నాగార్జునుని కాలము

నాగార్జునకొండ త్రవ్వకములలో యికముందు వేరుగ నాధారములు లభించుచుగతును, మనకున్న సామగ్రితోనే, నాగార్జునుని కాలమును అతని నాదిరించిన సాతవాహనరాజు కాలమును నిర్ణయింపవలసి యున్నది. మిగ్గులు కొండ రీ సాతవాహన ప్రభువు యజ్ఞశ్రీ యని యనిరి. యజ్ఞశ్రీ కాలముగ క్రీ. త. రెండవశతాబ్ది నే నాగార్జునుని కాలముగ వారు గ్రహించిరి.

కాని నేడు నాగార్జునకొండవద్ద వెలువడుచున్న శాసనములును, చైనీయ జౌద్ధమత చరిత్రయును, ఈ వాదమునకు విరుద్ధముగ నున్నవి.

చైనీయ జౌద్ధమత చరిత్ర ననుసరించిమాడ, హిందూదేశమున జౌద్ధమతపీఠాధిపతులు 281 గురు క్రమముగ అధికారము వహించిరినియు, అందులో పదు నాలుగవవాడు నాగార్జును డనియు, కడపటి వాడు బోధిసత్తు డనియు తెలియవచ్చుచున్నది. బోధిసత్తుడు తనకాలమున భారతదేశమందు జౌద్ధము పీఠాధిపతియందుండుటచే చైనాకు పోయెను. అంతటితో

భారతదేశమున నీపీఠ మంతరించెను. బోధిసత్తుఁడైనాకు పోయినది క్రీ. త. 526లోననుకూడ ఈ గ్రం. ములవలన తెలియుచున్నది. నాగార్జునుడు బుద్ధు తరువాత నాలుగువందల సంవత్సరములకు జన్మించి నని ఈ గ్రంథములే చెప్పుచున్నవి.

బుద్ధునినుండి బోధిసత్తుని కాలమునకు దాదాపుగ వేయిసంవత్సరములగును. ఈ మధ్యకాలము: యిరువదిముగ్గురు పీఠాధిపతులుండుటచే, యీవిధముగా లెక్కించినను, పగునాల్గవ పీఠాధిపతియగు నాగార్జునుడు బుద్ధునితరువాత 4—5 శతాబ్దములలో అనగా క్రీ. పూర్వము 1-వ శతాబ్దిలో నుండుననియే తేలుచున్నది.

ఇక యిప్పటికి దొరికిన శాసనముల విషయ మిదివరకే ప్రస్తావించబడినది. క్రీ. త. మూడవశతాబ్ది లోని వగు యీ శాసనములవలన నా కాలము జౌద్ధ మతమున కశ్యుద్ధికాల మని చెప్పటకు వలయు పడ కున్నది. యజ్ఞశ్రీకాలమునకును ఈశాసన కాలమున కును గడచిన అంతరము నూగు సంవత్సరములలోప లనేయుండును. నాగార్జునుడు యజ్ఞశ్రీకి సమకాలి కుడే యగునెడల అతని కాలమున జౌద్ధమతము ఆంధ్ర ప్రాంతమున నత్యుచ్ఛస్థితి యందుండెనని అంగీకరిం పక తప్పదు. అట్టి సందిగ్ధమున యిక్ష్వాకుల కాలము నాటికి అనగా వందసంవత్సరముల లోపలనే అది బ్రాహ్మణమతమున నంతర్లీనమై పోవుస్థితికి వచ్చినదని విశ్వసించజాలము.

ఇదియునుగాక యజ్ఞశ్రీకాలమున బ్రాహ్మణ మతము పునరుజ్జీవితమైనదనియు, మత్స్యపురాణ మకాలముననే సంగ్రహితిమైనదనియు, తెలియు చున్నది. అట్టివాడు జౌద్ధమతపు నాదిరించి పోషించె ననుటయు దుర్లభము. యజ్ఞశ్రీ యను పేరే వైదికమత పునరుజ్జయభిణమును చెప్పక చెప్పదున్నది.

నాగార్జునుని, పాశ్చాత్యపండితులు రెండవ శతాబ్దివాడని చెప్పటచే, అతనిని యజ్ఞశ్రీతో సమకాలి కునిగ మన వితిహాసికులు నిర్ణయించిరనుట స్పష్టము. పాశ్చాత్యు లిటుల నాగార్జునుని కాలమును నిర్ణయించుటలో కొంత పొరపడిరిని అర్థమగుచున్నది. అశ్వ ఘోషుని నాగార్జునుడు తన గ్రంథములలో పేర్కొన్నాడు. అశ్వఘోషుడు తన గ్రంథములలో పేర్కొన్న శకనరపతి కనిఘ్నుడుగ పాశ్చాత్యులు విశ్వ

సింఛిరి. కనిష్ఠుడు క్రీ. త. 78 లో నున్నాడని విశ్వసించి పాశ్చాత్య పండితులు నా గార్జునుని క్రీ. త. రెండవ శతాబ్దిలోనికి తెచ్చిరి.

అశ్వఘోషుడు పేర్కొన్నవాడు కనిష్ఠుడే యని భావించుచుచే కలిగిన యీ పొరపాటు నిపుడు సరిదిద్దుకొనవలసియున్నది. పుష్కలవతిని పరిపాలించుచు మోహుడును పేరుగల శకరాజు క్రీ. పూ. రెండవశతాబ్దిలో నున్నాడు: యవన, ఖగోష్ఠిలిపులలో నితని నాణేములు మనకు నేడు కనబడుచున్నవి. ఇతనికి కుమారుడు అజయే పంజాబునందు యవనుల అధికారమును నిర్మూలించెను. కావున ఈ మోహుని (Moa, Moues) అశ్వఘోషుని సమకాలికుడుగ మనము గ్రహించుచో నా గార్జునుడు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్ది చివరనుండిని తేలగలదు. అప్పటి సాతివాహనరాజు ఆంధ్ర రాజులపట్టికలో ఆరవవాడగు శాతవర్తి కాగలడు. ఈ శాతవర్తి క్రీ. పూ. 172 లో రాజ్యాధిపత్యము వహించెనని చరిత్రకారు లంగీకరించుచున్నారు.

నా గార్జునుని గురించి చెప్పిన తిబెటీయ గాథలలో గల ఇంకొక విషయముతో కూడ యీకాల నిర్ణయము సరిపోవు చున్నది. నా గార్జును నాదించిన సాతినాహన ప్రభువతిని కాలము పరిపాలించుచుచే విసుగెత్తిన రాజపుత్రుడు నా గార్జునుని మృతికి కారణ భూతుడయ్యెనని ఆ గాథలు చెప్పుచున్నవి. ఈ శాతవర్తి పరిపాలనాకాలము రీరి సంవత్సరములు. ఆంధ్రరాజులలో ఇంతికాలము పరిపాలన నిర్వహించిన రాజువరకు వేరొకడు లేడు. యజ్ఞక్రి పరిపాలనా కాలము 28 సంవత్సరములు మాత్రమే.

వై విషయముల పరిశీలించి చూడ నా గార్జునుడు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్ది కడపట నుండిని విశ్వసించుటయే సమంజసమని తోచుచున్నది.

తత్త్వికుడగు నాగార్జునుడు

నాగార్జునునిచే ప్రవచితమగు మార్గమిక వాదము మానవుని విజ్ఞాన భూమికి కడమెట్టు అని చెప్పవచ్చును. శూన్య భావన ఆనాటి జాదులకు క్రొత్తకాదు. కాని నాగార్జునుడు శూన్యతకొక నూతనత్వమును సమకూర్చెను. అస్తిత్వ నాస్తిత్వములకు మధ్యగామియగు భావమే నాగార్జునుని శూన్యత. ఈనాటి విజ్ఞానులు సైతము తమ నిత్యపరిశోధనల మూలమున నీ వాదము వైపునకే వచ్చుచున్నారు.

నేటి గణితశాస్త్రమున మనకు పరిచితమగు శూన్యము దరిదాపుగ నిట్టిదే. గణితశాస్త్ర వేత్త

దృష్టిలో శూన్యము రెండు విధములు. సర్వశూన్యము గణిత పరికర్మలలో పనికిరాదు. పరికర్మలలోనుపయోగించునది గణితశాస్త్రీయ శూన్యము. ఒకటిని సున్నచే (శూన్యముచే) భాగించిత మనుకొనుడు. అపుడు మనకు లభించు లబ్ధము అనంతసంఖ్యయని గణితవేత్తల నిర్ధారణ. ఒకటిని భాగించిన సున్న, సర్వశూన్యమే అగునెడల భాగవర పరికర్మయే యుండదు. అందువలన సున్ననుగురించి ఒక గణితశాస్త్రవేత్తను నిర్వచించుచుని కోరినచో అతడు మన మూసించగల్గనెట్టి చిన్న సంఖ్యా భిన్నములకన్నను చిన్నదియే శూన్యము అని మాత్రము అనును. అయినయెడల దాని కస్తిత్వము గదా? అని యడిగిన అతడు లేదనును, సర్వశూన్యమాయన్న కానును. దాదాపుగ యిట్టిదియే మార్గమిక వాద భావన. ఇట్టి శాస్త్రీయ భావనను కలిపెట్టిన ప్రథమ గౌరవము నా గార్జునునికే దక్కవలయుననుట నిర్వివాదము.

ఇక సాపేక్షతా సిద్ధాంతపు మూలసత్యములు నాగార్జునుని దివ్యుని సత్యములలో కనుపడుచున్నవి.

ప్రేమైకజీవి నాగార్జునుడు

బుద్ధివశలతిచే ప్రతిపాదించిన తన తత్త్వ సిద్ధాంతముల నాతడు ప్రజల నెత్తిపై రుద్దెను. సంవృత్తి సత్యమున నునికిగల యీ ప్రపంచమునందలి ప్రజల సన్మార్గవర్తులగ జేయుటకై భక్తి మూలకముగు బుద్ధి, బోధసత్వారాధనల నతడు ప్రోత్సహించెను ఆ ప్రోత్సాహ ఫలితముగ వ్యాపించిన బుద్ధిభక్తి చిహ్నములే నేటి త్రివ్యకములలో లభించు దానశాసములు.

కాలగతి

నాగార్జునుని భావముల నతని యనంతరము ప్రజలలో బోధింపగలుగు ప్రతిభాశాలురు కలెత్తరి. మహాయానము క్రమముగ వ్రజగూఢముగ అటనుండి నామాచారమతముగ మారుటతో, జౌద్ధమతము నీతి హీనుల చేతులలోనికి పోయి ఉదాత్తతను గోల్పోయి అస్తమించినది.

ఆ మతముతో పాటు శ్రీ పర్యతపు శోభయు నంతరించినది. మిగిలినవి నేడు మనకు కనుబడుచున్న కనుబడిక భూమిలో దాగియున్న శిలాఖండములు. ఈ శిలాఖండములే నాగార్జున ప్రతిరూపములై, ఆంధ్రులలో నిద్రాగామై యున్న, తేజశ్శక్తుల నుజ్జ్వలంప జేయగల వని ఆశింతము.

శి ధి లా ల యం

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

పాత్రలు : విరాగి, చిరంజీవి, రాముడు, రత్నాకరం,
పార్వతీశం, చంద్రయ్య, యామిని

సలం : కొండ శిఖరం మీది దేవా
లయం. సమయం : మునిమాపు—
దేవాలయ ముఖద్వారం కనిపిస్తూ
వుంది. తలుపులు మూసివున్నై.
ఆలయ ద్వారానికి యిరు వైపులా
చెట్లు జీబురుగా అల్లుకొని వున్నై.
ముందు ఒక వేదికవుంది. కుడివైపు
చెట్ల వెనుకనుంచి నల్లని ముసుగుతో
ఒక స్త్రీ ప్రవేశిస్తుంది. బెదురుగా
ముందుకూ వెనుకకూ చూస్తూ నడు
స్తోంది. చీకటిలో ఆమె రూపం
స్పష్టంగా కనిపించడంలేదు. ఎడమ
వైపు చెట్ల దగ్గరకు వెళ్లి ముందుకు
చూస్తూ అగిపోయింది. ఆలయం
తలుపులు నిశ్శబ్దంగా తెరుచుకున్నై.
లోపలనుంచి దీపపుకాంతి బయట
పడుతోంది. విరాగి ద్వారం దగ్గర
నిలుచొని స్త్రీ కేసి దీక్షగా చూస్తు
న్నాడు. స్త్రీ మోకాళ్ళ మీద
నిలబడి అవనత వదనంతో రెండు
చేతులు జోడించి దేవుణ్ణి ప్రార్థి
స్తోంది. క్షణం గడచిన తరువాత
లేచి నిలుచుంది. ముందుకు ఒక
అడుగు వేసింది.

విరాగి : (గంభీర స్వరంతో) ఆగు! మరొక అడుగు
ముందుకు వేకావా— నీ జీవితం ముగిసి
పోతుంది.

స్త్రీ : (భయ విహ్వలయై వెనుకకు తిరిగి చూస్తూ)
ఎవరది? ఈ నిర్జన ప్రదేశంలో కూడా నా
సంకల్పానికి అటంకమా?

విరాగి : (ఆమెను సమీపించి) నీముందు ఏమున్నదో
చూశావా?

స్త్రీ : చూశాను. సముద్రము భీకరం కారంతో
కొంపను ఢిక్కొంటున్నాడు.

విరాగి : మరొక అడుగు ముందుకు వేస్తే ఏం జరుగు
తుందో తెలుసా?

స్త్రీ : తెలుసు. ఈ కొండశిఖరం మీదినుంచి దొర్లి
అనంతసాగరంలో కలుస్తాను. సాగరము
సహస్రవాస్తాలతో నన్ను తన కాగిలిలోకి
తీసుకుంటాను. (నిర్లక్ష్యంగా అతని ముఖం
లోకి చూస్తుంది).

విరాగి : నిన్ను చూడగానే నీ సంకల్పాన్ని తెలుసు
కున్నానమ్మా! యీరారా! యీ వేదికపై
ఒక క్షణం కూర్చో! మరొకసారి ఆలో
చించి చూడు.

స్త్రీ : (గండు చెతులలోను ముఖాన్ని దాచుకొని
వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ) లాభంలేదు స్వామీ!
నా ఆశ లన్నీ అశియాసలై పోయినై. దారు
లన్నీ మూసుకుపోయినై. ఎటు ప్రయాణం
చెయడానికి నాకు దారిలేదు. ఎటుచూచినా
గాఢాంధకారం. మృత్యువును ఆహ్వానించ
డంకంటే నాకు మార్గంలేదంటే నేను. మీకు
చెయ్యెత్తి నమస్కరిస్తాను. నన్ను విడిచి
వెట్టండి.

విరాగి : లేదమ్మా! నువ్వు పొరబాటు పడుతున్నావ్.
తొందరపాటుతో సూర్యుడైన మార్గాన్ని
చూడలేక పోతున్నావ్. నామాట విని కొద్ది
క్షణాలపాటు యిక్కడ కూర్చుంటే నీకు
దివ్యమైన మార్గాన్ని చూపిస్తాను.

స్త్రీ : యీ పాపపు జీవితాన్ని మరొకక్షణం
కూడా నేను కొనసాగించలేను. నన్ను నా

దారిని పోనివ్వండి. మీకు పుణ్యం వుంటుంది.

విరాగి : నా మాట నమ్ము. యిక్కడ కొద్ది తూణాలు కూర్చో, తరువాత ఆత్మహత్యకంటే గత్యం లేదని తోస్తే నువ్వు నింభ్యంతరంగా నీ నిండు ప్రాణాల్ని నిలుపునా తీసుకో! నేను అడ్డురాను.

స్త్రీ : (అతిని ముఖంలోకి తేరిపారచూస్తూ) మీ రెవరు? మీ మాటలలో ఏదో విచిత్రమైన ప్రభావం వుంది. మనుషులు మనలని యీ ప్రజ్ఞలలో మీ రెండుకు వున్నామి?

విరాగి : నేనా? నేనుకూడా ఒకప్పుడు నీలాగే యిక్కడకు వచ్చాను. కానీ నీలా తొందర పడకుండా యీ వేదికపై ఒక తీణం కూర్చుని ఆలోచించాను. నాకు దివ్యదర్శనం ఒకటి కనిపించింది. నాటినుంచీ యిక్కడ నే వుండిపోయాను.

[విరాగి వేదికమీద కూర్చుంటాడు. అతని వెనుక స్త్రీకూడా వచ్చి వేదికమీద కూర్చుంటుంది. ఆలయం నుంచి వస్తున్న కాంతి యిద్దరి మీద పడుతుంది. విరాగి వయస్సు 80 సం॥ రాలకు ఎక్కువ వుండదు. అతని ముఖం ప్రశాంతంగా వుంది. సంస్కారంలేని జాత్తు అతనిని దూడగానే ఎవరికైనా గౌరవభావం కలుగుతుంది. స్త్రీ యాపం ముసుగులోంచి కనిపించదు. చెతులుమాత్రం కోమలంగా తెల్లగా కనిపిస్తాయి.]

స్త్రీ : స్వామీ! నాలో ఏదో విచిత్రమైన భావాలు కలుగుతున్నాయి. ఈ వేదికలో ఏమైనా మాహాత్మ్యం వుందా?

విరాగి : మన మనసులలో నే మాహాత్మ్యం వుందమ్మా! (దేవాలయంలోకి చూస్తూ) చిరంజీవి! చిరంజీవి!

[దేవాలయంలోనుంచి ఒక 16 సం॥రాల కుర్రవాడు బయటకు వస్తాడు. విరాగి పక్కను కూర్చున్న స్త్రీకేసి ఆశ్చర్యంగా చూస్తాడు.]

చిరంజీవి: (విరాగిని) పిలిచారా?

విరాగి : కొంచెం పళ్లు, పాలు తీసుకురా నాయనా! [చిరంజీవిలోనికి వెళ్ళిపోతాడు]

స్త్రీ : (తన్మయత్వంతో) ప్రాణం హాయిగా వుంది. ఆపాడు ప్రపంచంలోకి పోయి సంకుచిత చిత్తులైన ఆ మనుషుల మధ్య నివసించేకంటే కాశ్యపింగా యిక్కడ వుండి పోతే బాగుంటుందనిపిస్తోంది.

[చిరంజీవి తిరిగివస్తాడు. పళ్లు పాలు స్త్రీ ముందు వుంచి విరాగికి సేవిస్తాడు]

విరాగి : తీసుకో అమ్మా! సంకేహించకు!

స్త్రీ : ఇంతవరకూ నాలోలేని ఆకలి, దాహం, అనే భావాలు యిప్పుడే పెలుబుకుతున్నాయి. ఉదయంనుంచి నుంచి నీళ్ళేనా తాగలేదు. తాగాలని కూడా నాకు అనిపించ లేదు.

[ఒక పండుతని కొంచెం పాలు తాగుతుంది] కొంచెం దిగువను దీపాలకాంతిలో మనోహరంగా కనిపిస్తున్నది చూశారూ అనే మా వూరు. నా తేగు యామిని.

చిరం : వూరు వదిలి పెట్టి యిక్కడకు ఎందుకు వచ్చావు? మీకు ఆ వూరిలో బంధువు లేవరూ లేరా?

యామిని: కావలసినంత మంది బంధువులున్నాను. వాళ్లు లేక పోయినా బాగుండేదనిపిస్తోంది పప్పుడు.

విరాగి : నీకు పెళ్లి అయ్యిందా?

యామి : (నిట్టూర్చి) అయ్యింది స్వామీ! పెళ్ళయిన కొద్ది గోజులలో నే నార్ధి ఎక్కడికో పారి పోయాను. యీ నాటికీ తిరిగి రాలేదు. ఆయన జీవించి వున్నానో లేదో కూడా తెలీదు.

[మరొక పండు తీసుకొని తినబోతూ వుంటుంది. సింహగర్జనవలె మనిషి కేక విని పిస్తుంది]

ఒక గొంతు: (నేపథ్యంలోంచి కొండలు సరిగ్గానిం చెలా) ఎవరక్కడ? అక్కడే ఆగండి! కాలు కదిపితే కైలాసానికి పంపిస్తాను.

యామి : (భయంతో వణుకుతూ) హమ్మయ్యో! మా వాళ్లు నా కోసం ఎవడినో పంపినట్లున్నారు. నన్నీ ఆపదనుండి తప్పించండి స్వామీ (విరాగికి సేవిస్తూ) దీనంగా చూస్తుంది]

విరాగి : భయం లేదమ్మా! రానీ! అతడెవరో చూద్దాం.

[రాముడు కుడివైపు నుండి ప్రవేశిస్తాడు. పెద్ద చింపిరితల బొద్దుమీనం మాసిన గడ్డం వంకలు తిరిగిన బలమైన శరీరం. చిరుగుల చొక్కా మాసిన పంచె. మనిషిని చూడగానే తాగుబోతో, దొంగో అయి వుంటాడనిపిస్తుంది]

రాము : (ముగ్గురిని తేరి పారచూస్తూ గట్టిగా నవ్వుతూ) హమ్మహ! యిక్కడ యీ మహాసుభావు డెవరో కుటుంబ సభితులగా వివరిస్తున్నట్లున్నాడు. (ముగ్గురి ముఖాలలోకి తీక్షణంగా చూస్తూ) అరే! ఎవరి

ముఖంలోను భయం కనిపించడం లేదే!
(విరాగితో) ఏయ్! నిన్నే! రాముడు
సాక్షాత్కరించినా కళ్లు అప్పగించి మాన్తూ
పూరుకున్నావేం?

విరాగి : (ప్రశాంతంగా) రాముడనేనాడు వేరే
లేడు! కళ్లు తెరిచి చూస్తే ప్రతి జీవునిలోను
దేవుడు కనిపిస్తాడు నాయనా!

రాము : (చురింత గట్టిగా నవ్వుతూ) రాముడంటే
దేవుడు కాదోయ్ పరిసరినీ! అది మన
సొంత పేరు. సరే, ఆధిక ప్రసంగం కట్టి పెట్టి
తినడానికిమైనా ముందు పారెయ్.

యామి : (రెండు పళ్లు తీసి అతనికిస్తూ) పాపం
చాలా దూరాన్నుంచి వస్తున్నట్లున్నావు!
అలసిపోయావు. ముందీ పళ్లు తిను.

రాము : (రెండు చేతులతోను రెండు పళ్లు తీసికొని
క్షణంలో తినేస్తాడు.) కావాలి! యింకా
ఏమైనా కావాలి తినడానికి. ఏముందో అది
తీసుకు వచ్చి యిక్కడ పారెయ్యండి. అలా
నిర్లక్ష్యంగా చూస్తారేం? రాముడి సంగతి
మీకు తెలియడం లేదు. ఆకలి వేసినప్పుడు
పెద్దపులి అయిపోతాడు.

యామి : నీది నిజంగా పెద్ద పులి స్వభావం అయితే
నన్ను చీల్చి చంపు. నా కష్టాలు యీ
రోజుతో గట్టెక్కుతాయి.

రాము : (హేళనగా) పులిసరించి నీకు కొంచెం
కూడా తెలియదన్న మాట! కడుపు నిండిన
తరువాత పులి ఎవరి జోలికి పోదు. సుఖంగా
ఏ గుహలోనో పడుకొని నిద్రపోతుంది.

(కోపంతో పళ్లు దిగించి) కాని మనిషి
మాత్రం అలాంటి వాడు కాడు. ఎందరిని
హింసించినా, ఎన్ని ప్రాణాలు తీసినా
వాడికి తృప్తి వుండదు. అందుకే నా గురు
దేవుడు చెప్పాడు. “ఒరేయ్ రాముడా! చిత
గొట్టు, వల్లుపూసం చెయ్యి, కనికరం చూపకు.
దుర్మార్గుడైన మనిషిని హతమార్చు.” అని.

విరాగి : ఉక్రేకపడకు నాయనా! జీవితంలో ఏదో
పెద్ద చెబ్బ తిని యీ విధంగా తనూరైనట్లు
కనిపిస్తున్నావు. ఒక క్షణం యీ వేదిక మీద
కూర్చో! (చిరంజీవితో) నాయనా! యిత
నికి తినడానికి యేమైనా తీసుకురా.

[చిరంజీవి ఆలయం లోనికి వెళతాడు]

రాము : (పరిసరాలను పరీకించి చూస్తూ) పాడు
పడ్డ గుడి, అన్నీ విడిచి పెట్టిన బైరాగి, లేడి

పిల్లలాంటి కుర్రాడు, చుక్కలలో చంద
మామలా ఓచక్కుని చుక్క-వహ్వ! ఎంత
బాగా కుదిరినై!

విరాగి : ఇలా ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావో నాయనా!

రాము : భలే ప్రశ్న వేశావయ్యా బైరాగి! మనం
ఎక్కడినుంచో వస్తున్నాం, ఉన్న నాలుగు
రోజులు కుమ్ములాడుకుంటున్నాం, తిరిగి
ఎక్కడికో వెళ్లిపోతున్నాం. అందుకే
'మాయామేయజగం' అన్నాడు వేదాంతి.
ఇక అసలు విషయానికి వద్దాం. ప్రస్తుతం
ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావని కదూ నీ ప్రశ్న?
(సగర్వంగా) నేను మా అత్తవారింటినుంచి
వస్తున్నాను లేండి.

యామి : అత్తవారింటి నుంచి వచ్చే వాళ్లు నున్నగా
ముస్తాబై వస్తారు. కాని యిలా చింకి గుడ్డల
తోను, మానసికజ్వలంతోను వస్తారా ఎక్కడైనా?

రాము : (చిచారస్వరంతో) ఏం చెయ్యను నూ
అత్తవారు కడు బీదవారు. దేశాన్ని కొల్ల
గొడుతున్నా వారికి కడుపు నిండడం లేదు.
అలా తెల్లబోయి చూస్తారేం! మా అత్తవారి
యిల్లు ఏదో మీకింకా బోసపడలేదా?
(ఉత్సాహంతో గట్టిగా) పెంటల్ జైల్!
తెలిసిందా! ప్రస్తుతం నేను జైలు నుంచి
విడుదలై వస్తున్నాను.

యామి : (భయంతో) అమ్మయ్యా! నువ్వుదొంగవా?

రాము : (సగర్వంగా) నేను దుర్మార్గుణ్ణి, దొంగని
అని చెప్పకోడానికి చాలా గర్విస్తున్నాను.
[చిరంజీవి ఒక పెద్ద గిన్నెతో రొట్టెలు
చెంబుతో మంచినీళ్లు తీసుకువచ్చి రాముడి
ముందు పెడతాడు. రాముడు రొట్టెలన్నీ
తొందరగా తింటూ వుంటాడు].

విరాగి : (ప్రసంగాన్ని కొనసాగించే భోరణిలో
యామినితో) పాపం! నీ భర్త చిన్నప్పడే
లేచి పోయాడా? లోకంలో భర్తలేని స్త్రీ
పడే పాట్లు ఎటువంటివో నాకు తెలుసు.
కాని కష్టాలను సహించ గలకాలి.

యామి : నా కష్టాలు అందరి కష్టాలవంటివి కావు
స్వామీ! నేను చంచలచిత్తము! దుర్మార్గు
రాలిని! నేను చేసిన పాపాలకు ప్రాయశ్చిత్తం
లేదు స్వామీ!

విరాగి : నీ తప్పును నువ్వేనాడైతే తెలుసుకోగలిగావో
ఆనాడే నీలో జ్ఞానోదయం కలిగింది
యామి! విచారించకు! పారబాట్లు చెయ్య
డం, ఆ ఫలితాలను అనుభవిస్తూ బాప పడ
డం చూసలేదెవర.

యామి : నేను చేసిన అపరాధం చిన్నది కాదు ప్రభూ! అది మీకు తెలిస్తే మీగకూడానన్ను తుమిస్తా రన్న ఆశ నాకు లేదు. అయినా చేసిన పాపం చెబితే పోతుందంటారు.

రాము : (గట్టిగా నవ్వుతూ) చేసిన పాపం చెప్పి నంత మాత్రాన్ని పోతే నెంట్లో జైల్లోగు కన్నా పెరితిల్లీ! చేసిన నేరం చెప్పుకుంటే జైలు తిప్పగు. చెప్పకపోతే లాటిహాట్లు తిప్పవు. ఏం లోకం! ఏం న్యాయం!

యామి : నిజమే! లోకంలో న్యాయానికి తావు లేదు. నిజాన్ని ఒప్పుకుంటే ధయంకరమైన దుష్టులతలకు తలవంచవలసి వుంటుంది. నేనా యువకుణ్ణి పేమించిన విషయంరత్నా కరానికి చెప్పకపోతే నా బ్రతుకు యింత హీనమై ఉండేది కాదు.

విరాగి : పరపుణ్యమిహిదికి నీ మనసుమళ్ళించా యామి!

యామి : (నెక్కి నెక్కి యేడుస్తూ) నన్ను తుమిం చంకి ప్రభూ! నాపాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు.

రాము : ప్రతి పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం వుంది. అదే నెంట్లో జైలు. పాపాలను గోజుగోజుకూ అభివృద్ధి చేసే మహాయంత్రం అశే (ముగ్గు రిని తేరిపారదూస్తూ) అయితే మీ ముగ్గుగు ఒక కుటుంబం కొదన్నమాట! (గుడినపు వెలుతో చూపిస్తూ) ఆ లోకంలోంచి బైటకు గంటివేసిన తీసివేత సగుకా? పరవా! అయితే నేనుకూడా సరైనచోటుకే వచ్చానే! (గిన్నె ఖాళీచేసి ముందుకు తోస్తాడు. చిరంజీవి ఖాళీ గిన్నె తీసికొని నిష్క్రమిస్తాడు.)

విరాగి : (రాముడితో) కొంతనేపు విశ్రాంతి తీసుకో నామనా! (యామినితో) విచారించకు యామి! మనం లోకంలో అడుగు పెట్టి నప్పటినుంచీ రకరకాల కష్టాలను సుఖాలను చవిచూస్తూ కొత్త అనుభవాలతో పురోగ మిస్తూ ఉంటాం. సుఖాలకు ఉబ్బాంగి పోయి కష్టాలకు నిరుత్సాహపడడం పేరికి వాళ్ల లక్షణం.

యామి : నేటి లోకంలో స్త్రీకి ఉన్న స్థానం దుస్సహ మైనది. అందుకు నా జీవితమే తార్కాణం. నా భర్త చిన్నప్పటి పారిపోయాడని చెప్పాను. అప్పటితో నా తనవులోను ముసళ్ళలోను పరిణామం ఆగిపోతే ఎంత బాగుండేది. కాని ఆగలేదు. విషృతముకు

వులో చెట్లు చిగురించినట్లు కోమలమయిన యౌవనం నాలో ప్రవేశించింది. మనసు వింత వింత కోరికలను కోరింది.

[గాలికి ఆమె తలమీది ముసుగు తొలగి పోతుంది. తెల్లని గుండ్రని ముఖం. మెరిసే కళ్ళు. గులాబీరేకువంటి పెదవులు. వయసు 20, 25 సంవత్సరాల మధ్య ఎంతైనా ఉండవచ్చు]

మంచి చిహ్నాలను తెలుసుకోలేని ఆ సమ యంలో నేను వంతులో చిక్కుకున్నాను. మా పొరుగునవున్న ఒకయువకుణ్ణి నామనసు కాంక్షించింది. అతడు నన్ను నమ్మించి మోసగించాడు.

రాము : (కోపంతో) మోసం చేశాడట! మోసం! ప్రతి ఆపదానికి యామాట బాగా అలవాటై పోయింది. (గూమినితో) అప్పుడు నీ శోలిని ఎక్కడికి పోయింది పిల్లా? వాడూ మోస పోయాడు. సువ్వా మోసపోగావు. నీ మాటలు విని యీ రాముడుమాత్రం మోస పోడు!

విరాగి : రాముడు చెప్పింది నిజం. తుణికోరే కానికి లోనై మీ రిద్దరూ మోసపోగాడు. అయినా అతడు పురుషుడు గనక అతనికి సమాజంలో స్థానం వుంది. నీవు స్త్రీని కనక నీకు లేదు.

యామి : ఇంకా పాపాన్ని కొనసాగించడానికి పూను కుంటే నాకుకూడా సమాజంలో స్థానం వుండేది ప్రభూ! కాని అంగుకు నేను వ్యతిరేకించాను. సమాజం నన్ను బహిష్కరించకముందే నా అంతట నేనే సమాజాన్ని విడిచిపెట్టాను.

రాము : అసలు కథను దాటేస్తున్నావ్ పిల్లా! అది కూడా చెప్పు! విని సంతోషిస్తాం!

యామి : నే నిప్పుకు మృత్యుశిఖరంమీద నిలుచు న్నాను. దేనికి నేను భయపడను. సర్వం మీకు తెలియజేసి నా ఆత్మను మోళినం చేసుకుంటాను. తర్వాత నిర్విచారంగా మృత్యుసన్నిధిని చేరుకుంటాను. నేనొక యువకుణ్ణివలచిన విషయం మాబావ రత్నాకరానికి తెలిసింది. అతను రోజూ నన్ను భయపెట్టేవాడు. అతని కళ్ళలో క్రూర్యం వుండేది. అతనిని చూస్తే నాకు భయం వేసేది. చివరకు అతను ఒకనాడు నాముందు తన మృతయాన్ని విప్పాడు. అతనుకూడా నా అందానికి ముగ్ధుడై నన్ను కాంక్షిస్తున్నాడని తెలుసుకున్నాను. ఇక యీపాపపురంవరను నా మృతయో బరింగ

లేక పోయింది. ఏర్పడింది. ఎదురు తిరిగింది. ఎటు పోవడానికి దారి కనిపించలేదు. అత్యుచితమైన శరణ్యం అనుకున్నాను. యిక్కడికి వచ్చాను. ఇది స్వామీ నా కథ.

రాము : (శీలకగా) ఇది కుద్ద పాతకథ. ఇందులో రవంత కూడా కొత్తదనం లేదు. ఎవరినో యీమె ప్రేమించింది! ఈమెను మరొకడు ప్రేమించాడు! వహ్వ! ఏం మాట చెప్పేవు పిల్లా! అందంగా వున్నవాళ్ళను చూస్తే ఎవరికైనా మనసు మారుతుంది. ఎవరిమాటో ఎందుకు నిన్ను చూస్తే నాకే మనసు మారుతోంది (బిగ్గరగా నవ్వుతాడు).

విరాగి : పొరబాటు నాయనా! విశాల దృష్టి వున్నవారికి యిటువంటి చిన్న విషయాలకు మనసెన్నడూ మారదు. కోమలంగా పెరిగిన శరీరాలతో నవనవలాడే సుందరాంశులు విజ్ఞానిని ఎన్నడూ ఆకరించలేదు. చివరికి శరీరాలతో చింకి వస్త్రాల్తో అలమటించే అభాగినులే అతని దృష్టి నాకరిస్తారు.

రాము : అది ఎవరో మీవంటి బైరానులకు సాధ్యం కాని కూలాంటి వాళ్ళకు సాధ్యమటయ్యే మహానుభావా?

విరాగి : మానవ ముక్తికై పూర్తి పరిణామాన్ని యింకా పొందిలేదు నాయనా! అదృశ్యమైన భూరిలో మానవుని మనసు వికసిస్తుంది: మనిషిని మనిషి ప్రేమించగలిగే సుదీనం ఆసన్నమాకుంది. ఆనాడు ప్రపంచంలో పీడించే వాళ్ళు పీడించబడేవాళ్ళు అనే వర్గాలంపవు. ఆ పుణ్యాయం తొరకు మనం ఆశోకో ఎదురు చూడాలి: తాత్కాలికమైన కష్టాలను తట్టుకో శీతగుర్వార్థాలకు ఆత్మహత్యలకు ఒకటిట్ట గూడదు. గూమినీ! యిక నీ సంకల్పాన్ని విరమించు!

యామిని: స్వామీ! మీ మాటలు వింటూవుంటే నాకు ప్రపంచం మీద అనురాగం కలుగుతోంది. కాని వంటనే దుస్స్వప్నంలా మాయంటి పరిస్థితులు జ్ఞప్తికివచ్చి నన్ను మృత్యు గుహలోకి తగుముతున్నాయి. ఏం చెయ్యడానికి తోచక గెండు చిగుడ్డకత్తుల మధ్యకొట్టుకుంటున్నాను స్వామీ! ఏ పరిస్థితులలోను నేను యింటికి తిరిగి వెళ్ళలేను. ఆ పాప పంకిలంలో చూస్తూ అడుగు పెట్టలేను. ఆ ప్రపంచంలో రత్నాకరం మాటకు తిరుగులేదు.

రాము : (కోపంతో) ఎవడా రత్నాకరం? నాజేమ చెయ్యగలను?

యామి : ఏమేనా చెయ్యగలను. అతని మాటకు అగు చెప్పేవాళ్ళకూడా లేరక్కడ. అందరికీ న్యాయం చెప్పే పూరి పెద్ద, ధర్మకర్త అయిన పార్వతీశం రత్నాకరానికి దగ్గరమట్టం. ఆయన రత్నాకరానికి వ్యతిరేకంగా తీగ్గు చెప్పడు. ఆయనకు కులాభిమానం హెచ్చు.

రాము : (మరింత కోపంతో) కులాభిమానం వున్నవాణ్ణి ఖూనీ చేస్తాను. నా గురుశేవుడేమన్నాడో తెలుసా? “ఒకయ్య రాముడూ? కులాభిమానాన్ని కూకటి వళ్ళతో పెళ్ళిగిందు! అందుకు అడ్డవచ్చిన వాణ్ణి ఆలోచించకుండా హతమార్చు!” అన్నాడు.

యామి : అంతటి ముచ్చటైన సలహా యిచ్చిన ఆ గురుదేవుడెవరయ్యా?

రాము : (గట్టిగా నవ్వి) నా గురుశేవుణ్ణి నువ్వు ఎగువా? అతిథింటే చరాచర జీవకోటికి సింహస్వప్నం. అతని స్పృహ పథంలో నిమోన్నతాలు లేవు. రాజాధరాజు కానీ, నిరుపేదకానీ, అతని కందరూ సమానమే! అతనిని తప్పించుకొనడానికి ప్రతి ప్రాణి పెనుగులాడుతుంది, కాని ఫలితం కూర్వం. ఇప్పటికైనా ఆర్థవ్యాయండా నా గురుశేవుడెవడో? అలా తెల్లబోయి చూస్తూ వేం వెరిపిల్లా? రాముడి గురువు యముడు!!!

యామి : అయితే నీ గురువుగారికి నాగురించి కొంచెం చెప్పకూడదా?

రాము : నా గురువు ఒకకిమాట వినే బాపకు కాదు. తనకు ఎంత తోస్తే అంతే! అతని నిశ్చయానికి తిగురు లేదు.

విరాగి : నాయనా! రాముడూ! నీ మాటలలో కర్కశత్వం. మాటలలో విజ్ఞానం తొణికిసలాడుతున్నాయి. అసలు నువ్వు ఎవరవు? ఎందుకు యిలా మారేవు?

రాము : ఆ విషయం చెప్పడానికి గురువాజ్ఞలేదు. గతాన్ని మరిచిపోయాను నా గురువు. వర్తమానాన్ని అవసరమైతే భుజ బలంతో నైనా సరిదిద్దకోమన్నాడు. గురువాజ్ఞకు తిగురులేదు. నేనే నా గురువు. నాగురువే నేను. రాముడే యముడు. యముడే రాముడు! ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే రాముడు యముని అపరాధతారం.

విరాగి : (నిశ్చలస్వరంతో) రాముడా! నీకుగాని, నీగురువు యముడికిగాని జడిసేవాళ్లు ఎవరూ లేరక్కడ! నీ సిద్ధాంతాలు యిక్కడ ఎందుకూ కొరగావు! అవసరమైతే మృత్యువు కైనా ఆనందంతో స్వాగతం ఇవ్వగలం.

రాము : (అలోచిస్తూ) నిజం! నాకు యిప్పుడే ఏదో మాతన సత్యం బోధపడుతున్నట్లుంది. ఇక్కడ యీ వాతావరణం ఎంత ప్రశాంతంగా వుంది! ఇక్కడి పరిసరాలు నాలోని క్రోధాన్ని, అసహానాన్ని లాలించి జోల పాట పాడుతున్నాయి. ఇక్కడ మరికొన్ని తూణాలు వుంటే నేను సమూలంగా మారిపోగలనేమోనని భయం కలుగుతోంది. (లేచి) సెలవు స్వామి! ఇక నేను పోయివస్తాను (వెళ్లిపోవోతాడు)

విరాగి : ఆగు! యింతటి రాత్రివేళ నీవు వెళ్లడానికి వీలులేదు. ఈ రాత్రికి ఇక్కడే వుండిపో! నీకు బోవాలనివుంటే తెల్లవారిన తరువాత నీ దారిన నీవు పోవచ్చు!

రాము : (ఆగి ఆశ్చర్యంతో) రాముణ్ణి ఆజ్ఞాపించగలిగే వాళ్లు కూడా యీ ప్రపంచంలో వున్నారా? నాకు రవంతికూడా కోపం కలగడంలేదే!

విరాగి : అజ్ఞానంతో దారి తప్పకున్న కుర్రవాణి ఆజ్ఞాపించడం తండ్రివిధి! కూర్చోనాయనా! ప్రశాంతంగా ఒకతూణం కూర్చో! ఇక్కడి మలయపవనానికి నీలోని క్రోధాన్ని చల్లార్చగలకై వుంది.
[రాముడు వేదికమీద కూర్చోని దీర్ఘాలోచనలో మునిగివుంటాడు]

యామి : పాపం! యితన్ని చూస్తే జాలి కలుగుతుంది. విద్యావంతుడిలా కనిపిస్తున్నాడు. భార్యా బిడ్డలను విడిచిపెట్టి యిలా తప్పదారిని ఎందుకు నడుస్తున్నాడో? ఇతని యిల్లాలు పాపం! ఎంత దుఃఖపడుతోందో!

తాము : ఆడవాళ్ళ కెప్పుడూ పెళ్ళాం, పిల్లలు, ఇల్లు, సంసారం యిదే గోడవ! నువ్వు అవసరంగా నాకు సానుభూతి చూపించ నక్కరలేదు. నిజానికి నాకసలు పెళ్ళి కాలేదు.

విరాగి : పోనీ! తల్లిదండ్రులున్నారా?

రాము : నా తల్లిని నేను ఎరుగను! నేను ఉయ్యాల దిగకముందే ఆమె ప్రపంచాన్ని విడిచి పెట్టింది. కాని నా తండ్రివిమాత్రం (గద్దడ స్వరంతో) నా కళ్ళముందే యీ పాడు

ప్రపంచం హతమార్చింది. జరిగిపోయిన ఆ సంఘటనలు జ్ఞప్తికిస్తే నాకళ్ళ నుక రక్తపు పొరలు కమ్మకుంటాయి. ఇక నాకు చూపు కనిపించదు. ఏం చేస్తానో నాకే తెలీను.

విరాగి : భయపడకు నాయనా! ఈ వేదికమీద కూర్చున్నంతకాలం క్రూర్యం నిన్ను సమీపించలేదు. నీ గతచరిత్రను నిర్భయంగా చెప్పి నీ హృదయ భారాన్ని దించుకో!

రాము : నేను గతాన్ని సృష్టితీతంతో రానివ్వకుండా జాగ్రత్తి పడుతున్నాను. నాలో మిగిలినభావం ఒకటే ఒకటి—అదే ప్రతిహింస! (కోపంతో) అందిరు మానవులు అనుభవించే ఆనందానికి నన్ను దూరంచేసిన దుష్టశక్తులను రూపుమాపాలి. నా జీవిత సౌఖ్యాలను కొల్లగొన్న విషశక్తులను హత మార్చాలి! హింసను ప్రతిహింసతో అణచాలి! అదే నా జీవితలక్ష్యం.

విరాగి : నువ్వు తిప్పితోవను నడుస్తున్నావు నాయనా! హింస ప్రతిహింసద్వారా ఎన్నటికీ ఆణచబడదు. వైగా మరింత ఉద్బుతమౌతుంది.

రాము : (కోపంతో) ఇటువంటి చచ్చు సిద్ధాంతాలతో మీవంటి బైరాగులు యీ ప్రపంచాన్ని ఇంతవరకూ మోసం చేస్తూ వచ్చారు. కాని నేడు రాముడిలాంటి పీఠితి ప్రజలు కోటానుకోట్లు కళ్లు తెరిచారు. ఇక యీ ఆటలు సాగవు—పాపం, పుణ్యం, పరలోకం, దేవుడు, స్వర్గం, నరకం, యామాటలను ఆయోధాలుగా తీసుకుని కొన్ని వర్గాలు మానవుల్ని పీల్చి పిప్పి చేసివై. జాతిని నిర్వీర్యంచేసివై. ఇక యీ సరిస్థితులు మరొక అడుగుకూడా ముందుకు జరగడానికి వీలేదు.

విరాగి : (ప్రశాంతంగా) లోకంలో జరుగుతున్న దౌర్జన్యాలను, అన్యాయాలను, నేను యేనాడోగుర్తించాను నాయనా! 'దేవుడి మీది, పరలోకంమీద నాకూ నమ్మకంలేదు. అంతా కర్మ అనుకొని కిక్కురు మనకుండా అష్టకష్టా, అనుభవిస్తే పరలోక సౌఖ్యం కలుగుతుందిన్న సిద్ధాంతానికి నేను శుద్ధ వ్యతిరేకిని! మనయిద్దరి సిద్ధాంతాలు ఒకటే. పరిస్థితులు మారడానికి ప్రతిహింస అవసరమని నువ్వంటావు. కాదని నేనంటాను! అదొకటే భేదం.

యామి : (ఆశ్చర్యంతో) మీరు కూడా నానైకులా స్వామి!

విరాగి : శేవుణ్ణి నిత్యం పూజిస్తూ పాపపు పనులు అవలంబించే కంటే, యే ప్రాణికి బాధకలిగించకుండా సత్ప్రవర్తనతో జీవితాలను సాగించగలగాలి! ఆనాడే యీ ప్రపంచానికి మహాదయం కలుగుతుంది యామిని! ఒక వేళ శేవుణువుంటే ఆయన కూడా యీ సత్ఫలితానికి ఆసందిస్తాడు. ఈ సత్యాన్ని బుద్ధభగవానుడు ఏనాడో తెలియజేశాడు. ఆ మహాత్మర జ్ఞానజ్యోతిని మానవుడింకా సమీపించలేక పోతున్నాడు.

రాము : మీ మీద క్షణక్షణానికి గౌరవం ఎక్కువైపోయింది. అయినా ప్రతిహింస కూడదన్న సిద్ధాంతాన్ని నేను అంగీకరించలేను. స్వామీ! నాగతచరిత్ర విన్నది. ఆ తరువాత ప్రతిహింస అవసరం లేదు అని మీరు చెప్పగలిగితే నేను కూడా నా అభిప్రాయాన్ని మార్చుకుంటాను. నేను గతాన్ని జ్ఞాపకం చేసుకుంటే నాలో మానవత్వం నశించిపోతుంది. చెడ్డగా ప్రవర్తిస్తా నేమోనని నాకే భయం గావుంది.

విరాగి : నీ కాభయం అవసరంలేదు నాయనా! నా సమక్షంలో నీ ప్రవర్తన దారి తప్పదనే నమ్మకం నాకువుంది. నువ్వు నిర్భయంగా చెప్పవచ్చు.

రాము : (దీర్ఘనిశ్వాసం విడిచి) నాతండ్రి ముసలివాడై ఉద్యోగంనుంచి విరమించేసరికి అప్పుమాత్రం మిగిలింది. వెంటనే నేను దగువుతున్న చదువును ఆక్కడకు ఆపుచేసి గుమస్తాగా ఉద్యోగంలో చేరాను. కష్టపడి సంసారాన్ని సాగిస్తున్నాం. ఆ సమయంలో ఆకస్మికంగా మా నాన్నకు జబ్బు చేసింది. నాకు లోకజ్ఞానం బొత్తిగాలేని రోజులవి. చాలా విచారించాను. మేం దరిద్రులమైనందువల్ల మా బంధువులు కూడా మా కేవిధమైన సహాయం చెయ్యలేదు. (కోపంతో) పుర్వార్థిగిం అనే ముద్రతో మాకు ఆస్తివుంటే బంధువులు మా చుట్టూ పడిగావులు పడివుండే వారు. కాని మేం దరిద్రులమైనందువల్ల ఒక్కడు, కనీసం ఒక్కడూ కూడా మా కిష్టానికి సానుభూతి చూపలేదు.

యామి : అందుకేనా కులాభిమానం వున్నవాళ్ళను చంపుతా నంటున్నావు?

రాము : కులం అనే ముసుగులో స్వార్థం తాండవం చేస్తోంది. అంతా మోసం! కపటం! (కోపంతో) కులాభిమానాన్ని కూకటి

వెళ్ళుతో పెళ్లిగించే వరకూ యీ రాముడు విశాంతి తీసుకొడు!

విరాగి : ఆవేశపడుకు నాయనా! ఆతడు వాళ్ళ యేంజరిగిందో మీ నాన్నకు చికిత్స చేయించావా?

రాము : వెంటనే మా నాన్నను హాస్పిటల్ కు తీసుకు వెళ్ళాను. ఖాళీలేదు హామ్మన్నాడు డాక్టర్! ఈ పరిస్థితిని గమనిస్తున్న ఒక పెద్ద మనిషి నాకోసం సలహా ఇచ్చాడు. ఆ సలహా విని ఆశ్చర్యపోయాను. సన్నాకడు పీడిస్తున్నప్పుడు నేను మరొకడిని పీడించాలి. అంతకంటే గత్యంతరం లేదు. ఏమైనా నా తండ్రిని రక్షించుకోవాలి. ఆవసరమైతే ఎంతటి వైద్యానికైనా ఒడిగడతాను ఆ సమయంలో నాలో ఉన్న తులత ప్రవేశించింది. లంచం తీసుకొని మా ఆఫీసులో ఒక పని పూర్తిచెయ్యడానికి పూనుకున్నాను. వెంటనే దొరికిపోయాను. నేను సెంట్రల్ జైలుకు, మానాన్నయమననానికి ఒకేసారి ప్రయాణమయ్యాం. (కోపంతో) ఈసారి చెప్పండి స్వామీ! సమాజానికి పెద్ద పులి ప్రమాదకరమైనదా? డాక్టరు ప్రమాదకరమైన వాడా?

విరాగి : ఉదాత్తమైన ఒక వృత్తికే కళంకం తీసుకు వచ్చే దుర్మార్గులు కొందరు వుంటారు. నాయనా! అంత మాత్రాన మనం అందరినీ నిందించ కూడదు.

రాము : (కోపంతో గట్టిగా) ఒక డాక్టరు దురాశయ నా తండ్రి బల్లె పోయాడన్న విషయం మీరు మరచి పోకూడదు స్వామీ! ఈ దుర్మలనకు నా హృదయం కరడు గట్టి పోయింది. నాలోని అణువణువు “ప్రతిహింస”! “ప్రతిహింస” అని అరచింది. జైలు నుంచి విడుదలై వచ్చాను! వెంటనే డాక్టరు బుర్ర రాముకీర్తన పాడించాను. తిరిగి జైలుకు వెళ్ళాను. రెండవసారి జైలునుంచి విడుదలయిప్పుడే వస్తున్నాను. మూడు రోజులలో తిరిగిమూడవసారి జైలుకు వెడతాను. తెలిసిందా స్వామీ! ఇదిమనకథ!

విరాగి : నీవు ఒకవిధమైన ఉన్మాదస్థితిలో ఉన్నావు రాముడా! అచిరకాలంలోనే యథాస్థితికి రాగలవు. గతాన్ని స్మృతిపథంలోకి రానివ్వకుండా యీ రాత్రి హాయిగా విశ్రమించు.

చిరం : (ఆలయ ద్వారం దగ్గర నిలుచుని) స్వామీ! అన్నీ సిద్ధంగా వున్నాయి.

[విరాగి ఆలయంలోకి వెళ్లి పోతాడు. చిరం జీవి వేదికను సమీపిస్తాడు]

చిరం : మీరు కూడా ఆలయంలోనికి వచ్చి పడుకోవచ్చు.

రాము : ఒరేయ్ తమ్ముడా! మనకు అర్థరాత్రి ఇడిచే వరకూ నిద్రపోయే అలవాటు లేదు. మరి కొంతసేపు యిక్కడే కూర్చుంటాను (యామినితో) పాపం! చాలా ఆలసిపోయి నట్లున్నావు. నువ్వైనా లోనికి వెళ్ళి సుఖంగా నిద్రపో!

యామి : (నిట్టూర్చి) నా బ్రతుకుకు నిద్ర కూడానా? సుఖంగా నిద్రపోయి ఎంత కాల మయ్యిందో? (చుట్టూ చూస్తూ) ఈ ఆలయం పూల మొక్కలు యివన్నీ చూస్తూ వుంటే నాలో తెగింపు, వైరాగ్యం కలుగుతున్నాయి. పోయి నిద్ర పడుతుందేమో ప్రయత్నిస్తాను. (ఆలయంలోనికి నిమ్మగ్రిమిస్తుంది.)

రాము : (ఆమె వెనుకూన్ను వైపు చూస్తూ) వెరిపిల్ల! ఈ కానికి జడిసి పారిపోయి వచ్చిందట! (చిరంజీవితో) ఒరేయ్ తమ్ముడా! లోకం ఎలాంటిదో తెలుసా! వెరి పుక్కలాంటిది. మనం జడిసి ఒక అడుగు వెనక్కి వేళామో! అది అమాంతంగా మీది పడి కొట్టు వేసిందన్న మాటే!

చిరం : (వింతగా) అలాగా! అయితే నేను కూడా పారిపోయే యిక్కడకు వచ్చాను.

రాము : (హేళనగా) పిరికినాళ్ళంతా యిక్కడకు చెరారన్న మాట! — రోజు రోజుకు లోకంలో పిరికివాళ్ళ సంఖ్య పెరిగి పోతోంది. పరిస్థితులు మారాలి! పీడితుల హృదయాలలో దోర్బాల్సిన ప్రకోపింప చెయ్యాలి. యుద్ధానికి సిద్ధం కావాలి. స్వార్థపరుల చేతులలోంచి అధికారాన్ని చేజిక్కించుకోవాలి. అప్పుడే హాయిగా విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి అర్హత మనకు వుంటుంది. అంతవరకూ విశ్రాంతి మనకు లేదురా వెరినాయనా!

చిరం : మరి స్వామి చెప్పేమటలకు నువ్వు చెప్పే మటలకు చాలా తేడావుండే!

రాము : అక్కడేవుంధి విశేషం. ఎవడైనా వచ్చి బుర్ర పగలగొడుతూవుంటే చూస్తూ వూగుకోమంటాడు స్వామి. మనల్ని అణగ దొక్కడానికి వైకిలేచిన ప్రతి పాదాన్ని ధిరచీ అవతిల పడవేయాలంటాను నేను. మరి నువ్వేమంటావ్?

చిరం : (ఉత్సాహంతో) నువ్వు చెప్పిందే బాగుండుంటాను!

రాము : (సంతోషంతో) భేష్! నువ్వు తప్పకుండా పనికొస్తావు. ఈ రోజునుంచి నిన్ను నా ప్రధాన శిష్యుడుగా స్వీకరిస్తున్నాను.

చిరం : (సంతోషిస్తూ) కానీ నా కోసం సందేహం వుంది?

రాము : (బిగ్గరగా) వీలులేదు నీకు సందేహం కలగడానికి ఎంతమాత్రం వీలులేదు. ఒక వేళ కలిగినా దానిని దాచుకోవడానికి అంతకంటే వీలులేదు. అశేమిటో తక్షణం చెప్ప.

చిరం : స్వామిచెప్పే అహింసాసిద్ధాంతం అంత పనికిరానిదా? దానివల్ల ప్రయోజనంలేదా?

రాము : నేటి దోపిడీ వ్యవస్థలో అహింసాసిద్ధాంతం ఎందుకొరకాదు. ప్రపంచంలో అహింసా సిద్ధాంతాలను ప్రచారించేవిన మహాత్ములందరూ హింసకు లిప్తైపోయారు ఇది నగ్న సత్యం. సాభాగాల్యతో విలసిల్లే ప్రపంచంలోనే అహింసా సిద్ధాంతానికి విలువ వున్నది. కాని వర్తమాన ప్రపంచంలో దాని విలువ పూజ్యం.

చిరం : నీ మాటే నిజమనిపిస్తోంది.

రాము : నిజాన్ని మాయమాటలతో ఎంతకాలం దాచగలరా! అది ఎప్పటికైనా బయటకు వచ్చితిగుతుంది. దానానలంవలె యీ సృష్టిని అంతా వ్యాపిస్తుంది. పతితజీవులు కళ్లు తెరుస్తాయి. పగ నాధిస్తాయి.

చిరం : (ఆలోచిస్తూ) అవును! నాకిప్పుడు జ్ఞాపకం వస్తోంది. పగ తీర్చుకోవాలని నా మనసు గాఢంగా కాంక్షించేది. (చేతితోదూసిస్తూ) దూరాన్ని కనిపిస్తున్న ఆ పట్టణంలో ప్రతి వాడు నన్ను నీనం గాచూచేవాడు. నాతోటి పిల్లలవలె నేనుకూడా అందమైన బట్టలు వేసుకోవాలని, ఆటవస్తువులు కొనుక్కోవాలని, కారులమీద విలాసంగా తిరగాలని ఉన్విక్లూరకాణ్ణి. ఇంటిలో చూస్తే తినడానికి తిండికూడా లేదు. ఆలోచనలు మాత్రం ఆకాశాన్ని తాకుతున్నాయి. వూళ్ళో ప్రతిమనిషి నన్ను చూచి కంటగిండుకొనే వారు.

రాము : (చిరంజీవిని నఖశిఖరస్యంతం పరికించి చూచి) నీకేం? చూడానికి చక్కగా ఉన్నావు. నిన్ను చూచి అసహ్యించుకునే దోర్బాల్సిన లేవరు?

చిరం : (నిచారస్వరంతో) అందరు అసహ్యించుకొనేవారు చిట్టచివరకు వాళ్ళి పెంపుకు కుక్కను చూచినట్లు చూచినా ఆనందించేవాళ్ళు. కాని అలా కూడా జరగలేదు. అందుకు కారణం నా తిల్లిదండ్రులు....

రాము : ఏం? నీ తిల్లిదండ్రులు మాంతకులా?

చిరం : మాంశులయితే వాళ్ళు నేరానికి తగినశిక్ష వాళ్ళే అనుభవించి వుండేవారు. కాని వాళ్ళు అంతకంటే గొప్ప నేరం చేశారు. ఆ నేరం యేమిటో తెలుసా? కడజాతిలో పుట్టిన మా అమ్మను ఉన్నతజాతిలో పుట్టిన ఒక మహానుభావుడు పెళ్లి చేసుకున్నాడు.

రాము : (సంతోషంతో) దివ్యంగా ఉంది. మంచి పని చేశాడు. వాళ్ళిద్దరి సంతానం నీవేనన్నమాట! చాలా బాగుంది.

చిరం : ఏం బాగుంది? నా తిల్లిదండ్రులకు కనీసం ఓబ్బు ఉన్నా సుఖపడి ఉండేవాళ్ళం. అద్దకపాలు అనుభవించి ఓబ్బు చేసి మా నాన్న, ఆత్మ హత్య చేసుకొని మా అమ్మ చనిపోయాడు. కొంతకాలం నేను ఒంటరిగా గోష్ఠియాద తిరిగి తిరిగి ప్రాణం విసిగి యీకొండ శిఖరం మీదికి వచ్చాను. కళ్ళి మూసుకొని సమద్రం లోకి దూకబోయే సమయంలో స్వామివచ్చి నా ప్రయత్నాన్ని నిగమింపజేశారు. నాలో ఉత్సాహాన్ని కలిగించారు. దగువు నేర్పారు. నన్ను తనకొడుకువలె గారాబంతో చూస్తున్నాడు. వారంటే నాకు అనితమైన గౌరవం.

రాము : నిజంగా ఆయన మహాశక్తుడు. అందుకు సంక్షేపం లేదు. ఆ అసాంసా సిద్ధాంతాన్ని వచనం చేసి నా తిల్లిదండ్రులకు కుపూజిస్తాను. [ఆలయంలోంచి యామిని వస్తుంది.]

యామి : (వేదికమీది కూర్చుంటూ) ఎంత ప్రయత్నించినా నిద్రపట్టలేదు. ఇక్కడ అడుగు పెట్టినప్పుడైనా నాలో అనిర్వచనీయమైన ఉత్సాహం కలుగుతోంది.

రాము : నీకుకూడా అర్ధరాత్రి వరకూ నిద్రపోయే అలవాటు లేదన్నమాట!

యామి : (అరహాస్యకళ్ళతో) నాకు విచిత్రమైన అనుభూతి కలుగుతోంది. నా మనసులో యిప్పుడు భయసంకోచాలు లేవు. నా హృదయము దివ్యానందములో మునిగి లేలుతోంది.

రాము : అందుకు ఆశ్చర్యంలేదు. ఆ పాడు ప్రపంచంతో నీకుగల సంబంధాన్ని యే తీతంలో

త్రేంచుకున్నావో ఆ తీతంనుంచీ నీ హృదయం కేలికయ్యింది.

యామి : అది నిజంకాదు. ఈ శిథిలాలయంలో ఏదో మహత్తు వుంది. ఆ ప్రపంచంలో : జగరుతున్న ఘోరాలను చూడలేక దేవుడు యీ పాడు దేవాలయంలో స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకొని వుండాలి. అదే నిజం! ఎక్కడ ప్రశాంతత వుందో అక్కడే దేవుడు వుంటాడు. న్యాయం, ధర్మం, ఆనందం ఎక్కడ వుంటాయో అక్కడే దేవుడు వుంటాడు. అవన్నీ యిక్కడ వున్నాయి. అందుకే యిక్కడ దేవుడు వున్నాడు.

రాము : (హేళనగానగ్నిగట్టిగా) చూడగాచూడగా నీకు మతిపోతున్నట్లు కనిపిస్తోంది.

ఒకగొంతు : (దురాన్నుంచి కర్కశంగా) ఏయ్! ఎవరిక్కడ?

రాము : (నూట వినిపించిన నైపుతిరిగి గట్టిగా) యిక్కడ ఆండీ? యిక్కడ చాలామంది వున్నారండీ! తిమరేంపనిమీద వచ్చారో యిలాదయ చేయవచ్చు!

యామి : (భయంతో) నా కోసం ఎవరైనా వస్తున్నారేమో! నాకు భయం వేస్తోంది.

రాము : (హేళనగా) దేవుణ్ణి ప్రార్థించుకో! వచ్చి రక్షిస్తాడు! [కుడివైపు చెట్లలోంచి రత్నాకరం వెళుకుంటూవస్తాడు. చేతిలో లాంతరువుంది. మరోచేతిలో కర్రవుంది. మనిషిలావుగా బలం గావుంటాడు. వయస్సు రిర్ సంవత్సరాలు. ముఖంలో నిర్దాక్షిణ్యం, కపటం కనిపిస్తూ వుంటాయి. అతిని చూడగానే యామిని భయంతో వణకిపోతూ నల్లని ముసుగులో కరీరాన్ని దాచుకుంటుంది. చేతులు మాత్రం కనిపిస్తూ వుంటాయి]

రత్నా : (కర్కశస్వరంతో రాముడితో) ఏయ్! యిలా ఒక పిల్ల వచ్చిందా?

రాము : (చివయంగా) పిల్లిపిల్లా, మేకపిల్లా, బాబూ?

[చిరంజీవి నవ్వుతాడు]

రత్నా : ఏం? నవ్వులాటగా వుందా? నే నెవరినో తెలుసా?

రాము : (చివయంగా) అది తెలిస్తే యీ సరికే మిమ్మల్ని మర్యాదచేసి వుండేవాళ్ళం. తెలియకే యిప్పుటికి కూడా మిమ్మల్ని నిలువో పెట్టే మాట్లాడుతున్నాం.

రత్న : మీ రెవరో దూరజేశంనుంచి వచ్చిన వాళ్ళయి వుండాలి. ఈ చుట్టుపట్ల రత్న కరాన్ని తెలియని వాళ్ళెవరూ లేరు.

రాము : (పరిహాస ధోరణిలో) పాపం! అతగాడేవ రంజి?

[ఈసారి చిరంజీవి యింకా గట్టిగా నవ్వుతాడు]

రత్న : (కోప పరవశుడై) రత్నాకరంకో పరిహాసమా? ఎవరు నవ్వు? తలమకున్నానంటే నిలువునా చీరెయ్య గలను. తెలిసిందా?

రాము : (అజ్ఞాత ధోరణిలో) ఏదో బీద వాళ్ళం! తమ పాదాల దగ్గర గంజి తాగేవాళ్ళం. తమరు కనికరించాలి.

రత్న : ఇక అధిక స్రవసంగం కట్టిపెట్టి యిలా ఒక ఆడమనిషి ఎవరైనా వచ్చిందేమో చెప్పి?

[ఈసారి చిరంజీవి భయంతో యామినికేసి చూస్తాడు. యామిని ముసుగులో యిమిడి బోయి వుంటుంది.]

రాము : ఎవరైనా వస్తే యీసరికే తమరికి కనిపించి వుండేవారు.

రత్న : (యామిని చూపిస్తూ) ఎవరీ ముసుగులో మనిషి?

రాము : మా ఆశ్రమంలోని ఒక బైరాగిని.

రత్న : సన్యాసినికి ఘోషా కూడానా? ఆమె ముసుగుండుకు వేసుకుంది?

రాము : పాపాత్ముల ముఖాలు చూడడం యిష్టం లేక.

రత్న : (కోపంతో బిగ్గరగా) ఒరేయ్ నువ్వేం మాట్లాడు తున్నావో నీకు తెలుస్తున్నదా?

రాము : చిత్రం! తెలుస్తున్నదనే అనుకుంటున్నాను.

రత్న : ఇక నోరు మూసుకుని యీ స్త్రీ ఎవరో ముసుగు తొలగించి నాకు చూపించు!

రాము : స్వామి! మేము అహింసా సిద్ధాంతాలను వలించే బైరాగులం. మీరేం చేస్తేనా మేం సహించాలి. యేం చేస్తాం! అంతా వూర్వ జన్మ కర్మఫలం! మా కర్మానికి మమల్ని వదిలి పెట్టి తమ దారిని తాము దను చేయండి!

రత్న : ఇక నీ కపటనాటకాన్ని కట్టిపెట్టి ఆమె ముసుగు తొలగించి మగ్నగా చూపించు! లేదా నీ ప్రాణాలు నీవికావు.

రాము : నాయనా! చిరంజీవీ! అహింసా సూత్రాలు ఎటువంటి ఫలితాల నిస్తాయో చూశావా? మనం “అహింస” “అహింస” అని అరిచే కొద్దీ (రత్నాకరాన్ని చూపుతూ) ఎదుటి మనిషి యీ విధంగా చెలరేకుతాడు.

రత్న : (కోప పరవశుడై) నేను సహించి వూరు కొనే కొద్దీ నీకారు కూతలకు మితిలేకుండా వుంది (యామిని చూపిస్తూ) యీమె ముసుగు తొలగించి చూపిస్తావా లేదా నన్నే యీమె ముసుగు తొలగించమంటావా?

[రత్నాకరం యామినిని సమీపిస్తాడు రాముడు వెంటనే లేచి అతనికి అడ్డువస్తాడు]

రాము : (కోపంతో కల్లెరచేసి) మృత్యుదేవతను చూడాలని ముచ్చటగావుంటే ముసుగు తొలగించవచ్చు.

రత్న : (కోపంతో) ఓహో! బెదిరింపులకు కూడా దిగావే! ఇప్పుడే ముసుగు తొలగిస్తాను, యేం చేస్తావో చూస్తాను. (కోపంతో ముందుకు అడుగు వేసి ఆమె ముసుగు లాశేస్తాడు. యామిని భయంతో కెవ్వున కేక వేస్తుంది. వెంటనే రాముడు అతనిని మెడ పట్టుకొని బలంగా ముందుకు తోస్తాడు. రత్నాకరం నేలమీద పడిపోతాడు.)

రాము : (రెండు చేతులతో కర్ర పైకెత్తి) ఒరేయ్! రత్నాకరుడూ! కాసుకో! యీ రోజుతో నీ జీవితం సమాప్తమౌతోంది!

విరాగి : (ఆలయద్వారంలో నిల్చుని బిగ్గరగా) రాముడూ!

[రాముడు మంత్రముఘ్నివలె కర్రక్రిందకు దించి విరాగికిని చూస్తాడు. విరాగి ఆలయం మెట్లుదిగి అతనిని సమీపిస్తూ వుంటాడు. యామిని, చిరంజీవి ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ వుంటారు.]

[తెర]

వస్త్రాదువీరన్న

శ్రీ బొమ్మిరెడ్డిపల్లి సూర్యారావు

వీరన్న మహాబలశాలి. మంచి వస్త్రాడు. అలాంటి వాడిని అవుతా డని ఎవరూ కలలో కూడా అనుకోలేదు.

ఆరోజు ఎప్పటిలాగే తెల్లవారు జామున కొద్ది కూసే వేళ లేచి చెరువుకు పోయి, మొహం కడుక్కుని తాలింఖానాకు పోయాడు. కసరత్తు చేయడానికి, కుస్తీలు పట్టడం అభ్యాసం చేయడానికి ఓ పదియంది చేరుతా రక్కడ ప్రతిరోజూ. వారంవరికి, చిన్నవాడైనప్పటికీ వృద్ధిగోనికి వచ్చినవాడు కా బట్టి వీరయ్య అంటే గౌరవం. ఆసీయలో కల్లా ఊరు పేరూ వున్నవాడు కదా మరి. ఆ చుట్టుపట్ల వున్న వాలుగైదు పట్టణాలకూ పోయి ఎవడైనా సరే కుస్తీకి రమ్మని, నూలు పంహార్లు పంచెం వేసి, బస్తీమే సవాల్ చేశాడు వీరయ్య. ఆయా వూళ్లలోని వస్త్రాడు లందరినీ చిత్తుచేసి, మెడలో పూలదండలతో భీమసేనుడిగా తిరిగి వచ్చాడు. చాలమంది పంజాబీ ధయిల్మానులను కూడా చిత్తుచేసి, తన పేరు నారికి కలకాలం జ్ఞాపక ముండేట్లు చేశాడు.

వీరన్న ఒడ్డు పొడవూ వున్న మనిషి. కసరత్తు వల్ల కండలు తిరిగిన శరీరం. తివాసీగుండు. చిన్నప్పుడు జబ్బుచేస్తే, కుడికంటికి చెవికి మగ్గి, నిలువునా, తిరిగిన దొండకాయ ముక్కంత, వాత పెట్టిన మద్దు. మెడలో ఆంజనేయుడి బిళ్ల, జబ్బకు బంగారు తా వేజు ఎండలో నిగనిగ మెరిసేవి. లంగోట బిగించికట్టి, ఒంటికి రేగడి మన్ను రాసుకుని, గురువు పాదాలకు దండం పెట్టి, నోట్లో పళ్లమగ్గి నిమ్మకాయకొరుకుతూ, తొడవరిచి కుస్తీకి తలబడితే ఎగుటివాడి గుండెలు భయంతో గడ గడ వణికేవి. మానేవారిలో ఉద్రేకం ఉప్పొంగేది.

అలాంటి వీరయ్య ఇలా అవుతాడని ఎవరూ కలలోకూడా అనుకోలేదు.

చెరువులో స్నానంచేసి, మల్లుపంచ కట్టి, మల్లు చొక్కా వేసుకుని, పావంచాల మీదికి వచ్చి బీడి కొరిగించాడు. బట్టలు తుక్కోడానికి, స్నానాలు చేయ

డానికి చెరువుగట్టుకు వచ్చిన ఆడంగులు వీరన్నను చూసి, ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకున్నారు. “ఏటి ఈరన్నా ఎక్కడి కేటి యీ ముస్తాబు, ఏటి ఇసేసం” అన్నారు పల్లెపడుచులు.

“నెల్లిమరలలో అమ్మోరిసంబరం చూడారమ్మంటున్నాడు ఎంకయ్యబావ. కరుసు అడిదేలే” అన్నాడు వీరన్న బీడిపాగ వసులుతూ.

“నేకపోలే నువ్వెంతా వేటి, పిల్లికి బిచ్చం పెట్టవు నవ్వు” అంది గొల్లపిల్ల నరిసి.

“ఓసి, ఊరుకోయ్ పిన్నమ్మా నా సంగతి నీకేమిరిక” అని పక్కనున్న బిందెసుకాలుతో తోశాడు. బిందె చప్పుడు చేసుకుంటూ రెండు పావంచాలు దొర్లించి. వీరన్న “హి, హి, హి” అని నవ్వేడు.

“ఏటిగోరయ్య ఆ పోగాలం, బాదంపప్పుతిని కసరత్తునేలే ఒళ్లు కొవ్వెక్కినట్టుంది.” అంది నరిసి.

“ఆడోళ్లు స్లోస్లొకుంటారు, నువ్వేటిక్కడ, పో అవతలికి” అంది ఇంకో పిల్ల.

వీరన్న నవ్వుకుంటూ, వెళ్లిపోయాడు. వెంకయ్యతో కలిసి నెల్లిమర్లసంబరానికి వెళ్లేడు. వెంకయ్య, వీరన్న స్నేహితుడు. వెంకయ్యకూ, వీరన్నకూ నేస్తం ఎలా కుదిరిందో అందరికీ ఆశ్చర్యమే ఏ విధంగానూ యిద్దరికీ పోలికలేదు. వీరన్నవస్త్రాడు. వెంకన్న సన్నగా పాడుగ్గా ములంకొడలా వుంటాడు. వీరన్న మొద్దువాడిలా కనిపిస్తాడు. వెంకయ్య తెలివైన వాడిలా మాట్లాడుతాడు. అసలు రాంమందిరంలో భజనకు వెళ్లినప్పుడు కలిసింది వీరిద్దరికీ నేస్తం. వీరన్న పాడితే, వెంకయ్య డోలకు వాయిించేవాడు.

సంబరం చూసుకుని యింటికి తిరిగి బయలుదేరే సరికి చీకటిపడింది. ఊరు పోలిమేరల కొచ్చిసరికి రాత్రి పదిగంటలవుతుంది. వెంకయ్య అలసిపోయాడు. ఊరుబయట పాడుపడిన దేవాలయం మెట్లమీద దిలికల బడ్డాడు.

“ఏం వెంకయ్య, రెండు కోసులదూరం నడిసే సరికే అలిసిపోనావ్వా. ఇలాగైతే ఎలా బతుకులావో” అన్నాడు వీరన్న.

“బండ్ల బలంలేదు ఏటి చెయ్యసుంటావు. ఆయినా బలికడానికి ఒలమే ఉండాలేటి, ఎర్రగాని” అంటూ వెంకయ్య మెస్సమీద నశంనాల్చాడు. ఇద్దరూ బ్రీడిలు నెలిగించారు.

ఆ కాగుబీళ్ల వాళ్ల బ్రీడిలిప్పులు తెప్ప మరం కనబడడం లేదు. అమావాస్య రాత్రిల్లు. వెనుకను పొడుచుడిన కోసెలచుట్టూ అడవి బలిసింది. ఆ నిశ్శబ్దంలో కీచురాల్ల శబ్దంమాత్రం వినిపిస్తోంది. దూరాన డోరిలో ఒకటి రెండు దీపాలు మాత్రం మిశుకు, మినుకు మంటున్నాయి.

వీరన్న ఆలోచిస్తున్నాడు. ఒక్క బలం ఉన్నంత మాత్రాన అంతా సిద్ధించిపోతేనా? మనిషికి బలం ఒక్కటే కాదు కావలసింది. మావటివాడికి ఏం బలమందలి ఏనుగును లొంగ దీసుకున్నాడు. పిర్ల పండుగ నాడు సాయిబు అగ్గిలోంచి నశస్తాడు. వాడికేం బలమందలి?

అవును వెంకయ్య చెప్పింది నిజమే. వెంకయ్య తెలివైనవాడు. “ఎంకయ్య” అని పిలిచేడు వెంకయ్య నిద్రపోతున్నాడు అనిపిస్తున్నాడేమో ముకుకు పట్టింది.

“ఏం ఈరన్నా, పోదామా” అన్నాడు వెంకయ్య కొంచెం ఒత్తిలి.

“దప్పికగా వుంది. ఇక్కడెక్కడేనా నీరుందిరా” అన్నాడు వీరన్న.

“వెనుక ఒడిలోకి నేనుయ్యివుందిరా. అక్కడే బాల్మీకూడా వుంటుంది నూడు”

వీరన్న నూతిదగ్గర కెళ్లేడు. ఎనుగుగుండా దూరాన మైదానం కనిపిస్తోంది. నల్లటి కంబళికి కన్నాలుపడినట్లు చుక్కలు మిశుకు మినుకు మంటున్నాయి గాలిచలనం లేదు. చీకట్లు జ్యోతిషమంటూ వెల్లువీధి ముసుగుతున్నాయి. దూరాన ఈతచెట్లు తిరి విరి కోసుకున్న దెయ్యిల్లాలున్నాయి. కీచురాల్ల శబ్దం, తీరరఖంతికి తాకుతున్నట్లనిపించింది. దూరాన మైదానంపై దీప్తి ఘంట, మంటలవలనూ, తెల్ల వీర కట్టుకున్న ఒక స్త్రీ నడిచివెళ్లినట్లు అనిపించింది.

వీరన్న జాగ్రత్తగా కేరిపారజూశాడు. అట్టే, అది స్త్రీ కాదు ఏదో ఆవుఅయివుంటుంది, అనుకున్నాడు. తన కాళ్లలోంచి ఏదో పగుగెట్టినట్లయింది. తల్లి పడ్డాడు. ఏదో కిచకినుమి అరిచింది, “చేయ్! ఎవరక్కడ!” అని కేక వేశాడు. అగ్గిపుల్లతీసి నలిగించి ధూశాడు. నూతిగట్టునుంచి శబ్దం ఆటు పగుగెట్టింది. దీనిన్ను దాహం పోయింది. తిరిగి వచ్చేశాడు.

“ఎవరుగా అది ఈరన్నా, ఏటి కేకస్తున్నావ్” అన్నాడు వెంకయ్య లేచి కూర్చొని.

“ఎవరూ నేటికే, ఉదయ సిల్లక్కాలో పడింది”.

“ఈరన్నా, ఎంత పిరికోడివిరా నువ్వు”

“ఛీ! నాకు భయమేటిరా!”

ఇద్దరూ లేచి, బ్రీడిలు నెలిగించి పోగువేపుకు నడిక ప్రారంభించారు. ఆ నిశ్శబ్దం వీరన్నకు నచ్చలేదు.

“ఎంకయ్య, మంచికుమకు తీసేశావ్”

“నేనురా, కొద్దిగా కష్టమూశా. ఇప్పుడెంత తేలిరి అవుతుందో గాని మహాచికటిగా వుంది. దారే సమం గా అనకుండా వుండేకో”

దూరాన్న మైదానంలో ఇందాకటి మంట యంకా మంతుతూనేవుంది. “ఏటిరా ఆ మంట, ఎంకయ్య” అన్నాడు వీరయ్య. “ఏది, అదా? శక్తిశాసనం గదరా అది. ఎవరో తిగలేకుతున్నాడు గాబోలు.”

“దీని తిన్నానిగ్యా, ఎంతసేపు మంతుతూందిరా” వీరన్నకు భయం వేళినని వెంకయ్య గ్రహించాడు తాను బలశాలిని గర్వంతో విగ్రహం ఘంటాను ఇంత పిరికివాడని లా నింతకాలం ఊహించలేదు. చిరుతపులిగా మనుషులమీదికి ఉరికే వీరన్న అకారణంగా చెబునూ, పుట్టనూ చూసి జడుస్తున్నాడు. వీరన్నను ఇంకా భయపెట్టాలనిపించింది వెంకయ్యకు.

“ఈరన్నా రాత్రికి చీకట్లో నువ్వులేపు రానే దేటి? ఇక్కడెట్టే భయం నేను గాని ఆ తోట వాటి ఎల్లం మందిది కాదు. శక్తిశాసనం గదరా. దెయ్యిలు తెగ తిగుతున్నాయి. మనిషి ఒంటరిగా దొరికినాడంటే పీకు తినేస్తాయి. కోయటోల్ల పిల్ల సచ్చిపోయింది గదా. అది దెయ్యమయింది. ఆ దారం, టెకడేనా ఎల్లి తే ఎడకనుంచి పంచకొంగు పట్టుకు లాగుతాది”, అని వెంకయ్య వీరన్న మొహం చూశాడు.

వస్త్రాదు నీ కన్న

వీరన్న మొహంబో భయం కనిపించింది. ఆ మానవాతీతమయిన శక్తి స్వరూపం ఎలా వుంటుందో ఊహించుకోడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు వీరన్న.

“ఎలాగుంటుందిరా దేవుని?” అని అడిగేశాడు.

“నువ్వు నూకలేటిదీ ఎన్నడూ? అది నల్లగా మొహం, పెద్దపళ్లు; నుమా చిక్కంగా వుంటుంది. తెల్లవీర కట్టుకుంటాది. రవిక వీనుకోగు. మనం నూస్తుంటేగానే శరీరం ఎదిగిపోతావోరే. కాళ్లు తాటి చెట్టులాగ, చేతులు మురి ఊడ్లాగ ఎదిగిపోతాయి. మనిషి ననకాతలే చేతులూపుకు నడుస్తాది. భయంకరంగా నవ్వుతాది, ఏకస్తాది.” వెంకయ్యకు ముగియంతి కంటే భయంకరంగా వర్ణించడం చాలినయింది కాదు.

“అయితే అది మనుషు శ్శేరీ నెయ్యిదా?” అని వీరన్న అడిగేశాడు. వెంకయ్యకు నవ్వొచ్చింది. అది విజయగర్వంతో కూడిన నవ్వు. ఆ ప్రశ్నతోనే వీరన్న మనస్సులో వున్న భయాన్ని అర్థం చేసుకున్నాడు వెంకయ్య నవ్వు ఆణమనుని, “మనం దంఢం పెట్టి ఆంజనేయదండం సగువునంటే ఏం చెయ్యగలమాయమైపోతాది. ఏమాత్రమైనా జడిసినామా అంటే మీకే పట్టుకుని నులువేసి, తినేస్తాది. దేవునింటే మరేటి?” అన్నాడు ఆనాడే సామాన్యమైన విషయం లాగ. వీరన్నను బాగా భయ పెట్టగలిగినందుకు తనలో తాను సంతోషించాడు.

చీకట్లో కుక్కలు మొగుచున్నాయి కాట్టి ఊళ్ళోకి వచ్చినట్లు జ్ఞాపక మొచ్చింది వీరన్నకు. ఊళ్ళో అంత నిద్రపోతున్నాడు. వీరన్న వెంకయ్య ఎవరిమానాన వాడు పోయి పడుకున్నాడు.

తెల్ల నారేక ఊళ్ళో నలుగురూ యీ మాటే అనుకుంటున్నాడు. వీరన్నకు నిన్నరాత్రి పాడుపకొలిచిందగ్గర దేవుని కనిపించిందనీ, నాడి బట్టపట్టుకు లాగిందనీ, శ్శ్శాంబంగాంచి దేవుని రాళ్ళు రువ్వేయనీ, నానితో వీరన్న జనుకుకున్నాడనీ, యీ చిలవలు పలవలు కల్పించి చిత్ర విచిత్రంగా చెప్పడం మొదలైట్టేడు. కనబడిన ప్రతీనాడూ “ఏం జరిగింది ఈరన్నా” అని అడగడమే. బాగా పరిచయ మున్న మిగులు “ఓన్ ఇంటేపట్రా వీరన్నా నీ గైర్యం బంట్లో ఊపిరి నేకమాయినా నీకంటే ఎంకయ్యే నయం” అని వేళాకోళం చేశారు. చెరువుగట్టున పల్లెపడుచులు

నివచ్చును. మాని వేళాకోళం మొగుచుపెట్టేడు. “ఓన్ గొరన్నా, శరీరం పెంచగానే సరా నెప్ప” అని ఒక అమ్మ అంటే “ఆడోళ్ళకాక పెద్దాయన నెప్పకే పేటి, నండేయ్యో ముంబాల” అని ఇంకో అమ్మ హాస్యపూరించి. వీరన్న స్వతఃగా గర్విష్టి ఇది తన కెంతో అవమానకరంగా వుంది. వెంకయ్య తెల్ల నారే సరికి హారంతా యీ పుకారు లేవనిపించుటాడు. ఆనం గుల దృష్టిలో కూడా తను ఆపహాస్యంపాలయ్యాడు. ఎంత తెలవంపు! తన ప్రతిష్ఠకు ఎంత దెబ్బ! దీనిని నంబునే ఎగుర్నొసేతీరాలి, అనుకుని వీరన్న చాతీ విడుచుకుని ఏధానో నడక ప్రారంభించాడు.

ఊరు నడి బొడ్డులో వున్న వేం చెట్టు కిందకి వచ్చాడు. ఆక్కడున్న బండరాయివూడ వెంకయ్య, ముకొంగు మితులు వేపపుల్లలతో సళ్ళు తోము కుంటూ, లోకాభిరామాలుగా దర్చిస్తున్నాడు. వారంతా వీరన్నను పలకరించారు.

“ఓంరా ఈరియ్యా, కూరపో?”

“నేనేదో పిరికివాడిననీ, రాతిరి జడిసిపోనాననీ యీ ఎంకయ్య ఇంచాల ఊరంతా నాటినాడు. దాని సంగ తేనో ఇప్పుడే తేలిపోనాల” అన్నాడు వీరన్న.

“నేనేం నాటలేను. ఒకరిద్దరు మనోళ్ళతో మాటవొరసకి అన్నాను.” అన్నాడు వెంకయ్య.

“అనే అబద్ధం చెప్పినావు. నేను జడిసినానా? వహ! మహా ధైర్యవంతుడిలాగ వొచ్చి చెప్పేసినా డెంటు.”

“అబద్ధం కాదురా నాయనా, నిజంగా నీకు భయమేసిందా నేదా నెప్ప? అమాటకొస్తే నీకంటే నేను ధైర్యవంతుడినే” అన్నాడు వెంకయ్య.

“ఓరి, నాలు ఊరుకోం—బయలుదేరినారు మొన గాళ్ళు. ఎల్ల రాతరాన్నా ఆడితోనేటి”—అక్కడున్నవారంతా దీనిని సర్దుబాటు చేయడానికి చూశారు. ఇదిగాని వితిమిరిలే తీవ్రంగా పరిణమిస్తుందిని వారి భయం. ఎందుచేతనంటే వీరన్న మోటవాడు. వెంకయ్య మొండివాడు.

వీరన్నకు ఒళ్ళుచుంకింది! “నాన్న ధైర్యవంతుడి వంటున్నా నే—నీది చూపించరా నీ ధైర్యం, అనే మాత్రమో నేను నూత్తు,” అన్నాడు.

“ఒరే, ఊరుకో సనున్న కొలితలో బులో నక్కని మనిసుండగా జడిసిపోడివి నీకు నాతో పంత పేటిరా?”

నీ ఎరిగాని. జబ్బబలం వేరు, గుండె బలం వేరుగా నాయనా!"

"అగ్గీ నూత్రాను. ఇదిగో ఒంపూపాయలు. పండ్లమేదాం."

"సరే ఆయిశే, మాట తప్పకూడదు సుమా" అన్నాడు వెంకయ్య. చీకట్లో అర్ధరాత్రిప్పుడు శ్రీకానంలో వెళ్ళి అక్కడ కూర్చోని ఒక మేకు భూమిలోకి కొట్టి రావాలి, అదీ పండం ఎవడు అలా వెళ్ళి రాలేకపోతే వాడు ఓడిపోయినట్లు. ఆవేళ రాత్రి పండం. ఈ వార్త ఊరింతా తెలిసిపోయి గొప్ప ఆసక్తి రేకెత్తించింది. అంతా పండం గురించే మాట్లాడుతూ వుండేవారు. వీరన్న గెలుస్తాడని ఒక డంట్, వెంకయ్య గెలువాలని ఒకడు. ఎవడికి తోచినట్లు వాడు ఊహాగానం చేశాడు.

ఆ రోజంతా వీరన్న దీనినిగురించి ఆలోచించాడు. తను ఇంతకు మునుపు అనేకమందితో పెద్ద పెద్దకు స్త్రీలు పట్టేడు.

ఎప్పుడూ యింత ఆలోచించలేదు. దీనిని గూర్చి యింత ఆలోచించడాని కేసుందో తనకర్థం కాలేదు. పగటివేళ అనేక సార్లు తనా శ్రీకానంకుండా నడిచి వెళ్ళేడు. అక్కడ భయపడడానికి ఏమీ లేదు. ఆ మాత్రానికి రాత్రి వేళ మాత్రం భయమేమిటి? ముక్కు చివర ఊపిరితో బతికే వెంకయ్య వెళ్ళగా లేనిదీ తనేనేమిటి వెళ్ళలేడు. అనేకా చూడగా అనుకున్నాడు వీరన్న. ఆయితే వెంకయ్య యీ విషయం గురించి ఆలోచించనేలేదు. రాత్రి నలుగురూ వచ్చి పండ్లకి రమ్మని పిలిచేవరకూ ఆ సంగతే జ్ఞాపకం లేదు.

అంతా కలిసి పాడుపడిన కోవెలతోటలోకి వెళ్ళి కూర్చున్నారు. అక్కడనుండి కొంచెం దూరాన వున్న శ్రీకానంలోకి ముందు వెంకయ్య, తరువాత వీరన్న వెళ్ళి రావడానికి ఏర్పాటుయింది.

అమావాస్య రాత్రి. అంతటా చీకటి చీకటి దట్టంగా కమ్మకుని వుంది. ఆకాశంలో మేఘాలు కమ్మకుని వుండడంవల్ల నక్షత్రాలు కూడా లేవు. గాలి కదిలడం లేదు. వీరన్న మాటాడుకుండా నిశ్చబ్దంగా కూర్చున్నాడు.

వెంకయ్య మేకు, సుత్తి పట్టుకుని మైదానంలోకి నడిచి వెళ్ళేడు. ఒకరిద్దరు కొంత దూరం వరకూ వాడి వెంట వెళ్ళి చూడేవాడు. ఓ పది నిమిషాలయేక, నిర్ణీత స్థలంలో నేలను మేకు కొట్టి వెంకయ్య తిరిగి వచ్చాడు. తరువాత వీరన్న బయలుదేరేడు.

వీరన్న ఆ వేళ మునుపంచ కష్టమేదు. ముల్లు చూక్తా వేసుకున్నాడు. ఒక చేతిలో మేకూ, ఒక చేతిలో సుత్తి పట్టుకు బయలుదేరేడు.

మైదానంలో నల్లటి చీకటి తిప్పు మరేం కనపడలేదు. ఆ మైదానం ఊపిరి తీయని శవంలా నిశ్చబ్దంగా పశుకుని వున్నట్లుంది. అక్కడక్కడ ఈత తుప్పలు శవం ప్రక్క తల విరబోసుకుని కూర్చున్న ఆడవాళ్ళూ, నీళ్లున్నట్లున్నాయి. గాలి చలనం లేక ఒక ఆకైనా కదలక, జీవితం కదిలని ఒక పెద్ద కొండలా ప్రబంధంగా పడి వున్నట్లుంది. అతనికి తన శరీరం చాలా బగువుగా వున్నట్లునిపించింది. ఆ నిశ్చబ్దంలో దూరాన గుమ్మలగొండి సక్కిలించింది. అది చేసిన శబ్దం చీకట్లను చీల్చుకుని తన శరీరమంతా తాకినట్లుంది. "పాడు జుతువు; మహా భయపెడుతుంది" అనుకున్నాడు వీరన్న.

దూరాన తాటి చెట్లనుగ్గ నిప్పులు రాలుతున్నట్లు కనిపించింది. జేబులోంచి కాగితపు పొట్లంతినీ, అంగుళాని ఆంజనేయస్వామి సింధూరం బొట్టు పెట్టుకున్నాడు. తన చేతి వేళ్లు వణుతున్నట్లు గ్రహించాడు వీరన్న.

అనుకున్నచోటికి వెళ్ళి, మేకు నేలను పెట్టి సుత్తితో కొట్టేడు. తనగుండెలు దడదడ కొట్టుకుంటున్నట్లు తెలుసుకున్నాడు. మొత్తంమీద అనుకున్న పని అయిపోయింది. వీరన్న పెద్ద నిట్టూర్పు తీసి, చలువైన వెనక్కు తిరిగి ఒక అడుగువేశాడు. వెనక నుంచి ఎవరో తన పంచెకొంగు పట్టుకు లాశారు. ఎవరో నవ్వినట్లుంది. మరొకడుగు ముంగుకు వేయబోయాడు వీరన్న. వెనుక పంచ చిరిగిన శబ్దమయింది. అంతే, వీరన్న నిలువునా పడిపోయాడు.

చాలానేవు చూసి ఎప్పటికీ రాకపోతే కాగడా వెలిగించుకుని చూడడానికి వెళ్ళేడు అంతా. ధయి లాగను వీరన్న చచ్చిపోయాడు. అతని పంచ కొంగు మీద మేకు కొట్టివుంది. కేసు పోలీసుల పరమైంది.

కర్ణాటక సంగీతము

శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపనాచార్యులైన శ్రీ విద్యా రఘ్యుల అనుగ్రహమువలన పునఃజన్మింపి మైన కర్ణాటక సంగీతకళ విజయనగర సామ్రాజ్యము నేలిన చక్రవర్తులమూలమున అవిచ్ఛిన్నముగా జాషింపబడుచు వచ్చెను.

దాక్షిణ్య సంగీతమునకు కర్ణాటక సంగీత మును పేరు పదిమూడవ శతాబ్దమునాటి గ్రంథములందే కనబడుచున్నది. శ్రీ శి. 9వ శతాబ్దమున ఆంధ్ర కర్ణాటక భాషలకూ పరిచితమైన హంపివద్ద వలసిన మతంగ పర్వతముచేత మతంగముని “బృహదేశి”ని రచించినట్లు ఆధారము లున్నవి.

భారతీయ సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములు చాల మట్లును కర్ణాటక దేశముననే రచియింపబడి యుండుట వలన కర్ణాటక సంగీతమును పేరు గూర్చియైనదిని చారిత్రక నిదర్శనములనుండి తెలియుచున్నది. లక్ష్మీకాగలు ఏ భాషయందైనను, ఏ కాలయందైనను, ఏ జీవముందైనను ఉండినప్పటికిని భారతీయ సంగీతచరిత్ర రచనకు లక్ష్యగ్రంథములే ముఖ్యమైన ఆధారములను విషయము నిర్వివాదాంశము.

11 వ, శతాబ్దమున భరతశాస్త్రమునకు నాఖ్యానము వ్రాసిన నాన్యకేశవుడు మిథిల (బీహారు) రాజ్యము నేలుచుండిన కర్ణాటక శ్రుతియును. కల్యాణి చాళుక్యులు, ముమ్మడి సోమేశ్వరుడు, జగదేక మల్లుడు (జయసింహుడు) హూయ్యశి ఇమ్మడి వీరబల్లూరుడు మొదలైన కర్ణాటక చక్రవర్తుల గ్రంథములు శాస్త్ర దేవుని కంటెను పూర్వమే ప్రమాణగ్రంథములుగ నుండిను.

విజయనగర నాణాల కాలమున జాషింపబడుచు వచ్చిన సంగీతకళను గుఱించిన పరిశోధనా ఫలితములను మెసూరు విశ్వవిద్యాలయ చరిత్రప్రాధెన్ర్ డా. యస్. శ్రీ కంఠశాస్త్రీగారు “బయకార లామప్పయ్య” అను పేర్చిత్రో రచించిన కన్నడవ్యాసము ననుసరించి వ్రాసిన దీవ్యాసము.

కల్యాణి చాళుక్యులను సామంతులుగ నుండిన కాకతీయులు మొదట కన్నడదేశీయులుగ నుండిరి. గుప్తదేశ గణపతిదేవుల కాలమున జాయనేనాపతి ‘నృత్త రత్నావళి’ని రచించెను. దేవగిరిలోని గూడవనాజగు సింహాణుని ఆశ్రయమున శాస్త్రదేవుడు “సంగీత రత్నాకరము”ను రచించి భారతీయ సంగీత శాస్త్రమునకే ఆచార్యపురుషు డుండిన ముకొనెను. ‘సంగీతాకరము’ లేక ‘సంగీత సమయసారము’ను రచియించిన పార్శ్వదేవుడు కర్ణాటక దేశీయులగుటలో నెట్టి సందేహమును లేకు. సుప్రసిద్ధ వీరశైవకవియైన పాల్కూరికి సోమనాథుని సంగీతశాస్త్ర వైగుప్యము అతిశూరచించిన ‘బసవ పురాణము’, ‘పండితరాధ్య చరిత్ర’లలో కనిపించుచున్నది. ఈతడు కాకతీయ రాజ్యమున నుండినవాడై హొమ్మగా తెలుగు గ్రంథములను రచియించిననూ కన్నడభాషలో గూడా నుద్దామ పండితు డినిపించుకొని తన యవసాన కాలమును మెసూరు దేశమున గడిపెను.

కర్ణాటక దేశీయుడైన గోపాలనాయకుడు మహామృద్ బిక్ తుగ్లక్ షాషకమున మేళక ర్తగాములను నిర్ధరించి ఉత్తరహిందూస్థానమున ప్రచారముగావించె ననియు అమీర్ ఖుమా ఇతినినుండి నేర్చుకొని కొన్ని మాడ్పులను గావించెననియు నిర్ధరింపబడియున్నది.

14 వ శతాబ్దమునకును తెలుగుగాని తమిళమున గాని లేదా ఉత్తర హిందూస్థాన భాషలలో గాని సంగీత లక్షణ గ్రంథము లేవియు రచియింప బడలేదు. “సంగీత రత్నాకరము” యొక్క ప్రభావముచేత ప్రాంతీయ సంగీతపద్ధతులలో లక్ష్యగ్రంథములు సంస్కృత భాషలో రచియింపబడుచు వచ్చెను. శుద్ధకన్నడ పారిభాషికశిబ్దములు కన్నడిగులనుండియే యికరి భాషలలో గూడ ప్రచారమయ్యెను.

(ధాతు) - మాతు, ఒయ్యార, జోడణ, భవణ, పెంపు, సొంపు, నవణ, కంపరణ మొదలైన అచ్చ

కన్నడ శబ్దములు సంస్కృత, తెలుగు, తమిళ భాషలలో రచియైన సంగీత శాస్త్రములలో సభిషముగ నుపయోగించబడెనను భావముల శాస్త్రము సంగీతమునకు కర్ణాటక సంగీతమును పేరు సార్థక మయ్యెను.

2

శ్రీ విద్యారణ్యులచే రచియింపబడిన 'సంగీత సారము' గురప్పవర్మను సంపూర్ణముగ లభించిన బోయిలను శాస్త్రజ్ఞుని సంగీత రత్నాకరమున కాన వచ్చు కర్ణాటక సంగీత ద్వితీయ విద్యారణ్యులు కొంత వరకు సంస్కరించిని చెప్పవచ్చు విద్యారణ్యులు 15 వ శతాబ్దము. 294 గానకళాములను నిరూపించిగని ధనురాధ గోవిందకీర్తనులు చేర్చియున్నాడు అనేక కాలమున అచ భాషా కవిత్యుడైన అష్టావధాని నాచిన సోమకు తెలుగునందు గ్రంథగణన చేసినను బుక్క, హరిహరుబోషగక్రింద 'నాట్యగూడామణి'నిరచించి కొంగుడుగ్గరి కొన్ని గ్రామములను దానముగా పొందినా

15 వ శతాబ్దమున ఇమ్మడి శేవగారుని పరిపాలన మొక స్వర్ణయుగ మునిపించుకొనెను. శేవజ్ఞ భట్టు 'సంగీత ముక్తావళి'ని రచించెను ఈతని కంటెను ప్రసిద్ధికి వచ్చినవాడు నశుకల్లి నాథుడు. సంగీత రత్నాకరమునకు న్యాఖ్యానము చేయుటయోషదా అను కనించుచు పరిపాలన దక్షిణాదేశ మంతటను వ్యాపించెను ఇమ్మడి శేవగారునికి గొప్ప సమకాలికుడైన సువర్ణసింహు చూపాడు శ్రీ నాథునికి బోషకుడై సంగీత రత్నాకరమున కొక నాఖ్యానమును రచియించెను శ్రీ నాథుని విశ్వమును మెచ్చి కొని ఇమ్మడి శేవగారులు కనకాభిషేకమును చేయించెను. చతుర కల్లినాథుడు ఇమ్మడి శేవగారుని అంత్యకాలము నందును ఆతని పిమ్మట రాజ్యము చేసిన మల్లికార్జునుని కాలమునను సుసజ్జన నాగేయకాగడై సంగీత రత్నాకరమునకు న్యాఖ్యానమును వ్రాయు నెపమున కొన్ని గుర్తులను గావించెను "మల్లికార్జునుని ఆశ్రయమున "జనవశ్య" "అంతిహాస్య" అను గ్రంథములను రచియించిన కల్లరిను అనునతిను కల్లినాథుడే గావచ్చును. పిమ్మట పాళువ, తుళువ చక్రవర్తుల కాలమున నాశ్వ గోపతిప్ప, లక్ష్మీనారాయణ, లక్ష్మీధరులు లక్షణ

గ్రంథములను వ్రాసిరి. కృష్ణ శేవగారుల కూతురకు లక్ష్మీనారాయణ పంకితుడు సంగీత శిక్షకుడుగానూండి సంగీతరత్నాకరము ననుసరించి 'సంగీత సూర్యోదయ' నును వ్రాసెను.

గోదావరి - కృష్ణా నదులనుండి కన్యాకుమారి వజ్రము విస్తరించిన విశాలమైన విజయనగర సామ్రాజ్యమున తెలుగు, కన్నడము, తమిళము, మళయాళము, తుళు, సంస్కృతము మొదలైన భాషలును; వైక, వైభవ, జైన, క్రైస్తవ, ముస్లిం మతములును, అద్వైత, ద్వైత, విశిష్టాద్వైత, చందాద్వైత, ద్వైతాద్వైత, శక్తి విశిష్టాద్వైత మొదలైన విద్వాంసులును ప్రచారముననుండి అపారమైన సాహిత్యము పుటెను. సాహిత్యముతో పాటు సంగీతము కూడ అనునాత్మ్యముగ నుండి యుండుట చేత దక్షిణ భారతీయమున ప్రసిద్ధములైన రీతులకు అప్పటికప్పుడు లక్షణములను నిర్ణయించగలసి వచ్చెను. ఇది భారతీయ చరిత్రలో నాన్వకాలీనమైన గూఢశక్తి కలిగినను విజయనగర సామ్రాజ్యకాలమున యొక్క వగ ప్రామాణిక లక్షణగ్రంథములనియించి యంత వజ్రము నిలిచి యుండుటవలన కర్ణాటక సంగీతచరిత్రయందీది ముఖ్యమైన ఘట్ట మైనది.

గ్రామ, రాగ, మూర్ఖుని, గురుక, స్వర, శృతి, తాళ, ప్రబంధచరణ, నాన్వచరణ, మొదలైన నాని యంగు ఒక్కొక్క యంశము యేమేరీతిగ వికాస మాన వైనదియు శాస్త్రమును నిర్ధారించవలసియున్నది. ఈహా ష్ట్రమున ప్రచారముననుండిన వికాస, శుకారామ, పంచరీతిపులయు గుహానాథునియు వైన అభింగములు, కర్ణాటకనుండిలి హరిదాసుల కీర్తనములు తెలుగున తాత్పర్యకాగారి కీర్తనము శిమిళములోని ఆరుగిరినాథుని తిరుప్పావో మొదలైనవియు మఱియు నాయాభాషలలో సమకాలీనముగ రచితమైన జాన పదగీతిములు, నాటకములు మొదలైననానిని లక్ష్యము లుగ అంగీకరించి శ్రోత్రనియమములను చేయుటకై లక్షణగ్రంథము శరీతిగ యత్నించినవో అట్టి వానిని సుశోధనలచే నిర్ధారణ చేయవలసిన ఆవశ్యకత గలను.

జీవవంశిమైనకల యెట్టిదిగాని అభివృద్ధిజెందిక యొకటే గూపమున నుండు నెరగు అందునను ఆ బాల గోపాలసూపాల ప్రియమైన సంగీతశాస్త్రము శాఖోప శాఖలుగ ప్రచారమున అనివార్యము లక్షణకారులు తమతమ అనుభవపాండిత్యములచేత గ్రంథములను

కర్ణాటక సంగీతము

రచించి తమవే అంతిమ నిర్దారణములని చెప్పి కొనవచ్చును. శార్దూపుడు సంగీతి సంబంధములైన సమస్తశంకలను పరిహరించినవాడని “నిర్మలక” అను బిరుదును పొందెను కాని చతుర కల్పి నాథుడు అనేక చోటలందు శార్దూపునిది వ్యతిరేకముగ పరిక్షుణ్ణం దభిప్రాయముల నిచ్చి ననుకటి లక్షణకారులను తెగడి తింపఁజేసెను.

“ఇహ నీం ఆధునా ప్రసిద్ధిగా గాం గాదీనాం లక్ష్మీ ప్రతీతానాం లక్షణ గురోధానాం పరిహార్య ముద్యమిక్రియానే” (గంగాధ్యాయాశ్వాశ్వి)

కల్పి నాథుని కాలమున మధ్యమ గ్రామమున జనించిన మధ్యమాది, తోడే ముదిలైన రాగములు మధ్యమధ్య మారంభిసి విడిచి మధ్య ముష్టానమునండి (వారంభి ముసుమం డెను మధ్యమగ్రామము అద్యశ్చిమైష్యగ్రామ మొక్కటే ప్రచారమునను వచ్చుచుండెను. క్రియాంగ రాగమైన రామక్రియాయంగు మధ్యమ, సంచమ శ్చిమ లను రెంటిని గైకొనుచుండెను. నాట, శేషక్రియ మొదిలైన రాగములు పంచ శ్చితి ఋషభ దైవతియుల నుపయోగించుచుండెను. 15-16 శతాబ్దము లలో తాల్లిపాకవారి కీర్తనలను, పురందరదాస, కనకదాస, న్యాసరాయ కీర్తనములను రాగములను జంటించినప్పుడు ఆకాలమునాటి రాగ లక్షణముల నే చాలముట్టుకు అనుసరించుట సూక్తియుగమున్నది. ఇప్పు డిప్పుడు ప్రచారమునను వచ్చిన ప్రయోగములను సాం ప్రదాయకమైనవరి భావించినచో ఆ వాగ్గేయకాగు లకు ద్రోహము చేసినట్లునని ఆధునిక విద్వాంసులు గమనించవలెను. ఉదాహరణమునకు తాల్లిపాక అన్న మాచార్య తిరుమలాచార్య మొదిలైనవారి కీర్తనములను రాగితోకులమీద చెక్కించినప్పుడు రాగములు మాత్రము నూచించబడెను. ఆ సమకాలీన లక్షణ గ్రంథములందు ప్రోక్షములైన రాగ లక్షణములను వానికి సమన్వయించ వలెనెగాని వేంకటసుభి అనంత రము నిర్ధరించబడిన రాగలక్షణములను గాదు. యాగోపి యక్ సంగీతి పద్ధతిలో ఆంగ్లబోషియన్ గ్రిగోరియక్ గీతములకు భిన్నోబిన్, మోసార్ట్ కాలమునాటి సంగీతి లక్షణముల నన్వయించి నట్లును.

*బయకొర రామప్పయ్య

కృష్ణశేఖరాయల కాలమునకును అభివృద్ధిజేసిన కర్ణాటక సంగీతపద్ధతి అమృతరాయల కాలమున బయ

కొర రామప్పయ్య (రామామాత్య తోడరమ్మ) యొక్క “స్వర మేళ కళానిధి”లో ముద్రాంత గానము జేసెను. న్యాసరాయలు, పురందరదాసు, కనకదాసు, తాల్లిపాక చిన్నన్న, తిరుమలయ్య మొదలైన వారు అప్పటికి విజీపులై గుంటూరును బుగవరాగు. (శి. శి. 1532 లో అమృతరాయని వాలసముగు “శేషనార్ ప్రతిష్ఠాపనాచార్యుడైన ఆశ్వేయన నూత్రి భార ధ్యాజ గోత్ర ఋక్ శాఖను”లైన తల్లిపాక తిరు మలయ్య అమృతరాయలనుండి పొందిన రూప గ్రామములను హంపి నిలకెపులికి దానముచేసెను.

రామా మాత్యునికి సంబంధించిన రెండు శాసన ములనుండి నితడు అమృతరాయ సదాశివరాజుల కాలమున ప్రసిద్ధి వ్యక్తి నుండెనని తెలియుచున్నది. బళ్ళారిజిల్లా మాజీగి తాలూకా చిక్క కెరగూగి హల్లిలోనున్న శాసనము శాసనావసానిక 1411 గానె, భాద్రపదపూర్ణి 12 (శకాబ్ద 29 మంగళవారము శ్రీ శ్రీ 1536) లో బయకొర రామప్పయ్యచే ప్రతిష్ఠింప బడెను. కొండవీడులోని పరాశర గోత్రముడైన శిం గయ్య కుమారుడు బావయ్య మంత్రి; ఆతని కొడుకు శ్రీరామ మంత్రి. శ్రీరామకును తెలుగున్న బిడ్డలైన పెద్దతిమ్మ, తిమ్మ, సుదిండ్రి, భాగ్యర, చమూరితి, భావయ—వీరిలో భాగ్యర తేక బాదయ ప్రభు అమృతరాయలనుండి కొండవీడును పొందెనాడై అక్కడ గోపీనాథ నగరమును నిర్మించి గోపీనాథుని ప్రతిష్ఠించెను. ఆతని పెద్ద అన్నయైన పెద్దతిమ్మ, లక్కమ్మ—వీరే రామామాత్యుని జనకులు.

బయకొర రామప్పయ్య కొన్ని గ్రామములను నిర్మించెననియు అనేక చెరువులనుకూడా త్రొవ్వించె ననియు తానే చెప్పికొని యున్నాడు బళ్ళారిజిల్లా మాడగల్లి తాలూకాలోని వండమాల్లి శాసనమున బయ కొర రామప్పయ్య సదాశివరాయల పాలనమున తిమ్మరాపుర మనెడి ఆగ్రహారమును నిర్మించి బండే శ్వర, గోపీనాథ దేవాలయములను నిర్మించి కొట్టాడు.

*“బయకొర” శబ్దమును అల్లనాని పెద్దన ఆశువుగ చెప్పిన ఉత్పలనాటిలో “బయకొరపుర గన్నడ గౌళపంతుకా” అని ప్రయోగించినాడు. అనగ సంగీతిపు అని అర్థముండవలెను.

నీవులోని వాళ్లనొంది—బ్రాహ్మర గ్రామమునకు గోపీనాథ పురమున చేరితి దానము చేసెను. (S. I. I. IX. 2. 68).

‘స్వరమేళ కళానిధి’లో రామామాత్యుడు తన తండ్రిగారి కొంఠవీడు తిమ్మ (పెద్దతిమ్మ) అనే మాతామహుడు కల్లప్ప అనే చెప్పకొన్నాడు. ఈ కల్లప్ప కల్లినాథుడని అని విచారించవలసియున్నది. రామామాత్యుడు కల్లినాథుని “సంగీత కళానిధి” అను గ్రంథముయొక్క పేరును “స్వరమేళ కళానిధి” అని మార్చియుండుటను గమనించుటగలది. కల్లినాథుడు “మేళని”పాత్రము చెప్పియున్నాడు విద్యారణ్యుని లేక గోపాల నాయకుడో ‘మేళ’ శబ్ద ప్రయోగమును చేసియుండుచున్నాడు. సంకటమఖికి ముందే రామామాత్యుడే మేళకర్త నియునును చూడక తేచ్చెనని నిశ్చయించవచ్చును. విద్యారణ్యులు నాట్య, గూర్చరి, వంగళి, శ్రీ, ధైరవి, సామంతి, కామోది, ముఖారి, పద్మగామక్రిను, కేదారగౌళ, హెజ్జుజి, దేశాక్షి అను పగులైన మేళములను చెప్పియున్నాడు. రామామాత్యుడు ముఖారిని పద్మమేళమని అంగీకరించినాడు ముఖారి, మళవగౌళ, శ్రీ, సారంగనాట హిందోళ, సుధాగామక్రియ (పద్మ) దేశాక్షి, కన్నకగౌళ, పద్మనాట, అహిరి, నాదనామక్రిను, పద్మవంగళి, రిగిగౌళ, వసంతిభైరవి, కేదారగౌళ, హెజ్జుజి, సామవంగళి, రేవకుప్తి, సామంతి, కాంబోది—మేళములను బహుశః విద్యారణ్యులవలెనే చెప్పియుండుటచేత రామామాత్యుని పంచస్రతి‘రి‘ప’ చట్టస్రతి ‘రి‘, ‘ప’ చ్యుతిపంచమును విద్యారణ్యుని పద్ధతిలోనే యుండుచున్నది. విద్యారణ్యులు “సంగీత రత్నాకర” పద్ధతిని సంపూర్ణముగ అంగీకరించలేదు. సర్వజ్ఞసింగము, కల్లినాథుని శార్దూపాని అనుసరించుటకు ప్రయత్నించిరి.

ఆంగ్రకవిభా పితామహుడైన అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రలో దేశాక్షి రాగము ప్రాతఃకాలమున పాడతగినదిని వీణను దోనికనుగుణముగ మేళవించవలెనని చెప్పియున్నాడు. “ప్రభాతాయాత వాతాహతాలోల త్రింతుల మేళవింపగదవే లోలాక్షి! దేశాక్షిక్” (త్రి. ఆశ్వా. 17 పద్యం). దీనినుండి వీణకు మెట్టులుండెనని యూహించవచ్చును. నాయకయొక్క

మృగునైన గోదన స్వనిని కోకిల యొక్క కుహూ, కాకలీ స్వనిని, “కాంభోజీ మేళవింపంచికారవసుధా పూరంబు” (కనుచరిత్ర) నకు పోల్చుటచే దేశాక్షి మేళము, కాంభోజీ మేళములు విద్యారణ్య రామామాత్యులు నైన చెప్పినట్టి మేళకర్తలే యెయుండవలెను. రామామాత్యుని కాంభోజీ మేళములో పంచస్రతి ఋషభ, అంతరగాంధార, పంచస్రతి ధైవత, కాకలినిపాదప్రయోగమున్నది

రామామాత్యుడు తిలకంబైన ముందు చెప్పబడిన అనేక శృంగులు తన కాలమునకు అదృశ్యమైనవని చెప్పియున్నాడు. అచ్యుతి పద్ధతి మార్గములు పుద్ధి పద్ధతి మార్గములైనవి. అది విగముగ వికృతి ఋషభ, ధైవములు, పుద్ధిమములైనవి. స్వగముల పేర్లు మారియుండెను. పూర్వపు త్రిస్రతి చ్యుతిపద్ధతిమును నకు రామామాత్యుడు చ్యుతిపద్ధతి నివేదించినయు, చ్యుతి మార్గమునకు చ్యుతిమార్గము గాంధారమనియు చ్యుతిపంచమునకు చ్యుతిపంచము మార్గమునియు పేరి డెను. పంచస్రతి ఋషభమును పుద్ధి గాంధార, చట్టస్రతి ఋషభ సాధారణ గాంధారమునలె పంచస్రతి చట్టస్రతి ధైవములను కూడ చెప్పియుండుటచేత రామామాత్యుడు సెంకటమఖి (పతి మార్గము) మేళకర్త పద్ధతికి మార్గమును చూపించెను. కాంత్రమున స్వగములు తీవ్రముచుండుట స్పష్టముగ కనుపించుచున్నది. సోమనాథుడు “గాగవిభో” యందు రామామాత్యుని యేడు వికృతిముల సంగీకరించి మరి యొనిమిదింటిని చేర్చి చ్యుతిమార్గములని సంగీతములను చేర్చియున్నాడు. రామామాత్యుని కాలమునకు వికృతి పంచము అదృశ్యమై చ్యుతిపంచము మార్గము వచ్చి, మార్గముగ్రామము గాంధారగ్రామము వలెనే రూఢిలో లేకుండాపోయెను.

వీణారచనయందు శార్దూప, కల్లినాథ, రామామాత్య, సోమనాథ, గోవిందాక్షితులు మాత్రము గావించిరి. శార్దూపాని ‘నిశ్చింక’ విజేను సృష్టించితి నని చెప్పకొనియున్నాడు. శార్దూపాని కాలమున 21 తింతులు గల మత్రికోకిల వీణ ప్రధానముగ నుండి గుర్ర వీణయని ప్రవర్తించబడియుండెను. దానిని రామామాత్యుడు పుద్ధి, మార్గములనియు అచ్యుతి రాజేంద్ర మేళ వీణయనియు మార్పుగావించెను. అతని మార్గము మేళ విజేకు 4 తింతుల ప్రక్కలో 3 తింతులూ

కర్ణాటక సంగీతము

6 మెట్టులూ ఉండెవని తెలియుచున్నది. స్వయంభు స్వరస్థానములను నిర్ధరించి వానికి రామామాత్యుడే సరియైన మెట్టులను వేసియుండుటవలన శ్రుత్యంతరములను చాలమటుకు లెక్కచార ప్రకారముగ నిశ్చయించుటకు సాధ్యమయ్యెను. సంవాదాలను కనిపెట్టి వానినుండి యితర స్వరస్థానములను శ్రుత్యంతరములను నిర్ణయించు కార్జునేవుని పరిపాటికం బెను రామామాత్యుని పరిపాటియే అధిక సమర్పకమైయున్నది. రామామాత్యుని వీణయందలి యేడుతంతులలో ప్రక్కనగల మూడు శ్రుతితంతులు మంద్ర 'ప'; మంద్ర 'స'; అనుమంద్ర 'స' లను ఇచ్చును. పైన గల నాలుగతంతులు సంపూర్ణ స్పందనముతో అనుమంద్ర 'ప', అనుమంద్ర 'స', మంద్ర 'ప' మంద్ర 'స' లను ఇచ్చును. పిమ్మట రామామాత్యుని అరు మెట్టులలో యథాక్రమముగ యీ క్రింద తెలిపిన స్వరములు వచ్చును :—

చెంకటమఖి రామామాత్యుని తీవ్రముగ ఖండించి నను ఆతని మధ్యమ మేళ వీణనే అనుకరించెను. ఇది గాక శ్రీరాగ(ముఖారి) శుద్ధమని చెప్పి రామామాత్యుని శ్రుతి నామధేయములను అంగీకరించిరి. రామామాత్యుడు మాళవగౌళ, శుద్ధనాట, శుద్ధవరాళి, లలిత, సారాష్రి, మధ్యమాది, భూపాల, జాళి, గుచ్చరి, గుండక్రియ, దేశాక్షి, నాదనామక్రియ రాగములను నిర్ధరించెను. రామామాత్యుని సమకాలికుడైన పుండరీక విత్తలుడు బెంగళూరు దిగ్గరనుండు సావనదుర్గనివాసిగా నుండి అక్కర్ ఆస్థానమున "అక్కరీయ కౌళిదాస" అను బిరుదిమును వడిసి తాననేనునకు గురువుగా నుండెను. హిందూస్థానీ సంగీతి పద్ధతికి మూలపురుషులలో నొక డని చెప్పవచ్చును. ఈతడు 'రాగమంజరి', 'షడ్రాగ చంద్రోదయము', 'నాట్య నిర్ణయము' మొదలైనవి వ్రాసెను. ఈ పుండరీకవిత్తలుడు రామామాత్యునే అనుకరించి యుండుటచేత బయకొర రామప్పయ్య యొక్క కర్ణాటక సంగీతసేవ ఎంతటి అమోఘమైనదో విదిత మగుచున్నది.

1 వ తంతి	1 శుభ	2 శుని	3 కాని	4 చ్యుతపడ్డని	5 శుస	6 శురి
2 వ ,,	శురి	శుగ	సాగ	చ్యుత మధ్యమగ	శుమ	చ్యుత పంచ 'మ'
3 వ ,,	శుభ	శుని	కాని	చ్యుత పడ్డని	శుస	శురి
4 వ ,,	శురి	శుగ	సాగ	చ్యుత మధ్యమ 'గ'	శుమ	చ్యుత పంచ 'మ'

ఎదురు వచ్చిన మృత్యువు

జీవన ప్రభాత

ముందుగా చెప్పిరాదు. తన రాక తనకే తెలియ నట్లు నటిస్తుంది. ఏదో వేళాపాళా తెలియని సమయాన, యధాభంగా షికారు తిరుగుతూ తిరుగుతూ వుంటే. చటుక్కున ఏగో స్ఫురణకు రాగా, రవంతేసేపు వేచివుండి... ఏదో అనుకుని ఏమో చేయబోయినట్లు..... ఎక్కడో మరి యే యింటిమీదనో చక్కగా నిక్కచ్చిగా వాలి కూర్చుంటుంది!—

ఆపె చల్లని బరువైన శరీరం ఆ యిల్లంతా త్రిణంలా వ్యాపిస్తుంది. ఆపె ఉనికిని అనేక కంఠాలు ఏకస్థాయిలో పడేపదే ఘోషిస్తాయి.

మనకు అతి సన్నిహితమైనదీ... అతి దూరమైనదీ—

మనిషికి అత్యవసరమైనదీ, కోరుకున్నప్పుడు లభ్యంకానిదీ...

ఆమె....మృత్యువు!

* * * *

ఆరోజు ప్రభలవారి కొంపలోంచి ఒకే ఒక్క కంటం గొల్లుమంది. వచ్చిన నలుగురికీ వార్తల నందిస్తూ ఇతోధికంగా సహాయపడుతోంది—పనిమనిషి అప్పులమృత్యు, కళ్ళనీళ్ళతో పమిటచెంగు తడుపుకుంటూ.

ప్రభల విశ్వనాథశాస్త్రి బతికివుండగా ఏమిటో చనిపోయిన తర్వాత కూడా అంతే అనిపిస్తున్నాడు ఆ వూరి కంఠా.

అతన్ని అంతా ఎరుగుదురు — కొంచెమా గొప్పో. అయితే, అతని అంతస్తు మాత్రం యెవరూ యెరగరు ... తానొక్కతే మాత్రమే యెరుగుకున్నది గట్టిగా చాటిరాగాలమృత్యునే చెబుతోంది—నూరమ్మ అని పిలవబడే నూరమ్మకొంతమ్మ.

“రోజూమాదిరే నిన్నా మామూలుపల్లనీ, చేసుకున్నాడు...రాత్రి యధాప్రకారంభోంచేసి గొడ్లనీ

గోదనీ చూసుకోడాని కళ్ళేడు...తర్వాత ఊరంతా తిరిగి కాస్తేపు చదువుకుని పడుకున్నాడు...”

“అవును—యెంతసేపు గుక్కేడు ప్రాణం...” శవం ప్రక్కనే దిడికిలపడుతూ అంది ప్రక్కయింటి ముసలమ్మ.

శాస్త్రి మృతివిధానం కొంత ఆశ్చర్యాన్నే కలిగించింది—

రోజూకంటే ఒకగంట ముందుగానే, అంటే మూడుగంటలకే, తెల్లవారగల్ల లేచి గోదావరీన్నానం పూర్తిచేసుకునివచ్చాడు. నూరమ్మ లేచేసరికి నారింజ చెట్టుకింద సబ్బాసనం వేసుకుని జపం చేసుకుంటూ కనపడ్డాడు.

మళ్ళీ కొంతసేపటికి ఆమె అటువేపు వెళ్ళే సరికి దర్బాసనంమీద వెల్లకిలా పడుకుని నిద్రపోతున్నాడు—

“లేనిపోని యీతిబాస లన్నీ యీమృత్యు పెట్టుకుని వొళ్ళు నా శవం చేసుకున్నాడు—నిస్త్రీ తోచ్చిందో యేమో—” అనుకుని నూరమ్మ తనపనులు గబగబా ముగించుకోసాగింది.

అప్పటికి అప్పలమ్మ వీధిపాచి చేసి పెరట్లోకి వచ్చింది. నూరమ్మ కుంపటి రాజేస్తోంది—ఆయన లేచే సరికి ఇంత కాఫీ కాచి యివ్వడానికి....

నూరమ్మ ఏడుపుల మగ్గనే బయలుపడుతున్న కథకి అప్పలమ్మ మగ్గ మగ్గ కొంత గ్రంథం అతికిస్తూ వస్తోంది.

అప్పలమ్మ పెరడు పూడుస్తోంది — ఆమూల నుంచి ఈమూలకి. అప్పటికప్పుడే చప్పుగా తెల్లవారి పోయింది. ఒకటి రెండుసార్లు యధాలాభంగా శాస్త్రి గారికేసి చూసింది. జపం చేసుకునే ఆయన వేపు పాచి చీపురుతో వెళ్ళడం ఆమెకు అనుమాయితీ కాదు. ఆయన తిడతాడని కాదు, పల్లెత్తుమాట అని యెరుగడం, ఇప్పుడే కాదు. ఎప్పుడూ!

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

సూరమృషిని గారు యింకా యింకా ఏవో చాదస్తంపనులు చేసుకుని, సూర్య నమస్కారాలు చేస్తోంది.

నీరెండు నారింజచెట్టుమీద పడుకోండి. యెంతకీ కదలకుండా ఆకౌశంకేసి మాస్తూ పడుకున్న శాస్త్రీని చూసి, అప్పలమ్మ మనసు పట్టలేక, చీపుగు పార వేసి-మెల్లగా అటు వెళ్ళింది. తనకు తెలియకుండానే యేదో పిచ్చుకేక వేసి చదికిలపడింది.

“అప్పటికే గంటనేపయి మారాజు పానాలు పోయింటాయి!” అంది.

అయినా అనుమానం దిగాలుగా ఆయనకేసి చూస్తూనే వుండిపోయింది. కేక విని కంగారుగా తొలుపుకుతూ వచ్చిన సూరమృ ఆ దృశ్యం చూస్తూనే గొల్లుమంది.

ఒక మునీశ్వరుడిలాగ జపం చేసుకుంటూ యోగ సమాధిలోనే వుండి పరమేశ్వరుడిని చేరేసెంటున్నారని ప్రేక్షకులు.

ఏమైతేనేమి, అర్థం బద్దం లేకుండా అధార్తుగా చనిపోయిన శాస్త్రీగారి వాకిలి దగ్గరే గ్రామం అంతా నిలబడిపోయినా, ఇద్దగు ముగ్గురు పెద్దలు గ్రామ చావడి దగ్గర కూర్చుని పరిస్థితులు సమీక్షిస్తున్నారు. నీసలైన వార్తలు అక్కడికే చేరుతాయి. మళ్ళీ అక్కడనుంచే నలుదిక్కులకీ బయలుదేరుతాయి.

ఆక్రితం రాత్రి గ్రామం అన్ని వీధులూ శాస్త్రీ తిరగ సాగేడు. యధాలాభం గానే అనిపించినా ఏదో ప్రత్యేకమైన ఆప్యాయతతో మాత్రం తిరిగేడు. ఎరిగినవాళ్ళనీ యెరగనివాళ్ళనీ, చివరకి కంటికి కనపడిన కుర్రకుంకలను కూడా పలకరించాడు. కుశలప్రశ్నలు వేశాడు. “మరి సెలవు తీసుకుంటా” అంటూ వచ్చాడు!

ఇన్ని సంవత్సరాలలోనూ యెప్పుడూ యెవరినీ తానై పలకరించి యెరగడు. ఎవరేనా మాట్లాడించినా ముక్త సరిగా మాట తుంచినట్లు మాట్లాడేవాడు. అందుచేత ఆ యెదురయినవాళ్లు కాస్త విస్తుపోయాల్సి వుంటూ వచ్చాడు—

“పాపం! ఆవిధం గా అందరిదగ్గిరా సెలవు తీసేసుకున్నాడు...” అన్నాడు ముగ్గు ఛాడుర్ల పీలుస్తూ

... ఆరోజు ఇంటింటికీ తిరగడం మాని వేసిన యాయవారపు బ్రాహ్మణుడు.

అంతేకాదుట—

ఆక్రితం రాత్రి గ్రామచావడిదగ్గర కూర్చుని ప్రపంచరాజకీయాలను తరుమారుచేస్తూ నలుగురిచేతా బలవంతం సేమరు వేయింపిస్తున్న మునసబు కరణాల మధ్య శాస్త్రీ పదినిమిషాలు గడిచేడు. ... అలవాటు లేని లోకాభిరామాధారణ మాట్లాడేడు. ఎవ్వరూ ఎన్నడూ యెరగని అతని నవ్వు నాలుగై గుసగుస విన్నారు గ్రామప్రముఖులు!

“యెళ్లజతను మా కోడెమాడనీ మారైతు పోలయ్య కిచ్చేశాను. గేదెని మా దానీది అప్పి— పిల్లలు గలది— దాన్ని తీసుకోమన్నాను ... ఇందా కనే వాళ్ళని పసువుల్ని తోలుకెళ్ళమన్నాను...”

కరణం వెటకారంగానో కొంటెగానో అతని వేపు చూశాడు— తగలవేస్తున్న లంకాకుదుట్టును నోట్లోంచి తియ్యగండా:

“యేం....యింత దాతృత్వం ... ?” అన్నాడు వైకి నీరసం గా... ‘యెప్పుడూ లేనిది’ అని మనస్సులో గట్టిగానే అనుకున్నాడు, సమాధానం గా పళ్లు పట పట లాడించుకున్నాడు.

“డారి పెద్దలు కొబ్బటి మనవిచేసుకుంటున్నాను, ...అమాయకులమీద...అనుకోకుండా ఒక్కొక్కప్పుడు దొంగతనాలు మోపబడ్డాయి—”

“అటువంటివి జరక్కుండా మాడ్డానికి మీరు బతికేవున్నారుగా—” అన్నాడు మునసబు, వెటకారానికి మరింత కారం కలుపుతూ.

దురంగాకూర్చుని మాటలన్నీ వింటున్న నారప రెడ్డి కత్తితో తాటికొమ్మని నరికినట్లు, “యింకో ఆవుండాని కాబోలు?” అన్నాడు— అదిమాత్రం నీకెందుకోయ్ అన్నట్లు!

శాస్త్రీ యధాలాభం గానే సమాధానం ఇచ్చాడు: “దాని అవసరం వేరేవుంది!”

“కరణం గారి మాటకే సమాధానమే చెప్పివారు గాను—” అని మందలించారు ఆయ్లర్వేద మార్తాండ్ అయ్యనార్లం అయ్యగారు.

“వ్యవసాయం మరి చూడుసంవత్సరాల వరకూ మా పోలడే మక్కువచేస్తాడు,” అంటూ శాస్త్రీ లేచి నిలుచున్నాడు ఇతర విషయాలు తనకు కానిట్లు.

ఊరుకోలేక పోయాడు మునసబు. తనూ నిలబడ్డాడు : “యావండి శాస్త్రిగారూ సన్యసిం చేస్తున్నారా?...కాకికి ప్రమాణం కట్టేరా?...యేమిటి ఈ హడావుడంతా???”

“మనవూరుమీద కోపం వచ్చిందేమో!” అని గొణుగుతున్నాడు కరణం, తనప్రశ్నని మళ్ళీ మళ్ళీ చూపులతో నే పుచ్చిస్తూ—

శాస్త్రి రెండడుగులు వేశాడు. నారపరెడ్డికూడా లేచి అయ్యవార్లంగారితో అన్నాడు : శాస్త్రి తరపున : “తంటసాలన్నీ వొదిలించుకుంటున్నాడు లేండి”—

పేరుపేరునా నెలవుతీసుకుని శాస్త్రి వెళ్ళి పోయిన దిక్కుచూస్తూ అయ్యవార్లంగారు మిగిలిన వారితో అన్నారు :

“నా అనేవారెవరూ లేరు...యెవరికోసమనో సుఖం అనేది లేకుండా ఈమనిషి నాలుగు చేతులా ఆర్పించాడు...సుఖపడేయోగ్యుడుండోద్దా?”

ఈ ఉదయం, ఇదే అయ్యవార్లంగారు ఇదే చావడిదిగ్గర నలుగురితోటే అంటున్నారు: “ఆవు అవసరం వేరే వుంది—అని ఆ మనిషి అన్నప్పుడే నాకు అనుమానం వేసింది. తన చితి తినే పేర్చుకుంటున్నాడేమిరా అని!”

ఇటు ప్రభలవారి కొంపలో గుండెలు పగలకొట్టుకుంటూ యేడుస్తున్న వితింతువు, శాస్త్రి కంటే రెండు మూడేళ్లు చిన్నదీ అయిన ఈ నూరమ్మ ఎవరు?

అతినికి తోబుట్టువా? వంటలక్కా? కాదు... కాదు...

అతిని సన్యాసి సంసారానికి లోగడ ఆశ్రయ తీసుకొని దొరికిన ఒక ఆడ దిక్కు!

రెండేళ్ళక్రితంవరకూ ఈమెని ఆవురివారెరగరు. ఎక్కడనుంచో ఆకాశించిందినుంచన్నట్లు ఊడపడి ఒక రోజు శాస్త్రి వాకిట్లో కూలబడింది. ఆనాడునుంచీ ఆయింటికి ఆమె ఒక కావలి కుక్క అయి కూర్చుంది.

బంధుత్వం విషయం శాస్త్రిని ఎవరూ అడగలేదు. అడగలేదు, అడగరు. సంభాషణ పెంచే మనిషిని చూస్తే అతను తప్పించుకుని వెళ్లిపోయాడు. రకరకాల

ప్రస్తావనలమీదట నూరమ్మ ఆ విషయం చెప్పకు నేది ఇగుగు పారుగుల ఆడవాళ్ళ మధ్య.

శాస్త్రికి ఈ నూరమ్మ అనే మారపు బంధువు మనహాగా ఇంకెవరూ లేరా?

“ఆయన కెవరూ లేరన్నాయనా ... అన్ని దిక్కులూ పోయి గొల్లుమంటున్న నన్ను చేరదీశాడు. ఈ దిక్కు కూడా నాకు లేకుండా చేశాడు గేవుడు. ఒక్కమాటేనా చెప్పకుండా చచ్చిపోయాడు మా చినబాబు...”

* * *

రెండు నెలలక్రితమే శాస్త్రిగో ఒక విపరీతమైన మార్పు కనిపెట్టింది నూరమ్మ. మనిషి కొంచెం నీరసపడిపోతున్నట్లు కనిపించసాగేడు. అంతేకాదు—పూర్వం యెప్పుడూ కనిపించని విసుగూ. చిరాకూ అతనిలో ముఖ్యంగా కనిపించసాగేయి.

అప్పట్లో నే అనుకుంటాను-శాస్త్రి ఏదో పూరు వెళ్ళి సాయంత్రానికే తిరిగిరాక మూడు నాలుగు రోజులకు వచ్చాడు. మనిషి ఎందుచేతనో డీలాపడి పోయాడు. ఒక రోజున అనవసరంగా రైతు పోలయ్య మీద మండిపడ్డాడు. తర్వాత తన దురుసుతనానికి తనే చాలా బాధపడ్డాడని నూరమ్మ అంటుంది.

అప్పటినుంచే కాబోలు ఎప్పుడూ లేని చదువులు ప్రారంభించాడు రాత్రిళ్లు. గంటల తరబడి కళ్లు చిల్లులు చేసుకుంటూ లాంతిరుదగ్గర కూర్చునేవాడు. ఏ వేవో వ్రాసుకునేవాడు.

నెలరోజుల క్రితం మళ్ళీ ఊరెళ్ళి నాలుగు రోజులలో తిరిగి వచ్చాడు. ఈమాటు మనిషి రవంత స్థిమితపడ్డాడు. కాని అలవాటుతేని రాత్రిళ్లు చదువులు మరీ యెక్కువయ్యాయి.

అటువంటి సమయాలలో-నడవలో నేల మీద చెంపుపరుచుకొని పడుకుని వున్న నూరమ్మనున్న ఉసూరుమనేది, నాలుగైదు సార్లు నోరు కూడా చేసుకుంది.

“ఒళ్లు పాడుజేసుకుంటూ యెందుకు బాబూ ఈ తాపత్రయం?” అని.

అతిమ వినిపించుకునేవాడు కాదు.

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

కొని-ఆ మాటలు అన్న తర్వాత అతను ఏవో పరధ్యానంలోకి చూస్తూ ఉన్నాడనిపించింది. ఆమె గమనించింది. ఒక వేళ అతని మనస్సుకి కష్టం కలుగుతోందేమోనని మరి అనడం మనివేసింది.

ఈమధ్య రెండు వారాలనుంచీ రోజూ ఎక్కడికో వెళ్ళి వస్తూనే ఉన్నాడు. పొలం కూడా నాలుగైదు రోజులు వెళ్ళనే లేదుట. కాని, మనిషి బాగా తేరుకున్నట్లే కనపడసాగేడు. హుషారుగా, ఏవో పెద్ద బరువు గుండ్రే మీదనుంచి పోయినట్లుగా కనపడడమే కాకుండా జీవితంలో మొదటిసారి అన్నట్లు అతని ముఖాన చిరునవ్వు కూడా చూడసాగింది సూరమ్మ.

మూడు రోజుల క్రితం కొబ్బోలు మళ్ళీ రాజమండ్రి వెళ్ళి వచ్చాడు.

ఇదీ సూరమ్మ చెప్పగలిగిన గూఢపుకథా. ఎన్ని రకాలుగా దొంగతనాలుగా ప్రశ్నలు వేసేది, ఇంతకు మించి రవంతి కూడా కథను పెంచలేకపోయింది సూరమ్మ. అది కొంత కారణమయ్యింది, కరణం గారి నిస్పృహకు.

వీధిలో అడుగుమీద మునికొళ్ళ మీద కూర్చున్న కరణం గారికొచ్చింది తలనొప్పి. చుట్టూ కాలుస్తూ జనాన్ని తిడేకనీడుగా పరికిస్తున్న మునసబుకేసి ఈర్ష్యతో చూడసాగేడు కరణం. ఆలోచనా సలహా ఎప్పుడూ మునసబు ఇవ్వలేడు. ఇప్పుడు మాత్రం ఎక్కడనుంచి తెస్తాడు? ఆ లేని వస్తువును!

ఆ మునసబుకు ఈ గొడవేమీ పట్టినట్లే లేదు. తను పట్టపగలు శివశాగరణం చేస్తున్నానని విషయమే మరచిపోయాడు.

ఈ మధ్య వ్యవసాయపు పనులేమీ లేనందువల్లా నాలుగు నెలలకు పూర్వమే పంచాయతీబోర్డు ఎలక్షనులు పూర్తికావడంతలనా ప్రజల కందరికీ రెండు చేతులా తీరుబడి ఉండిపోయింది.

వాళ్లందరినీ పలకరిస్తూ, ఈ సందర్భాన్ని కాస్తా వినియోగించుకుంటున్నాడు మునసబు. అటువంటి పీలు సాటలు దొంగబుచ్చుకొనడం చేతకానివాడు కరణం. వసున్ను ముడిరిపోవడం వలనా, ఇట్టే కలత బారే మనస్సు కావడం వలనా, మరి అయోమయంలో పడిపోతున్నాడు కరణం.

ఒక వేళ యేవరేనా యేకారణంచేతేనా శాస్త్రాని చంపివేయలేదు కదా అని అతని అనుమానం.

సలుగురి వాకబుల వలనా ఈ సూరమ్మ మంచిదే అనీ ఎంతో నమ్మకస్తుగాలనీ—అతి నెరుపు విషయమే అయినా రూఢిపడింది.

శాస్త్రాని గుంగలాటి మనిషి. ఎప్పుడూ తలనెప్పి కూడా యెరగడని ప్రతీతి. నిన్నరాత్రే పదిమంది ఎదలూ నవ్వుతూ మాట్లాడేడు; ఉరంతా ఊరగి వచ్చాడు.

అటువంటివాడు అధార్తుగా చచ్చిపోతేనే గ్రామ పెద్దలకు వస్తుంది చిక్కు.

రేపు ఏసుక్కు మొగము యెరగనివాడో వారసుడుగా వచ్చి అడ్డదిడ్డమైన ప్రశ్నలూ వేసి తల మొత్తగలడు—ఏమాత్రం పొరబాటూ అశ్రద్ధా జరిగినా.

అయితే ఇప్పుడు శనసంచాయితీ శకపరీక్షా జరిగించాలా? శనాన్ని కొవ్వొడుగు గవర్నమెంటు డాక్టరుదగ్గికి పంపించాలా - లేక గోదావరి గట్టుకు పంపాలా?

“మనిషిగుండెకొడుపుంది చూడండి. అది దేవుడు లాటిది. ఉన్నట్లే మనకి తెలియదు. ఒక మంచిరోజు మానుకుని ‘నేనున్నానగ్రామం కాస్త జాగ్రత్తగా మనులుకోండి’ అని గోల ప్రారంభిస్తుంది. మన్నికాడుకుంటాం. అది యెంతేనా ఆడుతుందినాటకం. అసలు ఆగిపోయేవాటివరకూ ఆసలువంటి వస్తువే వున్నట్లు అంతవరకూ చాలామంది గ్రహించలేరు... అప్పుడింక లాభం లేదు!”

“యెంతటి బలంగల మనిషినీ ఇట్టే పీక నులి మేసి చంపేస్తుందిలెండి....ఆ మాట నిజం. యేమంటారా మా పెత్తంశ్రీ కొడుకి—”

అయ్యవార్లంగారు మునసబుతో నడిపిన సంభాషణలోని గుండెకొయిన పట్టుకుని కొంత ధైర్యంతో లేచి నిలుచున్నాడు కరణం.

సరి అతని చావునిగురించి ఏవో ఒక నిర్ణయానికి రాగలిగేడు. అతని ఇతరవ్యవహారాలెలాగ తెలుస్తూ అని—

ఒక యిల్లు, పది పన్నెండేకరాల సుశ్రేణమైన మాగాణి, మామిడితోట, వారింజతోట, ఇంట్లో నిలవ వున్న బస్తాల ధాన్యం, మిరప బుట్టలు, అపరాలు... ఇవి కాక ఎక్కడో యే బ్యాంకులోనో వుండితీరాలని పుకారుగా వున్న చచ్చినంత రొక్కం నిలవ.

ఇదంతా ఏవిధంగా యెవరికి దఖలు పరచాలి. ఇతని ఆస్తిపాస్తున్నీ ఎంతకాలం కోర్టు లిటిగేషన్లలో వుండాలి? అని తెమిలేలోగా తనకాళ్ళు ఎంతవరకూ అతిగిపోవాలి?

ఎందుకు వచ్చిందిరా ఈ డిక్కుమాలిన పంచాయితీ అని కరణంబోబాటు బోర్డు అధ్యక్షుడు నారప రెడ్డి కూడా చాగపడుతున్నాడు.

“ఏదో నూటికి కోటికి మన హయాంలో ఇలాంటివి జరక్కపోతే యెలాగయ్యా” అంటాడు మన నలుగురు. అతిని దంతా పిడివాదం. ఇటువంటి సంఘటనల వలన గాని ఊరి పేరు పేషన్లో పడను.

శాస్త్రీకి ఆ వూళ్ళో విరోధులు లుంపడానికి వీలు లేదు. ఎవరేనా చిల్లర మల్లర అడిగిందే తనవుగా ఇచ్చి పేసేవాడు. అతని దగ్గరికి, వ్యాపారానికయ్యేది ఉబ్బు సర్దుబాటుకయ్యేది, రాజమండ్రీయించి ఇద్దరు ముగ్గురు వర్తకులు వచ్చిపోయేవాడు. వాళ్లు మంచి పరకతులున్నవారే. ఎంత పిసినిగొట్టు మనిషినీ శాస్త్రీ పేరు పొందినా, అతని పిసినిగొట్టినవల్లా - పట్టుదల వలన బాధపడి ఇబ్బందులు పడిన వారుగాని, అతనిపట్టుదల వలన కష్టాలపాలయినవారుగాని, ఆ గ్రామంలో లేరు. ఆ చుట్టుపట్లా లేరు. ఎవరేనా దూరంగా వున్నారేమో యెవరూ యెరుగరు.

పట్టుదలా పిసినిగొట్టు తనం అతను నేన్యంలో చూపించేవాడు ముఖ్యంగా. తను రెక్కలు విరుచుకు పని చేసేవాడు. ఎదుటివాడిచేత చేయించేవాడు. చెట్టుని వున్న ఒక్క కొయీ ఎవరినీ ముట్టుకోనిచ్చే వాడు కాదు.

గ్రామానికి సంబంధించిన వ్యవహారాలలో మాత్రం మొదటినుంచీ అతనిది ఒకటే పద్ధతి. పది మంది కలిసి చేసి నిర్ణయాన్ని తానూ ఒప్పుకునే వాడు; శివభివలలో మాత్రం కలుగజేసుకునేవాడు కాదు.

సుమారు పుష్కరంక్రితం శాస్త్రీ తల్లిదండ్రులు ఎక్కడనుంచో ఈ వూరు తల్లివచ్చాడు. దరిమిలాని ఒకటి రెండు సంవత్సరాలకి శాస్త్రీ దిగి వ్యవసాయం ప్రారంభించాడు. రెండేకరాల మాగాణి పొలంతో. అతని తండ్రి యెప్పుడూ విధి పాకలి చూడనేలేదు. అయిన చివరి జీవితం, అంతా ఒకే మరణంమీద గడచి

పోయింది. శాస్త్రీ తల్లిని మాత్రం ఆవూరివారు తరచు చూస్తూనే ఉండేవారు-గోదావరికి ఇంటికి మగ్గుని-సీళ్ళ గిండెతో. ఒక పండు ముత్తైగువ ఒక పార్వతీజీవి వలె-మెల్లగా అడుగులలో అడుగులు వేసు కుంటూ వెళ్లేది!

అతను వచ్చిన మరీ రెండు సంవత్సరాల బోవు నే తల్లిదండ్రుల నిద్దర్నీ ఒకే మానంలో అతను దహనం చేశాడు. యథావిధిగా కర్మ జరిపించాడు. అదివరకు తలవొద వుండే క్రాఫింగు తల్లి చలిపోయినాజే మాయమయి మరీ రాలేదు. అతని వేషం కూడా ఆనాటినుంచీ మారిపోయింది. ఒక తుండుపంద, బనీసు-తుండుగుడ్డలలోకి.

ఒక విరాగివలె కనపడేవాడు. కాని, అతి పాడుపరి. నిత్య సంభావించనాదికాలతో కర్మిష్టి అనే పేరు సంపాదించాడు. నూరమ్మరు పూర్వం స్వయం పాకం మీద నే బ్రతికేవాడు.

మంచిబలిష్ఠుడూ, అజానుబాహువూ అయిన అతనికి గ్రామం వరుసు నిర్ణయించలేకపోయింది. నూరమ్మ అందనాప్రకారం యేభయి దగ్గర. కాని అతని శివం పది సంవత్సరాలు తక్కువే చెపుతుంది. అతనికంటే చిన్నకే అయిన నూరమ్మ వష్టి పూర్తి అయిన జీవితాగ కనపడుతుంది.

తెల్లవారగల్ల ఏనాలగింటికో లేచిన శాస్త్రీ పొలంలో కాయకద్దం చేసుకుంటూ, అసరాహ్నం తిరిగినవెనక భోజనం చేసుకుని, ఆతర్వాత ఎన్నడూ విశ్రాంతిని ఎరుగక, రాత్రి ఏ పదింటికో పడక చేరి వాడు.

ఒక విధంగా ఎన్నడూ నీతీ నియమం తప్పని ఈ మనిషి పదిమందికీ ఒక ప్రశ్నగానే, అర్థంకాని సమస్యగానే దనిపోయాడు. తన స్వంత దహన సంస్కారాలకు ఏమి యేగ్వాటులు చేసుకున్నాడో గోచరం కావడంలేదు పెద్దలకు.

“అయినకీ నేనూ నాకు ఆయనా మినహాయిస్తే నేరుదిక్కు లేదండి. యావత్తు కర్మా యథావిధిగా ముందు జరిపించండి స్వామీ—” అని కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకుని అన్నది నూరమ్మ.

గతించినదానికి విచారించి తల మొత్తుకునీ లాభించేదిని ఆమె గ్రహించేసరికి ఉదయం పదిగంటలు దాటింది.

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఆ పీఠి స్త్రీలంతా పొయ్యిలలో నిప్పువెయ్యక శవం యెప్పుడు కదులుతుందా, యెప్పుడు రెండు మెతుకులు ఉడక వేసి పిల్లలకి పెట్టుకోడమా అని ఎదురుచూస్తున్నారు.

ఏది ఏమయినా అది తప్పకుండా!

“ఆ మహానుభావుడి ధర్మకూ అంటూ ఇంట్లో ఊరందరికీ సరిపడే సరుకుంది. ఏదో రొక్కం నిలవ వుంటుంది...కొనియ్యండి బాబూ...”

అనిచవిట మరొక్కసారి ధైర్యం చెప్పిన తర్వాత కరణంగారి కౌలుకదిలింది. రెండు మూడువందల లోగిల్ల బ్రాహ్మణ్యంగల ఆ గ్రామం, విశ్వనాథశాస్త్రి భౌతిక నేపా దహనసంస్కారానికి గోదావరిట్టకు ప్రయాణం చేసింది.

ఇరుగు పొరుగుల స్త్రీలంతా ప్రభల వారింటికి మిగిలివున్న ఆకెళ్ల సూరమ్మనే మరీమరీ పరామర్శించి వెళ్ళిపోతున్నారు. ఏదో అన్నీ తనకు తెలుసునని చెబుతోంటేగాని, నిజానికి విశ్వనాథశాస్త్రి హృదయంలో గుప్తంగా నిలచిపోయి దహనమై పోయిన సంగతులు ఆమెకేమి తెలుసు?

అతని భార్యబిడ్డలు అసలుండేవారా? అతని అత్తవా రెవరు? ఎక్కడ? అతని పూర్వదరిత్ర యేమిటి?

ఈ మధ్య ఎక్కడెక్కడికో తిరుగుతూ రకరకాల గాపడిన తాపత్రయా లేమిటి? ఎందుకు పడ్డాడుట?

ఈ ప్రశ్నలకి ఆమె ఏమి సమాధానాలు చెప్ప గలదు—?

ఒక్క నమస్కారం తప్ప!

* * *

దహన సంస్కారం పూర్తయిన మరుక్షణంలో, ముందుముందు ఎంగుకైనా మంచినే వుడ్డే శ్వింఘో, దినపత్రికలకు కరణంగారి సంతకాలతో ఒక ప్రకటన సంపాదించింది.

మృతి వివరాలు ఇస్తూ - ఎవరైనా అతి సన్నిహితులు గాని ఆత్మీయులుగాని శాస్త్రిగారి ఆస్తి పాస్తులకి వారసులు కాతిగ్గవారంటే పూర్తి వివరాలతో వెంటనే తెలియచేస్తూ (యథావిధిగా కర్మ చేయడానికి) బయలుదేరి రావలసింది - అని ఆ ప్రకటన.

అనవసరమైన లిటిగేషను ముంగుగానే పెరగ కుండా వుండడానికి గాను ఇంగులో ఆస్తి వివరాలు మాత్రం ఇవ్వబడలేదు. ఇది పంచాయతీ పెద్దలంతా వికగ్రీవంగా ఆమోదించి చేసిన పని.

“ఒక్కసారి మాటవరసకు కూడా చెప్పలేదు ఎక్కడ యెవరెవరున్నారో యేవిటో...ఇక్కడ తలదాచుకున్నందుకు మోయలేని బరువులన్నీ నా నెత్తినే వొదిలివెళ్ళేసు కదా...అహోరాత్రులు కష్టించి సంపాదించిన ఆస్తికొస్తా ముక్కలైపోతుంటే చూడ వలసిన కర్మకూడా నాకు రానివుంది కాబోలు...”

అని సూరమ్మ మనిషి మనిషిదిగ్గరా వాపోవ సాగింది.

నిజమే మరి. దిక్కులేనిచిది. అంతా పరాయి వాళ్లు. తానూ పరాయిదే. ఏమిచేస్తే ఏమంటారో ముంగు ముందు.

ఆమెని హఠాత్తుగా నిండు సముద్రంలోనే ముంచి పార వేశాడు—అదికూడా వాస్తవమే!

వ్యవహారం వ్యవహారమే మరి. పద్ధతిప్రకారం నడచుకోవలసిందే - ఎవరైనా. ఆ యింటగల సరకుల జాపితా, కంటికి కనపడే ఆస్తివివరం పంచాయతీ పెద్దలు తయారుచేశారు. ఇంట్లో కొంచెం తక్కువగా రెండువందల రూపాయల రొక్కం వుంది. బ్యాంకు పాసుబుక్కులు - చెక్కుబుక్కులు అన్నీవున్నాయి. అతని పెద్దెలు అన్నీ తాత్కాలికంగా సీట్లు వేశారు. ఇంటెడు సరుకులూ సామానుతో సహా సూరమ్మకు తాత్కాలికంగా వప్పగించారు...

ఆ రోజుకూడ తెల్లవారేసరికి శాస్త్రి గుణ గణాలు ఆనోటాఆనోటా రక కాలుగా ప్రతిస్పందించ సాగేయి. అతని మృత్యువు ఎంత వింతగా వుందో, ఆఖరివారపు అతని చరిత్రకంటే ఆఖరి రోజు అతని దినచర్య అందిర్చి విభ్రాంతుల్ని చేయసాగింది...

ఈ ఆఖరి వారం యావత్తూ వ్యవహారాలన్నీ చక్క పెట్టుకొనడంలో అతనినే గడిపేడు. తన ఇవ్వ వలసినవారందరికీ అణాపైసలతో లెక్కకట్టి ఇచ్చి వేశాడు. తనకు రావలసిన బాకీలు చాలావరకూ రాబట్టుకున్నాడు. రానివాటికి రాలేనివాటికి విచిత్రంగా లెగలెంపులు చేసుకున్నాడు.

ఇద్దరు బాకీదార్లను తను ముక్కు మొగం యేర గని ఇద్దరు రాజమండ్రిలోని సామాన్య గృహస్తులకు అవాగ్త్రీ వేశాడు. మిగిలిపోయిన నోట్లమీద ఈవిధంగా చెల్లు వ్రాసియుచ్చాడు :

“కారణాంతరాలవలన ఈనాడు మీ పరిస్థితులు బాగుగా లేకపోవడం వలన, ఈనోటు బాపతు అసలు ఫాయదాలు యావత్తూ నాకు సుప్తాగా ముట్టినట్లే భావించుకుని చెల్లు వ్రాస్తున్నాను. ఈ నోటుమీద ఇక నాకుగాని, నాఅనంతరం నావారసులకు గాని యెటువంటి చర్యకూ యేవిధమైన హక్కు లేదు.”

ఒక్క కొవ్వూరులోని రంగయ్య శ్రేష్ఠిమాత్రం ఈ విధంగా చెల్లు వ్రాయించుకోవడానికి వప్పకో లేదుట. ఒక్కవారం గోజులలో సొమ్ము సర్దుబాటు చేస్తానని బతిమాలుకున్నాడు. శాస్త్రి భీష్మునికి అన్న గారు. వప్పలేదు. చెల్లువ్రాసి : “నిజంగా సర్దుబాటు చెయ్యాలి నీకుంటే—నీ యిష్టం వొచ్చినప్పుడు, నే నున్నా లేకపోయినా, ఏ పరిస్థితిలో వున్నా— సొమ్ము మామూరి కరణం గారి చేతికియ్యి. దాన్ని ఏ విధంగా వినియోగించాలో వారికే తెలుస్తుంది—” అని అంటూ రెండోమాట వినిపించుకోకుండా వెళ్ళి పోయాడుట.

ఆ రంగయ్య చెయ్యిరూపాయల చిల్లరా పుచ్చు కుని ఇప్పుడు కరణం గారి యెదుట నిలుచున్నాడు :

“ఇంకో సమయంలో అయితే యిది కాజేసే వాడినే - నే పెద్ద నీతిమంతుణ్ణి కాదు...కాని, ఇందులో ఒక్క పైసా కక్కుర్తిపడితేనే దుంప నాశనమై పోతానేమోనని భయం చేసింది” అని అతను నిజం వొప్పుకున్నాడు.

నలుగురి సలహామీద అన్నిటితోటే యిదీ లేలు తుందనే ధీమాతో కరణం ఆ డబ్బుంగుకున్నాడు - భగవంతుడిమీద భారం వేస్తూ.

మిగిలిన చెల్లుబడి వ్రాయబడిన నోట్లబాపకు మనుష్యులూ వారి కుటుంబాల సహితంగా గొల్లు మన్నుగు శాస్త్రికోసం అతని చిరిత్రకు శిథిలంగా మిగిలివున్న సూరమ్మ పాదాలు తడిపేరు కళ్లనీళ్లతో!

ఇంతే కాదు—

ఇటు రాజమండ్రిలోనూ అటు కొవ్వూరు లోనూ—అతినికి స్నేహితులూ ముఖపరిచయులూ

చాలామంది వున్నారుట. ఇంటింటికీ వెళ్లి వారిని పలక రించి, వారివారి పిల్లలచేతుల్లో పాతికా పరకాపెట్టి వెళ్లిపోయాడుట - ఈమధ్య.

సూరమ్మలూ వేరమ్మలూ విస్తుపోవడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. ఇప్పుడు విస్తుబొతున్నది కరణం గారూ —అయిన పరివారమూను.

శాస్త్రి నిజం గానే మహానుభావుడయి వుండాలి —సమీపిస్తన్న మృత్యువు సంగతి యెరిగినా డయితే...లేదా, ఏనాడో అతని భవిష్యత్తు చెప్పిన ఏ జ్యోతిషుడు లేక ప్రకారమో మృత్యువు వేంచేసి వుండాలి.

అయినా—ఆధారం?

దిగులు తిరిగి పదిమంది స్నేహితులనూ చూసి రావచ్చును...ఏవో విధాన అయినా పయినా తన వ్యవహారాలన్నీ ఇల్లలికి ముగ్గుపెట్టినట్లు చక్క పెట్టుకోవచ్చును...తనకు స్వీపీమా లేరు కాబట్టి రావలసిన బాకీలు వచ్చినట్లే భావించుకుని వుండవచ్చును—

అతనికి నిజం గానే దక్షిణాస్థవంతుంచి ఆహ్వానం ఒక నెలగోజులు ముంగు కాకపోయినా వారంగోజులు ముంగు గానే వచ్చివుండవచ్చును...యెదురు వచ్చిన మృత్యువు మరి పదిగంటలు టైమిచ్చివుండవచ్చును...

“తను ఛస్తానని యెరిగిన మనిషి చెయ్యికలసిన పనులన్నీ పూర్తిచెయ్యలేకే ఈమనిషి?” అని కరణం తనమీదనే నోరుచించుకున్నాడూ అంటే కారణం లేకపోలేదు—

గ్రామ త్రిమూర్తుల మెడకు చుట్టుకున్న ఉరి త్రాడే అది!

రెండోనాడు తెల్లవారేసరికి గ్రామచావడి దగ్గర నలభైరెండో సంవత్సరపు ఆగష్టు ఉద్యమిన్ని గురించి చర్చించేసాదిరి జనం సమకూడివున్నారు. అందరినోటా శాస్త్రిపేరే. పరిశీలించి చూస్తే ఈ జన సమూహంలో పరాయి గ్రామస్థులు కూడా చాలా మంది నపవడతారు తాత్కాలికంగా అంతా కులమత కక్షలు విడిచినట్లున్నారు.

ఏమంటే అందులో చావీను అనే క్రైస్తవ ఉపాధ్యాయుడు ఇద్దరు ముగ్గురు హరిజన శిష్యులతో ఒక సర్వేరాతిమీద చతికిలపడి వున్నాడు. అతని

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఉల్బిన ముఖం, ఎర్రపడి లోతుకు దించుకుపోయిన కళ్ళు, జిడ్డు వోడుతున్న బుగ్గమీసాల నోరు.... ఆయిదారుగుర్ని హత్య చేసిన చిన్నవాడి హృదయంతో శుద్ధ నాస్తికవాది తత్వంతో ఉన్నట్లున్నాడు—ఆరిపోయిన బీడీని ఇంకా పట్టుకుని జేపుకొస్తున్నాడు.

గ్రామ ముసలబుగారి ముందు చేతులు కట్టుకుని వంచుకున్న తల మధ్యనున్న యెత్తుకూ “అవునూ కాదూ అనేమాటలతోనే సాక్షునిస్తోంది... పూర్వం నలుగురయిదుగుర్ని మార్చి, ఈ మధ్య నే మళ్ళం పుచ్చుకొని దాచిగను తన కూతురుతో సహా కట్టుకుని కాపరం చేస్తున్న “సువార్త”—

శాస్త్రిగారు తమ ఆఖరిరాత్రి ఇంకా చాలా చాలా వ్యవహారాలు చేశాడు... కొన్ని దారుణాలు కూడా చేశాడు...

తనకు బట్టలుతిక్కే చాకలి సత్తి కూతురికి ఒక వంద రూపాయలనోటు బహుమానంగా ఇచ్చాడు. ఆ డబ్బుతో ట్రీ ఊళ్ళో వాళ్ళ గుడ్డలతో ట్రీ అది పరారయి పోయింది—తను ప్రేమించిన నారపరెడ్డిగారి మేనల్లుడుండే పట్టణానికి!—ఈ విషయం సత్తి రికరకాలుగా వర్ణించి చెబుతోంది ఒకవంక!

గ్రామ చావడిలో కబుర్లు పూర్తయిన తర్వాత శాస్త్రి పెద్దబీబీ చివర నేవున్న సంగులోకి మళ్ళేసుకుంటాడు. ఒక సగం పాడుపడిపోయిన. ఇంటి పెరడులో గొడ్డనాటిలో రెండుతడికలు అడ్డుపెట్టుకుని సుబ్బా యమ్మ అనే వృద్ధరితంతువు నివసిస్తోంది. ఎముకలు చీకి చివికిపోయి నడుము విరిగి వంగిపోయినా—తప్పక, దిక్కులేక—ఈ ముసలిది తెల్లవారగట్టనే లేచి ఒక బిందె భుజాన వేసుకుని పోతుంది. రెండు బ్రాహ్మణ కుటుంబాలకు మడినీళ్లు మోస్తుంది. మనకతో మానుకు పోయిన ఆమె గాజుకళ్ళు, అలవాటూ పరిపాటి ఆయిపోయిన గోదావరిదాకా నిరభ్యంతరంగా తీసుకు వెడతాయి. ఇదివరకు వారింటా వీరింటా చిల్లరపనులు కూడా చేసేది. ఇప్పుడా వోపిక చచ్చింది... ఇన్ని గంజినీళ్ళు కూడా కామకొనడం ఒక్కొక్కరోజు మగతలో మరచిపోతూ వుంటుంది.

ఈ ముసలిది ఏ తుణానో గుట్టుక్కుమనక తప్పదు. ఆమెకు రాజమండ్రీలో ఒక్క గాను బిక్కు

మనకున్నాడు. వారాలు చేసుకుంటూ చదువుకుంటున్నాడు. స్కూలు పైనలులోకి వచ్చాడు.

శాస్త్రి ఆమెకు యెగురుగా నిలబడ్డాడు. పిలిచాడు. గుడ్డి దీపపుబుడ్డి వెలుతురులో ఒక చింకిచాప మధ్యని వుండమట్టుకుని పడివున్న ఆమె కదిలింది... తెగురుకూ ఆ మనిషి వేపు చూసింది. శాస్త్రిని యేమో చాలాసార్లు చూసింది. స్వంత మనమడినే గుర్తుపట్టగలిగేసరికి ఆమెకు చాలా నేపు పడుతుంది. అటువంటి స్థితిలో వున్న ప్రాణి అతన్ని గుర్తుపట్టగలదా?

ఆయన దగ్గరగా కూర్చుని ఆమెకు అర్థమయ్యేటట్లు చాలా నేపు మాట్లాడి, చివరికి :

“నీ మనవణ్ణి చదివించు. వాడేనా వృద్ధిలోకి వస్తాడు,” అంటూ ఆమె వంకరు తిరిగిన చేతులకు ఒక పెద్ద కవచిచ్చాడు.

“ఇందులో బ్యాంకుపుస్తకం రెండు బాండ్లు వున్నాయి. నీ మనవడు బియ్యేదాకా చదువుకోవచ్చు. వెళ్ళిబ్యాంకు వాళ్ళని కలుసుకోమను. నీ మనవడికి ఇది యిస్తే వాడికే తెలుస్తుంది... ఎల్లండి ఆదివారం—వాడొస్తాడకదూ...” అన్నాడు.

అతను వెళ్ళిపోయాడు. ఆ మాటలు ఆమె కర్ణంకొలేదు. కాగితాలు మనవడికియ్యాలి—వాడు చదువుకుంటాడు... ఇంతవరకూనాత్రం ఆమెకు ఇంగితం; పనేపడే నావుతోంది వెళ్ళిపోయిన మనిషి దిక్కే చూస్తూ, ఒక గుడ్డలమూటలాగ, ఆకవర్ని చేతులలోనే పెట్టుకుని కూర్చుండిపోయింది—ఆరాత్రీ ఇంకో రాత్రీ తెల్లవారి, మనవడు రాజమండ్రీనుంచి వచ్చే వరకూ—

వాడు అర్థంకాని పరిస్థితులలో కవరుచింపుకుని చదువుకుని ఆ మృత్యుని కాగలించుకొని గొల్లన యేడ్చాడు...

ఎంతో నేపటికి నీళ్ళుగాని కళ్ళుని వాడి వేపుతిప్పి వాడివిపు నిమరుతూ..... “యేవ ర్నాయనా పాపం?” అంది...

“శాస్త్రిగారు—ప్రభల విశ్వనాథ శాస్త్రిగారు” అన్నాడు.

ఆవిడ తల ఆడిస్తూ అంది: “పాపం! పోయాడా? యెప్పుడు? మంచివాడూ గుంది...”

ఆ తర్వాత శాస్త్రిగారి విగ్రహం ఊరుకి బాగా ఉత్తగాన వున్న మాడిగూడెం వేపు వడిచివల్లివట్లు స్థానిక చరిత్రకారుల సాక్ష్యం.

తాటి లోపుగాంచి వెనుకున్న ఈ పిలకశాస్త్రిగారిని చాకలివీధిలో చాలామంది పరకాయించి చూశారు. ఇగురు గుడి నెల నీ కుళ్ళు కాలవలనీ తప్పించుకుంటూ ఏదో నిద్రమత్తులో వున్నట్లున్న అతన్నీ చూసి అంతా ఆశ్చర్యపోయారు. అతను వాళ్ళని గమనించినట్లే లేను.

అటు ప్రభుత్వంవారిని ఇటు మిషినరీగారిని అండ్గా చూసుకుని ఒక పాకజేసుకుని అంగులో ఒక ఫాజాల నడుపుకుంటున్నాడు దావీసు. ఆదివాగాలు ఆ పాతకాలే ఒక చిన్న చర్చిగా మారుతుంది. దావీసు క్రైస్తవమతంమీద ఉపన్యసిస్తాడు. ఎవరేనా మతం పుచ్చుకుంటారేమో నని తాపత్రయపడతాడు. బాప్టిజం, ఒకటికి అయిదురూపాయలూ పెళ్ళి ఒకటికి అయిదురూపాయలూ—మిషినరీ వారిచ్చే పారిష్లో షికం అతనికి. అతని సంపాదన కాస్తా సువాత్త తిరుగుళ్ళకే ఖర్చయిపోతుంది.

పాక నెత్తినొక ఒక పెద్ద కర్రనిలవ వుంది. చుట్టూవున్న ముళ్ళకంజెల ఆవరణకి ఒక విరిగిపడి పోయిన చిన్న-వెగురుకర్రల కేటు—దాని నెత్తినొక అక్షరాలు చెరిగిపోయిన పాడుగాటి బోగ్గు.

శాస్త్రి పాకబయట నిలబడ్డాడు. లోపలగదిలో యుద్ధం జరుగుతోంది. శాస్త్రి పిలిచేడు. కుకంబస్వరికి లోపలియుద్ధం తాత్కాలికంగా నిలిచిపోయింది. మరి కాస్తసేపటికి మనిబారిన లాంతరుతో రేగిపోయిన జాట్లతో దావీసు యెదురుగా ప్రత్యక్షమయ్యాడు—శాస్త్రిని చూసి ఎందుకో నివ్వెరపోయాడు.

అతని వెనకాలే వచ్చి నిలచున్న సువాత్త ముఖం రకరకాల చరిత్ర—ఆ చీకటిచాటునే చెపుతోంది. వయసులో దావీసుకంటే పెద్దది.

ఆ దింపతు లిద్దరికీ బ్రాహ్మలూ, అంగులో పిలక వున్న బ్రాహ్మలూ అంటే పరమ అసహ్యం—శ్వేషం...ఇతిరకులూ వాళ్ళని శ్వేషిస్తే ఆ పూర్వో నిలవ నీవేకూడా దొరకదని వారెగురురు...

అర్థాంతరంగా వచ్చిన ఈ పిలకబ్రాహ్మడిని చూసి బిత్తరిపోయాడు. వాళ్ళని పరామర్శిస్తూ కూర్చోడానికి శాస్త్రి తీరుబడిలేదు—

శాస్త్రి మాట్లాడసాగేడు...

“ఏం దావీమా! నీకు చివరకే యెవరూ సహాయం చెయ్యి నేలేగుట—ఆ మిషినరీవాళ్లు కూడా?”

కడుపుగాంచి కోపంతో బాగవస్తున్నా అణిచి పెట్టుకునే ప్రయత్నం లో దావీసు మూలికేడు; సువార్త చిరచిరలాడుతూ రెండడుగులు ముందుకు వచ్చి దావీసు ప్రక్కనే నిలబడింది...అవసరం వస్తే ఆయెగుటి పిలకని వేళ్ళతో లాగి పారెయ్యడానికి!

“సరే...దానికి మన మేం చేస్తాం...అయిం దేదో అయిపోయింది. అనవసరం గామతం చెప్పగొట్టుకున్నావు. అలూ యిటూ కూడా చెడిపోయావు...నీకు సహాయం కావాలి...డబ్బుంటే నేగాని నీకు పొట్టగడవను. అది నాకు తెలిసింది.”

దావీసు యెగుచేతనోగాని “చిత్తవంశి—” అన్నాడు. ఇంకోపాట అనడం అలవాటులేని నోరు వాడిది.

“ఈమధ్య నువ్వు పస్తులు పడుకుంటున్నావని కూడా తెలిసింది. నీక్కావలసిన సహాయం నేచేస్తా. ఈ స్థలం కొనుక్కోడానికి, పడిపోయిన నీ పాక శుభ్రంగా కట్టుకోడానికి...కొంతనీకు యిబ్బంది తీరే దానికి కావలసింది అంతా నేనిస్తా—”

దావీసు ప్రపంచాన్ని మరచిపోతున్నాడు—ఎదురుగా నిలచివున్నది యెవరో మేమిటో కూడా అతనికి అవగతం కావడంలేదు—

“నీ స్కూలు సరిగ్గానడిస్తే ముంగు సంవత్సరాని కేనా నీకు గ్రాంటువస్తుంది...ఈలోగా కలో గంజో కామకుని బతుకుతూవుండు...”

సువార్త క్రింది దవడ రెండుఅంగుళాలు జారిపడి పోయింది. దావీసు రెండుచేతులూ కలిసి దగ్గం పెడు తున్నాయి. ఎదురుగా శాస్త్రి స్వరూపంలో వాడికి ఏనుప్రభువు కనపడుతున్నాడు.

చదువుకున్నవాడిని...ఒక్కటేచరతు...దిక్కులేని పదిమందిపిల్లలకి చదువుచెప్తూ...వాళ్ళందరినీ నీ మతంలోకి ఎలాగేనా అయిదురూపాయల లాభం కోసం మార్చేయాలనే దుర్బుద్ధిమాత్రం పోగొట్టుకో.... ఎప్పటికేనా అది నీకు మంచిది....

శాస్త్రి వెళ్ళిపోతూ ఆగి సువార్తను చూస్తూ దావీసుతో అన్నాడు:

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఇది యింకా వెనకటి పద్ధతిలోనే వున్నట్లు వింటున్నాను. బోగంది కూడా ఒక నీతికి కట్టుబడివుంటుంది. నీతి కలోగంజో తాగుతూ బతుకుతుందా... సరే... ఇష్టం లేదు మెడపట్టుకుని గొంతుయ్యి... నీకు పెళ్ళాం లేకపోయినా వచ్చిన ఇబ్బందిలేదు. కూడూగుడ్డా వున్నవాడికి పెళ్ళాం. ఈ యెనుబోతు నీకెందుకు? ఒక్కసారిగా యెందరికి పెళ్ళాం అవుతుంది ఇది?... దీని వ్యవహారం ఈ తెల్లారలోపు నే లేల్చుకో—”

ఆమాటలు వింటూ, అతని చూపులు చూస్తూవున్న సువార్త పాతాళంగాకి దిగిపోతోంటే, దావీదు అన్నిటికీ చిత్తంకొడుతూ లెంపలు వేసుకుంటున్నాడు.

దావీదు దంపతులు ఆ రాత్రి ఏసుప్రభువుని మరచిపోగూరు. అంగుకు శిక్షగా తెల్లవారేసరికి వారికి వినబడింది—ఒక పిడుగులాగ—శాస్త్రీ మరణమోవ.

“ఇంతకీ ఆ ప్రభువు కృప వాకులేదు. ఆ పంతుల్ని ఈ గ్రామే తీసుకుపోవా?” అని తన అసమ్మతిని తన ప్రభువుకు యధేచ్ఛగా తెలియజేసుకున్నాడు దావీదు.

అంతేకాదు—పంతుల్ని ఎలాగయినా సరే తన పరలోక సామ్రాజ్యంగాకి తీసుకోవలసిందని దావీదు దంపతులు ప్రభువును ప్రార్థనలు కావించారు!

* * * *

శాస్త్రీ చనిపోయి ఐదురోజులయింది. గ్రామం అతన్ని మరచిపోతోంది. కాని—కరణం మున సబులకు మాత్రం మరవడానికి వీలు కుదరడంలేదు.

దినపత్రికలలోని ప్రకటనకు సమాధానంగా మూడు ఉత్తిరాలు వచ్చాయి. ఉత్తరంకంటే పెద్దదైన టెలిగ్రాం ఒకటి వచ్చింది.

బంధువులు ముగ్గురూ ఎక్కడెక్కడో వుంటున్నారు. వారసులయ్యే ఆస్కారంమాత్రం తమకు కనపడడం లేదని విచారించారు. ఈ ప్రపంచంలో ఏదైనా జరగవచ్చు. అంగుచేత వారివారి వాపరసలుపూర్తిగా ఇచ్చుకున్నారు. నిలుచున్న పడింగా రావడానికి గవర్నమెంటు ఉద్యోగాలు—సెలవలు మంజూరు కావాలి. “ఇదేమాదిరి ఉత్తిరాలు, మూడు ఇంకా అనేకం వస్తాయికదా—బంధువర్గం పూర్తిలిస్తుంది

దగ్గరే ఈసరికి తయారయి వుంటుంది. నాకు వారసు ణ్నయే యోగ్యత వుందని మీకు తెలిస్తే దయచేసి టెలిగ్రాం ఇప్పించండి... రెక్కలకట్టుకుని కుటుంబంతో అక్కడ వాలగలను—”

అనే భరతవాక్యంతో మూడూ ఒకే సుసాయి దాకు తీసిన సకళ్లులాగ ఉన్నాయి ఉత్తిరాలు! ఒక జాని కొకటి సంబంధంలేని మూడు వూళ్ళనుంచి వచ్చేయి.

ఇక నాలుగవది—అది టెలిగ్రాఫు ఉత్తరం. దాని తత్వమే వేరు... టూకీగా :

“నేను బంధువు నే ఆయినా వారసుణ్ణి కూడా అతగలిగే యోగ్యత వుంటే—నాలాంటి వారసుల్ని విశ్వసాధశాస్త్రీగారికి ఒక వందమందేనా వుండాలి. ఇంతమందిమీ తావులాడుకోవాలి. కొద్దులచుట్టూ తిరగాలి. కాబట్టి, ఆస్తిపాస్తుల వ్యవహారాలు నాకు సంబంధించి సంతకరకూ అతి దూరంగా ఉంచండి.

“ఎంతటి బలం ఉన్నవాడికయినా సమయానికి ఒకరూ దగ్గరవుండక పోవచ్చును ఆయనకి సుధానిధి కర్మ చెయ్యడానికి ఆత్మీయులెవరూ లేకపోయిన పక్షంగా మీరు వెంటనే నాకు టెలిగ్రాం ఇవ్వండి. వీధిమాయన ఇతర మీమాంసలూ మీరు పెట్టుకోనవసరం లేదు... నేపయలుదేరి వస్తాను. నాకు సెలవు దొరికదూ, ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇస్తాను. యధావిధిగా కర్మచేస్తాను. తర్వాత మాసికొలూ ఆవీఇక్కడ పెట్టుకుంటాను. ఈవిధంగానైనా వారికి నా కృతజ్ఞత తెలియజేసుకుంటాను.

“అక్కడికి నేను తీరా వచ్చినతర్వాత ఆయన తాలూకువారు యెవరైనా వస్తే, సరేసరి వారేచేస్తారు నేనేమీ అనుకోను.

“నాది ఒక్కటే పరతు. ఆస్తిపాస్తుల వ్యవహారం నాకనవసరం. ఒకవేళ నాకు ఏమైనా హక్కులుండుకున్నట్లయితే నాటి నన్నిటినీ ఈ ఉత్తరం ద్వారా వదిలుకుంటున్నాను. వెంటనే టెలిగ్రాం మాత్రం తప్పకుండా ఇవ్వండి...”

సమాధానానికి గాను కొవలసినంత డబ్బుకూడా అక్కడే చేల్లించాడు ఈ పెద్దమనిషి.... ఇంతి పురాణమూ చెప్పి తన బంధుత్వమాత్రం ఏమిటో తెలియజేయనేలేదు !

“శాస్త్రానికి తగ్గవాళ్ళల్లాగే కనపడుతున్నారు ఈ నలుగురూ—” అన్నాడు నారపరెడ్డి. “ఒక్కడికీ ఆశలు లేవు—”

“లేకేం? ఆ ముగ్గురికీ వుంది. ఈ టెలిగ్రాం ఆయన ఎవడో సన్యాసిలాగున్నాడు. పేరేమిటి?” అని మనసబు.

“ఆర్. సి. చంద్రం” అంటున్న కరణం కళ్లు వీధిలో నిలుచున్న అనేకమంది సరిక్రొత్త ముఖాల మీద పడ్డాయి.

వీరంతా ఇప్పుడు స్త్రీయగులాడిగి శాస్త్రా బంధు వర్గం—

ఈ నాల్గోజలనుంచీ రవంత జ్వరం తగులు తున్న ట్లనిపించిన కరణానీ కీ టెలిగ్రాం చదువుతోం లేనే పూర్ణజ్వరం ముంచుకువచ్చింది. ఈ బంధువుల సైన్యాన్ని చూసేసరికి అతని కళ్ళకి మైకమూ శరీరానికి కుదులూ ప్రారంభమయి, ఆ జ్వరానికి ఒక ‘మలే రియా’ పరపతిని తీసుకువచ్చాయి

బంధువుల నందీర్చి తరలించుకొనిపోయి నూర మృకు వప్పించాడు మనసబు. ఎంత కృంగిపోయి వున్నా వారినందరినీ ఆమెగౌరవించింది, ఆరించింది, భోజనాలకి యేర్పాటులు చేయసాగింది. పాడుపడిన ట్లన్న ప్రభల వారింటికి ఇప్పుడు ఒక పెళ్ళికళ్ళ వచ్చింది...

కరణం తీరుబడిగా కూర్చుని ఆ లోచించ సాగేడు. నలుగురు పెద్దమనుష్యులలోనూ యెవరిని పిలవడమూ—లేక అందర్నీ పిలవడమా? మళ్ళీ మనకెందుకీ శాధ్యత—లేపు గవర్నమెంటు స్టేజిరే అన్నీ చూసుకుంటాడు...ఈ విధంగా పరిసరివిధాల పరుగులెడు తోంది అతని మనసు.

“మర్యాదకోసమేనా డబ్బుకట్టిన ఆ టెలిగ్రాం ఆయనకి ముందు ఏదో వో సమాధానం పంపించు” అన్నాడు రెడ్డి.

“అన్నీ అయోమయంగా ఉన్నాయి. మీకుఇష్టమయితే రావచ్చు—” అని టెలిగ్రాం ఇవ్వబడింది.

ఆ మర్నాటికి ఒక పాతిక ఉత్తరాలు వచ్చాయి. అతన్నీ శాస్త్రాగారి పరిచయాల దగ్గర్నుంచీ స్నేహితుల దగ్గర్నుంచీ శాస్త్రా మరణానికి తమ విచారాన్ని

తెలుపుతూ అతని కుటుంబానికి. (?) సానుభూతులు పంపుకున్నారు.

అందులో ఒకే ఒక ఉత్తరం కొన్ని పేజీలు వుంది. అది చదువుకోలేక పరాకు చిత్తగిస్తున్న కరణానికి నిలుచున్న పళం గా రావలసిందని నూరమ్మ దగ్గర్నుంచి కబురు—

ఇంటికివచ్చిన బంధువర్గం అంతా మెల్లమెల్లగా ఇల్లంతా అల్లుకు పోతున్నారుట. నూరమ్మ మనస్సు అందుకు మాత్రం వప్పడం లేదు.

“ఈ ఆస్తికి ఆధికారి యెవరో తేలేవరకూ అందరూ పరాయివాళ్ళే—నేనూ పరాయిదాన్నే! ఈ నరుకు నాచేతికి వప్పించేరు కాబట్టి పూచీ పడవలసిన బాధ్యత కూడా నాది. లేపు ఆ ఆధికారి యెవరో వొచ్చింది తిర్వాత నేనూ నెత్తిమీద చెంగువేసుకొని పోవలసిన దాన్నే కదా...ఈ పెద్దమనుషుల్ని కాస్త అనుపాజ్ఞలతో వుంచుకుంటే. నన్ను వీరెరుగరు—వీళ్ళని నేనెరుగను...లేదంటారూ—మీరే వో మనిషిని ఇక్కడ యాజమాన్యానికి పెట్టండి—” అని నిక్కచ్చిగా అన్నది.

ఆమె మాట చెల్లక తప్పలేదు. మొహమాటాలు లేని మనసబు బంధువు లందరితోటే నిక్కచ్చిగా చెప్పివేశాడు.

“పూచికపుల్ల పోయిందని ఆవిశఫిర్యాగు చేసిందా అంటే మీ అందర్నీ తలార్ల చేతికి చ్చి కొవ్వొడుగు తాలూకా ఆఫీసుకి తోలించేస్తాను—” అన్నాడు.

ఈ మాత్ర బాగా పనిచేసింది బంధువులకి.

* * * *
ఆ సాయంత్రం తీరుబడిగా కూర్చుని మిగిలి పోయిన పెద్ద ఉత్తరాన్ని చదువుకున్నాడు కరణం. రెడ్డి మనసబూ వింటున్నారు—

అది ఎవరో వక స్త్రీ దగ్గర్నుంచి—

మంచి విద్యావతీ సంస్థారం గలదీ లాగ కనపడుతుంది...అందులో కొన్ని ముఖ్యమయిన భాగా లీ దిగువను ఇస్తున్నాను :

“ఈ వుత్తరం ఎవరికి వ్రాస్తున్నానో యెందుకు వ్రాస్తున్నానో తెలియడం లేదు. కుటుంబంలేని శాస్త్రాగారి కుటుంబానికా? లేక...నాకు నేనే వ్రాసుకుంటున్నానా?...లోనిబాధ—ఆ వేదన బయటికి కమ్మకోక తప్పదు...

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఈ వుత్తరం చివరకి ఎవరు చదువుతారోగదా. ఏమయితే నేమి ఒక కష్టజీవి చరిత్ర ముగిసిపోయింది. ఒక మహానుభావుడు అంతరించిపోయాడు.

మంచి చెడ్డాకూడా మూర్తిభవిస్తేనే గాని పూర్వ మానవుడు కాలేడేమో! శాస్త్రీ గారు అటువంటివాడు... చివరికి తనకు మిగిలిన బంధువులనీ, బంధువుల కంటే యెక్కువ అయిన మిత్రులనీకూడా విడిచివేసి ఒక పుష్కరంనుంచీ తన జీవితాన్ని అజ్ఞాతంగా గడుపుకుంటున్నవాడు.

* * *

“ఈయన ఎవరు?”

“మద్రాసులో ‘—’ పీఠిలో ‘—’ పేరుతో వున్న మహాసంస్థ సంస్థాపకుడు. లక్షలమీద వ్యాపారం చేసినవాడు. సర్వ నాశనం అయిపోయిన అభాగ్యుడు.

“సుమారు పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం వరద గోజులలో కొవ్వొడుగు పోలవరాల మధ్య ఒక లాంచీ ములిగిపోయింది. అందులో అంతా పెళ్లివారున్నారు. ఆ లాంచీలోనే తన సర్వస్వాన్నీ సమర్పించుకున్నాడు శాస్త్రీ గారు.

“తమ్ముళ్లు, అప్పచెల్లెళ్లు, భార్య బిడ్డలు అంతా గోదావరి తల్లి కడుపులో పడిపోయారు-సుమారు నూరు గురకు పైగా వున్న ఆత్మీయులు. ఆ లాంచీలో ప్రమాణం చెయ్యని శాస్త్రీ గారు తల్లిదండ్రులూ మిగిలిపోయారు!!

“ఆ తుణుంనుంచీ మనసు చితికిపోయిన శాస్త్రీ గారు కొన్ని దినాలు మాత్రం మద్రాసులో వున్నారు. సంస్థను తన క్రింది ఉద్యోగస్థులందరికీ పంచి ఇచ్చేసి ఎక్కడికో వెళ్లిపోయారు. ఆ తర్వాత వారి విషయం ఏమయ్యిందీ ఎవరికీ తెలియలేదు. కావాలనీ మిత్రులందరినుంచీ, పరిచయం లందరినుంచీ, పరిచిత స్థలాల నుంచీ దూరమైపోయారు. తమ ఆస్తిప్రాస్తులంతా అందరికీ పంచి ఇచ్చివేసి, చేతిలో అణాకాసు కూడా మిగిల్చుకోకుండా ఎక్కడో విశాల ప్రపంచంలో మిగిలిపోయారు.

“ఇప్పుడు తెలిసింది. వారి ఆత్మీయుల నందరినీ పొట్టను పెట్టుకొన్న అదే గోదావరి గట్టున ఈనాడు వారి శరీరం కూడా భస్మమయిపోయింది...”

* * *

కరణం గోదావరిగట్టు వేపు అక్కసుతో కళ్లు చించుకుంటూ చూస్తున్నాడు. భార్య బిడ్డలనీ, అన్నదమ్ములనీ, వారి వారి సంసారాలనీ ఒకేసారి పోగొట్టుకుని గోవుపాదాల కేపులో తప్పులు విడుస్తున్న నిర్భాగ్యుడు, ఏకాకి శాస్త్రీ అతని కళ్ళల్లో మెదులుతున్నాడు.

ఈ చావులతో చింపి పారవేసిన గుండె కత్తిగి, మంచానికి తాపశమయిపోయి నశించిపోయిన అతని తండ్రి; పర్వతాల బరువుతో అణగిపోతూ వున్నా తోట్టుపగుళున్న పాదాలను గోదావరికి ఇంటికి మధ్య నడుపుకు పోతున్న పండి రాలిపోయిన అతని తల్లి.

నిలువునా కుటుంబం కూలిపోయినా, ఆ సంగతి ఏమీ యోగని ఈ కుగ్రామంలో జీవితాన్ని నడుపుకుంటూ, గంభీర యోగమండల ముఖ వ్యక్తులతో కొన్ని దినాల క్రితం వరకూ పీఠులవెంబడి పడయాడిన శాస్త్రీ...ఒక ఏనుగు...అతని కళ్ళముందు చిరునవ్వులు చిగురుతున్నాడు. అతని ముందు తామెంతి? చీమ చిటుక్కుమంటే గుండె పగిలి ఉక్కిరి బిక్కిరయ్యే తమ బతుకు లెంత!

ఆఖరి రాత్రి అతని చిరునవ్వుల నెనకాల యెంతటి దారుణమైన రహస్యం...ఒక తరింపరాని తిమిరం...ఉన్నది. చివరికి, ఒకే చూరు క్రింద నిద్ర పోతున్నదే అయినా సూరమృకు వీసమెత్తు కూడా తెలియదే ఈ చరిత్ర.

ఉత్తరం వింటున్న వారపరెడ్డి చటుక్కున లేచి వెళ్లిపోయాడు. ఏడవవం ఎన్నడూ ఎరగని రెడ్డి ఆ రాత్రి తెల్లవార్గూ నిద్రలో ఏడుపుల్లా పలవరింతలూను. ములిగిపోతున్న లాంచీలో అతను అన్ని నదీ నదాలలోనూ ఆ వొక్క రాత్రిలోనూ యాత్రలు ముగించుకుని వచ్చాడు.

* * *

సుమారు ఎనిమిది గంటలయ్యింది. ఎలాగో హితవు చేసుకుని చుక్కెడు కాఫీ తాగిన కరణం గారు, జ్వరం కుదుపుతో కాలవా కప్పుకుని కూర్చున్నారు. దగ్గరే పరిస్థితులు నెరుగు వేస్తూ మనసబూ, ఉబ్బి ఎర్రపడిన కళ్ళను నిమరుకుంటూ వారపరెడ్డి కూర్చుని వున్నారు.

రాజమండ్రి స్తీమరు వచ్చింది కాబోలు. వీధి నే కొందరు ప్రయాణికులు వెడ్డుతున్నారు. ఓరకంట

మునసబు వాళ్ళను లెక్క పెడుతున్నాడు. చూస్తూ వుండగానే ఎవరో దొరగాడు కరణం ఇంటిముంగు నిలబడ్డాడు. ఆయన నెనక్కొత్త నెత్తిమీద కోలు పెట్టి హోల్డలతో కూలివాడు.

ఎవరు చెప్పా అనే లెక్కలోనే ఇంకా మునసబు చూస్తున్నాడు. దొరగాడు మెల్లైక్కుతున్నాడు. ఆయన బూట్లు చెప్పట్లు కరణం గుండెలలో నెత్తు పరుగెట్టిస్తూయి. అతనికి ఈ ప్రపంచం యావత్తు జనాభామీదా విపరీతమైన కోపం ముందుకు రాసాగింది. అంతేకాదు, తన సంసారం మీద నైరాగ్యం కూడా వచ్చేసింది —

ఎవరో ... ఏ పెద్దాఫీసరో ... యేమిటో — మంచి సమయానికే విరుచుకు వచ్చాడురా శేవుడా అని బెంటెలు పడ్డాడు. ఇవన్నీ పరీక్షలు... అగ్ని పరీక్షలు... వీటిని నిలవల్సివున్నదంటే నైతికణి దాటిపెట్టే. శాలవా ఒకమూలకు విసిరేసి, కవచ ఖడ్గాలు పారవేసి యోధుడి మొహం పెట్టి, కరణం గబగబా నడిచానికి ఎదుర్కొరాలతో పరుగులు పెట్టేడు. అతని క్రాంతిగూ పిలకా గోదావరి న్నానం చేసినట్లున్నాయి. కుర్చీని అడుగు మీదికి లాగి చేతులు కట్టుకుని నిలబడ్డాడు మునసబు. ఒక లాంతరు స్తంభం వేషం వేశాడు నారపరెడ్డి.

కుర్చీలో కూర్చోకుండానే ఆ దొరగాడు స్వచ్ఛమైన తెలుగులో అందుకున్నాడు.

“ఈ ప్రారి కరణం గారు—?”

“చిత్రం... ఏం సెలవో—”

“క్షమించాలి మీరే నన్ను,” ఆయన దిక్కులు పరికించి సంగతి గ్రహించినట్లున్నాడు. “నే మమ్మల్ని మింగడానికి వచ్చిన ఏ ఆఫీసర్నూ కాదు రెండి” అన్నాడు.

అర్థంకాని గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ ముఖాలు మాసుకోసాగారు.

“సరే.. మీకు కలకత్తానించి తెలిగ్రాం ఇచ్చిన పెంతునిషిని కే నే!” అనేశాడు.

ఆ మాటలు కరణం మేధస్సులోకి ప్రవేశించి, అతన్ని చూడు పిల్లి మంత్రాలను కొట్టించింది.

“మీ తెలిగ్రాం సమాధానం మానుకోకుండానే నే వచ్చేసినందుకూ, ఇటువంటి స్వాతంత్ర్యం తీసు

కున్నందుకూ మీరంతా నన్ను క్షమించాలి—” అంటూ చందం, వద్దంటున్నా, అడుగు మీదనే చదికిల పడ్డాడు. “అసలు సంగతేమంటే—విశ్వనాథ శాస్త్రిగారికి నేనెంతో ఋణపడి వున్నాను. ఆయన వల్లనే చాలా సహాయం పొందాను. ఆ ఋణం తీర్చుకో దలచాను. కర్మ నా చేతులతోనే చెయ్యాలని బుద్ధి వుట్టింది. పత్రికా ప్రకటనా, నే మీకిచ్చిన తెలిగ్రాం కాపీ మా డైరెక్టరు ముంగు పెట్టి-సెలవు ఇవ్వకపోతే రాజీనామా పెట్టేస్తాను-అన్నాను నవ్వుతూనే. ఆయన ఏమిచుకున్నాడో — “అలస్యం యెందుకు? వెంటనే వెళ్లు” అన్నాడు. బయలుదేరి వచ్చాను...”

ఇప్పటికి ‘షాక్’ నుంచి రవంత తేప్పరిల్లిన కరణం కాళ్లు ఇంకా వణకుతూనే వున్నాయి.

“ఏమిటో మీద విశాఖపట్టణం దాకా వచ్చి, అక్కణ్ణించి ప్యాసెంజర్ వచ్చాను. కర్మ యెన్నో గోజునుంచి చేస్తారో నాకు తెలియదు. ఆయన కర్మ చెయ్యడానికి నాకూ అధికారిం వున్నా, అది యెటు వంటివో మీరడగవద్దు— నే చెప్పను...”

అజాను బాహుదూ, స్ఫురద్దూపీ, ముప్పై అయిదు సంవత్సరాల వయసులోనూ వున్న చంద్రాన్ని చూస్తూ చాలాసేపు కరణం ఏవేవో మంత్రాలు జపం చేసుకుంటూన్నట్లు కనపడ్డాడు. చివరికి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చి:

“ఏది యేమైనా అన్ని వివరాలూ మీకు చెప్పేయ్యడానికి తీర్మానించుకున్నాను. ఏనాడీ— అంటూ చదికిల పడ్డాడు.

“క్షమించండి ఆ వ్యవహారాలు నాకు వద్దు. మీకు చెప్పవద్దు. ఈ మాత్రానికి మీరూ నేనూ కట్టుబడి వుండడం చాలా మంచిది—ఉత్తరోత్తరా; ఎవరేనా కర్మ చేస్తున్నారా?”

“లే—ను”

“అయితే ఈ వేళించి చెయ్యొచ్చునా? నా సాయాను ఎక్కడ పెట్టుకోను... అట్టే—అయింట్లో వొద్దు: ఏ గొప్పపాకేనా చాలు—అక్కడి జనానికి నాకూ ఏవిధమైన ప్రమేయమూ వుండడానికి వీలు లేను.”

చంద్రం మాటలకు ఎదురు చెప్పగల స్తోమతు ఎవరికీ లేకపోయింది. శాస్త్రిగారి అవలి వేరడులో వున్న

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

గొడ్లపాలలో చంద్రం మకాం పెట్టి దినచర్య ప్రారంభించాడు.

* * *

విశ్వనాథశాస్త్రిని నైతికణి గాటించారు. కాని, అతని లిటికేషను మాత్రం ఇంకా ఈవలిగట్టు కూడా చేరలేదు. శుద్ధ శ్రోతయ్యుడి విధానంలో చంద్రం కర్మ చేశాడు. కూడా తెచ్చిపెట్టు రెండు చేతులా ఖర్చు చేశాడు. గ్రామంలోగల చతుర్వర్ణాలవారికీ సమరాసలు జరిపేడు. రెండుమాడు సార్లు ఆస్తి పాస్తుల వ్యవహారాలూ బంధువర్గపు గొడవలూ అతని దగ్గర మళ్ళీ యెత్తబోయేసరికి, ఆ విషయాల నన్నిటినీ ఒక్క చిరునవ్వుతో త్రోసిరావచ్చాడు చంద్రం.

“నూకు ఏ ఆశ లేకపోయినా మీ అనుభవంతో మాకు కొంత సలహా యివ్వవచ్చును కదా—” అని కరణం బాపపడ్డాను.

“ఆవసరం లేని వ్యవహారాలలో ఎంత మాత్రం కలగజేసుకోనూ అని ప్రతిజ్ఞ పట్టినవాడిని.” అంటూ చంద్రం లేచి వెళ్లిపోయాడు.

ఆ రోజు కరణం గారికి టపాలో కలెక్టరు ఆఫీసు నుంచి ఒక పెద్ద దస్తరం వచ్చింది. అందులో శాస్త్రి గారిని గురించిన ఒక మెమోకొంతో కూడా వుండి— లోగడ శాస్త్రి మరణాన్ని గురించి కరణం చేసిన మాయాలు రిపోర్టుకు ఇది సమాధానం.

ఆ మెమో చదివిన కరణానికి ముందు కొంత ఉక్కిరి బిక్కిరి అయినా, తర్వాత కొంత తాగి చేరింది.

ఇంక వారం రోజులకు తాను దివంగతుడవుతాడనగా, శాస్త్రి ఏలూరు రిజిస్ట్రారు ఆఫీసులో ఒక విల్లు రిజిస్టరు చేసి, దాన్ని కలెక్టరుగారి చేతికి స్వయంగా అందించుకున్నాడు. సర్కారువారి ప్లీచరుద్వారాగాని తన గ్రామపెద్దలద్వారాగాని తన అనంతరం సదగువిల్లును అమలు జరిపించకలసినదిగానూ, తన అనంతరం గాని విల్లును బహిరంగ పరచడానికి వీలు లేకుండా చెయవలసిందని కోరినాడు. ఈ అమలు జరిపేటందు కయ్యే ఖర్చులు శాస్త్రి వారసులనుంచి ప్రభుత్వం రాబట్టుకోవచ్చును. కలెక్టరుగారు శాస్త్రి గారికి ముఖ్య స్నేహితులు కాబట్టి ఈ బాధ్యత లన్నిటికీ వహించాడు.

గుట్టు చప్పుడు కాకుండా కరణం వెంటనే యేలూరు నల్లి విల్లు నకలుతో ఆ రాత్రికే తిరిగి వచ్చేడు. గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ విల్లులోని వివరాలు చదువుకున్నారు.

“నాకు ఇతరత్రా బంధువులుగాని వారసులుగాని లేరు. నా ఆస్తిపాస్తులు పెద్దాయలు, చాఖలాగా, రాజమండ్రి ఆంధ్రబ్యాంకులో వున్న రొక్కం నిల్వతో కలిసి నుమారు అరవై యేనిమిది వేల రూపాయలు...”

“నేను చనిపోయే లోపున జెయ్యబోయే దానధర్మాలు ఇందులో ఉదాహరించడం లేదు. వాటికి సామ్యు వేరే కేటాయింపును అట్టే పెట్టుకున్నాను. నేను యెవరికీ యేవిధమైన బాకీలు లేవు. నాకు ఎవరి నుండి యే బాపతు సామ్యులూ రావలసిలేవు.

“నా యావత్తు స్థిరచరాస్తులూ, పెద్దాయలు చాఖలాగా, క్రింది మినహాయింపులు పోను, దానవిక్రయ సర్వాధికారాలతోనూ, ప్రస్తుతం రాజమండ్రి పట్టణ—వీధి కాపురస్తురాలు, — గారి కుమారిత అయిన చి|| సో|| సీతారామయ్యకు చెప్పవలెను. ఈ మె ప్రస్తుతపు చిరునామా.....ఈ ఒక్కతే నాకు చట్ట రీత్యా వారసురాలై వున్నది. తన వారసత్వాన్ని ఋజువు చేసుకునే డాక్యుమెంట్లు ఆమె దగ్గర వున్నవి.

“మినహాయింపులు :— ఈ క్రింది దానధర్మాలు నా ఆస్తి నుండి చేయవలెను: ఇదీ గ్రామంలో మాదగ గూడెంలో నివసిస్తున్న క్రైస్తవ ఉపాధ్యాయుడు దావీదుకు రూ. 1500; మా పాలం ఈనాటివరకూ ను కు చేస్తున్న రైతు, పోలయ్యకు రూ. 500; ఎడ్ల జతలు కూడా ఇతనికి ఇచ్చివేయవలెను.”

ఆ తర్వాత నుమారు అయిన వేల రూపాయలకు సరిపడే దానధర్మాలు జాబితా ఇవ్వబడింది. ఇవి అనేక చిల్లరపల్లర సంస్థలకీ వ్యక్తులకీ చేయబడినవి. వ్యక్తులంతా ఆ వూరివారే. కాని, అందరినీ ఆశ్చర్యంలో ముంచినవి రెండు విషయాలున్నాయి. నూరయ్య పేరే కక్కడా లేదు. ఆమెకు దమ్మిడికూడా ఇవ్వబడలేదు. మరి విచిత్రమయింది ఉపసంహారం వాక్యం.

“నా అనంతరం నాకు జరగవలసిన కర్మకాండను గురించి యెవరూ విచారించ వలసిన అవకాశం

లేదు. అది యెవరోవకరు నెత్తిమీద వేసుకుని చేసారు. చెయ్యకపోయినా ఇబ్బంది లేదు...”

విల్లులో తన పేరుగాని, తన భవిష్యత్తుకు మార్గం చూపడంగాని జరగలేదని వినిన మారమ్మ విస్తుపోయింది. “నేనేంచేతును, నన్నింత అన్యాయం చేసే శాడే—” అని గోలుగోలుచుంది.

ఆమె గోల వింటానికి కరణం మినహాయించి ఎవరూ లేరు. వారసుల మనో బంధువులమనో వచ్చిన జనమంతా పడమూలవరోజు కాబట్టి ఎవరిదారిని వారు వెళ్లిపోయారు. చంద్రం ఎక్కడికో వెళ్ళి నల్లున్నాడు. అతని సామానింకా అక్కడే కనపడుతోంది...

ఈ కథను కంచికి పంపించెయ్యాలనే వుద్దేశ్యంతో గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ విల్లులో వుదహరింపబడిన సీతారావమ్మ చిరునామా తీసుకుని రాజమండ్రి వెళ్ళేరు.

సుమారు మూడు గంటలకల్లా ఒక చిన్న అద్దె కొంప ముందు ఆగి తలుపుతట్టేరు. ఆ యింటి పరిసరస్థలాల్లా వాతావరణం కరణానికి మహోదా, తీరని అనుమానం కలిగించ సాగేయి. ఆ వీధిలో సంసారైవ్యయా ధైర్యంచేసి నివసించుననే విషయం జగత్పూసేదం.

ఒక స్త్రీ తలుపు తెరిచింది. కళ్ళూ ముఖం వాచి జబ్బుపడిన మనిషిలాగ కనపడుతోంది. ఎవరో పెద్ద మనుష్యులను చూసేసరికి కలతపడి తలుపుచాటుకుపోయి నిలుచుంది.

కరణంకంటే ముందు మనసబు మాట వినిపించుకోకుండానే గదిలో అడుగు పెట్టేడు. ఒకరి వెనక్కాల వొకరు అక్కడ పరచివున్న చాపమీద ఆసీనులయ్యారు. కరణం ఆమె వేపుతిరిగి, మనస్సు పరిపరివిధాల పోతూవున్నా, ప్రారంభించాడు:

“అమ్మా! ప్రభు విశ్వనాథశాస్త్రిగారిని మీరు యెరుగునురా?”

ఆమె కొంతసేపు సందేహించింది. ఆమె ముఖం ప్రేత కళపడడం కరణం గ్రహించాడు. ఆమె ‘చిత్తం’ అన్నది గింగి.

“అమ్మా! ప్రభు విశ్వనాథశాస్త్రిగారిని మీరు యెరుగునురా?”

ఆ ప్రశ్న వస్తుందని ఆమె యెరుగును. ఈవిధంగా ముగ్గురు పెద్ద మనుష్యులు వచ్చేరనే సరికే ఆమె ఒక వంక గజవిజ అవుతోంది. ఆమెకు కళ్ళనీళ్లు తిరిగేయికాని ధైర్యంతోనే అంది—

“బంధుత్వా లిప్పుడింకెందు కండి...వారు కీర్తి శేషు లయ్యేరు కదా...ఆవిషయాలు తీసుకురావడం వలన యెవరికీ యేమీ లాభంలేదనుకుంటాను..”

“అలా గనకండుమ్మా. ఆవిషయా లన్నీ ఇప్పుడెవసరాలయి వచ్చేయి, మీరే సీతారావమ్మగారనే వుద్దేశ్యంతో మాట్లాడుతున్నా—”

“చిత్తం—”

“మీ తండ్రిగారి పేరు?”

“మార్యనారాయణ మూర్తిగారు”

“మీ స్వస్థలం—?”

ఆమె చెప్పింది. తాను వంటరిగానే వుంటున్నాననీ, ఒక నెలా పదిహేనురోజుల క్రితం వరకూ తాను శాస్త్రిగారిని యెరుగననీ చెప్పింది..

“అంటే - స్వతహాగా వారు మీకు బంధువులు కారు—?”

“కారండి—”

“పరిచయంలా స్నేహితులూ—”

“కారండి...“

“చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది.” కరణం తన సహాధ్యాయు లిద్దరి ముఖాలు తేజకధాస్యతో చూస్తూ కొన్ని నిమిషాలు గడపి వేశాడు. “అయితే ఆ నెలా పదిహేనురోజుల క్రితం పరిచయం మీరే గాని అదిగవచ్చు ననుకుంటాను”. అని అభివినయంగానే అన్నాడు.

ఆ ప్రశ్నలవర్షానికి ఆమె గజగజలాడిపోతోంది. తలవంచుకునే ఆమె చెప్పసాగింది—

“ఆ రోజు యెండెబ్బకి ఆయన శోషాచ్చి పడి పోయారు - ఈ అరుగుమీద స్నానం లేకుండా... మా పిల్లాడు యెవరో తాత పడిపోయాడని చెప్పేసరికి, ఆయన్ని లోపలికి తీసుకొచ్చి ఇన్ని గంటనీళ్లు పోశాను. ఆ రాత్రి తెల్లవాద్దూ ఆయనికి జ్వరం కూసింది. జ్వరంతోనే మర్యాడు వెళ్ళిపోయారు... దరిమిలాని నాదిక్కుచూలిన చరిత్రంతా ఇప్పుడు...”

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఇంకామె చెప్పలేక పోయింది.

—నిన్నులే నేను. ఆ దిక్కుచూలిన వ్యక్తికి తన ఆస్థంతా ధాగడత్రం చేసేశాడుకాస్త్రీ. ఎవరికేది ప్రాప్తమో ఈశ్వరుడికే తెలియదు!

కరణం గారు మనసుండ బట్టలేక పోయారు. కాస్త్రీగారి ఆఖరి దాతృత్వాన్ని విపరీతంగా కొనియాడుతూ —

“ఇంతకీ—ఆయన నిస్సహాయ స్థితిలో వుండి నప్పుడు మీరుచూపిన ఉదారానికి ప్రతి ఫలంగా దాన విక్రయాది సర్వాధికారాలతో తమ యావ దాస్త్రీమీకు సమర్పించారు. కునేలు డిచ్చినవి గుప్పె డబుకులే” అంటూ ఆమె చేతికి విల్లునకలు అందిస్తూ, “మీరే సీతారావమ్మగారని ఋజువు చేసుకుని, కాస్త్రీగారి విల్లు అప్పులు జరిపించడానికి మాకు తగిన సగు పాయం కల్పించండి—”

ఆమె కాగితాలు అంగుకోనేలేదు. చాలాసేపు దిగాలుపడి అలాగ మాన్తూనే వుండిపోయింది. కొంత సేపటికి తెలివి తెచ్చుకుని లోపలికి వెళ్ళి, ఒక దస్తా వేజు కాగితం తెచ్చి కరణాని కండుచించి —

“అది వాగు మరణించే దానికి పరిహేష రోజులకు ముంగు నన్ను వివాహం చేసుకున్న సంగ తిని ఋజువుచేసే దామృమెంటు—”

కరణం చెవులూ కట్టూ పరిచెయ్యడం మాని వేశాయి ఆత్యక్రూత్రం రకరకాలుగా ఘోష పెట్ట సాగింది. అయ్యో మనిలినాడా! ‘ఆఖరి క్షణంలో చచ్చిపోతానని యెరిగివుండీ యెంత పరిచేశావ్’ అని వాపోతున్నాడు.

“నా దిక్కుచూలిన జీవితం అంతావని....ఒక రోజుని ‘నే చెప్పినట్టు చేస్తావా’ అన్నారు. సరే అన్నాను....ఆ రోజొచ్చి తనని వివాహం చేసుకో మన్నారు—”

ఈ పెద్ద మనుష్యులలాగే ఆమె కూడా నిర్దాంత పోయి మాటలేక నిలబడిపోయింది. కాస్త్రీ ఒకేఒక్క మాటతో అడ్డాపించాడు: “ఎదురు చెప్పకు—నీ తర ఫ్రేనీ నా తరఫ్రేనీ అన్నీ ఆలోచించే ఈ పనిచేస్తున్నావు...”. ఆమె కిక్కురు మనలేదు. ఆ సాయం ఆమె బ్రహ్మసమాజ మతదర్శనలో ఇద్దరికీ వివాహం

జరిగింది. ఆ మర్నాడు ఆమెను తీసుకుని వెళ్ళి సివిల్ లా ప్రకారం వివాహాన్ని రిజిస్ట్రార్ గు వారివద్ద రిజిస్ట్రీ చేయించాడు.

అసలు భర్తచనిపోయిన సీతారావమ్మ నానా అవస్థలూ పడుతూ జీవిస్తూవచ్చింది. ఒక్కొక్క గాలిపాటుకు ఒక్కొక్క వూరు వెళ్లింది. దరిమిలాని పుట్టిన పిల్లవాడికి వంశగౌరవం ఇవ్వలేక, పతనమైన తన వ్యక్తిత్వాన్ని నిలుపుకోలేక, ఈ జీవితానికే ఆల వాటు పడి ఈ బీధిలోనే నిలతోక్కుకుని నిత సిస్తోంది...ఈమెకి కులం గౌరవం గనం ఇవ్వడానికే ముఖ్యంగా వివాహం చేసుకున్నాడా కాస్త్రీ అని విస్తోంది—

పాపం...మంచి పుట్టుకల మనిషిలాగే కనపడు తుంది ఆమె. రూపసి. కాని, ఆమె అండు మోడు బారిపోయినట్లు అరిపిస్తుంది.

“మొదట్లో - కేవలం ఆయన నాకు కులం గౌర వం ఇస్తున్నారను కున్నాను! నిమైతే నేమి...ఆయన నాకు మాంగల్యం కట్టినాడు—నా భర్త!...కాని, ఆయన నాకు దక్క నే లేదు....”

“మేం ప్రతికలో వేసిన ప్రకటన చూశారా?” కరణం బొంగుబోయిన కంఠం ప్రశ్నించింది.

“చూశానండి...”

“ఈ విషయం మాకు తెలియజెయ్య లేదేమండి?”

“ఉదాత్తహృదయంతో ఆయన చేసిన పనిని నేను ఇంకో విధంగా ఎలా వుపయోగిస్తాను చెప్పండి. మీ వూరు వచ్చి ఆయన ప్రతిష్ఠని కాస్తా గంగలో కలిపెయ్యనా? నానుంచి ఏ ప్రతిఫలం ఆశించ కుండానే వివాహం చేసుకున్నారేనన్ను...ఆయనే లేనప్పుడు ఇతర విషయా లింకండుకండి...”

“అర్థమయింది లేండి...” ఎంతో ఆవేదనతోనే అన్నాడు కరణం.

ఇంతలోకే ఒక ఆరేళ్ల కుర్రవాడొకడు పలక వుచ్చుకొని గంతుకుంటూ వచ్చాడు. వీరిని చూసి కిక్కురు మనకుండా తల్లిదగ్గరికి వెళ్లి నిలుచున్నాడు.

కరణం తటాలునలేస్తూ అన్నాడు: ఆ పిల్లవాడిని ఉన్నతిలోకి తీసుకురండి. మూడువంతులు అదే వుడ్డే కళ్ళం అయ్యివుంటుంది కాస్త్రీగారికి...మళ్ళీ ఇంకో

సారి నేనే - గవర్నమెంటు తరపున ఇంకెవరో మిమ్మల్ని కలుసుకుంటారు... నెలవు..." అంటూ విధిలోకి వారి తీశాడు.

వారందరి వెనక నే ఆమె అడుగుమీదికి వచ్చింది:

"ముందు ఈ యిల్లు మా గృహస్థి. ఇంతకీ మారమ్మగారిని యేం చెయ్యి మంటారు?"

"ఆయింటి నే కనిపెట్టుకుని వుండ మనంకి..."

"ఆనెయ్యి రూపాయలూ..."

"కర్మచేసిన వారికివ్వండి..."

"లాభంలేదు. ఆయన పుచ్చుకోడు..."

"ఆయితే ఆలోచించి చెప్పతా... అంత వరకూ మీదగ్గరే వుంచండి."

* * *

తర్వాత గెండు గోజులు కరణం ఒక దీర్ఘ సూధిలో గడిపివేశాడు. శాస్త్రీని శాస్త్రీనిటి కడునునీ నైశాని దాటించివేసినా, శాస్త్రీ మాత్రం కరణాన్ని వదిలిపెట్టేటట్లులేదు. కళ్లు తెరిచినా మూసినా శాస్త్రీ అతనికి కనపడతాడు. దీనికి తోడు కరణం శరీరం ఈ పదిహేనుగోజుల్లోనూ పదిహేను సంవత్సరాల వార్ధక్యం సంపాదించింది.

కరణంగిరిలు వారసత్వపు హక్కులను ఏనాడో కోల్పోయాయి. అంటే రూల్ ప్రకారం కాక పోయినా, వాస్తవానికి జరుగుతున్న ఫలితాలు ఆలాగే వుంటున్నాయి. శరీరంలోని దుగ్ధత అంతకంతకు ఎక్కువయిపోయి కరణాన్ని వీధి అరుగు మీదికేనా రానీయలేదు ఈ రెండుగోజులూ.

పండగలకి వచ్చిన అల్లుడుమీదా కూతురుమీదా అతనికి నైరాగ్యం వచ్చింది. ఏదో మాట్లాడడా మని వచ్చిన భార్యని నాలుగు పిచ్చికలు పెసి వాడల కొట్టేడు. అడుగుమీద కోతిగంతులేస్తున్న మనవళ్ళని ఛగ్గరికి పిలిచి కనిదిరా వీపులు పగలకొట్టేడు.

ఈ రామరావీయధిసంధికాలంలో త్రిమూర్తులు లాగ దిగివచ్చారు - మునసబు, నారసరెడ్డి చంద్రాన్ని కూడా పెట్టుకుని. చంద్రం మళ్ళీ దొర వేషంలో తయారయ్యాడు. సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

కరణం చంద్రాన్ని ఎంతో మర్యాద చేశాడు :

"మీరు చెప్పకుండా వెళ్లిపోయినందుకు తమిం చండి. రానుచంద్రపురంలో నేనే యింట్లో పుట్టానో ఆయింటిని ఒకసారి మాసిరావాలని బుద్ధిపుటి నెల్లీ వచ్చాను. పనిలో పని కాకినాడవీధులూ రాజమండ్రి వీధులూ తిరిగి పూర్వస్మృతులు కాస్త నెమరు వేసు కున్నాను..." అన్నాడు చంద్రం.

"మీరు నాకొక్క ఉపకారం చెయ్యాలి," అన్నాడు కరణం చంద్రం చేసుకుంటుకుని దీనాతి దీనంగా చూస్తూ. "నా గుండెలలో బరువు తగ్గిం చండి. లేకపోతే నే అన్యాయంగా చచ్చిపోతా నేమో..."

"నన్నేం చెయ్యమంటారు చెప్పండి..."

"నిశంకి..."

కరణం జరిగిన సంగతు అన్నీ పూస గుచ్చినట్లు చెప్పకుపోయాడు.

చంద్రం కళ్లు చెమ్మగిల్లుతూనే వున్నాయి. అతిభారంగా శ్వాసనివ్వడం లేచి ఒక సమస్కారం పెట్టి అన్నాడు :

"ఇక నేను నెలవు తీసుకుంటా... మీరంతా చేసిన సహాయానికి చూపిన వాత్సల్యానికి కృతజ్ఞత వినిధంగా తెలియజేయాలో!... మా శాస్త్రీగారు ఆఖరి సమయంలో ఒక మహత్కార్యం చేశారు. ఏమామూలు మనిషీ చెయ్యలేని పనిచేశాడు... ఉదాహరణకి ఒక్క విషయం చెబుతాను..."

లేచి నిలబడిన ఆ ముగ్గురు వ్యక్తులూ తడేక దీక్షతో వింటున్నారు—

"ఒక స్త్రీని భర్త తమిం చ లేక పోయాడు. ఇంతకీ-ఆమె తమిం చ మని కూడా ఎప్పుడూ అడగ లేదు... తెల్లదండ్రులు, అన్నదమ్ములు కూడా తమిం చ లేక పోయారు. బంధువులు పరిచయంలు ఆప్రాణిని దరిదాపు రానీక చంపివేశారు..."

"పతనమయిపోయిన ఒక వ్యక్తిని బాగు చెయ్యి డానికి బెదిరింపులూ, నైతికఉపన్యాసాలూ, కాకిన్యం డిసిపిస్తూ, పత్రికతల కథలూ పనిచెయ్యవు... శాస్త్రీ గారు ప్రార్థన మాకు అతిసమీపంలోనే వుండేవారు. బాగా యెరుగుదును. నేపుట్టిన నాటినుంచి ఆయన నన్నెరుగును. ఆస్త్రీనిషయంలో ఆయన కూడా చాలా చాలా కలగలేదు..."

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఎవరా వ్యక్తి?” అనకుండా వుండలేక పోయాడు కరణం.

“చెబుతా... ఆప్యాయత మాపించడం వలనా, ఆదిక్కుమాలిన మనిషి నే ప్రేమించడం వలనా మార్పు వచ్చిన నే నాకు... ఆ కర్మనూత్రాన్ని ఇన్నాళ్లకీ ఈ స్త్రీ విషయంలో దృఢాంతరంగా మాపించారు శాస్త్రీగారు...”

“ఈ స్త్రీని మీ రెరుగుకురా?”

“బాగా యెరుగుకును. ఆ స్త్రీయే ఈవిడ!”

కరణం కొంచెం విస్తుపోయాడు. “తానిదివరకు శాస్త్రీగారి నే యెరగనంతే!”

“పాతగోతులు తెప్పుకోవడం వలన ఆ భం చేసు. ఆవిడచెప్పిన పరిచయం కథ నిజమే అయివుండొచ్చు. ఘటన అంటే అలాగే వుంటుంది మరి—”

“పాపం.... దరిమిలాని ఆ భర్త చనిపోయాడు లాగుంది—”

“ఆమెను వదిలేశాడు. చాలాకాలం విడాకుల కౌగిటం మీద ఆమె సంతకం పెట్టలేదు. ఎటువంటి పరిస్థితులలోనూ భార్యగా వుండే హక్కులను పోగొట్టుకో నన్నది.. స్వతిస్సిద్ధంగా ఆమె చాలా తేలిచైనది; చగువుకున్నది—చివరికి బెదిరింపులవల్ల కూడా పని జరగలేదు...”

“అగ్గా!... మీరు నెల్లిపోతున్నారా—”

“ఇప్పుడే... వచ్చిన పనేమో అయిపోయింది గదా—”

“శాస్త్రీగారు మీ కేసువుతానో... ఆవిణ్ణి మీ రెలాగ యెరుగుకునో... చెప్పేరేకాదు...”

నెల్లిపోడానికి రెండడుగులు వేసిన చంద్రం చిరు నవ్వుతో అగిపోయాడు :

“ఈ రహస్యం దాపరికం యెంగుకులెంకి. మీ గుండెలగుండు రెట్టింపవుతుందని భయపడి వూరు కున్నాను... ఆమె మొదటి భర్తను నేనే! ఎక్కడికో పారిపోయి, ఈ జనాన్ని బంధువులనీ మావలేక, ఆమెకి వైధవ్యం ఇచ్చాను... నే చచ్చిపోయినట్లు వార్త పుట్టింది... పేగుమాక్కుకుని బతుకుకున్నాను... ప్రభల విశ్వనాథశాస్త్రీగారు నా స్వంతి అన్నగారు.... సరేనా? ”

కరణంమీద పెద్ద పిశుగుపడినట్లయింది. అతనికి తెలివి వచ్చేసరికి నావిశించతా ఖాళీగావుంది. వణకు తున్న చేతులతో డస్కుపైటి దగ్గరకూర్చుని తన ఉద్యోగానికి రాజీనామా పత్రం తయారుచేశాడు. అది - విశ్వనాథశాస్త్రీ వ్యవహారాల మీద తాను రచించిన రిపోర్టుతో జతచేసి జిల్లా కలెక్టరుగారికి పంపుకున్నాడు.

అవతారిక

“ శి ఖి ము ఖి ”

సామగానంనుంచి సోమపానంవరకూ
ఊగేకుండలాలు చెవులట్టుకుని రూపించి
అడిగేస్తున్నాయి:

“చూశావా కడ కెంతటివా
డయాడో?”

ఎంతటివాడయాడో అంతుచిక్కలేదు
అర్కసోమయాజికి.

తరంగాని పున్నామ సరకం. తీరా
ఏరుదాటి తెప్పని తప్పిదాలు పట్టడానికి మన
సాప్పక, పల్లెత్తుమాటన లేకపోతూ వచ్చేడు.
కాని నేటికాలానికి గతించిన వైశ్యదేవ
సంప్రదాయపు కులీనతను కదలించే ప్రశ్న
దూసుకువస్తే, చిత్తం చివుక్కుమంది.
తప్పనిసరిగా తల దించేసుకున్నాడు.

స్వతంత్రంగా సద్దుకుంటూన్న స్వర్ణ
కుండలాలకి ఆయన అందోళనకి తగని చిలి
పిగా నవ్వేసుకువచ్చింది. ఒక్కక్షణం అగి
మళ్ళీ ఊగిసలాడేయి, ఉదాత్తంగా. కలి
కాలం అండచూసుకుని గద్దించేయి: “నిన్నే
నయ్యా! ఈపాటికి ముద్దుమాని, మొహం
వాచేటట్లు చీవాట్లు పెట్టరాదా?”

ఓహో అనిపించుకున్న సంప్రదా
యానికి కాలమహిమ నెంతటి కళంకం

వచ్చింది! అని కించపడ్డాడు. ఓకాడికి నిశ్చ
యానికి వచ్చేడు:

“అవును: చీవాట్లు పెట్టాలిందే!”

కొడుకు రాగానే కడిగెయ్యదలచుకున్న
మాటల్ని ఋక్కు ఋక్కుగా శ్ఠుణ్ణం
చేసుకుని ఘనా, జటాగా పెనవేసి పల్లె
వేసుకున్నాడు.

అప్పటికే చీకటి ఆరుఘల్ల రాత్రిని వడి
కట్టుకుని జోకొడుతోంది. రాత్రి పళ్లు
విరుపు కన్నగారిలా ఆపులింత వచ్చింది
సోమయాజికి.

“ఇహను రాడు!” అని కాస్త చాద
స్తంగా పైకే అనుకుని, కూర్చున్నపాటునే
ఓ కునుకు తీసేడు.

ఇక్కడి కిదయిందా...

అక్కడ పుత్రరత్నం వైభేస్తుమీద
కుదేలయి, అటా పేకా చెల్లంగోరు చేసు
కున్నాడు. దారి పొడుగునా దీపాల రేఖల్ని
పరకాయిస్తూ, కిటికీల సందులకు కళ్లు వప్ప
గించి ఇంటి మొహం మమూ్యాడు.

ఏ కలవారికోడలో చూరుదాపున
సువ్వీ—సువ్వన్న—గా చుక్కల్ని కదలే
స్తోంది. యాదాలాభంగా కలయజూచి,

“పిష్ట పేషణమా, పిల్లా?” అన్నాడు.
శాస్త్రు చెప్పిన తరువాయిగా.

ఏదీ కానినేళ మగగొంతులో చిన్న
దానికి పెద్ద చిన్నతనం వినిపించింది. ప్రాప్తిత
భర్తృశత్యంలో ఇంటిల్లిపానీ తనే అయి
మసిలే ఇల్లాలు, మరి. కళవళఫాలులో
కాని మాటలు దొర్లకుండా మునిపంటితో
అధరా న్నదిమి పట్టుకుంది. సూటి తప్పిన
సున్నిపోటులో రోకటిన్ను రోటి పెదవిని
కాటేసి ఖాయిదాలో ఉంచించింది.

మానం అర్థం అంగీకారం అని
వంతృప్తి పడడాని కిచ్చగించని ఘటికుడు.
ప్రత్యామ్నాయాలతో పరామర్శించి,
కన్యించి కదలేయదలుచుకున్నాడు.

“మరయితే ఊకదంపుల్లా, ఊక కొట్ట
డాలు దండుగన్నట్లు ఉలకకుండా
ఉన్నావు?”

“మేల్ని కాసి తెచ్చిన నూకలురేతే
ఇలా ఇయ్యరాదా?” ఉఫమన్ని ఉలికిం చేట
ట్టది.

ఒక్కగానొక్క అంగముందుకు వేసే
భుజుమీద ఉత్తరీయన్న చేజేతుల పక్ష
మీదకి తెచ్చుకున్నాడు.

“వయ్యాం! రోకలి చిగిర్చగలదు!”

“తలకి చుడతానని ఆశీస్టున్నవా?
పైరిజాడ్ల!” అని మందలించింది. అరక్షణం
ఆగి: “యాదవ యమునాతీరాల్ తొంగ
నంగతి జ్ఞాపకంలేదో!” అంది.

ఒక్కచిటికెడునేపు చిత్తయిపోయాడు.

“వాకిటి కావలి తిమ్మని వాకిట ఆకిటి
కవికోటి కిటికోటిగా పడివుంది, బేలా!” —
మాటుపెట్టిన చాటువు చాటున చాయంగళి
విన్నపాలై తెరిపిన పడ్డాడు.

ప్రాథ బెట్టునరి ఓమెట్టు దిగింది. అను
రుసురయ్యే, తాడెత్తుప్రమాణాన లేచిన
రోకలి నలా అంతరిక్షంలోనే అట్టే పట్టు
కుని, కుడిభుజుమీద కిలకిలలాడింది.
చూపులమెబడే సరసను జేరి సరసా
లాపడం మొదలెట్టేడు కడ కెంతటివాడో
అయిన ఆతగాడు.

“ఎగైనా లేదా? ఎవరేనా చూస్తాగు!”
చిరుకోపించి దామె.

“చూసేవాళ్ళకి సిగ్గుపొద్దూ?”

“నీకే, మగ రాయడివి. లోకులు
కాకులు కదూ?”

“అయితే, వాళ్ళలో ‘కాపు, కాపు’
కొట్టేస్తే సరి! అయినా ఈపాటి బెంబేలు
డేదానివే ఇంత కన్యించావు దేనికి?”

“శ్రావణీల రాత్రులు. బొత్తిగో
బంటరిదాన్నై చిన్నబోయానుగదా అని
ఉలికించేనే అనుకో. అయితే మాత్రం
ఇంత అగడమా? లంకకు చేటుగా వ్యవహా
రించాలా?” — ఇంటి గుట్టుగా గుసగుసలా
డింది.

సమాధానపడి ఛాయలోనికి సర్దుకు
న్నాడు. “మరయితే...” లోమాట కొణు
గోయింది.

“రేపు రారాదా, రాజా!” జవరాలి కన్నుమలు విల్లొంగి సవభావాలయాయి.

పడతి చెక్కిలిమీద రేపటి కేళా చీతాన్ని ఊహలూ, మాపులూ గుచ్చెత్తి గీసుకొని, చీతం చుక్కా, చారా చామన చాయకి హత్తుకున్నా యని మనసుకు పట్టక ఇంటిదారి పట్టేడు.

* * * *

సోమికమ్మ గది తలుపు కిక్కురు మన కుండా ఓరవాళియింది. పరంజోతి కంట నత్తిపెట్టుకొని చూసింది గాలివాలున కదిలి కళనకళపడింది.

కాసింక కాళి అలికిడికి కంఠిన్నం చెద రంగా చితికిపోగా, కలనరింతలా లేచి కూర్చుంది సోమికమ్మ.

“గోపికల ఇళ్ళకి పోబోకు, నాయనా. గోరంతలమీద కొండంతలు నిలబెట్టలేవు. తండ్రీ!”—తాహతు మాలిన గొంతులో తల్లి వానిగా నలహా చెప్పింది.

“అపరాధమంతా అటకాయించిన అతివదేనమ్మా.”

అడ్డబాస ముక్కున ముత్యం కట్టుకుని మురిముసినవ్వు నవ్వింది. తన్న తుడిచి తల నిమిరింది తల్లి. కన్నకడుపెడు ప్రేమతో కడుపునిండా బువ్వపెట్టి కంటిసిండా నిద్ర బుచ్చింది.

కొడిగట్టిన దీపం కొరకొరా చూసి, కన్నార్పి గదిసిండ్ల చీకటి కునుకుతీసింది.

* * * *

అహల్యల అందాలవైపుకు ఊహల్ని తిన్నతూ, “కొక్కురోకో” అంది కోడిపుంజు. కూతవేటుకి బ్రహ్మనాయడంతటివాళ్ళు భయపడి లేచేరు. అలానాటి పలనాడంతా అదిరి దద్దరిల్లింది.

తెల్లగా తెల్లవార్చుకుని రేపు చక్కా వచ్చింది.

పావంచాల రేపు పెళ్ళివారి విడిదిలాగ క్రిక్కిరిసి ఉంది. కలికాలపు చలిగాడుపు ఈదురోమంటూ వీచింది. గట్టుమీద ఘనా పాతీ, శాలువాక్రింద అంగుష్ఠపు కవళి కలో గాయత్రి గజగజలాడింది.

మొలబంటి కిటిలో అగస్త్యభాత లాచమనం చేస్తున్నారు. అలలు రేగిన నీటికి నాచు శెగు లణిగింది.

చలికి జరిసి మబ్బు ముసుగు బిగించిన ఆదిత్యబ్రహ్మ మొహాన్న తలో ఇన్ని సీళ్ళూ చిలకరించి లేపి తీరేరు బ్రహ్మణ్యులు.

భగవాన్లుకి ఒళ్ళు మండుకొచ్చి చురు మన్నాడు. ఎండపొడ తగిలేటప్పటికి యాజ్ఞి కోపం జ్ఞాపకమొచ్చింది. (“అవును. చీవాట్లు పెట్టాలిందే.”)

నిత్యం, వైమిత్తికం ముగించుకుని, చర చరా ఇల్లుజేరి, సోదెమ్మకి పిలుపెట్టేడు

“వషీ!”

కళాపి కలాపంలో ఉన్న వషి మాట వినిపించుకోలేదు.

“నిన్నే! మన భడవేడి?”

యాజ్ఞ సడినెత్తిన అంగవస్త్రా పిడప ఎటు మొగ్గాలో తెలియక తిరమకపడింది. ఆయన తన పిళ్ళయూన్ని సూత్రప్రాయంగా చింతన చేసుకున్నాడు: “అవును. చీవాట్లు పెట్టాలిసిందే!”

గంగాశంఖంలో గాజులు గిలకరించి, సోమి దమ్మ కొడుకును పలకరించింది.

“నీ పొత్తిళ్ళలోపెట్టి కాపాడవే. చచ్చి నీ కడుపున పుకతానే!” - బావురుమన్నాడు భడవ.

నాలుగంగలలో యాజులే అక్కడకు వచ్చి ఖిన్నుమని నిలబడ్డాడు.

“సంధ్యా, విద్యా? బసుద్దాయి! ఆగమ్మ కాకిలా అగ్రహారాలేగడం మాత్రం చేశ నయింది. అప్రాచ్యుడ! కుంభభ్రమణని!”

చెట్టంత కొడుకును పట్టుకొని రెమ్మ రెమ్మగా... ఇలా దుఃఖించేశాడు.

“కాదండి...” మాట పెగిలి అడ్డుపడ బోయింది.

“ఛీ! వాణీ...”

తల్లి చాటు పాపడు తప్పల తడకలా జవజవలాడిపోయేడు.

“అగ్ని హోత్రం లాంటి వంశగౌరవాన్ని మంటగలిపేస్తా గదరా, తుచ్చుడ!...నడు, నా పంచనుంచి...కదలనేం?”

కుర్రవాడి గుండె గుబుక్కుమంది.

[అనగనగా వెనకటికీ ఇంతే అయిందితే, ఒకానొకణ్ణి ఇంట్లోంచి పొమ్మంటే, జూదాలాడి కుబేరుకయ్యాప జ్వాలానికి శివరాత్రిగా ఒకటో అయో వత్తి ముట్టింది. అని ఓదార్చింది శ్రుతపాండితి.]

తెగించి గడపదాటి కాశీఅంత అంగేసి ప్రజల్లో పడ్డాడు. కన్నతల్లి కడుపు నరుక్కుంటూ చరచరా చక్కాపోయేడు.

* * * *

అరమోడుగా కనుచీకటి పడింది. మాట తప్పని మగరాజు హాజరు.

“కాస్త చిరునవ్వు చిదిపి దీపం పెట్టు కోరాదా?” అన్నాడు మనక-మనకగా మాట కలుపుతూ.

“కన్నె చీకట్లని కాగలించుకుంటూ వస్తావని కలగనలేకు!”

“రెప్పపాలు కాలమయినా కునుకు తీయలేని వాలుచూపు, వాసకసజ్జకపు మరి! కల లెక్కడినుంచి నస్తాయి?”

చురుకం పుణికి, చెంపను ముద్దాడేడు.

“సరసుడిని పో!” పట్టు విదిలించుకుంది.

ఉభయులూ గృహప్రవేశమయి దీపారాధన చేసుకున్నారు. పకకటింటి మర్యాద తెరిగిన ప్రౌఢ పాను పమిర్చింది.

“...కనికారమెరుగని ఊళ్ళో కటికరా త్రులు గడుపుతూ వచ్చేను...” కంట తడి పెట్టుకుంది (వది) నా అన్నవాళ్లు లేని వయ్యారి.

ప్రౌఢదేవీ మాట పెళుసు, విరుచుకు తిందామని వచ్చేడు. తీరా ఇలా నాన్పుకయేసరికి చీత్కార మేసుకొచ్చింది.

“ఏడిస్తే నీకట్లు నిలాలు కారూ!” అనునయిం చేడు.

“నిలాలు కారిణే నువ్వు చూడలేవా?”

“నీ రెక్కీ నీ కంటిపాప పువ్వు పూస్తే అర్ధరాజ్యాలిచ్చే దాతయినా లేకుండా!”

'కాళిదాసుకన్న ఒక పూ వెక్కువే చదువుకున్నా నే?' అంది ఇంక వరదస్యయం మెరిసిస్తూ భజాలు రావాడించి అభినందించింది.

గూడెక్కిన గువ్వల కథాన్నీ చెప్పకుంటూ, తల మునకల తొంబాలుగా నవ్వుకున్నారు ప్రియులు... గోట చిదిమిన గోరింటలు రంగు పోసి చెక్కి శృమింద చిమ్మిస్తూ నిద్రపోయిం దా యిల్లలు.

* * * *

ఆ అయినెటి ఆడుకడుచు లేచేట్ల ప్పటికి చుక్కలు దుల్లి సూరిడు పొడిచేడు. అతగాడు ఆఖరి శృంగార మర్యాదల నంది పుచ్చుకుని దొరికిన దారల్లా తొక్కుకుంటూ పోయాడు.

ఆ కాశంలో ఆ మేఘం ఈ మేఘం కూడ బలక్కుని వల్లు జల్లుమనే గ్లాక జడి

చినుకుల్ని గుమ్మరించేయి. చినుకు చినుకు గాలివాసయింది.

శ్రోవణ భావన దానికి జడిసి ఆ ఇంటి మీద కాకి ఈ ఇంటి మీద వాలకపోవడం మూలాన్న తనేమైనదీ తల్లికి కాకమ్మ చేతైన కలురంజ లేదా రాజు.

తిగువాశ తిగువాశ,

"నల్లెటూళ్ళో నల్లి కేదో

పాడు కల్లో పేగు కదలింది"

అని మాత్రం అనుకున్న పాపాన్న పోయినదల లోకం

[ఇంతవరకూ కథ మొదలందిచ్చేను. కడమ బోలెడు తిరవాయిని ఏ పేదరాశి పెద్దమ్మను కదలేసిరా కంచె కెళ్లేవరకూ చెప్పేయ్యగలదు. మరి నాకు సెలవు.]

"What is truth?" అని అడిగాడు Jestring Pilate అకి, సమాధానంకోసం ఆగమండా వెళ్ళిపోయాడు. ఆ కాలంలో ఆ ప్రత్యేక సంస్కారం అతని వెలుకారం అనిపిస్తూ నిశేషజాన్ని సమర్పించేటంత హృదయం కలిగించి ఉండాలి. పంథోమ్మది శతాబ్దాల తరువాత Wilde కాకతాళీయంగా దాని కిచ్చిన సమాధానం—"Truth is entirely and absolutely a matter of style"—మరొక రకపు హాస్యాన్ని కలిగించింది. సమాధానంకోసం ఇన్నేట్లు ఆగాలని వస్తుంది తెలిసే, అంత patience పోవడం మూలం పిలేట్ చక్క పోయేదని ఆ రెండు అసంబద్ధ వాక్యాలని సంపుటపని వేరొక రకపు అహోం కలుగుతుంది నుకుంటాను.

సరే—"What is delight?" ఇదెన్నూ అడగనూలేదు. జనాబు చెప్పనూలేదు. కాని వ్యక్తుల భిన్న గుణాల కొరతగా ఆహ్లాదం అన్నమాట ఎంత అవగత్యవనీయంగా తియ్యవలసిందో, Priestley వాక్యం బహు మాన్యమై ఉన్నది. "Delight, No. 74. From some of our windows, on a clear night, I can see the flashes of three light houses. So what? I don't know; and don't feel like arguing about it. Try some other panel!"

సాంస్కృతికంలోనూ అంతే అనిపిస్తుంది. ఒకప్పుడు పుష్పయిన కథావస్తువు, అలా కొద్ది ధూయిష్టమయిన వానికేళి పాకానిలో, ఉంటే తిప్ప రచన నిశ్చయమునికి ఆహ్వానం కలిగించేదే కాదు. కాని ఈ కాలంలో ఆనందాయతిగా వచ్చే జాతీయాలను గాని, లాకోక్తులను గాని, twist చెయ్యడంలో, రచనలో కొత్త భావాల పోవడంలో, చివరికి కథలుగాని కథలు ప్రాయశఃపరలోకూడా దిక్ కొత్త రకపు ఆనందిం న్యత్తిక మవుతోంది.

Stephen Dedalus, Shakespeare ను గుర్తు పట్టాకతూ, "If Bill (William) had a will Anne hath a way (Anne Hathaway)—నూటాని ప్లే తినే నాగా అనిపించింది. (Ulysses, Flaxley, "How do you know that our Earth is not another planet's hell?" అని అడిగింది during shocking suggestion యొక్క horror మాట ఆనందిం వుంది.

నాట్యశాస్త్రవార్తకములు

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నాట్యముపై కోహలుడు విజృంభించినట్లు మతం గుడు సంగీతముపైకి బోయెనని ఈ క్రింది కల్ల నాగోదాహృత పంక్తులు చెప్పచున్నవి.

“మతంగోఽపి మగ్య సప్తకేవ మూర్ఛనా నిర్దేశః కార్యో మంద్రతార సిద్ధ్యర్థమ్” (పే. 47)

“తథాచాహ మతంగః—‘సాధారణ స్వరౌ నిషాద గాంధారవంతౌ తదాది వికృతాస్తత్రే’నాంత యుతాః’ ఇతి” (పే. 49)

“మతంగేనాపి—‘సోఽంశగాంస్త్రీ షష్టి భేదభిన్నో బోధవ్యః’ ఇతి” (పే. 80)

“యథోక్తం మతంగేన—‘అంశోఽథ వాక్యేన పరంగహస్తు వాద్యాదిభిన్న శృతుర్విధః’ ఇతి” (పే. 81)

“యవాహ మతంగః—‘మధ్యేష్టే షడ్జశ్చాపన్యాసః’ ఇతి” (పే. 92)

“‘దైవత నిషాదయో రంశశ్చే పంచమోఽపి న్యాసః’ ఇతి మతంగోక్తత్వాత్” (పే. 120)

“తథాహ మతంగః—‘శేషానాం రాగాణామానంతర్యాదనిబద్ధత్వాచ్చ సంఖ్యా నాస్తేతి మంతవ్యమ్’ ఇతి” (పే. 155)

“ఏతేషాం శుద్ధాది రాగభేదానాం మతంగోక్తాని లక్షణాని సంక్షిప్త ప్రవర్ణయింతే...” (పే. 160)

“యద్యపి గ్రామద్విజాతితోఽసౌ రాగ స్తథాపి షడ్జోఽస్య గ్రహాన మగ్యమ స్తథా దర్శనాదితి మతంగోక్తః...” (పే. 163)

ఈ పంక్తులద్వారా మతంగుని గ్రంథము నూత్రములలోను, కారికలలోను గలదని జెప్ప వలగుచున్నది.

“ఇహ గ్రంథ కారణోద్దిష్టానామపి లక్ష్యే ప్రసిద్ధి వైదుర్యా దగునా ప్రసిద్ధ రాగ జనకత్వాచ్చా మక్తలక్షణానాం భాషా రాగా దీపారి స్వరూప

పరిజ్ఞానాయ మతంగాదిమతానుసారేణ లక్షణాని సంక్షిప్త వత్సయింతే” (పే. 227)

అని మరియొకచో కల్లినాడు. డనినాడు. భరతానుల శాస్త్రములలోని, నూత్రముల నాధారముగా జేసికొని, తద్వివరణమునకు సిద్ధపడిన వారిలో మతంగు డొకడుగా కన్పించుచున్నాడు. మతంగుడు ప్రాచీన భరత పాఠము నవలంబించి—

“అలంకారాస్త్రయ స్త్రింశ శేవమేతే మయోనితాః”

అని పఠించినాడు. కాని నవ్యపాఠమున నీయలంకారములలో మూడు పెరిగి మొత్తము ముప్పదియారు కన్పించుచున్నవి. శంకుకపాతమున నివి ముప్పది నాలుగుగా గలవు. ఐదవ అధ్యాయమున కీర్తిధర కృతముగా కన్పించు చిత్ర పూర్వరంగములలో నొక విధానము నభిసంకు నిరాకరించెను; కాని “చిత్ర స్వాస్థానాంగస్యత్వంతే కైశిక మగ్యమః” అని చెప్పెను మతంగుడు దీని సంగీకరించెను. ఇట్లనేక స్థలములందు మతంగు డవలంబించిన భరతశాస్త్ర మభిసంకు గ్రంథముకంటె భిన్నముగా కన్పించుచున్నది.

సంగీత విషయములపై వివరణలను రచించిన వారిలో కశ్యపు డొకడు గలడు. 29 వ అధ్యాయమున అభిసంకు భారతిలో 72 స్లోకములు కశ్యపునినిగా ఉదహరించబడినవి. తాను కశ్యపుని గ్రంథము నిట్లు సంతేపించెనని ఈ కారికలలోని చివరి పంక్తివలన మనకవగత మగుచున్నది. ఇంతేగాక,

“కాశ్యపాద్యైః తావ న్మూలవ కైశికానాంతత్ర చ్చిత్త వృత్తైః జీవనాచిత్యం దృష్ట్యా వినియోగ ఉక్తః. తస్యా బాగ్యత్వాదంగీకర్తవ్యమ్” (వాత్సమతి, అ. భా. IV. 2)

అని మరియొకచో కశ్యపుని ప్రస్తుతించుచు భరతుని శాస్త్రముతో విరోధము జేసెనెవరకు గల విషయమును కశ్యపునిమండి గ్రహించవచ్చుననినాడు.

“తథాపి కాశ్యపమజేన నిషాద గాంధారిణోపా దాదోఽతి ఇతి యతః కేనైవోక్తత్వాత్.. (పే. 163)

అని కల్పినాగుఁడనినాడు ఈతని వ్యాఖ్యలతో నీ క్రింది పంక్తులు గూడ కన్పించుచున్నవి.

“సర్వగాఽస్యతు—మగ్యమా పంచమీ జాతౌ నగ్తోశే గ్రహ పంచమః ఇతి కశ్యపాభిమతౌ ల్లక్షణా స్మగ్యమగ్రామ సంబంధివ” (పే. 164)

“తథాచాహ కశ్యపః జాత్యా జాత్యం శబాహుల్యం నిర్దేశ్యా మూర్ఛనా బుధైః ఇతి” (పే. 165)

“తథా చాహ కశ్యపః—

‘కవచి దంశః కవచిన్నావ్యసః హృదహృదవిలే కవచిత్ అల్పత్వం ద బహుత్వంచ గ్రహోపన్యాస సంయుతం మంద్రతారా తథా జ్ఞాత్వా యోజనీయూ మనీషిభిః గ్రామరాగః ప్రయో క్తవ్యా విధివ ద్దశరూపకాః ప్రవేశాక్షేప నిష్క్రమ ప్రాసాదిక మథాంతరిమ్ గీతం పంచవిధం యత్నాద్రాగై రేభిః ప్రయోజ యేత్ ఇతి” (పే. 165)

భరత శాస్త్రమును పూరించుచు, వివరించిన వారిలో దత్తీలచార్యుడొకడు కన్పించుచున్నాడు.

“దత్తీలచార్యోగతు సంక్షిప్తోక్త మేతత్—

‘అద్యద్వితీయ మధ్యాంతా

త్వాద భాగా ద్విగుఃక్రమాత్

కనిష్ఠా నామికౌ యుక్త మగ్యమా దేశినీ కృతాత్ అయగ్మ మగ్యహీనః స్యా’ ఇతి”

(అ. భా. I. 205).

అని అభిసవుడు దత్తీలచార్యుని నాల్గవ అధ్యాయ మున గౌరవ పురస్కరముగా స్మరించినాడు.

“తదుక్తం దత్తీలచార్యేణ—

‘పదస్థ స్వరసంఘాతస్తాదేన సుమితః మితి”

(హిత ప్రతి జ్ఞ. భా. III. 101).

అని మరియొకచో ప్రస్తుతించెను.

“తథా దత్తీలచార్యః—

‘దక్షిణావృత్తిచిత్రేద వృత్తయః తాస్వయం భిభిః

ప్రధానం గీతి ముఖయం న్యచ్చేతి యథాక్రమమ్ ఇతి” (IV 88).

అని ఇంకొకచో సంగీత విషయమున వచించినాడు.

“దత్తీలచార్యమా—తత్త తాలశ్చ పాణిశ్చ ప్రభురేక మితి....” (IV 81).

అని తాల విషయమున స్మరించెను.

“దత్తీలచార్యోఽపి—అనాదేశేతు సర్వత్ర

కర్తవ్యం సదశుచక్రలః ఇతి” (IV 87).

అని మరల తాలావసరమున నుపహరించెను.

“తగుక్తం దత్తీలచార్యేణ—

‘అద్యద్వితీయ మధ్యాంతం పాదభౌ గాద్విగుఃక్రమాత్ కనిష్ఠా నామికౌ యుక్తః మగ్యమా దేశినీ కృతా’ ఇతి” (IV. 99)

అని ఒకచోట పలికినాడు.

“తథా దత్తీలచార్యః—

‘అసమానత్వనిత్యతేవ తస్య ప్రాధాన్య కారణే’ ఇతి” (IV. 149)

అని ఇంకొకచోట గలగు.

“యథాహ దత్తీలః—

‘అథ తానపదా పాదా తుల్యగీత్యాగిలక్షణౌ

పృథ గోలేణ కన్యాదా విపరాంతిక వస్తువత్’ ఇతి” (IV. 163)

అని మరల సంగీతవిషయమున దత్తీలుడు ప్రశంసించ బడినాడు.

“దత్తీలా వ్యయసారిణో వ్యాచక్ష తే.....” (IV. 179)

అని చెప్పెను దత్తీలమయములు భరతుని గంభ మును వ్యాఖ్యానించి రని చెప్పెనున్నాడు. ఈ వ్యాఖ్యలలో దత్తీలాదులు గ్రహించినపాఠము కొంత భిన్న సంప్రదాయమునకు చెందినదని చెప్ప వీలగు చున్నది.

ఇట్లే లాల్లట, శంకుక, ఉద్భట, భట్టయంత్ర ప్రభృతులు ఫరిపరినిమలు నాట్యశాస్త్రమునకు వ్యాఖ్యలనిచ్చియున్నారు. వీరితోబాటు భట్టనాయ కుడు, తొత్తభట్టుగూడ వ్యాఖ్యానించినట్లు తెలియు చున్నది. తొత్తభట్టుగూడ శిష్యులకు చెప్పినపాఠము నే అభినవు డంగీకరించినట్లు చెప్పికొనినాడు.

ఈ నాట్యశాస్త్రమునకు కొందరు వార్తకము లనుసరించి, ఇందలి విషయపూరణను, వివరణమును

నాట్యశాస్త్ర వార్తకములు

ర్పించి యున్నారని చెప్పటక నేకములగు నాధారముల కలవు.

“సుబంధుర్నాటకస్యాపి లక్షణం ప్రహసంచధా పూర్ణం చైవ ప్రశాంతంచ భాస్వరం లలితం తథా సమగమితి విజ్ఞేయా నాటకే పంచ జాతయః
(చే. 238)

అని శారదాతనయుడు భావప్రకాశలో చెప్పినాడు. పైన మనకొక సుమంతుడు తగిలినాడు. ఈ సుమంతుడే సుబంధునై యుండునమ్మనా?

వార్తకకారులు ముగ్గురో, నలుగురో కన్పించుచున్నారు.

“వార్తకకృతా పుష్కంతం —

‘వాచ్యానుగణేఽభియే ప్రతిపాద్యేఽర్థేన గాత్ర విక్షేపైః ఉభయోరపి హి సమానేకో భేదోన్యత్ర నాట్య గతిః’ ఇతి” (అ. భా. 1. 172)

“యద్వార్తకం —

‘ఏవ మనంతర వాక్యైరుపదేతో రాగదర్శనీయేషు సింహాదివర్ణకైర్వా క్య చిద ప్యురాంతరన్యాసాత్’ ఇతి” (అ. భా. 1. 174)

అని రెండుచోట్ల వార్తకముల నభివచనపు డిచ్చినాడు. ఇతిశు రాహులుడై యుండునమ్మన.

ఒక చోట స్పష్టముగా

“యథాహ రాహులః —

‘పరోక్షేఽపి వక్తవ్యో నార్యా ప్రత్యక్ష వత్ప్రియః సభీద నాట్యసర్మోఽయం భరతే నోదితం ద్వయమ్’ ఇతి” (అ. భా. I. 172)

అని అభినవుడు రాహులుని వార్తకము నొకదానిని ఇచ్చినాడు.

“యథోక్తం రాహులకేన —

‘గ్రీవానాం కరయోః కట్యాం పాదయోశ్చస్పృశ కృప్తాన్ భ్రమణం రేచితం విద్యా’దితి” (అ. భా. I. 115)

అని రేచిత ప్రక్రియను మెడకు, నశుముకు, చేతులకు పాదములకు రాహులుడు చెప్పినట్లు గలను. కాని

“తేన మౌగ్యగుధ భౌతికత్వప్రతిపాదీనామపి గత్యా చార్యరాహులూదిభి రభిధానం విగద్యమి త్యలం బహునా” (నాట ప్రతి, అ. భా. III. 38)

అని వల్కలచు రాహులుని వాదము నిడట అభినవుడు త్రోసి వేయుచున్నాడు. ఇట్లే

“అయంగంధ శ్చిరంతనై ర్వృత్తీనాం చతుర్వైవ దృష్టాంతితా మ్నా శిశ్య వ్యాఖ్యాతః, తత్రైవక్ష్యేగా దూషణ ముక్తమ్” (అ. భా. II. 208)

రాహులకాదులు నాలుగు వృత్తులనే గ్రహించినారు. కాని ఉద్యుట డీ నాదమును నిరాకరించెనని చెప్పుచు ఉద్యుటుని సిద్ధాంతమును ఆభినవు డంగీకరించినాడు. కాగా వార్తకకాగడైవంతిమాత్రమున రాహులుడు ప్రామాణికుడు కాజాలవని స్పష్టముచున్నది.

రాహులుని వార్తకములు కారికాగూఢమున గలవు. కాని మరియొక వార్తక కారుడని శ్రీ హర్షుడు వచనమున వార్తకములను చెప్పినట్లున్నాడు.

“తతేవ త్రోటం భేదో నాటక స్వేతి హర్షనాక్ తదన్యాసక మిత్థ్యనేత్య నాద్రీయంతే విపశ్చితః” (చే. 238)

అని శారదాతనయుడు శ్రీహర్ష వార్తకమును ప్రస్తుతించినాడు. నాటకభేదముగా త్రోటకమును శ్రీహర్షుడు చెప్పి ఉపగూఢములను గతి కల్పింప నెంచినాడు. కాని ఇతిరు లీ మాట నప్రామాణికమని త్రోసి వేసి నారట.

గద్యగూఢమునగల శ్రీహర్ష వార్తకము నభినవు డనేక స్థలములలో ప్రస్తుతించెను.

“రసభావదృష్ట హస్త శిరశ్చాద్యయ ద్యంగం పూర్ణం వా పూర్ణం వా కృతేన నాట్య నృత్తియో ర్భేద స్త్రాన్య నుకారత్వ ఇతి హ్నా నార్తిమ్” (అ. భా. 1. 207)

అని నాల్గవ అధ్యాయము చివర అభినవుడు శ్రీ హర్ష వార్తకము నుపహరించుచు నృత్తినాట్యముల పరస్పర సంబంధములను వివేచించినాడు.

“శ్రీ హర్షస్తు రంగశబ్దే, తౌర్యత్రికంబ్రునక్ నాట్యాంగ ప్రయోగస్య తస్మిన్ పూర్వరంగతాం మన్య మానః పూర్వశ్చాసౌ రంగ ఇతి సమాస ముచ్యతే. యదాహ — ‘దృషాయే వస్త్యర్థే నాత్యై రంగాయ పాద భాగాః స్యుః పూర్వం తివ యస్మిక్ శుద్ధాః స్యుః పూర్వరంగోఽసౌ — ఇత్యాది” (అ. భా. 1. 211)

అని శ్రీ హర్షుడిచ్చిన పూర్వరంగపదము ప్లోకరూపమున నిర్వచింపబడినట్లు వెలొకచోట —

“అతవివద శ్రీహర్షేణ—అంగనా సముచితం వాద్య
మిత్యాశయేన

వ్యక్తి వ్యంజన భాతూ నాం దశ విధే శ్రీత్ర లభా
త్మనే త్యక్తం” (484)

అని గలదు. అంగహారములపై నొక వార్తక
కారుడిచ్చిన 14 శ్లోకముల సుదహరించి, స్థిర హస్తముపై
నీ క్రింది కారికలను పేర్కొన్నాడు.

“ఇత్యేవం కరణ గ్రామః సమ్యగ్యోజనయా కృతః
నిర్వర్తయ త్యంగహారం స్థిరహస్త సమాహ్వయమ్.
అత్ర దశ కరణాని.

అత్రైతిశ్చ తత్కరణ మంగస్యాత్మోట సేన తు
జిఘృక్షీతి మితి హ్యత్వేం తిథాకరణ గామినామ్.
హస్తాం స్థూర్తిది సంగ్రహేనా ముచితత్వ యుజాం
భవేత్.

యోజనాయద్వర్తనానాం చారీణామతి ఏవద
అవిచ్ఛిన్న సుతితరప్రబంధాలాతచక్రవత్.

ఏక బుద్ధ్యనుసంహార్యా స్థిరహస్తో భవేదథ
ఏవం సర్వేషు మంతివ్య మంగహారేషు సూరిభిః
ఆహూర స్యే సమాధేరప్రయమం భగవతః ప్రియమ్
సర్వేష్వప్రతాంగ హారేషు ప్రాధా స్యే కరణే గుణే.

పక్షయిత్యా విశిష్టాని చతుర్దిక్షు ప్రయాజ్యద
పూరయేత్స్వముఖం తా భ్యాయంతాభ్యాయితీ
మన్యతేమ్.

ఏషాం ప్రయోగః ప్రాధాన్యా దదృష్టఫల ఏవహి
ప్రయోగ విషయో గీత వర్ణనానాదికస్యద.
తత్తద్వాక్యార్థ విధుతో విప్రకర్షానుసారతః
తేషాం యుద్ధనియుద్ధాదౌ న కదాచి త్ప్రయో
జ్యతా.”

ఈ వార్తకములలోని విషయము నభినవుడు
పూర్తిగా తన వివృతిలోనికి తెచ్చి యుండుటచేతనే
నానా కరణ సమ్మిశ్రితములకు అంగహారములకు
ప్రత్యేక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము నాపాదింప గలిగినాడు.

తల పుష్పపుటము కరణమునుగూర్చి ఈ క్రింది
వార్తకములు కన్పించుచున్నవి—

“సృతైరంగభేషు సర్వత్ర తలహస్త ద్వయం తథా
స్థానకం సమపాదాఖ్యం ప్రాచుర్యేణ ప్రయోజ
యేత్.

తేన తత్ప్రభుమం కృత్వా సమపాదం లతాకరా
దక్షిణాంఘ్రా నిష్క్రమితే చార్యాస్థితిక
సంజ్ఞయా.

తల సంచర రూపేద కృతే తత్కాల ఏవద
వ్యావర్తితేన పార్శ్వేషు సమానీతేన దక్షిణే.
పరివృత్తి వశా త్సమ్యగానీతేన చ హస్తయోః
ద్వయేన వామపార్శ్వేషు సౌష్ఠవేన సశేసతి
వామ ఏవస్త సత్కేతే కార్యః పుష్పపుటః కరః
తల సంచరపాదేన యోగాశ్చుష్పపుటేనచ.
తలపుష్పపుటం నామ్నా స్రభమం కరణం భవేత్
కరణే ప్లేవ మ స్యేషు మంతివ్యా నామ వాసనా.
యదాతు చతురశ్రాంగం విధాయ కరణం త్వినమ్
ప్రయాజ్యతే తదా స్వేస్వే పార్శ్వేష్వద కరయో
ర్ద్వయోః.

ఆవేషితి క్రియాం కృత్వా పరివేషిత కర్మణా
కరణీయః పుష్పపుట హస్తబంధః ప్రయోక్తృభిః”

భరణుని నిర్వచన మీ కరణమున కొక కారికలో నూత్ర
ప్రాయముగా గలదు. కాని ఈ కరణమును జూపు
నపుడు యోజించవలసిన చారీస్థానకాది సహితము
ప్రక్రియను పై వార్తకములు చక్కగా వివరించు
చున్నవి. ఈ వివరణను సులభ గ్రాహ్యముగా నభినవుడు
తన వివృతిలో ప్రసాదించుటచే మనకు కరణము
లన్నియు చక్కగా బోధపడుచున్నవి.

సృత హస్తములకు తల ముఖముల నీ రీతిగా
వార్తకములు వివరించినవి—

“యా పూర్వం చతురశ్రౌతు తతో వ్యావృత్త
కర్మణా

ఉన్వృత్తి క్రియయాచైవ హంస పక్ష కరావపి
స్వస్వ పార్శ్వైతా త్యక్తౌ తలే నానోన్యస్య
సంముఖౌ

తదాతల ముఖౌ ప్రోక్తా యదాతల ముఖౌకరా”

ఈ విషయమంతయు సృతాభ్యాసమున కత్యంత
ముపకరించునది. ఇట్టి వివరణము కన్పించుటచే నభిన
వుని కృత్యము చాలవరకు సులభమైనట్లు చూపట్టు
చున్నది.

దోలా పాదాచారీ విధాన మీ రీతిగా వార్తక
ములయందు కన్పట్టుచున్నది—

నాట్యశాస్త్ర వార్తికములు

“మంచితాంఘ్రిం యన్మత్కిన్య కర్ణాంతం
నిజ పార్శ్వతిః
పార్శ్వ ద్విశీయం తస్మాన్మన్మోలావ త్పార్శ్వ
మాత్మనః
నీత్యాతంతు నిజే పార్శ్వ పాతయే త్పార్శ్వనా తదా
దోలాపాదా భవే చ్చార్తి ”

అక్షిప్తాచారీ ప్రక్రియ నీ క్రింది విధముగా
వార్తికకారుడు నిర్వచించినాడు—

“మంచితాంఘ్రిం యదాపురః
సముత్థి ప్యన తాంఘ్రి వర్తి మండలకన్యనః
నీత్యా పార్శ్వంతరం జంఘా స్వస్తికే
నిపాతయేత్
పార్శ్వ ధూమా తదాక్షిప్తా ”

ఆవిధాచారీ విధి నీ క్రింది రీతిగా వార్తికములు
ప్రపంచించినవి—

“యదా విశేష వత్తిగా
కృత్వాసంమా స్వస్తికేంకు మంచిత శ్చోడగతః
ప్రసారితాంచితా విద్యః సన్ పార్శ్వస్వోపాత్యకే
పార్శ్వ పార్శ్వంతర క్షేత్రే తదావిధావ్యాసా
భవేత్ ”

ఈ విశేష వివరణ నభివృద్ధి చేపట్టిన వివృతి
లోనికి అనువదించినాడు నృత్యబ్యాలయమున కన్నించు
ప్రక్రియను గూడ గ్రంథము చేయించిన ఈ వార్తిక
కములతి సుఖ్యములని వేరుగాజెప్ప నక్కరలేదు గురు
శిష్య పరంపరలో మూల గ్రంథము వ్యాఖ్యానింప
బహుట గలదు. ఈ వ్యాఖ్యయే వార్తికరూపమున
బహులు కరి శాస్త్రులిప ములను వివరించుచు,
పూరించుచు, విశేషములను తెలుపసాగినది. ఇట్టి
వార్తికములను రాహులుగూ, శ్రీహర్షుడు మొదలగు
వారు రచించినారు. వీరిలో కన్పించని విశేషాంశ
ములను ప్రపంచించుటకై ఇతిర టికలు, వ్యాఖ్యలు,
వివృతులు బహులు కరిగినవి.

స్వార్థం - త్యాగం

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

ఇంకను ముంగు వరకూ నాన కురిసి, యిప్పుడే నెలిసింది. ఆయినా నీలకాశం యింకా నిర్మలం కాజేగు. మూడు గంటలకు చదువుతూన్న పుస్తకం మూసి వచ్చి లేడీ డాక్టరు విశాలాక్షి పిట్టగోడ వద్ద నిల్చుని మేడ క్రిందికి దూస్తోంది.

పట్టపగలే సాయంత్రంలా వుంది. ఈ విషయమే స్ఫురించి విశాల చిరాకు పడింది. వస్త్రం వస్తే అన్నీ నిర్బంధాతే. శుభ్రమైన బట్టలు ధరించటానికి వీలు లేదు. షికారు పోదామంటే వీలులేదు. ఇవాళ ఆదివారమే కాబట్టి యీ పూటంతా ఖాళీ. కాస్త డింపిరి తీరిగ్గా పీల్చుకునేది వారానికి యీ సగం రోజే. మళ్ళీ తెల్లవారి జే మాములే. తిరిగి వానరాకుండా వుంటేనే యీ సాయంత్రం ఏమయినా సర్దాగా తిరగటం.

సంజీహం 'నివృత్తి చేసుకునేందుకు ఆమె తల ఎత్తి ఆకాశంలోకి చూసింది. ఆశ నిరాశ అయింది. అనుమానమే—విసుక్కుంది.

ఏనో తోచి వెనుదిరుగ బోయేసరికి అప్పుడే మెలిక తిరిగి తమ యింటిని సమీపిస్తున్న ఓ చిన్న కారు దృగ్గోచరమైంది. "కొంప తీసి..."—భయపడింది. ఈ కారు తమ గేటు ముందరే ఆగను కదా.

కారు గేటు ముందరే ఆగింది.

విశాల దిచ్చే విసుగుతో తొంగి చూసింది. కారు లోంచి ముంగు తలుపు తెరుచుకుని ఓ యువకుడు దిగి పైకి చూశాడు. పైనున్న వేడే మీద నుంచి అయిదాగు నీటి బిందువులు జారి ఆమె తలమీద పడి, వెనక్కి జారగిలబడేటంతలో అతను విష్ చేశాడు.

ఆమె తప్పని సరిగా, మనసులో దూషిస్తూ మెల్లగా నడిచి క్రిందకు వచ్చింది. అప్పటికే డ్రాయింగ్ రూమ్ లోకి వచ్చి సోఫాలో కూర్చున్న ఆ యువకుడు వినయంగా లేచి నిలబడ్డాడు. కూర్చున్నాక కూర్చున్నాడు.

"ఏం కావాలి?"

"చాలా అర్థం..."

"ఏం కావాలి?" విసుగుగా, విగ్రహంగా అడిగింది ఆమె.

అతనిసారి కొందం కంగారు పడ్డాడు; అన్నాడు "నా మినెస్కి పెయిన్స్ వస్తున్నాయి. దయవుంచి రావాలి"

"ఎక్కడికి?"

"మా వూరికి"

"వూరికా? ఈ వూరు కాదా" ఆశ్చర్యపడింది. విశాల.

కొందం జంకుతూ ఆ యువకుడు "ఉహూ; కాని యిక్కడకు ఆరు మైళ్ళే" అన్నాడు.

విశాల అతన్ని నిశితంగా పరికించింది. బయటకు ఎక్కువ తెలియపర్చకపోయినా ఆంతరంగికంగా చాలా వ్యసనమభివీక్షిస్తున్నట్లుగా వున్నాడు. వాలకం చూస్తే వొడిలేటట్లు లేదు. తనమీద గురివుంచి వచ్చిన వ్యక్తిని, మిష పెట్టి పంపటం కష్టమే. అన్యాయం కూడా.

"దప్పవ రారా!"

విశాల నిస్సహాయురాలైంది. "సారీ...యింకెవరి దగ్గరకైనా" అని కనీసం తప్పించుకునేందుకు ఒక ప్రయత్నమైనా చేద్దామనుకున్న ఆమె సోరు మాత పడింది.

"ఇదే మొదటిసారి. ఏమవుతుందోవని భయంగా వుంది"

ప్రశ్నలు అడిగి అతన్ని వేధించటానికి ఎక్కడగా అవకాశం లేదు. ఎన్ని ప్రశ్నలు అడిగినా ఏనో సాకులు చెప్పి "మీరే రావాలి" అని పట్టుబట్టే సమర్థత లేనివాడై వున్నాడా యువకుడు?

స్వర్ణం - త్యాగం

చేసింది లేక అనంగీకారంగానే లేచి నిలబడి “ఉండండి” అని లోపలకు వెళ్ళింది. పది నిమిషాల్లో తిరిగి వెళ్ళి కావసిన యివ్వెట్టు మెంట్లు వున్న బ్యాగ్ తో గదిలోకి వచ్చింది. అతను లేచి నిల్చుని బ్యాగ్ అంగురుని, బయటకు నకిచాడు. ఆమె మానంగా అతన్ని అనుసరించి, కారు వెనక స్ట్రోక్ కూర్చుంది. అతను ముందు స్ట్రోక్ డ్రైవరు ప్రక్క కూర్చున్నాడు.

కారు కదిలాక విశాల నిట్టూర్చింది. ఇవాళ ఎంత ప్రాగం! ఎన్ని ప్లాన్లు?

ఓ క్షణం ఆగి “బాక్సీనా?” అని అడిగింది. ఎక్కే ముందు చూసుకోలేను.

“అవునండి”

ఆమె మానం వహించింది. ఓ అయిదు నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాక, ఓ విషయం స్ఫురించి అంది. “మా మిడ్ వైఫ్ లీవ్ మీద వుంది. మీ ఊల్లో..”

“ఉన్నారని తెలిసి. ఆ జాగ్రత్త తీసుకునే వచ్చాను” అని వెంటనే ఆ యువకుడు అన్నాడు.

* * * *

నాలుగు గంటలకాలం గడిచింది. లేడీ డాక్టర్ విశాల యివాళ అదృష్టవంతురాలు... ఎక్కువ శ్రమ లేకుండా సఫలీకృతురాలైంది. మొగిల్లవాడిని దంపతులకు అందిచ్చింది.

అతను ఫీజు తెచ్చి యిచ్చాక తీసుకుని “యహ వెజతాను” అంటూ లేచింది రామె.

“వొచ్చి దిగ వెజతాను” అన్నాడు.

జాలిపడి, నర్వి అంది విశాల “వొద్దు. వెళ్ళగలను. ఈ సమయంలో మీరు యింట్లో వుంటేనే బాగుంటుంది.”

కారు చిన్నగా కదిలాక లైటుచెలుగులో మెయి చూసుకుంటున్నాడు. “ఏమో పడినీమీమారు... గతుకులలోడ్డు అరిగంట ప్రయాణం.

కొంతదూరం పోయాక గాని పొరపాటు చేశానని తెలియలేనామెకు. తను చేసింది అంత ఆగోగ్య కరమైన పనికాదని అప్పుడు గ్రహించింది. మధ్యాహ్నం అకుటం మూలన ముసురుగావున్నా వచ్చేటప్పుడు దారి ప్రమాదకరమైనదని అనిపించలేదు.

ఇప్పుడు యీ రహదారి నిజస్వరూపం బయటపడింది. కటిక చీకటి. అటూ యిటూ జీబూతాల్లా చెల్లు. భయంకరమైన నిశ్శబ్దం.

అరిగంట యీ నిశ్శబ్ద నిశీధిలో సయం. భయపడవలసిన విషయం ఎందుకుకాదు? విశాల డాక్టరే—కానీ లేడీ డాక్టరు.

ఆమె బిగబట్టుకుని కూర్చుంది. ఈ డ్రైవర్ ను యిష్టం వచ్చినట్లు ఆధికారరీత్యా ఉపయోగించుకునే సాహసం యీ స్థితిలో ఆమెలో వారింది. “కొంచం స్వీడుగా పోనియ్యి డ్రైవర్” అనబానికి కూడా ఆమె సంసిద్ధురాలు కాలేకపోయింది. ప్రయత్నించి చిరమించింది.

బహుశా యింకా మూడు మైళ్లుకూడా పోయి వుండను. గమ్యస్థానం సగందూరంపైగా వుంది. హఠాత్తుగా కాలే ఆగింది.

విశాల భయకంపితురాలైంది.

“ఏ...మి...టి...ఏ....”

ఆమె అడగలేను. డ్రైవరు మాట్లాడకుండా నెల్పులాగి రెండుమూడు సార్లు ప్రయత్నించాడు, ఉహు! స్టార్టు కాలేను. టార్పిలైట్ తీసి తలుపు తీసుకుని బయటకు వెళ్లి, బాయ్ నెవ్ ఎత్తిమాస్తున్నాడు.

లేడీ డాక్టర్ గారికి ఏమి చేయాలో పాలుపోలేను. మనుషులకిచ్చినట్లు ఆమె నోరులేని యీ కార్లకు యిన్ జక్షన్ యివ్వలేను కదా. ఓ నిమిషం తటస్థంగా ఊగుకుని, ఏదో తోచి, డ్రైవర్ ను తెచ్చుకుని, బయటకు దిగింది. టార్పిలైటు వెలుగులో డ్రైవరు ఏదో యాశించ పడుతున్నాడు. మెల్లిగా అతన్ని సమీపించి కంపిత స్వగంధో అడిగింది.

“ఏమయింది?”

“కార్బానెటర్ లో ఏదో లోపం వచ్చింది సార్. దీని అంటు తేలుస్తాను” తల ఎత్తికొద్దానే జనబు వొచ్చింది.

“ఎంతసేపు పడుతుందో?”

“పది నిమిషాలు”

విశాల మానం వహించింది. తిరిగి లోపలకు పోయి కూర్చో బుద్ధికాలేను. చుట్టూరా చీకటి. చిడీ చప్పుడూలేను. ట్రాఫిక్ అసలేలేను... భీతి చెందవలసిన అవసరం వుండుకులేను? కదిలి ఓ అద్దపు

వేసి, కొంచెం గా జారింది. చాలానేపు వర్షం కురుచుండగా గోడ్డుతా బుగ్గదమయంగా వుంది. చీకెంచుకు వాడుకనుండా జాగ్రత్తగా నడిచి, ఓ చెట్టు క్రిందకునిచ్చి నిల్చుంది. గాంకూడా లేగు, ప్రక్కన సరేసి చీకటి తెల మాటున వారింది కదా. ఏం చేయాలి యిప్పుడు?

మాడగా, ఆమెలో ఎప్పుడో జరిగించి చిగురు అడకం కాసాగింది అది నైశ్యంగాకూడా మారుతోంద. ఈ నాయంత్రం అంతా ఎప్పుడోగా గడిచింది కొత్తదినం వీటి వేగు సగదా అసలే లేగు. వానీ యింకా కొడు ముగ్ధుగారిలో నివస్థుడైనా ప్రక్కన యిద్దగు ముగ్గురు స్నేహితులు వుంజే...

వాతాత్మగా నెలుక్కు పడింది. మనుష్య సంచారం ఏమీలేని యీ అంధకారంలో వొంకిరిగా, ఓ ముక్తా మెహమూ తెలియని వ్యక్తితో యీ ఏకాంత ప్రదేశంలో వున్నాననే తలంపు వచ్చే సరికి వర్ణంతా జలసింఛించింది. రక్తం ఘనీభవించి నట్లయింది.

కొన్ని గజాల దూరంలో, తింటూ పడుకున్న డ్రైవరు వంక చూసింది. పారవట నైనా యిటువైపు చూడటం లేగు. అయినా విశాల ప్రసన్నురాలు కాలేగు. ఏమియినా అవాయం సంభవిస్తే యిక్కడ తిమసు కాపాడేది ఎవరు?

ఆమె హృదయ క్షేత్రంలో ప్రయివగు నీలిచి, క్షౌరంగా నవ్వునన్నాడు. ఆ నవ్వులోని అంతి రాష్ట్రం స్త్రీయైన విశాలకు తెలుసు.

ఆమె భావాలు అంతటితో ఆగలేదు.

వాతాత్మగా దొంగలు వచ్చారు. వాళ్ళకు పెద్ద పేద్ర మిసాలన్నాయి. తినని బయటకు రమ్మన్నారు. తిన కంఠసిమలో ఒకేఒక నెక్లెస్. అది కొస్తా కాజేశాగు అంతటితో ఆగినా బాటుండును. వాళ్ళు యింకా ఏమిటి ఆశిస్తున్నా? వాణికి పోతాందితినా.

నవ్వువొచ్చింది విశాలకు. అందరి వంటి స్త్రీ కాను తిను చగువునుంది. తెలివాలది. కానాలని ఓ యువకుడి సహాయం తిన్నిగించింది. మళ్ళీ ఎండు కంటి భయ, కాని అంతి చీకటిలో కూడా తనని నవరూ చూడకపోయినా వొంగనవ్వు ఎండుకు నవ్వు కుంధో ఆక్షణంభం చీ అర్థం కావట్లేదామెకు.

ఈ విచిత్రమైన అవస్థభరించటం ఆమెకు గుర్తు రంగా వుంది. ఇంకా ఎంతిసేపని అడుగుదా మనుకుంది. తినివత్తిరాసింది ఓ క్షణంపాటు ఆనందంతో పరవసుగాలైనిల్చుంది దూరంగా ఆమెకు ఆకాశోన్మిత —ఉహు— ఆకాశోన్మిత కనిపించాయి.

అవి క్రమక్రమంగా సమీపిస్తున్నాయి.

బాగా దైర్యం చిక్కింది. మెల్లగా నడిచి గోడ్డునుదసు వచ్చి నిల్చుంది. గోడ్డు మెలికలలో జ్యోతులు దాసుకమూతి కాకుతున్నాయి. అయితే నిమిషాలు గడిగాయి చీకట్లో చిన్నగా నెల్లుగు చేసుకుని, దాని సమీపంబూ వస్తూన్న చిన్నకొడు విశాల చుట్టూవున్న సరిస్థితి గమనించి కాబోలు చప్పున ఆగింది. ఆమె వుండేసింకూడా అదే. లైట్లు ఆరాయి.

మగుక్షణంగా తిలుపు తీసుకుని, టార్పీలైటు వెలుగు గోడ్డునిద ప్రసరింపజేస్తూ ఓ వ్యక్తి, విశాల దగ్గరకు నడిచివచ్చాడు.

“ఏం జరిగిందండీ?” యింగ్లీషులో, నమ్రతగా ప్రశ్న వొచ్చింది.

వెంటనే విశాల జనబు చెప్పింది.

ఆ వ్యక్తి సానుభూతి చూపించి “ఏంసీదూరం పోవాలి?” అని మళ్ళీ అడిగాడు.

జనబు చెప్పింది విశాల.

“మేమూ ఆ ఊరే మీ పేరు ఏమిటి?”

జనబు చెప్పింది.

చీకటిలో కనిపించకపోయినా ఆ వ్యక్తిలో కొద్దిగా సంచలనం కలిగినట్లు లీలగా తట్టింది విశాలకు. ఈ విషయంలో ఆమె వీటి నిర్ధారణ చేసుకోకముందే ఆ వ్యక్తి “మాలతీ” అని పిల్చాడు.

లేడీడాక్టర్ నిన్వగపాటు ప్రసించకుండా అతను చప్పున తన కాగవగ్గరకుపోయి మళ్ళీ “మాలతీ” అని మృదువుగా పిలిచాడు.

“ఏమిటి?” అని లోపలనుండి ఓ హానస్వగం వినవచ్చి, యిందుమందు అదే క్షణంలో లోపలి డ్రైటూ నలిగింది. ముదూరంలో నిల్చున్న విశాల వెనుక నీయలో కూర్చునివున్న ఓ స్త్రీ తాలూకు పాలిపోయివున్న ముందరవదనాన్ని అస్పష్టంగా చూడగలిగింది.

స్వార్థం - త్యాగం

“ఎవరోచ్చాగో చూడు” ఆ పురుషుడి కంఠ
ధ్వని ఉత్సాహంగా విసవచ్చింది.

“ఎవరు?”

“నువ్వే గుర్తుపట్టు...డాక్టర్! ఓసారి యిటు
వస్తారా?”

ఆమె మెల్లగా కారుదగ్గరకు నడిచివచ్చి,
లోపలవున్న స్త్రీకేసి దీర్ఘంగా చూసింది. లోపలి
ఆమె అలాగే చూసింది.

మొదట సంశయం, పిదప ఆశ్చర్యం, తరువాత
సంతోషం యినన్నీ యించుమించు ఒకేసారి ఆయిద్దరి
స్త్రీల ముఖాకృతులలోనూ ప్రతిఫలించి “నువ్వా”
అని యిద్దరినీ మళ్ళీ ఒకేసారి రమరమి పలకరింప
జేశాయి.

“మాలతీ” అంది విశాల గాఢదికంగా. ఆమెకు
ఎంగుళో యిప్పుడే దుఃఖంలాగా వచ్చింది. ఆ స్థితి
లోనే కన్నీళ్లు కారితే వాటి నే ఆనందభాషా
లంటారు.

“ఎన్నాళ్లకీ కలుసుకున్నాం విశాలా. లోపలకు
రా” — ఆమె మాటలు పూర్తికొకయుంకే పెద్ద దగ్గతెర
వచ్చింది. చప్పున వెనకవున్న బాలీసుకు ఆమెకుని, తల
వంచుకుని, ప్రేమలు తెగిపోయేట్టు దగ్గరూ, అవస్థ
పడసాగింది. విశాల ఆలస్యం చేయకుండా అటువైపు
తిరిగిచెల్లి, తలుపు తీసుకుని లోపలకువెళ్లి మాలతి భుజా
లను గట్టిగా పట్టుకుంది.

“మాలతీ. అయ్యో ఏమిటిది?”

మాలతి స్నేహితురాలివైపు జాలిగా, దీనంగా
చూసింది. అతి ప్రయత్నంమీద జవాబు ఏదో చెప్ప
బోయేటంతలో మళ్ళీ దగ్గతెర వచ్చి, మనిషి వేల్చాడి
పోయింది.

అయిదునిమిషాలు బాధగా, వ్యధగా నిశ్శబ్దంగా
గడిచాయి.

మాలతి బాగా తేరుకున్న తర్వాత హీనస్వరంతో
అంది—“అంతే అది.”

“అంతే?”

నవ్వుటానికి ప్రయత్నించి విఫలమాలై ఆమె
“నాకు టి. బి.”

విశాల ఒక్కసారిగా విద్యుత్తాతం తగిలి
నట్లుగా వణికింది. “ఏమిటి? ఏమిటి?”

“ఏమీలేదు. రెండేళ్ల క్రితం దాపురించింది
నాకు. అప్పటినుంచీ యింతే.”

“ట్రేట్ మెంట్ తీసుకోలేదా?”

“నెయ్యవలసిన ప్రశ్న వేకావు? ఎంగుళు తీసు
కోలేదా? రోజూ స్వేదనలు చూడంటికి వచ్చిపోతుం
టానుగా.”

విశాల నిట్టూర్చి “ఎటువంటి పరిస్థితిలో నిన్ను
చూశాను” అని ధోరణి మార్చటానికి ప్రయత్నిస్తూ
“అయితే ఇక్కడికి వచ్చి ఎన్నాళ్ళయింది? దాసుకు
మాత్రం లాడదామనుకుంటున్నావా? కనిపించావు
కాదే?” అని గబగబ అడిగింది.

మాలతి యీ ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పబోయే
టంతలో బయటనే తచ్చాడుతున్న మాలతి భర్త మరీ
దగ్గరకు వచ్చి “యిక్కడేనా ఏమిటి కబుర్లు? ఈ
చీకట్లో ఏమిటి? డాక్టర్ గారు మనతోనే కారులో
వస్తారు.” అన్నాడు.

“కాదు. నాకోసం అక్కడ టాక్సీ వుందికదా”
అని విశాల చప్పున అంది.

“అది యింకో గంటకుగాని బాసపడితే నయమే.
డ్రైవర్ తోనే చెప్పేసి వస్తాను” అని అతను రెండు
నిమిషాల్లో ఆ పని ముగించుకువచ్చి ముందు తలుపు
తెరిచి స్తీరింగు ముందు కూర్చున్నాడు. ఇండులో
మొహమాట పడాల్సింది ఏమీలేదని గ్రహించి విశాల
మానంగా కూర్చుంది. కారు కదిలింది.

“ఇప్పుడు చెప్ప” అంది విశాల రెండు నిమి
షాలు గడిచాక.

“ఏమింది? వారికి యిక్కడికి ట్రాన్స్ ఫర్
అయి వారం రోజులయింది”

“అయితే నేను యిక్కడే వుంటున్నానని
తెలిసి ఎంగుళు వచ్చి కనిపించలేదు? పోనీ ముందుగా
ఎందుకు ఉత్తరం రాయలేదు.”

మాలతి వెంటనే క్షీణ స్వరంతో “ఏం
చెప్పనూ. నా ఊహలు మరో విధంగా వున్నాయి.
వాతాత్మగా వచ్చి ఆశ్చర్యంలో ముంచి లేద్దామను
కున్నాను” అంది.

“ఆశ్చర్యం సరే. దుఃఖంలో ముంచావు” అను
కుంది విశాల లోలోపల.

ఇంతలో ఆమె దృష్టి సీరియస్ గా డ్రైవ్ చేసుకు పోతున్న మాలతి భర్తపై బడింది. ఆమె పెళ్ళికి తను వెళ్లేను. అతని పేరు ముకుందరావు అన్నట్లుగా గుర్తు. గజిడేడ్ ఆఫీసరని మాలతి ఉత్తగాలే చెప్పాయి. ఆమెలో హఠాత్తుగా ఓ ప్రశ్న ఉదయించింది. దానికి జవాబు సులభమే. ఆ సులభమైన జవాబు ఆమెకు తోచేటంతలో మాలతి నాలిక కొరకుక్కుని ఆంది. “సారీ—మీ యిద్దరకూ పరిచయం చేయ సేలేను.”

పరిచయం ముగించాక ముకుందరావు అన్నాడు. “మితో నాకు ముఖ పరిచయం యినే ప్రళయం అయినా, మీ గురించి ఎంతో స్నేహితుడైనాను కూడా తెలుసుకోవలసిగా, మీరు నాకు తెలిసేటట్లు మా మాలతి చేసింది. ఘన కార్యం కమా. అందుకనే మీ పేరు మీ నోటినుంచి రాగానే ఎవరో గ్రహించి వేశాను.”

ఇజే, యిండాక విశాలకు తోచబోయిన సులభమైన జవాబు. ఆమె యిప్పుడు చిన్నగా నవ్వి, ఊహించింది.

తర్వాత స్నేహితురాలిద్దరూ లోకాభిగామ్యుణ్ణిలోపడ్డారు. మధ్య మధ్య ముకుందరావుకూడా వీళ్ళ సంభాషణలో జోక్యం కలిగించుకున్నాడు. ఈ యిద్దరి స్నేహితురాలైన వ్యక్తి వున్న స్నేహం కొంచెం విశిష్టమయింది. అయితే ఒక్కొక్కరు మానుకోకుండా గజిపారు. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు కూడా యిన్నాళ్లు యెక్కువగా జరగలేదు. కాశీజి గోజులలో ఉన్న మిత్రురాలిగా పరిగణించిన వ్యక్తి వివాహానికి కారణాంతరాలవల్ల విశాల హాజరుకాలేదు. విశాల డాక్టర్ ఆయాక చూడటానికి అవతలి వ్యక్తికి పడలేదు. ఆమెకు భయంకరమైన ఓ వ్యాధి సంక్రమిస్తే ఈమెకు తెలియటం సంభవించలేదు. విచిత్రం కాదా? ఐనా ఇద్దరిమధ్యా ఆప్యాయతకేం లోటులేదు. అంశేకాను. చాలా సంవత్సరాల తర్వాత కలుసుకున్నప్పుడు తాత్కాలికంగా జనించే సిగ్గు, మోహమాటం యివన్నీ లేవు వీళ్ళమధ్య. విశాల స్నేహితురాలి ఆరోగ్యం గురించి వివరాలింకా అడుగుదా మనుకుందిగాని అది స్వప్నమే. కానీ ఊహించింది. మధ్య మధ్య రెండు మాడు సార్లు మాలతికి దగ్గుతెరలు వచ్చాయి. ఆ సమయంలో మాలతి కళ్ళలో ఒకరకం బాధతో తిరిగి

కన్నీళ్ళే. విశాలతరళనయనాల్లోనూ మరో రకం బాధతో తిరిగాయి.

చాలాసేపు గజిచాక, సిటీలో జనసంచారం బాగా సన్నగిల్లక కాగుపుంపీఠులలోకి ప్రవేశించింది. ఒకటి, రెండు మైళ్ళు, పది పదిహేను మలుపులు తిరిగింది. ఓ పెద్దమేడ గేటుముందు కారు చిన్నగా ఆగాక “యినే నూ యిల్లు” అంది మాలతి. విశాల తల ఊపి, లేచి స్నేహితురాలు కారునుంచి దిగటంలో సాయపడింది.

“లోపలకురా” అంది ఆమె ఆయాసపడుతూ.

“ఇప్పుడు కాదు. ఇప్పటికే చాలా రాత్రయింది. ఇంకో రెండు మూడు రోజుల్లో వీలు చూసుకుని వస్తాను” అంది విశాల.

“తప్పకుండా రావాలినుమా.” అని భర్త వంక తిగి “కారులో ఆమెను యింటివరకు దిగబెడ్డారు గదా” అంది.

విశాల యింకా కంగారు పడుతుండగానే ముకుందరావు “రాండి” అని ఆహ్వానించాడు. మనసులో చాలా నొప్పుకుంటూ స్నేహితురాలి దగ్గర సెలవు తీసుకుని కారులో ఎక్కి కూర్చుంది. తర్వాత యిద్దరూ ఎక్కువగా మాట్లాడుకోలేదు. విశాల తన యింటివద్ద దిగిపోతుంటే, అతను “ఒకసారి వీలు చూసుకుని తప్పకరండి. మాలతి కేమీ తోచను” అన్నాడు. ఆమె తల ఊపి, థ్యాంకుస్ చెప్పి లోపల కొచ్చేసింది.

* * *

మొదట ఆమె రెండు మూడు రోజుల్లోనే స్నేహితురాలింటికి వెళదామనుకుంది గాని, డిస్పెన్సరీలో వర్క్ ఎక్కువగా వుండటం వల్లా, బంధువుల ఇంటికనివెళ్లిన తల్లి ఇద్దరు ముగ్గురు బంధువులని కూడా వెంటబెట్టుకుని బెంగుళూరునుంచి వచ్చేయటంవూ తీరికలేక వెళ్ళలేకపోయింది. ఆ ప్రయాణం ఆదివారం రాకా వాయిదా వేసుకుంది. చివరకు ఆదివారం వచ్చింది. మధ్యాహ్నంనుంచీ అంతా సెలవే కావటం వల్ల ఆమె వంటి గంటకు బయల్దేరింది.

“కుక్కలున్నాయి జాగ్రత్త” అన్న బోధు ఆమె మానుకోలేదు. తొందరలో రెండుగులు గేటు దాటి ముందుకు వేసేసరికి గొలుసు కట్టివున్న దెయ్యపు కుక్క గయనుని ముందుకు ఊరకబోయింది. విశాల చచ్చే భయంతో కళ్ళప్పుడెప్పి మామూ నిలబడి

స్వార్థం - త్యాగం

పోయింది. లేడీ డాక్టర్ గారిని యిప్పుడో పెద్ద సమస్య ఎదుర్కోబోతోంది. కాని ఆమె అదృష్టం బావుంది; (సర్దు గదిలోంచి సవ్యతి వని లేచివచ్చిన పూర్వ ఆమెను రక్షించాడు.

కుక్కని గడుసుతూ, విషయంగా ఆమెచైపు మాన్తూ “హాహూ నల్లపండ్లూ” అన్నాడు.

విశాల వాడివంక కృతజ్ఞతతో చూసి, మరి రెండు మూడు అడుగులు వేయకముందే నీరసించిన మాలతి సుందరవదనారలించం పైనున్న కిటికీనుంచి తొంగిచూసింది.

“విశాలా” అని పిలిచింది ఆమె చేయికిపుతూ.

విశాల పైకి చూసి జాలిగా నవ్వి “వస్తున్నా” అంది. పూర్వ మెల్లదైపు దారి చూపాడు. ఆమె గబ గబ మెట్లు ఎక్కి పైకి నల్లిపోయి, స్నేహితురాలితో ముందుగా అన్న నూట యిది: “హాటి చచ్చాననుకో”

మాలతి గోడపలకనుని నిలుచింది. ఆ తక్షణంలో ఆమె పాలిపోయిన పెద్దపులమీద చురుగించిన చిరునవ్వు ఆ ముఖానికి ఎటువంటి వన్నె చిన్నెలాతెచ్చి పెట్ట లేదు సరికదా, నలాతేలా పోయినట్లైంది.

“మా యింటికి వచ్చిన ప్రతివారిపనీ యిలాగే అవుతుంది. “వద్దండీ” అన్నాను. విన్నాడుకాదు.

తర్వాత యిద్దరూపోయి కుర్చీలలో కూర్చున్నారు. “రెండు మూడు రోజుల్లో రావటం అంటే యిదేనా ఏమిటి?” అని మాలతి ప్రశ్నించింది.

“ఏం చేయను? నీకూ నాకున్నంత పనివుంటే తెలుస్తుంది.”

మాలతి స్నేహితురాలి వదనంలోకి ఒకసారి చూసి, తిరునాతి తిలవంచకుని అంది “ఉన్న పనే నేను చేసుకోలేనుకదా.”

ఉత్తరక్షణంలో ఆమె కనుకొనల్లో నీళ్లు తిరి గాయి. చిన్నగా అవి తర్వాత చిక్కిపోయిన చెక్కిళ్ళమీదుగా కంఠీయపైకి ప్రసహించాయి.

“మాలతీ” అంది విశాల. “ఛా—ఏమిటి?”

“ఏం చెప్పను విశాలా! నావంక చూడటానికి నీ కిప్పుడు భయం వేయటంలేదా? నన్ను తాళేం దుకు కూడా నీవు జంకటలేదా? బహుశా యీ అనుభూతులు నీ కంటిగా వుండకపోవచ్చు. డాక్టరలిగా నువ్వు. మావారికీ లేవనుకుంటా. ఆయన భర్త కాబట్టి

భరిస్తున్నాడు. మరి...మరి....” ఆమె కంఠం వాణి కింది. ఎంతో నీరసంగా వాణికింది. “సహృదయంతో నన్నెవరు ప్రేమిస్తాడు విశాలా? ఒకప్పుడు—నీవు తెలుసుగా. ఈ అందం ఎంతమందిని ఉన్నాగుల్ని చేసిందో! ఈ చేతులు చూడు ఎలా క్షీణించిపో యాయో. నా గొంతులో నాకుర్యమేనా నీకు వని పించేది? ఇంకా కొంచెం గట్టిగా మాట్లాడితే అంతా రక్తం—రక్తం—రక్తమయం.

ఆమె రెండు చేతుల్లో ముఖాల్ని, కప్పుకుంది రక్తంతోకాదు; రక్తంలాంటి కన్నీళ్ళతో అవి తీర్చ లోనే తిరిగిపోయాయి. విశాల ఉద్వేగాన్ని అణచు కుంటూ ఆమె చెనుల్ని, వదనమండలంనుండి బలవం తంగా విడదీసి, కంపితస్వరంతో అంది “మాలతీ. నీకు పిచ్చిగానీ ఎత్తడమిదా.”

“ఆ అదృష్టం అందరికీ పడుతుందా విశాలా.”

“చాలే. ఈ వేదాంతం ఎప్పటినుంచీ?”

“చెప్పలేను” అని ఆమె గంభీరంగా “యిదీ వేదాంతమంటానా డాక్టర్. నే నందులో ఓసమా లయినా నేర్చుకోలేదే. బహుశా ఒకటి నిజం కావచ్చు. కష్టాలు వచ్చినప్పుడు మానవుడి నోటినుంచి ప్రతిమాటా వేదాంతంగా యితరులకు ధ్వనించవచ్చు” అని నిట్టూర్చి “సంతోషంవస్తే మనిషి నవ్వుతాడు. కష్టంవస్తే నాలానే ఎదుర్కొన్నాడు మరి యీ గుఱిసను యాల్లో నేనా వేదాంతం వచ్చేసి? విశాలా, నేను చెప్పేది అర్థమయినదా? వేదాంతంలో కొంతస్వార్థం వుండన్నమాట. ఆ ప్రకారం ప్రతివారూ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు, ఏదో ఒక తక్షణంలో వేదాం తులు అవుతూనే వుంటారు. బలే. అయితే యీ సిద్ధాంతానికి ఏర్పడిన ఆ ప్రత్యేక విలువ ఏమయింట్టు.”

“మాలతీ...మాలతీ...మాలతీ”

తల వంచుకుని, కొంచెం ఆగి, మళ్ళీ తల పైకిఎత్తి గాద్దరికంగా అంది ఆమె.

“మాట్లాడనియ్యి విశాలా! మాట్లాడితే కొంచెం అవేదన తగ్గవచ్చు”

విశాల స్వగం చిన్నదిచేసి అంది: “నీ కెలా ఊరట కలిగించాలో నాను బోధపడటంలేదు. డాక్టర్లందరూ సాధారణంగా కృత్రిమంగా ఊరడించ టానికే అలవాటుపడి వుంటారు. ఈ అలవాటు

బహుశా నీవు నాకు ప్రాణస్నేహితురాలిని అవటం చేత నేమో, నా చేత నోరు విప్పించటంలేదు.”

తరచి యోజీస్తే యీ మాటలు అవతల వ్యక్తి హృదయానికి ఎంతగాఢంగా నాటుకుంటాయో విశాల ఆలోచించ లేదు. కాని అవతలి వ్యక్తి అంత తరచి యోజించక పోవటంవల్ల ఆక్కడ సన్నివేశం మరింతచెడి రసాభాస కాకుండా కాపాడబడింది.

తరువాత మళ్ళీమాలతి అంది “అక్కడవుండగా రెంజేళ్లు యీ మాయదారి జబ్బుకోసం వేలకు వేల రూపాయలు తగలబోతాం. మేకిసిన్స్ తీసుకుని తీసుకుని ప్రాణం విసిగిపోయింది. ఈ డోజ్లో మాకు తగ్గ సైపలీస్ట్ ఎవరూ దొరక లేదు.” అని కొంచెం ఆగి “బహుశా యింకా కొన్నాళ్ళలో మదనపల్లి శానిటోరియంలో జాయిన్ అవుతాను. వారు ఆందు కోసం ప్రయత్నిస్తున్నారు.”

విశాలకు మనసంతా చాలా కలతగా వుంది. ఇవాళ యింత విపరీత పరిస్థితుల్లోకి యీమ్మకు పోబడతానని ఆమె ముందుగా కొంచెమైనా ఊహించ లేక పోయింది.

ఎవరూ మాట్లాడకుండా నిమిషాలు కొన్ని చికాకుగా మానంగా గడిచాయి.

మాలతి హఠాత్తుగా స్నేహితురాలి ముఖంలోకి నూటిగా చూస్తూ “డాక్టరివి కదా నవ్వు. నన్ను పరిక్ష చేసి నేనింకా ఎన్నాళ్లు బ్రతుకుతానో చెప్పు” అంది.

విశాల ఒక్కసారిగా చలించింది. చప్పన ఆమె ముఖం నీలమేఘాచ్ఛాదితమైన ఆకాశంలా, వివిధ వర్ష కిరీటరితం అయింది. చాలా సేపటికి తెప్పరిల్లి అంది” నేనా సబ్బబ్బను స్పెషలైజ్ చేయలేదు. అయినా అవ్వేం ప్రశ్నలు? నీ మొహం”

“నా కెందుకో అటువంటి ప్రశ్నలే వేయబుద్ధి వేస్తూంటుంది విశాలా”

ఇహ లాభంలేదని విశాల గ్రహించి టాపిక్ మారుద్దామని “ఆదివారం కదా. మీ వారు కనిపించ లేడే?” అని ప్రశ్నించింది.

“లేదు. క్యాంప్ వెళ్ళారు?”

“అయితే యింట్లో ఎవరెవరు వున్నట్లు?”

“నేనూ, పనివాళ్ళూ అంతే. మా కెవరూ పెద్ద దిక్కు లేరుకదా”

ఎక్కువసేపు కూర్చోకుంటేవల్ల విశాలకు విసుగు వుట్టి, లేచి కిటికీ దగ్గరకు పోయి నిల్చుని క్రిందకు చూసింది ఇందాక మాలతి యీ కిటికీలోంచే తనను పిలిచింది. క్రింద పనివాడు కుక్కతో ఆటలాడు తున్నాడు. అది మచ్చిక అయిన జంతువే అయినా జాతి పౌరుషం నిలుపుకు నేండుకు కాబోలు అప్పుడప్పుడు మారాము చేస్తోంది. కరుస్తోంది కూడా. పెద్ద ఉత్సాహమేమీ లేకపోయినా ఆమె యీ దృశ్యాన్ని పరికిస్తోంది. ఒక నిమిషమైనా వూర్తిగా గడవలేదు. ఇంతలో పెద్ద పెట్టిన నెనుక దిగ్గ వినిపించింది. ఆమె ఆగుర్తాలో చప్పన నెనుదిరిగింది. రోగి చాలాసేపు దగ్గి దగ్గి అలిసిపోయి, రోజుకుంటూ, శస్త్రంతా కూడ తీసుకుని లేచి ప్రక్కనే మెత్తని పరుపువేసి వున్న మంచం మీద కూలబడి, తరువాత వాలిపోయి, తన వంక విచారంగా చూస్తోన్న విశాల నేత్రద్వయంలోకి దీనిగా చూసింది. తెల్లబోయి చూస్తున్న విశాలకు యీ చూపులు భరించడం కష్టం కాగా, చూపులు మరల్చుకుంది. ఎంతసేపు దుఃఖం భరించటం? చివరకు సాఫ్ట్లంకా లేదు ఏనాడూ చేయని పని ఒకటి యీనాడు చేసింది. పమిటచెంగు కన్నీళ్లతో తడిసింది.

“విశాలా! ఇలారా. నా దగ్గర కూర్చో”

నడిచి వెళ్ళి కూర్చుంది.

“నీ కళ్ళు అలా ఎర్రగా వున్నాయే?”

“అంతే అవి. అప్పుడప్పుడూ అలా ఎర్రబారు తుంటాయి.”

“మా వారికీ అంతే. అప్పుడప్పుడూ యీ అరుణ వర్ణం వారి నేత్రాల నావరిస్తుంది”

విశాల జవాబు చెప్పలేదు.

“చెంపమీద గట్టిగా కొడితే ఆ ప్రదేశమంతా ఇలాగే ఎరుపు రంగు దాల్చుతుంది కదూ”

విశాల ప్రశ్నార్థంగా చూసింది.

“అలాగే హృదయం మీద ఎవరైనా కొడితే కళ్ళలో యీ రంగు ప్రతిఫలిస్తుందిని నాకప్పుడప్పుడూ అనిపిస్తుంది విశాలా?”

స్వార్థం - త్యాగం

ఈమె దీనికి ఏమని జవాబు చెబుతుంది? తల మాత్రం వంచుకుంది. బహుశా ఆ సమయంలో చేయ వలసిన సరియైన పని అదే.

మళ్ళీ కొన్ని నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాయి.

“వారు నన్ను చాలా ప్రేమిస్తున్నారు విశాలా.”

మాలతి ఆకస్మికంగా అంది. విశాల తల ఆడించి ఊరుకుంది.

“నాకు ఒకటే దిగులు. వారి ప్రేమను, నేనుతిరిగి యివ్వలేక పోతున్నా నే అని. ఈ గోగిష్ఠిదాన్ని చూసి ఆయన ఏనాడూ విసుక్కుండులేదు. నా ఏమాటనూ తృణీకరించలేదు. ఆయనకు నేను చాలా ఋణపడివున్నాను. ఆ ఋణాన్ని తీర్చుకోలేకుండా వెళ్ళిపోతా నేమనని... ఏదైనా క్యాంప్ వెళ్లాల్సినస్తే వారి మనసెంత కొట్టకుపోతుంది దనుకున్నావా?”

మళ్ళీ నిశ్శబ్దం; చాలా సెకన్లు.

“అదే నా బాధ. అర్థమైందా?”

విశాల మాట్లాడలేదు. తల ఊపలేదు. ప్రబుగా చూస్తూ ఊరుకుంది.

ఆమె అక్కడ మరిరెండు మూడుగంటలు గడిపింది. అవీ అంతే చాలా నిస్సారంగా గడిచాయి. ఆమె యీ స్నేహితురాలి దగ్గరకు సరదాగా, కులాసాగా గడుపుదామని ఆశపడి రాలేదుగాని, అనుకోకుండా గుఱుగు మరింత అధిమించింది. మూడింటికి వంటచునిషి కాఫీ తెచ్చియిచ్చింది. మాలతి పాలు త్రాగింది. తర్వాత విశాల లేచి వస్తానంది. మాలతి ప్రతి రెండుమూడు రోజులకూ ఓసారి కలుసుకుంటానని మిత్రురాలు మాట యిచ్చాక నే ఆమెను వదిలిపెట్టింది. మధ్యాహ్నం నాలుగుగంటలకు విశాల దిగులుగా బయటగా యింటికి చేరింది.

* * *

ఆమె అన్నమాట నిలబెట్టుకుంటూనే వుంది. సాధారణంగా వీలుదొరికినప్పుడల్లా మాలతి యింటికి వెళ్లి వస్తూనే వుంది. తన జబ్బునుగురించి మాలతిఅంటున్న మాటలలోని నిజం డాక్టరైన విశాలకి తెలుసు. ఆ వ్యాధి చాలా తీవ్రంగా ఆ వ్యక్తిలో ముదిరిపోయిందనీ ఆమెకు తెలుసు. కాని యీస్థితిలో ఆమె చేయగలిగింది ఏమీలేదు. చప్పన శానిటోరియంలో చేరి

పొమ్మని సలహాలు ఇచ్చింది. చివ్వరికి అదీ కార్యరూపం దాల్చింది. ఓ నెలరోజులలో నే ముకుందరావు అంతా ఖాయం చేశాడు.

ఆ రాత్రికి మాలతి బయటదేరి వెళుతుండగా విశాల చూసివద్దామని బయటేరింది. ఆమె వెళ్లేసరికి మాలతి వొంటరిగా కనబడింది. ముకుందరావు యింట్లో లేడు.

ఇద్దరూ ఆసీనులయ్యాక “అయితే వెళ్లిపోతున్నావన్న మాట” అంది.

“అవును. వెళ్లిపోతున్నాను.”

విశాల చప్పన నాలుక కొరుక్కుంది. ప్రతి మాటకూ యిలా పెషర్లం తీస్తే తనుమాత్రం ఏం చేస్తుంది?

“అలా గనకు మాలతీ. ఇంకో ఆరు నెలల్లో నువ్వు ఎలా తయారౌతావో చూడు. అద్దంలో చూసుకుంటే నిన్ను నువ్వే గుర్తు పట్టలేవు తెలుసా?”

“ఏ లోకంలో?” అని మాలతి పొడిగా నవ్వి “అవన్నీ గాలిమేషలు. రైట్ లంగ్ యిప్పటికే పూర్తిగా చెడింది. దాని బదులు స్పాంజ్ రిస్లేస్ చేస్తారుట.”

ఒక తుణుకరి విశాల గట్టిగా నవ్వింది “అయితే ఏం? అలా వున్నవాళ్లు ఎంతమంది లేరు?”

కాని మాలతి యీ రోజు మరీ గంభీరంగా వుంది. కొంచెం ఆగి “నిన్నో ప్రశ్న అడగనా?” అంది.

కొద్దిగా తెల్లబోయి విశాల “ఏమిటి?” అని ప్రశ్నించింది.

“జవాబు నూటిగా రావాలి.”

“అలాగే”

“నువ్వుకా ఎందుకు వెళ్ళి చేసుకోలేదు?”

విశాల ముఖం చప్పన నల్లబడింది. స్నేహితురాలి ముఖంలోకి ప్రశ్నార్థం గామాసి ఊరుకుంది.

“చెప్పవూ?”

ఆమె జవాబుగా అస్పష్టంగా గోణిగింది. “కారణం లేకపోలేదు”

“అదే. చెప్పవూ?”

ఎంతో జాలిగావుంది యీ మాట; ఈ మాటే విశాల గుండెను చీల్చింది. తను యింకా వెళ్లి ఎందుకు

చేసుకోలేదు? పాతికేళ్ళ యీవయస్సు, యీ యావనం, యీ సాంద్ర్యం, యీ... ఎంగుకు? ఎంగుకు? తను యింకా పెళ్ళాగుకు చేసుకోలేదు? ఈ విశాల జగత్తులో తనకు సమశక్తి, ఎవరూ గొరికలేదా? కాదు. ఈ నాయదారి డాక్టర్ వృత్తిలో తను యీ సుఖాన్ని త్యజించిందా? పీటన్నీటినీ విస్మరించిందా? కాదు. కాదు. ఎందుకు తను యింకా పెళ్ళిచేసుకోలేదు?

ఆమె చలించింది. దీని కంటికి కారణం ఒకటే.

మాన్యుడగా నే ఆమె తరళనయనాలు అవరళ భావ జలపూరితాలయాయి.

ఈ ఖైరి మానీ మాలతి తృప్తిపడింది. విహ్వల దృశితో ఆమె వంకమాన్యు “విశాలా యిదేమిటి?” అని గొణిగింది.

ఒక తుణుం విశాల కనురెప్పలు, టపటప కొట్టుకున్నాయి. వెంటనే ఆమె లేరుకుని రుమాలుతో కళ్ళు గబగబ తుడిచేసుకుంది. అంది:

“చెప్పలేను మాలతీ తుమించు.”

ఈ జవాబు తన మొదటి ప్రశ్నకో, రెండో ప్రశ్నకో ఆమెకు మొదట అర్థంకాలేదు. ఈకన్నీళ్ళు తనలాంటి ఆడదానివే. కొంచెం నిశితంగా ఆలోచించాక రెండు ప్రశ్నలకూ జవాబుఅడేనని తెలుసుకుంది.

“నాతో చెప్పకూడదా?”

“కూడదని కాదు. చెప్పలేను. అది నా అశక్తత”

“అయితే నిన్ను ఆ విషయం గురించి మరి ప్రశ్నించను. నా యింకో ప్రశ్నకు మాత్రం సమాధానం నూటిగా యివ్వాలి.”

“ప్రయత్నిస్తాను.”

“ఉహు. ఒప్పుకోను. నాకు చాలా ఖచ్చితమైన జవాబు అవసరం.”

విశాల తల ఊపింది.

ఈ ప్రశ్న అహోహోయే లోపుగా మాలతి చాలా విచిత్రమైన అనుభూతి నొందింది. నెత్తుగులేక పారిపోయిన ఆమె ముఖం మరింత పారిపోయింది. చిన్నబోయిందికూడా. తనలోని శక్తినంతా కూడదీసుకున్నట్లుగా, విశ్వప్రయత్నం చేసి పెదవులు కదిలించింది.

“ఆవసరంవస్తే యిహనుంగు పెళ్ళి చేసుకుంటావా?”

“ఇప్పుడేం చెప్పగలనూ?”

“అంకాను కొంత శ్రమఅయినా సరే, ఆలోచించి చెప్పితిగలి”.

విశాల పెద్ద చిక్కులో ఇగక్కుంది. ఏమిటి ప్రశ్నలు? తన మనసు యిహ నుంగు నినిగంగా వుండునో తనేం చెప్పగలను? కాని చెప్పకుండా ఊగుకుంటే మాలతి ఊగుకు నేటబులేదు. ఈ అవస్థ భరించలేక చివరకు ఆమె నోరు జారింది.

“అఁ చేసుకోవచ్చు”.

ఈసారి మాలతి పగిలితి మరింత దిగజారింది. ఆమె ఫాలభాగం మీద స్వేద బిందువులు అలుసుకున్నాయి. శరీరం కొద్దిగా కంపింపటం ప్రారంభమైంది. పెదాలూ వణికుకున్నాయి.

“అయితే...అయితే...విశాలా! ఒక ప్రార్థన”
“ఏమిటి?”

“నీమీద ఎక్కువ చనువు తీసుకుంటూంటే తుమించు. ఇది నా ప్రార్థన. నా కోరిక. నా కడసారి కోరిక.”

వివర్తమైన ఆమె వదనం. హతాత్తుగా గంభీర రూపం దాల్చింది.

“నాగురించి నాకు తెలుసు. నేను యిహ ఎలాగూ జీవించను. కాని పోతూ పోతూ నేను ప్రేమించే,నన్నంత కంటే ప్రేమించే ఒక మహా పురుషుడికి అన్యాయం చేసి పోతున్నాను. ఇదే నా హృదయాన్ని కాల్చి వేస్తోంది. ఈ ఆవేదనను భరించలేను విశాలా కొంచెంమైనా భరించలేను. నేను పోయాక వారు ఏకాంతంగా యీ దుఃఖాన్నంతా భరిస్తూ ఎలా జీవించ గలుగుతారు. వారి బాధల్ని పంచుకుని, వారికి మనశ్శాంతిని ప్రసాదించే హృదయం ఎక్కడ లభ్యమౌతుంది?”...కాని...యింత చొరవ తీసుకుంటున్నందుకు తుమించు. అది నున్నే...ఆ హృదయం నున్నే విశాలా. నీ విశాల హృదయంలోనే వారికి చోటివ్వాలి”

భయంకరమైన యీ ఆవేశంలో కూడా ఆమె ఎదుటి వ్యక్తి ముఖం చూడటానికి భయపడింది. పాడు ముఖం అనుకుంటున్న తన వదనాకృతి ఎదుటి వ్యక్తికి

స్వార్థం - త్యాగం

చూపించకుండా దాచేందుకు వేరే ప్రణేకం లేక, ఆ వ్యక్తి చేతుల్లోనే తల వాల్చి వలవలా ఏడ్చింది.

ఈ విపరీత పరిస్థితిలో ఏ స్త్రీ హృదయం, అందులో మరీ సన్నిహితురాలైన ఏ స్త్రీ హృదయం కరగదు.

మాలతి, విశాల హృదయంలో చోటు చేసుకుని, ఏడుస్తోంది.

ఈ కన్నీళ్ళని తుడిచేందుకు ఆమె చేతిలో వున్న దుమల చాలదు; పమిటచెంచూ చాలదు. ఒకే ఒక వస్తువు. కాని అది తన స్వాధీనంలో లేదే.

“విశాలా. నాకోసం నువ్వీ త్యాగం చేయాలి.”

త్యాగమా? ఇది త్యాగమా? విశాల మేను గుర్తొచ్చింది. చాలా సంవత్సరాలుగా తనలో దాగున్న ఓ వ్యక్తి, యీ నాడు భూమి మీద జీవించి వుంటే, అప్పుడు యీ దర్శకు విపరీతార్థం తీసుకుంటే అది త్యాగంలాగాగా ధ్వనించ వచ్చు. కాని ఆ వ్యక్తి యిప్పుడు లేడే. కాబట్టి ఆ రూపేణా యిది త్యాగమా కాదు. తనను తాను త్యాగం చేసుకోవటమన్న మాటకి తన దృష్టిలో ఆర్థం లేదు.

సుఖాన్వేషణకు అది మారుపేరు. ఇందులో ఒకే ఒక ఆర్థం స్ఫురిస్తోంది. స్వర్గంలో వున్న ఆ వ్యక్తికి అపచారం చేయటం.

“విశాలా...వి...శా...అబ్బ”

దగ్గు...దగ్గు... దగ్గు...అంతులేని దగ్గు చాలా ఘోరమైన దృశ్యం. దగ్గు చెనుక నేరక్తం. రక్తం మరకలు విశాల చేతులకూడా పండుకున్నాయి. ఇహ యీ మనిషిలో కాంతివ్యాపితావు లేను. సానుభూతికి లోటులేను. అలిసి, సాలిసి నేలమీద వాలిపోయి, కళ్ళు మూసుకుని పడుకున్న మాలతి ముఖంలోకి ఆమె వంగింది. పేరుపెట్టి పిలిచింది.

ఈ పిలుపు క్రిందపడివున్న వ్యక్తియొక్క శ్రవణకురార్థిని తాకి విశిర్జించేటట్లుగా పనిచేసి వుంటాయి. నెమ్మదిగా కళ్ళు విప్పింది. ఎంత ఆత్మత ఆ వాడిపోయిన నయనాల్లో కూడా.

ఈసారి విశాల గొంతు వీణమీటిసట్లు మోగింది. “సరే అలాగే”.

మాలతి బలహీనంగా విశాలచేతిని పట్టుకుని, తన హృదయం మీదకు లాక్కుంది.

“వొట్టువెయ్యి”

విశాలనెను నయలేదు. మాలతి చేతిలో చేయి వేసి ప్రమాణం చేసింది.

* * * *

చాలా నెలలు కాకపోయినా అయిదారు దొర్లాయి. ముకుందరావు భార్యను దింపి, అక్కడే పదిహేను రోజులుండి, తనకు అంతకంటే నెలవు లేక పోవటంవల్ల వచ్చేశాడు. ఒక ఆడపని మనిషి, పనివాడూ అక్కడే వున్నారు. విశాల, ఆతనివద్దకు పదిహేనురోజుల కోసారి అయినాపోయి వస్తూండేది. మొదటి రోజుల్లో అతనితో మాట్లాడటానికి ఒక విధంగా సంకోచించినా, యిప్పుడా సిగ్గు, బిడియం లేవు. అయినా పీళ్ళయిద్దరిమధ్యా మాత్రం సంభాషణ తప్ప మరొకటి దొక్కిన కాదు. అయినా చాలా ముక్తసరిగా వుండేది. స్వభావసిద్ధంగా అతను మాట కాక అయినా యీ విచారాలవల్ల చాలా ముభావంగా వుంటున్నాడని ఆమె గ్రహించింది. వీలయినప్పుడల్లా అతను మాలతి దగ్గరకుపోయి వస్తూండే వాడు. అటువంటి సమయాలలో మరీ దిగులుగా వుండేవాడు.

మాలతిదగ్గరనుంచి విశాలకు తరుచు ఉత్తరాలు వస్తూనే ఉన్నాయి. వాటిల్లో రానూరానూ నిరాశా వాదం ఎక్కువై పోతుందంటే ఆమె ఆశ్చర్యపడ లేదు. మూడు నాలుగు నెలలవరకూ ప్రతి ఉత్తరం లోనూ విశాల తననుచేసిన వాగ్దానం విషయం హెచ్చరింపబడుతూ వచ్చింది. ఈ విషయం ఒకసారి ఎంత లోతుగా వెల్లిందంటే “నారికి యిదేమీ తెలియ, నన్ను ఎంత గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నారో తెలుసా? బహుశా నేను చచ్చిపోయాక మళ్ళీ వెళ్లి చేసుకోవని భీష్మించుకు కూర్చుంటారు. అటువంటప్పుడు ఆ బాధ్యత నీదే. నాకు నువ్వుగాక యింకెవరున్నారు చెప్ప...”

ఈ ఉత్తరం చదివాక ఓరిపమైన అసహ్యం కూడా జనించింది విశాలకు. ఏమనుకుంటోంది తన గురించి మాలతి. తోటి ఆడవాన్ని యిదేనా అర్థం చేసుకునే విధానం! స్నేహానికి యిటువంటివా పరీక్షలు? అయినా ఆమె తనకోపాన్నీ ప్రత్యర్థిత్వంలో ఏమాత్రమూ తెలియపర్చలేను. ఈసారికూడా ఆ స్నేహితురాలిని మన్నించింది.

కాని ఎందుకో తరువాత తరువాత మాలతి దగ్గర నుంచి వచ్చే ఉత్తరాలలో యీ అంశం మాయమైంది.

మొదట విశాలను అర్థంకా లేదు. ఇదివరకటిలాగా వివరంగా కూడా మాలతి ఆ ఉత్తరాలు రాయలేకపోతుంది. తనమీద వుంచిన నమ్మకం ఆమె ఆత్మకు హామీగా నిలిచి వుండవచ్చు. అదే నమ్మింది విశాల.

రాను రాను మాలతి దగ్గరనుంచి ఉత్తరాలు రావటం తక్కువై పోతోందికూడా.

ఒకసారి మరి పది పానులోజాలు జాడా, కబురూ ఏమీ తెలియలేదు. ఆఖరికి ఓ రోజు యికా ఉండబట్టి లేక ముకుందరావు దగ్గరకు పోదామని బయల్దేర బోతుండగా అతని నాకరే ఒకచీర తెచ్చియిచ్చాడు. “మాలతికి చాలా ఎక్కువగా వుందిట. నేనక్కడికి వెళుతున్నాను.”

విశాల చప్పన కుర్చీలో కూలబడి బగువుగా నిట్టార్చింది. త్వరత్వరగా ఆమె కనుకొనలనుండి నీళ్లు ప్రవించాయి. “అంతే. ఇంకా కొన్నాళ్ళలో ఆవారా చేరుతుంది.”

ఏ వార్త! ఏ వార్త? అయ్యో! ఎటువంటి గుర్తార్త!

బహుశా; బహుశా కాదు నిజంగానే యిది తన జీవితంలో తనలో సందలనం లేవే రెండో చావు అవుతుంది.

హఠాత్తుగా ఆమె ఉలుక్కుపడింది. ఎంత కఠినాత్మురాలుతాను? జీవించివున్న ఒక వ్యక్తి మరణాన్ని గురించి ముందుగా ఊహిస్తోంది.

కాని, తప్పకు. తప్పకు. మనసుని అరికట్టే శక్తి తనకు లేదు.

ఆ మొదటిచావు! అది ఎంతటి భయంకరమైంది. తను జీవితాన్ని గురించి నిర్మించుకున్న ఆశలు, ఊహలు అవన్నీ తనతో తీసుకుపోయింది. తనని యిందు మిందు జీవచ్ఛవాన్ని చేసింది.

ఇంతకాలం యీ దుఃఖాన్నంతా ఎలా భరించింది? మాపరులకు మామూలు మనిషిలా ఎలా కనిపించ గలిగింది? స్నేహితులతో, బంధువులతో సరదాగా, కులాసాగా కాలం ఎలా గడుపుతోంది?

ప్రయత్నం. ప్రయత్నం. ఆ ప్రయత్నమే తనని యింతవరకూ నలుగురితో కలిసి మెలిసి వుండేటట్లు చేస్తోంది. అది పోయేటందుకే ఆదివారాలు ఆనందంగా గడపాలని తాపత్రయ పడటం.

కాని...కాని...తనకు కఠినంగా ఆలోచించక తప్పటలేదు. రాబోతున్న మాలతిచావు తనను మళ్ళీ ఏదో పరిస్థితుల్లోకి తీసుకు వెళుతోంది. మొదటిచావు తనను ప్రేమనుంచి దూరంచేసింది. ఈ రెండవది ప్రేమని నేర్పుతుందట. తను ప్రేమించాలట.

అంత దుఃఖంలోనూ ఆమె పెదవులు చిన్నగా హసించాయి. ఇది సాగ్యమా? అయితే తనలో స్వార్థం ఓపాలు ఎక్కువవుతుందన్నమాట. దీన్నే మాలతి త్యాగం అనవచ్చు.

ఏది త్యాగం? ఏది స్వార్థం? దానికి దీనికి ఎంత తేడా? మాలతికోసం అతన్ని పెళ్ళిచేసుకోవటం మాలతి దృష్టిలో త్యాగం. అంతవరకూ తనూ ఒప్పుకోవచ్చు కాని...కాని అతన్ని ప్రేమించడం. అది త్యాగంకాదు. ఏమాత్రమూకాదు. అంతేకాదు స్వర్గంలోవున్న మరో వ్యక్తికి ద్రోహంకూడా.

“నిన్ను తప్ప ఎవర్ని ప్రేమించలేను విజయ్”

ఈ మాటలు తను నోటితో పలికిందా? కాదు. ఎక్కడో ఓచోట శాశ్వతంగా వుండేటట్లు లిఖించింది. ఎంత మనస్ఫూర్తిగా, వేసనగా రాసింది! ఇప్పటికీ ఆ లేఖ ఎక్కడో ఓచోట భద్రంగా వుండే వుంటుంది. అతను తన ప్రాణంకన్నా మిన్నగా దానిని దామకుని వుంటాడు.

“నేనూ అంతే విశాలా”

తన దగ్గర యీ మాటలు ఇప్పటికీ సురక్షితంగా వున్నాయి. మనసు బావుండనప్పడల్లా వాటిని చదువుకుంటూనే వుంది. అతను అదృష్టవంతుడు. బ్రతికివుంటే తన మాటల్ని నిలుపుకు నేనాడు. జీవించ లేదు కాబట్టి ఆ బాగ్యత అతనిపై లేదు. మొదటిది జరిగివుంటే తనూ నిలుపుకునేది. ఇప్పుడూ చాలా కాలం వరకూ సఫలీ కృతురాలాతూ వచ్చింది. కాని మాలతికి సంభవించబోయే విషత్తు తన మాటల విలువను నశింప జేసేటట్లు చేస్తోంది. ఒక వాగ్దానం వచ్చి మరో వాగ్దానాన్ని ఎగరగొట్టింది. తను మాలతి భర్తను వివాహమాడకా తప్పకు. అతన్ని ప్రేమించకా తప్పదు.

ప్రేమ...ప్రేమ...ప్రేమ ప్రేమించాలి కాబట్టి ప్రేమించాలి.

స్వార్థం - త్యాగం

తనకు యీ అవస్థనుంచి విముక్తి వుండదు. దానికి ఒకటేదారి. మాలతి బ్రతకాలి. విశాల నిట్టూర్చింది. కాని ఆమె బ్రతకదు.

అలా ఏకాంతం అనుభవిస్తే యింకా ఎంతనేపు ఆలోచనలు సాగిపోయేవో! కాని ఆమె తల్లి వచ్చి వాటికి బ్రేకు వేసింది. లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

* * *

మరో కొన్ని రోజులు బహుళగా నడిచాయి. ఆమెకు మనసు మరి పొడయింది. డిస్పెన్సరీలో సరిగా పని చేయలేకపోతోంది. కాని తప్పనిసరి. చాలా మందికి తనమీద గురివుంది. చాలామందికి తన మాతృత్వాలు ప్రసాదించాలి. అది తన విధ్యుక్త ధర్మం.

చివరకు ఒకరోజు మాతాత్మగా ముఖం తెలిసిన పూర్వ ఒకడు వచ్చి, చీటీ అందిచ్చాడు. అది ముకుందరావు దస్తూరి.

“మాలతి పోయింది”

నెంటు నే దిమ్మెరపోయినా, మరుక్షణంలో తట్టుకుని వాడిని అడిగింది. “అయిన ఎప్పుడు వచ్చాడు?”

“రాత్రి వచ్చారమ్మగారూ!”

బహుళ గుండె యింకా మొగ్గలేదు. దాని శక్తి యిదివరకే అయిపోయింది. ఇహమందు రాజోయే ఆలోచనలకు అర్థం వుండదు. మాట్లాడకుండా పోయి పడుకుంది. నిండా ముసుగు కప్పకుంది. అయిదారు సార్లు తల్లి వచ్చి పిలిచినా లేవలేదు. మిడ్ వైఫ్ అర్థం టుగా వచ్చి బ్రతిమిలాడినా కదలేదు. మెల్లలేదు. విధ్యుక్త ధర్మం అనుకుంటున్న గుణం ఆమెను యీ సారి కదిలించలేకపోయింది. ఆ రోజు ఆమెను కదిలించ ప్రయత్నించిన వాళ్ళందరికీ నిరాశే మిగిలింది.

సాయంత్రానికి ఆమె ఉబ్బరించి పోయిన ముఖంలో ఒక సారి లేచి, అద్దంలో తన ప్రతిరూపం చూసుకుని, మళ్ళిపోయి పడుకుంది.

మరునాడు ఉదయం ఆమె లేచి స్నానం చేసింది. ముఖం యింకా కళావిహీనంగానే వుంది. ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు. తరువాత టాక్సీలో ముకుందరావును చూడటానికి పోయింది.

నాథుడు ఎదురుగావచ్చి “అయ్యగారు యింకా నిద్ర లేవలేదమ్మగారూ” అన్నాడు.

“లేవు. నేను వచ్చానని చెప్ప.”

వాడు తెల్లబోయి, కొంచెం సంకోచించి యిహ విధిలేక, లోపలకు వెళ్ళిపోయాడు. పావుగంటనేపు ఆమె ఆలాగే మానంగా కూర్చోవలసి వచ్చింది. తర్వాత ముకుందరావు లోపలనుంచి, చంటిపిల్లాడులా నడిచి వచ్చాడు. అతనికిళ్ళు ఎరగా జ్యోతుల్లా వున్నాయి. అవి పూర్తి నిరాశాజ్యోతులు. మాట్లాడకుండా ఆమె ఎదురుగా కూర్చున్నాడు.

రెండు నిమిషాలు యిద్దరిలో ఎవరూ చెప్పవు కదపలేదు.

చివరకు ఆతనే బలవంతంమీద అన్నాడు “మాలతి చచ్చిపోయి అయిదురోజు లయింది.”

విశాల మాట్లాడేందుకు ప్రయత్నించటం లేదు. తలవంచుకు కూర్చుంది.

ఇద్దరిలోనూ ఎవరూ మాట్లాడేస్థితిలో లేరు. సంభాషణ జరగటం ఎలా? ఈలోగా నాకరు కాఫీ తెచ్చి బల్లమీద పెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. కొంతనేపటి దాకా కాఫీ తీసుకునేందుకు ఎవరూ ప్రయత్నించలేదు. అనాలనిపించికాదు గాని, అవసరం అనిపించి విశాల అనేసింది “కాఫీ తీసుకోండి. చల్లారిపోతుంది” తరువాత నాలిక కొరుస్తుంది. మాటలు ఆమెకే ఎలాగో ధ్వనించాయి.

ముకుందరావు ముఖం ఎత్తి, ఆమెవంక పొడిగా చూసి, కాఫీకప్పు చేతుల్లోకి తీసుకుని అన్నాడు, “మీరూ తీసుకోండి.”

విశాల తీసుకుంది. కాఫీ త్రాగుతున్నారే కాని ఎవరికీ మాటలురావు. ఏం చెయ్యటమో ఆమెకు పాలు పోవటం లేదు. తను ఏమి చెబుదామని యిక్కడికి వచ్చిందో గుర్తుకు రావటంలేదు.

“మిమ్మల్ని చాలా అడిగానని చెప్పనుంది.”

జవాబు యివ్వలేక పోయింది యీసారి కూడా ఆమె.

“మిమ్మల్ని తమించమని కోరుకుంటున్నానని చెప్పనుంది?”

తమించ మందా? ఎందుకు? త్వర త్వరగా ఆమెకు మాలతి తనకూ అనాడు జరిగిన సంభాషణ అంతా జ్ఞప్తికివచ్చింది. ముకుందరావు వంక చూసింది. విరాగిలా, యోగిలా వున్నాడు. అతన్ని చూస్తే చెయ్యెత్తి ననుస్కరించ బుద్ధి వేస్తోంది. “ఎంత పని చేశావు మాలతీ” అనుకుంది.

ఎంతసేపు యీ మానం! తనయిక్కడికి వీధుధ
నిశ్చయంతో వచ్చింది? మళ్ళీ అవన్నీ గుర్తుకు వస్తు
న్నాయి. రహస్యాన్ని మనసులో దాచి పెట్టుకునే
శక్తి తనకు లేదు.

తనని మాలతి తోరిన సహాయంచేయవలసిన సమ
యం దగ్గరకు వచ్చింది. ఈతరుణంలో తప్పు అటువంటి
వాక్యాలు పెదవులుదాటి బయటకు రావు. కనీసం
పెదవులవరకైనా వచ్చే సమ్యక్తం లేదు. ఇనేమంచి
అడను.

“మాలతి మీతో యింకేమైనా చెప్పిందా?”

“అఁ”

“ఏమిటి?” కుకూమలం ఆపుకోలేక పోతోంది.

ఈ విషయం అతనికి కూడా తెలుసునా?

అతను ఒకసారి నూటిగా ఆమె ముఖంలోకి
చూశాడు. ఏదో చెప్పబోయి, చేతకాక, తలవంచు
కుని, ఏదోతోచి, మళ్ళీ తలఎత్తి యిలా పలికాడు:

“నా...నా...పెళ్లి విషయం”

వికాల ఊపిరి బిగపట్టింది. ఈ స్థితిలో అతని
మొహం తాను ఎలా చూడ గలుగుతోంది?

“ఏ... ఏ...మంది?”

ఉన్నట్టుండి అతను విషాదం గానవ్వాడు. నాతో
ఆమె అయిన సంతతిరాలు గడిపింది. కాని నా
గురించి కొంచెమైనా అర్థం చేసుకోలేక పోయిందని
మొన్న తెలిసింది”

ఏమిటి అతను అనేది? తన నిశ్చయం, త్యాగం,
ఊహు స్వార్థంలో త్యాగం, ఊహు త్యాగంలో
స్వార్థం—అవన్నీ.....

“ఆమె అందికదా...మీరు...మీరు యింకెవర్ని
పెళ్లి చేసుకోకండి”

తృప్తి పడింది వికాల. ఏమిటి? మాలతి యిలా
అందా?

ఆకస్మికంగా అతను ముఖం గంభీరంగా చేసి,
కట్టుపుగా నవ్వాడు. “ఎంత స్వార్థమో చూడండి.
నేను యింకెవర్ని పెళ్లి చేసుకోకూడదులు. ఆమెని
ఎంత ప్రేమించినా, ఆ స్వభావాన్ని నిందించకుండా
ఉండలేను.”

“వికాల యింకా, యింకా తెల్లబోతోంది.
ఆమెలోని రక్తమంతా ఘనీభవించినట్లు అనుభూతి
జ్ఞోందతోంది.

“ఆమె నన్ను ఎందుకు అరం చేసుకోలేదో నా
కర్తం కావటం లేదు. అలా అని వొట్టా కూడా వేయించు
కుంది.”

అతని గొంతు అపస్వరాలు పలుకుతోంది.

“నా హృదయంలో ఆమెకు తప్ప యింకొకరికి
చోటు లేదని ఆమెకు తెలియదు.”

వికాల ముఖం త్విణంలో మ్లానమైంది. మాలతి!
తను ఆమెను అర్థం చేసుకోవటంలో పొరబడిందా?
లేక ఆమె తనను అర్థం చేసుకోవటంలో పొరబడిందా?
మరి ఆనాడు ఆమె తనతో అన్న మాటలు? ఆ ప్రార్థన
ఆ వాగ్దానం; ఇంతలో యీమె మనసు మారి
పోయిందా? ఇంత స్వార్థమా? స్త్రీ స్త్రీ స్త్రీ
ఆమెకు పూర్తిగా దుఃఖమే వస్తోంది. తనూ స్త్రీయే.
తన ఆత్మను ఆమె సర్వ నాశనం చేసిందే. ఆ మాట
లకు లోబడి తను స్వార్థానికి తలపడింది. త్యాగం
చేయబోయింది. ఇప్పుడు లేని ఒక వ్యక్తికి గ్రాహం
చేయ తలపెట్టింది. అన్నీ చేసింది. మనసు పున్న స్త్రీ
చేయరాని పనులన్నీ చేసింది. ఏది స్వార్థం? ఏది
త్యాగం? చివరకు యీ విచక్షణ జ్ఞానాన్ని కూడా
విస్మరించింది. తనని మాలతి తనకు తెలియకుండానే
అన్ని విధాలా సాధించింది. తన మనసు మీద స్వార్థ
చేసింది. చివరకు తనని ఎందుకూ పనికిరాని దానిగా
చేసింది. తను దూరంగా తప్పుకుంది.

అరాలు...ఆమె అరాలు అదురుతున్నాయి.
కన్నీళ్లు కారబోతున్నాయి.

కాని ఆ పరిస్థితి అంతటితోనే ఆగింది. కూడా
త్రుగా ఆమె నేతలు మెరిశాయి.

ఎందుకు యిందాకటినుంచి దుఃఖపడింది? ఏం
జరిగిందనలు?

ఏమీ జరగలేదు. కొంచెం మెలికలు. అంతే.
క్రమక్రమంగా ఆమె వదన మండలాన్ని ఆవరించిన
చీకటి ఛాయలు తొలగిపోయాయి. ఇప్పుడా వదనం
తైలం లేని దీపంలా లేదు. లేచి, నిలబడి ముకుందంపు
వంక చూసింది. అతను తల వంచుకు కూర్చున్నాడు.
ఈ వ్యక్తితో కొన్ని నిమిషాలక్రితం ఏం మాట్లాడ
బోయిందతను? సిగ్గుతో ఆమె సుందర వదనారవించిం
సంధ్యాదుణరాగ దీప్తిమైంది. కాని అది త్విణంనేవే.
తరువాత ఏమీ శబ్దం చేయకుండా బయటకు నడిచి
వచ్చేసింది.

బయట ఆమెకోసం యింకా టాక్సీ నిలబడే
వుంది. విసురుగాపోయి కూలబడింది.

“ధ్యాంక్యూ! ధ్యాంక్యూ మాలతీ.”

ఋశ్యశృంగర్షి

నన్నయ : విశ్వనాథ

శ్రీ కేతవరపు వేంకటరామకోటిశాస్త్రి

ఋశ్యశృంగర్షి కథ రామాయణముననున్నది. భారతముననున్నది. రామాయణమునకు ఋశ్యశృంగునితో గల దగ్గర తనము భారతమునకు లేదు. భారతమున ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతము ప్రాసంగికముగ చెప్పబడినది. రామాయణమున ప్రధాన కథాసంబంధిగా చెప్పబడినది. ఋశ్యశృంగుడు లేనిచో రామాయణము లేదు. అతడు లేకపోయినను భారతముండును. రాముడు లేనిచో రామాయణము లేదు. దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేయనిచో రామావతారముండదు. ఋశ్యశృంగుడు లేనిచో పుత్రకామేష్టియేయుండదు. మరొకగు ఋత్విజులుగా నుండిన ఇష్టికాదాయనిన అగును. ఇష్టియగుట గాదు ముఖ్యము. దశరథుండునువలన సంతానవంతుడగుట ముఖ్యము. ఇదియే ముఖ్యమైనచో ఆ యజ్ఞమును ఋశ్యశృంగుడే నిర్వహించవలయును. ఇది నేవ రహస్యము. కనుక నే ఇతడు లేనిచో రామాయణమే లేదని చెప్పటం. భారత కథావిధానము వేరు. కాలకర్మ ప్రభావములకు లోనైన ధర్మరాజు వనములందుండి, కాలము వెళ్లబుచ్చుకొనుటకు తనకు కనుపించిన బృహదశ్వ, నారద, రోమశ, మార్కంఠేయగుల నేవేనికథలు చెప్పవలసినదిగా కోరును. ఉత్తమ పురుషుల కథలు, ధర్మనూత్ములు వినుట ఉభయతారకముని వానిని వినిపింపవలసినదిగా కోరును. ఆ ఋషులు చెప్పుదురు. రోమశుడీ ఋశ్యశృంగుని కథను ధర్మరాజునకు చెప్పినాడు. అగస్త్యునిదంతయు, గంగావతరణము, హేమకూటమహాత్మ్యము చెప్పించునడుచు నల్లదే ఋశ్యశృంగుడును ముని ప్రాదమని చెప్పినాడు. ధర్మరాజు కథ చెప్పవలసినదిగా కోరినాడు. రోమశుడు చెప్పినాడు. ధర్మరాజు ధూమ్రాక్షునినాడు. అంతవరకే ఆ కథకు భారతమున

గల ప్రాధాన్యము. భారతమున ప్రధానేతివృత్తము దీనివలన మారుటగాని — సాగుటగాని నిమియు లేదు. కనుక నే ఋశ్యశృంగుడు లేకపోయినను భారతముండునని చెప్పటం.

వ్యాస వాల్మీకులతో నీ వ్యాసమునకు సంబంధము లేదు. భారతమును నన్నయ వ్రాసినాడు. రామాయణమును చాలమంది వ్రాసిరి. రంగనాథ, భాస్కర, రఘునాథులు ముఖ్యులు. నవ్యులలో నొకరు భారతమును, ఒకరు రామాయణమును వ్రాసిరి. భారత కర్తయైన నవ్యునితో మనకు నిమిత్తము లేదు. రామాయణకర్తయైన నవ్యుడు విశ్వనాథ. ఈయనచే వ్రాయబడిన ఋశ్యశృంగుని కథను వెనుకటి వారి కథలతో పోల్చి చూచి గుణ నిర్ణయము చేయు టకీ వ్యాస ముద్దిష్టము. నన్నయ విశ్వనాథులను పోల్చుటయనగా రంగనాథాదులను సంపర్కమునారముగ పేర్కొనుచు పోల్చుటయని గ్రహింపవలయును. నన్నయతో విశ్వనాథకు తాదాత్మ్యమున్నది. పురామహాకవులందరితోడనున్నది. ఇది మహాకవి లక్షణము. నన్నయ విద్యాదయితుడు. విశ్వనాథ కవితారూప తపస్సుమాధి గత చేతిస్కుడు. అతడు గాథ ప్రతిభుడు. ఇతడు ప్రోవోసర్వ కవిశ్వి మర్మ విదుడు. అతడు నానాదుచిరార్థనూక్తినిధి. ఇతడు బ్రాహ్మీమయమూర్తి. ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తి నన్నయది. కథాకథన శిల్ప సేక మార్గాభిరామ వేత్సత్వము విశ్వనాథది. కనుక నే నన్నయతో విశ్వనాథను పోల్చి చూడవలసియున్నది. రంగనాథాదులు విశ్వనాథ వ్రాసిన ఒక్క కథను మాత్రమేగాక, ఆ గ్రంథమును సర్వమును వ్రాసిరి. పూర్వ రామాయణ కర్తలలో వారు శ్రేష్ఠులు. పూర్వ కవీంద్రుల కావ్యప్రపంచమును క్రాంతి దర్శితమున

దర్శించుట—సరికిలించుట చేయగలవాడు కవియగుచో అతడు మహాకవియగును. విశ్వనాథ అట్టివాడు. కనుక నే వారితో పోల్చుచున్నాను. ఆ పోల్చుటకే ఋశ్యశృంగుని కథను గ్రహించుట.

నన్నయ ఈ కథను 29 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. రంగనాథుడు 83 ద్విపదలలో వ్రాసెను. భాస్కరుడు (మల్లికార్జునభట్టు) 32 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. రఘునాథుడు 110 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. విశ్వనాథ 14 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. అందరికంటెను తక్కువమాటలలో ఋశ్యశృంగుని ఉదంతమును చెప్పినది నన్నయ. ఋషులు ఎక్కువ యర్థమును తక్కువమాటలలో చెప్పెను. నన్నయ ఋషివంటివాడు. అదియును గాక భారతమున నా కథ సంతకంపై యొక్కవమాటలలో చెప్పెను. ప్రాసంగికముగ వచ్చిన కథ యది. నాలుగైదు విషయముల నూహించుట కవకాశము కల్పించుచు నొక విషయమును చెప్పట నన్నయ కథాకథనములోని యొక శిల్పము. కనుక, నన్నయ తక్కువగానే వ్రాయును. రఘునాథు డందరికంటెను ఎక్కువ మాటలలో వ్రాసెను. అతడు డక్షిణాంధ్ర యుగకవి. ఆ యుగమున వర్ణన లెక్కువ. వాచ్య మెక్కువ. వ్యంగ్య విభవ శిల్పము తక్కువ. కనుక రఘునాథు డట్లు వ్రాసెను. రంగనాథునికంటె మల్లికార్జునభట్టు ఉత్తమకవి. కథను స్వయంసంపూర్ణముచేసి కథన శిల్పమును ప్రదర్శించుటలో మల్లికార్జునభట్టుకంటె విశ్వనాథ గొప్పవాడు. ఈ విషయమున విశ్వనాథ నన్నయవంటివాడు. కనుక నే నన్నయ విశ్వనాథలను పోల్చువలసి వచ్చినది.

రామాయణమునకు ఋశ్యశృంగునకు త్రైద రాని విడదీయరాని సంబంధమున్నది. వనములబడి యున్న ఋశ్యశృంగుని దేశములోనికి తెచ్చిన వాడు రోమ పాదుడు. ఒక హేతువును పురస్కరించుకొని తెచ్చినాడు. అనగా తెప్పించినాడునుట. ఆ హేతువును ముందు సుస్పష్టము చేయుట కథను స్వయంసంపూర్ణము చేయుట. ఆ పనిచేయుట రామాయణమున కొక కొత్త బిగువు దెచ్చుట. భారతమున నట్లు చేయనక్కరలేదు. నూచించిన చాలును. నన్నయ అట్లే చేసెను. విశ్వనాథ అవసరమును గ్రహించి బిగువు కూర్చెను. పూర్వరామాయణ కర్తలలో ఒక్క రఘునాథుడు మాత్రము స్పష్టముగా

నా హేతువును చిత్రించినాడు. అనావృష్టి హేతువు. తత్ఫలితమును వర్ణించుటవలన రఘునాథుని చిత్రణము రక్షిగట్టినది. విశ్వనాథయు వర్ణించినాడు రఘునాథు డా వర్ణనమునకు గీతిమొకటి, కందమొకటి, సీసమొకటి వాచినాడు. విశ్వనాథ ఒక ఉత్పలము — ఒక సీసము వాచినాడు. ఇగువుర భావనయు దాదాపు నొకటిగ నే యున్నది. భావన యొకటియైనను కథన శిల్పము భిన్న మగుటవలన విశ్వనాథని పైగోయియైనది. అనావృష్టియు, తత్ఫలితమును గోమపాదుడే పుగోహిత బ్రాహ్మణులతో చెప్పినట్లుగా వర్ణించినాడు రఘునాథుడు. సుమంత్రుడు దశరథునకు చెప్పినట్లుగా వర్ణించినాడు విశ్వనాథ. ఇందొక విశేషమున్నది. పుగోహిత బ్రాహ్మణులకు అనావృష్టియు, తత్ఫలితమును తెలియును తెలిసివారికి తిరిగి విషయమును వివరించుటలో వాస్తవీకత యుండున నుండువచ్చునుగాని శిల్పములేదు. అనావృష్టి వలని ఫలితములు దశరథునకు మాత్రము తెలియవా? అట్టిచో సుమంత్రుడు దశరథునకు చెప్పినట్లుగా వర్ణించుటలో మాత్రము విశేషమేమి? అని అడుగవచ్చును. నిజమే. కనులముందు జగురుచున్న విషయమును వివరించుటలోకంటె, తెలిసినదయినను ఎన్నడో జరిగిన విషయమును చెప్పటలో నొక విశేషమున్నది గదా? దాని నే విశ్వనాథ సాధించినాడు. ఇది మాత్రమే గాక మరొక రమణీయమైన కల్పన చేయుటవలన విశ్వనాథ డైన పైచేయి సవిశేషమైనది. ధర్మము రాజానుమతము. ధర్మచోనివలన అనావృష్టియైనది. తత్ఫలిత మెంతవరకు పోయినదనగా పాడియావుల చిన్నులపట్ల నేత్రధారలోడు' వరకు పోయినది. అధర్మవిజయమును నూచించుటకు భారతీయుల కింతకంటె కొలమానము లేదు. నాలుగైదు దినము లన్నము లేకపోయినను భారతీ యాత్మ నిమ్మశముగ నే యుండును. గోవు లేమాత్రము స్వస్థములైనను అది కలగుండు గొనును. హాహరవము చేయును. అంగదేశ ప్రజాహృదయ మట్లు చేసినది. రాజా మొగసాల నిలచి చేసినది. అప్పుడు రాజేమి చేయును? చేయవలయును? అనావృష్టి అంతకు పూర్వము చాలకాలమునుండియు నున్నది. తన్నివారణోపాయము గోమపాదు డాలోచించుచు నే యున్నాడు. అనావృష్టివలని ఫలితములను ప్రజలనుభవించుచు నే యున్నారు. సహించుచు నే యున్నారు. ఆవులు నేత్రు లోడుటతో, కలతపడి ప్రజా హృదయము

ఋశ్యశృంగర్షి

హాహరవము చేసినది. దానిని రాజు చూచినాడు. మాటాడలేక పోయినాడు. దైన్యము వేయి మానవా కృషులతో ప్రత్యేక మైనట్లున్న ఆ ప్రజా సమూహ మును చూచి రాజును దైన్య పడినాడు. ఏళ్ళుచు వారిని చేరినది పంపినాడు. పురోహితులను మంత్రులను కనుగొని 'పాప ముర్ఖులైనది. విక్రమపు బాములు ప్రజలని. ఈ యనావృష్టి కే(ప్రాయశ్చిత్త మో చెప్పకు. అదియు శీఘ్రమేను గానించెను' అని ప్రకాశించుచు నడిగినాడు. అతః పూర్వ మట్లు వారి నడుగ లేదు. అడుగకపోయినను చెప్పవచ్చును గదా యనిన ఆ మార్గము గుర్తుటనునియు, చేయఁసాగ్యునునియు వాగు చెప్పలేదు. ప్రస్తుతియు రాజు ఆ ప్రాయశ్చిత్త మెట్టి దుర్బుటమును, అసాగ్యమును, నైనను చేయుటకు నిశ్చయించుకొనినాడు. నిశ్చయము వ్యక్తమైనది. ద్విజులు మార్గము నుపదేశించినారు. రోమపాదునిగూర్చి యింత వ్రాయుట కథను స్వయం సంపూర్ణము చేయుట. నన్నయ భారతమున నెంత వ్రాయుట అవసరమో అంత వ్రాసినాడు. విశ్వనాథ రామాయణమున నెంత వ్రాయుట అవసరమో అంత వ్రాసినాడు. భారతమున ఋశ్యశృంగునకే ప్రవేశమున్నది గాని రోమ పాదునకు లేదు. కనుక నన్నయ ఒక గీతము, మామ పాదముల వచనముతో రోమపాదుని స్థితిని యెరుక పరచి వదిలినాడు. భాస్కర రంగనాథులకంటె రామాయణ కథా హృదయమును రఘునాథుడు కొంచ మధికముగా నర్థము చేసికొనినాడు కాని, తరచు అనాచిత్యమునకు పాలుపడుట హేతువుగా వారి ముందు నిలువజాలక పోయినాడు. అనాచిత్యములను సాగ్యమైనంతవరకు పరిహరించుచు, గాఢమైన ప్రతిభ కలిగి, రామాయణకావ్యాత్మతో పూర్వలకంటె అధికముగా తాదాత్మ్యమును చెందుటకు శక్తుడైన విశ్వనాథ ఇంతవరకు వచ్చిన రామాయణకర్తలలో శ్రేష్ఠుడు. రంగనాథుడు భాస్కరునకు చాలాడు. రఘునాథ రామాయణమంతయు లభింపకపోవుట, లభించినదానిలో అనాచిత్యపుపా లధికముగా నుండుట కారణములుగా రఘునాథుడు వైఖారికి తీసికట్టు. పూర్వ రామాయణములలో ఒక్క భాస్కర రామాయణమే విశ్వనాథ రామాయణముతో పోల్చించుకొనుటకు శక్తమైనది. కథా కథనమునను, పాత్రచిత్రణమునను - మనస్తత్త్వ నిరూపణమునను విశ్వనాథకు శిలువగుటవలన తరచు భాస్కరునికంటె వైచేయిగా కనపించును.

అనావృష్టివోషము నపనయించు మార్గమును ద్విజులు రోమపాదునకు చెప్పిరి. ఋశ్యశృంగర్షి ఆంగ శశమున అడుగిడినచో వర్షము కురియునని చెప్పిరి. ఆ మాట విని రాజు 'మీరు వేగనని గూమునిపుంగవుల చెండు' అనినాడనియు, 'ఏను చాల మప్పురము తపోగోస్త్రముని పాలికై గాంతలఁ బంపు' మని వారు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినారనియు, అంత జనపతి వార స్త్రీలను రావించి 'మీరు చతురతతోడం జని ఋశ్యశృంగుఁ గొనిరండు' అనినాడనియు భాస్కరుడు వ్రాసినాడు. 'మునినాథు నగరి కేరీతి రావించునని విచారము చేసి మంత్రులఁ బిలచి మునులను రప్పించి యడుగ 'వారకాంతలఁ బంపు' డని వారు చెప్పినట్లును తరువాత రాజు వారస్త్రీలను పిలచి చెప్పి పంపినాడనియు రంగనాథుడు వ్రాసినాడు. రఘునాథుడు భాస్కరునివలెనే వ్రాసినాడు. బ్రాహ్మణులవలన విషయము నెరిగి బుద్ధిమంతులతో విచారించి విద్యవేత్తాంగనలను బిలువనంపి, చెప్పి, పంపినట్లు నన్నయ వ్రాసినాడు. అందఱును వేశ్యలనే పంపించిరి. విశ్వనాథయు వేశ్యలనే పంపెను. ఉచితమును దమతార్కమము నైన నొకల్పన చేసి పంపెను. మంత్రులతో విచారించి యదికొదని యిదికొదని పెక్కు ఆలోచనలు త్రోసిపుచ్చి దారి తోచకయున్న సమయమున వింజామరలు వీరు వారయవతులు నలుపురు తమగోతము కల్గిలుపుకొని ప్రభువులు తాంబూలంబు దయసేయించినచో పోయి ఆ ఋశ్యశృంగుని దెబ్బమనిరి. రాజు వారిని పంపెను. ఇట్లు సన్నివేశమును కల్పించుటలో విశేషమున్నది. ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతమును పురోహితులు రాజునకు చెప్పుచుండగా వారస్త్రీలు వినినారు. అతడు స్త్రీ పురుష భేదము నెరుగనివాడని వారి మాటల వలన వ్యక్తమైనది. అట్టి వానిని చూడవలయునన్న ఒక ఉబలాటము కలుగుట తగును. వారకాంతల కది కలిగినది. అతనిని చూచి వచ్చుట రాజుగారి ప్రయోజనమును చేయుటగాదు. ఆతనిని గొని తేరవలయును. స్త్రీ స్వర్గ నెరుగక ముక్కుమూసికొని యున్నవారి నెందరనో తమజాతి వెంటబడి తిరుగునట్లు చేసికొనలేదు? అట్టి వారిని వశము చేసికొనుట యనునది వారస్త్రీ జాతికి గౌరవాపాదకమే యగును. అది వారి జాణతనమునకు, రానికల్పమునకును నిదర్శనము. అట్టివో స్త్రీ పురుష భేదమెరుగని వానిని వశము చేసికొని వెంట పడవేసి

కొనుట తను జాతిలో తమ్ము తామున్నతస్థితిలో నుంచుకొనుట. అందులకు వా రుత్సహించిరి. 'అతనికి లోకమే తెలియదు. స్త్రీ పురుష భేదము కూడ నెఱుంగరా' డని పురోహితులు రాజుతో చెప్పినప్పుడే వారి కాయుత్సాహము కలిగినది. తరువాత మంత్రులతో నాటించించి ఆటోనించి 'అనావృష్టిచే జై యున్ మృత్యువు వద్ద నుండియు మునిం జేరన్ భయం బంట' అని రాజు ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసము విడచు వరకు, వారస్త్రీల యుత్సాహము ద్విగుణమై త్రిగుణమై లోపల నిమిషక హృదయమును భేదించుకొని వచ్చు నంత యైనది. అట్లే వచ్చినది. ఇంత యుత్సాహము, పట్టుదల పూర్వ రామాయణములలోని వేశ్యలకు లేదు. ఉండుట కవకాశము లేదు కనుక లేదు. రాజు వేశ్యలను పిలిపించి చెప్పి పంపుటకంటె వారే ముందుకు వచ్చి తాము పోయి తెచ్చెదమనుటలో గుణమున్నది. క్రొత్తగా రాజుచేత పిలిపింపబడి వచ్చిన వారికి ఋశ్యశృంగుని యుదంతము తెలియదు. రాజు గాని, తదితరులు గాని వారి కౌతవి విషయము చెప్పి నట్లు పూర్వరామాయణ కర్తలు వ్రాయలేదు. అందు వలన పూర్వ రామాయణములలోని వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని యాశ్రమ ప్రాంతములకు వెళ్లెట—ఋశ్యశృంగుని గుర్తించుట— ఇత్యాదులెల్లు పొసగినవను ప్రశ్నములకు సమాధానములంత తృప్తికరము గా నిచ్చుటకు పిలుపడదు. భాస్కరుడు మాత్రము చమత్కరించి ఒక సమాధానమును చెప్పినాడు. ఋశ్యశృంగుడు మెలగేడు వృక్షవాటి చెంతల వారస్త్రీలు నిలిచి యున్న సమయమున నొక ఋషి యటవచ్చిన 'ఓముని పుత్ర యేల యొక్కగుండవుఁ జొచ్చి యీ విజన కౌనసభామిఁ జరించెద' వని వారగినట్లును దానికి సమాధానముగా నతడు ఋశ్యశృంగుడనువాడ నని తన యుదంతము చెప్పినాడట. అందువలన వేశ్యలు తమ కౌశలమును జూపుటకు ప్రకటించినారట. ఇది భాస్కరుని కల్పన. రంగనాథునకీ సంజేహము కలుగలేదు. సమాధానము వ్రాయలేదు. రఘునాథుని వేశ్యలు సుపరిచితమైన స్థలమును ప్రవేశించినట్లు ఋశ్యశృంగుని యాశ్రమమును ప్రవేశించిరి. తప్పటడుగులు వేయుటలో రంగనాథ, రఘునాథు లొకరినొకరు మించిరి. నన్నయ తానొక చమత్కారము చేసెను. తాను పండిత విద్య విద్యుంగనలలో నొక జరశ్వశ్యను

గూడ నుంచెను. అది ఆరితేరిన గడుసరి. విభాంకుడు వ్యభిచారాచార్యము వనమున కరిగిన యావ సరము గుర్తించి అభివచనావస విలాస విభాసిని యైన తన కూతు నాముని పుత్రునిపాలికి పంపినది. ఇది నన్నయ పద్ధతి. విశ్వనాథుని వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని కథను వినిరి. కావలెనని విశ్వనాథ వినుపింప లేదు. అట్లు కలిసి వచ్చినది. 'ఆ జనకుండు పుత్రునిరహంబు సహింపఁడు. విభాంకుడొ మొఱుగి రావలె. లేవలెఁ గుఱుమాని' ననునాటలను గూడ వారు వినిరి. కనుక జాగ్రూకులై తాము మెలగవలసి యున్నదను విషయము విశ్వనాథ రామాయణములోని వేశ్యలకు తెలియను. కనుక నే వాగు 'విభాంకుని యాశ్రమంబున కుల్లయగు ప్రశేశంబున బండ్లు దిగి యంగు విడిసి' ఋశ్యశృంగునిరాకకై ఎదుగుతెన్నులు చూచుచుండిరి. ఒక నాడు ఋశ్యశృంగుడు వచ్చినాడు.

రంగనాథ, రఘునాథుల వేశ్యలకు విభాంకుని గూర్చిన జ్ఞానమున్నట్లే లేదు. విభాంకుని యాటో చన లేక యాశ్రమమును ప్రవేశించుటవలన సమయమున కత డగుట నే యున్నచో శిశింపకపోడు. అప్పుడు వాగు వచ్చిన కౌగ్యము సాగ్యము గాదు. స్త్రీలను స్త్రీలుగా గుర్తించగలజ్ఞానము విభాంకుకు కున్నది. కనుక ఆతడున్నచో కుపితుడై శిశిం దుట యనినాగ్యము. ఋశ్యశృంగుడు తెలిసికొనినతగునాతిచే భాస్కరుని వేశ్యలు ప్రసంగమునకు దిగిరి. కనుక ఇట విభాంకుని శాపప్రసక్తిలేదు. నన్నయగారిజరశ్వశ్య, విభాంకుడు లేని సమయము చూచి, తనకూతు నా ఋశ్యశృంగుని పాలికి పంపినది. విశ్వనాథుని వేశ్యల నుల్లయగు ప్రశేశమున నుంచినాడు. అటు నిటు తిరుగాడుచు ఋశ్యశృంగు డటకు రావచ్చును. విభాంకుడు గూడ రావచ్చును గదా? అట్టిచో నాతడు వారిని శిశింపక పోవునా యనిన, దూరముగా నున్నవారిని, పాంధులను, స్త్రీలను, అత డూరక యేల శిశిం దును? ఆతడు వచ్చినపుడు వీరు పోవభావ విలాసము లేల ప్రదర్శింతురు? ఋశ్యశృంగుడు వచ్చినపుడు తా మువన్నియు ప్రదర్శింపవలయునుగదా, ఆతనిని గుర్తుపట్టుట ఎల్లు? ఆతని కథ వారికి తెలియునుగదా? అతనికి స్త్రీపురుష భేదజ్ఞానము లేదు. తనకంటె భిన్నమైన యాకృతి ప్రవృత్తి కలిగి తనవలెనే యున్నవారు కనిపించినచో

ఋశ్యశృంగర్షి

మానిసి ఎంత వింతగా చూచును. ఆవింతదనము, ఋష్యశృంగర్షింగు డటకు వచ్చినపుడు కప్పిపుచ్చుకొనలేదు. దానినిబట్టియే గ్రహింపవచ్చును. విభాంశకున కట్టి ప్రవృత్తి యుండును. కనుక నే వేశ్యలుల్లయును ప్రదేశమున దగినారని విశ్వనాథ వ్రాయుట.

యద్యచ్ఛృంగమనంబున నొక నాడు ఋష్యశృంగుడు వేశ్యలు విడిసియున్న కాంతారాభిముఖుడై వచ్చినాడు. వారు చూచిరి వీణయు, మృదంగమును, తాళమునును మ్రోయించిరి. నాయకురాలు గొంతెత్తి కృతులు వర్ణములు పాడింది. వేశ్యలు గానము చేసినట్లు రంగనాథుని, భాస్కరుడు వ్రాసిరి. రఘునాథుడట్లు వ్రాయలేదు. నన్నయ, ఋష్యశృంగుని చేరిన వేశ్య ముని ముంబుల గంగుక నర్తన మృగుగీతములయంగుల దన కాశలమెల్లను జూపి, విరచితాలింగయై, మునిపతికి ముదము గాలించెనునని వ్రాసినాడు. విశ్వనాథభరతి శాస్త్ర సరణిని బాడిన మా పాటలు విని ఋష్యశృంగునితో కలిగిన ఆంతరిములయిన మాధులను వర్ణించెను. ఇది పూర్వకపు తెగ్యును చేయని పని. మానవతీతి ముపై గానకళాప్రభావమంత యుండునో ఈ ఘట్టమున విశ్వనాథ నిరూపించినాడు. సంగీతము మానవుని ఎంత చైతన్యవంతునిగా చేయవలదో అంత చేసిన దా వేశ్యల సంగీత మాఋష్యశృంగుని. గానము చేసినారని చెప్పటలో లేదు గొప్పతనము. దాని ప్రభావమును, తత్ఫలితమును చెప్పుటలుగుటలో నున్నది. అదియే విశ్వనాథ చెప్పినాడు. ఆ గానము వినుచున్న ఋష్యశృంగునకు “తన యాత్మక దానెలుగని యొక్క యానందపరిధి రేఖాస్వయం వ్యక్తి కలిగి మైగగుర్పడిచి వెనుకటి బిగువు చెడి క్రొత్త బిగువులను దెచ్చుకొనినదట. కనులు విచ్చి చూచుచు నీలవబడిపోయినాడు ఋష్యశృంగుడు. అంత వారు నృత్యముచేసిరి. నాలుగంబులులవోలె చేసిరి. నర్తన కళాప్రదర్శనమునుగూడ చేసినారనిమాత్రము రంగ నాథుడు వ్రాసినాడు. కేవలము నర్తనము చేసినారని గాక ఎట్లు చేసినదియు విశ్వనాథ వ్రాసినాడు. నాట్యశాస్త్రముతో వానికిగల పరిచయమున కిది నిదర్శనము. ఉచితస్థలమున శాస్త్రపాండిత్యమును ప్రదర్శించుటను మహాకవులు చేయుదురు. విశ్వనాథ ఆ కోవలోనివాడు. సంగీతమును, నృత్యమును, త్రివిధిని, చూచి చూచి కనుబేదులు తీరగ వారీ

జేరి నాడు ఋష్యశృంగుడు. కనులు చెవులు నుతరి తముగా నొసరించినారని వారల పొగడి, ఆనందాతి శయమున వారిని అలనల్లన స్పృశించి కాగిలించుకొని నాడు. ఒక తెలియరాని సుఖానుభూతికి లోనయినాడు. పూర్వ రామాయణములలో కాగిలి ప్రసక్తి లేదు. ‘ఒకతెంతయుఁ బులికింపఁగఁ పుడికినారని మాత్రము వేశ్యలనుగూర్చి భాస్కరుడు వ్రాసెను. ఆలింగనప్రస్తావన భారతమున నున్నది. భాస్కరుడు— మఱునాడు వచ్చినపుడు వేశ్యలు వానిని పలుమాఱు కాగిలించుకొనినా రనినాడు. నన్నయ విశ్వనాథ లిరువురును మొదటి నాడే కాగిలింతలు జరిపించిరి. నన్నయ ఋష్యశృంగుని వేశ్యయే కాగిలించుకొన్నది. విశ్వనాథ ఋష్యశృంగుడు తానే వేశ్యలను కాగిలించుకొనెను. ఈ విషయమున నన్నయ విశ్వనాథలకు భేదమున్నది. నన్నయ ముందుమును కిచ్చిన ప్రాధాన్యము కళాప్రభావమున కీ ముఖ్యము. విశ్వనాథ కళాప్రభావము సంయమనమును లోగోనలవల నిరూపించినాడు. నన్నయ వ్రాసినది కావ్యముగాదు. కావ్య త్వము నియుక్తుకొనిన ఇతిహాసము. విశ్వనాథ వ్రాసినది ఇతిహాసముగాదు. ఇతిహాసరేఖల నియుక్తుకొనిన కావ్యము. ఇది సర్వమును రసపర్యవసితము కావలయును. అందుకే నర్తన కళాసంగీతములను, వాని యాధార్థ్య స్వరూపమును నిర్మించినాడు విశ్వనాథ. భారతమున సంయమనమునకు ప్రాధాన్యమున్నది కనుకనే, తరువాత విభాంశకునితో ఋష్యశృంగుడు జరిగిన కృతాంతమంతయు పూర్వగ్రచ్చిన్నట్లు తూచా తప్పకుండా చెప్పినట్లు నన్నయ వ్రాసినాడు. రామాయణ కర్త లెవరును ఈ పని చేయలేదు. చేయ గూడదు గనుక చేయలేదు. చేయవలయును గనుక నన్నయ చేసినాడు. భారతములోని ఋష్యశృంగునకు వేశ్య చూసిన కంగుక నర్తన మృగుగీతములయందలి కాశలమువలన ముదముగలిగింది. రామాయణమునందలి ఋష్యశృంగునకు తన యాత్మక దానెలుగని ఒక ఆనందము కలిగినది. ముదమునకంటె ఆనందము గొప్పది. ఆనందము కలిగినది గనుకనే విశ్వనాథ ఋష్యశృంగుడు వారిని తానుగా కాగిలించుకొనినాడు. భారతమున నన్నయ ఋష్యశృంగర్షియందు నిగ్రహమును పరాకాష్ఠలో చూపినాడు. తన కాశలము చూపి, విరచితాలింగనయైగాని భారతమున వేశ్య మునిపతికి ముదము గావించ లేకపోయినది. అధికనిష్ఠాశీలుడైన ఋష్య

శృంగుని స్థితి భారతమున నన్నయ అట్లు చూపినాడు. వేశ్యలను ఋషి కుమారులనియే రెండు గ్రంథముల లోని ఋష్య శృంగుడును తలచినాడు. కనుక రెండింటియందును కామవాంఛ రేఖా మాత్రముగా నైనను వాని హృదయమున పొడగట్టలేదు. కళా ప్రభావమునకు లొంగిన వాని గా చిత్రించుట మూలముగా, కొందరు ఋష్య శృంగునకు వేశ్యలయందు కామిక మేర్పడినదిని తలచుచున్నారని విశ్వనాథ, అంతగా వ్రాసియు చివరకు 'అసమశిరుడు తొంగిచూడడు ముని ఋష్య శృంగువంక' అని స్పష్టము చేసినాడు. అంత యానందమును గూర్చిన వారి యాశ్రమ భూము లొకమాటు మానవలయునన్న సాత్వికపు కోరిక మాత్రము కలిగినది ఋష్య శృంగున కని విశ్వనాథ వ్రాసినాడు. చతురదంచిన 'తరుణి మునినందను చిత్తంబునకు వైకృతముఁ జేసె'నని మాత్రము నన్నయ వ్రాసెను. మఱునాడు ఋష్య శృంగుడు వారి వద్ద కేగెను. పోదమా యనిన పోదము పోదమునుచు నందరును కదిలి అందరును అంగజేశము చేరిరి. అంతట వృషు కురిసెను. అదివర కేమియు తెలియని ముని కుమారుడు అంగజేశ ప్రవేశమాత్రమున సర్వమును గ్రహించెను. సహజబోధలు నిశ్చలత త్రవ్వకములని విశ్వనాథ సమర్థన. నన్నయకూడ తన భారతమున నొక విషయమును సమర్థించినాడు. అది విశ్వనాథ సమర్థించిన దానికంటె భిన్నము. వేశ్యను మఱునాడు ఋష్య శృంగు డనుసరించుటను 'విలాసినుల సహోదాస సహోసన సహాయానములు బంధసములు' అను సిద్ధాంతమును చూపి సమర్థించినాడు. ఇనుప కచ్చడాలు కట్టుకొనిన మునులను కూడ స్త్రీలమెయిత్తోపు గగుర్పొడించును. ఇక సామాన్యుల విషయము చెప్పవలసిన దేమి? అను విషయమును నిరూపించుటయే నన్నయ యుక్తేశము. తపస్సనూధిగతి చేతస్కత మానవుని అత్యున్నత స్థానమున నిలుపగలదని వైదికమైన యభిప్రాయము. వేదతుల్యమైన భారతమును వ్రాయు నన్నయ కున్నదియు నదియే. 'సచ్చరిత్రంబైన తన యాశ్రమఁబు విడిచి మనుష్యయోగంబునం దగిలి యగ్నేమలి పిఱుందన చని'యెనని ఋష్య శృంగుని గూర్చి నన్నయ వ్రాయుటలో సర్థమదియే. వాస్తవమును చెప్పి అవసరమును నన్నయ నూచించినాడు. ఆ నూచనకే ఋష్యశృంగుని కథను వ్రాసినాడు. ఋష్య శృంగుని పట్ల భావనూపిత వాస్తవిక విషయము

రామాయణమునకు ముఖ్యము. సాంసారిక విషయ పరిజ్ఞానము ఋష్యశృంగునకు కలిగినట్లు వ్రాయు వలసిన యవసరము భారతికర్తకు లేదు. ఆత్మసంయమమును నిగంతరించును ఈమాత్రమును భేదించుటకే చూచుచుండును. కనీస మాజ్ఞానము లేని వానిని గూడ అవి లోగొనునని వ్రాయుట భారతకర్త చేయదగిన పని. దానినే నన్నయ చేసినాడు. సాంసిద్ధికమైన సాంసారిక విషయ పరిజ్ఞానము కలుగుటయే రామాయణమునకు కావలయును. ఋష్యశృంగున కది కలిగినది. దానిని విశ్వనాథ సమర్థించినాడు. ఉచితస్థలమున జేనివి సమర్థించుట యవసరమో దానిని సమర్థించుట మేధావంతులు చేయగలరు. నన్నయ విశ్వనాథ లట్టి వారు. ఋష్యశృంగుని ప్రవేశ పెట్టినప్పటినుండియు నన్నయగ్రహము వైపునకు ములు నూపించుచు నడిపించి నడిపించి చివరకు 'విలాసినుల... బంధసములు గాన' అను మాత్రమును వ్రాసి ఋష్యశృంగుని వేశ్యనెంటు పంపినాడు. విశ్వనాథ ఋష్యశృంగుడు గానమును వినుటకు ప్రారంభించినప్పటినుండియు ఆ మహర్షిగో ఎక్కడనో, అందని లోతులందు, అంకురింపకయే చివికిపోయిన భావసముదాయము, ప్రాణము పోసికొని నెమ్మదిగా పైకి వచ్చి, చివరికొక కొత్త బిగువు కూర్చుకుని, పూర్వ మనసుభూతిమైన ఒక ఆనందానుభూతిని ఆతనికి కలిగించినట్లుగా వ్రాసి, తరువాత నతడు వారిని కౌగిలించుకొని మాటాడి, వారిచ్చిన భక్ష్యముల నారగించి, తదుపరి తన యాశ్రమమునకు పోయి 'దినముదినము నారేయును వారలఁ గూర్చి యూహ లూహించుచు ప్రార్థన లేచి' వేశ్యలున్న చోటకు వచ్చి వారితో కలిసి అంగజేశమునకు వచ్చినట్లు వ్రాసినాడు. నన్నయ ఋష్యశృంగుని నొక మార్గమున నడిపించినాడు. విశ్వనాథ మఱొకట నడిపించినాడు. నన్నయ దృష్టి సంయమనము మీద విశ్వనాథ దృష్టి సంసారము మీద. భారతమునకు నన్నయ యవసరము. రామాయణమునకు విశ్వనాథ యవసరము. ఋష్యశృంగుని సంసారము వైపు తిప్పుటకు విశ్వనాథ సంగీతిమును సాధనముగా వాడినాడు. సంగీత శ్రవణ మాత్రమున మహర్షి యట్లు బిగువు చెడి లోబడునాయని ప్రశ్న. అట్లయినచో నాతని మహర్షిత్వము కుంటుపడిన యట్లేగదా? కొంచము కుంటు పడవలయును. అట్లు పడినపుడే భారత రామాయణ కర్తల నిరూపణము రక్షి గట్టును. సంగీత మట్టి ప్రభావ

ఋశ్యశృంగర్షి

మును చూపగలదని తులసీదాసు కూడ వ్రాసినాడు. సీతా రాముల కల్యాణసమయము నందలి గాన కళా ప్రదర్శననునకు మహాద్భుత, ధ్యానముద్ర విశిష్టి ఒక ఆనందము ననుభవించిరని తులసీదాసు వ్రాసినాడు. మహాద్భుత తపోభంగము చేయుటకు వచ్చిన స్త్రీ జనము గానకళా నర్తన ప్రదర్శనము మునుముందు చేసినట్లుగ నే మర పూర్వ గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి. కనుక గానకళకు సంయమి లోబడుట వింతగాదు.

విశ్వనాథ ప్రసరించిన కథాకథన శిల్పమును పూర్వవత్ పోల్చి స్థలముగ వైన నిరూపించితిని. ఋశ్య శృంగ పాత్ర విషయమున నన్నయ విశ్వనాథల కున్న దృష్టి భేదమును గూడ కొంత వ్రాసెతిని. నన్నయ విశ్వనాథలలో నున్న ఈ రెండు విశేషములు భాస్కరాదులలో లేవు. నన్నయకు లేని యనందము విశ్వనాథ కున్నందున కథను స్వయంసంపూర్ణము చేసినాడీతడు. ఆ చేయుటలో రోమపాదుని పూర్తి మూర్తిని చిత్రించుట యొకటిగా వెనుక నిరూపించితిని. ఇక వేశ్యల పాత్రము లున్నవి. వారి విషయము వ్రాసిన గాని ఈ ద్యాసము సంపూర్ణము గాదు.

విశ్వనాథ, రాజునకు వింజామరలు పీచుచున్న వేశ్యలతో రంగము ప్రారంభించెను. వారు నలువురు. కుసుమ శరకోసండ్ల లస్తకమగ్గలు, తత్కారుక్ భూయంగలు, తిజ్జాతనూలతలు—అగు వారయ్యవతులు నలువురని వ్రాసినాడు. నలువురకును మాడు విశేషములు వాడినాడు. నలువురకును నాలుగు వాడవచ్చుచు గదా—వాడలేదు. అందరి చుర్యములు, అందరి భూవల్లులు, అందరి తనూలతలు కూడ కుసుమశరకోసండ్లని లస్తకమును వలెను, కౌగ్గుకమును వలెను, జాల్మి వలెను నున్నవట. ఇందొక విశేషమున్నది. అందఱును అన్నింటివలె నున్నను, ఒక్కొక్కరి యందు ఒక్కొక్క గుణము త్రిగుణమై యున్నది. మరి నాల్గవదాని మాట—చెప్పబడలేదు. మిగిలినవారి యందు వలెగాక ఈమెయందన్ని గుణములును మూర్తి గట్టుకొని యున్నది. ఈమెయే నాయకురాలు. వీణయును, మృదంగమును, తాళములును మ్రోయించుటయే పై మువ్వరచని. గొంతెత్తునది నాయకురాలు. ఈమెను, ఈమె పాటను చూచుట నే, వినుట నే మునుముందాముని బిగువు చెడినాడు. ఆ మువ్వరయందు కంఠే నాయకురాలియందొక విశేష ముండవలెననే,

విశ్వనాథ ఆమెకు ప్రశ్నోకముగా నొక విశేషము వాడలేదు. నూచించినాడు. రాజుతో మాటాడినది నాచుపరాలు. ఆమె గడుసరియుట. కనుక నే “మా సింగుకొ గొని మరుతం దెక్కుకొ, లేనుంజాలక నృతి రానే, రానీపట్టణ రమ సిగ్గిలకొ” అని ‘పణవము’ కొట్టి చెప్పినది. ఆ గడుసరి తనమునకు రోమపాదు డచ్చెరువడి “ముని శాపభీతి మీకు లేనో భీతహరిణ నేత్రలార! యవ లలితముల్ వోని చూపులు నిగుచ్చి మందముగ హసించినారట వారస్త్రీలు. భీతహరిణ నేత్రలార యని రాజునగా నే లలితముల్ వోని చూపులు నిగుచ్చి పైచెచ్చు మందముగా హసించినా రనుటలో నున్నది కవిత్వము. వ్యంగ్యవైభవవాసన యనగా నది. హరిణ నేత్రము లందుముగా నుండును. హరిణమునకు బిత్తరపోవు గుణ మొకటి సహజము. ఆ గుణము దాని నేత్రాపాంగములలో వ్యక్తమగుచుండును. అదియే ఆ నేత్రముల కందము. స్త్రీల కన్నులల్లుండునని వర్ణించుట కవిలోక సామాన్యము. ఊరకే హరిణము భీతిగొనును. నిజముగా భయమే సంభవించినపుడు దాని కన్నులు చూడవలసినదేగాని చెప్పనలవిగాదు. రోమపాదుడా వేశ్యలను భీతహరిణ నేత్రలార యని సంబోధించినాడు. వారు రాజునకు పరిచారి కలు. హరిణ నేత్రలైనవారు రాజుగారిని చూడగ నే భీతహరిణ నేత్రలగుట వారి కలవాటు. అది మర్యాద. అతఃపూర్వము రాజు వారి భీతహరిణ నేత్రములనే చూచినాడు. నేను వారు తాముగా ముందుకు వచ్చి ఋశ్యశృంగర్షిని గొని తెత్తుచునివారు. హితులు, పునో హితులు, మంత్రులు మునిని చేరుటకు భయపడుచుండగా వారు తెత్తుమని ముందుకు వచ్చినారు. రాజును నచ్చెరువడినాడు. తాను ప్రతివినమును చూచు భీతహరిణ నేత్రలేనా వీరు? అను సందేహము కలిగినది. భీతహరిణ నేత్రలుగా కనుపించు మీకు మునిశాపభీతి లేదేమి యనినాడు. అప్పుడు వారు భీతహరిణ నేత్రలు కారుగదా, హరిణ నేత్రలు కూడ కౌకుండ లలితముల్ వోనిచూపులు నిగుచ్చిరి. ఈ హతాత్మ సంభవమునకు రాజుచ్చెరువడి గ్రహించుకొనినాడు. మా అసలు విషయము ప్రభువులకు దెలియదేమియని మందముగ హసించిరి. లలితములువోనిచూపులు నిగుచ్చుట వారు నేర్పుకొనిరి. ఆ నేర్పునంతకు పూర్వము ప్రదర్శించవలసిన యవసర మేర్పడలేదు. భరతు నాగమెల్లను ప్రయోగవైఖరిం దెచ్చినవారు వారు. ఆ చూపులు,

నిరర్థముల వారి కోక లెక్కచూ? అలవోకగా వారల్లు చూచిరి. ఆ మాపులు రాజునకు వారి గుండెనిబ్బరమును చూపినవి. రాజు వారి నంపినాడు. విశ్వనాథ వ్రాసిన ఆ చూటలెది సన్మయములోని ఆ రెండు వాక్యములలో నింతి అర్థమున్నది. ఈవృత్తిని నన్నును వ్రాయగలడు. అర్థములు వోని మాపులు వాగు చూడగా వారి గుండెనిబ్బరమును తెలిసికొనుటయే గాను గోమపాదుకు చేసినది, ఋశ్యశృంగుని తప్పుక ఆ మాపులను మెడకు తగిలించి తీసికొని వస్తును - అతడు వచ్చుచు-అని తాను ముందు గుండెనిబ్బరము చేసికొనినాడు. త్రిణములో నింతి వ్యవహారము రెండు వాక్యములలో చెప్పి భాస్కరాది పూర్వ రామాయణ కర్తలను మించినాడు విశ్వనాథ.

వేద్యులు బయలుదేరినాడు. 'తాతనికూడ మాను మెయితాపు గగుర్పొడిచిందు నీట్టలే చేతము గల్గునారి నిరకం జెప్ప మటందుచు గువ్వకోలుగా నప్రసనుఁ గ్రుట్టెదు - మధ్యసాధ్య - 'బీసీ నవ్వెక్కువ నీను' అని పరస్పర మనుకొనుచు బయలుదేరినారు. విభాంశ కుని, ఋశ్యశృంగుని తలందుకొనుచు వెళ్ళినాడు. 'విభాంశకున్ మొఱంగిరావలె'నను వాక్యము వాగు ఘరచిపోలేను. కనుక నే మార్గమధ్యమున 'మాని కోసం బున నోసి మిమ్ము నెవరింగు సంపనారన్న భూకగుని చెప్పకును. ఏమె వచ్చితి మన పాడోనో బీజానో' అని యనుకొనినాడు. ఇది వారి స్వామిభక్తికి నిదర్శనము. ఇట్టి సమయములగుతప్ప వారు రాజునకు చేయు సాహాయ్యము మరి యొకటి లేదు. ఇట్టి యవ కాశములు మాత్రము తరచు వచ్చునా? ఋశ్యశృంగుని గొని తెచ్చుట కుపక్రమించుటలో వేద్యులకుత్సాహముతో పాటు ప్రభు భక్తియు నిరూపించి విశ్వనాథ దారి కోక యున్నతి కలిగించినాడు. ఇంత ప్రభు భక్తి పరాయణులు గనుక నే, ఋశ్యశృంగును తమ్ము సమీపించి ఉరములు తాకుదు, పిగులు ముట్టుచున్న సమయమున 'భూపత్రేష్ఠుని కూతు పెన్నిటనుమన్ బూజింతు రహ్మారీ' నని విశ్వనాథ వ్రాయుట. సంగీతి నర్తన కళా కౌశలము నెరపిన తరువాత ఋశ్యశృంగుడు వారిని సమీపించి యెన్నియో ప్రశ్నలకిగి వారలను కౌగిలించుకొని ఉరములు - అనములు - పిగులు స్పృశించుచున్నంతసేపును వారెమియు చూటాడలేదు. నాద్భుతమును వా సన్నివేశమున వారు

చూటాడలేదు. తాను చూటాడక ఋశ్యశృంగుని యాస్పత్రియను పెంచిరి. 'ఋశున్ మోహంబుఁ గొంపొ' గునో? మీ ప్రత్యాగ్రహము చూచుకర్మలు నన్ మెతాను నా గుండె' కని చూత పెనెన తెగునాతి 'మా గుశ్రము మున నన్నియుఁ గనక సౌపములు గల' వనిరి ఇది చూతపెడిం ప్రశ్నకు సమాధానము గాను. ఇంకను నకిని కోక అస్త్రీత్వమున్నవా? లేక తిను చేతిలోని వాడైనాడా? అను పరమమును స్పృగము చేసి కొనుటకు వారి వాక్యము పలికిరి. వానికి అస్త్రీత్వము లేదు. ఉన్నచో తన ప్రశ్నకు సమాధానమును ముంది మృగిని కోరి యుండెడివాడు. పురు కనుక నే కనక మున నేమిని వారి మాట నందుకొని యడిగినాడు. వారేది పలికినననయే అతని చెరికింపుగా నున్నది. కనక మన నేమో వాగు చూపి చెప్పిరి. అట్లయిన తిప్పక వస్తు ననినాడు. ఈ రెంకింటిలో సంబంధములేదు తెలియ కుంపనే వారియం దొక గౌఁవము, వ్యామోహ మేర్పడి నది ఋశ్యశృంగునకు. వారి గుహ్యముతో నిమిత్తము లేకుంపనే వారి ననుసరించువలయునన్నంత ఉత్సాహ మాతనిలో వారు రెకత్తింటిగి. వారిల్లిక భక్తిగ్రుములు నేపించుచు మగల 'సన్నాహోగించుట కేంద్రానం గలనా గుభ్యంతర?' మని యడిగినాడు. వారికి సమ్మత మేర్పడినది. మామగారు లభించేత నడిగింపించి 'తమగన్ జనుడెంచురొ? గూతధేయ ముంచెచ్చెద మింతికన్న వలెనే గరితాద్భు' ముమ్ముఁ జేయగ' ననినారు. అతడు తృప్తిపడినాడు. తన చూశ్రమమునకు వారి నాహ్వానించినాడు. వారంతలు 'మిమ్ములబట్టి నిల్చితిమి. మేమును బోవలె మాకు ప్రత్యిగాయములు వుట్టు తక్షణము గూర్చుతెన్ జరి మీగు నాత్రిధేయములు మాకు వచ్చె. భవదాగమ నాథును యుండుమందురా ముమ్ముల నిండె యెల్ల.' అని బ్రాహ్మణ సంప్రదాయము ననుసరించి మాటాడినారు. మంచిదటే యుండువని చెప్పి తన తండ్రి యుటజను చేరువేళ యైనదని చనినాడు ఋశ్యశృంగుడు.

తాను నిర్వహించవలసినదంతయు జాగ రూకమై నిర్వహించిరి. అతడు పోయిన తరువాత వారి కోక భయము పట్టుకొన్నది ఈ యనూయిక వ్యక్తి జరిగినదంతయు తండ్రియైన విభాంశకునకు చెప్ప నేమో నని వారి భయము. చెప్పినచో క్రుద్ధుడై వృద్ధ మాని వచ్చినచో నిక తమ పాట్లు పెగునాశ్చక్రే ఎగుక. మరునాడు ఋశ్యశృంగుడు వారిని చేరవచ్చువరకు

ఋశ్యశృంగర్షి

వారి కొ భయమున్నది. అంతవరకు వారు ముండ్లపై కూగుచున్నట్లు బాధపడినారు. ఎంత గడుసగులైనను వృద్ధునాగివలని భయ మిగ్గుడు వారికి కలిగినది. ఇది సహజము. ఇప్పుడు వారు కీతిహరిణశేత్రము. తండ్రికి చెప్పినాడో లేదో తెలియదు గాని విభాంశుడు మాత్రము రాతడు. మరునాడు ఋశ్యశృంగుడే వచ్చినాడు. వారి యత్నము ఫలమైనది. అంగుడు అంగదేశమునకు వచ్చినాడు. వర్షము కురిసినది. శేష ప్రజలకు హర్షము కలిగినది. అంగదేశము ప్రవేశించుతేనే లోకకవ్యునిహాస రహస్యములన్నియు నా ఋషి, కుమారులకు తెలిసిపోయినవి. అంత గోమహానుజులకు వచ్చి నీర్లక గాతని పదాబ్జముల చేర్చి, ఆత్మజ నిచ్చి వినాహము చేయుదునని శాంతిని పిల్చి చూపగా ఋశ్యశృంగుని లింజు యొక్క తీరిబడి మొగము వాల్చుగా “మహా! పురికిన్ వంబునకు నీ మాత్రంబు భేరంబులంబుల ప్రోవులు వారముఖ్యులు సురంబుంటించి గెంటించుదు పరిహాసములు” చేసెదట. అంత శాంతికును, ఋశ్యశృంగునకును వివాహము చేసినాడు గోమహానుకు.

ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానమున వేశ్యల నింత కట్టు దిట్టముగా పూర్వ రామాయణ కర్తలు దిద్దలేదు. ఈ విషయముమాత్రము భాస్కరాచార్యులకంటె రఘునాథుడు కొంత నయము. అతడు కూడ ఋశ్యశృంగునకును, వేశ్యలకును జరిగిన సంభాషణము గాక, వారి వారి చేష్టల సభివర్ణించినాడు. వేశ్యలను గూర్చి ఋశ్యశృంగుడును, ఋశ్యశృంగుని గూర్చి వేశ్యలను మనస్సులలో ఏమేమనుకొనిరో కొంత విపులముగా రఘునాథుడు వర్ణించినాడు. వేశ్యలనుకొనిన విషయములన్నియు అతి సాగాన్యమును. అందు కొన్ని పేలవములు. కొన్ని అనౌచితీ దోష దూషితములు. వారు దక్షిణాంధ్ర యుగమునకు సంబంధించిన వారే గాని, రామాయణకాలమునకు, అంగదేశమునకు సంబంధించినవారు గారు. వారిని చూచిన ఋశ్యశృంగునకు కలిగిన అంతర భావములను వ్యక్తీకరించుచు వ్రాసిన మాడు సీసపద్యములలో నొకటి అత్యుత్తమము. ఒకటి ఉత్తమము. ఒకటి అధమము.

అబ్బురంబుగ నెర గుబ్బకొమ్ములు మొల్చె
ఘనలు పేరార నాకన్న ననుచు
బడములఁ బొడమెడుఁ బద్మము ల్బీరల
మహిమ యెంతటి వింతి మహి నటంచు

ఘనములు వెనువెంటఁ గనియుచున్నవి జల
దాకర్షణము నీరి కజ్జెననుచు
బలకుల నమృతంబు కొలఁకెగు బజీర,
లమృతంబులకన్న నధికులనుచు
గాన మెన్నఁకు నీసానుగాన గరిమ
గతిర పాపాణముల నీగుఁగఁ గరంచె
నంచు మన నెంచి పలుమటు నగును పశుచు
గొమ్ముకొన యూగఁ దలయుచుకొనుచుఁజేరె!
(రఘునాథ రామాయణము, ఆ. 2. ప. 157.

ఈ పద్యము తిరువాత నున్న రెండు సీసపద్యములును సతని చేష్టలను వర్ణించువి. చేష్టలకంటె భావములను సృష్టించుటలో గొప్పతనమున్నది. వైష్ణవులు రఘునాథుడెదియో చేసినాడు. అతఁడె రామాయణమున సర్వత్ర ఇట్టి భావకల్పన కనుటచును, అనౌచిత్యము లెక్కువ. ఋశ్యశృంగునకు వేశ్యలను చూచినపుడీ పై భావము కలిగినట్లు పూర్వ రామాయణ కర్త లెవ్వరును వ్రాయలేదు. విశ్వనాథ స్వయమున నానందియులో లీనము చేసినాడు. రఘునాథుని వేశ్యలకు సంభాషణచాతుర్యమే లేదు భాస్కరాచార్యులంత చాతుర్యమును చూపకపోయినను వేశ్యలచేత అధిక ప్రసంగము చేయింపలేదు. రఘునాథుడు చేయించిన దంతయు నదియే. ఏమి దిద్దినను విశ్వనాథ దిద్ది తీర్చినాడు వేశ్యలను.

గోమహానుని దీనస్వరూపమును, పుగోహితుల యుచితజ్ఞతను, వేశ్యల నెఱజాణతనమును - ఉచిత ప్రవర్తనమును, ఋశ్యశృంగుని అమాయకప్రవృత్తిని కమ్మచ్చున తీసినట్లు చిత్రించినాడు విశ్వనాథ. ఋశ్యశృంగుని పాత్రచిత్రణమున విశేషమైన వైగుప్యమును ప్రదర్శించి సన్నియతో తొల్యము తెచ్చికొనినాడు. వేశ్యలవిషయమున నొక యుగత్తితిను కల్పించి, పూర్వ రామాయణములను మించి ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానమును జేజోవంతము చేసినాడు. పాత్రల మరస్త్వ వ్యక్తీకరణమునను, అర్థగాంభీర్య ప్రతిపాదక రచనాకౌశల్యమునను విశ్వనాథ తిక్కనను తలపించుచున్నాడు మహాకవుల గ్రంథములను వలె విశ్వనాథ రామాయణమును మనము చేసి చేసి ఒక మాట మాటాడవలయును.

కలగూరగంప

విశ్వనాథవ్యక్తిత్వము

శ్రీ హరీత శివశర్మ

కవులు రెండువిధములు. కవితృపుజాలు కొంతకాలము వరకుండి, అనంతరము అది ఆగిపోగా, ఆ పూర్వపు అంతమాత్రపు తమ వైభవమును మామకొని కవుల మనుకొనువారు ఒక తరగతి. మరిఒకతరగతి నిరంతరము ప్రవహించు గంగానదివలె కవితృపు జాలు కలవారు. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఈ రకము కవి.

మరి ఈ కవులు మరియు రెండు విధములు. వట్టి భావుకులు; ప్రతిభావంతులయిన మహామనస్సులు అని. శ్రీ సత్యనారాయణగారు ఈ ప్రతిభావంతులయిన మహామనస్సులలోనివాడు.

మరి ఈ ప్రతిభ విచిత్రమైనది. ఇది కొందరిలో అనుకూల పరిసరములలోగాని పెరుగదు. కొందరిలో ప్రతికూల పరిసరములను చీల్చుకొని, వాటిని అడిమిగాని వైకి రాదు. శ్రీ సత్యనారాయణగారిది ఈ రకమైన ప్రతిభ.

* * *

శ్రీ సత్యనారాయణగారిది సందిమూరు. బెజవాడ దగ్గర. తాను తల ఎత్తేనాటికి తమ కుటుంబ స్థితి ఏమిటో రామాయణ కల్పవృక్షంలో ఆయనయే ఇట్లా వ్రాసుకున్నారు :

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి షష్టిపూర్తి మహోత్సవాలు గుడివాడపట్టణంలో జనవరి 14, 15 తేదీలలో జరుపుటకు విస్తృతావధిని ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నట్లు, ఇందుకొర కేర్పడిన సన్మాన సంఘమువారు ప్రకటించుతున్నారు.

“నకనకలాడునట్టి కడుపులన్ వచ్చి
త్రేచుచు బోయెడు తెరువరులును
చినిగిన గుడ్డల చనుదెంచి నూతన

షరిధానముల దాల్చి యరుగువారు
పరిచినవదనులై యరుదెంచి ఉత్సాహ
కృతమందహాసులై యేగువారు
సందేహభాజనాస్యములతో వచ్చియూ
శ్చర్యసూచిముగూల జనెడువారు
బాలుతు రన్నాతురులు యాచకులును నిత్య
కలిత బహుళ కార్యాత రాగతులు విశ్వ
నాథ వంశాబ్ధి శశి శోభనాద్రి యింట
నిరులు వదలి వెల్తురులు గొంచేగునట్లు.

తప్తాఘల్ బహుసోమపీఠి షరిభు

క్షక్తిష్ట సోముక్ బలెక్

సప్తాశ్వద్యుతి శోభనాద్రి పిసయాం

చద్వంశపారంశర

ప్రాప్తంబైచను త్రేతమధి జన లి

ప్సాపూర్తి వెచ్చించి ని

ర్లిప్తుండుంబలె బాల్యే యాచకముఖా

లీధార్తి నిర్యాతనన్.”

అనగా తల ఎత్తునాటికి ఆర్థికముగా పరిస్థితులు ఆయనకు తగునూరులైనవి. బ్రతుకు కష్టమున పడినది. గిరికుమారుని ప్రేమగీతములయందును, మరికొన్ని ఖండ కావ్యములయందును ఈ కష్టముల ఉద్ధతి యొక్క వర్ణనమున్నది. ఆ కష్టముల తాను ఎదుర్కొన్న వైఖరి ఎట్టిదో అది యున్నది. ఒక అరటిమూకు ముండుల

పయి పడగా పడగా, దానికి ఆ ముండ్లవలని బాధ బాధ కాకుండా పోయినదట. కష్టములు, సుఖములు త్రాసుచుండిము కాగా, తాను జీవితములోని లాభనష్టములను ఎంచినాడట. ఆయన నైఖరి అట్టిది. ఆ నైఖరియే ఆయన కవిత్వ సర్వస్వమునకు గూఢ పట్టినది. తన్ను తాను విచక్షింతుకొని ఇతిరులను విచక్షించి, లోకమును విచక్షించి విషయమును విచక్షించి సాగు ఆయన మహారస నాశిల్పనైఖరికి జీవితమును గూర్చిన ఆయన ఈ నైఖరియందే జన్మము.

* * * *

సత్యనారాయణగారు చదువుకొన్నది బందరులో ఆంగ్లపుం చదువు. అవి చెప్పిపెళ్లికవి గురువంచు చెప్పికొనగా గొప్పయిన గోజులు. జంటకవిత్వముల యందు మోజు గోజులు. సత్యనారాయణగారికిని జంటకవిత్వపు మోజు ఉండెడిదేమో అని మనము అనుకొనవలెను. ఆయన ఒక నాటకముమీద జంట పేగులున్నవి. మరి ఈ జంటకవిత్వమును ఎవరితో లిపి వ్రాయవలెనని ఆయన ఆలోచించి అనుకొనెనో తెలియదు. కాని అది బెళియగా, తాను తన కవిత్వమార్గమును నిర్ణయించుకున్నవాడై అవ్యతనాంధ్రకవిత్వ జైత్రయాత్రను ప్రారంభించినట్లు తోచును. రాళ్లవాగు దాటి, పథాంతరములు దాటి, అడుగులలో అడుగులు కలుపుకొనుచు అడవులను దాటి, కొండకొనలను దాటి, వెన్నెల బయలులో ప్రవేశించి, మధురరసమూర్తి గోదావరితో సంగమించి, సంగమించి కూడా తన విశిష్టతను నిల్పుకొని, అనంతర సంసారంలో చిరం తనమైన ప్రయాణాన్ని మహాకవిత్వ కిన్నెర ప్రారంభించింది. తెలుగు కవిత్వ వసంత ఉద్యానవనంలో ఒక కొత్త కోకిల కూసింది.

* * *

అసలు బందరు రోజులే సత్యనారాయణగారి రచనాచరిత్రలో ప్రధానమైన వనిపిస్తుంది. అక్కడ వుండగానే ఆయన మహారచనలు వెలువడ్డాయి. నవలలలో ఏకవీర, నాటకాలలో వేసరాజు, అనార్కలీ కావ్యాలలో ఆంగ్లపరిశ్రీ, కిన్నెరసాని పాటలు, శృంగారవీధి ప్రకటితాలైనాయి. వెయ్యి పద్యాల రచన బందరులోనే సాగింది. రామాయణ కల్పవృక్షం రచనకు అంకురార్పణ గూడా అక్కడే. వ్రాసిన 'రామచంద్రుకథ వ్రాసితివం చనిపించుకో, వృధాయా సముకాక కట్టుకథలైహికమా పరమా' అటంచు తా

జేసిన తండ్రి మాజ్జ, జీవుని వేదన, ఏకముకాగా కల్ప వృక్షరచనం ప్రారంభమైంది.

* * *

బందరులోవుండి ఆయన రచనలు సాగించిన కాలం గంగుభాగాలుగా వుంది. ఒకటి 1921 ప్రాంతపు కాలం. రెండవది 1930 అనంతర కాలం. 1930 అనంతర మే ప్రసిద్ధమైన నవలల రచన సాగింది. వెలియలికట్ట, మా బాబు, జేబునొంగు, వెయ్యి పద్యాల రచనలు ఈ కాలంలో సాగినవే. అవి ఉద్యోగం లేని గోజులు. కష్టములలోవున్న గోజులు. ఆ గోజులలో ఈ నవలల నేగాక బహుళంకావ్యములను గూడా ఆయన ప్రకటించెను. ఒక విషయము: అసలు సత్యనారాయణగారి ఖండకావ్యములను ప్రకటించినదో అవి కొన్ని సంపుటములు గావచ్చును.

బందరు అనంతరం ఆయన కొన్ని గోజులు గూటూరులో మేషగుగా వున్నాడు. కాని ఆ గోజులనాటి రచనలు ఇవి అని చెప్పడానికి లేదు. బందరు తర్వాత బెజనాడలోనే మళ్ళీ బ్రహ్మాద్రవము సాగాయి. కుజాశుని శాపం, గర్భద్రుక్రము, బద్దన్న నేనాని, స్వర్గానికి నిశ్చేతలు, తెలచిరాజు మొదలైన వచన రచనలు, విశ్వనాథ పంచశతీ, ఝాన్సీగాణి వంటి కావ్యాలు, రామాయణం రచన, బెజనాడలో సాగినవే. ఈ విధంగా సత్యనారాయణ గారి రచనలను బందరు రచనలు, బెజనాడ రచనలుగా భాగించవచ్చును.

* * *

సత్యనారాయణగారు జీవితంలో పోరాటం సాగించినట్లే, కవిత్వ రంగంలో గూడా పోరాటం సాగించే ఇప్పటి తమ స్థానాన్ని పొందగల్గారు. ఈ పోరాటం పురాణములోని విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మ అగుటకు సాగించిన పోరాటంగా ఉంటుంది. దీని లక్షణం ఆయన ప్రతి పుస్తకంలోను గోచరిస్తుంది. ఋషులలో విశ్వామిత్రుడు గాయత్రి ద్వారించినట్లు కవులలో సత్యనారాయణగారు రసాత్మక సాహిత్య రింపజేసుకున్నారు. వేదానికి గాయత్రి ఏగానో, మరి కావ్యానికి రసం అలాగేగదా. వేదపరిభాషలో కవి శబ్దం సత్యనారాయణగారియందు సర్వభా అన్వర్థం అవుతుంది.

అయినా ఆయన లోకం తన్ను కవిగా గుర్తిస్తుందా, గుర్తించదా అని బాధపడ్డ రోజులూ

వున్నాయి. లోకం తన్ను ఏమో అనుకుంటున్నదని తనకు విరోధి వర్గం వున్నదని, ఆ అర్థాన్ని తాను వ్రాసిన ఖండకావ్యాలలో ధ్వనించినట్లు అంతిలోనే తాను కవిని అన్న యధార్థ జ్ఞానమును అనుభవించిన స్థానములు చాలా వున్నాయి. హద్దుకు అన్న ఖండ కావ్యంగా, కవి-భ్రమరము అన్న ఖండ కావ్యంగా ఇట్టి అర్థాన్ని మనసు దర్శించవచ్చు. ఇన్నిగాక తాను బహిరంగముగా బయటకు వచ్చి "నన్ను ఎదుగరో, విశ్వనాథకవిని" అని బాహుటంగా గ్రుద్ది చెప్పినప్పుడు లేకపోలేదు. ఇట్టిపట్టుల్లో సత్య నారాయణ గారి స్వయం వ్యక్తిత్వం ఆయన కలిత్య వ్యక్తిగా ఎంతగా హత్తుకొనిపోయిందో కన్పిస్తుంది.

* * *

సత్యనారాయణగారు ఇప్పుడు 70వ పశిలో పడుకున్నారు. వృద్ధి పూర్తి ఉత్సేగాలు అవీ జరుగు తున్నాయి. ఇప్పుడాయనలో ఆదీనుంచి ప్రజ్వలిస్తూ వచ్చిన శక్తి ప్రజ్వలిస్తూనే వుంది. చిరంతనమైంది. దానికి కనుస్పందిటి? ఆయన కలిత్యానికి మల్లనే, ఆశక్తికీ కనుస్పందన. ఆయన అంతగా భారతీ గూర్తిన కావ్యాలలో నిశ్చలించినకవి ఈ దేశంలో మరీ ఎవ్వరు వున్నాడు! ఆయన ప్రతిగ్రంథము ఆ ఆత్మయొక్క లక్షణానికి వ్యాఖ్యానమే. ఈ రచనాస్థాన్ని గ్రహించినప్పుడే, ఆయనవ్యక్తి, ఆయన కలిత్యము సరిగ్గా అర్థం అవుతాయి లేకపోనే కావు

నిర్జీవ వస్తురాశినుంచి జీవరాశి పరిణామం సాధ్యమా?

వ్యాధులకు నూక్యుక్రిములు (Bacteria) కారణమని పాశ్చర్ (Pasteur) ప్రతిపాదించిన నాటినుంచీ, విజ్ఞానవేత్తలంతా అదే విశ్వాసంతో వ్యవహరించుతూ వచ్చారు. మైక్రోస్కోపు సహాయంతో ఆయా చాలా వ్యాధులకు కారణములైన వివిధ క్రిములనూ విస్తృతంగా తెలుసుకోగలిగారు. మిగతా వ్యాధులకు కారణభూతములైన క్రిములను కూడా ఉత్రికోత్తరా కనుగొనగలమునుకున్నారు. పాశ్చర్ సహాయ పరిశోధకుడు చాంబర్ లండ్, కెయిలిన (Kaoline) అ.ఫేమిటీతో సల్లకంకరను

(Quartz) కలిపి ఉడకబెట్టిన పదార్థాన్ని డాక్టర్ పదార్థంగా ఉపయోగించి ఒక క్రొత్తరకం వజ్రపోయంతాన్ని తయారుచేశాడు. దాన్ని 'చాంబర్ లండ్ ఫిల్టర్' అంటారు. ఈ చాంబర్ లండ్ ఫిల్టర్ నూక్యుక్రిములను క్రిందికి దిగకుండా వజ్రపోయగలగు

1892 ప్రాంతంలో ఇవానోవిచ్కి అరవ్యకొ శాస్త్రజ్ఞుడు పొగాకు మొక్కలకు తెగించిననుగుంచి పరిశోధనలు చేస్తూ, చీకబట్టిన పొగాకు ఆకులను తొక్కి రసందీసి దాన్ని 'చాంబర్ లండ్ ఫిల్టరులో వజ్రపోశాడు. ఈ ఫిల్టరులో వజ్రపోసినప్పుడ నూక్యుక్రిములేపి (Bacteria) క్రిందికి దిగటాని! వీలేదని చెప్పాడు. ఇవనోవిచ్కి అలా దగినజూన్ని పరిశీలించాడు. దాన్ని నుంచి పొగాకు ఆకుకు రాస్తే అవి తిరిగి చీకబట్టి పోయినాయి దీన్ని బట్టి ఆ జలంలో నూక్యుక్రిములేపి లేకపోయినా చివకు కారణమైతేవో మిగిలివుందని తేల్చుకున్నాడు. నూక్యుక్రిములకంటే నూక్యూతి నూక్యుములైన వేవో ఇంగులో వున్నాయని తేల్చి వాటికి 'వైరస్' (Virus) అని నామకరణం చేశాడు.

ఆర్థర సాయన శాల ముక్త్యాల, కృష్ణా

ఫాపి తము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

అచిరకాలంలోనే వివిధ శాస్త్రపరిశోధకుల కృషి ఫలితంగా, కామిలాజ్వరం, జలుబు, ఇన్‌ఫ్లూంజా, మహుచి, టైఫాయిడ్, మొదలైన వ్యాధులన్నిటినీ ఈ 'వైరస్'లే కారణమని తేలింది.

ఈ వైరస్ మైక్రోస్కోపుకల్ల పరిశీలించటానికిగాని వడపోయటానికిగాని వీలులేనంత సూక్ష్మత సూక్ష్మమైనది కావటంచేత చిరకాలం వాటి రూపురేఖ లెల్లవంటాయో తెలుసుకోవటం సాగ్యంకాక పోయింది.

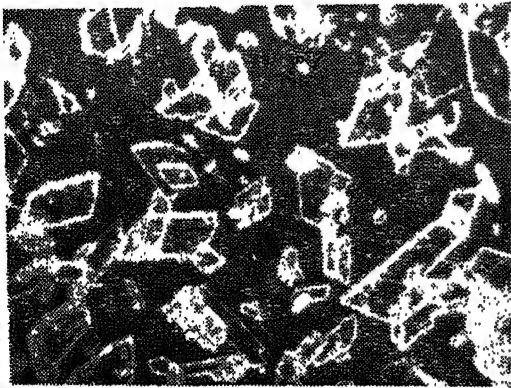
తొలుదొల్ల వీటినివయం కొంత తేల్చినవాడు అమెరికన్ శాస్త్రజ్ఞుడు స్టానీ (W. M. Stanley) చీడపట్టిన పొగాకు ఆకులను నూరి ఆవసగను 40° - 50° ల. వరకూ వేడిచేస్తే అందులోవుండే మామూలు మాంస కృత్తులన్నీ (Proteins) గడ్డకట్టుకు పోతాయి. వీటిని వడపోయటం సాగ్యంకాదు. వీటిని 'అల్ట్రా సెంటిఫ్యూజ్'లో వేగంగా తిప్పి తేల్చితే వేరుపడి పోతాయి. అలాతేర్చి గడ్డకట్టిన మాంస కృత్తులను తీసివేయగా మిగిలిననీటిలో, స్టానీ, ఉదజహరికామ్ము కలిపాడు. తెల్లని అవక్షేప మొకటి (Precipitate) దేర్పడ్డది. దీనిని వేరుచేసి శుభ్రపరిచాడు. దానికి చీడబట్టే గుణం వుండటంచేత, ఇదే పొగాకుచీడకు కారణమైన 'వైరస్' అని తేల్చాడు.

ఈ 'వైరస్' కణములు (Molecules) ఉడజని కణముల కంటే 4 కోట్ల రెట్లు ఘనంగా వుంటా

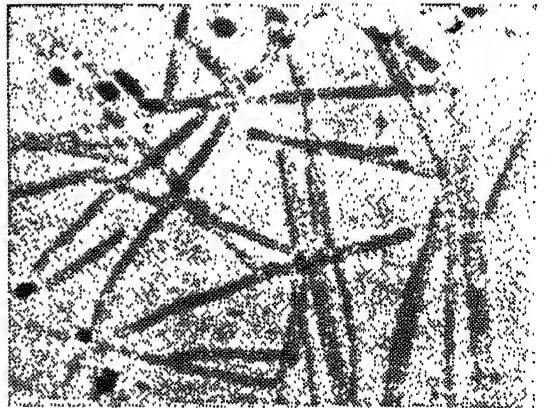
యనీ కాంతి వక్రీకరణ గుణములు కలిగివుంటాయనీ పరిశోధనలవల్ల తెలుసుకున్నాడు. వక్రీకరణ స్వభావము కలిగివున్నాయంటే కడ్డీలవలె పాడవుగా వుంటాయని మనం ఉహించవచ్చు.

మన కంటికి కనబడే వెలుగుయొక్క ప్రసరణ తరంగాంతరము (వేవ్ లెన్గు) ఒక మిల్లిమీటరులో 10 వేల వంతుండటంచేత మైక్రో స్కోపుతో మిల్లిమీటరులో 4 వేల వంతుకంటే తక్కువున్న కణాలను చూడటానికి వీలేదు. 'అల్ట్రా వైలెట్' కిరణాలను ఉపయోగించితే మిల్లిమీటరులో పదివేల వంతుకంటే చిన్నవైన వాటినికూడా చూడవచ్చు. మహుచివగైరా వైరస్‌ను ఇలా చూడవచ్చు. కాని మిగతా వైరస్‌లు ఇంతకంటే చాలా సూక్ష్మత సూక్ష్మమైనవి.

1924 లో డి బ్రోగ్లీ (De Broglie) ఎలక్ట్రాన్లు తరంగాలుగా ప్రవర్తిస్తాయని నిరూపించాడు. ఎలక్ట్రాన్ తరంగాంతరము మిల్లిమీటరులో వందకోట్ల వంతు వుంటుంది, అనికూడా తేల్చాడు. ఎలక్ట్రాన్ కాంతిని వాడితే ఎంత చిన్న 'వైరస్' వైనా చూడవచ్చు. ఈ కాంతిని వాడే మైక్రోస్కోప్ నే 'ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్' అంటారు. ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ తో తీసిన చిత్రాలు దిగువను చూడవచ్చును.

స్పటికాలరూపంలో కూడుకున్న పొగాకు వైరస్ (ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ ఫోటో.)

కడ్డీల రూపంలోవున్న పొగాకు వైరస్ (ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ ఫోటో.)

నైరస్లు వంశపారంపర్యంగా జీవకణముల ద్వారా వ్యాపింప బడుతువి. అవి ప్రాణులవలె తమ జాతిని తాము ఉత్పత్తిచేసుకొను శక్తినికూడ కలిగి యున్నవి. ప్రోటోప్లాస్మలో తప్ప ఇవి జన్మించి నట్లు కనబడదు.

రెండుమాసములక్రితం కాలిఫోర్నియా విశ్వ విద్యాలయపు నైరస్ కేంద్రంలో (డెంకల్ క్లానాట్, విలియమ్స్ (Fraenkel Conrat, Williams) పొగాకు చీడనైరస్ (దీనిని T. M. V—అంటే Tobacco Mosaic Virus—అంటారు)తో పరిశోధనలు చేస్తూ దానిని (నైరస్ను) ప్రోటోప్లాస్మగాను, న్యూక్లియర్ ఆప్లుములు (ప్రాణులలోవుండే ఒక రకమయిన ఆప్లుములు)గాను విరగకొట్టి, వేరుచేసి మరలా వాటిని కలిపి నైరస్ను 'నిర్మించారు.'

పొగాకు నైరస్ ద్రావకానికి కొంచెం ఊరములను (alkalies) కలిపితే పైన చెప్పిన ఆప్లుములుగాను, ప్రోటోస్మలుగాను నైరస్ విగుళతుంది. వీటిని రెండింటినీ అల్ట్రా సెంటిఫ్యూజ్ (Ultra Centrifuge)తో వేరుచేశారు. ఈ ఆప్లుములుగాని, ప్రోటోస్మలుగాని పొగాకుకు చీడ పుట్టించలేవు. అంటే వీటికి 'ప్రాణము' లేదని నిర్ధారణ అగుచున్నది. మరలా ఈ రెండింటినీ కలిపి కొంచెముగా ఉదజహరి కామమును (Hcl.) చేర్చి, 0° (centigrade) కంటే కొంచెంపైగా ఉంచగా పొగాకు నైరస్ తిరిగి ఏర్పడినది! దీనికి పొగాకు మొక్కలకు చీడ పుట్టించే సుజాలన్నీ ఉన్నవి. అంటే 'ప్రాణం' ఉన్నదని చెప్పవచ్చు.

ఈ సూత్రం పరిశోధన వైద్యశాల, స్ట్రూబోగ్ ఆనేక విస్తృతాత్మకములైన పరిణామములకు దారితీయవచ్చు. అంతేకాక పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రంలో తీరని సమస్యగా ఉన్న 'అప్రాణీకరీకరణం'నుంచి జీవరాశి యొక్క ఉత్పత్తిచువుతాయో? అనే ప్రశ్నకుకూడా పొక సమాధానం ఇకముందు లభించవచ్చు. ఈ ఆశనే విలియమ్స్కూడా వ్యక్తంచేస్తున్నాడు.

—== బొల్లి ==—

తెల్లమచ్చలు, మేహసాహిత్య వగైరా సమస్త చర్మ వ్యాధులకు పురాతన చికిత్స! ప్రతి సం||రము వేలాది ప్రజలకు పూర్వారోగ్యమును, నవజీవనమును ప్రసాదించుచున్నది.

హిందూశాసనంతుల, ఆఫ్రికా, బర్మా, మలయా విదేశములలోను ప్రఖ్యాతి గాంచి విరివిగా వాడబడుచున్నది

మా బై పథ రాజములే!

నేడే మా ఉచిత సలహాకు,
క్యాటలాగుకు వ్రాయండి.

జి. వి. రెడ్డి & కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం : తూ. గో. జిల్లా.

గ్రంథ విమర్శనము

నాగార్జున సాగరం

గేయకావ్యం, రచన: శ్రీ సి. నారాయణ రెడ్డి:
ప్రచురణ: తెలంగాణా రచయితల సంఘం హైదరాబాదు. వెల రూ 1-8-0.

నాగార్జున కేంద్రంలో బయల్పడిన జ్ఞాన్ కళా శిల్పాలు, వాటి పరిపాషకులైన ఇక్ష్వాకు రాజుల, రాణుల చరిత్రలు, జ్ఞాన్ముత సంప్రదాయాలు ఈ మొదలైన కళాసామగ్రిని సేకరించి శ్రీ నారాయణ రెడ్డిగారు రసవత్తరమైన ఒక కల్పన చేశారు. అది యీ గేయకావ్యానికి కథావస్తువు. నాగార్జున పర్వతక్షేత్రంలో 'మహాచైత్యము' శిల్పారామంగా నిర్మింపబడుతున్న రోజులని. ఆమహాచైత్యంలో శిల్పమూర్తులను గండరించటానికి జ్ఞాన్దాచార్యులచే నియోగించబడిన పద్మ జేవుడు ఈ కథకు నాయకుడు, ఇతడు యువకుడు, అందగాడు. చిత్రశిల్పకళలందు మహత్తరమైన అభినివేశం కలవాడు.

'కళాత్మక'ను ఉలితో
మేల్కొలిపెనదో యువకు డొకడు.
ఆతడు సామాన్య మనుజు
డైన నమరకళ నజుండు.
ఆంధ్రు డతడు అంతియకా
దనంత విశ్వాత్మజుండు
ఆతడు పద్మజేవు డనెడు
అభిధచేత మించువాడు
ఆతడు కళాత్మక జీవన
మభ్యాసము జేసినాడు
ఆతనికి ప్రాంతపు పెల్లలు
అక్షిగోచరములు గావు
ఆతనికి మతవైషమ్యము
లణుమాత్రము తెలియరావు
ఆతని హృదయ మనల్పము
ఆతడు సజీవ శిల్పము.

ఆతడు మానవుని రూపము
నందికొన్న గాంధర్వము.

* *

కఠినశిలల నవనీతము
గా మార్చెడు తాంత్రికుండు
ఆతని కలలే కళలైతా
ఆకారము దిద్దకొనుచు
'మహాచైత్య' కుడ్యముల
పై వాల్చినకమాడెను

ఇతను ఒక నాడు యశోధరాగౌతముల ప్రణయ
ఘట్టం చీలించుకూపుండగా :

అల్లంతదూరాన
అంగనామణిదోచె.

కదలివచ్చిన మల్లిలే
వల్లికయనంగ
అవయవములుదాల్చి
నట్టి అమృతమనంగ
మదన సామాన్యను
రమ్యదలను దాట
వెనుకముందాడు క్రొ
వ్విరి మార్గణమనంగ,

కథానాయిక కాంతిశ్రీ అచ్చటికివచ్చింది. 'దోర
వెన్నెలకంటి ఆ రూపం చూచిమాడంతోనే ఆతని
'కుంచీయ' చేజారింది. 'కుంచీయ' అతనిచేతి అంచు
లను దిగజారిందోలేదో, అంతిలోనే 'ఆమె సేతల
జోల్చి కలూరినై.'

కాని వారి ప్రణయం సుఖాంతంకాలేదు.
ఆమె జ్ఞాన్పరమం ఉపాసించటానికివచ్చిన విద్యార్థిని.
కళోరమైన జ్ఞాన్ముత సంప్రదాయం వారి ప్రణయజీవి
తాన్ని ఇన్నాభిన్నం చేసింది. జ్ఞాన్ముతాచార్యులు
ఆమెకు కాశ్యపి బ్రహ్మచర్య దీక్ష నిచ్చి, అతన్ని ఆ
జ్ఞాన్దారామంసుంచి భహిష్కరించాడు. అతడు విరా

గియొ వెళ్ళిపోయాడు. దుఃఖా ర్థిలో పొగుడుతున్న ఆమెకలలో :

.....పరా
జుంఖుడైన పద్మదే
వుడు వెన్నెల బయళ్ల
బడి మాయమగుచుండె.

ఆమెహృదయమే సాగరమైపోయినది. ఆ నాగా
ర్జునసాగర తిరంగములపై నడయాడుచూ అతని మూర్తి
అనంతిపథంలోకి పరిక్రమించుతున్నది.

కరుణావలమైన ఈ మధురగాథను శ్రీ నారాయణ
రెడ్డి చాలా ప్రతిభావంతంగా నిర్వహించారు. ఈ
రచనలో రెడ్డిగారిభావన, ఒక సమున్నతస్థాయిని
అందుకున్నది. రచనా శిల్పంకూడా ఓరియెంటల్ రచన
లలో కనుపించని క్రొంగొత్త సాగసులమకై నేను
కున్నది.

ఆమెలో పద్మదే
వారోపితమైన
ప్రణయాంకురము రెమ్మ
లను వేసివర్జిల్లే

* * * *

నేటి శాంతి శ్రీ వి
నీల ధమ్మిల్ల భా
రమునందు దినమొక్క
రంగు వుప్పులు నప్పు

* * * *

ఆమెలో నీ సంత
యమ్ముకుబుసమువిడిచె.

ఈ రకం సాగసు సాంపుల వెర్సిటీనో ఈ రచన
సంతరించుకున్నది. శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారి రచనా
శిల్పం ఇంకా ముమ్మందు విరియ బూయగల మూచనల
ఈ రచనలో కన్పించుకున్నాయి. తె. నూ.

పుష్పాంజలి

ఖండకావ్య సంపుటి: రచన: శ్రీ చిల్లర భావ
నారాయణరావు; ప్రచురణ: నవ్యకళా సమితి, శంకర
విధి సికిందరాబాదు, నెల దు. 0-8-0.

ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారిక భాష

రచన: శ్రీ వక్రమూడి గోపాలకృష్ణయ్య;
ప్రచురణ: ఆంధ్ర గ్రంథాలయ బ్రహ్మ, పడమటలంక.
నెల దు. 4-0-0.

తెలుగుభాషకు వున్న వ్యాకరణాదీపం చాలా
చిన్నది. ప్రజలలో తరతరాలుగా చెరుగుతున్న విజ్ఞా
నాభివృద్ధితోపాటు భాష కూడా విస్తృతవర్ధిని
పెంపొందివున్నా ఈ గుడ్డిపంతోనే దాన్ని అవ
గతం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నించుతున్నాం. నిజా
నికి ఇది చాలా మోస్తాస్పదమైన విషయం. శిష్టన్యవ
హాసద్ధిమై ఈనాడు జాతిలో విస్తరించివున్న భాష
నంతను లక్షణబద్ధం చేసి ఒక దూపానికి తెచ్చుకోవలసి
ఉంది.

ఇట్టి వ్యాకరణనిర్మాణం సాగ్యం కావాలంటే
భాషయొక్క వృద్ధిపరిణామాల చరిత్ర మనకు సమ
గ్రంగా తెలిసివుండాలి. ఆ దృష్ట్యా శ్రీ గోపాల
కృష్ణయ్యగారి యీ రచన ఆమూల్యమైనదిగా వుంది.

చిన్నయనూరి బాలవ్యాకరణపు కొలబడ్డతో
కొలిచి పోతనాది మహామహులు వాడిన భాషను
సహితం లక్షణ యుక్తమైనదికాదని కొట్టి పారేసే
వరకూ పోయింది మన గుడ్డిమాపు. ఈ గుడ్డిమాపును
ఆధారం చేసుకుని సంస్కరణపెరుతో ప్రాచీన మహా
కవుల ప్రయోగాలను చెప్పేదొడ్డి వాఙ్మయ ప్రపంచంలో
అయోమయస్థితిని కలిగించిన 'తియ్యబాల్స్' ఈనాడు
ఎందరో ఉన్నారు. ఇట్టిస్థితి యేర్పడటానికి కారణం
భాషాశాస్త్ర విషయకమైన కృషిలోపమనే చెప్పాలి.

తెలుగుభాషకు వ్యాకరణనిర్మాణం చెయ్యటా
నికి పూనుకున్నవారే బహు కొద్దిమంది. వారైనా
కాముదిన దృష్టిలో పెట్టుకుని దానికి నకలుగా వుండే
లాగు తెలుగుకు వ్యాకరణాన్ని నిర్మించ ప్రయత్నిం
చారేగాని తెలుగుభాషయొక్క స్వరూప స్వభావా
లను గాని దాని ప్రయోజనాలను గాని దృష్టిలో
ఉంచుకొని చేసిన ప్రయత్నాలు లేవు. వ్యాకరణ
నిర్మాణస్థితి ఇలావుండగా, ఈ భాషయొక్క వృద్ధి
పరిణామములను తెలిపే సరియైన భాషాశాస్త్ర నిర్మా
ణమే జరుగలేదు. శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు రచిం
చిన ఈ గ్రంథాన్ని పరిశీలించితే అట్టి భాషాశాస్త్ర
నిర్మాణానికి ఒక ప్రాతిపదిక యేర్పడినట్లు మనకు అవ
గతమౌతుంది.

'ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారిక భాష' అన
గానే శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు, ప్రాచీన కవులలో
గల, లాక్షణికు లంగీకరించని ప్రయోగాలను జూచి

తాగాయిచ్చాగు కాబోలునని భ్రమ కలుగుతుంది కాని ఈ గ్రంథంలో జరిగిన ప్రయత్నం అంకెను ప్రాచీన వాఙ్మయంనుంచి వ్యాపారక భాషను దాని స్వరూప పరిణామాలనూ ద్యోతమానం చేయటంగా శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు ఒక శాస్త్రీయ పద్ధతిని అవలంబించారు. దానికి వీరు “స్వని—లిపి—పరిణామం” అని నామకరణం చేశారు. ఈ సూత్ర నామాన్నే ఓగు గ్రంథానికి కూడా నామాంతరంగా వుంచారు. ఉచ్చారణ సౌలభ్యాన్ని బట్టి జన వ్యవహారంలో భాష ఎలా ఎలా మారుతున్నదో వ్యవహారంలోవున్న భాషను కవులు యెలా గ్రంథస్థం చేస్తూవచ్చాగు. లాక్షణికులు ఈ భాషను యెలా సూత్రబద్ధం చేస్తూవచ్చాగు? ఒక దశలో గ్రంథ స్థమా సూత్రబద్ధమా అయిన శబ్దాలు తిరిగి అనంతర దశలో జన వ్యవహారంలో యెలా పరిణామాలు పొంది తిరిగి గ్రంథ స్థము లవుతూవచ్చాయి?—ఈ మొదల యిన విషయముల నన్నిటిని పరిశీలించి గంభీరమైన విమర్శచేసి భాషాస్వరూపాన్ని సువ్యక్తం చేశారు.

అవ్, హల్ వర్ణక్రమాన భాషలోని వర్ణములు, సంయుక్తాక్షరములు వ్యవహారంలో యే కాలంలో యే యే రూపాలను పొందాయో ఆ యా రూపాలను కవులూ లాక్షణికులు యెలా స్వీకరించుతూ వచ్చాగో నిస్పందం చేశారు.

ప్రాచీన వాఙ్మయంనుంచి వీరు ఎత్తి చూపు తున్న ప్రయోగాలను పరిశీలించితే శ్రీ గోపాల కృష్ణయ్యగారు ఈ గ్రంథరచనకు చేసిన కృషి యెంత మహత్తరమైనదో మనకు బోధపడుతుంది.

శీ|| శే|| గిశుగు రామమూర్తి పంతులుగారు వదిలివెళ్లి సవనిని గోపాలకృష్ణయ్యగారు చేపట్టి దానిని ఫలితానికి తేవటానికి ప్రయత్నించుచున్నారు. వీరు వ్యావహారిక భాషా వ్యాకరణాన్ని కూడా నిర్మించి ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. ఆ గ్రంథంకూడా త్వరలో వెలువడగలదని ఆశించుతున్నాము. తే. నూ.

జీవనరంగం

నాటికలు: (రెండు సంపుటలు):

ప్రచురణ: శేషోద్ధారక గ్రంథముల, 9-5-1027 నారాయణగూడ, హైదరాబాదు. వెల: ప్రథమ సంపు టము రూ 1-12-0. రెండవ సంపుటము: రూ. 1-12-0.

ప్రథమ సంపుటంలో శ్రీయుతులు మల్లికార్జున్, ధరణికోట శ్రీనివాసులు, పొట్టిపల్లి రామారావు, పోతు కూచి సాంబశివరావు, వట్టికోట ఆశ్వారుస్వామి, పల్లా దుర్గయ్య, కనకతరెడ్డి నారాయణరెడ్డి, దివా కర్ల వేంకటాచార్యగార్ల రచనలు ఎనిమిది వున్నాయి.

రెండవ సంపుటంలో శ్రీయుతులు ఏ. ఆర్. కృష్ణ, దాశరథి, భాగి నారాయణమూర్తి, వెంకటాచార్యులు, డి. రామలింగం, సి. నారాయణరెడ్డి, శ్రీమతి ఇల్లించల సరస్వతీదేవిగార్ల రచనలు 7 వున్నాయి ఒక్కొక్క రచయితలో ఒక్కొక్క ప్రత్యేకత వుంటుంది గనుక, ఈ సంపుటాలు రెంటినీ సేకరించుకుంటే 15 మంది ప్రసిద్ధ రచయితల అభిగుమల వైవిధ్యాన్ని మనం అవగతిం చేసుకోవచ్చు.

యాజ్ఞవల్క్య చరిత్రము

ఘట్టుప్రభు ప్రణీతిము: ప్రచురణ శ్రీ లింగం గుంట వెంకటసుబ్బయ్యగారు; 4 లైన్, బ్రాడీ పేట, గుంటూరు. ఘట్టుప్రభువు 1730—1780 ప్రాంతముల వాడు. ఈ కవి గుఱితర కృతులు సత్యభామా విజయము (ద్విపద), సురాభాంజేశ్వరము, కుచేలోపాఖ్యా నము. యాజ్ఞవల్క్య చరిత్ర మూడు ఆశ్వాసముల ప్రబంధం. ఘట్టుప్రభువు గొప్పపండితుడు ప్రాచీ నాంధ్ర కవులలో ఒక ప్రధానమైనస్థానం అలంక రించుతున్నవాడు. ఈ రచనను ఉద్ధరించి యిచ్చిన శ్రీ లింగంగుంట వెంకటసుబ్బయ్యగారికి ఆంధ్రులు కృతిజ్ఞులు.

శ్రీహరిరావు కథలు

(కథా వాహిని : 8)

ప్రచురణ: ఆదిర్క గ్రంథమండలి విజయవాడ: వెల 1-0-0 ఈ సంపుటిలో శ్రీ పోలవరపు శ్రీహరి రావుగారు రచించిన ఆమె చూపులు, ఎంతో చోద్యం, అననూయ, సీతాపతి, కర్మిష్టి, విరిగిన మనస్సు, కన్ను రివారు, ఇల్లరికపు అల్లుడు, లకలుకలు, మంచి వాడు, బారుడు నేల అనే, 11 కథలున్నాయి.

శారద కథలు

(కథా వాహిని : 9)

ప్రచురణ: ఆదిర్క గ్రంథమండలి, విజయవాడ-2 వెల రూ 1-0-0.

‘శారద’ అనే సంకేతనామంతో ఆంధ్ర పాఠక లోకానికి సుపరిచితులైన శీ|| శే|| నల్లరాజన్ రచించిన పరిష్కారాలు, కళారాగముడు, ఎగిరే పల్లెం, జీవితసారం పరోపకారం, అననానం, కాముది, శనం విలువ అనే 8 కథలున్నాయి. బీదవల జీవితసమస్యలను వ్యక్తీకరించటంలో శారద ప్రత్యేక ప్రాధి వాన్ని చూపారు.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఫిబ్రవరి 1956

సంపుటము 33 :

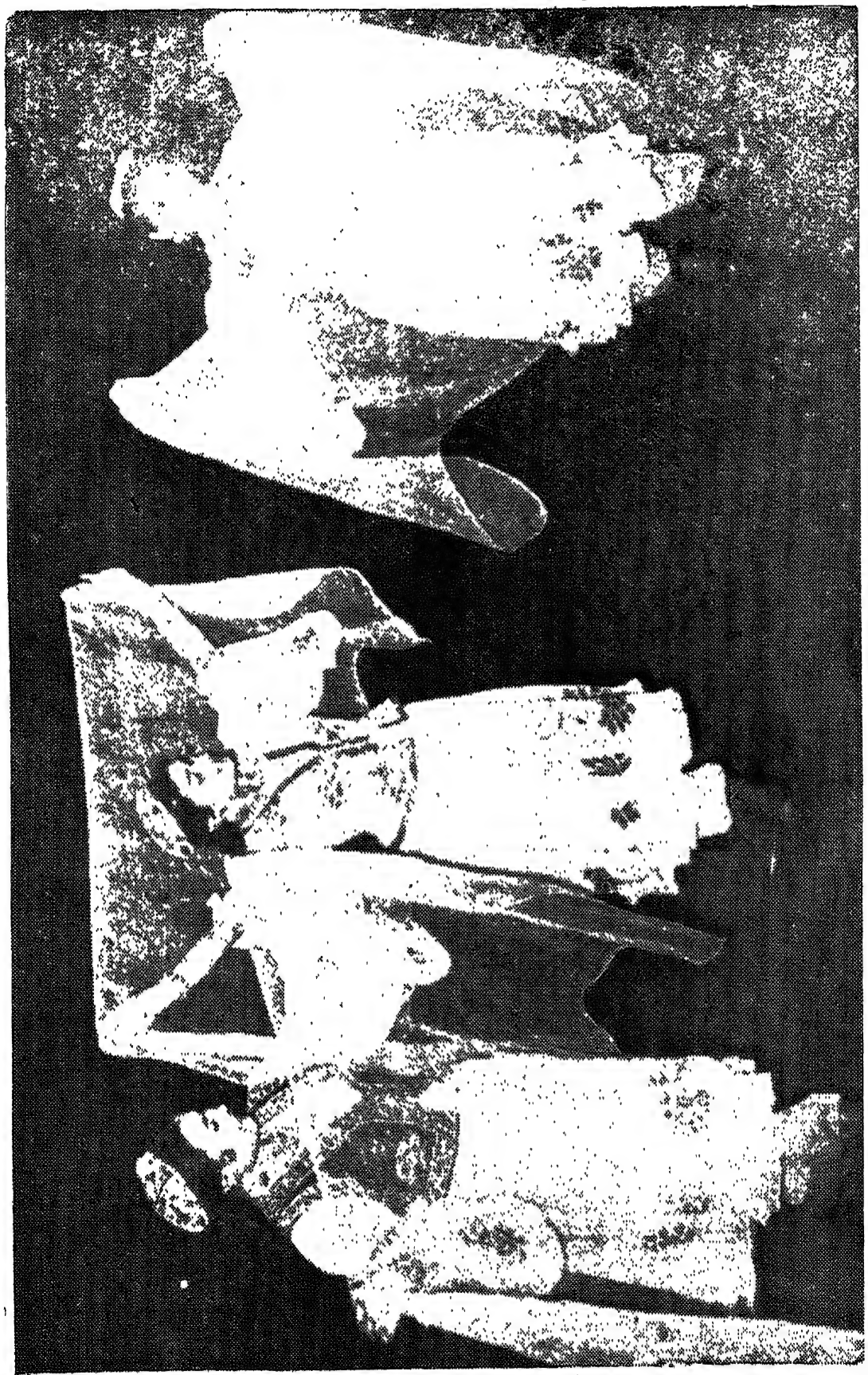
: సంచిక 2

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఫిబ్రవరి 1956

తెలుగు పొలము	శ్రీ బెహ్లాది శ్రీసవానమూర్తి	...	1
ఇల్లు కొన్నాడు	శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	2
✓ విశ్వవాధవారి తార	కుమారి మల్లాది వసుధర	...	15
ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత			
భాషానేవ	డాక్టర్ ఎ. యల్. బాషమ్	...	20
చెరగని అక్షరాలు	శ్రీ ఇసుకల్లి దక్షిణమూర్తి	...	25
శిథిలాలయం	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	...	33
✓ వజ్రహారము	శ్రీ నండ్లూరి బంగారయ్య	...	45
విద్యార్థి	శ్రీ నేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	51
కన్నడ యక్షగానాలు	శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశం	...	65
చి...కా...బు	విజయ రాఘవ	...	72
అక్కయ్య	శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	80
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

ఉత్తరప్రదేశ్ సమైక్య సమాహారం

తెలుగు పొలము

శ్రీ బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి

క్రమలని లేతనవ్వుల నిగారము జల్మగలేచి ముంగిటన్
గమగమ గోమయాన్వితముగా నుదకంబులు, పూలు జల్లి యం
దముగను మ్రుగ్గువైచి నిజధామము దీర్చుచు పూర్వసంప్రదా
యములకు గౌరవం బొసగు నావిడ తెలుకుమారి గావలెన్!

తొలి తెలికాంతి తూరుపున దోషగ నేత్రములల్లవిప్పి, యం
జలి నిజమాతృపాదమున సన్నిధిసల్పి, గురూపదిష్టముల్
సలలిత కావ్యజాలములు శాస్త్రములున్ గొని వల్లవేయ మం
జుల మృదుకంఠ నిర్గళిత శోభలు చల్లెడు నాంధ్రబాలుడా?

కనుగవ వాల్చి భక్తి తొలుకాడ నమస్కృతి సల్పి వల్లకిన్
గొని మృదులాంగుళీచలిత కోమల తంత్రులుమోయ గానవా
హిని భారలించి యీ జగతినే మఱపించి, కళానురక్తి నె
మ్మనముల నుద్ధరించెడి సుమాంగి తెలుంగులగేస్తురాలగున్ !

పొలములవైపు నెద్దులను బోవగదోలుచు కాడికట్టి, యీ
హలము భుజాగ్రసీమ నిడి, యాదల కుచ్చుల తీవిపాగతో,
మలయ సమీర వీచికలు మై సొగ్గియింపగ నేలపాటయై
గులుకు కుమారకర్షకుని కోమలహాసము పండెపంటయై !

అరుణ కరప్రసార ముదయం బగుచోట నువర్ణ కాంతులన్
బరపుచు దేవతానిలయ పార్శ్వములన్, గుడిగోపురంబులన్
విరిసరులెల్ల గ్రుచ్చినటు వింతలు వింతలు దోషజేయున్
తెరువులు ముద్దుగొల్పెడిని తెల్లుల శిల్పచిలాసవీధులా?

ఇల్లు కొన్నాడు

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

వర్షాకాలం; నిన్నటినుంచీ ముసురుగావుంది. ఇవాళ ఉదయం తుంపరగా ప్రారంభమై మధ్యాహ్నం కల్లా మరి జోరయింది వాన.

అప్పటిదాకా నిద్రపోయి, వాన ఎలావుందో మార్దామరి ముందుగదిలోకి వచ్చిన చిదంబరానికి తెరిచివున్న కిటికీలోంచి వాన జోరు గోచరించింది. పొరపాటుచేత కిటికీ తలుపులు తెరవబడి వున్నాయి. పడమటి జల్లుకు గది కొంత భాగం భాగా తడిసి పోయింది. పంచా, చొక్కా తడుస్తున్నా లెక్క జేయకుండా, వెళ్లి తలుపులు మూశాడు.

వాన తగ్గలేదు. ఇంకా తగ్గలేదు. ఇప్పుడు నాలుగయింది. ఇంకా కొంచెం నేపటిలో అయిదు, మరికొంతనేపటిలో ఆరు. అంతలో చీకటి పడుతుంది. రాత్రి ప్రారంభమౌతుంది. తిరిగి రేపటి ఉదయం వరకు ఏపనీ చేయటానికి వీలులేదు.

రెండు మూడు నిమిషాలు ఆయన విసుగ్గా ఆలోచిస్తూ నిలబడ్డాడు. అంతలో టవ్చుని ఒక నీటి బిందువు సరిగ్గా నెత్తిమీదపడింది. వెను వెంటనే యింకొకటి. గ్రహించి, తలపైకిఎత్తేలోగా మరొకటి. తలపై చూశాక యింకా ఒకటి; సరిగ్గా యీసారి నోటిలోకి వచ్చిపడింది. తెరిచివున్న నోట్లోకి.

ఛీ. చీదరగా ఆయన రెండడుగులు యివతలకు వేశాడు. ఈసారి భుజం తడిసింది. విసుక్కుని ఆవతలకు వెళ్ళాడు. ఈమారు వీవు తడిసింది చినుకులు! చినుకులు! చినుకులు! గదంతా కురుస్తోనేవుంది. ఎటువెళ్లినా తడిశాడు. నేలంతా తడిసిపోతోంది. గోడల మీదుగా నీళ్లు కారిపోతున్నాయి. పై కప్పు అంతా తడిసి ముద్దయింది.

ఘోరిగా తడిసిపోయి కోపంగా లోపలకు వచ్చాడు. ఇల్లంతానిర్మాణదృష్టంగా వుంది; మూడే గదులు మొత్తం. ముందుగది గతి అలావుంది. మధ్య హాలు ఒకమాదిరి పరవాలేదు. మళ్ళీవంటగది ఎంతో నేపు వీడిచినట్లు చెప్పుగొలిపుంది.

మధ్య హాల్లో పరిచివున్న చాపమీద మళ్ళీ పడుకున్నాడు చిదంబరం.

నీళ్లు! నీళ్లు! నీళ్లు! ఎక్కడ చూసినా నీళ్లు యీ యింటినిండా. ఈ యింట్లోనేకాదు. యాభయి అయిదేళ్లవయస్సు తనది. పుట్టి బుద్ధెరిగాక యింత కంటే మంచి యింట్లో ఎప్పుడూ వుండలేదు. తన జీవిత మంతా యింతవరకూ అద్దెయిల్లోనే బ్రతికాడు. ఇన్నాళ్ళూ అద్దె యిల్లు బ్రతుకుకే అలవాటు పడిపోయాడు. గడల్లోకి ఎండ్ వచ్చినా సహించాడు. నీళ్లు కురిసినా భరించాడు. ఖాళీచేయమన్నప్పుడు ఖాళీచేశాడు. ఎన్నో యిబ్బందులు పడ్డాడు. కొన్ని పదుల ఇళ్లు మారాడు. ఏనాడూ ఏ యింటిమీదా తనకు స్వాతంత్ర్యం లేదు.

“ఈ యిల్లు నాది. నాఇష్టం వచ్చినట్లు చేసుకుంటాను” అని యెన్నడూ అనుకున్న పాపాన పోలేదు.

“ఇది అద్దె యిల్లు—అద్దె యిల్లు” ఎప్పుడూ యీ భయమే.

రాత్రిళ్లు ఎక్కువనేపు లైటు వెలిగిస్తే యింటి యజమాని వచ్చి దెబ్బలాడాడు.

తన దగ్గర ప్రయివేటు నేర్పుకు నేపిల్లు కొంచెం గొడవచేస్తే యింటి యజమాని ఆ యిల్లు ఖాళీ చేయమన్నాడు.

కొన్ని కొన్ని ఇళ్లలో యిష్టం వచ్చినప్పుడు బయటకు నల్లటానికి వీలులేదు. ఇష్టం వచ్చినప్పుడు లోపలకు రావటానికి వీలులేదు.

ఎదురింటి వాడితో జగడాలు, ప్రక్కయింటి వాడితో విరోధాలు, పంపుదగ్గర దెబ్బలాటలు, అద్దె దగ్గర దెబ్బలాటలు.

ఆజ్ఞలు, అమాయలు, వైషమ్యాలు, పగలు.

ఇంకా ఎన్ని? ఎన్ని?

ఆ దృశ్యాలన్నీ ఈనాడు తలలో తిరుగుతున్నాయి ఎన్ని యిబ్బందులు పడ్డాడు! ఎందుకు పడ్డాడు? తనకు అద్దె ఎక్కువ యిచ్చే తాహతు లేదు. చిన్న యిల్లే తీసుకోవాలి. చౌకపారు యిల్లలోనే కాపరం చెయ్యాలి. సరిపోక పోయినా సరిపెట్టుకోవాలి.

ఇల్లు కొన్నాడు

యాభయి అయిదేళ్ల జీవితం తనది. నిన్ను గాక మొన్న ఉద్యోగం నుంచి రిటైరైన జీవితం తనది.

ఉద్యోగ మే; బతకలేని బడిపంతులు పని.

అయిదు వేలు అందిచ్చి తనను వదిలిన బడిపంతులు పని.

ఇన్నాళ్ల యాక, జీవితం యింత మొద్దుబారాక, అద్దె బతుకు అలవాటు పడ్డాక మనసు ఇప్పుడెందుకో తిరగబడుతోంది. ఉద్యోగం నుంచి స్వేచ్ఛ లభించింది. ఇకనుంగు ఈ మరీషి తెల్లవారు ఝామునే తప్పనిసరిగా మేలుకోనక్కర్లేను. కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని ఆదరాబాదరాగా నాలుగు మెతుకులు నోట్ల వేసుకుని, రెండు మైళ్ల దూరం కాలీషుకుంటూ నడవ నక్కర్లేను. ఆదికార్ల చీవాట్లు తిననక్కర్లేను. రాత్రుళ్లు పన్నెండు వరకూ మేలుకుని కాంపోజిషన్ ఫుస్తకాలు దిద్దనక్కర్లేను.

అంతటితో ఆగక మనసు ఇంకా స్వేచ్ఛ వెదుకు తోంది. అద్దె బతుకుకు స్వస్తి చెప్పాలని చూస్తోంది.

తనూ ఓ యిల్లు కొనాలి.

చిదంబరానికి మేనంతా ఒక్కసారిగా గుర్పొడిచింది. ఎంత తియ్యని అనుభూతి!

నిన్న తన స్నేహితుడు; అతనికి తనకీ పాతి కేళ్ల స్నేహం; అతనిది బ్రతికిచెడ్డ జీవితం — తన దగ్గరకు వచ్చి:

నా కో సహాయం చెయ్యాలి?”

“ఏమిటి?”

“చేస్తావా?”

అప్పుడే భయం వేయటం మొదలు పెట్టింది. ఏం సహాయం చేయగలడు తను? అశక్తుడే.

“చెప్తా” గొణుగుతున్నాడు.

“నాకు డబ్బు కావాలి”

“ఎంతి?”

అతను వికటంగా నవ్వి అన్నాడు. జాట్లు నెరసి నా, శరీరం ముడతలు పడినా, జ్వరం పీడిస్తూన్నా అతని నవ్వు యింకా యావనపు తీవ్రతనే వుంది. బ్రతికి చెడ్డవారి నవ్వులు అలానే వుంటాయి కాబోలు.

“నాకు ఎంత అయినా అవసరం వుంది. కాని అంత నా కెవ రివ్వగలరూ?”

కాని తను కొంత అయినా యివ్వలేడుగా —

“నా దగ్గ రక్కడుంది?”

“నిను” అంటూ వచ్చిన స్నేహితుడు తాపీగా అన్నాడు: “మా తండ్రి తండ్రి రాజాబ్రతుకు బ్రతి

కాడు. మా తండ్రి ఆంటే. నేనూ ఆంటే. కాని వాళ్ళంతా రాజాచావే వచ్చారు. కాని నాకా అద్భుతం లేకపోయింది. నా ఆస్తంతా యిప్పటికే నశించింది. ఒక్కోరోజు లినటానికి తిండికూడా వుండదు. నా గుస్తులు మాయగా ఎప్పుడైనా నవ్వు చూశావా? ఇప్పుడూ చూడవు. లోకానికి దరిద్రుడిగా కనిపించటం భరించలేక యిలా దొంగబతుకు బ్రతుకుతున్నాను. నవ్వు నా ఆస్తమి కుడివి కాబట్టి చెబుతున్నాను. నీ ముందు నే నెటువంటి కహస్యమూ దాచను. నీ ముందుమాత్రం నాకు సిగ్గు, అభిమానం లేవు. చంటిపిల్లకు జబ్బుచేస్తే నిన్ను మందు యిప్పించేమకుకూడా చేతిలో దమ్ముడి లేకపోయింది. కంఠస్వరం వొణుకుతోంది. వేడి నిట్టూర్పు చలి గాలిలో కలిసిపోయింది. ఈ బ్రతుకు దుర్భరంగా వుంది. పదిమందిలో నా పరువు ఎలా పోగొట్టుకోను? ఇహ యీ ఊళ్లో నిలవలేను. నాకు...నాకు...మిగిలింది ఒక్క యిల్లే. అది అమ్మేడ్డా మనుకుంటున్నాను”

భుజా లెసర వేశాడు తను. ఏంచేయగలడు తను?

“పరాయివాడికి బేరంపెట్టి నా పరువు ప్రతిష్ఠల్ని వేలం వేసుకోలేను. నువ్వే నన్ను కాపాడాలి?”

విహ్వల్యం? ఎటువంటివాడు తననివచ్చి బ్రతి మాలుతున్నాడు? కాపాడాలిగేక తనకు వుందా?

“నీకు ప్రావిడెంట్ ఫండ్ వచ్చిందా?”

తలవ్రాపక తప్పులేదు.

“ఎంతి?”

“అయిదు వేలు”

“నేను చెప్పేది బాగా ఆలోచించు. నా యిల్లు నవ్వు చూశావుగా. దాని ఖరీదు యెంత చేస్తుందో కూడా ఆలోచిస్తే నీకు తెలియకపోదు. ఇంకా మూడు వేలు యెలాగయినా సంపాదించు. నీకిచ్చేస్తాను”

“నాకెందుకు యిల్లు?” అని గొణిగాడు.

“ఎందుకేమిటి? ఈ రోజుల్లో స్వంత యిల్లు వుండటంన్న వరేసౌఖ్యం ఏముంది? నాలో నమ్మక మంటే నా మాటల్ని విశ్వసించు. నాకు వరేగత్యం తరంలేక యిల్లు అమ్మకుంటున్నా కాని, మరేంలేదు. నేను యెటువంటివాడినో నీకు తెలిసి వుండకపోదు. నన్ను బహిరంగపరచి, నలుగురిలో నవ్వులపాలు చేయడం నీకు యిష్టమా ఏమిటి?”

తల అడ్డంగా తిప్పాడు.

“మరి? బేరానికి పెడితే నేను చెప్పిన ధరకన్నా యింకో రెండుమాడు వేలు యెక్కువ రాకపోవు. కాని నా పరువు, మర్యాదా...”

ఎప్పుడూ యిదేమాట. ఈలోకంలో యితనికి యీరెండే ప్రీతిలయిన పదార్థాలు కావాలి.

“ఏమంటావు?”

ఏమనాలి? ఈడబ్బు వచ్చినదగ్గరనుంచీ యేం చెయ్యాలి? తనకూ బోంపడటంలేదు. వడ్డీకి తిప్పదామని ముందు అనుకున్నాడు. కాని ఆ వ్యాపారం తనకేం చాతవును? తనదృష్టిలో ఇంకా రెండుమాడు వున్నాయి. ఏమీ పాలుబోవడంలేదు. భార్యసలహా తీసుకోవాలి కే భయం. ఆడవాళ్ళ తెలివి తేటల్లో తన కంత నమ్మకంలేదు. ఇప్పుడు హఠాత్తుగా యీ చిరకాలమిత్రుడు నూతన సమస్య తెచ్చి పెట్టాడు. ఇందులో లాభంవుందో, నష్టంవుందో తనకేం తెలుసు? వ్యవహారాలు తనకు అంతగా తెలియవు.

“ఆలోచించాలి”

“ఆలోచించు. ఒక గంటసేపు తైముఇచ్చాను.” బ్రతికి చెడినవాళ్ళ మాటలు ఇలానేవుంటాయి కావాలి.

“గంటా?” అని తెల్లబోయి “కాదు, రేపు చెబుతాగా” అని అప్పటికి తప్పించుకున్నాడు.

“రేపు సాయంత్రం మీ యింటికి వస్తాను. అర్జంటయిన విషయంనుమా.”

“ఎందుకూ? నేనేవచ్చి ఏ సంగతి చెబుతాను.”

అతను వెళ్ళిపోయాడు.

రాత్రంతా ఆలోచనలు. ఒకానొక పెద్దసమస్య.

ఎలా పరిష్కరించాలి. ఆ మాటలు స్నేహితుడి నోటిలోంచి విన్నప్పుడు ఎక్కువ చలించలేదుగాని, లోతుగా ఆలోచించిన కొద్దీ ఊహ లన్నీ హాయిగా, తీసుకొని వున్నాయి. స్వంతయిల్లు. ఇన్నాళ్ళకు ఓ స్వంతయిల్లు. ఎడా తెరిపిలేకుండా అద్దెయ్యిలో గడిపిన వ్యక్తికి, స్వంతయిల్లంటూ రావటం వింత అనుభూతే. మొదట కొద్దిగా భయం, తరువాతి ఆందోళన, ఆ తరువాత కుతూహలం, యింకా తరువాత ఆనందం యివన్నీ కలుగుతున్నాయి.

ఇన్ని మెట్ల తరువాత వుంది ఆనందం. ఇంటి యజమాని అయితే అంత ఆనందమూ అనుభవించ వచ్చున్నమాట.

చివరకు కొందామనే కొరికే బలమవుతోంది. కాని అంతెబ్బు తను భరించగలడా? మూడువేలు అప్పు. అసంభవం.

రాత్రంతా కలిగిన ఆలోచన ఫలితమే యీనాటి యీ దృఢనిశ్చయం. అందుకే యీ ఆదుర్దాను ఆణుచు కొవటం కష్టంగావుంది. పాడువర్షం పగసాధిస్తోంది. ఈ వానలో ఎలా తిడిసి, బయటకుపోయి అతనికి యీ విషయం వెల్లడించటం.

ఒక్కరోజులో పుట్టి పెరిగిన వాంఛకు ఎంత బలం? తనని యింత ఆకర్షణలో పెట్టిందే. మిగత విషయాలపట్ల శ్రద్ధను పూర్తిగా విస్మరింప చేసిందే.

అంతేకాదు. ఎన్నడూ యింత చిరాకుపడలేను. ఈరోజు యీ అద్దెయింటిమీద ఎనలేని అసహ్యం కలుగుతోంది.

ఈ యింట్లో పంపులేదు. బావి నీళ్ళేగతి. ఎలక్ట్రి సిటీలేదు. వానవ నే యిల్లంతా తడుస్తుంది. చెప్పలేని యిరుగు. ఇన్నాళ్ళు యీ యింట్లో తనూ, భార్య పిల్లలూ యింతమంది ఎలా కాపురమున్నారు?

అమ్మకానికి వచ్చిన యిల్లు తనకు పరిచితం. ఇంతకు మూడురెట్లు వుంటుంది. డాబాయిల్లు ఎలక్ట్రి సిటీ, పంపు యీ సౌకర్యాలన్నీ వున్నాయి. మంచి లాకాలిటీ. ఇంతకన్నా ఏంకావాలి? అంతేకాదు. తాము కాపురముండగా మరొకరికి అద్దెకుకూ డా యివ్వవచ్చు.

ఏమిటి? తనుయిల్లు అద్దెకు యిస్తున్నాడా?

వళ్ళు పులకరించింది. ఆనందబాష్పాలు రాలటానికి అడ్డే వ్యవధిలేదు. ఎంతటి ఘనకార్యం చేసుబోతున్నాడు? తను ఓయింటియజమాని అవుతున్నాడు. తనయిల్లు అద్దెకిస్తున్నాడు. తన చుట్టూ అద్దెకిమ్మని అనేకమంది ప్రాధేయపడుతూ తిరుగుతారు. ఎంత కథా? ఎంత కమామీషా?

వీధితలుపు ఎవరో తట్టినట్లు అనుమానం కలిగింది.

ఈ వానలో తన యింట్లోకి ఎవరవసరం నే అపనమ్మక ముతో లేవలేను. రెండు నిమిషాలాగి తలుపు మళ్ళీ అస్పష్టంగా మోగింది. అనుమానం తీరింది. తనతలుచే. ఆ కొట్టేవాడు స్పష్టంగా కొట్టరాదా? ఆయన లేచి వెళ్ళి, తలుపుతీశాడు. చప్పున జల్లు లోపలకు వచ్చింది. సన్నని, పొడుగాటివ్యక్తి గుమ్మంలో నిలబడివున్నాడు, చేతిలో గొడుగు.

చిదంబరం వెంటనే సంతోషంతో “ఓ లోపలకు రా” అన్నాడు. ఆ వ్యక్తి లోపలకువచ్చాక, తలుపు మూశాడు.

ఇద్దరూపోయి చాపమీద కూర్చున్నాక ఆ వ్యక్తి “ఏ మాలోచించావు?” అన్నాడు.

వస్తూనే వ్యవహారంలోకి లాగుతున్నాడు. ఎంత ధీమా?

తనూ నూటిగానే మట్లాడాలి. మొహమాటం కూడదు. స్నేహాన్ని కొంతసేపు అవతలకు నెట్టాలి. నేర్పుకొవాలి.

“అంత యివ్వలేను.”

“ఎనిమిది వేలు!”

ఇల్లు కొన్నాడు

“అవును.”

అతను ఓసారి వికటంగా నవ్వి “అంత ఇంటిని ఎనిమిది వేలకు తక్కువ కొంటానికి ఎలా అమ్మి చావు?” అన్నాడు.

“నా శక్తికి మించిన పని చెయ్యలేను.”

“అప్పు చెయ్యి.”

“ఎంతని? మూడు వేలా? నావల్ల కాదు.”

“పోనీ ఎంతకు కొందా మనుకుంటున్నావు?”

“ఆరు వేల కన్నా డబ్బిడీ ఎక్కువ యిచ్చుకో లేను.”

అతను వెంటనే లేచి నిలబడ్డాడు. “ఆశకు అంతం ఉండాలి. సరే నీ ఉపకారాన్ని జీవితాంతం గుర్తుంచుకుంటాను లే. తప్పేదేముంది? నా పరువు ప్రతిష్ఠల్ని వేలం వేస్తాను” అన్నాడు.

“అది చాలా పాతేయిల్లు” అని చిదంబరం హీన స్వరంతో గొణిగాడు.

“అయినా ఎనిమిదికంటే ఎక్కువ విలువే చేస్తుంది.

చిదంబరం మానం వహించాడు. “సరే— అయితే వెడుతున్నాను” అని అతను రెండు మూడు అడుగులు వేశాడు.

వెళ్ళిపోతున్నాడే. తన కలలు!

దురాశ పీడిస్తోంది. “పోనీ—ఇంకో అయిదు వందలు.

“లాభం లేదు”

వెళ్ళిపోతున్నాడు. చిదంబరానికి కోపం వచ్చింది. పొరుగువతో కూడిన కోపం కాదు యిది. నిరాశవల్ల కలిగిన కోపం. దుఃఖ పూరితమైన కోపం.

“నాకు అక్కరేదు. వెళ్ళిపో” అని అరిచాడు. మళ్ళీ అన్నాడు. “నీ స్థితే నీకు తెలుసు. ఇవతేవాడి సాధకబాధకాలు నీకు అక్కరేదా? అంత నిర్లక్ష్యమా? మూడువేలు నే తెస్తే ఎలా తీర్చిది?”

పోబోతున్నవాడలా అగి, వెనక్కి తిరిగి వచ్చాడు. ఎంత గాంభీర్యం ఆ మాపుల్లో! “సరే. అంగీకరించాను.”

చిదంబరం సంతోషంతో లేచి నిలబడ్డాడు.

అతను చేయిజూసి “అయిదువేలు ముందు తే.”

రాజా మాటలు. మాటల్లో ధీమాకు తక్కువ లేదు.

కాని చిదంబరం తట్టుకుని “నాదగ్గరక్కడున్నాయి? బ్యాంకిలో వేశాను. రేపు డ్రైస్టు చేసుకుందాం. కాని...అని సందిగ్ధంతో అగాడు.

“ఏమటి?”

“నాకు పదిహేను వందలు ఎవరిస్తా?”

“ఆ పూచీ నాది. ఇంటి తాకట్టు మీదే, నీకు యిప్పిస్తాను.”

“తాకట్టా?” అని చిదంబరం నిచ్చెరబోయాడు.

“అవును. భయమేముంది? నిమ్మదిమిపి తీర్చుకోవచ్చు?”

మనసు పని చేయటం మానింది. ఎలానూ రంగం లోకి దిగాడు. ఏం జరుగుతుందో జరగనియ్యి.

“సరే. రేపు ఉదయం వస్తాను” అని వెళ్ళి పోయాడు. చిదంబరం మళ్ళీ చాపమీద కూలబడ్డాడు. ఇన్ని ఆలోచనలను భరించటమెలా? ఒకటే... ఒకటే ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తోంది. భయాన్నీ కలిగిస్తోంది. ఇంత పెద్ద విషయాన్ని, ఎవరికి చెప్పకుండా, స్వంతంగా, యింత తేలికగా ఎలా పరిష్కరించుకున్నాడు. ఈ ధైర్యం తనకు ఎలా వచ్చింది? జవాబు లేదు. జవాబు రాదు.

* * *

మచ్చటగా మూడురోజుల్లో వ్యవహారం అంతా ముగింపుకు వచ్చింది. ఇల్లు కొంత బాగు చేయవల్సింది వుంది. అందువల్ల అప్పు రెండు వేలవరకూ ఎగబాకింది. మూడోరోజుకు యిల్లు చిదంబరం స్వాధీనం అయింది.

ఈవిషయం ఆయన భార్యకూ తెలియను. పిల్లలకూ తెలియదు. ఇల్లికి వెళ్ళినవాళ్ళు తిరిగి వచ్చేటప్పుటికి కనీసం యింకో మూడురోజులు పడుతుంది. వాళ్ళు యిక్కడికివచ్చి ఆశ్చర్యపోవాలి. అభినందించాలి. తర్వాత సుఖించాలి.

ఇల్లు ఖాళీ అయింది. తన చేతిలోకి వచ్చింది. దీనికి మరమ్మత్తు చేయవలసిన అవసరం వుంది. ఈపని కూడా భార్య, పిల్లలూ వచ్చేలోగానే సంపూర్ణ చేయాలి.

ఈ మూడురోజులూ ఆయన నిద్రాహారాలు లేకుండా కష్టపడ్డాడు. క్రొత్తయింటికి మరింత అందం అంటగడుతున్నాడు. చాలామంది మిత్రులువచ్చి అభినందించి వెడుతున్నారు. తనతో పనిచేసిన వాళ్ళలో, తనన్నీహితుల్లో ఎవరికి వుంది స్వంత యిల్లు?

మరమ్మత్తు పూర్తిఅయ్యాక దాబామీద నిల్వని గర్వంగా, నలువైపులా చూశాడు. ఎటువంటి పరిసరాలు!

ఇవామందు తమ అడ్డ యింటో బాగుపడ ఇక్కరేదు. “ఇంకా కొన్నాళ్ళు పోనీయండి” అని ఎవరికి

ప్రాణేయపదనక్కలేదు. చాలీ చాలని దీపం వెలుగుతో చత్వరపుకళ్ళతో పుస్తకాలు చదవలేక యిబ్బంది పడనక్కలేదు. నీళ్ళకోసం బావిదగ్గర అవస్థపడనక్కలేదు. ఇహముందు తనయింట్లో నీళ్ళు కుదవవు. ఇహముందు తనకు మనశ్శాంతికి కొదవలేదు. తన పిల్లలందరూ ఒకేచాపమీదపడి దొర్లారు. ఇల్లు చాలటం లేదని భార్యచినుక్కోగు. ఎంతశాంతి!! ఎంతహాయి? ఎంతసాక్షిం?

ఈ స్థితిలో నెలవడే నిట్టూర్పులో ఎంత సాగను వుంది?

ఇటువంటిస్థితిలో నడిచే నడకలో ఎంత తీవి వుంది?

ఇట్టిస్థితిలో నవ్వే నవ్వులో ఎంత గాంధీర్యం వుంది?

ఎంత కమ్మని అనుభూతి? యాభయి అయిడేళ్ళ తర్వాత ఎంతటిప్రయోజనుకు ఆయాసము.

తను యిల్లు కొన్నాడు.

తను యిల్లు అడ్డకిస్తాడు.

ఆరోజేకాదు, ఈవిభమైన ఆలోచనతో మరో రెండురోజులు గడిచాయి. ఓరోజు ఆయన ఇదివరకటి యింటిముందు బండివచ్చి ఆగింది. అందులోంచి నలభైయైదేళ్ళ ముత్తైదువ, ఇరవై రెండేళ్ళ యువకుడు పదహారేళ్ళ ఆమాయ, ఇద్దరు చిన్నపిల్లలు, ఒక చిన్న పిల్లనాడు దిగారు. వాళ్ళు దిగేసరికి ఆ యింటికి తాళం పెట్టివుంది.

“ఎక్కడికో పోయాత్రా అబ్బాయి” అంది ఆవిడ.

అను చిరాకుపడడం ప్రారంభించాడు. ముసలాయనకు యీ వేళకాని వేళలో పెత్తనాలు ఏమిటి? తిని యింట్లో హాయిగా పడకొరాదా? రాత్రంతా చచ్చి చెడి ప్రయాణం చేసేవచ్చి, యిప్పుడింటిబయట ఎవరు పడిగాపులుకొస్తారు? గొణగటం మొదలు పెట్టాడు. తండ్రి ఏమాత్రంపారబాటుచేసినా సహించటం అలవాటులేని పద్ధతి ఆతనిది.

పిల్లలు ఎక్కువనేపు “ఆకలో” అని గోలచెయ్యకుండానే, తల్లి మరింత చినుక్కోకుండానే. యువకుడి సణుగుడు తిట్లలోకి యింకా మారకుండానే చిదంబరం అక్కడికి అవతరించాడు.

“ఉత్తరం రాయకుండా యెందుకు వచ్చారే?” అన్నాడు.

“బాగుంది నిర్వాకం. తొందరగా తాళం తియ్యండి” అందావిడ. మరో రెండునిమిషాల్లో అంతా లోపలకు చేరుకున్నారు.

“ఎలా జరిగింది పెళ్ళి?” అని ప్రశ్నించాడు చిదంబరం.

“పెళ్ళికేం? నిక్షేపంలా జరిగింది! మీరు రాలేదని వాళ్ళంతా ఒకటేదెప్పి పోడిచారు” అందిభార్య.

“రెండు సంవత్సరాల క్రితం ఆత నంత మాట అన్నాక నాకు రా బుడ్డిపుట్టలేదు”

“చాలెంజి. ఆత నింకా మనసులో ఆ విషయం పెట్టుకుని కూర్చున్నాడే నీ అంటారేమిటి?” అని ఆవిడ కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కు నేంకుకు లోపలకుపోయింది.

తర్వాత చాలాసేపు పెళ్ళి కబుర్లలో అంతా మునిగిపోయారు. చిదంబరం యింకా ఆ విషయం ఒకట పెట్టలేదు. హఠాత్తుగా నెల్లసించి వాళ్ళిందరినీ సంభ్రమాశ్చర్యాలలో ముంచివేద్దామని ఆతని ఉద్దేశం. తర్వాత ఆవిడ వంటప్రయత్నంలో మునిగి పోయింది. వంట చేస్తుంటే చిదంబరం అక్కడికి ఓసారి వచ్చిచూశాడు. పెద్దకూతురు తల్లికి వంట ప్రయత్నం చేస్తోంది. చాలీచాలని వంటిల్లు. బోలెడు సామాను. మనిషి కదలటానికి కూడా పీలులేనంత ఇరుకు. అట్లా యిబ్బంది పడుతున్న భార్య మీద చెప్పలేని జాలీ పుట్టుకొచ్చింది ఆతనికి.

భోజనం చేస్తూండగా భార్య అంది హఠాత్తుగా “అన్నట్టు చెప్పటం మరిచిపోయానండోయి. కొంప మునిగింది?”

చిదంబరం ఉలుక్కుపడి “ఏమిటే?” అన్నాడు.

అంకేవరకూ గుమ్మందగ్గర నిలబడివున్న పెద్ద మాయ చిప్పన లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

“కట్నం యివ్వంగే వాళ్ళు జానకిని చేసుకోరుట.”

చిదంబరానికి మద్దమింగుడుపడలేదు. ఒక్కక్షణంలో ముఖమంతా వివర్ణమైంది. గబగబ మంచి నీళ్ళుతాగి “మరి మొన్నటిదాకా అలా అనలేదుగా” అన్నాడు.

“కట్న మిస్తామంటూ వాళ్ళ కింతికంటే మంచి సంబంధం లొస్తున్నాడుట”

చిదంబరానికి తల తిరిగినట్లయింది. ఏమిటీ దుర్వార్త? ఇంతవరకూ కూతురి పెళ్ళిగురించి తన కెటువంటి చింత లేదనుకున్నాడు. డిమ్మిడి కట్న వివర్ణకుండా సంబంధం సిద్ధంగావుందిని సంతోషించాడు. కాని చివరకు కథ యిలా అడ్డం తిరిగిందా? తన పరిస్థితి తెలిసికూడా అలా అడిగేందుకు వాళ్ళకు మనసెలా వొప్పింది?

“నువ్వే మన్నావు?” అన్నాడు కీచు గొంతు కతో.

ఇల్లు కొన్నాడు

“బతిమిలాడి, భంగపడ్డాను”

“మరి, యిప్పు డెలాగ్” అన్నాడు చిదంబరం దిగులు గా.

కొంచెం ఆగి ఆవిడ అసలు విషయం మెల్లగా బయట పెట్టింది “వాళ్ళంటారూ? మొన్న నేకదా—
—‘అజీమిటమ్మా ఆఫండ్ నోరు తిరగకునాకు’ అయిగు వేలు వచ్చిందికదా. కూతురి పెళ్లికోసం ఆ మాత్రం ఖర్చు చేయలేదా?” అని.

చిదంబరం నెత్తిమీద పిడుగు పడ్డట్లయింది. బంగారుపులు అనుకున్న వాళ్ళు చివరకు యింతటి కుతంత్రానికి పూనుకున్నారా? ఎంత దారుణం?

“దమ్మిడి యిచ్చేది లేదు” అన్నాడు.

ఈయన భోరణి చూసి, ముంగు భార్య కొంచెం బెదిరినా, తర్వాత తెలివిగా అంది : “మనంకూడా అలా పట్టుబడితే ఎలా? ఆడపిల్లలు కలవాళ్ళం.”

“అయితే, అడుగులకు మడుగులాత్తాలా?”

“అదికాదు, నేననేది, మనం ఒక మెట్టు క్రింద వుండాలి.”

“ఇవన్నీ నాకు తెలుసు. చస్తే నేను కట్నం యివ్వను”

“అంత పట్టుదల అయితే ఎలాగండీ? మన మూయి పెళ్ళి కావటం మనకు ముఖ్యంకాదా?”

“అయినప్పుడే అవుతుంది. కట్నం యివ్వకుండా చేసుకునేవాడు వచ్చినప్పుడే చేస్తాను.”

“అవన్నీ కలలోని మాటలు. ఇంత దగ్గర సంబంధం వాగులుకుంటే మళ్ళీ మన తిరంకాదు, దాని పెళ్ళి చెయ్యటం.”

చిదంబరం విసుగ్గా “అయినా నా దగ్గర డబ్బేదే?” అన్నాడు.

“అజీమిటి? అయిగు వేలూ...”

“ఇల్లు కొన్నాను” మానవుడు నోరు జారాడు. వడ్డిస్తూన్న భార్య, తలవంచుకు తింటూన్న పెద్ద కొడుకూ, గోడ చాటునుంచి చాటుగా వింటూన్న పెద్ద కూతురూ ఒక్కసారిగా కొయ్యబారి పోయారు. చిదంబరం నాలిక కొరుక్కుంటున్నాడు. చెప్పక తప్పని విషయమే. ఎటువంటి పరిస్థితుల్లో చెబుదామనుకున్నాడు? ఎటువంటిస్థితిలో చెప్పాడు? ఒక్కసారిగా వాళ్ళందరి హృదయాలకూ కొరడా చురుకు అంటించాడే వాళ్ళలా తెల్లబోవటం, ఆ ముఖాల పేలవం తనకు మరి హృదయ విదారకంగా వుంది. ఇహ యీ అన్నం నోట్లోకి ఎలా పోతుంది? ఇక్కడినుంచి తప్పనపోయి ఎక్కడెక్కడా వాకుంటే

బాగుండును. ఇహ అనుకోని సంఘటనలు ఎగు రొతాయి కాబోలు. ఎటువంటి ఘాతాన్ని కలిగించే మాటలు వినిపిస్తవో!

శిశ్శబ్దం—రెండు...మూడు తూ.జాను భయం కరమైన నిశ్శబ్దం.

“ఇలా ఎందుకు చేశారండీ” అంది ఆవిడ. “నాతో ఒక్క మాటయినా చెప్పకుండా కొంప కూల్చారే.”

చిదంబరానికి కోపం వచ్చింది. అసమర్థతతో కూడిన కోపం. “కొంప కూలవలేదు. కొంప కొన్నాను.”

భార్య వెంటనే అందుకుంది. “ఎవరి కోసం? ఏ సుఖం కోసం?”

“ఏ సుఖం కోసమా?” చిదంబరం కటువుగా అన్నాడు. “ఇన్నేళ్ళు వచ్చాక ఆ విషయం నీకు చెప్పాలన్నమాట. ఆహా. నీ బుద్ధి చూపించావే. ఇన్నాళ్ళు నా రక్తం వోడ్చి సంపాదించాను. మీ ఆంధర్మి పోషించాను. కీడు పెడచాడయ్యాను. ప్రయోజకులయ్యాను. నెలకో నూటయాభయి తెసున్నాడు. ఇప్పుటికైనా నేను సుఖానికి నోచుకోలేదా?”

“ఎవరు వద్దన్నారూ? కాలుమీద కాలు వేసుకుని కూర్చోండి మహారాజులాగా. కాని యికేంపని? ఎవరితో చెప్పా పెట్టాకుండా?”

ఆయన యీ సారి ఆకాశ మండలానికి లేచాడు. “ఏమిటే నీకు చెప్పేసి. ఈ బోడి సలహా చెబుతావనేనా? ఆ మాత్రం తెలివి లేటలు నాకూ లేకపోలేను. డబ్బుని ఏవిధంగా సర్వీసియోగం చెయ్యాలో నాకూ తెలుసు. ఇంకా...ఇంకా...” అని గాదనికంగా “యీలా అడ్డయిళ్ళలో పడి నాళ్ళ చేత పిళ్ళ చేత మాటలు పడమన్నావా? ఎవడైనా చుట్టం వస్తే కదిలేందుకు, మెదిలేందుకు కూడా చోటు లేని ఈ కొంపలో కుళ్ళి కుళ్ళి జీవించమంటావా? ఇన్నాళ్ళు ఉద్యోగం చేశాను. ఇంత అనుభవం సంపాదించాను. నాకు తెలుసంటావా నీకు తెలుసంటావా? కష్టపడి సంపాదించిన డబ్బుతో యిల్లుకొని అంగులో పోయిగా వుందామంటే మీకు కంటికించ్చెంది. ఈ సమయంలో కాకపోతే సప్త జన్మలకైనా అటువంటి యిల్లు కొనగలుగుతామా?”

ఆ తరువాత మాటలు పెగలేను. ఆ సన్నివేశంలో మరి అక్కడ నిలవగలగటం అసంభవం. అప్పుడు ఒకటే సంభవం. బయటకు నడవటం. అదే చేయగలిగాడు.

బయట తిరిగి ఆలోచిస్తూ అల్లుడుకుంటున్నాడు.

ఎంత పని చేశాడు? ఆ విధమైన ఉద్రేకం ఎందుకు ప్రసరించాడు? నిజంగా అది నిజమైన ఉద్రేకమేనా? కాబట్టి, తెచ్చిపెట్టుకున్నదీ కాదు. అంత కృత్రిమ ఉద్రేకాన్ని ప్రసరించే అవసరం తనకు లేదు. ఏదో భావాన్ని ఉద్రేక రూపంలో చూపించాడంటే.

భార్యతో యిలా మాట్లాడటం మంచిదో, కాదో తనకు తెలియదు. కాని ఆ సంభాషణ యింతలో చాలా గొడవ లేవదీయగలదని మాత్రం ఊహించగలడు. కన్నీళ్లు కురిపించి వుండను. ఊహ తెలిసిన అడవాళ్లు ఒకరికి యిద్దరన్నారూ గనుక. నిజానికి ఆలోచిస్తే తన చేసిన తప్పుమిటో కూడా బోధపడటం లేదు. బహుశా కొద్ది రోజుల్లో తన మాటల్లోని సత్యం వాళ్లే తెలుసుకుంటారు.

నిజానిజాలు ఇప్పుడే బోధపడుతున్నాయి. కొడుక్కి కూడా కోపం రావటం అసహజం కాదు. ఇంటికి ఆఫీసుకూ ఎంతో దూరం. పైకిలు కొనుక్కోవాలని వాడు చాలా కాలంనుంచీ అభిప్రాయ పడుతున్నాడు. ఆ కోరిక రెండుమూడుసార్లు పగోతుంగా తెలియపర్చాడు కూడా. ఈ విషయాన్ని తన పూర్తిగా విస్మరించాడు. మనసులో వాడు చాలా మధనపడుతూ వుండాలి.

అదీ గాక భార్య యీ విషయానికి, కూతురు పెళ్లికి ముడిపెడుతుందని తనకు కలగనలేనే.

చిదంబరం ఆ మధ్యాహ్నం యింటికి పోలేను. ఎంత అరికట్టుకుందామన్నా ఏదో తెలియని భయం వెన్నాడుతూనే వుంది. తన చేయని తప్పుకు, కొన్ని గంటల క్రితం వరకూ ఘనకార్యం అని ఉప్పొంగిన పనికి యీ తుణుంబో భయపడుతున్నాడు. బెగురుతున్నాడు. చలిస్తున్నాడు.

కాళ్ళలో మునుపువున్న బలంలేదు. ఎక్కువ దూరం తిరగలేడు. మనసుకు నిగ్గహశక్తిలేదు, స్నేహితుల యిల్లో ఎక్కువసేపు గడపలేడు.

కాబట్టే రాత్రి ఏడు అయ్యేసరికి తిరిగి యింటికి చేరాడు.

కొడుకు యింతో నేవున్నాడు. తలపై తనని చూడలేదు. ఎందుకు వాడికంతకని? వాడి మదిలో యింకా తీరివిశ్మరికలు ఏమయినా వున్నాయా? మాట్లాడుకుంటావా? కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కువచ్చి పీటమందు కూర్చున్నాడు. భార్య నిశ్శబ్దంగా వచ్చి వడ్డించసాగింది. ఇద్దరిలో ఎవరూ మాట్లాడటం లేదు. జరిగిపోయిన విషయాన్ని గురించి రేపితే ఉదయంలా, తన మళ్ళీ ఎంగిలిచేస్తోనే భయం నడుస్తాడని ఆవిడకు భయంకాబోలు.

భోజనం అయ్యాక, చేతులు కడుక్కుని, తువ్వలతో తుడుచుకుంటూండగా వెనకనుంచి వచ్చింది.

“ఏయిల్లు కొన్నారూ?” నిదానంగా వుంది. కంఠస్వరం.

“గోవిందరావుగారిది.”

కొన్ని తుణులు నిశ్శబ్దం.

“ఎంత?”

“ఆ...” అప్పుడేకానని చెప్పటానికి నాలిక బంకింశి. ఈ నిజం చెప్పటానికి పూర్తిగా అధీనుడయ్యాడు.

“అయినా వేలు సరిగ్గా.”

ఆమె ఏమీ మాట్లాడకపోయేసరికి మళ్ళీ తనే “ఎల్లండి మంచి రోజు, గృహప్రవేశం” అన్నాడు. తలపోసి ఆవిడ లోపలకు వెళ్లిపోయింది.

* * * *

స్వంతయింతోకి ప్రవేశించి పక్షం రోజులు గడిచాయి. మానసికబాధలు మళ్ళీ అంతరిస్తున్నాయి. మాసిపోయిన గర్వం, ఆనందం మళ్ళీ చిగురిస్తున్నాయి.

ఓరోజు “ఈ భాగము అద్దెకివ్వబడును” అని తనే స్వంతంగా కూర్చుని ఓపిగ్గా బోధురాశాడు. దాన్ని గోడకు తగిలించి, దానివంక ఓసారి నిటారుగా చూసి, హాయిగా నవ్వుకున్నాడు.

ఇవా రేపటినుంచీ తన యింటిచుట్టూ అద్దెకోసం మనుషులు విసుగులేకుండా తిరుగుతారుకాబోలు. తన వాళ్ళిని యక్షప్రశ్నలు వేస్తాడు కాబోలు. వాళ్లు అద్దె తిగించమని తనని బ్రతిమలాడుతారు కాబోలు.

ఒక భాగం తను కుటుంబానికి చాలు. ఎడంవైపు వున్న చిన్న భాగం అద్దెకు యివ్వబడుతుంది.

“ఈ భాగము అద్దెకు యివ్వబడును.”

ఈ భాగం తన స్వంతం. తనకు సామాన్యంగానే కనబడుతోంది. కాని కొంతమందికి యిది దాహం వేసిన వాడికి మంచినీళ్లు కనిపించిన చందాన కనిపిస్తుంది కాబోలు. దీనికోసమే వాళ్లు తిపిస్తారు కాబోలు. అద్దె యిళ్ళకోసం తిరుగుతున్న వాళ్ళకు యిది వెనుకబోయిన తీగ కాళ్ళకు తగిలినట్లు అనుభూతి కలిగిస్తూ, గిలిగింతలు పెడుతుంది కాబోలు.

అనుకున్నట్లుగానే ఆయన కలలు నిజమాతున్నాయి. తీర్థప్రజలూ కాకపోయినా రోజుకు ఒకరూ యిద్దరూ యింటికివచ్చి చూసి, మాట్లాడి వెడుతున్నారు. ఆదైముప్పయిరూపాయలు. ఏ మాత్రమూ తగ్గవద్దని ఒక రిద్దరు స్నేహితులు సలహాలు యిచ్చారు. ఆ ప్రకారమే కఠినంగా వుండటానికి మనసు కొంచెం ఎదురు తిరుగుతున్నా పాటిస్తున్నాడు. ఇద్దరు ముగ్గురికి యిల్లు సచ్చలేదు. ఇద్దరు ముగ్గురు అద్దె భరించలే

మన్నాడు. ఇద్దరు ముగ్గురు హిరణ్యక్ష వరాలుకోసం, ఆయన్ని విసిగించి తిరస్కరింపబడ్డారు. తను ఆసుకున్న విధంగా ఎవరూతనని హృదయవిచారకంగా బ్రతిమలాడక పోవటం కొంచెం బాధాకరంగానే పరిణమించింది ఆయనకు. తన దగ్గరకు అటువంటి వాళ్లు రాదు కాబోలు. కోడ్డిరోజులవరకూ, సరియైనవాళ్లెవరూ కుదరకపోతే చిరాగ్గానేవుంది.

చివరకు ఓ స్త్రీకురుగారు ఆ యింటో వుండటానికి ఖాయం చేసుకున్నాడు. మరో రెండు రోజులకు భార్య, ఒక యింటర్మీడియట్ చదువుతున్న కొడుకుతో సహా వచ్చి దిగాడుకూడా.

ఈ గొడవల్లో ఆయన అస్స విషయం మరిచిపోలేదు. నీడలా ఆ భయం అనుక్షణం వెన్నాడుతూనేవుంది. ఒకళ్ళకు చెప్పుకునే బాధకాదు. భార్యకు తెలియదు కొడుకుకు తెలియదు. కొడుకు సంపాదిస్తున్న నూట యాభయి రూపాయలతో సంసారం యాగుకురావచ్చు. అద్దె మీదవచ్చే ముప్పు యివడిలంగా దాచులీ. తను ఇప్పుడు అయిదుగురు కుర్రాళ్లకు ప్రయివేటు చెప్పుతున్నాడు. దానిమీద ఓ నలభైరూపాయలు వస్తాయి. వీటిలో ఓ డిమిడి ఖర్చుచేయటానికి వీలేను. వీటిద్వారానే ఆ అప్పును రద్దుచేయాలి.

ఒకరోజు సాయంత్రం అలా ఒజారు పనిచూసుకొని వస్తూంటే బలరామయ్య కనిపించాడు. దారిలో ఆపి చాలాసేపు కబుర్లు చెప్పాడు.

“నీకేమిటి? అద్భుతవంతుడివి చవగ్గా కొట్టేశావు” అన్నాడు.

లోపల సంతోషం ఉటుకున్నా, బయటకు తేల్చేస్తూ “ఆ ఏం చివక? పాతయిల్లు. రిఫేర్లు చేయటానికే మూడు నాలుగువందలు అయింది” అన్నాడు.

“ఎన్నయినా అను. అప్పవంతుడివి.”

చిదంబరం విచారంగా నవ్వి “ఏం లాభం? దీనికోసం నీదగ్గరే రెండువేలు అప్పుచేయాల్సివచ్చింది” అన్నాడు.

“దానిదేముంది? నీకు పిలయినప్పుడు తీర్చేద్దువుగాని.”

“నువ్వు కాబట్టి తాకట్టులేకుండా అంత డబ్బు అప్పు యిచ్చావు, లేకపోతే నాపాట్లు ఉండేవి” అని చిదంబరం పదాసారో, పదిపాసో సారో అభినందింపటం తెలియజేశాడు.

“నావిధి నేను నెరవేర్చుకున్నాను. నీమీదనాకు నమ్మకం ఆమాత్రం లేదా?”

కృతజ్ఞత నిండిన కళ్ళతో చిదంబరం చూశాడు. మరికొంతసేపు మాట్లాడి తనదారిని వచ్చాడు.

ఈమధ్య భార్యకూడా ఏమీ గొడవచేయటం లేదు. మునులో ఏమి అనుకుంటూందో ఏమో. కాని యీ యిల్లు అందరి సంతోషం కోసం కొన్నప్పుడు అందరికీ కాక సంతోషం తెచ్చు ఒక్కడికే కావటం వల్ల కొంత విచారంగానే ఉంది. బయటకు ఆవేశాలు పొక్కుటంలేదు. ఏనాడో ఒకనాడు మునులో దాచుకున్న యీ దుఃఖాలూ, ఆవేశాలూ బయటకు విరజిమ్మువు కద?

చిదంబరం ఇంటికి వచ్చేసరికి స్త్రీకురుగారి భార్య తనభార్య హావాచోరీగా మాట్లాడుకొంటున్నాడు.

ఆ మాటలు వినరాగివి. ఇంకా విచిత్రమైనవి.

తనరాకతో యిద్దరినోళ్ళూ కట్టిబడ్డాయి. వారటూ, వీరిటూ వేంచేశారు. విశాలమైన మధ్యగదిలో కొత్తగాకొన్న కుర్చీమీద చిదంబరం కూలబడి “ఏమిటే యీ దెబ్బలాట?” అన్నాడు.

“అదికాదండీ. మన పంపులో నీళ్లుపట్టుకున్నంత నేపూ వాళ్ళవైపుకు నీళ్లురావుట అంగుకని మనల్ని నీళ్లు పట్టుకోకుండా పూయకోమంటే ఊరుకుంటామా?”

“అంగుకని నలుగురిలో నవ్వులపాలు అయేటట్లు అరుచుకుంటారా? అప్రతిష్ట వాళ్ళకుకాదు. మనకు. ఫలానా యింటివాళ్లు మంచివాళ్లు కొదంటారు.”

“మీకేం? అలానే చెబుతారు. ఆవిడమాటలు వింటూ ఊరుకోవటం నాకు చేతకాదు.”

“ఏం చాతవును? వాళ్ళింకా యింట్లో చేరి పదిరోజులు కాలేదు. అప్పుడే జగడాలా?”

భార్య గొణుకుంటూ లోపలకు పోయింది. తను యెంతోకాలం అద్దె యిల్లలో నివసించాడు. ఎప్పుడూ పైచెయ్యిగా యింటివాళ్లదే వుండేదిగాని తనదిమాత్రంకాదు. ఇప్పుడు యీ యింటివాడమాని తను. ఈ అధికృత ఎందుకని నిరూపించుకోవాలి? ఒకవేళ బానిసత్వం అలవృత్తబతుకు అధికారం చాలా యించటానికి వెనుకంజ వేసినట్లు తనూ వెమోగ్గి తగ్గి పోవటలేదుకదా. మరి ఆ చొరవ రాదేం?

* * *

రోజులు గడిచిపోతున్నాయి ఆయన అనుకున్నవి సరిగ్గా ఒక్కటి నెరవేరుతున్నట్లు కనబడటం లేదు. వీటికీ మాటికీ రెండువేల అప్పు కళ్ళ ముందర మెదుల్తోంది. ఎవరికీ తెలియని అప్పు, ఎవరికీ తెలియకుండానే తీర్చాలి. మొదట నెలకు డెబ్బై రూపాయలు దాదామని అంచనావేశాడు. కాని పాతిక రూపాయలకంటే మిగలుబట్టెను. ఎక్కడలేని డబ్బు ఖర్చు అయిపోతోంది. తన ఆవసరం వాళ్ళకు తెలియక పోవటంవల్ల వాళ్ల అవసరాలకు ఖర్చు పెట్టేస్తున్నాడు.

కాదని అనటానికి నోరు రావటంలేదు. పెద్దకూతునికి ఎప్పుడైనా మూడు చీరలకన్నా ఎక్కువ వున్నాయా? పెద్దకొడుకు ఎప్పుడయినా ఇంట్లో నూటపాతిక చూపాయలేదా? చిన్నపిల్లలు ఒక్కొక్కరికీ రెండు మూడులాగు చీరలకన్నా ఎక్కువ వున్నాయా? ఈ క్రొత్తకోజుల్లో అన్నీ అధికమవున్నాయి. ఈ ప్రకారం బాకీ ఏనాటికి తీర్చబట్టు? ఈ తన బాధను ఎవరు గుర్తిస్తారు?”

స్త్రీశుభగురు మంచినాడేమో అని మొదట అనుకున్నాడు. ఆయన మంచితనం బొగ్గులైనట్లేవుంది. అద్దెన్న వాల్లోయింతలేకి మనుష్యులు కూడా వుంటారన్న సత్యం యీనాటికి బోధపడుతోంది. తనలాగే తన భార్య ఏ మాత్రమో అధికారాన్ని అభిలషించి వుండవచ్చు. తనవలెనే ఆమెకూ యిన్నాల్లా అద్దె బ్రతుకు బ్రతికి విసిగివుంది కదా. ఆ మాత్రం ఘోరా చూపించకుండా ఎలా వూరుకుంటుంది?

స్త్రీశుభగురు లాపాయింట్లతో వేపుకు తినేస్తున్నాడు. రానురానూ నెత్తిమీదకు ఎక్కి కూర్చుంటున్నాడు. “ఇది యిక్కడ బాగు చేయించాలి అది అక్కడ బాగు చేయించాలి” అని ఆయన పోరు పెట్టిపోజు లేసు. అస్తమానం స్పృహలే. ఇదేనా శాంతి అంటే? ఇదిలా వుండగా స్త్రీశుభగురి యిరవై ఏళ్ళి అబ్బాయి తనవంక అదోరకం గా చూస్తున్నాడనీ, వెక్కిరిస్తున్నాడనీ కూతురు తల్లితో రహస్యంగా చెప్పింది. ఇదేనా అద్దెకు యిచ్చినందువల్ల వచ్చే సౌఖ్యం?

ఈ దెబ్బకొట్టు విని యిరుగూ, పొరుగూ వారు గుసగుస లాడుకుంటున్నారు. తాను రిటైరైన బడిపంతులు. డ్రైలులేకపోయినా ఆయన స్త్రీశుభగురు. ఇరుగుపొరుగు ప్రజలంతా ఆయన పక్షం అవలంబిస్తున్నారు.

వీళ్ళంతా యీ విధంగా ఎండుకు తనమీద కత్తిగడుతున్నారో తనకు అర్థం కావటంలేదు. తనయింటి ఎదురుగా ఓ క్రొత్త నెచ్చాల మెపు వెలిసింది. ఆ మెపుకారు తనని యిదివరకు యిల్లు అడిగి తిరస్కరించబడినవాడే. తనవంక కోరగా చూడటం, తను దారిన పోతున్నప్పుడు వెకిలిగా నవ్వుతూ ప్రక్క వాళ్లతో ఏదో గుసగుసలాడటం, యిదింతా చిదంబరం చాలా సార్లు పనిగట్టాడు.

ఇది యిలావుండగా బలరామయ్య ఎవరితోనో అన్నాడుట. “చిదంబరం కాలాంతకుడు. పదిహేను వేలు ఖరీదు చేసే యింటిని ఆరువేలకు కొట్టేశాడు”ని.

ఏమిటి? బలరామయ్య యిలా అన్నాడా? కనిపించినప్పుడల్లా తన శ్రేయోభిలాషిలా కబుర్లు చెబుతున్నాడే. ఆ తర్వాత బలరామయ్య చాలా సార్లు కని

పించాడు. ఇంకా శ్రేయోభిలాషిలాగానే కబుర్లు చెబుతున్నాడు. చిదంబరానికి నిజానిజాలు తెలియవు. అందుచేత మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు.

తనపై మనో బాధ్యత వుంది. పెద్దకూతురి పెళ్ళి చేయాలి. దమ్మిడి కట్నం యివ్వకుండా పెళ్ళి చేస్తానని భార్యనుండు ప్రగల్భాలు కూడా పలికాడు? అది కేవలం బుకాయింపుక్రిందే తయారయింది. తనకేమి పరపతివుంది? తనకి ఎంతమందిలో పరిచయంవుంది? పెళ్ళికొడుకులు అని పిలువబడేయువకులు ఎక్కడెక్కడ దాక్కులివున్నాగో, వెదికిపట్టుకోవటం తనకు ఎలా సాధ్యం? ఒకరిద్దగు తారసిల్లినా కట్నాలు అడిగాడు. ఒకటి కాదు, రెండుకాదు. వ్యవహారం చూడవలసివుంది. తను ఏలా తూగగలడు?

ఆనాడు బావమరిది, తన భార్యతో అంతమాట అన్నాక యిప్పుడు మళ్ళీ ముగ్గుతాడని ఆశలేసు. ఇంకా కొంతకాలం ఊరుకుంటే వ్యవహారం చేయికూడా దాటిపోవచ్చు. జానకికి యుక్త వయస్సు వచ్చిన మాట ఎవరూ కాదనరు. తనస్థితిలోవున్న వాగికి యింకా కొంతకాలం పోతే దానిపెళ్ళి చేయటం కూడా కష్టమైన విషయంగా పరిణమిస్తుందనటంలో అబద్ధం ఏదీ లేదు. అన్నీ తెలిసే తను తిప్పటకు వస్తున్నాడు. కొడుకు ఏవిషయంలోనూ తనకు సహాయపడడు. వాడిదంతా అదో వింత ప్రకృతి. ముభావంగా వుంటాడు. గట్టిగా అడిగితే తీరిక లేదంటాడు. తను వృద్ధుడు. వంటరి. చొరకలేని మనిషి. ఇన్ని విభిన్న ప్రకృతులకూ, పరిస్థితులకూ వివిధంగా తట్టుకోగలడు?

ఇన్ని సమస్యలతో యీ మగ్గు ఇల్లు కదిలటం కూడా మానేశాడు. రోజుకు నాలుగయిదు గంటలు ప్రయివేటు చెప్పటంలో గడిచేది. మిగిలిన కాలమంతా ఏమీ చేయకపోవటం.

ఒకరోజు పది గంటల వేళప్పుడు పోస్టుమేన్ వచ్చి ఒక ఉత్తరం అందిచ్చి వెళ్ళాడు. దదివాడు.

బావమరిది రాశాడు. తనకొడుక్కి సంబంధాలు ఎక్కువగా వస్తున్నాయట. తాము ఏవిషయమూ సరిగ్గా తెలియజేస్తే దాన్ని బట్టి వేరే సంబంధం చూసుకుంటారుట. లేకపోతే ఎవరికి ఏమాట చెప్పాలో కష్టంగా వున్నదిట.

“నీ తమ్ముడు రాశాడు” అన్నాడు ప్రక్కన నిలబడివున్న భార్యతో.

ఆనిడే ఉలకలేసు, పలకలేసు.

“ఏమని జవాబు ఇవ్వమంటావు?”

ఈసారి పలకలేసు ఆనిడే.

“మాట్లాడవేం?”

ఇల్లు కొన్నాడు

మళ్ళీ మాట్లాడలేదు. అంతేగాక లోపలికి పోతూంటే ఆయన కనిగా ఆపి “ఎమిటి నీ ఉద్దేశం? ఇందులో నీ బాధ్యత ఏమీ లేదనుకున్నావా?” అన్నాడు.

తల ఎత్తి భర్త ముఖంలోకి ఓసారి చిరుగుగా చూసి “నాజేముంది? మీకేం తోస్తే అది చెబుతుంది” అనిలోపలకు నెళ్ళిపోయింది.

చిదంబరం అంతటితో వదలేదు గలగల తనూ నెనక నే పోయి ఆదివ భుజం స్పృశించి ఆపి “నాకేం తోస్తే అది చేస్తే నువ్వు సంతోషిస్తావా?” అని అడిగాడు.

“ఎందుకు సంతోషించను? అన్నీ తెలిసినవారు”

“ఆక్షేపిస్తున్నావా?”

“అయ్యో కర్మ. మిమ్మల్ని ఆక్షేపించే పాటి తెలివితేటలు, ధైర్యం భగవంతుడు నాకు ఇవ్వలేదు.”

“మరయితే ఏమిటి ఈ మొండితనం?”

“నేనేం మొండితనం చేశాను? ఆమకుంటే సిగ్గు. చిన్నదాన్నా? చితకదాన్నా? అలా నాటకాలు ఆడడానికి.”

“నాకు నీ ఉద్దేశం తెలుసులే. అన్నాడు చిదంబరం.”

“తెలిస్తే యింకా ప్రశ్నించడం మెండుకు?”

“ఎలా అయినా యీ సంబంధం చేసుకోవాలని నీకు వుంది”

ఆవిడ జవాబివ్వలేదు.

“రెండు వేల అయిదొందలూ యిచ్చుకోవాలనే”

ఆవిడ మాట్లాడలేదు.

“అప్పు సప్పు చేసి, అయిన కానికి యీ పెళ్ళి జరిగించాలి. ఏం?”

ఆవిడ పలుకలేదు.

“జవాబివ్వమని అడుగుతున్నాను”

జవాబు రాలేదు.

“జవాబివ్వటం నామర్దా అనుకున్నావా?”

ఉలక లేదు, పలక లేదు.

“మాట్లాడ వేమిటే?” అని ఊచిపెట్టి ఒక చెంప కాయ కొట్టాడు. లోపలనుంచి యిందాకటి నుంచి వింటూన్న పెద్ద కూతురు “అమ్మా” అంటూ బావురు మంటూ వచ్చి తల్లి వల్లో వాలక ముందే, చిసచిస నడిచి బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

ఒక నైపునుంచి కోపం, మరో నైపునుంచి దుఃఖం, ఒక నైపునుంచి ఆవేశం, మరో నైపునుంచి ఆవేషన ఆరోజంతా ఆయన్ని కాలిచ్చుకు తిన్నాయి.

భార్యను యిదివరకెన్నో సార్లు కొట్టాడు. కాని ఆ కొట్టటానికి, యీ కొట్టటానికి ఎంతో వ్యత్యాసం కనిపించింది. ఇదివరకు తనకు అన్నం పెట్టడం ఆలశ్యమయిందని కొట్టాడు. చొక్కా వీరిగిడే వుటలేదని కొట్టాడు. సీనిమాకి వెళదామని వేచిపెట్టించని కొట్టాడు. కాని ఇప్పుడో? కూతురి కోసం కన్నతల్లి హృదయం రోదనలుంటే కొట్టాడు. ఛీ ఛీ ఛీ తను పాపాత్ముడు. నిజంగా పాపాత్ముడే.

అయినా తన మనస్తత్వం అంత ఎందుకు అర్థం చేసుకోకపోవాలని మరుక్షణంలో కోపం కూడా వచ్చింది.

ఏమిటి అర్థం చేసుకునేది? ఏ తల్లి మత్రం ఆసమయంలో సహనం కోల్పోవు?

చిందరవందరగా అల్లుడు పోతూన్న యిన్ని ఆలోచనల్లోనూ చీకటిలో మెరుపు మెరిసింట్లు ఆయనకు ఓ ఉపాయం కట్టింది.

తన కొడుక్కి కూడా కట్నం తీసుకుంటే?

అవును. ఆ డబ్బుతో కూతురు పెళ్ళి చేయవచ్చు.

కాని ఆలోచన యింకా అసంపూర్ణంగా వుండి గానే, పెదవులపై దడహాసం యింకా ఉదయించకుండానే ఎవరో అజ్ఞాత వ్యక్తి వెన్నుమీద ఛాక్లస్ చరిచినట్లయింది.

ఎంత ద్రోహం తల పెట్టాడు? తన చెల్లెలికి యింత అన్యాయం చేయటానికి మనసెలా వచ్చింది? ఆమె పోతూ పోతూ తనచేత ప్రమాణం కూడా చేయించుకుందికదా. “ఎలాఅయినాఆనంగుడే నాలుగు కొవలన్నాయ్” అంది. “ఆలానేనమ్మా.” అన్నాడు తను. ఆనాడు చనిపోతున్న ఆ అదూయకురాలికి అంత ఆశ కలిపించి యీనాడు అడి తప్పుటానికి సంసిద్ధ పడతాడా? వాళ్ళూ తమలాగే వీడనాళ్ళు వీలులేదు. వీలులేదు. ఇంత ద్రోహం చేయటానికి తన అంత రాత్రి అంగీకరించదు.

కాని తన బావ మరదీ తనకు యిదివరలో మాట యిచ్చినంత పని చేశాడు. అతను ద్రోహం చేయలేదా తనను?

అది వేరు. తను బావమరిదికాదు అతనిలోవున్న కార్యక్రమం లేదు. సదమూడేళ్ళ పిల్ల అది. ఇంకో రెండేళ్ళలో పెళ్ళిడుకు వస్తుంది. వాళ్ళు తను మీదనే ఆశలు పెట్టుకు కూర్చున్నారు. ఇటువంటి స్థితిలో “కట్నం యివ్వడం చేసుకోను” అని తను నెట్లడిస్తే వాళ్ళు గాలిమేడలు కూలిపోవా? తనకుండే యీ రోజుమండి పోతున్నట్లే వాళ్ళు గుండెలు ఆ రోజు మండి, మాడిపోవా?

లేను. వీలేను. అంత దురన్యాయం తను చేశాడని చెబుతేను. తను బాధ పడనీ, కష్టాల పాలు కానీ, చావనీ. ఆ అమాయకుల్ని బాధలపాలు చేయటంకూడదు. కనీసం కొందరినైనా సుఖించాలి.

తిరిగి తిరిగి, అలిసి అలిసి, విసిగి విసిగి అప్పుడు యింటివారి పట్టినప్పుడు విగృహ్ తగిలినట్లు మరో ఆలోచన తాకింది.

“ఈ మనశ్శాంతి లేకపోవడం, యీ మనస్పర్థలు యివన్నీ తను యిల్లు కొన్నందుకే.”

ఒక్క ఊణం “నిజమేనా?” అనిపించింది.

ఎందుకు కాదు? ఆ డబ్బువుంటే కూతురు పెళ్లి చేసేవాడు. కొడుక్కి పైకిలు కొనేవాడు. ఇంట్లో యీ కలతలు వుండేవికావు.

తను యిల్లు కొనటమన్నమాట యిన్నిటికీ మూలమైంది.

తను యిల్లు కొనకుండా వుంటే యీ అవస్థ లన్నీ వుండకుండా ప్రశాంతం గా వుండే వాడన్నమాట.

అబ్బ. ఈ ధాటికి తను తట్టుకోలేడు. రాను రానూ ఓసిక సన్నగిలుతోంది. ఒక్కోఊణంలో “పిచ్చి ఎత్తుకుందేమో” అన్న భయంకూడా కలుగుతోంది.

ఆరాత్రి చిదంబరానికి నిద్రపట్టలేదు. తెల్లవారు ఝామున కాబోలు ఓ కునుకు తీశాడు. ఇంతలో ఎవరో భుజాలమీద, చేతుల్లాతటి లేపితే మెలకువ వచ్చింది. కళ్ళు మూపుకుంటూ లేచాడు.

ఎదురుగుండా భార్య. ఆవిడ ముఖమంతా వివర్ణమై, కన్నీళ్ళు తరువాయిగా వుంది.

“ఇదిగో చూడండి. ఈ ఉత్తరం.”

చిదంబరం గబగబ చదివాడు. అది ప్రేమలేఖ. తను జానకిని ప్రేమిస్తున్నాడట. ఆమెకోసం తనహృదయంలో విశాలమైన చోటు ఖాళీచేసి వుంచాడట. తనని కనికరించాలట. లేకపోతే బ్రతకలేడట.

చిదంబరం కళ్ళెర్రజేశాడు. “ఎవరి పని యిది?”

“శ్రీడరు గారబ్బాయి పనిమనిషిచేత పంపించాడు.

మారుమాట చూడకుండా ఆయనలేచి గబగబ శ్రీడరుగారి భాగంట్లోకి వెళ్ళాడు. ఆ సమయానికి ఆలశ్యం గా లేచిన శ్రీడరుగారు బ్రష్ తో పళ్ళుతోముకుంటూ బయటకు వస్తున్నాడు.

చిదంబరం ఎక్కువకాలం వ్యర్థం చేయకుండా “ఇదిగో చూడండి; మీ అబ్బాయిచేసిన ఘనకార్యం” అన్నాడు.

శ్రీడరుగారు ఆ ఉత్తరం ఆసాంతం చదివాడు. ఊణకొలం ఆయన ముఖం పాలిపోయినా, గాంభీర్యత తిరిగి వచ్చింది.

“మీ అబ్బాయి యిటువంటి పనులు చేయడే?”

“అండరి తలిదండ్రులూ ఇలానే ఆనుకుంటారు. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నారుగా?”

శ్రీడరు తాపీగా “మావాడు ఇంత తొందరపడ్డాడంటే ఏదో కారణం వుండి వుంటుంది కదా” అన్నాడు.

చిదంబరం కోపంకప్పుకోలేక “ఇంకేం కారణం? ఒకటే. యావన మదం” అని అరిచాడు.

“అదే. ఎవరి మదం” అని

చిదంబరం ఒక్కసారిగా నివ్వెరవోయి “ఏమిటి?” అన్నాడు.

“అవునయ్యా. మీ అమ్మాయి ఏమీ అలుసు యివ్వందే మావాడు యిలా తొందరపడ్డాడంటావా?”

చిదంబరానికి మతిపోయింది. ఏమీ మాట్లాడుతున్నాడో అన్నజానంకూడా లేకుండా “పైగా యిదా? నాయింట్లో అద్దెకు వుండి నాకే ద్రోహం తెలపడమని చూస్తున్నావా? తప్పుచేసినవాడిని దండించటంపోయి నాకే తప్పు అంటగడుతున్నావా? ఇదేనా నీవు చేయవల్సిన ప్రతుష్టకారం?” అని అరవటం ప్రారంభించాడు

శ్రీడరు వెంటనే సమాధానం చెప్పకుండా గంభీరమయిన మానం ధరించి నిల్చున్నాడు. ఈలోగా యిరుగుపొరుగు వాళ్ళు నలుగురూ అక్కడికి పోగయ్యారు. శ్రీడరుగారు యీ అవకాశాన్ని పూర్తిగా వినియోగించుకున్నారు. అడిగినవాళ్ళకు కొనసకుండా విషయాన్ని సవిస్తరం గా వివరించాడు.

ఆపిల్లలకు లోకంలో పూర్తిగా న్యాయం జరుగుతుందని ఎవరయినా అంటే వాళ్ళు యీ సమయంలో అక్కడ నిల్చుని జరిగేది పరికించవచ్చు. ఆపిల్ల తండ్రయీద కూడా లోకం యంత కఠినంగా యెదురు తిరుగుతుందని కలలోకూడా తలపోయలేను.

“ఆ అమ్మాయి విషయం నాకు బాగా తెలుసు” అని ఒకరన్నాడు.

“గుమ్మంలో నిల్చుని వచ్చేపోయే వాళ్ళవంక ఒకటే యిదిగా చూపులు”

“ఆ అబ్బాయి తొందరపడ్డాడంటే అతనిదేం తప్పు?”

“ఆ స్థితిలో యెవరున్నా అలానే చేస్తారు.”

చిదంబరానికి మతిచెడింది. ఈ స్థితిలో తన కన్నా శవం నయం. ఒక్కమాట ఆయన నోటినుంచి

ఇల్లు కొన్నాడు

జెలువవలేను. ఆ వేళం, ఆగ్రహం ఎప్పుడో యెగిరి పోయాాయి. మిగిలింది ఒకటే. ఆవమానం... అవమానం...

నెనక్కి తిరి గాడు.

నెనకనుంచి యొకయొకలు, పకపకలు.

లోపలకు వస్తూంటే గదిలో పడుకుని యేడుస్తూన్న పెద్దకూతురూ, గోడకు ఆనుకుని కళ్లు మూసుకుని నిలుస్తున్న భార్య, కుర్చీలో తల పట్టకుని కూర్చున్న పెద్దకొడుకూ లీలగా కనిపించారు. అంతే. పోయి చాపమీద పడ్డాడు.

తొమ్మిదయినా లేవలేను. పదయినా లేవలేదు. పదికొండు, పన్నెండు, వొంటిగంటయినా లేవలేను.

చివరకు పాదాలమీద మెత్తగా తగిలితే యెర్రబడ్డ కళ్ళు విప్పి బలహీనంగా చూశాడు.

“మీ పాదాలమీద పడి ప్రాధేయపడుతున్నాను అమ్మాయి పెళ్ళి అయేమార్గం చూడండి.”

చిదంబరం ఉలక లేను, పలక లేను.

“డబ్బుకోసం చూడకండి. దాని జీవితం నాశనం చేయకండి.”

చిదంబరం మళ్ళీ కళ్లు మూసుకున్నాడు. ఆవిడ మరో పదినిమిషాలు అలానే పడివుండి భారంగా లేచి లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

ఆలోచన, మానం, బాధ. ఆరోజునుంచీ చిదంబరానికి యిదేపని. ఇల్లు - పెళ్ళి, పెళ్ళి - ఇల్లు. ఇదే ధ్యాస.

స్తీడురు మరో రెండురోజుల్లోనే యిల్లు ఖాళీ చేసి వెళ్ళిపోయాడు. కొన్నిరోజులు ఆ భాగం అలా ఖాళీగా పడి ఉంది. తనభాగం అది. దాని అద్దె వృధాగా పోతోంది. అంత బాధలోనూ వెళ్ళి పాత బోర్డు దులిపి దానికి తగిలించివచ్చాడు.

“ఈ భాగము అద్దెకు యివ్వబడును”

లోపలకు వస్తూంటే యెదుటి పాపులోని పాపుకారు నవ్విస్తట్లు వినిపించింది ఆయనకు. లెక్క చేయకుండా లోపలకు వచ్చేశాడు.

ఇది మరీ విచిత్రం. ఈసారి యింట్లో అద్దెకు వుండేందుకు యెవరూ రావటం లేదు. ఒకరిద్దరు వచ్చి అద్దె యెక్కువయిందని వెళ్ళిపోయారు. ఒక రిద్దరు ఇల్లు బాగాలేదని వెళ్ళిపోయారు. ఒక రిద్దరు వచ్చి చేరుతామని చెప్పి కూడా రాకుండామాయమయ్యారు. ఇంకా మరీ విచిత్రమైన సంగతి. ఒకరిద్దరు వచ్చి ఇంట్లో ఒకటి రెండురోజులువుండి “ఆపే, డెయ్యాల కొంపలావుంది” అని వెళ్ళిపోయారు.

ఎప్పుడైనా చిదంబరం కిటికీలోంచి బయటకు చూసినప్పుడు యెదుటిపాపులోనుంచి పాపుకారు విషపు నవ్వుతో ప్రత్యక్షం.

ఈ నవ్వుకూ ఆ విచిత్రానికి యేమీ సంబంధం లేదుగదా.

ఇకేనా చివరకు ఫలితం? ఇంకాకొసమేనా జెలు కొన్నాడు? ఈ యింట్లో నుఖం లేదు, శాంతి లేదు. ఈ యింట్లో అధికారం చెలాయించే హక్కు లేదు. కనీసం మాట్లాడేవాడు లేడు. ఈ యింట్లో ఎప్పుడూ కన్నీళ్లు, ఎడమొహాలు, పడమొహాలు.

ఒక వేళ...ఒక వేళ...ఈ యింటికన్నా ఆ పాత యిల్లే, నీళ్లుకురిసే ఆ యిల్లే నయమేమో.

అవును కన్నీళ్ళకన్నా అదే నయంకదూ.

ఆయింట్లోవుంటే యింతటి విరోధానికి సరికాదు. ఇన్నికక్షలువుండవు. ఇంతకంటే మనశ్శాంతి హెచ్చు. కూతురి పెళ్ళికి అడ్డువుండను.

కూతురు పెళ్ళికి, యిల్లుకొనటానికి సంబంధం.

అంటే...అంటే...లే... ఇల్లు అమ్మడానికి, కూతురి పెళ్ళికికూడా సంబంధం.

వళ్లు ఝల్లుమంది. ఇల్లు అమ్మటం—ఇల్లు అమ్మటానికేనా కొన్నాడు.

అంతేకాక చిదంబరానికి తనుచేసిన రెండువేల అప్పు మనోనేత్రం ముందు గోచరించింది. ఇంతవరకూ తీర్చింది వడ్డీకూడా సరిపోదు. రెండువేలూ రెండువేలలాగానే వుంది. ఆరోగ్యం పూర్తిగా పాడయింది. ఈస్థితిలో ఏంకష్టపడి ఆబాకీ తీర్చేందుకు ప్రయత్నిస్తాడు? కలలోనిమాట. ఇంకా కొన్నాళ్లుపోతే చేసిన అప్పుకోసమే యిల్లు అమ్మాలన్న సరిస్థితి ఏర్పడుతుంది.

ఏయింటికోసం అప్పుచేశాడో? ఆ అప్పుకోసం ఆయింటిని అమ్ముతున్నాడు.

భరించలేడు. ఈ ధాటిని తట్టుకోలేడు.

బావమరిదినుంచి బెదిరిస్తూ వచ్చే ఉత్తరాల ధాటికి తట్టుకోలేడు.

హఠాత్తుగా ఓరోజు దృఢనిశ్చయంతో చిదంబరం లేచాడు. ఏడిచేభార్య, ఏడిచేకూతురూ మౌనయంతలో చెరిసగం పంచుకున్నారు. బలరామయ్య యింటికిని ఫర్లాంగుమారం నడిచేసరికి కళ్లు తిరిగాయి. శరీరం తూలింది. రిక్తాలో యింటికి తిరిగి వచ్చాడు.

ఆరోజే అనుకుంటే మరునాడుకూడా లేవటం కష్టమైంది. లోపలినుంచి పొంగి పారే ఉత్కంఠను అణుమణివటం. కష్టంకొగా, చిన్నకొడుకును బలరామయ్య యింటికి కబురుపంపించాడు.

మరో అరగంటలో— “ఎందుకు చిదంబరం పిలిచావుట” అంటూ బలరామయ్య వచ్చాడు.

“కూర్చో” అని చిదంబరం సొంజ చేశాడు. మళ్ళీ కొంచెం ఆగి “ఆ తలుపులు వేసెయ్యి” అన్నాడు.

బలరామయ్య తలుపులు వేసి వచ్చి చిదంబరానికి చేరువలో కూర్చున్నాడు.

“నాయంటిని అమ్ముతున్నాను.”

“ఇకేమిటి? ఎందుకు?”

“అంతే. అలా కావలసి వచ్చింది. పదిమందిలో బేరం పెట్టి, ధర పెంచేటంతిటి ఓసికలేదు. నాయిల్లు కొనటం నీ కిష్టమేనా?”

ఈ మాటలు అంటూంటే జరిగిపోయినదేదో చప్పున మనసులో స్ఫురించింది. చరిత్ర తిరుగుతోంది.

బలరామయ్య కొంచెం ఆలోచించి “నాకు యిష్టంలేనిమాట నిజమే. కాని డబ్బు నీ కంటేగా అవసరమైతే అలాగే చేదాం” అన్నాడు.

“ఈ యిల్లు చాలా ఖరీదుచేస్తుందిని ఒకనాడు నువ్వు నాతో అన్నావు. కాని నేనేమీ లాభాలు ఆశించటంలేదు. కొన్నధరే యిచ్చి తీసుకో.”

బలరామయ్య వెంటనే ముఖం చిటికించాడు. “ఇప్పుడు యిల్లధరలు పడిపోయాయి. అదిగాక నాదగ్గర అంత డబ్బుకూడిదీ?” అన్నాడు.

“ఎంత యిస్తానంటావ్?”

“అయిదు వేలకన్నా నేను దిమ్మిడి యెక్కువ యివ్వలేను.”

చిదంబరం పెళ్ళిపులు వొణికాయి. “నేను అన్ని విధాలా నాశనం అవుతున్నాను. నన్ను ద్రోహం చేయటానికి ప్రయత్నించబోకు బలరామయ్య” అని గొణిగాడు.

బలరామయ్య కొంచెం ఆలోచించి “ఇంకో అయిదు వందలు. అంతకంటే నాకు శక్తిచాలదు” అన్నాడు.

చిదంబరం అయిష్టంగా తల ఊపాడు.

బలరామయ్య వెంటనే తేచి నిలబడి “అయితే నీ యిష్టం. నా శక్తి నేనుచెప్పాను. నిన్ను నష్టపెట్టుకోమని ఎవరన్నారు? వేరే ఎవరిదగ్గరైనా లాభం వచ్చేదాకా ప్రయత్నించి చూడు” అంటూ వెళ్ళిపో సాగాడు.

చిదంబరం కళ్ళలో నీళ్లు తిరిగాయి. “అగు” అని సొంజ చేసి “అయితే రేపే అన్ని యేర్పాట్లా చేస్తావుగా” అన్నాడు.

“నేను చెప్పిన ధరకు యిష్టమేనా?”

చిదంబరం తల ఊపాడు.

“రేపు వస్తాను” అని బలరామయ్య వెళ్ళి పోయాడు. “అదృష్టం పండింది. నా బాకీకోసం

రిజిస్టర్ నోటీసు యివ్వకుండా నే సులభంగా పని జరిగి పోయింది” అని వెళ్ళిపోతూ మనసులో ఊహించుకుని సంతోషించడం అసహజమని ఎవరూ అనరు.

మూడు రోజుల్లో యింట్లో ఎవరికీ తెలియకుండానే పని సక్రమంగా జరిగిపోయింది. బాకీ తీరిపోనూ చిదంబరానికి మూడు వేల రెండు వందలు మాత్రం చేతికివచ్చింది.

ఆయనలో బలహీనత నానాటికీ ఎక్కువయి పోతోంది. కదలడం కూడా కష్టంగా ఉంది. ఆగ్రా ఆయన చాలా గోజుల తర్వాత భార్యను ప్రేమతో దగ్గరకు పిలిచాడు.

“ఇంగో. ఇలారా.”

ఆవిడ చెంతకువచ్చి నిల్చుంది.

“ఇలా కూర్చో.”

“కూర్చుంది.”

“నా పగుపుక్కిన డబ్బువుంటుంది మాను” ఆయనమాట తడబడుతోంది.

ఆవిడ తిడిమి తీసింది.

మూడువేల... రెండు వం... డ... లు.”

“ఎక్కడి వండీ?”

“ఇల్లు అమ్మాను”

ఆవిడ సమీపం చెందుతో కళ్ళు గుడుడుతున్నది.

“అమ్మాయి వెళ్ళి సలక్షణంగా జగురుగుంది. వాళ్ళకు ... కట్నం ... యిస్తాను నీ ఉత్తరం... రాయించు”

తగుచాత కొద్ది నేపటిలో స్కాంకం తప్పింది. పెద్దకొడుకు వెళ్ళి డాక్టరును పిచ్చుకు వచ్చాడు. ఆయన సరిక్ష చేసి ఇంత ఆలశ్యం ఎందుకు చేశాడు? చాలా ప్రమాదస్థితిలో వున్నాడు అని చెప్పాడు. “ఏమిటి?” ఇల్లంతా ఓసారి ఉలిక్కిపట్టిన.

“అవును” నాచేతి నైనంతవరకూ ప్రయత్నిస్తాను.

* * * *

అగోజు మరునాడూ గడిచింది. మూడోదినం తెల్లనాగురూమున గోగిచుట్టూ అంతా కూర్చున్నారు. ఇద్దరు ముగ్గురు బంధువులు కూడా వున్నారు.

ఉన్నట్లుండి ఆయనకు గుగళ పుట్టింది.

“అమ్మా అంటూ తల్లివల్లో తలపెట్టి బావుగు మంటోడి పెద్ద కూతురు.

సరిగా అసమయానికే బలరామయ్యగారి మనుషులు యిద్దరు వచ్చారు.

ఇంట్లో చచ్చిపోవటానికి పుట్టేను: బయట పెట్టాలి”

ఎవరూ ఏమీ మాట్లాడలేదు. పెద్దకొడుకు కళ్ళు తుడుముకుని బంధువుల సహాయంతో రోగిని, బయట చలిలోకి తీసుకుపోతూంటే “తల్లీ” అంది ఆవిడ కూతుర్ని బిగ్గరగా కాగలింతుకుని ఏడుస్తూ.

విశ్వనాథవారితార

కుమారి మల్లాది వసుంధర

ఒక మహాకవియొక్క కథాశిల్పనిబద్ధ నిగూఢార్థ నిశ్చేపముల ప్రసన్న మొనగ్నకొనగలుగుటమనది చాల కష్టసాధ్యమైన విషయము. అట్లు తెలిసికొను శక్తికూడ వ్యక్తియొక్క యన్యధానుభూతియుండును. ప్రతిభావంతుడైన మహాకవియొక్క కవిత్వ వైశిష్ట్య మెఱుంగగలుటకు కూడ ప్రతిభ కావలయును. అసలప్పుడు కావ్యమును చూచెడి వైఖరియే వేరుగును. నూత్నపరిశీలనారమ్యములైన విషయములను కేవలము కథాదృష్టితో చూచినఁ జెలగు. అంతరమైన నీర్ణయమైన నిశిత విచారణమతియై చూచువానికి సర్వసాధారణత్యము శిల్పప్రాభవము గోచరించును. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి రామాయణ మీదృష్టితో పరిశీలించదగినది. అట్లు చూచెడివారి కది సర్వనిరూఢ సుమనోహర చతురభావనా సర్వస్వము. లేనివారికి వట్టి రామగాథ. మనసలముచేత చారునైన దేవిస్వరూపమువలె నిదియు నాలోచనాచారునైనది.

ప్రస్తుతము వారి తారయొక్క చిత్ర చిత్రణముఁ బరిశీలించుము. తార వానిర ప్రభువైన వాలి భార్య. కేవల మట్లుని యూరకొన్నచో మనమామెను గూర్చి సాంతిముగఁ దెలిసికొన్నవారము కాజాలము. ఆమె తనకుగ నొక ప్రత్యేక వ్యక్తి వివేచనము కలిగినది. వానిర రాజ్యమున నొకవిధముగ వాలికంటె తార ప్రాబల్యమే మిన్నయూ యన్నట్లుండును. వాలి యెంతటి బాహుబలసంపదతీతయబుద్ధియో తారయంత రాజనీతిబలసంపదతీతయమతి. రాజ్యమున కాతని శౌర్యప్రాభవ మెంత ప్రాముఖ్యమో తార యూహా వైభవ మంత ప్రధానము. ఆయన యెంతటి మహావీరుడో యామె యంత మహారాణి.

తార రాజనీతి చతుర, పరమ లౌకికురాలు, మహా యూహాశాలిని, అమిత కోపన, భర్తృప్రేమ విహ్వల, కాని భర్తృప్రేమ కన్న మిన్నయైన పుత్రప్రేమ యంతకంటెను నధికమయి హృదయగతిమై జీవ సంబంధియైన రాజనీతి సలగ్గుమానసము కలది. ఆమె బ్రతుకున కెల్ల పరమార్థము రాజనీతి. ఆమె రాజనీతిజ్ఞతా చాతురియై మానుమంతు నంతటి వానికి, వాలికి, సుగ్రీవునికి నమిత విశ్వాసము. అది లక్ష్యమే

నాశ్వర్య చకితునిఁ జేసినది. ఆమె చరిత్ర చిత్రణమున నీ కుణముల పాసగుటల యెట్లు కలిగినది? ఆమె యేమే చర్యలవల్ల యే సంభాషలవల్ల నామె యట్టివిని తెలిసికొనగలుచున్నాము? ఇందరనాకన్నించిన యామె రాజనీతి చాతుర్య మెట్టిది? ఇవి యన్నియు ప్రశ్నలు. వీని కన్నిటికి నీ రామాయణమున సమాధానములు నిశ్చిస్తములై యున్నవి. కాని నిశిత పరిశీలనా ప్రసన్నములు.

ఈమె రాజనీతి చతురత రెండు చోట్ల గుర్తమమై కనుపట్టుచున్నది. ఒకచో వాలికోటి సంభాషణయందు, రెండోచో లక్ష్మణునితో టి సంభాషణయందు అందునను వాలిలోనైన సంభాషణమున నీమె ప్రాస్తవ శౌక్యమును యూహాశాలినీతియును వెల్లి విరియుచున్నది.

సుగ్రీవకృతము రావమును విని వాలి యుద్ధ సన్నద్ధుడైనాడు. అప్పుడు తార యలినమాటలు. 'మున్ను నిను యుద్ధమాడ రాబోవివాడు' యిప్పుడెందులకు వచ్చెనో? ఇందులో నేనో పరమరహస్యమున్నది. లేకున్న నాత డిట్లు రెండవమాట రాఁజాలకు. అని మరల ననినది:

“ప్రాంచన్నీతిపథప్రమాణధిషణా
భావుండు తానై విచారిం
చున్ చేయక మున్న సర్వమును
సుగ్రీవుండు నీముందు తా
నంబు న్నిల్వగలే డెరింగియును
నేనా వచ్చె కల్వించుచున్
కించిత్తైనను చేయఁదాతకు వృథా
కృత్యం బనుత్సంబుగన్.”

తారకు సుగ్రీవుని చేతలపై నింత విశ్వాసము. అతడు ప్రతిపనియు విచారించిగాని చేయఁజట. కించిత్తైనవృథాకృత్యమొనర్పజట. ప్రాంచన్నీతిపథప్రమాణధిషణా భావుండు సుగ్రీవునిగూర్చి చెప్పుచు వాలినిగూర్చి ఇట్లనినది. — “నీకు న్నిరాదృతి నీనై యనుకొన్నదే నిజము సుగ్రీవుండునుం దోషిగా మతి కిన్ దోచిన నంతయే నతనియేమాట నిజంబెప్పుడన్”; “పండితలోక శిరోవిభూషణం బాహుమంతు డుజ్జ్వల మహామతి; తానె రఘుప్రభుతో క్షేమాము కర్తే

యుండును గణించవు నీవు మరంత చానినిన్.”—అని వానిని కేవలము బుద్ధి కెంత తోచిన నట్లు చరించు వానినిగ నేరిరి లెక్క పెట్టనివానినిగ చేసి మాటాడి నది ఈ నిర్ణయమే శ్రీరాముడు వేరొక విషయం జేసినాడు. సుగ్రీవుడు దృఢమతియై ప్రతి పనియు భవత్ప్రేరితమైనట్లుగ జేయును. దైవమందు విశ్వాసము కలవాడు, బంధుభావమునం దధికుడు నని, వాని ప్రతి చిన్న విషయ మాలోచించునని, రాజభావ తీక్ష్ణుడని పుగవ కారమునం దధికౌదగఁడని యనినాడు. మరి ఏ రిద్దవురి యభిప్రాయములయం దింత వైవిధ్య మెట్లు వచ్చినది? లోకమున నొక డొక పథకము వేయును. అది సఫలమగును. అది యట్లుగ నని యతఁడే వేయలేదు కాని యైనది. చూచునారికొ యగుటయం దాతని యాలోచనా విశేషము గోచరించును. లోకము ఫలితమునుబట్టి వ్యక్తిబుద్ధిని కొలుచును. తార పరమతాకిగురాలు. కావుననే సుగ్రీవునిచేతలో నామెకు ప్రతి చిన్న విషయ మాలోచన చేసి యొనర్చిన తన ముగుసించినది. రాముని కట్టెల లోచలేదు? రాముఁడతి లోకమైన యూహ కలవాడు. ఆయన వ్యక్తుల విలవకట్టు పద్ధతియే వెరు. ఆయన యత్నమునుబట్టి చూచునుగాని ఫలితమునుబట్టి గాదు. తార యూహ తాకికము. రాముని యూహ దైవికము. తార రామునిగూర్చి వానితో ననిన మాటలలో నామె యమితమైన యూహ వైభవము గోచరించును. వానితో నామె మొన్నలేని విచారణ నిన్ను నేట నేల కలిగినది. మొన్న వచ్చినప్పుడే ఏవో యున్నదని నలనీలతారు లంగగునితో చెప్పినది నీకునుఁ దెలియును. మొన్న నే యేల యేమియు చెయ లేదనిన యేదో యజ్ఞేయమైన విషయము ఘటిల్లి యుండును అందులకే నేడీ రాక యనినది. రాముని శౌర్యమును గూర్చి ప్రసంగించుచు “ఆరామ వృక్షా నిలపోతిముల్ సైతి మాహా యూధు తచ్చార్ద్రముల్” అనినది. రామునిపేరు విన్నంతనే హృదయ మాకర్షిత మగుచు న్నుది. అతని స్వభావ మూహా కితరమైనది. నీకుఁగూడ నాతనియెం దెనో యాకర్షణపట్టి లాగుచున్నది. లేనిచో నీవరకే యాతనిపై కేగడవాడవు. ఆతిఁడుల్లొక సౌజన్య విస్ఫురితాత్మాభ్యుదయ. అదిమ మాఁగ్యనియట్లాయత ధర్మమూర్తి. అట్టివాని సహాయము సుగ్రీవునికి లభించినది. వాని యన్వేషము పండ్లినది. యుద్ధమునకు వచ్చినాడు. అట్టి వారూరక రాజ్యమువదిలి యేకాత్మకు? నికామమధర్మము గూడు కట్టినఁ జెల్లగిండుటకుఁగాని రారు. ఆ ధర్మలక్షణము అదిమ మూర్తులయినవారికే తెలియును. లోకము ప్రమాణముగ లోకులొపని నీ పనిఁజేయును. దానినే ధర్మమని, దేశాచారమని యందురు. అసలైన ధర్మము — ‘నిత్య మోక్షా కౌరౌ భిముఖం

బుగా నడచు జీవాద్వైక నూత్నస్థితిన్’ అని వాక్రుచ్చినది. ఆ రాముఁడైన మొదల నిలురా డాయెను. నీకన్న కూడఁడలిగూ సుగ్రీవుని కాతని స్నేహము లభించినది? అటని యేగునన లేగు. కర్మపథమిట్టిదిని యేర్పాటున్ను నీ సరలో నని కర్మసిద్ధాంతమును చెప్పి వానియం దగర్భ ప్రతిపాదన చేసినది. ఆ రాము డే శాట్టునో చాటుచేసుకొని నిన్ను బాణమున వధించును. నీకు నాతనికి ప్రత్యక్ష వైరము లేగు. కావున నదియు మర్యాదగ నే యుండును. అని వాని వగ విషయ సామంజస్యమునుగూర్చి శ్రీరాముడే యూహఁజేసెనో సరిగ నదే యూహఁజేసినది. మరల వానికి రాజకీయపు లెక్కఁ జెప్పినది. అయినదెనో యైనది. భ్రాతృత్వ నిలిపి సుగ్రీవునికి యువరాజపదము నిచ్చి రాముని రాకయే తెలియనట్లుగ నీతిని నడుపుమని. అప్పుడు రాముని పని యింక సున్నయగును. నీతిను పొంగుటకై యాతిభరణ్యసీమలనేమి యొనర్చునో మనకెందులకు? అనినది. ఆమె యంతటి నూత్న విషయ పరిశీ నాచతుర.

సుగ్రీవునకు తార రాజనీతి వేత్తృత్వముపైఁ బరమ విశ్వాసము అంగువలన నే లక్ష్యబుడు వచ్చి యంతః పురద్వార ప్రదేశమున నిల్చి జ్యోతిస్వన మొనర్చి నప్పుడాతనికి శాంతింపఁజేయుటకై — “తారవంకగని యుదారమూర్తి! నీవు పోయి రాము సహోదరుని కోప మపనయించునట్లు లాడవలయు”ననినాడు. (ఇట్లుట “నపనయించు”నను దానికి ప్రేరణార్థమున సర్థము చెప్పకొనవలయును.) హేతువులేనికోపము వారికి మాపైఁగల్గినది. కాబట్టి హేతువు లేదనునట్టి వేశకున్ శాంతిము ఘటించి పెట్టుమని యర్థించినాడు. తార బయలుదేరినది.

“వశి వశి తపబతు నకురులు, మదిరా బంధురలోచన కాంతులతో నకుమున కుకునకు కనకచ్చ రశనా నాదిమనోహర కింకిణితో.

నొడికపు మెలపున నొఱగిన మెడతో నుజ్వలహాస రుదచ్చుచితో పడతుక చనియెను రఘుకుల పతి యొ ప్పంగను నీల్చిన చోటునకున్.”

సర్వాలంకార భూషితయై మనోహరముగ వచ్చినది. ఇది యామె రాజనీతికి శ్రీభూతమైనది. ఎగుట వచ్చియున్న వాడమితో గ్రక్కథాక్షుభితమూర్తి అంతః పురద్వార దేశమున వింటి నారి సంధించి నిలిచినాడు. అతడు తిలంచినచో కపిహాక ప్రళయమగును. సుగ్రీవునికిఁ గాలునేతులాడలేదు. ఎదురుగ తార కనిపించినది. ఆమెను పంపినాడు. ఆమె యట్లు వచ్చినది. ఆ వచ్చుటలో లక్షయ్యురూరములూ పోయినది. ఆమె

విశ్వనాథవారి తార

రాకను మాడగనే లక్ష్మణుని కోపము దవ్వెయ్యదంటు. అనగా నామె యంతటి యభీనము మొనర్చినది. ఎవరును వైర విషములులందు సామరస్యమును ఘటించుటకు భార్యలను పంపకు. ఆ భావమే చాలును. పైగనీమె వేసెను. “దీప్తాస్వరః కామినీ సాగ్రా భోగమనోజ్ఞమూర్తి పురస్క” యట. ఇక నాయన కోపమునకు దావులేక పోయినది. ఆయన తలదించుకొని నాడు. తార యనినది-“మీమాట యెవరు కొదవి లేమీ, వాగ్దాన భంగమెవరాడిరి? అంతః పురద్వారసామిష్యమునందు వచ్చి జ్యోతిమోయింపన్” అనియు చెలికొడుపును సమర్థుడై చుట్టును నీవు వచ్చి యంతిపురము ముంగిలినిలిచి నారిలూగితి చెలికొరమునందెదైన చెల్లును గానే” యనియు ననినది. ఈసంభాషణచే నామె యెంతి మాటకొరియో యెంతి వ్యంగ్య భావవిఘ్నయో తేలు తెల్లచును. ఆమెజాణ; మామూలుగ లోకమునందువలె మాటాడె మొదలు పెట్టినది? మీమాట యెవరుకొదవి నారని? వాగ్దానభంగ మెవరోనిర్పిరి? చాలా బాగున్నది. ఇంత సూత్రమునకే నాయంతిపురము ముంగునిలిచి యల్లతాడు మోయించితివి? నీవేమో నేమీ తుడవవు సమర్థుడవు అఁఘుడవు. ఇటుకంటి వాడవు నీవాయంతిపురము ముంగునిలిచి నారి సారించితివి? అవును. చెలికొరమున నెదైన చెల్లునగుగా యనినది. ఇందు ప్రతిమాటచేతను లక్ష్మణుని కడిగి వైచినది. వ్యంగ్యముచే నాతని సిగ్గులజేసినది. అంతఃపురము మందరకు వచ్చి నారిలూగితివని వాచ్యార్థము. స్త్రీస్వనము బయటకు రప్పించితివి వ్యంగ్యార్థము చెలికొరమున నెదయైన చెల్లునని తేల్చినది. దానితోనిక లక్ష్మణుని ప్రతిభుడైనాడు. తరువాత నో చాల మాటాడినాడు. చివరకు ‘కాశివచోనికుంభినాయని’ నాడు లక్ష్మణుడు. యెదుట స్త్రీయున్నది కాన కోపమును తగ్గించుకొని మాటాడుచున్నాడే కాని నిజమునకు కోపము తగ్గలేదని తార తెలిసికొన్నది. అప్పుడు తార యుత్సాహిమానసాంబురుహ. ఆమె కనులు తెలియకకై ‘క్రీడెవచిక్కిని గాల్గిపనిండ్లి డాళ్లుగా’ ప్రవిక్షేపము పొందెనట. ఆమె “చిమానమాహ విచయాధిక కార్యగతి ప్రయత్న విజ్ఞానసమాత్త ధైర్యగుణసంపద, కోమలమందహాసరేఖానిభృతాస్య, వామపదకంజ వికస్వర హేమనూపురస్థాన విరావ కింకిణులు “సన్నవిధైర్యము నాడుచుండగన్” మృగుతమ సాంధ్య సువమావల్లభ్యరేఖామలిష్టుచగంభీర సయప్రియోత్తల వచియిం చెన్.”

ఇచ్చట నామెతీని యప్రతిమానమైనది. ఎదుట లక్ష్మణుని కోపము చల్లారలేదు. నిజముగ కోపము రావలసినపని సుగ్రీవుడు చేయలేదు. అతడు తన ప్రయత్నమున నప్రయత్నము. కపిసైన్యముల ప్రోవనీనియే యుంచెను. ఇది యామెకు దెలియును. అంధులకే

యామె కోమల మందహాసరేఖానిభృతాస్యయైచి వామపదకంజ వికస్వర హేమనూపురస్థాన విరావ కింకిణులు సన్నవిధైర్యము నాడుచుండగన్ దామరముగ నిలబడినది. ఆమె కోమల నెమనహాసము దామరమునందేరపు సువ్యలు మెల్లగ మోగునట్లు యెదురుముగ నిలబడినది. ఆమె యల్లతేలి తేనెను. ఆమెందేర ధ్వని సర్వము నెవో సన్నవిధైర్యమును చెప్పదున్నది. చిమానమాహ విచయాధిక కార్యగతి ప్రయత్న విజ్ఞానసమాత్త ధైర్యగుణసంపద కావుననే యట్లు నిలచినది. ఆమె యంతటి మహామతిమంతురాలు.

ఇంకను మాటాడుచున్నది ‘ధాగణీ విచర జైవ తములు భవాద్యసలు, సావిష్కార కోపస్ఫూర్ణానవిరా తులు, మాకొమవతేతాహాసంబు మీకు బ్రాతయ్యెనా? అనియు, ‘మీగుమ మీగు పరమమిత్రులు’ మీమా మధ్యగల మైత్రికి యాకొంచెపుర బ్రహద విస్ఫురణమున కోర్కొనలేరా? ఈ రాజ్యము మీరు చేసిపెట్టినది. ఆ రాజ్యముచేత గల్గిన యానందము ననుభవించుచున్నప్పుడు మరల మీరే వోస మెన్నుటాశ్చర్యముగ నున్నది. మీరు ప్రగడ నత్తెలులు. ఆశ్రితావసులు.” అని పరిహాసార్థవ్యంగ్యమాడినది. తరువాత కలయాపు చెప్పినది.

“ఎవ్వరు నిన్నెరుంగ రిం ఎవ్వరు నిన్నిట రాల చెల్లనో రవ్వగ నెంచిగో నిను నెంగురు నారిట నిన్నెరుంగరా డెవ్వరికొకపుల్ మరయు నెవ్వరోక్రొత్తల చేలవచ్చివారివ్వనుధాతిలంబునకు యింతిప్రయత్నములేకయు”

టిమాకి”

ఆ చెప్పట యెంత సొగసుగ హృదయమునకు హత్తుకొనునట్లుల చెప్పినది; సాధారముగ లోకమున నెవరైన దిప్యజేసిం తనవారే తమిందకున్న పరులా తమించునది; అధిక సత్కుల కల్ప సర్కుల యెడ నంగునంద్రీతికూటమునంద గోపమువచ్చునా? అల్ప బలులపై ప్రేమ కలిగిన నది ముగ్ధు జాలి నవ్వులుగ నుండును. వినువుగల్గిన వెక్కన పాటగును. కాని వింటికొప్పువై మనస్సుపోగు. పిచ్చుక పై బ్రహ్మాస్త్రము యని నచ్చి బల్కి మరల ననినది. —“మీగు జగదోజ్వల కాన్ముకులు మానవకపిష్ట కంఠయై యున్నారని మేము సంతసించుచున్నాము ఈ రాజ్యమునకు వెనుక లోక కంటకుడైన రావణుడున్నాడు. రాజా మాదుటచే నాతని కేసు చెరిగినది. మీరేమో మాకు సాయముగురు రనుచుండగా మీరే విల్లు నముల్లు పూని మాయంటి పైకి వచ్చితిరి. ఇంకేమందు నని రావణవధావిషయమును పేర్కొనినది. ఇంతదవ్వు వచ్చి యేటికి నూరకే పోన రాజా మాచి పోదుగాని” రమ్యునినది. ఇచ్చట నామె తెలివి పారము ముట్టినది. రాముతమ్ముని కన్నుత మనిపించినది. చంపునంతటి కోపముతి. వచ్చిన యాతం డట్లు గ్రుక్క తిప్పుకొన కుండునట్లు భట్టాడి

చివరకు యింతదాక చచ్చి యూరక యేల పోవలెను. రాజును చూచియే పోవచ్చుననినది. ఆమె ముంగింక లక్ష్మణుడు మాటాడలేక పోయినాడు. సుగ్రీవుని చూచునంత క్రితం పంపకూడ నిలవగా యనుకొనినాడు. ఆచివ యట్టి నీతిని నెఱపినది.

లక్ష్మణుడు డంతిపురమునకు వెళ్లి నాడు. సుగ్రీవుని వస్తు వచ్చివట్లు మాట్లాడినాడు. 'రుమాదులాదిగి పోయిరి. మంత్రులధోమఖులైరి. సుగ్రీవుండు నిశ్చలుండై నిలచిన తార యిట్లనియె:'

"అంత ఘోరముగ కట్టె విరిచి ప్రాయ్యున పెట్టి నట్లు మాట్లాడవలెనా? విషయము విషయముగ మాట్లాడరాదా? అప్పుడు ధర్మము ధర్మముకాదా?" ఇంత మంది యట్లు మాన్పడగా ఒక్కతారయే మాట్లాడుటలో నామె వైశిష్ట్యము సంభాషణా నైపుణి కామె కామెయే సాటియని తెలియుచున్నది. ఆమె తనమాట కారితనమున లక్ష్మణుని ననుసరించుచున్నట్లు మందలించుచున్నది. సూర్యునుతుడు మీకమిత్రుడుకాడు. అజ్ఞానికాడు. మూర్ఖుడుకాడు. కృతిఘ్నుడుకాడు. అలజ్ఞుడు, అజ్ఞానిరషేక్ష భావుడునుగాడు. అతడు తేజోనీధి. సోధుశీలుడు. తూరుడు. మీకుపరమమిత్రుడు అనినది, ఇట్లనుట యామెకే చెల్లును. సుగ్రీవునిలో లేని దుష్టగుణములు చెప్పి, తదుపరియతడెంత సుగుణవంతుడో చెప్పట యామె మతిమైభవమునకు నిదర్శనము. అటుగాక ఏరు మార్గవంశపువారు. అతడు సూర్యమాత, కావున మిత్రత్వ మేకాని యితరము పాసగని విషయము. అతడు న్యాయమైన ఊహవెంబడి సందరించువాడు. అతడు నీ యీ మాటల కబ్బాయని క్లేశముఁ జెందవచ్చునుగాదా. ఈ సృష్టిలో కామపరత్వమున కితడే మొనలా? శ్రీ సముపేతులు యోగులు కూడ నీ భావములకుఁ దలలాగ్గవలసిన వారైరి. మేనకొప్పుహోయోగియైన గాధిసుతునకు ముక్కునకు బదులు కన్నులు పడియేండ్లు మూతబడినవి. అంతటి మహద్గుణే యిట్లులైన నీక సుగ్రీవుఁ డొక లెక్కయా? ఇచ్చట నీమె యతిలోక్యమును నెఱపినది. సుగ్రీవుఁ డబ్బాయనుకొనవచ్చుననినది. కాని కోపపరివచ్చుననలేను. అట్లనినచో లక్ష్మణునిదే ప్రేచేయి యగును. అది యామెకుఁ దెలియును. తాను సామరస్యమును సంపాదించ వలయునుగాని విభేదమును కాదుగాదా! తరువాత కామభావ విషయమున మీ గురువని చెప్పకుండు గాధిసుతుఁడని, మేనకొప్పుహోయోగియని యుదాహరణగ చెప్పినది. ఆ యనుట మరల మీగురువన్నచో తగాదా కొని తెచ్చుకొనుటయే యగును. తరువాతి—

"అతి సూక్ష్మంబులు తర్క వాక్యములచే నా కార్యముక న్యాయ్య సం గత్యుం గాగ నిరూపితం బొనరు

పం గా నైవ క్షిప్తంపు ప

దృతి సుగ్రీవుని రాజు చేసుకొని

చింతాకంత కోసమ్ము న

లృతికై చంపితివేని సర్వము

పునఃపాక ప్రయత్నం బగుకా."

అని బెవరించినట్లుగ మాట్లాడినది. వారి వధ విషయ గతమైన కించిద్దోషమును చెప్పి అది యతిసూక్ష్మంబులు తర్క వాక్యములచే నా కార్యము న్యాయ్యసంగత్యుం గ వారియందు దోష ప్రతిపాదన చేసినది. అనగా వారి వధయందలి కించిద్దోషమును, దాని సమన్వయ కౌత్యమును, ఆమె యూహించియే యట్టి పెట్టినది. ఆమె యంతటి నిగూఢ విషయగురిలనా బుద్ధి, ఆ సుగ్రీవునిఁ జంపిన, ఏ కార్యమునకై యాతని రాజుగఁ జేసిరో యా కార్యమునకే పునఃప్రయత్నా వశ్యకత కల్గుననినది. అని యంతిలో నూరకొనినదా? "అతని కన్నునుకొ తెలిసినట్టిడు లేడు తివర్తమండు విజ్ఞాతము వాలికికా". అని మునుపు నాకు చెప్పినాడు. తదర్థమున ననగా రావణ వధ విషయమున నని యర్థము - "కౌర దైత్య సేనాతమసోగ్ర నిర్భరఘనాఘన ధూర్జర కాళిరాత్రి సంజాతుడు రావణుండు." అతడు వానర

సేనకు అంగునను సుగ్రీవునకు సాధ్యుడని యనినది. కాబట్టి రామకార్యమును చెడగొట్టుకు మనినది. ఇచ్చట తార రాజనీతి మిన్నుల నంటినది. వాలికన్న రావణుని విషయముఁ దెలిసినవాఁడు లేడు. అతడు మున్ను నే నడుగగా రావణుడు సుగ్రీవునకు వానర సేనకుఁడుక్క నొరుల కజేయుటఁడని చెప్పినది. ఆ చెప్పటలో సమానకౌత్యముచే రావణుని చంపుటలోని క్షిప్తతయు నాపని సుగ్రీవునికి సాగ్య మనుటలో సుగ్రీవుని యాధిక్యము, రామకార్య మనుటచే లక్ష్మణుని కన్నుల నన్నుగన్ధితి యాడుట, అందుచే తాను తొందర పడకూడ దనుకొనుట యిన్ని స్ఫురించునట్లర్థగర్భముగ మాట్లాడినది— తార మరియు ననినది — "ప్రియ ముష్మి ద్దనకార్య లగ్నమతి" సుగ్రీవుడు నానాదిక్కులను కపిశ్యగలకొఱకై నేనా నాయకుల బంపినాడు. నేడో లేపోవత్తును. ఇప్పుడు నీవు యవియాంసుడ వింత ప్రయత్నము వమ్ముగావించువా? సుగ్రీవునికి నైచిన విశేషణము ద్వారమున నాతని వీరిపల్లంగల గౌరవభావముఁ జెప్పి వాని యత్నమునుఁజెప్పి నీవు వట్టి పసి వానివలెఁ గార్యముఁ జెడగొట్టుకొందువా యని యతినిని యనుభవహీనునిగఁజేసి మాట్లాడినది. ఇకపాగ డ్దకుఁదిగినది. ఇదివరకే వచ్చిన కపిసైన్యము నిన్ను అచ్చ మధుమాస మనోహరమూర్తివని చూచుచున్నార, నీ రూపునకు. నీ వాక్యవైఖరియు మధువన మున బెబ్బలియఱపులవలె నున్నవి. చాలు పృథు మతివి: బ్రహ్మతనూజుని వృధా వ్యాకులునిఁ జేయకుము. అని తానొక యనుభవజ్ఞురాలై చిన్నవానిని ముదిరించినట్లనినది. ఎంత స్నేహమైనను యితడు

విశ్వనాథవారి తార

రాజు, అంతః పురము కాంతలు, సేవకులు యిట్టివోట నింతటి మాలబాడదగునా? నీవు సమస్తజగత్ప్రమాథ దుర్మాంతభుజాబలంఁగ వను దానికిని, దీనికిని సామ్యమున్నదా యని యాతనిని వట్టి యప్రతిభునిగఁ జేసి మాటాడినది: మఱల నెక్కడ కోపము వచ్చునో యని పొగడ్డ మొదలు పెట్టినది. ప్రభువైన రాఘవుని హాసము సర్వ జగద్విమోహనము, అప్రతిమానము. నీ వాతని కైన ప్రయానుజుఁడవు. అది మీ వంశ శాఖాప్రణతిమైయుండవలెను. ఏదీ కొంచెము సవ్యము. మీ ప్రియమిత్రుడు 'హృదయ మేగుర మోదర సాకృతికా' జనుననియన్నను బొగడి తమ్మునగించి సుగ్రీవుని వారికి మిత్రునిగఁజెప్పి తన యపూర్వమైన ప్రతిభను వెల్లార్చినది. ఆమె రాజనీతి యంతటిది. ఆమె మాటల కాత డప్రతిభుఁడై చుత్కృతిచిత్రిపిడియై ప్రసన్న రేఖాననుం డయ్యెనట. తారయంత కార్యజ్ఞురాలు. ఆమె మాట నీతి ప్రాశస్త్యమున కవధి లేదు.

వారి పరిపోయిన వార్త వినిగ నే తారయాయన యొద్దకు పోఁబోయినఁ వానిర చమవు—“నీవున్నావు సమస్తవాసరచమూనిర్వాహక రక్షకాప్రావీణ్యోజ్వలభంగురీణవు—” అని మా ప్రాణములన్నీయు నీ మీఁదనే పెట్టుకొనినాము. నీ వచ్చటికి పోవద్దని నాడు. అసగా నామె మతి ప్రాచుర్యముపై వారి కంతయు మేయమైన సమ్మకమున్న దన్నమాట. ఆమె వారిని వారించి వారియొద్దకుఁ బోయినది. ఇంతనేపు వివేక దుఃఖముఁ బొంది యంగదుని కాగిలించి కేవలము రాజ్యవివాద వశతచేతఁగదా నీ తండ్రి తాను చచ్చి నన్ను చంపినాడనినది. వాలియందు రాజ్య వివాద వశదోషముఁ జెప్పినది. పాల్య జనము పాపముఁ జేయుటయు రాజు శిక్షించుటయును ననున దున్నది. రాజు చేసిన పాపమునకు దైవము శిక్షించును. దైవమొసర్చిన పాపమును కర్మమొక్కటే శిక్షించును. కర్మ జన్మల చేత మనుష్యదైవములఁ బొందును. లోకములో నెల్లరును మతివ్రాహ్మ కషాయ కర్మకలనోద్రుతయని రామునిపైఁ గోపమును వెల్లబుచ్చినది.

తార—“ఇదియెదో మృత్యు తాపముగ స్వామీ వచ్చులోనుండి తిప్పుదు నిన్నుం బడి వచ్చుచుంటిని వియత్పర్యాప్త మార్గంబునన్, హ్రాసమావర్తము గూఢవార్ధివర సంరావంబు సర్వంబు వాయెదలో పుట్టె యిక్కొక్క దిందుకొనుటే యీవేగ కా త్రోవలో.”

అని గ్రుడ్లు తేలవేయు మర్మంతలో యంగదు డిమ్మాయని కాగిలించిన సుడిగుండమునుండి పైకిఁ గేలినవిధమున కొడుకువైఁబడి యెట్టి 'నేల్రతికియే యున్నానుగా' యనినది. ఆమె భర్తప్రేమ యంతటిది. కాని పుత్రప్రేమ దాని సధిగమించినది. తార వాలినిగూర్చి—“నీవెంట రా న న్నా నంచ ను కోకు

ముంటి సుతరక్షార్థంబు శత్రుంజయ”. అని కపిసేనకుఁ గూడ నట్లేచెప్పి తెనదైన భర్తప్రేమను స్పష్టము చేసినది. తరువాత శ్రీరామునితో నరిపది :

“మా మా దుఃఖముల్ల మరీ
మీమీ మృదు మందహాస మేగురపీఠుల్;
మామానప్రాణహతిన్
మొరురపులు మీకు కేళి మందస్మితముల్.”

అని గూఢకోపభావరిశిత వాక్కుల నాడినది.

ఇట్లు తార సర్వవిధముల మహారాజనీతి చతురయై లోక్యసంపన్నబుద్ధియై కపిరాజ్య రక్షాబంధనక దైనది. ఆమెనుగూర్చి వాలి యంగదునితో నరిన మాటలు :

“గోలాంగుల రాజ్యాంగ మాతంకం బింతయు లేక సాగుటకు నీతల్లిన్ పరానీతినిశ్చంకన్ జూడక తప్పరాతడు.”

శ్రీరాముఁ డామెను గూర్చి విన్నమాటలు వాలితో నన్నమాటలు...“తారను గూర్చి నే వినిన దానిని బట్టి వచింతు తిద్వివేకారభమాణమై జరుగు నన్నియు మీ కపిరాజ్యమందునన్”.

సుగ్రీవు డామెను లక్ష్యింబనియొద్దకు పంపుట, కపిసైన్య మామెను వారియొద్దకుఁ బోని రాకరించుట సర్వమామె రాజనీతిజ్ఞతా పరాకాష్ఠకు సూచకములు.

లోకములో సాధారణముగఁ బ్రతిజీరికిని నాంత రమైన యొకానొక ప్రత్యేకకోర్కె జీవలక్షణమై యుండును. అట్లే తార కామె జీవభావమును బట్టి రాజనీతిపై వాంఛ. ఆమెకు వాలి బాహుబలమున నెట్టి బుద్ధియో సుగ్రీవుని మతినీతిపథమునం దట్టి బుద్ధియే యున్నది. అదియఁగాక సుగ్రీవుడు ధర్మముగ నంగదుని యువరాజునుచేయుట, అగ్రజ మరణానంతరము కేవల న్యాయముండుట, సుగ్రీవునిదైన—“ధాత్రీయుత నీతిపాలనకృతిప్రవణాభిహితార్థ నాసమాభేయత” కారణముగ తార సుగ్రీవునికి భార్యగనుండుట కంగీకరించుట యైనది. తన రాజనీతి కాలని పాలనము మెరుంగులు పెట్టవచ్చు ననుకొనినది. ఆమె తన జీవ లక్షణమైన కోర్కె ప్రధానముగ సుగ్రీవు సంగీకరించినదే కాని కేవల కామవశతేతగాదు. ఆమె ముద్దజ్జిత రాజనీతి. ఆమె లోక్యమున కవధి లేదు. ఆమె రాజకీయ పుత్రుల సామాన్యములు. ఆమె వాక్పృథుర్య ముని తర సుభము, ఆమె లోకకముగ కానిదేమియు లేదు. ఆమె కామయే నాటి.

ఇట్లు చరిత్రచిత్రణ మొనర్చుట ప్రతిభావంతుడై మహాకవియైన వానికే చెల్లును.

‘అపారే కావ్యసంపారే కవి రేవ ప్రజాపతిః’ యన్న యాలంకారికోక్తికి మూలభూత మైనట్లున్న దీపాత్ర నిర్మాణవైఖరి.

ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషాసేవ

డాక్టర్ ఎ. యల్. భాషమ్

దాదాపు 18-వ శతాబ్ది ఆంతంవరకూ, యూరప్ లో సంస్కృత భాషా పరిచయం వున్నవారు యెవ్వరూ ఉండేవారుకాదు. భారతదేశంలో వుండి భారతీయులతో పాటు పని చేసుకుంటూ వుండేవారికి తప్ప మిగతా యూరప్ యీసులలో నూటికి తొంభై తొమ్మిది నుండి అసలు యిలాంటి భాష వొకటి వున్నదనికూడా తెలియదు. ప్రత్యేకముగా సంస్కృత భాషాధ్యయనానికి ఉపక్రమించిన యూరప్ యీసులు దక్షిణభారతానికి వచ్చిన జెసూట్ ఫాదర్లు. వీరిలో కొంతమంది ప్రాంతీయ భాషలలో విశేష పాండిత్యం సంపాదించగలిగారే గాని సంస్కృత భాష మాత్రం వీరివారికి సరిగా నెరుగుకు తిరిగిందికాదు. సంస్కృత భాషలో వీరికి కలిగింది కేవలం మిశ్రిమిడిజ్ఞానం. ఇక భారతదేశపు ప్రాచీనసాహిత్యం విషయంయెత్తుకుంటే, అసలు వారికి దానిసంగతే తెలిదు. అత్యంతమైన సానుభూతితోనూ శాస్త్రీయమైన దృక్పథంతోనూ సంస్కృత భాషాధ్యయనానికి ఉపక్రమించిన తొలి యూరప్ యీసులు, వంగదేశంలో, ఈస్టిండియా కంపెనీలో ఉద్యోగులుగా పనిచేసిన కొందరు ఆంగ్లేయులు.

తొలి అనువాదం

సంస్కృత భాషలో చెప్పకోదగిన పాండిత్యాన్ని సుకుమారువున్న మొట్టమొదటి ఆంగ్లేయుడు చార్లెస్ విల్కిన్సన్. ఈయన వంగదేశంలో ఈస్టిండియా కంపెనీలో ఉద్యోగిగా పనిచేస్తూఉండేవారు. యకాయెకీ సంస్కృతం నుంచి ఆంగ్ల భాషలోకి వచ్చిన “భగవద్గీత” అనువాదాలలో విల్కిన్సన్ అనువాదం మొట్టమొదటిది.

తిరువాత తిరువాత భారతదేశానికి వెళ్లిన బ్రిటిష్ పరిపాలకులు, ప్రాంతీయ ప్రజలతో సన్నిహిత సంబంధంలేకుండా దూర దూరంగావుండే మన ప్రత్యాన్ని పెంపొందించుకుంటూ వచ్చారుగాని, అదిలో ఈస్టిండియా కంపెనీ ఉద్యోగులుగా వెళ్లిన

వాళ్లు అలా ఉండేవాళ్లుకాదు. వారిలోకూడా కొంతమంది విజ్ఞానవికాసాల ప్రమేయం లేనివారు కొందరున్నా, అత్యంత ప్రాచీనము, సుహృద్భవము అయిన భారతీయ సంస్కృతనిదాసి విభ్రాంతులై, మోజుపడి దాన్ని అవగతం చేసుకోవాలని తీవ్రమైన ఆభీలావతో పనిచేసినవారు అనేకమంది ఉండేవారు.

ఇలాంటి ఉద్యోగులలో కొందరు కలసి 1784లో “ఏషియాటిక్ సొసైటీ ఆఫ్ బెంగాల్” అనే పేర ఒక సంస్థను స్థాపించారు. అప్పట్లో గవర్నర్ జనరల్ గా వున్న వారన్ హేస్టింగ్సు ఈ సంస్థకు అంశంశగా వుండి ప్రోత్సహించుతూ వుండేవాడు. ఈ సంస్థను ఏర్పాటు చేయటానికి తొలిగా పూనుకున్న వాడు, ఈ సంస్థకు తొలి అధ్యక్షుడుగా కార్యకలాపాలను నడిపినవాడు, సర్ విలియం జోన్సు. ఈయన కలకత్తా హైకోర్టు జడ్జిగా పనిచేస్తూ వుండేవాడు. ఈయన 18 వ శతాబ్ది ప్రసిద్ధ విజ్ఞాన వేత్తలలో ఒకడు. నిజానికి యూరప్ కు సంబంధించి సంతకరకూ భారతీయ విజ్ఞాన పరిశోధనకు అదిపురుషుడని చెప్పవచ్చు.

యూరప్ లోని ప్రాచీన మహాభాషలకూ సంస్కృత భాషకూవున్న సన్నిహిత బాంధవ్యాన్ని గుర్తించిన మొట్టమొదటి వ్యక్తి జోన్సు. ఇది యీయన సాధించిన మహత్కార్యం. భారతీయ ప్రాచీన చరిత్రను త్రవ్వి యెత్తటానికి తొలిగా ప్రయత్నించిన మహామహాదూ ఈయనే. యూరప్ లోని ప్రాచీన భాషలలో ఉల్లేఖింపబడిన “సాండ్రెకోటస్” సంస్కృత భాషలో చెప్పబడుతున్న చంద్రురత్న మారుగడు ఒక్కడేనని నిరూపించటానికి ఈయన చేసిన పరిశోధనలు తరువాతి చారిత్రక పరిశోధకుల కందరికీ ప్రాతిపదికలైనాయి.

ఈయన అనేక పరిశోధన వ్యాసములను రచించి “ఏషియాటిక్ సొసైటీ” సమావేశాలలో చదివి, వాటిని ఆనంతరం ఆ సంస్థ నిర్వహించుతూవుండే “ఏషియాటిక్ రీసెర్చ్స్” అనే పత్రికలో ప్రకటించుతూవుండే

ఈ వ్యాసాన్ని తిరుపతి సంస్కృత మహాసభల నాటికే పాఠకులకు అందజేయటానికి ప్రయత్నించాం, కాని దురదృష్ట వశాత్తూ సకాలంలో మాకు అందలేదు. వ్యాస రచయిత డాక్టర్ భాషమ్ లండన్ విశ్వవిద్యాల ప్రాచ్య విజ్ఞాన శాఖలో రీడరుగా పని చేస్తున్నారు.

ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషాసేవ

వాడు. ఈ వ్యాసములు అమూల్యమైనవి. వీటిని ఆధారం చేసుకుని, అనంతరం, భారతీయ విజ్ఞాన పరిశోధకులు ఎంతో ముందుకు పోగలిగారు. భారతీయ విజ్ఞానశాఖలలో ఆయన యంతో అంతో పరిశోధించని శాఖలేదు. సంస్కృత భాషపట్ల ఆయన కన్న అభిలాష ఇంతా అంతా కాదు.

1786లో ఆయన ఇలా వ్రాశాడు: “సంస్కృత భాష మహత్తరమైన స్వరూపం కలది — గ్రీకు భాష కంటే నిర్దుష్టమైనది, లాటిన్ భాషను మించి అర్థవంతమైన శబ్దశాలం కలది — ఈ రెంటికంటే సాగనైనది.”

1794లో మరణశయ్యను ఆధిష్టించే వరకూ ఆయన కృషిచేస్తూనే వున్నాడు.

‘మానవ ధర్మశాస్త్రం’, జయదేవుని ‘గీత గోవిందం’, కాళిదాసుని ‘శాకుంతలం’ ఈ మూడింటికి ఆయన చేసిన అనువాదాలు విశ్వవిఖ్యాతిని గడించు కున్నాయి.

నిజానికి ఆయన ‘శాకుంతలం’ అనువాదం పాశ్చాత్య సాహితీ రంగానికి కంటకం విభ్రాంతిని కలిగించింది. ఆ నాటి ఆంగ్ల కవులలో ఆ గ్రంథాన్ని చదివి మోజు పడినవారు లేరు. అనతికాలంలో అది ఫ్రెంచి జర్మన్ భాషలలోకి కూడా అనువదించబడింది. ఈ అనువాదాలు యూరపియన్ సాహిత్య రంగాన్నంతా జ్వలించ జేసివేసినై యుభయంగా జర్మన్ కవి గేటే, ఈ అనువాద రూపాలలో నే, ‘శాకుంతలం’ ‘మేఘదూతమ్’ చదివి పట్టరాని ఆనందంతో చింగులు త్రొక్కిాడు.

విల్ కిన్సన్, జోన్సులతోపాటు హెన్రీక్స్ బ్రూక్ నామధేయన్ని కూడా స్మరించ వలసివుంది. ఈయన భారతీయ వేదాంత ధర్మశాస్త్రాల పరిశోధనలకు అంకురారోపణ చేశాడు. కంపెనీ ఉద్యోగం విరమించుకుని ఇంటికి తిరిగి వెళ్లిన అనంతరం కూడా ఈయన తన మిగతా జీవితాన్నంతా ఈ కృషిలోనే వ్యయం చేశాడు. ఈయన, విల్ కిన్సన్ — విరిద్వకూ కలసి కృషిచేసి, 1828 లండన్ లో ‘రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ’ స్థాపించటానికి కారణభూతులై నారు.

పై ముగ్గురూ పాశ్చాత్యచేతలలో సంస్కృత భాషా ప్రభావం వ్యాపింప చేయటానికి ప్రయత్నించిన వారిలో అనాది పురుషులు.

పాశ్చాత్యులకు క్రమ పద్ధతిలో సంస్కృత భాషను బోధించటానికి ప్రయత్నించిన మొదటి పాశ్చాత్యుడే శం బ్రున్ కాదు. 1803 లో ఫ్రాన్సు తోలిగా ఇందుకు పూనుకుంది. కాని అక్కడ ఆశ్వాస పనుడుగా పనిచేసినవాడు, ఎల్జ్బాంజర్ హేమిల్టన్ అనే బ్రిటిష్ వాడు. లోగడ ఆయన ‘బెంగాల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ’లో సభ్యుడు. నెహాలియన్ బ్రున్ మీద సాగించిన యుద్ధాలలో ఆయన ఫ్రాన్సులో బైడిగా చిక్కుబడి పెరోల్ మీద విడుదలై బ్రెటును తిరిగి వచ్చే ఆస్కారం లేక అక్కడే వంశిహయాడు. సంస్కృత విద్యాబోధన బ్రెటులో ప్రారంభమైంది 1805 లో. ఈస్టిండియా కంపెనీ ‘హార్వర్డ్ హిస్ట్రీ’లో స్థాపించిన ప్రత్యేకశిక్షణకేంద్రంలో హెచ్. హెచ్. విల్ సన్ ఆచార్యత్వంక్రింద సంస్కృతభాషా బోధన ప్రారంభమైంది. 1832 లో ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయం సంస్కృతశాఖను స్థాపించినప్పుడు కూడా ఈయననే ఆచార్యుడుగా స్వీకరించారు.

ఈయన ఎంతో కృషిచేశాడు. ‘సంస్కృతాంగ నిఘంటువును’ సంఘటించాడు. ఆంగ్లేయులకు సంస్కృతభాష సుబోధకమయ్యేలాగు ఒక వ్యాకరణాన్ని రచించాడు. ఇవి సంస్కృతం నేర్పుకోదలచిన పాశ్చాత్యులందరికీ నిన్ను మొప్పటివరకూ పాఠ్య పుస్తకాలుగా ఉపకరించివై. ఈయన సంస్కృత భాషలోని అనేక ప్రధానగ్రంథాలకు అనువాదాలు చేశాడు. వాటిలో ప్రధానమైనది, బహుళవ్యాఖ్యాసమన్వితమైన ‘విష్ణుపురాణం’ మొదటిది. రెండవది సంస్కృత నాటక సముచ్చయం, మూడవది భారత జాతికి ప్రాచీన సాహిత్యనిధిగా సంక్రమించిన ‘ఋగ్వేద సంహిత’ కు విశేష వ్యాఖ్యాసమన్వితమైన అనువాదం.

19 శతాబ్ది తవడి, సంస్కృతాధ్యయన విషయికంగా జర్మనీ, బ్రున్ కంటే తీవ్రంగా కృషిచేసి ముందడుగు వేసిందన్న మాటను ఒప్పుకు తీరాలి. సంస్కృత జర్మన్ భాషలకుండే సన్నిహితత్వం జర్మన్ భాషావేత్తలను ఆకర్షించింది. భారతీయుల ఆధ్యాత్మిక వాదం, హెగెల్, మొదలైన జర్మన్ జాతీయ వేదాంతాల ధోరణికి సన్నిహితంగా వున్న కారణంగా జర్మన్ పండితులకు భారతీయ విజ్ఞానం పట్ల విశేషమైన జోతుకృత్యం కలిగింది.

హిట్లర్ వచ్చేవరకూ సంస్కృత భాషాధ్యయనం జర్మనీలో సాగిన అవధికి ము రేయితర

పాశ్చాత్య దేశంలోనూ సాగలేదు. కాని ఈ తరుణంలో మాడా ఆంగ్ల సంస్కృత భాషావేత్తలు చేతులు ముడుచుకుని కూర్చున్నారని చెప్పటానికి వీలేదు. ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలో మోస్తరుగానే కేంబ్రిడ్జి, లండన్, ఎడింబర్గ్ విశ్వవిద్యాలయాలలో సంస్కృత పీఠాలను స్థాపించారు. ఈ విశ్వవిద్యాలయాల గ్రంథాలయాల సంస్కృత గ్రంథాలను సంపాదించటానికి పూనుకుని ఎంతో కృషి చేసినై. చాగ్లెన్ విల్ కిన్స్ ప్రధాన గ్రంథాలయాధికారిగా, ఈస్టిండియా కంపెనీ గ్రంథాలయం అమూల్యములైన సంస్కృత గ్రంథాల నెన్నిటినో సంపాదించింది. అంతరంగం ఈ గ్రంథాలయం ఇండియా ఆఫీసుకు సంక్రమించింది. ఇప్పుడు 'కామక్వెల్ట' కార్యాలయం ఆధిపత్యంలో వుంది.

19 వ శతాబ్ది చివరి భాగంలో నాలుగు ఆంగ్లేయ విశ్వవిద్యాలయాలలోనూ, ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయం సంస్కృత భాషా వ్యాప్తికి యెంతో కృషి చేసింది. ఆ తరుణంలో ఆ విశ్వవిద్యాలయంలో, సంస్కృత భాషా పండితులుగా ప్రసిద్ధులైన ఇద్దరు మహామహులు ఏకకాలంలో పనిచేశారు. వారిలో విశ్వవిఖ్యాతిని గడించుకున్న ఫ్రెడ్రిక్ మార్క్ ముల్లర్ కృషి మాన నీయమైనది. మార్క్ ముల్లర్ పుష్కలచేత జర్మన్ దేశీయుడైనా, ఆయన ఆంగ్లదేశంలోనే స్థిరనివాస మేర్పరచుకొన్నాడు. ఆయన సాధించిన మహత్కార్యాల నన్నిటిని ఆంగ్లదేశపు నడిగడ్డమీదనే సాధించాడు. ముల్లర్ ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలో భాషా శాస్త్ర శాఖలో ఆచార్యుడుగా పనిచేస్తూ వుండేవాడు. ఆయన పాశ్చాత్య జాతులకు వారసత్వంగా అందజేసిన విజ్ఞాన నిధి "ఋగ్వేద" అనువాదం. ఇదిగాక "ప్రాచ్యదేశాల పరిత్ర గ్రంథాలు" అనే పేరుతో ఆయన సంపాదకత్వన నెలువడిన అనువాద పరంపర మహత్తరమైనది. ఈ విజ్ఞాన గ్రంథపరంపరను సంఘటించటంలో ప్రాచ్యభాషలలో పరిష్కారైన పలువురు ఆంగ్లేయ పండితులే కాక యితర పాశ్చాత్య దేశాల పండితులు కూడా అనేకమంది ఆయన చేతిక్రింద పనిచేసి ఆయనకు సాయపడ్డారు.

ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలో ఆయనతో పాటు పనిచేసిన రెండవ సంస్కృత భాషావేత్త సర్ మోనియర్ విలియమ్స్. ఈయన హెచ్. హెచ్. విల్ సన్ అనంతరం ఆ స్థానం అలంకరించాడు. ఆయన

సంఘటించిన సంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు, విరివిలో నేమి, విషయ సంచయంలో నేమి జర్మన్ భాషకు గల 'సెయింట్ పీటర్స్ బర్గ్' నిఘంటువును మించి వుంది. సంస్కృత భాషలో విశేష పాండిత్యం సంపాదించుకోవలసినవారందరికీ ఈ నాటికీ ఈ నిఘంటువే శరణ్యం.

అటు తరువాతితరంలో ఆంటే 20 వ శతాబ్ది ప్రారంభదశలో కృషిచేసిన సంస్కృత భాషా పండితులు అనేకమంది ఉన్నారు వారందరిని గురించి వ్రాయటానికి ఈ పరిమితవధిలో సామకాశం లేకపోయినా, ఎడింబర్గ్ విశ్వవిద్యాలయంలో పనిచేసి ప్రఖ్యాతుడైన ప్రొఫెసర్ ఎ. బ్రెయిడేల్ కీత్ ను గురించి ఒకటి రెండు వాక్యాలు చెప్పక తప్పదు. సంస్కృత భాషా విజ్ఞాన విషయాలపైన ఆయన అనేక గ్రంథాలు ప్రచురించాడు. వేదాలలో ఆయనకు విశేషమైన పాండిత్యం వుంది. వేదముతం యొక్క స్వరూప స్వభావాలను ఆయన తుష్టంగా అవగతం చేసుకున్నాడు. జాగ్రత్తమైన వేదాంతాలలోని ఆ యా విషయాలను వివరించుతూ ఆయన అనేక గ్రంథాలు ప్రచురించారు.

ఆయన రచించిన "సంస్కృత భాషా చరిత్ర", "సంస్కృత నాటకములు" అనే గ్రంథాలు, నాటికీ నేటికీ ఆ విషయాలపై అంతకు మించిన ఉత్తమ గ్రంథాలు లేవనిపించుకుంటున్నయే వైజ్ఞానికరంగంలోనే గాక కీత్ 'రాజ్యాంగ శాసనాల' విషయంలో కూడా ప్రామాణికుడు. రాజ్యాంగ చట్టాల పురోగమనాన్ని ఉల్లేఖించుతూ అనేక రచనలు వెలువరించారు.

బ్రిటిష్ సంస్కృత విద్వాంసులలో వీరు పూర్వీకులు : ఇక ఇప్పటి నవీనులు :

భారతదేశం స్వతంత్ర దేశంగా ఏర్పడిన అనంతరం కూడా భారతీయ విజ్ఞానంపట్ల బ్రిటిష్ విజ్ఞాన వేత్తలకున్న జౌత్సుక్యం సన్నగిలలేదు సరికదా మరింత అభివృద్ధి చెందింది. యుద్ధానంతర దశలో, బ్రిటన్ సంస్కృత భాషాభ్యయన విషయంలో జర్మనీకంటే చాలా ముందుకు పోయింది. ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయాలలో సంస్కృత భాషాపీఠాలమీద యిప్పుడు టి. బర్, హెచ్. డబ్లియూ. బెయిల్ అనే ప్రొఫెసరు లున్నారు. కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయం,

అంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషానేప

డాక్టర్ జె. నార్ మన్ అనేవారిని అధ్యాపకులుగా నియమించి సంస్కృతాధ్యయనాన్ని మరింత ప్రోత్సహించుతున్నది.

ఎడింబరో విశ్వవిద్యాలయంలో మాత్రం కీత్ గారి నిర్యాణానంతరం సంస్కృతాచార్య పీఠానికి మరొకరిని యెవరీని నియమించలేదు. కాని డాక్టర్ జాన్ ఎలెన్ ఉపన్యాసకుడుగా నిన్ను మొన్నటివరకూ సంస్కృత భాషాభోగన సాగుతూనే ఉంది. ఆయన ఇటీవలనే చనిపోయారు. జాన్ ఎలెన్ భారతదేశపు ప్రాచీన నాణెముల పరిశోధనలో విశేష ప్రజ్ఞ సంపాదించినవాడు. ఇటీవల జరిగిన ఎడింబరో విశ్వవిద్యాలయ పరిపాలక మండలి సమావేశంలో డాక్టర్ ఎ. కె. వార్డర్ అనే సంస్కృత పండితుణ్ణి (యువకుడు) సంస్కృత భాషాభోగకుడుగా నియమించారు. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం డిర్ హామ్ విశ్వవిద్యాలయం సంస్కృత విద్యాభోగనను ప్రారంభించింది. డాక్టర్ యన్. బాసు అనే వంగదేశపు సంస్కృత పండితుడు ఆ విశ్వవిద్యాలయంలో అధ్యాపకుడుగా వున్నారు.

లండన్ విశ్వవిద్యాలయం

యుద్ధానంతర దశలో, లండన్ విశ్వవిద్యాలయం, సంస్కృత విద్యాభోగనను విస్తృతపధాని పెంపొంది జేసింది. ప్రాచ్యభాషా శాఖలో యిప్పుడు నలుగురు అధ్యాపకులు పనిచేస్తున్నారు. (ప్రాఫెసరు జె. బరో, డాక్టర్ వి. ఏ. బేకో, సి. ఎ. రిసాల్స్, జె. ఇ. బి. క్లీ) వీరు గాక పాఠీ ప్రాకృతాలకు ప్రత్యేక పండితులున్నారు. (డాక్టర్ డి. మాస్కెల్, డాక్టర్ టి. యన్. డేవీ. వీరు గాక భారతీయ మత వేదాంత శాస్త్రాలను ప్రబోధించటానికి డాక్టర్ డి. ఫ్రెయిడ్ వాన్ ఉన్నారు. భారతీయ పురాతత్వ పరిశోధన శాఖలో ఒక ప్రాఫెసరు, ఒక లెక్చరరు ఇద్దరు పనిచేస్తున్నారు—కె. డి. బి. కాడేరింగ్టన్ డాక్టర్ ఎఫ్. ఆర్. ఆల్బిన్. ప్రాచీన భారత చరిత్రా పరిశోధన శాఖలో ఒక రీడర్ ఉన్నారు. (ఈవ్యాస రచయిత.) ఈ ప్రాచ్యశాఖ కంటకూ ప్రధానాధికారిగా ఉన్న సర్ రాల్ఫ్ బర్నర్ సంస్కృతభాషలోనూ ఇండో - అరియన్ భాషలలోనూ ఉద్ధంశ పండితుడు.

భారతదేశం బయట, ఇలా ఇంతమంది సంస్కృత పండితులు ఒక భవనంలో వుండి పనిచే

యటం ఒక్క లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలో తప్ప మరొకచోట ఇకదేశంలోనూ లేదు—ఏకాంతంలో కూడా. విద్యార్థులు ఇతర విజ్ఞాన శాఖలలో చదువు తున్నంతమంది సంస్కృత శాఖలో లేరుగాని, క్రమేణా సంస్కృతం చదువుకుంటున్నవారి సంఖ్య పెరుగుతోంది. ఈ విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రాచీన భారత చరిత్రను సంబంధించిన వివిధ విషయాలలో పరిశోధనలు జరుపుతున్నవారు పది మంది 'పోస్టుగ్రాడ్యుయేట్' విద్యార్థులున్నారు.

బ్రిటన్ లోవున్న నాలుగు ప్రధానమైన ప్రాచ్య గ్రంథాలయాలలోనూ (కొమన్ వెల్త్ గ్రంథాలయం, బ్రిటిష్ మ్యూజియం, లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలోని ప్రాచ్యశాఖ గ్రంథాలయం, 'రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ' గ్రంథాలయం) పాఠములు బహుళ సంఖ్యలో వుంటారు.

అంతర్జాతీయ రంగంలో, నానాటికి, భారత దేశపు ప్రాధాన్యత పెరుగుతున్నది. అందుచేత అంతర్జాతీయ సాంస్కృతికరంగంలో భారతీయ సాంస్కృతిక ప్రభావంకూడా పెరుగుతుంది. ప్రతిజాతీయోనూ కొందరు పండితులుండి తమ తమ ప్రజలకు భారతీయ నాగరికతను గురించి తెలియజెప్పవలసివస్తే యేర్పడుతుంది. అందుచేత బ్రిటన్ లో సంస్కృతవిద్య విస్తరించే పరిస్థితులేగాని, పరిమితమయ్యే పరిస్థితి యేమీలేదు.

భారతీయుల బాధ్యత

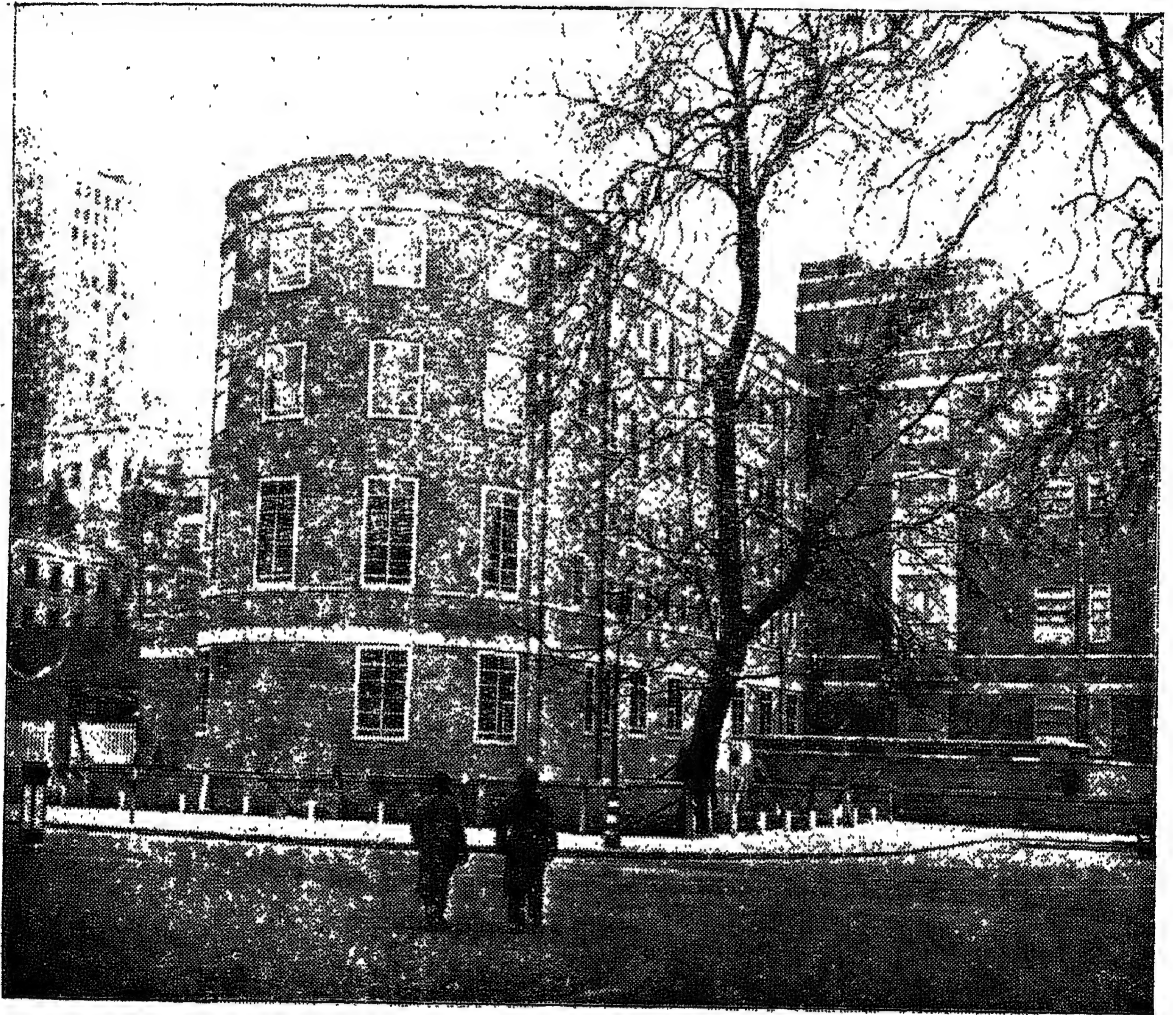
అయితే వాత్సాత్య జాతీయులందరికీ సుబోధకమయ్యేలాగు, భారతదేశపు ప్రాచీనోజ్వల నాగరికతను మరింత వెలుగులోకి తెచ్చి చూపించవలసిన బాధ్యత భారతదేశపు విశ్వవిద్యాలయాలలో పనిచేస్తున్న పండితులమీదనే వుంది.

ఈ 20 వ శతాబ్దిలో జరుగుతున్న భారతీయ విజ్ఞానవ్యాప్తి కృషిలో రెండుమైలురాళ్లు కనుపించుతున్నయే. మొదటిది విపుల వ్యాఖ్యాన సమర్థతమై సమర్థక రూపంలో వెలువడనున్న "భారతం;" రెండవది "పూనా సంస్కృత నిఘంటువు." ఈ రెండు

మహాత్మా గాంధీ భారతదేశంలోనే సంఘటింపబడుతూ వుండటం గమనింపదగిన విషయం.

బ్రిటిష్ సంస్కృత విద్వాంసులు భారతీయ విద్వాంసులకు సహాయులుగానూ, సుహృద్ విసుర్వకులుగానూ మాత్రం ఉపరించగలరు. అయినా భారతీయ విజ్ఞాన వ్యాప్తిలో వారు కొంత ప్రముఖమైన పాత్రనే నిర్వహించవలసి వుంటుంది. చారిత్రక పరిశోధనల విషయంలోనూ, భాషా పరిశోధనల విషయంలోనూ పాశ్చాత్య సంప్రదాయ పరిశోధనా పద్ధతులు

అభ్యసించాలనే అభిగ్రహం భారతీయ విద్వాంసులు, సరియైన యోగ్యతలుగలవారు వస్తే వారికి బ్రిటిష్ విశ్వ విద్యాలయంలో తప్పక ప్రవేశం లభించుతుంది. ఇంతే గాక ఆయా కొన్నిరంగాలలో భారతీయ పరిశోధకుల కంటే యితర దేశాల పండితులు, విషయాన్ని ఆవేశ రహితమైన నిష్పక్షిక దృష్టితో అవగాహన చేసుకునే సావకాశం ఉంటుంది. అందుచేత భారతదేశపు ప్రాచీన నాగరికతను శ్రద్ధా ఎత్తటంలో బ్రిటిష్ పండితులు చేయవలసిన కృషి ఇంకా చాలావుండవచ్చు.

లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలోని ప్రాచ్య విజ్ఞానశాఖ కార్యాలయం

సర్ పిలియం జోన్స్

18 వ శతాబ్ది బ్రిటిష్ విజ్ఞాన పేత్తలలో పేరెన్నిక గన్నవాడు. ఈస్టిండియా కంపెనీ హయాములో కలకత్తా హైకోర్టు న్యాయ మూర్తిగా పనిచేస్తూ 1784 లో బెంగాల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ'ని స్థాపించి దానికి ప్రథమాధ్యక్షుడుగా వ్యవహరించి భారతీయ విజ్ఞాన పునరుద్ధరణకు ఎంతో సేవచేశారు. కాళిదాసు కాకుంతలానికి ఈయన చేసిన అనువాదం చదివి మహాకవి గెటే ఆనందంతో చిందులు త్రొక్కిాడు.

William Jones, Esq.
President of the
Asiatic Society
Calcutta.

From a portrait by Sir J. Smith
1794-1800
(reproduced by permission of the Trustees of the Asiatic Society, Calcutta)

సర్ చార్లెస్ విల్కిన్స్

ఈస్టిండియా కంపెనీ ఉద్యోగిగా భారత దేశానికి వచ్చి సంస్కృత భాషను చూసి అనతుడై తన జీవిత స్వప్నాన్ని తత్సేవలో త్యాగం చేశాడు. భగవద్గీతను తొలిగా ఆంగ్లంలోకి అనువాదంచేసి పాఠ్యాంశ దేశాలకు కనువిప్పు కల్పించిన మహామహాడు.

శామదేవగిరీసర్జః పురుషాదోరశ్చ సో యథాస్థాపయమేవ దినస్థితః ౧౪ దేవ
దానాగోస్వకతంతునః పారవ్యకర్మనో కృతస్వాత్మజ్ఞానాగోచరే కించేతదః ప్రాప్తిః

శ్చ దేవగిరీసర్జః శామమయావాంఛితప్రాప్యనా పురుషాదోరశ్చ సో యథాస్థాపయమేవ దినస్థితః
సితాః సుతాః ౧౪ సత్వదేవకకారణశ్చక్రతాన్తి సుకృతవలః కామలోకా
నైవేగమిష్యామి కృతదేవమృతః శ్వసన్ ౧౫ దేవమయ్యవృతే వాక్తవితమయాగవ
కేవల యదిశ్రనాదేదాపాః త్వమనిరతవాన్ శిశుమ్ ౧౬ మాత్రీచన్
మహానాగావాత్మజాస్వకతంతునః తతదానసదేకవదేవాధీనాః సహసన్ ౧౭

నా సదానాసన్తే కిం శుశ్రవ్యకాలమేవ తదాపి ఒకవనాసన్తే కిం విశ్రువ్యేనేయతో దేవా
తాః ౧౮ ౧౯ ౨౦

తావనితాపర్తికృష్ణగతాన్తాన్తి క్షవరీశ్చియమిదగోప్యోఽమసన్తే సుకృతవలః
కేనాన్వయః శ్రీసామ్యాశ్రీనివిశేషణానికేవాంఛయతి పరకానికాధమ్మిష్య
సంక్రమణికాకుసుమా, తదానాన్తేవేనత్తనాన్యాచరన్తయతాన్తాన్తి మివకృ

తాంకేశవంధయతి పిక్తమధ్వికాదృజ్జితంబ్రజ్జన
కృత్తమధ్యమా॥ సువాససంకపితకశ్చిషణాన్తి
బోధవసంకుతనృబితాననా॥ ౧౪ ॥

కుశాంధ్యమమసుదృఢ్యయాగతాం సువాససంకపితకశ్చిషణాన్తి బోధవసంకుతనృబితాననా॥ ౧౪ ॥

చిత్రాలంకృతమైన ఒక ప్రాచీన తాళపత్రగ్రంథంలోని రెండు పుటలు ; గ్రంథం మహాభాగవతం ; ఈ గ్రంథం, యిప్పుడు 'కామన్వేల్తు కార్యాలయం' ఆధిపత్యంలోకి వచ్చిన 'ఇండియా ఆఫీసు' గ్రంథాలయంలో భద్రపరుపబడివుంది. పైపుట ; శిశుహంతయైన కంసుడు దేవకీ దేవికి క్షమాపణ చెప్పుకుంటున్న పుటం. దిగువపుట : పూతనఘట్టం.

చెరగని అక్షరాలు

శ్రీ ఇసుకపల్లి దక్షిణామూర్తి

వాన తుంపరలు కన్నీటి చుక్కల్లా నేలమీదకు బరువుగా రాలుతున్నాయి. అమావాస్య చంద మామ భూమికి అడుగునే వుండిపోయింది. ఆకాశ మంతా ఆవరించిన చీకటి తెరలోనుంచి చిలులు చేసు కుని స్వర్గం సుమస్త్రీలోవున్న భూభాగాన్ని పరి కిస్తోంది. వీధిలోని చీకటి, తలుపులులేని కిటికీలండా లోపల ప్రవేశించి, గోడమీదవున్న ఆముడం దీపాన్ని భయపెట్టుతోంది. అప్పుడప్పుడు చెదురువాటుగా వీస్తున్న గాలికి వూలులాడుతున్న దీపశిఖ, ఆ గాలి తెర తగ్గగానే ధైర్యం కూడగట్టుకుని నూటిగా నిలబడి చూస్తోంది—పొగను నూటిగా పైకి వదిలేస్తూ. దాని మీద చల్లిన భావం పడ్డట్లు కలిపించటంలేదు గాని ఎదురుగా కూర్చున్న పార్వతిమాత్రం మోకాళ్లకు తల వానించి గజగజా వణికిపోతోంది. వైదికపృథున్న దుప్పటి ఆమెలోంచి వస్తున్న వణుకును ఆపలేక పోతున్నట్లుంది.

“తలుపు తియ్యమూ పాహూ...” బయటనుంచి తలుపును బాదుతూ లలితమ్మ గట్టిగా అరిచింది.

“మరీ చోద్యంగా వుండే వ్యవహారం... యింత కం గారయిపోతే ప్రతిదానికి ఎల్లాగే...మనిషన్న తర్వాత రోగం నొప్పి రాకుండా వుంటుందా...” లలితమ్మ తలుపు కవతలనుంచి పార్వతి సుద్దేశించి సముదాయంపు పూర్వకంగా అంటోంది. పార్వతి తిడిసిపోయిన చేతిరుడ్లను మంచంకిందకు తోసేస్తూ “వస్తున్నానమ్మా” అని తలుపు తీసింది. తలుపు తెరు చుకోటంతోనే పార్వతిని చేతుల్లోకి తీసుకుని “జెర్రిపిల్లా అని...భీ...” అంది.

“మరీ యిదిగా వుండేమిటి...మీ మామయ్యకు యింతకంటే పెద్ద సుస్తీ చేసిందిగాని యింత కంగారు ఎవ్వరూ పడలేదమ్మా...తిమ్మడిని అనుకోరాదుగాని యిప్పుడుమాడు మనిషి ఎల్లా వున్నాడో...” పార్వతి కళ్లికు కొంగు అడ్డి “కొద్దిగా మెతుకు ఎంగిలి పడమ్మా...మామయ్యేమో విస్తరిముందు కూర్చు న్నాడో...నువ్వు రాండే అన్నం తినడుట...పోనీ వాడికోసమైనా రారాదులే...”

పార్వతి మెల్లిగా లలితమ్మకాగిలి వదిలి వంటంటి వైపుకు కదిలింది. కొళ్లు కొద్దిగా నీరసించి తడబడు

తున్నా తల్లి భుజంమీద చెయ్యివేసి అడుగులు మెల్లిగా వేస్తూ వచ్చింది.

“ఏం పాహూ...అట్లా జోరయిపోతావులే... ఆ...నాకెంత సుస్తీ చేసిందో నీకెంతయెను...మీ అత్తయ్య ఏమైనా మరెసి కదిలించా...మరెసి అంటే అట్లా వుండాలి...ఏమే సావిత్రి...” గోపాలరావు నోటివెంట మాట పూర్తికాగానే పార్వతి చిగువ్వు నవ్వబోయి సావిత్రిని చూసి వూహించింది. సావిత్రి చేతిలో గరిటెకిందపడేసి పార్వతిని చూసి పక్కన నవ్వింది.

“అన్నానికి కూర్చుంటానుగాని...ఆ ప్రమ దలో చమురుండేమో మాసిరావే అమ్మా!”

“ఏం? చీకట్లో రాములవారికి గదిలో సామాన్లన్నీ కనపడవనా...వుంటే వుంటుంది...పోతే పోతుంది గాని...నాక్కొంచెం అన్నం పట్టుకురా వే అక్కయ్య...”

పార్వతి చివాలనలేచి గోపాలరావువంక వక సారి తీవ్రంగా చూచింది. తన గదిలో వెలుతురు లేక పోయినా ఫరవాలేదనే టప్పుటికి కుండె జలుగుంది పార్వతికి.

“నువ్వు అన్నం సంగతే మానుకో అమ్మా... నా దీపం సంగతి నేనే మానుకుంటానులే! అంటూ నే పార్వతి గదివైపు గబగబా నడిచింది.

వీధితలుపు నెవరో బాదినట్లు చప్పుడయింది. గోపాలరావు అన్నం కలుపుకోవటానికి ఉద్యుక్తు డవుతూ.

“వాకిట్లోకి ఈ వానలో పడివచ్చా రెవరో... చూసి రావే సావిత్రి” అన్నాడు. సావిత్రి గడప లోనే నిలబడింది. లలితమ్మ వీధి తలుపు వైపుకు పోవటం చూసి.

“వస్తున్నానండీ...ఎవరో వక్కతీణం ఆలస్యం అయితే సరి...తలుపు నట్లా బాదుకుంటారు...ఊ...” అంటూ నణుగుతూ వెళ్లింది. తలుపు యింకా చప్పుడు అవుతునే వుంది లలితమ్మ గడియతీసి తలుపు తెరిచే వరకూ. బయటి చీకటిలో దీపంలేని ప్రైలుమీద

గొడుగు వేసుకుని వచ్చిన వ్యక్తి ఒక కాలను శేల మీద మోపుతూ వైకిలుమీదనే కూర్చుని కనపడ్డాడు. లలితమ్మ చీకటిలో బయటికి పోవటానికి సంకేహించింది. బయటి నుండి గొడుగును మెడతో గట్టిగా పట్టుకుని వైకిలు దిగి.

‘అయ్యోగా రున్నారా’ అన్నాడు. సావిత్రి వంటింటి గుమ్మం లోనుంచే.

‘అన్నం తింటున్నానుగా...కాసేపు ఆరుగు మీద కూర్చోమని చెప్పండి అత్తయ్యా!’ అంది. పార్వతి ప్రమిదమంట మరచిపోయి కిటికీలోనుంచి వస్తున్న చలి గాలికి కొద్దిగా కంపిస్తూ.

‘ఏమి కావాలో కనుక్కోరాదులే అమ్మా’ అంది.

గోపాలరావు కంచం ముందరనుంచి లేచి వాక్కిల్లోకి వస్తూ ‘ఎవరండీ వాక్కిల్లో...లోపలకు రండి’ అన్నాడు. లలితమ్మవైపుకు తిరిగి ‘అక్కయ్యా... అట్లా వాకిలికడ్డంగా నిలబడకబోతే ఆయన్ని లోపలకు రానీయరాదులే’ అన్నాడు.

‘దజ్జాలండీ...అయ్యోగారికి అద్దెంటు కాగితం ఇచ్చేకుంటే’ నసిగామ వాక్కిల్లో మనిషి అక్కడి నుంచే, చలి విచక్షణలేకుండా గోపాలరావునుగూడా గజగజలాడించింది. వాక్కిల్లోకి వచ్చి టేబిల్ గాం అంగుకుని కాగితంమీద సంతకం పెట్టి ‘మామూలు రేపొద్దున్న యిస్తారేరా...మళ్ళీరా’ అన్నాడు. బయటి బంగ్లాతోతువైకిలుమీద ఎక్కుతూ ‘సాఫిప్రోణ్ని...నాకు మామూలుఎంగుకులే అయ్యా’ అన్నాడు.

పార్వతి పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. సావిత్రి చెయ్యి కడుక్కుని కొంగుకు తుడుచుకుంటూ మెల్లగా సావిట్లోకి వచ్చింది.

‘ఏరాగోపీ...ఈవాల్దస్సుకు మనింటికి వుత్తరం వచ్చింది...’ అంది లలితమ్మ ప్రతి అక్షరాన్ని సాగ దీస్తూ.

‘మీతో ప్రతీదానికి చావొస్తోందే...ఎంగుకు యీ హడావుడి...గుబుబలూనూ...ఆ...’ గుండె దడను మాటలలో దాచుకోలేక తడవకుతూ అన్నాడు, కవరు వక్ప్రక్కన వంకరగా చించేస్తూ.

పార్వతి సావిత్రికి వెనకాలగా నిలబడి రెండు సార్లు ‘అత్తయ్యా...అత్తయ్యా’ అంటూ పిలిచింది. గోపాలం టేబిల్ గాం పూర్తిగా చదవకుండానే ‘అక్కయ్యా...’ అంటూ లలితమ్మ కాళ్ళమీదకు వరిగిపోయాడు. లలితమ్మ గుండె బాదుకుంటూ:

‘ఏమయిందిరా గోపీ...నా కొంపకు ఏం యిక్కట్లు వచ్చిందిరా దేవుడా’ అంటూ రాగాలు

తీయటం మొదలుపెట్టింది. సావిత్రి అతని చేతిలోని ఉత్తిరం వక్క్సారిగా గుంజి:

‘ఏమయిందండి...మాట్లాడరేం’ అని టేబిల్ గాం గబగబా నాలుగు ముక్కలూ చదివేసి పార్వతికోసం వెనక్కుతిరిగింది. పార్వతి కళ్లు ఎర్రగా జ్యోతుల్లాగా వెలిగి పోతున్నాయి. సావిత్రి ఏదో మాట్లాడటానికి పెదవి కదల్చబోయింది. పార్వతి:

‘అత్తయ్యా...యిప్పుడే వస్తా ప్రమిదలో నూనె పోసి వక్క్షణం ఆసు...’ అంటూ గదిలోకి పరుగెత్తబోయి జారిపోయి చీర కొంగు కాలికి తగులుకుని గభాలున గది ముందర పోయి పడ్డది. ఆ గాలికి అసలే నూనెలేని దీపం గబుక్కున ఆరి పోయింది. కొడి గట్టిన దీపాన్ని ఆసరా చేసుకుని నివసిస్తున్న పొగ దానిని వదిలి వైకి వెళ్లిపోయింది.

‘అమ్మా దీపం పోయిందే’ అంటూ పార్వతి బిగ్గరగా అరిచింది. లలితమ్మ పార్వతిని లేవతీసి వల్లోకి తీసుకుని,

‘అవునే తల్లీ మన దీపం ఆరిపోయిందే...తల్లీ దేవుడో, అంటూ బిగ్గరగా గోదించటం మొదలు పెట్టింది. పార్వతి తల్లివైపు చూసి విషాదంగా నవ్వుతూ ‘నేననుకున్న నేనమ్మా’ అంటూ గొణిగింది.

సావిట్లో గచ్చుమీద మూలగా పడుకున్న పార్వతి పగిలిపోయిన గాజు పెంకులవంక చూస్తోంది నిలుపుకున్న పెట్టుకుని. ఎడంచేతి పని అయిపోగానే కుడిచేతి గాజులవంక చూస్తూ లలితమ్మ ఏరునాలో తోచక పార్వతిమీద పడి ‘అయ్యో...నేను బ్రతికుండుగానే యిటువంటి కష్టం వస్తుందని అనుకోలేదే తల్లీ’ అంది. పార్వతి నిర్విషంగా అటువైపు చూస్తూ కుడి చెయ్యి బలవంతంగా లేపి పక్కకు తిరిగి ఎడంచేతి పక్కన పెట్టింది. కంకు కంకు మంటూ గాజులు చిలికిపోతుంటే పార్వతి కంటి నెంట వకొక్క బాష్పంరాలి చెక్కిళ్లకిందకు జారకుండానే ఆరిపోతున్నాయి.

‘పదిగంటల బండికి రామాపురం పోదాం అక్కయ్యా...పెటెలో నాలుగుబట్టలుసర్దు’ గోపాలరావు యిట్లో హడావుడి కొంచెం సర్దుకోగానే మెల్లగా లలితమ్మతో అన్నాడు. పార్వతి అతనివంక నిర్లక్ష్యంగా చూసి ముఖం లలితమ్మ వల్లోకి దాచుకుంది.

‘నేను బజారుకుపోయి వచ్చేలోపుగా అన్నీ సర్ది సిద్ధంగా వుండండి...’ గోపాలరావు వుత్తిరీయం భుజాన వేసుకుని:

చెరగని అక్షరాలు

“సావిత్రి... ఆ సంచి యిటు తీసుకురావే... బజారుకుపోయి పదినిమిషాల్లో వస్తాను” అన్నాడు. సావిత్రి దణ్ణంమీద వేసిన సంచివంక చూస్తూ ‘అంద దన్నట్టు’ నిలబడింది. గోపాలరావు సంచిని పైనుండి అందుకుంటూ.

“ఏమక్కయ్యా... వచ్చేపాదా... పోయేపాదా. తొందరగా లేచి ఆ పసేమిటో చూడరాదూ... రెండు మెతుకులు నోళ్లో వేసుకుని మళ్ళీ బయలు దేరాలయ్యే... మనకోసం బండీ ఏమన్నా ఆగుతుంది గనకనా” అన్నాడు. లలితమ్మ కళ్ళనీళ్లు కొంగుకి తుడుచుకుంటూ:

“నీతిండి పాడయిపోను... యిక్కడ వకమూల చచ్చి యేడుస్తుంటే నీ తిండి తాపత్రయం... యిదై పోతుందా... యివ్వాళ పొయ్యిమీద బియ్యం యెక్కడానికి వీలేను.”

“అయ్యా నా తల్లీ.... ఎంత ఆపదవచ్చిందే...” పార్వతి తల్లిని ఇంకా గట్టిగా కాగలించుకుని “అమ్మా... అమ్మా” అంటూ బావురు మంటోంది.

“సావిత్రి నువ్వన్నా చూడవే... తిండి సంగతి.. వాళ్లనట్లా కాసేపు కడలకుండా వుండనీ...”

“అయ్యా... మరి వుప్పులాయిగా వుంకేమండీ.. మీ మొండిపట్టు యిటువంటప్పుడు మానకపోతే ఎట్లా గండి... ఛీ...” అంటూ విసుక్కుంటూ వంటింట్లోకి వెళ్ళింది.

“అంతా కట్టకట్టుకుని ఏడవండి... ఏకిస్తే తీరే దుఃఖమా... నేను గూడా అడదానిలా ఏడవలేక వూరుకున్నా గాని... నా దుఃఖంలో వకవంతు—” గోపాలం వుత్తరీయంతో ముఖం గట్టిగా తుడుచుకుని సావిత్రి ఒకచూలకి గిరవాటు వేశాడు.

“మనం ఏం చెయ్యగలం అక్కయ్యా...” లలిత మృదగ్గరకు పోయి చతికిల బడ్డాడు. లలితమ్మ అతని భుజంమీద చెయ్యి వేసి “తి...మ్ముడూ” అంటూ ఆవురుమంది.

“మనం ఏం చేస్తాం అక్కయ్యా... నాకూ యింతరోగమూ వచ్చిందా... ఏమయింది... యింత యిక్కట్టు వస్తుందని కలలో గూడా అనుకోలేదు” పార్వతి... అతని కళ్ళల్లోకి నూటిగా చూసింది. ఆమె కనురెప్పలు నల్లగుడ్డును గాలికి వదిలేసి నిశ్చింతగా నిలిచి వున్నాయి. నుదురు అదురుతోంది. పెదవులు అస్పష్టంగా వణుకుతున్నాయి.

“అట్లా చూడకపోయా... నావంక... వద్దుపోయా అట్లా నావంక చూడకు...” గోపాలరావు పార్వతి

వంక చూస్తూ రెండు చేతులూ కళ్లకు ఆశ్రం పెట్టుకున్నాడు. సావిత్రి మెల్లగా పార్వతి ప్రక్కకు చేరింది.

“పోయా... నావంక చూడమ్మా...” పార్వతి సావిత్రివంక చూడకుండానే తిల్లి వల్లో ముఖం దాచుకుంది.

“సావిత్రి... కానిని మంచి నీళ్లు తీసుకురా అమ్మా... గొంతు అర్బుకు పోయినట్లుంది పార్వతికి!..

“అట్లాగే అత్తయ్యా...”

“పోయా... ఏడవమ్మా... మనం ఏం చెయ్యగలం యిప్పుడు” అన్నాడు గోపాలరావు.

పార్వతి తిల్లివకిల్లో నుంచి విడివడి కూర్చుంది గోపాలరావు వంకకు తిరిగి. ఆమె బలవంతాన పెదవులు కదిపి:

“అవును, యిప్పుడు చెయ్యగలిగింది ఏమింది... చెయ్యగలిగిన దంతా అది వరకే చేసేశారు...” అంది ఆగ్రహంగా.

“ఓ...” అంటూ అదిరిపడ్డాడు గోపాలరావు. అతని మెదడులో గతించిన చరిత్రంతా పుటలు తిరగ వేస్తూ ప్రత్యక్షమయింది. పార్వతి ముఖంలో రోగిష్టి భిన్నంబం కనపడుతోంది.

“చెయ్యగలిగినదంతా అదివరకే చేశారు. చిన్న తనంలోనే గొంతుకుకు పురిపోశారు... యిప్పుడు చెయ్యగలిగినదేమింది పురి పిగిసిపోయిన శిర్యాళి...”

“అజేమిటే పార్వతి... అజేమిటే కన్న కూతురుకు పురిపోసుకుంటారుటే... అజేం మాటలే...”

“అడుగు మీ తమ్ముణ్ణి అడుగు—తమ్ముడు అంటూ వ్యంగ్యంగా వచ్చినమాట తూలంబా గుచ్చుకుంది గోపాలం హృదయానికి. పార్వతి వంక అతను చూడటానికి భయపడ్డాడు. అక్కడినుంచి లేచి వంటింటి వైపుకు ముఖం తిప్పి:

“నేనేం చేశాను...” అంటూ గొణిగాడు. పార్వతి హృదయం బ్రద్దలైంది. ముఖం జేవురించింది.

“అంతా నువ్వే చేశావు... నాపచ్చని జీవితంలో నిష్పల కుంపటి పెట్టావు... ఆయనకా సుస్థి మొదటి నుంచీ వుండని మీ రందరికీ తెలియదూ... అతని అస్తికి ఆశపడి... ఎగురువచ్చే సాములకు వ్యసనపడి... అమ్మా... నా గొంతు కోశారే...” అంటూ బిగ్గరగా అరుస్తూ లలితమ్మ వల్లోకి పరిగిపోయింది పార్వతి గోపాలరావు పిచ్చై తినవాడిలా అయిపోయాడు. లలితమ్మ అతనివంక తీవ్రంగా చూస్తూ ‘ఏరరా... ఆయనకి

సుస్థి పున్న సంగతి తెలుసురా నీకు... మాట మాత్రం గానైనా చెప్పలేనేరా నాకు' అంది గట్టిగా.

“అదేం లేదక్కయ్యా” మాట తిడబడిపోతోంది గోపాలరావుకు. “కొద్దిగా దగ్గువచ్చేదిట చిన్న వ్వుడు...జలుబు మనంబడికి వున్నట్లే ఆతనికి వుండేదిట...అంతే”

“అంతేనా” — పార్వతి కంయ్యి మంటాలేచింది. “ఆతనికి రోజూ జ్వరం వచ్చేదిగాదూ...నోటి వెంబడి నెత్తురు పడేదిటగాదూ...యివన్నీ అబద్ధాలా?” సావిత్రి ముఖం తిప్పించుకుంది. లలితమ్మ అందుకుని,

“ఏరా మాట్లాడవేం” గోపాలరావుని గట్టిగా గడ్డించి ఆడిగింది.

“ఎప్పుడన్నా వచ్చేదిట అక్కయ్యా”

“ఆవన్నీ వప్పువున్నవాడివి...ఆతనికి తుయ వున్నదని చెప్పడానికి దాపరికమెందుకు...నా జీవితాన్ని నీ సోఖ్యంతోనం నాశనం చెయ్యటానికి సాహసించావుగాని, కావాలంటే నీవు కోరిన వైకం ఎక్కడైనా ముప్పెత్తుకుని యిచ్చేదాన్నిగాదూ నీకు...” పార్వతి ముఖం వివర్ణమైపోయింది. పూరికే రొప్పుతోంది. పిచ్చిదానిలా జుట్టు చేతుల్లోకి తీసుకుని “మీరంతా దొంగలు...నన్ను చంపుతున్నారు...పురి బిగుసుకు పోతోంది...అమ్మా...అమ్మా...” అంటూ ఆరవటం మొదలు పెట్టింది.

లలితమ్మ కంగారుపడ్డది. ఎన్నడూ నోరెత్తి మాట అనని పార్వతి ఎందుకు అట్లా గొంతుచించుకుని ఆరుస్తోందో అర్థం గావటంలేదు. దుఃఖంలో ఆవురావురుకుని ఏడవటం ఎరుగుందిగాని యిటువంటి వెర్రికేకలను వింటుంటే పార్వతికేదైనా మతి భ్రమించిందేమోనని భయపడింది.

‘ఒరేయి గోపాలం...నా కొంపకేవో ముప్పు వచ్చిందిరా నాయనా...డాక్టరును పిలుచుకురా...రా...ముందర... తొందరగా పోయిరారా నాయనా...’ లలితమ్మ పార్వతిని కదలకుండా ఒళ్లో పెట్టుకుని అడుముకుంటోంది.

“నాకేం పిచ్చెత్తలేదు...దయ్యం గూడా పట్టలేదు...నన్ను పిచ్చిదాన్నిచేసి నా జీవితాన్ని నాశనం చేశారు...మల్లెచెట్టు పీకివేసి తుమ్మచెట్టు నాటారు...యింకా డాక్టరు గూడా ఎందుకు...” పార్వతి ముఖంలో ఎరుపునం తగ్గి కొద్దిగా తెల్లబడింది. చిరునవ్వు పోవగూడా కనపడింది. ఒక్కసారిగా విరగబడి నవ్వుతూ ‘ఏం మామయ్య నన్ను

పెళ్ళి చేసికోరాదూ...నువ్వు...సావిత్రి అత్తయ్యను వీధిలో వదిలి పెట్టేద్దు గానిలే...’ అంది. సావిత్రి కంగారు పడింది. పగుగతుకుంటూ పార్వతి దగ్గరకు పోయి ‘నన్నేమనక పారూ...నాకేమీ తెలియటంలేదు...అంతా అయోమయంగా వుంది’ అంది. లలితమ్మ మాట్లాడలేదు. గోపాలరావు స్తంభిధాతుడైనాడు. సావిత్రి పార్వతి నానుకుని ‘ఓగ్గరగా మాట్లాడకూడదమ్మా’ అంది ‘నాకు తెలుసులే’ అన్నట్లు పార్వతి పెంచి విరిచి కళ్ళు మూసుకుంది.

గోపగడియారం గంటలుకొట్టలేక కొట్టలేక చిసాదంగా మూలిగింది. ధానితాలూకు చప్పుడు గంటలు ఆగిపోయిన తర్వాత కొద్దిసేపటిదాకా గడిఅంతా మూగధ్వనినిచ్చింది. పార్వతి కళ్ళు తుడుచుకుని “అమ్మారామపురం తప్పుకుండా పోవలసిందేనా?” అంది. లలితమ్మ అక్కడలేదు — అప్పటిదాకా యింట్లో జరిగిన సంగతులేపి పార్వతికి తెలియవు. ఆ పదినిమిషాల నిద్రలోనూ ఆమె కలలో చనిపోయిన భర్త నీడగా వచ్చి “నన్ను వకసారివచ్చి చూసిపోవూ” అంటూ ప్రాధేయపడ్డట్లు కనిపించింది. అతనినంకమాసి ముఖం ముడుచుకుంది గాని అతను ప్రాధేయపడటంచూనేటప్పటికి ఆమెకుండే నీరయింది.

“సుస్థి నయమయి బాగుపడతా నని అనుకున్నా గాని యిట్లా అర్థాంతరంగా కథ ఆగిపోతుందనుకోలేదు పార్వతీ...అటువంటి సంశయం లేకమాత్రంగా నయినా వుండివున్నట్లయితే...నీ జీవితంలో తెలిసి నిష్పలు పోస్తానా పార్వతీ...నన్ను నమ్మువూ” అతను యింకా ప్రాధేయపడుతున్నట్లు పార్వతి కళ్ళముందర కనపడుతోంది.

“పార్వతీ...నువ్వు అన్యధా భావించకపోయినట్లయితే నా ఆత్మకాంతికోసం వక్కపనిచెయ్యవూ. నేను ఎప్పటికీ నీకు కృతజ్ఞుడనై వుంటాను...నాకాంతికోసం పారూ...అదీ స్వార్థమేఅనుకో...నువ్వునుల్ని పెళ్లి...”

పార్వతి కళ్ళవెంబడి నీరు జాలువారుతున్నాయి. మళ్ళీ పెళ్లిమాట తలపుకు వచ్చేటప్పటికి కళ్ళు బాగా గట్టిగా నులుముకుని చేతులు కళ్ళముందర వూపింది ఆ నీడను వదిలిచు కోవటానికి. ఆమెభర్త నీడ, వచ్చినట్లుగానే గాలిలో కలిసిపోయింది.

“ఏమిటి పారూ...యిందాకటినుంచీ కలవరిస్తున్నావు...” లలితమ్మ పార్వతి దగ్గరకు వచ్చి బుజ్జగిం

పుగా అడిగింది. వాకిట్లో వంటెదుబండి చేస్తున్న గడ్డల గలగల పార్వతికి కాలయసుని గడ్డల ఘుఘుమూ విని పించింది.

“అక్కడికి వెళ్లక తప్పరా అమ్మా...”

గోపాలరావు బండిలో పెద్ద పెట్టివచ్చి చేతులు దులుపుకుంటూ.

“ఇంకా ఏమిటి అక్కయ్యా ఆలస్యం... బండికి తైమయి పోతుంటేను...” చూడవుడిగా అన్నాడు. పార్వతి లేచి మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూ బయటికి వచ్చింది. లలితమ్మ భుజంమీద చెయ్యి వేసుకుని.

బండి స్టేషనుకు చేరేటప్పటికి రైలు రానే వచ్చింది. బండిమనీషి ఎక్కడ మెడతాడు బండిచక్రానికి కట్టేశాడు. బండి ఆటూ యిటూ కదిలకుండా వుండటానికి. గోపాలరావు జననమాహంలానుంచి తోసుకుంటూ పెళ్లెను ప్లాటుఫారం మీదికి చేర వేశాడు. బండిమనీషి గోపాలరావు చేతిలో పెట్టెని కిందకు అందుకుంటూ:

“మీరు పోయి టిక్కెట్లు నూక్కురండి... నేను పెట్టెలట్టు కొస్తానా” అన్నాడు. పార్వతి బండి దిగి పెద్ద పెద్ద అంగలు వేస్తూ గోపాలరావు దగ్గరకు వచ్చి:

“నాకు సెకండు క్లాసు టిక్కెట్లు తీసుకో మామయ్యా... మూడో క్లాసులో నేను కూర్చోతేను అంది. గోపాలరావు మారుమాట్లాడకుండా బుకింగ్ ఆఫీసుకు బయటగా అడుగులు వేసుకుంటూ వెళ్ళి పోయాడు.

పార్వతిని సెకండు క్లాసు కంపార్టుమెంటులో ఎక్కించి బండికి టయం ఆయిపోవటంవల్ల ‘అమ్మా వాళ్ళి దగ్గరకు పోతాను పారూ. బండి టయం అయింది మరి... మళ్ళీ పై స్టేషనులోవచ్చి కలుసుకుంటామలే.’ అన్నాడు. ఆమె చింపిరి జాట్లు, కుంకుమ లేక వెల వెల బోతున్న ఆమె ముఖం, బోసిపోయిన ఆమె చేతులూ అతన్ని వెక్కిరిస్తున్నాయి ముఖం వెనక్కు తిప్పేసుకుని ఆర్థమైన స్వరంతో ‘పోతున్నా పారూ’ అన్నాడు. పార్వతి అతని మాట వినిపించు కోకుండా నే దిగిలిన తలుపువేసి లోపలకు వెళ్లి పోయింది.

బండి బయలుదేరినప్పటినుంచీ లలితమ్మ సావిత్రి అదే పనిగా మాట్లాడటం మొదలు పెట్టారు. రామా పురంలో చూడబోయే పరిస్థితులు, జరుగుతున్న పరిస్థితులు పార్వతి భావి జీవితం మొదలైనవి చర్చలోనికి వస్తున్నాయి. సావిత్రి మాటకు

లలితమ్మ ఏ మాటన్నా పోవట్లే మారుకొంటుంది. గోపాలరావు పెట్టెలట్టుకుని దిగినట్టి అక్షరాలలో నేయిదు మాట్లాడుకుంటుంటే పదమూడున్నాడు. ఆమెచాళిచ్చి మొగవాళ్ళి గూడా చేరగాబండేను. మళ్ళీ మళ్ళీ ముగిసినానుంచే ఆటూ యిటూ మారులు రున్నాడు. మళ్ళీ మళ్ళీ కలవరిస్తున్నాడు. గూడా. ఆ ముగుసును చూస్తుంటే అంతకుముందు ఇరిగి ఏవో విషయ సంఘటన చాయగా ప్రతిగా ముగిస్తోంది. లలితమ్మకు నిద్రపోతుంటే ముగిగా వస్తోంది. సావిత్రి ప్రక్కకు జరిగి లలితమ్మ నిద్రపోవటానికి చోటిచ్చింది. లలితమ్మ జారి పడబోయి వున్నప్పుడు లేచింది.

“ఏరా గోపాలం... పార్వతి నొకసారి చూసే రారా... ఎట్లా వుంటే ఏమిటో... ఎంత పెట్టెన్నా దాని మొండిపట్టేగాని వక్కలే అక్కడా... నాలు రికి ఆక్సానే కోరా అంటే ఏమిట్టే లేదా అని నీ గొడవ... ఛీ... సరే నామాటలకేం గాని ఒకసారి చూసిరారా” లలితమ్మ దివసలు నోక్కుకుంటూ నాలుగు పక్కలా పరికించింది. అంతా ముగి నిద్రలో వున్నాడు. బయటినుంచి చలిగాలి దిప్తమంటూ వస్తోంది మళ్ళీ మళ్ళీ మిణుగురు పుగురులు గాలికి ఎగిరిపడి వస్తున్నాయి లోపలకు. రైలు వేగంతోపాటు హెచ్చుతొ తగ్గుతోంది లోపలి ఎలక్ట్రిక్ దీపం.

“స్టేషను వస్తున్నట్టండీ... యిక్కడ దిగి చూసి రారా... పిలయితే అక్కడే కానేవుండి... ఏదైనా మంచిమాటలు నాలుగు చెప్పిరా...” అంది.

“ఇది అప్పుడే మనవూరినుంచి నాలుగోస్టేషను. ఇప్పుడే స్టేషను వచ్చినట్టు మాట్లాడుతున్నావు... చూసినస్తాలే...” అన్నాడు గోపాలరావు కూర్చుని చోటినుంచి లేచి వాకిలివైపు పోతూ.

“నాలుగు స్టేషనువస్తే యిందాకటినుంచి ఏం చేస్తున్నావురా” అంది లలితమ్మ విసుగ్గా మెటికలు విరుస్తూ.

బండి కూతికూస్తూ వేగం తగించి మెల్లిగా పోతోంది. మామండగా నే సిగ్గులు చాటిపోయి స్టేషనుగూడా వచ్చేసింది. తన పెట్టెలోకి ఎక్కటానికి పచ్చేవాళ్ళను తోసుకుంటూ కిందికు దిగి. పార్వతివున్న పెట్టెదగ్గరకు మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూ వచ్చాడు. తలుపులోపల వేసివుంది. బయట నుంచి తీయటానికి సర్వవిధాలా ప్రయత్నించేశాడు. తలుపును నాలుగైదుసార్లు కొట్టిమాశాడు. అప్పటికి తలుపు రాకపోయే టప్పటికి గాబరాపడుతూ పార్వరును పిలుచుకు రావటానికి పరెకతాడు. ప్లాటుఫారం ఆ మూలనుంచి ఈ మూలదాకా రెండు నాల్గతిరిగినా

ఒక్కడూ కనపడలేదు. టిక్కెట్టు కలెక్టరుతో చెప్పి తే పని వుందంటూ హోటలు లోకి చొర బడ్డాడు. గోపాలరావు అయోమయంలో పడ్డాడు. ఏం చెయ్యటానికి తోచక బండి బయలు చేరేటట్లుగా వుండేటప్పటికి పార్వతివున్న పెట్టి వాకిలి దగ్గరకు వరుగైతాడు. ఫుట్ బోర్డుమీద నిలబడి కడ్డీ బట్టకున్నాడు. బండి బయలుదేరింది.

బండి ప్లాం ఫారం దాటగానే తలుపు దానం తలుపు అదే తెరుచుకుంది. 'అమృత్యు' అనుకుంటూ బండిలోపల అడుగు పెట్టి తలుపును పూర్తిగా తోసేసి లోపలకు వెళ్ళాడు. గవ్వమని అత్తరువాసన ముఖానికి కొట్టేసింది నిర్భాంతపోయాడు తను పొరపాటున తప్పు పెట్టెను ఎక్కా చేమోనని. వాకిలినుంచి తల బయటకు పోనిచ్చి పెట్టె నెంబరు చూశాడు. తను గుర్తు పెట్టుకున్నదే. సంశయంతో బెరుకుగా అడుగులు వేస్తూ లోపలకు వచ్చాడు.

'ఏం మామయ్యా...అట్లా కంగారు పడుతున్నావు' పార్వతి నింపాదిగా సోఫాలో పడుకుని అడిగింది. గోపాలరావు కళ్లు తిరిగిపోయినాయి. ఎర్రటి తిలకం నుదుట ఎలెక్ట్రిక్ బల్బు కాంతిలో మిలమిలలాడుతోంది. మల్లెపూలు సోఫానిండా విరజిమ్ముబడి వున్నాయి. పెద్ద మల్లెపూల చెండు చుట్ట చుట్టుకుని పార్వతి కొప్పులో కూర్చునివుంది. ఆ పూలన్నీ గాత్రం విప్పి గానం చేస్తున్నట్లు కనపడుతున్నాయి గోపాలరావుకు. ఘుమఘుమలాడుతున్న ఆ పెట్టె... ఆ వాతావరణం...పెట్టె తలుపులన్నీ మాయబడి వుండటంవలన పెట్టెలో గాలికి రాకపోకలు లేక నులి నెచ్చగా ఉంది. స్విచ్ బోర్డులో అగడవత్తుల కట్ట వకటి నిలుచునా కాబోతోంది.

పార్వతి చిరునవ్వునవ్వుతూ "ఏంమామయ్యా.. బావుందా" అంది. ఆమె ముఖం విప్పారింది. ఆమె తలలోని పూలన్నీ కిలకిలా నవ్వుతున్నాయి. గోపాలరావు కళ్లు నులుముకున్నాడు. పార్వతికి తెలియకుండానే ఎంకాలిని ఓడికాలి గోరుతో గీరుకుని చూశాడు, అతను చూస్తున్నది కలా...నిజమా అనే సంశయంతో.

"పారూ....యిదంతా ఏమిటి..." అన్నాడు అమితాశ్చర్య పడుతూ.

"కూర్చో మామయ్యా....చెప్పుతానుగా..." అంది పార్వతి. ఆమె ముఖం యింకా నవ్వుతునే వున్నది.

"నేను మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకుంటానుమామయ్యా... ఈసారి మంచి సంబంధం చూసి పెడతావుగదూ."

గోపాలరావుకు విచ్చెత్తి నట్లయింది. పార్వతికి విచ్చెత్తిందేమోనని భయపడ్డాడు.

"పార్వతి!" అంటూ బిగ్గరగా అరిచి గొలుసు లాగటా కి లేచాడు దానివంక చూస్తూ. పార్వతి గభాలున అతని చెయ్యి పట్టుకుని "కూర్చో మామయ్యా...శొంఠిరపడకూ..." అంది ప్రతి అక్షరాన్నీ సాగదీస్తూ. గోపాలరావు మాట్లాడకుండా సోఫాలో కూలపడ్డాడు.

"నేను పెళ్లి చేసుకుని సుఖపడటం యిష్టంలేదా మామయ్యా"

"పార్వతి...వక్క గంటలో యిలా మారిపోయా వేమిట..."

"నిజం చెప్పు మామయ్యా ... గుండెల మీద చెయ్యి వేసుకుని చెప్పు...నా ముఖం నువ్వు కోరటం లేదా...?"

"మళ్ళీ పెళ్లా...మన శాస్త్రాలు ఎలా వొప్పుకుంటాయి" గోపాలరావు మూర్ఖంగా వెలుగుతున్న బుబువంక చూస్తూ అన్నాడు పార్వతి అతనిచేయి పట్టుకుని "మన శాస్త్రాలన్నీ మనం రాసుకున్నవేగా మామయ్యా...మనల్ని బాధ పెట్టేవి మన కెందుకు?" అంది. గోపాలరావు ఆలోచనలో పడ్డాడు. అతని ఆలోచనలో స్మృతులూ, ప్రతులూ వరుసాగా నీడల్లాగా కనబడుతున్నాయి.

"వీలేదు పారూ...మళ్ళీ పెళ్లి వీలేదు...మన మతం హద్దించదు...మన పెద్దలు వప్పుకోరు...వీలేదు పారూ...నన్నిలాంటి ప్రశ్నలు మళ్ళీ అడగవద్దు..." అన్నాడు. పార్వతిసంచీలోనుంచి అద్దంతీసి ముఖం చూసుకుని కుంకుమ సర్దుకుంది సగర్వంగా చూసుకుంటూ.

"ఈ సామానంతా ఎక్కడిది పారూ" వెలుగుతున్న అగడవత్తుల కట్టవంక చూస్తూ అడిగాడు.

"ఈ పెట్టెలో నేనెక్కినతర్వాత చాలా స్టేషనులు వచ్చాయి మామయ్యా..."

గోపాలరావు మానం దాల్చాడు. అటూ ఇటూ చూస్తూ ఆ పూలవాసన దొంగతనంగా ఆఘ్రాణిస్తున్నాడు. అగడవత్తుల మీదనుంచి వస్తున్న సువాసన మత్తును కలిగిస్తోంది.

పార్వతి గోపాలరావుకు యింకా దగ్గరగా జరిగి 'మామయ్యా' అంది. ఆమె గాత్రంలోని తొట్టు పాటు గోపాలరావు గ్రహించక పోలేను. అతని కేదో మైకం కమ్మినట్లయింది. పిచ్చిగా ఆమెవంక చూస్తూ

‘యికంతా ఏమిటి పాదా...నన్నిటా ఎందుకు హింసిస్తావు’ అన్నాడు. ఆమె అతని చేతులను మృదువుగా తాకుతూ.

‘ఏం మామయ్యా...నాశేషమయిన నా జీవితంలో వక్క మధుర రాత్రాన్ని కూడా పోషించలేక పోతున్నావా...వీలు వారిన నా హృదయ జ్ఞాతంలో వక్క మల్లె మొక్క నాటటానికి నేను కొడుకు నున్నావా...నాకు మరణాంతి కావాలి మామయ్యా...ఈ వక్క రాత్రీ నా జీవితంలో వలంతంగా నెల్లి పోనియ్యిస్తా...నీ కళ్ళపైకి కృతజ్ఞ రాత్రీనిగా వుంటాను.’ పార్వతి చెప్పిన మాటలన్నీ విని గోపాలరావు వక్క సారిగా లేచి నిలబడ్డాడు.

‘ఇప్పుడే నెల్లిపోతా...నన్ను వదిలి వెయ్యి...నన్నిలా బ్రతకనీ’ అంటూ ఓగ్గరగా ఆరిచాడు. పార్వతి లేచి అతని చెయ్యి గట్టిగా పట్టుకుంది.

‘వాగా ఆలోచించుకో...నా మాట మన్నించలేక పోయినట్లయితే...నీ మీద...ఆపనింపవేసి నీ జీవితాన్ని నాశనం చెయ్యటానికయినా నెనుదీయను.. ఆపనింది...మొగుడు చచ్చిన ఆడవాన్ని...నీ జీవితం నాశనం చేసికోకు మామయ్యా...నా జీవితం శాంతిగా నెళ్ళనీ...చెయ్యిలో చెయ్యి వేసి చెపుతున్నాను...నామాట మన్నించవూ...” పార్వతి గాత్రం గీరపోయింది. గోపాలరావు చిలించిపోయాడు. పార్వతి కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకుంటూ “మా...మ...య్యా” అంది గంభీరంగా, గోపాలరావు ఆమెను వక్క సారిగా హృదయానికి హత్తుకుని ‘పాదా’ అన్నాడు. ఆ పెట్టెలో దీపం ఆ త్తణమే ఆరిపోయింది. పార్వతి లైటు తీసి వేసిందిని గోపాలరావుకు తెలియదు...

లైటు వెలిగేటప్పటికి గోపాలరావు బద్ధకంగా ఆవలివైపు సోఫామీదనుంచి లేచాడు. పార్వతి పంపుదగ్గరకు పోయి ముఖం కడుక్కుని వచ్చింది. కుంకుమ చెరిగిపోయిన నీళ్ళు ఆమె చెక్కిలిపక్కగా జారి ఎరటిగీతలా కనపడుతోంది. తలలో నలిగిపోయిన పూలసన్నిటిని వుండమట్టి కిటికీలోనుంచి బయటకు పారేసింది. వెలుగుతున్న అగరువత్తుల గుత్తిని ఆపాటున కిటికీలోనుంచి విసిరిపారేసింది. అత్తను తిడిసిన జేబు రుమాలును సునాయాసంగా కిటికీలోనుంచి వదిలి పెట్టింది. గోపాలరావు నిశ్చేష్టుడై “శుండనీ పారేద్దువు గానిలే” అన్నాడు. పార్వతి అతనివంక కతి సంగా చూస్తూ:

“ఇంకా ఎందుకు...వీటిపని అయిపోయింది” అంది. ఇంతవరకూ సుకుమారంగా మాట్లాడిన గొంతు

అంత కర్కశంగా మారేటప్పటికి గోపాలరావు కలకరింపు లయిపోయాడు.

“పెళ్ళుటికయినా అప్పుచయిందా” — పార్వతి అతనివంక చూస్తూ పక్కాగా నవ్వంది. అరణి నవ్వుగా వినిపిస్తోంది తెలియలేదు. మధుర గంభీరంగా జేప్చే:

“ఏమిటి” అన్నాడు. పార్వతి కిరణుడి ముగ్ధ నవ్వుతూ ఒక్క సారిగా ఆగ్రహం తెచ్చుకుంది.

“నాజీవితం నివ్వనివాడా నాశనం చేసింది మను...నీ జీవితాన్ని కూడా నాశనం చెయ్యాలి గాను మామయ్యా...నాకు ఆడే జ్ఞుస్తే...మొగుడు చచ్చిన ఆడవాన్ని” ఆమాట అంటూ నీ పార్వతి దగ్గరగా వచ్చివానిగా నవ్వంది.

“ఆ పాపం నిన్ను వదిలి పెట్టదులే మామయ్యా... నీజీవితాంతంవరకూ నిన్ను వెంటాడుతూనే వుంటుంది. నీకు యిక్కడే కొడుండా స్వప్నంలో కూడా స్నానం లేకుండా చేశాను...మొగుడు చచ్చిన...నాశనం... నీకు మామగా స్వప్నానికి పోతాను...స్వప్నం అంటూ వకటి వుండేట్లయితే...నీసేం వాసు చెయ్యలేదు.. నాకు వక్కచే భర్త...ఈ రోజు నా జీవిత వసంతం...ఆ చచ్చినవాడిని నేను కోరి చేసుకోలేదు...ఆస్తికోసం...పరపతి కోసం ఆశించి...మీరు చేసుకున్నాను ఆ పెల్లి. దానితో నాకేం సంబంధం... మనోవ్య కట్టుకున్న పెట్టెన్ని వదిలి మొగుడు చచ్చిన... ఆ పాపం నిన్ను వదిలకులే మామయ్యా...” పార్వతి గంభీరం వదిలి తిరిగి బెగ్గరగా నవ్వుతోంది గోపాల రావు కంకారు పడిపోయాడు.

“ఆపనింద చెయ్యనిది హామీ నిచ్చావుగా రాత్తనీ...మళ్ళీ బెగ్గరగా ఆరిచావంటే” గోపాల రావు పెద్దప్రతిలాగా మీసకు వురికొడు ఆమె గొంతును గట్టిగా పట్టుకుంటూ.

‘తొందరపడకు మామయ్యా...నన్ను హత్య చేసినా దాగదులే...ఇప్పుడు జరిగిందంతా జరుగుతుందని ముందుగానే తెలుసు నాకు...నేను చెపుతున్నాగా నాకు తెలుసు...అందుకే నీ రాకాను వక తెల్ల కాగితంమీద ... నా చరిత్రంతా రాశాను... తొందరపడకు నీ చరిత్రకూడా రాశానులే దాంట్లో.. అది నలుగురికీ తెలియదూ...నవ్వరూ నలుగురూ.... ఊ...ఏం మామయ్యా అట్లా చూస్తున్నావు’ గోపాల రావు ఆమెను సోఫామీదకు ఒక్క తోపుతోసి.

‘ఆ కాగితం ఎక్కడ...ఎక్కడ దాచావు...’ అంటూ అరవడం మొదలుపెట్టాడు. పెట్టి అంతా, సంచీలోనూ, పరుపుకిందా వెదికొడు గాబరా పడుతూ.

‘ఏం మామయ్యా...నీకు కనపడేవోట దాని పెట్టానుకున్నావు గదా... అంత తెలివితక్కువ దాన్ని గాదులే... తెలివి రానపుడు చేసిన అన్యాయానికి తెలివి వచ్చిన తర్వాత ప్రతీకారం తీర్చుకున్నాను...అయినా కాగితంమీద కాదులే రాసింది.. ఒక నల్లరాతిమీద రాశాను....చెరువుదామంటే శివ గదులే...అదే కతికశిలగదా మామయ్యా...అందుకని ‘శివ శిల’ అంటుంటే ఆమె గాత్రం గణగణించింది. ఆమె నేత్రాలు అగ్రహారితా లయిపోయినాయి

“రాక్షసి...ని నేర్పించేస్తానో చూడు...అది దొరక్కపోలే పోయిందిలే” కాగితం దొరికిన ఆ పేజీలో ఆమెను గట్టిగా ఒకచేత్తో దగ్గరకు లావ్కుని రెండు చేతులతో గొంతు పట్టుకోబోయాడు.

“వృథా శ్రమపడక మామయ్యా...నాకే సంగతి తెలుసు...అందుకనే నీకు శ్రమలేకుండా నేనే పోదామనుకున్నాను...ఇదిగో ఈ సీసా చూడు... తాగేదామంటే...పాయిజన్... అంటే తెలుసు అనుకుంటా...నీ కెండుకు శ్రమ...దానంతట అదే పోతుందిలే ప్రాణం...” గోపాలరావు సందిగ్ధావస్థలో పడ్డాడు. విషంతో మరణావస్థలోవున్న మనిషితో ఎట్లా పేగాలో తెలియటంలేదు. పార్వతి తూట పాటువచ్చి సోఫామీద విరుచుకు పడిపోయింది. రైలు ధననామని చప్పుడుచేస్తూ నిర్లిప్తంగా పోతునే వుంది.

“పార్వతి ... పారూ ... ఆ కాగితం ఎక్కడ పెట్టావో చెప్పవూ...నీ కేం కావాలంటే అది చేస్తాను” గోపాలరావు ఆమె గడ్డం పట్టుకు బ్రతిమలాడుతున్నాడు.

“నాకేం చేస్తావు మామయ్యా...కెళ్ళిపోతున్న దానికి...కాగితం ఎక్కడ పెట్టావో చెబితే చించి వేద్దామనిగదా...ఆ...కాగితం మీద కొదని చెప్పానుగా రాసింది...నల్లరాతిమీద రాశాననిగూడా చెప్పానుగా...అదిగూడా చెప్పమంటావా”

“పార్వతి ... నాకేం అర్థం కావటంలేదు ... నన్ను క్షమించలేవా ... ఎక్కడా నువ్వు రాసింది చెప్పవా పారూ...”

‘క్షమించలేను మామయ్యా...నా పేరు పడే పడే ఉచ్చరించి కలపిడితం చెయ్యకు...అయినా

చెబుతానులే...చూడుకో...నీ రాతి గుండె మీద రాశాలు...చేతనయిస్తే హృదయం చీల్చుకుని చెరిపి వేసుకో...’ పార్వతి ఆయాసపడుతూ ముఖం పక్కకు తిప్పుకుంది. ఆమె ముఖం రంకు మారి పోయింది నల్లబాగుతోంది. గోపాలరావు బరువుగా నిట్టూర్చాడు. పార్వతి గిరిగిలా తన్నుకోవటం మొదలు పెట్టింది. అతను కం గారు పడుతూ గొలుసు లాగుదామని దానిని చేతిలో పట్టుకోగానే బంకి దానంతట అదే అగిపోయింది.

బయటనుంచి కిళ్ళీ, టి వాళ్ళ పూరికే అరుస్తున్నాడు. గోపాలరావు గబగబా కిందకుదిగి స్టేషను మాఫ్కు దగ్గరకు పరుగెత్తుకు వెళ్ళి ఆయన్ని పిలుచుకు వచ్చాడు. ఆయన వచ్చేటప్పుడు ఫస్టు యైడ్ బాక్సు పట్టుకువచ్చాడు. ఇద్దరూ పోర్టర్లు గబగబా పెట్టిలాకి ఎక్కి పార్వతిని బలవంతంగా దించారు. కింద ఆస్పత్రికే జనం గద్దీ ఎక్కువయింది. చుట్టూరా మూగి హడావుడి చేస్తున్నారు. లలితమ్మా, సావిత్రి గూడా సామాన్లు దింపుకువచ్చాడు వీరున్న చోటికి. ఆ స్టేషను రామాపురం అని తెలుసుకున్నాక. జనంలోనుంచి చొచ్చుకుని పార్వతి దగ్గరకు చేరటం ప్రశ్నయం అయి పోయింది.

పార్వతి మూలుగు ఎక్కువైంది. ఆ ధ్వని ఎక్కడో పాతాళంనుంచి వస్తున్నట్లుంది. రెండు మూడుసార్లు బలవంతాన పెదవులు కదల్చుటానికి ప్రయత్నం చేసింది. ఆ వచ్చినాయన ఏనో స్త్రీసాలలో నుంచి మందు చెంచాతో తీసి పెదవులు తడిపాడు. పార్వతి పెదవులు బలవంతాన కదులుతూ ‘విషం... నేనే...చచ్చి...ఊ...పు చ్చు కున్నాను’ అంది. గోపాలరావు స్టేషనుమాష్టరు గారి భుజం పట్టుకుని:

‘ఏనంకి డాక్టరు గారూ...నాకేం తెలియదు... నేనేం చెయ్యలేను’ అన్నాడు. పార్వతి ముఖంలో రేఖామాత్రంగా చిరునవ్వు పొడ నూపింది గోపాల రావు వంక చూస్తూ. లలితమ్మా సావిత్రి, పార్వతి దగ్గరకు చేరి హోరు హోరున ఏడుపు ప్రారంభించారు. రైలు స్టేషను మీదుగా రాలిపోయిన సక్షాత్రం గోపాలం దృష్టిలో పడింది. అతని హృదయం జల్లు ముంది. వక్కసారిగా వణికిపోతూ అతని రెండు చేతులూ హృదయానికి హత్తుకున్నాడు. అతని చేతి కేమిటో అక్షరాల్లాగా గుచ్చుకున్నాయి.

శి థి లా ల యం

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

గత సంచిక తరువాయి

2

* * అదేస్థలం, కొండశిఖరంమీద దేవాలయంముందు; సంధ్యాసమయం; సూర్యకిరణాలు చెట్లమీద, పూల మొక్కల మీదపడి మెరుస్తున్నాయి. దేవాలయం తలుపులు తెరచి వున్నాయి. చిరంజీవి వేదికపై కూర్చుని పుస్తకం చదువుతూవుంటాడు. ఆలయంలో నుంచి రాముడు వస్తాడు. అతని ముఖంలో యీసారి ప్రశాంతత కనిపిస్తూ వుంటుంది.

రాముడు: (వేదికమీద కూర్చుంటూ) యామిని యేదీ?

చిరంజీవి: కొండవాలులో పూల మొక్కల దగ్గర తిరుగుతోంది. ఇక్కడికి వచ్చిన యీ మాడు రోజులలోను ఆమెలో ఏవో మార్పు కనిపిస్తోంది.

రాము : జీవిత సం గ్రామంలో ఆలసిపోయిన వాళ్ళకు యీ ప్రదేశం స్వర్గం వంటిది. ఇక్కడి నుంచి వెళ్ళడానికి నాకే కాళ్లు అడ్డంలేదు. (నిట్టూర్చి) తప్పు! వెళ్ళిపోవాలి! ఇక్కడే మరికొంతకాలం వుండడం తిలస్థించినట్లయితే నా లక్ష్యాన్ని నేనే మరిచి పోవలసి వస్తుంది.

చిరం : ఎక్కడికి వెడతావు?

రాము : ఎక్కడికా? ఇక ఎక్కడికి వెడతాను! ప్రపంచం మీదికి (అతనిముఖంలో క్రూర్యం కనిపిస్తుంది) నా జీవితసాఖ్యాలు కొల్లగొట్టిన లోకంమీద దండయాత్ర చేస్తాను.

చిరం : లోకాన్ని సువ్వొక్కడవూ ఏం చెయ్యగలవు?

రాము : అది నాకూ తెలుసురా తమ్ముడు! లోకాన్ని నేనొక్కడినీ యేం చెయ్యలేను. నేను లోకం మీద దండయాత్ర చెయ్యడం గొట్టె కొండను ఢిక్కొన్నట్లే అవుతుంది. ఆలా ఆని పిరికివాడనై ఒక మూల కూర్చోలేను. జీవితంలో ఆనందాన్ని సాఖ్యాన్ని అనుభవించే అర్హతను నేను కోల్పోయాను. నాపతనానికి కారణభూతమైన యీ ప్రపంచంతో నా యావజ్జీవితం సంఘర్షణ తప్పదు.

చిరం : మనల్ని హింసించిన వాళ్లపై పగ పట్టడం కంటే మనకు మార్గాంతరం లేదా? (ఆలోచిస్తూ) అవును! అప్పుడప్పుడూ నా మనస్సు నాకు ఎదురు తిరిగి పగ తీర్చుకోమని హెచ్చరిస్తూ వుంటుంది. నా కళ్ళముందు నా తల్లి దండ్రులు పశిన కష్టాలు నాలో నిద్రాణమై వున్న ప్రతిహింసాభావాన్ని మేల్కొలుపు తున్నై.

రాము : తమ్ముడూ! నిన్ను చూస్తూవుంటే నా మనస్సు కరిగి పోతుంది. నువ్వు కళ్లు తెరచక ముందే కష్టాలకు గురి అయ్యావు. సమాజపు కఠోర శాసనాలకు బలియై నీ తల్లిదండ్రులు నీ కళ్ళముందే అంతరించారు. వెర్రి తలలు వేసిన కుల మతాభిమానాలకు నీ కుటుంబం ఆహుతి అయిపోయింది. తమ్ముడూ! ఒక్క మాట చెబుతాను. నువ్వు నావలె మారి పోవాలని నేను కోరలేనిది. నేనెలాగూ చెడి పోయాను. నా మృదియం తూట్లు పడి పోయింది. నేను యిక ఎప్పటి నుండిని కాలేను. (విచార స్వరంతో) కాని తమ్ముడూ! నువ్వు మాత్రం దారి తప్పవద్దు.

నీ లేత మనస్సును గాయపరచుకోవద్దు. నేను నడిచే కంటకావృతమైన మార్గంలో నువ్వు నడవలేవు. నీవు యిక్కడ ఆగిపో.

చిరం : అయితే నీవు నెక్కడం తప్పదా?

రాము : తప్పును. నేను నెల్లి తీరాలి. ఈ మామ రోజులు యిక్కడ ఎలా వుండగలిగానా అని నాకే ఆశ్చర్యంగా వుంది. నేను ఎత్తిన కర్రను ఎన్నడూ దించి ఎరుగను. మొన్న నే మొదటిసారి దించాను. ఇక్కడ మరీకొన్ని రోజులు వుంటే నా మనసు సమూలంగా మారిపోతుండేమో నని భయంగా వుంది.

[కుడిచైపు చెట్ల వెనుకనుంచి యామిని వస్తుంది. ఆమె ముంగుగులు గాలికి చెదరి చిందరవందరగా ముఖమిడి పడివున్నాయి. ముఖంలో ఆనందం, ఉత్సాహం నిండి వున్నాయి. ఒడినిండా పూలువున్నాయి. వేదికమీద ఒక మూల కూర్చొని ఒడిలోని పూలను ఘుండు వేసుకుని మాల అల్లుకూ వుంటుంది.]

రాము : ఆ పూలన్నీ ఎందుకు యామినీ?

యామిని : మనుషులు పువ్వులంటే ఎందుకు అంత యిష్ట పడతారో నీకు తెలియదా రాముడూ? (ఒక అందమైన పువ్వు తీసి చూపిస్తూ) చూడు! యీ పువ్వు ఎంత అందంగా వుందో! ఇది నిన్ను ఆకర్షించడంలేదా?

రాము : ప్రపంచంలోని ఏవస్తువుకూ నన్ను ఆకర్షించే శక్తిలేదు.

యామి : అలాగా! నువ్వు నీ జీవితంలో ఎన్నడూ ఏ స్త్రీని ప్రేమించలేదా?

రాము : ప్రేమా? దానివిగురించి ఆలోచించే తీరిక కూడా నా కింతవరకూ కలగలేదు.

యామి : (కొంటేగా) పోనీ యిప్పుడు కలిగిందా?

రాము : ఇక్కడ అడుగుపెట్టినప్పటినుండి నాకు ఎన్నడూ రాని ఆహ్లాదనలు వస్తున్నాయి. తలవైనున్న పెద్ద బగువు తొలగించి తీరికగా కూర్చున్నట్లు అనిపిస్తోంది.

యామి : నిశ్రాంతి, సౌఖ్యం, వ్రన్నప్పడే మనిషి ఘనస్సు వికసిస్తుంది. అప్పుడు దానంతట అదే కోరిక కోరికలను కోరుకుంటుంది.

చిరం : ఆ పూలమాల యెందుకు?

యామి : నేవుడికోసం.

రాము : (హేళనగా) పూలమాలలతో దేవుణ్ణి పూజించు! అందుకు ప్రతిఫలంగా యీ జన్మాంతం నీకు కష్టాలను ప్రసాదిస్తాడు. ఆ తర్వాత పునర్జన్మలో నీకు చక్కని భర్తను, ఐశ్వర్యాన్ని ప్రసాదించి నీ జీవితాన్ని పూలపాన్మగా మారుస్తాడు.

యామి : (కోపంతో) నువ్వు నా స్థిరమైన వని నాకు తెలుసు! నీ ఉద్దేశాలను ఏ స్త్రీ గౌరవించలేదు! పరాధీనపు బ్రతుకు బ్రతికినంతకాలం స్త్రీకి నేవుడికంటే వేరే శరణ్యంలేదు. దేవుడనే భావమే ఆమె కష్టాలకు తాత్కాలికోపశమనాన్ని కలిగిస్తుంది. ఆ నేవుణ్ణి కూడా నీలాంటివాళ్లు తొలగిస్తే ఆమెకు వున్న ఒక ఆశాకేళి అంతరించి ఆమె జీవితం దుఃఖభాజన మాతుంది.

రాము : స్త్రీలకే కాదు. పరాధీనులైజీవించే మానవులందరికీ నేవుడేగతి. వాళ్లెందరూ తమ అధ్వాన్నపు జీవితానికి ఆకాశంలో వుండే భగవంతుడే కారణమని నమ్ముతారు. తమ నికృష్టజీవితాలకు తమతోటి మానవులే కారణమని వాళ్లు ఎంతమాత్రం విశ్వసించరు. (క్షణంతగి) నీలా అంటున్నానని యేమీ అనుకోకు యామినీ! నీవు లోనికివచ్చి నిశ్చల భక్తితో నీ దేవుణ్ణి పూజించుకో!

యామి : నేనొక ప్రశ్న వేస్తాను. జవాబు చెబుతావా?

రాము : ఒక ప్రశ్నే కాదు. లక్ష ప్రశ్నలడిగినా జవాబు చెబుతాను!

యామి : నిజంగా మరొక జన్మవుంటే—ఆ జన్మలో ఏమై జన్మించాలనుకుంటావు?

రాము : జన్మసిద్ధాంతమే మన కొంప తీస్తోంది యామినీ! నిజానికి పునర్జన్మగనక వుంటే ఆ జన్మలో దుర్మార్గులను, వంచకులను, స్వార్థపరులను హతమార్చే యమదూతగా జన్మించాలని నా ఆశ్చయం!

చిరం : (నవ్వుతూ) హాయి! హాయి! చాలా బావుంది, భీలే మాట చెప్పావు రాముడూ?

యామి : (కోపంతో) ఉహు! అలాగా! రాముడు చెప్పిన మాటలు నీకు నచ్చిన వన్నమాట! (అనునయంగా) చూడమ్మా! చిరంజీవి! నువ్వుంకా చిన్న వాడవు! అటువంటి మాటలు వింటే నువ్వు చెడిపోతావు. ఇదిగో యీ పూలమాలతీనుకు చెల్లి శేపుడిమెడలో వేసిరా! (పూలమాల చిరంజీవికి యిస్తుంది. చిరంజీవి మారు మాటాడకుండా మాలతీనుకొని దేవాలయంలోకి నిష్క్రమిస్తాడు. యామిని మగోమాల అబ్బతూ వుంటుంది. రాముడు లేచి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూ అటూ యిటూ తిరుగుతూ వుంటాడు.)

యామి : రాముడూ!

రాము : ఏం? యామినీ!

యామి : ప్రేమ అంటే ఎలా వుంటుందో నీవు ఎన్నడూ ఎరుగవు కదూ!

రాము : చిన్నప్పడు పుస్తకాలలో చదువుకున్నాను. ఆ తరువాత దాన్ని గురించి ఆలోచించే తీరిక నాకు కలగ లేదు.

యామి : పోనీ తల్లి ప్రేమ ఎటువంటిదో తెలుసా?

రాము : అంగుకు కూడా నేను నోరుకోలేను. నేను కళ్లు తెరిచే సరికే నా తల్లి యీలాగా కాన్పి విడిచి పెట్టింది.

యామి : అంగుకే నువ్వులా మారిపోయావు! తల్లి ఒడిలో పెరిగి బిడ్డకు దయాదాక్షిణ్యాలు తప్పకుండా అలవడతాయి.

రాము : నాలో దయాదాక్షిణ్యాలు లేనందుకు నేను చాలా గర్విస్తున్నాను. యామినీ! (ఆశ్చర్యంతో) కానీ! యితరు పూర్వం నా మాటకు ఎదురు చెప్పినవాళ్లను ఎన్నడూ విడిచి పెట్టలేదు. నేటికీ నామాటలకు ఎదురు చెప్పేవాళ్లు యిద్దరు కనిపిస్తూన్నారు.

యామి : (నిరునత్వతో) ఎవరూ యిద్దరు?

రాము : (శేవాలయం వేపు చూపిస్తూ) ప్రాపంచిక విషయాలను విమాత్రం పట్టించుకోకుండా కళ్ళు మూసుకొని ఈ పాడుదేవాలయంలో కూర్చున్న విరాగి ఒకడు. రెండవ దానిని నువ్వు.

యామి : నీ మాటలకు ఎదురు చెబుచున్నందుకు నీకు మంచిది కోసం కలగడం లేదా?

రాము : లేదు! అంగుకే నేను ఆశ్చర్యపోతున్నాను.

యామి : దాని ఆశ్చర్యం యేమిటో తెలుసా రాముడూ? (రహస్యంగా) నీలో ప్రేమ, సమానం ఏర్పడుతున్నై.

రాము : (కోపంతో) పీల్లేను. నాలో ప్రేమ సమానం కలగడానికి ఎంతమాత్రం పీల్లేను. నా ప్రథానాశయ నుయిన ప్రతిహింసను మరిచి పోవడానికి పీల్లేను. (ఆలోచిస్తూ) మరొక రోజు యిక్కడ వుంటే నా పతనం చెప్పను. ఈ వోటును ఎంత తొందరగా విడిచి పెడితే అంత మంచిది. (లేచి తొందరగా వెళ్ళి బోతూ ఉంటాడు.)

యామి : (ఆహ్లాదించే ధోరణిలో) రాముడూ! ఆగు! (రాముడు ఆగి వెనక్కి తిరిగి చూస్తాడు.) నువ్వు ఇప్పుడు వెళ్లడానికి నేను అంగీకరించడం లేదు. కూర్చో!

[మంత్ర ముద్ధునివలె వెనుకకు తిరిగి వచ్చి రాముడు వేదికమీద యామినికీ దూరంగా ఒక కొనను కూర్చుంటాడు.]

రాము : (దీనంగా) యామినీ! నేను యిక్కడ ఉన్నందువల్ల ప్రయోజనం ఏమిటి?

యామి : (నూటిగా) మనోవృక్షమూ ప్రపంచమీద తిరుగుబాటు చేసినందువల్ల ప్రయోజనం ఏమిటి?

రాము : నీ మాటలలోని అయస్కాంత శక్తి నన్ను కదలనివ్వడం లేదు. నేను పరాజయాన్ని అంగీకరించవలసిందేనా? నేను నిజంగా పతనమవుతున్నానా? నా తల తిరుగుతోంది. ఎన్నడూ లేని వికారం ఎదో నాలో కలుగుతోంది.

[దేవాలయ తీర్థప్రాకారానికి జేరబడి కళ్లు మూసుకుంటాడు]

యామి : విశ్రాంతి తీసుకో! ఇహలోకపు కల్మషాలకు దూరంగా వున్న యీ ప్రదేశంలో నిశ్చింతగా విశ్రాంతి తీసుకో! ఒక మనిషి లోని కర్మశిల్పాన్ని తాత్కాలికంగా

నైనా తొలగించ గలిగినందుకు నేలు సంతోషిస్తున్నాను.

తాము : (కళ్లు తెరిచి దీనంగా) నాలో యింతటి దుర్బలత్వం వుందని నేనెన్నడూ అనుకోలేదు. నా మనోవికారానికి కారణం తెలియడం లేదు. (యామిని తేరిపార జూస్తూ) నిన్ను చూస్తుంటే నాలో విచిత్రమైన భావాలు కలుగుతున్నై యామిని!

యామి : (ఒక నిశ్వాసం విడిచి) హమ్మయ్య! ఇప్పటికి నీలో పూర్తిమానవత్వం వచ్చింది. ఆ లోకంలో నన్ను చూచిన ప్రతి యువకుడు వికారానికి లోనయ్యేవాడు. ఆ రోజులలో నా సౌందర్యాన్ని చూసుకొని ఎంతో మురిసిపోయేదాన్ని. చివరకు నా సౌందర్యమే నా పతనానికి కారణమయింది.

రాము : ఎప్పుడూ నీతోనే వుండిపోవాలని అనిపిస్తోంది.

యామి : అందరు యువకుల వలె నీవు కూడా ప్రేమలో చిక్కుకున్నావు. కాని నేను పతనమైన స్త్రీని. నేను ప్రేమించే అర్హతను కోల్పోయాను.

రాము : ఆ లోకపు కొలబద్ధతో చూస్తే నేను కూడా పతితుడనే యామిని!

యామి : (హేళనగా నవ్వుతూ) అయితే మనం చక్కని జంట! యిద్దరం వెళ్ళిపోయి ఏటి ఒడ్డున యిల్లు కడదాం.

[అలయంలోంచి విరాగి వస్తాడు.]

విరాగి : ఈ రోజు నీలో ఉత్సాహం కనిపిస్తోంది యామిని!

యామి : స్వామి! మోడు అయిపోయిన లతను మీరు చిగురించేశారు. కాని అది కేవలం చిగురించి పూరుకోలేదు. పూవులు పూయడానికి, కాయలు కాయడానికి ప్రయత్నిస్తోంది.

విరాగి : నీలో ఎంత ఉత్సాహం కనిపిస్తోందో యీ రాముడిలో అంత నిరుత్సాహం కనిపిస్తోంది.

యామి : (నవ్వుతూ) అతడు కొత్తగా ఒక ఆపదలో చిక్కుకున్నాడు స్వామి!

విరాగి : ఓహో! అలాగా! రాముడు ఏ ఆపదలనూ టెక్క చెయ్యడే!

యామి : ఈ ఆపద పేరుస్వామి! దానినుంచి ఏ మానవ మాత్రుడు తప్పించుకొనలేడు.

చిరం : (అలయస్వారం వగ్గరకు వచ్చి) రాముడా! ఒకసారి యిలా రావా?

[రాముడు అలయంలోనికి నిష్క్రమిస్తాడు.]

విరాగి : రాముడికి చిరంజీవికి రోజురోజుకూ స్నేహం ఎక్కువ అవుతోంది.

యామి : చిరంజీవి కూడా రాముడి ప్రతిహింసా సిద్ధాంతం వైపు మొగ్గుతున్నాడు స్వామి!

విరాగి : అది నాకు తెలుసు యామిని! లేత మనసు తాత్కాలిక ప్రయోజనాల వైపు తల వంచుంది.

యామి : పిల్లిదర్బరా ఏకమై ఏ దురంతానికి పూనుకుంటారో అని నాకు భయం గా వుంది.

విరాగి : నా సమక్షంలో అటువంటివి ఎన్నడూ జరగవు యామిని!

యామి : ఒకడు యౌవనంలో కళ్లు కనిపించక సంచరించే యువకుడు. మరొకడు కళ్లు పూర్తిగా తెరవనిపనివాడు. ఇద్దరూ సహజంగా ఎంతో మంచివాళ్లు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎంతో సౌమ్యంగా ప్రవరిస్తూ వుంటారు. కాని ఉత్తరక్షణంలో నే విచిత్రంగా మారిపోతూ వుంటారు.

విరాగి : మానవునిలో మార్పు పరిసరాలను బట్టి వుంటుందమ్మా! మానవుడు పుట్టుకతో నిష్కల్మషాత్ముడు. కాని అతడు పెరిగే వాతావరణాన్ని బట్టి అతనిలో దయ, నిర్దయ, జాలి, క్రూర్యం స్థావరాలను ఏర్పరుచుకుంటూ వుంటాయి. ఉదాహరణకు రాముణ్ణి చూడు! మన సుగ్రు పున్నంతకాలం సాధువు అయిపోతాడు. వైమనిషి ఎవరైనా వచ్చి దౌర్జన్యానికి పూనుకుంటే పులి అయిపోతాడు. (ముందుకు నడుస్తూ) నవ్వు తంటరిగా యిక్కడ కూర్చోవడం మంచిది కాదు. లోనికి వెళ్ళిపో యామిని!

[విరాగి ఎడమవైపు చెట్లగుంపులోనికి నిష్క్రమిస్తాడు. యామిని మూల అల్లడానికి

తిరిగి ఉపక్రమిస్తుంది. దూరాన్ని మనుషుల మాటలు వినిపిస్తాయి. ఆమె భయంతో కుడి నైపు చూస్తుంది.]

రత్నాకరం : (నేపథ్యంలో) అనుగో! ఆ పాడు దేవాలయంలో నే వుంది.

[యామిని భయకంపితయై పూలన్నీ చెల్లాచెదురుగా పోతేసి ఆలయంలోకి పారిపోతుంది. కుడినైపునంచి రత్నాకరం, పార్వతీశం మాట్లాడుకుంటూ వస్తారు. పార్వతీశం తెల్లగా, లావుగా వుంటాడు. నొసట విభూతి రేఖలు వున్నాయి. విలువైన తాలవ కప్పుకుని వున్నాడు. మనిషిని చూడగానే పూర్వాచారపరాయణుడని తెలుస్తుంది.]

పార్వతీశం : ఈ గుట్టలు, డొంకలు అన్నీ దాటి ఇక్కడికి కల రాగలిగిందోయ్?

రత్నా : అదే నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది.

పార్వ : (దుట్టూ కలయజూస్తూ) ఇక్కడ ఎక్కడా మనుష్య సంచారం వున్నట్లు కనిపించడే!

రత్నా : యిదుగో! యీ గుడిలో వుంటారు. (ఆలయ ద్వారం దగ్గర నిలుచొని) ఏమయ్యోయ్! బైరాగీ!

[లోననుంచి చిరంజీవి వస్తాడు. అతని ముఖంలో కోపం కనిపిస్తూ వుంటుంది.]

చిరం : (కోపంతో) ఏం? ఎందుకు?

రత్నా : పోయి మీ బైరాగిగారిని యిక్కడికి పంపించు! అతనితో మేం మాట్లాడాలి!

చిరం : వారు అలా పైకి వెళ్లారు. ఇప్పుడే వస్తారు.

పార్వ : (చిరంజీవిని నఖశిఖ పర్యంతం పరికించి చూసి) హరివెధవా! నవ్వటరా!—నువ్వు కూడా యిక్కడ చేరేవు?

చిరం : (కోపంతో) ఏమండోయ్ పార్వతీశం గారూ! మీరు కొంచెం మర్యాదగా మాట్లాడాలి. ఇది మీ దేవాలయం కాదు నోటికి వచ్చినట్లు మాట్లాడానికి.

పార్వ : (కోపంతో) ఎన్నే ధిక్కరిస్తున్నావటరా?

చిరం : ధిక్కరించకపోతే చేతులెత్తి మొక్కుమంటారా? ఒకనాడు వేసు మీ ఆలయం లోకివస్తే ఏంచేశారు?

పార్వ : (కోపంతో) ఏంచేశారు? మేం మీ కళ్ళ వేసి బయటకు నెట్టాం?—ఏం చెప్పాం? నన్ను ఎదిరించే పాటి నానక గూర్తూ? జాతీ నీతి లేని దాదాపుర్యంతో దేవాలయంలో ఆకుపచ్చెట్లు నిస్తారటా?

రత్నా : నా తిలోపతి చచ్చిపోయిన లక్ష్మీకామను కదలండి వీడు?

పార్వ : వాడే! ఇంతవాడయ్యాడు! వాడికి సీతి వుందిగనక నా తిలోపతి చచ్చింది. ఈ భగవంతు అదీ వున్నట్లులేదు.

చిరం : ఈ విధంగానైనా మా అమ్మకు సీతివుందని ఒప్పుకున్నారు. సంతోషం. నా తెల్లదండులు ఎందుకు చచ్చిపోయారో మీ రొక్కసారి ఆలోచించండి.

రత్నా : మేం ఆవన్నీ ఆలోచించడానికి యిక్కడకు రాలేదు. మీ బైరాగిని వెంటనే యిక్కడకు పంపించు.

చిరం : ఆయన వచ్చేవరకూ మీ రొక్కడ కూర్చోవద్దు. (ఆలయంలోకి తిరిగి వెళ్ళిపోతాడు)

పార్వ : ఎవడో త్రాసుపోతు వున్నాడని చెప్పేవు. వాడు ఎక్కడా కనిపించడేమోయ్ రత్నాకరం!

రత్నా : యామినీ వాడూ కలిసి యీ గుడిలో దాక్కుని వుంటారు. ఆ పొగరుబోతు అడ్డుకోక పోతే మొన్ననే యామినిని యింటికి తీసుకు పోయి వుండేవాణ్ణి.

పార్వ : వాడు ఎవడైవుంటాడు? ఇక్కడ ఎందుకున్నట్లు?

రత్నా : అనే తెలియకలేదు. ఎవడో దారినపోయే మనిషుమంటాను.

పార్వ : వాడు బాటసారి అయితే అప్పుడే పోయి వుంటాడు.

రత్నా : నేనూ అలాగే అనుకుంటున్నాను. వాడు తిన్నగా కూర్చునే ఘటంకొను. ఇక్కడ వుంటే యీ ధిక్క మనతో ఘర్షణపడివుండే వాడు.

పార్వ : నువ్వు అనవసరంగా భయపడ్డావు. వాడు ఆ రోజునే వెళ్ళిపోయివుంటాడు.

రత్న : వాడి పొగరు అణచేశా క్తి నాకువుంది. పోలీసులను తీసుకువచ్చి వాణ్ణి జైలుకు ఆ రోజునే పంపించి వుండేవాణ్ణి. కాని యింటిగుట్టు రచ్చకెక్కడం యిష్టంలేక ఆ పనికి నేను పూనుకోలేదు. యామిని యింటినుంచి పారి పోయిన విషయం, లోకానికి తెలియకూడదు. తెలిస్తే నాకు అప్రతిష్ఠ తప్పదు. ఈ రాత్రి ఆమెను రహస్యంగా తిరిగి యింటికి తీసుకుపోవాలి.

పార్వ : ఇక్కడ ఎవరో సాధువురక్షణలో ఆమె వుండన్నా వుకదూ! అతడు వర్ణశ్రమ ధర్మా లకు కట్టుబడిన నిజమైన సాధువు అయినట్లయితే నా మాట తప్పక వింటాడు

రత్న : మర్యాదగా మనతో పంపుతాడా సరేసరి! లేదా బలప్రయోగంవల్లనైనా ఆమెను యిక్కడనుంచి తీసుకుపోయి తీరతాను.

పార్వ : నేనా సాధువుతో మాట్లాడేటప్పుడు నువ్వు తొందరపడి నోరు జారకూడదు సుమా!— చూడు రత్నారం—ఉపాయంతో ఎటువంటి పనినైనా సాధించవచ్చు.

రత్న : ఆ దుర్మార్గురాలితోసం మనం ఎన్నిపాట్లు పడవలసి వస్తున్నదో చూడండి (కోపంతో పట్ల బిగించి) కులబ! నా పరువును నిలుపునా తియ్యడానికి పూనుకుంది.

పార్వ : నీకు ఆలోచనకంటే ఆవేశం హెచ్చు! నువ్వు మొదటే మీ మరదలు విషయంలో మంచిగా ప్రవర్తిస్తే యిన్ని చిక్కులు ఎంగుకు వస్తాయి చెప్ప!

రత్న : అటువంటి కపట ప్రవర్తన గల స్త్రీని కనికరించకూడదు. దాన్ని నిలుపునా చీరినా పాపం లేదు. కుటుంబ ప్రతిష్ఠను వృష్టిలో పెట్టకొని దాన్ని తుమించ వలసి వచ్చింది. కనికరించి విడిచినందువల్ల కలిగిన ప్రతిఫలం యిదీ!

పార్వ : (ఎవమ వైపు చూస్తూ) ఇటు ఎవరో వస్తున్నట్లున్నారు చూడు!

రత్న : అతిడే యిక్కడ వుండే బైరాగి! [ఎడమవైపు నుండి నింగి వస్తాడు. ఇద్దరినీ పరిశీలనగా చూస్తాడు]

విరాగి : (రత్నాకరంతో) మొన్న రాత్రి వచ్చింది మారే కదూ?

రత్న : అవును! నేనే! యిప్పుడు మీతో మాట్లాడానికి (పార్వతీశాన్ని చూపిస్తూ) మా పూరిదేవాలయ ధర్మకర్త పార్వతీశం గారు వచ్చాడు.

విరాగి : ఆ వేదికపై కూర్చోని తామెంగుకు వచ్చారో నిస్సంకోచంగా చెప్పవచ్చును.

పార్వ : చూడండి! మీరు సర్వసంగ పరిత్యాగులైన సాధువులా కనిపిస్తున్నారు. అటువంటి మీరు ఒక సంసారస్త్రీని తీసుకువచ్చి మీ ముంహో చేర్చుకోవడం ధర్మమా?

విరాగి : జీవితంపై విరక్తి కలిగి ఆత్మహత్యకు ఉపక్రమిస్తున్న ఒక స్త్రీని రక్షించి ఆశ్రయ మివ్వడం అధర్మమా?

పార్వ : ఓహో! అలాగా! ఆమె యిక్కడకు (పాణత్యాగం చెయ్యడానికి వచ్చిందా? అదే నిజమయితే మీరామెను రక్షించినందుకు మిమ్మల్ని అభినందించవలసిందే!

విరాగి : నేనీ ఆలయంనుంచి వెలుపలికి రావడం ఒక క్షణం ఆలస్యమయితే ఆ రోజు ఆమె యీ కొంప శిఖరం మీదినుంచి దూకి సముద్రంలో కలిసి వుండేది.

పార్వ : ఆమె (పాణాన్ని) కాపాడినందుకు మీకు హృదయపూర్వకంగా కృతజ్ఞత తెలియజేస్తున్నాం. ఆమెను యిక దయచేసి మాతో పంపించండి.

విరాగి : ఆమె మీతో రావడానికి అంగీకరిస్తుందని నేను అనుకోను.

పార్వ : అన్ని ధర్మాలూ తెలిసిన మీరు యిలా మాట్లాడడం ఏమీ బాగా లేదు. ఒకరి స్త్రీ మీద హక్కు మరొకరికి ఎన్నటికీ వుండనేరదు. పొలం, యిల్లు, స్త్రీ, మున్నగునవి పురుషుని ఆస్తిలో భాగాలని శాస్త్రేతిహాస పురాణాలు ఘోషిస్తున్నవి. ఇతరుల స్త్రీలపై హక్కు మీకు ఎంత మాత్రమూ లేదు.

విరాగి : అటువంటి సిద్ధాంతాల వల్లనే నేటి సమాజం శిథిలమైపోయింది. పురుషులవలె స్త్రీకి

కూడా ఆలోచించడానికి ముక్తి ఉంది, ద్రవించడానికి హృదయం వున్నాయి. స్త్రీని బానిసగా చూచినంత కాలం సమాజానికి ముక్తి లేదు.

పార్వ : (కోపంతో) ఆడగానికి స్వేచ్ఛ వుండాలని చెప్పి ఒక పెద్దయింటి స్త్రీని మీ మఃల్లో దాచి వుంచుతారా?

విగాగి : (ప్రశాంతంగా) మీరు అక్కడే పాఠశాలలు పడుతున్నారు. ఇది మఃమూ కాదు. నేను బైరాగినీ కాను. జీవిత సర్వస్వం కోల్పోయి విరక్తితో నేను యిక్కడకు వచ్చాను. ఇక్కడి ప్రశాంత వాతావరణాన్ని చూచి యీ దేవాలయంలో నే నివాసం ఏర్పరుచు కున్నాను. మరికొంతకాలానికి కళింబు పూర్తిగా తెరవని ఒక మర్రవాడు వచ్చాడు. అతడు కూడా యిక్కడ నే వుండి పోయాడు. తరువాత యామిని వచ్చింది. ఇక్కడ నిర్మల పరిసరాలకు ఆకర్షించబడి వాళ్ళంతట వాళ్ళే యిక్కడ వుండి పోయారు.

పార్వ : (హేళసగా) ఓహో! ఎంత పవిత్రస్థలం యిది! సంఘంనుంచి బహిష్కరింపబడిన వాళ్లు, దుర్మార్గులు, విద్రోహులు చేరే పవిత్రమైన పాడుదేవాలయమన్నమాటయిది!

విగాగి : (ప్రశాంతంగా) యీ దేవాలయపు శిథిలాలు బహిరంగంగా కనిపిస్తాయి. అందువల్ల ఎవరికీ కీడుకలిగే అవకాశం లేదు. కాని మీరు నివసించే ఆ ప్రసంగపు శిథిలాలను కంటికి కనిపించకుండా దాచడానికి మీరు ప్రయత్నిస్తారు. అది ఒక శిథిలాలయం. దాని ప్రాకారాలు మీ కళ్ళముందు నేల కూలుతున్నా మీరు చూడనట్లు నటిస్తున్నారు.

రత్నా : (పార్వతీశంతో) యీ అనవసర ప్రసంగం కట్టిపెట్టి ఆమెను మనతో పంపిస్తాడో లేనో కనుక్కోండి.

పార్వ : మనలో మనకు విరోధం వుందీదికాదు. ఆమెను మాతో పంపించండి.

విగాగి : ఆమె మీతో కావడానికి యిష్టపడితే ఆమెను నిరభ్యంతరంగా మీరు తీసుకు పోవచ్చు.

రత్నా : మహారాజులా యిష్టపడుతుంది. ఎందుకు ఇష్టపడదు? సుఖంగా యింట్లో కూర్చొని తినడం చేదా?

పార్వ : ఆమెను యిక్కడకు ఒకసారి పిలిపించండి.

విగాగి : (ఆలయం వ్యవరం వైపు తిరిగి) యామిని! యామిని!!

[యామిని ఆలయంలోంచి వచ్చి తలవంచు కొని ఒక ప్రక్క నుంచుంటుంది. ఆమె ముఖంలో భయసందేహాలు కనిపిస్తూ వుంటాయి]

పార్వ : (నుండిలించే భోరణిలో) ఏ మమ్మా! యామిని! నువ్వులా యిట్లు వదిలిపెట్టి రావడం ఏమైనా ధర్మమే! మీ వంశం ఎంత గొప్పది! మీ కుటుంబంలో యంతవరకూ ఎవరూ వేలు పెట్టి చూపించుకోలేదు. జరిగిన దేవో జరిగిపోయింది. రా అమ్మా! యింటికి పోదాం. నువ్వులా పారిపోయి వచ్చి నట్లు యింకా ఎవరికీ తెలీదు. ఏమీ జరగ నట్లు ఎప్పటిలా హాయిగా యింటికి వచ్చి వుండు!

యామి : (గద్దన కంఠంతో) ఇక నేను ఆ యింట్లో అడుగు పెట్టలేను.

పార్వ : నా మాట విను! నీకు ఏ కష్టమూ కలగకుండా నేను చూస్తాను.

యామి : (వృధనిశ్చయంతో) ఆ యింట్లో అడుగు పెట్టి పాడు జీవితం సాగించేకంటే యీ కొండ శిఖరంమీదినుంచి వురికి చావడం మంచిది.

రత్నా : (ఉగ్రుడై) ఏమన్నావో! ఇంటికి రాకుండా యిక్కడే వుట్టికట్టుకొని వూరులాపడా మనుకొంటున్నారా? నిన్ను జాతుపట్టు కొని యీడ్చుకు వెళతాను. ఎవకు అడ్డు వస్తాడో చూస్తాను. (కోపాక్రేకంతో) యామిని మీదికి వస్తాడు. యామిని భయంతో కప్పున అరుస్తుంది. దేవాలయం

తలుపులు పెద్ద ద్వారాతో తెరుచుకుంటాయి. ముందు రాముడు వెనుక చిరంజీవి కాదా కారాలో ఆ క స్మృతం గా ప్రవేశిస్తాడు. యిద్దరి చేతులూను కర్రలు వుంటాయి.)

రాము : (కర్ర పై కత్తి) ఒరేయ్! రత్నాకరండా! నన్ను మరిచిపోయేవురా?

చిరం : (కర్ర పై కత్తి) మెత్తగా వూరుకుంటే మొత్తానికి వచ్చావా?

[రత్నాకరం భయంతో విరాగి నెనుకకు వస్తాడు.]

విరాగి : (రాముణ్ణి, చిరంజీవినీ తీక్షణంగా చూస్తూ) ఏమిటిది? (యిద్దరు మంత్రముఝలవలె కర్రలు క్రిందికి దించుతారు) హింసతో మనం యే కార్యాన్నీ చక్కపెట్టలేం నాయనా! హింసవల్ల తాత్కాలిక ప్రయోజనం కలిగినా దానివల్ల శాశ్వతమైన దుష్ఫలితం కలిగే అవకాశం వుంది.

పార్వ : (రత్నాకరంతో) ఆ పిల్ల రాను మొగ్రో అంటున్నప్పుడు మనం మాత్రం యేం చెయ్యగలం. రా! పోదాం! (పార్వతీశం, రత్నాకరం కుడిచేపు నిష్క్రమిస్తారు.)

రాము : కొందరు దుర్మార్గులు మన మీదికి వచ్చి హింసించడానికి పూనుకుంటే మనం అహింసా సిద్ధాంతాలను వల్లెత్తా చేతులు ముడుచుకు కూర్చోవలసిందేనా?

విరాగి : ప్రతిహింసకు పూనుకునేకంటే హింసను సహించి వూరుకోవడం మంచిది. నిన్నొకడు హింసిస్తాడు. అతనిని నువ్వు తిరిగి హింసిస్తావు. అతడు మరింత పగపట్టి ప్రతి హింసకు సిద్ధమవుతాడు. ఇక దానికి అంతు ఎక్కడ? హింసను ఎదుర్కోవడానికి అహింసకంటే గొప్ప సాధనం మరొకటి లేదు నాయనా?

యామి : వాళ్ళ యొక్కడకు రాగానే రాముడు ఉగ్రుడై పోయాడు. స్వామీ! నేను అతి ప్రయాసమీద మీరు వచ్చే వరకూ యితనిని ఆప గలిగాను.

చిరం : అంతటి దుర్మార్గులను మంచి మార్గంలో సాధించలేం.

రాము : నిజం చెప్పేవురా తమ్ముడా! (విరాగితో) చేతులు ముడుచుకు కూర్చుంటే నేటి పరిస్థితులు ఎన్నటికీ మరపు స్వామీ! దుర్మార్గులను, వంచకులను, స్వార్థపరులను, కూరజంతువులవలె వేటాడి చంపాలి. అనాడే లోకంలో సుస్థిరశాంతి సాభాగాలు స్థావరం ఏర్పగుచుకుంటాయి. ఆనవ్యసమాజంలోనే మీ అహింసా సిద్ధాంతానికి పట్టాభిషేకం జరుగుతుంది.

విరాగి : ఆ వేళవల్ల పరిస్థితులు అర్థంచేసుకోలేక పోతున్నావు నాయనా! ప్రతి మానవ ప్రాణికి హృదయం వుంటుంది. కొందరు కర్మశక్త్యావయములు వుంటారు. వారిలో పరివర్తన తీసుకు రావడం కష్టమైన పనికాదు. ఎంతటి దుర్మార్గుడికైనా కొన్ని సమయాలలో హృదయం ద్రవించక మానదు. హృదయ పరివర్తనవల్ల కలిగే విప్లవమే శాశ్వతమైనది.

రాము : మీ సిద్ధాంతాలను నేను అంగీకరించ లేను స్వామీ! నేటి ప్రపంచంలో జరుగుతున్న హింసాకాండను, పీడనను చూస్తూ సహించి వూరుకోలేను. ఎక్కడ ఏ మాత్రం దౌర్జన్యం కనిపించినా నాలో ఉడుకు రక్తం పొంగి ప్రవహిస్తుంది.

విరాగి : ఉద్రేకపడకు నాయనా! కూర్చో! అహింస గొప్పదని నీవు స్వయంగా అకగీకరించే సుదీనం తప్పక వస్తుంది.

యామి : రాముడి మాటలు వింటూవుంటే నేటి ప్రపంచంలో ప్రతిహింసను అవలంబించే కంటే గత్యంతరం లేదనిపిస్తోంది. నెను నెంట నేమీమాటలలోని లాలిత్యం మమ్రుల్ని అహింసామాత్రంవైపు లాగుతోంది. అహింసా సిద్ధాంతం సరసనే హింసా సిద్ధాంతం కూడా వర్ధిల్లుతూ వుంటుందని పిస్తోంది.

[కుడిచేపు నుంచి చంద్రయ్య ప్రవేశిస్తాడు. ముఖంలో దైన్యం కనిపిస్తూ వుంటుంది. మానెబబ్బలు, సంస్కారంలేని జుత్తు కష్టాల మధ్య చిక్కుకున్న మనిషి అని తెలియజేస్తూవుంటాయి.]

చంద్రయ్య : (దీనంగా) యిక్కడ ఎవరో చాలా మంది వున్నాడు. (విరాగితో) బాబూ! యీ రాత్రికి నన్ను యిక్కడ తలదాచుకో నిస్తారా?

విరాగి : ఈ స్థలంపై హక్కు ఎవరికీ లేదు నాయనా! యిక్కడ అందరూ సమానమే! నువ్వు నిరభ్యంతరంగా వుండవచ్చు.

రాము : (ముందుకు వచ్చి) ఎవరు నువ్వు? ఇలా ఎందుకు వచ్చావు?

చంద్ర : నేను చాలా కష్టాలలో వున్నాను బాబూ! నా ఆస్తి అంతా అప్పుల నాళ్లు దోచుకు పోయారు అన్నీ వదులుకొని ఆ మహా సముద్రంలో నుంచి కట్ట బట్టలతోగి టైక్తాను. ఏ పొరుగురూ షో షోయి పొట్ట పోషించు కుందామని బయలు దేరాను. దారి తప్పి యిలా వచ్చాను.

యామి : పాపం! చాలా కష్టాలు అనుభవించి నట్లున్నాడు.

[చీకటి దబ్బుమవుతుంది. చిరంజీవి లోనికి వెళ్లి లాంతరు వెలిగించి తీసుకువచ్చి వేదిక మీద వుంచుతాడు]

రాము : అడదాని హృదయం అతికోమలమైనది. అది దొంగమాలలకు కూడా యిట్టే కరిగి పోతుంది. (చంద్రయ్యతో) నీ పేరేమిటి?

చంద్ర : (భయంతో) చంద్రయ్య అండీ?

రాము : పాపం! నువ్వుదారి తప్పి యిలా వచ్చావా?

చంద్ర : ఆవునండీ!

రాము : చూడు! చంద్రయ్యా! నువ్వు కూడా గట్టి మోపైన మనిషిలా కనిపిస్తున్నావు. రే ప్రాద్దున్న ఏమైనా ఆవసరం వస్తే నువ్వు ఒక భుజం వెయ్యాలి! తెలిసిందా!

యామి : (నవ్వుతూ) రాముడు యిద్దరు శిష్యుల్ని సంపాదించాడు.

చంద్ర : నేను రేపు ఉదయమే వెళ్లి పోవాలమ్మా!

రాము : అలాగే పోవయ్యా! నిన్ను యిప్పుడు వుండి పొమ్మని ఎవరు బ్రతిమాలేరు!

యామి : ఈ రోజు లేచింది మొదలు అన్నీ చిక్కులే! తనదానికి ఏమీలేవు, అన్నీ అయిపోయినై

చిరం : (విరాగితో) వూర్లోకి వెళ్లి ఏమైనా తీసుకు రమ్మంటారా స్వామీ!

విరాగి : ఈ రాత్రివేళ నీవు వొక్కడలా వెళ్ళడం మంచిదికాదు. నాయనా! (చంద్రయ్యతో) నువ్వుకూడా చిరంజీవితో వెళ్లు చంద్రయ్యా! [చంద్రయ్యా, చిరంజీవి మడిచేపు నిచ్చు) మిస్తారు. విరాగి అలయంలోకి వెళ్ళి పోతాడు]

యామి : పాపం! చంద్రయ్య కూడా కష్టాలలో చిక్కుకున్న మనిషిలా కనిపిస్తున్నాడు.

రాము : చూచినీ! నాకీ బోకంలో ఏ మరెవరిమీదా నమ్మకం లేదు. నేను యిక్కడ అడుగు పెట్టి పెట్టగా నేమిమర్చుల్ని అనుమానించాను.

యామి : నువ్వు యిక్కడికి ఎలా రాగలిగావు?

రాము : (క్షణం ఆలోచించి) అప్పుడు నాకు ఆకలి దహించుకు పోతోంది. ఊళ్ళో అడుగు పెడితే తిరిగి ఏ దుర్మార్గానికైనా నేను ఒడి కట్టవచ్చు అనే ఆనామనం నాకు కలిగింది. ఆ సమయంలో నాకు యీ కొండమీది దేవాలయం కనిపించింది. ఒంటరిగా ఆ రాత్రి యిక్కడ గడపవచ్చు కదా అని ఇక్కడకు వచ్చాను మీరు కనిపించారు.

యామి : నువ్వు సుమారునికి యిక్కడకు రావడం దైవనిర్ణయం రాముడా! నువ్వే గనక అప్పుడు ఇక్కడకు రాకుండా వున్నట్లయితే నన్ను యీ సరికి మా వాళ్లు యాడ్పుకు వెళ్లి ఆ నరకభూపంలో పడవేసి వుండే వారు.

రాము : (కోపంతో) దైవనిర్ణయ మట! దైవ నిర్ణయం! నీకీ దుర్గతి రావడానికి దేవుడు కారణమా? నిన్ను బలవంతంగా తీసుకు పోవడానికి రత్నాకరం రావడం కూడా దైవ నిర్ణయమేనా? బుద్ధి వక్రించి మనిషి చేసే ప్రతిఘోర కృత్యానికి దేవుణ్ణి అడ్డు పెట్టకొవడం ఎంతటి దురన్యాయం?

యామి : దేవుడు పేగు చిన్నప్పుడు నువ్వెందుకు అంత ఉగ్రుడవై పోతావు?

రాము : దేవుడి మీద నాకేవిధమైన ద్వేషం లేదు. దేవుడున్నాడో లేదో అంతకంటే తెలీదు. దైవ నిర్ణయం అనే ముసుగులో మానవులు సాగించే దోపిడీ చర్యలను, హింసా కాండను నేను చూస్తూ సహించి వూరకో లేను.

యామి : భగవంతుడు వున్నాడు. నాకు కనిపిస్తున్నాడు. పసిపాప చిరునవ్వులోను, వికసిస్తున్న పువ్వులోను నాకు దేవుడు కనిపిస్తున్నాడు. (అరమోడ్పు కళ్ళతో) నా కష్టాల నుంచి ఆ దయామయుడు నన్ను తప్పక దరిజేరుస్తాడు.

రాము : పాపం! మానవుడు కష్టాలను సృష్టిస్తూ వుంటే దేవుడు వచ్చి వాటిని తొలగిస్తూ వుంటాడు! [ఆలయంలోంచి విరాగి వస్తాడు]

విరాగి : ఆలోచించి చూస్తే నువ్వు యిక్కడ వుండడం మంచిది కాదనిపిస్తోంది యామి!

రాము : అయితే యామినిని ఆ కసాయివాడితో పంపుదామంటారా స్వామి!

విరాగి : ఆమె వుండవలసిన స్థానం యిది కాదు. కష్టాలను సహించి మంచిరోజుల కోసం ఎదురు చూస్తూ ఆమె పోయి తన యింటిలో వుండడమే మంచిది.

యామి : (దృఢ నిశ్చయంతో) పులి నివసించే గుహలోకి వెళ్ళుచున్నా సంతోషంతో వెళ్ళగలను గాని ఆ ఇంట్లో మాత్రం తిరిగి అడుగు పెట్టలేను.

రాము : ఆమె ఇక్కడ వున్నందువల్ల నష్టమేమిటి స్వామి!

విరాగి : మనకేమీ నష్టం లేదు నాయనా! ఆమె డేనుం కోరి నేను చెబుతున్నాను. మనం అన్ని బంధాలు త్రేంచుకొని బయటకు వచ్చాం. మనం దేనికీ భయపడం. నేడు కాకపోయినా రేచైనా ఈమె సమాజంలో నివసించవలసిన స్త్రీ.

రాము : (హేళనగా) పురుషుల కొకనీతి, స్త్రీల కొకనీతి. ఏం లోకం! ఏం న్యాయం!

యామి : నాకు యిక యీ జీవితం మీద ఆశలేదు స్వామి! అశ్వితుల కోల్పోయి ఆత్మహత్య

కంటే శరణ్యం లేదని నేను యిక్కడకు వచ్చాను. మీమాటలు విని నా ప్రయత్నాన్ని తాత్కాలికంగా విరమించుకున్నాను. నేను తిరిగి యింటికి పోవడానికి ఎంత మాత్రం అంగీకరించను. అంతకంటే యీ కొండశిఖరం మీదినుంచి హృదయ పూర్వకంగా సంతోషంతో ఆ అనంతసాగరంలోకి దూకగలను.

రాము : భేష్! మంచిమాట చెప్పావు. నువ్వు పిరిక్కి దానివి కనక కొండమీదినుంచి దూకి చస్తా నంటున్నావు. నా ఆశయం ఏమిటో తెలుసా! మన సంకల్పానికి అడ్డు వచ్చిన కొండనయినా పిండిచేసి ముందుకు పురోగమించాలి!

[కుడివైపునుంచి తొందరగా చంద్రుడు ప్రవేశిస్తాడు. భయంతో వణుకుతూ వుంటాడు.]

చంద్ర : స్వామి! కొంప ములిగింది!

రాము : (లేచి ఆత్మతతో) ఏం? ఏం జరిగింది? చిరంజీవి యేడి?

చంద్ర : (అయాసంతో) మేం కొండ దిగి దిగగానే నలుగురు మనుషులు వచ్చి మామీద పడ్డారు బాబూ! నేను అతి ప్రయాసమీద వాళ్ళను తప్పించుకొని పారిపోయి వచ్చాను. చిరంజీవి వాళ్ళకు దొరికిపోయాడు.

రాము : (ఉగ్రుడై కర్ర తీసుకొని) ఎవరు వాళ్ళు? ఇప్పుడే వాళ్ళను యమసదనానికి పంపించి చిరంజీవిని విడిపించుకు రస్తాను. నేను వచ్చే వరకూ నువ్వు యిక్కడే వుండు. కౌలు కది పితే నిన్ను కైలాసానికి పంపుతాను. జాగ్రత్త!

[రాముడు కోపోద్దేకతో కుడివైపుకు తొందరగా నిష్క్రమిస్తాడు. విరాగి, యామిని, "రాముడూ! రాముడూ!" అని పిలుస్తారు]

యామి : (నిట్టూర్చి) లాభం లేదు! తన పని పూర్తి అయ్యేవరకూ రాముడు యిక వెనుకకు తిరగడు. ఎటువంటి ఘోరపరిణామాలు కలుగుతాయో! (దుఃఖంతో) దీని కంటికి

కారణం నేనే! ఆ రోజే నేను యీ కొండ్ల
శిఖరంమీదినుంచి దూకి శాశ్వతంగా కళ్ళ
మాసివుంటే యీ సంఘర్షణ యీ రక్త
పాతం తప్పివుండేది.

విరాగి : (చంద్రయ్యతో) కూర్చుని విశ్రాంతి తీసుకో
నాయనా! (యామినితో) విచారించకమ్మా!
ఆ ప్రపంచంతో బంధనాలను త్రేంచుకొని
మనం ఎంత దూరం గావున్నా అది మనలను
విడిచిపెట్టదు. యావజ్జీవితం యీ సంఘర్షణ
తప్పదు. (లేచి నడుస్తూ) రాముడు శ్రీ ఘోరా
నికి పూనుకుంటాడో! లేక రాముడినే వాళ్లు
శాశ్వతంగా మనసుంచి దూరంచేస్తారో! —
యామినీ! ఇక నీవు లోనికి వెళ్ళిపో! నువ్వు
యిక్కడ వుండడం మంచిది కాదు.

యామి : దీనితో నాకు జీవితంమీద ఆసురాగం
పూర్తిగా నశించిపోయింది స్వామీ! ఇటు
వంటి పరిణామాలు కలుగుతాయని తెలిస్తే
మీ మాటలను లేక చెయ్యకుండా ఆనాడే
నా జీవితాన్ని ముగించుకొని వుండేదాన్ని.
(ఏడుస్తుంది)

విరాగి : జరిగిపోయిన విషయాలను తలచుకొని దైన్య
పడడం విజ్ఞాల లక్షణం కాదమ్మా! నీ మనసు
పూర్తిగా కలగిపోయింది. లోనికి పోయి
పడుకో!

యామి : నావల్ల మీకు యింకా కష్టాలు కలుగుతా
యేమో నని నాకు భయం గా వుంది.

విరాగి : నేను కష్టాలకు భయపడేవాణ్ణి కాదమ్మా!
రా లోనికి పోదాం. (చంద్రయ్యతో) రా
నాయనా! ఆలయంలో కూర్చుందాం.

చంద్ర : (భయభక్తులతో) రాముడి మాట జవదాట
డానికి వీల్లేదు బాబూ! నేను యిక్కడ
కూర్చుని కాపలా కాస్తావుంటాను. మీరు
లోనికి వెళ్ళండి!

[విరాగి, యామిని, ఆలయంలోకి వెళ్ళి
పోతారు. ఆలయం తలుపులు దగ్గరకు మూత
బడతాయి. చంద్రయ్య లేచి తిరుగుతూ
వుంటాడు. కుడవైపునుంచి బెదురుమాపులు
చూస్తూ రత్నాకరం ప్రవేశిస్తాడు. అతని

చేతిలో పెద్దకర్ర వుంటుంది. అతనిని చూడ
గానే చంద్రయ్య సంతోషంతో అతనిని
సమీపిస్తాడు]

రత్నాకరం : (నెమ్మదిగా) వాళ్ళేదీ?

చంద్ర : (రహస్యంగా) ఆలయంలోకి పోయారు.

రత్నా : ఆ దొంగవెళ్ళ ఒకదూ లేకుండా వుంటే
చాలు! ఇక ఎంతయింది వున్నా మనకేం
భయం లేదు. ఈ ప్రయత్నం కూడా చెడి
పోలే యిక మనం ఆరే వగులుకోవాలి.

చంద్ర : ఆలస్యంచేస్తే ప్రమాదం! నువ్వు తొందరగా
లోనికి వెళ్ళి ఆమెను లాక్కురా! నేను
యిక్కడవుండి చూస్తూవుంటాను.

[రత్నాకరం ఆలయంలోకి వెళ్ళి, ఉత్త
రక్షణంలో యామినిని చెయ్యిపట్టుకొని
యీడ్చుకువస్తాడు.]

రత్నా : (కోపంతో కళ్ళెర్రజేసి) నా సంగతి తెలిసి
కూడా నన్ను తప్పించుకు తిరుగుదామను
కున్నావుకదూ! బుద్ధిగా యింటికి నడు!
ఎగురు తిరిగావా! చిత్రహింస తప్పదు!

యామి : (గట్టిగా అరుస్తూ) నేను రాను! నన్ను విడి
చిపెట్టు!

[రత్నాకరం ఆమెను బలవంతంగా
ముందుకు యీడ్చుకు వెడుతూవుంటాడు.
ఆమె ఆలయంకేసి చూస్తూ] స్వామీ!
స్వామీ! రక్షించండి! (విరాగి తొందరగా
ఆలయంలోంచి బయటకు వస్తాడు).

విరాగి : (దూరాన్నుంచి) ఎవరది? (సమీపించి)
ఎందుకు నాయనా! ఆమెను హింసిస్తావు?

రత్నా : (కోపంతో) ఏయ్ బైరాగీ! ఆమె నేకాదు!
నాదారికి అడ్డువచ్చిన ప్రతివాణ్ణి హింసి
స్తాను! (కళ్ళెర్రజేసి కర్రపైకెత్తి)మాయింటి
వ్యవహారాలలో జోక్యం కలగజేసు కున్నం
దాకు నీకు యిదిగో ప్రతిఫలం (కర్రతో
గట్టిగా విరాగి తలమీద కొడతాడు. రక్తం
ఒక్కసారిగా పైకి చిమ్ముతుంది. విరాగి
బాధతో నేలమీద పడతాడు. యామిని
కెవ్వున అరచి విరాగిని సమీపించబోతుంది.
రత్నాకరం, చంద్రయ్య ఆమెను బలవం

తంగా యీడ్చుకుంటూ కుడివైపు నిష్క్రమిస్తారు. రెండు నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచిపోతాయి. కుడివైపునుంచి రాముడు, చిరంజీవి ప్రవేశిస్తారు. ఇద్దరి చేతులలోను కర్రలు వుంటాయి ఒక సూల పడివున్న విరాగిని వాళ్లు చూడరు.)

రాము : (చిరంజీవిని ప్రశంసిస్తూ) ధైర్యం అంటే నీది రా తమ్ముడూ! రాముడికి తగిన శిష్యుడవు వారికావు.

చిరం : దీనిలో ఏదో మోసం వున్నట్లుంది రాముడూ! వాళ్లు నన్ను ఒక్కణ్ణి పట్టుకొని చంద్రయ్యను ఎందుకు వదిలేశారూ?

రాము : (చుట్టూ చూస్తూ) ఏడీ? వాడెక్కడా కనిపించడం?

చిరం : ఆలయంలో వున్నాడేమో చూద్దాం! పద! [యిద్దరు రెండడుగులు వేస్తారు. రక్తసిక్త వదనంతో నేలమీద పడివున్న విరాగిని చూసి ఆకస్మికంగా ఆగిపోతారు. రాముడు ఆ తృప్తితో విరాగి ప్రక్క కూర్చొని అతని తలను తన ఒడిలోకి తీసుకుంటాడు].

రాము : (ఉర్రుడై బిగ్గరగా) మోసం! మోసం! నన్ను మోసంతో యిక్కడినుంచి తప్పించి స్వామిని హింసించారు. (చుట్టూచూస్తూ) మరి యామినిని యేం చేశారో!

[చిరంజీవి తొందరగా ఆలయంలోకి పరుగెత్తి తిరిగి బయటకు వస్తాడు.]

చిరం : ఆమె ఆలయంలో కూడా లేదు.

రాము : (విరాగి ముఖంలోకి చూస్తూ) స్వామీ! స్వామీ! (విరాగి కళ్లు తెరిచి చూస్తాడు)

మీవంటి ధర్మాత్ముణ్ణి హింసించిన దుర్మార్గుడెవరో చెప్పు స్వామీ! వాణ్ణి తుణుం లో హత మార్చివస్తాను.

విరాగి : (హీనస్వరంతో) తొందరపడకు నాయనా! నాకేం ప్రమాదంలేదు. (నెమ్మదిగా లేచి కూర్చొని) నువ్వు ఎక్కడికి వెళ్లవద్దు! ఎవరినీ హింసించవద్దు.

చిరం : యామిని విమయించి స్వామీ!

విరాగి : ఆమె కేమీ ప్రమాదం కలగలేదు. ఆమెను వాళ్లు తీసుకుపోయారు.

రాము : (ఉర్రుడై లేచి) ఏమిటి! యామినిని వాళ్లు తీసుకుపోయారా? వీల్లేదు! (కర్రచేత్తో పట్టుకొని) ఎంతటి రక్తపాతమైనా సరే! ఆమెను ఆ చెరసాలనుంచి విడిపించుకు వస్తాను. ఆమె లేని యీ ఆలయంలో నేను తుణమైనా వుండను. ఆమెను మృత్యుకోరల నుంచి విడిపిస్తాను. అడ్డువచ్చినవాణ్ణి హత మారుస్తాను.

[రాముడు తొందరగా కుడివైపు నిష్క్రమిస్తాడు చిరంజీవి "రాముడు!" "రాముడూ!" అని పిలుస్తాడు]

చిరం : (నిస్పృహతో విరాగి ముఖంలోకి చూస్తూ) రాముడు యిక తిరిగి వస్తాడా స్వామీ!

విరాగి : (నెమ్మదిగా నిలుచుని) యీ సంఘర్షణకు యిక అంతం లేదు నాయనా!

[విరాగి, చిరంజీవి, ఆలయంలోకి నిష్క్రమిస్తూ వుంటారు.] (తెర)

వజ్రహారము

శ్రీ నందూరి బంగారయ్య

ఇటీవల, ఆంధ్ర హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ కోకా సుబ్బారావుగారి అధ్యక్షతను జరిగిన, రాజమహేంద్రవర న్యాయవాదసంఘం వజ్రోత్సవ సందర్భంలో చదివి, శ్రీ బంగారయ్యగారు, సభికులను ఆహ్లాదపరచిన హాస్య రచన. దీనిలో హాస్యంతోపాటు ఆదేశాన్నికూడా మిళాయించారు.

* * *

నిన్ని గాక మొన్ననే స్వర్ణోత్సవము; ఇంకనూ జగురుతు నే వున్నట్లుంది. అప్పుడే పదేళ్లు గిరగిర తిరిగి వచ్చాయి! మన మాతృదేవత అయిన సంఘమును నాడు సువర్ణపుష్పాలతో అర్పించడానికి ప్రయత్నించాను. జేబులో లేకపోయినా పెరుగునైనా సువర్ణం ఉన్నవాడిని అవసరచేత పెద్దల ఆశీర్వాచన బలంవల్ల ఏ మాత్రమో కృతార్థుణ్ణి కాగలిగాను. ఈ వజ్రోత్సవ సమయమున వజ్రహారం సమర్పించాలంటే తాహతుకు మించిన సాహసం. అయినా సమృద్ధుల సానుభూతి నే చేయూతగా గొని ఉపక్రమిస్తాను.

ఒక్కమారు సింహావలోకనంచేసి చూసుకుంటే దేశములో నాటికి నేటికి ఎంత వ్యత్యాసం కనబడుతుంది!

నాడు భరతిమాతి నిండు చూలాల. స్వాతిం త్రయము ఇంకా జన్మించలేదు. కాని ప్రసవవేదన మారంభమయినది. నేడు భరతిమాతి పచ్చి బాలెంత రాలు. లేక లేక కలిగిన స్వపరిపాలన మనే వెయ్యేండ్ల నోముల పంటను చూసుకొని మరిసిపోతూ ముద్దు పెట్టుకుంటోంది.

చీకట్లు పటాపంబలయి ఉదయబాసుని చూస్తూ కిరణములు బంగారమును ప్రసవిస్తున్నాయి శిశువులో ఎక్కడ చూచినా నాతివోత్సాహమే! క్రియాశూరత్వమే! ఆత్మవిశ్వాస విజృంభణమే! అటు భక్తానంగాల్ మొదలుకొని ఇటు నాగార్జున నాగరం వరకూ ఎక్కడ చూచినా క్రొత్త నిగ్నాజాతే అటు ఇండోనైనా మొదలుకొని ఇటు రమ్యోవహూ ఎక్కడ చూచినా భాగతీయుల యశోగానమే ఉపశేషు ఇవ్వడానికో లేక పుచ్చుకోవడానికో అమెరికా, రష్యా, చైనా, పాకిస్తాన్ మున్నగు ఖండ్ ఖండాంతరములనుండి ప్రతిదినము భరతిఖండమును దిగించడానికి వచ్చే యాత్రికుల సంఘాల్లో—ఎల్లప్పుడూ దింపేగంప అన్నట్లు—మన నాయకులకు ఎక్కడా తీగుబడిలేకుండా పోతున్నది

స్వర్గీయబారు రాజారావు పంతులుగారు నాతో చెప్పేవాడు. అప్పటి కింకా జవహర్ లాల్ ఒక్కమారయినా కంఠము పెసిడెంటు కాలేదు. ఒకనాడొక పోనీ (Pony) నధిష్టించి ఎక్కడికో పోబోతూంటే తాతపొంతులయిన మోతీలాల్ నెహ్రూ రాజారావుగారిని పిలిచి “రాజారావు! నాడు! చూడు! అతిదొక రాజకుమారునివలె లేడా?” (Rajarao! See! See! Does he not look like a Prince?) అని ఉత్సాహాతిశయమును ప్రకటించినారట. నేడు స్వర్గమున ఉన్న మోతీలాల్ తనకుమారుని దిగ్విజయము చూచుకొని ఎంత మరిసిపోతూవుంటాడో ఎవరు చెప్పగలరు? బుద్ధభగవానుని ఆవతారమునకు అంతిగోత్యతయై చెలుగు సర్వభూతిహిత సిద్ధాంతమును పుణిక పుచ్చుకుని సర్వనాశమునకయి జంకెల వేయించు విజృంభించు రష్యా అమెరికా లనుకొను అభోతుల నడుమ నిలిచి చిరునవ్వులు చెంగలించు ముఖారవింద ముతో వేణుగావము చేయించు ఆ యాబోతులను రెండింటిని మంత్రముగ్ధములు గావించి ప్రపంచమున సౌహార్దము నెలకొల్పుటకయి శాంతిగీతము నాలపించు

కుమారరత్నమును నాదుకొని కన్న తలిదండ్రులతో
గాక, భరతిఖండము మాత్రమే గాక, మానవజాతి యెల్ల
నిలువున బులకింపవలసి యున్నదిగాదా!

* * *

మనలో ఒక నమ్మకమున్నది మలయనూరుతము
వీచిపపుడు నూమూల చెట్టుకూడా మంచి గంధపు
వృక్షము శాతాయుల! నేను కేశములో స్వాతింత్ర్య
మనే మలయనూరుతము వీస్తోంది. అందుచే ఎక్కడ
చూచినా దింపని సౌరభమే ప్రత్యక్షమాత్రా వున్నది.
వేపచెట్టూ, ప్రత్తిచెట్టూ మాత్రము మలయనూరుత
మునకుకూడా మారవలె. ఎన్నోకూ ఎగుగూబొగుగూ
లేకుండా వుండవలెగాక, “నానాటికి తీసికట్టు నాగం
భట్టూ” అన్న మాదిరిగా స్వాతింత్ర్యము వచ్చిన తగు
వాత మరీ పెక్కించి పోతూవున్న మన లాయరు
వృత్తిని వేపచెట్టుతో పోల్చుకోవడమా? ప్రత్తి
మొక్కతో పోల్చుకోవడమా? ఈ మగ్గ్య, ‘వచకడము’
(Spinning) లో మనకు వున్న ప్రావీణ్యము, లోక
సభ్యత్వముల కూడా అంగీకరించినారు కాబట్టి ప్రత్తి
మొక్కతోనే పోల్చుకుందాము.

* * *

మొన్న గుంటూరులో అప్రెంటిస్ (appren-
tice) లకు ఉపశేష మిస్తూ, మద్రాసు హైకోర్టు
ప్రధాన న్యాయమూర్తి ‘షాక్ ట్రీట్ మెంటును’
(Shock treatment) ను ప్రశంసించారు. తిదనుసరణ
ముగా అరవైయేండ్లు నిండిన మన సంఘము కూడా
షాక్ ట్రీట్ మెంటు (Shock treatment) పుచ్చు
కుంటే శ్లేష్మప్రళాపమునకు (Rheumatism)
కాపుడలగా వుంటుండేమో!

* * *

ఆత్మపరీక్ష చేసి చూసుకుంటే న్యాయశాఖ
గాని దీనిలో అంతిగ్భాగమయిన లాయరు ఉపశాఖ
గాని నేను అవంబిస్తూవున్న అనాచారములుగాని
అత్యాచారములుగాని ఉగ్రపింప తగ్గవిగా కనబడవు.
వెనకటి రోజులలో పోల్చినాస్తే ఈ శాఖలలో
యిప్పుడు స్వర్ణయుగ ముకొనిస్తోందా అనిపిస్తుంది.

మునుముందుగా న్యాయాధికారులను పరిశీలిద్దాం.
వెనుకటి న్యాయాధికారులలో కొందరిని గూర్చి:

‘లంచయో రలంచయోర్యభ్యే
యతో లంచ సత్తో జయః
ఉభయోర్లంచయో ర్యభ్యే
యతో లభిక సత్తో జయః

అనే మొదలయిన కారికలు కొన్ని ప్రచార
ములో వుండేవి. ఇప్పుడులా మేలుపెట్టి నూప
డానికి వీలులేదు. ఉచితార్థముగా ఉద్ధృతమే మంచి
నీశ్చయినా పుచ్చుకోవాలనే కుతూహలం న్యాయా
ధికారులలో స్పృగ్యము. వాడు వహించవలసిన భార
మునుబట్టి చూస్తే వారికి నేర్చు జీతము కిట్టదనే చెప్పాలి.
మనము ఒక కక్ష భారమే వహిస్తాముగాని వారు రెండు
కక్షల భారమూ వహించాలి ఒక్కొక్క స్త్రీ సెరుకు,
కోర్టులోవున్న పనిలో కొంతభాగమే వుంటుంది.
కాని కోర్టులో వున్న యావత్తు పనివారిదే.

మినిస్టీరియల్ లెవల్ (Ministerial level)లో
లంచగొండితనము నిర్మూలిద్దామని కొందరు పెద్దలు
పూనుకున్నారు. మిక్కిలి సంతోషావహమయిన
విషయం. కాని ఈ తిరగతిలో కూడా లంచగొండి
తనము సకృత్రే అని చెప్పాలి. నేను ప్రాక్టీసుకు రాక
ముందు అనుకునేవాడు. “అచార్లు దీనిలో ఆర్డరు
వెయ్యవచ్చునా?” అని గుమాస్తా అనుమతి పుచ్చు
కొనిదే అర్జెంటు ఆర్డరు పడేవి కావలె. అంతేకాదు,
పొరపాటున ఒక్కొక్కసారి బెంచుకుమాస్తాచేతనుండి
రూపాయి జారి క్రిందపడి ఖంగున మోగేసరికి,
“అచార్లు! సిద్దిపాతున్నావా విమటి?” అని మేలు
కొలుపులు కూడా పాడేవారట. ఇప్పుడో కొన్ని
డిపార్టుమెంటులతో పోల్చినాస్తే ఈ న్యాయశాఖ
లోని క్రింది ఉద్యోగులకు నిత్యమూ మొక్కవలసి
వుంటుంది బస్తా 1 కి రు. 48-0-0 లకు తగ్గకుండా
వున్న ఈ రోజులలో పదిమంది పిల్లలన్న స్వల్ప
ద్యోగులు వచ్చే జీతములతో “ఎలా మానసంరక్షణ
చేసుకుంటున్నారా” అని ఆశ్చర్యపడవలసివున్నది.

లాయర్ల ప్రతిభా పాండిత్యములు వెనకటికంటే
తగ్గిపోయాయి అనడము యిప్పుడు ఒక ఫ్యాక్షన్. ఇది
ఎంతమాత్రము సత్యసమ్మతముగా కనబడదు.

ఇప్పుడున్నంత తీగుల బాహుళ్యము (case
law) వెనకలేదు. ఇప్పుడున్నంత చట్టబాహుళ్యము
(legislation) కూడా వెనకలేదు. ఇంత విజృంభణ
దశలోనున్న న్యాయశాస్త్రమును “తుచ”లు తిప్ప

కుండా ఆవగాహన చేసికొని, స్వల్పమయిన క్షణ తోనే సంకృప్తిపడి ప్రజలను నేపించాలని తహతహ లాడుతూ వున్న శేటి న్యాయవాదులు పాండిత్యము లోనూ ప్రతిభలోనూ వెనుకటివారికి పైచేయిగాని క్రిందిచేయి గాదని ఘంటాపథముగ జెప్పగలను. ఆప్పటికి ఇప్పటికి పద్ధతులే (technique) మారిపోయాయి. క్రాసుపరీక్ష తీసికొండి. ఆసంగతముగానైనా సరే వెనుకటి రోజులలో ఎంత దీర్ఘముగా క్రాసుచేస్తే అంత గొప్ప. ఇప్పుడన్ననో సంగతముగానూ నూటిగాను ఎదురున్నది. వెనుకటివారు ప్రశ్నల్య పరీక్షగా స్వల్పాంశములను అన్వేషించేవారు (Searching details) ఇప్పటివారో ఏనుగు కుంభిస్తలములను కొట్టివట్టు ఘటనాసంఘటనలను విడగొట్టడానికి (Shaking the probabilities) విజృంభిస్తారు. కేసు నిర్మాణములో వెనుక చాలాభాగం గాత్రపాటమీదనే ఆధారపడి వుండేది. ఇప్పుడు సాన్యమయినంతివరకు ఎస్తావేజుల మీద ఆధారపడి వుంటుంది. ఆరుమెంటులో కూడా “Brevity is the soul of wit” అనే కవి వాక్యాన్ని ఇప్పటివారు సాధారణముగా విస్మరించరు. ఇట్టి నవీన పద్ధతులకు నీతి, పాండిత్యము, ప్రతిభ సమ్మేళనపరచి ఇప్పటివారిలో కొందరు పనిచేస్తూ వుంటే చూడటానికి ఎంతో ముచ్చటగా వుంటుంది..

ఎన్ని సుగుణములు అలవరచుకొని పనిచేస్తూ వున్నా “మంచి ఎక్కువైనకొద్దీ మజ్జిక పలుచన” అన్నట్లుగ జనబాహుళ్యము హెచ్చి రాబడి పలుచ బడడముతోనే లోకానికి మనము పలుచబడిపోయాము — రాబడినిబట్టే వ్యక్తుల విలువను నిర్ణయించే అసమానమ స్థితిలో లోకము వున్నది కాబట్టి.

వెనుకటి ఆత్యాచారాలు కొన్ని గమనించండి. “వారు నైయింటుకు వెయ్యిరూపాయల స్థాంపు బెట్టి నప్పుడు మనము రి.కె. స్టేటుమెంటుకు కనీసము రెండు వేల రూపాయలేనా పెట్టకపోతే మర్యాదగా వుండదు” అనే వారట. “వెండిగిల్ట వున్న పుస్తకమునుండి సెక్షను వేస్తే ఒక పీజా, బంగారపు గిల్టవున్న పుస్తకములో నుండి సెక్షను వేస్తే మరివొక పీజా, అని అలమారులో వున్న ‘బైబులు’ (Holy Bible) ప్రతులకేసి చూపి ద్రవ్యాకర్షణ చేసేవారట. హీనకర్యానికి భాషాంతరికరణంగా. “It is a most heinous sale your honour” అనే వారున్ను, కోర్టుకు జ్యూరిస్ డిక్టన్ లేదనే నాదము స్టేటుమెంటులోవుంటే, “ఘనత వహించిన కోర్టువారికి జ్యూరిస్ డిక్టన్ లేదనిలమేనా? ఎంత సాహసము! అసరాదు, విసరాదు. కోర్టు వారు దివ్యాంశ సంభూతులు, వారి చేతులకు అడ్డే

మిటి? వారి జ్యూరిస్ డిక్టనుకు భాగ్యములే!” అని ఆరు మెంటు చెప్పే వాడుగ ఉండేవాడు. ఇప్పుడు అలా మహులు కంటిలో కలికానై నా కనబడతే! అయితే కర్మసిద్ధాంతము అనతిక్రమణీయం కాబట్టి నడుచు వారి ఆత్యాచారాలవల్ల సిద్ధించిన అపరాధాన్ని శేటి కాలపు వారి మెదకు చుట్టుకొన్నాయి కమ్మలు లేకవరి పసికూనకూడా పొలుపొరయినరాది కేక్కి బల్ల గ్రుచ్చి లాయరు వృత్తిని నిందించుతే! “ఈ జర్నలు సంబంధించిన విషయములలో లాయర్లకు జోక్యముండరాదు.” అని బాహుళ్యముగా చట్టములు నిర్దిష్టించినా! మాచి మాచి లాయరు వృత్తిని నిర్మాణీస్తే సంగ్రహితికి ఖంగమేమో నని ఒకవంక సంకోచము. స్వేచ్ఛా విహారమునకు ఆర్థిక ఎక్కడి కక్కడకు లూడయింట్లు లేవదీస్తూ పానకములో పువకలా ఈ స్థితిని పీకాచ మెక్కడ చాపురించినాడురామని మనసు నిండకనీ. ఆంగుచే డీనిని పక్షుపకాతో పెట్టడమే ఉపాయమన్నాడు. డియకోగివలే చావడండా ప్రతీక కుండా కల్యగత ప్రాణములో ఈ వృత్తి నడుస్తూ వున్నది అంటే పెద్దలు నిర్దాంతపోవడనే నా నిశ్చయము.

“దాసుడి పాట్లు పెరుమాళ్ళ కెరుక” అన్నట్లు ఈ వృత్తి నవలంబించేవారు పొందే ఆరాటము పడే యమయాతనా ఆ పరమాత్మకే తెలియాలి ఇచ్చే పీజా మాట అలావుండండి—తలవెండ్రుకల చిక్కులుఎన్నో వుంకి కొన్ని శతాబ్దముల వయస్సుకలిగిన వారసత్వపు దావాలో ఇరవైమంది సాక్షులను వెంటబెట్టి కొనికమ్మ పొనుమకున్నా విడిపోని పూర్వ చాళుస్యుల నాటి దస్తావేజుల దస్తర మొకటి నెత్తిని బెట్టికొని విచారణ వాయిదానాడు సరిగా ఉదయము 10-45 కు పార్టీ వకీలుగారి కచేరీ సావడిలో అదుగు పెడతాడు. 11 గంటలకు కోర్టు గదా? దస్తా వేజులలో ఏమివున్ననో సాక్షు లేమిచెబుతారో తెలియకుండా ఏగాగో ఓలాగున కథ నడిపెయ్యడమా? మానడమా? ‘ననేమిరా’ అన్నా అవతల వాయిదా యివ్వకు! రెండు రోజువారి రికార్డువున్న ఆస్పీలు నలభయి వాయిదాలకయినా ఎప్పటికప్పుడే త్తుణ్ణముగా చగువుకొని మంచి తయారీలో పొడిచేద్దామని మహా వుత్సాహముతో కోర్టుకువస్తే “సెషన్సు! అడ్జరండ్” (Sessions Adjourned) అని పకడుగా వాయిదా పడిపోవడము నలభయిఒకటో సారి “ఈరోజున సెషన్సు వున్నది కదా. ఆయినదా ఏమన్నానా” అని ఆశ్చర్యచేసి కోర్టుకువస్తే ఆసెషన్సు దొరక్కనో కారణాంతరము చేతనో సెషన్సు నిలుపువా నీరయిపోయి (Collapse) పట్టుపట్టు మంటారు.

ఎవరితో చెప్పుకునేది? "You have no business to be unready" (విచారణకు సన్నద్ధులై ఎంగుకు రాలేను) అని పైగా గద్దించులు. నేనూ మానవ మాత్రుణ్ణి" అని తనలో తాను కూసురాగము తీసు వలసినదేగాని బాహులుగా రాగాలాపనచేస్తే అనో నేరము. అధికారి అనవధాన చిత్తత చేతగాని సాక్షి అక్రమ ప్రవర్తన చేతగాని పార్టీ అసమర్థత చేతగాని లేక ఈమాడూ కలసిని త్రివేణి సంగమం చేతగాని డిక్రీ వక్రించినా పాపాలకల్లా ధైరవుడు న్యాయ వాడియే ఉత్తరవాది.

"నీది స్వతంత్ర వృత్తి గదా? నిన్ను నీవు 'దాసుడు' అనుకోవడము ఉచితంగా వుంటుందా?" అని ప్రశ్నిస్తారేమో. మా స్వాతంత్ర్యమును గూర్చి రవంత మనవిచేస్తూ; చిత్తగించండి సకాలమునకు కోర్టుకు హాజరుకాకపోతే కేసుల కేక్కుడ మాంగల్య మహర్షి ప్రత్యక్షి మాతాడో అని పెందిరాళ్లే వంట చేసి పెట్టడం విషయంలో ముందుగా ఇంటావిడకో వంట లక్కులన్నవారు వంటావిడకో దాసులుకొక తప్పగు. మాకంటే ముందుగా కోర్టుకు హాజరయి స్వామియైనంతవరకు ప్రమాదం రాకుండా కాపాడ గలందులకు మానుమాస్తా మహాశయిలకు మేము దాసు లము. నిజం చెబుతాను ఈ న్యాయవాద వృత్తి అనే సడిసముద్రంలో మమ్మల్ని ముంచి నా తేల్చినా వీరిదే భారము ఆసమయంలో మాకాగితాలను ఆర్థిక్కు పెట్ట కుండా వుండగలండులకు నిత్య సన్నిధాన వర్తలయిన కోర్టు గుమాస్తాలకు దాసులము. అధికారుల దర్శనానికి పోయింప్పుకు నల్లుల కుర్చీ వేయకుండా వుండగలండు లకు తుదకు డిలాయతులకు కూడా మేము దాసులము. సరి. వైసాయిచ్చే పార్టీలకు దాసులమని వేరే చెప్పకో నక్కరలేదు ఇన్ని దాస్యాలకు అంగీకరించినా తుదకు రెండు తలలూ ఏర్పడి ముంతెడునీళ్లూ పోసుకొని ఇవ తల బడగలమున్న నమ్మకము సంశయాస్పదమే. ఎంతో అడాపుడిపడి ఉడికి ఉడికని మెతుకులు నోట్లలో వేసికొని, పరమ సాహసికుడైన వైకిలు రిక్తా వాలా చేతిలో పంచప్రాణములూ వుంచి గంపెడు పని వున్నదనుకొని పరుగు పరుగున కోర్టుకువచ్చిన రోజున అన్నీ వాయిదాలుపడి గోళ్లు గిల్లుకుంటూ కూర్చోవ డమూ, "ఉన్నపని స్వల్పమేకదా" అని సావధాన ముగా మీసములు గువ్వుకుంటూ—ఇప్పటి మీసాలు నానాటికి ప్రాశ్చికరించిపోయి దువ్వుకోవడానికి విలివ్వడం లేదు లేండి—వచ్చిన రోజున ఆస్వల్పమూ కూడా డిఫాల్టుకు సర్దువంగలేము కావడమూ, వైకల్పి కంగా కాక బహుళంగా కలిగే అనుభవాలు. అందుచే దాసులమే కాకుండా దాసాను దాసులము అను కున్నా తప్ప కనబడదు. కులశేఖరులు సాయింబి

నట్లు "త్యక్తవృత్తి భృత్య పరిచారక... ఇత్య వేమి" అని లెంపలు వేసుకుంటున్నాము. విభూతిపంకులూ రసమంత వుంటుందో న్యాయవాదవృత్తిలో స్వాతంత్ర్య మంత వుంటుంది. ఏ వృత్తికయినా ఆలనా పాలనా వుంటాయి గాని మా వృత్తిని కేవలము అరణ్య రోదనము.

ఒకప్పుడు మన వృత్తి సంఘానికి శిఖరం. లక్షీ సరస్వతులు పరస్పరవైరము మరచిపోయి చేతులు కలుపుకొని మన కచేరి సావళ్యలూ లాస్యము చేసేవారు. ఊళ్లో ఏ చందాలు వేయవలసినచ్చినా ముందు పద్ధ మునది. పెంకెతనం కావలసిన ఏ వుద్యమం లేవదీయ వలసి వచ్చినా ముందంజ మునది. నేటి దేశనాయకు లలో సగంమందికి పైగా మనలోమంచి వచ్చినవారే. మళ్ళీ వెనకటి డౌన్నత్వము మనకు రదా?

గాలిలో మేఘం కల్పడంవల్లా లాభంలేదు, ఆలూ గని పాతాళానికి క్రుంగిపోవడంవల్లా లాభంలేదు. ఈ రోజున మన సంఘము అరవైయేళ్ళ పండుగ చేసి కొంటూ వుండి గదా అని పట్టాశీపోయిన ముసలి అవ్వ అనిమాత్రం చింతించవద్దు. అప్పురసవలె ఇది నిత్యయావనవతి. ఎప్పుడోకప్పుడే దీని సౌందర్యము చేవడేగుతూ వుంటుంది. జీవదీవలె పాతినీరుపోలే కొత్తినీరు వరదలు గట్టుకొని వచ్చిపగుతూంటుంది.

క్రొత్తిగా లాయరుగా చేసినవారు భావిగతిని గూర్చి దివాన్స్పష్టములూ కననక్కరలేదు. భూకాంత్రులూ కానక్కరలేదు యధార్థమునకు సన్ని హితంగానే ఆలోచిద్దాము. ఎందుకు ఎన్నివిధాల మనకు శాపంపెట్టినా సవతితల్లి ప్రేమతో ఎన్నిగవ్వ మెంటులు మనలను దగ్గరకు రానీకుండా తరిమికొట్టినా లాయర్లకు స్వర్ణయుగము భావికాలములో నే వున్న దని నా తాత్పర్యము.

నానాటికి ప్రజానీకము పెరిగి సంఘమునకు వైకాళ్యము హెచ్చిపోతున్నది. రాకపోకలకు ఆను కూల్యము లేర్పడి వివిధజాతులు తరచు తారసిల్లు చున్నవి. ఈ రెండింటివల్ల క్లిష్టమైన పరిస్థితులు (Complex situations) ఎన్నో బయలు చేరుతున్నవి. క్లిష్టత హెచ్చినకొలది ప్రత్యేక కృషి (Specialis ation) అనివార్యమగుచున్నది.

వైద్యవృత్తి తీసికొందాం. ఇదివరలో ఒకేఒక ఆసామీ పురుటిల్లు మొదలుకొని దర్భశయ్యవరకూ తంతు నడిపించేవాడు. కంటికి రోగము వచ్చినా చెవికి రోగము వచ్చినా హృదయానికి రోగము వచ్చినా మెదడు రోగము వచ్చినా అన్నీ పోక చేతి విూదనే చికిత్స పొందేవి. ఇప్పుడలా కాదు. మెటర్

వ జ్ర హా ర ము

నిటీ స్పెషలిస్టులు, హార్టు స్పెషలిస్టులు, హెడ్ లెస్ స్పెషలిస్టులు, హెడ్ స్పెషలిస్టులు, హెడ్ లెస్ స్పెషలిస్టులు (Maternity specialists, Heart specialists, Heartless specialists, Head specialists, Headless specialists) శాఖలో శాఖలుగా విభజించి పోతున్నది కంటి వార్డు (Eye Ward) లోనికిపోయి పీసీకోగి తుమ్మడం ఆరంభిస్తే ఆతని బాధ భరించలేక ఇ. ఎన్. టి. (E. N. T. Ward) అక్కడ వున్నదిపో" అని దారి చూపిస్తాడుగాని కన్నుతోనే కత్తితోనే కంకం కోయడానికి కంటి వైద్యుడు (Eye Surgeon) ఉపక్రమించడు. శూర్వఖిలవలె కర్మనాశకాచ్చేదనము చేయడానికైనా పూనుకోడు. నాస్పెన్ ఇంత స్పెషలైజేషన్ ఏమిటి? ఇంత వైద్యశాస్త్రమేమిటి? అంతా సింప్లిఫై చేస్తేదా" మని జబర్దస్తిగా ఏ పాలకవర్గ (Legislature) మేనా పూనుకుంటే దానిని పిచ్చి ఆసుపత్రిలో చేర్చవలసి వుంటుంది. ఇదివరకు లేని ఎన్నో క్రొత్త క్రొత్త రోగములు వచ్చి పడుతున్నాయి. ఆ రోగములకు నిదానమునుగూర్చి, చికిత్సనుగూర్చి పరిశోధనచేసే శాఖలు కూడా హెచ్చి పోతున్నాయి. ప్రకృతితల పెట్టిన ఈ మహాత్రవాహాన్ని అరికట్టడానికి ఎవరితరము?

ధర్మశాస్త్ర విషయము కూడా అంతే. పంచాంగాలు చింపేస్తే నక్షత్రాలుపోవు. లోకుల పరస్పర సంబంధములలో ఎంతో వైవిధ్యము ఏర్పడుతూ వున్నది. అసంఖ్యాకముగ క్రొత్తకొత్త చట్టములు ఎన్నో ఆవశ్యకమాతున్నాయి. ఇదివరకు ఛాన్సిరీ చట్టములు లేకుంటే ఫ్యాక్టరీలూ లేవు కంపెనీలూ ఇంత గట్టుతెగి పార్లడంలేదూ అంటే కంపెనీలు కూడా సక్పత్తే. ప్రాధున్న లేచినది మొదలుకొని రాత్రి మేనువాల్చేదాకా ఊపిరి విడవడానికైనా తీరుబడి లేకుండా ఇతర వృత్తులతో తంటాలుపడేవారికి— కోతలు కోయడంలో నిమగ్నడైవుండే సర్దనే అనండి, జగత్తంతా కీడుమేళ్ల కలయికే అని కల్తీ సిద్ధాంతమును సాధించే వర్తకుడే అనండి పెరియల్ల సందర్భములలో స్వలాభం చూసుకోకుండా ప్రాలుమాలిక లేక పని చేసే రాజకీయజేత్రే అనండి వీరికి మహా సముద్రము వలె పెరిగిపోయిన ధర్మశాస్త్రం కూడా ఆపోశనం పట్టడానికి అవకాశం వుంటుందా? మరి దీని మర్యాదతో ప్రమేయం లేకుండా జీవితం ఎలా నడుస్తుంది? తుదకు నిత్యమూ ధర్మశాస్త్రముతో దిండాగొండీలు పడే న్యాయాధికారి నే తీసుకోండి. ఇరుకతుల పక్ష

మున న్యాయవాదులు ఆరటిపందొరిచి చేరకజేస్తున్న ఎంతో కృష్ణచేసికొని వచ్చి కర్మనాశకమునందలి గుంటచిక్కులు విశమిస్తేనే నాశి తరి నుకడ మామూంజికొని లేకపోతే ఎవరి తరము?

ఈ గుంట చిక్కులన్నీ లాయర్ల కట్టించేజే అని కొందరు ఆచూకుల ఆపోహ. కర్మసంతోషాలనేవి ఈనాడు వచ్చి పడినవికావు. ఎప్పుడూ ఉండనే వున్నాయి అతి ప్రాచీనమొక ఉదాహరణ మనవి చేస్తా. "ఎన్నోడి తన్నోడినాదా? తన్నోడి నన్నోడి నాదా?" అని ప్రాచీనమేది కాకన సభలో ప్రశ్నించి నది. "ఎన్నోడి తన్నోడినారంటారా తానుండగా క్షేత్రైన నన్ను ఒడవముకు అధికారము ఎక్కడ వున్నది?" "తన్నోడి నన్నోడినారంటారా ఓడిపోయి పక్షలకు బానిస అయిన వానికి మన్నె యింకొకరిని ఒడవముకు అధికారము ఎక్కడ వుంటుంది?" చూడండి ఎటు వంటి 'లా పాయింటు' తీసినా! నాటి ధర్మజేత్ర లలో (Jurists) అగ్రగణ్యులైన భీష్మునిమరాదులు కూడా దీనికి సమాధానం చెప్పలేక పోయారు.

లా రిపోర్టులు అంటే ఇప్పుటి రాజకీయజేత్ర లకు మంట. నాకు గూడా వీనినిమాస్తే తలనొప్పే —త్రేమపడలేక. ఒక్కమారుగ ఇవన్నీ భస్మమైపోతే బాగుండుననిపిస్తుంది. దీనికి ముఖ్యకారణము నూతన సిద్ధాంతములేని కేసులన్నీ రిపోర్టుచేసే పత్రికలు (Journals) ప్రబలడమే, కాని నిబ్బరంగా ఆలోచిస్తే "శిష్టచారము" అనే ఉత్తమ సిద్ధాంతము ఇందు ఇమిడివున్నది. ధన్యుతానానికి పెద్దల ఆచరణమే వ్యాఖ్యాన మని ఈనాడు కనిపెట్టిన రహస్యముకాదు.

శ్రుతి|| అశ యది తే కర్మవిచిత్రానా వృత్తవిచిత్రానా స్యాత్|| దేవతత్ర బ్రాహ్మణా స్సంమర్శిః|| యక్త్ర ఆయుక్తాః అలూపాః కర్మకామాన్యుః|| యథా తే తత్ర వర్తేన|| తథా తత్ర వర్తేభాః||

(తైత్తిరీయోపనిషత్ శిక్షావల్లి ఏకాదశాను వాకము. మంత్రము 7)

గురుకులవాసము ముగించుకొనివెళ్ళే శిష్యునికి గురువు ఉపదేశించుచున్నాడు:—

తరువాత (ఇటుపైని) నీకు కర్మవిషయమునగాని నడవడి విషయమునగాని సంజేహము కలిగినయెడల అచ్చట (నీ సమీపముగ) విమర్శనావేత్తలను జ్ఞాన యుక్తులను లౌకిక వ్యవహారవేత్తలను క్రొవ్యములేని వారును ధర్మాసక్తులును అగు బ్రాహ్మణులు (పెద్దలు) ఎవరు కలరో వారు అట్టి పరిస్థితులయందు ఎట్లు వర్తిం చెదరో (తెలిసికొని) ఆ ప్రకారము ప్రవర్తింపుము.

‘ప్రిసీడెంట్స్’కు ప్రాముఖ్యము యివ్వడములో వున్న సిద్ధాంతము యావత్తూ యీ పేద మంత్రములో యిమిడివున్నది. పెద్దల ఆచరణ మినహాయిస్తే ధర్మ శాస్త్రానికి వ్యాఖ్యాన మెట్లా?

స్మృతి (భారతము)లో కూడా శిష్టాచారము నకు పలుతావుల ప్రాముఖ్య మిచ్చారనుట సువిదితము. “అయిగుసుగు పురుషులు ఒక స్త్రీని వినాహం ఆడవం విడ్డూరముకాదా?” అనే ప్రశ్నపైనే కొన్ని ‘ప్రిసీడెంట్స్’ వుదాహరించి ధర్మరాజు సమర్థిస్తాడు. శాంతిపర్యములోని ధర్మోపదేశ మంతా చాలావరకు (Precedents) మీదనే ఆధారపడివున్నది. అట్టే పాండిత్యప్రకర్షకు పోతే మీకు తలనొప్పి, నాకాయా సము. దక్ష్పదర్శనము గా నూచించినాను.

ఏతావతా స్పష్టమయ్యేది ఏమంటే ధర్మజ్ఞాన ధర్మశాస్త్రములో ప్రత్యేక కృషిచేసి లాయరులేనదే సమగ్రము కానేరదు. పూర్వముకూడా తద్ జ్ఞుల నడిగి ధర్మము తెలిసికోవడమే సంప్రదాయము. సంస్కృతి విజృంభణదశలోనున్న ప్రతి సంఘమునందును లాయరుకు అపరిహార్యమయిన విశిష్టజ్ఞానము ఏర్పడివున్నది. భారతమునకు విదుగు డెట్టివాడో సంఘమునకు లాయరు రట్టివాడు.

అయితే మోతీలాల్ నెహ్రూవలెగాని, రస విహారిఘోష్ వలెగాని, సమీపానికి వస్తే శ్రీనివాసయ్యంగారివలెగాని, సర్ అల్లాడివలెగాని, ఇంకా సమీపానికి వస్తే న్యాయపతి సుబ్బారావుసంఘలు, నిడమర్రె గుర్గయ్యగార్లవలెగాని లక్ష లార్డించడానికి ఇష్టమే సావకాశములేదు. ఏఒక్క వ్యక్తికూడా వెత్తితలలు వేసిన నెదురుడొంకవలె ఇతరులకు యిబ్బంది కలిగిస్తూ విజృంభించరాదని ఇప్పటి సాంఘికాయం. ఒకడు ఏదంతరువులమేడలో బంగారం తూగుటయ్యాల లూగడం, ఇంకొక్కడు ప్రక్కనే డ్రైనేజీకొలువ నాశ్రయించుకొని త్రాగడానికి గంజిలేక పస్తు పడుకోవడము—ఇట్టి విచమస్థితిని అరికట్టాలని సంఘము దీక్ష వహించింది. సంతోషమే. ఈ దీక్షకు మనము కూడా స్వాగతం యిద్దాము. మానవజాతికంతకూ అభ్యుదయం ఆకాంక్షిస్తూ మంగళగీతము పాడాలని భారతవర్షము ఉద్వమిస్తూంటే దానిలో కంతం కలపకుండా వేరు పడిపోయేది లాయరేనా?

మన భావి ఔన్నత్యము త్యాగముమీద ఆధారపడివున్నది గాని భోగముమీద ఆధారపడి లేదని ముమ్మాటికి నమ్మండి. ధనలక్ష్మీ మిమ్మల్ని వరించక పోయినా గుణలక్ష్మీ వచ్చి స్వయంగా వరిస్తోంది. ఈ సంయోగమువలన జనించే ఆనందము ఎంత ఉత్తమమైనదో ఆలోచించుకోండి. “మనము ప్రజలకు స్నేహితులము—నేవకులము” అని గుర్తించి నప్పుడే మన న్యాయవాదిశాఖ మళ్ళీ తలయెత్త గలుగుతుంది. “నేను పల్లకి ఎక్కుతాను. మీరు మొయ్యండి” అంటే లాభంలేదు. “మాకు డేము - మీకు డేము” అన్నా లాభంలేదు. సర్వజన డేము నాలోచించి మనము పని చెయ్యాలి. “సర్వజనా స్సుఖినోభవంతు” అడమే మన ప్రకృత కర్తవ్యము. నేటి రాజకీయ వేత్తల ఆచరణకు అనుగుణ్యంగానే ఈ మహా మంత్రాన్ని జపించ సక్రరలేదు. అంతఃకరణ పుద్ధితోనే జపిద్దాము.

పూర్వపక్షి యిక్కడ వొక్క ప్రశ్న వేస్తున్నాడు. “సుఖంగా వుండవలసినది సర్వే డిపార్టుమెంటు ఒక్కటేనా? మరి తక్కిన డిపార్టుమెంటులన్నీ ఏంగాను?” అని. దీనికి సిద్ధాంత సమాధానము చెబుతున్నాడు. “ఈ గోజుల్లో ముఖ్యంగా కావలసింది సర్వే ఒక్కటే. ప్లానింగ్ (Planning) అంతా సర్వేమీదనే ఆధారపడి వున్నది. ఎవరికివారు తమ్ముతాము సర్వేచేసి చూచుకుంటే లోకం ఇట్టే బాగు పడుతుంది. గురునిందపూసవలె స్వదోషములు గుర్తించుకోక పరదోషములపైకి హైడ్రోజిన్ బాంబువలె విజృంభించడమే వ్యక్తులలోనైనా జాతులలోనైనా ఇష్టమే కనబడే ప్రధానదోషం. కాబట్టి ఈ పద్ధతిని విపరీత మొనర్చి స్వదోషములను పరగుణములను సర్వేచేసి చూచుకునే మహాజను లందరికి సౌఖ్యము కోరడమే అభ్యుచితము” అని.

ఈ సిద్ధాంతమునందలి పరమార్థమును గ్రహించి “మన పతనమునకు మనమే ఉత్తరవాదులము, మళ్ళీ మన అభ్యున్నతికి కూడా మనమే ఉత్తరవాదులము” అని విశ్వసించి భూసభాంతరము పూరటిల్లునట్లు “సర్వే జనా స్సుఖినోభవంతు” అని మంగళాశాసనము గావించెము.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

విద్యార్థి

శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి

అ రోజు ఉదయం రమారమి ఎనిమిది గంటలౌతుంది.

జజివాన పడుతోంది. ఆకాశ మంతా బూడిద రంగుగా ఉంది. ఆకాశంలో గూగురున్న చిహ్నాలు కనుపించడంలేదు. ప్రకృతికాంత పురుషునిమీద కోప గించి నల్లని వలువను కప్పకొని కన్నీరు కారుస్తున్నట్లుంది. పురుషుడు ఆమెను బ్రతిపాలుతున్నాడు. ఎంతకూ వినకపోతే విసుగెత్తి తన గంభీర గర్జనతో ఆమెను బెదిరిస్తున్నాడు. ఆమె హావంచేస్తూ ఇటుకలు కదలుతోంది. కదిలేబప్పుడు కన్నులు మిరుమిట్లుకొలిపే ఆమె శరీరలావణ్యం, కప్పకొన్న వలువసంకులనుండి మెరుస్తోంది. మానవుని మనోఫలకంమీద ఆవరించిత అజ్ఞానంలాగ ఆకాశంమీద మేఘం ఆవరించింది. అజ్ఞానఫలితంగా సంభవించే ప్రమాదాలవలె గాలి తెరలు, జజివాన ప్రాణికోటికి చికాకును కలుగ జేస్తున్నాయి.

నేను మా పిథి అరుగుమీద చాప పరమకొని గోడకు జేరబడి కూర్చున్నాను. మా యింటి తాటాకు చూరు క్రిందికి దిగిఉంది. అరుగు మట్టిది; విశాలంగా ఉంది. మా యింటిముందు కంకర తేచిపోగా తయారైన చాచారోడ్డు. దాని తరువాత కొన్నివరిచేలు. అవి తాటాక మామిడిచెట్ల బారుతో కాలవగట్టు. దాని కావల మళ్ళీ వరిచేలు. ఇంకా దూరానికిమాస్తే ఆకాశం భూమి కలిసే క్షితిజం. జజివానవచ్చే శబ్దం మనస్సుకి మైకాన్ని కలుగజేస్తోంది. చదువుదామని ఎదుట బెట్టుకొన్న దినపత్రిక అలాగే పడిఉంది. ఎదుటికి చూస్తూ ధ్యానిస్తూ కూర్చున్నాను. వర్షంనుండి రక్షించుకొంటూ ఒక కుక్క మా యింటి రెండో అరుగు యెక్కింది. శరీరమంతా టకటకమని ఉప్పుడు చేస్తూ వంటిమీద నీటిని నులుపుకొంది మూలకుపోగా పడుకొంది నాకు యెదురుగా మామిడిచెట్టు మొదలు దగ్గరకు రెండు గాడిదలుచేరి, తిలలు వంచు కొని దగ్గర దగ్గర గా నిలబడ్డాయి. ఇంతలో నా దగ్గర

చదువుకొనే సుబ్బారావు పుస్తకాలసంచి చొక్కా క్రింద బెట్టుకొని వంగి వంగి చురుగ్గా నడచివచ్చి మెల్లైక్కాడు. వాడి బట్టలు, తిల తడిశాయి. చొక్కాక్రింది సంచితీసి అరుగుమీద పెట్టాడు. “ఏమిరా! వర్షంలో తడుస్తూ వచ్చావు! ఏ మంత వించిపోయింది? ఇవే బడికి శిలవుకూడాను?” అని అంటూ తొందరగా లేచాను. లోపలికి వెళ్ళి రెండు తుండుగుడ్డలు తెచ్చి “లాగూ చొక్కా విప్పియ్, తడిసి ముద్దయిపోయాయి” అంటూ వాటిని యివ్వబోయాను. “వద్దండీ, వద్దండీ, కాస్తేపటికి అరిపోతాయండి” అంటూ చొక్కా ముందుభాగం పిడుస్తున్నాడు. “ఏడిసిపట్టేఉంది! గుడ్డలు తడిసి ముద్దయితే అరిపోతాయంటా వేమిటి? తడిగుడ్డల్తోఉంటే జలుబు చేస్తుంది. ఊర తీసుకో! త్వరగా విప్పియ్, ఆ గుడ్డలు” అని కొంచెం గర్జించాను. విధిలేక తువ్వార్లు తీసుకొన్నాడు. ఒకటి చుట్టబెట్టుకొని రెండోదానితో తలా వశూ తుడుచుకొన్నాడు. ఇంతలో నాభౌర్య, రాఫ “అయ్యో, అదేమిరా తడుస్తూ వచ్చావ్! పద, లోపలికి. నీళ్ల పొయ్యిదగ్గర కూర్చో!” అంటూ గుమ్మం లోకి వచ్చి నిలబడింది. వాడు లాగూ చొక్కా పిండుతూ అరుగు చివర నిలబడ్డాడు. “త్వరగా కొనియ్యి, రా లోపలికి!” అని మళ్ళీ హెచ్చరించింది. వాడు నెమ్మదిగా సంచిలోని పుస్తకాలు బయటికి తీసి అరుగుమీద పెట్టి సంచిలోపలికి తీసుకొనివెళ్లాడు. సంచిలో ఇంకా యేవో ఉన్నాయి. వాడి వెనుక నేనూ లోపలికి వెళ్ళాను. వాడు లోపలి వసారాలో సంచిలోని వంకాయలు దిమ్మరిచాడు. “ఏమిరా, వర్షంలే అర్థంకాదూ, యేవోఒకటి తెస్తూంటావ్? వాటిని సంచిలోకి యెత్తు! సాయం కాలం తీసుకొనిపోదువుగాని” అని కొంచెం కఠినంగా చూట్లాడాను. వాడు బిక్కముఖంతో ‘మా అమ్మ తీసుకు వెళ్ళమందండి’ అన్నాడు.

“మీ అమ్మ, నువ్వు అడక్కుండా తీసుకెళ్ళి మందా?” వాడు మాట్లాడలేదు. “మాకోసం యేమీ లేవద్దని చెప్పడం ఇది యోగభయ్యాసారి. వద్దు, తీసుకు పొమ్మంటే యేడుస్తావు. నువ్వు యేవేవో తెచ్చి మాకిచ్చేస్తున్నావని, ఇల్లుగుల్లచేస్తున్నావని మీనాస్లు గోలపెడతారు. ఎందుకు మాకిలేనిపోని సంత. అణా డబ్బులు పెడితే వచ్చేకాయగూరకి మేం అప్రతిష్ఠసాలు కావలసివస్తోంది. వాటిని సంచిలోకి ఎత్తెయ్! ఊ! చూస్తావే?” అని గద్దించాను. “ఇంక తీసుకురానండీ” అని అలాగే తలవంచుకొని నిలబడ్డాడు. రెండుకన్నీటి చుక్కలు వాని పాదాలముందుపడి మట్టిలోకి ఇంకి పోయాయి.

వద్దని ఎన్నిసార్లు చెప్పామరా? మీ వాళ్ళకి యిష్టంలేనప్పుడు యెందుకు నాయనా లేవడం? నువ్వా, తిట్లూ డెబ్బలూ లింట్లున్నావు, మేనూ, అప్రతిష్ఠ పాలౌతున్నాం. వేళకి వచ్చి చదువుకొని పోక ఇవన్నీ యెందుకురా? నువ్వు పెద్దవాడవయి సంపాదించేటప్పుడు నీ యిష్టమొచ్చినన్ని తెచ్చియ్యి, వద్దంటామేమో చూడు. సరే వాటికేం గాని బట్టలు దండెంమీద ఆరవెయ్యి. పొయ్యి దగ్గరకూర్చో.” అంది రాధ. వాడువెంటనే కొయలు అక్కడే వదిలి దండెంమీద బట్టలు ఆరేశాడు. పొయ్యిదగ్గర కూర్చున్నాడు. “వర్షంలో ఎందుకు వచ్చావ్? చద్దన్నం తిన్నావా?” అని ప్రశ్నించింది రాధ. “సంగందూరం వచ్చాక వచ్చిందండీవద్దం” అన్నాడు. “కాస్సేపు వర్షం తగ్గేదాకా యే పాకలోనైనా ఆగలేకపోయావా? ...మరి అన్నం తిన్నావా?” అని మళ్ళీ ప్రశ్నించింది. “తిన్నానండీ” అని జవాబు చెప్పాడు. వాడి జవాబు పూర్తిగా వినిపించుకోకుండా, లోపలికి వెళ్ళి గ్లాసుతో కాఫీ తెచ్చి వాడి ముందుపెట్టి “ఈ కాఫీ త్రాగు! చలితగ్గుతుంది.” అన్నది రాధ. “వద్దండీ, వద్దండీ కాఫీ ఎవ్వడూ త్రాగనండీ” అని బిడియ పడుతూ అన్నాడు. “త్రాగవని తెలుసులే, ఈవేల్లికి త్రాగయ్!” అంది. “వద్దండీ త్రాగనండీ” అంటూ ముడిచిపెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. నేను కొంచెం దగ్గరగా వెళ్ళి “మేమిచ్చిన దాన్ని వద్దనకూడదు, త్రాగయ్!...ఊ! తీసుకో” అని ఒత్తిడిచేశాను. తప్పని సరిగా గ్లాసు తీసుకొని బలవంతంగా త్రాగాడు. వెంటనే లేచి నూతి దగ్గర గ్లాసు కడిగి

తెచ్చి వసారాలో పెట్టాడు. నేను మళ్ళీ వీధి అరుగు మీదికి వచ్చాను. నావెనుక నే పిల్లిలా వాడూవచ్చాడు. “తెలుగుపద్యం, ఇంగ్లీషుపద్యం వచ్చాయండీ. చూడకుండా వ్రాయనాండీ” అన్నాడు. “కాస్సేపు వళ్లు ఆరి చలి తగ్గేవరకూ పొయ్యి దగ్గరకూర్చోరా, ఇంత లోకే చదువు చెడిపోగులే” అన్నాను. కాని వాడు కదలేదు. తల వంచుకొని పుస్తకాలు తిరిగేస్తున్నాడు. వాడి ముఖంలో చదువు చెడిపోతోందనే భాగవ్యక్తమౌతోంది. “సరే, పొయ్యి దగ్గర కూర్చుని వ్రాయ, వెళ్ళు” అన్నాను. పుస్తకాలు తీసుకొని లోపలికి పోయాడు.

సుబ్బారావు తండ్రి పాతక ము పైపునుకరాల భూస్వామి. వాళ్ళయిల్లు మా అత్తగారింటికి యెదురుగా ఉంది. వాళ్ల దో చిన్నగ్రామం. అది నే నిప్పుడున్న ఊరికి మైలున్నరదూరముంది. శిథిలమైపోయిన కంకర బాట అనేక వంకరలు తిరుగుతూ ఈ రెండు గ్రామాల్ని కలుపుతోంది. సుబ్బారావుకి ముగ్గురన్నలు ముగ్గురు తమ్ముళ్లు ఉన్నారు. వాళ్ళది స్వంత వ్యవసాయం. పాడి, పంట, సంతానంతో ఆ యిల్లు నిండుగా ఉంటుంది. సుబ్బారావు తండ్రి, ముగ్గురన్నలూ వ్యవసాయపు పనుల్లో ఉంటారు. చేపలు తేరిన శరీరాలలో, బండబారిన బుద్ధులతో ఉన్న వాళ్ళని చూస్తే పసుపులకి వాళ్ళకి ఎంతో లేడా లేదని పిస్తుంది. వీని అన్నలలో ఒకనికో యిద్దరికో టెళ్ళి శృంగారం యనుకుంటాను.

రెండేళ్ళ క్రితం, సంతకాంతి పండుగకు పది పన్నెండు రోజులు నేను మా అత్తవారింట్లో మకాం చేశాను. నేనక్కడికి వెళ్ళిన మరునాడు ఉదయం వీధి అరుగుమీద పడకమర్చిలో పత్రిక చూస్తూ కూర్చున్నాను. పదిపదకొండేళ్ళ కుర్రాడు నెమ్మదిగా అరుగుదగ్గరకు చేరాడు. వీడు ఆ యెదుటి యింటి వారి పిల్లవాడని ఊహించాను. ‘ఏం వచ్చావ్?’ అన్నాను. ‘యేంలేదండీ’ అన్నాడు. అరుగుమీదకు మోచేతులమీద వాలి వీధి వైపుకి చూస్తూ క్రింద నిలబడ్డాడు. నా దృష్టి పత్రికమీద లేదు. నల్లగా కళ్ళ కళ్ళలాడే వాని ముఖం చూస్తున్నాను. వాడు మధ్య మధ్య నావైపు చూచి మళ్ళీ ముఖం తిప్పకొంటున్నాడు. వాడు యేమీలేదని నాతో చెప్పినా వాని ముఖం తీరు చూస్తే నాతో యేదో మాట్లాడాలనే ఉద్దేశం ఉన్నట్టు

స్వప్నపరుడొంది. పది పదికొండేళ్ళ కుర్రాడు పనేమీ లేకుండా అంత బుద్ధిగా నా యెగుబ నిలబడం నాకు కొంచెం వింతగా ఉంది. నేను ఆయివారు వందల మంది పిల్లలు చదువుకొనే హైస్కూల్లో పని చేస్తున్నప్పటికీ తరగతిలో తప్ప మరెక్కడా యే పిల్లవాడూ నన్ను పలుకరించి మాట్లాడకు, నా యెగుబ నిలబడకు. సాగ్యమైనంతవరకూ పిల్లలు నన్ను చూసి తొలగిపోతారు. ఎగుబ బడితే ఒక్కొక్కడు ఒక నమస్కారం చేసి పోతాడు. 'వీడు మా స్కూల్లో చదివే కుర్రాడు కాదుగా' అనుకొన్నాను చునస్సులో. వీళ్ళ కుటుంబంలో ఉన్న వాళ్ళందరిలోకీ వీడు తప్పబుట్టినట్లున్నాడు. నల్లగా, బలహీనంగా ఉన్నాడు. కాని విశాలమైన వాని కళ్ళు, నుదురు వాని నూత్న బుద్ధిని వ్యక్తం చేస్తున్నాయి చదువుకొంటే బాగా అభివృద్ధికి వచ్చేవాడిలా కనుపిస్తున్నాడు. వాణ్ణి గురించి అలోచిస్తున్నా నే గాని మాట్లాడలేను. కొంత సేపటికి వాడు 'మీరు హైస్కూల్లో మాస్టారాండి?' అని ప్రశ్నించాడు. "అలా" అన్నాను యింకా యేమైనా అడిగితే చెప్పడానికి కుతూహల పడుతూ. 'వచ్చే యేడు మీ స్కూల్లో చేరతానండి' అన్నాడు మెల్లగా. 'ఓ తప్పకుండా చేరు; ఇప్పుడేం చదువు పున్నావ్' అంటూ చేతిలోని పత్రిక క్రింద పెట్టాను. 'విక్టోక్లాసండి. మా క్లాసులో నేనే ఫస్టండి. నన్ను చేర్చుకొంటారాండి మీ స్కూల్లో?' అని ఆశ్చర్యంతో నా వైపు చూశాడు. 'క్లాసులో ఫస్టుగా ఉంటున్నావుగా? బాగా చదివేవాళ్ళను తప్పకుండా చేర్చుకొంటారు.' అని వానికి సంతోషం కలిగించాను. అది మొదలు వాడు నన్ను వదలి పెట్టలేదు. మధ్యాహ్నం తన పుస్తకాలన్నీ నాకు చూపించాడు. వాటిలోని పద్యాలు, పాఠాలు తనకు బాగా వచ్చునన్నాడు. తన లెక్కల పుస్తకంలోని ప్రతీ లెక్కా తన చేస్తానన్నాడు. ఫస్టుఫారం ఇంగ్లీషు పుస్తకంలో సగం పాఠాలు తనకు వచ్చునన్నాడు. 'ఏమైనా అడగండి చెప్తాను' అన్నాడు. చదువులో వానికుండే ఉత్సాహం ఆసక్తి నన్ను చకితుణ్ణి చేశాయి. అన్ని విషయాల్లోనూ ఒకటి రెండేసి ప్రశ్నలు వేశాను. అన్నింటికీ చక్కగా జవాబులు చెప్పాడు. 'యే క్లాసులో చేరతావు?' అని అడిగాను. "ఈయేడు అయిదోక్లాసు అయిపోతుంది కాదండీ, ఆరోక్లాసులో చేరతానండి" అన్నాడు. "వచ్చే వేసంగి కలవుల్లో

యేవదిదగ్గరైనా చదువుకొని ఈ యింగ్లీషు పుస్తకం తూర్చి చెయ్యి, ఫస్టుఫారం లెక్కలు కూడా సేస్కో, నెకండు ఫారంలా చేయొచ్చు" అన్నాను. వాని సంతోషానికి మేరలేను. 'తప్పకుండా మీదగ్గరికి వచ్చి చదువు కొంటానండి." అని చెప్పి యింటికి వెళ్ళాడు. మరో అరగంటకి తిరిగివచ్చాడు. ఇంబాకటి ఉత్సాహం ఇప్పుడు వానిలో లేను. ముఖం యేకపురు నూచి ప్లాండి. సాయంకాలం వేళ చేలగట్టుంట తిరిగివస్తామని బయలుదేరాను. వాడు నన్ను వెంటచించాడు. "ఏం, నాతో వస్తావా?" అన్నాను. "వస్తానండి" అని దీసంగా అన్నాడు. పదిళ్ళువాటి హిరిబయటికి వచ్చాం. "అలా ఉన్నా వేం?" అని అడిగాను. "నూబాబు చదువుచున్నాడు ఈ చదివింది-చచ్చే అన్నానండి" అని కళ్ళు చొక్కా ముందుభాగంలో యెదురుకొన్నాడు. "ఈ మాత్రం వానికి యేవవవ మెందుకు? మీవాబుతో నేను చెప్తానులే" అని ఊరడించయాను. "నూబాబు వినడండి. నిరుడే చదువు మానెయ్యమన్నానండి, పొలంపని చెయ్యమని తిడుతూంటాడండి. తిడుతూన్నా నేను బడికి వెళ్ళడం మానలేదండి" అని తన నిరాశను వెల్లడించాడు.

"పరవాలేదు, నేను మాట్లాడి నువ్వు చదువుకొనే ఏర్పాటు చేస్తానుగా" అని ధీమాగా చెప్పాను. నేను పిల్లకాలువ గట్టుయొక్కి ఒకచైపుకి నాలుగడుగులు వేశాను. "ఇటుచైపుకి వెనదామండి" అని కొంచెం తొట్టుపడుతూ నా వెనుక నిలబడి అన్నాడు. నేను వెనక్కి తిరిగి "ఏం?" అన్నాను. "అట్టే, యేమీలేదండి, ఇటు బావుంటుందండి" అన్నాడు. సంశయిస్తూ. "ఏం ఇటు బాగుండదా?" అని ప్రశ్నించాను. "అటు బాగానే ఉంటుందండి" అని నసిగాడు "ఇటెందుకు వెళ్ళిందంటున్నావ్?" అని వాడి ముఖంలోకి చూచాను. వాడు మాట్లాడక తలవంచుకొన్నాడు. "సంశయిస్తున్నా వేం? చెప్ప" అటు మా పొలం ఉందండి. "మరీ నుంచిది, మీపొలం చూడొచ్చుగా?" "అక్కడ మా అన్నయ్యలున్నారండీ, తిడతారండి" "ఎందుకు తిడతారు? ఏం చేశావేమిటి?" "వాళ్ళు రోజూ పొలం రమ్మంటారండి, నేను చదువుకోడం వాళ్ళకి యిష్టంలేదండీ" "ఇవాళ నేను దగ్గర ఉన్నానుగా? తిట్టరు, రా, ఇటే పోదాం" అని నేను నడక సాగించాను. విధిలేక నావెంటబడి వస్తున్నాడు. నాలుగుదూరంగాను నడిచాక పెద్దపరులకాలక నిపించింది.

“అదేనండి మా దూళ్ల సాల” అన్నాడు. మరి నాలుగడుగులు వేసి వెనక్కి చూచాను. వాడు బెదురుచూపులు చూస్తూ అక్కడే ఆగిపోయాడు. “ఆగిపోయావేం? రా! నేనుండగా నిన్నెవ్వరూ యేమీ అనరు, ఊరి, రా!” అని హెచ్చరించాను. వాడు నెమ్మదిగా అడుగు లేస్తూ బయట దేరాడు. పాక సమీపానికి వచ్చేసరికి వాళ్ళ అన్నలలో గెండ్లో వాడు ఇనసమనిషిలా నేల అదిరేటట్లు అడుగులు వేసుకొంటూ ముచ్చెపు వస్తున్నాడు. తమ్ముణ్ణి చూచి “యేరా, నువ్వేమిచేసి యెక్కడ సచ్చావ్? ఇప్పుడెందుకూ నేనులూపుకుంటా వచ్చావ్? మేం పొలంలో పడి సచ్చేట్లు సాకిరి నేత్తోంటే వణ్ణం తేలేవ్రా?” అంటూ నన్ను గాటి నా వెనుక నాలుగుగజాల దూరంలోవున్న తమ్ముడిదగ్గరకు వెళ్లాడు. నేను వెనక్కి తిరిగి యేదో చెప్పబోయేలోగానే “మాట్లాడవేం యెదవా?” అని వాని దవడ మీద చెక్కునకొట్టాడు. నేను తొందరగా దగ్గరకు వచ్చి మరి కొట్టకుండా అడ్డగించాను. నన్ను చూచి ఇంకేమీ చెయ్యలేక “నూడిండి బాబూ! ఇంటికొచ్చింది చి వణ్ణం మేనా తేలేకపోతే మరెందుకండి యీ బక్కెదవ్?” అంటూ విసురుగా వెళ్ళిపోయాడు. నాకు ముచ్చెరుటలు పోకాయి. తల తిరిగింది. నాదగువ్రా, తెలిపి తుమ్ముమోడులాంటి ఆ మనిషి ముందు యెందుకూ పనికిరాదేదు. ఆ కుర్రవాడి తలను రెండు చేతులతోనూ పట్టుకొని నా కడుపుకి అదుముకొన్నాను. వాని కళ్ళ నుండి నీరు యేకధారగా కారుతోంది. నల్లని దవడ పొంగింది. నీవును బలవంతాన అణచుకొంటున్న కారణంచేత ఎక్కిళ్ళు వస్తున్నాయి. కోమలమైన వాని లేతహృదయాన్ని నా చేతులతో నలిపి రక్తం పిండుతున్నట్లుపించింది నాకు. ఇటు, వద్దంటే బలవంతాన తీసుకొచ్చాను యీ వనికండును—ఈ మాట గుహలోని పులి గర్జనలా నా హృదయంలో ప్రతిస్పందిస్తోంది. వాని చొక్కాయెదుటి భాగమంతా కన్నీరు తుడుచుకొంటున్న కారణంచేత తికిసి పోయింది. వాని చెయ్యి పట్టుకొని వచ్చిన త్రోవనే నడవసాగాను. వానికి యేదో చెప్పి ఊరట కలిగించాలని నా ఊహ. కాని వానితో యేముఖం పెట్టుకొని మాట్లాడగలను. కొంతదూరం వెళ్ళాక “నేను చదువుకొంటున్నానని కోపమండి మా అన్నయ్యలకి. రోజూ యేదో వంకబెట్టి తిడుతూ

కొడుతూంటారండి” అని వాడు నన్ను మాట్లాడానికి ప్రేరేపించాడు. “బోనురా బాబూ, వాళ్ళు అడివి జంతువులు” అని, మరి మాట్లాడలేక పోయాను.

ఆ రాత్రి భోజనాలయక నేను అరుగుమీద జోర్పున్నాను. మా మామగారు, ఇంకా నలుగురైనా గురు పెద్దమనుషులు ఒక్కొక్కరుగా అరుగు మీదకు చేరారు. వారిలో మా మామగారే కొంచెం సంస్కృతం, తెలుగుా దిగువుకొన్నాడు. మిగిలినవారిలో ఇద్దరు ముగ్గురికి చవచం వ్రాయడం మాత్రమే వచ్చును. మిగిలినవారికి అదీ రాదు. వారు రోజూ రాత్రి భోజనాలయక యీ విధంగా చేరి యేదో లోకాభిరామాయణంతో కాలక్షేపం చెయ్యడం వారి అలవాటు. అప్పుడెప్పుడు పది పదిహేను రోజులపాటు మా మామగారు పురాణం చదువుతూంటారు. ఆ చుట్టు ప్రక్కల అడా మగా వచ్చి పురాణం వింటూంటారు. అదిలేని రోజుల్లో లోకాభి రామాయణం సాగుతోంటుంది అక్కడకు చేరిన వారిలో యెదురింటి యజమాని జగ్గయ్య కూడా ఉన్నాడు. కొంతసేపు నేను వారి ప్రసంగాలు వింటూ కూర్చున్నాను. ఆ తరువాత “జగ్గయ్య, మీ కుర్రవాడు చాలా బుద్ధిమంతుడూ తెలివైన వాడూ సుమా” అని వాని అభిప్రాయం రాబట్టడానికి అన్నాను. “ఎవడండి?” అన్నాడు. “వాడే ఐదో క్లాసు చదివే కుర్రాడు” “సుబ్బారావాండి” “ఆరీ, ఆరీ” “ఎందుకొచ్చిన తెలివండీ కూటికా గుడ్డకా?” అని నిర్లిప్తంగా అన్నాడు. “అదేమిటయ్యా అలా అంటావు? శ్రద్ధగా చదివిస్తే చాలా అభివృద్ధిలోకి వస్తాడు.” “వళ్ళించి పనిచేసి కడుపు నిండా తిని సుకపడక యెందుకొచ్చిన సదువులండీ యివి. ఒక్కో యిల్లా గుల్ల నేసుకొని చూక్కలు పైస్తూ, బియ్యెలు సదవడం, ఆ తరువాత నాకరీకోసం అడ్డమైన వోళ్ళ కాళ్ళూ పట్టుగోడం. ఇంతా యేజితే అరవయ్యా డెబ్బయ్యాకడిగి నేతుల్లో పెడతారు. పట్నాల్లో ఆ జీతం సాలక మిగిలున్న యిట్లా వాకిళ్ళూ అమ్ముకోడం; అయి కూడా అయిపోయాక లంచాలతో మా బోటిగోళ్ళని గద్దలూ రాబందుల్లా పీక్కు తినడం. వద్దు బాబూ! మాకు సదువులెందుకు, యిలా బతికితే సాలు” అని ఉచ్చైస్వరంతో విరామం లేకుండా మాట్లాడాడు. “మహాభేషుగ్గా చెప్పావోయ్,” అన్నాడో ముసలాయన ప్రక్కను కూర్చుని. “నిజమే,

ఇప్పుటి చగువు లూగే ఉన్నాయి" అన్నాకింకో ఆయన. ముత్తంమీద అక్కడున్న నలుగురూ జగ్గయ్య మాటల్ని సమర్థించారు. ఈ మాటలు వాని చూడై సంవత్సరాల అనుభవపారం. ఆశీతమైన ఆతని మనస్సులో శిక్షిగులుంబడేవారి నిత్య జీవిత వ్యవహారాలను మధించగా వచ్చిన హాహలం జీవిత సంగ్రామంలో వాని హృదయానికి తగిలిన గాయాల బాధవల్ల వెలువడిన ఆక్రందనం. అక్కడున్నవాని వారి వారి ప్రసంగాలను విన్నుంచి నే నేమి చెబుతానో అని నా నైపు మాస్తున్నారు. శిధి తనాదీకి ప్రేమానుభవం హరికెన్లాంటిది వెల్తురులో నేను ఒకసారి జగ్గయ్యను ఖం మాడబోయాను కాని అతను శిధిస్త్రుకి మాస్తున్న కారణంచే వాని ముఖలక్షణాలేవి నాకు కనుపించలేదు. "నువ్వు చెప్పిన మాటలు కాదనడానికి వీలేను. కాని నువ్వు చెప్పినది, చదువుకొని నాకరీలు చేస్తున్నవారిని గురించి. వారు జీవనోపాధికోసం నాకరీలలో ప్రవేశిస్తారు. ఆ జీతపురాళ్ళతో కడుపులండక అక్రమ ప్రవర్తనకు సిద్ధపడతారు. కొంత కాలానికి అది అలవాటై చివరికి పరమేష్వరపృష్ఠి, అంగులో మానవునికుండే విశిష్టతను మరచిపోయి మానవత్వాన్ని పోగొట్టుకొంటారు. నిజానికి వారు వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసే యంత్రాలంటివారు. వారిని చదువుకొన్న వాళినడం పొరపాటు. చగువును మరచిపోయినవాళ్ళ నడం మంచిది. కాని నాకరీచేసేవాళ్ళందరూ ఇట్లాగే ఉండరు. తన ఉద్యోగ ధర్మాన్ని గుర్తించి, నీతి నియమాలకు కట్టుబడి, ప్రజల శ్రేయస్సుకోసం పాటుబడేవారు నూటి నొక్కడైనా లేకపోలేను." అని యింకా నేను చెప్పబోతుండగా "అలాంటిదికి కూడదండీ?" అన్నాడు జగ్గయ్య. "నిజమే, అలాంటి వాళ్ళకి కడుపు నిండే పరిస్థితులు యింకా యేర్పడలేదు మన దేశంలో. సరే, దానిమాట అటుంచు. అని నీతిగా ప్రవర్తించే ఆఫీసర్లు, గుమస్తాలు, డాక్టర్లు, లాయర్లు మొదలైనవారిని మాత్రమే నువ్వు యెరుగును వనుకొంటాను. మీరుగాక చదువుకొన్నవారందరూ ఉన్నారు యెరుగుదువా?" అన్నాను. "ఇంకేమన్నారండి?" అన్నాడు అహాయకంగా: "నువ్వు అప్పుడప్పుడు పురాణం వింటుంటావు. ఆ రామాయణం భారతం, భాగవతం వ్రాసినవారు చదువుకొన్నవారే నంటవా?" "నదురకొపోలే అంత గొప్పగా రాయ

గల్గురాండే?" "మీ ఇంట్లో పట్నా లేమైనా ఉన్నామా?" "లేకేవండీ." "అందులో నీ కష్టం అందుగా కనుపించి నీకు ఆనందాన్ని కలుగజేసే పట్నాలేమైనా ఉన్నాయా?" "లేకేవండీ, ఆ ముఠ నేను కాకినాడలోనప్పుడు పట్నాల గుకొణంలో గొడవమీద మురగి కుప్పెను, ఆంజనేయులలో పట్నాల గుచ్చి రొద్దుమీద పోటాన్నవాడై అట్టే ఆగివాయాను. గుకొణంమీద కెళ్ళి వెంటనే కొన్నానండి." "అయితే ఆ పట్నాలు రాసినవోళ్ళు చదువుకొన్నవారేనా?" "ఆ రాసినోళ్ళు డిప్యూటీ సుబ్బోర్నామంటారా?" "లేదు. డి. ఏ. చదువుకొన్నవాళ్ళు మాత్రమే చగువు కొన్నవాళ్ళుకొను. మంచి మంచి కథలూ, నాలుకలూ, నవలలూ, కావ్యాలూ, వ్రాసేవారు, కన్నుల విందుగా చూపులు వేసేవారు, చెల్లకంపుగా పాడేవారు ఆయా విషయాల్లో చదువుకొన్న వాళ్ళే. హైస్కూల్లో చగువు సామాన్య జ్ఞానం కలుగజేస్తుంది. తరువాతి ఎవరికి యే విద్యలో ఆసక్తి ఉంటుందో ఆ విద్య నేర్చుకోవాలి. అంగులో ప్రవీణత సంపాదిస్తే ప్రజలు వానిని మెచ్చుకొంటారు. వాని విద్యకు ఆనందిస్తారు. అ నేకమంది వాని విద్యవల్ల జ్ఞానమూ, లాభమూ, ఆనందమూ పొందుతారు. భగవంతుడు అటువంటి వానిని మెచ్చుకొంటాడు. ఇహమంగు, పరమంగు వారు ఆనందం పొంద గలుగుతారు. మీకుద్రవాడు చదువుకొని నాకరీయే యెందుకు చెయ్యాలి? ఏదో విద్యలో ప్రవీణుడై మీ వంశానికి కిరీ సంపాదించగలడేమో! మీలో ఎవరికీ చగువు లేనేలేదు. ఉత్సాహమూ, తెలివీ ఉంది గనుక వాడి నైనా చదివించడం మీకు ధర్మం. చదువో, చదువో అని యేడ్చేవాణ్ణి పనువులను కాయమండం చాలా అన్యాయం" అని జగ్గయ్య ముఖంలోకి చూచాను. నా ఉపన్యాసం నిష్ఫలం కాలేదు. చాలవరకు జగ్గయ్య మనస్సును మార్చింది. "ఏదో మూలు పైనలువరకూ అయితే డబ్బు పెట్టగలమనుకొండి. ఆ తరువాత వందలు కావాలంటే ఎక్కడినుండి తేగలమండి డబ్బు" అన్నాడు. "మీందు అంతవరకూ చదివించు. ఆ తరువాతి వాడితో వ వాడే మాయ కొంటాడు. చదువులో మొదటివాడుగా ఉంటే గవర్నమెంటే యిస్తుంది వాడి చదువుకి డబ్బు." "అలాగారండి? మీ రెండుకు నెప్పారో, వచ్చేయేడు మీ స్కూల్లో జేరిపిద్దాం లెండి. కూతంత కనిపెట్టి

నూత్నోండాల్లి మీరు" "అలాగే, వచ్చే వేసంగుల్లో రెణ్ణెల్లా నా దగ్గరకు పంపిస్తుండు. ఇంగ్లీషు, తెక్కలు చెప్పి నెకండు ఫారంలో చేర్చిస్తాను." "నిత్రం, అలాగేనండి" అన్నాడు. మిగిలిన పెద్ద మనుషులు 'తెలివైనవాడైతే తప్పకుండా చెప్పించవలసిందే చదువు' అని ఒకరూ, 'ఈ రోజుల్లో చదువు తప్పకుండా ఉండవలసిందేనయ్యా' అని ఒకరు తలొకరికి గా నిర్ణయాన్ని బలపరిచారు.

* * *

ఆ తరువాత వేసంగుల్లో రెండు నెలలు సుబ్బారావు నా దగ్గరకి వచ్చేశాడు. నూక్కులు తెలిచాక వాణ్ణి నెకండు ఫారంలో చేర్చించాను. ఆ తరువాత కూడా వాడు రోజూ ఉదయమూ, రాత్రి రావడం, బల్లోకి కావలసిన విషయాలు నేర్చుకొంటూ ఉండడం జరుగుతోంది. నెకండు ఫారంతోనూ, ధర్మ ఫారంలోనూ స్థిరమూర్తులు వాడినే. నిరడు హెడ్ మాస్టరు గారితో చెప్పి, గవర్నమెంటు స్కాలర్ షిప్పుకు దరఖాస్తు పెట్టించాను. స్కాలర్ షిప్పు యిస్తున్నారు. తరువాత ఒకనాడు ఉదయం, సుబ్బారావు రోజూకంటే ఆలస్యంగా వచ్చాడు. రోజూ ఉండే ఉత్సాహం వానిలో లేదు. ముఖం వివర్ణంగా వుంది వచ్చి అరుగు మీద కూర్చుని మాట్లాడకుండా పుస్తకంలోని కొంతాని తిరగేస్తున్నాడు. "ఏమిరా, అలావున్నావే?" అని ప్రశ్నించాను. పొంగివచ్చే దుఃఖాన్ని దిగ్మిం గుతూ "ఏంటిదండి" అన్నాడు. "ఏమీ లేదంటావేమిటి, వంట్లో బాగాలేదా?" "బాగానే ఉందండి" "అయితే అలా యేడుపుముఖం పెట్టావెందుకు? ఇంటి దగ్గర దెబ్బలుతిన్నావా?" వాడు మాట్లాడలేదు. తల వొందుకొని కూర్చున్నాడు. "చెప్ప చురి, యేం జరిగిందేమిటి?" అని మళ్ళీ ప్రశ్నించాను. "మాబాబూ, పెద్దన్నా తిట్టారండి. మా పెద్దన్న కొట్టాడు కూడానండి." "ఎందుకు?" మాస్టరుకి ట్యూషన్ ఫీజు యిమ్మన్నానండి" "ఎందుకడిగావ్? నేను నిన్ను అడగమన్నారా?" "లేదండి, నేనే అడిగానండి" "నేను చెప్పనిదే ఎందుకడిగావురా? ఊర్, అడిగితే యేమన్నారా?" "మీమేస్టరు అడగమన్నారా? అన్నారండి లేదన్నానండి. అయితే డబ్బు యిక్కడ పడి మూలుగుతోందనుకొన్నావా! అని బూతులుతిట్టి మా పెద్దన్న కొట్టాడండి. ఇంతోటి యెదవచదువుకీ ట్యూషన్ ఫీజు

కూడానా, మా నెయ్ ఆయన దగ్గర కళ్ళపం అని మా బాబు తిట్టాడండి." "సరే, యింకెప్పుడూ ట్యూషన్ ఫీజు కావాలని అడగకు." "మరి గోపాలం, వెంకట్రావు యిస్తున్నారు కాదండీ" "వాళ్ళ పెద్దవాళ్ళకు చదివించాలని ఉంది కనక డబ్బుచ్చి చదివిస్తున్నారు. మీవాళ్ళకు నువ్వు చదవడమే యిష్టం లేనప్పుడు చదువుకోసం డబ్బెలాగ యిస్తారు?" "మరేలాగండి?" అన్నాడు తలవంచుకొని కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకొంటూ. వాని అమాయకమైన ప్రశ్నకు నాకు జాలికలిగింది. "ఏమీలేదు, నువ్వు వచ్చి చదువుకొంటూ వుండడమే చదువుకోనేవాళ్ళంతా డబ్బు యివ్వగలరా? కొంత మందికి మేము ఉచితంగా కూడా చెబుతూండాల్సి. ఇవ్వటం వుచ్చుకోడం గొడవ నీకెందుకు? నువ్వు వచ్చి చదువుకొంటూ వుండు" అని మండిలించాను.

* * *

మరి రెండురోజులు గడిచాక సుబ్బారావు తన వాడుక ప్రకారం తెల్లవారేముండు లేచి యింటికి వెళ్ళాడు. మళ్ళీ యేడుగుంటుకి వచ్చాడు. వాడు చెయ్యవలసిన తెక్కను తెలియజెబుతూ నేను అరుగు మీద కూర్చున్నాను. మా రాధ "ఒకసారి లోపలికి రండి" అని పిలిచింది. నేను వీధి గుమ్మం దగ్గరకు వెళ్ళి "ఏం?" అన్నాను. "వియ్యం మాటేమిటి? మొన్న నిన్నా అప్పుచేశాను." అంది. "ఈ పూటకీ కూడా ఎక్కడో తెప్పించు. సాయం కాలానికి ఎక్కడో తమముతాను డబ్బు. ఇంకా వారానికి గాని రావు జీతాలు" అన్నాను. రాధ లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. తెక్క సగం సగం చెబుతూ లేచి వచ్చిన నే సంగతి మరచి అరుగుమీద పచారు చేస్తున్నాను. వారాబడి గోచీకి ఎక్కువ గోణాకి తక్కువ లాంటిది. పూర్తిగా చావనియ్యదు, పూర్తిగా బ్రతకనివ్వదు. నెలకు అరవై ఒక్క రూపాయికి అణా తక్కువగా కడిగి చేతిలో బెడతారు. సంవత్సరం చివరి భాగంలో రెండుమూడు నెలలు ట్యూషన్ వల్ల నెలకు యిరవయ్యో పాతికో వస్తాయి. జీతం వచ్చిన రెండో రోజునుండి ఒక రూపాయ మొదలు పది రూపాయల వరకూ అప్పులు చేస్తూ కాలక్షేపం చెయ్యడం మళ్ళీ జీతం రాగానే అప్పులు తీరుస్తూండడం పరిపాటి. ఈ రోజున చేబదులు ఎవరిని అడగడమా అనే ఆలోచనతో కొంతసేపు అరుగుమీద పచారుచేశాను. ఆలో

చనకు అంతు దొరకలేదు. ఇంతలో నా దగ్గర చదువు కొనే కుర్రాడు గోపాలం గుమ్మంలోకి వచ్చాడు. వాడి ట్యూషన్ ఫీజుకోసం వాళ్ళ నాన్నగారి దగ్గరకు పంపిణీమనే ఆలోచన కలిగింది. కాని ఇంకా వారం గడిస్తేనే గాని నెల పూర్తికాదు. అయినా తప్పును అనుకొని “గోపాలం! మీ నాన్నగారి దగ్గరకు వెళ్ళి నేనిమ్మానని ట్యూషన్ ఫీజు తీసుకోనిరా, కొంచెం అవసరం ఉండి ముందుగా అడిగానని చెప్పి మీ నాన్నగారితో” అన్నాను. వాడు తలూపి పుస్తకాలు అరుగుమీద పెట్టి ఇంటికి వెళ్ళాడు. ఇప్పటికి సుబ్బారావుకి లెక్క చెప్పాలని జ్ఞాపకం వచ్చింది. వాడు ఇంతసేపూ మాట్లాడుకుంటూ నా వ్యవహారం తా కనిపెడుతూ కూర్చున్నాడు కాబోలు. నేను యథాస్థానంలో కూర్చుని లెక్క చెబుతున్నాను. వాడు తలూపుతున్నాడే గాని నే చెప్పేది వింటున్నట్లు తోచలేదు. “ఏంరా, అయిదుగురు మనుష్యులకు ఇరవై రోజులకు సరిపడే బియ్యమున్నాయి అదే బియ్యం పదిమంది తింటే ఎన్ని రోజులకు వస్తాయి? రోజులు తగ్గుతాయా పెరుగుతాయా?” అని అడిగాను. నేను వేసిన ప్రశ్న వాడు వినలేదు కాబోలు, నా ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పకుండా ‘అయ్యో’ అని ఊకొట్టేడు. “అదేమిరా, నా ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పకుండా ఊకొడుతున్నావేమిటి?” అన్నాను. “ఏమిటండీ?” అన్నాడు. “నీ తలకాయ” అని చిరాకు పడి మళ్ళీ ప్రశ్న వేశాను “రోజులు తగ్గుతాయని జవాబు చెప్పాడు. లెక్క పూర్తిగా చెప్పి చెయ్యమన్నాను. తప్పుచేసి చూపించాడు. నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. నేను బోధించిన విషయం వాడు శిష్టచేసి చూపడం ఇది మొదటిసారి. మళ్ళీ బోధించిన తరువాత లెక్క సరిగా చేశాడు. ఇంతలో గోపాలంవచ్చి “రేపు ఇస్తానన్నారండి” అన్నాడు. “ఉహూ” అని ఒక చల్లని నిట్టూర్పు విడిచాను. ఇలాంటి అశాభంగాలు నాకు బాగా అలవాటే.

* * *

ఆ రోజున నేను ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి బాగా చీకటిపడింది. అప్పటికప్పుడే సుబ్బారావువచ్చి అరుగుమీద కూర్చుని చదువుకొంటున్నాడు. నేను కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కొని గదిలో బట్టలు మార్చుకొంటున్నాను. ఎదురుగా మంచంమీద యేదో కాగితంలా కనుపించింది. తీసి చూశాను. ఆశ్చర్యం కలిగింది. అది పదిరూపాయల నోటు. ‘రాధా’ అని పేరు చూశాను. గది గుమ్మంవరకు వచ్చినప్పుడు “అబ్బేయి, ఎక్కడ పుట్టిందికొచ్చా చేమిటి జబ్బు?” అంది. “ఎక్కడా పుట్టక వాజుముఖం వేసుకొని నేనొస్తే! ఇదెలా వచ్చింది మంచంమీదికి? నువ్వు పడేయ్యి లేదా?” “నేను ఆక్కడెందుకు పడేస్తాను? అయినా పది రూపాయలు నా కెక్కడనుంచి వచ్చాయి?” అంది. కొంతసేపు మానంగా యిద్దరం ఆలోచిస్తూ నిలబడ్డాం. “గోపాలం గాని వచ్చాడా?” అన్నాను. “అబ్బే, రాంకే! నేను దానిమీద పక్కగంటి పేసి ఒక అరగంట అయింది. ఈలోగా సుబ్బారావు మీరూ తప్పు యింకెవరూ రాలేదు” అంది రాధా. ఈ మాటతో ఇది సుబ్బారావు చేసినదే అని నాకు దృఢపడిపోగింది. నెమ్మదిగా పీఠి అరుగుమీదకు వెళ్ళాను. సుబ్బారావు తల వాల్చుకొని లాంతరు ముందు కూర్చున్నాడు. పుస్తకంలో పేజీలు తిరకేస్తున్నాడు. “సుబ్బారావు, గోపాలం వచ్చాడా?” అన్నాను. “లేదండీ” అని తల ఎత్తకుండానే జవాబు చెప్పాడు. పేజీలు యిటూ అటూ తొందరగా తిరకేస్తున్నాడు. “ఈ పది రూపాయలనోటు నువ్వు పడేశావా మంచంమీద” “ఏటండీ?” అని ఒకసారి తలెత్తి మళ్ళీ వాల్చాడు. “పరవాలేదులే, కంగారు పడకు. ఎక్కడిది నీకీనోటు?” “లేదండీ, లేదండీ నేనుకాదండీ” అని కంగారుగా అన్నాడు. “ఒరేయ్, ఇలాచూడు, నువ్వు ఇంతవరకూ ఎప్పుడైనా అబద్ధమాడావా? ఈ రోజుతో నీమీద నాకుండే నమ్మకం, అభిమానం, ప్రేమా, అన్నీ పోతాయి తెలుసా? నువ్వు అబద్ధమాడావంటే నన్ను మోసగించావన్నమాట నన్ను ఎప్పుడైతే మోసగించడానికి సిద్ధపడ్డావో అప్పుడింక ప్రపంచంలో ప్రతివాణ్ణీ మోసగించగలవు. మోసగించి చేసేపనులేమిటో తెలుసా?— దొంగతనం, లంచగొండితనం, జూదం, వ్యభిచారం, ఇవన్నీ మోసంమీద ఆధారపడి జరుగుతూంటాయి. నువ్వు మామూలుగా మూయింటికి రాదలచుకొంటే యథార్థం చెప్పి లేదా యీ నిమిషంలోనే నువ్వు మా అరుగు వదలి పెట్టవలసివస్తుంది.” అని కొంచెం తీవ్రంగా అన్నాను. వాడు బిక్కముఖం వేసి “నేనే నండి” అన్నాడు. “అయితే ఎక్కడి

తంలా కనుపించింది. తీసి చూశాను. ఆశ్చర్యం కలిగింది. అది పదిరూపాయల నోటు. ‘రాధా’ అని పేరు చూశాను. గది గుమ్మంవరకు వచ్చినప్పుడు “అబ్బేయి, ఎక్కడ పుట్టిందికొచ్చా చేమిటి జబ్బు?” అంది. “ఎక్కడా పుట్టక వాజుముఖం వేసుకొని నేనొస్తే! ఇదెలా వచ్చింది మంచంమీదికి? నువ్వు పడేయ్యి లేదా?” “నేను ఆక్కడెందుకు పడేస్తాను? అయినా పది రూపాయలు నా కెక్కడనుంచి వచ్చాయి?” అంది. కొంతసేపు మానంగా యిద్దరం ఆలోచిస్తూ నిలబడ్డాం. “గోపాలం గాని వచ్చాడా?” అన్నాను. “అబ్బే, రాంకే! నేను దానిమీద పక్కగంటి పేసి ఒక అరగంట అయింది. ఈలోగా సుబ్బారావు మీరూ తప్పు యింకెవరూ రాలేదు” అంది రాధా. ఈ మాటతో ఇది సుబ్బారావు చేసినదే అని నాకు దృఢపడిపోగింది. నెమ్మదిగా పీఠి అరుగుమీదకు వెళ్ళాను. సుబ్బారావు తల వాల్చుకొని లాంతరు ముందు కూర్చున్నాడు. పుస్తకంలో పేజీలు తిరకేస్తున్నాడు. “సుబ్బారావు, గోపాలం వచ్చాడా?” అన్నాను. “లేదండీ” అని తల ఎత్తకుండానే జవాబు చెప్పాడు. పేజీలు యిటూ అటూ తొందరగా తిరకేస్తున్నాడు. “ఈ పది రూపాయలనోటు నువ్వు పడేశావా మంచంమీద” “ఏటండీ?” అని ఒకసారి తలెత్తి మళ్ళీ వాల్చాడు. “పరవాలేదులే, కంగారు పడకు. ఎక్కడిది నీకీనోటు?” “లేదండీ, లేదండీ నేనుకాదండీ” అని కంగారుగా అన్నాడు. “ఒరేయ్, ఇలాచూడు, నువ్వు ఇంతవరకూ ఎప్పుడైనా అబద్ధమాడావా? ఈ రోజుతో నీమీద నాకుండే నమ్మకం, అభిమానం, ప్రేమా, అన్నీ పోతాయి తెలుసా? నువ్వు అబద్ధమాడావంటే నన్ను మోసగించావన్నమాట నన్ను ఎప్పుడైతే మోసగించడానికి సిద్ధపడ్డావో అప్పుడింక ప్రపంచంలో ప్రతివాణ్ణీ మోసగించగలవు. మోసగించి చేసేపనులేమిటో తెలుసా?— దొంగతనం, లంచగొండితనం, జూదం, వ్యభిచారం, ఇవన్నీ మోసంమీద ఆధారపడి జరుగుతూంటాయి. నువ్వు మామూలుగా మూయింటికి రాదలచుకొంటే యథార్థం చెప్పి లేదా యీ నిమిషంలోనే నువ్వు మా అరుగు వదలి పెట్టవలసివస్తుంది.” అని కొంచెం తీవ్రంగా అన్నాను. వాడు బిక్కముఖం వేసి “నేనే నండి” అన్నాడు. “అయితే ఎక్కడి

నుంచి తెచ్చావ్?” “నూ బాబు పెట్టివోదండి” “అంటే యెవరికి తెలియండా దొంగతనంగా తెచ్చావన్నమాట?” అని గద్దించాను. వాడు మాట్లాడలేదు. తలవొంచుకొని కళ్లు తుడుచుకొంటున్నాడు. “సరే అయిందేమో అయింది. తెల్లవారు ఝామున ఈసోటు తీసుకెళ్ళి ఎక్కడనుంచి తీశావో అక్కడే జాగ్రత్తగా పెట్టు. ఇంక ముందెప్పుడైనా ఇలాంటిపని చేశావా, మా గుమ్మం ఎక్కనివ్వను, జాగ్రత్త!” అని మందలించి లోపలికి భోజనానికి వెళ్లాను.

మరునాడు వెల్దురురాకుండా సుబ్బారావు పది రూపాయల నోటు తీసుకొని వెళ్లాడు. కాని ఆ రోజున మళ్ళీ యింటికి రాలేదు, బడికి రాలేదు. వాళ్ళ యింటికి సమీపంలో ఉండే పిల్లవాడొకడు స్కూల్లో చదువు తున్నాడు. “సుబ్బారావు రాలే దెంచేత?” అని వాని నడిగాను. “పెళ్ళో డబ్బుడికాట్టండి, వాళ్ళ బాబు చావకొట్టేశాడండి. ఏడుస్తూ కూర్చున్నాడండి.” అని చెప్పాడు. నా మనస్సు పరిపరిచిధాల పోయింది. నేనే ప్రేరేపించి డబ్బు దొంగతనంగా తెప్పించానని వాళ్ళు అపోహపడితే? నా బ్రతుకు నవ్వులపాతాళమిది. ప్రతీవాడూ వేలెట్టి చూపిస్తాడు నన్ను. ఆ రోజున స్కూలులో పాఠాలు చెప్పకుండానే కాలక్షేపం చేశాను. బడి వదులుగానే యింటికి వచ్చి కుర్చీలో కూలబడ్డాను. రాధ “ఏమిటి, అలా ఉన్నారేం? వంట్లో బాగాలేదా?” అని అడిగింది సుబ్బారావు సంగతంతా చెప్పాను. “ఓస్, యితేనా! మనం వాణి డబ్బు తెచ్చుంటేగా, భయపడడం బాధపడడమాను? ఇదేమిటండీ, ప్రతీ చిన్న విషయానికి తలగట్టుకుని కూర్చుంటారు?” అని సాగదీసింది ఎగతాళిగా. ఇంతలో “మేట్టోరూ!” అని వీధిలో కేక. నాగుండెలు దడవడలాడాయి.

అది జగ్గయ్యగొంతుక. మా రాధ వెంటనే వీధిలోకి నడిచింది. జగ్గయ్య మా అత్తవారింటికి ఎదురింటి వాడవడంచేత, తరచు మావాళ్ళ అరుగుమీద కూర్చుంటూ వుండడంవల్ల మారాధకు చిన్నప్పటినుండి అతని దగ్గర చుసువు యెక్కువ. “ఏం బాబా, ఇలావచ్చావ్” అంది. “మేట్టోరే రాధమ్మా?” అన్నాడు బిగ్గరగా. అంతవరకూ బయటకు వెళ్ళడమా మానడమా అని సందేహిస్తూ వాకిట కుర్చీలో కూర్చున్న నేను శ్వాసగట్టిగా గిలా గొంతుక సవరించుకొంటూ వీధి గుమ్మంలోకి

వెళ్లాను. “ఏమయ్యా! మీరింతవరకూ పెద్దమనిషి వసుకొన్నాను. ఇకం పనయ్యా, కుర్రోశిచేత దొంగతనంగా డబ్బు తెప్పిస్తావా?” అన్నాడు జగ్గయ్య. ఈ మాటలు విన్నప్పుటికి నాకు కోపమా ఆవేశమూ కలిగి శరీరమంతా కంపించింది. వాటి వెనువెంటనే దుఃఖం పొంగివచ్చింది. అన్నింటినీ అణచుకొని “ఎంతమాటన్నావు జగ్గయ్యా, నన్నెరగవూ నువ్వు?” అన్నాను “ఎరక్కేం బాబూ! ఇప్పటికి బాగా తెలుసుకొన్నాను. మెత్తగా తియ్యగా మాట్లాడే వోళ్ళే కొంపతీనేతారు.” నాకు ఆవేశం తీవ్రమయి నోటమాట రావడంలేదు. కాని మారాధ నాఅంత చేతగానిది కాదు. “కారణం లేకుండా నిందమోపడం చాలా గుర్కార్గం. విషయం పూర్తిగా తెలుసుకోకుండా నీ నోటికి వచ్చినట్లల్లా మాట్లాడుతున్నావు. మీకుర్రాడు నీతో యేం చెప్పాడు? మేం డబ్బు తెచ్చున్నామని చెప్పాడా?” అని ధీమాగా అడిగింది రాధ. “ఇంకేం చెప్పాలమ్మా, మాట్టోరొకోసం తీశానని చెప్తేను?” అని గర్జించాడు. “మాట్టారుకోసం తీశానని వాడు చెప్తే మేస్తారు తెచ్చున్నారని అర్థం చేసుకొన్నా వన్నమాట” అంది రాధ. “ఈయన చెప్పకపోతే ఆడెందుకు తెల్తాడు?” అని స్వరం తగ్గించాడు. మనస్సు ఆలోచనలో పడ్డం చేతకాబోలు. మనిషిలో ఉండే కేకం తగ్గింది. “నీయిష్టంవచ్చినట్లు ఊహించుకొని మాయాదకు జగడానికి రావడం చాలా పొరపాటు. వెళ్ళి వాణ్ని వివరంగా అడుగు తెలుస్తుంది” అన్నాను నేను ప్రయత్నంతో. “వాడు డబ్బుతీసినట్లు ఎప్పుడు తెలిసింది నీకు?” అంది రాధ. “ఎప్పుడు తెలియడమేంటి, రాత్రే తెల్పింది. కూలోళ్ళకి డబ్బు యిద్దామని పెట్టి తెలిపిరిగదా, పెట్టి గల్లంతుగా ఉంది. అనుమానం కలిగి డబ్బు లెక్కెట్టుకొంటే పదిరూపాయలు తక్కువొచ్చాయి. పొద్దున్నే ఈయనవని అడిగితే తెర్రమొగం పెట్టి నోటు చేతికిచ్చాడు” అన్నాడు. “అయితే రాత్రి నేను తెప్పించుకొన్న డబ్బు వాడు మళ్ళీ ఇంటికి యెందుకు పట్టుకొచ్చాడు?” అన్నాను నేను.

“యేమో! యెందుకు తీశావురా అంటే, మేట్టోరొకోసం అన్నాడు. నోటు పుచ్చుకొని యివ్వని సావగొట్టి నెవులు మూశాను” అన్నాడు మెత్తబడి. “మంచిపని చేశావ్? వాడు యెందుకు తీశాడో,

యేం చేశాడో, మాస్టారికోసం తీసుకెళ్ళిన డబ్బు మళ్ళీ యెందుకు తెచ్చావో తెలుసుకోకుండా వాణ్ణి చావగొట్టి నా మీదకి యుద్ధానికి వచ్చానా? వాణ్ణి బట్టో జేరించి, గవర్నమెంటు స్కూలుగోపురం యిప్పించి మూడేళ్ళనుంచి నాకిట్లు కానీ ఆనందం కుండా చదువు చెయ్యమన్నందుకు నుంచి ప్రతిఘటించుటకైప్పు? చాలు, చాలు, ఉపకారానికి పోతే అపకారం యెందుకుగా వస్తుంది.” అని కళారంగానూ నిష్ఠూరంగానూ అని గాన చరచరా లోపలికి పోయింది. ఏమనుకున్నాడో యింక జగ్గయ్య మాట్లాడలేదు. “మేం చెబితే నీకు నమ్మకం కలగడం కష్టం, పెళ్ళి నెమ్మదిగా వాణ్ణి అడుగు సమస్తం చెప్తాను” అన్నాను. మరి మాట్లాడకుండా చివారు లేచి నెళ్ళిపోయాడు జగ్గయ్య.

* * *

ఆ మరునాడు ఉదయమే నేను విధి గుర్తుం లోకి వచ్చేటప్పటికి పుస్తకం చేతిలో పట్టుకొని అరుగు మీద కూర్చున్నాడు సుబ్బారావు. “ఏమిరా, ఇంత రథస జరిగినా ఇంకా నన్ను వదలి పెట్టావా?” అన్నాను యథాలాపంగా. వాడు మాట్లాడలేదు. “మీ బాబుతో చెప్పి వచ్చావా?” “మా బాబే నెళ్ళి మన్నాడండి” “నువ్వు మీ బాబుతో యేమని చెప్పావో?” “ఏమీ చెప్పలేదండి. పెట్టిలో డబ్బు తీశావా అని అడిగాడండి. జేబులోంచి నోటుతీసి యిచ్చాడండి. ఎందుకు తీశావని తిట్టాడండి. మేస్టారు డబ్బుకి చాలా యిబ్బంది పడుతున్నారు, వారికి యివ్వాలని తీశానన్నాడండి. అంతేనండి. తిట్టి కొట్టే డండి.” “నేను తెచ్చున్నానని చెప్పలేమా?” “లేదండి, లేదండి,” అన్నాడు బిక్క మోహంతో. “నిన్న సాయంత్రం మళ్ళీ నిన్ను యేమని అడిగాను?” “మీ మేస్టారు డబ్బు తెచ్చినలేదా?” అన్నాడండి. లేదని చెప్పానండి. అయితే యెందుకు పట్టు కెళ్లావో? అన్నాడండి. ఆయన ఇబ్బందిపడుతున్నారు. అంత ఇద్దానుని పట్టుకెళ్లాను అని చెప్పానండి. నాతో యెందుకు చెప్పలేదన్నాడండి. చెబితే తీరతావని చెప్పలేదు అన్నానండి. నాకు తెలియకుండా, ఇంట్లోది యేదైనా తీశావంటే తవ్వి పాత రేస్తానన్నాడండి.” అన్నాడు. వాడు చెప్పే విధానం చూస్తే నాకు నవ్వువచ్చింది. అమాయకమైన వాడి

మాటలకు జాలకలిగింది. “నా యింటికి వెళ్ళవద్దని చెప్పలేమా మీ బాబు?” అని అడిగాను. “లేదండీ, పొద్దున్నే మాస్టారు దగ్గరకి వెళతానన్నాడండి.” “లే, యెల్లు, యెడవపన్నేమీ చెయ్యక జాగ్రత్తగా ఉండు, లేకపోతే చదువు మానిపించి మార్క్ కానా పెట్టాను అన్నాడండి” అని హావబావాలు స్పష్టమై చెప్పాడు. తను విన్నసంగతి చూచిన సంగతి సంభాషణ క్రమంతో నుచు తెప్పండా విడియపడకుండా అమాయకంగా చెప్తాడు సుబ్బారావు. వాని అమాయకత్వానికి, నామీద వానికుండే భక్తి శ్రద్ధలకూ నా మధ్య కరిగి నీరయింది నిన్ను, జగ్గయ్య అన్న మాటలకు ఇంక ప్రియ గుర్తుంగాకి రానివ్వకూడదని నిర్ణయించు కొన్నాను. కాని ఇప్పుడు వాని ముఖం చూడగానే నా నిర్ణయం పట్టు కట్టింది. వాని అమాయకమైన మాటలు వింటూ జగ్గయ్య మాటలు మరచిపోయాను. వాడు దొంగతనంగా డబ్బు లేవడానికి కారణం ఊహించుకొంటే నాకు కళ్ళిసుండి అక్రమము రాలు తున్నాయి. ఇంతలో మా రాగ బయటికి వచ్చింది. “ఏమిరా, పొద్దున్నే సిద్ధమయావో? ఇంక నువ్వు మా యింటికి రాకు నాయనా. ఈ వచ్చిన నిండ, అప్రతిష్ట చాలు మాకు అంది. “వాడేం చేశాడో?” అన్నాను నేను ఊరుకోలేక. “ఇన్ని చివాట్లా తిని వాడేం చేశా డంటారేమిటి? వాకిమూలాన్నే కాదూ యీ రథసంతా?” అంది రాగ. “వాళ్ళ బాబుని నువ్వు యెరగవా యేమిటి? దూరం ఆలోచించకుండా ముందు ప్రతి విషయమిట్టి అగ్గిలా భగ్గమంటాడు. తరువాత నిజం తెలుసుకొని నీరౌతాడు. అతనిమీద కోపాన్ని, కక్షనూ వీడిమీద చూపిస్తే యెలాగ?” “ఇలా ప్రతి విషయంలోనూ మెత్తమెత్తగా ఉంటే నెత్తికెక్కుతారు. ఏమీ లేని దరిగ్రుడిమీద యీ కనికరం చూపిస్తే, వాడు జన్మాంతం నే వ చేస్తాడు. అయిందేదో అయి పోయింది. ఇంకనైనా వదలుకోండి వీణ్ణి.” అని తీక్షణంగా మాట్లాడింది. ఆమె మాట్లాడే ప్రతీ మాటా నా హృదయాన్ని కలచివేస్తోంది ఎంచేతనో. మాటమీదకి సుబ్బారావునైపు మాస్తాన్నాను. ఆమె మాటలు వినడం కష్టమైపోయింది నాకు. నేను కలవర పాటుతో “ఆ, ఆ! కట్టిబెట్టు మాటలు. మరేమీ వింటిపోయిందిలేదు.” అని చిరాకుపడ్డాను. తీర్పు

చెప్పబోయేముందు న్యాయమూర్తి ముఖం కేసి చూస్తున్న ముద్దాయితలె, వాడు మా సంభాషణ పర్యవసానం యేమి తేల్తుందో అని బెదురు మాపులతో కూర్చున్నాడు. ఆమె మాటలకి వాడి లేత హృదయం దుఃఖిస్తుందిని నా ఆంవోళన. ఆమె ఇంకా మాట్లాడితే దగ్గరకు వెళ్లి చేత్తో నోరు మూసేద్దామని పించింది నాకు. “సరే మీ ఇష్టం. మీకు లేని అభిమానం ఆత్మగౌరవం నా కెందుకు?” అంటూ లోపలికి వెళ్ళిపోయింది రాఫ్. ఆమెను సముదాయించడానికి నేనూ లోపలికి వెళ్ళాను. “ఇప్పటికే వాడు కుమిలి కుమిలి యేడుస్తున్నాడు. పాపం వాడు చేసిన అపరాధమేమిటి? మనమీద ఉండే భక్తి విశ్వాసాలవల్ల, మనం యిబ్బంది పడుతోంటే చూడలేక డబ్బు యెత్తుకొచ్చాడు. వాణ్ని మాస్తోంటే నీకు గుండె నీరవడం లేదుటే?” అన్నాను. నా మాటలతో ఆమె కొంచెం నిజం తెలుసుకొందనుకొంటాను. “బేననుకోండి. మరి వాడిమీద జాలిపడి మన పరువూ ప్రతిష్ఠా పోగొట్టుకొంటామా?” అంది. “జగ్గయ్య నిజం తెలుసుకొన్నాడుగా? మనల్ని అన్నమాటలకు పశ్చాత్తాపపడి ఉంటాడు. అంచేత నే ఉదయాన్నే కుర్రవాణ్ణి చదువుకొందుకు పంపించాడు. ఎవరెన్ని అన్నా, ఎంత అసకీర్తి వచ్చినా వాణ్ణి మాత్రం వదలేను రాఫ్!” అన్నాను ఉద్యోగంతో. ఆమె ఒకసారి నా ముఖం లోకి చూచింది. ‘అయ్యో అడవిటండీ, అలా బాధపడతారు? నేనేం తప్పుగా మాట్లాడలేదే!’ అని ఆమె అన్నతరువాత తెలుసుకొన్నాను నా కళ్లు నీళ్లతో నిండాయని. చివల్న ముఖం తిప్పుకొని గదిలోకి పోయి మంచంమీద వాలాను.

* * *

ఆ రోజున బడికి సెలవైన కారణంచేత యింటి దగ్గరే ఉన్నాను. మధ్యాహ్నం మా మామగారు వచ్చారు. “ఏమిటోయ్, యీ లేనిపోని గొడవ? ఆ కుర్రవెధవకోసం నీ పరువు పోగొట్టుకొంటున్నావు. మళ్ళీ యెందుకు రానిచ్చావ్ వాణ్ని?” అని ప్రాంభించారు. “పాపేం, వాడేం చేశాడండీ? జగ్గయ్య దూరమాలోచించకుండా తొందరపడ్డాడు. ఇప్పుడు నిజం తెలుసుకొన్నాడంటే” అన్నాను. “అతడేం తెలుసుకొన్నాడో నాకు తెలియదుగాని, ఊరూ ఖాదా నువ్వు దొంగతనంగా డబ్బు తెప్పించావని

గోలగా ఉంది. ఆ జగ్గయ్య కొడుకులు, పెద్దాడూ రెండోవాడూ నిన్ను నానా మాటలూ అంటూంటే నేను విని ఎలా ఊరకోగలను? వాళ్ళకి యేమైనా మంచి చెడ్డా విచక్షణ ఉంటేగా? వట్టి పసుపులు.”

ప్రాంతం సుబ్బారావు మా యింటికి రావడంతో గొడవ సమసిపోయింది దనుకొన్నాను. కాని యిప్పుడు మామగారు చెప్పే మాటల్ని బట్టి గొడవ యింకా మొదట్లోనే వుంది. ఈయన వాళ్ళతో యేవో ఘర్షణ పడి నట్లుకూడా ఈయన మాటలవల్ల నెల్లడవుతోంది. అకారణంగా నిందఃపాలు కావలసి వస్తోందిని మనస్సు బాధపడసాగింది. “జగ్గయ్య యేమన్నాడండీ?” అన్నాను. “అతనేమీ మాట్లాడలేననుకో. కాని వాళ్లు అడ్డమయిన కూతలూ కూస్తోంటే తను బుద్ధి చెప్పాడూ?” “అయితే వాళ్ళకి జరిగిన యథార్థ విషయం తెలియదన్నమాట?” “నేను గంటసేపు కంఠం చించుకొని వాదించి చెప్పాను. అతనూ చెప్పే వుంటాడు. చెప్పినా అర్థం చేసుకోలేని మూర్ఖులు. అతని మాటమాత్రం వింటారా వాళ్లు?” “నిజం తెలిసీకూడా నన్ను ఎందుకు నిందిస్తున్నారంటారు?” “ఎందుకేమిటి మొరటు వెధవలకి, అసలు వాళ్ళకి వాడుచదువుకోడం యిష్టంలేదు.” ఇప్పటికి విశదమయింది నాకు విషయం. తమ్ముడిమీద వుండే ఈర్ష్య, ద్వేషంచేత, యీ అవకాశాన్ని దొరకపుచ్చుకొని తమ అక్కసు తీర్చుకొంటున్నారని నాకు స్పష్టపడింది. వాడి చదువుకి ప్రోత్సాహ మిస్తున్న వాణ్ని నేనేగనుక, వాళ్ళకి వాడిమీద వుండే క్వేషం నామీదకూడా కలగడం సహజం. ఇంతకుముందు చాలాసార్లు వాళ్లు సుబ్బారావుయెడల అన్యాయంగానూ దుర్మార్గంగానూ ప్రవర్తించడం, వాడు నాతో చెప్పకొని యేడవడం కూడా జరిగింది. వీడు యేడుగురు అన్నదమ్ములలో మగ్గవాడు. వీడి గోడు వినేవాడుగాని, వీని బాధ గ్రహించగలిగే వాడుగాని ఆ కొంపలో లేడు. మాయా మర్మం తెలియని పసివానిమీద వాళ్ళకెందుకో అంత ద్వేషం నాకు అర్థంకాలేదు. తల్లి, తండ్రి, అన్నలు, తమ్ములు ఉండి తగినంత ఆస్తి ఉన్నవాళ్ళ కడుపున బుట్టి వాడు దిక్కుమాలిన కుక్కలాగా చివాట్లూ చెప్పబెట్టలూ తింటూ నాబోటి నిర్భాగ్యుని ప్రేమకు ఆదరణకు పాత్రుడు కావలసినచ్చింది. వానిస్థితికి నా హృదయం శతధా భిన్నమైపోయింది.

కాని నామీద వాళ్ళు చేసే గుప్పించారాన్ని అరికట్టడం మెలాగి? బహుశా వాడిని చదువు మాలిస్తే వాళ్ళ యిద్దరి, క్షేపం తగ్గవచ్చు. వాళ్ళలాగే పిడుకాడా దున్నపోతులా తయారాకావాలి. అప్పుడు వాళ్ళనుకన్నకు గుటు బడవచ్చు. కాని రాత్రింబగళ్లు చదువుకోసం పరితపిస్తూ ఉంటే వాడిదేత చదువు మాపించడం మెలాగి? ఏమీ తోచలేదు. నాకు ఎదురుగా ఉన్న మామగారిని ప్రశ్నించాను — “అయితే, ఇప్పుడేం చెయ్యాలి?” అని. ఇంతవరకూ మా ప్రసంగంలో యేమీ కలుగజేసుకొనకుండా గుమ్మందగ్గర నిలబడ్డారా — “వాడికి చదువు చెప్పడం మానకోవడం తప్పదండీ” అంది. “దానికి పెద్ద ప్రయత్నం చేసుంది? ఇంక నేను చదువు చెప్పను పొమ్మని చెప్పి” అన్నారు మామగారు. ఆ మాట వాడితో చెప్పడం అసంభవమని నాకు తెలుసు. ఈ, నా అంతరంగిక విషయాన్ని తెలియజేస్తే, మామగారు హేళన చేసి, నీవు మతిలేదా అని అంటారని కూడా నాకు తెలుసు. అంచేత ఆయన్ని తృప్తిపరచడానికి “అలాగే లెండి” అన్నాను. “దీనికింకా సంజేహమెందుకు? అయ్యో వాడిచ్చే పదిరూపాయలూ పోతాయన్న బెంగా? పొమ్మను వెళ్ళవని” అన్నాడాయన. నేను తలూపాను.

* * *

ఆ రాత్రి, మరుచటిరోజున కూడా సుబ్బారావు మాయంటికి రాలేదు. ఆ మరునాడు స్కూల్లో ముగ్గురు ఉపాధ్యాయులు నా అంతరంగిక మిత్రుల్లాగ చాటుకు పిలిచి “ఏమిటయ్యా, ఇలాంటి గొడవ బయలుదేరింది? ఆ సుబ్బారావు గాడిచేత నువ్వు డబ్బు తెప్పించావను కొంటున్నారేమిటి?” అని నేను అపహాసం గురియైనట్టు, తాము దానిని నమ్మక నాకు సానుభూతిని తెలుపుతూన్నట్టు మాట్లాడారు. నేను విషయం మేమీ మరుగుపరచకుండా ఉన్నదన్నట్టు వివరించి చెప్పాను. “అంతేలే, మేమూ అలాగే అనుకొన్నాం. మన మెంత నిజాయితీగా ఉన్నా ఒక్కొక్కప్పుడు లేని పోని గొడవలు వచ్చిపడుతూంటాయి” అని యేమేమో నన్ను ఓదారుస్తూన్నట్టు చెప్పారు. కాని వారు మాట్లాడే మాటలకి వారి ముఖలక్షణాలకి యేమీ సంబంధం నాకు కనుపించలేదు. వారు చెప్పినమాటలు పెదిమలమీదనుంచి వచ్చినవే కాని హృదయంలోంచి వచ్చినవి కావని నాకు స్పష్టంగా తెలిసింది. వారే

మనుకొన్నా జరిగిన కంటి యధార్థంగా చెప్పడం కంటే నేను చెయ్యాలిగంటేమీ లేదు.

ఆ మరునాడు ఉదయం ఏమిటింటికి సుబ్బారావు మా యింటికి వచ్చాడు. వాళ్ళ మాటగానే నేను మైగ అయ్యిపోతే వెళ్ళి సుబ్బారావు “వాడు వచ్చాడు. నువ్వు యేం చెప్పడమో నో చెప్పు” అన్నాడు. “ఎవరు, సుబ్బారావు?” అంది. నేను తలూపాను. “నేను చెప్పడం మొదలుపెట్టి? మీరు చెప్పండి” “నేను చెప్పలేదు, నువ్వు చెప్పు.” “ఎక్కడ, నేనే చెప్పాను. అని బైటికి వెళ్ళింది. “ఓరేయ్! ఇంక మా యింటికి రావడం, ఆయన నీవు చదువు చెప్పరు” అని నిచ్చితంగా చెప్పింది. ఆ మాట వాడి మనస్సుపై ఎంతగా పనిచేసిందో తెలియదు గాని, నా హృదయానికి కూలంలా తగిలింది. వాడు వెళ్ళలేదు కాబోలు “చెప్పావుగా? వెళ్ళిపో!” అని చెప్పి తలుపు చదవేసి లోపలికి వచ్చింది. ఒక అరగంటవరకు నేను వసారాలో పచారుచేశాను. వాడు వెళ్ళిపోయాడు, వాడి మనస్సు ఎంత దాపశకు తోందో? ఎంతగా యేగుస్తున్నాడో? అని ఊహించు కొంటూ మతి చెడినవానిలా అటు నిటు తిరిగాను. అలా తిరుగుతూ ఓసెగుమ్మం తలుపు తెరచాను. హృదయ మగినట్లయింది. వాడు వెళ్ళిపోలేదు. క్రింది గుమ్మంలో అరుగును అనుకొని తలవంచుకొని నిలబడి ఉన్నాడు. నేను తలుపు తెరచగానే వాడైతే మాళాడు. “సుబ్బారావు” అని పలుకరించాను. వాడి కళ్ళనుండి నీరుకొర్రుతోంది. నేను అరుగుమీద పచారు చేయ వారంభించాను. రెండు నిమిషాలు వాడూ నేనూ మాట్లాడలేదు. తరువాత “మీ అన్నలకు నీమీద అంత కోపమెందుకు?” అని ప్రశ్నించాను. “ఏమో నండి ఎప్పుడూ యేదో వంక బెట్టి తిడుతూ కొడుతూ ఉంటారండీ.”

“మీ బాబూ అమ్మా యేమీ అనరా?” “వాళ్ళ యెదుట యేమీ తిట్టరండీ. నేను ఇక్కడికి వచ్చేటప్పడో వెళ్ళేటప్పడో మా పొలందగ్గర కనుపిస్తారండీ. పొలానికి రాలేదనో, అన్నం తేలేదనో, నేడేను తోలుకొని రాలేదనో తిడతారండీ. ఇంకా కోపం వస్తే కొడతారండీ.” “వాళ్ళు కొట్టారని మీ బాబుతో చెప్పతా?” “గట్టిగా కొట్టినప్పుడు చెబుతానండీ. నేనడుగుతానే అంటాడండీ మా బాబు. అదిగిలే, వాళ్ళు నేనేదో తప్పుచేశా నంటారండీ. మా అమ్మ

వాణ్ణెందుకురా అలా కొట్టుకుంటారు అని అంటుంది. 'నీకు తెలియదురాకో వే ఈడి సగువుమూలాన పొగరెక్కిపోయాడు. ఇక్కడి సీపురిపుల్ల అక్కడ పెట్టుమంటే పెట్టుకుంటారండి. మా అమ్మ బాబూ వాళ్ళమాటలే నమ్ముతారండి'. 'పోనీ వాళ్ళు చెప్పిన పని కాస్తో కూస్తో చెయ్యకూడదా?' 'పనిచేస్తే బడి చదువుపోయిందీ? అయినా నెవుగోజన ఓ పూట పొలంలోనే ఉంటానండి. ఆ పూటల్లా పని సరిగా చెయ్యలేదని యెవడో ఒకడు తిడుతూంటానండి."

"ఎవళ్లకీ యివ్వం లేనప్పుడు చగువు మానేసి ఆ పొలం పనులు చేసుకోకూడదా?" "నాకు పొలం పని చెయ్యకమంటే యేడుపొస్తుంది. రాత్రికి కాళ్ళూ చేతులూ లాగుతాయండి." "మరి యెన్నాళ్ళని ఇలా బాధలు పడుతూ చగువుతావ్? నా మాట విని నువ్వు చదువు మానేస్తే నువ్వు నేనూ కూడా నుఖపడతాం."

మీరేనా యీ మాటలంటూన్నది అన్నట్లుగా వాడొకసారి నా ముఖంలోకి చూచాడు. వాని చూపును తట్టుకోలేక ముఖం తిప్పకొని పచారు చేయసాగాను. "వాళ్లు చంపినా చగువు మాననండి" అన్నాడు. నేను నివ్వెరపోయాను. అంత దుర్బలమైన శరీరంలో ఎంత నిబ్బగమైన గుండె ఉందా! అని. "నీ చదువుకి కారణం నేనే అని వాళ్లకి నామీద కోపం. అంచేత వాళ్ళు నామీద దుష్ప్రచారం చేస్తున్నారు. నేను నీచేతి దొంగతనంగా రూపాయలు తెప్పించానని ఊహా వాడా చెబుతున్నారు. నన్ను తిడుతున్నారుట కూడాను. అటువంటప్పుడు నువ్వు రోజూ మా ఇంటికి వసూడడం చదువుతూండడం జరుగుతూంటే నా పర సతి పోయి చివరికి ఉద్యోగం కూడా ఊడుతుంది." అని నా అంతరాత్మ నిరకారిస్తూన్నా తప్పనిసరిగా చెప్పాను. ఈ మాటలు చెప్పేటప్పుడు నేను వాని ముఖం చూడలేదు. సంఘంలో నా గౌరవాన్ని లక్ష్యంలో పెట్టుకొని మాట్లాడాను. నా మాటలకు వాడు నిరుత్తరడయాడు. ఇంతలో మా రాస వచ్చి 'ఏమిరా వెళ్ళనేలేదా?' అని 'తొమ్మిది డాటుతోంది, మీరు స్నానం చెయ్యండి' అని చెప్పి లోపలికి వెళ్లింది. నేను నెమ్మదిగా లోపలికి వెళ్లాను. స్నానం భోజనం చేసి బట్టలు నేసుకొని బడికి బయలుదేరాను. సుబ్బారావు అక్కడే ఆ మెట్టుమీదనే నిలబడి

ఉన్నాడు. "వేశయింది, బడికి నడు" అని నేను బయలుదేరాను. వాడు నా వెనువెనుకనే వచ్చాడు.

* * *

ఆ మరునాటి నుండి సుబ్బారావు నాదగ్గరకు చగువుకొందుకు రావడం మానేశాడు. కాని ప్రతి రోజూ నేను బడికి వెళ్లేముందు వచ్చి గుమ్మంలో నిల బడేవాడు. నేను బడికి బయలుదేరగానే నా వెనుకనే వచ్చేవాడు. మళ్ళీ బడి విడిచిపెట్టిన తరువాత నేను యింటికి బయలుదేరేవరకూ యొక్కడో కనిపెట్టుకొని ఉండేవాడు. నేను ఇంటికి బయలుదేరగానే నా వెనుకనే మా యింటివరకూ వచ్చి నేను యింట్లోకి వెళ్ళాక తను యింటికి వెళ్ళేవాడు. మధ్య త్రోవలో ఎప్పుడైనా నేను ఎవ రితోనైనా మాట్లాడుతూ నిలబడితే తాను పది గజాల దూరంలో యేదో వేరేసని ఉన్నవాడిలా నిలబడే వాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు బడి విడిచిన తరువాత అర గంట, గంటాకూడా నేను బడిలో ఆగేవాణ్ణి. ఇంతనేపూ ఎక్కడ ఉండే వాడో కాని నేను బయలు దేరగానే నా వెంటబడేవాడు. బడికి శలవైననాడుఉదయ మొకసారి మధ్యాహ్న మొకసారి మా యింటిముందు పీఠిలో పచారుచేసి పోతూండడం నేను చూశాను. "ఏమిరా, ఇలా వచ్చావ్?" అని రెండు మూడు సార్లు పలకరించాను. "ఏమీ లేదండి" అని తలవంచుకొని వెళ్ళిపోయేవాడు. మొదట రెండు మూడు రోజులు వాణ్ణి, ఏమని పలకరించాలో, వాడితో యేమి మాట్లాడాలో నాకు అర్థం కాలేదు. వాణ్ణి యేమీ పలకరించకుండానే నెమ్మదిగా బడికో యింటికో నడిచేవాణ్ణి. ఆ తరువాత "బాగా చగువుతున్నావా? ఇవేళ ఇంగ్లీషు యేం చెప్పారు? లెక్కలేం చెప్పారు? మొదలైన ప్రశ్నలు వేసేవాణ్ణి. నేను వేసే ప్రశ్నలకు సమాధానం మాత్రమే యిచ్చేవాడు. అంతకు మించి మాట్లాడానికి వాడికి నాకూ కూడా విషయాలేమీ లేకుండాపోయాయి. పదిహేను రోజులు యీ విధంగా గడిచాక ఒక రోజున బడికి వెళ్ళేముందు "ఏమిరా, మీ అన్నయ్యలు యిప్పుడు తిట్టడం లేదు గదా?" అన్నాను. "వాళ్లు నన్ను పలకరించడమే లేదండి. నాతో మాట్లాడడమే మానేశారండి." అన్నాడు. "ఏం?" అని ప్రశ్నించాను. "మీరు చదువు మానెయ్యమన్న రోజున మా బాబుతోనూ అమ్మ తోనూ వాళ్లు చేస్తున్నదంతా చెప్పానండి. మాస్టర్ని

అందరి దగ్గరా తిడుతున్నారు. అంచేత మాస్టరు చదువుకొంగుకు రావద్దన్నారు, అని యేడుస్తూ చెప్పాడంటి. వాళ్లు ఆవేశ రాత్రి మా అమ్మయ్యల్ని గట్టిగా తిట్టారండి. ఒకేయే నువ్వు చదువుకోవాలంటే బల్లోకి వెళ్లి చదువుకో. మాస్టారింటికి వెళ్లకు—” అన్నారండి.—మాస్టరేం చేశారు. ఆయనకు నేనంటే యెంతో ప్రేమ. ఆయన నాకు ఉచితంగా చదువు చెబుతున్నారు, అన్నానంటి. ఆ యెడన మెట్ట వేదాంతాలన్నీ వదిలేసి నేను చెప్పినట్టు చేస్తే చెయ్యి. లేకపోతే నువ్వు బతికి వెళ్లడం కూడా మానెయ్యి—అన్నాడండి మాబాబు.” అని చెప్పాడు. “అయితే మీ బాబూ అమ్మా నేను నీ చేత రూపాయలు లేప్పించానని అనుకొంటున్నారా?” అన్నాను.

“లేదంటి. నేను స్పష్టంగా చెప్పేకానుకదాటి మాస్టరు తెచ్చుకలేదు, నేనే పట్టుకెళ్ళానని?” “అయితే నా దగ్గరికి ఎంగుకు వెళ్ళొద్దన్నారు.” “మీ మామయ్యగారు మావాళ్ళూ చాలాసేపు దొమ్ములాడుకొన్నారుండి. ఆవేశ మీ మామయ్యగారు మీకు రాడు మావాళ్ళ సమ్మంహాకి వెళ్లి డానికిపెట్టేదన్నారుండి. ఆయన పంపమని బతిమాల్న పంపమయ్యాయే యేమనుకొన్నావో గాని అన్నాడండి మా బాబు. అంచేత మా బాబు అమ్మ మీ దగ్గరికి వెళ్లేవద్దన్నారుండి” అయితే ఆమర్నాడు ప్రాద్దుతే వచ్చానెంగుకు నువ్వు?” “నా వాళ్లు చూడకుండా వచ్చేకానంటి.” అన్నాడు. వాళ్ల వాళ్లు వద్దన్నా పీడు నావద్దకు రావడం మానేసేదు. మా రాధ పొమ్మన్నా ఆ రోజున పీడు కదలేసేదు. అలాగే నిలబడ్డాడు. నువ్వు చదువు మానేస్తే నువ్వు నేనూ సుఖపడతాం అని నేనంటే వాళ్లు చంపినా చదువు మాననన్నాడు. ఆ తరువాత, నువ్వు గోజూ మాయింటికి వస్తుండడం, చదువుతాండడం జరుగుతూంటే నా పనిపతి పోయి చివరికి నా ఉద్యోగం కూడా పోతుంది అన్నాను. ఇంక వాడు మాట్లాడలేదు. తరువాతి చదువుకొనేందుకు రాలేదు.

ఇక నేనేమీ ప్రశ్నించలేదు. బడికి బయలుదేరాను. నావెనుక నే వాడూ వచ్చాడు.

* * *

ఆరు నెలలు గడిచాయి. ఈ ఆరు నెలల్లోనూ బడి ఉన్నా లేకపోయా ప్రతిదినం సుబ్బారావు మాయింటికి వస్తూనే వున్నాడు. వన్ను వెంబడిస్తేనే

వున్నాడు. అది పంచొమ్మిదవండు మాస్టరుతో సంవత్సరం ఆగవునెల. గోదావరి గట్టు తెరుకొని గ్రామాలకీ, పొలాలకీ, కావలకీ, చెరువులకీ వుండే భేదాన్ని దూరం చేసింది. అంతా జలమయం. గొయ్యి క్కడో, నుయ్యిక్కడో, చెరుక్కడో, చేల క్కడో తెలియడం లేదు. పల్లపు ప్రదేశాలలోవుండే పల్లెలూ, కూడేలూ నీటిలో మునిగిపోయాయి. మా గ్రామం పీఠులలో మోకాల్లోతునా తోడలోతునా నీరు ప్రవహిస్తోంది. జాతి, కుల, మత భేదాలు తొలగి పోయాయి. ఊళ్లో గట్టిగావున్న యిర్నూ మెరక మీద వున్న యిర్నూ జనంతో కిటకిటలాడుతున్నాయి. ఒస్త వైరాలున్నవాళ్లు, ఒకే పంచలో చేరుకొని కలిసి వంతుకొని తింటున్నారు. ఒకే చదరపు గజంలో పనుక్కొంటున్నారు. ఈ పీఠివాస్త్ర ఆవిధికూడా తెలియడం కష్టమాతోంది. ఆ పల్లె కోట్లకుపోయినదనీ, ఈ గ్రామంలో యిర్నోకి నీరు వచ్చేసిందనీ వంతులు బయలుదేరాయి. మా యింటి సుమ్మంముంగు మాడు మెట్లు మునిగిపోయాయి. ఇంకో అడుగు నీరువస్తే మాయిల్లు నీటిలో నింగుతుంది. పీఠి గడపమీద ఒక అడుగు యెత్తువ మట్టితో గోడకట్టాను. ఇంటికి బయటకున్న ద్వారాలన్నీ డిగించి కౌళిలన్నీ మట్టితో మర్చించాను. మా రెండు ఆరుగులమీదకూ రెండు మలవాళ్ళ కుటుంబాలు చేరాయి. మా అత్తవారి ఊరి సంగతి తెలియలేదు. వాళ్ళ మైపోయాగో అని మారాధ ఒక్కమొహం పెట్టింది. వాళ్లయిల్లు గట్టిది, ఎత్తైనది, వాళ్ళకేమీ పరనాలేదని దైవ్యం చెబుతూ ఉన్నాను. ఇంతలో ఆ ఊరినుండి యిద్దరు వ్యవసాయ దారు తిరిగివచ్చినట్టుతో నీటిని తోసుకొంటూ పీఠిలో వెళుతూ నన్ను చేరెట్టి పిలిచి “వారన్నారా బాబూ? మీ మామయ్యగారు తెచ్చుకొని రమ్మన్నారు” అన్నారు. “ఆ, బాగానే ఉన్నాం. వారంతా ఎలా ఉన్నారు? మీ ఊళ్లో నీరు ఎంతవరకూ వచ్చింది?” అని అడిగాను. ఇలాగే మోకాల్లోతు తోడలోతునా పీఠుల్లో నీరు పారుతోందండి” “మరి రోడ్డెలాగుంది. మీ రెండు రాగలిగారు?” “రోడ్డుమీద మోకాల్లోతున నీరుందంటి” రోడ్డుపక్కనుండే చెల్లూ తుప్పలూ ఆనవోలుగా నూసుకొంటూ వచ్చామంటి” “నా మామగారింట్లో కులాసాగా ఉన్నారా?” “అయ్యో” అని చెప్పి వాళ్లు

వెళ్లిపోయాడు. నిన్ను, ఈ జేబా సుబ్బారావు రాలేదు. మధ్యాహ్నం మాడు గంటలొకటి. నేను గుమ్మంలో పల నిలబడి ఎగటికి చూస్తున్నాను. కాలవగట్టు నీటి మీద ఒక అడుగు యెత్తున కనుపిస్తోంది. చూచి వెళ్తుకు కట్టి ఉన్న బల్లకట్టు స్పష్టంగా కనుపిస్తోంది. ఆ గట్టుకి మాయింటికి ఒక ఫర్లాంగు లోపుగా దూరమంటుంది. అదంతా జలయం. కాలవగట్టు కావల ఎక్కడా గడ్డి యైనా మొలవకుండా ఉన్న పచ్చబుట్టి నేలగా కను పిస్తోంది బుడ నీటితో నిండి పంటప్రదేశం. అక్కడక్కడ చిన్న చిన్న తాడి, తూత మొదలయిన చెట్ల తలలు కనిపిస్తున్నాయి జలప్రళయమని పురాణాలలో వినడమేగాని చూచినవాడేవదూ లేదు. ఈ నీరు యింకాగే పెరిగిపోతే ప్రళయంగాక మరేమాతుంది అని మనస్సులో అనుకుంటున్నాను ఇంతలో ఎవడో కుర్రాడు కాలవకి అవతలిగట్టు యెక్కాడు. నేను పరకాయించి చూస్తున్నాను. వాడు కాలవలోని బల్లకట్టు యెక్కాడు. తాడు రాగుతున్నాడు కాబోలు బల్లకట్టు మెల్లగా కదులుతోంది. కొంతసేపటికి వాడు యివతలిగట్టుకి వచ్చాడు కాలవగట్టునుండి మా ఇంటికి వచ్చే బాట వుండేచోట నీటిలోకి దిగుతున్నాడు. నా నరనరమూ గజగజ వణికిపోయింది ఏవో వెర్రికేకలు వేసుకుంటూ ఒక్కగంటలో మా పీఠిసూట్లోంచి నీటిలోకి ఉరికాను. వాడు దిగేచోట పల్లం, వాడి కందని లోతుంటుంది దక్కడ, మునిగిపోతాడు అని నా హృదయం హాహాకారం చేస్తోంది. సాకాళ్ళు మునిగే నీటిలో గెంతుకుంటూ పరుగెత్తు తున్నాను. అరవ బోతున్నాను. మాట రావడంలేదు కాళ్ళు తడబడి పడి లేస్తున్నాను. నా వెనుక దగ్గరలో నే ఎవరో కేకలు వేస్తున్నారు. ప్రపంచమంతా హాహాకార ధ్వనితో మారుమోగుతున్నట్లుంది నా చెవులికి. ఇంతసేపూ కనుపించిన ఆ కుర్రాడు కనుపించడంలేదు. ఇంక కాలవగట్టు నలభైగజాల దూరమంటుంది. నేను మొలలోతు నీటిలో నిలబడి యేవో వెర్రి కేక లేస్తున్నాను. చుట్టూ చూస్తున్నాను. వాడు కనుపించడంలేదు. మా అరుగుమీద మకాం చేసిన మాల్వాల్లిద్దరూ మునిగిపోయాడు, కొట్టుకుపోయాడు అంటూ నా ప్రక్కనే కేకలు వేస్తున్నారు. ఇంకా యెదుటికి వెళ్లాం. పీకలోతు నీరుంది. కాలవగట్టు ఎక్కడానికి యిదడం మొదలు పెట్టాం. బాటదాటి వందగజాలు ప్రభాహ వేగానికి కొట్టుకునిపోయి కాలవగట్టు యెక్కాం. ఒక ఫర్లాంగు, రెండు ఫర్లాంగులు, మూడు ఫర్లాంగులు పరుగెత్తాం. వాడు కనుపించలేదు. మా కం గారూ గోలా యెక్కువై పోయింది.

పిచ్చెక్కినవానిలా వెనక్కి ముందుకి పరుగెత్తుతున్నాను. నేను యింకా ముందుకి పరుగెత్తాను. నా కూడా ఒకడు పరుగెత్తుకొని వస్తున్నాడు. ఒకడు మళ్ళీ వెనక్కి వెళ్ళాడు. ఇంకో అర మైలు పరుగెత్తాం. ఇంక వెళ్ళడానికి వీలేదు. కాలవగట్టు తెగి నీరు ఉరకలేస్తూ ప్రవహిస్తోంది “రండి బాబయ్యా, వెనక్కి వెడదాం. ఇక్కడవాకా రాడు. కాలవలో నీరు బయటికి పోతూంది” అంటూ మాలాడు వెనక్కి పరుగెత్తాడు. వాని వెనుక నే, నేనూ పరుగెత్తాను. కొంత సేపటికి యథాస్థానానికి చేరాం. రెండో మాలాడు చేలల్లో గుండెలోను నీటిలో కుర్రాణ్ణి భుజాలమీద యెక్కించుకొని బాటవైపు కిందకుస్తున్నాడు. కుర్రాడి తల, వాడితలమీద ప్రేలబడి ఉంది. మే మిద్దరం నీటిలో కురికి వాడివైపుకి యిదాం. వాణ్ణి సమీపిస్తున్నోద్దీ నా అనుమానం బలపడుతోంది. నా కాళ్ళూ చేతులూ పట్టుతిప్పుతున్నాయి నా ప్రక్కను నడుస్తూన్న మాలవాడి భుజం పట్టుకొన్నాను. నా స్థితి చూచి “అజీం బాబయ్యా?” అంటూ నన్ను పట్టుకొని లాక్కెల్లాడు. కుర్రాడి ముఖం స్పష్టంగా కనుపించింది. మా సుబ్బారావే, వాడు. ‘సుబ్బారావు’ అంటూ యేమేమో అరిచాను. అప్పటి కప్పుడే పాతిక ముప్పైగుంది జనం సాకాళ్ళోతు నీటిలో నిలబడియేవో గోలచేస్తున్నారు. సుబ్బారావును తీసుకొచ్చి మాయింటి అరుగుమీద పడుకోబెట్టాం. ఊళ్ళోని డాక్టరుగారు వచ్చారు. నాకి అందిడంలేదన్నాడు. కడుపునొక్కి త్రాగిన నీరంతా కక్కించారు. ఏవో ఇంజక్షన్లు చేశాడు. వంపటిపెట్టి వళ్ళంతా అరకాస్తున్నారు. “కొనడేసి రుంది. యేం జరుగుతుందో చెప్పలేం” అన్నారు డాక్టరుగారు. నేను స్తంభించిపోయి వాడిదగ్గర బండ తొయిలా కూర్చున్నాను. సూర్యాస్తమయ సమయానికి కొంచెంకదిలాడు. చైతన్యం లేనివానిలా కూర్చున్న నాకు చైతన్యం కలిగింది. మరికొంతసేపటికి ‘మాష్టారు’ అని అప్పట్లగా అన్నాడు. వాడి ముఖం దగ్గర ముఖం పెట్టాను. మళ్ళీ అయిగు నిమిషాలకి కళ్ళు కొంచెం తెరిచి ‘మాష్టారు’ అని నూతిలోంచి పిలచినట్లు అన్నాడు. “ఏం నాయనా? సుబ్బారావు?” అన్నాను. మళ్ళీ వెంటనే వాని కన్నులు మూతపడి పోయాయి. నా కళ్ళు నీళ్ళతో నిండిపోయాయి. వాడి ముఖం చూడానికి వెంటనే తుడుచుకొన్నాను. రెండు మూడు ఎక్కిళ్ళు వచ్చాయి వాడికి. అంతే, ఇక వాడు శాశ్వతంగా కన్ను మూశాడు. లోకమంతా అంధకారబంధురమైంది.

కన్నడ యక్షగానాలు

శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశం

1

తెలుగులో వలెనే కన్నడభాషలో కూడ యక్షగానాలు రెండు రకాలుగా దొరుకుతాయి. ఇంట్లో ఆడవాళ్లుగాని, కళ్యాణ్లో కొపులుగాని ఏ మేళతాళాలు అక్కరలేకుండా హాయిగా పాడుకొని కాలక్షేపం చేయడానికి అనువుగా ఉండే యక్షగానాలు మొదటిరకం. వీధిలో పందిరివేసి మేళంకట్టి మద్దెల తాళాలతోనూ వెనుక పాటకుల మద్దెత్తుతోనూ రాత్రుల్లా ఆడి పాడి అభినయించడానికి అనుకూలించే యక్షగాన నాటకాలు రెండవరకం. ఈ రెండింటిలోనూ పాటలు, పద్యాలు, గద్యాలు వగైరా లన్ని ఉంటాయి. రెండూ దేశికవిశేషే. రెండూ రచనాగత సంప్రదాయాలలో అతి సన్నిహితాలుగా ఉండి, ఎటుకొవాలంటే అటు, ఎలా అంటే అలా ఒకదాని కొకటిగా పిరియించి పాడుకొనేందుకు లేదా ఆడుకొనేందుకు అనుకూలంగా ఉండేవే. కన్నడ సాహిత్యంలో 'యక్షగానం' అనే ముద్రతో వెలసిన రచనలేవీ పదిహేడవ శతాబ్దానికి ముంగున్నట్లు కనపడవు. కాని యక్షగానానికని చెప్పిన లక్షణాలుగల జానపద గేయాలు, నాట్యాలు మాత్రం అంతకు వెయ్యేళ్లు వెనుక నుంచీ ఉన్నట్లు ఉహించడానికి తగిన సాహిత్యకాధారాలు చాలా ఉన్నాయి.

కన్నడ సాహిత్యంలో దొరికినంత మేరకు అత్యంత ప్రాచీనతమమైన గ్రంథం 'కవిరాజమర్గ' మనే లక్షణగ్రంథం (860 క్రీ. శ.). ఇందులో ఆనాటి నాటు నాటకాలు 'నాల్ పగరణా' లనే పేర ప్రస్తావించబడ్డాయి. నాల్ అంటే నాడు అనిన్నీ, పగరణ మంటే ప్రకరణ మనే రూపక భేదమనిన్నీ, సంస్కృత రూపకాలకి నాటకమనే పేరు రూఢమైనట్లే దేశీయనాటకాలకి పగరణం లేక ప్రకరణ మనే పేరు రూఢమై ఉండవచ్చుననిన్నీ పండితుల అభిప్రాయం. ఈ నాటకాలకి లక్షణం చెప్తూ కవిరాజమర్గకారుడు వీటిలో క్లిష్ట కల్పనాదులు దోషాలనీ,

గ్రామ్యత్వశీలత్వాదులు హాస్యక్రులుగా ఉపయోగిస్తాయి కనుక దోషాలనిపించుకోవనీ వ్రాశాడు. 1 తననాటి దేశీయగీతాలనుకూడ ప్రస్తావించి, కంద పద్యానికి మరొక జాతీయవృత్తం జోడించినట్లయితే 'బెపండ్' లనే గేయరచనలు లభిస్తాయనికూడ యీ లక్షణకర్త నిర్వచించాడు. 2 ఛందోబుధి (10 వ శతాబ్ది) అనే మరొక లక్షణగ్రంథంలో అక్కర; చాపది, గీతిక, ఏల, ఉత్సాహ వగైరాలు ఆనాటికి ప్రసిద్ధమైన జాతీయ గీతి ఛందాలుగా ఊహించబడ్డాయి. 3 కావ్యావలోకనంలో నాగవర్మ (1145 క్రీ. శ.) 'రఘుటా' ఛందాన్ని వేర్వేరు మాత్రలలో పేర్చి నిర్ణయించినట్లయితే వేర్వేరు తాళగతుల కనుకూలమైన గేయాలు లభిస్తాయని వ్రాశాడు. 4 ఇవి పాడుకొనేందుకు కనుకూలించే రచనలు గనుక వీటిని 'పాడుగబ్బా' లని వ్యవహరించి నాటకాలలోనూ నృత్యాలలోనూ తాళనాద్యాల పొందికతో పాడి అభినయించడాని కనుకూలించే మరొక తరహా రచనలను నాగవర్మ 'బాజనెగబ్బా' లని వ్యవహరించాడు. ఈ బాజనె గబ్బుమలో పాటలు పద్యాలు వచనాలు వగైరాలన్నీ ఉంటాయనీ, యథామోగ్యంగా నగరర్తు వన పర్వతాది వర్ణనలు కూడ ప్రవేశపెట్టుకోవచ్చుననీ, ముఖ ప్రతిముఖాది నాటక సంఘటనకూడ ప్రయోగింపబడతాయనీ వ్రాశాడు. 5

కొలంలో వెనుక వే అయినా తెలుగు లక్షణగ్రంథాలు కూడ దేశీయ గీతి నాట్యాల లక్షణాలు వై

(1) మా. కన్నడ కవిరాజమర్గ -
ఆ 1 ప 66, 67, 68.

(2) మా. కన్నడ కవిరాజమర్గ 1-34.

(3) మా. కన్నడ ఛందోబుధి 1-47.

(4) మా. కన్నడ కావ్యావలోకనం, మాత్ర 222.

(5) మా. కన్నడ కావ్యావలోకనం.

245-249 మాత్రాలు.

చూపిన కన్నడ గంధాలపద్ధతి నే అనుసరించి చెప్పాయి తెలుగులో తాళ్లవాకవారి సంకీర్తన లక్షణం నాటి నాటకాలలో హాస్యానికి ఎంతైనా స్వేచ్ఛ ఉన్నట్లు సాక్ష్యమిస్తుంది.

క॥ పల్లవ నారీ మ్మేచ్చాన్మ్యుల్లసమనోజ్ఞ
బంధురోక్షలు చవియై
చెల్లును గ్రామ్యములైనను హల్లీసక
ముఖ్య నాటకాదిక ఫణితిన.

అని వ్రాయడమేకాక వాడుకలో ఉన్న పదాలను ప్రస్తావించి, వాటికి ఉండవలసే లక్షణం కూడ విస్తరించి యీ లక్షణకర్త మన కందించేడు. కందార్థ గతులు, ఏలలు, చాపదలు వగైరాలు నాటి జానపద గేయ నాట్యాలలో విరివిగా వాడబడేవని దీనివల్ల తెలుస్తుంది. అప్పకవి యక్షగానలక్షణ మనే పేర 'రగడ' ఛందోభేదాలనే వర్ణించాడు.

లక్షణాలు దొరికినందున ఆనాటి లక్ష్యాలు దొరకకపోయినా యక్షగానాలు మన కపూర్వంగా సిద్ధించిన రచనలకావనీ, ఇవి ఎనిమిదవ శతాబ్దం నాటికే దేశంలో ప్రచారంలో ఉన్నవని ఊహించవచ్చును. కన్నడ కవిరాజ మార్గలో కావేరినుండి గోదావరి వరకుగల దేశం కన్నడదేశంగా పేర్కొనబడింది 6 అంటే, ఆ ఎల్లలలో అణిగిపోయిన ఆంధ్రదేశంలో కూడ అదేకాలానికి ఈ తరహా గేయనాట్యాలు ప్రచారంలో ఉన్నాయనే సంగతి చెప్పక చెప్పి నట్లే.

2

యక్షుల సంప్రదాయానికి చెందిన నాట్య గానాలే యక్షగాన నాట్యాల్లో వెలసేయనేది పురాణం, పుక్కిటి పురాణం, ఊహ, కల్పన, సంకేతం వగైరా లెన్నిటిలో కూడగట్టుకొని కాని యాహించని సత్యం. గంధర్వ కిన్నెరాదులకు వలెనే యక్షులకు కూడ ప్రత్యేకమైన ఒక గాన సంప్రదాయమున్నట్లు ఆంజనేయభరతంలో పేర్కొనబడిందని చెప్తూ 'యక్షేభు గీత మపి గాన తైలీం' అని గోవింద దీక్షితులవారు తమ సంగీత సుధలో పేర్కొన్నారు. గంధర్వగానం మార్గి అనీ, యక్షగానం జేజి అనీ పండితుల అభిప్రాయం. కన్నడ కవి అభినవ పంపడు (12 వ శతాబ్ది) వ్రాసిన మల్లి నాథ పురాణంలో

'యక్షాందోశన' మనే నాట్యం ప్రస్తావించబడింది.⁷ కన్నడ యక్షగాన నాట్యప్రవర్తనలలో 'యక్షిణీ' వేషం ఈ ఆంధోళికా నాట్యాన్ని నేటికీ ప్రవర్తిస్తూన్నందున, గానంలోవలెనే నాట్యంలో కూడ యక్షులది ప్రత్యేక సంప్రదాయమే అని ఊహించవచ్చు.

యక్షులు శేవయోధులుగా పేర్కొనబడ్డారు. యక్షశ్వరుడైన కుబేరుడు ధనాధిపతిగా అంగీకరింపబడ్డాడు. ఇతను లంకలో కొన్నాళ్లు రాజ్యం చేసినట్లు పురాణాలు చెప్తాయి. ఇతని తర్వాత లంకా రాజ్యమేలిన రావణుడు కూడ జైనుల పురాణాల్లో యక్షరాజుగానే పేర్కొనబడ్డాడు. జైనులు నేటికీ యక్ష యక్షిణీలను పూజిస్తున్నారు. వాద్ధులు కూడ యక్షులపట్ల భక్తివిశ్వాసాలు చూపుతారు. వాద్ధనాహి త్యంలో యక్షుల ప్రశంస ఎక్కువగా దొరకడమేకాదు, అసలు బుద్ధుడే మహాయక్షుడుగా పేర్కొనబడిన ఘట్టాలుకూడ దొరుకుతాయి. ప్రాసాద గోపుర ప్రాకార తోరణాలకి పంరక్షులుగా యక్షులు శిల్పాలలోను చిత్రాలలోను మూర్తిభవించారు. మాయ మంత్రాలకీ, విశోదవిద్యలకీ విలాస విన్యాసాలకీ యక్షమూర్తులు స్రుతీకలుగా గ్రహింపబడ్డాయి.

భట్టిప్రోలు స్థూపంవద్ద దొరికిన శాసనాన్నిబట్టి క్రీస్తు పూర్వం మూడవ శతాబ్దంలో ఆ ప్రాంతం ధనదుడనేవాని ఏలుబడిలో ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. తత్సమీపంలో ధనదప్రోల నేపట్నంకూ కేకనిపిస్తుంది. వేంగీనేతపు మధ్యకాలీన దానశాసనం కొన్నిటిలో కొందరు దాతలు కుబేరవంశీయులుగా పేర్కొనబడ్డారు. యక్షశబ్దానికి తెలుగు కన్నడ భాషలు రెండింటిలోనూ తదృశంగా చెప్పబడిన 'జక్క' శబ్దం నేటికీ ఒకానొక జాతిజనులకు నియతాభిధానంగా వినిపిస్తుంది.

యక్షులు పరాభూతులై నేలవిడిచి వేరొక చోటికి వలసపోయిన జాతి. వీరికి తన కొండమీద ఆశ్రయమిచ్చి ఆదరించిన జంగమక్షర శంకరుడు రాజబంధువు. యక్షరాజు ధనేశ్వరుడేకాని కుత్సిత బేరుడు. యక్షులు నగరు విడిచి వన పర్యంత తటాకా రామ గ్రామోపరిసీనులలో విహరించే జాంగలు. సంజె

6. చూ. కన్నడ కవిరాజమార్గ. 1-36.

7. చూ. మల్లి నాథ పురాణం. ఆ. 12, ప 47.

కన్నడ యక్షగానాలు

వేశలు యక్షులకు పక్షులకు సంచారవేశలు. లక్ష్మీ వీరి కాగాగ్యదేవత. దీపావళి యక్షరాత్రి. యక్షిణీలు వెన్నెల విసనకరలు. ప్రసన్నులైతే యక్షిణీ లంతటి కార్యమైనా సాధించగలరు. ఆ గతానా గతాలను చెవిలో చెప్పగలరు. ఏదైనా ఎత్తుకొని పోవాలంటే యక్షిణీలకే ప్రజ్ఞ. క్షణంలో చాలుబడి చూటుమరిగి పోవడం వీరికి వెన్నతోబెట్టిన విద్య. పగ్యతారణ్య భూములలో విహారించే వీరికి, వనలక్ష్మీ తోబుట్టువు ఆమెను వరించిన నృసింహస్వామి పరాచకా లాడదగిన బావ గారు. ఇవన్నీ పరంపరాగతం గా విగవహస్తాన్న యక్షుల లక్షణ సంకేతాలు.

తెలుగు సాహిత్యంలో జమ్మల పురంగుల పాటలు ప్రస్తావించబడినట్లుగానే కన్నడ సాహిత్యంలో 'ఎక్కలగాణ'ల నాట్యగానాలు పలుతావుల ప్రస్తావించబడ్డాయి. ఆగ్గళుడు. (12 వ. శత) వ్రాసిన చంద్రప్రభాపురాణంలో వనవిహారం చేస్తూన్న నాయకుడు, మేళతాళాలతో నిమిత్తం తేకుండా నేశీయగీతా న్నొకదానిని ఒక 'ఎక్కలగాణ'యింపుగా పాడుతూఉంటే విన్నాడని వర్ణించబడింది.⁸ ఆభినవ పంసని (12 వ. శత) మల్లినాథ పురాణంలో కమలా మోదయైన తుమ్మెద రుంకారం కమలాలయయైన లక్ష్మిని కీర్తిస్తూ పాడే 'ఎక్కల' గానంతో పోల్చి వర్ణించబడింది.⁹ రత్నాకరవర్తి (16 వ. శతాబ్ది) వ్రాసిన భరతేశ నైభవంలో వెనుక పాటకులతోనూ, మేళ తాళాలతోనూ 'ఎక్కడిగలు' నాట్యమాడినట్లు వర్ణించబడింది.¹⁰ ఆ యీ వ్రాతలవల్ల యీ ఎక్కలగాణలు తెలుగు జమ్మల పాటకులవలెనే జానపదగాయకులనీ, లక్ష్మీప్రళయిని వర్ణించడమే వీరికి కూడ కులాచార మనీ, నృత్యంకూడ వీ రెరుగుదురనీ, అందులో హంగు దారుల ఆటోపంకూడ వీరి కవనరమే అనీ బోధపడు తుంది.

అంగ్రదేశంలో నేడు కనిపిస్తూన్న జమ్మల జాతి వారికి నృత్యగానాలు వృత్తిగా ఉన్నట్లు రూపిం చుదు. కన్నడదేశంలో యీ ఎక్కలగాణలు గాని, ఎక్కడిగలుగాని యిదే పేరుతో ఉన్న జాతిగాని నేడు దొరకరు. శబ్దాన్ని విడిదీసి చెప్తే యీ ఎక్కలగాణ లనే పదానికి యింపైన గాయకులు అనే అర్థం చెప్పాలి. కాని ఎక్కడిగలు అనేది కేవలం జాతి వాచకమైన శబ్దం. తెలుగులో నన్నెచోడుడు తన

కుమార సంభవంలో ఎటుకలవారు గౌడు గీతాలు పాడి నట్లు ఒకచోట వర్ణించాడు. ఈ ఎటుకలజాతివారు విశాఖమండలంలో నేటికీ యక్షగానాలు ప్రదర్శిస్తు న్నారు. వీరి ప్రదర్శనలకి ఎటుకల కీర్తన, ఎర్ర గొల్లల భాగవతం, చెందు నాటకం వగైరా పేర్లతో వ్యవహారంలో ఉన్నాయి. అచ్చటి మనవృప్రంతా లలో యీ నాటకాలజేవారి సంఘాలు 'మేళా'లనే పేరున నేటికీ సజీవం గా ఉన్నాయి. ఈ ఎటుకలు కొండజాతులకు చెందినవారు ఎటుక, యానాది, ఎర్ర గొల్ల, చెందు, కోయ, కొరవ, కురుబ, ముందులూరి, రామకోగి వగైరా పేర్లతో పిల్వబడే యీ జాతులన్నీ మూలంలో ఆటవికజాతులే. స్థిరనివాసాలు లేక పోవడం, కొండకోనలలో తిరగడం, ముందులు మూలి కలు, అమ్మకోవడం, చేతులు చూసి జోస్యాల చెప్పడం, ధక్కి, డమరుక, కొయ్యలితారు వంటి వాద్యాలు వాయించడంలో ప్రత్యేకమైన నేర్పుకలిగి ఉండడం, 'కొల్లాపురమ్మను గొలిచి తిరిగేను, ఎల్ల వారికి నడేయిల వేలుపమ్మ' అని చెప్పకోవడం, ఆయా జాతు లన్నిటికీ సర్వసామాన్యమైన లక్షణాలు. పైన వివరించిన యక్షుల లక్షణాలు కన్నడ ఎక్కల లక్షణాలు కూడ వీరిలో ఎన్నో కనిపిస్తాయి. ఎటుకలు యక్షగానాలు ప్రదర్శించడమేకాక, ఎటుక, ఎటుకత అనే పాత్రలుగల కొరవంజి రచన లన్నీ యక్షగానాలు గానే పేర్కొనబడుతున్నాయి ఈ కారణాలవల్ల ఈ ఆటవికజాతుల నాట్యగానాలవల్ల స్ఫూర్తిగొని, వారి సంప్రదాయాలను చాలవరకు స్వంతం చేసుకొని, ఆనాటి కానాట సాహిత్యకలక్షణాలను పెంపొందించుకొంటూ వెలసిన దేశీరచనలే యక్షగానాలని సమ్యక్మయ్య.

3

యక్షగాన రచనలలో ఒక తరహా రచనలకి కొర వంజి రచనలనే పేరు తెలుగు, తమిళ, కన్నడభాషలు మూడింటిలోనూ వినిపిస్తుంది. కొరవలనేవారు ఎటు కలు. ఈ జాతి స్త్రీలను కొరవంజులని పిలుస్తారు. ఈ

8. మా. చంద్రప్రభా పురాణం. ఆ. 7, ప 95.
9. మా. మల్లినాథ పురాణం. ఆ. 6, ప 98.
10. మా. భరతేశ నైభవం - ఆస్థాన సంధి. పద్యం 18.

కొరవంజి లేక ఎఱుకత అనే పాత్ర వర్ణించబడిన యక్షగాన రచనలే కొరవంజి రచనలు.

కొరవంజి యక్షగానాలు మువ్వనాల కని పిస్తాయి. కొరవంజి, కొరవ నాయకుల ప్రణయ వృత్తాంతాన్నే వర్ణించేవి మొదటి రకం. ఇంగులో చెంచులక్ష్మి (కొరవంజి)ని సృనింహస్వామి (కొరవ) వలచి వరించిన గాథ వర్ణించబడుతుంది. కొరవంజిని సింగి అనీ, కొరవనాయకుని సింగడనీ యింగులో వ్యవహరిస్తారు. తెలుగులో గరుడాచలమాహాత్మ్యం, చోడిగాని కలాపం వగైరా రచన లిట్టివి. వికాఖమండలంలో ప్రదర్శింపబడే ఎఱుకల కీర్తన యీ చోడిగాని కలాపమే. ఈ కథలోగల ప్రణయఘట్టం, యీ పాత్రలు మిగిలిన కొరవంజి రచన లన్నిటికీ మూలాలు. లక్ష్మీనృసింహులకు బగులుగా పార్వతీ పరమేశ్వరులను ఎఱుక దంపతులుగా మార్చి వ్రాసిన యక్షగానాలు కూడ దీని ననుకరించి నెలసిన రచనలే. శివోజీ మహారాజుగారు తెలుగులో వ్రాసిన కిరాత విలాసము నే యక్షగాన మిట్టి అనుకరణమే. ఇంగులో శివుడు పాచికలాడి, పార్వతికోడి, విరక్తుడై తపస్సు చేయబోవడం, పశ్చాత్తప్త అయిన పార్వతి భిల్లాంగనారూపం ధరించి శివుని వెనుక బోవడం, శివు డామెకు సుముఖుడై తిరిగి కైలాసానికి పోవడం అనే ఘట్టాలు వర్ణించబడ్డాయి.

నాయకుడు ఎఱుకత వేషంతో పోయి నాయకను కలసి, ఆమె హస్తరేఖలు పరీక్షించి, త్వరలో ఆమెకు మనోనుకూలుడైన ధర్మ దొరుకుతాడని చెప్పి, కొంత పూర్వరాగం ప్రదర్శించినట్లు వర్ణించిన రచనలు కొరవంజి రచనలలో రెండవ రకం. తెలుగులో రాములవారి ఎఱుక, సీతాకల్యాణం వగైరాలు, కన్నడంలో అర్జున కొరవంజి, కృష్ణ కొరవంజి వగైరాలు యీ రకమైన రచనలు.

ముఖ్య కథతో ఏవిధమైన సంబంధమూ లేక పోయినా ఏదోవిధంగా ఎఱుకత పాత్రకు ప్రవేశం కల్పించి, ఆమెచేత నాయకకు సోద చెప్పించడం, తరుపరి ఎఱుకరాజును ప్రవేశ పెట్టి పరిహాసపూర్వంగా వర్ణించడం, ఆమీద నా ఎఱుక దంపతుల వాద వివాదాలు ముతుకగా ఏకరువు పెట్టి ప్రదర్శించడం అనే ఘట్టాలు కల రచనలు మూడవ రకమైన కొరవంజి రచనలు. ఈ రచనలో ముఖ్యకథలో పూర్వభాగం ఎఱుకల సంవాదానికి పీఠికగా ఉపకరిస్తుంది. వీరి సంవాదం

ముగిసినపిదప ముఖ్యకథలోగల మిగతా భాగం ఏనో అయిందంటే అయిందన్నట్లుగా పూర్తిచేయబడుతుంది. ఉదాహరణకి కన్నడభాషలోగల పార్వతీ కొరవంజి అనే రచన చూడవచ్చు. ఇంగులో కథ శ్రీరామ జననం. దశరథుని సంతానచింత నాడుని ఉపదేశం, పుత్రకామేష్ఠి ముగం, కాసల్యముల గర్భధారణ అనే ఘట్టాలు వర్ణించినపిదప కవి కైలాసం మీదికి తిరిగి మరలించాడు. పరమేశ్వరుడు పార్వతిని పిల్చి:

‘కొరవంజి వేషమున భూలోక మిరిగి

కాసల్యగని సోదె గణియింపు మెరిగి’ 11

అని ఆజ్ఞాపించాడు. సరే అని పార్వతి ఎఱుకత వేషంతో అయోధ్యకు వెళ్లి, కాసల్యము చూచి శ్రీరాముని జననం గూర్చి సోదె చెప్తూ:

“తరుణిరో నావాక్కు తగ నమృత వాక్కు

కొల్లాపురమ్మన పొల్లు గాదమ్మ” 12

అని నమ్మకం కలిగిస్తుంది. ఈ లోపుగా సాక్షాత్ శివుడే ఎఱుక నాయకుడై భూమికవతరిస్తాడు.

“పిల్లి కళ్ళూ, భేరి పొట్టూ, సప్పినారీహు ముక్కు
పిల్లి గడ్డం పేడి మీసం, ఓ సింగీ అనుమా
తల్లడిల్లి వచ్చె సింగడూ.” 13

తర్వాత యీ సింగీ సింగల్లిద్దరూ కొంత వివరించుకొని, తిరిగి రాజీపడి కైలాసానికి వేంచేస్తారు. కథ కంచికి పోతుంది. మనమింటికి వస్తాం. ఇలా మధ్యంతరాన కథకు మంగళహారతి పట్టడమే యీ పాటలలోగల విశిష్టత. తమిళ భాషలో గల ‘తిరుక్కుర్రులక్కరవంజి’ అనే రచనలో కూడ కథ ఇదే

(11) కొరవంజి వేషులది ధరెగె పోగువును

అరసికాసలిగె నీ కణియ పేళువును —

(పార్వతియ కొరవంజి మూలం.)

(12) తరుణి యెన్న మాతు తవె యమృత వాక్కు

కరెయ్ కాణిసను కొల్లాపురమ్మ నాణె.

(పార్వతియ కొరవంజి మూలం)

(13) జెక్కుకణ్ణు భేరిహోడై, చెక్కిదం తె వారెమూగు

చిక్క పుల్లీ గడ్డె మీసయ్ వోసింగీ యెనుతా
అక్కరింద బందా సింగాను.

(పార్వతియ కొరవంజి మూలం)

కన్నడ యక్షగానాలు

విగ్రహ మగ్గలో ఆగిపోతుంది. అంటే యీ కొరవల గొడవే యీ రచనలలో ప్రధానమనీ, అందుకే వీటికి కొరవంజు అని పేరు వచ్చిందనీ స్వతస్సిద్ధం గా ప్రమాణించినట్లవుతుంది.

కన్నడ భాషలో యీ కొరవంజు లెన్నో ముద్రితాలై దొరుకుతున్నాయి మైనూరు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో యింకా కొన్ని అముద్రితాలుగా ఉన్నాయి. కాని కాలంలో యీ రచనలేవి పది హేమ శతాబ్దానికి మించి ప్రాచీనమనిపించుకోవు.

4

కన్నడ దేశంలో యక్షగాన నాటకాలకి బయలాటలు, దశావతారాలు, మేళాలు వగైరా పర్యాయనామము లెన్నో వినిపిస్తాయి ఈ నాటక సంఘాలను కూటాలనీ లేక మేళాలనీ పిలుస్తారు నటులు భాగవతులు, నూత్రధారుడు భాగవతారు. నాటక సంఘపు యాజమాన్యం తరుచుగా దేవస్థానాలకి చెంది ఉంటుంది. అడే నాటకాలన్నీ పౌరాణికంగాలే. ప్రదర్శనలో గల సంప్రదాయ విభిన్నతను బట్టి దక్షిణ కన్నడ జిల్లాలో యక్షగాన నాటకాలు ఉత్తరాది, దక్షిణాది అనే రెండు పద్ధతులలో కనిపిస్తాయి.

పార్తిసుబ్బ (1760-1820) అనే ఆయన కన్నడ భాషలో 'యక్షగాన వాల్మీకి' గా పేరు పొందాడు. ఈయన రామాయణకథకు సంబంధించిన యితీవృత్తాలు తీసుకొని ఎన్నో యక్షగానాలు రచించాడు. ఇతడు కేవల కవిమాత్రుడే కాదు. గాయకుడు, నటుడు కూడ. పొరుగున గల కథాకలీ నాట్యాలనుండి అనేక సంప్రదాయాలు గ్రహించి, యక్షగాన మేళాలు నెలకొల్పినదిపించాడు. వేషధారణ, మూక నృత్యం వగైరాలలోనే కాక, చండీ వాద్యం, జేగంట వగైరా వాద్య సంగ్రహణలో కూడా కన్నడ యక్షగాన నాటకాలు, మళయాళపు కథాకలీని అనుకరిస్తాయంటే అది ఈయనా డేర్పడిన సంప్రదాయమే. ఇతని నాటికే కన్నడ దేశంలో పూర్వరంగ ప్రదర్శనానికి కావలసిన కలాపం 'సభాలక్షణ' మనే పేరున గ్రంథ రూపంలో ప్రసిద్ధమై ఉంది. పార్తిసుబ్బ దీనిని సరించి తన నాటక ప్రదర్శనలలో పూర్వ రంగం జోడించుకొన్నాడు. ఈ సభాలక్షణంలో కొన్ని పాటలు, మాటలు తెలుగు యక్షగాన నాటకాల పూర్వ రంగంలో వినిపించేవే. సంప్రదాయంకూడా సజాతీయమే.

కన్నడ యక్షగాన నాటకాలలో వీరరసాభిసయానికి విలువ హెచ్చు. ఆరభవీవృత్తి ప్రదర్శనంలోను, యుద్ధ దృశ్యా లభిసయించడంలోను కన్నడ భాగవతులు ప్రత్యేక ప్రజ్ఞ గడించుకొన్నారు. దీనికి తగినట్లుగానే వీరాడే కథలు కూడ ఓమ్మవిజయం, విరాటపర్వం, ద్రౌపదీప్రతాపం, నాటి నిగ్రహం, అతికాయ వన వంటి వీర రసోచితమైన యితీవృత్తాలు కలిగి ఉంటాయి లేనిచోటకూడ కల్పించుకొని వీర రసాభిసయం చేయడం కన్నడనటుల విశేషం. మోహినీ నృత్యంగమ వంటి శాంతి రసప్రధానమైన కథలో కూడా వీరు సాత్విక ఆరభవీ వృత్తులకి జాగా చేసుకొంటారు. ఇది కారణంగా శృంగారానికి ఆదరం తగ్గిపోయింది. స్త్రీ పాత్రలు ఉపేక్షింపబడ్డాయి. వేషంగాని ఆటగాని అభినయంగాని ఏదీ స్త్రీ పాత్రలలో చెప్పుకోదగిన స్థాయిలో కనపడవు. నాయకుని కంటే ప్రతినాయకుని వేషం సభారంజకంగా ఉంటుంది. ప్రతి నాయక పాత్ర తేర బయల్దేరడమే ఒక రసవంతమైన ఘట్టం. వేషధారణలో చాల వరకు కథాకలీ సంప్రదాయాలు కనిపిస్తాయి.

కన్నడ నటులంతా నాట్యంలో ప్రజ్ఞకలవారే. నాట్యం చాల శాస్త్రీయమైన పద్ధతిలో ఉంటుంది. మూకనృత్యం, ముద్రాభిసయం, చారీ భ్రమణాది సంచారనృత్యాలు, మండల గోమూత్రిక, జోల పదాది కరణాభినయాలు, యుద్ధాభిసయంలో పాటించే నాట్యగర్భాలు వగైరా లెన్నో వీరు ప్రశంసనీయంగా ప్రదర్శిస్తారు. సందర్భానుసారంగా సమ్య, రాస, ఆందోళికాది జానపదనృత్యాలు కూడ వీరీ ప్రదర్శనలలో అభివయిస్తూ ఉంటారు. తాండవనృత్యాలు, అగ్నుత కరణాంగహారాలు వీరి సామ్య. లాస్యంలో వీరీ కీ నేర్పు కనపడదు.

కన్నడ నటు లెవ్వరూ పాడరు. పాడవలసే కలాప మంతా భాగవతారు (నూత్రధారుడు) పాడతాడు. అతడు పాడుతూన్నంతనేపూ నటులు మూక నృత్యాభిసయాలు ప్రదర్శిస్తూంటారు. పాట ముగిసిన పిదప అదేపాటలోగల భావాన్ని నటులు తమ స్వంత వాక్యాలలో చేర్చి సంభాషణశైలిలో వినిపిస్తారు. అంటే మూకనృత్యం జరుగుతూన్నప్పుడు కథాకలీని, సంభాషణలు జరుగుతూన్నప్పుడు ఆధునిక స్త్రీ నాటకాలను స్మరింపజేస్తూ ఉంటుంది నాటకం. మాటాడ

డంలో నటులకు కావలసినంతగా స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు ఉన్నందున అవి అప్పుడప్పుడు మితిమీరి రసభంగం చేయసంకూష మామూలే. సంభాషణానంతరం భాగవతాదు తిరిగి మరొకసారి పాట పాడడానికుపక్రమిస్తాడు. నటులు మాటలుమాని, పాటలోగల భావాన్ననుసరించి సృత్యగతులు ప్రదర్శిస్తారు. తెల్లవాహ్లా యిదేక్రమంలో యీ నాటకాలాడబడతాయి.

కన్నడ నాటకాలలో హాస్యాని కేమంత విలువ లేదు. హాస్యగాడు ముఖ్యపాత్రలవద్ద నొకరుగా రూపొందుతాడు. ఇతని హాస్యంకూడ స్త్రీనాటకాలలో వినిపించే జఘానుహాస్యం వంటిదే.

ఈ నాటకాలన్నిటిలోనూ పూర్వరంగం ప్రదర్శింపబడుతుంది. ఇష్టజీవితాప్రార్థన, బాలగోపాల ఇంద్ర అర్చనారీశ్వర వేదాలప్రవేశం, కోడంగిహాస్యం, యక్షిణీ (శ్రీవేదం) సృత్యం, కథాప్రారంభం, పాత్రలు తెర బయల్దేరడం, వచ్చిన ప్రతీ పాత్రను పృచ్చించి ఊరుపేరులన్నీ రాబట్టి సభిక్షకుకపర్పడం, సృత్యగానాతో ప్రవేశించి, సృత్య గానాతోనే తమసాద జెల్లడించడం వగైరా లక్షణాలన్నీ తెలుగు పీఠినాటకాలలో కనిపించేవే.

5

కన్నడ యక్షగాన నాటకాలు తమ పూర్వరంగంలో ప్రాచీన సంప్రదాయాన్ని నేటివరకూ భద్రంగా నిల్పుకున్నాయి. భరతోదితమైన పూర్వరంగాధ్యాయానికి వీరి యీ పూర్వరంగ ప్రదర్శనం ప్రత్యక్షోదాహరణగా ఉపకరిస్తుంది. భరతుడు చెప్పిన పూర్వరంగం సుదీర్ఘమైన తంతుకలిగిఉంటుంది. కాని అతడే దానికి లఘుప్రక్రియకూడ చెప్పాడు. కన్నడ నాటకాలలో యీ లఘుప్రక్రియ నేటికీ తూచా తప్పకుండా అనుసరింపబడుతుంది. ఈ నాటకాలు నశివీధిలో పందిరివేసి ఆడబడడంవల్ల నేపథ్యమేదో రంగమంటపమేదో తెలుసుకోడానికి తగిన హద్దులేవీ అక్కడ ఉండవు. పండిట్లో ముందుభాగం రంగమంటపంగాను వెనుకభాగం నేపథ్యంగాను వినియోగింపబడతాయి. ఈ కారణంచేత నేపథ్యంలో జరిగే పూర్వరంగంగాలైన సమస్త ప్రక్రియలు సభిక్షకుల సమక్షంలోనే జరుగుతాయి.

సాయంకాలం ఆరేడు ఘంటలకల్లా ప్రదర్శనలో చంపవాద్యాన్ని ముమ్మరంగా వాయిస్తారు. ఇది మ్రోగుతూండగా మద్దెల, తాళాలు, శ్రుతి వగైరాలు పట్టుకొని వాద్యులు, గాయకులు రంగస్థానికి వస్తారు. ఇదే భరతోదితమైన ప్రత్యాహారము నే క్రియ. తదుపరి గాయకులు, వాద్యులు తమ తమ నియత స్థానాల్లో నిలుస్తారు. ఎవరు ఏ ప్రక్కగా నిలవాలో అనేది నిర్ణయించి, అలా వచ్చి నిలవడానిని భరతుడు ఆవర్తనము నే పేర వ్యవహరించాడు. వాద్యులు తమ తమ వాద్యాలను గాయకులు తమ తమ కంఠాలను శ్రుతి కూర్పుకోవడంతో ఆరంభం అత్రావణం అనే క్రియలు నిర్వర్తించి నట్లవుతుంది. ఆమీద బృందగానంతో ప్రార్థన ప్రారంభిస్తారు. ఈ ప్రార్థన జరుగుతూ ఉండగా ఓ యిద్దరు సిల్లలు మంగళకలహి, మామిశిశొమ్మలు పట్టుకొనివచ్చి నాట్యం చేస్తారు. వీరినే బాలగోపాల వేదాలని పిలుస్తారు. కీర్తి స్మృత్యంతాండవగతిలో జరిపి పరిఘట్టనా సంఘట్టనా అనే అంగాలు నిర్వహిస్తారు. తదుపరి భాగవతాదు (మూత్రధారుడు) యింద్రస్వామిని యెల్లి, దానికి పుస్త్రులు చుట్టి, ప్రక్కవాని చేతిలోగల మంగళ కలహానికి కొంత వసంతం గ్రహించి దానిమీద జన్మతాడు. ఔనప ఆ వసంతాన్ని తనమీద తదితర గాయకులమీద జల్లి పవిత్రత నాపాదించుకొంటాడు. ఒక కొబ్బరికాయకొట్టి నైవేద్యంగా అర్పించి ప్రార్థిస్తాడు. ఈ సందర్భంలో ఇంద్రవేదం ప్రవేశించి వాగ్గేయంతో సృత్యం ప్రదర్శిస్తుంది. ఇలా పుష్పదానం అనే క్రియ నిర్వర్తించిన విదవ భాగవతాదు నాందీక్షోభం చదువుతాడు. తిరిగి మరొకసారి బృందగానంతో ప్రార్థన జరుగుతుంది. ఆ సమయంలో అర్చనారీశ్వర వేదం వచ్చి సృత్యం ప్రదర్శిస్తుంది. ఇందులో కూడ చారీ మహాచారీగతులు ప్రదర్శిస్తారు. దీనికి రంగద్వార మని శాస్త్రీయనామం. ఈ క్రియ ముగిసిన వెనుక కోడంగివేదం ప్రవేశిస్తుంది. భాగవతాదు కోడంగివేదంతో కొంత హాస్యప్రసంగం నెరపి త్రితమనే క్రియ నిర్వహిస్తాడు. తదుపరి విదూషక వేదం ప్రవేశిస్తుంది. వానితో సంభాషిస్తూ భాగవతారు కథానూదన చేసి ప్రసోదన అనే క్రియనిర్వర్తిస్తాడు. ఆ తర్వాత భాగవతారు (స్థాపకుడు) సభిక్షు సభిక్షులనూ ప్రశంసించి, నాటికథ, కవి వగైరాలను వర్తించి,

కన్నడ యక్షగానాలు

ఆనాటి ఉత్సవాన్ని, ఆ దేవతను, తత్కాల ఋతువును వర్ణిస్తూనే గేయాలు వినిపిస్తాడు. ఆమీన ప్రస్తావన, ఆముఖం, స్థాపన వగైరాలు యథావిధిగా నిర్వహింపబడతాయి. ఇవి నిర్వహించేటప్పుడు భాగవతారు విమావకునితోను నటితోను సంభాషిస్తూ ఉంటాడు.

కన్నడ యక్షగానాల్లో నటి వేషాన్ని యక్షిణీ వేషమనీ, శ్రీ వేషమనీ, మోహినీ వేషమనీ పరిపరి విధాల పిలుస్తారు. ఈ మొదటిసారి రంగస్థలానికి వచ్చినప్పుడు నడుమువరకు అట్టతో కట్టిన ఒక తొట్టై వంటి చాకంలో నిల్చి నృత్యగతులు ప్రసరిస్తుంది. ఈ నృత్యాన్ని అంబాళికానృత్యమనీ, మంచెవప్పర నృత్యమనీ పిలుస్తారు. రెండవసారి వచ్చినప్పుడీ నటి వేషం ఆరంభ నృత్యం, కలాస నృత్యం అనే రెండు రకాల లాస్య నృత్యాలు నెరపుతుంది.

నటి వేషపు నృత్యం ముగిసిన పిదప భాగవతారు విమావకునితో సంభాషిస్తూ కథానాయక ప్రవేశాన్ని సూచిస్తాడు. ఇక్కడితో పూర్వరంగం సమాప్తమౌతుంది. ఇద్దరు వ్యక్తులు వచ్చి తెర సట్టుకొని నిలుస్తారు. గ్యాసులైటు ఉన్నా రెండు దివిటీలు వెలిగించి తెర కిరుప్రక్కలా నిల్పుతారు. వచ్చిన పాత్ర తెరలో కొంతసేపు నృత్యం చేసి, తెర గజగజలాడించి, దివిటీల నెలుగున ముఖం చూపి, గ్రీనారేచక ఆడ్డిమూడులు ప్రదర్శించి, తిరిగి తెరమరుగున చూటు పడుతుంది. రెండవసారి తెర నడుమువరకు దించి ఉండగా పాత్ర తన కుడిచేతిని తెర యివతలకు చాచి నృత్యం చేస్తుంది. ఈ నృత్యం ముగిసిన పిదప

మూడవసారి పూర్తిగా తెరతీసి వేస్తారు. బాహులుగా బయటకు వచ్చినపాత్రను, ప్రవేశగీతంపాడి, ప్రశ్నలు వేసి, ఊరుపేరు లడిగి, జవాబులు రాబట్టి సభ కేరక పరిచే కార్యం భాగవతారు నిర్వహిస్తాడు. ఆ తరువాత కథాభినయం జరుగుతుంది.

తెలుగు వీధినాటకాలలో సమయాభావంచేతనో ధనాభావంచేతనో బాలగోపాల, యంద్ర, అర్ధనారీశ్వర వేషాలకు చాలకాలం క్రితమే స్వస్తి చెప్పబడింది.¹⁴ అసలు భాగవతారే విమావకుడుగా మారి పోయి ప్రక్క తాళగాని నొకనిని పారిపార్శ్వపరిగా పిరియించుకొంటాడు నటి వేషం అవసరానుకూల్యాలెరిగి రాధగానో యక్ష్మిణిగానో లేక మరేదో ఆ నాటి కథకు సరిపోయే ఆడవేషం గానో అవతరిస్తుంది. అయితే నేం, తెలుగు నటకులెవరూ మూగకోముపట్టి నటించరు. పాత్రలు స్వయంగా ప్రవేశగీతాలు పాడుకొని ప్రవేశ నృత్యాలు నెరపుతాయి భరత్తుడు చెప్పిన ప్రవేశక నిష్క్రమణాది గృహాలు తెలుగు కీధి నాటకపు దగువులలో నిర్వహింపబడినంత చక్కగా కన్నడ యక్షగాన నాటకాలలో నిర్వహింపబడవు. తెలుగులో పాటకు విలువ కన్నడంలో మాటకు విలువ. తెలుగువారు లాస్యాన్నాదరించారు. కన్నడులు తాండవాన్నాదరించారు.

(14) కన్నడదేశంలో కూడ యిప్పుడిప్పుడు ఇంద్ర, అర్ధనారీశ్వర వేషాలకు స్వస్తి చెప్పబడు తుంది. నటి వేషం కూడ నృత్యంలో మునుపటంత ప్రజ్ఞ చూపడంలేదు.

చి...కా...బు

విజయ రాఘవ

త్రైధ్యార్థార్థక్కాలంలో బయలుదేరారు వా శ్శయిదుగురూ!...

పత్రికాదేవి—ప్రతిక్రిపడి, “ఎవరూ! బయలుదేరింది” అన్నది.

సర్కస్ సింహంలాగా గంతులు వేస్తూ, అటూ యిటూ తిరిగే యీదురుగాలి వాళ్ళ వాసనని యెలుగొడ్డులాగా పీల్చి—

“వస్తున్నారు! యిటే వస్తున్నారు.” అంది భయకంపిత స్వరంతో—

పత్రికాదేవి సరోజ నేత్రాలు, స్వాతి వానచిన్ములకు నోళ్లు విప్పే ఆలుచిప్పల్లాగా సాగిలివిచ్చుకొన్నాయి. గుమ్మడి పూపుప్పూడి రంగువంటి నుదురుమీద, తామరాకుమీద నీటిబిందువుల్లాగా స్వేద బిందువులు ముత్యాల్లాగా మెరుస్తున్నాయి.

ఈదురుగాలి తడారిపోయిన గొంతు కత్తో—

“దగ్గర కొచ్చేసారు. జాగ్రత్త దేవీ!” అంటూ కిటికీగుండా శూన్యంలోకి దూసుకుపోయింది.

పత్రికాదేవికి ఉత్తర ధృవంలో ఉన్నట్లనిపించింది. నాసికారంధ్రాలగుండా, ఉష్ణరక్తకాసారంలోంచి వచ్చే సెగల్లాంటి పొగలు, పుంగరాల మాదిరిగా తిరుగుతూ వస్తున్నాయి. అప్పటికి కాలం కండగడ్డలా

తయారైంది. వాతావరణం అంతా వాతం కమ్మినట్లు బిగుసుకుపోయింది.

వీటన్నిటిని చీలుస్తూ వాళ్లయిదుగురి వింత వింత నవ్వుల మాటల మరకలు కనిపించాయి. వాళ్ల వేళాకోళాలు - వేషభాషలు చూస్తుంటే శోషాచ్చినట్లయింది పత్రికాదేవికి.

లేచి కిటికీ పరజా తప్పించి చూసింది.

వా శ్శయిదుగురూ మెట్ల దగ్గర కొచ్చారు.

“ప్రచండ ఝంఝూ ప్రభంజనంలో యెగిరే గాలిపటం తనకన్నా బలం గలదని పూహించుకొంది” - పత్రికాదేవి ఆ సమయంలో.

కిటికీదగ్గరనుండి వాకిట్లోకి రాగానే—

“వాళ్ళయిదుగురూ” పంచభూతాల్లాగా కనిపించారు.

దేవి ప్రశాంత వాతావరణం కోరుకొంటానికి ప్రయత్నిస్తోంది. నయాగరా జలపాతంలో నాగమణులు మెరుస్తున్నాయి. జలియన్ వాలాబాగ్ లో ఘోరకృత్యాలు, మనఫిరంగుల ధ్వనులు; హాలాహాలంలో కోలాహలాలు — కేరింతలు — ప్రేయసీ విరహాగీతాలాపనలు—రాజహంసల నడకల చప్పుడులు - అగ్నిపర్యవంతంలోనుంచి ప్రవ

హించే 'లావా' కుతకుత ప్రలాపాలు
దేవిని అయోమయం చేస్తున్నాయి.

ఎలాగో జాగృతిదశలోకి హృదయాన్ని
జారవిడిచింది, దేవి. కళ్ళు వాళ్ళయిదుగురి
శరీరాల్ని-మనస్సుల్ని గౌరవించినయే వుచి
తాసనాల్ని చూపిస్తూ.

వాళ్ళయిదుగురూ కొండమీద కొక్కి
రాయల్లాగా కూర్చున్నారు దేవి కెదురుగా.

వలిగాలి తెరలకు వణకి చెపరెళలాడే
లేత రావిఆకులాగా - దేవి అరుణాధరాలు
కదుల్తున్నాయి.

'నిశ్శబ్దం' మంచుగడ్డలాగా పది నిమి
షాలు కరగకుండా వుంది.

ఎడమవైపునుండి రెండు వ్యక్తిని దేవి
ఝరకాయించి చూసింది.

నిల్కు లాల్చీ,—గ్లాస్లో పంచె—,
కళ్ళద్దాలు—కారా కిళ్ళీకి యెరుపెక్కిన నల్ల
పెదవులూ—బ్రైల్ క్రీం, ఆమ్లా-స్వస్థిక్ -
తాతా ఆయిల్స్-రీటా-సీపా, కొబ్బరినూనె,
బాయ్సిల్ మొదలైన పేర్లు కవచంలాగా
తొడుక్కున్న వాసననూనెల గుచిచూడక,
కుంకుడికాయ పులుసుతో సంతృప్తిపడే
పుంగరాల జట్టు, బెండకాయల్లాంటి చేతి
ప్రేళ్లు, వంకాయ తొడిమలాంటి ముక్కు,
ప్రవేశమధ్య "జీవితం కూడా యింతే"—
అన్నట్లు తార్కాణంగా కాలే విదేశీయ
సిగరెట్ దేవిని పక్కరించమని ప్రోత్స
హించాయి.

గొంతు సరిజేసుకోబోతూ మిగతా
వలుగుర్ని చూచాయగా చూసింది.

ఎడమనుంచి మొట్టమొదటి అతను
జేబురుమాలుతో మొగం తుడుచుకొంటూ
విలన్లాగా కనిపించాడు.

రుమాల్మీద "ఫిస్టోల్" గుర్తు వుంది.
దేవి గుండె గతుక్కుమని పిడచకట్టు
కొనిపోయింది.

అయిదో అతను గోడకు ప్రేలాడు
తున్న పటవంక చూస్తూ పెదవులు కదు
పుతూ—మధ్య మధ్య డైరీలో యేదో
ప్రాస్తున్నాడు.

మూడో అతను దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తు
న్నాడు.

నాల్గో అతను టేబిల్మీదవున్న తెల్ల
కాగితంమీద యేవో గీతలు గీస్తున్నాడు.

ఎవ్వరూ యేమీ మాట్లాడటంలేదు.

వాళ్ల పేర్లేమిటో తెలుసుకోవా లను
కొంది దేవి.

కుతూహలం ఎవ రెస్తుశిఖరం లాగుంది.

ఉత్సాహం సాగరతరంగాల్లాగా యెగు
రుతోంది.

ఇంతలో అయిదో అతను నిల్చున్నాడు.

దేవికి టి. బి. పేషంట్ గుర్తువచ్చాడు.

"ప్రాసినంత వరకూ చదువుతా"
అన్నాడు అందరివంకా చూసి—ఎవ్వరూ
జవా బివ్వలేదు.

దేవిమాత్రం చూస్తోంది, అతనివాలకం.

అతను మొదలెట్టాడు - సిగరెట్
ముట్టించి—

"పిగిలి-రగిలి

నలిగి-తొలిగి,

సీల్-మూల్

వెగలుగనిన హృద్విధిలో

అరుణారుణ జయపతాక

కిరణాలను చిమ్మింది—,

కాగితాల మడతలలో

కీచురాళ్ల కలవరింత—,

సిల్కుచీర కాగిలిలో

పుల్కలాల సలవరింత—,

దిగజరిన వత్సోజమ్ముల నీడలలో—

పొగజూరినకామోదేకపుష్పేడలలో—

నాణ్యం తిరుగాడుతోంది.

ప్రావీణ్యం పొల్లాడుతోంది—

అంత్యంలేనిది గమ్యం—,

సాంగత్యం లేని దగమ్యం—.

రచన:

“రుధిరోద్ధారి”

అని చదివి వేళ్ళమధ్య ఆరిపోయిన సిగరెట్టుని చూసి నిర్వేదించాడు.

దేవి హృదయంలో యీ రచన ఎగుడు దిగుడుగా పడుకొంది.

మొదటతను “ఫిస్తోల్” గుర్తు జేబురు మూల పేబిల్ మీద వుంచుతూ, కుర్చీలోంచి క్రిందకు వంగాడు.

దేవి అతన్ని చూసింది:

అతను సిగరెట్ కొడిని అరచేతిలోకి భద్రంగా తీసికొని, దేవికి చూపిస్తూ—

“బ్రతికి సాధించలేని ముక్తి చచ్చి సాధించింది” అన్నాడు. నాల్గో అతను అందుకొంటూ—

“ఫిస్తోల్ శర్మగారూ! అలా అనకండి” అన్నాడు.

ఫిస్తోల్ శర్మ, “యేమిటి!” అన్నట్లు బాయి నెట్ లాగా మొగంపెట్టాడు.

దేవికి నవ్వాల్సింది.

ఫిస్తోల్ శర్మకు ఆ నవ్వు చూడంగానే తల తీసేసినట్లుపించింది.

“శాస్త్రిగారూ!” అన్నాడు.

“సస్సెన్సు శాస్త్రి”, ప్రక్కనే కూర్చొన్న “ప్లాట్ రావు”ని ఇరిచయం చేస్తూ—“శ్రీ” గారికి ఆమాటలు కూర్చొని వినిపించాడు.

‘రుధిరోద్ధారి’ “ఏమిటి!” అన్నట్లు కొండ శిలువలాగా నోరు తెరిచాడు.

“మిట్టమధ్యాహ్న శ్రీ” రుధిరోద్ధారి ఆదుర్దా గ్రహించినవాడై:

“మిత్రులు - సహృదయులు అయిన ఫిస్తోల్ శర్మగారు ఒక డ్యురదమైన విషయాన్ని, అపరాధ ఇరిశోధకుడిలాగా ఇరిశీలించి, ఒక చక్కని మాటన్నారు. దానిలో సస్సెన్సు శాస్త్రిగారి నచ్చిన విషయం దాగివుంది. అట్టిదానికి ప్లాట్ రావుగారు తన మేధా సంపత్తి సామాగ్రితో వన్నెచిన్నలు కూర్చే ప్రయత్నాలు జరగబోతున్నాయి.” అని యింకా చెప్పబోతుండగా, రుధిరోద్ధారి “అన్నమాట్లేమిటి?” అన్నాడు తిమింగలంలాగా—

“బ్రతికి సాధించలేని ముక్తి” చచ్చి సాధించింది...” అని “చివర ప్రాసభాగం నీ కొదిలారు.” అని నసిగాడు మిట్టమధ్యాహ్న శ్రీ.

రుధిరోద్ధారి కి సాగరమధనంలోనుంచి
చందనం పూసుకొన్నట్లయింది.

అప్పదిక్పూర్ని ఆరాధించాడు.

యీ క్రింది విధంగా పూర్తి చేశాడు
చివరకు.

“బ్రతికి సాధించలేని ముక్తి చచ్చి
సాధించింది రక్తి”-అని చెప్పాడు.

“ఇంతకీ ఫిస్టోల్ శర్మగారికి యెలా
వుంటుందో యీ ప్రాస సాగను” అన్నాడు
రుధిరోద్ధారి.

వాళ్లు-వాళ్లు పిల్చుకునే ధోరణిలో
డొల్లిన మాటల్నిబట్టి, వారికున్న సాంకే
తిక నామాలేమిటో దేని అర్థం చేసుకొంది.

ఒక్కసారి తనలో తాను వాక్ప్రతి
చదువుకొంది.

“ఫిస్టోల్ శర్మ-”

మిట్టమధ్యాహ్నం శ్రీ”-

“స్లాటురావు”-

“సస్సెన్సుశాస్త్రి”

“రుధిరోద్ధారి”

దేవిగుండెముసిముసి నవ్వులు నవ్వు
కొంది.

రాల్చిన సిగరెట్ కొడిసి గురించి బయ
లుదేరిన ధర్మసందేహాల్లో వాళ్ళవాళ్ళ మన
స్తత్వాలు యెలాంటివో గ్రహించుకో గలి
గింది దేవి.

ఇంతలో ప్రతికా దేవి తేబిల్మీద
టెలిఫోన్ మోగింది.

దేవి చెవిదగ్గర పెట్టుకొంది.

ఎవరో యేమో అడిగినట్లున్నారు.

“త్వరగా రావాలి” అని దేవి జవా
బిచ్చింది. సస్సెన్సు శాస్త్రి యీ సమ
యంలో దేని మాట్లాడిద్దామనుకున్నాడు.

“వస్తానన్నారా!” అన్నాడు చివరకు.

“ఎవరూ?” అందా మనుకొంది దేవి.

కాని సస్సెన్సు అవమానపడిపోతుండేమో
నని పూరుకొంది.

“బూటు చప్పుడునిబట్టి ప్యక్తిని
గ్రహించవచ్చు—

మరిషి కనిపించకపోయినా మాటను
బట్టి వయస్సు చెప్పొచ్చు—

మనస్సు యెటువంటిదో తెలుసుకోవా
లంటే, చేనే చేష్టలు చూస్తే చాలు—”

ఇట్లా ఫిస్టోల్ శర్మ, స్లాట్ రావుకి వక్క
పొడి పెడుతూ కాస్త, కాస్తగా చెప్పుకొస్తు
న్నాడు.

“ఇంతనేపూ కూర్చోబెట్టివుంచినందుకు
యేమిటీ లాభం. యేదో కూర్చుని, ప్రతికా
కార్యాలయంలోనే, తన ప్రతిభను చూపి,
ఒక గేయం వ్రాసి దేవదత్తంలాగా చది
వినా, అప్పుచేసిన సిగరెట్లు అయిపోయినా,
కాసిని కాఫీశీఘ్రయినా తెప్పించి యివ్వ
లేదే!” అని—

“సిందూరం”

“రక్తచందనం”

“బంధూకం”

“సంధ్యారాగం”

“పులిచంపిన లేడి నెత్తురూ”

ఇత్యాది నవ్యకవితా సామగ్రికి వుదా
హరణగా,తయారై పూరుకొంది రుధిరోద్ధారి
వదనం.

ఫిస్టోల్ శాస్త్రీ, ప్లాటురాపువంక అపరాధ పరిశోధకుడిలాగా చూస్తున్నాడు. సస్పెన్సుగా చూస్తున్నాడు శాస్త్రీ. రుధిరోద్ధారికి సిగరెట్లు అయిపోయినాయి. కాఫీ కపాయంకోసం గిజగిజలాడుతున్నాడు.

మిట్టమధ్యాహ్నాక్షికి అప్రాప్త మనోహరీ సౌందర్య లావణ్య జ్ఞాపక మొస్తోంది.

ఇంతలో కందిరీగల అందలంలోంచి దిగివచ్చినట్లుగా వచ్చాడు పత్రికాదేనిని ఆధారంగాపెట్టుకొని బ్రతికే “పూసర వెల్లి” గారు. వాళ్ళయిదుగురూ పూసర వెల్లి గారిని చూసి నిల్చున్నారు.

దేవికూడా నిల్చుని వాళ్ళని పరిచయం చేసింది. పూసర వెల్లి రంగు మాయస్తూ - మందహాసంతో —

“ఫరవాలేదు కూర్చోండి.”

అందరూ కూర్చున్నారు.

“మీ పేర్లు వివరమే గాని, స్వయంగా వ్యక్తుల్ని చూడగలిగే భాగ్యం నేటికి కుదిరింది. చాలా సంతోషం” అన్నాడు

తరువాత మాట “కాఫీల తెమ్మని” చెపుతాడేమో అనుకున్నాడు రుధిరోద్ధారి.

ఇంతలో ఫిస్టోలు శర్మకి చిరాకెత్తింది. “ఇటువంటి సంభాషణలవల్ల లాభం యేమిటి! ఎందుకొచ్చాం యిక్కడికి?” అని చాణక్య డిలా ఆలోచించాడు ఒక్కసారి.

పగబట్టిన త్రాచులాగా లేచాడు.

అతన్ని చూసి ‘పూసర వెల్లి’ ఆదిరి పడ్డాడు.

“ఇప్పటికి మీకు—

“గంధకంలో సుగంధం”—,

“కాళరాత్రిలో కత్తినవ్వు”—,

“చెలిక తెల్ల రొమ్ముమీద చెరగని నిశాని”—,

“శని శేఖలో సారాయి రుచి”—,

“రూపాయిలో నిరూపారాయ్” అనే అయిదు అపరాధపరిశోధక రచనలు మీ ప్రతికకు సంపాను. వాటి గతి యేమైనట్లు? యెన్ని వుత్తరాలని వ్రాయం? రచయితల్ని యిలాగేనా ఉత్సాహపరిచేది. ఎనిమిది సంవత్సరాలు దాటినా వంటిఅంతు తెలియ దయ్యే” అంటూ ఫిస్టోలు గుళ్ళులాంటి మాటలు పూసర వెల్లిమీదికి వదిలాడు.

దేవి గజగజలాడింది.

ఫిస్టోల్ శర్మ - రుధిరోద్ధారిని లేవమని చెప్పి, రొప్పతో కూర్చున్నాడు.

రుధిరోద్ధారి లేచిలేవడంతోనే మొగం చించుకొన్నాడు. మొసలి నోరులాగా పళ్లు బయటికి పెట్టాడు. కిళ్ళీ నమిలిన నాలుక కత్తిలాగా తిరుగుతోంది —

“వజ్రాయుధంలాంటి కలంతో వ్రాసిన, అపూర్వ ప్రతిభాసంపత్తితో మేళవించబడే పదాలతో, నిత్యమూ జరిగే సంఘర్షణలో, ప్రగతికి పురోగమించడంలో, ప్రజాస్వామ్య యుగంలో, కాలచక్రాల గమనంలో, శ్మశానవీధిలో యెగిరే జీవాల వికటాట్టహాస రోమాలలో, నలిగిపోయే బీదసాదల గుండెల రుధిరస్రావాన్ని రుచిచూస్తున్న రాబందుల మనస్తత్వాన్ని చిత్రీకరించుతూ, దీపావళికి రెండు సంవత్సరాల క్రిందట పంపుకొన్న “మండ్రగబ్బు డెక్కల్లో మరులుగొన్న మస్తిష్కం” అనే నా గేయం ఏమైంది? ఎక్కడుంది? కాళరాత్రి కాగిలిలో కమిలి

పోయే నీలిరంగునీటి, అధివాస్తవికత్వాన్ని నిరూపించా నా గేయంలో. అటువంటి రచన యంత కాలాసకే ప్రపంచంలో ప్రచారానికి ప్రకాశానికి - ప్రభావానికి రాక పోతే, యికా నా సాహిత్యనేవ దేనికి? నా కీ పేరు పొంది లాభం యేమిటి? అంటూ ఆలసిపోయి కుర్చీలో కూలబడిపోయాడు - శ్రీకాజేపివంక చూస్తూ.

‘పూసర వెల్లికి’ చింత నిష్ఫలమీద కూర్చున్న ట్లసించింది.

మొగంలో రంగులు మారుతున్నాయి. ప్లాట్ రావు సావకాశంగా చూస్తూ, లేచి -

“ఊహించినా అందరాని విషయా లన్నీ ఏకరువుపెట్టి, అధిగమించలేని మార్గాలన్నీ అన్వేషించి, “ప్లాటు”కి సాహిత్యంలో ప్రధాన పాత్రనిచ్చి వ్రాసిన “మంగలిపెట్ట” - “దాలిగుంట” - “గొగ్గిపన్ను” - కుక్కతల్లి” మొదలైన నా అధునాతన కథానికలను ఏ వుద్దేశ్యంతో ప్రచురించకుండా వున్నారు? పోనీ యెందుకు తిప్పి పంపలేదు. చెప్పండి. భయంలేదు. ఫర్వాలేదు” అంటూ బాధ నంతా నెమరువేసుకొంటూ ప్లాటురావు అడిగాడు.

పూసర వెల్లికి నవ్వాల్సింది.

న స్పెన్సు శాస్త్రికి వంటిమీద దురద గోండాకు పోకినట్లనిపించింది.

“ఫిస్టోల్ దెబ్బ - గుండె పగిలి కారిన పాలలో సేమ్యా తీగలు కిలకిలమని నవ్వు తున్నాయి—”

“దూరంగా గులాబిరంగు జాకెట్ నవ యావన యువతిది సిగ్గుపడుతూ, - దానిమ్మ కొమ్మమీద దాక్కుంది.”

“ప్రేయసీ! టైలా!” అని పిల్చాగు మజ్నూ! సినిమాలో - థియేటరులో - ఎడారిలో గుడారం లేచిపోయింది. ఆ థియేటరు గాలి ధ్వనిలో మజ్నూ చిలకం ప్రేక్షకునికి రాజేష్వర రావు స.గీతమైతే బాగుంటే వని పించింది—”

“అనార్కలీ, సమాధిలోంచి—

అల్విదా...అల్విదా అంటూ సర్టిఫైకి జలేబీ - రసగుల్లాలు తామరాకుమీద పంపింది.”—

“గుడ్లగూబ కోయిల్లాగా కూసింది. సెలయేరు మునిసిపాలిటీ మురుగు కాల్వ మాదిరిగా పాదగీతాలాచన చేస్తోంది”—

“ప్రియురాలిని కలుసుకున్నా డొకడు. ఎదురుగా సాలెగూడు గుండ్రంగా కనిపించింది. ఆ మెను హృదయానికి ముందు హత్తుకొన్నాడు. తరువాత బిగిమూర కౌగిలించుకొన్నాడు. తేలిగ్గా ముద్దుపెట్టుకొన్నాడు - యింతలో అగ్నిపర్యటం బ్రద్దలైంది. మెరుపులు - పురుములు - జాకెట్ లో పేలిం దొక రాకెట్ - తరువాత ప్రళయం - మళ్ళా నవ్య సృష్టి”—

యిలా రకాలుగా - టైలాగు పెట్టి, యింత న స్పెన్సుగా వ్రాసి పంపుకొన్న “బూడిదలో భూకంపం” అనే నా ‘నవల’ యెక్కడ దాక్కుంది? గుండుదెబ్బ తగిలి యెండిపోయిన నా హృదయానికి అదొక్క రచనే ముక్తిదాయకం. ఇంతకీ ఏమైంది?” అంటూ న స్పెన్సు శాస్త్రి కలవరిస్తూ కూలి పోయాడు కుర్చీలో.

ప్రతికాదేవి కుర్చీలో కూలిపోయింది. కాసేపటికి స్వప్నా వచ్చి మామూలుమనిషైంది. ముక్కుమీద వ్రేలుంచుకొంది.

ఊసర వెల్లి నవ్వుతూ—

“మీవేం లేవా!” అన్నాడు మిట్టమధ్యాహ్నశ్రీని చూసి.

ఆ మాట ఆకురాయిలాగా రాసుకొంది హృదయానికి.

చూయింగ్ గమ్ తింటున్నవాడిలాగా నోరుపెట్టి-గోడకు ఎదురుగా తగిలించివున్న “ఊర్వశీ” చిత్రాన్ని చూస్తూ-తేటగీతిలో-

“ఆమెనులి వెచ్చకొగిలిఅంతు లేని
మృదు సుఖాల తరంగాలుముంచుకొచ్చి,
మేను మరపించి జీవితమే, వసంత
ఋతువు గావించు సుకుమారి
బ్రతుకు నెపుడు”—

అని అవర పురూరవుడివై వ్రాసికొన్నాను తొలి రేఖలో.

పిండారబోసిన పండు వెన్నెల శారద రాత్రులు-ఉజ్వలతారకల వెలుగులో-నన్న జాజి పూలపందిరిలో - తూగుటుయ్యలలో-కప్పురపువిడెము సేవిస్తూ - కలువ మొగ్గలా వున్న నా అప్రాప్త మనోహరీ సౌందర్య లావణ్య సుకుమార, సుందర, స్వరూపాన్ని తల్చుకుంటూ - కలలుగంటూ— “సిగలో మొగలిరేకు” అనే ప్రబంధ కావ్యాన్ని సీరియల్ గా ప్రచురించమని ప్రాధేయపడుతూ పంపాను రెండేండ్లక్రిందట. తరువాత అలాంటి కావ్యం ప్రాయడానికి నామనస్సు తూగలేదు. నా ప్రియురాలి వయసులో

వసంతఋతువు వెళ్ళిపోయింది. నా కలంలో నిర్భురిణీ ప్రవాహంలాగా పారే జీవధార నన్నగిల్లింది నడలని కౌగిలింతలు-ముద్దులు జాజిమల్లెల సురభిలాలు-సెలయేటి రొదలు-తుమ్మెద పాటలు - ఆనంద రసైకధుని— మొదలైనవన్నీ నాలో తడరిపోయినట్లనిపించింది. అయ్యా! ఒక్కపారి నా కావ్యంలోని ‘తొలిరేఖ’ అని పేరు పెట్టుకొన్న పద్యాల్ని చదువుకోవాలని వుంది. యెక్కడందో తీసివ్వండి. వ్రాతప్రతిని చూసుకొని, అచ్చుప్రతిగా తృప్తిపడతాను సెలవివ్వండి. ఎక్కడుంది?” అని మిట్టమధ్యాహ్నశ్రీ దీన పదనుడై గాఢదికంగా పల్కాడు.

దేవి గుండెలో జాలీ - కరుణ ద్రవించాయి. ఊసర వెల్లికి వికృతమైన నవ్వుచ్చింది. వాళ్ళయిదుగురి మొరలూ - మొక్కుబడులూ విన్నాడు పూసర వెల్లి.

దేవివంక చూసాడు.

ఆమె ముఖంలో విషాదచ్ఛాయలు దృగ్గోచర మవుతున్నాయి - కనుకొలకుల్లో అమృతధార లూరినయి. బాధను వ్యక్తం చేయలేక సతమతమవుతోంది.

ఊసర వెల్లికి పూపిరిసలపలేదు. అందరూ తనవంకే ఖాసీకోరుల్లాగా చూస్తున్నారు.

దేవి మొగంలో సానుభూతి అలుముకొంది. ఆమె వాళ్ళమాటలు నమ్మింది. గాఢదికంతో పూసర వెల్లితో అంది.

“ఎందుకిలా చేస్తున్నారు. మిమ్ముల్ని ఆధారంగా పెట్టుకొని, పేరు తెచ్చుకుండా

మనుకొంటే, యిటువంటి పనేనా చేసేది! ఇలాగేనా నా మొగానికి కళంకం తెచ్చేది!” సాహిత్యాన్ని పోషించాలి. రచయితల్ని ప్రోత్సహించాలి” అని సంపాదకీయాలు - పుస్తకాలు చెప్పింది-వాసిందీ మీరేనా! ఏమిటిదంతా!” అంటూ ప్రతికాదేని పూసర వెల్లిని గట్టిగా నిలబెట్టి అడిగింది.

పూసర వెల్లికి మెదడులోనూ-గుండె లోనూ ‘ఉమా’ పంకాలు తిరిగినయి-కెనడా రైలింజను యీల వేసింది.-ఫ్యాక్టరీ పొగ గొట్టం మసిబాగ్గులు రవ్వలు చిమ్మింది-పసి పిల్ల పాలకోసం యేడ్చింది-ప్రియురాలి వక్ష స్థంబంలో త్రిశూలం దిగబడింది - ప్రియుడి నెత్తిమీద వజ్రాయుధం దెబ్బ టంగ్ మని మోగింది. అమాంతంగా లేచి ముందున్న తేవిల్ లేపి ప్రక్కకు పడత్రోశాడు.

“చి...కా...బు.” కనిపించింది.

“ఫిస్టోల్ శర్మ” కళ్లు గుండ్లు రాల్చాయి.

“మిట్టమధ్యాహ్నం శ్రీ”- హృదయార విందం పుప్పొడి రాల్చింది.

“ప్లాటురావు”- బుర్రలో గూఢుబండి కదిలింది.

“సస్పెన్సు శాస్త్రీ” - కోటు జేబులో చుంచుపిల్ల నవ్వింది.

“రుధిరోద్ధారి”- నాలుకమీద కలకత్తా రుద్రకాళి కత్తిగీటు పెట్టింది.

ఉసర వెల్లి పులిక్కిపడి, షెప్పరిల్లి చూసాడు. అంతా భయానక దృశ్యాలు. విసురుగా ప్రక్క కిటికీదగ్గరకు వెళ్లాడు. పరబా దీశాడు-ప్రకృతిలోకి పారిపోయాడు.

దేవి వాళ్లయిదుగురి ముందుకొచ్చింది.

“చి...కా...బు” యెత్తి చూపింది.

ఒకళ్ళ మొగా లొకరు చూసుకొన్నారు. అప్రయత్నంగా అందరి నోటిమీదికి నచ్చిందీ క్రిందిమాట:—

“చిత్తు కాగితాల బుట్ట”—

“ఇన్నాళ్ళబట్టి యెంతో ఐకమత్యంగా వుండగలిగాం.”—

“యివ్వాలి ఎవరిదారిన వాళ్ళు వెళ్లి పోతున్నాం.” అంటూ రచనలు వాళ్లయిదుగురి కరకమలాల్లోకి వెళ్లి నవ్వావి.

దేవి హృదయానికి యీదురుగాలి మంద మలయానిలమై శాంతి - హాయి - చేకూర్చింది.

అ క్క య్య

శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం

సముద్రపుటలలు అశాంతితో చలలేనటున్న హృదయంలా ఎగిరిపడుతున్నాయి. సంస్కృతాంతులు నెమ్మదిగా జారుతున్నాయి. అంత సేపటివరకూ తేనెపట్టులాగుంజిన సముద్రతీరం క్రమంగా పల్చబడుతోంది. సంస్కృత సౌందర్యాన్ని, అరిసికుడి చేతిలో పడిన అందంలా, కబళించి వేరుటానికి చీకటి తొంగిమాస్తూ నవ్వింది.

అక్కడి వాతావరణం శ్రీపతి హృదయంలో ప్రతిబింబించింది. హృదయ సముద్రపు వీచికలు, హోరుమని చెవులదగ్గర నిరంతర ధ్వని. నాలుగోసారి అటుమాశాడు. ఛీ... ఏనాడూరానిది తను బీచ్ కెందుకొచ్చాడు. అవును. నిస్సందేహంగా అది అక్కయ్యే తెల్లకాగితంమీద ఎర్రసిరాగీతల్లా కిరణాలు.

అదర్శానికీ. యథార్థానికీ మధ్యయుద్ధం.

తెగినవీణమీద శాస్త్రీయ సంగీతాలాపన...

ధైర్యంగా అక్కడకు వెళ్ళలేదు. అక్కయ్యను పలకరించలేదు. అతని మెదడుంతా విపరీతపు టాలోచనల్తో వుక్కిరి ఓక్కిరిపుతోంది.

క్రమంగా చీకటిపడుతోంది. అతను నెమ్మదిగా నడవనారంభించాడు. అక్కయ్యపక్కనుంచే కదిలి పోతున్నాడు. అమె తన్నుపిలిస్తే?...పిలవదు. పక్కన కూర్చుని విరగబడినవ్యతున్నవ్యక్తిని చూడగానే అతని కళ్ళురెండూ ఎర్రబడ్డాయి. రిక్షాయెక్కి సినిమా రోడ్డుకు పోనీస్తున్నాడు.

శ్రీపతి కృష్ణాటాకిన్ దగ్గరకొచ్చాడు. ఇంకా సినిమావదల్లేదు. అనేదో ఇంగ్లీషు చిత్రం. బైటవున్న స్టిల్స్ ని ఒట్టి అంతా 'నెక్స్ట్'. నాన్న గనక తను యీ సినిమాకు వెళ్ళటంచూసివుంటే?...బుర్ర బ్రద్దలు కొట్టుకునేవాడు. ఇప్పటికతను అక్కయ్యను టవున్ లో చూడుసారులు చూశాడు. ఓసారి సిటీ యంపోరి

యంలో సిల్క్ చీరలు కొంటుండగా అతను పలకరించలేదు. ఆమె చూడలేదు గాబోలు! చూస్తే పలకరించదూ! మరోసారి మేబ్లీ హోల్-మూడోసారి పార్కులో-తప్పించుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

సిగరెట్టుకాలుస్తూ రోడ్డువోరగా నిలబడ్డాడు. సగంకాలిన సిగరెట్టువంక చూశాడు. గుండె గుభేలు మంది. తనవంశంలో కనీసినీ-ఎరగండి...

నాన్నకు తెలిస్తే?

తక్షణం ఆత్మహత్య.

సిగరెట్టుకాలుస్తే తప్పేముంది? పరిమితంగా వుంటే ఫరవాలేదు. అనేవాడు ఓలెచ్చరయ. క్రమంగా ఆ సిద్ధాంతం అతనిలో జీర్ణించుకు పోయింది. ప్రతి విషయంలోనూ మోసరేషన్ వుండాలనే హిల్చిన్ వాదన కూడా అతను "హేట్స్ ఆఫ్" అన్నాడు. ఆఖరుకు శ్రీ పాతివ్రత్యాని కూడా మోసరేషన్! అతను నవ్వుకున్నాడు.

సినిమా వదిలేశాడు.

మరో అరగంటకు టిక్కెట్టు తీసుకుని వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. ఆట మొదలు పెట్టటానికి ఇంకా గంట వుంటుంది.

అతను మరో సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

"సిగరెట్టు కాలుస్తూన్నావా తమ్ముడూ!... నాన్నకు తెలిస్తే ఏమవుతుందో - ఎంత బాధపడతాడో తెలుసా?"

శ్రీపతివా ప్రవికప్రపంచంలోపడి పక్కకు తిరిగి చూశాడు. అక్కయ్య కనిపించింది. ప్రక్కన సాయంత్రం కమల నవ్వులో భాగం పంచుకున్న వ్యక్తి.

"ఇక్కడ కూర్చుందాం"...తన పక్కన అక్కయ్య అతనూ కూర్చున్నారు. ఆత నింకా

అ క్క య్య

అసేకేసి అలా చూస్తు నేవున్నాడు. మెళ్ళో రవ్వల న్నెన్ మెర్ కుర్ రీలై టు కాంతిలో తగుక్కు తగుక్కు మంటోంది. ఎరటి దుద్దులు మెగస్తున్నాయి. చేతిలో హండ్ బాగ్! స్వంతంగా అల్లింది గాబోలు! ఇంతటి సిరి సంపదలు ఆక్కియ్య ఏ నాడైనా యెరుగునా?

“నామీద నీకు కోపంకదూ తమ్ముడూ? అంకుకే అలా మాగనోముపట్టావు” చిలిపిగా, ప్రేమగా నవ్వింది ఆక్కియ్య.

“ఛీ...సిగ్గులేరి నవ్వు” అనుకున్నాడు.

“ఎందుకూ కోపం?”

“కాకపోతే నన్ను బీచ్ బో మానినప్పుడు ఎం గుకు పలకరించి లేను? ఇంతకు ముందు మాడుపాల్లు నవ్వునన్ను చూడటం - నిన్ను నేను చూడటం సంభ వించింది. నీ ఆభిప్రాయం?”

“నిజంగా నేను నిన్ను చూడలేను. కాని నువ్వు మాశావు కదా! ఎందుకు పలకరించలేదు?”

“నువ్వు పలకరిస్తావో లేవో చూద్దాను నే పూరుకున్నా!”

“నేనూ అంతే!” అనేసి నాల్కరచు కున్నాడు.

“అబద్ధం ఆడినా నేర్పుగా వుండాలి. దొరికి పోయావ్” అంటూ పకపక నవ్వింది. శ్రీపతి సిగ్గుపడి పోయాడు.

“హానీ- అయిష్టంతో నే మాటలు మానుకున్నా; నువ్వు చేసినపనికి ఎవరై నా అంతే! ఇంసులో క్రాస్ ఎగ్జామిన్ చెయ్యటానికే వీల్లేను.”

ఆక్కియ్యకు కోపం రాలేదు. నవ్వింది. అంత గంభీరత ఆక్కియ్య కెలా వచ్చిందో!

“ఇతను మా తమ్ముడు శ్రీపతి. ఇంటర్ పీచి యర్...ఈయన మీ బావగారు.” అంటూ పరిచయ వాక్యాలు పలికింది ఆక్కియ్య.

“బావ” అన్నమాట వినగానే అతనికి ముళ్ళు మీద నడచినట్లైంది.

“అలాగా...మా బావమరిదిని కలుసుకున్నం దుకు చాలా సంతోషం. నీ శ్రోత్రుణ్ణి

శ్రీపతి బవాబు చెప్పకూడదనే అనుకున్నాడు. కాని అనుకోకుండా “యం పి. సి.” అన్నాడు. అతని మొహం మాడగానే రామసింఠి కోపం రాలేదు.

ఇంటర్వ్యూవాకా ముగ్గురికీ సుధ్య మాసం నెలి చించి. ఆక్కియ్య మాడుక్రింపులు పుచ్చుకుని ఒకటి శ్రీపతికిచ్చింది. అతను వద్దలేక పుచ్చుకుని తాగాడు. నాన్న మాటల్లో అనాలంటే అటువంటి పాక్షిష్టిదాని చేతి క్రింపు తాగినందుకు ఏడుజన్మల పర్యంతం మహా పాపం నెంటవస్తూంటుంది. సిరిమాలోంచి వెళ్ళిపోదా మనుకున్నాడు కూడా!

ఇంతకీ ఆక్కియ్య చేసిన ఆపరాధం? —

* * *

ఆవేశ ఇంకా బాగా తెల్లవారలేదు. గలగలమని మవ్వలచప్పుడు క్రమంగా దగ్గరై ఇంటిముందు ఆగింది. ఆక్కియ్య రెండెన్ల బండిలోంచి దిగింది. ముసుగు తిన్ని పెట్టి నిద్రపోతున్న తను ఒక్కసారి మేలు కున్నాడు. ముందు వుత్తిరం ముక్కుయినా రాకుండా ఆక్కియ్య వచ్చింది. ఇందులో ఏవో విశేషమంది- ఆక్కియ్య తినెందుకు వచ్చిందీ చెప్పకూలేదు. నాన్న అడగమాలేదు. ఎంకు కొచ్చారని కన్నుకూతురు నెలా గడుగుతాడు? అందుకే ఆవిడి నోటంటే విందామని పూరుకున్నాడు.

‘అల్లుడు రాలేనే?’ అని మాత్రం అడిగాడు.

దానికి ఆక్కియ్య ఎలాంటి సమాధానమూ యివ్వకపోవటంతో అనుమానాలు ఇంకా స్పృహ పడ్డాయి.

ఆక్కియ్య ముసుపటికిమల్లే ఉత్సాహంగా లేదు. ఎప్పుడూ నవ్వేదిగాను. దిగులుగా వుండేది. ఇదంతా చూస్తుంటే ఇద్దరికీ మధ్య ఏవో అఖాతం ఏర్పడిందన్న సంగతి బాజువైంది. ఓనాడు నాన్న అడిగాడు:

‘అమ్మాయ్!...ఏవో దాస్తున్నావు. ఆసల సంగతి చెప్పమ్మా!’

ఆక్కియ్య భోరుమంది. ఇన్నాళ్ళూ అలాచి పెట్టిన గుళఖం లావాలా పెరుబికింది. అగ్నిపర్యతం బద్దలైంది. బావతత్వం ఆయనికి కొద్దిగా తెలుసు. ఆక్కియ్య రెండో వెళ్ళినాడీ కిచ్చారు. మొదట్లో ఈ సంబంధం వొద్దని నలుగురూ వచ్చుకొప్పారు. కొద్ది

తండ్రి వినలేదు వాళ్ళకుటుంబం సంప్రదాయమైంది. దేవుడి గదిలో ఎత్తయిన దేవుడివిగ్రహం ముందు కూర్చుని పెద్దగా మంత్రాలు చదువుతూ, మడిగా వియ్యంకుడు పూజచేస్తున్నాడట వియ్యపుగాలు వుదయమే కాలవకల్పి స్నానంచేసి వస్తుంటుంది. ఇంటినిండా దేవుడిపటాలు! ఇంతకంటే ఏంకావాలి?... సాయంత్ర మయ్యేసరికి భగవద్గీతా పారాయణంకొని పురాణ పఠనంకొని వుంటుంది.

మొట్టిపెళ్ళాన్ని అత్తగారు విషం పెట్టి చంపింది రాచిరంపాన పెట్టింది...

ప్రతిరోజూ తల్లిమాటలు విని పెళ్ళాన్ని అకారణంగా చావగొడతాడు. అతనితో ప్రతిదీ పేచీమీ!

అక్కయ్య ఏడుస్తూ ఇంకా చెప్పింది. భర్త ఎన్నివిధాల తనను బాధ పెట్టాడో! అత్తగారు ఎన్ని విధాల సాధించిందో! అంతా మామూలు సాదే! అందుకే తను ఎదిరించి వచ్చేసింది.

‘అయితే ఇంక వెళ్ళివా? కాశ్యపంగా బంధం తెంపుకుని వచ్చేవా?...అడగానికి పుట్టిల్లు నరకం- అట్టిల్లు స్వర్గం-భర్త దైవం-తెలిసినదా? అవసరంగా అప్రతిష్ఠ, నేను తలెత్తుకు తిరగొద్దా? అది సంప్రదాయ కుటుంబం, కట్టుబాట్లు ఎక్కువగా వుంటాయి. అన్నీంటికి వోర్పుకోవాలి. మరి ఆడదంటే ఏమనుకున్నావు?’ అని వుపదేశం చేశాడు తండ్రి. అత్తగారిబాధలు ఎలాగ తొలగిపోతాయో కూడా తండ్రి వివరించాడు. ఆవిడకు ముసలితనం వచ్చింది. కనక త్వరగా కన్ను మూస్తుంది. అప్పుడు అక్కయ్య ఆ యింటికి రాణి అవుతుంది. భర్తను తన కనుసన్నల్లో వుంచవచ్చు. అంతేకాని కళ్ళువుండి తను గోతిలోకి దూకాడని మాత్రం ఒప్పుకోడు నాన్న. అక్కయ్య మూగగా చూసింది. ఆమె మానసికబాధ శ్రీపతి కర్మంకారేదు. ఆ యింట్లోనే వుండి తండ్రి భావాలలో భాగం పంచుకున్నవాడు కనక అతను అక్కయ్యను తీమించలేక పోయాడు. నాలుగయిదు సార్లు అక్కయ్యను తిరిగి భర్త దగ్గరకు వెళ్ళిపోమని కాశించాడు తండ్రి. అంటే అతనికి కూతురిమీద ప్రేమ లేకనా? అది అతనికి మాత్రమే. ఆర్థం

“నన్ను తలెత్తుకుని తిరగనియ్యవా?” అన్నాడు. నలుగురూ నాలుగు మాటలూ అంటున్నారట. ఎలాగ?

పతి ఎలాంటి వాడయినా అతడే దైవం!..... తుమ్మెద రొదలా చెవిలో ఉపన్యాసం...హిందూ స్త్రీ అంటే?...భర్త ఎలాంటి వాడయినా అతనికి సపర్య చెయ్యాలి. తన సర్వస్వం అతని కప్పగించాలి. ఎంతమంది వచ్చినా వొండిపారేయాలి. కనీసం రెండు కూరలు - వో పచ్చడి - అతిథి మర్యాదఅంటే యేమిటి మరి? భర్త కుమ్మరిగి అయినా అతన్ని మోసుకుని వెళ్ళి అతని ప్రేయసి దగ్గరకు చేర్చాలి. చచ్చి పోతే యముడితో పోట్లాడాలి.

‘నువ్వు గులాబీరంగు చీరకట్టుకో!’ అంటే వెంటనే ఆపనిచెయ్యాలి. రాత్రిపన్నెండుకూ, రెండుకూ అతనువచ్చినా మేలుకునివుండి అతను అన్నంతిన్నాక తనుతినాలి. ఎంతమంది పిల్లల్నికంటే అంతగొప్ప. ‘ఒక్కసారి సినిమాకు తీసికెళ్ళరా?’ అంటూ భర్తను బ్రతిమాలుతూండాలి. ఇంతవినయంగా అణగిరుణివుంటే సమాజం ఆమెకు ‘ఉత్తయిల్లాలు’ పట్టాన్ని ప్రసాదించటానికి యత్నిస్తుంది...శ్రీ పతికూడా అక్కయ్యతో మాట్లాడటం మానుకున్నాడు.

చివరికి ఓనాడు అక్కయ్య అంది: ‘నాన్నా! నేనివాళ్ళ వెడతాను. నాకు ప్రపంచం అర్థమైంది. ఎత్తిపాడుపులు ఇంక సహించలేను.’

నాన్నకళ్ళు తిళుక్కుమన్నాయి. హిందూ ధర్మం నిలిచింది. ‘దేవుడికి కటాక్షం కలిగింది’ అన్నాడు. అక్కయ్య బండెక్కి వెళ్ళింది...భర్త దగ్గరకు.

‘మొగుడంటూ వొకడుంటే అదే పదివేలరా! భర్తపోయినవాళ్ళను చూడు!’ అన్నాడు, అక్కయ్య వెళ్ళిపోయాక తన్నుదేలించినాన్న. అదీ నిజమే సనిపించింది అతనికి. భర్తపోతే హిందూసంఘంలో ఇంకేమైనావుందా? చీకటిగదిలో వుండాలిట. పువ్వులను గురించి మనసులో అయినా తలపెట్టకూడదు. సౌందర్యాన్ని చంపుకోవాలి. వీలైతే ఉపవాసాలు చెయ్యాలి, భగవద్గీత నిరంతరం చదువుకోవాలి. పోనీ, రామాయణభాగవతాల్లాంటి గ్రంథాలనైనాసరే!... నాన్నదేవుడిమందు కూర్చుని ‘ఓం’ అంటూ ముక్కు పట్టుకున్నాడు.

అ క్క య్య

సరిగ్గా అక్కయ్య వెళ్ళిపోయిన నెలరోజులకు ఓనాడు సాయంత్రం తండ్రి తన యాంకు పరుగెత్తుకొచ్చాడు.

“కొంప మునిగింది” అన్నాడు. శ్రీపతి వీచ న్నట్టు చూశాడు.

“మీ అక్కయ్య భర్తదగ్గరకు కాదు వెళిత-”

“కొంపతీసి మనసువిరిగి ఆత్మహత్యకాని చేసుకోలేదుకదా?”

శ్రీపతి ఈమధ్య తండ్రి దగ్గర లేనికారణం చేత పత్రికలు లేగచదువుతున్నాడు. అందులో ఇలాంటి సంఘటనలు అనంతం.

“అలాగైనా బాగుండును. ఎవడితోనో లేచిపోయింది. నా పరువు ప్రతిష్ఠలన్నీ గంగపాలయ్యాయి. అందరికీ యీ విషయం తెలిసిపోయింది. కడుపులూ చిచ్చు పెట్టింది. మన కుటుంబ గౌరవాన్నంతా మంట గలిసింది. ఇంక ఏమెహం పెట్టుకుని వూళ్ళో తిరగను?”

నాన్న వాణికిపోతున్నాడు. అతనికున్న మన సైన్యం అంతే! అతనికి సంఘంలో ఆకాశమంత ఎత్తు స్థానం వుంది. సమాజం ఈమాటతన్ని కింపకు తోసివేస్తుంది. నాన్న పాతాళంలో పడ్డాడు. శ్రీపతికూడా చలించి వూరుకున్నాడు. అక్కయ్యకు సరించి అతని కెలాంటి అభిప్రాయమూ కలుగలేదు.

తరువాత కొంతకాలానికి అక్కయ్య నిలుగచీరలు కొంటూ సిటీ ఎంపొరియంలో కనిపించింది.

* * *

“తమ్ముడూ!... పరధ్యానంగా వున్నావు. సినిమా చూడడానికికదూ నువ్వువు? అస్తమానం ఆలోచించి బుర్ర పాడుచేసుకునేవాళ్లు సంఘానికి విద్రోహులు.” అంది అక్కయ్య. అతను పరధ్యానంగా అనుకోకుండా నవ్వాడు.

సినిమా అయిపోయింది.

ముగ్గురూ బయటకొచ్చారు. శ్రీపతి నైకిలు రిక్వా బేరమాడిబోయాడు.

“నువ్వీ రాత్రి మాతో రావాలోయ్! ఎక్కడికీ వెళ్ళటానికి వీలులేదు” అంది అక్కయ్య. అతను ఎందుకో కాదనలేకపోయాడు. డ్రైవరు డోర్ ఓపెన్ చేశాడు. శ్రీపతిమందు సీట్లో కూర్చున్నాడు. ఇద్దరూ వెనకాల కూర్చున్నారు.

“శ్రీపతికి ముఖావంగా వుండటం సరవాగా బోలు!” అన్నాడతను.

“మరే...నిజం తెలిసొచ్చేవరకూ అలాగే వుంటుంది.” అని సమాధానం చెప్పింది అక్కయ్య.

ఇంగ్లీషు పిచ్చగు కావటం మూలాన త్వరగా అయిపోయింది. ఓ పెద్ద మేడముంగు కాదు. ఆగింది. శ్రీపతి అక్కయ్య వెనకాల ఇంట్లో అడుగుపెట్టగానే గడిమూరం పన్నెండుకొట్టింది. ఇంటిముంగు గులాబీ మొక్కలు, మల్లె మొక్కలు నిద్రపోతున్నాయి. మేర్ క్యూరీ లైటువేయగానే హాలంతా తళుక్కు మంది...

“స్వీట్ హాం” అంటూ గుమ్మానికి కదైను.

“తమ్ముడూ నువ్వు భోంచేశావా?”

“చేశాను.” అన్నాడు ధీమాగా.

“అబద్ధం!” అంది. అతను భయపడ్డాడు. ఈ ఆహవాల్లికు రహస్యా లన్నీ ఎలా తెలుస్తాయి? అదీ విచిత్రమే!

“నిన్ను భోంచేయ్యమని బలవంతం పెట్టంలే! పన్నెండు గంటలకు భోజనం యేనిటి? మాకూ ఆ అలవాటులేదు” అని అక్కయ్య శ్రీపతి ముందు ఆపిల్సా, బ్రాడో, హాంగ్రిల్లా నైస్ బిస్కెట్సు ఉంచింది. ప్లాస్టులో ఉన్న పాలు ముగ్గురికీ సర్పింది. ఆతను సంశయిస్తూ తినసాగాడు. ఎదిరించి అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోదామనే ఉంది. కాని ఎలాగ? ఎంకుకో హృదయం అంగీకరింపటం లేదు. ఏదో అజ్ఞాతశక్తి ముందరికాళ్ళకు బందం వేసి తనను కదలనీయకుండా చేస్తోంది.

“అయితే శ్రీపతీ! నువ్వు బై. పి. సి. తీసుకుని ఉంటే హాయిగా మెడిసన్ చదవొచ్చుదా! ఎంకుకు ఎం. పి. సి. చదువుతున్నావు?—ఆతను కొంచెం ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అయితే తన్నుసరించి అక్కయ్య అంతా చెప్పిందన్నమాట!

“బహుశా ఇంజనీరింగు చదువుదామని గామోలు ఏం తమ్ముడూ! అంతేనా?” అంటూ భర్త ప్రశ్నకు తనే సమాధానం చెప్పింది.

“నీకు తెలియం దేముంది అక్కయ్య!...నాన్న తత్వం - ఆయనతీరు కొత్తకాదుగా!” అన్నాడు శ్రీపతి. అతనికే ఆశ్చర్యం కలిగింది. “అక్కయ్య!”

అని పిలవకూడదనుకొన్నాడు...కాని అక్కయ్య అంతా గ్రహించినట్లు నవ్వింది.

‘పోనీ... నే చదివిస్తా చదువు నీకంటే కావలసిన వాళ్లు నాకెవరూ లేరు.’

అక్కయ్య గంభీరంగా అంది.

‘సరి...అయితే నన్ను వెయిటింగ్ లిస్టులో వేసావన్నమాట!’ అని హృదయపూర్వకంగా నవ్వాడు డాక్టరు.

అయిదుగురిమీసాలు నిశ్శబ్దం తొందలించింది.

‘శ్రీపతి!...నువ్వు కుర్రాడివి కాదు. తెలివైనవాడివని మీఅక్కయ్య చాలాసార్లు చెప్పింది.అంచాత మూఢ సంప్రదాయాలకు, అర్థంలేని పట్టింపులకూ లొంగిపోయి బుర్ర పాడుచేసుకోకు. విశాల హృదయంతో పరిస్థితుల ప్రాభవాన్ని అర్థంచేసుకొని మంచి చెడ్డలు నిర్మయించు. చెప్పాడు మాటలు ఎన్నడూ వినకు...మీ యక్క మీద నీకు విపరీతమైన కోపం వుండి వుంటుంది. ఆ కోపం ఇంకా నీలో వుందంటే నీకూ, అనాది మానవుడికీ వ్యత్యాసం లేదన్నమాట... అంతేకాదు. నీచదువు కూడా వృథా!’

శ్రీపతి ఏదో తప్పిదం చేసినవాడిలా బాధపడుతూ వింటున్నాడు. డాక్టరు ఇంకా ఏదో చెప్పబోయాడు. తెలిఫోన్ కాల్ వచ్చింది.

‘అర్జంటుగా కే సొకటి వచ్చింది, నేను వెళ్లాల్సి.’; అంటూ పాలు మాత్రం ఒక్క గుటకలో తాగేసి డాక్టరు డైటెస్కోపు, రెడర్ బాగ్ తీసుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

‘క్షణం తీరిక వుండదు; ఇంట్లో సుఖం వుండదు ఏం డాక్టర్లు బాబూ!...తమ్ముడూ! నువ్వు మాత్రం డాక్టరు దదివొద్దు. ఇంజనీరైనా అంతేననుకో.’

శ్రీపతి పాలు తాగటం పూర్తయింది.

‘డాక్టరు గారిప్పుడు రారా!’

‘వస్తారు. కాని బావని పిలవటానికి నీకు నోరు తిరగటం లేదుకదా! అవును...ఎలా తిరుగుతుంది? నేను చేసిన పని వ్యభిచారంతో సమానంగా — ఇది క్షుంతస్థం కానిపని. అందరూ మొహంమీద వుమ్మేస్తారు. సంఘంలో ఎవరూ గౌరవించరు... నువ్వు అంతే నంటావా?’

అతను మాట్లాడలేకపోయాడు.

తలుపులు రెండూ చేర వేసింది.

‘నిద్ర వస్తోందా? నీకు బాగా లేదుకదా!’

‘లేదు.... నేను ఒంటిగంటదాకా ఏదో చదువుకుంటూ వుంటాను.” శ్రీపతి చిన్న అబద్ధం ఆడాడు. అతను పదింటికే పడుకోటం అలవాటు.

“నేను చేసినపని తప్పు నువ్వు విశ్వసిస్తున్నావా?...నీకు నేనంటే అసహ్యంగాలేదా? నన్ను తిప్ప పడతావుకాని నే నెలాంటి జీవితం అనుభవించానో నీకు తెలుసా? భర్త భార్యను అకారణంగా చావగొట్టి, అత్తగారూ, వెళ్లవకూతురూ కూడా ఎందుకులే! సింహాసనంమీద కూర్చుని నానాచాకిరి చేయిస్తుంటే, ఆన్నీ సహించి, ఆఖరుకు భర్త శిలాస్పే శంకి నే? ఆప్పుడు హిందూస్త్రీ గ లేవటని నువ్వెప్పుడైనా ఆలోచించావా? నా పరిస్థితులు కూడా అంతే! డాక్టరుగారు, ఆయన స్నేహితులు. డాక్టరుగారితో నాకు అనుబంధంవుందని శంకినే?...దాన్ని నిజం చేసుకోటమే వుత్తమం. నువ్వింకా చిన్నవాడివి. నేనూ మొన్న మొన్నటిదాకా చిన్నదానినే! కాని ఈ స్వల్పకాలంలో నాకు ప్రపంచం అర్థమైంది. నాలాంటివాళ్లు ఎంతయందో నీకేం తెలుసు? ఈ సంసారాల్లో నూటికి తొంభైవంతులు ట్రాజికల్. నాచరిత్ర సామాజిక యితృప్తి కదూ?”

శ్రీపతి కళ్లమూట నీళ్లు తిరిగాయి. అక్కయ్య కూడా విడుస్తోంది. పాత గాథ ఆన్నీ తగుమక్కున మెరిసివుంటాయి. అక్కయ్య ఏడవటం అతను సహించడు. అక్కయ్యస్థితి బాగుపడిందికదా! ఇంకా ఎందుకీ కన్నీరు! ఇంతటి అనుభవం సంపాదించినది ఏడవటంవలన జీవిత శృంఖలాలు తెగవని తెలుసుకోలేదా?

‘అక్కయ్య!...నువ్వు జేవుడుగుళ్ళోకి వెళుతున్నావా?’

అక్కయ్య తమాషగా నవ్వుతూ ‘ఎందుకూ?... అలాంటి నమ్మకాలు నాకూ వొడలిపోయాయి. నాకు ముక్తి, మోక్షం అక్కలేదు స్వర్గలోకం అసలేవొద్దు. అదీకాక నావంటి పాపాత్ముల్ని జేవుడు క్షమించడుగా!...నువ్వు రూంలో ఎందుకుంటున్నావు? ఇక్కడికి వచ్చేయకూడదూ? కలిసి హాయిగా వుండవచ్చు’ అంది విషయం మారుస్తూ.

అ క్క య్య

అతను సమాధానం చెప్పకుండా భయంభయంగా చూశాడు.

‘భయం వేస్తోంది కదూ!... ఈ దుర్మార్గు రాలితో నా కెండుకనుకుంటున్నావు కదూ! మాతో కలిసివుంటే చిత్రపురుషు నీ కేరకూడా చిట్టాలో ఎక్కిస్తాడు. అప్పుడు యమకింకరులు నిన్ను సల సల కాగే నూనెలో పడేస్తారు... అమ్మో! ఆ బాస అనుభవించటం కష్టంకాదా?... అదీకాక నాన్నగుండెలు బాదుకుని ఏడవమా? నీ సంప్రదాయ జీవితం నశింపు కాదా?’

అశేంకాదు... తప్పకుండా వస్తాను.’

అక్కయ్య ఇంకేం మాట్లాడలేదు. గడియారం ఒంటిగంట చూపించింది. అతను నిద్ర వొస్తోందని పడుకున్నాడు. తన కర్తవ్యాన్ని గురించి ఆలోచించుకుంటూ రెండు గంటలదాకా గడిపాడు. తరవాత చిన్న కుసుకు పట్టింది...

క్రీపతి రూం మార్పులేదు కాని ఇరవైనాలుగు గంటల్లో ఇరవైగంటలు అక్కయ్య ఇంటిదగ్గరే గడుపుతున్నాడు. అతను డాక్టరుని ‘బావ’ అని మాత్రం పిలవటంలేదు. ఎన్నో విషయాలు అతనికి తెలిశాయి. ఎంతోమంది కొత్త వ్యక్తులతో అతనికి పరిచయం కలిగింది. డాక్టరు బలవంతాన క్లబ్ లో మెంబర్ య్యాగు. ఇద్దరూ కలిసి రాత్రి ఎనిమిదింటివరకూ పింగ్ పాంగ్ ఆడుకుంటూ వుండిపోయేవారు.

అక్కయ్య నూతన జీవితాన్ని మాత్మంగా పరీక్షించే అవకాశం కలిగి ఉంది. ఆమె రేచివచ్చిందన్న సంగతి ఎవరికీ తెలియదు. డాక్టరు కూడా తెలియదండ్రులు లేరు. కావలసినవాల్లేవరూ లేరు. ఇద్దరూ రిజిస్టర్డ్ మేరేజీ చెసుకున్నట్టు చెప్పాడుట డాక్టరు. ఈ అబద్ధం ఆనకపోతే ఎంత సుహృదయులైనా హిందూ సంఘంలో తుమించరన్న సంగతి అతనికి బాగా తెలుసు.

ఓనాడు తండ్రి తనను వెతుక్కుంటూ క్లబ్బుకు వచ్చాడు. తండ్రి క్లబ్బుకు రావటం ఇదే మొదటిసారి. రూంకు మొదట్లో వెళ్లాడటం. తనీ మగ్గు అసలు రూంకి రావటంలేదని, ప్రస్తుతం క్లబ్బులో వుంటాడనీ ఆయింటి యజమాని అన్నాడట. దాంతో నాన్న తిన్నగా ఇక్కడికి వచ్చేవాడు. క్రీపతి డాక్టరు

దంతో పింగ్ పాంగ్ ఆడుతూ లోకాన్నే మరచాడు. తండ్రి పిలవగానే వెళ్ళాడు.

‘నెంటునే రూంకి బాదాం పనారా... సీతో మాట్లాడాలి’ అన్నాడు మండుకు రెండుగురు వేసి.

మళ్ళీ అక్కడికి వెళ్ళిపోయాడు.

“మళ్ళీ డొక్కడికిరా?” అని గర్జించాడు తండ్రి.

“అయినతో నేను వెతుకున్నానని చెప్పేసి వస్తా.”

క్రీపతి తండ్రినెంటు, సీత్యవాక్య పరిపాలకుడిలా నడచి వెతుకుంటే డాక్టరు నవ్వుకున్నాడు. రూమ్ చేరుకున్నాక తండ్రి అడిగాడు: “ప్రధానంగా కూర్చుని చుగువుకునేవాడివి. ఏం పొయ్యే కాలమెచ్చి ఆ క్లబ్బులో చేరావురా?” డబ్బు లేదాగా వస్తుందనుకున్నావా?... “హోటల్ లో ఫోజం చెయ్యటం లేదట. మరి యేం చేస్తున్నట్టి?” అతని కనుమీస ముగానే వుంది. దాపరిక మెండుకుకున్నాడు క్రీపతి.

“మీ అక్క ఈ వూళ్ళోనే కులుకుతోందిట కదూ? అది మరో నెలనతో కారులో వూరేసుకుంటే మన రామాచారి మాచి చెప్పాడు. నిజమేనా? దాని మొహం తగలెయ్యి. కుటుంబ గౌరవానికి చిచ్చు పెట్టింది.”

క్రీపతి వుక్రేకం ఆపుకోలేకపోయాడు.

“అగునన్నా... అక్కయ్య ననవసరంగా యేమనకు”

“అయితే దానిచర్యను సమర్థిస్తున్నావన్న మాట... దొర్లార్లురా? నాకంతా తెలుసు. దానింటి దగ్గరే నీ మకాం—దాని చేతి తిండి కూడా తింటున్నావు. నీ పాపం లక్ష జన్మాలకయినా తరగదు. మరి నేనెందుకు చావటానికి?”

తెగేవరకూ తాడు లాగటమే మంచిది.

“నీకంత బాసగావుంటే నా గురించి క్రమ పడొద్దు”

అప్రయత్నంగా క్రీపతి తెంప చెల్లెమంది. అతను మాట్లాడలేదు. ఎడం చెత్తో చెంప రాసుకున్నాడు.

“అవునుమరి... ఇన్నాళ్ళూ చదివించాను కదూ మరి! అందుకు ప్రతిఫలం! “ఇప్పుడా రంకు మండ

కనపడగానే కళ్లు నెత్తిమీదకొచ్చి నాన్న కనపట్టం మానేశాడు. నీకు కొమ్ము లొచ్చాయి. ఎలాగా తెగ తెంపులు చేసుకున్నావు కనక అలాగే చావు... నీకూ నాకూ బంధం నాస్తి" అనేసి ఆయన చక చక వెళ్లి పోయాడు. నాన్నతత్వం తనకు తెలుసు. ఎన్నమ కుంటే యేం లాభం? అయినా తనకంత వుండేకం కూడదు. అక్కయ్యను అసరాని మాట లంటుంటే తను తుమించలేకపోయాడు. చేతినంచీ పట్టుకుని, చింకిగొడుగుతో వెళ్లిపోతున్న నాన్నను చూడగానే అతనికి కళ్లమ్మట నీళ్లు తిరిగాయి. పోనీ — నెనకాల వెళ్లి బ్రతిమిడి తీసుకోస్తే!...

గదికి తాళం వేసి అక్కయ్య దిగ్గర కెళ్ళాడు. అంతా వివరించాడు.

"నీయిష్టం. తండ్రి కొడుకులమధ్య అనుబంధాన్ని చేదించాననే ఆపవాడు నా కెందుకు? అనవసరంగా అక్కయ్యకోసం నీ నైతికజీవితాన్ని పాడు చేసుకోకు."

అతని దుర్బల హృదయం భోరమంది. ఎటూ నిర్ణయించుకోలేకపోయాడు.

ఆకాశంలో చీకటి ఆవరిస్తోంది. మక్కల్ని క్రమంగా మబ్బులు కబళిస్తున్నాయి వర్షానికి నాంది వాక్యం కాబోలు!

ఆవేశ డాక్టరు రాత్రి తొమ్మిదిదాటాక వచ్చాడు. రావటంతోనే గుండెల్లో బాధగా వుండంటు పడుకున్నాడు. ఇద్దరినీ గుండెల్లోనూ రాయిపడింది. చేసిన తప్పులకి శిక్ష అనుభవించే సమయం వచ్చిందా? అయినా ఇంత చిన్న విషయానికి కంగారెందుకు? తాము చేసిన చర్యలు తప్పుని భావించేనా రందరికీ తుణ్ణి కానికి ఇలాంటి అనుభూతులు తప్పదు. అక్కయ్య మాత్రం నవ్వుతూనే వుంది. గుండె కొచ్చింది. శ్రీపతి నిలువునా కంపిస్తున్నాడు. ఏ తెగకూ చెందని వాడతను. అలాగని తలస్తుడూ కాదు. ఉభయ పక్షాల్లోనూ వున్నాడు. దేవుడు వున్నాడని నమ్మలేదు. లేడని ధీమాగా చెప్పటానికి తరతరాలనుంచీ వొస్తున్న ఆచారాలు, కట్టుబాట్లు ఆకాశాన్ని అంటుతున్న అనేక రకాల దేవుళ్ల గుళ్ళు అడ్డం వొస్తున్నాయి. అలాగే అక్కయ్య చేసిన పనిని పూర్తిగా సమర్థించనూ లేదు. ద్వేషించి వైదొలగనూలేదు. అతని తత్వం ఉభయ భిష్టత్వం. అందుకే అక్కకు లేని భయం అతనికి.

* * *
‘నువ్వేం కంగారు పడకు. ఇనియనకు అప్పు డప్పుడు వొస్తాంటుందిలే! తగ్గిపోతుంది. కొంచెం హార్డ్ షిక్ నెస్ అంటే’ అంది అక్కయ్య. కాని పదైనా నొప్పి తగ్గలేదు. పోన్ యెక్స్ గానే డాక్టర్ సీతాపతి వచ్చాడు. అతనేదో చికిత్సలు చేస్తూ ఆ గాత్రానికి జే వుంజిపోయాడు. డాక్టరుకు సీతాపతి ముఖ్య స్నేహితుడు. అతని ఆంతరంగిక విషయాల్ని — ముఖ్యంగా అతని వివాహం గురించి అంతా సీతాపతికి తెలుసు.

‘మరేం ఫరవాలేదు’ని ఆభయమిచ్చాడు సీతాపతి. కాని ఆరాత్రే అతని అభయ మాస్తాన్ని ఖండించి డాక్టరును ఎగేసుకు పోయింది మృత్యువు.

ఏడవటం తెలిపితిక్కువని బోధించిన అక్కయ్య కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్చింది. ఎంతకాలం నుంచి దాచి వుంటిందో! భర్తను వాడివివచ్చినప్పుడు కూడా అక్కయ్య ఏడవలేదు. ఆ సంగతి అతనికి బాగా తెలుసు. ఆకాశమంత యెత్తున హృదయ జ్వాలలు... ఇప్పుడామె బ్రతుకు?... ఎవడైనా ఛాందసుడి దగ్గరకు వెళ్లి అక్కయ్య జీవితాన్ని నేటివరకూ వివరిస్తే ఏం చెప్తాడు? ముందు అలాంటి పాపిష్టి గాని విన్నందుకు చెవులు మూసుకుంటాడు గామోలు! ‘అంటే అవుతుంది నాయనా!... పాపానికి తగ్గ ఫలితం అనుభవించొద్దా? కట్టకున్న మొగుణ్ణి వదిలేసి మరోడితో వుండటం రంకుతనం కదూ!... దానికి ప్రాయశ్చిత్తం అంటూ లేనేలేదు. చూడు నాయనా! అహల్య, మండోదరి, ద్రౌపది. వీళ్లందరికీ మల్లే పతివ్రతల్లా బతక్కుడదా? ఎందుకొచ్చిన పాడుబతుకు? అని సమాధానం చెప్తాడు. మండోదరికి ఇద్దరు భర్తలట, ద్రౌపదికి అయినగురు వున్నా కర్డుడిమీద మోజు వుండేదట. శ్రీపతి వెర్రిగా నవ్వుకున్నాడు. అక్కయ్య ఎంత కాలం ఏడుస్తుంది? అమ్మో! ఆమె కన్నీటికి ప్రపంచాలు మునిగిపోవ్వా? ఇంకెలా జీవిస్తుంది?... మరోణ్ణి పెల్లాడుతుండేమా!...

ఆమెను ఓదార్చటానికి అతను యత్నించలేదు. మర్నాడుదయం సీతాపతి వచ్చాడు. అతను కూడా చాలా బాధపడ్డాడు. అక్కను ఓదార్చటానికి యెన్నో విధాల ప్రయత్నించాడు. డాక్టరు తాలాకు సామ్మ బాంక్ లో ముప్పైవేల దాకా వుంది. ఆమెకు బోలెడు వగలున్నాయి. ఇక

అ క్క య్య

ముందు ఆర్థికంగా ఎలా నడుస్తుంది అన్నది ప్రస్తుతానికి సమస్య కానేకాదు. సీతాపతి ఆనాటినుండి పాతన్నే హాన్ని పురస్కరించుకుని తరుచుగా వస్తూండేవాడు. డాక్టరు పోవటం శ్రీపతికి మరోసమస్యను సాధించి పెట్టింది. ఇప్పుడు అక్కయ్యకు “నా” అన్నవాళ్లెవరూలేరు. అంతే ఒక్క శ్రీపతి! అంతాత అతను అక్కదగ్గరేవుంటూ ఆమె యోగక్షేమాలు గమనిస్తూవుండటం స్థిరపడిపోయింది. గది వదిలేసి బసమార్చాడు. అక్కయ్యకూడా ఆశంబరం తగ్గించింది. పనిమనిషిని మాన్పించింది. వీలైనంతవరకూ ఖర్చులు తగ్గించింది. శ్రీపతి తండ్రికి వృత్తరం రాశాడుకాని జనాబురాలేను. ఒకసారి తనే స్వయంగా వెళ్లాడు.

ఆ వూళ్లో నలుగురూ ఆతన్ని యీసజ్జిస్తూ చూశారు. నోటికివచ్చినట్టు తిట్టారు. తండ్రిని చంపావన్నాడు. అతను దిక్కులేని చావు చచ్చిపోతుకు తనే కారణమన్నాడు. ఇల్లూవాకిలి అమ్మేసి కొంతఫర్మానికి, కొంత తనకిమ్మని ఏర్పాట్లుచేశాడు. శ్రీపతి తల బాదుకుని ఏడ్చాడు. “అంతా దొంగ ఏడుపు...నటన” అన్నాడు. ఓ పెద్దమనిషి అతని ముందు డబ్బులెక్క పెట్టివుంచాడు. శ్రీపతి అది కూడా ధర్మనిధికి కల పమన్నాడు. అతని గొప్పతనాన్ని ఎవరూ మెచ్చుకోలేదు.

“పాపం!... ఆ మారాజు ఎంతమంచివాడు! కొడుకెలాంటి వాడైనా కన్నకడుపుకదూ! అతని కన్యాయం జరగకూడదని సగం వాటా అతనికిచ్చాడు. మరొకడైతే ఆస్తంతా తగలబట్టబానిశైనా వొప్పకుంటాడుకాని ఇతనికివ్వడు. కుర్రతనం వాడికేం తెలియదు అంటూ పోయాడు. ఎంత పరువుగా బ్రతికాడు! ఎంత నిష్కంగా వున్నాడు! ఆచారం. కట్టుబాటు!...ఆ హా హా! ఆయన కాయనేసాటి!” అన్నారు అందరూ.

శ్రీపతి తను పుట్టి పెరిగిన యింటికినే వోమాటు చూసి వెనక్కి తిరిగాడు. అతనికి నాన్న ఎదురుగా కనిపిస్తూనే వున్నాడు. చిన్న పిలక - ఎప్పుడూ పందలపాక చొక్కా - కళ్ళలో కాతీన్యం - తాను పట్టిన కుండటికి మూడేకాళ్ళనే తత్వం—ఎంతో అభిమానం, ప్రేమ వున్నా వెల్లడించటం చేతకాదు. అర్థం లేని ఆవేశం—అతను తిరిగొచ్చి అంతా అక్కయ్యకు నివేదించాడు. అక్కయ్యకూడా భోదన విడవటంతో “ఆమె కెందుకు చెప్పానా?” అనుకున్నాడు.

*

*

*

శ్రీపతి జీవిత క్రమమంతా మారినది. తన కుటుంబ చరిత్ర నలుగురికీ తెలిస్తే తనకు సంఘంలో వున్న గౌరవం సజ్జిస్తుండేమోనని ఆతనికి భయంగానే వుంది. అతని తల్లి దండ్రులనుగురించి నలుగురూ ఆడిగారు. అతనేవో సమాధానం చెప్పకున్నాడు. “ఫూనా లేట్ డాక్టరు గారి భావమిదిని నేన”ని కొన్నిచోట్ల పరిచయం చేసుకున్నాడు.

శ్రీపతి ఇంటర్ ప్యానై ఇంజనీరింగులో సీటు సంపాదించాడు. తను ఇంజనీరింగు చదవగలనని ఆత నెప్పుడూ అనుకోలేదు. సీతాపతి ఇదివరకటికంటే తరుచు అక్కడి కొస్తున్నాడు. నలుగురూ నాలుగు మాటలూ అనుకోటం అటుంచి శ్రీపతి కూడా కొంత ఫీల్ అయ్యాడు: ముగ్గురు నలుగురు ఆతన్ని గురించి చాటుగా అనుకోటం కూడా జరిగింది. ఏ ఇద్దరైనా నెమ్మదిగా మాట్లాడుకుంటూ మగ్గు మగ్గు ఆతనికి దూస్తుంటే ఆదంతా తననుగురించేనని అతను చాలాపార్లు అనుకోటం సంభవించింది. సీతాపతిని రావోద్దండమని చాలాసార్లనుకున్నాడు కాని అక్కయ్య ఏమంటుందోనని కొంచెం భయం. తను లేనప్పుడు కూడా సీతాపతి వచ్చేవాడు. అయితే అతను అక్కయ్యతో అంత తేరుదుగా మాట్లాడటానికేం విషయాలున్నాయో మాత్రం అతని కంతుచిక్కలేను.

ఇంజనీరింగు కాలేజీలో చేరిన నెలరోజులకు అతనోమాటు కాకినాడలో ఎగ్జిజివన్ చూసి తిరిగి వస్తూ సామర్లకోటలో రైలుకోసం నిలబడ్డాడు. అతని భుజంమీద బరువైన చెయ్యి పడింది. వులిక్కిపడి వెనక్కి తిరిగాడు.

“శ్రీపతి!... నేను జ్ఞాపకం వున్నానా?” అనడిగాడా వ్యక్తి. శ్రీపతి నిమిషంనేపు అతన్ని తేరిపార చూసి “ఓ...బావ! ఏమిటి అవతారం! కులాసాగా వున్నావా?” అనడిగాడు.

“ఈ అవతారం ఎందుకెత్తానో వూహించుకో. ఇది పదకొండో అవతారం.” అనేసి నవ్వాడు బావ.

శ్రీపతి కళ్లు ముడుచుకున్నాడు. బావకేసి చూడలేకపోయాడు. ఎందుకో బాగా గడ్డం పెంచాడు. బట్టలు ముసిపోయాయి. కళ్లు “పాతాళం ఇక్కడే నయ్యా! ఎందుకు అనవసరంగా వెళుతున్నావు?” అంటున్నాయి. దివసాలు రెండూ పీక్కుపోయాయి. మనిషి సగమయ్యాడు.

‘రా బావా! స్టాల్ కి వెళదాం.’ అంటూ ఓవర్ బ్రెస్టి (కాన్ చేశాడు.

‘నీకు బండికి టైం కాలేదా?’ అనడిగాను బావ.

‘ఇంకా ఆరగంటవుంది... అసలు సంగజేలిటి? ఎందుకిలాగైపోయావు?’ అనడిగాను పూరీ—కూరా అతని ముందుకు తోస్తూ.

‘నీకు తెలియజేయండి? మీ అక్కయ్య పెళ్ళి పోయాక నేను పశ్చాత్తాపపడ్డాను. అంతా జరిగిపోయింది. ఎందుకులే ఆపన్నీ చెప్పకోటం... అసలు నిన్ను పలకరించకూడదనుకున్నాను మొదట. మా అమ్మ—నాన్నా ఇద్దరూ కలరావచ్చి పోయారు. నేనూ పోతే బాగుండును... తరవాత మీ సంగతి గురించి అంతా విన్నాను. నేను సుఖపెట్టలేక పోయాను. దానినైనా సుఖపడనీ—’

రెండు జతల కళ్ళు కన్నీటిని నింపుకున్నాయి. నాన్న ఇదివరకన్నులు అతనికి జ్ఞప్తికొచ్చాయి... “అత్తగారికి మునిలితనం వచ్చింది కనక ఆవిడ త్వరగా కన్నుమూస్తుంది. అప్పుడు అక్కయ్య ఆయింటికి రాణి అవుతుంది. భర్తను తన కనుసన్నల్లో వుంచ వచ్చు.” బావ ఎన్నడూ పూరీల మొహం ఎరగనివాడిలా ఆపురాపురమని తింటున్నాడు.

‘ఇప్పుడెక్కడికెడుతున్నావు?’

‘మావూరే! ... పెళ్ళి సంబంధం చూట్టానికి కాకినాడెళ్ళాను.’

‘ఎవరికి? నీకా?’

బావస్వకాలు మన్నాడు. ‘నాక్కాదు, ఏం? నేను పెళ్ళి కొడుకులా కనిపిస్తున్నానా? ఇంకీ జీవితానికి అలాంటి ఆశలేవు. మా చెల్లాయికి సంబంధం.’

బావ వెళ్ళాల్సిన బండి వచ్చింది మానంగా బండిలోఎక్కి కూర్చున్నాడతను. బండికదులుతుంటే బావ అన్నాడు:

‘మీ అక్కయ్యతో నన్ను క్షమించమని చెప్పు.’

‘తప్ప బావా! అవే మాటలు!’ అన్న శ్రీ పతి వాక్యాలు రైలింజను కూతలో కలిసిపోయాయి.

శ్రీ పతికి బావగురించి ఇదివరకున్న అభిప్రాయాలు కొంచెం పరివర్తన చెందాయి. పాపం!

అతని హృదయం అమానుకత్వంలో మునిగిపోయింది. నవనీతిం లాంటిది... తల్లి తండ్రీ కలిసి అతనిలో వున్న మంచిని అణచివేసి అతనికయిష్టమైన పనులు చేయించారు. అతన్నిలా పెంచారు. తనకు తండ్రి పుస్తకాల పురుగుగా—యూఫ్ సమ్యకాలకి—‘ఏం? ఎందుకు?’ అని ప్రశ్నించటానికి వీలులేని కట్టుబాట్లకు బానిసగా పెంచాడు. చివరి కాసంకెళ్ళు అక్కయ్య తెంపాల్సి వచ్చింది. బావకివికాక జీవితం ప్రసాదించి కొన్ని సమస్యలున్నాయి. అందులో మొదటిది సరైన వుద్యోగం కాని వెనకాధారం కాని లేకపోవటం—చెల్లాయి పెళ్ళొకటి—నలుగురూ అమరుతారు ‘అమ్మాయి అచ్చోసిన ఆంబోతులా తిరుగుతుంటే పెళ్లెందుకు చేయ్యడు? పెళ్ళానికి చుల్లే ఇదిసాడా వోనాడు వుడాయిస్తుంది’ అంటారు ఈ మాటలన్నీ పడుతూ—ఈ సమస్యలను ఛేదించటానికి మార్గం వెతుక్కుంటూవుంటే జీవితకాలం సరి పోతుంది. మోకాలు వరకూ గెడ్డం పెగురుతుంది. జుట్టు తెల్లబడుతుంది. ఆగతే బావకు పట్టేట్టుగా వుంది. ఆవేళ బావను చూడటంతో అఖని మనసంతా చికాకుతో నిండి పోయింది. రాగానే అక్కయ్యతో అంతా చెప్పాడు. అతను వెళ్ళేసరికి సీతాపతితో మాట్లాడుతూనేవుంది. శ్రీపతి వుత్సాహంగా వుండలేక పోయాడు.

పిచ్చి పిచ్చి ఆలోచనల్లో ఆ రాత్రంతా అతనికి నిద్ర పట్టలేదు. జీవితాన్నంతా విమర్శించుకున్నాడు మళ్ళీ. మర్నాడు వుదయం లేచేసరికి కళ్ళు మండి పోయాయి. తల బరువుగా వుంది. నాడి పట్టుకుని చూసుకుంటే జ్వరం వచ్చిందని తేలింది నిద్ర లేక పోవటం మూలాన వచ్చింది. అదే తగ్గుతుందనుకున్నాడు కాని మధ్యాహ్నానికి పడుకో బెట్టేసింది. అక్కయ్య సీతాపతికి ఫోన్ చేసింది.

‘ఎందుకక్కయ్యా! అదే తగ్గిపోతుంది. ఈ మాత్రం దానికి డాక్టరెందుకు?’ అన్నాడు. వున్న విషయం, అతనికి సీతాపతి రావటం ఎంతమాత్రం యిష్టంలేదు. మరో పావుగంటకు అతను కారుమీద వచ్చి పరీక్ష చేశాడు. ఇంజెక్షన్ ఇచ్చేసి వెళ్ళాడు. తగ్గిపోతుందనుకున్న జ్వరం క్రమంగా టైఫాయిడ్ లోకి దిగింది. సీతాపతి రోజుకు మూడుసార్లు వచ్చి చూసి పోతున్నాడు... ఇదికాక మరోసారి తీర్తిగా వచ్చి

అ క్క య్య

ఆమెతో కబుర్లు చెబుతూ కూర్చునేవాడు డాక్టరు పోయిన తరువాత సీతాపతికి ప్రాక్టీస్ మంచి జోరుగా వుంది.

అక్కయ్య రాత్రింబగళ్లు మంచంపక్కన కూర్చుని తనకు నేవచేసింది. ఒక్కోనడు తిండికూడా మానేసేది... అతను క్రమంగా తోలుకున్నాడు... కాని శ్రీపతి ఆలోచనలు మరో దిశలో విచిత్రంగా సాగిపోయాయి. ఒకవేళ అక్కయ్యకాని సీతాపతిని పెళ్ళిచేసుకుంటుంటేమా! వాళ్ల మాటలతీరు—నవ్వులాటలు మాస్తంలే అలాగేవుంది. అక్కయ్య లేచి రావటం సరైనది తనను తా నెలా ఊరశించుకున్నాడో—అలాగే—ఈ సంఘటన జరిగినా సమర్థించుకుని తనను తాను ఊరశించుకోవాలి. అయినా సీతాపతి విభవను చేసుకుంటాడా? అతనికి వెంటనే నవ్వొచ్చింది. అక్కడ బావ బతికే వున్నాడు. ఇక్కడ సంఘంలో అక్కయ్య విభవగా చలామణీ అవుతోంది.....

* * *

ఈమధ్య ఏడింటికే శ్రీపతి మంచ మెక్కుతున్నాడు. ఆరయ్యేదాకా అతనికి మెలకువరాదు. ఓనాడు అర్ధరాత్రి అతనికి మెలకువ వచ్చింది. ఎక్కడో గుసగుసలు వినిపిస్తున్నాయి. అతను లైటు వేసి పక్కగదిలో కెళ్ళాడు. అక్కడ సీతాపతి, అక్కయ్య కనిపించారు.

“అర!... డాక్టరు గా రెప్పపొచ్చాడు?” అన్నాడు. సీతాపతి కంగారుపడుతూ “గంటవుతుంది” అన్నాడు.

“ఇలా మామూలుగా వొస్తాంటారా సరదాగా?” అని నవ్వుతూ అడిగాడు. ఎలాంటి సమాధానమూ రాలేదు. శ్రీపతి లైటు ఆరేపివచ్చి పడుకున్నాడు.. ఏమైనాసరే! ఈ వాతావరణంలోంచి తను బయటపడాలి.....

ఇది ఆఖరుకు వ్యభిచార గృహంగా తయారయ్యేలా వుంది.

సీతాపతి వెంటనే పళ్ళిపోయాడు.

మర్నాడునయం శ్రీపతి అడవుడ దనుకుంటూ భయపడుతూ అడిగాడు : “అక్కయ్యా!... నువ్వు పునర్వివాహం చేసుకుంటావా?” అని. ఆ ప్రశ్న అడి

గాడేకాని అతను అక్కయ్య మొహంలోకి విరాట్రాచూడలేక పోయాడు.

“ఏం!.. అలాగ అడుగుతున్నావు? నాకలాంటి ఆలోచన నెప్పడూ లేదు!” అని సమాధానం ఇచ్చింది.

అతను సాయంత్రం యింటికి తిరిగొచ్చేసరికి అక్కయ్య అటుతిరిగి పడుకుంది. వేళకాని వేళయెందుకు పడుకునుంది? వంట్లో బాగాలేజేమో ననుకున్నాడు. అక్కయ్యను లేపబోయి కెప్పుడున్నాడు. ...అతనికి ఏడుపురాలేను. పెద్దగా ఏడుద్దామనుకున్నాడు కాని ఎవరో పీకనొక్కేసి నటించింది. అది శాశ్వతనిద్ర. బల్లమీది పుత్తరం చదువుకున్నాడు.

“తమ్ముడూ !

ఆత్మహత్య పాపమని చేతకానివాళ్లంటారు. అంతకంటే జీవిత శృంఖలాల్లోంచి బయట పడడానికి మంచిమార్గం లేదు. అందుకే నన్ను నేను అంతిమం దించుకుంటున్నా.

మరి ఈ ఆత్మహత్యకు కారణం ఏమిటని అడగవూ? డాక్టరుగారంటే నాకెంతో గౌరవం. ప్రేమ—కానీకి కొరగాని నన్ను వివాహం చేసుకుని ఆయన ఉద్ధరించాడు. అటువంటి ఆయనకు ద్రోహంచేశాను. నా భర్తను వదిలిరావటం నేను ద్రోహం అను... నా ఆత్మహత్యలో సీతాపతిగారికి వాటా తక్కువ. అంగుకు ప్రాయశ్చిత్తం యిది. ఆ బాధ ననుభవిస్తూ గుమిలిపోయే దానికంటే యిది ఉత్తమం. ఇంక నేను బ్రతికి ఎంబాధం చెప్ప?

నువ్వు వట్టి అమానుషుడిని తెల్లవన్నీ పాలు—నల్లవన్నీ నీళ్లు అని విశ్వసిస్తావు గడుసుగా వుండటం నేగ్గుకో. ఎన్ని మానసిక బాధలున్నా అన్నింటినీ అణిచేసుకుని నాలా పైకి నవ్వుతూకనపడాలి. అప్పుడే ఈ సంఘంలో బ్రతగ్గలవు. అంతేకాని అడుగడుగునా భయపడుతూ జీవయాత్ర సాగించలేవు. కొంత తెగింపు. ఎదిరించే శక్తి వుండాలి. అందుచేత అనవసరంగా గడచిన వాటిని తిల్చుకుని ఏడవక బుద్ధిగా చదువుకుని ఉన్నతస్థితికి రా. నీ జొన్నత్యానికి ఆయనకూడా కౌరవులుగనుక నన్ను మర్చిపోయినా ఆయన్ను జ్ఞాపక ముంచుకో... నా కిలాంటిగతి పట్టిందికదా అని నాలా తెగించిన వాళ్లందరికీ జీవిత పర్యవసానం ఇదేనని నేను విశ్వసించను. చిన్నవాడవయినా నా పొరపాట్లు తుమించు... ఆకీస్సులు...”

శ్రీపతి వుత్తరం భద్రంగా దాచాడు. మళ్ళీ యెప్పుడైనా అక్కయ్య అదేకాన్ని చదువుకోవచ్చు కన్నకాండంతా వూర్తయ్యేసరికి రాత్రి తొమ్మిదైంది. ...శ్రీపతిని వోదార్పటానికేవలూలేదు. ఆగుకోటానికి బంధువులెవరూ లేరు బావకు తెలిగం యిద్దా మనుకున్నాడు. అనవసరంగా అతన్నెంగును శ్రమ పెట్టడం! ఆ రాత్రి అతనింటిదగ్గ రుంఠశక పోయాడు. ఎక్కడ చూసినా అక్కయ్య కనిపిస్తోంది. కొంచెం భయం వేసింది కూడా. అక్కయ్యకు మల్లే తనూ “స్టీపింగ్ టాబ్-లెట్స్” ఓడజను వేసుకుంటే... శ్రీపతి తలుపు తాళం వేసి బయలుదేరాడు. తిన్నగా వెళ్లి పార్కులో కూర్చున్నాడు.

వాతావరణం ప్రశాంతంగా వుంది. గాలి కూడా స్తంభించి పోయింది. ఆకాశంలో నక్షత్రాలు చీకటిని చూసి భయంతో వణుకుతున్నాయి. శ్రీపతి చెక్కిళ్ళ మీదుగా నయాగరాజలపాతంలా నీరు ప్రవహిస్తోంది. అతనికి గడచిన జీవితం అంతా జ్ఞప్తికొచ్చింది.

నాన్న!....ఎవర్ని మెప్పించలేని జన్మ! చచ్చిన వాడి కళ్ళు చేరడని చనిపోయాక అందరూ పొగిడారా. విచ్చివాడిలా తిరిగాడు. తన చాదస్తంతో కొడుకును దూరం చేసుకున్నాడు. అయినా నాన్న తన కోసం ఎంత శ్రమించాడు! తను కృతఘ్నుడు కదూ! జంతువులకైనా కుక్కకైనా కృతజ్ఞత వుంటుంది. మానవుడే కుండదు. గర్భశోకం గురించి తనకేమీ తెలియదు. తెలియక పోవటమే మంచిది. ఇంక బావ!...పిచ్చి బావ! అమ్మ నాన్న పన్నినవల్లో చిక్కుకుని రాలేక బాధపడ్డాడు. ఇంకా అతనిని బాధలు అనుభవించాల్సి వుందో!...లేక అతనుకూడా అక్కయ్యకు మల్లే హఠాత్తుగా శూన్యంలో కలిసిపోతాడేమో!... ఇంక అక్కయ్య! అమ్మో! అదో గంభీరస్వరూపం... దాన్ని తలుపుకో లేం...ఇంక తను? సియండ్స్ అన్నాడు...“నీ గురించి నీకు పూర్తిగా తెలియదు.”

అదీ నిజమే ననిపించింది. ఇంటర్ లో చేరేవరకూ తన అభిప్రాయాలు?...దేవుడంటే అమితభక్తి!

ఈ గండేశ్వర్ లో తను పూర్తిగా మారాడు. వచ్చిన కొత్తలో అనాది మానవుడికి - తనకూ మగ్గు అంశం మాత్రమే దూరం—తన భావాలు, ఆశయాలు అన్నీ విపరీతంగా మారిపోయాయి. స్కూలు పైసలు దాకా గడచిన అతని జీవితక్రమం స్ఫురణకు వచ్చింది...ఆరుదాటకుండా లేవాలి. ఆరున్నరకల్లా గణగణమని గంటమీగిస్తూ నాన్న పూజకు నాందీ వాక్యం పలికేవాడు విధిగా తను పూజ అయ్యేవరకూ ఆ ఇత్తికి విగ్రహాలకు సమస్కరిస్తూ కూర్చోవాలి. భక్తిలేకపోయినా అథవా వున్నట్లయినానటించాలి... అదవగానే చల్లన్నం తిని పుస్తకం చదువుకోవాలి. మగ్గుమగ్గు నాన్న వచ్చి తనిఖీ చెస్తూంటాడు. బయటికి పోకూడదు. నీవిమాలు చూడకూడదు. అసలూ చూసినా పోతన-త్యాగయ్య-లాంటి భక్తిరసచిత్రాలకే ప్రవేశం. పత్రికలూ-నవలలూ చదివకూడదు. టండనుగా అయిదయ్యే సరికి పుస్తకం పుచ్చుకొని చదువుకోవాలి. షికార్లకు పోకూడదు. ఇదీ అతని జీవితం. ఇంటి దగ్గర్నుంచి స్కూలుకున్న రెండు ఫర్లాంగుల రోడ్డు తప్పించి అతనికేమీ తెలీదు. తెలుసు కోవలసిన అవసరం కూడా లేదు.

కాని ఇప్పుడు! అంతా మారిపోయింది.

పన్నెండుగంటలవరకూ అతనక్కడే వున్నాడు సైట్ వాచర్ అతన్ని బైటికి పంపాడు.

అంతులేని ఆలోచనల్లో చీకట్లో ఒంటరిగా నడుస్తూ వస్తూన్న శ్రీపతిని ఏటి వొడ్డున గంభీరంగా నిలబడిన క్లాక్ టవర్ ‘నీ భావిజీవితం గురించి ఆలోచిస్తున్నావా?’ అనడగి నట్టయింది.

అతను వెర్రిగా నవ్వుకుంటూ కటిక చీకట్లో కలిసిపోయాడు.

కలగూరగంప

జాతక చంద్రికపై పండిత మోమాంస:

శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు

శ్రీ పిడప రి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి, శ్రీ వర్ణుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి అభిప్రాయ భేదములు.

శ్రీ పూసపాటి విజయరామగజపతి (1670-1757) మీర్జా-చున్నెసుల్తాన్-మహారాజా-ముకే-రెగుల వలస వగైరా వారియొక్క 199 వర్షంతి మహోత్సవ సందర్భమున 24-1-1956 తారీఖున సాయంత్రం ఉప నిడు ద్విహారమున-శ్రీ వారి చిత్రఫలకా విష్కరణము-వారిచే సంస్కృతమునుండి ఆంధ్రకరింపబడిన జ్యోతిష ఫలగ్రంథరాజమున పారాశరీయ హోర (విజయ రామరాజీయం) యొక్క యు ముదితి ప్రతుల ప్రకటన సందర్భమున శ్రీ “కలా ప్రబంధ” వర్ణులచినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి అభ్యుత్థితున సభి జయప్రదముగ నవచిసది. శ్రీ అభ్యుత్థుల వారు తొలిపలుకునందు జాతక దండకము గూర్చి కొన్ని విషయములను ప్రస్తావించిరి. అందు మాడు విషయములయందు అభిప్రాయ భేదమును-సభా ముఖమున బ్రహ్మశ్రీ పిడప రి చినకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు సవినయముగ ప్రతిపాదన చేసిరి-ఆవిషయములను దిగువ పొందుపరచుచున్నాను.

1. ప్రతిలగ్నం సమాలక్ష్య పూర్వోద్దిష్టావిరోధః
తత్తద్గ్రహస్వరూపాణి క్రమేణైవం వివృణ్వహే
అని ప్రతిష్ఠించేసి- మేషలగ్నమునకు - “కవిస్సాక్షా
న్నహంతా స్యాత్ మారక త్వేన లక్షితః” అనుశ్లోకము
పూర్వ గ్రంథమునకు విరుద్ధము. ఎట్లన “నదిశెంతి శుభం
సౌఖ్యాం సౌమ్యాః కేంద్రాధిపా యది”. మరియు “ఆప్త

మం హ్యయుపస్థానం ఆప్తనా దిప్తమంద తత్ తయో
రసి వ్యయస్థానం మారకస్థాన ముచ్యతే” అని చెప్పట
వలన పుక్కుకు కేంద్రాధిపత్యము-స్వీతియ సప్తమ
మారక స్థానములకు ఆధిపత్యము కలిగిన పుక్కుకు
మారకుడు కావని చెప్పట-పూర్వోత్తర భాగములకు
విరోధము కనుక, మరియుకను ఉత్తర పారాశరీని వేసి
ఇంగుల జతపరచినట్లు అభిప్రాయమును వ్యక్తపరచిరి.

అనంతరమందు శ్రీ పిడప రి చినకృష్ణమూర్తి
శాస్త్రిగారు ప్రసంగించుచు ఈ సందర్భమున శ్రీ
శాస్త్రిగారు వ్యక్తపరచిన పూర్వాపర విరోధము
లేదని గ్రంథమంతయు సాంతముగ విమర్శించ
ఏక కర్తృకమనియు చెప్పుచు స్వాభావికముగ, ఆధిపత్య
ప్రతిపాదితమున సభిపాపత్యములను మేలవించి నిష్క
ర్షచేసి గ్రంథకర్త చెప్పెనని చెప్పుచు పూర్వ భాగ
మున “కేంద్రాధిపత్యోర్వస్తు బలవాన్ గురుః క్రయోః,
మారక త్వేన చ తయోర్మారకస్థాన సంస్థితః” అనగా
గురు శుక్రలకు కేంద్రాధిపత్య వాప్తము బలము లది.
గురు శుక్రలకు మారకత్యము కలుగుచుండ (అనగా
మారక స్థానాద్యాధిపత్యముచే కలిగి మారకత్యము
కంటే మారకస్థానస్థితి బలముకలది. అనగా కేవల మారక
స్థానాద్యాధిపత్యమువలన పుక్కుకు ప్రబల మారకుడు
కాదనుట స్పష్టము. ప్రబల మారకుడే మారకమును
చేయును. ఇదియు లోక ప్రసిద్ధిని పొందినది. ఈ విష
యమునే ఉత్తర భాగమున బలపరచి చెప్పెను. మార
క త్వేన లక్షితః, ఆధిపత్యముచే మారకుడు కవిః
శుక్రకు, సాక్షాన్నహంతా=తావన్మాత్రముచే (అన్య
సహాయము లేకుండుగ) చంపువాడుకాదు. కనుక ఈ
చెప్పట పూర్వభాగమునకు విరుద్ధముగాదు. అని సమ
న్వయ పరచుచు, ఈ రీతిగ విమర్శించుచో పూర్వో
త్తర భాగములకు భేదముండదు కనుక ఏక కర్తృకమే
యనియు, భిన్న కర్తృకము కాదనియు ప్రసంగించిరి.

(2) పశ్యంతి సప్తమాన్ సర్వేశని జీవ కుజాః పునః
విశేషత శ్చ త్రిశత త్రికోణ చతురశ్రగాన్.

“సంజ్ఞాం బ్రూమో విశేషతః” అని వెనుకటి శ్లోకములో చెప్పబడే - వీరి పారాశరహోరమును - బృహజ్ఞాతకాదులందు వరాహమిహిరానులు చెప్పిన - పాదదృష్టి - అర్థదృష్టి త్రిపాద దృష్టులను పారాశరి గ్రంథకర్త అంగీకరించలేదు కనుక - పరాశర తంత్రమున పాదార్థ త్రిపాద దృష్టులను ఫలవిశేషములపట్ల చూడవలసినట్లేదని శ్రీ వర్యుల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు శలవించిరి.

అనంతరమందు శ్రీ పిఠపర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి మాట్లాడుచు ఈ సందర్భమున పాద - అర్థ - త్రిపాద దృష్టులు శని - గురు - కుజులకు లేక పూర్వ దృష్టితో చూడెదరు. అనగా 3—10 గృహములను అన్ని గ్రహములు పాదదృష్టితోను, శని - విశేషతః అనగా పూర్వదృష్టితోను, 5, 9 గృహములను అన్ని గ్రహములు అర్థదృష్టితోను గురుకు విశేషతః అనగా పూర్వ దృష్టితోను, 4, 8 గృహములను అన్ని గ్రహములు త్రిపాద దృష్టితోను—కుజుకు - విశేషతః అనగా పూర్వ దృష్టితోను చూచునని విశేషమును చూపెనుగాని పరాశర తంత్రమున సర్వాత్మనాపాద దృష్టి - అర్థదృష్టి, త్రిపాద దృష్టులను ఫలవిషయము పట్ల గ్రహించ కూడవని - గ్రంథకర్త అభిప్రాయము కాదు. “అనుక్త మన్యతో గ్రాహ్య” మని చెప్పయుండెను కనుక—గ్రంథకర్త చెప్పిన విశేషదృష్టిని- అన్య గ్రంథకర్తలచే చెప్పబడిన సామాన్యదృష్టిని జతపరచి చూడవలయునని గ్రంథకర్త అభిప్రాయ మైనట్లు— శ్రీ|| వ|| చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారితో గల అభిప్రాయ భేదమును వ్యక్తపరచిరి.

3. సర్వే త్రికోణనేతారో గ్రహః శుభ
ఫలప్రదాః
పతయ శ్రీ షడాయానాం యది పాప
ఫలప్రదాః

అను శ్లోకమునకు శ్రీ|| వ|| చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రి తాత్పర్యమును విశదపరచుచు త్రికోణములకు (1-5-9) అధిపతులను అన్ని గ్రహములు శుభఫల ప్రదములు. అన్ని గ్రహములకు 3-5 11 లకు ఆధిపత్యం కలిగిన పాపఫల ప్రదత్వము అనియు శలవించిరి.

అనంతరము శ్రీ పిఠపర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి గారు ఉపన్యసించుచు ఈ సందర్భమున యది అను

అన్యాయమువలన ఏ గ్రహములకు త్రికోణాధిపత్యము కలదో ఆ గ్రహములకు త్రిషడాధిపత్యము కలిగిన శుభత్వము పోయి పాపత్వము సంభవించునని మకర లగ్నమునకు షష్ట భాగ్యాధిపతి యగు బుధుడు పాపి యగుచున్నాడని తమ అభిప్రాయభేదమును ప్రకటన చేసి తమ ఉపన్యాసమును విరమించి అగ్యక్షుల యొద్ద శేవు గైకొని సభ ముగియకుండగ నే వెళ్ళిపోయిరి.

తరువాత శ్రీ అగ్యక్షులు ప్రసంగించుచు ముందు త్రికోణములను—తరుపరి త్రిషడాధిపత్యములను—అనంతరమందు కేంద్రములను క్రమముగ చెప్పబడే పిఠపర్తి చిన కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు చెప్పినది శాస్త్రియ మార్గము కాదని, సాహిత్య పరిజ్ఞానము లేక చెప్పిన విషయమని వారి పరోక్షమున విమర్శించిరి

4. ఇచట నా విమర్శనమును పొందుపరచుచున్నాను.

కొన్నిట కేవలము తృతీయషష్ట లాభాధిపత్యములు కలవు. కొన్నిట త్రికోణాధిపత్యముతో కూడిన త్రిషడాధిపత్యములు కలవు

శ్రీ పిఠపర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు చెప్పిన అర్థమును గ్రహించిన-కేవలతృతీయ షష్ట లాభాధిపతుల శుభ పాపత్వ విచారణ కాదు-శ్రీ సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారిది గ్రహించిన త్రిషడాధి పత్యములు, త్రికోణాధిపతికి వచ్చినప్పుడు శుభపాపత్వ నిర్ధారణ పూర్తిగాదు-గ్రంథకర్త ద్వాదశ భావముల యొక్క ఆధిపత్యములచే కొన్ని విషయములను చెప్పి కొన్ని విషయముల చెప్పలేదనుట సబబు గాదు కనుక విచారణచేయగ-ఈ ఈ ఇద్దరి పండితుల అభిప్రాయములను ఒకచో మేలవించి చూచిన శాస్త్రియములని స్పష్టపతున్నది-ఎట్లుగనగా యది అను అవ్యయము-కలిపి ఒకసారి. కలుపకనొకసారి సమన్వయము చేసిన చక్కగ కుదురుచున్నది

1. “త్రికోణనేతారః సర్వేగ్రహః శుభఫల ప్రదాః (2) త్రిషడాయానాం పతయః అశుభఫలప్రదాః (3) త్రికోణనేతారః త్రిషడాయానాంపతయో యది అశుభఫలప్రదాః” అని సమన్వయము చేసిన అన్ని విషయములు సంగతములగుచున్నవి- శ్రీ వర్యుల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు-చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు-చెరియొక వ్యాఖ్యా

మును ఆధారముచేసుకొని ప్రసంగించియుండును-ఇట్టి తిరి శ్రీ చివకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు సభాముఖమున విమర్శక దృష్టితో నిర్ధారణకాకుండగనే అభిప్రాయ భేదమును తెలియపరచిన మాత్రమున ఆగ్రహము-వారి పరోక్షమున న్యూనతగా విమర్శించుట “వృద్ధాస్త్రీన విచారణీయచరితాః” అను భవభూతి వాక్యమును సమృద్ధిపథమునకు తెచ్చుచున్నది.

దైవజ్ఞపుంగవులు ఈ మాడు విషయముల యందును ఈ పండితద్వయముయొక్క అభిప్రాయ ములను-మూలము విషయమున ప్రత్యేకముగా నా అభిప్రాయమును విమర్శించి పత్రికాముఖమున తమ అభిప్రాయములను వ్యక్తము చేయుగోరుచున్నాను.

నందవరీక మంత్రులు

శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి

నియోగి బ్రాహ్మణులలో నందవరీక మంత్రుల చరిత్ర ప్రాచీనమైనదిగ గన్పడుచున్నది. వీరిలో కొందరు దిమకుగల యద్భుత మహిమలచే బ్రసిద్ధి కెక్కినదేగాక, నందరాజులవద్ద యగ్రహారములు బొందిరలు. నందరాజునకు కాశీకిబోవుటకై యోగ శక్తులనొసంగగా, నతడు విమన్వార్గమున నిత్యము కాశీకేసవాడెట. మంత్రతత్వతలను జల్లి యప్పటి కపుడు రావిమోడునకు చిగుళ్లు వచ్చునట్లు చేయుటయు చాడేశ్వరీ మహాశక్తిని సాక్షిగా సాక్షాత్కరించునట్లు చేసిరనియు పరంపరా జెప్పకొందురు. వీరి మంత్ర తంత్రము లెట్లున్నను, అప్పటినుండియు పారంపర్య ముగా నగ్రహారీకులై రాజసభలందు పేరుగాంచు చున్నట్లు విదితమగుచున్నది. 16 వ శతాబ్దినుండియు మనకు తెలిసినంతలో వీరిలో నాత్రేయ గోత్రజులందు యెనుముచింతలవారు ప్రసిద్ధికెక్కినవారు. వీరికి మూలపురుషుడు చెన్నమరాజును నతడు. ఈయనకు అయిలమాంబ యను సతీరత్నమువల్ల లక్ష్మీపతి, కొండయ్య, తిమ్మయ్య, కృష్ణమంత్రి యను వారలు జన్మించిరి. ఇందలి కొండమంత్రికి తమ్మన, తిమ్మన మంత్రిలనువారు జన్మించి ప్రసిద్ధికి వచ్చిరి. ఇందలి తమ్మన విజయనగరరాజ్యమున మంత్రులలో

నొకడుగా పేరొండెను పెనుకొండ రాజ్యమును శ్రీ రంగరాయలు (1585-1589) పాలించుచుండగా నతడు మంత్రిత్యము వహించుటచే గాక నా రాజ్యపురి దక్షిణ భుజాదండమని, నుతికెక్కును. ఆయనచే “జ వాహనాంవోళికా సితన్నత్రములు” బహుమానముగా బొంది ప్రసిద్ధికెక్కును శ్రీ రంగరాయల రాజ్యపాలన ముగిసిన పిమ్మటగూడ నతడు రెండవ పెంకటపతి రాయల పాలనలో నుండి (1585-1614) యనేక రానికార్యములను చక్కజెట్టుచు, యాయనచే పొగడ్తల నందుటయేగాక వశ్యులుగాని మన్నె సరదారులను జయించి యాతనికి పాదాకాంతులుగఁ జేయఁగల్గెనట. ఈ మంత్రివర్యుని కీర్తి విశిష్టతల వ్యాపించఁగా, నుత్తరదేశమున గల రాజాస్థానము లెల్లెడల నీయనను నుతించుచుండెనట. ఈయన పినతండ్రె యగు కృష్ణమరాజు దానరాజేయుఁడుగా కీర్తివహించెను. ఈతఁడుగూడ విజయనగరాస్థానమున బ్రసిద్ధ మంత్రివర్యుఁడే. అందుననే యాతఁడు “సకల భువనైక భవంపాలి” కి నయనచో మాధుర్య విభవ హాసిత జిహ్వాసితమంత్రి యని చెప్పఁబడినాఁడు. ఈ సకల భువనైక భవనము రాయలవారినే గాని యన్యము గాదనవచ్చును. విజయనగరములోని కృష్ణదేవరాయల భువనవిజయము వంటిది పెనుకొండగో నిర్మింపబడి యుండును. ఈ కృష్ణ మంత్రికి బసవాంబయను భార్యయందు తిమ్మన, లింగన యను యిద్దరు మంత్రులు లుదయుంచిరి. తిమ్మ మంత్రి మిక్కిలి యాచార్యవంతుఁ డనియు, నతని తమ్ముఁడగు లింగమంత్రి శ్రీరామునికి లక్ష్మణుని వలె విధేయుఁడై మెలం గడివాడనియు జెప్పెనరు. ఈ లింగమంత్రి 1594 ప్రాంతీయుడై పెమ్మసాని పెదవీర నృపాలుని సమ కాలికుడై యుండెను. వీరి చర్యలను రాయలు మిక్కిలి మెచ్చుకొనుచుండెనట. తిమ్మమంత్రికి పెంకటపతి, శ్రీహరి యను యిద్దరు కుమార్తెలు జనించిరి. ఈతిమ్మ మంత్రి తన కాలములో బ్రాహ్మణులై యందొక్క గోపాలస్వామి యాలయమును నిర్మాణమొనరించి, యాడకి గ్రామమందొక వసమను ప్రతిష్ఠించి, చెరు వొకదానిని త్రవ్వించి, బ్రాహ్మణులకు వేదశాస్త్ర ములను, నేర్పించి పేరొండెను. శ్రీ హరి మంచినాయ సకాడై, రాజ సభలందు సమయోచిత ప్రసంగములలో నారితేరి, యుద్ధములందు గూడ బాల్గొనుచు బ్రసిద్ధి

కెక్కెను. లింగమంత్రి 1594 లో చింతలరాయస్వామికి సూర్యగహణకాలమున గొంత భూమిని (పెమ్మసాని నారసింహస్వామిని తమ్ము) నొసంగెను. శ్రీ హరికి మంగపతియను కుమారుడు జనించెను. ఈతడు గూడ నొక మంత్రి వర్యుడుగానే ప్రసిద్ధికి వచ్చినట్లు కనపడుచున్నది.

ఇక మంత్రివర్యుడగు మంగపతికి జనకుడైన శ్రీ హరికి తాతగారి జ్యేష్ఠులైన లక్ష్మీపతి కొంఠయ మంత్రులలో లక్ష్మీపతి కిర్యురు భార్యుఁడయిరి. చాడాంబిక, తిప్పనూంబ యనువారు. వీరిలో చాడ మకు నెంకటామాత్యుడు, తిప్పనూంబు చెన్నమ రాజు, రామచంద్రుడు, తాయన, నను మువ్వగుమహల్లు గల్గిరి. వీరందఱును రాయల యాస్థానములోనే యుండి రాచకార్యములందు ప్రసిద్ధిగాంచుచుండిరి. ఇందలి చెన్నమరాజునకు బాలకొంబయను సతివల్ల శేష మంత్రి జనించెను. ఈ శేషమంత్రి తన తల్లిదండ్రుల పేర అగ్రహారము లిచ్చెన ననియు, రాయలవారెగాక, రాజాధిరాజులు గూడ తల లూచునట్లు తన ప్రజ్ఞా వి శేషములు కనబరచె ననియు చెప్పబడినది.

శేషమంత్రి రామాంబ, సర్వమాంబలను యిర్వు గుభార్యుల బెండ్లాడగా సర్వమాంబయందు తిమ్మన, లక్ష్మీపతి, చెన్నయామాత్యుడు, తాయన యనువారిని గాంచెను. వీరు నల్వురును రాజాస్థానములందు దండ నాయకులు మంత్రులుగా బ్రసిద్ధి కెక్కిరి.

ఇందలి చెన్నమరాజు పెమ్మసాని తిమ్మభూపాలునికి మంత్రిగా గండికోటరాజ్యము నంగుండెను. తిమ్మభూపాలుడు నెంకటపతి రాయలవారికి సామంతుడై, యాయనకు మహమ్మదీయులకు జరిగిన అనేక యుద్ధములలో పాల్గొని “గంపరాదిత్యు, గంపరగంప, మన్నె మార్తాండా”ది విరునములను, గరుడ నారాయణ విరుదస్వము, బంగారుపూవుల చంద్రకావీపావన, తురాయి, గజము, అశ్వము, వీరమల హరికంఠమాలిక, తాళిచాకట్లు, ముత్యాల కడియాల, గంప పెండెరము, కత్తి, కుచ్చు మున్నగు బహుమానములను బొందగల్గెను. ఈ బహుమతులు చెన్నమరాజును మంత్రి రాయల యాస్థానమునుండి తెచ్చి యొసగగా తిమ్మభూపాలుడు తన మంత్రికి ప్రీతితో రాయదత్తిమైన కుల్లాయి మీది పొగ, ధవళ శంఖము, పల్లకి, తాళిచాకట్లు ఒసంగి గౌరవించెను. రాయలవారు చెన్నమం

త్రికి “కుంచ కాళాంజి” బట్టిండుకొనుటకు (అనగా చామరములు వేయిండుకొనుట) ఆజ్ఞయిచ్చిరట. ఈ కుంచకాళాంజి పట్టిండుకొను గౌరవము రాజులకు మంత్రులకే కలదు. ఈ చెన్నమనూత్పుడు గండికోటరాజ్యము (ఇది కమ్మచారిది) నందు ప్రధాని యగుటవల్ల, నచటి తాడిపర్తిలో గోపాలకృష్ణ ప్రతిష్ఠ యొనర్చియు నా స్వామికి కిరీట పీఠాంబరము లొసంగియు, యాడకివద్ద కోనే రొకటి, వనమొకటి వేయించియు, తన తల్లిపేర సర్వమాంబాపురాగ్రహార నిర్మాణము జేసియు, మిక్కిలి కీర్తివహించెను. ఈతడు కేవల మంత్రివర్యుడగుటయేగాదు, పండిత కవియుగుట వలన “చాదాచంద్రోదయము” అను కావ్యమును రచించి తన యిలవేల్పుడు గోపాలకృష్ణస్వామి కంకిత మొసంగెను.

ఈ చెన్నమరాజునకు యల్లమాంబ, ఆకమ్మ యను యిర్వురు సతీమణులుండిరి. ఇందలి యల్లమాంబ వల్ల గోపాలామాత్యుడు, శేషమంత్రియను యిర్వురు కుమార్లు జనించి తిండియుండగనే ప్రసిద్ధ మంత్రి వర్యులై, పుత్రిపాక్షులతో నలరారుచు ప్రసిద్ధికి వచ్చిరట-గోపాలామాత్యుడు “రాజనీతి విలసద్భాషాపరా భూతి గోపాలామాత్యుడని” చెప్పబడినాడు. ఇతను బంధురక్షణ కళాపాండిత్య సంస్తుత్యుండట. శేష యామాత్యుడు “మంచినవత్తి, జనమతిప్రజ్ఞ నుపకార ఘనమనీష సభ్యసాంగత్యము”లు గల్గియుండి పేరొందెనని చెప్పబడినది. ఇట్లే నందవరీక బ్రాహ్మణులలోని యెనుముచింతల వంశీకులు ప్రసిద్ధమంత్రి వర్యులుగా మొగటి శ్రీరంగ రాయలకాలము (1575-1586)నుండియు పనిజేయుచు మహమ్మదీయుల డాకకు విజయనగర హిందూరాజ్యము లెక్కచేయక పెనుగొండలో నిలువనండాక దాదాపు 1650 వరకు నున్నట్లు కనబడుచున్నది. వీరి కాలములో వైష్ణవ మతము మన దేశమున బాగుగా ప్రోత్సహింపబడి వృద్ధిలోనికి వచ్చినట్లు, యిందలి మంత్రుల కథనములవల్లనే స్పష్ట పడగలదు.

ఈ వ్యాసమునకు చెన్నమరాజు ప్రణీతిమగు చాదాచంద్రోదయ ప్రబంధమును, యితర చరిత్రలు మూలాధారములు. చాదాచంద్రోదయ మింకను అము ద్రితముగా ఓరియంటల్ మనుస్క్రిప్టుస్ గ్రంథాలయములో నున్నది.

జీవశాస్త్రంలో విచిత్ర పరిణామాలు

జంతువులనుంచి గాని, వృక్షములనుంచి గాని సజీవ పదార్థాని సేకరించి గానిని మైక్రో స్కోపుతో పరీక్ష చేస్తే అది లక్షోపలతల జీవకణాల సంఘటికరణంగా మనకు కనుపిస్తుంది. ఇలాంటి ప్రతి కణం (Cell) లోనూ మగ్గిగా కేంద్రకం (Nucleus) ఒకటి వుంటుంది దీనిచుట్టూ సైటోప్లాజమ్ (Cytoplasm) ఆవరించి వుంటుంది ఈ సైటో ప్లాజమ్లో ప్రోటోప్లాస్మి అనే ముఖ్యమైన పదార్థం ఒకటి వుంటుంది.

ఈ జీవకణాల విభజనలనే జీవపదార్థం పెగుడుతుంది. ఈ జీవకణంలోని కేంద్రకం ఉన్న ట్టుండి గోళాకారస్థితిని కోణోస్మాయి సన్నని కాన పొములా విస్తరించి పోగుగా సాగుతుంది అసంతకరం ఈ పోగు దానంతటికది తునుకలు తునుకలుగా విడి పోతుంది. ఇలా విడిపోయిన తునుకలను శాస్త్రవిజ్ఞాన వేత్తలు 'క్రోమోజోము' లంటున్నారు. ఇలా యేర్పడిన క్రోమోజోములు, కణంగో ఎడమవైపున నున్నవి ఎడమవైపుకూ, కుడివైపున నున్నవి కుడివైపుకూ జరిగి రెండువైపులా రెండు క్రొత్తకేంద్రకాలుగా ఎర్పడతాయి. ఈ పరిణామాన్ని అనుసరిస్తూ తొలికేంద్రకం చుట్టూవున్న సైటోప్లాస్మికూడా క్రమేణా దానంతటి కది రెండుభాగాలుగా విచ్ఛేదమవుతుంది ఈ రెండు భాగాలు ఈ రెండు కేంద్రకాల చుట్టూ ఆవరించుకొంటాయి. ఇలా అనుక్షణం జీవకణాలలో సహజమైన పరిణామం కలిగి ఒకటి రెండు కణాలుగానూ, రెండు నాలుగు గానూ ఇలా పెరిగిపోతూ వుంటాయి. ఇలా జీవిలోని జీవకణాల సంఖ్య పెరిగిన కొద్దీ జీవి పెరుగుతూ వుంటుంది.

చిత్రమేమిటంటే ప్రతి ప్రత్యేక జీవరాశి లోనూ, ఈ కణాలు చీలి యేర్పడే క్రోమోజోములు ఒక నిర్దితసంఖ్యలోనే వుంటాయి. జీవరాసులలో వంశపారంపర్యంగా సంక్రమించే యాభురేఖ గుణాది కాలకు ఈ క్రోమోజోములే కారణం. ఈ క్రోమో జోములలో జీన్స్ (Jenes) అనే ప్రోటన్లు ఉన్నవనీ పటివల్ల వంశపారంపర్యతి సిద్ధించుతూ ఉండటమే గాక వీటిలో వచ్చేమార్పులే జీవరాశి పరిణామాని కంటకూ కారణమనీ చెబుతున్నారు.

ఇటీవల, మెసాచ్యుసెట్స్ (Massachusetts) లెక్కాలజీ కేంద్రంలో, స్మిట్ అనే శాస్త్రజ్ఞుడు

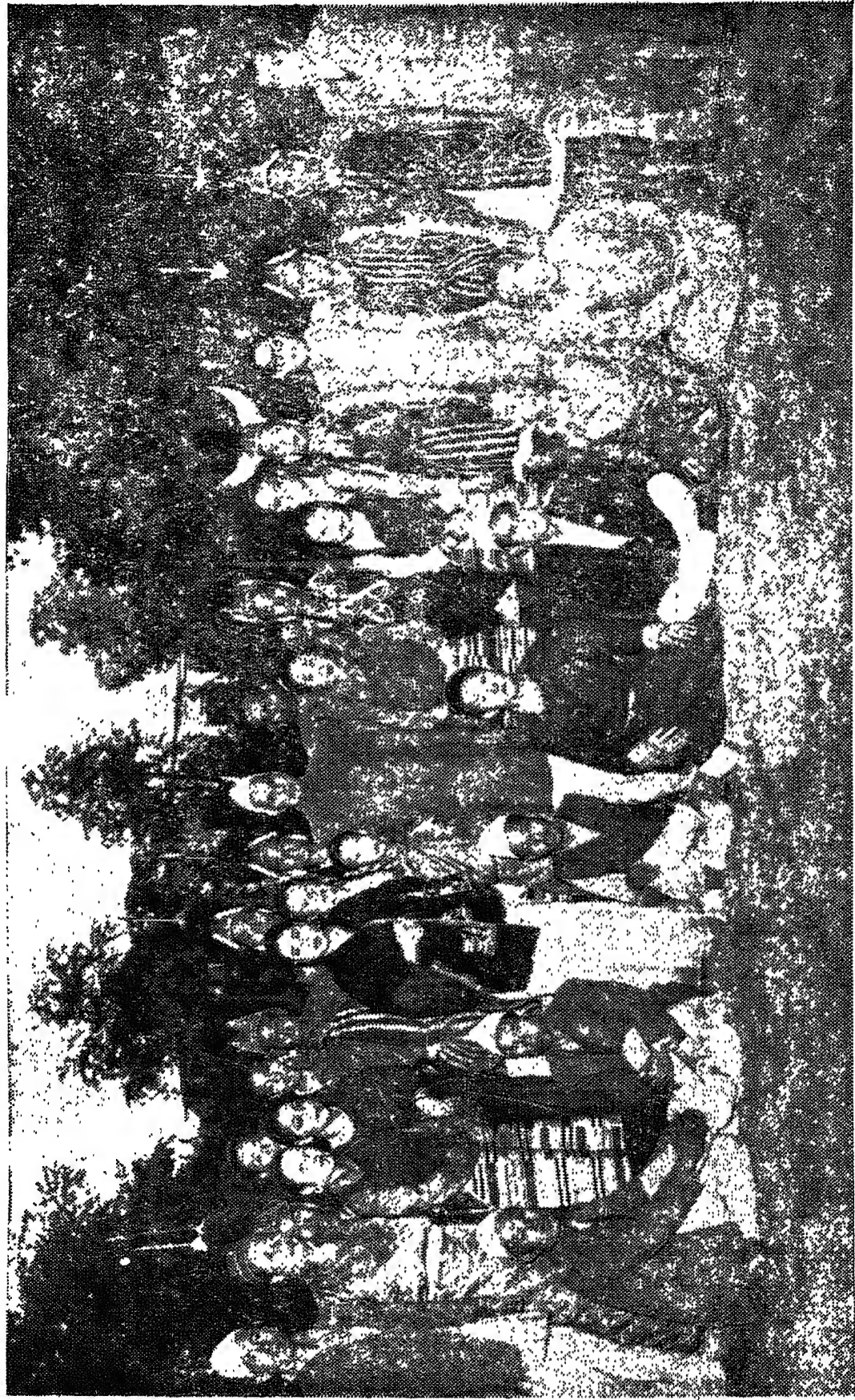
ప్రోటోప్లాస్మిలోని ప్రోటెయినుల కొన్ని పరి శోధనలు చేశాడు ఈ ప్రోటెయినుల కొన్ని రసాయనిక పదార్థాలతో వికరణం గా అవి ఇంకొకంజే చిన్నకం ప్రోటెయినుగా ఏర్పడినాయి ఇలా ఏర్పడిన ఈ చిన్న రకం ప్రోటెయినులకు ఆయన 'మేక్రోమాలిక్యుల్స్' (Macromolecules) అని నామకరణం చేశాడు. ఈ మేక్రోమాలిక్యుల్సును, మన కొన్ని రసాయనిక పదార్థాలతో చేర్చి తిరిగి మొదటిరకం ప్రోటెయిను తయారు చేశాడు. మొదటి ప్రమాణంకల ప్రోటెయినులే గాక అనేక రకాల ప్రోటెయినులకూడా తయారు చేయ గలిగాడు.

ప్రోటెయినులను ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోపుతో పరీక్షించితే అవి రేఖలు రేఖలుగా కనుపిస్తవి. ప్రతి ప్రత్యేక జీవరాశిలోవుండే ప్రోటెయినులను ఈ రేఖలకు రేఖలకు వుండే మారం నిర్మితంగా వుంటుంది. అంతే గాక ఈ రేఖల సంపుటి ప్రత్యేకా కృతి (Special pattern) కలదిగా వుంటుంది. ఈ ఆకృతినిబట్టి మనం ఆయా జీవరాసుల ప్రోటెయినును గుర్తించాలం.

మేక్రోమాలిక్యుల్సు కూర్పు వల్లనే ఈ రేఖలు కనుపించుతాయనీ, పరిసర రసాయనిక స్థితినిబట్టి మేక్రోమాలిక్యుల్సు వేరువేరు విధాలుగా (Different patterns) కూడుకొని వేరువేరు రకాల ప్రోటెయిను యేర్పడుతాయనీ స్మిట్ భావిస్తున్నాడు.

ప్రోటెయినులే గాక క్రోమోజోములకు కూడా యిలాంటి రేఖలువుండటం శాస్త్రజ్ఞులకు చిరకాలం గా విదితమైయున్న విషయమే. కొని స్మిట్ పరిశోధనా ఫలితాన్నిబట్టి యీ రేఖలు మేక్రోమాలిక్యుల్సు, అస్థిత్వంవల్లనేమోయని ఊహించబడినాటి నుండి వుంది. ఇదే నిజమయితే జీవిశాస్త్ర విజ్ఞానంలో ఒక మహత్తర పరిణామమే రావచ్చు. క్రోమోజోములను కూడాపై ప్రోటెయినులను వికరణంజేయడే వికరణంజేయడే నిర్మాణము మన యిష్టమువచ్చినట్లు మార్చబడినానికి వీలుకొవచ్చు. క్రోమోజోములకు వుండే ఈ రేఖలను గమనించి మనం ఆ ప్రత్యేక జీవియొక్క పరంపరా గత గుణాలను విస్మయంగా తెలుసుకొన గలగటమే కాకుండా, ఈ క్రోమోజోముల యాభురేఖలను మార్పు చేయగల శక్తిని చేజిక్కించుకుని ప్రత్యేక జీవరాసు లలో పరంపరగా సంక్రమించే యాపగుణాలను సహితం మన యిష్టంవచ్చినట్లు మార్చి వేయగలగుతామేమో! జీవరాశి భవిష్యత్తును మన యిష్టంవచ్చిన రీతి పరిణమింప జేయగలమేమో కూడా!

స్మిట్ క్రోమోజోముల మీదకూడా ఇటువంటి పరిశోధనలనే చేయబోతున్నట్లు వెల్లడించాడు.

రిపబ్లిక్ మహోత్సవాల సందర్భంలో ఢిల్లీ వచ్చిన నాగజాతి నాయకులు

గ్రంథ విమర్శనము

సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారి జీవిత చరిత్ర

రచన: శ్రీ సడిమింటి పతంజలిశాస్త్రి, అడ్వోకేట్ పార్వతీపురం: వెల రూ 1 4-0.

‘అభినవ కాళిదాసు’ విరుదాంకితులు శీ|| శే|| సడిమింటి సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారి జీవితచరిత్ర. గ్రంథకర్త వీరి ప్రపాత్రులు.

శబ్దమంజరి చేత బట్టిన ప్రతిబిక్కురికి సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారి నామం సుపరిచితమే. సంస్కృతం అభ్యసించాలనుకునే జిహ్వాసవులకు ఎలా అభ్యసించాలో తెలియక సరియైన ప్రాథమిక పాఠ్య గ్రంథాలు లేక దారి తెన్ను తెలియకుండా వున్న అయోమయస్థితిలో శ్రీ సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారు శబ్దమంజరినీ, సమాసకుసుమావళిని రచించి మహాపకారం చేశారు ఈ రెండు గ్రంథాలూ ఒకే గ్రంథముగా సంపుటికరింపబడి సంస్కృత బాలశిక్షగా ఒక్క ఆంగ్లసీమలోనేగాక ఆ సేతు హిమాచలమూ వ్యాప్తిలో వుంది. సంస్కృతం చదువుకోదలచిన వారికి నాటికి నేటికీ ఇక శరణ్యం. సమాసకుసుమావళిలోని ఈ దిగువ శ్లోకంలో వారి నామధేయూదులు పొందుపరచబడివున్నాయి.

శ్రీమన్మయమందర మలాంబుధి పూర్ణచంద్ర
శ్రీ సర్వమంగళమనీషికృత సలీలమ్
విషా సమాసకుసుమావళి రాజ్భూతారం
జీయాత్కృపానిధి సదాశివ సత్రప్తసాదాత్

శ్రీశాస్త్రిగారి జన్మస్థలం:

అమలాపురంతాలూకా “ముంగంప” గ్రామానికి చేరువలోవున్న గన్నవరమనే గ్రామం. విజయనగరగజ పతిరాజులకృష్ణానంలో, విజయరామగజపతి(2), నారాయణగజపతుల కాలంలో పండితులుగా వుండేవారు. ఆసేతు హిమాచలం పర్యటించారు. ఆయాశేకాలలో వున్న పెక్కురు సంస్కృత పండితులతో వాదోపవాదాలు సలిపి విజయాన్ని చేపట్టారు. వీరికి “అభినవ కాళిదాసు” అనే బిరుదు వుంది. శ్రీ శాస్త్రిగారి చాటూక్తులు మధురములు చమత్కార సంయుక్తములు.

రచయిత అలాంటి చాటూక్తులను అనేకం నేకరించి ఈ గ్రంథంలో పొందుపరిచారు. ఒకటి రెండు చవి మాత్రం :

దక్షిణదేశయాత్రలో శ్రీ సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారు, ఒక రోజున ఆనందతాండవపుర మనే ఒక అగ్రహారంలో ఒక తమిళ బ్రాహ్మణుని యింట్లో భోజనం చేశారు ఆ యింటి యజమానురాలు శాస్త్రిగారికి నెయ్యి వడ్డించింది అనంతరం ఆ నేతిగిన్నె మీద శాస్త్రిగారు చెప్పిన చాటువు :

శ్లో|| ఆనందతాండవపురే ద్రవిడస్య శపే
చిత్రం వశిష్టవనితాసమ మాజ్యపాత్రమ్.
విద్యుల లేవ పరివృత్తితి తత్ర దర్శ్య
ధారాం చిలోకయతి కశ్యప యోగసిద్ధః||

అర్థము : — ఆనందతాండవ పురమున ఒక ద్రావిడుని యింటియందు ఆజ్యపాత్ర (నేతిగిన్నె) అరుంధతీ నక్షత్రమువలె (వశిష్ట వనిత) ఉన్నది. అంటే కనుపించి కనుపించకుండా మినుకుమినుకు మంటూ వుంది. అంటే అంత చిన్నది. తత్రదర్శ్య = దానిలో గరిటె—విద్యుల లేవ పరివృత్తితి = మెరుపు తీగవలె నాట్యమాడుచున్నది—జిశేత్ జిశేత్ మని అంతలో కన్పించి అంతలో మాయమాతున్నది. ధారాం = గరిటెలోనుంచి పడే ఆజ్యధారను—చిలోకయతి కశ్యప యోగసిద్ధః = యోగసిద్ధి పొంది దివ్యవృద్ధిని సంపాదించిన మహామహులు మాత్రమే చూడగలరు—మానవ మాత్రుల మామూలు కళ్ళకు కనుపించదు-అని.

సుందర భారతయాత్ర

మహాజ్వల భారతదేశ రామణీయకత

చదవండి!

*

చూడండి!!

కన్యాకుమారి మొదలు కాశ్మీరువరకు నలుదిశల గల వందలాది షేత్రములు, నదీనదముల్లు, చారిత్రక నగరములు, రాష్ట్రరాజధానులు, శిల్పచిత్రములతో 280 చిత్రపటములతో, మార్గదర్శకముగ శేషపటముతో సర్వజన సులభతైలిలో రచింపబడిన ఉద్దగ్రంథము. దేశాలన చేయువారికి కావలసిన సర్వసమాచారము యిందు గలదు. 770 పైగా పేజీలు గలవు. వెల రూ. 4-0-0. పోస్టేజీ 1-4-0. సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి.

సత్యపు పంతులు అనే ఉద్యోగిమీద శాస్త్రిగారు చెప్పిన మరో వ్లోకం:

“అమంగళే మంగళవార సంజ్ఞా
అపుణ్యశే పుణ్యజనప్రతీతిః
అసత్యమే సత్యప ఇత్యభిఖ్యా
త్రయః ప్రసిద్ధా విపరీతిరీత్యా”

అమంగళకరమగు వారమునకు మంగళవారమని పేరు పెట్టుట, అతి పాపులగు రాక్షసులకు పుణ్యజనులని పేరు పెట్టుట. సంతతము అన్యతములే పల్కువీనికి సత్యపు పంతులని పేరు పెట్టుట యీ మాడును ప్రసిద్ధ విపరీతములు. ఇలాంటి చాటువులు ఇంకా అనేకం ఉన్నయ్యే.

చాటువులే కాక శాస్త్రిగారి జీవితానికి సుబంధించిన చిత్రవిచిత్రములైన కథల నెన్నిటినిో రచయిత యీ గ్రంథంలో పొందుపరిచారు.

ఒకసారి జగన్నాథక్షేత్రం వెళ్ళినప్పుడు శాస్త్రిగారు దేవదర్శనం చెసుకొని బయటికి వస్తూ ఆలయ ప్రాకారంలో వున్న మట్టిచెట్టు ఆకులు నాలుగు కోసి చేత్తో బట్టుకున్నారట. అది ఒక ఉత్కల పంపి తుడు చూచి ఇలా పుచ్చించాడట.

జీవా అదేమిటామాట!

**సంతానం కుళ్ళి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదూ?**

**భారతీ-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్తవ్యాధులచే పీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?**

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల ఆనుభవంతో
• ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ప్రొ.గో.జి)

ఉ. పం: అయ్యా మీరు మట్టియాకుల నెండుకు తెంపితిరి.

మం. కా: విస్తరంట కుట్టి భోజనము చేయుటకు

ఉ. పం: మట్టియాకున భుజింతురా?

మం. కా: ఏమి? నిషేధమున్నదా?

ఉ. పం: లేకేమి మీకు తెలియదా?

మం. కా: నాకు తెలిసినంతవరకు ఎట్టి నిషేధమును లేదు.

ఉ. పం: ‘వటార్కశస్త్ర పత్రేషు భుక్త్యా చాంద్రాయణం చరేత్’ అని లేదా?

మం. కా: దాని యర్థము మీరేమనుకొనుచున్నారు?

ఉ. పం: మట్టి, జిలేడు, రావి ఈ యాకులలో భుజించినయెడల తత్త్వాప పరిహారార్థము చాంద్రాయణ వ్రతము చేయవలెనని.

మం. కా: అట్లు కాదు; చాంద్రాయణ వ్రతము చేయదలచుకొన్నవారు, వట, అర్క, అశ్వత్థి ఈ మాడు జాతుల ఆకులలో ఏదైన నొకదానియందు భుజించి తరువాత నా వ్రతము చేయవలయునని దాని యర్థము. అయ్యది విధిని నూచించుచున్నది గాని నిషేధమును గాదు.

ఉ. పం: అయిన భగవంతుడు వట పత్రశాయికాడా? భగవంతుని శయ్యను భుజింపదగునా?

మం. కా: మీ ఉత్కలులు భగవంతుని అవతారములలో మత్స్యకూర్మవరాహములనే భజించి వేయుచున్నారు గదా. ఆయన శయ్యను భుజించుట మీకు తప్పగా కనుపించుచున్నదా? (ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులవలె గాక ఉత్కల బ్రాహ్మణులు మత్స్యయులను తాజ్జేను అడవి పండులను భుజింతురట).

ఇలాగే మరొక కథ:

ఒకసారి శాస్త్రిగారు శ్రీ విజయరామగజపతిగారి సభకు రాగా రాజావారు తిమరాకకు కారణమేమని శాస్త్రిగారిని పుచ్చించారు. శాస్త్రిగారు:

‘నాకుపనయనము, నా కుమారునకు వివాహము కావలెను’ అన్నారు.

రాజావారికి అదేవిటో అర్థం కాక ఉపరితపిరైంది. సరే రేపు తప్పక సభకు దయచేయండి అని చెప్పి ఆ నాటికి తప్పించుకుని యివతల బడ్డారు. శాస్త్రిగారు బయటకి వెళ్ళిపోగానే రాజావారు మిగతా పండితులను ఆ మాటలకు ఆర్థమేమిటని అడిగారు. పండితులు: ‘బహుశా శాస్త్రిగారు తడిబాటుగా పోత

గ్రంథ విమర్శనము

పడి అలా అడిగి వుంటాను. వారికి భార్య వియోగము తలపించింది. వారికి వివాహమూ, కుమారునికి ఉపనయనము అనటానికి అలా అని వుంటారు' అని చెప్పాడు.

కాని మహామహుడైన శ్రీ శాస్త్రీగారికి తన బాటేమిటని రాజా వారే స్వయంగా అలోచించారు.

మరునాడు శ్రీ శాస్త్రీగారు సభకు రాగానే రాజావారు పట్టుకున్నాడు కప్పపున్న రెండు పల్లెలు లను తెప్పించి వాటిలో మొదటిపల్లెం మీది రుమాలు తొలగించి శ్రీ శాస్త్రీగారి చేతికందించుకూ 'మీ కుమారుల వివాహమునకు' అన్నారు. ఆపల్లెనిండా కొంత వెండి, బంగారం వుంది. రెండో పల్లెం మీది రుమాలు తొలగించి: 'తమకీ యుపనయనములనేది తగియుండునో చూడుడు' అన్నారు. ఆపల్లెలో రకరకాల సైబిలలో కొన్ని కళ్ళజోళ్లున్నాయ్. సభ వారికి అమితమైన ఆశ్చర్యం కలిగింది.

శాస్త్రీగారి కుమారుని పెళ్లిలో జరిగిన ముచ్చటాకటి మనోజ్ఞంగా వుంది.

శాస్త్రీగారి కుమారుడు భగవత్పతంజలి శాస్త్రీగారికి వివాహం జరుగుతోంది. ఆడపెళ్లివారు పెళ్లి కొడుకును తలుపుదగ్గర అటకాయించి పెళ్లికూతురు పేరు చెబితేగాని తలుపుతీయమని పట్టుబట్టారు. మేము పేరు చెప్పవలసినవారము కాము, అన్నాడు పెళ్లి కొడుకు. అలా కుదరదన్నార ఆడపెళ్లివారు. ప్రక్కన నిలుచున్న మంగళేశ్వర శాస్త్రీగారు 'అబ్బాయీ నీవన్నమాటే ముమ్మారు చెప్పరా'— అన్నారు. పెండ్లికుమారుడు తండ్రిగారి ఆదేశంతో మరింత ఉత్తేజభరిత 'మేము పేరు చెప్పవలసినవారము కాము, కాము, కాము,' అన్నాడు.

సరే యిక యిరువురి పంతాలూ చెల్లిపోయాయి గనుక తలుపుతీయండి అని చురుక్కరించారు శ్రీ శాస్త్రీగారు. నలుగురూ తెల్లబోయారు.

పెళ్లికూతురు పేరు 'కామాక్షమ్మ'. తల్లిదండ్రులు "కాము" "కాము" అని కూడా పిలుస్తూ వుండేవారు.

ఇలాంటి చక్కటికథలు ఎన్నో ఈ గ్రంథంలో వున్నయ్.

కాని ఈ గ్రంథాన్ని గురించి ఒకమాట చెప్పవలసివుంటుంది. చదివటానికి గ్రంథం ఎంత హృదయాహ్లాదకరంగా వున్నా దానికి చారిత్రక సిద్ధి లభించే ఆస్కారం కనుపించుటలేదు. దీలోనుంచి భగవత్సాక్షాత్కారాదికాలను తొలగించితే శాసుండేది. శాస్త్రీగారికి భగవత్సాక్షాత్కారం వున్నదని వక్కాణించినంత మాత్రం చేత శాస్త్రీగారి ప్రతిభకు వన్నె తిరిగేదేమిలేదు.

శాస్త్రీగారు రచించిన గ్రంథాలు:

- (1) కర్మజ్ఞానవివరణము (మీమాంసాశాస్త్ర సారం)
- (2) వేదసారము
- (3) పార్థవిజయము (కావ్యం)
- (4) సమాసకుసుమావళి (శిష్టమంజరి సహితము)
- (5) విభక్తి విలాసము (అచ్చుకాలేగు)
- (6) సర్వ మంగళీయము (న్యాకరణ గ్రంథం)
- (7) సస్మతీయం (ఖండన గ్రంథం)
- (8) భగవద్గీతాభాష్యము
- (9) శ్రీ జగన్నాథాష్టకము
- (10) శ్రీ లలితా పంచదశీ మంత్ర వర్ణనాలాస్తోత్రము
- (11) సూర్యాష్టకము (సౌరాష్టాక్షరీ వర్ణ మాలాష్టకము)

శంకరగ్రంథ రత్నావళి

[ప్రథమ సంపుటము]

అనువాదములు : శ్రీ నిర్వికల్పానందస్వామి, ప్రచురణ: సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి, నెల రు రి; పొట్టు ఖర్చులు రు. 0-12-0

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రీగారి

సుందర రసము

సర్వమేహమలకుసంజీవి.

గుణము సంత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంద్రజెక్షన్లు అవసరం లేదు. ఎటువంటి నవామేహాలనైనా కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

అర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

‘శంకరాచార్య నామధారు లెందరు? వారువారు రచించిన గ్రంథము లేవి?’ అని చర్చించటానికి ఇది అవకాశం కాదు. ఈ గ్రంథములో శంకరాచార్యకృతములుగా చెప్పబడుతున్న నలభై రచనలున్నయ్ ఇవి:

అద్వైతానుభూతి, ఆత్మనాత్మ శ్రీ విగ్నాన ప్రకరణమ్, ఆత్మపట్కమ్, ఆత్మపూజ, ఆత్మబోధ, ఏకశ్లోకి, కాశీసంచకమ్, కేవల అహమ్, కాపీన పంచకమ్, సురవృక్షమ్, భజగోవిందం, మోహముద్గరం జీవముక్తానందలహరి, తత్వోపదేశం, భన్యాక్షమ్, నిరంజనాష్టకమ్, నిర్వాణాష్టకమ్, నిర్వాణదశకమ్, నిర్వాణమంజరి, నిర్గుణమానసపూజ, ప్రాతికన్యరగ, ప్రశ్నోత్తర రత్నమాలిక, ప్రశ్నోత్తర మణిత్నమాల, ప్రాధానుభూతి, బ్రహ్మజ్ఞానావళీమాల, బ్రహ్మచరితనమ్, మనీషాపంచకం, మతాన్నాయం, యోగతారావళి, వాక్యవృత్తి, లఘువాక్యవృత్తి, వాక్యసుధ,

విజ్ఞాననాక, వేదాంతసిండియం, సదాచారం, సాధన పంచకం సారతత్వోపదేశం, స్వాత్మప్రవేశిక, హస్తామలకమ్.

శ్రీ నిర్వికల్పానందస్వామివారి తెలుగు వచనానువాదాలతో ఈరచనల సంస్కృత ముద్రకలను సహితం ఈగ్రంథంలో ప్రచురించారు. ఈ రచనలు చాలామటుకు నిత్యపాఠ్యము అనునైన గ్రంథాలు కనుక ముందుపుటకు చాలా ఉపయోగకరంగావుంది. శ్రీ స్వామివారి అనువాదం చాలా సరళమైన భాషలో సర్వలభ్యమగుటచే గావుంది. శ్రీ శంకరాచార్యుల గ్రంథముల నన్నిటినీ కూడా అనువాదరూపంలో సంపుటలుగా తీసుకురావటానికి ప్రకాశకులు ప్రయత్నించు తున్నారని గోస్తుంది. వీరి కృషికి తప్పక తగిన ప్రోత్సాహం లభించగలదని ఆశించుతున్నాము.

ఉచిత బహుమానం !

నం. 501 తలనూ నె పుసయోగించువారి జాట్లు విరిగి గా నాడుగు గా అందియు గా తు మ్మెదిరలె యునుము.
ఒకసీసా రు.2.8-0; 3సీసా రు.8.8-0
ఒక్కొక్క బాటిలు కొనువారికి 15 సం॥ గ్యారంటిఫో సనిచేయు రిస్కు వాది, ఒక కొత్తి బంగారు వుంగరం బహుమానం యివ్వబడును. 3 సీసాలు ఒక్క సారికొన్నవారికి నాలు రిస్కు వాటిలు, 4 వుంగరములు బహుమానం. ఇందులో ఏది నచ్చుకున్నా ధరవాప్

Saniyas Ayurvedic Pharmacy,
(A.P.M.) P. B. 1397, Delhi.

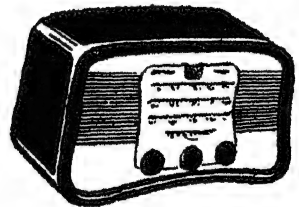
కాశ్మీర్ శాలువ రు. 2/8-

GENERAL SUPPLY CO,
P. B. 1360, (A. P. M.) Delhi.

96" X 54"
నైజాధర రు. 2/8-
పోస్తేజీ రు. 1/2. సరకు పరిమితం గా ఉన్నవి. పేజీ ప్రాయంజి.

రు 5 లకు రేడియో

ఈ రేడియోవిద్యుచ్ఛక్తి, బాటిరీ, రేకుండా పనిచేస్తుంది. స్టాకు పరిమితం నేడే వ్రాయండి. రు. 5. పోస్తేజీ అదనం.

General Supply Store
Shaktinagar (A. P. M.) Delhi

15 జ్యూయల్స్ ఛెరిగడియారం రు. 5

స్విస్ తయారీ. 15 జ్యూయల్స్ వాస్తవికమైన ఛేతిగడియారం. 16 ఏళ్ల గ్యారంటి. సరకు. 5. పోస్తేజీ రు. 1/8. అదనం. Swiss Watch Suppliers
P. B. 1392, (A. P. M.) Delhi.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మార్చి 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 3

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1956

శారదాయణము	శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ ...	1
పిన్నలు : పెద్దలు	శ్రీ కొండముది శ్రీ రామచంద్రమూర్తి	6
దిక్కులేని కుక్కపిల్ల	శ్రీ కె. ఆర్. రెడ్డి ...	15
“పిరదాసి”	శ్రీ ష. గోపీచంద్ ...	19
ముత్తాయి కూతురు	శ్రీ మా. గోఖలే ...	28
నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి ...	33
జంటపక్షులు	శ్రీ నాగభూషణ్ ...	38
కన్నడాంధ్రములు	శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తి ...	51
ఘరానా మనుష్యులు	శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు ...	61
నేటిపాశ్చాత్య నాటకరంగము	శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు ...	81
శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్ణసమావేశము	{ శ్రీ కె. వి. ఆర్. నరసింహం— శ్రీ కె. జోగయ్యశర్మ ...	86
కలగూరగంప	...	92
గ్రంథ విమర్శనము	...	98

విశాలాంధ్ర అవతరణ

ప్రథాని నెహ్రూ ప్రకటన

‘ఆంధ్ర తెలంగాణములను కలిపి విశాలాంధ్రను ఏర్పాటు చేయటానికి ప్రభుత్వం నిశ్చయించింది. ఈ నిర్ణయం, యీ సమన్వయో సంబంధ మున్న అన్ని పక్షాలవారి అంగీకారంతోనూ జరిగింది. రాష్ట్ర పునర్విభజన సంఘం తెలంగాణమును అయిదు సంవత్సరములపాటు ప్రత్యేకంగా వుంచి అనంతరం ఆంధ్రరాష్ట్రంతో కలిపి వేయాలని సిఫారసుచేసింది. అలా ఆ చిన్నరాష్ట్రాన్ని అయిదు సంవత్సరాలవరకూ సందిగ్ధ స్థితిలో వుంచటం అనేక అనర్థాలకు కారణమౌతుందని, కాంగ్రెస్ కార్యవర్గం అభిప్రాయపడ్డది. తొలుత యీ నిర్ణయానికి విముఖులుగా వున్నవారు కూడా నిర్ణయం జరిగిన అనంతరం, ఈ నిర్ణయాన్ని అమలు జరుప ఉత్సాహపూరితులై ముందుకు రావటం నా కెంతో ఆనందంగా వుంది. విశాలాంధ్రకు సంబంధించిన ఈ వాదప్రతివాదాలు ఇంతటితో ఆగిపో గలవనీ, ఈ సమైక్యతను వినియోగించుకుని ఉభయప్రాంతాల ప్రజలూ అభ్యుదయమార్గరాన పురోగమించగలరని ఆశించుతున్నాను.’

ది 5-3-56 న నిజామాబాద్ బహిరంగ సభలో

ప్రథాని నెహ్రూ ప్రకటన.

శారదాయణము

శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ

హైమశ్రీ పరిపుల్లహల్లక కిరీటా విష్కృత స్వచ్ఛహే
లా మంజిష్ఠత - సృష్టిశిల్పి కితివేల స్నిగ్ధ సౌందర్యమై
ఏ ముక్తైదువ కచ్చపీనినద సాహిత్యముతో నిచ్చు భా
షా మాధుర్యము లట్టి భారతికి సాష్టాంగక్రియారాసల్ !

ప్రణవ ఘంటారవ ప్రాభవాలయ ఎవరు
ప్రణయ శంఖారవ ప్రాణ ఎవరు
ఎవరహో ఎవరు విశ్వావతారక వీణ
ఎవరహో కవికళా నవధునీ కళ్యాణ

ఎవరహో ! పరమేష్ఠి నవవిశ్వసృష్టిలో
అర్థసాహాయ్యము నవఘళించి
ఎవరహో ! పుట్టపుట్టుచు జిహ్వాలో రస
దుగ్ధము కవితలోతులకు తఱచి
ఎవరహో ! శివుని తాండవవేళ డమరుకా
న్వయలీల ల ఇ ఊల లయలు పాడి
ఎవరహో ! భరతర్షి నవకళావేద ప్ర
ణాళికా రచనలో నాట్యమాడి

ఎవరహో ! ఎందఱో మహాకవుల లేఖ
నీ మహాదయ మధుర భాషా మహాత్వ
మంజురేఖా సమాపాద్యమాన భావ
హంసి కాసింహవీతి తూగాడినారు !

హైమసువర్ణ సుందర సుమాంక మరాళ మృణాళశిల్పి శో
భామయ చేలరేఖ పయిపై నటియింప-మనోజ్ఞభంగి ఏ
భామిని నవ్వు మీగడ లపారకృపానవనీతమై కవీం
ద్రామృత భావవీధి పడు - నా యమ భారతి కక్షరార్చనల్ !

భారతి

రవిలేక ఘృణిలేక రామణీయక మేది
కవిలేక కళలేక కళ్యాణ మేది
ఏ తల్లి కవిమనః స్థిత మధుమయమల్లి
ఏ తల్లి కవికళాక్షేత్ర కల్పకవల్లి.

ఏ దేవితాటంక హేమరాగమ్ము మా
భావాల చిటుబంతి ససుపు జిమ్ము
ఏ వధూటిక హల్లి కావతంసక రక్తి
కూర్పు మా కవితకు కుంకుమమ్ము
ఏ ముద్దరాలి నెమ్మొము చిట్నగవు మా
లేతలంపుల ప్రపుల్లీకరించు
ఏ వేదగేహిని వైవేయ కర్పూర
ములకు మా పదరమ్యతలు వలంచు
ఏ ముగుడ నెన్నుదుట చందమామ నవ్వు
ఏ వనిత కెంబెదవి విద్యలావహిల్లు
ఏ రమణి పాలు గాన సాహితుల జాలు
ఆ కళా భారతియె జగదేకరాజ్ఞి!

నీ యొయ్యారము వెన్నెలల్ చిలికి - నీ నెమ్మొము కెమ్మొవి ని
శ్చేయ స్థానక వాక్కుధామధురిమన్ రేకెత్తి - నీ కచ్చపీ
గేయమ్ముల్ జనతా కళాభ్యుదయముల్ కీర్తించి - నీ పాద సే
వా యాత్రాధ్వగులందు శోభనము వైవాటించు వాణీ! నమః !

భావనా సౌందర్య జీవనావిష్కార
పావనా వేశ సంస్తావనాకార
ఏ యమృత సాధన మ్మీ యవని కావ్యాల
ధ్యేయ మాసౌందర్య మెవరహో! ఎవరు !

ఒక కవి సోమయాజికి రసాభ్యుచిత చా
తుర్యమ్ము భావసౌందర్య మిచ్చి
ఒక కవి పండితునకు మకరంద మా
ధుర్యమ్ము మాట సౌందర్య మిచ్చి

శౌ ర దా య ణ ము

ఒక కవి శ్రీనాథునకు సాహితీ భోగ

తారుణ్యరూప సౌందర్య మిచ్చి

ఒక కవి శ్రీ కళాభ్యుదయ పూష్టినకు వృ

త్తాంత సర్వస్వ సౌందర్య మిచ్చి

హరిహర హిరణ్యగర్భ మహాత్మ్య మెల్ల

జిహ్వలకు భిక్ష కషికళా శిక్షగాగ

అంధ్రి వైతివి అల్ల నన్నయ్య మొదలు

నిత్యయావన వాక్పిరంటిమత్తల్లి !

చిటుగాలి కెటలాల నొటిగి పూవులతావి

నెఱ నవ్వడులతోడ కలుగు సుమిరమ్ము

మఱపించు మాంగళ్య మధురవీణారవళి

మొఱయించు నేదేవి ముగ్ధపాణీయుగళి

శిలల కార్కశ్యమ్ము సిగ్గున నీరాయె

నేదేవి వల్లకి నాదము విని

ఓంకార హంసకక్రేంకార మేదేవి

నాదించునప్పు డామ్నాయ మొదవె

బ్రహ్మ యంతటివాని వర్చస్సుకేదేవి

ప్రణయరాగమ్ము కావలసివచ్చె

కిలకిల హృదయమూకీభూత తంత్రులె

వ్వతె నిశ్శ్వసింప నవ్వడులు నేర్చె

ఏ లలనగీతి విశ్వవై తాళికమ్ము

ఏ యతివ చూపు విశ్వహితైకకరము

ఏ రమణి కాలిపారాణి జీటువాటి

ఉదయసంధ్యాసముద్ర రాగోదయ మగు.

శాపానుగ్రహదక్ష సంయమములక - సాహిత్య సంయోజనా
వైపథ్యాంతర కల్ప శిల్పకములక - నానా కళాభ్యాసవై

భా ర తి

ప్యోపాధ్యాయకలక్ - నదించు భవదీయకాంకార నాదమ్మె - భా
మా పారమ్యనిధానసాధనకు నిష్ప్రత్యూహ సంసిద్ధికిన్.

సీలి గగనము మ్రొగు నిండువెన్నెలలందు
పాల మున్నీటి కెఱటాల సయ్యాట
లావహిల్లిన కీర్తి నవచంద్రికారేఖ
ఎవరహో సౌందర్య కవి కల్పశాఖ

ఏ తల్లి పూజలో మా తెన్గురాజన్య
కీర్తినర్తకి గజ్జె ఖింగురనియె
ఏ తల్లి నోములో మా తెన్గు కవుల కూ
తురు రాజు భుజమెక్కి మురిసిపోయె
ఏ తల్లి పూజలో మా తెన్గు శిల్పి హ
స్తము గండిశిలకు సౌందర్యమిచ్చె
ఏ తల్లి చలువలో మా తెన్గు గాయక
గళము సీమాంతాల కదలి వచ్చె

ఏలలన కెఱిపురుగేలు వ్రేలి చిలుక
తెనుగు పసిపాప నాల్కల తెలివి చిలుకు
ఏ పురంధ్ర లలాటక వ్యాపితమ్ము
రేకు లెత్తిన కోటి చంద్రికల వెలుగు.

విన్నానమ్ముల వెన్నజల్కిన మహావేదార్థ సీమంతినీ !
నిన్నుంగొల్చి కవిత్వరాజ్యపదవీ సీరాజనమ్మందగా
నెన్నాళ్లేని తపస్సుచేయనగుగానీ - దాని ముందెంత లీ
మూన్నాళ్లుండెడి రాజ్యపాలనకళా మూర్ధాభిషేకక్రియల్!

ఒక విలక్షణ తప స్సొక విచక్షణ దీక్ష
నికటమైనపుడె నీ సిద్ధ సౌందర్యమ్ము
కవి ప్రతిభ ముకురమై నవకళాకిరణమై
హావణించుకొను యశోధవళ చంద్రికల.

శౌరదాయణము

ఆ నిమిలిత నయనాపాంగభంగి సౌం

దర్య సర్వస్వ మధఃకరించు

ఆ మందహాస రేఖాపాదిత జ్యోతిస్సి

స్వల్లోకిమార్గ ముపన్యసించు

ఆ శ్యామకబరికా హాసదుత్పలశ్రేణి

లోకలోకాల సురభీకరించు

ఆ కించిదానమితాంభోజ పదన భం

గిమ సర్వమధువు సంఘేభవించు

కవి మనోదృష్టి నామ సాక్షాత్కరించు

ఆమె కజ్జలీకృత సమాహ్లాద బాష్ప

లహరి ప్రవహించు సర్వలీలా పథాంత

హసిత లేఖనీ రచిత ముక్తాక్షరముల

లాక్షారంజిత పాదవేల్లిత మహాలావణ్య నిష్యంద

వైలక్షణ్యద్యుతి వాహినీ జల

సమాస్లావత్కపిశా! నమః!

వీక్షాయుగ్మకవైగనిగ్య విగళ ద్విద్యుత్తరంగాత్త

వైచక్షణ్య ప్రతిభా సముజ్జ్వల

కళాచైతన్య దీపా! నమః!

పిన్నలు : పెద్దలు

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

క్రీస్తు కదలకుండా కదులున్నాయి చెట్ల ఆకులు.

ఒడ్డును తాకితాకకుండా వెనక్కు మరలు
న్నాయి ఆ చెరువులోని చిరు కెరటాలు.

గోపీ ఇదేమీ గమనించకుండా, గట్టునున్న
ఓ ఒండవై కూర్చొని శూన్యంలోకి తడేకం గా చూస్తు
న్నాడు.

సాయంకాలపు నీరెండలో అసలే ఎఱ్ఱనైన
అతని కిరీరం మరింత ఎఱ్ఱగా మెరిసిపోతోంది.
దువ్వలోని అతని చింపిరిజుట్టు మొగంమీదకుపడి
మరింత నల్లగా కన్పిస్తోంది.

నీళ్ళకొచ్చి ఒకరిద్దరు అమ్మలక్కలు అతని
దగ్గరకొచ్చి పరకాయించి చూసి మరి వెళ్ళాగు.
దూరంగా ఒక పెయ్యదూడను మొరాయిస్తున్న
లెక్కెట్టకుండా మెడకు తాడోసి ఇంటికి లాక్కెట్టు
న్నాడో సన్నకారు రైతు.

ఇదేమీ గోపీ గమనించట్లేదు. శూన్యంలోకి
తీక్షణమైన తన దృక్పథాలు బటపుతూ కేనినిగూర్చి
తీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నాడు.

“మాష్టరుగారిమీద తన కసి ఎలా తీర్తుంది?”
దీనికి సమాధానం తోచితోచకుండా వుండతని చిన్న
మెదడుకు.

ఒక ఆలోచన కలిగి కలగకుండానే వేరొక
ఆలోచన అతనికి ప్రత్యక్షమైతోంది.

“మాష్టరుగారి కో నాలుగేళ్ళ అబ్బాయి
వున్నాడు. ఆ అబ్బాయిని పట్టుకు చితకొట్టే!
చా—అది పిరికితనంకదూ? ఎవరో ఆర్నెల్లు సాము
చేసి మాలనున్న ముసలమ్మమీద తన బలం చూపించా
డట! తను అంతపెద్ద వాడైవుండి ఒక చిన్న పిల్లనాడి
మీద పౌరుషం చూపించటమా?”

సిగ్గుతో తల దించుకున్నాడు గోపీ.

ఎవరో ఒక పెద్దాయన చిన్న పిల్లజొకణ్ణి
చేత్తో పుచ్చుకుని పిక్కాయ వెళ్తున్నాడు. ఆ పిల్లాడు

విచక్కా గంతులేస్తూ ఆ పెద్దాయనవెంట నడు
స్తున్నాడు!

వారిద్దరూ కనుమాపు మేర గాటేవరకూ అట్టే
చూస్తూంజిపోయాడు గోపీ!

అతనిలో లీలగా ఒక దరహాసం గోచరించింది.
రేజామాత్రంగా పాతిరోజులు జ్ఞాపకం వచ్చినందుకు
తనలో తనే ఆనందపడ్డాడు అతను.

“తనను చిన్నతనంగా ఎత్తుకొని తప్పు పికా
రుకు తీసుకువెళ్ళేవాగుకాదు నాన్నగారు. మరి
ఈ అబ్బాయిని? పాపం—నడిపించుకు వెళ్తున్నాడా
పెద్దమనిషి!”

బెస్తవాడొకడు అప్పుడేవచ్చి గాలమేసి
కూర్చుకున్నాడు.

గోపీ బెస్తవాడివేపు చూశాడు. వాడి వంటి
మీద గోచీతప్ప మరే గుడ్డకేలికా లేదు.

తనవేపు చూసుకున్నాడు గోపీ. చినిగిందైనా
తనకో లాగువుంది. బుజాలమీద అతుకులున్నా
మాంచి చొక్కా వుంది.

ఇంకేం? బెస్తవాడికి లేనివి తనకున్నాయి.

ఇదివరలో వాళ్ళక్కయ్యచెప్పిన మాట వొకటి
జ్ఞాపకం వచ్చింది గోపీకి—‘ఒకడికన్న ఇంకొకడు
గొప్పవాడవడానికి కారణం ఒకడికిలేని వస్తువును
వేరొకడు కల్గి వుండడమేనట!’—

“అయితే తను ఆ గాలంఅతనికన్న చాలా
గొప్పవాడన్నమాట! మరి గొప్పవాళ్ళు తక్కువ వాళ్ళ
దగ్గరనుంచి ఏదిబడితే అది తీసుకోవచ్చుగా! తను
కూడా ఆ గాలంఅయిన దగ్గర అది పుచ్చుకో
వచ్చునా?”

— బెస్తవాడి ప్రక్కనున్న చేపల బుట్టల్లోంచి
చిన్నరకం చేపలు రెండు బయట పడడానికి ఎగిరిగిరి
ప్రయత్నిస్తున్నాయి.

పిన్నలు : పెద్దలు

అబ్బ ఎంత బావున్నాయి అప్పీ?

“తనుకూడా వాటిని పట్టుకుంటే?”

ఏవో ఆలోచన తట్టిపివాడిలా ఒక్కసారిగా లేచి నుంచున్నాడు గోపీ!

ప్రయత్నించి, ప్రయత్నించి చివరికేలాగై తే నేం బుట్టలోంచి బయటకు పడిందొక చేత.

చిరకాలంగా అనుభవిస్తున్న బానిసత్వపు బాధల నుండి తప్పించుకొన్న మానవుడు స్వస్థలం చేసుకో బోయేముందు పొంతే ఆనందంకన్న ఎన్నో రెట్లు గుణా తీతమైన సౌఖ్యం అనుభవిస్తోందా జీవి తన కుప్పిగం టుల మూలంగా! నేలపై బ్రతకడం బాధాకరమే కావచ్చు—కాని—బంధం నుండి తప్పించుకోవడం ఎంత అద్భుతం?

పట్టుకున్న గాలం ఆలాగే ఒడ్డున పెట్టి, చేపను తిరిగి పట్టడానికి లేచి నుంచున్నా డా బెస్తవాడు. లేచినుంచున్న వాడల్లా ఒక్కసారి ముందుకు చూశాడు. ఎదురుగా సరిగా పడేళ్లయినా లేచి ఓ అబ్బాయి!

ఆ అబ్బాయి తీడేకం గా ఎగుర్లోన్న ఆ చేప వంకే చూస్తున్నాడు. చేప యెగురుకుంటూ యెగురు కుంటూ వెళ్ళి మెల్లగా చల్లగా తన స్వస్థలం తిరిగి చేరుకొన్నది. ఇంకొక చేప బుట్టలోంచి బయట పడ డానికి తన శక్తికొద్దీ ప్రయత్నిస్తున్నది. ఆ బెస్తవాడు ఏమనుకున్నాడో ఏమో తటాలున వెళ్లి ఆ బుట్టమూత వేసేశాడు. ఆ బుట్టకు మరింతదగ్గరగా జరిగి కూర్చు న్నాడు. మళ్ళీ యథాప్రకారంగా గాలం ఆడిస్తూ తనపనిలో నిమగ్నుడైనాడు.

అంతా నిశ్శబ్దం! ప్రకృతి ప్రశాంతంగా వుంది.

పక్షులేవీ పైన విహరించటలేదు. పశువులేవీ క్రింద చరించటలేదు. ఎట్ట గ నేర్చు పూవులా వున్న మూద్యుడు కాస్తా దూరంగా ఎక్కడో దాక్కోడా నికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు.

గోపీకేమీ దోచటలేదు.

గాలిపటం వుంటే ఏం చక్కా సాయంకాలం పూటదాని నెగరేసుకోవచ్చు! గోలీ కాయలు, బిళ్ళం గోడు, కోతికొమ్మచ్చి. అబ్బ! యెన్ని ఆటలు తామాడేవారు ప్రతిరోజూ! మరి ఇవ్వాళ ఒక్కరూ రాశేం?”

“ఛీ! దరిద్రపు వెగవలు!” రానంగుకు తన కని నంత ఈ తిట్లమూలంగా బయలుపరిచాడు గోపి. కానీ ఇది వినడానికేవరూ అక్కడ లేదు.

బెస్తవాడొక్కసారి పిల్లవాడివేపు చూసి తిరిగి తనపనిలో నిమగ్నుడైనాడు. గోపీకేమీ దోచటలేదు. “ఏం చేశావా?” అని ఆలోచిస్తున్నాడు. ఆలోచి స్తున్న వాడల్లా రెండడుగులు ముందుకు వేసి బుట్టదగ్గరకు చేరుకొన్నాడు. బుట్టకు అక్కడక్కడా చిల్లు లున్నాయి. ఆ చిల్లుల్లోనుండా లోపల చేపలెంత బాధపడుతోందీ స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది.

అసలు మూతనే తీసేస్తే? ఇంకా బాగా మాడ వచ్చుగా! కావాలంటే ఒకటి రెంకింటిని పట్టుకోవడా పట్టకోవచ్చు!”

ఆహారా న్యేషణలో నిమగ్నమైన బెస్తవాని నేత్రాలకు ఏవో రెండు మృదుహస్తాలు తిరుప్రక్క ప్రక్కగా జీరాడుతున్నట్లు గోచరించింది. మానవ లోకంలో పరునిస్తున్న ఆ బెస్తవాని దృగ్గోళులు బాహ్యంలోకి తటాలున తమ మార్గాన్ని మరలించాయి.

ప్రక్కకు బుట్టమీదకు చూడుకులు నిగుడిం చాడు బెస్తవాడు. కానీ...బుట్టకు మూతలేందే?

నిమ్రేంద్రి?

మూతలోబాటే బయటపడిన ఒకటి రెండు జల చరాలు ఒక్కసారిగా లభించిన స్వాతంత్ర్యంతో ఉక్కిరిపిక్కిరై బాధపడుతున్నాయి

తోటివారి ఆనందంమంచి ఓర్వలేని మరో రెండు వాట సహచరులు బుట్టకు, ఒక మూలకుపోయి అరిగి పడుకున్నాయి!

కొందరు అతి సంతోషంతో వొళ్ళుమణిచి ఆనం దిస్తుంటే మరికొందరు అతి దుఃఖంతో నిర్జీవులై పడి వుండడం లోకచిత్రం కాబోలు!

బెస్తవాడి కుండెలు ఒక్కసారిగా ప్రంభించి నంత పడెంది.

చేత్తో పట్టుకున్న గాలం ఆదాటున ఆలాగే వొడి లేశాడు అతడు.

తను ఉదయంనుండి సంపాదించిన ఆహారం అది! కష్టించి కళ్ళల్లో నొత్తులు వేసుకు సంపాదిం చిన ఆహారం అది!”

దాదాపు ఎదుపు వచ్చినంతయింది బెస్తవానిపని.

పిన్నులు : పెద్దలు

ఒకప్పుడు నున్న కనురెప్పలను ఆతికష్టమొద విప్పి పరిసరాలను చూడగలిగాడు గోపీ!

గోపీ తల తనతోడపై పెట్టుకుని కూర్చున్న బెస్త వాడు ఆత్రుతగా, భయం భయంగా ముద్దు ముద్దుగా ఆ పిల్లవాడి కళ్ళల్లోకి చూస్తున్నాడు.

పిల్లవాడు చిటికి గజగజా వగవగుతున్నాడు.

వగవగుతున్న ఆ పిల్లవాడు కనులున్న ఓ కాంతి రేఖలా కనుపించాడు బెస్తవాడి కంటికి

మొద్దుబారిన తన హస్తాలతో అ మృగు వేరి రాన్ని మెల్లగా నిమిరాడు ఆతడు.

గోపీ ఆలోచిస్తున్నాడు. "తనెందుకు నీళ్ళల్లో పడ్డానా అని? కాలు జారింది. అది తనకు బాగా జ్ఞాపకం వుంది. మరి ఉత్త ప్రజ్వాలికి కాలెగురు బాగుంది.

ఇవ్వాలి ఒళ్లో మాస్తారు చెప్పారు కూడా! ఏది జరగాలన్నా ఏదో ఒక కారణం వుండాలి

మాస్తారనేరికి మళ్ళీ జరిగిందంతా జ్ఞాపకం వచ్చింది గోపీకి!

"తను మాస్తారు మీది కని తీర్చుకోవాలను కున్నాడు. మరి నీళ్ళలో ఎందుకు పడ్డాడు?"

ఎదురుగా వున్న బెస్తవాడు అదేపనిగా గోపీ వేపు చూస్తున్నాడు.

గోపీ మళ్ళీ ఆలోచించడం మొదలెట్టాడు. "ప్రాద్దన తను మాస్తారు మీది కోపంతో క్లాసునుంచి పారిపోయి వచ్చాడు. ఆ కోపంతో తను అన్నానికి కూడా ఇంటికి పోలేదు పాపం! తన ఆక్కయ్య ఇంటిదిగ్గర తనకోసం ఎదురు చూస్తుంటుంది కాబోలు!

పుచ్చపువ్వులా వున్న ఆ సన్నెట్లో నల్లచీర కట్టుకున్న ఓ తెల్లమాయ చెటువుగట్టు వెంబడే పురి సరాలు పరికిస్తూ రావడం చూచాయగా కనుపించింది పడుకుని ఆలోచిస్తున్న గోపీకి.

చెటువుగట్టు ప్రక్కనున్న జువ్వి చెట్టు క్రిందగా ఓ క్షణం నేపు నిల్చుంది, ఆ ఆమాయ, బహుళ తీగ్గు కొంటున్నట్లుగా.

అయినా చెట్టు కొమ్మల మధ్యగా తెల్లని వెలుగు లామెమిద పడ్డూనే వున్నాయి

నల్లచీర నిగనిగ మెలుస్తూ, ముఖపద్మం మరింత భవళంగా వుండ నే వుంది.

పడుక్కుని ఆలోచనలలో కొట్టు ముట్టాడు కున్న గోపీ పెక్క సారిగా ఆచాటున లేచి నుంచు న్నాడు.

తడితడిగా వున్న ఆతిరి బుట్టలోంచి బొట్టు బొట్టుగా పడుతోంది నీరు అలల మీదుగా వస్తున్న చల్లగాలి ఆతిని వేరిరాన్ని చూసుకుపోంది. కానీ ఆ నల్లచీర వేవే చూస్తున్నాడు గోపీ!

ఆవిడ మెల్లగా ఆకాశంలో అడుగుకుంటూ పోవేవే వస్తోంది.

ద్విర ద్విరసా వచ్చితి కమెయ మాచాడు గోపీ. ఆమోక్షతని ఆక్కయ్య! ప్రత్యక్షావ్రనా కంకించి పోయాడు పశ్చాత్తేనాతని గోపీ

గోపీవేపు చూస్తున్న బెస్త మనిషి 'ఏమిటా?' అని ఒక లీప్రకాలం ఆ వస్తున్న ఆగురుసరాల్నివైపు తన దృష్టిని మరలించాడు.

దీరురాలు గా కనిపించింది ఆ గాక కామె.

"ఇక్కడేంపని నొప్పించి వచ్చాడు?" అనుకున్నా డతడు మనసులోనే. అయినా సమాధానం మాత్రం పూజ్యం.

"ఇటేమైనా మా తమ్ముడు రచ్చాడా?" వార్త వంగా సుతిమెత్తిని స్వరంతో సన్నగా పలికిన పలుకు విని బెస్తవాడు దుమ్ముపట్ల చూచాడు గోపీ కోసం. ఏడీ గోపీ?

"ఎమిటోయ్ అలా దిక్కులు మాస్తావు మా తమ్ముడేంటూంలే?" మళ్ళీ అదే కంఠం కాస్త కోపం రంగరించిన హంవాతెంబో ప్రశ్నించింది.

బెస్తవాడు మళ్ళీ చుట్టు ప్రక్కల గాలించాడు. ఏడీ గోపీ?

బెస్తవాడికో నాలుగు గజాల దూరంలో మజ్జి చెట్టు ఒకటి వేయి వూడలతో వంగిపోయి బ్రతుకు తోంది.

"నిన్ను కాదుటోయి అడుగుతోంది?" బెట్టు తిన్న అహం మూలంగా, ఉప్పొంగిన కోపంతో పెద్దగా ప్రశ్నించినా మె.

ఎవరో ఏమిటో అడుగుతున్నారని ఆమో మమనస్థలోనుండి బాగ్యుతిలో కడుగెట్టిన బెస్తవాడు ఒక్కసారి ఆ ఆగుంతెరాలి మొహంలోకి చూచి "మీ వేరేంటి బుల్లొమ్మగోరూ!" అన్నాడు సమ్ర తగా.

అబిడకు మహా చిరాకేసింది. కోపం ముంచుకొచ్చింది. “ఏమిటి చొప్పునంటు ప్రశ్నలు?” విసుక్కున్నదామె తనలో తానే.

“నా పేరేదైతే నీకేం?” ఆమె పలుకులు విని రెండు చేతులూ జోడించి వినయం వుట్టి పజ్జేబట్టుగా జవాబిచ్చాడు బెస్తవాడు. “ఆ బాబును కొట్టబోకం డమ్మగోరూ! ఎంతో ముద్దొస్తారు!”

ఆవిడ నవ్వుకుండా వుండలేక పోయింది. నవ్వుతూనే జవాబిచ్చింది.

“అనలెవరోయ్ ఆ బాబు! మా గోపీకోసం నే వెతుకుతుంటేను.”

ఆమె జవాబు పూర్తిగా వినకుండానే బెస్తవాడు మురిచెట్టు దగ్గరకు పరుగెత్తాడు.

చెట్టు కుదుళ్లలో వణకుతూ నిలబడిన గోపీని సందిళ్లలో ఇసుకప్పుకున్నాడు. ఒక్క పరుగున మరలాయథాస్థానం చేరుకొన్నాడు.

గోపీని ఒకప్రక్క చలిబాధా, మరోప్రక్క భయమూ బాధిస్తున్నాయి.

అతను మాట్లాడనూలేదు పరుగెత్తనూలేదు.

అలాగే శిలాప్రతిమలా నిలబడ్డాడు.

ఆమె గోపీ కండ్లలోకి నూటిగా తీక్షణంగా చూచింది. గోపీ తల దించుకున్నాడు.

ఆమె గోపీ చెయ్యి పట్టుకుని ముందు నడవడం ప్రారంభించింది. తప్పించుకు పోవటానికాకుండా వాడు ప్రయత్నం చేయలేదు.

“ఈడకొస్తారా బాబుగోరూ మల్లీ రేపటికియ్యోల్లికి?” బెస్తవాడు కోరిన కోర్కెకు వెనుకకు తిరిగిచూచాడు గోపీ!

అతని కళ్ళనుండి రెండు పసిడి ముత్యాలు రాలి చొక్కామీద పడ్డాయి.

గాలి తాకిడికి తట్టుకోలేని మేఘంవలె బాస పడ్డాడు గోపీ!

“పెద్దింటోట్ల యేడవగోడ్డు బాబూ!” బెస్తవాడి స్వరం గోపీకి వినిపించకుండానే గాలిలో కలిసిపోయింది.

ముందు పోతున్నామె అడుగుల్లో అడుగేస్తూ; వెనకకు చూచి చూచి నడుస్తున్న గోపీవేపు చూస్తూ—

ఆలానే నిలబడిపోయాడా బెస్తవాడు చెటువుగట్టున. చంద్రబింబం మబ్బులు చాటుకు వెళ్ళింది కూడా గుర్తించకుండా!

* * *

ఆమె కండ్లు విసుగులించాల్సి వెలిగిక్కుతున్నాయి.

ఆమె అంటున్న ప్రతిమాటా గాలిలో కలిసి పోతూ, గోపీ చెవుల్లో మునుకులు నాటులోంది.

“వెధనాయ! చేపలవాళ్ళతోనట్రా ఆటపాటలు, చదువు సంధ్యలు మానేసి?”

గోపీ కంతా అయోమయంగా వుంది. “చేపల వాళ్ళకూ తనకూ భేదమేమిటో!”

అందమైన మొగంనుండి చిలిపి చూపులు చూచే అతని కండ్లు ప్రశ్నార్థకంగా చూసాయి లక్ష్మీవేపు.

జనాభీయకుండా శిలాప్రతిమలా ముందున్న తమ్ముణ్ణి చూసేసరికి కోపం పెచ్చు పెరిగింది లక్ష్మీలో.

“ఎంత నిర్లక్ష్యం ఈ రాలుగాయకు?” అనుకొన్నదామె మనసులో.

మనసులోవున్న భావాన్ని చేతల్లో వెలువరించే వణకు నిలువరించుకోలేక పోయిందామె.

అమాయకుడైన ఆ చిన్నవాణ్ణి కొట్టకుండా వుండలేకపోయింది లక్ష్మీ.

ముట్టుకుంటే కందిపోయే అతని పాలబుగ్గలపై ఆమె అయిదువేళ్ళే ముద్రలు స్పష్టంగా పడ్డాయి.

ఎత్తునైన అతని శరీరంమీద నల్లని చారలు ప్రత్యేకంబువునా కనిపించాయి. చెవులు—కళ్ళు—బుగ్గలు—అన్నీ బాధతో కంపించాయి.

పశ్చాత్తేనాలేని గోపి నిట్టనిలువునా బాధతో కంపించిపోయాడు.

“అక్కయ్యా! అక్కయ్యా!” ఇక ఎప్పుడూ వాళ్ళతో తిరగనక్కయ్యా!”

బాధగా జాలిగా వ్యసంగా విలపించాడు గోపీ!

అతని హృదయంతరాల్లోనుంచి వెలువడిన ఆర్తనాద మది.

లతలా, లక్ష్మీపాదాలు చుట్టుకుపోయాడు గోపి, కొట్టవద్దన్నట్లుగా!

నిరవధిగా ప్రవహిస్తున్న అతని కన్నీరు లక్ష్మీపాదాల సభిషేకం చేసింది.

పిన్నలు : పెద్దలు

శరణన్నట్లుగా తనపాదాలపై వున్న తమ్ముడి పేపు చూచింది లక్ష్మి.

ఎంతైనా ఆమెది స్త్రీ హృదయం.

స్త్రీలు సామాన్యంగా ప్రేమ ప్రపూర్ణులు.

అకస్మాత్తుగా వంగి తన బాహువుల్లో లోపాదువుకున్న దామె తన తమ్ముణ్ణి.

“తమ్ముడా! మనం బీదవాళ్ళం కదా! అమ్మా నాన్నా కూడా లేరా? నువుకూడా ఇలా అల్లరిచేస్తే ఎలా చెప్పి? నునుచేత గోపీ చెంపలు నవరిస్తూ పలికిం దామె యీ పలుకులు.

లక్ష్మి పరివర్తనంలో మాతృత్వంలోని వెచ్చ దనా న్నునుభవిస్తున్నాడు గోపీ! ఆ వెచ్చనంలో కోలుపోయిన దైర్యాన్నింతా కూడగట్టుకొంటున్నా డతడు. అణగారిన అతని శక్తులన్నీ అప్పుడప్పుడే తిరిగి తమ సహజత్వాన్ని సాధించుకుంటున్నాయి.

“మాష్టరుగారిని అలా తిట్టవచ్చా చెప్పబాబూ!” తను చేసిన తప్పిదానికి సిగ్గుపడుతూ అడిగింది లక్ష్మి.

తనెంతగా హింసించినా, బాధనంతా ఒక్క ఊణంలో మంచిపోయి, తన పేపు బరువుమాపులు చూచే తమ్ముణ్ణి మానేసరికి ఆమెహృదయం కలగుండు పడింది.

గోపీ, లక్ష్మి కళ్ళల్లోకి చూస్తూ నిర్మలంగా నవ్వాడు.

ఆ నవ్వులో ఎన్ని ధవళవీచికలు పీచాయి!

“మరెందుకు నన్ను ఉట్టిపుణ్యానికి కొట్టాలే?”

“అసలేం జరిగింది తమ్ముడా?” విషయాన్ని తెలుసుకుందా మన్న కుతూహలంతో తమ్ముణ్ణి మరింతగా దగ్గరకు లాక్కుంది లక్ష్మి.

గోపీ గునుస్తూ గారాబంగా జవాబిచ్చాడు. “మరేం—మాష్టరుగారి పెద్దబాబాయి లేడూ—వాడే నన్ను తిట్టాడే—నేనేమో కొట్టానే—అప్పుడు మాష్టరేంచేయాలి చెప్పా?”

లక్ష్మికి సంగతంతా కొద్ది కొద్దిగా అర్థమైంది.

“మరి నశ్యం పంతులుగా రలా చెప్పారే?” విడరానివ్యాహాన్ని భేదించాలని తనకుతానే ప్రశ్నిసు వేసుకొన్నది లక్ష్మి. “అడగూడని దుర్భాషలాడాడుట

గోపీ! బడికి పంగనామాలు చుట్టి రోజల్లా చేపల వాళ్ళతో తిరుగుతూంటాడట గోపీ!” లక్ష్మి వశ్యం ఒక్కసారిగా జలదించింది.

“అమ్మా! తన తమ్ముడు చెడిపోతున్నాడు. వాడే తన ఏడుగురు జీవనాధారం. వాడేలేకపోతే తన బతుకు—?”

ఎంత నిస్వారంగా ఉంటుందో ఊహించుకో లేకపోయింది లక్ష్మి.

ఆలోచనల పరధ్యానంలో మునిగిపోయిందామె తమ్ముణ్ణి చూస్తూ.

గోపీ అర్థంకాని మాపులతో లక్ష్మిపేపు అలానే చూస్తుండి పోయాడు.

“ఏమిటే ఒక్కసారి ఆలా ఆయిపోయిందేం తన అక్కయ్య? తనేమైనా తప్పుపలి చేశాడా?”

గోపీకి అర్థంకాలేదు తన ఆపరాధం.

ఇంతలో వెంకటాచార్యు లోపల కడుగుబట్టాడు.

అతను ఆ వూళ్ళో బడిపిల్లలపాలిటి సింహ స్వప్నం.

ఆ ఊళ్లో ఉన్నది ఒక్కటే బడి. ఆ బళ్ళో ఉన్నది ఒక్కడే మాష్టరు. అతడే శ్రీమాకొ వెంకటా చార్యు ఉరఫ్ నశ్యంపంతులుగారు.

సమయంకాని సమయంలో ఆయన కక్కడకు రావడం భయపు టూహలు చేసింది గోపీ మనస్సులో.

తనను బహుశా కొల్లటానికే వచ్చివుంటాడని ఊహించుకోటానికి ఎంతోకాలం పట్టలేదు గోపీకి.

మాష్టరును చూసి, ఆభివాదం చేసి తుంగచాప వేసింది లక్ష్మి.

ఆయన కూర్చోలేదు. అలానే నిల్చుండి పోయాడు.

“గోపీ ఇంటికొచ్చాడా లక్ష్మి!” అన్నమాటలు విని “ఆ! ఆ! వచ్చాడండీ!” అన్నదామె అసలు సంగతేమిటో అర్థంకాకుండా.

“ఏదీవాడు?” మళ్ళీ ఆయనే ప్రశ్నించాడు కూర్చొనకుండానే.

లక్ష్మి చుట్టు ప్రక్కల చూచింది. గోపీలేడు.

వంటింట్లో ఏదో చప్పుడైంది.

మళ్ళీ శ్రీమాన్ ఆచార్యగారే అంగుకున్నాడు :
“అమ్మాయ్! మధ్యాహ్నం నీకు చెప్పానా నాకు
బళ్ళోయించి పారిపోయాడని!” అవునని తలూపించి
లక్ష్మి. “వాడొక్క చేపలు పట్టడమేకాదట నేను
కొంటూంది. ఈతలు కొట్టడం కూడానట!”

“ఏమిటి?” అన్నట్లు ఆశ్చర్యంగా తలెత్తి
మామైరివేపు చూచింది లక్ష్మి.

“మా అబ్బాయి మాశాగుట — మీ వాడూ
బెస్తాడూకలిసి చెలువులో ఈతలు కొట్టుండడం.”
మామైరుగారు తనధోరణిలో తన చెప్పవలసినవిన్నాడు
“నీకు తెలుసుకుదూ ఆ చెలువులోడిగిన మహామహా
గజయ్యితగాళ్ళే మళ్ళీ లోకం మొహం చూడలేదని.”

ఆ మాట విన్న లక్ష్మి గబగదా వంటింట్లోకి
పరుగెత్తింది.

ఓ మూలగా గోడకంటకుపోయి నిలబడి
వున్నాడు గోపి!

ఆ కుట్టవాణ్ణిచూచి, అతని మనస్సులో ఎంత
సంఘర్షణ జరుగుతోందో తెలుసుకోవడం ఎవరికైనా
కష్టంకాదు.

విణకిపోతున్న గోపిని వాటంగా ఓ చేత్తో పట్టు
కుని సానిట్రోకి తీసుకొచ్చింది లక్ష్మి.

“ఎందుకు బళ్ళోయించి పారిపోయావు?”
గర్జించా డాబడిపంతులు.

గోపి జవాబు చెప్పలేదు తలవంచుకుని అలాగే
నిలబడ్డాడు.

“పంతులు గారడిగినదానికి సవ్యంగా జవాబు
చెప్పవేరా?”

కోపంగా అడిగిన లక్ష్మివేపు దీనంగా చూచాడు
గోపి!

“అమ్మాయ్! నీకు మరీ బరి తెలిపోయాడు ఏలా
కాపాడుకొంటావో?”

లక్ష్మి కీనూదనచేసి నెనక్క మరలా డాబడి
పంతులు.

అస లెందులకు వచ్చిన్నా? ఎక్కడకు
వెళ్తున్నట్టు?

సామాన్యంగా బడిపంతుళ్ళకు మఱపు సహజ
మట.

తన కొంగు పట్టుకు నుంచున్న గోపినిచూచి
కోపం పొంగి పొరలించి లక్ష్మికి.

“వైఖ విషయాలూ, కిదూనూ!” అనుకొన్న
దామె.

బెరుకు బెరుగూ చూస్తున్నాడు లక్ష్మివేపు గోపి!

“అలా సిచ్చినకొద్దీ మరింత వితిమీయకున్నాడు
నీకు!” అమెలో కఠకుదనం మెలమెల్లగా ప్రవేశిస్తోంది.

ఏం చేయటానికి తోచిని గోపి ఆక్క వేపు చూడ
డానికి భయపడి తలదించుకొన్నాడు.

“మొక్కయి వంగిది చూవయిన తిగ్వాతి
అసలు వంగదట!” పూర్వం చెప్పిన సుభాషితం
ఆమె ఆలోచనలకు విశ్రాంతిలేకుండా వేధించుకు
తిన్నది.

“గోపి!” లక్ష్మి పిలిచిన పిలుపుకు ఆ కుట్టగాడు
అదిరిపడ్డాడు.

గోపిని తీసుకుని ఆమె బయటకు వచ్చింది.

అక్క డక్కడావున్న నక్షత్రాలు పేలవంగా
విడుస్తున్నట్లున్నాయి.

చంద్రుడు పూర్తిగా మబ్బుల చాటుకు వెళ్ళి
పోయాడు. బహుశా లోకంలో జరిగే బాధలు సంఘటనలు చూట్టాని కిష్టంలేకేమో!

గోపి వికృతంగా తలలాపుతున్న చెల్లుడు చూచి
గట్టిగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు.

“అక్కయ్యా!” అంటూ మెల్లిగా ప్రక్కలకు
చూచాడు.

కానీ అతని అక్కయ్య అక్కడలేదు.

భయపడి తొట్టుపాటుతో ఇంట్లోకి పరుగెత్త
బోయాడు.

కానీ తలుపులు రెండూ అతని కెదురుగా
మూసుకుపోయాయి.

“అక్కయ్యా!” అంటూ అదే పనిగా అతడు
గొంతు చించుకుని విలపించాడు.

కానీ లక్ష్మి తలుపు తీయలేదు. ప్రశాంతంగా
జవాబు నిచ్చింది. “బడిపంతు పారిపోయిన ఫలితం
మిది!” అని.

పిన్నలు : పెద్దలు

ప్రక్కన దూరం గావున్న చెట్లకు ఆవల నక్షల విడుస్తున్నాయి.

గోపీకి నక్కలంటే అమిత భయం! అని మనుష్యుల్నే తినేస్తాయట!”

లోపలనుంచి మళ్ళీ లక్ష్మి స్వరం వినవచ్చింది. “ఏం చెబుతున్నావో ఈతలాడినంత బాగాలేవా బయట?”

నిస్సహాయుడైన గోపీ, నీరసించి చతికిలబడ్డాడు అరుగుపాద

* * * *

తలుపులు మూసినా విస్తోంది గాలి చాలా తీవ్రంగా.

బయటనుండి వెక్కిరిస్తూ ఏడుస్తున్న స్వరం వినవస్తోనే వుంది.

అయినా లక్ష్మి నెచ్చగావున్న గదిలో నిశ్చలంగా కూర్చుని ఆలోచించుకొంటుంది. “తా నేమైనా తప్పుచేశానా?” అని.

ప్రక్కనున్న పెంకుటింటివారి గడియారం, గంటలు కొట్టడం అస్పష్టంగా వినిపించింది ఆలోచించుకొంటున్న లక్ష్మికి.

“బహుశా పజేమో!” అనుకొన్నదామె ఆలోచించుకొంటూనే.

జీవన్మరణాలలో కుస్తీపడుతోన్న దీపం మరణానికి చేరువకు పోతోంది.

దీపం ఆరిపోబోతుండడం చూచి, లేచి వెళ్లి పెద్దది చేసింది వత్తిలి ఆమె.

కానీ గదిలో కొన్ని మూలల్లో అంధకారం పోనేలేదు.

ఆమెలోనూ కొన్నిచోట్ల చీకటి సందేహాలు తలలెత్తి అరుస్తూనే వున్నాయి.

బయటనుండి వినవస్తున్న విషాదస్వరం అంత కంతకూ తగ్గుతోండడం చూచి “నిద్రపోతున్నాడేమో!” అనుకొని తలుపు తీయబోయింది లక్ష్మి.

కానీ ఆగిపోయింది. ఆలాగే మంచంమీద కూర్చుని ఆలోచించుకొంటుంది.

“కుష్టవాణ్ణి అంతగా శిక్షించడం అన్యాయమేమో!”

“కాదున్నాయి” ఆమెలోని అంతర్గత భావాలు.

“ఓ రాత్రి బయట పడుకుంటే వచ్చిన నష్టమేం తెద్దూ!” అన్నా రెవరో ఆమెలో దాక్కున్నవారు.

ఆదబయట తీతువుపిట్ట కూర్చున్నా వెళ్లిపోయింది.

నక్కల అరుపులు తగ్గినా అస్పృశ్యమైన వినిపిస్తూనే వున్నాయి.

ఏవో రెండు మూడు గ్రామసింహాలు గోపీ దగ్గరకొచ్చి దూరం గానుంచుని కాసేపుమాచి తిరిగి వెళ్లిపోయాయి

గోపీకి నక్కలన్నా కుక్కలన్నా అమితభయం!

కుక్కలు కఱిస్తే మనుషులు బ్రతికరట! నక్కలు మనుషుల్నే తింటాయట!

అదీగాక నక్కలూ కుక్కలూ భార్యభర్తలుగా! తన అక్కయ్య అస్వస్థుడో చెప్పింది. ఎండా వానా కుక్కల నక్కల పెళ్ళీ అని!

గోపీ నిలుపుచా వణకిపోయాడు.

‘అమ్మా! తనను తినవుకదా!’

ఎక్కడన్నా దాక్కోవామనుకున్నాడు గోపీ.

దూరంగా రెండు మూడు ఇళ్ళ కవతల ఓ చీకటి ప్రదేశం వుంది.

‘అక్కడప వేళ్లే తను నక్కలకూ కుక్కలకు కనబడకు.’

ఆ వేపు చూచాడు గోపీ!

కానీ అదేమిటి! ఆ చీకట్లో కొట్టిరి దయ్యాలేవో నాట్యం చేస్తున్నట్లున్నాయి. గట్టిగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు గోపీ!

‘ఆ బెస్తవాడన్నా రాడేం? అయినా ఆ బెస్తవాడి వొళ్ళో పడుకుంటే ఎంత హాయిగా వుందీ!”

మనసు నావరించిన భయంతో నిద్రపోలేక పోయాడు గోపీ!

ఆలోచనల పరధ్యానంలో ఆలాగే కన్ను మూసింది లక్ష్మి.

బయట కీచురాళ్ళ శబ్దాలు మాత్రం మిక్కుటంగా వినవస్తున్నాయి.

మేఘాల్లోంచి రెండు మూడు నక్షత్రాలు తొంగి తొంగి చూస్తున్నాయి.

జేసు చుక్క కాబోలు గోపిని చూసి పరిహసించి వింతగా వెలిగింది.

వేసు చుక్కను చూచి కుక్కుటం అటించింది.

కోడి చేసిన వేకువ సద్దుతో నిద్ర పోతున్న లక్ష్మి అదాటునలేచి, చీర సర్దుకుని యదాలాపంగా ప్రక్క మంచంకేసి పరికించింది

కానీ గోపీ అక్క డెండుకుంటాడు?

ప్రక్కనున్న వారి గడియారం మూడు కొట్టడం స్పష్టంగా వినిపించింది లక్ష్మికి.

“అయ్యో! గోపీ బయట నే వుండిపోయాడా?” ఆందోళన అనురూపతతో ఒక్క సారి గా తలుపు తెరిచి బయటకు తొంగి చూచింది లక్ష్మి.

కానీ వెన్నెల తీవలు మాత్రమే ఆమెక్కడ కనుపించాయి

ఏ అరుగుమీద గోపీ నిద్రపోతుంటాడని ఆశించిందో ఆ ప్రశ్నలలో అతగాడులేడు.

లక్ష్మిలో ఒక్కసారిగా విషాదం పెల్లుబికింది. కన్నీరు కట్టలు తెంచుకు ప్రహసించింది. “తనే గోపీని తనకు కాకుండా చేసుకుంది. నేరానికి మీరిన శిక్షను విధించింది.”

కారుతున్న కన్నీళ్ళై నా తుడుచుకోకుండా అలాగే చలికిల పడిందామె గడపమీద ఏం చేయాలి? ఎక్కడని వెతకాలి?”

ప్రతీ ప్రక్కా ఆమెలోని అపభ్రంశపు పూహల్ని రేపి, నైపరాని కష్టాన్ని కల్గించింది.

“ఎందుకమ్మా వీడు స్తున్నా వ?” తెల్లవారు జామునే పొలానికి పోతున్న ఓ పండు ముసలాయన ఆమెను చూసి జాలిపడి ప్రేమగా పల్కరించాడు.

“మా గోపీ కనుపించడం లేదండీ!” అన్న దామె గాధదికంగా.

“అలాగా అమ్మా! అన్నాడాయన సానుభూతి పూర్వకంగా, “కనిపిస్తాడు లేమా. అలా అధైర్యం చెందితే ఏలా చెప్పి?” కరుణతో బుజ్జగించి ఆ ముది వగ్గు ముందుకు రెండడుగులు వేశాడు. కానీ మళ్ళీ వెనక్కువచ్చి, లక్ష్మినిచూస్తూ “మాడూ! అబ్బాయి ఎలా ఉంటాడూ!” అన్నాడు.

లక్ష్మి నీరునిండి కళ్లతో నే జవాబిచ్చింది: “అదే ఎఱ్ఱగా వుంటాడు. చిరిగిన లాఠూ...”

మగ్గిలో నే ఆయనందుకుని “నాకా వినరా లైతే తెలీవుకాని, మాడమ్మా! ఎవరో కుఱ్ఱవాడు ఆ బెస్తవాడలోకి పరుగెత్తుకుంటూ పోవడం కనిపించింది. బహుశా—!”

ఇంకా ఆ ముసలాయన సరిగా జవాబై నా చెప్పలేదు. ఒక్కసారిగా లేచి నుంచుని పిచ్చి దానిలా పరుగెత్తిపోయింది బెస్తపల్లె వేపు లక్ష్మి.

“పిచ్చి పిల్లలు!” ప్రేమతో ఆశీర్వదించి, ఆ యింటి తలుపు దగ్గరగామూసి ముందుకు సాగి పోయాడా ముసలాయన, తూర్పుదిక్కు ఎఱ్ఱబడడం చూచి.

దిక్కులేని కుక్కపిల్ల

శ్రీ కె. ఆర్. రెడ్డి

పుడమి తల్లికి పురిటి నొప్పలు వచ్చి మూగగా మూలిగింది. నింగినిండా నీహారం కురిసింది. ప్రకృతి మాత పమిట విసిరింది. మలయానిలం మంత్ర సాని తనంలా 'అమ్మా!' అన్న ఆ వేదనలోంచి 'కేపు, కేపు' మని కేకలు ప్రాదుర్భవించి ప్రపంచాన్ని పార వశ్య పరిచాయి

కర్డుడిలాగా కవచకుండలాలు లేవు —
రాకుమారుడిలా రాజసము వుట్టి పడలేదు —

పుడమి గర్భంలో పూడిపోయిన నల్లబొగ్గులా విగవిగలాడే కళ్ళు తెరవని కనుగందు 'కేపు' మంది.

అమరలోకం విరిజల్లులు విసరలేదు. గంధర్వలు గానం చేయలేదు. సముద్రాలు పొంగడము, వృక్ష తితి విరియబూయడము, కోయిల కూనలు కుహూరుతాలు పాడడము, ఈ విశేషాలు ఏవీ జరుగలేదు.

పక్షులు నిదుగోతున్నాయి. కొమ్మలు మోడు బారాయి. సముద్రం చల్లగా కునుకు తీస్తోంది. అర్థ రాత్రి వేళ కమ్మగా కన్ను మూయకుండా ఇంత అల్లరి ఎందుకు చేయాలి అవి?

పుడమి తల్లి మాత్రం పురుటి నొప్పలతో బాగా వాళ్ళు విరిచింది.

ఒకటి రెండు సృగాలాలు సృష్టిని మాస్తూ 'ఓ' మని ఓంకారం తీస్తున్నాయి.

ఎక్కడో ఊరి మూలనుంచీ ఆకలితో అరవ లేని—కూటి బాధతో కునుకురాని—కుమిలిపోతున్న కుంటి కుక్క మూగగా మూలిగింది.

ఎఱికోసం వెదికి వేసారిన దివాంశము దిక్కులు మాస్తూ రెక్కలు తాడించింది.

'అఁ...మ్మా!' కొడికట్టిన గుడ్డిదీపం కొంటె గాలికి గువ్వన ఆరిపోయింది.

మొరడు బారిన మోటుకొమ్మ మొగ్గ తొడిగి ఎండిపోయింది. కళ్ళు తెరవని కనుగందు మాత్రము 'కేపు' మన్నాడు ప్రకృతి మాత పమిటలోనుంచి.

నింగినిండా నీహారం. భూమినిండా వెచ్చదనం. కుంటి కుక్కని మాత్రం కూలిరాగాలు.

* * *
'ఛి వెళ్ళవచ్చుండా! వెళ్ళవే యిక్కణ్ణుంచీ. ఇక మీదట గుమ్మము తొక్కానా బుర్ర పగులగోడుతా.' అంటుంది సగోజమ్మ.

'దీని జవ్వ తగలెట్ట ఎంతపని చేసుకుంది పాపి ముండ!' అని మొహంమీద ఎత్తి పొడిచి వెళ్ళ గొడుతుంది సుబ్బాయమ్మ.

'ఏ నూతిలోనో—గోతిలోనోపడి విరిగడై పోయివుంటే బావుండేది నా కడుపున పుట్టెడు అగ్గి పోయటానికి పుట్టింది త్సా! పోవే గుమ్మం వదిలి. మొహం చూస్తే ముచ్చై యేళ్ళ కని ఆవాహనవుతుంది' అని చీచిస్తుంది కన్నీ కడుపు

దారిన పోయే దానయ్య కూడా 'ఛి' అని ఛీకొడతాడు.

ఎదురుపడ్డ వెంగళప్ప కూడా 'మ్హ' అని వుమ్మి వేస్తాడు.

ఎందుకు? ఎందుకిలాచేస్తున్నారు వీళ్ళు? అర్థం కాలేదు సీతికి.

బుర్ర గిర్రని తిరిగిపోతుంది. కడుపు నకనక లాడుతుంది ఆకలితో. కడుపులోనికదలికలు 'అమ్మా' అని అంగలాగుస్తాయి. కానీ, వీళ్ళందరికీ ఏయింది? ఎందుకిలా దెప్పిపాడుస్తారు?

* * *
సీతి పుడమిమీద పుట్టింది మొదలు ప్రకృతిలోనే ఆడుకుంది. ప్రకృతిలోనే పాడుకుంది. 'తిక్కడి' అన్నారు అందిరా. 'పిచ్చిదే!' అన్నాయి కన్నకడు పులుకూడా.

వీధిలోని దుమ్ము నెత్తినండా నింపుకున్నపుడు ఆకాశం వర్షించి అభ్యంజనం చేయించింది. ఒళ్ళమరిచే

నిదుర కళ్ళ నావరించినపుడు అంకాలమ్మ దిన్నెమీది అడ్డరాళ్లన్నీ హంసతూలికల నమర్చాయి. వేడెప్పుడు వులు ప్రియబాంధవులుగా తనతో ఆడుకునేది. తాళ్ళ పూవులు ఆభరణాలుగా తనను అలంకరించేవి.

అప్పుడు అండదూ తనను పిచ్చిని అనేవాళ్ళు. బుర్ర గిద్దుమనేలా మొట్టెకాయవేసి పల్లికిలించే వాళ్ళు. పక్షద్రోసి పరిహాసించేవాళ్ళు. అది వాళ్ళపిచ్చి ఇది తనపిచ్చి.

‘ఏయ్ సీతీ! ఆ తొట్టెనిండా నీళ్ళుతామా’ అనేది సర్వోజమ్య.

‘వనే సీతీ! ఆ కొట్టంలో కాస్త చెత్త పూడ్చి పెట్టు’ అనేది సుబ్బాయమ్మ.

సీతి ఎవరుచెప్పినా ఏదీచెప్పినా అన్నీచేస్తుంది ఊరందరికీ చాకిరీచేస్తంది. అందరికీ చుట్టమే. కడుపు నిండా కమికడన్నం పడేస్తారు. ఒంటనిండా అంతబట్ట పడేస్తారు. అంతా మనవాళ్ళే. స్వంత గృహముతో తనకు నిమిత్తంలేదు. అక్కడ తనను తలచేవాళ్ళులేరు. తను పిచ్చిది. చిన్నితమ్ముడిమీద అంతగా ఆశపడే ఎప్పుడైనాపెళ్లి ముద్దాడబోయేది.

‘భీ! పిచ్చిమండ! వాణ్ణి ముట్టుకోవద్దు’ అనేది చెల్లెలు.

‘దాన్ని కాస్త అబ్బాయిపగ్గరనుంచీ దూరముగా నెళ్ళమనవే’ అనేది అమ్మ.

తనకూడా వీరాసామికూతురే. ఆ కుగ్రామంలో ఎకరాఫాలము, ఒక పూరినడినె, జలవిస్తకు ఖామంగుడైన వీరాసామి కూతురే తనకూడా. అయినా తమ్ముణ్ణి తనను తాకనివ్వరు. చీకాడుతారు. ‘హూ! పిచ్చివాళ్ళ! అని వెళ్లిపోతుంది సీతి.

ఊరిలోని పిల్లలంతా ఆమెకు తమ్ముళ్ళే. తనతో ఆడుకుంటారు. ఏడిపిస్తారు. చెండ్రుకలు లాగుతారు. దుమ్ముచట్టి ఆనందిస్తారు. అప్పుడే ఆవులైపోయి చిరు తిండ్లు తెచ్చి పెట్టి నవ్విస్తారు. సీతి పకపకనవ్వుతుంది. వాళ్ళూ నవ్వుతారు. అంతా పిచ్చి.

వాళ్ళు నిదురపోయేవేళల్లో సీతి ప్రకృతిలోకి జారుకుంటుంది. వీయలు, మినుతలు, నానావిధాలైన పురుగుజాతులూ తనకు మిత్రులే. వాటితో-ఆడుకుంటుంది. వాటితోనే పాడుకుంటుంది. ఏ బండపొదిసో, పొదిపొదిసో-కానీపు కమ్మమూసే. పూర్ణ చంద్రుం

టుంది. పిచ్చిసీతీ! ‘పిచ్చి ప్రపంచం’ అంతా అఖండ విశ్వంలోనే.

మొరకుబారిన మోటుకొమ్మకూడా వసంతం వస్తే పసిమి తిరిగి మిసిమి చూపిస్తుంది. ఒక్కటి—కనీసం ఒక్కముతత చిగుగునైనా చివురింపజేస్తుంది. ప్రకృతి సిద్ధాంతాన్ని పరాభవించడం దానిచేతకాదు.

నల్లరి కళ్ళు, మున్నులైన మొహం, సంస్కారంలేక వంపులకట్టిన గుబురువెండ్రుకలు, వయసులోని శరీరం పిచ్చి పిచ్చిగా వంపులదిన్నకుంది పిచ్చి సీతికి.

పెళ్ళిపండ్లలో మేళతాళాలు మేళవించుకుని మంత్రపానాలు మారమ్రోగుతున్నాయి. పచ్చతొరణాలు పరిధరిల్లుతున్నాయి చిట్టి చెల్లెలు పసికి బొమ్మలా కూర్చుంది వరునిప్రక్కన మొహంవంచుకుని. పిచ్చిగా చూసింది సీతిపిల్ల. చల్లగా ఒక నవ్వు నవ్వుకుని అంకాలమ్మ దిన్నెకు పగులబడింది.

‘చెల్లె - మరిది’ ఉడూ ‘మరిది - చెల్లె’ రెండు గొగ్గిరాళ్ళను నిలబెట్టి, పంపిరి పెట్టి, తాటాకుమేళం పట్టింది. పెళ్ళిబాసుంటుంది పెళ్ళి, రెండు మితలను పట్టుకుని పండ్లలో కూర్చోబెట్టి మేళం వూదబోయింది అవి రివ్యూన లేచిపోయాయి ‘పెళ్ళి-మిత తన్నకు పెళ్ళి!’ అంటూ రాగాలకు లంకించుకుంది.

‘ఎందుకు పిల్లా అలా ఏడుస్తున్నావు?’ అంటూ విస్తుపోయాను పాత్రలమూల భుజాన వేసుకుని వెనుకూన్న బుర్రమీసాలతీకు. గిరిహల క్రొపు. చూసి మల్లజాబ్బా. ఎగచెక్కిన పాత్ర వైజనూ. నవ్వొచ్చింది సీతికి.

‘మితతన్నకు పెళ్ళిచేద్దామంటే ఎగిరి పోతున్నాడు’ చూడూ కళ్ళుతుడుచుకుంది.

‘పిచ్చిపిల్ల!’ అనుకున్నాడు సుంకన్న. ‘ఏయ్ పిల్లా! గార్ల చెన్నె ఎంతదూరముంది యిక్కన్నుంటే?’

‘గార్లదిన్నే! మావూరేకదూ? ఇక్కడేవుంది. వెడదామరా’ అంటూ గంతులేసి నడిచింది సీతిపిల్ల.

సుంకన్న ఊరిఆవతల. పూరిపాకలో ముకాం వేశాడు. పాత. పాత్రసామగ్రికి కొత్తవస్తువులు. మార్పడం అతడివృత్తి. ఒకపూళ్లో ముకాంవేసి చుట్టుపట్ల పల్లెలన్నీ తిరిగిక మజలీమార్పడం ఆలవాటు.

ఊరిలోని పిల్లలందరూ సుంకన్నకు రెండు కోణాల్లో మచ్చిక అయిపోయారు. అందరూ నెమ్మ

దిబ్బలేని కుక్కపిల్ల

దిగా చుట్టూచేరి కూర్చుంటే కానేవు మాధుర్యంగా మురిసి వాయిస్తాడు. తాటాకులతో రకరకాల పీకలు చేసి పిల్లలకందరకీ యిస్తాడు. చాలా సరదామనిషి.

సీత ఆక్కడే కూర్చుని సుంకన్న చేసే వింత పనులన్నీ చూస్తూవుండేది. అతడు వాకిటి చెత్తపూస్తూ మంటే - పూడ్చి పెట్టి - అతడి మీదపడి నాకూ ఒక పీక చేసి పెట్టమనేది. ఒక్కోగోజు పిల్లలందరూ ఆడుగుని పెళ్ళిపోయాక కూడా సుంకన్న వున్న గుడిసె చూడకరిందనే మైమరచి నిద్రపోయేది. తనను అత్యంత చేసేవాళ్లు లేరు. ఎక్కడి కెళ్లావు అనేవాళ్లు లేరు. తనే ప్రకృతి. ప్రకృతియే తాను.

వసంతం వస్తే మోడుకొమ్మ - ఎంత మోడు వైనా చిగురించి తీరుతుంది. కనీసం ఒక - ఒక్క మొద్దు చివుగై నా అంకురిస్తుంది. ఆ చిగురాకుకు అంతగా లేకున్నా - కొంతైనా అందమవుతుంది.

సల్లని కళ్లు - చుట్టలు తిరిగిన సంస్కారం లేని జుత్తు, పిచ్చి పిచ్చిగా మిట్ట పల్లాలతో వంకరలు తిరిగిన వయసు శరీరం, అర్థరాత్రి పండువెన్నెల్లో వెలిగి వెల్లకిలబడి నిదురపోతున్న సీతి పిల్లలో పిచ్చి సౌందర్యాన్ని నెలకొల్పాయి ప్రక్క పల్లెనుంచి అప్పుడే యింటికి వచ్చిన సుంకన్న చూడ క్రింది సీతి పిల్లను చూశాడు.

దిబ్బలేని కుక్క. ఎక్కడ పడితే ఆక్కడ నిదురోతుంది తలచేవాళ్లు లేరు. మనిషే, మాంసం, రక్తం అన్నీవున్నాయి.

ఏకాంతం. ప్రకృతి స్తబ్ధత. ఆనల్లని కళ్లు, గుండ్రని మొహం, ఎత్తుపల్లాల, మాంసపు మాంస! మతి పోయింది సుంకన్నకు. చుట్టూ చూశాడు. ప్రకృతి పలకరించింది. ఇట్లు చెవులొగ్గి వింటున్నాయి. ఇంకెవ్వరూ లేరు.

అతడిలోని నీచమృగం గర్జించింది. సీతిని స్పృశించాడు. పులికిపడి. లేచి “నువ్వా! నాకు పీక చేసివ్వకుండా యిండాక ఎక్కడి కెళ్లావు? ఇప్పుడు చేసివు” రాగాలు తీసింది సీతి.

“లోనికి పోదాం రా - పీకలు గాదేమీద వున్నాయిగా”

పిచ్చి గంతులేస్తూ మగతలో ఒళ్లు విరిచింది సీతి.

వంపులు, సాంపులు, పిట్టలు-పట్టాలు - పిచ్చిలో సౌందర్యం.

సుంకన్నలోని పిచ్చి పరుపు అంక వేసింది. వేడి నెత్తుగులు రెండు స్పృశించుకున్నాయి

“ఏంటి” అని సీతి. కానీ వసంతం — మోడు కొమ్మలో కూడా ఏవో పులక లెట్రాయి మొగ్గులు వేసి పుష్పించింది.

* * *

“పాపిష్టి ముండా! ఎంతవని చేసుకుంది!”

“గాడిద కొడుకు, నోరులేని పిచ్చి ముండాతో పాపి కూడు కుడిచి, దాని జీవితంలో కొరివి పెట్టాడు.”

ఏమిటి పిళ్ళవు కోవడము? ఎంగుకిలా మొహం చిట్టించు కోవడం? ఆయోమయంగా కనిపించింది సీతి పిల్లకు. సుంకన్న పీక చేసివ్వకుండా వెళ్ళి పోయాడని పిగులంబు పడి ఏడ్చింది. కనబడ్డ ప్రతి అమృతక్కలూ తన కడుపునై పే మార్చు దెప్పి పోడి చారు.

ఏముంది కడుపులో? ఏవో కదలికలు. క్రొత్త క్రొత్త కదలికలు. నూతనమైన — తన పిచ్చి మనసుకు గోచరించని అనుభవాలు!

ముందు ప్రతి గుమ్మరూ తనకు ఆహ్వానించేది. ప్రతి అమ్మా కమికడన్నం పడేసి కమ్మగా మాట్లాడించేది. కానీ — కానీ యిప్పుడు కళ్లు చెరచని కనుగండు కూడా తనను గుమ్మం ప్రక్క వద్దని గడమాయస్తుంది. కనపడ్డ ప్రతి అమ్మా కళ్ళెర్రజేసి చూస్తుంది. కన్నతల్లి కూడా కళ్ళనీళ్లు పెట్టి “పాపిముండా! ఎక్కడేనా వెళ్ళి బావో — నూయో మానుకోరాదూ!” అంటూ వ్రేళ్లు విగుస్తుంది.

ఏమి టేదంతా? ఎందుకు ప్రపంచమిలా మారి పోయింది? చేలోకి వెళ్ళిపోయింది సీతి. మిడతలు రెండు పట్టుమని కానేవు ఆడుకుంది. గుంటిసీడలో ఘడియనేపు కునుకుతీసింది. ఆకలేస్తోంది. ప్రాద్దు అంకాలమ్మ దిన్నక్రింద అస్తమిస్తోంది. కడుపులో అలసట. క్రొత్త క్రొత్త కదలికలు. జ్వరాటము. ఊళ్ళోకి వెళ్ళి సుబ్బాయమ్మను కాస్త గంజి పోయమని ప్రార్థిస్తుంది.

“భీ! ముండా. గుమ్మం తొక్కవద్దని ఎన్ని సార్లు చెప్పాలి నీకు? కని కూర్చుంటుంది ముండా

మొహం చూస్తే, పెళ్ళి ఆవతిలికి." కట్టె చేతిలోకి తీసుకుంది సుబ్బాయమ్మ.

వెంటనే అంకాలమ్మ దిన్నె మీద గుండా ప్రక్కనున్న పట్నానికి దారితీసింది సీతిపిల్ల.

సంఘం, నియమాలు, నిబద్ధాలు. కట్టుబాట్లు, ఏమి తెలుసు సీతిపిల్లకి యిన్ని యిబ్బందులు ఏకుస్తాయని? సంఘమంటే గోజు ముళ్ళపొద అని ఆమెకు ఎవరు నేర్పారు? ప్రకృతిలో పుట్టింది. ప్రకృతితో పాడింది. సుంకన్న ఏదో తనకు తోచని—తనకు అందని అనుభూతి నొకదాన్ని అందించాడు. అందుకుంది. అంతే.

కడుపులోని కుర్రకుంకడు ఆకలితో అల్లరిచేసే నవమూసం నడుముకు చుట్టకుంది. బాఫ్. ఆవేదర. పట్నంలోని కుక్కలు — అవీ కుంటికుక్కలు — కురూపి కుక్కలు — ఎంగిలి ఆకుల్లోని కూటి మెతుకులు కూడా తనచేతికి అందనివ్వవు. అంకాలమ్మ దిన్నె మీద దిమ్మదిరిగేలా గంతులేనేది సీతి. కాని ఈనాడు కూర్చున్న చోటునుంచీ కదలకమే కద్దరుయి పోయింది.

ఏమి ట్రీనూర్పు? ఎందుకొచ్చింది? చిరాకేసింది సీతికి. కడ్డం మీద కదిలింది గార్ల దిన్నెకు అభి ముఖంగా.

“మళ్ళీ తగలడింది పీడమంజ! ఎక్కడో విరగ డయిపోయింది నుకున్నాము.” ఇంట్లో పిల్లా జల్లా అంతా దెప్పి పొడిచారు.

ఊళ్ళో అందరూ వుమ్మివేశారు.

కాని కమికెడన్నం పెట్టిన పాపాన పోలేదు ఎవరూ. కడకు గుటికెడు నీళ్ళు పోయలేదు. ప్రపంచం. నియమాలు... నిబంధాలు...

అడుగుపైన అడుగు వేసుకుంటూ అంకాలమ్మ దిన్నెకు వెళ్ళింది సీతిపిల్ల. తాటాకులు పీకలు చుట్టింది. వాయించలేక పోయింది. రాళ్ళు నిలబెట్టి కానుగ ఆకులతో గుడి కట్టాలనుకుంది. కాని కదలలేక పోయింది. సూర్యుడు కూడా ఎర్ర ఎర్రగా కల్లైర చేసి దిన్నె క్రిందకు చేరుకున్నాడు. మంచు, పొగ మంచు కురుస్తోంది. చలి శరీరాన్ని చివికేస్తోంది. వెండి చంద్రుడు మట్టుకు వెలుగుతూ నే వున్నాడు.

మెల్లగా ఏటి వంకకు కదిల్చుకున్నానా నీళ్ళు త్రాగి నల్లరాతి గుంటకి చేరిగిలపడింది సీతిపిల్ల. ప్రపంచమంతా ప్రశాంతంగా నిద్రపోతోంది. కానీ తనకు కునుకు రాదు. కడుపులో ఏదో కలకల, బాఫ్, సుస్తీ, చలి, చెమ్మ. క్రిందకు వాలిపోయింది సీతి. కళ్ళు మూతలు పడుకున్నాయి. కాళ్ళు గుంజు కుంటోంది.

ప్రకృతిహత పమితై విసిరింది.

నెలయేటి చిరుతరగలు వింజామరలు పట్టాయి.

పుడమిపిల్లకి పురిటి నొప్పలు వచ్చి మూగగా మూగింది.

ఊరి చివరను కుంటికుక్కకు కునుకు రాక ‘కయో’ మని కాళ్ళు కడుపులో దాచుకుంది కట్టా కలితో కంపించిపోతూ.

చిన్ని దీపాన్నొకదాన్ని చిత్రంగా వెలిగించేసి తొడి కట్టిన గుడ్డి దీపం గుప్పించి ఆరిపోయింది.

‘కేపు’ మన్న కేక మాత్రం ప్రపంచాన్ని పార వశ్యం పొందించింది.

ఆకొశెలోనుంచి అలరు వర్షం కురియలేదు.

గంధర్వవదులు గానం చేయలేదు.

మొరడు బారిన మోటుకొమ్మ మాత్రం మొగ్గ తోడిగి ఎండిపోయింది.

“పిరదాసి”

శ్రీ ప. గోపీచంద్

“దాటి పోయిన యుగముల నాటి చరిత్ర
మరల పుట్టింప గలిగియు సమర్థుడగును”

న్యాయాంగికవి ప్రపంచమున జాషువా ప్రసిద్ధుడు. ఈతని నేతలయందు “పిరదాసి” ప్రముఖస్థానమును వహించియున్నది.

ఈ కావ్యమునందలి కథావస్తువు నేటియు కారు. ప్రాచీన పారశీక కవులలో బ్రసిద్ధుడైన పిరదాసి చారిత్రమును స్వీకరించి- జాషువాకవి యీ లఘు కావ్యమును సంకరించెను.

విశ్వసారస్వత చరిత్రలో గవులు పేదలగుట గమనీయాంశము. వారికి కారంద యనుగ్రహము ప్రాపించినదే కాని లక్ష్య వారిని బొందలేదు. తాకికముగఁ జేసలగుకవుల సాహిత్యపూజ, వారి క్రాశ్రయమిడు రాజుల యాగ్రహానుగ్రహములు, కవి బ్రతుకుబాట యందలి వెలుగు చీకట్లు నీ కావ్యమునందు బ్రర్పితములు. కవి సంఘమున వహించిన స్థానమెట్టిది? ఆతని నితరమానవులెట్లర్థము గావించుకొనుచున్నాడు? వారి మనస్తత్వము లెట్టివి? యనుసంశయముల నీ కావ్యమున దృష్టాంతికరించుట జాషువాకవి యుద్దేశము.

మన తెలుగు సారస్వత చరిత్రమునే లక్ష్యముగ గ్రహించిన నీవిషయము గ్రాహ్యమగును. పూర్వ రాజులు నిరంకుశులు. తిమ్మకీర్తి ప్రతిష్ఠలకై వారొనర్చుని మరణ హోమములును, రక్తపాతములును లేవు. వారి రాజ్యశృష్ట యంత బలీయమైనది. కవి పక్షపాతులగుట. కవులును పేదలగుటచే దామాశ్రయించిన నృపులను గల్పితరువులుగను, వింద్రదండ్ర సదృశులుగను, శిబిబలి కర్ణులుగను వర్ణించి, తమకృతులను వారి కంకితి మొనర్చి, విభవముల నార్జించుకొని మనుచుండిరి. భారత కేశవు సరిహద్దుల వెలుపల నున్న మానవ సంఘములందుగూడ నిట్లే జరిగినది. గజనీ పట్టణమును రాజధాని గావించుకొని, యష్టన దేశము బాలించు గజనీ మహమ్మదు కాలమున జరిగిన విపాద వృత్తిమే యిందలి కావ్యవస్తువు. రాజుబలవంతుడు, పైగ ధనికుడు. కవి బలహీనుడు, అందును నిరుపేద. రాజు నిజాధికారమును, నాత్మీకతమును, నమ్ముకొనెను. ఇక గవి దైవబలమును గవితా మహత్త్వమును విశ్వసించెను. ఈ యిరువులకు నడుమజరిగిన యొకతీవ్ర సంఘర్షణము (conflict) ఈ

కావ్యమున వర్ణితమైనది. రాజునకున్న మహత్తర వాహినీ బలముకంటె, సామంతరాజుల యంతకంటె, నిజ భుజవిద్యముకంటె, నియంత్రిత్వముకంటె, బదునైన కత్తికంటె; సంఘములో నేమానో నిరాపరాధుల జీవించు కవియొక్క కలము వాడియొనడిని యీ కావ్యమున నిరూపితమైనది. తాను జేసని దల్లెళ్ల క్రూరగ భావించుకొని, ఇంకాశముడై పాలించు రాజుడై, నెవరి సహాయము బొందజాలని యొక నిర్భాగ్య కవి సాహసించి తిరుగుబాటు నల్పి, తన సర్వముచే సర్వము నోడించి, తుదకు గ్రూరజరు రాజునందు శత్రువు చిల్ల సంస్కృతి గల్పించెనని యీ కావ్యమున బ్రదర్శితమైనది.

ఈ కావ్య మింత హృద్యముగనుంపి సహృదయ హృదయములకు గాఢముగ హత్తుకొను నట్లుండుటకు ముఖ్యహేతువు కవి పొందిన స్వీయానుభూతి యన దగును. కవి, తాను రచించిన కీర్తియందీ కథను దానేదియో పత్రికయందు జదివినట్లును, వెంటనే మనసు కరుగగా, నీ కావ్యరూపమున సంకరించి నట్లును దెలిపిరి. ముఖ్యముగ మెచ్చుకొనదగిన విషయ మొండు కలదు, అధూతాంశములను. స్వకపోల కల్పిత గాఢలను నాలంబనముగగొని, కవి, యీ కావ్యమును వ్రాయలేదు. మన యండఁజ నడుమను రక్తమాంసము లతో నివసించి, జీవించి, మన సానుభూతిని వాంఛించి, మట్టిలో గలిసిన యొక నిర్భాగ్య మానవుని జీవితయాత్రను వస్తువుగ గొని, కవి, యీ కావ్యమును వ్రాసెను. ఇది ముదావహము. చారిత్రిక సత్యముతో గూడిన యీ కథ కలతిమార్పుల జేసి, కవి యొక రసవత్తర కావ్యమును వ్రాసి శ్లాఘ్యుడైనాడు. అందును వర్ణనములపట్ల మాత్రమే యీ మార్పు లానర్పబడినవి.

కావ్యము బూర్తిగఁ జేరించి, ముగించుసరికి, భావుకుల డెందుములు, కవిచై జనించిన సానుభూతిచే వార్ధిములగును. ఈ కావ్యమున బ్రథానముగ గోచరించు నంశము పిరదాసి కవికిగల గూత్యాభిమానము. ఇట్టి గుణముండుటచేతనే, తన్నేలు రాజును గూడ ద్రోసి రాజునగలిగినాడు. రాజుయొక్క చండకాసనమునకు భీరుడు కాలేదు. తానాశించిన ధనమును

రాజీయలేదు — కావున నిరాశనొందిన పిరదొసి యాశాపరునిగ దొవవచ్చును. నిజము మాడ నది సరి కాదు. ముప్పుదియేండ్ల నేక కష్టముల నెదుర్కొనుచు, కూర్చిన కావ్య మర్హతార్థముల బొందకుండే నే యనియే కవి చింత. అంత దీర్ఘకాలము నింతటి నైరాశ్యమును, నిరుత్సాహము బొందుటకేనా తాను నెచ్చించినది? ఇదియే యాతడు పొందిన యాజన్యభేదము. తన కావ్యప్రాశస్త్యము నెఱుఁగుటకు రాజు పాత్రుడు కాకపోయెను. తుదికు దన దేహముపై మృత్యువు నీరలు పడెను. తన యంత్యదశయందు జీత్తికాంతి లాభింపకుండే నే యనియే కవి బాధపడినాడు. నాకు జూడ, నీ కావ్యమునందలి కవి, విశ్వసారస్వతి సరి త్రములందలి కవి సంఘములకు బ్రతినిధిగ నూచింపబడి నాడని తోచును.

పిరదొసి, యాంగ్ల సారస్వతమునందలి ప్రకృత్యభిమాని యగు 'వర్డ్స్ వర్త్' కవితలె, బ్రకృత్యారాధనా ప్రియుడు. జీవితమునందు జాల భాగము ప్రకృతియందే గడిపినాడు. ముప్పుజేండ్లు నగ్నప్రకృతియందే వసించి, 'షా నా మా' కావ్యమును వ్రాసినాడు. కాందిశీకుడై, తాను నగరమునకు జనునపుడు మధ్యేమార్గమునందు బ్రకృతి స్తవ మొనర్చినాడు. ఈతని ప్రకృతిప్రీతి నే జాషువా కవి యిట్లు వర్ణించును.

నీ|| ముగురు కోయిల కంఠమున నివాసము నేయు
కోసరింపుఁ గూతల గుట్టుఁ దెలిసి
ప్రతి పుష్పగంధ గర్భముఁ జీల్చికొని వచ్చు
పిల్ల గాడ్పుల జన్మవృత్త మరసి
మేఘంబు తెరచాటు మెఱపు బోగముసాని
మోసగింపుల యర్థమును గ్రహించి
శరధి నాయకుని క్రొన్నురువు పిల్లల తీటు
బడి లేని యాటల భావ మెఱిగి
ముగ్ధ మోహన సౌందర్య పూర్ణయైన
ప్రకృతి రమతోడ స్నేహ భావమున మెలఁగి
ముప్పండీదులు సర్వాంగ పుష్టి మెఱయఁ
గబ్బము రచించె పిరదొసి కవి వరండు."

రాజుచే శాసితుండైన పిదప, పిరదొసి "భవ్యకవితా వేసుడై" చేసిన కవితా పరిశ్రమము మెచ్చుకొన దగినది. పారశీకగ్రంథభాండారములనెల్ల బరికించి "తీయని పదము లేక", "వ్యంగ్య వాచ్యార్థమహాభో నిధానంబు దరిచి ముత్యములు రత్నములు గూర్చి", "లలితంబులైన యలంకారముల నెల్ల బోరలించి, మేలైన సరకులెత్తి, దిరిసెనపుంబూవు కరణి ముద్దులు గారు శయ్యానిలాసంబు సంతరించి, శాసనంబు లన్ని పరికించి సకల రాజ చరిత్రలం దింతసత్యంబు జాఱుక"క

కావ్యమును రచింప సాగినాడు. రాజుల చరిత్రములను వర్ణించుపట్ల, మన కవులకంటె బాఢనీక కవులు త్రొక్కిన త్రోవ విచిత్రముగ నున్నది. వారు శాసనముల బరికించి "యింత సత్యంబు జాఱుక" కబ్బములను రచించెడి వారట! ఇక మన కవుల కట్టిది రుచింపకుండెననుట విజ్ఞులెఱిగినదే కదా !

ఇట్టి కవితా వేసుడగు పిరదొసియెట్టి యుస్యతిని గలఁ డోకనుడు. కవి లేఖనిని బూనినంతనే, వాణి తల వాల్చినది. భాష యంతయును వాని యధ్దనమైనది. దీని నే, జాషువా

"వారి డెందంబు సోకిపోవని తలపులు
వాని కన్ను సన్న దలలు వంపని యుపములు
వాని కలమున గులుకుఁ జూపరి పదములు
మంగునకు లేవు నాటి వాఙ్మయమునందు" ననెను.

పోనిండు, పారశీక కావ్యములందు "దలలు వంపని యుపములు లేక"వట! ఇక మన కవులకు "దలలు వంపని యుత్ప్రేక్షలు, ఆతిశయోక్తులు" ననలే లేవుకదా! అట్టియెడ, వారి యుపమాప్రయోగములు న్యాయములే !

అట్లు కావ్యదీక్ష నూనిన పిరదొసి యొకరాత్రి "పవళించి, ముమ్మరముగ ముసురుకొని వచ్చు తలఁపు గుంపులను రసముఁబొందఁ జేయుచుఁ గన్నులు మోడ్చి యుండ" నొక కల వచ్చినది ఆ స్వప్నమున "పారశీక సతులం దాకారేఖానుజ్ఞాకిం బట్టపు రాణియైన యొక రాజీహాక్షి" సాక్షాత్కరించి, కవినీ, మోహితునిగఁజేసి, తన్నుఁ జేపట్టుమని యడిగెను. సంతసముతోఁ గవి యంగీకరించి, యా స్వప్న సుందరినిఁ గొంగిలించుకొనునంతలో, నాకస్మికముగఁ "గజకుబాణం బొండు డెందాన గ్రుచ్చిన యట్లై" మేల్కని, దానిని గూర్చి యోజింపసాగెను. "హృద్యకావ్య రచన నేకాగ్రత వహించి కళవళంబులేని కవి మనస్సు" దీని గలతజెందెను. జాషువా, భావి నూద కముగ.

"పగుని సుఖ దుఃఖముల ముందు నడచి వచ్చు
నీడలే స్వప్నములు సుమ్మని శిశ్మయముగ
కాల చక్రంబు గంభీర గమనమందు
దాగికొని యెన్ని యెన్ని చిత్రములు కలవో!"

యని వ్యంజించిరి. ఆంగ్లమున "Coming events cast their shawdows before" అను నుక్తికి నది ఛాయ. ఈ కల వెంటనే ఫలించినది. ప్రాద్దున నే, యొక వార్తాహరుడు వచ్చి, కవి భార్య వ్రాసిన యొక లేఖను జూపెను. అందాతని మా డేండ్ల కొడుకు గతించినట్లు కలదు. ఇక పిరదొసి దుఃఖమున కవధి

లేను. కాని గుఱుమెప్పుడును వాసము చేయదుకదా !
క్రమముగ “కాలపురుషుండు దిండినాకొరుండగుచు
భావుకుని భాతి నోదార్చి పోవుచుండె”ను. మఱి
కందేంద్రుడు బుత్తికోదయమైనంత నే, “నానందుడై”
కావ్యమును రచియింపసాగెను. తుదికు కావ్యము
ముగిసినది. ఈ ముగ్ధుకేండ్లును నిద్రాహరములను విస
ర్జించి, కావ్యము వ్రాయు తఱి దాబొందిన కష్టములకిది
పంటముని పిరదాసి యెంతయో మురిసిపోయినాడు.
ఇక దిన జీవిత మంతయు వెన్నెల కాయనని తలచి
నాడు. తాను పయనించు బాటలో బువ్వులు కురియు
నని యూహించినాడు. వాగ్దానము ననుసరించి,
సుల్తాను, తిన్ను, బంగారు నాణెములతో గనకొభి
షేకు నొనగ్గుచునియు, రాజాస్థానములోని కవి పండి
తుల మగ్ధుల తాను గర్వముతో దలనెత్తుకొని తిరుగుచు
ననియును భావించినాడు. విశ్వసారస్వత చరిత్రయందు
దనపేరు జ్వలముగ భాసించునని నమ్మినాడు. తాను
బొందు సుఖానందములలో నిజదారాసుతలకూడ
బాలు పంచుకొందు రనుకొనినాడు. రాజాజ్ఞ నొంది,
కావ్యమును బఠించుదు:

కంపంబు గదుర చెంగట నిల్చు నొకసారి
యుక్కు పుష్పాడిరాలు యుష్మధూమి
పులక లుష్పంగ గన్నుల గల్లు నొకసారి
చెడుగు రాజుల యేలుబడలబొమ్మ
అనందమొదన బ్రత్యక్షించు నొకసారి
మగువల కడకంటి మంత్రశక్తి
దయనిండి పాట బ్రదర్శించు నొకసారి
బక్కచిక్కిన పేదవాని బ్రతుకు,

సున్నితంబైన కవి మనస్సున వసించు
కల్పనాశక్తి బహువిధ గతుల మెఱుఱు
పాదుషాతోడ నతని దర్శనము నీను
నంచితానంద జలనిధి ముంచి తేల్చె.

పిరదాసి కవి మనస్సు సున్నిత మగుటచేత నే, యంగు
వసించు కల్పనాశక్తి, “షానామా”ను విభ్రాజిత
మొనర్చెను. తత్కావ్యామృత రసాస్వాదనా సంజ
నిత ప్రమాదముచే నభికుల మానసము లుట్టుత లాగ
జూచ్చినవి. ఆతని

“పదముల పొందిక, శుజ్ఞువు
గదనున కెనవచ్చు పద్యగమనము, రస సం
పదయును, స్వభావశబ్దయును” వారి నాక

రించినవి. కావ్యరసాత్కృష్ట్యమును రాజు ప్రశం
సించెను. నిండు మనస్సుతో పిరదాసి నివాసముజేరెను.
పద్యమున కొక్కొక బంగారు నాణెమిత్తునని బాస
చేసిన పాదుషా, లుబ్ధుడై, యఱువదివేల వెండి నాణె

ములను బంపెను. కవి యాశాసాగములు నేలగుడించి,
నైరాశ్యతముః పటల మాతని మానసమున ప్రముఖుని
నది. రాజు వర్తనముపై నాతని కేహ్యము కలుగ —

“పాఠలు తొనివచ్చు గుఱుంపు వెడల నడుమ
నా కృతి వహించి యున్న నిరాశ వంటి
యుత్తరము” ను నిందానహోక్తముగ వ్రాసి

పాగుషాకు బరిచెను. “ఓ సుల్తాను మహమ్మదా !
నేను నిర్మించుకొనిన యాశాసాగములను గఱకు
గుండెతో గూల్చితివి దానిని రక్షపాతము లొనర్చి,
హింసనే ప్రేమించు నీకు గమనీయ కవితా సుధను
జిందించిన పాపము నాకే శిక్షను విధించినది. తుదకే
ముప్పదియేండ్ల నేవకు “నిరాశాంకిత బాష్పములే”
ఫలములైనవి. “ఒక్కొక పద్యయఃమునకు నొక్కొక
నెత్తురు బొట్టును” నెచ్చించితి నే ! నా శ్రమ నెఱుగ
గలవా ? అల్లా తోచని వచించి, వంచించితివి. నీ
యశస్సు కలకాల ముండునట్లు చక్కని మేడగట్టి,
దీర్ఘాయువు బోసితివి—త్యదన్యాయ వర్తికి. వట్టి చేతు
లతో సంకారమునబడి—పోయెదను. అయోన్యజ
వకు నీకు నర్హత నాపాదించితిని. ఇక నేను సమాధి
శయ్యపై జేరి, ముప్పకేండ్ల ప్రయాసను దీర్చికొను”
నని వ్రాసిన యాతని లేఖను బాదుషా చదువుకొనెను.
నెత్తురుడికెను. క్రోధముచే, భటులను దిరిచి, పిరదా
సిని బట్టి వధింపుడని ముదలయిడెను. ఇక గొండె
గాండ్ర కవకాశము లభించినది. పిరదాసిపై గొండె
ములు నెప్పి, రాజును మఱింత రెచ్చగొట్టిరి. “ఇచ్చిన
సామ్యుగొని తుప్పి వహింపరాదా !” యని హేళన
చేసిరి. సభికుల మనఃప్రవృత్తిని జాఘనా యిట్లు
నూచించును.

“రాజు తలమీద గవి కప్పురంబు చల్లె
ను కవి తలమీద రాజు నివ్వకలు విసరె
గొంద తేపుణ్యమో చేరుకొనియె ననిరి,
కొంద తేపాపమో పట్టి కుడిపెననిరి.”

రాజశాసనమును వినిన యొక పండిత పక్షపాతి
రాజాజ్ఞను పిరదాసికి వినిచెను. వినిన కవికి, భీతి కలుగ
లేదు. కోపమును రాలేదు. మఱి, యఱువదివేల దీనా
రము లస్త్రములై, తన కుత్తుకును గోయుట కుద్యమిం
చిన విధానము. సర్వము వాలకించిన యాతని “ముఖాబ్జ
మునఁ చిన్నని నవుదయించె”నట్లు ఎందులకు?—
“మింట నీశ్వరుడు కలండ్లో లేడో” యను సంశయము
కలిగెను. ఈ న్యాయాన్యాయములను. జూచుటకు
జేవుడనువాడు కలఁడా యని సంశయము—పైఁగ,
నేదియో మహాత్తర ఫలమును గాంక్షించి, తుదకు
నిరాశ నొందుటచే, నైరాశ్యమును స్ఫురింపఁజేయు
“పిన్నని నవు” సహజములే ! తేనిపైఁ బాదమిస

యేహ్యభావము మఱిత వృద్ధి కాఁగా, నా పట్టణమును చని భార్య తనయంతోఁగూడ వదిలి, తూను నగరమునకు నడి, యట శేషిశిషిరిము గడుప నిశ్చయించెను.

ప్రతి క్షణమును దిన్నాటంక పఱచు క్షేత్రములకు గుండుచేసు. చృహంకల్పముతో ఖగోరాటవలను గమించుమందెను సంజుహుడు పాదమినది. నా నాశకుంత సంతానము గూండ్లకు జేగకొనుచున్నచి ఇంతలో నాకంఠము గాటు మొయిల్లు క్రమ్ముకొనసాగెను. పిదప. “కటిపాటి చినుకులు చిలుకరించెనే కాని కుంభవృష్టి గురియలేదు.” ఇట్టి విజన విసినములందు దగిలవచ్చు నీ యిక్కట్టలకు, కవి మనస్సు లోగలేదు. అతిని ధ్యానమంతయు దని చుట్టును నిశ్చబ్దముగా నావరించి యున్న మనోబలము ప్రకృతిమైన నే కేంద్రీకృతి మయి యుండెను. వారిలో దిగులు గంధంబులగు లోయలు, పచ్చని చెట్లు, నా నావిగ ప్రవృత్తులు తన దెండు బంపు సారభసంపద, నభోశిఖిలో బ్రకాశించు తారకా చంద్రులను, గాంచుదు గుండె లోతులలో నుండి యుత్పన్నముగు భావోక్త్యముచే బాధవశ్యము ననుభవించుచు, నా రుణజీవు ప్రకృతిని, దాని స్రవ్యము నుతింపనొనగెను. ఇట్లు పయనించుచుండ “గెతులనుండి, పైరి గుట్టులు గిట్టచువచ్చును” వినవచ్చెను. వివిధ మృగములు వసించు, మెనులోయలయం బెడదాగులం బడి కవి కుటుంబము ననుచుండెను. ఆ ఘోరంబుమందు:

“కొనరి నివ్వరి ధాన్యంబు గొరికి నమలు
నెలక ముని పంటి నవ్వడి కులికి పడుచు
ద్రోవ గమియించు నాటి పాంథుల నశేమ
యదరి బెడరించె నొక యెండుటాకు గూడ”
నని జాషువ కవి యనెను.

ఇంతలో వారి భాగ్యవశమన నొక విషాదుడు వారి కయాచితముగ సహాయ మొనర్చ నేతెంచెను. దూరముగ గన్పట్టు వివిధ ప్రదేశములను, వాసయోగ్యములగు తావులను, బాసయోగ్యములగు చెరువులను, నందందు దిరుగాడు నొంటెలను, నరబ్బీ వర్తకులను పారికి జూపి, యెఱింగించెను. “పుడమి చేడియ చిన్నుల శ్రవ దాల్చు రోమాంచమొకొ” యనందనరు నా త్రోవలోని కొండల కీవల నావల గల తిరు చెంచుగూడెముల జూపెను. “మాపు లకిది యరణ్యంబు కాని, బ్రహ్మస్పష్టిని వింత యాపదల పుట్టు” నడియని వారిని హెచ్చరించెను. మహమ్మదీయుల పుణ్యక్షేత్రములగు మక్కా మదీనాలకు బోవు త్రోవలను, బారసీకుల శ్రీశాన తోణులను, దేసెపట్టల భ్రమ గల్గించు దొంతులు గల ఖర్చురపు దావులను గూడ వారికొ బోయ చూపెను. అందువనించు నారబీయుల యాహారము నిట్లు వర్తించును.

“ఈ యెడార్ల గండుటినుక తిప్పలమిది
నెట్టచేత దిగిలి పిల్లలయన
నిప్పకొడి గ్రుచ్చు నీటి కుండులు వారి
కొంటె పాడి వారి కున్నపాలు”

కడుకు పిరదొసిని జూచి వినఁముడై “మీ రెవరు” “నిండు బోవుచుంటి”రని పృచ్ఛించెను. త్తుగ్రుహగు వాని పూజ్యభావమునకు గవి మెచ్చుకొనునీతిని, “నరులు గడించు వినాశన నూదకముగు పాపము గరణి కసహ్యము ఈశ్వరుని క్రుధావిలోకన దవానలములు, నీవంటి నజ్ఞులు లంపంగుల గలుగుటచే, వెఱచి, పాపులను దహింపలేకున్నచి” యని వచించి, పూర్వ సంఘటనములు స్మరణకురాఁగా, “నాదు తనూపటు త్యమును, నా కవితాతపనీయరాశి భూమిదయితం దొకండు బలిమింకొని నన్ను జంపఁజూచెను. నా ఈ విషాదకథనమును వినినచో, శిలాసహస్రములను జేసు రించును. అటువదియెండ్ల ముగుసలిపై, బ్రతుకట యనవసరము కాని “ఈ కొముల రక్షణారంభే, మేను దొఱంగ సంశయించుచుంటి”నని వాని కుత్తర మొసంగి, వాని సాహాయమునకు గన్వయాదము లొసంగి, మఱల, ప్రచూణింపఁ దొడంగినాఁడు. భూమివంతియుఁ బాలించి రాజునకులేని గౌరవ భావముతో, ననుకంపముతో, నా నిషాగుఁడు విషాదముతో నివ్రవ్వించెను.

అట, పిరదొసిని ఒంధించుటకై చనిన రాజభటు లాతని శూన్యగేహముఁ గాంచి, నేనాపతి కెఱింగించిరి. అతని పనుపున నెల్లచోట్లను వెడకుచు పాదుషా భటాళి వెదకినది కవి పలాయకుఁడైన వార్త విని పాదుషా యోడుఁజచ్చెను. ఆ క్రోధములోఁ దన యాజ్ఞ కవమతిసేసిన నిజభటులనే బంధించెను. అంతయుకొక “కవికి నెవ్వండు శరణంబిడు, నతిఁడు నాకు శాత్రువుండు”నని పరమానా లిచ్చి చాటఁ బంపెను. ఇది రాజసభలోని ముచ్చట. ఇక్కఁ ప్రజా నీకమో “షానామా యను కావ్యరాజమునకీ తృభిర్త, తా, భిర్తయై శాశ్వతము కీర్తిమకుటముచు మాలిపైఁ బూనినాడు. ఏతత్కృత్రిగ్గానిఁగుండు ముదుసలి కనిని ఖండింపనుంకించి, రా జీవిగముగ సన్మానించినాఁడు. భీతి!” యని ముక్కుపై వేలునైచుకొనెను. సామంత రాజలోకము కొంచెము ముందువెనుకలాలోచించినది. ధైర్యముగఁ బాదుషాకు, నాతని పరాక్రమమును, నాతని విజయమును, విభవములను, నాతని యిష్టాంత మతి ప్రీతియును, నాతని రాజసమును, భోగములను వర్తించుచు, “మీరు మా యవనరాజ్యమునకుఁ బూర్ణాయువు లని మేము తలఁచుచు ధైర్యముగ నుంటి”మని పొగడినది. “కవి కొడు ద్రివ్యంబు మీ హుక్కు ఖర్చుకు సాటిరాదుకదా, రాజోత్తంస యోచింపుమా”

యని మెత్తగ నే మందలిం చురీతినిఁ బ్రశంసించినది.
“లలితకళలు విడంబించు నెలపు మీదు నిండుకొలుపున
కన్నీరు తగగునుండీ” యని వారించినది. ఇక హితము
గోరుభాతిని

“కవి శాశ్వతుఁ డుర్వర నా
రవితారముగా వసించురాజా! మీరా!
కవి తా కన్యకుఁబతు లా
రవితారముగా సహించురా యపకీర్తుల్”

అని హెచ్చరించినది. వెండియును, “మీగు కళా
పోషకులు. కృతికన్యక బంగారును, మణులును
వర్షించు త్రోరాజ్యవహుటికం డెఁ జక్కనిదికదా!”
యని నుడివినది. ఈ ప్రియపూర్వక సయోక్తులతోఁ
బాదుషా కోప ముపశమించెను. ఆతఁడు శాంతించి,
యస్థిరతతో, మూఁడెండ్లు, కేవల పండితగోష్ఠి యందే
కాలము గడిపినాఁడు. ఈ యప్పుకాలములోనే,

సీ॥ ఒక కవిశ్యరుని కైతకు మెచ్చుకొని నోటి
నింప మాణిక్యముల్ నింపినాఁడు
ఒక పండితుని విమర్శకుఁ జిత్తుఁపొంగఁ
గనక చేలంబులు గప్పినాఁడు
ఒక విగాయకుని పాటకు మేయ పులకింప
దొనిట ముత్యాలు పోసినాడు
ఒక యాటవెలఁది యాటకు ‘నెనా’ సవిపల్కి
కొంగుల వరహులు కురిసినాఁడు,

అని జాఘవాకవి వర్ణించుచు,

“నిమి చెప్పుదు నిత్యసంతృప్తి జేల్చి
విపుల వాఙ్మయ సేవ గావించునాడు
దానవలయంబు లిరుగేల దాల్చినాడు
పిరదవుని నేమొ పూర్తిగా మఱచినాడు”

అని జాలిగ నిట్టూర్చెను.

ఇట్లుండ, నొక ప్రాతఃకాలమున నే చక్రవర్తి
నిదుర మేల్కొని, సమాజ చేయుటకై మనీషునకు
జనినాడు. అట “భిత్తికాధానము, బాష్పహేనుక
కధానక మాపిరదోసిపద్య” మాతని కనులబడినది.
పాదుషా జాగ్రత్తగ జదివెను.

“కృతియొక బెబ్బులింబలె
శరీరపటుత్వము నాహరింప శే
షితిమగు సస్థిపంజరము
జీవలవంబున నూగు లాడగా
బ్రతికియు జచ్చియున్న
ముదివగ్గు మహమ్మదు గారి ఖడ్గదే
వతకు రుచించునా?
పరిభవ వృథ యింతట సంతరించునా?”

ముత్యముల కిక్కడైన సముద్రమునను
బెమ్మనూలులు మున్నులు వేసినాడె
భాగ్యహీనుడ ముత్యంబు పడయనైతి
వసన సను మ్రుంగ నోరు విచ్చినది తుదకు”

అని సతించునరికి, పిరదోసి కవి దీక్షవచ్చునై, సన్నితకళ
మున్నగుఁడరించెను. “సత్యక్షిరమున కివెల్లెక్క యెల్ల
పులు సత్యక్షిము నేయుచున్న యా పశ్యయునా,
భూపతిగ్రణిహృదయవనజాకరమును జెన్నాత్వ”
యనచు గలచినది నెంబడే, తన తప్పదము తెలిసి
వచ్చినది. తన యపరాధము వలన గదా కవి కష్టముల
నొందుచున్నాడని పాదుషా గ్రహించెను. తన శ్వజన
మునకు బ్రాయశ్చిత్తముగ, నఱువదివల నువర్చిపట్క
ములను, నష్టప్రపట్క ముజేసిడి, తాననగరికి
బంపినాడు.

అట, పిరదోసి రాకవద్ద మునుండి రోగియై, బాధ
పడుచు,

“వెండ్లి కైదిగిన కూతురు, క్రియవహుట
చింతచేడన్చి ట్టె కృశించి కుమలి
చేతనయిన సపర్యలు నేయుదుండ
తనువు చాలించె”ను
“సుకని రేహంబు ప్రేత ధూమకి లభింప

అర్చువుడై హన్యృహమును జేరె”ను జాఘకవి
యొకక్షణ మూరిపండె,

నిమిష భేరింబు నడుమ సంధింపబడిన

యీ రహస్యంబు గమగొని నెవరితరము” అని విధి
విలాసమున కచ్చెరుసొందును.

కవినుత మాత్రము సాహస్యయాశ్ర ఆతంత్రికి
గల యాత్మాభిమాన మంతయును బుంజీభింపజేసికొని
పుట్టినది. ద్వారము యెద్దిగల రాజభటులను యమ
భటులుగ దలచినది. రాజు యమగర్భరాజుగ గోచ
రించెను. ఆమె ధనము గొనుటకు రోతిజెంది “యిది
నా తండ్రిని గడ్డపెట్టినశరము. ఇది ముట్టిన నా జనకుని
కాత్మశాంతిలభింపదు. నా ముది తండ్రిని దయతో
నేలిన మీ స్వామికి నా పది వేలంజలల”ని నిండా
గర్భితముగ బల్కి, ధనముం దిరుగ గొట్టినది. చేయునది
లేక, పాదుషా కడకు దిరిగి వచ్చిన భటులు జరిగిన
దంతయు జెప్పిరి. పాదుషా కవి తన యవివేకమును,
దిన కృతిఘ్నతయను, కవికి ర్తి శేషుడైననుటయు”ను దిన
యొడకు వజ్రఘాతములవలె దగిలి కలందగా,

“కొలుపు చాలించి, కన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచు
బిరబిరంబోయి, శియన మందిరముఁ జొచ్చి,
ద్వారములు మూసికొని, కవిశ్యరునిఁ దలఁచు
కొనుచుఁ దనుఁ దాను నిందించుకొనఁ దొడఁగె.”

ఇప్పుటికి నాతని కర్కశహృదయము ద్రవించినది. చిత్రమునఁ బరివర్తనము కలిగినది. గతించిన తన దుశ్చేష్టలు విస్మయముగ స్మృతిపథమున గోచరించినవి. గుండె పెకలించుకొనివచ్చు దుఃఖావేగమునఁ దన్నుఁ దాను నిందించుకొని పాఁగెను. ఆపున్ గుర్రాటమునఁ జిత్తుఁ గావ్యసుధా స్రవంతిలో హాయిగ నోలార్చిన మహామహుడౌ పిరదొసితోడ స్వర్గీయ సుఖంబు నీకుఁ దొలఁగినది—ఇక మను పీఠుగనై యరింపు” మని నిందించుకొనినాఁడు. “న్యాయమువీడి భూపతినికాయమునం దలయెత్తఁ జూచుదునా? శ్రీయును బాగుపంబును బ్రసిద్ధియునుగల రాజవంశ మునీయసక్తి ర్తి జరలేని కృతిస్వరూపమునఁ జుట్టుకొన్న శ్రీ” యని వగచినాఁడు. “మరువుఁజూపు కావ్యరచన మొనర్చు కవులెందఱో కలగు. వారు పిరదొసితో సమాను లగుదురా? వరహీరంబును గాలఁ దన్నుకొను నిర్భాగ్యుం డెవండురర్చర” నని తన బుద్ధి లేమినిఁ దెలిపికొనినాఁడు. ఇంతయైన వెనుకఁ జేయున శ్రమి? ‘చేతులు కాలినవెనుక నాఁకులు పట్టుకొన్న’ టయినది. ఇప్పుడు తనకుఁ బశ్చాత్తాపముఁ గల్గిన లాభ మేమి? పరలోకములోనున్న కవి యాత్మకు శాంతి లేక యెంత కుందుచుండెనో! ఈ పాపమునకు నిష్క్రమి యేమి కలదు? పాదుషా చిత్రశాంతిలేక బ్రతికియున్నపుడే నరకము ననుభవించుచుండెను. కవిశేరఁ దూసుపట్టణమున నొక సత్రము నిర్మించి నచోఁ గవియెడలఁ దాఁ గావించిన పాపము కొంత యైనఁ దీగునని నిశ్చయించినాఁడు. ఆతని తలఁపు రూపునొందెను. ఇది పెక్కు శతాబ్దముల క్రిందటి చూట. నేడూ,

“నాని కైధిల్యములు నేడుఁ గానఁబడును
పారసీకులు చూచి కన్నీరు విడుతు
రట! మహమ్మదు గారికి నవయశంబు
నిండు సత్కీర్తి కవికిని నిలిచిపోయె” ననునవి
జాహువకవి పలుకులు.

ఇంతయైనను బాదుషాకుఁ జిత్రశాంతి చేకూరెనా? ఆతని కృతఘ్నుత నశించెనా? ఆతని అపకీర్తి తొలఁగెనా? నాటికవి లేఁడు. పాదుషాయును లేఁడు. నేడును,

“గజనీ పట్టణ వీధులన్ నృపుని కంకాశంబు
సప్రాణమై రజనీ మధ్యములందుఁ గ్రుమ్మరుచు నార్ద్ర
ధ్వాసముల్ సేయునంచు, జనశ్రేణి వచించుచుండు”
నట! అది విని, “అవునా, ఖ్రోజీస్థలీన్ వీడినన్, వృజి
సంబూరకపోవు నే, నరుని శాంతిజ్యోతిఁ జల్లార్చనే”
యని జాహువకవి యక్కసుందీర, నోరారఁ, బాదు
షాపైఁ దన యభిప్రాయమును వెల్లెబ్బుచున్నాఁడు.

ఇకఁ గవితావిషయక సమీక్ష నొనర్చినచో నీ కావ్య ముత్తము సృష్టియని యంగీకరింపవలెను. కరుణ మిందలి ప్రధానరసము. “రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దకావ్యమ్” అని రసగం గాఢరకారుని మతము. జాహువకవి కవితాశ్రేణిమున రమ్యములగు భావములను బుట్టించు శబ్దములే పండినవి. ఈ కవి యొక్క కవితాయం నొక ప్రత్యేకత కలగు అది యితరులందరూగు. పదములపాండకలోను, ఒక్కనిజాతీయములను వాడుటలోను, స్వీయభావములను సందర్భము తటస్థించినపుడు వెలిబుచ్చుదీతిలోను, గమనీయములగు వర్ణనము లొనర్చుటలోను, వీరి కవితాశక్తియందలి ప్రత్యేకత గోచరింతును. ఈ కావ్యముఁ జింతించుకొనితఁ గవి హృదయము మిక్కిలి గంభీరముగఁజూచుచు. మనసము చేసి, చేసి దీర్ఘముగ నాలోచించిన నే తప్ప, కొన్ని కొన్ని భావములలోని “లోపలితత్త్వము” సులభముగ స్ఫురింపదు. భావములు మనోహరములు. ఈ యందములగు భావములనట్లు గంభీరముగ వేషమున, గూఢముగనుంచి, “మీరే యీ భావసౌందర్యముఁ గనఁగొని యానందింపు”డని, యీ కవి పాఠకులకు వదిలి పెట్టును. మనోజ్ఞములగు వీరి భావ గాంభీర్యమును నూచించుటకీ పద్యములే దృష్టాంతము కనుఁడు.

గజనీ మహమ్మదు, భారతదేశముపైఁ బదునెనిమిదిసార్లు దండెత్తినచ్చి, విజయగర్వముతో స్వస్థానమునకుఁ జేరి.

“నగరి మొగసాలనుండు గంధద్విపంబు
దంతములమీఁద వ్రాయిం చెఁ దనచరిత్ర;
తనదు దిగ్గంతుల పదాఱుదంతములక
గలుపు కొనఁబోలు విజయ సంగ్రామ సంఖ్య”

తన దోర్విక్రమముచే నవ్పదిక్కులను జయించెను. ఆ విజయ యాత్రాచరిత్రములను దిగ్గజముల దంతములపైన జెక్కించెను. ఇకఁ బదునెనిమిదివసారి, భారతదేశమును జయించిన పిమ్మట, యీ విజయ వృత్తియును వ్రాయించుటకు దిగ్గజదంతములపైఁ జోటులేదు. అవి యిదివఱకే లిఖితములైనవి కదా! కావున ప్రస్తుత విజయచరిత్రమును, నగరి మొగసాలనున్న మత్తేభయయొక్క రెండు దంతములపైన వ్రాయించెను. అనఁగఁ గుది విజయకథన మా గజముయొక్క దంతములపై లిఖితమై, యాతని పరాక్రమముఁ జూచుచున్నదని భావము.

పాదుషాకు పిరదొసి వ్రాసిన లేఖలోని భావముఁ జిత్రగింపుఁడు.

“ముత్యముల కిక్కయైన సముద్రమునను
బెక్కుచూటులు మున్నులు వేసినాడ;

భాగ్యహీనుడ ముత్యంబు వశయనైతి,
వంధి ననమ్రంగ నోరుచిచ్చినది తుదకు.”

“నేను రాజాశ్రయముం బొందితిని. నాకు, రాజు, సంపదలు ద్రవి్య తలకెత్తునని యాశించితిని. ఎన్నియో యాశాసాధ్యులఁ గట్టికొంటిని. నా దౌర్భాగ్యవశమున, నా యాశయును విఫలమైనది. తుదకు నేను నమ్ముకొనిన రాజే నా యాశాహర్ష్యములకుఁ జిచ్చుపెట్టి నాఁకు ఇదింతయును నేను గుర్రపుష్పవంతుఁడనట వలెన వచ్చినది కాక మఱేమి?” యని భావము.

కవి స్వకుటుంబముతో నటపీ మార్గములఁ జను తీరఁ గావించిన ప్రకృతిప్రతిఁ గనుఁడు.

“ఆగడపు మబ్బు శయ్యల నపరశిఖరి
బుకతి చంగ్రుఁడు నిగ్గుర వోపుచుండె
ఈ చెఱుపునీట నతిని కుయ్యెలలఁగట్టి
జోల వాడుచు నా వంకిఁ జూడవేమి?”

(ఇంగు మధ్యను పుకవ యంగుడ్డేశితఁడైన వాఁడు ఈశ్వరుఁడు.)

అపరశిఖరమున నున్న బాలచంగ్రు డాగడపు మేఘములను శయ్యపై నిగురించెనట. ఆనిద్రిత చంగ్రు నికి జెఱుపు నీట నుయ్యెలలఁగట్టి, యూపుచు నీశ్వరుడు జోలలు వాడుచుండెనట! మేఘములలో నిదించి, చంగ్రుడు చెఱుపు నీట బ్రతిబింబించు చుండెను. గాలినలు జెఱుపులోని నీరు కదిలుచుండెను. ప్రెనుండి నీటిలో బ్రతిఫలించు చంగ్రుడొందుచే, నూయలలూ రీతి నుండెనని కవి యుత్పేక్షించెను.

మనోహరభావనా విషయకముగ, నీ కావ్యము ప్రముఖ స్థానమును వహించినది. ఈ కావ్యమునందలి పద్యములు, చాలవరికు, మధురమగు రసము నొలికించు చున్నవి. జాషువ కవి భావనా పటిమ మనోజ్ఞములగు వర్ణనముల చాటుననుండి సౌందర్యము నిను మడింప జేసికొనినది. ఇందుల కుదాహృతి గనుఁడు.

“అంభోజాపుకున్ దూర్పుకొండ
తలన్ గుంకుమ చల్లె” నట ఇందలి తూర్పుకొండ

స్త్రీపరముగ నుక్తము. గుంకుమ యన సాంధ్యరక్తిను. నూర్పు డామె తలపై గుంకుమ చల్లె ననుటచే, నరుణ రాగ ముదయాచలముపైనుండి యాకాసమున వ్యాపించు చున్నదని ధ్వనించుచున్నది.

సానామాను బఠించుచు, పిరదాసి “యుక్కు పుప్పొడిరాలు యుద్ధి భూమిని, గంపంబు గగుర చెంగట నిల్పు” నట! రణరంగమున యుద్ధ మొనర్చు నైనికుల యా యుధముల రాపిశివలన భిన్నా భిన్న ములై, నుగ్గి, రణభూమియందు రాలిపొడి, యుక్కు పుప్పొడియట.

ఒక సాయం వేళయందు గాగు మేఘములు క్రమ్ముకొనెను. అప్పుడు “భూలలా రత్నము స్నానమాడునని వేదాఘంటికలో మోస!” నట! అని వర్షము రాబోవుననుటను గాలులు నూచించు చున్నవి భావము. భూమిని స్త్రీగజేసి, రాబోవు వర్షమామె జలకమాడు నీరని, యాసయు మామె స్నాన మొనర్చు సమయమనియూ, రమ్యముగ వర్ణితమైనది.

అడవియందు బాగల నొందుచు బయలించు తన దారా మతిల క్షేయములకు పిరదాసి విచారించ సాను. అట్టియెడ “కవి శ్రేష్ఠుండు వర్ణించునెచ్చని కన్నీటికి గారణంబగు మహేశ్వర్యులొం బండ్లు నూటేయ టంబర విధి యంగుటిమి యార్చె” గర్భిణీ మేఘముల” యని కవి వాడెను.

కర్మకుడగుకేరి యనురకృత్యముల కా జలర ములు కొపించి, కండ్లు కొట్టెనా యను రీతి నుత్తమె నట! ఇట “గర్భిణీ మేఘము”లను ప్రయోగమునందలి సాంపు గనుఁడు. మేఘములను మహతీ వాచకముగ గ్రహించెను. అవి నీటిని గర్భముం దాల్చెను. కాన గర్భిణీ మేఘములైనవి జేటాకవో!”

“కుంకుమ పంకముంబులును కొన్నవి
తూరుపు కొండ నెత్తెనుల్
పంకజ బాంసపుం డరుణ పాదము
న్నిగిడించె, మింట నే
కాంకుడు చిన్నవోయి చరమానల
సాను తటంబులెక్కి మై
జంకయు దానుగడ్డి గఱచెన్,
బెను చీకటు లార్చెవాకులై”

యని సూర్యోదయమును కవి వర్ణించెను.

ప్రాగ్దిశగల కొండలు, తమ శిఖరములపై ప గుంకుమ పంకమును బులుముకొనెను. దీనిచే సాంధ్యా రుణ శోభ నూచింపబడినది. ఇక, రవి, తన యరుణ పాదములను నిగిడించె ననుటచే, రెండర్థములు గోచ రించును. రవి, యెఱునివాడు. అతని పాదములను నెఱుపే! అతడు మెల్లమెల్లగ, దన పాదముల నాకాస ముపై జూచుచున్నాడు. దాన, నాతని పాదములగల యరుణ రక్తిమ యాకాసముపై వ్యాపించుచున్నది. ఇక, రెండివ యర్థము : నూర్పుకు తప కిరణముల నాకా సముపై నిగిడించెను. దాన, నాకాసముపై గానిరంగ లముకొనినది. ఇది కవి చమత్కృతి. నూర్పుని ప్రాబల్యము విస్తరిలుటచే, నాత్మతేజము క్షీణించినది — కావున నే చంగ్రుడు చిన్నవోయి, వన్నె దటిగి యుండుట అతని కాంతి పరికిరాకపోయినదని యను టకు “గడ్డి గఱచె” నని చమత్కారముగ, కవి, వర్ణించెను.

“ఈ తొలికోడి కంఠమున నే యిన బింబము నిద్ర వోయెనో రాతిరి?” యని ప్రాభాత సమీరవోతియుల సంజేహము. పవలెల్ల నూర్యుడు మనకు గనిపించును. రాత్రి కానరాడు. కాని నూర్యుడు డుడయింపబోవునను జ్ఞానము తొలికోడికి గలదు. కావున నే కూతపెట్టు చున్నది. ఇది ప్రకృతి సర్వము. కాని, నూర్యుని గాన కయే, కోడి యెట్లు కూతపెట్టుచున్నది? రాత్రి మనకు గానరాక, యప్పప్పుడైన రవియే యీ తొలికోడి కంఠమున నిద్రించెనా? ఇది భావము. ఇంత విషయము నా యొక్కటే వాక్యమున, కవి పొదిగించెను. ఇదియే భావగాంభీర్యము.

కొండొకచో, “వేరురు జుక్కతో నిలిపివేసిన నీర చియించు లేఖకుం గాగితమైన యాకసమునన్” అని కవి యనినాడు. ఇట్లు ఈశ్వరుడు ‘ప్రకృతిని నడుపుట’ యను లేఖను వ్రాయుచున్నాడు. దీనికి సాధనముకు కాగిత మాకాశము. వేరుజుక్క పొడిమి నంత వఱకు ప్రకృతి సర్వమును నిర్వర్తించెను. అనగ విద్యమాన మెంతవఱకు, యంతవరకే లేఖ లిఖితమైనది. ఇది భావము.

మఱొకచో:

“పొడుపు గుబ్బలి తొలుదొల్ల బూదివంటి
భవళే వర్ధింబుదాల్చి, యంతట బనిండి
నిగ్గుమెదిపిన చెంగలవ్వు మొగ్గదొడిగె
వేరుజామున నూసర వెల్లివోలె”

నని నూర్వోదయమును కవి వర్ణించెను. ఇట్లు, పొడుపు గుబ్బలి—యూసరవెల్లి తి నుపమితము. ఊసరవెల్లి రంగుల నెట్లు మార్పుచుండునో! యట్లే వేరుబళంతి రంగులను మార్పుచున్నది. ఎట్లన దొలత సభిమను దాల్చెను. కాని నూర్వోదయమైన పిదప పనికి నిగ్గుమెదిపిన చెంగలవ్వుమొగ్గ దొడిగెను కాన నెట్లగ నున్నది. అనగ, వేరుజామున నాకాశము తెల్లగ నుండును. కాని నూర్వోదయమైన వెనుక నెట్లగ మాటును. ఇది యందలి భావము.

“మక్కాలో బయిగంబరుండగు మహమ్మద్ గారి గోరీ పయిన్ బక్కాకిర్లుల వెల్ల వేసిన మహా భక్తగ్రగణ్యుండవై” యని ప్రయోగము. గజనీ మహమ్మద్, ఇస్లాం మత రక్షకుడైనాడని భావము. “కిర్లుల వెల్ల వేయుట” యనగ, నిస్లాం మతమును స్థాపించిన మహమ్మద్ యొక్క మతబోధలను వ్యాప్తిబొందించి, యాతనికి గీర్తి సంపాదించెనని యర్థము. కీర్తిని దెలుపురంగతో బోల్చుట సాధారణ విషయమే. “కిర్తిని వెల్లడిచేయుట” యను ప్రయోగము, అంత ర్ఘావమునకు మెఱుగు పెట్టుచున్నది.

ఇక, జాషువాకవి యీకావ్యమున వాడిన జాతీయముల సాంపు, పలుకుబడుల తీరు మెచ్చదగినది. కనుమ:

“ముసరుకొనివచ్చు తలపు గుంపులు”, గుండ్రలు గుమ్మరించు, ఊళుల నేళుల బక్కణంబులన్ జల్లెడ వట్టి చూచుట, సననాయకునకు దంతములు పులియ, కీర్తుల వెల్ల వేయు, నోటినిండ మాణిక్యముల్ నింపినాడు, వంటి జాతీయములు, తెనుగు పలుకుబడులు మిక్కిలి చక్కనైనవి.

ఈకావ్యమున, జాషువాకవి, వీలుదొరికినపుడు కవిపారమ్యము నుగ్గడించుచు వచ్చెను. పాదుషా, పిరదౌళిని రావించి, తన విజయయాత్రలను వర్ణింపుచు గావ్యమును వ్రాయుచునుతటి నిట్లు పలుకును.

“కవినెఁగన్నతల్లి గర్భంబు సన్యంబు
కృతినెఁజెందువాఁడు మృతుఁడుకాఁడు
పెరుగుఁ దోటకూర విఖ్యాత పురుషులు
కవినీ వ్యభిజీవిగాఁ దలంఁతు”

విశ్వమున, కవి యట్టి విశిష్టస్థానము బొందెను. కవినీ బనికిమాలినవానిగ దలచువారిపై సవాల్ చేయబడినది.

“తమ్మిచూలి కేలదమ్మినిగల నేర్పు
కవి కలంబునందు గలదు గాన
నీశ్వరత్వమతినికే చలామణియ్యె
నిక్కవముగ బూజనీయుడతడు”

అని జాషువాకవి, కవికిని విధాతకును వారి వారి ధర్మములయంగు సాదృశ్యము (similarity) కలదని పత్నెను విధాతకు లౌకికప్రపంచమును సృజించుట యందు నేర్పు (dexterity) కలదు. కాని కవికి సౌత్రిక విశ్వమును సృష్టించుటయందు గౌరవమున్నది. ఈ యలౌకిక ప్రపంచమును సృజించి, భావుకులకు జిత్రానందమును గావ్యపఠనముఖమున గల్పించు నేర్పు కవి గంటమున గలదు. కావున కవి పూజ్యుడు.

అంతియకాదు. కవికెట్టి శక్తికలదో కనుడు.

“క్షణము గడచిన, దానివెన్నకు మఱి
సాగ్యమే మానవున కిలా చక్రమందు?
దాటిపోయిన యుగముల నాటిచరిత
మరల పుట్టింప కవిత సమర్థుడగును”

అని కవిపారమ్యము సమర్థితము. ఇతర మానవుల కంటె గవికి గల మహత్తరశక్తి యిదియే. గతించిన క్షణమును వెనుకకు దెచ్చుట సాధారణ మానవునకు దుస్సాగ్యము. కాని, కవి గతించిన, చరిత్రసంతయు,

నిజకౌవ్యముఖమున, వెనుకకుఁ దెచ్చి, లోకముముందుంచు గలడు. అతని కౌవ్యమున, జరిత్రలో గతించిన ప్రతి సంఘటనమునకు, బ్రతివ్యక్తికిని నూపిరివోసి, వైత న్యముగల్గించి, కవి ప్రదర్శించును.

మరల,

“వసుధ శాసింపగల సార్యభౌముడగును
క్షుణుడు, భిక్షువుడును, దీనుడును
దుఃఖితుండును నిత్యసంతోషియగు
సత్కర్మిఁ గరింపరాని జేషములు కలనె”

ఈ విశ్వములోఁ గవి ప్రతిరూపమును ధరించును ఏల? ప్రతివస్తువు నందఱిగి యున్న తత్త్వముఁ దెలిసికొనుటకు, ప్రతి వస్తువునందును గల ప్రతి తత్త్వము గ్రహించి, యనుభవించి, తన కౌవ్యమునఁ బ్రదర్శించుట, కవి యొక్క ధర్మము.

ఈ కౌవ్యమునందుఁ గల యొక పద్యము నన్నయగారి పద్యము ననుకరించు చున్నది. కనుఁగొను.

“వాని మృదూక్షి నైపుణియు- వాని
వినమ్ర విధేయ భావమున్
వాని పరోపకార నిరవద్య గుణ
ప్రతిభా విశేషమున్
వాని శరీర సౌష్ఠవము- వాని
భుజాగ్రళ మాంసలత్వ, మిం
మై కృతిజ్ఞతార్థ కృతులై నెడలెన్
పిరదాసి వాక్కునకె”

(పిరదాసి తృతీ. ప 24)

ఇక నన్నయగారి పద్యరత్నముఁ గనుఁగొను:

“దాని శరీర సౌరభము, దాని
విలోలవిలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు, దాని
కుచిస్మితి వక్త్రకాంతియున్,
దాని విలాసముం గడు ముదంబునఁ
జూచి మనోజవాణసం
తాన హతాత్మ్యుడై, నృపతి
దానికి నిట్లనియెంబియంబునన్”

(భార. ఆది. ప. చతు. ఆ. 172వ)

ఈ కౌవ్యమున నందం ద నాచిత్యములును, వ్యాకరణ వికాసరూపములును గన్పట్టుచు.

‘షానామా’ను పాఠశీక భాషయందు వ్రాయు పిరదాసి — “తెలుఁగు కవిత్వపుంజుగి, విశేషపుఁజై తలఁచెన్ను, ద్రావిడీయులకవనంబులోని పదయుంబొసగ” రచించుట యనౌచిత్యము, పాఠశీక కవి, పాఠశీక సారస్వతీయఁ గావ్యమును వ్రాయు తఱి, నా కవితాలక్షణములు ద్రావిడ భాషా వాఙ్మయ లక్షణములఁ బోలియున్నవనుట యనౌచిత్యము.

మఱియొకచో “జెబ్బులులు కరుల్ గిరుల్ హరులు మొత్తిములై విహరించు పెద్దబోయల” నని ప్రయుక్తము. ఇందలి “గిరుల్” యను శబ్దమధము నొసఁగదు. ‘గిరులు’ జడపదార్థములగుటచేఁ దప్పకం గల తీర్థస్థలమలెఁ జరింపజాలవుకదా! ఒహుఁ? శబ్దాలంకారార్థమై; యా పదము ప్రయుక్తమై యుండునోపును.

“పాఠశీక సరిహద్దు” వంటి పైరి సమాసమును, మహమ్మదుఁడు, కుల్తుసుఁడు, నావాబుఁడు, పైగంబుఁడు, వంటి యసాధురూపములును గన్పట్టుచున్నవి తెలుఁగు సారస్వత సంత్రదాయమునం దన్యకేశ్యములకు ‘షుక్’ ప్రత్యయము ప్రాపింపదు. కాని, పై ప్రయోగము లాయా తావులయందుఁదప్పని సరిగఁ గావింపఁబడెనని తలఁపనగును, కౌవ్యమునందలి దోషములు మితములు మాత్రమే! అయ్యెను నీ కౌవ్యమునఁ దెక్కు గుణములుండఁగ, దోషములను, “క్షీరనీర న్నాయముగ” వదిలిపెట్టుట యుక్తము.

ఈ “పిరదాసి” కౌవ్యము, మన నవ్యాంశ్ర సారస్వత కల్పతరువునకుఁ బండిన యొక ముఖరఫలము. సహృదయు లీ కౌవ్యఫలము ననుభవించి, తద్రసాస్వాదనము వొంది యునందించినచోఁ గావ్య ప్రాశస్త్యము లెస్సగ గ్రాహ్యమగును.

ముత్యాయి కూతురు

శ్రీ మా. గోఖలే

అరుంటుపల్లి పల్లెటూరుకు కొంచెం పెడగావున్న మాఁటపల్లిలో ఓ మూలగుడిసెలోంచి తెల్లవారి చిట్టిబవ్వలిని, వైపించతో మూతితుడుసుకుంటూ బయటికి వచ్చాడు మాదిగ ముత్తాయ్.

గుడిసె పక్కన సాయిమేకుకు కట్టివున్న బ్రె పడ్డకు నాలుగు గడ్డిపరకలు వేసి మునుసుబు కచేరి నౌకరుపనికి పోదామనుకుంటున్న ముత్తాయ్కి మఱి గాబు దగ్గర రొచ్చులో దిగి, ముంతతో గాబులో నీళ్లు తాగుతున్న తన నాలుగేళ్ళ కూతురు లచ్చి కను సించింది.

“అప్పుడే తెల్లారిందింటే నీకు గాబుకాడికి చేర్దానికి? మీ అమ్మ నూసిందింటే చంపుద్ది రా ఇటు” అన్నాడు ముత్తాయ్ బ్రెపడ్డకు గడ్డిపరకలు వేస్తూ.

“ఈ లచ్చిమంప అప్పుడే గాబుకాడికి చేరిందీ? ఒస్తున్నా, ఇయాల దీనికి మాడిందే” అంటూ గుడిసె లోంచి, ముత్తాయ్ పెళ్ళాం మాణిక్యం కేకేసింది.

ముంత గాబులో దట్టిమని పారేసి బురదకొట్టు కొంటూ గబగబ ముత్తాయ్ దగ్గరకు పరుగెత్తుకొచ్చింది లచ్చి.

“చీ, నీ బురద సేతుల్లో నన్ను ముట్టుకోమాక” అంటూ కూతురుకు దొరక్కుండా పక్కకు తప్పు కుంటున్నాడు ముత్తాయ్ నవ్వులాటగా.

“మరి నాకు చెవిగపప్పు తెచ్చి పెత్తానంతే”... అంటూ బురద చేతుల్లో ముత్తాయ్ వెంటపడింది లచ్చి పెద్ద పెట్టున కేరింతలు కొడ్తూ.

“ఆసి సచ్చిందానా, ఇంకా తెల్లగా తెల్ల రన్నా లేదు అప్పుడే ఒల్లంతా బురదపూసుకుండా? ఇయాల నీ ఈపు పగిలిందే—ఒత్తున్నా వుండు” అంది గుమ్మంలో కొచ్చిన మాణిక్యం, మాల్లోంచి స్త్రీ టినుబు తీసుకుని లచ్చి దగ్గరకొస్తూ.

“అయ్యా, అయ్యా” అనరుస్తూ మాణిక్యాలకి దొరక్కుండా తప్పించుకుని ముత్తాయ్ని గభాల్ని వాటేసుకుంది లచ్చి.

“అయ్యో, సచ్చిందానా, అయ్యపందమ బురద పుసు నే పూశావుగంకే! ఉండు నీకు రాసింది”... అంది మాణిక్యం లచ్చివీదికొస్తూ.

“ఎహే ఉండు ఏంది నీ రగడా”... అంటూ లచ్చి ఒళ్లు తిడిచి... “పిల్ల ఒళ్లు ఎచ్చగా ఉంకేమే?” అన్నాడు ముత్తాయ్.

ఆ? ఎచ్చగా ఉందా? అయ్యో నాతల్లీ” అంటూ ఎన్నకరిగినట్టు కరిగిపోతూ లచ్చిపొట్టపట్టుకు నూసింది మాణిక్యం.

“పిల్లదానికి కాకతిలిందిలేయ్,” అన్నాడు ముత్తాయ్ లచ్చి మెడకింద నెయి పెట్టి చూస్తూ.

“ఎచ్చగా పొట్టావజానుంటే కాకతిలిందని ఇంకా మెల్లిగా అంటావే? తెల్లారి ముక్కు కార్తుంటే అప్పుడే అనుకుండా ఇయ్యలేందో ఉండదని” అంది, మాణిక్యం లచ్చి సేతులూ, ఒంటి మీద బురద కడుగుతూ.

“ఏందే తెల్లారే పొట్టుకుందీ? కాత్తై కసాయం కాసిపోతావంటే?” అన్నాడు ముత్తాయ్, ఆడిత లచ్చి సేసివ బురద తుడుసుకుంటూ.

“నుప్పునేకాగా. ఇప్పుడే కాసిపోతా” అంది మాణిక్యం, లోపలనుంచి ఇంత ఉప్పుగల్లు తెచ్చి లచ్చికి దిప్పి తీస్తూ.

“నిన్న రేలే మునుసుబు గారు ఊర్నుంచి ఒచ్చా రంట. నేను కచేరిసావిడికి ఎల్లండాగానీ పిల్లదాన్ని బయటి కెక్కడికీ కదల్చి మాకే” అన్నాడు ముత్తాయ్ సుట్టముట్టి దుప్పకుని బయల్దేర్తూ.

“కాత్తై పెందలకాడే తిరిగిరాయ్యా,” అంది మాణిక్యం లచ్చిని చంక కెత్తుకుంటూ.

మాలపల్లినుంచి గుంటుపల్లికి ఎంతలేదన్నా ఆరమైలు కైసీలుకుంటుంది. గుంటుపల్లి మునుసుబు కచేరీలో ముత్తాయికి నెట్టిపని. ఈ నాకరీ ముత్తాయికి ముత్తాతలనాటినుంచి దొడ్లకూ ఒచ్చిందే. మోతాదు బడే సాయము కచ్చేరీలో వేలిముద్దలేయించడం, లెక్కల పుస్తకాలు, సిరాబుడ్లు సరిమాడ్డం, సిస్తు వసూళ్లకు వారికి ఓరికి ఎచ్చరికలు నెయటం మొదలైనవి నూసుకుంటుంటే ముత్తాయి పొలాల కొలకలకూ, టంకు వేసేందుకూ, ఇంకా నిల్లరమల్లరసస్లు వేసేం దుకూ ఏర్పాటైనాడు. ఇదిగాక దేవుడిగుడి తిరణాలకు ఉప్పుకొట్టి, కాష్టాలకు కట్టెలుమోసీ, పసుపులు చస్తే తెచ్చుకుని, ఆటతొళ్లతో పెప్పలు, ఎద్దుమెల్లో పడ్డెళ్లు, సికమాల్లు, సెర్నాకోలను వేసి కుటుంబం గడుపుకుంటున్నాడు ముత్తాయ్.

మాలపల్లి జనం కూలిజనం గనుక పెందరా చే లేస్తారు. వీలుంటే పెళ్లాలకు సాయం గా ఊరిబయట కుంటలో నీళ్లుతెచ్చి బానలు, బుంగలు నింపి కూడు తిని కూలివనికి పోయ్యేవారుపోతే, సీకట్లో లెగవే లెగవం గానే నెత్తిన వైసంచేసుకుని ఎల్లరో పెళ్లాం, పిల్ల జల్లును నూసుకోసన్నా నూసుకోకుండా పనికెల్లి పోతారు కొందరు మాలపల్లి జనం.

“ఓరి ముత్తాయోవ్? ఇమాలేం కచేరీకి మా ఉసిమీ నెల్తుండావు. మునుసుబు గా రొచ్చారా?” అని వీపునూచి కాచిడిబరువుకు నిగడదన్నుకుని కుంటనుంచి బరబరా ఒస్తున్న లచ్చాయ్ కేకకాడు ముత్తాయిని.

“నిన్ను రే త్తిరే ఒచ్చారు మునుసుబు గారు. సిస్తు బకాయిలు ఇంకా మిగిలంశయిగా, ఇయాల సానా మాకు వసూలుగావాలి మరి. ఇంకా నువు కూలిపనికి పోకుండా ఈడే కూకుండావేరా? ఇయాల మా మర దలుపిల్ల నీలుపోసి గాని పోనీనని నిలేసింకా ఏరా?” అన్నాడు ముత్తాయ్ కాచిడిబద్ద ఊపుకుంటూ దగ్గర కొచ్చిన లచ్చాయితో.

“అదిగంతేలే. పోనీగండా అని వినాడన్నా కుంటనుంచి నాలుగు బుంగలనీలు తెచ్చిపోతానా? ఇదిగో ఈ వసూసంబారు. అందుట్టో నీకు సందు దొరుకుతేసాలు మరదల్ని ఎనకేసుకొత్తావు. నోట్లోకి కాత్తె పు గాకు ముక్కుంటే పెడవంట్రా ముత్తాయ్?” అన్నాడు లచ్చాయ్, కావడిబరువుతో కాసేపు ఆగుతూ.

“ఎట్టె నీ తోడు, నిలకంటే ఏలేకుంటే ఇంకెకు ముంగలే నుట్టునుట్టు కుండా. ఉంటే రేకెచ్చిస్తాలే. పిల్లదానికి కాత్తె కాకచిగిల్లుటంపిరా లచ్చాయ్” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“చా, ఇంతకుముంగలే మీ గాయకాడ నీలు పారబోతుంటే నూకాయ గడంబ్రా ముత్తాయ్? పిల్ల బాగనే ఉండడే? ఇంతలోనే కాకెట్టచనిపిసిరా?” అన్నాడు లచ్చాయ్ నమ్మనట్లు.

“ఆళ్లమ్మ కేకలేతుంటే ఒచ్చి నాకాళ్లు నాటేసు కుంటే ఇట్లనూడ్తును గండా, ఒళ్లు ఎచ్చగా ఉంది” అన్నాడు ముత్తాయ్, లచ్చి ఒంటివేసి లేసనేకులకు ఇంకా తగుబున్నట్లుగా.

“ఓసి, ముద్దాన్నానికి ఆదే జారిపోద్దిలే. మరి పిల్లదానికి నోట్లో కాత్తెమన్నా పోశావా?” అన్నాడు లచ్చాయ్

“మీ ఒది నె కసాయం కానిపోతానందిలే” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“ఇక నేం, మా మాణిక్కంఒది నెకు ఇసువంటి నైద్దికాలు సానా తెలుసు. ఇహ దానంతలుదే పోద్దిలే. అదిగో నీమరదలు దిడికాడ్టాంచి అప్పుడే నిక్కి నిక్కి నూస్తుండది - ఎల్తుండారోయ్ ముత్తాయ్” అంటూ కావడిబద్దతో కిరీకిరీ ఊక్కుంటూ ఎల్లి పాయ్యాడు లచ్చాయ్.

లచ్చాయ్ గుడి నెవడిదగ్గర నిజం గానే నిలబడి నూస్తున్న సుబ్బాంవేపు నెయి ఊపుతూ గుంటుపల్లి వేపుకు సాగాడు ముత్తాయ్.

— సుబ్బామంటే తనకెంత గురో మగ్గ మగ్గ అను కుంటుంటాడు ముత్తాయ్. తనకు మాణిక్యంమీద మనసుమల్లి నెడ్డ తిపనబద్దన్న రోజుల్లో సుబ్బాం అతీతెలివిగా యవారం పెల్లి ఏర్పాటుదాకా నడిపి తనకూ మాణిక్కానికి జోడుకలిపింది. ఇందుకు తనూ, మాణిక్యం నా గారుబొమ్మకు ఓ వీటపోతును బలిచ్చు కున్నారు గూడా. తన పెళ్లయి మాణిక్యంతో సుకంగా గడిసిపోతుంటే కొన్నాళ్లకు సల్లగా వస సాగించింది మాణిక్యం. తనకు పిల్లలు పుట్టకపోటం వల్ల తనను గొడ్డుమోతని ఒకరిద్ద రనుకోటం ఇన్నానని మొదులపెట్టింది మాణిక్యం. కరువులో అడికమాసం అన్నట్టు పిల్లలకోసం ఇప్పుట్టుంచి ఎగబడదన్నాడు తను మాణిక్యంతో. ఇప్పుటికిప్పుడు పిల్లలు

పుట్టకపోతేమటుకు ముందుకు పుట్టరనే భారానా విమలచి కూడా తను మాణిక్యంతో సానాసార్లు పెట్టి నూశాడు. అయినా మాణిక్యం నడ అపకపోగా కనపడక నెట్టుకు పుట్టకు దీపాలెలిగించి, వాలుపొంగించి పప్పుబెల్లాలు పెట్టి, తడిచుడెల్లో పెదచ్చినాలు సేసి నెచ్చగండుగోళం సేసింది లచ్చిపుట్టేదాకా. లచ్చి పుట్టి మాణిక్యం మళ్ళీ మమూలుదారిపట్టం తన బరువంత తీసికట్టయింది ముత్యాయికి. ఏమయినా తన పెళ్ళాంకంటే తనకే లచ్చంలే ఎక్కువ ముద్దలి మాణిక్యం లచ్చిమిది కేకలేస్తున్నప్పుడల్లా అనుకుంటాడు ముత్యాయ్. అంగుకేలచ్చికి ఏ ఇంతి ఎచ్చు తిన్న లొచ్చినా కాతై కంగారుపట్టం ముత్యాయికి వచ్చి. ఆయితే ఏ లచ్చాయిలాంటి మనుసుకలిసిన మనిషోగనక ఈపుత్తజ్జే దైర్ఘ్యంగా నిలబడిపోయే మనిషే ముత్యాయ్గూడా.

మునుసుబుగారింటి కెల్లి దిడ్డాలు పెట్టుకుని, మునుసుబుగారి గొడ్డసావిట్లో గొడ్డకు మేతి ఉందో లేనో నూసి, జీతిగాడు సావిడంతా బాగుసేసిపోయినా మళ్ళీ ఒకటి రెండు కేడకళ్ళు తీసేసి, మునుసుబుగారి కెల్లొం నెంద్రమ్మగార్ని పనేమన్నా ఉండదా అని అడిగి, లేదనిపించుకుని, మునుసుబుగారు గుడ్డలేసుకుని కచ్చిరుసావిడికి బయలుకేలే ఏనికీజ్జేనెట్టా, కచ్చిరుసావిడి గుమ్మందగ్గిరకు సేరి సేతులకట్టుకుని నుంచున్నాడు ముత్యాయ్.

పెదకరణం, సినకరణం అప్పటికేవచ్చి లెక్కలు రాసుకోలం ఓరకన్నుతో నూశాడు ముత్యాయ్.

“ఇవాళ సినులు కట్టాలని మొన్న టంకు వెళావుట్రా ముత్యాయ్?” అని కేకేశాడు కచ్చేరిలోంచి మునుసుబుగారు.

“సిత్తం దొరా. తమరు నెప్పినట్టే ఓ పూట పూటంతా టంకేశాండి” అన్నాడు ముత్యాయ్, మునుసుబుగారి కంటికి కొంచెం ఓరగా కనుపిస్తూ.

“మరి ఏరీ ఇంతవరకు ఎవరూ రాలేదే?” అన్నాడు మునుసుబుగారు విసుగ్గా.

“బజేసాయిబు కేకేసుకురటానికి ఎల్లాడండి. అనిగో రామయ్యగారు ఒత్తున్నాడు దొరా” అన్నాడు ముత్యాయ్ రామయ్యకు దారి ఒదుల్తూ.

“ఇవాళే సినుకట్టాలని గాపకమే లేదండి మనసబుగారూ” అంటూన్నాడు కచ్చేరిసావిట్లోకి పోయిన రామయ్య.

“ఇకేం మర్యాద రామయ్య? ఇప్పటికి రెండు వాయిదాలు దాటిపోయినై. ఇంకెన్నిసార్లు టంకు వేయించమంటావో నువ్వే చెప్పు” అని నెమ్మదిగా నే అడుగుతున్నాడు మునుసుబుగారు.

“మళ్ళీ టంకు దేనికి? రెండుమూడురోజుల్లా పిలవకపోయినావచ్చి కట్టిపోతే సరిగా” అంటున్నాడు రామయ్య.

“ఒరేయ్ ముత్యాయ్? ఆ రత్తయ్యను వెళ్ళి పిల్చుకురా——హేరంతికి తెలిసినా ఆయనకుమటుకు తెలియలేకంటాడా?” అని కేకేశాడు మునుసుబుగారు.

“రత్తయ్య బ్రెగొడ్డు ఇంతకుముంగలే చచ్చి పోయిందంట, మరి ఏం వస్తాడో...” అన్నాడు రామయ్య.

“సరే, చచ్చిన గొడ్డును బతికించటం ఎవరివల్లవుతుంది. రామయ్య, సర్కారుసాము కట్టకపోతే వేచి ఉన్నదిగానీ? కెల్లి కేకేసిందా ముత్యాయ్?” అన్నాడు మళ్ళీ మునుసుబుగారు.

చచ్చిన బ్రెగొడ్డుదుట్టాతా తిగుతున్న రత్తయ్య కెదురుగా వెళ్ళి నిలబడ్డాడు ముత్యాయ్.

“వెయ్యేళ్లు ఒత్తరా ముత్యాయ్, అనుకుంటుండగానే ఒచ్చావు. ఎటువంటి బ్రెగొడ్డు చచ్చిందో మాళావా?” అన్నాడు రత్తయ్య చిచారంగా.

“తమరి బ్రెగొడ్డు నాకు తెలవకంటండి దొరా? మాలావుపుటగ్గలది!” అన్నాడు ముత్యాయ్.

“సరే, ఒత్తనిదిడ్డ బారెడు. మరి దీని సంగతేమంటా? బయటకి చేరేస్తావా” అన్నాడు రత్తయ్య.

“అదేంటి దొరా కొత్తగా మాట్లాడుండారా? సచ్చినగొడ్డును మేం గాకపోతే ఇంకెవరు తీసి కెల్తారా?” అన్నాడు ముత్యాయ్.

“అదిసరేలేవోయ్. కాదని ఎవరన్నారా? ఇదిగో ముత్యాయ్? ఎందుకంటున్నానో అనుకోవద్దుగానీ—బ్రెగొడ్డు ఖరీదు నాలుగు రూపాయలవుతుంది. తరవాత నీ ఇచ్చం” అన్నాడు రత్తయ్య.

“సచ్చినబ్రెగొడ్డు నాలుగు రూపాయలలా? ఎప్పుడూ ఇస్తేండి దొరా” అన్నాడు ముత్యాయ్, అట్లాగే సోరు తెచ్చాడు.

“ఇప్పుడు వింటున్నావుగా, చచ్చినబర్రె యినా నాలుగు డబ్బులు గిట్టుబాటు చేస్తుంటే నాలుగో మూడున్నరో ఇచ్చుకుంటే దండక కాదుగా?” అన్నాడు రత్తయ్య.

“తమ రట్టంటే మా బీవోళ్లేం గానా దొరా. మునుసుబుగోరు తమర్ని కేకయ్యంటే ఒచ్చానండి రత్తయ్యగోరూ” అన్నాడు ముత్యయ్య.

“ఏన్నాం లేవోయ్ ఇంతకుముందరే మీ బజ్జే సాయబును తోలరుగా, మళ్ళీ నువుకూడానా? దాంగుంపదెగిరి మరీ ఒకటే ఊదరైతే ఎట్లా? ఇదిగో నాచేత నాలుగుసార్లు ఎందుకనిపిస్తావు, దీని విషయ మేమంటావో వైసత్తేసి మధ్యాహ్నం లోపల శేల్చి చెప్పియ్, మళ్ళీ ఇంకొక్కో మానుకోవాలి” అనేసి ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోయాడు రత్తయ్య.

చచ్చినబర్రెగొడ్డు నోసూపు చూసి ఆలోచిస్తూ రత్తయ్య గుమ్మం దిగాడు ముత్యయ్య.

“ఒరే ముత్యయ్య?” అని కేకకాడు బైస్కోలు బంజిమీద ఉసిగా పోతూ బేసనొక్క ఆగిపోయిన ఆస్పత్రిడాక్టరు.

“దణ్ణాలండి డాటరు దొరా” అన్నాడు ముత్యయ్య.

“ఒరేయ్, ఇంట్లో కట్టెలు లేవలే ఉంది; వెళ్ళి నేను చెప్పానని చెంచయ్య కొట్టో రెండు గుళ్ళ కట్టెలు ఇంట్లో పడేసిపో” అంటూ ముత్యయ్య గుక్క తిప్పుకునేలోపే డాక్టరు బైస్కోలుమీద మాయ మయ్యాడు.

ఇక తప్పుగు తొందరగా చేసేసి పోదామరి చెంచయ్య కొట్టువేపుకు ముత్యయ్య నాలుగడుగులు వేశాడో లేనో—“ఒరేయ్ ముత్యయ్య ఒక్క తుణుం ఆగరా?”...అని ఆడకూతురు గొంతు వినిపించింది.

“అబ్బే ఏం లేదులే, ఏమిటా డాక్టరుగారు నీతో చెప్పిపోతున్నారా?” అంది సీతారావుమ్మ. ఎదురింటిరుమ్మలో నిలబడి డాక్టరు వెళ్ళిన దిక్కు నిక్కిరిక్కి చూస్తూ.

“ఆ ఏం లేదండీ సీతారావుమ్మగోరూ! నాలుగు కట్టె పేళ్ళు ఇంట్లో పడేసి పోనున్నారేండి” అన్నాడు ముత్యయ్య తొందరపడ్డా.

“అనుఁ అయినా ఆయనేం చెబుతే నాకెండు కులే. ఒక్కసారి ఇటొచ్చిపోరా ముత్యయ్య. కర్మ కాలిపోను. తెల్లవారి లేవంగానే నాకీ బ్రహ్మత్వ

చుట్టుకుంది. మా దొడ్లో పిల్లి చచ్చింది. నానున్నాయన కొర్ర దాన్ని అట్టేస్తేనా పోలేసిపోదూ” అంది సీతారావుమ్మ ఆరాటంగా.

“అబ్బో, సానాపనుండాయ్ దొర్నానమ్మ గోరూ” అనంటున్నాడు ముత్యయ్య.

వాటికేంటే సీతమ్మదూ ఉండేవి. నువు ఇప్పుడు కొడన్నానంటే ఇక బ్రహ్మదేవుడు దిగివచ్చినా ఆ పిల్లిని నాకంటికి కనపడకుండా తప్పించలేడు. నానున్నాయన” అంది సీతారావుమ్మ దొడ్లోకి వారితిస్తూ.

సీతారావుమ్మ పిల్లి పోనుంచి బయటపడి, చెంచయ్య కొట్టుకు గబగబ వెళ్తున్న ముత్యయ్యకి చూల పల్లినాంచి ఒస్తున్న ఆదాయ్ కోడలు వీరమ్మ దాడ్లో ఎదురయింది.

“ఏం ఈరమ్మా బాగుండావా? యాడ కెల్తుండా?” అని పలకరించాడు ముత్యయ్య వీరమ్మను.

“పిల్ల కొలవగట్టుకెల్తుండాగానీ మీ లచ్చికి కాక తగిలించంటగా? పిల్ల బురబుర్రాడ్డా ఆజేసుయిందగుతుండవంటా డాటరుగారికాడ ఏకన్నా నుంకు తీసుకురానుని నెప్పుయింది నూణిక్కెం” అంది వీరమ్మ.

“—కాక బాగా ఎమ్మనైందా ఈరమ్మా?” అన్నాడు ముత్యయ్య.

“అశేమో మరి, పిల్ల నూడబోతే కాత్తె నలిగి వట్టే ఉంది. ఎంకైనా మంచిది ఆ డాటరుగార్న డిగి ముందప్పిచ్చుకుని దబ్బున ఇంటికెళ్ళారామా? నేనెల్తుండా నీ తమ్ముడు నాకోసం ఆ పిల్ల కొలవగట్టు మీదే కూసుకుంటాడు” అంటూ వెళ్ళిపోయింది. వీరమ్మ.

ఇంకొంచెంసేపటికి కట్టెలు తెచ్చి దొడ్లో ఏసి, నెమటు తుడుసుకుంటూ ఆస్పత్రిలో డాక్టరుకు కనుపించేట్టు కాత్తె పెడగా నిలబడ్డాడు ముత్యయ్య.

“తెచ్చి పడేశావా?” అన్నాడు డాక్టరు రోగులకు మందులు రాసిస్తూ.

“పడేశానండి, పిల్లదానికి కాకతగిలింది దొరా” అన్నాడు ముత్యయ్య.

“ఏ పిల్లదానికి?” — అన్నాడు డాక్టరు, తలొంచుకుని రాసుకుంటూ.

“మా పిల్లదానికేనండి”—అన్నాడు ముత్యయ్య

“కాక తగిలిందా”—అన్నాడు డాక్టరు.

“అవును దొరా” అన్నాడు ముత్యయ్య.

“ఉహూ, సరే కాసేపుండు” అన్నాడు డాక్టరు ఓజుబ్బుమనిషిని పొట్ట ఒత్తిచూస్తూ.

“బురబుర్రాడా చిగుకూడా బాగా ఉండంటండి దొం..” అన్నాడు ముత్తాయ్, కానేపునూసి.

“ఎవరికి?”...అన్నాడు డాక్టరు, ముత్తాయ్ నోసారి మళ్ళీ చూస్తూ.

“నూ పిల్లదానికేనండి చిగు జరం బాగా ఒచ్చిం దంపి.. అన్నాడు ముత్తాయ్ కాత్తె గట్టిగా.

“ఏం తిన్నదే?” అన్నాడు డాక్టరు.

“పిల్లమండ అదేం తింటదండీ నిన్న ఇంకంటే ఇంత ఉల్లికారం, దొగ్గబావపప్పు తిన్నదండి” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“ఏదిపిల్ల? ఇటుతీసుకురా?” అన్నాడు డాక్టరు

“పిల్లదాన్ని తీసుకురామంటారండీ?” అన్నాడు ముత్తాయ్ కం గారుపడ్తూ.

“తీసుకురాకపోతే ఎల్లాగయ్యా మందివ్వటం? ఊ వెళ్లి తీసుకురా”

ఆ అసిరేతి ఒళ్లు తెలియకుండా నిదరపోతున్న ముత్తాయ్ని లేపింది చూణిక్కం. గబాల్నూ చూచి ఒణుకు తున్న చూణిక్కం చెయి పట్టుకున్నాడు ముత్తాయ్.

“పిల్ల-పిల్లస్తే పలకటం లేదు”...అందిచూణిక్కం సన్నగా విసపడి విసపడకుండా.

ముత్తాయ్ మంచమీదకు ఒంగి లచ్చి నండే మీద నెయి పెట్టాడు. “అశేంటే విచ్చిమండ పిల్ల సుబ్బరంగా నిదరపోతుంటేనూ?” అన్నాడు ముత్తాయ్. చూణిక్కం కళ్లి ఆనుమానంగా చూస్తూ.

డాక్టర్ లెగరేతుండని- మాపిటాల అటా లేనేలేదు” అంది చూణిక్కం సన్నగా మూలుగుతూ.

మైకంలో ఉన్న లచ్చి ఊసిరి పీల్చుకుంటానికి తంటాలుపట్టం నిదానంగా నూచిన ముత్తాయ్ చూణి క్కం కళ్ళి బిత్తరనూపులు నూశాడు.

“డాబరిదగ్గర కెహం — పద — ” అంది చూణిక్కం.

“ఇంత నిశిత్రేప్సదా? డాటరు పలకుతాడా?” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“కాళ్లు పట్టుకుందాం — బగమంతుడే ఉండాడు—”

దారివెంట కుక్కలరుస్తూ వెంటపడ్తుంటే విని పిందుకోకుండా లచ్చిని బుజానేసుకుని ఒచ్చి డాక్టరు తిలుపు గబ్బరబ్బరొట్టారు ముత్తాయ్, చూణిక్కం.

“ఎవరది?” తలుపు తెరిసి బ్యాప్రెటైటు మీదేసి నూశాడు డాక్టరు.

“ముత్తాయ్ని దొరా—రచ్చించాలి.”

“నీకేమన్న మకుందా లేదా? గాధరా పెట్టి చంపావే?”

“మీపాదాలు పట్టుకుంటాం దొరా — పిల్లని డొక్కలెగరేతుండని.”

“ఏస్సిస్తే ఉంది. మేమేం మకుంబుల మకు కున్నారా, పిశాచాల మకుకున్నారా? సగలంతా ఏం చేస్తున్నావ్ ఇంత అర్థరాత్రి రాకపోతే?”

“తమకు పిల్లదాన్ని చుద్దాన్నం నూసి మంది చ్చాగుగందా తగ్గిపోతుండనుకుండాం దొరా. మరింత పో కోంపమీసకోమ్మద్దని...”

“చాల్లే రండి లోపలికి...”

సగం నిదరమత్తుతో ఒంగి లచ్చిని పరీక్ష చేస్తున్న డాక్టరు ఒక్కసారి నిటారుగా నుండున్నాడు

“మీ అలగా జనానికేం తెలియదు” అన్నాడు డాక్టరు పెళ్లున.

“అదేందిదొరా? —” అన్నాడు ముత్తాయ్, చూణిక్కం ఒక్కసారిగా.

“ఇంజెక్ నివ్వాలి, నా దగ్గర లేదాఇంజెక్సు. చీరే రాపిస్తామే పొన్నూరువెళ్లి అద్దెంటుగా తీసుకు రావాలి.”

“అహ్, అంతమారమా? ఇంత రేత్రీ ఎవకు పలకుతారు డాటరు బాబూ?”...అన్నాడు ముత్తాయ్ నీలుకారిపోతూ.

“తెల్లవారేదాకా ఉండైనా ఇంజెక్సు తీసుకు రావాలి—అయిదు రూపాయలు తీసుకుపో.”

“అయిదు రూపాయలు?” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“నూడు—పిలకు ఇంకా మైకం ఒదలేదు— అయ్యెనాలచ్చి—” అంది చూణిక్కం కోక్ చెంరు మొహాన కప్పుకుని మూలుగుతూ.

డాక్టరెచ్చిసి నీటి ఒక గుప్పిట్లో పెట్టుకుని, తడుపుకోకుండా రెండో నేయి చూణిక్కం మెల్లోకి పోనిచ్చి పుస్తెతాడు పటిక్కిన తెంచి—ఇంకోక్కో తుణుంబో గుంటుపల్లివీధున్నీ దాటి పెద్దకొలవ గట్టెక్కి పొన్నూరువేపుకు రొప్పుకుంటూ పరు గెత్తాడు ముత్తాయ్—నీకట్లో కలిసిపోతూ.

దేవతా
హరిదాసు వింగాడి శిల్పం

వీరనారిషీషిత్
చీనాదేశపు మృణ్మయ శిల్పం

నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

1

నాట్యశాస్త్రమునకు గల వివిధ వ్యాఖ్యాతలలో నొక టీకాకారుడు కన్పించుచున్నాడు. ఈ టీకాకారు డెవ్వరో మన మిప్పుడు నిశ్చయింపలేము. కాని క్రమేణ అభినవ భారతినీ పర్యాయోచన చేయగా, చేయగా మనమీ ప్రశ్నను నివృత్తి చేయగలము.

“టీకా కారైస్తు శ్లోకార్థస్యాస్య ప్రతికర్తృణత్వ మస్య వ్యాఖ్యాతమ్” (అ. భా. IV 22 వ్రాతప్రతి) అని ఒకచో అభినవ భారతిలో కన్పించుచున్నది. ఇదిట వ్యాఖ్యాన భేదము కలదు.

“సంభోగేన హాస్యాంగ శ్చే నాపేక్షితో విప్ర లంఘే చ సమాన వ్యభిచారికత్వా త్కరుణ ఇతి టీకాకారః” (అ. భా. I—318)

అని మరియొక చోట అభినవ భారతీ కారుడు టీకాకారుని స్మరించెను.

“టీకా కారా స్వాహుః—ఆశ్రయః స్వతిః స్వరూపేణ జాతీనాం గాన ఉపయోగో న తు రక్తి సంపాదక త్వేన” (వ్రాతప్రతి అ. భా. IV 14)

అని వేరొకచో చెప్పబడినది.

“టీకా కృద్భిస్తు—సదాశివ మతాది గ్రంథాంతరా లిఖితం త్రియస్త్రైంశది మే ప్రోక్తా అలంకారా ఇత్యాది” (IV 25)

అనుచో టీకాకారునకు ముప్పదిమూడలంకారములే సమ్మతమని కన్పించుచున్నది.

“టీకాకారైః పూర్వ రంకే వంశస్య కారణ వైకల్యాత్ అసంస్కార్యతా” (IV 59)

అని ఇంకొకచో గలదు.

“టీకాకార స్వాహ—ఇహ వంశస్య ఛిద్రవిధానం ముఖవాయ్వా సంయోగా దంగులి సంయోగ క్రియా యాశ్చేతి” (IV 68)

అని ఇంకొకచోట అభినవు డుదాహరించినాడు.

“టీకా కృతవదాహ—లయాంతర మితి కనిష్ట మే వోచ్యతే, తదాశ్రయత్వా దుపచారణ” (IV 116)

అని పల్కినపుడు టీకాకారుడు మూలగ్రంథమునకు ప్రతిపదార్థమును గూడ చెప్పినట్లున్నది.

“టీకా కృతస్తు—సన్నిపాత వ్యుత్పత్త్యా శమ్యాది వ్యుత్పత్త్యా శమ్యాది వ్యాఖ్యానా అవాంతర తాలవశేనై రిత్యాది యదుక్తం, త దవిభక్తాంగ మావిభక్తాంగ మాద్యమం త్యజ జ్వాలా ద్వి మాత్రేతి ఇయతా సిద్ధే శిష్టం శ్లోక భాగో వ్యర్థ ఏవే త్యల మనేన” (IV-187)

అని నపుడు పూర్వాపర విషయములను సమన్వయ పరచు కొనుచు, సంబంధ చిత్రముగ అర్థమును చెప్పి నట్లు గలదు.

“టీకా కారా స్తావద్వ్యా కుర్వంతి—ఇహ చతు ర్శ్రేణస్త్రిక్ ప్రథమాంగేన వైహాయసికేన తాదృశా భావ్యం ద్వాదశే కలశుతం తత్కృతం చతస్రః కలా మాత్రానంతర శూన్యప్రయోగేణ వర్ణానుకర్షాన్ని ర్వాహ్యః” (IV-181)

అని ఇంకొకచో టీకాకారుని సమగ్ర విషయ పర్యాయోచన నభినవుడు గుర్తించినాడు.

“టీకాకారాస్తు—పశ్చిమార్థం యన్మాత్రా త్త్రయం తిదాదౌ కుర్యాత్...” (IV 162)

అని వేరొకచో అభినవుడు పల్కియున్నాడు.

“అత్ర టీకాకారేణాక్షిప్త వజ్రం శీర్షకం చేతి యా వినియోగః ప్రాగుక్తః.....” (IV 192)

అని మరిొకచోట గలదు.

“టీకా కారాస్తు—పరిక్రమణైః త్రికోణ భతు మ్కోణ రంగాపేక్షయా త్ర్యక్త చతురశ్రతాభి విభాగమాహుః” (IV. 197)

ఇట్లు నేక పర్యాయము లభినవుడు టీకాకారుని స్మరించుట గలదు. ఈ ఉదాహరణల ద్వారా నాట్య

కాస్త్రవ్యాఖ్యా సంప్రదాయ మవిచ్ఛిన్నముగా గల
దని చెప్పవలయును.

2

అభినవుడు విశిష్టముగా లొల్లట, ఉడ్లట,
కంకుక, భట్టనాయక, భట్టతోత ప్రభృతుల వ్యాఖ్యల
వక్కడక్కడ స్మరించినాడు. వీరినిగూర్చి కొంత
తెలిపికొనవలసిన అవసరము గలదు.

వీరిలో లొల్లట, ఉడ్లట లతి ప్రాచీనులు.
ఉడ్లటనుకన్న లొల్లట డతి ప్రాచీనుడు.
వాట్యకాస్త్ర ప్రాచీన పాతమునే వీరిరువురు పఠించి
వారు. ప్రాచీన పాతములోగల సంక్షిప్త గ్రంథము
నుడ్లటను, విస్తృత గ్రంథమును లొల్లటను పఠించి
వారు గనుక వీరిలో లొల్లటడే అతిప్రాచీను డన
వలెను.

లొల్లటను పూర్వ మీమాంసా డర్శనములో
కొంత కృషిసల్పిన వాడగుటచే పూర్వమీమాంసకుల
ప్రమాణజ్ఞానముతో రసప్రతీతిని సమన్వయపరచు
సెంచినాడు. రస నిష్పత్తి మాత్రమును వ్యాఖ్యానిం
చును లొల్లటను మీమాంసకుల ఉత్పత్తివాదమును
తెచ్చి, విభావాదులద్వారా ఉత్పాద్యును విశిష్ట
నవ్యపదార్థమే రసమని యనినాడు. ఈ వాదమును
డండి, రుద్రట, భోజ ప్రభృతులు స్వీకరించినారు.
కాని కంకుకాను వీ వాదమును దూషించిరి. ఐనను
అభినవు డీ లొల్లట వ్యాఖ్యను నిరసించినట్లు కన్పడక
పోవుటచే గాక, వైపెచ్చు లొల్లటని రసోత్పత్తిని
అంగీకరించినట్లే కన్పించుచున్నాడు. ఈ వాదము
ప్రామాణికము, న్యాయబద్ధము, యుక్తియుతము అని
భారతిలో లోగడ చెప్పితిమి.

విభావములు, అనుభావములు, స్థాయిభావ
ములు, సంచారి భావములు మొదలగున వన్నియు
ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా రసములుగా పరిణమించగల
వని, కాని లోకప్రసిద్ధి లేకపోవుటచే నెన్నిదిరసములే
చెప్పబడినవని లొల్లటను నిరూపించెను. మిగిలిన
జేవీయు రసములు కౌజాలకపోయినను, సంచారి భావ
ములుమాత్రము రసములుగా పరిణమించగలవని చెప్పట
కువలయులే జేరొకచోట నిచ్చితిని. ఈ వాదమును
డండి, రుద్రట, నమిసాధు, భోజులు గ్రహించినారు.

“రసా భావా హ్యభినయాః” అను ఆరక
అధ్యాయ ముండులి శ్లోకమున జోహాలాడు లేకాదకాం
గముల సంగీకరించిరి. ఈ వాదము నుడ్లట డంగీక
రించెనుగాని, లొల్లటను దీనిని దూషించి, నాట్య
మున రసభావాభినయ గీతాతోద్యములను పంచాంగ
ములే కలవని నిర్ధారణ జేసినాడు. దీనిని అభినవుడు
స్వీకరించినాడు. లొల్లటను పై అభినవునకున్న గౌరవ
మితర వ్యాఖ్యాతలకే గాక, నేటి సమీక్షకులకు గూడ
లేకపోవుట శోచనీయము.

తేనాయ మర్థః - (ఘనాతా లేఽపి గత్యను సార్యేన
కలా విధి ర్లయవిధిశ్చ-అత ఏనైతదనుసారేణ
భట్టలొల్లట గోపాలాది భిర్భంగోవభంగవిభంగ
విషయే తాలదీపికాదా చిరంతన సంఘతో ఘనా
తాలానాం వినియోగః ప్రపంచతో దూషితః”

(II. 184)

అని వేరొకచోట అభినవుడు ఆదరాతికయములతో
లొల్లటని ప్రస్తుతించినాడు.

“అత ఏవం వాదినా కత్యుదేర పృథ గ్భవేయో హేతు
రుక్తః క్రమాలంఘనా దితి తస్మాద్విధిత్వం
విరుద్ధతా చ, ప్రత్యుత ప్రత్యేక ప్రసంగ త్వలాభాత్
క్రమస్యా పదార్థత్వా న్నార్థ ప్రమాణత్వాత్,
ముఖ్యకౌత పదార్థ బాధకత్వ మయుక్తం, శ్రుత్యా
వాక్య ప్రమాణస్య బాధనాదితి తు భట్టలొల్లటోక్తం
ప్రకృతే సిన్ధుతి, విరోధాభావాత్...” (II. 185)

అని ఇంకొక చో లొల్లటని స్వీకరించినాడు.

పదు నెన్నిదవ అధ్యాయములోని

“అంక ఇతి రూఢి కబ్జో భావై శ్చ రనై శ్చ
గోహయత్యర్థాత్”

అను పంక్తిలో “రూఢి” యనుటకు బదులు “గూఢ”
అను పదమును లొల్లటను స్వీకరించి వ్యాఖ్యా
నించెను. ఈ పాఠ మభినవ సమ్మతము గాకపోయినను,
అభినవుడి చట లొల్లటని దూషించక పోవుట గను
నింపవలసిన విషయమే. ఇదే అధ్యాయమున :

యఃకశ్చిత్కార్యకా ద్దచ్చతి పురుషః ప్రకృష్ట
మధ్యావమ్
తత్రాప్యం కచ్చేదః క రవ్యః పూర్వక త్తజ్ఞః”

అను శ్లోకమును లొల్లటను నిరకరించినాడు. కాని
తోతభట్ట ననుసరించి అభినవు డీ శ్లోకమును సమర్థింప
సెంచెను.

నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు

“పట్టజేయం నాటికేతి సంగ్రహో సారిణో భట్ట
లొల్లటాద్యైః” (II. 436)

అని యొకచోట అభినవు డనినాడు. భట్టలొల్లటాడు నాలుగు వృత్తులనే గ్రహించెనని చెప్పదు, అభినవు డీ విషయమున కొంత విజృంభించెను గాని లొల్లటాని అగౌరవ పరచలేదు. (II. 452)

లొల్లటాడు నాట్యశాస్త్రమును సమగ్రముగా వ్యాఖ్యానించినట్లు కన్పట్టినది. ఆనందివర్ధనాదులు ప్రపంచించిన జౌచిత్యవాదము సహితము లొల్లటాని దీ యజుటకు రాజశేఖర, హేమచంద్రు లిచ్చిన లొల్లట శ్లోకము లాధారములుగా గలవు.

“అస్తు నామ నిస్సీమా అర్థసార్థః; కింతు రసవత్ ఏవ నిబంధోయక్తః, నతు నీరసస్య” ఇతి ఆపరాజితిః, యదాహ—

‘మజ్జన పుష్పాసచయన సంగ్రాహి చంద్రోదయాది
వాక్య మిహ సరస మపి నాతి ఒహులం ప్రకృత రసానన్వితం
రచయేత్
యస్తుసరిద్ది సాగరపురతురగ రథాదివర్ణ నేయత్నః
కవిశక్తిఖ్యాతిఫలం వితతధియాం నో మత స్స ఇహ ఇతి”

అని రాజశేఖరు డాపరాజితీవాక్యమును, కారికలను ఇచ్చినాడు. ఆపరాజితియనగా లొల్లటాడని హేమ చంద్రునిద్వారా మనకు తెలియవచ్చుచున్నది. హేమ చంద్రుడు, లొల్లటాని కారికయని పైనగల రెండవ శ్లోకము నిచ్చి, తర్వాత :

“యమక్రానులోమతనితర చక్రాదిభివోఽతిరస
విరోధినయః

అభిమానమాత్రమేరిత్ గద్ధరికాది ప్రవాహో వా” అను ఇంకొకశ్లోకమును లొల్లటానిదిగా ఇచ్చినాడు. ఈ శ్లోకమును లొల్లటానిదిగా ఇచ్చుచు నమిసాధువు జౌచిత్యమును ప్రపంచించియున్నాడు. ఈ లొల్లటాని వ్యాఖ్య చాలవరకు అభినవభారతిలో లీనమై పోయినది.

3

ఉద్భటుడు గూడ భరతుని వ్యాఖ్యాతలలో నొకడు. ఇతని వాదముల నప్పుడప్పు డభినవుడు స్పృశించినాడు. కాని లొల్లటానివైజాపు భక్తిశ్రద్ధల

నిచట అభినవుడు మాపునట్లుకన్పించదు. ఉద్భటుడు కోహలమతానుయాయి. నాట్యాంగములను చెప్ప సందర్భమున:

“అనేన తు శ్లోకేన కోహలమతే ఏకాదశాంగత్య ముచ్యతే, తత్సంగృహీతస్యా పి పున రత్రోక్షణాత్, నిదేశేనైతత్క్రిమవ్యత్యాసనా దిత్యుద్భటాః” (అ. భా. I. 266)

అని అభినవుడు పలికినాడు. కోహలుడు, ఉద్భటుడు ఏకాదశాంగముల నంగీకరించివారు. ఇది లొల్లట, అభినవులకు సమ్మతముకాదు. మాప్రచార విషయ మన

“ఉత్తానః పార్శ్వగత్తైవ తథాథోముఖ ఏవ చ ప్రచారస్త్రీరిధోఽంగానాం నాట్యంపుత్ర సమాశ్రయః”

అని అభినవుని పాతమున మూడువిధముల ప్రచారమే గలదు. కాని ఈ శ్లోకమును:

“ఉత్తానోఽగ్రస్త్రస్త్ర్యుత్త్రోఽగ్రగోథోముఖ ఏవ చ పంచప్రచారాహ సస్య నాట్యపుత్ర సమాశ్రయః”

అని పఠించి, ఉద్భటు డైదువిధముల ప్రచారము ననవ సరముగా కల్పించినాడు. పదునెనిమిదవ అధ్యాయమున:

“వృత్తానిసమవకారే కవిభి స్తానిప్రయోజ్యాని”

అనుటకు బహులు

“వృత్తాని సమవకారే కవిభి ర్నైవ ప్రయోజ్యాని”

అని ఉద్భటుడు పఠించి సమవకార సంగ్రహము లగు విద్రవ కపటముల కీపంక్తి సరిపోదని గుర్తించలేక పోయినాడు.

ఉత్పృష్టికాంక్షమున న్యాయవృత్తి, అన్యాయ వృత్తి, ఫలవృత్తి యను మూడువృత్తులు గలవని ఉద్భటుని వ్యాఖ్య. న్యాయవృత్తి యనగా కైశికీవృత్తి లొల్లటాడు ఫలవృత్తిని దూషించినాడు. శంకుకు శివటా సాత్తవృత్తి వృత్తి నే అంగీకరించెను. అభినవుడు భారతీ వృత్తి నే ఇదట చెప్పవలెననినాడు. ఉద్భటుని పంచమ వృత్తిని శంకుకుడు సహితముదూషించెను.

కాగా ఉద్భటుని వ్యాఖ్యలో శ్రోత పాకడలు గలవని, వ్యాఖ్యాత యొక్క పాస్తిభిషాయముల కిది ఆకరమైనదని గనవచ్చుచున్నది. కాని ఈరవి వ్యాఖ్య కంత ప్రాధాన్య మిచ్చిన వాదన్నట్లు కన్పించదు.

4

శంకుకుడు నవ్యపాతము నవలంబించి నాట్య శాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించెను. ఇతడు న్యాయసర్వమున కృషి సల్పినవాడు. రసప్రతీతిని నిర్వచించు సందర్భమున నైయాయుకుల ఆనుమానిక వాద వివేచనకి చాల ఉపకరించినది. ఈ వాదము నీతిజ్ఞ ట్టిచట సమన్వయ పరుష జూచినది “శంకుకుని రసానుమితీ” అను వ్యాసమున భారతిలో వివరించితిమి.

మూడవ అధ్యాయమున రంగ పూజావసరమున “నాగ పుష్పస్య మూలేన విశుషాభిః ప్రియంబుభిః” అను పంక్తి గలదు. దీనిని వ్యాఖ్యానించుచు శంకుకుడు వృథాప్రయాస నంది అపార్థమును చేబట్టెనని :

“అతః చతుర్హస్తం రంగపీఠ, పృష్ఠ ఏవ మండల మిత్యుక్తం భవతి. తేన శంకుకాదిభిః షోడశ హస్తావకాశా భావః అననస్తంభాది వశాత్ప్రసాదకృత ఏవ రంగపీఠే, ఇత్యాది వృత్తేన బహుతర ముపన్యస్తమ్” (అ. భా. I. 74-75)

అను పంక్తులవలన తెలియనగును. పైగా విశేషపాత భేదములతో గ్రంథమును పఠించి అపార్థములను కల్పించెనని గూడ అభివృత్తి డనినాడు. (అ. భా. I 216-217) శంకుకుడు సమగ్రముగా గ్రంథమును వ్యాఖ్యానించెను. కాని అభినవున కీతని వాదము సర్వదా పూర్వపక్ష మే యయినట్లు తోచుచున్నది

“ప్రఖ్యాతే భారతాదా యద్యస్తు తస్యైవయోఽస్య తత్రాపి కించి దప్రసిద్ధం భవతి, తస్మిన్నిరకరణాయ ప్రఖ్యాతో దత్తేతి శ్రీ శంకుకః ఏతత్తు ప్రఖ్యాత వస్తు విషయోఽస్యేతి ఇయతా గతార్థ మిత్యు పాధ్యాయాః” (అ. భా. II 411)

అని అభినవు డనినపు డీ విషయము బోధపడుచున్నది. ఇట్టి పంక్తు లనేకము లభినవభారతిలో కన్పించుచున్నవి.

శంకుకుని పాతమున ముప్పదియారు గాక, ముప్పది నాలు గలంకారములే కన్పించుచున్నవి. అభినవుని పాతమునకు శంకుకుని పాతమునకు విపరీత భేదము లేకున్నను వీరి వ్యాఖ్యలలో చాల భేదము గలదు. వీరి సంప్రదాయములు వేరు, భావములు వేరు, శాస్త్ర మర్యాదలు వేరు. న్యాయ దార్శనికులకు సాహిత్య మిహంసకులకు పాక్షిక లియుట దుర్బలము.

5

తర్వాత వచ్చిన వారిలో మహా వ్యాఖ్యాత, గొప్ప మేధావి, సునిశిత బుద్ధిసంపదగల సమీక్షకుడు, భావనాపటియగల వ్యక్తియగు భట్టనాయకుడు కన్పించుచున్నాడు. భట్టనాయకుడు చెప్పిన విషయ మేవో, అభినవు డితిని వ్యాఖ్యనుండి ఎక్కడ భేదించుచున్నాడో, వేగజేయలేము భట్టనాయకుని భావముల నభివభారతినుండి తీసి వేసితి మేని, అభినవభారతిలో సజీవమైన భాగమేదియు మిగులజాలదని చెప్పబడినది సతిశయోక్తి లేదు.

సాంఖ్య, యోగదర్శనములను చక్కగా తనలో జీర్ణము చేసికొని, అద్వైత వేదాంతదర్శనమును స్వానుభవైక వేద్యము గా జేసికొని, కావ్యజగములో కన్పించు సౌందర్యము సచ్చిదానంద భావనలో పర్యవసిత మగునది గ్రహించి, నాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్యకు భట్టనాయకుడు పూనుకొని కృతకృత్యుడైనాడు. భట్టనాయకుని రసప్రతీతి వాదమును రసభోగవాదముని గాని, రసాస్వాదవాదముని గాని వ్యవహరించవలెను. ఈ వాదము నీవజ్ఞాత్రము మార్చి అభినవుడు వ్యంజనకు గతి కల్పింప నెంచివాడు. రసభోగమున కన్పించు సాధారణీకరణము, భావన, రసస్వని, శబ్దవైశిష్ట్యము, అర్థవైశిష్ట్యము, శబ్దార్థ సంబంధము, మొదలగునవిన్నియు భట్టనాయకుడే సాహిత్య సమీక్షకుల కర్పించినాడు. ఈ భట్టనాయకుని వాదమే రసగం గాధరకాయనిచేతిలో “భగ్నావరణాచితే” గా పరిణమించినది. భట్టనాయకుని మించిన సమీక్షకుడు నేటిదనుక జగత్తులో నెచ్చటను జన్మించలేదనుట సత్యము. మనదౌర్భాగ్యవశమున ఇతనివ్యాఖ్య సమసిపోయినది. కాని అభినవభారతిలో విశిష్టముగా మనకు గోచరించు స్థలములన్నిటియందు మాటాడునది భట్టనాయకుడే యని నిర్ధారణ చేయవచ్చును. అభినవుడు భట్టనాయకునిలో లీనమైనాడు. మనకు నాట్యశాస్త్ర మర్థవంతముగా చేసినవాడు. భట్టనాయకుడు. ఇతనిని సమగ్రముగా అర్థము చేసికొనిన తే తభట్టుద్వారా, అభినవుని పంక్తులలో మనకు భట్టనాయకుడు కన్పించుచున్నాడు.

నాట్యశాస్త్రమునకు పరమ ప్రయోజనమును చేర్చు సందర్భమున భట్టనాయకుని పంక్తుల నీరీతిగా అభినవు డుదాహరించెను :

నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు

“భట్టనాయకస్తు—‘బ్రహ్మణాపరమాత్మనాయదు
దాహృత మవిద్యా విరచితం నిస్సారభేద గ్రహే
యదుదాహరణీకృతం తన్నాట్యం, తద్వక్ష్యామి.
యథాహి కల్పనామాత్రపారం తత ఏ వానవస్థి
తైకరూపం త్తజేన కల్పనాశితసహస్రసహః,
స్వప్నాది విలక్షణమపి సుష్టుతరాం హృదయగ్రహ
నిదాన మత్యక్త స్వాంబన బ్రహ్మకల్పనభౌపర
చితం రామరావణాది చేష్టితం కుతోఽప్యభూ
తాద్భుతాద్భుత వృత్త్యాభాతి,తిథా భాస మాన మపి
చ పురుష్కో పాయతా మేతి, తథా తద్భూత విశ్వ
మిద మసత్యనామరూప ప్రపంచాత్మకమ్. అథచ
శ్రవణ మననాదివశేన పరమపురుష ప్రాపక మితి
లోకోత్తర పరమపురుషార్థ నూచ నేన శాంతరసోప
క్షేపోఽయం భవిష్యతి.

“స్వంస్వం నిమిత్త మాదాయ శాంతాదుత్పద్యతే
రసః” ఇతి.

తదనేన పారమార్థికం ప్రయోజన ముక్తమ్’ ఇతి
వ్యాఖ్యానం సహృదయ దిర్ఘణే పర్యగ్రహిత,
యదాహ—

‘ననుస్త్రిలోక్య నిర్మాణ కవయే శంభవే యతః
ప్రతిక్షణం జగన్నాట్యప్రయోగ రసికోజః’

ఇతి” (అ. భా. I. 4-5).

ఈ వాక్యములలో భట్టనాయకుని అద్వైతవేదాంతము
స్పష్టముగా కన్పించుచున్నది. నాట్యశాస్త్రమును

శ్రవణమననాది పరముగా జెప్పి, శాంతరసోపక్షేపముని
నాడు. శాంతమే రసమని, రసమనగా శాంతమని,
శృంగారాదులు శాంతరస వికృతులని: శాంతహారసము
లకు వివర్తోపాదానమని భావము. అభినవుని నాట్య
శాస్త్రపాఠమున ఆరవ అధ్యాయములో కన్పించు
శాంతరస ప్రకరణము భట్టనాయకునిచే రచింపబడి
నదా? యను సందేహము కలుగకమానదు. ఈ ప్రకరణ
మును భట్టనాయకుడే మనకర్పించినాడు. అభినవుడే
ప్రకరణమును వ్యాఖ్యానించినాడేగాని, భట్ట నాయ
కుని భావమును పూర్తిగా ఆవగాహనము చేసికొనినట్లు
కన్పించదు. కొన్నిచోట్ల శాంతియును మహారసమని,
మరికొన్నిచోట్ల శృంగారాదులవంటి రసమని అభిన
వుడు పలుకుట భట్టనాయకునకు సమ్యక్తముగాదు.
పై వాక్యముల కనుగుణముగా శాంతియును నిర్వచించి
ననే శాంతరసస్వరూపము బోధపడగలను

శాంతియునుగూర్చి, రసమునుగూర్చి లోచనలో
ప్రపంచించునపుడు గూడ అభినవుడు భట్టనాయకుని
భక్తిపురస్సరముగా ప్రస్తుతించియున్నాడని విస్మరించ
రాదు. నాట్యశాస్త్రములోని పదునారవ అధ్యాయ
మున లక్షణము నిర్వచించుచు అభినవుడు తన ఉపా
ధ్యాయమతమును వదలి, భట్టనాయకుని మతమునే
నేకరించినాడు. అచటనే భట్టనాయకుని శబ్దార్థ
సంబంధ నిర్వచనమును గూడ తీసికొనినాడు.

జంట ప కు లు

నా గ భూషణ్

రంగము : I

* * అప్పుడే ప్రాద్దుగూకింది. తెర లేచే నరికి ప్రేక్షకులకు చీకటిగా ఉన్న హాలు కనిపిస్తుంది. ఆ చీకటిలో ఒక ఆకారం అటూ యిటూ కదుల్తూ, అవీ యివీ నర్దుతూ వుంటుంది. ఇంతలో మరో ప్రక్కనుంచి మరో ఆకారం సిగిరెట్టు కాలుస్తూ ప్రవేశిస్తుంది.

సిగరెట్ మనిషి : గదులన్నీ నిండుగా వున్నాయా?

మొదటి మనిషి : చిత్రం సార్!

సి. మ : అన్ని గదుల్లోనూ సామాను సరిగా సర్టిం చావా?

మొ.మ : చిత్రం సార్.

సి. మ : అంతా మామూలుగానే జరగాలి. ఎక్కడా భారపాటు జరగకుండా చూడు.

మొ.మ : నిండా జాగ్రత్తతో వుండును.

[సిగరెట్ తాగుతున్న మనిషి వెళ్లిపోతాడు. ఇంతలో పిథిలెలుపు దస్వదవుతుంది. మొదటి మనిషి వెళ్ళిపోతున్నవాడు, వెనక్కు వచ్చి, లైట్ స్విచ్ వేసి, పిథిలెలుపు తీస్తాడు.

ఆ లైటు వేసింది లోకనాగం—బట్లరు; ఆ యింట్లో యజమాని తరువాతి యజమాని అంతటివాడు. కొంచెం బొద్దు మనిషి. వేషయా, భాషా కూడా యాస.

ఇక ఆ ఫోలు—ఆ యింట్లో అతిథులకోసం ప్రత్యేకించబడినది—నిజంగా గది కొడు, ముందు హాలు మాత్రమే, కాని దానికివున్న

రెండు వాకిళ్ళకు గట్టి కర్రెస్టు కట్టివుంచడంతో ముందు హాలుకు వుండే అసౌకర్యా లేవీ దానికి లేవు. కుడివైపునుంచి పిథిలోకి; ఎడమవైపునుంచి యింటిలోకి రాకపోకలు జరుగుతాయి. వెనకప్రక్క గా ఓ కిటికీ వుంది. కొంచెం కుడివైపుగా ఓ టేబుల్, దాని చుట్టూ చూడు కుర్చీలు వుంటాయి. అటూ యిటూ వున్న రెండు పోఫాలు, వైస తిరుగు తున్న సీలింగ్ ఫాన్, దూంలైట్లు, క్రింద పరిచిన తివాసీ—ఇవన్నీ అవోక భాగ్యవం తుడి యిల్లని చెబుతాయి.

[బట్లర్ తలుపు తీస్తాడు. రామమూర్తి లోప లకు వస్తాడు. సగం లోపలకు వచ్చి గదిని చూచి ఆశ్చర్యపడతాడు. ఫ్రెంచికట్ మీసం, మగ్గగా పొవీకి తీసి వెనక్కు దుర్విస జాట్లు—ఇరవయ్యా శతాబ్దంలా [బతికే యంత్రంలాంటి మనిషి]

రామమూర్తి : ఆ!...మాడండి...ఇది హోటలేనా? ...మేము దారి తప్పినట్లుగా వున్నాం.... ఈ రాత్రికి యిక్కడే వుండొద్దని మా జవాను చెప్పాడు... (వెనక్కు తిరిగి పిలుస్తూ)మాడు రాముడూ! ఇది హోటల్ లా లేదే!...

జానకి : (లోపలనుంచి) రాము డెక్కడికో వెళ్లాడు, రాం!

మూర్తి : (లోపలికి మాస్తూ) వెళ్లాడా? ఏమొచ్చింది?

బట్లర్ : రాముడు తానా నిజం చెప్పినాడు సార్. ఇది 'ఒక రకం' హోటలే!

మూర్తి : ఇంతకూ వాడు ఎక్కడకు వెళ్లాడు?

జానకి : నువ్వు కొడులోనుంచి దిగగానే వెళ్ళాడు రాం! ఇది నిజంగా—

[ఈ మాటలంటూ ఆమె లోపలకు వస్తుంది. మూర్తి చెయ్యి మృదువుగా పట్టుకొని వుంటుంది. అందంగా, అహయకంగా కనిపించే కళ్లు, నాటి వెనుక దాగివున్న వల్ల మాలిం ఆల్లరి, నర్విసవ్వకు కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది. రాణిలా, హుందాగా మాట్లాడుతుంది. ప్రస్తుతం జరిగిన కొన్ని అసాధారణమైన విషయాలవలన నిస్పృహతో కనిపిస్తుంది.]

బట్లర్ : రాముడు నిజమే చెప్పినాడు సార్.. ఇది ఒకరకం హోటలుదా! అవును.

మూర్తి : ఇంతలో నా డెక్కడికి వెళ్లాడు?

బట్లర్ : కారు లోపల పెడుతున్నాడు సార్... అయ్యగారు—

మూర్తి : మేం—ఈ ఒక్కరాత్రికే—ఇక్కడ వుండడానికి వీలుంటుందా?... నేను ..ఆ...మా ఆవిడ, నేను.

బట్లర్ : దానికేమిసార్!...లోపలికి—

మూర్తి : (లోపలకు వెళ్తూ అన్నట్లుగా జానకి వంకమాస్తా) ఈ పరిస్థితుల్లో మనం ఇంత కంటేయింకేం చెయ్యలేం, జానీ! జరిగినదానికి నాకు చాలావిచారంగా వుంది...కానీ, ఈ కాస్తలో—

జానకి : (బట్లర్ ముందు అలా మాట్లాడతా వేసి) అన్నట్లుగా మాస్తా) ఘరవారేదు. ఈ ఒక్కరాత్రికే కదా!

బట్లర్ : ఇంకేం పార్! లోపలకు రండి.

(ఇద్దరూ లోపలకు వస్తారు. రాగానే తలుపు గడియవేసి, కర్రెన్ పరిగా లాగుతాడు బట్లర్. ఈ చప్పుడుకు వెనక్కు తిరుగుతుంది జానకి. తలుపు వెయ్యటం చూచి నిశ్చేష్టురాలవుతుంది ... మూర్తి అక్కడి వున్న ఖర్చీలూ, బల్లలూ చూస్తూ 'ఈ హోటలు చాలా తిహాషగా వుండే!' అనుకుంటాడు).

ఇది ఎ. ఎ. మిల్న్ (A. A. Milne) రచించిన 'ది డోవర్ రోడ్' (The Dover Road) అనే రచనకు అనుసరణ. నవ్యాంగ్ల రచయితలలో ప్రసిద్ధుడైన మిల్న్ (The Dover Road) 'ది డోవర్ రోడ్', (Pim Passes By) 'పిమ్ పాసెస్ బై,' (The Fourth Wall) 'ది ఫోర్త్ వాల్' అనే మూడు నాటికలను రచించారు. ప్రదర్శన సౌలభ్యంగల మొదటి రెండు నాటికలూ లక్షలాది ప్రేక్షకులకు అనందం కలిగించుతున్నయ్. 'ఫోర్త్ వాల్' అనే మూడవ నాటిక హత్యానేరాలకు గల కార్యకారణ పరంపరను హేతుబద్ధంగా నిరూపించటంలో విజయాన్ని చేపట్టిన మహా రచనగా కీర్తి నాల్గించుకున్నది. మనోహరమైన శిల్ప సంపదగల నాటిక.

మిల్న్ కు బాలసాహిత్య నిర్మాతలలో అగ్రస్థానం వుంది. 'విన్నీ ది పుఫ్' (Winne the Pooh) అనే పేర ఈయన రచించిన బాలసాహిత్య గ్రంథ పరంపర ఆంగ్లేయ బాలబాలికలను ఆనంద షోలికలలో ఊచుతున్నాయి.

74 సంవత్సరాల ప్రాయంవరకూ ఉల్లాసకరమైన సాహిత్య జీవితం నెరపుకుని, మిల్న్ జనవరి 31 వ తేదీన 'సెక్సు' లోని తమ స్వగృహంలో కీర్తిశేషులైనారు. వారి సాహిత్యనేవాసంస్మరణగా పాఠకులకు ఈ రచనను అందజేస్తున్నాము.

మూర్తి : (స్థిరంగా కూర్చుంటూ) మాకు ఆకిలిగా వుంది—

జానకి : నాకేమీ అక్కర్లేదు, రాం!

మూర్తి : ఛా! అడేమిటి జానీ!

బట్లర్ : భోజనం అయినది నిమిషాల్లో వడ్డిస్తారు సార్!

జానకి : (హఠాత్తుగా) మేం ఎవరమో నీకు తెలుసా?

బట్లర్ : అజేమి సార్! నాకేమీ తెలియను?

మూర్తి : (ఇష్టంలేనట్లుగా) పోనీ జానీ.

జానకి : ఫరవాలేదు రాం... (బట్లర్ తో) ఏం?

బట్లర్ : అయ్యగారు, మీరు ఆయనగారి భార్యగారు అని చెప్పినారు కదమ్మా!

జానకి : ఆ...అవును...అయితే? ఆయన నిన్ను స్వయం చూస్తున్నావు కాబట్టి ఎరుగుదువా?

మూర్తి : (ప్రార్థన మాదిరిగానే) దాన్లో ఆశ్చర్యం ఏముంది?

బట్లర్ : అయ్యగారి ఉద్యోగం ఏమో తెలియునమ్మా! కాని పేరుదా తెలియదు.

మూర్తి : (ఆశ్చర్యంతో) నా ఉద్యోగమా?...ఎట్లా తెలుసు?

బట్లర్ : భోజనం అయింకేమో చూసివస్తును సార్! [వెళ్ళిపోతాడు. ఒక క్షణం అతను వెళ్ళిన వైపు చూస్తూవుంటా రిద్దరూ.]

మూర్తి : (నిట్టూరుస్తూ) తమాషాగా వుండే!

జానకి : నాకుమాత్రం ఏమీ బాగాలేదు, రాం.

మూర్తి : ఛా! అడేమిటి జానీ?

జానకి : మనం వస్తామని వాళ్ళకు ముందే తెలిసి నట్లుగా వుంది.

మూర్తి : (నవ్వుతూ) పిచ్చిపిల్లా! వాళ్లే కలా తెలుస్తుంది? సరిగ్గా మనప్రయాణం సాగివుంటే మనం ఈపాటికి హైదరాబాదులో వుండే వాళ్ళం.

జానకి : (బాధగా) నిజమే!...కాని లేముకదా!

మూర్తి : ఆ కొరూ...రాముడూ...అందరూ దొరికారు. అన్నీ ఆటంకాలే!

జానకి : ఈ వినాయకుడి పెళ్లికి అన్నీ విఘ్నాలనంటావ్!

మూర్తి : (జానకి ఈ మాటలు వీ శుద్ధేశ్వర్యంతో అన్నదా అని నూటిగా ఆమె కళ్ళల్లోకి చూస్తూ) అట్లాగే వుంది!

జానకి : (లాలనగా) నీ కీ ఆటంకాలు ఎప్పుడూ వస్తూనే ఉంటాయో?

మూర్తి : జానీ! ఏమిటి నువ్వనేది? నేను నిజంగా కానాలనే ఈ ఆటంకాలు కలిగించానా?

జానకి : అబ్బే...లేదు...కాని ఇన్ని రాత్రుల్లోనూ ఈ రాత్రే జరగాలాయినన్నీ? (దూరంగా వున్న సోఫాలోకి వెళుతుంది).

మూర్తి : నిజమే! కారు చెడిపోవడం...ఆలస్యం కావడంవల్ల రైలు అందకపోవటం -అయితే యేం? రేపు పదిగంటలకల్లా హైద్రాబాద్ లో వుంటాం.

జానకి : రేపు పదిగంటలు! కాని ఆతేడా వుండనే వున్నది కదా! ఈ తెలుగువాళ్ళి పాలి మేరల్లో గడిపే ప్రతినిమిషం నాకు భరించరానిదిగా వుంటుంది.

మూర్తి : నిజమే! కాని—

జానకి : నేనుచెప్పేది విను, రాం. నేను ముందుగానే చెప్పాను : ఇదినన్ను లేవతీసుకురావడం కాదు; దీనికోసం తంత్రాలు పన్నుక్కర్లేదు, అబద్ధాలూ, నటనలూ అనవసరం అని. మనం కొత్తదేశంలో, కొత్తజీవితం మొదలు పెట్టాలని. ఏమైనా, మనంచేసిన ఈ పనికి, తెలుగువాళ్ళకంటే ఎవరైనాసరే, మనల్ని ఎక్కువగా ఆదరిస్తారనుకుంటాను. అందువల్ల నే ఇక్కడ వుండకూడదనుకున్నాను....కాని, ఇంకా యిక్కడేవున్నాం!

మూర్తి : (నిట్టూర్చి) నిజం..... (ఒకక్షణం ఆగి, సిగరెట్ కాలుద్దామని) నీకేమీ అభ్యంతరం లేదుకదా!

జానకి : (విసుగ్గా, తీక్షణంగా) అబ్బ! నిత్యాన్ని హోత్రం లేంది ఈ మగవాళ్లు క్షణం నిలవలేరుకొబోలు. భోజనం చెయ్యబోతూ కూడా — ఒక క్షణంకూడా పొగలేని గాలి పీల్చలేరల్లేవుంది.

మూర్తి : తుమించు జానకి! (సిగరెట్, కేసులో పెట్టి జానకికి పక్కగావచ్చి కూర్చుంటాడు.) అలావున్నావేం, జానీ?

జానకి : కొంచెం నీరసంగావుంది.

మూర్తి : ఛా! నాజానీ పరిస్థితులకు భయపడుతుందా?

జానకి : (శాంతంగా) రాం! మన సంభాషణల్లో నీ భార్య ప్రసక్తి తీసుకురాకపోవడం బావుంటుందేమో!

మూర్తి : ఓ!... అవునవును... అజేయం చిది.

జానకి : (తనలో తాను అనుకుంటున్నట్లుగా) అదీ నిజమే! ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో మేం— ఆశవాజ్ఞం— అందరం ఒకటే.

మూర్తి : అబ్బే! నాపుష్కేశ్యం అదికాదు..... (ఆమెదగ్గరకువెళ్లి) శియర్!

జానకి : ఏం? నేను కొత్తమనిషిలా కనిపిస్తున్నానా?

మూర్తి : ఏం మాటలు జానీ?

జానకి : నేను యిదివరకులా లేకపోయినా, నన్ను ఎప్పటి మాదిరిగానే ప్రేమిస్తావ్ కదూ? (దానికి సమాధానంగా ఆమెచేతుల్ని అందుకొని, మృదువుగా ముద్దు పెట్టుకోబోతాడు.)

జానకి : (వారిస్తూ) నువ్వు సిగరెట్ తాగబోతున్నావ్ రాం! (కేస్లోనుంచి సిగరెట్ తీసి అందిస్తుంది) నేను వెలిగిస్తాను... నిప్పుపెట్టే?

మూర్తి : (జేబులు చూసుకొని) అరి! నా సామాన్లలో వుండిపోయింకీ!

(ఇంతలో అవసరం వచ్చినప్పుడల్లా రావడానికి అలాంటిపక్ష బట్లర్ వస్తాడు).

బట్లర్ : నిప్పుపెట్టే సార్! (జానకికివ్వబోతాడు. మూర్తి అందుకోబోతాడు. కాని బట్లర్ దాన్ని జానకికే యిస్తాడు. ఇద్దరూ దీనికి నిశ్చేష్టులౌతారు.)

జానకి : సరే!

మూర్తి : (బట్లర్ వంక కోపంగా చూస్తూ) థాంక్స్.

[జానకి దగ్గరకువెళ్లి స్వయంగా సిగరెట్ వెలిగించుకుంటూ వుండగా బట్లర్ వెళ్లిపోతాడు.]

మూర్తి : వీడెక్కడ దాపురించాడు?

జానకి : (నవ్వుతూ) అతని తచ్చేయండి? నేను నీభార్య ననుకుంటున్నాను. భార్యలు భర్తల సిగరెట్లు వెలిగించటం కొత్తకాదుగా!

మూర్తి : అదీ నిజమే! ఈచోటు చాలా కొత్తగా, వింతగా కనిపిస్తోందికదూ?

జానకి : ఏం? నీకిప్పుడనిపించిందా?

మూర్తి : నాపేరు తెలియకుండా, నా పుష్కేశ్యం తెలుసుకుంటాడు; వీడి పుష్కేశ్యం యేమిటో?

జానకి : (సహజంగా) బహుశా నీ మొహంమీద చెప్పివుంటాడు.

మూర్తి : నా మొహంలో ఏముంది?

జానకి : అబ్బే! కొత్తులాడడంలేదులే! తమాషా కన్నాను...అంతే!

[ఒకక్షణం నిశ్శబ్దం]

మూర్తి : ఈ హోటల్లో ఒక్కటే టేబుల్ వుంది!

జానకి : (వ్యంగ్యంగా) అదికూడా ముగ్గురికి! కాని వాళ్ళేమో మనం వస్తామని అనుకొని వుండరాయె!

మూర్తి : (తప్పుగా అర్థంచేసుకొని, తనకొక చెవచ తప్పినసంతోషంతో) నిజమే! ... హోటల్ శృలో యివో కొత్తపద్ధతేమో! పల్లెటూళ్ళలో, యిళ్లల్లోనే హోటళ్లు వుంటాయని కాబోలు విన్నాను ... అన్నట్టి, నువ్వేం తీసుకొంటావ్?

[బట్లర్ వస్తాడు...మళ్ళీ యిద్దరూ నిర్దాంత బోతారు]

బట్లర్ : భోజనం తెచ్చుంటే తెచ్చునుసార్...పండ్లు, ఫలాహారాలు అన్నీ మమ్మగ వున్నయ్... మీకేం యివ్వమో చెబితే—

[అతనివంక యిద్దరూ ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ వుంటారు]

చెప్పడం మరచానుసార్... వేదాంతంగాను మరో రెండునిముషాల్లో దాడుస్తారు. మిమ్మల్ని స్వయంగా రిసీవు చెయ్యలేకపోయినందుకు ఎక్స్ క్యూజ్ అకిరిసార్! *

మూర్తి : ఎవరు? వేదాంతంగారా! ఈ వికాలవిశ్వంలో వేదాంతంగా రెవరో ఎప్పుడూ వినలేదే!

జానకి : నీకూ తెలియదా? తమాషాగా వుండే!

మూర్తి : (జానకి తనను అనుమానిస్తున్నదని తెలుసుకున్నాడు) చూడు మిస్టర్! ఇది హోటలేనా? లేక పొరపాటున మేం ఎవరియింటి కైనా వచ్చామా?

బట్లర్ : చెబితినగద సార్! ఇది ఒకరకం హోటల్ దా అని. మీకు ఏమీ యిబ్బంది వుండదుసార్! (నెళ్లిబోతూ తిరిగివచ్చి) ఇంతకూ మీకేం కావాలో చెప్పలేదు, సార్!

జానకి : నేనిప్పుడు భోజనం చెయ్యలేదు.

మూర్తి : (నీరసంగా) నా పరిస్థితి అలాగే వుంది... టిఫిన్ తీసుకుంటే సరి! (బట్లర్ తో) ఏం? ఏమున్నయ్యోయ్?

బట్లర్ : మీకేం కావాలంటే అవి వున్నయ్ సార్! ఇడ్లీ, సాంబార్, పూరీ పాటాటో, అట్టూ, వుప్పా...

మూర్తి : సరే! రెండుప్లేట్లు పూరీ, పాటాటో— [జానకివంక చూస్తాడు. ఆమె తలతిప్పి తన అంగీకారం తెలియచేస్తుంది]

బట్లర్ : నిమిషంలో తెచ్చు సుసార్. (వెళ్లిపోతాడు)

జానకి : (కూర్చుంటూ) చాలా తమాషా మనిషి!

మూర్తి : (లేస్తూ) చూడు జానీ! దీని అంతా ఏమిటో తేల్చుకు వస్తాను.

జానకి : అంత తొందర ఎందుకు? రెండు నిమిషాల్లో ఆ వేదాంతం గా రెవరో స్వయంగా వస్తారు కదా!

మూర్తి : నిజమే! కాని ఆ వేదాంతం గారు ఎవరు అని?

జానకి : రాం! నీకు కావాలనుకున్నప్పుడు చాలా తమాషా అయిన నాటకాలు సృష్టించగలవు! అవన్నీ బాగానే వుంటాయ్. కాని యిప్పుడా! మనం ముందు ఈ ప్రాంతాలు వదిలివెళ్లాలి. అటువంటప్పుడు అర్థం లేని ఈ హోటలు, అసందర్భమయిన యీ వేదాంతం గారు—ఇదంతా ఎందుకు? ఇటువంటి తమాషాలు మన జీవితం కొన్నాళ్లు సాగిన తర్వాత మొదలు పెడితే బావుంటుంది... అప్పటికి మనం ఒకళ్లను ఒకళ్లం బాగా అర్థం చేసుకుంటాం.

మూర్తి : ఏమిటి జానీ నువ్వంటున్నది? ఇదంతా నేను కావాలనే చేశానా?

జానకి : ఏమో? మొత్తానికి ఎవరో చేశారు— కావాలనే!—

బట్లర్ : (వచ్చి) వేదాంతం గారు సార్!

[వేదాంతం గారు వస్తాడు. మనిషి యువకుడూ కాదు, ముసలివాడూ కాదు. ప్రతి మాటా తూచి తూచి మాట్లాడుతాడు... ఎప్పుడూ నవ్వేయబడింది... కాని నవ్వినప్పుడు కొంత ఔతనం కనిపిస్తుంది.]

వేదాంతం : నమస్తే.

జానకి : నమస్కారం.

మూర్తి : నమస్తే.....ఆ.....

వేదాంతం : మిమ్మల్ని నా యింటికి ఆహ్వానించినందుకు ఊమించండి... కాని అది ఎన్నో కష్టాలనుంచి మిమ్మల్ని కాపాడింది.....ఆ! నా పేరు తెలుసుకుదా! వేదాంతం అంటారు. అసలు పేరు ఏదైతే నేం? 'పేరులోన నేమి పెన్నిధి యున్నది?' అన్నాడు గిరీశం. మనం మాట్లాడుకోవడానికి పేర్లు అవసరమే ననుకోండి. అయినా—

మూర్తి : ఊమించండి.....(ఏదో చెప్పబోతాడు.)

వేదాంతం : అయినా మీరు చెప్పబోతున్నట్లుగా మనం ఒకళ్ళనొకళ్లం ఏదో ఒక పేరుతో పిలుచుకోవాలిగదా? (అలోచిస్తూ) మిమ్మల్ని నేను 'రాం' అని పిలువవచ్చు—ఎక్కువ చదువు తీసుకుంటున్నావా?—కాని 'రాం' అనేది ఆడవాళ్లు పిలువవలసిన పేరు... నేను 'మూర్తి గారూ' అంటాను. (వయ్యారంగా జానకి వంక చూసి నవ్వుతూ) ఏమంటారు?

జానకి : ఇది కలకాదు కదా!

వేదాంతం : (మూర్తి వైపు చూడకుండా) కాని మూర్తి గారు ఏమీ ఆశ్చర్యపడడం లేదు. 'సుడుటన్ వ్రాసిన వ్రాత తప్పకరమా?' అనుకుంటూ బ్రహ్మ రాసిన రాతను చూసుకుంటున్నారు.

[ఇంతవరకూ అనే పని చేస్తున్న మూర్తి బిత్తరపోయి, అప్పని చెయ్యడం ఆపేస్తాడు.]

మూర్తి : జరిగినంతవరకు చాలు వేదాంతంగారూ!
మీరు నిజంగా పిచ్చివాళ్లు కాకపోతే
మీరాడే యీ నాటకానికి ముందు జవాబు
చెప్పండి.

వేదాంతం : అంత కోపమైతే ఎలా మూర్తిగారూ! ఈ
పరిస్థితుల్లో జరిగిన దానికి జవాబు చెప్పవల
సిన బాధ్యత నామీద వున్నదని అందరికీ
తెలుసు... కాని స్నేహంతో చెప్పే జవాబు,
స్నేహంతో యిచ్చే ఆతిథ్యం తరువాత
చెప్పకూడదా?

మూర్తి : మేము మీ ఆతిథ్యంమా?

వేదాంతం : ఏం? కాకూడదా?

జానకి : (ఒప్పుకుంటూ) సరే!

వేదాంతం : థాంక్స్.... కాని ఈ పేర్ల తతంగం
అలానే వుంది. మీరి పేరు తేలిపోయింది
కదా! (అంటూ జానకి వంక చూస్తాడు)

జానకి : నాపేరు జానకి.

వేదాంతం : అయితే, కుమారి జానకి—

మూర్తి : (త్వరగా, అసహ్యంగా) ఆ...నా భార్య!

వేదాంతం : అయితే నేను 'కుమారి'ని వదిలి వెళ్ళు
లన్న మాట!

మూర్తి : (కొంచెం తత్తరపాటుతో) చూడండి—

వేదాంతం : (అటు చూచి) కాని, తీరా చూస్తే,
ఏమీ వుండదు మూర్తిగారూ!

[బట్లర్ లోపలికి వస్తాడు.]

సరే! మనం భోజనాలు చేద్దామా?

జానకి : నేను భోజనం చెయ్యనండి. (మూర్తి ఆమె
వైపు చూస్తాడు.) నాకు ఆకలి గాలేదు.

వేదాంతం : మీ యిష్టం....అవును, పూరీపాటాటో
తెప్పించుకున్నారకదా! (బట్లర్ వెడతాడు)
మీరక్కడ కూర్చోండి జానకిశేషీ! ఆ...
మీవక్కడ కూర్చుంటారా మూర్తిగారూ!
[ఇద్దరికి మధ్యగా వేదాంతంగారు. ఇక
చెయ్యగలిగిన దేమీ లేదని విసుగుగా కూర్చుం
టాడు మూర్తి. ఇంతలో స్టేట్లతో సహా
బట్లర్ వస్తాడు. జానకి, వేదాంతం తిసడం
మొదలు పెడతారు. మూర్తి ఒకక్షణం ముట్టు
కోడు.]

వేదాంతం : మీరు తినకేం మూర్తిగారూ! మనీషి (బట్లర్
కడంకోసమైనా ఏదోఒకటి తినాలి కదా!
అందులోనూ ప్రయాణం చేస్తున్న వాళ్లు
ఇంకా ఎక్కువ తినాలి... మాస్తే ఈ మీ
ప్రయాణం సుఖంగా అంతంకావడం మీకు
యిష్టంలేదల్లే వుంది.

మూర్తి : అంతంవాకా ఎక్కడ? నాకు మొదలే
అర్థంకాలేదు వేదాంతంగారూ! — మీరు
తీమిస్తే—ఇందులో మీ ప్రసక్తి ఏమింది?
అసలు మీ రెవరు?

జానకి : ఆతిథ్యం ఇచ్చినవాళ్లను అలా అడగవచ్చా,
రాం?

మూర్తి : నిజమే, జానీ! అలాగయితే మనం ఇక్కడి
కెలావచ్చాం? రాముడు ఇది హోటల్ని
చెప్పాడు. ఆ బట్లర్ కూడా ఇది 'హోక
రకం' హోటల్ని ఒప్పుకున్నాడు... కాని
తీరాచూస్తే ఇది స్వంత యిల్లు. అదీకా
కుండా, మేం వస్తామని మీకు ముందే
తెలిసినట్లుగా వుంది. నిజం చెబుతు
న్నాను, నాకిదేమీ అర్థం కావడంలేదు.
వేదాంతం : మీ బాధయేమిటో నా కర్థమయింది
మూర్తిగారూ!

మూర్తి : ఏమీ తెలియని కొత్తవాళ్ళచేత 'మూర్తి
గారు' అని పేరుపెట్టి పిలిపించుకోవడం
నాకు యిష్టమూకాదు, అలవాటూ లేదు.

వేదాంతం : చూడండి...మీలోమీరనుకొంటున్నారు,
ఈ వేదాంతం యెవరు? ఈయన మనకు
తెలుసా? అసలీయనది ఉత్తర దేశమా.
దక్షిణదేశమా?

జానకి : (తాపీగా) ఏదేశమయితే నేం?

వేదాంతం : (ఆవిడవంకకు తిరిగి) మీకు పూరీ బాగు
న్నట్లుగా వుంది...మాస్తే, మూర్తిగారి కది
నచ్చినట్లు కనిపించడం లేదు.

మూర్తి : (వాటివంక నే చూస్తూ) ఈ పూరీలో తిప్ప
పట్టడానికేమీ కనిపించడం లేదు. మీ వంట
మనిషి భీముడులా వున్నాడే.

వేదాంతం : థాంక్స్ ... (బట్లర్ వస్తాడు) చూడు
లోకనాథం! అయ్యగారు రుచి చూడ
కుండానే, పూరీలు బావున్నాయన్నారని
భీముడితో చెప్పా.

బట్లర్ : నిండా థాంక్స్ సార్ ... చెప్పి వస్తును
(వెడతాడు)

జానకి : మీ అన్ని జవాబులతోపాటు ఈ ప్రశ్నకు
కూడా జవాబు చెప్పండి—

వేదాంతం: ఏమిటి?

జానకి : మీ బట్లర్ కావలసినప్పుడల్లా ఎలా ప్రత్యక్షమవుతాడు? — గేవు నీలా! —

వేదాంతం: (జేబులో కాగితం తీసి) నేను ఆ ప్రశ్న
రాసుకుంటాను... బట్లర్ ... ప్రత్యక్షం —

(బట్లర్ వస్తాడు. అతిథులు ఆశ్చర్యపడతారు)

వేదాంతం: లోకనాథం! పాలు — (బట్లర్ వెడతాడు)

మూర్తి : (త్వరగా పూరీతని, కుర్చీలో నుంచి లేస్తూ)
మేం ఇప్పుడే వెళ్ళిపోవాలి వేదాంతం.
గామా! మీ ఆతిథ్యానికి మా హృదయ
పూర్వకమైన కృతజ్ఞత ... హైదరాబాదు
మాకు ఎక్కువమూరంలో లేదనుకుంటాను.

వేదాంతం: నిజమే! మీరు హైదరాబాదు రోడ్డుకు
దగ్గరలో నే వున్నాను.

మూర్తి : మీరు మా రామునికి సరైన వోవ చెబితే —
[ఇంతలో బట్లర్ రాగానే ఆవుతాడు]

వేదాంతం: లోకనాథం! పాపం, మూర్తిగారికి బాగా
ఆకలిగావుండటం! గ్లాసునిండా పాలుపాయ్.

బట్లర్ : దానికేమిసార్! ఎన్ని తాగినా తగవచ్చును.
మస్తుగ వున్నయ్...

వేదాంతం: అని కొంచెం చల్లారేలోపుగా ఆ సోఫా
సరిచెయ్ ... పాపం, మూర్తిగారు ఆ
కుర్చీలో కూర్చోలేకుండా వున్నారు
(బట్లర్ సర్దుతాడు. వేదాంతం గ్లాసు తీసు
కొని) రాత్రిళ్లు ఇది చాలా బలమైన
ఆహారం. (జానకివైపు తిరిగి) ఏమంటారు?

జానకి : నాకిది చాలా ఇష్టం.

వేదాంతం: చాలా సంతోషం. (గ్లాసులోకి చూస్తూ)
ఏమిటిది వేదాంతం!

బట్లర్ : పాలల్లో కొంచెం నేమియోదా వేసిరి!

వేదాంతం: ఈ నేమియో చూశారా! మొన్న నుంచి
త్రాకు వెళ్ళినప్పుడు స్వయంగా తెచ్చాను
కీటి!

[బట్లర్ వెడతాడు. ఈ అవకాశం కోసమే
మాస్తున్న మూర్తి కుర్చీలో నుంచి లేస్తాడని ముగ్ధా]

వేదాంతం: ఆ సోఫాలో కూర్చుంటారా?

మూర్తి : చూడండి వేదాంతం గారూ! జరిగినంతవరకు
ఈ తమాషా చాలు. మా అనుమానాలకు
మీరు జవాబు చెప్పకపోతే మేం ఇక్కడ
పచ్చి మంచినీళ్లు కూడా ముట్టం.

[జానకి ఆశ్చర్యంగా అతనివంక చూస్తుంది]

మూర్తి : ఇప్పుడు మీరా జవాబు చెప్పవైనా
చెప్పాలి. లేకపోతే — జానీ! — లేకపోతే
మా దోషన మేం పోతాం.

వేదాంతం: (ఆలోచనగా) కాని, ఏది మీదోష?

మూర్తి : హైదరాబాదు ... మా జవాబు కొంచెం
దోష తప్పివుంటాడు. మమ్మల్ని మళ్ళీ
హైదరాబాదు మార్గానికి చేరుస్తే —

వేదాంతం: (తనలోతాను మాట్లాడుకుంటున్నట్లుగా)
హైదరాబాదు మార్గం! చాలా కష్టమైన
మార్గం మూర్తిగారూ! — అదీ కాకుండా
మీరు రాత్రిపూట ప్రయాణం చేస్తున్నారు.

మూర్తి : ఆ భయం మాకులేదు.

జానకి : (మూర్తికి దగ్గరగా వెళ్ళి కూర్చుని, వేదాంతం
గారితో) అంటే, మీ వుద్దేశ్యం?

వేదాంతం: (ఆమెతో) అదిమీకు చాలా కొత్తనోవ —
కొత్తదీ, ఇదివరకెప్పుడూ ప్రయాణం
చెయ్యనిదీ!

మూర్తి : అదేమిటి! ఆమె చాలాసార్లు ఈరోడ్డుమీద
ప్రయాణం చేసింది. (జానకితో) అవునా
జానీ!

జానకి : (తల తిప్పతూ) నిజానికి నే నెప్పుడూ
ప్రయాణం చెయ్యలేదు... కాని, నాకేమీ
భయంలేదు వేదాంతం గారూ!

[మూర్తి బిక్క చచ్చిపోతాడు. ఒక్కక్షణం
నిశ్శబ్దం]

వేదాంతం: (నిగరెట్ కేసుతీసి) మీకేమీ అభ్యంతరం
లేదుకదా!

జానకి : అబ్బే!

[నిగరెట్ ఆఫర్ చేస్తాడు మూర్తికి]

మూర్తి : అక్కలేదు...

వేదాంతం: చాలా మంచిరకమండి ... లండన్ నుంచి తెప్పించాను.

మూర్తి : (తీసుకుంటూ) సరే!...థాంక్స్!

వేదాంతం: (వారికి దగ్గరగావున్న కుర్చీలోకి వెళుతూ) మీకక్కడ సుఖంగావుందా మూర్తిగారూ?

మూర్తి : (సాఫ్ట్ మెసంత గంభీరంగా) మీజవాబులు?

వేదాంతం: మీ ప్రశ్నలు?

జానకి : ముందు నా ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పండి...

(వేదాంతం ప్రశ్నార్థకంగా ఆమెవైపు చూస్తాడు) ఈ టేబుల్ చుట్టూ మాకు కుర్చీలున్నయ్. ఒకటి మీకనుకుందాం.... మిగిలిన రెండూ?

వేదాంతం: మీకోసం, మూర్తిగారికోసం.

జానకి : అంటే, మేం వస్తామని మీకు ముందుగానే తెలుసుకొన్నామా!

వేదాంతం: మిమ్మల్ని యిక్కడికి తీసుకురమ్మని రాముడికి ముందుగానే చెప్పివుంచాను.

మూర్తి : (కుర్చీలో నుంచి లేవడానికి ప్రయత్నం చేస్తూ) రాముడు! నా జవాబు!! మీరు చెప్పేది—

వేదాంతం: మీరు చెప్పేదేమిటో నిదానంగా కూర్చోని చెప్పండి. (నిదానంగా కూర్చున్నాడు మూర్తి)

మూర్తి : మిమ్మల్ని యిక్కడకు తీసుకురావడానికి రాముడికి మీరు లంచం ఇచ్చారన్నమాట!

వేదాంతం: లేదు మూర్తిగారూ! రాముడు మా మనిషి. వాడికి మీరే ఎక్కువశీతం అన్న లంచం ఇచ్చి మీ జవాబుగా వుంచుకున్నారు.

మూర్తి : (నమ్మలేక) అంటే—

జానకి : అసలు రాముడెవరు?

వేదాంతం: సాక్షాత్తూ నీతమొగుడు—అంటే మా తోట మాలి తమ్ముడు...నీత మా పనిమనిషి.

మూర్తి : (కోపాన్ని అణచుకుంటూ, లేవబోయి, మళ్ళీ వేదాంతం సంజ్ఞ చెయ్యగానే కూర్చుని) మీరిలా నా స్వంత విషయాల్లో జోక్యం కలిగించుకోవడం యేమైనా బావుందా?...చెప్పండి...

జానకి : ముందు ఈ సందేహం తీర్చండి...రాముడు మీరు పంపిన మనిషే కావచ్చు ... కాని

మేముంటే మీరు ఎందుకింత ఉత్సాహం చూపుతున్నారు? మీ రెవరు?

వేదాంతం: (నవ్వుతూ) వట్టి వేదాంతాన్నే! ఇదివ్వెక్కి గతమైన ఉత్సాహంకాదు. మీరు మైత్రాబాదు రోడ్డుమీద పోతున్నారని, ఆ రోడ్డు మీద పడ్డలిమిదేశ్ పిల్ల రాత్రిపూట ప్రయాణము చెయ్యడం మంచిదికాదని—నేనీసరి చేశాను.

జానకి : (మెల్లగా, కాని గర్వంతో) కాని, నా విషయంలో యీ విధమైన ఉత్సాహం, జాగ్రత్త తీసుకోమని మిమ్మల్ని కోరలేక!

వేదాంతం: నిజమే! కాని, నాకుమాత్రం చాలాఉత్సాహం. ఇట్లా యీ రోడ్డుమీద ప్రయాణం చేసేవాళ్ళిందరితోనూ యీ ఉత్సాహం పంచుకుంటాను...అది నా సరదా!

మూర్తి : (ఇంతవరకు కోపాన్ని ఆపుకున్నాడు. ఇక ఉండబట్టలేక, జానకికి 'యిక్కడ నుంచి వెళదాం' అన్నట్లుగా సంజ్ఞచేస్తూ) జానీ! (అంటూ రోడ్డుమీదకువున్న వాకిలి దగ్గరకు వెళతాడు)

వేదాంతం: ఆ తలుపు తాళం వేసివుంది మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (వేదాంతం దగ్గరకు గబగబా వచ్చి) ఐతే ఓ క్షణంలో అది తీయించండి.

[ఈమాట లంటావుండగా బల్లర్ వస్తాడు]

వేదాంతం: లోకనాథం! మూర్తిగారు నాకు దగ్గరగా వచ్చి ఏవో చెబుతున్నారు, విన్నావా?

[మూర్తి నీరసపడి, కుర్చీలో కూలబడతాడు]

వేదాంతం: దాక్ష తెచ్చావా ఏమిటి?

జానకి : నాకక్కర్లేదు.

మూర్తి : నాకూ అక్కర్లేదు.

వేదాంతం: సరే! నాకూ అక్కరలేదు.

[బల్లర్ పోతాడు]

వేదాంతం: లోకనాథం! ఈ సాయంకాలం హాస్పటల్లు వెళ్ళొచ్చావా?

బల్లర్ : చిత్తంసారే! ఆ ఆయ్యగారు నిండా ఆరోగ్యంగా వున్నారు యీరోజు కొంచెం రొట్టె, పాలూ తీసుకుంటారని వర్షం చెప్పింది.

వేదాం : సరే! (బట్లర్ వెడతాడు) అతను ఓ కుట్టాడు ఇంకా చనువునాంతం పూర్తయిందో లేదో! అతను ఓ అమ్మాయితో పారిపోతున్నాడు. అర! ఆవిడ పేరు మరచిపోయానే!...నాకు చాలా మతిమరుపండి! ... అతను ఆవిణ్ణి 'పుస్సీ' అనో, 'టైగర్' అనో పిలిచేవాడని జ్ఞాపకం...(మూర్తి కోపంగా ఆయన వంక చూస్తాడు...అజ్ఞాతా పట్టింతుకో కుండా, ఏవో చెప్పవోయి, జేబులో కాగితం తీస్తాడు) అర! ఏమిటది బట్లర్... ప్రత్యక్షం...ఓ! (జానకివైపు తిరిగి) ఇది నా పిచ్చి అనండి, వుత్సాహం అనండి— ఏదైనా—ఈహాల్లో ఎక్కడ చూసినా, జేబులోమీద, నేలమీద, కుర్చీల్లో, అన్ని చోట్లా గంటలున్నయ్యే. ఇటువంటి సాయం కాలాలు మా పనిమనుషులందరూ నా పిలు పందే దూరంలో నే ఉంటారు.

జానకి : అంటే, మేం కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండా లన్న హెచ్చరికన్నమాట!

వేదాం : నిజమే! ఆ విషయం మీకు చెప్పడమే మంచిదనుకున్నాను... మూర్తిగారు చాలా కోపంతోకూడా వున్నారు. మా తోటమాలి వాడి యిద్దరితమ్ములూ, బట్లర్—అందరూ మంచి వస్తాడట. (మూర్తివైపు తిరిగి) ఈ సంగతి తెలిసివుంటే ఎందుకైనా మంచిది.

జానకి : (లేచి) చూడండి వేదాంతం గారూ! నేను తమాషాగా చెప్పడంలేదు. నా విషయం నాకు బాగా తెలుసు...మిమ్మల్ని పెద్దమనుషులుగా అడుగుతున్నాను. ఆ తలుపు తీయించండి.

వేదాం : అది అసంభవం అనుకుంటాను, జానకిదేవీ!

[జానకి మెడలు కుదించుకొని కూర్చుంటుంది]

మూర్తి : అంటే, మేం ఈయింట్లో జబర్దస్తీగా ఖైదు చేయబడ్డామన్నమాట!

వేదాం : ఆ విషయాన్ని గురించి అంత రాద్ధాంతం ఎందుకు మూర్తిగారూ! ఒక స్నేహితుడి ఆహ్వానంమీద, హైదరాబాదు వెళ్లటం కొన్నాళ్లు వాయిదా వేశామని ఎందుకనుకో కూడదు?

మూర్తి : నేను జబర్దస్తీ అనే అంటాను.

వేదాం : అనండి, దానికేం? స్వతంత్ర భారతదేశంలో వాక్స్వాతంత్ర్యం సంపూర్ణంగా ఉంది. మీరన్నమాట నే నేందుకు కాదనాలి? నేనూ జబర్దస్తీ అనే అంటాను.

మూర్తి : అంటే మేం ఇక్కడ బందీ చెయ్యబడ్డామన్నమాట!

వేదాం : 'ఈయింటి ఆవరణలోపల' అనండి...యీ ఆవరణ లోపల మీ యిష్టంవచ్చినట్లు వుండ వచ్చు.

మూర్తి : ఒక వేళ రేపుపొద్దున్నే మా...మా ఆ...వీధి లోకి వెళ్ళాలని బయలుదేరితే, మీజవానులు ఆవిడమీద బలవంతాన చెయ్యివేసి ఆపుతారన్నమాట!

వేదాం : మూర్తిగారూ! మీ...మీ ఆవిడ అంత పొద్దునే వీధిలోకి వెళ్ళాలని ఎందుకనుకుంటారు, చెప్పండి? ఇంత చలికాలం ఉదయాన్నే వీధిలో యేం పని ఉంటుంది, చెప్పండి?

మూర్తి : ఒక వేళ ఆవిడ దగ్గర్లోవున్న పోలీసుస్టేషనుకు వెళ్ళాలనుకోండి—

వేదాం : (జానకితో) ఏం? వెడతారా?

జానకి : (చిరునవ్వుతో) వెళ్ళొచ్చా?

వేదాం : ఓ! మూర్తిగారి బుజాలు, ఎక్కి నిలబడితే, మీరా గోడ లేలిగా దాటవచ్చు. (మూర్తికి కోపం వచ్చిందని తెలుసుకొని) జవానెవరో గేటు తాళం చెవులు కూడా పారవేశారని లోకనాగం చెప్పాడు...జాగ్రత్త లేని వధవలు—

మూర్తి : (లేవబోతాడు)

వేదాం : మీరు కొంచెంసేపు ప్రశాంతంగా కూర్చోండి.

మూర్తి : కూర్చోడానికి కూడా మీ అధికారం ఏమిటి? నేను మళ్ళీ చెబుతున్నాను. ఇది అమానుషం—

జానకి : నిజమే! కాని ఆ మాటే ఎప్పుడూ చెబుతూ కూర్చోలేంకదా! ఎట్లాగో మనం యిక్కడికి వచ్చాం. వెళ్ళగలిగేవరకూ యిక్కడే

వుండాలి. కాని నాకింకా ఆశ్చర్యంగా వుంది: వేదాంతం గారు మనమంటే ఎందుకింత ఆపేక్ష చూపిస్తున్నారా అని!

మూర్తి : ఎట్లాగయితే నేం? నన్ను ఈసారికి ఆప గలిగారు. కాని ఎప్పుడూ యిలానే ఆపగలరనుకోకండి నాకు జరిగిన ఈ అవమానానికి ఇంతకు ఇంతా నేను ఏవోవిధంగా తీర్పుకోగలను.

వేదాం : (నిర్లక్ష్యంగా) దానికేమండీ? తప్పకుండా! మీరు నాపేర వరంగల్కు రానే ప్రతిభుత్తరం నాకు తప్పకుండా అందుతుంది. మీరు చేసుకో నే ప్రయత్నాలు మీరు నిరభ్యంతరంగా చేసుకోవచ్చు.

మూర్తి : నాకు...ఆ...నా భార్యకూ, నాకూ జరిగిన యీ అవమానం—

వేదాం : (త్వరగా) కాదు, కాదు...మీ భార్యకాదు.

మూర్తి : (కోపమూ వచ్చింది, నిశ్చేష్టాడూ అయినాడు) ఏమిటి!

వేదాం : అవును. నేను చెప్పింది పొరపాటు కాదు. (జానకితో) మీరూ, ఆమెనా కలిసి పారిపోతున్నారు. అవునా?

మూర్తి : (ముందుకు వచ్చి) మానంకి—

జానకి : (వారిస్తూ) ఇంకా రాధాంతం ఎందుకు రాం? మనం చేస్తున్న పనికి మనం సిగ్గుపడడం లేదు, కదా!...నిజమే వేదాంతంగానూ! మేం యిద్దరం పారిపోతున్నాం.

వేదాం : నిజమే! ఎందుకు పారిపోకుండు? ఈ పనికి మీరు సిగ్గుపడ్డం లేదుకదా మూర్తిగారూ?

మూర్తి : ఇట్లా నా స్వంతవిషయాల్లో జోక్యం కలిగించుకోవడం—

వేదాం : మీరు చెప్పిందంతా నిజమే! కాని అదంతా యిదివరకే చెప్పారుకదా! నేను జోక్యం కలిగించుకున్నాను— అదీ అర్థం లేనిదీ, అమానుషమైనదీ—నిజమే! కాని నేనిలా జోక్యం కలిగించుకోవడం మీరిద్దరూ సుఖంగా వుండాలనే!

మూర్తి : నా సుఖం నేను చూచుకోగలను.

వేదాం : (జానకిని చూపుతూ) మరి ఈమె?

మూర్తి : నామీద ఆమెకు నమ్మకముంది.

జానకి : నేనేమీ చిన్నకిల్లను కాదు...ఈ ఆపవాదు, నేను పోగొట్టుకొనే మంచికేదు, ఆ అమ్మాయి తిస్తి—నే నివస్తి ఆలోచించలేదనుకున్నారా?

వేదాం : మీ రాలోచించని విషయం ఒకటి వుంది జానకిదే!

జానకి : మీరు పూర్వకాలం మనుషులు. నాకు నీతినిశురించి చెప్పబోతున్నారు.

వేదాం : (ఆశ్చర్యంతో) లేదే!

జానకి : (విలిపించుకోకుండా) ఈ ఇంట్లో ఒంటరిగా, ప్రపంచాన్నించి మిమ్మల్ని వేరుచేసే నాలుగు గోడలగుర్తి వుంటున్నారు మీరు...పెళ్ళిచేసుకున్నవాళ్ళు జీవితాంతం సుఖపడతారని పాతపురాణాలు చెప్పేవాటలు నమ్ముతున్నారు మీరు.

వేదాం : నా వుద్దేశ్యం అదికాదు.

జానకి : లేకపోతే, సుఖంగా వున్న దింపతులను విడదీసే నీచురాలినంటారు నేను.

మూర్తి : సుఖం! అది ఒకమరికిగుంట...నేను జీవితంలో నిజంగా హాయిగా వున్నది యిప్పుడే!

వేదాం : జీవితంలో నిజంగా హాయిగా వున్నది యిప్పుడేనా?...కమలను పెళ్ళిచేసుకో బోయే నాకుకూడా యీ మాటే చెప్పారేమో?

మూర్తి : (నీరసించిపోతాడు) ఆ!

వేదాం : కూర్చోండి.

[ఒకసారి వేదాంతం వంక తీక్షణంగా చూచి, తుర్పిలో కూలబడతాడు మూర్తి]

వేదాం : మిమ్మల్ని రెండు ప్రశ్నలనుగవచ్చా?

జానకి : ఏమిటి?

వేదాం : ఆయన కమలకు ఏడాదు లిస్తారా?

మూర్తి : మాకా ప్రసక్తే అక్కలేదు.

వేదాం : మీకా ప్రసక్తే అక్కలేవుంటా జానకి దేవిని వివాహం చేసుకుంటారా?

మూర్తి : మరో అవమానం!...ఇహ—

వేదాం : తుమించండి. నాకు కావలసింది సమాధానం.

జానకి : ఆరున నన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటారు.

వేదాం : అప్పుడు, పాతపురాణాలు చెప్పినట్లుగా పెళ్ళిచేసుకొన్నవాళ్ళ జీవితాంతం సుఖంగా వుంటారా? (జానకి మాట్లాడను.)

మూర్తి : అలాగే సుఖంకోసం నా సర్వస్వం—

వేదాం : కావచ్చు! అంతమాత్రాన—(జానకితో) నేను పాతకాలం ముగిసింది. నాకు ప్రపంచం అంటే యేమిటో తెలియదు. మీరు ఈ కాలంవాళ్ళు...మీకు శాస్త్రాలన్నీ పుక్కిటి పురాణాలు...కాని ఈ పెళ్ళితరువాత జీవితాంతం సుఖంగా వుంటారా?

మూర్తి : మీ రంటున్న జేమిటో నా కర్థం కావడం లేదు.

వేదాం : జానకిజీవికి తెలిసింది.

జానకి : (మెల్లగా) ఆ కష్టాలు నేను పడతాను, వేదాంతం గారూ!

వేదాం : కాని చాలా కష్టాలు పడాలి...నామాట నమ్మండి. నేను ప్రపంచానికి మీరనుకున్నంత దూరంలో లేను. అలాగే వుండి వుంటే, మీ సంగతి తెలుసుకోగలిగేవాడి నా?...నేను ప్రపంచాన్ని ఎరుగుదును... ఈ పెళ్ళిళ్ళలో వున్న కష్టాలు ఎరుగుదును. అసలు వివాహం ఒక వ్యాపారం లాంటిది. (నూటిగా) కాని మీరు చేస్తున్న జేమిటి? జీవితంలో అదివరకే ఒకసారి ఈ వ్యాపారంలో చిత్తుగా ఓడిపోయిన మనిషిని పెళ్ళి చేసుకుంటున్నారు.....సుఖాన్ని కొనుక్కొందా మనుకుంటున్నారు.....(మూర్తి తో) తుమించండి...(నుల్లీ జానకివైపు తిరిగి) మీరు పెళ్ళి చేసుకోవడానికి ఆయనలో ఘనత ఏమిటి? వివాహ జీవితంలో కొంత అనుభవం సంపాదించా రన్నదేగా? ...అదికూడా సుఖవంత మయినది కొదవి ఆయనే చెప్పారు.

మూర్తి : (వ్యంగ్యంగా) బాగా చెప్పారు.

వేదాం : అదీనిజం కాదా?

మూర్తి : కావచ్చు...నిజం చెబుతున్నాను—సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పదలుచుకోలేదు.

వేదాం : చెప్పండి, చెప్పండి.. మనం జీవితాంతం పెద్దరునుష్యులంగా చెలామణీ అవుదామనుకున్నా, మనం బ్రతికేనే కొద్దిరోజులు!

మూర్తి : సరే! నేను చెబుతున్నాను. భగవంతుడు కూడా మా జీవితాన్ని సుఖవంతం చెయ్యలేడు. ఆ...భగవంతుడు కూడా!

వేదాం : కాని మీరు ఆవిణ్ణి పెళ్ళి చేసుకున్నారు కదా!

మూర్తి : నిజమే! ఆ...నిజమే - నిజమే! - తరువాత?

వేదాం : (నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుంటూ) నాకు ధనం వుంది. డబ్బున్న మనుషులు మంచివాళ్ళు కావడం చాలా అరుదు. కాని నా డబ్బు నాకే కాక, నాతోటి వాళ్ళకుకూడా వుపయోగపడి, వాళ్ళ సుఖానికి వుపయోగపడితే నాకానందం! అందువల్ల సాధ్యమయినంత వరకు సంఘంలో సుఖంలేని వివాహాలను ఆపుచేద్దామని నా ప్రయత్నం. సరదాకోసం చేస్తున్నా. డబ్బు మనిషికిచ్చే విలువను, శక్తిని చూస్తే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది.

మూర్తి : అందులో ఆశ్చర్యం ఏముంది?

వేదాం : చాలా వుంది. ఆ సంగతైనా అందరూ గ్రహించారా? గుర్తించి వుంటే ప్రతివాళ్ళూ ఒకేవిధంగా డబ్బును తగలెయ్యరు...సరే! ఈ డబ్బు యిచ్చిన శక్తితో యిక్కడకు వచ్చిన అనేక జంటలకు—బాగా ప్రేమించుకుంటున్నాం అనుకునే వాళ్ళకు—అనేక విషమ పరిస్థితులను కలిగించి ప్రేమించుకోమన్నాను. ఆ పరీక్షలకు నిలబడితేనే ప్రేమ, పెళ్ళి...అటువంటి వాళ్ళు చాలామంది ఎవరి దారిన వాళ్ళు పోయేవాళ్ళు...కొందరు పెళ్ళి చేసుకొని చాలా హాయిగా వున్నారు.... ఆలోచించకుండా పెళ్ళిళ్ళకు దిగడం నా కిష్టం లేదు. అందువల్ల, మీవంటివారు ఈ రోడ్డుమీదుగా పోతూవుంటే, వాళ్ళను ఆపి, “పాత పాతపురాణాలు చెప్పినట్లు, మీరు జీవితాంతం సుఖంగా వుంటారా?” అని ప్రశ్నిస్తాను.

మూర్తి : మీ వృద్ధ్యాలు గొప్పవే...కాని మీరిలా చెప్పకుండా, చెయ్యకుండా జోక్యం కలి

గిండుకోవడం ఏమీ బాగాలేదు. మీకు జబ్బు యిచ్చిన శక్తిని అధికారాన్ని గుర్తిస్తే యోగం చేస్తున్నారన్నమాట!

వేదాం : అధికారమా! దీనిలో అధికారం యేమిలేదు. ఇక జబ్బుకున్న శక్తి అంటారా! ఇప్పుడు మీ కోక పదిలక్షల రూపాయ లిచ్చి ఈ రాత్రికి రాత్రి మీ ఆవిడదగ్గరకు తిరిగి వెళ్ళమంటే, (జానకిని చూపుతూ) ఈవిడకు యిహ జీవితంలో కనిపించకుండా వుండగలదు.

మూర్తి : ఈ అసహ్యమైన విషయాలే తెలుతారా, ఈ రాత్రి అంతా?

వేదాం : అసహ్యమా? (నవ్వి) ఒక్కొక్కప్పుడు నిజం, అసహ్యంగానే వుంటుంది మరి! ఈ అసహ్యమయిన విషయాన్ని గురించే ఈ రాత్రిం తా ఆలోచించండి.. పదిలక్షలు! [ఒకక్షణం ఈ ఎరలో పడ్డట్లుగా కనిపిస్తాడు మూర్తి.]

జానకి : (తిరస్కారంగా) నేను ప్రేమించిన ఆతను, నా ఎదుటనే మరొకరి దయాభిక్షను యాచించేటట్లు చేయటంకూడా మీ ఆదరణలో ఒకభాగం కాబోలు!

వేదాం : (నవ్వుతూ) అబ్బే! నా ఆదరణ అటువంటిదే అయితే, యిక నాకు తెలిసినంతలో పెళ్ళిశ్చే వుండేవి కావు. సరే! నే నీప్పుకు చెప్పిన మాటల్ని ఉపసంహరించుకుంటున్నాను... కాని మీరు నన్ను అపార్థం చేసుకున్నారు. మిమ్మల్ని నేను జబర్దస్తీగా విడదీయ దల్చుకోలేదు. అందుకు నాకు అధికారంకూడా లేదు.

మూర్తి : ఇంతలో ఎంత వినయం!

వేదాం : (మూర్తివైపుకు తిరిగి) థాంక్స్.

జానకి : (నవ్వుతూ) రాం! నువ్వు అనూయపడడానికి మరోమనిషి వున్నాడు. జాగ్రత్తి... (వేదాంతంతో) ఏమంటారు?

వేదాం : వెరిగుడ్... యు ఆర్ స్పార్టివ్..... (గంభీరంగా) నేను చెప్పాను కదా, మీరు ప్రాదరాబాదు వెళ్ళడానికి వాళ్ళేమీ అభ్యం

తరంలేదు. కాని కొన్నాళ్ళిక్కడే వుండి మీ జీవితం ఎలా సాగుతుందో చూసుకోకూడదా?

మూర్తి : మా సంగతి మాకు తెలుసు.

వేదాం : కావచ్చు... మీ రిద్దరూ హృదయపూర్వకంగా ప్రేమించుకొని వుంటే— అటువంటి అమరమైన ప్రేమకు శతతలు పూలవాన కురిపిస్తాయి. అప్పుడు నాకంటే ఎక్కువ సంతోషించేవాళ్ళుండరు. 'మీ రిద్దరూ కలిసి హాయిగా జీవించడానికి పిలువేడు. మూర్తి గారు కమలదగ్గరకే పెళ్ళిపోవాలని నేను చెప్పడంలేదు. సుఖంలేని వివాహ జీవితాన్ని అనుభవించినవాణ్ణి నేను. అది తెలిసివుండే— నా దగ్గర జబ్బూ, అధికారమూ వుండి కూడా... సుఖంలేని పెళ్ళిళ్లు జరగడం నాకు బాగా వుంటుంది. (కొంచెం దగ్గరగా వచ్చి) కాని జానకిదేవీ! భర్తగా అప్పుడే ఒకసారి అసమర్థుణ్ణిపించుకున్న వారిని పెళ్ళిచేసుకో బోయేయందు ఎంతో దూరం ఆలోచించాలి.

జానకి : అబ్బే! అట్లా అనడం బాగా లేదండీ!

వేదాం : బాగాలేదు, నిజమే! కాని నిజం అడేకదా! ఏమంటారు మూర్తిగారూ?

మూర్తి : నేను యిదివరకే చెప్పాను, కమలకు వ్యతిరేకంగా నే నేమీ చెప్పదలచుకోలేదని.

వేదాం : ఆ సంగతి యిందాకటినుంచీ చెబుతూ నే వున్నారకదా! కాని జరిగిన విషయాల్లో అంతా కమలదే తప్పని నచ్చచెప్పడానికి మాత్రం ప్రయత్నించకండి.

మూర్తి : (అనుమానంతో) అయితే—

వేదాం : సంవత్సరం తరువాత తప్పంతా జానకిదేవీదే అనవచ్చు.

మూర్తి : 'సంవత్సరం తరువాత' తినడంలో మీ వుడ్డేశ్యం?

వేదాం : క్షమించండి..... నా వుడ్డేశ్యం 'తరువాత సంవత్సరం' అని.

[మూర్తి మొహం ముడుచుకుంటాడు]

జానకి : (ఆవలిస్తూ) నే నీక పడుకోవాలి. మమ్మల్నిలా ఎంతకాలం వుంచుతారు?

వేదాం : ఒక వారం రోజులుండగలరా? హాయిగా, కలిసి జీవితాన్ని గడపడానికి మీ కింకా చాలా రోజులున్నయ్ ముందు.

జానకి : మా నాన్నగారికి నే నొక వుత్తరం రాసి వచ్చాను. (విజయగర్వంతో) అది మీ ఎత్తులకు ఆటకట్టు కాదుకదా?

వేదాం : ఎంతమాత్రం కాదు. ఆ వుత్తరం మీ నాన్నగారి కందడంలో కొంచెం పొరపాటు జరిగింది. మీరు మీ స్నేహితురాలితో కొన్నాళ్లు గడపడానికి వాల్తేరు వెళ్ళారని మీ నాన్నగారు నుకుంటున్నారు... డబ్బుకున్న శక్తి! (మూర్తితో) ఏమంటారు? (మూర్తి ఏమనగలడు?)

జానకి : మీరు అనుసరించేవిధానాలకు నేను మిమ్మల్ని హృదయపూర్వకంగా అభిసందిస్తున్నాను. సరే! నేను పడుకుంటాను.

వేదాం : లోకనాథం! అమ్మగారు పడుకుంటారట!

బట్లర్ : చిత్తంసార్...రండుమాత్ర (ఇద్దరూవెళ్ళారు)

మూర్తి : (వ్యంగ్యంగా) మీ గొప్పతనానికి నేనూ మిమ్మల్ని అభిసందిస్తున్నాను.

వేదాం : ఎప్పటికైనా నిజం ఒప్పుకోక తప్పకుండా మూర్తిగారూ?...మీరుకూడా మీవాళ్లకు ఉత్తరం రాశారా?

మూర్తి : మీకు తెలిసేఉండాలే! మీ గూఢచారులు ఎక్కడ పడితే అక్కడే ఉన్నారుగా! రాముడు జానకీవాళ్ళ పనిమనిషి—యింకా ఎందరో?

వేదాం : డబ్బు, మూర్తిగారూ, డబ్బు! మీకు పదిలక్షలు అసహ్యం కలిగించడం విచారించవలసిన విషయం. ఆ డబ్బుతో నన్ను శపించడానికి భగవంతుడికికూడా లంచం యివ్వవచ్చు...సరే! ఒకవారం ఇక్కడ వుండడం మీకు కష్టం కాదనుకుంటాను...ఆ! చాలా

కష్టపడ్డారు; కాఫీకాని, పాలుకాని కావాలా?

మూర్తి : నేను వెళ్ళేవరకూ మీయింట్లో పచ్చి మంచి నీళ్ళుకూడా తాగను.

[బట్లర్ రెండు కప్పులతో (జింక్ తెస్తాడు)]

వేదాం : ఇంకేం! తీసుకోండి.

మూర్తి : మీయింట్లో ప్రతీవస్తువుమాదిరిగానే, యిదీ మీ దౌర్జన్యంవల్ల నే తీసుకుంటాను.

వేదాం : సరే! మీభాగ నాకర్థమయింది.

మూర్తి : మీ ప్రవర్తన నీతికి విరుద్ధం—

వేదాం : (నవ్వుతూ) ఆ సోఫాలో కూర్చుని ఉపన్యాసాలివ్వకండి—

మూర్తి : ఇది రాక్షసం అని బల్లగుద్దిచెబుతాను. (అని బల్ల గుద్దబోతాడు)

వేదాం : (వారిస్తూ) ఆ...ఆ...డబ్బు తగులుతుంది.

(మూర్తి వేదాంతంవంక తీక్షణంగా ఒకసారి చూచి (జింక్ గడగడ తాగేస్తాడు)

వేదాం : సిగరెట్ కావాలా?

మూర్తి : నేను వెంటనే నిద్రపోతాను.

వేదాం : అన్నట్టు, పారిపోతున్న మరో జంట ఇక్కడేవుంది. వాళ్లు బహుశః యివాళ్ళో, రేబో వెడతారు. వాళ్లను చూస్తారా?

మూర్తి : మీరు యింతకుముందు చేసిన పాపాలను గురించి వినడానికి నాకు యిష్టమూ లేదు, ఓపికలేదు.

వేదాం : సరే! రేపు వుదయం పెందలాడే కాఫీకి ఈ రూములోకి రండి.

మూర్తి : అదీ మీ దౌర్జన్యంవల్ల నే—

వేదాం : ఎలాగైతే నేం, రావడం కావలసింది...గుడ్ నైట్! (బట్లర్ వస్తాడు) లోకనాథం! అమ్మగారు పడుకుంటారట!

బట్లర్ : రండిసార్! [మూర్తి వేదాంతంవంక చూచి భయంగా బట్లర్ తో వెళ్లిపోతాడు. వేదాంతంగా ఆ వంకకేమాసి, నవ్వి, యేదో ఆలోచిస్తూవుంటాడు.] తెర.

స శే ష ం

కన్నడాంధ్రములు

శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తి

సాహిత్య సమద్రము అపారమూ అనంతమైనది. బ్రహ్మసృష్టిలోని రసార్థవములకన్న కవి బ్రహ్మ సృష్టిలోని రసార్థవములు అనంతములూ అపారములూ. బ్రహ్మసృష్టిలోని అర్థవములు యుగముల మార్పులచే స్థలంతర నామాంతరములు పొందినవి. కాని కవిబ్రహ్మ సృష్టిలోని రసార్థవములు చిరంజీవములు, అమృతములు, నిత్యనూతనములు. బ్రహ్మసృష్టిలోని అర్థవములకు కొలంబములు జనించి అంతు కనుగొన్నాయి. కాని కవిరసార్థవముల కడ, కడలేనిదిని అందరూ అంగీకరించి అసాగ్యమని పూరకున్నారు.

బ్రహ్మసృష్టిలోని మానవులు రెండు విధములు. ధనార్థులూ, విద్యాార్థులూ అని. ధనార్థుల చెంత విద్య, విద్యాార్థుల చెంత ధనమూ ఉండడం చాలవరకు ఆరుదు. ఇతని కన్న సనాతనుడైన కవిబ్రహ్మ యీ యిరువురికి సాహిత్య సామ్రాజ్యంలో సామరస్యమును సాధించినాడు. 'విత్', అను ధాతు వాధారంగా జ్ఞానం, విత్తం అని సాధించినాడు. కవిబ్రహ్మ సహాయంతోడనే విధాత తన పని సాగించగలిగాడని 'ధాతా యథా పూర్వ మకల్పయత్', వంటి ఋగాధారములు కనపడుచున్నవి. కావున లక్ష్యం పుట్టనిది లక్షణము పుట్టుట అసంభవము.

బ్రహ్మసృష్టికి అంతమున్నది కాని కవిసృష్టి చిరంజీవము. వాల్మీకి యీనాడు మనకు లేడు కాని అతని రామాయణ మున్నదీనాటికీ. వేదవ్యాసుడు మనకు యీనాడు కానిరాడు. కాని అతని భారత సంహిత నేటికీ నిలచినది. కాళిదాసకవి కాలగర్భంలో కలసినాడు. కాని అతని శకుంతల కళకళలాడుతూ నూతన యావనం' మనశ్శృంగుందు కనిపించుచున్నది. 'షేక్ స్పియర్ కీ రీ శేఫుడైనాడు కాని అతని రోమ్యో జూలియసులు మనముం దీనాటికీ విహరించుచున్నారు. బ్రహ్మసృష్టిలోని రామకృష్ణావతార పురుషులను యీనాడు మానవజాలము కాని కవిబ్రహ్మ

సృష్టించిన రామకృష్ణులు, వారి విలాసక్రీడలు మనకు నేటికీ కావ్యసర్వములలో కనబడుచున్నవి కదా?

సాహిత్య జగత్తు ఉత్తమాశయోదేహమైనది. సాహిత్యం అనగా (సహితయోభావః సాహిత్యం, లేక సహితం రససంయుక్తం తేజోవ సాహిత్యం) రసము నకు హిత మైన ది. లేక రససంయుక్తమైనది సాహిత్యము లేదా (హితేన నిరతిశయ ప్రేమాస్పదేన రసేన సహితం తేజోవ సాహిత్యం) అంటే నిరతిశయ ప్రేమాస్పదమైన రసముతో కూడినది సాహిత్యం అని అభిప్రాయ మగుచున్నది. ఈ సాహితీజగత్తుకు ఆధార భూతమైన రసమునే బ్రహ్మ ఆకృతిగా చాల్చినట్లు 'రసోవైసః' అను ఋక్కులు చాటుచున్నవి. రసమే పరబ్రహ్మ. "మమాత్మా సర్వభూతాత్మా", కాబట్టి సర్వభూతాత్మకమే పరబ్రహ్మ స్వరూపము. యీ ప్రపంచము సర్వభూతమయమైనది. కావున రసమయమైన లేక బ్రహ్మయమైన ప్రపంచ హితమూ ప్రపంచ సహితమూ అయినదే సాహిత్యం. బ్రహ్మ సృష్టిలోని యెరుదుడుకులు సవరించుతూ సీతిపథగాములూ, బ్రహ్మనందఃఖులుగా ప్రాణికోటిని సమీచించునది సాహిత్యజగత్తు. దానికి ప్రథమ కవి. అందువలన కావ్యసృష్టియొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము విశ్వశ్రేయము.

కాలమునకు అనుగుణ్యంగా, సంఘమునకు హితంగా వుంటూ సందేశాత్మకమూ, సంశ్లేయాత్మకమూ అయిన రచనలను కవి సృష్టిస్తాడు. కాబట్టి కవి సృష్టిలో భాషావైచమ్యములకు తావులేదు. సమకాలి కములూ, తత్పూర్వములూ అయిన సోదర భాషలలోని వైశేషిక రామణీయకపదములను కవి అప్యాయంగా స్వీకరిస్తాడేకాని తృణీకరింపడు.

ఏ ఖండమున వున్నా, ఏ దేశమున వున్నా, ఏ భాషారాష్ట్రమున వసించినా, కళావేత్త లందరిదీ ఒక శాఖ. కవులు ఏలోకమున వున్నా వారి ఆలోకనము దివ్యలోకనమే! వారు ఏభాష మాట్లాడినా యే

వృత్తంలో కవితాసృత్యం చేయించినా కవులందరిదీ ఒకేగోత్రం—ఒకేజాతి. అయితే వారి సాహిత్య సంపదార్థనలో కొందరు కవులు కుచేరులు కావచ్చు. మరికొందరు కుచేరులు కావచ్చు, కొందరనేక కావ్య రాసులు పోయవచ్చు మరికొందరు మితంగా వాడుకొనుచుండవచ్చు, కొందరు శృంగార రసాశ్రయులు కావచ్చు, కొందరు కరుణా రాధకులు కావచ్చు. కొందరి శిల్పం నిగూఢం కావచ్చు మరి కొందరిది ఆబాల గోపాలగ్రాహ్యమానం కావచ్చు వృత్తినివర్తనలో తారతమ్యము లుండవచ్చుకాని కవులందరిదీ ఒకే వృత్తి, ఒకేగోత్రం ఒకే సాహితీప్రపంచం.

కోకిల పంచమస్వరాలాపన చేయుటకు యిదే భాషాప్రాంత మని పక్కచూపులు చూడదు వసంతా గమనమే దానికి కావలసినది. కవికోకిలకూడ రసికావతంసాగమనమే కాంక్షించును. శరత్తుకు దేశభేదం లేదు. శారదకూ అభేద ప్రతిపత్తియే. కాబట్టి తమ భాషకు మించినభాష లోకంలో లేదు అనుకొనడం విజ్ఞుల విలక్షణ లక్షణంకాదు. 'స్వస్థాన వేషభాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధియః లోకే బహుమన్యంతే', అనవచ్చు. కావచ్చును. కాని స్వేతరభాషాదూషణ మాత్రం పనికిరాదు. పరిగ్రాహ్యములు ఏ భాషలోనివైనా స్వీకరించుటలో దోషంలేదు. ఉచితానుచిత పరిశీలనమాత్రమే అవసరము.

మన దక్షిణదేశమందలి భాషలలోని మహాకవులు "ఉదారచరితానాం తు వసుదైవకుటుంబకం" అని తోడి భాషలలోని స్వారస్య శబ్దములనూ, పోకడలనూ అనుకరించినారు. గ్రహించినారు. తమ కావ్యములలోకి సమకాలిక సజీవములైన తోడిభాషామండల ఒకదానిపై యింకొకదానికి మనకు తెలియకుండాగ నేపడుట సహజము. ప్రాచీన మహాకావ్యముల పారజూచినయడల యిందుకు నిదర్శనములు కనబడగలవు.

దక్షిణదేశమందలి తమిళ, కన్నడ, తెనుగులు ఒక తల్లిబిడ్డలు. ఈ ముగ్గురూ అక్కా చెల్లెళ్లు. తెలుగు కన్నడములకు స్థంభ్రుతాభిమాన సంపర్కములు యొక్క వగుటచేత యివి తమిళముకంటే మూలమగు దేశికి చలదురముగా పోయినట్లు కనబడును. మూల భాషలోని పోలికలు తెలుగు కన్నడముకన్న విశేషంగా మారిపోయినవి. అసగా సంస్కృత మెంత అతిరహితమైనా ప్రభావత్రుప్తమూ అయినా తమిళ

శారదను మూలమగు దేశినుండి దూరము చేయజాలక పోయినది. మూలమగు దేశికి అంగుకొనరాని దూరమేగినది తెనుగుశారద; కన్నడశారద మృగ్యస్థంగా వుండినది. అసగా తమిళశారద పుట్టింటి ముత వనలించుకొనలేక పోయినది. కన్నడశారద పుట్టింటికి మెట్టినింటికి అనుకూలంగా మెలిగి అందరి ఆదరమార్పించింది. తెనుగుశారద సంస్కృతంతో పెనవైచుకొని వాగ్ధములబోలిన పార్వతీపరమేశ్వరశ్వాసు పొందినది. తన సంసారపు అభివృద్ధికి జీవిత ముప్పించినది తన స్వజాతీయపు అలవాట్లను, నిరసంపదలను వైతం తన మెట్టినింటివారి ఆచారములకై త్యాగం చేసినది. సంస్కృతపు వృత్తి (వృత్తము) చేపట్టినది. తమిళశారద:

“అత్తవారింట సకల భాగ్యంబులున్న
మగనిమీడట తనకెంత మక్కువున్న
ఆడపుట్టువు పుట్టింటి కాసపడును.”

అని అనిపించి తన పుట్టినింటి దేశికభాష వైదగ్ధ్యములకు ఆసపడి నిలచినది కాని తెనుగుశారద మాత్రము —

“ఎట్టి సాధులను పుట్టిన యిండ్లను
పెద్దకాల మునిక్కితద్ద తగదు
పతులకడన యునికి సతులకు ధర్మపు
సతుల కేమగడయు పతులదానె!”

అన్న భారతనీతి నిబద్ధయై పుట్టినిల్లగు దేశికభాష వైదగ్ధ్యములనూ సంప్రదాయములనూ వడినించుకొని వెళ్లి మెట్టిన యిల్లగు సంస్కృతమున గుబాళింప చేసినది.

అయితే సాహిత్య జగత్తులో లాక్షణికులు పుట్టి సాహిత్యంపై అతి పెత్తనం చేయసాగినారు. వీటో బలమును వుపయోగించ నిలచినారు. ఈ వీరి పెత్తనం పలుకుబడి పొందుట ఆరంభం కాగానే స్వయంవద అయిన కవిత వారి క్రమశిక్షణకు కట్టుబడినది. వీరి నియమాలలో కల్ల దుర్భరమైనది 'చార్యం' అనేది అమితంగా చెలామణి అయినది. ఒక భాషనుకాని, కవిని కాని అనుసరించితే దానిని దొంగతనముక్రింద చేర్చినారు లాక్షణికులు. అతి భక్తుడైన ఒక కవి 'కవినీ దొంగనూ,' ఒకే విధంగా జమకట్టి యిద్దరి వృత్తి ఒకే చార్య మని క్లేషించినాడు. అయితే వెనుకటి మహా

కన్నడాంధ్రములు

నీయుల వృత్తమాదర్శములైన మార్గములను యెవడైనా పురోగమించ దలచినయడల అది మార్గచార్యమా? శ్రీ కృష్ణునివలె వేణువూ, వాణివలె వీణా సారించుటకు యత్నించినయడల అది అనుకరణాన్యూనత్వమా? కాను. కళావైదిగ్యమునకు మంచిని దేని నుండి పరిగ్రహించిన నేమి? ఈనాటి నాగరికుల నాయుకా నాయకులుగా ఒక యితీవృత్తమును కావ్యమున వలె నన్న యానాడు వెనుకటి కందుకములు లేని నాటి సనాతన నాయకులుగా సృష్టించవలెనా? పాత్రాచిత్యము, కాలాచిత్యములను గమనింపవలదా? సంస్కృతభాష శైలియు ఉపయుక్తమైన వానిని యితర భాషలనుండి స్వేచ్ఛగా స్వీకరించినది. మన ఆడువారి పైటశబ్దము పతాకమునకి దిగుమతి అయినది కాదా? మేచ్చ శబ్దములను సంస్కృతీకరించి సంస్కృతశబ్దానురూపములగు పుష్పిత్తులను కల్పించి వాని అర్థము యెట్లు సాధింపయత్నింప బడినదో కుమారి లభింతు తన తంత్ర వార్తకమున ద్రావిడభాషా శబ్దములను పుదాహరణముగా గ్రహించి వివరించినాడు...

“ద్రావిడాదిభాషానుం యేతావత్ వ్యంజనాంత భాషాపదేషు స్వరాంత విభక్తి స్త్రీ ప్రత్యయాది కల్పనాభిః స్వభాషానురూపా నర్థాన్ ప్రతిపాద్య మానాస్పృశ్యంతే. “చోర్”, ఇత్యుక్తే చోరపదవాచ్యం కల్పయంతి. పథానం ‘అతర్’ ఇత్యుక్తే ‘అతర్’ యితి కల్పయిత్వాహుః. సత్యం దుష్టరత్వాత్ అతర్; ఏవ పథాయతి. తథా ‘పాప్’ శబ్దం పకారాంతం, సర్వవచనం అకారాంతం కల్పయిత్వా పాప ఏవా సావితీ వదంతి... తద్యథా ద్రావిడాదిభాషా ఈదృశీ స్వచ్ఛంద కల్పనా తదా పారశీక యవన బర్హర రామకాదిభాషాసుకిం వికల్ప్యం కింవిప్రతిపత్త్యం తయితి నవిద్యుః” అని కుమారిలభింతు ప్రశ్నించినాడు.

అందుకే ఆంధ్ర కన్నడ ప్రాచీన మహాకవులు ఉదాత్త విషయములూ, భావములూ యే భాషలో వున్నా స్వీకరించి తమ కావ్య సుందరులను సింగ రించుకున్నారు. తమ కావ్యములను అజరామరత్వమును సంపాదించుకున్నారు. నన్నెచోడుడు, పొల్లూరికి సోమకవి, తిక్కన, శ్రీనాథుడు, చంపకు, రన్నడు, మల్లికార్జునుడు మొదలగు కవికాభియులైన పెద్దలు అందరూ రుచ్యములైన భక్త్యములను పొరు గింటివని, బేడ, అనక తేడా లేక స్వీకరించి జీర్ణించు

కున్నారు. ఈ పువారతలో దక్షిణదేశ భాషలలో కెల్ల కన్నడాంధ్రములు అతిసరసంగా ప్రవర్తించి ఆదర్శమైనవి.

మన గత చరిత్రను కొంత నిర్వృతిక నిదాన దృష్టులతో చూచినయడల ఆనాటి పరిపాలకులు ప్రజలలో భాషావైవిధ్య మున్నంతమాత్రమున భాషా వైరుధ్యమునకు ప్రోత్సాహమివ్వక, దాని వైరుధ్యము నే పాటించి పాలించినారు. ఆనాటి రాజ్యాంగ నిర్మాతలూ, రాజులూ కత్తులతో పుత్తకల కోసికొని రక్తస్నానము చేసి పేరుల జండెములు తాల్చినా, కళావేత్తల జోలికి పోలేను. వారిని పల్లెప్రయాగా అనక పట్టకీల నూరేగించి గౌరవించినారు. కళాసృష్టి సుష్టుగా వృద్ధిచెందుటకు రోహదకానులైనారు. శాలివాహనులు కన్నడమును యేలినారు. “నేను తెనుగు వల్లభుండను,” అని చాటుకున్న కృష్ణ నేవరాములు కొండవీడు మొలలు కలకమువరకు పాలించినాడు. అటులనే కన్నడిగులుకూ ఒకనాడు గౌతమి గంగ నుండి కావేరిదాక పరిపాలన చేసినట్లు “కావేరియింద గోదావరి వరిగె మిద్దా వసుధాతిళ తిళయ భావినె కర్నాటక జనపదన నావ నోలిందు బణ్ణిసువెను” అని చెప్పకున్నారు.

ప్రాచీన కన్నడాంధ్ర కవులు జేసేయ వృత్తములలో నే రచనలు చేసినారు. నన్నయ భట్టారకునికి పూర్వము శాసనములలో నీసము, మధ్యాహ్నం, తరువోజ, రగడ, ద్విపద, మొదలైన జేసేయ వృత్తములలో తెనుగు రచనలుండెను. కన్నడకవులు నన్నయభింతుకు పూర్వమే సంస్కృత వృత్తములను వాడుకొనిరి. నన్నయ సైతం ఆంధ్ర మహాభారతములో చంపక శార్దూలాది సంస్కృత వృత్తములను వాడినాడు. భారతాంధ్రీకరణమునకు తనకు నారాయణ భట్టు; పాకశాసనికి నారాయణునివలె తోడుపడి నాడని వ్రాసికొన్నాడు. నారాయణ భట్టు కన్నడాంధ్ర సంస్కృత వైశాచికాది భాషాకోవిదుడూ గ్రంథకర్తయై “కవీభవజ్రాంకుడు,” అను బిరుదు పొందినాడు. నన్నయ తన భారతంలో :

“పాయక పాకశాసనికి భారత ఘోరరణంబునంగు నారాయణు నట్లు, వాసిగ, ధరామర వంశ విభూషణుండు నారాయణభట్టు వాద్యయధురంధరుడున్ తన కిష్టుడున్ సహాధ్యాయుడు నైన వాడభిమతస్థితి తోడయి నిర్వహింపగాక”

అని చెప్పటచేత నారాయణభట్టు వాళ్ళు గుండ్రంబా, నన్నయభట్టుకు యిష్టాదూ, సహాధ్యాయుడు అయినవాడని, అట్టివాడు తోడయి నిర్వహించినాడు అంద్ర భారత రచన అని తేలుచున్నది. అసగా నన్నయకు హితుడైనందున ఒంకొరుల అభిరుతులు తెలియగలవు. అందుచేత యిష్టలైనవారిలో ఒకరి నూచనలు యింకొకరు మిత్రసమ్మితముగా అంగీకరించుట సహజము. ఇష్టుడైనందున ఒక్కొక్కచోట సాధికారంగా కూడ నూచించి యుండవచ్చును నారాయణభట్టు అని స్వనించుచున్నది ఇట్టివారి తోడ్పాటుతో జగద్గీతనుకొరకే భారత అంగీకరణము చేసినానని :

“సారయితో గీతంబులు ప్రసన్నకథాకలితార్చ
యుక్తిలో నారసి మేలునా నితరు లక్షర
రమ్యత నానరింప నానా రుచిరార్థ నూక్తి
నిధి నన్నయభట్టు తెనుగునక మహాభారతసం
మితారచన బంధురుడయ్యె జగద్గీతంబుగక ”

అని చెప్పకున్నాడు. జగద్గీత కార్యచరణలో స్వాభిమాన ముమకారములకు తావుండదు నారాయణ భట్టు వివిధభావలలోని అభినివేశము నన్నయభట్టు రచనలపై ప్రభావితములగు అసహజముగాను, అంద్ర కవికోటికి ఈ మాట ఆ గ్రహము కలిగింపవచ్చును. కన్నడాంధ్రకవు లుభియులూ ధంద స్సాహితీ రీతులకు సంస్కృతమును అనుకరించిరి, వాగనుకాసనుడైన నన్నయ భట్టారకునకు కన్నడానుకరణపు గతి పట్టలేదని వాదించవచ్చును. అది వారి అభిమానము మాత్రమే. వాగనుకాసనుడైనాకూడ యింకొక భావ—సంస్కృతమే కానీయండి అనుకరించక తప్పలేదు. సంస్కృతానుకరణము సమంజసమై తోడి కన్నడాభివాసల అనుకరణము కంటిగింపుకొవడమేమి? ఒకదాని అనుకరణ గ్రాహ్యమూ మరియొకదానిది గర్హ్యమూ కాజాలదు. కన్నడకవులు నన్నయకు పూర్వమే మహాకావ్య రచనలు అరంభించినారు. సంస్కృతమును కన్నడకవులు అనుకరించుట గాంచి తెనుగువారూ అనుకరించి యుండరాదా? తెనుగువారు కన్నడిగులను అనుకరించిరన్న కన్నడిగులకు కడుపుబ్బును. తెనుగువారు తీండింతురు. తెనుగువారిని కన్నడిగులు అనుకరించిరన్న కన్నడిగులకు కన్నెర్ర, తెనుగువారికి సంబరము. కాని చరిత్రను

కాదనుట యెట్లు? అనాడు భాషాభిమానము ఆతి వ్యాప్త దోషజుష్టము కాలేదు. భాషాభిమానము చెను పించెల ఫలించలేదు. రాజరాజనరేంద్రుడు అన్ని భావల పండితులను పోషించి కావ్యగోష్ఠి చేయుచుండెడి వాడని :

“బహుభావల బహు విగ్రముల

ఒహుజనముల వలన వినుచు భారతబద్ధ

స్వప్రహులగువారికి నెప్పగు

బహుయాగంబుల ఫంబు పరమ ర్థముగున్.

అని చెప్పకొనుటలో ఆనాటిరోజుల, కవిరాజుల బహుభాషావరులు తారపథమందినట్లు స్పష్టములగులేదా?

నారాయణభట్టు సంస్కృతంలోనూ మహాకవి అనియు, వేణీ సంహార నాటకకర్త భట్టనారాయణుడే నారాయణ భట్టు అనియు యింకొయిదిద్యమని తేలని వాద మొకటి విమర్శక రంగంలో నున్నది. వాదమాపే పుసపతులు పూర్తిగా తిరిస్కార్యములు కావు.

వేణీసంహార నాటకంలో “తదిదింక పేజ మృగ రాజలక్ష్యణో (లక్ష్యణో) భట్టనారాయణస్య కృతిం వేణీసంహారం నామ నాటకం ప్రయోక్తు మ్యస్తావయం తదత్ర కవిపరీశ్రమానురోధా ద్వా ఉదాత్త కథావస్తు గౌరవాద్వా నవనాటకదర్శన కుతూహలా ద్వా భవద్భి రవధానం దీయమాన వ భ్యర్థయే” అను సూత్రధారుని మాటల్లోని “మృగరాజలక్ష్యణోభట్టనారాయణస్య” అన్నమాటలకు మృగరాజలక్ష్య ఆనగా చంద్రుడగుటచేత చంద్రునివలె కళానిధి అగు భట్టనారాయణుడనియు, మృగరాజా బిరుదాంకమువలన శ్రీమంతుడైన వాడనియు నూహింపవచ్చును.

ఈసందర్భమున అంద్ర భారత రచనకు నన్నయకు తోడుపడిన నారాయణభట్టు స్ఫురించగలడు. నైహూపండితుడు, పండిత నైహూ, గాంధీ మహాత్ముడు-మహాత్మాగాంధీ అని బిరుదవాచకములను పేరులకు పూర్వోత్తరములనుంచు సంప్రదాయమున్నందున నారాయణభట్టు, భట్టనారాయణుడు అన్న నామాంతరగ్రహణము స్ఫురించగలదు. “భట్టః చతుర్థికలాభిజ్ఞః” అని లక్ష్యణసూరి చూడామణి వ్యాఖ్యలో గలదు. కావున భట్టశబ్దము బిరుదవాచకమని దానిని

కన్నడాంధ్రములు

శేరునకు యిరువైపుల వాడుటకలదని, కావున భట్ట నారాయణుడే నారాయణభట్టు కాదగదా? కావచ్చు ననుటకు మరికొన్ని ఆధారములు కూడ కనపించు చున్నవి.

నారాయణభట్టునకు రాజరాజనరేంగుడు సందం పూడి అనుగ్రామము అగ్రహారముగా ఇచ్చినట్లు అచటి శాసనము పలుకుచున్నది అందులో “విజయాదిత్య భట్టారకోష్ఠాదిశ, తత్తనుజో విష్ణువర్ధన వత్త్రింశతం. తత్సానుర్విజయాదిత్య సరేంద్ర మృగరాజశ్చ అష్టా చత్వారిశతం...తస్మై సకలజగదభీరుణశాలి నే సరిస్వతీ కర్ణావతంసాయ అష్టాదశావధారణ చక్రవర్తి నే భట్ట నారాయణాయభవస్త్విషయే సంసమపూడినామగ్రామో అగ్రహారీకృత్య సోమగ్రహణ నిమిత్తే ధారాపూర్వకం అస్మాభిస్సర్వకర పరిహారేణ దత్తయతి విదిత వస్తువః” అని గలదు. ఇందు గమనింప వలసినవి కొన్ని గలవు. రాజరాజనరేంగుని పూర్వీకుడొకడు మృగరాజు అను విరుదమో, నామమోదాల్చి వుండెననినీ, నారాయణభట్టుకు, భట్టనారాయణ నామాంతర మున్న దనియు, అతడు సంస్కృత కర్నాటక, ప్రాకృత, పైతాచికొది భాషా పండితుడై, “కవిరాజ శేఖర, కవి భవజ్రాంకుశ, అష్టాదశావధారణ చక్రవర్తి” అని విరుదులు పొందిన వాడనియు తేలుచున్నది. విష్ణువర్ధనునకు రాజరాజనరేంగుడన్నది విరుద నామమైనట్లే మృగ రాజ శబ్దము విరుదనాచియే కావచ్చును. రెండవ విజయాధిత్యునకు మృగరాజ విరుదము గలదు. భట్ట నారాయణుడు రాజరాజ కతన శ్రీమంతుడైయున్న ఆ అర్థమున నే మృగరాజ క్షిణుడని వాడియుండెనేమో”

నారాయణభట్టు కన్నడమున భారతము రచించె నని కన్నడ వాఙ్మయము చాటుచున్నది. ఆంధ్ర భారత రచనమున ఈతడు చేసిన సాయము అత్యంతముని నన్నయభట్టే చెప్పినాడు గదా? పైగా యీతని తండ్రి తాతలు మహాపండితులు కవిలోక చక్రవర్తులు. ఇట్టి వానివలన ఇతడే తనకు అత్యంత ప్రിയముగు భారత గాళను సంస్కృత ప్రాకృత భాషా విలసితమునట్లు వేణీ సంహార నాటకము రచించియుండుననుట అసమంజసము కాజాలదు. అట్టి మహాపండితుడు కాబట్టే కావ్యకుబ్జ, వంగాది దేశములనెల్ల తిరిగి అచట కవితా వీరవిహారము చేసి సంస్కృతులు పొందినాడు.

అంతేకాక నన్నయభట్టు కాలము క్రీ. శ. 1050 ప్రాంతముని పెద్కరుండి రిమర్క్సులు అంగీకరించి నారు. భట్టనారాయణుని కాలమును నిర్ణయించుటకు ముమ్మటాచాత్యుని కావ్యప్రకాశమున భట్టనారాయణుని వేణీసంహార నాటకమునుండి పెద్కరు స్కోకములను వువాహించినాడు సుమ్మముడు క్రీ. శ. 1150-1200 ప్రాంతంనాడు. కావున భట్టనారాయణుడు అంతకు పూర్వమే యుండవచ్చును. కావున అతడు. 1050 — 1100 ప్రాంతమునాడై యుండవచ్చును మరియు క్రీ. శ. 1070 ప్రాంతపు భాషదేవుడు తన “చర్యత కంఠాభరణము,” ననూ క్రీ. శ. 1050 ప్రాంతమునకు చెందిన దశరూపకమునూ వేణీ సంహారము నువాహరించుటచేత నన్నయ, భట్టనారాయణుల కాలము ఒకటే కావచ్చును అనుకొనుటకు కలుగుచున్నది. వీనివలన నారాయణభట్టే భట్ట నారాయణుడు కావచ్చును. పండితులు పరిశోధించి నిర్ణయించిన యెల, నారాయణ భట్టే, భట్ట నారాయణు డయ్యె నేని ఆంధ్ర కన్నకులను అంతకన్న గర్వకాంక్ష మున్నదా?

కావున నన్నయకు కన్నడము తెలియునని కానీ, సమకాలికపు యితర భాషాప్రాధినియము అతని రచనల వైపకే యుండునని కానీ చెప్పజాలము. సమకాలికములైన యితర భాషాప్రాధినియములు పక్షివన్నంత మాత్రమున ఆంధ్రవాగనుకానుని న్యూనపరచిట్లు గాదని మాత్రము విన్నవించుము.

ఆంధ్ర కన్నడములలో దేశీ వృత్తముల విషయమున అతినాత్మ్య భేదములూ అందందున్నవి. అప్పకవి మధ్యాక్కరకు రెండు ఇంద్రగణములు ఒక సూర్య గణము, తర్వాత రెండింద్రగణములు, ఒక సూర్య గణమువుండి నాల్గవ గణము ప్రథమాక్షరము యతిగా పేర్కొన్నాడు. నన్నయ భట్టు మధ్యాక్కరలు యితనితో భేదించుచున్నవి. నన్నయభట్టు అయిదవ గణము మొదటి అక్షరమును యతిమైత్రి చేసినాడు. ఇంతే కాక గణములలోనూ నన్నయభట్టు కన్నడ మధ్యాక్కర లక్షణము నే అనుసరించినాడు. కన్నడములోని మధ్యాక్కరకు బ్రహ్మవిష్ణే రుద్రగణములని మువ్విధములు. గగ, స, గల, న, గణములు బ్రహ్మ గణములు, వల్, గన్, సల్, భ, ర, త,

మ, సగ, గణములు విష్ణుగణములు. కన్నడ లక్షణం ప్రకారం మధ్యాక్కరకు (దొరయక్కరకు) రెండు విష్ణుగణములు ఒక బ్రహ్మగణము. పిదప రెండు విష్ణు గణములు ఒక బ్రహ్మగణము అందును. కన్నడ ఆక్కరలో అయిదు మాత్రలకు మించిన విష్ణుగణం లేక పోగా నన్నయభట్టు ఆరు మాత్రల గణములనూ వాడి కన్నడంతో కొంత భేదించినాడు.

ఆర్యాగీతి ప్రాకృతమున ఖండనీ అనబడినది. దీని నే ఆంధ్ర కన్నడ కవులు కంపముగా వాడినారు. ఈ ఉభయభాషలలోను కంపవృత్తమునకు ప్రాసనియ మును చేసినారు పుభయభాషా లాక్షణికులు. కాని కన్న డంలోని, గీతిక అనువానికి ప్రాసనియమం వుండగా తెనుగులో దానిని సడలించి లేటగీత గావించినారు తెనుగు వారు క్రాంచపదవృత్తమున నన్నె చోడుడు తన కుమార సంభవంలో కన్నడలక్షణపు ప్రాసను పాటించినాడు. ప్రథమ ద్వితీయ దశములలో యతి పాటించినాడు. రెండుచోట్ల నే యతి పాటించినాడు. కాని తెనుగు లాక్షణికులు మూడుచోట్ల యతి మైత్రి నియ మించినారు.

తెనుగు :—కాంచన భూషా సంచయ మొప్పక, ఘన కుచ భరమున గవునసియాడక (భ, మ, స, భ, న, న, న, న, య గణములు)

నన్నె చోడుడు :—చంచల నాస్వాదించుచు లే | దూండ కరువు ప్రియులకు నల తలచు మైరో | మాంచము లో లిం గంచుకి తంబై | పొడమగ నడగుచు బులినములం గ్రీ | డించుచు సంభా పించుచు పీతిక | బొలుచుచు జెలగుచు బొలయు సముద్ర | తొగ్గించగతుల్ వీక్షించుచు భాస్వ | జ్వలనుడు శరవణ సరసికి వచ్చెక.

కన్నడము :—శీతకరోర్వివాత శ - కాంకర్ యుగ మిత సురపుర నివహద క డెయోల్.

సంస్కృత మందువలె కన్నడముననూ భ, మ, స, భ, న, న, న, న, గ గణములున్నవి. ప్రతి శ్లోకం క్రి లోనూ ప్రాసయతి యున్నది.

సంస్కృతంలోని ముద్రాలంకారసాంప్ర దాయం కన్నడాంధ్ర కవులు భయులూ అవలంబించినా ఆదిలో కన్నడంలో పంపడు తన భారతంలో ఆరంభించినాడు.

“ఒక కిమ్మిగ జటాసురోద్ధత జరాసంఘ స్క శం, సంఘ కీచకరం దోర్వ్యుమం పడల్పక సిక్త త్వన్పండ వోర్దండ ముగ్రకురుత్మౌష చుహీ రుహ ప్రకరమం మస్తేభ విక్రీడిక, క్రకరం పాల్యైగవందు భీమ రణవోల్ సుగ్ధావం పోకు మే.”

తిక్కన సోమయాజి భారతమందలి ఉన్మోగ పర్వంలోని యీ క్రింది పద్యం, పంపని పై పద్యపు పూర్తి ఛాయలో గనబడుట గమనించుడు. అంతేకాక వృత్తమూ, ప్రాస, కూడ ఒకటి గా నే యుండుట గమ నార్హము ఈ మాట అనేవరకు తిక్కన సోమయాజిని తీసి వేసినట్లని భావించరాదు సోమభాషా రచనల ప్రాభ వములు యెట్లు తెలియుకుండగ నే వచ్చి పడుచుండునో మాత్రమే గమనించవలెను.

“ఒక విప్లవంసి జటాసురాంతకు
హిడింబప్రాణ పారీణు క్రి
చక నిర్మాణ కేళిలోలు
సమరోత్సాహైక శీల ప్రవ
ర్తకు నా గాయత సామ్యకీర్తి బహు
దగ్ధం బ్రతివృహ దా
హకు భీముం గొని వచ్చు ధర్మజుడు
బాహోపముక జూపగక.”

సంస్కృతము నందలి ముద్రాలంకార సాంప్ర దాయమును పంపనివలె నన్నె చోడుడు సైతము కుమార సంభవమున పలుచోట్ల రసోపస్కారకంగా వాడినాడు.

“హృదయాష్టాదముతోడ బాయక
సదానైక ప్రభావంబులక
మదనాసక్తి బెనంగుచున్న
విలసన్మలేభ విక్రీడి తం
బది దాతాయణి నూచి కాతుక
రతైకాలిన భావాభిలా
ష దృగత్యుజ్వల దీప్తితుల్ పరపె
నీకానాననాబ్జంబుపైక.”

కన్న డాంధ్రములు

అని మన నాగముల ముక్కుగ క్రీడలకు పురాణదంపతుల కృంగార విహారమును పోల్చి వర్ణించుపట్ల ముద్రా లంకారము యెంత రసవంతముగ పడినదో గమనించుడు. “నముద్యోఽత్రోంచ గతుల్ విక్షించుచు భాస్వజ్జ్వలనుడు శిరహా సరసికి వచ్చెన్” అనుచోట క్రొందపది వృత్తియును పద్యపాదమున చిహ్నించినాడు.

కన్న డాంధ్ర కవిత్వములలో యివిమాత్రమే కాక భావసామ్యములూనూ అనేకమున్న వృత్తములు ప్రాచీనవాఙ్మయ ముగనమునకు బూనుకున్న మనకు లభించకపోవు. ఈ క్రింది రెండుభావల పద్యముల పోకడలకు, నడకలను చిత్రించుడు.

కన్న డెము :

శ్రీపతి వాక్పతి ప్రముఖజీవితగళే
బహువే సార వా
గ్రూప గళింద కాణిది హడైవ
మహాత్మ్య మనల్పబుద్ధి యిం
హాసనలాసమర్థన కృతార్థన
దింతి హనల్లదర్శి చి
గ్రూపన వాచ్యనం నతిపవై
శివపర్వతి మల్లికార్జునా ?

మల్లికార్జున పండితుని మల్లికార్జున శతకంలో :

“లోకము డెల్ల నీ తనువు లోనివ
నీవట యెంత కల్గునో
నాకప పద్మసంధివ జనార్దను
లాదిగ నెల్ల పెద్దలుక్
నీ కొల దింత యంత యన
నేరక మొక్క దొడంగి రన్న ని
న్నే కరణిక్ నుతింతు పరమేశ్వర
శ్రీగిరిమల్లికార్జునా ?”

కన్న డ వాఙ్మయంలో రత్నోత్తమును పేరు గాంచిన వారు పంప, పొన్న, రన్న అను కవులు తెనుగుదేశమున జన్మించినవారు. కన్న డవాఙ్మయమును పూర్వచాళుక్యులు, పశ్చిమ చాళుక్యులు కూడ ఆచరించి పోషించినారు. క్రీ. శ. 841 లో వేంగి మండలంలోని విక్రమపురాగ్రహారం నెల్లూరులోనిది, పంపని జన్మస్థానం. పంపని తిండి అభిరామదేవుడు. ముత్తాతి మాధవ సోమయాజి. అభిరామదేవుడు జైన మతం అవలంబించినందున అతని వంశీకుడైన పంపడును

జైనడైనాడు. ఆంధ్ర దేశమున జైనము పట్ల వ్యతిరేకత శృతిమించినందున వీరు వేంగినాట నిరాశ్రయులై కన్న డ దేశమునకు కాండిసులై స్థానికారు. ఆప్పటికే కన్న డ దేశమున చాళుక్యరాజులు జైన మతము నవలంబించి యుండిరి శాశి భాషకు వారు పట్టుకొమ్ములై యుండిరి ఆంధ్రులలో తీవ్ర వైదికము తీండించి, వైదికేతరమతములపట్ల వైరము విజృంభించింది. ఆంధ్రుల ఆదరణ లేకపోవుటచేత పంపడు కన్న డమున నేరచనలు గావించి లేమలచాడ పశ్చిమ చాళుక్యుడు రెండవ అదికేశరి ఆస్థాన పండితుడై మొదటి తీర్థం కరుని చరిత్రను మూడు నెలలలో ఆది పురాణమును పేర జైనమత పరముగా కన్న డమున రచించినాడు. పంపని సమకాలికుడైన పొన్నకవిది వేంగి దేశంలోని పుంగనూరు అను గ్రామము జన్మస్థానము. ఇతడు కాండియ సగోత్రుడు. తిండి నాగయ్య జైనడైనందున పొన్న కవియు జైన న్యాయప్రంగల కన్న డ దేశమును చేరినాడు. ఇతడు సంస్కృతి కర్నాటక మహాకవి. రాష్ట్ర కూటులలోని మూడవ రాజగు కృష్ణరాజు వలన ఉభయ కవి చక్రవర్తి పిరుదుము నందినాడు. పనునారవ తీర్థం కరుని చరిత్రను శాంతి పురాణమును పేర కన్న డమున వ్రాసినాడు. రన్న డు అనుకవి క్రీ. శ. 997-1008 ప్రాంతమువాడు. భారత కక్కు సాహసభీమ విజయమును పేర పదితత్వాసముల కావ్యముగా కన్న డమున రచించినాడు పంపకవి సమకాలికుడైన నాగవర్మ 948 లో కన్న డ భాషలో ధంవోంబుధి అను అలంకార శాస్త్రమును, రామాయణమును వ్రాసినాడు. ఆనాటి చరిత్రను మూచిన యశల కవులు మొదట మాత్రు భాషలో గ్రంథకర్తలై పిదప సోదర భాషలలో తమ పాండిత్య కౌండిర్యమును దాపికోన్నారు. ఈ కన్న డ రచయితలు వ్రాసిన తెనుగు గ్రంథము లేమైన గలవో లేవో? వైదిక మతము పునరుద్ధరింపబడి వీర విహారం చేయు రోజులలో జైన మతముపై కసి దీర్చు కొనుటకు జైన రచనలను అగ్నిదగ్ధం గావించినట్లు చరిత్రలు చాటుచున్నవి. ఈ రచయితల గ్రంథము లునూ అందేమైన చేరి మనకు నేటికీ ధారణకు విభూతి గా నిలచినేమి?

జైనమతమునకు పోటీగా వీరశైవము ముదురు పాకమున బడగానే కన్న డదేశమున బయలుదేరిన ఈ వీరశైవము తెనుగు దేశముననూ వ్యాపించిన పోడనే పొల్కురికి సోమనాథుడు వీరశైవమునకు తెనుగు దేశ

మున పట్టుగొమ్మకయి నిలచినాడు. కన్నడముందు వలెనే తెనుగునందును దేశీయభంగిమై ప్రచార ముండునని 'రగ', 'రచన' చేబట్టి జనసామాన్యమున కీరతైవ మతివ్యాప్తి కొరకు "బసవరగళై, సద్గురగళై-- చెన్నబసవస్తోత్రదరగళై" అను వానిని కన్నడమున రచించినాడు. కన్నడము నందలి వదనములను పోలిన గద్యాలను ఆక్షరాంకగద్య--ననుస్కారగద్య--పంచ ప్రకారగద్య అనువానిని తెనుగునకూడ రచించినాడు.

కన్నడమున హరిశ్చరకవి పంపాశతకమును వ్రాసి నట్లే పాల్కరికి సోమన్న తెనుగున వృషాధిపశతకము రచించి శతకవాఙ్మయమునకు తెనుగున దారిపూరిత నాడు. బంకవిత్వం, కందగర్భ చంపకంలాంటి కవిత, బస్మిల సంప్రదాయం తొమ్మిదవ శతాబ్దం నాటికే వుండినట్లు కవిరాజమార్గమును కన్నడ గ్రంథమువలెన తెలియుచున్నది. ఈ పద్ధతిని తెనుగులోనికి నన్నె చోడుజే దిరుమతి చేసినాడు. నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవ కావ్యంలో కన్నడ పదములను అతి నిర్భయంగా వాడినాడు.

"చెనసి గుణమైన దోసంబు చేయనేర్చు
కుకవి కృతలగు, దోసంబు గుణమునేయ
నేర దిది అట్లు దొంతులు నేరినాయి
దోర్ప నేర్చుగా కదియేమి నేర్ప నేర్చు?"

పాల్కరికి సోమనాథుడు ఆంధ్ర కన్నడ సంస్కృతిములేకాక భారతదేశమందలి అనేక భాషలను వశంపలను చేసికొన్నాడు. కావ్యము రసోప స్కారకంగా రాణించుటకై పాత్రాచిత్రియమును పాటించి పండితరాగ్య చరిత్రలో పర్యత ప్రకరణ ములో వివిధ రాష్ట్రాగతులైన శైవభక్తులు శ్రీశైల పర్వ తారోహణ గావించు పట్టలను వర్ణించుదు వారి వారి భాషలలో సంస్కృత, ఆంధ్ర, కన్నడ, తమిళ, కాశ్మీర, వంగ, గుజరాతీ, మహారాష్ట్ర మొదలగు భాషీయుల ప్రసంగములను ఆ భాషాపదముల నే యథా తథంగా తెనుగు ద్వీపములో గూర్చి ద్వీపము నడి పించినాడు. తెనుగు కవితాసుందరికి నానారాష్ట్రాలం కారముల చేసి జీవముపోసి అమరము గావించినాడు.

కెరయ శబ్దరసు కన్నడ రచనలు అధారముగా 1572-1595 ప్రాంతంవారైన పిడపర్తి బసవనకవి వీర శైవ దీక్షాబోధి అను కావ్యమును కన్నడ ఆంధ్ర ఉభ

యభాషలలో ద్వీపదగా రచించినాడు. పిడపర్తి సోమ న్న అనుకవి, కన్నడంలో చామరకుకవి వ్రాసిన ప్రభు లింగలీలలు అనువానిని ద్వీపదలో తెనిగించినాడు.

జాతీయములను (Idioms) ఉభయ భాషా కవులూ ఉదారంగా అవి యేభాషలోనివైననూ తమ కావ్యములకు అలంకరించుకున్నారు. పంప మహాకవి తన భారతంలో "పన్నతర నడువనుడియ లెన్న భుజార్గతిమె సాల్గమె సపేణ్మునిమె జెన్ననుడి టాద డాఢణ, మెన్నం బెనసువిదు రాజనూయంబేళ్," అను పద్యంలో టాతాడాథాలాడుట-అనగా కఠినంగా, గురుసుగా మాటలాడుట అని అర్థ మిచ్చే తెనుగు జాతీయమును చేర్చుకొన్నాడు. కవి సార్వభౌముడు శ్రీనాథుడునూ శ్రీడాభిరామంలో "కర్నాటస్త్రీలు కలారి కత్తియలటే రాపాడగాబట్టగా డాతా లీడ గుణింపరాదు పెరచోటం బోలె పై పాటునక" అని చెప్పినాడు శ్రీనాథుడు కవి సార్వభౌముడేకాక బహు దేశీయుల పర్యటించి నట్టివాడు. వివిధ దేశముల పండితి పామరజనుల సంస్కృతులను నాగరికతలను ఒడిచి పట్టుకున్నాడు. వీరశైవ మహాభక్తుడు. ప్రాథ దేవరాయల కాలము కన్నడమునకు స్వర్ణయుగము. ప్రాథ రాయల ఆస్థాన పండితుడు గొడడిండిమ భట్టు. ఇతని కంచుడక్కను పసులగొట్టినవాడు శ్రీనాథుడు. సభలో శాస్త్రార్థమునకు మొదలు పెట్టచూ శ్రీనాథుడు:

"వేదార్థంబుల వాదమో కవితలో
వీణాశృతుల్ నించుటో
లేదాతర్కతమె నీతిసూత్రముల
నాలింతో మరేదో వృథా
గాదా కాలము నూరకున్న
సెలవీగా వేడెదం డిండిముం
జేదన్నం సర నిద్దమే పగుల
వేయింతుక ప్రభూ ధక్కలక."

అని డీకొన్నాడు. గెలిచినాడు. ధక్కను తుక్కు గావించినాడు. కన్నడాస్థాన పండితుని గెలుచుటకు, అన్నిటనూ అతనికన్న మెరుగై యుండవల యునుగదా? శ్రీనాథునకు కన్నడము రాదనుటయెట్లు? శ్రీనాథుడు శైవమతాచారసారధ్వగుడు. అనాటికి శైవ మత ప్రదీప్తిదములైన మహాకావ్యములు శాఖోపశాఖలుగా కన్నడభాషలో పెరిగి, చిగురించి కుసుమించి, ఫలించినవి. ప్రాథరాయల ఆస్థానమున అనేకులు శివ

కన్న దాంధ్రములు

కవులుండినారు. అట్టియెడ శ్రీ నాథునకు కన్నడ పరిచయం వుండకపోదు. “కర్నాటదేశ కటక పద్మవన హేళి శ్రీనాథభట్టుకవి” అని కాశీ ఖండమున చెప్పుకున్నాడు. రామగిరి దుర్గమునకు అధీశ్వరుడుగా నున్న తెలుగు రాయడను ఒక ప్రభునిదర్శించి ఆశీర్వాదించుపట్ల:

“నాథీ ఘోటక రత్నఘట్టన మిశ్రద్రాఘిష్ట కల్యాణ
ఘంటాటంకార విలుంకలుంతిత మహా
స్మృతాహితత్తోణిభృ తోక్తీ డోకితకుంభినీ
ధర సముత్కూటాటపీ ఝూట కర్నాటాం
ధాధిప సాంపరాయని తెలుంగా నీకు
దీర్ఘాయువా”

అని అనుటవలన శ్రీ నాథుడు కన్నడ ప్రభుల ఆస్థానములను సైతము విద్యావీర విహారము చేసి కనితా వీణను సాధించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇది స్పష్టమగునపుడు అతనికి కన్నడం తెలియదని తీసివేయుటెట్లు? కాశీఖండమున అన్నపూర్ణ విశాలాక్షి వేదవ్యాసునకు భోజనము వడ్డించునప్పటి వర్తనలో తనకిష్టమైన తాను రుచి చూచిన వివిధ దేశముల శాక పాక పదార్థములను పింకివంటలను, ఇడ్డెనలు, రొట్టెలు, గుగ్గిళ్లు, చారులు సైతం వదలక నోరూరునట్లు వర్ణించినాడు. కన్నడ రాజుల ఆస్థానంలో కన్నడ పండితులను గెల్చినాడన్న కన్నడమువచ్చి తీరవలెనన్న దృష్టాంతమేమి? సంస్కృతమున వాదించి యుండరాదా? అనవచ్చును. అంతమాత్రమున నే శ్రీనాథుడు నిలచియుండిన యడల యీ ఆక్షేపణ సహేతుకమైనదే కాగలదు. కాని శ్రీ నాథుడు కేవలం రాజసభలముటుక నిలచిపోలేదు. సామాన్యకుట్రగా ముపు పొరోహితుని, కుమ్మరి, కమ్మరి, కంసాలి వారలతోనూ పరిచయం చేసికొని వారింట్లలో వసించి వారి తిండ్లను భుజించినాడు అన్నపుడు వారికి మాతృభాషయైన కన్నడము నేర్పనిది శ్రీనాథుడు యెటుల నెగ్గలిగినాడు? కన్నడ దేశమున తాబడిన బన్నములను చాటువుల ద్వారా యెటుల చాటినాడో చిత్తిగొంపుడు.

‘కొల్లాజుట్టితి కోక గట్టితి మహాకూర్మాసముం దొడ్డి
తిక్ వెల్లొలిక్ దిలపిద్దుముక్ మెసవితిక్
విశ్వస్త వడ్డింపగా చల్లా అంబలి ద్రావితిక్
రుదులు దోసంబంచు పోనాడితిక్ తిల్లి
కన్నడరాజ్యలక్ష్మీ! దయలేదా నేను
శ్రీ నాథుడెక్.

అని చెప్పటవల్ల అతని శాకిక జీవిత కారణంగా బహుభాషా పరిచయ మున్నట్లు తెలుచున్నది.

కాకతి ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానంలో కాఘవాంకుడను కన్నడకవి విశేష్యరచిత్ర రచించినాడు. ఈ గ్రంథమును ప్రతాపుని మహాసభలో ఉదిరి చూడగా దన్న కవుల వాగ్గుంధము గావించి ప్రతాపరుద్రుని చేత సత్కార మందినాడు 1251-1253 కాలంలో రంగనాథుడను కవి రామాయణమును ద్విపదలో రచించినాడు ఇతడు సంస్కృతాంధ్ర కన్నడములలో మహాకవి. శివస్తతిచేయించున కనులు బాగా నయనగతిరగడ! అను శివభక్తిపీఠిక కన్నడమున వాసినయనములు అర్పించినా డితిహాని యితిహాస మొకలున్నది పొల్కురికి సోమనాథుడు తెలుగున రచించిన ద్విపద బసవ పురాణమును అనుసరించియే 14 వ శతాబ్దమున కన్నడ బసవపురాణము పట్పుడీకావ్యంగా వ్రాసినాడను ఆరాధ్య బాహ్మణుడు రచించినాడు. 15 వ శతాబ్దము ఆరంభమున చామరసుకవి అన్న పు ప్రభునిరీత్రున “ప్రభులింగ లీలలు” అను పేర రచించి (ప్రాధికేవ రాయల గౌరవమందినాడు. దీనిని కృష్ణశేవరాయలు ప్రోత్సహించి తెలుగు తమిళములలోనికి అనువదించ చేసినాడు. క్రీ|| శ|| 1704-1721 వరకు మైసూరు పాలించిన ప్రసిద్ధ రాజకవి చిక్కదేవరాయలకును వీరికి సానుంతులూ, నైన్యాధిపతులు గా నుండిన కరునె వంశీయులవచన రచన పెంపొందించిరి. వీరి వంశీకుడగు కళువెవీరరాజు మహా భారతమును వనరును తెనిగించినాడు. ఇందులో ఆదిసభాభిష్యుపర్యములు లగ్నములై ముద్రితములైనవి. వీరరాజు కుమారుడు సంజరాజు సంస్కృతాంధ్ర కన్నడభాషా వికారరుడు. ఇతడు పండిత కవి మాత్రమేకాక కవిపండిత బోషకుడు. సంస్కృతమున సంజరాజ యశోధూమణము అను అలంకారశాస్త్రము యితిని పేర వెలసినది.

శ్రీ కృష్ణశేవరాయల ఆస్థానము అనేక భాషల పండితులకు ఆస్థానము. పెద్దనకవి సంస్కృతాంధ్రములే కాక యితర దాక్షిణాత్యభాషలూ బాగా యెరిగినవాడు. అతడు వ్రాసిన :

“నిరుపహతిస్థలంబు రమణీ ప్రేమదూతిక తెచ్చియిచ్చు
కప్పుర విడె మాత్మకింపయిన భోజన మూయ
లమంచ మొప్పుతెప్పరయు రసజ్ఞు లూహ
తెలియంగల లేఖక పాఠశోత్తముల్ దొరికిన

గాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మటన్న శక్యమే?

అను పద్యము యితనికి సుమారు 800 సంవత్సరములకు పూర్వముండిన మల్లికార్జునుడను కన్నడ పండితుని:

“నిరుపహతి స్థలం మృగుకరాసన మెళ్లుణిసింపు దంబులం నరపిద పుస్తక ప్రతితి, లేఖక వాచక సంగ్రహం నిరంతర గృహనిశ్చితస్థితి విచారక సంగతి సత్కృత సాదరతయు నుత్సాహ వియుమీనువదాగదెకావ్యవార్ధియుం”

అను దానికి అనువాదముగా కనపడుట లేదా? ఓనిని మనసునందికొని నేటి పరిస్థితులకు అనువుగా నేనూ

“నిరుపహతి స్థలంబును కనీసము నాకలివేళ్ళ కింత ఓగిరమును చింకిచాపయు లిఖించుకొనకొ దగు వస్తు జాతె ముక్కరపడి కొర లేదనక గారవముకొ బ్రకటించు స్నేహితుల్, దొరకకయున్న నెట్లుల కృతుల్ రచియింపగ సాగ్యమొకలికొ?”

అని వ్రాసికొంటిని. ఇవి కవిస్వాతంత్ర్యమును తెలుపునే కాని కవితాచార్య మెట్లగును?

పగునేవ శతాబ్దిలోని లక్ష్యగుడు అనునతడు శ్రీనాథునీ, వసుదరత్రకారుని అనుకరించిన కన్నడ కవి. శ్రీనాథుని ‘వాణీ నఖముఖరిత వీణా తంత్రీని నాద మాధుర్యం’ అనుచరణమును గుర్తించుకొని ఓణెయుం గానమం నుడిసువందిది లోక వాణియుం కవి తెయుం చేళిసిన నెందంబు” అని తన కవితా పీఠము సారించినాడు. వసు దరత్రకారుని:

భావం బెక్కడ లేక వృత్తిని మూపాయంబు చింతింప కెంచేవర్తించి పదార్థవందలచే దీపించి మూర్ఖాళి సంభావింపకొ సుకవిప్రణీతకృతి సామాన్యాకృతింబూని పై వైవస్వేత్ పద రింప దాని తిలకింపంబోరు ధీరోత్తముల్.”

అను దానిని మనసులో నుంచుకొనే

“పారదె పదార్థమం వరయతిగె భంగమం తారదె నిజాన్వయ క్రియగ్గై దూషణం బారదె విశేష గుణకళా గౌరవం తీరదె దురక్తి గగ్గై...అనుదానిని వ్రాసినట్లు ఛాయలు కనపడుచున్నవి.

ఇక వేమన్నను చూచిన సర్వజ్ఞుని చూడబని లేను అన్నంత రచనా సామ్యం వారించనట్లు ప్రతి బింబించును. ఉభయులూ వైభవకర్తలు కాని వేమన్న హాస్యమూ, సర్వజ్ఞునిలో ఆవేశమూ మాత్రము యెక్కువపాళ్ళలో నున్నవి సామాన్యప్రజా హృదయములో శాశ్వతంగా ఆధిష్టించిన వాగు కన్నడాంధ్రములలో కిరుయిద్దరే. వీరిద్దరూ ఒకేకోణంలోని వాళ్ళ.

కాబట్టి, ఆపారములైన కావ్యముద్రులు లంతు పట్టినవి కావు. కావున మనము సహజమూ, ఉచిత భిక్షాసూ గల మనసుతో ప్రాచీన కావ్యము ములను చూచినయడల కన్నడరాజులు, తెనుగుకవులనూ, తెనుగురాజులు కన్నడకవులనూ సమవృత్తితో ఆదరించిపోషించినారనీ, తెనుగు కవులు కన్నడ రచనలనూ, కన్నడ కవులు తెనుగు రచనలనూ చదివి, చదివి, వానిలోని ఆమూల్య సంప్రదాయ, భావ, పోకడలను స్వీకరించి తమ కావ్య సుందరలను సింగారించుకొని రనియు, ఉభయభాషలలోనూ కావ్యములైన తెనుగు కవులూ గలరనియు, తెనుగు కావ్యములకన్న డములోనికి, కన్నడ కావ్యములు తెనుగులోనికికూడ అనువదించబడినవియు, తోడిభాషా కావ్యములపట్ల వారు వైరుధ్యమును కన్పరచక, వైరుధ్యమున్ననూ వైదిగ్యమునే పూజించిరనియు, అంతమాత్రమున కన్నడాంధ్ర కవులను న్యూనత పరచుట కాదనియు, మన ప్రాచీన కవిజాతి ఆ ఉదాత్త పథాను వర్తనలై యుండిరనియు, ఉత్తమజాతి రత్నములవంటి కవితామణులు లేదృటనున్ననూ రసికుడై నాణెమెరిగిన కవి నిర్లక్ష్యముచేయక, తూష్టికరించక స్వీకరించుననియు, యే కవికూడా తన సమకాలపు తనకు పూర్వపు వివిధ భాషారచనల ప్రభావముద్రపడకుండా రచనలు చేయ జాలడనియు, మాత్రమే యీ నా వ్యాసమునందలి ఆంతర్యము. సహృదయ విమర్శకులైన సాహితీవేత్తలలోని సరస్వతీతత్వము. నా యీ వ్యాసమునందలి అంశములకు అగ్రహించుకొనరని భావించుచున్నాను. భవతు.

సహనా కవతు! సహనా భువకు! సహ వీర్యం కరవావహై

తేజ స్వినా వధీతమస్తు, చావిద్విషావహై
ఓం శాంతి శాంతి శాంతి :

ఘరానా మనుష్యులు

శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు

* * బసవయ్య ఇంట్లో ఒక గది; మంచి షర్మీ చదుతోటీ, గోడలమీద మంచి పటాలతోనూ నిండివుంటుంది; అప్పలస్వామి డెస్టర్ తో బల్లులు పటాలు కుర్చీలు వగైరా తుడుస్తుంటాడు; అప్పలస్వామి, పెద్ద పెద్ద కంప్లైలలోవుండే నౌకర్లవలె తెల్లకోటు, తలపాగా, పంచెకట్టు ధరించి వుంటాడు. తెల్లకోటుమీద, 2, 3 మెడల్లు మెరుస్తూ వుంటాయి, చీటికీ మాటికీ మెడల్లును తుడుస్తూ వుండం, తడముకుంటూ వుండడం అప్పలస్వామికి అలవాటు; బసవయ్య విసురుగా ఆవేశంతో రంగం మీదకు వస్తాడు. ఖరీదైన బట్టలు ధరించి వుంటాడు. కండువా కుర్చీ మీదకు విసిరి వేసి కుర్చీలో కూలబడతాడు.

బసవయ్య: అబ్బబ్బ! ఈ పాడు వూళ్లో బతకడమే కష్టంగా వుంది.

అప్పల : ఏమెచ్చిందండయ్యా! అంతటి ఉపద్రవం?

బస : ఇంతటి అఘాయిత్యం ఎక్కడయినా వుందా అప్పలస్వామి!

అప్పల : ఏం జరిగిందయ్యా?

బస : నాతిండి నేను తింటూ, నా మానాన నేను బ్రతుకుతూవుంటే నా సంగతే కావలసి వచ్చింది, యీ వూళ్ళోవాళ్లందరికూ.

అప్పల : వూళ్ళోవాళ్ళను ఇంకేం పలుకుతే ప్రకాశం.

బస : ఏవో పదిరొమ్మ సంపాదించుకుని ఘనానాగా బ్రతుకుతూ వుంటే ప్రతివాడూ కష్టాల్లో నిష్పలు పోసుకుంటున్నాడు కద. నా పట్టు నాయుడై వచ్చినట్లు భిన్నమైనా. మర్రి కేశ్మకెండుకంటా నోటిమరదీ?

అప్పల : ఉండికొబట్టి భిన్నమేస్తున్నాడు. ఆయినా లోకమంతా అంతేం పయ్యా. పక్కవాడు పచ్చగావుంటే ఇవతలివాడికి కన్నెర్రగా ఉంటుందంటి.

బస : కొత్తి మోటార్ 'బుయిక్' (Buick) కొనుస్వయంగా నేను మెడాసునుంచి 18,000 రూపాయలకు కొనుక్కునివచ్చానా? అది యెవరో సినిమాస్టార్ వాడుకున్నకొరని. ఆ సెకండుహాండు కొను నేను చవకగా 12,000 రూపాయలకు కొనేసి కొత్తకొరని చెప్పకుంటున్నానుట.

అప్పల: నిజంసంగతి వాళ్ల కెండుకయ్యా? చిల్లు వాళ్ల మొహానకొట్టే తెలిసేది.

బస : అంతటితో ఊరకున్నారా? ఆ కొరును కొని తాళ్లపల్లి జమీందారుగారిని యిమి లేట్ చేస్తున్నాడురోయ్ బసవయ్య అని కూస్తున్నారు.

అప్పల : "బుయిక్" కొరు ఆ రాజాగా రొక్కరే కొని ఎక్కితిరగాలని రాసివుండేదిటయ్యా?

బస : వేటకుక్కలు, రైపుల్స్ ఊటినుంచి బోలెడంత ఖరీదుపెట్టి తెచ్చానా? ఏమంటున్నారో చూశావా? "బసవయ్య పట్టేది పందికొక్కలను, కొట్టేదిఉడుతల నేకదరా! పెద్ద పిక్కారినని ఆనుకుంటున్నాడు కాబోలు" అని వొకటే వాగుడు.

అప్పల : మనింట్లోవున్న బింకకొమ్మలు, పులితోళ్లు, ఫోటోలు చూస్తేగా ఎర్రబడవాయిలు!

బస : ఇంత అల్లరిచేస్తుంటే బతికేది యెట్లాగరా అప్పలస్వామీ!

అప్పల : (మెడల్స్ చేత్తో నియంజనంబూ) యెనక మా జమిందారుగారిని కూడా ఇట్లాగే ఆడిపోసుకున్నారండయ్యా. ఎవరో పులిని కాల్చి చంపితే, దానిమీదకాలు పెట్టి చేత్తో తుపాకీ పట్టుకుని ఫోటోలు తీయించుకున్నారని అన్నారండయ్యా

బస : (ఁవ్వుమా) మరలోమనమాట. రాజాలంతా అంతేబగా?

అప్పల : (సీరియస్ గా మెగముపెట్టి) తిన్న యింటి వాసాలు లెక్కపెట్టడం నేను చేసేపని కాదండయ్యా!

బస : నాకెందుకులే! మొన్న నేను మినిస్టరుగారికి డిన్నరుపార్టీ యిస్తే, పర్మిట్లు కొట్టేయడానికి బసవయ్య ఎత్తులు వేస్తున్నాడని ఒకటే కాకిగోల.

అప్పల : అయ్యిగారికి లక్షలు తిరుగుతూంటే పర్మిట్లు కర్మ ఏమి పట్టించుకుంటా?

బస : నీకున్న జ్ఞానంలో పదోవంతునా వాళ్లి కుంటే బాగుపడేవాళ్లు; నేనెంచేసినా బిల్లకేకావాలి నెంకాల సి.ఐ.డి. లను పంపుతున్నారేమో!

అప్ప : అంత కచ్చ మీమీద ఎందుకంటా?

బస : ఏమో! వ్యాపారంమీద క్రిందటివారం బొంబాయి వెళ్ళేనా? మెద్రాసులోకూడా పనివుంటే బొంబాయినుంచి మెద్రాసుకు విమానంలో వచ్చాను. నా కర్మంకాలి నేను ఎక్కిన విమానంలోనే 'జిప్సీ' కోతి, బీనారాయ్, దిలీప్ కుమారు యింకా ఎవరో పెద్ద పెద్ద సినిమాతారలు కూడా ఎక్కారు.

అప్ప : దానికేముంది (మెడల్సుతిడుముకుంటూ) నేనుకూడా మా రాజుగారితో విమానం! ఎక్కలేదా?

బస : అప్పటినుండి సినిమా ఏకర్లందరు నా స్నేహితులని చెప్పకుంటున్నారట. మీనం

బాకంలో తీసిన తారలఫోటోలో నా తల కాయకూడా దూర్చుంటు. ఆ ఫోటో తీసినవాడు నా నాకరా? స్నేహితుడా? నా సొమ్మ తింటున్నాడా?

అప్ప : అయ్యా! ఈ నిందలన్నీ మీ గొప్పగాని ఓర్వలేనివాడు వేస్తున్నారంటా?

బస : ఈ ఒక్క పూచేనా? బెజవాడలోకూడా యిదేగోల. కిందటేను వైజయంతీమాల లవ ట్రూపుతోవచ్చి బెజవాడలో డాన్సులు చేసింది తెలుసా? అప్పుడూ యింతే. మెద్రాసు మెయిలులో నెకండుక్లాసులో కాలుపెట్టా. ఆ కాలు బెజవాడలో ప్లాక్ ఫారమ్మీద దింపా. దిగేవరకు వైజయంతీమాల ట్రూపు నా ప్రక్క కంపార్టుమెంటులో వున్నట్లే నాకు తెలియదు.

అప్ప : అవునండయ్యా! అప్పుడు మీతో నేను కూడ వున్నాగా?

బస : చూడుమరి! మెద్రాసునుంచి వైజయంతీమాల ట్రూపును బెజవాడకు తెచ్చి "డాన్సు పెర్ఫార్మెన్స్" చేయించింది నేనేనని బెజవాడలో అంగరితో నేను "టాం! టాం" వేస్తున్నారట. అనవరతంగా ఆడిపోసుకుంటున్నారా అప్పల స్వామీ!

[ప్రవేశం కమలాదేవి—బసవయ్య రెండవ పెళ్లి భార్య; గొప్పయింట ఆడబిడ్డ. నాజూకుని, ఖరీదుని చీరలు కట్టుకుని వుంటుంది; కోపంగా హడావిడిగావచ్చి హాండ్ బాగ్ బల్లమీదకువిసిరి కుర్చీలో కూర్చుంటుంది.]

బస : ఏమిటోయ్! బతకోరు గావుంది వ్యవహారం!

కమ : ఆ! జోరుగానే వుందిట మీ ప్రతాపం కూడాను. మీ గొప్పలు బొంబాయికి పోకి, బొంబాయినుండి మెద్రాసుకు ఎరుగుతున్నాయిట.

బస : (ఉత్సాహంతో) ఏమిటేమిట! చెప్పావు కాదు! ఏనుంటున్నారో చెప్పు.

ఘరానా మనుష్యులు

- కమ : ఇంచాకటి నుంచి చెప్పకుంటున్నారగా మీ ఆస్థులస్వామితో! అవే పూరంతా చెప్పకుంటున్నారను.
- బస : అస్థులస్వామి కాకపోతే ఈ ఇంట్లో నా మాట కలకం చేసి ఎవరే? నా మాటఅంటే నేగిట్టును నీకు. ఎప్పుడూ రుసరుసలా నువ్వునూ.
- కమ : మీ నెర్రివేపాలకు రుసరుస లాడకపోతే వూల్లో అంకిరియిస్తే పకపక లాడమంటారా ఏమిటి?
- బస : ఇళ్ళింట్లో అల్లరి వచ్చి పడిందిరా అస్థులస్వామి! ఇంటా బయటాకూడా.
- కమ : దొరికాడు! అస్థులస్వామి ఒకడు మీకు. నమ్మకబంటువున్నాడుగా—వీరహస్త్యాలు వాడికి చెప్పడం, నాడు ఊకొట్టడం... వేరే పని వుంటేనా వాడికి.
- అప్ప : అమ్మగారూ! (మెడల్గు తడుముకుంటూ) ఎవ్వరు ఏమి చెప్పినా ఇనమన్నారూ మా రాజాగారు.
- కమ : చిను! చివరమేగానీ పని. వేలకొలది డబ్బు అయ్యింది నెర్రి గొప్పలకు ఆహుతి అవుతుంటే వద్దు అని ఎప్పుడైనా సలహా చెప్పేవు?
- అప్ప : నేవకుడు యజమానికి సలహా చెప్పకూడదండి అమ్మగారు!
- కమ : మండిస్తే ఉంది నీ నేవార్థం.
- అప్ప : (మెడల్గు నిమురుతూ) నేవార్థంలో నేను ఇంకొక్కచేత చెప్పించుకునే పనిలేవండి.
- బస : ఏమిటి కమలా! జోరీగలాగ వాడిమీదకు లేస్తావు. పడేవాడిని, పడివలసిన వాడిని నేను ఉన్నానుగా! చెప్ప! ఈ దుమారమంతా ఎందుకో చెప్ప.
- కమ : లేపోతే బొంబాయికి వెళ్ళడం, ఆ సినిమా తారలవెంట తోకలాగ తిరగడం, టిప్పర్లీలు డిన్నరు పార్టీలు చెయ్యడం ఏమిటండి? ఈ లేనిపోని డాబులు నెర్రివేపాలు యెందుకంటా?
- బస : అదుగో! నువ్వుకూడా అట్లానే అంటా వేమిటి? ఘరానా బసవయ్యగారి వేరు. సినిమా తారలకు యిచ్చిన టిప్పర్లీలతో ఘనంగా వేస్తాలో ఘోర్లతో సహా పక్కతుంటే ఎంత గొప్పగా ఉంటుందో తెలుసా?
- కమ : పులిని చూసి నక్క వాతలు పెట్టుకుంటుంది.
- బస : పోనీ నీవుకూడా నాతో రాకపోకలావు? నీ మిరా రానంటే రావన్నావు వచ్చేనా “వచ్చే మర్నాటి” బసవయ్యగారి భార్య అని ఎంత మర్యాద చేసేవారో నీకు!
- కమ : ఈ మర్యాదలతో గొప్పలతో సజమంత్రిపు సిరి హారతి కర్పించాలాగ హరించుకోయినా గతి అధోగతి అయితే మీ కొంపయిందీ?
- బస : అయితే పగవు ప్రతిఘటకానం నమ్మి ఘర్షణపెట్టే తప్పా?
- కమ : డబ్బు ఖర్చు పెట్టడానికి వోవా తెన్ను, అవసరం అవసరం వుండక్కర్లే? తిరుగు చూతిన ధర్మం మొరటుచెప్పేదేం అని పిరికి అన్నారా?
- అప్ప : మనిమై పుట్టేక, ప్రతిగాడికి తొడ్లో గొప్ప గౌరవం అంటూ ఉండాలంటే అమ్మగారు!
- కమ : చాల్లే పూగకో! నిన్ను ఆచరలేను నేను.
- అప్ప : నేను మీతో చెప్పలేదండి. అయ్యిందిగాతో చెప్పా
- బస : అబ్బ! పూరుకోవే! బుద్ధితక్కువై గొప్ప యింటి పిల్లను రెండో పెళ్ళి చేసుకున్నందుకు రోజూ సతాయించి వదిలి పెట్టున్నావు... ఎవో నా అంత ఎత్తుగా ఘరానాగా ఎగురు తవనుకున్నానుగాని ఇట్లా...
- కమ : ఎక్కవగా ఎగిరి రెక్కలు కొల్చుకునే గుణం మా వంశంలో ఎవరికీ లేదు. వక్క ఎక్కడ నాకలాకమెక్కడ (చినుకుగా ఇంటి లోపలికి వెళ్ళిపోతుంది)
- బస : అస్థులస్వామి! ఏమిటిరా ఈ గౌరవంతా?
- అప్ప : మీ మీద పనిగట్టుకొని ఎవరో అల్లరి చేస్తూ వుండాలం డయ్యి గారూ!
- బస : ఇంకెవరురా? వున్నాడే నాడు! ఆ నువ్వా రాయుడుగాడే చేస్తున్నాడు యిదంతా.

అప్ప : సుబ్బారాయుడు గారూ మీరూ చిన్నప్పుడు చదువుకున్నారని చెప్పేరు గదా డియ్యో?

బస : అదే మెడకు చుట్టుకుంది. ఎప్పుడో చిన్ననాటి స్నేహితుడు నాడు. ఆ తర్వాత చాలమార్పులు వచ్చాయని నేను గొప్ప వాళ్ళ అంతస్తుకు చేరుకున్నానని తెలియబట్టావీడికి.

అప్ప : బీవోడు కడుం డియ్యో, గోల్డ్ ఫ్రేమ్ అలవాట్లు, ఎవ్వారాలు ఆయన కేం తెలుస్తాయి. మీరైనా 4, 5 ఏళ్లనుండేగా తెలుసుకుంది.

బస : బీదవాడు బీదవాడిలాగా అభగోచిస్తుంటే వేచి ఏముంది? తగునునమ్మా అంటూ నాకు బుద్ధులు చెప్పాస్తాడు.

అప్ప : మీ మంచికే అంటూ రండి ఆయన.

బస : నా మంచి గురించి నాకు తెలియదా? పీడు చెప్పలా? వేసవి కాలంలో కూడా ప్లాస్ట్ సూట్లు శీత కాలంలో చలువ కళ్ళతోళ్ళు 'రిమ్ లెస్ గోల్డ్ స్పెక్టికిల్స్' (Rimless Gold spectacles) వాడుతానుట. రానేది లేకపోయినా పీఫర్ పెన్ను 80 రూపాయల ఖర్చి దుది జేబులో వుంచుకుంటాడుట. 'స్వాస్' పెన్ను వుంటే చాలుట గోల్డు సిగరెట్ కేసు వాడడం శుష్కదండుగట; పైగా పోయే ప్రమాదం వుండిట. ఇట్లాగే నీతులు సలహాలూను. వీడి సలహా ఎవడికి కావాలి. బోడి ముండ సలహా.

అప్ప : చేసినా చేయకపోయినా ప్రతి సలహా వినాలని అనే వారండి మా రాజాగారు.

బస : సలహాకాదు, చట్టు బంధాలు. నా గొప్ప... నా దర్జా— నా హోదా చూసి ఓర్వలేక తన తోటి వాడు ఇంత గొప్పవాడయ్యాడే అని ఓర్వలేని తనం వెళ్లగక్కడం అది. చిరిగిపోయిన నైసు చొక్కాలూ వీడూను!

అప్ప : ఇంత డబ్బు మొగాన కొట్టే నోరుమూసుకునే నాడేమో సంభయ్యో.

బస : అబ్బే! లంచాలకు లొంగే రకంకాదది. మొన్న సాయంత్రం క్లబ్బులో పేకాడు

తుంటే ఎవరో పాపం ఇప్పుడు బీదకాలేజీ విద్యార్థులు జీతం సహాయం చేయమంటూ వచ్చారు. ఆసక్తంగా పర్యవేక్షిస్తాను 100 రూ|| నోటు బల్లమీద పడేసి యిచ్చిస్తానని చెబుతూ వచ్చే తీసికోమన్నా. ఈ సంగతి సుబ్బారాయుడి గాడికి ఎక్కిందే తెలిసింది. ఆ రాత్రి కాలిగమరం లాగా ఇంటికొచ్చి దుయ్యి బట్టకున్నాడు నన్ను. "బరేయ్! బసవాయ్! ప్రాణా వసరయిని యిచ్చాళ్ ప్రాధునవచ్చి పది రూపాయ లిక్కంటే పది లేను, గిడి లేను, పో పొమ్మన్నావు, వాల్లెవల్లో ముక్కు మొగం తెలియని వాళ్ళొచ్చి అడిగితే 100 రూ|| యిచ్చావు. "అపర కర్ణు డివుకున్నావులే" అంటూ నాలుగూ గులిపి వెళ్ళేడు.

అప్ప : అయ్యో! మనము ఇక్కడనుంచి మకాం ఎత్తేసి మెడ్రాసు వెళ్ళి పోతే బాగుంటుందండి.

బస : నాకూ ఆ ఆలోచన వస్తోంది కాని... ఎటొచ్చి వ్యాపారం కోసం యావూళ్లో వుండి పోవాలిరా.

అప్ప : చిత్తమండయ్యో!

బస : (ఉద్బుధుడు మంటూ) ఒరేయ్! అప్పల స్వామీ! పలహారాలు తయారయ్యేమో వంటలక్కని కనుక్కో. ఆసక్తం వుంటే ముందు కాఫీతీసుకురా. ప్రాణం పోతోంది.

అప్ప : అలాగే సంభయ్యో. (నిద్రుడు మణ)

[ప్రవేశం అప్పలస్వామి—(తే మీద కప్పు, సాసరూ, కెటిల్ వగైరాలతో; (తే బల్ల మీద పెట్టి, కాఫీ కప్పు సాసరూ, బసవయ్య దగ్గరకు తెచ్చి అందిస్తాడు)]

అప్ప : పలహారాలు ఇంకా తయారవ లేదంభయ్యో అందుకని కాఫీ ఒకటే తెచ్చా.

బస : (కాఫీ కప్పు అందుకుంటూ అప్పలస్వామి మెడల్స్ వేపు నిఘాయించి చూస్తాడు) అకేమిట్రా! అప్పలస్వామీ! మెడల్స్ అలా వెలా తెలా పోతున్నాయే, కొంపతీసి మీ రాజాగారు రోల్స్ గోల్డ్ తోటో, పారిస్

ఘరానా మనుష్యులు

గోల్డెన్‌లో మెడల్స్ చేయించి యివ్వ లేదు కద (నెటకారంగా నవ్వుతాడు.)

అప్ప : (కంగారు పడుతూ, రామరామ! అంతటి మాట అనకంశయ్యా! జమీందార్ల దగ్గర నేను చేసిన యిరవై ఏళ్ల “సార్వీసు”కు మా రాజాగార్లు యిద్దరూ మెచ్చుకుని చేయించి యిచ్చిన బంగారు పతకాలంతి యిది (మెడల్సును చూపుతాడు.)

బస : ఆ మెడల్సు యిట్లా తే—నన్ను చూడనీ.

అప్ప : (కంగారు పడుతూ) ఎంగు కంశయ్యా.

బస : ఊ! ఇవ్వరా! ఇవ్వమంటుంటే!

[విచార వదనంతో అప్పలస్వామి తీసి యిస్తాడు; బసవయ్య వాటిని పరీక్షగా చూచి, చేత్తోపట్టుకుని బరువుచూచి, విరగ బడి నవ్వుతాడు.]

బస : నన్ను మోసం చేస్తా వట్లా! బంగారం సంగతి తెలియని వాళ్లలో జనుకట్టేశావే నన్ను? రంగూ పోయింది. బరువులేదు. బలే రాజాగార్లురా! రోల్డ్‌గోల్డ్ మెడల్స్ పెజెం టింగ్ రాజా గార్లు! (నువ్వి విరగబడి నవ్వుతాడు.)

అప్ప : (చెవులు రెండుచేతులతో మూసుకుంటూ) మా రాజాగార్ల నేమీ అనకంశయ్యా. వారు మహారాజులు. అందరు రాజులు నిజాయితీ గలవాళ్ళేనండి. ఆవసరమయితే ఆ ప్రభువులకోసం నా శిరీరం ముక్కలు ముక్కలుగా కోసియిచ్చి హాయిగా ప్రాణం వదులు తానండి.

బస : ఊగుకోరా! కబుర్లూ నువ్వును. ఎదురుగా దాఖలా కనిపిస్తుంటే.

అప్ప : (రెంపలు వేసుకుంటూ) ఆ తప్పంతా నాదే నంశయ్యా! మా రాజాగారు మంచివన్నె బంగారంతోతే మెడల్సు చేయించి యిచ్చారండి.

బస : మరి యిది ఎక్కడినుంచి వచ్చాయిరా?

అప్ప : జమీందారీలు గవనమెంటోరు తీసుకున్నాక నా నాకరీ పోయిందండి. పొట్ట గడివక, అమ్మలేక అమ్మలేక వాటిని అమ్మేసి,

అచ్చంగా అవేమాదిరిగా వుండే నమూనాలు గోల్డెన్‌లోల్లో చేయించుకోవలసిన కర్తవ్యం పట్టించంశయ్యా!

బస : మంచివని చేశావు!

అప్ప : అదేమీ గోల్డెన్‌లోల్లో మెడల్స్ కాని, ఉత్త దగా అంశయ్యా! వైగా పడేళ్ళు “గ్యాడంట్రి” అని పెద్దరాతెలు రాస్తారండి. మెడగువోయిందని తిప్పి పంపిస్తే కోటింగు వీసి పంపారండి. పదిశాబులలో మళ్ళా పోయిందండి మళ్ళాపోతే మళ్ళా పంపే నండి. ఇంక వేరుమని చెప్పేరండి ఇంక యీళ్ళతో లాభం లేదనుకుని బజారులో మలమా సాయబుద్దగర రెండునెలల కొక సారి బంగారపుగిట్టు వేయస్తూ వుంటానండి.

బస : ఆ సాయబుద్ద ఇంత వాసీగా గిట్టు వేళేదేమి టిరా? నెలాటెలా బోతోంది. (మెడల్సు అప్పలస్వామికి యిచ్చేస్తాడు.)

అప్ప : (జాగ్రత్తగా తీసికొని తుడిచి కోటుమీద పెట్టకుంటూ) గిట్టువేయించి రెండునెలలు దాటించండి. ఆ సాయబుద్ద పూళ్ళోలేదా! ఇంకో రెండునెలలకు కాని రాడుట.

బస : పోనీ యింకో సాయబుద్దకు యివ్వలేక పోయావా?

అప్ప : అదేమిటండి బాబుగారు! మీరుకూడా అట్లా ఆడుగుతారు. నాకూ సాయబుద్దకు మధ్య వుండవలసిన రహస్యాన్ని మూడోవాడికి చెప్పి మా రాజాగార్ల పేరు బజారుకు యాడుస్తానా?

బస : వాతో చెప్పావుగా!

అప్ప : కర్మప్రభువులు మీరు. పోలీసుకళ్ళు మీవి. మీ దయే వుండాలికాని మీరు నాకు మంచి మెడల్సు చేయించి యివ్వకపోతారా?

బస : మంచిమాట చెప్పేవు. నో దగ్గర పడేళ్ళ సర్వీసు నిండనీ. అప్పుడు నీకు మేలమి బంగారపు మెడల్సు ఎన్ని చేయించి యిస్తానో చూడు.

అప్ప : తమకటాక్ష మండయ్యా!

- బస : అయితే అప్పలస్వామి! నాకు తెలియక ఆడుకుతా. ఆ మెడల్ను రోజూ పెట్టుకుని మెరుగు పోగొట్టుకోడం ఎందుకురా? నేను పెద్ద పెద్ద డిన్నరుపార్టీలు, టీ పార్టీలు యిచ్చినపుడు పెట్టుకుంటే బాగుంటుందిగా!
- అప్ప : అన్నీ తెలిసిన మీరే యిట్లా నెలవిస్తారేంటి బాబుగారూ! జమీందారుల దివాణంలో నేను చేసిన యిరవైవేళ్ళ 'సార్వీసు'కు యివి ... సుర్దులండయ్యా. సేవార్థంలో నేను సంపాదించుకున్న గొప్ప గౌరవాన్ని గురించి చెప్పేవి యివే కదండయ్యా?
- బస : కత్తి రాజలాంఛనమయితే, మెడల్ను నీ నౌక రీకి లాంఛనమన్నమాట.
- అప్ప : రాజాలకు నాకూ పోలిక లేవద్దండయ్యా.
- బస : అయితే అప్పలస్వామి! నీకూ గొప్ప, గౌరవము కావాలన్నమాట.
- అప్ప : తప్పుకుండా కావలండయ్యా. ఎవరి అంతస్తుకు తగ్గట్టు వాళ్ళ కుండాలి. పై అంతస్తు వాళ్ళు తక్కువ వాళ్ళనుండి మన్ననలు పొందుతుండాలండి.
- బస : నిజం చెప్పేవు.
- అప్ప : లోకమంతా అంజేనండి! వంటకక్క ఒక సారి అడిగిందీ, "అదేమిటి అప్పలస్వామి! మెడల్ను ఎప్పుడూ అంత మెరుస్తూ వుంటాయి. చింతపండుపెట్టి రోజూ తోముతూ వుంటావా ఏంటి" అంది. వెంటనే నే నన్నాను, "చస్! నోరుముయ్! పెద్ద వాళ్ళసంగతి నీ కెందుకు. అధిక ప్రసంగం చేశావంటే అయ్యగారితో చెప్పి ఉద్యోగం ఊడపీకిస్తా" అన్నా. దాంతో కుక్కినపేను లాగ మళ్లా మట్లాడలేదండి.
- బస : నిజమే! తక్కువవాళ్ళను అల్లాగే అణచి పెట్టి ఉంచాలి. లేకపోతే బతకనిస్తారా. అయితే అప్పలస్వామి! నేనుకూడ గొప్పగా, గౌరవంగా బ్రతుకుతున్నా నంటావా?
- అప్ప : యజమానుల సంగతి నేవకులు చెప్పకూడ దండయ్యా!
- బస : (నవ్వి) బలేవాడివిరా నువ్వు!
- [కమలాదేవి ప్రవేశం]
- కమ : (అధార్ద్రంగా) అప్పలస్వామి! బాతాఖానీ కట్టిపెట్టి ఫలహారాలు తయారయ్యేమో కనుక్కో. అయితే తీసుకురా, మర్చిపోయా, ఇనిగో ఉ తరాలు - ముందు వీటిని పోస్టులో వేసి తర్వాత టిఫిన్ సంగతి చూడు.
- అప్ప : చిత్తమండమ్మా! (అప్పలస్వామి నిష్క్రమణ).
- బస : అయితే కమలా! నువ్వు ఒక్కతైవు, మేడ మీద పడుకుని ఆ పుస్తకాలు పత్రికలు చదువుకోకపోతే నాకుకూడ చదివి వినిపించ రాదా? హాయిగా వింటాను.
- కమ : ఆ! వింటారు! మీ కర్థం అయితేగా. అయినా పుస్తకాలు విజ్ఞానం మీ వంశంలో వారికి కావాలేమిటి?
- బస : పోనీలే ఇందాకటినుంచీ నేను ఇంత గొడవ పడుతున్నాగదా, ఏదో కాస్త నాకు సలహా ధైర్యం చెప్తే?
- కమ : నా సలహాలు మీకు నచ్చుతాయేమిటి?
- బస : డబ్బు ఖర్చుపెట్టవద్దనేగా నువ్వు చెప్పే సలహా. డబ్బులేదో, లేదో, బీదవాళ్ళం అంటూ మొదటిపెళ్లాం చచ్చింది. ఇంతడబ్బు, ఇంత ఆస్తి ఆ తర్వాత సంపాదించి, నిన్ను పెళ్ళి చేసుకుని, యివన్నీ అనుభవించ మంటుంటే డబ్బు ఖర్చుఅవుతుందని అస్తమానం ఏమివా? బాగుంది మేళం!
- కమ : మహా మీరు నా కోసం ఖర్చుచేస్తున్నారు కాబోలు.
- బస : నీకు నేను ఏం తక్కువ చేశానో చెప్పు. రవ్వల నేక లేసు చేయించలేదా? డయమండ్ రింగ్ చేయించలేదా? ఏడాదికి యిరవైపట్టు చీరలు కొనడంలేదా? కావలసిన పుస్తకాలన్నీ కొని యివ్వడంలేదా? ఇంకా ఏం కావాలి?
- కమ : అవన్నీ మహాపెద్ద ఖర్చా ఏమిటి? మీ వెర్రి గొప్పలకు, పటాభోపాలకు చేసే ఖర్చులో ఎంత?

మరానా మనుష్యులు

- బస : నవ్వు అడేమాట. నేను చేసే వెర్రి ఖర్చు బస : తలకు మించిన ఖర్చు చేస్తున్నావా, ఏమిటి చేపా?
- కమ : పులిని చూసి నక్క వాతలు పెట్టుకున్నట్లు, కమ : నేనికి మించి చేస్తున్నారో నా కందుకు? 'ఓవర్ డ్రాఫ్ట్' కట్టలేదని చెప్పే బ్యాంకు వాళ్ళకు, ఇంటి తక్కువమీద వట్టి శాస్త్ర ఆసలును అందుకుంటుందని చెప్పే సాఫ్ట్ కారుకు ఎమి సమాధానం చెబుతావో చెప్పు కోండి.
- బస : డబ్బు యింత సంపాదిస్తున్నందుకు ఘరానాగా అనుభవించక యిసుప పెట్రెలో పెట్టి పూజచేస్తూ కూర్చోతుంటావా?...అయినా బస : ఆ! వాళ్ళల్లాగే భయపెడతారులే. ఉన్నానా వే వెయ్యరున్నారు, వెండికాగడా?
- కమ : ఎంత ఎక్కువగా వుంటే, అంత ఎక్కువగా డబ్బు సంపాదించడానికి ఉపాయాలు కూడా కనబడతాయి.
- కమ : వెర్రి ఎక్కువయితే జరిగే పిచ్చి పనులేయి! మా వంశంలో వా రెవరూ యిటువంటి వెర్రి గొప్పలకు ఎగబడలేదు. అందుకు నే వంశం చూసి వెళ్ళి చేసుకోమన్నారు.
- బస : అయితే అంత గొప్పవంశం దానిని నన్నెందుకు చేసుకున్నావు.
- కమ : నేను చేసుకున్నానా ఏమిటి? మా నాన్న బజవంతాన అంటగట్టేడు, ఈ సంబంధం. దానధర్మాలు ఎక్కువై, ఆస్తిఅంతా నాశనమయిపోయి మా సంసారం అంతా చిలికిపోతే, డబ్బున్న వాడికిచ్చి పెళ్ళిచేస్తే సుఖపడతానని మానాన్న యీ పెళ్ళి చేశాడు.
- బస : ఆయనంత ఆలోచించి యీ పెళ్ళి చేస్తే హాయిగా యిక్కడ సుఖపడక మరి రోజూ ఏడు పెండుకు?
- కమ : ఆ! ఇంట్లో ఈగలమోత. బయట పల్లకిల మోతలాగా వుంది, సుఖపడడం.
- బస : (పై వాక్యంలోని సంగతి అర్థం చేసుకోకుండా) ఈగలను, దోమలను చంపడానికి ఫ్లీట్ (Flit) తెచ్చేగా!
- కమ : (విసుగుగా) ఆ! ఫ్లీట్ వచ్చింది, బ్యాంకు మా నేజరూ వచ్చాడు, సాఫ్ట్ కారు వచ్చాడు.
- బస : ఆ! ఆ! వాళ్లెందుకు?
- కమ : బ్యాంకులో మన ఎకాంటులో డబ్బులేదనీ బ్యాంక్ మేనేజరు, ఇల్లు కరారావుడి అవుతుందని సాఫ్ట్ కారు చెప్పడానికి వచ్చారు.
- బస : భయపడకే పిచ్చిదానా! గొప్ప వంశదానికి భయా లేమిటి? అయినా 'ప్రాహ్మిడిషన్' వున్నంతకాలం మన సిగ్గుపాప వాడదనుకో.
- కమ : ప్రాహ్మిడిషన్ కూడా పోతోందిటలేండి.
- బస : అయినా ఘర్వాలేదులే. కావాలంటే ఇప్పుడు నా పలుకుబడితో లక్ష రూపాయల అప్పు చిటికెలమీద పుట్టిస్తా.
- కమ : అందుకనే అప్పుచేసి పవ్వకూడు తినమన్నారు.
- [ప్రవేశం అప్పలనామి]
- అప్ప : ఉత్తరాలు పోస్టులో వేశానండి అమ్మగారు. ఫలహారాలు తయారవుతున్నాయి. అయిదు నిమిషాల్లో పట్టుకు వస్తా.
- కమ : సరేలే! ఇందాక చెప్పడం మరచిపోయా. ఆ ట్రైలరు నా జాకెట్లు కుట్టాడో లేదో...
- అప్ప : నేను కనుక్కున్నానండి అమ్మగారు. ఇంకా తయారవలేదుట.
- కమ : 'క్లాత్' యిచ్చి నెల రోజులు దాటింది యింత ఆలస్యం ఏమిటి?
- బస : ఊళ్లో కల్లా ప్యావన్ బుల్ గో కుట్టే ట్రైలరు అతను. ఆలస్యం అయితే ఏమిలే, నాంచి పసండుగా కుట్టాడులే.

- అప్ప : మా రాజాగారి దివాణంలో ఒక కైలరు బస : నీకేమన్నా మతిపోయిందా ఏమిటి? 'అ' అంటే భయం భక్తివుండక్కర్లా? నవ్వు చూశావంటే, నిన్ను వాడిని కలిపి కైలు లోకి తోస్తారు.
- కమ : ఆ సంగతి మీ అయ్యగారితో చెప్పి సంతోషిస్తారు.
- అప్ప : చెప్పడం మర్చిపోయా. రోడ్డుమీద చాటింపు వేస్తున్నారండి.
- కమ : ఏమిటి? (ఆప్పలస్వామి బసవయ్య వేపు తిరిగి).
- అప్ప : ఈ సంగతి అయ్యగారితో చెబుతున్నారండి అమ్మగారు.
- బస : వాడమెందుకు అప్పలస్వామి చాటింపు ఏమిటి?
- అప్ప : ఇవాళ పొద్దున్న ఆ డెవడో దొంగ, తాలూకా ఆఫీసు కైలు గోడలు దూకి పారిపోయాడుటండి. అడు బలే గట్టివాడుట అందరినీ జాగ్రత్తగా వుండమని, ఆడి ఆచూకీ తెలిపితేగాని, పట్టుకుంటేకాని 'గవన మెంటోరు' మంచి బహుమానం యిస్తారుటండి ఫలహారాలు తెస్తా (నిష్క్రమణ)
- బస : దొంగ వెళ్ళవ తక్కువైపోయారు దేశంలో.
- కమ : కరు విట్లా మండిపోతుంటే దొరలే దొంగలవుతున్నారు. పాపం కైలు కెళ్లేది బీదవాళ్లే!
- బస : గొప్పవాళ్లు దొంగతనాలు చేస్తారంటే నేను ఒప్పుకోను. అవి చేసేవన్నీ తక్కువ రకాలే. వాళ్లకు నీతి నియమా లుండవు.
- కమ : పాపం! దొంగ ఎంత బెదిరిపోతూవుంటాడో. పోలీసు ఎక్కడ దాపురిస్తాడో అని ఆరచేతుల్లో ప్రాణం పెట్టుకుని, బిక్కు బిక్కు మంటూ, నక్కి నక్కి తిరుగుతూ...
- బస : మరేం ఫర్వాలేదులే! రేపు వాడంతటవాడే పోలీసు స్టేషనుకు హాజరు అవుతాడులే. బయటంటే బువ్వ ఎవడు పెట్టాడు? కైలు కెళ్ళి తేల్చుటను ముద్దులు గండి తగొచ్చు.
- కమ : పాపం! దొంగ ఎంత కం గారు పడుతుంటాడు నాకు ఎదురైతేనా, మన కారులో ఎక్కించి, మనింటికి తెచ్చి, దాచి సర్దు అణగగానే పంపించి వేస్తా.
- కమ : డియాదాక్షిణ్యాలు మీవంశంలో వుంటేనా? కడుపు కక్కుర్తి కోసం వాడు దొంగగా తయారవుతే తప్ప వాడిదా? సుఖానిది, గవర్నమెంటుది.
- బస : ఆ మీమాంసలన్నీ నాకెందుకు? 'అ' అంటే 'ఆర్డర్' అంటే నాకు గౌరవం వుంది. వాడు నాకు దొరికితేనా, పట్టుకుని ఆస్ప చెప్పి బహుమతి కొట్టేస్తా.
- కమ : (కోపంగా) అయితే బయలుదేరండి పూరం బకి వెతకడానికి.
- బస : మొగంమాచి దొంగ ఎవడో నేను యిట్టే చెప్పేస్తా? మెడ్రాసులో నా పర్స కోట్టేసిని వాడిని చిటికలో పట్టుకున్నా.
- కమ : పర్సలో పదిరూపాయలేగా వుంది మీరు చేసే ఖర్చులో ఎన్నోవంతు.
- బస : పదిరూపాయలుకాదు సది దమ్మిడిలున్నా సరే దొంగతనం దొంగతనమే. శిక్షపడాల్సిందే!
- [తోటమాలి హడావిడిగా లోపలికి వస్తాడు.]
- తోట : అమ్మగారండీ! అయ్యగారండీ! ఎవడో మన తోటగోడ దూకి ఆడ్డాస్తే నన్ను తోనేసి ఇంట్లోకి దూరేశండి.
- కమ, బస : వాడు దొంగే అయివుంటాడేమో?
- బస : ఫర్వాలా! నేనున్నా! ఏడి పని నేను పట్టిస్తా.
- [తోటమాలి నిష్క్రమణ]
- [ప్రవేశం రాజాప్రతాప్ పచ్చగా అందంగా వుంటాడు. బ్రౌజర్, షర్ట్ తొడుక్కుని వుంటాడు. బట్టలు సలిగి జాట్టురేగివుంటాయి. ప్రవేశించి తలుపు నెమ్మదిగామూసి చేతులు దులుపుకుంటూ తీవిగా ముందుకు వస్తాడు.]
- రాజా : (కమలాదేవి వేపు తిరిగి) భార్యభర్తల ఏకాంతమునకు విఘాతము కల్గించినందుకు తుమించాలి.

పురానా మనుష్యులు

- బస : ఎ.....ఎవ.....ఎవడానువ్వు?
- రాజా : కంగారుపడుతూ మాట్లాడకండి. కంగారు పడే వాళ్ళను మాస్తే మాకు మా చెడ్డ చిరాకు.
- బస : ఎవడవురా నువ్వు? ఏమిటో పెద్ద కుయ్య చెబుతున్నావు. గొంగచాటుగా దూరపు యింట్లో.
- రాజా : గొంగచాటుగా కానులెండి. గొరదాటుగా నే.
- బస : (గుండుకువచ్చి) ఎవడవురానువ్వు? చెప్ప! గొంగవా? గొరవా?
- రాజా : మీనోటితో నే చెప్పేను గదండీ!
- బస : అయితే.....అయితే నువ్వు గొంగవే అన్నమాట. చాటింపువేయించింది నీగురించే అన్నమాట.
- రాజా : చాటింపుచేయకపోయినా మీ అతిథ్యం స్వీకరించడానికి వచ్చేవాళ్ళమే లెండి.
- బస : గొంగ వెళుకు అతిథ్యమేమిటి? నువ్వేమైనా కలెక్టువా? మినిస్టరువా? గవర్నరువా? వెళ్ళు. వెళ్ళకపోతే 'రైపుల్' తెస్తా.
- రాజా : ఇదిగో! గొంగ గొంగ అని ఇంకా ఎక్కువగా అనకండి. మేము గొంగ అని ఇంకా ఋజువుకొందే? ఉత్తి అనుమానం మీద అట్టే చెట్టేరు అంటే.
- బస : ఊరికే గుడ్డిగా తోసేరేంజైల్లో? పాపం! భలే కబుర్లు చెబుతున్నావు. ముందుకునడు. అప్పలస్వామీ! నా రైపుల్ తే.
- రాజా : రైపుల్ కాదు మాకు కావాల్సింది, మంచిని వేరే బట్టలు. అవి యిచ్చారంటే ఆ తర్వాత మీకు 'రైపుల్ మాటింగ్'లో కొత్తపాతాలు నేర్పుతాం? (బసవయ్య దగ్గరకువచ్చి) వా! నిల్కుదోవతీ, నిల్కువర్తూ చాలా ఖరీదైనబట్టలు కట్టుకున్నారు. బట్టలు పసందు చేయడం బాగా తెలుసు; 'చెల్లారామ్మ'లో కొన్నారా?
- బస : (తగ్గి) ఆ!...అవునవును. చెల్లారామ్మలో నే ఎప్పుడూ బట్టలు కొంటా నేను.
- రాజా : మా ఆస్థానం అంతటికీ చెల్లారామే బట్టలు సప్లయ చేస్తానండీ.
- బస : నిజం!
- కమ : ఏమిటండీ టెక్నిక్ బాతాఖానీ. అన్నీల స్వామిని కిలిచి బయటకు నెట్టేయ్యండి.
- బస : బట్టలేవు, గిట్టలేవు, ఛా!
- రాజా : ఊరికే, పరమా గర్వంగా, 'క్రీ'గా, 'ముప్పత'గా వస్తు లెండి ఎవరుగాయి వ్వండి అంటే. రాజాప్రతాప్ తీసుకు పై ప్రతివస్తువు ఎవరుగానే అని తెలుసుకొండి. కిలయినపుడైనా తీసుకున్నది వాసుదేవస్తా వంటాము.
- కమ : కిడోక రాజాబా! ఇవో కౌసం. ఎవరు పీసు కుంటే మరి నిన్ను గొంగగా ఎందుకు జమ కట్టారు.
- రాజా : అభిప్రాయభేదమండి. ఎరువు వస్తువులు వాపస్ చేయడానికి నాకు తగినంత వ్యవధి వీలు, టైము, ఛాన్సు, యిస్తేనా? వడ్డీతో సహా తిరిగి యిచ్చేస్తానంటే వింటేనా. (కమ లాశీచి వేపుకు రెండడుగులు నవచి) ప్రపంచంలో కొంతమందికి అవసరాన్ని మించి డబ్బు యిచ్చాడండి జీవుడు. రాజులూ రాణిగారు వుండి చూశారూ, ఆవిడకు డబ్బు ఎంతుంవో ఆ విడకే తెలియదు. ఆవిడకు చాలా ఖరీదైన మంచి ముత్యాలహారంవుండి. లక్ష రూపాయలు ఖరీదు చేసే ఆ హారం ఎక్కడపడితే అక్కడ వదిలివేస్తుంటుంది ఆ విడ. ఎందుకో తెలుసా? అంత ఖరీదు వస్తు నైనా తనకు లెక్కలేదని, తన గొప్ప అంత అని అందరికీ చెప్పుకోడానికి.
- కమ : ఆ రాణిగారి గొడవ మాకెందుకు? ముందు బయటకు నడు.
- రాజా : ఆగండి చెప్పేది వినండి! మొన్న ఆదివారం మైదానులో గవర్నర్ గారైన పార్టీ జరిగింది. రాణిగారు బల్లమీద హారం పారేసే విహారం చేస్తున్నారు. ఇరుగులే చెప్పుకున్నాడు కాని ఆవిడ మా మేనత్తే లెండి! అప్పుడు చూచేవారు లేక, దిక్కులేకుండా పడి

వున్న ఆ హారాన్ని సద్వినియోగం చేయడానికి మేము ఎటువై తీసుకున్నాం. అంతే! వినియోగం చేసే లోపల పట్టుకుంటే, అది నాజీజ్ నెన్ కు 'ఇన్వెస్టుమెంట్' అని, డివిడెండ్లు, బోనసులు, రాణీగారికి యివ్వబోతున్నవి, పోలీసులతో చెబితే వాళ్లు వింటేనా! అచ్చే! పోలీసువాళ్ళకు విజిసన్ సంగతి ఏం తెలుస్తుంది?

కమ : (బసవయ్యతో) ఈ దొంగతనం సంగతి మా అన్నయ్య నాకు ఉత్తరం రాశాడని మీతో చెప్పలేండి?

ఒస : ఏం చెప్పావో ఎవడికి జ్ఞానం?

రాజా : చూశారా? మీరు కూడా మా అంతరించిపోయారు. గొప్పవాళ్ళు సంగతులు ఎప్పుటి కప్పుకు మ్మీకు కూడా తెలుస్తూ వుంటాయి.

కమ : గార్డెన్ పార్టీకి పిలువబడ్డ అతిథులలో నే దొంగ వున్నాడని, తీసినవాడు అడేవో జమీందారుగారి పెద్ద కొడుకై వుంటాడని అందిరు అనుమాన పడుతున్నారని కూడా మా అన్నయ్య నాకు రాశాడండీ.

ఒస : (ఆశ్చర్యంతో) రాజావేపు చూస్తూ ఆ! ఏమిటి! అయితే నువ్వు...కాదు... మీరు జమీందారుగారి పుత్రులన్నీమట. చెప్పేరు కాదు.

రాజా : ఇప్పుడు మేమున్న పరిస్థితులలో జమీందారులను నే సంగతే మరచిపోతున్నాము (బసవయ్య వద్దకు వచ్చి చొక్కా పట్టుకుని చూచి) మీరు మా వాదిరిగానే మంచి ఫాషన్ గా వర్ణాలు కుట్టిస్తుంటారు. మనిద్దరికీ చొక్కాల సైజు యిందు మించుగా ఒకటే. మంచిచొక్కా, మంచి ధోవతీ యిచ్చారంటే మేము తిరిగి రాజాప్రతాప్ అవుతాము.

ఒస : అప్పల స్వామి!

కమ : అప్పరిస్వామి రాగానే యిద్దరుకలిసి ఈ దొంగ వెళ్ళవను పోలీసుల కప్ప చెప్పండి.

[ప్రవేశం అప్పలస్వామి]

రాజా : (బసవయ్య యొక్క రిస్టువాచి చూస్తూ) రోలెక్స్ ఆయస్టర్ (Rolex Oyster)

సాలిడ్ గోల్డ్ (Solid gold) రిస్టువాచ్ ఫస్టుక్లాసు సెలక్షన్ చేశారు. యుద్ధం ముందు వెయ్యిరూపాయలకు కొన్నాం మేము.

ఒస : (తన రిస్టువాచి చూచుకుని మహాదానం పొందుతూ) మీకు పరిశీలన దృష్టి బాగా వుంది రాజాగారూ! నేను 1800 రూపాయలు పెట్టి దాన్ని కొన్నాను లెండి. చవక పారు వాచీలు నాకు నచ్చవు రాజాగారూ!

రాజా : మనిద్దరి గుచ్చలు ఒకటేనండి. (అప్పల స్వామి వేపు తిరిగి) అప్పలస్వామి! బట్టలు బీరువా వేపుకు దోవతియ్యి!

ఒస : అప్పలస్వామి! రాజాగారిని మేడమోడకు తీసుకువెళ్ళి నాగాడ్రెజ్ ఆల్బెరాలోనుంచి రాజాగారికి కావలసిన మంచుషర్టు పంచె యిచ్చి వారు విడిచి బట్టలు లాండ్రీకి పంపించు.

అప్ప : (ఉత్సాహముతో) అట్లాగే సంభర్యాల!

కమ : మీకేమన్నా మతిపోయిందా ఏమిటి? 'లా' అంటే గౌరవం భక్తి వున్నాయని యిప్పుడేగా చెప్పింది. వాడేవో గొప్పగా నాలుగు కల్లబొల్లి కబుర్లు చెప్పేరికి వాడి వలలో పడ్డారే. మీకు నేత కాకపోతే నేనే వెళ్ళి పోలీసులను పిలుచుకువస్తా.

ఒస : పోలీసులను పిలుచుకు వస్తావా? నీకే మతి పోయింది. ఇప్పుడేగా అన్నావ్? దొంగ... కాదు ఆయన దొరికితే రక్షిస్తానని.

రాజా : దొంగ అని మమ్ములను పిల్వడానికి సంకోచించుతూ రెండుకండీ? దొంగ కాదని యింకా 'జ్యూరీ' చెప్పలేదుగా?

ఒస : రాజాగారూ! మీరు దొంగతనం చేశారంటే నేను నమ్మను. కూటికి లేనివాళ్ళే దొంగతనాలు, దోపిడీలు చేస్తారు.

రాజా : మామీద మీకు వున్న ఆదరాభిమానాలకు యివే నా ధన్యవాదాలు. భార్యా భర్తల ప్రణయకలహం ధన్యపు గింజలో బియ్యపు గింజ అన్నాను...ఊ! పదరా! అప్పల స్వామి! మనమెందుకు ఇక్కడ. (ఇద్దరు నిష్క్రమణ)

ఘరానా మనుష్యులు

కమ : ఇంత బోల్తా తింటారని, ఇంత అవమాన కరంగా, ఇంత పిరికితనంగా ప్రవర్తిస్తారని నేనెప్పుడూ అనుకోలా?

బస : నువ్వే బోల్తా కొట్టేవు.

కమ : నేను కాదు మీరే దొంగ దొరికితే పోలీసు స్టేషన్లో అప్పగిస్తానని ఉప్పొలుకొట్టి, తీరా దొరికితే వాడి మాటలకు మైనంగా మెత్తపడ్డారు.

బస : నువ్వు వెలగ బెట్టిం జేమిటోయ్ మహా! దొంగను దాచి రక్షిస్తానని చెప్పి తీరా వస్తే పోలీసులకు అప్పజెప్తా నంటున్నావు. మాట తప్పడం గొప్ప వంశలక్షణం కాబోలు!

కమ : వీరవాడు, దరిద్రుడూ అయితే తప్పుకుండా రక్షించేవాన్ని. ఇటువంటి మోసగాడిని వంశ మర్యాదలు గంగలో కలిపేవాడినా?

బస : పూగుకో! రాజా గారు మోసగాడు ఏమాత్రం కాదు. కష్టదశలో వున్నాడు అంతే. ఆ మాటలు... ఆ తీవి... ఆ దర్పం... ఆ గ్రహింపు ఆ మర్యాద... అహహ! మమూలు వాళ్ళ కెట్లా ఆలవడతాయి?

కమ : రాజా గారు మనింటికొస్తే నాకేమీ ఒళ్ళు పరవశే మవడం లేదు. గంగ నెర్రులెత్తటం లేదు... అసలు వాడు రాజా కాదేమో? అన్నీ అబద్ధాలేమో!

బస : (తన్మయత్వంలో) అహహ! రాజా గారి కొడుకు మనింటికి రావడం, మన... కాదు, కాదు, నా సహాయం పొందడం ఎంత గొప్ప? ఎంత పేరు? రాత్రికి భోజనానికి వుండమంటూ.

కమ : దొంగలను యింట్లో దాస్తున్నామని నూ అన్నయ్యకు తెలిస్తే వాడు మనింటి గడప తొక్కడు. తెలుసా?

బస : మహా యిష్టకు తొక్కుతున్నాడు కాబోలు.

కమ : ఈ మాట వస్తే మనిద్దరినీ జైల్లో పరామర్శించుతాడు లెండి, వాడిని ఉద్ధరించినందుకు.

బస : కష్టకాలంలో మనం సహాయంచేస్తే, ఆ సంగతి భయట ఫెటేటంథ అల్పదనుకున్నా

వేమిటి, రాజా ప్రతాప్! ఎప్పుటికీ అట్లాంటి పని చెయ్యకు. వంశం, వంశం అంటూ ఎరుగుతూ వుంటావు గొప్పవంశపు రాజా వస్తే మర్యాద చేయక మైనా తెలియదు నీకు.

కమ : నేను చేసే మర్యాద ఏమిటో తెలుసా? చేతులకు సంకెళ్లు వేయించి సత్కరించడం. ప్రజేం రాజా ప్రతాప్ తల నువ్వుకు, మొగం కరుక్కుని, సిబ్బకం చె, చొక్కా, కండువావో?

రాజా : (బసవయ్య వేపు తిరిగి) ఆశ్చర్యాచరణ చూపిన మీకు యిచే నా నమస్కృతులు!

బస : ఆ బైబిల్! అంతమాట అనకండి మీనుంచి నమస్కారాలు పొందేంత గొప్పవాడిని కాదు

రాజా : (ఒక్కదగ్గర గానెన్న చెప్పబడతమాని అటు నకుస్తూ) ఉన్నమాట చెబితే తప్పుమిటండి. ఆశ్చర్యకరమైన సామాన్యులు చేయగలిగిన పనా? ఆనాడు గయనికి అర్జునుడు, ఈనాడు నాకు మీరు చేయగొన్నారు. [చెప్పలు తొడుక్కొని గోడమీదనున్న 'పెయింటింగ్' వేపు నకుస్తూ]

ఓహో! చాల గొప్ప 'పెయింటింగ్'; అద్భుతమైన ఆర్థువుండి దీనిలో, ఎవరో చాల గొప్ప ఆర్థిష్టు దీనిని చిత్రించివుండాలి.

బస : 'ఆర్థు' అంటే నాకు కొద్దిగా యిష్టమింకండి రాజా గారూ! ఆర్థు ఎగ్జిబిషన్ లో రు. 1116 పెట్టి కొన్నానండి దీన్ని?

రాజా : రవివర్మ గీసిన అసలు చిత్రాలు మాకోటలో వున్నాయండీ; ఆమాటకువస్తే, మీ యిల్లుకు మాకోటకు చాల పోలికలున్నాయి.

బస : ఇవాళ కట్టే రేపు పడిపోయే యిళ్ళు మాకు నచ్చవండి విపలైనా హుందాగా చెయ్యాలి.

రాజా : గొప్పవాళ్ళ బుద్ధులు అట్లాగే వుంటాయండి. (బట్టలు మారుకుంటూ) మాకు నచ్చే బట్టలు దొరికాయండి. మీరు మాకు చేసిన గొప్పసహాయం గురించి రేపే మా తమ్ముడు గారికి ఉత్తరం రాస్తా. ఆయన అమెరికాలో 'టూరు' చేస్తున్నారు. టూరు

నుంచి రాగానే వారు సరాసరి మీయింటికి స్వయంగా పెన్సికొరులో వచ్చి తమ ఇన్స్ వాదాలు మీకు తెలియజేస్తారు.

బస : అంత మహాభాగ్యమే !

రాజా : క్రిశ్టిజ్ఞాతి మామంకూడ గొప్పపనే? (అప్పల స్వామిని చూపిస్తూ) బలే నాకరును సంపాదించారంకి. మాకు ఏ బట్టలు నచ్చుతాయో, యిట్టే గ్రహించి, ఆ బట్టలుతీసి మాకిచ్చాడు. ఈ మాటు మీయింటికి వచ్చి నవును అప్పలస్వామిని తీసుకుపోతాము.

బస : అప్పలస్వామికి రాజాబద్గర యరక్షే ఏళ్ళ సర్వీసు వుందంకి.

రాజా : అట్లా చెప్పంకి; అందుకనే అంతసులువుగా మా మనస్సు కనిపెట్టేడు.

బస : అప్పలస్వామి! ఈ రాజాగారు రమ్మంటే వెళ్తావా?

అప్ప : (ఉత్సాహంతో) మీ చిత్తం, నా ప్రాప్త మండయ్యా.

రాజా : అడగడం మరచిపోయినందుకు తీమించాలి. తమ నామధేయం?

బస : బసవయ్య అంటారంకి (అప్పలస్వామితో) అప్పలస్వామి! ఫలహారాలు అయితే తీసుకురా.

అప్ప : అట్లాగే సందయ్యా (నివ్వురుగు).

రాజా : వాట్? బసవయ్య అండుకో, వైన్ మర్చెంట్స్ (Wine Merchants) మీరే నన్నుట. చెప్పేరు కారూ! మీ పేరు మాకుబాగా పరిచయమే. కాని దిర్ఘభాగ్యం యిన్నాళ్ళవరకూ అబ్బలా. జానీ వాకర్, త్రి థేగర్ (Johnny Walkar, Three Dagger) సీసాలు మాకు డజన్లకొలది సప్లయ చేసేవారు కారూ?

బస : ఏవో తమదయ.

రాజా : అయితే మీరు మాకు ఆప్తులే. ఇక పోయి వస్తాము.

బస : కాఫీ, ఫలహారములు తీసుకుని, రాత్రి భోజనానికి వుండి రేపు ఉదయమే వెళ్ళి పోవచ్చు. నా కోర్కె మన్నించుతారని...

రాజా : మీ జౌదార్యంతో కడుపు నిండిపోయింది. ఇక కాఫీ, వగైరాలు ఆక్కరలేను. రాత్రి మీయింట్లో విడిచిచేస్తే ఎం? రాత్రి రాత్రే ఏరు దాటేసి మా ఆస్థానపు క్షీణ రుసు కలుసుకోవాలి. నైగా మేనుంటే మీకు ప్రమాదం ఏర్పడవచ్చు.

బస : ప్రమాదం ఎందుకొస్తుందంకి. మీరు మా యింటికి వచ్చారని బయట వాళ్లకు తెలిస్తేగా. కోలులాంటి యీ యింట్లో నెల రోజులున్నా ఎవ్వరికీ తెలియదు.

రాజా : ఎందుకు లెద్దురు? పోనిద్దురు! (నెళ్ళేట్టు నడుస్తూ) మీ రిచ్చిన బట్టలు స్వీకరగానే వాపస్ చేస్తాము లెంకి.

బస : ఎంతమాట సెలవిచ్చారు. ఏయంత ఖరీదైన? మీరు కష్టంలో సహాయపడ్డాను అదే పది వేలు.

రాజా : అబ్బెబ్బె! పరాయి సొమ్ము మా దగ్గర అట్టే పెట్టుకొనడం మా వంశంలో ఎవరికీ లేదండీ. బట్టలంటే బట్టలే వాపస్ చేయలేము అనుకోండి. డబ్బు రూపంలోనో, యింకో వస్తు రూపంలోనో, వాటి విలువ మీకు ముట్ట చెబుతాం. ఈ మార్పుదల పనులంటే బలే సరదా మాకు!

కమ : (సీరియస్ గా) ఇప్పుడు విడిచేసిన బట్టలకు విలువ ఎట్లా చెల్లించావు?

రాజా : (తాపీగా) ఆ బట్టలు కట్టుకున్న మనిషి, పాపం, మంచి నిషాలో క్లబ్బు ముంగు రోడ్డుమీద పడి వున్నాడు. ఆ మనిషి ఏ కారుకిందో పడి ప్రాణాలు పోగొట్టుకో కుండా రక్షించి హాస్పిటల్ కు జేర్చి, ప్రాణ రక్షణకు బదులుగా అతని బట్టలు తీసుకున్నాను. అనోన్య సహకారాలు, మార్పుదలతోనే మా జీవిత చర్యలు నిండి వున్నాయి.

బస : నాకు అర్థం కావటంలేదు. కొంచెం విశదంగా.

రాజా : అంటే మరేమీ లేదంకి. మీ ఆవుకు మేము చిట్టు, తవుకు పెట్టాము. దానికి బజలుగా మీరు మాకు పాలు పోస్తారు. ఇంచుమించు

ఘరానా మనుష్యులు

చుగా అన్నీ ఇంతే ననుకోండి. పూర్వం కడనరంగములో వీర విహారం సల్పిన సూర్య వంశస్థులమైన మేము, ప్రస్తుతం ఆర్థిక రంగములో పైవర విహారం సల్పుతున్నాము. మా వంతు ఆస్తి చాలా వుండేది అండి. మాకు లక్షలు ఖరీదు చేసే పెద్ద మహల్, తోట, వుండేవి. మా వూళ్ళో మార్వాడీకి చాల డబ్బుంది. ఏ ముంది, 80,000 రూపాయలు మేము మార్వాడీ దగ్గర తీసుకున్నాం. దానికి బదులుగా మహల్, తోట, రెండూ మార్వాడీకి యిచ్చివేశాం.

[అప్పలస్వామి ప్రేమిద వెండి స్టేట్లు, కప్పులు, కెటిల్, బంగారపు స్వాను, ఫలహారాలు, కాఫీ వగైరాలతో ప్రవేశిస్తాడు. రాజా వాటిని నిఘాగా చూస్తాడు.]

కమ : బలే! బలే ఎక్స్పెంజ్! “కుండాపోయి కత్తి వచ్చే—ధం, ధం” అన్నమాట.

రాజా : (క్షణమాత్రం తొట్రుబాటుపడి తెప్పగిల్లి) మీ భార్యగారికి హృదయం ఇంకా పరిపక్వం కాలేదండి.

బస : (కమలాదేవితో) ఊహా! వారు తమసంగతి చెబుతుంటే మనస్య హంసపాదులూనువ్వును.

రాజా : మాకు నాలుగులక్షలు రొట్టెం వుండేదండి. రెండులక్షలు గుట్టపు పరుగుమీద పెట్టేం. దాని పరుగుకు మా వేగం అందలేదు. అనుభవం మాకు వచ్చింది. ధనం గిండిరేస్ క్లబ్ కు వెళ్ళింది!

కమ : “కత్తిపోయి కర్రావచ్చే ధం”...

బస : వూహా! కుర్రతనంవేమాలూ నువ్వును. (రాజాతో) అంతా విచిత్రంగా ఉందండి.

రాజా : ఓ! యిటువంటివి యింకా వున్నాయండి. అవన్నీ ఆడవాళ్ళయిందే చెప్పడం పెద్దమనుష్యుల లక్షణంకాదు. (బల్లమీద అప్పలస్వామి పెట్టిన సామానాను పరీక్షగా చూస్తూ ఉంటాడు)

కమ : ఉత్తజ్ఞుడగాడు! వ్యసనపరుడు!

రాజా : జీవితమంతా జ్ఞానమేనండికమలాదేవి గారూ?

కమ : (చకితురాలయి) అరే! నా కేసు ఏ కేసు తెలిసింది?

బస : వారిని నువ్వు అని పిలవకు కమలా! గౌరవముగా మీరని పిలుపు.

రాజా : పిలవనియ్యండి ఫర్వాలేదు. ఆడవాళ్లు... అందులో అందమైనవాళ్లు. ఎట్లా పట్టినా అందంగానే ఉంటుంది.

(కమలాదేవితో) మీరెరు ఎట్లా తెలిసిందని అంత ఆశ్చర్యపడతా రెండుకండి? మీరెండువ ఉంగరంమీద కె. జి. అని పాడి అక్షరాలు వున్నాయి. కె. జి. అంటే కమలాదేవి పేరే అయివుంటుందని ఊహించాను.

బస : రాజాగారు కుశాగ్రబుద్ధులని ఇప్పుడయినా గ్రహించు కమలా!

రాజా : (బల్ల దగ్గరకు వెళ్ళి ‘ప్రే’లో నున్న బంగారు చెంచా తీసి) పసుమర్తి కన్నయ్య కెట్టి మేక్! బంగారు వస్తువులు మాకు కూడా తెయ్యారనే యిచ్చేసి కన్నయ్య సెట్టేనండి. రీతులాలు బరువుంటుందండి?

బస : సరిగ్గా నెలవిచ్చారు. ఆ బంగారపు చెంచా కన్నయ్యకెట్టి అంకు కోలో కొని మా ఆవిడ పుట్టిన రోజుకు బహుమతి యిచ్చా రాజాగారూ?

రాజా : కమలాదేవి గారూ! మీ వజ్రపు టుంగరం నీరు దిగిందండి.

కమ : అరే! మెరుపులో వచ్చిన ఆ కొద్ది తేడా దూరాన్నుంచి కనిపెట్టేవే!

బస : 2000 రూ. పెట్టి “బ్లూ డయిమండ్” ఉంగరము చేయించి పెళ్ళి బహుమతిగా యిచ్చానండి..

రాజా : శత్రు పరీక్ష, నగల విలువ కట్టడం, మాకు ఉగ్గుపాలతో నేర్పబడుతాయండి కమలాదేవిగారూ!

కమ : మెడ్రాస్ వెళ్ళినపుడు నీరు తీయించాలి.

రాజా : అంత శ్రమ ఖర్చు ఎందుకండి? దానికొక చిన్న చిట్కా వుంది. అగ్గిపుల్ల వెలిగించి సెగ ఒకమూల చూపితే నీరంతా యిట్టే బయటకు ఎగిరిపోతుంది.

కమ : నిజం? నూ కెవరకు యింతవరకు తెలియడే!

రాజా : కాని ఆ పనిమట్టుకు అనుభవంతో జాగ్రత్తగా చెయ్యాలి.

కమ : కీ రెరిగి వాత పెట్టమన్నట్లు.

రాజా : అంతే! కాని వాతమటుకు గాఢంగా పెట్టకూడదు. లేకపోతే రాయి పగిలిపోతుంది. ఉంగరం యిట్లా యివ్వండి. మీ ఎదుటనే నీరుతీసి యిస్తా.

కమ : (కుతూహలంతో తీసి యిచ్చి చూస్తూ వుంటుంది)

రాజా : (జేబులోనుంచీ అగ్గిపెట్టె తీసి) పుల్లవలిగించి ఉంగరంలోపల కాలుస్తాడు. అది గదిగో! మాకారా! డిల్ గా వున్న రాయి తళ తళ లాడుతూ ఎట్లా మెరుపు తెప్పించుకుంటోందో!

కమ : ఏదీ! చూడనియ్యి (రాజా ఉంగరం యిచ్చి వేస్తాడు)

కమ, బస : (ఆశ్చర్యంగా ఉంగరం చూస్తుంటారు)

కమ : అవును. ఇదివరకటికంటే బాగా మెరుస్తోంది.

రాజా : ఇంకా కొంచెం పనివుంది. ఉంగరాన్ని యిట్లా యివ్వండి వేడి వెంటనే చల్లారితే రాయి పగిలి పోవచ్చు. మెల్ల మెల్లగా వేడి చల్లారాలి. (కమలా వేచి యిచ్చిన ఉంగరాన్ని వేళ్ళుమధ్య నొక్కి పట్టుకొని) వేళ్ళ మధ్య నొక్కి పెట్టితే ఉంగరం మెల్లగా చల్లారుతుంది.

బస : రాజా గారూ! మీకు చాల సంగతులు తెల్సండి.

రాజా : అనేక దేశాలు తిరిగి, అనేకమందితో స్నేహాలు చేయడంవల్ల వచ్చిన అనుభవం యిది. ఒక పెద్ద డ్రైమండ్ మర్చంట్ కొడుకూ నేనూ ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో క్లాసుమేట్లం. అతను నేర్చేడు నాకీ కిటుకు. ...ఇదుగోనండి, కమలాదేవిగారూ! బాగు పడినోమీ ఉంగరం (బల్లమీద సుతారంగా పడేస్తాడు.)

బస : ఈపని మీరు చేయకపోతే, దాని బాగుకు మైద్రాసులో ఏ విశై రూపాయలో వదిలి వుండేది.

[విధితలువు కొట్టినచప్పుడు; తోటపనివాడు ఆదుర్దాగా లోపలికి వస్తాడు.]

తోట : అయ్యగారూ! పోలీసుయిన సైక్లరు గోరుటండి వచ్చారు. మిమ్మల్ని చూడాలంట.

బస : (కంగారుతో) పోలీసు ఇన సైక్లర్! కొంప మునిగిపోయిందే కమలా.

కమ : అనుభవించండి! నేను మొదటినుంచీ మొత్తం కుంటుంటే విన్నారూ!

బస : రాజా గారూ! ఇన సైక్లరు గారు వచ్చారుట ఏం చేసేది? ఎల్లా బయటపడడం?

రాజా : కొంపా మునగలా, పుట్టి మునగలా! (తోట పనివానితో) ఒరేయ్! అయ్యగారు ఇప్పుడే వస్తున్నారని ఇన సైక్లరు గారితో చెప్పా.

తోట : (కదలక నిలబడతాడు.)

బస : ఎంతపని జరిగిందండి. నన్ను కూడా అరెస్టు చేస్తారరా--ఏం కర్కం వచ్చిందిరా నేవుడా!

రాజా : ఇంకులో ఇంత గాబరా పడడానికి ఏ ముందండి బసవయ్యగారూ! గాభరా పడడం అంటే మాకు నూ చెడ్డ చికాకు. ఇంతా చేస్తే ఆ ఇన సైక్లరు గారు చుట్టపు చూపు మీద వచ్చారేమో?

కమ : ఇప్పుటి కేమీ మించి పోలేదు. మీరంత భయపడక్కర్లా, చిందులుతోక్కనక్కర్లా.

బస : ఏం చేయ మంటావో చెప్పు. (తోట మాటితో) ఒరేయ్! ఇన సైక్లరు గారిని ఆఫీసు గదిలో కూర్చోబెట్టు. నేను ఇప్పుడే వస్తున్నానని చెప్పు. (తోట పనివాడు నిష్క్రమణ) (కమలతో) ఏం చేయ మంటావు?

కమ : దొంగ మనింటికి వచ్చాడని పట్టుకుని అట్టే పెట్టేమని, కబురుచేయ బోతుంటే ఇంతలో మీరే వచ్చారని వెళ్లి యిన సైక్లరు గారితో చెప్పి ఆయన్ను యిక్కడకు తీసుకురండి.

బస : అంతే! అదే! అట్లా చేస్తే నే బాగుంటుంది.

(వెళ్లడానికి రెండడుగులు ముందుకు వేస్తాడు)

రాజా : (బసవయ్యకు అడ్డుగావచ్చి నిలబడి డబ్బా యింపుగా). ఆ పప్పులు ఉడకవండి భస

ఘరానా మనుష్యులు

వయ్య గారూ! భార్య సలహావిని ఆ తెలివి తక్కువ పని చేశారంటే మాతో బాటు మీరు కూడ జైలుకు నడవాలిని వుంటుంది. తెలుసా! జామీను మీద మీరు బయటకు వచ్చినా, పరువు, ప్రతిష్ఠలుగల... న్యాయ చట్టం అంటే భయ భక్తులుగల... గౌరవ నీయులైన బసవయ్య గారు... దొంగను... యింట్లో దాచిన... సహాయం చేసిన... నేరానికి కోర్టులో... బోనులో... నిలబడ వలసి వస్తుందంటే..... శిక్షింప బడతారంటే... ఎంతటి తల వంపులో ఆలోచించు కోండి. మీకు యీ వూళ్ళో ఎంతటి అప్రతిష్టో గ్రహించండి.

బస : నాకేం! బెదిరించి బలవంతం చేసి బట్టలు తీసుకున్నాడని చెబుతా.

రాజా : పాపం! మీకు కోర్టు సంగతి తెలియ దండీ బసవయ్య గారూ! మీ యింట్లో దాక్టో మన్నారనీ బట్టలు మీరే యిచ్చారనీ నేను చెబితే తిరుగు వుండదు. కావాలంటే అప్పల స్వామి నాతరపున సాక్షిం యిస్తాడు.

అప్ప : (రాజా వేపు, బసవయ్య వేపు సందిగ్ధంగా చూస్తాడు)

బస : నాకు మతిపోతోంది! అంతా అయోమయంగా వుంది.

రాజా : ఊబిలో మేము, మాతో బాటు మీరు దిగ బడ్డారు. బయటకు రావడానికి హడావిడి చేసి, తిన్నకుంటే కూరుకుపోవడం తప్పు బయటపడడం వుండదు. మేము... మీరు... తక్కిన అందరు... ఈ విపత్కర స్థితినుండి రక్షింపబడాలంటే ఉపాయం మా ఒక్కరి చేతిలోనే వుందని గ్రహించండి.

బస : నాకర్థం కావటం లేదు.

రాజా : అర్థం కాకపోతే మరేం నవ్వలేదు, మీరు చేయవలసిందిల్లా మేము చెప్పినట్లు తుచ తప్పకుండా నడచుకోవడమే!

బస : అయితే మరి ఏమి చేయమంటారో చెప్పండి

రాజా : ఏమీలేదు! మేము యిప్పుడు దాక్టోడానికి ప్రమాత్నం చేయాలి.

బస : (ఆటుయిటు కలయచూచి) దాక్టోడాని ఎక్కడా చోటులేదే! మీరు కొంచెం తోటలోకి నడిస్తే... ఆక్కడ దొరువు వుంది... అందులో నీళ్లు లేవు లెండి. అందులో దాక్కుంటే చాలా బాగుంటుంది.

రాజా : కాదు దాక్టోడానికి ఈగజ్జే చాలాగుంది.

బస : (చకితుడయి) ఈ గదిలోనా, చోటా ఎక్కడందయ్య మహానుభావా?

రాజా : ఇక్కడే, మేము నిలబడ్డ చోటులోనే.

బస : అబ్బ! నాకేమీ అర్థం అవటంలేదు.

రాజా : చేతికొనివాళ్ళు. నూతుల్లో, గోతుల్లో దాక్కుంటారు. అందరికీ కనపడేచోటున దాక్కుంటే రహస్యం బాగా దానవుతుంది.

బస : ఏమిటో! నా బుర్ర తిరిగిపోతోంది.

రాజా : (బసవయ్యతో) మీరు 'పో' (Poe) చదువుకోవలసివస్తుంటుంది. ఎడ్గార్ ఏలన్ పో (Edgar Allen Poe) రాసిన కథలు... (కమలాదేవితో) బహుశా మీరు చదివి వుంటారు కనుకంటూ!

కమ : (కోపంగా పెదవి ఓగించుతుంది)

రాజా : 'పో' (Poe) రాసిన కథలో ఒక దొంగ తన దొంగిలించిన వజ్రాలహారాన్ని అందరికీ కనబడుతున్న బల్లమీద వాజు (Vase) లో దాస్తాడు. ఎంత బెడకినా ఎవరికీ వాజులో చూడాలని ఊహా కలుగ లేదు.

బస : మీరు దాక్కునేటంత పెద్ద వాజు ఈ యింట్లో ఎక్కడ వుందయ్యా. చివరికి అంత పెద్ద జాడీకూడా లేదు.

రాజా : వాజు కావాలని ఎవరడిగారండీ? ఆకథలో యిమిడివున్న సూత్రాన్ని మేము యిప్పుడు ఆచరణలో పెట్టాము.

బస : అదేవో త్వరగా కానియ్యండి.

రాజా : ఇప్పుడు రాజా ప్రతాప్ గారు బట్టలు అప్పల స్వామి వేదంలోనికి రూపాంతరం పొందుతారు, తెలిసిందా?

బస : అంతా మీకు వదిలేశా. నీటముంచినా, పాల ముంచినా మీదే భారం.

రాజా : పాలలో నే ముంచుతామంటే... అప్పల స్వామి ! త్వరగా నీ తలపాగా, మెడల్ను తోసహాకోటు, మా కిచ్చేయ్యి. (అప్పల స్వామి కిక్కురు మనకుండా విప్పి యిస్తుంటాడు. రాజా అవి తొడుక్కుంటాడు) ... ఓహో. ఏమి విధివైపరీత్యం ! రాజాగారు బట్టరుగా మారారు. అప్పలస్వామి ! ఇంక నీవు లోపలికిపోయి ఎవ్వరికీ కనపడకుండా దాక్కో.

(బసవయ్య, కమల ఆశ్చర్యంగా చూస్తుంటారు.)

రాజా : (బ్రే చేతిమీద మోపుకుని బట్టరులాగా నటిస్తూ, బల్లమీద ప్లేట్లు పెట్టి వాటిలోకి ఫలహారాలు బంగారు చెంచాతో తొడుతూ వుంటాడు) అయ్యో ! బసవయ్యగారూ ! నిలబడకండి, కూర్చోండి.

బస : (దిగాలుగా కుర్చీలో కూలపడతాడు)

రాజా : (బసవయ్యతో, కమలతో) మామూలుగా మీరు ఫలహారం చేసేటప్పుడు ఎట్లావుంటారో అట్లా వుండండి ... మరి కొంచెం ఉత్సాహంగా సహజంగా నటించాలి. ఉన్న చిక్కంతా యిక్కడేవుంది. మీరు కనుక నేను చెప్పినట్లు నడచుకుంటే ఏ పేచీ రాదనుకోండి.

బస : (ప్లేటులోనుంచి పకోడీముక్కలు తీసుకుని మెల్లగా కొరుకుతూ వుంటాడు.)

కమ : (చెంచాతో ప్లేటుమీదకొట్టూ ఆలోచనలో సందిగ్ధస్థితిలో వుంటుంది.)

రాజా : అట్లా ఆలోచనలో పడితే ఎట్లాగండి అమ్మగారూ.

కమ : చేసుకున్నవాళ్ళకి చేసుకున్నంత మహాదేవా అన్నారు. సరేకానియ్యి (ఫలహారాల ప్లేట్లలో చేయివుంచుతుంది.)

[ప్రవేశం పోలీసు ఇన్ స్పెక్టరు, మామూలు డ్రెస్ లో వుంటారు. చెతిలో చేతి కర్ర వుంటుంది.]

బస : (ఇన్ స్పెక్టరును చూచి ఎదురు పెట్టుతూ) నయ చెయ్యండి ఇన్ స్పెక్టరు గారూ ! నయ చెయ్యండి!

ఇన్ : ఎంతసేపటికీ మీరు రాకపోతే నేను హింస మీద నేనే లోపలికి వచ్చేశా. వెళి విగంగా అనుకోకండి.

బస : ఎంతమాట! ఎంతమాట! ఏదో యింటిగొనవ తెలులలేదు. వెంటనే రాలేకపోయా. వచ్చా మచుకుంటున్న ఇంతలో మీరే వచ్చేశారు. ఏమిటో విశేషాలు ?

ఇన్ : తాలూకా ఆఫీసు జైలునుంచి ఇవాళ పొద్దున్న దొంగ ఒకడు గోడదూకి పారిపోయాడు. ఆ పారిపోయిన దొంగనెవ చాల ఉద్దండ పిండుంట! వాడిని రెండురోజులలో పట్టుకోలేకపోతే డిస్మిస్ చేస్తానని డి. యస్. పి. కారాలు మిరియాలు నూరుతున్నారు. అబ్బ! పోలీసు సర్వీసు అంత వెధవ సర్వీసు లేదండి.

బస : మరి డ్రెస్ మీదలేరే !

ఇన్ : డ్రెస్ మీదవుంటే దొంగ దొరుకుతాడండీ! కాకిచాక్కా చూడగానే కాలికి బుద్ధి చెపుతాడు.

బస : మీరే స్వయంగా రావాలండీ? మీ పోలీసు వాళ్ళను పంపితే చాలదా?

ఇన్ : పారిపోయిన దొంగనెవ గొప్ప వంశం వాడుట. అందుచేత మామూలు వాళ్ళయిళ్ళకు మా పోలీసులను పంపి గొప్పవాళ్ళ యిళ్ళ అన్నీ నేనే వెతుక్కుంటూ వస్తున్నా.

బస : మా యింటికి వస్తే ఆపశం గా వాడిని నేను పట్టుకుని మీకు కబురుచేసే వాడినికదండీ!

ఇన్ : ఆ సంగతి నాకు తెలియజేమిటి? అయినా ద్యూటీ ప్రకారం చేసుకుపోవాలి కదండీ.

బస : అంటేనండి. అంటే. మీ ఇష్టం. మా యిల్లంతా మీదే ఎక్కడైనా వెళకండి.

[ఇన్ స్పెక్టరు గారు ముందు. వెనుక బసవయ్య నడుస్తుండగా యిన్ స్పెక్టరు కుడి ప్రక్క పైడే వింగ్ దగ్గరకు నడుస్తూ లోపలికి తొంగి చూస్తూ బసవయ్యను ఏదో అడుగుతూ వుంటాడు.]

ఘరానా మనుష్యులు

- టాడు. బసవయ్య ఏవో జవాబులు యిస్తుంటాడు. రాజా వాళ్ళ వేపు పీపు తిప్పి బల్ల మీదకు వంగి వడ్డించుతూ వుంటాడు. కమలాదేవి సంతోషంగా 'నైడ్ వింగ్' వేపు చూస్తూ వుంటుంది]
- రాజా : (కొంచెం ఆదుర్దాగా) అమ్మగారూ! జీడి పప్పు పకోడీలంతా యివి. మరి కొంచెం వెయ్యమంటారా? (పకోడీలు వేస్తాడు).
- కమ : పకోడీలు వద్దు, గికోడీలు వద్దు!
[ఒంగారు చెంచా బల్లమీద పడేస్తుంది]
- రాజా : అమ్మగారూ! పోనీ జీలేవీ తీసుకోండి
- ఇన : (కుడిమూల కర్దైదు దగ్గరగా నిలబడి కర్దైదు మీద కొట్టూ) బసవయ్యగారూ! ఈగదిలో ఏ ముందంకి?
- బస : అదా! అది సామానులగది. పాత సామానులుంటాయి.
- ఇన : రండి! ఆ గదిలోకి పోయి చూద్దాము.
[ఇద్దరు నిష్క్రమణ]
- రాజా : (వాళ్ళు లోపలికి వెళ్తుంటే) అమ్మగారూ! స్ట్రాంగ్ కాఫీ యివ్వమంటారా?
- కమ : వద్దు! (ఇన స్పెక్టరుతో చెప్పడానికి అనేటట్లుగా మొగం పెట్టి కుర్చీలో నుంచి లేవబోతుంది).
- రాజా : (బల్లమీదకు బాగా వంగి) కమలాదేవిగారూ కనికరించండి. శరణు అన్న వాడిని రక్షించడం గొప్ప వంశలక్షణం.
- కమ : (తికమక పడుతుంది).
- రాజా : (మెల్లగా) కమలాదేవిగారూ! రక్షించమని నేను యంతవరకు ఎవరినీ అనుగలేనంకి.
- కమ : (కుర్చీలో మెల్లగా కూర్చుంటుంది.)
- రాజా : (గండం గడిచినట్లు మొగం తుడుచుకుంటూ మెల్లగా) ఏవో ఒకటి మాట్లాడండి. కావాలి. వద్దు అని అయినా అనండి.
[ఎడమప్రక్క నైడ్ వింగ్ చివరనుండి బసవయ్య, ఇన స్పెక్టరు స్త్రీజమీదకు వస్తారు.]
- రాజా : (బసవయ్యతో) అయ్యగారూ! అమ్మగారు ఇవాళ ఏమీ ఫలహారం తీసుకోలేదంకి. తలనొప్పిగా వుండేమో.
- బస : డాక్టర్ను కిలవమంటారేమో కనుక్కో.
- రాజా : అమ్మగారూ!
- కమ : అక్కడేను.
- [ఇన స్పెక్టరు యాగోపుగా ఎడమప్రక్క నైడ్ వింగులలోకి తొంగిచూచి బయటకు వస్తాడు.]
- ఇన : ఈ ప్రక్కగదిలో కూడా ఎవరూలేరంకి.
- బస : నేను చెప్పేను కదండీ.
- ఇన : (ముందుకు వస్తూ). ఏమండీ బసవయ్యగారూ? ఇవాళ మీ బట్టలు నిల్కడం చెక్కటేజే?
- బస : అహ! అదా! ఇవాళ వాడి పుట్టినరోజుట. అందుకని నా నిల్కడం చెక్కాడికి బహుమతి చేశా!
- ఇన : ఓహో! అదా సంగతి. కొత్తగా కనిపిస్తే ఏమిటో అనుకున్నా.
- రాజా : అమ్మగారూ! ఇదిగో స్ట్రాంగ్ కాఫీ తాగండి తలనొప్పి తగ్గుతుంది.
- కమ : లే! (కప్పు తీసుకుంటుంది.)
- రాజా : అమ్మగారూ! బహుశానుంచి కూరలు అవీ తెచ్చున్నారు కదండీ! (బసవయ్యతో) అయ్యగారూ! పెన్ను ఒకసారి యివ్వండి. కావలసిన వస్తువులు లిస్టు రాయాలి (బస వయ్య గోల్డ కేప్ పెన్ యిస్తాడు)
- రాజా : (తీసుకుని) ఏం కావాలో చెప్పండి అమ్మగారూ!
- కమ : నీకు తెలుసుగా.
- రాజా : (బల్లమీద వున్న పత్రికతీసి దానిమీద రాస్తూ) వీశేడు బంగాళదుంపలు... 2 శేర్ల మాంసం, అర్ధశేరు నవటాకు మాసాలా పియర్స్ సబ్బులు ఎన్ని డజనా, అర డజనా?
- కమ : అరడజను చాలులే.
- రాజా : పాండ్స్క్రీము రెండుసీసాలు.
- ఇన : ఇల్లంతా వెతికాము బసవయ్యగారూ ఇక తొట వెదకాలి రండి.
- బస : వెళ్దాంకాని, కాస్త మీరు కాఫీ పుచ్చుకుని...

ఇన : కాఫీతాగి యింటిదగ్గర బయలుదేరే సంది ముందు తోట పెరికివద్దాం పడండి.

[ఇద్దరు నిష్క్రమణం]

రాజా : నిజంగా రక్షించిన పుణ్యం మీకు దక్కింది కనుక మీరూజేవి గారూ ?

కమ : (అభినందనగా చూస్తూ) నీర్ధైర్యం మెచ్చుకోవద్ద.

రాజా : తమరి దయాంతః కరణ మెచ్చుకోవద్దండీ.

కమ : నటించడంలో మొనగాడిలాగా వున్నావు.

రాజా : అహ ! మీ మెప్పుదల కూడా పొందే భాగ్యం లభించింది.

(బల్లవీధికి వచ్చి వంగి ఒకచేత్తో బల్ల మీద వస్తువులను సర్దుతూ వుంటాడు)

కమ : పొగడ్తకొడు వున్న సంగతి చెప్పా.

రాజా : దయా సముద్రులంటే మీరూ.

కమ : దయాదాక్షిణ్యాలకు మా వంశం పెట్టింది పేరు.

రాజా : అంతటి గొప్పవంశంలో జన్మించినందుకు అంత గొప్పగా కరుణరసం చిలికించారు.

కమ : వంశం, పెంపకం, యివేమనిషిని గొప్పగా తయారుచేస్తాయి. (పెనవి విరచి) మా ఆయన ఎంత గాభిరా పడిపోయారో! వాళ్ళ వంశమంతా అంతే! ఉత్త పిరికి ఘటాలు.

రాజా : (య్య) పాపం! రెండవ పెళ్ళి అనుకుంటా.

కమ : (కొంచెం నవ్వి ఆ మాటకు బదులు చెప్పకుండా) మా అన్నయ్యను ఎరుగునే వుంటారనుకుంటా ?

రాజా : పేరు ?

కమ : కృష్ణకుమార్.

రాజా : క్లబ్బులో విన్నట్టే జ్ఞాపకం.

కమ : మా అన్నయ్య మొన్న యుద్ధంలో 'వార్ పైలట్' (War Pilot)గా పనిచేశాడు తెలుసా? ఎంతో ధైర్యంగావెళ్ళి జర్మనీ మీద బాంబులు వేశాడు.

రాజా : నేను అజాద్ హింద్ ఫోజ్ లో పనిచేశా; నా కార్యక్రమం గమంతా బర్మా జంగిల్స్ లో, అస్సామ్ అడవుల్లో నడిచింది. కోహిమా కొండల్లో బ్రిటిష్ సైన్యాన్ని ముప్పతిప్పలు పెట్టి మూడువెళ్ళుల సీస్సు తాగించామంటే నమ్మండి.

కమ : మా యింట్లో అందరినీ ఉక్కునరాలు.

రాజా : ఆ సంగతి నేను మొదటనుంచి కనిపెట్టుతూనే వున్నా. తొణకకుండా, బెణకకుండా అదరక, బెదరక యిందాకటినుంచీ ఎంత ధైర్యంగా వున్నారండి!

కమ : ఆదంతా మా వంశలక్షణం.

రాజా : ఇంస్పెక్టరుగారు వచ్చినపుడు మీరు కూడ ఆదర్శంగా నటించారండీ.

కమ : అదికూడ పెద్ద కష్టమే?

రాజా : ఆ నటనాశక్తి! ఆ ధైర్యం! ఆ ఆండం! (నిట్టూర్పు వసులుతూ) అడవి గాచిన వెన్నెలై పోతున్నాయి.

కమ : (ఉత్సాహంగా నవ్వి) ఏం లాభం! చేసుకున్న వారికి చేసుకున్నంత మహా దేవా అన్నారు.

రాజా : మీరు చేసిన సహాయానికి ఆ జన్మాంతం కృతజ్ఞతతో వుంటా.

కమ : పొగడ్తలంటే నాకు తలనొప్పి. ముందుగా నీకు సహాయం చేయాలనిపించింది. మ్యూజిక్ బుద్ధి మారింది. కాని ఎట్లాగైతే నేం. అనుకున్నది చిట్ట చివరికై నా నెరవేర్చుకున్నా. అనుకున్నమాట నెగ్గాల్సిందే! మా యింట్లో అందరినీ అటువంటి పట్టుదలే!

రాజా : (నిస్పృహతో) అయితే శ్రీ క్రితం—ఒకానొక స్త్రీ...మీకు మల్లే...నాకు తోడ్పడి...పట్టుదలతో నడిచి...నా ఆండం వుండి వుంటేనా...నా జీవితం ఎంత ఉత్తమంగా వుండేదో! ఈ దేశ ద్రిమ్మరి బ్రతుకుపోయి సన్మార్గ పథం తొక్కి ఎంతటి కీర్తి యశస్సులు గడించుకుని వుండేవాడినో!

మక : ఎవరా స్త్రీ?

మరానా మనుష్యులు

- రాజా : (మృదువు) ఎందుకులేండి 'గతం నాస్తి' బస : (బల్ల దగ్గరను వెళ్ళి వెతుకుతూ) అక్క!
అన్నాగు. అదొక విమోచనము. పాత చరిత్ర నా ఎన్నెన్నో రూపాయల వెన్ను ఎత్తుకు
తెచ్చుకోటం ఎందుకు పోనిదామో.
- కమ : నేను తెలుసుకుంటే తప్పా?
- రాజా : తప్పకాదండీ! కాని ఒక స్త్రీ విషయం
మరొక స్త్రీ దగ్గర చెప్పడం అంత బాగుం
డిదు...అయినా మీరు అడిగారు కనుక
చెప్పకపోవడం కూడా బాగుండనుకోండి
(ఎడమప్రక్క నైట్ వింగ్ దగ్గరకు వెళ్లుతూ)
అదుగో అయ్యి గారు పిలుస్తున్నారు.
- కమ : నాకు చెబితే మరేమీ పర్వాలేదు.
- రాజా : బసవయ్య గారికి పెన్ కావాలిట. అదియిచ్చి
వచ్చి మీ కా విషయం చెబుతా (రాజా,
నిష్క్రమణ) (కమలాదేవి పరధ్యానంగా
కూర్చుని వుంటుంది).
- [ప్రవేశం : బసవయ్య, ఇన స్పెక్టరు]
- ఇన : మీ యిల్లంతా పూర్తిగా గాలించివేశాం,
ఎక్కడా ఎవడూ లేడు.
- బస : చిత్తం. నేను చెప్పిన కథండీ.
- ఇన : ఇంక యీ పక్కయింటికి వెళ్లి వెతకాలి.
వస్తానండి బసవయ్య గారూ!
- బస : చాలా శ్రమపడ్డారు. కాస్త ఫలహారం కాఫీ
తీసుకుని వెళ్ళండి. ఆ కుర్చీలో కూర్చోండి.
- ఇన : ఒక్క కాఫీ చాలు, యింకేమీవద్దు. (కుర్చీ
లో కూర్చుంటాడు)
- బస : అప్పలస్వామీ! ఇన స్పెక్టరు గారికి కాఫీ ఫల
హారం తీసుకురా!
- [ప్రవేశం : తోటమాలి, హడావిడిగా]
- తోట : అయ్యగారండీ! ఇందాకొచ్చిన మనిషి ఇన
స పెట్టరు గారి నైకిలు ఎక్కి తుగ్గన ఎల్లిపో
తున్నాడండి.
- ఇన : (కుర్చీలోనుంచి దభాలున లేచి) ఏమిటి?
నానైకిలే? ఎవడు వాడు? దొంగే అయివుం
టాడు. నా నాలుగు వందల రూపాయల
ర్యాలీ నైకిలు కొట్టేస్తాడు!
- బస : (బల్ల దగ్గరను వెళ్ళి వెతుకుతూ) అక్క!
నా ఎన్నెన్నో రూపాయల వెన్ను ఎత్తుకు
పోయాడే!
- కమ : (బల్ల తిడుతున్నా) అయ్యో! అయ్యో!
నా నైకిలుండ్ రింగ్, నా గోల్డ్ నూనె
కన్నడటం లేదు
- ఇన : వాడు నాకే మస్కాయిస్తాడూ? ఆ బసవ
ఈ లోకంలో ఎక్కడోన్నా జుట్టుపట్టుకు
లాక్కొచ్చి లాకప్ లో పెట్టా. నాకే
టూప్ వేస్తాడా పిడు!
- బస : అందరం నష్ట పోయామండీ, యిన స్పెక్టరు
గారూ!
- ఇన : (అధార్టీ గా) అండి నేనడిగే ప్రశ్నలను
జవాబు చెప్పండి. ప్రక్క యింట్లో ఫోను
వుంది కామా?
- బస : వుండండి.
- ఇన : రోడ్లన్నీ కాపలా కాయరుని మా పోలీసు
లకు ఫోను చేసి వస్తా. (నెట్లుతూ ఆగి
వెనక్కు తిరిగి అధికారంగా) బసవయ్య
గారూ! మీరందరూ ఎక్కడకూ కదల
వద్దు ఇక్కడే వుండండి. మీ అందరినీ
ప్రశ్ని లవగాలి. నాకేమిటో మొట్ట మొట్టి
నుంచి మీ అందరి ప్రశస్తిని విచిత్రంగా నే
వుంది. ఏమిటో అనుకున్నా, దొంగ నెరవ
పారిపోడానికి మీ రెంతవరకు చర్యకయ్యారో
తెలిసికోవాలి? తెలిసిందా?
- బస : చిత్తమండి.
- [ఇన స్పెక్టర్ నిష్క్రమణ]
- బస : నా బట్టలు—నీ రింగు, నా వెన్ను—
నీ చెంచా, నా చెర్వులూ...అన్నీ ఎత్తుకు
పారిపోయాడు రాజా. దొంగవెనక. 3000
రూపాయలు డైరం అయిపోయాయి. వైగా
పోలీసులతో పీనులట ఒకటి.
- కమ : నేను చెబితే విన్నారా? మృగోప్ప రాజా
దొరికాడు మీకు.
- బస : వా అనుమానం వాడనటు రాజా కాజేమా
నని. రాజాలాగా గోప్పగా నటించి మవల

నందిరినీ బుట్టలో వేసికొని, తనపని కానిచ్చు
కున్న ఘరానా దొంగయివుంటాడు వాడు.

[ప్రవేశం ఆప్పలస్వామి. శిరీరంమీద కోటు
పుండు తువ్వలు కప్పుకునివుంటాడు]

ఆప్పల : ఏమిటండయ్యా! అంత గందరగోళం పడు
తున్నారు.

కమ : మీరాజాగారు అయ్యగారికి 3000 రూ॥లు
కరారావుడి చేసి పారిపోయాడు.

ఆప్పల : (బసవయ్యతో) నిజంగా నేనండి అయ్యా?

బస : నిజం కాకపోవడమేమిటి? మీ అమ్మగారి
డైమండ్ రింగ్, గోల్డు స్టూన్, నాబట్టలు,
పెన్ను, ఇనస్పెక్టరుగారి నైకిలు ఎత్తుకుని
పారిపోతే?

ఆప్పల : (ఆదుర్దాగా) నా మెడల్ను కూడా
పోయాయా అండిఅయ్యా!

బస : ఏదెనినెట్టేవుంది. నావ మెడల్నూ నాశ్వాసు

ఆప్పల : పోనీలెంచయ్యా! ఆయన నిజమైన రాజా
అయితే, నా సొమ్ము అట్టే పెట్టుకోరు.
తప్పుకుండా వాపస్ చేస్తారు నామెడల్ను.

బస : వాపస్ చేసివుంటు దూర్దాంలే!

[ఆప్పలస్వామి దగ్గరకువచ్చి అతని ఛాతీమీద
మెడల్ను పెట్టుకునేచోట కొట్టా] ఒరేయ్!
ఆప్పలస్వామీ! మీ రాజాగారు మా కండ్
రికీ ట్రాపీవేశాడు కాని (అహహా! విచా
రంగా నవ్వుతూ) నీ మెడల్ను.....

ఆప్పల : (రహస్యం చెప్పవద్దు అనే అర్థం వచ్చేట
ట్టుగా దీనిం గా తలకాయ అడ్డం గా ఊపు
తాడు.)

బస : (విచారంగా నవ్వుతూ) నీ విషయములో
మటుకు రాజాగారు బలే ట్రాపీలో పడ్డా
డురా! తిన్నాడురా పెద్ద డోను! [తెరి]

నేటి పాశ్చాత్య నాటకరంగము

శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు

ప్రతిదేశపు సామాజికజీవితంలోనూ నాటకరంగం యొక్క ప్రభావం ప్రముఖపాత్రను వహిస్తుంది. దేశకాల వాతావరణ పరిస్థితులనుబట్టి, సంప్రదాయాలనుబట్టి ఆయా దేశాలు వాటివాటికి అనుగుణ్యమైన కళలను పెంపొందించాయి. సంగీతం, చిత్రలేఖనం, సాహస్యతం పరిశీలించి అవి ఏ ప్రాంతాలకు చెందినవి ఏకాలానికి చెందినవికూడ చెప్పగలం. నాటకకళకూడా అంటే కాని ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం ఒకటే. ఒక వ్యక్తి ఒక సృజనశీల (Creative work) చేయవలెనంటే, సృజించబడిన కళావస్తువు (Work of art)తో సంబంధం ఏర్పరచుకొని, తన్మూలంగా “సంచలనం” (React) పొందే వ్యక్తి ఒకడైతే. అప్పుడే ఆ కళావస్తువుకు ఒక పరిమాణం (Dimension) ఏర్పడుతుంది. శూన్యంలో ఎవ్వరూ కళావస్తువును సృజించలేరు. సంగీతకారుడు తనచుట్టూ ఎవ్వరూ లేకపోయినా సరే, కనీసం తనొక్కడే ఉన్నా తన పాడుతున్నపుడు, అదేక్షణంలో ఆ పాటను తానే వింటున్నాడు. అంటే కళావస్తువు (ఇక్కడ పాట)ను సృష్టిస్తూ, అదేక్షణంలో దాన్ని అవగాహన చేసుకుంటున్నాడు. అవగాహన చేసుకున్నప్పుడే పాటకు పరిమాణం ఏర్పడింది ఇక్కడ ఈ రెండువ్యక్తులు ఒకే వ్యక్తిలో సమ్మిలితమైనారు. అదే విధంగా చిత్రకారుడు చిత్రాన్ని చిత్రించినప్పుడు దానికి ఎలాంటి పరిమాణము లేదు. కాని తక్షణం తనే చిత్రాన్ని చూచి దాన్ని తనమనస్సులో ప్రతిబింబింప చేసుకున్నపుడు ఆచిత్రానికి ఒక పరిమాణం ఏర్పడింది. ప్రతీ కళావస్తువూ ఇంతే. నవలా ఇంతే. కావ్యమూ ఇంతే. వీటిలో అగమం రచయిత, పాఠకుడు ఒకడే అవుతాడు. కానీ నాటకంలో ఒక భేదం ఉంది. నాటకం వ్రాయటం నటించటానికి, ప్రదర్శించటానికి ప్రదర్శనయోగ్యంకాక, చదువుకోటానికి నాటకాలు అనే పేరుతో వ్రాసిన రచనలన్నీ సంభాషణారూపం

(Dialogue form) లో ఉన్న నవలలే కావచ్చు, విజ్ఞాన వేదాంత తత్వశాస్త్ర ప్రస్తావనలే కావచ్చు, (క్షేట్ర వ్రాసిన “రిస్కెక్” దీనికి ఉదాహరణ), కాని అవి నాటకాలు మాత్రం ఎన్నటికీ కావు. నాటకంలో అభయం ఒక్కపాత్ర ఉండాలి. అంటే ఆపాత్రను నాటక రచయితే ప్రదర్శిస్తున్నప్పటికీ, తన ప్రదర్శనను తానే చూడలేడు కాబట్టి, అది చూడేందుకు ఇంకొక వ్యక్తి తప్పనిసరి అవసరం. అంటే మిగతా కళలను సృజించేటప్పుడు కావలసిన వ్యక్తులు అగమం ఒక్కరు అయితే, నాటకంలో ఇద్దరు, — ఒక నటుడు, ఒక ప్రేక్షకుడు. అంటే నటుడు, ప్రేక్షకుడు కలిసి నప్పుడే నాటకం ఒక విశిష్టమైన, సజీవమైన, సంపూర్ణమైన స్వరూపం దాలుస్తుంది.

అందుకని పాత్రలు ప్రేక్షకుల సంఖ్య ఆధారం అయ్యేకొద్దీ దేశంలో నాటకంయొక్క స్వరూపం వేరువేరుగా పరిణామం చెందుతుంది. ఆధునిక యుగంలో ఈ పరిణామం వైన దేశంయొక్క ఆర్థిక పరిస్థితి ప్రభావం చెప్పుకోతగ్గని. పాశ్చాత్య నాటక రంగంలోని దినదినాభివృద్ధికి, ముఖ్యంగా ఇప్పుడు మన దేశంలో నాటక రచనలోగాని, ప్రదర్శనలోగాని కొత్త పోకడలు ఎక్కువగా కనుపించక పోవడానికి కారణం చాలా మట్టుకు ఆర్థిక పరిస్థితి. యీ మధ్య మనలో ప్రదర్శించటానికి వ్రాసిన నాటకాలన్నా, పత్రికలలో ప్రచురించబడి చదువుకోవబడే నాటకాల, నాటికల సంఖ్య ఎక్కువగా ఉన్నట్టు కనబడుతోంది. దీన్నిబట్టి నాటకాల ప్రథమ కర్తవ్యం (Primary Motive) ప్రదర్శించటానికి అనేభావం మనలోకన్నా పాశ్చాత్య దేశాలలో ఎక్కువ దృఢంగా వున్నదని తెలుస్తుంది.

పాశ్చాత్యదేశాలలో పెంపొందిన నాటకాలలో ఎక్కువ ప్రజాభావముల్యానికి ప్రదర్శించి, ఇక్కడా అక్కడా కొందరు ఇది కళకాదు, వ్యాపారం అని

విమర్శించినా, నిజంగా అమెరికా, ఇంగ్లాండులలో నాటకకళకు ఆయువు పోసింది వ్యాపారిక నాటక రంగం (Commercial Theatre). దీని అభివృద్ధి ముఖ్యంగా 1914-18 లో జరిగిన మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంతో ఉన్నట్లుండి ఎక్కువఅయి, మనస్సు మనస్సు కొంత హెచ్చుతగ్గులు ఉన్నా నేటివఱకు కూడా మంచి ప్రాముఖ్యంలో ఉంది. ఇంగ్లాండులో యుద్ధంలో పాల్గొన్న సైనికుల వినోదార్థం కుక్క గొడుగుల్లాగ నాటక సంస్థలు చాలావచ్చి, ఏవో నాటకాలు వేసి డబ్బును సంపాదించుకున్నాయి. చెక్కులో డబ్బు లుండటంమూలాన, ప్రజలు నాటకాలంటే విరగబడ్తున్నారు. కాబట్టి, నాటకాల సంఖ్య ఎక్కువై కళారీత్యా నాటి అంతస్తు తగ్గింది. అందుకని రెండవ ప్రపంచయుద్ధం వచ్చేసరికి లండన్ లోని చాలామంది విమర్శకులు, కళాకారులు మళ్ళీ నాటక రంగం ఆధోగతిని అందుకుంటుందని భయపడ్డారు. యుద్ధానంతరం కొంతవఱకు ఇది నిజం అయినా, నిజం లేని క్రింది తిరగతి వినోదాన్ని అందిచ్చే నాటకాలతో పాటు, ఉన్నతమైన నాటకాలు కూడా వచ్చాయి. ఎమిలీన్ విలియమ్స్ వ్రాసిన “ది మార్మింగ్ స్టార్”, జె. బి. ప్రీస్టలీ వ్రాసిన “సీ కేమ్ టు ఎ సిటీ”- విజయం పొందడంతో ప్రేక్షకుల అభిరుచులలో కళాకారులకు కాస్త ధైర్యం వచ్చింది. ఇప్పుడు ఇంగ్లాండులో మనం చూచే నాటక రచయితలకు చేయూత నిచ్చింది ఈ వ్యాపారిక నాటకరంగమే. సోషల్ కోవార్డు, జేమ్స్ జైడీ, ఎమిలీన్ విలియమ్స్, సోమర్సెట్ మాహం, జార్జి బెర్నార్డ్ షా—వీరందరూ ఆ విధంగా, అక్కణ్ణే తమ వ్యక్తిత్వాన్ని ప్రస్తుతించేస్తూ ఒక స్థాయిని అందుకున్నవారే. కాని ఇందులో ఒక చిన్న చిక్కు ఉంది. నాటకాలు రచించేది, నటించేది ఎవరైనా, వాటికి డబ్బుచ్చి ప్రదర్శింపచేసేవి నాటక సంస్థలు. ఆ సంస్థల కర్తవ్యం నాటకంయొక్క విలువకన్నా, అది రాబట్టే రాబడి. అందుకని హెచ్. ఎమ్. టెనెంట్ లిమిటెడ్ (H.M. Tennent Ltd), బాంటి పెద్ద సంస్థ కూడా పేదపడ్డ నాటక రచయితల నాటకాలకే అవకాశం ఇస్తుండేగాని మూల దాగున్న కొత్త రచయితలకు ప్రోత్సాహం ఇవ్వడంలేదు. ఈ విషయంలో అమెరికాలోని పరిస్థితికూడా ఇంతే. వైన అమెరి

కాలో బ్రాడ్వేలో వేసే నాటకాల ఖర్చు చాలా ఎక్కువ. ముఖ్యంగా అక్కడ నటులు లేక “తారలు” కు ఇచ్చే ధనం కళ్లు చెదిరేలా ఉంటుంది. అందు మూలంగా ఎక్కువ జనసామాన్యానికి అందుబాటులో ఉండే నాటకాలు, సంగీత నాటక ప్రదర్శనాలు (Musicals) జోరుగా సాగటం జరిగింది. ప్రాంసుజీలో వ్యాపారిక నాటకరంగానికి ; కళాత్మక నాటకరంగానికి (Artistic theatre) భేదం చూపడం కష్టం. ప్రాంసుజీ—ఇంకా సరిగ్గా చెప్పాలంటే—ప్యారిస్ లోని కొద్ది నాటక సంస్థలు మోలియర్, సార్దగు వ్రాసిన అశుభ్రమైన నాటకాలు మొదలుకొని ఏలాంటి అంతర్భూతమైన విలువ (Intrinsic Value) లేని చెత్త నాటకాలు ప్రదర్శించబడినవని, నాటక మందిరాల (Play Houses) సంఖ్య తక్కువ కాబట్టి అక్కడ నాటకరంగం యొక్క భవిష్యత్తు మారమూలంలో ఉద్భవించే సంస్థలమీద, అమెరికాను ట్రూపుల మీద ఆధారపడి వుందనీ ఎమెన్యుయల్ వేక్స్ ప్రాంసుజీలో వ్యాపారిక నాటకరంగాన్ని గురించిన తన వ్యాసంలో పేర్కొన్నాడు.

ఆర్థికంగా చాలావరకు ప్రజల అభిరుచులమీద తప్పనిసరి ఆధారపడి నాటకాలాణ్ణే అమెరికా, ఇంగ్లాండువంటి దేశాలు ఒకవైపు ఉంటే (ఇక్కడ స్థాపించిన ఆర్ట్స్ కౌన్సిల్ ను గురించి తరువాత చర్చిస్తాం), అటు ఈ పరిస్థితిని మరొకవిధంగా ఎదుర్కొన్న దేశాలసంగతి గమనిద్దాం. వీటిలో సోవియట్ రష్యాకు అగ్రస్థానం లభిస్తుంది. ఇక్కడ నాటక సంస్థలన్నీ ప్రభుత్వ అధీనంలో ఉన్నాయి. అందుకని ఒక సంస్థకు ఒక నాటకంలో నష్టంవచ్చినా లాభంవచ్చినా మరొక సంస్థ దీన్ని సర్దుకొంటుంది. ఏండ్రీ వేన్ గీసెగెమ్ (Andre van Gysegheem) వ్రాసినట్లు, నాటక సంస్థల పాలన నిర్దుష్టంగా ఉండటం మూలాన, సంస్థలకు నష్టం రాకపోవడం సరికదా, ప్రజలు అమెరికా బ్రాడ్వేలో టిక్కెట్లకోసం ఎలా ఎగబడ్డారో, అదేవిధంగా యిక్కడకూడా జనం తండోపతండాలుగా వస్తారు. ఇక అందులో పనిచేసే దర్శకుడు మొదలు మిగిలిన కళాకారులందరూ ఆయా సంస్థలకు చెంది, ప్రభుత్వపుజీతం పుచ్చుకుంటూ, సంఘంలో చాలా గౌరవంగా బ్రతుకుతారు. ఈ విధ

నేటి పాశ్చాత్య నాటకరంగము

మైన నాటకవ్యవస్థలో ఒక పెట్టలాభం ఉంది. వ్యాపారిక నాటకరంగంలో అట్టే కొనసాగించలేని ప్రయోగాత్మక నాటకరంగం (Experimental theatre) ఇక్కడ సాధ్యం అవుతుంది. కొత్త కోకలు ఆవలంబించటంమూలాన, నాటకరంగం దిన దినాభివృద్ధి చెంది, ప్రేక్షకులకూడా నాటకాలంటే ఇష్టపడే మనస్తత్వం కలిగి (Theatre-minded) నాటకరంగం ఉన్నతదిశకు వస్తుంది. కాని యిక్కడ నాటక రచయితకు, దేశాన్ని పరిపాలించే పక్షానికి ఎటువంటి సంబంధం ఉందో చెప్పడం కష్టం. జె. బి. ప్రెస్ట్రీ "అంతర్జాతీయ నాటకరంగము" (International theatre) అనే పుస్తకానికి వ్రాసిన శుద్ధపలుకులలో ఇంగ్లండుదేశంలో నాటక రచయితకు ఇతివృత్తాన్ని కేర్పొనడమేమి, తన వ్యక్తిత్వాన్ని నిలబెట్టే పద్ధతిలో చెప్పడమేమి, పీటిలో రష్యాలోని నాటక రచయితకన్నా ఎక్కువ స్వాతంత్ర్యం ఉండేమోనని సంశయించాడు. రష్యాలో చాలా సంస్థలు కొత్త నాటకాలను ప్రదర్శించినా, ముఖ్యమైన సంస్థ అయిన మాస్కో ఆర్ట్ థియేటర్ (Moscow Art theatre) మాత్రం మొదట్లో వెనుకటి మహానాటకాలనే ప్రదర్శిస్తూ ఉండేది. కాని నటనలోనూ, స్త్రీ జనెటింగులలోనూ అంకితులమగుకంటే ఎక్కువ వాస్తవికత మాపడంతో నాటకప్రవర్ధనలో నూతనశకం ప్రారంభం అయింది. ఇందుకు మూలకారకుడు మాస్కో ఆర్ట్ థియేటర్ ను స్థాపించిన వారిలో ఒకడైన స్టేనిస్ లావ్స్కి (Stanislavsky). పేరు రష్యన్ నాటకాలు వెయ్యడమే కాక విదేశాలనుండి వచ్చిన నాటకాలు, ఉదాహరణకు షెరిడన్ వ్రాసిన "స్కూల్ ఫర్ స్కంజెల్" మొదలుకొని స్ట్రీన్ బెక్, షా, ఇబ్సెన్, మోలియర్ మొదలైన రచయితల నాటకాలన్నీ ప్రదర్శించారు. అంతేకాకుండా ఆ సంస్థ నాటకకళలో అమరస్థానం అందుకున్న ఎన్.టాన్ చెకోవ్ (Anton Chekhov) లాంటి సుప్రసిద్ధ నాటకకర్తకు పుట్టినిల్లయింది. వైన నాటకాలు వేసేవాళ్లకు విమర్శిద్భక్తిసాహససాహుగిగాని, సంగీత వాయిద్యాలు గాని, ఎలాంటి సమపాదనాలైనా దొరికే అవకాశం లభించింది. ఇది చాలా బాగున్నా, తిత్కారణంగా నాటక రచనలో వచ్చే లోపం జె. బి. ప్రెస్ట్రీ తన రచనలలో ఈ విధంగా కేర్పొన్నాడు.

"రష్యాలోని నాటక కర్త అధీనంలో ఆతనికి కావలసినంతమంది నటులు, స్టేజీ, సాంకేతికసాహుగి ఉంది. ఈ సంఖ్య కాస్త తగ్గి, తన ప్రేక్షకులకు నాటకాన్ని చూసే ఓపిక కాస్త తగ్గంటే, తప్పనిసరి తన నాటకాన్ని ఇంకా ఎక్కువ మెరుగుతో, ఎక్కువ పటుత్వంతో, ఇంకా చక్కని నిర్మాణంలో తయారుచేసి ఉండేవాడు..... ప్రపంచం కోరికబట్టి రష్యా ఇవ్వకలిగిచట్టి ఉత్తమోత్తమ నాటక రచయితలను రష్యా ఇవ్వటంలేదని నా ఉద్దేశ్యం."

ప్రభుత్వముగానీ, మునిసిపాలిటీగానీ ఆధీనంలో నాటక సంస్థలు పెంపొందించే మరొక దేశం జెకోవ్ల దేశమే. ఇక్కడ సంస్థలు పాలించేందుకు ఒక ప్రభుత్వాధికారిని, ప్రవేశనమసురించి చూచుకునేందుకు కళాకాగజైన చక్కనమన్నా ఉంటున్నారు. కొన్ని ప్రాంతీయ నాటకాలే కాక విదేశాల నాటకాలు కూడా వేస్తుంటారు.

కానీ పాశ్చాత్య నాటకరంగంతో పరిచయం ఉన్న ఎవరైనా నాటకం కోసరం అటువైపు తిలకితూ చూచారంటే మొదట కనబడేది స్కాంసికేవిచూ, ఇంకా సరిగ్గా చెప్పాలంటే నాచ్వే. మొదట కనబడే నాటకకర్త, నాటక నిర్మాణంలో, పాత్ర పోషణలో, ప్రజ్ఞలో, శిల్పంలో, నాటక రచనలోని ప్రతిభాగంలో అత్యుత్తమస్థాయిని అందుకున్న మహా రచయిత. హెన్రిక్ ఇబ్సెన్. ఈ రోజు పాశ్చాత్య దేశాలలో నెలవడే సమస్యపూరిత నాటకాలు (Problem plays)కు మాగ్గరిగ్ ఇబ్సెన్. నాటక రచనలోనే గొప్పమాగ్గు తెచ్చాడు. మిగతావారంతా చాలామంది బయలుదేరి వివో విప్లవభావాలు ఒకటి రెండు పడేస్తే నాటకం చలామణి అవుతుంది అనుకుని పొరబడ్డారు. ఎందుకంటే ఇబ్సెన్ ఊరికే కొన్ని కొత్తభావాలను ఉపన్యాసభోంజిలో అందిచ్చే ఉపాధ్యాయునికన్నా, వివిధపాత్రలను వారివారి మనస్తత్వాలతో సజీవంగా ప్రతిబింబింపచేస్తూ, ఊహణంతన నాటకంమీద సర్వాధికారం చూపిస్తున్న మహా నాటకకర్త. అలాంటి ఇబ్సెన్, జార్జ్ బెర్నాన్సన్ (Bernanston), హీబర్గులను కన్న నాచ్వేలో ఈ రోజు అట్టే స్వతంత్ర నాటక రచన (Original play writing) ఎక్కువగా ఉన్నట్టులేదు. ప్రసిద్ధులైనా, విమర్శకుడు, రచయిత అయిన పీటర్ ఉస్టినోవ్ (Peter-Ustinov) అన్నిట్లు నాచ్వేలో నేడు రచనలోకన్నా

ప్రదర్శనలో బాగా వృద్ధి కనుపించుతోంది. సైక్లో రమాలాంటి ఆధునిక యంత్రసామగ్రిని ఉపయోగించటమేకాక, నాటకాలను భావగర్భితంగా, మంచి వాతావరణాన్ని సృష్టిస్తూ ప్రదర్శిస్తున్నారు. ఏమైనా స్వభావ సిద్ధాంతం నాటకశాస్త్రమనకు లైస నార్విజియన్లు మంచి మంచి రచనలను అందివ్వవచ్చని ఆశించవచ్చు. ఇటీవల పాశ్చాత్య దేశాలలో నాటకరంగం మట్టుకు ఉన్న పరిస్థితి.

ఇక రచనలను గురించి కొద్దిగా ఆలోచిద్దాం. ఇంగ్లండులాంటి దేశాలలో నాటక ప్రదర్శనకు వెచ్చించిన డబ్బు మళ్ళీ అగమం నష్టం లేకుండా తిరిగి రావాలంటే నాటకం జనాన్ని ఆకర్షించటమేకాక, అసలు ప్రదర్శించటానికి అయ్యే ఖర్చు సాగ్యమైనంత వరకు తక్కువగా ఉండాలన్నది. అందుకని ఇంగ్లీషులో వచ్చేవన్నీ చాలావరకు మూడు అంకాలతో ఒకే సెటింగుతో డ్రాయింగ్ రూమ్ కామెడీస్ (Drawing - room Comedies) అనే పేరుతో వచ్చాయి. సైన్ సెటింగులను పదేపదే మార్చి, ఇంద్రజాలం చేసి ప్రజలను మురిపించి, మురిపించే పద్ధతి ఎక్కవకాలం ఉండవని కొందాకి తెలిసి, సెటింగులలోకన్నా నాటక విశ్రాంతిలో, కథాభాషణలో కథాగమనంలో ఎక్కువ శ్రద్ధ వహించటం జరిగింది. అందుకని నాటకాలన్నీ ఎక్కువ రక్తి కట్టినయ్యాయి. ఇందులో హాస్య ధోరణిలో సమస్యలను తీర్చునే నాటకాలు చెప్పకోదగ్గవి. ఇందుకు జె. ఎమ్. బేరీ వ్రాసిన "అడ్మిరబిల్ క్రిచ్ టన్" (Admirable Crichton) మంచి ఉదాహరణ. ఈ నాటకంలో ఇప్పుడుండే ప్రజాస్వామ్యాన్ని గురించిన భావనలలోని అవకతవకలను బాగా చిత్రించి, పాత్రలు ఒకరితో ఒకరు వాదించుకోకుండా, బేరీ కలంలో మంచి నాటకంగా తయారైంది. సిద్ధాంతప్రాధాన్యం గల నాటకాలు (Plays of Ideas) మరొక శాఖకు చెందినవి. బెర్నార్డ్ షా నాటకాలు ఈ జాతిలో చేర్చవచ్చు. షాను చూచి, అతన్ని అనుసరిస్తూ చాలామంది తయారయ్యారు. కానీ షా నాటకాలలో కూడ శిల్పం, పాత్రభాషణ, అన్నిటికంటే ముఖ్యం కథావస్తువు అతని ఉద్దేశాలుకన్న ముఖ్యమైనదని, కాలంయొక్క వరవడికి తట్టుకొని చిరకాలం నిలచేది అవేనని చాలా మంది గుర్తించినట్లు కనబడదు.

నూతన రచనావిధానాలను ప్రోత్సహించేది ఎప్పటికైనా ప్రయోగాత్మక నాటకరంగం (Experimental theatre) ఇందుకు ఆర్థిక సహాయం రానిదే ఇది జరగదు. నాటకరంగం ఉన్నతదశకు పరిణామం పొందాలంటే ఇది ముఖ్యం. ఇది గుర్తించి, సైన్ వ్యాపారిక నాటకరంగం అక్కడక్కడ మరీ అగోస్టితని అందుకుంటుందని భయపడి, ఇంగ్లండులో ఆర్ట్స్ కౌన్సిల్ (Arts Council) ఒకటి స్థాపించబడింది. ఈ సంస్థ ఉద్దేశ్యం నాటకాలను వ్యాపార దృష్టితోకాక, కళారీత్యా ఉన్నత శ్రేణిని ఆంగుతున్న నాటకాలనే వెయ్యడం. దీనికి ప్రభుత్వం ఆర్థిక సహాయం చేస్తుంది. దీని అభివృద్ధిలో డేమ్ సిబిల్ థార్న్ డైక్, లూయి కేసెన్ లాంటి నటులు ఎంతో సహాయపడ్డారు. వీటి సహాయంతో నేటి. ఎన్. ఇలియట్ వ్రాసిన "మర్డర్ ఇన్ ఎ కె థి థియేట్" అనే కావ్యనాటకం మొదట మెర్క్యురీ నాటకమందిరంలో ప్రదర్శింపబడింది. ఆ తరువాత ఇంగ్లీషు ప్రేక్షకులకు రోనాల్డు డంకన్, క్రిస్టోఫర్ ఫ్రైల నాటకాలు పరిచయం చేయబడ్డాయి. యుద్ధరంగంలో వాతావరణాన్ని ఇతివృత్తంగా తీసుకొని సైనికులలో సైతం సహజ మానవత్వం ఉందని చూపే నాటకాలలో కొంతమంది విజయంపొందారు. ఇందుకు ఉదాహరణ ఆర్. సి. మెరిఫ్ వ్రాసిన "లాస్టు జర్నీ." ఈ నాటకం జరిగే స్థలం యుద్ధరంగంలో సైనికులు నివసించటానికి శ్రమ్యకున్న గుంటలు (Dug-outs). నాటకంలో అదొక్కటే సెటింగు. దూరంగా తుపాకీ కాల్పులు అప్పుడప్పుడూ వినిపిస్తూ ఉంటుంది. ఇందులో రోజూ కాకిదుస్తుల్లో అంతా ఒకటేగా కనబడే సైనికులను వివిధ పాత్రలుగా, సజీవంగా చూపించడం గొప్పతనం ఆ నాటకం చూచిన ప్రేక్షకులకు అదొక కనువిప్పు ఇక ఇటీవల పాశ్చాత్య దేశాలలో వెలువడిన నాటకాలలో అన్నిటికన్నా మిన్నగా చెప్పకోదగిన నాటకం టిరెన్స్ రాటిగాన్ వ్రాసిన "విన్సెన్స బాయి". శిల్పంలో, రంగంమీద అనుభవం, నాటకరంగజ్ఞానం (Theatre Sense) ఎక్కువ అని రేటిగాన్ కు ఉన్న పేరు దీనితో దృఢపడింది. పదునాల్గు ఏండ్ల క్షణనానిమీద అన్యాయంగా మోపబడిన నేరంమీద పార్లమెంటుసభలో, బాహ్య ప్రపంచంలో జరిగి తర్జనభర్జనలను రంగంమీద చూపకుండానే, విన్సెన్స గృహంలో నివసించే పాత్రలమీద వాటి ప్రభావం చూపెడతూ ప్రేక్షకులను నాటకం యొక్క ఆవేశంలోనికి లాగుకున్న ఉత్తమ నాటకం అది. రచనా

నేటి పాశ్చాత్య నాటకరంగము

కీల్స్ లోలో ఇది నిర్దుష్టం. ఇంగ్లాండులో దీనికి ఎల్లెన్ టైట్లీ బహుమానం లభించింది.

ఇదే సమయంలో అమెరికాలో టెన్నెసీ విలియమ్స్, క్లిఫర్డ్ ఆడెల్స్ వ్యక్తి మనస్సు అంతర్భాగంలో రేకెత్తే వివిధ ప్రత్యేకతలను, వాస్తవికంగా చిత్రించటం మొదలెట్టారు. దాంతో మానసిక నాటకాలు (Psychological Plays) విజృంభించాయి. టెన్నెసీ విలియమ్స్ వ్రాసిన 'ఎన్టీబీకార్ నెప్ట్ డిజైర్' లో టెనెస్సీలో మారుమూలలో దాగుకున్న కామ్రాడీకాలు ఒక్కసారి ఎలా ఉడికి బయటకు వస్తాయో ఉద్దేశంగా చిత్రించబడింది. చాలా వరకు మానసిక నాటకాలన్నిటిలోను బాహ్యంగానో, అంతర్గతంగానో పెక్కుకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఇవ్వబడుతుంది. ఇంగ్లండు కారణం మానసికశాస్త్రాల్లో ఫ్రాయిడ్ చేసిన పరిశోధనల మూలంగా రచయితల హృదయంలో వెలిగిన నూతన వికాసం. కొత్తనత్యాల కాంతిలో కనపడిన కొత్త అభిప్రాయాలు. ఈ నాటకాలతో పాటు పాట్రీక్ హేమిల్టన్ మున్నగువారు రోప్, కేన్లెట్ లాంటి నాటకాలలో మానసిక తత్వనిరూపణతో పాటు అపరాధపరిశోధకభోరణినికూడా కలగలవు చేసి వ్రాశారు.

ఇకపోతే పాశ్చాత్యదేశాలలో స్థావరంగా నిలిచిన నాటక సంస్థలు మినహాయించి, అమెర్యూరు సంస్థలకు ఆటే విలువ ఉన్నట్టు కనపడదు. అమెర్యూరు సంఘాల ప్రయోజనాన్ని గురించి చాలామంది విమర్శిస్తున్నప్పటికీ, ఏదో విశ్వవిద్యాలయాలలో, నాటకోత్సవాలలో (Play festivals) ఏదో ఒక చిన్న సంస్థ ఉన్న సదుపాయాలతో ఒక చిన్న నాటకం వెయ్యడమేగాని దానికి ఒక శ్రేణిలో విలువ ఇవ్వడం లేదు. వీరు నాటకాలేకాక, ఏకాంకికలు కూడా ఎక్కువ వేస్తుంటారు. ప్రయోగాలు (Experimentation) చెయ్యడానికి ఏకాంకికలు చాలా తోడ్పడ్డాయి. చెప్పకోదగ్గ ఏకాంకికలు వ్రాసిన రచయిత నోవల్ కోవార్డు.

సటనలో కూడ పాశ్చాత్యరంగం మంచి అభివృద్ధిని పొందింది. మొదట్లో మొగవాల్లే ముందుకు వచ్చి నడిస్తుండేవారు. స్త్రీలు మాత్రం ప్రథమదశ

లో పాత్రలు ఆరంభమౌని నటించడంకన్నా అంగసౌష్ఠవాన్ని మాత్రం ప్రదర్శించడంతో ప్రదర్శనలు నియమిత అంతస్తును అంగుకోలేక పోయాయి. కాలక్రమేణా సటనకాశంకల

స్త్రీలు నాటకరంగంలో ప్రవేశించడంతో నాటకాలు మంచి రక్తికట్టసాగినవి. ఈరోజు నటించే స్త్రీలు, సివిల్ థాండ్స్, విలియన్ ట్రీమ్లూ జాన్ గీల్ గడ్, రాబెన్స్ బిలియర్ లకు సరితుగుతారు. ఇంకొకటి; ప్రథమదశలో వేసిన నాటకాలలో (వివిధ ఏన్టీ థియేటర్ లోని మొనటి నాటకాలు) పాత్రలు ప్రేక్షకులకు మార్గా ఉపన్యాస భోరణిలో మాట్లాడేవారు. ఇప్పుడు సంభాషణలు చురుకుగా, వాస్తవికంగా, మరి ఉపవాస్తవికం (Neo-realistic) అయి ప్రేక్షకులకు వినుకు పుట్టకుండా ఉండే నాటకాలు చక్కగా తయారవుతున్నాయి.

ఏమైనా పాశ్చాత్యదేశాలలో చలనచిత్రం వచ్చి అడుగు తగిలినప్పటికీ నాటకకళ మాత్రం సలు దిశలా మంచి పరిణామాన్ని పొందుతుంది. నూతన శైలి కనబడుతుంది. సాగ్యమైనంతవరకు కొత్త రచయితలు వస్తున్నారనే చెప్పాలి. దీనికి కారణం నాటకాల ప్రదర్శనకు కావలసిన వాతావరణం ఏర్పరచుకోవడం. నాటకాలను మరి క్రింది అంతస్తుకు తీసుకొనిపోయి, విలువలేని క్రిందితరగతి వినోదాన్ని అందించి డబ్బు సేకరించడం చెయ్యకూడదు. అట్లు పూర్తి కట్టుదిట్టాల్లో ఉంచి, ప్రజలకు ఏమి కావాలో కూడ తెలుసుకోనే అక్కరలేకుండా "కొత్త కోసం కొత్త" (New for the sake of new) అనే పద్ధతిలోనూ పోకూడదు. వైన రచయితకు సాగ్యమైనంత సావితంత్ర్యం ఇవ్వడం అవసరం. వీటిని దృష్టిలో పెట్టుకొని నాటక సంస్థలను స్థాపించి, నాటకరంగం కొనసాగించవలసిన ఉద్దేశ్యం చాలాదేశాలకు ఉన్నట్టుగా కనబడుతుంది. మొత్తానికి ఆధునిక యుగంలో ప్రపంచ నాటక కళారంగాన్ని ఒక్కసారి చూస్తే, దాని అభివృద్ధికి పాశ్చాత్య నాటకరంగం చాలా ఎక్కువగా తోడ్పడిందని చెప్పక తప్పదు. ఈ పరిస్థితుల్లో ఇంకా ముమ్మందు పాశ్చాత్య నాటకాల ప్రభావమేకాక, అనుభవంకూడా ప్రపంచ నాటకరంగానికి తోడ్పడి, నాటక కళకు తుణుకుణం వినూత్న వికాసాన్ని ఇస్తుందని ఆశించవచ్చు.

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్గసమావేశము

శ్రీ కె. వి. ఆర్. నరసింహం — శ్రీ కె. జోగయ్యశర్మ

: ఊహా గోష్ఠి :

శ్రీనా : అదంతా మీ అభిమానం.

శ్రీహ : ఒడలంతా విధూతిపిండికట్టూ, మెడలో రుద్రాక్షతావళిమూ, పట్టింజలూ మడిచి కట్టిన రత్నంబరమూ, చేతులకు రత్నాల బటువులూ, చెవులకు మకరకుండూలు శాంతశృంగారాలు మూర్తీభవించినట్లున్న ఈ మహానుభావు డేవరో! ఇచ్చే వస్తున్నారా, అకిగిమాడైం, ఎవరు మహాత్మా మీరు?

శ్రీహ : కేవలం అభిమానంవల్ల ఏం ప్రయోజనం లేండి. మీరు అంతవారు కనుక నే రాజా స్థానములలో విద్యాపరీక్షాధికారులవలన బహుదేశ బుగులతో భాషించడమూ జరిగినది.

శ్రీనా : నన్ను శ్రీనాథుడంటారు.

శ్రీనా : అది ఒక పెద్ద విశేషమే అంటారా? తత్రాపి కాన్యకుష్టాధ్యక్షుల నిండు పేర్లగంటలో ఆ రాజచంగ్రునిచేత తాంబూలద్వయం అసనాది గౌరవాలను పొందిన మీ యెడల చెప్పకోదగ్గ విశేషమే అంటారా?

శ్రీహ : సకలవిద్యాసనాథులు శ్రీనాథులు మీరెవర? నైషధాంధ్రీకర్తలు.

శ్రీహ : కాకేనుండీ! మీరు అంతటి సకలవిద్యాసనాథులు కనుక నే ఉద్ధంశపండితుడు డిండిమి భిట్టని శాస్త్రవాదంలో జయించడమూ, విశిష్య, దక్షిణాధ్యక్షుల ముత్యాలకాలలో కనకాభిషేక గౌరవాన్ని పొందడమూ జరిగింది. అది సాధారణకవికి జరిగే గౌరవమేనా?

శ్రీనా : అవును, ఆ భాగ్యం నాకే లభించింది. కాని యింత విశేషమరచి అడుగుతున్నారు తమ రెవరో?

శ్రీహ : నన్ను శ్రీహర్షుడంటారు.

శ్రీనా : నైషధీయచరిత్రగ్రంథకర్తలా?

శ్రీహ : అవును.

శ్రీనా : ఆహా! నేడెంత సుదినం! చింతామణి మంత్రసిద్ధులు, కాశ్మీరనృపసభాకమలార్కులు, కన్యాకుజరాజాస్థాన రంగమంగళాభరణులు, నైతింశికమలపండవేనండులు, ఖండసఖాద్యకారులు, నైషధీయచరిత్రరచనావిద్యులు, శ్రీహర్షకవి దక్రవర్తులు, తమ దర్శనభాగ్యాన్ని ప్రసాదించి నన్ను ధన్యుణ్ణి చేసేరు.

శ్రీనా : అదంతా మీవంటి పెద్దల ఆశీర్వాదబలమూ, ఆ బ్రహ్మచరత్రవరప్రసాద బలమూనూ, అంతేగాని, అందులో నా ప్రయోజకత్వమేమీ ఉంచనుకోను.

శ్రీహ : నన్ను మీరు అంతగా ప్రస్తుతించడం భావ్యం కాదు. మీరు మాత్రం సామాన్యులా? త్రైయ్యంతవిద్యానిధులనీ, బహుభాషాకోవిదులనీ భాష్యంతనైయాకరణులనీ విన్నాం. విన్నదాది మిమ్ములను దర్శించాలనే కుతూహలాన్ని పొందేం అది నేటికి నెరవేరినందుకు సంతోషం.

శ్రీహ : నిండుకుండ ఎప్పుడూతోగుకదులెండి. ఉభయభాషలలోనూ నిశితమైన పాండిత్యమూ, ఉభయమీమాంసలలోనూ కూలంకషమైన పరిజ్ఞానమూ ఉన్నవారు కాబట్టే ఆంధ్రకవి ప్రపంచంలో మీకు విశిష్టమైన ఒక ఉన్నతిస్థానం లభించింది. నే నెరిగింత వరకూ తెనుగుకవులలో ఇంతటి సకలవిద్యాసనాథులు లేరనుకుంటాను. కనుక నే విద్యదౌషధమయిన నా నైషధీయచరితాన్ని ఆంధ్రీకరింపగలిగినారు. బహుశా, మీకు

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్గసమావేశము

తప్పు ఇంకొకరికి అపని సాగ్యం కాదనికూడ నాభావన.

శ్రీనా : ఏదో ఆదంతా ఆశారదాంబ కృప. ఆ తల్లి దయవల్ల పండితవాదిమూ, గ్రంథరచయీ జయప్రసంగానే సాగింది. రాజాస్థానగౌరవంకూడా లభించింది. ఇక మీ నైపథ్య చరితానువాదం సంఘి, ఆ మహాగ్రంథానువాదంపట్ల చాలా శ్రేమే పశువలసివచ్చింది. ఖండసఖాద్యగ్రంథకర్తలైన మీ ముఖ్యత నిలువడిన ఆ జటిలప్రబంధాన్ని ఆంధ్రభాషా వహూటి అడుగుతున్నా కనిపెట్టి పలుమతోడై ప్రసన్నభావం మాపడంవల్ల కొంతలో కొంతగానైనా సరసంగా ఆంధ్రీకరించి కృతార్థుడౌతూ ననుకుంటున్నాను.

శ్రీహ : కొంతలో కొంతగా ఏమండీ, మీ ఆంధ్రీకరణ విధానం ఎంతో సరసంగా ఉంది. నేనూ చాలాభాగం చూచేను; బహుశేర్పుగా పరివర్తనం సాగించేరు. రసవత్పట్టాలను జాగరూకతతో నిర్వహిస్తూ, కొన్నిటిని కుదినూ, విడిచిపెట్టి ఉన్న శ్లోకములను ఒక వరుసకు తెచ్చి మీ భావానుగుణంగా ఒక పద్యంలో ఒకరూప మిస్తూ, ఒక్కొక్క శ్లోకాని కొక్కొక్క పాదముగా సీసపద్యముల నడకను వయ్యారంగా తూగిస్తూ, ఒక్కొక్క చోట ఒక శ్లోకభావాన్ని ఒక్క సమాసంలో అందంగా పొందుపరుస్తూ, కొన్ని శ్లోకములు కలిపి ఒక వచనంలో వివరిస్తూ, మొత్తమ్మీద రచనంతా ఎంతో మనోహరంగానే నిర్వహించారు. అనువాదం బహురమ్యంగా ఉంది.

శ్రీనా : నాశక్తివంచనలేకుండా, సరసంగానే అనువాదం సాగించే ననుకుంటున్నాను. కానైతే యీ రచననుకూర్చి ఆంధ్రదేశీయుండు పండితలోకంలో కొన్ని భేదాభిప్రాయాలున్నట్లు విన్నాను. సంస్కృతభాషాశ్రవణం ఉన్నపట్టు చూచి కాబోలు “దుముపులు చేర్చడం తప్పు ఆయన ఆంధ్రీకరణంలో పడిన శ్రేమేమిటని” కొందరు, “అదేమిట, అంత క్లిష్టమైనమహాకావ్యాన్ని అనువదించేటప్పుడు ఆపాటి

సంస్కృతం వాడకుండా ఏలా కుదురుతుంది? అందమైన పలుకుబట్టా బహువచనమైన రచనావిశేషములూ ఎన్నుకొని మోగుచుండరా! మొత్తంమ్మీద రచన ఎంతో హుందాగా ఉందని కొందరూ” వాదించి వాదాలు సాగిస్తున్నట్లు వినికిడి.

శ్రీహ : దానికంటెంజి. ‘శ్లేష్మబుచ్చిలోకి!’ ఏదావతా, “విద్యాశేవ విదానాతి విద్యజ్ఞన సరిశ్రమం”. నా రృప్తికి మాత్రం మీ రచన చాలా సరసంగా ఉంది.

శ్రీనా : గమ్యార్థే. పెద్దలూ బహుప్రభులూ మూలగ్రంథకారులూ మీ ఆమోదమే నాకు పరమ సంతోష వాచకం. ఇప్పుడిక నా సరిశ్రమ చరితార్థమైనదిని భావిస్తున్నాను.

శ్రీహ : తిథాస్తు. కానైతే, మీ రచనలో ఆక్కడక్కడా కొన్ని సంగోహాలు...

శ్రీనా : ఉన్నవా? నిస్సంకోచంగా నెలవిప్పించండి. ఓపికంతమట్టుకు సమాధానం చెబుతాను.

శ్రీహ : మంచిది. ఆంధ్రీకరణవిషయంలో అవలంబించిన విధానం, గ్రంథాంత గద్యలో మీరు ఉద్ఘాటించినది, బహుశా జ్ఞప్తిలో ఉందనుకుంటాను.

శ్రీనా : బాగా జ్ఞప్తిలోఉన్నది. వినిపించమంటారా?

శ్రీహ : అక్కడేదక్కలేదు. అంగులో, “ఛౌచిత్యం బాహరించయు అనౌచిత్యంబు పరిహరించయు” అన్నారే, దీన్ని మీరెలా సమర్థిస్తారు?

శ్రీనా : ఏ సందర్భంలోనైనా మీ కంటబడితే మీ మనస్సు ఏమి నొచ్చుకుంటుందో అని సందేహిస్తూనే ఈవాక్యం రాసేను. అది మీకంట పడనూపడింది, అడగవలసిన ప్రశ్న అతిశయ, మనివి చేస్తాను చిత్రించండి. మీ గ్రంథంలో నలుది సౌందర్యానికి త్రిమూర్తుల భార్యలూ, శిశిశేఖి మరులుకొన్నట్లు పేర్కొన్నారు. జగన్మాతలకు చాపల్యం కలిగినట్లు వర్ణించడం ఛౌచిత్యం కాదనుకుంటాను.

శ్రీహ : సరే ఈ ఒక్కటి అలాగే కొట్టండి. అంత మాత్రానికే అది ఉద్ఘాటించి చెప్పవలసిన విషయమా?

శ్రీనా : ఇది ఒకటే కాదు. నా దృష్టిలో మరికొన్ని కూడా ఉన్నవి. తమరు సావధానంగా వింటే చెబుతాను.

శ్రీహ : ఏమిటో అని: సావధానంగానే ఉన్నాను. చెప్పండి.

శ్రీనా : నలదౌత్యంలో, దూతగా వచ్చిన నలుణ్ణి చూసేమాడడంతోనే దమయంతి కామించి, ఆతల్లిమించి తన దృష్టిని మరల్చలేనట్లు—

‘దమస్వ సుర్వస్తి సరోజరాజిశ్చరం
సతత్యాజ సబంధుబంధుం’

ఇత్యాదిగా సుదీర్ఘమైన వర్ణన సాగించేరు. చూచేరా, అప్పటికి ఆ దూత నలుణని దమయంతికి తెలియదుగదా? అలాంటప్పుడు, ఆమె అతల్లిని కామించినట్లు వర్ణించడం ఉచితం కాదని నా అభిప్రాయం. అలాగే, హంసని, ‘రతిన్ద్రమాలసః’ అని చెప్పి, వత్సవ్రతాశ్లోకంలో హంసని ‘నవప్రసూతిర్వరటాశ్శివస్వినీ’ అని వర్ణించేరు. ఈ రెండూ ఒక చోట చెప్పడం అంత సరసమైనపద్ధతి కాదనుకుంటాను.

శ్రీహ : ఈ సందర్భంలో మీరు చేసిన మార్పు?

శ్రీనా : ఆవర్ణనా, ఈ విశేషణమూ పరిత్యజించేను.

శ్రీహ : ఏదో కవితా వేశంలో నేను ఆ విధంగా వర్ణించి ఉంటాను. ఈ విషయాన్ని మీరు సరసంగానే సమర్థించారు.

శ్రీనా : అంతే, లేకుంటే ఆపాటి జౌచిత్యం తమకు తెలియక చేశారనగలనా?

శ్రీహ : సరే, ఇక మరోవిషయం చూడాలి. “సరస్వీ పరిశీలతుం మయా” అన్న శ్లోకానికి మీరు రెండుపద్యాలు రాసినట్లుంది. ఒక పద్యం చాలదా?

శ్రీనా : భావాన్నే చెప్పాలంటే ఒకపద్యం చాలు. కానీ, ఆ పదసంయోజనంలోని వైచిత్ర్యం లేవాలంటే రెండుపద్యాలు అవసరం. ‘గమికర్మ్యైత నైకనీవృతా’ అన్న సమాసానికొక పద్యం, ‘సదసత్సంగియ గోచరోదరీ’ అన్న సమాసాని కొకపద్యం.

శ్రీహ : సరే కాని, ఇందులో మీరు చేసిన తెలుగు గేముంది? ఎవరో అన్నట్టు ‘డుముపులు’ చేర్చడం మాత్రమేనా?

శ్రీనా : మీరూ ఇలాగనడం భావ్యంగాను శబ్దచమత్కృతికే ప్రాధాన్యమిచ్చే కావ్యంలో ఆ శబ్దాన్ని సర్వత్రా పరిహరిస్తే, ఇక మిగిలేదేముంది? మీగ్రంథాన్ని పంకితమంశలి శిరసావహించడానికి కారణం అందులోని శబ్దచమత్కృతివిశేషమేగాని, నలునికథ తెలియకాదుగదా!

శ్రీహ : మీ సమాధానం చాలా బాగుంది. నా గ్రంథాన్ని ఉద్దేశపూర్వకంగానే గ్రంథగ్రంథులు పెట్టి నేను క్లిష్టంచేసేను. “గ్రంథగ్రంథిరహ క్వచిత్ క్వచిదసి న్యాసి ప్రయత్నా స్మయా” అని ముక్తకంఠంగా చాటి చెప్పేను.

శ్రీనా : అంతేకాదు. “యథా యూనస్తదృత్పరమ రమణీమాపి రమణీ, కుమారాణా మంతః కరణహరణంనైవ కురుతే” అని మీగ్రంథం కొంత సంస్కారంకలవారికేగాని కేవలం అజ్ఞులకోసం రచింపబడలేదని కూడా చెప్పేను.

శ్రీహ : అవునంటే. ఏదీ మరి, ‘చేతో నలం కామయతే మదీయం’ అన్న శ్లోకాన్ని మీరెలా ఆంధ్రీకరించేరో చెప్పండి.

శ్రీనా : మీరు కవిత్యం చెప్పింది గీర్వాణభాషలో. అందులో పాసగిన శబ్ద చమత్కారాలు కొన్ని తెలుగులో పాసగవు. నలం, కామయతే అని న-లంకాం-అయితే అని, విరవడానికి దేవభాషలోనే అవకాశం ఉంటుంది. తెలుగుభాష కాశక్తిలేదు. కాబట్టి అటువంటి శ్లోకాలన్నీ జారవిడిచేను.

శ్రీహ : అయితే, పంచనళీయంలోని “దేవః పతి ర్విదుషి నైషపరాజ గత్యా” అన్న అయిదర్థాలుగల శ్లోకాన్నికూడా...

శ్రీనా : విడిచిపెట్టేను.

శ్రీహ : పంచనళీయంలో నా శక్తంతా ధారపోసేను. దానిలోని సాగులు కొన్నైనా మీ వంటి

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్ణసమావేశము

ప్రతిభాశాలురు తెలుగులోనికి తెస్తే బాపం
డును. సరే, అదలాగుణ్ణీయండి “పశ్చిమ
సౌఖ్యితి సౌఖ్యులత్యే” అన్న శ్లోకాన్ని
మీ రాంధ్రీకరిస్తూ ‘గగనమశ్శ్యోపస్థిమన్’
అన్న విశేషణాన్ని మూలంలో తేలిదాన్ని
హేయ్యగా చాడేర! ప్రయోజనం?

శ్రీనా : ఉన్నది. గగనమశ్శ్యోపస్థిమన్ కానప్పుడు
చంద్రుడు హంసిప్రక్కనే ప్రతిబింబింపడు.
కొంచెం దూరంగా ప్రతిబింబం కనపడు
తుంది. అది చుంబించడానికి హంసి కదిలితే
ప్రతిబింబంకూడా కదులుతూనే ఉంటుంది.
కాబట్టి మింటిండును చంద్రుడున్నప్పుడే
ప్రతిబింబం చుంబించడానికి అవకాశం
ఉంది. అందుకే ఆ మార్పు.

శ్రీహ : నేను “తం పీజయామః స్మరకేళికాతే”
అంటే, మీరు “పీతు నాతని వైశాఖనేశ
లందు” అన్నారే, ఈ మార్పుచేయడంలో
మీ అభిప్రాయం?

శ్రీనా : “స్మరకేళికాతే” అన్నచూటలో సవతిపోరు
గ్భవనిస్తోంది. అది హంస ఆశించిన కార్యానికి
జైరస్యం కలిగించవచ్చునని భావించి ఆ
విధంగా మార్చాను.

శ్రీహ : ఇది సరేగాని, “అశీవ పశ్య ప్రతిషేధతీయం
కపోతి హుంకారిం వనాళిః” అన్న
చోట, కపోతాన్ని వసప్రియగా మార్చి
డంబో మీ ఉద్దేశం?

శ్రీనా : పురుషస్వరమైతే కపోతి హుంకారంతో
బొల్పుడం సరసంగా ఉండేది. ఇక్కడ చెలి
కత్తై స్వరం ఉపమేయం కాబట్టి కోకిల
స్వరంతో ఉపమించడమే ఉచితంగా తోచి
అలా మార్చాను.

శ్రీహ : సరే, ఈ మార్పు కీసమాధానం సరిపడ్డది.
కాని అన్నిటికీ మీరు సమాధానాలు లభించ
వనే నా సమ్యక్తం.

శ్రీనా : లభించనప్పుడు సమ్రుతతో నా లోపాన్ని
అంగీకరిస్తాను. తాము అడగదలచిందో
అడగండి.

శ్రీహ : దమయంతీసాందర్య వర్ణనలో “అగరం కిల
బింబ నామకం” అన్న శ్లోకాన్ని మీరెందు

కాంక్షింపలేదో! ఒకడు చురుక్కా
వహమైన ఆ శ్లోకం తమకు వచ్చలేదా?

శ్రీనా : నచ్చకేమి! కాని, కేవల క్షణచుక్కపైతి
తప్పు అందులో విశేషమేమీ నా బుద్ధిలోద
రించలేదు.

శ్రీహ : దాని లోపం?

శ్రీనా : లోపమేమీ లేదు కాని, ఆ వర్ణన వల్ల దమ
యంతీసాందర్యమేమీ సూచితం కాదు.
కేవల పాండిత్యప్రకర్షతప్ప.

శ్రీహ : అయితే, కావ్యంలో పాండిత్యప్రకర్ష
ప్రదర్శించడం అనవశ్యక మంటారా?

శ్రీనా : ఎలా అనగలను! కాని, అది వర్ణనావశ్య
తనే అచ్చాదించగూడదు గదా! అదీకాక,
ఇది ఆంధ్రీకరణం. మూలంలోని సాహిత్య
ప్రధానములైన వర్ణనలన్నీ అనువదించా
లంటే ఈ భాషకి పురుచాలను. అలాగని
అసలే విడవకండా ఏలా, ఔచిత్యమూ,
అవసరాలనుబట్టి చాలా వర్ణనాంశాలను
అనువదించేను. కొన్నిటికి మెరుగుపెట్టేను
కూడా.

శ్రీహ : అలాగా! ఏదీ నా వర్ణనమీద మెరుగుపెట్టిన
భాగం ఒక్కటే చూపెట్టండి సంతో
షిస్తాను.

శ్రీనా : అలాగనండి సరసమైన మట. చూడండి
“మగ్ధ్యో ప్రతీనాం ప్రతివేదీనాం సరస్వతీ
వాసవతీ ముఖేనః” అన్న శ్లోకం జ్ఞాతీలో
ఉందనుకుంటాను.

శ్రీహ : లేకేం, హంస తిన్నుగూర్చి దమయంతీతో
చెప్పే సందర్భంలోది.

శ్రీనా : దానిభావం?

శ్రీహ : విముంది, వేదసాహచర్యంవల్ల నా వాక్కు
అసత్యంకాదు అని.

శ్రీనా : దీనికి నా ఆంధ్రీకరణం చిత్తశుంచండి :

“భారతీదేవి ముంజేతి పలుకుఁజిలుక
సమద గజయాన, సబ్రహ్మచారి మాకు;
వేదశాస్త్ర పురాణాది విద్యలెల్ల
తరుణి, నీ యన ఘంటాపథంబు మాకు”

శ్రీహ : చెబావ ! కవిసార్వభౌమ ! మీ ఆంధ్రీ కరణం నిజంగా మూలానికి వన్నె తెచ్చింది. “భారతీదేవి ముంజేతి పలుకుఁజిలుక నమద గజమాన, సబ్రహ్మచారి మాకు,” ఎంత ఉదాత్తంగా ఉంది! అద్భుతమైన కల్పన! ఏదీ మరొక్కటిలాటిది.

శ్రీనా : ఇలాటిదానో కాదో గాని మరోచోట చిన్న మాధ్యమేనను. అంటే కొంచెం పెంచి వాసేను.

శ్రీహ : ఊ, విందాం కానీయండి.

శ్రీనా : శేవమాతగా నెల్లిన నలుగు శాంబరీవ్యయ విడిచిదనుయంతిమందు సాక్షాత్కరిస్తాను. ఆ సన్నివేశాన్ని మీరు ఒక్క ఉపమానంతో ముగించేరు.

శ్రీహ : ఆవును, “పలాలజాలైః పిహితః స్వయం హి ప్రకాశమాసాదయ తీక్షుచంశః” అని ఒకే ఉపమానం చెప్పేను.

శ్రీనా : ఔనుగదా, ఆ అద్భుత సన్నివేశాన్ని ఒక్క సామాన్యమైన ఉపమానంతో ఆవిష్కరించడం నాకు ఆటోలేను. అంగుకని సుసములైన మరి మూడు కలిపేను. “జవలిక వాయుంఽట్టిసం బొడనూపు బహురూపు తెఱంగున, జలగర తిరోధానంబు వాసినం బ్రకాశించు నా హిమధామనిపగిది, అవిద్యా వరణంబు విరిసిన దోచు పరమాత్ముని ప్రకారంబున, దోహద పలాలజాలంబు...”

శ్రీహ : బాగుంది. మీరు వేసిన మూడు పమానాలూ సముచితంగానే ఉన్నవి. ఆ ఘట్టాని కవి ఆవశ్యకమే. అద్భుతనందజనకమైన నలుని హఠాత్ సాక్షాత్కారాన్ని చాలా చక్కగా విశదీకరించేరు.

శ్రీనా : ఇంకా మరికొన్ని వినిపించమని.....

శ్రీహ : అక్కర్లేదు. మీ ఆంధ్రీకరణ విధానమూ నైపుణ్యమూ నాకు అవగతమయ్యాయి కాని, ఒక్క సందేహం.

శ్రీనా : కవి చక్రవర్తులు సందేహించడం దేనికి? అడగండి.

శ్రీహ : ప్రపథమంలోనే వచ్చింది ప్రశ్న. నేను నైపథ్యచరిత్రమంటే మీరు శృంగార నైపథ్యమని మార్చేరే! కారణం?

శ్రీనా : ఇది మొట్టమొదటే అడగవలసిన ప్రశ్న. తుది నడిగి నా దీనివిలువ దీనికుంది లెంకి; నైపథ్య చరిత్రంలో నిషఢరాజు చరిత్రంతా మీరు చెప్పడంలేదు. విషాదఘట్టాల నన్నిటిని విడిచి పెట్టి; ఆతని శృంగారజీవిత సన్నివేశాలను మాత్రమే వర్ణించేరు. కాబట్టి యీ గ్రంథాన్ని నైపథ్యచరిత్ర మనడంకంటే శృంగారనైపథ్య మనడమే ఉచితంగా నాకు తోచింది. ఈ విషయంలో తామూ నాతో ఏకీభవిస్తారనుకుంటాను?

శ్రీహ : ఈ విషయమొక్కటేమేం, మీతో సర్వభౌమ నేను ఏకీభవిస్తున్నాను. మీ ఆంధ్రీకరణం నా గ్రంథానికి చాలాచోట్ల మెరుగుపెట్టింది. మిమ్మల్ని హృదయపూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను.

శ్రీనా : ఏమైనా నేను ఆంధ్రీకర్తను మాత్రమే అసలు సృష్టికర్తలు మీరు. ప్రచ్ఛిబంగారాన్ని మీ రందిస్తే వైనిగిటీలు నేను చెక్కేను.

శ్రీహ : అలాగనకండి, ఎవరి విలువ వారిది, మీరు నిజంగా కవిసార్వభౌములే. నా గ్రంథానికి ఆంగ్రజేతంలో ఇంత ప్రశస్తి రావడానికి మీ ఆంధ్రీకరణమే కారణమని యిప్పుడు గ్రహించేను. మీతోడి సల్లాపసౌభాగాన్ని అనుభవించేను చాలా సంతోషం కాని ఒక్క సంగతి!

మనం ప్రసంగం ముగించేముందు చెప్పాలనుకుంటున్నాను. మీరు గుర్తించారో లేదో నా రచనలో ఒక్కచోట చాలా పొరపాటు జరిగింది.

శ్రీనా : కవితక్రవర్తులూ మహాపండితులూను, తమకు కూడా పొరపాటు!

శ్రీహ : ఎవరైతేనేం జరిగిన తరువాత! అది మీ ఆంధ్రీకరణంలోనైనా సవరించే ధనుకుంటాను.

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్గసమావేశము

శ్రీనా : అసలదేమిటో సెలవియ్యండి, సవరణ మాట తరువాతి దూచుకుందాం, వినాలని నాకూ ఆశుర్దాగా నే ఉంది.

శ్రీహ : నలదమయంతుల స్వయంవరానంతరం, కలి దిక్పాలుర సంభాషణలో “పాంచాలీ పాండవైరివ” అన్నానండీ కౌవ్యత్యై సాన్ని గుర్తించకుండా. నలునికాలంలో, ఆతనికి ఎన్నోతరాలు తరువాతినారైన పాండవుల ప్రసక్తి ఎంత ప్రమాదజనితం! ఇది మీరైనా గుర్తించి సవరించే రనుకుంటాను.

శ్రీనా : ఏమన్నారూ! నలునికాలంలో పాండవ ప్రసక్తి! “పాంచాలీ పాండవైరివ!” బౌసంజోయ్! చాలా గొప్ప పొరపాటే! ఈ సందర్భంలో నేనేం రాసుంటానో! ఉండండి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటాను. ‘పాకశాస

నుండు...పంచముడనైన యేను నియ్యేపు రఘు పాండవులు పాంచాలీని బోలెడు ఒంచు కొని యుభవింతము” — నేనూ కవితా వేళెంతో ఆ మాటలే అనువదించానంటే కౌల వ్యత్యైసాన్ని గుర్తించకండా.

శ్రీహ : మొత్తమ్మీస, అన్ని శాస్త్రాలు చదివి అన్నేసి గ్రంథాలుచాసి, అంతటి కీర్తిప్రతిష్ఠలు సంపాదించిన యిద్దరమూ ఈ విషయంలో ఒక్కలాకే పాపపడ్డా మన్నమాట!

శ్రీనా : అయ్యా, ‘ప్రమాదో ధీమతామపి’, అది మానవ సహజ మనుకుంటాను.

శ్రీహ : అవు సంతేజసుకోవాలి. సరే, మళ్ళీ కలుద్దాం.

శ్రీనా : సెలవు.

కలగూరగంప

జాతకచంద్రికపై

పండిత మీమాంస :

శ్రీ వరుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి

శ్రీ భారతీపత్రక కిరి సంపుటము 2 సంచిక
“కలగూరగంప”లోని వ్యాసమునకు జవాబు :

అగ్ర్యక్షుని ప్రాగంభోపన్యాసముపై నొకడు విమర్శించి యగ్ర్యక్షుని జవాబు వినకయే వెంటనే వెడలిపోవునపు డగ్ర్యక్షుఁడు పన్యాసకుల వాఙ్మూలముల తుదిని జవాబిచ్చుట తప్పా? అతని పగోక్షమందుఁ జెప్పరాదనుట యుక్తమా? అగ్ర్యక్షుఁడు దాతని యింటికిఁబోయి యాతని ప్రత్యక్షమునఁ జెప్పవలయునా?

జాతకచంద్రికను బూర్వపారాశరి యుత్తర పారాశరి యను రెండు భాగములనుగా విభజింప నగుననియు నందుఁ బూర్వపారాశరి మొదటి నలువది శ్లోకములు మాత్రమే యనియు నయ్యది మాత్రమే వేంకటేశదేవజ్ఞవిరచిత మనందగుననియు నొక పక్షము గలదనిమాత్రమే నాటి సభలో నేను వచించితిని. కాని యదియే సిద్ధాంతమని నేను వచింపలేదు. ఇందులకు విలక్షణముగా వ్రాసిన వ్రాత సత్యము కాదు.

పూర్వ పారాశరీక ర్త గ్రహములను “సామాన్య శుభులు- కేవల శుభులు- సామాన్య పాపులు- కేవల పాపులు- మరకులు- యోగకారకులు” అని నాల్గు తరగతులుగా విభజించెను. “నదిశని శుభం నృణాం | సామాన్యః కేన్ద్రాధిపా యది | కూరాశ్చే దిశుభం త్వేదే | ప్రబలా ఉత్తరే త్తరమ్” (పా ౬ శ్లో) అని నైసర్గిక సామ్యులగు గురుశుక్రాదులు కేంద్రాధిపతు లయినచో శుభఫలము నియ్యఁజాలరనియు, నైసర్గిక కూరులు కేంద్రాధిపతు లయినచో వా రశుభఫలము నియ్య

రనియు నిట్లు సామాన్య శుభ పాపులను వచించెను. అట్లే యథము వ్యయోధిపతులు సామాన్యపాపులుగా వచింపబడిరి.

“భాగ్యవ్యయాధిపశ్చేన | రస్థేనో న : భ ప్రదః | సవిత శుభిసంధాతా | లగ్నాధీనోచేత్ స్వయమ్” (పారా 8 శ్లో) అని యిట్లుగ నప్రమాదిపతి యశుభఫలదాతయనియు లగ్నాధిపత్యుఁడు నైత మున్నచో శుభఫలదాతయనియుఁ జెప్పెను. ఇటుఁ బాపులని చెప్పక శుభఫలప్రదాతలు కారనిచెప్పటచేత పిగు కేవలపాపులుకారని విశదమగుచున్నది. ఇట్లే యశుభము నియ్యరనుటచేఁ కేవలశుభులు కారనియు వ్యక్తమగుచున్నది.

“సర్వే త్రికోణనేతాగో | గ్రహో శుభిఫల ప్రదాః | సతయస్త్రోష డాయానాం | యది పాపఫల ప్రదాః. (పూర్వ పా ౫ శ్లో)

పంచమ నవమాధిపతులు శుభులనియుఁ దృతీయ వృష లాభాధిపతులు పాపులనియు నీ శ్లోకమున కర్థము. పంచమ నవమాధిపతులు శుభులనియు వారు దృతీయ వృష లాభాన్యతమాధీపలయినచోఁ బాపు లగుదురని యుఁ బూర్వపక్షము చెప్పిన యర్థము. ఈ పక్షమునఁ దృతీయ వృష లాభాధిపతులు పాపులను నర్థము వాచ్యము కాలేదు. పంచమ నవమాన్య తరాధిపతులై తృతీయ వృష లాభాన్యతమాధిపతులును నయినవారే పాపులను నర్థము వాచ్యమగుచున్నది. మఱియుఁ బూర్వపక్షముల యర్థము గ్రంథక ర్తృత్వప్రకాశికు విలక్షణము. ఇది పూర్వపారాశరక ర్తకే కాక యుత్తర పారాశరక ర్తకును సమ్మతిము కాదు. కర్కటలగ్న మునకు గురుఁడును మకరలగ్న మునకు బుధుఁడును వృష నవమాధీపలయి యుండుగా వారు శుభులేమని యుత్తర పారాశరిలోఁ జెప్పబడినది. పంచమ నవమాన్యతరాధి శతారూపశుభత్వమును ద్వితీయ వృష లాభాన్యతమ స్థానాధి శతారూప పాపత్వమును నొక్కనికే కల్పనపు డా గ్రహము మిశ్రఫల దాతయగు నే కాని పాపి యెట్లు

గును? శుభ త్యాగి కృమున శుభుఁడే కావచ్చుననియుఁ జెప్పబడెను

“కర్మటలగ్నమునకు:—భార్గవేష్టసుతౌ పాపాః
భూసుతాజ్గీరసౌ శుభౌ |కుశీర సంభవస్యైవం! |
ఫలాన్యూహ్యోని నూరిభిః”

(ఉ త్తర పా. ౫౧-౫౨ శ్లో)

“మకర లగ్నమునకు:—“కుజజీవేన్దవః పాపాః
శుభౌ భార్గవచన్ద్రగౌ.....జ్ఞాతన్యాని బుధైరేవం |
ఫలాని మృగజన్మవః” (ఉ త్తర పా ౬౩ ౬౪ ౬౫ శ్లో)

మఱియు ‘యది’ శబ్దమాత్రముచే బూర్వపక్షుల
యర్థము లభింప నేరగు. గ్రంథక ర్త యట్టి ఫలముల నెట్లు
వచించునో యరయుఁడు—

“భాగ్యవ్యయాధిపశ్యేన | రస్థేశో నశభ
ప్రసిః | స నివ శుభిసన్తాతా| లగ్నాద్గోఽపి చేత్ స్వ
యమ్.” (పూర్వ పా. ౮ శ్లో) యది శబ్దము చేనర్థక మే
కదా.

‘సనివ - అసి’ అను వానిని జేర్చిన యీ గ్రంథ
ప్రకాశి ప్రకృతమగు సర్వే త్రికోణేత్యాది శ్లోక
మున లేదే!

ఇంత యేల! శుభత్వ పాపత్వ సంధాయకాధి
పత్యద్వయమున్నపు డా గ్రహము మిశ్రఫలదాత
యగు నే కాని పాపియగు ననుట యెట్లు పొందును?

“సర్వకర్మాధి నేతారా | రస్థౌ లాభాధిపా
యది | తయోస్సంబన్ధమాత్రేణ | స యోగం లభి తే
నరః” (పూర్వ పా. ౨౧ శ్లో) అని కదా మిత్రాధి
పత్య ఫలము చెప్పబడెను. అట్టి గ్రహమునకు శుభ
త్వమే కాక పాపిత్వమును గలుగుననిన ననవచ్చును

పయి సంసర్గమును బట్టి పూర్వపక్షుల యర్థము
శాస్త్రసంప్రదాయ విరుద్ధమును విమర్శనారాహిత్యకృత
మును ననుటలో సందియము లేగుగదా.

పూర్వపారాశరీ యుత్తరపారాశరీ యనునవి
యేక కర్తృకములు కావను పక్షము బలవత్తరముగాఁ
గన్పట్టుచున్నది పూర్వపారాశరీలో నెచ్చటనూ మార
కులు కేవలపాపులని వ్యవహరింపఁబడలేదు. శుభ
ఫలానుభవకాలమందును మారకము కలుగవచ్చునుగదా.
పూర్వపారాశరీకర్త ద్వితీయ సప్తమాధీపలు మారకు
లని చెప్పి యట్టి పద్ధతి చొప్పున మారకములు సంభవింప
నపుడు వ్యయాధీశదశయందును నష్టమాధీశదశయందును

మారకము గలుగనియు నట్లును సంభవింపనపుడు తుదికిఁ
గేవలపాపులదశయం దనఁగాఁ దృతీయ షష్ఠలాభాధి
పతులదశలయంగు మారకమునగల్గింపవలయుననియుఁ
జెప్పెను.

“అష్టమం హ్యేయుష స్థాని మధునా దష్టమంద
తిత్ | తయోరపి వ్యయస్థానం| మారక స్థాన ముచ్యతే|...
అలాభే పునరే తేషాం సంబన్ధేన వ్యయోశతుః క్వచిచ్ఛు
ఖానాంద దిశా| స్వప్తమేశెషాసు చ | కేవలానాంద
పాపానాం దశాసునిగనం క్వచిత్ | కల్పనీయం
బుధైర్న వ్రాణాం| మారకానా మసర్గ నే”

(పూర్వ పా ౨౨ మొ. ౨౭ వ)

ఉ త్తరపారాశరీకర్త యన్ననో మారకులను
నైతము కేవలపాపులగు తృతీయషష్ఠలాభాధిపతులతో
పాటు పాపులలోఁ బరిగణించుచు వచ్చెను.

“మేషలగ్నమునకు- మస్త సౌమ్య సితః పాపాః
.....| క్రియాభువః” (ఉ త్తర పా|| ౪౧ శ్లో)
అనుచు ద్వితీయ సప్తమాధిపత్యముమాత్రముగల శుక్రుని
బాపులలోఁ బరిగణించెను మఱియుఁ బూర్వపారా
శరీ చొప్పునఁ బ్రబలమారకుఁ డగు(ద్వితీయ సప్తమాధి
పతి) శుక్రుఁడు, మారకుడు కాఁడనుచు “కవి
స్సాక్షో న్న హస్తాస్సాత్” అని వచించెను. దీనినిబట్టి
యీతఁడు “ద్వితీయ సప్తమస్థాన నేత్రేకో యది సౌఖ్య
కృత్” (ఉ శుద్ధిశాస్త్రదీపిక ౧౮ శ్లో) అను నుడు
దిశాప్రదీపికాపద్ధతిని బూర్వపారాశరీ విరుద్ధముగా
సంగీకరించెనని తోచుచున్నది. పూర్వపారాశరీనిబట్టి
మేషలగ్నజానకు శుక్రుఁడు మారకుఁడు కాకుండుట
కేమియు నాధారము లేదు.

ఇట్టి భిన్నాభిప్రాయములు పెక్కులుండుట
చేత నట్టి భాగద్వయమును భిన్న భిన్న కర్తృకమును
పక్ష మవతరించె ననఁదగును.

వేంకటేశదైవజ్ఞుడు (పారాశరీకర్త) “అనుక్ర
మస్యతో గ్రాహ్యమ్” అనుట చేత నాతఁడు, స్పృశించిన
విషయము లనుక్రములు కానేరవు. వానిపట్ల నన్య
గ్రంథపద్ధతులను గ్రహింపరారు. ఇట్లే గ్రహముల
దృష్టాల విషయము నాతఁడు “పశ్యన్తి సప్తమం సర్వే
శని జీవ శుజా పునః | విశేషత శ్చ త్రివిశే, త్రికోణ
చతురస్రగాన్” (పూర్వ పా ౪ శ్లో) అని పూర్ణదృష్టు
లను మాత్రమే సమ్మతించి యుండుటచేత బృహజ్ఞాత

ఫిబ్రవరి 25-వ తేదీన మహా మాఘ మాహాత్మ్య సందర్భంగా కుంభకోణంలో శ్రీ సారంగపాణిస్వామి, బేవేరుల ఊరేగింపుకు సర్వాలంకారాలతో సన్నద్ధం చేయబడివున్న రథాలు.

కాదులలోఁజెప్పబడిన “త్రివశే త్రికోణ చతు రష్ట సప్తమా! నవలోకయన్తి చరణాభివృద్ధితః” అను రీతిగా పాదాదిదృష్టులు పారాశరీరస్థితిలో గ్రాహ్యములు కానేరవు.

ఇట్లే పూర్వపారాశరిలో లేని విశేషములు తైరపారాశరిలో జెప్పబడినవి చెప్పబడునవలను పడదు. గ్రంథకర్త చెప్పినవి విశేష విషయములే. మఱియు నాతఁడు “అనుక్త మన్యతో గ్రాహ్యమ్” అనుటచేత నాతఁడు స్పృశించిన విషయముల నన్య గ్రంథస్థముల నాతనిపక్షమున గ్రహింపరాదు. మఱియుఁ బూర్వపారాశరీకర్త చెప్పి యుండు నిమిత్తాన్ని విషయములుండుట చేత నైతి ముత్తర పారాశరీ భిన్నకర్తృక మనుపక్షము బలవత్తరముగా నున్నది.

శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మ

“వాతక చంద్రిక” అను పేర్చకతో ఫిబ్రవరి భారతీయందు ఆదిరాజు అన్నాజీరావు గారి వేదన పోషింప న్యాయభట్టము నవలోకించి నాను. సంస్కృతిమనుంకి శ్రీ విజయరామ గజపతి మహారాజువలన ఆంగ్రసన్యోక్తిమయిన తేటాకుల ప్రతిని విజయరామరాజేయము అను పేరఁ బ్రకటించిన వాఁడ నగుటచే నే నీవాగ్ధ సంపద్యమునందుఁ గలిగిందు కొనవలసిన వాఁడ నయితిని. గ్రంథకర్తయగు విజయరామ మహారాజ వద్దఁజిని విజయనగర ప్రముఖులు జరిపి రది కద్యత్పనిగా జరిగినది. లి తిగుణమునందు నాచేఁ బ్రకటితమయిన విజయనగర మహారాజ వంశావలితోఁబాటుగ విజయరామరాజేయము కూడ ప్రకటిత మగుటచే ఏకైక గ్రంథస్థ సంపద్యములు విద్యవ్యహారములు పోబట్టి చర్చి-ననుండు. హే! ఆ సంభవ అన్యాయముగా విజయం చేసిన కళాప్రభు శ్రీ వల్లభ చిన సీతారామస్వామిశాస్త్రి గారు బోధించుచు “పారంపర్య మిదిం గురోవ” అన్న షేరకు బాతకఫలభాగమును తొణ్ణముగా నభ్యసించిన వాడు. ఇది యోగినిన నేను నహానమానవృద్ధుఁడుగా నాన్న శ్రీ కళాప్రభుని నా జ్యోతిషగ్రంథ ప్రకటనకు అన్యాయము వహింపఁ జేఁచినాను శ్రీ శాస్త్రి గారును వీరివిద్యవ్యతిరేక అన్యాయము వహించినవారై జ్యోతిషపరమైన ఆయా యంశములను నిఁపపత్తికముగ ఖండిన మంపనలతో నుపన్యసించినారు. ఆయా భట్టములు నూతన వత్సరముల క్రొందరి జ్యోతిషిగులలో బహుధాసమన్వయ తత్వములయి యుండినట్లెందుఁడని ఆ తొల్లిటివారి మాటలకు సాక్షిభూతిములుగాఁ జేఁబట్టఁడని “పాశ్చ్య కేయేచ మధుర” మ్మృతై నవి. (విజయరామ రాజేయమునకు సంస్కృతిమాల మగు) ఉడుదాయ ప్రదీపమునకు విశ్రులవ్యాఖ్య లనఁదగిన సజ్జన రంజనీ-ఉద్యోతాదులందు “త్రికోణాధిపతులయిన గ్రహములకు త్రివదాయాధిపత్వములం దదియయిన సంక్రమించుటయిన ఆ గ్రహములెట్టి ఫల మివ్వగలవు?” అను సమన్వయ చిరకాలాగతివివాదారభటి నుండినట్లు విస్పష్టమున్నది. ఇది యిట్లుండుగా శ్రీ శాస్త్రిగారి యన్యతోపన్యాససందర్భముమీఁది విమర్శనముగా గణకగ్రణి శ్రీ పిడపర్తి కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు

ఆ సభలో నుపన్యసించిరి. తమ విమర్శన మందిచ్చి అందును ప్రత్యుక్తి ప్రత్యుత్తరము లందుకొనకుండగ నే సభారంగనిష్క్రమణమును గావించిరి. సభామర్యాద చొప్పునఁ జెప్పవలసినవచ్చినప్పుడు ఈ రీతి నిష్క్రమణము విమర్శకాచిత్యమునకు ఆభాస మనవచ్చును. తనసయి విమర్శగా నుపన్యసించినవా రెవరయినను తన ప్రత్యుత్తరము నందుకొనకముందే సభిమండి జారిపోయినయెడల ఏ యుపన్యాసకుఁడయినను ఉగ్రుఁడు కాకుండఁడు. అందును అగృహీతఁడయి యుపన్యసించిన సహస్రమాసవృద్ధుని విమర్శించుటకు దొరకొన్నపట్ల శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు యువ భ్రమణ మొనర్చిరేని శ్రీ వజ్రలవారి చిరంతన నిష్కర్ష సంప్రదాయము తుంతవ్యతి నొప్పనినే! అట్లే జరిగినది!! ఈ యాభాసవీజమే-భారతీయందలి అన్నాజీ రావుగారి వ్యాసరూపమున మొలక గాఁ జూపట్టినది- పరస్పరనిందావిధాన మింతకుమించి దోహదపఱుపఁ దగినదికాదు. అట్టి యుక్తికోశము న్మనసునం దిడుకొన్న శాస్త్రవాదము పేర - వ్యర్థవివాదము భారతి వంటి విలువయైన ప్రతికపుటలను అస్మాదృశుల మాక్రమింపను జనదు. ఇది కాదంగురేని-శ్రీ అన్నాజీరావుగారు తమ వ్యాసములో ననువదించి యాహ్వానించినంత మేరకు జాతక తత్త్వవేత్తలకు దైవజ్ఞ శిఖామణులు భారతికి వివిధ వ్యాసము లందిచ్చి జ్యోతిషఘట్ట ఘరట్టన కున్యమింతురేని, అట్టి యావద్విషయన భారతీపాఠకుల కేనును రామణీయకత నొడఁగూర్చుఁ గలఁడను—గనుక—తథాస్తు! నాఁటి సభాసంతరంబ ప్రసంగాయమానమున్న కళాప్రపూర్ణయొక్క యగ్రతోపన్యాసమును అద్దానిం జేర్కొనుచు విమర్శనాత్మకముగా కృష్ణమూర్తిగా రొనర్చినయుపన్యాస విషయము అన్నాజీరావుగారిచే భారతి కండింపఁబడినది గదా! విమర్శించుచుఁ బట్టిన ఉపన్యాసములు ప్రత్యుక్తిసంగుకొని, మరల నవసరమయితే ప్రత్యుత్తర మివ్వఁదగియుండఁగా అట్టి సభ్యసర్మము ఉల్లంఘింపఁబడుటచేతఁగద సభాప్రారంభమున గావించిన నేను, తుదిని ఉపసంహరమున శాంతిపలుకవలసిన యవసర మేర్పడినది. అట్లే చేసినాఁడను. ఆ ఉపసంహర వాక్యములలో 'వాదోపవాదాత్మకమయిన ఘట్టము మీఁద నేను చేపట్టిన పండ్లెండు వ్యాఖ్యానములం జేర్కొని—కోణపతికిఁ ద్రవడాయాధిపత్యమువలని ఫలమునకు నిదర్శనముగా శ్రీ అలకనారాయణ గజపతి

ది 19-2-56 తిరుపతి వేంకటేశ్వర కళాశాల వార్షికోత్సవసందర్భంలో ప్రదర్శింప బడిన 'మర్చెంట్ ఆఫ్ వెన్నిస్' నాటకంలో మైలాక్ భూమిక. నటకులు శ్రీ యం. గోపీనాథ్.

మహారాజావారి జాతకమును దిక్షాత్రము చేసితిని ఇట్టి యంశముల నన్నాజీరావుగా రేలనో మూచింప నైన లేనందున ఈ వ్యాసలేఖన కారణము : శ్రీ వజ్రలవారి నుద్దేశించి శ్రీ సిద్ధపర్వినారినిగుఱించి కానోపు నని యెంచి నేను మిన్నకుందునా? ప్రతివిమర్శన విసకుండ కృష్ణశాస్త్రిగారు నిష్క్రమణ మొనర్చినందు వల్ల నుప్పతిలిన యాభాసమునకు ఉపబలమనఁదగి నట్లుగా సభలో జరిగినదంతయుఁ గాకుండ పాక్షిక లేఖనము శ్రీ కావుగా రొనర్చి రేలనో!

(౧) పారాశరీయహోరయంతలి ఉత్తరభాగమునకు లభించినన్ని ప్రతులను పరకాయంపంగా బుగ్గోత్తరభాగములు గెండునూ ఏకకర్తృకములు గావని పరిశోధకులు నిర్ణయంపంపగలటి సందర్భముల నేకగుంపులను ఈ సందర్భమును విజయరామరాజీయపీఠికలో గొన్ని ప్రతులు గాఢ జర్పించియున్నాడను. అంగులకింక నిక్కడ నేను విరివీ చేయను.

(౨) కర్కటకలగ్నజాతకునికి సుగుణము, కన్యాలగ్నజాతకునికి శనియు ఏరితి యోగప్రగులో శాస్త్రచర్చ కనుకూల ప్రతికూల జాతకానుభవముల మీఁదగ నజీగించుటలో నే ఈ సమస్య యిమిడియున్నది. ఏతత్ ఫలకథనములో నే పూర్వదృష్టి— పాదస్పృశీత్యాదులను ప్రాసంగికములు కాంగలవు. ఇంతకంటె విస్తరమేల?

మానసిక వ్యాధులు

ఒక ప్రతిభావంతుని, లేదా పిచ్చివాని మేదస్సుకూ, మామూలు మనుష్యుని మేదస్సుకూ భేదా వీమన్నా వుంటుందా? ఈ విషయాన్ని పరిశోధించడంకోసం, శాస్త్రవిజ్ఞాన వేత్తలు, ప్రపంచఖ్యాతి నార్జించిన కొందరు మేధావుల మనస్త్విక్తములనూ అనేకమంది పిచ్చివాళ్ళ మనస్త్విక్తములనూ పరిశోధించారు. కాని ఇంతవరకూ అలాంటి భేదాలేమీ ఉన్నట్లు కనుపించటంలేదు. అందుచేత మానసిక వ్యగ్రతలకూ ఇతర మానసిక వ్యాధులకూ, మనస్త్విక్తితో అసలు సంబంధం ఉన్నదో లేదో కూడా మనం ఊహించలేకుండా ఉన్నాం.

వ్యక్తిగతస్వభావాలకూ పరిసర పరిస్థితులకూ కలుగుతున్న సంఘర్షణ సమస్తమానసిక వ్యాధులకూ కారణమనే సిద్ధాంతం ఒకటి ఇప్పుడు సర్వాంగీకారమై చెలామణిలో వుంది.

కాని యీ దిగువ విషయాలు గమనించదగి ఉన్నాయి.

మ్యూయాథ్సు స్టేటులో, (మొదటి దఫాగా) మెంటల్ హాస్పిటల్స్లో చేరే వ్యగ్రుల వివరాలు: 28% శిష్టమదులు: (Schizo-phrenia),

24% మనస్త్విక్తములోని వాళ్ళములు గట్టిబడటం వల్ల మానసికవ్యగ్రత (Psychosis) గలిగినవారు. 1% వాద్ధకృష్ణోషము (Senility)

ఈ వివరాలు ఇలా వుండగా కొంతకాలంపాటు హాస్పిటల్లో ఉంటూవున్నవారి వివరాలు వేరే నేకరించబడినాయి. అవి యిలా ఉన్నాయి:

57% శిష్టమదులు.

9% మనస్త్విక్తములోని వాళ్ళములు గట్టిబడటం వల్ల మానసికవ్యగ్రత గలిగినవారు.

6 % ఇతరకారణాలవల్ల వ్యగ్రస్థితి గలిగినవారు. పైన తెలుపబడిన గెండు రకాల వివరాలనూ పోల్చి మా నే మనకు కొన్ని విషయాలు బోధపడగలవు.

(i) హాస్పిటల్లో దినదిన ప్రవర్ధమానమవుతున్న సంఖ్యనుబట్టి శిష్టమదుల చికిత్స గుర్తు పడేదిగా అవగతమౌతోంది.

(ii) వాద్ధకృష్ణోషము కారణముగా వ్యగ్రుల ములై హాస్పిటల్లో చేరటానికి వస్తున్నవారి సంఖ్య పెరుగుతున్నది. చికిత్సావిధానం పెంపొందుతున్న కారణంగా మరణాల సంఖ్య తగ్గుతూ వుండటమూ అందుచేత వ్యగ్రుల సంఖ్య పెరుగుతూ వుండటమూ యిందుకు కారణమై వుండవచ్చు. కాని వాద్ధకృష్ణోషం ఫలానా నిర్దితమైన వయస్సులో అంకురించుకుంటున్న చెప్పటానికి తగిన ఉపపత్తులు లేవు. పైగా ఆరకం చైతన్యహీనత అనేకమంది చిన్నవాళ్ళలోకూడా కనుపించుతూ వుండటం చేత దాన్నిగురించి యిదమిద్దమని యెటూ నిర్ణయించటానికి వీలు గా లేదు.

(iii) ఒక విషయంలోమాత్రం మనం ఊహించవచ్చు: చిన్నవాళ్ళలో కలిగే మానసిక వ్యగ్రతలకు మనస్త్విక్తవాళ్ళా గట్టిబడటం ప్రధాన కారణమై వుండవచ్చు; ఇది ఉపమాత్రమేగాని సిద్ధాంతంకాదు. ఈ విషయాన్ని స్థిరీకరించటానికి తీవ్రమైన పరిశోధనలు జరుగుతూవున్నయ్యే.

(iv) ఇక శిష్టమదుల విషయం: శరీరంలోని యితర భాగాలకువలెనే మనస్త్విక్తమూడా ప్రాణవాయువును (Oxygen) సేకరించుకుంటూ వుంటుందని విజ్ఞానవేత్తలు తెలుసుకున్నారు. మనస్త్విక్తం ఇతర

శరీరావయవాలకన్న ఎక్కువ ప్రాణవాయువును సేకరించుకుంటుందనికూడా యితర పరిశోధనలవల్ల తేలింది. అంతేకాక శ్లేష్మబుద్ధుల మస్తిష్కం చూచుట ఆరోగ్యవంతుని మస్తిష్కం సేకరించినంత ప్రాణవాయువును సేకరించలేకపోతున్నదనికూడా తెలుసుకున్నాడు.

ఇంతకూ శ్లేష్మబుద్ధి మస్తిష్కానికి తగినంత ప్రాణవాయువు లభ్యం కాకపోవటంవల్ల కలుగుతోందా? లేక శ్లేష్మబుద్ధి యేర్పడటంవల్ల మస్తిష్కం తగినంత ప్రాణవాయువును సేకరించలేకపోతోందా అన్న విషయం తేలవలసివుంది. ఈ విషయమై పరిశోధనలు కొనసాగుతున్నాయే గాని యిదమిద్దం గా, యింకా నివారణలేదు.

శ్లేష్మబుద్ధి వ్యాధిని గురించి పరిశోధనలు జరుపుతూ డాక్టర్ ఫాబింగ్...కొన్ని అత్యంత ప్రధానమైన విషయాలను కనుగొన్నారు. చూచుట ఆరోగ్యంగా వున్న మనుషులకు కొన్ని రసాయనిక పదార్థాలను (ట్రైసిక్ ఆసిడ్ ఎమైడ్ వగైరాలు)

యిస్తే శ్లేష్మబుద్ధిని కలుగ చేయవచ్చునని తెలుసుకున్నాడు. దేహంలో ఇలాటి రసాయనిక పదార్థాల ఉనికిచేత శ్లేష్మబుద్ధి యేర్పడినప్పుడు ఆ పదార్థాలను రూపుమాపితే ఆ వ్యాధి తగ్గిపోతుంది. అలా రూపుమాపటానికి కొన్ని ఓషధులున్నయ్యే. కాని ఆ ఓషధులు శ్లేష్మబుద్ధిని నయం చేసినా, ఆ ఓషధుల ప్రయోగం వల్ల అసంతరం చేపానికి ఉపసవకరములైన బాధలు యేర్పడే అవకాశం వుంది గనుక వాటిని వాడకూడదని డాక్టర్ ఫాబింగ్ అభిప్రాయపడుతున్నారు. ఫాబింగ్ మరోవిషయంకూడా తెలుసుకున్నారు. రక్తంలోవుండే 'ఎడ్రినలిన్' పదార్థాన్ని విచ్చిన్నం చేస్తే, అలా విచ్చిన్నం చేయటంవల్ల యేర్పడిన రసాయనిక పదార్థాలు శ్లేష్మబుద్ధిని కలుగజేస్తాయి.

పై విషయాలన్నిటిపైప్రత్యేక, 'సమస్త మానసిక వ్యాధులకూ, వ్యక్తిగత జీవాలకూ పరిసర పరిస్థితులకూ కలిగే సంఘర్షణే కారణమ' నే సిద్ధాంతం పరాస్తమై పోతున్నట్లు మనం అవగాహన చేసుకోవచ్చు. శరీరంలో కలిగే రసాయనిక మార్పులే, మానసిక వ్యాధులన్నిటికీ కారణమని ఫాబింగ్ చెబుతున్నారు.

ఆ ర ర సా య న శా ల ము క్త్యా ల, కృష్ణా

ఫా సి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు నిలయము. విమందుకావలసినను మాకు వ్రాయుడు. నమ్మకమైనవి అభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. వ. సి.

Consulting Physician

జీవాతదేమిటమాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తు ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(ఫాసితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (ప్ర.గో.జి)

గ్రంథ విమర్శనము

మంచివాళ్లు-మాటతీరు

రచన: శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు: (ప్రచురణ: సాహితీ సమితి (రేపల్లె-గుంటూరు-చుచిటి పబ్లికేషన్స్); పల ఒక రూపాయి.

ఈ గ్రంథానికి పీఠిక వ్రాస్తూ శ్రీ అబ్బరాజు సూర్యనారాయణగారు ఇలా అన్నారు:

“కావ్యం కావ్యం అంటారే కావ్యం అంటే ఏమిటి? ఛందస్సుతో గూడిన పద్యాలా? సంగీతంతో గూడిన పాటలూ? సమాసజటిలం గావున్న రచనలూ? కృత్రిమాలంకారాలూ? కాదుకాదు, అష్టదశ వర్ణనలూ? ‘విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్’ అన్నారు కాదూ పెద్దలు. గ్రంథంలో విశ్వశ్రేయస్సును ప్రతిపాదించని వాక్యమేమైనా వుందా? ఇది కావ్యమే. ప్రపంచ కళ్యాణానికి కావలసిన విషయాలు మన మహర్షులు సంస్కృతంలో చెప్పారు. పాశ్చాత్యులు ఇంగ్లీషులో చెప్పారు. మునివాక్యంవారు తేటమాటల్లో ముచ్చటించారు.”

పై వాక్యాలు కావ్యతత్వాన్ని గురించి అయోమయస్థితిని కలుగజేసేవికాదు వున్నాయి అందుచేత కొంచెం వివరించవలసివస్తున్నది.

ఛందస్సుతో గూడిన పద్యాలైనమాత్రంచేత కావ్యం కాకపోవచ్చు; సంగీతంతో గూడిన పాటలైనంతమాత్రంచేత కావ్యం కాకపోవచ్చు; సమాస జటిలంగావుండే కావ్యం కాకపోవచ్చు; అలంకార సంయుతమైవుండే కావ్యం కాకపోవచ్చు, అలాగే విశ్వకళ్యాణదోహదకారి అయివుండే కావ్యం కాకపోవచ్చు. ‘విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్’ అన్నది కావ్య ప్రయోజనాన్ని ప్రతిపాదించుతున్న వాక్యమేగాని కావ్యగుణాన్ని ప్రతిపాదించుతున్న వాక్యంకాదు విశ్వశ్రేయములైనవి, కావ్యములు కానికీ, అనేకమున్నయ్యే. ‘కడుపు నొప్పికి వాము దివ్యోదధిము’ అన్నది విశ్వశ్రేయాన్ని ఉద్దేశించి చెప్పబడిన వాక్యమే. అంతిమాత్రంచేత ఈ వాక్యం కావ్యమాతుందా? అలాగే శ్రీ మునిమాణిక్యంవారి యీ రచననుకూడా కావ్యమని అంటూనికి వీలులేదు. కావ్యగుణాన్ని వివరించుతూ ‘సాహిత్యరసాత్మకమ్’ కావ్యం ఇత్యాది పెద్దల

నిర్వచనాలున్నాయి. ఇక ‘రసాత్మకం’ అంటే యేమిటని తేల్చవలసివస్తే అలంకారశాస్త్రాలనన్నిటిని ఇక్కడ వ్యాఖ్య పెట్టవలసి వస్తుంది.

ఇది కావ్యంకాదన్నమాత్రంచేత ఈ గ్రంథానికివచ్చే నష్టమేమీలేదు. అబాలగోపాలానికి అత్యంత ప్రయోజనకరమైన ఉత్తమరచనగా దాన్ని అంగీకరించటానికి ఎలాంటి అభ్యంతరమూ వుండనక్కరలేదు అంగభాషలో ‘లార్డ్ చెస్ఫీల్డ్ ఫీల్డ్స్ ఎడ్వైజ్ టు హిస్ సన్’ (Lord Cheserfield's' advice to his Son) మొదలైన ఇలాంటి గ్రంథాలు కొన్ని వున్నయ్యే. శ్రీ నరసింహారావుగారు ఆ విషయాన్ని ఉల్లేఖింపక పోయినా ఆ గ్రంథాన్ని చూచివుంటారనే అనుకోవచ్చు. అంగభాషలో ఈ లాంటినుభిరీచేయటానికి శ్రీనరసింహారావుగారు పూనుకోవటం ముదావహం.

ఈ గ్రంథంలో (1) మధురవాక్కును ఆలవగల్గుకొనుము. (2) అందరితోనూ నవ్వుతూ మాట్లాడు. (3) కష్టాలలో వున్నప్పుడుకూడా నవ్వుతూ మాట్లాడు. (4) ఎప్పుడూ నవ్వుతూ మాట్లాడు (5) ఇతిగత్యు సంతోషం కలిగేలాగున మాట్లాడు (6) వాగ్వాదాలు పెట్టుకోకూడదు (7) ఇతిగత్యు కష్టసుఖాలలో పాల్గొనవలెను (8) కష్టములలో నున్నవారితో హృదయ పూర్వకమైన సానుభూతితో మాట్లాడు. (9) మంచి మాటలతో స్నేహం సంపాదించు (10) ముగింపు అనే శీర్షికలలో పదివ్యాసాలున్నాయి. పై శీర్షికలను గమనించితే శ్రీ నరసింహారావుగారు చెప్పదలచిన సంగతేమిటో మనకు స్థూలంగా బోధపడుతూనేవుంది. కాని పై విషయాలు బోధించటానికి నరసింహారావుగారు అనుసరించిన రచనావిధానం హృద్యంగా వున్నది. ముచ్చట గొలిపే అనేక కథలనూ, కట్టుకథలనూ సంఘటలను ఉదాహరించుతూ ఉత్సాహంగా చదవటానికి, విషయాన్ని వంట పట్టింపుకోవటానికి సావకాశం కల్పించారు. నరసింహారావుగారు ఉదాహరించిన ఒక చిన్ని సంఘటన :

‘నేను గుంటూరులో కాలేజీలో మాస్టరుగా ఉన్న రోజులలో ఒకసారి జబ్బుచేసి పదిరోజులు పాఠశాలను వెళ్ళలేదు. ఆ తరువాతి పథ్యం వుచ్చుకొని వెళ్ళాను.

గ్రంథ విమర్శనము

‘నల్లిన రోజున అప్పటికి మా ప్రిన్సిపాల్ అయిన పైపువోర వచ్చి నన్ను చూచి—హల్లో మిస్టరు మునిమాణిక్యం హా-డు-యు-డు? (How do you do?) అన్నాడు. కులాసాగా ఉన్నారా అని ఆ మాటలకు అర్థము.

‘దొర గారే స్వయంగా నా సంగతి అడిగినందుకు నేను సంతోషించి “కొంచెము కులాసా యిచ్చిందండీ. కాని నా జబ్బు పూర్తిగా తగ్గలేదు. ఇంకా కొలువాపు అల్లగానే వున్నది. జ్వరంమటుకు రావటంలేదు. అయితే జీర్ణశక్తి బాత్తిగా చెడిపోయింది” అని యేమో చెప్పాను.

‘దొంగారు నేను చెప్పినంతా ఓసిక గా చిని చివరకు మిస్టర్ మునిమాణిక్యం ఇదంతా చెప్పడం మర్యాద కాదు. నేను “హా-డు-యు-డు” అని అడిగినప్పుడు నీవు “ధ్యాంకూయ, నేను ఆరోగ్యంగానే ఉన్నాను” అనవలె. నీ జబ్బును గూర్చి ఎక్కువగా అడిగితే చెప్పకలెనేకాని లేకపోతే ఊగుకొనడమే మర్యాద అని నాకు హితవు చెప్పినాడు అప్పుడు తెలిసింది నాకు. ఈ విషయం. —ఇలాంటి చిన్న చిన్న సంఘటనలు ఆద్యంతం గ్రంథంనిండా ఎన్నోవున్నాయి.

తెలుగువారు దురుసుగా మాట్లాడతారని పలువురు అంటూవుంటారు. ఇతరులు అనటమేకాదు. మనం అలా మాట్లాడుతాంకూడా. మాట పొనికిను అలవగుచుకోవటానికి ప్రతిబక్తరూ యీ గ్రంథాన్ని చదువవలసివుంది. పాఠశాలలోకూడా మోరల్ పీరియడ్ లో విద్యార్థులచేత చదివించదగిన ప్రయోజనకరమైన గ్రంథం. కొవ్వం కాకపోయినా శ్రేయోదాయకమైనది.

జానకి - శర్మ

కథలసంపుటి; రచన: శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు. ప్రచురణ: శ్రీశక్తివితామండలి, విజయవాడ 2

కాంతంకథలు జనానికి మొహం మొత్తుకున్నాయని తెలుసుకుని కాబోలు శ్రీ నరసింహారావుగారు, జానకి-శర్మ అనే పేరుతో తిరిగి కథలు వ్రాయటానికి ఉపక్రమించారు. కాని ధోరణిలోమాత్రం చెప్పకోదగిన మాచ్చేమీ కనుపించదు. ఈ గ్రంథంలో ‘శర్మ కాఫీతాగాడు’ ‘ప్రకరణభంగం’, ‘శర్మజానకిని ముద్దు పెట్టుకొన్న ఘట్టం’ ‘ప్రతిజ్ఞాపాలనం’, అనే నాలుగు కథలున్నాయి ఇందులో కొంచెం బాగా వున్నదని చెప్పటానికి వీలుగా వున్న మొదటి కథలోనే ఒక చోట ఇలా వ్రాశారు.

‘తరువాత

ఆ పిల్ల అటునుంచీ

శర్మ ఇటునుంచీ

ఒకరికి ఎగ్గరగా ఒకరు

జరిగి, జరిగి

నమిపించి సమీపించి

ఒకరు నొకరు కాగలించుకొన్నాడు’

ఈ రకం ‘ఆబ’ ఈ రచనలలో సర్వత్రా సళ్ళ బోశారు వై వాక్యాన్ని అలా? తుండాల గా ఖండించి అరేజీ జాగానో ముద్రించారు. ప్రయోజనమేమిటో భవంతుడికి తెలియాలి.

ఈ రచనలలో హాస్యాన్ని సృష్టించటానికి శ్రీ నరసింహారావుగారు పజే యమయాతన మాస్తే మనకు నిజంగా జాలికలుగుతుంది.

ఈ దిగువ వాక్యాన్ని చిత్రించండి.

“శర్మ జానకిని ఒక కన్నుతోమాత్రం చూస్తూ ఈ కన్నుమూసి ఆ కన్నుతోనూ, ఆ కన్నుమూసి ఈ కన్నుతోనూ చూచి చివరకు రెండు కళ్ళు మూసికొని కూర్చున్నాడు

వై వాక్యం పాఠకులకు ఎలావుండో గాని, భావించి మాగురీవర్సనం చేయదగిన మహా వాక్యంగా శ్రీ జబ్బలనుడక మావరా నాశర్మగారు తాము యీ గ్రంథానికి రచించిన ‘భూమిక’లో ఉటంకించారు.

శ్రీ నరసింహారావుగారి రచనలో కనుపించు తున్న చుగ్గో కొత్తవైచిత్రీ యేవీటంలే ఉండండి సంస్కృతిజ్ఞోకాలకు ఉటంకించటం. పాండిత్యం వున్నప్పుడు ప్రవర్తించటంలో చోషం లేదుకోండి—అయినా దానికి తిరిగి దానిని ఆచకాశం లభించాలి. అంతేగాని ఏవోళ్ళోకం దొరికిందా అని దానికోసం కథను సుశుభిష్టముకు రావటానికి ప్రయత్నించటం ఆరోగ్యకరమైన సంగతికాదు.

అన్నిటిని మించి శ్రీ నరసింహారావుగారు, మహామహులైన ప్రాచీనాలంకారికులను వేశాకోశం

సుందర భారతమాత్రం

మహోజ్వల భారత దేశ రామశీయకత

చదవండి!

చూడండి!!

కవ్యానుమారి మొదలు కాశ్మీరువరకు నలుదిశల గల వందలాది త్రితములు, నదీనదములు, చారిత్రక నగరములు, రాష్ట్రరాజధానులు, శిల్పవిశేషములతో 280 చిత్రపటములతో, మార్గదర్శకముగు శేఖరములతో సరస జన సులభ శైలిలో రచింపబడిన ఉద్దగ్రంథము. శేఖర్య చేయువారికి కావలసిన సర్వసమాచారము యిందు గలను. 770 పైగా పేజీలు గలవు. వెల రు. 4-0-0 పోస్టేజీ 1-4-0. సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి.

చేస్తున్నాననే అభినివేశంతో పోయిన పోకడలు అను
దాత్రిధ్యోంజిలో వుండటమే గాక ఊతెవ్వారుగా
కూడా కనపించటం లేదు.

సంపదర భారత యాత్ర

[1, 2 భాగములు]

రచన: శ్రీ బులుసు సూర్యప్రకాశశాస్త్రి ప్రచు
రణ: స్థాన గ్రంథ మంఠలి, తెనాలి; ప్రథమభాగం:
రు 2-8-0; ద్వితీయ భాగం, రు 2-8 0.

గంధ నామన్ని బట్టి ఇశ్వర, యాత్రికుల ఉప
యోగార్థం ప్రచురించిన 'రైల్వే నైపు' లాంటి పుస్తక
మేమోనని భయ కలగటానికి నావకాశంగా వుంది.
దీల్లో ప్రశ్నాకాదిక సౌకర్యాలు స్థల పురాణాలమా
సంబంధించిన భౌగోళిక కొంతవన్నా ఇది అలాంటి
అల్పమైన కృషి గాను, ఈకృషిని అభిసరించుచూ 'ప్రి
మేరురాజు భావమూర్తిగాను రచించిన వాక్యాలు తిల
కించితే గంధము యొక్క విలువ యెంతో హఠ
కలను అవగతి మావుంది:

‘శాస్త్రీగారి పుణ్యమా అంటూ కౌస్థ్యముంచి
కన్యాకుమారి వరకూ, కవీసుంచి కలకత్తా వరకూ గల
యావద్భాగతి నేతె సర్వములను మన కందరికీ ఒక ఆగు
యాపాయల ఖిన్నులతో లభించింది. కౌస్థ్యం కమనీయ
సౌందర్యాన్ని, ఉత్తర ప్రదేశ్ మనోజ్ఞ దృశ్యాలను,
అనేక సామ్రాజ్యములకు జన్మస్థామి అయిన ఢిల్లీ నగర
ప్రభువాన్ని, దాని చారిత్రక ప్రభుత్వ
ప్రకృతి నుతె వంగదేశం లో తీర్చి దిద్దిన
రంగమల్లలను, మహాభక్తులకు నిలలుగులైన గుజ
రాత్, మహాంధ్ర దేశములను, హిందూ, మహమ్మ
దీయ సంస్కృతుల మేలు కలయికకు మంచి నిదర్శన
మైన మౌదిరాహనును, అక్కడి శిల్పసంపదను, అవే
శానికి చదిర్చానికి అలవట్టయిన ఆంధ్రావనిని, వ్యా
పార వత్తుతుకు దేవాలయ నిర్మాణ శిల్పచాతురికి నిలయు
మైనతిమిశ్ర నామ, పాండ్య, చేర, సంస్కృతులకు
కాణాక్షయైన కేరళ దేశాన్ని అక్కడి వింతలను యీ
యాత్రాక్రమంలో మనకళ్లకు కట్టినట్లు చూపించాను.
అతివృద్ధ అయినప్పటికీ నిత్యనూతన అయిన భారతీయత
సహజ సుందర స్వరూపాన్ని యాత్రీకుల చర్మచక్షు
వులకే కాక చగువరుల మనోనేత్రాలకు కూడా,
సాక్షాత్తు రింపజేశారు.’

దేవతల చిత్రాలూ, దేవాలయాల చిత్రాలూ, చారిత్రక ప్రతిష్ఠల భవనాదుల చిత్రాలూ బహుశః సంఖ్యలో అపూర్వము.

నా గార్లు నకోండు

రచన : శ్రీనాథమంజు గావారావు గారు. (ప్రచు
రణ : అజంతా పబ్లికేషన్స్, 7112 మహాకాళి వీధి,
సికింగ్ దాబాద్ ను 0-12 0

(గంప బీరికల్) శ్రీ గంగారావు గారు ఇలా ఉన్నారన్నారు.

‘నా గానన సాగరం కన్నదిరొక్కటం పూర్తి అవడంతో ఈ యోగం గుర్తవటానికి కృష్ణాజలం లో లీనం అయిపోతుందని భావించి యా పుణ్యస్థలం “కల్యాణి వార్త” అయిపోతుంది. ఈ లోగా యిక్కడికి గూఢ్రత్రేణి ఈ పుణ్యస్థలాన్ని దర్శించి ఆంధ్రులంతా తమ విధిని నిర్వహించాలి... ఈ లోయను గురించి వివరాలు ప్రభుత్వం నారి ప్రచురణలో ఉన్నవి. అది సామాన్యులకు అందుబాటులోకి తీసు, ఈ పుణ్యక్షేత్రాన్ని దూరదేశీ నారి ఈ పర్యాటకం ఈ చిన్న ప్రస్తకం వాడుకుందాం.’

[illegible]

రామచంద్ర సప్తపంజరి

పద్మ్యోచనః శ్రీయుతులు కోట సోమరకపురుః
ప్రాప్తిస్థానముః కవిచంద్ర సంభవః, 18, వరదా
ము శ్రీయుపునవీధి, గుల్దాను—1.

ఈ కవులు రామానుజాగ్రహంతో గీత పద్యాల
లోకి సంక్షిప్తపరచి, 'రామగుప్తప్రసన్నా!' అనుచు
అంతో ప్రసన్నానుగో చేపాడు. (రామచంద్రుని
పుణ్యోభవాన్ని గిరగనం మన్నన చేసుకోవలసి
అనువుగా వుంది.

కర్త, చేస్తుంది

కథలనంపుటి; రచన: శ్రీ నార్క చిరంబీవి. ప్రచు
రణ: చిన్నోదా పబ్లికేషన్సు, విజయవాడ-2. చల 1-0 0

ఈ సంపుటిలో, కిర్రాచెప్పలు, ఎంపమావులు, పగిలిన పచ్చికుంపలు, ఎడారిలూలు, ప్రేమాభిరమం, గూటిలో నీలక, అనేక భలు ఆడు వున్నాయి.

గుచ్యుకొని ముట్ట

కథలసంపుటి: రచన: శ్రీ నాయుడు సంకల్ప
సీతారామమూర్తి: ఆలమూరు, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.
బైల 0-4-0

Sri Venkateswara University

LIBRARY

Acc. No.....

Call No.....

This book should be returned on or before
the date last marked below or fines will be levied
at the . of 0-06 ps. per day.

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఏప్రిల్ 1956

పంపుటము 33 :

సంచిక 4

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఏప్రిల్ 1956

జీవితగీతం	శ్రీ హరిత శివశర్మ	...	1
మానవుడు	“కావ్యశ్రీ”	...	5
కన్నడసాహిత్య పరిచయము	శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	...	<u>14</u>
శ్రావణ మేఘాలు }	శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు	...	19
	శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	
జంటపక్షులు	శ్రీ నాగభూషణ్	...	33
అభినవభారతి	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	56
జీవితపుమలుపు	మురయా	...	60
శిక్షానిరూపణము	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణ	...	71
చిట్టిబాబు	శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	82
కలగూరగంప			
గ్రంథ విమర్శనము		...	91

జీవగీతం

హా రీ త శి వ శ ర్మ

నా యెదలోన వీణీయలు నాదముచేసిన యంత నేపు రా
గాయతి నాదు కంఠము సుగంధిలమై ప్రభితమ్మునై మధు
ధ్యాయిత లోనలోనె యరుదైన స్వరమ్ములు పల్కుగాని తా
నై యొకడైన రాదు మృదువై మరి నా ముఖకార వీడదున్.

ఈ హృదయమ్మున కాహా
ఊహ యటన్నదియు నొకటి యున్నదొ లేదో
ఆహత తను కుంజముపై
పోహటిలగ జేయు నిదియుపో కోకిలలన్.

కోకిల కూయదున్ అసలు కూసిన దేయనుకో ఒకప్పుడున్
వీకను సంచమస్వరము వీడి బయల్వడబోదు లోన నే
తాకి రహ స్తరంగములదార్చి మదంతర లింగదేహ మూ
ర్చాకిలికించి తమ్ముగనె సాగును; సాగదు నోటి వెంబడిన్.

సప్తస్వర ప్రళయస్త మధుధారాలోల
విలులితాంబువులు కన్నులను జారి
అర్థనగ్నార్ద్రవాగర్థ సంచయ ధురా
హతిని మనస్సెల్ల హతినిపొంది
ఎడద మెత్తదనంబు విడిదిగా పొసగించి
పైకితేనూహ చాలక తపించి
లోన భావమునూది బోనమ్ముపచరించి
మృదు మృదంగములేక మెలికలు పడి
యెడద నెడదయందు నిమిడించుకోలేక
కుతిలపడియు లోన కుతకుతపడి
శిశిరమందు నాకుచెడిన చెట్టును వోలె
దినగనైన బ్రతుకు తెలిసి యెట్టి.

నునుగాలి పొరలుచేసిన జొన్న చేలపై

కంకెనందులలోని కలరవమ్ము

లీలవేసిన గతి లీల తేలించుకో

నాత్మలేవక మది నలమటింది

ఇంత యేడ్చునులోన నంతయు పాటమై

మరి పైకిరాక స్థంభము భజించి

బాహ్యమునకును అభ్యంతరమునకును

పోలిక లేక తా పోయి, యేమి

చేయలేక మరేమియు చేయలేక

మనసులోకుంది హృదయ కృంతనముగాగ

నాత్మ గుడుసుళ్లుచెంది నాయంచె నేను

పలువరింతును కష్టపు కలకలమున.

నిగనిగలాడు ఆకసపు నీడలలో తెలిరెక్కలార్చి వా

లుగ విహంగంపు గుంపు కదులున్; మరి నేనును యట్లుగా విమా

న గతిని రెక్కకట్టుకొనినట్టుల పోవగజూతుగాని; కా

నగ మరి దేహ మడ్డుపడినంతన చింతల కుందుచుండుదాన్.

ఒడ్డుకట్టన నదివోలె ఉరికి ఉరికి

పైకెగురు జాడలేక లోపలనె లోన

నున్న చైతన్యమదియును నున్నమితము

వెలికురికిరాగ క్రొత్తదారులకు వెదుకు.

ఇక శరీరమ్ము పాంచభౌతికము జడము

లోని చైతన్యధారను లోనె యదుము

అదుమగా కల్గు బాధల నదవదపడి

పైకి నొత్తును; లోని ఆపత్తి తెలిసి.

కన్నుదోయికి నన్య కాంతలడ్డంబైన

కామనచేత నుగ్ర గ్రసితుడ

నెవ్వరో యేదియో నెకసక్కెమాడిన

పాముకన్నను పగ బట్టువాడ

జీ వ గీ త ం

నింతటి విషయమ్ము సుంత నేర్చిన జాలు
 ఆధిక్యమును పెంచు నట్టివాడ
 నవును నీయంతవాడవు నీవగాని మ
 రెవ్వరనిన మత్సరీహుడనయి
 ద్వేషమును పెంచుకొందు, మోదించుకొందు
 రాగమున జేసి పాశవారణ్యఁఁగిని
 నన్ను నేనుగ భావించుకొన్నదారి
 వెలుగు తోచక బహుదుఃఖముల వశింతు.

ఒక అందమైన మహాత్కృష్ట దర్శన
 ధృతిచేతలోన నర్థితములైన
 భావమ్ము లెదతాకి పదపడి నర్వ ర
 క్త ప్రవాహముబడి కదిలి కదిలి
 ఈ శరీరమ్మునం దింతలింతలు మధు
 రమయిన అనుభూతులను రచించి
 మనసులో నవకావ్య మర్మమ్ము లెగద్రోసి
 పదముల నేగుకో నదనుచూసి

కంతమును దాటిరాని సంగతిని తెలిసి
 నన్ను కిక్కురించు శక్తి నేనన్నయఃఫళ
 నాత్మ రూపమునందున యాత్మయందు
 కర్మవృత్త జీవవృత్తి నిష్కర్మగుడగుదు.

ఈ దుఃఖమ్ములు నేడ్పులు
 చేదై, బహుజిహ్వాగోడ్ధచేష్టము లూహ
 నూదనప్రోద్ధతి ఖడ్గపు
 వాదరై లోనలోన వంచనచేయున్.

ఈ దుఃఖమ్ములు నేడ్పులు
 మేదురమై లోనిదృష్టి మెట్టిన యెడలన్

భారతి

స్వాదుత నాహరించును

కాదో మరి జీవితమ్ము కాంతిని చెరచున్.

ఈ దుఃఖమ్ముల్ నింతలింతలయి బహిష్కృత తామస్కరే
ఖా దౌర్భాగ్య ఫథిన్, ననున్, బహుళ దుఃఖధ్వంతరీనున్, దురా
శా దౌర్దశ్యనిధిన్, గ్రహసింగు, పృథులేషాసర్వ హాలాహలున్
కాదో వెన్నెలచిల్లు ఆత్మసాధినన్నా! చీకటుల్ క్రమ్మెడున్.

ఈ దుఃఖమ్ములు నాయెడ

స్వాదుత మృదుచింత నార్ద్రవక్రములైసన్

శ్రీదము ఓంకారార్థము

చేదనా! కరుణా రసప్రసిద్ధ మమృతమున్ !

మా న వు డు

“కా వ్య త్రి”

పా త్ర లు

వీరయ్య ; శివయ్య ; నరసింహం ;
కనకాచలం ; వెంకటపతి.

* * పాతపడిన పల్లెటూరి రైలు స్టేషను లోని వెయిటింగ్ రూమ్ ! నలు వైపులా చీకటి. గుమ్మంలో లాం తరు మందంగా వెలుగుతూంటుంది. రైలు వచ్చి వెళ్ళిపోయింది. ప్రయాణీకుల కోలాహలం సద్దుమణిగింది. చిరిగి పోతూ వున్న చొక్కా— పాంటు—మాసి దుమ్ముపట్టి వున్న జుట్టు—గడ్డం — మీసం — జేవురించి వున్న కళ్ళతో వికారంగా భయం కరంగా చూస్తూ వస్తాడు వీరయ్య.

వీర : (భారంగా నడుస్తూ వచ్చి—లోపల పెట్టిన అడుగు చటుక్కున తీసికొని బాధగా నిట్టూర్చి) మాణిక్యం! మాణిక్యం! (దుఃఖముతో తలవంచుకొని చేతులతో ముఖం దాచుకొంటాడు.)

[చింపిరి బట్టలతో—జడలు కట్టిన జుట్టుతో—చిరిగిన రంగుకప్పకొని—కర్ర వూత వేసుకుంటూ శివయ్య వస్తాడు.]

శివ : బాబూ! ఒక్క కానీ బాబూ!
వీర : (వినిపించుకోడు.)
శివ : (కొంచెం గట్టిగా) బాబూ!
వీర : (చిరాకుగా) ఎందుకురా అరుస్తావ్!
శివ : ఒక్క కానీ యిప్పించు బాబూ!
వీర : (కోపంగా) పోరా అవతలికి!

శివ : చలిగా వుంది. నెళ్ళిపోతాను. ఒక్క కానీ పడేయ్ బాబూ!
వీర : (అతని నైపు తిరిగి) ఏరా—తన్నులు గావాలా?

శివ : ఎందుకు నాయనా అంత కోప్పడతావ్?
వీర : కోపం—కాక ఇంకేముంది? నా జీవితాన్ని నాశనం చేసిన యీ లోకాన్ని—నా సర్వస్వాన్ని దోచుకున్న యీ వెయిటింగ్ రూమ్ ని చూస్తూ ఉంటే కోపం గాక మరేముంది?

శివ : ఎవరు నాయనా నీకు అపకారం చేసింది.
వీర : ఎవరేమిటి! నువ్వు! హు! ఎవడో తెలిస్తే వాడింకా ప్రాణాలతో బ్రతికి వుండే వాడేనా? ఎవడు వాడు? ఎవడైతే నేం? ఎలా తప్పించుకొంటాడో చూస్తాను.

శివ : పగ బట్టి సాధించాలని చూస్తున్నావా బాబూ!

వీర : అవును. ప్రాణానికి ప్రాణం! అంతే!
శివ : పగ చాల చెడ్డది నాయనా. బ్రతికివుండగా నేయమయితే నలు పెడుతుంది. జీవితాన్ని నరకం చేస్తుంది నాయనా.

వీర : ఘరవారేదు. జైలుజీవితానికి అలవాటు పడినవాడికి నరకమాత్రం యెంత?

శివ : (నిట్టూర్చి) జైలుకెళ్లావా నాయనా?

వీర : నోరుముయ్య! అడుక్కునేవాడవు అడుక్కోక అవన్నీ నీకెందుకు?

శివ : నువ్వేదో మధనపడుతూ వున్నట్లువుంది. కాస్తేపు పడుకోవయ్యా! బండికి యింకా టైముందిలే!

వీర : పడుకుంటాను. వాడిని కాళ్ళతోగా పడుకోబెట్టి మరీ పడుకుంటాను.

శివ : చంపటంకంటే తుమించటం కష్టం! చటం నేర్చుకో నాయనా!

వీర : అవసరంగా వాగకు. తన్నులు తినగలవు.
శివ : అనుభవంతో చెబుతున్నాను. పగ మానవుణ్ణి పశువుని చేస్తుంది. కళ్లు మూస్తుంది. మనసును మసి చేస్తుంది. ఆవేశపడకుండా ఆలోచించు నాయనా.

వీర : ఒరేయ్ ముష్టి సన్యాసీ! నైలు వచ్చేదాకా యింకా గంటసేపు గడపాలిరా ఇక్కడ. నన్ను విసిగించి అవసరంగా ప్రాణాలు పోగొట్టుకోకు.

శివ : (వెటకారంగా) మహా మొనగాడిలా మాట్లాడుతున్నావే!

వీర : (చర్రున వనక్కు తిరిగి) కాక —?

శివ : ఏడికావ్!

వీర : ఊ! (చాచి - చెళ్లన చెంపరూది కొడుతాడు.)

శివ : (బాధగా నవ్వి) పగతో నీ హృదయ మెంతగా ఉడికిపోతూ వుందో చూడాలనే అలా అన్నాను.

వీర : చూశావుగా — ఇప్పటికైనా నల్గిపో!

శివ : నువ్వెవరివో నాకు తెలియదు. అయినా నిన్ను తీమిస్తున్నాను. చలిలో బాధపడుతున్నావు; ఈ పగ్గు కప్పకొంటావా?

వీర : (ఏంతగా) చలి! ఎవరికి? నాకా! చూడు. నా శరీరంలోని ప్రతి అణువునుంచీ పొగలెలా వస్తున్నాయో!

శివ : అవును. మనసులో పగ వున్నంతకాలం — తనువులో పొగలు ఉంటాయిలే నాయనా!

వీర : ఒరేయ్! మాటలు ఖర్చుపెట్టి నాకు శ్రమ కల్గించకు! పో ఇక్కడినుంచి.

శివ : పోతాను. నీకు భయపడికాదు. నీ మనశ్శాంతి కోసం పోతాను. మళ్లా వస్తాను. మనస్సు మాగ్చుకో నాయనా. (వెళ్లి పోతాడు)

వీర : (బాధగా) మణిశక్యం తిరిగి రానిదే మనసెలా మారుతుంది? (చర్రులన వనక్కు తిరిగి బోర్డు వద్ద చూస్తూ) హు! వెయిటింగ్ రూమ్ — హు! హు! హు! (గిరుక్కున వనక్కు తిరిగి జాట్టు పీకొంటూ బల్లకు చివరగా కూర్చుంటాడు.)

[వీడి నోట్లో పెట్టుకొని - లంగీకట్టుతో - లాల్చీ చేబులు తిడుముకొంటూ నరసింహం వస్తాడు.]

నర : (కంఠువా సర్దుకొని వీరయ్యని చూచి) సార్! అగ్గిపెట్టె వుందా సార్!

వీర : (మాట్లాడుకు)

నర : (నినానించి - పెదవి విరిచి) ఏయ్! ఎవరి పోయ్ నువ్వు?

వీర : ఏం? ఎవరుకావాలి?

నర : ఏమిటా తిలబిగుసు?

వీర : తిలబిగుసు కాదు దినుసు చేగువు.

నర : (కోపంగా) ఏం ఒళ్ళు కొలిపిందా? ఎవ డివురా నువ్వు?

వీర : నేనే కొవలసినచ్చేనా నీకు (ఇటు తిరిగి పరకాయించి చాచి ముఖం చిట్టించి దగ్గరకు వస్తూ) ఓహో! తమరా? (ప్రస్తుతం తమరేం చేస్తున్నట్టు?)

నర : (అనుమానంగా) నన్ను ఎగుగునావా?

వీర : బాగా కిట్టినట్టుంది. వేషం డిబ్బాయించావ్.

నర : పొరపాటు. నన్నెవరనుకొంటున్నావో!

వీర : సాక్షాత్తూ నువ్వే అనుకొంటున్నాను.

నర : (అనుమానంగా) నా పేరు తెలుసా?

వీర : ఈచుగ్గి మార్చుకోకుండా వుంటే తెలుసు.

నర : పేరు మార్చుకోవలసిన అవసరం నాకేమీ లేదు.

వీర : అయితే నీ పేరు నరసింహం! అవునా?

నర : (ఉలిక్కిపడి అతని వంక చూస్తూ వుంటాడు.)

వీర : నువ్వు సగం మనిషిని సగం పశువీని అవునా? అవును. అది నీ పేరులోనే వుంది. ఇంతకూ వ్యాపారం కెట్టుబాటుగా వుందా?

నర : (సంకోచిస్తూ) వ్యాపారమా? నాకు వ్యాపారమేముంది?

వీర : నలుగురూ వింటారు నెమ్మదిగా చెప్పనా (గట్టిగా) జాదం!

నర : (కోపంగా) నోరుముయ్య!

వీర : (వెటకారంగా) ఎవరిది?

వీర : నీదే!

నర : ఎందుకో!

మా న వు డు

- సర : అనవసరం గా మాట్లాడకుండాను.
- వీర : నోరయితే యిప్పుడు మూసినా మరలా మరలా మాట్లాడుతూనే వుంటుంది. ఏకంగా తల తీసేస్తే ఇంక నోరు చస్తేవాగదు.
- సర : (కేక్... ఇక్కడనుంచి వెళ్ళిపోవాలి!
- వీర : వెళ్ళిపోతావా?
- సర : నేనుకాదు నువ్వే!
- వీర : ఎందుచేతి?
- సర : ఇది పెద్దమనుష్యులంజే స్థలం!
- వీర : పెద్దమనుష్యులంజే జూదిగాళ్ళా?
- సర : ఏమిటా పేలాపన? కళ్ళు నెత్తికెక్కాయా?
- వీర : లేదు. అరికాళ్ళుగోకి దిగాయి (బాకు తీస్తాడు.)
- సర : (భయంగా కత్తివంక చూస్తూ) ఏమిటది?
- వీర : (మీదకు నడుస్తూ) కనిపించటం లేదా? కత్తి!
- సర : ఏం...ఎం...దుకు?
- వీర : తల తీయటానికి!
- సర : ఎ...వ...రిది?
- వీర : నీశీ!
- సర : (తుల్లిపడి) ఆ! నా...దా...?
- వీర : అవును. నీజీ!
- సర : (వణకుతూ - వెనక్కునడుస్తూ) నే నేం చేశానని?
- వీర : జ్ఞాపకం చేయమంటావా?
- సర : (వణకుతూ) వద్దు... వద్దులే... (పారిపో బోతాడు)
- వీర : (చటుక్కున పట్టుకొని) ఏరా! పారిపోదా మనుకొంటున్నావా? (ముందుకులాగి) నే నెవరినో తెలుసా?
- సర : తెలియదు సార్.
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం-యిక్కడే- యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనే మన మిద్దరం తొలిసారిగా కలుసుకొన్నాం. గుర్తుందా?
- సర : (భయంగా) లేదు సార్!
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం నేనూ నా భార్య బండి దూరటానికి యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనే. ఇటువంటి రాత్రే ఒక రాత్రి వుండగా సరదాగా పేకాడదాం రమ్మని ప్రక్కకు తీసుకువెళ్లి - జూదంలోవున్న
- మీ వాళ్ళనందరినీ పిలిచి నన్ను కొట్టి నా దగ్గర నున్న డబ్బంతా దోచుకుపోయావు- అవునా-ఆలోచించు-
- సర : (బెదురుతూ) అవునుసార్, జ్ఞాపకం వస్తూ వుంది.
- వీర : (కత్తికంఠంమీద పెడుతూ) సరసింహం! పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం యెవడిని మోసం చేశావో వాడి చేతిలోనే చచ్చి పోవటం నీకు సరదాకదూ (పొడవటానికి కత్తి పైకెత్తుతాడు)
- సర : (ననుస్కరిస్తూ) మీ పాదాలు పట్టుకొంటాను. మీ డబ్బు మీకిచ్చేస్తాను. నన్ను తుమించండి!
- వీర : నిన్నా? యెలా తుమించమంటావ్? నా నాశనానికి నువ్వుకూడా కారకుడవే! ఆనాడు నువ్వు నన్నలా చేయకుండా వుంటే నా మాణిక్యం నాకు దూరమయ్యేది కాదు. నా కీజైలుశిక్ష వచ్చేదీగాదు. ఇంతటి నాశనానికి కారకుడవైన నిన్నా - నేనా - తుమించటమా? అసంభవం! (పొడవబో తాడు)
- సర : (బావురుమని యేడుస్తూ) అయ్యో! (కొల్ల మీదపడి) నా భార్య కడుపుతో వుంది. నా వంశాన్ని అన్యాయం చేయకండి! నన్ను తుమించండి!
- వీర : (ఆగి-పైకి చూస్తూ) భార్య-కడుపుతో వుంది. తుమించాలి. (నిట్టూర్చి) ఛీ! పిరికిపందా! పో!
- సర : (కంగారుగా లేచి పారిపోతూ వుంటాడు)
- వీర : సరసింహం!
- సర : (చటుక్కున ఆగి) సా—ర్ —!
- వీర : ఇలారా!
- సర : (బెదురుతూ) సా—ర్ —
- వీర : భయంలేదురా!
- సర : (అనుమానంగా-మెల్ల గా వస్తూ పట్టుకుంటాడు)
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాలు జైల్లో కూర్చుని మిమ్మలినందరిని చంపాలని తపస్సుచేసి కూడా యిప్పుడు నిన్నెందుకు విడిచిపెడుతున్నానో తెలుసా?

భారతి

- సర : తెలియదు సార్!
- వీర : భార్య భర్తల వియోగదుఃఖం నాకు తెలుసు. భార్య మాట తలపెట్టి నీ ప్రాణాలు కాపాడుకున్నావ్! పో!
- సర : (భయంగా వెనక్కు మాస్తూ వెళ్ళిపోతాడు)
- వీర : (కత్తి పడునుమాచి) హూ! అసలువాడు దొరకాలి! (పట్టుకొరికి-నిట్టూర్చి-కత్తిజేయి లో పెట్టుకొని-బోర్డు వంక చూస్తూ వుంటాడు)
- [లెదర్ బేగ్ చంకను పెట్టుకొని చేతిబైత్తం ఆడించుకొంటూ కళ్ళజోడు నడుకొంటూ-పంచె, లాల్చీ — బద్దెల కండువా — హాప్ బూట్స్ తో కనకాచలం వస్తాడు]
- కన : (నిసుగ్గా వాచీ వంక చూచి) వెనగది! ఇంకా ముప్పావుగంట వుండాలి. ఎన్ని మారినా పన్నెండ్లెళ్ల నుంచీ యీ నైలు ట్రైం సూత్రం మారకుండా వుంది. (ముందుకు నడచి నలువైపులా కలయ జూసి) రామ! రామ! యీ వెయిటింగ్ రూములో కన్నా బయటే నయం! (కళ్ళజోడు తీసి కండు వాతోతుడుస్తూ వుంటాడు)
- వీర : (అతని వంక నిదానించి చూచి-తలూచి) ఓ! కనకాచలం! కావలసినవాడు కాల్లా దిగ్గ రకే వచ్చాడు. కామవరం వెళ్ళవక్కరలే కుండా నే కత్తికి ఆకలి తీరిపోతుందిలే! (కత్తి పడును చూస్తూ దిగ్గరకు వచ్చి) చూశారా యీ బా కెంత పడునుగా వుందో!
- కన : (వెరిగా చూస్తూ) అవునవును. పడునుగా నే వుంది.
- వీర : నీవుందుకు పనికొస్తుంది కత్తి?
- కన : (భయంగా నవ్వి) మరి...మరేం... పెన్సిలు చెక్కుకోవచ్చు.
- వీర : (కత్తి ముఖం మీదకు చూపిస్తూ) ఇంకా?
- కన : (బెగురుతూ) ఇంకా-మానిడి పండ్లు, చెరకు ముక్కలు-
- వీర : (చటుక్కున) తరక్కోవచ్చు.
- కన : అవును...అవు...నవును...
- వీర : తలకాయ తిప్పించ నవ్వుకదూ!
- కన : (అనుమానంగా) అంటే?
- వీర : అంటే! మెడకాయకు బరువు లేకుండా తలకాయ తిప్పించటం!
- కన : (భయంగా) ఎవరితల? (చూరంగా జరుగు తాడు.)
- వీర : నీ తితే! (దగ్గరగా వచ్చి వుంటాడు)
- కన : (త్తుల్చిపడి) ఆ! నాదా? (వెళ్ళిపోవో తాడు)
- వీర : ఆగక్కడ! (పట్టుకుంటాడు)
- కన : (కంగారుగా) నన్ను పట్టుకుంటా వందుకు?
- వీర : వెళ్ళి పోలీసుల్ని పిలుస్తామనుకుంటున్నావా?
- కన : అబ్బే!
- వీర : ఫరవాలేదు పిలు!
- కన : రామ-రామ.
- వీర : వాళ్ళ సంకలి నాకు తెలుసులే! పన్నెండు సంవత్సరాలు వాళ్ళతో నేనుండి వస్తున్నాను. పిలు. నేనే చెప్తున్నాను.
- కన : నీం చెప్తున్నా?
- వీర : తక్కువ వడ్డీ అని తనఖామీద అప్పలిచ్చి తారీఖులు మార్చేసి తనఖా ఆస్తిని కబళించే ఘరానా-బోపిడి వ్యాపారం! ఇంకా చేసున్నానా లైసెన్సు లేని ఆ దొంగవడ్డీ వ్యాపారం!
- కన : (నింతగా) నన్ను నువ్వెరుగుకువా?
- వీర : అవును. నేను వస్తున్నదికూడా నీ కోసమే!
- కన : ఎలా ఎరుగుదువు?
- వీర : మీది కామవరం కదూ!
- కన : అవును.
- వీర : నీ పేరు కనకాచలం కదూ!
- కన : అవునవును. నన్ను బాగా యెరుగుదు వన్న మాట!
- వీర : ఎరుగుదును. మీ ఊరికల్లా నువ్వే గనవంతు డవు!
- కన : (సంబరంగా) ఆ! ఆ!
- వీర : నువ్వే దుర్మార్గుడవు!
- కన : (ఆ! అసహాయ చటుక్కున ఆగి కోపంగా చూస్తాడు).
- వీర : పాపం! ఎంత గనముంటేమాత్రమేంలాభం! కడకిలా దిక్కులేని చావు వస్తున్నావు! ఇది నీ దుర్మార్గానికి ఫలితం కాదంటావా?

మా న వు డు

- కన : (బతిమాలుతున్నట్లు) నన్ను చంపుతావా?
- వీర : చంపాలనే అనుకొంటున్నాను.
- కన : నిజంగానా?
- వీర : మున్నూటికి! నీకంతమీద కత్తిపెట్టి ప్రమాణకం చేయమంటావా? (దగ్గరకు వస్తూ వుంటాడు)
- కన : (బెనురుతూ) వద్దు.. వద్దులే...(వెనక్కు జరుగుతాడు)
- వీర : కనకాచలం! యింకా వ్యభిచారం చేస్తున్నావా?
- కన : (ముఖం చిట్లించి) ఛ! ఛా! నేనా?
- వీర : ఊ! (హుంకరించి కత్తిపైకెత్తుతాడు)
- కన : (కంగారుగా) ఆ! ఆ! ఏదో అప్పుడప్పుడు-అంటే.
- వీర : మీ పొలాన పనిచేయటానికి వచ్చే పశువు పిల్లల్ని యింకా బలవంతం చేస్తున్నావా?
- కన : (భయాన్ని అణచుకొంటూ) లేదు. నే నెప్పుడూ అలా చేయలేదు.
- వీర : చేయలేదా? పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం మీ పొలాన మాణిక్యం అనే మనిషి వుండేది గుర్తుందా?
- కన : (జ్ఞాపకం తెచ్చుకొంటూ) మాణిక్యం! (సంతోషంగా) అవునవును. మాణిక్యం-మా గుమాస్తా వీరయ్య పెళ్లాం! మా పొలాన కొబ్బరి కొట్టులో వుండేవారు. ఇప్పుడెక్కడుంది?
- వీర : ఏం? నీకు కావాలా?
- కన : అబ్బబ్బే! పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం - ఉన్నట్టుండి - ఒక రాత్రి పారిపోయారు. అప్పటినుంచీ మళ్లా కనుపించలేదు.
- వీర : ఎందుకు పారిపోయారు.
- కన : నాకు బాకీపడి-నా అప్పు తీర్చలేక -
- వీర : (అశ్చర్యంగా-కోపంతో) ఏమిటి? నీకు బాకీ పడా? నీ అప్పు తీర్చలేకా? (కత్తి గుండెలకు గురిచూస్తూ ముందుకు వస్తాడు)
- కన : (భయంగా వెనక్కు జరుగుతూ) కాదు-కాదు-
- వీర : మరెందుకు పారిపోయారు? చెప్ప!
- కన : ఏమో! నాకు తెలియదు!
- వీర : (చొక్కా పట్టుకొని కత్తిపైకెత్తి) తెలియదా?
- కన : (మాణిక్యం తెలుసు-తెలుసు-
- వీర : అయితే చెప్ప! ఎందుకు పారిపోయారు?
- కన : దాన్ని నేను బలవంతం పెట్టేవాడను. నా బాధ పడలేక...
- వీర : అవును. అందుకే యిప్పుడు నిన్ను చంపేస్తున్నాను.
- కన : ఆ విషయంతో నీకేం సంబంధం?
- వీర : నాభార్య విషయంతో నాకు సంబంధం లేదా?
- కన : (వీరం గా) ఆ! నువ్వు మాణిక్యం మొగుడివా? వీరయ్యవా?
- వీర : అవును. నేను వీరయ్యనే!
- కన : నేను నమ్మను.
- వీర : నీ నమ్మకాలతో నా కనసరంలేదు.
- కన : అంత నెమ్మదిగా, అంత ఆమాయకంగా వుండేవాడవు ఇంత పచ్చి రొడ్డిగా యెలా మారిపోయావు వీరయ్యా?
- వీర : ఇంకా మారతాను. మాంతకుడ నవుతాను.
- కన : ఎంత మారిపోయావు వీరయ్యా!
- వీర : నువ్వే మార్చేశావ్!
- కన : నేనా?
- వీర : అవును నువ్వే!
- కన : నేనేం చేశాను?
- వీర : యజమానివైయ్యండి-అధికార గర్వంతో నిర్దాక్షిణ్యంగా నా హృదయాన్ని గాయపరిచావ్! నేరంలేని శిక్ష మానవుణ్ణి రాక్షసుడుగా మారుస్తుంది. అందుకే ఇలా మారిపోయాను. ఇంకా మారిపోతాను.
- కన : నాకు అర్థంకాకుండా మాట్లాడుతున్నావ్!
- వీర : అవును. జీవితమే అర్థం కావడా? లేదు.
- కన : నేనేం చేశాను చెప్పవేం?
- వీర : చెప్పనా? నీ దగ్గర నున్నంతకాలం నా మాణిక్యాన్ని వశం చేసికోవాలని నానా పాట్లు పడ్డావు. మమ్మల్ని నానా హింసలు పెట్టావు. నీ బాధ పడలేక పట్నం పోదామని బయలుదేరాం! ఇక్కడే యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనే ఇలాగే బంధుమరణం కోసం వుండగా నా మాణిక్యం పోయి చేయబడ్డది.
- కన : అరే! మాణిక్యం పోయిందా? హ్హహహహ!

- వీర : నక్క వినయాలు చాలించు కనకాచలం ! నా మాణిక్యం పోకపోలేనే నిలామరివుండే వాడనేగాదు. నా మాణిక్యం పోవటానికి నువ్వే కారణం! అందుకే నిన్ను చంపు తున్నాను. జైల్లోవున్న యీ పన్నెండు సంవత్సరాలు నీ మీది పగతో నా మనసంతా అగ్ని కుండంలా మండిపోతూనే వుంది. (కత్తి సవరించుకొంటూ) కనకాచలం! కడసారి దేవుణ్ణి తలుచుకో!
- కన : (చటుక్కున కూలబడి) వీరయ్యా! (కాళ్లు పట్టుకొని) వీరయ్యా! నన్ను మన్నించవా వీరయ్యా!
- వీర : లాభంలేదు. నిన్ను చంపితేనేగాని నా గుండెలమంట చల్లారదు. లే కనకాచలం! పైకిలే!
- కన : వీరయ్యా! నవ్వడిగిందల్లా యిస్తాను. మా అమ్మాయి నిచ్చి పెళ్ళిచేస్తాను. నన్ను విడిచి పెట్టు వీరయ్యా!
- వీర : బుద్ధి తక్కువగా మాట్లాడక-లే-కనకాచలం!
- కన : నేను లేకపోతే నా సంసారమంతా నాశనమై పోతుంది వీరయ్యా!
- వీర : కావలసిందే! నా జీవితాన్ని నువ్వు నాశనం చేయలేదా!
- కన : (కాళ్లు గట్టిగాపట్టుకొని యేడుస్తూ) వీరయ్యా! నన్ను చంపితే నీ భార్య తిరిగి వస్తుందా! నీ భార్య పోయిందిగదా అని నా భార్య నేడిపిస్తావా వీరయ్యా! (ఏడుస్తాడు.)
- 12 : (ఉలిక్కిపడి — వెనక్కుజరిగి—బాధగా) భార్య నేడిపించాలి! (అదేమాటను మరలా మరలా అంటూ ఉద్రేకం పొందుతాడు.)
- కన : యావనంలో యేదో తెలియక తప్పచేశాను. మాణిక్యం చచ్చిపోవటం నాకుమాత్రం యివ్వమా? మాణిక్యాన్ని చంపినవాడిని చ్చాపాలిగాని నన్నెందుకు వీరయ్యా?
- వీర : (పరధ్యాసంగా) భార్య నేడిపించాలి! (నిట్టూర్చి) కనకాచలం!
- కన : (భయంగా లేస్తుంటాడు.)
- వీర : విడిచిపెట్టేస్తున్నాను. వెళ్లి పో!
- కన : (అనుమానిస్తూవుంటాడు)
- వీర : నిన్నెందుకు విడిచిపెడుతున్నానో తెలుసా?
- కన : మాణిక్యాన్ని నేను చంపలేదు కాబట్టి!
- వీర : కాదు. నా మాణిక్యాన్ని నువ్వుకూడా యిప్పటికీ (నేమిస్తున్నావు కాబట్టి! చూశావా సంఘం నేర్పిన నీచబుద్ధి. మాణిక్యం బ్రతికినన్నాల్లా ఆమెను ప్రేమించినందుకేగదా నిన్ను నేను ద్వేషించాను. ఆమె చనిపోగానే ఆమెను ప్రేమిస్తూవున్నందుకే నిన్ను-నేనే—మెచ్చుకొంటున్నాను. ఛీ! ఛీ! ఏమిటి యీ నైజం! పెళ్ళిపో కనకాచలం!
- కన : (భయంతో తడవకుతూ వెళ్ళిపోతాడు)
- వీర : (కత్తిదాచి చికాకుగా జెం చీచివర కూర్చుంటాడు) (ప్రాతరకపు నూటు— రంకుమాసిన బూటు — భూతద్వాల కళ్ళ జోడుతో—చిన్ననైనా బెడ్డింగ్ హోల్డాలు పట్టుకొని పంకటపతి వస్తాడు)
- చంక : ఇంక యీ స్తేషను బాగుపడే అవకాశం లేనట్లే! అంతవరకూ కూర్చునే ఆసరా అయినా కనబడదే! (నాచీదూచి) అబ్బాయింకా పావుగంట వుండాలి. ఈ రేవుదాటి పళ్ళాలంటే యీ అర్ధరాత్రి ప్రయాణం యింక తప్పేటట్లులేదు. (హోల్డాలుమీద కూర్చుని) ఇటువంటిచోట హత్యలు జరగటంలో వింతేముంది? (వీరయ్యనుచూచి) ఎవరది?
- వీర : (వినిపించుకోడు)
- చంక : ఏయ్! ఎవరక్కడ?
- వీర : (ఒకసారి నిర్లక్ష్యంగా చూచి వూరకొంటాడు.)
- చంక : ఏయ్! నిన్నే!
- వీర : ఏం?
- చంక : (ముఖం చిట్టించి) ఏమిటా సమాధానం?
- వీర : ఏమిటి నీ ప్రశ్న?
- చంక : ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావో తెలుసా.
- వీర : నువ్వెరివైతే నాకేం?
- చంక : నువ్వు—నువ్వు అంటున్నావే!

మా న వు డు

- వీర : అది మామూలే—కావాలంటే నువ్వుకూడా అను.
- వెంక : బుద్ధిలేదా?
- వీర : నీకు కావాలా?
- వెంక : పటప్! రాస్కెల్!
- వీర : (చటుక్కున లేచి వస్తూ) రాస్కెల్! అంటే అర్థం నీకు తెలుసా నీ బాబుకు తెలుసా (నిదానించి—గుర్తుపట్టి) ఓహో! ఆంధ్రదేశంలో అఖండప్రజ్ఞావంతులని అశేష శేరు ప్రఖ్యాతులతో బాటు లక్షలాది ధనం సంపాదించి అధికార గర్వంతో మాట్లాడుతూవున్న న్యాయాధిపతి మిస్టర్ వెంకట పతిగారా! (చికటంగా నవ్వి) మిస్టర్! అనువుగానిచోట అధికులమనరాదు! మరిచి పోయావా?
- వెంక : (ఆశ్చర్యంగా) నన్నెలా ఎరుగుదువు?
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం చూశాను.
- వెంక : అబ్బా! ఇంకా జ్ఞాపకం వున్నావా?
- వీర : చచ్చేవరకూ మరచిపోగలనా నిన్ను?
- వెంక : (కోపంగా) అడేమిటి?
- వీర : యధార్థం! నేరస్థుణ్ణి స్వేచ్ఛగా విడిచి పెట్టి నిరపరాధిని ఉరికంబం యెక్కించే అసత్యమూ గాదు. అసత్యాలు సత్యాలుగా చెలామణి అయ్యే న్యాయస్థానమూ గాదు. ఇది వెయిటింగ్ రూమ్ మిస్టర్ వెంకటపతి!
- వెంక : ఇక్కడ నువ్వెందుకున్నావ్.
- వీర : నువ్వెందుకున్నావ్ నేనూ అందుకే!
- వెంక : నీవంటి వాళ్ళకోసం కాదిది.
- వీర : మరి! హంతకుని విడిచిపెట్టి అమాయకుని శిక్షించే అన్యాయమూర్తులకోసమా?
- వెంక : అసభ్యంగా మాట్లాడుతున్నావ్!
- వీర : అలా మాట్లాడేలాగ చేస్తున్నావ్!
- వెంక : మర్యాదగా మాట్లాడడం మంచిది.
- వీర : మంచిదే! కాని మర్యాద అంటే యెలా వుంటుంది? మనిషిని రాక్షసిగా మార్చే తప్పుడు తీర్పులా వుంటుందా?
- వెంక : అసవసరంగా మాట్లాడకు!
- వీర : మాట్లాడితే?
- వెంక : పోలీసులను పిలువవలసివస్తుంది.
- వీర : (హేళనగా నవ్వి) హూ! పోలీసులు! నిజంగా పిలుస్తావా? తమరింకా ఉద్యోగం చేస్తున్నారా?
- వెంక : లేదు. రిటైరైనాను.
- వీర : అనే మంచిది. లేకపోతే యింకా యెంత మంది నిరపరాధుల్ని శిక్షించేవాడవో!
- వెంక : నేనెప్పుడూ ఆలా చేయలేదు.
- వీర : బాగా జ్ఞాపకంవుందా?
- వెంక : ఆ!
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం ఈ వెయిటింగ్ రూమ్ లో నే భార్యను హత్య చేశాడన్న నేరానికి ఒకడికి పన్నెండు సంవత్సరాల శిక్ష విధించారు జ్ఞాపకముందా?
- వెంక : అవును. జ్ఞాపకముంది. ఆ విషయం నేనెన్నటికి మరచిపోలేనుకూడాను.
- వీర : ఎందుచేత?
- వెంక : భార్యకోసం అతని హృదయం యెంతగా దుఃఖించిందో నే నర్థంచేసికోగలిగాను. అటువంటివాడు భార్యను చంపాడంటే నేను నమ్మలేకుండా వున్నాను.
- వీర : మరి మీ రిచ్చిన తీర్పు అన్యాయం కాదా?
- వెంక : తీర్పు మాత్రం అన్యాయం గాదు.
- వీర : నిజంగా చంపినవాడినే శిక్షించావా? (కోపంగా) ఆమెను భర్తే చంపాడని నమ్మావా?
- వెంక : నా వ్యక్తిగత నమ్మకాలతో చట్టానికి సంబంధం లేదు. సాక్ష్యాన్ని బట్టి ఋజు వైనట్లు శిక్షించాం. భర్తే చంపినట్లు స్థావరం వచ్చింది. జ్యూరీ అంగీకరించింది. చట్టం శాసించింది.
- వీర : ఆ భర్త తాను చంపలేడంటే విన్నావా?
- వెంక : అది వినటానికి పిల్లని విషయం! ఆ సంగతి ముద్దాయి కాకుండా మరొకరు చెప్పవలసింది. అలా జరగలేదు.
- వీర : పోనీ—నీ హృదయం చెప్పిన మాట నేనా విన్నావా?
- వెంక : నాకు హృదయంకంటే చట్టం ముఖ్యం!
- వీర : ఆ చట్టం యిప్పుడు నిన్ను రక్షిస్తుందా? (కత్తితీస్తాడు)

శంక : (గంభీరంగా) నన్ను చంపుతావా?

వీర : అవును.

శంక : ఎందుకని?

శంక : పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం భార్యను చంపాడన్న నేరానికి శిక్షింపబడినవాడను నేనే! ఇనాళ నే విడుదలై వస్తున్నాను. యజమానిబాధ పడలేక రంగూన్ పోదామని ఒకనాటి రాత్రి ఈ వెయిటింగ్ రూమ్లో నే బండికోసం వుండగా ఒక జూదగాడి మోసంలోపడి నేను దెబ్బలుతిని తెలివితప్పి పశివున్న సమయంలో ఎవడో నా భార్యను నిర్దాక్షిణ్యంగా హత్య చేశాడు. హృదయానికి హృదయమైన నా యిల్లాలని పోగొట్టుకోవడమే కాకుండా—ఆ యిల్లాలి నేనే చంపానన్న అపనిందతో బాటు కఠిన శిక్షను కూడా అనుభవించటమంటే యెంత బాధగా వుంటుందో తెలుసా? కుర్చీలో కూర్చుని కలంతో ప్రాణాలు తీసేటంత సులువుగా వుంటుందా? చెప్పండి న్యాయమూర్తి గారూ! నా ఈ నాశనానికి కారణమైన మిమ్ముల నందరను చంపటమే నా ఆశయం! ఆ ఆశతోనే ఈ పన్నెండు సంవత్సరాలు జైల్లో గడిపి బయటకు వచ్చాను. ఏ చట్టాన్ని ఆధారం చేసికొని నన్నంత అన్యాయంగా శిక్షించావో ఆ చట్టం యిప్పుడు నిన్నెలా రక్షించగలదో చూడాలని వుంది. (కత్తి సవరిస్తాడు).

శంక : చట్టం నన్నిప్పుడు రక్షింపలేకపోవద్దు. కాని అప్పుడు నేను చట్టానికి బాధ్యుణ్ణి! ఆ తీర్పు—ఆ తీక్షణ నే నిచ్చినవిగావు. చట్టం కాసించిన ఉత్తరవులు నేను చదివాను అంతే! ఇప్పుడు నువ్వు నేనూ సమానులమే! మన హృదయాలు చెప్పినమాట మనం వివద్దు. నీలోనూ మానవత్వముంది. నీ హృదయాన్ని అడుగు ఏమంటుందో!

వీర : (బాధగా నిట్టూర్చి) హూ! మానవత్వం! మానవుడుగా బ్రతికే నా నెత్తిని అన్యాయంగా అపరాధం రుద్ది రాక్షసుణ్ణి చేసింది నన్నీ చట్టం! పన్నెండు సంవత్సరాలు రాక్షసుడుగా బ్రతికిన నాలో యింకా యెక్కా ఉంటుంది మానవత్వం?

శంక : నన్ను చంపటంతో నీ హృదయానికి శాంతి కలుగుతుందింటే చంపు. నా అభ్యంతరం లేదు. నీకూ హృదయముంది. ఆలోచించు.

వీర : (బాధగా గుండెలు పట్టుకొని) శంకటపతి గారూ!

శంక : అవును. నీ శిక్షకు పూర్తిగా నేనే కారణమని నీ హృదయం చెప్పితే—నా రక్తంతో నీ భార్యకు మనశ్శాంతి కలుగుతుందంటే చంపు! సిద్ధంగా వున్నాను.

వీర : (బాధగా-గట్టిగా అరచి) ఆ! నా భార్యకు రక్త తర్పణమా? కాదుకాదు! నా మాణిక్యం రాక్షసిగాదు. మనిషి. పరాయి కష్టానై నా చూచి సహించలేని మానవత్వం గల మనిషి! ఛీ! ఛీ! అటువంటి నా మాణిక్యానికా రక్తదాహం? మాణిక్యం! నీ మీది ప్రేమకొద్దీ-మూగ్ధుడనై నీ కిష్టంలేని కర్మకాండను చేయబోయాను. కానీ దేవత వశ్యువేమో నన్ను పశుకృత్యాన్నిండి తొలగించావు. నన్ను తుమించు మాణిక్యం! (చేతులలో ముఖం దాచుకొని ఏడుస్తాడు) చంకటపతి గారూ! పశ్చిపాండి! తిక్షణం పశ్చిపాండి! (హాడ్డాలు ఎత్తిపట్టుకొని) ఇప్పటికైనా నేను హంతకుడను కానని విశ్వసించాడు. మరిచిపోయిన మానవత్వాన్ని తిరిగి జ్ఞాపకం చేశాడు. ధన్యవాదాలు. పశ్చిపాండి! (బయటకు చివరికి చంకటపతిని బయటకు గెంటేస్తాడు) ఏమిటి నాకీ అం దోశన? అబ్బా! చలి! ఇంతసేపూలేని చలి యిప్పుడేలా వచ్చింది? (చేతులు కట్టుకొని పైకి చూచి చూచి) మాణిక్యం! మాణిక్యం! (కుమిలికుమిలి యేడ్చి ముఖం దాచుకొని బెంచీ చివర కూర్చుంటాడు)

[కాస్టేసయక శివయ్య వస్తాడు]

శివ : ఏం బాబూ చలి గా వుందా?

వీర : (మాట్లాడుతూ)

శివ : నా దిగ్గర నున్నదిల్లా యీ పాతరగ్గే! కష్టం కొంటావా?

వీర : (సాఫీగా) అక్కరలేదులేవయ్యా!

శివ : ఘరవాలేదు. కష్టమోవయ్యా! (మీద వేస్తాడు)

వీర : (దాన్ని కదపకుండా వెర్రిగా చూస్తూ వుంటాడు)

శివ : ఆవేశపడకు నాయనా! ఆలోచించకుండా తప్పుటకుగులు వేస్తే జీవితాంతం దుఃఖించ వలసి వస్తుంది బాబూ!

వీర : వేదాంతమా!

శివ : కాదు బాబూ! నా జీవితానుభవం!

వీర : మాటకుముందు అనుభవమో అనభవమో అంటున్నావు. ఏమిటా అనుభవం?

శివ : పగవల్ల ఒక్కొక్కప్పుడు ఎంతటి అనర్థాలు జరుగుతాయో కళ్ళారా చూశానయ్యా.

వీర : ఏం జరిగిందో చెప్పవే?

శివ : చెబుతాను. (నిట్టూర్చి) అసలు నాదీ ఒక పెద్ద కుటుంబమే! భార్య బిడ్డలతో కాపురం చేసేకొంటున్నావాడి నే! చేసిన పాపాన్ని దాచుకోవటానికి మారుజేపంతో దూరజేతంలో నుండగా కలరా తగిలి నా కుటుంబమంతా నా శవమై పోయింది. ఆ సినీ వారసులు ఆక్రమించుకొన్నారు. ఈ స్థితిలో బయటపడి ఫలానా అని చెప్పకో లేక చేసేదిలేక చివరికిలాబిచ్చమెత్తుకొని జీవిస్తున్నాను. నేను చేసిన మహా సేరానికి యీ శిక్ష కూడా సరిపోదు లేవయ్యా!

వీర : అసలు నువ్వు చేసిందేమిటి? ఆ సంఘటి చెప్పవే?

శివ : ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం ఒక అందమైన అమ్మాయి నన్ను ప్రేమించినట్లు నటించి, మోసగించి మరొకడిని పెళ్ళాడింది. దాన్ని చంపాలని పగ పట్టాను. సమయం కోసం యెదురుచూస్తున్నాను. సరిగా యెనిమిది సంవత్సరాలు గడిచాక ఒకనాడు అవకాశం వచ్చింది. బండి మారటానికి కాబోలు కూర్చున్నార. భర్త బయటకు వెళ్ళాడు. నేను కత్తి కోసం యింటికి వెళ్లాను. కత్తి తెచ్చాను.

వీర : తెచ్చి-చంపేశావా?

శివ : (బాధగా) ఆ! చంపేశాను.

వీర : కోరిక నెరవేరిందన్నమాట!

శివ : లేదు.

వీర : (వింతగా) అదేమిటి?

శివ : నేను చంపింది—నేను చంపవలసిన స్త్రీని గాదు. మరొక స్త్రీని.

వీర : అదెలా జరిగింది?

శివ : నేనింటికి వెళ్ళి కత్తి తెచ్చేలోపులో అసలు వాడు ఏమయ్యాడో తెలియదుగానీ ఆ

స్థానంలో అటువంటి స్త్రీ మరొకావిడ కూర్చునివుంది. ఆ విషయం కూడా వంటి గానే వుండటంతో—ఆ చీకటిలో—

ఆ ఆవేశంలో—ఆ ముక్కు మొగమూ తెలియని పరాయి స్త్రీని చంపేశానయ్యా! (గుఃఖంతో) యీ పాపిషి చేతులతోనే యిక్కడే యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనే ఒక నిండు ప్రాణాన్ని ఒలిగొన్నానయ్యా!

వీర : (ఉలిక్కిపడి) ఇక్కడా! యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనా?

శివ : (బాధగా) అవును నాయనా! ఈవెయిటింగ్ రూమ్లోనే ఇటువంటి చీకటి సమయం లో నే!

వీర : (తొట్రుపాటుతో) ఎన్ని సంవత్సరాల క్రితం?

శివ : పన్నెండు సంవత్సరాలయ్యింది బాబూ! (రైలు కూత)

వీర : (భయంగా-కం గారుగా-గట్టిగా) ఆ!

శివ : (తెల్ల బోయి) ఏమిటి?

వీర : బండి వచ్చేసింది (జేబులు తడుముకొంటూ వుంటాడు)

శివ : ఏమిటి వెనుకకున్నావ్? (రైలు కూత)

వీర : (కం గారుగా) బండి బయలుదేరుతూ వుంది.

శివ : ఏం? వెళ్లిపోతానా?

[బండి బయలుదేరుతున్న ధ్వని]

వీర : అవును ఇదిగో ఈజెబ్బు తీసుకో! పన్నెండు సంవత్సరాలు జైల్లో కష్టపడ్డ దాని ఫలితం! (నోట్లు కట్ట-రగ్గ-బాకు-శివమ్యుక్తాద్దగ్గరకు విసరివెళ్లిపోతూ వుంటాడు)

శివ : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి?

వీర : (వెనక్కు తిరగకుండా నే ఆగి) నేనే ఆ చంపబడినదాని భర్తను. నీశిక్ష నేననుభవించి యీవాళ నే విడుదలయి వస్తున్నాను (వెళ్లి పోతాడు)

శివ : (అశ్చర్యపుతో గట్టిగా) ఆ! నువ్వా!

వీర : (వెళ్లిపోతూ లోపలనుంచే) అవును నే నే! నిన్ను చంపుదామనే వచ్చాను—కానీ— [బండిమారంగా వెళ్లిపోయిన చప్పుడు]

శివ : (బరువుగా నిట్టూర్చి-నేలమీదన్నన్న కత్తితీసి) ఈకత్తితోబాటు నీ మృదయంలోని కార్య కల్మషాన్ని కూడా విడిచిపెట్టివెళ్లిపోయావా నాయనా? (ముఖం పైకెత్తి గంభీరంగా చూస్తూ అలాగే నిలచునివుంటాడు)

[తెర]

కన్నడ సాహిత్య పరిచయము

శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

తెలుగువారికి సన్నిహితులుగా మండు కన్నడిగుల సాహిత్యమునుగూర్చి మనము తెలిసికొనుట సగుచితము. దక్షిణదేశభాషలలో తమిళము లెండ్లత ప్రాచీనమైన భాష కన్నడమే. తెలుగున పగుచొకం డవ శతాబ్దమున గ్రంథరచనకొగా కన్నడమున తొమ్మిదవ శతాబ్దముననే ప్రారంభమయ్యెను. నృపతుంగు డను రాజు 'కవిరాజ మార్గ'మును వ్యాకరణగ్రంథము నీ కాలమున వ్రాసెను. "ప్రయోగశరణం వ్యాకరణం" అను నానుడిప్రకారము పరికించితిమేని కన్నడ భాషయు నీ గ్రంథరచనకు పూర్వమే పలసియుండ వచ్చునని యూహించునను. కన్నడమున ప్రాచీనమైన కాసనములలో హల్మడి కాసనము (శీ|| శ|| 700) శ్రవణబెళగొళ కాసనము (శ్రీ|| శ|| 700) - ఓనిని బరికిలించిన కన్నడను డియొక్క స్వరూపమును దాని స్వభావమును కొంత తెలియునను. అప్పటి భాషను హళెన్నడయని (ప్రాత కన్నడము) చెప్పెదరు. తమిళమునకు కొంత సన్నిహితముగా మండును. నృపతుంగుడు తన 'కవిరాజమార్గము'న పూర్వ కన్నడ కవులను కొంచెటిని బేర్కొనెను. శ్రీవిజయ, కవీశ్వర, పంకిత, చంద్ర, లోకపాల, మొదలైనవాడు కన్నడమున గ్రంథములు వ్రాసి యుండవచ్చును కాని యిప్పుడైయు నుత్పన్నములు.

పంపయుగము :

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కవిత్వమునువంటి మువ్వుగు కవులు కన్నడ సాహిత్యమున రత్నాత్రయమును పేరుతో గలరు. పంప, పొన్న, రన్న అను పేరు మిక్కిలి ప్రసిద్ధులైన ప్రాచీనకవులు. సామాన్యముగ కన్నడ సాహిత్యదక్షతను జైనయుగమని, వీరశైవయుగమని, బ్రాహ్మణయుగమని విభజించుట పరిపాటి. తెనుగున యన్యుభిటారకు డెబులనో కన్నడమున ఆదికవియని ప్రసిద్ధి జెందినవాడు పంపకు. నృపతుంగు డితిని యెనుముందుగా కావ్యరచన చేసినను నది కేవలము

వ్యాకరణగ్రంథమే యగుటచే సాహిత్యరంగమున దానికి వ్యాప్తి లేకున్నది.

తొలుత పంపకవి (శీ|| శ|| 911) ఆంధ్రదేశమైన వేంగిదేశమున మండెనాడు. జైనమతవలంబియై కన్నడదేశమున దానికిగల వ్యాప్తిని గూచి యా దేశమునకు వచ్చెనందుకు. శ్రీ నిరంజనాలయ పేంకటరావుగారి తిలనిని తెలుగుకవియనియు నీతని తెలుగురచనయని చెప్పబడు నొకటి నెండు పద్యములను తన ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో నుదాహరించెనున్నాడు. జైదిక మత భిమానియైన కన్నడికవి వారాయణభట్టానకు గూడ జైనమతము గిట్టక రాజునుపేండ్లవరమును జేరి కొని నన్నయభట్టానకు భారతరచనయందు సహాయ పడెను. మొదట మనకథికుగ దొరవనిని జైనగ్రంథములే. జైనులు తమ ప్రీచ్ఛంగుల జీవితచరిత్రలను పురాణములుగ రచించెయున్నాడు. పంపని 'ఆది పురాణము'న మొదటి తీర్థంకగుడైన వృషభ నాథుని చరిత్ర వర్ణింపబడినది. ఈతని 'విక్రమాద్భుత విజయము' (పంపభారతము) మహాభారతకథను నిరూపించును. ఈ జైనకవులలో పంప, పొన్న, రన్న, నేమిదండ్ర, జన్న, రత్నాకరసిద్ధ మునెత్తనవారు ప్రసిద్ధి కెక్కిరి. జైనులలో రామాయణ భారతములను శ్రీకృష్ణనికథయు గలదు. కాని మనలో ప్రచారమున నున్నకథలకును జైనమతస్థులలో నాడుక గానండు కథలకును వ్యత్యాసములు గలవు. ఓరి రామాయణమున రావణుని సంహరించువాడు రాముడుకాదు లక్ష్మణుడు. పంపకవి తనకు ఆశ్రయదాతయైన వేంగిదేశాధిపడు అరికేసరి సచ్చరిత్రను మెచ్చికొని యతనిని అర్జునునితో బోర్పి గ్రంథమును వ్రాసెను. అందులకే దానికి విక్రమాద్భుతవిజయమని పేరిడెను. ఈతని భారత కథాసంచిధానమున మార్పులు గలవు. ప్రొసది పంచ భిర్తుకగాక అర్జునుని యేకైక భాగ్యి. కృష్ణునికి వ్యాస భారతమునగల ప్రాధాన్య మిదటలేదు.

పంపకవి యనంతరము రన్నకవి భ్రాతని గడించెను. ఇతిడు జాతిలో జైనుడు, నృత్తిలో గాజుల

కన్నడ సాహిత్య పరిచయము

వాడు, ధర్మాచరణమందు జైనుడు. ఈతని “అజిత తీర్థంకరపురాణము, ‘సాహసభీరు విజయము’ లేక ‘గదాయుద్ధము’ మిక్కిలి వ్యాప్తిగాంచిన గ్రంథములు. రన్నని ‘గదాయుద్ధము’నకు భీముడే నాయకుడు. దుర్యోధనుడు పురుషకారమే సుధాననుని యెంచి యుద్ధ మొనరించి దుఃఖము లనుభవించి కడపట పరి శుద్ధాంతకరణు డగును. మొత్తముపై కన్నడసాహిత్య మున రన్నని రసప్రతిపాదన, శైలి, పాత్రపోషణ, జౌచిత్య పరిజ్ఞానము, అర్థోచితమైన పదప్రయోగము, షేర్కా ప్రాచీనకవికి లేవని చెప్పెదరు. ఈతని రచ నను మన తిక్కన సోమ గూజి రచనకు బోల్చునద్యునని నా యూహ. ఈ రన్నకవికి టోపకుడైన చావుండ రాయుడు తాను గ్రంథకర్త యగుటయే గాక జైనమతా వలంబియై శ్రవణ బెళగోళలో నిర్మింపబడిన బ్రహ్మాండ మైన గోమతేశ్వరుని శిలావిగ్రహమును స్థాపించిన వాడట. పొన్నకవి జైనమతాశ్రయముననే ‘శాంతి పురాణము’ను వ్రాసెను. ఈతడు ఆంధ్రజేశయవా డనియు చిత్తూరుజిల్లాలోని పుంగనూరు వాస్తవ్యు డనియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు తమ ‘భారతి కవితా విమర్శ’లో వ్రాసిరి.

ఈ కాలముననే నాగవర్మ ‘సందోబుని’ ‘కావ్యాలోకన’, ‘కాదంబరి’ అను గ్రంథములను వ్రాసెను. ఇతడు సంస్కృత తత్త్వము పదములను తక్కువగ నుపయోగించుచు కన్నడపదముల నెక్కు వగ వాడెను. 12 వ శతాబ్ది ఆదిభాగమున నాగచంద్రు డను కవి ‘రామచంద్రచరిత పురాణము’ ‘సుల్లి నాథ పురాణము’ అను రెండు గొప్ప కావ్యములను వ్రాసెను. ఈతనికి ‘అభిసవంప’ అను బిరుదగు గలదు. ఇతడు వ్రాసిన జైన రామాయణ కథకును వాల్మీకి రామాయణమునకును కొన్ని భేదములు గలవు. దశరథుడు గావించిన పుత్రకామేష్ఠిని గాని విశ్వా మిత్ర వశిష్ఠాది ఋషుల సుస్తావనగాని యెత్తిలేదు. ఇతని హనుమంతుడు విహానమెక్కి సముద్రమును దాటునుగాని తానై తానే లంఘించిపోడు. వాలి వైరాగ్యమాని సన్యాసియగును. అతడు రామునిచే గూలెనను ప్రసక్తియే లేదు. సుగ్రీవుని హింసించినది మాయాసుగ్రీవుడు, వాలి కాదు. ఈ మార్పువలన నాగచంద్రుడు రావణుని పాత్రను ఆదర్శప్రాయముగ చిత్రించుచున్నాడు. ఈతని రావణుడు మిక్కిలి యోగ్యుడు, ధర్మపరుడు. నలకూబరుని పత్ని తనను వలచి తన కోరికను చెప్పిసంపగా వలదని వారించి బుద్ధిచెప్పి పంపును. మన, కంకంటి పాపరాజు

యొక్క కాముక రావణునివలె గాక ఈతనిరావణుడు జితేంద్రియుడు. పరస్త్రీపరాజుఁగుడు. ఈగ్రంథము లన్నియు కేవలము జైనమతప్రచారమునకై వ్రాయ బడినవని చెప్పకయే చెప్పదు. జైనమతము నాశ్ర యించువని ఆ మతావలంబులైన రాజుల పోషణమున నీసాహిత్య మభివృద్ధిజెందెను. ఆంధ్రవాఙ్మయరంగ మునగూడ సాహిత్యము మతము నాశ్రయించిన ఘట్టము లెన్నియో గలవు జన్నకవి యశోధరచరిత్ర, అనంత నాథ పురాణము లనెను రెండుకావ్యములను రచియిం చెను. ఇదియు అహింసను ప్రతిపాదించు గ్రంథములే.

ఈ కాలముందలి సాహిత్యము రాజాస్థానములలో నుండెను. సామాన్యజనులకై కవులు సాహిత్యమును సృష్టించలేదు. సంస్కృతగ్రంథములే వీరికి మూల ములు. వానియొక్క అనువాదములే యెక్కువగా బయలుదేరెను. కేవలము సంస్కృతమూలములలోని దీర్ఘసమాసములకు కన్నడప్రత్యయములను చేర్చి వృత్తిములను వ్రాయుచు వచ్చిరి.

12 వ శతాబ్దమును కన్నడసాహిత్యచరిత్రలో స్వతంత్రియుగమని చెప్పవచ్చును. సుమారు క్రీ|| శ|| 1190 ప్రాంతముంకు ప్రసిద్ధికి వచ్చిన బసవకు కన్నడ సాహిత్యమున కొక నూతనమార్గమును దూపించెను. వేమనపద్యములవలె యిది నూటిగా ప్రచారమును దృష్టియందుంచుకొని చెప్పబడినది. వీనిని కర్ణాటక మున ‘బసవణ్ణన వచనగళి’ అని చెప్పెదరు. వీనిని సామాన్యజనులకుగూడ అర్థమగునట్టివిగా రచియించెను. కన్నడమున దేశకవిత కీతన మార్గదర్శి యనవచ్చును. ఈ రచనలయందు దనావశ్యకములైనపదము లుండవు. దీర్ఘ సమాసములతోకూడిన సంస్కృత తత్త్వము పదము లుండవు. వాగాడంబరములేదు. ‘వచనగళి సాహిత్య’ కన్నడవాఙ్మయమున నొకవిశిష్టతను నిరూపించినది. అనెక ‘వచనములు’ ఆశుకవిత్వధోరణిలో నుండును! అప్యవస్యకు జంగమువారీవచనములను పాడుకొను చుండుదు. బసవని సమకాలికులైన అల్లమప్రభు, సిద్ధ రామ, మడివాళ మాదయ్య, అంబికర చౌడయ్య మొదలైనవారు బసవనివచనములనుబోలినవానిని రచిం చిరి. స్త్రీలుకూడ కొందఱిట్టిరచనలను గావించిరి. వారిలో అక్కమహాదేవి బేర్కొనదగినది.

ఈ వీరశైవ సాహిత్యమును వ్యాప్తికివచ్చిన వారిలో క్రీ|| శ|| 1200 ప్రాంతమున హంపీ వాస్తవ్యు డైన హరిహరకవి ముఖ్యుడు. ఈతడు ‘గిరిజా కళ్యాణ మను’ కావ్యమును వ్రాసెను. ఈతడు రగళభండన్నున శివశరణుల కథలను వ్రాసెను. “రగళేయకవి” యని

ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. హంపి హరిహరుని మేనల్లుడును విశిష్టుడును అయిన రాఘవాంకుశుడు 'హరిశ్చంద్రకావ్య' 'సిద్ధరామపురాణ', 'సోమనాథచరిత్ర' మొదలైన కావ్యములను పట్టుదీధాంధునిని వ్రాసెను. రాఘవాంకుని కావ్యములలో 'హరిశ్చంద్ర కావ్యము' మిక్కిలి ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. ఈతని "సంభాషణశైలి" పాఠశాలను శ్రోతలను ముగ్ధులను జేయును. ఈతని తిర్వాత చామరస, భీమకవి, నిరూపాక్ష పండిత, మొదలగు వీరశైవకవులు దలచియించిరి. చామరసకవి "ప్రభులింగ లీల"ను (అల్లనుప్రభులీలలు) భీమకవి బసవపురాణమును వ్రాసిరి. మన పాంశురికి సోమనాథుడు వ్రాసిన బసవపురాణమును చూచి తన వ్రాసినట్లు భీమకవి చెప్పికొన్నాడు.

కన్నడ కవులలో నత్యంత స్వతంత్రకవి యని పేరుబొందిన కుమారవ్యాసుడు విజయనగరము నేలిన ప్రాథమికరాయలకాలమున (1423-1446) తన అమూల్యమైన కన్నడ భారతమును వ్రాసెను. ఈతడు తాను వ్రాసిన భారతమును గడిగోనంపిలి వీరనారాయణస్వామి దేవుని కంకితము గావించెను. ఈతని స్వంతపేరు నారణప్ప. ఈభారతమునకు "గరుగిన భారత" అనియూ పేరు గలదు. ఇతడు మొదటి పది పర్వములను మాత్రము వ్రాసెను. పిమ్మట కృష్ణదేవరాయని కాలమున తిమ్మణ్ణకవి మిగిలిన యెనిమిది పర్వములను వ్రాసెను. కాని కుమారవ్యాస భారతమునకు గల వ్యాప్తి దీనికి లేదు. బ్రాహ్మణమతసంబంధులైన కవులను గ్రంథములును చాల తక్కువ. చరిత్రాత్మకకథాగ్రంథములుగాని మిశ్రమకథాపాఠములుగాని ఆంధ్రవాఙ్మయమునందువలె కర్నాటకవాఙ్మయమున నీకాలమున కానుపించవు. అనంతరము బ్రాహ్మణ ధర్మమునకు సంబంధించిన వైదికధర్మములను ప్రతిపాదించునట్టి కొన్ని సంస్కృతగ్రంథములు భాషాంతరీకరింపబడుటచే నీకొంత దీరెను. నిత్యశ్లోకకుకయోగి భాగవతము ననువదించెను. కుమారవాల్మీకి "తొరనె రామాయణము"ను భామినీ పట్టుదీపుత్రిములలో వ్రాసెను. లక్ష్మీకుడు జైమినిభారతమును వార్ధక పట్టుదిలో రచియించెను. ఈతని రచన మనోహరమైనది. పండితపామరులకు గూడా సర్దముగ శైలిలో నీతడు వ్రాసెను.

సుమారు క్రీ. శ. 1577 ప్రాంతమున గ్రంథ రచన గావించిన రత్నాకరవర్ణి బేగొనవసినవాడు. ఈతని గ్రంథములలో "భారతదేశ వైభవము" ప్రసిద్ధి జేరినది. ఇదియొక జైన తీర్థంకరుని చరిత్రను వర్ణించు

కావ్యము. నవరసభరితమై తత్వజ్ఞానభూయిష్టమై యొప్పియున్నది.

పదునారవశతాబ్దివేళకు కన్నడనాడున కొండరు హరిదాసు లుద్భవించి పాటాఢోరణిలో రచనలు ప్రారంభించిరి. బసవని వచనములు శివునిగూర్చి వర్ణించగా యీ హరిదాసుల పాటలు విష్ణువును కీర్తించెను. వీరిలో పురందరదాసు, కనకదాసు, విజయదాసులు ముఖ్యులు. భగవంతుని భజించి బ్రహ్మకవలెను. అతడు భక్తవత్సలుడు, ఆపద్భాగ్యపుడు, అనాథరక్షకుడు, భక్తవశంకరుడని పాటలలో కీర్తించిరి.

"సంచికెట్టవరిల్లవో రంగయ్యన సంబడె కెట్టర కెట్టలి" (రంగని నమ్మొ చెడినవారూ లేరూ, నమ్మక చెడిపోయేరూ) ఈదాసులు ప్రజలకు ప్రేరణకావ్యమును బోధించి వారిని సన్యాసులుగా జేసిరిని యొకయవ వాదము గలదు. అది సరికాదు. నీగు ఇహజీవనమును తిరస్కరించలేదు. కాని చార్వాకసిద్ధాంతమువలె ఇహలోకజీవనమే పరమావధిగా నెంచి చెడిపోకునని బోధించిరి. "ఈనజేసు-ఇద్దు జైసజేసు" (సంసారము నీడవలెను-ఈగుతూ దరిజేరవలెను.) అనునది వీరితత్వం.

చిక్కదేవరాయని కాలము (1673-1704)

విజయనగర సామ్రాజ్యము నాశమైన పిమ్మట కన్నడనాడునందు చిన్నచిన్న పాలకాళ్ళ రాజ్యములు స్థాపితమగుటతో సాహిత్యరచనయు కుంటుపడెను. అనంతరము మైసూరు రాజులకాలమున నిది మఱువ తల యెత్తసాగెను. వైష్ణవమతప్రాబల్యముగూడ సాహిత్యాభివృద్ధికి కారణమైనదిని చెప్పవచ్చును.

చిక్కదేవరాయలు, శ్రీ కృష్ణదేవరాయనివలె, స్వయముగ కవియు కవిపోషకుడును నై కన్నడసాహిత్యాభివృద్ధికి చేయూత నిచ్చెను. తిరుమలార్య, సింగరార్య, చిక్కపాధ్యాయ అను కవులను హాన్నమ్మయను కవయిత్రియు నీతని యాశ్రయమున గ్రంథములను రచియించిరి. చిక్కదేవరాయలు స్వయముగ జయదేవుని గీతాగోవిందము ననుసరించి "గీతాగోపాల"మును 'చిక్కదేవరాయ బిన్నపం' అను గ్రంథమును వ్రాసెను. లక్ష్మీపతి యను నామాంతముగల చిక్కపాధ్యాయుడు డనేక గ్రంథములు వ్రాసెను. ఇతడు వ్రాసినన్ని గ్రంథములను ఆనాటికి మఱియొక కన్నడకవి వ్రాసియుండలేదట. దుక్కొంగద చరిత్ర, విష్ణుపురాణము మొదలగు నీతని గ్రంథముల మూలమున వైష్ణవమతోద్ధరణము గావించబడెను. శ్రీ కృష్ణ

కన్నడ సాహిత్య పరిచయము

జీవరాయలవలె నీ చిక్కదేవరాయలను వైష్ణవమతో ధర్మణకై గ్రంథములు వ్రాయించెను. ఈతనికాలముననే ప్రపథమముగ కన్నడభాషయందు నాటకరచన గావించబడెను. సింగనార్యుడు కవి శ్రీ హర్షుని రత్నావళి ననుసరించి “మిత్రునిందా గోవిందా” అను నాటకమును రచించెను. యక్షగానములగూడ నీ కాలముననే వాడుకలోనికి వచ్చెను. అప్పటినుండియు యక్షగానరచనయు కన్నడభాషయన వ్యాప్తికి వచ్చెను.

సింగనార్యుని శిష్యురాలైన హళాస్వమ్యు యను కవయిత్రి తొలుత చిక్కదేవరాయని యంతఃపురమున నూడిగము నేయుదు కవనశక్తిని ప్రదర్శించుచుండెనట. రాజు ఆమె కదాళేశ్వరిని గుర్తించి గ్రంథమును వ్రాయించెనట. అతని ప్రేరణపై “హదిబదియగర్భ” అను పుస్తకమును వ్రాసెను ఇందులో నీమె పతివ్రతాధర్మములుగల సన్నివేశములను చక్కగ చిత్రించినది. “ఆంధ్రశబ్దచింతామణిని” నన్నయభట్టు సంస్కృతభాషలో రచించినట్లు కన్నడవాక్యకరణమును భట్టాకశంకుడను కవి “శబ్దానుశాసన” అను పేరిట సంస్కృతభాషలో వ్రాసెను. ఈ కాలముననే కన్నడ నాడునందు జనప్రియుడైన “మహాలింగ రంగడు” (రంగనాథుడు) “అనుభావామృత”మును గ్రంథమును భామినీ వట్టగులలో వ్రాసెను. అద్వైతమతమును “సుఖిన బాళెను నాణ్ణినంతహ” (“బలువబడిన అనంతి పంపెను”) ములభగ్రాహ్యముగ పామగులకుగూడ నర్థమగునట్లు ప్రతిపాదించెను. ఈ అనుభవామృతమును అనంతపురంజిల్లా రాయగుర్గంతాలాకా కలుగోడు కనణం అశ్వత్థరావు గారు తెనుగునకు పరివర్తించినారు. చక్కని అనువాదము.

ఈ చిక్కదేవరాయని దండనాథుడైన కళలే వీరరాజు కన్నడ ఆంధ్ర భాషలలో గ్రంథరచన గావించెను. కన్నడమున “వైద్యసంహితాసారాంశము,” “వీరరాజోక్తి విలాస” అను వైద్యగ్రంథములను తెనుగున వచనభారతమును వ్రాసెను. వీరరాజపుత్రుడు నంజరాజుగూడ కన్నడమునను తెనుగునను గ్రంథములు వ్రాసెను. ‘హాలాస్యమాహాత్మ్యమును తెలుగునను కన్నడమున మార్కండేయ పురాణము, హరివంశము, కాశీకాండము అను గ్రంథములను వ్రాసెను. చిక్కదేవరాయల

కాలమున తెలుగుకవులు కొందరు యక్షగానములు రచించిరిని చెప్పబడుచున్నది. “చిక్కదేవరాయ విలాసము” అను నొక యక్షగానమున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈతని కుమారుడు కంకిరవ నరసరాజు (మూకరసు) తెలుగున యక్షగానములు రచించినాడనియు వానిని శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారు మద్రాసు ఓరియంటల్ లైబరరీయందు చూపిసిననియు (“Annals of Oriental Research”) వ్రాసియున్నారు. 1791 సంవత్సరమున చంద్రకవి యను నొక తెలుగుకవి శ్రీ ముమ్మడి కృష్ణరాజేంద్ర ఒడయరు పోషణమున “శ్రీకృష్ణభూషాణియము” అను వ్యాకరణగ్రంథమును పద్మరూపమున వ్రాసెను. ఇది నన్నయ “ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి”కి అనువాదము. దీనిని శ్రీ రాశ్వపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి పీఠికతో మైసూరు ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించి యున్నారు. (మైసూరు ఓరియంటల్ రీసర్చ్ లైబ్రరీలో ప్రతులు అమృతము) ఈ రాజు కవిపోషకుడేగాక గ్రంథకర్తయు నగును. “శ్రీ కృష్ణరాజ వాణీవిలాస భారత” “శాకుంతల నాటకవ నవీన టీక” అను గ్రంథములను వ్రాసెను. “ముద్రామంజూష” యను జనప్రియమైన నొక గ్రంథమును కెంపు నారాయణశర్మ యను కవి యీ రాజాశ్రయముననే రచించెను.

శ్రీ చామరాజ ఒడయర్ కాలమున అనేక సంస్కృత నాటకములు కన్నడమునకు భాషాంతరికరింపబడెను. అఖిలకాళిదాస బిరుదాంకిభువయిన శ్రీబసవప్పకాస్త్రిగారు శాకుంతలం మొదలైన నాటకములను దమయంతీ స్వయంవర మాదిగాగల కావ్యములను వ్రాసిరి. ఈతనిని ఆంధ్ర వాఙ్మయమున కీ|| శే|| వేదం వేంకటరాయ కాస్త్రిగారికి పోల్చవచ్చును. ఈ శతాబ్దాంతమున బేర్కొనదగిన కవి “ముద్దణ”. ఈతని అసలుపేరు నంజలికెయ లక్ష్మీనారణప్ప. హళగన్నడమున “రామాశ్వమేధ” మను హాస్యరసభరిత మయిన గ్రంథమును రచించి కన్నడిగుల మెప్పును వడసెను.

రాజాశ్రయముల నపేక్షింపక తమ్ము మెచ్చి కొన్నను సరే నిందించిన సరే యని ఘలాపేక్ష లేక కొందరు జనప్రియులైన కవులు బయలుదేరి సామాన్య జనుల సుఖదుఃఖములను కష్టనిష్ఠురములను వర్ణించి కవనము లల్లిరి. ఇవి యుద్ధగ్రంథములే మాచి మెచ్చి కొను వారి చెంతకు వచ్చునని కావు. కాని జనసామా

నయము విని సంతోషించి ఆదరించునట్టివి. వీనిలో నిజమైన జీవితసౌందర్యమును నిత్యజీవనవిగుర్తులును నిమిడియున్నవి. ఇవి లావణ్యమును నొక మెట్టున రచింపబడినట్టివి. “టిప్పసుల్తాన్ లావణి”, “సర్వస్వ నాయకన లావణి” మొదలైనవి ప్రఖ్యాతములు. జనపద సాహిత్యమున ఇవి మేల్పంతులు. ఉదాహరణముగ కొన్నింటిని చూడుడు :—

1. “గంజీయ తుడిదనూ గండన మనెలేస”
(గంజీ తాగినా మగనిలేలేస)
2. “తవరూరు దారీలి కల్లిల్ల ముల్లిల్ల”
(పుట్టినింటికి పోయే దారిలో రాడ్లూలేవు ముగ్గులేవు)
3. “బాలకరిల్లద బాలీద్యాతర జన్మ
బాడిగి ఎత్తు గుడ్డింగ”
(పిల్లలు లేని జన్మ ఎందుకు? బాడిగి యెద్దు సేవ్యం చేసినట్లు)
4. తాయిల్లి తనరీగ హోగదిరు ననమంక! నీర్బి
కెరెగ కరబంగు”
(తల్లి లేని పుట్టినింటికిపోతే నీరులేని చెరువుకు పోయినట్లే)

ఇటువంటి పద్యాలకు ఎవరి న్యాఖ్యానము అవసరములేదు. భాష మిక్కిలి సులభము. చెప్పనట్టి విషయములూ జనుల నిత్యజీవితానికి సంబంధించినట్టివి. సహజముగ వచ్చు అలంకారములకు కొంతయేలేదు.

సర్వజ్ఞుడను కవి తిపదులలో మన వేమన్నవలె పాడుకొనుచు నూరూర తిరిగి తన సందేశమును పామర జనమునకు అందించినాడు. ఇత జేకాలపు వాడైనదియు చింతకను నిర్ణయించబడలేదు. కొండలు వేమన సమకాకులి డంగురు. కొని యిదమిత్థమని లేల్పలేదు. “వేమన — సర్వజ్ఞ సంభాషణ” మను నొక పుస్తకమును కన్నడ భాషలో ప్రకటించియున్నాడు. అందులో వేమన పద్యములకు సుమారుగ సరియైన యర్థములిచ్చు సర్వజ్ఞుని వచనము లీయబడినవి. సర్వజ్ఞుడు, “కుంతల్లి నింతల్లి పదగళు హేళువ సంప్రదాయదవను” (అనగ

కూచున్నచోలే నిల్చున్నచోలే నూత్తులను ఏకరువు పెట్టే సంప్రదాయానికి చేరినవాడు) అని కన్నడ పేరేమున ప్రసిద్ధి. ఆంగ్లపేరేమున వేమనపద్యాలవలె కన్నడనాడున అతి బాహుళ్యముగా ప్రజాభిమానమును చూటగొన్న చైరాగ్యకవి సర్వజ్ఞుడు.

20 వ శతాబ్దమున ఆధునిక కన్నడరచన ప్రారంభమయెను. ప్రాచీన సాహిత్యములందు సంస్కృతప్రభావమును చూచితిమేనీ నేటి కన్నడ సాహిత్యమును (ఆంగ్ల వాఙ్మయమునందువలె) ఆంగ్ల ప్రభావమును పాశ్చాత్యపోకలును చూడవచ్చును. జీవితచరిత్రలు, నవలలు, చిన్నకథలు, ప్రహసనములు, భావగీతికలు మొదలైన క్రొత్తపద్ధతులను రచయితలు ఆవలంచి విగ్రంథములు వ్రాయుట ప్రారంభించిరి. పైజ్ఞానికవిషయములను గూర్చియు గ్రంథములు రచియింపబడుచున్నవి. వృత్తములను, కంపములను, త్రిపదులను, పట్టుగులను విడిచి క్రొంగొత్త ప్రాసములతో కవిత్వము నల్లుచు పుస్తకములు వ్రాసి ప్రకటించుచున్నారు. ఇంకొక ప్రపున పురాతన గ్రంథములను సంగ్రహించి ప్రకటించు కౌర్యమును కొండలు చేయుచున్నారు. ఆధునిక కవులలోను రచయితలలోను శ్రీయుతి కీ॥ శే॥ టి॥ సి. చైలాసం, కీ॥ శే॥ వి. యం. శ్రీకంఠయ్య, శ్రీయుతి కె. వి. పుట్టప్ప (*మ. పం. పు.)

శ్రీ టి. వి. గుండప్ప, జేంద్రిరం. శ్రీ. ముగళి, వి. సీతారామయ్య, శివరామకారంత్, దేవుడు నరసింహ శాస్త్రి, అ. న. కృష్ణరాయ, త. రా. సుబ్బరామ మొదలైనవారు పేర్కొనదగినవారు.

* వీరి “రామాయణసర్వసం” అను గ్రంథానికి కేంద్రప్రభుత్వమువారు కన్నడమున నిట్టివల ప్రకటింపబడిన గ్రంథాలలో నుత్తమమైనదని యెంచి రు 5000 పారితోషికము నిచ్చిరి. వీరు మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమున కన్నడభాష శాఖాధ్యక్షులు, మహారాజాకళాశాల ప్రిన్సిపాలు.

శ్రావణమేఘాలు

శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

ఇల్లు మార్చి రెండురోజులైనా కాకుండానే ఇళుగు పొరుగు అమ్మలక్కలంతా మా సరస్వతికి పరిచయ సులైపోయాడు. నాకుమటుకు ఏ ఇరుగింటాయన పొరుగింటాయన జోస్తీ కలవలేదు. పదింటిదాకా ఉదయం కిటికీవారగా కూర్చుని ఏ పుస్తకమో చదువుకోవటం, గడియారం పడి కొట్టగానే నాలుగు మెతుకులు కలికి ఆఫీసుకుపోవటం, మళ్ళీ సాయంత్రం ఇంటిముఖం మాస్తే అప్పటికే ఓసికుంటే అలా పిక్కారకుపోవటం, లేకుంటే సరస్వతి ఎదురుగుండా కూర్చుని ఆమె చేసే ప్రతిపనినీ వంకలుపెడుతూ ఆమె కోపగిందుకుంటే అనునయిస్తూ ఇలా కాలం గడుపుకోవటం జరుగుతోంది.

“ఉంటే ఆఫీసు, లేకుంటే ఇల్లూ ఈ రెండూ తప్పించి మీకు...” చప్పన సరస్వతి మాటకు అడ్డుపడుతూ “నవ్వనేది బోసపడింది. మొగవాడు తిరక్క చెడ్డా డంటావు. అంతేగా?” అన్నాను.

“నన్ను చూడండి, ఎంత నులువుగా కాలం గడుపుకుంటానో.”

సరస్వతి చెప్పింది నిజమే. ఎటువంటి పరిస్థితుల్లోనైనా, ఎటువంటి పరిసరాల్లోనైనా ఇల్లే ఇమిడిపోగలిగే శక్తి ఆడవాళ్ళకుంది. ఆ నేర్పు మొగవాడిలో లేదు. ఒచ్చి రెండురోజులైనా కాకుండానే అప్పడే ఇరుగింటి పొరుగింటి వాళ్ళ అట్టుపుట్టుకనవాళ్ళన్నీ తెలుసుకోవటమే కాకుండా వాళ్ళందరి హృదయాల్లోనూ తను కొంతభాగం పంచుకుని తన హృదయంలో వాళ్ళందరికీ చోటు ఇవ్వగలిగింది.

ఒచ్చిన మర్నాడే “మాకారా పాపం! మన పొరుగింటి సుందరమ్మగారు లేరూ, ఆవిడెవరో తెలుసా?” అంది సరస్వతి ఆశ్చర్యంగా.

“తెలియదు. ఎవరేమిటి?”

“సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసుడు సుబ్రహ్మణ్యం పెరు ఎరగడటండీ. ఆయన పాటకచ్చేరీలు అనేకమార్లు విన్నాం.”

“అవును. అయితే నవ్వనేనేమిటి?”

“ఈవిడ భర్తేట ఆయన.”

“చాలా అదృష్టవంతురాలు అటువంటి కీర్తి మంతుని భార్య మన పొరుగున ఉండటం మన అదృష్టం!”

“మీదంతా వేళాకోళం. ఎంత పెద్ద నేరు మోసినవాడయితే మటుకు నీతి లేకపోయిందర్వాత ఎందుకొచ్చిన పేరు. ఛీ!” కిటికీలోంచి ఆవకలికి ఉమ్మేసింది సరస్వతి.

“ఇంతకీ ఏమిటో పూర్తిగా చెప్పకుండానే పోతావేం?”

నన్ను గొప్ప సన్నెస్సులో పడేసి సరస్వతి వంటగది పొగలో అదృశ్యమైపోయింది.

సాయంత్రం మళ్ళీ తనే ఆ ప్రస్తావన తీసుకొచ్చింది. “ఉత్తి త్రాగుబోతుట. ఏ ఆరు నెల్లకో, అయినెల్లకో ఓమారు వస్తూంటాట్ట, సంపాదించిన డబ్బంతా పాడుచేస్తున్నాట్ట”—ఇదీ సరస్వతి చెప్పిన విషయం.

“అయితే మరి ఆవిడ సంసారం ఎలా గడుస్తున్నట్టు?”

“మనిషి చాలా తెలివైందిండీ. పుట్టింటినించి తెచ్చుకున్న నగానట్రా ఉంటే అది కాస్తాభద్రంగా దాచుకుని వాడిచేత ఎన్ని తిట్లుతిన్నా ఎన్ని దెబ్బలు తిన్నా సహించి, ఆ నగాలు అమ్ముకుని కాస్త హాలం పుట్రా కొనుక్కుని అలా కాలక్షేపం చేస్తోంది. వడ్డీ వ్యాపారంకూడా చేస్తూంటుంది. ఆ కాస్త ఆధారం అయినా లేకపోతే ఆవిడబ్రతుకు విమయేదో ఆలోచించండి”—సరస్వతి ఓమారు కళ్ళు తుడుచుకుంది.

“ఇలా జాలిదల్పుటం ప్రారంభిస్తే నీ కన్నీరుకీ అంతే ఉండదు.”

“కేవలం ఆమె ఒక్క తెగురించే కాదు నే బాధ పడుతుంటు.”

“మరెవరిగురించి?” అన్నాను.

సరస్వతి తీవ్రమైన ఆలోచనలో ములిగిపోయింది, మట్లాట్టలేదు. ఇవాళ సరస్వతి మహా

ఉత్సాహంగా కనుపిస్తోంది. కారణం నేను ఉపహించ లేకపోయాను. అడగనూలేదు. భోజనం చేస్తుంటే ఆమె చెప్పకొచ్చింది. నేను తీగం నివ్వగలిగాను.

“నిన్న ఒకావిడికి రుచించి చెప్పానా, ఇవాళ మరొకరిరుచించి చెబుతాను వినండి. ముగ్గురికి వర సలహా గెండ్లిళ్ళ అవకాల ఉన్ననాటి ఇవాళ ఉదయం మన పక్క ఇంట్లోకి మారారు. రాగానే ఇంటాయన ఇంటావిచేతి చెబ్బలు ఒకటి గెండు తిన్నాడు.”

“అదేమిటి?”

సరస్వతి పగలబడి నవ్వేసింది. ఆనవ్వు పనుకాల నమిలించి గెయ్యాలన్నంత కనికూడా వ్యక్తమయింది. ఏవో తృప్తి! నాకర్థం అయింది.

“నీ భోరణి చాలా అన్యాయంగా ఉంది.”

“ఏమీ అన్యాయంలేదు ఈ దేహంలో అదా శృంతా అలాంటివాళ్ళయితే ఎంత బాగుండును అనిపించింది నాకు.”

“ఎంత అహం!” నాలో నేను అనుకున్నాను. “నవ్వు కోరే స్త్రీస్వాతంత్ర్యం ఇటువంటి సవా విలక్షి?”

సరస్వతి కొంత ఉద్వేగాన్ని శాంతింపచేసు కుంది కాబోలు సిగ్గుపడుతున్నట్లుగా కనిపించి తల వంచుకుంది. “మనిషి సిగ్గుపట్టం మరిచిపోలేనంత కాలం భవిష్యత్తుమీద కొంత ఆశ కలిగి ఉంటానికి అవకాశం లేకపోలేదన్నమాట. చేసింది తప్పయితే పశ్చాత్తాప పట్టనూట అలాగుంచి తప్పని సర్తించ గలిగే సంస్కారంకూడా మా మగబాతిలో లేదు. అందులో స్త్రీవిషయం అయితే ఇక చెప్పనక్కర్లేనా. ఈ యినప పాదాలు ఇలా ఎంతకాలం నిర్దాక్షిణ్యంగా కదలు తొక్కుతాయో!”

సరస్వతి మళ్ళీ ముఖంలో నవ్వు మాయం చేసు కుంది. చాలా తీవ్రంగా ఆలోచనలో పడిపోయింది. “వారి బకవుగా నిట్టూర్చింది. జాట్టులోకి వేళ్ళు పోనిచ్చి చిరాగ్గా రేపుకుంది. మడుటిమీద చెమటపట్టి కుంకుమ కరిగి ముఖాన్ని కొంత భిభత్సం చేసింది. లోకంలోని స్త్రీత్వమంతా ఒక్కరూపం ధరించి పగబట్టి బుసలు కొడుతూ విరుదుక పడుతోందా అనిపించింది.

సరస్వతి చురుకయిన మెదడు ఎంత నిశితంగా నైనా యోచనలు చేస్తుంది. ఎంత లోతులైనా ఆమె దృష్టి ప్రసరించగలదు. ఏ కోణంలోనుంచైనా పరిశీ లించగలదు. వయస్సు మటుకు పొలికేళ్ళి. అప్పు డప్పుడు అంటూంటుంది. “నా ఆలోచనలూ, మాటలు చాలామందికి రుచించవు. మొగవాళ్ళమాట అలాగుంచి ఆడవాళ్ళకూడా కష్టంగానే ఉంటాయి” అని.

నేన నేనాళ్ళి, “అనే నీకు మరీ బాలి కలిగిస్తూం టుంది కదూ” అని.

ఆవు నన్నట్లుగా తల దోపుతుంది సరస్వతి. “నేనూ మనిషి నేగా నాలోనూ ఆలోచనని చంపేనే ఆశేం అప్పుడప్పుడు పుచ్చును చేస్తుంది” అంది ఓచూగు.

“ఎం?”

“నా సానుభూతిలో కూడా దాగుణం అయిన సహృదయం లేమా?”

“ఏమీ లేదు” అన్నాను బుచ్చుకుంగానే.

“ఈ గొణంలో నాకిలా కనిపించుంటా. స్త్రీ విషయంలో నీకు అపారమయిన సానుభూతి ఉండొచ్చు. పూసుకుని కొంత తృప్తిగానికి నవ్వు సిద్ధ పడొచ్చు. కానీ నవ్వు చేసే ప్రతి పనిని భిన్నా భిన్నం చేసేనీ నీ ప్రయత్నాన్ని ఆ స్త్రీయే భిన్నం చేసి విజయగర్వంతో పక్కాటూహలం చేస్తుంది. వంటగది గుమ్మముదాటి బయట ప్రపంచాన్ని చూడ లేని ప్రతి స్త్రీ భగ్నదాస నే చేస్తోంది. నవ్వుతూనే మగవాడు తన దుట్టూ పట్టే రాతిగోడల్లో తన సహ కారం కూడా పూర్తిగా లభిస్తోంది. ఈ ఆడవాళ్ళంతా ఒక్క తలమీకుండా తిగేసే తలగోడకేసి కొట్టుకునే పిచ్చివాళ్ళు. తిగి రోడ్డువార మురుగుకొల వలో పడి దొంగిలూ “అబ్బ! ఎంత హాయిగా ఉంది” అనుకుంటూ గొంతులెత్తి ఎదురు నేపాడ్ని చూశాను. తిగి రోడ్డుమీద గుమ్మ గుభాన్ని పూసుకుని “శిశు పోషకు ర సకున్నాను. అందుగా లేమా” అని నన్నడిగా డొక్కడు. తిగి ఇంటికి నిశ్చయించుకుని ఆ పలచూన్ని చూస్తూ పగలబడి నవ్వుతూ ఆర్చడానికి వచ్చిన వాళ్ళతో “అగవ గూ్య నలి కాచుకోనీ” అనే వాడ్ని చూశాను. ఇంతకంటే మెరుగైన స్థితిలో ఏమీ స్త్రీ బాలిలేదు. వాళ్ళ అభిమానికీ బాలి చూపిస్తున్న నేను మొగవాళ్ళవిషయంలోకూడా సానుభూతి లేక పోవటం దాగుణం గా ఉండేమో?”

“ఎందుకో?”

“వాళ్ళూ అబ్బానులేగా.”

“నిన్నెలా ఆగ్గం చేసుకోవాలో నాకు భోష పట్టలేదు. స్వజాత్యభిమానం కలవాడ్నియితే నే నన వలసినమాటది. నువ్వే అనేకావు. నన్ను నిమిత్త మాత్రుణ్ణి చేసి గెండుస్త్రీవుల్నించి వాడించుకుని నిర్బయగాలు చేసేస్తున్నావు”.

సరస్వతి ముఖంలో నవ్వు తుఫాను వెలిసిం తర్వాత కాసే నీరెండబాగుంది. ఆఫీసుకు పోతుంటే గుమ్మందగ్గర నిలబడి “పెందరాళ్ళే వచ్చేయండి” అంది.

తల ఊపి వీణలో కొచ్చి పడ్డాను. ఇంక ఎగురుగ్గా ఉన్న పెంకుటిల్లు తలపులు తెరిచి ఉన్నాయి. ఉదయంకూడా తాళం వేసే ఉంది. నేలచ్చింపు ట్నించి ఆయిల్లు అలా జనశూన్యంగానే ఉంది. నడికప్పుమీద అక్కడక్కడ కొన్ని పెంకులపోయాయి. కిటికీ గెక్కలు పగిలిపోయి మేకులు ఊడిపోయి వేళ్లాడుతున్నాయి. చీటలు తీసిన అరుగుమీదా, గోడ మీదా గజం ఎత్తుదాక పెరిగిన మురిముక్కల్ని పది హేనేళ్ల కుండ్రం శుభ్రంతా కేంద్రీకరించి పీకుతున్నాడు. ఏళ్ళు తరబడి, కనిపెట్టుకుని ఉండేవాళ్లు లేక చినికి జీర్ణించిపోయిన ఆకొంప, ఏ మాత్రం జనవాసయోగ్యంకాని ఆకొంప, కొందరికి నిలవనీడ అయిందంటే ఆపంచని చేరివాళ్ళు చరిత్ర తప్పుకుండా సరస్వతి జాబితాలోకి ఎక్కిపోయిందన్నమాటే. సంజేశాం లేదు సాయంత్రం ఇంటికిరాగానే మనసుని ఉద్బ్రేకపరిచే మరీకొన్ని గాథలు నా చెవిని పడతాయి ఎంతసేపూ ఆ గాథలు వింటూంటున్నామేనా చెయ్యి గలిగిందమైనా ఉందా?" అనిపిస్తుంటుంది నాకు.

పోస్టుమనిషి ఎగురుపడి కవరు చేతిలో పెట్టాడు. పైన దిస్తూరినిబట్టి ఆ ఉత్తరం ఎక్కడ్నించి వచ్చిందో పోల్చుకున్న నేను చదవకుండానే జేబులో కుక్కేశాను. దూరంగా పది గంటలు వినిపించాయి. రోడ్డు మీద జనం పల్పుగానే ఉన్నారు. నేవన్నోరైలు వచ్చి అప్పుడే ఆగింది బహారంతో ఒక్కసారి ప్రయాణీకులతో ఇరకాటం అయిపోయింది. అందరి ముఖాలు పరిశీలిస్తున్నాను. ఎంగుకో? కిళ్ళీ కొట్టువాడు ఇచ్చిన చిల్లర డబ్బులు జేబులో వేసుకుని మళ్ళీ రోడ్డుమీదికొచ్చాను.

మధ్యాహ్నం విశ్రాంతిసమయంలో జేబులో కవరుసంగతి జ్ఞప్తికి వచ్చింది తీసి చదివాను నాన్న రాశారు.

“అబ్బాయీ,

నిన్ను ఆశీర్వాదిస్తున్నాను. నీకు ఆశ్చర్యం కల గొచ్చు ఇలా రాస్తుంటే. కాని గత్యంతరం లేక పోయింది. నా మానాభిమానాన్ని చంపుకునే ఈవుత్తరం రాస్తున్నాను. జేబుడు దయచిల్చి నా ఉద్దేశం నెరవేరితే నేను లాకంలో తలెత్తుకుని తిరగలేనని నాకు తెలుసు. అయినా బెంగతో కుళ్ళిపోయి మంచం పట్టిన నీ తల్లికోసమే ఈవుత్తరం రాస్తున్నాను. ఆమె కోరిక తీర్చాలనే ఇలా సాహసించాను. ఇప్పుటికి నెల్లాళ్ళయింది. మరీ నీరసించిపోయింది. ఎమకల పుట్ట. మంచంమీద పడుకుంటే ఆ దృశ్యం చూట్టానికి హృదయవిదారకం గా ఉంటుంది. నీ గురించే పలక

రిస్తోంది ఒక ఖేదగ్గు. నిన్ను కొద్దిగా తెరిపిచ్చింది. నిన్ను చూడాలంటూ మరీమరీ చెప్పింది.

సవ్వు చేసినసరి ఈ జన్మలో కలవకుండా మన సంబంధాన్ని నిర్మాక్షణ్యంగా తెరిపేవేసినా, నా కోసం కాకుండా నీ తల్లికోసం మళ్ళీ మళ్ళుచెయ్యాలని నా తాపత్రయం నా మాట తీసిపాడెయ్యకు నవ్వు వ్యామోహంతో చేసినసరి క్షమించిగొని కాక పోయినా నేను క్షమిస్తున్నాను. కలంకాని దాని మెల్లో తాళికట్టినంతమాత్రాన ఆది భార్య అయి పోతుందా. అయినా నీ లాంటివాళ్ళు నేజీతపర్యంతం అంటిపెట్టుకుని ఉండాలనే సిద్ధాంతానికి నాళ్ళు కట్టుబడి ఉంటారా? అంతా మోసం! అంతగా కొదూ కూడదంటే నాలుగైదు ఒందలు డబ్బు పడేద్దాం. దానిదారి ఆది మానుకుంటుంది. సవ్వు నా మాట విని ఒచ్చేసెయ్యి. మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోవాలంటే నీకు పిల్ల నెవరిస్తారనే సంకోచం నీ కక్కల్లేదు. అంగుకు అన్నీ సిద్ధం చేసే ఉంచాను. నీ కేం! సవ్వు మొగాడివి. ఇవన్నీ కేవలం నా ఆభిప్రాయాలే కాదు. అమ్మకూడా ఇలాగే అంది నిన్ను. నా కోసం కాక పోయినా అమ్మకోసమయినా నవ్వేసిన చెయ్యక తప్పదు. తిర్వాతి ఏమనుకున్నా లాభంలేదు. నా కోరిక మన్నించి నీ తల్లిని దక్కించుకోగలవనే విశ్వాసంతో ఎగురుచూస్తూంటాను.”

అంటూ ముగించాడు ఉత్తరం. హృదయంతో రాశంలో ఎక్కడో, ఏ మూలనో రేగిన తాళాను చిలికిచిలికి గాలినానయి నామనసంతా ఆల్లకల్లోలం చేసిపాడెసింది. శరీమంతా వ్యాపించింది. రెండు తీవ్రమయినశక్తులమధ్య మెడకు రణరంగమైపోయింది. మార్గాంతరంకోసం యోచించి నిర్ణయాని కొచ్చే వ్యవధానమూ లేదు. అటు తల్లిమీద ఏ మాత్రం ఆభిమానమన్నా నన్ను చెయ్యమని తండ్రి ప్రోత్సహిస్తున్న అకృత్యం దారుణమైంది. సరస్వతి నా హృదయంలో భాగం. ఆ భాగం అప్పుడే తనపరతా వాదాన్నీ, బలాన్నీ, కూడదీసుకుని సిద్ధం చేసుకుంటోంది. ఏమిటి చెయ్యటం? ఎలా ఈ ఉపద్రవాన్నించి బయటపట్టం. అటు తల్లిని రక్షించాలనే పట్టుదల ఎంత తీవ్రంగా అల్లుకుంటుందో అందుకోసం మరో జీవితాన్ని నాశనం చేయ్యాలనే తలంపుకూడా నా మనసు దిరిదావులకి రాలేకపోతోంది. నిలువెత్తు ధనం పోసినా సరస్వతి నన్ను వదులుకోగిమాట నిజమే కాని అలా పోయ్యాలే నీ తలంపుకే నాలో చోటు లేదు. నా కోసం ఆమె చేసిన త్యాగంకంటే ఆమె కోసం నే చేసిన త్యాగం ఏ మాత్రమూ గొప్పది కాదు. ఆమెను ఒడులుకుని నేను మరో వ్యక్తికి నా హృదయంలో చోటు ఇవ్వలేనట్టే ఆమె తన హృద

యాన్ని నాతో తప్పించి మరొకరితో పంచుకోలేను. అమ్మని వసులుకోనా? సరస్వతిని వసులుకోనా? ఏ ఒక్కరిపక్షం వహించినా మరొకరిని వసులుకో వల్సిందే. చివరికి నిర్లిప్తంగా ఉన్నా జరిగేదనే.

మధ్యాహ్నం నెలవుపెట్టి ఇంటికి చక్కా వచ్చే శాను పెంకుటింట్లోకి కొత్తగా వచ్చినవాళ్ళు కొద్ది సమయంలో కూర్చుని వచ్చేవాడేవాళ్ళకేసి చూస్తున్నారు. వాళ్ళున్నట్లు ఒకటివయస్సు అనిపిస్తూ ఉంది. మిగతావాళ్ళంతా పిల్లలు బహుశః ఆవిడే ఆయింటికి పెద్దదిక్కు అయి ఉంటుంది. లోకం దృష్టిలో అయింటి. అలా అమాయకంగా చూస్తూ కూచుంది. ఆమె ఒకటిలో పసిగుడ్డు! తలమీద వెన్నెల జారిన గుడ్డని ముంగుకు లాక్కోవటంకో ఆమె ఇంకా బాగా అలవాటు పడలేదు ఇటీవలే అనాథ అయి ఉంటుంది

గుమ్మంలో సరస్వతి ఎగురుచూస్తూనే ఉంది. ఆమెను చూస్తుంటే నా మనస్సు అదోలా అయి పోతోంది. పోనీ ఆమెతోనే సంప్రదిస్తే ఏమంటుందో? ఎటువంటి సలహా ఇస్తుందో?

చెప్పలేక చెప్పాను. “ఇవాళ ఉత్తరం వచ్చిందని.

“ఎవరు రాశారు?”

“నాన్న” — ఆమెముఖం వివర్ణమై పోయింది. బాగా సన్నిహితంగా వచ్చేసి రెండుచేతులూ పట్టుకుని ఆత్మైతిగా నా ముఖంలోకి చూస్తూ “మిమ్మల్నంతగా కృంగితిసిన ఆ ఉత్తరంలో విశేషాలు నేను కొన్నావా?” అంటూ ప్రాధేయపూర్వకంగా అడిగింది.

“నువ్వెందు కంతగా గాభిరా పడతావు సరస్వతీ.”

“ఏమో! నా అదృష్టం ఎలాగుందో.”

“నీ కేవీ భయంలేదు సరస్వతీ. నా గురించి ఆలోచించుకుంటే నే అంతా అయోమయంగా ఉంది.” అని నాజేబులో ఉత్తరం ఆమె చేతిలో పెట్టాను. ఈ ఉత్తరం చదివి నువ్వు నా తిల్లిదండ్రుల్ని ఎంతగా ఏవగించుకుంటావో నాకు తెలుసు. అయినా నీకు చదువమని ఇస్తున్నాను. నువ్వు నా పరిస్థితిని బాగా అర్థంచేసుకోగలవనుకుంటాను.”

తలుపుకు చారబడే ఆ ఉత్తరం ఆద్యంతం సరస్వతి చదివింది. ఆమె ముఖంలోకే చూస్తూ నిలబడ్డాను. ఏ భావమూలేకు. నమ్మి గట్టిగా హృదయానికి హత్తుకుంటూ “మీ రే నిర్ణయానికొచ్చారు?” అంది.

నేను తలవంచుకున్నాను నిరుత్తరంగా. తలెత్తే సరికి ఆమె కళ్ళలో దుర్భరమైన బాగవ్య క్షంతం అయింది.

అశ్రుపూరితాలయిన ఆ కళ్ళేని నాకు చూపించటం ఇష్టంలేక కొబ్బోలు ముఖం పక్కకి తిప్పుకుని “అయితే ప్రయాణం ఎప్పుడు నిశ్చయించుకున్నారు?” అంది.

“నీ ఉద్దేశం ఏమిటో చెప్పు”

“నే నేవీ చెప్పాను; చెప్పలేను; మీరేం చేసినా నే సహించటానికి వెనుకొడను. మీ పరిస్థితి నాకు అర్థం అయింది.”

“నువ్వు నన్ను నిర్దాక్షిణ్యంగా బాగావెడతావా సరస్వతీ?”

“మీరేం చేసినా నేను సహిస్తానంటున్నాగా, నే నేవీ బాగాపెట్టటం లేదుగా.”

“నీతో సంప్రదిస్తే మరో మార్గాంతరం ఏదైనా కనిపిస్తుందేమో అనుకున్నాను.”

సరస్వతి ఏమాటా చెప్పకుండా నే వంటగదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. రాత్రి అన్నం తినమని ఎంత ఒలవంతం చేసినా నేను కంచంమందు కూర్చోలేకపోయాను. నిత్యం ఇద్దరం కబుర్లు చెప్పకుంటూ సరదాగా భోజనంచేసేవాళ్ళం. ఇవాళ దుర్భరమైన మానం ఇద్దరినీ మింగేసింది సువ్యక్తంకాని దిగులు సుడిగుండంలా చుట్టేసి ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తుంటే ఆకలేస్తుందా? నేను అన్నం ముట్టకోలేను. సరస్వతి వంటగది తలుపు గొల్చేసి ఇవతిలికి వస్తుంటే “నువ్వు భోజనం చేశావా?” అన్నాను.

“అక్కరేదు” అంది. అవును. సరస్వతి కడుపు నిండిపోయింది దుఃఖంతో. లోకంలోని చీకటంతా మా హృదయాల్లో పేరుకు పోయింది. తన్ని గురించి తాను బాగపడుతూ ఎదుటివారిగురించికూడా బాగపడే దురవస్థకి ఇద్దరం గురయ్యాము. లోపల రేగుతున్న బీభత్సాన్ని దాచుకుందుకు ఇద్దరం ప్రయత్నిస్తున్నాం.

సరస్వతి నన్ను ఏవగించుకుంటుందేమో! అలాటి అవకాశం తను ఇస్తున్నమాట నిజం! తెగించి నేను నీవాడిని అని చెప్పలేనప్పుడు ఆమె నన్ను శంకించి నన్ను దూరంగా నెట్టటానికి ప్రయత్నించటంలో తప్పులేదు ఆమె హృదయంలో స్థానాన్ని నా చేతులారా దూరం చేసుకుంటున్నానా? సరస్వతి. నా కేవీకాదా? తల్లి గీసిన హద్దులకోసం ఆమెకు అన్యాయం చేయినా? అలా చేసి నేను సుఖపడగలనా? ఎంత అహంకారంగా ఆ ఉత్తరం రాశాడో సరస్వతికి తెలుసు. నేను “మొగవాణ్ణి!” ఈ ఒక్క ముక్కువెనకాలా నిగూఢమై ఉన్న సంకుచితభావాన్ని వమ్ము చేయగలిగే శక్తి నేను కోల్పోతే ఈ ప్రపంచంలో నేనూ మనిషి నే అని చెప్పకోని తిరగటం హాస్యాస్పదం. సభ్యతాలోకం హరించదు. అసలు ఎవరెలాపోతే నాకేం. నా మనసు పడే బాధని నేను

సహించలేను. నా సరస్వతిని నేను ఒగులుకోలేను. దృఢంగా అనుకున్న తర్వాత మనసు శాంతించినట్లయింది. పక్కకి చూశాను. గుమ్మందగ్గర తలుపుకి ఆనుకుని కూర్చుంది సరస్వతి. ఆలోచిస్తోంది. ఇవ్వాళ సరస్వతి ముస్తాబు చేసుకోలా. తలై నా దువ్వుకోలేను ముఖం జిడ్డు ఓడుతోంది.

“సరస్వతి!”

“హా!”

“పొద్దు గూకింది. దీపం వెలిగించవూ?”

సరస్వతి లేచి దీపం వెలిగించి కొంకికి తగిలించింది. పూలమ్మోవాడు గుమ్మంలో నిలబడి “అమ్మ గారూ!” అని పిలిచాడు.

సరస్వతి నానైపు చూసింది. అపయత్నంగా నా తల వంగిపోయింది. ఉన్నట్టుండి సరస్వతి చిన్నగా నవ్వుటం వినిపించి తలెత్తాను. ఆమె నవ్వుతూనే “చిల్లరుంటే ఓ అణా ఇవ్వండి” అంది.

జేయిలు తడుముకున్నాను. ఓ కానీ మటుకు చేతికి తగిలించి. అయిదు రూపాయలనోటు తప్పించి మరి చిల్లర లేదు.

“పోనీలండి లేకపోతే. అక్కర్లేను అబ్బీ నవ్వెళ్ళు” అంది సరస్వతి.

పూలమ్మోవాడు వెళ్లిపోయాడు. మళ్ళీ నిశ్శబ్దం మిగిలింది. సరస్వతి కూచున్నచోటునుంచి కదలేదని అతికిడి కాకపోవటంవల్ల తెలుస్తూనే ఉంది. ఏం చేస్తోందో పాపం! కళ్ళు తెరచి ఓసారి మాద్దామని పించింది. కాని భయం! ఏమిటో తెలియని సిగ్గు భారం! దొంగతనంచేసి పట్టుబడినప్పుడు అమ్మా, సరస్వతికి నాకూ మధ్య ఉన్న సంబంధం తెలిసినప్పుడు నాన్నా పెట్టలేని భయం ఇప్పుడు సరస్వతి మాపులు కల్గిస్తున్నాయి. ఆ నేత్రాలలో ఎంతకెంత! ప్రభువు సమావేశంలో “నీ కళ్ళు ఎంత చక్కనివి” అని నేను వేటిని పొగడానో అనుక్షణం ఏ నేత్రాలలోకి చూసి తన్మయత చెంది అనునిత్యం పరితిపించానో ఆ కన్నులు, ఆ నయనదళ కాంతులు ఈ క్షణంలో దీపకాంతిలో భీకరంగా నానంక పరికిస్తూ ఉండి ఉండాలి.

చాలానేపు ఇలా గడిచిపోయింది. కిటికీ తలుపులు తెరిచే ఉన్నాయి. అయినా ఉక్కబోస్తోంది. ఈతపన, హృదయంలో మంటకి తోడయి దుర్భరంగా పరిణమిస్తోంది. ఇంతసేపటికి సరస్వతి ఏమి చేస్తుందో తెలుసుకోవాలని అనిపించింది. దీపంకూడా తగ్గినట్టుంది. నాముఖంమీద కొంతి పడ్డట్టుగా అనుభూతి కలగడం లేదు. మెల్లగా కళ్ళు విప్పాను. దారుణమైన నిశ్శబ్దం! తలపక్కకు తిప్పాను. తొలికాన్పులోనే పుట్టి పసికందును పోగొట్టుకున్న చిన్ని బాలిక

రాలులా అలవాటులేని బాధని అనుభవిస్తోంది. సరస్వతి బహుశా నేను ఇంతసేపట్నుంచీ మెలకువగా నేఉన్నాననే ఆభిప్రాయం భారబాటయి ఉంటుంది. నిద్రను అనుభవించకపోయినా కనీసం సమీపించి ఉంటాను. లేకపోతే నాకళ్ళ ముందే ఆమె లేవటం, చాపకరుడు కోవటం పడకోవటం ఏదో కలలో జరుగుతున్నట్టుగా ఎంగుకు అనిపించాలి? శాంతమూర్తి సరస్వతి అయ్యకంగా నిద్రపోతోంది. సరస్వతి నాఆభిమాన నాను ధేయం కాదు. ఆమెకు మొదటిలేఖ రాసినప్పుడు “మాలతి” అనే సంభోధించాను.

“నా పేరు మాలతి కాదు.”

“నిన్ను నేను అలాగే పిలుస్తాను.”

“అలా పిలుస్తే జవాబు ఇచ్చేది లేదు.”

“సరే ఏం చేస్తాను” — ఏమిటో ఇష్టం లేక పోయినా తప్పనిసరయింది యీ పిలుపు. అలవర్చుకున్నాను.

దగ్గరకు వెళ్ళి తొంగి చూశాను. ప్రశాంతంగా నిద్రపోతున్నట్టు కనిపిస్తోంది. ఓక్షణం సరస్వతిమీద అనూయ వేసింది. ఇంతటి సంఘర్షణలోకూడా నిద్రను అనుభవిస్తూ ఎలా సుఖాన్ని పంచుకుంది? తలుపులు తెరిచే ఉన్నాయి. గాలిమటుకు వేడిగా ‘గీ’ పెట్టుకుంటూ పిస్తోంది. పెద్దముల్లు పన్నెండుమీదా, చిన్నముల్లు పదిమీదా ఉన్నాయి. సూర్యోదయం కావాలంటే చాలా యుగాలు గడవాలి. దుస్సహం! ఈ రాత్రి నాకు నిద్రపట్టదు. మెలకువగా ఉండలేను. సరస్వతికి నిద్రాభంగం జరకుండా అతికిడి కాకుండా వెళ్ళి మంచంమీద కూర్చున్నాను.

“అబ్బాయి!” అని తండ్రి సంభోదన! ఉత్తరంలో కాదు. ఎవరుగా నిలిచి పిలుస్తున్నట్టుగా అనిపిస్తోంది. జవాబు చెప్పకుండా విడిలించుకొని పోగలనా? నాదీ మనస్సే! ఈ రాగశ్వేషాలు అజ్ఞాతంగా ఎంత దృఢంగా బిగిస్తాయి!

“నిన్ను చూడాలంటూ మరీ మరీ చెప్పింది.”

అబ్బ! సరాలు కోస్తున్నాయి! చేసినపని ప్రశంసనీయమైనదే. ఆ తల్లి విశ్వాసం ఉన్నా పరిస్థితులకూ, పరిసరాల ప్రభావానికి తట్టుకోలేక క్షణక్షణానికి లొంగిపోతూ తిరిగి దిటపు తెచ్చుకొని సర్దుకుంటూన్న ఈ సమర్థుడైన అసమర్థుడు ఈ తల్లి కడుపున జన్మించకపోయినా బాగుండి పోయేది! కనీసం ప్రేమ అనే ఊవిలోకి దిగబడకపోయినా జీవితంలో ఈ లోయలు ఏర్పడేవి కాదేమో!

ఉత్తరం అంటోంది “కాదూ మానదంటే నాలుగైదొందలు డబ్బు పడేద్దాం” ఛీ! సంస్కారం రాక్షసుడుగా చిత్రిస్తే స్వాభిమానం, జయంతోంది

ఎందుకో. నాకు తండ్రింటే తల్లి సన్నిహితురాలు! తండ్రి నెత్తురు తల్లిద్వారా నాలో ప్రవేశించింది. ఆంధ్రుక నే తల్లి మంచంపట్టింది. తండ్రి నిబ్బరంగా ఎలా మోసంచెక్కాలో సలహా లిస్తున్నాడు. 'నువ్వు మొగవాణివి' అంటూ సమాజం తరఫున హామీలు ఇస్తున్నాడు.

ఇహ... అలా ఆగకుండా మనసు సమద్రమతనం ప్రారంభించింది. అర్థాంగి మూగవేదన! ఉత్తరం లోంచి మాతృమూర్తి పలకరింతు! నాన్నగారి వ్యవహారాని! అసమర్థుడి ఆక్రందన!

హృదయం వెయ్యిమొక్కలయినా బాగుండును అనిపించే ఈ వేగం ఎలా భరించేది?

కాని..... ఎదుకలు పొగుచేసి ఓ చోటుకు చేరిస్తే ఒకస్వపు ఎంతటి సంకుచితత్వాన్ని జీర్ణం చేసుకున్నవైనా అవన్నీ కలసి మక్కువంతో 'కొడుక్కా!' అని విలపిస్తుంటే నారక్తం ద్రవించి పొగుండా ఎలాగుంటుంది. ఉపహించలేను. లోలోపల కుమ్మరిపురుగు దొలుస్తున్నట్టుగా బా! ఇక ఆత్మే వ్యవధానం లేదు. అమ్మ సీలుపు దగ్గరకాతోంది.

కాని సరస్వతి దూరం కావటంలేదు.

అమ్మ ప్రాణేయపశుతోంది తుది కోరిక చెల్లించమని.

కాని సరస్వతిని దూరం చెయ్యలేకపోతున్నాను.

అలోచన! ఆవేదన! ఆవేగం! ఉపైనలా మాంచుకొస్తుంటే... లోలోపల ఓ వెక్రికేక వేసి లేచి కూర్చున్నాను.

సరస్వతి నిద్రపోతోంది. వేడిగాలి విసుగుగా తోసుకొచ్చింది. సరస్వతి నిద్రలో నిట్టూరుస్తోంది. సరస్వతి పెదాలు కదలుతున్నాయి. వెనక్కి తగ్గాను. దీపం చిన్నదాతోంది. విజయతూనే చూశాను. తక్కువైన వెల్తురులో చిన్నబోయింది వన్నె తగ్గిన వదనం. చూపు మరలుకోలేక మళ్ళీ చూశాను. అడుగు ముందుకువేశాను. దీపం రెపరెపలాడింది.

గాలి 'రంయ్' మని హోరుపెడుతుంది. సరస్వతి మెల్లగా కదుల్తుంది. ఇంకో అడుగు ముందుకు వేశాను. దీపం ఆరిపోడానికి సిద్ధంగా ఉంది. సరస్వతి చెయ్యి ముందుకు మరికొంత జరిగింది. ఇహ కదలేను. మృదువైన ఆహ్వానం ఈ ఇనప పాదాల్ని బంధించింది. నా కిరీం స్పందించింది. భావోన్మేషంతో నరాలు పీక్కుపోతున్నాయి. రక్తం ఘనీభవిస్తోంది. దీపం ఆరిపోయింది. కిటికీలోంచి మా వైపే తొంగి చూస్తోంది. నక్షత్రం!

చీకట్లను చీలుస్తూ హఠాత్తుగా పెద్ద కేక! మరుక్షణంలో హృదయవిదారకంగా విలపిస్తున్న ఆవగొంతు! కాళ్ళకింద భూమి కదలింది. గుండెలు జలు మన్నాయి. అనుకోకుండానే సరస్వతి హఠాత్తుగా లేచి నిల్చోబోయి తూలి కింద పడింది. చప్పన ముందుకు దూకి ఆమెను లేవనెత్తి "సరస్వతీ" అని పిలిచాను.

"మోరా? ఇంకా నిద్రపోలేమా?"

"ఎందుకలా భయపడ్డావు?"

"ఏదో గావుకేక వినబడింది."

"అవును. పెంకుటింట్లోంచి వచ్చింది ఆ కేక."

"అయ్యో! ఇందాక నే వాళ్ళబాబాయికి జబ్బుగా ఉండే. దీపం ఏదీ?"

"నువ్వు కం గారుపడకు."

"ఏం ఆఘాయిత్యం జరిగిందో పాపం! నేను కదలేకుండా ఉన్నాను. దీపం వెలిగించండి."

నేను చీకటిలో నే నెతుకులాటు మొదలు పెట్టాను. చివరికి టార్పిలైటు దొరికింది. దీపంకూడా వెలిగించాను ఆయిగు నిమిషాలు పట్టేది ఇంతో పూర్తయే సరికి. అప్పుడు చూశాను నిట్టూర్పులతో నీరసించిన సరస్వతి ముఖం

బయట గొల్లెం పెట్టి టార్పిలైటు వెలిగించి బయల్దేరి ఇద్దరమూ. నా భుజం పట్టుకుని నడుస్తోంది పక్కగా. పెంకుటింట్లో దీపం వెలుగుతుంది. అయిదారుగురు మనఃష్యులు గుమ్మందగ్గర మూగారు. కాళ్ళో గురిక రాళ్ళు గుచ్చుకుంటున్నాయి. సరస్వతిని చూసి వాళ్ళు దారి ఇచ్చారు. నేను గుమ్మం దగ్గర నిలబడే లోపలికి తొంగిచూశాను. ఆ నడిమయస్సు స్త్రీ దారుణంగా విలపిస్తోంది. ఒకటో పసిగుడ్డు వికృతంగా పడిపోయింది. చుట్టూ పిల్లలు కూర్చుని కన్నీళ్ళతో అమాయకంగా తల్లి ముఖంలోకి చూస్తున్నారు. నాకు వికారంలాంటిది ఏదో కలిగింది. ఒళ్ళు తిప్పుతున్నట్టుగా అనిపించి వెనక్కి తిరిగాను. ఇంటికివచ్చేసి గుమ్మంలో తిలుపుని ఆనుకుని కూర్చుండి పోయాను.

ఇది ఆలోచన రాత్రి! జ్ఞాపకాలరాత్రి! భయం కర రాత్రి! కాళ్ళరాత్రి! చుట్టప్రక్కల కొన్ని ఇళ్ళలో దీపాలు వెలిగాయ! బద్ధకంగా అందులో కొన్ని ఆరిపోయాయి; అత్యంతగా కొన్ని అట్లా ఇట్లా కదులుతున్నాయి; పోనీస్తూ మన కెందుకులే అనట్టుగా మరికొన్ని ఇళ్ళల్లో చీకటి చీకటిలాగానే ఉంది. పెంకుటింట్లో ముందు మనఃష్యులు మరికొంత పెరిగారు. పెంకుటింట్లోంచి వస్తున్న వెలుగు రాసురాసు పెద్దదై ఈ బ్రహ్మాండమంతా వ్యాపించినట్టు. ఆ వెలు

గులో నేనుకరిగి నీరై పోతున్నట్టూ.. ఏమిటో అనుభూతి! అసలేవికృతమైన ఆకొంపలో దారుణమైన ఈ సంఘటన! దగ్గరదాకాయలూ, మృత్యుశాయలూ రెండు పాములుగా అల్లుకుని మూడో పాముగా చీకటిని కలుపుకుని ఈ విలనూనికి నేలను తాకే జడ ఎవరు అల్లుతున్నారో!!! అంతి కర్మోక్తకర్తవం ఏ చేతుల్లో ఉందో! ఉంకి ఉంకి వీచే పక్షిగాలి రివటలు తల నొప్పి పుట్టిస్తున్నాయి ఇక అక్కడకూడా ఉండలేక లోపలికి వచ్చి ముంచుకొచ్చి కులబుద్ధాను దీపం నిలిచి నిశ్చింతగా వెలుగుతోంది. పడుకున్నాను. ఏవో మృత్యు క్రమిస్తుంది. త్మణంలో మైకం వదిలిపోయింది. లేచి గదిలో ఆ మూలనుంచి ఈ మూలకు లెక్కలేనన్ని పార్లు పచార్లు చేశాను.

ఓ అరగంట గడిచింతర్వాత కళ్ళు తుడుచుకుంటూ లోపలికి వచ్చింది.

“అసలు బట్టే ఏమిటో?” అన్నా ఆశ్చర్యంగా.

సరస్వతి మాట్లాడుకుండా దీపం తగ్గిస్తూ “పక్షుకో లేదూ” అంది.

“నే అడిగిందానికి అది జవాబు కాదు. ఎందుకు చనిపోయింది పాపాయి!” ఈ ఆఖరి “పాపాయి!” అన్న పదంలోని మృగుత్వం సరస్వతి హృదయాన్ని కరిగించింది కాబోలు “అవును పాపాయి చనిపోయింది...” వాక్యం పూర్తి చెయ్యకుండానే ఏవో ఆలోచనలో పడిపోయింది సరస్వతి త్మణం పోయింతర్వాత తనే అంది “చాలా విచిత్రమైన చావు!”

“ఏమిటా విచిత్రం?”

“అది..” — సరస్వతి ముఖాన్ని రెండు చేతుల్లోనూ కప్పకుని పెక్కి పెక్కి ఏడ్చింది. దగ్గరికి వెళ్ళి ఆ రెండు చేతులూ ముఖంనుంచి తప్పించి “ఏమయింది ఏమిటో చెప్పకుండా అంత దుఃఖాన్నీ నువ్వే భరించటం న్యాయంగా లేదు. నేనూ పండుకుంటాను. నాకు చెప్పటానికి సంకోచం లేనీకీ?” అన్నాను అనునయంగా.

నిమిషం నిమిషపడి “ఆ పిల్లవాడు పుట్టిన కొన్ని రోజులకే తిండిని పోగొట్టుకున్నాడు. పదిమంది పెద్దలూ, ఇరుగుపొరుగు హితైవులూ, దగ్గరవాళ్ళూ అని చెప్పకు నే బంధువులూ, నలుగురూ చేరి ఒక ఏకగ్రీవ నిర్ణయానికొచ్చి ఆమె అభిప్రాయంతో నిమిత్తం లేకుండానే ఆమెని పూర్తిగా అందనికారిని చేసేసి, ఆ వికృతాన్ని చూసి తృప్తి అనుభవించారు వాళ్ళు. కాని దాని పర్యవసానం ఇలా పరిణమించింది. ఒక్క త్మణంగా మారిపోయిన తల్లిదండ్రులు ఆ పసికందును దూరం చేసేసింది. తల్లి దగ్గరకు వస్తే కళ్ళు మూసుకుని ఏడ్చేవాట్లా! ఎత్తుకోబోలే కొత్తవాళ్ళని చూసినట్టుగా బిక్కిముఖం వేసేవాట్లా! పాలియ్యబోలే తాగేవాడు

కాట్లా! ఏవో బెంగ! నిరాహారంగా ఎంతకాలం ఉంటాడు. కృశించి కృశించి ఇవాళ శాశ్వతంగా విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు. నోరులేని పసికందు ఎంత బాని అనుభవించాడో! అబ్బ! దాగుణంగా లేదూ?” — సరస్వతి రెండు చేతుల్లోనూ ముఖాన్ని కప్పకుని నిట్టూర్చింది.

“స్త్రీని గురించి కొత్తగా నేనేం చెప్పగలను సరస్వతీ.” — లోపల్లోపల కరిగిపోతున్నాను. ఇప్పుడు నేనూ అటువంటి పరిస్థితిలో నే ఉన్నాను.

బహుశా యీ సంభాషణ యింకా యిలా కొనసాగితే లోతులు పెరిగిపోతాయేమోనన్న భయంకొద్దీ “పక్షుకోవా, యిహ” అన్నాను.

“నాకు నిద్ర ఏం పక్షుతుందండీ యివాళ? ఆవిడ నెవరూ ఆదరించేవాళ్ళకూడా లేరాయె. నేనూ వెళ్ళకపోతే ఏం బాగుంటుంది? వెళ్ళి కాసేపుండి వస్తాను. మీరు పక్షుకోండి” అని జవాబుకోసం ఉండా ఎదురు చూడకుండా వెళ్ళిపోయింది నిశ్శబ్దంలోకి దైర్యంగా.

ఛీ, ఏం రాత్రికి శివరకు అకే మంచుచిడుకుని మేనువాల్చి నిద్రపోయేందుకు ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. ప్రతివారికీ ఏవో ఓ సుమస్య. ఇప్పుడా స్త్రీ హృదయంలో ఏమి పెనుతుపానులు, గాలిదుమారాలు చెలరేగుతున్నాయోకద. ఆ యింకా వాతావరణం యిప్పుడేంత దుర్భరంగా వుందో ఏం చెప్పగలను?

కొంచెం వత్తిగిల్లాను మాపువెళ్ళి గడియారం మీద పడింది.

చిన్నముల్లు పదకొండుమీద, పెద్దముల్లు పన్నెండుమీద నిలిచాయి. ఏవో అనుభూతి శరీరమంతా చురుకొంది. విద్యుల్లతలా ఓ మెరుపు మెరిసింది మదిలో.

“మూర్ఖుడా!” అంది మనసు.

జవాబు చెప్పేందుకు ఏదీలేదు.

ఒక రెండు నిమిషాలు సందిగ్ధానికి అతీతంగా గడిచింది కాలం. ఇప్పుడు నిశ్చయం దృఢమైంది. హఠాత్తుగా జరించే ఆలోచనల వేగం పాటిలేనిది. పాటిబలం ఆపలేనిది. తెలివిగా చేసినా, తెలివి తక్కువగా చేసినా యిది తప్పనిసరి. ఒక అపూర్వమైన మానసికావస్థ. చావో, బ్రతుకో మనిషికి తిప్పవస్తే యిది చేయడమో, చేయకపోవడమో యిది జరగకుండా వుండరాదు. చేస్తే ఫలితాలకు బంగారుపూత పూయవచ్చు. మార్చుకోకపోతే ఆ బంగారుపూత మెరిస్తే ధన్యుడే.

ద్రాక్షారు సారగులగి గబగబ కొగితం, పెన్నిలు బయటకు తీశాను. కాని పెన్నిలు రాయ లేదు. చెక్కాలి. ఈ మసకచీకట్లతో బ్రేమకోసం ఏం చెడకను? వెర్రి ఎత్తుతోంది. అయిదు నిమిషాల శ్రమకు ఫలితంగా సగం విరిగిన బ్రేమయిక్క కనిపించింది. దాంతో పని ప్రారంభించి, రెండు మూడుదోబ్బ రెండు రక్తపు బిందువులు చిమ్మినా చివరకు పని ముగించాను. వేగంగా, వంకరటింకరగా వ్రాయ దల్చుకున్నవి కొగితంపై వ్రాశాను. బల్లమీద కన పడేలావుంచి, సంచీలో రెండు మూడు బట్టలు కుక్కాను అయిదు రూపాయలనోటు జేబులోవుంది. సరిపోతుంది. తలుపు తాళంవేసి, తాళంచెవి కిటికీలో పెట్టి నేనూ అంశకారంలోకే అడుగు పెట్టాను.

* * * *

సూర్యోదయం యింకా కాలేదు. చీకట్లు నెమ్మదిగా విడిచుకుతున్నాయి. రైలు మండిగా సాగి పోతోంది. నిద్రలేని కళ్ళతో కిటికీలోంచి వేటిని చూడకుండా చూస్తున్నాను. ఇతరులు చేసే సందడి నా నిశ్శబ్దతకు, ఏకాంతచింతకు ఆటంకం కలిగించటం లేదు.

సూర్యుడు క్రమంగా మేఘాలచాటున, కొండపై ఉదయించాడు.

వందలకొద్ది ప్రయాణీకులతోబాటు నన్ను నేషనల్ దిగవిడిచింది రైలు. దిగి చూస్తూన్నాను. ఎట పోవాలో, ఏంచేయాలో అర్థం గాకుండా వుంది. ఓక్షణం స్తబ్ధత. తుదకు ఏ నిశ్చయం లేకుండా నే కదిలి బయటకు వచ్చాను.

ఉరు కొత్తగా నేడు. ఏణ్నార్పక్రితం ఎలావిడిచి వచ్చానో అలానేవుంది. నారయ్య కిల్లిదుకాణం యింకా తెరవబడలేదు. సాయంత్రులు ఆ దుకాణం ముందున్న బల్లమీదకు పడిమందీ యింకా అలానే పోగవుతున్నారు గావును. అదిగో సుబ్బారావు ప్లాటు ఆరన్నా కాకుండా జనం అప్పడే విరిగబడు తున్నారు. రోడ్డుప్రక్కనవున్న పంపులవద్ద స్త్రీలు గుమిగూడి వున్నారు. అదేవిధం. అక్కడక్కడా దెబ్బలాటలు. సరి కొత్త పాత వింతలన్నీ చూసు కుంటూ మైలున్నర నడిచాను.

అదో! అదోయిల్లు. ఏమీ మార్పులేదు. కన్నీటి బిందువులు బహుళతక నీరసంతో ముందుకూ వెనక్కూ తలపటాయిస్తున్నాయి. అడుగులు తడబడుతున్నాయి సంశయాత్మకంగా. వెల్తురు వెనకనుంచి తిరిమి కొడ్తోంది.

ముందుకు నడిచాను.

తలుపులు వేసివున్నాయి. సమీపించాను. మరి పిలవాలి. ఎవర్ని? ఇదివరలో ఎప్పుడు తలుపుతట్టినా 'అమ్మా' అని పిలిచేవాణ్ణి.

"అమ్మా" అన్నాను యిప్పుడూ అలవాటుగా, జవాబులేదు.

"అమ్మా" అన్నాను మళ్ళీ.

విరామం వినగ్గా వుంది. లోపలసవ్వడి వినిపించింది. అడుగులు సమీపిస్తున్నాయి. నాన్న అడుగులు యింత తేలిగ్గా వుండవు. గాజులు గల గలమని ఎందు కనాలి? గుండె శక్తిసంతా ఉపయోగించి, రటింపు వేగంతో రక్తాన్ని అన్నిభాగాలకూ విరజిస్తుతోంది. వితిమించిన నెత్తురువేడి శరీరాన్ని మండిస్తోంది. హృదయాన్ని అదివిపట్టుకుని నిల్చున్నాను.

తలుపులు తెరుచుకున్నాయి.

ఆశ్చర్యగా చూశాను. ఎదురుగా బద్దకంగా నిల బడివున్న ఓ యువతి, యువతే, తెలివితెచ్చుకుని, చప్పన తలుపుచాటుకు చేరి "ఎవరు కావాలండీ?" అంది మధురస్వరంతో.

ఇది మాయిల్లుకాదా ఏం కర్మం ఇంతగా పొర బడటం అసంభవం విధిమంనుంచి నేనింకా కోలుకో లేదు. శిలావిగ్రహంలా, స్థాణువులా నిలబడ్డాను. బహుశా యోచనలతో, ఆశ్చర్యంతో యిరు హృదయాలూ ఒకేదారిని నడుస్తున్నట్లున్నాయి. గమ్య స్థానం సమీపించినట్లుంది. మెల్లిగా, మెల్లి మెల్లిగా ఓ చిరునవ్వు వెలిసింది నా పెదాలపై. "సావిత్రి" అన్నా తుదకు.

సుందరవనసం తాలూకు వికాల నేత్రాలు తలుపు చాటునుంచి తొంగిచూశాయి.

"ఎవరూ?" అంది సుందరి కంఠం. సంకో చాన్ని నిజంచేసుకుంటూన్న గ్వనితో.

"నేనే సావిత్రి!"

చెదిరిపోయిన జుట్టూ, బొత్తాలులేని చొక్కా, సంభ్యాగుణిమకంటే ఎరుపులు చెదజల్లుతున్న త్రాగు బోతువాడికళ్ళూ, కంఠంలో ఆపస్వరాటూ, మరుపు తెరలచాటున మరుగుపరుస్తూ కొంతసేపు, నేనీ కొద్ది తూణాలు ఆమెనుంచి దూరదూరంగా వుంచుతా యన టంలో సందేహంలేదు. నన్ను అన్నికోణాలనుంచీ చూచుకోవటానికి అవకాశాలు ఇస్తూ అలాగే నీలి చాను.

సంకోచం సత్యానికి దగ్గర గావచ్చింది. చివరకు "నువ్వా?"

జవాబు చెప్పకుండా లోపలకు నడిచాను. ప్రక్క గదిలోంచి నావెనక్కి ఆమె ఎటో వెళ్ళిపోయింది. ఎదురుగా నాన్న వస్తున్నారు. సంచీ క్రిందపెట్టాను.

"ఎప్పుడూ రావటం?" నన్ను ఆకస్మికంగా చూడటంచేత ఒకింత చకితులై అడిగారు.

"ఇప్పుడే."

“అలా వున్నావే?”

“ఏమీ లేదే?”

మాటలు వెతుక్కున్నట్లున్నారు ఓ నిమిషం. పరాజయంపొంది “అమ్మ అగడిలోవుంది వెళ్లు” అని ఎడమనైపు వున్న ఓగడి చూపించారు, అటుకేసి నడిచాను.

మంచంమీద అమ్మ నిద్రపోతోంది. తల అటువైపు తిరిగివుంది. దౌర్భాగ్యుణ్ణి అమ్మను ‘అమ్మ’ అని పిలిచేందుకు నోరు సిగ్గుపడి వంకర్లు తిరుతోంది. పెదాలు మరింతభయంతో వెలువడటంలేదు ఇహ తప్పని సరి అని గ్రహించాక, నా అజ్ఞానానికి నేనే చింతపడి సున్నితంగా అలికిడిచేశాను. కళ్ళోరమైన ధ్వనితరంగాలు అమ్మకు పరిక్రాంతి కలిగిస్తాయేమో నన్ను భయంతో. ఫలించలేదు. మంచాన్ని పూర్తిగా సమీపించి, కొంచెంముందుకు వంగి, ముఖంలోకి ‘అమ్మ’ అని పిలిచాను తెగించి.

కల అని భ్రమిస్తోందేమో, పెదాలపై చిరుహాసం చిగురిస్తోంది.

“అమ్మ” అన్నాను మళ్ళీ

ఆ అవస్థ దాటింది. ఈపిలుపులోని మృదుత్వం సరాలు కదిలించిందా? మెల్లిగా కళ్ళు విచ్చింది. అబ్బ ఇంత బలహీనం గాకూడా వుంటాయా చూపులు? ఎముకలగుట్టకన్నా ఏమీ మెరుగ్గాలేదు అమ్మ. నాన్న మాట తూచివాడారు. కాలంగడిచి కొద్దిలో ఉదయిస్తూన్న సూర్యునిలా చూపు మెల్లి మెల్లిగా లేజోవంతమైంది. అది తాత్కాలికం. చిక్కబోయిన చేతులు ముందుకు కదలటానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాయి.

“నాయనా! నువ్వా?”

“వచ్చానమ్మా!”

ఇక దృశ్యం ఇదివరకే నాకే జరిగినట్లు అనుభూతి కలుగుతోంది.

“కూర్చో.”

మంచంమీద కూర్చున్నాను. నా చేతిని బలవంతంగా అందుకుని శుష్కించిపోయిన గుండెపై అదుముకుంది. అశ్రువులు బలహీనంగా, చెంపలలోని లోయలకు జారుకుంటున్నాయి.

“అమ్మ” అన్నాను ఎందుకో.

“ఇప్పుటికి దయకలిగిందా?”

‘దయ’ అనే పదానికి యిటువంటి అర్థం తీసుకుంటే ఏంచేసేది?

తలవంచుకు కూర్చున్నాను. పదినిమిషాలు యిలాగే కుశలప్రశ్నలు వేసింది. నేను నూటిగా జవాబుచెప్పాను. నేను సగం అయినానంది. తాను సగంలో సగం అయిందని వెంటనే నాకు స్ఫురించింది.

“దా నాయనా. మొహం కడుక్కో” అంది చివరకు. తల ఊపి యివతలకు వచ్చేశాను.

తల అంతా బరువుగా వుంది, ఎన్నివేల క్రిమికీటకాదులో అందులో చేరిపోయినట్లు. పార్శ్వం భరించలేనంత నొప్పిగా వుంది. బావిదగ్గరకు పోతూంటే సావిత్రి మళ్ళీ ఎగుటపడింది. తపస్సుకుని దారి యివ్వడం మినహా ఏమీ మాట్లాడలేదు. ముఖం కడుక్కుంటూంటే ఆలోచన మిన్నముట్టాయి. ఈ వాతావరణం ఎలా భరించాలో గ్రాహ్యం కావడంలేదు. అమ్మకు ప్రమాదంగా వుండటంలో సంతేహంలేదు. నేను డాక్టర్ని కాకపోయినా మృత్యుచిహ్నాలు స్పష్టంగా ముద్రవేసినట్లు ముఖంమీద దృగ్గోచరమైనప్పుడు, చదవగలిగే సామాన్య తెలివితేటలు భగవంతుడు యివ్వకపోలేదు. తల్లి తండ్రీ లేని నిర్భాగ్యుడి జీవితం ఎంత ఊద్రంగా వుంటుందో వూహించడానికికూడా బుద్ధి తోభిస్తోంది. “అయ్యా మా అమ్మలేను, అమ్మ మా నాన్నలేను ఓ కానీ ధర్మం చెయ్యండి బాబయ్యా” అని హోటల్లో దగ్గరా, సినిమాహాల్లో మందరా, రైళ్ళలో, రోడ్డు ప్రక్కల యింకా యింకా అనేకస్థలలో అడుక్తు నే అనాథల హృదయాల్లో ఏంమెదులుతుందో తెలియదుగాని, దానం చేసే మానవులు ఓ కానియో, మరికొంత ఎక్కువో యిచ్చేసి, అంతటితో తమ కర్తవ్యం తీరిపోయిందన్నట్లు భావించుకుని, తల్లితండ్రీలేని అభాగ్య సోదరుడి, స్థితి ఆమాట నోరారా రోజుకు వండుసార్లు పఠించటంలో ఆ ఆమాయకుల గుండెలు ఎంత ద్రవించి పోతున్నాయో అని ఆలోచించకపోవడం కఠినత్వం కాదంటే, ఆ వ్యక్తి తప్పక వజ్రహృదయుడే. ఒకటో ఏట తల్లిని రెండో ఏట తండ్రీని పోగొట్టుకుని, బంధువులయింట్లో పెరిగి, నాకు యిప్పటికీ ప్రాణస్నేహితుడై నిలిచిన మా ‘మణిని’ ఎప్పుడైనా “నీ జీవితాన్ని గురించి ఆలోచించుకుంటావా?” అని నేను ఉత్కంఠతో ప్రశ్నించినప్పుడు వాడు అప్పుడు అనేక సందర్భాలలో నిర్లక్ష్యంగా నవ్వేసిన ఆ చిరునవ్వు ఎంత విషాదాన్ని దాచుకున్నాయో యిప్పుడు తెలుస్తోంది.

ఇట్లా ఊహిస్తూ ఆ కృశ్యం ముగించాక, లోపలకువచ్చి తువ్వాలకోసం వెదుకుతూంటే ఓ మృదువాస్తం కావలసిన వస్తువు అందించింది.

“థాంక్స్” అన్నా నవ్వుబోయి.

మరో మృదువాస్తం కాఫీ యిచ్చింది.

ఈసారి ఆత్మతన అణచుకునే శక్తి నశించి

“సావిత్రి, ఎప్పుడూ రాక?” అన్నాను.

“నెల్లాళ్ళియ్యింది. అత్తయ్యకు జబ్బుచేసినప్పటి నుంచీ యిక్కడేవున్నాను.” ఇలా అని అక్కడినుంచి

నిష్క్రమించబోతూండగా ఓ విషయం తోచి ఆపాను.

“ఏమిటి?”

“ఇలావస్తే చెప్పగలను” నా ధైర్యం నాకే ఆశ్చర్యంవేసింది.

“అక్కడుంచి చెప్పవచ్చు”

ఇటువంటి జవాబు వస్తుందిని ఊహించలేదు కనీసం. ఎక్కడైనా నాన్న అశుశుల చప్పుట్లు వినిపిస్తవో అని, అలాగించి సంతృప్తిపడతాను. ఈ మొదటి ఊహించుచీ సావిత్రియందు సిగ్గుపడటం, బలహీనుణ్ణి కొవటం వగైరాలు చేసినట్లయితే యిహముందు కరుకుతనానికి యీ బొంబిలో తావులేదన్న సత్యం స్పష్టంగా కళ్ళముందు గోచరించింది.

“దగ్గరనుండి వి నే విషయాలు దూరమంచే ఎలా చెప్పనుంటావు? సరే, అందుకు నువ్వు సంసిద్ధంగా వున్నావా?”

ఆమె చప్పున బెదిరి “ఏమివద్దు యిప్పుడు”— అక్కడినుంచి వెళ్లిపోయింది. కాఫీ తాగటం పూర్తయింది. ఓ నిట్టూర్పువిడిచి యాజ్ఞేచైర్ లో కూర్చున్నాను. నాన్న అటూ యిటూ తిగుతూ రెండు మూడుసార్లు కనిపించాడు. ఆయన కనిపించినప్పుడల్లా శరీరంమీద ఎవరో చాటుగా చరిచినట్లు చురుక్ చురుక్ మంటోంది. సావిత్రి యిటునుంచి అటు వెళ్లింది. మగ్గులో ఓ చూపు. నా రక్తం ఆవేశంతో పొంగింది. ఈసారి ఆమెకు తగిన పాతం నేర్పాలి.

ఆ మధ్యాహ్నం భోజనాలవేళ నాన్న కొంచెం మట్టాడారు. సావిత్రి వడ్డిస్తోంది.

“వంటలో ఆరోగ్యంగా వుంటోందా?”

ఇక్కడ వుండగా తరుచూ దగ్గూ, జ్వరం రావటం పరిపాటి.

తల ఊపాను.

అలాగే ఆయన వేసిన రెండు మూడు ప్రశ్నలకు ఛేతల్లోనూ, అవసరమైతే మాటల్లోనూ జవాబు చెప్పాను. ఆ ప్రశ్నల్లోనూ, ఈ జవాబుల్లోనూ అసలు సారంలేదు. పైచెచ్చు కృత్రిమంగా వున్నట్లుకూడా నా కెందుకు అనిపించాలి? చోద్యమే!

మధ్యాహ్నం బాగా నిద్రపట్టింది. అంత గట్టి నిద్రలో కూడా మనసు ఏమీ బాగుండకపోవడం నా దురదృష్టం కాకపోతే ఏమిటి? చాలా విచిత్రమైనదే. హృదయం కన్నీరు విడుస్తూనేవుంది. చాలా నేపటికి మెలకువచ్చింది. ఆ మెలకువ రావటంలో స్వాభావిక ఏమీ కనబడకపోయేసరికి, కళ్ళకు ఏదో అడ్డుపడినట్లు కాగా, తరిచితిరిచి చూశాను. సావిత్రిని క్రమంగా గుర్తుపట్టాను.

“మనసులు నిద్రలోకూడా ఏడుస్తారా ఏమిటి?”

నా హృదయం కన్నీరు విడిచినసంగతి ఆమెకూ తెలుసు?

“ఎవరు ఏడిచింది?” అని బొంకాను బింకంగా.

“ఆ కళ్ళు నీవికావా?”

సిగ్గుతో తుడుచుకుని “ఆ నీళ్ళు బయటకు విరజిల్లుబడ్డాయన్నమాట” అనుకున్నాను. బదులు చెప్పలేదు.

“నా కెందుకులే” అని వేడివేడి కాఫీ యిచ్చింది.

వైబోతూంటే ఉదయం అని అని, “ఒక సంవత్సరం తీర్చి మరీ వెళ్లు” అన్నాను.

ఆగి విసుగ్గా వున్నట్లు నటించి, ప్రశ్నార్థకంగా చూస్తూ నిలబడింది.

నానోటిరూకుగా రాబోయే ప్రశ్నను ఆమె రకరకాలుగా ఊహిస్తోందిని తెలుసు. కాని ఆమె అభిప్రాయాన్ని తాగునాగుచేశాను.

“అమ్మ పరిస్థితినిగురించి ఏమిటి నీ అభిప్రాయం?”

దెబ్బతిని, స్వభావాన్ని ముగుసు పగ్గుకుని “నాకేం తెలుసూ. డాక్టర్లు చెప్పేమాట నా చెవివరకూ రానేలేదు.”

“నలుగురూ అనుకు నేమాట.”

“అదీ అంతగా తెలియదు. కాని ఒకటమాత్రం చెప్పగలను ఆమెజబ్బు ఇహమీదట నయంకావచ్చు”.

“ఏమిటా?”

“ఈ ప్రశ్నకు జవాబు నీకే తెలుసు. కాని ఆ నయంకావడం శాశ్వతంగా నిలిచిపోవని నా అనుమానం”

బెదిరినట్లే “నీ ఉద్దేశం అంతకన్న స్పష్టంగా చెప్పకూడదా ఏం?”

ఆమె మాటాడకుండా వెళ్లిపోతోంది. ఆవేశంతో నెగ్గిగా “సావిత్రి!” అని పిలిచాను. ఆగలేదు నెగ్గిపోయింది.

చేనేదిలేక కాఫీని చప్పరిస్తున్నాను. సావిత్రి కలిసింది. అయినా సరస్వతి కాచినట్లే ఉంది. ఎలా అయినా వీల్పిద్దరికీ అట్టే భేషంలేదు.

అయిదునిమిషాలు గడిచాక “అత్తయ్య పిలుస్తోంది”—ఆమె గారి వివాదమూ, మధురమూ గాని కంఠస్వరం గది బయటనుంచి పలికింది. లేచి అమ్మ గదిలోకి వెళ్ళాను. అవిడ మనస్తత్వం నాకు తెలియనిది కాదాయో. మంచీ, చెడూ రెండూ కడుపులో దాచుకోలేదు. తుపానులూ, ప్రళయాలూ రేపడానికి ఆమె ఆట్టే వ్యవధి తీసుకొను.

“కూర్చోరా బాబూ” అంది. ...అలాచేశాను. “సరస్వతి ఏమయిందిరా?”

అమ్మ స్వభావాన్ని ఏమాత్రం విస్మరించి వెళ్ళినా హఠాత్తుగా వెలువడిన ఈ ప్రశ్నకు నుండే పగిలిపోవలసిందే. నా జాగ్రత్తలో నేను ఉన్నాను కాబట్టి బతికిపోయాను. నాజాత్తు మాతృదేవితో ఇటువంటి... ప్రసక్తిగిడ ముఖాముఖి మళ్ళీ ఓసారి మట్లాడవలసివచ్చినందుకు నన్ను నేను ఘోరంగా నిందించుకోవడం తప్ప పెద్దదిగా నాకేం కనబడలేదు.

“ఏమీ కాలేదు.”

“ఎందుకు వచ్చినట్లు తిరిగి?”

“నన్ను ఉత్తిరించేశారు.”

“కడసారి చూసిపోదామనా?”

“అబ్బ! అజేం మాటలు?”

“మరి ఏమిటిరా?”

“అవిషయాలన్నీ ఈ సమయంలో మాట్లాడడానికి ఎందుకంత ఉత్సాహం కనబరుస్తావు? నీకసలే ఆరోగ్యం ఐ వుండలేదు.”

“రేపు మరి బాగుండును. తెలివి వున్నప్పుడే మాట్లాడినీయ్యి.”

పలకలేక పలకలేదు.

“సరస్వతిని వదిలివేయవా?”

“అమ్మా! నీ కొడుకు వచ్చిపోవడం నీకిష్టమా?”

“కాని దిక్కులేనిచావు చావటం నాకిష్టం లేదు.”

“ఏడాదిన్నర క్రితం యిదేవిషయం గురించి తల్లి కొడుకూ, కొండ్లి కొడుకూ అన్న బాంధవ్యం, మొహమాటం, సిగ్గు విడిచి హోరాహోరీగా వాట్లాడాము. మనుషులనున్నమాట మరిచి నీచాతి నచంగా ప్రవర్తించి నలుగురిలోనూ సవ్యలపాలు అయ్యాము. మళ్ళీ ఎందుకొప్రళయాన్ని సృష్టించడానికి యిప్రపంచావు?”

“దాన్ని బట్టి అజే ఫలితాన్ని యిప్పుడూ సాధిస్తానని నీ తాత్పర్యమా?”

“ఏం చెప్పేది నీకు? నాకంటే ఎంతో విజురాలివి ఈ చిన్నహృదయాన్ని నువ్వు శోధించలేక పోయావంటే మా అమ్మ యింత కఠినురాలని ఆనుకోమంటావా?”

“శోధించాను, నాయనా శోధించాను. నీ ఒక్క హృదయాన్నే కాదు. మరో యిద్దరినీ శోధించాను. కన్నకొడుకుమీది ప్రేమకన్న కట్టకున్న భర్తమీది భక్తి తిక్కువది కాదు. తోటి ఆడవాన్ని నీకన్న వెయ్యి రెట్లు అర్థం చేసుకోగలను. సాచిత్రి ఎవరికోసం తపిస్తోందో నాకన్నా ఎక్కువగా ఎవరికీ తెలియదు.”

“నిజమేనా అది? సాచిత్రిసాసంలో నే సరస్వతిని వుంచి కాస్త యోచించు నీకో అపూర్వమైన సత్యం గో చరిస్తుంది.”

“యోచించానయ్యా! నారక్తబంధువుమీద నా కున్న ప్రీతి, నా కులంమీద, హోదామీది నాకున్న మమకారం ఆ అభాగ్యురాలి ఆవేదనపట్ల నాకు కలుగు తున్న సానుభూతిని జయించాయి బాబూ!”

“అమ్మా, నువ్వు నాన్నవి కానందుకు నా ఆనందాన్ని ఆణుదుకోలేకుండా వున్నాను. నా సంతోషం ఎలా వెలిబున్నేసి? కాని యింత తెలిసినదానిని స్వస్థానికీ, స్వాభానికీ లోబడిపోయావుకద.”

“ఎవరికీ తెప్పసుంది నాయనా ఆ ఆశ్చర్యశక్తి? అమ్మమీదా, నాన్నమీద కల గౌరవం నీలపుకోవా వద్దా అని నువ్వుపడిన ఆంతఃకేంద్రంలో రెండో భాగానికే దాసుడివయ్యావు కాదూ?”

“కాని నా జీవితం యింకా చాలా వుంది. ఆ సంగతి ఆలోచించావా?”

“హు, నా జీవితం పరిసమాప్తి చెందబోతుంది. ఆ సంగతి నీకు తెట్టటంలేదు కాబోలు?”

“అసలు నీతో వాగ్వాదానికి పూనుకోవటమే ఓ క్షమించగాని నేడం చాలా తప్పుయిపోయింది” అని కన్నీళ్ళతో “కాని అమ్మా నన్ను చంపకు. నువ్వయినా నన్ను అన్యగ్రహించకపోతే ఏం కాను? మీవ్యభలకూ, మనస్తాపాలకూ నేను చుమ్మూటికి బాధ్యుడని ఒప్పుకుంటున్నాను. నీదృష్టి ఆంతరవకే వుండు. కాని సాచిత్రి చెంచుకున్న ఊహలకూ, వాంఛలకూ నేను బాధ్యుణ్ణి కాను. నేను సరస్వతిని వదిలేను. సాచిత్రి జీవితంలో ఏర్పడ్డ ఖాళీకి నేను కారకుణ్ణి కాను” అని ఆమె కాళ్ళు బలంగా పట్టుకుని, వాటిమీదే తలమోపి, చెప్పని కన్నీళ్ళతో తికిస్తూ “ఈ పాదాలు చాలా సార్లు పట్టుకున్నాను. పరీక్షలకుపోయేముందూ, పుట్టినరోజు పండక్కి, సరదాకి యింకా ఎన్నో సార్లు. కాని యిందీదీనా తిడినంగా, కుటిపోతూ ఎప్పుడూ వీటిని స్పృశించే భాగ్యం రాలేదు. నా కోరికను మన్నించవూ?” అన్నాను.

ఏమిట? మానవుడి అంత్యకాలం కష్టం! ఆసన్నమాతూన్న భయంకరమైన చావును తలచుకుని బలహీనంతో పెట్టిన చిన్న కేక, పెద్దదై, మరింత పెద్దదై, విజృంభించి యీ ప్రపంచాన్నే అలలనే మాస్తాంతో నలుమూలలనుంచీ శిక్షివంతంగా తన కార్యక్రమాన్ని నిర్వహిస్తూ పురుగుల్ని బంధించి నట్లు బంధిస్తూంటే, భయంతో, ప్రాణాలపై తీవ్రతో, ఒకరిపై ఒకరికిగల మమకారాలలో, తనువుపై విసుగు జనించి, యీ ప్రళయాన్ని చూసి మమకారం పుట్టుకొచ్చిన చంచలచిత్తంతో, హాడిలి పుట్టు హాహాకారాలు, అక్రందనలు మిన్నముట్టక చిన్నదై, మరింత చిన్నదై చిరుగాలికి రేగిన మర్రిచకు శబ్దంతో లీనమై పోతోంది. ఆకాశంనుంచి ఓసక్షత్రం రాలిపడి,

“నా తలమీదపడుతుంది,” అయ్యో మా అమ్మాయి,”
“నా రెండో భార్య అయ్యోయ్యో” అని ఎవరికి వారు
ప్రాణాలు తమకోసం, తమవారికోసం అరచేతుల్లో
పెట్టుకుని ఆకాశంలోకి మాన్తూంటే అది మృత్యులోనే
హరించి, అంతర్ధానమైంది. అది చుక్కకాగు.
ఉల్క. భూమిపైనుంచి లేచి ఓ జ్యోతి, తారకలా
రూపుదాల్చి, మాన్తూండగానే గాలిపటమై, దారం
తెగి ఎగిరిపోయింది. ఎమిటది? ఎందుకొకసారి?
దూరదృష్టా? మాస్వదృష్టా? హఠాత్తుగా ఎందుకు
యీ వృద్ధాప్యం? నిదీ కనబడలేదు? కనబడుతున్న
దంతా నిజమేనా? ఆకదిలేది ఏమిటి? ఒకటికాగు
రెండు. కాదు పది. అవును. అయిదు. అయిదు పది.
ప్రపంచంలో యింతవేగంగా కూడా కంపించే వస్తు
వులు వున్నాయా? శబ్దకంపన అబద్ధం నెలగువొంపులు
అబద్ధం. దీనికి, యీ ప్రత్యక్ష సత్యానికి మించింది,
సోహోయేది ఎక్కడాలేదు. లేదు. కళ్ళు తిరగటం
అంటే యిదేనా ఎంతగట్టిగా అరిచినా ఎవరూ రారేం?
నాలికనించి, కంఠంబోంచి, గుండెల్లోంచి అరపు
అరస్తోంది.

ఓ పెద్దశబ్దం ఓ తాకిడి.

“అమ్మా. యిదేమిటి?” వినిపించుకోడేం.
కోటానుకోట్ల ప్రజలు ఏసిన కన్నీళ్ళు ఒక్క కణవ
లోకి సరిపోవటం లేదు. వాటి ప్రభావం అంతేనా?

“అమ్మా. యిదేమిటే?” భూమిమీద నా
పాపపు యిసుపపాదాలున్నాయి. పవిత్రమైన చేతులు
వాటిని బంధించివేస్తున్నాయి? విదిలించుకోలేనేం?
కృం లిక్తారమైన, నీచాతినిచమైన యీ సాలెగూడు
సన్ని వేళంనుంచీ బయటపడలేనేం? ప్రేమించిన
యివతిచేతులకన్న ప్రేమించిన తల్లి చేతులు ఎంతబల
మైనవి?

అది కంఠస్వరమే అయితే అందికదా “ఈఈ
పాదాలు నీ పసితనాన ముద్దుపెట్టుకున్నాను. జబ్బు
చేస్తే వొత్తాను అసహ్యం చేసుకుంటే కడిగాను. కాని
బిచ్చా! యింత దీనాతిదీనమైనస్థితిలో, కుళ్ళిపోతూ
ఎప్పుడూ పీటిని ముట్టాకోలేదురా. నాయనా నాకోరిక
మన్నించు.”

అయ్యో ఈ మనలి హృదయంలో ఆ వేదనకూ,
అనురాగానికి, పట్టుదలకూ హద్దులు లేవే? ఛీ ఛీ నా
కాళ్ళు తెగనరకటానికి చక్రి ఎందుకు ఉపేక్షిస్తు
న్నాడ?

జారిపోతోంది ఆమె భూమిపైకి. నాశక్తిసంతా
కూడదీసుకుని క్రిందకు డోగి నా చేతులోకి తీసు
కున్నాను. మరీ పాపాత్ముడి. బంధించిన వేళ్ళను
త్రొక్కితాను. కాని వాటిని చూడటానికి ఆవ
కాశమేలేదు. అధరాలు కదులుతున్నాయి. కళ్ళు
యిందాకే మూతలు పడ్డాయి.

“ఈ” అను నాయనా.

ఈ ఒక్క అక్షరం చాల. నన్ను ప్రపంచంలో
తల్లిక్రిందులు చేయటానికి.

“సరస్వతివి...”

ఉప్పెనలా పొంగింది దృఢ నిశ్చయం. “వొదిలి
వేస్తాను” అన్నాను ధీమాగా. తెగిపోయిన గాలి
పటాన్ని ఎవరో అందుకున్నాడు.

“నావ్వి తినే...”

“పెళ్ళాడతాను.”

నైశ్చల్యానికి అది అంశ్యుడత. నా చేతుల్లో ఆన్య
స్పృహ తప్పి కళ్ళాడిపోయింది. గొంతంతా చించు
కుని “నాన్నా! నాన్నా!! నాన్నా!!!” అని పిలి
చాను. ఎవరో లోపలకు పరిగెత్తుకువచ్చాడు బయ
టగా. నాన్న విగ్రహంలాగే కనబడింది. వారికి అప్ప
జెప్పి డాక్టరుకోసం పరిగెత్తాను.

* * * *

డాక్టరుగారు యిలా అన్నాడు రహస్యంగా.

“ఇంకోరోజునా గడుస్తుందో గడవదో.”

కన్నీళ్ళు కారలేదు. ఇందాక నే ఖర్చయిపో
యాయి.

అర్ధరాత్రి దాటింది. డాబామీద నిశాచరుడిలా
తిరుగుతున్నాను. నా అడుగులు చప్పుడు నాకే భయం
కరంగా, వికృతంగా విసిపిస్తున్నాయి.

ఒక ఊణం ఆగాను.

అడుగుల చప్పుడూ ఆగింది.

మళ్ళీ నడిచాను.

అడుగులూ విసిపిస్తున్నాయి.

రైలు చక్రాల టకటక, రైల్వో కూర్చుని మనం
ఏదనుకుంటే అది పలికినట్లే యీ అడుగులూ నా ఆలో
చనకు లయబద్ధంగా శృతి కలపుతున్నాయి. ఆలో
చనకు గొంతు పోతోంది అయిగున్నరలో రాగాలా
పన. రెండున్నరలో అడుగులు మెత్తిగా శృతి వేస్తు
న్నాయి

“అమ్మా! అమ్మా!! అమ్మా!!!”

అపశృతులు లేకుండా అడుగులు స్వరాలు
అందిచ్చాయి.

చీకటి అందంగా వుంది. చీకటి అసహ్యంగా
వుంది. ఓహో! విభావని ఎంత ఆనందంగా వుంది?
అవునవును. దుఃఖం గా వుంది.

చీకటి పాపమూ ఒకటే. చీకట్లో పుణ్యం చేసినా
అది పాపమే. చీకటిలో నర్సినా అది ఏమే. చీక
టిలో ఆనందించినా అది దుఃఖమే. చీకటి అందంగా
వున్నా అసహ్యమే. చీ...క...టి...లో సత్యం
చెప్పినా అబద్ధమే. అబద్ధం చెప్పినా అబద్ధమే.

కాని పగలులో అబద్ధం చెప్పిన పాపానికి విలువ
కట్టడం అసాధ్యం. ఆ పాపానికి పరిధులు లేకపోతే

పోనీ, దారుణంగా అబద్ధం చెప్పినమాట నిజం. ప్రపంచంలో తుమాపణలు లేని నేరాలలో మరీ ఒకటి. అమ్మ అసంతృప్తితో నెల్లిపోవటానికి వీలు లేదు. అంత్యసశిలో, వాంఛలు తీర్చుకోవటానికి ఉబలాట పడేవారిదగ్గర, వారి మానసిక సంతృప్తికోసం ఓ అబద్ధం చెప్పటానికి ధైర్యం చేయటంలో ఘోరం ఏమీ కనబడలేదు అప్పుడు.

జీవితంలో యితకన్నా నీచమైన మానసికావస్థ లేదు రోజూ యితమంది ప్రజలు ఆత్మహత్య ఎందుకు చేసుకుంటున్నారో యిప్పుడిప్పుడే బోధపడుతోంది. అందులో ప్రేమించిన వాళ్ళిగ్గరి దుర్భరం. లోకంలో ప్రేమకు విలువ వున్నదీ, లేదు. ప్రేమించిన వాళ్ళ అంతరంగాలు ప్రేమించినవాళ్ళనీ చదవగలగడం అనుమానాస్పదమే. ఆక్షేపణగా, హాస్యాస్పదంగా నవ్వినా నవ్వవచ్చు. ఒక ఆనందమైన అసహ్యం ప్రేమ.

ఇంతకన్నా చావే వాంఛితం.

చచ్చిపోయినవాళ్ళంతా అద్భుతవంతులు. గుండె ఆగి మరణించిన వాళ్ళు మరీ ఈ ఉగ్రతమైన కష్టపరంపరనుండి, కూర్చున్నా, నిలుచున్నా నీడకన్నా వేగంగా వెంటాడే యీ వర్షించలేని అనుభూతులకన్నా మనశ్శాంతికోసం తహతహపడి అనే శాంతిని కోల్పోవటం కన్న, నీ టర్నిటీనుంచీ విముక్తిచేస్తూ “యహా నీకు ఏ బంధాలూ లేవు పో” అంటూ సర్వస్వాంత్యం ప్రసాదిస్తూన్న మరణం బ్రాహ్మణీ అని ఎవరంటారు? ఇంతకంటే సుఖాంతం ఎక్కడవుంది?

వడగాడ్చు యీ చెవినుంచి ఆ చెవిలోకి కొడుతోంది. దాహంతో గొంతు ఆగ్గుగలపోతోంది. తెలివి తప్పుతున్నట్లుగా వుంది. మరణం సన్నిహితమాతున్నట్లుగా తోచింది కొన్ని వేల ప్రాణాలు తనలో విలీనం చేసుకున్న వడగాలి, నామీద పాశం విసురుతున్నట్లుగా వుంది. ఇలా నిల్చుంటే, కొంచెం ముందుకు జరిగితే, బరువంతా ముందుకే అస్వయిస్తే చావు ఎంత సులభం!

“చావా!”

ఓ నీడ నా వైపు కదుల్తోంది ధైర్యంగా.

“సావిత్రి!” అన్నా పిరికిగా.

“ఇక్కడ ఏం చేస్తున్నావు యిక్కడ, యితరాత్రివేళా?”

“ఏమీ చేయలేనివారే పీకటిని కొడుకుంటారు.”

ఆమె చిన్నగా నవ్వడం వినిపించింది.

“ఎందుకొ నవ్వు? నన్ను చూసేనా?”

“నిన్ను చూసే ఒకరు నవ్వుతారని ఎందు కనుకోవాల్సి?”

జవాబు చెప్పలేదు. చప్పన ఆమె నాదగ్గరకు వచ్చేసింది. ఆమె పమిటిచెంగు గాలికి నాభుజాలు

స్పృశిస్తోంది. మరుగుతెరలు ఏవో చిగుగుతున్నాయి చాలారోజుల క్రితం ఓ సంస్కృత సమయం యిలానే నిలబడ్డాము యిక్కడే. అప్పుడు వడగాలి వీచలేదు. అది మలకానిలం. కాని బాహ్యంగానే. అప్పుడు నన్ను ఏదో ప్రశ్నించబోయింది. ప్రశ్నిస్తానని. ప్రశ్నించమన్నాను. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా అడుగలేకపోయింది. చివరకు ఆమెను ఏకాంతానికి వదిలి నేను క్రిందకుదిగి నెల్లిపోయాను.

“బావా” అంది సావిత్రి.

ఎందుకో యీ పిలుపులో మధురత కనిపించటం లేదు ఏదో క్రొత్తభావం వస్తున్న చూపుతుంది.

“అడుగు. ఏమిటి నీ ప్రశ్న?”

ఆవేశం పొంగింది. ఎంత కుటిలత్వం! ఈ ఊరిలోకి మళ్ళీ దింపటానికి కాకపోతే అర్ధరాత్రివేళ వచ్చి ఏమిటితంతు?

క్రోధాగ్ని ప్రజ్వలించకుండా ప్రయత్నిస్తూ “వస్తులే సావిత్రి దానివల్ల నీకేం లాభంలేదు.” అన్నాను

ఆమె మళ్ళీ చిన్నగా నవ్వి “నాకెందులో లాభం కలిగింది గమక? నా సీతి చూడు. నీ సంకోచం వందా మన్న కుతూహలంతో యిత రాత్రివేళ నీకోసం వచ్చాను” అంది.

“అడగ లేను.”

“సావిత్రి ముందుకూడా సంకోచమా? చిల్లిగవ్వ విలువలేని సావిత్రిముందు” ఈ సమయంలో ఎందుకూ నవ్వుతోంది? ఆ నవ్వు నల్లగా వుంది.

సరస్వతి మాటలు గుండెల్ని తొలస్తాయి సావిత్రి మాటలు గుండెల్ని గుచ్చుతాయి బహుశాయితే మొదటి వ్యక్తి విజయానికి కారణమై వుంటుంది.

ఆ నవ్వు యింకా ఆగలేదు. ఇహ నా వశం కాదు. ఇటువంటి సమయం మళ్ళీ రాదు. ఈ అద్భుతానికి నన్ను నేను నిందించుకుంటే నాకంటే పిరికివాడు లేడు. ఈ ఆవకాశాన్ని వృథాచేసుకుంటే నాకధోస్త అసమర్థుడు లేను.

“లాభంలేదు. చెప్పును”

“ఎందుకు చెప్పవ్ ఆశపెట్టి?”

నవ్వాను వెగటుగా “ఎందుకు చెప్పాలి?”

“నేను యీ రాత్రి అవమానం పొందటానికే నీ దగ్గరకు వచ్చానుకున్నావా?”

దీనత్వం తుణుంలో మాయమైంది ఆడదానిలో. కంఠస్వరం బుసలు కొడుతోంది. నేనూ కొట్టగలను బుసబుసలు.

“అవమానం” అని మళ్ళీ వెటకారంగా నవ్వి “నాచేత అవమానం చెందిటానికి అభిమానపడినదానివి దేనికి యిత ప్రమాసఫలం?” అని ఆగాను.

“ఏమిటికి నేను ప్రమాదపడ్డాను?”

“ఏమిటికో” నేను చెప్పాలన్నమాట. ఎంత నిబ్బరం; ప్రపంచంలో ఎవ్వరి గోడకన్నా ఎవ్వరి గోడ నా జీవితాన్ని వెనకేసుకు వెళ్ళుతోంది. పొమ్మన్నా బోను. తన ఆసమానశక్తితో నన్ను ముక్కలు ముక్కలు చేస్తోంది. ఈ భూమి మీద సాన్నిధ్యం అనే వ్యక్తి జన్మించకపోయినా దిగలేదు. పరమాత్మునికి కృతజ్ఞతలు. ఈ అర్జునోదయ పద ప్రయోగానికి ప్రయత్నించటంబో నే నెంచుకు బాలి వహించాలి? తనకు తెలియకుండా ఓ మహాప రాధాన్ని కావినే ఆ ఆపరాధాన్ని తనం చేసుకుని కొంతసేరకూ ఆవకాశంవుంది. కాని అలా కాదే నే పెంచుకోలేని ప్రేమ తనెందుకు పెంచుకోవాలి? ఆమెతో యీ భావం కలిగించటానికి నే నెప్పడూ కారకుణ్ణి కాలేను తన వొంటరి జీవనంతో నన్ను ఎందుకు పనికిమాలినవాణ్ణి చేయాలి? తను ఆమాయకురాలిగా నటిస్తూ ఓ అగాయ కుడి జీవితవిధానంతో ఎందుకు చెరచాట లాడాలి? ఈ స్త్రీకి హృదయం ఉండనీ, లేకపోనీ కనీసం జ్ఞానం ఆయినా లేకపోయే. ఒక్క మాటతో తను పరిపూర్ణ శాంతున్ని, బంధవిముక్తుణ్ణి చేయవచ్చునే.

కాగచికటిని చూసి కోపం చూసుకోను. ఈ సన్నివేశం తీరచాలి, ఆమెకు కొంచెం దగ్గరగా జరిగి, పట్టగోడకు అనుకుని దర్పంగా చూపులు పరజల్లాను.

అజేమిటి? నీడ కదిలి వెళ్ళిపోతోంది.

“సావిత్రి” అని పిలిచాను నీరసంగా.

నీడ విసిరించుకోక వెళ్ళిపోతోంది. ఆలస్యానికి తావులేదు. ఆమె నాకు దూరం కారాదు. పరుగున ఆమెను వెంటబడించాను. నీడ వేగంగా, దూరంగా కదిలిపోతోంది. ఆగమని పిలిచాను వెనకనుంచి. పలక లేదు. మాయద్వీపమగ్నా దూరం తిక్కునై తిక్కునై మాయమయింది. వశిగా చెయ్యి పట్టుకుని ఆపాను.

“నన్ను వెళ్ళనియ్యి. నువ్వు తిరిగి రావటంతో పరిస్థితులు చక్కబడతాయనుకున్నాను. నన్నర్థం చేసుకున్నా వనుకున్నాను” అంది గాఢాదీకంగా.

ఆమె హస్తాన్ని జాలిగా వొడిచి “అర్థం చేసుకున్నాను సావిత్రి! అందుకే అమ్మకు మాటయిచ్చానని గ్రహించలేవా?” అని కొంచెం ఆగి “ఈ రాత్రివేళ నేను చెనే ఆవేశం అర్థం అదికాదు” అని నిట్టూర్చాను.

“ఒకటో ఏమిటి విచిత్రం!”

“నన్ను తుమించమని అడగటానికి నే నేమీ సంకోచించటం లేదు. గతించిన జీవితపు పుటలలో అన్నీ తప్పదు వ్రాతలే. నన్ను తుమించు. సావిత్రి. మనోహరమైన యీ రాత్రినుంచి నా పాతజీవితానికి

ఉద్వాసన చెబుతున్నాను. అంతా రోత. నీకింకా అర్థం కాలేదా?” అని ఆవేశంతో ఆమె చేతిని మరో మాట అంగుకోబోయాను.

వదిలించుకుని “ఛీ” అంది.

“నేను యింక పరాయివాణ్ణి కాదు” అని శృతిమించబోయాను.

“మూగ్గుడా!” అందామె రోమాయమానంగా. “ఇంతటి దుర్బలుడవా నీవు? ఈకోగుగాలి సరిపడిందా మళ్ళీ? కడిబుద్ధి వేయటంలేదా ఇక్కణ్ణుం? సరస్వతిని నీకంటే నే నెక్కువ బోధపర్చుకున్నానంటే, నువ్విందులో సిగ్గుపడాల్సింది ఏమీలేదు. అలెయ్యికిచ్చిన మాట మాటగా నే ఉండనియ్యి. అది మంచి పని. ఆమాట అనిపించుకు నేండుకు నేనింత దూరం రాలేదు. నిన్నింకా యిన్నాళ్ళూ అభీషందించాను. అబ్బ నీ మనసు ఎంత చంచలం?” అని అసహ్యముగా నీట్టూర్చి “ఇప్పుడిదా ఆ పని చేయలేను. సిగ్గు విడిచి చెబుతున్నా. ఇదికూడా విను. సావిత్రి మరో వ్యక్తి హృదయం ఆర్పించకపోయినా మూడోతరగతి విజ్ఞానంతో తన హద్దులు తెలుసుకుంది. నీ ప్రశ్న విన్నా యినే జవాబు వ ర్తిస్తుంది.”

నీడ బంగారుగా వెళ్ళిపోతోంది. “సావిత్రి” అని పిలిచాను బలహీనంగా.

మెట్లదగ్గర నిలుచుని “ఇంకా ఏదయినా విగిలివుందా” అంది ఉదారంగా.

“మరి యిన్నాళ్ళూ యీ విషయం అమ్మకెందుకు చెప్పలేదు?”

“చెప్పాను. కాని నా ఏకాంతం నా మాటల్ని అబద్ధమని నమ్మేట్లుగా చేసింది.”

ఇలా అని ఆమె క్రిందికుడిగి వెళ్ళిపోయింది. మైకం వదిలింది యిందాక కాదు, ఇప్పుడు. భంగ పడింది నేను. తీరనికనీ, తీరకుండానే అపృశ్యమైంది. అయినా విచారం లేదు. నాకింతకన్నా సంతృప్తి అక్కలేదు. సంతృప్తిని యవ్వగలిగానేమో. ఇంతకన్నా నాకు నిశ్చింత ఏముంది?

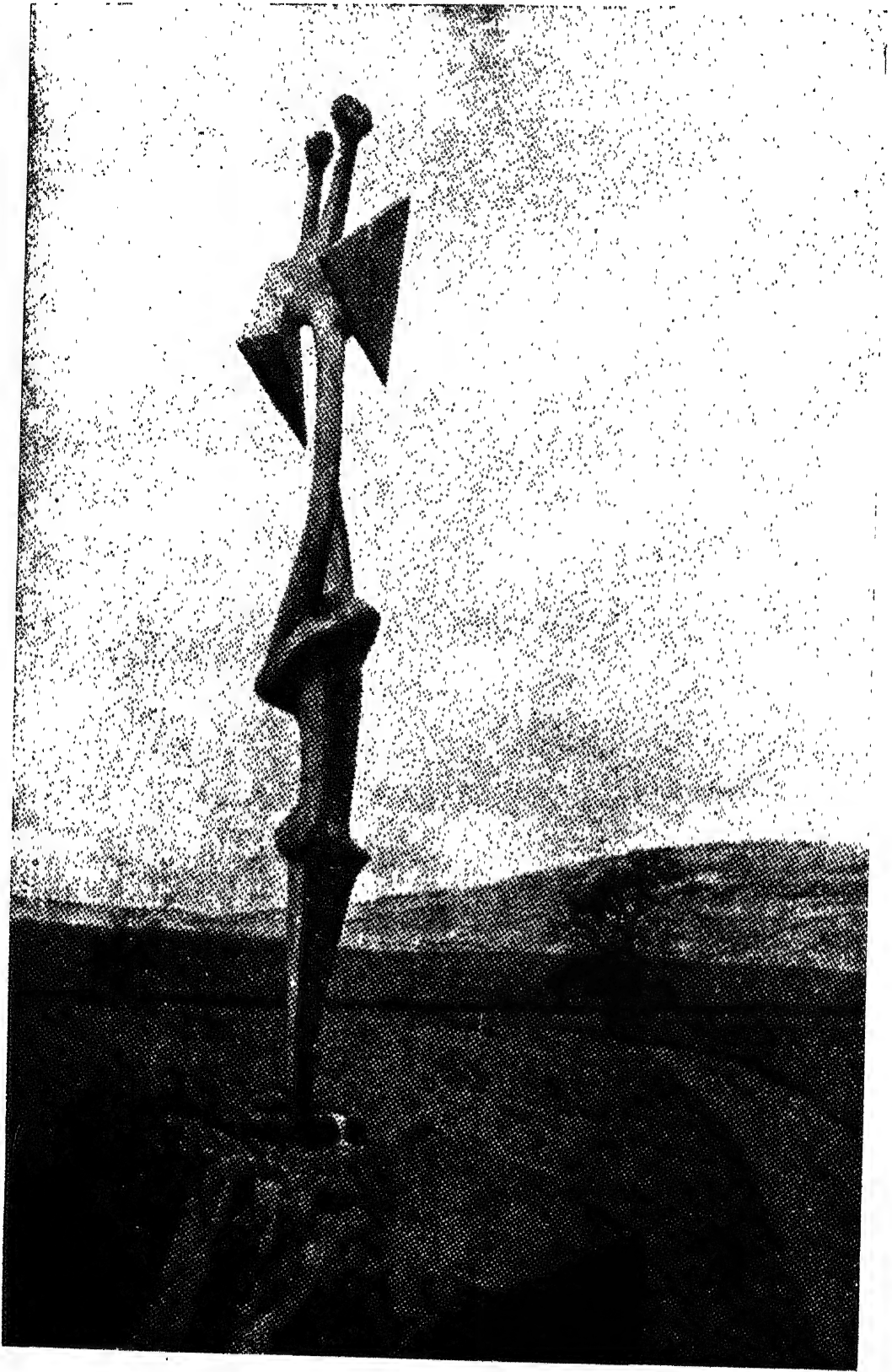
మెట్లుడిగి క్రిందకు వచ్చాను. టెబిలెట్ వెలుగుతోంది. చప్పుడు చేయకుండా అమ్మవున్న గదిదగ్గరకు పోయి తొంగిచూశాను. నిశ్చింతగా నిద్రపోతోంది. ఈ నిద్ర రేపటివాకామాత్రం యీ రూపంలో వుంటుంది.

కఠినశ్చే అయినా కళ్ళు తుడుచుకుని వెనుదిరిగాను. నాన్నకూడా మంచి నిద్రలో వున్నారు. నా గదిలోకి పోతూండగా ఏవో అనుమానం తిరిగింది. మునిచేళ్ళమీద వెళ్ళి సావిత్రి గదిలోనికి తొంగి చూశాను.

సావిత్రి నిశ్శబ్దంగా విశున్నుంది.

దేశోద్ధారకుని వర్ధంతిమహోత్సవము
లైత్ర శుద్ధ ద్వాదశి - ఏ 22-4-56

నిలుచున్న మనిషి - లోహశిల్పం
శిల్పి: హెన్రీ మూర్

జంట పక్షులు

శ్రీ నాగభూషణ్

* గత సంచిక తరువాయి

రంగము : 2

* * ఉదయం ; హాలులో కమల, జోగా రావులు కూర్చునివుంటారు. కమల అంటే రామమూర్తి భార్య; సంసారపక్షంగా వుంటుంది. కాని, జీవితంలో భర్తవల్ల పొందగల ఆనందంలో ఏ కొంచెం పొందలేక పోవడం వల్ల నిస్పృహచెందిన మనిషి. జోగారావు కుర్రవాడు. నిన్న మొన్ననే చదువు పూర్తి చేసుకొన్నవాడు. అనుభవం లేక పోయినా, పరిస్థితులను ఎదిరించి స్వసుఖం కోరుకునే మనిషి..... అప్పుడే టిఫిన్, కాఫీ పూర్తిచేసుకొని మూతి తుడుచుకుంటూ వుంటాడు.

కమల : మరో ఇడ్లీ కావాలా?

జోగారావు : అక్కర్లేను.

కమల : మరికొంచెం ఉప్పు?

రావు : నాకు తిండిదగ్గర మొహమాటం లేదు, కమలా!

కమల : కొంచెం కాఫీ—?

రావు : (నిట్టూర్పుతో) అక్కర్లేదు కమలా! నేను కాఫీ తాగడం పూర్తయింది.

కమల : అతని కమల అతనికోసం యిచ్చినా అక్కర్లే దన్నమాట!

రావు : కావలసివుంటే తీసుకోనా? అందులోనూ నా కమల నాకోసం చేసియిస్తానంటే—

కమల : (రుసరుసగా) ఇమా ప నేమింది? ఆ సోఫాలో మునిగిపోవడం; తన కమలకు యిష్టంవున్నా లేకపోయినా సిగరెట్ ముట్టించడం..... అతనికి కమలకంటే సిగరెట్టే యిష్టం (నవ్వు) కాదుకదూ!

రావు : అవును. (లేని నవ్వు తెప్పించుకుంటాడు.)

కమల : నువ్వు చెప్పింది నిజమైతే చేతిలో చెయ్యి వెయ్యాలి.

రావు : (చేతిలో చెయ్యి వేచా) మరీ చిన్నపిల్ల వైపోతున్నావు కమలా!

కమల : ఇప్పుడిప్పుసే సిగరెట్ కేసు! (దాన్ని ముద్దు పెట్టుకొని ఇండాక నీ వన్నది నిజం కాదు. ...ఓ! (ఆవిడ ఒక పళ్లెం పట్లెం చూసింది.)

రావు : ఏమిటి?

కమల : నువ్వు ఒక్క పండుకూడా తినలేదు కదూ!

రావు : పండా! కాయలతోనే కడుపునింశింది. ఇంకా పండెంగుకు?

కమల : కాదు కాదు.....నువ్వొక ఆపిల్ పండు తప్పక తినాలి...తినకపోతే నీ కమల చాలా నొచ్చుకుంటుంది.

రావు : ఇంతవరకూ తిన్నదానికే కడుపులో చోటు లేక గొంతులోకి వస్తోంది. (కమల అతని వైపు జాలిగా చూస్తుంది.) లేదు కమలా! నేను టిఫిన్ తినడం ఎప్పుడో పూర్తి చేశాను.

కమల : నేను స్వయంగా యిచ్చినా అక్కర్లేదా?

రావు : అక్కర్లేను కమలా! మామూలుకన్నా ఎంతో ఎక్కువ తిన్నాను.

కమల : (లేనూ) నిజంగానా?

రావు : నీతో అబద్ధం చెప్పగలనా?...అఁ! నువ్వెక్కడ కూర్చుంటావ్?

కమల : (సోఫాపై పు చూపుతూ) నా రావు అక్కడ,
నేను అతని ప్రక్కన (అతన్ని లేవదీస్తుంది)

రావు : (నిరుత్సాహంగా) అవును.

[ఇద్దరూ సోఫాలో కూర్చుంటారు]

కమల : సిగరెట్!

రావు : థాంక్స్!... (ఆమె ముట్టిస్తుంది) ఆ...
కమలా! మనం యిక్కడికి వచ్చి ఓ వారం
రోజులయింది కదూ?

కమల : అవును. వారంరోజులు! ఎంత గొప్పగా
గడిచినయ్! చివరకు యివ్వాలి యింత
మంచి యిల్లును వదిలి వెళుతున్నాం.

రావు : (అది వినిపించుకోకుండా నే) వారంరోజులు!
మొదటిరోజు తప్ప మిగిలిన రోజులన్నీ
మనం కలిసి కాఫీ, భోజనం తీసుకున్నాం
కదూ!

కమల : (సంతోషంతో, ఆశ్చర్యంతో) అవును.

రావు : మనం ఆ లేబుల్ ముందు రోజుకు నాలుగు
సార్లు కూర్చున్నాం. రెండుసార్లు కాఫీకి,
రెండుసార్లు భోజనానికి — మొత్తం ఇరవై
నాలుగుసార్లు!

కమల : ఇరవై నాలుగుసార్లు! నిజం?

రావు : మనం కూర్చున్న ప్రతిఒక్కసారీ “ఇంకా
కొంచెం తిను, ఇంకా కొంచెం తాగు” అని
కనీసం నాలుగుసార్లుగా అన్నావు నవ్వు.
అంటే ఏమీ అవసరం లేకపోయినా, నన్ను
రోజుకు తొంద్రెసార్లు, వారానికి ఏడువందల
సార్లు — “అక్కర్లేదు కమలా! అనేటట్లు
చేశావ్!

కమల : (దెబ్బతిని) రావ్!

రావు : (వెనుకటమాదిరిగా నే) నాకు పాతికేళ్లు.
నీకు?

కమల : (ఆశగా) ఇరవైమూడు.

రావు : ఇరవైమూడు! అంతా సవ్యంగా జరిగితే,
మనం ఇంకా యాభైఏళ్లకి తక్కువ
బ్రతకం. అంటే రెండువేల అయిదువందల
వారాలు... మనం కలిసివుండే ఈ రోజుల్లో
‘అక్కర్లేదు కమలా! అనే మాట కనీసం

పదిహేనులక్షల సార్లు నా చేత అనిపి
స్తావ్! — నిజానికి ఏమీ అవసరం
లేకపోయినా!

కమల : (విచారంతో) రావ్! (దుఃఖంతో
ముఖం కప్పకుంటుంది)

రావు : మనం, ఈ విషయంలో ఏదైనా సంది
కుదుర్చుకుంటే బావుంటుంది, అంటే! —

కమల : ఎంత కఠినమైన మనిషివి! (జాలిగా
నిట్టూస్తుంది.)

రావు : (తెప్పరిల్లి) నా వుద్దేశ్యం విను కమలా!
మనం యీ విషయాన్ని గురించి ఆలోచించు
కుంటే బావుంటుందేమోనని —

కమల : (ఈ లోకంలోకి వస్తూ) రావ్!

[రావు ఈ విషయాన్ని ఎందుకు తెచ్చానా
అని విచారిస్తున్నాడు. కమల నిట్టూర్పుల
వంకకు దృష్టి పోనివ్వకూడదని ఎంత నిగ్ర
హించుకున్నా వీలుపడదు... అవి భరించ
లేనివి]

రావు : (ఆమెను దగ్గరకు తీసుకొంటూ) ఊరకొ
కమలా! నాది పొరపాటే!... (ఇంకా
నిట్టూర్పుల వేగం తగ్గదు.) నా కమలే నన్ను
క్షమించకపోతే నన్నీ లోకంలో మరెవరు
క్షమిస్తారు, చెప్పు?

కమల : (నిట్టూర్పులమధ్య) నేను నిన్నెంతో ప్రేమి
స్తున్నాను కాబట్టే, నిన్నాపండ్లు తిన
మన్నాను.

రావు : నిజం... నిజమే కమలా! నేనంటే నీకెంత
యిష్టమో నాకు తెలియదా?

కమల : ఏ డాక్టరునైనా అడుగు. నువ్వుపళ్లు తినా
లనే అంటాడు.

రావు : అవును.

కమల : అందువల్ల నే నువ్వు తినాలి.

రావు : అవును కమలా! (మళ్లీ కమలను ఎదిరించడం
ఈ జన్మలో చేతకాదు రావుకు.)

కమల : (కళ్లు తుడుచుకుంటూ) భర్తకు వంట్లో
బాగుండకపోతే, జాగ్రత్తగా చూడడానికి,
అతను తినకపోతే తినేటట్లు చెయ్యడానికి
కాకపోతే, భార్య ఎందుకు?

రావు : అవును...అందుకే—

కమల : మనం యిక్కడకు వచ్చిన మర్నాడే నీకంత జబబుచేస్తే, నిన్ను జాగ్రత్తగా చూసుకొని, మళ్ళీ కులాసాగా వుండేటట్లు చేశానా, లేదా ?

రావు : నువ్వు చాలా దయగలదానివి కమలా !

కమల : ఏమేమీ లేదు.....నిన్ను జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవడం నాకుచాలా యిష్టం.అందు లోనూ జబ్బుపడ్డవాళ్ళకు సేవ చేయడమంటే నా కెంతో యిష్టం. మూర్తి ఒక్కసారి కూడా జబ్బుపడలేదు.

రావు : మూర్తి—?

కమల : మా ఆయన.

రావు : అతని పేరు మూర్తి?...సరే! నేనతన్ని ఎరుగనుకొంటే అతన్ని గురించి నేనేమీ మాట్లాడ దలుచుకోలేదు.

కమల : నిజమే రావ్ ! నేనుకూడా అంతే !

రావు : మనం యింటినుంచి పారిపోయిస్తున్నాం. మళ్ళీ తిరిగి స్థలంకదూ ?

కమల : (ఆశ్చర్యంతో) రావ్ !

రావు : చూడు కమలా ! మనం చాలాదూరం వచ్చాం కదూ ?

కమల : అజీమిటి రావ్ ? నువ్వు పశ్చాత్తాప పడుతున్నావా ?

రావు : (త్వరగా) లేదు, లేదు.....(ఆవిడ మళ్ళీ నిట్టూర్పులు మొదలుపెడుతుంది) లేదు కమలా,లేదు. నేనునిన్ను యింతగా ప్రేమిస్తున్నప్పుడు పశ్చాత్తాపం ఎందుకు ! నేను ఇప్పుడున్నంత హాయిగా యిదివరకెప్పుడూ లేను.

కమల : (అతనికి దగ్గరగా జరిగి) రావ్ ! ఎంత భయపెట్టావ్ ! నువ్వు నిజంగా పశ్చాత్తాపపడుతున్నావనుకున్నాను.

రావు : పశ్చాత్తాపం ఎందుకు ? నేను చాలా హాయిగా వున్నాను.

కమల : వేదాంతం గారు ఎంత నిజం చెప్పారు.

రావు : అవును, చాలా నిజం చెప్పారు.

కమల : నీతో రమ్మని నువ్వడిగినప్పుడు, మన కొక శృంగురించి ఒక్కటే ఎంత తక్కువగా తెలుసు ?

రావు : అవును. చాలా తక్కువ తెలుసు.

కమల : ఈ వారం రోజులలో మనం ఒక్కళ్ళను గురించి ఒక్కళ్ళం ఎంత తెలుసుకున్నాం ?

రావు : అవును ఎంత తెలుసుకున్నాం ?

కమల : ఇప్పుడు నాకేమీ భయంలేదు...మనం యిద్దరం కలిసి ప్రపంచం ఎదురై నిలిచినా జయించగలం యిప్పుడు.

రావు : అవును.

[ప్రాపం! రాజాచేసిన పాపం యింకా పరిహారం కాలేదు. కుడిచేతిలో సిగరెట్ వుంది. అశే చేయి కమల నడుముచుట్టావుంది. సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకోడానికి చేసే ప్రయత్నాల్లో రెండు మూడుసార్లు ఆమెను దగ్గరకు లాక్కోవలసి వస్తుంది. ఆమె ఆ ఆనందంలో మైమరచి కళ్ళుమూసుకొని వుంటుంది. నాలుగో ప్రయత్నంలో విజయమైన రావు, సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకొని ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుస్తాడు.....ఇంతలో వేదాంతం గారు వస్తాడు.]

వేదాంతం : నమస్తే ! (వాళ్ళ దూరంగా జరుగుతారు)

రావు : నమస్తే !

వేదాం : ఆ! ఇవాళ మీ రియిల్లు వదిలిపెడుతున్నారన్నమాట !

రావు : (ఉత్సాహం ఏమీలేకుండా) అవును.

కమల : కాని ఇక్కడ గడిసిన ఈ వారంరోజుల్ని మాత్రం మేం జీవితంలో మరచిపోలేం వేదాంతం గారూ !

వేదాం : కొన్నాళ్ళపాటు మిమ్మల్ని యిక్కడ వుండమన్నంగుకు నన్నిప్పటికీ తుమించారన్నమాట మీరు.

కమల : (స్గింపకుతూ) అవును...కాని మీరు చాలా నిజం చెప్పారు...ఆ విషయం ఇంతకు ముందే రావుతో చెప్పాను. ఏంరావ్ ?

రావు : అవును....ఒక్కనిముషం క్రిందటే!.....
(గడియారం చూసుకొని) కాదు. రెండు నిమిషాల క్రిందట.

వేదాం : మీ కే విషయంలోనూ పొరుపులు, పోట్లాటలూ లేవుకదా?

కమల : ఒక్కవిషయంలోకూడా లేవు...అవునా రావ్ ?

రావు : అవును.

వేదాం : ఇంకేం...చాలా సంతోషం. (గడియారం చూసుకుంటూ) మిమ్మల్ని తొందర చెయ్యను...మీ పనులన్నీ పూర్తిచేసుకోండి....కొరు మరో ఆరగంటలో వస్తుంది.

కమల : అగే! ఆరగంటలోనా! నేను త్వరగా వెళ్లాతి. (అంటూ రావ్రవంక చూస్తుంది)

రావు : (కదిలకుండా) అవును. మనం త్వరగా వెళ్లాతి.

[కమల లేస్తుంది.]

వేదాం : (కమలతో కొంచెం ముందుకు వెళ్లి) అన్నట్లు, చూడండి కమలా! నీ! రాత్రి యిక్కడకు మరో యిద్దరు అతిథులు వచ్చారు.

కమల : (ఆగి, ఆసక్తితో) అంటే—మరో (జేమి కుల జంట—

వేదాం : అవును మరో జంట—

కమల : మేం వెళ్లేముందు ఒక్కక్షణం వాళ్లను కలుసుకుంటే బావుండును. ఇక్కడ గడిపే వారం రోజులూ ఎంత హాయిగా, గడపవచ్చుకో చెబుతాను.

వేదాం : దానికేం? మీరు తప్పకుండా కలుసుకొందురుగాని.

కమల : సరే, వస్తాను. (కమల వెనుతుంది.)

రావు : చూడండి?

వేదాం : ఏమిటి?

రావు : చూడండి.....మీరన్నది..... నిజంగా, ఇప్పుడే—(గడియారం చూసుకొని, విచారంగా) అరగంట!—సరే నేనూ తయారుకావాలి. (బయలుదేరుతాడు.)

వేదాం : రావ్ గారూ!

రావు : (వెనుతున్నవాడు ఆగి) ఆ!

వేదాం : ఒక్కమాట! (రావు వెనక్కి తిరిగి వస్తాడు) (బుజులెత్తుతూ) హుమారుగా వుండాలండీ! అసలీటువంటిసమయంలో సంతోషంతో డాన్సు చెయ్యాలి.

రావు : (నిస్సారంగా) సంతోషమా?

[వేదాంతం నవ్వుతాడు.]

సరే! నేను సామాను సర్దుకోవాలి.

[వెళ్లిపోతున్న రావుకు బట్లర్ ఎగురు వస్తాడు. నిరుత్సాహంగావున్న రావును చూచి వేదాంతం, బట్లర్ యిద్దరూ నవ్వుకుంటారు.]

బట్లర్ : గుడ్ మార్నింగ్ సర్ !

వేదాం : మార్నింగ్...ఈ వుదయం ఎంత గొప్పగా వుందో చూశావా?

బట్లర్ : చూడకేమిసార్! (కొంచెంసేపు ఆలోచించి) చూడలేదు సార్ !

వేదాం : చూడలేదా! ఐతే కొంచెంసేపు ఆగు. ఎంత గొప్పగావుందో కనిపిస్తుంది...ప్రపంచం అంటే, నాకిష్టమైన ఆశ కలుగుతోంది.

బట్లర్ : నిండా నిజంసార్ !

వేదాం : మనం చెయ్యగలిగినదంతా చెయ్యాలి..... తెలిసిందా?

బట్లర్ : దానికేమిసార్ ! మస్తుచేస్తును (జేపర్ యిస్తాడు.)

వేదాం : ఏమిటిది?

బట్లర్ : ఇవ్వాల్టి జేపరు సర్ !

వేదాం : చూడు!...దీనిలో ఎన్ని కొత్తజంటలు వున్నయ్యో? (లెక్కపెడుతూ) ఒకటి, రెండు, మూడు...పది!—పది జంటలు! పాత పురాణాలు చెప్పినట్లు జీవతాంతం సుఖపడదలచుకున్నవాళ్లు యిరవైమంది... అన్నట్లు, మీ దొరగారేమంటున్నాడు?

బట్లర్ : నిండా విచారంలో వున్నారసార్ !

వేదాం : విచారమా?...ఎందుకు?

బట్లర్ : ఆయన సామాను ఎక్కడో పోయింది సార్ !

వేదాం : అంటే, అది ఆయనతో రాలేదా?

బట్లర్ : వచ్చినట్టు లేదుసార్ !

వేదాం : ఎంత అజాగ్రత్త? ఆయనకు మనం ఏమీ సహాయం చెయ్యలేమా?

బట్లర్ : లంగీ, ఇద్దం, దువ్వెన, అన్నీ యిస్తున్నాడు సార్ మన లింగరాజు! మూర్తిగారు నల్ల ఒప్పుకోలేదుసార్ !

వేదాం : లింగరాజు సంగతి నాకు తెలియదా! చాలా మంచివాడు.

బట్లర్ : టైమ్సు మన యింట్లో కూడా బ్లేకులు నిండా అయిపోయాయిసార్ !.....ఇన్ని చూచి అయ్యగారు డౌన్ అయిపోయారు సార్ !

వేదాం : మళ్ళీ లేచి మామూలు మనిషి కావడానికి ఏం చెయ్యాలంటావ్ ?

బట్లర్ : కడుపునిండా టిఫిన్ తింటే సరి సార్ !

వేదాం : నీ సలహా అద్భుతంగావుంది...అది మూర్తిగారికి స్వయంగా అందచెయ్య.

[ఇంతలో జానకి వస్తుంది...మూర్తిమీద ఆశ చాలా కొద్దిగావుంది...ఈ గది చూచి చాలా ఆశ్చర్యపడుతుంది]

వేదాం : ఓ! నమస్తే జానకి! జేబీ! రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?

జానకి : మీ గదులు చాలా బావున్నాయండి.

వేదాం : థాంక్స్.

బట్లర్ : టిఫిన్ తెస్తున్నాసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : మీరు కాఫీ తాగుతారా? పాలా?

జానకి : ఏవయితే యేంకాని, రాం యేడీ?

వేదాం : రాం? ఎందుకు?

జానకి : ఇవాళ మొదటసారిగా అతనితో కలిసి కాఫీ తాగుదామనుకున్నాను—ప్రాక్టీస్ కోసం—అతనితో కొన్ని సంగతులు చెప్పాలి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) పోనీ, అవి నాతోనే చెప్పండి.

జానకి : (కూర్చుంటూ) అవి భార్యభర్తలు ఏకాంతంగా చెప్పకోవలసినవి.

వేదాం : ప్రాక్టీస్ కోసమే కదా! ఇట్లా చెప్పినా ప్రాక్టీస్ !

జానకి : సరే!

వేదాం : థాంక్స్..... (ఇంతలో మూర్తిగా మారి పోయి) ఆ! నీకేంకావాలి జానీ? అడ్డీ, సాంబార్, పూరీ పాటాలో, అట్టా, పంచదార, బోండా చెప్పి, —అన్నీ ద్వంద్వాలమీద నడుస్తున్నాయి.

జానకి : అప్పుడే మరచిపోయావా?

వేదాం : లేదు, లేదు....ఉపహ్లా.

[బట్లర్ గెండు స్టెట్లతో ఉపహ్లా చెప్పి అక్కడ పెనాతాడు.]

జానకి : (ఉపహ్లా తిని) కాఫీనా, టీనా రాం?

వేదాం : నేను కాఫీ తప్ప మరొకటి తాగనని నీకు తెలియదా, జానీ!

జానకి : మరచిపోయాను. (బట్లర్ కాఫీ తెస్తాడు)

వేదాం : (తాగుతూ) కాఫీ చాలా బావుంది ప్రేమనీ! అర! నాటకాల్లో భాష వస్తోందే! ఎలావుంది?

జానకి : బాగానేవుంది.

వేదాం : ఇంతకుముందే పేపర్లో ఓ భయంకరమైన వార్త చూశాను రాణీ...రాణీ!...అదేమీ వుంది!

జానకి : నిజంగా జీవితంలో వుపయోగించవలసిన భాష అది...నువ్వు ఇంతవరకు పెళ్ళి చేసుకోలేదు కదూ, రాం.

వేదాం : ఇంతవరకు ఒకే ఒక్కసారి చేసుకున్నాను కమలని...కమల నీకు తెలియదా, జానీ?

జానకి : జ్ఞాపకంలేదు...నేను మిమ్మల్ని నిజంగానే 'రాం' అనుకున్నాను.

వేదాం : నన్ను గురించి ఇంత మంచిగా ఎవరు మాట్లాడతారు.

జానకి : మీవంటివాళ్ళను నేనెక్కడా చూడలేదు.

వేదాం : (మళ్ళీ మూర్తయిపోయి) అర! సరిగ్గా కమల కూడా అట్లానే అనేది...సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పదలుచుకోలేదు.

జానకి : రాం! మన సంభాషణలోకి నీ భార్య ప్రసక్తి తీసుకురావడం నాకు బావుండదు.

వేదాం : నాకూ అంతే!...సరే! అసలు సంగతి చెప్పలేదు — నిన్న సురపు పందాలలో మన సుగ్రాహన్నీ ఓడిపోయినయ్యే

జానకి : అయ్యో!

వేదాం : నేను సర్వస్వం ఓడిన గర్భరాజు నైటోయాను... ఇక నేనేదైనా వుద్యోగం చెయ్యాలి, జానీ!

జానకి : నువ్వే వుద్యోగం చెయ్యాలి నేప్పనా? (నేప్పనున్నట్లు చూస్తాడు.) నువ్వు కేంద్ర ప్రభుత్వంలో మంత్రికై పెద్ద పెద్ద వుప న్యాసాలిచ్చావ్.

వేదాం : నన్నెందుకూ పనికిమాలినవాడికింద కట్టా వన్నమాట!

జానకి : ఏం?

వేదాం : జీవితంలో జేనికీ పనికిరానివాడు గాజ కీయాల్లో చేరతాడంటారు. అంగులోనూ మంత్రికావడానికి మరి.....

జానకి : ఏమో! నాకు మాత్రం నువ్వదే కావాలి.

వేదాం : అయితే సరే! నువ్వేని కావాలంటే నేనదే అవుతాను.

జానకి : ఎంత చిలిపిగా మాట్లాడుతావ్!... కొంచెం కాఫీ కావాలా?

వేదాం : నువ్వు యిస్తానంటే వద్దంటానా? ... మన కీమాటలతో జీవితాంతం గడుస్తుందనే నీ వుద్దేశ్యమా?

జానకి : ఏం? ఎందుకు గడవదు?

వేదాం : పొడించే పాడుతూ, జీవితమంతా, — సరే! కాఫీ తాగేటప్పుడీమాట లెండుకు? కుల సా కోసం రాత్రి నీకు వచ్చిన కల ఒకటి చెప్పు.

: (అలోచించి) రాత్రి నాకు చాలా తమాషా కల వచ్చింది.

: (ఆసక్తితో) ఏమిటది, జానీ?

: ఒక రాత్రి మనం పారిపోతున్నాంట! మధ్యలో దారి తిప్పి, ఒక యిల్లు చూసి హోటలుకొని అక్కడకు వచ్చాం. కానీ అది హోటలు కాదు..... వేదాంతం అనే తమాషా మనిషి వున్న తమాషా యిల్లది

వేదాం : చాలా తమాషా గావుండే! వేదాంతం ఎవరు? ఈ భూప్రపంచంలో ఆయన పే రెక్కడా వినలేదే!

జానకి : ఆయన మనల్ని బందీ లన్నాడు. ఆ యింటి తలుపులన్నీ తాళాలు వేసి మనం బయటకు కదలకూడదన్నాడు... ఒక వారం మనం అక్కడే వుండి, ముందు ముందు సుఖంగా వుండగలమో లేదో ప్రయత్నం చేసి చూడ మన్నాడు..... ఆ వారం తర్వాత మనం వెళ్లొచ్చుట!

వేదాం : ఎంత అసంభవం గా వుంది! సర్వస్వతంత్ర భారతదేశంలో గౌరవనీయులైన మను ష్యుల్ని బందీలుగా వుంచడానికి ఆ వేదాంతం గారికి హక్కు ముంది?

జానకి : చాలా అసంభవం గా వుండకదూ!

వేదాం : అసంభవం యేమిటి, హాస్యాస్పదం గా వుంది.

జానకి : (ఆ మాటల్లోని నిజాన్ని పరిశీలిద్దామని తలుపుదగ్గరకు వెళ్లి తోస్తుంది. తలుపు తీసే వుంది.) నేనూ అదే అనుకున్నాను (బయటకు వెళ్ళి, వచ్చి) గేటు తలుపులు కూడా తీసేవున్నయ్యే! రాత్రి నాకు వచ్చిన కల ఎంత అసంభవం గా వుంది.

వేదాం : కలలకు సంభవం, అసంభవం యేమిటి?... సరే! నాకూ ఓ తమాషా కల వచ్చింది.

జానకి : ఏమిటది?

వేదాం : (ఓ తుణుం చూటిగా జానకి వంకచూచి, ముఖం తిప్పుకొని) ప్రపంచానికి సంబంధం లేని ఒక యిల్లు వుంది. ఆ యిల్లలో తండ్రి, కూతురూ — యిద్దరే! తండ్రి ముసలివాడు. తనప నేమో తనకు తప్ప యితరుల సంగతి పట్టించుకోడు. ఆ కూతురు చదువుకొంటున్నా, పరిస్థితులవల్ల, పెంపకంవల్ల ఒంట రిది. ఆమెకు సర్వస్వం వున్నకొలు... అటు వంటి పరిస్థితుల్లో ఆరిడ జీవిత ప్రాంగణం లోకి ఓ మనిషి ప్రవేశిస్తాడు (ఇంతవరకు చెప్పి, మరోసారి జానకివంక చూస్తాడు. ఆమె పాలిపోయివుంది.)... ఏమీ ఎరుగని ఆ అమాయకురాలికి, అతను స్వర్గం నుంచి

దిగివచ్చిన వాడిలా కనిపిస్తాడు. చివరకు ఆమె అతనిని ఎంత కృతజ్ఞురాలైందంటే, అంతనే... చెవితే అనే పేరుమొంది ఆమెకు... అప్పుడు కాని చెప్పలేదతను తనకు పెళ్లయిన విషయం..... తనకూ భార్యకూ మధ్య పచ్చగడ్డివేస్తే భిన్నమంటుందన్నాడు. నువ్వేనాకు సర్వస్వం అన్నాడు... ఇద్దరూ కలిసి పారిపోదామన్నాడు... పాపం! పిచ్చి పిల్ల!! అన్నీ నమ్మింది. అతనితో వచ్చేసిందట! ఎంత అసంభవం?

జానకి : (అతనికంతా తెలుసునన్నమాట! తెల్లబోయిన మనిషి తెప్పరిల్లుకుంటుంది.) చాలా అసంభవంగా వుంది... సరే! కారు ఎప్పుడు వస్తుంది వేదాంతం గారూ?

వేదాం : కారా?

జానకి : అవును... మూర్తిగారి కారు.

వేదాం : అంటే, ఈ సాహస కృత్యాన్ని కొనసాగిస్తారన్నమాట!

జానకి : అవును... ఏం?

వేదాం : సరే! చాలా విచారకరమైన సంగతి... సరే! మరో యిరవై నిమిషాల్లో —

జానకి : మీ మేల్కన్నాటికి మరచిపోలేం.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారు కాఫీ తీసుకోవాలి... (లేస్తూ) మరో యిరవై నిమిషాల్లో!

జానకి : నేను మిమ్మల్ని చుట్టి కలుసుకోగలనా?

వేదాం : దానికేం? మిమ్మల్నింకా భగవంతునికి అప్పగించవలసిన భారం నామీద వుంది.

[ఆయననైపు ఓ తుణుకు చూసి వెళ్ళిపోతుంది జానకి... ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : విన్నావా లోకనాథం! మీ దొరగారు దొరసానిగారు మరో యిరవై నిమిషాల్లో వెళ్ళిపోతారట!

బట్లర్ : (హేళనగా) అలాగే సార్!

వేదాం : ఇంతవరకు రిహార్సల్స్ బాగానే జరిగినయ్యాయి. ఇహ నాటకం మొదలు! — నీ పాత్ర నువ్వు బాగా పోషిస్తావ్ కదూ?

బట్లర్ : మీరు చెప్పవలెనా సార్! మనకు దీన్లో టెన్ ఇయర్స్ ఎక్స్ పీరియన్స్ దా!

వేదాం : నేరీసుడే...

[బట్లర్ నెనకాలే వేదాంతం వెళ్ళిపోతాడు — ఒక తుణుకు తరువాత మూర్తి వస్తాడు. నలిగిన సైట్ డ్రెస్ తో, దువ్వుకోని జుట్టుతో జబ్బుచేసిన మనిషిలా వుంటాడు... బల్లమీద కాఫీ కేటిల్ కనిపిస్తుంది... దగ్గరకు వచ్చి కాఫీ కప్పులో పోసుకొని ఒక గుక్కడు తాగుతాడు... ఎవరైనా వున్నారేమో నని చుట్టూ చూసి, మరో గుక్కడు తాగుతూ వుంటాడు]

వేదాం : హల్లో! సుడే మర్నింగ్ మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (ఉలిక్కిపడి, నెనక్క తిరిగి, కోపంతో) ఉ! ఇందాకట్నుంచీ మీ రిక్కడే వున్నారన్నమాట!

వేదాం : (నవ్వుతూ) లేచండి!... ఇప్పుడే వస్తున్నాను. (కూర్చుంటూ) బాగా ఆకలియి నట్టుగా వుంది. ఏం?

[మూర్తి మాట్లాడుడు]

రాత్రి బాగా నిద్రపడిందా?

మూర్తి : నిద్రా? ఆ వెళ్ళవ రూముల్లో మరో రోజు పడుకుంటే శాశ్వత నిద్ర పడుతుంది... అయితే నా సామానేయిండిండి?

వేదాం : (ఆశ్చర్యంగా) మీ సామానా?

మూర్తి : అవును... అసలు కారులోనుంచి యింట్లోనే పెట్టలేదట!

వేదాం : అయితే కారులో వుండేఉంటుంది.

మూర్తి : అక్కడ వుంటే పోయిందనుకోవడం ఎందుకండీ?

వేదాం : ఈ విషయం ఏమిటో కనుక్కుందాం... (సానుభూతిగా) మూర్తిగారూ! హానీ మూన్ కు పోతూవుండగా సామాను పోవడమంటే అపకృష్ట మన్నమాట!... అంతే! అదృష్టవంతుల్ని చెరిచేపాళ్ళు లేరు... దురదృష్టవంతుల్ని చాచుచేసేవారు లేరు.

[ఒక్కొక్క మాట అన్నకొద్దీ మూర్తికి కోపం ఎక్కువవుతుంది... పళ్ళు బిగించి ఏవో చెప్పాలని లేచేసరికి, బట్లర్ వస్తాడు. మూర్తి కుర్చీలో కూలబడతాడు.]

వేదాం : లోకనాథం మూర్తిగారి సామానట, ఏమయింది?

బట్లర్ : ఏమయినా కనిపించలేదని రాముడు చెప్పినాడు సార్!

వేదాం : ఆ సామాను ఆయనతో రాలేదా?

బట్లర్ : రాలేదనే రాముడు చెప్పినాడు సార్.

వేదాం : చచ్చి! ఎంత ఆజాగ్రత్త!... (మూర్తి వంక చూస్తూ) ఏమిటి?

మూర్తి : (చాలా సేపట్నుంచి అశ్రు ప్రయత్నంతో) వుండి హఠాత్తుగా తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : అరే! బాగా జలుబు చేసినట్లుగా వుండే! ఈ జేబురుమాలు తీసుకోండి

మూర్తి : (తన సగ్గర లేగు కాబట్టి తీసుకోక తప్పలేదు. అందులో అది కొత్తది కూడాను.) థాంక్స్!

వేదాం : (సానుభూతిగా) పాపం! బాగా జలుబు చేసింది కాబోయి! అందువల్ల నేనా యీ టైట్ ప్రెస్ విప్పలేదు?

మూర్తి : అందుకు కాదు...వున్నది యిదే కాబట్టి!

వేదాం : (సానుభూతిగా) నిన్న మీరు వేసుకొన్న బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?..... ఎక్కడో చూశానే! (మూర్తి తుమ్ముబోతాడు.) ఎక్కడంటే — (బట్లర్ వైపుకు తిరగగా, అతను మూర్తిని చూపుతాడు.) ఎక్కడంటే (మూర్తి తుమ్ముతాడు.)

మూర్తి : వాడు...ఆ పూల్ (నుల్లీ అశ్రుప్రయత్నంతో) ఆగిపోతాడు.)

వేదాం : (బాధగా) ఏమిటి మీర నేది?—లోకనాథం! మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?

బట్లర్ : పొరపాటు సార్...అయ్యిగారి లగేజీ—

వేదాం : లగేజీ సంగతికాదు నే నడుగుతున్నది. ఆయన బ్రాన్ నూటు—(మూర్తి తుమ్ముతాడు.) నే నేమనుకున్నానో తెలుసా? మూర్తిగారు ఎంత చక్కని నూటు వేసుకున్నారో మనిషి బావుండకపోయినా ఈ నూటు వేసుకుంటే ఎవరైనా బావుంటారే!—అనుకున్నాను ... అంటే మీరు బావుండలేదని కాదండోయ్!...ఏమయిందోయ్ అది?

బట్లర్ : రాముడు చిన్న పొరపాటు చేసినాడు సార్! మూర్తిగారి కోసం అది తీసుకొస్తుంటే కిందపడి కొంచెం బురద అయిందిసార్! మళ్ళీ బాగుచేస్తున్నాడు.

వేదాం : వెధవ అజాగ్రత్త.

బట్లర్ : నిజం సార్. నే నప్పడే కోప్పడివుంటిని.

మూర్తి : కోప్పడ్డమా? వాణ్ణి నిలుచున్నవాణ్ణి నిలుచున్నట్లుగా కాలెయ్యాలి.

వేదాం : బాగా చెప్పాడు...లోకనాథం! వాణ్ణి నిలుచున్నపాటున కాలెయ్యి.

బట్లర్ : చిత్తం సార్.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు త్వరగా వచ్చే ఏర్పాటు చూడు.

బట్లర్ : ఈసరికి అయిపోయి ఉంటుందిసార్.

వేదాం : ఎక్కడా తడి ఉండకూడదు. ఇప్పటికే మూర్తిగారికి బాగా జలుబుచేసింది.

మూర్తి : (తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : బాగా జలుబుచేసిందే! మీకు తగుదు జలుబుచేస్తుందా?

మూర్తి : నేను పుట్టినతర్వాత యింకెవరకు జబ్బుచేసి ఎరగను.

వేదాం : విన్నావా, లోకనాథం! మూర్తిగారికి జబ్బు చెయ్యడం యిదే మొదలట!

బట్లర్ : కావచ్చుసార్! రావుగారికి, యింకా యిద్దరు ముగ్గురికీకూడా ఆ గదిలో పడుకోగానే జలుబు చేసిందిసార్!

మూర్తి : వెధవగది!—

వేదాం : నాకు యిదివరకే ఎందుకు చెప్పలేదు? ఇవాళ రాత్రికి మూర్తిగారికి మరోగది ఏర్పాటుచెయ్యి.

బట్లర్ : తప్పకుండాసార్! (నెల్లీపోతాడు.)

వేదాం : (సానుభూతిగా) నాకు చాలా విచారంగా వుంది—సరే! మీకు తెలుసుగా, 'జ్వరానికి కటిక ఉపోషం, జలుబుకు కడుపుకు నైవేద్యం' అంటారు పెద్దలు.

[మూర్తి అర్థంకాక వేదాంతంగారివంక సీరియస్ గా చూస్తాడు.]

జంటపక్షులు

శ్రీ నాగభూషణ్

* గత సంచిక తరువాయి

రంగము : 2

* * ఉదయం ; హాలులో కమల, జోగారావులు కూర్చునివుంటారు. కమల అంటే రామమూర్తి భార్య; సంసారపక్షంగా వుంటుంది. కాని, జీవితంలో భర్తవల్ల పొందగల ఆనందంలో ఏ కొంచెమూ పొందలేక పోవడం వల్ల నిస్సహచరిగా మిగిలిపోయినా, పరిస్థితులను ఎదిరించి స్వసుఖం కోరుకునే మనిషి..... అప్పడే టిఫిన్, కాఫీ పూర్తిచేసుకొని మూతి తుడుచుకుంటూ వుంటాడు.

కమల : మరో ఇడ్లీ కావాలా ?

జోగారావు : అక్కర్లేదు.

కమల : మరికొంచెం ఉప్పు ?

రావు : నాకు తిండిదగ్గర మొహమాటంలేదు, కమలా!

కమల : కొంచెం కాఫీ—?

రావు : (నిట్టూర్పుతో) అక్కర్లేదు కమలా! నేను కాఫీ తాగడం వూర్తయింది.

కమల : అతని కమల అతనికోసం యిచ్చినా అక్కర్లే దన్నమాట!

రావు : కావలసివుంటే తీసుకోనా? అందులోనూ నా కమల నాకోసం చేసివున్నానంటే!—

కమల : (రసరసగా) ఇహ ప నేమింది? ఆ సోఫాలో ముగిసిపోవడం; తన కమలకు యిష్టంవున్నా లేకపోయినా సిగరెట్ ముట్టించడం..... అతనికి కమలకంటే సిగరెట్టే యిష్టం (నవ్వు) కాదుకదూ!

రావు : అవును. (లేని నవ్వు తెప్పించుకుంటాడు.)

కమల : నువ్వు చెప్పింది నిజమైతే చేతిలో చెయ్యి వెయ్యాలి.

రావు : (చేతిలో చెయ్యి వేస్తూ) మరీ చిన్న పిల్ల వైపోతున్నావు కమలా!

కమల : ఇప్పుడిప్పుడే నీ సిగరెట్ కేసు! (దాన్ని ముద్దు పెట్టుకొని ఇండాక నీ వన్నది నిజంకాదు. ...ఓ! (ఆవిడ ఒక పళ్లి పళ్లెం చూసింది.)

రావు : ఏమిటి?

కమల : నువ్వు ఒక్క పండుకూడా తినలేదు కదూ!

రావు : పండా! కాయలతోనే కడుపునింపింది. ఇంకా పండెంగుతు ?

కమల : కాదు కాదు.....నువ్వొక ఆపిల్ పండు తప్పక తినాలి...తినకపోతే నీ కమల చాలా నొచ్చుకుంటుంది.

రావు : ఇంతవరకూ తిన్నదానికే కడుపులో చోటు లేక గొంతులోకి వస్తోంది. (కమల అతని వైపు జాలిగా చూస్తుంది.) లేదు కమలా! నేను టిఫిన్ తినడం ఎప్పుడో పూర్తి చేశాను.

కమల : నేను స్వయంగా యిచ్చినా అక్కర్లేదా?

రావు : అక్కర్లేను కమలా! మామూలుకన్నా ఎంతో ఎక్కువ తిన్నాను.

కమల : (లేస్తూ) నిజంగానా?

రావు : నీతో అబద్ధం చెప్పగలనా?...అఁ! నువ్వెక్కడ కూర్చుంటావో?

కమల : (సోఫాపై పు మూపుతూ) నా రావు అక్కడ,
నేను అతని ప్రక్కన (అతన్ని లేవదీస్తుంది)

రావు : (నిరుత్సాహంగా) అవును.
[ఇద్దరూ సోఫాలో కూర్చుంటారు]

కమల : సిగరెట్!

రావు : థాంక్స్!... (ఆమె ముట్టిస్తుంది) ఆ...
కమలా! మనం యిక్కడికి వచ్చి ఓ వారం
రోజులయింది కదూ?

కమల : అవును. వారంరోజులు! ఎంత గొప్పగా
గడిచినయ్! చివరకు యివ్వాలి యింత
మంచి యిల్లును వదిలి వెళుతున్నాం.

రావు : (అది వినిపించుకోకుండా నే) వారంరోజులు!
మొదటిరోజు తప్ప మిగిలిన రోజులన్నీ
మనం కలిసి కాఫీ, భోజనం తీసుకున్నాం
కదూ!

కమల : (సంతోషంతో, ఆశ్చర్యంతో) అవును.

రావు : మనం ఆ టేబుల్ ముందు రోజుకు నాలుగు
సార్లు కూర్చున్నాం — రెండుసార్లు కాఫీకి,
రెండుసార్లు భోజనానికి — మొత్తం ఇరవై
నాలుగుసార్లు!

కమల : ఇరవై నాలుగుసార్లు! నిజం?

రావు : మనం కూర్చున్న ప్రతిఒక్కసారి “ఇంకా
కొంచెం తిను, ఇంకా కొంచెం తాగు” అని
కనీసం నాలుగుసార్లుగా అన్నావు నవ్వు.
అంటే ఏమీ అవసరం లేకపోయినా, నన్ను
రోజుకు తొంభైసార్లు, వారానికి ఏడువందల
సార్లు — ‘అక్కర్లేదు కమలా’ అనేటట్లు
చేశావ్!

కమల : (దెబ్బతిని) రావ్!

రావు : (వెమకటమాదిరిగా నే) నాకు పాతికేళ్లు.
నీకు?

కమల : (ఆశ్చర్యంగా) ఇరవై మూడు.

రావు : ఇరవై మూడు! అంతా సవ్యంగా జరిగితే,
మనం యింకా యాభైవేలకి తక్కువ
బ్రతకం. అంటే రెండువేల అయిదువందల
వారాలు... మనం కలిసివుండే ఈ రోజుల్లో
‘అక్కర్లేదు కమలా’ అనే మాట కనీసం

పదిహేనులక్షల సార్లు నా చేత అనిపి
స్తావ్! — నిజానికి ఏమీ అవసరం
లేకపోయినా!

కమల : (విచారంతో) రావ్! (గుఃఖంతో
ముఖం కప్పకుంటుంది)

రావు : మనం, ఈ విషయంలో ఏదైనా సంధి
కుదుర్చుకుంటే బావుంటుంది, అంతే! —

కమల : ఎంత కఠినమైన మనిషివి! (బాతిగా
నిట్టూస్తుంది.)

రావు : (తెప్పరిల్లి) నా పుట్టేళ్ళం విను కమలా!
మనం యీ విషయాన్ని గురించి ఆలోచించు
కుంటే బావుంటుందేమోనని —

కమల : (ఈ లోకంలోకి వస్తూ) రావ్!
[రావు ఈ విషయాన్ని ఎందుకు తెచ్చానా
అని విచారిస్తున్నాడు. కమల నిట్టూర్పుల
వంకకు దృష్టి పోనివ్వకూడదని ఎంత నిగ్ర
హించుకున్నా వీలుపడదు... అవి భరించ
లేనివి]

రావు : (ఆమెను దగ్గరకు తీసుకొంటూ) ఊరుకో
కమలా! నాది పొరపాటే!... (ఇంకా
నిట్టూర్పుల వేగం తగ్గదు.) నా కమలే నన్ను
క్షమించకపోతే నన్నీ లోకంలో మరెవరు
క్షమిస్తారు, చెప్పి?

కమల : (నిట్టూర్పులమధ్య) నేను నిన్నెంతో ప్రేమి
స్తున్నాను కాబట్టే, నిన్నాపండ్లు తిన
మన్నాను.

రావు : నిజం... నిజమే కమలా! నేనంటే నీకెంత
యిష్టమో నాకు తెలియదా?

కమల : ఏ డాక్టరునైనా అడుగు. నువ్వాపళ్లు తినా
లనే అంటాడు.

రావు : అవును.

కమల : అందువల్ల నేను నవ్వు తినాలి.

రావు : అవును కమలా! (మళ్ళీ కమలను ఎదిరించడం
ఈ జన్మలో చేతకాదు రావుకు.)

కమల : (కళ్లు ముడుచుకుంటూ) భర్తకు వంట్లో
బాగుండకపోతే, బాగ్రత్తగా చూడడానికి,
అతను తినకపోతే తినేటట్లు చెయ్యడానికి
కాకపోతే, భార్య ఎందుకు?

రావు : అవును...అందుకే—

కమల : మనం యిక్కడకు వచ్చిన మర్నాడే నీకంత జలుబుచేస్తే, నిన్ను జాగ్రత్తగా చూసుకొని, మళ్ళీ కులాసాగా వుండేటట్లు చేశానా, లేదా?

రావు : నువ్వు చాలా దయగలదానివి కమలా!

కమల : దయమీ లేదు.....నిన్ను జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవడం నాపాపాల యిష్టం. అందులోనూ జబ్బుపడ్డవాళ్లకు నేనెయ్యవలసిందే నా కేంద్రం యిష్టం. మూర్తి ఒక్కసారి కూడా జబ్బుపడలేదు.

రావు : మూర్తి—?

కమల : మా ఆయన.

రావు : అతని పేరు మూర్తి?...సరే! నేతనిని ఎరుగనుకొంటే అతనిని గురించి నేనేమీ మాట్లాడ దలుచుకోలేదు.

కమల : నిజమే రావ్! నేనుకూడా అంతే!

రావు : మనం యింటినుంచి పారిపోయివస్తున్నాం. మళ్ళీ తిరిగి వెళ్లకదూ?

కమల : (ఆశ్చర్యంతో) రావ్!

రావు : చూడు కమలా! మనం చాలాదూరం వచ్చాం కదూ?

కమల : అజేమిటి రావ్? నువ్వు పశ్చాత్తాప పడుతున్నావా?

రావు : (త్వరగా) లేదు, లేదు.....(ఆవిడ మళ్ళీ నిట్టూర్పులు మొదలుపెడుతుంది) లేదు కమలా, లేదు నేనునిన్ను యింతగా ప్రేమిస్తున్నప్పుడు పశ్చాత్తాపం ఎందుకు! నేను ఇప్పుడున్నంత హాయిగా యిదివరకెప్పుడూ లేను.

కమల : (అతనికి దగ్గరగా జరిగి) రావ్! ఎంత భయపెట్టావ్! నువ్వు నిజంగా పశ్చాత్తాపపడుతున్నావనుకున్నాను.

రావు : పశ్చాత్తాపం ఎందుకు? నేను చాలా హాయిగా వున్నాను.

కమల : వేదాంతం గారు ఎంత నిజం చెప్పారు.

రావు : అవును, చాలా నిజం చెప్పారు.

కమల : నీతో రమ్మని నువ్వడిగినప్పుడు, మన కొక శ్మశానముంచి ఒకళ్లకు ఎంత తక్కువగా తెలుసు?

రావు : అవును. చాలా తక్కువ తెలుసు.

కమల : ఈ వారం రోజులలో మనం ఒకళ్లను గురించి ఒకళ్లం ఎంత తెలుసుకున్నాం?

రావు : అవును ఎంత తెలుసుకున్నాం?

కమల : ఇప్పుడు నాకేమీ భయంలేదు...మనం యిద్దరం కలిసి ప్రపంచం ఎదురై నిలిచినా జయించగలం యిప్పుడు.

రావు : అవును.

[పాపం! రాజాచేసిన పాపం యింకా పరిహారం కాలేదు. కుడిచేతిలో సిగరెట్ వుంది. అనే చెయ్యి కమల నడుముచుట్టుతుంది. సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకొని దానికి చేసే ప్రయత్నాల్లో రెండు మూడుసార్లు ఆమెను దగ్గరకు లాక్కోవలసి వస్తుంది. ఆమె ఆ ఆనందంలో మైమరచి కళ్లుమూసుకొని వుంటుంది. నాలుగో ప్రయత్నంలో విజయం దైన రావు, సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకొని ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుస్తాడు.....ఇంతలో వేదాంతం గారు వస్తాడు.]

వేదాంతం : నమస్తే! (వాళ్లు దూరంగా జరుగుతారు)

రావు : నమస్తే!

వేదాం : ఆ! ఇవాళ మీ రీయిల్లు వదిలి పెడుతున్నారన్నమాట!

రావు : (ఉత్సాహం ఏమీలేకుండా) అవును.

కమల : కాని ఇక్కడ గడిపిన ఈ వారంరోజుల్ని మాత్రం మేం జీవితంలో మరచిపోలేం వేదాంతం గారూ!

వేదాం : కొన్నాళ్లపాటు మిమ్మల్ని యిక్కడ వుండమన్నంగుకు నన్నిప్పటికీ తుమించారన్నమాట మీరు.

కమల : (నిగ్గుపడుతూ) అవును...కాని మీరు చాలా నిజం చెప్పారు...ఆ విషయం ఇంతకు ముందే రావుతో చెప్పాను. ఏంరావ్?

రావు : అవును....ఒక్కనిముషం క్రిందటే!.....
(గడియారం చూసుకొని) కాదు. రెండు నిముషాల క్రిందట.

వేదాం : మీ కే విషయంలోనూ పొరుపులు, పోస్ట్ టూ లేవుకదా?

కమల : ఒక్కవిషయంలోకూడా లేవు...అవునా రావ్?

రావు : అవును.

వేదాం : ఇంకేం...చాలా సంతోషం. (గడియారం చూసుకుంటూ) మిమ్మల్ని తొందర చెయ్యను...మీ పనులన్నీ పూర్తిచేసుకోండి....కొరు మరో అరగంటలో వస్తుంది.

కమల : అరే! అరగంటలోనా! నేను త్వరగా వెళ్ళాలి. (అంటూ రావువంక చూస్తుంది)

రావు : (కదిలకుండా) అవును. మనం త్వరగా వెళ్ళాలి.

[కమల లేస్తుంది.]

వేదాం : (కమలతో కొంచెం ముందుకువెళ్లి) అన్నట్లు, చూడండి కమలాదేవీ! రాత్రి యిక్కడకు మరో యిద్దరు అతిథులు వచ్చారు.

కమల : (ఆగి, ఆసక్తితో) అంటే—మరో (వేమి కుల జంట—

వేదాం : అవును మరో జంట—

కమల : మేం వెళ్లేముందు ఒక్కక్షణం వాళ్ళను కలుసుకుంటే బావుండును. ఇక్కడ గడిపే వారం రోజులూ ఎంత హాయిగా, గడపవచ్చుకో చెబుతాను.

వేదాం : దానికేం? మీరు తప్పకుండా కలుసుకొందురుగాని.

కమల : సరే, వస్తాను: (కమల వెళుతుంది.)

రావు : చూడండి?

వేదాం : ఏమిటి?

రావు : చూడండి.....మీరన్నది..... నిజంగా, ఇప్పుడే—(గడియారం చూసుకొని, విచారంగా) అరగంట!—సరే నేచూ తయారుకొవాలి. (బయలుదేరుతాడు.)

వేదాం : రావ్ గారూ!

రావు : (వెళుతున్నవాడు ఆగి) ఆ!

వేదాం : ఒక్కమాట! (రావు వెనక్కితిరిగి వస్తాడు) (బుజంతెడుతూ) హుసారుగా వుండాలండీ! ఆస లిటువంటిసమయంలో సంతోషంతో డాన్సుచెయ్యాలి.

రావు : (నిస్సారంగా) సంతోషమా?

[వేదాంతం నవ్వుతాడు.]

సరే! నేను సామాను సర్దుకోవాలి.

[వెళ్లిపోతున్న రావుకు బట్లర్ ఎగురు వస్తాడు. నిరుత్సాహంగావున్న రావును చూచి వేదాంతం, బట్లర్ యిద్దరూ నవ్వుకుంటారు.]

బట్లర్ : గుడ్ మార్నింగ్ సర్!

వేదాం : మార్నింగ్...ఈ వుదయం ఎంత గొప్పగా వుందో చూశావా?

బట్లర్ : చూడకేమిసార్! (కొంచెంసేపు ఆలోచించి) చూడలేను సార్!

వేదాం : చూడలేదా! ఐతే కొంచెంసేపు ఆగు. ఎంత గొప్పగావుందో కనిపిస్తుంది...ప్రపంచం అంటే, నాకిప్పుడు ఆశ కలుగుతోంది.

బట్లర్ : నిండా నిజంసార్!

వేదాం : మనం చెయ్యగలిగినదంతా చెయ్యాలి..... తెలిసిందా?

బట్లర్ : దానికేమిసార్! మస్తుచేస్తుము (పేపర్ యిస్తాడు.)

వేదాం : ఏమిటిది?

బట్లర్ : ఇవ్వాలి పేపరు సర్!

వేదాం : చూడు!...దీనిలో ఎన్ని కొత్తజంటలు వున్నయ్యో? (తెక్కపెడుతూ) ఒకటి, రెండు, మూడు...పది!—పది జంటలు! పాత పురాణాలు చెప్పినట్లు జీవతాంతం సుఖపడదలచుకున్నవాళ్లు యిరవైమంది... అన్నట్లు, మీ దొరగారేమంటున్నాడు?

బట్లర్ : నిండా విచారంలో వున్నారుసార్!

వేదాం : విచారమా?...ఎందుకు?

బట్లర్ : ఆయన సామాను ఎక్కడో పోయింది సార్!

వేదాం : అంటే, అది ఆయనతో రాలేదా?

బట్లర్ : వచ్చినట్టు లేకుసార్ !

వేదాం : ఎంత అజాగ్రత్త? ఆయనకు మనం ఏమీ సహాయం శెయ్యలేమా?

బట్లర్ : లంగీ, అద్దం, దువ్వెన, అన్నీ యిస్తనన్నాడు సార్ మన లింగరాజు! మూర్తిగారు నల్ల ఒప్పుకోలేకుసార్ !

వేదాం : లింగరాజు సంగతి నాకు తెలియదా! చాలా మంచివాడు.

బట్లర్ : కైమేకు మన యింట్లో కూడా బ్లేకులు నిండా అయిపోయాయో సార్!.....ఇన్ని చూచి ఆయ్యగారు డౌన్ అయిపోయారు సార్!

వేదాం : మళ్ళీ లేచి మామూలు మనిషి కావడానికి ఏం చెయ్యాలంటావ్ ?

బట్లర్ : కడుపునిండా టిఫిన్ తింటే సరి సార్ !

వేదాం : నీ సలహా అద్భుతంగావుంది...అది మూర్తిగారికి స్వయంగా అందచెయ్య.

[ఇంతలో జానకి వస్తుంది...మూర్తిమీద ఆశ చాలా కొద్దిగావుంది...ఈ గది చూచి చాలా ఆశ్చర్యపడుతుంది]

వేదాం : ఓ! ననుస్తే జానకి దేవీ! రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?

జానకి : మీ గదులు చాలా బావున్నాయండి.

వేదాం : థాంక్స్.

బట్లర్ : టిఫిన్ తెస్తుసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : మీరు కాఫీ తాగుతారా? పాలా?

జానకి : ఏవయితే యేంకాని, రాం యేడీ?

వేదాం : రాం? ఎందుకు?

జానకి : ఇవ్వారో మొదటిసారిగా అతనితో కలిసి కాఫీ తాగుదామనుకున్నాను—ప్రాక్టీస్ కోసం—అతనితో కొన్ని సంగతులు చెప్పాలి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) పోనీ, అవి నాతోనే చెప్పండి.

జానకి : (కూర్చుంటూ) అవి భార్యభర్తలు ఏకాంతంగా చెప్పకోవలసినవి.

వేదాం : ప్రాక్టీస్ కోసమే కదా! ఇట్లా చెప్పినా ప్రాక్టీస్ !

జానకి : సరే!

వేదాం : థాంక్స్..... (ఇంతలో మూర్తిగా వచ్చి పోయి) ఆ! నీకేంకావాలి జానీ? టెక్స్టీ, సాంబార్, పూరీ పొటాటో, అప్పూ, పంచదార, బోండా చట్నీ, —అన్నీ ద్వంద్వాలమీద నడుస్తున్నయ్.

జానకి : అప్పుడే మరచిపోయావా?

వేదాం : లేదు, లేదు....ఉప్పా.

[బట్లర్ రెండు స్టేట్లతో ఉప్పా తెచ్చి ఆక్కడ పెడతాడు.]

జానకి : (ఉప్పా తిని) కాఫీనా, టీనా రాం?

వేదాం : నేను కాఫీ తప్ప మరొకటి తాగనని నీకు తెలియదా, జానీ!

జానకి : మరచిపోయాను. (బట్లర్ కాఫీ తెస్తాడు)

వేదాం : (తాగుతూ) కాఫీ చాలా బావుంది ప్రేయసీ! అర! నాటకాల్లో భాష వస్తోందే! ఎలావుంది?

జానకి : బాగానేవుంది.

వేదాం : ఇంతకుముందే పేపర్లో ఓ భయంకరమైన వార్త చూశాను రాణీ...రాణీ!...అదెలావుంది!

జానకి : నిజంగా జీవితంలో వుపయోగించవలసిన భాష అది...నువ్వు ఇంతవరకు పెళ్ళి చేసుకోలేదు కదూ, రాం.

వేదాం : ఇంతవరకు ఒకే ఒక్కసారి చేసుకున్నాను కమలని...కమల నీకు తెలియదా, జానీ?

జానకి : జ్ఞాపకంలేదు...నేను మిమ్మల్ని నిజంగానే 'రాం' అనుకున్నాను.

వేదాం : నన్ను గురించి ఇంత మంచిగా ఎవరు మాట్లాడతారు.

జానకి : మీరంటివాళ్ళను నేనెక్కడా చూడలేను.

వేదాం : (మళ్ళీ మూర్తులపోయి) అర! సరిగ్గా కమల కూడా అట్లానే అనేది...సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పదలచుకోలేదు.

జానకి : రాం! మన సంభాషణలోకి నీ భార్య ప్రసక్తి తీసుకురావడం నాకు బావుండదు.

వేదాం : నాకూ అంతే!...సరే! అసలు సంగతి చెప్పలేదు—నిన్న గుర్రపు పందాలలో మన గుర్రాలన్నీ ఓడిపోయినయ్యే

జానకి : అయ్యో !

వేదాం : నేను సర్వస్వం ఓడిన గర్జరాజు నైపోయాను...ఇక నేనేదైనా వుద్యోగం చెయ్యాలి, జానీ!

జానకి : నువ్వేద్యోగం చెయ్యాలో చెప్పనా? (చెప్పరున్నట్లు చూస్తాడు.) నువ్వు కేంద్ర ప్రభుత్వంలో మంత్రినై పెద్ద పెద్ద పుస్తకాలని వ్రాసావ్వా.

వేదాం : ఎన్నెందుకూ పనికిచాలినవాడికింద కట్టా వన్నమాట!

జానకి : ఏం?

వేదాం : జీవితంలో దేనికి పనికిరానివాడు రాజ కీయాల్లో చేరతాడంటారు. అందులోనూ మంత్రికావడానికి మరీ.....

జానకి : ఏమో! నాకుమాత్రం నువ్వదే కావాలి.

వేదాం : అయితే సరే! నువ్వేది కావాలంటే నేనదే అవుతాను.

జానకి : ఎంత చిలిపిగా మాట్లాడుతావ్!...కొంచెం కాఫీ కావాలా?

వేదాం : నువ్వు యిస్తానంటే వద్దంటానా? ... మన కీమాటలతో జీవితాంతం గడుస్తుందనే నీ పుణ్యశ్రీమా?

జానకి : ఏం? ఎందుకు గడవదు?

వేదాం : పాడించే పాడుతూ, జీవితమంతా, —సరే! కాఫీ తాగేటప్పుడీమాట లెంగుకు? కుల సాక్షిం రాత్రి నీకు వచ్చిన కల ఒకటి చెప్పు.

జానకి : (ఆలోచించి) రాత్రి నాకు చాలా తమాషా కల వచ్చింది.

వేదాం : (ఆసక్తితో) ఏమిటది, జానీ?

జానకి : ఒక రాత్రి మనం పారిపోతున్నాంట! మగ్గలో దారి తిప్పి, ఒక యిల్లు చూసి హోటలుకొని అక్కడకు వచ్చాం. కానీ అది హోటలు కాదు.....వేదాంతం అనే తమాషా మనిషి వున్న తమాషా యిల్లది

వేదాం : చాలా తమాషా గావుండే! వేదాంతం ఎవరు? ఈ భూప్రపంచంలో ఆయన పే రెక్కడా వినలేదే!

జానకి : ఆయన మనల్ని బందీ లన్నాడు. ఆ యింటి తలుపున్నీ తాళాలు వేసి మనం బయటకు కదలకూడదన్నాడు.....ఒక వారం మనం అక్కడే వుండి, ముంగు ముంగు గుళింగా వుండగలమో లేదో ప్రయత్నం చేసి చూడ మన్నాడు.....ఆ వారం తర్వాత మనం స్లోస్పట్!

వేదాం : ఎంత అసంభవం గా వుంది! సర్వస్వతంత్ర భారతదేశంలో గౌరవనీయులైన మనుష్యుల్ని బందీలుగా వుంచడానికి ఆ వేదాంతం గారికి హాక్సేముంది?

జానకి : చాలా అసంభవం గా వుందికదూ!

వేదాం : అసంభవం యేమిటి, హాస్యాస్పదం గా వుంది.

జానకి : (ఆ మాటల్లోని నిజాన్ని పరీశీలిస్తామని తలుపుదగ్గరకు వెళ్లితోస్తుంది. తలుపు తీసే వుంది.) నేనూ అనే అనుకున్నాను (బయటకు వెళ్ళి, వచ్చి) గేటు తలుపులుకూడా తీసేవున్నయ్! రాత్రి నాకు వచ్చిన కల ఎంత అసంభవం గా వుంది.

వేదాం : కలలకు సంభవం, అసంభవం యేమిటి?... సరే! నాకూ ఓ తమాషా కలవచ్చింది.

జానకి : ఏమిటది?

వేదాం : (ఓ తుణుం నూటిగా జానకి వంకచూచి, ముఖం తిప్పకొని) ప్రపంచానికి సంబంధం లేని ఒక యిల్లువుంది. ఆ యిల్లలో తండ్రి, కూతురూ—యిద్దరే! తండ్రి ముసలివాడు. తనపనేమో తనకు తప్ప యితరుల సంగతి పట్టించుకోడు. ఆ కూతురు చదువుకొంటున్నా, పరిస్థితులవల్ల, పెంపకంవల్ల ఒంట రిది. ఆమెకు సర్వస్వం పుస్తకాలు...అటు వంటి పరిస్థితుల్లో ఆరిత జీవిత ప్రాంగణం లోకి ఓ మనిషి ప్రవేశిస్తాడు (ఇంతవరకు చెప్పి, మరోసారి జానకివంక చూస్తాడు. ఆమె పాలిపోయివుంది.)...ఏమీ ఎరుగని ఆ అమాయకురాలికి, అతను స్వర్గంనుంచి

దిగివచ్చిన వాడిలా కనిపిస్తాడు. చివరకు ఆమె అతనికి ఎంత కృతజ్ఞురాలైందంటే, అంతనేం చెబితే అసలే పేదమయింది ఆమెకు... అప్పుడు కాని చెప్పలేదతను తనకు పెళ్లయిన విషయం..... తనకూ భార్యకూ నుభవ పచ్చగడ్డివేస్తే భగ్గుమంటుందన్నాడు. నువ్వేనాకు సర్వస్వం అన్నాడు... ఇద్దరూ కలిసి సారిపోదామన్నాడు... పాపం! పిచ్చి పిల్ల!! అన్నీ నమ్మింది. అతనితో వచ్చేసిందట! ఎంత అసంభవం?

జానకి : (అతనికంతా తెలుసునన్నమాట! తెల్లబోయిన మనిషి తెప్పరిల్లుకుంటుంది.) చాలా అసంభవంగా వుంది... సరే! కారు ఎప్పుడు వస్తుంది వేదాంతం గారూ?

వేదాం : కారా?

జానకి : అవును... మూర్తిగారి కారు.

వేదాం : అంటే, ఈ సామాన కృత్యాన్ని కొనసాగిస్తారన్నమాట!

జానకి : అవును... ఏం?

వేదాం : సరే! చాలా విచారకరమైన సంగతి... సరే! మరో యిరవై నిమిషాల్లో —

జానకి : మీ మేలన్నటికి మరచిపోలేం.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారు కాఫీ తీసుకోవాలి... (లేస్తూ) మరో యిరవై నిమిషాల్లో!

జానకి : నేను మిమ్మల్ని మళ్ళీ కలుసుకోగలనా?

వేదాం : దానికేం? మిమ్మల్నింకా భగవంతుడికి అప్పగించవలసిన భారం నామీద వుంది.

[ఆయననైపు ఓ తుణుం చూసి వెళ్ళిపోతుంది జానకి... ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : విన్నావా లోకనాథం! మీ దొరగారు దొరసానిగారు మరో యిరవై నిమిషాల్లో వెళ్ళిపోతారట!

బట్లర్ : (హేళనగా) అలాగే సార్!

వేదాం : ఇంతవరకు రిపోర్ట్స్ బాగానే జరిగిందయ్యే. ఇహ నాటకం మొదలు! — నీ పాత్ర నువ్వు బాగా పోషిస్తావ్ కదూ?

బట్లర్ : మీరు చెప్పవలెనా సార్! మనకు దీన్లో టెన్ ఇయర్స్ ఎక్స్పిరియన్స్ దా!

వేదాం : నేనీసక్ష...

[బట్లర్ వెనకాలే వేదాంతం వెళ్ళిపోతాడు — ఒక తుణుం తరువాత మూర్తి వస్తాడు. నలిగిన నైట్ డ్రెస్ తో, దువ్వుకోని జుట్టుతో జబ్బుచేసిన మనిషిలా వుంటాడు... బల్లమీద కాఫీ కేటిల్ కనిపిస్తుంది... దగ్గరకు వచ్చి కాఫీ కప్పుకో పోసుకొని ఒక గుక్కెడు తాగుతాడు... ఎవరైనా వున్నారేమో నని చుట్టూ చూసి, మరో గుక్కెడు తాగుతూ వుంటాడు.]

వేదాం : హల్లో! గుడ్ మర్నింగ్ మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (ఉలిక్కిపడి, వెనక్కు తిరిగి, కోపంతో) ఉ! ఇందాకట్నూరిచీ మీ రిక్కడే వున్నారన్నమాట!

వేదాం : (నవ్వుతూ) లేండి!... ఇప్పుడే వస్తున్నాను. (కూర్పుంటూ) బాగా ఆకలియినట్టుగా వుంది. ఏం?

[మూర్తి మాట్లాడడు]

రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?

మూర్తి : నిద్రా? ఆ వెళ్ళన రూముల్లో మరో రోజు పడుకుంటే శాశ్వత నిద్ర పడుతుంది... అయితే నా సామానేనుయిందండీ?

వేదాం : (ఆశ్చర్యంగా) మీ సామానా?

మూర్తి : అవును... అసలు కారులోనుంచి యింట్లోనే పెట్టలేదట!

వేదాం : అయితే కారులో వుండేఉంటుంది.

మూర్తి : అక్కడ వుంటే పోయిందనుకోవడం ఎందుకండీ?

వేదాం : ఈ విషయం ఏమిటో కనుక్కుందాం... (సానుభూతిగా) మూర్తిగారూ! హానీ మూన్ కు పోతూవుండగా సామాను పోవడమంటే అపశకున మన్నమాట!... అంతే! అదృష్టవంతుల్ని చెరిచేవాళ్ళు లేరు... దురదృష్టవంతుల్ని చూచేసేవారు లేరు.

[ఒక్కొక్క మాట అన్నకొద్దీ మూర్తికి కోపం ఎక్కువవుతుంది... పళ్ళు విగించి ఏదో చెప్పాలని లేచేసరికి, బట్లర్ వస్తాడు. మూర్తి కుర్చీలో కూలబడతాడు.]

వేదాం : లోకనాథం మూర్తిగారి సామానట, ఏమయింది ?

బల్లర్ : ఏమయిందో కలిపించలేదని రాముడు చెప్పినాడు సార్!

వేదాం : ఆ సామాను ఆయనతో రాలేదా?

బల్లర్ : రాలేదనే రాముడు చెప్పినాడు సార్.

వేదాం : వచ్చి! ఎంత అజాగ్రత్త!... (మూర్తి వంక చూస్తూ) ఏమిటది?

మూర్తి : చాలా సేపట్నుంచి అక్కే ప్రయత్నంలో వుండి హఠాత్తుగా తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : అరే! బాగా జలుబు చేసినట్టుగా వుండే! ఈ జేబురుమాలు తీసుకోండి

మూర్తి : (తనవగ్గర లేగు కాబట్టి తీసుకోక తప్పలేదు. అందులో అది కొత్తది కూడాను.) థాంక్స్!

వేదాం : (సానుభూతిగా) పాపం! బాగా జలుబు చేసింది కాబోలు! అందువల్ల నేనా యీ నైట్ డ్రస్ విప్పలేదు?

మూర్తి : అందుకు కాదు...వున్నది యిదే కాబట్టి!

వేదాం : (సానుభూతిగా) నిన్న మీరు వేసుకొన్న బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?.....ఎక్కడో చూశానే! (మూర్తి తుమ్ముబోతాడు.) ఎక్కడంటే — (బల్లర్ వైపుకు తిరగగా, అతను మూర్తిని చూపుతాడు.) ఎక్కడంటే (మూర్తి తుమ్ముతాడు.)

మూర్తి : వాడు...ఆ పూల్ (నుల్లీ అశీప్రయత్నంలా ఆగిపోతాడు.)

వేదాం : (బాధగా) ఏమిటి మీర నేది?—లోకనాథం! మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?

బల్లర్ : పొరపాటు సార్...అయ్యగారి లగేజీ—

వేదాం : లగేజీ సంగతికాదు నే నడుగుతున్నది. ఆయన బ్రాన్ నూటు—(మూర్తి తుమ్ముతాడు.) నే నేమనుకున్నానో తెలుసా? మూర్తిగారు ఎంత చక్కని నూటు వేసుకున్నారు? మనిషి బావుండకపోయినా ఈ నూటు వేసుకుంటే ఎవరైనా బావుంటారే!—అనుకున్నాను ... అంటే మీరు బావుండలేదని కాదండోయ్!...ఏమయిందోయ్ అది?

బల్లర్ : రాముడు చిన్న పొరపాటు చేసినాడు సార్! మూర్తిగారి కోసం అదితీసుకొస్తుంటే కిందపడి కొంచెం బురద అయిందిసార్! మళ్ళీ బాగుచేస్తున్నాడు.

వేదాం : వెళ్వ అజాగ్రత్త.

బల్లర్ : నిజం సార్. నే నప్పడే కోప్పడిపుంటిని.

మూర్తి : కోప్పడ్డమా? వాణ్ణి నిలుచున్నవాణ్ణి నిలుచున్నట్లుగా కాలెయ్యాలి.

వేదాం : బాగా చెప్పాడు...లోకనాథం! వాణ్ణి నిలుచున్నపాటున కాలెయ్యి.

బల్లర్ : చిత్తం సార్.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు త్వరగా వచ్చే ఏర్పాటు చూడు.

బల్లర్ : ఈసరికి అయిపోయి ఉంటుందిసార్.

వేదాం : ఎక్కడా తడి ఉండకూడదు. ఇప్పటికే మూర్తిగారికి బాగా జలుబుచేసింది.

మూర్తి : (తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : బాగా జలుబుచేసిందే! మీకు తరుదు జలుబుచేస్తుందా?

మూర్తి : నేను పుట్టినతర్వాత యింకెవరకు జబ్బుచేసి ఎరగను.

వేదాం : విన్నావా, లోకనాథం! మూర్తిగారికి జబ్బు చెయ్యడం యిదే మొదలట!

బల్లర్ : కావచ్చుసార్! రావుగారికి, యింకా యిద్దరు ముగ్గురికీకూడా ఆ గదిలో పడుకోగానే జలుబు చేసిందిసార్!

మూర్తి : వెళ్వగది!—

వేదాం : నాకు యిదివరకే ఎందుకు చెప్పలేదు? ఇవ్వాలి రాత్రికి మూర్తిగారికి మరోగది ఏర్పాటుచెయ్యి.

బల్లర్ : తప్పకుండాసార్! (వెళ్లిపోతాడు.)

వేదాం : (సానుభూతిగా) నాకు చాలా విచారంగా వుంది—సరే! మీకు తెలుసుగా, ‘జ్వరానికి కటిక ఉపోషం, జలుబుకు కడుపుకు నైవేద్యం’ అంటారు పెద్దలు.

[మూర్తి అర్థంకాక వేదాంతంగారివంక సీరియస్ గా చూస్తాడు.]

వేదాం : అంగువల్ల మీరు కడుపునిండా తినాలి.

[బల్లర్ ఉప్పా, కాఫీ తెచ్చి బల్లమీద వుంచి వెడతాడు. మూర్తి స్టేటు తరువాత స్టేటు తింటూ వుండగా]

ఓ! మీరివ్వాలి గడ్డం చేసుకోవాలి కదూ! మరచిపోయాను! మీ షేపింగ్ సెట్ కూడా పోయిందికదూ!

మూర్తి : బ్రూట్స్—

వేదాం : సరే! ఆపదలో ఒక్కక్కొక్కరి సహాయం చేసుకోకపోతే ఎలా? నా రేజర్ యిస్తా లెంజి.

మూర్తి : తప్పుగుమరి—

వేదాం : మీరు తింటూవుండండి ఈలోగా నేతెస్తాను.

[నెల్లిపోతాడు. తింటూవుండగా జానకి వస్తుంది]

మూర్తి : హల్లో! రా, జానీ, రా!

[అని లేవబోతాడు.]

జానకి : ముందు నీ టిఫిన్ కానీ!

మూర్తి : (తుమ్మడానికి అట్టహాసం చేస్తూవుంటాడు)

జానకి : ఏమిటది?

మూర్తి : బాగా జలుబుచేసింది...నాకు జీవితంలో జబ్బుచెయ్యడం ఇదే మొదటిసారి...దీనికి మందీమిటో తెలుసా? — కడుపు నిండా తినడం—(తింటూవుంటాడు)

జానకి : నాకు జలుబునుగురించి నిజానికి ఎక్కువగా తెలియదు. అయినా జాగ్రత్తగా తిను.

మూర్తి : థాంక్స్...మరి నువ్వు?

జానకి : నేను కాఫీ తీసుకున్నాను.

మూర్తి : గుడ్... (అలా తింటూనేవుంటాడు)

జానకి : రాం! (ఒకసారి ఆమెవంక చూచి మళ్లా తినడం మొదలు పెడతాడు) రాం! నావంక ఒకసారి చూడు. నీతో మాట్లాడాలి

మూర్తి : (ఇంకా తింటూనే) ఒకసారిమిటి? వంది సార్లు చూస్తాను.

జానకి : నువ్వు జాగ్రత్తగా తినాలి...ఆ తిండి ఇక నైనా మానుదూ!

మూర్తి : సారీ!...(మూర్తి ముక్కు విగపడతాడు, తుమ్మురాకుండా) చెప్ప...
జానకి : మరో పావుగంటలో మనకారు ఇక్కడకు వస్తుంది.

మూర్తి : ఎవరిది?

జానకి : మనదే!...ఇంకా బాగా చెప్పాలంటే, నీది!

మూర్తి : సరే...ఎందుకు అని?

జానకి : (ఓర్పుతో) నువ్వు నేనూకలిసి ప్రయాణం చేస్తున్నాం, రాం...బహుశః ఆ సంగతి తిండి అడుగునపడి మరచిపోయినట్లున్నావ్! కొడుమీద వరంగల్ వెళతాం ... అక్కడ నుంచి రైలుమీద హైదరాబాదు...నువ్వు కాఫీ తాగినవెంటనే—

మూర్తి : మరి వేదాంతంగా?

జానకి : మనమిద్దరమే రాం, చెడుతున్నది.

మూర్తి : అదేమిటి జానీ! నువ్వప్పుడే మరచిపోయావా యేమిటి, వేదాంతం గారు మనల్ని యింట్లో వుంచి తాళాలు బిగించడం?

జానకి : కలలు కనకు రాం. మరో పావుగంటలో కారు వస్తుంది.

మూర్తి : కారు వస్తుందా?

జానకి : ఎంగుకు రాదు? అది నీ కారు.....ఇది స్వతంత్ర దేశం.....అందులో ఇరవయ్యో శతాబ్దం...దారి తప్పడంవల్ల రాత్రిఇక్కడ వున్నాం.....ఈ పూట మనదోవన మనం పోతాం.

మూర్తి : కానీ, రాత్రి వేదాంతంగా అంత అసంభవంగా మాట్లాడారు కదా?

జానకి : దానిసంగతి అలా వుంచు...త్వరగా కానీ! ఇంకా నువ్వు గడ్డం చేసుకోవాలి...గుడ్డలు వేసుకోవాలి...(ప్రేమతో) కొంచెం కాఫీ కావాలా?

మూర్తి : (జానకి పోసిన కాఫీ తాగుతూ) కానీ నేను ఈ గుడ్డల్లో ఎలా-వస్తాను?

జానకి : నేను చెప్పేదీ అదే!

మూర్తి : అది కారు జానీ!...నా సామాను పోయింది. అదీకాక ఇంత జలుబుతో మళ్ళీ ప్రయాణం.

జానకి : (నిస్పృహతో) ఏ!...అడుగడుగునా ఈ హంసపాదు లేమిటి? తీరా బయలుదేరే సమయానికి నీ సామాను పోగొట్టుకున్నావా?

మూర్తి : నేను పోగొట్టుకోలేదు, అదేపోయింది.

జానకి : (కోపంగా) సామాను పోగొట్టుకున్నావ్... జలుబు పట్టించుకున్నావ్...

మూర్తి : నేను పట్టించుకోనే! అనే పట్టుకుంది.

జానకి : అయితే ఇప్పుడేం చేద్దామని?

మూర్తి : నా సామాను కనిపించగానే—ఈ జలుబు కొంచెం తగ్గితే—

జానకి : అంతవరకు ఈ వేదాంతం గారి ఆతిథ్యం స్వీకరిస్తా వన్నమాట!

మూర్తి : అదీ దౌర్జన్యం, నిర్బంధంవల్లనే—మనం యిక్కడ తీసుకున్న ప్రతిదీ జ్ఞాపకం వుంచుకొని—

జానకి : ఇది సువ్వు మూడోసారి కాఫీతాగడం! జ్ఞాపకం వుంచుకో.

మూర్తి : అవునవును.....

జానకి : నేను పొద్దున ఉప్పా, కాఫీ—రాత్రి మన టిఫిన్—ఇవన్నీ జ్ఞాపకం వుంచుకోవడానికి ఒక పుస్తకంలో రాసి వుంచుకోండి.

మూర్తి : చూడు జానీ!

జానకి : ముందు కాఫీ తాగు

మూర్తి : అంత కోప్పడితే ఎలా జానీ? నాకు తోడు కోవడానికి ఒక జత గుడ్డలన్నారేంది, వెళ్లడం ఎలా?

జానకి : అంటే, సువ్వు తోడుకున్నవికూడా పోయాయంటావ్?

మూర్తి : అది నా తప్పకాదు, జానీ!...వా డేవరు... వాడు,...వాడి పేరు జ్ఞాపకం రావడంలేనే!

జానకి : అరె! ఇటువంటివాడివి ఒక అమ్మాయిని బొంబాయి ఏం తీసుకు వెడతావ్? పరిస్థితుల నెదిరించలేవు, మనుష్యులైతకన్నా ఎదుర్కోలేవు—

మూర్తి : చూడు, జానీ!

[జానకి చూడకముందే వేదాంతంగారు వస్తాడు.]

వేదాం : (షేవింగ్ సెట్, టవల్ అందిస్తూ) ఇదుగో మూర్తి గారూ!

జానకి : చూడండి వేదాంతంగారూ! మాకు కారు అవసరంలేదు.

వేదాం : ఏం?

జానకి : రామానికి ఒంట్లో ఏం బాగాలేదు...రేపటికి కులాసాగా వుంటాడేమో!...అప్పటికాకా యిక్కడే వుండాలనుకుంటాను...నాకు చాలా విచారం గా వుంది.

వేదాం : మీరిక్కడ వుండడం నాకు చాలా సంతోషమని ముందే చెప్పానుకదా!

జానకి : సరే, వస్తాను...(ఏదో పనివున్న దానిలా వెళ్ళిపోతుంది)

వేదాం : ఊ! కానివ్వండి.

మూర్తి : థాంక్స్...(సామానులు పట్టుకొని లేస్తాడు.)

వేదాం : ఎక్కడికి?

మూర్తి : వసారాలోకి

వేదాం : అరె! ఈ చలికాలం వుడయం వసారాలోకి వెడతారా? అందులోనూ యింత జలుబుతో.

మూర్తి : ఇక్కడెట్లా చేసుకుంటానండీ?

వేదాం : ఫరవా లేదండీ!...మీ కిదివరకెప్పుడూ జలుబు చెయ్యలేదల్లేవుంది....

మూర్తి : సరే!

వేదాం : మీకేమైనా కావాలంటే అడగడానికి మోహమాట పడకండి...(వెళ్ళి పోతాడు)
[మూర్తి గడ్డం చేసుకుంటూవుండగా రావు వస్తాడు]

రావు : హల్లో!

మూర్తి : (చుట్టూ చూస్తూ) హల్లో!—

రావు : స్వంత షేరం అన్నమాట?

మూర్తి : (తెలియనివాడు, అంతచొరవ చేసుకొనే సరికి, కోపం వచ్చి) కనిపించడంలా?

[మూర్తి గట్టిగా తుమ్ముతాడు.]

రావు : అరె! జలుబు కూడా చేసిందా?

మూర్తి : ఆ!

రావు : చచ్చి!...చలి కాలంలో జలుబా?

మూర్తి : ఏమండోయ్! విమృత్తి నేనిక్కడకు రమ్మనలేదు...మీరు నన్ను గురించి ఏమీ విమర్శలు చెయ్యనక్కర్లేదు.

రావు : ఆమాటకొస్తే ఈహాలులోకి నేను ముందు వచ్చాను. మీ రిక్కడ గడ్డం చేసుకోడానికి వీలులేదు.

మూర్తి : దానికి చాలా కారణాలున్నయ్.

రావు : మీ రా కారణాలు చెప్పడానికి శ్రమపడకండి. నాకవి యిదివరకే తెలుసు,

మూర్తి : ఎట్లా తెలుసు?

రావు : మీరేనా రాత్రి వచ్చిన అతిథులు?

మూర్తి : అవును... (ఆలోచించి) ఇవాళ్ళే వెల్లిపోతున్నది మీరేన్నమాట!

రావు : అవును...

మూర్తి : మీకు తెలిసిన కారణాలేమిటి?

రావు : అదే! వారంరోజులక్రితం ఒకఉదయం నేను కూడా ఇదేహాలులో ఇల్లూకే గడ్డం చేసుకోవలసి వచ్చిందని.

మూర్తి : అంటే ... (అనుమానంగా) మీ సామాను పోయిందా?

రావు : ఆహా!

మూర్తి : మీకు తెల్లనారి లేచేసరికి జలుబు చేసిందా?

రావు : అవును...

మూర్తి : వాడెవరు...వాడు, మీగుడ్డలు బురదలో పారేశాడా?

రావు : నిరభ్యంతరం గానూ! ... భలేవాడులే ఈ వేదాంతంగారు.

మూర్తి : భలేవాడా!...వట్టి దగాకొరు.

రావు : పాపం ... ఆయన్నేమనకంటే ... ఇక్కడ వుండి చాలా సంగతులు తెలుసుకుంటారు. ఆయన చెప్పేవి చాలానిజం.

మూర్తి : నేనిక్కడ ఓక్షుణం వుండను...ఇదికాగా నే వెల్లిపోతాను.

రావు : ఇంకా వెల్లిపోవాలనే అనుకుంటున్నారా?

మూర్తి : అంటే...మీరు వెల్లిపోదలుచుకోలేదా?

రావు : వేదాంతంగారు చాలా నిజం చెప్పారు... నామటుకు నేను ఇక్కడకు వచ్చినతర్వాత చాలా విషయాలు నేర్చుకున్నాను.

మూర్తి : (షేవ్ చేసుకుంటూ) మరి...అదే...మీ 'భార్య' సంగతి?

రావు : అక్కడే వచ్చింది చిక్కు.

మూర్తి : మీ రిద్దరు కలిసి వెల్లిపోవడమే పెద్దమనిషి చెయ్యవలసిన పని.

రావు : పెద్దమనిషా?...అసలలా లేచిరావడం పెద్దమనుషులు చెయ్యవలసిన పనేనా?

మూర్తి : అది వేరు—

రావు : నా మాట వినండి, ఎంతో అనుభవంతో చెబుతున్నాను.....ఈ ఆడవాళ్లు ఎంత తమాషా అయినవాళ్లు?

మూర్తి : నిజమే!...ఎంత ఆశ్చర్యం కలిగిస్తారు? వాళ్లను అర్థం చేసుకోడానికి యుగాలు పడతయ్.

రావు : అనేమిటి? నాకు వారంరోజుల్లో ఎంతో అర్థమయిందే?

మూర్తి : ఎంత అసహ్యంగా ప్రవర్తిస్తారు?

రావు : ఎంత అసంభవంగా ప్రవర్తిస్తారు?

మూర్తి : ఆ కవి ఏదో అన్నాడే.—

రావు : చాలా అంటారు లెండి, పనీ పాటా లేక పోలేసరి!

మూర్తి : అయినా ఈ ఆడవాళ్లను గురించి చాలా మంచిమాట చెప్పాడండీ?

రావు : అదా? 'క్షుణక్షుణముల్ జవరాండ్ర చిత్తముల్' అన్నాడు.

మూర్తి : అబ్బే అది కాదండీ!...అదే కనుక చెప్పి వుంటే చాలా తప్పు...వాళ్ల చిత్తాలు మారడం నే నింతవరకు ఎరగను?

రావు : అంటే మీకు ఆడవాళ్లను గురించి ఏమీ తెలియదన్నమాట!

మూర్తి : నాకా! నాకు ఆడవాళ్లను గురించి ఏమీ తెలియదంటారా?

రావు : అవును...ఆ సంగతి మీరే చెప్పారు కదా!

మూర్తి : అబ్బే! నే నా మాట అనండ! నేను చెప్పింది—

రావు : మీకు తెలియకపోతే తెలుసుకోండి—వాళ్లు స్వర్గంలోనుంచి అప్పుడే దిగివచ్చిన దేవకన్యల్లా మాట్లాడుతారు.

మూర్తి : దేవకన్యల లాగానా?

రావు : అవును...అది కావాలా, ఇది కావాలా? నేను చెప్పింది చెయ్యండి, మీ రోగం ఐక్కున కుదురుతుంది!—యివీ వాళ్ల మాటలు!

మూర్తి : అబ్బే! నా అనుభవం అది కాదండీ!

రావు : పోనీ మీరు చెప్పండి, వాళ్ళెట్లా మాట్లాడుతారో?

మూర్తి : నా సంగతి తీసుకోండి! ఇంత జలుబుతోనూ పొద్దున్నే దిగివచ్చానా?—ఈ తనువు కోసమైనా కాస్త తిండి తినాలి కదా! అందుకోసం టేబుల్ ముందు కూర్చున్నాను. అప్పుడేమయింది?—

[అంతకు ముందే వేదాంతం వస్తాడు.]

వేదాం : ఏమయింది? కడుపునిండా తిన్నారు

మూర్తి : (కోపంతో) ఓ! మీరా! సమయానికి వచ్చారు. నేను మీ యింట్లోనుంచి తక్షణం వెళ్లిపోవాలనుకుంటున్నాను.

వేదాం : అర! అట్లాగేనా? చెవి వెనక సబ్బుతో నేనా? (కుడి చెవి వెనక చూసుకుంటాడు మూర్తి) అ... అవతల చెవి... (తుడుచుకుంటాడు.) అ! అదీ!

మూర్తి : తక్షణం—

రావు : మీరు మాతో రావద్దు... మేం యిప్పుడే బయలుదేరుతున్నాం.....

మూర్తి : థాంక్స్...

వేదాం : రెండు జంటలు తక్షణమే యిక్కడినుంచి వెళ్లిపోతున్నారన్నమాట! బావుంది... చాలా బావుంది... (పేపర్ ఒకటి చూస్తూ వుంటాడు.)

[జానకి వస్తుంది.]

మూర్తి : జానీ! మనం బయలుదేరుతున్నాం.

జానకి : కాని—ఎట్లా?

కమల : (లోపలినుంచి) రావ్! రావ్!

రావు : ఓయ్!

కమల : ఎక్కడ?

రావు : ఇక్కడ... హేలులో!—

కమల : నువ్వు సామానంతా సర్దుకున్నావా?... (వస్తూ) మనకు టైం లేదు..... వెంటనే బయలుదేరాలి.

[అక్కడ అందరినీ చూస్తుంది.] మూర్తి!

రావు : (అర్థం చేసుకొని) మూర్తి!

మూర్తి : కమలా!

జానకి : కమల!

[అందరూ నిశ్చేష్టులౌతారు..... ఎవ్వరూ మాట్లాడరు... ఏమీ ఎరుగనట్లు వేదాంతం గారు వేపరు చూస్తూనే వుంటాడు.....

యుగాలు గడిచినట్లుంటయ్, ప్రతి వాళ్ళకీ [

జానకి : (తెప్పరిల్లి) వేదాంతం గారూ! రాం ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు. ఈలోగా మీరు ఆయన భార్యను నాకు పరిచయం చెయ్యవచ్చునే!

వేదాం : తుమించండి..... కమలా దేవీ! ఈమె జానకి—

జానకి : నమస్తే—కులాసాగా వున్నారా?

కమల : (కోపంగా) ఆ—

వేదాం : చూడండి మూర్తి గారూ! ఈయన జోగారావు... యూనివర్సిటీనుంచి యిప్పుడే వచ్చారు..... జోగారావు గారూ! ఈయన తెలుసుకదూ! మూర్తి గారు! పెద్ద రాజకీయ వేత్త!

రావు : మేం ఇదివరకే కలుసుకున్నాం.

మూర్తి : అప్పటికి మనం ఎవరమో పరిచయంలేదు. ఇప్పుడు... సరే! నాకు ఏం చెప్పాలో తెలియడం లేదు—

రావు : తెలియకపోతే మానివెయ్యడం మంచిపద్ధతి.. మనం అందరం ఎలాగో యిక్కడ కలుసుకున్నాం. కలుసుకున్నందుకు ఆనందంగా గడపాలి.

మూర్తి : (చాలా నేపు ప్రయత్నం చేసి, తుమ్ముతాడు.)

కమల : ఏమిటండీ అది! జలుబు చేసిందా?

రావు : బాగా జలుబు చేసింది, పాపం!

కమల : మీకు ఒంట్లో నలతంటూ ఎరగడం, యింత వరకూ!

మూర్తి : నిజమే! ఇంతవరకు లేదా... తీరా జబ్బు చేసేసరికి నానక ఎవ్వరూ చూడడం లేదు.. ఈ వేదాంతం గారు బలవంతంగా మమ్మల్ని అడ్డగించి...

వేదాం : అడ్డగించడం ఏమిటండీ? ఆపా ననండి—

మూర్తి : నా యిష్టమయిందంటాను... ఈయన అడ్డగించి కొవాలని జలుబు చేసేటట్లు చేశారు. (జానకిని చూపుతూ) నేను ఇంత బాధ పడుతున్నా, ఈవిడ నానక తిరిగి చూడ

లేను. (రావుతో) ఇహ ఈయన, నాకు జబ్బుగా వున్నప్పుడు మాని నా భార్యతో కలిసి పారిపోతున్నాడు. (కమలతో) నువ్వు—సరే! నువ్వు నన్నందరికన్నా ఎక్కువ ఆశ్చర్యపరిచావ్! నువ్విట్లా చేస్తావని నేను కలలో కూడా ఆనుకోలేదు

వేదాం : (చప్పులు కొడుతూ) మూర్తిగారు పరిస్థితుల్ని ఎంత గొప్పగా సమీక్షించారో చూశారా! అందుకే ఆయన అంతటి రాజకీయవేత్త కాగలిగాడు!!...సరే! చివరకు మీరందరూ చేసిన పనులకు విచారపడుతున్నారన్నమాట!

కమల : కాని, మీరు యింత జబుబుతో ప్రమాణం చేస్తున్నారా? ఎంత ప్రమాదమో ఆలోచించారా? వేదాంతం గారూ! నాకు కొంచెం గ్లకోస్, వేడినీళ్ళు కావాలండి!

వేదాం : అయ్యో! వాటికేం?

మూర్తి : (జానకితో) నిజంగా జబ్బును గురించి తెలిసిన మనుషులు రంగంమీదికివస్తే ఎట్లా వుంటుందో చూశావా?

[బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : చూడు లోకనాథం! అయ్యగారికి వేడినీళ్ళు కావాలట!

బట్లర్ : చిత్తంసార్!

వేదాం : తగడానికి కాదోయ్, స్నానం చెయడానికి—

బట్లర్ : అలాగేసార్...మస్తుగా వున్నయ్.

కమల : కొంచెం గ్లకోస్—

బట్లర్ : దానికేమమ్మా! అదీ తెస్తును...అయ్యగారి కోసం ప్రత్యేకంగా ఒక టిన్ వుందమ్మా!

వేదాం : అదేమిటోయ్! క్రింగిటి టిన్ అంతా ఖర్చు అయిందా యేమిటి?

బట్లర్ : అంతా ఈ అయ్యగారికోసమే ఖర్చు అయిందిసార్!

రావు : (నిగ్గుపడుతూ) నేను నిజంగా దానిమీదనే బ్రతికాను.

వేదాం : ఫరవాలేదులెండి....కొంచెం త్వరగా తెచ్చి పెట్టు లోకనాథం! అమ్మగారు తొందర పడుతున్నారు—

బట్లర్ : చిత్తంసార్.. (వెళ్ళిపోతూడు)

రావు : వీటన్నింటికంటే కొంచెం పాడుంటాను నే త్వరగా తగ్గిపోతుం చనుకుంటాను.

మూర్తి : నీ సంగతి నువ్వు చూసుకో—నీ సలహా లెవ్వరికీ అక్కర్లేదు.

కమల : ఇస్! మీ రెక్కువగా మాట్లాడకూడదు. ఆ మూలకుపోయి కానేపు విశ్రాంతి తీసుకోండి (అతన్ని లేపి, మూలగా వున్న పోఫా పైకి తీసుకుపోతుంది) జాగ్రత్త! నన్ను పట్టుకొని నడివండి.

జానకి : జబుబుచేస్తే ముక్కుకు బాగాని, నడిచే కాళ్ళకేం?

రావు : అట్లా నడవడం చాలా ప్రమాదకరం—

వేదాం : ఎంతో అనుభవం వున్నట్లుగా మాట్లాడుతున్నారే!

కమల : ఈ కుర్చీలో బావుందా?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది.

[కొంచెం సేపు నిశ్శబ్దం]

వేదాం : రావుగారన్నట్లు, మనం అందరం ఇక్కడ ఎట్లాగో కలుసుకున్నాం... కలుసుకున్నందుకు హాయిగా నడపాలి.

జానకి : నన్ను మాత్రం వదిలి పెట్టండి.. నాకు పనివుంది.

[అంటూ వెళ్ళిపోతుంది. పాపం, ఈ సంఘటనలో జానకి బాగా దెబ్బతిన్నది]

వేదాం : చూడండి కమల! మూర్తిగారిని లోపలకు తీసుకువెళ్ళి, టెంపరేచర్ చూడండి...లోకనాథంతో వేడినీళ్ళు కాగ పెట్టమనండి, మీ మాటంటే అతనికి బాగా గురి

[కమల మూర్తితో కలిసి వెళుతుంది.]

రావు : ఆ... (రావు ఎవో చెప్పబోతాడు.)

వేదాం : ఏమిటి? ఐదో చెప్పబోతున్నట్లున్నారు... చెప్పండి.

రావు : (పక్కగదివైపు మాపుతూ) ఉన్...మెల్లగా..

వేదాం : (నవ్వి) ఫరవాలేదులెండి.

రావు : చూడండి...ఈ పరిస్థితుల్లో....ఆ- నేను-మీకు అర్థమయిందను కంటాను.

వేదాం : అర్థం కాకపోవడం మేమిటండి? ఈ పరిస్థితుల్లో మీలాంటి ప్రతి పెద్దమనిషీ చేపడడ!

రావు : అందుకే నే... ఇప్పుడే మెల్లగా జారుకుంటే
 వేదాం : బాగా నే వుంటుందనుకోండి. కాని—
 రావు : మీరు నన్ను అనుమానిస్తున్నట్లుగా వున్నాడు
 నాకు కమలం లే ఎప్పుటి అభిమానమూ వుంది.
 వేదాం : కాని ప్రస్తుతం మీరు వెదదాం అనుకుంటు
 న్నది పరిస్థితుల ప్రోద్బలం వల్ల సంతాదు.
 రావు : అవును... నిజంగా అందుకే—
 వేదాం : నిజమేననుకోండి. కాని కమలం—?
 రావు : ఆమెకేం?—సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా
 నే నేమీ చెప్పడలచుకోలేదు
 వేదాం : అరే! ఈ యింట్లో అందరూ కమలకు వ్యతి
 రేకంగా ఏమీ చెప్పడమివ్వలేనివాళ్లే!—
 చాలా బావుంది.
 రావు : కాని, చూడండి— మా టవరసకు చెబుతు
 న్నాను... జానకిదేవి సంగతి తీసుకోండి—
 [జానకి వస్తుంది]
 వేదాం : ఓ! జానకి దేవి! సరిగ్గా సమయానికి
 వచ్చారు... రావుగారికి మీ సలహా కావా
 లుట!
 రావు : అదేమిటండీ! నేను చెప్పింది అదేనా?
 జానకి : చూడండి వేదాంతం గారూ! నా సామాను
 తీసుకొని దగ్గర్లో వున్న రైలుస్టేషనుకు వెద
 దానుని పైకి వెళ్లాను... కాని... కాని నేను
 వెళ్ళకపోవడానికి ఓ కారణం వుంది. ఆ
 కారణం మీకు చెప్పాలనే అనుకుంటు
 న్నాను.
 వేదాం : మీరు నిజంగా వెదదామనుకున్నారా?
 [అవునని తలతిప్పకుంది జానకి]
 మీరు మనస్సు మార్చుకున్నందుకు చాలా
 సంతోషం.
 జానకి : కాని, దానికి కారణం వుంది.
 వేదాం : కారణం ఏదయితే నేం? ఆ గారు... మా కదీ
 కావాలి...(రావుతో) చూస్తే జానకిదేవి
 ఆగింది మీకు సలహా చెప్పడంకోసమేనని
 పిస్తోంది.
 జానకి : రావుగారికేం కావాలా?
 రావు : థాంక్స్..... కాని ఈ విషయాలన్నయ్
 చూడండి, ఎవరికి వారు చూసుకోవలసినవి.

వేదాం : ఆయన ప్రశ్న ఏమిటో నేను చెబుతాను
 వినండి: “నేను సామాను సద్దకొని దగ్గర్లో
 వున్న రైలుస్టేషనుకు వెళ్లానా?” అని.
 జానకి : (కంగారుగా) వద్దు, వద్దు.
 వేదాం : చూశారా రావుగారూ!
 రావు : (ఆశ్చర్యంతో) సరే... సరే!
 [ఇంతలో లోపలినుంచి కమల వేదాంతం గారిని
 పిలుస్తుంది. ఆయన శుక్రుదగ్గరకు వెదతాడు]
 రావు : ఆరే! జానకిదేవి! నేను నిజంగా యిక్కడ
 ఉండాలనే మీ ఉద్దేశ్యమా?
 జానకి : అవును... మిమ్మల్ని ఉండమనే కోరుతు
 న్నాను.
 రావు : అయితే సరే! తప్పకుండా ఉంటాను.
 [లోపలనుంచి కమల వస్తుంది. భర్తామీటర్ తో
 సహా—ఆమె వెనుకగా మూర్తి వస్తాడు]
 వేదాం : (భర్తామీటరు తీసుకుంటూ) మూర్తిగారికి
 జ్వరం రావడమంటే రాజకీయ లోకంలో
 విప్లవం రావడమన్నమాట!
 మూర్తి : ఎంత ఉంది?
 వేదాం : 109°
 మూర్తి : నూటతోమ్మిదా? అమ్మయ్యా!
 కమల : భయపడకండి... తొందరతోమ్మిదే.
 రావు : (వేదాంతం దగ్గరకు వచ్చి) ఇక నేను హాయిగా
 వెళ్లే వచ్చు.
 కమల : (ఆశ్చర్యంతో) ఎక్కడికి?
 రావు : (కంగారుగా) అబ్బే! ఎక్కడికిలేదు.
 వేదాం : ఆయన అనేది—నేనిక హాయిగా మేడ
 మీదకు వెళ్ళవచ్చునని — మేము ఇప్పుడే
 పరిస్థితుల్ని ఒక్కసారి సమీక్షించుకున్నాం.
 కమల : పరిస్థితులేవీ ఇదివరకటిలా లేవు... నేనిదివర
 కెప్పుడూ మూర్తిగారికి జబ్బు చెయ్యడం
 అంటే ఏమిటో ఎరుగను. కాని, ఇవ్వాలి?
 రావు : అవును... మనం ఎక్కడున్నామో ఒక్క
 సారి చూసుకుంటే—
 వేదాం : ఎందుకు? అయిగో మూర్తిగారు ఆ సోఫాలో
 —సరే! సోదర సోదరిమణులారా! యీ
 నాటి కార్యక్రమాన్ని నేను ప్రారంభిస్తాను
 —ఒక చిన్న ఉపన్యాసంతో—

రావు : ఉపన్యాసం అవసరమంటారా?

వేదాం : తప్పకుండా—(మూర్తి ఏదో మాట్లాడబోతాడు.)

కమల : ఇస్!...ఊరుకోండి.

మూర్తి : నే నేమీ మాట్లాడంలే!

కమల : కాని మాట్లాడబోతున్నాడు.

వేదాం : జబ్బు చేసిన మనిషి చెయ్యవలసిందేమిటో తెలుసా? మాట్లాడకుండా కూర్చుని, ఇతడు చెప్పేది విండం.

మూర్తి : సరే! నేను — (వేదాంతం వారిస్తాడు. మూర్తి మాట్లాడడం మానేస్తాడు.)

వేదాం : సోదర సోదరి చుట్టూలా!—పరిస్థితులవల్ల కానివ్వండి—మరి దేనివల్లనైనా కానివ్వండి రెండు పారిపోతున్న జంటలు నాయుంట్లో కలుసుకున్నయ్యే. (మూర్తితో) పేర్లు చెప్పవలసిన అవసరం లేదుకదా!—నేను చెప్పబోయే దేమంటే—నా ఉపన్యాసం అయిపోయిందని—ఇప్పుడు మూర్తి గారు, భారత దేశం, ఇదివరకు, ఇప్పుడు, ఇకముందు—ఎప్పుడూ గర్వింపదగ్గ సీత, సావిత్రీ, అనూయల జాబితాలో చేర్చవలసిన కమలా దేవిని—పతిభక్తి పరాయణురాలిని—వదిలి మరొకరితో ఎందుకు పారిపోతున్నారో చెప్పవలసి ఉంటుంది.

మూర్తి : నిజం చెప్పాలంటే—సరే! నేను—

వేదాం : సరే! మూర్తి గారెప్పుడూ 'కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పను' అనే రకం మనిషి. కాని కమలాదేవి కూడా మూర్తి గారికి వ్యతిరేకంగా ఏమీ చెప్పదలుచుకోలేదా?

కమల : (మూర్తితో) మీరు నన్నెప్పుడూ సరిగా చూడలేదు. తీరా నాకు జబ్బుచేసేసరికి—

మూర్తి : నీకు యెప్పుడూ జబ్బేనాయె! అక్కడే వచ్చింది చిక్కు.

వేదాం : మీ జీవితంలో మీరు జబ్బే ఎరుగరాయె! అసలు చిక్కు అది. హృదయం లేని మనిషి! హాప్ లెస్ క్రిచర్!!

[మూర్తి ఏదో మాట్లాడబోతాడు కమల వారిస్తుంది.]

వేదాం : మీకు ప్రమాదకరమైన జబ్బులు చెయ్యకపోతే పోయినయ్యే. ఆప్పుడప్పుడూ జబ్బులు చెయ్యడమో, కనీసం తలనొప్పి రావడం కూడా వుండవచ్చు! ఆడవాళ్లు యెప్పుడూ మరొకరి కోసం జాలిపడే స్వభావం కలవాళ్లు అందులో కమలాదేవి మరీను!—ఆమెత్రం తెలియనివారు—ఆపున్నెండ్రి... మీరు రాజకీయ నాయకులని ఆ జబ్బులకు కూడా తెలిసివుంటుంది.

జానకి : (చిరునవ్వుతో) తప్పకుండా తెలిసేవుంటాలి. [మూర్తి ఆమెవంక కోపంగా చూస్తాడు.]

వేదాం : కమలాదేవి వంటి స్త్రీలు భారతదేశంలో ఏ కొద్దిమందో కాని వుండరు. అంత మంచిగా, అంత విషయంగా, అంత సహాయకారిగా వుండే ఆడవాళ్లు తక్కువ. అటువంటి ఆమె యెడ కూడా మూర్తి గారు పాపాణులూ వర్తించారు

కమల : మీరు చెప్పండి కొంచెం గురుకుగా లేక పోతే చాలా బావుండేది.....అసలు నిజం కూడా అడేకదా!

వేదాం : (మూర్తిని మాట్లాడనివ్వకుండా ఆపి) ఇక రావుగారు—

రావు : ఏమిటి?

వేదాం : మీకుతోచింది మీరూ చెప్పండి. అప్పుడు కాని విషయం సవిస్తరంగా తెలుసుకోడానికి వీలుండదు.

రావు : (కమలకు ఎదురుచెప్పలేదు) కాని...సరే! ఆ...ఆమె...ఒంటరిగా—

వేదాం : అవును. ఒంటరిగా, భర్త చేత తిరస్కరించబడి—నిజానికి కమలాదేవి మూర్తిగారిని త్నమించుకూడదు.

రావు : (మాట మార్చడానికి ప్రయత్నిస్తూ) దానికేం, చూడండి—

వేదాం : మాస్తూనే వున్నామకదా!—మనం అందరము ఇక్కడ ఉన్నామని—సరే! మనం ఇప్పుడు ఏం చెయ్యబోతున్నాం? మీరూ కమలాదేవి?

కమల : మూర్తిగారికి తగ్గేవరకూ నేనిక్కడే ఉంటాళి కదా!

వేదాం : సరే! కమలగారి విషయం తేలిపోయింది. ఇక మీరు జానకిదేవీ?

జానకి : నేనూ ఇక్కడ వుండాలి ప్రస్తుతానికి—

వేదాం : పెరిపడే... ఆమె విషయం నిశ్చయమైంది. మరి మీరు రావు గారూ?

రావు : (జానకివంక చూస్తూ) నేనూ అంతే!— ప్రస్తుతానికి—

వేదాం : (చూట విరుస్తూ) దానికేం? ఇక మిగిలింది మూర్తిగారు—

మూర్తి : ఆ... నేను—

[బట్లర్ వస్తాడు]

బట్లర్ : వేడినీళ్లు కాగిస్యో సార్! అయ్యగారు—

వేదాం : మూర్తిగారి విషయం బాగా నిశ్చయమయి పోయింది...

[కమల మూర్తిని లేవదీసి ఆతి జాగ్రత్తగా తీసుకు వెడుతుంది. మిగిలిన నలుగురూ దీర్ఘమయిన నిశ్వాసాలు విడుస్తారు...] [తెర]

రంగము : 3

* * * మూడురోజుల తరువాత నాటి సాయంకాలం. జానకి పెన్నిల్తో ఏవో లెక్కలు కడుతున్నది... ఆవిడ చేతిలో పర్సనల్ లైట్ వేస్తూ వున్నది... లెక్కలు పూర్తికాగానే, ఏదో నిశ్చయానికి వచ్చినట్లు దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుస్తుంది... కొంచెం నేపు ఆగి, వాకిలిదాకా వెడుతుంది.

జానకి : (పిలుస్తూ) జోగారావు గారూ! జోగారావు గారూ!

రావు : (లోపలినుంచి) ఎవరు?

జానకి : ఎక్కడ?

రావు : వచ్చే— (అతను వస్తాడు.) సిగరెట్ టిన్ తెచ్చుకుందామనీ మేడమిడకు వెళ్ళాను. తీరా దిగివచ్చేటప్పుడు టిన్ మరచిపోయే వచ్చాను.

జానకి : మరి చిన్న పిల్లలై పోతున్నారు—

రావు : నువ్వేమనుకుంటే, అదే అవుతాను... అయినా నా కిప్పుడు సిగరెట్ తాగడం ఏమీ యిష్టం లేదు.

జానకి : అరే! మీ మగవాళ్ళెప్పుడూ సిగరెట్ తాగడానికే యిష్టపడతారనుకున్నాను!

రావు : (కొంచెం ఆమెకు దగ్గరగా జరుగుతూ) కాని అవి వాళ్ల వాళ్ల యిష్టాలమీద ఆధారపడి వుంటాయి...

జానకి : (ఆమెకు తెలుసు అతను ప్రేమపాఠాలు వల్లిస్తున్నాడని! అందువల్లనే కొంచెం జాగ్రత్తపడుతుంది... బయటకు చూస్తూ) ఓహో!

రావు : ఈ మూడురోజులూ చాలా హాయిగా గడిచినాయ్ కదూ?

జానకి : బాగానే గడిచినాయ్.

రావు : మనం ఈ మూడురోజుల్లోనూ ఎంత సన్నిహితంగా వున్నాం?

జానకి : అవును.

రావు : నువ్వు నేనంటే చాలా ఆదరం చూపించావ్!

జానకి : మీరూ అంతే! నేనంటే చాలా దయగా వున్నాడు.

రావు : నీకోసం అని వున్నాను కాని, లేకపోతే నేను ఎప్పుడో వెళ్ళేవాడిని.

జానకి : మీరు వెళ్ళివుంటే నే నేం చేసేదానో నాకే తెలియదు.

రావు : నువ్వే నన్ను ఎంతో ఆదరంతో వుండి పొమ్మన్నావ్.

జానకి : నిజం... మిమ్మల్ని నెళ్ళి నివ్వలేక పోయాను.

రావు : నువ్వేం చెప్పావో జ్ఞాపకం వుందా!... 'మిమ్మల్ని వుండమనే కోరుతున్నాను! అన్నావ్... నువ్వట్లా ఎందుకన్నావా అని అప్పటినుంచీ నాకు ఆశ్చర్యంగానే వుంది.

జానకి : మనం స్నేహంగా వుండాలని... మీతో పరిచయం కలిగి, మీరు నన్ను కూడా స్నేహితురాలినిగా భావించాలని—

రావు : మనం స్నేహితులమేకదా?—కాదా—

జానకి : అవును... నాకా నమ్మకం యిప్పుడు పూర్తిగా కుదిరింది... ఇక నుంచి మనం స్నేహితులమే.

రావు : (నిట్టూరుస్తూ, తనలో అనుకుంటున్నట్లుగా)
స్నేహితులం!

జానకి : (ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ) రావుగారూ!

రావు : (ఆమె వంకకే తిరిగి) ఏం జానకి?

జానకి : మీరు నాకొక చిన్న సహాయం చేసి
పెట్టాలి.

రావు : చిన్నదేమిటి? ఏ పని చెయ్యమంటే ఆ పని
చేస్తాను.

జానకి : మిమ్మల్ని అడగవచ్చు, కూడదా అని
యిందాకటినుంచీ ఆలోచిస్తున్నాను.

రావు : ఫరవాలేదు. తప్పకుండా చెప్ప.

జానకి : నిజమే! మనం స్నేహితులం....దగ్గర దగ్గర
గా అన్న చెల్లెళ్ళవంటి వాళ్ళం.

రావు : (బిత్తర పోయాడు.) సరే! మన స్నేహం
ఎటువంటిదైతే సేం కాని—

జానకి : అందుకే నే మిమ్మల్ని అడగాలనుకున్నాను.

రావు : అవును జానకి! నీ కోసం నే నేమైనా
చెయ్యగలనని నీకు తెలియదా?

జానకి : నిజం, మీరు చాలా దయగలవారు.....
(త్వరగా) నాకు అత్యవసరంగా ఆరు
రూపాయల తొమ్మిదణాలన్నర కావాలి...
అప్పుగా—

రావు : అప్పు—

జానకి : ఇవ్వాలి శుక్రవారం. మీకు సోమవారం
నాడు మళ్ళీ డబ్బు పంపుతాను...తప్ప
కుండా—(ఒకక్షణం నిశ్శబ్దం.) అసలు
మగవాళ్ళని ఇటువంటి విషయాల్లో సహాయం
అడుగకూడదు...కాని మీ సంగతి
వేరు...మనం చాలా చనువుగా వున్నాం—
అన్నా చెల్లెళ్ళ మాదిరిగా—మీ కర్ణమైం
దనుకుంటాను.

రావు : కాని...కాని, నాకర్థంకాలేదు.

జానకి : (వివరంగా చెప్పడానికి అభిమానం అడ్డు
వచ్చింది. కాని చెప్పక తప్పదు.)
చూశారా! నాదగ్గర అయిదు రూపాయల
ఆరణాలన్నర వుంది. ఇంటికి వెళ్ళాలంటే
యింకా ఆరు రూపాయల తొమ్మిదణాల
న్నర కావాలి...మొత్తం పన్నెండు రూపా
యలు...(కొంచెం కోపంగా) ఈ మగ

వాళ్లు వృధాగా మాకోసం యింత ఖర్చు
పెడతారు కాని మా అవసరానికి ఒక్క
కానీ కూడా యివ్వరు...సరే! ఇంటికి
వెళ్ళడానికి—

రావు : అదే...అదే! ఇంత తొందర ఎందుకా అని?

జానకి : తొందరా? నేను యిక్కడకు వచ్చిన ప్రతి
క్షణం నేను ఆలోచిస్తున్నదే! ఆ నాజే
నా సామాను తెచ్చుకోవడానికి పైకివెళ్ళి
చూస్తే అయిదు రూపాయల ఆరణాలన్నర
వుంది...నేనేం చెయ్యాలి?

రావు : నువ్వు కావాలనుకుంటే ఎవరపడితే వాళ్లు
యిచ్చేవాళ్ళే!

జానకి : మూర్తి నే తీసుకోండి—

రావు : తీసుకోక తీసుకోక మూర్తిగారి నే తీసు
కోవాలా? నువ్వాయన దగ్గర చిల్లదమ్మిడి
తీసుకోవని నాకు తెలుసు...కాని వేదాంతం
గారు—?

జానకి : వేదాంతం గారా? మనల్ని యిక్కడకు
రప్పించి, భవిష్యత్తు పేరుతో బంధించి
వుంచిన ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళి: “ఏమండీ
వేదాంతం గారూ! మీ యింటినుంచి వెళ్ళి
పోవడానికి నాకు ఆరురూపాయల తొమ్మి
దణాలన్నర యివ్వండి” అని అడగమం
టారా! అసంభవం—

రావు : నిజమే!... కాని నువ్వాయనతో ఈమామ
రోజులూ స్నేహంగా నే వున్నావు కదా!

జానకి : ఆయన అతిథిగా ఆయన ఇంట్లో వున్నప్పుడు
గౌరవం చూపించడం నా విధి...ఆ గౌర
వాన్ని పురస్కరించుకొని—

రావు : కాని వేదాంతం గారి విషయం వేరు...మనం
గాడిదలంకాకుండా కాపాడాడాయన.

జానకి : అందుకాయనకు నేను కృతజ్ఞత చూపిం
చాలా?...చూస్తే, ఈలోకంలో ఏ మగ
వాడూ, ఏ ఆడవాన్ని అర్థం చేసుకున్నట్లు
కనిపించదు.

రావు : (కొంచెం బాధతో) అంటే నువ్వే నేది—
నేను నిన్ను అర్థం చేసుకోలేదనా?

జానకి : నేననేది—మీరు నేనడిగిన డబ్బుయిస్తే
కృతజ్ఞురాలిని, అని...

రావు : అవునవును... నువ్వు యిక్కడనుంచి వెళ్లిపోవడానికి అంత తొందర పడుతున్నప్పుడు— అంతా చిల్లరగా యివ్వనా?

జానకి : మీ యిద్దం

రావు : (డబ్బు లెక్క పెడుతూ) ఇక్కడనుంచీ వెళ్లిపోవడానికి అంత తొందర—

జానకి : ఇంకా నేను ఇక్కడ వుండడం ఎందుకు?

రావు : అవునవును..... (ఏదో చెప్పబోయి) సరే! ఇవ్వగో! ఆరు రూపాయలు..... తొమ్మిదణాలు..... అర్థణా..... (ఇస్తూ) అవును..... నువ్వెందుకు వుండాలి?... సరే! నేనెందుకొక్కడ వున్నానో తెలుసా?

జానకి : దానికేం? వెంటనే వెళ్లిపోయి వున్నాను. పాపం కాదు... మంచివాడు. మనం గాడిదలంకకుండా కొన్నాడు.

రావు : నిన్ను గురించి, నువ్వు మాట్లాడే మాటల్ని గురించి ప్రస్తుతం వున్న నా ఆభిప్రాయం చెబితే నువ్వు భూమిమీద ఆగవు—

జానకి : (చాలా శాంతంగా) అంటే—మీరు నన్ను పొరబాటుగా అర్థం చేసుకోలేదు కదా!

రావు : కొవచ్చు... కాని ఎట్లా అర్థం చేసుకుంటే నేం? నువ్వు యిప్పుడే వెడుతున్నప్పుడు. (డబ్బు యివ్వబోతాడు. కాని రావు అనిసంగా అంటే జానకి డబ్బుతీసుకుంటుందా?)

జానకి : స్నేహితులుగా నేకదూ మీరా డబ్బుయిస్తున్నది?

రావు : అవును.

జానకి : స్నేహితురాలి నేకదూ!

రావు : (కొంచెం తటపటాయిస్తూ) అవును.

జానకి : (డబ్బు తీసుకొని) ఛాంక్స్... మీ మేలు ఎన్నటికీ మరువలేను.

[ఆమె త్వరగా వెళ్లిపోతుంది... రావు ఈ జన్మలో ఆమెను చూడలేడు.]

రావు : ఛీ! ఎంతపొరపాటు చేశాను?

[ఒకక్షణం అవేమాటలు, జానకి నిష్క్రమించిన వైపుచూచి అనుకుంటాడు... ఇంతలో మూర్తి, కమల వస్తారు. కమల జాగ్రత్తగా పడిపించుకొని వస్తుంది మూర్తిని.]

రావు : ఊమించంకి— వస్తాను. (వెళ్ళబోతాడు)

మూర్తి : (తానొక్కడే వుండవలసి వస్తుందన్న కంగారుతో) వెళ్ళుకోయ్, వెళ్ళు... మన ముగ్గురికీ కావలసినంత చోటువుంది యిక్కడ.

కమల : చూశారా! మూర్తిగారు యింకా మామూలు మనిషి కాలేదు... మళ్ళీ యివ్వాలి జ్వరం వచ్చింది..... (మూర్తితో) ఆ సోఫాలో హాయిగా వుంటుంది. (అతనిపక్కనే, రావుకు సాగ్యమయినంత దూరంలో కూర్చుంటూ) మిమ్మల్ని కష్టపెడుతున్నామేమో?

రావు : అబ్బే! కష్టం ఏముంది? నేనెలాగూ వెళ్ళబోతున్నాను.

మూర్తి : అజేమిటి! కొంచెంసేపు కూర్చో. కులాసాగా కబుర్లు చెప్పకుండా.

రావు : మేడమీద నా సిగరెట్ కేస్ మరచిపోయి వచ్చాను— పట్టిగాడివలాగా—

కమల : అంటే, గాడిదలకంతమతిమరుపువుంటుందా?

రావు : (కచ్చగా) గాడిదల సంగతి నాకు తెలియదుగాని, పులులమాత్రం ఏ విషయమైనా యిట్టే మరచిపోతాయి— అందులో ఆడ పులులు మరిను— (వెళ్ళడానికి లేస్తాడు.)

మూర్తి : మళ్ళీ త్వరగా వస్తావుకదూ!

రావు : (అయిదంగా) మళ్ళీనా?... సరే! వస్తాను. [వెళ్ళిపోతాడు]

మూర్తి : మాకు వచ్చి కొస్త సాయంగా వుండు.

[కమల ఈలోగా అతనికి దుప్పటి కప్పతుంది]

అక్కర్లేదు కమలా!

కమల : అబ్బే! వుంచుకోవాలి... నాకే చలిగావుంది నీకు అక్కడ మెత్తగా వుందా? లేక మరో దిండు తీసుకురానా?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది... నువ్వు అనవసరంగా శ్రమపడకు.

కమల : శ్రమా? నీకోసం చేసేపని నాకు శ్రమా?

మూర్తి : (నిస్సారంగా) సరే!

కమల : అదీ! (దిండు తెస్తూ) నువ్వు హాయిగా వుండడమే నాకు కావలసింది... ఇప్పుడెట్లా వుంది?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది...

కమల : నిజంగానా? నీకేం కావలసినా నిమిషంలో తెస్తాను.

మూర్తి : కావలసినప్పుడు అడుగుతానుగా!

కమల : సరే! ఏదైనా చదవనా?.....లేకపోతే, కబుర్లు చెప్పకుండామా?

మూర్తి : నువ్వు చదివితేనే బావుంటుంది...చదువు.

[ఆమె ఓ పుస్తకం తెస్తుంది...ఇంతలో రావు సిగరెట్ టీన్ తో వస్తాడు]

రావు : ఊమించండి... నేను మీకు అడ్డంకాదుగదా?

మూర్తి : అబ్బే! లేదు.....కమల ఏదో చదవబోతున్నది...కూర్చో.

రావు : (కూర్చుంటూ) ఏమిటా పుస్తకం?

కమల : పతివ్రత—

రావు : మీరు 'చిలం' గారి పుస్తకాలేమైనా చదవవలసింది.

మూర్తి : ఏం? అతను బాగా రాస్తాడా?

రావు : బాగా? గొప్పగా రాస్తాడు...అందులో భర్తతో సుఖంలేని భార్యల సంగతి మరిను! (అదికూడా రావుకు కమల చదివి వినిపించినే కదా!)

కమల : (మాట తప్పిస్తూ) అరే! నేను గుడ్డలు మార్చుకోవాలి...స్నానంకూడా చెయ్యాలి.

రావు : (తన గడియారం వంకమాస్తా) అవును.

కమల : మూర్తి! నువ్వీ పూటకు ఆ గుడ్డలతోనే వుండాలి.

మూర్తి : నువ్వు నిన్నకూడా యిదేమాట చెప్పావ్!

కమల : నిజమే ననుకో! నీకు మళ్ళీ జ్వరం వచ్చింది కదా!

(తన కడుపుమీద తన చేయి వేసి చూసుకుంటాడు. చల్లగావుంది. కుడిచేతిని ఎడం చేతిమీద పెట్టుకుంటాడు.)

రావు : బహుశః ఆ 'పతివ్రత' అంత వుద్రేకం కలిగించి వుంటుంది.

మూర్తి : ఆ పుస్తకం యింకా చదవండే!

రావు : అయితే నిన్నటి వుద్రేకం మిగిలివుంటుంది

మూర్తి : (కోపంతో) కావచ్చు.

కమల : (అయిష్టంగా) వీల్లేదండీ.....ఈ ఒక్క పూటకూ మీ కమల చెప్పినట్టు వినాలి.

మూర్తి : సరే!

కమల : మీ రెంత మంచివారో నాకు తెలియదా? ...సరే! నేను యిప్పుడే వస్తాను.

[వెళ్ళిపోతుంది.]

మూర్తి : (దీర్ఘనిశ్వాసం విడిచి) చూడు — (ఆగిపోతాడు.)

రావు : ఏమిటి?

మూర్తి : (అది చెప్పకపోవడమే మంచిదనుకొని) ఏమీలేదు...

రావు : (ఒక ఊణం ఆగి) ఈ ఆడవాళ్లు ఎంత తమాషా అయినవాళ్లో!

మూర్తి : (ఆమోదిస్తూ) ఎంత ఆశ్చర్యం కలిగిస్తారు

రావు : ఎంత అసహజంగా మాట్లాడుతారు!

మూర్తి : ఎంత అసహ్యంగా మాట్లాడుతారు!

రావు : అవును...

మూర్తి : ఈరోజుల్లో, ఆంగ్లదేశం ఏమీ బావుండదు.

రావు : నాకూ అంతే!

మూర్తి : అంటే,....వుత్తరదేశం పోదాం అనుకున్నా వస్తమాట!

రావు : ఆహా!

మూర్తి : ఎక్కడికి? ఢిల్లీకా?

రావు : ఢిల్లీకి వెళ్తాను... మోదరాబాదు... —

మూర్తి : మొన్నటికంటే ఎక్కువగా బొంబాయి బావుంటుంది.

రావు : అబ్బే! ఈ మనుష్యుల బడాయిలు, లడాయిలు తిప్ప అక్కడేమీ వుండవు

మూర్తి : కాదు, కాదు. మనల్ని మనం మరచిపోవాలంటే అక్కడే వుండాలి...చూడు—మనలోమాట...నాకు ఆడవాళ్ళంటే ఉత్సాహం పోయింది.

రావు : నాకు మొహంమొత్తిపోయింది.

మూర్తి : నాకు అసహ్యం వుతుందే.

రావు : అవును.

మూర్తి : అంటే, నీకుకూడానా?

రావు : అట్లాగే అనిపిస్తోంది.

మూర్తి : ఎంత అర్థం లేకుండా మాట్లాడుతారు!

రావు : ఎంత అసహజంగా మాట్లాడుతారు!

మూర్తి : అయితే, నువ్వు హోటల్లో, గదులుకూడా 'బుక్' చేశావా?

రావు : ఆహా!

మూర్తి : నేను కూడాను!

రావు : బొంబాయిలోనా?

మూర్తి : అవును...బొంబాయి బాగానే వుంటుంది.

రావు : ఇంతకూ నువ్వేదీ—

[అంటూ కమల వెళ్ళిన వంక చూపుతాడు.]

మూర్తి : (తల ఊపుతూ) అవును...

రావు : అదీ నిజమే! అడ్వాన్సు కట్టి 'బుక్' చేసిన గదుల్ని వాడుకోక పోవడమేం? కనీసం ఒక వూళ్ళో వాటినినా వాడుకుందాం.

మూర్తి : ఏ వూళ్ళో వాటిని?

రావు : ఈ విషయంలో మనకు పోట్లాటెంగుకు? హెడ్స్ ఆర్ టైల్స్ (Heads or tails) వేద్దాం...నీకేం కావాలి? బొమ్మ? అక్షరాలా?

మూర్తి : బొమ్మ...బొమ్మ పడితే నువ్వు బొంబాయి రావాలి...లేకపోతే నేను హైదరాబాదు వస్తాను...

[ఎగర వేస్తాడు...బొమ్మ పడ్డది]

మూర్తి : అదుగోబొమ్మ!...నువ్వు బొంబాయి వస్తావన్న మాటేగా?

రావు : తప్పదుగా! అయితే ఎప్పుడు వెడదాం? రేపు బావుంటుందేమో?

మూర్తి : రేపు మళ్ళీ అవకాశం దొరుకుతుందా? ఈ రాత్రి బయలు దేరితేనేం?...వచ్చిన అవకాశం పోగొట్టుకోవడం మంచిది కాదు.

రావు : అంటే—కమలాదేవి బట్టలు మార్చుకొని వచ్చేలా పతేనా?

మూర్తి : అవును...ఇదే మంచి అవకాశం. ఈ రాత్రికి హైదరాబాదులో—రేపు బొంబాయి వెళ్ళడం.....

రావు : ఆ విషయమనే వెంటనే బయలుదేరుతుంది.

మూర్తి : నాస్సెన్స్! ఎందుకు బయలుదేరుతుంది? నీకింకా కమల సంగతి పూర్తిగా తెలియవన్న మాట!

మూర్తి : ఏమిటి? నాకు కమల సంగతి తెలియదా! బావుంది.

రావు : (నచ్చచెబుతూ) ఆవిడ తప్పకుండా మీ వెంట పడుతుంది. ఎవరికైనా జబ్బుచేస్తే నేవ చెయ్యడం ఆవిడకు చాలా ఆనందం. అంగులో మీ వంటి రోగిని అసలు వదులు కోదు.

మూర్తి : నావంటి వజ్రా! నాకు తెలియదే ఆ సంగతి!

రావు : మూర్తిగారూ! మీకు ఆవిడతో పరిచయం మూడురోజులే! నాకు ఆరురోజులు! అందు వల్ల మనం—

[వేదాంతం గారు వస్తాడు.]

వేదాం : ఏం మూర్తిగారూ! ఏవో రహస్యాలు మాట్లాడుకుంటున్నట్లున్నారు!

రావు : ఇప్పుడే మీ మాట చెప్పబోతున్నాను... సరిగ్గా సమయానికి వచ్చారు.

మూర్తి : (చెప్పవద్దన్నట్లుగా) ఓ!

వేదాం : ఆయన నాకేదో చెప్పాలనుకుంటూ వుంటే, మళ్ళీ మీ 'ఓ' ఎందుకు చెప్పండి?

రావు : ఫరవాలేదు...వేదాంతం గారు పెద్ద మనిషి.

వేదాం : భేష్! (మూర్తితో) మాశారా మీ ప్రక్కన నాకున్న పలుకుబడి! (రావుతో) ఏమిటి మీరు చెయ్యబోతున్నది? ఇక్కడనుంచి వెళ్ళిపోబోతున్నారు కాబోలు! అవునా?

మూర్తి : అ...అహా!...మేము—

రావు : అరే! మీకెట్లా తెలిసింది?

వేదాం : అదేమిటి! మూర్తిగారి కారు ఆయన కోసం ఇంజనీ నాలుగు గంటలనుంచి కనిపెట్టుకొని వుంది.

మూర్తి : నిజం?

వేదాం : మీరుకూడా ఆయనతో వెడుతున్నారా రావుగారూ?

రావు : అవును...వెడదామనే అనుకుంటున్నాను. కాని మీకుమాత్రం కృతిజ్ఞుణ్ణి.

వేదాం : నేనేమనుకున్నానో తెలుసా?—సరి! తీరా వెడుతున్నప్పుడు చెప్పడమెందుకు?

మూర్తి : చూశండి...నేను...నా సంగతి...మళ్ళీ వంట్లో కొంచెం బావుండగానే—వస్తాను.. వస్తాననుకోండి—ఈలోగా ఆవిణ్ణి కొంచెం—మీకు జ్వరం వచ్చిందనో—అడ! సటింఛో...ఆ! నేననేది—అ రావుగారి వడగండి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) మీర నేది రావుగారి కలా తెలుస్తుందండీ?...మూర్తిగారు! ఎందుకీ సంజాయిషీలు? మీ దంపతుల విషయంలో జోక్యం కలిగించు కోవడానికి నేనెవర్ని? మీరు, రావు వెళ్ళిపోతున్నామనండి... బావుంటుంది. అంతే కాని—

రావు : కాని కమలాదేవి సంగతి? ఈ పరిస్థితులలో మూర్తిని - అందులోనూ జ్వరం తగిలిన మూర్తిని ఆవిడ చస్తే వదులుకోదు.

వేదాం : అంతే, ఆవిడ యిక్కడే వుండాలన్నమాట!

రావు : అంతే!

వేదాం : ఆవిడ యిక్కడ వుండవలదుకోకపోతే!

మూర్తి : మీరు అందర్ని ఎలా వుంచగలుగుతున్నారు?

వేదాం : గౌరవంతోనూ, నచ్చచెప్పి—

మూర్తి : ఆ మాత్రానికే కమల వుండిపోతుందినుకోను.

వేదాం : ఆ సంగతి మీకు బాగా తెలుసుననుకోండి. ఎంతగా ఆలోచించినా ఈ పరిస్థితికి, ఆ పరిస్థితికూ వియోగం కలిగించడానికి ఒక్కటే మార్గం కనిపిస్తున్నది.

రా.మూ : ఏమిటిది? [బట్లర్ వస్తాడు]

వేదాం : మీ దొరగార్లిద్దరూ యిక్కడినుంచి వెళ్ళిపోతున్నారు. కారు సిద్ధంచేయించు.

బట్లర్ : నిన్నటినుంచీ సిద్ధంగా వుండిసార్.

వేదాం : సరే! వీళ్ళ సామాన్లు సర్దించి ఒకసారి యిలారా!

బట్లర్ : చిత్తంసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : ఇంకా సామానేమైనా మిగిలితే, తరువాత పంపుతాను.

రావు : థాంక్స్.

మూర్తి : మీరు నిజంగా చాలా మంచివారండీ.

వేదాం : ఆ! నిజంగా?

మూర్తి : ఇంతకూ యిందాక మీరు చెప్పబోతున్న మార్గం—?

వేదాం : ఏ ముంది? కమలాదేవి సపర్య చెయ్యడానికి మూర్తిగారికి బదులు మరొకరోగి కావాలి.

రావు : బాగా చెప్పారు! ... అంత మంచిమార్గం కనిపెట్టిన మీరే.

వేదాం : అదేమిటి? నేనా? నేను అంతత్యాగం చెయ్యలేను...మూ బట్లర్ అయితే—

బట్లర్ : (వస్తూనే) ఏమి కావలెనుసార్!

వేదాం : లోకనాథం! నీకెప్పుడైనా జబ్బుచేసిందా?

బట్లర్ : ఎప్పుడూ చెయ్యలేదు సార్ — కొంచెం కూడా!—

వేదాం : అబ్బే! అదేం బాగాలేదు. మరొకళ్ళ చేత సపర్య చేయించుకోకపోవడం ఏమీ బాగాలేదు.

రావు : (బట్లర్ తో) చూడవోయ్! నువ్వు జ్వరం వచ్చినట్లు నటించాలి.

బట్లర్ : ఎందుకుసార్?

మూర్తి : ఆ...అబ్బే—

వేదాం : కమలాదేవిగారు మంత్రసాని కోర్సు చదువుతోంది. సామాన్యంగా ఎవ్వరూ నయం చెయ్యలేని రెండు జబ్బుల్ని కుదిర్చింది. మరొకటికూడా నయంచేస్తే ఆవిడ దాన్లో పాస్ అవుతుంది.

రావు : అవునవును.

బట్లర్ : అంతే...మూడోరోగం నాకు రావలె సంతారా?

మూర్తి : ఆ...అంతే—

బట్లర్ : ఏమోసార్! నాకు భయం వేస్తోంది.

రావు : భయమెందుకు? చాలా హాయిగా వుంటుంది

మూర్తి : (అసహ్యంగా ఫీలయి) అసలు మేమే... నిజంగా నువ్వు...నీకేమీ కష్టం కలగదు.

వేదాం : మూర్తిగారు హామీయిస్తున్నారోయ్ నీకు. నీకేమీ భయంవుండదు...పైగా నీ శరీరానికి లాభంవుంటుంది.

బట్లర్ : ఏమోసార్; నాకు మాత్రం ధైర్యం చాలటం లేదుసార్!

వేదాం : సరే!

[బట్లర్ వెళ్ళిపోతాడు.]

రావు : సరే! ఒకళ్ళ విషయం లేలిపోయింది... (వేదాంతం గారితో) మరి మీ సంగతి? మీకూ యిష్టంలేదా? ఇంకా కొంచెం నేపాగితే విప్లవం చెలరేగుతుంది.

వేదాం : సరే! ఏదో ఒకటి చెయ్యకతప్పకుదా!... కానివ్వండి...మిమ్మల్ని నే నెందుకు కష్టపెట్టాలి?

మూర్తి : మీ కిష్టమేనా?

వేదాం : ఆ!

మూర్తి : అంటే—

వేదాం : అంటేలూ, గింటేలూ కుదరవు. త్వరగా నిష్క్రమించండి

రావు : (స్లిబ్ తూ) రెండో అధ్యాయం చాలా చక్కగా ముగిసేట్లుగా వుంది.

వేదాం : వినండి! ఆవిడ వస్తున్నట్లుగా వుంది!

మూర్తి : ఓ!

[వాళ్లు త్వరగా నిష్క్రమిస్తారు. వేదాంతం ఒంటరిగా ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. ఎంజబ్బు చెయ్యడమా అన్నది (పళ్లు—ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.)

వేదాం : చూడు లోకనాథం! నీ శరీరానికి జబ్బుచేసే టట్లు చెయ్యడం నీకు చేతకాదు కాబట్టి ఆ భారాన్ని నేనే మోస్తున్నాను.

బట్లర్ : మీ సంగతి నాకు తెలియదాసార్!

వేదాం : అవునవును. బాగా తెలుసు... సరేగాని నా కిష్టమే ఏ రకమైన జబ్బుచేస్తే బావుంటుందంటావ్?

బట్లర్ : (ఆలోచించి) కాళ్ళనొప్పలుసార్.

వేదాం : ఏమో! నా కెప్పుడూ రాలేదు. సక్రమంగా వుంటాయ్టంటావా?

బట్లర్ : ఎందుకు వుండవుసార్? అదీకాక అప్పుడు మీరు భోజనం చెయ్యటానికి ఏ అభ్యంతరం వుండదు సార్.

వేదాం : నిజమే సుమా! నేను భోజనం సంగతే ఆలోచించలేదు.

బట్లర్ : మరి, జలుబయితోనో సార్—

వేదాం : ఇబ్బంది లేదుకాని, అందరికీ ఒకటే జబ్బు వస్తే ఎంతవాళ్ళకయినా అనుమానం కలగ వచ్చుకదా!

బట్లర్ : అదీ నిజమే సార్!

[ఒక క్షణం నిశ్శబ్దం. ఇంతలో]

కమల : (లోపలనుంచి) లోకనాథం.. లోకనాథం!

బట్లర్ : ఆవిడ వస్తున్నట్లుగా వుందిసార్! ఏం చేద్దాం?

వేదాం : నేనేదో ఒకటి చేస్తాను కాని నువ్వు వెళ్ళి ఆవిణ్ణి కాసేపటివరకు యిక్కడకు రాని వ్వకు... ఈలోపల నాకు జబ్బు చెయ్యాలి.

బట్లర్ : చిత్తం సార్... (త్వరగా వెడతాడు.)

[వేదాంతం సోఫాలో పడుకుని మూలుగుతాడు. ముందు చెయ్యి తలమీద పెట్టుకొని కణతలు చూసుకుంటాడు. తరువాత కడుపుమీద, మోచేతులమీద, మోకాళ్ళమీద చూసుకుంటాడు. ఎంతసేపటికీ కమల రాదు. మధ్య మధ్య తల ఎత్తి చూస్తూవుంటాడు. ఎవరో వస్తున్న చప్పుడవుతుంది. మూలుగుతూ కళ్ళు మూసుకుంటాడు. ఇంతలో జానకి వస్తుంది. ఒక చేతిలో సంచి వుంది. మూలుగు విని 'ఏటిమి?' అని కం గారుపడుతూ త్వరగా వస్తుంది.]

వేదాం : (ఏం చెప్పటానికి తోచక) అబ్బ! తల పగల కొట్టుకుపోతోంది.

జానకి : ఏమయింది? (అంటూ దగ్గరకువచ్చి కణతలు పట్టుకొని చూస్తుంది)

వేదాం : అబ్బ! తల—(జానకిని చూస్తాడు ఉత్సాహంతో) ఓ! మీరా జానకి!

జానకి : అవును... ఏమయింది?

వేదాం : భయం లేదు. కాని కం గాగు పడ్డప్పుడు మీ వంటివాళ్ళ ముఖాలు మరీ బావుంటాయ్టానుమా?

జానకి : (పొగుడుతూ వుంటే ఎవరికి బావుండదు? కాని జానకి దాన్ని గా ముకుంటుంది.) నేను ఈపాటికి వెళ్ళిపోయిదాన్ని.

వేదాం : నాకు చెప్పకుండా సే!

జానకి : (సిగ్గుపడి) అవును.

వేదాం : ఏం?

జానకి : వెళ్ళిన తర్వాత రాసేదాన్ని—

వేదాం : ఓ కార్డు—

జానకి : ఓ కవరు.

వేదాం : మీ ఆతిథ్యానికి కృతజ్ఞురాలి... ఇట్లా, పరిచయస్థురాలు.

జానకి : ఇట్లా,— స్నేహితురాలు.

వేదాం : తాజా—మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ చూడను.

జానకి : మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ మరచిపోలేను.

వేదాం : కాని నువ్వు తప్పకుండా మరచిపోవాలి.

జానకి : అదే మంచిదంటారా?

వేదాం : దాదాపూ అంతే! ఎప్పుడూ జరిగేదదే! ఆ! నీ వేళ్ళ మహిమ చూశావా? నా తల నొప్పి అప్పుడే తగ్గితోంది.

జానకి : నేను ఒక్క నిమిషమే యిక్కడ వుండేది.

వేదాం : (ఏదో చప్పుడవుతుంది.) ఏమిటది?

జానకి : ఏమో! నాకూ యిప్పుడే వినిపించింది.

వేదాం : ఆ! ఎలుకలో, పందికొక్కులో-చిన్న నైతే ఎలుకలు, పెద్దనైతే పందికొక్కులు.

[ఇంతలో మూర్తి, రావులు కిటికీనుంచి కనిపించి నిష్క్రమిస్తారు.]

జానకి : ఏమిటది?

వేదాం : అది నీ జీవిత కావ్యంలో ఒక ఘట్టం—అయిపోయింది, మరచిపోయింది, మరణించింది.

జానకి : అసలని బరగ నే లేదేమో? అవునా!

వేదాం : కావచ్చు...కేవలం కలహంటిది!

[బట్లర్ వస్తాడు]

వేదాం : నాకు పార్శ్వం నొప్పి వచ్చింది లోకనాథం!

బట్లర్ : విన్నావా సార్ : కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండాలి సార్!

వేదాం : జానకి దేవి నన్ను చాలా జాగ్రత్తగా చూస్తోంది...ఆ! ఇంతకూ నీకేం కావాలి?

బట్లర్ : కమలమ్మగారు రాత్రికి కనిపించరట సార్! ఆ మాట చెప్పుకున్నారు సార్!

వేదాం : (జానకితో) కనిపించక పోతే ఏమైనా ప్రమాదమా?

బట్లర్ : రాముడికి సడెన్ గా జబ్బు చేసింది సార్!

వేదాం : అరే! నేను రాముడి సంగతేమరచిపోయానే! [అని నాలుక కొరుక్కుంటాడు]

జానకి : పాపం! రాముడికి జబ్బేమిటి?

బట్లర్ : గొంతు నొప్పి చేసిందటమ్మా! అన్నం తిన నివ్వకు. నీళ్లు తాగ నివ్వకు...కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండాలంటున్నారు అమ్మగారు.

వేదాం : కమలాదేవిగారికి థాంక్స్ చెప్పు.

బట్లర్ : అలాగే సార్! (వెళ్లిపోతాడు.)

వేదాం : నువ్విప్పుడు వెళ్లవద్దు జానకి వుండాలి...

(జానకి తల అడ్డంగా తిప్పి నవ్వుతుంది.) తప్పకుండా వెళ్లాలా?

జానకి : అవును.

వేదాం : మీ నాన్నగారి దగ్గరకేనా?

జానకి : అవును.

వేదాం : సరే! వెళ్లిరా...నీ చేతులలో ఏదో మాజిక్ ఉంది...(నిట్టూర్పు) మనం యిక విడిపోదాం.

జానకి : వెళ్తోస్తాను.....మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ మరచి పోలేను. మా నాన్నలా వున్నాను...మికెప్పటికీ కృతజ్ఞురాలిని.

[ఆవిడ వెళ్లిపోతుంది; నిజమగవ్యంలో. అడ్డంలో తన ప్రతిబింబం మాసుకొని నవ్వుకుంటాడు. ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : లోకనాథం! నాకు ఎన్నియేళ్లు వున్నాయంటావా?

బట్లర్ : ఎన్నైనా ఉండవచ్చును సార్!

వేదాం : కాని నేనొక్కొక్కప్పుడు చాలా కుర్రవాణ్ణిగా కనిపిస్తాను కదూ!

బట్లర్ : అవును సార్...పనిపిల్లలా కనిపిస్తారు.

వేదాం : నేను వాళ్ళ నాన్నలాంటి వాడినంది జానకి దేవి!

బట్లర్ : బాగా అన్నారు సార్!

వేదాం : అవును...ఇకముందు అటువంటి పొరపాట్లు రాకుండా వుండడానికి ఒక తెల్లటిగడ్డం అతికించుకోవాలి.

బట్లర్ : అయితే, బజారులో ఆర్డరు చెయ్యమంటారా సార్!

వేదాం : థాంక్స్....శుభాత ఆహ్లాదంగా.

బట్లర్ : ఈ వారంలో జాలు బాగా గడిచినయ్యే సార్!

వేదాం : చాలా బాగా గడిచినయ్యే....నాకు చాలా వయసుమీరిన పిల్లలున్నారు ఈ వారంలో...తెలుసా?

[వాళ్ళు ఒకళ్ళనొకళ్ళు మాస్తూ నిలబడ్డారు. మరుక్షణంలో వాళ్ళ హోదాలు మరచిపోయి వాళ్ళిద్దరూ మెల్లిగా నవ్వు మొదలుపెట్టి విపరీతంగా నవ్వుతారు...మధ్యలో వేదాంతం "మాడు మాడు ఈ పిల్లలు", "వీళ్ళకు నేను నాన్నని" అంటాడు. "చాలా బావుంది సార్" అంటూ బట్లరు నవ్వుతాడు.

ఇంతలో వాకిలి తలుపు చప్పుడవుతుంది. వాళ్ళు ఎవరి ఉద్యోగంలో వాళ్ళు ప్రవేశిస్తారు. వేదాంతం వెళ్లిపోతాడు. బట్లర్ గదిలో సామానులన్నీ సర్దుతాడు.

అంతా మొదటి రంగంలానే వుంటుంది. బట్లర్ వెళ్ళి తలుపుతీస్తాడు. తలుపు అవతల నుంచి మాటలు వినిపిస్తాయ్...

మగగొంతు : చూడండి...ఇది హోటలేనా?...మేము దారితప్పినట్లుగా వున్నాం.....ఈ రాత్రికి యిక్కడ ఉండవచ్చా? మేము—

[తెర]

అభినవభారతి

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

అభినవగుప్తుని గురువగు తాతభట్టు (లేక తోతభట్టు)

నాట్యశాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించినట్లు కన్పించును. కాని ఇతనివద్ద నాట్యశాస్త్రము నభినవుడు పఠించియుండుటచే ఇతని భావముల ననేకపర్యాయము లీతని శిష్యులకు ప్రస్తవించి, శిరసావహించినాడు. తాతభట్టు రచించిన కావ్యకాతుకము కాలవాహినిలో లీనమైనది. కాని అందలి విషయసమాహము లోచనలోనికి, అభినవభారతిలోనికి చక్కగా, సమగ్రముగా అనువదించబడినది.

వివిధ పాఠభేదములతో నయోమయమై కన్పించుచు, కీకారణ్యప్రాయమైయున్న నాట్యశాస్త్రప్రతులను చక్కగా అవలోకించి, చక్కని పాఠమును తోతభట్టు సంస్కరించి తనశిష్యున కిచ్చినాడు.

“పరితోడేశ క్రమ స్వస్మ దుపాధ్యాయ
పరంపరాగతః” (అ. భా. (II) 298)

అని అభినవుడు పదునారవ అధ్యాయమున చెప్పటచే నీ తోతభట్టు స్పష్టపరిచి తెలియచుచున్నది. నాట్యశాస్త్రప్రతులను సంస్కరించిన తోతభట్టు మన ప్రయాసను చాలవరకు గులభము గావించినాడు. ఇతనిచే సంస్కృతమైన పాఠము నభినవు డంగీకరించి వ్యాఖ్యానించెను. అభినవుని వ్యాఖ్య సవలంబించి ఆ పాఠము నే వునరుద్ధరింపవలసిన అవసరమున్నది.

క్రేయోదాయకమున ప్రవృత్తికి ఉత్సాహ సంపదను చేకూర్చుచు, తదభివృద్ధికై స్వవిజ్ఞాన క్రమోపాయాధుగురుపాపమున సర్వబ్రహ్మధిపతి పరమేశ్వరవిషయము, స్మృత్యైత్సక్త్యసృతిమత్యాది లక్షణము, బాహ్యకరణీయవిషయము నగు జడ తావహిత్య ప్రభృతి భావగణమును పురస్కరముగా గాలించి, ధర్మపీఠానుప్రవిష్టమై, తదుచితాంగిక వాచికానుభావప్రకటనపూర్వమైన స్వప్రవృత్తి ప్రయోజనమునే ఈ నాట్యశాస్త్రము నిరూపించవలెనని తోతభట్టు పలికినాడు. కాగా లాకికపదార్థవృత్తి

రిక్రమ, తదనుకార ప్రతిబింబాలేఖ్యసాదృశ్యాగోపాధ్యక్షసాయోత్పేక్షాస్వప్నమాయేంద్రజాలాది విలక్షణము, అస్వాసనయాపనం వేదనసం వేద్యము నగు వస్తువును రసస్వభావముగల నాట్యమని చెప్పవలసినవచ్చుచున్నది భట్టనాయకుని వాదములోని సారాంశమైన ఈ భావమును తోతభట్టు ప్రపంచించినాడు.

నాట్యము నియతానుకారముగాని, అనియతానుకారముగాని కాజాలదని కావ్యకాతుకమున తాతభట్టు వివరించుచు శ్రీశంకుక వాదమును దూషించినాడు. ఈ దూషణలోని సారాంశము నభినవుడు ముసల కిచ్చినాడు. అభినయహస్తముల సంసర్గమున

“ఉపాధ్యాయస్తాపూః — అభినయహస్తాయే
వక్ష్యం తే తత్ప్రీధానస్యకరణస్య వాక్యార్థాభినయే
ప్రయోగః, న తు కేవలవర్తనాప్రధానస్య కేవల
నృత్తిహస్తప్రధానస్యవా; తన్యతు నృత్తి ప్రయోగః
ప్రధాన్యోన ఇతి.” (అ. భా. I. 109)

అని ఉపాధ్యాయమతము గలదు ప్రధానకరణము నాడునపుడు వాక్యార్థాభినయమున నే అభినయహస్తములను యోజించవలెనని భావము. కేవలము సాహిత్యములో నేగాని, కేవలము వాదమున నే వ్యాపృతుడుగాక, అభినయమునకు జెందిన అభ్యాసములో సహితము తోతభట్టు కృషిసల్పెనని ఇచట తెలియుచున్నది. తద్వారా అభినవుడుగూడ నృత్యభ్యాసములో నారితేరెనని చెప్పవలెననిచున్నది.

“కరణాంగహారాన్ ప్రయుంజీ తేతి భాంశవా
ద్యస్యా
సుప్రయోజ్యతాప్రధాన్యోక్తా, యథోక్తం భట్ట
తోలేన-‘పర్యాయశాస్త్రప్రశస్య ప్రయోగ’ ఇతి.”
(అ. భా. I. 187)

అని అభినవు డనినపుడు తాతభట్టుగూడ నాట్యశాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించినా? యను సందేహము

కలుగగలదు. తేనిచో నీ పంక్తి కావ్యకాశుకములొనిది కానోపును. ఇట్లే

“చతుర్విధాభినయ యోగాభావాద్రసభావా
ప్రాధాన్యా ద్గీతవాద్యవృత్తానాం యథేచ్ఛం
నర్తకీవృద్ధేః కావ్యే వస్త్యపేక్షత్వాత్ ...పిండి
బంధ ప్రకారే చైచిత్ర్యాంతే నృత్తమాత్ర
విశ్రాంతః
ప్రయోక్తృ ప్రవర్తయితృ గాత్రదృష్టఫల
ప్రాధాన్యా
చ్చ, తద్విలక్షణం నాట్యం తద్వృత్తిర్భిద్యత
ఇ త్యేవం శబ్దస్వార్థ ఇ త్యుపాధ్యామయతిమ్”
(అ. భా. I. 207)

అనుచో ‘ఏవం’ శబ్ద మీ రీతిగా వ్యాఖ్యానింపబడుటను గమనించితిమేని తోతభట్టు నాట్యశాస్త్ర వ్యాకర్తలలోనివాడని చెప్పక తప్పదు.

శుష్కాచకృష్టకు తోతభట్టు ప్రయోజనమును నిర్వచించినాడు (I. 220). వైగా అభినయమునకు సంబంధించిన విషయములయందు, గీతతోద్యవిధానమున ననేకపర్యాయము లభినవు డుపాధ్యాయమతమును వివరించెయ్యున్నాడు. సాహిత్యవిషయములయందు తోతభట్టు విశేషకృషి సల్పెను. రససిద్ధాంత మితని చేతులలో సమగ్రపరిపాష మందినది. నాట్యమే రసమని, కావ్యనాట్యము లభిన్నములని, కావ్యార్థ విషయము ప్రత్యక్షకల్ప సంపేదనోదయముకాగా రసోదయమగునని తోతభట్టు చెప్పెనని పల్కి,

“ప్రయోగత్వమనాపన్నే కావ్యేనాస్వాద
సంభవే,”

“వర్ణనోక్తిలి కాభోగప్రాణోక్తౌ సమ్యగర్పితాః
ఉద్యాసకాంతాచందాద్యాభావాః ప్రత్యక్ష
వత్స్సృటాః.”

అను కావ్యకాశుకములొని పంక్తుల నభినవుశిచ్చినాడు
(I. 241-292)

రవి విప్రలంభమున కంగము గాకపోయినచో రసత్వము నందజాలక, స్వాతంత్ర్యప్రవృత్తిలో కన్పించు రతివలె నుండునని చెప్పి సందర్భమున,

“స్వాతంత్ర్యేణ ప్రవృత్తౌ సర్వప్రాణిభు సంభవః
(I. 310)

అను కావ్యకాశుకపంక్తిని అభినవు డొసగినాడు. భీభత్సరసమునకు రూపత్రైవిధానమును తాతభట్టు సుర్తించినాడని అభినవు డరినాడు. ఈ వాదమును అద్భుతరసవివరణలో భారతిలో గాననగును.

“అభినయ శబ్దస్య చైచిత్ర్యం పశ్యంతః
ఉపాధ్యాయా
వ్యాచక్షతే—‘అభిశబ్దేనాభిముఖ్యం,
నశబ్దేననిషేధో,
యశబ్దేన యదర్థో లక్ష్యతే; తేన
స్వపాఠ్యోన్ముఖ
దేశాగమనేనాభిముఖ్య మభిముఖ్యత్వం, పార్శ్వ
క్షేత్రేతేతు రేచన పూర్వ నిఘోషభోత్వాన
పరివర్తనేన

చయ చ్ఛబ్దార్థ మభినయే దితి” (II. 31)

అనునపుడు అభినయశబ్దమునకు తోతభట్టు వ్యాఖ్య మనకు లభించుచున్నది. ఉత్తముల హస్తములు లలాట క్షేత్రమున, మగ్గముల చేతులు వక్షస్సున, అభములవి అఘోభాగమున సంచరించవలెనని చెప్పి తొమ్మిదవ అధ్యాయ శ్లోకమున గల విప్రతిపత్తులను నివర్తింప జేయుచు,

“యే చతురారాలాద్యైః నత్యావృత గాంభీర్య
శాండిర్యాది విరుద్ధవిషయా ఉక్తాస్తేషాం విభా
గార్థ మిదం వచనమ్. యేధాన్యావయ ఉత్తమా
అర్థాస్తేషా మభినయే లలాటక్షేత్రగత్వ
మిత్యాది క్రమేణ” (II. 67)

అని తోతభట్టు అర్థముచెప్పి పాత్రల శీలమునకు, అభి నయ ప్రక్రియకు గల సన్నిహితసంబంధమును నిరూ పించినాడు. ధర్మి వివరణ సందర్భమున,

“యదత్రాస్తి న తత్రాస్య కలే ర్యర్థన మర్హతి
యాన్నాసంభవిత్రసాన్య త్సంభవ్య త్రతు సర్వతః”
అను తోతభట్టు శ్లోక మియబడినది (II. 216).

“సుహాకవీనాం పదవీ ముపాత్తా మారుదుక్షతామ్
నా సంస్కృత్య పదస్పర్శాన్సంప
త్సోపాసపద్ధతిః”

అను కారిక మరియొకచో నొసగబడినది (I. 292).

లక్షణ నిర్వచనమున తోతభట్టు వాది మొకటి గలదు. లక్షణబలము వాక్రయించుకొని అలంకారము లకు వైచిత్ర్యము చేకూరుచున్నదని ఇతని వాదము.

ఈ వాదము సభివృద్ధికి కరించకపోయినను, పూర్తిగా నిరాకరించినదిగానూ చెప్పవలెను.

సఖ్యానో దాత్ర శిబ్దముకు శంకుకు దోసగిన వివరణ తోతిభట్టు నిక కరించెనని యొకచో సభివృద్ధినినాడు (II. 411). భట్టలాల్లటాదులు నిరాకరించిన :

“యః కశ్చిత్కార్యకాదగ్గన్భుతి పురుషః
ప్రకృప్త మధ్యానమ్
తత్రాప్యంకచ్చేదః కర్తవ్యః పూర్వవత్తజ్ఞైః”

అను పదసన్నిధివ అధ్యాయములోని శ్లోకమును ప్రక్షిప్తముకాదని, తాతభట్టు చక్కగా సమర్థించినాడు (II. 423).

“ఉపాధ్యాయ స్వాహుః—తత్ర నాయకయో రనుప్రాప్తిరప్యన్యగతైవ. యథా భగవత్ భవానీ పతేః గిరిరాజపుత్రీ సంగమన మింద్రాదీనాం తారకాక్రాంత నిజరాజ్య సమున్మోచనాయ భవతి” ఇతి (II. 440)

అని యొకచో తోతభట్టుయొక్క అభిప్రాయ మియ్యబడినది. కైశికీ విషయమున

“ఉపాధ్యాయ స్వాహుః—న కామ సదాభవ మాత్రా
నేవ కైశికీ సంభవః, రాద్రప్రకృతీనాం త దధా వాత్.

విలాసప్రధానం యద్రూపం సా కైశికీ, సచచరితం తద్రూపానుప్రవేశేఽపి తదవ్యవహారతి, ప్రాధాన్యకృతోహ్యసా విఖ్యక్తమ్ తేన తత్రవిషయే భారత్యాది వృత్త్యంతరాభిధాన మేవయుక్తమ్” ఇతి (II. 441).

అని చెప్పబడినది. చివర చివరి అధ్యాయములలో తాతభట్టుకారిక లనేకము లొసగబడినవి. కారికలు కావ్యకాతుకములోనివని యంగీకరించినను, గద్యభాగములనుగూర్చి నిర్ధారణ చేయుట కష్టము. ఏది యెట్లున్నను, అభినవునివంటి శిష్యుని సంపాదించిన తాతభట్టు తన శిష్యుని రచనలలో సదా కన్పించుచున్నాడు. కాన నేటి నాట్యశాస్త్రముయొక్క పరిష్కృతప్రతి ఈ గురుశిష్యుల కృషియొక్క ఫలితమని వేరుగా చెప్పవచ్చును.

మహామహేశ్వరుడు, ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శన నిష్ఠాత, సాహిత్యాలంకారశాస్త్ర కుశీలవుడు, రసగ్వనివాదము నుద్ధరించి ప్రచారములోనికి తెచ్చినవాడు నగు అభినవగుప్తునిగూర్చి కొంత చెప్పవలసియున్నది. లాల్లటాదు పూర్వమీమాంసను, శంకుకు న్యాయదర్శనమును, భట్టనాయకు షడైవత వేదాంతమును గ్రహించి నాట్య శాస్త్రమును వ్యాఖ్యిచేయ నెంచినట్లు, అభినవుడు ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శనముతో రససిద్ధాంతమును నిర్వచించబడుట దేరినాడు. ఈ నిర్వచనమున కొంతవరకు భట్టనాయకుని వాదము కన్పించుచున్నది కాని అభినవుడు తన శివాద్యయ వేదాంతమును విస్మరించజాలడు. శాంతిరసవిచారములో సహితము శాక్తశైవాగమములను ప్రస్తుతించినాడు. ఇతనికి పూర్వమున్న వ్యాఖ్యాతలు, నాట్యశాస్త్రకర్తలు అభినవభారతిలో కన్పించుచున్నారు. భట్టనాయక తాతభట్టులతో తాదాత్మ్యమునందిన అభినవగుప్తుడు నాట్యశాస్త్రమునకు సమగ్రముగా వ్యాఖ్యను రచించినాడు. కాని ప్రస్తుతము మనకు కొన్ని అధ్యాయములలో సీతని వ్యాఖ్య లభించుటలేదు. కొన్ని అధ్యాయములలో సంక్షిప్త వివరణము నొసగియున్నాడు. కాని వ్రాసి సంతవరకు, మనకివ్యాఖ్య లభించుచున్నంతవరకు విశిష్టవిషయమే గోచరించుచున్నది. అభినవభారతి లేనిచో నాట్యశాస్త్రము సర్థము చేసికొనజాలమనుటలో నతిశయోక్తిలేదు.

రసము, గ్వని అనునవి సాహిత్యలోకమున ప్రసిద్ధిగాంచినవి. రససిద్ధాంతము భరతునికాలమునుండి వచ్చుచున్నది. గ్వనివాదము ఆనందవర్ధనునిచేతులలో సమగ్రరూప మందినది. ఈ వాదములను రెండింటిని సమన్వయించి, మేళవించగలిగిన భట్టనాయకుని మతము నవలంబించి అభినవగుప్తుడు రసగ్వనిసిద్ధాంతమునకు వైశిష్ట్యమును తెచ్చినాడు. ఈ దృష్ట్యా నాట్య శాస్త్రము నవగాహన చేసికొని, వాక్యభేదాదిదోషములకు తావోసగక, విషయైక్యము సభివృద్ధిభారతిలో ప్రతిపాదించగలిగినవాడభినవగుప్తుడు. కాని సాగ్యమైనంతవరకు ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శనసిద్ధాంతములతో సమన్వయము నందురీతిగా నాట్యవేదవివృతి నిచ్చినాడు. కాగా నీవివృతిలో నా సిద్ధాంతములకు సరిపోని వాదములు, వివరణలు త్రోసివేయబడినవి. ఇట్లు నిరాకరింపబడిన వాదములలో భట్టనాయకుని వాదమొక్కటే పునరుద్ధరింపబడ దగినది.

అభినవభారతి

సౌందర్యమిహం సాసంప్రదాయమున నభి
నవుని వాక్యము వేదతుల్యమైపోయినది. తర్వాతి
సమాక్షకు లీతని భావములను తమ సిద్ధాంతములుగా
పరింపసాగిరేగాని, ఈ సిద్ధాంతము తమ దార్శనిక
సిద్ధాంతములతో సరిపోవునా? యని గమనించినవారు
కారైరి. జగన్నాథుడు సహితము బహిరంగముగా
నభినవుని త్రోసివేయ సాహసింపలేదు. వక్రోక్తిజీవిత
కారు డభినవుని చాలవరకు శిరసావహించినాడు.
వ్యక్తివివేక కారుడు ధ్వనివాదము నంగీకరింపజాలక
పోయినను, అభినవునిపై గౌరవము జూపినాడు. తను
దూషించిన వాదములపై అభినవునకే మిక్కుటముగు
గౌరవము కలదు గనుక నే.

“తస్మాత్సతా మత్ర నదూషితాని
మతాని, తా న్యేవమశోధితాని ;
పూర్వప్రతిష్ఠాపిత యోజనాను
మూలప్రతిష్ఠా ఫలమానునంతి”

అని చెప్పగలిగినాడు. పూర్వ మతములను శోధించి,
అంజలి సాగమును గ్రహించి, శాస్త్రము నవగాహ
నము చేసికొనుటయే తన పరమావధిగా నుంచుకొని
నాడనని చెప్పినాడు. కావున నే శాస్త్రమును మనకు
సులభగ్రాహ్యముగా చెప్పగలిగెను.

సాహిత్య విషయములపైన నే గాక, గీతాతోవ్యాభి
నయాదివిషయములపై గూడా అభినవుడు విజృం
భించి, తన పాండిత్యమును, సహృదయాభిజ్ఞత్వమును
చూపగలిగినాడు. అభినయప్రకరణములను గమనించితి
మేని, అభినవుడు నృత్యభ్యాసకులవలెను వోపక
గలడు. గీతాతోద్యములయందుగూడ నీటి పయము నే
చూపినాడు.

పాఠమును సంస్కరించుటలో సహితము అభి
నవు డా చక్కని సహృదయత్వమును వెల్లిబుచ్చినాడు.
పాఠభేదములను తిరస్కరించుటలోను, వ్యాఖ్యాన
భేదములను నిరసించుటలోను, మంచి ఉపపత్తుల
నీయగలిగినాడు. వ్రాతప్రతులను పోల్చుట, పాఠ
క్రమమును దిద్దుట, పునరాకృతులను త్రోసివేయుట
మొదలగు పరిశోధకకృత్యములలో సహస్రవర్షముల
క్రితమే అభినవు డారిజీరెనని గమనించుట ఆశ్చర్య
కరమే.

పూర్వ వ్యాఖ్యాతలు, పూర్వ శాస్త్రకారులు
అభినవునిలో నే మనకు కన్పించుచున్నారు. భిట్ట
నాయక, తోతభట్టు లీతనిలో నేకమై పోయినారు.
ఇట్టి అభినవుని మన మనుసరించుటలో దోషములేదు;
కాని వివేకముతో ననుసరించవలెనని మరువరాదు.

జీవితపు మలుపు

ము ర యా

క్రిష్ణయంలో ఎవరు ఏమని అనుకొన్నా—సాను భూతితో కానీయండి—ఆదుర్ఘాతో కానీయండి— వివిధంగా అనుకొన్నా ఆయనమాత్రం ఇల్లా అనుకొన్నారు. వీడు పసివెళ్ళవ—ఇంత అన్యాయం జరిగి పోతోందే—ఏమైపోతాడో! అని బాధతో అనుకొన్నారు. ఇన్నాళ్ళూ అతని విషయమై పజిన శ్రమ అంతా యథాయథాలైపోతున్నదే అని మనన పడుతూ అనుకొన్నాడు.

కాని ఆయనకేమిటో ఒక ఆశ కలిగింది. ఆ... కేవలమూ అది ఆశమాత్రమే. ఆవిషయ మాయనకూ తెలుసును. అసంభవమని తెలిసికూడా తనకున్న ఆపేక్షకొద్దీ—జాలికొద్దీ అల్లా ఆయన ఆశపడ్డారు. “అవధాని ఆ గండంగడచి బయటపడతాడు—పడవమ్మ” అదీ ఆయన ఆశ. రోగం రాష్ట్రా లేకుండా మొండిగా బండగా బలంగా నెమ్మదిగా ఉంటూ వచ్చినవాడికి అకారణంగా అధాటుగా అల్లాంటి ప్రమాదం జరిగేసరికి ఆయన మనిషి నిలువునా నీరైనాడు. ఏమిచెయ్యడానికి వెంటనే తోచలేను. చెయ్యనూలేదు. ఆయన భార్య ‘నాయింట్లో’ ఉండగానే వీడి కీప్రమాదం సంభవించిందే. ఏదైనా అపసవ్యం జరిగిపోతే ఆపాపం నాకొంపకు చుట్టుకుంటుందేమో భగవంతుడా’ అని భయపడింది. అందుకనే ఆవిడ జేవునివిగ్రహంముందు నిలబడి ఓక్షణం చేతులు జోడించింది. తన్నుతాను తిట్టుకొంటూ, అతన్నీ, అతన్ని తన యింటికి పంపిన విధిసీ, అతన్ని అక్కడ ఒంటరిగా వదిలివెళ్లిన అతని అయినాళ్లీ నూ ప్రస్తావనలోకి తీసుకొనివచ్చింది. “మనకెందుకు వచ్చిన శిక్ష—నద్దండి అంటే మీరు విన్నామా?” అని భర్తను చెప్పిపొడిచింది. విడిపోతున్న చీరకొంఠను నూటిమాటికి బొడ్డున దోపుకొంటూ, ఇల్లంతా తిరిగింది. నిజానికి ఆవిడ చాలా భయపడ్డది. ఆయన— మాధవయ్యగారు ఆవిడను ఉర్రడించి, తాను తాపీగా

ఆలోచించడానికి సమయం లేకపోవడంచేత గాభరా పడి—ఆంధోళనపడి—పడుతూ ఆలోచించారు.

ఆయనకు వెంటనే ఏ ఉపాయమూ తట్టలేదు.

జరిగిందేమో ప్రమాదకరమైన సంఘటనే, పైగా అది జరిగికూడా కొన్నిగంటలు గడచిపోయినాయి. ఆయన ఒకసారి లోపలకూ ఒకసారి అతని గది గుమ్మం దగ్గరకూ వెళ్లివచ్చాడు. తిరిగి వెళ్లారు.

ఆవిషయం ముందుగా ఆయనకే తెలిసింది. సాయంకాలంపూట మాడుగంటలకు బజారునుంచి వచ్చాక అప్పటిదాకా తాను తిరిగి తిరిగి రావడంవల్ల మల్లా బయటకు వెళ్లేలేక అతన్నీ ఏవో చిన్నిపని మీద పంపుదామని ఆ గది గుమ్మందగ్గరకు వచ్చిన ఆయనకు అతనేవో తపనపడుతున్నట్లు ఇట్టే తెలిసి పోయింది భయపడుతున్న అతను విషయం చెప్పక తప్పిందికాదు. తిప్పనిసరై — చెబితే ఏమంటారో అని భయపడుతూనే—చెప్పక ఇంకా ఆలస్యంచేస్తే ఏం ప్రమాదం ముందుకొని వస్తుందో అని గుంజాటన పడుతూ చెప్పేశాడు. అతను అనుకొన్నంతా ఆయ్యింది. ఆయనకు మొదట కోపంవచ్చింది. “ఇంత అజాగ్రత్తచెప్పవ్వయితే ఎల్లారా” అని కేకలువేశారు. మరి ఇంతసేపూ నాకెందుకు కబురు చెయ్యలేదని అతనిపైనా తన భార్యపైనా నిష్టారాలు వేశారు. అంతిలో విచారం కలిగింది. ఆదుర్దాపడ్డారు. అల్లా ఆయన ఖంగారుపడుతూ ఆవిడతో అన్నారు. “ఏం చేద్దామే—నువ్వయినా ఉపాయం చెప్పవే” అని. ఆవిడ మరింత గాభరా పెట్టింది.

ఆయన మల్లా అతని గదిలోకివచ్చి “ఎల్లా వుందిరా?” అని అడిగారు. అతను మూలుగుతూ సంజ్ఞ చేశాడు. ఆయన అక్కడే మరోనిముషం నిలబడి అతనివంక—ఆర్ద్రంగా చూచారు. జాలి పొంగి వచ్చింది. అప్పటికే తాను విషయం తెలుసుకొన్నాక

జీ వి త పు మ లు పు

పదినిముహులకాలం వృథాచేశానని స్ఫురణకు తెచ్చుకొని బయటకు పరుగెత్తారు.

ఆయన—వీదో ఒక అభిప్రాయం మెరుపులా కలిగి — అల్లా పై ఉత్తరీయమైనా వేసుకోకుండా ముందుకు వెళ్ళారేగానీ - గాక్షరణింటికి దారితీశారేగాని—ఆయన మనస్సు వెనక్కు పరుగెత్తింది. అతని దగ్గరకే వెళ్ళింది. ఆయన అతినివిషయమై అంతగా భయపడడానికి—నిజానికి అతనేమీ అతను తనకుగానీ—తన భార్యకుగానీ బంధువు కాదు. కాని ఆయన హృదయం కదిలింది.

2

అవధాని పదిహేనేళ్ళ వయస్సులో సుమారైన ఎత్తుగావున్న కుర్రవాడు. గత నాలుగుసంవత్సరాలలోనూ—ఆ సంవత్సరాల అతనికి ఎల్లా గడిచినప్పటికీ—నాలుగు అంగుళాలు ఎత్తుపెరిగాడు. నిదానంగా మెట్టు తర్వాత పైమెట్టు ఎక్కుతూ ఉన్నతపాతశాల చదువు సాగిస్తున్నాడు. మరో మూడునాలుగేళ్ళలో మరో నాలుగుఅంగుళాలు ఎక్కుపోడు. అవకాశం లభిస్తే అర్నివిషయాల్లోనూ అతను ప్రైవేటుకి వెళ్ళగలడు. గతాన్నిబట్టి దాచినా అల్లాగే అనిపించి తీరుతుంది.

తల్లితండ్రులచాటున ఉండి నిశ్శబ్దంలా పాతికేళ్ళు వైబడేదాకా విచకువో ఓచవుడు వెలిగిస్తూ బస్తీలలో కాలాన్నీ ధనాన్నీ వ్యయపరుస్తూ సుష్టుగా తిని తిరిగే అదృష్టం కొందరికే ఉంటుంది. ఆ కొందరిలో అవధాని ఒకడు కాదు. దిక్కు దివాణమూ లేకుండా ఏకాకిలా పెరిగి వెట్టివెధవలా తిరిగి—తన కావాలని చేసుకోగానో—విధివశానో జీవితపు నడక భిష్టమైపోగా—విపాడుజీవితాలనో గడపి—కొంత ప్రైవేట్చిన్నా వచ్చినట్లే అనిపించక—వికొన్నాల్లో సుఖపడ్డా సుఖపడినట్లే అనిపించక—చివరకు ఎక్కడో రాలిపోయేవాళ్ళు కొందరు ఉంటారు. ఈ కొందరిలోనూ ఇతను ఒకడు కాదు.

అవధానికి తల్లి తండ్రీ ఇద్దరూ ఉన్నారు. అతను సుష్టుగా తిని తిరుగుతాడు. ఏకాకిలా ఇష్టానుసారం గా ఊరేగనూలేదు. కొందరి జీవితాలు అల్లా చూస్తుండగానే అత్యున్నతస్థాయి నందుకొంటాయి—చూచే

వాళ్ళకు నిజానికి కొంత ఈర్ష్యకూడా కలిగిస్తూ. కొందరు అమితోత్సాహంతో ప్రవాహంలా ముందుకు త్రోసుకొనిపోతారు—వెనకముందులు చూడకుండానే. వారిలో కొందరు బాగుపడతారు. కొందరు నెమ్మదిగా—సింహాచలంకొండ మెట్లెక్కి నల్లుగా నడుస్తారు. అవధాని కొంతమారం ప్రయాసపడుతూ నిస్పృహనూ—ఈర్ష్యనూ వెంటపెట్టుకొని బయటగా—పోయా పుణ్యామూ వద్దు పురుషార్థమూ వద్దు—నిం ఈ కొండ ఎక్కకపోతే ఏం అని ఎక్కలేక ఎక్కితైర్థికునిలా జీవితపు మెట్లు గడచాడు అల్లా నకుస్తూ—ఒక మలుపులో—ఆ మలుపు తిరుగగానే పరుగు అందుకొన్నాడు. అతని నడకే చిత్రమనిపించింది కొందరికి. మనిషినిమాస్తే బొద్దుగా ఆరోగ్యం గా చామన చాయలో—కాదు పచ్చగా—పెద్దిఇల్లల్లో పుట్టిన ఆడపిల్లలా—పాలు పెరుగు త్రాగుతూ, నెయ్యి అదీ కాస్త జాస్తీగానే తగులగా మిసమిసలుపోయే మేని పచ్చదనం కావది. అది కానేకాదు. స్వతహాగా వచ్చిన రంగుది. ఆ రంగులో అల్లా కన్పించేవాడు. ఆ రంగు అదీ చూస్తే కొంత ఆకర్షణీయం గా కన్పించవచ్చు నేమోగాని ఎంతపాటి కష్టమైనాసరే రానీయండి భరిస్తాను అని కానేపూ భరించక ఏంచేస్తానులే అని కానేపూ అంటున్నట్లుండే అతని ముఖమూ, విచారాన్నీ అనూయనూ దాచేసుకోగలము అన్నట్లుండే అతని కన్నులూ పరీక్షగా చూస్తే అతనేమంత ఆకర్షణీయం గా కన్పించడు. అందుకే అతనేమంత అందిమైనవాడు కాదు అని అన్నా పెద్ద అభ్యంతరం ఉండనక్కరలేదు.

అవధాని అందిమైనవాడు కాదు. కాని అతన్ని చూడగానే ఒకటిమాత్రం అనిపించితిరుతుంది. అతను మంచి ఆరోగ్యవంతుడని పనికి బద్ధకించేవాడు కాదనీ. ఈ రెండుగుణాలూ మొగపిల్లల్లో కన్పిస్తే—కనీసం అల్లుళ్ళకోసం వెతికే ఆడపిల్లల తండ్రులైనా ఆకర్షింపబడతారు. ఆదృష్టి కలుగుతుంది. కాని మాధవయ్యగారు అల్లా ఆకర్షింపబడలేదు. అటువంటి భావాలవల్ల నిర్బుడిసి ఆపేక్ష కావది. నాలుగేళ్ళ నుండి తనయింట్లో ఉండడమువల్ల గానీ—అతని ప్రవర్తనవల్ల గానీ—ఆయనకు అతన మోద అట్టి భావం ఏర్పడింది.

* * *

అవధాని తండ్రీని వెంటపెట్టుకొని వచ్చి బెజవాడ హిందూ హైస్కూలులో తర్జుమారంలో చేరాడు.

కొడుకు పట్టదలమీద వచ్చి బట్టో చేర్చించి మొదటి నెల జీతమైతే ఎల్లాగో కట్టగలిగాడేగాని ముందు ముందు అతని చదువు ఎల్లా సాగుతుందో ఆ తండ్రికే తెలియదు. కాని ఒకసారి చేరాక పట్టుదల మాపడం అవసరం అనిమాత్రం ఆయన పూహించారు. తనకు చిన్ననాటి నేనీహీతుడైన మాధవయ్యగారిని ప్రాధేయ పడితే—మాధవయ్యగారు అతనికి ఉండడానికి తన యింట్లోనే ఓ చిన్న గది ఇచ్చారు. స్నానాదికాలకు ఏర్పాటుచేశారు. భోజనవిషయంలో ఉపాయం చెప్పారు.

అవధాని తండ్రి సరేనన్నాడు. ఆయన కొడుకును మాధవయ్యగారికి వప్పజెప్పి వెళ్ళుతూ “సరే వీణ్ణి నీ కప్పగించి వెళుకున్నా. అన్నివారాలూ కుడిని సాగుతుందా చదువు సాగనివ్వండి. అట్లా సాగుతున్న సమయంలో వాడు కొద్దో గొప్పో ఇబ్బంది పడినా మరేం బెంగలేదు. గడవనీయండి. కాస్త దార్లో పెట్టండి. ఇప్పుట్లో వాడు సంపాదించి వాకు పెట్టవలసిన స్థితి ఏమీలేదు. నేనెల్లాగో—అట్లా సబ్బో చేసి ఇల్లు గడుపుకుపోతా. వాడు మగ్గయలో భయపడినా—బెంగపడినా ఒకటిమాత్రం స్పష్టంగానే చెప్పేసెయ్యండి. ‘ఒరేయ్ అబ్బీ ఇంటికి వెళ్ళిమాత్రం ఏంబావుకొంటావ్, ఎల్లాగో ఇక్కడే గడిపి గట్టెక్కు’ అని. ఒకవేళ ఈ చదువు సాక్కపోతుందీ—నిద్రైనా పనిలో ప్రవేశపెట్టండి. ఒక అచ్చాఫీసులో చేర్పించి పని నేర్పించండి. కొన్నాళ్ళకు పొట్టపోసుకో నేళక్తి వస్తుంది” అని ఇల్లా ఆయన చెప్పి అతన్ని వృద్ధిలోకి తీసుకొనివచ్చే బాధ్యత మాధవయ్యగారిమీద పెట్టి వెళ్ళారు.

మాధవయ్యగారైనా ఏమంత—ఉన్నవాడు కాదు. సాధారణకుటుంబం. ఇద్దరూ పిల్లలూ వారి తిర్మాత ఒక పాలత్రాగే మొగపిల్లవాడూ—అప్పటికి. ఇంకా వరుసగా సంతానంకలిగే నూచనే గాని అప్పటితో ఆగే వ్యవహారంలా కన్పించలేదు. బస్తీ కాపరం. చేస్తున్నదేమా మాస్తగిరీ. ఆయన భార్య ఎంత పొందిగ్గా వాడినా చాలీచాలక గడుస్తున్న సంసారం. అందువల్ల నే ఆయన అవధానికి ఉండడానికైతే వరండాలోవున్న గది ఇవ్వగలిగారేగాని పూర్తిగా తానుగా భోజనం ఏర్పాటు చేయలేక పోయారు. అటువంటి సదుపాయం చేయాలని మన

స్ఫూర్తిగా మనస్సులో ఉన్నా ప్రోమతులేక వారాలు కుదిరించిపెట్టారు. సంసారపక్షంగా తానూ ఒక వారం ఇచ్చారు.

అతనుకూడా అట్టే అభిమానాదు పోయేవాడు కాదు. అందుకేనే ఆయన దారిమాపిస్తే ఆదారిని తల వంచుకొనే నడచాడు—లోపలలోపల ఏమని అనుకొన్నా ఇది కొవాలని అడిగి వేయించుకోకపోయినా ఆయా ఇళ్ళల్లో అతను కొంత తృప్తిగానే తిని వచ్చేవాడు. ఆయా ఇళ్ళ ఇల్లాళ్లు ఎప్పుడైనా సినిమాలకు వెళ్ళితే భోజనం చెయ్యకుండా నే గడికివచ్చి పడుకునేవాడు. ఒకపూటా అరపూటా భోజనం మానేస్తే అస్తవ్యస్తమయిపోయి తోడూరకొవాలా వాడిపోయే మనిషి కాదతను. ప్రొద్దుట భోజనం చెయ్యకుండా బడికి వచ్చేసినా సాయంకాలందాకా అతను బట్టో అందరికీ సాధారణంగానే కన్పించేవాడు. మనిషి స్థూలంగా కన్పించడంవల్ల అల్లాంటి ఉపవాసపు లక్షణాలు అతనిలో కన్పించేవికావు మాధవయ్యగారికే అంశేవికావు కాని అతని మనస్సులోమాత్రం—అందరిపిల్లలూ తనూ మూడుపూట్లా తిని క్రొత్తబట్టలు తొడుక్కుంటూ తిరగలేకపోతున్నానే అనీ—వాళ్ళకు కలిగిన సాభాగ్యం తనకు లేకపోయిందే అనీ—కొంత ఈర్ష్యా—కొంత నిస్పృహ కలుగుతూ ఉండేవి. ఆ అభిప్రాయాలు వయస్సు తక్కువకావడంచేత సరిగా దాదుకోలేకపోయాడు. అలాగేవేసుకోవడము మాట అల్లా ఉంచి, అందువల్ల నే తన తిరగతిలో ఉన్న గొప్పఇంటి బిడ్డను ఎవడైనా అతని దుస్తులను చూచో అతని వాలకంచూచో కాస్త నవ్వితే—అతను సహించలేక దెబ్బలాటకు దిగేవాడు. దెబ్బలాటకుపోయి అవమానం పొందేవాడు. మాధవయ్యగారుకూడా అతన్నే కోప్పడేవారు. “ఒరేయి నెవవగ్యా—అనూయ పడడము మంచిపని కాదురా” అని వారు చెప్పిన పాఠాలు అతని కప్పట్లో అరంకాలేదు.

ఆ సంవత్సరం నెలనెలా మాధవయ్యగారే తాను సొంతంగా అయితే నేమి—ఇతరులదగ్గర పోగుచేసి అయితే నేమి బడిజీతం కట్టి అతనికి అంశగా నిలచారు.

కొంత కష్టమైనా నే అయేకు గడిచింది.

* * *

వార్లవార్లలోకి వచ్చాడు.

జీవి తవు మలుపు

చదువుకు కొంతగా అలవాటుపడ్డాడు ఆవధాని. కొంత ఊహ వచ్చింది. మానవయ్యగారంటే భయ భక్తు లేర్పడ్డాయి ఆయన అంటే ఆయింట్లో అందరికీ అదే భావం. ఆయన భార్యకూడా ఆయన ఇంట్లో లేనప్పుడు ఆయనచేసే పనులయిద కొన్ని వ్యాఖ్యానాలు తయారు చేసి వల్లించినా ఆయన సమక్షంలో భయంగానే ఉండేది. కాని పిల్లలతల్లి కావడం చేత—పెండ్లి కాకనుండే ఆయన తనకు దగ్గరవాడు కావడం చేత సలహా లివ్వడానికి మాత్రం వెనకాడేది కాదు.

“అతిన్ని—ఈయేడు మరెవరింట్లోనైనా ఉండు మందురూ” అన్నది మానవయ్యగారి భార్య ఒకరోజున—తన పెద్దకూతురు పెద్దమనిషి కాబోతున్నది కదా, అయితే ఆగని కావలసిస్తుందనీ, ఆకుర్రవాడు ఉండుడం ఇబ్బందిగా వుంటుందనీ ఆలోచిస్తూ.

“చూద్దాంలే” అని మాత్రమే అని ఊహకొన్నారాయన.

“చూద్దాంలే అంటే ఎట్లా—ఇల్లేమో చిన్నదయ్యె—నేనయితే పగలు ఆవరండాలోనే గడిపి రాత్రిళ్లు ఈ చిన్నవాళ్లలో ఎలాగో ఒదుక్కుని సర్దుకొస్తున్నా ఆ మూడురోజులూ - నెలనెలా—పిల్లతో ఎట్లా?” అన్నదావిడ పెద్దసమస్య నొకదానిని ప్రతిపాదిస్తున్నట్లు. “పాదూ ఎట్లాగో సద్దుకోవాలి-పామ్మంటే ఎక్కడికి పోతాడూ? అయినా వాడు మనయింటి పిల్లవాడులా మెరుగుతున్నాడే! నువ్వు అల్లా అనబోకు” అని ఆగి ఆమెవంక కాస్త అనునయిస్తూ చూచారు. కాని ఆవిడ కొంతదూరం వాదానికే సిద్ధపడ్డది. “మనకు మీలుకొనప్పుడు ఎందుకీ లేనిపోని బెడద” అని కూడా అనేసింది.

ఆయనకు వెంటనే కోపం రావలసిందే గాని ఆ పూట వేగం రాలేదు. ఆయన మరోవిషయంకూడా ఆలోచించారు. తను ఆవిడకు నచ్చబెట్టే ఆవిడ కూడా అతన్ని దయగా చూస్తుండకదా అని. “తీరిక చిక్కినప్పుడల్లా పిల్లవాణ్ని ఎత్తుకొని ఆడిస్తున్నాడు. చెప్పగానే బజారుకెళ్ళి కూరలూ అవీ తెచ్చి ఇస్తున్నాడు. సాయంకాలం బడి వదిలగానే ఆటలకు పోక సరాసరి ఇంటికి వచ్చి “పిన్ని గారూ—నేను తోడుతా నుండండి” అంటూ వేడినీళ్ళ కాగు

లోకీ—గుండెలోకీ నీళ్ళు వోడి నీకు సాయపడుతున్నాను. ఇవన్నీ కాక అటు బళ్ళో—ఇటు ఇంట్లో బుద్ధిగా మనలుకొంటున్నాడు.” ఇట్లా ఆయన ఆతిని విషయం ఒక్కటొక్కటే మెల్లగా చెప్పి “ఇంతకంటే వాడుమాత్రం ఏం చేయ్యాలడే—వాణ్ని పప్పుకు పామ్మంటే బాగుంటుందీ—నువ్వే చెప్పా?” అని అడిగాడు.

“సరే మీ ఇష్టం—ఉండునీయండి” అన్నది మూతనిరుస్తూ. ఆయనకు కొంచెం కోపం వచ్చింది. కాస్త ఎత్తిగా చూచారు. ఆవిడ ఆవతలకు వెళ్ళి పోయింది.

ఆయన పట్టుదలవల్ల ఆయేడు సవ్యంగానే జరిగి పోయింది. కోప్పడప్పుడు కోప్పడినా మానవయ్యగారు అతినికి కావలసినచ్చినప్పుడు—అడక్కుండానే డబ్బులు చిల్లరగా ఇస్తూండేవారు బేరలూ, పావలూ. డబ్బులు చేతిలో ఉన్న రోజులలో పెద్ద ఇంటి పిల్లల్లా తనూ బడికి అమ్మవచ్చే చిల్లి గారెలా—అవీ కొనుక్కుని అందరి ముందూ—తన్ను వాళ్ళు ఊరించినట్లే తనూ వాళ్ళకు ఊరిస్తూ తినేవాడు. అని, ఆ చిల్లరకానులు లేనప్పుడు...వాళ్ళకు దూరముగా పోయి—తను వాళ్ళకుంటే బీదవాణ్నికదా అనుకొని కొంత ఈర్ష్యతో—కొంత బాధతో—వ్యభిచారం వాడు. నెలవలు ఇవ్వగానే ఇంటికి పరుగెత్తాడు. మానవయ్యగారు అతినికోసమే ఆ నెలవల్లో కొంత ప్రయత్నముచేసి ఒక చిన్న స్కూలుకు పప్పు ఒకటి వచ్చే ఏర్పాటు చేశారు.

* * *

అతిను బెజవాడ చదువుకు వచ్చిన మొదటిరోజులలో తరచు ఇంటికి వెళ్ళి తల్లినీ తండ్రినీ చూడాలని సహజంగానే అనిపించేది.....కొంత బెంగగానూ ఉండేది. వెళ్ళితే మళ్ళీ మరునాటికల్లా వచ్చేయవచ్చుకూడా దగ్గరే గనుక. కాని రానుపోనూ రెండుమూడు రూపాయలు అవుతాయి. అంత డబ్బు అతిని దగ్గర ఉండేదికాదు. మానవయ్యగారిని అడిగితే ఒకప్పుడైనా ఇవ్వగలిగేవారేగాని అతినికంత సాహసం లేదు. అంత తాపత్రయపడి వేసంగి నెలవలకు ఇంటికి వెళ్ళాడు. కాని అక్కడి పరిస్థితులూ అంతంత మాత్రంగా ఉన్నాయి. తల్లితండ్రులకు దారిద్ర్యంతో పాటు వృద్ధాప్యంకూడా వచ్చింది. అతిని అక్క

పెండ్లికి చేసిన అప్పు అయినా పూర్తిగా తీరలేదు. అయిచ్చినదేమో దాదాపు బీదలంబంధం; పైగా దూరాభారం. ఆ తల్లి కూతుర్ని ఏడాదికొకసారి పండక్కియినా తీసికొనిరా లేకపోవడాని మననపడుతుంది. కాని చేయగలిగిందేమీలేదు. నెలవలకు కొడుకు ఇంటికి వస్తే ఏదైనాది నెలల తర్వాత వచ్చాడే అని ఎంతో ఆశతో పడుతూంటేగాని ఓ పిండివంట చేసి పెట్టాకోగల తాళాతు లేదు. ఆతని బాల్యంలోకంటే ఆ ఇంటి పరిస్థితులు మరినాయి. మూడుతూ ఉన్న స్థితిగతులు అతనికి క్రమంగా అర్థమయినాయి. ఈ నెలవల్లో నాకు మంచిబట్టలు కుట్టిస్తేనేగాని వీల్లేనని తల్లితో అన్నాడు. ఎన్నాళ్ళనుండో పసుపుకుండలో పడేసి ఉంచిన మెట్టలు చాటుగా అమ్మేసి ఒక లాగు ఒక చొక్కా కుట్టించింది.

ఆ నెలలు నిర్విచారంగా గడపవేశాడు. బళ్ళు తెరుస్తున్నారనేసరికి అతనికి భయం వేసింది. తన ఊరుకన్నా బెజవాడ వెయ్యిరెట్లు బాగున్నా-తన తల్లి పెట్టే భోజనంకంటే వారాలు కుదిరిన ఇళ్ళల్లో ఆహారపదార్థాలు మెండుగానూ రుచికరంగానూ ఉన్నా అతని కేదోబాధ అనే అనిపించింది.

“అంత బాధపడుతూ చదివకపోతే ఏం” అనుకొన్నాడు కానీపు. అందుకే వెళ్ళడం ఒకటి రెండు రోజులు ఆలస్యం చేశాడు. అవధాని తండ్రి ఒక అయిగు రూపాయల నోటాకటి బగులు తెచ్చినది అతని చేతుల్లో పెట్టి “వెళ్లు ఆలస్యం చేస్తే మాధవయ్యగారికి కోపం వస్తుంది” అన్నాడు.

అత నారోజే తిరిగి వచ్చాడు. తిరిగి వచ్చాక తెలిసింది తన స్థితి. అయిదవ ఫారంలోకి వచ్చాడు. బాగా ఊహ వచ్చింది తను కష్టపడి ఎల్లాగో గడపాలనీ అంతకుమించి మరో గత్యంతరం లేదనీ మాధవయ్యగారి దయవల్లనే తను వృద్ధిలోకి వస్తున్నాననీ అర్థం చేసుకొన్నాడు.

అయినవ ఫారం అతనికి తా నాయేదాది ఎల్లా గడుపుతానా అనుకొంటూఉండగానే గడిచిపోయింది. మాధవయ్యగారితోపాటే కానిని కాఫీ త్రాగి సంచి పుచ్చుకొని బహువెళ్లి వచ్చేవాడు. ఆయన ఆట్టే పనులు చేప్పేవారు కాదు. ఆరిడ మాత్రం—తన కాట్టే సాయపడడం లేదని పెద్దకూతురితో రుసరుసలాడుతూనే—సరేలే మవ్వేం చెయ్య

క్కలేదు. వెళ్లి ఆ చగువేదో చూడమూ. మీ బావ గారికి—ఆ కైసలు ఏదో అయితేనే గాని పనికి రావటం...వెళ్ళి చదువు” అని వంటపంటలోకి రానిచ్చేది కాదు. కాని అవధాన్ని మాత్రం ఊరికే కూర్చోనిచ్చేది కాదు. ఊరికే తిని ఇంట్లో ఉన్న పరాయివాడికి ఆ మాత్రం పనులు చెప్పడం ఏమంత తప్పుకాదని తన్ను తానే సమాధానపరుచుకొని అన్ని పనులకూ అతన్నే పురమాయించేది. అవధాని విసుగు అనేది ఏ మాత్రమూ పైకి కన్పించనీయకుండా ఆ పనులు చేసేవాడు. తను ఏ మాత్రం విసుక్కొన్నా ఆవిడ కనుకుకొంటుంది. ఆ విషయం ఆయనకు తెలుస్తుంది. కొంత అలజడి—అశాంతి కలుగుతుంది వారి కట్టిది కలిగించడం అతనికి ఇష్టంలేదు.

పదిగంటలకల్లా అతను మాధవయ్యగారితో పాటు బడికి వెళ్ళేవాడు. కొన్నిపూటలు దారిలో వారాల ఇళ్ళల్లో భోజనంచేసి బడికి వచ్చేందుకు వీలు కలిగేందుకు వాళ్ళకు వీలుకాకపోతే మధ్యాహ్నం ఆట విడుపు సమయంలో అంతదూరం వెనక్కు వచ్చి భోజనం చేసి గబగబా నడిచి మధ్యాహ్నపు గంటకు బడి అందుకు నేవాడు. సాయంకాలంపూట భోజనమూ తిరదు ఆలస్యమయ్యేది. కాస్త పెంపరాశి వెళ్ళితే “అప్పుడే ఏం తొందరొచ్చిందిమూ—ఇంకా పిల్లలకైనా పెట్టండ” అంటుందొత్తి. కాస్త ఆలస్యమైతే “ఇప్పుడే కాస్త నడుము వాలుద్దా మనుకొంటున్నా—ఇంతలో నవ్వు...అని ఆగిపోతుంది ఆగ్లోతిలో మరోతిల్లి. ఊహ తెలిసిరావడంవల్ల వాళ్ళమాటలు బాగా అర్థమయ్యేవి. అతను బాధపడేవాడు. అల్లా భోజనం ముగించుకొని గదికి చేరేవాడు. పుస్తకం ముందు బుడ్డిదీపం వెలుగులో కూర్చొని చదువు ఆరంభించేసరికి నిద్రవస్తున్నట్లనిపించేది. కాస్త కునికిపాట్లు పడితే మాధవయ్యగారు వచ్చి కేకలేసి వెళ్ళేవారు. ఒక్కొక్కసారి ఆయన అతని గదిలోనే కూర్చుని కాంపొజిషన్ పుస్తకాలు దిద్దుకొనేవారు—అతన్ని ఏదో చదివమని పనిచెప్పి. మరొకప్పుడు కూతుర్నికూడా పిల్చి ఇద్దరిచేతా లేక్కలు చేయించేవాడు. అతనిలా కొన్ని రాత్రులు తిప్పనిసరిగా భయపడుతూ చదివేవాడు. ఒళ్ళో కూడా అతనివిషయం తోడి ఉపాధ్యాయుల్ని అడిగి తెలుసుకొంటూ ఉండేవారాయన.

జీ వి త పు మ లు పు

తరచు ఆయన “అల్లా ఉన్నావేగా?” అని అడిగేవారు అతని ముఖంవంక చూస్తూ. ఆయనకు అతను తెలివైనవాడేనని కష్టపడి ఉత్సాహంగా చదివితే వృద్ధిలోకి వస్తాడని గట్టి నమ్మకం ఏర్పడింది. అందుకే అతను కాస్త నిరుత్సాహంగా కన్పిస్తే పది ప్రశ్నలు వేసినా సరే సమాధానం రాబట్టేవారు.

“ఏం ఎవరన్నా విసుక్కున్నారా?”

అతను కొన్ని సమయాల్లో నిజం చెప్పేవాడు. “నిజమే అయివుండవచ్చురా — అవధాని — కాని చూడూ—ఎవరో వంటమనిషీ నాకర్హా ఉన్న ఇళ్లల్లో తప్ప సామాన్య కుటుంబాలలో ఆశవాళ్లు ప్రాచస్త మానమూ వళ్ళు విరుదుకోవాలనించేనా — ఏదో ఆమాత్రం విసుక్కున్నారంటే పెద్ద విశేషం కాదు — తను పిల్లల్ని మాత్రం విసుక్కోరా ఏమిటి—దానికి నీవంత మనస్సులో కష్టపెట్టుకోకూడదు—ఆ; తెలిసిందా” అని నెమ్మదిగా చెప్పేవారు.

వారం పదిరోజులు నెలవలవచ్చినా అతను ఇంటికి పోకపోవడం చూచి అతనికి వినపడేటట్లుగానే “వీడికింత తిండి దొరికితే చాలు—ఇల్లా అక్కర్లేదు, వాకిలి అక్కర్లేదు” అని కాస్త ఎగతాళిగానో ఎత్తి పొడుపుగానో ఒకళ్ళిద్దరు అనేవారు వారాలు ఇచ్చిన వాళ్ళు—అంతకంటే ఎక్కువగా వారం వీళ్లేదన్న వాళ్ళూ. ఆ మాటలకు అతనికి నిజంగానే కష్టంగా ఉండేది. మనస్సులో వాటిమూలంగా కలిగిన బాధ తరచు మెదిలుతూనే ఉండేది. మాధవయ్యగారి కొవిషయం చెప్పేవాడుకాదు. “పితూరీకూడా చెబుతున్నావా” అని కోపగిస్తారేమోనని భయపడి.

తన బట్టలు చూచి పిల్లలు పెక్కిరించారని గానీ—నూటు వేసుకొని వచ్చే నైస్సుమాష్టరు గారు—క్రొత్తగా వచ్చిన ఆయన తను పరిశుభ్రంగా లేవని అసహ్యించుకొన్నారని గానీ అతను ఆయనతో చెప్పకొనేవాడు కాదు, ఆ భయంతోనే.

అతని దుస్తులు తరచు చుపురంగులోనే ఉండేవి. ఆవిషయంలో అద్భుతంగా నిజమే చెప్పాలంటే అతని కన్నుచే రెండు జతలు. ఒక జత ఉతికి ఆరవేసుకొని మరో జత కట్టుకొని వెళ్ళేవాడు. ఇస్త్రీ చేయబడక పోవడం ఒక లోపంకాగా—పురపాలక సంఘంవారి దయవల్ల అందరి దుస్తులపైనా దుమ్ముపారలు క్రమ్ముకోవడం కారణంగా అతని దుస్తులు ఆ తీరున ఉండేవి.

అతను వీటి అన్నింటికీ బాధపడ్డాడు. కొండరు తన్ను చూచి అసహ్యించుకొంటున్నందుకూ కొండరు తన్ను తిండికి కరువు వచ్చినవాడిలా పరిగణిస్తున్నందుకూ—నిజంగానే తాను దారిద్ర్యం అనుభవిస్తున్నందుకూ అతను మనస్సులోనే బాధపడేవాడు. “ఇంత బాధపడుతూ ఏం ఈ చదువు చదవకపోతే?” అని తరచు అనుకొని నిరుత్సాహపడేవాడు.

తగిన ధనసహాయం లేకుండా ఈ దారిద్ర్యపు బ్రతుకు బ్రతికిమాత్రం ఏం ప్రయోజనం అని అనుకొని నిరాశపడేవాడు.

ఒక్కొక్కసారి వారం ఇచ్చిన ఇంటి ఇల్లాలు ఏ సినిమాకో వెళ్ళితే భోజనం చెయ్యకుండానే గదికి వచ్చి చదువుకొంటూ కూర్చొని ఏ తొమ్మిదో అయ్యాక ఆకలి వేస్తున్నదని గ్రహించి బయటకు పోయి కేవలము బీదవాళ్ళ కోసము చెట్టుక్రింద, అమ్మే పుసుగులు కొనుక్కొని తినేసి పంపుదగ్గర కడుపునిండా నీళ్లు త్రాగి వచ్చి మళ్ళీ చదువుకు ఉపక్రమించేవాడు. ఆకలిని కాదననూలేదు. పోనీ అభిమానాన్ని చంపుకొని “ఈ పూటకూడా మీయింట్లోనే అన్నం పెట్టిందండి” అని అడగనూలేదు. అల్లా అడిగి పెట్టించుకొని తినకపోవడం అతనిలోని అభిమానం కాక—తనకు ఆశ్రయమిచ్చినవారికి మరింత శ్రమ కలిగించడము ఇష్టం లేకపోవడముకూడా మరో కారణం. అల్లా జరిగేది కొన్ని రోజులు.

“రోజులు ఇల్లా గడవకపోతే—నేనసలు రాలి పోతేమాత్రం ఏం?” అని ప్రశ్నించుకొనేవాడు. హృదయం అమాయకంగా ఉండడముచేత సరియైన సమాధానాలు అతనికి లభించేవికావు.

మాధవయ్యగారు అతని హృదయగతమైన ఇట్టి భావాల్ని ఇంతదూరంవచ్చి అర్థంచేసుకోలేదు. కొంచెం చిన్నతనంవల్లా ఇల్లు వదిలివచ్చి—కొంత ఇబ్బందిపడుతూ చదువుతున్నాడే అని అనుకోవడం వల్ల కలిగే మందకొండతనంవల్లా అతను అల్లా కన్పిస్తున్నాడని అనుకొని కాస్త ఘట్టిగానే మందలించేవారు.

కొన్ని సమయాల్లో చెయ్యిచేసుకొన్నంత పని ఆయ్యేది.

పరీక్షకు ఇది ముఖ్యము—అది ముఖ్యము అన్న విచక్షణలేకుండా అన్నీ — అన్నిపాఠాలు వప్ప

చెప్పించుకొనేవారు. దగ్గర కూర్చొని ఆంధ్ర—ఆంగ్ల వ్యాకరణాలు చెప్పి చదివించారు.

ఆయేను రాత్రిళ్లు చదివిన చదువే చదువు.

ఆవధాని ఆయేను అయిదవ ఫారం ప్యాసయ్యాడంటే అదంతా మాధవయ్యగారి చలవేగాని మరోటి కాదు. ఆమాట అందరికంటే ఎక్కువగా ఆయన భార్య ఆనకొన్నది ఆవిఁధోరణిలో. “అంత నూరి పోస్తూ—భయ పెట్టి చదివించకపోతే—ఉహు—వీడు ప్యాసయ్యేనా!” అని. అతనికోసం అంతసేపు కాలం వృథాచేయడంకంటే మరో ట్యూషను చెప్పగూడదండీ—నాల్గడబ్బలు వచ్చునుగదా అని ఆయనతో గూడా అన్నది.

* * *

ఆయేను సెలవలకు అతను ఇంటికి వెళ్లేడు. వేసవికాలం అంతా అక్కడే ఉండిపోయాడు. డబ్బులు సంపాదించాలని బుద్ధిపుట్టింది. ఒకరు ఉపాయంకూడా వెంటనే నూచించారు. అతను నాల్గయిదు ట్యూషను సంపాదించాడు. ఒకటవ ఫారం లోకి—అయిదవ తరగతిలోకి పిల్లల్ని ప్రవేశపెడితే లాభిస్తుందని చెప్పారు. అపనే చేశాడతను. వారాల ఇళ్లలో పిల్లలకు తాను ఉచితంగా పాఠాలు నూరి పోస్తే వారు అతనికి భుక్తిని సెలవల్లోకూడా ఏర్పాటు చేశారు. అవికొక ఇతర ట్యూషనవల్ల—ఆ రెండు సెలలూ ఎండ్లోపడి తిరిగి—అవ స్రపడి చెబితే సెలవ లాభిరకు మొత్తంమీద—జీతాలూ ఆయా పిల్లలు పరీక్షల్లో ఉత్తీర్ణులయినందుకుగాను లభించిన బహు మానాలూ కలుపుకొని నెలవైయాపాయలు పోగయ్యాయి. అప్పట్లో అది పెద్దమొత్తమే. అతని కంటికి మరీ పెద్దమొత్తంగా కన్పించింది. ఆ డబ్బులతో సగం మాధవయ్యగారికిచ్చి మిగతా సగం తీసుకొని ఇంటికి వెళ్లాడు. తల్లిచేతికిచ్చాడు. ఆమె వద్దనుకంటూనే ఆడబ్బు పుచ్చుకొని ఆయేను కూతుర్ని పంపింట్కు పిలిపించుకొన్నది. తల్లి ఆనందబాష్పాలూ — “ఎంత కష్టపడ్డావురా నాయనా—పోనీ నువ్వు పట్టుకొని పోయి ఖర్చుక్రింద పాడుకో—అక్కయ్యను పిలవనులే” అంటూ ఆడిన బీదరికపు మాటలూ అతన్ని కొంత క్రుంగతీశాయి.

దారిద్ర్యం అంటే బాగా అర్థమయ్యింది. ఆసాని ఇంటికివచ్చినప్పుడు అతను పట్టుమని వారంరోజు

లైనా ఉండలేదు తల్లిదండ్రుల పరిస్థితిచూచి కొంత దిగులుపడ్డాడు. ఆ పరిస్థితిలో తాను వాళ్లకు సాయ పడకపోగా వాళ్లకు భారంగా నిలవడము ఇష్టంలేక బరువైన హృదయంతో వెంటనే తిరిగివచ్చాడు. అప్పటికింకా పాఠాలు సరిగా మొదలుపెట్టలేదు. సెలవల్లో తాను ట్యూషను చెప్పడంవల్ల ఏడాది పాడుగునా అల్లా ట్యూషను చెప్పించుకొంటామని ఒకరిద్దరు వచ్చారు. అవధాని మొదలు అందుకు సిద్ధపడ్డాడు. కాని మాధవయ్యగారు అడ్డుపడి “ఒరేయి అవధానీ నువ్వీవీడు వళ్లువంచి చదవాలి—కష్టపడాలి. ఈ స్కూలుఫైనలు గడచి బయటపడ్డావా నువ్వొక దారిలోకి వస్తావు. మొదటినుంచీ చదవాలి. ఆ ట్యూషన్లేమీ వద్దు. ఊరికే నాలుగు డబ్బులకు కక్కుర్తిపడబోకు. చదువు కానీయే—తర్వాత చూద్దవుగాని ఈ సంపాదన” అని హితబోధచేస్తూ అడ్డుపడ్డారు. అతను సరే అనక తప్పలేదు. కాని...

ఆ ట్యూషను అవీ ఉంటే మధ్యాహ్నంలప్పుడు కాస్త ఉపాహారం నేవించే భాగ్యం అతనికి లభించేది. అది పిలు గాకపోయింది. అయినా అతను వారి మాటకు సరే అన్నాడు.

మొదటి మూడు సెలలూ గడచిపోయాయి.

3

సెలలు గడుస్తున్నా గడవక ఆగిపోతున్నాయనే అనిపించింది. మాధవయ్యగారు ఎప్పటిలాగా అతని యందు దయనూ శ్రద్ధనూ చూపుతూనే ఉన్నారు. ఆయన భార్య పనులు చెప్పతూనే ఉన్నది. వారాల భోజనం ఆకలి తీరుస్తూనే ఉన్నది. ప్రొద్దుట భోజనం చేసి వచ్చిన రోజున మధ్యాహ్నం రెండుగంటలయ్యే సరికి తరచు ఆకలి వేసేది. కొంతసేపు దాన్ని గమనించుకొనేసరికి అతనికి బాగానే ఉండేది. కాని రోజూ అల్లా జరిగి కొంతనేసటికి తప్పనిసరై బడి వ్యవహారంలో మునిగిపోతే—ఆకలి అణగిపోయేది. స్కూలుఫైనలు తరగతి పంతుళ్లు అప్పటినుంచే కొంచెం హడావిడి మొదలుపెట్టారు. హెచ్చరికలు చేశారు. “ప్యాసయినా తప్పినా నావల్ల ఒరిగిపోయేదేమిటిలే” అనట్లు అవధాని మందకొండిగా నడక సాగించాడు.

తను అట్టే తెలివైనవాడు కాదన్న సంగతి తెలుసుకొన్నాడు అవధాని. తను చదువుతున్న బళ్ళి

జీ వి త పు మ లు పు

తనకంటె చాలారెట్లు తెలివైన పిల్లలు కన్పించారు. వారి తెలివి స్పష్టంగా కన్పించింది. వారితో తన్ను పోల్చుకొంటే—వారి భాగ్యంతో పోల్చుకొన్నట్లే అయ్యింది. వాళ్లందరూ పరీక్షలో పాస్ అయితే తాను తప్పిపోతా నేమోనని అద్వైతం—అనుమానం కలిగింది. ఆ కలగడం అతని నడకకు మరీ ఆటంకమైంది. మరింత నిరుత్సాహపడ్డాడు.

మాధవయ్యగారి చేత చీవాట్లుతినడం ఎక్కువయ్యింది.

* * *

ఆరోజు మధ్యాహ్నం—ఆదివారం కావడం చేత భోజనం కాగానే గదికివచ్చి పుస్తకం పుచ్చుకొని పడుకొని చదువు మొదలుపెట్టాడు. కళ్లుముందు తెరచిన పుటలు స్పష్టంగా కన్పిస్తున్నా అతని మనస్సు ఎక్కడికోపోయింది.

“డబ్బులేనివాడు—అసలు చదువుకోకూడదు— అసలు బ్రతకే నేకూడదు—బ్రతికి ఏం ప్రయోజనం...” అతని ఆలోచనలు కుంటుతూ సాగాయి.

అంతలో మాధవయ్యగారి భార్య కేక విని ఉలిక్కి పడి లేచాడు. చప్పున హాల్లోకి వెళ్లి “ఏమిటండీ” అన్నాడు. అవిడ ఒక చిన్నపని చెప్పింది. అతనందుకు ఉపక్రమించాడు. హాల్లో అక్కడక్కడ మేకులు కొట్టి కొన్ని పటాలు తగిలించాలి. అదీ ఆవిడ చెప్పిన పని. ఒక స్థూలూ—ఒక చిన్న సుత్రీ—ఆవిడ అందించిన కొత్త మేకుల పాట్లం తీసుకొని అతను ఆలస్యం చెయ్యకుండా పని మొదలుపెట్టాడు.

ఒక్కొక్కపటానికి మూడేసి మేకులు. పైవైపు ఒకటి క్రిందవైపున రెండూ—ఇల్లా మేకులుకొట్టి పటాలు తగిలిస్తున్నాడు. చివరి పటంకోసం మేకులు కొడుతూండగా ఆ ప్రమాదం జరిగింది. క్రిందపెట్టిన పాట్లంనుండి మూడు మేకులు తీసుకొని స్థూలు ఎక్కాడు. రెండు పళ్లెంందున కరచిపట్టుకొని ఒక దాన్ని గోడకు కొట్టాడు. రెండోది సరిగ్గా గుర్తు పెట్టుకొన్న చుక్కలూడనే పెట్టి కొడుతూండగా బల్లి ఒకటి వైనుండి జారి నెత్తిమీదపడ్డది. అతను అనవసరంగా ఖం గారుపడ్డాడు. నెత్తిమీద పడ్డదాన్ని ఒక సారి తలవెనక్కు విసురుగా విదిలించి అది దూరంగా పడేబట్టు చూచాడు. ఆ సమయంలో నోట్లో ఆ చిన్న మేకు అరఅంగుళం పొడవు మేకు—ఇనపదైనా కొత్తది

కావడంచేత నున్నగా తెల్లగా వెండిలా మెరుస్తున్నది ఉన్నదన్న విషయమే అతనికి స్ఫురణలో లేదు. అది అతనికి తెలియకుండా ఎట్లా పడ్డదో—పడి లోపలికి జారిపోయింది. కాని లోపలికి జారినట్లే అని పించలేదు. అది అల్లా జరిగిపోయింది. కాస్త తల తిరిగినట్లునిపించింది. నాలుగైదు తూణాల తర్వాత క్రిందకు దిగి అనుమానం కలిగి—అటూ ఇటూ పరికించి—తల పంకించి సుత్రీ స్థూలమీద కాసేపు నిలబడ్డాడు. క్రింద పడిపోయిందేమోనని హాలంతా ఒక తూణం వెతికాడు. కాని కన్పించలేదు. కానికపు పాట్లం గాలికి కదలి హాల్లో ప్రాకుతోంది. మొదలు పెట్టిన పని పూర్తికాలేదు. అదే చివరి మేకు. “ఆ పటం తర్వాత తగిలిస్తానండీ” అని అవతలగదిలో ఉన్న ఆవిడకు వినిపించాలాగున చెప్పేసి ధరచరా తన గదిలోకి వెళ్లాడు. మళ్ళీ ఒకసారి హాల్లోకివచ్చి కళ్లు పెద్దవిచేసుకొని పదినిముషాలకేపు వెతికాడు. ఆమెవచ్చి “సరేలే—నీకే పనిచెప్పినా శ్రద్ధలేదు. లేపు మరొకటి తెప్పిస్తానులే అన్నది.

అది—ఆ మేకు మింగా నేమోనన్న అనుమానం అప్పుడు కలిగింది అతనికి. భయం వేసింది. “అయితే మరి నొప్పి పుట్టలేదేమా—అడ్డం పడలేదేమా అని పిచ్చిప్రశ్నలు మనస్సులో మెదిలాయి. మంచినీళ్లు అడిగి పుచ్చుకొని కొంతసేపు గుక్కలు గుక్కలుగా కొంతసేపు గడగడా త్రాగాడు. “ఏం అనిపించడం లేనే” అనుకొన్నాడు. మళ్ళీవచ్చి గదిలో పడుకొన్నాడు.

* * *

అవధానికి అకస్మాత్తుగా—సకారణంగా అమితమైన భయం కలిగింది. అంత భయం అతను ఎన్నడూ ఎరుగడు. ఏదో వికారపెడుతున్నట్లునిపించింది. ఆ సమయంలో ఏదైనా బాధ కలిగితే తాను మూలిగితే ఆవిడ ఏమైనా అంటుందేమోనని గబగబా నడిచి బయటకు వెళ్ళాడు. ఒకటి రెండు వీధులు పుట్లో రెండు మూడు సోదాలు త్రాగాడు. కొంతసేపు ఆయాత్రిక దారిలో ఏం అవాంతరం వస్తుందో అని మరి భయపడి గదికి వచ్చేశాడు. వచ్చి నెల్లకిలా పడుకొని దూలాల వంక చూస్తూ ఆలోచన చేశాడు.

అదుర్దా ఎక్కువయ్యింది.

నిముషానితో ఆలోచన—క్షణానితో భావం భయపెడుతూ—నల్లని మేఘాలను చీల్చుకొనిపోయే మెరపుల్లా మనస్సులో మెదిలి మాయమయ్యాయి. మనస్సులో సుడిగాలి బయలుదేరింది. ప్రళయ ప్రభంజనాల విజృంభణలు—వికృతరూపాల కారు మేఘాల కదలికలు—వరదవాగుల జౌద్ధత్యపు పర వళ్లు — సంక్షోభం—నిరాశ — మృత్యుభీకరకరాళ దంష్ట్రాన్ని లవలయతాండవం అతని హృదయాన్ని ఆవరించాయి. శరీరం కంపించిపోయింది. హృదయం వేడెక్కిపోయింది. నిట్టూర్పులు బహు వెచ్చయినాయి. నరనరంలోనూ రక్తం తన గమనవేగాన్ని పదిరెట్లుగా పెంచుకొన్నది. నరాల ప్రతి మలుపులోనూ ప్రతి రక్తనాళాల కేంద్రంలోనూ సుత్తిదెబ్బలు వినిపించాయి. పది నిముషాలు గడిచిందో లేదో నీరసం వచ్చింది. ఎంతోదూరం పరుగెత్తినట్లయింది. ముచ్చెరులుట పోతాయి. ఆ చిన్న మేకు అన్నకోశంనుండి—చిన్న ప్రేవుల్ని రెండుగా చీల్చుకొంటూ నెమ్మదిగా ముందుకు సాగుతున్నట్లే అనిపించింది. “ఈ పూటతో ఆఖరు—ఈ దివిద్రుని జీవితం” అని ఎవరో అన్నట్లే అనిపించింది.

అనుకోకుండా అతను పెద్దగా మూలిగాడు. అప్పుడే పనిమీద వెళ్లి ఇంటికి తిరిగివచ్చి హాల్లోకి ప్రవేశిస్తున్న మాధవయ్యగారు ఆ మూలుగుని అవధాని తలుపు తట్టారు. అతను లేచి తలుపు తెరిచాడు.

అప్పుడే తెలిసింది ఆయనకు జరిగిన ప్రమాదం. ఆయన డాక్టరుకోసం పరుగెత్తి తిరిగి వచ్చేసరికి కొంత ఆలస్యమయ్యింది... కదలకుండా పడుకోమని చెప్పి వెళ్లారాయన. కళ్లు రెండూ గట్టిగా మూసుకొని పడుకున్నాడు. కాసేపు మళ్ళా అవే ఆలోచనలు.

* * *

అవధానికి అంతలో బ్రతుకుపై ఆశ పుట్టింది. ప్రాణంమీద తీసి తెలిసివచ్చింది. చివరకు ఈ గండ్లం గడచి ఏమైనాసరే బయటపడాలని దృఢమైన ఆకాంక్ష—వాంఛ బయలుదేరింది. “పోనీ—పోతే మాత్రం ఏం?” అని మరోభావం మనస్సులో నే విదిలించుకొన్నది. “కాదు—కాదు, అని పెద్దగా నే అన్నాడు. అనుకొన్నాడు. “ఉండి ఏం ఘనకార్యాలు సాధింపబోతున్నావా?” అని రూపం చాల్చిన మరో ప్రశ్న, ఎదురుగా వికటంగా నవ్వుతూ.

ఇంటిదగ్గర ఉన్న ముసలి తల్లిదండ్రులు—దూరముగా ఉన్న అక్క—తనకు ఆశ్రయమిస్తూ దారి చూపిస్తూ కౌయ్యపుచ్చుకొని తీసుకొని వెళుతున్న మాధవయ్యగారు - తను గడిపిన జీవితం, పడ్డ కష్టం - చదివిన చదువు—అందర్నీ—అన్నింటినీ జ్ఞాపకం చేసుకొన్నాడు.

మరో కొద్ది సెలెట్లో వస్తున్న పెద్ద పరీక్షలు స్ఫురణకు వచ్చాయి. మాధవయ్యగారి మాటలు చెవులలో మారుమోగాయి.

ఆ పరీక్ష ప్యాసవుతే—చిన్న ఉద్యోగం వస్తుంది. సంపాదన—జీవితం—తల్లిదండ్రుల పోషణ—పెండ్లి—సంసారం—సౌఖ్యం—సాగిపోయాయి అతని ఆలోచన భావపరంపరలు అల్లుకొనిపోయాయి.

“బ్రతకాలని — బ్రతుకుదామని వాంఛ” ఆ వాంఛ—భయంకరమై—దుస్సహమై బుసలుకొడుతున్న భయమనే సర్పంచే చుట్టివేయబడి విడిపించుకోవాలని ప్రయత్నం చేస్తున్న ఆ వాంఛ—అందోళననూ—ఆశనూ కలిగిస్తున్న ఆ వాంఛ ఒక్కసారిగా ఉబికింది.

ఊటజలంలా ఉబికి వచ్చి ముందుకు సాగింది. మధ్యలో కొంత నీరు ఇంకి—కంటుపడినా వెనుకగా నిరంతరంగా వస్తున్న జలధారలసాయంతో ముందుకు పరుగెత్తే ఊటజలంలా — ముందుకు పరుగెత్తిన దావాంధ.

అతినొకసారి ఉలికిపడ్డాడు. లేచి కూర్చున్నాడు. మనసు దిటవుచేసుకొన్నాడు. ఇక నాకేం పర్వా లేదనుకొన్నాడు.

“నేను చావను” అనుకొన్నాడు. ఆ మాట పదిసార్లు అనుకొన్నాడు.

మాధవయ్యగారు డాక్టరును వెంటపెట్టుకొని వచ్చేసరికే అతనులేచి తిరుగుతున్నాడు. ఆ గాభరా అంతా పోయింది. వైగా చిరునవ్వులకూడా నేర్పుకొన్నాడు.

* * *

“కదలకుండా పడుకోరా అంటే తిరుగుతున్నావేరా?” అని ఆయన వచ్చి రావడంతోనే అతన్ని కేకలు వేస్తూ “వీడేసండీ అని అతన్ని ఆ డాక్టరుకు

జీ వి త పు మ లు పు

చూపించారు. ఆ డాక్టరుగారు అతన్ని పదినిమిషాలు పరీక్ష చేసి ఏవో కొన్ని ప్రశ్నలు వేశారు.

అతను కొన్నిటికి సరిగా సమాధానాలు చెప్ప లేకపోయాడు.

అర్థం లేకుండా నవ్వాడు.

ఆ నవ్వు చూచేసరికి మాధవయ్యగారికి కాసేపు ఒళ్లు మండింది.

“ఏం పర్యావేదండ్రి మాస్టారూ— నే నీగంపం బహు సులభంగా గడచి బయటపడతాను. నా మనస్సు అల్లా చెబుతోంది. నాకు ధైర్యం వచ్చేసింది. రోపీపాటికి - మాస్తుండుండి మరి - ఆదుర్లా తోలగి పోతుంది. పరీక్షకు మీరు చెప్పినట్లుగా శ్రద్ధగా చదువు తాను. ఏంభయం లేదండీ” అదీ అతను చెప్పబోయే మాటలు. చెబుదామనుకొన్న సమాధానం. కాని చెప్ప లేదు. బయటకు అనలేకపోయాడు. ఒక్క నవ్వు మాత్రమే చేతనయ్యింది.

“ఎంకుకండీ అంత గాభరాపడతారూ - ఏం నాలంటిసరిదు డొకడు పోతే ఏం- నష్టమేముందీ?” అని చెప్పాలనుకొంటున్నాడు; వెగవయ్యకు ప్రాణం పోతున్న భయం ధ్రువపడిపోయి ఉంటుంది. కాస్త మతి ఏమైనా చలించిందేమో! అందుకే ఈ నవ్వు” అని మాధవయ్యగారు అనుకొన్నారు.

ఆయన కాస్త కోపంగా “ఒరేయి అవధానీ నువ్వైనవ్వు కట్టిపెట్టి సరిగా సమాధానం చెప్ప” అన్నారు.

* * *

ఆరోజు రాత్రి అతన్ని ఆసుపత్రిలో చేర్పించారు. ఇంటికివచ్చిన డాక్టరుగారు మాధవయ్యగారితో ఇక్కడ మనం చెయ్యగలిగిందేమిలేదు, ఎక్కువే అదీతీసి ‘అబ్బయ్య’ చేయాలి. అంతే అప్పజ్జంపుంటే బ్రతుకుతాడు” అని చెప్పి వెళ్ళారు.

మాధవయ్యగారు ఆసుపత్రి పెద్దడాక్టరుగార్ని కూడా కలుసుకొని నమస్కారంచేసి చెప్పకొన్నారు తన ఆందోళన అంతా.

ఆయన భార్యకూడా భయపడ్డది.

ఆమె మనస్సుకు అతనిక దక్కడనే అనిపించింది. అదంతా తనమూలకంగా జరిగిందేమో ననిపిం

చింది. ఆట్టే కారణం లేకపోయినా ఆయన తనమీద ఎక్కడ విరుచుకొనిపడతారో అని భయపెట్టింది.

ఓయి భగవంతుడా— మొదటినుంచీ నేను చెబుతూనే ఉన్నా— మనకెందుకొచ్చిన బెడద అండీ అని కాని ఆయన గారు విన్నాడుకాదు ఇప్పుడేంచెయ్యడం అని ఆమె మనస్సులో నే ముగనపడ్డది.

ఆమె మనస్సు కరిగింది.

పిల్లలకు అన్నాలు పెట్టి ఆవిడకూడా ఆసుపత్రికి వచ్చేసింది. పదికొండు దాటాక భగవంతుడిమీద భారం వేసి ఆయన ఆవిష్టి అతనినిగ్గర వదిలేసి—నర్సు మీరు వెళ్ళండి- ఇంతమంది అనవసరం ఇక్కడ- రాత్రిళ్ళు పేమెంటుగ్గర ఉండడానికి పిల్లలను అంటుండగా- ఇంటిపగ్గర ఎవ్వరూలేకుండా ఉంటే ఎల్లారా అనుకొంటూ ఆయన ఇంటికి తిరిగివచ్చారు

ఆవిడ ఆ రాత్రంతా అక్కడే ఉన్నది.

కాసేపు అతనికి దగ్గరగా కూర్చున్నది. కాసేపు ప్రక్కవరండాలో గోడకు చేరగిలబడే మనుకుపాట్లు పడ్డది. అంతలో అదరిపడ్డది. అతనిక వేళ... అల్లా జరిగితే అతని తల్లి ఏమని ఇదివుతుందా అని కాసేపు ఆలోచించింది. ఆ తల్లి శోకనాదాలు ఆమె చెవుల్లో మ్రోగుతున్నట్లునిపించింది.

తను ఇన్నాళ్ళూ అతనియందు ఆనుకోకుండా వహించిన నిర్దయ జ్ఞాపకంవచ్చింది.

ఒంటిగంట చాటింది.

అతను సన్నగా మూలగడిం ఆరంభించాడు. మేకు కదులుతున్నట్లునిపించింది. భయం చిన్న అపవాదులా మెదిలింది. కాసేపు కదిలింది. అంతలో హృదయపీకంమీదకు ఉరికి కొరివిదయ్యంలా చిందులు త్రొక్కుడం ఆరంభించింది. ఒళ్ళంతా పగలవేసుకొని లేచింది.

అతను పెద్దగా మూలిగాడు. ఏమిటినాయనా మూలుగుతున్నావ్ అని మాధవయ్యగారి భార్య వచ్చి మెల్లగా అడిగింది. మళ్ళీ అడిగింది “బాధగా ఉందా” అని. అతను “అవునండీ” అన్నాడు. ఆవిడవెళ్లి నర్సును పిల్చుకుని వచ్చింది. నర్సు వచ్చి ఎక్కడనొప్పి అని అడిగితే ఇదిగో ఇక్కడ అని అతను నిజంగానే చెప్ప లేకపోయాడు. ఆ నర్సుకు అతనిబాధ కొంత అర్థమయ్యింది. ఆమె వెళ్లి డాక్టరును వెంటనే పిల్చుకుని

వచ్చింది ఆయన వస్తున్నదారిలో నిలబడి మాధవయ్య గారి భార్య “ఏమండీ డాక్టరుగారు పిల్లవాడు చాలా బాగుపడుతున్నాడండీ-మరి” అని అగిపోయింది.

ఆయన “ఏంపర్వాలేదు. మానం చెయ్యగలిగింది చేద్దాం. బ్రతికితే అది అతని ‘లక్’-అంతకంటే ఏమీ లేదు” అని ముందుకువచ్చి అతన్ని పరీక్ష చేశారు. ఆ సాయంకాలమే అతనికొడాక్షగుగ్గి సరిన్ ఇచ్చారు. ఇప్పుడువచ్చి చుత్తుమంగు ఇచ్చారు. ఇప్పుడాయన చేసిన ఊహ చాలా చక్కనిది. భయంవల్లగానీ, బాధ వల్లగానీ అనుకోని ప్రమాదమేమైనా రావచ్చు” అని అనుకొని అల్లా చేశారాయన.

నిజానికి అతనికి కలిగింది చాకంలే పదివంకల రెట్లు భయం ఒక్కసారి మరెవని ఊపి వేసి పాము కరచిన మరుక్షణంలాగా-గుండె దడనడలాడించి గిలిపి వేయగల-వేసే భీతి. ఆభయం అటువంటిది. ఆడాక్టరు గారు ఆపని చెయ్యకపోతే మేవవల్లగాక-భీతివల్ల అతనిప్రాణం హరి అనేది. అతను ఎంతో ధైర్యం వహించాలని ప్రయత్నం చేసినా.

“బ్రతక జేమారే” అనుకున్న అవధాని బ్రతికి బయటపడ్డాడు. ప్రొద్దుట ఆ మేకు బయటకువచ్చేసింది. ఆమెకారాత్రంతా ఆ నగ్న సాయపడ్డది. ప్రొద్దుట ఆ నగ్న ఆమెను అభినందించింది-రాత్రంతా మేల్కొని అతనికి సేవచేస్తూ-దిగ్గరకూర్చొని విసుకుతూ కనిపెట్టుకొని ఉన్నంగుకు ఆమె భగవంతుణ్ణి ఆభినందించి తన్ను మన్నించమని ప్రార్థించుకొన్నది. ఆపూట పది గంటలకు అతన్ని వెంటపెట్టుకొని బండ్రిచేసుకొని సంతోషంగా ఇంటికివచ్చింది, మాధవయ్య గారిభార్య. అతన్నామె వారాలు మాన్పించి మిగిలిన నెలలన్నీ తన ఇంట్లోనే భోజనం చెయ్యమన్నది.

జీవితంలో ఒక మలుపు ఉంటుంది. అందరి జీవి

తలకూ ఉంటుందామలుపు. అవి వారి వారి జీవితానికే-జీవిత మార్గానికే ఒకమలుపు ఏదో ఒక మాతాత్మ్యం భవమైన, విచిత్రమైన ఒకానొక సంఘటన కారణంగా ఆ మలుపు చేరతారు. ఇక అక్కడనుంచి కొందరు ఆరోలు పరోలు చాస్తూ చెంచెరా మెట్లు ఎక్కి నైకి వెళతారు. తారాపథాన్ని అంగుకొంటారు. కొందరు ఆమలుపు దాటరో లేదో పడిపోయి క్రిందకు జార తారు-జారి జారి ఎక్కడ పడిపోతారో వారికే తెలియదు.

అవధాని జీవితంలో ఇట్లాంటి మలుపు దాటాడు. అతను క్రమంగా ఎవ్వరూ అనుకోని అభివృద్ధిలోకి వచ్చాడు. ఆ సంఘటన అతనిలో ఎవ్వరూ ఊహించనిమాడ్పు వచ్చింది.

బ్రతకననుకొన్న తాను బ్రతికేసరికి గాఢంగా వాంఛించినది నిజమయ్యేసరికి అతనిలో ఉత్సాహం ఉలికి వచ్చింది అతని జీవితం ఒక క్రొత్త ఒరవడిని సాగిపోయింది.

అతనాయేడు స్కూలుపైసలు పరీక్షలోచక్కగా ప్యాసయ్యాడు.

దాంతో నీళ్లు విడిలించి వేసిన మల్లెచెండులూ మెరిసాడు.

మాధవయ్య గా రతనికి ఒక వ్యాపారసంస్థతో ఉద్యోగం ఇప్పించారు.

అతనిది అందుకొని మాన్యుషగానే నెలకు రెండువందలు సంపాదించే ఉద్యోగస్థు డయ్యాడు.

“మాస్తారూ-ఇప్పుడు మీకంటే ఎక్కువ సంపాదిస్తున్నాకదండీ” అన్నా డొకరోజున వారింటికి ఇన్ని పళ్లు పట్టుకొనివచ్చి.

“అవునవును” అన్నారాయన.

శిక్షానిరూపణము

శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణ

వేదవేత్తలగు బ్రహ్మర్షులు వేదశిక్షణమందు స్వరము ప్రధానమని నుడిచిరి. స్వరశాస్త్రానుసారము చిశేష రూపమున—ఆర్చిక—గాధిక సామిక స్వర వ్యవధాన ప్రయోగము జేయవలెను. ఋక్కులలో నొకటి గాధ లలో రెండు సామమంత్రములలో మూడు వ్యవధానము లచే స్వర మగును. స్వరముల ఇంతటి వ్యవధానమును సర్వత్ర యెఱుంగనగును. ఋక్సామయజుర్వేదముల కంగభూతములైన యాజ్యస్తోత్రకరణ మంత్రాదులు యాజ్ఞికులద్వారా యజ్ఞములందు బ్రయోగించబడు నందులో శిక్షాజ్ఞానరాహిత్యముచే విస్వరములు (విరుద్ధోచ్ఛారణ) కలుగుచుండును. మంత్రములు యథార్థ స్వర—వర్ణహీనములై—మిథ్యా ప్రయుక్తములైనచో నభిష్టార్థములు గాజాలకుండును. ఇంతియే గాదు ఆ అపస్వరము వాగ్రూపవజ్రమై యజమానికి యనర్థ మాపాదించుచున్నది. ఉదా—“ఇంద్రశత్రు” యీ పదము స్వర భేదజనితాపరాధముచే యజమానికి యనిష్ట కారి యయ్యెను.* సంపూర్ణ వాఙ్మయ ముచ్చరింపబడు టకు వక్షస్థలము—కంఠము—శిరస్సు మూడును స్థానములు. ఈ మూడింటిని సవనమంగురు. అనగా

*తైత్తిరీయాశాఖలోని కృష్ణయజుస్సంహిత యొక్క ద్వితీయకాండలో బంధము ప్రపాక ద్వితీ యానువాకములోని ప్రథమ పంచశతిలో మంత్ర మున్నది—“స్వాహేంద్ర శత్రు ర్వర్తస్వ” పౌరాణిక కథానుసారముగ బ్రహ్మపతి త్వష్ట ఇంగుని శత్రువుగు వృత్రుని అభ్యుదయమునకై యీ మంత్ర ముచ్చరించెను. ఇంద్రస్య శత్రుః ఈ విగ్రహముబట్టి షష్ఠీసమా సములో సమాసాంత ప్రయుక్తాంతోచ్ఛారణ మభిప్రాయమైయున్నను బ్రయోగమున బూర్వపఃప్రకృతి స్వర, మాద్యుదాత్తియగు బలుకుటచేత నది బహు ప్రహీయర్థమును బ్రకటించెను. ఇందుచే “ఇంద్రః శత్రుః యస్య సః ఇట్టి యర్థమువచ్చుటచే వృత్రాసురుడే ఇంద్రునిచేత జంపబడెను.

వక్షస్థానమందు నీచస్వరముతో జలుగు శబ్దోచ్ఛారణ మును బ్రాతస్సవన మరియు గంధస్థానమున మధ్యమ స్వరముతో జేయబడిన శబ్దోచ్ఛారణమును మాధ్యమదిన సవన మరియు మస్తకస్థానములో నుచ్చస్వరముతో జేయబడు శబ్దోచ్ఛారణమును తృతీయసవన మరియు నంగురు. అనరోత్తర భేదములతో సప్తస్వరాత్మిక సామమువకుగుగా బూర్వోక్తములగు మూడుస్థాన ములు గలవు, ఉరోభాగము—కంఠము—శిరస్సిని సప్త స్వరములకును విచరణస్థానములు. కానియర్థస్థలమందు మంద్ర మతిస్వరముల సరియగు అభేదవృత్తికానందున దానిని సప్తస్వరముల విచరణస్థలమని చెప్పటకు పిలు లేదు. అయిన న్యాయ వాద్యాపనములకొఱ కట్టివిధానము చేయబడెను. (సరియగు అభివ్యక్తిలేకున్ననుగూడ నుపాంశు—లేదా మానసప్రయోగమున వర్తస్వరముల నూత్తోచ్ఛారణ మాత్రము జరుగుదు నేయుండును.) కత—కలాప తైత్తిరీయ—ఆహ్వరక శాఖలలోను ఋగ్వేద—సామ వేదములందును బ్రథమస్వర ముచ్చ రించవలెను. రెండవ—మూడవ స్వరమువలన ఋగ్వేద ప్రవృత్తి కలుగుచున్నది. తాకిక వ్యవహారమున నుచ్చ—మధ్యమముల సంఘాతీస్వరము కలుగుచున్నది. ఆహ్వరకశాఖీయులు తృతీయమందును బ్రథమ మందును నుచ్చారితస్వరప్రయోగములు గావింతురు. తైత్తిరీయశాఖీయులు ద్వితీయము ప్రభృతి పంచమము వఱకును నాల్గుస్వరముల యుచ్చారణ చేయుదురు. సామగానముజేయు విద్వాంసులు ప్రథమ (షడ్జము) ద్వితీయ (ఋషభము) తృతీయ (గంధారము) చతుర్థ (మధ్యమము) పంచమ (మంద్రము) కృష్ణ (ధైవతము) ఆతిస్వరము (నిషాదము)లు సప్తస్వరములు నుచ్చారణ చేయుదురు. ద్వితీయము—ప్రథమ మిని తాండి (తాండ్య పంచవింశాది బ్రాహ్మణాధ్యేతలగు కాళు మాదికాఖీయులు) భాల్లగీ (ఛందోగకాఖీయులు) విద్వాంసుల స్వరములు. శతపథబ్రాహ్మణములో వచ్చి యున్న యీ రెండుస్వరములును వాజసనేయకాఖీ

యులద్వారా కూడ బ్రయుక్తములగుచున్నవి. అన్ని వేదములయందును బ్రయుక్తములగు నీ స్వరములు విశేషరూపముగ జెప్పబడియున్నవి. ఈ విషయగ సార్వజైదిక స్వరసంచారము జెప్పబడెను. ఇక సామ వేదస్వరసంచారము వర్ణించబడుచున్నది. అనగా ఛందో విధానములు సామగానమందును ఋక్పాఠ మందును సుసయోగించు స్వరముల నిట విశేషరూపముగ నిరూపించబడును. ఇచ్చటి శ్లోకముల సంఖ్య స్వల్పమే యైనను నిందితమధికవిస్తారమై యుండును. ఈయుత్తమ వేదాంగవిషయ మత్యంతశ్రద్ధాపూర్వకముగ వినదగి నది. ద్విజాతులకు ఋగ్యజుస్సామ వేదస్వరూపమును బరిచయము జేయించుట శిక్ష యందురు. సప్తస్వరములు మూడు గ్రామము లిరువదియొక్క మూర్ఛనలు నలుబది తొమ్మిది తానములు—ఈ అన్నింటిని స్వరమండలమని చెప్పవచ్చును.

షడ్జ ఋషభ గాంధార మధ్యమ పంచమ ధైవత నిషాదము లివి సప్తస్వరములు. షడ్జ మధ్యమ గాంధారము లివి మూడును గ్రామములు. భూలోకమునుండి షడ్జము భువనలోకమునుండి మధ్యమము స్వర్గ-మేఘలోకము నుండి గాంధారము జనించుచున్నవి. ఈమూడే గ్రామ స్థానములు. స్వరముల రాగవిశేషముచేత గ్రామముల విలివరాగములు జెప్పబడినవి. సామగాయకులు మధ్యమ గ్రామములో నిలువడి షడ్జ గ్రామములో బహునాలుగు గాంధార గ్రామములో బదునైదు తానములును స్వీకరింతురు. నంది, విశాల, సుముఖి, చిత్ర, చిత్రవతి, సుఖ, బల ఇవి దేవతల సప్తమూర్ఛనలు. ఆప్యాయని విశ్వభృత, చంద్ర, హేమ, కపరిని, మైత్రి, బార్హతి ఇవిపితరుల సప్తమూర్ఛనలు. షడ్జస్వరములో సుతరమంద్రము ఋషభములో నభిరూఢత (అభిరుద్ధత) గాంధారములో నశ్వకౌంత యని పేరుగలవి మూడవమూర్ఛన యని చెప్పబడెను. మధ్యమస్వరములో సౌపీర, పంచమములో హృషీక, ధైవతములో సుతరాయత నామములు గల మూర్ఛనలు గలవు. నిషాదస్వరములో రజనీనామక మూర్ఛన యొఱుంగవలెను. ఇవి ఋషుల సప్తమూర్ఛనలు. గంధర్వగణము దేవతల సప్తమూర్ఛనలు, యక్షులు పితరుల సప్తమూర్ఛనలు స్వీకరింతురు. ఋషుల సప్తమూర్ఛనలు లౌకికములని చెప్పబడెను. మనుష్యులు వాని ననుసరింతురు. షడ్జస్వరము దేవతలను ఋషభ స్వరము ఋషి-మునులను సంతృప్తిపరచును. గాంధార

స్వరము పితరులకు - మధ్యమస్వరము గంధర్వులకు బంచమస్వరము దేవతలకు-విశ్వ దేవతలకు మహర్షులకు గూడ సంతోష మొసంగుచున్నది. నిషాదస్వరము యక్షులకును ధైవతము సమస్తభూతసముదాయమును నాహ్లాదపరచుచున్నది. గానగుణక్రవృత్తి దశవిధములు గలది. అనగా లౌకికవైదికగానము దశగుణములతో గూడియున్నది. రక్త, పూర్ణ, ఆలంకృత, ప్రసన్న, వ్యక్త, వికృత, శ్లక్షి, సహ, సుకుమార, మధురములను నవే యీ దశవిధగుణములును. వేణు, వీణా పురుష స్వరములు గలసి ఏకమై యభిన్నమై తోచి రంజకముగు చున్నచో దాని పేరు రక్తము. స్వర-ప్రభుల పూర్తి చేయుటచే - ఛందస్సు - పాదాక్షర సంయోగముచే బ్రకటమగుగుణము “పూర్ణము”. కంతమందనగా బ్రథమ స్థానమందలి స్వరమును గ్రుండుగాజేసి హృదయములో స్థాపించుట. ఉన్నతిమొనట్టి శిరస్సులోనికి గొని పోవుట “అలంకృతము.” కంతముయొక్క గర్భభావము వెలువడి యేకంకయులేకుండుబోయిన నది “ప్రసన్న” గుణము. జేనియందు బద - పదార్థ-ప్రకృతి-వికార-ఆగమ, లోప, కృదంత, తద్గిత, సహస, ధాతునిపాత, ఉపస్థగ, స్వర-లింగ, వృత్తి, వార్తిక, విభక్త్యర్థ, ఏక వచన బహువచనాదుల స్పష్టోపపాదనముగలదో దానిని “వ్యక్త” మందురు. సహ-శక్తురములు స్పష్టములై యుచ్చస్వరమున బలకబడునది “వికృష్టము.” దృఢము (తొందర) విలంబిత మీ రెండుదోషములు లేనిదై యుచ్చ నీచ-పుత్ర-సమాహార హేల-తాళ ఉపసయా ద్యుపపత్తులతో యుక్తమగు గీతమును ‘శ్లక్షి’ మందురు. స్వరముల యారోహణావరోహణ స్థానముల వ్యవసీత స్థానసమావేశమే “సమము.” పద-వర్ణ-స్వర-కుమారణము (అవ్యక్తాక్షరములను గంతమణచి పలుకుట) లన్నియును మృదుకోమలములైయున్న గీతమును సుకుమారమందురు. స్వభావతిః ముఖమునుండి వెలువడిన లలితపద మక్షరగుణసంపన్నగీతము మధురమని చెప్పబడును. ఇట్లు గానము దశగుణయుక్తము.

ఇక దోషములు-శంకిత, భేషణ, భీత ఉద్బిష్ట, ఆనునాసిక, కాకస్వర, మూర్ఛగత (అత్యంతోచ్చస్వరముతో శిరస్సువఱి కెక్కించిన యపూర్ణ గానము) స్థాన వివర్జిత, విస్వర, విరస, విశిష్ట, విషమాహత వ్యాకుల, తాళ హీనములను పదునాలుగు గీతదోషములు. ఆచార్యులగు వారు సమగానమును బండితులు పదచ్ఛేదమును స్త్రీలు

మధురగీతమును వాంఛింతురు. ఇతరులు విక్రమము (పద-యక్షరముల విభాగముతోడి యుచ్చస్వగో చ్చారితము) విన నభిలషింతురు. షష్టస్వరవర్ణము కమల పత్రమువలె హరితము. ఋషభస్వరము భుకమువలె గాంచెము పసుపురంగుతోడి యాకుపచ్చనిరంగు గలది. గాంధారము సువర్ణవర్ణము. మధ్యమము కంఠసదృశ శ్వేతము. పంచమము శ్యామవర్ణము ధైవతము పసుపు పచ్చనిరంగు గలది. నిషాదమున సర్వవర్ణములు గలసి యున్నవి. పంచమ, మధ్యమ, షష్టము లీమూడును బ్రాహ్మణజాతిని. ఋషభ, ధైవతములు రెండును క్షత్రియజాతిలోనివి. గాంధార, నిషాదము లర్థవైశ్యజాతిని. పతితము లగుటచే నియ్యరి అర్థశూద్రములును. ఋషభానంతరప్రకటిత షష్ట స్వరముతోగూడ ధైవతసహిత పంచమస్వరము మధ్యమరాగమున బ్రాస్తమగునప్పు డా నిషాదసహిత స్వర గామమును “షాడవము లేక షాష్టవముని యెఱుంగ వలెను. మధ్యమస్వరమున బంచమ విరామమై యంతర స్వరము గాంధారమైపోయినచో — దిదంతరమున గ్రమముగ ఋషభ నిషాద-పంచమ ముత్పన్నమగుచో నా పంచమమును గూడ నిట్లే (షాడవము లేదా షాష్ట వము) తలంచవలెను. మధ్యమస్వర మారంభమైన మీదట గాంధారస్వరాధిపత్యము (వృద్ధి) గలుగుచో — నిషాదస్వరము మఱిమాటికి వచ్చుచు బోవు చున్నచో - నొక్క సాటిమాత్రమే యుచ్చరింపబడి యుండుటచే ధైవతము దుర్బలావస్థలోనుండి షష్ట- ఋషభస్థితి యన్యపంచకసమానముగ నుండియుండి నచో దానిని మధ్యమగ్రామ మందురు. ఆరంభములో షష్టముండి నిషాదమును గొలదిగా స్పృశించి యున్నచో—గాంధార మెక్కువ యుచ్చరింపబడి యున్నచో—వెనువెంట ధైవతస్వరకంపనము—పాత నము చూడబడుచున్నచో—పటుపిమ్మట నితర స్వర ముల యథాగచ్ఛి గానము చేయబడియున్నచో దానిని షష్టగ్రామమందురు. ప్రారంభముననే షష్ట ముండి పిదప నంతరస్వర సంయుక్తకాలి చూడబడు చున్నచో ననగా నాల్గుసాములు కేవలము నిషాదము మాత్రమే వినబడుచున్నచో—బంచమస్వరమందున్న యా ఆధారయుక్తగీతమును శ్రుతికైశికమని యెఱుంగ వలెను. పూర్వోక్త కైశిక నామగీతమును సర్వస్వర ములతో సంయుక్త మొనర్చి మధ్యమమునుండి

ప్రారంభము చేయబడి మధ్యమమునే దాని స్థాపనము గూడ జరిగియుండినచో నది ‘కైశికమధ్యమ’ మను గ్రామరాగ మగుచున్నది. పూర్వోక్తకాలి కన్పించుచు బంచమస్వరప్రాధాన్యత యుండి మిగిలిన యన్యన్యస్వరములుసామాన్యస్థితిలో నుండియున్నచో దానిని గళ్యపఋషి మధ్యమగ్రామజనిత కైశికరాగ మనెను. విద్వాంసులు ‘గాయన’ కేయమనియు ‘భ’యన గళాపూర్వకవాద్యము మ్రోగించుటయనియు రేఫ సహిత వయన వాద్యసామగ్రి యలయు నర్థము జెప్పదురు.

ఇక ‘గాంధార్య’ శబ్దబ్రహ్మార్థము సామగాయకుల ప్రథమస్వరమే వేణు మధ్యమస్వరము. వారి ద్వితీయ స్వరమే వేణు గాంధారస్వరము తృతీయస్వరము వేణు ఋషభము. చతుర్థస్వరము వేణు షష్టము. పంచమము వేణు ధైవతము. షష్టస్వరము వేణు నిషాదము. సప్తమ స్వరము వేణు పంచమస్వరము మయూరము షష్టస్వర మున బలుకును; గోవు ఋషభస్వరమున సంభారవము యోయును; మేక-గొట్టె గాంధారము స్వరమున నఱుదును; క్రౌంచ (కురర) పక్షి మధ్యమస్వరమున బలుకును; సాధారణముగ సర్వవిధ పుష్పవికాసమున వసంతర్తువున గోకిల పంచమస్వరమున బలుకును; ఆశ్వము ధైవతస్వర మున సకిలించును; మాతంగము నిషాదస్వరమున ఘోరం చును. షష్టము కంఠమునుండియు, ఋషభము మస్త కమునుండియు, ముఖసహిత నాసికతో గాంధారో చ్చారణయు, హృదయమునుండి మధ్యమస్వరమును వెలు వడును వక్షము, కంఠము, శిరస్సు పంచమస్వరమునకు లలాటము ధైవతమునకు సంపూర్ణ సంధులు; నిషాద మునకు నుద్గమస్థానములు. షష్టము నాసిక కంఠము వక్ష స్థలము తాలువులు జీహ్వా దంతముల నాశ్రయించి యుండును. ఈ షష్టంగములనుండి దాని పుట్టుక గను కనే దానిని షష్టమందురు. నాభినుండి లేచిన వాయువు కంఠమస్తకములను డీకొని వృషభమువలె గర్జన చేయును గనుక దానిని ఋషభస్వరమందురు. నాభినుండి లేచిన వాయువు కంఠమస్తకములను డీకొని పవిత్రగ్రంగ వహమై వీచును గనుక దానిని గాంధారమనిరి. నాభి నుండి వెల్వడిన వాయువు హృదయము గదిసి నాభిస్థానమును జేటి మధ్యగర్జి యగుచున్నది గాన నందుండి వెల్వడిన స్వరమునకు మధ్యమమని నామము. నాభినుండి వెల్వడిన వాయువు వక్షము-హృదయము

కంతము శిరములతో గలిసి యీ యెదుస్థానములనుండి స్వరముతోగూడ బ్రకటమగును గాన నా స్వరమునకు బంచమమని పేరు గలిగెను. అన్యవిద్వాంసులు ధైవత — నిషాదము లీ రెండుస్వరములు గాక మిగిలిన యెదు స్వరములు నైదుస్థానములనుండియు వెల్వడునని చెప్పగూరు.

స్థానము లైదింటియందుండు పేతువుచే వీనిని సర్వస్థానములయందును ధారణ చేయవచ్చుచున్నది. షడ్జమగ్ని చే ఋషభము బ్రహ్మచే గాంధారము జంగ్రు నిచే మగ్ధమును విష్ణునిచే బంచమము నారగునిచే ధైవత నిషాదములు తుంబురునిచే గానము చేయబడెను. విద్వాంసులు షడ్జస్వరదేవత బ్రహ్మయనియు ఋషభ ప్రకాశము తీక్షణము నుద్దీప్తము నగుటచేత నగ్ని శేవుడే తనధిపతి ధైవత యనియు గాంధారస్వరము విని గోగణము ప్రసన్నమగును గాన దాని కధిష్ఠాత్రిదేవి గోవే యనియు జెప్పగూరు. గాంధార స్వరము విని గోవులు సమీపించుననుటలో సంకే హములేదు. పంచమ స్వరశేవత సోము డితనిని బ్రాహ్మణుల రాజని యందురు శుక్ల కృష్ణ పక్షములలో జంగ్రుని వృద్ధిక్షీణతలవలె స్వరగ్రామమందు బ్రాస్త మైనప్పుడు ప్రోసవృద్ధులు జటిగి యీ పూర్వోత్పన్న స్వరముల అతిసంధి జరుగుననే ధైవతము ఇందుచేత నే దాని ధైవతత్వ విధానము చేయబడెను. నిషాదమందన్ని స్వరముల నిషాదన (అంతర్భాగ) ముండును గను కనే యది నిషాదమని చెప్పబడుచున్నది. ఇది అన్ని స్వరములను సూర్యుడు సర్వ నక్షత్రముల నభిభూత మొనర్చుకొనునట్లుగ నభిభూత మొనర్చుకొనును. సూర్యుడే దీని యధి దేవత.

కౌష్ఠవీణ-గాత్రవీణ; గానజాతిలో నివి రెండు విధములైన వీణలు. సామవేదమునకు గాత్రవీణయే ముఖ్యము. సామగాయకు లీ గాత్రవీణపైన నే పాడుదురు. అది అంగుశ్యంగుష్ఠరంజితమై స్వరవ్యంజన సంయుక్తమై యుండును. దానియందు తన రెండు చేతులను సంయమములో నుంచుకొని మోకాళ్ళపై నుంచి గురువు ననుసరించవలెను. అట్లుచేసిన భిన్నబుద్ధి యుండదు. మొదట బ్రణవమును బిదప వ్యాహృతులను నుచ్చరింపవలెను. అనంతరమున గాయత్రీమంత్ర ముద్భరించి సామగానము ప్రారంభించవలెను. అన్ని వేళ్ళను జాతి సర్వముండలారోపణము గావించవలెను.

వేళ్ళతో నంగుష్ఠమును నంగుష్ఠముతో వేళ్ళను నెన్నడును స్పృశించరాదు: సర్వదా ఆవేళ్ళ మగ్ధ్యపర్వమున నంగుష్ఠాగ్రభాగముచే స్పృశించుచుండువలెను. మాత్రా, ద్విమాత్రా వృద్ధి విభాగమునకై యెడమచేతి వేళ్ళతో ద్విమాత్రను జూపించుచుండువలెను. త్రిశేఖ కవ్చించినచోట సంధినిర్దేశము గావించవలెను. అది పర్వముగా విభాగజ్ఞులగువా రెఱుంగవలెను. కేష మంతరాంతరము సామమంత్రమున (ప్రథమద్వితీయ స్వరముల మగ్ధ్య) యవతుల్యంతరము జేయవలెను. ఋక్షులలో దిలసవృత్తాంతరము లెస్సగ నివిష్ట మొనఱ్ఱబడిన స్వరముల నే మగ్ధ్యమపర్వములయందు నివేశ మొనఱింపవలెను. విద్వాంసు డిటు శరీరావయవముల దేనిని గంపింపజేయవలెను. నిమ్నాంగము లూరువులు జంఘలు మున్నగునవి నుఖపూర్వకముగ నుంచి వానిపై రెండుచేతులను బ్రదలితపరిపాటి ననుసరించి యుంచవలెను. (అనగా దక్షిణహస్తమును గోకర్ణమువలెను, వామహస్తము నుత్తానభావముగను నుంచవలెను) మేఘములలో విద్యుత్తు చుణిమయనూత్రమువలె బ్రకాశించుచు గన్పడునట్లుగ నీ వివృత్తిభేదమే (పదాది విభాగము) వేఱువేట్టుటచుట స్పష్టనిర్దేశమునకు దృష్టాంతము. శిరస్సుపైని కేశములను గత్తెనడచుచు వేఱుచేసినై చునట్లే పదస్వరాదుల పృథక్పృథక్విభాగ పూర్వకబోధము చేయుచుండువలెను. సర్వాంగములను గూర్చు లోనికి ముడుచుకొనునట్లుగ నితరచేష్టలన్నింటిని విలీనమొనఱి మనస్సు-దృష్టియు నుంచి విద్వాంసుడు స్వస్థ-శాంత-నిర్భయుడై వర్ణముల నుచ్చారణచేయవలెను. మంత్రోచ్చారణసమయమున నాసికకు దిన్నగా దూర్బదిశ వైపునకు గోకర్ణసమానముగ హస్తమెత్తి యుంచి హస్తాగ్రభాగమున దృష్టియుంచుచు శాస్త్రార్థ నిరంతర చింతనము జేయుచుండువలెను. దృతాది వృత్తితో నెట్లు వర్ణములను చొలుత నుచ్చరించునో అట్లే సమాప్తముగూడ జేయవలెను. (ఒకే మంత్రములో యట్లే రెండు వృత్తుల రచన తగదు) అభ్యాసాత, నిర్ఘాత, ప్రగాన, కంపనము జూనఱింపగూడదు. సమభావముతో సామమంత్రములను గానము చేయవలెను. ఆకాశమున శ్వేదపక్షి సమగతితో నెగులునట్లుగా జలములో దిలుగు మత్స్యముల కాకాశమున నెగులుపక్షులకు విశేషరూపముగ మార్గము తెలియరానట్లు సామగానమున స్వరగతప్రతివిశేషరూప మవధారణగా నేరదు. సామాన్యతః గీతమాత్రోపల్బి యుండును. దధిలో

ఘృతము కాష్ఠములతో నగ్నిదాగియుండి ప్రయత్నించి నచో దిదుపలబ్ధి యగునట్లే స్వరగతశృతిగూడ గీతములలో దాగియుండును ప్రయత్నించిన దాని విశేషరూపము గూడ నుపలబ్ధమగును. ప్రథమస్వరమునుండి ఇతరస్వరముపై జలుగు స్వరసంక్రమణమును ప్రథమస్వరముతో సంధియుండుకొనుచునే చేయవలెనుగాని విచ్ఛేదమొనఁజేసి గాని వేగముగా గాని చేయరాదు. ఛాయ ఎంత నూత్నిగతితో నొకచోటనుండి రెండవచోటకు జనుచుండును గాని పూర్వస్థానమునుండి సహస్రాసంబంధమును వదిలుకొనవు. వేగముగా గ్రొత్తచోటకు జలుగెత్తవుగదా యట్లే స్వరసంక్రమణముగూడ సమ-అవిచ్ఛిన్న భావముతో జేయవలెను. ప్రథమస్వరమును లాగుచు ద్వితీయస్వర మగుచున్నప్పుడు దానిని కర్షణమందుగు. విద్వాంసులు నిమోక్షవడ్డోషకర్షణములను దృఢించవలెను. అనాగతి-అతిక్రాంతావస్థలో గర్షణము చేయరాదు. ద్వితీయస్వరారంభమునకు ముందు దాని యనాగతావస్థయనియు ప్రథమస్వరము సర్వథా వ్యతీతమైపోవుట—యతిక్రాంతావస్థ యనియు నందుగు. ఈ రెండుస్థితులలోను ప్రథమస్వరకర్షణము జేయదగదు—ప్రథమ మాత్రము విచ్ఛేదమొనఁజేయు జేయదగదు. దానిని విషమాహతము—పంపితమొనఁజేయు ద్వితీయస్వరముమీదికు జనరాదు. కర్షణకాలమున మూడుమాత్రలకంటె సధిక స్వర విస్తారము చేయరాదు. అస్థితాంతమును దృఢించవలె ననగా ద్వితీయస్వరమందును త్రిమాత్రాయుక్తస్థితి యుంచవలెనుగాని ద్విమాత్రాయుక్తము మాత్రము గాదు. స్థానమునుండి చుట్టితై నిజస్థానము నతివర్తనము (లంఘనము) జేయు స్వరమును సామగాయకులు ‘విస్వర’మందురు. వైణికవిద్వాంసులు దానిని ‘విరక్త’మని చెప్పుదురు. స్వయముగ నభ్యాసము చేయుట కొఱకు దృఢవృత్తితో మంత్రోచ్ఛారణ చేయవలెను. ప్రయోగముకొఱకు మధ్యమవృత్తిని శిష్యుల కుపదేశమునకు విలంబితవృత్తిని గ్రహించవలెను. ఇట్లు శిక్షాశాస్త్రోక్తవిధితోక్తగ్రంథమును (సామగానము) గ్రహించిన విద్వాంసుడును ద్విజుడు గ్రంథోచ్ఛారణ శిక్షగైకొను విద్యార్థులకు హస్తముతోడనే యగ్రయనము చేయించవలెను.

క్రుష్ట (సప్తమ, పంచమ) సర్వస్థానము మస్తము ప్రథమ (షడ్జము) స్వరము లలాటము, ద్వితీయ

(ఋషభము) స్వరస్థానము రెండు కనుబొమ్మలమధ్యను, తృతీయ (గాంధార) స్వరస్థానము రెండు చెఱలమధ్యను, జతుర్థ (మధ్యమ) స్వరస్థానము కంఠమనియు జెప్పుదురు. మంద్ర (పంచమ) స్వరస్థానము రసన (మంద్రస్వారసి తూచ్యతే యాపాతానుసారముగ దాని స్థానము వక్షస్థలముగూడ) అతిస్వారమని పేరుగల నీచస్వర (నిషాదము) స్థానము హృదయము, అంగుష్ఠశిరోభాగమున క్రుష్ట (సప్తమ, పంచమ) న్యాయము చేయవలెను. ప్రథమ స్వరస్థానముగూడ నంగుష్ఠమంచేయని చెప్పబడెను. తిర్జనిలో గాంధారము మధ్యమములలో ఋషభము—అనామికతో షడ్జము కనిష్ఠికలో ధైవతమును గలవు. కనిష్ఠికా నిమ్నమూలభాగమున నిషాదస్వరస్థితి యందురు. మంద్రస్వరము కంటె సర్వథా పృథక్కు కానందున నిషాద ‘మపరవ్యము.’ దానికి పృథక్కానము లేనందున దానిని ‘అసంజ్ఞ’మని యందుగు. దానిలో లింగ—వదనాదుల సంబంధము లేనందున దానిని ‘అవ్యయ’మని కూడ జెప్పుదురు. గమక మంద్రమే మందీహతమై ‘పరిస్వారము’ (నిషాదము)గా జెప్పబడినది క్రుష్టస్వరము వలన జేవతేలా, ప్రథమమువలన మనుష్యులు ద్వితీయము వలన బహువులు తృతీయమువలన గంధర్వాపురలు జీవితము ధరించుచున్నారు. అండజములు ఓత్తిగణము జతుర్థస్వరజీవులు. విశాచాసుర రాక్షసులు మంద్రస్వరమున, స్థావర జంగమ రూపముగ సమస్త జగత్తు నీచ—అతిస్వారము (నిషాదము) వలన జీవించుచున్నది. ఇట్లు సామికస్వరమువలన బ్రాణులన్నియును జీవించుచున్నవి.

దీప్త ఆయత కరుణ—మృదు మధ్యమ శ్రుతుల విశేషజ్ఞుడుగానిచా డాచార్యుడని చెప్పబడుట కనర్హుడు. మంద్ర ద్వితీయ చతుర్థ-అతిస్వార, తృతీయ స్వరములశ్రుతిని ‘దీప్త’ మందురు. (ప్రథమశ్రుతి మృదువు) సప్తమశ్రుతి ‘కరుణ’ అన్యములగు మృదు—మధ్యమ—ఆయతాశ్రుతులు ద్వితీయస్వరమున వచ్చుచున్నవి. నీచమనగా ద్వితీయస్వరము పరముననుండగా ద్వితీయస్వరశ్రుతి ‘ఆయత’ మగుచున్నది. విపర్యయమనగా జతుర్థస్వరము పరముననుండగా నుత్తరస్వరశ్రుతి—మృదుభూతి మగుచున్నది. స్వస్వరము పరముననుండి స్వరాంతరము పరమున నుండకున్నచో వది మధ్యమ శ్రుతి యగుచున్నది. ఇదంతయు నెఱింగి సామస్వరమును

బ్రహ్మగించవలెను. శ్రుద్ధస్వరము పరమైయుండగా ద్వితీయ స్వరమందున్న శ్రుతి 'దీప్తము'; ప్రథమస్వర మందున్నచో నది మృదుశ్రుతి; ఒకవేళ జతుర్ధస్వరమున నున్నచో నదియును మృదుశ్రుతియే. మంద్రస్వరమం దున్నయెడల 'దీప్త'మగును. సామము సమాప్తమైన పిమ్మట నేయే స్వరమందుండియున్నను శ్రుతి 'దీప్తమే' యగుచున్నది. స్వరము సమాప్తముగాక పూర్వ, మాయ తాది శ్రుతిప్రయోగము జేయదగదు. స్వరము సమాప్త మైపోయినను గానవిచ్చేదము గానంతవఱకును రెండు స్వరముల మధ్యనుగూడ శ్రుతిప్రయోగము జేయ దగదు. (హస్వ—దీర్ఘాక్షర గానమువేళనుగూడ శ్రుతిచేయరాదు. (కేవలము ప్లుతమందే శ్రుతి కర్తవ్యము) ఘటసంజ్ఞికస్వర మున్నను శ్రుతి ప్రయోగము చేయరాదు. తలవ్య ఇకారమునకు 'ఆ' 'ఇ' భావమగును. 'ఆ' 'ఉ' భావము నగును. ఇవి రెండువిధములైన గతులు. ఉష్మవర్ణములైన శి, ష, సలతో గూడిన త్రివిధ పదాంతసంధి—ఇవన్నియు గలిసి యొడుస్థానములు. ఈ స్థానములలో ఘటసంజ్ఞిక స్వర మెఱుంగవలెను. (ఇంగు శ్రుతి చేయరాదు) శ్రుతిస్థానములందు స్వరము స్వరాంతరము సమాప్తము గాకుండ నున్నచో నవియును హస్వ - దీర్ఘ - ఘట సంజ్ఞిక స్థలములును శ్రుతిరహితములు. వాటియందు శ్రుతి చేయరాదు. అచ్చట స్వరముతోడనే శ్రుతి వత్కొర్యమగును.

సామవ్యతిరిక్తస్థలములందు ఉదాత్తస్వరమున 'దీప్త' నామకశ్రుతియని యెఱుగవలెను విద్వాంసులు స్వరితమందును దీప్తస్థితియనియే చెప్పగూరు. అనుదాత్తమందు 'మృదుశ్రుతి' గాంధర్వగానమున శ్రుతి యభావమైనను స్వరమునే శ్రుతితుల్యము జేయ వలయును. అట స్వరమందే శ్రుతివైభవము నిహితమై యున్నది. ఉదాత్త మనుదాత్తము స్వరితము ప్రచ యము నిఘాత—మీయైనను స్వరభేదములు.

ఆర్చికస్వరములు మూడు. మొదటిది ఉదాత్తము రెండవది అనుదాత్తము మూడవది స్వరితము. ఉదాత్త మని చెప్పబడినదే స్వరితముకంటె బరమగుచో విజ్ఞులు దానిని ప్రచయమందురు. అట రెండవ స్వరాంత మేదియు నుండదు. స్వరితము ద్వివిధములు—వర్ణ స్వార మతీతస్వారమని. ఇట్లే వర్ణముగూడ మాత్రిక ముచ్చరితము బిదప దీర్ఘమగును. ప్రత్యయస్వార రూప

ప్రత్యయము గన్పించినచో దానిని సప్తవిధములని యెఱుంగవలెను. అక్షమిటి ఎక్కడ నెట్లున్నదను జ్ఞానము పదముచే లభించును. దిక్షిణకర్ణమున సప్త స్వరములను వినిపించవలెను. ఆచార్యులగువారు పుత్రుల—శిష్యుల హితేచ్ఛకులై యుండిమే యీ శిక్షాశాస్త్రప్రపంచము గావించియుండిరి ఉచ్చము (ఉదాత్తము) కంటె నుచ్చతరమేదియును లేదు. అట్లే నీచము (అనుదాత్తము) కంటె నీచతరమును లేదు. విశిష్టస్వరూపములోని స్వారసంజ్ఞ—దానిలో స్వారస్థాన మేది యను ప్రశ్నకు సమాధాన మీయవలె చున్నది.

ఉచ్చ (ఉదాత్త) నీచ (అనుదాత్త) మధ్య మందలి 'సాధారణ' మను శ్రుతి నే శిక్షాశాస్త్ర పారంగతులు 'స్వార' సంజ్ఞలో 'స్వార' నామముతో నెఱుంగుదురు. ఉదాత్తములో నిపాద - గాంధార స్వరము లనుదాత్తములో బుషభ ధైవత స్వరము లున్నవి. మఱి యీ షడ్జ మధ్యమ పంచమములు స్వరితమందు బ్రకటితమగుచున్నవి. పరమంగు 'క-ఖ' లు గలదియు జిహ్వమూలీయరూపమగు ప్రయోజనమును సిద్ధింపజేయునదియు నగు 'ఉష్మ మును' (గృగృఖ) మాత్రమని యెఱుగవలెను. అది తన స్వరూపముచేతనే 'కళ' (ఏ రెండవ యక్షరావయవ మును గాదు. దీని నుపధ్యాయము యొక్క యుప లక్షణమనియు నెంచవగును.)

జాత్యము త్కప్ర మభినిహితము తైరవ్యంజనము తిరోవిరామము ప్రశక్తిష్టము పాదవృత్త మనునవి సప్త స్వారములు. ఈ స్వారలక్షణములు వేఱువేఱుగ జెప్పి యన్నింటికి నుచితములగు నుదాహరణములు గూడ జూపించబడుచున్నవి. యకార వకారములతో స్వరిత మగు నక్షర మేయక్షరము ముం దుదాత్తముండవో ఆ యక్షరమును 'జాత్యస్వార' మంగరు. ఉదాత్త ఇ - ఉ వర్ణములు పదాదిన నుదాత్త అకారము పరమై యుండగా సంధిగలిగి య - వ రూపములో బరిణతమై స్వరితమైనచో నట సదా త్కప్ర స్వారలక్షణ మెఱుంగ వగును. ఏ - ఓ యీ రెండుదాత్తస్వరములకు బరమన వకారసహిత అకారము నిహితమై (అనుదాత్త రూపములో నిపాతితమై) యుండినను దానిలోప (ఏ కార ఉ కారములలో ననుప్రవేశ) మెనను దాని నభినిహితస్వార మందురు. ఛందస్సులో

నెట్లనైన నేదైన పూర్వమున నుదాత్తముండిన యే స్వరితమైన నున్నప్పు డా సర్వబహుస్వారము (సర్వత్ర బహుళతాలార్థస్వరము) తైరవ్యంజనమని వినివలయును. ఉదాత్త మవగ్రహమై యవగ్రహమునకు బరమున అనంతర స్వరిత ముండియున్నచో దానిని తిలో విరామమని ఎరుంగవలెను. ఉదాత్త ఇకార మనుదాత్త ఇకారముతో సంయుక్తమై కన్పించినచో నది ప్రశ్నస్థ స్వారమని గ్రహింపవలెను. స్వరాక్షర మకారాదిలో స్వరితమై పూర్వపదముతో గూడ సంహిత విభక్తమై యున్నచో దానిని బాదవృత్తి స్వారము యొక్క శాస్త్రోక్త లక్షణమని యెరుంగవలెను. జాత్యస్వార మున కుదాహరణ—‘స జాత్యేన’ ఇత్యాదులు.

“శుష్టీ + అగ్నే = శుష్ప్త్యగ్నే” మున్నగు స్థలము లందు ‘శ్చైప్ర’ స్వారము. ‘వే మన్వతీ’ ఇత్యాదులందు భిరిహిత స్వారము. ‘ఊ + ఊతయే = ఊతయే’. వి + ఈతయే = వితయే’ ఇత్యాదులలో తైరవ్యంజన స్వారము. “విస్మ భితే విస్మ భితే”. అది స్థలములందు తిలోవిరామము. హి ఇంద్ర గిర్వణః = హింద్ర—ఇందు ‘ప్రశ్నస్థము’ ‘క ఈమ్’ క ఈం వేద ఇత్యాదులలో బాదవృత్తి స్వారము. ఇ ట్టివి యన్నియు సప్తస్వారములు.

జాత్య స్వరములు గాక ఒక పూర్వవర్తి యుదాత్తాక్షరముతో బరమై యే యక్షరమున్నను దానిని స్వరితమందురు. ఇది స్వరిత సామాన్య లక్షణము. పూర్వోక్త స్వారములు నాలుగు నుదాత్తము లేక ఒక యనుదాత్తము పరమైయుండగా శాస్త్రతః కంపమును బుట్టించును. (చలస్వరూపమైన స్వారము పేరు కంపము) దీని కుదాహరణ—‘జుహ్వగ్నిః’ ‘ఉపత్వా జుహూ’ ‘ఉపత్వా జుహ్వోమము’ ఇత్యాదులు. పూర్వపద మికారాంతమై పరమున ఉకారముండి యున్నచో మేధావు లు హ్రస్వకంపమని యెరుంగవలెను. ఉకారద్వయ యుక్తపదము పరముననుండి ఇకారాంత పదమందు దీర్ఘకంప మెఱుంగవలెను. దీని కుదాహరణ “శర్ద్యోమ” ఇత్యాదులు సంశ్వాక్షరములలో నున్నచో మూడు దీర్ఘకంపముల నెఱుంగవలెను క్రమ

1. స్వరితమునకు ముందు స్వరితమే యున్నచో దానికి ప్రచయమని పేరు.

2 ప్రచయము పరమై యుండియున్నయెడల స్వరితాహాసన మున్నచో దానికి నిఘాతమని సంజ్ఞ. స్వరితము లేకున్నచో శుద్ధస్వరితమే యుండును.

ముగా నుదాహరణలు — ‘నున్వా’, ‘పన్వా’, ‘ఇంద్రాభ్యామ్’ శేషములు హ్రస్వములని చెప్పవలె నవి. అనేకోదాత్తముల పిదప నేడియని ననుదాత్త ప్రత్యయ ముండియున్నచో—నొక యుదాత్తము పరమైయుండ రెండవ మూడవ ఉదాత్తములకు ‘కంప’ మని పేరు. అనగా నది కంప సంజ్ఞగల హ్రస్వదాత్త మగుచున్నది. కాని యది ఉదాత్త ప్రత్యయమని వలెను. రెండు మూడు వాలుగు హ్రస్వదాత్తరములై నీడమనుదాత్తముండి అనగా ఉదాత్తముండి అది యను బూర్వమందున్న ఉదాత్తము లేదా ఉదాత్తములకంటె బరమైయున్నచో నది విద్యాంసు లుదాత్తమని తలంకుదు. రేఫము—హకారముల కెక్కడిను ద్విత్యే ముండదు. రెండు రేఫములు గాని రెండు హకారములు గాని యొక్క సారి ప్రయోగింపబడవు. కవర్గాది వర్గల రెండవ నాల్గవ యక్షరములగుగూడ నెప్పుడును ద్విత్యే ముండును. వర్గల నాల్గవ యక్షరమును మూడవ యక్షరముతోడను రెండవ యక్షరమును ప్రథమక్షరముతోడను వీడించెదరాదు. అది-మధ్య-అంత్యాక్షరములను (క-గ-జ) స్వాక్షరములతోడ నే పీడిత (సంయుక్త) మొనర్చవలెను. ఒక వేళ సంయోగ దశలో నసంత్యేవర్తము (అంతిమవర్తము కాని ఎకారాదులు) మొదట నున్నచో నకారాద్యంత్యవర్తములు పిదప నున్నచో మధ్యలో యమ (యవ ర ల ఇ మ జ్జ ణ న) యక్షరముండి పూర్వమందున్న యక్షరమునకు సవర్తమగుచున్నది. పూర్వవర్తి కేవల సయర లవ యా యక్షరములతో సంయుక్తవర్గాంతిమవర్తములను గాంచి చోదలను హంతకులను గాంచి పథి కుడు నిజమార్గమును వీడి తిరిగిపోవునట్లుగా యమము నివృత్తిమై పోవును. సంహితలో వర్గలోని మూడవ యక్షరము నాల్గవ యక్షరము సంయుక్తము లైనప్పుడు పదకాలమందు జతుర్థాక్షరముతోడ నే యారంభించి యుత్తరపద మగును. ద్వితీయ తృతీయములు—హకార మీ యన్నింటి సంయోగమగుచో నుత్తర పదము హకారాదియే యగును. అనుస్వార ముపధ్యా నీయము జిహ్వమాలీయముల యక్షరము లే పదమున నేగవు. రెండు పర్యాయములు వాటి యుచ్చారణయు నుండగు. పూర్వమున రి-హ అక్షరములతో సంయోగ మైనచో బరవర్తియక్షరము ద్విత్యే మగును. సంయోగ మున స్వరితముండి యుద్భృతములోను (క్రిందినుంచి

పైకి పోవుట) బహిరము (పైనుంచి క్రిందికి వచ్చుట) లోను స్వరితమున్నచోట బూర్వాంగము నాదిలో జేసి (నీచము నుచ్చత గొనివచ్చి) పరాంగాదిలో తస్వరిసన్ని వేశము జేయవలెను. సంయోగము విరత (విభిన్న) మైనప్పుడు త్తరపదమునుండి కన్నులు అసంయుక్త వ్యంజనమును బూర్వాంగముని యెఱుంగవలెను. అట్లే యుత్తరపరాంభమైన వ్యంజనమును బరాంగ మనియు నెఱుంగవలెను. సంయోగమునుండి పరవర్తియైన భాగమును స్వరయుక్తముగా జేయవలెను. ఏల నననది యుత్తమమైన సంయోగనాయక మదిట నే ప్రధానతయై స్వరవిశ్రాంతి యగుచుండును. వ్యంజన సంయుక్తవర్ణమునకు బూర్వాక్షరము స్వరితము. దానిని స్వరములేకుండు నే పలుకవలెను. అనుస్వారము పదాంతము ప్రతియము సవర్తపదము పరమై యుండగా నగుద్విత్యము రేఫ స్వరూప స్వరభక్తి—ఇదంతయు బూర్వాంగముని చెప్పబడును. పాదాదియందును బదాదియందును సంయోగ-ఆవగ్రహములందును గూడ యకారమునకు ద్విత్యము ప్రయోగించవలెను. దానిని 'య్య'యని యెఱుంగవలెను. అన్యత్రియ కేవలము య రూపముననే యుండును. పదాదియందుండియుండు విచ్ఛేదము (విభాగము) కాకున్నచో లేదా సంయోగారతిమున నుండి యున్నప్పుడు ర్. ష్. రేఫ విశిష్టయయను నీ మూడునుగాక మిగిలిన వర్ణములకొక్క యాదేశము (ద్విత్యాభివము) చూడబడుచున్నది. స్వయాం సంయోగ యుక్తమును నక్షరమును గురువని యెఱుంగవలెను. అనుస్వార—విసర్గ యుక్తవర్ణము గురువగుట విదితమే. శేషించినవి యణువులు (హ్రస్వములు.) హ్రి. గోః ఇందులోని ప్రథమాక్షరము సంయుక్తము ద్వితీయము విసర్గయుక్తమును. సంయోగ—విసర్గల రెండింటి ఆద్యక్షరములగురుత్వమును విదితమే. ఉదాత్తముదాత్తముగ నే యుండును. స్వరితము పదములో నీచ (అనుదాత్త) మగుచున్నది. విభిన్న మంత్రములలో వచ్చియున్న 'అగ్నిః' 'సుతః' 'మిత్రమ్' 'ఇక్షమ్' 'వయమ్' 'అయా' 'వహః' 'ప్రియమ్' 'దూతమ్' 'ఘృతిమ్' 'చిత్తమ్' 'అభి' యీ పదములు నీచము (లనగా ననుదాత్తముతో నారంభము) లగును. అర్కః; సుతః, యజ్ఞః, కలశః, శతః, పవిత్రః, యీ శబ్దములలో ననుదాత్తముతో ప్రతియొక్క యుచ్చారణ

(ప్రారంభించబడును. హరి, వరుణ, వరేణ్య, ధారా, పురుష, యీ శబ్దములలో రేఫయుక్తస్వరమే స్వరిత మగుచున్నది. గాని 'ఉదుత్తమంత్యం వరుణః' ఇత్యాది వరుణ సంబంధములగు రెండు మంత్రములలో వకాదమే స్వరితమగుచున్నదిగాని రేఫ గాదు. 'ఉరుధారా మరం కృతిమ్' 'ఉరుధారేవదోహానే' ఇత్యాది మంత్రములలో 'ధారా' లోని 'ధా' కారమే స్వరిత మగుచున్నదిగాని రేఫ గాదు. (ఇది పూర్వనియమమున కపనాదము.) హ్రస్వము లేదా దీర్ఘాక్షరమిట నెయ్యది స్వరితమగుచున్నదో దాని మొదటి యర్థమాత్రముదాత్తమగుచున్నది (పాణినికూడ నిదే చెప్పి యున్నాడు—తస్మాదీత ఉదాత్త మర్హహ్రస్వమ్). కంప, ఉత్స్వరిత, అభిగీత విషయమున ప్రయోగింపవలెను. ద్విత్యములో హ్రస్వమును దీర్ఘమునలె జేయవలెను. హ్రస్వమును గర్వణ మొనఱువలెను. కను తెప్పపాటుకొలమును మాత్ర యంగురు. విద్యుత్తు మెఱుసి మాయమగునంతటి సమయమును మాత్రయని కొందఱు, ఋ, ఘ, శల యుచ్చారణలోపట్టు కొలమును మాత్రయని కొందఱు నుజివిరి. సమాసము దవగ్రహము (విగ్రహము లేక—పదవిచ్ఛేదము) చేయవలసిచో నందులోని సమాసపదమును సంహిత యుక్తముగ నే యుంచవలెను. ఏలనన నక్షరాదికరణ మగు స్వరమునే ఆ సమాసపదముని యొంచెనరు. సర్వత్ర, పుత్ర, మిత్ర, సఖి, అద్రి, శత్రుకతు, ఆదిత్య, ప్రజాతినేన, సత్పతి, గోపతి, వృత్రహ, సముద్ర, యీ శబ్దములన్నియు నవగ్రహాయములు. (అవగ్రహ యోగ్యములు.) స్వగ్యము, జీవయము, అరతిమ్, దేవతాతియే, చికితిః, చుక్రుగమ్, యీ యన్నింటియందు నొకపదముండుటచేత బండితు లవగ్రహముజేయరు. అక్షర నియోగముచే నాల్గవీధుల వివృత్తుల నెఱుంగవలెను. వాటి నామములు! — వత్సానుసృతా, వత్సానుసారిణీ; పాకవతీ, పిపీలికా యనునవి. పూర్వ పదమున హ్రస్వము త్తరపదమున దీర్ఘము గల వివృత్తి హ్రస్వాదిరూపములతో ననుగతమైన హేతువుచేత 'వత్సానుసృతా' యని చెప్పబడెను. మొదటి పదముననే దీర్ఘము త్తరపదమున హ్రస్వము గలది వత్సానుసారిణీ వివృత్తి. రెండు పదములయందుగూడ హ్రస్వముగలది పాకవతీ వివృత్తి. రెండు పదములయందును దీర్ఘముగలది పిపీలికావివృత్తి యని పిలువబడును. ఈ నాల్గు వివృత్తులలో నొక్కమాత్రాంతర ముండును

అర్థమాత్రయని అణుమాత్రయని కొందరి యుక్తేశ్వరులు.
రేఫ శేష స ఇవి యాదిలో నుండియుండి ఇట్టి పద
ములు పరమైనచో మకార మనుస్వారభావమును బడ
యును. య-వ లు పరమైనచో నది పర స తర్జముగు
చున్నది. స్పర్శ్యక్షరములు పరమైనచో నాయా వర్ణల
పంచమాక్షరమును బొందును. నకారంత పదము
పూర్వమంగుండి స్వరము పరమైనప్పుడు నకారము
ద్వారా పూర్వవర్తియగు ఆకార మనురంజిత మగు
చున్నది గాన దానిని 'రక్త' మందురు. (యథాః—
'మహాఽ రి ఆసి' ఇత్యాదులు) నకారంతపదము
పూర్వమంగుండి య-వ-హి ఆది వ్యంజనములు పరమై
యున్నచో బూర్వమండలి యర్థమాత్ర - అణుమాత్ర
యనురంజితమగుచున్నది. పూర్వమంగు స్వర
సంయుక్త హలంత నకారము పదాంతమంగుండి
యున్నచో—దానికి బరమునగూడ బడమున్న యెడల
నది నాలుగు రూపములతో యుక్తమైన దగుచున్నది.
ఒకప్పుడది రేఫ మొకప్పుడు రక్త మొకప్పుడది లోప
మొకప్పుడునుస్వారము నగును. ('భవాంశ్చినోతి'లో
రేఫము 'మహాఽ రి ఆసి' లో రక్తము 'మహాఽ
ఇంద్ర'లో నకారభాషము మొదటిది అను నాసిక
లేదా అనుస్వారమైనది) రక్తము (రంగు) హృదయము
నుండి లేచును. దాని స్వని కాంస్యవాద్యతుల్యము.
అది మృదువును ద్విమాత్రల (దీర్ఘముగల) దియును.
'దశన్యాఽ అ' ఇది యదాహరణము. సౌరాష్ట్రీ
(స్త్రీ) 'అరాం' పలుకునట్లుగ 'రంగు'పయోగించవలెను.
నామ ఆఖ్యాతి ఉపసర్గ, నిపాతములను నీ నాలుగు పద
ముల యంతమున స్వరపూర్వకములగు గడిదవ
జణనమచ స యీ పది యక్షరములు పదాంతము
లని చెప్పబడెను. ఉదాత్త-అనుదాత్త-స్వరిత-స్వరము
లేక్కడనున్ననుసరే వ్యంజనములు చాటి ననుసరించు
చుండును. ఆచార్యులగువారు మాడు స్వరములకుఁ
గూడా బ్రాధాన్యత జెప్పదురు. వ్యంజనములను
మణులతో సమానముగను స్వరమును సూత్రమువలెను
దలంచవలెను. బలశాలియగు నరపతి దుర్బలని రాజ్య
మపహరించునట్లుగ బలశాలులు దుర్బలవ్యంజనములను
హరించివేయును. ఓ భావము, వివృత్తి, శేష స ర,
జిహ్వమాలీయ, ముపఘ్రానీయము నివి యెన్నిదియు
నూష్ణాగతులు. ఊష్ణ (సకార) మీ యెన్నిది భావ
ములలోను బరిణతమగుచున్నది. సంహితలో స్వర
ప్రత్యయావివృత్తి గలుగుచోట విసర్గ నెఱుగవలెను.

తెనిచో దానికి తాలవ్వనుచును. సంస్కృతములు (ఏ-ఓ-ఐ-ఔ) గల ఉపధలోని యిట్టి సంధిలో య-వల లోపించినచో నట వ్యంజననామక వివృత్తి-స్వరనామక ప్రతిసంహితయు నగుచున్నది. ఉ-ష్యాంతము చిరత మైనచోటను సంధిలో 'వ' యగుచున్నయెడలను గలుగు వివృత్తి విస్వర వివృత్తి. ఓ భావము ప్రసంధానముచో నుత్తరపదము ఋకారాది యగుచున్నది. అట్టి ప్రసంధానమును స్వరాంతమని యెఱుంగనగును. దీనికి భిన్నముగా నూష్యా ప్రసంధాన మగుచున్నది. (యథా:—వాయోబుధతి) ఇచ్చట ఓ భావ ప్రసంధానము. శిష స ఆదులు పరమైనస్వకు ప్రథమ (వర్గ ప్రథమాక్షరములు) ఉత్తమ (వర్గాంతిమాక్షరములు) వర్తములు పదాంతమం గుండీయున్నచో నవి ద్వితీయస్థానమును బొందుచున్నవి. ఉష్మము సంయుక్తమగుచో ననగా సకారాదులు పరమైనస్వకు ప్రథమమందలి తకారాద్యక్షరములను ద్వితీయము (థకారాది) వలె జూపించవలెను. థకారాదులవలె నుచ్చరించవలెను. గాని వాటిని స్పష్టతః థకారాదిరూపమున దలంచరాదు ఉదా:—‘మత్స్యైః’ ‘క్షురః’ అస్సరా’ మున్నగునవి. లౌకిక స్లోకాదులలో ఛందోజ్ఞానముగలిగిం దుటకుమూడుపాతువులు—ఛందోమానము వృత్తిము, పాదస్థానము (పదాంతము) గలవు. కాని ఋక్కులు స్వభావతః గాయత్రీ ముఖ్యచ్ఛందములతో గూడినవి. వాటి పాదగణన—గురులఘువులు—అక్షరగణన ఛందోవిభాగము నెఱుంగుటకు మాత్రమే కాని యా లక్షణముల ననుసరించియే ఋక్కులుండువలెనని నియమములేదు. పాద—అక్షరగణనానుసారముగ నుండునవి లౌకికములగు ఛందములే. ఋ వర్తము లోని—స్వరరభిక్తిలోని రేఘము నక్షరాంతర మని యెంచి ఛందస్సు యొక్క యక్షర గణనలో లేక మాత్రగణనలో సమ్మిళిత మొనఱువలెను గాని స్వరభక్తులలో బ్రత్యయముతోగూడ రేఘరహితాక్షరగణన చేయవలెను. ఋ వర్తములో రేఘరూపవ్యంజనప్రతీతి నేఱుగానుండును. స్వరరూపాక్షర ప్రతీతి వేరుగా నుండును. ఉష్మాక్షరసంయోగము గాకున్నచో ఋకారమును లఘ్వక్షరమని తలంచవలెను. ఉష్మాసంయుక్తమై ఋకారము పీఠితమగుచోట ఆ ఋ వర్తము స్వరమైనను గురువని ఎంచవలెను. ఇచ్చట ‘త్వచమ్’ ఉదాహరణ. (ఇందు ఋకారము లఘువు) ఋషభ, గృహీత, బృహస్పతి, పృథివి, నిర్భతి—

ఈ యొడు శబ్దములలోని ఋకారము స్వరమే యనుటలో సందేహములేదు. శ ష-స-హ-ర ఇవి యాదిలో గల పదమంగు ద్విపద సంధియైనచో నొకప్పుడు ఇ-ఉ రహితియును ఏకపదాస్వరభక్తి యగుచున్నది. ఇది కనుగొను క మగుచున్నది. స్వరభక్తి ద్వివిధములు - ఋకారము రేఫమును దానినే యక్షరచింతకులు క్రమముగా 'స్వరోదా-వ్యంజనోదా' యని నుడివిరి శ ష సల విషయమై స్వరోదయా వివృతాస్వరభక్తియని, హకార విషయములో వ్యంజనోదయా సంవృతా స్వరభక్తి యనియు నిశ్చయింపబడెను. (రెంకింటికి గ్రమశః ఉదాహరణలు 'శ్చరత్తి' - 'అర్చత్తి'.) స్వరభక్తిప్రయోగముడు ఇకార ఉకార గ్రస్తవోమములను దోషత్రయమును ద్వ్యజించవలెను. పరమన సంయోగమున్నవి - పరమన 'భ' యున్నవి - విసర్గతో గూడియున్నవి - ద్విమాత్రిక (ద్విములు) లంతిముననుండునవి - యనుస్వార యుక్తములైనవి - ఘుంజంతిములైనవి - లఘువులని ఎంచబడవు.

పథ్యా - (ఆర్యా)ద్భుందమునకు బ్రథమ - తృతీయ పాదములు పండ్లెండు ద్వితీయపాదము పదునెనిమిది చక్షుర్థపాదము పదునైదు మాత్రలుండును. ఇది పథ్యాలుక్షణము. ఇందుకు భిన్నమైనదాని పేరు 'విపుల'. అక్షరమందలి హ్రస్వము దానికి బరమున సంయోగములేనిచో దానికి లఘువని పేరు. హ్రస్వము బరమున సంయోగమున్నచో దానిని - దీర్ఘాక్షరము లను గుణవులని ఎంచవలెను. స్వరము రాగా నే వివృతి కన్పించినచో నచ్చట గురుస్వరముని యొంచవలెను. పదముల స్వరము లష్టవిధములు - అంతోదా త్రము, ఆద్యుదా త్రము, ఉదాత్రము, అనుదాత్రము, నీచస్వరితము, మధ్యోదాత్రము, స్వరితము, ద్వ్యుదాత్రము - యీ ఎన్నిదియును బడ సంజ్ఞలు. 'అగ్నిర్వృతాణి' ఇందులో 'అగ్నిః' అంతోదాత్రము 'సోమఃపవతే' ఇందలి 'సోమః' ఆద్యుదాత్రము. 'ప్రవోయహ్వామ్' ఇందలి 'ప్ర' ఉదాత్రము. 'వః' అనుదాత్రము 'బలం న్యుబ్ధం వీర్యమ్' ఇందలి 'వీర్యమ్' నీచస్వరితము. 'హవిషావిధేయ' ఇందలి 'హవిషా' మధ్యోదాత్రము 'భూగ్భువః స్వః' ఇందలి 'స్వః' స్వరితము. 'వనస్పతిః' ఇందలి 'వ' కారము 'స్ప' రెండుదాత్రములు గలగియున్నందున 'ద్వ్యుదాత్రము'. నామమం దంతరము మధ్యమం దుదాత్రము నుండును. నిపాతమం దినుదాత్ర ముండును. ఉపసర్గలో ఆద్య స్వరముకంటె బరమున స్వరిత ముండును. అఖ్యాతమున రెండు నుదాత్రములుండును. స్వరితమునకు బరమున గల ధార్యాక్షరము (యథా: - 'నిహోతా' - సత్త్వి 'ఇందలి' 'తా' స్వరితము. దాని కంటె బరమునందలి 'సత్త్వి' ధార్యాక్షరములు) లన్నియును బ్రచయస్థానములు. ఏలనన 'స్వరితము' ప్రచిత

మగుచున్నది. అచ్చట నాది స్వరితమునకు నిఘాత స్వరము కలుగును. ప్రచయము కన్పించినచోట విద్యాంసుడు స్వరమును నిఘాతము చేయవలెను. కేవలము మృదుస్వరితము మాత్రమే యున్నచోట నిఘాతము చేయరాదు. ఆచార్యకర్మము సంద విధములు. ముఖ-న్యాస-కరణ-ప్రతిజ్ఞ-ఉచ్చారణలు ప్రతిజ్ఞోచ్చారణమే శ్రేయముని యీ విషయమున జెప్పగురు. ఏ వర్ణమునకైనను కరణ (శిక్షానిశాస్త్ర) ముపలభ్యు గాకున్నయెడల నచట ప్రతిజ్ఞానిర్వాహము (గురుపరంపరాగతినిశ్చయము) జేయవలెను. ఏలనన కరణము ప్రతిజ్ఞాహూపమైనదే. నారగుడు తుంబురుడు విశ్వావసువు మున్నగు గంధర్వులు గూడ సామ విషయక శిక్షాశాస్త్రోక్త సంపూర్ణలక్షణములను స్వర నూత్మత్వహేతువు చేత గ్రహింప నశక్తులగుచు

పాితకరభోజనము జేయుచు జఠరాగ్నిని సర్వదా కాపాడుకొనుచుండవలెను. భోజనము పచనమైన పిదప నుదఃకాలమున నిద్రనుండి మేల్కొని బ్రహ్మచింతన మొనఱ్ఱవలెను. శరత్కాలములో విషువ ద్యోగము (రాత్రియు బహును సమానముగ నుండు కాలము) వ్యతీతమైనపిదప వసంతర్తు మధ్యరాత్రి ప్రాప్తించునంతవఱకు వేదస్వాధ్యాయమున - కుదఃకాలముననే లేవవలెను. ఉదయముననే లేచి మాన భావముతో బలాశ, బిల్వ - అపామాగ్న, శిరీషములలో నేదైన నొకదానితో దంతధావనము జేయవలెను. కదంబ కరవీర కరంజములను గూడ నుపయోగించ వచ్చును. కంటక, - తీర వృక్షములన్నియును బవిత్రి ములును యశోదాయకములును. అట్టి దంతధావనము చేత వాగింద్రియమున నూత్మత్తి (కఫనాశంమై సరళతాపూర్వకశబ్దోచ్చారణశక్తి, మగురత త్రియని స్వరము) గలుగును. ఇది ప్రాచీనాదవప్రియను నాచార్యుని యభిప్రాయము. శిష్యుడు లవణముతో గూడ సదా త్రిఫలమార్జమును భక్షించుచుండవలెను. ఈ మార్జము జఠరాగ్నిని (బ్రజ్వలిత మొనఱ్ఱి) మేథస్సును (ధారణాశక్తిని) వృద్ధిచేయును. స్వర - వర్ణ ప్రస్ఫుటోచ్చారణకు నుపకరించును. ప్రథమమున జఠరాసలోపాసన (అనగా మలమూత్రత్యాగము దంత ధావనము, స్నాన - సంధ్యోపాసన) యంతరమున మధుఘృతపానముచే బరిశుద్ధుడై వేదపాఠము జేయ వలెను. మొదట సప్తమంత్రిముల నుపాంశుభావముతో (స్పష్టముగ బలుకకుండ) జగువవలెను. పిమ్మట మంద్రస్వరములో వేదపాఠము ప్రారంభించి యధేష్ట స్వరమున మంత్రోచ్చారణ చేయవలెను. ఇది యన్ని శాఖల వారికిని విధి. ప్రాణుల కుపరోధము గావించు వాణిరి బ్రాతఃకాలమున నుచ్చరింపరాదు. ప్రాణోప రోధముచేత వైస్వర్యము (విపరీత స్వరోచ్చారణ)

కలుగును. ఇంతేగాక దానివలన స్వర—వ్యంజన మాధుర్యము గూడ లోపించిపోవును. కుతీర్ణ ప్రాప్త దగ్ధస్థువును భుజించెను పురుషు డా దోషమునుండి యుద్ధరింపబడజాలను. పాపరూపసర్పమువలన జీవన రక్షణకొజాలనట్లే కుతీర్ణుని (దుష్టాభ్యాసకుడు) వలన లభించిన దగ్ధ (నిష్ఫల) అన్యాయము నుద్ధ వర్ణోచ్ఛారణపూర్వక భీక్షణమొనర్చునాడు పాప రూపముగ సర్పమువలె పాపాత్ముడైన యుపాధ్యాయుని వలన లభించిన యా కుత్సితాన్యాయనవోషమునుండి విముక్తి బడయజాలరు. ఉత్తమాచార్యుని వలన లభించిన యన్యాయమును గ్రహించి లెస్సగ నభ్యాస మొనర్చినచో నది శిష్యునిలో గుప్రతిష్ఠితమై తన్మనోహర ముఖశోభన మగుర స్వరోచ్ఛారితిమై వేద మెక్కుడుగ శోభించును. నాసాకర్ణాదులు వికృతముగుటచే వికరాలరూపమున గన్పట్టువాగు దీగోషములు గలవాడు మాటలు నాసికతోడనే పలుకు వాడు గద్గదకంకుడు జీహ్వబంధింపబడినవా డనగా నాగియాగి మాట్లాడువాడును వేదమంత్రప్రయోగముల కధికారులు నర్హులును గాజాలరు. ఏకాగ్రచిత్తుడు వశీకృతాంతఃకరణుడు సుందరదంతోష్ఠములు గల వాడును స్నానమాత్ర పరిపద్ధుడై గానము బ్రారం భించెనా మంత్రాక్షరముల సమ్యక్ప్రయోగము జేయ జాలును. అత్యంతక్రోధి, స్త్రబుడలనుడు రోగి వ్యస్త మనస్కు డీ పంచవిధమునవ్యులు విద్యాగ్రహణమున కవకాశము లేనివారై యుందురు. విద్య మెల్ల మెల్లగ నేఱుబడుచున్నది. ధనము మెల్లమెల్లగ నాధింపబడుచున్నది. పర్యితముపైకి మెల్లగా నెక్కి వలెను. మార్గానుసరణము గూడ నెమ్మదిగా జేయ వలెను. దినమున కొక యోజనముకంటె నెక్కువ నడవరాదు. చీమ కూడ మెల్లమెల్లగ నడిచి యెంతో దూరము పోవగలుగుచున్నది. కొని గరత్తంతుడుగూడ నడచుట ప్రారంభించకున్నచో నొక్కడుగు గూడ ముందుకు బోవజాలడు. పావుల పాపదూషితవాణి, ప్రయోగముల (వేదమంత్రముల) యుచ్ఛారణ చేయ జాలదు. చతుర రమణీయు బధిరునియు దేమియు మాట్లాడ జాలదుగదా. ఉపాంకు(నూత్నము) పుచ్చారణచేయు వాడు సుచ్ఛారణకుందు తొందరపాటు చేయువాడును భయపడుచున్నట్లుగ నన్యాయ మొనర్చువాడును సహస్రరూపముల(శబ్దోచ్ఛారణ) విషయమున సర్వదా సందేహములో బడియుండును. కేవలము గ్రంథాధార మున ఓదివినవాడు—గురు సమీపమున నన్యాయము

జేయనివాడు సభలలో సన్యాసింపబడును. ప్రతిదినము వ్యయించినచో నంజనపర్యతరాలును క్షయింపబడును. చెనపురుగులవ్వారా స్వల్ప మృత్యుంగ్రహమున గూడ బెద్దయెత్తెన వర్త్యక మేర్పడును. ఈ దృష్టాంత మెగుట నుంచుకొని దానాన్యాయవాది సత్కర్మలలో సం లగ్నుడై జీవితములోని ప్రతియొక క్షణమును సఫలమొన ర్చుకొనవలెను. గాని వ్యర్థముగ గడిచిపోనీయరాదు. కీటకములు ఘోరకణములతో వర్త్యకమును నిర్మించు నిందు తద్వల్లసభావసూగాక ఉద్యోగమే కారణ మగుచున్నది. విద్య నెన్నో సహస్రసర్వాయములబ్యా సములోనికి గొనితెచ్చుచుండవలెను. వందలకొలది పర్యాయములు శిష్యులకు గఱపుచుండవలెను. అప్పుడే యా విద్య యున్నతస్థానమునుండి జలము నిమ్మనలము నకు స్వయముగ జనునట్లుగ జిహ్వోగ్రభాగమునకు వచ్చుచుండును. ఉత్తమజాతి ఫోటకములు నిఃసం దర్భనిద్రయే యనుభవించుచుండును—అర్థరాత్రిమున నొక జాము మాత్రమే నిద్రించును. అటులనే విద్యా ర్థుల నేత్రములలో నిద్ర ఎక్కువ కాలము నిలవదు. విద్యార్థులకు భోజనము దాసక్తియు నన్యాయముందు విలంబనమును దగగు. స్త్రీ మోహమును దగగు. విద్యాభిలాషి యగు చాత్రు డవసరము వచ్చినచో గరుడ— హంసలవలె నెంతి దూరమైనను బోవలెను. జనసమూ హమునుజూచి సర్పమును జూచినట్లుగ భయపడవలెను. విశ్రేత్యము బెంచుకొను వ్యసనము నరక నదృశ్యముగ నెంచి స్త్రీలను రాక్షసులభాతి యెంచి దూరస్థుడై యుండవలెను. ఇట్టి వ్యక్తియే విద్య సముపార్జించగలు గును. శుభ ప్రకృతిగలవాడు విద్యారూపముగ సర్పమును బడయజాలను. భీరుడు నహంకారియును విద్యాభన ముల నార్జింపలేడు. 'నేను గాదు' 'నే'పని సదా ముందిటి దినమును బ్రతీక్షించువాడును విద్య చగువను లేడు ధనము నార్జింపనులేడు. ఖనిత్రముతో ధరిత్ర ద్రవ్యవాడెప్పటికైన దిప్పక జలమును బడయగలుగు నట్లే నిరంతరము గురువును నేలించుచుండు విద్యార్థి గురువులోని విద్య నవశ్యము గ్రహించజాలును. గురు నేన వలన—అధిక ధనవ్యయమున లేదా ఇంకొక విద్య యొసంగుటవలనను విద్య బడయవచ్చును. ఇతరవిధముల నది ప్రాప్తించగు. బుద్ధిగుణమువలన—గురునేవ చేయ నవసరము లేకుండగ విద్య బడసిన నది వంద్యాస్త్రీవలె సఫలము కానేరదు. రాజించదు. ఇది శిక్షాగ్రంథ సంక్షేపవర్ణనము—ఈ యాది వేదాంగ మెఱింగి మను జాడు బ్రహ్మప్రాప్తి కర్హుడు కాజాలును.

చిట్టిబాబు

శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి

క్రింది హైదరాబాద్ నగరానికి వెలుపల మెట్ట పల్లములతోనున్న బయలు. అక్కడక్కడ మెట్టమీదొకటి పల్లంలో ఒకటి బంగళాలు కను పిస్తున్నాయి. రాస్తాకు ఒకవైపున పల్లపుప్రదేశంలో ఒక చిన్న మామిడితోట ఉంది. దానిచుట్టూ స్రహరీ గోడ, తోటమధ్య పెద్ద భవనం ఉన్నాయి. ప్రవేశ ద్వారందగ్గర ఒక కావలివాడు ఉన్నాడు. ఆ ద్వారానికి ఎదురుగా రోడ్డుప్రక్కను శిథిలమైన కట్టడ మొకటుంది. అది బహుశా ఎవరిదో సమాధిచిహ్నం కావచ్చు. ఎత్తైన దాని తిన్నెమీద కూర్చుని తంబుర మీటుతూ గానంచేస్తున్నాడొక వ్యక్తి. తెల్లని ధోవతి, ఉత్తరీయము ధరించి తంబురమీటుతూ గానం చేస్తూన్న ఆ వ్యక్తి త్యాగరాజును తలపుకి తెస్తున్నాడు. ప్రొద్దు స్రుంకింది. చీకటి తెరలు లోకాన్ని అలముకొంటున్నాయి. అదేసమయాన ఒక మోటారు వచ్చి భవన ప్రవేశద్వారందగ్గర ఆగింది. షేర్వాణీ, ఘర్వా, నల్లనిటోపీ ధరించిన ఒక భద్రపురుషుడు కారులోనుండి దిగి గానంచేస్తూన్న వ్యక్తిని చూస్తూ నిలబడ్డాడు. తన కంఠమును తంబురశ్రుతితో మేళవించి జయదేవుని గీతగోవిందశ్లోకమును గానంచేస్తున్నాడా యెరుట కూర్చున్న వ్యక్తి. తుమ్మెదల రుంకారమువంటి కంఠధ్వని, మధురస్మృతులను మేల్కొల్పే భావసంపద, భావమును స్పష్టంచేస్తూ, కళలను ఒలికించే రాగాలాపవ, ఆ భద్రపురుషుని కొన్ని నిమిషములసేపు తన్మయునిచేశాయి. గాన ముగింది. ఆ పురుషుడు చైతన్యమును కోలుకొన్నాడు. ఆ గాయకుని సమీపించి 'తమ నివాసమెక్కడ?' అని హిందీలో ప్రశ్నించాడు. 'నాకొక నివాసస్థానం లేదు' అని స్వచ్ఛమైన హిందీలో సమాధానమిచ్చాడు గాయకుడు. 'ఈ రాత్రికి మా యింటికి దయ చెయ్యండి' అని వినయముటిపడుతూ కోరాడు పురుషుడు. 'తమదయ' అని లేచాడు గాయకుడు.

భద్రపురుషు డా గాయకుని ఎదురుగా తోటలోనున్న తన నివాసానికి వెంటబెట్టుకొని వెళ్లాడు. అతిథికి పళ్లూ పాలతో శ్రద్ధాభక్తిపూర్వకంగా ఆతిథ్య మిచ్చాడు. పిమ్మట వాని ఉనికికి, ప్రస్తుత వ్యాపారం మొదలైన విషయాలు తెలుసుకొనే కుతూహలంతో నాలుగైదు ప్రశ్నలు వేశాడు ధనవంతుడు. అతడు ఉనికికి వ్యాపారమూలేని వ్యక్తి అని తెలుసుకొన్నాడు. గానం వినాలనే తన కుతూహలం వెల్లడించాడు. అయిదారు జయదేవుని శ్లోకాలూ, రెండు గీతాలూ, రెండు కృష్ణలీలాతరంగాలూ వీనుల విందుగా పాడి వినిపించాడా గాయకుడు. ఆ భవనంలోని పదిమంది వ్యక్తులూ వాని గానంవిని ఆనందించారు. వారితో బాటు ఒక వృద్ధుడుకూడ సోఫాలో కూర్చుని గానం విన్నాడు. గానం సాగినంతసేపూ ఆ వృద్ధుడు వచ్చే దగ్గును బలవంతాన ఆపుచేసుకొంటూ తిప్పనిసరియై నప్పుడు దగ్గుతూవున్నాడు. పాట ముగించి, గాయకుడు తనవద్దనున్న చేతిసంచినుండి మందుపొట్లా మొకటి తీసి అందుండి కొంచెం ముందు వేరే చిన్న పొట్లాంకట్టి ఆ వృద్ధునికిస్తూ 'దీన్ని సేవించండి, రాత్రి సుఖం గా నిద్రపడుతుంది' అన్నాడు. "ధన్యవాదాలు! మీకు వైద్యం తెలుసునుకాబోయి" అంటూ మందు తీసుకొని సేవించాడు వృద్ధుడు. ఆ రాత్రి వృద్ధుడు సుఖంగా నిద్రపోయాడు. తెల్లవారినతరువాత ఆ వృద్ధుడేకాకుండా ఆ భవనములోనివారంతా ఆయన మందు ప్రభావాన్ని మిక్కిలి కొనియాడారు. గాయకుని తీసుకొనివచ్చిన భాగ్యవంతుడు వానికి తన కృతజ్ఞతను తెలియజేస్తూ, "మా తండ్రిగారి జీవిత సంద్యా సమయంలో తమరు ధన్వంతరివలె దర్శనమిచ్చారు. ఎంతోమంది ఘనమైన డాక్టర్ల చే ముందు లిప్పించాం. కాని ఆయనకు బాస తప్పడంలేదు. దయయించి వారు సుఖంగా దినములు గడపడానికి కొంతకాలం మందు యిప్పించండి. వారికి వ్యాధి తగ్గేవరకైనా మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించమని మా ప్రార్థన."

అన్నాడా భద్రపురుషుడు. “ఆతిథ్యానికేంగాని, ఈమందు నలభైదినాలకు సరిపోతుంది. దీన్ని నేనిస్తే వారు చాలవరకూ కోలుకొంటారు.” అని చెప్పి మందు యిచ్చాడు గాయకుడు. ఆ ధనికుని బలవంతంచేత గాయకుడు అక్కడనే ఆగిపోయాడు. అప్పుడప్పుడు కొంచెం గా దిగ్గువస్తాన్నా చాలాకులాసాగా ఉన్నాడు వృద్ధుడు. రెండురోజులు గడిచిన పిమ్మట—“తమరు అనుగ్రహిస్తే నాదొక మనవి” అన్నాడు ధనికుడు గాయకునితో. ‘ఏమిటి?’ అన్నట్లు చూచాడు గాయకుడు. “మేము నిస్సంతులము. తమ ఆశీర్వాచనంవల్ల మాకొరత తీరుతుందని మా ఆశ.”

“మీ దంపతుల ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన విషయాలను వివరించండి. మందు తయారుచేసి యిస్తాను. అతరువాత భగవంతుగ్రహం” అన్నాడు గాయకుడు.

తనకేవిగమైన అనారోగ్యంలేదని చెప్పి తన భార్యకుగల అనారోగ్యాన్ని వివరించాడా భాగ్యశాలి. మగ్గి మగ్గి కొన్ని అవసరమైన ప్రశ్నలు వేస్తూ సమాధానాలు పొందాడు గాయకుడు. “బజారు నుండి కొన్ని మూలికలు తెప్పించండి. మందు తయారు చేస్తాను.” అని కొన్ని మూలికల డిమాండ్ వ్రాసి యిచ్చాడు. మూలికలు వచ్చాయి. రెండురోజులకు మందు తయారైంది. “ఈ మందును ఎనభైదినాలు మీ సాభాగ్యవతి చేత నేనింపజేయ్యండి. ఇంక నాకు శలవు” అని లేచాడు గాయకుడు.

“తమరు కొంతకాలం ఇక్కడనే ఉండాలని మా ప్రార్థన. ఈ గృహంలో తమకు సదుపాయంగా ఉండను. అదిగో, ఆ మెట్టమీద ఉన్న బంగళా మారే. అందు బసచేసి మమ్ము అనుగ్రహించండి. తమకు అక్కడ ప్రశాంతంగా ఉంటుంది.” అని ప్రార్థించాడు భాగ్యవంతుడు.

“సరే, మీ ఆడకొన్ని కాదనలేకపోతున్నాను” అన్నాడు గాయకుడు.

* * *

ఎనిమిదిసంవత్సరాలు గతించాయి. గాయకునికి ఆశ్రయమిచ్చిన భాగ్యశాలి ముద్దుల కుమారుని కిప్పడు ఏడుసంవత్సరముల వయస్సు. ప్రతిదినం తన కుమారుని గాయకుని సన్నిధికి తీసుకొని వెడుతూవుంటాడా భద్ర

పురుషుడు. ఆ బాలుకు చేతులు జోడించి ‘నమస్తే’ అని గాయకునికి నమస్కరించి వాని దివసంబంధాలు.

ఇప్పుడు గాయకుడు ‘సాథూరామ్’ అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కాడు. సాథూరామ్ గారి పేరు నగరంలో చాలామందికి తెలుసు. ఆయనిచ్చే మందుతో ఎంతటి గడ్డవ్యాధులైనా సమసిపోతున్నాయని చాలా ప్రతీతి. వందలాది వ్యాధిగ్రస్తులు ఆయన దర్శనం చేసి మందు నేనిస్తూంటారు. సాథూరామ్ వింగళిపర్వత ప్రాంతంనుండి వచ్చారనీ, గొప్ప సాగువని, అనేక మంత్రశక్తులు కలవాడనీ, వనమూలికల ప్రయోగంతో అసాధ్యమైన రోగాలను పోగోడుతున్నాడనీ వదంతి.

హైదరాబాద్ నగరానికి వెలుపలనున్న భాగ్య వంతుని బంగళాలోనే ఆయన మకాం. ఒక వంట వాడు వారి స్నానశోజాలకు యేర్పాటుచేస్తూంటాడు. మల్లధోవతిలుంగీ కట్టు, తెల్లని ఉత్తరీయం ఆయన దుస్తులు. నాలుగు అంగుళాలవరకు పెరిగిన గడ్డం, గిరజాటుతిరిగిన తలకట్టు, మంచి పోషణలోవున్న శరీరము, ఆయన్నొక కళాకారునిగాను, యోగాభ్యాసకునిగానుకూడా నిరూపిస్తాయి. ఉత్తమ కళాకారుడుగా ఆయన ప్రసిద్ధికెక్కకపోయినా కళాకారుని కుండవలసిన లక్షణాలన్నీ ఆయనలో ఉన్నాయి. శాస్త్రసమ్మతిగా ఆయన పాడలేకపోవచ్చు. కాని పిసులవిందుగా జయకేపుని గీతాలు, శ్రీకృష్ణలీలా తరంగాలు తన తంబురశ్రుతిమీద గానంచేస్తూంటాడు. ఆయన నీటిరంగులతో చిత్రించిన ప్రకృతివృత్తాల చిత్రాలు నాలుగు బంగళాలోని గోడలమీద ఉన్నాయి. ప్రతిదినం బ్రహ్మముహూర్తాన లేచి శరీర వ్యాయామంచేస్తాడు. సూర్యోదయమయే వేళకు స్వచ్ఛమైన తెల్లని దుస్తులతో బంగళా మందు భాగంలో కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. రెండు పళ్లుతని పాలు త్రాగుతాడు. ఉదయం ఏడుమొదలు పన్నెండు గంటలవరకు రోగులు ఒక్కొక్కరే వరుసగా వస్తారు. వారు చెప్పినది విని మందు ఇస్తాడు. ఆహార విహారాలకు కొన్ని నియమాలు చెప్పింపుతాడు. మందు ఖర్చునకుగాను ఆయన కెదురుగావున్న డబ్బాలో ఎవరికి తోచినసొమ్ము వారువేసి వెళ్లిపోతారు. పన్నెండు దాటాక ఎంతటివారికైనా మందు యివ్వబడదు. వారి దర్శనమే లభించదు. సాయంకాలం మధురమైన గానం ఆ బంగళా ఆవరణనుండి వినిపిస్తుంది. రాత్రి

ఏడు మొదలు పదిగంటలవరకు ఇరవై ముప్పైమంది భగవద్భక్తులు అక్కడ భజనలో పాల్గొంటారు. రాగ తాళములతో కూడిన పరమేశ్వర సంతీర్తన, ఆత్మ పరమాత్మలో విశ్రాంతి అక్కడి ప్రశాంత ప్రకృతిలో లీనమౌతుంది.

* * *

పసిడిపంజరంలోని చిలుక మానవుల చర్యచక్షువులకు చాలా మనోహరంగా కనిపిస్తుంది. దాని శరీర లావణ్యం మానవులను ముగ్ధులజేస్తుంది. దాని పలుకులు వీనులకు వినుచేస్తాయి. వారు దానిచుట్టూ చేరి పశ్చాత్తాపాలూ ఇస్తారు. రమ్యమైన దాని బాహ్య సౌందర్యాన్ని చూచేవారెవరినీ దాని హృదయావేదన గ్రహించి సానుభూతి ప్రకటించగలిగే మానవులెందరుంటారు? తన స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలను కోల్పోయి, తోటివిషాంగముల సాంగత్యానికి దూరమై ప్రియురాలి విరహంతో తపించి, కన్నీరు మున్నీరుగా యేడ్చే ఆ కీరహృదయాక్రందనం వినగలిగే మానవులెందరున్నారు?

హైదరాబాద్ లో సాధూరామ్ అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన వ్యక్తిని పంజరంలోని చిలుకకును ఒక్కవిషయంలో మాత్రమే భేదముంది—చిలుక మానవులచే బంధింపబడుతుంది. బంధవిముక్తికై తన సర్వశక్తులనూ ధారపోసి ఓడిపోతుంది. కాని సాధూరామ్ తనకుతానే కోరి తెచ్చుకొన్నాడు బంధనం. బాహ్యప్రపంచంలోకి పోయి తనవారిచేరి సాటివారితో సంతోషంగా జీవించాలని వాని హృదయం, పంజరంలోని చిలుక, హృదయంవలె కొట్టుకొంటోంది. బయటికిపోయి తనవారిని చేరడానికి అవకాశంగాని, శక్తిగానిలేక తల్లడిల్లుతుంది చిలుక. తనవారిని చేరడానికి అవకాశమూ శక్తి రెండూ ఉన్నా కదలేక పోతున్నాడు సాధూరామ్. ఇందుకు కారణం?

* * *

చిట్టిబాబు నివాసస్థానం కాకినాడకు దగ్గరలో నున్న ఒక గ్రామం. చిన్నతనంలోనే తల్లిని కోల్పోయాడు. ఆనాటినుండి తల్లి లేని లోపంలేకుండా అతి గారాబంతో పెంచాడు తండ్రి. వైదికవృత్తిచేస్తూ తనకువచ్చే అతి స్వల్పమైన రాబడితోనే కుమారునికి సమస్తసదుపాయాలూ కలుగజేస్తూ ఉండేవాడాయన. గారాబం ఎక్కువైన కారణంచేత చిట్టిబాబు ఎవ్వడూ బడికి వెళ్లేడంగాని చదవడంగాని జరుగలేదు. పన్నెం

డేళ్ల వయస్సు వచ్చేవరకూ ఆటపాటలతోనే కాలం గడిపేవాడు. తన గ్రామంలోగాని చుట్టుప్రక్కల గ్రామాల్లోగాని జరిగిన నాటకాలు, హరికథలు అతను కననివిగాని విననివిగాని లేవు. వీని పోరుపడలేక ప్రతీ వినోదానికి తండ్రి తీసుకొని వెళ్లేవాడు. తాను విన్న పాటలు పాడడం, బొమ్మలు గీయడం వానికి చాలా ప్రియమైనవి. ఎల్లప్పుడూ శుభ్రమైన తెల్లని దుస్తులు ధరించడం వానికి ఆనందం. ఆ తరువాత చిట్టిబాబు సవతితల్లి అనుపాజ్ఞల్లో ఉండవలసివచ్చింది. అప్పటినుండి వానికి లోకంలోని కష్టసుఖాలంటే యేమిటో తెలియడం ప్రారంభమైంది. చిన్నప్పటి నుండి ఒకరి అనుపాజ్ఞల్లో ఉండకుండా స్వేచ్ఛ ననుభవించాడు. అందుచే సవతితల్లి అధికారం వానికి సహింపరానిదైనది. వాని గ్రామానికి రెండుమైళ్ల దూరంలోవున్న గ్రామంలో వాని తల్లివైపు బంధువులున్నారు. అక్కడికి పోయి అత.రాభ్యాసం ప్రారంభించాడు. రెండు సంవత్సరాల్లో చక్కగా చదువును వ్రాయను నేర్చుకొన్నాడు. తరువాత ఆ గ్రామంలోని సంస్కృతపాఠశాలలో చేరి రెండుమూడు కావ్యాలు చదివాడు. తాను రెండోవివాహం చేసుకొన్న తరువాత తన గృహపరిస్థితులు మారి చిట్టిబాబు విషయంలో తటస్థంగా ఉన్నాడు తండ్రి. వానికి అవసరమైనప్పుడు రూపాయో అర్థో యివ్వడం తప్ప వాని విషయంలో కలుగజేసుకోవడం లేదు వాని తండ్రి. వాని భవిష్యత్తుని తిరిగిమార్గం చూపించేవారెవరూ లేరు చిట్టిబాబుకు. తనకుతానే స్థిరమైన బాట యేర్పాటుచేసుకొని అందులో పయనించి అభివృద్ధికి రావడానికి తగినంత జ్ఞానమూ వయస్సుకూడ లేవతనికి. రెండుసంవత్సరాలు మాత్రమే సంస్కృతం చదివి తరువాత సంగీతం నేర్చుకొనడం మొదలు పెట్టాడు. నాలుగైదు నెలలు గడిచాక సంగీతంమాని చిత్రాలు గీయడం అభ్యసించాడు. అదికూడా అయిదారు మాసాలుమాత్రమే సాగింది. ఆ తరువాత హిందీ చదివి మధ్యమపరీక్ష పాసయాడు.

ఏది చదువుతున్నా తరచు నాటకాలూ సినిమాలూ చూడడం వానికి అత్యవసరమైన విషయం. కొంతమంది స్నేహితుల్ని కూడగట్టి ఒక నాటక సమాజం యేర్పాటుచేశాడు. చిన్నచిన్న నాటకాలు తోడిపిల్లలకు ప్రదర్శిస్తూ ఉండేదా నాటక సమాజం. చిట్టిబాబు పాట, నటన, పిల్లలనేకాకుండా పెద్దలను

కూడా ఆకర్షించేవి. పెద్దవాళ్ళతో జంకులేకుండా మాట్లాడడం, తన పాటచే వారిని మెప్పించడంవల్ల స్వగ్రామంలోనూ — చదువుకొనే గ్రామంలోనూ చిట్టిబాబుని ఎరుగనివారు లేరు. ఎల్లప్పుడూ పుట్టమైన బట్టలు కట్టకోడం, పిన్నలతోనూ పెద్దలతోనూ చనవుగా మాట్లాడడం, మధురంగా పాడడం వాని ప్రత్యేకకాకర్షణ. ఖలానా చోట తినాలి, ఖలానా చోట పరండాలి అనే నియమం వానికి లేదు. భోజనం వేళ ఎవరింటి దగ్గర ఉంటే ఆక్కడ భోజనం చెయ్యడం, నిద్రపోయే వేళ ఎక్కడ వుంటే అక్కడ నిద్రపోవడం ఆలవాటయింది. ఈవిధంగా చిట్టిబాబు వయస్సు ఇరవై సంవత్సరాలు దాటిపోయింది. తండ్రి వానికి పెళ్ళి ప్రయత్నం చేశాడు. డబ్బిడీ సంపాదించడానికి మార్గం లేనివాణ్ని, నాకు పెళ్ళి వద్దని తండ్రితో మొర పెట్టకున్నాడు చిట్టిబాబు. కాని వాని ఆప్త బంధువులంతా రకరకాలుగా నచ్చజెప్పి వివాహానికి సమ్మతింప జేశారు. ఎవరెన్ని జెప్పినా చిట్టి స్వభావం కలవాడు కాదు. కాని వానికి భార్యగా ఎన్నికైన కన్య సౌందర్యం వానిని మంత్రముగ్ధుని చేసింది. ఆమె లావణ్యం వాని భవిష్యత్తును తానికి సంబంధించిన ఆలోచనను దూరంచేసింది. పెండ్లి చేసుకొన్నాను అనే వాని పట్టుదను సడలింపజేసింది. నిరాదంబరంగా చిట్టిబాబుకు వివాహమైంది. వానికి ఏవిధమైన ఆస్తి పాస్తులూ లేవు. ఏదైనా నాకరీచేసుకొని జీవించడానికి తగిన చదువులేదు. ఇంతవరకూ యేవిధమైన మనోవేదనాలేకుండా ఆకాశంలోని విహంగంలా జీవించాడు. తన ఆహార విహారాలకు సంబంధించిన చింత వానికెప్పుడూ కలగలేదు. నూతనవధువుతో ఒక నెలరోజులు మాత్రం ఆనందముగా గడిపాడు. తరువాతి రోజులు గడచినకొద్దీ వాని ఆనందం దూరమౌతోంది. తండ్రి సంపాదనతో తనూ భార్య, తండ్రి సవతి తల్లి, నలుగురు ప్రాణులు జీవించడం అసంభవమయింది. బియ్యం లేవు, పప్పు లేదు, ఉప్పు లేదు అని చెప్పే సవతితల్లి మాటలు వానికి హృదయవిదారకంగా ఉన్నాయి. తాను డబ్బుసంపాదించాలి. అది ఎలా సాధ్యపడుతుంది? నాకరీ కెయ్యాలంటే చదువుకొవాలి. ఇప్పుడు చదవడం అసంభవం. దానికి పెట్టుబడికొవాలి. ఏ చిన్న వ్యాపారం చేద్దామన్నా పెట్టుబడిలేనినే పొగడు.

తనకు బాగా నేర్చుకుంటున్న పరిచితులు ఆయన కొంత మంది కనవంతుల్ని ఋణం గూలించాడు. నిరాశానైన వానికి ఋణమెవరిస్తారు?

ఇంతలో వాని మేనత్తగారి అల్లుడు వాళ్ళ గ్రామం వచ్చాడు ఆయన ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఆయుర్వేద వైద్యుడు. గుంటూరులో ఉంటున్నాడు. ఆయన్ని ఆశ్రయించి వైద్యం నేర్చుకొంటే బ్రతుకు తెరువు సాధనం కాగలదని ఆనుకొన్నాడు చిట్టిబాబు. తన పరిస్థితింతా ఆయనతో వివరించాడు. ఆయన వాని స్థితికి బాలిపడి తనతో రమ్మన్నాడు. ఒక సంవత్సరం పాటు భార్యకు పుట్టింట ఉంచి తాను గుంటూరులో వైద్యం నేర్చుకొనడమే తన పరమలక్ష్యమని నిర్ణయించుకొన్నాడు. ఆ మరునాడే భార్యను పుట్టింటికి పంపించి తాను గుంటూరు వెళ్లాడు. వాని మకాము భోజనము వాని మేనత్తగారి అల్లుని ఇంట్లోనే. ఆయన వైద్యశాస్త్రం బాగా చదువుకొన్న ఘనవైద్యుడు. మందులు తయారుచెయ్యడం వాటిని ఆయుర్వేదం, వైద్యం చెయ్యడం ఆయన వ్యాపారం. చిట్టిబాబు ఆయన సమీపాన్నిటిలోనూ పాల్గొంటూ ఆయనకు చేరొడుగా ఉండేవాడు. వాని మేనత్త కూతురు వానికంటే రెండున్నెళ్లు పెద్దది. వానితో ఎంతో చనవుగా ఉండి వానిని చాలా ఆదరించేది. ఆమెభర్త వయస్సు నలభై సంవత్సరాలు దాటి ఉంటుంది. అయిదారుమాసాల క్రితమే వారి వివాహమైంది. ఆయన యీమెను ద్వివీర్యునివాహం చేసుకొన్నాడు. తన భార్య చిట్టిబాబు, మేనత్త మేనమామ బిడ్డలని ఆయన ఎరుగును. కాని వారు చనవుగా మాట్లాడుకోడం ఆయనకు కష్టం కలిగించేది. ఆమెతనతో ఎక్కువచనవుగా మాట్లాడి వేళాకోళాలు చెయ్యడం చూచి చిట్టిబాబు తన్నుతాను సంభాళించుకొంటూ ఆమెను తప్పించుకొని దూరదూరంగా తిరుగుతూండేవాడు. ఆమె ప్రవర్తనలోని పరివర్తన చిట్టిబాబు కనిపెడుతూనే ఉన్నాడు. సాధ్యమైనంతవరకు ఆమె ఎదుట బడకుండా తిరిగేవాడు. ఒకనాడు సాయంకాలం చిట్టిబాబు ఒంటరిగా మందుల గదిలో ఉండగా ఆమె వచ్చింది. 'ఆమందు ఏంపని చేస్తుంది? వీటిలో మగవాళ్ళ మందులేవీ? ఆడవాళ్ళ మందులేవీ? మొదలైన అర్థరహితమైన ప్రశ్నలువేస్తూ అతడు తొలగుతూన్నా దగ్గర దగ్గరగా నిలబడి వెకిలిగా నవ్వుతూ

మాట్లాడుతోంది. అదే సమయాన ఆమెభర్త అక్కడికి రావడం వారిద్దరి ఆగదిలో చూడడం తటస్థించింది. ఆ మరునాడే ఆయన చిట్టిబాబుని ఏకాంతముగా కలుసుకొని “ఇప్పటికి నీవు వచ్చి ఆరుమాసాలైంది. ఇంత వరకూ ఏదో కొంతవరకూ వైద్యం నేర్చుకొన్నావు. ఎక్కువకాలం నీవు భార్యను పుట్టింటిదగ్గర వదలడం మంచిపనికాదు. ఇంక ఇంటికి చేరి స్వతంత్రంగా వైద్యం చేసుకుంటూ కాలక్షేపం చెయ్యడమంచి” అని నిర్మోహమాటంగా చెప్పాడు. చిట్టిబాబుకి ఆయన చెప్పింది నిజమే అనిపించింది. సామాన్యమైన వ్యాధులకు చికిత్స చెయ్యగలిగే శక్తి తనకు కలిగింది. తాను వివాహమైన నెలరోజులకే భార్యను వదిలిపెట్టాడు. ఇంకా ఇలాగే కాలక్షేపం చేస్తే ఆమెకు చాలా అన్యాయం చేసిన వాడౌతాడు. తన భార్య కుటుంబం తలపుకి వచ్చేసరికి వాని మనస్సు వికలమైంది. ఇంక ఒక్క గంటకూడా అక్కడ ఉండడం దుర్భరమనిపించింది. మరునాడు ఆయన సైకికి కొన్ని సామాన్యమైన మందులు, పది రూపాయలు తీసికొని ఇంటికి బయలుదేరాడు. ఆయన సంతోషంతో ఆశీర్వాదిస్తూ వానిని సాగనంపాడు.

* * *

ఇంటికి వచ్చిన వెంటనే భార్యను తీసుకొని వచ్చాడు చిట్టిబాబు. తాను వైద్యం చేస్తాడనే విషయము ఆందరికీ తెలియజెయ్యడమెలాగ అనే సమస్య బయలుదేరింది దతనికి. తనకు పరిచితులైన వారందరితోనూ, తాను, గడచిన ఆరుమాసాల్లోనూ వైద్యం నేర్చుకొన్నాననే విషయం వివరించాడు. యింక తాను వైద్యవృత్తితో కాలక్షేపం చేస్తానని చెప్పాడు. ఇదివరలో చిట్టిబాబు ముద్దుముద్దుగా పాటలు పాడి చిన్న చిన్న నాటకాలలో వేషాలు వేసేవాడు. కొంతమంది కళాభిమానులు వారికి ఏషనీ లేనప్పుడు కాలక్షేపానికి వానిని వినియోగించుకొనేవారు. ఆరు మాసాల్లో ఆతను వైద్యుడయ్యాడంటే ఆ గ్రామంలోనివారికి నవ్వువచ్చింది. హేళనభావంతో నవ్వుతు వాని మాటలకు ఊకొట్టేరు. చిట్టిబాబు స్వగ్రామం చేరి వారం గడచింది. మందిమ్మని వచ్చినవారెవరూ లేరు. ఇంకోవారం గడచినా వానిదగ్గరకు యెవరూ రాలేదు. గుంటూరులో పదిరూపాయలు అప్పు తీసుకొని ఇంటికి వచ్చాడు. భార్యను తీసుకొనివచ్చాడు.

పది రూపాయలు అంతటితో పూర్తి అయ్యాయి. ఒక రోజంతా ప్రయత్నం చేసి మరో పదిరూపాయలు అప్పు సంపాదించాడు. వారంరోజులకు ఆవికూడా ఖర్చయి పోయాయి. తండ్రిసంపాదనతోనే అన్నపానాలు ఆతికష్టమీసగడుస్తున్నాయి తండ్రిసంపాదన రోజుకి ఒకరూపాయకి మించిఉండదని వానికి తెలుసు. ఆయన కుటుంబపోషణకై యేచిగంగా కష్టపడుతున్నదీ తాను కల్లారా మాస్తున్నాడు. అటువంటప్పుడు తాను ఎంతో కొంత సంపాదిస్తే నేగాని కుటుంబ నిర్వహణ అసంభవమాతుంది. తన వైద్య వ్యాపారం వ్యాపింప చెయ్యడమెలాగ అనే ప్రశ్నతో వాని మనస్సు రాత్రీం బవళ్లు తీవ్రంగా పనిచేస్తోంది. ఆ గ్రామంలో ఒక ఎల్లోపతి వైద్యుడు ఒక ఆయుర్వేద వైద్యుడు ఉన్నాడు. వారు తమ వృత్తిలో తిగినంతగా సంపాదిస్తున్నారు. అనేకమంది వారి వద్దకు వెళ్లి వైద్యం చేయించుకొంటున్నారు. వారి మందుల బీరువాలు, వారి వేషభాషలు చూస్తే తాను కూడా అటువంటి యేర్పాట్లు చేసుకొంటే ఉపయోగపడగలదని వానికి తోచింది. కాని వాటికి పెట్టుబడి కావాలి. పది రూపాయలు అప్పు దొరకడమే దుర్లభమైతే రెండు మూడు వందలైనా ఖర్చయే ఏర్పాట్లు తానెట్లు చెయ్యగలడు. అసంభవమనిపించినదనికి అయినా నిరుత్సాహ పడక ఒక బల్లకు ఎల్లరంకువేసి దానిమీద ‘శ్రీ లక్ష్మీ ఆయుర్వేద వైద్యశాల’ అని చక్కగా వ్రాసి తమ యింటిమార్కుకి ప్రేరూడదీశాడు. ఒక నెల ఆతికష్టం మీద గడిపాడు. ఈ నెల రోజుల్లోనూ ఇద్దరు కూలిపని చేసుకొనేవారికి తనకు గడ్డంగీనే మంగలికి మాత్రం నాలుగైదుసార్లు మందులిచ్చాడు. ఒక కూలీ అర్ధ రూపాయి మరియొకడు ఒక రూపాయి యిచ్చారు. ఊల్లో అర్థ, పావలా, రెండూ మూడూ చొప్పున అప్పులు యేడై రూపాయలవరకూ తేలాయి. నిత్యమూ బాకీలడిగే వారికి సమాధానం చెప్పడం చాలా కష్టమా తోంది. ఈ రకమైన కష్టం తానెప్పుడూ అనుభవించి యెరుగడు. ఇంక దినములు దొర్లించడం దుస్సాధ్యమని సిద్ధాంతపనికి. రెండు మూడు పేటెంటుమందులు తయారుచేసి దుకాణదార్లకు అమ్మడం మంచి దనిపించినదనికి. అందుకై నా మొదట ఒక పాతిక ముప్పైరూపాయలు పెట్టుబడి పెట్టాలి. నాలుగురోజులు విశ్వప్రయత్నం చెయ్యగా ఒకరిదగ్గర

పదిమరి యిద్దరి స్నేహితులదగ్గర రెండు అయిదురూపాయలు అప్పు సంపాదించగలిగాడు. వెంటనే ఆవసరమైన మూలికలు వగైరా సరుకులుకొని చంటిపిల్లల బల్ల వ్యాధికొకమందు, కురుపులు చిగుము మొదలైనవాటికి ఒకమందు, మలబద్ధకమున కొకమందు తయారుచేసి వాటిని సీసాలలో ఉంచాడు. కాగితం ముక్కల మీద మందులపేర్లు, వాటి గుణములు వ్రాసి చిన్న సీసాలమీద అంటించాడు. ఒక వారం రోజుల్లో ఒక్కొక్కరకానికి ఇరవై మందుసీసాలు తయారయ్యాయి. వాటిని తీసికొని అద్దెనైకిలుమీద ఒక్కొక్క గ్రామమే చూచుకొంటూ కాకినాడ చేరాడు. ఏ గుకాణంమీదకు వెళ్లి అడిగినా ఆవి అమ్మడియే సాధనం కనుపించలేదు. “నాలుగేళ్లక్రితం కొన్నమందులు అమ్మకుకాక బూజుపట్టి పడి ఉన్నాయి. ఇంకా మాకు మందులెంగుకయ్యాలాబూ” అన్నాడొకడు. మందుసీసామీద చేవాళితో ఉన్న లేబిలుచూచి ‘అబ్బే, ఇలాంటివి అమ్మకుకావు’ అన్నాడింకోపావుకాదు. ఫలానా మందులున్నాయి తీసుకొంటారా అంటే సమాధానమే చెప్పక బేరాలు చూచుకొంటూ గంటసేపు నిలబెట్టి ‘పోవయ్యి, ఇప్పుడు తీరికలేదు’ అని కసిరాడు ఒకవ్యాపారి.... ఈవిధంగా రెండురోజులు కాళ్లరి గేబల్లు తిరిగినా ఒక్కసీసాకూడా అమ్మకుకాలేదు చిట్టిబాబుకి. రెండుపూటలు పట్నంలోఉన్న దూరపుబంధువు లింట్లో భోజనం చేశాడు. ఒకపూట హోటల్లో భోజనం చేశాడు. ఒక పూట ఇంక భోజనానికి దగ్గర డబ్బులులేవు. ఆ పూట భోజనం లేకుండానే గడిపి మూడోరోజుకి యింటికి చేరాడు. నైకిలు అద్దె రెండున్నర రూపాయలు యివ్వవలసి వచ్చింది. ఇప్పుడు ఇచ్చి తీరాలన్నాడు పావు యజమాని. సాయం కాలానికి యిస్తానని వానిని అతికష్టం మీద ఒప్పించి యిల్లు చేరాడు. ఆ సాయంకాలం నైకిలుపావు యజమాని వచ్చి డబ్బుచ్చున్నాడు. రేపుతప్పకుండా యిస్తానన్నాడు. ‘అదేం పనికిం’దు పాత బాకీ అర్ధరూపాయి, ఇప్పుడు రెండున్నర రూపాయలు యిస్తే నేగాని కదలానని కూర్చున్నాడు. చుట్టుప్రక్కలవాళ్లు నలుగురూ చేరి నాలుగు విధాలుగానూ మాట్లాడడం మొదలు పెట్టారు. వానికేమి చెప్పాలో తోచలేదు చిట్టిబాబుకి. చివరకు వాని తండ్రివచ్చి ‘రేపు నేనిస్తాను నాయనా’ అని బ్రతిమాలి పంపించాడు.

ఈ సంఘటనంతా చిట్టిబాబు భార్య గుమ్మం లోపల నిలబడి చూస్తూనే ఉంది. తన పీనతనకు చేరకాని తనము భార్యకు తెలియనీయకూడదని పెళ్లయిన మరునాటినుండీ ప్రయత్నిస్తూనే ఉన్నాను. కాని సవతి తల్లి నోటిని కట్టలేకపోయాడు. ఊళ్లోని ఆపల్ల సంకతులైనా ఆమెకు మరుగుపరవాలని ప్రయత్నించాడు. నేను ఆ బంధారంకూడా బయటపడిపోయింది. ఆవహనంతో వాని తల గ్రుంగిపోయింది. అందాలుచించే ఆ నూతన వధువుకి తన ముఖం చూపించలేకపోయాడు. ఇంక ఇంట్లోకి వెళ్లకుండానే బయలుదేరి తాను చగువుకొన్న గ్రామంలో పినతల్లిగారింటికి వెళ్ళాడు. తన పినతల్లిని యేవో విధంగా ఇరవైరూపాయలు అప్పుయిస్తేనేగాని తన పరువు నిలబడదని ప్రాణేషుపడ్డాడు. ఈ యిరవై రూపాయలతో చిల్లర దాతలు తీర్పుకొని తనవద్ద నిల్వ ఉన్న మందులతో కాలక్షేపం చెయ్యగలనని చెప్పాడు. ఆమె జాలిపడి ఇరవై రూపాయలు యిచ్చింది ఆరాత్రి ఆక్కడే వుంకి మరునాడు ఉదయమే కాకినాడ బస్సు ఎక్కాడు. అక్కడినుండి మరునాటికి బెజవాడ చేరుకొన్నాడు. హోటలుకి వెళ్లి భోజనం చేసి ఇంక యేమిటిక ద్రవ్యం అని ఆలోచిస్తూ బయటకు వచ్చాడు. ఒక సాగువు తంబుర మీటుతూ పాడుకొంటూ హోటలు యెగుబ నిలబడ్డాడు. సాగువును చూడగానే చిట్టిబాబు మనస్సులో యేవో తిళుక్కునుంచి. వాని దగ్గరకు వెళ్లి “ఇలాంటి తంబుర ఒకటి కావాలి. ఎలా వోరుతుంది? దాని ఖరీదు ఇచ్చేస్తాం” అన్నాడు “చొర క్కేం బాబూ, నాలుగు రూపాయలొతుంది. తమకు తెచ్చుంటే సాయంత్రం తెస్తాను.” అన్నాడు సాగువు. “ఇప్పుడుండా తీసుకొనిరా. సాయంత్రం నే నిక్కడే ఉంటాను.” అన్నాడు చిట్టిబాబు ఆ పూట, కాలక్షేపానికి బజారంతా తిరిగాడు. పుస్తకాల దుకాణంలో భగవద్గీతంబంధమైన గీతాలు గల పుస్తకాలకై వెతికాడు. ‘గీత గోవిందము’ ‘శ్రీకృష్ణలీలాతరంగములు’ రెండు పుస్తకాలు కనుపించాయి. వాటిని కొని హోటలుదగ్గరకు చేరాడు. సాయంకాలం సాగువు తంబురతీసుకొని వచ్చాడు. నాలుగు రూపాయలు వాని చేతిలోపెట్టి తంబుర తీసుకొన్నాడు. తంబుర, పుస్తకాలూ చూచేసరికి వానికడో చెప్పులేని విషాదమూ అనందమూకూడా కలిగాయి. ఆవి

చేతిలో ఉండగా ఎవరైనా దూస్తారేమోనన్న భయం కలిగింది. బెజవాడ తన గ్రామానికి దగ్గరగా ఉందని పించింది. జేబులోని డబ్బు చూచుకొన్నాడు. ఈ డబ్బుతో ఇంకా చాలా దూరంపోవచ్చునుకొన్నాడు. తిన్నగా స్తేషనుకి చేరి హైదరాబాద్ కి టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఇంక ఒక్క ఆణా మాత్రమే వాని జేబులో మిగిలింది. ఎందుచేతనో పరవాలేదని పించిందితనకి. రైలు కొంతదూరం సాగిన తరువాత తంబుర ప్రతిధిగించి తనకు వచ్చినగీతాలూ, స్లోకాలూ ఒక గంటసేపు పాడాడు. ఆ పెట్రెలోని వారంతా తనయ్యలై చిన్నారు. పాట ముగించి తంబురక్రింద పెట్టాడు. అతనికి దగ్గరలో కూర్చున్న ఇద్దరు వ్యక్తులలో ఒకాయన పావులా, ఇంకో వ్యక్తి ఆణా యిచ్చారు. మరో ఆయన నిమిషాల్లో ఆ పెట్రెలోని వారు ఎవరికి తోచింది వారు యిచ్చారు. చిట్టబాబు, చేతిలోని డబ్బులనైపు కొన్ని క్షణాలమాచాడు. కళ్లు నీళ్ళతో నిండాయి. ఆ పెట్రెలోని వారంతావానికి అపరిచితులైనా, వారి నైపు చూడతేక పోయాడు. ఆ డబ్బులు జేబులో వేసుకోడానికి వానికి చాలా సిగ్గు, భయమూ, సంభేదమూ కలిగాయి. బరువెక్కిన హృదయంతో, నీళ్లునిండిన కళ్లు మూసుకొని కూర్చున్నాడు. ఒక గంట గడచిన తరువాతగాని ఆ డబ్బులు జేబులో వేసుకొనలేక పోయాడు.

* * *

హైదరాబాద్ చేరిన ఆరుమాసాల తరువాత చిట్టబాబుకి ఒక భాగ్యవంతుని ఆశ్రయం లభించింది. చిట్టబాబు గాయకుని రూపంలో ఆ భవవంతుని ఆకర్షించాడు. వైద్యుని రూపంలో వాని ఆవిరాభిమానాలు పొందాడు. వానికి కుమారుడు కలగడంతో ఆ కుటుంబానికి ఆరాధ్యోవత అయినాడు.

ప్రతికూల పరిస్థితుల కఠినప్రహారాల్ని తట్టుకోలేక ఇల్లు వదిలివచ్చాడు. వాని వేషభావలు, ప్రవర్తనచూచి ప్రజలే వానికి 'సాధూరామ్' అని పేరు పెట్టి వాని నొక సాధువుగా పరిగణిస్తున్నారు. సిరిరా మోకాలాడువాడేమి? పేరుప్రఖ్యాతిల్ని, పూజనీయస్థానాన్ని అయ్యాచితి భనార్జను కలుగ జేసిన పదవిని కాలనన్నుకొనేటంత మూర్ఖుడుకాదు భాగ్యశాలికి కుమారుడు కలిగిన తరువాతి చిట్టబాబు భాగ్యరేఖ బయటపడింది. వానిలో రెండు సంవత్సరముల నుండి సుప్తమైన మగురస్మృతులు జాగృతమౌతున్నాయి. నిరాశానిబిడాంధకారంలో ఆశాద్యుతులు దీపింపవారంభించాయి.

నానివద్దకు వచ్చే వ్యాధిగ్రస్తులు నిత్యమూ మందుల ఖర్చుకై ఎవరికి తోచింది వారు డబ్బాలో వేస్తూంటారు. ప్రతిదినం మధ్యాహ్నం సాధూరామ్ స్వయంగా డబ్బీని తెరుస్తాడు. ఏదై మొదలు వంద రూపాయలవరకూ ప్రతిరోజూ దానిలో సొమ్ము ఉంటుంది. మందులఖర్చుబోను ప్రతి నెల రెండు వేల రూపాయలవరకూ నిల్వచేస్తున్నాడు. భనంతోపాటు వానిలో ఆత్రత పెరుగుతోంది. ఏలోలక్ష్యాన్ని చేరడానికి అనుదినమూ అటుమటిస్తోంది వాని మనస్సు. మగురస్మృతుల సుధాపానంతో మత్తెక్కి ఉరకలు వేస్తోంది వాని మనస్సు.

తాను యువకుడు. తన రూపానికి యోగ్యతకు మించిన భార్యను పొందాడు. కడు బీదనారి కడు పున పుట్టిన కారణంచేత లక్ష్మీ తనకు భార్య అయింది. ఆమె సొందర్యానికి తాను ముగ్ధకూడు. ఆమె శరీరపు వంపుసాంపుల కదలికతో తన హృదయం ఉయ్యెల లూగింది. తాను భరిష్మృతులో ఆమెతోకూడి ఆనంద తరంగాలమీద కేరింతలు కొట్టాలని కలలుకన్నాడు. క్రొత్తగా కాపురానికి వచ్చిన అంబాలరాణి సిగ్గుపడి తనతో మాట్లాడేవరకైనా ఆమెతోఉండే భాగ్యం తనకు లభించలేదు.

భార్య స్వరూపాన్ని మననంచేస్తూ తియ్యని తలపులతో తనయ్యడై కొన్ని వందల రాత్రులు గడిపాడు సాధూరామ్ పేరుతోఉన్న చిట్టబాబు. సాగ్యమైంత వరకు స్వవిషయాన్ని మరచి కాలం గడపడానికి వీలుగా కార్యక్రమం యేర్పాటు చేసుకొన్నాడు. కాని మధ్యాహ్నం రెండుమూడు గంటలు, రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకాలం వానికి ఏకాంతవాసం తప్పలేదు. కాని ఆ యేకాంతసమయం వానికి ప్రియమైనదిగా కనుపించేది. మగురస్మృతులు వానికి దుఃఖాన్ని కలుగజేసినప్పటికి ఆ దుఃఖంలో వానికి యేవో మాధుర్యం కనుపించేది. అతడు తన ప్రియురాలితో గడపిన అమూల్యమైన కొలది దినాలలో ఆర్థికంగా చాలా అసమర్థుడు. అప్పటికని అమూల్య దినాలుగా కనుపించినా వాటిలో కొంత లోపం ఉన్నట్లుగా ఇప్పుడు వానికి తోస్తోంది. ఆ లోపంకూడా లేకుండా సంపూర్ణమైన ఆహ్లాదాన్ని తృప్తిని కలుగజేసే జీవితాన్ని గడపడానికి కావలసినది భనం. దానికై రమారమి పది సంవత్సరాలుగా తపస్సుచేశాడు. ఛెదరిపోయే మనస్సును అశేకసార్థు కూడగట్టి బంధించాడు. తన

యావనం సడలకుండా ఉండాలని నిత్యమూ వ్యాయామం చేశాడు. తన అవయవసౌష్ఠ్యం చూచుకొని మురిసేవాడు. తన కంఠమాధుర్యానికి ముగ్ధుడయేవాడు. తన యశస్యం, తన శరీరం, తన గానం తనవికావని వాని భావన. పని సంవత్సరాలు తన యౌవనబాటుతో తపింపజేసిన ప్రియురాలికివి కాన్కలు. ఆ ముగ్ధమోహనయాపం తనది. ఒకవేళ అది తన విరహానికి తెలిపి, కృంగి, కృశించి, నశించిపోతే? అనే సంజేహం కలిగేటప్పటికి వాని గుండె ఝల్లుమంటుంది. 'కాదు, కాదు అలా ఎన్నటికీ కాదు' అని వాని అంతర్వాణి పశ్చేదే గడ్డించి పలుకుతుంది. దానితో అతను ఊరటచెందుతాడు. మనసును కుదుటపరచుకొంటాడు.

ఇప్పటికి సాధూరామ్ నిలవచేసిననం ఇరవై వేలు దాటింది. వాని అత్యుం సిద్ధించింది. ఆశలు ఫలించే సమయం సమీపించింది. 'ఇంక ఇంకాకి వెళ్లాలి' అనే తలపు కలిగేటప్పటికి వాని శరీరం ఉప్పొంగి కుప్పిగంతులు వేస్తోంది. తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన అమీరుతో "ఇంక నేను వెళ్లాలి" అన్నాడు. "ఎక్కడికి స్వామి?" అన్నాడతడు అయోమయంగా. "పరమేశ్వరుడు నిర్దేశించినచోటికి". "మేము ఏమైనా అపరాధంచేసిఉంటే తీమించమని వేడుకొంటున్నా. తమరుమాత్రం మమకృత్తి విడచి పెట్టకండి." అంటూ ప్రాణేయపడ్డాడు భాగ్యశాలి. "మీరా? అపరాధం చెయ్యడమా! అలా ఎన్నడూ అనుకోకండి. నేనిక్కడ అవసరమైనదానికంటే ఎక్కువ కాలమున్నాను. మీతోనే చిరకాలం ఉండిపోడం నాకు ఉచితం కాదు. నా కర్తవ్యం చాలాఉంది. పరమేశ్వరుడు మీకు మేలుచేస్తాడు. ఈ సాయం కాలమే నాప్రయాణం." అన్నాడు సాధూరామ్. ఏమీమాట్లాడలేక నిశ్చేష్టుడై నిలబడిపోయాడు భాగ్యవంతుడు.

సాయంకాలం తన చేతిసంచిని తంబురను తీసుకొని బయలుదేరాడు సాధూరామ్. భాగ్యశాలి తన కుమారుని వెంటబెట్టుకొని పాదచారియై సాధూరామ్ తో బయలుదేరాడు. అనేకమంది ధనవంతులు బీదవారు విషణ్ణవనాలతో ఆయనకు వీడ్కోలు నిచ్చారు. రైలు ఎక్కి అందరికీ చేతులు జోడించినను స్కరించాడు సాధూరామ్. రైలు దృష్టికి దూరమయే వరకూ నిండినకళ్ళతో, బరువెక్కిన హృదయంతో చేతులు జోడించి ననుస్కరిస్తూ తన కుమారునితో నిల

బడ్డా డాక్ట్రప్రకృతుడు. అనాటి రైలు ప్రయాణం కన్నెరగానం వింటూ మలయాళుడతంబో లేచిపోతూ న్నుట్లనిపించింది సాధూరామ్ కి.

తన చంబురాను రైల్వోనే వదిలి జెజవాడ స్టాండ్ ఫారంమీద దిగాడు చిట్టిబాబు. నేటికి పది సంవత్సరాలనాడు తాను తంబుర చేతబట్టుకొని ఆ స్టాండ్ ఫారంమీద ఉన్న స్థితికి నేటి స్థితికి పోల్చుకొన్నాడు. దీప్తమైన నిట్టూర్పుచివ తొందరగా బహుశా వెళ్లాడు. పదిసంవత్సరాలుగా పెరిగిన గడ్డయూ తలకట్టూ తీయించి చక్కగా క్రాపుచేయించాడు. నాలుగుజతల ఘర్వాలు, షేర్వాణీలు తయారుచేయించాడు. తలకు టోపీ, కళ్ళకు కాళ్ళకు జోళ్ళుకొన్నాడు. తన ప్రియురాలు ఎటువంటి చీరలభరిస్తే ఆమె అందం ఇనుము డిస్తుంగ్ పదిసంవత్సరాల క్రితమే తాను ఊహించుకొన్నాడు. ఎటువంటి నెక్ లేస్ బాగుంటుందో తనకు తెలుసు. ఒక డజను చీరలు వాటికి సరిపడే జాకెట్టు గుడ్డలు, రవ్వలూ, రాళ్ళూ పొదిగిన నెక్ లేసును కొన్నాడు. వాటిని ధరించిన తన భార్యయ్యాపాన్ని మనఃఫలకంమీద చిత్రించుకొన్నాడు. తన తండ్రికి సవతి తల్లికి కూడా బట్టలు కొన్నాడు. పైదరా బాద్ ఆమీరు దుస్తులతో, పెద్ద పెట్టెను కూలివాని కెత్తి ముచనాడు రైలు ఎక్కాడు.

రైలు రాజమండ్రికి బయలుదేరింది. చిట్టిబాబు ఎక్కిన పెట్టెలో జనం నిండుగావున్నారు. వానికి ఎదురుగా పెట్టెకు అడ్డంగా ఉన్న సీటులో ఒక యువకుడు యువతి కూర్చున్నారు. యువతి ఒకేలో ఒక సంవత్సరం వయస్సుకలిగిన పసిపాప ఉన్నాడు. వారు ధరించిన దుస్తులు వారి పెట్టెలు మాస్తే తగినంత భాగ్యవంతులవలె కనుపిస్తున్నారు. అతడొక ఉన్నతోద్యోగి కావచ్చునని తోచింది చిట్టిబాబుకి. వానికి పంట్లాం, బుష్ కోటు, రిప్టవాచి, కాలికి బూటు ఉన్నాయి. ఆ యువతి చాలా అందమైనది. వారికి వీనికి మధ్య ఎంతోదూరం లేకపోయినప్పటికి మధ్యసీటులో కూర్చున్న మనుష్యులు అడ్డుగా ఉన్నారు. అయినా ప్రయత్నంతో పశ్చేదే ఆమెనెపు చూచాడు. ఒకసారి కళ్ళతోడతీసి పరీక్షగా ఆమె ముఖం చూచాడు. పిల్లచేపల్లా మెరిసే కళ్ళు, పవ్వపత్రంలాంటి ఫాలభాగం, శుభాలిచేతును పోలిన చెక్కిళ్ళు, పిల్లకుమ్మెదల వంటి సుడులుతిరిగిన ముంపురులు మొదలైన తన భార్య

పోలికలు ఆమెలో చూచాడు. మనస్సు పరిపరివిధాల పరుగులెత్తుతోంది. గుండె దడదడలాడుతోంది. “ఛా, నేను పొరబడుతున్నాను. ఈ చెక్కిళ్లు కొంచెం నొక్కుకొనిపోయి ఉన్నాయి. పెదిమలు వడలినట్లున్నాయి. ఈ యువతి కొంచెం సన్నంగాను పొడుగ్గాను ఉంది. అయినా ఒడిలో పిల్ల వాడు! సరిగా ఆమెకు అక్కలా వుంది.” కాని ఆమెకు అక్క ఉన్నట్లే నేనెప్పుడూ విననూలేదు, చూడనూలేదు, “మనిషినిపోలిన మనుషులు ఉంటారు. నాకుంజే ఆత్రేతకొద్దీ మతి భ్రమిస్తోంది.” అని అనుకొంటూ కళ్ళిజోడు తగిలించుకొన్నాడు. ఆ యువతికూడా తన వైపు చాలాసార్లు ఒక్కొక్క ఊణంసేపు చూడతాను గమనించాడు. ఒహూహ అందుకు కారణం తన వేషం కావచ్చు. ఆమెయేకాకుండా ఆ పెట్టెలోని చాలామంది తన్ను ఆ విధంగా చూచారు. ఈ విధంగా యేమో తలచుకొంటూ చెవరిన మనసును కూడగట్టుకొన్నాడు. గుండె దిట్టపరచుకొన్నాడు. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా అనుమానం, మనస్సులో పొదరసంలా మెదులుతోనేఉంది. మధ్య మధ్య ప్రయత్నంచేసి ఆమెను చూడకుండా ఉండలేకపోతున్నాడు. ఆమె పమిటకొంగును మేలిముసుగులా వేసుకొని ముఖం ప్రక్కకు పెట్టుకొని కూర్చుంది. అందుచే ఆమె ముఖం ఇవ్వకు కనిపించడంలేదు. ఎట్టకేలకు బండి గోదావరి స్టేషను చేరింది. ఆ దంపతులు దిగిపోయారు. ఆమె స్లాటు ఫౌంట్ మిద ఉండగా పరీక్షగా చూడాలని అనుకొన్నాడు. కాని ఆమె ముఖం మేలిముసుగు చాటున కనుపించలేదు. తాను కాకినాడకు టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఐనా బండిలో ఉండలేకపోయాడు. కూలీని పిలిచి పెట్టెతీసుకొని రమ్మన్నాడు. ఆయువతీ యువకులు రిక్షా ఎక్కారు. తనకూడా ఒక రిక్షాలో కూర్చుని పోనిమ్మన్నాడు. రిక్షావాడు ‘ఎక్కడికంజి?’ అన్నాడు. “ఆ నెల్లే రిక్షా వెనుక నే పోనియ్యి” అని ముందు వెళ్లిపోతూన్న రిక్షాని చూపించాడు. రిక్షావాడు ఒకసారి వానివైపు వింతగా చూచి రిక్షా పోనిచ్చాడు. ఎదుటి రిక్షా ఆర్యాపురంవైపు నడచింది. చుట్టూ ప్రహరీగోడ ఉన్న ఒక డాబాదగ్గర ఆగింది. ఆ యువతి వెంటనే లోనికి పోయింది. “ఇంకా ముందుకి పోనియ్యి” అన్నాడు రిక్షావానితో. ఒక ఫ్లాంగు వెళ్లక ‘ఆగు’ అన్నాడు. రిక్షా ఆగింది; “నూపర్ వై జరుగురు ఉన్నారేమో అడుగు ఆయింట్లో” అని ఒక యిల్లు చూపించాడు రిక్షావానికి. అతను

వెళ్లి తిరిగివచ్చాడు. “లేరన్నారంజి” అన్నాడు. “సరే, దగ్గరలోని భోజనహోటలుకి తీసుకొనివెళ్ళు.” రిక్షా తిప్పుగా స్టేషను దాటి ఒక హోటలు దగ్గర ఆగింది. చిట్టిబాబు హోటలులోని ఒక గదిలో బస చేశాడు. స్నానం భోజనం చేసి గదిలోనికుర్చీలో నడం వాల్చాడు. ఆ స్త్రీ పురుషులు చేరినయిల్లు తనకు బాగా గుర్తు ఉంది. కాని వారెవరో తానెలా తెలుసుకోగలకు. ఆయనెవరో తెలుస్తుంది. కాని ఆమె యెవరో ఆమె పుట్టుపూర్వోత్తరాలు యేమిటో ఎలా తెలుస్తాయి? అసాధ్యమనిపించింది. లేచి కూర్చుని ఆలోచించాడు. పచారునేశాడు. మళ్ళీ కూర్చున్నాడు. ఒక గంటకు ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. ‘ఆఁ, అలా చేస్తేనే బాగుంటుంది.’ అనుకొన్నాడు. త్వరగా గదికి తాళం వేసి హోటలు మేనేజరుదగ్గరకు వెళ్లి “ఒక పోస్టల్ కవరు దొరుకుతుందా?” అని అడిగాడు. మేనేజరు డ్రాయరు సారుగులో వెతికి కవరు యిచ్చాడు. కాగితం పెన్ను కూడా వానివద్దనేతీసుకొని గదిలోకివెళ్లాడు. తన మామగారిపేర ఉత్తరం వ్రాయు నారంభించాడు—

(బహ్యశ్రీ) మామ గారికి, తమ అల్లుడు చిట్టిబాబు నమస్కరించి వ్రాయునది—

ఇంతకాలానికి నాపత్రా తెలియజేస్తూ మీకు ఉత్తరం వ్రాయడానికి సాహసిస్తున్నాను. నేను అపరాధిని. మీకు, మీ అమ్మాయి లక్ష్మికి చాలా ఆపచారంచేశాను. కుటుంబ దుస్థితికి మనస్సు వికలమై పదిసంవత్సరాలక్రితం ఇల్లు వదిలిపోయాను. నా జీవితయాత్రకు యేనో మార్గం చూచుకొంటేనే గాని ఇల్లు చేరదలచుకోలేదు. నాకోరిక ఫలించేవరకు మీకు నా ఉనికిని తెలియజేయడానికి నామనసు అంగీకరించలేదు. నా ప్రవర్తన చాలా అన్యాయమైనదని నే నెరుగును. దుర్భర దుస్థితికి లోనైన నాకు అంతకంటే గత్యంతరం లేకపోయింది. పది సంవత్సరాల అవినశక్యషివల్ల నేటికి పరమేశ్వరుడు నన్ను అనుగ్రహించాడు. నా కోరిక సఫలమైంది. ఇంక నా జీవితాన్ని ఒక బాటలో నిర్బంధంగా నడుపుకొనగలననే ధైర్యం కలిగింది. నేను చేసిన అపరాధాన్ని విస్మరించి నన్ను మన్నించమని వేడుకొంటున్నాను. తీమించానని మీరు వెంటనే జాబు వ్రాస్తే ఇల్లు చేరుకొంటాను. లేదా నేను మీ ముఖం చూడలేను.

చిత్తగించవలెను,

చిట్టిబాబు.

C/o. లక్ష్మీభవన్, రూమ్ నం. 4.
రాజమండ్రి.

కవరును వెంటనే పోస్తుచేసి వచ్చాడు చిట్టి బాబు. అతి కష్టంతో వారంలోజులు దొర్లించాడు. ఈ వారంలోనూ నాలుగుసార్లు ఆర్యాపురం వెళ్లాడు. ఆ డాబా ముందునుండి నడచి ఆపిధి చివరవరకు వెళ్ళి మళ్ళీ తిరిగివచ్చేవాడు. ఎవరో ఆ యింట్లోవున్న ఆలి కిడిమాత్రం గోచరించేది. కాని ఆమె కనుపించలేదు. ప్రతిదినం ఉదయమూ సాయంకాలమూ ఉత్తరం వచ్చిందా అని హోటలుమా నేజరును అడుగుతూ ఉన్నాడు. వారం గడచిపోయింది. కాని వాని ఉత్తరానికి జవాబురా లేదు. ఎనిమిదోరోజున మళ్ళీ మామ గారిపేర ఉత్తరం వ్రాశాడు. వెంటనే తన ఉత్తరానికి జవాబు వ్రాయమని కోరాడు. లేదా తను మళ్ళీ అజ్ఞాతవాసంలోకి పోతానని వ్రాశాడు. ఐదోరోజుని జవాబు వచ్చింది. కవరు చేతనట్టుకొని గదిలోకి పరుగెత్తాడు. లోపల గడియనేశాడు. దడదడలాడే చేతులతో కవరు చించాడు. పరమేశ్వరుని తలయకొని ఉత్తరం విప్పి చదివాడు. కళ్లు నీళ్లతో నిండిపోతున్నాయి. చేతులు కంపిస్తున్నాయి. కాగితం పట్టుకొనడం కష్టమాతోంది మరల మరల ఎన్నోసార్లు చదివాడు. ఎన్నిసార్లు చదివినా అందులోని విషయమింతే—

చిట్టిబాబుకి, ఆశీస్సులు !

నీవు వ్రాసిన ఉత్తరాలు రెండూ చేరాయి. ఈనాటికి నీజాడ తెలిసినందుకు సంతోషించాను. నీవు ఇల్లువదిలి వెళ్ళిన తరువాత ఆరుసంవత్సరములవరకూ నీజాడ తెలుసుకొనేందుకు మాచేతనైన ప్రయత్నాలన్నీ చేశాము. కాని లాభంలేకపోయింది. కన్న కూతురు ముఖంమాస్తాంటే గుండె చెరువైపోయేది. ఆ ఆరుసంవత్సరాలూ మా కుటుంబం సుఖంగా నిద్రపోలేదు, తృప్తిగా భోజనం చెయ్యలేదు. ఆ తరువాత ఒకనాడు మాయింటికి ఎదురుగావున్న రాఘవరావు గారింటికి వారి మేనల్లుడు వచ్చాడు. అతను బాగా చదువుకొన్నవాడు, సంస్కారంకలవాడు. బెజ

వాడలో రిజిస్ట్రార్ గా పనిచేస్తున్నాడు. వాని భార్య అప్పటికి కొద్దికాలంక్రితమే మరణించింది తను వచ్చిన నాలుగురోజుల్లో మా కుటుంబసభ్యులు లేరును కొన్నాడు. ఒకనాడు రాఘవరావు గారూ అతనూ వచ్చి “మీ అల్లుని జాడ యేమైనా తెలిసిందా?” అని అడిగారు. నేను తెల్లబోతూ లేచాను. “అలను వస్తాడనే ఆశయేమైనా ఉందా?” అని అడిగారు. “ఇంకా ఆశ యేమిటండీ, ఆరుసంవత్సరాలు గడిచి పోయాయి” అన్నాను. “మీరు అన్యధా బావించక పోలే నేనొక మాటచెప్తాను” అన్నాడు రాఘవరావు గారు. “అలాగే, చెప్పండి” అన్నాను. “మీ అన్యాయకి వివాహంచెయ్యండి. వరుడు సిద్ధంగావున్నాడు” అన్నాడాయన. నేనింకా పూర్వసంప్రదాయాన్ని పాటించేవాణ్ణి కావడంచేత ఆయన మాటకు నీళ్ళేష్టనయ్యాను. “అలాచెయ్యడం అసంభవం. తుమించంకి” అని అనాడు వారికి జవాబుచెప్పాను. కాని దుర్భర పరిస్థితులు నీ మనస్సును వికలం చేసినట్లే నన్ను చేశాయి. నేను వివరణనయ్యాను. నీజాడ వెంటనే తెలియజేస్తూ ఇంటికి చేరవలసినదని, లేదా నా కుమార్తెకు మరల వివాహం చేయదనని పత్రికలో ప్రకటించాను. అప్పటికికూడా నీజాడ తెలియలేదు. ఒక నెల తరువాత రాఘవరావు గారి మేనల్లునికిచ్చి నా కుమార్తెకు అగ్నిసాక్షిగా వివాహం చెయ్యవలసినవచ్చింది. వారికి గడచిన సంవత్సరం కుమారుడు కలిగాడు. ఇరవై రోజులక్రిందట వానికి ఉద్యోగం బదిలీ అయింది. ఇప్పుడు వారు బెజవాడలో లేరు. నీవు గడచినదానికి చింతించిన లాభంలేదు. నీ తండ్రిగారు నీకై తపిస్తున్నారు. వారినిచేరి వేరుమార్గం చూచుకొని సుఖించవలసినదని నా సలహా. పరమేశ్వరుడు నీకు మేలు చేస్తాడు.

నీ పితైషి,

రామనాథశాస్త్రి.

కలగూరగంప

జాతకచంద్రికపై పండితమీమాంసః

శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు

భౌతిక పత్రిక 1956 మార్చి పత్రికలో జవాబు నకు ప్రతిజవాబు. అధ్యక్షులగువారు తొలి పల్కునందు శాస్త్రీయమార్గములకు విభిన్నముగ ప్రసంగించుచో అందిలి భేదములను చూపుట తప్పదు. తిరిగి అధ్యక్షులు శాస్త్రీయపద్ధతిని సమన్వయ పరచుట యుక్తము. కాని అట్లు చేయక “సాహిత్యజ్ఞానము లేదు. కావ్యపరిచయము తక్కువ” ఇత్యాదికములగు వ్యక్తిని పురస్కరించుకొని దూషణలతో మాట్లాడుట అగృహీత మలంకరించినవారికి ధర్మ మెట్లగును?

“జాతకచంద్రికను... ఇందులకు విలక్షణముగ వ్రాసిన వ్రాత సత్యము కానేరదు” అని వ్రాసిరి— నేను ఫిబ్రవరి సంచికలో వారు అభిప్రాయమును— వ్యక్తపరచిరి అనిమాత్రమే వ్రాసితిని కాని వారి సిద్ధాంతముని నిశ్చితాభిప్రాయమునియు నేనుమాత్రము వ్రాసితిని. నే నట్లు వ్రాసినను ని యభిప్రాయపడుట, నే నసత్యమును వ్రాసిననుట, తిరిగి వారు జేసిన నిశ్చితాభిప్రాయముగ చెప్పలేదనిచో దానినే సమర్థించి వ్రాయుటచే ఎవరు సత్యముగ పత్రికలో లోకమే తెలుసుకొనగలదు.

“మంద సౌమ్యసితః పాపః.....

కవిస్సాక్షాన్నహంతాస్యాన్మారక త్వేన లక్షితః
.....జ్ఞాతవ్యాని క్రియాభువః॥

మేషలగ్నమునకు-శుక్రడు పాపి అనగా యోగమును చేయజాలడు-మారకలక్షణము కలిగిన శుక్రడు-సాక్షాత్—అనగా తావన్మాత్రముచే మారకుడుగాడు అని యర్థము. “ఎదింశతిసుభం నౌణాం సౌమ్యః కేంద్రాధిపా యది-అని చెప్పటచే సప్తమకేంద్రాధిపతి పాపి. మరియు “కేంద్రాధిపత్యిదోషస్తు బలవాన్ గురు

శుక్రయోః” అని చెప్పటచే శుక్రడు కేంద్రాధిపతి అగుట మిక్కిలి దోషమును చేయును-“లగ్నాద్వ్యయ ద్వితీయే శౌ పరేషాం సాహచర్యతః - స్థానాంతరాను గుణ్యేన భవతః ఫలదాయకా” అని చెప్పటవలన సప్త మాధిపత్యము శుక్రనుకు దోషము కాన ద్వితీయాధి పత్యము దోషమగుచుండెను. కనుక ద్వితీయ సప్తమాధిపతియగు శుక్రడు మేషలగ్నమునకు యోగ కారకుడుకాదని స్పష్టమగుచుండెను - “మారక త్వేపి చ తయోర్మారకస్థాన సంస్థితః” శుక్రనుకు ఆధిపత్యముచే మారకత్వము కలిగినను మారకస్థానస్థితి బలము కలది అని చెప్పటచేతనే—“కవిస్సాక్షాన్నహంతాస్యాత్ మారక త్వేన లక్షితః” యని చెప్పెను—ఇట్టి పరిస్థితియందు ప్రతిపక్షులు గతి వ్యాసములో శ్రీ పిఠ పర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రీగారు చేసిన సమన్వయమును మేము చూపగ దానికి శాస్త్రీయముగు సమాధానము చెప్పక “ద్వితీయ సప్తమస్థాన నేత్రైకో యది సౌఖ్యకృత్” అను ఉడుదశాప్రదీపికాపద్ధతిని పూర్వ పారాశరి విరుద్ధముగ గ్రహించెనని తోచుచున్నది” — అని వ్రాసిరి. ప్రకృతము పూర్వపారాశరికి ఉత్తర పారాశరికి విరోధము కలదా-లేదా యను విషయము చర్చలో నుండుగ — అప్రస్తుతవిషయముతో పని యేమి—జాతకచంద్రికలో విషయములన్నియు సర్వ గ్రంథసమ్మతముని ఎవరు చెప్పియుండిలేదు గదా— అట్టి సందర్భమున ఈ విషయము ప్రస్తుతము-“పూర్వ పారాశరినిబట్టి మేషలగ్నమునకు శుక్రడు మారకుడు కాకుండుటకు ఏమియు నాధారము లేదు” అనిరి. సాక్షాన్మారకుడుకాదని చెప్పెను గాని “తత్రగ్రహః” అనురీతిగ మారకస్థానస్థితి మొదలగునవి కలుగుచో మారకుడు అని అర్థము వచ్చుచుండెనుగదా—ఇందుల పూర్వపరవిరోధ మేమున్నది, శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రీ గారు ఈ విషయమునే చెప్పిరిగదా—

ప్రతిపక్షులు కర్కటక లగ్నమునకు—మకర లగ్నమునకు శుభిపాపత్యాది విచారణ చేయునపుడు— కర్కటక లగ్నమున గురునకు—మకరలగ్నమున బుధు

నకు శుభత్వమును చెప్పెను—అనుటకు కారణము ఈక్రిందివిషయముగ మాసిరి — “పంచమసహస్రతరా ధీశతారూప శుభత్వమును - తృతీయపద్మభాగ్యతమా ధీశతారూప పాపత్వమును నొక్కనికే కల్గునపు డా గ్రహము మిశ్రఫలదాత యగు నేకాని పాపియెట్లగును? శుభత్వాధిక్యమున శుభుడే కావచ్చుననియుఁ జెప్ప బడెను” అని గ్రహసిరి.

లఘుపారాశరీకర్త ద్వాదశభావాధిపతులకు శుభ పాపత్వనిచారణ చేసెనుకాని — మిశ్రఫలదత్వోక్తి చెప్పలేదు. మిశ్రఫలదత్వోక్తి దశాంతర్దశాఫలముల యందే చెప్పెనుగాని—ద్వాదశభావాధిపతులకు ఎవ టను మిశ్రఫలదత్వ నూచనకూడా లేదు. ఇది ప్రతి పక్షుల సృష్టి కాని శాస్త్రీయుము గాదు.

ఇట్లగుచో శ్రీ చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రీగారు చెప్పిన విషయముగ కర్కటకలగ్నమునకు షష్టభాగ్యాధి పతి గురుడు. మకరలగ్నమునకు షష్టభాగ్యాధిపతియగు బుధుడు పాపులగుచుండగ ఉత్తరపారాశరీయంగు వీరలకు శుభత్వము చెప్పట పూర్వాపరములకు విరో ధము కనుక పూర్వపారాశరీకర్తవేరు. ఉత్తరపారా శరీకర్త వేరు అని ప్రతిపక్షుల పూర్వపక్షము.

“కేంద్రత్రికోణపతయ స్సంబధేన పరస్పరం
ఇతరై రప్రసక్తాశ్చేత్ విశేష శుభదాయకాః
కేంద్రత్రికోణనేతారా-దోషయుక్తావపి స్వయం
సంబంధ మాత్రాద్బలినా భవేతాం యోగకారకా.”

“నను విశేష శుభదాయకత్వోక్తి రయుక్తా, త్రికోణేశానాం త్రిషదాయాధిపతిత్వే పాప ఫల దత్వోక్త్యా, తదీశ సంబధే నాపి పాపఫలదత్వే ప్రాప్తే కేంద్రాధిపతిసంబంధమాత్రేణ శుభదత్వమాత్రం— స్యాత్ — ఇతరైః కేంద్రకోణాధిపతివ్యతిరేకైః అప్రసక్తైః అసంబధాశ్చేత్ విశేషశుభదాయకా భవం తీతి ప్రథమశ్లోకస్య ఫలితార్థః.

పూర్వశ్లోక-కేంద్రత్రికోణాధి సంబంధావసరభి దాయకత్వము క్తం—దోషయోగే శుభకారిత్యం—దోషా భావేతు విశేషశుభకారిత్యంచ ప్రతిపాదితం—ద్వితీయ శ్లోకేపి తస్మాద్దేవసంబధాత్ రాజయోగకారకత్వ ముచ్యతే—తీర్తి పూర్వశ్లోకాత్ అస్మిన్ కోవిశేషః. ఇత్యాశంకా పరిహరతి.

“ప్రబలా ఉత్తరోత్తరం” ఇత్యనేన దశమ నవ మాధిపత్యోరేవ బలవత్వాత్—బలినా—ఇత్యనేన నవమ

దశమాధిపతీ కేంద్రత్రికోణనేతారా-దోషయుక్తావపి స్వయం యోగకారకా (సంబంధమాత్రావేవ) సంబంధ మాత్రాత్ విశేషయోగకారకా వితి — పూర్వశ్లోకాద్విశేషం—”

కనుక నే బలవత్తగుడు త్రికోణాధిపతి త్రిషదా యాధిపత్యములచే దోషముకలవాడైను స్వయముగ నే యోగకారకు డగుచుండెను. మరియు బలవత్తగులగు కేంద్రత్రికోణాధిపతులసంబంధమురా జయోగకరము. ఈ అర్థమునే ఉత్తరపారాశరీయంగు చెప్పెను. కర్కటక లగ్నమునకు “..... శుభాధిపణ భూసుతో - రాజ యోగకరస్సాహితే ఏకవివ ధరాసుతః-భవేతాం-రాజ యోగస్యకారకౌగురు భూమితా-ఇల్లుగ నే మకరలగ్న మునకు “శుభా కవి చంద్రకా-రాజయోగకరస్సాహితే ఏకవివ భృగోస్సుతః—చంద్రాత్మజేన సంయుక్తో విశేష ఫలదాయకః”కర్కటకలగ్నమునకు గురుడు—చైన దాసిన ప్రకారం—గురుడు - కర్కటకలగ్నమునకు “కుజస్య కర్మనేతృత్వప్రయుక్తకారితా, త్రికోణాస్యాపి నేతృత్వేన కర్మశత్యమాత్రతః అని చెప్పటవలసగుజా నకు సాహద్రదాజయోగకారకత్వము సంబంధమాత్రా ద్బలినా భవేతాం యోగకారకా” అని చెప్పటచే గురు కుజసంబంధము విశేషరాజయోగకరము.

పై కారణములచే మకరలగ్నమునకు బుధుడు— బుధుక్ర సంబంధము కర్కటకలగ్నమునందువలెనే— ఇక రాజయోగకరస్సాహితే ఏకవివ భృగోస్సుతః అనునది—“త్రికోణాధిపయోర్మధ్యే సంబంధో - యేన కేనచిత్, కేంద్రాధిపస్య బలినో భవేద్దది సయోగ కృత్” ఇచట ప్రబల కేంద్రాధిపతియగు శుక్రకునకు పంచమకోణాధిపతిత్వమువలనను దశమకేంద్ర-కోణాధి పతులకు సంబంధముచే శుక్రుడు సాహద్రదాజయోగ కరు డగుచుండెను.

కనుక ప్రతిపక్షులు చెప్పిన పూర్వాపరవిరోధ మెచటను కానరాదు. ఏకకర్తృకములు గాని అన్య కర్తృకములు గావని సిద్ధాంతము.

మరియు ప్రతిపక్షులు యది శబ్దమాత్రముచే ఆయర్థము లభింపదు యనిరి. సామీప్యములో నది శంతి శుభం నూణాం సౌమ్యః కేంద్రాధిపాయది. అనుచోట సౌమ్యః కేంద్రాధిపాయది యనునట్లు—శుభ ఫలప్రదాః తే సర్వే త్రిషదాయాణాంపతయో యది

అని సమన్వయముచుండగ అసి-వీవ మొదలగునవి లేవ నుట సమంజసము కాదు.

శాస్త్రములయందు-అనువృత్తి-ఆవృత్తి-అపకర్షలచే సమన్వయపరచుట శాస్త్రజ్ఞులకు పరిపాటియే. మేము చేసిన మాడుపద్ధతుల సమన్వయము చే అన్ని అర్థములు వాద్యము లగుచుండెను.

పై విమర్శనబట్టి “యది” అనువానికి వాగు చెప్పినట్లు అంగీకరించిన త్రికోణాధిపతులకు తివరా యాధిపత్యములు వచ్చిపప్పుడు శుభపాపశ్యేవచారణ పూర్తి యగుటలేదు - గ్రంథకర్త శుభులను - పాపులను నిర్వచించుచుండగ గ్రంథకర్త ప్రణాళికకు భిన్నముగ మిశ్రేఫలవాతలను ప్రతిపక్షులు సృష్టించుట శాస్త్ర సంప్రదాయవిరుద్ధము - విమర్శనా రాహిత్యకృతమనుటలో ఆవంతయు సందియము లేదు.

“ఇంతయేల? శుభత్వ పాపత్వ సంధాయకాధి పత్యద్వయ మున్నపుడు ఆ గ్రహము మిశ్రేఫలదాత యనె కాని పాపియగుననుట యెట్లు పొసగును?

“ధర్మకర్మాధినేతారా రంగలాభాధిపాయది తయో స్సంబంధమాత్రేణ నయోగం. లభి లే నరః”

అని కదా మిశ్రాధిపత్యఫలము చెప్పబడెను. అట్టి గ్రహమునకు శుభిత్వమే కాక పాపిత్వము గులుగునని ననవచ్చును” అని ప్రతిపక్షులు వ్రాసిన మాటలను విచారణచేసిన ఈశ్లోకము వారికి ఆర్థము కాలేదనుట స్పష్టము. ఇది శాస్త్రీయవిషయము-అప్పటికప్పుడు సిద్ధపడుట భావ్యముకాదు. వారు వ్రాసిన మాటలు అర్థరహితములు—గమనించుడు. శేంద్రత్రికోణనేతారా వోష యుక్తౌపసి స్వయం-ఇత్యాది శ్లోకముచే మేషమిథున లగ్నజాలకు రాజయోగము ప్రాప్తమగుచుండగ రంగ్ర లాభాధిపత్యములవలన పూర్వోక్తమగు రాజయోగ మునకు అపవాదము చెప్పెను.

“పశ్యంతి సప్తమం సర్వే శనిజీవకుజాః పునః విశేషతశ్చ త్రివిధ త్రికోణ చతురస్రగాన్ ||

విశేషతః-చ అని యుండుటవలన విశేషసామాన్య దృష్టలకు ఆన్వయము కలుగుచుండగ విశేషదృష్టి నే చెప్పెననుట సరిగాదు. లఘుపారాశరికి మూలము బృహత్పారాశరి కాదగియున్నది. అందుల విషయ ములను లఘురూపములో చెప్పెననుట సమంజసము. బృహత్పారాశరిలో సామాన్యవిశేషదృష్టలను చెప్పగ

పాదాదిదృష్టులు పారాశరిపద్ధతిలో గ్రహ్యాములు కానేరవనుట శాస్త్రీయమార్గము కానేరదు.

కనుక ప్రతిపక్షులు చెప్పిన రీతులు జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంప్రదాయవిరుద్ధములు గాన గ్రహ్యాములు కానేరవు-అన్యగ్రంథసహాయ ముక్తరలేకుండగ నే పూర్వోక్తర పారాశరాలను సమన్వయపరచుటకు సిద్ధముగ నుంటిమని లోకమునకు మరొక్కసారి మనవిచేయు చున్నాము.

రేగు పి రాగము శ్రీ దువ్వారి జగన్నాథశర్మ

గాయకులు: మంచి గుగువుల నన్నిధినుండి వల్లించిన గేయ వాఙ్మయముతోపాటుగ సంప్రదాయ ములు ఏ కాలమునం దెట్లుండెడివో అవి కాలక్రమ మున ఏ యే మార్పులకు లోనగుదు వచ్చుచున్నవో తెలిసికొనుటకుఁ గూడ ప్రయత్నించు చుండవలెను.

కంచర్ల గోపన్న భద్రాచల రామదాసుఁడని సుప్రసిద్ధి చెందినవాఁడు. ఆతఁడు 1687 క్రీ. శకము నకుఁ గొంత ముందు వాగ్గేయకారుఁ డయ్యుండి వాఙిని రాగములలో రేగుపి అనేది యొకటి. ఈ రాగ మునే కృష్ణలీలలు రచించిన నారాయణ తీర్థులను, ఆఘపదుల రచయిత జయశేఖరును వాడుకచేసి యుండిరి. ఇనుకొండ విజయరామ పదాలయంబేమి గోవింద స్వామయ్య చౌకవర్ణాలయంబేమి రేగుపి రాగము నందు సంప్రదాయశిష్యులగు గుణకము లగునడుచున్నవి. ఈనాఁడు రేగుపి రాగము నే గాయకుఁడు గాని ఆలపించుటలేదు. డెబ్బది యెనుబది సంవత్సరముల క్రిందట తిరువల్లిక్కేణి—వీణ రామానుజయ్య గారి తదనంతరమునుండి రేగుపి రాగములో సంగీతి విద్యార్థులకు పాన పాత్యములే తొలగిపోయినవి. రాగాల పట్టికలో రేగుపిరాగ మగుపడుట కలదు. సరిగ పధన—సధప గరిస అని యీ రాగ మార్చున. 15 మేళకర్త మాయామాళవమండి జన్యరాగ మిది—ఔడవ రాగమని ఈనాటి గాయకభిలాషులు తెల్లరు ఏకగ్రీవముగాఁ బెట్టుదురు. ఈ లక్షణము నే—సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని మున్నగు సంగీతలక్షణ గ్రంథరాజము లన్నియు బలపఱచును. సంగ్రహ మాడామణి—సంగీత సుధ—సంగీత సారామృతము

మొదలగు సంస్కృత గ్రంథములు యింగురు వ్యతిరేకములు కావు. సంగీతసార సంగ్రహకారుడు కూడ “మారు వయస్సేవన ప్రియు మల హరియను..... మాయ మాళవ గౌళందు...బుట్టె”నని చెప్పవచ్చు ప్రేరీతిని బొడవ మార్చననే అందిచ్చినాడు. ఇట్టి లాక్షణిక క్రమమంతయును లేకున్నది రాగముపేర నిర్వివాదమయియుండగా ఇప్పుడెంతపాటి సంగీతవిద్వాంసునిదిగినను లేకున్నది రాగముంటే మోహనరాగమే అని నిర్వచించుట కద్దు. ఇప్పటికి ఏలినలువది యేండ్ల క్రింద ఆంధ్రదేశమునం దెల్లకడల ఏపాటి సనాధ్యమైన పెండ్లి పందిరి యేర్పడినను సువాణి ప్రమేయున్న మేజువాణీలలో గోవిందస్వామయ్య లేకున్నది వర్తము నృత్య మొనర్చబడుచుండెడిది. లేకున్నది మాయా మాళవ గౌళ జన్యమయితే అందిలి శుద్ధ రిషభము శుద్ధ ధైవతము మార్చిన జాలవు. రిషభ ధైవతములు చతుశ్రతులైతే మోహనరాగమే అగును. ఆ మేజువాణీ సంగీతమునం దీరీతి విచక్షణకుఁ దగినంత సుశిక్షణ లేకుండెడిది. కాఁగా లేకున్నది వర్తమును శీర్షికతో మోహనరాగము లోనే “సరిగా దానిపయి నెరుంచి” అను వర్తము గేయమగు చుండెడిది. ఇట్లు మోహన—లేకున్నది రాగములు ఒకే రాగముయొక్క పర్యాయ నామము లన్నది ఈ నాటి దేశీయ మర్యాద యొనది.

ఈ నాటి మాటలలో లేకున్నదిగా మోహనరాగమే యను నొక్కమాట చాలినదయినను లేకున్నది—మోహనలయొక్క పుట్టుక—పూర్వోత్తరము లెంతో చారిత్రిక రమ్యతను సంగీతమునకుఁ గలిగించును. చతుర్థండ్లి ప్రకాశికలో “లేవన ప్రిస్తు హేజ్జుజ్జి మేళోత్తో మనివర్తనాత్ | బొడవశ్చ” అని రిషభగ్రహరాగముగా అనువదింపబడినది. వేంకటసుఖిచే జెప్పబడిన హేజ్జుజ్జి మేళము (“పడేచ తిస్రబుచ్చభే తిస్రోగే పంచమస్యమే | ఏక స్వాత్వే దతస్ర స్యుర్లే తిస్రోద్వ నిషారకే”—ఈ నూత్రము మేరకు) ఇప్పటి కర్ణాటక మేళపద్ధతిలో 18 వదన గాయకప్రియ యగుచున్నది. ఈ పదమూడవ మేళములో మధ్యమ నిషాదములులేని బొడవరాగముగా లేకున్నది చెప్పబడినదింటే వడ్డము, శుద్ధర్షభము, అంతరగాంధారము, పంచమము, శుద్ధ ధైవతముగల సరిగవధస. బొడవరాగము మోహనరాగము కాఁజాలదు. తులజేంద్రుడు సంగీత సారామృతమునందు మాళవగౌళ జన్యముగా లేకున్నది

బేర్కొనుటవలన—చతుర్థండ్లిచే జెప్పబడిన స్వరరక్షణనున కయ్యది వ్యతిరేకించును. ఏలన? మ, ని, వర్ణ్య రాగము పదుమూడవ మేళజన్యమన్నప్పటికిని పదునైవ మేళజన్యమయినప్పటికిని—రాగముయొక్క నాదగుణ సమత్వము చెడదు. సంగీతసుధయొక్క రచనముపట్ల తం తండ్రి గోవిందదీక్షితులకు సంబంధమున్నదని వేంకటసుఖి పల్కచుండువాడు. అట్టి సంగీతసుధలో గోవింద దీక్షితులచే గుఱ్ఱి మేళధవముగా లేకున్నది చెప్పబడినది. సంగీతసుధలోని గుఱ్ఱి మేళము (మాళవగౌళ) ఇప్పటి పదునైవ మేళమునకు సమమైనదేను. ఇట్లు లేకున్నది జన్యస్థానముపట్ల ఈ తండ్రి-కొడుకులు వికీర్ణవింపరైరి. తండ్రి 15 మేళమున్నచోటుమాపఁగా—కొడుకు 18 మేళమున్నతావుమాపిన వాడయ్యెను. ఐనను రాగస్వర నాదగుణ సామ్యములో ఈ యిరువురికిని అభిప్రాయభేదము లేదు. వీరికిఁ బూర్వలాక్షణికులలో స్వరమేళ కళానిధి కాఁడనఁ, రాగవిధి కాఁడను ఈ యిరువురును లేకున్నది జన్యరాగముగా న్యూనత పఱవలేదు. క్రీ.శ. 1550-1600 నాటికి సంగీతమునందు పరివ్యాప్తమయియున్న ఇటువది మేళములలో లేవనప్ర-ఒకటి. 1609 A. D. నాటికే లేకున్నది మధ్యమ నిషాదపద్ధతియు ఆరంభమయ్యున్నను అంతకుముందు వడ్డపంచమ వర్త్యరాగమిది. ఇట్లే ఆనాడు స,ప,వర్ణ్య రాగము—సావేరి మరియొకటి యుండెడిది. సోమనాథుని కాలముండే సావేరి గ,ని, వర్ణ్యరాగముగ మాన్యుచెంద నారంభించినది. ఈ మార్పువిషయ దృష్టినిజిచి—గాయతోత్తములు స,పా,వర్ణ్య రాగములయొక్క స్వరూప మెట్లుసాధ్యముకాఁగలదో విచారింప దత్తులు. లేకున్నది “రిగమపని” “నిధమగరి” గా మాత్రమే ఆలపించి రూపించవలయును; సావేరిని అట్లే—ఐతే, లేకున్నది శుద్ధరిషభ అంతర గాంధార శుద్ధమధ్యమ శుద్ధధైవత శుద్ధ నిషాదములు తగులుచుండును. సావేరిలో చతుశ్రతి రిషభ—అంతర గాంధార—శుద్ధమధ్యమ—చతుశ్రతి ధైవత—క కలి నిషాదములు—తగులుచుండును—ఇట్లు 1600 A. D. నాటికి ఈ రెండు రాగములనూ ఆలపిసేసి పూర్వ గాన స్వరూప మెఱుంగఁదగదె? ఇట్లు పదునైవ శతాబ్దపు టాదియవ్యవస్థలో వడ్డమును పంచమమునుగూడ వినాయించి పాడఁదగిన సంగీతము అతి ప్రాచీనమయిన ప్రాతిపదిక గల్గింపజేసి, పదునాఱవ శతాబ్దము మొదలుగ వడ్డస్వర ప్రాధాన్యత

యేర్పడినట్లు ఫాక్స్ స్ట్రాంగ్ వేస్ (Fox Strangeways) అధ్యయనమున నెల్లొజిన్ మ్యూజిక్ ఆఫ్ హిందూస్థాన్ (Music of Hindosthan Foot-note P 153) — ననుగ్రహించబడినది. ఈ యర్థము నుండి వడ్డములేని నాది సంస్కరమున “రిగమగని” గుఱుకున కెట్లు రాగలుట? అను సమస్య యేర్పడును గదా! ఇందులకుయిచ్చే 1440 A. D నాఁడు సర్వజ్ఞ సింగ భూపాలఁడు “వడ్డోయాత్రస్థాపితః—తదేతే యైవ అన్యేషాం స్వరాణాం ముచ్చారణమ్” అని భావించియున్నాఁడు—భరిత దిత్తి—దులకొలమున స,స, వరిత సంగీతము విశేషవ్యాప్తి గలిగియుండెడిది. తానక్రియాత్మక సంగీతములో మాత్రమే స—ప వర్ణనము సుసాధ్యము కాఁగలదు

“ద్విధాతాన్క్రియాతంత్రాన్ప్రవేశాన్నిగ్రహస్తదా—” అని భరితుఁడు. ఇట్లే దత్తిలఁడును— “తాన్క్రియాద్విధాతన్త్రాన్ప్రవేశాన్నిగ్రహస్తదా” అని. “ప్రవేశోన్యవిసాద్యశ్చిం అసంస్పర్శస్తు నిగ్రహః”—“నిగ్రహస్తు ఉత్తరస్వరస్య పరిత్యాగః”—“ప్రవేశోనమాగర స్వరవిప్రకర్షా దుత్తిరస్వరమార్గవాద్యా నిగ్రహచ్చ—అసంస్పర్శః—” పూర్వాపరస్వరములకు బ్రవేశమిచ్చుదు స—ప లనునిగ్రహించుట—ఇచ్చట స—ప వర్ణనముని షష్ఠఁ బడును. అనగా రిగమగని స్వరములను స్పృశించిగ్వని సాదృశ్యము గలిగించి స—పలను అసంస్పృశ్యతనంచుట—ఇట్లు తానక్రియాత్మక సంగీతము. దీనిలోనుండి గ్రహాంశ తారమంద్రన్యాస అపన్యాస అల్పశ్చ బహుత్వ పాడవ జౌడన్ (సన్యాస—విన్యాస)ములను అంతరమార్గములో అనగా వాది సంవాది వినాది అనువాది పద్ధతిలో నుపయోగించు ఆచార మేర్పడినది. జాతులనాలపించు మార్గ సంగీత మీదాని నుండియే దేశ్య సంగీత మేర్పడి డినది. వడ్డవర్ణనము దేశిసంగీతమునలేదు. మార్గ సంగీతములో నిట్లు రేవళ ప్తి రిగమగని—నిధమగరి మూర్ఖ నలో నుండెడిది. దేశీలో ఆ నాదానుకరణము సరిగప ధన—సగపగరిన మూర్ఖనలో వ్యాపించినది. స్వరాప కర్షద్యారమున మూర్ఖన మారును. ఇట్లే మార్గ సంగీత మందలి సావేరి సరిమ పధన—సగపమరిన అని దేశిసంగీత మునఁ బ్రవేశించినది. ప్రసంగమందున్న రేవళ ప్తి అతి ప్రాచీనరాగము. దీని సంపూర్ణ నాదగుణము—ఇప్పుటి

గానుకప్రియ — శుద్ధరిషభ — అంతర గాంధార — శుద్ధమగ్యము—పంచమ—శుద్ధదైవత—శుద్ధ నిషాదములు ప్రాచీన రేవళ ప్తి మేళము. ఇందున్న మగ్యమనిషాద ములు పరస్పరము వాది సంవాదులు కాఁడగిన అంత రువులో నుండియును విసంవాదులగుట వలన విశువళసి వచ్చెను “సంవాదిలోపా దౌడనితా” అని మతంగుడు సిద్ధాంతిపరచియున్నంగున శుద్ధ మగ్యము శుద్ధ నిషాదములకు సంవాదిత్వము లేకపోగాఁ సరి గ ప గ జౌడనితమూర్ఖన రేగు ప్తికి సంఘటిల్లినది. శుద్ధమగ్యము శుద్ధనిషాదముల పరస్పర సంబంధము రక్తి చేపడకమని ప్రతీతి గలది. “శుద్ధశ్చమగ్యముః శుద్ధ నిషాదశ్చేత్యుభౌస్వరా, శ్రుత్యప్తకేనాంతరి తావపి సంవాదినౌ నహి” అని చతుర్దంశి. ఈ రీతి స్వరసమ్మేళనమును నాదశాస్త్ర విశారదులు (TRITONE) ‘ట్రైటోన్’ అందును.

“Augmented fourth being a Tritone was from early days in music strictly forbidden, in fact was Diabolus in Musica. (The Devil himself) mi contra fa est. Tritone = interval of augmented fourth F B = శు.మ శు.ని or B E. కై. ని. ఆం. గ. It consists three whole Notes It is a discord. In all poly phonic music the Iritone was a forbidden interval—Foss

ఈ రీతి గా రేవళ ప్తియందలి శుమ-శుని స్వరములు విసంవాదులైనందున అది సంపూర్ణ రాగము గాక జౌడనిత (సరిగపగ) రాగమయినది.

రేగుప్తా వర్ణయేత్ క్రాంచ
నిషాదా వుభయత్రవ-
రాగోసా హేతువస్త్రత
దేశాంతర మనోహరః—పర మేశ్వరః.

అతి ప్రాచీన మనఁదగిన యీ రేవళ ప్తి 18 జాతులలో ఆర్షభి సముత్పన్నుతి గలది. అభిరుద్ధత మూర్ఖన రిగమపగనిస-దీని ప్రాతిపదిక. రిపళకు అంశ. ఇట్లు మార్గ సంగీతమున వీర రాద్రాద్భుత రసజనక మయిన రాగముగా బహు ప్రాముఖ్యత గాంచినదై— 1720 క్రి. శ.తర్వాశ కాలమున దేశి సంగీతమునందలి మోహనతో లీనముకొ నారంభించినది. 1920 తరు వాత రేగు ప్తి మోహనగా మూ ర్ధిభవించి యున్నది.

గ్రంథ విమర్శనము

గు లా బి తో ట

మూలం : పారశీక మహాకవి సాదీ ; అనువాదం : కీ. శే. దువ్వూరి రామిరెడ్డి; కవిశోకిల గ్రంథమాల, ఎల్లాయపాశేం (పోస్టు), నెల్లూరు జిల్లా; వెల : మూడున్నర రూపాయలు.

ఇది అంతర్జాతీయ వాఙ్మయరంగంలోని మహా గ్రంథాలలో ఒకటి. సాదీ రచించిన “గులిస్తాన్” (గులాబితోట) “బోస్తాన్” (పండ్లతోట) అనే యీ గ్రంథాలు రెండూ, ఇంచుమించు ప్రపంచంలోని అన్ని ప్రధానభాషలలోకి అనువదించబడినై.

13 వ శతాబ్ది నాటికి, పారశీకదేశం, నాగరికత విషయంలోనూ, శాస్త్రవిజ్ఞానవిషయంలోని మహా న్నత దశ నందుకున్నది. నాటి పారశీక చక్రవర్తుల ఆశ్రయంలో అనేకమంది విజ్ఞానవేత్తలు వెలుగులోకి వచ్చారు. సాదీ మహాకవి వారిలో ఒకడు.

‘అవతారిక’లో సాదీ ఇలా వ్రాసాడు :

‘సాదీని గురించి చక్కని ప్రశంసలు ప్రజా సామాన్యము నోట వెలువడుచుండెను. అతని వచనముల ప్రఖ్యాతి లోక మెల్లెడల వ్యాపించెను. ఆయన ప్రియమయిన రెల్లకలముతో రచించు కృతులను జనులు చక్కెరవలె భుజించుచుండిరి. ఆయన పద్యములు వ్రాసిన చిత్తుకాగితిపు ముక్కలు సర్కారునోట్ల వలె చలామణి యగుచుండెను. దీని కంతటికి ఆతని పాండిత్యాతిశయము వచోనైపుణ్యము కారణమనరాదు. ఏలనన, సార్వభౌముడు కాలచక్రపరిభ్రమనకు ఉత్తరధృవము. సులేమానుకు ప్రతినిధి, ముసల్మాన్ భక్తరక్షకుడు, సాద్ జంగీ పుత్రుడు, ఇహలోకమున దైవచ్ఛాయ. ముజఫరుద్దీన్ అబూబకర్ అను గ్రహస్పతి సారించి, అంగీకారము నూచించి, నిష్కపటమయిన తన యభీష్టమును తెలియపరచినందువలన గొప్పవారు మొదలు సామాన్యులవరకూ ఆయన పై స్నేహభావము చూపుచుండిరి. ఏలయన రాజుల మతమునే ప్రజలునూ ఆవలంబింతురు.”

సాదీ తన ప్రభువునకు కృతజ్ఞత తెలిపే సందర్భములో తన మహాన్నతికంతకూ అతనే కారణమని అన్నాడు కాని వాస్తవానికి, అమోఘవచస్కుడైన సాదీ స్నేహకారణంచేతనే అబూబకర్ చరితార్థుడై ప్రపంచ చరిత్రలో నిలిచి వున్నాడు. లేకపోతే యెందరు చక్రవర్తులు జగత్తులో ఊరూ పేరూ లేకుండా నశించిపోయారు కారు?

సాదీకి గల విజ్ఞానం ఆర్థవప్రాయమయినది. శాస్త్రవిజ్ఞానవిషయాదికాల నటించి మానవహృదయాన్ని ఆతడు అవగతం చేసుకున్నంత విశేషంగా ప్రపంచ రచయితలలో ఏ కొద్దిమందో తప్ప ఇతరులెవ్వరూ అవగతం చేసుకోలేకపోయా రనటంలో అతిశయోక్తి లేదు.

ఈ గ్రంథాన్ని కావ్యమనాలో విజ్ఞానశాస్త్రమనాలో బోధపడదు. యిది యెనిమిది అధ్యాయముల గ్రంథము. పాదుషాల ప్రవర్తనము, దరిబేసుల శీలము, సంతృప్తి, మానము వలని లాభములు, ప్రేమ యావనములు, వార్ధక్య దౌర్బల్యము, విద్యాప్రయోజనములు, సాంఘిక ధర్మనిర్వర్తనవిధులు అనే ప్రధాన శీర్షికలలోనికి గ్రంథం విభజింపబడి వున్నది. ఓక్కొక్క శీర్షికలో అనేక విషయాలు హృదయానికి వికాసాన్నిచ్చే రీతిని ఉల్లేఖింపబడివున్నయ్. రచనలో సాదీ ఆమసరించిన విధానం మెచ్చదగివుంది.

ఆయన వచనానికి పద్యరచనకూ ఏమీ తేడా లేకపోయినా, ముస్కందు మధురమైన వచనంలో ప్రారంభించి ముద్దులైన ఒక చిన్నకథ చెప్పి మన మనస్సును స్వాధీనం చేసుకుంటాడు. వెంటనే పువ్వుత్తి కాల్చినట్టు పద్యాన్ని వెలిగించి దాని వెలుగులో పైకథయొక్క అంతరార్థాన్ని ప్రకాశమానం చేసి మనకు ఆశ్చర్యానందాలను కల్గించుతాడు. వెలుగు మొగ్గులలాంటి అలాంటి చిన్నిచిన్నికథలు ఈ గ్రంథంనిండా కోకొల్లలు. ఈ గ్రంథాన్ని గురించి విశేషించి విమర్శించటానికి ఈ అథకాశం చాలదు.

ఈ తోటలోని ఒకటి రెండు గులాబీలను ఆఘ్రా
ణించి ఆనందించుదాం:

1

ఒక పెద్దమనుష్యునివద్ద రమణీయవతియగు దాని
యుండెను. దానిపై నతడు మోజుపడియుండెను.
“ఎంత శోచనీయుము! నా యీ దానికి అంత చక్క-
దనమున్నందుకు గట్టివాయితనము, నిర్లక్ష్యభావము
లేకుండిన సంత సంతోషకరముగ నుండెడిది” అని
ఆయన ఒక స్నేహితునితో ననెను. అంతట మిత్రు-
డిట్లు చెప్పెను: ‘సోదరా! స్నేహము నంగీకరించి
నపుడు దాస్యమును కోరకుము. ప్రేయసీప్రేయసుల
సంబంధమునందు దాని యొడయడు అనుభవ మంతరిం-
చును.”

“ఇంటిఖామందు తెరగంటివంటి దాని
తోడ సయ్యాలటాడ నాతోత్తుకూతు
రాజు చెట్టును సామినియట్టు: లతడు
ప్రణయభారంబు మోయు నేవకుని భంగి.”

“ఇటుక కంకర గొట్టుటో ఇంటవలయు
నీరు చెచ్చుటో దానికి నియతవృత్తి;
అట్లుగా కది ప్రేయసీ యయ్యోనేని
చెనటి యజమాని చెంపకు జేటు మూడు.”

2

పామరజొకడు కంటిజబ్బుతో భాగపడుచుం-
డెను. అతడు గుర్రపు వైద్యునియొద్దకు బోయి “కంటికి
మందు వేయుము” అని కోరెను ఆ వైద్యుడు నాలుగు
కొల్ల జంతువుల కన్నులకువేయు కొటుకను వాని
కన్నులకు చిరిమెను. కన్నులు గుడ్డుగారిపోయినవి.
అంతట వాడు న్యాయాధిపతియొద్దకు బోయి, తన
పరిస్థితినిగురించి మొరబెట్టుకొనెను. న్యాయాధిపతి
వానిని యిట్లు ఓదార్చెను: ‘అతనిదేమియు తప్ప
లేదు. నీవు గాడిదవు గాకుండినయెడల గుర్రపువైద్యుని
యొద్దకు బోయియుండవు.”

జ్ఞానవంతుడు ముఖ్యమో కార్యములను
వదలి పెట్టడు కొరగానివానిచేత;
నేతకొడయ్యు చాపల నేయువాని
పట్టుపనికాల నెవ్వరు బెట్టబోరు.

3

“నీవేల పెండిచేసికొనవు” అని యొక ముసలి
వాని నడిగిరి.

“నాకు ముసలిదానిపై కోరికలేదు.”

“నీకు భాగ్యమున్నదిగాన యువతి నే మేల
పెండ్లాడరాదు.”

“అది యువతియేయైన నావంటి ముసలాతని
నెట్లు ప్రేమించగలడు.”

డెబ్బజేడల తాతయ్య నిబ్బరంపు
యావనరసానుభూతిపై నాసగొనుట
కలను నంఘండు కన్నులు గాంచినట్లు
తరుణబలమును గోరు నీ ధనముగాదు.

4

యావనపు ట్టజ్ఞానమున ఒకనాడు మా తల్లిని
అరచి కసరితినీ. ఆమెహృదయమున వేసినపడుదూ,
ఒకమూల కూర్చుండి యేడ్చుచూ ఇట్లనియెను. ‘నీకు
బాల్యము జ్ఞప్తియున్నయెడల ఇప్పుడు నన్నిట్లు కష్ట
పెట్టి యుండవు.’

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా	...	12	0	0
అర్థ సంవత్సర చందా	...	6	0	0
విడిప్రతి	...	1	0	0

భారతి ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ	కాజువల్	కంట్రాక్టు
2 లేక 3 రంగులు	రు. 125/-	రు. 100/-
2 లేక 3.వ కవరు పేజీ		
ఒకే (నలుపు) రంగు	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్థ పేజీ	35/-	30/-
పావు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు
వారికే కాంట్రాక్టు రేటు వర్తించును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద-
లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచికి
తేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1.

గ్రంథ విమర్శనము

పులివలె శౌర్యంబు బలమును గల్గి
గున్నయేనుగుబోలు కొడుకును గాంచి
ముదముతో నిట్టనె ముదుసలితల్లి
పాల్ ద్రావి నాయెద బన్నున్ననాటి
నిస్సహాయస్థితి నీ స్మృతినున్న
కసరికొట్టవు నన్ను, కాని యీనాడు;
సింహసత్కుడ వీవు; జీర్ణాంగి నేను.

గ్రంథమంతా ఇలాంటి అమూల్యరత్నాలతో నిండివుంది. ఆబాలగోపాలం చదువదగిన అమూల్య గ్రంథం.

ఈ గ్రంథం, కవికోకిలవృష్టికి తగిలీ వారి మధురాలాపంగా అనూదితమై అనుభూతికి అంఘం ఆంధ్రుల అదృష్టం.

ఈ గ్రంథ ప్రచురణవిషయంలో ఒక్క విచారమాత్రం కలుగుతోంది. మహాకవి సాదీవి గుర్తించిన వివరాలు గాని గ్రంథాన్ని గురించిన యితర వివరాలు గాని యేమీ గ్రంథంతోపాటు అందించారు కారు. ప్రచురణకర్తలు, పారసీకవాఙ్మయంతో పరిచయమున్న యేపండితునిచేతనైనా చక్కని పీఠిక

వ్రాయించివుంటే ఎంతో ఉపయోగకరంగా ఉండేది మలి ముద్రణలో అలాంటి ప్రయత్నం జరుగుతుందని ఆశించుదాం.

మ హా దో ధి

పద్యకావ్యం : రచన : శ్రీ వాళరథి, ప్రచురణ : తెలంగాణా రచయితల సంఘం, హైదరాబాదు. వెల రూపాయి.

పలుకుబడికోసం కానివ్వండి, పరమార్థంకోసం కానివ్వండి, ఈనాడు చేశాలో పాలకులూ పాలికులూ యావన్నండీ, గాలిపి బసంతోపాటు బుద్ధ నామస్మరణ కూడా చేస్తున్నారు. ఏ ఆశయంతో చేస్తే నేమి మహాపుగుఘల నామస్మరణ భుజిదాయకం. 'రామనామ తారకం భక్తిముక్తి దాయకం' అన్నాడు లుబ్ధావధానులు.

ఈ బౌద్ధభావాల ప్రచారం, ఆంధ్రచేతాలో ఇట్టివలీ 'నాగాగ్ను సాగర తీతంగంతో' మరింత ఆర్థవప్రాయంగా తయారయింది. వచ్చే బుద్ధజయంతితో మరింత రభసగా తయారుకావచ్చు. ఏది యే మైనా కావ్యరచనాసంప్రదాయాన్ని 'క్యాలెం

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి ఊభ కాదు?

భారతి. భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న ఆభయం.

మీకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (తూ.గో.జ.)

డోర్ పొయ్యిలో స్థాయిలోకి దిగజారిపోకుండా చూచుకోవలసిన బాధ్యత రచయితలమీద వుంది. 'ఆంధ్ర ప్రదేశ్' లోని ప్రముఖ రచయితలే కొందరు ఈ ధోరణిలో పరిక్రమించటానికి ప్రారంభించిన కారణంగా యీ హెచ్చరిక చేయవలసి వచ్చింది. ఈ ధోరణి ఉపయోగపడుతుంది కొన్ని ప్రచారకాశాలను కలిగించటానికి ఉపయోగపడితే పడవప్పుడు గాని, కవులకుగాని కావ్యాలకుగాని గౌరవహేతువు కాకపోగా, సాహిత్యరంగానికి గట్టిదెబ్బగా పరిణమించి అభ్యంతరికి త్రోసివేస్తుంది.

ఈ కృతి మైదరాబాదు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారికి అంకితం. మధ్యప్రదేశ్ గవర్నరు శ్రీ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు ఈ కృతికి ప్రస్తావన రచించారు. ప్రస్తావనకొరలు కృతిలోని విషయాలను వేటిని స్పృశింపకనే అశీః కాలాపంతో ముగించివేయడం ఆశ్చర్యకరం

తొలుదొల్ల రచయిత నాగాయనకొండ ప్రాజ్ స్త్రాన్ని కొంత ఉగ్గడించారు అనంతరం గౌతమును సాధకుడై యింద్రియ వ్యాలోలతలను జయించి జ్ఞానోదయం పొందిన కథను టూకీగా చెప్పారు. అక్కడ నుంచి బుద్ధుడు ధర్మబోధచేస్తూ దర్మమార్గానుసరణుడు ఉదహరణలుగా తన పూర్వజన్మ గాథలను వివరించు తున్నట్టు కథ నడిపారు. జాతక కథలలోని, 'మహా పద్మ జాతకము', 'చాంపేయ జాతకము', 'ధనంత జాతకము'— ఈ మూడు గాథలను వివరించారు. ఈ మూడు గాథలనూ మూడు ప్రత్యేక ఖండకృతులుగా మనం స్వీకరించవచ్చు.

కౌవ్యనిర్మాణం చెయ్యటంలో శ్రీ దాశరథి ఈ గ్రంథంలో అనుసరించిన విధానానికి లోగడ యితర కావ్యాలలో అనుసరించిన విధానానికి కొంత తేడా కనుపించుతోంది. ప్రబంధశిల్పంలోవుండే, జీలుగులూ, మిలమిలలా ఇందులో కనుపించవు. అలంకార రహితమూ, కేవల ప్రసాదగుణాశ్రయి అయిన పురాణ శైలిని అనుసరించారు. శ్రీ దాశరథి రచనలో మా

మూలుగా వుండే ఆ సాగసులను ఆశించేవారికి కొంత ఆకాభంగం కలిగించినా, పరిణతిమై, నిర్మల వాహినిలా ప్రశాంతంగా సాగిపోయే ధారనుద్ధిని అభినందించగలవారికి హృదయాహ్లాదకరంగానే వుంటుంది. మచ్చుకు ఛందఃజాతకంలోని ఈ రెండు మూడు పద్యాలను వరుసగా చూడండి.

హిమ గిరింద్రమంగు కమనీయ కాసార
మొకటి గలదు, దాని ఊర్వికాళి
ప్రాణికోటికెల్ల శ్రమవారకము, పాణ
ధారకమ్ము సౌఖ్య కారకమ్ము.

ఆ సరస్సుచుట్టు నలరు పుష్పవంశము
లేదు, వాని నెన్న నేడు గిరులు
గిరులలోన స్వర్ణగిరి మహా త్రాలంబు
దాన నొక సుహృదమ్ముగలదు.

ఎనిమిదివేల వారణము
బీగుహలో వెలసెన్ ; ధనంతా నా
ముని నొక శ్వేతవారణము
బుద్ధుని పూర్వభవావతార మూ
రిని తిను నాయకుండుగ
వరించెను ; తత్ప్రభు వెంజితొండమున్
గనుగొని ఆరుదంతములు
గాంచి గజాఘట పొంగిపోయెడిన్.

అత డెప్పోయెనిమిది యగుగు లెత్తు
నూటయిగువయ్యునుగుపాటి పాకపు
చాగు శారదమల్లి కా సదృశతనవు
ధీర గంభీర మైన శృంగారమూర్తి.

ఇలా సునాయాసంగా కథ చెప్పుకుపోతారు.

జాతక కథలలో పరిచయం లేనివారికి, బౌద్ధ శిల్పాలలో కనుపించే నాగులబొమ్మలూ, ఏనుగుల బొమ్మలూ నగ్నస్త్రీల బొమ్మలూ చూస్తూవుంటే యివన్నీ యేమిటానని కొంత ఆశ్చర్యమే కలుగుతుంది—శిల్పాలు జాతక కథలను చిత్రించారని తెలియకపోవటంచేత. అందుచేత ఆయా శిల్పాలను అభినందించటానికి సామాన్యప్రజలకు జాతకకథల పరిచయం కొంత అవసరమే. కౌవ్యరసాస్వాదనవిషయం అటుంచి, యోగ్యమైన ఈ గ్రంథం కొంత ప్రయోజనకారి కాకపోదు.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మే 1956

సంపుటము 33 :

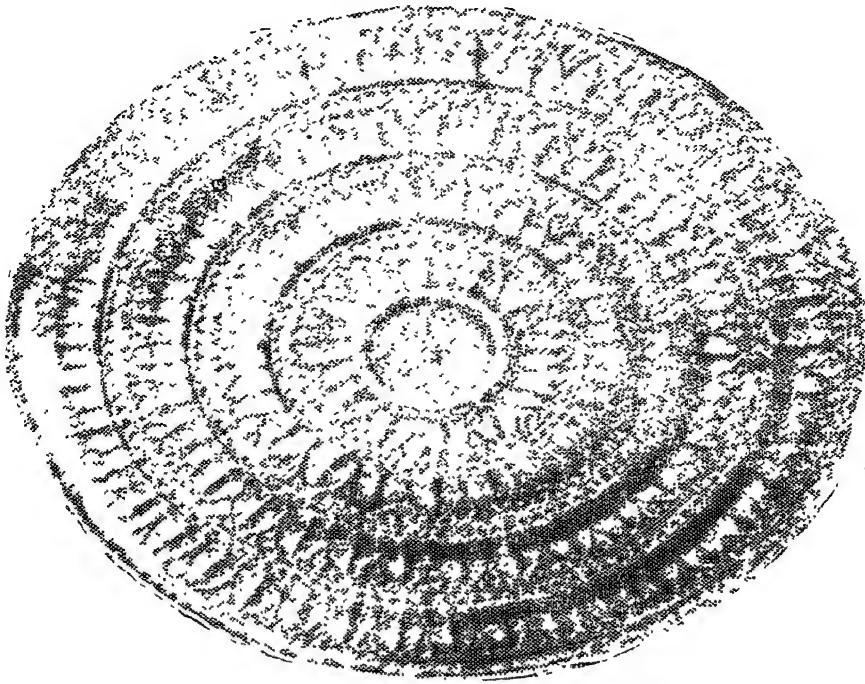
: సంచిక 5

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మే 1956

సంబోధము	శ్రీ హరిత శివశర్మ	...	1
శ్రీరామ పాదుకలు	శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి	...	6
సమానాంతర రేఖలు	శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి	...	9
భారత దేశంలోని జాతులు	శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్	...	17
బౌద్ధ సంస్కృతి	శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ	...	25
మనసులూ, మమతలూ	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	28
అశ్వ ఘోషుడు ✓	శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ	...	33
మన్వంతరం	'శిఖిముఖ'	...	40
బద్దెన నీతులు	శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు	...	45
మేఘమల్హార్	శ్రీమతి మానికొండ సరోజినీదేవి	...	52
కవి : కావ్యము	శ్రీ హన్మనగుత్తి రాధాకృష్ణశర్మ	...	73
నాటకాంతం	శ్రీ పంతుల శ్రీరామశాస్త్రి	...	79
గ్రీకు భారతీయరూపకములు	శ్రీ యస్వీ జోగారావు	...	86
కలగూరగంప		...	91
గంధ విమర్శనము		...	98

మహాపరినిర్వాణ మహోత్సవం

‘దీపవంశ’ అనే బౌద్ధపాళీగ్రంథాన్ని అనుసరించి గౌతమబుద్ధుడు నిర్వాణం చెంది ఈ వైశాఖ పూర్ణిమకు 2500 సంవత్సరాలవుతుంది. బుద్ధుని జననమూ, నిర్వాణమూ కూడా వైశాఖ పూర్ణిమ పుణ్యదినమే అనే ప్రతీతి ఒకటి వుంది. దీన్ని పురస్కరించుకుని—నిర్వాణ దినాన్ని ‘వర్ధంతి’ అనటమే గాని ‘జయంతి’ అనే సంప్రదాయం లేకపోయినా—భారత ప్రభుత్వం ‘పరినిర్వాణ జయంతి’ అనే పేర ఆధికారికావధిని మహోత్సవాలు జరపటానికి నిశ్చయించింది. వైశాఖపూర్ణిమ తదాదీ (మే 24) కేంద్ర ప్రభుత్వమూ రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములూ కూడా దేశం సర్వత్రా యీ మహోత్సవాలు జరపటానికి విస్తృతావధిని యేర్పాట్లు చేస్తున్నారు. భారతప్రభుత్వ ఆహ్వానాన్ని అందుకుని సమస్త బౌద్ధ దేశాల ప్రతినిధులూ ఢిల్లీకి వచ్చి ఈ ఉత్సవ కార్యక్రమాలలో పాల్గొన బోతున్నారు. ఈ మహోత్సవం భారతప్రభుత్వ పరమాశయమైన ‘పంచశీల’ ప్రచారానికే గాక ఆసియా సాంస్కృతిక సమైక్యతను ద్యోతమానం చేయటానికి గూడా ఉపకరించగలదు.

‘అహింసా పరమో ధర్మః’

సంబోధము

శ్రీ హరి తతా వ శర్మ

ఉరువేల భూమిభృత్తుడయిచె నెచ్చట
మరి నిరంజరయు సొంపెరుగు నెచట
నెచ్చట నజపాలు రిద్దశోభులు కూర్చు
రానందగీతికా నూనడము
ముచలింద సాగర మొచటనరాతి భీ
కరమయి సాధుసంగతిని నెరపు
అశ్వత్థతరుమూలమందు మ్రొక్కిన మ్రొక్కు
సేనీయగ్రామ సంక్షేమ మెచట

నచట నుందురు యోగులు, నచట నుండు
రార్య సత్యములూరయునట్టి వారు,
నచట వృక్షముల్ వట్టినయట్టి సిద్ధ
నూత్న ధర్మగవేషణ ప్రత్యక్షము.

చల్లని శీరముల్ కదిలి సాగరగర్భము చెందునో మహాః
భృల్లసితంబు ఫల్గునదియొద్దనె యూగి తపించునో పారిన్
తల్లి నిరంజరానదియుఁ దానొక దుఃఖముచేత నెంతో శ్రీ
రిల్లినదయ్య నూతనమనీషవలెన్ హూయసుల్ వెలార్చెడిన్.

తన యెన్ని జన్మల తపము ఫలించెనో
ఆ రావెచెట్టు క్రొత్తాకు తొడిగ
నచట న్యగ్రోధమునందు యేమున్నదో
తన కొమ్మలోన నందనము విరిసె
అవును రాజాయతనవనరుహమ్మది
వీతరాగస్ఫూర్తి వింత లొలికె
ధర్మమునందు మూర్తమందియున్నట్లు
ప్రజ్ఞాంకమయ్యె నశ్వత్థ తరువు

ఒక టాకటి నిల్చి యింద్రియ వ్యూహ మడచి
దుఃఖ దోర్మధ్య పాధోవిధూన నాత్మ

భా ర తి

నీ నిరంజరాజల వేణి నూని బలిసి
పట్టు నీడలు నిర్వాణ పథసమాప్తి.

ఆ నీడల్, కుశలమ్ములై, దశదిశాహ్లాద శ్రియః శ్రావ్య క
ర్మాసీతంబులువై, విధూత భృశధర్మద్యేషి. మాహోగ్రద
ర్శనూన ప్రథితమ్ములై, కదిలె, నత్యంత ప్రళాంతమ్ములై
ధ్యానోస్మిలితుడైన శాక్య ఋషితా ధర్మంబు బంధించువో.

ఏ కల్పంబున తాను బుద్ధుడయి ఎంతే స్నిగ్ధచిత్తుండునై
శ్రీ కల్యాణ మృదూక్తులన్ వినమిత శ్రీకున్ సుమేధున్ తనున్
ప్రాకామ్య స్థితి చూచి బుద్ధుడవు రారమ్మంచు దీపంకరుం
డాకంతంబుగ నన్న వాక్కు హృదయంబందున్ ప్రశంసించుచున్.

తన పది ముఖ్య జన్మములు తత్పరమైన తపః ప్రభావ వ
ర్ధన రతిచే గడించుకొని తాల్చిన పారమిత ప్రధాన భా
వనములు నొండుకొండు గురువై మృదువై ధృత ధర్మమార్గ చా
లనములు శీలముల్ నిడుదలై మరి చల్లనివై చరించినన్

దృఢహిత దాన యోగ పరిధీకృతనైజమహాః ప్రభూతిచే
సంహననం బాస ర్చె తమసంబుల నెవ్వడు, వాడు బోధి కాం
తింహవణించి మారకృతతీర్థ దురోదరతాపృదుప్త భీ
ష్మాంహములన్ అడంచిన మహాతపముల్ తన యందు పెల్లినన్.

తన విస్మంతర జన్మ నత్కథ వినుతన్నబైన స్వప్నంబు ఛా
యను ధీనేత్రము ముందు తోచి పదిలంబైనంత తానట్లు నె
ట్టన బాలించిన దానయోగ ఘన నిష్టాస్పష్టదాఘిష్టతల్
కనుగొంచున్ మది నూనె గొతముడు నిష్కామాచ్చతే జచ్చటన్.

గుంజిత మధురస్వర సం
రంజితమయి నట్టి యీ నిరంజరయు మహా
వ్యంజనయుత ధర్మశ్రీ
పుంజమ్మయినట్లు కొత్తపోకడను చనున్.

ఇట్టి వెన్నెల లిప్సడే గాని మున్నెప్పు
లేవు వసంత సంజీవకములు
ఇట్టి చల్లనిగాలు లిప్సడేగాని యె
ప్పడు లేవు వేడిమి నడచు జిల్లు

సంబోధము

లింతటి యందమ్ము నెప్పుడు చిల్కదు
 ద్యుతిమంతమయిన చందురుని మోము
 ఇంత విశదములై యెప్పుడు లేవు ది
 క్కులు స్వచ్ఛములును అకుంఠితములు
 ఊహ కందని యొక క్రొత్త పోహణమున
 సర్వమును గూడ ధర్మభాస్వద్వికాసి
 శ్రద్ధచేతను వినమితాశా ప్రతారి
 కృష్ణతృష్ణా తమస్విసీ జిష్ణుపయ్యె.

తన యెడందకు నేమి తాత్పర్యమబ్బెనో
 అజపాలవట ద్రుశిఫాంకితతలి
 కూర్చున్నవా డల్లె కూర్చుండె నెన్నొల్లె
 ధర్మచింతనరక్తి తాల్మి బలిసి
 పుట్టుట పెరుగుట గిట్టుట జీవికి
 సహజమే యగును పో; సంతసమరి
 దుఃఖమునందున దోదూయమానులై
 జీవులు వేగుదు రేవిధమున

కర్మమందురు; కావచ్చు; గాని దుఃఖ
 బహుల జరతమ్ములోకమ్ము; బధిరమయ్యె
 ధర్మమన్నను ధర్మతాత్పర్య మనిన
 తిరిగి వెలిగింతు ధర్మసంచీప్తి నిపుడు.

అరయగ జన్మము దుఃఖము, కరమును దుఃఖమ్ము వ్యాధి, కానరు జనముల్
 జర చేతను మృతిచేతను గరగరనయి జీవితమ్ము కష్టమున పడుకొ.

ఎవ్వడు గాని పుట్టినపు డెట్టుల నుండెను యట్టు లేచిరం
 బెన్నిధి నుండు; నీ నడుమ నెక్కొనవో వయసుల్: దురీహచే
 తెవ్వదొ జీవితంబు; మతి తేకువ లేమిటికిన్ వచింతురో
 దివ్యయ లేని చీకటి విధిన్ ముదునల్లయి కుందుటేటికో!

ఒకని దేహంబు కచ్చికవోలె నుసిరాలు
 రాలు నొక్కడు పండు రాలినట్లు
 ఒక్కడు లేవలే డూతయు లేనిదే
 బ్రతుకలే డొకడు దుర్భ్రమల గుడివి
 సర్వ రోగమ్ముల ఖర్వమై తనయందు
 నిల్వ నేడ్చును మది నిల్వకొకడు

ముదిమిపై బడ్డ నమ్మోయంచు నార్పును
బ్రతుకు విపర్యాస పథమునబడి

ఇదియ జీవితమ్ము నిదియును లోకమ్ము
దుఃఖదురితవారి దోగి తోగి
బృంగిపోయి బెండుబెండగుచున్నది
తగిన తేజలేక, దారిలేక.

నిత్యమేదియో మరియు ననిత్యమేదో తెలియరానట్టి చీకటి తెట్టులందు
జిక్కి మనుజులు దుఃఖరాజిని పడుదురు మరి వివేకంబు లేమి సందర్భమిదియ.

దుఃఖముకన్నను సత్యము
దుఃఖపు సముదయమె యగును; దోర్బలము మెయిన్
దుఃఖనిరోధ మొరిగిన
దుఃఖనిరోధంపు పథము తోడై నిలుచున్.

అని చింతించెడి శాక్యరాజకుల వంశాకూరమా, లోకవ
ర్థనమా, ధర్మము చూపు బుద్ధిని ముసీంద్రమా, ప్రసిద్ధార్థ భా
వన మేఘమ్మునయందు తోచినవిపో, వారుల్, మహాధర్మచం
దన వాతాయతవాసనాభరితముల్ ద్రాక్కొంటి గర్భంబులున్.
ఒక భూమిరుహమూల దేశమున తానూహించు ధర్మంబు, వే
రొక భూమిరుహ దివ్య శాఖకలఛాయోత్సర్గ దేశంబునం
దు కరాళంబగు దుఃఖ సంతతికి ప్రత్యూహమ్ము నూహించుచి
ట్లొక వారమ్మును వారమాపయిని తానూనెన్ మహా బోధమున్.

ఆ పుని వోలిక కడు ప్రే
మాప్తిన్ బోధి చలచ్ఛద మాశా వ్యాప్తిం
గోప్తిన్ పట్టిన నీడల
సప్తాహము గడిపెను “ప్రతినల్లీను”డనై.

తాను సమాధి పొంది బహుధాచరియించు హృషీకజాలమున్
పూనియడంచి గోతముడు పొంది సుఖమ్ము, విముక్తి ధర్మముల్
ఊనిన యంతలో జగములో నడతెంచెను కాంతు లుద్ధర
(శ్రీ) నమి తమ్ములున్ మహిమ చేతను దుఃఖనివారకమ్ములున్.

ఇంతటి దాకను నంతు తేలని చిక్కు
చిటికలో తేలి తో తెంచినట్లు
ఇంతటి దాక దానెంత తపించిన
దొరకని అర్థమ్ము దొరికినట్లు

సంబోధము

ఇంతటిదాక నేమేమి చేసిన గాని
 తీరని ఒకపని తీరినట్లు
 ఇంతటిదాక దుర్దాంతమై, పోనట్టి
 బాధ, యొక్కటి విడి పారినట్లు
 'శాక్య ఖత్తియగోతమ సమణ నిరజ
 విమల' మానసబోధి సంసృజ్యమాన
 శీతసంబోధి వాయుపీచీవితాన
 శబలిత వినుత్న ధర్మసంసత్తు వొలిచె.

జరయును మరణంబు జాతిచేతను కల్గు
 తనర జాతికి ఉపాదాన మిక్క
 తృష్ణ చేతనుకల్గు నీ యుపాదానంబు
 తృష్ణకు వేదన మిచ్చు బ్రతుకు
 వేదన స్పర్శచే విక్రమించును మరి
 నామరూపంబులం దదియు పుట్టు
 విజ్ఞాన ప్రత్యయ విధిబడివచ్చును
 నామరూపముల విరామగతిని
 “మలిన యరి దేవ దుష్టిదోమ్మనన”ములకు
 ఇవియ కారణ మగుచును, నులియబెట్టు
 సర్వ లోకములను గూడ; సత్యమైన
 ధర్మధృతి వీని నడచి యధ్యమును చూతు.

అగును నిరోధమార్గమునయందుననే పొసగున్, సమూలమై
 తెగిపడు దుఃఖచక్రమును; తేకువతో వ్రతశీల సంఘదల్
 చిగురుల నొత్తినొత్తియు బచ్చేళిమహాగతి బ్రహ్మచర్య దీ
 తు గడిపినన్ మహాధ్వములు గన్నడు ధర్మపుచక్రమున్ బడిన్.

స్వామి యెడంద నా తపము సాగిన సాగుట బోధివృక్షశా
 ఖామృదు రాగరంజిత శిఖావలయంబులలో కషాయముల్
 బ్రామిన ప్రాగ్దిశాగత ప్రభాకర దివ్యకరాళి హావళిన్
 ఓమిన ధర్మమై దిశల నోమినదై, మిగిలెన్, గభీరమై.

ఆ వైశాఖము నట్టిపూర్ణిమయు నార్యశ్రీ మహాద్వోగముల్
 ఈ వైశాఖమునందు గాదు మరి యేయే కాలమందై ననున్
 రావున్; రావును నట్టి ధర్మకలనారాజ త్తపశ్చర్యలున్
 ఈ వైశాఖము మాత్ర మిట్టు లరుదెంచెన్ స్వామికిర్యంకమై.

శ్రీ రామ పాదు కలు

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమద్వాత్స

పాదు కలు

శ్రీ రఘురామ పాదసర
 సీజమరందము గ్రోలికొలిత
 దూర్భరిగుణోన్నతిం దిగిలి
 పుల్కలనెత్తి సజీవవాణి నో
 రారగ బల్కమాకు మన
 నైనది తిత్కథ విన్న వేళ మం
 దారము పూచి మీ మనము
 నన్ విరజిమ్మును దివ్య వాసనల్

అలనాట నడివి బాటల బోవ మునిరాణి
 పాపాణతనువు జీవమున గదలె
 నవనీతమంచు క్రొన్ననలంచు వైశిషి
 ములు ద్రోక్షు కొనుచు మాముంగు నడచె
 ముసలి రాజుల త్రోవ మసలి పల్లెనుజేర
 ఎడద తేనెల ముక్కు గడిగె గుహుడు
 వితత సాకేత పృథ్వీ నేత భరతుని
 మృగు మస్తకము మన్నించె ముక్కు
 ఏ మహారణ్య వృక్ష సంజాత తనువు
 నుండి పుట్టిన వారమో, సంశినట్టి
 పూర్వ పుణ్యన సరసురపూజలంది
 ఇచట నీ హేమ పీఠి వసించినాము.

[గంభీరంగా ఒక (పకటన వలె)]
 అలనాట నడివి బాటల బోవ మునిరాణి
 పాపాణతనువు జీవమున గదలె.

[గౌత మాత్రమం...ప్రాంతకాలం,
 అహల్య—ఇంద్రుడు]

అహల్య: (గంభీరంగా) చాలు జీవరాజు ఇక వెళ్ళు.
 అది సుముహూర్తమో దుష్కర్మహూర్తమో...
 నాలోనూ... ఇన్నాళ్లుగా అణచి వుంచిన
 బహదానలం పొంగింది. ఇక ప్రళయం
 తప్పదు. అయినా విచారించను—నువ్వు
 మాత్రం కంటపడటం నాకిష్టంలేదు, అది

శివుని మూడవకన్ను. ఈ గుబురు చెట్లచా
 టుననుంచి త్వరగా వెళ్లి పో.

ఇంద్రు : (పరిహాసంగా) కాళ్ళు నడువవు. ఎట్లా
 వెళ్ళిను? పేరుకు స్వర్గంగాని అక్కడ ఏ
 ముంది? నా అమృత కలశం... స్వర్గనీమ...
 నీ సుందరవదనంలో ఉన్నాయి. విశిచివెళ్ళ
 గలనా? శపించనీ ఆ శాపాయుధుడు.
 మోయలేని ఆయన తపోభారం కొంత తగ్గు
 తుంది. నా జీవకార్యం కొంత సెగ్గుతుంది.

అహ : అ—అ—అరుగో గౌతములు!

ఇంద్రు : కాని...

[గౌతముని కర్కశ స్వరం]

గౌత : ఆకు అక్కడఆకు! ఎవరు నీవు? నన్ను చూచి
 సాలవృక్షాల చాటునుండి తప్పించుకొని
 పోతున్నావా? ఏ దొంగతనానికి ఈ ముని
 జేపం తోడు? ఏమీ నాజేప మేనా? ఏమిది
 అహల్య అట్లా రాతి బొమ్మలా నిల్చుని
 చూస్తూన్నది? ఓహో తెలిసింది. ఈ కళకళ
 క్రిడలో ఆమె కూడా భాగస్వామియేనా?
 ఇంద్రా ఇక నీ బ్రతుకు ని...వృలం...
 పో...ప్రళయం విశిచి...అహల్య...
 అలాగే రావడి కదిలక మెదలక శిలవైపో
 తావు—తప్పదు—నీ ప్రత్యుత్తరంతో నా
 కర్ణాలను కళంకితం చేయదలచు కోలేను.

అహ : ప్రభూ! ప్రభూ! తీమ, తీమ, అయ్యో,
 నాలుక గట్టి పడిపోతున్నది. తలరాయి—
 యింక—గతి—గతి?

గౌత : తపస్విని! భావియుగంలో శ్రీరామచంద్రుని
 పవిత్ర పాదధూళి...

* * *

విశ్వామిత్రుడు :

రామచంద్రా! ఇదీ—యీ శిలా గాఢ—...

ఆ మురిపత్ని అహల్య వర్షసహసాలనుంచీ పాపాణ
 రూపంతో యిక్కడ పడివున్నది...అదిగో నీ దక్షిణ

శ్రీరామ పాదుకలు

పాదస్పర్శతో ఆరాయికదలి ఎట్లా అహల్యగా మారు
శున్నదో చూడు.

[హఠాత్తుగా విచ్చిన గొంతు అహల్య]

పతితపావన శ్రీరామభద్రమూర్తి!
ఏది? నీపాదకంజాత మెంత మృగువు!
ఎంత కరుణావిశాల మృజెంత ప్రీయమో
నా శిలాజీవితమున ప్రాణములు పోనె ...

* * *

“నవనీతనుచు క్రొన్ననలంచు నైదేహి
ములు త్రొక్కుకొనుచు మాముంగున కిచె”

[నీత—రాముడు—లక్ష్మణుడు]

నీత : అయ్యయ్యా!—ఏమివార్త అభిషేకమన్నా
అరణ్యమన్నా—ఏమి మీ నిర్విచారము...
పట్టుబట్టలను నారచీరలను ఒక్కజే
చూపుతో చూచే మీ గంభీరవదనము నన్ను
వణకిస్తున్నది ఇక గత్యంతరంలేదా?

లక్ష్మ : (హఠాత్తుగా అంగుకొని) లేకేమి...ఈ
ధనువును ఒక్కసారి మ్రోగించి అంతా
చక్కజేస్తాను.

రాము : (కాంతంగా) లక్ష్మణా ఎవరిమీద నీ
ఆగ్రహం? విల్లెత్తి ఎవరిని చంపవలచా
వయ్యా—నీవూ నేను పుట్టకముందే రాజ్యం
పొందామని దత్తమయింది నీకు తెలియదు ఇక
కాంతించు...నా అటవీ ప్రయాణానికి
సర్వం సిద్ధంచేయించు. ఇప్పుడే ప్రయాణం.

నీత : ఏమిటి... ఆర్యపుత్రు లొక్కరేనా?
ప్రయాణం...వీలులేదు. సుఖగుఃఖాలలో
అశ్రుహాసాలలో భాగం పంచుకొనే ఈ
అర్థాంగికి కూడ సగభాగం వుంది వనవా
సంలూ...ఇదిగో నేను సిద్ధమవుతున్నాను.

రాము : నీతా ఏమిటి నీమాటలు? వనవాసం అంటే
ఆయోధ్యాపుష్పద్యాసం అనుకొంటు
న్నావా? భయంకర మృగాలు...ముళ్ల
పాదలు, రాళ్ళగుట్టలు—అడుగుపడదు...

నీత : కనుక నే—నేనూ వస్తాను—నా ప్రభువు
మెత్తని పూలపాదాలలో ముళ్లుగుచ్చుకోవడం
మేనా? నేను సహించను...ముందున్న
దర్భముకు త్రొక్కి నేను దారి సరి
చేస్తాను.

రాము : లక్ష్మణా వదినను వారించలేవా?

లక్ష్మ : అన్నా ఏమిచెప్పను...

విధుని గ్రహణమునందైన విడదు తార
తరు వొరగినంత లత వసుంధరను వ్రాలు

బురదడిగిన గజేంద్రుని కరిణి విడునె
పయన ముచిత మృగువయే మొ వదిన కిప్తగు.

నేనును నిరంతరాశ్రితుడై గదా! కైని తమ
చిత్తము.

రాము : (ఓవృత్తూ) ఇదేనా నీమనస్స వైకల్యం?
నీవుకూడా వనవాసానికేనా? వస్తు నాయనా
...నీత! లక్ష్మణునికి నచ్చజెప్పు.

నీత : సౌమిత్రి! నామాట విను నాయనా; మమ్ము
లను వెళ్లనీ...

లక్ష్మ : అమ్మా అన్నగారి పాదసేవలో మీకీ
స్వాస్థ్యం ఎప్పుటినుంచీ వచ్చింది? మీరు
దక్షిణపాదం నేవిస్తూవుంటే నేను వామ
పాద పరిచర్య చేస్తాను.

రాము : భిళిరా! ఏమి ముగ్ధహృదయులు.

* * *

“ముసలిగాజుల త్రోవనుసరి పడ్లను జేర
ఎడవ లేనెల మమ్ము గడిగెగుమాడు.”

[గుఱుడు—రాముడు]

గుహ : (విచారంగా) ఈ పాడు చేతులతో ఇదిగో
మట్టిపాలు తెచ్చాను...శ్రీ రామదండ్రా!
పట్టాభిషేకానికి, కలిగిన కానుకలు తెచ్చి
మీ పాదాలచేత సమర్పించవలసిన సేవ
కుడికి—ఈ ఆనతి పెట్టావేమయ్యా—
మహాప్రభూ—

రాము : మిత్రమా కంటనీరుపెట్టకు నీతా సుమం
క్షద్రూ మాడకుండా యీపాలతో జడలు
కట్టుకోనీ...త్వరగా గంగదాటడానికి....
ఆయత్తెవరుచు...లే...

[సడవవాళ్ల కంఠాలు—గంగ గలగలు]

—పాట—

అడవిదారులుదాటి ఆకొండ దాటి
జడదారిసాంబయ్య జడలన్ని దాటి
కోరి పరుగునవచ్చే కొమ్ము గంగమ్ము
పూలు కంకుమ పోసి మొక్కుకుందాము!

గుహ : ఓహోయ్...కొండన్న! ఆపడవ సరిగా
లేవులాకి రానీ. మహారాజు ఒడుదుడుకు
లలో ఎక్కలేరు. మాతల్లి నీకమ్మ అసలే
ఆగుండురాళ్ళల్లో అడుగుపెట్టలేదు. ఆ...
ఆ...అదీ పని మా ప్రభువులు నడిచే
దారిలో మెత్తనియినక...చిగుళ్ళూ పరి
చావుకదూ. మంచిపని చేశావు. ఉహూ...
నీకూ తెలుసును రామయ్య తండ్రీని సేవిం
చడం. ఇక రావచ్చు మా తండ్రీ—ఆయన
మెత్తని అడుగులు మోపిన నేల ఎంత ముద్దు

లొలుకు శున్నదిరా ఆ మట్టితీసి కళ్లకద్దు
కోవాలనిపిస్తున్నది.

రాము : నేస్తం ఏమి వెళ్లిపోయి నీది ఆ చెక్కిల్లు
తుడుచుకో. గంగను సమీపించాం—ఇంక
పక్షం ఎక్కవచ్చుకదా?

గుహు : (ఆశ్రితంగా) బాబ్బాయి...ఒక్క నిమిషం
వుండండి మీ బంగారుపాదాలు కడిగి
వేస్తాను నెత్తెక్కుకు ఈడు జోడులైన మీ
అడుగుదొయిని నా కన్నీటితో కడిగి
వేస్తాను. రాయయ్య తండ్రి రాతిని నాతిని
చేసే పాదాలన్నాయి నీ అడుగులలో.
రాయికి కళ్లుకు ఎంతో వారలేదు—నీ అడు
గులు సోకగానే నా పడవ పడతిగా మారి
పోతే—నాకు బ్రతుకు తెరువు లేదు ఆ పని
మాత్రం చెయ్యకు. నీ కిచ్చగలిగితే—నన్ను
నీ పాదకలుగా మార్చుకో. అంతేగాని పది
మందిని ఏరు దాటించే పడవను మాత్రం
మార్చుకు.

రాము : (నవ్వుతూ) మిత్రమా...సంజీవా మెం
తుకు—నీ ప్రేమ యీ గంగకంటే లోతై
నది—అలాగే కాని...

* * * * *

“వివేక సాక్షి పృథ్వీ నేత భరతుని
మృదుమ ప్రకమ్మ మన్నించె మమ్ము—”

రాము : ఎవరు...? భరతుడా, నాయనా—ఎన్నా
ళ్లకు నిన్ను చూడగలిగాను.

రమ్మ తమ్ముడ భరత! వక్షమ్ము విప్పి
ఎగుభుజమ్ముల నను గొగరింపు మయ్య
మొగము నెత్తెము శరదెందు మోహనమ్ము
వేదనా దగ్ధశేషు నాహ్లాదపరపు.

తండ్రిగారిని తలచుకొని విచారించకు—
మనవంటి పుత్రులు ఆయన సత్యవ్రతాన్ని
శిరసావహించి పాలిస్తూ వున్నపుడు ఆయన
గమ్యులుకొక యింకేమిటి...”

భర : అన్నా లక్ష్మణునివలెనే నాపైనిగూడ
అనుగ్రహించగూడదా...? నేను కూడ అడ
విలో వుండి పరిచర్య చేస్తాను.

రాము : నాయనా వద్దు వద్దు. ఇక్కడ లక్ష్మణుడు—
అక్కడ నీవు—ఇది నా నిర్ణయం—

భర : ఆర్యా, దయచూపండి ఈ దేహం యిక్క
డనే వుండి, అక్కడి పనులుకూడా నిర్వ
హిస్తుంది, మీ పేరు చెబితేనే రాజ్యానికి
శ్రీరామరక్షగదా.

రాము : కైకేయిసందనా, అట్లా జరగడానికి పిలు
లేదు. నేను పితృదేవుల ఆనతిపల్ల అడవికి

వచ్చానుగాని, గర్వంచేతగాని, మతిభ్రమ
చేతగాని కాదుగదా. మన కులకనం సత్య
మని మరచిపోకు.

భర : అన్నా, అభిషేకం మాట...?

రాము : అమ్మగారు కోరినట్లే జరిగితిరా.

భర : ఆర్యా—గాయంపై మసిత గాయం
చేస్తారా...?

రాము : నాయనా భేదపడకు. నీ హృదయం నిష్క
ల్మషం. నీ మృగు వచనాలకు, గుణ సరం
పకు లోబడిపోయేనంటే నమ్ము కాని,
మన కర్తవ్యపాలనం? ఇద్దరం కలిసి ఆ మహా
రాజును అసత్యవాదిని చేద్దామా...? ఆలో
చించు—వేగిరపడకు.

భర : అన్నా యింకేమీ ఆలోచించలేను మీ నియ
మావసానంవరకూ మీ పాదాలచెంత నే
వుంటాను.

రాము : అట్లా అనకు. నాయనగారి సుకృతం ఫల
వంశంకానీ—ఇక వాదంవద్దు నీవు అయోధ్యా
రాజ్యం పాలించకపోతే నామీద ఒట్టు.

భర : అయోధ్యా, ఇక మాటలాడకుండా చేశారు.
అయితే, ఒక నిర్ణయంమీద మీ రాజ్యాన్ని
పాలిస్తాను.

రాము : (సంతోషంగా) ఏమిటా నిర్ణయం....?

భర : నాచేతిలో వుంచిన రాజ్యాన్ని పరునాలుగు
సంవత్సరాల మరునాడు వెంటనే మీరు
వచ్చి స్వీకరించాలి.

రాము : మంచిది.

భర : (సంతోషంగా) అయ్యా, తపోగనులూ,
పౌరులు, వినండి ఈమాట. దీనికి అన్యధా
ఎప్పుడూ జరుగకూడదు. సరే అన్నా
యింకొక వరం యివ్వక తప్పదు నాకు.

రాము : (ఆనందంగా) నాయనా ఏమిటది?

భర : అన్నా నీ పాదకలు నాకు ప్రసాదించు.
వాటిని శిరసావహిస్తాను. మీరు వవవాసం
నుంచి తిరిగి వచ్చేవరకు యీ పాదకలే
సింహాసనా న్నలంకరిస్తాయి. మీ పాదాలకు
మారుగా ఈ పాదకలను పూజిస్తాను. అను
గ్రహించు.

రాము : వత్సా, ఎంతకాలానికో నాకు కొంత ఖ్యాతి
దక్కిందినుకొన్నాను. అల్ప కాలంలో
నీవెంత యశస్వీయైనావు. నీ అభిరుచి మే
కానీ, ఇవిగో పాదకలు.

భర : ధన్యజ్ఞి. శిరసావహించి పట్టుకువెళతాను.

కంఠాలు : జయము రామచంద్రప్రభువునకు జయము,
జయ భరతకుమారునకు జయ!

స మా నా ం త ర రే ఖ లు

శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

చుమయ్య రెండో కూతురు రుక్మిణి కందిచేలో కూర్చుని గాభరాగా ఆలోచిస్తోంది. సంధ్య వేళ. ఊరు సద్దు మణిగిపోతోంది. తా నేమో యిక్కడికి వచ్చేసింది. భయంతో గజగజ వణికిపోతోంది. తొందగ్లోను, ఆవేశంలోను యేదో అనేసింది. ఏదో చేసేసింది. తన ధైర్యానికి తా నే అచ్చగవుపడుతోంది. బలీయమైన అవసరం, యెంతవనైనా చేయిస్తుంది. కాకపోతే తా నెక్కడ! నూరిబాబు యెక్కడ! వళ్ళంతా గలతిరించిపోతోంది. తానుచేసింది తప్పేమో! తన తండ్రికి తెలుస్తే యేమవుతుంది? ఊళ్ళోవాళ్ళకి తెలుస్తే యేమవుతుంటారో! అయినా మా అయ్య చెబితూ నేవుంటాడు వాళ్ళ సంగతి. నేను చేసినదాంట్లో తప్పేమీ లేదులే అనుకుని తృప్తిపడుతోంది. ఏమిటో, యెప్పుడురాని ఆలోచనలూ వస్తున్నాయి. ఒక్కసారిగా తన అరచెయ్యి చూసుకుంది. ఇంకా కందగడ్డలాగానే ఎర్రగావుంది. నూరిబాబు చెంపకంటే తనచెయ్యే బాగా కందిపోయిందనుకుంది. అరచెయ్యివైపు ఆటే చూస్తూవుంటే, నూరిబాబు చెంప అచ్చురుద్దినట్లు కనిపిస్తున్నట్లుంది. కళ్ళు చెదిరిపోయినాయి. శరీరం వణికింది. గబగబ అరచెయ్యి తుడిచేసుకుంది. ఇంకా ఆ ఎర్రదనం తగ్గటంలేదు. ప్రక్కనున్న తొట్టెలో చెయ్యికడుక్కుని పమిటకొంగుతో తుడుచుకుంది. ఇంకా ఆనమాలు కనిపిస్తూనేవుంది. భయంవలన చేసేదేమీలేక ఏడుపొచ్చింది. చేసింది తప్పుకాదని తన అంతరాత్మను వప్పించలేక పోవటంలో వుక్రోవంపచ్చింది; మళ్ళీ వుక్రోవంవలన కూడా ఏడుపే వచ్చింది. చందమామ గుండ్రంగా కదులుతున్నాడు. ప్రక్కన తొట్టెనీళ్ళల్లో. తనవీపు యెవరో చరిచినట్లనిపించింది. చప్పున నీళ్లు కుమ్మరించేసి తొట్టెబోర్లించేసింది. పైనవున్న చందమామ తననుమాని పక్కున వర్చినట్లనిపించింది. చారజేసి కళ్ళు, గులాబి రంగు చెక్కిళ్లు విశాలమైన నుదురు నిజంగా చలమయ్య కొంపలో తప్పబుట్టింది రుక్మిణి. నలుగురూ

యిదేమాట ఆసలు చలమయ్యకు పుట్టిందవులేగా! రామనాథం గారి పోలిక. అచ్చురుద్దినట్లు కనిపిస్తోంది. ఇవన్నీ వింటూంటే వురితీసుకుని చచ్చిపోదామని అనిపిస్తూ వుంటుంది రుక్మిణికి. కాని ధైర్యం చాలటం లేదు. ఇంకా యేవేమిటో జ్ఞాపకంవస్తున్నాయి. ఇంట్లోకి వెళ్ళటమా, వెళ్ళకపోవటమా మనస్సు యేమీ ఆలోచించుకోలేక పోతోంది. ఈపాటికి తిప్పకుండా అయ్యకు బాబుగారొచ్చి జరిగిన విషయం అంతా చెప్పేవుంటా రనుకుంది. ఏమిటో ఒక్కసారిగా రుక్మిణికి యెక్కడలేని ధైర్యం వచ్చినట్లనిపించింది. పోనీ చెప్పనీ. దీంట్లో దాపరికం యేముంది. నేనూ చెబుతాను వున్నదంతా, నాకేమన్నా భయమా, ముందరవుతే నే నేమీ చెయ్యలేదు. తిప్పంతా అయ్యగారికే ధైర్యం తెచ్చుకుంది. పమిటకొంగు విడిలించేసి నడుముకు చుట్టేసుకుంది. చెదిరిన ముంగురులను నెనక్కునెట్టేసి, మాటిమాటికి అరచేలిని చూసుకుంటూ ఇంటి దారి పట్టింది రుక్మిణి. పైకి కనిపిస్తున్నంత ధైర్యం లోపలనుంచి రావటంలేదు. అందువల్ల నే బెడకుగానే అడుగులు వేస్తూ, ఒక్కొక్కప్పుడు అంగుళా వేస్తూ ధీమాగా బయలుదేరింది. ఎవరో ఒకళ్ళిద్దరు రుక్మిణిని చూసి వ్యంగ్యంగా నవ్వాడు. తన మనస్సులో ఇంకో టేమీ ఆలోచించే పరిస్థితిలో లేదు. ఏమీపట్టించుకోకండానే చరచర నడిచి వెళ్ళిపోతోంది.

చలమయ్య సాధారణంగా, ప్రాద్దురంగగానే వేపచెట్టుక్రింద నులకకుక్కి వేసుకుని కూర్చుని, చేతికి చూతికిపట్టిన చుట్టపీకతో సాముచేస్తూ వుండేవాడు. అట్లాగే చెయ్యి మూతి కొల్చుకుంటూ; నివురుగప్పిన నిప్పు కనిపించకండానే పొగవదులుతూ వుండేవాడు. ఏమిటయ్యా, ఇంట్లో అంత పొగాకు పెట్టుకుని, ఆ చుట్టముక్క కొల్చుకుంటూ వెందుకు అని అంటావుండేది రుక్మిణి. అలాంటిది, చలమయ్య అక్కడ లేనేలేదు. రుక్మిణిమాత్రం వచ్చి వాకిట్లో

నుంచుంది. రోజూ ఉంటున్న యిల్లే క్రొత్తగా కనిపించింది. సరాసరి లోపలకు పోవటానికి మనస్సు వప్పటలేదు. అటూ ఇటూ ఆదుర్దాగా చూస్తూ నుంచుంది. ఇంట్లోంచి నూరిబాబు కమతగాడు కన్ను బుస్సులాడుకుంటూ బైటకు వస్తున్నాడు. రుక్మిని పైప్రాణాలు పైకి ఎగిరిపోయినాయి. తనశరీరం కనిపించకండా, వేపచెట్టు ఆశ్రయం యిచ్చి దాగిపోయింది. రుక్మినికి ఏమి చెయ్యాలో యేమీ పాలుపోవడంలేదు. అట్లాగే యింటిలోనికి తొంగి తొంగి చూస్తూ నుంచున్నది. గంగి, గంతులు వేసుకుంటూ బైటకు వచ్చేసింది. అటూ ఇటూ ఓసారి చూసి, వేపచెట్టు క్రింద నులక కుక్కిలాగి, దానివిడ బరువుగా వత్తిలింది. అమ్మ కూడా కోపంగానే బైటకు వచ్చేసింది. చలమయ్య, చప్పబడ్డ చుట్టపీకను, రెండు పళ్ళెమగ్గళి కరిచి పట్టుకుని, వికృతంగా మొహంపెట్టి, యేమిటో అట్టహాసంగా వచ్చేశాడు. బైటకు వచ్చిన ముగ్గురూ కూడా మూడు రకాలుగా మొహాలు పెట్టి మొటమొట లాడుతున్నారు. రుక్మిని చెట్టుచాటున నక్కిందన్న మాటేగాని, యెంతసేపని అక్కడ అట్లా వుండిపోతుంది కనక! ఈ ముగ్గురిదగ్గర మొహం యెట్లా చూపిస్తుంది. ఉక్కిరి విక్కిరయి పోతోంది. అమ్మ, నులకమంచం దగ్గరగా చతికిలబడింది. చలమయ్య వీధి గుమ్మం దగ్గరగా నడుస్తున్నాడు. సమయం చిక్కింది గదా యెవరూ చూడకుండా తాను యింట్లోకి జొరబడొచ్చు గదా అని అడుగుతీసి అడుగులేస్తూ రుక్మిని యింటి లోపలివైపుకు పోసాగింది. చలమయ్య గబుక్కున యెందుకో వెనక్కు తిరిగాడు. రుక్మిని చటుక్కున నిలబడిపోయింది.

“ఏం రుక్మిని యింటికి రావటానికి ఏకాపాశా లేజేంటి...” చలమయ్య కన్నుమన్నాడు.

గంగి, అమ్మ యిద్దరూ కూడా రుక్మిని వైపుకు తిరిగారు.

“ఈ యాశ్చర్యాకా యేం చేస్తుండావే...” గంగి కోరచూపులతో అడిగింది.

రుక్మిని గతుక్కుమంది.

“ఏమిటి అట్లా దూసుకు పోతున్నావు” అమ్మ వికటంగా అడిగింది.

రుక్మిని యేమీ మాట్లాడలేదు.

“నలుగురు కళ్ళల్లోపడి నాశనమైపోదా మనుకుంటున్నావా.....గంగి చేసిన రథస చాలు.....ఇహ నువ్వు కూడా.....” చలమయ్య ముందుకు అనలేక పోయాడు.

“ఇంటికొడ కూకుండే, పొట్టగశిచే దెట్లా... తానేమో యేమీ చిల్లిగవ్వకూడా సంపాదించి పెట్టలేడు. పోనీ యెవరైనా సంపాదించుకుని వస్తుంటే, చూసి వోర్వలేడు. గంగికేమీ సుఖంలేదు. తన శరీరం అమ్మకుని, నిన్ను నన్ను పోషిస్తోంది. ఆ మాత్రం యిదిలేదు, నీకు, పైగా దాన్ని నానా మాటలు అనబం, దానికి పెళ్ళిచేసి దానింటికి దాన్ని పంపిస్తే సుఖపడక పోయిందేమిటి...చేతగాని చవట. ఆత్మను అమ్మకుని, వాళ్ళకు వీళ్ళకు తొత్తుగా వుంటూ మనకు సహాయం చెస్తున్నా కూడా నీకు జాలికానిలేదు. పైగా గౌరవం, మర్యాద, వంశం యేమిటేమిటో సణుగుతావు. అవన్నీ దానికి మాత్రం లేవేంటి? నీకంటే యెక్కువేవున్నాయి తిండి గడవద్దా...మొహానికి సిగ్గుండాలి...” అమ్మగోరణి చాలా తీవ్రరూపంలోకి వచ్చేసింది.

“అయ్యకంటే ఆ బాబుగార్లే ప్రేమగానూ, గౌరవం గానూ చూస్తారు...” గంగి యింకా యేవేమిటో జాడిస్తూనే వుంది.

రుక్మిణివెంటే, చలమయ్యకూడా లోపలికి వెళ్ళాడు బరబరా, యీ అంటున్నవన్నీ యెవరో అన్నట్లు.

“ఏమే రుక్మ...నిజం చెపుతావా చెప్పనా” చలమయ్య నిలవేశాడు.

రుక్మినివల్లెంతా వేడెక్కిపోయింది.

“నువ్వేం చేసాచ్చావు...ఇంతసేపటిదాకయెక్కడున్నావు...నూరి బాబుగారింటికి వెళ్ళదాంపద... నాకు అన్నీ తెలుసు. నాకళ్ళకే గంతులు కలదా మనుకుంటున్నావా? గంగిని యిప్పుడు నేనేమి అనేట్టులేను. నిజంచెప్ప...” చలమయ్య రుక్మిని వూపిరి ఆడనీయబం లేదు.

రుక్మినికి, తన తండ్రికి జరిగిన విషయం అంతా తెలిసిపోయిందేమో అని భయంగా వుంది. ఆసమయంలో రుక్మినికి నిజం చెప్పాలో అబద్ధం చెప్పాలో

సమానాంతర రేఖలు

తెలికండా వుంది. ఇంతలోకి, గంగి, అమ్మకూడా లోపలికి వచ్చేశారు.

‘ఏమిటా నిలచెయ్యటం...నాకు అంతా తెలుసు. నేను కనుక్కుంటానని నువ్వుపద...’ అమ్మ చొరవ చేసుకొని చలమయ్యకు వెనక్కు నెట్టేసింది.

రుక్మినికి యేమీ అర్థం కావటం లేదు. తన తండ్రి అడిగే ప్రశ్నలకు గాని, అమ్మ చెప్పే సమాధానానికి గాని పొత్తేమిటో రుక్మినికి బోధపడటంలేదు. ఆ సమయంలో మాత్రం, తప్పించుకుని బైబిపడ్డాను అని లోపల లోపల సంతోషించింది. చలమయ్య కోర చూపులు చూస్తూ, వాకిట్లో అరుగుమీద కూలబడ్డాడు.

‘అమ్మా...’ అని పిలిచింది రుక్మిని యెంతో ఆవేదనగా.

‘అమ్మాయి రుక్మిని నాకు అంతా తెలుసు... నువ్వేమి చెప్పక్కర్లేదు...’

గంగి యేమిటో చెప్పబోయి ఆపేసింది.

రుక్మినికి అంతా అయోమయంగా వుంది. ముందు ముందు యేమవుతుందో అనే భయం పట్టుకుని పీకిస్తోంది. తాత్కాలికంగా అప్పటికప్పుడవుతే యెట్లాగైతే బైబిపడింది. మనస్సులో దిగులు, భయం స్థావరాలు యేర్పరచుకున్నాయి. ఆ రాత్రింతా రుక్మిని మనస్సంతా కలవరపడి పోతోంది. నిద్రపట్టటం లేదు. చాపమీద అటూయిటూ దొర్లిపోతోంది. మధ్య మధ్య లేచి, కాసిని మంచినీళ్లు త్రాగి మళ్ళీపడుకుంటోంది. తెల్లారకుండు. మళ్ళీ బాబుగారింటికి పనికి వెళ్ళాలి. పనికి వెళ్లితే, బాబుగారు పూరుకోరు తన్నే మన్నా చేస్తారు. పోనీ పనికి వెళ్ళవంటే, అయ్య, అమ్మ, పూరుకోరు. వెళ్ళననటానికి కారణాలు యేం చెప్పాలి. అక్క కూడా వప్పకోదు. పరిపరివిధాల ఆలోచిస్తూ కళ్లుమూసింది, అప్పటికే తెల్ల వారి పోయింది.

‘రుక్మి! యింతసేపైనా నిద్ర లేవనేమిటే...’ రెండు... రుక్మిని తట్టి, అమ్మ నిద్రలేపుతోంది.

రుక్మిని బద్ధకంగా అటూయిటూ సాగి, కళ్లు నలుపుకుంటూ లేచి కూర్చుంది.

‘ఒక్కనాటికే యిట్లా అయిపోయినా వెంటే...’ అమ్మ, రుక్మిన్ని చూసి నవ్వుకుంది.

అమ్మకుంక అకోరకంగా చూసి, రుక్మిని ప్రక్క వదిలి వెళ్లేసింది.

అమ్మ, గంగితో యేమిటోమీటో చెప్పకూడ సంబరపడి పోతోంది. గంగికూడా రెలెసింట్లు నవ్వేసింది. చలమయ్య పీల్చేద్దరి చూసి చిట చిట లాడి పోయాడు.

“ఇయ్యల పనికి వెళ్ళివేంటి...ఎంత ప్రాణైక్కిందో చూడాలి...రుక్మిన్ని, మూడవాయగా రింటికి వెళ్లమని ప్రోత్సహించేస్తోంది అమ్మ.

“అమ్మ!...తలకాయ నెప్పి బాగా యెక్కువగా వుండే. ఇయ్యల యెక్కుడికి వెళ్ళలేనే...” తలకాయ గట్టిగా పట్టుకుని వున్నచోటనే చితికి పడింది రుక్మిని.

అమ్మ మళ్ళీ నవ్వుకుంది. జుట్టు నిమిరుతూ పోనిలే యివ్వాలికి అక్క నెళుతుందిలే అన్నది అమ్మ; రుక్మినికి ప్రాణం యెంతో తేలికగా అని పించింది.

ఈ నాడు ఉదయం గంగేవల్లి అక్కడ పనులన్నీ చూసుకుని వచ్చింది. మధ్యాహ్నం దాటి నప్పటినుంచి మళ్ళీ రుక్మినికి. గుండె అడుగు యెక్కువయింది సాయంత్రానికి యేమి వంక చెపువాలా అని ఆలోచిస్తోంది. ఎట్లానైనా అక్కనే కోరుకుంటాం సాయంత్రం కూడా వెళ్లి పనిచెయ్యమని అనుకుంది రుక్మిని. గంగి, రుక్మిని కోరినట్లుగానే చేసింది. కాని మళ్ళీ తెల్లారకుండు. తాను పనిలోకి వెళ్ళాలి. అప్పుడేం చెయ్యటం ఈ ఆలోచన ఆ రాత్రి నుంచే ప్రారంభమయింది రుక్మినికి. ఎన్నాళ్లు యిట్లా గడపటం అనుకుంది. ఏదో ఒకనాడు యిది బైబి పడక మానదు. నలుగురు నాలుగు మాటలు ఆనటం తప్పదు. ఏట్లాగైనా ధైర్యం చేసుకుని ముందుకు పోవాలని నిశ్చయం చేసుకుంది. అంతగా బాబుగారు అడుగులే వున్నది వున్నట్లు చెప్పేద్దాం నలుగురికీను. అప్పుడే తప్పెవ్వరిదో అందరికీ తెలిసిపోతుందని, గుండె నిబ్బరం చేసుకున్నది రుక్మిని.

భిల్లన తెల్లారింది. ఎవరి పనుల్లో వాళ్లు నిమిరులయి పోయారు. రుక్మిని అదివరకు వెళ్లి నట్లుగానే మూరీ బాబుగా రింటికి పనికివెళ్లింది. కసుపువూడ్చి ముగ్గేసింది. గదులు చిమ్మి చెత్త అవతల పారపోసింది.

ఒకటో రెండో బట్టల్ని బండకేసిబాది ఎండలో ఎండేసింది. చెంబులు గిన్నెలు తొలిచి యింట్లో పెట్టేసింది. ఇన్ని పనులు చేస్తుండగా ఎప్పటికప్పుడు రుక్మిణి మనస్సులో ఓ విధమైన ఆవేదన, భయం, తొట్రుపాటు, పెల్లుబుకుతూనే వున్నాయి. కాని యెవరూ కూడా తన పనికేమీ అడ్డంకాలేదు. నూరి బాబుగారు అసలు కనిపించనే కనిపించలేదు. రుక్మిణికి భయం కంటే ఆశ్చర్యం యెక్కువ అయింది. తాను వూహించుకున్నట్లు యేదీ జరగలేదు. వైపెచ్చు. నూరిబాబే కనిపించలేదు రుక్మిణికి వుక్కిరి బిక్కిరి అయినట్లయింది. మామూలుగానే వెళుతున్నా అమ్మగారు అని చెప్పి వచ్చేసింది. రుక్మిణి. సాయంత్రం కూడా చెప్పతగ్గ మామ్యూరూ కనిపించలేదు, రుక్మిణి పనిలో. అయితే ఆ పనియీ పని చెప్పటంవలన, ఆ సాయంత్రం రోజూకంటే కొంచెం ఆలస్యంగానే యింటికి వచ్చింది.

ఎదురుగా చలమయ్య వచ్చేసి, 'ఇంతసేపటిదాకా యేంచేస్తున్నావు' అని ప్రశ్నించాడు.

'అమ్మగారు యేవో పనులు చెప్పారు. అందుకని ఆలస్యం అయింది...' తోణక్కండా నిదానంగా సమాధానం చెప్పింది రుక్మిణి.

చలమయ్యకు ఆ సమాధానం యేమాత్రం కూడా తృప్తిగాలేదు. వైగా అది అబద్ధం అని కూడా అనుకున్నాడు. ఇంతలోనే అమ్మ యింట్లోంచి వచ్చేసింది.

'రుక్మిణి వచ్చావమ్మ! నీ మామే అనుకుంటున్నా...' బాబాన చెయ్యివేసి, అమ్మ, రుక్మిణిని లోపలికి తీసుకు వెళ్లింది.

'నూరిబాబుగారు యేమన్నారు.....' అమ్మ నవ్వుతూ అడిగింది.

రుక్మిణి యేమీ మాట్లాడలేదు.

'అమ్మకు యెక్కడలేని సిగ్గు.....' అమ్మ, రుక్మిణి, చెక్కిళ్ళను గట్టిగా వత్తి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

రుక్మిణి యెంతో తీవ్రంగా ఆలోచించటం మొదలుపెట్టింది. అమ్మ ధోరణి తనకేమీ అర్థం కావటంలేదు. లేకపోయినా సమయానుకూలంగా,

అవుననో, కాదనో సమాధానం చెప్పి, ఆవేశకు తప్పించుకుంటూ వస్తోంది. ఒకటి రెండు రోజులు గడిచిపోయినాయి.

రుక్మిణి మనోవేదన యెక్కువయిపోతోంది. ఇంట్లో మాడపోతే అమ్మ ధోరణి ఒకవిధంగా వుండి, తండ్రి ధోరణి యింకోవిధంగా వుండి. బాబుగారింటికి పనికి వెళితే అక్కడవాళ్లు కూడా ముక్తసరిగా మాట్లాడి ముఖం గా వూరుకుంటున్నారు. నూరిబాబుగా రవుతే కనిపించనే కనిపించటంలేదు. బాబుగా రెక్కడ అని యెంత అమాయకంగా అడిగినా, ఆ ప్రశ్న యెన్నివిధాల యెంతిమంది అర్థం చేసుకుంటారో అనే భయం. రోజురోజుకు రుక్మిణి నలిగి నలిగి పోతోంది. నాలుగైదు రోజులు తెచ్చి పెట్టుకున్న భయంతో గడిపేసింది.

ఆనాడు పన్నెక్కువటంవలన, ఆయాస పడుతూ అలసిపోయి యింటికి వచ్చింది రుక్మిణి. బద్దకంగా వాళ్ళలో మంచంలో నడుము వాల్చింది. చలమయ్య ఆనాడు అప్పటికి యింటికి రాలేదు. ఆగ్రాతికి గంగి యింటికి రాదని అమ్మకు తెలుసు. అమ్మవక్కలే యింట్లో వుంది. కొడిగట్టిన దీపాన్ని కోనేసి, చమురు నిండా పోసి ఓలంతరు వెలిగించి సావిట్లో పెట్టింది. ఉండి ఉండి గప్పు గప్పు మంటోంది. నేలకేసి గట్టిగా రెండుసార్లుకొట్టి, ఆ లాంతరును వీధి గుమ్మం దగ్గరకు తీసుకువచ్చేటప్పటికి, మంచంలో పడుకునివున్న రుక్మిణి కనిపించింది.

'రుక్మిణి ఎప్పుడొచ్చావే... ఎంతసేపయిందేమిటి...' అమ్మ లాంతరు పట్టుకుని మంచం దగ్గరకు వచ్చింది. రుక్మిణి అలిసిపోయి, మొహం యెంతో నీరసంగా కనిపించింది.

అమ్మ పమిటకొంగుతో రుక్మిణి మొహం అంతా తుడిచేసి మెల్లగా లోపలికి తీసుకుపోయింది.

'రుక్మిణి! అట్లా రోజు రోజుకు నలిగిపోతున్నావేమిటి... బాబుగారు నీతో చక్కగా మాటలాడుతున్నారా.. వారి దయ మనకుండాలే గాని, మనకు తెక్కువేంటే... ఇంకా నువ్వు చిన్నపిల్లవి. నీకుబాగా తెలిదమ్మా... అంత సిగ్గు వుండకూడదు. ఎంతయిదైనా అయ్యగారితో చనువుగా వుండి, వారిని మెప్పించావంటే, యింకా మనకు యేలోపమూ వుండదు.....'

సమానాంతర రేఖలు

ఏమిటి నేను చెబుతోంది తెలుస్తోందా...? అమ్మ నవ్వుతూ, రుక్మిణి అడిగింది.

రుక్మిణి ఎందుకనో బలవంతంగా చిరునవ్వు తెప్పించుకుని అమ్మవంక చూసింది.

అమ్మ పకౌలున నవ్వింది.

ఆరాత్రి రుక్మిణికి తీవ్రమైన ఆవేదన కలిగింది. అమ్మ అంతరార్థం పూర్తిగా తెలుసుకుంది. ఏకారణం చేత అమ్మను, తాను ఏవగించుకుంటున్నో, మళ్ళీ ఆవిష యాన్నే ప్రోత్సహిస్తూ తనదగ్గర ప్రస్తావించటం, రుక్మిణికి యెంతో వికటంగా అనిపించింది. కచ్చితంగా తనతల్లికి చెప్పేయ్యాలనుకుంది. తనతల్లిని తనకు యెన్నడూరాని కోపం వచ్చేసింది. తాను ఒక యింటి దైతే భర్తగొంతుపట్టుకుని చెమటోడ్చి పనిచేసి యింత గంజి త్రాగలేకపోదు తన శరీరంలో మంచి ఓషిక వుంది. కష్టించి పనిచెయ్యగలడు తన బ్రతుకు తాను బ్రతకకలడు. మరీ యీ నీచమైన బ్రతుకు అమ్మ తనకు యెందుకు ఉద్బోధిస్తోంది, తమస్వార్థంకోసం అక్కను అనవసరంగా అల్లరిపాలుచేశారు. ఈనాడు అక్కంటే నలుగురు యేమనుకుంటున్నారో అర్థం కావటంలేదు. కడుపుకు లేని యింట్లో వుట్టాం. కడుపు కోసం కష్టం చెయ్యగలం. ఇంకా మనకు లోపేమిటో. ఇతరులను మెప్పించాలని, యెవరికోసమో కూడబెట్టాలని, మనం నాశనమయిపోవటం యెందుకో అర్థంకావటంలేదు. నా జీవితం నన్ను చూసి మురిసిపోయిన వాళ్ళందరినీ మెప్పించటానికి కాదు. నా జీవితం నాకోసం, నా ఆనందంకోసం. అంతే. అమ్మకు యివన్నీ చెప్పేస్తాను. మళ్ళీ ఆ విషయం నాదగ్గర తీసుకురాకుండా చేస్తాను. ఏమిటేమిటో ఆరాత్రల్లా అనుకుంటూనే వుంది. లోపలలోపల కృశించి పోతూనేవుంది.

చిరాకుగా లేచి, రేగిన జుట్టుకు యింత చూసే పట్టించి తైముకు నూరిబాబు గారింటికి వెళ్లిపోయింది రుక్మిణి. వీధిగుమ్మం తీసేవుంది. లోపలికి వెళ్లిపోయింది. కాని యేమిటో భయమేస్తోంది. ఆ యిల్లు ఆ ఒక్కరాత్రిలోనే యెంతో మారిపోయినట్లునిపించింది. చెప్పలేని భయం, రుక్మిణి ఆవహించింది. ఆ యింట్లో కనిపిస్తున్న ఒకరిద్దరు వ్యక్తులు భయంకరంగా కనిపిస్తున్నారు. తప్పటడుగులు వేసుకుంటూ, పని

లోకి వెళ్ళింది వాళ్ళింట్లోకి యింతలో ఓ బండీవచ్చి ఆగింది. ఇంట్లోంచి ఓ ముసలావిక, యింకో నడి వయసు వ్యక్తి వెళ్ళి బండీలో యెక్కారు. బండీ సాగిపోతోంది. రుక్మిణి అజేపలిగా అట్లాచూస్తూ నిలబడిపోయింది. పెళుతున్న బండీని సాగనంపటానికి కొంచెం ఆలస్యంగా లోపల్నుంచి నూరిబాబు వచ్చి, చెయ్యివూపి మళ్ళీ లోపలికి వెళ్ళిపోయాడు రుక్మిణి, నూరిబాబును మళ్ళీ చూడటం అజేమొవటిసారి. వళ్లు ఘుల్లుమున్నది ప్రక్కకు తప్పుకుంది. నూరిబాబు నిరాశుడంగా లోపలి గదిలోకి వెళ్లి కూర్చున్నాడు. రుక్మిణి హృదయంలో ఆవేదన అలలాగ పైకి వుబుక్కు వస్తోంది. చకచక ఆ పని యీ పని చేసుకుపోతోంది. నూరిబాబు కూర్చున్న గది నుమ్మం దగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి, రుక్మిణి ఆగిపోయింది. తన అరచెయ్యి మళ్ళీ చూసుకుంది. ఇంత లోకే నూరిబాబు లోపల్నుంచి దైబకు వచ్చేసి, తల వంచుకుని గంభీరంగా దిగి వెళ్లిపోయాడు. రుక్మిణి, నూరిబాబు కళ్ళల్లోవున్న గంభీరతను భరించలేక పోయింది. రుక్మిణికి హృదయం బ్రద్దలయి పట్టరిపించింది. వళ్ళింతా గజగజ వణికిపోయింది. తనకు తెలికండానే తన శరీరం తడిసిపోయింది. పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి యింటికి వెళ్లిపోయింది.

రోజు రోజుకి రుక్మిణి సన్నపడిపోతోంది. మనోవ్యాధి యెక్కువయిపోతోంది మనిషి చేసిన తప్పు పనిని ఎదిరిస్తావుంటే ఆ తప్పు పనిని సమర్థించే శక్తి అతనిలోనుంచి బహిర్గతం అవుతుంది. అలాంటి తప్పు పనిని, యే ఒక్కడూ కూడా విమర్శించకండా, యెవరూ పట్టించుకోకండా వుంటే, మానవుల్లో అంతర్గతంగా వుంటున్న ఆ మనోదౌర్బల్యం సన్నగిలి పోతుంది. పశ్చాత్తాపానికి, పరితాపానికి అవకాశం కలుగుతుంది. తాత్కాలికంగా అహంకారం పెరిగి పోయినా, రాను రాను, తాను చేసిన తప్పును యెంతో ఘోరంగా చిత్రించుకుని పశ్చాత్తాపపడి ప్రణాలు తీసుకుంటాడు. ఇదో రకపు మనోప్రవృత్తి. ఇలాంటి ప్రవృత్తిలో పడి తన్నుకు పోతోంది రుక్మిణి. నూరిబాబు తనను యేమిటేమిటో చేస్తాడని, తన తల్లి, తండ్రి, యింకా యితరులు, తనను యేదో ఆడిపోస్తారని అనుకున్న రుక్మిణి అప్పట్లో, తాను చేసినపని చెడ్డదికాదు అని రుజువు

చెయ్యటానికి తగిన సామాగ్రిని చేకూర్చుకుంది. ఈ నాడు ఆ విషయం యెవరూ పట్టించుకోవటంలేదు. నూరిబాబే, తన యెదుటనుంచి, తలెత్తకండా గంభీరంగా వెళ్ళిపోయాడు. రుక్మిణి మరింత పిచ్చిదాన్ని చేసింది యీ సంఘటన. తాను చేసింది నిజంగా తప్పేమా. సరిగ్గా అర్థం చేసుకోలేదేమో, ఏమైనా తొందరపడ్డానేమో, యేమిటో యేమిటో రుక్మిణి పిచ్చిదానిలాగ ఆలోచిస్తోంది. ఆమెలో ఆ వేదన పశ్చాత్తాపానికి దారితీస్తోంది. కాని యేం చెయ్యాలో తోచటం లేదు.

ఆనాడు కూడా మమూలుగానే నూరిబాబు గారింటికి వెళ్ళింది. పనులేవో తన చిత్తం వచ్చినట్లు చేసుకుపోతోంది. మనస్సు మధించుకుపోతోంది మెల్లిగా మేడమీద గదికి వెళ్ళటానికి మెట్లు యెక్కుతోంది. అంతపెద్ద యింటిలోను నూరిబాబు తప్ప యింకా యెవ్వరూ లేరు. నిశ్చలంగా ఏమిటో ఆలోచించుకుంటూ కూర్చున్నాడు నూరిబాబు.

నూరిబాబు జీవితం మహా తమాషా అయినది. అతని మానసిక ప్రవృత్తి బహు చిత్రమయినది. జీవిత లక్ష్యం యేమిటో నిశితంగా ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. తనకు గ్రాయకం వచ్చినప్పటినుంచి, తాను నిర్దష్టమైన విషయవృత్తలలో విహరిస్తూ, ఆలోచనలు చేస్తూ వుండేవాడు. ఆలోచిస్తున్నాడీ, ఆస్తి, ధనం, మానవజీవిత పురోభివృద్ధికి ఆటంకాలు అని నిశ్చయానికి వచ్చాడు. ఆయేడే అతని తాలూకు యెవరో దాయాది పోవటంవలన, ఏదై ఎకరాల ఆస్తి, ఓ పెద్ద తోట ఇతనికి సంక్రమించినాయి. నలుగుర్లో కలిసి తిరగాలని వుబలాట పడ్డాడు. ఆత్మీయులకోసం, నూరిబాబు యెంతో పరితపించిపోయాడు. తాను ప్రాణంతో సహనంగా చూసుకుంటున్న తన అన్న ఆకస్మాత్తుగా తనను విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. తనతల్లితండ్రులు తనను పూర్తిగా అర్థం చేసుకుని తన పురోభివృద్ధికి యెంతో దోహదం యిస్తారని కలలకంటూ వుండేవాడు. కాని తన తండ్రి తనకు గ్రాయకం వచ్చినప్పటినుంచి పెళ్ళి చేసుకోమని యింట్లో పోరుపెడుతూ వుండేవాడు. తనతల్లి దానికి వత్తాసుగా నీతులు బోధిస్తూ వుండేది. కాలగర్భంలో యిద్దరూ కలిసిపోయారు. ఆస్తిని ఆసరాగా పెట్టుకుని, ఆత్మీయత వలకబోయాలని, చాలా మంది విఫలంగా ప్రయత్నించారు. ఆత్మీయత అనేది

డబ్బుతో కొనేదికాదని నూరిబాబు యెన్నడో గ్రహించాడు. ఇలా తన జీవితం సుఖమయం చేసుకోవటానికి కృతనిశ్చయుడై వుండిపోయాడు. ఆ సమయం కోసం యెంతో వోపిగ్గా కనిపెట్టుకు కూర్చున్నాడు. ఆ సమయం వచ్చిందనుకున్న తరుణంలో, అతను పూర్తిగా దెబ్బతిన్నాడు. తాను ఊహించలేని విషయం జరిగింది దానికి కారణమేమిటి? బాధ్యత యెవరిది? తానెంతవరకు బాధ్యుడు! సంఘంలో మానవునికి మానవునికి ఇనుప తెరలెందుకు! ఇది సృష్టించిన వాళ్ళెవరు? వీటిని విచ్చిన్నం చేసే శక్తి యెవరిది? గుణాలన్నీ డబ్బునే అంటిపెట్టుకుంటాయా? గుణహీనులలో డబ్బునే అంటిపెట్టుకున్నవాళ్ళు యెంతమంది? జీవితంలో భ్యేయం యేమిటి! నిజమైన ప్రణయానికి విలువలేక పోవటం, తుచ్ఛమైన కామానికి విలువ వుండటం! ఈ విరుద్ధభావాలెందుకు? ఒక స్త్రీ, అబల తిండికి వెతుక్కునే అభాగ్యురాలు, రూపసి, ఆమెలో నేను ఊహించలేని శక్తి యెవరు యిచ్చారు. కృత్రిమ బంధనాలలో బిగించేసి, యితరుల సౌభాగ్యాన్ని చూడలేని కొంతమంది స్వార్థపరులతో ఏర్పడిన సంఘమా? అర్థంలేని ఆవేశంలో, తన బాగుయేమిటో తాను తెలుసుకోలేని ఒక అమాయక పుష్పి క్రూర్యమా! ఇంత డబ్బున్నా, జీవితంలో నేను యెందుకు సుఖపడటం లేదు. నాకు వ్యక్తులలో విశ్వాసం నశించింది. సంఘమీద గౌరవం లేదు. నేను కూడా ఒక నిస్సహాయుడు లాగ సంఘపు పురితాడులో యేనాడో ఒకనాడు చిక్కుకు పోవాల్సిందే! ఆలోచించి ఆలోచించి అలసిపోయాడు. చివాలన కుర్చీలోంచి లేచాడు. కిటికీ తిలుపులు వేసేశాడు. బైటకు రాబోతున్నాడు ఎదురుగా రుక్మిణి నిలబడి ఉంది. ఒక్కక్షణం తీక్షణంగా చూశాడు రుక్మిణి వంక. రుక్మిణి వెక్కి వెక్కి యెడ్చి, కాళ్ళ మీద పడింది తుమించుంటూ.

పెద్ద నిట్టూర్పు విడుస్తూ, నిశ్చలంగా నిలబడి పోయాడు.

“అయ్యగారు, అయ్యగారు” అంటూ వలవల యేడ్చింది రుక్మిణి.

నూరిబాబు యేమీ జలించకుండానే అట్లాగే నిలబడి ఉన్నాడు.

రుక్మిణి మళ్ళీ పిలిచింది.

నూరిబాబు తీక్షణంగా చూశాడు మళ్ళీ ఓ సారి రుక్మిణి కళ్ళల్లోకి.

‘రుక్మిణీ! లోకం నన్ను నిమిటేమిటో అంటోంది. నీకు వినిపిస్తోందో లేదో నాకు తెలీదు నేను నీ జీవితాన్ని నాశనం చేశానట. నీ పొంగి పొరలున్న యౌవనం, నేను చూసి సహించలేక నీకు తీరని అన్యాయం చేశానట. దానికి ఫలితమే నువ్వు రోజు రోజుకు యిట్లా అయిపోవటం నామీద నుంచి విశ్వాసం వున్నవాళ్ళే నన్ను యీ విధంగా తూలనాడు తున్నారు. నీతో పరిచయం వుందనే ప్రచారం చాలా తీవ్రంగా సాగిపోతోంది. నా గౌరవానికి, నా ఆత్మకు అలాంటి పరిచయం యెంతో వంచన అని యీనాడు గ్రహించుకోకలిగాను. నీ జీవితం అంతా సుఖముయం చేద్దామని నా జీవితం సుఖముయం చేసుకుందామని, మానవులు కల్పించిన బంధనాలన్నింటినీ త్రుంచివేసి, యెంతో వున్నతమైన ఆదర్శంతో నిన్ను పెళ్ళి చేసుకుందామని ఆశించి నీ దగ్గరికి వచ్చాను. కాని నువ్వు అపార్థం చేసుకున్నావు నన్ను. నాడబ్బు నా ఆస్తి. నా ధనం, నన్ను సరిగ్గా అర్థం చేసుకో నీయలేదు అది నీ తప్పేగాదు. కాని యీనాడు నాకు తగినశాస్త్ర జరిగింది. నీ జీవితంలో నిష్పలు పోస్తాననే దురభిమానంతో, నా జీవితాన్ని నాశనం చేశావు నా మనస్సులో క్షోభ వుట్టించావు. ఈ దావాగ్ని యీ జస్టుకు క్రమ క్రమేణా దహించుకు పోతుంది. నాకు తెలుసు. నా జీవితంలో నేను కోరుకున్నవి యేవీ జరగలేదు. అన్నింటినీ సహించి, చివరకు నీ ప్రేమకోసం తపన పడ్డాను. అది కూడా నాకు లభ్యంకాలేదు. నేను నిన్ను ప్రేమించటం నా స్వార్థంకోసమే కాదు. నిన్ను చూసి, నేను చాలా ఆలోచించాను. నీ జీవితంలో యెలాంటి కష్టాలు యెదుర్కొనకలసి వస్తుందో యీ సంఘంలో వుంటున్న నేను పూర్తిగా గ్రహించగలను వాట్నింటిని తొలగించి, నీ రూపానికి నీ గుణానికి తగ్గ అవకాశాలు యివ్వాలని, యెంతో దూరం ఆలోచించి, యెంతో ఆదర్శం అనుకొని నీ దగ్గరకు వచ్చాను. అది నువ్వు గ్రహించుకోలేక పోయావు. ఈ నాడు నీ వల్ల నేను, నా వల్ల నీవు భ్రష్టులమై పోయినాం. ఈ అపవాదు యీ అప

నింద తప్పించటానికి నేను కాయశక్తులూ ప్రయత్నం చేస్తాను. నువ్వు కూడా ప్రయత్నం చేసి నా పక్షపు నిలబెట్టు. అంతకంటే నిన్ను కోశక్తిమీలేదు. నేను చెప్పినవాటిల్లో యేదొక్కటి కూడా పూర్తిగా అర్థం చేసుకోలేవని నాకు తెలుసు, కాని నా ఆవేశం తగ్గే దెట్లా! నేను యెవ్వరితో ఇవన్నీ చెప్పి వ్యాయ భారాన్ని తగ్గించుకోగలను...’ నూరిబాబు గజగజ వణికిపోతూ నిలబడివున్నాడు.

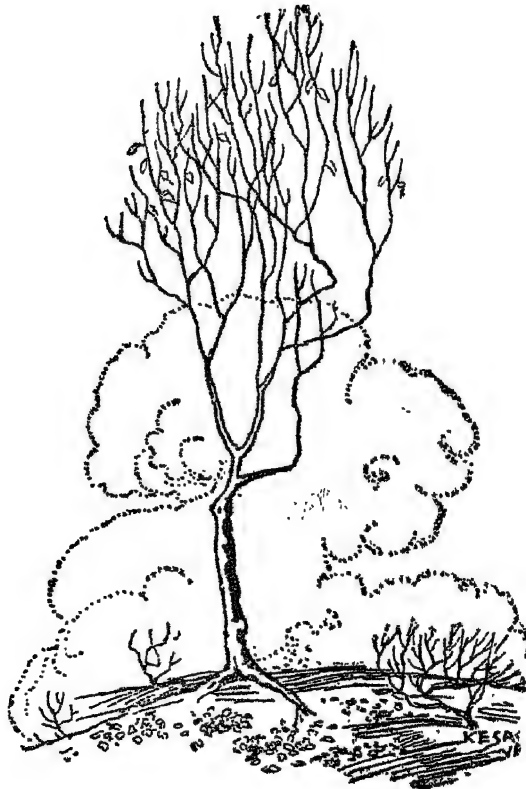
అయ్యిగాని నాకేం చేశీలేదండీ, నన్ను తమిచండి... చూడమని ఏడుస్తోంది రుక్మిణి.

‘ఈపరిస్థితుల్లో నే నేమీ చెయ్యలేను...’ చెయ్యి మొహానికి అర్థం పెట్టుకుని నూరిబాబు చికచిక్కిరింపకు వెళ్ళిపోయాడు.

రుక్మిణికి యెవో ఛాయామాత్రం గా బాబుగారి బాధ అర్థమయింది. తన ఆరచేతిని భూమిమీద గట్టిగా నాలుపైదుసార్లు బాదించి. తనను తాను నిందించుకుంటోంది. తాను చేసిన ఘోరమైన తప్పుకు పశ్చాత్తాపపడటానికి కూడా ఆవకాశం లేక పోయింది. వృద్ధులంతా అనుభవించి నివృత్తి అనిర్లు బుసలు కొటుతూ పైకి వచ్చేస్తున్నాయి. తన కల్యాణాన్ని దహించేస్తున్నాయా అన్నంత తీవ్రంగా వచ్చేస్తున్నాయి మనస్సు పరిపరివిధాల పోతోంది. తన జీవితాన్నే సమాప్తి చేసుకోవాలని వచ్చిన ఆవేశం ఆక్షణంలోనే మాయమైపోయింది తాను జీవితంలో యెంతో సుఖం అనుభవించాలని, యెంతో ఆనందంగా గడుపుతూ వుండాలని యేమిటేమిటో కలలుకంటూ వుండేది. తన అందాన్ని చూసి తానే అమాయ పడుతూ వుండేది. అలాంటిది యీనాడు జీవితాన్ని సమాప్తిచేసుకోవాలనే ఆలోచన వికృతంగాను, విరుద్ధంగాను తోచింది. అయ్యిగానికి తనమూలాన చెడ్డ వేరు వచ్చిందని తెలుసుకుంది. దానికి తాను చెయ్యదగ్గ పనేమిటి ఆలోచించటం మొదలుపెట్టింది. ఓమూల అమ్మ తననియెవరికో అమ్మేసి డబ్బు సంపాదించాలనిఆశపడుతూ వుంటుంది. అక్కజీవితం అంతా బజారుపాలయింది. అయ్యి యేమీ చెయ్యలేనివాడు. ఇక వీళ్ళతో ఉండి లాభించేమిటి? నాకు వీళ్ళతో యేవిధమైన సంబంధమూలేదు. నేను వీళ్ళెవ్వరికీ కనిపించకండా యొక్కడికో దూరంగా వెళ్ళిపోతాను. అక్కడే నా జీవితం క్రొత్తవిధంగా సాగించు

కుంటాను. ఇక యీ వూళ్ళో నాకు తావులేదు. ఓ నిశ్చయానికి వచ్చేసింది. ఆ సాయంత్రం బండికి యెవరికీ చెప్పకండా ఆ వూరు వదిలివేసి వెళ్ళిపోవాలని నిశ్చయించుకుంది రుక్మిణి పగలల్లా మండినూళ్ళకు పశ్చిమాగ్రామానికి కుంగిపోతున్నాడు నూరిబాబు గడిగో పిచ్చివాడుగ గ పచార్లుచేస్తున్నాడు అటూ యిటూ, అతని బుర్ర వేడెక్కిపోతోంది ఏమీ ఆలోచన తట్టటంలేదు. చటుక్కున యేనో ఓ వుసాయం తట్టి నల్లు వులిక్కిపడ్డాడు. తాను యీ వూరు వదిలిపెట్టి వెళ్ళిపోవాలి. ఈ అపనింద భరించలేను. ఈ అపవాదు సహించలేను అనుకున్నాడు. గబగబ పెట్టెలోకి నాలుగైదు బట్టలు కుక్కేసి, సరిగ్గా బండిపైముకు గైలు వేసుకు చేరుకున్నాడు. గుండెల్లో గైళ్లు పగులెత్తు

తున్నాయి. బరువున్న వ్యక్తి యెవరైనా కనిపిస్తే వులిక్కిపడుతున్నాడు. అవేదనగా గైలురావటానికి యంకా యెంత పైముంకో కనుక్కున్నాడు. ఆనాడు కూడా గంట లేటుగానే గైలువచ్చింది. ముచ్చెనుల్లు పోసిన నూరిబాబు తెప్పరిల్లి, గైలువచ్చి ఆగంగానే జనాన్ని నెట్టుకుంటూ ఓ పెట్టెలోకి చొరబడ్డాడు. గుంపులు గుంపులుగా నమస్తున్న జనంమధ్య శరీరాన్ని దాచుకుంటూ, తానుమాత్రం యెవర్నీ చూడకండా, యొక్కడో జనం వత్తిడిగావున్న మధ్య పెట్టెలో యొక్కేసింది రుక్మిణి. గైలు సాగిపోయింది. రాత్రి వెళ్ళిపోయింది తెల్లారేటప్పటికి నూరిబాబు రుక్మిణిని లేవతీసుకుని నెల్లాడనే మాట వూరంతూ పొక్కి పోయింది.

భారతదేశంలోని జాతులు

శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్

భారతదేశంలోని వివిధ జాతులను పరిచి తెలుసుకోవాలంటే, ముందుగా, 'జాతి' అనే పదానికి సరియైన నిర్వచనమేమిటో తెలుసుకోవాలి. 'జాతి' అనే పదాన్ని యెవరియిష్టంవచ్చినట్లు వారు వాడుతూండటంవల్ల చాలా అయోమయస్థితి ఏర్పడుతోంది. ఒక ప్రత్యేక జీవరాశిలో, అంతర్వర్గమై వుండి, ఆ జీవరాశిలోని యితర అంతర్వర్గాలకు విభిన్నములైన కొన్ని శారీరక లక్షణాలుగల ఉపశాఖ అని జీవశాస్త్రవేత్తలు ఈ పదాన్ని నిర్వచించారు. ఈ దృష్ట్యా యోజించితే మానవసంఘంలో అనేక జాతులున్నట్లు మనకు భోగపడుతుంది. కాని, సామాన్యంగా, జనవాహుళ్యం ఈ శబ్దాన్ని వాడుతున్నప్పుడు ఇంత శాస్త్రీయమైన విశిష్టార్థంలో దాన్ని వాడటంలేదు. 'జర్మన్ జాతి' 'బ్రిటిష్ జాతి' అనేవి యిలాంటి ప్రయోగాలే; ఒక ప్రత్యేక భూభాగానికి పరిమితమైవున్న ప్రజను 'జాతి' అంటున్నారు. ఇంతేకాదు: ఒక మతానికి చెందినవారిని, ఒక భాషకు చెందినవారిని, ఒక ప్రత్యేక సంస్కృతికి చెందినవారిని, స్థూలంగా 'జాతి' అని పిలవటం మామూలైంది. 'హైందవజాతి', 'యూదుజాతి', 'ఆర్యజాతి' ఇత్యాదులు. ఇది తప్పకుండా ప్రయోగం కావటమేగాక సామాజ్యవాద ధోరణిగల రాజకీయవాదులు దాన్ని ఆయుధంగా ఉపయోగించి, ప్రపంచంలో అనేక అసర్థాలకు దారితీశారు. ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామ సందర్భంలో జర్మనీ అనుసరించిన అసందర్భపు విధానం యందుకు ప్రబలమైన ఉదాహరణ.

మానవసంఘంలోని విభిన్న జాతులలో స్థూలంగా కనుపించుతున్న సమానస్థితులనూ పరిశీలించినట్లయితే, మానవజాతి యావత్తూ ఒకే జీవరాశియని పరిణామం చెందిందని మనం తేలికగా అవగాహన చేసుకోవచ్చు. అసంతరదశలో ఈ ఆదిమ మానవులు, వివిధభూభాగాలకు విస్తరించి, ఆయా ప్రత్యేక ప్రదేశాలలో స్థావరా లేర్పరుచుకున్న కారణంగా, ఆయా నైసర్గిక స్థితిగతులకు అవసరమైన కొన్ని

కొన్ని ప్రత్యేక ప్రత్యేక ధర్మాలను పెంపొందించుకోవటం కనుపించుతుంది. నైసర్గికపరిస్థితులకు అనుగుణములైన ధర్మాలను పెంపొందించుకునే స్వభావం, యితర జీవరాసులతో పోల్చిమాస్తే మానవునిలో ఎక్కువ స్పష్టంగా కనుపించుతుంది.

ప్రాణికోటిలోవుండే "జీవాణువులు" (Genes) ద్వారా పారంపర్యరూపాలు తరాలవారీగా సంక్రమించుకున్నట్లు, జీవశాస్త్రవేత్త మెండెల్ ఆసంతరం సర్వలూ అంగీకరించుతున్న సిద్ధాంతమే. విభిన్న జీవకణాల సంయోగంవల్ల కొత్త కొత్త పరిణామాలకు ఆస్కారంవుంది. ఆయనప్పటికీ ఆయా జాతుల ప్రత్యేక లక్షణాలు కొంతవరకు పరిరక్షింపబడుతూనే వుంటాయి.

మానవోదయమైన ప్రప్రథమ పరిణామం ఎలాంటిదో నిరూపించటానికి సరియైన ఆధారాలేమీ కనుపించకుండా వున్నా మానవుడు, వృక్షములను ఆశ్రయించుకుని బ్రతికే, వానరమూ మనిషీ కాని, జావామనిషిలాంటి ఒకానొక జంతువు (Dryapithecus type) నుంచి ఉద్భవించినట్లు తలపోయబడుతున్నది. ఆ వానరదశనుంచి రెండు వెనకపాదాలమీదా నిట్టనిలువుగా లేచి నిల్వోవటానికి జరిగిన ప్రయత్నంలో అనేక అంతర్దశలు వుండవచ్చు. ఇంకా చెట్టుచేమలను వుచ్చుకుని వ్రేలాడేస్వభావాన్ని విడువలేకుండావున్న గోరిల్లా వగైరా కోతులు ఇలాంటి అంతర్దశలే అయి వుండవచ్చు.

చెట్టుమీదనుంచి భూమిమీదికి అవతరించి భూమిమీద సంచరించేటందుకు అనువుగా తన అవయవాలను సాధనచేసుకునే తరుణంలో అనేక పరిణామాలను చెందివుండవచ్చు. జావా, పెకింగ్, ఫిల్డ్ డౌన్, ప్రాచీన మానవులు మొదలయిన జీవులు ఈ అంతర్దశలకు చెందినవారై యుండవచ్చు.

ఇలా మానవులుగా రూపొందిన ఈ ద్వితీయ జీవసముదాయం, ఆహారావసరాలవల్ల నైతేజీవి

సుఖజీవనానికి అనువైన వాతావరణాన్ని అన్వేషించుతూ నైజే నేమి, దూర దూరాంతర సీమలకు ప్రపంచము నలుమూలలకూ వ్యాపించి యుండుచున్నది.

నూతన పరిసరాలలోకి ఎప్పుడు మార్పు జేందటము జరిగిందో అప్పుడు నేహంలో వుండే జీవకణాలలో, నూతన పరిస్థితులకు అనువైన పరిణామం రావటము సహజం.

ఆదిమ మానవ పరిణామాలుగా కనిపించుతున్న సీగ్రో, మంగోల్, కాకసన్ జాతులు ఇలాంటివే. ఈ ప్రత్యేకజాతులు పెంపొందించుకున్న గుణాలకు ప్రాంతీయ నైస్థికస్థితిగతులే కారణమని మనం తేలికగా నిరూపించవచ్చు. కాని ఈ వివిధజాతులలో ఎట్టి పరిణామాలు వచ్చినా—శరీరవర్ణం, జుట్టు, తలకట్టు, ముఖం, కళ్ళు, వివిధ రక్తకాఖలు—మొదలయిన బాహ్య లక్షణాలలోనే కాని, మానవ ప్రాథమికస్థానాలుగా ఉండేవాటిలో ఎట్టి మార్పు లేదు. ఈ బాహ్యలక్షణాలుకూడా, దంపర్యతలు, వలసలు కారణంగా అనంతరదశలలో కలిగిన వివిధజాతుల పరస్పర సంయోగమువల్ల వాటి వాటి ప్రత్యేకలక్షణాల విస్తృతత నశించి అనేక నూతనజాతులుగా పరిణమించినై. అందుచేత ఈనాడు, ఇదమిత్థం ఇది ఈ ప్రత్యేకజాతి అని యే మానవవర్గాన్ని గురించి ఖండితంగా చెప్పే ఆస్కారం లేదు.

భారతదేశపరిస్థితి

అనాది రాతియుగం నాటినుంచీ, నేటివరకూ ఆయాకాలాలలో అనేకజాతుల ప్రజలు భారతదేశంలో ప్రవేశించి ఇక్కడ స్థావరా లేర్పరుచుకున్నారు. అందుచేత భారతప్రజలలో అనేకజాతుల లక్షణాలు నేడు మనకు కనుపించుతున్నాయి. హిమాలయపు కనుమలనుంచి కొత్తకొత్తజాతులు ఎప్పటికప్పుడు లోపలకు చొచ్చుకువస్తూవుండటమూ, అతః పూర్వం వచ్చిన జాతులను, దక్షిణానికి తూర్పుదిశకూ తరిమితిరిమి వత్తివేస్తూ వుండటమూ జరిగింది. ఈ వత్తిడి వల్ల ఆల్టే మార్పుచెందకుండా తమ వ్యక్తిత్వాన్ని ఇంతో అంతో నిలుపుకున్నవారు కొండలలో జీవించుతూ యితరజనప్రవాహాలతో సంబంధం లేకుండా తలదాచుకున్నవారూ, అతిప్రాచీనజాతులైన ఆదివికవర్గాలూ మూత్రమే.

అందుచేత భారతదేశంలోని వివిధజాతులను గూర్చి సమీక్ష చేయవలసిన చిన్నపప్పుడు ప్రపంచంలో వున్న ఈ అన్నిజాతుల లక్షణాలనూ దృష్టిపథంలో వుంచుకోవలసి వస్తుంది.

భారతదేశపు విఖ్యాతశాస్త్రవేత్త శ్రీ బి. ఎన్. గుహా మనదేశంలో, ఈ దిగువజాతు లున్నట్లు గుర్తించారు.

1. సీగ్రో

2. ప్రొటో-ఆస్ట్రాలాయిడ్

3. మంగోలాయిడ్

(i) పాలియో-మంగోలాయిడ్

(a) నిలువుతల

(b) అడ్డతల

(ii) టిబెటో-మంగోలాయిడ్

4. మెడిటరేనియన్ జాతి

(i) పాలియో-మెడిటరేనియన్

(ii) మెడిటరేనియన్ (సాధారణ తెగ)

(iii) మెడిటరేనియన్ ఓరియంటల్

5. నెండర్థన్ బ్రాచీసీఫాల్ (అడ్డతల గల పశ్చిమ జాతులు.)

(i) ఆల్పానాయిడ్

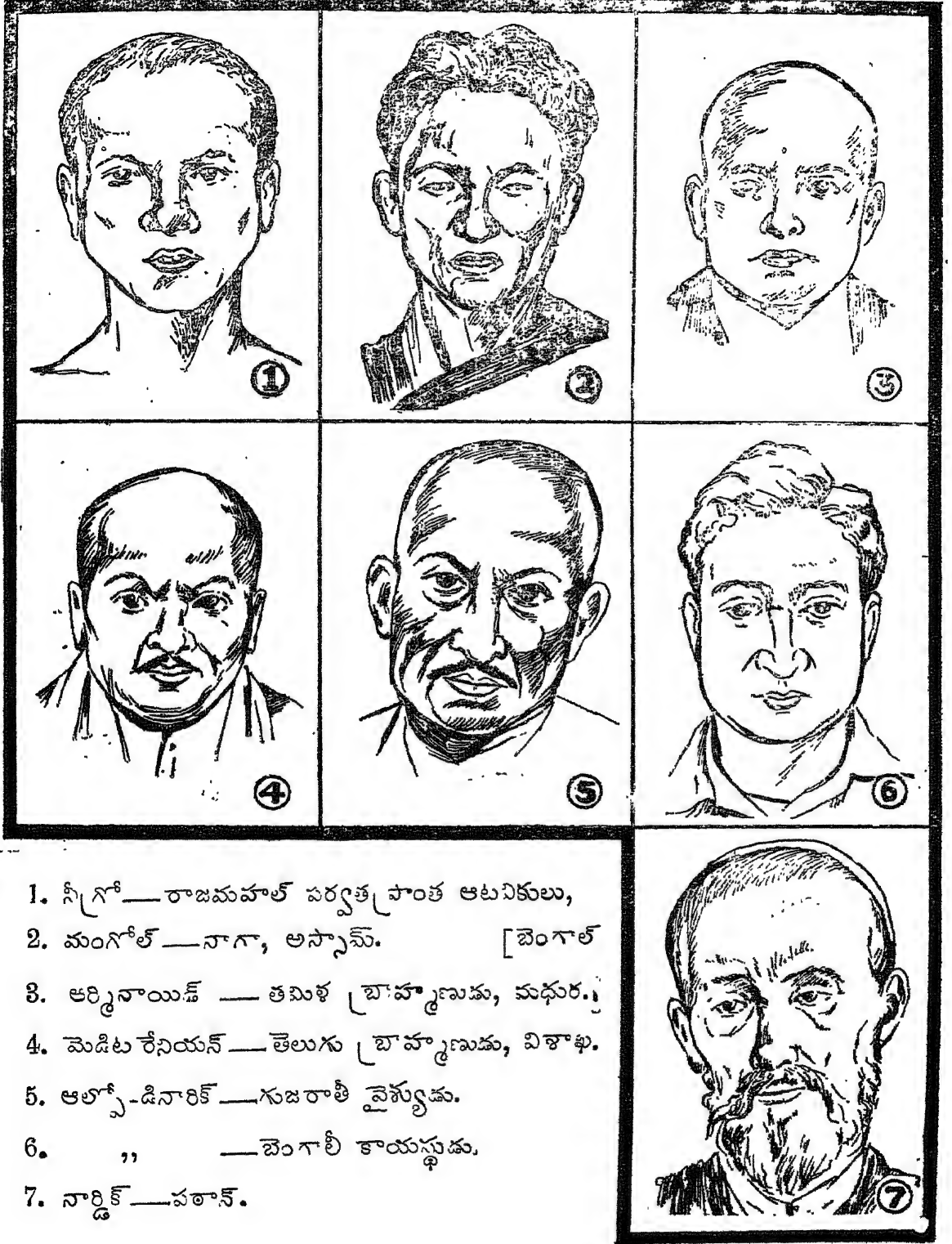
(ii) డినారిక్

(iii) ఆర్మీనాయిడ్

6. నార్ డిక్.

సీగ్రోలు

ఈ జాతి ఆదిమనివాసం భారతదేశంలోని ద్వీపకల్పభాగం. కాని ఇప్పుడు వీరక్కడా యీప్రాంతంలో కనుపించరు. వీరు మరుగుజ్జు రూపం కలవారు. (5 అడుగుల లోపు) చిన్నతల, గోళాకారం గల నుదురు, నల్లని చర్మం; కాని ఆఫ్రీకా మొనలైన అధికొష్ణమండలాలలో వుండే సీగ్రోల కారునలుపు కాదు. నూర్యుని అల్ట్రావైలెట్ కిరణాలనుండి నేహాన్ని రక్షించడానికి చర్మం పొరపై యేర్పడే ఒక పదార్థం ఈ నలుపురంగుకు కారణం. ఇదికాక ఈ జాతిలో కనుపించే మరో ప్రత్యేకలక్షణం; కొవ్వొత్తో బలసిన పిరుదులు కలిగివుండటం. వీటి అన్నిటిని మించిన ప్రత్యేకతలవెండుకల వైచిత్ర్యం.

1. సిగో — రాజమహల్ పర్వతప్రాంత ఆటనికులు,
2. మంగోల్ — నాగా, అస్సామ్. [బెంగాల్
3. ఆర్మినాయిక్ — తమిళ బ్రాహ్మణుడు, మధురై.
4. మెడిటరేనియన్ — తెలుగు బ్రాహ్మణుడు, విశాఖ.
5. ఆల్ప్స్-డినారిక్ — గుజరాతీ వైశ్యుడు.
6. „ — బెంగాలీ కాయస్థుడు.
7. నార్టిక్ — పఠాన్.

తలమీద తీగచుట్టలా ఉంగరాలు చుట్టుకుని, తుప్పలాంటి బిరుసు వెంట్రుకలు వుండి, మగ్గ ఖాళీ జాగాలో కపాలం కనుపించుతూ ఉంటుంది. ఈజాతి మనుష్యులు ఇప్పుడు మలయా, న్యూగినీ, పిలిపైన్సు ప్రాంతాలలో కనుపించుతారు. భారతదేశంలో కొచిన్ కొదార్లు వైనాడ్ లోని ఇరుల్లా మొదలైన ఆదిమ జాతుల ప్రజలు ఈ జాతికి చెందినవారే అంథూన్ దీవులలోకూడా ఇలాంటి ప్రజలున్నారు. బీహారులో గంగకు దక్షిణాన రాజమహల్ పర్వతాలలోనూ, అస్సాంలోని నాగపర్వత ప్రాంతాల ఆటనిక ప్రజలలోనూ కూడా చాలామంది వున్నారు. భారతదేశపు ప్రధాన భూభాగమీద యిప్పుడు ఎక్కడో సకృత్తుగా తప్ప వారు కనిపించరు. కాని ఒక అతి ప్రాచీనదశలో వీరు భారతదేశంలోని తూర్పు దక్షిణ ప్రాంతాలను ఆక్రమించి వుండేవారని మనం ఊహించవచ్చు.

ప్రోటో-ఆస్ట్రాలాయిడ్

ఈ జాతికి నీగ్రోజాతికి కొన్ని పోలికలున్నాయి. కాని నుదురు నీగ్రోలకు వున్నట్టు, పసిపిల్లల నుదురులా చిన్నదిగానూ, గోళాకారంలోనూ వుండదు. వికాలంగా వుంటుంది. నుదురు అంచులు కోలగా పలకలు తీరి వుంటాయి, కాని ఈ రెండు జాతులకూ వుండే ప్రధానమైన క్షేవిధ్యం తలవెంట్రుకలలో కనుపించుతుంది. ఆస్ట్రాలాయిడ్ జాతికి జుట్టు ఉంగరాలుచుట్టుకుని వుండదు. తరంగాలు తరంగాలుగా ఒత్తుగా ఉంటుంది. చప్పిడిముక్కు. సంస్కృత వాఙ్మయంలో 'నిషాదు'లనే పేర వారి ప్రసక్తి కనుపించుతుంది. నాసికారహితమైన, నల్లటిదేహం కలవారని అభివర్ణింపబడివున్నారు. వీరికి ఆస్ట్రేలియా ఆటనిక ప్రజలకి దగ్గరసంబంధం వుంది. అర్చిపెల్ గో దీవులలో కూడా ఈ జాతి కనుపించుతుంది. దక్షిణ భారత ప్రాంతంలో ఆదిమనివాసులు చాలామంది ఈజాతికి చెందినవారే. ఉత్తర భారతంలోని అర్ధార్ధం హిందువులుగా మారిపోయిన, ఆటనిక ప్రజలలోకూడా చాలామంది ఈజాతికి చెందినవారే. హైందవ సమాజంలో, నాలుగు ప్రధానవర్ణాలూ కాక మిగతా వెలిగావున్న ప్రజానీకమంతా చాలా భాగం ఈజాతివారేనని చెప్పవచ్చు. నీగ్రోల తరవాత ఈదేశాన్ని ఆక్రమించిన తొలిజాతిగా దీన్ని

అంగీకరించటానికి తగిన ఉపశక్తులున్నాయి తిరునల్వేలి జిల్లాలో భూగర్భంమంచి బయటపడిన ఈజాతి ప్రజల తలపుర్రలు ఇందుకు నిదర్శనంగా వున్నాయి. ఇవి చరిత్రకందని ప్రాచీనకాలనాటివని శాస్త్రవేత్తలు చెబుతున్నారు. ఆస్ట్రేలియా ఆటనికజాతికి సన్నిహితత్వమున్న జాతి గనుక ఈజాతిని 'ప్రోటో-ఆస్ట్రాలాయిడ్' జాతి అని శాస్త్రకారులు సంకేతనామంగా చెబుతున్నారు.

మంగోలాయిడ్ జాతి

ఈజాతికిగల ప్రత్యేకలక్షణాలు: తక్కిన జాతులకు మల్లే ముఖమీదనూ శరీరమీదనూ వెంట్రుకలు ఎక్కువగా మొలవవు. ముఖం బల్లపరుపుగా వుంటుంది. గవవ బొమికలు బలంగా కొట్టొచ్చినట్టు వుంటాయి. ముక్కు ఆకారం అంత కొట్టవచ్చినట్టు ఉండు. మంగోల్ జాతిలో ప్రత్యేకంగా గమనించదగినది, కన్ను ఆకారం. కనుస్రంబు బాదంగింజలా నుదీర్చంగా చెవులమీదికి వ్యాపించివుంటుంది. ఇదిగాక కనురెప్పపైన చర్మం ముడతపడి, కన్నులు సర్వదా నిమిలితాలుగా వున్నట్టు భ్రమకలిగిస్తూ వుంటాయి. ఈలక్షణాలన్నీ మంగోల్ తెగలన్నిటిలోనూ యంతో అంతో కనుపించుతూనే వుంటాయి. ముఖ్యంగా చీనా, టిబెట్టు జాతులలో విస్పష్టంగా గోచరించుతాయి.

మంగోల్ జాతిలో రెండు ఉపశాఖలున్నాయి.

(i) పాలియో మంగోలాయిడ్ శాఖ మొదటిది. దీనిలో మంగోల్ జాతి ప్రధాన లక్షణాలుగా వైన వివరించిన అంశాలు అంత కొట్టవచ్చినట్టు కనుపించవు. వీరిలో అనాదిమానవలక్షణాలు అధికంగా వుంటాయి. ఈ ప్రాచీన మంగోల్ జాతిలో ఒకవర్గం నిలువుతల గలిగి, చామనచాయవర్ణంలో వుంటారు. ఈ లక్షణాలన్న ప్రజలు అస్సాం కొండ జాతుల్లోనూ, బర్మాసరిహద్దు ప్రాంతాలలోనూ ఎక్కువగా కనుపించుతున్నారు. ఇందులో మరో తెగ వుంది: అడ్డతల గలవారు; కనురెప్ప ముడత బాగా స్పష్టంగా కనుపించుతుంది. వీరు మొదటి తెగకంటె కొంచెం నాగరికమైన జాతి.

(ii) వైన పెర్లోన్న ప్రధానలక్షణాలన్నీ టిబెట్-మంగోలాయిడ్ జాతిలో విస్పష్టంగా గోచ

భారతదేశంలోని జాతులు

రించుతాయి బారాటిమనుషులు; మంచి దేహకాంతి కలవారు; ముఖాలమీదా శరీరంమీదా వెంట్రుకలుండవు. కనురెప్ప ముడత విస్పష్టంగా కనుపించుతుంది. పెద్ద పరిమాణంగల అడ్డతల వుంటుంది. సిక్కిం, భూటాన్ ప్రాంతాలప్రజలు ఈ తెగకు చెందినవారు.

మనదేశంలో కనుపించుతున్న ఆటవికప్రజానీకమంతా మైన పేర్కొన్న మూడు ప్రధానజాతులలోనూ—నీగ్రో, ఆస్ట్రోలాయిడ్, మంగోల్ జాతులు—ని జాతికో ఒకజాతికి చెందినవారు.

మెడిటరేనియన్ జాతులు

అనాదికాలంలో మధ్యధరాప్రాంతం ఆనాసంగా కలవారు గనుక ఈ జాతులను స్థూలంగా ఆ పేరున పిలుస్తున్నాం. మైన వివరించిన జాతులు పోతే, భారతదేశంలోని మిగతా ప్రజాభాషాశ్రేణిలో అధికభాగం ఈ మధ్యధరాజాతులకు చెందినవారే. మధ్యధరాజాతి అంటే ఇదంతా ఒకే ఒక్క పెద్దజాతి అనుకోవూడదు అత్యంత సన్నిహితములైన లక్షణాలు కల వివిధ ఉపజాతుల సంపుటిగా మాత్రమే మనం అర్థం చేసుకోవాలి స్థూలంగా ఈ జాతు లన్నిటిలోనూ కనుపించే ప్రధాన లక్షణాలు మాత్రమే పరిగణించి అలాంటి లక్షణాలన్నీ కల తెగల నన్నిటిని కలిపి స్థూలంగా మెడిటరేనియన్ జాతి అంటున్నాం. ఈ జాతి సాధారణలక్షణాలు: నల్లటి శరీరచ్ఛాయ, నిలువుతల, సామాన్యమైన ఎత్తు. సకాశవంటి శరీరం ఈ జాతి తొలుత ఆఫ్రికా పచ్చికబయ్యల్లో నివసించుతూ అనంతరం అటు పశ్చిమానికి ఇటు తూర్పుకు వ్యాపించి వుంటుంది. ఈ మధ్యధరా జాతిలో మూడు ప్రధానవర్గాలు కనుపించుతున్నాయి.

(i) పాలియో - మెడిటరేనియన్ — (ప్రాచీన మధ్యధరాజాతి) మెడిటరేనియన్ జాతులలో ఇది అత్యంత ప్రాచీనమైనకాఖ. ఈ వర్గానికి నీగ్రో జాతులకూ కొన్ని దగ్గరపోలికలు కనుపించుతాయి. ఈ తెగ దక్షిణ భారతదేశానికి వలసవచ్చి, ద్రవిడభాషను మాట్లాడే ప్రజలలో అధికభాగంగా రూపొందింది. దక్షిణ భారతపు ఉష్ణాధికృత కారణంగా, క్రమేణా నలుపువర్ణాన్ని పెంపొందించుకుంది.

(ii) మేడిటరేనియన్ (సాధారణతెగ): ఈ రెండవ తెగ మధ్యధరాజాతులలో ప్రధానమైన తెగ. వీరు పాలియో—మెడిటరేనియన్ తెగ వచ్చిన చాలా కాలానికి భారతదేశానికి వచ్చివుంటారు. ప్రాచీనమైన సింధునాగరకత యావత్తూ ఈ తెగకు చెందినదేనని చెబుతున్నాను. అనంతరదశలో వారు ఆర్యదండయాత్రలు కారణంగా గంగావదీప్రాంతానికి తిరిగి వేయబడివుంటారు. నేటి ఉత్తరసింధుస్థానంలోని ప్రజాభాషాశ్రేణిలోని ప్రధానభాగం ఈ తెగకు చెందినవారే. అంతేకాక దేశంలోని యితర ప్రాంతాలన్నిటిలోనూకూడా అగ్రవర్ణాలుగా చలముణి అవుతున్న ప్రజానీకంలో చాలాభాగం ఈ తెగకు చెందినవారే.

ఈ తెగ లక్షణాలు : చెప్పకోదగిన ఎత్తు; చామనచాయ దేహకాంతి; నిలువుతల, కొట్టవచ్చి నట్టు కనుపించే నాసిక.

(iii) మెడిటరేనియన్ ఓరియంటల్ తెగ: ఈ తెగకు ఈపేరు పెట్టిన కాస్ట్రుజ్జుడు ఫిల్చర్. దీన్ని కొందరు యూనుజాతులలో కలుపుతున్నారు. కాని అది పొరపాటు. వీరికి మైన పేర్కొన్న మెడిటరేనియన్ జాతిలోని రెండవ తెగకూ చాలా సన్నిహిత లక్షణాలున్నాయి. ఈ రెండుజాతులలో కనుపించే తేడాలు; ఈ జాతివారికి విపరీతమైన నిశ్చల తల వుంటుంది ముక్కు ఉబ్బెత్తుగా వుంటుంది ఆసియా మైనర్, అరేబియా ప్రాంతాలు ఈ జాతి ప్రధాన కేంద్రాలు. ఈ జాతి, పంజాబ్ ప్రాంతమంతా విస్తృతావధిని కనుపించుతుంది. రాజస్థాన్ లోనూ ఉత్తర ప్రదేశ్ లోని పశ్చిమభాగంలోనూ కూడా బహుళవ్యాప్తం గావుంది. దేశంలోని యితరప్రాంతాలలోకూడా చెదురుచెదురుగా కనుపించుతారు.

వెస్టర్న్ బ్రాచీ సేఫాల్

(అడ్డతల గల పశ్చిమజాతులు)

భారతదేశానికి వచ్చిన జాతులలో అడ్డతలగల జాతి, మంగోల్ జాతి కాక, పశ్చిమదేశాలనుంచి వచ్చిన జాతి మరొకటివుంది. ఈజాతిని వెస్టర్న్ బ్రాచీ సేఫాల్ జాతి (లేక అడ్డతలగల పశ్చిమజాతి) అంటున్నారు. ఈ జాతిని తిరిగి మూడు తెగలుగా విభజించవచ్చు.

(i) ఆర్టైన్ తెగ (ఆల్ వైస్ పర్వత ఉత్తర శ్రేణి తెగ).

(ii) డినారిక్ (ఆల్ వైస్ దక్షిణ శ్రేణి తెగ).

(iii) ఆర్మినాయిడ్ (ఆర్మినీయా ప్రాంతీయులు).

(i) ఆర్టైన్ తెగ (ఆల్ వైస్ పర్వత ఉత్తర శ్రేణి శాఖ): ఈ జాతి లక్షణాలు—సుమారైన ఎత్తు; అడ్డతల; పెద్దముక్కు గుండ్రనిముఖం; పుష్కలమైన తిలకట్టు; బలీష్టమైన దేహం.

(ii) డినారిక్ తెగ (ఆల్ వైస్ దక్షిణ శ్రేణి శాఖ). ప్రధాన లక్షణాలు: చెప్పకోదగిన ఎత్తు; చామన చామ దేహకాంతి; గడ్డముక్కు.

(iii) ఆర్మినాయిడ్ తెగ (ఆర్మినీయా ప్రాంతీయులు): ఈ తెగవారిలో పై రెండు తెగలకూ గల లక్షణాలు ఇంకా విస్తృతంగా కనుపించుతాయి. అడ్డతలగల ఈ పాశ్చాత్య జాతికి మంగోల్ జాతికి గల ప్రధానమైన తేడా ఒకటే. ఈ జాతికి నైతిమిద జుట్టు ఒత్తుగా పెరుగుతుంది.

ఈ జాతి తమ ఆదిమనివాసం వదిలి పశ్చిమ సముద్రతీరం వెంట బయలుదేరి దక్షిణ యెలూచిస్థానం గుండా భారతదేశంలో ప్రవేశించి వుంటారు. ఆ పైని సింధు ప్రాంతం గుండా, సొరాష్ట్ర గుజరాత్, మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక తమిళ ప్రాంతములకూ, అక్కడ నుంచి సింహళానికి వ్యాపించివుంటారు. వీరిలో మరొకభాగం అటు తూర్పుదిశగా పరిక్రమించి మగ్య ప్రదేశం, వింధ్య ప్రదేశంలోని తూర్పుభాగం, బీహార్ ప్రదేశాలను ఆక్రమించారు.

ఈ జాతి ఆంగ్ల, మలబారు ప్రాంతాలను మాత్రం ఆక్రమించలేదు ఈ రెండు ప్రత్యేక ప్రాంతాలలోనూ మగ్యనరా ప్రాంతీయులు (పాలియో-మెకిటరేనియన్) ఆక్రమించారు.

స్వచ్ఛమైన 'డినారిక్ ఆల్ వైస్ జాతిని చూడాలంటే కూర్గలో చూడవచ్చు. వంగ, ఓడ్ర, కర్ణాటక తమిళ ప్రాంతాలలోకూడా సకృత్తుగా కనుపించుతారు.

బొంబాయి పార్సీలకూడా అడ్డతల కలిగివున్న జాతియే కాని వీరు గుజరాత్ జాతికి భిన్నమైనవారు

గానూ ఆసియా మైనరుకు చెందిన ఆర్మినాయిడ్ తెగకు సన్నిహితులుగానూ కనుపించుతున్నారు.

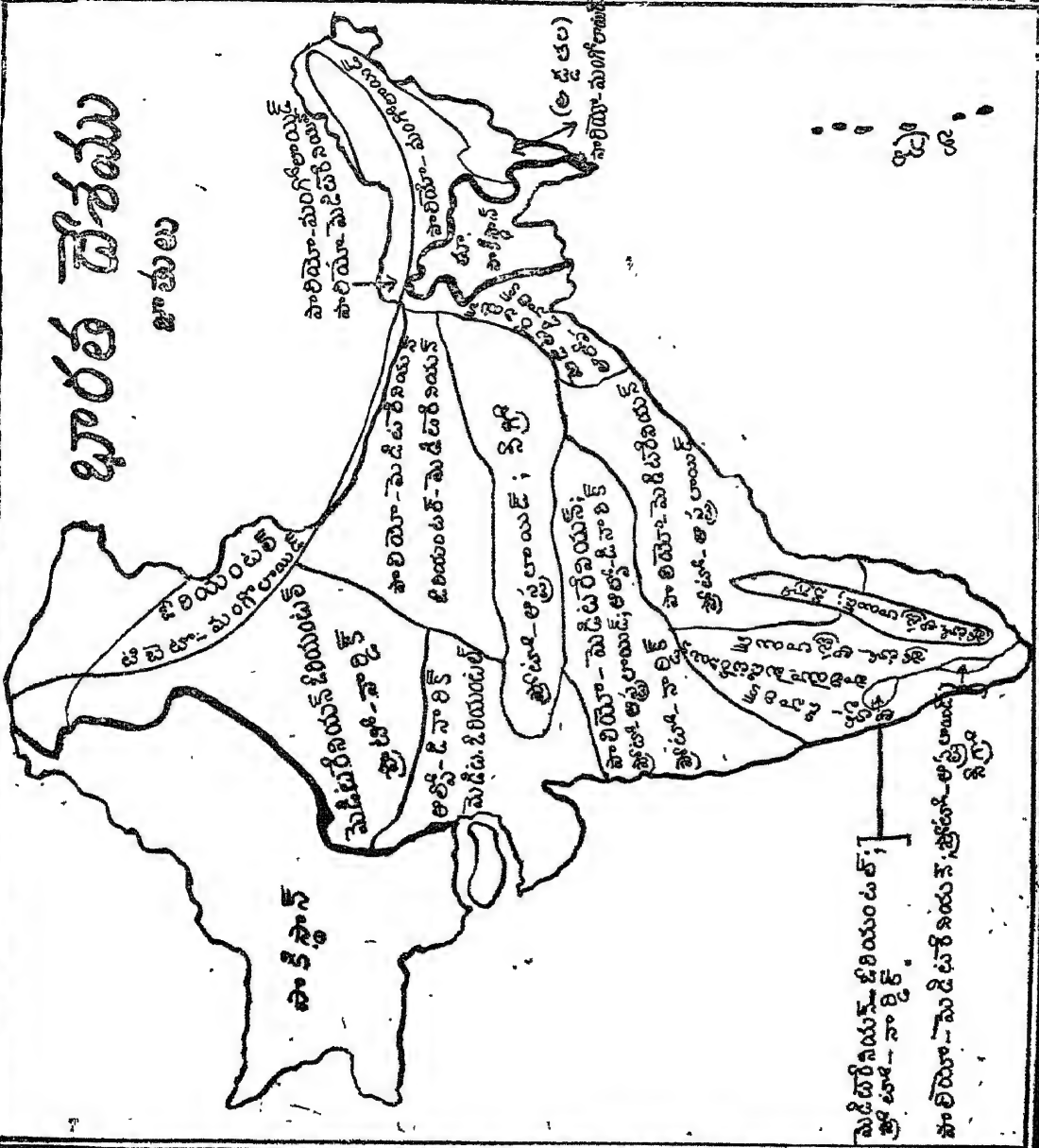
నార్ డిక్ జాతి

భారతీయ సంస్కృతీపరిణామంలో నార్ డిక్ జాతి దండయాత్ర (2000 క్రీ. పూ.) ఒక ప్రధానమైన ఘట్టం. వీరు దక్షిణ రష్యా బంజర్లు ఆదిమనివాసం గా కలవారు నిలువుతలగలజాతి; కాని మిగతా నిలువుతల జాతులకూ వీరికి చాలా తేడాలున్నాయి. ముఖ్యంగా శీర్షం చాలా పెద్దదిగా వుంటుంది; బలమైన గవద బొమికెలుంటాయి కనుగుడ్లు గోధుమ వర్ణం నుంచి నీలవర్ణం వరకూ అనేక ఛాయల్లో వుంటాయి. సాధారణంగా ఈ జాతికి రాగి నెండుక లుంటాయి. వర్తమానంలో ఈ జాతివారు, పంజాబ్ రాజస్థాన్ ప్రాంతాలలో ప్రధానంగా కనుపించుతున్నారు. అంతే కాక, ఇతర జాతులతో సంయోగం పొంది ఉత్తరహిందూ స్థానంలోని అగ్రవర్ణాలలో యెడ నెడా కనుపించుతూ వుంటారు. వంగదేశపు సరిహద్దులోకూడా కొన్ని ప్రాంతాలలో చెదురుగా కనుపించుతారు. మహారాష్ట్ర లోని చిత్పవన్ బ్రాహ్మణులకు బాలలో ఈ జాతిలక్షణాలు ద్యోతకమైనంగా వున్నాయి. ఈ జాతి ఈ దేశం వచ్చి యంతకాలం అయినా అనేక ప్రధాన లక్షణాలను అలానే నిల్వ రించుకోగలిగింది:—నిలువుతల, ఉత్తరైన ఎత్తు ఇత్యాదులు. కాని (ఉష్ణ ప్రదేశం కొనబం చేత) దేహ వర్ణంలో మాత్రం కొంత చామన చాయరంగు వచ్చేసింది. యూరప్ లోకి వలసవెళ్లిన యీ జాతి ప్రజలకూ యిక్కడికి వచ్చినవారికి, ఇప్పుడు ప్రధానంగా కనుపించుతున్న తేడా ఇదొక్కటే.

భారతదేశంలో వున్న వివిధ జాతుల లక్షణాలేమిటో మనం స్థూలంగా తెలుసుకున్నాం. కాని యీ వివరాలన్నీ కేవలం ఉజ్జాయింపున ఇచ్చినవే గాని కచ్చితంగా ఈ జాతి ఇది అని నిర్ణయించటానికి ఎట్టి ఆస్కారమూలేదు. అట్టి నిర్ణయానికి ప్రధానంగా వున్న అభ్యంతర మేమిటంటే, ఈ జాతులన్నీ అనేక శతాబ్దాల పరస్పర సంయోగంవల్ల, సాంకర్యం పొంది మిశ్రమస్థితిలో కనుపించుతున్నాయే గాని స్వచ్ఛమైన తన ఆనాదిలక్షణాన్ని నిలుపుకున్న జాతి, యిండుమించు ఏ ఒక్కటి లేదు.

భారత దేశము

జిల్లాలు

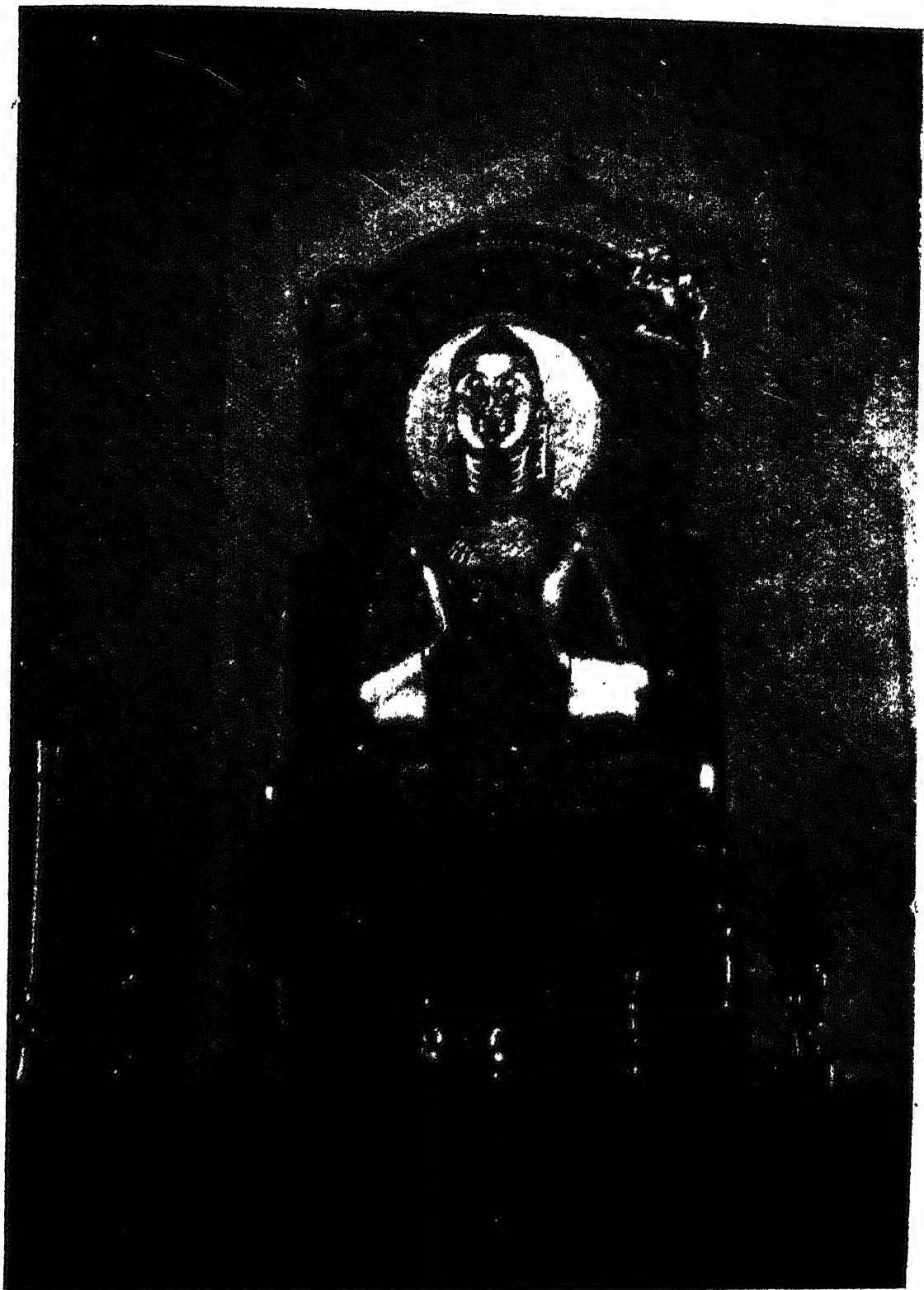

జాతులు, భాషాసంస్కృతులు

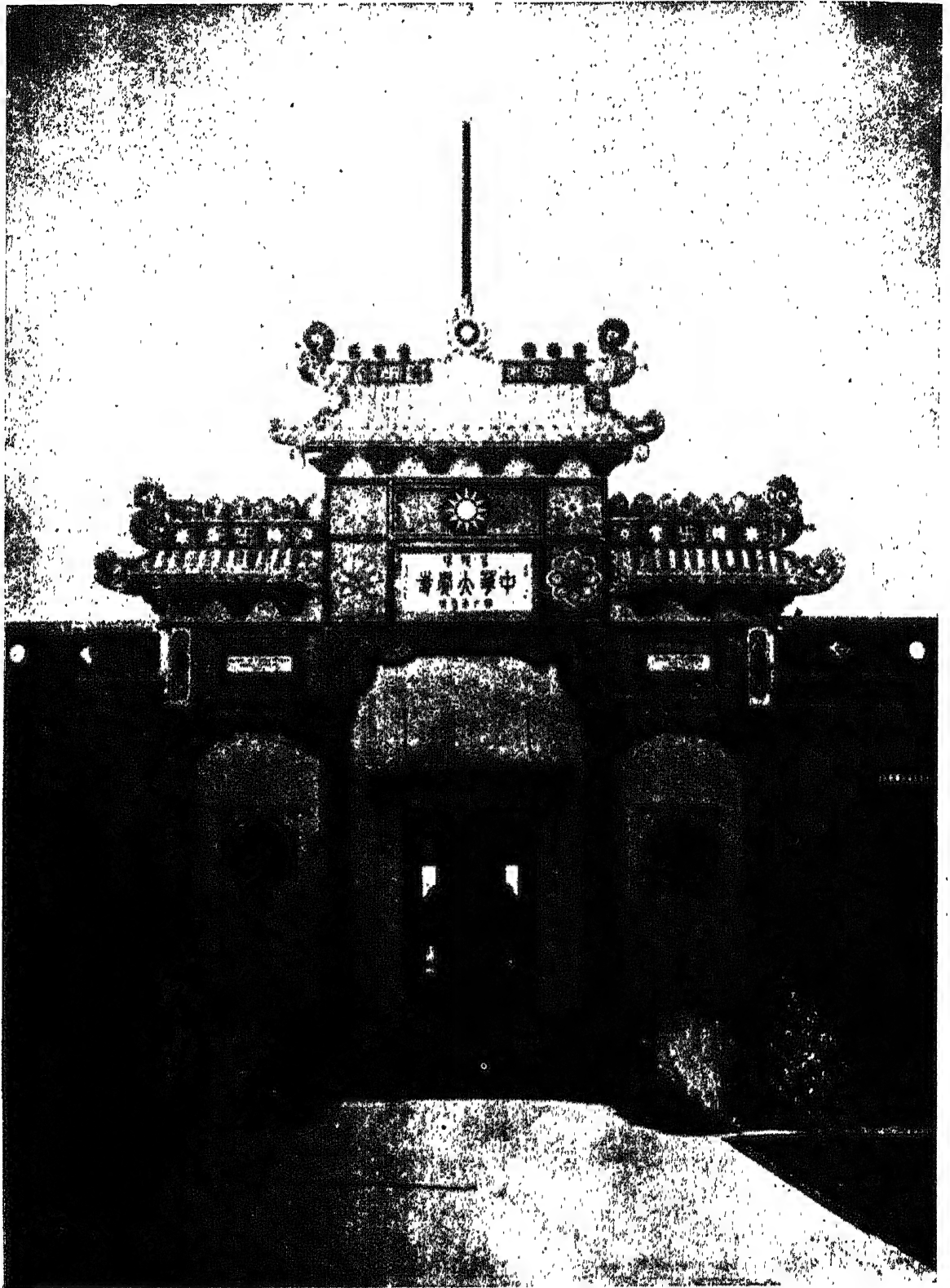
మరొక చిత్రమేమిటంటే ఈ జాతులకూ, భాషావర్గాలకూ సంబంధమేమీలేదు. ఉదాహరణకు; ద్రవిడభాషలు మాట్లాడే ప్రజలు ఎన్నో రకరకాల జాతులవారున్నారు. కాదార్ నీగ్రోలు, (అసలు వీరి అనాదిభాష యేమిటో మనకు తెలియనే తెలియదు) ప్రాటోఆస్ట్రాలాయిడ్ జాతికి చెందిన గోండులు, అనాది మెడిటరేనియన్ జాతికి చెందిన ఆంధ్రులు, తమిళులు, కూర్గులోని ఆల్పైడినారిక్ ప్రజలు— వారంతా ద్రవిడభాషలనే మాట్లాడుతున్నారు. అలాగే ఆర్యభాషలు మాతృభాషలుగా గలవారు అనేకజాతులవారు ఉన్నారు. అందుచేత “ద్రవిడ జాతి” వగైరా ప్రయోగాలు అగ్ధం పర్థం లేని అప ప్రయోగాలు.

అలాగే భారతీయ సంస్కృతికి ఏ జాతి ఏమి దోహదం చేసింది అన్న విషయంకూడా ఖండితంగా తేల్చటానికి ఎట్టి ఆవకాశమూ లేదు. సంతానంకోసం వృక్షాదులను పూజించే సంప్రదాయం నీగ్రో జాతుల నుంచి సంక్రమించి వుండవచ్చు; జంతువుల అర్చన, దేవతామహిమల్లో విశ్వాసం ఇత్యాదయః ఆస్తి

లాయిడ్ జాతులనుంచి సంక్రమించి వుండవచ్చు. కాపాలికాది సంప్రదాయాలు, పట్టు టీ బియ్యం వగైరాలను ఉపయోగించటం, కొండచరియలలో అంతస్తులు అంతస్తులుగా మళ్ళుగట్టి వ్యవసాయంచేయటం యీ మొదలైనవి మంగోల్ జాతుల నుంచి దిగుమతి అయివుండవచ్చు. సముద్రతీరాల మంగోల్ జాతులనుంచి తెరచాపపశువులు, కొబ్బరి పంటలూ దిగుమతి అయివుండవచ్చు సింధు నాగరకత కంతకూ కారకులు మధ్యధరాజాతులు. భారత సంస్కృతిలోని ప్రధానభాగం ఈ మధ్యధరాజాతులదే. పశువుల పెంపకం, నదీనూనం, కుండలు తయారు చేయటం, మొదలైనవే గాక మతవిషయంలో నేమి, ఖగోళశాస్త్రవిజ్ఞానంలో నేమి వీరు భారతసంస్కృతికి కలుగచేసిన దోహదం ఇంతా అంతా కాదు. భారతీయ లిపులు చాలాభాగం వీరి లిపుల అనుకూలములే. నార్టిక్ జాతులు గుర్రాలను, ఇనుప పనిముట్ల వాడకాన్నీ, మధుపానాన్ని అన్నిటికంటే ముఖ్యంగా ఆర్యభాషను తీసుకువచ్చారు. అన్నిటికీ మించి తాత్వికరంగంలో వీరి ప్రజ్ఞ అమోఘం. కళావేదాంత రంగాల్లో భారతదేశం సాధించిన మహోజ్వలత కంతకూ వీరే కారకులు.

సంబుద్ధి
సార్ వాణ్ మూలగంధపుటిలిహారంబోవి
కౌంస్యమా ర్తి

బౌద్ధవిహారం

బుద్ధగయలో ఆయా నేశాల బౌద్ధులు

(సత్యేకవిహారాలు నిర్మించారు. ఇది నైనానాబౌద్ధుల విహారం)

బౌద్ధ సంస్కృతి

శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

బౌద్ధముకిం వ్యాపించిన తొలికాలంలో మన దేశములో పూర్వం గణరాజ్యాలు, సంఘరాజ్యాలుండేవి. వీటి నిష్పాదు మనం రిపబ్లికు లంటున్నాం. ఈ రాజ్యాలు, రాజ పరిపాలితములైన రాజ్యాలు బలపడి సామ్రాజ్యాలుగా వృద్ధిపొందిన తరువాత, ఇవిపాతబడి నశించిపోయినవి. బౌద్ధయుగంలోని శాక్యరాజ్యం గణరాజ్యం. దేశ పరిపాలనకు న్యాయమునకు సంబంధించిన వ్యవహార మంతా శాక్యనాయకులు వారి రాజధానియైన కపిలవస్తు నగరంలోని గణరాజ్య సభామండపంలో సమావేశమై చర్చించి చక్కబెట్టేవారు. శాక్యుల రాజ్యము వలెనే మల్లం రాజ్యమూ గణరాజ్యమే. 'వజ్జయ'నుడి సంఘరాజ్యము (ఫెడరేషన్) ఈ రాజ్యమును ఎలిమినే కులములకు చెందిన కులపుత్రులు పరిపాలించేవారు. ఈ కులమువారిలో లిచ్చవులు, విశేషులు ముఖ్యులు. ఈ గణ, సంఘ రాజ్యములు మార్వ సామ్రాజ్యము వర్ధిల్లిన తరువాతి విజితములై అంతరించి పోయినవి. సామ్రాజ్యమైనా, చిన్న రాజ్యములైనా రాజ్యపాలన తంత్రములో భేదముండేది కాని ఈ రెండువిధములైన రాజ్యాలలోను రాచరికానికి సంబంధించిన ఆభిప్రాయాలలోను ఆచారములలోను ఒక తేలికన ఉండి, వ్యవహారం ఒక తేలికముగా జరుగుతూ వచ్చేది.

ప్రాచీన కాలములో మన దేశంలో గణరాజ్యమయినా, రాజ పరిపాలిత రాజ్యమయినా రాజకీయంగాను, సాంఘికంగాను, ఆర్థికంగాను, మతవిషయకంగాను ధర్మం కాపాడడమే, ధర్మాన్ని అనుసరించడమే దాని విధి. ధర్మం అనే పదానికి చాలా విశాలార్థం ఉంది. ఈ సందర్భంలో ధర్మం అంటే ఇంగ్లీషున 'లా' అని గ్రహించాలి మన దేశంలో ధర్మానికి మూలం శ్రుతి, స్మృతి, ఆచారమూను. వీటినిబట్టే ధర్మశాస్త్ర గ్రంథాలు విరచితములైనవి. శ్రుతి అంటే వేదం. అందువల్ల మన భారతదేశంలో రాజ్యానికి చట్టములు, విధులు చేసే అధికారం లేదు—ఇప్పటి

లాగ. రాజు ధర్మపరిపాలకుడు కాని ధర్మకర్త కాదు. బౌద్ధం హిందూ మతంలోనుంచి—వైదిక మతంలోనుంచి దానిమీది తిగుబాటుగా వచ్చిందే కాని దానికి కేవలము భిన్నమైనది కాదు, అందువల్ల హిందూయుగంలో వాడుకలో ఉండిన ధర్మమే బౌద్ధయుగంలోను పాటింపబడుతూ వచ్చేది. హిందూ సంఘంలో అయినా, బౌద్ధ సంఘంలో అయినా ధర్మమే రాజతంత్రానికి ప్రాతిపదిక. పూర్వకాలంలో రాజ్యానికి, రాజ్యానికిల సంబంధం, ప్రధానంగా ఒక్క యుద్ధ విషయంలోనే. సామంత రాజ్యాలు ప్రభురాజ్యాలకు అన్నివిధములా లాంగి అణుకువగా ఉండడంవల్ల వాటిని పరిగణనలోనికి తీసుకోవలసిన అవసరమే లేదు అందువల్ల స్వతంత్ర రాజ్యాల విషయమే మనం ఆలోచింపవలసినది. మొదట విరచితములైన ధర్మసూత్ర గ్రంథాలలో ధర్మానికి సంబంధించిన ప్రాథమిక సూత్రాలు మాత్రమే ఉన్నవి. బౌద్ధాయుషు ధర్మసూత్ర కర్త ప్రకారం ఇతర రాజ్యాలతోగల సంబంధం విషయంలో రాజు ఆదర్శంగా పెట్టుకోవలసిన సూత్రాలు ముఖ్యమైనవి మూడు : అవేమటంటే (1) యుద్ధంలో ఎప్పుడూ వెన్నుచూపి పారిపోకూడదు, (2) విషసిక్తములైన ఆయుధములను ఉపయోగింపకూడదు, (3) భయపడిన వారు, పిచ్చివారు, నిరాయుధులు, స్త్రీలు, పిల్లలు, వృద్ధులు, బ్రాహ్మణులు-వీరు తనకు ప్రాణహాని కలిగించి నప్పుడు తక్కువారితో పోరాడకూడదు. హిందూయుగంలో అయితే నేమి, బౌద్ధయుగంలో అయితే నేమి, ఇదే మన దేశంలో ప్రాచీన కాలంనుంచీ ఆచారంగా వస్తూవున్న శూక్రియ ధర్మం. దేశీయ ప్రభువుల పరిపాలన సాగినంతకాలం ఆర్య సంఘంలోని శూక్రియ వర్ణవారు ఆవలంబిస్తూ వచ్చిన ధర్మమిది. తుదకు దీనిని శూక్రియ వర్ణవారే కాదు, భూపరిపాలకులై, శూక్రియ ధర్మం అవలంబించిన శూక్రియేతరులు కూడా ఈ ధర్మాన్ని పాటిస్తూ వచ్చారు. ఇదే అంతర్జాతీయ, అంతర్ రాజ్యసంబంధ

లలో మనపూర్వులు పాటిస్తూవచ్చిన సనాతనధర్మం. కొన్ని కొన్ని కాలాలలో కొందరు కొందరు భూపతులు దీనిని పాటించని సందర్భాలు లేక పోలేదు. అయినా అటువంటివి ఇదివరలో చెప్పిన సామాన్య సూత్రానికి అపవాదాలే అవుతాయి. మొత్తం మీద ఈ ధర్మం మొన్న మొన్నటి వరకు అవలంబింప బడుతూనే వచ్చింది.

మొగాస్థనీసు చంద్రగుప్త చక్రవర్తి ఆస్థానంలో యవనరాయబారిగా ఉన్నాడు. అతడు వ్రాసిన ఇండికా అనే గ్రంథాన్ని సరించి డయాడోరస్ ఇట్లా వ్రాస్తున్నాడు. వినునంటే, యుద్ధం సంభవించినప్పుడు ఇతర జాతులవారు కేశంలొని పంటపైగులు నాశనం చేయడం, గ్రామాలు తగలబెట్టడం వాటిలోని జనాన్ని-వ్యవసాయం చేసేవారు, బీదలు, సాడలు, ఈ నే భేదంలేకుండా - అందరినీ వధించడం ఆచారం కాని హిందూదేశీయులు అట్లా చేయరు. యుద్ధం చేసే ఉభయ పక్షాలవారు ఒకరి నొకరు చంపుకొంటారు. అంతే కాని, ఇతరులను, అందులోను వ్యవసాయకులను అసలే చంపరు, గ్రామాలు తగలబెట్టరు, చెల్లుకొట్టివేయరు. యుద్ధం గానికి సమీపంలో వ్యవసాయకుడు తన పొలం దున్ని వ్యవసాయం చేసుకొంటూనే ఉంటాడు. అతనికి అయిపాయం హానీ కలుగదు.

ఇది యిప్పటికి రెండు వేలసంవత్సరాలకు పూర్వపు మాట. ఈ పద్ధతే అటుతరువాత కూడా అవలంబింపబడుతూ వచ్చింది దానికి చాలా ఆధారాలున్నవి. మొగాస్థనీసుకు రమారమి వేయిసంవత్సరాలకు తరువాత హిందూదేశం సందర్శించడానికి వచ్చిన చీనా జాద్దయాత్రికుడు యువాన్ చ్వాంగ్ ఇట్లా అంటున్నాడు. కేశంలో చిన్న చిన్న పోరాటాలు, పెద్ద యుద్ధాలు తరచుగా జరుగుతూనే ఉంటాయి. కాని యుద్ధం చేసేవారు ఒకరి నొకరు వధించుకొనుట తప్ప ఇతరులకు వివిధమైన హానీ చేయరు అని. 'అభిధర్మకోశ' మనే జాద్దయత గ్రంథానికి గల వ్యాఖ్యా గ్రంథంలో వాదంలో తత్వశాస్త్రవేత్తలకు తమ ప్రత్యర్థుల అభిప్రాయాలను పూర్తిగా ఖండించే స్వేచ్ఛ ఉన్నా ఉభయపక్షాలవారికీ ఉపయోగకరమైన తర్కసూత్రాలను ఉభయలూ గౌరవించాలి, ఎట్లాగంటే, రాజులు తమ శత్రువైనవాన్ని నాశనం చేసినా పొలాలలో పనిచేసే కృషీవలుడు ఉభయ నైన్యాలకు ఆహారం పండించి యిచ్చి సహాయం చేసే వాడు గనుక ఉభయ పక్షాలవారు అతనిని గౌరవిస్తారు.

ఇందువల్ల జాద్దయగంలో కూడా అంతకు పూర్వమున్న ధర్మమే అవలంబింపబడుతూ వచ్చిందనే విషయం లేటతెల్లమవుతున్నది.

ఈ విగమైన పద్ధతే పద్దెనిమిది సంవత్సరాలలో శతబ్దంలో కూడా వాడుకలో ఉండడం చూచి ఆశ్చర్యపడి దానిని తమ గ్రంథాలలో వ్రాసిన ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులు, రాజకీయోద్యోగులు కూడా ఉన్నారు. యుద్ధము ప్రకటించుటకు సంధి చేసుకొనుటకు సంధి విగ్రహి అనే రాజకీయోద్యోగి ప్రతి రాజ్యంలోను పూర్వం ఉండేవాడు.

జాద్దయత అహింసను ఎంత ఎక్కువగా బోధించినా యుద్ధాలు అంతరించను లేదు, అంతర్జాతీయ సంబంధాలలో అంత గమనింపదగిన మార్పు ఏదీ సంభవించనులేదు. కాని కోసలులు శాక్యరాజ్యంమీదికి దండెత్తి వచ్చినప్పుడు శాక్యులు జరిపిన సత్యాగ్రహానికి జాద్దయత ప్రభావమే కారణమనక తీరదు. బుద్ధుడంటే అతనికి సమకాలికుడైన కోసలాధిపతి 'పసేనది'కి చాలాగౌరవం. అందువల్ల బుద్ధుడవతరించిన శాక్యవంశమువారితో వియ్యమొందాలని అతని కోరిక. అతే డొకమారు శాక్యవంశజులకు వార్త నంపాడు. శాక్యకులజను వివాహమాడాలని వుంది గనుక ఎవరినైనా తనకీయవలసిందని. శాక్యనాయకు లీషయాన్ని చర్చించడానికి కపిలవస్తు నగరంలోని గణరాజ్య సభా మండపంలో సమావేశమయినారు. ఈ విషయం చర్చించారు. కులంలో శాక్యనాయకులకు తా మేమో గొప్ప వారమనీ, కోసలాధిపతి 'పసేనది' తక్కువవాడనీ అభిప్రాయం. కాని శాక్యకులజ నీయమని నిరాకరిస్తే తమకంటే బలవంతుడు 'పసేనది', ఎక్కడ దండెత్తి వచ్చి తమ్ము పరిమరుస్తాడో అని భయం. అందువల్ల వారిలో మహానాముడనే శాక్యనాయకు డొకడున్నాడు, అతనికి బానిస స్త్రీకుల కలిగిన ఒక కూతురున్నది. ఆమె పేరు వాసభఖతీయ. ఆమె నిచ్చి 'పసేనది'కి పెండ్లిచేశారు. 'పసేనది'కి ఆమె బానిసస్త్రీకి కలిగినదని తెలియదు. 'పసేనది'కి వాసభఖతీయకు జనించిన విడూడభునికి కాలక్రమాన ఈ విషయం తెలిసి, అతనికి శాక్యులమీద అగ్రహం వచ్చింది. అతడు కోసల సింహాసనం ఎక్కిన తరువాత శాక్యులమీదికి దండెత్తివెళ్లాడు. శాక్యనాయకులు తమ నైన్యాను యుద్ధరంగంలో సమీకరించారు కాని బుద్ధుని ఉపశేకాన్ని పాటించి ఆయుధాలు పరిత్యజించి సత్యాగ్రహంచేశారు. ఇదీ చరిత్రకు తెలిసిన మొదటి సత్యాగ్రహ సమరం. కాని బుద్ధుడు లాకోత్తర పురుషుడయినా ఒక వ్యక్తియే. అతని అహింసా

బౌద్ధసంస్కృతి

విభానం రాజ్యతంత్రంలో తరువాత పాటించబడలేదు. దానిని లోకకల్యాణం నిమిత్తం రాజ్యతంత్రంలో ప్రవేశ పెట్టిన మొదటి భూనేత ఆశోకచక్రవర్తి.

మార్గచక్రవర్తియైన ఆశోకుడు కళింగ దండయాత్రాకాలంవరకు తన తండ్రి తాత లవలించిన పద్ధతిని అనుసరించినవాడే, కళింగయుద్ధంలో విజయం కలిగినా అతనికి ఆనందం కలగలేదు. యుద్ధం వల్ల లక్షా యేభై వేలమంది కళింగంలోనుంచి వెళ్లిపోయారు; అంతకంటే ఎన్ని రెట్ల యుద్ధంలో చచ్చిపోయారు యుద్ధంవల్ల కలిగిన కష్టాలు, సహాయి అనేకాలు. ఈ జననాశనం, కష్ట సహాయి చూచి ఆశోకునికి అనుతాపం ఎక్కువైంది మన శ్వాంతి కోసం ఉపాసకుడుగా ఉన్నాడు. తరువాత జ్ఞాన్ అవలంబించాడు. 'కత్తితో సాధించిన విజయం విజయం కాదు; ధర్మ విజయమే విజయము' అని ఎలుగెత్తి చాటాడు. కరుణారసహృదయుడైన అతడు మనుషులందరూ నా సంతానం, నా సంతానానికి ఐహిక పారలౌకిక సౌఖ్యాన్ని ఎల్లా కోరుతానో అట్లే సమస్త జనుల విషయంలోనూ కోరుతున్నానని తన రాజకీయ పరివారాన్నింతమ ధర్మప్రచారం నిమిత్తం వినియోగించాడు ఈ ధర్మాన్ని పాలించినట్లయితే స్వర్గం లభించడమే కాకుండా రాజు ఋణాన్ని తీర్చుకొన్న వారవుతారని ప్రజలను ప్రబోధించాడు. దేశంలో యుద్ధాలాగిపోయినవి. రాజాజ్ఞ నిర్వర్తించడానికి జనులన్నీహించారు. దేశంలో శాంతి వెల్లివిరిసింది. శాంతికాలంలో విదేశరాజాస్థానాలకు దూతలను పంపే ఆచారం పూర్వకాలంనుంచీ ఉంది. ఆశోకచక్రవర్తి కూడా తన దూతలను బర్మా, ఈజిప్టు, గ్రీసు మొదలైన దేశాలకు పంపడమే కాకుండా ఆ దేశాలలోని ప్రజలకు ధర్మం బోధించడం, మనుషులకు, జంతువులకు ఆరోగ్య కాలలు— ఖిన్నుత్తులు పెట్టడం, ఓషధులను పెంచేటందుకు ఆరామాలు వేయడం, ఈ పనులు చేయాలనికూడా వారికి ఆదేశించాడు. ఇదంతా ఆశోకు డవలంబించిన జ్ఞాన్ముత్యప్రభావమే ఆశోకుని రాజనీతితో అంతర్జాతీయ సంబంధాలతో ఒక క్రొత్త యుగం ఆరంభమైంది. ఆశోకుడు తలదండ్రులను నేనించవలెనని, ప్రాణిహింస చేయకుండావలెనని, వ్యయము తగ్గింపవలెనని, కలహించుట పరమతమాదన కూడదని, ఆత్మ నిగ్రహము, హృదయ పారిశుద్ధ్యము, కృతజ్ఞత, విశ్వాసము ఉండవలెనని, క్రూర్యము, ఈర్ష్య, క్రోధము, గర్వము కూడవని — అతిడు లోకకల్యాణకరమైన

సామాన్య ధర్మములనే బోధించాడు; శీలం లేనివాడికి ధర్మాదరణం సాగ్యంకాదన్నాడు. ఆశోకుడు చేపట్టిన టతో జ్ఞాన్ ప్రపంచముతోమయింది. జ్ఞాన్ వ్యాపించిన చోట్లా జ్ఞాన్ధర్మాలు, ముఖ్యంగా పంచలాలు ప్రజాహృదయాన్ని బాగా ఆకర్షించాయి.

సంసార దుఃఖంనుంచి విమోచన పొందాలంటే మనిషి శీలవంతుడు కావాలన్నాడు బుద్ధుడు. 'అష్టాంగ మార్గం'లోని 'సమ్యక్ దర్శన'లో—ఆసగా చేసే పనులలో చేయవలసినవి, చేయరానివి ఉన్నవి. చేయవలసినవాటికి విధులని, చేయరానివాటికి నిషేధాలని పేరు. ఈ నిషేధాలలోనివే జ్ఞానల పంచలాలు. ఇవేమిటంటే ... (౧) జీవహింస చేయకూడదు; (౨) ఈయబడిదాని తీసికొనకూడదు; (౩) కాకు సంబంధమున ఆవిశీతికరంగా ప్రవర్తించకూడదు; (౪) అనృతము చెప్పకూడదు; (౫) సురాపానము చేయకూడదు. వీటితోపాటు ఇంకా ఆయుదున్నవి. కాని ప్రధానమైనవి ఇదివరలో చెప్పినవే. ఈ పంచ శీలములు ఒక జ్ఞానానికేకాదు. హిందూ మతానికి సామాన్యమైనవే. ఆశోకుడన్నట్టు శీలంలేనిదే ధర్మాదరణం సాగ్యంకాదు.

రెండవ ప్రపంచయుద్ధం తరువాత స్వాతంత్ర్య సంపాదన ప్రయత్నంలో ఇండోగీషియా నాయకుడు డాక్టరు సుకర్నో తమ జాతీయదర్శాన్ని అయిదు నూత్రాలలో వివరించి వాటికి 'పంచశీలాలని' పేరు పెట్టాడు. అవేమిటంటే : (౧) తమజాతిలో తాము విశ్వాసం కలిగిఉండడం — అంటే జాతీయత; (౨) విశ్వమానవ ప్రపంచంలో విశ్వాసం కలిగియుండడం; (౩) స్వేచ్ఛాదర్శంలో విశ్వాసం కలిగియుండడం; (౪) సాంఘిక న్యాయం (సోషల్ జస్టిస్)లో విశ్వాసం కలిగియుండడం; (౫) భగవంతునిలో విశ్వాసం కలిగియుండడం. బుద్ధుడు వ్యక్తి తరించే నిమిత్తం వ్యక్తి విషయంలో ప్రతిపాదించిన పంచశీలాదర్శాన్ని డాక్టర్ సుకర్నో కొంచెం మార్చి జాతీయదర్శం చేశాడు. దేశకాల పరిస్థితులకు అనుగుణంగా అయిదు ముఖ్యసిద్ధాంతాలు ప్రతిపాదించి ఈ పంచశీలాదర్శాన్ని పండిత జననాల్లాల్ సెహూ అంతర్జాతీయ రంగానికి మార్చాడు. క్రొత్తగా మన దేశాన్నేకాదు, వివిధదేశాలను ఆకర్షిస్తున్న ఈ పంచ శీలాదర్శం ప్రతిపాదితమైంది జ్ఞాన్ముత్యప్రభావం చేత కాదని ఎవరనగలరు?

మనసులూ...! మమతలూ...!

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

క్రిస్టోజు ఉదయం నిద్ర లేచి లేవకముందే, నాక్కును పింఛింది ఎవరో క్రొత్తివాళ్లు లంకంత మా ఇంట్లో తిరుగుతుండడం. చంటింటి గుమ్మం దగ్గరగా గడప నానుకుని కూర్చుని ఓ క్రొత్తవిడతో మాట్లాడుతోంది మా అమ్మ, మగ్గుమగ్గు పమిటకొంగుతో కళ్లు వొత్తుకుంటూ. నల్లగా బొద్దుగా కాకిలాగు తొడుక్కున్న ఓ ఎనిమిదేళ్ళ అబ్బాయి గోడప్రక్క నున్న బ్రంకు పెట్టెమీద కాళ్ళు రెండూ ముడుచుకుని భయంభయంగా దిక్కులు చూస్తూ కూర్చున్నాడు. నల్లగళ్ళ పూలపరికిణీ కట్టకున్న ఒక తెల్లమ్మాయి గిరగిరాలు తిరుగుతూ తనజడ తను చూచుకోడానికి ప్రయత్నిస్తోంది.

నాకు మెలకువ పూర్తిగా రావడంలేదు. కానీ ఆ అమ్మాయిని చూస్తుంటే మళ్ళీ కళ్లు మూసుకోవాలని పిందటంటేదు. మంచంమీద ముసుగు తొలగించుకొన్న నన్నుజూచి ఒక్కసారి పక్కన నవ్వి తిరిగి తన పనిలో నిమగ్నరాల్సింది ఆ అమ్మాయి. ఆ పనిసిల్ల నవ్వి నవ్వుకు విప్పారిన మల్లెపువ్వు జ్ఞాపకం వచ్చింది ఒక్కక్షణం. తెల్లని ఆ అమ్మాయి, నల్లని ఆ జడా అల్లానే శాశ్వతంగా నాలో స్థిర నివాసం ఏర్పరచుకున్నాయి.

నిద్రలేచినా మంచం వదలని నన్నుజూచి మా అమ్మ “ఏదైంది రామా!” అన్నది మెల్లగా. ఏమైనా పని ఉన్నప్పుడు ఆమె చెప్పేతీరలాంటిది. నిద్రబద్ధకం కొద్దిగా వదిలించుకుని, దుప్పటి ఓమూకు తిన్ని, విధిలేక మంచం దిగి ఇంట్లో క్రొత్తివాళ్లున్నారన్న విడిమిడితో గబ గబా తల వంచుకునే దొడ్డిగుమ్మం వేపు నడిచాను. అంతవఱకు అమ్మతో మెల్లగా మాట్లాడుతోన్న ఆ క్రొత్తయవతి నా విడిమిడిని చూచి కాబోలు కొద్దిగా పెద్దగా నవ్వి నన్ను సరిస్తూ ‘అలా సిగ్గుపడుతున్నా వేమిటి రామా నన్నుజూచి?’ అన్నది సన్నగా.

అలా అంటున్నప్పుడు ఎందుకో ఆమె స్వరం

కొద్దిగా వణికింది. కంపించే ఆ స్వరం విని మంద్రు పోతున్న నేను ఒక్కసారిగా వెనక్కు తిరిగాను.

ఉబికివస్తోన్న దుఃఖాన్నాపుకోటానికి బలవంతంగా ప్రయత్నిస్తోందామె.

ఆమె కదం తిక్కరహితమై నెలనెల బోతోంది.

ఆ నీలికళ్లు తీరని ఆవేదనతో కుమిలిపోతున్నట్లున్నాయి.

నేను వెనుకకు తిరిగి ఆమె వేపు నూటిగా చూస్తున్నానని తెలిసికొని, నాలోకి చూడలేక, వక్కసారిగా రెండు చేతుల్నూ మొగాన్ని కప్పకుని తన విషాదాన్ని నేను తెలిసికోకుండా ఉండాలని విఫల ప్రయత్నం చేసిందామె.

ఇంతసేపూ ఒకప్రక్కగా నిలబడి నా మనోభావాలను సునిశితంగా పరిశీలిస్తున్న మా అమ్మ నన్ను సమీపించి “చిన్నప్పటి నీత నే మఱిచావా రామా!” అన్నది శాంతంగా, ఎన్నడో గతంలో కోల్పోయిన ఆ అమూల్యవస్తువు తిరిగి సమీపిస్తున్న సమయంలో దూరంచేసికోవద్దన్నట్లుగా.

ఆ మాట వినగానే దశాబ్దంనాటి ఆ మధురగాన వక్కసారి నా స్మృతిపథంలో మెరిసి నన్ను పిచ్చి వాణ్ని చేసి దూరంగా ఆదృశ్యమైంది.

నీత! ఒకనాడు నన్ను సృష్టించి చేసిన నీత! నా హృదయంలోని ‘మాధుర్యాన్ని’తా ఆమె ముంగుపోన్కి జాలిగా, ప్రేమగా ‘నేనంటే నీ కిచ్చమేకడు నీతా’ అని అడిగినప్పుడు పేలవమైన ఓ నవ్వు నవ్వి మానంగా వెళ్లిపోయిన నీత!

ఆమె ఇప్పుడిలా ఆకస్మాత్తుగా ఎందుకు నా గృహంలో అడుగిడిందో నా కర్థంకాలేదు. నీతవేపు చూచాను. ఇంకా ఆలానే దుఃఖిస్తోంది. ఆడుకుంటున్న ఆ బంగారుపాప వేపు చూచాను. చిరునవ్వుల జల్లులు చిందించుకుంటూ తన ప్రపంచం తను నిర్మించుకుంటోంది. ఆ నల్లబ్బాయివేపు చూచాను. అర్థంకాని దృక్పథంతో నీతవేపు దీనింగా చూస్తున్నాడా పిల్లవాడు!

మా అమ్మ మళ్ళీ నావేపు చూచి అన్నది. “నా అన్ననా శ్లింధరూ గతించారట. ఆ స్త్రీపాస్తులు గానీ అంజదంశలు గానీ లేవట పాపం!”

ఒక నాడు నన్ను తృణీకరించి వెళ్లిపోయిన సీత ఈ నాడు తిరిగి నా పంచజీవీ నా అనుగ్రహం ఆశిస్తోంది. ఒక వేళ ఇప్పుడు నేనూ తిరస్కరిస్తే?

ఊహించుకోలేకపోయా నా దృశ్యాన్ని. సిరి కోసం ఆపులమని చేరేవాడు కోట్లకొలది. ఆమెనున్న కొద్ది ఆస్తీపాస్తులూ హరించిన తర్వాత? నడివీధిలో ఆ అమాయకపు పసికందులు అన్నహోరాలకోసం గోడుగోడున అలమటిందవలసి రావచ్చు. ఓధి మొగ మెరుగని సీత నాల్గు బాటల కూడలిలో నిలబడి పగుల క్షమాభిక్ష స్వీకరించవలసి రావచ్చు.

ఆలస్యం ఏమాత్రం లేకుండా మా అమ్మవేపు తిరిగి జవాబిచ్చాను. “సీత మనిండ్లోనే వుండిపో కూడదా అమ్మా?”

మా అమ్మ నవ్వింది. ఆమెతో నలభై వసంతాల జీవితం గడిపిన మా సాన్నారికే ఆ మందహాసంలోని నిగూఢభావా లస్పృహస్పృహ డర్శనంకావు. ఇక నేనా! అయోమయంగా ఆమెవేపు చూచాను. ఆమె సీతను వాళ్ళో దాడుకుని మెల్లిగా సముదాయించబానికి ప్రయత్నిస్తోంది

ఆ దృశ్యం ఎంత హృదయవిదారకంగా వుంది!

తల నెఱిసిన వృద్ధు మా అమ్మ. ఆమె వొడిలో జీవిత సుడిగుండా లర్థం చేసికోలేని అమాయక హృదయ సీత! పద్మపత్రంలా కంపిస్తున్న సీతను చూడలేక గబ గబా ఆ ప్రాంగణం దాటి బయటకు వచ్చేశాను.

చెల్లమగ్గగా సిగ్గుపడ్డ మొగంతో బయటకు వస్తున్న సూర్యుని చూచినా నా సీతను నేను మఱువ లేకపోయాను కడుపురింకినా ఇంకా తృప్తిలేక తల్లిని బాధిస్తున్న లేగదూడను చూచినా ఆడుకుంటున్న ఆ బంగారుపాప నా మదిలో మెగుల్చానేవుంది. గోళీలాడుతూ అల్లరిగా ఒకరి నొకరు త్రోసుకుంటున్న ఆ బడిపిల్లలను చూచినా, దిగులుగా ట్రంకుపెట్టే మీద కూర్చున్న ఆ నల్లబొప్పాయి జ్ఞాపకం వస్తూనే వున్నాడు. కాలకృత్యాల ముగించానన్న మాటేకాని గాయపడిన సీత హృదయాన్ని పూరడించలేకే అన్న వేదన మిక్కుటంగా బాధిస్తూనేవుంది. త్వరత్వరగా మరలా చావణిలోకి నడిచాను. అమ్మ అక్కడలేదు. పిల్లలిద్దరూ అప్పడే ఎక్కడకు వెళ్ళారో అర్థంకా

లేదు. సీత మాత్రం వంటరిగా గోడనానుకుని నిలబడి తనలో తనే కుమలిపోతోంది.

నా రాకను గమనించినట్లులేదు సీత. గుఱు బాష్పాలామె కంక్షకు తెలుకట్టి ప్రపంచాన్ని చూడ నీయకుండా చేస్తున్నాయిగామోసు! మెల్లిగా సమీపించి, కొద్ది దూరంలో నిలబడి “సీతా!” అని పిలిచాను నేను పిలిచిన పిలుపు నాకే వినిపిస్తున్నది. సీతకు వినిపిస్తే వుండని నా ఆశ్చర్యాయం. కాని సీత మెల్లిగా కళ్ళు తెరిచి నావేపు ఒక్కసారి చూచి తిరిగి కళ్ళు మూసుకొంది.

ఆహవారి హృదయాలు అగాధాలట! కానీ అప్పటి సీతను చూచిన వారికి మాత్రం నేనామె హృదయమీదంలో ఏ కొద్దిగానో స్థానం సంపాదించు కొన్నానని మాత్రం తెలిసికొగలదు. సీతను సమీపించి మెల్లిగా ఆమెను నా వేపుకు త్రిప్పుకున్నాను. అప్పుడు... అప్పుడు... మొదలు సరికిన తరువునా సీత నాపాదాలవద్ద రాలిపోయింది. హీనమైన నాపాదాన్ని వేకి కన్నీటితో అభిషేకం చేసి, తన స్పృహ చేతులతో నన్ను బంధించి ‘రామూ’ అన్నది దీనంగా.

నేను చలితుణ్ణురూపును నన్ను తృణీకరించిన సీతలో ఇంతగా నాపై వాత్సల్య మున్నదని అంత వఱకూ నాకు తెలీదు. మెల్లిగా సీతను లేవనెత్తి “భయ పడకు సీతా—ఇంకా నీ చిన్ననాటి రామూ చని పోలేదు” అన్నాను హస్తత్రికతో. సీత ఏమీ మాట్లాడ లేదు. తనలో తననుకుంటున్నట్లుగా “నా పిల్లలు... నా పిల్లలు...” అని మాత్రం కలవరించింది.

నా కళ్ళు చెమ్మగిల్పడం నేను చూచుకోనేలేదు. నా ఊహల్లో నేను పరిభ్రమిస్తూ ప్రకృత్యాన్ని మఱచి పోవడం గమనించనేలేదు. సీత తన పుట కొంగుతో నా కన్నీగు తుడిచే వఱకూ జాగ్రదవస్థలోకి నేను రానేలేదు.

“నన్నుజూచి నువు యశస్తిస్తున్నా వేమిటి రామూ!” వర్షించిన మేఘంలా వుండి ఆమె వదనం. జవాబుకోసం తడుము కున్నాన్నేను కొద్దిసేపు.

“నీ మెడకొక గుడిబంధను కాదుకదు రామూ నేను?” అంత విషాదంలో కూడా ఇంత సున్నితంగా మాట్లాడడం ఒక్క సీతకే చేతనవును.

అందుకే ఆమె అంటే నాకు పంచప్రాణాలూ! ఇంతలోకి ఆ చిన్నిపాప పరుగెత్తుకుంటూవచ్చి తల్లి వొడిలో వాలింది. ఆ పాపను సీత ప్రేమగా హృదయానికి హత్తుకుంది. ఆ పాప నునుచెంపలపై ముద్దుల

వరం కురిపించింది. మాతృప్రేమ నంతటిని నా ముందే వోలక బోసింది.

“ఈ జలజ, ఆ రఘులే రామూ నా జీవితానికేడు గడ. ఈ పసికందులను మాచే నే బ్రతుకవలసి వస్తోంది.”

పెద్ద ఆరిందాబా సీత చెబుతున్న ఆ మాటలకు నేను నవ్వకుండా వుండలేక పోయాను. నా కళ్ళ ముందు పుట్టి పెరిగిన సీత చివటకు నాకే పాఠాలు బోధిస్తోంది.

“ఈ రోజే బళ్ళో చేర్చిస్తాను పిల్చిదర్శి!” అన్న వెయ్యదిగా ఆ పసిపిల్లల మొగ్గాల్లోకి చూస్తూ. సీత నోటితో ఏమీ చెప్పకపోయినా ఆ కండ్లలో విరిసిన ఆ జ్యోతులు ఆమె భావాన్ని వ్యక్త బ్రతించాయి.

ఆలా ప్రవేశించింది సీత మళ్ళీ నా జీవితంలోకి. బిక్కు బిక్కుమనే మా యిల్లు మళ్ళీ ఆనంద తరంగాల్లో వోలలాడింది. మా అమ్మకు చేతినిండా పని; సీతకు మనసునిండా సంతోషం, పిల్లలకు కావలసినంత తృప్తి. ఒంటరివాడైన నేను మళ్ళీ సంసారంలో ఓ బాధ్యత కలిగిన వాణ్ణియ్యాను. రాత్రి పూట పిల్లలకు పాఠాలు, పాటిపూట బజిపనీ, సాయం కాలం చక్కగా సీతతో అదీ ఇదీ మాట్లాడడం; మాయింట్లో సీత తిరుగాడుతుంటే రాజహంస నవయాడుతున్నట్లుండేది. ఆమె మా యింటికి ఒక కళ, లక్ష్మి. కానీ—

ఆ రోజు రాత్రి...

పుచ్చ పువ్వులావున్న వెన్నెల ఆకాశంనుండి క్రిందకు రాల్తోంది. సముద్రపు కెరటాలు గట్టునున్న బండరాళ్ళను విడువలేక విడువలేక వెంక్కు వెళ్తున్నాయి. ‘మనర్వా’నుండి జనం ఒక్కరోక్కరే తిరిగి తమ యింళ్ళకి జేరుకుంటున్నారు.

అయినా ఆ నిశీథ ప్రశాంతత ఏమాత్రం చెక్కు చెదరకుండా ఆలా నేవుంది. దరిదాపు నిర్జనంగావున్న గజపతిరోడ్డుగుండా ఇంటికి నడక ప్రారంభించా న్నాను. దారిలో పడుకున్న ఒకటి రెండు కుక్కలు నన్ను చూచి మొరిగి దూరంగా వెళ్ళిపోయాయి. ఇల్లు చేరటాని కింకా ఎంతో దూరం వుండడంవల్ల త్వరితం చేసిన నా నడకను చూచి పైనున్న పున్ను చంద్రుడు కూడా పరుగెత్తడం ప్రారంభించాడు.

దూరంగా మారుక్రిందనున్న చీకటిలో ఏవో నీడలు రెండు వకదానిలో నొకటి త్వరత్వరగా కలిసి పోయాయి. అప్పడే నన్ను దాటిపోయిన రిక్షాలో

నుండి కిలకిలలు వినిపించి విచ్చించసట్లు వినిపించాయి. పైనున్న తారలు కూడా శశాంకుని పెన్ వేసు కుంటున్నాయి.

ఆ సౌందర్యానికి నేనూ వివస్థయ్యాను. నా హృదయాంతంలో ఎక్కడో ఒకమూలనున్న ప్రేమసంతరలు తీయనిరాగ మాలపించాయి. అయినా ఇంటిమీది ధ్యాసతో నడుస్తూనే వున్నాను.

ఇంతలో—నెనుకనుండి గాజుల నవ్వడి. మల్లె పువ్వుల పరిమళం అనిర్వాచ్యమైన ఏవో ఒకర్షణకు లోబడి వెనుకకు తిరిగి చూడకుండా వుండలేక పోయాను.

తెలచీర ఆమె వొంటికి మరింత సోయగాన్ని సమకూరుస్తోంది చక్కని ఆ వననం నును సస్యసంత రలు చిందిస్తోంది ఆమె ఆ వెన్నెల్లో, ఒంటరిగా క్షీంబ దిక్కులు చూస్తూ— చూడ ముచ్చటేసింది. దరిజేరకుండా వుండలేక పోయాను.

భీతహరిణి ఒక్కసారి నా వేపుచూచి, తిలవంచుకు నడవడం ప్రారంభించిందామె. మంత్రముగ్ధునిలా ఆమె ననుసరించాను.

ఆ అర్ధరాత్రి ఆ అందాలరాశిలో ఎన్నో సందులూ, గొందులూ గడిచి చివటకు నేను చేరుకున్నది ఓ పూరిసుడిసె.

బయట వెన్నెల వెలుగులు విహరిస్తుంటే ఆ పూరి గుడిసెలో గుడ్డిబొంతిగు చివరిశ్వాస పీల్చుకుంటోంది. ఓ నులకమంచంపల్చి, దానిమీద కూర్చోమన్నట్టే గా మానంగా సంజ్ఞ చేసిందాయవతి.

పరులెవ్వరూ లేకపోయినా ఈ మూగ ప్రణయ మెందుకో? నా నరసరాల్లో నాకే తెలియని చైతన్య మేదో ప్రవహిస్తోంది. నా మనస్సు అంతా తెలియని ఆనందప్రపంచంలో విహరించాలని ఉరకలు వేస్తోంది. ఆ మంచంపై కూర్చోకుండా ఆ యువతి నెనుకకుజేరి ఆమె వదనాన్ని నా వేపుకు త్రిప్పుకున్నాను. ఆమె సిగలోని ఒక మల్లెపువ్వు నా పాదాలక్రిందబడి, నలిగి పోయింది. బలంగా ఆమెను నా వేపుకు త్రిప్పుకోవడంలో ఆమె చేతి గాజు వకటి విరిగిపోయింది.

అప్పటికీ ఆమె నాతో మాట్లాడనే లేదు. దీనంగా నాకండ్లలోకి చూస్తూ చేయి జూపింది డబ్బు కోస మన్నట్లుగా.

ఒక అబల—అదీ అర్ధరాత్రి—నా అనుగ్రహం న్నాశించడం, నిజంగానాలోని పురుషత్వం కోటుకొరిగు సవరించుకొంది. గర్వంగా ఆమె వేపు ఒక్కసారి చూచి జేబులోని పరుగుతీసి ఆమె వేపు విసిరివేశాను.

నాయీ చర్యచూచి మెరిసిన ఆమె కండ్లలో సౌందర్యదేవత తాండవించి నల్లనిపించింది నాకు.

ఆమెనుండి ప్రసరించిన చంద్రికలు అణువణువునా నాకు శైత్యోపచారాలు చేశాయి.

ఆమె వేపు చూస్తూ అలాగే నిలబడిపోయాను చిత్రప్రతిమలా.

ఆమె పక్కన కేరిచింది. నాలో ఆభిహత్యం వెలిగింది.

పక్కలో డబ్బుకోసం చూస్తోందామె ఆమెలో విరిసిన అందాన్ని వాగ్వినియోగం చేస్తూ చూస్తుండగానే — ఆమె యెందుకో కళ్ళవళ్ళపడింది. ముఖం చిట్లించింది.

ఎట్టబడిన ఆమె వదనం ఎంత అందంగా వుంది!

మెల్లిగా ఆమెను సమీపించి కొండ్రం కనుక్కోవాలనుకున్నాను అందుకు ముందు రెండడుగులు వేశాను.

ఇంతలో సుతిమెత్తని పదార్థ మేదో బలంగా నా చెంపను — అబ్బా! కళ్ళు బైర్లు కమ్మాయి. ఆ సరాకు పక్కనున్న గోడకు — ఆనుకోవలసి వచ్చింది.

ఆమె బుసలు కొట్టోంది!

కోపంతో ఆమె నిలుపునా కంపిస్తోంది!

ఆమె అంటున్న మాటలేవీ నాకు సరిగా విప్పించలేదు. కానీ 'సరిగ్గుడా!' అని శబ్దం మాత్రం నన్ను సమీపించి నా హృదయంలోకి చొచ్చుకుపోయింది. నా కాళ్ళర్యం వేసింది. పిచ్చి పిల్ల! నెలతిరిగే సరికి రెండువందల వెండిరూపాయలు సంపాదించే నన్ను దిగ్విరుదంబుతోంది. నేనే దిగ్విరుదైతే ఈ హిందూదేశంలో ఇక నూటకొకడు కూడా భాగ్యవంతుడండడం — అసంభవం!

కూర్చున్న స్థలంనుండి లేచి ఆమెను సముదాయించబోయాను. నన్ను దిగ్గరకు జేరనివ్వకుండా ఆమె కంఠంనుండి నిప్పులు కురిపిస్తూ ఉత్త పర్యం నా ముందు పడేసి "ఏదీ డబ్బు?" అని అంటిచింది.

పక్కలో చిల్లర డబ్బులు మాత్రం వున్న సంగతి, అప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది. నాకు ఈ ఆర్థరాత్రి ఇంతి పరాధివం సహించడం తలగొట్టేసి నట్లనిపించింది. ఆమె వేపు నూటిగా చూడలేకపోయాను. మానంగా ఆలాగే కూర్చుండిపోయాను.

కొద్దిసేపు నిశ్శబ్దం. తలవంచుకు కూర్చున్న నాకు ఎవరో ఏడుస్తున్నట్లనిపించింది. ఆ ఏడుపులోనుండి ఆవిర్భవించి నట్లున్నాయి ఆ మాటలు. 'ఈనాడు కూడా గంజికి నేను నోచుకోలేదు. అరుపు తెచ్చిన పూలకు డబ్బుకోసం వస్తాడు వాడు. ఇంతకన్నా ఉత్తమం!'

వినలేకపోయాను నేనా మాటలు ఆమె హృదయంలోని బాధ ప్రతి మానవ శక్తి అర్థమవుతుంది. కానీ మానవుడుగా చిలామనే ఆపుతున్నా ఆమెకు సహాయం చేసే స్థితిలో మాత్రం లేను.

ఆమె వేపు తిరిగి చూడకుండా ఆ గుచ్చంబాటి బయటకు వచ్చేకాను. నెనుకనుంకి ఆమె వెళ్లి వెళ్లి ఏడుస్తున్నట్లు కొద్దిదూరం వరకూ వినిపిస్తూనే వుంది.

నేను రోడ్డుమీద నడుస్తున్నానన్న మాటే కాని ఆమె మానం నానుంకి శాశ్వత కోరికపోయాను. బెనుకుతున్న ఆకహ్లా, చూడగానే ఆకస్మికం ఆమెచూం యింటికి చేరేంతవరకూ నన్ను నెంటాడు తూనే వున్నాయి.

అదీ గాక పరాధివం నాలో జ్వలిస్తున్నా, ప్రేమ కాంక్ష కూడా నాలో జ్వలల్లునునమాతూనే వుంది. ఆమె కోపమూ రీగా వక్రమయంలో నాకు కనిపించినా, తెల్లచీరలో దాక్కున్న ఆమె శేషం నాకు చిక్కిరిగింకలు పెడుతూనే వుంది.

ఇంటికి చేరి తలుపుతెరిచి నే, గడియ వేసిలేదు గామోసు, పూరక నే వచ్చేకాయి తలుపులు. అప్పటి కడుశబ్దం, గడియ వేసి, నెనున్న చంద్రుడింకా నెలుగు తుండడం చూచి నాలో నేనే తిట్టుకుంటూనా మంచం చేరబోయాను.

అసలే వేసవికాలం — అందులోనూ వెన్నెల రాత్రి. ఇటువంటి సమయంలో నాహస్యంగా మా అమ్మ నా మంచాన్ని దొడ్లోవున్న పున్నాగ చెట్టు కింద వేస్తుంటుంది. సీత రాకముందు మా అమ్మకూడా తన పడకను దొడ్లోనే వేసుకునేది. కాని సీత మా జీవితంలో ప్రవేశించి నప్పటినుంచీ వారిద్దరు కలిసి ఇంట్లో పడుకోవడం అలవాటు చేసుకున్నారు. పిల్లలు మాత్రం నామాలిమ మానలేక, నా ప్రక్కనే తమ మంచాలు కూడా వేయించుకుని, కథ చెప్పించుకుని మరీ నిద్రపోయేవారు ప్రతి రాత్రి.

అలవాటు ప్రకారం పున్నాగ చెట్టు క్రిందన్న పట్టెమంచం వద్దకు వెళ్ళాను. పున్నామి చంద్రుడు తన ఆకతాయి తనం మానకుండా పడుకున్న వాళ్ళ మొగాలమీదకు వెన్నెల బాణాలు పంపుతూ చిలిపిగా నవ్వుతున్నాడు. ఆ పాలకాంతుల్లో నా మంచమీద అమాయకం గా నిద్రపోతున్న సీత మొగం కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపించింది నాకు.

గాలికి గామోసు ఆమె జడ ముడిపిడి ఆ నల్లని శిరోజాలు పట్టు దిండుమీద నాట్యం చేస్తున్నాయి! నల్లని శిరోజాల మధ్యగా ఎఱుని ఆమె పెదవులు నవ్వుకుంటున్నాయి తమలో తాము!

ఆ సౌందర్య మూర్తిని ఒక్క క్షణం అలా చూస్తూ నిలబడ్డాను. ఇంతలో ఆ ప్రశాంతమూర్తి ఆ స్థలంలో అదృశ్యమై, ఇందాక నేచూచిన ఆ అందాల బరిణ నవ్వుతూ ప్రత్యక్షమైంది.

నాకేమీ తోచకుండా వుంది. ఇది కలా? యథార్థమా? మళ్ళీ వక్కసారి కళ్లు నులుచుకుని ఆ మంచంవేపు చూచాను. సీత చిరునవ్వులతో నిద్రిస్తోంది.

సీతను చూస్తూ, ననంకోసం, చూచాన్న మృదువైన ఆ వేశ్యను జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నందుకు నన్ను నేనే నిందించుకున్నాను కానీ—నన్ను నేనెంత నిందించుకొన్నా ఆ భవం మాత్రం నాలోంచి కోవకలేదు.

డబ్బు పారేసి ఆ యువతిని కొనుక్కోగలను నేను. సీతకు డబ్బేకాక సర్వం సమూహమైనాను. అయినప్పటికీ నాకు, ఆ యువతిపైవున్న అధికారం సీతపై మాత్రం ఎందుకుండ గూడదా?

ఈ పాపపు వ్యూహంలో కీటకాన్నయ్యను. తప్పించుకుందామన్నా తప్పించుకోలేకుండా వున్నాను. అక్కడికీ వెనుకకు తిరగాలని రెండడుగులు వేశాను. కానీ మనసులోని కాంక్ష పెళాచిక వికటాట్టహాసంతో ఉటంకిస్తోంది. నాలో చెప్పలేని దౌర్బల్యం ఏదో ప్రవేశించింది. లోని భావావేశంతో బాటు ప్రతి అవయవమూ నుచో ఆరాటపడిపోతోంది. మనసూ, మెడదూ, దేహం, ఒకటేమిటి చైతన్యమన్న ప్రతి అణువూ సీతపైనే కేంద్రీకృతమై నన్ను ఆమె వేపుకు నడిపించినై.

నిద్రిస్తోన్న ఆమె వంపుల సోయగంమీద పై నున్న పున్నాగపుస్పలపడి తీయని పరిమళాన్ని వెద జల్లుతున్నాయి. ఉచ్చాస్యం నిశ్వాసాలకు చలిస్తున్న ఆమె సౌందర్యం విభ్రాంతి కల్గిస్తోంది.

ప్రతి మానవుడిలో విరుద్ధశక్తులు పనిచేస్తుంటాయిట! కానీ నన్ను ఆపవడమైనా రాక్షసత్వం నిలుపునా ఆక్రమించుకొంది. ఏంచేస్తున్నానో నాకే తెలీదు. నాలో మంచీ-చెడూ-విచక్షణ పూర్తిగా నశించింది.

నిద్రిస్తన్న సీతపై ఏమి ఆత్యాచారం చేశానో!

ఆమె ఒక్కసారిగా ఉలిక్కిపడి లేచింది. ఉన్మాదస్థితిలోవున్న నన్ను జూచి కెప్పుడుని కేక వేసి 'అన్నయ్యా!' అంటూ నా పాదాలవద్ద పడిపోయింది.

ఆమె కేకలు విని అమాయకంగా నిద్రపోతున్న

ఆ పసికందులు కంగారుగా లేచి, సీత నా అయోమయ స్థితిలో చూచి మరింత బెంబేలు పడిపోయారు.

పిల్లల భీతావహాస్వరం విని ఇంట్లో పడుకున్న మా అమ్మ అదాటుగా ప్రవేశించింది ఏమిటేమిటంటూ.

నా తల తిరిగిపోతోంది. కాళ్ళ క్రింది భూమి లోలోతునకు క్రుంగుతున్న ట్లనిపిస్తోంది. నిలబడలేక తూలి క్రిందబడబోయాను.

మా అమ్మ నన్ను చూచి మరింత గాబరా పడి పోయింది. 'ఏమైంది రమ్మా!' అని అగుర్తాగా ప్రశ్నిస్తూ నాకు ఆసరాగా పట్టుకుంది.

సీత తనకుతానే తెప్పగిల్లుకున్నది. పరిస్థితి నక లోకించి తన స్థానం తెలిసికున్నది గామోసు మెల్లిగా మా అమ్మ ప్రక్కకు చేరి "ఏమీ లేదమ్మా నేనూ, నిద్రలో కొద్దిగా పెద్దగా కలవరించడం చూచి అనవసరంగా భయపడిపోయాడు!" అన్నది.

సీత మాటలు విన్న నేను ఆమె వేపు చూడలేక పోయాను. ఎవరికైతే ద్రోహం తలపెట్టానో వారే నన్ను రక్షింపవలసి రావడం—నా గదిలోకి పరుగెత్తుకు వెళ్ళి మంచంమీద కుమిలిపోతూ పడుకున్నాను. అవ్యక్తంగా ఎప్పుడు కన్నుమూశానో!

మళ్ళీ కళ్లు తెరిచేసరికి ప్రపంచంలోని రణగోణ ధ్వనులు నా చెవికి వినబడుతున్నాయి. కానీ మాయిల్లే నిశ్శబ్దంగా వుంది. పిల్లల చిరునవ్వులు వినిపించడంలేదు. సీత అంచెల రవళి మోగడంలేదు. మా అమ్మ మానం గా గృహంలోని పని గబగబా చేసుకుంటోంది.

గబగబా ఆమెవద్దకు పరుగెత్తుకు వెళ్ళాను. ఇల్లంతా ఆలా నిద్రపోవటానికి కారణ మేమిటని అడిగాను.

మా అమ్మ కొద్దిసేపు జవాబీయకుండా వూరుకొని తరువాత నెమ్మదిగా అన్నది. "ఎవరో దూరపు చుట్టాలు, ఎక్కడో వున్నారట! చూసినస్తానని వెళ్ళింది పిల్లను తీసుకుని. నిన్ను మాత్రం రఘును జాగ్రత్తగా చూస్తోందమంది!"

వర్షంలేని పడుగు మీదపడింది. మరుమాటాడకుండా వెళ్ళిపోయాను. మా అమ్మవేపు చూడలేక.

ఏలా అకస్మాత్తుగా నా జీవితంలోకి ప్రవేశించిందో ఆలా అకస్మాత్తుగానే వెళ్ళిపోయింది సీత, నన్ను మళ్ళీ వంటరివాడే చేసి. కానీ వెళ్ళిపోయేటప్పుడు మాత్రం నా మెడకో గుదిబండను తగిల్చి మరి వెళ్ళింది!

అశ్వ ఘోషుడు : బౌద్ధవాఙ్మయము

శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ

సాధారణంగా భారతీయులు మన ప్రాచీన ఔన్నత్యాన్ని తలచుకొని గర్వపడుతూ ఆ ఆవేశంలోనే పశ్చిమదేశవాసులు ఆ ప్రాచీనకాలంలో అనాగరకులుగా ఉండేవాళ్లని చెప్పుకొని సంతోషిస్తూ ఉంటారు ఈ కాలంలో ఏ క్రొత్త విషయాన్ని పాశ్చాత్యులు కనిపెట్టారనేవారై విన్నా ఆ క్రొత్త విషయం అతి ప్రాచీనకాలంకిందలే మనవాళ్లు కనిపెట్టియున్నారని వేదాల్లోంచో, పురాణాలలోంచో ఉదాహరణలు చూపిస్తూ ఉంటారు. ఇంగులో కొంత స్వాభిమానాన్ని సుధింపజేసే మానసిక ప్రవృత్తి వెల్లడి అవుతూవున్నా సర్వం అసంగతం అని కొట్టి పారవేయటానికి వీలులేదు. ఇలా కొట్టివేయటానికి వీలులేకుండా మనకు గౌరవాన్ని సంపాదించిపెట్టిన వాటిల్లో ముఖ్యమైనవి వేదాలూ, పురాణాలూ, మహాకావ్యాలూ. వేదాలు అపారమేయాలనీ అతిపురాతనాలనీ — పురాణాలైనా వేలకొలది సంవత్సరాలక్రిందటివే, అనీ ఇక రామాయణాది మహాకావ్యాలు గూడా ఆతరగతికి చెందినవే అనీ, విజ్ఞానైకరకూ తెలిసినవియమే. ఐతే మనదేశానికి కీర్తిప్రతిష్ఠలు సంపాదించిపెట్టిన ఈ గ్రంథాలన్నీ సంస్కృతభాషలోనే వ్రాసిఉన్నాయి. అంతేకాదు అన్నిటియొక్క మహత్తరాశయమూ ఒక్కటే. అది ఏమిటంటే — మానవుణ్ణి ఉత్తమశీలవంతునిగానూ, పరోపకారపరాయణునిగానూ సంఘశ్రేయస్సునుకోరే ఉత్తమ ఔదార్యవంతునిగానూ రూపొందించటమే! ఈ ప్రయత్నానిద్దీ వేదాలూ, పురాణాలూ కావ్యాలూ అనే ఏఒక్క తెగగ్రంథాలవ్వారైనా కావటానికి వీలున్నా ప్రజల శక్తిపామర్యాల ననుసరించి భిన్న భిన్న రూపాలు పొందివలసివచ్చినై. ఆ దినాల్లో ఏ మంచివిషయాన్ని లోకానికి బోధించవలసిఉన్నా సంస్కృతంలో చెప్పితిరవలిసిందే. అదే సంస్కృతానికి ఉన్న పరమపూజ్యత, ఉత్కృష్టత. కనుకనే వైదికయతాన్ని కాదని వేరుగా ప్రచారం చేయదలచుకొన్న బౌద్ధమతావలంబులకు కూడా సంస్కృతభాషే

ఉపాదేయమైంది. బౌద్ధమతవ్యాప్తికి ప్రారంభదశలో సంస్కృతమే అలంబనగా ఉన్నదని చెప్పటానికి వైవిషయాలు సూక్ష్మంగా చెప్పవలసింది.

సంస్కృతాన్ని బుద్ధనరేతముద్వారా బౌద్ధమత ప్రచారానికి స్వీకరించిన కవి అశ్వఘోషుడు అని కొందఱు తలచుచుండగా 'లీతవిస్తరము' అను వేటొక గ్రంథము — అనిశ్చితకర్తృత్వముగలదన్నీ — సంస్కృతభాషలో వ్రాయబడినదన్నీ — సర్వప్రథమ స్థానము నాక్రమిస్తుందని మఱికొందఱు అనుకొంటున్నారు. బుద్ధచరితము సంపూర్ణముగా బుద్ధుని ఉదంతమును తెలుపుతూ ఉండగా లీతవిస్తరము మాత్రము బుద్ధుడు తన ప్రథమోపదేశాన్ని ప్రారంభించినంత వఱకుగల కథనమాత్రమే తెలియజేస్తోంది. ఏమైనా — ఈ రెండుగ్రంథాలూ సంస్కృతభాషలోనే వ్రాయబడి ఉన్నవి. అశ్వఘోషుడుగాక ఇతరులకూడా సంస్కృతంలో బౌద్ధరక్త ప్రచారానికి చాలా గ్రంథాలూ వ్రాసినవారు ఉన్నారు. అంతేకాకుండా సంస్కృతగ్రంథరచనలు సాగినతిరువాత పాలీభాషలోగూడా బౌద్ధమతగ్రంథాలు అనేకం ఉద్భవించినై. ఈ వ్యాసంలో అశ్వఘోషుణ్ణి, ఆయన సంస్కృతభాషలో వ్రాసిన బౌద్ధమతగ్రంథాలనూ గూర్చి మాత్రమే మనవిచేసుకుంటున్నాను.

చాలాకాలం క్రిందటివరకూ బౌద్ధగ్రంథాలు అసలు పాలీభాషలోనే వ్రాయబడి వున్నవని అనుకొనేవాళ్లు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దపు ప్రారంభంలో పాశ్చాత్యులు — నేపాళము, తిబెత్తు మంగోలియా, సింహళము మొదలైన దేశాలలో ఉండి బౌద్ధవాఙ్మయాన్నిగూర్చి చేసిన విశేష పరిశోధనలఫలితంగా పాలీభాషలో ఉన్న గ్రంథాలు సంస్కృతగ్రంథాలకు అనువాదాలని తేలింది. ఈ పరిశోధనల్లో విశేష శ్రమ చేసినవారిలో ముఖ్యులు — నేపాళంలో హర్షనక — తిబెత్తు దేశమున సోమదేశారోసీ — మంగోలియాలో షిన్డే — సింహళంలో జార్జి బర్నరు

అనువారు. చీనా, జపాన్ దేశాలలో మాత్రం సంస్కృతగ్రంథాలే ఎక్కువగా లభించినై. క్రీ. శ. ఎనిమిదో శతాబ్దంలో బౌద్ధబుద్ధులైన ఖ్యాతి నార్దించిన వినీత దేవులనే పండితులు బౌద్ధవాఙ్మయం, సంస్కృతం, అపభ్రంశం, పైశాచి, మొదలైన భాషల్లో ప్రచారంలో ఉన్నట్లు పేర్కొన్నారు.

ఈ బౌద్ధమతం ఆ కాలంలో మనదేశంలోనే కాకుండా కొంచెం ఇరుచుమించుగా ప్రాచ్యదేశాలన్నిటిలోనూ — విశేషవ్యాప్తి చెందివుండి, నేటికీ మనదేశంలోకంటే విశేషంగా అవలంబించబడుతూ న్నప్పుడు — తద్వ్యాప్తికి ఎంత ప్రచారం జరిగి ఉండెనో ఊహించి తెలిసికోవచ్చు. ఆ ప్రచారసాధనాలుగా ఎన్ని ఉద్గ్రంథాలు రచింపబడిఉండెనో ఊహించలేము. కాలగర్భంలో ఎన్నో అణగిపోయి ఉండవచ్చు. మనకు ఇప్పుడు ఆయా దేశాల్లో లభ్యమయిన వాఙ్మయంకూడా తక్కువ అని అనలేము. ఆ దేశాల్లో — ఆ గ్రంథాలు — బౌద్ధమతం మిక్కిలి వ్యాప్తిలో ఉన్నది కనుక తప్పక పరిరక్షింపబడుతూనే వుంటవి. పోతే మనదేశంలో ఆ మతానికి ప్రాముఖ్యం లేకపోయినా మనంకూడా వానిని సాహిత్యదృష్టితోనైనా కాపాడటం ధర్మం. వైదిక బౌద్ధ మతాలలోని తర తమ భేదాలనుగూర్చి చర్చించడంకంటే — కళా దృష్టితో — వాఙ్మయదృష్టితో ఆ గ్రంథాలు మనకుకూడా ఆదరణీయాలు కాకతప్పదు.

అశ్వఘోషుడు ఏ శతాబ్దంవాడో స్థూలంగానైనా లేల్చటానికి ముందు బుద్ధుని కాలాన్నిగూర్చి కూడా యోచించటం అవసరం కాకపోదు. బుద్ధుడు క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దంలో జీవించియుండినట్లు చరిత్రకారులు నిర్ణయించారు. కనుక అశ్వఘోషుడు ఆ తరువాతివాడు కావటంలో ఆశ్చర్యం లేదు. చాలామంది చరిత్రకారులు అశ్వఘోషుడు కనిష్ఠుని కాలంలోవాడని నిర్ణయించారు. ఈ కనిష్ఠుడు బుద్ధుడు నిర్వాణంపొందిన పిమ్మట 9 వందల యేండ్ల నాటివాడని హుయన్ త్సాంగు—4 వందల యేండ్ల నాటివాడని మార్కముల్లర్ పండితుడు—క్రీ. శ. 278 వాడని భండార్కరూ అన్నారు. పాచి, మొదలగు పండితులు అశ్వఘోషుడు క్రీ. శ. 2 శతాబ్ది వాడని నిర్ణయించేశారు. బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది నూర్య నారాయణశ్రీగారు తమ 'సంస్కృత కవి జీవి

తం'లో పైవారి మతాలనన్నిటినీ తెలిపిఉన్నారు. అశ్వఘోషుడు కనిష్ఠుని కాలం నాటివాడనటానికి చీనాదేశపు కథలు ప్రబలసాక్ష్యం ఇస్తున్నవి. చీనాలో ఆ సంగతి నిస్సందేహంగా చెప్పిఉంది. అంతే కాకుండా కనిష్ఠుని కాలంలో 'అభిగర్భ' వ్యాఖ్యానము 'విభాష' అనే దానిని అశ్వఘోషుడే వ్రాసి ఉండెనని కూడా చెప్పబడుతోంది. అశ్వఘోషుని ఇంకో గ్రంథం 'శారిపుత్రప్రకరణం' వ్రాతప్రతి ఒకటి దొరికింది. అది కనిష్ఠుని కాలపు లిపిని తెలియ చేస్తోంది. దీనినిబట్టి ప్రాశ్నసరు లాడగ్గు అనుపండితుడు అశ్వఘోషుడు కనిష్ఠుని కాలం నాటివాడని నిర్ణయం చేశాడు. ఇంకో విషయంకూడా వుంది. అశ్వఘోషుని బుద్ధచరిత్ర చీనాభాషలోకి అనువాదం క్రీ. శ. 5 శతాబ్దంలో జరిగింది. కాబట్టి అంతకు పూర్వమే అశ్వఘోషుడు జీవించి ఉన్నాడనటం సమంజసమేకదా! అశ్వఘోషుని రచనల్లో కాళిదాసును అనుసరిద్దామనే ప్రయత్నం—భావాల్లోనూ, భాషలోనూ గూడా కనిపిస్తుంది. దీనివలన కాళిదాసు తరవాతవాడే అశ్వఘోషుడు అవుతాడు. మొత్తం మీద అశ్వఘోషుడు సుమారు రెండువేల సంవత్సరాలకు పూర్వపువాడని నిర్ణయించవచ్చునని లేలింది.

అశ్వఘోషుడు సాందరనందనునే తన గ్రంథంలో తుదిని "ఆర్యసువర్ణాక్షీ పుత్రస్య సాకేత కస్య భిక్షోరాచార్యస్య భద్రాశ్వఘోషస్య మహా కవేర్యహావదినః కృతి రియమ్" అని వ్రాయడాన్ని బట్టి ఈయన తల్లి పేరు సువర్ణాక్షీ అని, అయోధ్యా నగరవాసి అనీ తెలుస్తోంది. ఈయన వ్రాసిన గ్రంథాలనుబట్టి ఆలోచిస్తే హిందూ ధర్మగ్రంథాలలో మిక్కిలి పాండిత్యం గడించినట్లు తెలుస్తుంది. ఏ కారణంచేతనో ఆయన బౌద్ధమతావలంబి అయినాడు. అంతమాత్రంతో ఊరుకోక ఉపదేశకుడుగానూ ప్రచారకుడుగానూ కూడా తన ధర్మాన్ని పెరవేర్చినాడు. చీనా యాత్రికుడు ఇత్సింగ్ తన భారతనేత్రయాత్రనుగూర్చి వ్రాస్తూ అందులో అశ్వఘోషుడు బౌద్ధమతానికి పట్టుగొమ్మ అని వర్ణిస్తూ ఆయన రచనలను ఆ కాలంలో ప్రతి మతంలోనూ శ్రద్ధాభక్తులతో పఠిస్తూ ఉన్నట్లుగా పేర్కొన్నాడు. అశ్వఘోషుడు, నాగార్జునుడు, దేవుడు అనే ఈ మూర్తిత్రయమునకు బౌద్ధ మతాభివృద్ధిప్రయత్నంలో ఒక విశిష్టమైన స్థానం

అశ్వ మోషుడు : బౌద్ధవాఙ్మయము

ఏర్పడిఉన్నదనీ, ఇలాంటివాళ్లు అదృష్టవశాత్తూ శతాబ్దానికి ఏ ఒకళ్ళో పుడుతూ ఉంటారనికూడా ఇత్సింగ్ కీర్తించాడు. హుయన్ త్సాంగ్ కూడా ఇత్సింగ్ అభిప్రాయాలనే వెల్లడిచేస్తూ—అశ్వఘోషుడు, నాగార్జునుడు, జేవుడు కుమారలబ్ధుడు అనే ఈ నలుగురు బౌద్ధార్మజ్ఞులూ ప్రపంచానికి వెలుగునిచ్చే నలుగురు సూర్యులవంటివారని శ్లాఘించాడు.

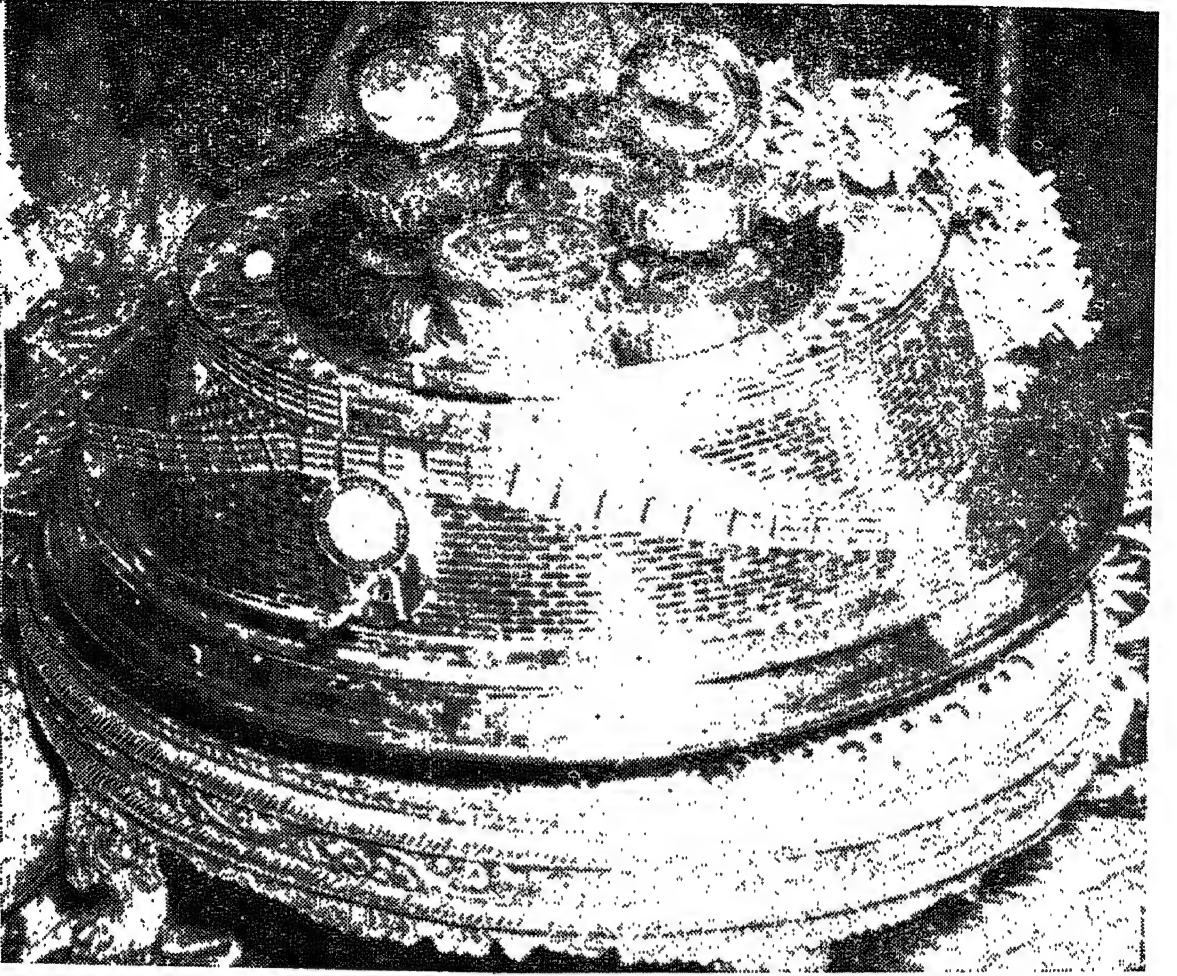
మనదేశంలో నేటికీ ఔత్తరాచూలు కొంత మంది అశ్వఘోషుణ్ణి కాళిదాసుతో సమానమైన లేక అంతకంటే గొప్పవాడైన కవిగా వర్ణించి తమకు అశ్వఘోషునిపైనా ఆయన కవిత్వంపైనా ఉన్న అభిమానాన్ని వెల్లడిచేస్తున్నారు. నిజానికి అశ్వఘోషుడు కాళిదాసు కవితాన్ని బాగా జీర్ణంపచేసుకొని ఆ కవిత్వమంటే ఎక్కువ ఆదరాభిమానాలు కలవాడనిమాత్రం చెప్పవచ్చు. కనుకనే ఆయన రచనల్లో పదాలలోనూ భావాలలోనూ కూడా మహాకవి కాళిదాసునకు అనుకరణలు కనిపిస్తూ ఉన్నవి. అశ్వఘోషుని తక్కువ చేయటమూ, ఎక్కువ చేయడమూ కాక ఉన్నదున్నట్లు బ. శ్రీ. మల్లాది మార్యనారాయణ శాస్త్రిగారు “కాళిదాసు కవిత్వముతో పోలకున్నను తక్కిన అనేకుల కవితకు అశ్వఘోషుని కవిత్వము తీసిపోదు” అని వచించినది యథార్థమని గ్రంథములు చదివినవారికి తోచకపోదు. వీనిలో పాండిత్యప్రదర్శనోత్తేజం కవికి యెంతమాత్రమూ ఉన్నట్లు గోచరింపదు. ఈ విషయాన్ని అశ్వఘోషుడే తన బుద్ధచరితము తుదిసర్గ తుదిశ్లోకంలో ఆ గ్రంథప్రయోజనాన్ని వివరిస్తూ—కళాకాశలంకోసంగానీ, పాండిత్యప్రదర్శనంకోసంగానీ ఈ గ్రంథం వ్రాయలేదు. కేవలం జగత్తుకు, సుఖాన్నీ, ఉపకారాన్నీ కాంక్షించి ఇది వ్రాశానని చెప్పకొన్నాడు.

అశ్వఘోషుడు సంస్కృతభాషలో రచించిన గ్రంథాలలో బుద్ధచరితము, సౌందరనందము, కారిపుత్ర ప్రకరణము మొదలైన మూడు నాటకభాగాలూ, స్తోత్రగాథ, నూచివజ్ర, మహాయానశ్రద్ధోత్పాదకము, సూత్రాలంకారము అనునవి ఇప్పటికీ ఉపలభ్యమైనవి. ఈ గ్రంథాలవిషయం సంగ్రహంగా వివరిస్తాను.

బుద్ధచరితం ఒక మహాకావ్యంగా పంపిణీలంతా అంగీకరించారు. ఇందులో బుద్ధుని జీవితమూ సిద్ధాంతాలూ వర్ణించబడినై. సంస్కృతంలో ఉన్న ఈ కావ్యంలో 14 సర్గాలు మాత్రమే నేటికీ కనబడుతున్నవి. మొత్తం ఇందులో 28 సర్గాలు ఉన్నవి. ఐతే సంస్కృతశ్లోకాల్లో సగం గ్రంథంమాత్రమే మనకు ఉపలభ్యమైంది. మిగిలిన 14 సర్గాలూ చీనాభాషలోనూ, తిబెత్తు భాషలోనూ ఉన్నవి. 28 సర్గాలలో ఉన్నకథ బుద్ధ నిర్వాణండాకా ఉన్నది. సంస్కృతంలో 14 సర్గాలలోనూ ఉన్నకథ బుద్ధజననం మొదలు బుద్ధత్వప్రాప్తిదాకా ఉన్నది. తిబెత్తు భాషలో ఉన్న సంపూర్ణమైన ప్రతినిబట్టి మిగిలినకథ సంస్కృతంలో లేనిది తెలుసుకోవాలికి వీలైంది. తిబెత్తుభాషలో ఉన్న సంస్కృతంలో లేనికథ హిందీలో ఇప్పడు పరివర్తనంచెంది భారతదేశం నాలుగు మూలలూ సంపూర్ణ బుద్ధచరితకథ లభ్యమయ్యేటట్లు చేసింది

ఇత్సింగ్ బుద్ధచరితాన్ని గూర్చి, భారతదేశం అంతటా ప్రచారంలో ఉన్నదనీ, భారతీయులు దీన్ని విసుగులేకుండా ఆనందంతో పలుసారులు పఠిస్తున్నారనీ వ్రాశాడు. బుద్ధచరితంలో అనావశ్యకములై విసుగుపట్టించే అలంకారాలుకానీ, అలంకారాలకోసం ప్రత్యేకం కవి ప్రయత్నం చేసినట్లుగానీ కనిపించదు. గౌతముణ్ణి మోహపరవశుణ్ణి చేసి వివాహం చేసుకుందామని సౌందర్యవతులైన స్త్రీలు పక్షపాటను—గౌతముడు మందిరం విడిచి విహారార్థం పోయేటప్పుడు గుంపులు గుంపులుగా కూడి ఆయన్ను చూచే స్త్రీల మనోవికారాలనూ, చేష్టలనూ—ఆయన మహాభినిహక్రిమణ సమయంలో నిద్రనూ ఉన్న స్త్రీలస్థితిని—వర్ణించిన శృంగారఘట్టాల రమణీయంగా ఉన్నవి. 14 సర్గలో కుల పురోహితుడు గౌతమునకుచేసిన నీతిబోధ అశ్వఘోషుని సమగ్ర జ్ఞానానికి నిదర్శనంగా ఉంది. ఇంకా, అనేకఘట్టాల్లో ఆయన కవితాప్రతిభ ప్రకాశించి పాఠకులను తనదయలను చేసేటట్లుగా ఉన్నది.

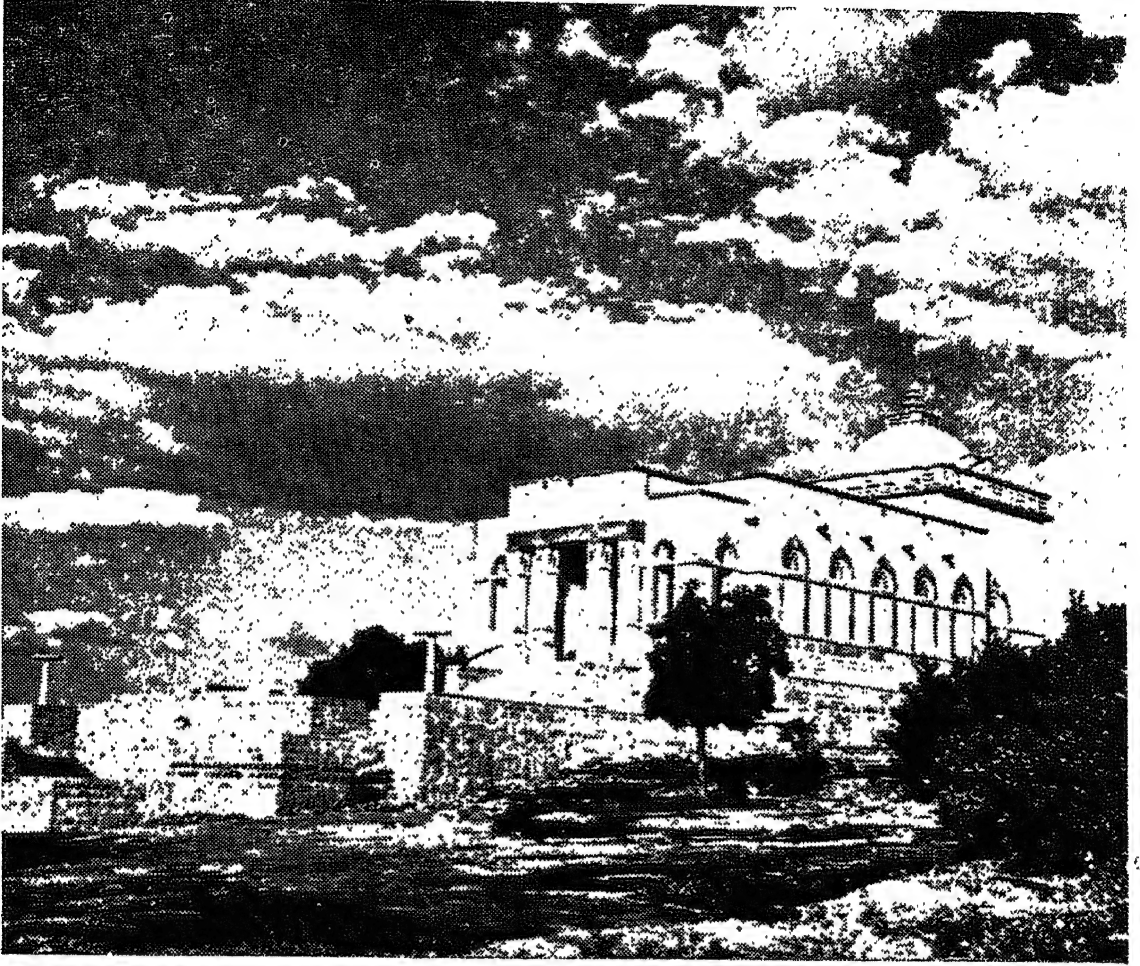
సౌందరనంద కావ్యంలో 18 సర్గాలున్నవి. సౌందరనందకావ్యపు మూలప్రతులు రెండు జీర్ణావస్థలో ఉన్నవి, అతి ప్రాచీనకాలానివి నేపాలదేశపు రాజు గారి గ్రంథాలయంలో లభ్యమైనవి. కాని వాని ననుసరించి సౌందరనందం పూర్తిగా కుద్ధప్రతిని

బుద్ధదేవుని ప్రధాన శిష్యులు శారిపుత్ర, మాన్దల్యాయనుల అస్తి నిక్షేపాలు
భద్రదళరచిన మందసం.

తయారుచేయటానికిగానీ, పాఠభేదాలను ఉచితము
లని తోచినవానిని నిర్ణయించటానికిగానీ బాగా
వీలకలుగలేదు. సౌందరనంద కావ్యం జాద్ధర్మాలతో
నిండి ఉంది. ఇది మొత్తం మీద, హీనయానసంప్ర
దాయానికి చెందిన గ్రంథమైనా, అక్కడక్కడ
మహాయానసంప్రదాయ సిద్ధాంతాలుకూడా ఇందులో
ఉల్లేఖింపబడి ఉన్నాయి. బుద్ధుని జీవితసంబంధాలైన
కొన్ని దృశ్యాలూ, ఘటనలూ బుద్ధచరిత్రలో సంగ్ర
హంగా ఉన్నవిన్నీ, అసలులేనివిన్నీ సౌందరనందంలో
సమగ్రంగా వర్ణించబడివున్నవని చెప్పవచ్చు. ఈ
దృష్టితో మనం చూస్తే సౌందరనందం బుద్ధచరిత్రానికి
పూర్ణగ్రంథం అవుతుందనికూడా చెప్పవచ్చు.

సౌందరనందంలో సుందరీసంధుల కథ ప్రధా
నంగా ఉంది. సుందరీ నందుని ప్రియురాలు. నందుడు
బుద్ధుని సోదరుడు. సుందరీసంధులకు ఒకళ్లపై ఒకళ్ళకు
ఉన్న ప్రేమ మాటలతో చెప్పలేనంత ఉత్కృష్ట
మైంది. పాపం బుద్ధుడు ఏ మాత్రం ఇచ్చలేని
నందుడికి తన ధర్మదీక్ష ఇప్పిస్తాడు; పత్నీవియో
గాన్ని భరించలేని నందుడు చాలా దుఃఖించాడు,
అంతేకాదు బుద్ధుని వలలోంచి తప్పించుకొని సుందరి
దగ్గరకు పాటిపోవటానికి కూడా ప్రయత్నం చేశాడు.
జాద్ధభిక్షువులు అనేకవిధాల అతని మనస్సు మార్చ
టానికి ప్రయత్నం చేసి విఫలమయ్యారు. అప్పుడు
బుద్ధుడు నందుణ్ణి తననెగట బెట్టుకొని హిమాలయాల

శారిపుత్ర మాధ్వల్యాయనుల అస్తి నిక్షేపాలను ప్రతిష్ఠించటానికి ఇటీవల సాంచీలో నూతనంగా నిర్మింపబడిన చైత్యగిరి విహారం.

దాపుకు వెళ్ళాడు. అక్కడ ఓ గ్రుడ్డి ఆడకోతి కనపడింది. దానిని బుద్ధుడు నందుడికి చూపించి, ఈ గ్రుడ్డికోతి అందంగానూ విలాసంతోనూ ఉన్నదా? లేక నీ భార్య అందగానూ విలాసయుక్తంగానూ ఉన్నదా? అని నూటిప్రశ్న వేశాడు. అప్పుడు నందుడు స్వామీ! ఈ కోతికి! నా భార్యకూ ఏమి పోలిక ఉన్నది స్వామీ అని దీనిగా వాపోతాడు. బుద్ధుడు అంతటితో ఊరుకోక నందునకు ఇంద్ర లోకంలో ఉండే అపసరసలను చూపించి నీ భార్యకూ పీరికిగల తేడా ఏమిటో చెప్పుమంటాడు. ఆ దేవతా స్త్రీలను చూచి నందుడు ముగ్ధుడై—ప్రభూ నా

భార్యలోనూ కోతిలోనూ ఉన్న అంతరమే ఈ అపసరసలలోనూ నా భార్యలోనూ కనపడుతోందని ఆశ్చర్యపోతూ అన్నాడు. ఆ అపసరసలను చూసేటప్పుడు నందుడి మనస్సు చలించింది కూడా. అప్పుడు బుద్ధుడు: రూపము, సేవాబుద్ధి, బలము, దానకీలత, మొదలైన ఉత్తమస్థితులు లేలికగా అందటకూ, లభ్యంకావు. అవి లభ్యం కావాలంటే ఆవలంబించ వలసింది ఉత్తమ తపస్సు. అది లేకుండా ఏ ఉత్తమస్థితి లభ్యంకాదు, అనే మాట జ్ఞాపకం ఉంచుకోవలసిందని హెచ్చరిస్తాడు. అది నందుని మనస్సులో భాగా నాటింది. వెంటనే తపస్సు ప్రారంభిస్తాడు. ద్వంద్వా

తీతుఁడుగూడా అవుతాడు. ఆ స్థితిలోఉన్న నందు డిత్తో బుద్ధశిష్యుఁడు-ఆనందుఁడు-స్వర్గానందం స్వల్ప కాలావధి కలదిని, స్వర్గనివాసం ప్రవాసంతో సమాన మనీ, పుణ్యక్షీణత కలిగి తే తిరిగి మర్త్యలోకంలోజీవులు ప్రవేశిస్తారనీ చెప్పి—నందుడికి స్వర్గమీదా— అప్పరసలమీదా వైసుఖ్యం కలిగిస్తాడు. ఆపైన నందుడు బుద్ధుని దర్శనంచేసి ఆయనతో జేవా! సర్వ దుఃఖాలనూ రూపుమాపే మీ ఉత్పప్సరంతంలో, నేను ఆనందం పొందుతున్నాను. కనుక నాకు ఆ ధర్మసారం సంగ్రహంగా వ్యాఖ్యానించండి. అది విని ఆచరించి పరమపదాన్ని అందుకుంటానని వేడు కోన్నాడు. బుద్ధుడు ఆదరంతో నందుడికి ఉపదేశం చేస్తాడు. ఆ ప్రకారం నందుడు సయత్నంచేసి 'ఆర్హతు' దవుతాడు. ఆ సిమృతగురుశిష్యులు మళ్ళీ కలుసుకుంటారు. శిష్యుడు గురు బుద్ధుని తీర్చుటానికి ఆలోచిస్తావుంటే అప్పుడు బుద్ధుడు పరోపకారం చేయటమే తగిన గురుకట్నం అవుతుందని ఆదేశిస్తాడు. ఎవరు ఉత్తమ నైస్థిక ధర్మనార్గావలంబులై ఇతిదులకుకూడా దీన్ని ఉపదేశిస్తూ ఉంటారో వారే ఉత్తములు అవుతారు. వారిజన్మే చరితార్థమవుతుంది. కనుక తిమోవృత్తిమై ఉన్న ఈ లోకంలో వారికి నీవు ధర్మప్రదీపధారణం చేసి వెలుగుమార్గం చూపించు అని బోధిస్తాడు. అంతేకాకుండా నీ భార్య సుందరికూడా నీవలెనే స్త్రీలకు వైరాగ్యోపదేశం ఈపైన చేయగలదు అని అనుగ్రహిస్తాడు.

దశవిధరూపకాల్లోనూ ప్రకరణం ఒకటి. శారిపుత్రప్రకరణమనే అశ్వఘోషుని ఈగ్రంథం ఆశాతికి చెందింది. నాయకుఁడు ప్రకాంతుఁడూ ధీరుఁడూ ఐన విప్రుఁడు. నాయక కులీనస్త్రీయో లేక వేశ్యయో సరిగా తేలటం లేదు. ఇది వాస్తవమైన కథ తీసికొని కవి కొన్ని మార్పులు చేసినట్లు అనిపిస్తుంది. అంకాలకు ప్రత్యేకించి పేర్లులేవు. ఇందులో తొమ్మిది అంకాలు ఉన్నై. సామాన్యంగా నాటకాల్లో చివర "అతః పరమపి ప్రియమస్తి" అని నాయకుఁడు భరత వాక్యం చెప్పడం ఉంది. ఈ ప్రకరణంలో అలాలేదు. బుద్ధుడే భరతవాక్యం పలుకుతాడు. అంతిమ అంకంలో శారిపుత్రుఁడు బుద్ధునివలన ఉపదేశం పొందుతాడు. అప్పటిదాకా కూడా వుంటున్న విదూషకపాత్రను అంతటితో సమాప్తి పొందించి కవి జౌచిత్యం ప్రద

ర్శించాడు. విదూషకుఁడు పాకృతంలోనూ బుద్ధ శారిపుత్రులు సంస్కృతంలోనూ సంభాషిస్తారు.

ఈ శారిపుత్రప్రకరణంలో కొంతభాగం, ఇంకా రెండు అసంపూర్ణనాటకాలూ కలిసి ఒకే తాళపత్ర గ్రంథంలో కనిపించినై. వీనిలో శారిపుత్రప్రకరణ విషయమైన పై విషయాలు కొంతకొంతగా తెలుస్తున్నవిగాని మిగిలిన రెండు నాటకాలపేర్లుగాని విషయాలుగాని సరిగా బోధపడటంలేదు. శారిపుత్ర ప్రకరణంపేరే శారద్యతీపుత్రప్రకరణమనికూడా వాడబడివుంది. ప్రకరణకర్తృత్వవిషయమై సువర్ణాక్షి పుత్రుఁడు అశ్వఘోషుఁడని నిస్సందేహంగా తెలుస్తోంది. ఈ ప్రకరణంలో మాధ్యమ్యాయనుఁడు, శారిపుత్రుఁడు బుద్ధునివలన ధర్మదీక్ష పొందటం కథ ప్రధానంగా ఉంది. శారిపుత్రుడు విదూషకునితో ప్రస్తావిస్తూ త్మత్రియుఁడైన బుద్ధుఁడు ఉపదేశకుఁడు కావటంవిషయంలో చర్చ లేవదీస్తాడు. విదూషకుఁడు త్మత్రియుడికి ఉపదేశార్హత లేదంటాడు. అప్పుడు శారిపుత్రుఁడు నీచజాతివైద్యు డిచ్చిన జౌషగం అగ్రజాతిలోనికి వ్యాధి నివారణ చేయటానికి తోడ్పడటంలేదా అలాగే త్మత్రియోత్తముడు బ్రాహ్మణునకు ధర్మోపదేశం చేయవచ్చునని నిర్ణయిస్తూ విదూషకుని వాదాన్ని ఖండిస్తాడు. చివరకు మాధ్యమ్యాయన శారిపుత్రులు బుద్ధునివలన ధర్మదీక్ష పొందుతారు. ప్రకరణం చివరిభాగంలో బుద్ధ శారిపుత్రులు కొంత వేదాంతచర్చ చేస్తారు. ప్రకరణాంతంలో మాధ్యమ్యాయన, శారిపుత్రులను ఉత్తమశిష్యులుగా మెచ్చుకుంటూ బుద్ధుడు భరతవాక్యం పఠిస్తాడు.

శారిపుత్రప్రకరణంగాక పేర్లు తెలియని నాటక ఖండాలు రెండుకూడా ఆ తాళపత్రగ్రంథంలోనే ఉన్నవని వ్రాశాను. ఆ రెండూ కూడా అశ్వఘోషుఁడే వ్రాసివుంటాడని ఊహించడమే కాని ఆ పుస్తకాల్లో మాత్రం దీన్ని నిర్ధారణచేయటానికి తగిన ప్రమాణం ఏమీలేదు. ఇందులో మొదటినాటకం ఒక గొప్ప విశిష్టత సంపాదించుకొనిఉంది. అది ఏమిటంటే— ఇందులోఉన్న పాత్రలు బుద్ధి, కీర్తి, ధృతి మొదలైనవి! ఇవి రంగస్థలమీద సంభాషిస్తూ ఉంటే బుద్ధుఁడు అక్కడ ఆవతరిస్తాడు. అన్ని పాత్రలూ సంస్కృతంలోనే సంభాషణలు సాగిస్తై. బుద్ధి—బుద్ధిహీనుడ్డి గూర్చి కీర్తితో మాట్లాడుతూ "నిత్యం ససుప్త ఇవ

అశ్వమోషుడు ; భౌద్ధవాఙ్మయము

యస్య నబుద్ధిరస్తి” (బుద్ధిలేనివాడు ఎల్లప్పుడూ నిద్రాస్థుడనైవానితో సమానం) అని హేళన చేస్తుంది. ఈ నాటకంలో పత్రాలు చాలా తక్కువగా మిగిలి ఉండటంచేత విశేషంగా తెలుసుకోవడానికి వీలు కలుగలేదు.

11 శతాబ్దంలో ప్రబోధచంద్రోదయం అనే పేరుతో కృష్ణమిత్ర కవి నాటకం వ్రాసి ఉండటానికి ఈ అసంపూర్ణ నాటకం తోడ్పడిందేమో!

ఇంక రెండో అసంపూర్ణ నాటకం పేరుకూడా తెలియదు. ఇందులో మగధవతి అనే వేశ్య, కామద గంధనామకుండైన విదూషకుడు, సోమదత్తుడనే నాయకుడు, భనంజయుడనే రాజకుమారుడు, ఒక దాసీ, శారిపుత్ర మౌఢ్యాలయసులు పాత్రలుగా కనిస్తారు. వేశ్యాదాసీలు ప్రాకృతంలోనూ మిగిలిన పాత్రలు సంస్కృతంలోనూ సంభాషణలు సాగించారు. వేశ్యామందిరము, జీర్ణోద్ధానము రంగస్థలాలుగా ఉన్నాయి. ఈ నాటకంలోకూడా తాళపత్రాలు చాలా తక్కువగా మిగిలి ఉండటంచేత కథావిశేషం పూర్తిగా తెలియరావటం లేదు. బౌద్ధసర్వప్రచారంకోసం ఈ నాటకం కూడా వ్రాయబడిందని అనవచ్చునని తోస్తుంది.

స్తోత్రగాథ అనే పుస్తకంలో 29 వృత్తాలు మూత్రమే ఉన్నాయి. అందులో చాలాభాగం స్రగ్వరా వృత్తంలో రచించబడివున్నాయి. ఇది ఒక సుందరమైన గేయకవితాఖండమని అనిపిస్తుంది. ఈ వృత్తాల్లో బుద్ధుడు, సంఘమూ కీర్తింపబడటం కనిపిస్తుంది.

వజ్రనూచి అనే పేరుగల గ్రంథంలో వర్ణవ్యవస్థలు పనికిరావని నిశితంగా విమర్శింపబడి ఉంది. వర్ణవ్యవస్థలను సమర్థించేవాళ్ళకు ఈ పుస్తకం వజ్రపు నూచిలాగా గుచ్చుకుంటుంది అనేభావం వ్యక్తీకరించటానికి దీనికొపేరు పెట్టిఉండినట్లు భావింపబడుతోంది. ఇందులో శ్రుతిస్మృతులు, మహాభారతంలోని వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థలను నిర్ణయించే ఘట్టాలూ కఠినంగా విమర్శింపబడినై. “సుఖదుఃఖాలు, జన్మ మరణాలు భయకాంక్షలూ,” మొదలైనవన్నీ, అన్ని

తరగతుల ప్రజలూ సమానంగానే అనుభవిస్తారు అనే సమానత్వప్రతిపాదన ఇందులో చేయబడిఉంది.

‘మహాయానశ్రద్ధోత్పాదకము’ మహాయాన సంప్రదాయానికి సంబంధించిన ఒక వేదాంతగ్రంథం. ఈ పుస్తకం చీనాదేశంలో చీనాభాషలో లభ్యమైంది. దీనికి మూలం సంస్కృతంలో ఉందో లేనో తెలియరాలేదు. కర్తృత్వవిషయంకూడా వివాదాస్పదంగానే వుంది. హుయన్ త్సాంగ్ తన ఆత్మకథలో ఈ పుస్తకం అశ్వఘోషుడు వ్రాసినట్లుగా పేర్కొన్నాడు. కాని కొందఱు వేదాంతయైన అశ్వఘోషుడు డొకడూ కవియైన అశ్వఘోషుడు డొకడూ ఉన్నారనీ— అందుచేత కర్తృత్వం కవియైన అశ్వఘోషుడికి అంట కట్టవీలులేదనీ అంటున్నారు. అదీకాక పుస్తకంలో ఎక్కడా రచయిత పేరు లేదు. జపానుదేశంలోని పండితులు దీనికి మూలం సంస్కృతంలో లేనేలేదనీ అసలు ఇది చీనాభాషలోనే వ్రాయబడిందనీ నిర్ధారణ చేశారు. జపానుదేశంలో ఇప్పుడు ఈ పుస్తకం మిక్కిలి ప్రచారంలో ఉంది.

‘నూత్రాలంకార’మనే గ్రంథానికి ఇంతవఱకు సంస్కృతమూలం దొరకలేదు. కుమారజీవుడనే పండితుడు దీనిని చీనాభాషలోకి అనువదించాడు. ఇది జాతకకథలలోనించి వేటుగా పుస్తకరూపం ధరింపచేసిన అందమైన కథలసంపుటి. బౌద్ధసర్వప్రచారంలో దీని పాత్ర ప్రముఖంగా భాసించింది. ఇత్సింగ్ 7 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో వ్రాసిన తన యాత్రావివరణగ్రంథంలో అశ్వఘోషుడు డొక నూత్రాలంకారగ్రంథం వ్రాసిఉన్నట్లు అది బహుశాప్రచారంలో ఉన్నట్లు వ్రాసివున్నాడు. దీనినిబట్టి మనం అశ్వఘోషరచితమైన సంస్కృత నూత్రాలంకారం ఒకటి వున్నదనీ అది లోకానికి లభ్యంకాలేదనీ అనుకోవలసివస్తోంది.

మొత్తంమీద అశ్వఘోషుడు ప్రతిభావంతుడైన పండితుడనీ—కవి అనీ తాను ఉత్తముని నమ్మిన బౌద్ధసర్వవా్యప్రీతి సహస్రవిధాల ప్రయత్నంచేసిన ఉత్తముడనీ చెప్పడంలో సంగోచించవలసిన పని లేదు.

మన్వంతరం

“శిఖిముఖి”

ఉద్బోధన

హంసతూలికాతల్పంకాదు గాని అలివేటికి తగ్గ పాన్పు. పెజ్జ కేడు మల్లెపూలెత్తున వలపుతలపులలో తల తేలిపోతూంటే, పలుకేబంగారమయిన ప్రాధకు విడి యంగా జడిసి, కథ పేరడగకుండానే సాగిపోతోంది.

ఉలకని, పలకని. ఉచిన ఉన్నట్లుండి, చటుక్కున చక్కిలి గింజలు పెట్టే యావనాన్ని “ఊ, పోదూ, మరీనూ!” అన్నట్లు ఒళ్లు విరిచి కసిరింది! నిరీక్షణలో నిమేషాలు దేవమానకాలమంత దీర్ఘాయేటప్పటికీ, ఆత్రతమించి శ్రుతిలోబడింది. అయినా, రాగంరాని బోగంచాన ఉంటుందిటండీ?

ఎవరికోసం ఎవరికోసం ?
పంచమంలో గండుకోయిల
పాడి కూనే దెవరికోసం ?
పూలవాసన కమ్మతెమ్మెర
లాడి పీచే దెవరికోసం ?

* * కృతిచెయ్యడంమీద మోజు కలిగి, Modus Operandi కోసం కవితాపితామహుణ్ణి కదలేసేను. కావలసిన హంగులు చెప్పమంటే, “నిరుపహతి స్థలంబు” అని ఆరంభించేడు ఆయన.

“ఏమిటీవరస?” అని అడ్డొచ్చి గద్దించేడు కవి సార్వభౌముడు, బుద్ధికి బృహస్పతంశటివాడుకూడా బేదారెత్తిపోయేటట్టు. “భోజనం ముందే తాంబూల మడుగుతావేయ్యా, భోగాలెరగని వాడికి మలే ? నన్ను చూడు. కలనాటి అలవాటుప్రకారం కాని రోజులలోకూడా క్రమం తప్పలేదు. బట్ట, బత్తెం, బొట్టు, భోజనం.....విన్నావా?” అని వినిపించేడు రత్నాంబరాలనుంచి హేమపాత్రాన్నంవరకూ నడిచిన వరస.

పెద్దన పెద్దరికానికి పెద్ద ఇదిగా కోపం వచ్చింది. “బొట్టు భోజనాన్ని చెరిపినా బెట్టుసరి మానలేదా?” అని చీవాట్లేసేను.

ఆరోహణంలో అసహనం తలకెక్కి కంపించింది వీణ. తనపేరెత్తడం?...తనే ఓమెట్టు దిగి, అమరసింహుని అండజూసుకుని, మేళవించులో ముచ్చట తీర్చుకుంది.

క్వాణ నిక్వాణ క్వణననాదం
వీణ పాడే దెవరికోసం ?
మానసాబ్జయ్యణాశతంత్రీ
మూర్ఖనా లవి ఎవరికోసం ? ..

ఎక్కడో మగని పాలుపు తెలిపే ఒక మూత మొలయగా జంత్రగాత్రాల గాంధర్వం వెన్నలో నేర్పిన విద్దెం-విద్దెం-గామెట్టూ స్థాయి దిగింది.

ఎన్నఁనాటగువేల రాగాల బరువునే దిగదించి దిగమింగింది గాయని. పాన్పుదిగి, ఉన్వేత్తుగా నిలబడి కన్నుపొడుచుకున్నా కనబడని అంధకారంలో నెల పొడుపుకోసం నిదానించి చూసింది.

శ్యామాకాశం చీకట్లని చెరిగిపోయ్యగా, పుట్టెడు శనగలతో ఒకటే రాయిలాగ బరుటబడ్డాడు బహుళ

“విశ్వస్తచేతి వెల్లుల్లి వడ్డనలు తిన్నవాడివి, నా తాంబూలంసంగతి విని తగవుకి వచ్చేవా?”

“వెల్లుల్లి తిన్నా, వీధినాటకం రాసినా, నా గొప్పకి తప్పిదాలు పట్టేవాడెవడు?” అన్నాడు కవిరాజు. “గుచులు దోసమని పోవాడినా, రసాలకు దోషం రానియ్యలేదు, తెలుసునా? ఇక తాంబూలాలా? సత్తారంలో క్రమం తప్పనియ్యని కవి సమ్రాట్లును, వేసుకోవడం విషయంలో వరసతప్పని విలాసపురుషుణ్ణి. కనక కాస్త చెప్పిపోదామని వస్తే కన్నుమంటా వెమిటయ్యా?” అని చక్కాపోయాడు.

పెద్దనతో పేచీపడదాని కంతా పెద్దతే! అనుకుంది, ఈ వాదం విని విస్తుపోయిన మాకథానాయిక,

“ఔ” నన్నాడు నాయకుడు. పడితే పెద్దనతోనే పడాలి పేచీ, అన్నాడు. మాధురీమహిమ నెసంపెట్టి “మాటమాత్రానికి” మరోకవిపక్షం జేరేడు.

మ స్వంత రం

విదియ చంద్రుడు. దూరాన ఆరుంధతి చక్కని చుక్కలాగ మెరిసింది.

వెన్నెలని వెలికిన చకోరాక్షికి రాజేమా అనిపించిన అనుమానపు నీడలాగ చూచాయగా గోచరుడయాడు వచ్చినాయన. లేరిపారజూసేటప్పటికి గృవుడై ముంగల నిలబడ్డాడు.

“వచ్చేవా విప్రవరా”-ప్రశ్నార్థకం తోపించని గొంతుతో నిస్సంశేపంగా అడిగిందామె.

అప్పుడు నిరుత్తరంగా నవ్వేడు.

“ధూర్జటిలాగ తియ్యగా మాట్లాడడం నేర్చుకుందామని...” సహేతుకంగా మాటలు మిగలేడు.

“హా! తెలిసెన్!” అంది—“పెద్దన పోకడలతో పేచీపడ్డావా?”

“అల సానిదాని అలక గజిబిజిచేస్తే, అల సాని వాని అల్లిక జిగిబిగిలో ఎన్ని వసంతాలని గడుస్తాయి?”

ఎన్నా?—సున్నా అన్న విన్యాసంలో అతని చుట్టూ కైవారం చేసేయి కోమలిచేతులు. కాని ఆ క్షేపంలో అర్ధచిత్తయైన అతివకి పెల్లుబికిన జాలి ముంచెత్తుకువచ్చింది.

పెద్దనతో పేచీపడడాని కందరూ పెద్దలేగదా! అని విస్మయపడింది. ప్రథమ సమాగమంలోనే ప్రణయాన్ని పరాకాష్ఠ నందించలేదనిగదా, ప్రబంస పరమేష్ఠిపై తనప్రియుడికి చిన్నదూపు! అని చింతించింది. మళ్ళీ పొద్దుపొడిచేటప్పటికి ప్రత్యామ్నాయ

ఔను - కాదన్న వాదానికి దిగదలుచుకోని శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తిగారు కాస్త “ముందు వెనకలు” మాత్రం చూసుకోండని, పెద్దనకి మాడు శతాబ్దాలకి ముందు మల్లికార్జునుడూ, అయిదుశతాబ్దాల అనంతరం ఆయన రాసిన పన్యాసుకూరించి ఊరుకున్నారు. (మా. భారతి, మార్చి, పుట-60)

“ఔ” నన్నారు శ్రీశ్రీ, చమత్కారానికో, Proletarian Prejudices తోటో. విడెం, భోజనాల వరస అల్లా ఉంచి, అసలు కవిత్వాపితామహుడు కోరిన వేచి అక్కర్లేలేదన్నారు.

“అల సాని పెదసార్లు
డడిగిన నిరుపహతి
స్థలేత్యారు లవవసరం
సదా కృతిః ప్రభవతి.”

నాయకుణ్ణి ప్రవేశపెట్టిన నైనం జ్ఞాపకంచేసి శివనయందలి తన పక్షపాతాన్ని ప్రదర్శిస్తూ మునుకుంది.

“వసంతాలని వ్యర్థంచేసేటంత జెరివాడు కాడయ్యా!” అంది. “ఒకరోజు విలంబన చేసినా, ఆలంబనానికి హాని రానీయలేదుగదా! కొండెం జాప్యంచేసేడంటే, మరి బుద్ధిజాప్యం!”

“ఏ వేదంబు పఠించె లూత?”—నందవరీకుడి శ్రోత్రియం మీద నమ్మకంలేని ప్రశ్నని దూసి అడిగేడతడు. అల్లిక కైతలధర్మమా అని, ధూర్జటి అనువాదం ఆతికిందని సంతోషించేడు.

“అయినా, కడకి కల్పించినవి కళ్లుమూసుకుపోయే క్షీణలేగదా!”

“ప్రేమ గుడ్డిదన్నమాట పాతకాలంనాటిదే!” అందామె, వాదానికి తలపడి. “కళ్లు తెరిచిచూస్తే చెదిరిన కలలు కోట్లు. కథలవిషయం కావాలంటే, కామదహనాన్ని స్మరించు!”

అంత అని ఇంకొకొంత కొనిరింది: “పైగా వళ్లు తెలియని సరసాలకంటే కళ్లు మూసుకున్న సరసాలే నయం. వధూనఖాగ్ర ములచే కాయల్గొచ్చిన ధూర్జటి కాయాని కేం తెలుస్తుంది సహసానఖ...సీసంలోని సాఖ్యం?”

పేచీ మాని ప్రస్తుతమయిన పరిరంభంవైపు మరిల్పే డతడు తన దృష్టిని. స్ఫురితమంబనంలో సంధి చేసుకుని నిరోధ్యంగా సరసోక్తులు గుసగుసలాడుకున్నార ప్రయులు. కడకి కళాద్వయం తప్పిన

సాంతంగా పద్యాన్ని చదువుకున్నాక అంత సాహసంలేని నా స్వగతం గొణిగింది, పెద్దన అడిగినవన్నీ Bourgeois amenities మాత్రమే కాదని.

“స్థలం, విడెం సరే కాని
సదసర్జులచే నధి
గతం కాని కృతికి శరణు
కాలోయం నిరవధిః!”

ఈ గండరగోళంలో ప్రబంసం నిబంధనలు చెప్పించుకోవడమే కుదరలే దింతకీ నాకు. కృతి చెయ్యబోతే కొంతిచ్చయిం దన్నట్లు పరిణమించిందీ రచన చివరికి. దీనికి శరణేమిటో? ఒప్పుతప్పురయూ రసజ్ఞులు, ఊహ తెలియంగల పాతకోల్తములూ మాత్రమే నిర్ణయించగలరు.

చంద్రుడు కన్నుగీటినట్లు తొరి మొరిగా చూస్తూంటే, సిగ్గుపడి ఎడబాటయ్యారు.

“నాతెర దొండపండయిందా?” వాచనిగా పరామర్శించిందామె.

ప్రముదితుడు పెదవి చప్పరించేడు, “కదలి నేమించి దీమాధురీసుహిమ!”

“అయితే,

పండుద్రాక్ష పదాలు పాకాన వేసి,

వెండి వెండియు దెచ్చి విందు చేస్తావా?”

ఉవ్విళ్ళూరుతూ అడిగింది.

“కవయామి!” అన్నాడు కాబోయే ధూర్జటి, ధీమాగా.

“మరి పెద్దన పోకడలకి స్వస్తేనా?” పక్షపాతం వదలలేక ప్రశ్నించింది.

“వయామి!” అన్నాడతడు చాటువు చెప్పినట్లు.

చివరకు మాట తనమీ దుంచుకోవక మెందుకని, ముగించేడు :

“యామి!”

“...విధావనుకూలే?” మళ్ళీ రావడాన్ని గురించిన మాటందుకుందామె, అనగనగా ఓ అమ్మాయి సంగతి తెలుచుకుని.

సతి-సప్తమి సంధినుంచి చాయంగల విన్నపాలై బయటబడ్డవి (బు) ధుడి “ఉదంతం” అతనికి జ్ఞాపకం వచ్చింది. విధిగా ఆమెకు ధైర్యం చెప్పవలసివచ్చింది, పునరేష్యామితి...

“బ్రహ్మతర మాతుందిలే!” అన్నా డాకా పూరితంగా. “కాగా, చంద్రుడు మనతోజే!”

ఆ మాటల అర్థం చిత్తగించమని, నెలవు తీసుకొని వెళ్ళిపోయాడతడు, చంద్రుడు తోడుగా. తనకు తోడుగా నిలబడ్డ జాబిల్లి తనకీ సుముఖుడే అని సంతోషించింది చంద్రవదన.

ఉపాఘాతం

కథను శేషరాత్రి నిద్రబుచ్చి కలం నింపుకున్నాడు కథకుడు. చంద్రుడు చెలియడగ్గరే ఉన్నాడా, వచ్చినాయనతో వెళ్ళిపోయాడా? (రాముడంతటివాడు పిలిస్తే రాలేదు కాని కాముడి సహవర్త ఇతినే! కళాకళల బుద్ధి!) అన్న జిజ్ఞాసలూ ఉండగా ఖరేలుమనే విషయమొకటి ఘరికపోటులాగ జ్ఞాపకంవచ్చింది.

“వెండి వెండియు తెచ్చి...”

ఆ మాటలలో ఆప్రేమితాన్నినింపిన దోషంతోచింది. నాయికది లోహవ్యామోహమున్న అపాహలో ఆగ్రహంవచ్చింది.

లంచమడగని మంచితనంతో ప్రేమైకబేవిగా ప్రకరణాలు గడుపుతానని తనకిచ్చిన మాటను లెక్కచెయ్యలేదు గణిక! అని కించపడ్డాడు. అటవెది మాట వెలచూస్తే, తన కథ కీ నాయిక ఉచితమైనది కాదని తోచింది, కథ కింతటితో స్వస్తి చెప్పేద్దామనుకున్నాడు.

“కథా, లే...”

కథ లేచి కళ్లు నలుముకుంది. నూర్యుడు చీకట్లని తూర్పారబట్టడం, నీలోత్పలం వర్ణాభిమానంతో ముఖించిన్నబుచ్చుపోవడం వగైరా నిత్యకృత్యాలని పరిశీలనగా చూడడ మయ్యాక, పంకజంతోబాటుపకాలన ఆపులించింది.

“ఇతి...” ఖచ్చితంగా కథాంతగద్య మొదలు పెట్టేడు కథకుడు.

“అహా!” అని ఆపులింత ముగించింది కథ. “ఏం కథ?” అని ఎదురు తిరిగింది.

తన ఫిర్యాదు చెప్పుతున్నాడు కథకుడు. “వెండి వెండియు దెచ్చి...” అనువదించేడు.

“నీది ఆకూర్కి రజతభ్రాంతి, అమాయకుడా!” అని మందలించింది కథ, “ఆమె ప్రయోగం అసమర్థ నీయుమయినా, దానిని మళ్ళీ మళ్ళీ అర్థం చూసుకో... మళ్ళీ” అని హెచ్చరించింది.

“అర్థకుని”గా సమాధానపడి ఊరుకున్నాడు కథకుడు.

ఉపాలంభం

గత రాత్రి విషయం గాలికబురులాగా ఎలా పాకిపోయిందో కాని, పేటపేటంతా ఇలా పాక్కిపోయిందంటే నమ్మండి. ఊరూ వాడా ఏకమై వారిద్దరి విషయమూ పెద్ద ఇదిగా గుసగుసలాడి పోసుకున్నారు.

లోకంనోరు ముయ్యలేమని తెలిసిన నాయకుడు తమ సంగతి నలుగురి నోళ్ళలోనూ ఓ సువ్యంగింజ నాని నంతనేపు వడినా ఘరవాలేదనుకున్నాడు. కాని ప్రేయసి వాడమీద ఊరంత కోపంతో పెదవులకు

చేటు తెచ్చుకుంటుండేమోనని మాత్రం భయపడ్డాడు. కాని నేళ్ళ బయలుదేరి నిత్యము త్రయిదువ గాజుల గలగలలోకి జేరాడు.

సాష్టాంగంగా నాయకను కాగలించుకుని, వైశంపాయనుడిలాగ విషయాన్ని సరి ప్రరంగా చెప్పేడు. పూసగుచ్చినంత శ్రద్ధతో విని, ఆమె కోక పొడుగునా రెపరెప లాడిపోయింది.

“హూ! వాడంతా నీలాటిలేవయిపోయిందన్నమాట!” అక్కసుగా మెటిక విరిచింది.

“కన్నెలంతా చునసంగతే కడవలతో తోడుకు పోతున్నార,” అని ముగించేతడు.

“అనాఘాతపుష్పాలు!” అని ముగ్ధులని చీదరించుకుంది. శ్యామ.

మాటమట్టుకు గంభీరంగా అనేసింది కాని అబల గుండె నిబ్బరం కుప్పగా కూలిపోయింది. కలకంఠి కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి.

“లోకులు కాకులని తెలిసిన నెఱజాణవు...” స్తుతిలో సాంత్యనానికి పూనుకున్నా డలంకారికుడు.

కాకాసురుడూ, లోకులూ తెచ్చిన సీతాశోకాలని ఇక్కోకుల నాటి ఇతిహాసంనుంచి ఎత్తిమాపిందామె.

“అవింకా కట్టికుడుపుతూనే ఉంటాయా మా స్త్రీజాతినీ?” ధనుష్కంకారంలాగ ఎక్కి వెక్కి అడిగింది నారి.

“మనకి రామరాజ్యాల ప్రారబ్ధం తెప్పింది,” అని హామీ ఇచ్చేతడు. “లోకాభిరామాయణంగా జనం చెప్పుకునే పుక్కిటిపురాణాలకి జడిసి అడవి గాచిన వెన్నెలలో విరహానికి గురికొనక్కరలేదు!”

ఆమె హృదయాన్ని దిగులుకు తావులేనంత దగ్గరగా తనకు హత్తుకుని, అన్నాడు:

“వైగా, కాగల కార్యం గాంధర్వంగానే తీర్చుకున్నాము కదూ!”

“ఓ!” అని ఒప్పుకుందామె. “సఖముఖాలా!”

మరొక బారెడు-ప్రొద్దెడుసేపు ఊనూ, పలుకూ ఆడి, ఆమెకోమాత్రపు గుండెదిటపు చేరుకోగానే సెలవు తీసుకుని వెళ్లి పోయా డతడు.

ఉపద్రవ్వు

ఈకథకి కృతిపతిగా ఉండడాని కెవరు సమ్మతిస్తారో తెలియని కథకుడు నలుగురైదుగురు సంపాద

కులకి సమానంగా సమన్వయించేట్లు వ్యవస్థితాలు రాసే కిక్కురింపులో నిమగ్నుడయ్యాడు. అన్యాయులైన చిత్రతలో గత్రపకరణం గతి నమసరించక, కథ ఏకాక్షి కొచ్చిందో తెలియని తికమకలలో పడ్డాడు.

కథని కంకువా కొంగున తనతప్పించం లేనినంత, గోప్యంగా ముడివేసి, అపరాధానికి నాయకయింటికి జేరుకున్నాడు.

ఉ. పు. 8.

“కక్షే కిం తవ?” కుతూహలాన్నుండబట్టలేని నాయక నోరు విప్పి అడిగింది.

“తల్లీ నిన్ను గురించి పుస్తకము చేయబూనితిన్” అని యతి తప్పిన సరాగాలాపనలో కథసరి జవాబు.

“ఇంతవరకూ జరిగిన కథని అడపా - తడపా గ్రభితంచేస్తూనే వచ్చేను. కాని, ఓ చిన్న విషయం తేలకుండా ఉంది. అంతటి రసికుడు లోకానికి వెరచి...” పెద్దమనిషితనంగా, కీడెందడానికి నోరురాక, అర్థోక్తిలో ఊరుకున్నాడు.

నిలువెత్తు తీవితో చిరునవ్వు నవ్వుగా ఊపిందామె. నిస్సత్రంలో సందేహానివృత్తి చేసింది: “...రామరాజ్యాల ప్రారబ్ధం ... లోకాభిరామాయణం...అడవి గాచిన...గురికొనక్కర లేదు.”

“ఏమో అని భయపడ్డాను,” అన్నాడు కథకుడు. “చివరికి విప్రబద్ధ వౌతావేమోనని భయపడ్డాను.”

అతని భయాలకి పతాకహస్తాన్నుజేసిందామె. ఒక ధలాన్నీను: “విప్ర—బద్ధ నేనండీ!” అని.

కళావతి మాటవిరుపు సొగసుకి గుండె నిండింది కథకుడి సహృదయత.

ఆమె అలవోకగా తలపంకించి అనుమంఛనంలో అంది: “మా స్థాయి అనురాగం మహాశయా!”

హమ్యయ్య-గా తల తడుముకున్నాడు మహాశయాడు.

ఉపాఖ్యానం

అతనిది ఆభాసలోని ఆశ. (పక్కడేరి పడుచు కుర్రాడి మాటలెండి-) ఈ కథసంగతి నామమాత్రంగా తెలుసుకుని ఇది ఇచుమరుమవు చరిత్ర అనుకున్నాడు. ప్రత్యేక్ష్ణాయనాయకభూమికను తాను చహిద్దా మనుకున్నాడు.

పొంచి ఉందామని పొలిమేర దాటగానే కథకుని శకునం. పడుచుకురాడు పరామర్శగా మాట జారేడు :

“మన కాలంలో మందుకైనా రసరాట్టు లేనండీ!”

“ఏం బాబూ?” చివుక్కుచున్న చిత్రాన్ని చిరునవ్వు వెనుకదాచి ప్రశ్నించేడు కథకుడు.

దండించి దరఖాస్తు పెట్టుకుందా మనుకున్నాడు కుర్రాడు.

“లేకపోతే అనుకరణకి అర్థం ఉందొద్దూ? అసలువా డోరమోమిడితే, సిసలునాణ్ణి నాచేతి చుటుకం పుణికించరాదూ? ఇంతటి ప్రఖ్యాతి కథకులు మీరే ఇలాగ...”

“ఉత్పాద్యం, నాయనా, నా కథ!” — మాటకు మాట తెసలుగా అడ్డువచ్చేడు కథకుడు.

“ప్రబంధ వ్యామోహంతో పెట్టిన పేరు జూసి పొరబడకు.”

* * *

తెల్లబోయి దిక్కులు చూశేడు దక్షిణుడు. పరకాయంపుల పరిమితిలో పైట చెంగేదో పిలిచిన వైనం కనబడిగా, అందని అందాలకై జూచిన అద్దల నువసంహరించుకుని అటు దారితీసేడు.

వెనుకనుంచి వెన్నుపొడుగునా హెచ్చరించేడు. కథకుడు : “చొరవజేసి చెంత జేరుదా మనుకుంటున్నావేమో, ఛేకొనుప్రసంగా పొమ్మంటుంది సుమా!”

కొత్తలక్ష్యం కవ్వంపులో పెద్దవాని మాటలు పెడచెవిని వేసుకుపోయాడు పడుచుకురాడు.

ఉ ప జీ వి

యథేచ్ఛగా అసలు ప్రియులు కలుసుకుంటున్నారు. గడిచేసెలలు చెలికి నిండుతూ వచ్చేయి.

“మోహానికి మొహంవాచిపోయేను,” అన్నాడు మగరాయడు, మురిపెంగా.

“మూన్నాళ్ళి ముచ్చటలు మినహాయింపులు కూడా లేనికాలం, మొహంమొత్తిం దంటావేమో అని భయపడ్డాను.”

అంతర్వత్తి మృత్యురభిముఖాన్ని మరోసారి ముద్దు పెట్టుకుని అన్నాడతడు, కాళిదాసు ప్రమాణంగా : “అధికమాసాలలో కరవొచ్చింది తృప్తికి.”

మనసు కక్కురితి మెల్లనలేచి చేతుల గాంతుని జబ్బుగా కొగలించింది పాతికేళ్ళ (ఎనిమిదిసెలల) పడలి.

ఉ పాం త్యం

నాయికతోబాటు కథకి కూడా ఓకక నన్నగిలుతోంది. ఒకనాటి ఉదయం ఎంతకీ లేవక, కడుపులో కాళ్ళు పెట్టుకుని పడుకుంది. పైకనలేగుగాని ఆ కడుపులోనే మరో రెండుపాదాలు మెదిలేయి :

“ఈ నీళ్ళు ఎంతదూరం వెళ్ళినా ఇంతే, వ్యర్థం ఈ ప్రయాణం వెళ్ళిపోదాం వెనక్కి..”

ఆ మాటల అర్థంమీదే అలిగి, కథకుడు రాగానే ఖచ్చితంగా చెప్పేసింది. ఇంకొక్క ప్రకరణంకంటే ఎక్కువసాగలేనని.

“ఇంకెంతోదూరం లేదులే,” అని ఆయన కథని ఒళ్ళు నిమిరి, వెంటపెట్టుకుని...

ఉ ప సం హారం

...యకాయకి నిండుమాలాలి ఇంటికి జేరుకున్నాడు.

“నీకేమైనా కోరికలుంటే చెప్పు, తల్లీ, అవి తీర్చి మరీ గ్రంథం ముగిస్తాను,” అని అడిగేడు, సాంప్రదాయికంగా.

మొహమాటపడుతూ నసిగిందామె : “నాకు మంచి పేరు సంపాదించాలని ఉండండీ!”

“అఁ! అన్నట్లు అడగ మరిచెను. నీ నిజనామం?”

చెమ్మగిలిన కళ్ళు దించేసుకుని వైస్వర్యంలో అంది : “పడుపు వృత్తిలో పేరు మానిపోయిందండీ. నేటికాలానికి మీరు సంస్కరించి ఓఇంటిదానిని చేసేరు. అందుకే ఈ ఈప్సితం...ఈజేర్చరూ?” ప్రాధేయపడింది.

“దానికేం తల్లీ!” అన్నాడాయన తండ్రిలాగ. ఓ తుణంగిందానించి “నీ నిత్యయావనానికి తగినట్లు నిన్ను ‘అప్లూస్’ అంటాను,” అన్నాడు.

కాలం మించిపోయిందమాయకుడా అన్నట్లు మంఠించేయి ఆమె చిలిపిచూపులు. మాసాష్టకపుటం తర్వత్తి వెలా-తెలా వాడిపోయిన వళ్ళంతెనీ పరకాయించుకుంది.

పుత్రోదయం తర్వాతి పూజోడిని మనోజ్ఞంగా ఊహించుకుంది కథ. ప్రస్తుతపు వైవర్త్యంలోకూడా ఆమె చెక్కిల్లేంత అందంగా ఉన్నాయి! అని విస్తుపోయింది.

కనుక, “నే నామె కపోలకల్పితాన్నయితే ఎంతసుందరంగా ఉండునో!” అని కథ కలలు కన్నదంటే, లోకం బుగ్గమీద వేలేసుకొనక్కరలేదు!

బద్దెన నీతులు

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు

అంగ్రభాషాయామ కమల్యాలంకార మొసంగిన
అంగ్ర నృపాలురయందు జేరెన్నిక గన్న
వారలలో బద్దెనపాలు డొకఁడు. ఈతఁ డాంగ్ర
చోళులఁ సంఘటికిఁ జేరిన యొక సామంతరాజైనను,
తన పరిపాలనానుభవమును బురస్కరించుకొని, తన
పాండితీగరిమఁ దోడు చేసికొని తోడిరాజులకేకాక
భావిన్యపాల సంఘటికిని అనువర్తనసాధనమున నాదర్శ
ప్రాయమైన రాజనీతిని 'నీతిశాస్త్రముకైవళి' యను
నామమున విరచించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమే 'బద్దె
ననీతులు' అను నామాంతరమున సైతము వ్యవహరిం
పఁబడుచున్నది. ఇం దాదర్శప్రాయములగు రాజ
నీతులేకాక తికలాబాధ్యములైన పరమసత్యములు
సైతము విరాజిల్లుచున్నవి. ఈ గ్రంథ విమర్శనమునకు
ముందు బద్దెనపాలుని కాలమునుగూర్చి కొంత విచా
రింపవలసియున్నది.

బద్దెనకాలము - వివిధవాదములు

ఈ బద్దెనకాలమును గురించి రెండు మూఁడు
వాదములు కలవు. అందు 'నీతిశాస్త్రముకైవళి'ని పరి
ష్కరించి ప్రకటించిన శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణ కవి
గారు, ఆంగ్రకవుల చరిత్రమును విరచించిన కీ॥ శే॥
కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు, కళాప్రపూ
ర్ణులు, సూర్యరాయాంగ్ర నిఘంటు సంపాదకులునై
కీర్తికేషులైన జయంతి రామయ్యపంతులుగారును
దమతమ యభిప్రాయములను జెలిపియున్నారు. వీరి
యాధారములను గ్రమముగాఁ బరిశీలించి యందలి
యాచిత్యమును పరిగణింతుము.

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పైగ్రంథము
నకుఁ జేర్చిన తమ పీఠికలో ఈక్రింది కాసనము నుదా
హరించిరి.

“కాసనము—శ్రీ కృష్ణవేణీసదీతర దక్షిణమట్టు
హస్రవిషయాధీశ్వర వీరమహేశ్వర కీర్తిసుధాకర గుణ
రత్నాకర వేంగిచాళుక్యమూలస్తంభ రిపుదళిత కుంభి

కుంభ బల యాంగనాగృహతోదణ నన్ననంధవారణ
నామాది ప్రకృతీసహితం శ్రీ మహామండలేశ్వర బద్దె
(దై?) చోళనరేంద్రమ్...” (పాశ్చాత్య చాళుక్యు
డగు భువనైకముల్లుని కాలమునాఁటి కాసనము) —

ఈ కాసనము ననుసరించి బద్దెన క్రీ. శ. 1072-వ
సంవత్సరమున నుండవచ్చుననిరి. కాని, ఇది నమ్మఁజగి
నది కాదని శ్రీ కవిగారే రెండు ప్రమాణములఁ
జూపిరి. అంగు మొదటి దీక్షాసంఘ చెన్ననగర
గ్రంథ భాండాగారమండలి చరిత్రములోనిది గాన
విశ్వశంపఁ దగనియు, రెండవది వైకాసనమండలి
బిరుదావళి గలవాఁడు సామంతరాజ మాత్రుఁడు
కాఁజాలఁజనియును దీనిని వ్రాసిజేసిరి. ఈ ప్రకా
రము శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు బద్దెనకాలము ననిశ్చయ
ముగనే విడిచిరి.

పిమ్మట ఆంగ్రకవుల చరిత్రకారులగు వీరేశలిం
గముగారు అట్టి బిరుదులుగల సామంతరాజులుండు
టాశ్చిర్యము కాదనియు, పైకాలనిర్ణయమును గాదని
బద్దెన 12-వ శతాబ్దమువాఁడని తేల్చిరి. ఇందులకు
బద్దెనకృతముని రామకృష్ణకవిగారు 'నీతిశాస్త్రముకై
వళి' 30-వ పుటలో నుదాహరించిన ఈ క్రింది
పద్యము నాధారముఁ జేసికొనిరి. ఆ పద్యమిది :

“పరువశి నాంగ్రభావఁ గల

బద్దెన నీతియు సంస్కృతంబులోఁ

బరఁగు ప్రతాపరుద్ర నర

పాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా

నరవరు నీతిసారము వి

నం జదువం గడు మంచి దందుఁ జే

చ్చెరఁ గవి నీతిపద్ధతులు

చేసె విశోదము బాలబోధకున్.”

పై పద్యమునఁ బేర్కొనఁబడిన (మొదటి)
ప్రతాపరుద్రుఁడు 1140 మొదలుకొని 1186 వరకు
రాజ్యపాలనము చేసినవాఁ డగుట చేత బద్దెన అతని

తరువాతివాఁడగుట ప్రైపద్యమునుండి స్పష్టమగుట 1186-వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివాఁడు కావలెను. కనుక 12-వ శతాబ్దివాఁడని వీరేశలింగము గారు తేల్చిరి.

వీరేశలింగముగారి వాద మసమంజసము, నక్రమమును. ఈ పద్యమును జూడ నిది బద్దెనకృతము గాదని స్పష్టముగాఁ జేలుచున్నది. వీలన, ప్రైపద్యము ఇది : “అంగ్రముననున్న బద్దెనీతియు, సంస్కృతమునఁగల ప్రతాపగుద్ర బిరచిత నీతిసారమును వినుఁ జనువ నుత్తమములైన వగుట బాలబోధకై వినోదముగాఁ గవియందలి నీతుల ననుసరించి యీ నీతిపద్ధతులఁ జేసెను.” ఇదివఱకే గ్రంథరూపముఁ దాల్చిన బద్దెన నీతి, నీతిసారముల ననుసరించి బాలబోధకై నీతిపద్ధతులఁ జేసెనని యీ పద్యము చెప్పుచుండఁగా, బద్దెన నీతిని జూచి మరల బద్దెన వ్రాయఁదలంచు టసంబద్ధము కాదా? అందుచేనిది బద్దెనకృతము కానిదగుట శ్రీ రామకృష్ణ కవిగా రీపద్యమును బద్దెనదిని నీతి శాస్త్రముకొవళిలోఁ జేర్చుట కాధారము మృగ్యము. దానిభావ మరయుక దానిని తమ వాదమున కాధారముగా వీరేశలింగముగారు చేసికొనుటయుఁ జింత్యమే. ఇంతేకాక, పుర్వాపర సందర్భముల ననుసరించినను బద్దెన నీతిని మొదట పెర్కొనుటయు, నీతిసారమును బిమ్మటఁ జేర్కొనుటయు బద్దెన ప్రతాపగుద్రునికిఁ బూర్వమునుటకే యీ పద్యము తోడ్పడును కాని తరువాతివాఁడయి యుండవలెనని యీ పద్యము వీరేశలింగముగారి కెట్లు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చినదో తెలియకున్నది. మరియుఁ బై పద్యాంతమున ‘బాలబోధకున్’ అని యుండుటచే, ‘రాజనీతి శాస్త్రము’ బాలరసఁ గాఁజాలదుకదా! అంతియ కాక “అదిలో నీతిసార మను గ్రంథమున బద్దెన పూర్వ కవిగా స్తుతింపఁబడె”నని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు నీతిశాస్త్రముకొవళి పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. అందుచే ప్రైపద్యము నీతిశాస్త్రముకొవళి, నీతిసారము రెండింటి ఛాయలు గల సుమతీశతమునకే యన్వయించుట కుపయోగించునుగాక దీనిపై గానించిన వీరేశలింగముగారి యూహలు నిరాధారములే యగును. అందుచే బద్దెన కాలనిర్ణయమునకు మఱియొక ప్రబలాధారము చూడవలసియున్నది.

ఇక మూడవవారగు శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బద్దెన కాలనిర్ణయమును దెలుపు రెండు

శాసనములను సంపాదించి ప్రకటించిరి. ఈ రెండును కృష్ణాజిల్లాలోని గన్నవరము తాలూకాయందలి కొండ (డె? నాయుని) వరగాను బ్రహ్మేశ్వరస్వామియాలయము నందలిని. వీనిలోని మొదటి శాసనమునం పూర్వముగా లభించినది. మిగిలినది శిథిలమైనది. ఇది : “శాసనము-స్వస్తి సమస్తప్రశస్తి సహితం శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర వీరనారాయణ చోడబద్దిగ జేవరాజులు శకవర్షంబులు ౧౧౮౩ బ్దగు నేటి కర్కాటక సంక్రంతినాఁడు...”

ఈ శాసనమునఁ జెప్పిన శాలివాహనశకము 1188 నకు 78 కలుపఁగా 1261 క్రీ. శ. అగుచున్నది. మఱియు రెండవ శాసన మిట్లున్నది.

“శాసనము,—

శ్రీనాథనాథినీరేజ సంభూతః బ్రహ్మణః పురా, జాతా విశ్వగుణాక్షీణ లక్ష్మీ రాజపరంపరా, తస్యాం బద్దిగభూపాధ్యక్షా ద్వీపనారాయణాంకితం, చోడవోరయ (భూపా) స్యపుత్రో భూదస్యనందనః.

శ్రీ శాకాజ్ఞే పురాష్ట

దశ శశిగణితే కర్క సంక్రంతి కాలే

సప్రాదా ద్వీప మిష్ట

ప్రథ మనవరతం చోడబద్దిక్షితీశః,

శ్రీమద్భ్రహ్మేశ్వరాయా

శశి రవి విశేదం గోంక నాంకస్య, (తే?) తే

స్తద్దీపార్ధంచవేలేటి

జనపదమహీ వింశతిద్రోణసంఖ్యాం.”

అని పూర్తిగానున్న శాసనమునుబట్టికూడ క్రీ.శ. 1261-వ సంవత్సరమని తేలుచున్నది. క్రీ. శ. 1261 ప్రాంతమున కాకతీయ రాజ్యమును రుద్రమదేవి పరిపాలించుచుండెను. కనుక బద్దెనయనువాఁ డామెకు సామంతుడై కృష్ణాతీరమం దొక చిన్నరాజ్యమును బాలించుచు నుండియుండవలెనని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు నిర్ణయించిరి.

ఈ నిర్ణయమును బరిశీలించినను సంశయాంశములు లేకపోలేదు. బద్దెన నానుధేయు లనేసలు కాస వచ్చుచున్నారు. శాసనమున నున్నంతమాత్రమున నే బద్దెనయో నిర్ణయించుట కాధారములు మృగ్యములే. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రిచ్చిన చెన్నపురి భాండాగార శాసనమునను బద్దెన నానుధేయము కలదు. అతడు 1070 ప్రాంతము వాఁడుగా గన్నట్లుచున్నాఁడు.

బ దై న నీ తు లు

ప్రస్తుత గ్రంథ మేబడైవ వ్రాసినదియు, తెలియదు. మఱియు, నీతిశాస్త్రముకొవళి యందలి గద్య ననుసరించి—

“గద్య. ఇది శ్రీ లక్ష్మీవల్లభ శ్రీపాద పద్మారాధక కమలాప్రకుల పవిత్ర నన్నన గంధవారణ రాజరాజ మనోహంక బద్దెనాఖ్య ప్రణీతంబైన రాజనీతి ప్రకారం బన్నది సర్వము సంపూర్ణము.”

పై నన్నగంధవారణేశ్వారి విరుచములఁగాంచి పరికిలించినను, చెన్ననగర భాండాగార శాసనమున పైతము “నన్నన గంధవారణ నామాది ప్రశస్త సహితం” అని యున్నది. ఇది పై పెచ్చు రామయ్య పంతులు గారు సంపాదించిన శాసనములందే కానవచ్చుటలేదు. ఇంతేకాక, విక్రమార్కచరిత్రమునఁ జేర్చినఁబడిన నన్నయగంధ వారణుఁ డొకఁడు కలఁడు. ఈతనికి సిద్ధనమంత్రి మంత్రి. ఈతని మనుమఁడైన సిద్ధనకే విక్ర మార్క చరిత్రము కృతిగా నీయఁబడినది.

విక్రమార్కచరిత్రమునఁ గల పద్యమిది :

“వంకూనాభు కుద్దవుఁడు
వజ్రకి జీవుఁడు వత్సధాహణీ
శునకు యుగంధరుండు దితి
నూతికి దైత్యగురుండు విక్రమా
ర్కునకును భట్టి రీతి నధి
కుండకు నన్నయగంధవారణం
బునకుఁ బ్రధానుఁడై నుతులఁ
బొందెను సిద్ధనమంత్రి యిద్దరన్.”

దీని విషయమున వీరేశలింగము పంతులు గారిట్లు వ్రాసియున్నారు :

“1156-వ సంవత్సరము మొదలుకొని 1163-వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యపాలనముచేసిన నెలనాటి చోడుఁ డనఁబడెడు రాజేంద్ర చోడునిచే నగ్రహారాదికమును బడసిన నూరన సోమయాజికి మనుమఁడగుటచే సిద్ధనమంత్రి 1240-50 సంవత్సర ప్రాంతముల నుండియుండవలెను. అప్పుడు సిద్ధనమంత్రి ప్రభువైన నన్నయ గంధవారణుఁడును ఇంచుమించుగా ఆకాలమునందే యుండును. ఈ కాలము బద్దెనృపాలుని శాసనకాలముతో దాదాపుగా సరిపోవును. కాబట్టి యీ నన్నయగంధవారణుఁడే బద్దెనృపతియేమో!”

ఈ యూహ సమంజసముగానే కాననగుచు

న్నది. మఱియు రామయ్యపంతులు గారి నిర్ణయమునకుఁ దోడుగుచున్నది.

కాని, పైనిర్ణయము నంగీకరించుటకుఁ బూర్వో దాహృతమైనః—

“పరువడి నాంధ్రభాషఁ గల
బద్దెన నీతియు సంస్కృతంబునఁ
బరఁగు ప్రతాపరుద్ర నర
పాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా
నరనరు నీతిసారము...”

అను పద్యము ననుసరించి బద్దెన ప్రతాపరుద్రు నకుఁ బూర్వజుడే యని తోచుచున్నది. అనఁగా 1140 మొదలు 1186 వఱకుఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు పాలించి యుండుటచే బద్దెన 1140 కి పూర్వఁ డనవలెను. ఈ యూహ 1070 ప్రాంతమువాఁ డెన్ని చెన్న పురి శాసనమునకు రమారమి సరిపోవుచున్నది. పైఁగా, ప్రతాపరుద్రుడే నీతిసారమునఁ బూర్వకవిగా బద్దె నను స్తుతిం చెనని కవిగారు వ్రాసియున్నారు.

ఇంతకుఁ జేరినచేమన ! పై రెండు నిర్ణయముల కను బ్రతిబంధకములు పై రీతిఁ గానవచ్చుచుండుటచే తను, నేవాద మంగీకరించుటకును బ్రబలాధారములు లభింపకపోవుటచేతను బద్దెన కాలనిర్ణయము ఇంకను బరిశోధనీయాంశ మేయై యున్నది.

బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముకొవళి రచించుటకుఁ బూర్వము సుమతి శతకము రచించిన ట్టిక్రింది పద్య మునఁ జెప్పియున్నాఁడని రామకృష్ణ కవిగారును, దాని నంగీకరించి వీరేశలింగము పంతులు గారును జేర్చినియున్నారు.

“శ్రీవిభుండ గర్వితారి
త్యౌరదశనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీ సం
భావితుండ సుమతి శతకము
గావించిన ప్రోడఁ గావ్యకమలాసమండన.”

ఈ పద్యము నీతిశాస్త్ర ముకొవళి వ్రాత ప్రతుల నెద్దుటను గానరాదనియు, గాన సంత విశ్వసనీయుగాదనియు ధ్రువపఱచియున్నారు.

పైపద్యమున సుమతి శతకమే ముందు వ్రాసినట్లు, “పరువడి నాంధ్రభాషఁగల బద్దెనీతి..”యను పద్య మున నీతిశాస్త్రముకొవళియేమందు విరచింపఁచినట్లును బద్దెనయే చెప్పకొనెనని యుదాహరించిన శ్రీ వీరేశ

లింగముగారి యాహ పరస్పర వైరద్వయమున కాల వాలమైనది. కాక, దీనివలనఁ గూడ సుమతి శతకము బద్దెనకృతము కాదనియు నాతని తరువాత కవిచేత నే విరచింపఁబడిన దనియుఁ దేలుచున్నది. అందువలన బద్దెన నీతిశాస్త్రముకౌవళి యను గ్రంథ మొక్కదా ని నే రచించియున్నాఁడనుటయే సత్యము.

గ్రంథ ప్రాశస్త్యము

సారస్వతమున బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముకౌవళికేఁ గల స్థానము ఇందలి పద్యముల న నేకులు లాక్షణికు లుదాహరించి యుండుటవల్లను, భాషామాధుర్యము నను, భావవైశిష్ట్యమునందును ఆంధ్రమునఁగల రాజనీతి గ్రంథముల నుత్తమమైనదిగా నెన్నుబడుటవలనను విదిత మగుచున్నది. ప్రతాపరుద్రునిచే విరచింపఁబడిన నీతి సారమును గ్రంథమున బద్దెన పూర్వ సుకవులలో నొకఁ డుగా స్తుతింపఁబడినాఁడు. మడికి సింగన తన సకల నీతిసమృతములో న నేకములగు నీతిని పద్యము లుదాహ రించియున్నాఁడు. శ్రీధరచ్ఛందమునను, కవి సంజీ వనియందును, రత్నాకరమునందును, ప్రబంధరాజ శ్రీ వేంకటేశ్వర విజయవిలాస మను నద్భుతగ్రంథమును విరచించిన వేంకటకవి లక్షణశిరోమణియందును బద్దెన నీతిశాస్త్రముకౌవళి యందలిపద్యముల నుదాహరించి యున్నారు.

ఆంధ్రమునఁగల రాజనీతిగ్రంథములలో క్షేమేం ద్రుని ముద్రామాత్యము, ప్రతాపరుద్రుని నీతిసారము, భోజరాజ విభూషణమును నీతిభూషణము, చారుచర్య, ప్రాచీనకామందకము, ప్రాచీన పంచతంత్ర, శివదే వయ్య పురుషార్థసారము, ఆరాధ్యదేవుని స్మరతత్త్వ సారము, మడికసింగన నీతికావ్యాలి మున్నగునవి ప్రసిద్ధములు. పైవానిలోఁ గొన్ని గ్రంథములు ప్రస్తు తము లభింపకపోయినను మడిక సింగన విరచించిన సకలనీతిసమృతమున నుదాహరింపఁ బడియుండుటచే, దత్తరీశీలమున వానియందలి సద్యములకన్న బద్దెన పద్య ముల ప్రాధత్యము, మాధుర్యము విశేషమాను. నీతి శాస్త్ర ముకౌవళియందీ పోలికపద్యము రీయఁబడి యుండుటచే వాని నిట నుదాహరించుట చర్చితచర్య ణమే యగును.

నీతిశాస్త్రముకౌవళి యందలి విషయ మారంభ పద్యమున నే వివరింపఁబడియున్నది:

“రాజనీతియు నసద్రాజలక్షణమును
మంత్రమార్గంబు దుర్మంత్రవిధము,
నధికారవిధియుఁ గార్యవిచారము నుపాయ
గతియును రాజ్యరక్షాక్రమంబు
ఇల నరాజకవృత్తి హితనేవకస్థితి
దుస్సేవకక్రియ దుష్టరాజు
నేవాబలము దానశీలతామహిమ వి
వేక సంగతియును భోకనీతి
పద్ధతులు.....”

పై విషయములపైఁ జెప్పిన పద్యములను దిక్ష్వ దర్శనమాత్రముగా నుదాహరించి యందలి యాచిత్యము నరయుదము.

రాజనీతులలో:

“న్యాయము ప్రజపెక్కువకును
బ్రాయము ప్రజకల్పి నీరి కుపాయం బగుటన్
న్యాయమె భండారము నర
నాయకులకు.....”

న్యాయపరిపాలనావశ్యకముఁ ప్రధానముగాఁ జెప్పఁబడినది.

“ఆపు లెఱింగిన నాపుల
యాపు లెఱుంగుదురు తత్తదాప్త శ్రవణ
ప్రాప్తమగుచుండుఁ గావున
నాప్తపరంపర లమంత్ర మవనిం బతికిన్.”

అను రాజ్యతంత్రరహస్యగోపనావశ్యకమును:

“నయమునఁ గాని భూమిప్రజ
నమ్మగు నమ్మనఁగాని యర్థసం
చయమును తంత్రవృద్ధియును
జాలదు, చాలినఁగాని శత్రులన్
బయి చని యోర్వరాదు, ప్రతి
పక్షమహంగినఁగాని భూమి య
క్షయముగ నేలరాదు.....”

అను చోటను—

“సతికన్న నబల వసుమతి
సతిపతి లేకున్నఁ జెడదు సత్యము ధాత్రి
పతిలేని నాఁడు సద్య
చ్చుత్తి వసుమతికి.....”

అను చోటను—

బ దై న నీ తు లు

“సుండులము చెవిన పతి చెడు.” అను చోటను రాజున కును, ప్రజలకును గల యవి నాభావసంబంధము చక్కగాఁ దెల్పఁబడినది.

మఱియు దానకలతా లోకనీతి పద్ధతులంబి త్రికాలాభాగ్యములగు పరమసత్యము లద్భుతముగా నీ గ్రంథమున వివరింపఁబడినవి.

“దానగుణంబ యెన్నఁగఁ బ్ర
ధానగుణం బది మున్ను గల్గినన్
గాని విశేషమై పురుష
కారము నిల్వగు లోభినాఁగఁ జ
న్నేని యశంబు సత్త్వియు స
హిష్టుతయుక్ విభవంబు విద్యయుక్

మానము బీరముక్ వృథయు
మానిసికిన్.....”

“ఎత్తిన కాలఁగాని సిరి
కెన్నఁడు నిల్చిన కాల నిల్వఁగాఁ
జిత్తములేదు కాన సిరి
చెందిన నాఁడ పరోపకారముల్
హత్తి కడంగి సేయుఁ డెడ
దైనఁ బదంపసి వేఁడుకొందమన్
చిత్తిమెకాని యిత్త మను
చిత్తము పుట్టునె యెట్టివారికిన్?”

అను పద్యము లగ్భుతిములు, అనుపమానములు.

ఈతని కవిత్వమున నెన్నుట కొక్క పాల్లు మాత్రమే నుండుకపోవుటేకాక.

“వాసఁగ ముత్తెపునదల్ పోహళించిన లీలఁ
దమలోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి.”

యన్న నూరనాట్యుని నానుడికిఁ దీరై యీతని పద్యములుండును. సమస్తమును విధివశమున్న విషయ మెంత చక్కగాఁ జెప్పినో చూడుఁడు :

“అగుటయుఁ గామియు విధివశ
మగుటెఱుఁగక తనవశంబె యని డెందములో
వగచెడు మూఁఁడు గనుగొని
నగఁడె విధాత్మండు...”

“కాని యది కాద యయ్యెడు
దాని కవశ్యంబు నన్యభావ మిం
గా నేర దింత యెఱుఁగని
మానిసి చింతాసముద్రమున్నఁడు కాఁజే.”

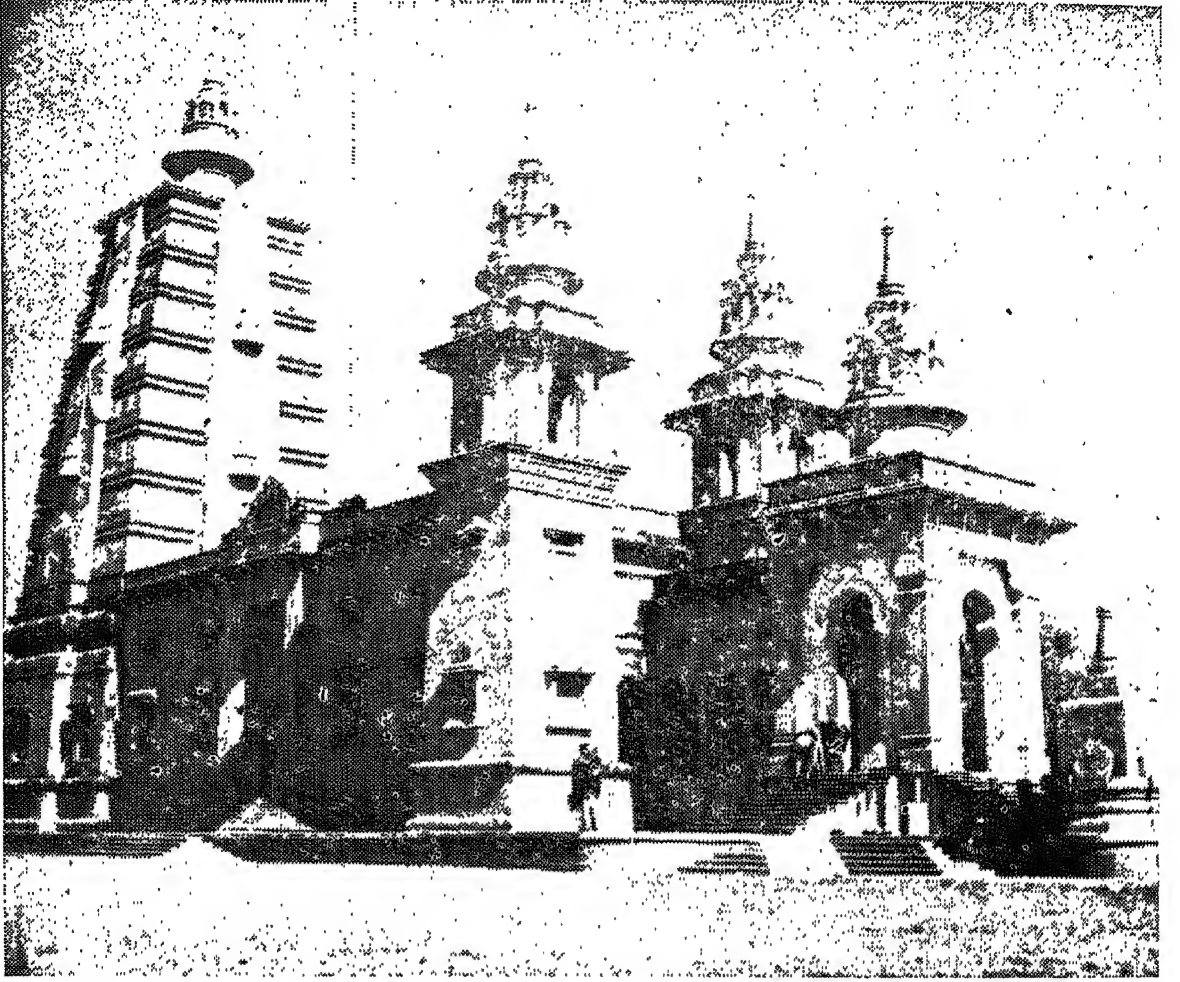
“కరిసన మోపి చేసినను
కట్టునిఁ గొల్చిన హీనమాజిన
దిరిసిన ధాత్రి రోసి పర
దేశము పోయిన విద్యకల్గినన్
సిరి తన పూర్వజన్మమునఁ
జేసిన యంతయు కాక కల్గు నే
పొరలిన ప్రేలఁ బడఁ డల
పోతెలు పోసిన వెచ్చనూర్చినన్?”

ఈతని పద్యముల మాట్లు, అల్లిక జిగిపిగి, ధారా కుద్దియు నత్యుత్తములు. తిక్కనకుఁ బూర్వమే యిట్టి కవితాపాటవము బద్దెననృపాలనినోట నెలువకు టత్వం త మోదసంధాయకము.

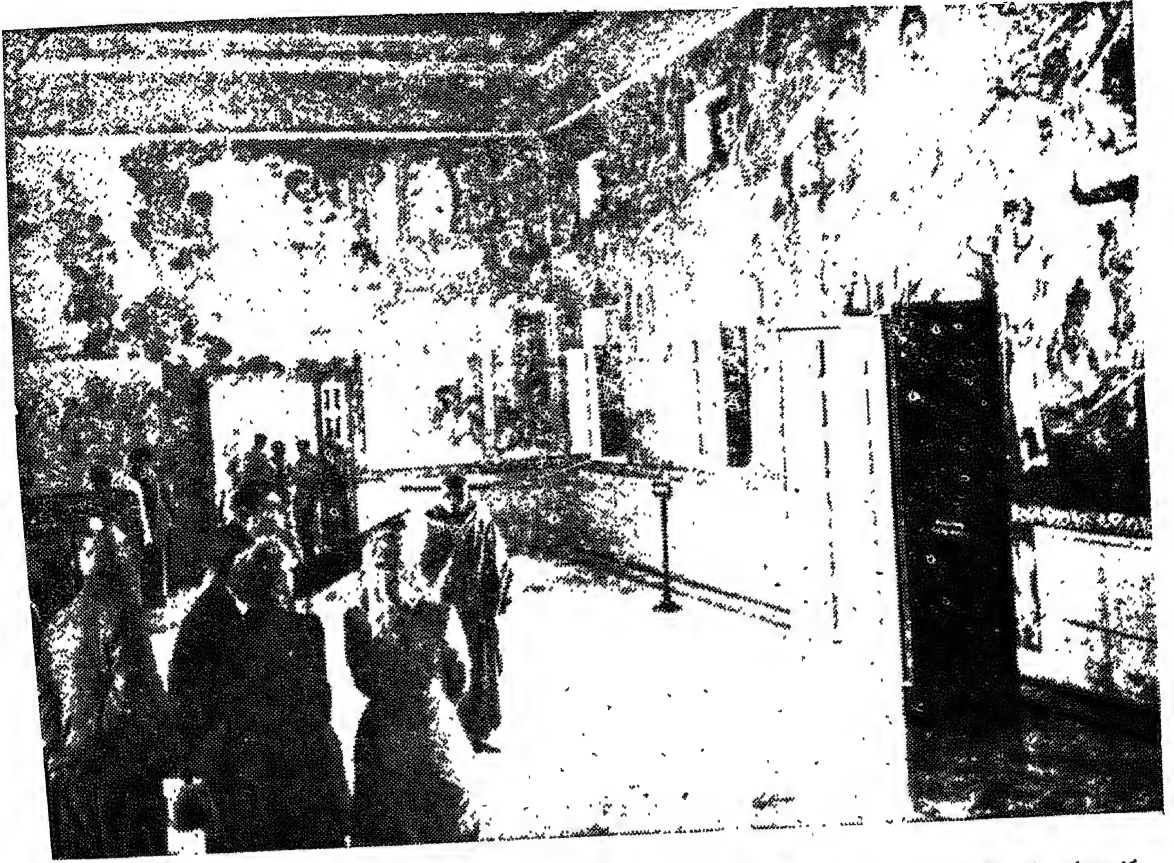
“ఛరణియ తల్లి తన్ గనిన
తల్లియ వేల్పు గుణంబు మేని కా
భరణము బుద్ధి రూపు కుల
భామయ సంపద బొంక వేస పో
దరుఁ డిలఁ బ్రాపు దంపమియ
ధన్యువు క్రోధు పాతికంబు మ
త్సరము విశాశహేతువు వి
చారమే సారము...”

ఈ విధముగ నే గ్రంథమంతయు నత్యంత శ్లాఘా పాత్రముగా నెలయుచున్నది.

ఇట్టి యుత్తమగ్రంథమునకు రెండు మూఁడు విధముల ప్రతులుండుటయు నందు పాతభేదము లధిక ముగా నుండుటయు, ఒక ప్రతియందు మూఁడాశ్వాస ములుగా విభాగింపఁబడి యిందలి పద్యములుండుటయు మొదలగు విషయములు కానవచ్చుచుండుటచే నీ యుద్గ్రంథమును తిరిగి సవిమర్శకముగా సంపాదించి ప్రకటించు టత్యంతశక్యముగా నున్నది. ఏ తక్కువైతి కర్తయును బద్దెననృపాలని కాలమునుగూడ సద్విమర్శ కులు పరిశోధించి యాధారసహితము, నామోదనాయక మునకు నిర్దయము గావింపవలసియున్నది.

భారత సింహాసన జగన్ మహాభోధి సంఘములు కలసి సార్ నాథ్ లో
నిర్మించిన 'మూలగంధ కుటీ విహారం'

సార్ నాథ్ లోని 'మూలగంధ కుటీ విహారం' లోలిభాగం. జపాన్ చిత్రకారు
డాక్టరు జౌద్ధగాథలకు సంబంధించిన అనేక కుడ్య చిత్రాలను చిత్రించి విహారాంత
ర్భాగాన్ని శోభామయం చేశారు. అచ్చెరువు గొల్పుతున్న ఈ కళా వైభవం ప్రాచ్య
పాశ్చాత్య యాత్రికుల ననేక మందిని ఆకర్షించి అనందపరుస్తున్నది.

మేఘ మల్లార్

శ్రీమతి మానికొండ సరోజినీదేవి

పాత్రలు

ప్రద్యుమ్నుడు సరస్వతీదేవి
సూరదాసు సునంద

పూర్ణవర్ధనుడు

* * ప్రాతఃకాలాన్ని సూచించే సంగీతం
క్రమేపీ తగ్గిపోతూ వుంటుంది.

పూర్ణవర్ధనుడు : (ఉచ్చైస్వరంతో)

ఏ గర్మహేతు సభవా
తే సమ్ హేతుమ్ తిథాగతాః
తే సచ్ ఏ నిరోధో
వివంపదీ మహాసమనో.

[విరామం]

ప్రద్యుమ్నుడు : (అడుగుల చప్పుడు-రొప్పతో)
స్వామీ!

పూర్ణ : ఎవరూ? ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : అవును స్వామీ!

పూర్ణ : (కంగారుగా) అలా రొప్పకున్నావేం,
తేలతేలవారకముందే లేచొచ్చినట్లున్నావ్.
యేం జరిగింది?

ప్రద్యు : రాత్రంతా నిద్రపట్టలేదు స్వామీ!

పూర్ణ : ఎందుకని?

ప్రద్యు : ఎందుకనో మరి. యేవో విషయాలు నన్ను
భయపెడుతున్నాయి. ఘనస్వంతా ఆందో
ళనగా వుంది. ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా
జరిగిందింతా యెప్పుడు చెబుదామా అని
ఆదుర్దా యెక్కువైంది. రాత్రంతా నిద్ర
లేదు.

పూర్ణ : ఏమిటి నాయనా అది. అంతా విచిత్రంగా
వుం!!

ప్రద్యు : మనవిచేసుకొంటాను.

* * *

[జనుల సందిడి — కోలాహలస్వరాలు — నాగ
స్వర చిహ్నాలు — గావుకేకలు-పొలికేకలు].

ప్రద్యు : (తనలో) ఈ మాసంలో జరుగుతూండే
సంక్రాంతి పుణ్యవాలకు తప్పకుండా వస్తా
నన్నాడే! యేమి చెప్పా! యింకా వచ్చి
నట్లులేదు. మాడురోజుల్నొచ్చి యేక
ధాటిగా వెతుకుతున్నా. జనం మూగిన
చోట్లా అశ్వేషిస్తున్నా! కళ్ళల్లో జ్యోతిశాలు
వేసుకొని చూసినా ఆయనమాత్రం కాన
రాతేనే! — (నెమ్మదిగా)

[నాగస్వరం ఊగుతున్న స్వని]

ఎవరది! ఆ పాములూవంక తడిచిదృష్టితో
చూస్తున్నాడు. మనిషంతా అచ్చంగా
అతిడిలాగే వున్నాడు. నిజంగా... సూర
దాసే అతడు — సూరదాసే...

[క్షణం విరామం]

నమస్కారం సూరదాసు గారూ!

సూరదాసు : 'దీర్ఘాయురస్తు' నాయనా! అన్నట్లు
నన్నేగదా యిందాకట్నుంచీ నువ్వు వెతుకు
తోంది?

ప్రద్యు : (సంతోషంతో) ఎలా తెలుసుకోగలిగారు
స్వామీ! చెప్పకుండానే.

సూర : (చిన్నగా నవ్వి) అదా నీ అనుమానం. నేను
అవంతీపుర గాయకుణు. అసలు నిన్ను నే
నెరుగుదును. ఇదివరలో మీ నాన్నగారూ
నేను మంచి స్నేహితులం. మీవూరేదైనా
పనివుండి వెళ్ళడం జరిగితే తప్పకుండా మీ

మే ఘ మ ల్లార్

నాన్న గార్ని కలుసుకొని, పక్కరించి,
మరీ వచ్చేవాణ్ణినుమా!

ప్రద్యు : అలాగా స్వామి! మరి నన్నెప్పుడూ
మాడలేదా!

నూర : అజేమిటి నాయనా! నిన్ను మాడకపోవ
డేమే. అప్పట్లో నువ్వు చాలా చిన్న
వాడివి. తప్పటడుగులు వేసుకుంటూ
గుమ్మలు దాటుతూండేవాడివి. చాలా
మందొస్తూండేవాడివి కూడా.

ప్రద్యు : అయితే మీరు ప్రస్తుతం ఎక్కడుంటు
న్నారే?

నూర : ఇక్కడికి దక్షిణపువైపుగా ఒక నది వుంది
తెలుసుగదూ!

ప్రద్యు : ఆ...వుందిండీ!

నూర : దాని వొడ్డునే శిథిలమైన దేవాలయం ఒకటి
వుంది.

ప్రద్యు : ఆ... ఆ...

నూర : నాన్నెప్పుడైనా చూశావా నాయనా!

ప్రద్యు : చూడకేం స్వామి! చాలాసార్లు చూసా
చ్చాను. కొన్నాళ్లుగా ఒక సన్యాసి బస
చేస్తూండేవాడు కూడా.

నూర : ఆ...! యిప్పటికీ ఆ మహానుభావుడు
అక్కడే వుంటున్నాడు. నీ కెప్పుడయినా
తీరికవుండి—వీలు చిక్కితే అక్కడికొచ్చి
నన్ను కలుసుకో! మరిచిపోకుమా!

ప్రద్యు : అలాగే స్వామి! తప్పకుండా వచ్చి దర్శించు
కొంటాను.

నూర : ఇదిగో! అన్నట్టు...నీ పేరేమిటి?

ప్రద్యు : ప్రద్యుమ్నుడండీ!

నూర : ఇంతా తెలుసుకొని అసలైంది అడగటం
మరిచా!

ప్రద్యు : ఏమిటది స్వామి?

నూర : మరేంలేదు! ప్రస్తుతం నీ బసెక్కడ?

ప్రద్యు : ఇక్కడకు దగ్గర్లో ఒక బౌద్ధ విహారం వుంది.
తెలుసుకుండి? అదే. అక్కడే ఇప్పటికీ
మూడుసంవత్సరాలబట్టి పదువు కొంటు
న్నాను.

నూర : మంచిది నాయనా! బాగాచదువుకో! మరి...
తప్పకుండా వస్తావ్ గదా! ఒకసారి.

ప్రద్యు : స్వామి! ఇంకా ఇక్కడ ఎన్నాళ్లుంటాను?

నూర : ఈలోపుగా నన్ను కలుసుకొంటావ్ గా!
మళ్ళీ అప్పుడు చెబుతా లే! ఏమయ్యో—
వస్తా మరి...

* * *

ప్రద్యు : ఇలా మాట్లాడుకొన్నాం గురువేవా! వెంటిటి
నాకు పరిచయమైనప్పుడు ఆ నూరవాడు
గారున్నా— నేనున్నా!

పూర్వ : ఆయన రమ్మన్న ప్రకారం తిర్వాత ఎప్పు
డైనా కలుసుకొంటానని వెళ్ళావా?

ప్రద్యు : వెళ్ళకేం స్వామి!

పూర్వ : ఏ వేళప్పుడు వెళ్ళావ్. —

ప్రద్యు : ఇంకా నాయంత్రం ముదిరిపోలేనప్పటికి.

పూర్వ : ఒంటరిగా నేనా?

ప్రద్యు : ఒంటరిగానే బయలుదేరి వెళ్ళాను స్వామి!

పూర్వ : మృగలో యెవరూ తోడుగా కనిపించలేదా?

ప్రద్యు : ఆప్రాంతంలోకి వెళ్ళుతూండేటప్పుటికి యెదు
రుగా ఒక పర్వతం కనిపించింది. దాని
కిరువైపులా కొలిదాల్సన్నవి పొల్లలా పని
చేసి, గృహోన్ముఖులై పల్లె జనమంతా
వరుసగా ఆ దారివంట బయలుదేరారు.

పూర్వ : ఎవరివంకా పరితృగా మాడలేదుగదా!

ప్రద్యు : (దీనంగా) అబద్ధం చెప్పి మిమ్మల్ని మోసం
చేయలేను స్వామి! ఆత్మవందన చేసు
కొంటూ మీముఖంవంకమాసి మాట్లాడ
లేను...

పూర్వ : నాకు తెలుసు ప్రద్యుమ్నా! నువ్వు చంచల
స్వభావినవి, నీలో ఉన్మాదం, కుతూ
హలం యిటువంటి పరిస్థితుల్లో ఉన్మాది
పోయి వుంటాయని, నే ననుకొంటూనే
వున్నా! తప్పకుండా నువ్వు ప్రతిభా
వంతుడవై తీరుతావనికూడా ఆశిస్తున్నా...
కాని...

ప్రద్యు : క్షమించండి స్వామి! మనందకోసం ఆ
వెళ్లే పల్లెనంపులో వెతికాను. మీ రన్న
ట్లుగా మారిపోయిన విషయంకూడా జాస్త

వమే! ఆమెను మాన్తూంటే యెందుకో అలా అయిపోతున్నా!

పూర్ణ : అయితే ఆనాడు నూరదాసుని కలుసుకో లేదా!

[ప్రద్యు : సునందతో కాసేపు మాట్లాడి వెడదాసును కొన్నా! కాని పొద్దు వాలిపోబోతోంది. చీకటి; వెన్నెలజేవురించబోతోందని గ్రహించాను.

పూర్ణ : సునందతో మాట్లాడటం యింతికి కుదర్లేదా? ఆ రోజు.

[ప్రద్యు : అజే మనవిచేసుకుంటూ స్వామీ!

* * * *

[స్వనిన భ్వని]

[ప్రద్యు : ఎవరూ! సువా! ఎప్పుడొచ్చావ్?... అబ్బ!...నీ కోసం యెంత వెతికానని... (నల్వుతున్న భ్వని) యేమిటా పిచ్చి నల్వు!...కొస్త దా మ కో రేపటికి... అదిగో మొదలెట్టావ్ కొంటెపనులూ!... సునందా! యింకా చంటిపిల్లలాగా యేమిటి అల్లరిచేద్దా...]

సునంద : (నవ్వాపుకొంటూ) పాపం! చాలా అలసి పోయారు కదూ!

[ప్రద్యు : జేనికీ?

సునంద : కోపానికి.

[ప్రద్యు : కోపం?—ఎవరికీ?

సునంద : మీకే!

[ప్రద్యు : అబ్బే! నాకేం కోపం. అయినా యెందుకు? యిప్పుడు.

సునంద : ఇంతలోకే యెంత మారతారండీ! యిప్పుడేగా కనుగుకొన్నారు పైపంచ లాగితే.

[ప్రద్యు : అలా లాగడం కొంటెపనికాదూ!

సునంద : అంతమాత్రానికి కోపంరావాలా! మీరెన్ని సార్లు నా పమిటచెంపు లాగి నన్ను కవిం చారు!—గుర్తులేదా! అసలు మీ మగాళ్ళకి ఆడవాళ్ళంటే అతి చురుకైనది. మీరే మైనా చెయ్యవచ్చుగాని, మేంచేస్తే యిట్టే బయటపడతారు. సహనమనేది వుంటేగా అసలు.

[ప్రద్యు : (లాలనగా) పోనే సునందా! ఒక్కసారి యిలా చూడు.

సునంద : సిగ్గులేకపోతే సరి.

[ప్రద్యు : అంతకోపం నేనికి సునందా! యేది ఒక్కసారి యిలా నావంక చూసినవ్వతూ! నా సునందవుగా! ఏది! నీకోసం యెంతగా వెతుక్కుంటూ వచ్చానో తెలుసా!

సునంద : నిజంగా! నాకోసమా!—లేక పాములవాడి కోసమా!

[ప్రద్యు : నీకోసమే!

సునంద : పైమాటేగాని, నాకోసం యెందుకొస్తాడు. ఆ పాములవాడికోసం వచ్చివుంటారు. ఇంతలో నే కనబడ్డానని నీకోసమే అంటున్నారు. అంతేనా!

[ప్రద్యు : ఎంత మాటకారి వైపోయావ్ ?

సునంద : (హేళనగా) అలాగా!

[ప్రద్యు : నిజం సునందా! ముమ్మాటికి నమ్ము. ఎప్పుట్నుంచో వెతుకుతున్నాను. ఇప్పుడూ వెతుకున్నా.

సునంద : బాగుంది ఎవరుగా—వుండగానే

[ఇంతలో అడుగుల చప్పుడు]

[ప్రద్యు : సునందా! యెవరో యిటే వస్తున్నారు...

సునంద : ఎవరూ!

[ప్రద్యు : కొలి అందెలు మోగుతున్నాయి—గాజులు కూడా కదిలిన శబ్దం వినిపిస్తోంది.

సునంద : అయితే నే వెళ్ళిరావా! మళ్ళా కలుసుకొంటానే ప్రద్యుమ్నా!

[ప్రద్యు : (తనలో) ఏమిటో యీ రహస్య ప్రణయ సమావేశాలు. పండువెన్నెల్లో—నిండు కారద రాత్తుల్లో—హృదయం విప్పి సునందతో కాసేపు కులాసాగా మాట్లాడుదామనుకొంటే యేవో అనాంతరాలు తటస్థ పడుతుంటాయి. వివరంలో గురుజేవులు త్రిపిటకమునుగురించి రేపటికితే యెంచెప్పాలి. నిజంగా నేను చంచలాత్ముడినే. లేకపోతే నా యీ మనస్సు కాసేపు జ్యోతాన్ని పూరితమైన ప్రకృతివైపు, మరి

మే ఘ మ ల్లా ర్

కాసేపు ప్రణయానందదాయయైన సునంద
నైపు వినిటిడి?

[ఇంతలో సాయంకాలపు హారతి గంటల
చప్పుకు వినిపించి క్రమేపీ తగ్గిపోతూ
వుంటుంది.]

అవిగో! పరిమిత దేవాలయంలో హారతి
గంటలు మ్రోగుతున్నయ్. యెంతసేపని
యిట్లా వుండను—ఆశ నిరాశ అయింది.
దారిన బడితే నెమ్మదిగా వెళ్ళొచ్చు. (నడక
చప్పుడు)

[మనిషి కదలిన చప్పుడు]

ప్రద్యు : ఎవ రా మనిషి ?

[క్షణం విరామం నవ్వు కబ్బం]

ప్రద్యు : ఎవరూ! సునందా!

సునంద : ఊ...!

ప్రద్యు : సునందా! యేమి టీ చెట్టుచాటున చీకట్లా
దాగుడమూత లాడుతున్నావ్.

సునంద : కనుక్కోవాలి మరి...

(క్షణం విరామం)

ప్రద్యు : అబ్బ! యేమిటో!

సునంద : చెప్పకోవాలి మరి...

ప్రద్యు : ఇవాళ అగ్నిపరీక్షలు మరీ యెక్కువై
నయ్యే! అనేమిటో నువ్వే చెబుమా!

సునంద : ఇంతేనా మరి!...ఆలోచించి చెప్పండి
చూద్దాం.

ప్రద్యు : నాకెట్లా తెలుస్తుంది యేమిటో అది.

సునంద : ఓడిపోయారా?

ప్రద్యు : ఓడిపోయినట్లే—అదీ గాక ఆడదాని ముందు
పండులలో గలిచినవా డెవల్లే!

సునంద : అది బాగానే వుంది గాని, యింతకీ మీరు
దారివెంట పోతున్నారా! లేకపోతే నన్ను
వెతుకుతున్నారా! అదీ గాకపోతే పాముల
వాడికోసమా!

ప్రద్యు : అబ్బే! నేనసలు వెతకడం లేదు. పైగా
నువ్వే వెతుక్కుంటూ వున్నావ్—వేళా
కోశ మాడుతున్నావ్.

సునంద : నే నవ్వక పోతే యేమయ్యేవారూ?

ప్రద్యు : నే మాడకపోతే నువ్వేమయ్యేవారివి?
యిటువంటివి మాస్తంజేనే నాకు మహా
కోపం వచ్చేది.

సునంద : తప్పచేసి యింకా కోపం వేరే? ఆలోచించి
యేం చెప్పాలో సరైన తెచ్చుకోండి!
తెలుస్తుంది.

ప్రద్యు : లేకేం, బాగానే వుంది. నీ విషయం ఆసలు
జేరు. అయినా నువ్వు భాగ్యవంతుడి
కూగురివి. ఇంతకీ నువ్వే చెప్పే విషయం
యేమిటో తేలడం లేదు.

సునంద : యెల్లిపాడుపుమంటలు చాలుగాని, అబ్బ
మానబోకండి—అదెట్టిల్లు వుకుతాను.
ఆ మాటేమిటో మీకే ఆలోచించి సరైన
తెచ్చుకోండి. అంతవరకూ నే నెక్కడో
పోను...నకేనా...

ప్రద్యు : (క్షణమగి) ఆ...అదా! సరైనవ్విందేలే.
ముర్రీ గానమేనా!

సునంద : ఇంకా బాగా ఆలోచించండి. ఆ రాత్రి
రెండుగూములకే దేవాలయంలోకి వచ్చి
కూర్చుంటానని కూడా మా టీచ్చాను...
మరి...వచ్చాడగమా!

ప్రద్యు : వచ్చాగా! సునందా!

సునంద : చెప్పినవేళకి,

ప్రద్యు : సరిగ్గా ఆ వేళకి రాలేకపోవచ్చు. తరువాత
వచ్చినమాట వాస్తవం. యింతకీ నన్ను
మాకావా! సునందా!

సునంద : మీకోసం వచ్చినప్పుడు-నమ్మి మన సిద్ధు
కొన్నప్పుడు-మాడకుండా యెలా వుంటా!

ప్రద్యు : (నవ్వుతూ) సరే సునందా! మాసినవానివి
యెందుకు పిలువలేమా?

సునంద : అప్పుడు నా పరిస్థితి మాసివుంటే, మీరు
తెలిసేది. ఒక్క తెవే వున్నానా! రెండు
గూములప్పుడు ఒంటరిగానే వచ్చాను.
ఆలయమంతా వెతికాను...మీ రెక్కడా
కనిపించలా చాలాసేపు దిగాలుపడివున్నా.
ఇంతలో మా పూరిజనమంతా వచ్చారు.
అప్పుడెలా పిలవను-చెప్పండి.

ప్రద్యు : చివరకు నన్నే ఓడించావ్ సునందా!
సరేవా! తప్పుకూడా నిజంగా నాపట్లే
వుంది.

సునంద : కానేవు అలాగే అంటూంటారు—మీ బోటివాళ్లంతా. అయినా మీ బాంటి పాములవాళ్లని యెవరూ నమ్మిరి?

ప్రద్యు : ఇంకెవరంటారు నీ బోటివాళ్లే. అయినా అడగటం మరిచా. సునందా! నువ్వు యీ మగ్య మాటిమాటికి నన్ను పాములవాడంటున్నావ్, యేమిటి అసలు రహస్యం?

సునంద : అశేమిటో మీకే తెలియాలి.

ప్రద్యు : నిజంగా నాకేం తెలియను.

సునంద : తెలిసి అడగటం తెలివనుపించుకోదు.

ప్రద్యు : (క్షణమాగి) ఓ.....అదా.....ఆ రోజు సంత్రాంతి వేడుకల్లో నేను, పాములవాడు పాముల్ని ఆశిస్తూంటే చూస్తూ నిలబడ్డందుకేనా యీ వేళాకోళం? సునందా! యథార్థంగా ఆ దృశ్యంమీద కుతూహలం వుండికొదు నిలబడింది.

సునంద : మరి కేసికీ?

ప్రద్యు : ఆ వేళ అవంతీపురంనుంచి ప్రఖ్యాత మురళీ వాద్యగాడు నూరదాసనే ఆయన రావలసి వుంది. ఒక వేళ వచ్చివున్నా తేమోనని ఆ గుంపులో వెళుకుతున్నా.

సునంద : ఎందు కాయన?

ప్రద్యు : ఎందు కేమిటి సునందా! ఆయనవద్ద మురళీ గానం నేర్చుకోవాలనే అభిలాష నాకుందని నీకు లోగడ ఒకసారి చెప్పా! మరిచి పోయావా?

సునంద : ఇంతకీ పాపం! కష్టపడి వెతికినందుకు కనిపించారా?

ప్రద్యు : 'వెదుకబోయిన తీగె కాలికి తగిలినట్లు' ఆయనంతట ఆయనే కనిపించి, పరామర్శించారు కూడానూ.

సునంద : ఆయన నిప్పు డెక్కడున్నారు?

ప్రద్యు : నదివొడ్డునవున్న దేవాలయంలో వుంటున్నానని చెప్పారు. అన్నట్లు మీ నాన్న గారు ఎక్కడా కనిపించలేకేం ఈమధ్య?

సునంద : యీ సందట్లో ఆయన నెందుకు జ్ఞాపకమొచ్చాడు?

ప్రద్యు : ఆ...! యేంలేదు! ఇదివరకు నా దగ్గరొచ్చి నప్పట్నుంచీ నెడతా—నెడతా నంటూండేదానివి. కాని....ఈ రోజు ఆ చూశేమీ అనకుండా యంతసేపూ, నాతో కాలం వెళ్లబుచ్చుతూంటే ఆశ్చర్యం వేసి "యేమీ" అని అడుగుతున్నా!

సునంద : మూడునాలుగోజులక్రితం చుహారాజు ఆహ్వానంపంపి తే కాశాంచి పెళ్లారు. ఇంకాకాలేదు.

ప్రద్యు : (పక్కన నవ్వి) అంసుకనా! ఇంత దైర్యం.

సునంద : మీకేం తెలుసు. ఎన్నికష్టాల్ని తప్పించుకొని, ఈ అడివిలో చీకటినికూడా లెక్కిచేయకుండా మీ దగ్గరికి వస్తున్నానో!

ప్రద్యు : సునందా! నిజంగా నువ్వన్నట్లు తెలియను. పిలవడం అనేదే ధ్యేయంగా పెట్టుకొన్నవాడికి యెదుటివ్యక్తి అగచాట్లు యెలా తెలుస్తాయి. ఎందుకంటే నీలాగ నేను కష్టపడటం లేదుగా! (య్యగువుగా) సునందా! నువ్వు నా ప్రేమనిసి—నా ఆరాధ్యదేవి. నా ఆనందాల సునందవు

సునంద : అబ్బ! ఎందుకంత బిగ్గరగా పొగుడుతారు,

ప్రద్యు : విం?

సునంద : ఏమేమిటి! పూరుకోండి. హారతి వేళ కావాల్సింది జనమంతా యితే వస్తారు.

ప్రద్యు : గుర్తొచ్చింది. ఈసారి మీ నాన్న రాగానే తప్పకుండా చెప్పేస్తాను.

సునంద : (చిరుకోపంతో) చెప్పకోండి. భయమనుకొన్నారా! ఏం.

ప్రద్యు : అటువంటివేమీ లేవని నాకు తెలుసుగా!

సునంద : ఆయన గారికి తెలియకపోలేగా!

ప్రద్యు : మన విషయమేనా!

సునంద : అబ్బ! యిది కాదూ!

ప్రద్యు : మరేదంటావ్?

సునంద : హారతి యిచ్చేవాకా దేవాలయంలోనే వుంటానన్న సంగతి.

ప్రద్యు : అయితే కానేవు. యెప్పుడైనా ఆలస్యమైతే మీ నాన్న పూరుకొంటాడన్నమాట. చాలా అదృష్టవంతురాలివి. అన్నట్లు చెప్పనులే... సునందా!

మే ఘ మ ల్లా ర్

సునంద : ఘరవా లేను చెప్పిమావండి !

ప్రద్యు : నిజంగా చెబుతాననుకోన్నావా !

సునంద : మీ విషయం నాకు తెలియకపోలేగా ! భయ పడటానికి.

ప్రద్యు : మరి...మరళి...చినిపించనా !

సునంద : ఇదివరకల్లా అడిగి విచిపిస్తున్నారా !

ప్రద్యు : పోనీ, యిప్పుడడిగి విచిపిస్తున్నా ననుకో రాదూ !

సునంద : అయితే... కాస్త...దిగ్గరగా రానీయండి నన్ను...

[మరళిగానం మాచాయగా మేఘమల్లార్ రాగాన్ని గుర్తించేస్తుంది. రెండు నిమిషాలనంతరం క్రమంగా తగ్గటంతుంది.]

సునంద : (నెమ్మదిగా) ఇవాళెందుకో వొళ్ళు మరిచి పోయాను ప్రద్యుమ్నా !

ప్రద్యు : అప్పుడప్పుడు నీ కలవాలేగా ! అది.

సునంద : ఆనందించడంకూడా అలవాటేనా !

ప్రద్యు : కాదుమరి ! అన్నట్లు చాలా పాడు పోయింది.

సునంద : అవును ! నీ వొడిలో తల పెట్టి — పడుకొంటే హృదయం యెందుకో హాయిగా వుంటుంది. తూచలేని స్వర్ణభోగాల అనుభూతి అంతా నాలో పొద్దుతూంటుంది యెంతసేపయినా అలాగే వుండాలనిపిస్తుంది...

ప్రద్యు : సునందా !

సునంద : ప్రద్యుమ్నా ! చాలాదూరం వెళ్ళాలిగదూ !

ప్రద్యు : అవును. నే వెంట తస్తానులే కొంతదూరం దాకా ! పద...

[విరామం]

పూర్వ : ఇంతకీ, ఆవేళ నూరదాసుని కలుసుకోలేదన్న మాట.

ప్రద్యు : కలుసుకోకేం స్వామీ ! తెల్లవారు ఝామునే బయలుదేరి వెళ్ళాను. గుడిలో విగ్రహం లేదు. గుడి గోడలన్నీ పెద్ద పెద్ద పగుళ్ళిచ్చి వున్నాయి. వాటిమధ్యనుంచి యేవో మొక్కలు - తీగలు అల్లిబిల్లిగా మొలిచి, అల్లకొనివున్నాయి. చుట్టూ ఏవో గ్రామాలున్నట్లు మినుకుమినుకుంటూ దీపాలుకూడా కనిపించాయి.

పూర్వ : నూరదాసు కనిపించాలి ! ఆపస్త్యుడు.

ప్రద్యు : కనిపించారు గురుజేవా !

పూర్వ : ఏమన్నాడు ?

ప్రద్యు : చాలా ఆప్యాయంగా దిగ్గరకు తీసుకుంటూ... [విరామం]

నూర : ఇదేనా రావడం ! నాయనా !

ప్రద్యు : ఆవును స్వామీ !

నూర : చాలా సంతోషం... లోపలంతా చీటిగా వుంది...పద...అలా వెలుగులోకి వెళ్ళి కాసేపు విశ్రాంతిగా కూర్చోని చుట్టూడొకొందాం.

ప్రద్యు : అలాగే స్వామీ !

నూర : (అలోచనగా — తనలో) జగదయింది... తప్పకుండా జగదయింది...దీవల్లనే జరిగి తీరుతుంది...యీ విషయం నాకు బాగా తెలుసు...నా పరీక్ష ఫలితమిది. జరిగితిరుతుంది...

ప్రద్యు : (నెమ్మదిగా) స్వామీ ! ఏమిటో నెలవిస్తు నట్టున్నాడు.

నూర : ఆ...! యేమీ లేదు...యేవో విషయం జ్ఞాపకానికి వచ్చింది...అనుకొంటున్నా !

* * * *

పూర్వ : ఇంకా యేమైనా అన్నాడా నూరదాసు ?

ప్రద్యు : ఆయన గారి భీకరస్వరూపాన్ని చూడంగానే వాకెందుకో భయం వేసింది. ముందుగా నాకు నేనై చుట్టూడానికి వెనుకంజవేసాను. ఆయనలో వున్న ఆకర్షణేదో నన్ను ఆతనికి దిగ్గరగా చేర్చింది.

పూర్వ : మరి, పలకరించగల్గావా !

ప్రద్యు : ఎలాగో ధైర్యం చేసి యిలా అనగల్గాను.

[విరామం]

ప్రద్యు : స్వామీ ! సమస్కారం.

నూర : దీర్ఘాయరస్తు నాయనా ! అనుకొంటూనే వున్నా ! నువ్విపాటికి వస్తూంటావని. మరేమీ అనుకోకు. నీకేమైనా మీ నాన్న గారిలాగా సంగీతకాస్త్రంలో ప్రవేశమందా ?

ప్రద్యు : సంగీతం నేర్చుకోవాలనే ఆభిలాషయితే వుందిగాని, స్వామీ ! పాదస సక్రమంగా జరగడం లేదు.

నూర : గాత్రమేనా!

ప్రద్యు : కాదు స్వామి!

నూర : మరెందులో...

ప్రద్యు : కొద్దిగా మురళివాయిచడంలో నే అభ్యాసం చేసాను.

నూర : అది సహజమే! మీ తండ్రిగార్ని యెరుగని వారంటూ యెవ్వరూ లేరు యీ చుట్టుపట్ల. అనేకమంది మహారాజులనుంచి ఆహ్వానాలు వస్తూండేవి.

ప్రద్యు : చిత్తం.

నూర : మరైతే నువ్వు యేయేరాగాలు ఆలాపించ గలవు?

ప్రద్యు : వాటికి సంబంధించిన వివరాలేమీ నాకంత బాగా తెలియవు. యేదో వుబుసుపోకకు అప్పుడప్పుడు వూడుకొంటూ ముచ్చటపడు తుంటాను.

నూర : అలాగా! అయితే! నువ్వెప్పుడన్నా “మేఘ మ్హూర్” అనే రాగం పేరు విన్నావా!

ప్రద్యు : ఎక్కడో విన్నట్లే జ్ఞాపకం - స్వామి!

నూర : మరి దాన్ని...తరువాత...తరువాత సాధన చేయలేకపోయావా?

ప్రద్యు : మొదట్లో కొన్నాళ్లు, అంటే సుర్రన్నంత కాలం రోజూ వూరంతా సద్దుమణిగిన తర్వాత, పొద్దుపోయేదాకా కాసేపు, తెల్ల వారుగ్గామునే లేచి కాసేపు సాధన చేసాను.

నూర : తప్పకుండా అటువంటిప్పుడు ఆ రాగం అనటం సుళువుగానే వుంటుండే!

ప్రద్యు : వాస్తవంగా మీ రన్నట్లే వుండాలి, మరి కాని...

నూర : ఏమయ్యేది (ఆదుర్దాగా)

ప్రద్యు : ఏమయ్యేదో నాకే తెలియదు. తీరా అవరోహణలోకి వచ్చేటప్పటికి మరొక రాగం లోకి దిగేది.

నూర : అయినా! నువ్వు మురళిమీద మేఘమ్హూర్ బాగా ఆలాపించగలవని విన్నానే!

ప్రద్యు : పెద్దలూ—గురుతుల్యులు. మీరంతగా వినా దని కుతూహలపడుతుంటే, వినిపించకుండా యెలా వుంటాను స్వామి!

నూర : నిజంగా వినాలనేవుంది ప్రద్యుమ్నా! ఎటు వంటి అభ్యాసం చేసావో విందామని ఆదుర్దాగా కూడా వున్నమాట కొదనలేను. ఏదీ...ఒక్కసారి...అను...

[మురళిపై మేఘమ్హూర్ రాగాలాపన శ్రుతి బద్ధంగా మూడునిమిషాలుండి ... క్రమేపీ తగ్గిపోతూ వుంటుంది.]

నూర : (ఆనందాతిరేకంతో) ప్రద్యుమ్నా! ఇప్పుడ నోయ్. నీ మురళీ మధురాలాపన నన్ను ఉన్మత్తునిగా చేసింది. నిగురపోతున్న మూగ ప్రకృతిని చీల్చుకొంటూ-నిశ్చింతగా-నిర్మలంగా-నిండు తారల కొలువులో-నెలబాలుని సమ్మోహనచంద్రికల ఛాయల్లో-నీలీ నీడల్లో జాలిగలిపే పూలబాలల పాస్వలపై పూయా లలో-జంపాలలో-నీలీ మేలీముసుగు కప్పు కొని, కరాళ భీకర వికటాట్టహాసం చేస్తున్న కాళరాత్రిని కాలదన్ని-సర్వవేళలా యీ భూమిపై ప్రవహించే నీ మురళీగానసుధారసధార నన్ను పునీతుణ్ణి చేసింది. అయినా యిది నా ప్రోత్రంగాని, ఇంద్రదనునుడి కుమారునకు యిది ఒక పెద్దపని గాదు. ముందుగానే నాకీవిషయం తెలుసు-జరిగి తిరుతుందని.

ప్రద్యు : ఏమని తుమావణ చెప్పకోవాలో అర్థం కాకుండా వుంది స్వామి!

నూర : దేనికంత ప్రయత్నం?

ప్రద్యు : వచ్చీరాని విద్య మీవంటి సర్వజ్ఞులముందు ప్రవర్తించినందుకు.

నూర : అలా అనకు నాయనా! ‘సాధన’ విద్యకు మెరుగుపెడుతుంది నీ రాగాలాపన విన్న తరువాత నీకొక రహస్యం చెబుదామని బుద్ధి పుడుతోంది. ఈ విషయం చెప్పాలని, నీ కోసం చాలానాళ్లు వెతికానుకూడా.

ప్రద్యు : చిత్తం.

నూర : ప్రద్యుమ్నా! మరి ఆ రహస్యాన్ని నువ్వెక్కడా వెలిబుచ్చకూడదు-యెట్టి పరిస్థితుల్లోనూ తెలియనివ్వకూడదు. అలాగని వాగ్దానం చెయ్యి.

ప్రద్యు : ప్రకృతిసాక్షిగా.

[క్షణం విరామం]

మేఘమల్లార్

నూర : ప్రద్యుమ్నా ! ఏమిటో ఆలోచిస్తున్నట్టున్నావ్. భయపడుతున్నావా! అపాయం కలిగిందే విషయం యేమీ కాదు. అటువంటి దయ్యేటట్లయితే స్వయంగా నేను చెప్పనే చెప్పను- తెలుసా!

ప్రద్యు : (క్షణమాగి) ఆత్మసాక్షిగా... అలాగే స్వామి!

నూర : అయితే విను :
[నేపథ్యంలో మేఘమల్లార్ రాగాలాపన సూచనగా]

ఆ శిథిలాలయం మాతావుగా. దానిలో యంతకుముందు, ఎంతోకాలంనుంచి సరస్వతీదేవి విగ్రహం వుంది. ప్రఖ్యాత సంగీత విద్వాంసులంతా అప్పట్లో తమ తమ విద్యాభ్యాసం పూర్తయిన తర్వాత ఆ దేవిదగ్గరకు పోయి, మనస్సుర్తిగా ఆరాధించి, తమ గానకళాకౌశలాన్ని ప్రదర్శించే వారు. అటుపిమ్మట తోచినవిధంగా సంగీతాన్ని పలుచోట్ల వినిపించుతూ జీవితాన్ని గడిపే వారు. ఎవరైతే నిష్కల్మషంగా నిర్మల మనస్కులై ఆపాక పూర్ణిమనాడు శ్రావణ పూర్ణిమనాడు ఆ దేవిముందు మేఘమల్లార్ రాగాన్ని ఆలాపనచేస్తారో, వారికి శేష ప్రత్యక్షమై కోరిన వరములిచ్చేది.

ప్రద్యు : ఇప్పుడుకూడానా స్వామి!

నూర : ఈ విషయం యిప్పుడెవ్వరికీ తెలియను. నియమిత సమయంలో 'పరిసద్ధిమైన' హృదయంతో ప్రార్థనచేస్తూ ఆరాధిస్తేగాని, ఆ గానానికి సిద్ధి లభించదు, అదిగాక సంగీత శాస్త్రంలో అతనికి తెలియనిదంటూ వుండదు. ఇది ఇలావుండగా మరొక నియమం వుంది.

ప్రద్యు : స్వామి! యేమిటది?

నూర : ఆరాధనచేసే వ్యక్తి అనివాహితుడై వుండాలి; ఇంతకూ చెప్పేదేమంటే, వచ్చే పూర్ణిమనాటి రాత్రి మనమిద్దరం ఆ దేవి సాన్నిధ్యంలో వుండాలి. నువ్వు నీ మురళీ గానవిద్యాసాన్ని మేఘమల్లార్ లో చూపించాలి. ఏమంటావ్?

ప్రద్యు : ఇది అనుకొన్నంత సామాన్యవిషయమా స్వామి! ఏమో! నాకు నమ్మకంలేదు.

నూర : ఏం...భయమేస్తోందా? పోనీ...యిష్టంగా లేదా? మురళీగానవిశారదుడవని జగద్విఖ్యాతిని పొందవలసినదేదా? మీ తండ్రిపేరు చిరస్థాయిగా - చిరస్మరణీయంగా వుంటుంది - నీ కభిమతంగాదా?

ప్రద్యు : అంటేకాదు స్వామి!

నూర : మరింకేది?

ప్రద్యు : "ఇదెలా సంభవం" - అని ఆలోచిస్తున్నా! అంటే!

నూర : ఆ విషయంలో నువ్వేం భయపడకు - దిగుబడకు. నిశ్చితంగా వుండు. నిజం దానికిదే బయటపడుతుంది. బాధ వ్యక్తిని పరీక్షిస్తుంది. నిలబడాలి. కళోపాసన చేయడమంటే, కర్మబద్ధంగా - కాలానుగుణ్యంగా ప్రవర్తించాలి. సంగీతంకూడా మోక్షసాధనకు ఒక మార్గమే. దానికి నాంది ప్రస్తావన పలుకు. నువ్వు సరేనంటే పూజకు ప్రయత్నాలు సలుపుతాను. తేల్చి చెప్పుమరి... అనుమానంతో ఆత్మవంచన చేసుకోవద్దు. అది లలితకళలకు తీరని కళంకం...ఏమంటావ్ మరి?...

ప్రద్యు : సరే....సిద్ధంచేయండి...వస్తాను.

నూర : ఇంకా యేమన్నా సందేహంగా వుందా!

ప్రద్యు : లేదు స్వామి! సంతోషంగానే వుంది.

నూర : అంతవరకూ రాకుండా వుండేవ్. ప్రద్యుమ్నా! అప్పుడప్పుడు వస్తూ పోతూ వుండు. పూజకు సిద్ధంకావటంతోనే తెలియజేస్తా. నువ్వుకూడా కొన్ని పనులు చేయాలి.

ప్రద్యు : ఏమిటని? స్వామి!

నూర : అవేవో తర్వాత చెప్తాలే! ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : చిత్రం...మరి సెలవా!

నూర : మంచిది నాయనా! జాగ్రత్తగా వెళ్ళిరా!

ప్రద్యు : చిత్రం...అలాగే...

* * *

[నేపథ్యంలో]

[ఆపాక పార్థమినాటి రాత్రి; ఆకాశమంతా కారుమేఘాల్లో క్రమ్ముకొని వుంది; మధ్య

మగ్య ఉరుములు — మెరుపులు. అంధ కారంలో అశివి అలసినట్లుంది. ప్రద్యుమ్నం, నూరదాసు రమ్మన్న ప్రకారం నదివోడ్డుకు వెంటనడిచాడు. భద్రావతీ నది విశ్వజంగా ప్రవహిస్తోంది. కెరటాలపైనుండి చల్లచిగాలివచ్చి అడవివంతటినీ పూపుతోంది. నూరదాసు ప్రద్యుమ్నుని వంక చూస్తూ—]

నూర : ప్రద్యుమ్నా! చెప్పిన ప్రకారం రాగలిగే వంటే నే, నీలో యెంతటి గురుభక్తి వుందో నేను గ్రహించాను.

ప్రద్యు : చిత్తం...స్వామి!

నూర : మరి...పూజకు వేళ అతిక్రమిస్తోంది. స్నానంచేసి తుచివై బట్టలు మార్చుకో. ఈలోపు పూజాప్రయత్నాలన్నీ సరిమాసి వస్తాను.

[నీటిలో గల గల ధ్వని]

ప్రద్యు : (తనలో.....కంపించే స్వరంతో) ఏమిటిదంతా! తాంత్రికుడి సంరంభంలాగా వుంది. మునుపు ఒక సారి తాంత్రికుణ్ణి గురించి మా విహారంలో యాగాచార్య పద్మసంభవుల వారి భీముక శిష్యుడు చెప్పగా విన్నాను... చాలా భయం వేసింది. ఆమెదిరిగానే వుంది. యీ నూరదాసుగారి పూజాతత్వంగమంతా! చూస్తుంటే...

[ఇంతలో అడుగుల చప్పుడు]

నూర : అయిందా స్నానం ప్రద్యుమ్నా! నేను సిద్ధం గానే వున్నా ... నీకోసమే ... యెదురు చూస్తున్నా! త్వరగ రావాలి ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : అలాగే స్వామి! ... అయిపోయింది ... వస్తున్నా!

నూర : (తనలో) జరుగుతుంది...జరిగితీరుతుంది...

ప్రద్యు : స్వామి!...

నూర : (ఉలిక్కిపడి) ఆ...వచ్చావా!...పద... వెడదాం...

[ఉరుముల చప్పుడు...గాలి రొద...కీచు రాళ్ళ ధ్వని...నది హోరు...]

ప్రద్యు : స్వామి! ఏమిట...మాడ్డానికి భయంకరంగా వున్నాయే?

నూర : ప్రద్యుమ్నా! ఎం గు కలా భయపడిపోతున్నావ్. అవి ... పూలదండలు... దేనికి సమర్పించడానికి తెచ్చాను.

ప్రద్యు : (తెల్లబోతూ—అశ్చర్యంగా) ఎంత ఎరగా వున్నాయి రక్తం పూసినట్లు...జపా పుష్పాల్లాగా!

నూర : అవునవును...కొత్తవాళ్ళకు భయం కలిగించేలా ఉన్నాయి కదూ!

ప్రద్యు : అందుకే గా స్వామి! అడిగింది.

నూర : ఏం భయంలేదు ప్రద్యుమ్నా! చూడు ... నేను మెళ్లోకూడా వేసుకొంటున్నా మరి... అందంగా లేవూ...!

ప్రద్యు : భయంగా వున్నా, మీలాంటివా రిటువంటివి వేసుకొంటే, నిజంగా ఎంతో అందంగా వున్నారు. అలా జుట్టు విరియబోసుకొని, దీపాన్ని వెలిగించేటప్పుడు ఆ కాంతులు మీమీదపడి, మీ శరీరానికి మరింత వన్నె తెచ్చాయి.

నూర : ప్రద్యుమ్నా! ఎంత చక్కగా వర్ణించావోయ్. మరి ... పూజ చేస్తున్నా ... నే చెప్పేవరకు మరలి ఆలాపన చెయ్యకు.

ప్రద్యు : అలాగే స్వామి!

[విరామం]

[చిరుగంటల చప్పుడు — కొబ్బరికాయ కొట్టిన చప్పుడు]

నూర : నాపని పూర్తయింది. యిక నీపని ప్రారంభించు. కాని జాగ్రత్తనుమా! నీ కార్య నిర్వహణంమీదే ఆంతిమ ఫలితం ఆధారపడి వుంది.....

ప్రద్యు : స్వామి! ప్రారంభిస్తున్నా!

[మేఘమల్లార్ రాగం శ్రావ్యంగా—అయిదు నిమిషాలు వుండి క్రమంగా తగ్గుస్థాయిలోకి వస్తూంటుంది.]

[నేపథ్యంలో]

ఆ సమయంలో గాలిలేదు. ప్రకృతి నిశ్శబ్దంగా వుంది. భద్రావతీనదిమాత్రం మేల్కొనే వుంది. చిన్న చిన్న కెరటాలు మందస్వరాల్ని తియ్యగా ఆనందాతిరేకంతో

మే ఘ మ ల్లార్

ఆలపించుతున్నయి గుడిముందు చీకటి విడి పోయింది.

ఉ॥ శారవ నీరశేంద్రుఘన
సారపటిర మరాళ మల్లికా,
హార తుమారశేన రజతా
చల కాళ ఫణిశ కుంద మం,
దార సుధాపయోధి సిత
తామర సామరవాహినీ కుభా,
కారత నొప్పు నిన్ను మదిగానగ
నెన్నడు గల్గు భారతీ! (భాగవతమ్)

(ప్రద్యు : (తనలో-పారవశ్యంగా) ఎవరూ! పార్థమి నాటి నెన్నెల్లో ఈ అపురూపసుందరి. జఘ నావరకూ పాడు గాటి నల్లని నెండుకల తల కట్టు భూమిమీద వసంతి సౌందర్యం వెల్లి విరుస్తున్నట్లుగా వుండే ఎర్రకలువగాంటి పాదాలు-లలిత కళోపాసకుల హృదయాలలో సౌందర్యతృప్తిను మంగళయుక్తం చేసే వీణియి యుంకారం...సత్యాన్ని సృష్టించే సర్వశోభనదాయిని...సరస్వతీదేవిను! ... నమస్సులమ్మా!!...)

[విరామం]

నూర : ప్రద్యుమ్న!...
(ప్రద్యు : (ఉలిక్కిపడి...శ్లీ నలుపుకొంటూ) ఆ... యేం...స్వామీ!
నూర : మాతావుగా!
(ప్రద్యు : ఇందంతా స్వప్నమా! నిజమా!..... యేమిటి...స్వామీ!

నూర : (నవ్వుతూ చిన్నగా) అనృప్తవంతుడివి. ఆనందించగలుగున్నావ్. సర్వవిద్యల్ని సమర్పించే సౌందర్యమూర్తిని—సరస్వతిని దర్శించుకోగల్గావ్! ధన్యవై నావు..... నీ జీవితం చరితార్థమైంది.

(ప్రద్యు : మీ దయవల్ల నేగా స్వామీ!
నూర : నాదేముం దిందులో! ఎప్పుడూ నీ శ్రేయోభిలాషి నే! ఆనందం అనుభవించడానికి కూడా పూర్వజన్మసంస్కారం వుండాలి. అందరికీ అనుకొన్నంత అందుబాటులో వుండదు.

(ప్రద్యు : ఇంకా మీ పని పూర్తి కాలేదనుకుంటా!

నూర : ఏం...వెడతావా?

(ప్రద్యు : ఇప్పటికే చాలాపొద్దు పోయిఉంటుంది..... చీకటికూడా దట్టంగా వుంది.

నూర : కేరుకి పార్థమేగాని, మాపుకి ఆమావాశ్య లాగా వుంది ప్రద్యుమ్నా! ఇంకా నా పని కాలేదు. నవ్వు వెళ్లాలనుకుంటే బయలుదేరు. అక్కడిదాకా పంపుతాను. ఇంతకీ నా మాటలోని నిజం బాగా తెలిసిందిగా.

(ప్రద్యు : పెద్దల వాక్యాలు గిచ్చులమెలా ఆవుతాయి స్వామీ! మరి సెలనా!...)

[విరామం]

పూర్ణ : అప్పటికి ఎంత పొద్దుపోయిందో గుర్తుందా!

(ప్రద్యు : సరిగ్గా తెలియదు గురుదేవా! నేను బయలుదేరే అప్పటికి చంద్రుణ్ణి మేఘాలు ఆవరించి ఉన్నాయి మెరుపులు—ఆగి ఆగి మెరుస్తున్నయి వాతావరణమంతా గ్రహణం పట్టినట్లుగా ఉంది.

పూర్ణ : ఒక్కడివే ఎలా రాగలిగావు.అంత చీకట్లో?

(ప్రద్యు : చిక్కుబిక్కుమంటూ ఒక్కణ్ణే బయలుదేరాను. ఆలయపు ఆవరణ చాలా పెద్దది. దాన్ని దాటిరాకడానికి చాలా శ్రమ పడ్డాను. తరువాత ప్రదేశమంతా అడివేసాల, కేవలగా వృక్షాలతో నొత్తుగా వ్యాపించి వుంది. అలాగే దారి నెతుక్కుంటూ వస్తూఉన్నా...)

పూర్ణ : మళ్ళా ఏం జరిగిందేమిటి?

(ప్రద్యు : ఒకవైపునుంచి మాతాత్తుగా వెలుగువస్తోంది.

పూర్ణ : వెలుగా!

(ప్రద్యు : అవును స్వామీ! సూర్యోదయపు కొంత కిరణంలాగా వుంది. చెట్లచాటునుంచి ప్రసరిస్తోంది. కాసేపటికి అది ఆవిరిగా లేదు. కొంచెం ముందుకే వెళ్లాను. ఒక రావిచెట్టు కనిపించింది. దానిక్రింద ఒక సుందరి నిలబడివుంది. నవ వసంతి ఋతువుని తోడు కున్న విరికన్నెలాగుంది. నాకు భయం వేసింది. కళ్ళు నలుపుకొని ఆశ్చర్యంగా చూశాను. కాసేపటివరకు నోట మాట రాలేదు. ఎక్కడో చూసినట్లు జ్ఞాపకం మెదలసాగింది. ఈ కాలరాత్రిలో—యీ కీకారణ్యంలో ఒంటరిగా ఎందుకు తిరుగు

తోందో నాకు తోచలేదు. చాలాసేపు
అలాగే నిలబడి పిచ్చివాడిలాగా మాళాను.

పూర్ణ : “ఒక సుందరి!” — చీకట్లో!.....తిరుగా
డుతూ!...కనిపించిందా!...చెట్టుక్రింద!...
ఒంటరిగా...! నిజంగానా ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : నిజంగానే స్వామి!.....ఈ కళ్ళతోనే
మాళాను. దగ్గరగా వెళ్ళికుడా మాళా. దీన
వదనయై వుంది. మిణుగురు పురుగుల కాంతి
ఆమె కేహంమీదనుంచి వస్తోంది. సరోజ
నేత్రాలు ఎర్రబడి వున్నాయి. తెల్లకనుగుడ్డు
మీద యెర్రజీరలు కంది యేదో బాగానూ —
జాలి గాఢనూ వ్యక్తం చేస్తున్నాయి. ఆ అర
ణ్యంలోనుంచి బయటపడటానికి దారి వెతు
కుతున్నట్లుగా తోచింది.....ఎంతోనేపో
అలాగే వున్నా....

పూర్ణ : (ఆతృతగా) తిరువాత —

ప్రద్యు : ఎక్కువసేపు అలావున్నా ప్రయోజనం లేక
పోయింది. నా కేదో భయంవేయ నారంభిం
చింది. జరిగిందంతా పుంఖానుపుంఖంగా
గుర్తుకు రాసాగింది. మనశ్శాంతి లేకుండా
పోయింది. ఆ చంద్రుని క్షీణకాంతిలో
అప్పటికప్పుడే బయలుదేరి వడివడిగా విహారానికి
చేరుకొన్నా!

పూర్ణ : ఇంకా అప్పటికి తెల్లవారలేదా?

ప్రద్యు : అప్పటికే ఇంకా రెండున్నర ఘడియల
కాలం వుంది. తిన్నగా వచ్చి, వికలమైన
హృదయంతో పడుకొన్నా. కలతి నిద్రలో
పగిలిన ఆలోచనలతో స్వప్నం వచ్చింది...

పూర్ణ : స్వప్నమా! తెల్లవారుఝాము ఘడియల్లో...
ఏమని...?

ప్రద్యు : “భద్రావతీ నదీతీరాన ఒక లావణ్యవతియైన
స్త్రీ, వచ్చినదారి మర్చిపోయి ఎంతో బాధ
పడుతూ వుంది. ఆమె బాధనే వ్యక్తం
చేస్తూ భద్రావతీనది దీనంగా ప్రవహిస్తోంది.
ఆ ప్రవాహపు నురుగు ఆమె శరీరకాంతిని
మరుగు పరుస్తోంది. చీకటిలో — తేనిపోని
ఆలోచనలతో — తీరని బాధతో — మారిన
హృదయంతో — విసిగి వేసారిన ఆశలతో —
విచారంతో తడిసిపోయిన శోమల వన
సంతో — పారాణి చెరిగి — మరకలు

పడుతూన్న అరుణ చరణాలతో ఒడ్డున
తిరిగాడుతోంది — నీటి కెరటాలు వచ్చి
ఆమె పాదాల్ని ముద్దెట్టు కొంటున్నాయి.
చిరుచేపలు తమ రెక్కలతో ఆమె పాదాలకు
అంటుకొన్న తడిని తుడుస్తున్నాయి.
కొన్ని విసురుతున్నాయి అసహాయత్వం
వల్ల కుమిలి కుమిలి దుఃఖిస్తోంది. ఇంతలో
ఒక భయంకరమైన సారచేప, తన భీకర
దంతాల్ని చూసిస్తూ వికటాటహాసం
చేసింది. ఆమె కంపితురాలైంది. ఉలిక్కి
పడింది, వణికిపోయింది. బెదిరింది. హృదయం
మరింత చెరిగిపోయింది. ఆ నవ్వు సరిగ్గా
మూరదాసు నవ్వులాగే వుంది. ఆమె
మాత్రం వలలో పడ్డ హరిణ శాబకంలా,
జాలిగా — దీనంగా — బాధగా — విచారం
గా — మాస్తోంది...తరువాత విహారవాటికల
ఘంటికలదప్పుడుకు కలకరిగిపోయింది.
లేచిచూసేసరికి సూర్యోదయం కావొస్తోంది
ఉపోదయం మధ్య దశలోవుంది.

* * *

పూర్ణ : (నిట్టూర్పుతూ) ఎంతపని చేశావ్
ప్రద్యుమ్నా! ముందే యీ విషయాలన్నీ నా
కెండుకు చెప్పలేకపోయావ్ అంత తీరిక
లేకుండా పోయిందా!

ప్రద్యు : ఆమెనే చెప్పాడన్నాడు గురుదేవా! అది
గాకుండా వాగ్దానంకూడా చేశాను.

పూర్ణ : (ఆలోచనగా) అర్థమైంది అసలు విషయం.
అయితే యిప్పుడు యెండుకు చెప్పడాని
కొచ్చావ్?

ప్రద్యు : (దీనంగా) క్షమించండిస్వామి! నా
తప్పుని మన్నించండి గురుదేవా! ఇప్పటికి
గాని తెలుసుకోలేకపోయాను — ఒకరి
హృదయానికి కష్టం కల్గించినట్లుగా.

పూర్ణ : (బాధగా) ప్రద్యుమ్నా! ఇటువంటి సంఘటన
ఒకటి త్వరలోనే జరుగుతుందని నాకు
తెలుసు. పశ్యసంభవుడు, అతని శిష్యులు
దేశాటనంచేస్తూ యీ మతాన్ని నాశనం
చేయాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు. కాని...

ప్రద్యు : అది సత్యమేనా గురుదేవా!

మేఘ మల్లార్

పూర్ణ : ముమ్మాటికి సత్యమే! ఇప్పుడు నీకుతూహల మంతా ఆ బాధ్యతలోనే సర్వనాశనం అయి నట్లుగా కనిపిస్తోంది... నిజంగా అయింది కూడా! ప్రద్యుమ్న! ఎంతపాపానికి వాడి గట్టకున్నావ్... చివరకు—

(ప్రద్యు : (గాద్గడికంగా) నే చేసింది అక్షరాలా పాప మేనా!

పూర్ణ : నీ మురళిపై సాగి తీసలైన మేఘమల్లార్ గాగా లాపన తన్మయత్వం—తుదకు సరస్వతీదేవిని బైదు చేయటంలో వినియోగించబడింది... తెలుసా!

(ప్రద్యు : (ఏడుస్తూ... వణుకుతూన్న కంఠంతో) గురు దేవా! ... అయితే ... నా పాపానికి పరి హారం... లేదా!... ఈ జన్మలో నా జీవితం వ్యభలపాలేనా!... నా సంగీతమంతా నిష్ప్రయోజనమైందేనా!... నా మురళి సునందకి కి వినిపించదా!... నా కంఠమంతా విషపూరిత మేనా!... నా రాగాలపనంతా అనురాగ సరాగాలకు దూరమేనా!... స్వామి!...

పూర్ణ : (ఓదార్చుతూ) ప్రద్యుమ్న! విచారపడి ఇప్పుడేంలాభం? ఇటువంటి కార్యాలు చేయ కుండా తప్పించడానికే యే శిష్యుణ్ణి నేను విహారందాటి బయటికి పోనివ్వకపోవటం. అయినా ఇప్పుడని యేంలాభం వుంది. నువ్వు నిజంగా అమాయకుడిని ఇందులో నీ తప్పు కూడా పెద్దగా లేదు. సంగీత ప్రియుడినీ నే దృష్టితో నూరదాసుని చేరావు. అతను నువ్వనుకొన్న నిజమైన నూరదాసు కా నే కాడు... ఆ సంగతి తెలుసా!...

(ప్రద్యు : అతను నూరదాసుకాదూ! (ఆశ్చర్యంతో) అవంతీపురంకూడా కాదా!...

పూర్ణ : ఏదీ కాదు...!

(ప్రద్యు : మరెవరతను?

పూర్ణ : (అలోచనగా) అతడు ఒక ప్రసిద్ధ కాపాలి కుడు.... పేరు గుణాధ్యుడు. తన ప్రయోజనంకోసం నీకు మారుపేరు చెప్పి, ఫలితం నీవల్ల పొందగల్గాడు.

(ప్రద్యు : (వింతగా) మారుపేరా! వింతగా ఉండే! ఇంతకీ అతని సంగతిమిటి గురుదేవా!

పూర్ణ : ఇంకా నీ కా కథ తెలియకనుకొంటా. నీవు చూసిన గుడి సరస్వతీదేవిది. పూర్వ కాలంలో ఆది హిందువులకు ప్రసిద్ధ తీర్థ భూమి. ఇప్పటికీ రెండు సంవత్సరాల క్రిందట, ఆదేవాలయం చాలా వుచ్చితితో వుండేది. దాన్లో నూరదాసనే యువ గాయకుడు నివసిస్తూ, మేఘ మల్లార్ రాగాలపన చేసి సరస్వతీదేవిని ఆరాధించి వరాలు పొందాడు. అతని వెంట వుండి, ఆ దృశ్యం చూసిన ఈ గుణాధ్యుడే కాపాలికుణ్ణి ఆ దేవి యేం కావాలో కోరుకున్నాడీ. గుణాధ్యుడు అమె రూపానికి ముగ్ధుడై “దేవి! సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నా దగ్గరే వుండిపోవామూ” అని కోరాడు.

(ప్రద్యు : శాశ్వతంగా నేనా స్వామి!

పూర్ణ : అవును ప్రద్యుమ్న! కాని, సరస్వతి ఒక విషయం చెప్పింది ఈ సంవత్సరంలో. “నన్ను శాశ్వతంగా తన బంధంలో వుంచుకోవడం అంటే సామాన్యమైన పనిగాదు. దేన్నోనైనా ప్రావీణ్యత వుండాలి” అంది.

(ప్రద్యు : స్వామి! యే కళ్ళలోనైనా అమె చెప్పినట్లు ప్రతిభకాని—ప్రావీణ్యంగాని—వుందా!

పూర్ణ : ఎందులోనూ కావలసింది లేకపోవడంవల్ల నే, దేవి అంతర్ధానానంతరం ఈ విధంగా క్రోధం వహించాడు. మంత్ర తంత్రాలతో దేవిని తన కైవసం చేసుకోవాలనే మంత్రోపదేశం పొందాడు. ఆ విషయం ఈ చుట్టుప్రక్కల వున్న గ్రామాల్లో పెద్దలకు తెలియిందిగాదు. తరువాత తరువాత మంత్రోపదేశం చేసిన గురువువద్ద ఈ గుణాధ్యుని దుర్బుద్ధి బైట పడింది. గురువు తిరిమివేశాడు—అవమానం గుణాధ్యుణ్ణి నిలువెల్లా దహించుకు పోసాగింది. హృదయంలో క్రోధం ఉరకలు వేయసాగింది. పట్టుదల, కళ్ళల్లో—చూపులో—మూటలో—బల మెక్కి పోతోంది. చివరకు “నీగ్గుతో ఈ దేశంవిడిచి ఎటో పోయాడు” అనుకున్నాం. కాని, ప్రస్తుతం జరిగిన సంఘటనబట్టి గుణాధ్యుడు తన ప్రతిజ్ఞని, పట్టుదలని, క్రోధాన్ని, కనిపి సఫలీకృతం చేసుకొన్నాడని తెలుస్తోంది...

ప్రభుత్వా! కడకు ఎంత పని జరిగిందో చూశావా!...

ప్రభుత్వ : (దీనంగా - జాలిగా - పశ్చాత్తాపంగా) ... స్వామి...యిక నా తప్పుకి యే జన్మలోనూ తునాపణ చెప్పకోవడం సాధ్యంకాదా!

[విరామం]

[కాళరాత్రిని నూచించే కీచురాల్యధ్వనులు - అడవి జంతువుల వికృతఘోషలు - క్రూర సరీసృపాల బుస బుసలు - యీదురుగాలి విసురులు - అప్పుడప్పుడు చెల్లు రాచు కొంటున్న శబ్దం ...]

గుణా : (తనలో...భీతిగా) ఏమి టీభయంకర శబ్దాలు!...ఎక్కడనుంచి వస్తున్నాయి!... కాళరాత్రి వెకిలిగా నవ్వుతోందే!... నన్ను చూసేనా!...ప్రళయం ముంచుకొని రావడం కీడుగదా!...ప్రకృతి నా మీద పగబట్టి కాటువేయదల్పిందా!.....లేక పోలే యేమిటి యిదంతా!...మాటి మాటికి వికృతఘోషల్లో యీ అడవి నన్నెందుకు భయపెడుతోంది.....! ఏమిటది!... కడుల్తోంది.....శనికొసమా పాకుతూ వుంది.....బుస కొడుతోంది.....నన్ను చూసేనా!...నాగుపాము కాదుగదా!... ఎటుపోను.....అంత చీకటిమయం..... సమీపభూమి నా పాదాలకింద తోలు స్తోంది...! యీదురుగాలి నన్నెందుకో కసిరికొడుతోంది.....దానికి నా మీద యెందుకంత వినుగు కల్గింది...! యేమిటా డద్దరిల్లిన శబ్దం...! శబ్దంరూపంగా మారిం జేమిటి! నా వైపుకే వస్తోందే!...ఎవరి దా రూపం...! పోల్చుకోలేకపోతున్నానే!... వికటాబ్జహాసం చేస్తోందే!.....చలద్రక్తా తుడై చూస్తున్నాడే!.....అగ్నికణాలు రాల్చుతున్నాడే!.....మీదమీదకు పెద్ద పెద్ద అంగలతో వస్తున్నాడు...! కొన గోళ్ళతో నా మెడను నులిమివేయడానికి చేతులు పొడిగిస్తున్నాడు.....గుండెమీద రగిలిన కుంపటి నెగల్చి వెదజల్లుతోంది...! మొగమంతా జ్వలితజ్వాలగా వుండే!... యేం చేయను...! ఎట్లా తప్పకోను...!

యెటు పోను!.....దారేది.....! యెలాగో పోవాలి.....! ఎటు పోవాలి.....ఎట్లా పోను.....!.....

మౌగోంతూ: (కర్కశంగా - భయంకరంగా -) ఎలాగూ పోలేవు!...ఎక్కడికీ పోలేవు...! నీకు వేరొకచోట తల దాచుకొనేందుకు తావు లేదు...! నీవు చేసిన ఘోర పాపానికి బాధ్యుడివి నువ్వే! అది పరిపక్వమై నీన్ను సర్వనాశనం చేస్తుంది.....యీ జన్మలో తప్పుకోదల్చినా మరో జన్మంటూ వుంటే తప్పుక అనుభవించుతావ్. అవివేకివి. అంద రాని ఆర్జితను ఆవేశంతో - క్రోధంతో - ఆశతో - పట్టుదలతో - ఆహంకారంతో - ఆక్రమించుకొన్నావ్.....! అశ్రీలపరి చావ్...! ఆవమానపరిచావ్...! విపరీత బుద్ధులను విద్రోహచర్యల్ని - విద్యోష హృదయాలను - విశ్వాసబాహుళ్యాలను అధోగతికి లాక్కుపోవడానికి విలయం ఆవిర్భవించుతుంది. అప్పుడు నువ్వు అధఃపతిడవు గాక తిప్పదు...నీ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తమంటూ లేదు...యీ - జన్మకు - జీవితానికి - ఆత్మకు - తునాపణ లేదు...ఏ జీవీ నీమీద జాలిచూపదు...దయను పంచివ్వదు. సానుభూతిని కనబర్చదు...యిక నీకు యేవిధం గానూ దారిలేదు...ఎలాగూ పోలేవు. ఎక్కడకూ పోలేవు...గుణాధ్యా!...

గుణా : (దీనంగా) అయ్యో! ఇక నాగలేమిటి...! యేమిటి వింతమాటలు...! యెవరూ... అనేది!...ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చేది!... నా మీద యెందుకంత పగ - కసి, విరోధం...! నన్నెందుకెట్లా చెదిరిస్తారు...అనవసరంగా యెందుకలా అదిరగొడ్తారు...నా అభిమానాన్ని చిత్రవగ యెవరూ చేసేది...! చెకగని అక్షరాలు నా గుండెమీద యెవరూ చెక్కింది?...అయ్యో! నన్నెందుకెలా వంచిస్తారు-ఎవరూ అనేది యీమాటలు?... [నేపథ్యంలో]

గుణాధ్యా! యిటువంటి భయంకర స్వప్నాలకు - ఆలాపనలకు - ఆలోచనలకు - అపహేళనలకు - అవమానాలకు తాళుకోక తప్పదు.

మేఘమల్లార్

సువ్రు చీసిన యాపాపపంకిలమైన - తుద్ర
మైన - హీనమైన - మ్లానమైన - పనికి -
పాపానికి-వినుపులేని శిశు-ఆత్మసంతోభం!
ఆజన్మాంతం అనుభవించక తప్పదు. అనం
తమైన - అగాధమైన పరాభవం తప్పదు...
తప్పదు...విద్య సభ్యసింఛించి వికారచేష్ట
లకు-నికృత కృత్యాలకు కాదు, స్వప్రయోజ
జనానికి. క్రోధం వహించి కన్ను మిక్కు
కావకుండా - స్వలాభంకోసం - స్వప్రయో
జనంకోసం - రైవసం చేసుకొని కామితార్థం
పొందాలని కలలు గన్నావే! వలలు
పన్నావే! కాని కలకాలం కలుగబోయే -
కమ్మని మోహానికి - ఆనందానికి - విహిక
సుఖాలకి కారకుడివి కాలేకపోయావ్. కల
వరిస్తున్నా విప్పడు - గతజలసేతుబంధనం
వల్ల ఉపయోగం ఏమిటి! సువ్రు చీసిన
యాపనివల్ల లోకంలో యెంత మాడ్చువచ్చి,
హాహాకారాలు చెలరేగి కోలాహల గ్వనులు
మిన్నుముట్టి - గిగ్గిలు దిక్కులు పిక్క
టిల్లేలాగు ఉబ్బెస్తున్నారేది - అజ్ఞానాంధ
కారంలో అలమటిస్తున్నావో ఒక్కసా
రైనా అవలొకిందావా! కనీసం అనుకో
గల్గావా!...అటు చూడు...

* * *

ప్రద్యు : (ఆత్రుతగా) సునందా! వచ్చానా!
సునంద : ఏమిటా తొందర...వచ్చున్నాగా...
ప్రద్యు : త్వరగా రావాలి...మరి...పెళ్ళాని.
సునంద : అప్పుడే...యేమిటా తొందరపని...పూరికే
ఆత్రుతపడతారు.

ప్రద్యు : సునందా! యిలా దగ్గరగా రా...మాట...
సునంద : ఒక్కమాటేనా!
ప్రద్యు : రద్దూ! ఆలస్యం అమృతం విషం అన్నారు.
యిలా రా...దగ్గరికి...

సునంద : యేమిటామాట?
ప్రద్యు : చెప్పేదాకా పూరుకోలేవు...
సునంద : అయితే చేప్పకోండి.
ప్రద్యు : ఇలా రమ్మంటే అలా దూరంగా కూర్చుం
టావే?
సునంద : దగ్గరకే వచ్చాగా!
ప్రద్యు : దగ్గరికే అంటే వాళ్ళో కన్నమాట...
యెప్పుడూ క్రొత్తేనా!

సునంద : తొందరగా పోయేవారికి యింకా సరసా
లేండుకు? సయ్యాట లేండుకు?

ప్రద్యు : సునందా! త్వరగా పని వున్నా, మరిగి
పోతుండే మమకారాన్ని - యెలా త్రోసి
రాజన గల్లుతాను, నీ కోసం నా శరీరం
మన్మథాకృతి దాల్చి, నీ చిరునవ్వు కోసం
నా కళ్లు ఆకర్షణతాలుగా విచ్చులుకుం
టున్నయ్. నీ అనురాగ సరాగాలకోసం నా
మనసు వికసించి నీ మనసులో లయించి
పోవడాని తహతహలాడుతుంది...సునందా!
నాకు నేను వ్యక్తికరించుకోలేను - నీ మనస్సే
దానికి సాక్షి. నా మురళిపై నీ కంఠస్వరాలే
మృదుమధురమై పల్కుతాయి - నా మురళి
రాగ సమ్మేళనంలో నీ యావనలావణ్యం
రంగరించుకొనిపోయి వలపు వాసనలను-తల
పుల, తియ్యించినాల్సి అందిస్తుంది ... నీ
కడగంటి చూడ్కుల్లో నవరసభావ బంధుర
మైన కావ్యగానం నెలయేరై - విరితావుల
విహారంలోనుంచి - కలకలమంటూ - కాకలీ
స్వరాలలో కమ్మగా సాగుతూ - పుయ్యాల
లూగుతూ - సాగిపోతుంది ... సాగి సాగి
పోతుంది....సునందా!

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! మనసుల్లో మక్కథావస్థలు
మాటు మణుగుతయ్యా చెప్ప...!

ప్రద్యు : కనులలో కామప్రేరేపణలు కరుగుతయ్యా
చెప్పు సునందా!

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! యీ గాఢనిశాధ్యాంతంలో -
నీ పుపకూహనాతన్మయత్వం నా జీవితా
నికి తొలి వలపురేఖను చవిచూపింది...
అనందరసైకసాగరంలో హాయిగా వున్న
ట్లుగా వుండి కదూ!

ప్రద్యు : ఇలా ఎంతకాలం వుండగలం సునందా!

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! యెంతకాలమైనా వుండ
గల్గుతాం...

ప్రద్యు : మనసు చెరిగితే!

సునంద : కోరిక కోర్కె రాయిలాగా కదిలే-

ప్రద్యు : ఊహలన్నీ అపోహలే...అనుకోన్నవన్నీ
అబద్ధాలే...అనుభవించినదంతా - అవమాన
పూరితమే! - చివరికి అంతానాటకమే!
మిగిలేది కూడా మిథ్యే!...

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! ఇంతలోకే ఇంత వేదాంత మెందు కొచ్చింది... ఏమిటి వైరాగ్య నూద నలూ మాటలున్నా!

ప్రద్యు : మనసులో కదిలే మాటను అణగార్చుకొన్నా మగ్గ మగ్గ దాని చిహ్నాలు బయలుపడు తూనే ఉన్నాయి.

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! ఏమిటాకదిలే మాట..... చెప్పవ్...? దాచుకొని యెందుకలా కలవర పడటం—నా దగ్గరకూడా, ఇంకా దాపరిక మేనా! చెప్పవ్...ప్రద్యుమ్నా?

ప్రద్యు : (విచారంగా—డగ్గరికత్తో) చెప్పలేను సునందా...నిన్ను మాస్తూ మాస్తూ మోసం చెయ్యలేను...నా మూలంగా నిన్ను బాధ పెట్టినవాణ్ణివుతాను..... చెప్పలేకపోతున్నాను సునందా!...హృదయాన్ని చిక్కబట్టలేను...వెడతా.

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! యేమిటిది. నన్నిలా యేడ్చిం చకపోతే, ఆ చేతుల్లోనే యిక్కడే కని తీరా చంపరాదూ! నీ మనస్సాక్షిగా నా మనస్సుని నాశనం చెయ్యరాదు...నీ చేతి వ్రేళ్ళతోనే నా హృదయాన్ని పిసికి పార వెయ్యరాదూ! నీ కొనగోళ్ళతోనే నా శరీరాన్ని చిత్రవధ చేయరాదూ! యెందుకిలా మాస్తూ మాస్తూ యేడ్చిస్తావ్ ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : సునందా! చాలు. (నిట్టూర్పుతూ) ఇక చాలు.

సునంద : నేను బ్రతికెందుకు? నీ రూపంలేని నా కీ జీవిత మెందుకు? నీ పిలుపు పల్కించలేని నా హృదయవీణెందుకు? ఎవరి కోసం ఇంకా! ప్రద్యుమ్నా! చెప్పవ్...హృదయ మిచ్చా నంటివే! వలపు వీచికల్లో తూగాడా నంటివే! తియ్యని తలపులలో తేలిపోయా నంటివే! యిందుకేనా! చెప్పవా! ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : (బరువుగా నిట్టూర్పుతూ) యేమనుకోకు సునందా! “నేను...విహారం...దాటి... కొన్నాళ్లు...నేకాటనం...చేయడానికి... వెడుతున్నా!”...అంతే...

సునంద : (విచారంగా) కొన్నాళ్లంటే—

ప్రద్యు : (ఆలోచనగా) కొన్నాళ్లంటే.....త్వర లోనే...తప్పకుండా రాగలను.....ఏమను కోకు...సునందా...! వెడుతున్నా.

సునంద : (దీపంగా) ప్రద్యుమ్నా! నిన్ను యిన్నాళ్లుగా చూసి మురిసిన యీకళ్ళు—నీ ప్రేమ పాశాలలో చిక్కుకున్న ఈ హృదయం— నిన్ను తలచకుండా ఎలా వుంటాయి! యీ శరీరం నిన్ను వదిలి యెలా వుండగలుగుతుంది ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : (కొంచెం ధైర్యంగా) సునందా! నువ్వే అలా అంటే యెలా! ఫరవాలేదు...త్వర లోనే వస్తా...కంగారుపడకు...యేదీ ఇలా చూడు...సునందా! ఒక్కసారి...యేదీ... నవ్వు...

సునంద : (బాధగా) కుసుమించిన హృదయానికి— కనిదీరా గాటుపడింతరువాత యింకెలా నవ్విస్తుంది.

ప్రద్యు : నీ కడసారి నవ్వే నా కార్యనిర్వహణకు సాఫల్యం కూడస్తుంది సునందా! యేదీ... ఒక్కసారి...సంతోషంగా...

సునంద : సంతోషం నాకీక గగనపువ్వులూంటిది... యింకెలా సాధ్యం.

ప్రద్యు : సునందా! బాధను పడేపడే నెమరువేయకు. లోతుగా పోయినకొద్దీ అన్నీ అధూతకల్ప నలే...ఎడబాటు... జీవితాల్లో కూడకు పోయిన ప్రేమను బలపరుస్తుంది. నామాట విను సునందా! బాధల గాఢాలహరిలో మున కలు వేయకు...తప్పకుండా వస్తాగా... నాకు మాత్రం లేదూ బాధ? నిన్ను విడిచి వుండగలనో, లేదో, నీకు తెలియదా! నాది మాత్రం హృదయంకాదూ!...ఏది...

[నవ్వు—క్షణం విరామం] మరి వెళ్ళిరానా! జాగ్రత్త...త్వరలోనే రాగలను... సునందా!... వెళ్ళిస్తా... సునందా!...

సునంద : (నిట్టూర్పుతూ) ప్రద్యుమ్నా!...

[నేపథ్యంలో] [గుణాధ్యునికి చిత్ర విచిత్రమైన ఘట్టాలు కనిపించసాగాయి-వాటిని చూస్తూ బెంబేలు పడుతున్నాడు.]

గుణా : (ఆశ్చర్యంతో-తడబాటుతో) ఎవరతను?...
తడేకదృష్టితో అలా చూస్తున్నాడేమిటి! నేని
వంక...ఏం కావాలో...?

[నేపథ్యంలో]

అతడే!... నీవలలో పడిన ప్రద్యుమ్నుడు
...నీతోసమే వెతుకుతూ బయలుదేరాడు....
రాజాజ్ఞ ననుసరించి మిహిరగుప్తుడనే శిల్పి
బుద్ధవిగ్రహం తయారుచేయడంలో నిమ
గ్నడై, ఒక సంవత్సరం అష్టకస్తాలకు వోర్పి,
తుదికు వికృతం గా-బోలిక లేకుండా తయారు
చేశాడు. దాన్నే దీనంగా-బాధగా పరికి
లిస్తున్నాడు. కారణం యెవరో తెలుసా?

* * *

గుణా : (మరింత ఆశ్చర్యంతో) ఇదేమిటి...(వాస్తూ
వాస్తూ ఆగిపోయాడు...! చిరాకెత్తి
పోయాడేం...! యేమిటి దిగువుతున్నాడు!
నేనితోసం...?

[నేపథ్యంలో]

విను...అతే నెవరో తెలుసా! విఖ్యాత దార్శ
నికపండితుడు యమునాచార్యులు. మీమాంస
శాస్త్రానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తూండే గాజ్ఞానం
మందగించింది. వ్యాఖ్యకు బదులు మతి
చలించి పాణిని సుబంశప్రకరణం అన్య
యనం చేస్తున్నాడు. కారణం యిప్పటి
కైనా యేమిటో తెలుస్తోందా!...

* * *

గుణా : (కలవరపాటుతో) ఎవరియన!...ఆ శిలా
ఫలకంమీద ఏమిటా పిచ్చిగీతలు - వెర్రె
వ్రాతలు...ముద్ద ముద్దగా రంగులు...!

[నేపథ్యంలో]

సరిగ్గా చూడు గుణాధ్యాయ! కనబడుతోందే
అదే బౌద్ధ విహారం. చిత్రకళా సిద్ధహస్తులు
వసువ్రతులవా రాయన. గీసేది “బుద్ధుడు—
సుజాత” అనే చిత్రాన్ని. పూర్తిరూపం
యెలా తెప్పించాలో తెలియక తికమకలు
పడి విరక్తి చెందాడు...దానికి ముఖ్య
కారణం గమనించావా!

గుణా : (కంగారుతో) ఏమిటో... తెలియటం లేదు.
...యివన్నీ కలగోలుగా చెప్పటంలే

నాకేమో భయంగా వుంది.....నామతి
పోతోంది...నా హృదయమంతా అవమా
నాగ్నిజ్వాలల్లో దహించుకునిపోతోంది.

మగగొంతు: గుణాధ్యాయ! ఆలాగే వుంటుంది. తప్పచేసి
నప్పడు తనకు తానే తడబడుతూ వుండటం
సహజం. అది ఆత్మభవంచనకు సాక్షి.

* * * *

[నేపథ్యంలో]

గుణాధ్యునితోసం ప్రద్యుమ్నుడు కాంచీ,
ఉత్తర కోసల, ఆవంతి, మగధ, తక్షశిల,
మొదలగు శేకాలలో—అనేకపట్టణాలలో
—గ్రామాలలో అన్వేషిస్తూ చివరకు ఊరు
విల్వ అనే గ్రామానికి వెలుపల వున్న ఒక
పెద్ద చెట్టు క్రిందకు చేరుకున్నాడు. అప్ప
టికి సాయంకాలం కావచ్చింది. ఆ
గ్రామానికి చుట్టు వరిపొలాలు. బంగారు
రంగుతో పంట మెరుస్తోంది. సమీపంలో
కలువ పూలతోనూ — తామర పూలతోనూ
నిండిన జలాశయం వుంది. అందులో అడవి
హంసలు తిరుగాడుతున్నాయి. ఆచెట్టు
గ్రామానికి-అడవికి సరిహద్దు. చుట్టూ చిన్న
చిన్న పర్వతాల వరుస. వాటిమీదనుంచి గల
గలమంటూ ప్రవహించే ఒక నెలయేరు ప్రద్యు
మ్నుడు యీ రమణీయ ప్రకృతిని కలయ
చూస్తూండేగా ఒక సుందర లావణ్య సుకు
మార రమాలలామ చంకన కడవనిడుకొని,
యెదురుగా వున్న పర్వతాన్నుంచి దిగి
వస్తోంది. చూశాడు ప్రద్యుమ్నుడు—అతని
కళ్ళల్లో ఆమె సౌందర్యం మెరిసిపోతోంది.
అనుమానం తీరిపోయింది. హృదయం అనేక
భావాలతో కల్లోలమైంది. ఆమె దిగి జలా
శయందగ్గరకే వస్తోంది. ఆనాడు భద్రదావతీ
నదీ తీరాన ఒంటరిగా కనిపించిన దేవి సర
స్వతిలాగే వుంది. ఆభావమే నిశ్చయం
చేసుకొన్నాడు. ఎన్నో యిటువంటి
సాయంకాలాలు యీ నిశ్చయానికి కారణ
భూతాలైనయి...యీ చెట్టుదగ్గర వుంటున్న
కాలంలోనే..... భావంలో భావా
హృది కనిపించ సాగింది. ప్రద్యుమ్నుడుకి.
ఒకనాడు...!

[సాయంకాలాన్ని చూచించే సంగీతపు
శబ్దం—పక్షులు రెక్కలు కొట్ట కొంటున్న
శబ్దం—అరుపులు—నీరు కదిలిన చప్పుడు—
రొప్ప...మధ్య మధ్య వూపిరి బిగపట్టి వది
లిన శబ్దం—ఆయాసం...]

సరస్వతీదేవి: (రొప్పతో) నాకు ఆ పూవు కోసి
స్తావా! అందటంలేదు.

[ప్రద్యు: అలాగే... (అడుగుల చప్పుడు) (నీళ్లు కది
లిన చప్పుడు.)

సరస్వ: ఇండాకణ్డంచీ ఆవస్థపడుతున్నా దాని
కోసం..అందినట్లే అంది చేజారిపోతోంది..
చూస్తూనే వున్నావుగా!—

[ప్రద్యు: ఆ...ఆ...! చూస్తూనేవున్నా! ఇదిగో...
అందుకోండి....

సరస్వ: ఎంత మంచివాడివి...అడగంగానే సాయం
చేశావు...మాయింటి కెడదాం వస్తావా!...

[ప్రద్యు: రావడానికేం ... వస్తాను ... మరి ... ఒక
సహాయం చేస్తారా?

సరస్వ: తప్పకుండా చేస్తా! యేమిటది?...చెప్పు..!

[ప్రద్యు: మరేంలేదూ! ఆకలవుతోంది...అంతే!...

సరస్వ: ఆకలవుతోందా! ఆ సంగతి ముందెందుకు
చెప్పలేదు!...బయటికి రా యిక... కోసిన
పూలు చాలు..నిన్ను అనవసరంగా కోరానే
సాయం...రా బయటికి...

[ప్రద్యు: ఘరవాలేదు...కోసేశాగా!..యివిగో! యీ
కాసిని కూడా అందుకోండి.

[అడుగుల చప్పుడు]

సరస్వ: నువ్వెవరివో నాకు తెలియదుగాని, ఒకటడు
గుతా చెప్తావా?

[ప్రద్యు: అడగండి!...అలాగే!

సరస్వ: నువ్వు రోజూ ఆ చెట్టుక్రింది ఎలాగో
కూర్చుంటావ్ గదూ.

[ప్రద్యు: తమరుకూడా యిక్కడికి నీటికి వస్తూంటారు
గదూ!

సరస్వ: రాబట్టే చూశాను ... చూడబట్టేగా అడి
గాను...

[ప్రద్యు: అడిగారు కాబట్టే చెప్పానుగదండీ! అయితే
మీ యిల్లక్కడ?

సరస్వ: మాయిల్లా! కనబడుతోందే పర్యటం..దాని
మీద ... ఆకలవుతోందనంటున్నావ్ గా...

నా వెంటరా...తంటానికేమైనా పెద్దాను..

[నడుస్తున్న శబ్దం]

[ప్రద్యు: క్షమించండి! తమరు ఒంటరిగానే వుంటు
న్నారా!

సరస్వ: (విచారంగా) లేదు ... ఒక సన్న్యాసి
నన్నిక్కడకు తీసుకొచ్చాడు...

[ప్రద్యు: ఏం చేస్తూంటాడు? ఆయన.

సరస్వ: ఏమో! నాకు తెలియదు. తరచుగామాత్రం
వస్తా — పోతూ వుంటాడు ... అన్నిట్లు
ఆకలవుతోందన్నావ్ గా..విప్లవపానీయం
యివ్వనా! [తాగుతావా!...

[త్రాగిన చప్పుడు...]

ఎలా వుంది?

[ప్రద్యు: ఎలాగేమిటి? అమృతంలాగా వుంది. యిటు
వంటిది యితవరకు నా జన్మలో రుచి
చూడలేదు.

సరస్వ: అంత బాగుందా! నిజంగానా!

[ప్రద్యు: నిజమే నమ్మా! (ఆలోచనగా) ఆచార్యు
పూర్ణవర్ధనులవారు చెప్పిందీ - నేను దూసిందీ
అక్షరాలా నిజం. యీమె తప్పకుండా
సర్వవిద్యాసమన్వయసాధిస్తా సరస్వతీ!
యితకు ముందెక్కడుందో!...

సరస్వ: ఏమిటి అలా ఆలోచిస్తూ—నీలో నువ్వేదో
గొణుక్కుంటున్నావ్!

[ప్రద్యు: అబ్బే! యేంలేదండీ! వూరికే...యేదో!...
గుర్తొచ్చి!

సరస్వ: యేమీ లేకపోతే యెందుకనుకొంటావు?

[ప్రద్యు: ఆ....! యేదో చిన్న సందేహం! వస్తే...

సరస్వ: ఏమిటది! నాకు చెప్పగూడదా!

[ప్రద్యు: మరేంలేదూ... "ఇంతకు ముందెక్కడుండే
వారోనని."

సరస్వ: అదా! సందేహం...నా కంత బాగా గుర్తు
లేదు...(క్షణ మౌనం) ఆ...గుర్తొచ్చింది...
విదిశమార్గంలో...ఒకజీర్ణదేవాలయంలో...
వుండేదాన్ని. అక్కణ్డంచే యీ సన్న్యాసి
నన్ను తీసికొచ్చాడు. అప్పట్నుంచే ఇక్కడ.

[ప్రద్యు: (క్షణ మౌనం) సరే ... మరి వెళ్లిస్తాను ...
పొద్దు కూకిపోయింది...నెలవిస్తారా!

సరస్వ: (గాడ్గికంతో — బేలగా) వెడతావా!...
వెళ్లిద్దు...! నువ్వు వెడితే నాకేం తోచదు

మేఘమల్హార్

యీ రాత్రి యిక్కడే వుండిపోవాలి...
కలువ రేపల పాయసం వండి పెడతా!
కమ్మగా వుంటుంది! తెల్లరింతరువాత
వీలయితే వెళ్ళువుగాని... నా మాట విను...
వుండిపో...!

[నిరాశం]

(ఒకటి—రెండు నిమిషాల అనంతరం)

ప్రద్యు : జేవీ! యీ కీకార్ణ్యంలో రాత్రిపూట
ఒంటరిగా వుంటూంటే భయంగా లేమా!

సరస్వ : బాగా భయం వేస్తోంది! మేం చేయను!
అందుకేగా పొద్దుకూకడంతోనే కుటిరం
తలుపులు మూస్తాను... కాని... నిద్రనేది
పట్టదు....

ప్రద్యు : (అద్దుర్గా) మరి మేల్కొనితే వుంటారా
తెల్లవారూ!

సరస్వ : ఏం చేస్తాను?

ప్రద్యు : వెన్నెల రోజుల్లోనో!

సరస్వ : నాకు చీకటి—చెన్నెల రెండూ ఒకటే—
అందం, ఆనందం గురించి నాకేమీ తెలి
యదు.

ప్రద్యు : జేవీ! యీ రోజు వెన్నెలేగా! అలా ఆరు
బయట కూర్చుందామా!

జేవీ : వెన్నెలను ఆరుబయట కూర్చోవాలా!

ప్రద్యు : చల్లగా—హాయిగా వుంటుందికదూ! అందు
కని...

జేవీ : సరే... చెదురుచాప యిగుగో... వస్తున్నా
పద...

ప్రద్యు : (అలోచనగా) ఎంత విద్రోహకరమైన పని
జరిగింది... ఎంతటి మంత్రశక్తి అయినా
ఆత్మ విస్మృతి కలుగజేస్తుందని కలలో
కూడా అనుకోలేనే!.....

* * *

[రెండు నిమిషాలు వేకువను నూచిస్తూ
మురళీగానం]

జేవీ : తెల్లవారింది... ఆడూడా నూర్వోదయం
కూడా అయింది... అడవి హంసలు యెలా
తటాకం దగ్గరకు చేరుకొంటున్నాయో
మాడు...

ప్రద్యు : అవును జేవీ! మరి నే వెళ్ళిరానా!

జేవీ : ఏం! అప్పుడే వెళ్ళకపోతే!

ప్రద్యు : వెళ్ళాతి జేవీ! కొంచెం పనుంది!

జేవీ : అయితే సన్యాసి వచ్చింతరువాత ఒక
సారి రా...

ప్రద్యు : అలాగే... జేవీ... వస్తా...

* * *

[పదిహేను రోజులనంతరం దూరంనుండి
జేవీ కంఠంలో నుంచి సావేరిరాగం—
రెండునిమిషాలు]

ప్రద్యు : ఇప్పటికీ పదిహేనురోజుల్నుంచీ మాస్తూ
న్నా! జేవీ ఒంటరిగా కూర్చోని యేదో
పాడుకొంటూ వుంటోంది. యేదో వ్యక్తం
గాని భావం అందులో పాటుకొనివుంది.
ఆమె గొంతులో తారాజేనాదం, నా స్పృహ
యూన్నీ గిలిగింతలు పెట్టి, యే లోకాలకో
తీసుకొనిపోతోంది..... ఆహా!... యేమా
సంగీతమధారసం... అందులోని భావశబలత
జీవుల్ని సమ్మోహింపజేస్తోంది.

[ఇంతలో నీరు కదిలిన చప్పుడు—హంసల
రెక్కలు తపతపమంటున్న ధ్వనులు - మధ్య
మధ్య—చిలుకల పలుకులు—]

ప్రద్యు : (ఉలిక్కిపడి ఆశ్చర్యంతో) ఆ...! యేవ
రది! ఈ వేళప్పుడు స్నానంచేసే?

[మళ్ళా నీళ్ళి చప్పుడు]

గుణాధ్యుడా! ... అతిగాజేనా! నిజం
గానా!... ఆ...! అతిజే... గుణాధ్యుడే!
ఇక్కడెందుకొచ్చాడు...! యీ గట్టు
మీద సామానుకూడా అతినిదే! ఇదివరకటి
బట్టలే... పాతిరంగు యింకా వెలిసిపోలా!
గుణాధ్యుడికి వే...!... ముమ్మాటికీ ఆ కాపా
లికుడే!

[క్షణం విరామం.]

గుణా : (తెల్లబోతూ ఆశ్చర్యంగా) నీవా!.....
ఇక్కడికిలా రాగలిగావు...

ప్రద్యు : (మంద్రస్థాయిలో) మీకు తెలియదా!
నిజంగా యెలాగొచ్చానో తెలియకుండా
వుందా!

గుణా : (బాధగా) ప్రద్యుమ్నా! అర్థమైంది!...
ఇంకా నన్ను సువ్యూహా ఆవహనపరచ
దల్చావా! నిన్ను మోసంచేసి నీపై వలపన్ని
నీ హృదయాన్ని వంచనచేసి నీ సంగీతాన్ని
నాశం చేసినందులకు యిప్పుడు తీరని
దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తున్నా!

ప్రద్యు : (క్రోధంతో) “బాధ” - వ్యక్తిని పరీక్షిస్తుం
దని చెప్పారుగా! చేసినపాపం చెప్పుకుంటే
పోతుందా! ఎవరికర్మకు వారే బాధస్థులు.
మీకు యిలాంటివన్నీ తెలియనివి కావుగా!

గుణా : ప్రభుగారు! ఎవరితో చెప్పకొన్నా ఏమీ లేదు... నిద్రలో ధియంకరస్వప్నాలు వచ్చి “నువ్వు చేసినపని మంచిదిగాను - “దానికి కీడు అనంతరకం” అని యెవరో చెప్ప తున్నాను. అలా చెప్పేవాళ్ళకు ఇష్టమిట్టి మైన రూపాల్లేవు.

ప్రభు : (జాలిగా) గుణాధ్య! అసలు ఇలా ఎందుకు చెబావు...?

గుణా : (నీచంగా) నా పాపం పంపటానికే నేమో! మరి. వీరకరణమంత్రంద్వారా మఃషిరి ఒర్చురిగా చేయగల్గేగాని, ఆక రించుకోలేను. నాకసలు సంగీతం రాదు. నేను నువ్వునుకొన్న నూరదాసునూ కాదు. నేవి సరస్వతిని బంధించి, సరస్వద్యల్ని నాకబ్బేటట్లుగా చేసుకోవాలని వాంఛ నాకుండేది. ఆ వాంఛ ఒకసారి పరాభవించ బడింది. అప్పుట్నుంచీ నాలో జీవించి త్రోగం ఏర్పడింది. దాన్ని నీ మేఘమల్హార్ రాగంవల్ల తీర్చుకోగలిగాను. నామంత్రానికి ఎంతటి శక్తివుందో ఒకసారి పరీక్షించా దీనివల్లనే. కాని యిలా చేసినందుకు నాకు బాగులు పెరగసాగాయి.

ప్రభు : అయితే ఇప్పుడు నీ ఆఖిప్రాయమేమిటి?

గుణా : ఈ బాధల్ని యెలా తెగతెంపులు చేసుకో వాలో కొన్నాళ్ళవరకూ తెలియలేదు. నా గురువు గారితో మొర పెట్టకున్నాను. ఆయన పూర్వపు మంత్రాన్ని నాశనంచేసి, యథా స్వరూపాన్నిచ్చే శక్తిని ప్రసాదించారు. ఈ శక్తిని ప్రయోగించేమందు ఈ కమండ లములోని జలం నేవి పాదాలమీద చల్లేటట్ల యితే బంధము క్రి కలుగుతుంది...కొని, నీళ్లు చల్లినవాడికి ఆపద సంభవిస్తుందని చెప్పాను. దానికిజంకుతున్నా! ప్రభుగారు!

ప్రభు : అందుకని నీవిని బండిగా నే ఉంచదల్చారా?

గుణా : ప్రభుగారు! చూస్తూ చూస్తూ చేతులారా ఈ ఆపదకు బలికమ్మంటారా! ఈ పాపానికి అనుకొన్న వెంటనే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవ టము సాధ్యమేనా!—

ప్రభు : నీకు ధైర్యం లేదనిపిస్తోంది ... యేమిటా ఆపద?

గుణా : పసివాడివి ... ఎందుకు ఆహుతవుతావు ... కమ్మని జీవితం—యీ దేవికోసం బలిగా ఇచ్చుకోకు. అనుభవించవలసిన సుఖాలు లోకంలో ఎన్నో వున్నాయి. ఎందుకలా

త్యరపడిపోతావ్! ప్రభుగారు! నా మాట విను...

ప్రభు : గుణాధ్య! ఏమిటా ఆపద...!

గుణా : చెప్పాల్సిందేనా!—తప్పదా?

ప్రభు : తప్పించుకోడానికి యెందుకు ప్రయత్నించాలి...అది పిరికివాడికి లక్షణం.

గుణా : అయితే సరే!...నీరు చల్లినవాడు శిలా రూపంలోకి మారిపోతాడు. అందుకే నీవిని బంధించివుంచాను. కొంచెం సుఖం గానైనా యీ లోకంలో కొద్దికాలం వుండాలని. కోపం తెచ్చుకోకు...కొంచెం బాగా ఆలో చించు...పసివాడవు...పశేపశే చెప్తున్నా నని వినుకోకు...ప్రభుగారు!

ప్రభు : (ఆలోచనగా) ఈ విషయంలో యే మాటా చించినా నిష్ప్రయోజనమే! ఎవరూ నీళ్లు చల్లకపోతే, నేవి ఎలా విముక్తురాలవుతుంది? లోకంలో శాశ్వతంగా విస్మయం లేకుండా పోవాల్సిందేనా? అమెకు ఆత్మ విస్మయ కలగటం లోకోపకారంగాదా! మీ స్వార్థాని కని లోకాన్ని—సర్వకళల్ని—మంట గలుపుతారా! నిరక్షరాస్యుల్ని చేసి మానవ కోటిని మానవత్వాన్ని మటుమాయం చేస్తారా! చదువుతల్లికోసం, నావంటి సామాన్యుడు ప్రాణాలర్పించడం ఒక పెద్ద లెక్కలోదికాదు...నేను నాదేవిని విముక్తు రాలిగా చేయాలనే యిక్కడికి యెన్నో చేశా లు తిరుగుతూ వెతుక్కుంటూ వచ్చాను.

గుణా : అయితే—యీ పనికి అంగీకరిస్తున్నావా!

ప్రభు : ముమ్మాటికీ. గుణాధ్య! మానవుని జీవితం తున్నమైంది. స్వార్థభూరితమైంది. పద్మా ల్లాంటి ఆమె పాదాలలో చిన్నముల్లు గుచ్చు కొన్నదంటే తీయడానికి, అవసరమైతే నా ప్రాణాల్ని కూడా త్యాగం చేస్తాను... పదండి...ఆ కమండలం ఇలాగివ్వండి... చల్లి నా తల్లిని విడిపించుకొంటాను.

గుణా : బాగా ఆలోచించుకొన్నావా! ప్రభుగారు!

ప్రభు : సావధానంగా ఆలోచించే, యీ పనికి ముందడుగు వేస్తున్నా! నాకు సుఖాలపై మమకారం లేదు...నా తల్లిని హృదయం లోనే స్థాపించుకొని ప్రేమపూరితమైన జీవితాన్ని అనందంగా గడుపుకొంటా... నడవండి...

మేఘమల్లార్

గుణా : ప్రద్యుమ్నా ! దీర్ఘంగా ఆలోచించుకొ
మరొక్కసారి! తరువాత నిన్ను రక్షించే
శక్తి మరి కేనికీ లేదు.

ప్రద్యు : నాకు లేనిబాధ మీకు కేనికీ—మీకు మళ్లే
ప్రవర్తించాలనే ఆశయంకలవాణ్ణి కాదు.
ఆ ఆశే నాకుంటే, నా ఆనందాల సునం
దను విడిచి, నా కంటికి రెప్పలాగుండే
మాతృదేవిని వదలుకొని, ఇక్కడి కెందు
కొస్తాను. నాకు పిరికిమందు నూరిపొయ్యి
కంటే. నాటివల్ల లోకం నశించిపోతోంది—
సర్వకళలూ సమసిపోతాయి — పసిండి...
ఆలస్యం యిక అనవసరం...

[విరామం]

దేవి : (ఆశ్చర్యంతో) రా... రా... నిన్ను కూర్చే
ఆలోచిస్తున్నా! ఆలోచనగా పోయి మళ్లీ
యీలోకాకొకనించటం! నీకు ఆ లోకాన
సరిగ్గా భోజనం పెట్టలేదని కోపంవచ్చిందా!
నిజంగా నాకెంతో చిన్నతనం వేసింది!

ప్రద్యు : స్వామీ! (మెల్లగా) యేదా మంత్రజల
కమండలం... ఇలా యివ్వండి!

గుణా : (కంగారుగా) నిజంగా యీపని చేయడా
నికి సిద్ధపడుతున్నావా!

ప్రద్యు : ప్రతిసారీ నా నిశ్చయగాన్ని మీకు చెప్పి
వొప్పించలేను. ముందా జల మిలాఇవ్వండి!

గుణా : అయితే... ఇదిగో కమండలం... దేవి, నీటి
కోసం బయలుదేరినట్లుంది... పశ్చిమీ...
వచ్చేటప్పుడు యెదురుగానల్లి పాదాలపై
అభిషేకించు. (తడబాటుతో) ప్రద్యుమ్నా!
యిక నే జనుతున్నా!... సెలవా!

ప్రద్యు : కేనికీ? ఇక్కడికి స్వామీ!

గుణా : ప్రద్యుమ్నా! (దీనంగా) నీ ఋణం తీర్చు
కోలేను. నేను నిజంగా పిరికివాణ్ణి...
యెటన్నా పోతాను... నన్ను వశనియ్యి...
దేవి జీవితప్రకరణంలో నీ పేరు చిరస్థా
యిగా చెప్పకొకటట్లు లిఖించబడుతుంది..
నే జనుతున్నా ప్రద్యుమ్నా... జను
తున్నా... వెడుతున్నా...

[విరామం]

ప్రద్యు : (ఆలోచనగా) ఇరవై సంవత్సరాలక్రితం
యీ నీలాకాశంక్రిందనే జన్మించాను. మా
అమ్మ కాశిలో యింట్లో కిటికీ దగ్గరగా
కూర్చుని ప్రవానియై పోయి, నాకోసం
యెదురుతెన్నులు చూస్తూ, యెప్పుడోస్తానో
అనుకొంటూ తహతహలాడుతూ వుంటుంది.
ఆమెను యింకెలా చూడగలుగతాను... సునంది
యేం చేస్తోందో...

[అడుగుల చప్పుడు...]

దేవి : (నవ్వుతూ) యిక్కడే నిలబడున్నావే! ఆ
సన్యాసి యేడీ!

ప్రద్యు : దేవీ! అతగా డెక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు.

దేవి : (దీనంగా) ఇక రాదా! మరి.

ప్రద్యు : మాటలూగే స్ఫురించాయి. రాడేమో
కూడా!

దేవి : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటిది... నా పాదాలకు
నమస్కరిస్తున్నావ్.

ప్రద్యు : (ప్రార్థనపూర్వకంగా) దేవీ! మీ పాదధూరి
తీసుకొని నమస్కారం చేస్తున్నాను. ఎంతటి
అపకారం చేసానో నీకు తెలియదమ్మా!
దానికి తగిన శిక్ష యీ నాడు అనుభవించబో
తున్నా. అందుకని యేమాత్రం విచారించడం
లేదు. కాని, నాకు స్మృతి తప్పిపోయేంత
వరకు విశ్వసాందర్యవిద్యావతిని బంధవిముక్తు
ంలనిగా చేసే భాగ్యం లభించినందుకు
హృదయపూర్వకంగా సంతోషిస్తున్నా!

దేవి : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటిపని!

ప్రద్యు : (జాలిగా) దేవీ! యంతకుముం డెక్కడి
వుండేదానివో జ్ఞాపకం తెచ్చుకోవమ్మా!

దేవి : (కంగారుతో) ఎందుకూ. ! వివిశమార్గంలో...
[నీళ్ళు చల్లినట్లు శబ్దం... తుఫాను గాలిహోరు
... నదీతరంగాల శబ్దం... మేఘాల్లో మెరు
పులు—ఉరుములు చూచాయగా మేఘ
మల్లార్ రాగాలాపన - ఉత్తమైపోతున్నా
గాలి విసురులు—జేగంటల ధ్వనాలు.]

[నేపథ్యంలో]

ఉ|| అంబ నవాంబుజోజ్వలకరాంబుజ
శారదనంద్ర చంద్రికా
డంబర చారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుట
భూషణ రత్నదీపికా
చుంబిత దిగ్విభాగశ్రుతి గూర్తి
ఖదిక్త నిజ ప్రభావ భా
వాంబరపీఠి విశ్రుత విహారిణి సన్
గృహజాడు భారతీ! (భాగవతమ్)

[నేపథ్యంలో]

అపూర్వ సాందర్యమూర్తి దేవి సరస్వతి
సర్వాలంకారభూషితయై ప్రద్యుమ్నని
ముందు ప్రత్యక్షమైంది. ఆమె దేహాంసుండి
సుప్రకాశ దీధితులు ప్రసరింపసాగాయి.
పీఠాపాదీయై, గానామృతాన్ని సర్వలోకా
లకు విందుచేస్తోంది. కనులలో సంతోషం
కళలకు వన్నె తెస్తోంది. హృదయంలోని

ఆనందం సహృదయులకు ప్రమాదాన్ని కూర్చుతోంది. చిరునవ్వు తొణికిసలాడి, ప్రద్యుమ్నుణ్ణి సురునవ్వుతో దీవించింది.. వెంటనే కాకిలో మిడ్డెమిది కూర్చున్న తల్లి గుండెలో రక్తం చల్లబడింది. రెండు కళ్ళూ ఆఘ్రాతి తలయినాయి...

* * *

[కాలం తొంతి గడిచినతర్వాత—

దూరాన్నుంచి- మందమందం గావినబడుతూ వచ్చే మేఘమల్హార్ రాగాలాపనా స్రవంతిని గుర్తుపట్టి...]

సునంద : (ఆశ్చర్యంగా-ఆనందంగా) ఎవరి దా వేణు గీతి...నూదనగా వచ్చి నాప్రద్యుమ్నుణ్ణి గుర్తు చేస్తోంది...! నన్ను రమ్మనమని పిలుస్తున్నాడా! నన్ను మరిచాడనుకున్నానునా!..అదిగో! యింకా బాగా వినబడుతోంది...! నన్నే...పిలుస్తున్నాడు...ఆ రాగం నాకిష్టమైందిని అతనికి తెలుసు....! అందుకే రమ్మంటున్నాడు...ఎటువెళ్ళాలి.

[అడుగుల చప్పుడు]

పూర్ణ : (మృదువుగా) సునందా!

సునంద : (ఉలిక్కిపడి)...ఆ....యేం...స్వామీ!

పూర్ణ : (కరుణాత్మకంగా)ఎవరికోసం పండువెన్నెల రాత్రులలో యింకా నీ విరహవేదన... జేసికీ! యీవూహ కల్పనలు...!

సునంద : (బేలగా) అనేమిటి స్వామీ! నా ప్రద్యుమ్నునికోసమే! ఇప్పుడే అతను నన్ను రమ్మని మురళికూడా వాయించాడు....ఆ మురళిపై ఊయలలూగే మేఘమల్హార్ రాగములో అతని హృదయం నన్ను మరిమరీ పిల్చింది...యెటు వెళ్ళాలో- ఎలా వెళ్ళాలో దిక్కుతోచడం లేదు.

పూర్ణ : (జాలిగా) సునందా! యిక నీకా అదృష్టం దూరమైంది. నీ మనస్సులోవున్న మనోహరుడు కాలవశాన మారిపోయాడు. అతడు ఆ కీకారణ్యంలో పరవ్వతశిఖరంమీద వెదురు పొదలమధ్య అర్ధనగ్న శిలామూర్తియై వున్నాడు. నిస్తబ్ధపు నిశీథిలో ఆ వెదురు కొమ్మలు అతని హృదయంమీద కప్పకొని, గాలికి పూగిసలాడుతూ నీ ప్రద్యు

మ్నుణ్ణి జ్ఞప్తికి తెచ్చేందుకు మేఘమల్హార్ రాగాన్ని ఆలాపిస్తున్నాయి. అడవి చెట్ల ఆకులతో అతని ముఖం కప్పకొని పోయింది.....జేపి బంధవిముక్తురాలైంది. దివ్యజేజ్ఞావిరాజమానంగా సాక్షాత్కరించి, సరస్వతి దీవించింది...సునందా యింకా జేసికీ యీ విరహాగ్రిక్ష....

సునంద : (గాదడికంగా) స్వామీ! ఆ వెదురు వనం యొక్కడి?.....యెటువైపు ఆ శిలా విగ్రహం?...యెంతదూరం వుంటుంది...? ఎలా వెళ్ళాలి?...చెప్పరూ...(దీనంగా) నా ప్రియుణ్ణి యెడబాసి యెలా వుండగలను...అతని మధుర మురళీగానంలో మేఘమల్హార్ రాగాలాపనా స్రవంతిలో నాకు పారవశ్యంలేదా!...స్వామీ! ప్రద్యుమ్నుణ్ణి మరిచిపోలేను...అతడు మరుపుకి రాని మన్మథుడు.....యిక నాబ్రతుకు—ఎవరికోసం వేచివుంచనూ! స్వామీ! కడసారి చూపులకైనా కొరగాకుండాపోయానా!...

పూర్ణ : సునందా! విచారపడి యేమిటే లాభం? అతడు లోకోత్తరపుకృష్ణుడైనాడు...మేఘమల్హార్ రాగప్రశంసలో అతనికి చరితార్థత కల్గింది. సరస్వతీకేమహాహాత్మ్యప్రకరణంలో ప్రద్యుమ్నుని పేరు సువర్ణాక్షరాలో వ్రాయబడుతుంది...యీ నిరర్థకపు ఊహా కల్పనలు—స్వప్నాలు శాశ్వతంకావు. యిలా చూడు సునందా! అతిడైవరో తెలుసుగా!...కరుణాస్వరూపుడు...బోధిసత్వుడు...అతనివద్ద జీవులకి శాంతి—దయ—జాలి—సానుభూతి—అహింస లభిస్తాయి. పద.....ఒక్కసారి దర్శించుకో!.....హృదయంలో రేగిన అశాంతి తగ్గిపోతుంది..! పద.....

సునంద : (దీనంగా) స్వామీ!.....

[శిరణత్రయాన్ని ఉచ్చరిస్తూ వౌద్ధ భిక్షువులు—జేగంటల ధ్యానాలు—మేఘమల్హార్ రాగాలాపనానూచనలు క్రమేపీ హోచ్చి—తగుతూంటాయి.]

* విభూతిభూషణవంధ్యోపాధ్యాయ రచన ఆధారంగా

క వి: కా వ్య ము

శ్రీ హన్మనగుత్తి రాధాకృష్ణశర్మ

భగవత్స్పృష్టియందు సుందరములు, సుందరతనుములు, వికృతములునగు వస్తువు లెన్నెనియు గలవు. ప్రతిసానవుఁడును వానిఁ గాంచుచున్నాఁడు. కాని, కవియొక్క దృష్టి వేరు. సామాన్యనిదృష్టి వేరు. ఒక ప్రవాహమును చూచి సామాన్యుఁడు “నీరు వేగముగ ప్రవహించుచున్నదని చెప్పును. కవిమాత్ర మున్నది పరమేశ్వరుని దయారసప్రవాహ మనును. ఒక తీగ సామాన్యని చూపున కది తీగమాత్రమే యగును. కవి దృష్టియందు దన్ననో! అది సుందర మైన వనితయొక్క శరీరముగను, చానిపువ్వుము లంఝములగు నేత్రములుగా నగుపించును. కావున లోకమునందెల్లరును మాయ సామాన్య వస్తువులే కవియొక్క ప్రతిభావిశేషమున నాతనికి, విలక్షణముగ గోచరించును. కవి తన హృదయమునకుఁ దోచు నొకవిషయమును పలువిషయములగు మాటిమాటికి చిత్రణచేసికొని తద్విషయమును కావ్య రూపముగ వెలువరించును. ఏదైన నొకదృశ్యమును కవి చూచి నంత నే చిత్రింపఁజాలఁడు. కాని వాల్మీకి ఋషికి మాత్రము క్రాంచదద్వంద్వ వియోగదృశ్యమును గాంచినంత నే:

“మానిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ
మగమశ్శాశ్వతీస్సమాః |
య త్క్రొంచమిథునా జేక
మతథి కామమోహితమ్”

అని శ్లోకరూపమున వెలువడింది. వాల్మీకి ప్రతిభావంతుఁడు, సంతోషుఁడును గావున క్రాంచదద్వంద్వ వియోగమును చిత్రించుకొనుటకు దానియందు లీనుఁడైపోవుట కంత శీఘ్రముగ వీలుగలిగినది. ఆయా ధుఁడుగు యోగి తనకుఁ గావలసినక్షణముంచే బాహ్య ప్రపంచమును మఱిని సమాధినిఁబొంది, బ్రహ్మానందము ననుభవించునట్లు, మహాకవియు తలఁచుకొన్న తీరుమునందే విషయములో లీనుఁడై కావ్యరచన మొనర్చుకలఁడు. అపుడతఁడు పొంగివచ్చు తన కవన నేగము నాపుకొనఁజాలఁడు, అతనికి భాష యెట్లు

చెప్పిన యట్లు నడచును. మహర్షి వాల్మీకి యట్టివాఁడు గనుక క్రాంచదద్వంద్వ వియోగమును గాంచినంత నే, ఆ విధముగ శ్లోకరచన మొనర్చుకలెను.

ప్రతిభావంతుఁడగు కవి, ఎట్టివస్తువును గ్రహించినను సుందరముగ చేయును. వస్తువునందలి గారవము ననుసరించియే కావ్య గౌరవ మేర్పడును. వస్తువు నందలి యాశ్చర్యవృత్త్యమువలన గదా! “ఉత్తరే రామ చరితే భవభూతి ర్విశిష్యతే” యను ఖ్యాతి భవభూతి రచనకుఁ గల్గినది. ఒక వేళ వస్తువు లోకోత్తరము గాకపోయినను, కవి తన కృత్యమును చక్కగా నిర్వహించును. అచేతనములకుఁ జేతనత్వమును గల్పించును. చేతకుప్పలును, బంగరుబొమ్మలగు పడఁతులును, కవియొక్క కావ్యమునందు సమానముగ సుందరమార్తులుగ నే భాసింతురు. నవ్యకవులు సుందర వస్తువులను గూర్చియే కవి వ్రాయవలె నందురు. సుందరమైన దెప్పుడును సుందరమే! సుందరము గాని దానిని సుందరముగఁ జేయుటయందే కవియొక్క ప్రత్యేకశక్తి గలదు. “తృణే, కార్యం భవ తీశ్వరాణాం” అన్నట్లు కవి స్వీకరింపఁదగని వస్తువు సృష్టియందు లేదు. కవిత్వమొక్క కళ గావున, కళప్రకృతి కనుకరణమే యగుటవలన, కళయొక్క ప్రయోజన మానందమే!

అనుకరణ మానందమును గొలుపును. (Imitation begets pleasure) అన్నట్లు లోకమునందువలె గాక కావ్యమునందలి, యసుందరవస్తువులవలనను, ఆనందమే కలుగును. ఈ క్రింది దశరూపక శ్లోకమును గూడఁడు:

“రమ్యం జుగప్సిత ముదార మధాపి నీచం
ఉగ్రం ప్రసాదిగహనం వికృతంచ వస్తు
యద్యాద్యిష్య వస్తు కవిభౌవుకభావ్యమానం
తన్నాస్తి యన్నరసభావ మైతి లోకే”

వై శ్లోకము ననుసరించి కవి సుందరముగ వస్తువులనుగూర్చియే వ్రాయవలెననుట యనుచితము. అంగము నందుగూడ నిట్టి యభిప్రాయమే గలదు.

"Poetry turns all things to loveliness"
It exalts the beauty of that which is most
beautiful and it adds beauty to that which
is deformed—SHELLY.

[కావ్య మెల్లవస్తువులను సుందరముగ మార్చును.
అది సుందరములకు వస్తువులను సుందరతములుగ
జేయును. వికృతములను సుందరములుగ జేయును.]

ప్రథమమున "కవి రృషిషీ పరిఘాః స్వయం
భూః" అని కవిశబ్దము పరమాత్మపరముగ వైదికమంత్ర
ములందు గానవచ్చుచున్నది. క్రమముగ నా పదము
పరమాత్మయొక్క సాక్షాత్కారమును బొందిన
"ఋషి" పరముగ వ్యవహారమునకు వచ్చినది. సాక్షా
ద్రష్టలగు వైదిక ఋషులు కవులు. వారికావ్యము లుప
నిషత్తులు. ఆద్యులగు వైదిక కవులును, తాకిమలగు
వాల్మీకినాదులు ఋషులగుటచేతను, దివ్యచక్షువు
లతో వారు లోకరహస్య మెఱిగినవారగుటచేతను,
లోకోత్తరవర్తనాత్మకముగ వారి కబ్బుములు భాసిల్లుట
చేతను, "నా నృషిః కరుణే కావ్యమ్", "కవయః
క్రాంతదర్శినః" అను లోకోక్తులు గలిగినవి. కనుక నే
అప్పకవి:

క|| ఇన్ముహిని మునులచే వెల

నెమ్మును కావ్యములు "నా నృషిః కరుణే కా
వ్యమ్మును వచనార్థంపుకా
సమ్ముతి గలివేళే సుకవిజనులే మానుల్"

అని వచించెను. కాని కేవలము ఋషి కావ్యరచన
మొనర్పలేదు. "హేమచంద్రుడు" "భట్టకౌతుని"
శ్లోకముల మూడిటి నీ విషయమున సంగ్రహించెను:

"నానృషిః కవి రిత్తుక్త మృషిశ్చ కిలదర్శనాత్
విచిత్రభావ ధర్మాంశే తత్త్వ ప్రఖ్యాత దర్శనమ్
సతత్త్వదర్శనాశేవ కాశ్చేహ పరితః కవిః
దర్శనా ద్వర్తనా చ్చాభ రూఢా లోకే కవిక్రతుః
తథా హి దర్శనా స్వచ్ఛే నిత్యేపాద్ది కచేర్మునేః
నో దితా కవితా లోకే యావజ్జాతాన వర్తనా"

ఋషిగానివాడు కవిగాదని చెప్పుదును. ఋషి
యనగా ద్రష్ట. దర్శన మన విచిత్రమైన వస్తువుల
యొక్క ధర్మాంశముల నెఱుంగుట. దీనికే ప్రతిభ
యని పేరు. అట్టి తత్త్వదర్శనము గలవానినే కాస్త్రు
ములు కవి యని పేర్కొనుచున్నవి. లోకమున దర్శ

నము, వర్తనమున నీ రెండింటివలన "కవి" యని ప్రసిద్ధి
వహించును. వాల్మీకి మొదట ద్రష్టయైనను వర్తనము
నేయువఅకుం గవిగాఁ బరిగణింపఁ బడఁడయ్యెను.
కావున దీనివలన కవి ద్రష్టయైనను వర్తనానిపుణుడు
గావలయునని తెలియుచున్నది. ఈ యభిప్రాయమునే
"భామహుఁ" డిట్లు తెలిపెను.

"ప్రజ్ఞా నవనగో న్మేవశాలినీ ప్రతిభామతా
తదనుప్రాణనా జ్ఞీవే ద్వర్తనా నిపుణః కవిః"

(నవనగో న్మేవశాలినీ యగు ప్రజ్ఞ "ప్రతిభ"
యనఁబడును. తదాశ్రితుఁడై వర్తనము నేయువాఁడు
కవి)

అనందవర్తనుడు :

"అపారే కావ్యసంపాదే కవి లేవ ప్రజాపతిః
యథాన్యై రోచతే విశ్వం తథేదం పరివర్తతే
శృంగారీచేత్కవిః కావ్యే జాతం రసమయం జగత్
స ఏవ వీతరాగశ్చేత్ నీరసం జాత మేవ తత్
భావా నచేతనా నసి చేతనవ చ్చేతనా నప్య చేతనవత్
వ్యవహారయతి యధేదం సుకవిః కావ్యే స్వతం
తతయా"

[అపారమైన కావ్యప్రపంచమునకుఁ గవియే
బ్రహ్మ. అనఁగా సృష్టికర్త. అతఁడు దన యిచ్ఛాను
సారముగ లోకమునుమార్చును. శృంగారియైన లోక
మును శృంగారము మొనర్చును. విరాగియైన నీరస
వంతముఁగఁ జేయును. అచేతనములను చేతనములుగను,
చేతనముల నచేతనములుగను స్వతంత్రముఁగాఁ గవి
కబ్బుమున వర్తించునని కవినఁగూర్చి తెలిపెను.]

కాన వీరి వాక్యముల ననుసరించి కవి "ప్రతిభా
వంతుఁడగు కావ్యప్రపంచమును సృజించు బ్రహ్మ"
యని తేలినది. కవి ప్రతిభావంతుఁడైన నే లోకమును
రసముముఁగాఁగాని, నీరసముముఁగాఁగాని చేయుఁ
గల డిట్ట. కనుక నే ("కావ్యంతు జాతుజాయేత కస్య
చిత్ప్రతిభానుతిః") ఒకానొక ప్రతిభావంతుని వల
ననే యట్టికావ్య ముదయించునను నాలోచిక్రి గల్గినది.
కవి యనఁగా క్రాంతదర్శియై, ప్రతిభావంతుఁడై, వర్త
నాదినిపుణుఁడై యుండవలయును.

"కావ్యమీమాంసయం దీ క్రిందివిషయగ కవులు
విభాగింపఁబడియున్నారు. 1 కాస్త్రుకవి, 2 కావ్య
కవి, 3 ఉభయకవి, వారిలో సుత్తరోత్తరుడు

శ్రేష్ఠుడు. ఉభయకవి నే “విద్యత్కవి” యందురు. “విద్యత్కవి” వయః కవయః కేవల కవయస్తు కేవలం కవయః” అనగా ప్రతిభావృత్తిత్తులు రెండును గల వాడే విద్యత్కవి. అట్టివాడే లోకోత్తరవర్ణనా నిపుణుడు.

కావ్యమననేమి?

పై విషయమునుగూర్చి చెప్పటకు ముందుగ “కావ్య” మను దానినిగూర్చి సంస్కృతాలంకారి కుల నిర్వచనముల నుటంకింతును.

“శబ్దార్థా సహితౌ కావ్యమ్” అని భామహుడు.

“గుణాలంకార యుక్తార్థా కావ్య” మని వామనుడు.

“అదోషో సగుణావసలంకృతీ పునః క్వాపి” యని మమ్యుటుడు,

“నిర్దోషం గుణాలంకార రసవత్ వాక్యమ్ కావ్య”మని భోజుడు.

“గుణాలంకార రీతి రసోపేతః సాధు శబ్దార్థ సందర్భః కావ్య” మని వాగ్భటుడును.

“నిర్దోషం గుణాలంకారరీతివృత్తియ ద్వాక్యం కావ్య” మని పీయూషవర్ణుడు.

“రసాదిమ ద్వాక్యం కావ్య” మని శౌన్దోదని యను నాలంకారికుడు.

“వాక్యంరసాత్మకం కావ్య”మని విశ్వనాథుడు.

“ఇష్టార్థవ్యవచ్చిన్నాపదావళీ కావ్య”మనిదండి.

“రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శ్చబ్దః కావ్య”మని జగన్నాథుడు.

ఇంకను మఱికొందఱు. “కవనీయం కావ్య” మని లోచనకారుడును, “కవయతీతి కవిః తస్యకర్మ కావ్య”మని విద్యాగరుడును, “కాతిశబ్దాయ తే విమృశతి రసభావాన్నితి కవిః, తస్య కర్మ కావ్య”మని భట్టగోపాలుడును, “లోకోత్తరవర్ణనానిపుణకవి కర్మ కావ్య” మని మమ్యుటాచార్యుడును జెప్పియుండిరి.

ఈ వైదిక జెప్పబడిన నిర్వచనములం దంతటను కవి కర్మ ప్రధానముగఁ జెప్పఁబడియున్నను నింగుఁ గవి లక్షణ మిమిడియే యున్నది. వీనిలోని “లోకోత్తర వర్ణనానిపుణకవికర్మ కావ్య”మనుదానినిఁబట్టి లోకోత్తరవర్ణనానిపుణుడే కవియని, వానియొక్క “కర్మ”యే

“కావ్య”మని తేలినది. లోకోత్తరవర్ణనానిపుణి యను నది ప్రతిభాలభ్యము. ప్రతిభ దేవతానుగ్రహ సంపాద్యము. దేవతానుగ్రహము తపస్సంపాద్యము. తపస్సు ఋషికర్మ. గనుక నే “నాన్యషిః కురుతే కావ్యమ్” “కవయః క్రాంతిదర్శినః” యను లోకోక్తులు గల్గినవి.

పై విషయగ ఋషియైనవానియొక్క కర్మయే కావ్యమై లోకమునం దధికమయిన ప్రచార మొందు నని తెలియుచున్నది. అట్టి కవిత్వము రాకున్న నూఱు కుండవలె నే గాని కుకవి మాత్రము కాకూడదు.

“నాకవిత్వ ముర్రాయ, మృత్తయే దంశనాయ చ కుకవిత్వం పున స్సాక్షా నృప్రతి మామా ర్థనీషిణః.

[కవి గాకుండిన నెట్టి యుగర్థము, లేక పాపము సంభవింపదు. కవిగానియెడల మనుష్యుఁడు చావఁడు రాజాదులవలన దంశనము రాదు. కాని కుకవి యగుట వలన కేవలము మృత్యువే.]

ఇంక నా ప్రతిభ యనునది కారయిత్రి, భావయిత్రి యని రెండు విషయముగ కావ్యమీహంస కారుఁడు వక్కాణించెను. కవిచే గావ్యమును వ్రాయించుకొని కారయిత్రి. పాఠకునిచే గావ్యము యొక్క యర్థమును భావింపఁ జేయునది భావయిత్రి. కాబట్టి కవికివలె నే పాఠకునకు ప్రతిభ యుండవలెను. లేకున్నచో గవిభావమును గ్రహింపలేకపోవును. ప్రతిభాతారతమ్యము ననుసరించియే “అప్పకవి” చెప్పినట్లు కవులలో నీ క్రింది భేదములు ఏర్పడినవి.

అ|| న|| వినుతి గాంతు రిల వివేకి, వాదక, రాచి
కార్థ, శిల్పి, భూష, శార్థు లనఁగ
మార్తవానుగత సమాహ్వయుఁడును నాఁగఁ
గవులు సప్తనామకములతోడ.

కావ్యమున కుండవలసిన లక్షణములు

ఆలంకారికుల అభిప్రాయములు :

“సంగీత మపి సాహిత్యమ్ సరస్వత్యాః స్రవద్వయమ్” అన్నట్లు వాదగోకి సంగీత సాహిత్యములు రెండును స్రవద్వయములుగ నొప్పియున్నవి. సంగీతము సందెంత మోహనశక్తి గలదో, సాహిత్యమునందును, అంతటి మోహనశక్తి గలదు. రమారమి రెండుజేల సంవత్సరములనాడే “భరతుఁ”డను మహర్షి “నాట్య శాస్త్ర”మను గ్రంథమును రచించెను. అదియే సాహిత్య

కావ్యమున ప్రథమగ్రంథము. ఇది కేవలము రూపకములనుగూర్చి వాని భేదములనుగూర్చి చర్చించును. భరతునిద్వైపిలోఁ గావ్యమున నాటకాదులే. నాటకములకే “రూపకము”లని పేరు పేరు. ఈతని మతమునఁ గావ్యమునకు శరీర మితివృత్తమే. “ఇతివృత్తంతు కావ్యస్య శరీరం పరికీర్తితమ్”

భామహమతము

భరతునికేఁ బిమ్మట నైనవ శతాబ్దిలోని “భామహ” నామకాలంకారికుఁడు శ్రేష్ఠ కావ్యచర్చను సాగించి “శబ్దార్థ సహిత కావ్యమ్.” కావ్యమునకు శబ్దార్థములు శరీరమని, స్త్రీ పురుషాదుల శరీరసాంద్యమున కలంకారములు ప్రాధాన్యమైనట్లు, కావ్యశరీరమున వక్రక్రొక్కొక్కదలంకారములు పెంపొనగూర్చుననియు, కావ్యమున కలంకారములు ప్రాధాన్యముని నిర్వచించెను.

దండిమతము

ఆఱవ శతాబ్దివాఁడగు “దండి” కావ్యసిద్ధాంతము నిట్లు ప్రతిపాదించెను. “శరీరం తావ దిహార్థవ్యవచ్చిన్నాపదావళి” (రమణీయార్థమున పదసంఘాతము కావ్యశరీరము) ఈతని మతమున రమణీయార్థభూషితమగు శబ్దమే కావ్యము.

వామనమతము

తరువాత తొమ్మిదవ శతాబ్దిలోని వామనుఁడు “కావ్యాత్మ”ను గూర్చి విచారించి “రీతిరాత్మా కావ్యస్య” అని సిద్ధాంతీకరించెను. శరీరమున కాత్మవలె కావ్యశరీరమున కాత్మ యుండుననియు, నది “రీతి” యని యీతని మతము. రీతి కావ్యమున కాత్మయని చెప్పి భామహుని యలంకారసిద్ధాంతమును, దండిగుణసిద్ధాంతమును దన రీతితో సమన్వయపఱచెను. ఎట్లు? కావ్యాత్మ రీతి. రీతి గుణములచే నేర్పడును. అలంకారములు కావ్యసౌందర్యమును వృద్ధి చేయును. (కావ్యాలంకారసంగ్రహమితిని గ్రంథము.)

ఆనంద వర్ధనమతము

వామనునకుఁ దరువాత నీతఁడు సాహిత్యక్షేత్రమున కరుదెంచెను. “స్వస్వాలోక” మను గ్రంథమును రచించెను. ఈతనిదొక క్రొత్త సిద్ధాంతము. కావ్యశరీర

మున కాత్మ ధ్వని. అది వస్త్రలంకార రసరూపము. అనఁగా వస్త్రలంకార రసస్వలని త్రివిధములు. ఈ మూఁటిలో వస్త్రలంకారస్వలకన్న రసస్వని సర్వ శ్రేష్ఠము. అయినను వస్త్రలంకారస్వలభేదములు గావు. కావ్యమున కలంకారములు ముఖ్యాంగములు గావు. ఇతఁడు ధ్వనినే ప్రాధాన్యముగ నిర్వచించెను.

అభినవ గుప్తమతము

ఆనందవర్ధనునికేఁ బిమ్మట అభినవగుప్తఁడు నాకయాలంకారికుఁడు సాహిత్యరంగమునకు వచ్చెను. ఈతఁ డానందవర్ధనుని స్వనిసిద్ధాంతము నంగీకరించి యీతని “స్వస్వాలోకము” నకు “లోచన” మను వ్యాఖ్యవ్రాసెను. “రసేనైవ సర్వం జీవతి కావ్యమ్. నహి రసశూన్యం కావ్యం కించి దస్తి. రసయేవ వస్తుకః ఆత్మా. వస్త్రలంకార ధ్వనీతు సర్వభారసంప్రతిపర్యవస్వతే” (రసముచేతనే కావ్యము జీవించును. రసశూన్యమున కావ్య ముండదు. మూఁడు విధములగు ధ్వనులలో రసస్వనియే కావ్యాత్మ. వస్త్రలంకారములుగూడ రసపర్యవసాయాలు గావలయును) ఈ సిద్ధాంతమే విశ్వనాథుని “వాక్యం రసాత్మకమ్ కావ్య”మృదు కావ్యలక్షణమును లేవదీయించినది.

మహిమ భట్టమతము

అభినవగుప్తుని పిమ్మట నీ ధ్వనిసిద్ధాంతమును “మహిమభట్టు”ను పండితుఁడు ఖండించెను. “ఇతఁడు “స్వస్వాలోకము”నకు ఖండితముగ “వ్యక్తివివేక”మను గ్రంథమును రచించెను. ఇతని ప్రతిపది—

శ్లో. అనుమానేతగ్భావమ్ సర్వస్యాపి
ధ్వనేః ప్రకాశయితుమ్
వ్యక్తివివేకం కురుతే ప్రణయ్య
మహిమా పరాం వాచమ్.

[ఎల్ల విధములగు స్వనుల ననుమానమునందే యంత ర్భవంపఁ జేయుటకై మహిమభట్టు వాగ్దేవికి ననుస్కరించి వ్యక్తివివేక గ్రంథమును రచించుచున్నాఁడు.]

ఇతఁడు కావ్యమున రసప్రాధాన్యము నంగీకరించెను. “కావ్యస్వాత్మని సంజ్ఞిని రసాదిరూపేన కస్యచిద్విమతిః” (కావ్యమున కాత్మ రసాదిరూపమునుటయందు విప్రతిపత్తి లేదు) ఈతని వాదము కడుకు నిలువలేదు. ముమ్మట, విశ్వనాథ, జగన్నాథాది మహాపండితులీతని

క వి : కావ్యము

వాదమును ముక్కలు ముక్కలు జేసివైచిరి. ప్రత్యేకముగ నానందవర్ధనుని సిద్ధాంతమునే, అనగా “వ్యంజనావృత్తి”ని ప్రత్యేకముగ నంగీరింపవలసినదని నిర్ధరించిరి.

కుంతక మతము

అభినవగుప్తునికాలమునందలివాఁడే యీ కుంతకుఁడు. “స్వని” మతమునకుఁ బ్రతికూలముగ నొక సిద్ధాంతమును ప్రతిష్ఠించెను. ఈతని సిద్ధాంతము. “వక్రొక్తిః కావ్యజీవితమ్”. భావముని వక్రొక్తి నే యీతఁడు విశేషముగఁ జెంచెను.

క్షేమేంద్ర మతము

కుంతకుని యనంతరమున క్షేమేంద్రుఁడను నొక పండితుఁడు మాతన సిద్ధాంతమును లేవనీసెను అని:

“జౌచిత్యస్య చమత్కారకారిణ కావ్యగు దర్శనే రసజీవితభూతస్య విచారం కురుతే ధునా కావ్యస్యాల మలంకారైః కిం మిథ్యా సుశితైర్లజైః యస్య జీవిత మాచిత్యమ్ విచింత్యాపి నదృశ్యతే అలంకారా స్త్వలంకారా సుకాయేవ సుకాస్యతాః జౌచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితమ్.”

[రసమునకు జీవితభూతియును, చమత్కారకారియు నగు జౌచిత్యమునుగూర్చి విచారణ సేయునను. కావ్యమునకు జీవిత భూతిమైన యౌచిత్యము లేకున్నచో నలంకారము లేల? సుగుణులేల? ఆలంకారము లలంకారములే! అనగా బాహ్యోభా హేతువులు. కాని జీవితము గాదు. అట్లే సుగుణములు స్రుతతత్వపన్న త్యజీలాదుల వలెనే సుగుణులే. అనగా నవియు జీవితము గావు. కాన రసవంతమగు కావ్యమునకు జీవిత భూతి మాచిత్యమే]

ఆంగ్లమున గూడ నీ యౌచిత్యచర్చ గలదు. జౌచిత్యమున కాంగ్లమున డికోరమ్ (Decorum) అందుదు

“వాక్యం రసాత్మకం కావ్య” మనగా రస స్వరూపముగల వాక్యము (మహావాక్యము లేక వాక్య సమూహము) కావ్యమని విశ్వనాథుఁడు వచించెను. ఇట్లుంటచేఁ బ్రబంధములలోఁ గొన్ని నీరసపద్యములకుఁ గావ్యత్వము లేకపోవచ్చును. అట్టియెడ రసవత్పద్యములనుబట్టి కావ్యత్వమును నీరస పద్యములను బట్టి య కావ్యత్వము నొక్క కావ్యమందే సంభవించి యది కావ్యముగాని యకావ్యముగాని కాకపోవలసినవచ్చునని శంకించి రసవత్పద్యములలోనున్న గొన్ని నీరస పద్యములకును బద్ధిరసముచే రసవత్త్వము గల్గువిధమునఁ

ప్రబంధరసముచే నీరసపద్యములకును రసత్వము గల్గునని సమాధాన మిచ్చెను.

“రమణీయార్థ ప్రతిపాదిక శబ్దః కావ్యమ్” అనగా రమణీయమగు నర్థమును దెలుపు శబ్దము కావ్యమని యర్థము. రమణీయార్థ మనగా నేయర్థమును దిరిగి తిరిగి భావించుటచే లోకోత్తరాహ్లాదము గలుగునో అది. ఆ లోకోత్తరమగు నాహ్లాదమునకే “చమత్కార” మనియు నామాంతరము. కాన రమణీయార్థమనగా చమత్కారమును గల్గించునది యని యర్థము. చమత్కారములేకున్న కావ్యము గాఁజాలదు. ఎట్లన?

|| కిం క పేస్తస్య కావ్యే కిం కాంక్షేన దనుష్కతః పరస్యచ్ఛాదయేలగ్నం సభానయతి యచ్ఛిరః ||

[పరహృదయమున నెయ్యది లగ్నమై తలనూ పింపఁజేయునో, ఆ కవియొక్క కావ్య మేల? ఆ ధానుష్కుని బాణ మేల? అని యాలోచింపి కింకాన గావ్యమునఁ జమత్కారమున్న నే పాఠకుఁడు తలనూగించును.

ఆంగ్లమునందలి కావ్యలక్షణములు

1. The expression of the imagination (తన భావనను (ప్రతిభను) వాగ్రూపకముగఁ బ్రకటింపుటయే కవిత్వము)

2. The language of the imagination. (తన భావనను ప్రకటింపుభాషయే కవిత్వము).

3 The art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination (ప్రతిభికొక రూపమును గల్పించువిధమున బదములను గూర్చు కళ కవిత్వము.)

4 The rhythmic creation of beauty— (సౌందర్యమును గణబద్ధముగా సృజించుటయేకవిత్వము)

5. The most delightful and perfect form of utterance that human words can reach (మానవ వాక్కుల కందఁదగినంత యానందకరమైనట్టియు, రసస్ఫోరకమైనట్టియు, నిర్దృష్టమైనట్టియు రచనారూపము కవిత్వము)

6. The art uniting pleasure with truth by calling imagination to the help of reason. (ప్రతిభోత్థాపితమైన కారణములతో సత్యమును, ఆనందముతో మేళనముఁజేయు కళయే కవిత్వము.)

“జాన్ స్టూఆర్ట్ మిల్” అను లాక్షణికుఁడు కావ్యమన నేమి? అని ప్రశ్నించుకొని పై లక్షణములకన్న భిన్నమగు దృక్పథముతో “మూర్ఖభావించిన యావేశము గల పదములును, అర్థములును కావ్య”మనెను.

“వర్సెవర్” యితకన్న విశేషముగ “కావ్య మనః బహిర్యార్థమై యా వేశమతో హృదయమునండి వెలువడు వాక్ప్రసాదా” మని తెలిపెను.

అట్లే ‘హన్ కేజర్’ అనునాతఁడు “కావ్యమన హృదయము యొక్క యొడ్డలారని ప్రవహించు భావవాచనవాహమునకుఁ బరివాహ మనెను.

కావ్య ప్రయోజనము

మన వాఙ్మయమును (వైదిక లౌకిక వాఙ్మయములు) ప్రభు సమ్మితము, మిత్రసమ్మితము, కాంతా సమ్మితములని మూడు విధములుగా నభివర్ణింపఁగలుగుట ప్రథమమున వ్యవహరించిరి. తరువాతి యాలంకారిని లెల్లరు నీ విషయము నిట్లే స్వీకరించిరి. వేదవాఙ్మయము ప్రభుసమ్మితము. పురాణ వాఙ్మయము మిత్ర సమ్మితము కావ్యవాఙ్మయము కాంతాసమ్మితముగా విభజించిరి ప్రభు సమ్మిత మన? రాజువలె నిరంకుశముగ శాసించునది; వేదము. “సత్యం వద” “ధర్మం చర” ఇత్యాదికమున కర్తవ్య ధర్మములను శాసనరూపమున బోధించును. ప్రభుశాసన ముల్లంఘింపరాని విషయమన వేద శాసనముగూడ ముల్లంఘింప వీలుకొనిది. మన కిష్టములేకున్నను ప్రభు శాసనమును విధిగాఁ బాలింపవలసిన విధమున వేదశాసనమును బాలింపవలయును. ఈ వాఙ్మయమున శబ్దములకే ప్రాధాన్యము. కావున వేదములు శబ్దప్రాధాన్యములు, మిత్రసమ్మితమన మిత్రునివలె నుపదేశించునది.

లోకమున

“మాతా మిత్రం పితా చేతి స్వభావా త్రితయం హితమ్ కార్యకారణ తత్త్వాన్వేయ భవంతి హితబుద్ధః”

ఆన్నవిధమున మన మేలుగోరువారు తలచిండులు, మిత్రుఁ డనువాడు మువ్వురుమాత్రమే! అట్టి మిత్రునివంటి పురాణవాఙ్మయము వైదికమున “సత్యం వద, ధర్మం చర” యను శాసనము నే సహేతుకముగ, సోదాహరణముగ, కథారూపమున, తదాచరణమువలన కాభిములు, అనాచరణమువలనఁ గలుగునష్టముల నుపదేశించి, కర్తవ్య ధర్మాచరణమునకుఁ బ్రవేశింపఁజేయును. కాని నీ వాఙ్మయ మర్థప్రధానము.

ఇక “కాంతాసమ్మిత” మనగా, మిత్రమురాలగు భార్య తన గుణాలంకారరూ. ములచే భర్తృమనోరంజనముఁ జేయుదు దుర్భాగ్యమున నున్నవానిని సత్కారమునకుఁ ద్రిప్పల్చియు, ఆయుత్తము కాంతి తనభర్తకు వాద్య రూపముగ నుపదేశింపక, గుణ ప్రవర్తనచే వ్యంగ్యరూపమున నుపదేశించును. ఆమెయే “స్వాధీన పతిక” యనఁబడును. కాని కావ్యవాఙ్మయము కాంతా సమ్మిత మనుటవలన వేదపురాణ వాఙ్మయములకన్న

వైలక్షణ్య మీ వాఙ్మయమున కేర్పడినది. ఇం దా రెండింటియందు లేని చిత్రరంజనము, వ్యంగ్యరూపమును నుపదేశములు గలవు. మఱియొక విషయము :—

వైదిక వాఙ్మయమే కర్తవ్యధర్మమును, నిరంకుశముగ, శాసనరూపముగ బోధించుచున్నదో, ఆ కర్తవ్యధర్మము నే పురాణవాఙ్మయము సహేతుకముగ కథానికల రూపమునఁ దెలుపుచున్నది. తిత్కర్తవ్యధర్మము నే కావ్యవాఙ్మయము “వైలీగుణాలంకారము”లచే ప్రజా హృదయముల నాకర్షించుదు, హృద్యముగ నుపదేశించుచున్నది. వేదము “సత్యం వద” యని శాసించెను. పురాణము “సత్య హరిశ్చంద్రా”ది కథల రూపమున నెఱుకపఱచెను. ఆ కథయే దృశ్య, శ్రవ్య కావ్యము లందింతకన్న మనోరంజకముగ ప్రదర్శింపఁబడి, యా ధర్మమును మరింత లెస్సగా మనస్సులందు నాటుకొను నటు లానర్చుచున్నది.

ఈ క్రమమున బట్టి చూడఁగాఁ గావ్యము తప్పక ధర్మము మపదేశించునదిగా నుండువలెనని తెలియుచున్నది. కనుక నే “భూమహంతు”:

ధర్మార్థ కామ మోక్షేషు

వైదిక్షణ్యం కళాసు చ!

కరోతి కీర్తిం ప్రీతిం చ

సాధుకావ్య నిషేవణమ్॥

అని చతుర్వర్ణపుష్పత్తియే “కావ్య ప్రయోజనము”గ వేర్కొనెను.

మఱియు కావ్య ప్రకాశకర్త;

“కావ్యం యశనే, ఆర్థకృణే,

వ్యవహార విదే, శివేత రక్షతియే,

సద్యః పర నిర్వృతయే,

కాంతాసమ్మితత యోపదేశయుజే”

అని సద్యః పర నిర్వృతిని (ఆనందమును) ఉపదేశమును, కావ్యఫలముగాఁ బేర్కొనెను. ధ్వన్యా లోకకాండము “సదాచారోపదేశరూప నిబంధనాహి, నాటకాదిగోష్ఠీ విశేయ జనహితార్థ మేవ మునిభి రవతారితా”! (ప్రాచురజనహితార్థమై - సదాచారోపదేశ మొనర్చుటకే భరతాదులు నాటకాలు నిర్ణయించి)రని నుడివెను. కావున భరతాదులు “ఆనందమును. ధర్మోపదేశమును” కావ్యముయొక్క ముఖ్య ప్రయోజనములుగ వైల్పడించి యుండిరి. ఇట్టి కావ్యములు వెలువరించి కవు లాంధరమణి కింకను శోభను వెల్లార్చుదురుగాక!

* ఈ వ్యాసమును శ్రీ సన్నిధానం సూర్యనాథుని శాస్త్రిగారి “కావ్యాలంకార సంగ్రహ” వ్యాఖ్య వాఙ్మయముగ రచించితిని. వారికి నాహృదయ పూర్వక వందనములు—
రచయితి.

నాటకాంతం

శ్రీపంతుల శ్రీరామకృష్ణ

మరదలు శకుంతల పెళ్ళికి వెళ్ళకూడదనే అనుకోన్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం—ఆ ఉద్దేశంతోనే ముందుగా శారదను పంపించేశాడు. కాని, చిట్టచివరికి పోనీ ఒక్క రెండురోజులు వెళ్ళినస్తే ఏం పోయింది, లేకపోలే శారదకి అక్కడ నలుగురిలోనూ చిన్నతనం గానూ ఉంటుం దనుకొని బయలుదేరేడు.

ఇదివరలో పెద్దమరదలు సరోజని పెళ్ళికి పది హేడు రోజులు ముందుగా వెళ్ళి, భారమంతా తన భుజస్కంఠాలమీదే వేసుకొన్న సుబ్రహ్మణ్యానికి ఈమారు శకుంతల పెళ్ళికి అసలే వెళ్ళాలని లేక పోవడానికి కారణం ఏమిటి? అక్క చల్లెళ్ళు ముగ్గురిలోనూ శకుంతల అందరికంటే అందమైనదేకాక తెలివయినదని కూడా సుబ్రహ్మణ్యం నమ్మకం—ఆమె కాశీలో ఇంటిగు సీనియరు చదువుతుండగా (అంటే ఎనిమిదేలెల క్రిందట) బి. యే సీనియరు చదువుతున్న ఒక విద్యార్థితో శేఖామూలకమయిన ప్రణయవ్యవహారం కొంత జరిగిందన్న విషయం సుబ్రహ్మణ్యానికి తెలిసింది. వాళ్ళిద్దరికీ తమ భవిష్యత్తు గురించి ఎటువంటి అనుమానాలు లేకపోయినా పెద్దలకు ఆంగీకారం కుదరలేదు—సుబ్రహ్మణ్యం సలహా నివ్వడమొక అయింది. ఇప్పుడు కుదిరిన సంబంధం చాలా గొప్పదనీ, ఇటువంటిది మరెన్నడూ దొరకదనీ శారదతో సహా అందరూ విశ్వసిస్తున్నారు... కాని, శకుంతల మనస్థితిని గూర్చి ఆలోచించినా రెవ్వరూ లేరు—డబ్బు, కులమూ, గోత్రమూ... ఇవన్నీ ఆలోచించ దగిన వే కావచ్చును—గాని, వ్యక్తుల మానసిక స్థితి, ఆభిరుచులు వీటిని గూర్చి అసలే ఆలోచించక పోడమన్నది ముందు ఎటువంటి పరిణామాలకు దారి తీస్తుందో?... పెళ్ళి హడావిడిలో ఎలాగో వీలు కల్పించుకొని శకుంతలను అడిగితే గడుసుగా అటూ ఇటూ తేలకుండా చెప్పి తప్పించుకొంది—కాని, లోపల్లోపల ‘ఇదేదో’ వీళ్ళందరి ఆమోదంతోనూ చేస్తున్నవని, అంతేగాని దీంతో నాకేం సంబంధం

లేదు’ అన్న విరక్తభావన మెదల్చుకుంటుంది. ఇప్పటి ఈ హడావిడిలో ఇలాగే అనిపించవచ్చును కాని, ముందు ముందు బాధ్యత అంతా తనదే నిజంగా తనకి అయివ్వగా ఉంటే ఇప్పుడే కాదని గట్టిగా ఎదురు తిరిగి ఉండవలసింది—ఎంత తెలివయినవాళ్ళకీ తమకి సంబంధించిన విషయాలలో ఉక్రేక పు పాలు తప్ప హేతువాదపు ప్రభావం పనిచేయవును కాబోలు?

గతజలనేతుబంధనంవల్ల ప్రయోజనంలేదు—పెళ్ళి అయిపోయింది—నుగ పెళ్ళివారి ధోరణి అందరికీ గుప్పహంగానే పరిణమించింది. ప్రత్యేకించి పెళ్ళి కొడుకుతో తాను ఆడిన కొద్దిమాటలవలన అతడి అహంకారమూ, బొద్దత్యమూ స్పష్టంగా బోధపడ్డాయి సుబ్రహ్మణ్యానికి.

ఇంకా మరి రెండు రోజు లుండడానికి వీలుం దనగానే బయలుదేరిపోయేడు—ఎవ్వరూ ఏమీ అభ్యంతరం చెప్పలేదు—‘మరి రెండు రోజులుంటే నేను కూడా వచ్చేస్తాను కదా!’ అంది శారద—‘నిన్ను తొందరపెట్టడం ఇష్టంలేక నే నేను బయలు దేరిపోతున్నాను’ అన్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం.

రయిలంగుతుందనుకో లేదు—కాని, మామూలుగా వచ్చే అరగంటేకాక మరొక అరగంట కూడా లేటు కావడంతో అందింది.

మీది బెర్తుమీద హోల్టాలు పరుచుకొని క్రిందను మూలగా ఉన్న స్థలంలో కూర్చొని సిగరెట్టు ముట్టించాడు.

సిగరెట్టు కాలానుకూలంగా అతని ఆలోచనలు ఆతకని బ్రతుకులకు కారణమయిన పెళ్ళిళ్ళమీదనే లగ్నమయి ఉన్నాయి—సోక్రటీసు, అబ్రహం లింకను, టాకే స్టాయి—మొదలయిన వాళ్ళ దాంపత్య జీవితాలు దుర్భరంగా తయారయాయంటే, తమ అభిప్రాయాలతో సరిపడని భార్యను చేసుకోడమే—అలాగే ఎందరో స్త్రీల జీవితాలు జీవన్మృత స్థితిలో

ఉన్నాయంటే అందుకు అనుకూల దాంపత్యతే కారణం—వివాహానికి ఉండే ఈ ప్రాముఖ్యాన్ని అందరూ గుర్తిస్తారు—కాని, తమతమ వివాహ సందర్భాలలో ఎందుకో అర్థంలేని తొందర పడుతున్నట్టనిపిస్తుంది.

ఎవరివలనానో అందుకు; తన విషయంలో తాను అరుంధతిని చేజేతులా పోగొట్టుకొన్నాడంటే అంత కంటే తెలివితక్కువ ఇంకేమయినా ఉంటుందా? తరవాత శాంద్ర ఇంత మంచిదీ, అనుకూలవతీ అయినంటే అది వేరే సంగతిగాని, తన పొరపాటు చూసిపోతుందా? అయినా అరుంధతి తెలివితేటలు, చాక చక్కమూ, సారస్వతాభినివేశమూ ఇవన్నీ శారద కెక్కడనుండి వస్తాయి? ఆనాడు అరుంధతి నేగాని జారవిడుచుకోకపోయిఉంటే, ఈనాడు తాను విస్మితిలో ఉండేవాడో? చాలా విషయాల్లో నేను తాను ఉదాసీనంగా, విరక్తుడుగా, ఎలా అయితే అలా జరగనీ అన్నట్టుంటున్నాడు. ఇంతకంటే ఎంతో చొరవగా, ఉల్లాసంగా, ధైర్యంగా ఉండి ఉండేవాడేమో అరుంధతి నే పోగొట్టుకోకుండా ఉంటే.

అనుకొన్నట్టుగా సిగరెట్టు అయిపోగానే మీది బెర్తుమిదికి పోవడం జరగలేదు—మరొక సిగరెట్టు ముట్టించి, కనులరమోడ్చి వెనుకటిరోజులకు సంబంధించిన దృశ్యాలను నెమరువేసుకోడం మొదలు పెట్టేడు—

అవి తాను తాడుతేగిన గాలిపటంలా ఎగురుతున్న రోజులు—హఠాత్తుగా మేనమామ పోవడంతో బి. యే చదువు అర్థాంతరంగా ఆగిపోయింది. సిఫార్సులులేని నిష్ప్రయోజనమయిన ఉద్యోగ ప్రయత్నాలు సాగిస్తూ, కోస్తా పాడవునాఉన్న స్నేహితులను నిర్మోగమాటంగా కొంత కొంతకాలం ఉద్ధరిస్తూ, కాలక్షేపం నిమిత్తం పద్యాలు రాస్తూఉండిన రోజులవి—

బి. యల్ పాసయి కొత్తగా ప్రాక్టీసు పెట్టిన రాజేశ్వరరావును చూసేవరకూ తాను నిరుద్యోగిగా ఎంతకాలం గడిపిందీ గుర్తురా లేదు సుబ్రహ్మణ్యానికి. వాడు తాను జూనియర్ చదువుతున్నప్పుడు పెప్టెంబర్ పరీక్షకు వెళ్ళేడు.

తన మామూలుపద్ధతి—కొన్ని రోజులుండి, రైలు

ఖర్చులకని పవో పదిహేనో పుచ్చుకొని బయలుదేరి పోయే పద్ధతి రాజేశ్వరరావు దగ్గర కుదరలేదు.

పద్యాల్లో పక్షుల స్వేచ్ఛాజీవితం గురించి వాపోవడం బాగానే ఉంటుందిగాని, నిత్యజీవితంలో పక్షుల్లా తయారవడం ఆత్మనాశనాన్ని తెచ్చుకోడమే అన్నాడు రాజేశ్వరరావు—అతినితో పూర్తిగా ఏకీభవించలేక పోయినా, ఎదిరించలేకపోయేడు సుబ్రహ్మణ్యం.

‘ప్రవాళమాల’ (పద్మరదనల సంపుటి), పాత కాల (కథానికల సంపుటి) ఈ రెండూ ఆనాడు ప్రచురితమయ్యేయంటే అందుకు రాజేశ్వరరావు పడ్డ తాపత్రయం ఇంతా అంతా కాదు.

ఆ తరవాత ఈ ఆశేషేళ్ళలోనూ తాను ఏవో రచనలు చేసేడు, వాటిలో చాలావరకూ పత్రికలలో అచ్చయ్యాయి కూడా. అయినా, ఇప్పటికీ తాను మరొక పుస్తకం ప్రకటించలేక పోయేడు. ఇంత వేగంలో వెలువడే సావకాశమూ కనిపించడంలేదు.

ఆనాడు రాజేశ్వరరావు తనకి కల్పించినది కేవలం ఆర్థికమయిన ప్రోత్సాహం మాత్రమేకాదు; మానసికంగా ఎంతో ధైర్యాన్ని చేకూర్చాడు. అతను అంతగా అనుకొని ఉండకపోతే బైరాగులలో కలిసి పోవడమో ఆత్మహత్య చేసుకోడమో ఈ రెంటిలో ఏదో ఒకటి తనకు శరణ్యం అయి ఉండును.

కేవలం ప్రాక్టీసు మీదనే ఆధారపడవలసిన అవసరం లేనిపాటి ఆస్తి కలవాడు రాజేశ్వరరావు. అటువంటి వాడికి సింహానికి ఎలుక చేసిన సహాయంలాగ తానొక చిన్న ఉపకృతి చేయగలిగేడంటే విశేషమే.

అరుంధతి ఆ సంవత్సరం బి. యిడి., చదువు తూంది. ఆమెకు బి. యిడి చదవాలనే కోరిక పుట్టి ఉండకపోతే ఆరు నెలలకు పూర్వమే వాల్లిద్దరి పెళ్ళి జరిగి ఉండేది. పెళ్ళి చేసుకొన్నా అవసరమయితే స్వతంత్రంగా జీవించగలిగే సావకాశం ఉండాలని ఆమె అభిమతం.

అంతగా వ్యావహారికంగా అన్నిటినీ చూడగలిగిన అరుంధతి అన్నీ ఉన్న రాజేశ్వరరావుని కాదని ఏమీలేని తనని వరిస్తుందన్నది కలలోనయినా నమ్ములేని సంగతి.

కాని, కలలో ఊహల్లో అసాధ్యాలుగా కనిపించిన విషయాలు ఒక్కొక్కప్పుడు యథార్థంగా జరిగిపోతూ ఉంటాయి. ఆమెకి మొదటినుండి తనను ఎగతాళి చెయ్యడం అంటే ఎందుకో అంత సరదా అర్థం అయ్యేదికాదు. తాను తీసిపోకుండా నోటికి వచ్చినట్టు వాగేవాడు. ఇద్దరినీ చూస్తూ, సిగరెట్టు కాల్చుకొంటూ గంభీరంగా కూర్చోనవాడు రాజేశ్వరరావు—అక్కడితో ఆగిపోయినా బాగుండును. ఆమెకు తనను డిగ్రీల పండితుణ్ణి చెయ్యాలనే సంకల్పం ఒకటి పుట్టుకొచ్చింది. చిన్న పిల్లవాణ్ణి శ్రద్ధగా కూర్చోపెట్టి చదివించినట్లుగా చదివించేది—ఎప్పుడయినా ఆమె చదవమని చెప్పినవి చదవలేదనీ, పేకాలు ఆడుతూనో, సద్యాలు రాస్తూనో కూర్చున్నాననీ అంటే ఆమెకు కోపంలో కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతం అయ్యేది...

ఏం జరిగినా రాజేశ్వరరావు నూచించి ఉండకపోతే తనకి అర్థమయేజేకాదు, ఆమె తనను ప్రేమిస్తున్నదని—అప్పటికి సమ్మతం కష్టంగానే తోచింది.

కాని, కర్తవ్యం?...రాజేశ్వరరావు ఎలాగో అనగలిగాడు—మొదటగా పెళ్ళి చేసుకొని హాయిగా ఉండగలిగితే నాకంటే చాలును. ఆమె సుఖపడ గలిగితే, నేనూ సుఖపడినట్లే—నేను మరి పెళ్ళి చేసుకోక పోయినా నాకు విచారంలేదు...వెంటనే రాజేశ్వరరావుకి ఏమీ సమాధానం చెప్పలేకపోయాడు.

రాత్రంతా ఆలోచించి, ఆలోచించి తెల్లవారుజామున ఒక నిశ్చయానికి వచ్చేడు. మాటమాత్రమయినా, రాజేశ్వరరావు తాను ప్రేమించిన స్త్రీ సుఖపడడమే తనకి కావాలన్నాడు. ఆ పనే తానెందుకు చెయ్యకూడదు? స్నేహము—ప్రేమ—ప్రేమ ఎక్కువదే కావద్దును—కాని, తాను ఆమెకు తగిన ఉజ్జీ కాగలడా? ఆమె ఆర్థిస్తూ ఉంటే ఇంట్లో కూర్చోని అసమర్థుడుగా పడి ఉండడమా? అంటే కాక, రాజేశ్వరరావు తనకు మనసులో ఏ లేకమో అనుమానం తట్టగానే “భాయి, ఈ పాతికా తీసుకొని రేపే నువ్విక్కణ్ణించి బసవత్తి పెట్టెయి” అని ఉంటే ఏమవును?

వ్యక్తగతంగా తనయెడల ఆమెకు ద్వేషం కలిగివుండడమే అయితే అంత కష్టం కాకపోయేది—

వెనుకటి స్థానంలో రాజేశ్వరరావును పునఃప్రతిష్ఠితుణ్ణి చెయ్యడం తేలికగా కుదరలేదు. అందుకుగాను తేని ప్రయురాశ్వును సృష్టించుకోవలసి వచ్చింది, రాని ఉత్తరాలు రప్పించుకోవలసి వచ్చింది—ఎన్నడూలేని దురభ్యాసాలు ఉన్నట్టుగా నటించవలసి వచ్చింది—

ఏమయితేనేం, నాటకంలో తన పాత్ర చాలా చక్కగా నిర్వహించినట్లే—ఆమె తన బి. యి.సి. పరీక్ష పూర్తికాకమునుపే రాజేశ్వరరావుతో వివాహానికి అంగీకరించింది; అంటేకాదు, తను వివాహానికి తాను రావడానికి కూడా ఆమె అంగీకరించలేదు.

తరవాత కొంతకాలంవరకూ కృతజ్ఞతతో ముంచెత్తుతూ రాజేశ్వరరావు ఉత్తరాలు రాస్తూఉండేవాడు. అటువంటివాటికి ఏమిటి జవాబు రాయడం? ఏదో ముక్తసరిగా తేనుసమాచారం మాత్రం తెలియజేసి ఊరుకొనేవాడు. కొన్నాళ్ళకి రాజేశ్వరరావు కీరాసే ఓషిక తగ్గిపోయింది. ఇదే బాగుంది. ఒకమారు జరిగిన ఏదో పనికి పచేపదే కృతజ్ఞతను ప్రదర్శించడమన్నది రెండువైపులా సుఖతరమయిన వ్యాపారం కాదు—అంతేకాక, రాజేశ్వరరావు ఉత్తరం చూసి నవ్వుపట్టా, తాను అరుంధతిని పొగొట్టుకోవడంలోని తెలివితక్కువ మనసులో అస్పష్టంగా మెదలుతూ ఉండేదేమో?

ఒక వస్తువు మనకు అందుబాటులో ఉన్నప్పటికంటే పూర్తిగా పొగొట్టుకున్నప్పుడే ఎక్కువ విలువయినదిగా రూపిస్తుంది. అరుంధతిని గూర్చిన జ్ఞాపకాలతో కొంతకాలం అసలే పెళ్ళి చేసుకోకూడదన్నంతటి వైరాగ్యం కలిగింది. కాని, తరవాత తరవాత ఏదో ఒక ఉద్యోగం దొరకడం, అక్కడ ఏర్పడిన పరిచయం మూలంగా శారద మేనమామగారికి తెలియడం—పెళ్ళి—మొదలయినవన్నీ జరిగాయి.

మొదట్లో కొంతకాలం ఏమాత్రం అసంతృప్తి కలిగినా మనసులో శారదను అరుంధతితో పోల్చుకోవడం జరుగుతూఉండేది. కాని, ఆ విచారం అట్టేకాలం నిలవలేదు. శారదలో అరుంధతిలో ఉన్న వ్యక్తిత్వమూ తెలివితేటలూ లేకపోలేనేం, తనను సంతోషపరచడమే స్వీయానందంగా భావించుకోగలదు. తను దాంపత్యజీవితం ఎటువంటి కలకలాకల్లోలానూ లేకుండా సాగిపోతుంది. ఇంతకంటే మరింకేం కావాలి?

మరదలు కపంతుల పెళ్ళికి సంబంధించి పుట్టిన ఆలోచనలు క్రమంగా విస్తరించి, గతంలోనికి వ్యాపించి, వివాహిన్ దృశ్యాలను స్మృతిఫలకంమీద ప్రకాశింపజేశాయి—

ఆనాడు తాను రాజేశ్వరరావు కోర్కెకు అంగీకరించి ఉండకపోతే ఏమయిఉండును?

ఆతను ఆశాభంగంవలన ఆత్మహత్య చేసుకొని వుండునా? అలాగే అయితే బ్రతికిఉన్నా ఆ జన్మాంతరూ తనకు తీరని వ్యధగా ఉండేది.

అంతమాత్రంలో అతను ఆత్మహత్య ఎందుకు చేసుకోవాల్సి? సలక్షణంగా పెళ్ళిచేసుకొని హాయిగా సాంసారిక జీవితం గడుపుతూ ఉండి ఉండును— అయితే తను పరిస్థితి వివిధంగా పరిణమించేదా? ఆమె మీద నిరుద్యోగస్థుడుగా ఆధారపడిన స్థితిలో తన మనసు ఎటువంటి వికారాలకు లోనయి ఉండేదా? తరవాతి కూడా, ఇద్దరూ వేర్వేరు స్థలాల్లో ఉద్యోగాలు చేయవలసివస్తే? అప్పుడు తమలో ఎవరో ఒకరు ఉద్యోగం మానేసి ఉండేవారా?

ఛ ఛ ఇవేమిటీ ఆలోచనలు? ఆమె ప్రస్తుతం తన స్నేహితుడి భార్య—అంతే.

ఆనాడెప్పుడో అలా కాక ఇంకొకలా జరిగి ఉంటే ఎలా ఉండేదో అని ఆలోచించడంకంటే, జరిగిన పద్ధతివలన వాళ్ళ జీవితాలు ఎంత మధురంగా గడిచిపోతున్నాయి అన్నరకం ఆలోచన తెచ్చుకోవడం మంచిదికదా అనుకున్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం.

ఈ రకమయిన బుద్ధి పుట్టడంతో అదివరకెన్నడూ కలగని కొత్త ఆలోచన ఒకటి వచ్చింది— రాజేశ్వరరావునూ అరుంధతినీ గూర్చి ఊహించేకంటే ఒకమారు వెళ్ళి చూసినదే? అక్కడ పెళ్ళివాడావిడి భరించలేక బయలుదేరిపోయాడేగాని మరొకటి రెండు రోజులు ఆలస్యంఅయినా బాగలేదు. మళ్ళీ ఎప్పుడోగాని తాను ఈ ప్రాంతం వచ్చేదిలేదు. ఇప్పుడే ఒకమారు రాజమండ్రిలో దిగితే?

ఇప్పటికీ అరుంధతి తనను చూసి అసహ్యించుకొనే పరిస్థితిలో ఉంటుందా? లేక ఈ మధ్యకాలంలో వచ్చిన మార్పులకు సంతోషిస్తుందా? ఆకళ్ళలో తనలో ఎన్నో మార్పులు వచ్చినట్టే ఆ యిద్దరిలోనూ ఎన్నో మార్పులు వచ్చి ఉంటాయి. ఈనాడు

వాళ్ళ దాంపత్య జీవితాన్ని పరిశీలించ గలగడం నిజంగా ఒక మంచి పాఠమే అవుతుంది.

సామర్లకోట వచ్చేసరికే రాజమండ్రిలో దిగి తీరాలని నిశ్చయం అయిపోయింది. అక్కడనుండి మెయిలు చాలా నెమ్మదిగా పోతున్నట్లు, ఏమాత్రం అవకాశం కనిపించినా ఆగిపోడానికే ప్రయత్నిస్తున్నట్లు అనిపించసాగింది.

రాజమండ్రి స్టేషనులో మెయిలు ఆగేసరికి సాయంకాలం అయిదూ నలభైఅయిదు అయింది.

అదివరకల్లా అంత తొందరపడిన మనిషి, రైలు, స్టేషనును విడిచిపెట్టేవరకూ (సుమారు ఇరవైనిమిషాలకాలం) ప్లాటుఫారంమీదనే గడిపాడు. చిట్టచివరిక్షణంలో మళ్ళీ రైల్వేకి ఎక్కిపోవా లనిపించింది. కాని, తన అనిశ్చితత్వానికి వినుకుకొని, హోల్డాలు కూలీనెత్తిమీద పెట్టి, దూరప్రయాణపు టికెట్టు కొవడంవల్ల మధ్యలో ఒక రోజు ఆగే సావకాశాన్ని వినియోగించుకొని బైటపడ్డాడు.

సైకిలురిక్షాలో కూర్చొని తిన్నగా హోటల్కు తీసుకొని వెళ్ళుచున్నాడు.

బస అని గది తీసుకోకపోయినా హోల్డాలు హోటలువారికే అప్పజెప్పి, వెనుకటి రోజుల్లో అతి పరిచయమయిన ఇన్నిసుపేట వీధుల్లో నడక సాగించాడు.

అప్పటికీ ఇంకా చిన్న సందేహం పుట్టింది— వాడు పోర్టునుంచి వచ్చినా క్లబ్బులో, మరెటో వెళ్ళి ఉంటాడేమో? వాడులేని సమయంలో వెళ్ళేకంటే ఉన్నప్పుడు వెళ్ళడమే నయం. అందాకా కాస్తనేపు గోదావరి ఒడ్డున కూర్చోడం బాగుంటుంది—ప్రయాణపు బడలిక తగ్గుతుంది—అనుకుని, మరొక సిగరెట్టు ముట్టించి బయలుదేరేడు. ఈమధ్యకాలంలో రైలులోంచి వెళ్లిపోతూ నదిని చూడమేగాని, గోదావరి ఒడ్డున కూర్చోడం జరగలేదు—రేపు ఉదయం తప్పకుండా స్నానం చెయ్యాలి...అ ప్రయయ సమయారణ తరణి కిరణ శోభను ప్రతిఫలంపజేస్తూ ప్రకాశిస్తూ సాగిపోయే గోదావరి దృశ్యం, తాను చిత్రకారుడు కాకపోయినందుకు, ఇదివరకెన్నిమార్లలాగానో, మనసుకు నొప్పికలిగించింది.

సిగరెట్టువెంట సిగరెట్టు కాల్చడంతో సిగరెట్లు మీద కలిగిన అరుచి, విసుగుదులా తన సంకోచంమీదికి.

కూడా వ్యాపించాయి—మెయిల్లో దిగిన వాడిని ఇప్పటివరకూ ఏం చేస్తున్నావంటే ఏమని సమాధానం చెప్పడం?

ఇంకా సగమయినా కాలని సిగరెట్టును బలంగా విసిరేడు—అది నీళ్ళవరకూ వెళ్ళలేదు; మధ్యలో రాలిమెట్ల మీదనే పడింది.

ఈ మరుమరే సంకోచం లేకుండా గొంతు తొందరగా వెళ్ళేడు—అప్పటికింకా ఏమంపావు కంటే ఎక్కువ కాకపోయినా, మీదినుండి పడే వెన్నెల వెలుగులో వెలవెలబారే ఎలక్ట్రిక్ దీపాల ప్రభావంవల్ల ఎంతో రాత్రయినట్లనిపించింది.

ముందునున్న కర్రగేటు ఎప్పటి మాదిరిగానే దగ్గరగా వేసుకొని ఉండి కుడిచేతిత్తు గదిలో లైటుంది—అది వాడి ఆఫీసుగది—బహుశః వాడు ఉండే ఉండవచ్చును—లేకపోయినా...

తన ఆలోచన పూర్తి కాకుండానే మెట్లను సమీపించి, “రాజేశ్వరావ్! రాజేశ్వరావ్!” అని రెండు మార్లు పిలిచాడు.

గదిలోనుండి వినిపించింది అరుంధతి గొంతు... “ఎవరూ, మీరా? ఎన్నాళ్ళకి వచ్చేరు? రండి!” ఈ మాటలను అంటూ ఆమె గుమ్మంలోనికివచ్చింది పక్క తలుపు తెరచుకొని.

“మెట్లెక్కుతూ ప్రశ్నించాడు. “వీడింకా క్లబ్బునుండి రాలేదా?” అని.

ఆమె అతని మాటకు సమాధానం చెప్పకుండా, “ఎప్పుడు వచ్చావు? సామానదీ ఏమీలేదా?” అని అడిగింది.

“ఇందాకా మెయిల్లో దిగేను—మళ్ళీ రాత్రి బండికి వెళ్లిపోవాలి. అందుకని హోల్డూ స్టేషను లోనే విడిచి పెట్టేను. దార్లో ఎవళ్ళోకనిపిస్తే మాటలాడుతూ ఉండవచ్చు ఆలస్యం అయిపోయింది.”

“పోనీండి, అలాగే రైలుకి తిరిగివెళ్ళి పోకుండా ఇలా వచ్చేరు—కూర్చోండి. మంచినీళ్ళు తాస్తాను. కాఫీకూడా ఫ్లాస్కులో ఉంది.”

“మంచినీళ్ళుమాత్రం—ఇయ్యండి. కాఫీ వాడు వచ్చేకనే తాగుతాము ఇద్దరం కలిసి.”

“ఆయనకోసం ఎవరు చూడనక్కర లేదు లేండి” అంటూ ఆమె లోనికి వెళ్లిపోయింది.

ఆగది, ఆ పరిసరాలూ చూస్తూఉంటే వాటన్నిటినీ తాను విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోలేదన్నట్టే అనిపించింది. తనవయసుకూడా కొన్ని సంవత్సరాలు వెనక్కు జరిగినట్టు తోచింది.

కాఫీ పట్టుకొని వస్తూ ఆమె అడిగింది—“మీ రొక్కరే వచ్చారే, కుటుంబం అంతటినీ తీసుకొని వచ్చిఉంటే బాగుండును కదా?” అంది—మరొక శ్లయితే మీకు పెళ్ళి అయిందా? ఎవరు పిల్లలు? అని అడిగిఉండేవారు. ఆమె ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పక తప్పలేదు. “కుటుంబం అంటే నేనూ మా శ్రీమతి కారదా మాత్రమే, ఇంకా పిల్లలులేరు” అని చెప్పకోవలసి వచ్చింది.

“కాఫీలో మీకు కావాలని కొంచెం ఎక్కువగా పంచదార కలిపాను. ఈ మధ్యనుగాని పద్ధతి మారలేదు కదా?”

“ఇటీవల నేను మయింట్లో తాగే కాఫీ అనే పదార్థాన్ని ఇతరు లేమంటారో తెలియదు. పాల స్వచ్ఛమయిన తెల్లనిరంగు తగ్గడానికి మాత్రమే ఒక చిటికెడు కాఫీ పొడుము వేసిన పానీయం అది, కాకపోతే పానకం అనుకోవచ్చును.”

మొదట్లో మీరే ఆవిడకు ఆవిధంగా అలవాటు చేసిఉంటారు. ఇప్పుడు మీరే తప్పలేన్నుతున్నారు.”

“తప్ప అని కాదు, గాని, ఆవిడ ఇచ్చే కాఫీకే అలవాటుపడి బాగుందనడం తప్పని సరికదా!”

“అదీ కొంతవరకు నయమే—తాము కావాలన్న ప్రకారమే చేసినా భార్యల చేతలను వంటనూ ఆడిపోసుకొనే మగవాళ్లకంటే మేలు.

“అటువంటి భర్తలుంటారనేది మీకు ప్రత్యక్షానుభవం కాదుకదా? మానాడు మీ రెంతంటే అంతే అన్నిట్లోనూ. లేక ఇటీవల ఏమయినా మారిపోయాడా?..ఇటువంటి అంతరంగిక విషయం ప్రశ్నించకూడనిదేగాని, వెనకటి చనవులన అప్రయత్నంగా వచ్చేసింది. మీ కిష్టంలేకపోతే సమాధానం చెప్పకండి...”

“ఎందుకు సంకోచిస్తున్నారు? సిగరెట్టుకాల్పు కొందికేనా? నాకేం అభ్యంతరం లేదు. కాల్పు కొండి. కాని, మీకు ఇప్పటికీ చీటికీ మాటికీ ప్రతి చిన్నవిషయానికీ అనుకోకుండా అబద్ధం చెప్పే దురలవాటు పోలేదన్నమాట?”

“అలవాటు పుడకలతోగాని పోయేవికాదు లెండి గాని, ఇప్పుడు నేను మీతో ఏ విషయంలో అబద్ధం చెప్పానో నాకే తెలియకుండా ఉండే—ఏ విషయంలో...”

“చెప్పనా? మీరు మెయిలుదిగి, ఇటు వస్తూ దాల్చో ఎవరో స్నేహితులతో మాట్లాడుతూ నిలబడి పోయేరన్నది కుద్ద అబద్ధం—అసలు మా యింటికి రావడమా మనడమా అన్న సంతోషంతో ఊరంతా చాంద్రాయణం చేస్తూ ఉండిఉంటారు ఒంటరిగా—

“ఊరంతా తిరగడం మాత్రం కాదుగాని, గోదావరి ఒడ్డున కూర్చుండిపోయేను—మీరు నన్ను ఈమాత్రం ఆదరంగా పలకరించి ఆతిథ్య మిస్తారనుకో లేదు—వాడితో కాస్తసేపు మాట్లాడి ఏ హోటలుకో పోయి భోం చెయ్యవలసి వస్తుండేమోననికూడా అనుకోన్నాను.

“ఆ ఉద్దేశంతో నే హోటలు కూడా తేలేదన్న మాట?” మీరిలా కూర్చోని ఈ పత్రికలూ ఆపి చూస్తూ ఉండండి. నేను వెళ్ళి భోజన ప్రయత్నం చేస్తాను.”

“నా గురించి విశేషంగా ఏమీ చెయ్యనక్కర లేదు. వాడితో పంక్తిని కూర్చోడానికే తప్ప, దారిలో అడ్డమైన ఫలహారాలూ చెయ్యడంవల్ల ఇప్పుడేమీ ఆకలి కావడం లేదు. వీడింకా రాలేదేం చెప్పా? వచ్చేసరికి మరొకగంట పడుతుందంటే నేనూ క్లబ్బు వంకకు ఒకమాగు వెళ్ళివస్తాను.

“ఈ రాత్రికి మీ రొక్కరూ భోం చెయ్యవలసిందే.”

“ఏమిటి, వీడుగాని ఊళ్లోలేడా? నేను...”

“మరేం భయపడకండి మిమ్మల్ని నే నిక్కడ కట్టిఉంచను—రాత్రి జనతాలో కదూ మీరు వెళ్ళాలనుకొంటున్నది. నేనూ రాత్రి ఇటు వెళ్ళేబంకికి వెళ్తున్నాను. నాకు సాయంగా ఉంటారు రైలెక్కే వరకూ.”

“ఓ, అలాగే, అంతకంటేనా? అంటే ఇద్దరూ కలిసి తిరిగి వస్తారన్నమాట? ఇన్నాళ్ళకి వచ్చి వాణ్ణి చూడటమిందికాదు, మిమ్మల్ని అయినా చూడగలిగాను. ఇదే రేపా ఏల్లుండో వచ్చి ఉంటే మరీ అలా భంగమయేది.”

“అసలు బ్రతకడమే ఒక పెద్ద ఆశాభంగం” అంటు ఆమె లోనికి వెళ్ళిపోయింది.

ఇటువంటిమాట ఈవిడ నోటి వెంట రావడాన్ని కారణం ఏమయి ఉంటుందా అన్న ఆలోచన అట్టే సేపు నిలవలేదు సుబ్రహ్మణ్యం మనస్సులో... పరధ్యానంగా వివో పత్రికలు తిరగవెయ్యడం కూడా కొంచెం సే సాగింది—కుర్చీలో నే వసక్కు చేరిగిల బడి నిద్రపోసాగాడు.

మెలకువ వచ్చేసరికి పడింపావయింది. ఎదురుగా ఆమె కుర్చీలో కూర్చోచి చదువుకొంటుంది.

“మిమ్మల్ని తేపి మీ నిద్ర పాడుచెయ్యాలనుకోలేదు. కాని, భోజనానికి మరీ ఆలస్యం అవుతుందని పడింపావుకి అలారం పెట్టేను” అంది పుస్తకం లోకి చూస్తూ.

చాలా మంచి పనిచేసేరు. ఇంకా ఆలస్యమయితే మీకు మరీ శ్రమ. అయినా నిజానికి ఇప్పుడేమీ భోం చెయ్యాలని లేదు.”

“ఎంత తినాలని ఉంటే అంతే తినవచ్చును—స్నానం చేస్తారా? బాత్ రూములో వేణ్ణోళ్ళూ సబ్బూ అన్నీ ఉన్నాయి. ఇండాకా నేను చూసేసరికి వేడిగానే ఉన్నాయి. ఇప్పటికి వేడి తగ్గిపోయినా మరీ చల్లబడి ఉండవు.”

స్నానం చేసేసరికి నిద్రబద్ధకం కొంత తగ్గింది. భోం చేస్తూ ఉండగా రాజేశ్వరావు ప్రాక్టీసు గురించి, ప్రస్తుతపు సరదాలగురించీ ఇంకా ఎన్నెన్నో విషయాలు అడగా లనిపించిందిగాని, ఆమె సందివ్వలేదు.

జరిగిన సంభాషణ అంతా కూరలగురించీ ఊరగాయల గురించీ మాత్రమే.

భోం చెసి వచ్చేసరికల్లా వీధిగుమ్మంలో తనకని వెయ్యిబుడ్డ పక్క చూపించింది. మీకు బాగా నిద్ర వస్తున్నట్లుంది. పడుక్కొండి; రైలు వేళకు నేను లేపుతాను” అంది.

“సరేగాని, అక్కడ నా బెడ్డింగు భద్రంగా ఉందోలేదో, వెళ్ళి తెచ్చుకుంటే అప్పుడు తాపత్రయ పడవలసిన అవసరం ఉండదు.

అలాగే వెళ్ళిందీ; గాని, ఈ వెళ్ళడం ఇలాగే వెళ్ళిపోయేదా?

“ఎంతమాట? మీరు రాత్రి ప్రయాణం అవుతున్నారా? రైల్వేకించే వరకూ మీకు తోడుగా ఉంటాను.”

దగ్గరలో నేఉన్న హోటల్లోని బెడ్డింగు తెచ్చుకోడానికి ఎక్కువ ఆలస్యం కాదుకదా అని దారిలో ఒక కిల్లీ దుకాణం దగ్గర ఒక సిగరెట్టు కొల్చుకొని, తిరిగి వచ్చేడు.

ఆవిడ అంతవరకూ తలుపు తెరిచే ఉంచింది. “బెడ్డింగు విడిగా ఇవతల ఉండడం ఎందుకు?” అని లోపల ఉంచి, మంచి నీళ్లుంచి, లోపల గడియ వేసుకొంది.

పడుకోడమే తడవుగా సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రికి నిద్ర పట్టి పోయింది.

అతనికి మెలకువవచ్చి చెయ్యకలసిన పసంతా ఆమె తెప్పించి ఉంచిన రెండు రిక్నాల్లో ఒకదానిలో కూర్చోవడమే.

“మీకు నేను సాయంగా ఉండాలనుకొన్నాను—ఆఖరికి రిక్నా తెచ్చే పని కూడా నావల్ల నయింది కాదు.

“ఇంతలో నేనేం కష్టపడలేదులెండి ఈ దారిని వెళ్తున్న ఒక రిక్నా మనిషితో చెప్తే అతను రెండవ మనిషిని కూడా తీసుకొని వచ్చేడు—

ఆమెకు నెకెండు క్లాసు టిక్కెట్టు వార్డేరుకి కొన్నాడు—

ఆమె ఎక్కవలసినబండి ముందు వచ్చింది.

బండిలో కిటికీ దగ్గరగా ఆమె కూర్చుంది. అతను క్రిందను నిలబడి ఉన్నాడు.

ఆమె అడిగింది! “ఇందాకటినుండి అడగానుకొని అడగలేక పోతున్నాను—ఇక మరి మనం ఎన్నటికీ తిరిగి కలుసుకోక పోవద్దును— అప్పుడు మీరు నా ముందు ఎందుకలా వికారంగా ప్రవ

ర్తించారు—తరవాత నాకంతా తెలిసింది లెండి” అని మొగం అవతలి పక్కకు తిప్పుకొంది.

“తెలిస్తే మరి నే నెందుకు చెప్పడం? నాలో స్నేహితుడి మనోహంభితం నెరవేరుస్తున్నాననే తృప్తి, మీకు తగిన భర్తను కాలేనేమోనన్న భయమో, లేక రెండూనో, నా చేత ఆలా నాటకం ఆడింపజేశాయి ఏమయితే నేం, నాకిదే సంతోషం— నేను ఎలాగోలాగు బండి లాగించేస్తాను—మీ రిద్దరూ సుఖంగా పోయిగా”...

“ఆ మాట మరి అనకండి” ఈ మాట చీర చెరుగులో మొగం కప్పకొని ఆమె అంది—ఆయన పోయి రెండు నెలలయింది సరిగా ఇవాళకు—ప్రమాదమో, ఆత్మహత్యో తెలియని జలగండం”—

“ఆర ఆర ఆర ఏమిటో, నా చెవులను నేనే నమ్మలేక పోతున్నాను.”

“కాని, ఏం చేస్తాం నమ్మక తప్పదు—ఆయనకి ఎప్పుడూ ఏవో విషమయన వెలితో అసంతృప్తి లోపల్లోపల మెదుల్తూన్నట్టుండేది”—

“కాని, మీరు...ఇంతసేపూ ఎందుకు చెప్పలేదు?”

“అసలు చెప్పకూడద నే అనుకొన్నాను—కాని, చివరికి ఉండలేకపోయాను కానీండి, ఏం చేస్తాం, కొన్ని నాలుకాలు మనం ఊహించని విధంగా అంతమవుతూ ఉంటాయి—అదుగో రైలు కూసింది—మీరు కోర దలచినట్లుగా, నేను కోరుకొంటున్నాను—మీ జీవితం సౌఖ్యవంతంగా సాగిపోవాలని”—

కదుల్తూన్న రయిలుతో కలిసి నడుస్తూ, “నేను చేసిన త్యాగం ఇటువంటి విపరీత ఫలితం ఇస్తుందని తెలిసి ఉంటే...”

అతని వాక్యం మరి పూర్తి కాలేదు—ఆమె కళ్ళతోనే కాదు, చేతులతోనూ నమస్కరించింది.

గ్రీకు భారతీయ రూపకములు

శ్రీ యస్వీ జో గారావు

చాలాకాలమునుండి సంస్కృత సారస్వతము ద్వారా భారతీయ సంస్కృతిగూర్చి పరిశోధనలు జరిపి, తదితరప్రసిద్ధ దేశీయ సంస్కృతులతో సరిపోల్చి వాని పారాస్పృహసాధకవిచారణ మొనర్చుట పాశ్చాత్యులకు పులకాక పరిపాటియైనది. ఆ పండితులకృషి అనర్థమైనది. మనకు మనమే మరచిపోయిన మన ప్రాచీన సంస్కృతీ మహనీయతను మహత్తిర పరిశోధనల మూలమున గ్రహించి లోకప్రకాశ మొనర్చిన మహానుభావులు వారు. కాని వారి పరిశోధనలలో పారపాశ్చ్యము లటనట లేకపోలేదు. భారతీయ నాటక కళోత్పత్తి విషయమై అది గ్రీకు నాటకములనుండి యుత్పన్నమైనదను వీబరుదొర అభిప్రాయ ముట్టిదే. అలెగ్జాండరు దండయాత్రల కాలము (క్రీ. పూ. 4 వ శతాబ్ది) నుండి భారత గ్రీకు దేశములకు సాంస్కృతిక సంబంధము లనేక మేర్పడినమాట వాస్తవము. ఇందులకు అలెగ్జాండరు సేనాపతియగు సెల్యూకస్ తో మన చంద్రు ప్రహర్యని సంబంధబాంధవ్యములు, చంద్రగుప్తు నాస్థానముననుండిన గ్రీకు రాయబారియగు మెగస్తనీస్ వ్రాతలు, భారతీయ విజ్ఞానార్థనాథులై ప్రేథాగరస్, అపొల్లోనియస్ ప్రభృతులు గ్రీకుపండితులు జరిపిన రాకపోకలు మొదలగునవి తార్కాణములు కాగలవు. గణితశాస్త్ర తత్వశాస్త్రాదుక విషయములందు భారతీయులు గ్రీకులకును, ఖగోళశాస్త్రము, విగ్రహారాధన సంప్రదాయము మొదలగు విషయములందు గ్రీకులు భారతీయులకును అనుకూల్యులైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్లే యింకను మరి కొన్ని విషయములందును ఇరువాయముల పరస్పరసంబంధము కొంత యుండియుండవచ్చును. కాని నాట్యకళవిషయమున మాత్రము గ్రీకు భారత విజ్ఞానములు పరస్పర నిరపేక్షములు, వీబరుదొర సిద్ధాంతము భ్రాంతిమూలకము. అసలట్టి భ్రాంతికి మూలములైన విషయము లేవి యనగా:

1. ప్రాచీనకాలమున గ్రీకుదేశమే యావత్

ప్రపంచవిజ్ఞానమునకును ప్రసారకేంద్రమును వెనుకటి పాశ్చాత్యుపండితుల భావన.

2. అలెగ్జాండరు దండయాత్రల ఫలితముగా గ్రీకులతో భారతీయులకు సాంస్కృతిక సంబంధము లేర్పడుట.

3. అప్పటికి భారతదేశమున నాట్యశాస్త్ర నిర్మాణ సన్నాహములు మాత్రమే జరుగుచుండుట, గ్రీకుదేశమున నాట్యకళ కప్పటికే ప్రచురప్రచార మేర్పడియుండుట.

4. 'అయోనియా' అనునది గ్రీకుదేశ నామాంతరమనియు, భారతీయులు జాతివాచకముగా వాడు 'యవన' శబ్దము తద్భవమే యనియు, ఆ యవన సంబంధమువలన భారతీయ నాటక ప్రచురములలో తెరంగిల్లు తెచ్చుకొనబడి యుండుననియు, అందులకే అది భారతీయులచే 'యవనిక' అని వ్యవహృతమైన దనియు ననుట.

ఇందుకు తగిన సమాధానము గలదు. గ్రీకుదేశమునకు మహోజ్వలమైన ప్రాచీన సంస్కృతీ ప్రాభవము గల్గియుండునుగాక. తదితర పాశ్చాత్యుదేశములపై దాని ప్రభావ మతిమాత్రముగా నుండియుండునుగాక. అంతమాత్రమున యావత్ప్రపంచమునకును అదే విజ్ఞానభిక్ష పెట్టినదని తలంపరాదు. ప్రాచీనసంస్కృతి ప్రతిష్ఠల విషయమై దానితో సమానప్రతిపత్తిగల దేశములున్నవి—ఇండియా, చైనా, ఇరాక్. అందు భారతదేశ సంస్కృతి ప్రతిష్ఠలు మరియు ప్రాచీనముగ అసగా వేదకాలమునకు ప్రాకగలవు. భారతదేశచరిత్ర పూర్తిగా తెలియని రోజులలో ఆ తెలియనివల్లనో లేక గ్రీకుసంస్కృతి యందలి అంశప్రాయమైన విశ్వాసముచేతనో లేక మరేయహం భావముచేతనో వెనుకటి పాశ్చాత్యుపండితులు కొందరు గ్రీకు సంస్కృతియే లోకప్రాభవోపేతమైనదని కొన్ని అపోహలు గల్గియుండెడివారు. అట్లే అలె

గ్రీకు భారతీయ రూపకములు

గ్రాంథకు దంపతుల ఫలితముగా ఏర్పడిన సాంస్కృతిక సంబంధములలో నాట్యకళావిషయము నొకటియను సూహకును ఆధారము కౌసరాదు. ఆధారము మాట యటండ ఈనాడు పలబ్ధములగు ఆనాటి గ్రీకు భారత నాటక గ్రంథముల రచనా ప్రక్రియలో గాని సంప్రదాయములలో గాని తగిన సాదృశ్యము గానరాదు. విశేష భేదము గలదు. ఆ విషయము ముందు ప్రపంచంపబడును.

ఇక 'యవనిక' శబ్ద విషయము అది మరియొక అపోహ. భారతీయు లన్యజాతీయుల ననేకులను యవన శబ్దముతోడనే వ్యవహరింతురు. అదికాక, గ్రీకు నాటక ప్రదర్శనములలో నే చాలకాలమువరకు తెరవాడక మే యుండెడిది కావటం. అందుచే ఆనాడు మన దేశముతో వస్త్రవ్యాపారాదులు సాగించుచుండిన యే అరేబియా పారశీకాది దేశములనుండియో మనవారట్టి తెర కనువైన వస్త్రమును మాత్రము గ్రహించి తత్తాపి దానికి 'యవనిక' అని నామకరణము చేసియుండుదురు.

గ్రీకు భారత రూపక భేదాభేదముల నరయుటకు ముందు గ్రీకు దేశీయ నాటక చరిత్రమును గొంత పరామర్శించుట లెస్స.

అతి ప్రాచీన కాలమునుండియు గ్రీకు దేశీయులు ద్రాక్షపంటల కాలముండు వసంతోత్సవములు జరుపుకొనుచుండెడివారు. ఆ యుత్సవములకు మదిరా ప్రభువగు 'డయోనిస్' (Dionysus) అధిస్థానడైన తిను. డయోనిస్ కీర్తిని గానము చేయుటకే 'డిథీ రాంబ్' (Dithy ramb) అని పేరు.

("The Dithy ramb was an elaborate choral ode sung and performed by a trained chorus of fifty, the song itself having a direct bearing upon the central religious orientation of the whole festival and its connection with the god, Dionysus.") ఆ యుత్సవములలో మేషబలిగూడ గావింపబడుచుండెడిది. అనగా నిది దైవ ప్రీత్యర్థమును, మత విషయకము నైన యొక జాతర. అది గ్రీకు నాటక కళా ప్రాథమిక స్వరూపము.

తరువాత బయలుదేరినవి ట్రాజెడీ కామెడీలు (విషాదాంత మోదాంత నాటకములు).

ఆనాటి గ్రీకు ట్రాజెడీ. అనగా ("Funeral performance at the grave of a warrior" అని Prof. Ridgeway) ఒక మృతయోధుని సమాధికడ జగపబడు అపరకర్యకలాపమని యర్థము కౌని రానురా నా ట్రాజెడీ ఒక రూపక ప్రక్రియగా పరిణమించినది. క్రీ. పూ. ౪౮౬-లో థెస్పిస్ (Thespis) అను నాతడు ట్రాజెడీ రచన కంసురార్యుణ గావించినట్లు తెలియుచున్నది ఐస్కిలస్ (Aeschylus), సోఫోక్లిస్ (Sophocles) యూరిపిడీస్ (Euripides) అనువాక్కు శతాబ్దమున (B. C 499-405) మూడువందల ట్రాజెడీ గ్రంథములు రచించిరట. లక్ష్య కోశమునుబట్టి వారి ట్రాజెడీ రచనా ప్రక్రియలో నాలుగంతస్తులు గలవు: 1 Prologue (ప్రస్తావన), 2. Parados (Chorus-బృందగానము), 3 Episode (అంకము లేక రంగము వంటిది), 4. Exodus (చరమాంకము). ఆనాటి యా గ్రీకు ట్రాజెడీ కొక విశిష్టలక్షణ ప్రక్రియ నేర్పరచినవాడు అరిస్టాటిలు. అతని గ్రంథమే రానురాను కడకు పాశ్చాత్య కేత రూపకరచనా ప్రయత్నములకెల్ల ప్రమాణగ్రంథమైనది.

గ్రీకు దేశమున కామెడీ క్రీ. పూ. ౮వ శతాబ్దిలో నే బయలుదేరియున్నను, దానికిగూడ ట్రాజెడీ లక్షణములు కొన్ని పట్టియున్నను, నాడు ట్రాజెడీకున్న ప్రచురప్రచారము కారణముగా కామెడీ కంత ప్రజ్ఞేయక వ్యక్తిత్వము లేకుండబోయినది. తదుపరి అరిస్టోఫేస్సు (Aristophanes) మొదలగు సమర్థరచయితల చేతిలో పడి పరిణతమైనది. క్రీ. పూ. ౪౪౦ నాటికి గ్రీకు కామెడీలో బృందగాన ప్రాముఖ్యము, అంతకుముందుండిన ఫాలాస్ (Phaleas) అను పురుష చిహ్నమైన లింగధారణాచారముగూడ పరిత్యజింపబడినది. పారాబాసిస్ (Parabasis) అను పేర, నాటకమగ్యమున సాగుచుండిన నాటి రాజకీయవిషయములను గూర్చినవిమర్శకూడా చట్టముద్వారా నిషేధింపబడినది. పల్లెపట్టణండు డయోనిస్ ప్రీత్యర్థసందర్భములలో 'కోమస్' (Commus-Lyrical passage), 'గామస్' (Gamos-Union of Sexes), మధుపానము, హాస్య ప్రలాపములు, పశుపక్ష్యాది వేషములు మొదలగు వానితో ప్రారంభమైన కామెడీ గ్రీకు రాజధానియగు ఏథెన్సు నగరమునకును ఎగ్రాకి నాటి నాటకపు ఘోటిలలో ట్రాజెడీకి ప్రతిస్పర్థియై నిలచినది. ఇట్టి

పోటీలనుగూర్చి అరిస్తామేమన్న వ్రాసిన 'ది ఫ్రాగ్స్' (The Frogs)లో హాస్యరసోబ్బణమైన విమర్శ గలను అందు డయోనిసస్నే కథానాయకుడు. గతించిన నాటక గ్రంథకర్తలు ఐస్కిలస్ యూరిపిడిస్సులే పోటీదారులు. (ఇట్టి రచనావిధానము భారతీయ రూపకములం దెచ్చటను గానరాదు).

ఇట్టి చరిత్ర, లక్షణ పక్రియయుగల గ్రీకు రూపకమునకు భారతీయ రూపకము బహుభా విప్రతి పన్నుము ఎట్లనగా :—

1. ప్రాచీనత: నాటకకళ విషయమున గ్రీకులకు ఆరిస్తాటి లెట్టివాడో, భారతీయులకు భరతాచార్యు డెట్టివాడు. అతని నాట్యశాస్త్రమే భారతదేశమందంతట పరమప్రమాణగ్రంథము. నాట్యశాస్త్ర రచనా కాలము క్రీ. పూ. 2 వ శతాబ్ద ప్రాంతముగా శ్రీ హర ప్రసాదశాస్త్రి, శ్రీ కాణే పండితులు మొ॥ వారిచే ఊహింపబడుచున్నది. అట్టివో ఆరిస్తాటిలకుం టె భరతాచార్యుడు సుమారు రెండు శతాబ్ద లర్వాచీను డగుచున్నాడు. భరతాచార్యునకు పూర్వమే మనకు కొన్ని నాట్యశాస్త్రగ్రంథము లుండినవని భరత గ్రంథమువలన నే తెలియనగును. భారతీయ రూపక స్వరూపమును బహు లక్ష్యములతో మహోదాత్ర ముగా నిరూపించిన, భాసమహాకవి భరతాచార్యునకు పూర్వముగా చాలమంది పండితులచే తలంపబడు చున్నాడు. మన పురాతత్త్వశాస్త్రపరిశోధకులకు ఛోలా నాగపూరులోని రామపుర్ గిరిగహ్వరములలో సింధులోయలోని హరప్పా మొహంజోదారోల కడ లభించిన ఆధారములనుబట్టి క్రీ. పూ. 2, 3 శతాబ్దాలకే విశిష్టములైన నాటకశాలలు మనశేశమున వెలసియుండి నట్లు తెలియుచున్నది. వాల్మీకి రామాయణమున వఖా నాటక ప్రసక్తి, పతంజలి మహాభాష్యమున (క్రీ. పూ. 2 వ శ.) కంసవధము, బలిబంధనము అను నాటకముల ప్రసక్తి, పాణినీయమున (క్రీ. పూ. 6 వ శ.) గూడ రూపకోషస్థితిగురించి కొన్ని నూదనలు గన్పట్టు చున్నవి. అనగా మన నాటకకళ చరిత్ర యింకెంత ప్రాచీనమైనదో! అస లతి సనాతనములైన మన వేద ములందే ఉదాహరణకు ఋగ్వేదమున యమ యమీ - ఊర్వశీ పురూరవుల సంవాద సందర్భములందు భార తీయ నాటక కళాబీజములు నిక్షిప్తములై యున్నవని పాశ్చాత్యపండితులే కొంద రంగీకరించిరి. అట్టివో గ్రీకులమండి భారతీయులు నాటకకళ నభ్యసించిరనుట

హాస్యాస్పదము. నాటకకళాభిగుచి యన్నది (పతి నాగరకజాతికిని అతిసహజమైన విషయము. (ప్రత్యేక ముగా నేవో మత విశ్వాస విహితములైన నిషేధములు గాని లేకున్నచో) ఏనాటి నాగరకత మనది!

2. ఆదర్శము—ప్రయోజనము : గ్రీకు నాటకము దేవతాత్వప్రి, కథావశేషమైన యొక మహావ్యక్తిని పూజించుట అనునవి పరమప్రయోజనములుగా గలది. 'విశ్రాంతి జననంకాలే నాట్య మేత స్మయా కృతమ్' అని మన భరతోక్తి. అనగా మన రూపకలక్ష్యము 'రిక్రియేషన్' (Recreation). అట్లని మన నాటకేతి వృత్తములు అల్లికిల్లికథలుగావు. అవి మహోదాత్రిము లైనవి. ధర్మపథనిర్దేశముతో కళాధర్మసాభాగ్యము నూచుచుట్టుగా సాధించునట్టివి మన నాటకములు. శిల్పదృష్టితో జూచిన సాహిత్యమున శిఖరతుల్యమైన ప్రక్రియగా భారతీయులచే పరిగణింపబడుచున్నది నాటకము.

3. విషాదాంతములు: ప్రాచీన గ్రీకు నాటకము లందు విషాదాంతము లెక్కువ. ధర్మాధర్మసంఘర్షణము పెట్టి మానవ మనోమర్మములను నిరూపించి ధర్మాదరణ పథమునందు గల ఆటంకములవలని భయమును పోగొట్టి ధైర్యమును పురిగొల్పుటయే గ్రీకు విషాదాంతనాటకముల పరమార్థము. 'నాల్గ్లిలం కీర్తయేత్', 'నాల్గ్లికారి వధం కదాపి నూచయేత్', అను శాంతితత్త్వప్రవణముకు భారతజాతిసంస్కృతికి విషాదాంతములు సొక్కవు. కావ్యవిషయమున 'మంగళాదీని మంగళమధ్యాని, మంగళాంతాని' అని భారతీయాదర్శము. పతంజలి మహాభాష్యమున పేర్కొనబడిన కంసవధము, బలిబంధము, భాసుని ఊరుభంగము మొదలగునవి విషాదాంతము లందురు కొందరు; కాని నాటకాంతమున సామాజికనిష్ఠముగా విషాదము మిగిలిన నే అది విషాదాంత మగును; ఈ దృష్టితో జూచిన కంసవధలు వధ ప్రసక్తమైనంత మాత్రమున విషాదాంతములు కాజాలవు అట నాయకునితో సామాజికునకు సానుభూతి లేదు.

4. ప్రస్తావన: గ్రీకు నాటకములలో పండ్రెండుగురుగాని యిరువదినలుగురుగాని యుండెడి నాయక మండలిచే రూపకప్రస్తావన జరుగును. మన నాటకములలో నట్టి నూత్రధార పారిపార్శ్వకులచే ప్రస్తావన ప్రవర్తితమగును. మనకు నాందీ ప్రస్తావనలకు

గ్రీకు భారతీయ రూపకములు

ముందు పూర్వరంగవిధులు ప్రత్యేకముగా గలవు (చూ. నాట్యశాస్త్రము-పంచమాధ్యాయము).

5. పాత్రలు: మన విదూషకునివంటి పాత్ర గ్రీకు నాటకములలో గానరాదు ప్రోఫెట్స్ (Prophets) ఆరకిల్స్ (Oracles) మొదలగు వారు గ్రీకు నాటక ప్రత్యేకపాత్రలు.

6. పారాబాసిస్ (Parabases): గ్రీకు నాటకములలో పారాబాసిస్ (Parabases) అను పేర గాయకబృంద నాయకుడు ఒకప్పుడు నాటకకర్తయే కావచ్చును) నాటకమధ్యమన నాటి రాజకీయ నైతిక విధానములను విమర్శించుట జరుగును. భారతీయ నాటకములలో కవి నామాదులకు మాత్రమే అదియు ప్రస్తావనలోనే ప్రసక్తిగల్గును గాని కవికి గాని, కవి యను చదులకు గాని రంగమధ్యమన ప్రసక్తియులేదు.

7. రంగము: రాచప్రాపుగల ఏదేమైనా రమన దప్ప గ్రీకు నాటకములు సారధాణముగా పల్లెటూళ్ళ ఆరుబయళ్ళ నాడబడుచుండెడివి. భారతీయ నాటకరంగము ఆకార పరిమాణ ప్రసాదనాది సర్వవిషయములందును అతి విభిన్నమైనది. ఇంగులకు భరతుని నాట్యశాస్త్రమే ప్రమాణము. (చూ. నా. శా. ద్వితీయాధ్యాయము)

8. లక్షణ ప్రక్రియ: గ్రీకు నాటక లక్షణము నకు అరిస్టాటిల్ గ్రంథమును, మన నాటక లక్షణము నకు భరతుని నాట్యశాస్త్రమును గదా ప్రమాణగ్రంథములు. ఆ ఉభయగ్రంథముల సుక్తమైన నాటకలక్షణములకు పోలిక లెవ్వియు గానరావు. దానికి కారణము అరిస్టాటిలు విషాదాంతమును, భరతుడు శుభాంతమును మాత్రమే ఉద్దేశించియుండుట యని కొందరందురు. కాని శుభాశుభాంతములలో నేనున్నది—ఆదర్శ భేదముతప్ప. అరిస్టాటిలు చెప్పిన లక్షణములు కొంత వరకు శుభాంతములకును సరిపోవును. అట్లే భరత లక్షణమును.

(a) అనుకరణ వాదము: అభేదవాదుల మతమున మన 'అవస్థానుకృతి రాస్ట్రమ్' అను నూత్రమున కర్థము అరిస్టాటిల్ చెప్పిన 'Mimesis' (అనుకరణ) అట! కేవలార్థమున గాదు.

అరిస్టాటిలు చెప్పిన అనుకరణవాదముగరించి డబ్బు. ఔ. ఓట్టు పంజీతు డిట్లు వ్యాఖ్యానించి యున్నాడు:

'In saying that the artist 'imitates' his models, Aristotle does not use the word in its primary sense of 'copying' but rather is seeking to give a secondary meaning to the term. By the word he seems to mean the process which takes place when an artist creates his work of art. It is through mimesis that form comes to be imposed upon the artist's material, broadly conceived.'

ఆ అనుకృతియన్నది పునః త్రిభా విభాజ్యము:

1. Medium of imitation (Diction and song)

2 Manner of imitation (Spectacle).

3. Objects of imitation (Plot, character, & thought).

ఇట్టి అనుకరణవాదతత్వప్రకృష్టమైనది గ్రీకు నాటకము. మనచారిది రసవాదము. అది విభావానుభావవ్యభిచారిభావములవలన ప్రపంచంపబడినది. రెండింటికీని వావివరుసలు వుండవు.

b. ఐక్యవాదము: అరిస్టాటిలు ఐక్యత్రయము (Unity of action, Time and Place) గూర్చి ప్రస్తావించెను. 'ఏకైకదీపసం వృత్తమ్' అన్న మన అంకలక్షణము కాలైక్యమునకుమాత్రమే సంబంధించిన నూత్రము. స్థలైక్యము గూర్చి మనచారికి తలంపే లేదు (మనచారి కథలు తిలోకసంచాయలు). అస లరిస్టాటిలు స్పష్టముగా చెప్పినది కదైక్యముగూర్చియే, కాలైక్యముగూర్చి

'Tragedy endeavours, as far as possible, to confine its action within the limits of the single revolution of the Scene or nearly so' అను సర్థమున అతడు చెప్పిన నూత్ర మానాడే పాటించబడినట్లు లేదు.

అనుకరణైక్యవాద తత్త్వములు గ్రీకు రూపకముల ప్రకృతులైతే రససిద్ధాంత, సంధి సంధ్యంగ ప్రక్రియాదికము భారతీయ రూపకములకు ప్రాణభూతమైనది. ఆ యీ యుపసత్తులవలన గ్రీకు భారతీయ

నాటకకళలకు జన్యజనకసంబంధముగాని సోదర భావముగాని 'ససేమిరా' లేవనుటయే సిద్ధాంతము. మన నాటకకళ మన కచ్చుముగా జేరియు మై ప్రభవించినది. స్వతంత్రముగా అభివృద్ధి పొందినది. ఇదే సముద్రమును లంఘించి జావా బాలీ మొదలగు పరిసర పర సీమలకును ప్రాకి పరిధివిల్లినది కాని దీని యుపస్థితికి విజేతీయరూపకము లెప్పయు ప్రాపకములు గావు.

అయితే గ్రీకు భారతీయ రూపకముల విషయమున ఒక సమన్వయమున కవకాశము గలదు—నిజడమైన అవయవావయవిసంబంధము, ఉదాత్తనస్తు, స్వీకృతి, ప్రాసంగికేతివృత్తము లుపాదేయము లగుట, ప్రకృత్యుపాసనా ప్రవణత్వము, అర్థవంతమైన ఆత్మ శ్రయభావపావిత్ర్యములతో గూడిన ఉత్తమ కవిత మొదలగు విషయములు రెండిట సమాన ప్రతిపత్తి వహించియున్నవి. ఈ సందర్భమున శ్రీ జవహర్ లాల్

సెహూ పంజీతుని అభిప్రాయ మొకటి ఎన్నడుగి యున్నది:

"Reading the Greek Drama one comes across many customs and ways of thought and life which suddenly remind one of old Indian customs. Nevertheless Greek Drama is essentially different from the Sanskrit"—(Discovery of India Chap. v-viii)

గ్రీకు భారతీయ రూపకముల కంటె పరస్పర సంబంధమేమైన నుండియుండునెడల అది సంస్కృత దశరూపకముల విషయమున గాక అష్టాదశాధికములైన మన ఉపరూపకముల విషయమున ఎకాశముననో కొంత గోచరింపవచ్చు నన్న యాశ గలదు. విషయ మవశ్యము పరిశోధనీయము.

కలగూరగంప

దేవాలయ నిర్మాణము

శ్రీ కొత్త బావయ్యచౌదరి

కొన్ని ప్రభురాణములనుబట్టి దేవాలయములు శ్రీస్తు పూర్వము 3000 సం॥ల క్రిందట దాదాపుగా ఆర్యజాతిలో శ్రీరాముని కాలమునుండి స్థాపింపబడినట్లు చెప్పబడినను, చారిత్రక దృష్టాంతములు దీనిని గృహపరచుటలేదు — పురాణములందు మాత్రము శ్రేతాయుగమునుండి మనుజులు విగ్రహారాధన ప్రారంభించారని వ్రాయబడియున్నది. గౌతము బుద్ధుని కాలమునకు అసగా శ్రీస్తుపూర్వము 5 వ శతాబ్దినాటికి విగ్రహారాధన కనబడుటలేదు — ఈ బుద్ధ మతము బాగుగా విజృంభించిన తర్వాత ముంగుగా బుద్ధ విగ్రహారాధన 1, 2 శతాబ్దాలనుండి కనబడుచున్నది. మహాయాన మతములో నిది నూతనముగా ప్రవేశపెట్టబడినట్లు చెప్పబడుచున్నది. వింధ్యవాసినీ మహాశక్తి మొదలగునవి తత్పూర్వమే యున్నట్లు కొందిరు నుడువుచున్నాడు. మొహంజోదారోశిల్పము లందు విగ్రహారాధన కనబడుచున్నది బుద్ధుడు చని పోయినతర్వాత ఆయన పేర స్తూపములు, చైత్యములు, విహారములు, ఆయక సంధిములు నెలకొల్పబడెను. క్రమముగా వానిలో బుద్ధ విగ్రహములు స్థాపింపబడుచుండెను. జాద్ధుతము బాగుగా ప్రబలినచోట్ల శ్రీ హర్ష ద్వాపర కాలమునకు (7 శతాబ్ది) బుద్ధజీవుని రథోత్సవములుగూడ జరుపుచుండెరి రసమునంగు బుద్ధచిగ్రహముంచి దానికి పూజా పురస్కారములు, హోతి కైంకర్యములు సమర్పించుచుండిరి. జైనమతములోనుండిన జనులు తీర్థంకరుల విగ్రహాలను ఆరాధించుచు వచ్చిరి. ఇట్టి విగ్రహాలు శ్రీస్తు పూర్వము 2 వ శతాబ్దికే యున్నట్లు కౌరవేని హత్తిసంప శాసనమునుబట్టి చెప్పవచ్చును.

బ్రాహ్మణమతము జాద్ధమతమునకు పోటీగా శ్రీస్తుపూర్వము ఒకటి రెండు శతాబ్దాల కాలములో వృద్ధిచేయుట కారంభము చేయబడెను. హిలియందోరసు భగవాన్ వాసుదేవుని పేరిట నొక (రాతి కట్టడము) గరుడస్వజము శ్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతాబ్దానికి కట్టించి యొక శాసనము వ్రాయించెను. మన మెరిగినంతలో నిదియే హిందూ మతాభివృద్ధి కారంభదశ. శాతవాహన ఆంధ్రరాజులు శ్రీస్తుపూర్వము 200 ప్రాంతమునుండి దాదాపు క్రీ. శ. 225 వరకు పాలించియుండిరి. వీరికాలములో జాద్ధ విగ్రహాలేగాక, మహారాజుల విగ్రహాలుగూడ నిర్మింపబడు ఆచారము వచ్చెను. వానికలో శ్రీముఖ శాతకర్ణి వంశీకుల విగ్రహాలు, అమరావతిలోని గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి విగ్రహము, మొదలైనవి దీనికి తాత్కాళములు. కాని హాలుని కాలమునాటికే హిందూమతస్తులు శివపార్వతులను, గణపతి, లక్ష్మీనారాయణులను, సీతారాములను, సౌమిత్రిని, సరస్వతిని, బుద్ధజీవునిగూడ పూజించుచున్నట్లుగా గాథాసప్తకతిలోని విషయములవల్ల తెలియుచున్నది. ఈ హాలుకు 1 వ శతాబ్దిలోనివాడు. శాతవాహనరాజులు హిందూ వేదమతస్తులగుటవల్ల వారు విగ్రహాలు ఉండినా లేకపోయినా, ఇంద్ర, యమ, వరుణ, కుజేర, వాసవ, సర్క, సంకర్షణ, వాసుదేవ, చంద్ర, సూర్య, లోకపాలక, శివ, కేశవ దేవతలను ఆరాధించుచు వచ్చినట్లు వారి శాసనములవల్ల తెలియుచున్నది. ఇక్ష్వాకు రాజులు 3 వ శతాబ్దిలో పాలించిరి. వీరి రాణులు జాద్ధమత ప్రోత్సహికలైనా పీరుగూడ వైదిక మతానుయాయలే. వాసిస్తీ శాంతమూలుడూ, ఉజ్జయినిలోని మహాసేనుని భిక్షుడని శాసనములందు చెప్పబడినది.

అందుచే నా కాలమునకే యధట మహాసేన ఆలయమున్నట్లు భావింపవచ్చును. శాతవాహన సామ్రాజ్యచుంతరించిన పిమ్మట క్రీ. శ. 320 లో

గుప్తరాజులపాలన మన దేశములో వచ్చినది. వీరు బ్రాహ్మణమతము నుద్ధరించినారు. ఈ రాజులపాలనలోనే ప్రాచీనమైన దేవాలయములు వెలసినట్లు కనబడుచున్నది. వీరి ప్రాబల్యమున నేమి, సహజముగా దక్షిణదేశముననుండునైవేద్యముత ప్రాబల్యమువల్ల నేమి కాంచీపుర పల్లవరాజులు యీ దేవాలయ నిర్మాణమునకు హెచ్చుగా పూనుకొనిరి. శివస్కందవర్మ కైవ, కైవలములు నిర్మించినారు—ఈ పల్లవ రాజుల కాలములోనే ఆంధ్రదేశమున ముఖ్యముగా ప్రసిద్ధ బౌద్ధత్రేత మ్మాపము లన్నియు నురల తలయొత్త కుండుటకై భూమిలో పూడ్చివేయబడి, కొన్నిటి మీదనే దేవాలయములు నిర్మింపబడినట్లు నిదర్శనములు చిహ్నమిచ్చుచి. దేవాలయము నిర్మించునను, ప్రతి బౌద్ధస్తూపమును పూడ్చిపెట్టిరి. ఇట్టి విధిరీతి చర్యకాకాలమున విజృంభించిన కైవ, వైష్ణవముల ప్రాబల్యమే కారణము—క్రీ. శ. 610 ప్రాంతమున చైనాయాత్రికుడు హుయన్ సాంగు వచ్చి చూచునాటికే అమరావతిలోని బౌద్ధస్తూపము, అమరేశ్వరాలయముగా మార్చబడెననియు, రాజాదరణముచే బ్రాహ్మణులు బౌద్ధులనుండి బలాత్కారముగా నాస్తూపమును వశపరచుకొనిరినియు వ్రాసియున్నాడు—ఉండవల్లి గుహలలోని బౌద్ధవిగ్రహాలు, మొసలైనవి హిందూదేవతలుగా మార్చబడినవి. ఇవి యెప్పుడు జరిగినది చెప్పలేము. ఇట్లే యనేకచోట్ల జరిగెను.

ఆ కాలమువరకు బౌద్ధవిత్తుకులకు, బ్రాహ్మణులకు దానము లిచ్చు ఆచారము రాజులలోనుండెను. అందుచే పల్లవరాజులు చాల బ్రాహ్మణాగ్రహారముల నిచ్చిరి. నూతనముగా దేవాలయాలు నిర్మించి వానికి గూడ భూముల నిచ్చిరి. చారుదేవి యొక నారాయణ దేవాలయమునకు భూమినిచ్చెను. ఇది విజయస్కంద వర్మకాలమున జరిగెను. ముండరాష్ట్రమున పికిరి గ్రామమున వొక దేవళ మేర్పడెను. వేంగిరాష్ట్రమున మంగధూరులో నొకటి యుండెను. వానికి పల్లవ రాజులు భూములనిచ్చిరి. వేంగిరాష్ట్రమున శాలంకాయన రాజులు పాలించుచు నూర్వూరిపేరిట చిత్రరథ స్వామి దేవళము నిర్మించిరి. ఆ దేవుడే వారికి కులదేవుడయ్యెను. చేళ్లలో కపోతేశ్వరాలయ మెప్పుడేర్పడెనో తెలియుటలేదుగాని యా ప్రాంతమును

పాలించిన ఆనంద గోత్రరాజులు మాత్రము వంకేశ్వర శింభుదేవ భక్తులమని చెప్పకొనినారు—ఈ కపోతేశ్వరాలయముగూడ బౌద్ధస్తూపమును మార్చి నిర్మించిన యాలయమే.

శాలంకాయన రాజులలో నందివర్మ హెచ్చుగా దేవాలయములకు భూముల నిచ్చినవాడు. ఇతడు విష్ణుగ్రహస్వామికి తదితరదేవతలకు ఆరుగూడ, మందూర, చెరువ, కంబురాం చెరువ గ్రామములలో దేవ హలముల నిచ్చెను.

వీరితర్వాత పాలనకు వచ్చిన విష్ణుకుండి రాజుల పాలనలోగూడ వేంగిదేశమున దేవాలయ నిర్మాణములు, వానికి భూములిచ్చుట జరిగెను—విక్రమేంద్ర వర్మ పోమగిరిశ్వరనాథ దేవాలయమునకు కృష్ణవేణి తీరమునందుగల రేనోర్రును గ్రామమును దానమిచ్చెను.

ఉత్తర దేశమున గూడ నిల్లే దేవళము లేర్పడుచు వచ్చెను అనివరకు బౌద్ధత్రేతముగా విలసిల్లిన జగన్నాథ త్రేతము హిందూ దేవాలయ మయ్యెను. క్రీ. శ. 488 నాటికి జనార్దన ఆలయ మొకటి యేర్పడెను. పితాపురమున శక సం॥ 474-509 ల మధ్య విష్ణు, సూర్యదేవాలయములు ప్రతిష్ఠింపబడెను మందసార్ ప్రాంతమున గూడ వైష్ణవభక్తి విరివిగా వ్యాపకమునకు వచ్చెను. ధాన్యవిష్ణు, మాత్రవిష్ణు లనుపేర్లు ఆ కాలపు మతవిశ్వాసుల పేర్లుగా నున్నవి. కడప జిల్లాలో పల్లవరాజులకు సామంతులుగా తెలుగుచోళ రాజులు పాలించుచువచ్చిరి. 6, 7 శతాబ్దాల మధ్యవాడగు పుణ్యకుమారచోళుని కాలములో కొన్ని దేవళములు నిర్మింపబడెను. రాజులపేర్లు, రాణుల పేరిట దేవాలయములు ఈ కాలమున నిర్మింపబడుచుండెను. అతని రాణియగు వాసంతిపేరిదేవి తన పేరిట వసంతేశ్వరాలయమునకు కొన్ని భూముల నిచ్చెను. క్రీ. శ. 8౯0 ప్రాంతీయుడగు బల్లయచోడరాజు వ్రేతేశ్వరాలయమునకు కొన్ని భూముల నొసంగెను.

వేంగి దేశమును హుయన్ సాంగు చైనా యాత్రికుడు 7-వ శతాబ్దిలో దర్శించెను. అప్పటికి వేంగిలో బౌద్ధ, బ్రాహ్మణ మత సంస్థలు దాదాపు సమానముగా నుండెను. 80 హిందూ దేవళము లచట నున్నట్లు వ్రాసియున్నాడు.

మొదట జయసింహ చాళుక్యుడు విప్లవ, మాచెర్ల గ్రామములలో కొన్ని దానము లిచ్చెను. ఆ గుడులు ఎప్పుడు నిర్మింపబడెనో తెలియుటలేదు.

దక్షిణదేశమున పల్లవ మహేంద్రవర్మ కాలము వర కదటి రాజులు ప్రజలు జైనమతమును పోషించుచుండిరి. మహేంద్రవర్మ జైనమతమునుండి మాతనముగా వైవమతమును స్వీకరించెను. అప్పటివరకు జైనమునులు శ్రీశైలము, తిరుచిరపల్లి మున్నగు కొండల మీద గుహలలో స్థావరము లేర్పరచుకొని తపస్సు చేసుకొనుచు, తమ మతస్థులకు అప్పుడప్పుడు బోసలు సల్పుచుండిరి. తిరుచిరపల్లి ప్రాంతమున (Trichinopoly) గుణభార బిరుదుముగల్గిన మహేంద్రవర్మ కొండ గుహలలో విగ్రహములను చెక్కించి, పూజాపురస్కారముల కనువగునట్లొసరించెను. ఇవి (Rock - Cut temples) నేటికిని పల్లవరచే అకర్షింపబడుచున్నవి. మహాబలిపురమునగూడ నిట్టివి కలవు. 854-880 సం॥ల మధ్య పాలకుడగు నృపతుంగ పల్లవుని కాలములో నాతని ప్రాత్యాహమున తిరువాడునంగు అప్పార్ అను శివయోగి అచటి జైన తీర్థంకగుల విగ్రహాలను తొలగించి శైవాలయము నిర్మించెనట. ఆ ప్రాంతముల కదియే మొదటిది—11-వ శతాబ్ది నాటికి కాంచీ పురమునంగు రాజసింహేశ్వరాలయము ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. ఇది 9—10 శతాబ్దుల మధ్య కాలము నెప్పుడో నిర్మింపబడియుండును.

ఓరుగల్లు ప్రాంతయంతయు 10-వ శతాబ్ది వరకు హొచ్చుగా జైనమత ప్రాబల్యముతో నుండుటవల్ల నచట నప్పటి వరకు హిందూదేవాలయములు లేకుండెను. రెండవ బేతరాజు (1080—1115) కాలములో నతడు తన పేరిట బేతేశ్వరాలయమును నూతనముగా నేర్పరచెను. అతడే క్రొత్తిగా వైవమతమున జేరగా, నా వంశీకులందరు తర్వాత వైవమతస్థులై యనేక శైవదేవాలయముల నిర్మించుచు, పోషించుచు వృద్ధికి దెచ్చిరి— మొదటి ప్రతాపరుద్రుడు 84 గ్రామములను దేవాలయములకు దానమిచ్చియున్నాడు— వేంగీదేశమును తూర్పు చాళుక్య చక్రవర్తియగు మూడవ విజయాదిత్యుడు 9వ శతాబ్దిని పాలించుచు, 108 దేవాలయములను వివిధ స్థలములలో గట్టించెను. అప్పటి నుండి ఆంధ్రదేశమున దాదాపు ప్రతి ముఖ్యపట్టణమందును దేవాలయ మేర్పడినట్లు

చెప్పవచ్చును—దాదాపీ కాలములో నాగమ శాస్త్రములు మంత్రములు దేవాలయములం జేర్పడి యుండవచ్చును—విజయవాడలో మొదటి పల్లవుల కాలములో నే గాబోలును కూరస్వామి దేవశ్రీము సెలకొల్పబడి యుద్ధముల్లుని కాలము నాటికి మల్లేశ్వరాలయముగా వృద్ధినిొందినట్లు కపబడుచున్నది. శ్రీశైల, త్రిపురాంతక ప్రదేశాదులలో మల్లేశ్వరస్వాము లాకాలములో వేర్పడినారేమోనని తోచుచున్నది— దాక్షారామ భీమేశ్వరాలయము రాజరాజవరేంద్రుని కాలమునకే ప్రాముఖ్యత గల్గియుండెను లీలావతీ ప్రాకృతకావ్యమును బట్టి యిది 1వ శతాబ్ది నుండి యుండెను. పంచారామములలోని దేవాలయములు మిక్కిలి ప్రాచీనములుగా కనబడుచున్నవిగాని వాని నిర్మాణకాలము సరిగా తెలియుటలేదు 8-10 శతాబ్దుల నివి యెప్పుడో యేర్పడి యుండవలెను, మొదటి చాళుక్య భీమశుబ్దనిని నిర్మించెనని కొందరునుచున్నాడు. ఇట్లేసింహాదల నారసింహాలయము, మంగళగిరి నరసింహాలయము, తిరుపతి వెంకటేశ్వరాలయము అహోబలం నరసింహాలయము మొదలైనవిగూడ యప్పుడే నిర్మింపబడియుండును. ప్రాచీన సంగం వాఙ్మయములో తిరుపతి వంగడము ప్రస్తావన, ఆదేవుని వర్ణనలున్నట్లు తెలియుచున్నది.

మదరాసులోని ట్రింకేను (తిరువళిక్కేణి)లో పల్లవదంతివర్మకాలమునుండి యున్న పార్థసారథి కోవల గలదు. చేజెల్లరపాళేశ్వరాలయము మహేంద్రవర్మకాలమునకే ప్రసిద్ధిగానుండెను.

7 వ శతాబ్దిలోని రెండవ పరమేశ్వర వర్మ పాలనకాలములో నిర్మించిన కంచిలోని వైకుంఠ పెరుమాళ్ళ ఆలయమును, తత్కూర్వము మొదటి పరమేశ్వరుని కాలము నాటి ఆలయమొకటి కూరంలో నిర్మింపబడినదియు కనబడుచున్నది.

రామ్మూడు జిల్లాలో 7, 8 శతాబ్దుల వరకు కొండల మీద తొలిచిన దేవాలయాలు, విగ్రహాలు అగస్త్యుల స్థలములును గూడ ప్రసిద్ధిగా నుండెను—ఇట్టి విల్లియార్ పట్టి, కన్నుకుడి తిరుక్కొలక్కడి మున్నగుచోట్ల నున్నవి. అలంబాకమున దంతి వర్మ కాలపు కైలాసనాథాలయ మొకటియున్నది. అచటనే సప్తమాతృకల పేరిట గట్టబడిన దొక గుడి కలదు. క్రమముగా మన దేశమంతటను దళావతారముల పేరిటను, ఋషాదుల పేరిటను, రాజులు, చక్రవర్తులు

మున్నగు ప్రసిద్ధ పురుషులు పేరిటను, యశోవంతు నాండ్రును శ్రీ కర్మముల పేరిటను దేవాలయముల నేక చోట్ల ప్రజలు, ప్రభువులు నిర్మించి పోషించుచువచ్చిరి. కూడల్లలములలో సంగమేశ్వరులు సముద్ర ప్రాంత మున సముద్రేశ్వరులు, కేశవుల పేరిట కేవులు పండ పాండవులు, గోపాలకృష్ణుడు, హనుమంతుడు, జాను ద్వి, చోళక, పరురాముడు అగస్త్యుడు మొదలగు వారి దేవాలయములు గూడా కొన్ని చోట్ల యేర్పడెను. బృహన్నాగదీయమను కర్మశాస్త్రములో అనుపవీతులు శ్రీశృంగులు మినహా పెల్లవారును లింగస్థాపనను తమ పెద్దల పేరిటో లేదు కేరనో లేవ లేట్టవాలయములగు నైకొల్పనమ్మనలి చెప్పబడెను. ఆనిబంధన లమునకు వచ్చినతర్వాత కేశవులలో ప్రతి స్థలమునను దేవాలయ నిర్మాణము సాగెననమ్మను శాస్త్రజ్ఞుల ప్రతిపాదనలు నామమాత్రముగా 12 వ శతాబ్దివరకుండెను. ఆ శతాబ్ది చివరనుండి పలనాటి పరపురుషుల కేవళములు గూడ వెలసెను. ఓరుగల్లు, కారెంపూడి మున్నగు పెక్కు చోట్ల యీ పరపురుషుల నిర్మాణము వచ్చెను. యుద్ధములలో పరాక్రమము జూపిన పెక్కు యోధుల పేరుగూడ కేవళము లంతకు పూర్వమే తూర్పుచాళుక్య రాజుల కాలములో నిర్మింపబడుచు వచ్చెను. దేవాలయ కట్టడములు, వానిని నిర్మింపు అగమపద్ధతులు తెలుపుటకై మరచి సంహిత యను పేరున నొక సంస్కృత గ్రంథము రచింపబడెను గాని దీని కాలము తెలియదు. రాష్ట్రకూట రాజులలోని చింతి గుర్గ II కాలములో ఎల్లోరా, అజంతా గుహలలో కైలాసనాథ మందిరమును, విగ్రహాలను తొలిపించెను. శ్రీ కూర్మములో కూర్మనాథాయం ఉన్నది. ఇదియొక్కటే కూర్మనాథార దేవాలయమనవచ్చును. హుయ్ క్షాంగు 7 వ శతాబ్దిలో చూచినపుడు కళింగనగరములో నూరు దేవాలయాలు, నూరు వాద్ద ఆరామాలు ఉండెనట. ప్రాచీన కళింగరాజధానియైన ముఖలింగంలో జైన, బౌద్ధ విగ్రహాల ప్రాముఖ్యము తగ్గిన తర్వాత మఘ కేశ్వరస్వామిని గాంగరాజులలో నొకరు ప్రతిష్ఠించిరి. శ్రీకామలములో ఆంధ్రవిష్ణువు ఆలయం ఒకటి 11 వ శతాబ్ది నాటికే ప్రసిద్ధిజెందెను. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు గూడా దానిని దర్శించెను. కాళహస్తిలోని కాళహస్తీశ్వరాలయమొకటి శైవమతములో ప్రాచీనమైనదిగ కనబడుచున్నది. మహేంద్రగిరికొండలమీద గాంగరాజులు గోకర్ణస్వామిని ప్రతిష్ఠించిరి.

బెజవాడవద్ద గల మొగలరాజపురం కొండలమీద నటరాజ విగ్రహం, శక్తి విగ్రహం మొదలైనవి కొండ గుహలలో తొలువబడినవి. ఇవి విష్ణుకుండిరాజులు 6 వ శతాబ్దిలో నిర్మించి యుందురని కొందరి విశ్వాసము.

770-806 మధ్య పాలకుడగు రెండవ విజయా దిత్య చక్రవర్తి బెజవాడలో సమస్త భువనాశ్రయ శైవ దేవాలయమొకటి నిర్మించెను. దీనిని కాలాముఖ శైవగురువులు నడపుచుండేవారు. బెజవాడలో అప్పటికి పోటిగా జైనమతము ఉండెను. కావుననే జైన శాఖీయు లడట ప్రభువుల ఆదరణలో వానిని పోషించుచుండిరి. దేవాలయములందు ఆఖండ దీపారాధనలు ప్రతివారును చేయుచు వచ్చిరి.

18 వ శతాబ్ది నాటికి దేవాలయములేని గ్రామమే లేననవచ్చును. విజయనగర రాజ్యమున యీ దేవాలయ నిర్మాణ, పోషణలు అత్యున్నత స్థాయిలోనికి వచ్చెను. గ్రామములలో ప్రజలు చెల్లించు పన్నుల నేకము కేవునకు కైంకర్యముగా రాజులచే దానమియ్యబడెను. దేశమంతటికి ఒకే పద్ధతిగాక, యెడటి పద్ధతు లడటనే అనుసరింప బడెను. అందుననే అట్టి శాసనములు దేవాలయములందు రాశ్యమీద శాశ్వతముగా నుండునని చెక్కబడుచు వచ్చెను. శివకేశవుల అనంత నామముల పేరిట ననేక కేవళములు ప్రతిష్ఠింపబడెను విద్యాద్గులకు వేద పండితులకు భోజనాలు, కేవులికి పూజనాలు, తాపగులకు సౌకర్యాలు దేవాలయములందు చాలచోట్ల చేయబడుచుండెను.

దక్షిణాంధ్రదేశమున యిరీతిగా దేవాలయ నిర్మాణము 1665 సం॥ వరకు జరిగెను. ఒక్క చంద్రగిరి పట్టణమున 1647 సం॥ నాటికి 74 కేవళములున్నట్లు ఒక శాసనమున చెక్కబడినది. కేవులి ప్రాచీనములకు సామాన్యజను లందరి కందుబాటులో నుండుటకే యిట్టి సౌకర్యములు ప్రభువులు, సామంతులు చేయుచుండిరి. వారికి దేవునియందు గల భక్తిగూడ దీనికి కారణమనవచ్చును ఉత్తరదేశమున 11 మొదలు 18 వ శతాబ్దివరకు మహమ్మదీయ రాజులచేతను, మొగలు రాజులచేతను హిందూదేవాలయములు అప్పుడప్పుడు నాశనము చేయబడుచుండెను. పురాతన మత విద్యానిండ్ల లన్నియు పాదొసరింపబడెను. భక్తియారుఖిల్లీ, సికందరు, జైనులొబ్బెను, మహమ్మదుగజనీ, ఔరంగ జేబు చక్రవర్తి మున్నగువారిట్లు చేయుచు వచ్చిరి. మిక్కిలి ప్రసిద్ధిచెందిన సోమనాథ దేవాలయము, కాశీ విశ్వేశ్వరాలయము మొదలైనవి అట్టివారిచే పాడుచేయబడెను. కాశీవిశ్వేశ్వరాలయము మరల ప్రతిష్ఠింప

బడెను. హిందూ దేవాలయములు నూతనముగా ప్రతిష్ఠించు కాలములో జ్ఞాన్దస్త్రములు, శైలియులు, విహారములు పూర్ణిపెట్టుబడిసందులకు ప్రతిఫలము నట్లుగా, మహమ్మదీయులు దేవాలయముల నేకముగ న్వసముచేసి మసీదులను నెలకొల్పిరి. వానికిగల మడి మాన్యములు, సామ్రాజ్యములకుకొనిరి 1757 ప్రాంతమున సర్కారుజిల్లాల ఆధిపత్యము వహించిన ప్రాంత వాగుగూడ యిట్లే చేసి, నూతనముగా తమ క్రైస్తవ చర్చిలను గట్ట నారంభించిరి.

కాలప్రభావములకు దేవాలయములు గూడ ఉచ్చ నీచములనుబడినను, తిరిగి 19 వ శతాబ్దమునుండి కోలుకొనుచున్నవి అసంఖ్యాకములైన పునఃప్రతిష్ఠలు కన్యకాపరమేశ్వరి వంటి నూతన దేవాలయాలు ఆంధ్రదేశమున విరివిగా నెలయుచున్నవి చాల చోట్ల ప్రభువముగా యేటేట బ్రహ్మాజ్ఞానాలు, కళ్యాణాలు, భాగవత హరికథానులు జరుపబడుచు, పేలకొలది భిక్షువులు నాకర్షించుచున్నవి. ఇట్టి యుత్సవములు క్రీస్తు మొదటి శతాబ్దముండి జ్ఞాన్ద మతియును నుండెననియు, నాయాచారమే హిందూ మతియునగుడ వర్తిల్లెననియు లోగడ తెలిపితిమి. ఈ మధ్య పక్షపత్తి, కోటిపత్తి, శతకోటిపత్తి పూజలు, నామ సంకీర్తనాలు దేవతములలో వృద్ధియొంది. కన్నడాంధ్ర దేశమున పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తులు జైనమతియును పోషించిరి. వారి కాలములో నేక సుందరతమ జైనతీర్థంకర విగ్రహములకు దేవాలయాల నేక ప్రదేశములలో స్థాపించుట, 11 వ శతాబ్ది వరకు ఉచ్చస్థితిలో నుండెను, 12 వ శతాబ్ది విజ్ఞులుడు, బహమను, చెన్ను బహమను. పండితాంగులు మున్నగువారు వీరశైవమును వృద్ధికి దేవారంభించిన కొలదిని ప్రజలలోనుండి వీరశైవ జంగములు పేలకొలదిగా బయలుదేరి శైవమతాభివృద్ధికై యనేక శైవాలయముల ప్రభుభావంతో నిర్మించుచుచున్నది. రామానుజాచార్యుల వచ్చి వైష్ణవ మతప్రచారమునకు బూనుకొన్న కొలదిని వైష్ణవాలయములుగూడ వృద్ధియయ్యెను. శ్రావణ బెలగోల మున్నగుచోట్ల మాత్రము జైనవిగ్రహాలు, వాని యుత్సవములు ప్రజలచే ఆకర్షించబడుచునే యుండెను.

ప్రాముఖ్యమైన పవిత్రస్థలముల దేవాలయములన్నిటి చరిత్రలను వానికిగల స్థలపురాణ విశేషములతో ప్రత్యేక గ్రంథముగ పరిశోధించి తయారుచేయుదుటకై ఆంధ్రప్రభుత్వము పూనుకొన దగియున్నది. తిరుపతి మున్నగు మహాస్థలముల చరిత్ర యిదివరకే యింగ్లీషుభాషను నిర్మాణమైనను, తెలుగుభాషలోనికి రానందున ఆంధ్రజనులందరి కందుబాటులో లేకున్నది. ఈ లోటును ప్రభుత్వంవారు, దేవస్థానమువారు తీర్చగలరని విశ్వసించును.

లైసెంకో

న్యూ యార్కు నగరంలోని ఇతాకా నగరంలో ఆరవ అంతర్జాతీయ జనుశాస్త్రవేత్తల (Genetics) మహాసభ జరిగినప్పుడు (1932) ఆ మహాసభలో రష్యన్ ప్రతినిధి వావిలొవ్ (Vavilov) ఒక విచిత్రమైన ప్రకటన చేశాడు.

రష్యన్ విప్లవానంతరం వ్యవసాయ రంగములో జనుశాస్త్రానికి గల ప్రాధాన్యతను గురించిన లెనిన్ అభ్యర్థాన, రష్యన్ వ్యవసాయ పద్ధతులను మార్చివేయటానికి ధాన్యోత్పత్తులను పెంపొందించేటానికి కృషిచేసిన శాస్త్రవేత్తలలో ప్రధాన పురుషులలో వావిలొవ్ ఒకడు.

లైసెంకో అనే రష్యన్ శాస్త్రజ్ఞుడు 'వెర్నలైజేషన్' (Vernalization) అనే అపూర్వ విధానాన్ని కనిపెట్టినట్లు వావిలొవ్ ఆ సభలో ప్రకటించాడు. విత్తనాలను శీతలీకరించి నిలువచేసి వుంచి ఆ విత్తనాలతో వసంతముపులు పండ్ల పంటను (గోధుమ) శిశిరముపులు పండ్ల పంటను చేయటాన్ని

జీవాబ్రదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభ కాదూ?

బొరటి భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న ఆభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (టా.గో.జ)

వెర్నలైజేషన్ అంటారు. ఈ ప్రక్రియలో ఆశ్చర్య పరిమళింజేమిలేదు. ఇది అమెరికాలో యేనాటి నుంచో ఆచరణలో వున్న విధానమే. కాని విచిత్రమేకడంటే, వెర్నలైజేషన్ వల్ల ఒకరకం ధాన్యం మరొకరకం ధాన్యంగా పరిణామం చెందుతుందని లైసెంకో అన్నాడు. ఈ వాదనను సమర్థించడానికి వావిలావ్ ప్రయత్నించటమే ఆశ్చర్యకరమైన సంగతి.

ఈ వాదం అప్పటికీ ఇప్పటికీకూడా జను శ్వాస్త్ర విజ్ఞానంలో మనకు తెలిసిన విషయాలన్నీటికీ విరుద్ధంగా వుంది. పారంపర్యంగా సంక్రమించిన జీవుల సహజస్వరూపగుణాలు ఒక జీవితకాలంలో నేయిగా మార్పు చెందటం అసంభవమని జనుశ్వాస్త్రమే గాక జీవ పరిణామ శాస్త్ర సిద్ధాంతాలుకూడా చెబుతున్నాయి మరొక విధంగా చెప్పాలంటే ప్రాప్త దుర్గుణాలు (Acquired Characteristics) పారంపర్య మాతాయని లైసెంకో వాదం.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా	...	12	0	0
ఆర్థ సంవత్సర చందా	...	6	0	0
విడిప్రతి	...	1	0	0

భారతి ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ కాజువల్ కంట్రాక్టు		
2 లేక 3 రంగులు రు. 125/-	రు. 100/-	
2 లేక 3-వ కవరు పేజీ		
ఒకే (నలుపు) రంగు	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
ఆర్థ పేజీ	35/-	30/-
పావు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సంలిపకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు వారికే కంట్రాక్టు రేటు వర్తిండును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచీకి లేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1.

విశ్వాసమున్నా లేకపోయినా ఇలా వావిలావ్ లైసెంకో వాదాన్ని బలపరచినప్పటికీ, అతను అనతి కాలంలోనే అధికౌడుల ఆచరాభిమానాలను కోల్పోక తప్పిందికాదు. చివరకు 1940-లో అతన్ని అగ్రెగ్జు చేసి సైబీరియాకు పంపివేశారు. అతను అక్కడ మరణించాడు. లైసెంకో సిద్ధాంతాలను ఎదిరించిన శాస్త్రజ్ఞులు కనీసం ఒక 50 మంది ఇలానే అగ్రెగ్జులయ్యారు. లైసెంకో పలుకుబడి మూత్రం దిస దిసం పెరుగుతూవచ్చింది అనేక ఉన్నత పదవులను ఆక్రమించగలిగాడు. స్టాలిన్ కు అతను ఆఫ్రుడు కావటం చేత అతని సిద్ధాంతాలన్నీ అవి ఎంత అవకతవకలైనా అధికార సిద్ధాంతాలుగా (Official Doctrines) స్వీకరింపబడుతూ వచ్చినాయి. వాటిని కొదని ఎదిరించినవారెవరైనా శిక్షించేవారు. రష్యా వ్యవసాయాభివృద్ధి కంటేకూ దోహదం కాగలదని లెనిన్ పెంపొందజేయించిన జనుశ్వాస్త్రం, సిద్ధాంతాలు ఈ విధంగా, 'పెట్టుబడిదారీ — ప్రతాప సిద్ధాంతాలు' గానూ, 'సామ్రాజ్యవాద దురాదర్శాలు' గానూ దూషింపబడుతూ వచ్చినాయి. క్రోమోసోములు, వాటిలోవుండే జీన్సు—వాటిలో కలిగే పరిణామమే ప్రాణాలలోని పరిణామాలుగా రూపొందుతాయన్న నవీన సిద్ధాంతాన్ని తీవ్రంగా ఖండించేవారు. విచిత్రమేమిటంటే లైసెంకో చేసి మానినట్టు చెప్పినప్రయోగాలలో వీటిని యితరులు ప్రయత్నించి పరీక్షించినా ఆ ఫలితాలు వచ్చేవిగావు ఒక సంవత్సరం లైసెంకో సిద్ధాంతాలను రష్యా వ్యవసాయరంగంలో అనులు జరపటంవల్ల 60,00,000 ఎకరాల ధాన్యం నాశనమై పోయింది. మిగతా దేశాలు ఆచరణలో పెట్టిన మిశ్రమ ధాన్యాల సిద్ధాంతాలను ఆచరణలో పెట్టక పోవటం వల్లకూడా వ్యవసాయరంగంలో రష్యా చాలా నష్టపోయింది. లైసెంకో పలుకుబడి మూలంగా భౌతిక రసాయనిక శాస్త్రాలుకూడా 'మార్క్సిస్ట్ — లెనినిస్ట్' సిద్ధాంతాలకు అనుగుణంగా మార్చబడినై.

స్టాలిన్ మరణంతో లైసెంకో జాతకం వక్రించింది. 1954 లో ప్రావడా పత్రిక అతని మీద ఒక విమర్శను దూకించింది.

ఇటీవల 'అఖిల సోవియట్ వ్యవసాయ శాస్త్ర మహా పరిషత్' (All Union Academy of Agricultural Sciences) అగ్రగృహ పదవినుండి లైసెంకో తొలగింపబడినట్లు వార్తలు వచ్చినాయి. కాని అతనిని సైబీరియాకు పంపడం కాని చంపివేయడం గాని జరగక పోవటం ముదావహం.

సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్ శతవార్షిక జ యం తి

ప్రసిద్ధ మానసిక శాస్త్రజ్ఞులలో కీ. శే. సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్ జన్మించి నూరు సంవత్సరాలైనది. ఈ మే 6 వ తేదీ ఆయన శతవార్షికోత్సవ మహోత్సవ దినం. అంతర్జాతీయంగా ఈ శతవార్షిక మహోత్సవాలు ఛైభివోపేతంగా జరుగుతున్నాయి. ఆయన పరిశోధనల కన్నిటికీ రంగస్థలమైన వియన్నా

నగరంలో ప్రత్యేకంగా విస్తృతపథిని ఉత్సవ కార్యక్రమం జరుగుతోంది ప్రధాన విశ్వ విద్యాలయాలన్నీ ఆయనకు జోహారు లివిస్తున్నాయి.

ఫ్రాయిడ్ 1856 మే 6 వ తేదీన జ్యోస్టావేకియాలోని మొరేవియాలో జన్మించాడు. ఆయన తండ్రి ఉన్ని వ్యాపారం చేస్తూవుండే యూదు వర్తకుడు. ఫ్రాయిడ్ 4 సంవత్సరాల బాలుడైవున్న దశలోనే వారి కుటుంబం, వియన్నా నగరానికి మారింది. ఆయన విద్యావ్యాసంగమంతా యీ నగరంలోనే సాగింది. ఆయన పరిశోధనల కన్నిటికీ ఇదే రంగభూమి.

స్వప్న కారణాలను వివరించుతూ ఆయన వ్రాసిన తొలిగ్రంథం 600 కంటే యెక్కువ ప్రతులు అమ్మకం పోలేను. కాని ఈ రచనతో ఆయన ప్రముఖులైన అనేకమంది విజ్ఞానవేత్తల దృష్టిని అకర్షించాడు. ఆల్ఫ్రెడ్ ఆడ్లర్, కార్ల్ యూంగ్, హాన్స్ జాక్స్, ఎర్నెస్ట్ జోన్స్ మొదలైనవారు శిష్యువర్గంగా చేరారు. వీరిలో మొదటి యిద్దరూ ఫ్రాయిడ్ 'నెక్స్' సిద్ధాంతాలకు అతివ్యాప్తిదోషం వున్నదన్న తలపుతో ఆయన నుండి దూరమయ్యారు.

రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు నాజీలు యూదులమీద నెరపిన హింసాకాండ కారణంగా ఆయన ఎర్నెస్ట్ జోన్స్ సహాయంతో లండన్ ను వలస పోయాడు.

88 సంవత్సరాల వృద్ధుడుగా 1939 సెప్టెంబర్ 23 వ తేదీన దేహించాలించాడు.

తన సిద్ధాంతాలను ప్రతిఘటించుతున్నవారిని గురించి ఫ్రాయిడ్ ఇలా అన్నాడు : 'పగలు వీరు నా సిద్ధాంతాలను పకటిటిలే తిట్టిపోయినాండి-కాని రాత్రి వూట వీరు వీటిని పురస్కరించును నే కలలు గంటారనేది సత్యం.'

గ్రంథ విమర్శనము

ఉ పా హా ర ము

ఖండకౌవ్య సంపుటి : రచన : శ్రీనివాస సోదరులు (శతావధానులు); ప్రచురణ తెలంగాణా రచయితల సంఘము, హైదరాబాదు. నెల ఒక రూపాయి.

ఈ సోదరకవులు ప్రతిభావృత్తృత్తులు రెండూ కలవారు. వాక్కుద్ధి, ధారాశుద్ధి కలవారు. భావుకులు. అనేక క్రాంతి పుంతలు త్రొక్కి చూడ నుత్సాహము కలవారు. ఈ ఖండకౌవ్య సంపుటిలో విస్తృతమైన వైవిధ్యం కనుపించుతున్నది.

రచయితలు ఆయా సందర్భములలో రచించిన పద్యములు, గేయములు, వచన పదములు చేర్చి ఈ సంపుటిని తయారుచేశారు. సంపుటిలో నలభైవరకూ ఖండకృతులున్నాయి.

రచయితలు ద్రవిడాంధ్రసంస్కృతభాషలలో పాండిత్యమున్నవారు. పండితరాయల భామినీ విలాస శ్లోకాలకు వీరి తెలుగునేత హృద్యంగావుంది. పాశురములనుకూడా కొన్నిటిని అనువదించారు. పద్య నిర్మాణంలో వీరికిగల ప్రతిభ ఎలాంటిదో, గజ్జలగుర్రాలులా వున్న ఈ పద్యాలను తిలకించితే బోధపడుతుంది.

‘కాలీమాతృ కటాక్ష పీక్షణ సదా

కల్లాలినీ మజ్జనో

నీల నిర్మల కాంత కాంతి తతి

కుంతీభూత ధీజాడ్య లో

కాలోకప్రచుర ప్రజాగణ నమ

స్కారస్ఫుట ధర్మ దీ

క్షా లీలామధుకోరక ప్రకరు

డాశానించునాతం డిలన్.

‘ఉపనిష దుజ్యలాంతర

రహార్థ సమర్థక మూఢలోక బో

ధపద సువిస్ఫుర త్వరలతా

కవి తాతతనూ క్తి మా ధురీ

సుపరిచితిప్రమాద పరి

శోభిత భారత భార లేతర

వ్యవగత జాతిగర్వ నుతి

హేరుడు డతండు జగము లేలుతన్.

వీరు అంగ పదాలను కూర్చి హాస్యభోరణిలో కొన్ని మణిప్రవాళ రచనలు చేశారు. అవి అంత మంచి అభిరుచిలో వున్నాయని చెప్పటానికి వీలులేదు. అయినా చదువరుల పరిశీలనకు ఒకటి రెండు ఉదాహరించి చూపుతాము.

‘ఇది గణతంత్ర భారతం

భారత్ దరిజ్ ఇండియా

కాన్సిట్యూషన్ ఫాటోలో

ఫంగమెంటల్ రైట్సు

బ్లాక్ అండ్ వైట్సు!

కాని నేటి చరిత్రలో

వైట్సు వైట్సు

బ్లాక్సు వైట్సు—’

*

*

*

మేం గెలిస్తే అది డిమోక్రసీ

ప్రజ లితరుల గెలిపిస్తే

“డిమోక్రసీ ఇన్ డేంజర్,

ఇన్ టిమిడేషన్ ఆఫ్ ఓటర్సు”.

మా బ్లాకుమార్క్స్ ట్యుకు చిరాయువు

మా కరష్టనుకు దీర్ఘాయువు!

మా డిమోక్రసీకి బ్రహ్మాయువు!

ప్రజానీకానికి పాతికాయువు!

క్రొత్త దోపలు తొక్కాలనే ఉబలాటంలో

వేసిన యేవో కొన్ని తిప్పటడుగులను మినహాయిస్తే,

సంప్రదాయమార్గకవితాభోరణిలో వున్న వీరి రచన

లన్నీ హృద్యంగానే వున్నయే.

పు న ర్న వం

గేయసంపుటి; రచన: దాశరథి; ప్రచురణ: జేకోద్ధారక గ్రంథమాల; 8-5.1027 నారాయణ గూడ, హైదరాబాదు. వెల: 1-6 0.

ఈ సంపుటిలో మొత్తం 20 ఖండకృతులున్నాయి. ప్రకాశకులు స్థూలంగా వీటి నన్నిటినీ గేయాలు అని చెబుతున్నా వీటిలో కొన్ని వచన పదాలుకూడా వున్నాయి.

ఈ కృతులలో 'పునర్నవం', 'ప్రాణదీపం', 'అచుంబితం' మొదలైన కొన్ని రచనలు, భారతి, ఆంధ్రప్రతిక ఉగాది సంచికలవ్వారా లోగడ పాఠకులకు పరిచయం చేయబడినవే.

'పునర్నవమ్' అన్న కృతిలో శ్రీ దాశరథి కవి త్యానికి నిర్వచనం చెప్పాడు:

'దూరాన పొడిగాలి జెబ్బలకు తునాతునకలైపోయిన ఆకులతో ముసలిముఖం షడిన వృక్షంమీద యశావనం చిగురించటం కవిత్వం.

రోజూ కనబడే నక్షత్రాల్లోనే రోజూ కనబడని కొత్తదనంచూచి రోజూ పొందని ఆనందానుభూతి పొందటం అంటేనే కవిత్వం.

మనకంటే లక్ష యేండ్లు పెద్దది మన నెత్తిమీదన్న ఆకాశం దూదిపింజెల్లాంటి కొత్తమబ్బుల్తో తొంగి చూడ్డమే పునర్నవం.

గ్రంథకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు, విక్రేతలకు ప్రత్యేక సదుపాయములు!

మన దేశంలో గ్రంథప్రచురణ చాలా వెనుకబడివుంది. ప్రచురణసంస్థలు విరివిగా లేక చాలామంది గ్రంథకర్తలు తమ గ్రంథాలు తామే అచ్చువేసుకుని అమ్ముకుంటున్నారు. ఉన్న కొద్ది ప్రచురణసంస్థలకుకూడా విశేషలాభాలు వుండటంలేదు. ప్రచురణావకాశాలు ఇలా వుండటంచేత వైజ్ఞానిక ప్రచారంకూడా చాలా వెనుకబడిపోతున్నది.

భారతి కేవలం వైజ్ఞానిక ప్రచారానికి యేర్పడిన వ్యవస్థ. గ్రంథప్రచురణను ప్రోత్సహించే తలంపుతో, గ్రంథముల ప్రకటనలకు సంబంధించినంతవరకు తన ప్రకటనరేట్లు తగ్గించుకుని కొంత సదుపాయం చేస్తున్నది.

ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోదలచిన గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, విక్రేతలు ఈ దిగువ చిరునామాకు వ్రాసి ఈ ప్రత్యేక సదుపాయపురేట్ల వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును

అడ్వర్టైజ్ మెంట్ మానేజర్, భారతి

7, తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు-1.

ఎప్పటికప్పుడు జరాజీవితాన్ని చీల్చుకొని
క్రొత్త చివుళ్లుగా పొటమరించటమే 'పునర్జన్మం'.
ఇదే కవిత్వం అంటారు దాశరథి ఈ ఆవేశం ఈ గేయా
లన్నటా సర్వత్రా గోచరించుకున్నది. నవయుగోదయ
శ్రేణులతో వికాసోన్ముఖ మవుతున్న లోకాన్ని
భావించి రచయిత ఆనంద వివసజ్ఞతాడు :

ఆకురాల్చిన మనసుల్లో
అప్పుడే పూలు పూస్తున్నాయి
పునర్జన్మకాలం వచ్చింది
పూచింది లోకం హర్షంతో

ఇంతవరకూ నిద్రాణమైవున్న కారణంగా ఈ
మనోవికాసపు అనుభూతిని మానవజాతి పొందిలేక
పోయింది. బాహ్యజగత్తులో వ్యాపించివున్న అంశ
కారణంలో కొట్టుమిట్టాడుతూ, అంతర్ముఖుడు కాలేక
పోవటమే యిందుకు కారణం. ఇప్పుడు 'అమం
బిత'మైవున్న ఆ దివ్య సౌందర్యాన్ని ఆహ్వానించు
తున్నాడు; 'అమంబితం' అనే కావ్యంలో :

'మాట్లాడని మల్లెమొగ్గ
మాదిరిగా నడచిరా!
నిశ్శబ్దం ఎరగనట్టి
నిమ్మగవలె నడచిపో!
* * *
మట్టి ఆకుపై విష్ణువు
మాదిరి శబ్దమున శక్తి
* * *
మనకున్న నిఘంటువులు
విననట్టిది కననట్టిది
నది తరగలలో భావుకు
మదిలో వింత పలుకు'

అన్నారు. ఇలాంటి సాగములు ఈ గేయాలలో చాలా
వున్నాయి.

'బాల్యం' అనే కృతిలో :

'నిశ్శబ్దంగా నితాంత
జీవితాగ్రాన పూచే
నిర్మలమైన ఎర్ర రోజు
ప్రసూనం బాల్యం'

అన్నారు. నిజానికి ఈ భావం వస్తువుల భావలతకు
(Ode on Intimations of Immortality)
కోటిరపు తురాయి పువ్వులా ఎర్రగా పూసింది.

రత్నావళి

మహాకవి శ్రీ హర్షుని సంస్కృత కృతికి అను
వాదం: అనువాదకులు శ్రీ సామవేదం జానకి రామ
శర్మ, ప్రకాశకులు; రామా అండ్ కో, ఏలూరు.
వెల రు. 1-8-0.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కన్లు అవసరం
లేదు. ఎటువంటి నవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్థరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూన్ 1956

సంపుటము 33 :

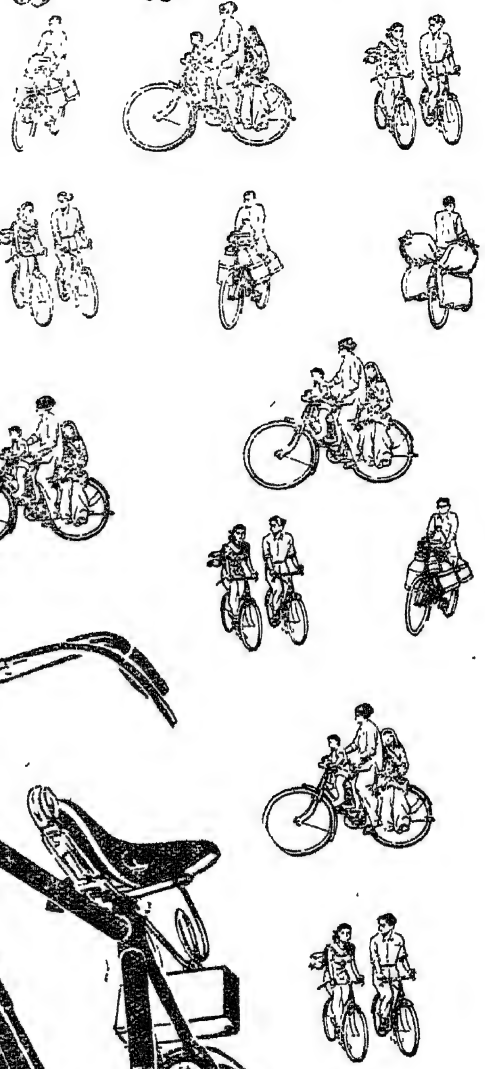
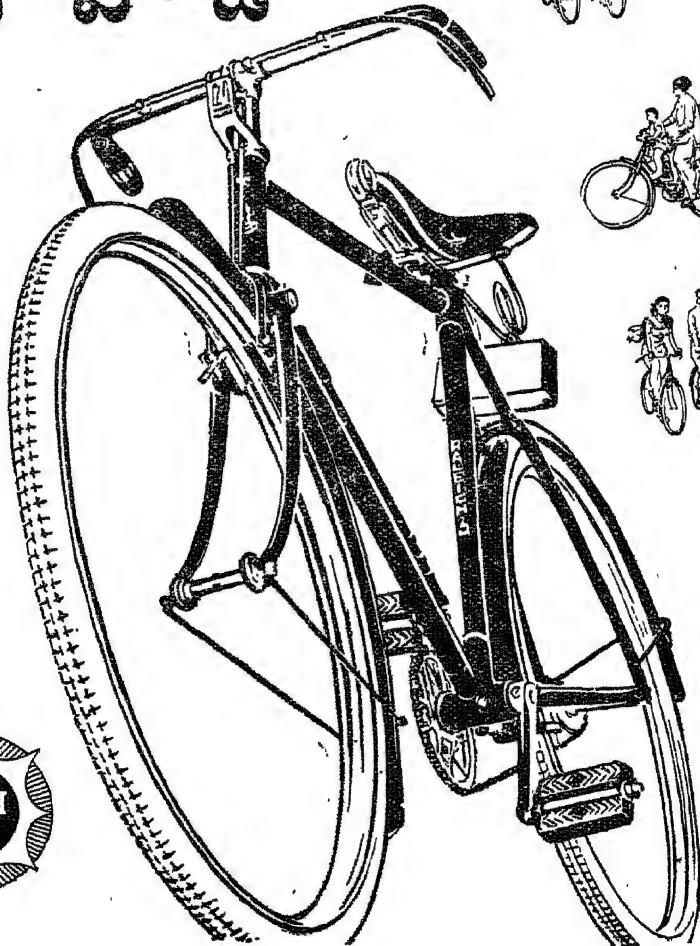
: సంచిక 6

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

ప్రతి మైలుమీద డబ్బు నిల్వచేయండి

పట్టణంలోగాని కుగ్రామపు రోడ్ల మీదగాని ఎట్టి విధములైన బరువులతో నైనను సెన్-రాల్ బైసిక్స్ను ఎక్కువ కాలమున్ని రిపేరీల బిచ్చు లేకుండా అవి పరిగెత్తే ప్రతి మైలుమీద విలువగల అణా అను భద్రపరచును.

రాల్ రాబిన్ హుడ్

విషయానుక్రమణిక

జూన్ 1956

నేను	శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తి	...	1
ప్రాచీనశిలాశాసనములు	శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ	...	2
శస్తాహల్య	శ్రీ శిష్టానత్యనారాయణ రాజశేఖరం		8
త్రిలోచన పల్లవుడు	శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ	...	10
నేను, మాజానకి	శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	14
ఏకవీర	శ్రీమతి పి. శ్రీదేవి	...	33
సాహిత్యవాహిని	శ్రీ పద్మర్శనం సోమసుందరశర్మ	...	41
వీలునామా	నాగభూషణ్	...	51
సోషల్ కాంట్రాక్టుసిద్ధాంతము	శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు	...	71
బాలగంగాధరతిలక్	శ్యామకృష్ణ	...	77
కుంపటిలో కుసుమం	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	85
కలగూరగంప		...	93
గ్రంథ విమర్శనము		...	98

నేను

శ్రీ గొట్టిమొక్కల కృష్ణమూర్తి

ఏనొక సమీర బాలుడ! నీ కవిత్వ
పారిజాత ప్రసూన మెవ్వండో యొనగె;
మా షరస్వర సంస్కర్ష మహిమ వలన
పులికిత బహ్మపదమును పొందగలను.

ఏనొక త్రిలోక విజయుడ! నీ కవిత్వ
దివ్య గాండీవము నొసంగె దేవు డెవడో;
నతుల శీలంబు దోచు దుశ్శాసనులను,
అడ్డుపడు హైధవుల నెల్ల హతము నేతు.

ఏను మధుపాన మత్తుడ! నీ కవిత్వ
స్వాదు మధుపాత్ర నందించె 'సాఖి' యొకతె
స్వాదు వెరుగని పైత్య విభ్రాంత మతులు
తిట్టినీ వెలివేయనీ దిగులు పడను.

ఏనొక ధనంజయుండను! ఈ కవిత్వ
దివ్య చింతామణి మహా దీప్త శక్తి
చింతలన్ వీడి క్రూర్య విచ్చిత్తిచేసి
కలిమిలేముల చెరలాట కట్టివేతు.

ఏనొక విశిష్ట తాపసి! నీ కవిత్వ
దివ్యమార్గము చూపించె దేవు డెవడో;
ఏ అపామార్గమును బట్టకేను నడచి
ఆ మహానందపదమును నందగలను.

ఏనొక ప్రగాఢ భక్తుడ! నీ కవిత్వ
పుష్పక విమానమును నెక్కి పోగలాను
ఆ చిదానందు నంతఃపురాననుండి
రమ్మనుచు పిల్చు తల్లి పదమ్ముకడకు.

ఏనొక విశుద్ధ రసికుడ! నీ కవిత్వ
కన్యకా దానము నొనర్చె ఘను డెవడో;
జంటగా నేగి భక్తిమై శారదాంబ
దివ్య పాదార్చనముచేసి తేరికొందు.

ఏనొక త్రికాల భిక్షువు నీ కవిత్వ
కామధేనువు నాకు నొక్కం డొసంగె;
కార్త వీర్యాద్భుతుల పాపకల్లనుండి
కాచుకొందును లోక సంగ్రహముకొరకు.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ

66

శాస్త్రి వీధిరితి శాసనాని—వీనిచే శాసింపబడును గనుక ఇవి శాసనములు. శిలలపైఁ జెక్కబడినవిగాన నివి శిలాశాసనములు. భారత దేశమున నీ శిలాశాసనములకొక విశిష్టస్థానము గలదు.

మన దేశమున శాసనములకంటె నతి ప్రాచీనమైన, జంతువులు మొదలగువాని చిహ్నములుగల, మృణ్మయ (clay seals) సింధు నాగరికతా ఫలితమునఁ దెలియవచ్చినవి. అయిననూ వానినిగూర్చి ఇంకనూ సుస్పష్టముగా వివరించుటకు వీలుగాకున్నది.

శిలాశాసనములన గానే అశోకుడు స్ఫురించును. శాసన వాఙ్మయవతరణమునకు మన ఆదికావ్య రచనకు సామ్య మొకింతగలదేమో యనిపించును. మహర్షియైన వాల్మీకి క్రాంతిచింద్రమునఁ జూచుచూ నానందసాగర నిమగ్నుడైయుండగా నందు నిషాదబాణ నిహతమైన యొకపక్షి నేలగూలును. అప్రయత్నముగ నాతని శోకము నోటనుండి ఛందోరూపముగ వెడలి ఆదికావ్యరచనకు దారిఁ జూపినది.

“నూ నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమః శాశ్వతీస్సహః |
యత్రోచమిధునా దేకమవధః కామమోహితమ్”

మూర్ఖాభిషిక్తుడైన యశోకుడు కలింగ దిగ్విజయార్థము మహాసంగ్రామ మొనర్చి జయమును గైకొనెను. ఫలితము వేనవేలు ప్రజ మృతినొందుట గన్నారగాంచెను. హృదయము శోకముతో ద్రవించుకొనిపోయినది. అపారమైన జీవహింస కాతనిమనస్సు మారి యహింసాతత్వము నుపదేశించు బౌద్ధమతమునం దాదరణఁ జూపెను. ఆ మతావేశములో, తోడనే శిలాశాసనములు వెలసినవి.

క్రీస్తుపూర్వము మాడవశతాబ్దములో నీ శాసనములు నాటి బ్రాహ్మీ లిపిలోఁ జెక్కింపబడినవి. శాసనములలో నిట్లు దొలుత బ్రాహ్మీలిపి ప్రథమస్థాన మొందినదనవచ్చును. స్థల భేదములనుబట్టి ఆ లిపి యందు ఉత్తర బ్రాహ్మీ, దక్షిణ బ్రాహ్మీ యని రెండువిధములు గాన్పించును. మొదట నాభేన మీష

జ్ఞాత్రముగ నుండెడిది. పరిమాణసహజముగు లిపినుండి ఆ నేక లిపులు బయలుదేరుట వింతకాదుగదా! అట్లే యుత్తరబ్రాహ్మీనుండి నాగరి, హిందీ, బెంగాలీ మొదలగు యుత్తరదేశ లిపులును, దక్షిణ బ్రాహ్మీ నుండి తెలుగు, కన్నడ, తమిళ మళయాల లిపులును యుద్భవించినట్లు భాషాశాస్త్ర వేత్తలు నుడివెదరు.

పైనఁ జెప్పిన బ్రాహ్మీలిపి గాక “ఖరోష్ఠీ” యను మరియొక లిపియందుగూడ కొన్ని శాసనములు గలవు. పశ్చిమోత్తర భాగమునందును, గాంధారి నేతమునందీ లిపి క్షీ|| పూ|| మూడవ శతాబ్దినుండి క్షీ|| వె|| నాల్గవ శతాబ్దివఱకు వాడుకలో నున్నట్లు దెలియవచ్చినది. ఇది బ్రాహ్మీవలె గాక కుడినుండి యెడమకు వ్రాయబడియున్నది.

అశోకుని శాసనములు మతావేశములో వెలసినవిగాన ధర్మబోధకములు మాత్రమే. బ్రాహ్మణులను, శ్రమణులను పూజించుట, వారికి దానము లొసంగుట, గురువులను, పితరులను నేవించుట, బీదలను, వృద్ధులను, అనాథుల నాదరించుట, భృత్యులయందు, జంతువులయందు దయఁ జూపుట సర్వప్రాణులయంద హింస మొదలగు ధర్మము లాతిని శాసనములయందగపడును. | ఆదర్శప్రాయమైన జీవితమును వానియందుఁ జూడగలము.

ప్రాచీన హైందవ రాజులు చతుర్విధ పురుషార్థములలో నాదియైన ధర్మమునం దాభిముఖ్యముగల వారనుటలో సందియము లేదు. మన అశోకుడు నట్టివాడే. ధర్మమహామాత్రులను నియమించి ప్రజలకు ధర్మమును బోధించుటయే గాక, వారి క్షేమమున కాతడు బాటలు వేయించుట, చెరువులు, నూలులు త్రవ్వించుట, వృక్షములను నాటించుట మున్నగు సౌఖ్యముల నెన్నిటిలో కల్పించినట్లు శాసనములు చాటుచున్నవి.

1. Rock Edicts no. 5. III D; IV C; IX G; XI C etc.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

“ఆ పానాని మే బహుకాని తత తత కాలాపి తాని పటిభోగాయే పసు మునిసానం.”2—

మానవులు, పశువులు నీరు ద్రావుటకు గాను నాచే నచ్చటచ్చట జలాశయములు నిర్మింపబడినవి.

“మగేశుపి మే నిగోహాని లోపాపితాని ఛాయో ప-గాని హాసంతి పశు మునిసానం అంబావశిక్యా లో పాపితా”3—

‘మార్గములయందు నాచే పశువులకు, మనుష్యులకు నీడకొఱకు మర్రి మామిడి వృక్షములు నాటింప బడినవి.’

ప్రజల నాతడు తన కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచు కొందు ననియు, వారి సౌఖ్యమే తన సౌఖ్యమనియు, దానిచే నాతడు పరలోకమున సుఖించగలడనియు నాతని శాసనములలో గలదు.

“అథాపజాయే ఇచ్ఛామి హకం కింతి సవేన హిత సుఖేన హిదలోకిక—

పాల లోకికేన యుజేపు తి తథా...మునిసేను పి ఇచ్ఛామి హకం”—4

ఈ మాటలు ఆశ్వమేధాని బుద్ధ చరిత్రమందీ దిగువ శ్లోకమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును.

“స్వాభ్యః ప్రజాభ్యో హి యథా తతైవ సర్వ ప్రజాభ్యః శివ మాశేశంసే”—
(2 సర్గ|| 35 శ్లో.)

సంఘములోని కొన్ని మూఢ విశ్వాసముల నాతడు నిరశించి యెట్టి జీవహింసయుచూడదనెను. ఆ కాలమున రాజుల వినోదార్థమై కల్పించితి మల్లలు, ఎనుపోతుల, బెబ్బులుల దెబ్బలాటలను మాన్పించెను. అట్టివి మన రాజులకు వినోదార్థమని దెల్పుటకు విరాట పర్వమునందలి ఈ పద్యమును జిత్రగింపుడు.

చ|| “వలసిన నేలు మేను బలవంతుడఁ గారెను

పోతు డంతి బె

బ్బులి మృగనాథునిం దొడరి పోరుదు శూరత

యుల్లి సిల్లఁ గా

దలమును లావు విద్య మెయి దర్పముఁ జేర్చి

పెనుంగు జెట్టి మ

ల్లల విలుతున్ వశిన్ గడియలోనన చూడ్కి

కి వేడ్క సేయుదున్.”

(చ|| ప్ర|| 223 ప.)

అతని శాసనములనుబట్టి పరిపాలనా సౌకర్యమున కాతడు మహామాత్రులు, ధర్మ మహామాత్రులు, రజాకలు, యూతలు, దూతలు, పురుషులు, ప్రదేశికులను ఉద్యోగులను నియమించినట్లు దెలియవచ్చుచున్నది. 6

అశోకుడు బుద్ధుని జన్మస్థలమును లుంబినీ గ్రామము దర్శించి దానిని ఉంబలికగా అనగా శిస్తులేకుండాఁ జేసెనట.

“లుంమిని గా మే ఉబలికే కటే అంబాగి యే చ.”7

ఈ శాసనములలో విదేశీయులగు యవనులు (Greeks) స్వదేశీయులగు చోడ, పాండ్య, ఆంధ్రులను రాజవంశములును, మరియు కాశాంబి, ఉజ్జయిని, తక్షశిల, పాటలీపుత్రము మొదలగు పట్టణముల బేర్లునుఁ దెలియవచ్చుచున్నవి. వానినిబట్టి ఆ సార్వభౌముని సామ్రాజ్యపు వైశాల్యము నూహింపనగును.

అశోకునకు శిలాశాసనముల కీ విధమైన యవినా భావ సంబంధమేర్పడెను. నిజమున కాతని నీ విషయమున ‘భారత శాసనపు పిత’ (Father of Indian Epigraphy) అనవచ్చును. శాసన వాఙ్మయమున కాతడు చిరస్మరణీయుడు.

Thus Asoka, who was infact the father of Indian epigraphy, showed that it is some kind of religious thought which actuated an Indian to set up an inscription.”

(Prof. D. B. Diskalkar)

క్రీస్తువేనుక రెండు, మూడు శతాబ్దములవఱకీ శిలాశాసనము లనేకముగ గుహలయందును, స్తంభములయందును చెక్కబడి గలవు. వానిని గూర్చి నూత్నముగఁ దెల్పి గుప్తుల కాలమునకు పోగలము. కలింగాధి

2. “The Inscriptions of Asoka”—
Seventh Pillar Edict: Delhi—Topra. B.
Round the Pillar (T).

3. —Do— Round the Pillar (R).

4. First Separate Rock Edict :

Dhauli (F).

5. First Rock Edict: Girnar.

6. Third Rock Edict: Girnar.

7. Rummindei—Pillar inscription (C).

పతియగు భారవేయని హతిగుంఫ (Hatigumpha) శాసనములో నాతడు పుంగవంశ స్థాపకుడును, సూర్య వంశ నాశకుడును అగు సేనాని పువ్యమిత్రు నోడించి నట్లు గలదు. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణిని గూర్చిన ప్రశస్తి నాశిక ప్రసక్తిలో గలదు. అల్లాబాదు ప్రశస్తి, నాశిక ప్రశస్తి, చంద్రవల్లి శిలాశాసనములనుబట్టి శకరాజుల పాలనమును, ఆరా, మోరా శాసనములనుబట్టి కుషాను శత్రువుల పరిపాలనములను దెలియగలము.

కృష్ణా జిల్లాలోని జగ్గయ్యపేట స్థూపములను, గుంటూరు నందలి నాగార్జునుని కొండ స్థూపములను బట్టి శాతవాహనుల పాలన మాంధ్రేశమున నిఖ్యై కులు, పల్లవులచే సంశ్లిమొందింపబడినట్లు దెలియును.

గుప్తుల కాలమున శాసనముల లిపిలోగూడ మార్పు స్పష్టముగ కన్పించును. సంస్కృత భాషా యోష కొక సౌష్ఠవ మేర్పడినదని చెప్పవచ్చును. మహాకావ్యపు బోకడల నన్నింటిని శాసన రచనల యందుఁ జూడగలము. పరిపాలనా విషయమున వారు కడు సమర్థులగుచుకొనిరి. జాద్ద, జైనమతముల ప్రాబల్యముచే నడుగంటిపోవు హిందూమతమును పునరుద్ధరించిరి. వీరి కాలమునకే స్వర్ణయుగమని పేరిడిరి.

సమద్రగుప్తుని అల్లాబాదు శాసనము కడు ముఖ్యమైనది. క్రీ|| వె|| 360 సంవత్సరములనాటిదిది, అతని దిగ్విజయములనుఁ దెల్పుచూ భారతదేశమున నాటి రాజవంశముల నన్నింటినిఁ జేర్చినెను. “సంజయ ప్రభృతి సర్వదక్షిణాపథ రాజగ్రహణ మోక్షానుగ్రహ జనిత ప్రతాపాన్విత మహాభాగ్యస్య,”— దక్షిణ హిందూదేశమంతయుగూడ నాతనిచే జయించబడి నట్లు గలదు. ఆటవికులను, ఆర్యావర్తమునందలితర రాజులను గూడ జయించెనట. ఇట్టి విజయములకే నాతనిని పాశ్చాత్యులు “భారత నెపోలియన్”ని నుడిచిరి. కవి కులతీకరుడగు కాళిదాసు తన రఘువంశమునందలి రఘువు దిగ్విజయములను వీనినిబట్టియే వర్ణించియుండ నోవు. కవులను, సంస్కృతభాషను గూడ నాతడు బోషించెను.

పై ప్రశస్తిని రచించిన కవి హరివేణుడు. దీనిని గద్య పద్య మయముగా చంపు కావ్యముగఁ జేసెను. దండికి పూర్వమే నాల్గవ శతాబ్దిలో ప్రకృష్టమైన గద్యరచన శాసనములలోఁ జూడగలము. కాదంబరి,

హర్షవరితము, దశకుమారవరితము మున్నగు గ్రంథముల యందుగల రాజుల వర్ణనములకు నీ శాసనమునందలి వర్ణనములకు గొన్నిపోలికలు గలవు. గద్యము ఓ జోగుణ విశిష్టము దీర్ఘసమాసయుతము. పద్యములయందు స్రగ్ధగా, శార్దూల విక్రీడితము, మందాక్రంతాది వృత్తములును, శబ్దారాలంకారములును గలవు. సుందరమైన చిన్న చంపు కావ్యమని జెప్పవచ్చును.

క్రీ|| వె|| 457 సంవత్సరము నాటిది స్కంద గుప్తుని జానగదశాసనము. మ్లేచ్ఛులనాతడోడించి సమర్థులగు పాలకులను తన రాష్ట్రములయందు నియమించి నట్లును, సుదర్శన మను తటాకము (మౌర్యులకాలమున నిర్మించబడినది. రుద్రదామనుని గిర్నార్ శాసనము నందు జేర్చినబడినది.) గంకి తేగ గామర వేయించి నట్లు గలదు.

ఈ శాసనమునందు కవినామము, గాన్పింపదు గాని కవి ప్రసిద్ధుడనుటలో సందియములేదు. సుదర్శన తటాకమును గూర్చిన వర్ణనము పరమ రమణీయము. ఆతడు బ్రాహ్మణులను పూజించి వారి కనేక దానము లొసంగి యజ్ఞ, యాగాదికర్మలను ప్రోత్సహించి హిందూమతమును పునరుద్ధరించినట్లు గూడ గలదు. శాసన మంతయు పద్యరూపముగ నే యున్నది. వారు వైష్ణవులని దెల్పుటకు వారి శాసనములు విష్ణుస్తుతితో నారంభింప బడినవి

“శ్రీమయభిమత భోగ్యాం నైక కాలోపనీతాం

త్రివిశేషతి సుఖార్థం యో బలే రాజహర |

కమల నిలయనాయాః శాశ్వతం ధామ లక్ష్మ్యైః

స జయతి విజితార్త రిష్ట రత్యస్త జిహ్వాః ||

కుమారగుప్త, బంధువర్మల మందఁగూర్ శిలాశాసనము క్రీ|| వె|| 478 సంవత్సరముల నాటిది. చారిత్రకముగా నంత ముఖ్యమైనదిగాదు. లాట విషయము నుండి దశపుర నగరమునకు శిల్పులు వలసబోవుటయు నందు నూర్యదేశము నొకదానిని నిర్మించుటయందలి విషయము.

దీనిని రచించిన కవి వత్సభట్టి. అతడొక మహాకవి యనియు నాతని రచన మహాకావ్యపు యందుక యనుట సత్య దూరముగాదు. మహాకావ్యపుఁ బోక డలన్నియు నిందుఁ జూడగలము. నగర నాగరి కారామ గృహ నదీ ఋతు వర్ష న లిందు జూపింపబడి మిక్కిలి రమణీయత్యము నాపాదించినవి.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

పండ్లండు విగ్రహముల వృత్తభేదిములను, కులకయుగ్మకములను, రస, స్వని, అలంకారములను, ప్రసాదగుణము మొదలగు మహాకావ్య సామగ్రిసంతయు నిందు జూడగలము. మచ్చున కీ శ్లోకము జూడుడు.

శ్లో. చతుః సముద్రాస్త విల్లాల మేఖలాం

సుమేరు కైలాస బృహత్పయోధరామ్ |

వనాస్త వాస్త స్ఫుటప్రవృహసినిం

కుమార శుష్టే పృథివీం ప్రకాశతి. ||

ఈ ప్రశస్తి దక్క ఇట్టి మహాకవి గ్రంథ మింకొకటి గాన రాకపోవుట సంతయు దురదృష్టము.

యశోధర్మని మంద నూర్ శాసనమున కింక బోవుదము. దానికాలము దాదాపు క్రీ. వె. 532 సంవత్సరములన వచ్చును. దీని యందు యశోధర్మని ప్రశస్తి మాత్రమే గలదు. అతని వంశ వర్ణనముగాని యితర విషయములు గాని అంతగా లేవు. తాపిత్యా నది మొదలు పశ్చిమసముద్రము వఱకును, హిమాలయము మొదలు మహేంద్రగిరి వఱకాతని సామ్రాజ్యము విస్తరించి యుండెనట. హూణరాజున మిహిరకులు దాతనిచే యొడింపబడెనట.

వాసులువని కక్కుని కొమారుడు దీనిని రచించెను. తుది శ్లోకము తప్ప మిగతయన్నియు సగ్రరావృత్తములలో, ద్విస్తమాసములతో గలవు. మొత్తముమీద కవి మహా మేధావియన వచ్చును. ఈ క్రింది శ్లోకమాతనిది చూడుడు.

శ్లో. “నీచై నేనాపి యస్య ప్రణతి భుజబలావర్జన

క్లిష్ట మూర్ధ్నా

మాదా పుష్పపహారై మిహిరకుల నృపేణా

ర్పితం పాద యుగ్మమ్ ||” —

ఈ విగ్రమైన వర్ణన విశాఖదత్తుని ముద్రారాక్ష సము నందీ క్రింది వర్ణనను బోలియున్నది.

“ఆగత్యా గత్య భీతి ప్రణత నృపశత్రైః శశ్వ

దేవ క్రియస్తాం

మాదా రత్నాంకు గర్భాస్తవదరణ యుగస్యా

జులీ రంధ్ర భాగాః” — (తల్లి 19 శ్లో.)

విష్ణువర్ణన, యశోధర్మని మందనూర్ శాసనమున నొక వింత విషయము దెలియవచ్చుచున్నది. రవి కీర్తి యను బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియవంశజయగు భానుగుప్త యను స్త్రీని వివాహమాడెనట. నిజమున కీ వివాహము “అనులోమ” మనబడు శాస్త్ర సమ్మతమైనదియే. దీని యందు గలుగు సంతానము గూడా సంస్కారాదుల వలన బ్రాహ్మణుడై కొగలరు.

“తేషాం సవర్తజాః క్రేష్టాస్తే భోజ్యైవ్యగను లోమజాః || — వితేఽను లోమజాః పుత్రాం సంస్కార్యాస్య ర్ద్వి జాతయః” — 8

చూడుడు :

రెండవ పులకేశి బహుళశే (Aihole) శిలా శాసనము చాల ముఖ్యమైనది. దీని యుద్దేశ్యము రవికీర్తి యను నాతనిచే జైనదేవత మొకటి నిర్మించ బడినదని చెప్పుట. చారిత్రకముగ విది నాటి దక్షిణా పథ సార్వభౌముఁ డగు రెండవపులకేశిని యాతని వంశమును వర్ణించి దక్షిణహిందూదేశమును యేడవ శతాబ్దిలోఁ బాలించిన రాజవంశములనుఁ జేర్చొనెను. ఉత్తర హిందూదేశమునకు సార్వభౌముఁ డగు వాద్దుని దిగ్విజయము నరికట్టినట్లు గూడగలదు.

శ్లో. “అపరిమిత విభూతిస్సీత సామస్తసేనా

మకుటమణి మయూఖాక్రాంత పాదారవిన్దః |

యుధిపతిత గజేన్ద్రానీక భీభత్సభూతో

భయవిగళిత హస్తో యేన చాకారి హస్తః ||”

పై యాలయమును గట్టించిన రవికీర్తియే ప్రళ స్తనిగూడ రచించెనట. “కర్తా కారయితాచాపి రవి కీర్తిః కృతీ స్వయమ్.” అంతయు పద్యరూపముగ చే యున్నది. మహాకవుల కావ్యములను జీర్ణము చేసికొనిఁ దనప్రశస్తి గూడనట్లే స్థిరకీర్తి నొందివలయు నని యాశించి రచించెను. కవి తల్లజులగు కాళిదాసు భారవులను సుదూరమునకరించి యంతతో నాగక వారి నామోచ్చారణముఁ జేసి భాషాచరిత్రమున కొక మహాపకారమొనర్చెను. వత్సభట్టాదులవలె ధ్వనింపఁ జేయుట గాక వాచ్యముగ వారిరువురనుఁ జేర్చొనెను; “సవిజయతాం రవికీర్తిః. కవితాశ్రిత కాళిదాస భారవి కీర్తిః” —

దీనినిబట్టి యథమ మేడవశతాబ్దము నాటికైన కాళిదాసు, భారవులు సుప్రసిద్ధులని నొక్కి వక్కాణింపగలము గదా!

అపరాజితుని యువయపూర్ శాసనమును దామో దరు డెను కవి రచించెను. అతని రచననుగూర్చి క్రింది పద్యమును పరికించుఁడు.

శ్లో. “శ్రీ ర్భంకీ స్థాణురతాచ గౌరీ

వైగవ్య దుఃఖోపమాతా రతిశ్చ |

బాలా త్రిలోక్యా మతులోపమానా

సీరు న్నినాం ధురి సైవ జాతా ||

8. History of Dharmasastra by P. V. Kane Vol. II Part I Page 58. and (foot-notes.)

సాంచి (Sanchi) యందు బౌద్ధశాసనములలో నొకదానియందు సనాసిద్ధ ఉపాసకుని భార్య, హరి స్వామిని యను ఉపాసిని ఆర్యసంఘమునకు కొంత ద్రవ్యమును దానమొసంగెనని దానివృద్ధిచే నొక భిక్షువునకు దినదినము భోజన మొసంగవలయుననియు, బుద్ధుని యాలయములో దీపారాధనఁ జేయవలయుననియు గలదు 9

8. “ఏసామ్ దీనారాణాం యవృద్ధి
4 రుపహాయతే తయా దివసే దివసే సంఘమగ్ధ

(ప్రవిష్ఠక భిక్షు లేకః భోజ

5 యితన్యః [||] రత్నగృహేపి దీనారత్రయం ద త్రిం
ఉద్దీనారత్రయస్య వృ[ద్ధా] రత్నగృహే

6 “భగవతో బుద్ధస్య దివసే దివసే దీపత్రయం ప్రహ్వ
లయితన్యం” —

దాదాపు తివశతాబ్దము నాటికే దేశ భాషల యందీ శిలాశాసనములు విరివిగా వెలయు నారంభించెను. దక్షిణ హిందూ దేశమున తమిళ, కన్నడ, తెలుగు భాషలయందును, ఉత్తర హిందూ దేశమున నాయా భాషలయందును గలవు. దక్షిణ దేశమున నీ శాసనముల లెక్కకు మిరియన్నవి

దక్షిణ దేశమున చెంగల్పుట్టు జిల్లాలోని యుత్తర మల్లూరు గ్రామమునలి వైపున పెరుమాళ్ల దేవళముపై శిల్పబడిన రెండు శాసనములు గలవు 10 క్రీ|| వె|| పదియవ శతాబ్దిలోని చోళరాజైన మొదటి పరాక్రమనికొలములోనివి లిసి, భాషయు గూడ తమిళము. నాటి గ్రామ పరిపాలనా విధానము (Rural administration) న కేర్పరచిన సంఘములు, సంఘముల సభ్యులు, సభ్యుల యెన్నికలు, ఎన్నికల విధానము మొదలయిన విషయము లన్నియుఁ దెలియవచ్చును.

గ్రామస్థులను ముప్పది కుటుంబములక్రింద విభజింపవలయును, ఒక్కొక్క కుటుంబమునందలి వ్యక్తులు గూర్చుండి యెన్నికల జాబితాలను తయారు చేయవలెను. అట్టి జాబితాలలో వ్యక్తుల పేర్ల నుఁ జేర్చుటకు కొన్ని నిబంధనలు గలవు. క్రితం మూడు సంవత్సరములనుండి ఆతి డెట్టి పాలక సంఘ సభ్యుడుగ నుండెదాడు. విరమించిన పాలక సంఘ సభ్యులతో నాతని కెట్టి బంధుత్వమునుఁ గూడదు. పన్నుకట్టు తీత్రమేమైన ఉండవలెను, స్థిరమైన స్వంత గృహము కావలెను; ముప్పది సంవత్సరములకు పైఁబడి డెబ్బది వత్సరములకులోపు వయస్సుండవలయును; మంత్ర బ్రాహ్మణముల వ్యయవాధ్యులకముగా దరిసి

యుండవలయును. భాష్యమును బోధించు సమర్థుడుఁ గావలెను, న్యాయమైన యూర్జనము, ధర్మమునందా సక్తిగలవారు మాత్రమే నందు జేర్చు నట్లు.

ఎట్టివారి కందుజేర్చు నర్హులేదో గూడ వివరించబడినది. పంచమహా పాతకములలో నెట్టిపాపము జేసినవాడును, ద్రవ్యాపహరణము చేసినవాడును, జాతిచే వెలివేయబడ్డవాడును, ఉచ్చిష్టము నారగించిన వాడు నర్హులుకారు.

పైనఁ జెప్పిన జాబితాలలోని పేర్లనుబట్టి కొన్ని తాటాకు చీట్లను కుండలో వేయుటకు (కుడవొల్లె) తయారుజేయుదురు. వానినొక కుండలో బెట్టి ప్రజలందరి సమక్షమున నీ విషయమేమియుఁ దెలియని అమాయకపు బాలునిచేనొక్కొక్కటి, దీయించి యదివి వారు సభ్యులుగా నెన్నిబడినట్లు ప్రకటింతురు. ఈ కార్యక్రమమునొక రాజాధికారిగూడ సాక్ష్యముగ నుండవలెనట అవసరములనుబట్టి వారిని కొన్ని శాఖలుగ విభజింతురు. ఒక సంవత్సర కొలము మాత్రము వారు న్యాయముగ బాలించి విరమించవలెను.

పైనఁజూపిన పది శతాబ్దములనాటి ఎన్నికలకును నేటి యెన్నికలకును తారతమ్యము తజ్ఞు లూహించెదరు గాక!

చోళరాజుల కాలమున విద్యాలయములు, సత్రములు, నైద్యశాలలు విరివిగా నెలకొల్పబడినట్లు శాసనములలో గలవు 11 దేవళముల యాదాయము వీనికై వివిధాంగింపబడుచుండెనట. విద్యాలయములలో వేద శాస్త్ర, వ్యాకరణాది విద్య లభ్యసించుటకును, సత్రములయందు, వాస, స్నాన, భోజనాది సదుపాయములు అనేకముగ గలవు నైద్యశాలలలో వ్యాధి బాధితులకు ప్రత్యేకం పడుపులు, పథ్యాహారము, వంశ పారంపర్యముగఁ జేయు వైద్యులు, శస్త్రచికిత్సకులు (శెల్సక్కిరియై పణ్ణవాన్), నేవకులు, మంత్రసానులు (Nurses) వివిధావధములు మున్నగు సహాయము లెన్నో గలవు.

ఈ శాసనములలో వివిధ రకములను జూడగలము. వీనిలో చాలభాగము దానశాసనములు మాత్రమే. దీనినే డాక్టరు ప్లీటు మహాశయు డిట్లు చెప్పెను.

9. The Gupta Inscriptions; No 62, Plate XXXVIII B'

10. Archaeological Survey of India, Annual Report 1904-5 page 131.

11. Annual Reports on Epigraphy 1924 page 119. para 16.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

“For the great bulk of the epigraphic records that have come down to us we are indebted, not to any historical instinct of the Hindus, but of the religious side of their character and their disire for making endowments on every possible occasion.”

అశోకుని శాసనములన్నియు మతప్రచారార్థమై వెలసినవి గాన ధర్మశాసనములు మాత్రమే. గుప్తుల కాలమున నీ శాసనములను ప్రశస్తలవచ్చును. యాషశాసనములని యొక తెగగలవు. యజ్ఞ యాగాది కర్మలను ప్రోత్సహించుట కివి బయలుదేరి యుండ నోవును. రానురాను యివి యంత మొందినవి. జైన శాసనములని జేతొక తెగ గలవు. వీనిలో జైన సాధువులు “సత్తేఖనము” జేసి ప్రాణములు విడుచుట విషయము. దక్షిణ జేతమున కర్ణాటమందిట్టివి గలవు.

పూర్వము మనదేశమున నొక యాచారము గలదు. భర్త పరలోకమున కేగిన భార్యగూడా నాతని ననుసరించవలయునట. దానిని సహగమన మందురు. వీనిని దెల్పుచు ‘సతీ శాసనము’లు గలవు. భారత స్త్రీ పాతివ్రత్యము నివి శిలాక్షరములుగా చాటుచున్నవి. ముసల్యాలకాలము తర్వాత నివి యంతిగా కాన్పించవు. వీరశాసనములు (Hero stones) సరిహార శాసనములని మరికొన్ని రకములుగూడ గలవు.

పైన జూపిన యుదాహరణ శ్లోకములను బట్టి సాహిత్య విద్యార్థికి శాసనములయందలి సాహిత్యమును దెలిసికొనుట యంత యవసరమొక దెలియును గదా! ఆశ్చర్యనంగు మనకింతవఱ కేవిధముగనూ దెలియుని సోమదేవ కవిచే, చాహమానరాజు (ప్రీతికొరకు రచింప బడిన ‘లలిత విగ్రహరాజ’ మను నాటకము గలను. విగ్రహరాజు ‘హరికేళి’ నాటకము, చుదనుని ‘పారిజాత మంజరి’ లేక ‘విజయశ్రీ’ నాటకమునందు రెండంక ములు గూడ శిలలయంగు గలవు. ఇట్లు సాహిత్య విద్యార్థి శాసన వాఙ్మయపు చవిఁ జూడనిచే యాభాష యందు పరిపూర్ణుడు గా లేడని నొక్క వక్కాణించ గలము.

ఇట్టి శాసనములు చారిత్రక, భూగోళ, సాహిత్య, దాన, ధర్మశాస్త్ర, వ్యవహారాది విషయములన్నిటిని దెల్పును. ఈ సందిర్భమున వాగనుశాసనముడు భారత మనుగూర్చి చెప్పిన యా క్రింది పద్యముఁదోచును.

“ధర్మ తత్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని,
యధ్యాత్మ విదులు వేదాంత మనియు
నీతి విదక్షులు నీతి శాస్త్రంబని, కవి
వృషభులు మహాకావ్య మనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహమని,
దైతిహాసికు లీతిహాస మనియు”

అమూల్యమయిన ఈ శాసనములు ప్రకృతివలన, అజ్ఞాన, మూర్ఖత్వములచే నెట్లు ధ్వంసముఁ జేయబడఁచున్నవో చూడుడు.

సామాన్యముగ నీ శాసనములు గుహాభాగము లందుగాని, దేవళముల ప్రాకారపు వెలిగోడల యందునుఁ బెక్కబడి యుండును. దుస్సుహమైన శీతోష్ణ పరిస్థితులకు కురియై శిలలయందలి యక్షరములూ చెరిగి పోవును. తిరుపతి, శ్రీరంగము, సింహాచలములలోని శాసనముల కీ గతియే పట్టుచున్నది.

పల్లెలు, పట్టణముల పొలిమేరల యంగుండు బండలు గూడా ప్రబల వాతావరణము నెదుర్కొన వలసినవే మరియు వ్యవసాయదారులు వానిపై తమ వ్యవసాయపు పనిముట్లను గీచి యందలి శాసనములను ధ్వంసముఁ జేయుచున్నారు.

కృష్ణా జిల్లాలోని భట్టిప్రోలు వద్ద అమూల్యమైన స్థూపములను మోసికొనిపోయి కృష్ణానది కొనకట్ట గట్టి ముచ్చట పడిరి!

దేవళములను, గృహములను నిర్మించుతేరి యంద మైన శాసనపు శిలలను గొంపోయి కట్టడములు గావించి అనందించుచున్నారు. అర్చకుల ప్రోత్సాహముచే ధనవంతులు, జమీందారులు తమకు పుణ్యము గలుగుటకుగాను దేవళముల ప్రాకారములకు సున్నములు, రంగులు వేయించి శాసనములను నాశనములఁ జేసి పుణ్యములను గట్టుకొనుచున్నారు.

ముసల్యములు హిందూదేవాలయపు ధ్వంసమునకే యవతరించిరేమో! సర్వోత్కృష్టమైన సోమ నాథ దేవాలయమును పడేపడే బులగొట్టి యందలి శిలలను తమ ప్రాసాద సోపానములుగా నొనర్చి యనుభవించినారు. భరత్ పూర్వంగు కామణ (Kaman) లోని నొక మసీదు స్తంభమందు సంస్కృత భాషలో శాసన మొకటి గలదు. దానినిబట్టి మొదట అదియొక వైష్ణవాలయమునకుఁ జెందిన శిలాఫలకమని దెలియును. మగ్యభారతమునందు జుమ్నా మసీదులో, ప్రాకృత నాటకమొకటి చెక్కబడిన విశాలపు శిలలను గోడలలోని కమర్చి యక్షరములు గానరాకుండ కట్టివేసినారు. ఇట్లు మన దేశచరిత్ర చాలభాగము ధ్వంసముచున్నది.

అత్యంతోపయోగకరములైన ఈ శిలా శాసనములను మూర్ఖుల పాలుగాని, ప్రబల వాతావరణము నెదుర్కొన వీలుగాగానిఁ జేయక బుద్ధిమంతులు ప్రభుత్వమువారికిఁ దెల్పి దేశ చరిత్రమునకు దోడ్పడుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

12. The Indian Antiquary vol. 10.
Page 34.

శష్టాహల్య

శ్రీ శిష్టా సత్యనారాయణ రాజశేఖరం

ప్రాప్తావస్థను జాలిమైఁ దెలియఁ జెప్పఁజాల నే జాగృతిన్
సుప్తావస్థ సచించితావమతిన్ జోగంగనేఁజాల - సం
తప్తాంత స్పృదయమ్ము చిమ్ము విపరీతజ్వాలలన్ మ్రగ్గెదన్ —
శష్టాహల్యను! రామపాద సరసీజం బెంచి కే లొగ్గెదన్.

ఈ పాపాణములో నణంగిన త్రపాపేతుల్ విజృంభింపఁగా
శాపావాప్త శిలాపటాపిహిత భస్మప్రాయనైతిన్ - పురా
పాపాద్భత్యము స్వామికోపవివశత్వంబై ననున్ మూఁగగా
రేపున్ మాపును మూర్ఖుఁజేసె - వినువారే లేని యీకానలన్.

నాలో నాకు శరీరముం గలుగు - సంతర్దృష్టియుం గల్గు - చే
గాళుల్ మాత్రము రావు - నాక్కియును బంకంజాల దొక్కింత - ఈ
వైలాకారము స్వామి కింపిశని నాస్వాంతమ్ము సాంతమ్ముగా
నేలా మూయదు? మన్ననోవ్యధయు దానేలా ననున్ బాయదో!

ఔరా! శాపము-తాపముం బెనుపఁగాదా స్వామి సంధించె? - నా
నేరం బున్నదొ లేదొ యెవ్వఁ డెఱుఁగున్? నేరంబు లేకుండియున్
ఘోరావస్థలపాలు నేనయితిలో! - ఘోరాఘభారోత్కటా
కారన్ దూఁచెడి త్రాసులేమి, లఘుశిక్షాలక్ష్యమే యైతిలో!

ఐతికే సర్థ శరీర-బూర్ణహృదయన్! ప్రత్యేకతల్ లేవు—నా
పతనం బాతనికై భరించితిని-శాపశాంతి పైరించితిన్—
బ్రతుకుం జా వొక రీతిఁజూచితి-యథార్థంబే ప్రదర్శించితిన్—
గత మాగామియు మీదు గట్టి, తన సంకల్పమ్మునం బెట్టితిన్.

శ ప్రా హ ల్య

ఎటులైనా, బరిణామ పూర్ణతకు మధ్యేమార్గమందున్న న
న్నిటు శిక్షాస్పదఁ జేసి త్రోసిచనె గానీ స్వామి, నాయందు లే
కెటు పోవుక మమకార మాయనకు? తానే నేనుగా లోన ప్ర
గ్గుటయుఁ గన్నులఁ గట్టి నట్టులనె నాకుం దోఁచె నిప్పట్టులన్.

మహానీయాశయముల్ సృజించుకొని-దిజ్మాత్రంబుగా నైనఁ ద
న్మహిమల్ గాంచక సర్వతో ౭ పజితనా నాకంటె మేలేకదా,
సహనార్హ శ్రమబద్ధ జీవితగతిక సౌఖ్యము సాధించుచుక
స్పృహఁ గోల్పోవని మత్స్యభీజను-లహో! నిష్ఠల్ వృథా కష్టముల్!

వృథయున్ వెల్లియు లేని పూర్ణత అలభ్యం బయ్యెనే కాని—నే
వృథయైపోయిన దేమి, యింతకును?—లోఁ బెంపొందఁజే జీవు?—ఁడి
మథనన్ బాల్గొను నాత్మసాధకులకున్ మా రుండునే?—కల్పనల్
కథలుం జెప్పిన యంత నాదు కరుణా గాథల్ ప్రబోధింపవే?

పరమాత్మన్ బడియుండ లేక—యిటు జీవత్వప్రలోభము నన్
దరియన్, దూరము వచ్చి చేరితిని వందల్ వేలు జన్మాలుగా!
పురుషార్థావధి దాటి పోని వ్యసనంబుల్ సాలవా, జీవునిన్
మఱియున్ దూరము నేయ?—నింకఁ బరమాత్మన్ జేరు టేనాటికో!

దవ దగ్ధంబు మనస్సు-పై తనువు మాత్రం బున్న దీ యాకృతిన్—
భవనాధారుఁడు రాముఁ డుర్వితనయా బుద్ధిన్ బ్రయాణించు ము,
న్నెవరేన్ దాపులనుండి యేగుచును గాలీ రాతిపై మోపి, నా
భవమోక్షాశలు కుప్ప కూల్పకుఁడయా! బ్రహ్మయువుల్ మీకగున్.

త్రిలోచన పల్లవుడు

శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

తెలుగుదేశచరిత్రలోని మిథ్యాపురుషులనబడు నారిలో త్రిలోచన పల్లవుడను పల్లవవంశపు రాజు ఒకడు. ఇంతవరకు చరిత్రకు తెలిసిన కల్లవ రాజవంశములనేకము కలవు. వీటిలో కొన్ని మన తెలుగుదేశముననే వేరువేరు ప్రాంతములందు పరిపాలనము చేసినవి. తెలుగుదేశమున పరిపాలనము నెరపిన కల్లవ వంశజుల సంతతిక్రమము శాసనముల వలన తెలియుచున్నది. కాని అట్టి ప్రాచీన పల్లవరాజ వంశములలో త్రిలోచన పల్లవుడను పేరుగల రాజు తెలియరాదు. షోనీ, ఆపల్లవ రాజులలోనే ఎవరికయినను త్రిలోచనపల్లవుడను నామాంతర మున్నదేమో యనిన సదియు గన్పట్టదు. ఇంకను విశేషమేమన ఆ పల్లవ రాజులలో ఎవ్వరికి నిటువంటి పేరే కనబడదు. స్కందవర్మ, వీరవర్మ, బుద్ధవర్మ, సింహవర్మ, వీరకూర్మవర్మ, విజయస్కందవర్మ, కుమారవిష్ణు, విష్ణుగోపవర్మ, మహేంద్రవర్మ-ఇటువంటి పేరులు గల పల్లవరాజులే శాసనముల వలన దెలియ వచ్చెదరు కాని త్రిలోచన పల్లవ, త్ర్యంబక పల్లవ, త్రిసయన పల్లవ నామములను ధరించినవారు ఎవ్వరు గనపడదు. ఇటువంటి సందర్భములలో ఈ పల్లవవంశమున త్రిలోచన పల్లవు డెట్లు వచ్చెనో, ప్రాచీన కాలమున దేశమును పాలించిన పల్లవరాజులకు నీతనికి నెట్టి సంబంధము కలదో, ఇతడెక్కడి వాడో, ఏకాలము వాడో ఏమియు దెలియుట లేదు. అందు వలన నీతని విషయము చరిత్రకారుల కొక సమస్యయైనది. ఇంతవరకు నీతడొక మిథ్యా పురుషుడనియే ఊహించుచున్నారు. కాని దేశములో వాడుకలో నున్న గాథల ననుసరించి చూచినచో నీతడు చారిత్రక పురుషుడే కాని మిథ్యాపురుషుడు కాడని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. అందువలన త్రిలోచన పల్లవుడు చారిత్రక పురుషుడుకాని చారిత్రక వ్యక్తియని యెంచవలసి యున్నది. ఈతడు మిథ్యా పురుషుడని కొట్టి పేయుటకును వీలులేదు; చారిత్రక పురుషుడని గట్టిగా

బల్లగుద్ది చెప్పటకును వీలులేదు. అటువంటి విచిత్రవ్యక్తి ఈ త్రిలోచనపల్లవుడు.

త్రిలోచన పల్లవుని గురించిన విషయ మంతయు స్థానిక చరిత్రముల వల్లను, ఆతని నుదాహరించు శాసనములవల్లను దెలిసికొన వలసినదే. ఇవియైనను ఆతని జన్మాదికమునుగురించి తెలుపవు ఆత డొసరించిన కార్యవిశేషములనుగురించి మాత్రమే తెలుపును. ఇక నీ త్రిలోచన పల్లవుని జన్మమును గురించి, ఆతని సంతతినిగురించి తెలుపునది కాటమరాజు చరిత్ర. ఇది నెల్లూరు నేల చుండిన నలసిద్ది రాజునకును, యాదవాధి పుషయిన కాటమరాజునకును పసులపుల్లరి విషయమున వచ్చిన వివాదము కారణముగా జరిగిన యుద్ధవృత్తాంతమును దెలియజేయును. నలసిద్ది రాజు వల్లవ వంశజుడని, భారద్వాజగోత్రుడని, ముక్కంటి సంతతి వాడని, కాటమరాజు చరిత్రలో కలదు. అట్లయిన త్రిలోచన పల్లవుని పేరయినను ఈ చరిత్రమున లేకే, నలసిద్ది త్రిలోచన పల్లవుని సంతతివాడని కాని, అతని సంబంధియని కాని యెట్లు చెప్పవచ్చునని పాఠకులకు సంతయము తోచుట యుక్తము.

త్రిలోచనుడనగా మాడు కన్నులు గల శివుడు. త్రిలోచన, త్ర్యంబక, త్రిసయనపదములు పర్యాయపదములు. ఈమాటికిని మాడు కన్నులు గల శివుడని యర్థము. వీటికి సమానార్థకమైన తెలుగుమాట ముక్కంటి. ముక్కంటి యన్న మాడు కన్నులు గల ఈశ్వరుడనియే యర్థము. శివుని పేరే పల్లవనృపాలునికి పెట్టుటచేత అతనికి త్రిలోచనపల్లవుడని పేరు కలిగినని యూహించుట సహజము, సమంజసమును. త్రిలోచనుడు, త్ర్యంబకుడు, త్రిసయనుడు అను పేర్లు పెట్టుకొన్నవారందరు శివులనికాని, వారికి శివుని వలెనే మూడుకన్నులుండుననికాని యెంచుట అసహజము, అవిశేషమును. కాని త్రిలోచనపల్లవుని

త్రిలోచన పల్లవుడు

విషయములో ఇది విరుద్ధమైనది. తెలుగుదేశమునందలి యాచరిని సరికించి చాల ప్రదేశమును జననివాస యోగ్యము కావించి, దేవాలయములను నిర్మించి ఉత్తరహిందూదేశమునుండి, గంగాతీరముననుండి బ్రాహ్మణులను చతుర్థవంశజులను రావించి జనపదములు తీర్చించి బాధ్యమనణచివైచి హిందూధర్మమును హిందూసంస్కృతిని పునరుద్ధరించిన త్రిలోచన పల్లవుడు కృతజ్ఞతాని బద్ధహృదయులైన హిందువుల దృష్టిలో శివావరావతారుడే, సాక్షాత్తు మూడు కన్నులు గల శివుడే యైనాడు. అందువలన జను లీతనని ముక్కంటియని ఈతనికి శివునివలె నే మూడు కన్నులుండెనని విశ్వసించి యాతని కనేక గాథలు ముడిపెట్టిరి ఈ పల్లవరాజు నీకారణమున ముక్కంటి యని, త్రిలోచనపల్లవుడని, త్రినయనపల్లవుడని, త్ర్యంబకపల్లవుడని వ్యవహరించుచు వచ్చిరి పల్లవులు తాము భారవ్యాజగోత్రులమని చెప్పకొన్నారు వీరు సూర్యవంశజులని కాటమరాజు చరిత్రలో నున్నది కాని అది నిజముకాదు. గాథల ననుసరించి చూడగా పల్లవులు ద్రోణాచార్యుని కుమారుడయిన అశ్వత్థామ కును నాగకన్యకును జరించిన పల్లవుని సంతతివారలని తెలియవచ్చును. అందుచేత పల్లవులు సూర్యవంశ క్షత్రియులునుకారు, చంద్రవంశక్షత్రియులునుకారు. ఈకారణమున త్రిలోచనపల్లవుడు ఇనవంశజు డనుట సరికాదు.

ముక్కంటినామాంతరము గల త్రిలోచనపల్లవుని గురించి, అతని సంతతినిగురించి కాటమరాజు చరిత్రలో నిట్లున్నది:

అల్లధరణికోట అమరలింగమునకు
బ్రాహ్మణకన్యకుఁ బ్రభువించినాఁడు
మూఁడు కన్నులవాఁడు ముక్కంటియనగ
ముక్కంటి మనుమండు మొగి జనోద్ధరుఁడు
జనోద్ధరుని కుమారుఁడు మనోద్ధరుడు
మనోద్ధరుని కొమారుఁడు మన్మథసిద్ధిరాజు
కొండొకసిద్ధిరాజు కొమారసిద్ధిరాజు
కస్తూరి సిద్ధిరాజు గండగోపాలరాజు
తల్లియేగురు (కీ) సిద్ధిరాజు డిశవాయి భీమన
పట్టభద్రుడు భారవ్యాజగోత్రుండు
వరవితరణగుణవంశవర్ధనుఁడు

నవరసాలంకార నవమన్మథుండు
నిలఁగి రిగలరాజు నలసిద్ధిరాజు...

ఈ రీతిని నలసిద్ధి ముక్కంటి పల్లవుని సంతతి వాడని కాటమరాజు చరిత్రలో నున్నది. కాని దేశమున వాడుకలోనున్న ఇతర గాథల ననుసరించి చూచినచో ఈ వృత్తాంతము సరియైనది కాదని, కాటమరాజు ప్రత్యక్షి చోళవంశజుడని తెలియవచ్చుచున్నది.

సరిగా ఇటువంటికథే పోతెట్టి లింగనకవి విరచితమైన చోళచరిత్రమును ద్వీపదకావ్యములో ముక్కంటి చోడుని విషయమున జెప్పబడినది. ఆకథ యిది. ఒకప్పుడు కాళహస్తిపురములోని స్త్రీలు కొందరు శివాలయమున కరిగి శివుని పూజించిన యనంతరము తమ మరదిలిని చూచి ఎకసక్కెమాడుచు నీతోమలికి పుత్రు నొసంగిన యెడల పుత్రుడు జలములు తెచ్చి దీపారాధనము చేతుమని దేవునికి మొక్కి దేవుని ప్రసాదము నామెకు గూడ నిప్పించిరి. కాలక్రమమున నామెగర్భము గాల్పుట, కుమారుని గనుట, తల్లి దండ్రులమెను నిందించుట మొదలైన వన్నియు జరిగినవి. ఇంచుమించుగా నిది వేములవాడ భీమకవి జన్మవృత్తాంతమును బోలినదే కాని నవచోళచరిత్రమున నిది చక్కగా వర్ణితము కాలేదు. ఈ కుమారుని గన్న స్త్రీ అవివాహితయో వితంతువోయై యుండవలెను. ఈ విషయ మా కావ్యమున విశదముగా లేదు. పుట్టిన కుమారుడు సామాన్యముగా నందరివలె రెండు కనులతో కాక ఫలమునందలి నేత్రముతో గలిసి మూడు కనులతో బుట్టెను. అందువలననే ఇతనికి ముక్కంటి చోడుడని పేరు కలిగినది. గ్రంథకర్త ఈ ముక్కంటిని చోడుని జేసెనేకాని అతని కథ యంతయు ముందు తెలుపబోవురీతిని ముక్కంటిపల్లవునిదే. ఈతని జన్మవృత్తాంతము కాటమరాజు చరిత్రలోను నవచోళ చరిత్రలోను ఇంచుమించుగా ఒకటే విధమున నున్నది. ఇక వృత్తాంతమేమన అతడు అమరలింగమునకు బుట్టినట్లు వానిలో చెప్పియుండగా దీనిలో కాళహస్తిస్థిరుని కృపచే గలిసెట్లున్నది. ప్రాయశముగా త్రిలోచనపల్లవుడు శివాంశ సంభూతుడని, శివునితో ఇంచుమించుగా తుల్యుడని చెప్పవలె ఈ విచిత్ర కథాకల్పనము జరిగి యుండ

వచ్చును. మొత్తము మీద వేములవాడ భీమకవివలెనే ఈతడును దైవవరప్రసాద జనింపుడు. కాటమరాజు చరిత్రలోను, నవదోశ చరిత్రలోను చెప్పిన ఈతని జన్మవృత్తాంతము కాని కాటమరాజుచరిత్రలో చెప్పిన ఈతని సంతతి క్రమముకాని విశ్విసనీయులులైనవి కావు.

దేశమున వాడుకలో నుండిన గాథల ననుసరించి చూచినచో త్రిలోచన పల్లవునికి బలప్రాధవో పేతులయిన సమకాలికు లిరువురు. ఒకరు కరికాలచోళ మహారాజు. ఇతడు చోడవంశజుడని పేరు ననుసరించి తెలియుచునే యున్నది. రెండవ వాడు చాళుక్య వంశజుడయిన విజయాదిత్య భూపతి.

త్రిలోచన పల్లవుడును కరికాల చోడుడును కూడ పరమమాహేశ్వరులు, పరమకైపులు, మహాశివ భక్తులు. త్రిలోచన పల్లవునివలెనే కరికాల చోడుడును చారిత్రక పురుషుడు కాని పరమాద్భుత చారిత్రక వ్యక్తి. సూర్యవంశోద్భవులయిన చోళవంశముల కందరికి కరికాలచోళుడు మూలపురుషుడు. త్రిలోచన పల్లవుడు చారిత్రక వ్యక్తి కాదన్న ఆంధ్రులూర కొందరేమో కాని కరికాల చోళుడు చారిత్రక వ్యక్తి కాదన్న తమిళు లందరు కయ్యమునకు కాలు దువ్వుదురు.

కరికాల చోడుని గురించిన కథలు గాథలు ఎన్నియో యున్నవి. అతడొనరించిన మహాఘనకార్యములలో కావేరీదిక్కి దరులు కట్టుట యొకటి. ఆతని ప్రస్తావముగల ప్రతి శాసనములోను ఇంచుమించుగా అన్నిటను ఈ విషయమే ప్రధానముగా ఉటంకితమైనది. ఈ కారణముచేతనే ప్రాచీన కాలములో ఎన్నాడోవచ్చి తెలుగుదేశములో స్థిరపడి పోయిన తెలుగుచోళులని వ్యవహరింపబడుచువచ్చిన ఈతని సంతతిలోని ఒకశాఖవారి ప్రశస్తిలో తప్పక ఈ ఘనకార్య ప్రస్తావముండును. వారీవిషయమును ఘనముగ చెప్పకొందురు. కరికాలచోళరాజు తనసామంతుల నందరిని పిలువనంపించి వారిచేత మట్టితెట్టలు మోయించి కావేరీదిక్కి దరులు కట్టించినాడట. ఆనిమమున కరికాలచోళుడు పిలువనంపిన వారిలో త్రిలోచనిచన పల్లవుడు డొకడు. ఇతడు కరికాలచోళుని సామంతుడని యనలేము. సామంతులు కాని కరికాల చోళుని మిత్రు లితర భూవరులుకూడ ఆతని యాజ్ఞకు

బద్ధులై అతడు తలపెట్టిన ఘనకార్యమున సాయము చేసిరని గాథలు తెలుపుచున్నవి. అటువంటి వారిలో త్రిలోచన పల్లవు డొకడేమో. త్రిలోచన పల్లవుడు కూడ కరికాల చోడుని వలెనే సమాన దర్శాద్యములు కలరాజే. కరికాలు డీతనిని జయించి సామంతుని కావించుకొనెనని చెప్పవారును కలరు. స్థానిక చరిత్రములు కరికాలచోడ త్రిలోచనపల్లవులను రాయలసీమలో కలుపుచున్నవి. కరికాలుడు కాంచీ పురమును బట్టుకొని నట్లును, ఆచ్చటి కాంచీపురాధిపతి పల్లవరాజును జయించినట్లును చోళశాసనములు తెలుపుచు చున్నవి. కరికాలచోడుడు జయించిన పల్లవరాజు త్రిలోచనపల్లవుడని నిశ్చయముగ చోళశాసనములు తెలుపక పోయినను స్థానిక చరిత్రలలోని గాథల ఆధారమున ఈ పల్లవరాజు త్రిలోచన పల్లవుడేయై యుండునని నిర్ధారించుచున్నాడు. కాంచీ పురము తొండమండలము—తుండీర మండలము—లోనిది. ఈ తొండమండలము చిత్తూరు జిల్లాలోనికి వ్యాపించిన దేశము. కరికాలచోడనరసతి త్రిలోచన పల్లవుని జయించిన విషయ మెంతవరకు సత్యమో చెప్పలేము. కరికాల చోళుని ఘనకార్యములను ప్రశంసించు అతని సంతతి వారుకూడ కావేరికి దరులు కట్టిన విషయమునే ఘనముగ చెప్పుదురుకాని త్రిలోచన పల్లవు నోడించిన విషయమును పేర్కొనరు. ఈ సందర్భమున కరికాలసంతతిలో ఆతని పేరు వహించినవారు ఇంకను కొందరున్నారను విషయమును మనము జ్ఞాపకముంచుకొనుట యుక్తము. త్రిలోచనపల్లవుడు కరికాలచోడుని సామంతుడైన నేమి, కాకపోయిన నేమి. మొత్తముమీద అతడు కరికాలుని యాజ్ఞను పరిపాలింపలేదు. అందువలన కరికాల నరపతి కుపితుడై ఆత డెవరో స్ఫురణకు తెచ్చుకొనుట కాతని యాపువ్రాసి చూపుచుని యడిగెనట. అంతట ఆతని అనుయాయులు త్రిలోచన పల్లవుని యాపు వ్రాసి చూపిరట. అప్పుడు తనయాజ్ఞ పాలింపలేదని ఉగ్రుడైన కరికాలనరపతి తన కాలి బొటన ప్రేలితో త్రిలోచన పల్లవ ప్రతిమ ఫాలనేత్రమును తుడిచి వేసెనట. వెంటనే యిక్కడ త్రిలోచన పల్లవుని మూడవకన్ను పోయినదట. ఇది కాళ్లు చేతులు లేని కట్టుకథ. కాని యిది అరవ చోళ గాథలలో లేదు కాని తెలుగు చోళ గాథలలో బహుశ ప్రచారములో నుండెను. ఈ గాథకు సాహిత్యములో

త్రిలోచన పల్లవుడు

స్థావరము కల్పించిన మహాకవి తిక్కనసోమయాజి. ఇతడు తన నిర్వచనోత్తర రామాయణములో కృతి పతియైన తెలుగు చోళసరపాలుడు మనుమనిద్ది వంశము నభివర్ణించు సందర్భమున ఇట్లు చెప్పియున్నాడు:

‘చేనేతం బృథివీకు లందుకొనఁ గాశీ సింధుతో
యంబులం

జేనెక మజ్జన, ముంగుటంబున హరించెం

బల్లవోర్వీకు ను

ల్లాసం బొందిగ ఫాలలోచనము, లీలం గడ్డెఁ

గావేరి హే

లా సాధ్యాభిల దిజ్యులుండు కరికాలమ్మనిభుం
డబ్బడే!

ఈ పద్యమున తిక్కన సోమయాజి పల్లవోర్వీకుడని పేర్కొన్నవాడు త్రిలోచన పల్లవుడేకాని యనుయకు కాడు. ఏలన అతనికి మూడు నేత్రము లున్నవని ప్రతీతి.

తెలుగు చోడ భూవరులు తమ ప్రళయిలో ఈ విషయమును సుస్థిరముచేసి యున్నారు. ‘స్వస్తిదరణ సరోరుహ విహతి విలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాభిల పృథివీశ్వర కారిత కావేరీతీర కరికాలకుల రత్న ప్రదీప’ కులమని వారు తమ వంశపు వక్త్రులలో దర్పముతో ఈ విషయము నుద్ఘాటించి కరికాలని సంస్కరించుకొనుచుందురు.

ఇక త్రిలోచనపల్లవునికి సమకాలికుడైన రెండవరాజు చాళుక్యవంశజుడయిన విజయాదిత్యుడు. దక్షిణదేశమును ప్రాచీనకాలములో పరిపాలించిన రాజ వంశజులందరు, పౌరాణిక వాఙ్మయ ప్రభావమున కావచ్చును, ఏ పౌరాణికవంశ గాథతోనో ముడిపెట్టుకొని తాము గంగా యమునా నదీతీర ప్రదేశములనుండి యో ఆర్యావర్త పుణ్యభూమిలోని ఏ యయోధ్యాది నగరప్రాంతములనుండియో వచ్చినట్లు చెప్పకొనుట ఆచారము. ఆర్యసంస్కృతి యంతయు అక్కడ పుట్టి పెరుగుటవలననే ఆ ప్రదేశమునకు ఘనత వచ్చినది. భారతీయ సంస్కృతికి మూలకందమైన వాఙ్మయ మంతయు అచ్చటినే. ఆ వాఙ్మయకర్తలైన మేధావులందరు అచ్చటివారే. ఈ కారణముచేత ఆర్యావర్తమునకు, ఆర్యావర్తగర్భితమైన ఉత్తర హిందూదేశమునకు, ఎక్కడలేని ప్రళయి వచ్చినది. ప్రాచీన రాజ వంశములును, తదితరములును కూడ ఘనతకొరకు తాము ఉత్తరదేశమునుండి వచ్చినవారమని చెప్పుకొనుట విలా

సమయినది. అదియునుగాక ఉత్తరదేశమునుండి దక్షిణ దేశమునకు వచ్చిన ఆర్యజాతులు ఎన్నో యున్నవి. ఈ జాతులవారే ఆర్యసంస్కృతిని దక్షిణాపథమున ప్రాకించిరి. చళుక్య వంశ్యుడయిన విజయాదిత్యుడు విజిగీషువై దక్షిణదేశమునకు వచ్చెనట. ఇతని పూర్వులు ఏబది తొమ్మిండు అయోధ్యాపుర సింహాసమును అధిష్టించి తత్ప్రాంతదేశమును పరిపాలించిరట. విజయాదిత్యుడు తన పట్టమహిషితోను, పరిజనముతోను దక్షిణదేశమునకు విజిగీషువై వచ్చునాటికి ఈ దేశమును త్రిలోచనపల్లవుడు పరిపాలించుచుండెను. అప్పుడు భువియులకు భయంకర యుద్ధము జరిగినది. ఆ యుద్ధములో విజయాదిత్యుడు నిహతుడయ్యెను గర్భిణియైన అతని మహాదేవి ఆయుధ్యమున నెట్లో తప్పించుకొని పురోహితుని, పరిచారికలను దీసికొని ముడివేము అను అగ్రహారమునకు పోయెను. తదగ్రహార వాస్తవ్యుడయిన విష్ణుభట్ట సోమయాజి యను విప్రుడు ఆమెను తన యింటపెట్టుకొని కన్న కూతుగువలె కాపాడెను. ఆమె యతనియింట నుండిన కాలముననే నవమాసములు నిండినవెనుక ఒక కుమారుని గనెను. విష్ణుభట్ట సోమయాజి యా శిశువుకు జాతకర్మాది సంస్కారములన్నియు చేసి యాతనిని యుక్తవయస్సు వచ్చినపిదప సమస్త విద్యలయందును ప్రవీణునికావించెను. విజయాదిత్యుని మహాదేవి తన కుమారునికి తన ఆశ్రయదాత పేర విష్ణువర్ధనుడని పేరు పెట్టెను. పెరిగి పెద్దవాడయిన విష్ణువర్ధనుడు జరిగిన యావద్యృతాంతమును తన తల్లివలన తెలిసికొని చాళుక్యగిరికేగి యచట గౌరియైన నందాభగవతి నారాధించి కుమారనారాయణ మాతృగణములను సంతర్పిత్రిములు కావించి స్వకులక్రమాగతముగ వచ్చుచుండిన శ్వేతాతపత్ర, శంఖ, పంచమహావాద్య పాలీకేతన, ప్రతిఢక్కా, వరాహాంధన, పింఛ, కుంత, సింహాసన, మకరతోరణ, కనకదంఢ, గంగా యమునాది సామ్రాజ్య చిహ్నములను తెచ్చి, కదంబులు గంగులు మొదలైన భూవరులను నిర్దించి నేతునర్మదా మధ్యస్థమైన సార్వసప్త లక్షదక్షిణాపథమును పరిపాలించెను. విష్ణువర్ధనుని భార్య పల్లవవంశమున జనించిన మహాదేవి. ఈ యుధియులకు జనించినవాడు (రెండవ) విజయాదిత్యుడు. సముద్రతీర ప్రమైన వేంగి దేశమును పరిపాలించిన పూర్వ చాళుక్య భూపతుల పౌరాణికవంశ కథనమిది. మొట్టమొదటి మారిది రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రియైన విమలాదిత్యుని కాసనములలోనే కానవచ్చును.

[స శేషము]

నేను, మాజానకి

శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి

అది పట్నంలో విశాలమైన కీధి ఉదయం ఎనిమిది గంట లాతుంది. నేను నెమ్మదిగా నైకిలువొడ పోతున్నాను. మెల్లగా వీచే గల్లని గాలికి నైకిలు స్వేచ్ఛగా తెరచాపకట్టిన నావలా నడుస్తోంది. నూర్య రశ్మి వెచ్చగా వీపుకి తగులుతోంది. చల్లనిగాలి, వెచ్చనిండే మత్తును కలుగజేస్తున్నాయి. కూరగాయల కావళ్లు, పాలు, పెరుగుగంపలు అక్కడక్కడ కను పిస్తున్నాయి. అటు యిటు దిక్కులు చూస్తూ నైకిలు సాగనిస్తున్నాను. తలవనితలంపుగా నైకిలుకి బ్రేకు వేశాను. చూతూతూ నైకిలు ఆగింది. ఇంతవరకూ పర భ్యానంగానూ మత్తుగానూ ఉన్న కొరణం చే ప్రక్కకు వాలిపోయాను. అంతటితో మత్తు వదలిపోయింది. గుండె ఒక్కసారి దిడదిడలాడింది దిక్కులు చూచే కళ్లు క్రిందకు వాలాయి. ఒక్కసారిగా యేవేవో విషయాలు మనస్సులో గిరుస తిరిగాయి కళ్లు మెత్తలేడానికి ధైర్యం చాలడంలేదు. నైకిలును క్రిందా మీదా చూచాను. మనస్సు కలవరపడుతోంది. ఆ వీధికి కుడినైపు ఉన్న ఇళ్ళవరుసను చూడాలిగాను కొని ఎడమనైపు వరుసను, తలవంచి కనుకొలకు ల్లోనుంచి చూచాను. సందేహంలేదు. నేను అనుకోన్న వ్యక్తియే. ఇటువైపు చూస్తోంది. ఆమె ఇక్కడ ఉండడానికి కొరణ మేమో నాకు బోధపడలేదు. విశాఖపట్నంలో ఉన్నారని ఎప్పుడో విన్నాను. బహుశా ఆమె భర్తకు బదిలీ అయియుండవచ్చు. ఎదు టికి వెళ్ళడమా? వెనక్కిపోవడమా? ఏమీ తోచలేదు. ఒక నిమిషం నైకిల్ని పరీక్షించి, ఇంకో నిమిషం బట్టలు సవరించుకొని నైకిలు ఎక్కాను. కళ్లు మాత్రం ఆ వ్యక్తిని పుకి లేవడంలేదు. మరోనైపును భ్యానంతో చూస్తున్నాను. రోడ్డు చాలా ఖాళీగా ఉంది. రోడ్డు బట్టా కార్లూ మొదలైనవాటితో రద్దీగా ఉంటే నాకు కొంత సదుపాయంగా ఉండేది. నైకిలు చురుగ్గా నడుస్తోన్నట్లు తోచింది. ఆ యింటికి మరీ దగ్గరగా వచ్చే

శాను. ఎదుటికి వెడితే ఆమెను పలుకరించాలి. తరువాత వారి యింట్లోకి వెళ్లాలి. కుశలప్రశ్నలు వెన్నూలి ప్రస్తుతం నేనున్న బీదస్థితిలో నాకు తగిన గౌరవ మిచ్చి ఆమె మాట్లాడుతుందా? ఆమె భర్తను, ముందుగా నేనే పలుకరించాలేమో! అతన్ని యేమని సంబోధించాలి? వారిద్దరినీ 'ఏమండీ' అని గౌరవించాలేమో!—అటు చూడకుండా నే ఆ యింటి యెగుటికి వచ్చేశాను. ఆమె పిలువకుండా ఉంటే బ్రతికి పోతాను—అని మనస్సు కోరుతోంది నైకిలు నెమ్మదిగా దొర్లిపోతోంది. ఇల్లు చాలేశాను. ఒక దీర్ఘమైన నిట్టూర్పు విడిచాను. శరీరానికి బిగియగట్టిన త్రాళ్లు విప్పినట్లైంది. గాఢంగా గాలిని పీచుస్తూ నైకిలు పెడలు గట్టిగా క్రిందికి తొక్కుతున్నాను. ఇంతలో 'ఏమండీ' అనే పిలుపువీపునూ దరచినట్లు వినిపించింది. నైకిలుబ్రేకు నొక్కి వెనక్కి తిరిగి చూచాను. పది పన్నెండేళ్ల కుర్రాడు నా దగ్గరకు పరుగెత్తుకొని వస్తున్నాడు. నైకిలు దిగక తప్పిందికాదు. వాడు నా దగ్గరకు వచ్చి 'అయ్యగారు పిలుస్తున్నారండీ' అన్నాడు. అటు చూచాను. ఆమె అక్కడ నే నిలబడి ఉంది. నైకిలు మళ్ళించి వాని వెనుక నే వెళ్లాను. ఆమె లోపలికి వెళ్ళింది. నైకిలు అరుగునకు జేర పెట్టి మెట్లు ఎక్కాను. ఆమె శుక్లంలోపల నిలబడి 'ఏం రానుం, మమ్మల్ని మరచిపోయావా?' అంది. ఒకసారి ఆమె ముఖం చూచాను. శాంతంగానూ, గంభీరంగానూ ఉంది. నవ్వుగాని, విచారంగాని ఆ ముఖంలో లేవు. 'అబ్బే! మరచిపోతానా? ఇక్కడున్నా కేమిటి? మీ ఆయనకు ట్రాన్స్ ఫరైందా? అని ప్రశ్నించాను. 'ఔను, ఒక నెలైంది ఇక్కడికి వచ్చి. రా, లోపలికి' అంటూ లోపలికి నడిచింది. వీధివైపు వున్నది చిన్న పెంకుటి వసారా. అది చాటి ఆధునిక పద్ధతుల్లో కట్టబడిన డాబాలోకి ఆమె వెనుక నే నడిచాను. డాబా చాలా శుచిగానూ అక్కర్లేయంగానూ ఉంది.

నేను, మా జానకి

హాలులో ఒక రాండ్ టేబులు చుట్టూ నాలుగు కుర్చీలు ఉన్నాయి నన్ను కూర్చోవని చెప్పి లోపలికి వెళ్లింది. నేను హాలులో నలునైపులా చూచాను. అడంబరమేమీ లేదు గోడలు తెల్లగా మెరుస్తున్నాయి వీధి గుమ్మానికి ఎదురుగా గోడమీద గడియారం, రెండు కేలంబర్లు, హాల్లో ఒక మూల రేడియో ఉన్నాయి. రెండు నిమిషాల్లో ఆ మెరుచ్చి కాఫీతో వున్న కప్పు ఎదుట పెట్టింది. 'ఇప్పుడు ఎక్కడ వుంటున్నావో?' అని ప్రశ్నించింది. నాకు తాగుతూన్న కాఫీ పలక మారింది. కప్పు బల్లమీద పెడుతూ దగ్గి గొంతుక సవరించుకొన్నాను 'ఇక్కడే, టౌన్ లో' అన్నాను. 'ఏంచేస్తున్నావో?' అని అడిగింది. రెండు గుక్కలు కాఫీ మింగి ఒక తుణుం ఆలస్యంచేసి అన్నాను — 'షావుకారుదగ్గర గుమస్తా' 'మకాం ఎక్కడో?' 'హోటల్లో'; 'మామయ్యగారి జాడ ఏమైనా తెలిసిందా?' మానాన్న గారు ఆమెకు మామయ్య. 'లేదు' అని జవాబిచ్చాను.

ఇంతలో కాలిబూటు చప్పుడు వినిపించి అటు చూచాను. వస్తూ నే 'ఏమోయ్! ఎక్కడనుంచిరాక?' అని అత నే నన్ను పలకరించాడు. 'ఇక్కడే టౌన్ లో ఉంటున్నాను' అని జవాబిచ్చాను. 'ఆ! అలాగా! నువ్వు ఇక్కడ ఉంటున్నట్లు మాకు తెలియనే తెలియదు!' కొంచెం ఆశ్చర్యాన్ని వెల్లడిస్తూ నాకు ఎదురుగా కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. 'నాకూ తెలియదు — మీరు ఇక్కడ వుంటున్నట్టు...' ఇంత వరకూ హాలులో లోపలిగుమ్మాన్ని అనుకొని నిలబడి వున్న జానకి — 'నేను కూరలకొవిడిమాడ్డానికి ఆరుగు మీదికి వెడితే ఇతను నైకిలుమీద వెడుతూ కనుపించాడు. మన నాయకుడు పరుగెత్తుకొని వెళ్లి తీసుకొచ్చాడు. ఇక్కడే షావుకారుదగ్గర గుమస్తాపని చేస్తున్నట్టు. మకాం హోటల్లోనట' అని చెప్పి నాకు శ్రమను తగ్గించింది. ఇంతవరకూ వారు నన్ను చేసిన సంబోధనలతో నాకున్న కలవరం చాలవరకు తగ్గింది. నన్ను వారు సంబోధించినట్లే నేనూ వారిని సంబోధించవచ్చు, అనే ధైర్యం కలిగింది.

'అలాగా, షావుకారు జీతమేమిస్తాడు? అని ప్రశ్నించాడు. 'ముప్పై' అన్నాను. 'అరే! ముప్పైలోను ఇరవైయైదు హోటల్కు పోతే మిగిలిన అయిదు రూపాయలతోనూ కాలక్షేప మేలా చేస్తున్నావు?'

అన్నాడు ఆశ్చర్యంగా. 'నాకు వైఖళ్ళు చాలా తక్కువ. అవే సరిపోతున్నాయి' అన్నాను.

'నువ్వు స్కూలు ట్రైనలు క్లౌసు పాసయినట్లున్నావు; వేరే మంచి ఉద్యోగ మెక్కడా దొరకలేదా?'

'ఇంటర్ కూడా పాసయ్యాను. ఉద్యోగంకోసం తిరిగి తిరిగి ప్రాణం విసిగిపోయింది. చివరికి ఈ షావుకారు దైవంలా దొరికాడు.'

"అరే! ఈపాటికి యేవో డిపార్టుమెంటులో చేర్చేవాణ్ణి నావల్ల కాకపోయినా నన్నెరుగున్న ఆఫీసర్లు చాలామంది ఉన్నారు. వాళ్ళతో చెప్పియుండును." నేనేమీ జవాబు చెప్పలేదు. ఇంతవరకూ యీ దంపతుల్ని గురించి నాలో కరడుకట్టిన భావాలు మెల్లగా కరగిపోసాగాయి. వీరికి ధనమున్నదనే గర్వం ఉన్నదనీ, ఆ ధనగర్వంతోనూ, అహంభావంతోనూ లేనివారిని నిర్లక్ష్యభావంతో చూస్తారనీ అనుకొనే వాణ్ణి. కాని ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా వారి నిరాశంబరత వారి మాటల్లోనూ వేషంలోనూ స్పష్టంగా గోచరిస్తోంది. వారికి ఇశరల కష్టాలయెడల సానుభూతి ఉండదని తలచేవాణ్ణి. కాని ఇప్పుడు నన్ను గురించి వారు వేసే ప్రశ్నలవల్ల నా తలపులు పూర్తిగా నిరాధారమైన వని నా అంతరాత్మ నాకు ప్రబోధిస్తోంది. నా సంకుచిత మనస్తత్వానికి సిగ్గుపడ్డాను.

"ఇప్పుడేమీ మించిపోయింది లేదుగా. రేపు మీరు ఉద్యోగం యిప్పిస్తే యివేళ సాయంకాలం గురుస్తాగిరికి స్వస్తి చెప్పి రేపు ఉద్యోగంలో చేరతాడు." అని జానకి నా మనస్సులోని మాటను చెప్పింది.

'ఓ! అలాగే, తప్పకుండా ప్రయత్నంచేద్దాం' అని ఒక తుణుం ఆగి 'నీకు పెళ్ళికాలేదు కదూ?' అని నన్ను ప్రశ్నించాడు.

ఈ ప్రశ్ని వానికి చాలా సాధారణమైనది. నా కష్టసుఖాలు తెలుసుకొనే ప్రయత్నంలో ప్రశ్నించి ఉంటాడు. ఆ ప్రశ్న నా మనస్సుమీద యెంతగా పనిచేస్తోందో వానికి తెలియదు. ఈ రోజున వీరిని కలుసుకొనడమే నాకు చాలా బాధాకరమైన విషయం. కాని వీరి సంభాషణా విధానం, నాలో నిరాధారంగా పాతుకొనిపోయిన తప్పుడు భావాల్ని దూరంచేసి నా

మనస్సుకి కొంత ఊరట కలిగించింది. కాని నా పెళ్ళికి సంబంధించిన ప్రశ్న రాగానే నా హృదయంగా మానుతూన్న గాయం రేగింది. ప్రశ్న సదాభవంతో అడిగినదశంలో సందేహంలేదు. ప్రస్తుతం నేనున్న పరిస్థితిని తెలుసుకొనేందుకు ఈ ప్రశ్న వేయబడింది అతని ముఖం చూస్తేనే తెలుస్తోంది. ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పడం చాలా తేలిక. 'అయింది', 'లేదు' అనే వాటిలో ఒక్కమాట చెబితే చాలు. కాని ఆ ప్రశ్నతో నా మనస్సులో బయటదేరిన అంశాలని కారణంగా వెంటనే జవాబు చెప్పలేక పోయాను. ఇంతలో మాకు యెదురుగా గుమ్మంలో నిలుచున్న జానకి — 'లేదు, ఇంకా కాలేదు' అని జవాబుచెప్పి నా మనస్సుకి కొంత బరువు తెగించింది. నేను లేచి నిలబడి 'వెళ్ళివస్తాను' అన్నాను.

'ఈపూట మాయింట్లో భోజనం చేసి వెళ్ళి' అంది జానకి.

ఆమె మాటతో మాటకలుపుతూ 'నిన్ను ఉద్యోగంలో ప్రవేశ పెట్టేవరకూ నీవు మాయింట్లోనే మకాం పెడితే నీ ఉద్యోగాన్ని గురించి నాకు శ్రద్ధ ఉంటుంది. భోజనం చేసి వెళ్లి ఇవాళే హోటల్ కి స్వస్తి చెప్పి. నీ పెట్టి వేడా తీసుకొనిరా, అని అంటూ లేచి చొక్కా విప్పకొన్నాడు.

"అలా చెయ్యి రామం" అంటూ జానకి అతనికి నాకూ స్నానానికి కావలసిన తువ్వార్లు ఎరుట జెట్టింది.

ఏం చెప్పాలో, ఏం చెయ్యాలో తెలియని అయోమయంలో పడింది నా మనస్సు. ఒక నిమిషం గడిచాక 'ఇప్పుడు కాదు, మళ్ళీ వస్తానుగా!' నా ఉద్యోగాన్ని గురించి నేనే జ్ఞాపకం చేస్తాంటాను. తరచూ వస్తాంటాను. ఈ వీధిని బాకీ వనాలు చెయ్యడానికి వచ్చాను. వెంటనే దుకాణానికి పోవాలి అని తొందరగా తడబడుతూ అన్నాను.

"నువ్వు అంతగా మొహమాటపడితే ఎలాగ! మాయింట్లో నువ్వు స్వేచ్ఛగా ఉండొచ్చు. నీకూ నాకూ కూడా మన కష్టసుఖాలు కనిపెట్టే పెద్దవాల్లే వరూ లేరు. నా తమ్ముడైతే వాని బాధ్యతంతా నేను వహించనూ? నువ్వు పరాయివాడవు కావు. ఈమధ్య జానకి చెప్పగా నిన్ను గురించి విన్నాను" అని కొంతం

గానూ గంభీరంగానూ మాట్లాడి నా దగ్గరకు వచ్చి భుజంమీద చెయ్యివేశాడు.

నాకు అప్రయత్నంగా కళ్ళు నీళ్లతో నిండాయి. అతన్ని కాగలించుకొని బావురు మని యేడుద్దామా అని పించింది. ముఖం ప్రక్కకు తిప్పుకొని దుఃఖాన్ని దిగమింగడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. అతను జానకిని వివాహం చేసుకోడానికి పూర్వం అతనికి నాకూ బంధుత్వమేమీ లేదు. వారి వివాహమైన తరువాత అతన్ని కలుసుకొని మాట్లాడడం ఇది మూడోసారి. ఈసారి కలుసుకొన్నప్పుడే అతనికి నాకూ సంభాషణ ఎక్కువగా జరిగింది. అతనితో నాకు స్నేహంకూడా లేదు. ఇంక జానకికి నాకూ బంధుత్వ మేమిట అంటే వెంటనే చెప్పలేను ఆమె అమ్మగారి యిల్లు మాయిల్లు చేరి దగ్గరగా ఉన్నాయి వాళ్ళ నాన్న మాఅమ్మ అన్నదిమ్మల పిల్లలని ఒకటి రెండుసార్లు మావాల్లేవరో చెప్పాను. ఆమె నాకు జానకి, నేను ఆమెకు రామం. ఆమెకు పెళ్ళికొనంతవరకు మేము ఒక్కపూటైనా యెడబాటులేని సహచరులం. నేను వ్యక్తిని, ఆమె నీడ. లేదా ఆమె వ్యక్తి, నేను నీడ. ఆమెకు పెళ్ళి కొనంతవరకూ ఒక్కపూటైనా మమ్మల్ని విడిదీయ గల శక్తి నా తలితండ్రులకుకాని ఆమె తలితండ్రులకు గాని లేకపోయింది. కాని పెళ్లయిన తరువాత ఆమెను ఆమె భర్తతోపాటు నేడు మూడోసారి చూచాను. ఇంతకుముందు ఆమెకు నాకు జరిగిన రెండు సన్నివేశాలు రెండు మూడు మాటలతోనే ముగికాయి. నేటి సమావేశంలో వారిద్దరూ నాయెడల ఇంత ప్రేమాభిమానాలు చూపించడానికి కారణమేమో నాకు బోధపడలేదు. జానకిలోకంటే అతని మాటల్లోనూ ప్రవర్తనలోనూ వెనుకటి సమావేశాలలోకంటే ఇప్పుడు చాలా మార్పు కనుపిస్తోంది. నేను అనాధుణ్ణి అయిన తరువాత వానిలో జాలికలిగి యీమార్పు వచ్చిందా అని అనుకోడానికి కూడా అవకాశంలేదు. మా అమ్మ చనిపోయి మానాన్న విరాగియై నన్ను విడిచి కనుపించకుండా పోయిన తరువాత వారికి నాకు సమావేశం జరిగింది. రెండుమూడు మాటలతో మా పొరుగువాళ్ళ ముఖంచూస్తూ పరోక్షంగా సానుభూతి వెల్లడించారు.

ఏమైనప్పటికీ ఇప్పుడు వారు నాయందు చూపిన ఆదరాభిమానాలు నన్ను తనవయస్సి చేశాయి.

ఏడనిమిది సంవత్సరాల క్రిందటి విషయాన్ని ఒక్కసారి మనస్సులో గీరన తిరిగాయి. తేని దగ్గరెప్పుకొని బయటికి వెళ్ళి, ఉమ్మివేశాను, కళ్లు తుడుచుకొన్నాను. లోపలికివచ్చి నీరసంగా కుర్చీలో కూర్చున్నాను.

‘స్నానంచేద్దాం, రా!’ అని అతను తువ్వలు తీసుకొన్నాడు. నేనూ మాట్లాడుకుండా తువ్వలు తీసుకొన్నాను. జానకి లోపలికి వెళ్ళింది. ఆమె వెనుకనే అతనూ నేనూ స్నానాలగది దగ్గరికి వెళ్ళాం. వేసినీరు తోడి కుళాయిదగ్గర పెట్టి జానకి వెళ్ళింది.

‘నవ్వు ముందు కానియ్యి’ అని అతను లోపలికి వెళ్ళాడు. నేను స్నానంచేసి బట్టలు వేసుకొని హాలులోకి వచ్చాను. అతనుకూడా స్నానంచేసిన తరువాత జానకి వడ్డించగా మేమిద్దరం భోజనం చేశాము. భోజనం చేస్తూ ఉద్యోగాల్ని గురించి అతను యేవేవో చెప్పకొని వచ్చాడు. అతను చెప్పే మాటలన్నింటికీ తలూపుతూ త్వరితంగా భోజనం ముగించాను. అతను చెప్పిన మాటలు చాలా తక్కువగా నా చెవుల్లో ప్రవేశించాయి ఏయే పదార్థాలు తిన్నానో కూడా తెలియనిస్థితిలో నా భోజనమైంది. జానకి వడ్డించడం నేను తినడం ఎనిమిది సంవత్సరాల తరువాత నేటికి తటస్థించింది. ఆమెకు వివాహం కాకపూర్వం తరచూ టిఫెన్లుచేసి నాకు పెడుతూ ఉండేది. అప్పుడు తిన్న ప్రతిపదార్థం యొక్క రుచి నాకు యిప్పటికీ జ్ఞాపకమంది. కాని ఇవేళ నేనేమి తిన్నానో, వాటిరుచి యేమిటో నాకు తెలియలేదు. భోజనమైన వెంటనే ‘వెళ్ళివస్తాను’ అన్నాను. ‘ఆలస్యం చెయ్యకు, వెంటనే వచ్చేయ్’ అని అతనూ జానకి కూడా చెప్పారు. నన్ను వీధిగుమ్మం వరకూ సాగనంపారు. వాళ్ళ నౌకరు కుర్రాడు లోపల ఉన్న నైకిలు మళ్ళీ బయట పెట్టాడు. వారుచెప్పిన మాటలకి ‘హా!’ అని తలూపుతూ నైకిలు ఎక్కాను.

* * *

జానకిభర్తకు ‘నా’ అన్న వాల్లెవరూలేరు, ఆమెతప్ప. అందుచే వివాహమైన వెంటనే జానకి తన భర్తతో విశాఖపట్నం వెళ్ళిపోయింది. ఆమె వివాహానికి సంబంధం నిర్ణయమయే ఘడియవరకూ ఆమెప్రవర్తన అంతా చదువు, అల్లరి, ఆటపాటలతో నిండి ఉండేది.

ఉత్సాహం ముందుపుట్టి, తరువాత ఆమెపుట్టిందా అన్నట్లుగా తీరిక, విశ్రాంతి లేకుండా, దినమంతా కొన్నిఘడియల కాలంలా గడిపేది. ఆమె భాగ్యవంతులబిడ్డ. నేను సామాన్య సంసారులకు జన్మించాను. ఈ ఆర్థిక తారతమ్యంవల్ల నే నేను జానకికి, జానకి నాకూ అందకుండా పోయామని ఆమెకు వివాహమైన కొంతకాలానికి నాకు అర్థమైంది. ఆమెకు వేరే వివాహానికి ప్రయత్నాలు ప్రారంభమయ్యాయి అది మొదలు ఆమెలో అగుభతమైన మార్పు వచ్చింది. ఆటపాటలు, అల్లరి, తగ్గిపోయాయి. చదువుకు స్వస్తిచెప్పింది. ఆమెకూ నాకూ మిడిమిడి జ్ఞానం వచ్చింది మొదలు పగలూ రాత్రి ఎప్పుడూ విడిచిఉండే వాళ్లం కాము. చదివినా, ఆడినా, పాడినా, అల్లరి చేసినా, అన్నం తిన్నా కలసిచేసే వాళ్లం కలసి బడికిపోయేవాళ్లం. రాత్రి తొమ్మిదింటి వరకూ వాళ్ల నడవలో చదువుకొనేవాళ్లం. వాళ్ల అమ్మ మా యిద్దరికీ యేదో చిగుతించి పెట్టేది. మా యిద్దరికీ మంచాలువేసి పక్కలువేసేది. కథలూ గాథలూ చెప్పకొంటూ పగుండేవాళ్లం. ఇవన్నీ అకస్మాత్తుగా ఆగిపోయాయి. నేను పలుకరిస్తే పరధ్యానంగా ఒకేమాటతో జవాబు చెప్పేది. ఆమె వివాహంతో నా దుర్దిచాలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఆమె కాపురానికి వెళ్ళిన రెండు మాసాలకు మా అమ్మ గతించడం, మా నాన్న యెవరితోనూ చెప్పకుండా యొక్కడితో వెళ్ళిపోవడం, నేను అనాథుణ్ణికావడం తటస్థించింది. అప్పటికి నేనూ జానకి ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. పరీక్ష పాసైయున్నాం. పరీక్షలయిన తరువాత వేసంసల్లో ఆమెకు వివాహమైంది. నాకు వచ్చిన దుస్థితి కారణంగా ఒక సంవత్సరం తీరికగా గడచి పోయింది. నేను ఒక చిన్నయింటికి రెండేకరాల భూమికి అధికారి నయాను. ఇంక చదువుగాని పని పాటలుగాని లేవు.

జానకి తలెడండ్రులు ఆమెకు వివాహం కానంత వరకూ నన్ను తమ కుటుంబంలోని వ్యక్తిగా చూచుకొనేవారు. తరువాత వారి ఆదరణ క్రమేణా క్షీణింపసాగింది. మా అమ్మ పోయిన తరువాత రెండు మూడు నెలలు వారియింట్లోనే తింటూ తిరుగుతూండే వాణ్ణి. తిండికి మాత్రమే యింటికి వచ్చేవాణ్ణి. అది కూడా ఒక్కొక్క పూట సాధ్యపడేదికాదు. కాఫీహోటలు,

సినిమాహాలు, బజార్లోని దుకాణాలు — ఇవీ, నా కాల త్రేపానికి స్థానాలు. సినిమా చిత్రం యేమిటి అనే విషయం నేనెన్నడూ పరిశీలించేవాణ్ని కాను. ఆట మొదలు పెట్టే సమయం, అంతమయే సమయంతో కూడా నాకు పనిలేదు. ఎప్పుడో వెళ్ళడం, గేటుదగ్గర ముప్పావలా చెల్లించడం, రెండుగంటలో మూడు గంటలో కుర్చీలో కూర్చోడం, తిరిగి పదికొండు, పన్నెండు గంటలకు యింటికి చేరి నడం వాల్చడం. మా బానికి తల్లిని, తండ్రిని నేను అత్యయ్య, మామయ్య అని పిలిచేవాణ్ని. వారు 'ఎక్కడకు వెళ్లావ్? ఏం చేశావ్?' అని అడిగితే వారింటిదగ్గర ఉన్నాను, పిరింటి కెళ్లాను, ఎవడో స్నేహితుని యింటిదగ్గర తిన్నాను, అని యేవో సాకు చెప్పేవాణ్ని. ఎన్నడూ సిగరెట్టు చుట్టా మొదలైన వాటిని తాకికూడా యెరు గనివాణ్ని, నాకు రోజూ అయిదారు పెట్టెల సిగరెట్లు నాకు తెలియకుండా తిగగలుతుండేవి. ఆ రోజుల్లో నా దుస్థితికి హృదయ పూర్వకంగా విచారించి, నా మంచిచెడ్డలు సదా కనిపెడుతూ, నన్ను మంచి దోవలో పెట్టడానికి తన సర్వశక్తులూ ధారపోసినవాడు 'నూర్యం' ఒక్కడే మా గ్రామంలో ఉండేవాడు. నూర్యంగారిల్లు మా యింటికి దగ్గరగానే ఉంది. తరచుగా బానికి, నేనూ, వాడూ కలసి ఆడుతూపాడుతూ కాలక్షేపం చేసేవాళ్ళం. వాడు మా నాన్నగారికి ప్రിയమైన విద్యార్థి. బళ్ళోనే కాకుండా బయటకూడ ఆయన కూడా కూడా తిరుగుతూ ఉండేవాడు. మా తోనే స్కూలుచైసలు పాఠ్యసమ్యాళు. కాలేజీలో నీలు దొరకని కారణంచేత ఆ సంవత్సరం కాళీగా ఇంటిదగ్గర ఉండి పోయాడు. ఏ నిమిషంలో నేను ఎక్కడ వుంటున్నదీ, ఏమి చేస్తున్నదీ, కనిపెడుతూ, తరచూ నన్ను కలుసుకొంటూ, నాతో తిరుగుతూ నన్ను మంచిమార్గాన్ని పెట్టడానికి యేవేవో బోధించే వాడు. కాఫీ హోటల్లోనూ, కిల్లికొట్టులోనూ, ఇంకా యితర పరిచయస్థుల దగ్గర నేను చేసే బాకీలు, నాకు తెలియకుండా తీర్చేసేవాడు. అందుచేత నే నేను అడిగి నప్పడల్లా వారు నాకు అరువు యివ్వడమే గాని నన్ను యెన్నడూ బాకీ అడిగేవారు కారు. వారికి నేను బాకీ ఉన్నాను, దాన్ని తీర్చాలి అనే దృష్టి నాకు చాలా తక్కువగా ఉండేది. మా అమ్మ పోయిన రెండుమూడు నెలలవరకూ నేను మా అత్యయ్యగారింట్లోనే భోజనం

చేస్తూవుండేవాణ్ని. వారి అదీరణ పూర్తిగా తగ్గిపోయిందిని తోచగానే వారింటకి వెళ్ళడం మానేశాను అప్పటి నుండి నూర్యం, పగలు రాత్రి నేను ఎక్కడవున్నా పట్టి తీసుకొనిపోయి తనతో భోజనం చేయించేవాను. ఈవిధంగా సంవత్సరం తిరిగింది. కాలేజీలో నీటుకి నూర్యం తనతోపాటు నాచేత కూడా బలవంతముగా అప్పకేవను పెట్టించాడు. వాడేమి ప్రయత్నం చేశాడోగాని మాయిద్దరికీ నీట్లు దొరికాయి. నా పెట్టిచేడా సర్దించి పట్నం తీసుకుపోయాడు. పట్నం వెళ్ళేముందు నాకు నేను చేసిన బాకీలసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చింది. నూర్యంతో చెప్పాను. బజారు తీసుకెళ్ళాడు. హోటలు, సిగరెట్లబాకీలు ఐగురూపాయలు మాత్రం ఉన్నాయి. నాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగి 'ఇంతేనా' అని వారిని ప్రశ్నించాను. 'అంతే'నండి, ప్రతినేలా నూర్యంగారు ఇచ్చేస్తున్నారా? అన్నారు. నేను నివ్వరపోయి నూర్యంకేసి చూశాను. 'ఆ, అంతే' అని అంటూ నూర్యం తన జేబులో నుండి డబ్బుతీసి వారికి ఇచ్చివేశాడు. నేను మాట్లాడకుండా యింటికి వచ్చాను. ఆ సంవత్సరం మా భూములమీద వచ్చిన మక్రొధాన్యం మా మామయ్య వసూలుచేశాడు. ధాన్యం నేను వసూలు చేశానని మాత్రం నాలో చెప్పాడు. వాటిని అమ్మమనిగాని ఉంచమనిగాని ఆయనతో నేనేమీ చెప్పలేదు. ఇన్నాళ్లకు వాటివిషయం జ్ఞప్తికివచ్చింది. తిన్నగా ఆయనదగ్గరకు వెళ్లాను. నూర్యం కూడా నన్ను సంబంధించాడు. మా అమ్మ పోయిన రోజుల్లో మానాన్న నిశ్చింతగా దొడ్లో మామిడిచెట్టు క్రింద కూర్చునే వాడు. ఆమె కర్మకు సంబంధించిన సమస్త విషయాలూ మా మామయ్య చక్కబెట్టాడు. అందుకై మాకు డబ్బు పెట్టుబడి పెట్టిన సంగతి నే నెరుగుదును. మాకోసం ఆయన ఎంత ఖర్చుచేసిందీ నేను అడగా లేదు ఆయన చెప్పలేదు. ఆ తరువాత వారియిల్లు మాయింటిని చేరి వున్నప్పటికీ నేను ఆయనకు చాలా అరుదుగా కనుసించేవాణ్ని.

ఇప్పుడింక తప్పనిసరియై ఆయనదగ్గరకు వెళ్ళి ధాన్యం ప్రసంగం తెచ్చాను. ఆయన జమాఖర్చు పుస్తకం విప్పి నాయెదుట బెట్టాడు. దాన్ని చూడగా ఆయన మాకై చేసిన ఖర్చునుండి నాధాన్యంవల్ల వచ్చిన సొమ్ము తీసివేయగా ఏళ్లై రూపాయలు ఆయనకు

నేను బాకీపడ్డాను. మూర్ఖం నా ప్రక్కనే ఉన్నాడు. “నేను మానాన్న గారు ఉన్న రోజుల్లో అప్పశవ్వకు వెంకన్న మాస్టరుగారి దగ్గర రెండువందల వరకూ వాడుకొన్నాను. అప్పటినుండి వారికి యివ్వడం తటస్థించలేదు ఇది వారిబాకీయే గనుక మీకు ఆధ్వర్యం తరం లేకపోతే యీ యాభై రూపాయలూ నేను చెల్లిస్తాను” అని మూర్ఖం, మామమయ్యతో ఎక్కువ విషయంగా చెప్పాడు. అందుకు ఆయన ‘నీకు ఆయన యందు ఇంతటి భక్తివిశ్వాసాలు ఉండి ఋణం తీరుస్తానంటే నేను వద్దనడం మంచిదికాదు’ అన్నాడు. వెంటనే మూర్ఖం తనజేబునుండి యాభైరూపాయల నోట్లతీసి ఆయనముందు పెట్టాడు. మా యెగుటనే ఆయన పుస్తకంలో జను వ్రాసుకొన్నాడు. ఇంతలో మా అత్తయ్య నడవటానికి వచ్చి ‘ఏంరా! రాముడూ, కనుపించడం చూసేశావు?’ అంది. ‘ఏమీలేదు, మూర్ఖంగారి ఇంటిదగ్గర కాలక్షేపం చేస్తున్నాను అత్తయ్యా!’ అన్నాను. ‘అలాగా’ అని నెమ్మదిగా ఆవిడ లోపలికి వెళ్లిపోయింది. తరువాత మేమిద్దరం ఆయనదగ్గర శలవుతీసుకొని మా యింటికి వెళ్ళాం. ‘మానాన్న దగ్గర నువ్వు డబ్బుతీసుకోవడం నే నెప్పుడూ చూడలేదే! నువ్వు ఆయనికి బాకీపడ్డ మేమిటి? నా స్కూలు ఫీజుకట్టడానికే ఆయన ఆలస్యం చేసే వారు. నీకు అప్పివ్వడానికి ఆయనకు డబ్బు యెక్కడి నుంచి వచ్చింది?’ అని సూర్యాన్ని అడిగాను.

“నా బోటిగాళ్లకు అప్పలిచ్చే అలవాటు ఉండే బట్టే మీనాన్నగారు నీ స్కూలు ఫీజు కట్టడానికి యిబ్బంది పడవలసి వచ్చేది. నాకు డబ్బు చేదా, నీకు ఉచితంగా యివ్వడానికి? హోటలు, కిళ్ళికొట్ల బాకీలు, రమణారెడ్డి, వెంకటేశ్వర్లు, నూరిబాబు దగ్గర నువ్వు చేసిన చేబగుళ్లు తీర్చివేయగా ఈ యాభై రూపాయలు మాత్రం మీనాన్నగారికి యివ్వవలసి ఉన్నాను. ఇప్పుడు అదికూడా తీర్చివేశాను” అన్నాడు మూర్ఖం కాని వాడు మానాన్నగారికి బాకీ పడ్డాడనే సంగతి నాకు నమ్మగినదిగా లేదు. అబద్ధమని వాడితో వాదించినా ప్రయోజనం లేదు. వాడు నాకోసం ఖర్చుపెట్టిన డబ్బు యిచ్చేద్దామా అంటే నాదగ్గర యేమీలేదు. ఆ సమయంలో నా జేబులో రెండు మూడుశాయి, సిగరెట్టుపెట్టి, అగ్గి పెట్టి తిప్ప మరేమీ లేదు. అంచేత వాడు చెప్పిన దాని కల్లా ఊకొట్టవలసి వచ్చింది.

“నీ బట్టలూ పుస్తకాలూ వస్త్రాలూ పెట్టిలో సప్త. రేపు ఉదయం బయలుదేరి వెళ్లి కాలేజీలో జాయిను కావాలి” అన్నాడు మూర్ఖం.

“నువ్వు మాట్లాడే మాటలూ, చేసే పనులూ నా కేమీ అర్థం కావడం లేదు. నా స్థితి అంతా తెలిసుండి కాలేజీకి ప్రయాణం కట్టమంటావేమిటి?” అన్నాను చిక్కకుగా.

అంటే, డబ్బు లేవనేగా? దానికోసం ప్రస్తుతం బాధ పడనక్కరలేదు. నీకు చేలమీది పంటవచ్చే వరకూ నేను పెట్టుబడి పెడతాను. పంట ధాన్యం వచ్చాక అవి అమ్మేసి నా బాకీ తీర్చివేద్దువుగాని. కాలేజీలో చదువుకొనే నాలుగేళ్ళూ నీకు వచ్చే ఆదాయం నాకు ఇచ్చేస్తాఉండు. చదువుకోసం నీకు కొవలసిన డబ్బు యావత్తూ నేను పెట్టుబడి పెడుతూ ఉంటాను. నేను స్వతంత్రుణ్ణి. నన్ను అడిగే వాళ్ళే వరూ లేరు. అయినా, మీకు నేను ఉచితంగా యివ్వడం లేదుగా? నువ్వు యెంతమాత్రం సందేహించకు. కాలేజీ చదువు పూర్తిఅయి ఒక మార్గంలో పడేవరకూ నేను చెప్పినట్లల్లా చేస్తూ ఉండు.” అని దృఢంగా నెమ్మదిగా బోధించాడు.

“నన్ను లేనిపోని చిక్కులలో పెట్టకురా బాబూ! నీకు పుణ్యముంటుంది. నాకు చదువుకోవా లని ఎంత మాత్రం కోరికలేదు” అని దీనంగా చెప్పాను.

“ఏం? నీకు వయస్సు ముదిరిపోయిందనా, సంసారం బాధ్యత తలపై పడిందనా, డబ్బుకి లోటు వచ్చిందనా, ఎంచేత, చదువుమానుకోవడం? నీ మనస్సుకి శాంతి లభించాలంటే నీ దృష్టిని చదువు వైపుకి మరల్చాలి. ఈ సంవత్సర మంతా చదువులేక పోవడం, మీ అమ్మ పోవడం, బ్రతికి ఉండికూడా మీనాన్నగారు నిన్ను విడిచిపోవడం మూలాన్ని నీ మనస్సు పాడయింది. కష్టాలు యెవరికి రావు? కష్టాలు వచ్చినప్పుడే మన ధైర్యధైర్యాన్ని ఉపయోగానికి తెచ్చుకోవాలి. నాకు రాలేదూ, కష్టాలూ? మానాన్న పోయాక నా పరిస్థితి అయోమయమై పోయిందే! మా అమ్మను చూస్తే వట్టి అమామకు రాలు. ప్రతి విషయానికి నా సలహాను ఆశించేది. అటువంటప్పుడు పై వాళ్లకు లోకువ యివ్వకుండా

జాగ్రత్తగా నేను యింటి వ్యవహారాలన్నీ చక్క జేసుకొనక పోలే ఈపాటికి నా యాభైయకాల భూమికి ఆయిదేకరాల భూమి కూడా మిగిలి ఉండేది కాదు. నువ్వు లేరని నునో వేదనతో నీ భవిష్యత్తును పాడుచేసుకోకు. నేను చెప్పినట్లుగా చెయ్యి. ఇంక నువ్వు మరు మాట్లాడానికి పిల్లేను. లేదా నేనూ చదువు మానేస్తాను. నువ్వు వికారిగా బజారులో తిరుగుతూ ఉంటే నా మనస్సుకి ఎంత బాధగా ఉందో నీకు తెలుసా? నువ్వు నాకు మామూలు స్నేహితుడి వేకాను. మీనాన్నగారి ద్వారా నువ్వునాకు పరమ ఆత్మడవు. నారికి నేను ఎంతో ఋణుడికి ఉన్నాను. ఏడేనిమిది సంవత్సరాలు నాకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పినా జీవితానికి వెలుగుబాట చూపించారాయన. ఏనాటికైనా ఆయన, నిన్నూ నన్నూ మాట్లాడానికి వస్తారు. వారి కోడుకువు నువ్వు అనాథుడవై మతిచెడినవాడిలా తిరుగుతూ నీచమైన జీవితాన్ని గడుపుతూంటే నేను మాస్తూ ఊరుకోనా? అనాడు ఆయనకు నేనేం జవాబు చెప్పను?...ఇదిగో రామం! నువ్వు నేను చెప్పినట్లుగా చెయ్యకపోతే నీకంటే ముందుగా నేను పాడై పోతాను.” అని ఆవేశంతో మాట్లాడి కూర్చున్నవాడు లేచి నిలబడ్డాడు. ఇంతవరకూ దిగమింపుతూన్న దుఃఖం యిక ఆగలేదు. ‘సూర్యం’ అంటూ బాపురు మని యేడుస్తూ వాణ్ణి కావలించుకొన్నాను.

మర్నాడు ఉదయాన్నే సూర్యం.. మాఊరు స్కూల్లో పనిచేస్తున్న మాస్టరుగారు మాయింట్లో అడ్డకుఉండే ఏర్పాటుచేశాడు. ఒక గదిమాత్రం నా సామాన్లకోసం మినహాయించాం. తరువాత పట్నం వెళ్లి కాలేజీలో చేరాం.

జానకివివాహంకొనంతవరకు చదువులో నాకుండే శ్రద్ధ, చురుకుదనము మా తల్లిదండ్రుల్ని చుట్టుప్రక్కల ఉన్నవాళ్లనీ ఆశ్చర్యపరచేవి. చిన్నప్పటినుంచీ జానకి చదువుకీ ఆటపాటలకీ నేను సహాయకుడనుగా ఉన్న కారణంచేతనే మా మామ అత్త నన్ను తమ పిల్లతో పాటు ఆదరించేవారనీ, ఆమె వివాహమైన తరువాత నా అవసరంగానీ నా సహాయంగానీ అవసరం లేక నన్ను ఆదరించడం మానేశారనీ కొంతకాలానికి నాకు అర్థమైంది. కాని వివాహప్రసంగం వచ్చిననాటినుండి జానకిలో మార్పు రావడానికి కారణ మేమో నాకు లోపపడలేదు.

జానకి వివాహం కొనంతవరకూ ఆమె నాకు ప్రాణ స్నేహితురాలుగా ఉండేది. ఆమె నన్ను వదిలి వెళ్లిన సంవత్సరానికి సూర్యం నాకు పరమ ఆత్మ డయ్యాడని చెప్పక తప్పదు. జానకి చదువుకీ, ఆటలకు, పాటలకు నేను మార్గదర్శకుడుగా ఉండేవాణ్ణి ఇప్పుడు ఒక్క చదువు విషయంలో మినహా మిగిలిన విషయా లన్నీటిలోను సూర్యం నాకు మార్గదర్శకుడయ్యాడు. కాలేజీలో చేరిన నాలుగైదు నెలలవరకు నామనస్సును చదువులో లగ్నం చెయ్యడానికి సూర్యం తన చాక చక్కాన్ని, శక్తిని పూర్తిగా ఉపయోగించాడు. చదువులందు ఆసక్తిలిగి దాని రుచి తెలిసినవాడవడం చేత సూర్యం ప్రయత్నం ఫలించింది. మాక్లోసు పుస్తకాలేకావండా లైబ్రరీలోని నవలలూ, నాటకాలూ తెచ్చి సూర్యానికి చదివి వినిపిస్తూండేవాణ్ణి. చదువు మీద చృష్టి కలిగినమీసట క్రమేణా నా చేత, సిగరెట్టు కొల్పడం మానిపించాడు. అప్పుడప్పుడు వెనుకటి సంగతులు జ్ఞప్తికివచ్చినా సూర్యం ప్రయత్నంవల్ల మనస్సు స్థిమితపడేది.

కాలేజీ చదువు రెండేళ్లు పూర్తయింది. పరీక్షలగూత శతావధికి యింటికివెళ్ళాం. ఇంటికిచేరిన రెండు రోజులకి సూర్యానికి తీవ్రంగా జ్వరం వచ్చింది. నా మనస్సు పరిపరివిధాల పోసాగింది. రాత్రింబాళ్లు సూర్యందిగ్గర ఉండి నేవ చేస్తూండడమే నాపని. మాటా మంతీ లేకుండా వళ్లుతెలియని స్థితిలో పడి రోజులు పడి యున్నాడు. ఊళ్ళో డాక్టర్లు తృప్తిలేక పట్నం వెళ్ళి డాక్టర్ని తీసుకొని వచ్చాను. ఆయన రోజూ కారుమీద వచ్చి చూచి పోయేవాడు. జ్వరం నానాటికి విషమిస్తోందే కాని తగ్గడం లేదు. జ్వరంలో సంధి కూడా బయలుదేరింది. సూర్యం తల్లి “ఏం నాయనా! కాస్తచల్లగా ఉందా వళ్లు?” అని నిమిషనిమిషానికి అడుగుతూండేది. “పరవా లేదు పిన్నీ, తగ్గుతుందని డాక్టరు గారు చెప్పాను. ఇంతకంటే యెంతో తీవ్రంగా ఉండే అస్వాస్థ్యమైన జ్వరాలు ఆయన సునాయాసంగా తగ్గించారు. కొంచెం టైమ్ తీసుకొంటుంది మరి. వెంటనే తగ్గించడానికి ఆయన మాత్రం చేస్తున్నాడా?” అని యేవేవో కల్పించి ఆవిడకు ధైర్యం చెప్పేవాణ్ణి. కాని నాగుండెలు దడదడ లాడుతూనే ఉండేవి. ఎంత కూడగట్టుకొన్నా ధైర్యం నిలబడడం లేదు.

ఇరుగుపొరుగు వాళ్లు తరచూ వచ్చి మాచి పోతూండే వారు. బంధువులమని చెప్పకొనే వారు ఆయిదారురురు వచ్చి వాళ్ళయింట్లో మకాం చేశారు. ఎంత మంది ఉన్నారా? పదివాటాక నూర్యం తిల్లి నేనూ తప్ప మరెవరూ మేల్కొని ఉండే వారు కాదు. పాపం ఆతిల్లి తనజీవితసర్వస్వమైన కొడుకుమీద ప్రాణాలన్నీ నిలుపుకొని చెయ్యిదేవుళ్ళకు చెయ్యకూతూ “ఏం బాబూ, కాస్తచల్లగా ఉందావట్లు?” అని అమాయకంగా అడుగుతూంటే నా కడుపు తరుక్కు పోయేది. అమ్మను పోగొట్టుకొన్న నేనెంత నిర్భాగ్యుణ్ణో కదా అని పరితపించేవాణ్ణి. నూర్యం రాత్రి వేళ యెక్కువగా పలవరించేవాడు. ఎంత నేలూ చదువునుగురించి, నన్నుగురించి, మాట్లాడేవాడు. చిన్నప్పుడు తను వల్ల వేసిన పద్యాలు చదివి “ఇది మా నెంకన్న పంతులు గారు చెప్పారు, మహానుభావులు!” అని నమస్కారం చేసేవాడు. “చదువు చెప్పిన గురువు యెడల ఇంత భక్తివిశ్వాసాలు కలిగిన విద్యార్థులున్నారా యింకా యీలోకంలో. అబ్బా! ఎంత భక్తి, ఎంత కృతజ్ఞతా ఉందిరా నూర్యం నీ హృదయంలో!” అని అనుకొంటూ వానితోపాటు నేను కూడా మా నాన్న గారిని తిలుచుకొని నమస్కరించేవాణ్ని. కళ్లనుండి నీరుపొంగి పారలివస్తూండేది. మా నూర్యంతల్లికి కనుసించకుండా ముఖంవంచుకొని కళ్లుతుడుచుకొనేవాణ్ని. డాక్టరువస్తూ ఇంజక్షన్లు, మందులూ ఇస్తూనే ఉన్నాడు. కాని జ్వరమూ సంద్ధి మమాలగానే ఉంటున్నాయి. ఆ రోజుకి నూర్యనికి జ్వరం వచ్చి పంపొమ్మిది రోజులైంది. ఆ రాత్రి పదిగంటలకి నేను నూర్యం మంచం ప్రక్కకుర్చీలో కూర్చున్నాను. మంచంమీద కాళ్ళుదిక్కున వాని తల్లి కూర్చునిఉంది వారింటికి వచ్చిన బంధువులు నలుగురై గురుగు పొరుగువాళ్లు కూర్చుని ఉన్నారు. జ్వరంవచ్చింది మొదలు నేటివరకూ నూర్యం తెలిగి మాట్లాడడం గాని, అమ్మను గాని నన్ను గాని పిలవడం గాని లేదు. ఆ రాత్రి పదిగంటలకి “అమ్మా” అని పిలిచాడు. “ఏం నాయనా? ఇక్కడే ఉన్నాను, యేం కావాలి?” అని ఆవిడ వాని ముఖందగ్గర ముఖంపెట్టి ఆత్రంగా అడిగింది. ఆమెకు జవాబేమీ చెప్పకుండా “ఓం” అని పిలిచాడు. ప్రక్కనే కూర్చున్న నేను లేచి ఒంటి మీద చెయ్యి వేసి “నూర్యం!” అని పలుకరించాను.

“కూర్చో” అన్నాడు. మంచంమీద కూర్చున్నాను. “నువ్వు మనస్సుసాను చేసుకొని తప్పు వోవల్లో పడవద్దు. నువ్వుచెసుగా నకిస్తే నాకు అన్యాయం చేసినట్లే గౌరవంగా జీవిస్తానని నా మీద ఒప్పుబెట్టు” అని తనఆరదేతిని నావక్షిలో వేశాడు. నా కళ్లున్నీర్తో నిండిపోయాయి ఏమీ కనుపించడం లేదు గట్టిగా కళ్లు మూసుకొని వాని చెయ్యి తీసుకొని దానిలోనా అరచెయ్యివేసి “అలాగే” అన్నాను. “ఇంక నేను జీవించను రామం; ‘అమ్మా! అమ్మా!’ అని రెండు సార్లు గట్టిగా అన్నాడు. “ఏంనాయనా?” అని తల్లి యేడుస్తూ వాని ముఖందగ్గర ముఖంపెట్టింది. మరి నూర్యం మాట్లాడలేదు ఆవిడ నేను ఒక్కసారి గొల్లు మన్నాము.

నన్నుకన్నతల్లి నా పడహోరవయేట పరమాపదించింది. అప్పుడే తండ్రిమాడా మతిదలించి సర్వస్వమూ వికిచి విరాగియై యొక్కడితో వెళ్లిపోయాడు. చిన్నప్పటినుండి ఒక్కపూటైనా విడువకుండా నేను అడితే ఆడి, పాడితే పాడి, చదివిలే చదివి, తింటే తిని, విచారిస్తే విచారించిన జానికి తనకు వివాహంచేసిన వ్యక్తితో వెళ్లిపోయింది చివరికి నాకోసం తన సర్వస్వమూ త్యజించ సిద్ధపడిన పుణ్యమూర్తియైన స్నేహితును గతించాడు. మూడుసంవత్సరాలు గడిచినా మా తండ్రిగారి జాడలేదు. ఇకవచ్చి నన్ను ఆదరిస్తారనే ఆశ సన్నగిలిపోయింది. ఆ గ్రామంలో ఒక్కపూట ఒకయుగంలా గడివసాగింది. గ్రామమంతా నరకంలా కనుశిస్తోంది. అవసాన సమయంలో నూర్యం చెప్పిన మాటలు చెప్తల్లో ప్రతిస్వనిస్తున్నాయి. ఎక్కడికైనా పోదామా అంటే దగ్గర డబ్బులేదు. నూర్యం పోయిన గురునాడు యింటికి చేరాను. వాళ్లయిల్లంతా బంధువులతోనూ, పరిచయస్తులతోనూ నిండిపోయింది. ఇంక అక్కడ నాకు నిలవడానికైనా తావులేదనిపించింది. ఇంటికిరాగానే మా అత్తవచ్చి పలుకరించింది. ‘రా, ఆన్నంతింగువుగాని’ అంది. వేరుగత్యంతరంలేక వెళ్ళి భోజనంచేశాను. రెండు రోజులు అక్కడే కష్టంతో కాలక్షేపం చేశాను డబ్బు అప్పుయిచ్చేవాళ్ళెవరూ ఆని ఆలోచిస్తే మా మామయ్యతప్ప మరెవరూ నా దృష్టికి కనుపించలేదు. ఆ గ్రామంలో ఉండడం దుస్సహమైపోయి మామయ్యను డబ్బు అప్పుకోవాలని అడిగాను. “ఎంత

కావాలి? అన్నాడాయన. అయిదువందలు కావాలన్నాను. దీర్ఘంగా ఆలోచించి 'సరే' అని నా చేతి నోటు వ్రాయించుకొని అయిదువందల రూపాయలు నా చేతిలో పెట్టాడు. బట్టు చేతికివచ్చినతరువాత ఒక గంట కూడా ఆ డ్రాఫ్ట్ ఉండలేదు నెంబనే ప్రమాణమై పట్నం చేరాను.

నా చదువు నూర్యంతోనే పోయింది. ఇప్పుడు చదవాలనే దృష్టిలేదు. చేతిలో ఉన్న అయిదువందలు ఆయేలోగా యేదో ఉద్యోగం సంపాదించుకోవాలి. నూర్యాలికిచ్చిన వాగ్దానం నిలబెట్టుకోవాలి. వారి ఆత్మకృపాంతికి ప్రధానంగా నేను చెయ్యవలసినదీ, చెయ్యగలిగేదీ వాగ్దానం నిలబెట్టుకోడమే అని నాకు తోచింది. ఒక భోజన హోటల్లో మకాం పెట్టి అక్కడికి వచ్చేపోయేవారిని చూస్తూ వారి సంభాషణలు వింటూ కాలగడుపుతున్నాను. నేను ఏం చేయాలి? అనే ప్రశ్న మనస్సులో మాటిమాటికి బయలుదేరడమే గాని జవాబుతోచడంలేదు. హోటల్లోకి రకరకాల మనుష్యులు వస్తూపోతూఉండేవారు. నేనెవరితోనూ మాట్లాడకపోయినా రోజూ హోటలుకి వచ్చేవారు రెండూమూడురోజులు నేను అక్కడనే ఉండడం చూచుకొబోలు, నా పేరు ఊరు, ఉద్యోగం మొదలైన విషయాలు తెలుసుకోడం ప్రారంభించారు. సంతోషంగా నా పరిచయ మిచ్చి ఉద్యోగంకోసం ప్రయత్నిస్తున్నానని వారితో చెప్పేవాణ్ణి. రకరకాల ఆఫీసుల్లో పనిచేసేవాళ్ళూ, వ్యాపారసంస్థల్లో పనిచేసేవాళ్ళూ, పట్నంలో పనులమీద వచ్చే వాళ్ళూ భోజనంచేసి ఒక పావుగంటలో అరగంటలో హోటల్లోఉన్న కుర్చీలమీద బల్లలమీద కూర్చుని వారివారి పనులకు పోతూండేవారు. నా పరిచయం తెలియజేస్తే యెవరైనా ఏదైనా తోవ చూపిస్తారని నా ఆశ. నేను అనుకొన్నట్లుగానే ఒకరిద్దరు ఘనానా డిపార్టుమెంటులో కాళ్ళిరున్నాయని ఘనానా కంపెనీలో కాళ్ళి ఉన్నట్టు విన్నానని చెబుతూ ఉండేవారు. వారివల్ల నే వివరాలు తెలుసుకొంటూ ఉద్యోగానికై దరఖాస్తులు పంపేవాణ్ణి. కొన్నిచోట్లకువెళ్లి ఉద్యోగం యాచించేవాణ్ణి. లేదని స్పష్టమైన సమాధానం చాలా తక్కువచోట్ల నుండి వచ్చేది. ఉద్యోగం ఉండి చేరమనేమాట ఎక్కడా వినిపించేదికాదు. నేడో రేపో దొరుకు

తుందన్న ఆశతో తిరుగుతూ ఉండేవాణ్ణి. ఒక వైపున నూర్యంతల్లని చూడాలనే వేదన మనస్సులో ఉండేది. రెండు నెలలు గడిచాక మాడూరువెళ్లి తిన్నగా నూర్యం గారి యింటికి వెళ్లాను. ఆమె నన్ను చూడగానే గోలు గోలున యేడువసాగింది. ఆ నిడతోపాటు నేనూపం, కొంతనేపు యేడ్చాను మగవారు అడవారు, ఎవరో అయిదారుగురు వ్యక్తులు వారి యింట్లో ఉన్నారు. పావీరంతా ఆమె దుఃఖనయములో ఆదుకొని నేవ చేస్తున్నారు అని అనుకొన్నతరువాత నా మనస్సు ఊరట చెందింది అక్కడినుంచి మా అత్తగారింటికి వెళ్లాను. వారు నేను యొక్కడ ఉంటున్నదీ, యేం చేస్తున్నదీ అడిగి తెలుసుకొన్నారు. నా ధూమిశిస్తు వనూలు చేసి నా బాకీ క్రింద జమకట్టుకోమని మా మామయ్యతో చెప్పి ఆ పూట అక్కడనే తిండితిని తిరిగి పట్టణం చేరుకొన్నాను. తరువాత యెడెనిమిదిమాసాలు గడచి పోయాయి. దిగ్గరనున్న అయిదువందలు కరిగి యూభై రూపాయలనూయి మనస్సులో ఆంవోళన యొక్కునైంది. ఉద్యోగం దొరకడనే నిరాశ బయలుదేరింది. ఒక రోజున తిండితిని నా ఉద్యోగ ప్రయత్నాలన్నీ నెరుగువేసుకొంటూ కూర్చున్నాను. ఇంతలో నాకు పరిచయస్థుడైన మోపుకొడు గుమాస్తాగాగు భోజనంచేసి వచ్చి వాప్రక్కనన్న కుర్చీలో కూర్చుంటూ 'ఏమండీ రామంగారూ! ఇంకా ఎక్కడా ఉద్యోగం దొరకలేమా?' అని ప్రశ్నించాడు. 'లేదండీ' అని నిరాశతో జవాబిచ్చాను. మీరు తగినంత చదువుకొని చిన్న వయస్సులో ఉన్నవారు ఏదైనా మంచి ఉద్యోగం దొరుకుతుందని యిన్నాత్మమంచి ఊరుకొన్నాను. ఎన్నాళ్ళని పెట్టుబడిపెట్టుకొని ఇక్కడ తింటూ కూర్చుంటారు? మాదుకొణంలో చేరి పనిచేస్తూ ప్రయత్నం చెయ్యండి, మీ హోటలు ఖరైచ్చనా యెత్తిపోతూంటుంది. ఎప్పుడు మంచి అవకాశం దొరికితే అప్పుడే మనెయ్యొప్పు' అన్నాడు. ఆశలి వేసేవాడికి గంజీ అన్నమైనా రుచిస్తుంది. ఏ యువోగం లేక అయోమయస్థితిలోఉన్న నాకు గుమాస్తా ఉద్యోగమైనా మంచినపిపించింది. 'మీ ప్రయత్నం వల్ల దొరుకుతుందాంకీ?' అన్నాను. 'నా ప్రయత్నం అవసరంలేదు. మిమ్మల్ని తీసుకొనివెళ్లి మా మోపుకొడు గారికి పరిచయంచేస్తాను. మిమ్మల్ని చూస్తే ఆయన కాదనడు. ఇంగ్లీషులో ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరపగలిగే గుమాస్తా మాదుకొణానికి చాలా అవసరం.'

నే ను, మా జా న క్రి

‘సరే, ఎప్పుడు రమ్మంటారు?’ అని అడిగాను. ‘ఎప్పుడో యెందుకు? ఇప్పుడే వెడదాంరండి’ అంటూ లేచాడాయన. ఇద్దరం పావుకొరవగ్గరికి వెళ్ళాం. ఆయన తనకుమస్తా చెప్పినదానితో తృప్తిపడక నా ఊరు, పేరు, వెనుకటి ఉద్యోగం, మా ఆస్తి, మా తండ్రి ఉద్యోగం, ఎన్నాళ్ళమంచి నేనుయిక్కడ ఉన్నాడీ, యేం చేసినదీ మొదలైన విషయాలను గురించి జోనులో నిలబడ్డ ముద్దాయని స్త్రీలకు క్రాసుచేసి నట్టుగా ప్రశ్నలు వేశాడు. ఇష్టంలేకపోయినా అన్నింటికీ విషయపూర్వకంగా సమాధానము లిచ్చాను. వ్యాపారంలోని కష్టనష్టాలను వర్ణించి చివరికి ముగ్ధురూపాయల జీతంమీద పనిచేయమన్నాడు. నేను మానమటాడక అంగీరించాను. తిండికి బట్టికి దేహీయని ఒకరిని యాచించడండా వేరే ఉద్యోగ ప్రయత్నం చూసి నాలుగేళ్లు అతి సామాన్యమైన జీవితం గడిపాను.

* * *

ఆనందమూ ఉత్సాహమూ యితరులలో చూచినప్పుడు ‘ఇలా ఉంటాయా?’ అనుకొనేవాణ్ణి. యంత్రంలా ఉదయం ఎనిమిది మొదలుకొని రాత్రి తొమ్మిదింటివరకూ దుకాణంపనులు చక్కబెట్టడం, అప్పుడు హోటలుకి వచ్చి చల్లారిన ఆడుగు పదార్థాలు ఇష్టమున్నా లేకపోయినా మింగి గడుపునింకిందని పించుకోవడం అక్కడే అడుగుమీదో, హాగ్లానో. దగ్గరగా ఉన్న పార్కులోని సిమెంటు బల్లమీదనో జమ్ఖానా పగచుకొని పడిఉండడం. తల్లి, తండ్రి, జానకి, నూర్యానికి సంబంధించిన సంఘటనలు తలపుకువచ్చి కన్నీరు కార్చడం, ఆవిచారంతోనే కన్ను మూయడంతో, నీటితో బరువెక్కిన కారు పేఘాలు వికలాకాశంలో పయనించినట్లు నా జీవితంలోని నాలుగుసంవత్సరాలు గతించాయి. చనిపోయిన మాఅమ్మను, నూర్యాన్ని పొంది, వారి పవిత్ర ప్రేమవాత్సల్యాలలో మునిగిలేటతూ నా జీవితాన్ని సుఖమయం చేసుకోవడం, యంత్ర అసంభవమోమతి చలించి విరాగియైపోయిన మానాన్నయొక్క పితృవాత్సల్యంలో ఓలలాడడంగాని, ఒక వ్యక్తిని వివాహమాడి తన సర్వస్వాన్ని అతని అధీనంచేసిన జానకియొక్క అక్రమమైన ప్రేమలూపాలు వింటూ, మోహపరవశుడై ఆనంద ధోలికల్లో ఊగ

డంగాని, అంతగానూ అసంభవమయ్యాయి నిరాశ, నిస్తృత నా నగరాలలోనూ జీర్ణించి పోయాయి

తరువాతి ఒకరోజున ఉదయం పట్నంలోని అసామీ దగ్గర బాకీవసులు చెయ్యడానికి నైకిలు మీద బయలుదేరాను. తలవని తలంపుగా జానకిని చూడడం, వారియింటికి వెళ్ళి వారి ప్రేమాభీమానాలకు చకితుడను కావడం తటస్థించింది.

వివాహసంబంధం నిశ్చయించుకున్న ముగ్ధుణులమంచి జానకిలో ఆశ్చర్యకరమైన పరివర్తన కలగడం, వసంత వాయువులకు చిగిర్చి, పుష్పించి, ఫలోన్ముఖమైన వృక్షాన్ని గొడ్డలితో కొట్టివేసి నట్లయింది నాజీవితం. ఆమెలోని మార్పుకు కారణం నాకు అర్థం కాలేదు. ఆమెభర్తకు పది పన్నెండేక రాల భూమి ఉన్నదని వినికిడి బి. ఎ. పాసమూడు. నెలకు నూటయూరై రూపాయల జీతంగల ఉద్యోగమనీ, పైగా నెలకు రెండు మూడు వందల రూపాయల రాబడి ఉంటుందనీ వారూ వారూ అనుకొంటూండగా విన్నాను. వివాహమైన తరువాతి గడచిన యాయెనిమిది సంవత్సరాలలోనూ, ఆమె తనభర్తతో పుట్టింటికి వచ్చినప్పుడు మూడుసార్లు నేను వారిని కలుసుకోవడం జరిగింది. అప్పుడు వారిద్దరూ నాయెడల చాలా ముఖావంగా ప్రవర్తించడంవల్ల వారికి కలిగిన ఐశ్వర్యానికి అమాంభావమూ, గర్వమూ వారిలో బయలుదేరాయి నే భావం నాలోస్థిరమైంది కాని పట్నంలో వారింటి దగ్గర నేను వారిని కలుసుకొన్నప్పుడు నేను వారిని చాలాతపస్వగా అర్థం చేసుకొన్నానని అనుకొన్నాను. జానకిలోకంటే అతనిలో చాలా మార్పు కనుపించింది. వారు నన్ను వెంటనే వారింటికి మకాం మార్చమని చెప్పి సాగనంపినప్పుడు, నా హితవునుకోరి వారు ప్రేమతో ఆహ్వానించినప్పుడు, వారు చెప్పినట్లు చెయ్యడం మంచిదేమో అనిపించింది. వారినివిడిచి బాకీదారు యింటికి వెళ్ళి అక్కడినుండి దుకాణంమీదకు వెళ్లాను. మనస్సు జరిగిన సంఘటనను విమర్శిస్తోంది. వేరేపని ఉందని చెప్పి దుకాణం నుంచి విడుదలై హోటల్లో కూర్చుంటున్నానని చెబుతున్నాను.

ఎదురుగావున్న గోడ గడియారం పన్నెండు కొట్టింది, లేచి హోటలు మేనేజరు దగ్గరకు వెళ్ళి ‘నేను ఎంత బాకీ ఉన్నానో చూడమన్నాను.’ గడచిన నెలా

భక్తి బాక్ష్ పూర్తిగా యిచ్చేశాడగదా, ఈ షేక్ అయిపో తరిఖున బాక్ష్ మాడమంటున్నారేమిటి?” అని అన్నాడు మేనేజరు. ‘మరేంలేదు, మకాం మారు దానూ అనుకొంటున్నాను’ అన్నాను సంజీవాం గా. ‘అదేమండీ, మావల్ల లోపమేమైనా జరిగిందా?’ అన్నాడాయన, వేరే ఇంకో హోటల్లోకి మకాం మారుస్తాననే అభిప్రాయంతో. ‘అబ్బే, అలాంటిదేమీ లేనండీ; రామరావు పేటలో మా బంధువులన్నారు. వారిని దిగ్గర మకాం పెట్టి అక్కడనే భోజనం చేస్తూ ఉండమని బలవంతం చేస్తున్నాను. ఇంకా పూర్తిగా నిర్ణయం చేసుకోలేదు. స్వల్పదూర మానవరూ అని ఆలోచిస్తున్నాను.” అని ఆయనకు కొంత తృప్తిని కల్పించాను. “సరే. దానికేంలేండి, బంధువు లింటి దిగ్గర భోజనసదుపాయ మున్నప్పుడు మేము కాదన గలమా? మీరు ఎప్పుడు స్వల్పదూరికి నిర్ణయించు కొంటే అప్పుడే చూడకొందాం” అని నా నిర్ణయానికి తగినంత అవకాశం కల్పించాడు. మళ్ళీ నెమ్మదిగా పడక కుర్చీలో జేరపడ్డాను. ఏజేవో ఆలోచనలతో నిద్రపట్టింది. మెలకువ వచ్చి చూచేసరికి అయిగుంటు లైంది. ఆరోజున మరి దుకాణంమీదకు పోలేదు.

* * *

నాలుగురోజులు నా మకామునుగురించి యే విధమైన నిర్ణయంలేకుండానే గడిచాయి. దుకాణంమీది ప్రాతపనిలో భుజిపులు, కొట్టి వేతలు యెక్కువగా వస్తున్నాయి ఏదోవిధంగా పని పూర్తిచేస్తున్నాను. ఆరోజు ఆదివారం. దుకాణంమీద పని ముగించుకొని రాత్రి తొమ్మిదింటికి హోటలు గుమ్మందగ్గరకు చేరాను. మెట్లు యెక్కబోతూ తటాలున అగాను లోపల హాల్లో పరికిలించి చూచాను. సంజీవాంలేదు, మా జానకి భర్త మేనేజరుకు యెదురుగా కూర్చుని యేదో మాట్లాడుతున్నాడు. కాళ్లు తడబడ్డాయి. ఆడుగు ముందుకి పోలేదు. తొందరగా ముఖంతిప్పి దగ్గరలో ఉన్న పార్కులోకి పోయాను. మూలగాఉన్న సిమెంటు బల్లమీద చితికిలపడ్డాను. తనకోసం వెతుకు తూన్న పోలీసునుండి తప్పించుకొన్న దొంగలా ఉంది నా అవస్థ. ‘అతను నా కోసమే వచ్చిఉంటాడు లేకపోతే తొమ్మిదిగంటలకి నేను ఉండే భోజనహాలు లకి రావడానికి అతిరేకంపని?’ అని అనుకొంటూ వీరసంగా నిట్టూర్చాను. ఒళ్ళంతా చెమటపట్టింది.

చొక్కావిప్పి ఆ బల్లమీద నడుంవాలాచాను. మనస్సు కూడా అలసిపోయి ఆలోచించడానికి నిరాకరించింది. ఆరుబయట వీచే చల్లని గాలిలోకి, రేడియోలోని మధురగావ తరంగాల్లోకి నా సర్వేంద్రియాలూ నన్ను విడిచి పారిపోయాయి తెల తెలవాడతూ ఉండగా మెలకువ వచ్చింది. శరీర మంతా గజ గజ వణకి పోతోంది. తల తాయిలా బరువెక్కింది. కళ్లు లేవడంలేదు. ప్రయత్నం చేసి నెమ్మదిగా లేచి చొక్కా తొడుక్కొన్నాను. చలి ఆగలేదు. లేవ బోయి తూలి మళ్ళీ కూర్చున్నాను. కళ్లు విరిగి పోతాయా అన్నంతగా దివళులు వణుకుతున్నాయి. మళ్ళీ బలవంతాన లేచి తూలుతూ నెమ్మదిగా హోటలు దగ్గరకు చేరాను. అక్కడ పనిచేసే నాకగు నన్ను చూచి కంకాడుగా యేమేమో ప్రశ్నిస్తూ లోపలికి తీసుకెళ్ళి పడక కుర్చీలో పరుండబెట్టాడు. నా పెట్టిమీది జంఖానా తెచ్చి నాకు కప్పాడు మరి కొంతసేపటికి మేనేజరు వచ్చి నాకో మడతనుండం పక్కా వేయించి నన్ను దానిమీదకు చేర్పించాడు. ఆ రోజు పగలంతా జ్వరంతో ఒళ్లు తెలియకుండా పడి ఉన్నాను. రాత్రి నా వంటిమీద చెయ్యివేసి యెవరో లేపారు. కన్నువిప్పి చూచాను జానకి భర్త నా మంచం ప్రక్క నిలబడి ‘ఎలా ఉంది జ్వరం?’ అన్నాడు. ‘కొంచెం తగ్గింది’ అన్నాను. ‘రిక్షావీధిలో ఉంది, ఇంటికి వెళదాంలే!’ అన్నాడు. ‘ఇప్పుడు కాదు; జ్వరంతగ్గక వస్తాను’ అన్నాను ‘నే చెప్పినవూట విను, నీకేమీ శ్రమలేకుండా నేను తీసుకొని వెళతానుగా, లే!’ అంటూ నన్ను లేవదీశాడు. గడియారం చూచాను, ఎనిమిదయింది. నానడుం చుట్టూ చెయ్యి వేసి నెమ్మదిగా నడిపించి రిక్షాలో కూర్చోబెట్టాడు. రిక్షావాడు నా పెట్టి తెచ్చి రిక్షాలో పెట్టాడు. హోటలు మేనేజరు మా దగ్గర కలవ్రతీసుకొన్నాడు. ఇంటికి చేరగానే జానకి మాకు యెదురువచ్చింది. ‘కొంచెం జ్వరంవచ్చింది, మరేంలేదు’ అని అతను ఆమెతో చెప్పాడు. ఆమె మమ్మల్ని లోపలి గది లోనికి తీసుకొని వెళ్ళింది. మంచంవచ్చి, దానిమీద పరుపూ పక్కా నిమిషంలో సిద్ధం చేసింది. మెత్తని దిండ్రపై తలవచ్చి పరున్నాను. అతను మెత్తని కాలువ నాకు కప్పాడు. అతను గదిబయటికి వెళ్ళాడు. ఇప్పుడు కన్నువిప్పి చూడలేనంత జ్వరం లేదు.

నేను, మా జానకి

జానకి 'రామం!' అని పిలిచింది, 'ఘోర' అన్నాను.

'ఏమైనా బాగా ఉందా?'

'లేదు'

"జ్వరం యెప్పుడు వచ్చింది?"

"రాత్రి" అని చెప్పి కళ్లు విప్పి చూచాను ఆమె నా మంచానికి దగ్గరగా నిలబడి ఉంది. మళ్ళీ కళ్లు మూసుకొన్నాను.

మరి సరిగ్గా అతను డాక్టర్ని వెంట బెట్టుకొని వచ్చాడు. డాక్టరు నన్ను పరీక్షించి ఇంజక్షన్లు చేసి నెళ్ళిపోయాడు. తరువాత జానకి లోపలికి నెళ్ళి ప్లాస్టు, కప్పుతెచ్చి కాఫీ కప్పులో పోసింది. 'ఊంచేం కాఫీ తిసుకో, రామం' అంది. కాఫీ త్రాగాలనే కోరిక యెంతమాత్రం లేదు. కానీ మనస్సు ప్రేరేపించకుండానే లేవబోయాను. ఆతను నన్ను పట్టుకొని లేవదీసి కూర్చో బెట్టాడు. జానకి తన చేతితో కప్పును నాకు అందించింది. జానకి చేతిలోని కప్పు నెమ్మదిగా తీసుకొన్నాను. కాఫీ త్రాగాలి, అందుకోసం యీ కప్పు తీసుకొన్నాను అనే జ్ఞానం లేదు. ఆమె చేతిమీది, ఆ చేతితో యిచ్చే కప్పును తీసుకోడం మీదనే నా దృష్టి లీనమైపోయింది. బంగారు గజాల్తో గోధుమ రంగుగా ఉన్న నున్నని ముంజేయి, అక్కడక్కడ యెరుపురంగును చించే పలుచని వేళ్లు నామనో ఫలకం మీద స్పృహగా చిత్రితమయాయి 'ఏం? ఆలోచిస్తున్నావా? కొంచెం త్రాగు' అని ఆమె అనగానే, ఆ కప్పులో కాఫీ ఉన్నదని, దాన్ని నేను త్రాగాలని మనస్సుకు తిట్టింది. రెండు గుక్కలు త్రాగి కప్పు ఆమె చేతికందిచ్చాను. ఇంతినేపూ అతని చెయ్యి నాభుజంమీద ఉన్నదనే జ్ఞానం అప్పుడు కలిగింది. ఇక నేను పగుంటానని తలచి కాబోలు, అతను రెండవ చేతిని నావక్షంమీద వేశాడు. నెమ్మదిగా పగున్నాను. తరువాత రెడీయోలో పాట ప్రారంభమైంది. ఇద్దరూ ఛెరో కర్రీమీద రెడీయోపాట వింటూ కూర్చున్నారు. తరువాత కొంతసేపటికి నేను నిద్రపోయాను.

మరునాడు నాకు మెలకుల వచ్చి లేచి కూర్చున్నాను, జ్వరం బాగా తగ్గినట్లే ఉంది. అప్పటికి సూర్యోదయ కాంతులు గదిలోకి

ప్రసరిస్తున్నాయి. విశాలమైన కిచిన్ కల తలుపులు తీసి ఉన్నాయి నాకు చుట్టూ తెల్లని వెల్ల గోడలమీద, పసిడిఘాయలు ప్రతిఫలిస్తున్నాయి. ఆ గది అతి స్వచ్ఛంగానూ, పరమపవిత్రంగానూ నా కళ్ళకు గోచరించింది. నేను పరన్న మంచమూ, దానిమీది పక్కా, నేను కప్పుకొన్న కాలవ కన్నుల విందుగా ఉన్నాయి. తెల్లని తలగడ గలేబులమీద చక్కని పుష్పాలు రంగురంగుల సిల్కు దారాలతో చిత్రించబడి ఉన్నాయి. రాత్రంతా ఈ తలగడమీదనేనా, నా తలఉంట! అన్న ఆశ్చర్యం కలిగింది. అరచేతిని తలగడమీద ఉంచినొక్కాను ఎంతో మృదువుగాను, నున్నగాను ఉన్న ఆ తలగడ, నా చేతికి సఖ్యాన్ని కలుగజేసింది. హాల్లోని రెడీయోనుండి ఎవరో కలకంఠి క్యాబిరాగం ఆలాపిస్తోంది.

ఇంతలో తలుపుతోసిన చప్పుడు విని అటు చూచాను ఉషారాణి నా గదిలో ప్రవేశిస్తున్నట్లు తోచింది. చులాని రంగుచీర, ఆకు పచ్చని జాకెట్టూ, పచ్చని నిండు మొగము, కలువచేకులవలె విశాలంగాను, లేజోవంతముగాను ఉన్న కళ్లు, గంభీరమైన ముఖముద్ర, చూచేటప్పటికి "కాటుక కంటినీరు చను కట్టు పయిన్ బడ సేల యేడ్చెనా" అన్న పద్యం స్మృతికి వచ్చింది. రెప్ప చాల్చుకుండా ఆ దేవిని సఖి శిఖి పర్యంతిమూ నివ్వెరపాటుతో చూస్తున్నాను. 'నిన్నాకటికిం గొనిపోయి, అల్ల కర్ణాటకిరాత కీచ కులకు అమ్మ, త్రివిధిగ నమ్మ భారతీ!' అనే పద్య పాదం అప్రమత్తంగా మనస్సులో రెండుసార్లు మననం చేశాను. ఆమెకు వివాహమైన తరువాత ఆమె మూర్తిని పూర్తిగా చూచినది నేడే. నేను ఆమెను చూడడానికా అన్నట్లుగా ఒకేఒక నిమిషం నిశ్చలంగా నిలబడింది. ఇంతలో ఆమె భిర్రవచ్చి 'ఎలా ఉందోయ్?' అని నా వంటిమీద చెయ్యివేశాడు. 'చాలా వరకు తగ్గినట్లే ఉంది.' అని జవాబిచ్చాను. 'ఆర, బాగుంది, ముఖం కడుక్కంటావా?' అన్నాడు. 'ఘోర' అంటూ లేచాను. అతను నా భుజం పట్టుకొని స్నానాలగది దగ్గరకు నడిపించాడు. మా వెనుకనే జానకి ఎత్తుపీట తెచ్చి వేసింది. దానిమీద కూర్చుని ముఖం కడిగాను. వెంటనే తెల్లని పొడి తువ్వలు అందించింది. ముఖం తుడుచుకొని మళ్ళీ మంచం దగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నాను. 'డాక్టర్ని తీసుకొస్తాను'

అని అతను బయటకు వెళ్లాడు జానకి నాకు యెదురుగా గది సమ్మంట్లో నిలబడింది. నేను తలవంచుకొని కూర్చున్నాను. “ఆ రోజు మధ్యాహ్నం మే వస్తానని వెళ్లావు. ఇంకా వస్తావు యింకా వస్తావని కనిపెట్టుకొని ఉన్నాను.” అని, నా సంజాయిషీకై కాబోలు ఊరుకొంది. “దుకాణంమీద పని తొందరచేత రాలేక పోయాను.” అన్నాను. అంతటితో ఊరుకొనక “ఆ మర్నాడైనా వచ్చావుకావు...” అని మళ్ళీ నా జవాబుకై యెదురు చూచింది. ఇంకా అసత్యం కల్పించి చెప్పడానికి నా అంతరాత్మ నిరాకరించింది. నేను మాట్లాడలేదు. “నీ కష్టసుఖాల్లో పాల్గొనే బాధ్యత నాకు లేదనుకున్నావా? ఎంత చనువుగా ఉండేవాడివి. ఈనాటింత మొగమాట పడితే ఎలా? ఆయన నా కంటే యెక్కువ అభిమానంతో రమ్మని పడే పడే చెప్పారు కూడాను. త్వరలో నీకు యేదైనా అనుకూల మైన ఉద్యోగం దొరకడం, పెళ్ళి చేసుకోవడం జరిగిందంటే మేము ఉండవలసడం నువ్వు ఉండడం రెండూ జరగవు. అంతవరకూ నువ్వు మా యింట్లో ఉండడం తప్పదు.” అని తన మనోనిశ్చయాన్ని వెల్లడించి అలాగే నిలబడి ఉంది. నేనింతవరకు ముఖమెత్తనే లేదు. నా పెళ్ళిమాట ఆమె నోటినుండి వినగానే నేను రెండుచేతులతోను నుదుటినుండి వైకి తలంతా గట్టిగా రాసుకొన్నాను. కూర్చున్న వాడిని పరుండి కప్పకొని కళ్ళు మూసుకొన్నాను — చిన్నప్పడు, మాకు ఇంకా ప్రపంచజ్ఞానంలేని రోజుల్లో ఆమె భార్యగాను నేను భర్తగాను ఉండి ఆటలాడే వాళ్ళం. ఆ తరువాత భార్య భర్తలు అంటే యేమిటో కొంత అర్థమయే రోజుల్లో, అనగా నాకు పద్దాసుగు, ఆమెకు పదమూడు సంవత్సరాల వయస్సు ఉన్నప్పుడు—అవి వేసవికాలపు రోజులు—తోమ్మిదింటివరకూ చదువుకున్నాం. వాళ్ళ యింటిమందున్న గచ్చుచీడిమీద పొడుగునా వాళ్ళ అమ్మకు, నాన్నకు, నాకు, జానకికి నాలుగు మంచాలు, పక్కలు వేయబడి ఉన్నాయి. ఆ ఇంటి ముంగిలిని వీధికి మరుగుపరుస్తూ గోడ ఉన్నది. పున్నమి చంద్రుడు ఆకాశంలో వెండిపల్లెంలా ప్రేలాడుతున్నాడు. మంచాలమీదనున్న పక్కలు పాలెత్తాళ్ళు పరచినట్లున్నాయి. వాళ్ళ అమ్మా నాన్నా, మా అమ్మా, ఇంకా ఇరుగు పొరుగువాళ్ళు వాళ్ళ నడకలో కూర్చుని పురాణం వింటున్నారు. నేనూ జానకి

మాత్రం చదువు ముగించగానే ఇంటి ముందున్న మంచాల దగ్గరకు చేరాం. నేను, చదివినందువల్ల కలిగిన అలసటను తీర్చుకోడానికి నాకై వేసిన మంచం మీద వెల్లకిలా పడున్నాను. జానకి నాకు ప్రక్కనున్న మంచంమీద కూర్చుని తడేక దృష్టితో నన్ను చూడసాగింది. ‘అలా చూస్తున్నావేం నాముఖంకేసి?’ అని ప్రశ్నించాను. లేచి నా మంచం ప్రక్కనే నిలబడి నా ముఖంలో చూస్తూ ‘రామం, నీముఖం ఎంత అందంగా ఉంది’ అని నా మీదకువంగి నా తలను తన రెండు చేతులతోనూ పట్టుకొని నానుదుటిని ముద్దు పెట్టుకొంది. నాకు సిగ్గు, బెదురూ కలిగి యెవరైనా ఉన్నారేమో నని అటూ యిటూ చూచాను ఆమె తలను నా రెండు చేతులతోనూ నిమిరి “మంచంమీద కూర్చో, యెవరైనా చూస్తారు.” అన్నాను. “చూస్తే తప్పే? మన మెలాగూ భార్య భర్తలమే. రామం, మనల్ని వేరు చెయ్యగలవా లేవరు? నిన్ను విడిచి నేనూ, నన్ను విడిచి నువ్వు ఉండగలమా?” అని తన పక్కమీద పడుక్కొని అటూ యిటూ దొర్లింది. నేనేమీ జవాబు చెప్పలేదు—అటువంటి జానకి వేరొక వ్యక్తిని వివాహం చేసుకొంది. ఏ మాత్రమైనా ఆమెకు హృదయమనేది ఉంటే తన జీవితంలో నా ముఖం చూడగలిగేదికాదు, నాతో మాట్లాడగలిగేదికాదు. అలాటి లక్షణాలేవీ ఆమెలో లేకపోగా. మన మెలాగూ భార్య భర్తలమే, మనల్ని వేరు చెయ్యగలవా రెవరు? నిన్ను విడిచి నేనూ, నన్ను విడిచి నువ్వు ఉండగలమా? అన్న నోటితోనే యీనాడు నా పెళ్ళి ప్రసంగం తెచ్చింది. మరెవరైనా నా పెళ్ళిని గురించి మాట్లాడితే నాకు బాధ పడవలసిన అవసరం లేదు ఆమె నోటినుండి నా పెళ్ళిమాటరాగానే ‘నా పెళ్ళి గొడవ దీని కెందుకు? నేను పెళ్లాడితే తనకేం సన్యాసివైతే తనకేం? నాతో కొన్ని సంవత్సరాలుగా చెప్పిన మాటలు చేసిన చేష్టలు మరచి వేరొకణ్ణి పెళ్లాడి కులుకుతోందిగా!’ అనే భావం నాలో కలిగి ఆమె మీద కోపం వచ్చింది. కళ్ళు మూసుకొని పరున్న వాణ్ణి. తలెత్తి “ఏ ముఖం పెట్టుకొని యీ మాట లంటున్నావ్?” అనే భావంతో ఆమె ముఖంలోకి చూచాను. ఆమె ముఖం గంభీరంగా ఉంది. ఆమెకు పెళ్ళిప్రయత్నం ప్రారంభమైననాటినుండి ఆ ముఖంలో నవ్వుగాని, దుఃఖంగాని నే నెప్పుడూ చూడలేదు. ఇప్పుడు కూడా ఏ భావమూ ఆ ముఖంలో

నాకు గోచరించలేదు. కాని ముఖంలోని లావణ్యం నన్ను ముగ్ధుణి చేసింది. కళ్లలోని కాంతి, ముఖంలోని నిశ్చలత నా హృదయంలోని కోపాన్ని ఇంద్రజాలంలా దూరం చేశాయి. మనోదార్పణం కలిగిన మానవుడు ఆ కళ్లలోకి చూడలేడు. ఆ ముఖంలోని గాంభీర్యాన్ని చూడగానే 'ఈమె పెళ్లి చేసుకొని కుటుంబంలోంచి' అనే నా మనస్సులోని భావం సూర్యరశ్మికి మంచు విడిచిపోయి విడిపోయింది. నేనేమీ మాట్లాడకుండా కళ్లు మూసుకొని పరున్నాను.

ఆమె భర్త డాక్టర్ని వెంటబెట్టుకొని వచ్చాడు. డాక్టరు నన్ను పరీక్ష చేసి ఇంజక్షన్ చేసి 'ఇంక కొద్దిగా ఉంది జ్వరం, సాయంకాలానికి పూర్తిగా తగ్గిపోతుంది. కావలసినప్పుడు కాఫీ, హాల్బెన్లు, స్లకోజు వాడండి' అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. జానకి భర్త నాకు కుర్రవాణ్ణి హాల్బెన్లు, స్లకోజు తెచ్చుని బజారుకి పంపాడు. నాకు దగ్గరగా కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. జానకి కాఫీకప్పు పట్టుకొని వచ్చింది 'కొంచెం కాఫీ తీసుకోవోయ్' అని అన్నాడతను, 'ఇప్పుడేమీ వద్ద'న్నాను. జానకి మంచం దగ్గరగా వచ్చి కొంచెం తీసుకో. నీరసం తగ్గుతుంది. అంటూ కప్పు ఉన్న చెయ్యి నా వైపుకి చాపింది. ఆమె చేతిని చూస్తూ కప్పు తీసుకొని సగం త్రాగి కప్పు తిరిగి ఇచ్చి వేశాను. ఇంక కూర్చోడం కష్టమనిపించి మంచంమీద పరుండే కళ్లు మూసుకొన్నాను. చిన్నప్పుడు, నాకు యిద్దం లేని వస్తువుల్ని, నేను, 'తినను' అన్నవస్తువుల్ని ఆమె నునాయాసంగా, నాచేత తినిపించేది. ఆ గారడీ ఆమె మాటల్లో ఉందో, చేతుల్లో ఉందో లేక కళ్లలో ఉందో గాని, నేను ఆమె చేత్తో యిచ్చే పదార్థాన్ని, నాకు యివ్వమన్న లేకపోయినా తినే వాణ్ణి-పాతబజిపోయిన ఆ అలవాటు నేను మళ్ళీ ఆ ప్రయత్నం గా తలెత్తింది. త్రాగాలనే కోరిక లేకపోయినప్పటికీ జానకి చేతితో యిచ్చిన కాఫీ రెండుసార్లు చవిచూడడం జరిగింది, వెల్లకిలా పరుండడం సదుపాయం గా లేక. ప్రక్కకు ఒత్తిలితుకూ కన్ను విప్పి చూచాను. గదిలో జానకి లేదు. అతను కుర్చీలో కూర్చుని పత్రిక చదువుతున్నాడు. 'ఇప్పుడు రేడియో ప్రోగ్రాం మంచి దేదయినా ఉండేమా?' అన్నాను. మరచిన వాడిలా చటాలున లేచి వెళ్ళాడు, 'కుంతీకుమారి' రికార్డు సంగీతం వివరస్తోంది. 'ఇదే ఉంచనా, మార్చనా?'

అంటూ అతను గుమ్మం దగ్గర నిలబడ్డాడు, 'ఉండనీ' అన్నాను వచ్చి కుర్చీలో కూర్చున్నాను. పద్యాలు వింటున్నాను-ఆదిదాసరాయగం. చాతుర్యవ్యవస్థ కట్టుదిట్టంగా నడిచేకాలం. యజ్ఞయాగాది క్రతువులు యథావిధిగా జరిగేవి. వేదాగ్రయనం దేశం నలుమూలలా జరిగేది. ఋషీశ్వరగల ధర్మోపదేశాలు విరివిగా సాగేవి, సాంఘిక నియమాలు బలవత్తరంగా ఉండేవి. ఎంత బలవత్తరంగా ఉన్నా, ఆనాటి సాంఘిక నియమాలు కూడా మానవ సహజ ప్రవృత్తులను కట్టిపాటి పెట్టలేక పోయాయేమో! లేకపోతే, అసూర్యంపన్య, రాజాంతః పురవాసిని ద్రౌని కన్య సూర్యుని కలియడం, పుత్రోదయమవడం, లోకానికి భయపడి పసిబిడ్డను నదిలో విడిచివేయడం జరిగిఉండేది కాదేమో! అని మనస్సులో తలపోస్తూ పరున్నాను. పద్యాలు పూర్తయ్యాక వాద్య సంగీతం వింటూఉండగా అరగంట గడిచింది. "కార్డుఉందా? మా షాపుకొరకు నాకు జ్వరం వచ్చినట్లు తెలియజేయాలి" అన్నాను. అతను కార్డు పెన్ను యిచ్చాడు. కార్డు వ్రాశాక అతను, నాకు, నాయుణ్ణి పిలిచి కార్డు పోస్టు చెయ్యమన్నాడు. "అతను! స్నానంచేసి వస్తానోయ్!" అని లేచివెళ్ళాడు. మరి పది నిమిషాలకి జానకి వచ్చి 'స్లకోజు యివ్వనా హాల్బెన్లు యివ్వనా?' అని అడిగింది. 'ఇప్పుడేమీ వద్దు, నీరసం గా లేదు.' అన్నాను. ఆమె మాట్లాడకుండా లోపలికి వెళ్లిపోయింది. 'వద్దంటే యింత తేలిగ్గా వదిలివెళ్ళిందేమా!' అనుకొన్నాను. ఆమె వెట్టిబోయిన పదార్థం వద్దని అన్నానంటే తప్పుకుండా నాచేత తినిపించే స్వభావం జానకిది. మరొక అరగంటకు అతను వచ్చి తేలిగ్గా ఉందా? అని పలుకరించి వెళ్ళాడు. రేడియోలో వయోలిన్ వాద్యం వివరస్తోంది. పరుండడం కష్టమనిపించి గదిలో ఆమూలనండి యీ మూలకు పచారుచేశాను. గదిలో బల్లమీద ఉన్న పుస్తకాలు తిరగేసి పేర్లు చదివాను. వారపత్రికలూ, ప్రేమచంద్, శరత్ బాబు నవలలు నాలుగైదు ఉన్నాయి. ఒక నవలతీసి పడక కుర్చీలో కూర్చున్నాను. పేజీలు తిరగేశాను. చదవడానికి మనస్సుపోలేదు. అక్కడినుండి లేచి మంచంమీద కూర్చున్నాను. ఇంతలో అతను బట్టలు వేసుకొనివచ్చి "అగ్గిసుకి వెళ్ళివస్తానోయ్! నీకు కాలక్షేపానికి కావల్సే వారపత్రికలూ పుస్తకాలూ ఉన్నాయి. నీకు

చదవడానికి సీరసంగా ఉండొచ్చు జానకి చదివి విని పిస్తుంది. విను నాకరుకుగ్రామ ఇంటివగ్గరే ఉంటాడు. అవసరమైతే డాక్టరుగారికి కలుసు చెయ్యండి. మన ఇంటికి యెదురుగానే డాక్టరు గారున్నారు.” అని చెప్పి పత్రికలూ పుస్తకాలూ ఉన్న చిన్నబల్ల నామందం దగ్గరకు లాగాడు. ‘మరి వెళ్ళిరానా?’ అని నాకేసి చూసి వెళ్ళిపోయాడు. మరొకక్షణానికి జానకి కప్పు చేతబట్టుకొనివచ్చింది. “వద్దన్నానుగా? ఇప్పుడు అవసరంలేదు” అన్నాను. “వద్దనడం నీకు అలవాటు, వద్దంటే తప్పుకుండా త్రాగించడం నాకు పరిపాటి” అయినా ఎల్లాపత్తివైద్యానికి, ఇంజక్షనూ, ఆపరేషనూ కాఫీ, హార్లిసన్, స్ట్రోజు, బార్లీనీళ్లు, బత్తాయిప్రధాన లక్షణాలు. ఎంత జ్వరం గాఉన్నా ఏదోఒక పానీయం తప్పక తీసుకోవాలి” అని అంటూ కప్పు నామఖానికి ఒక అడుగుమారాన్ని పట్టుకుంది. నాదృష్టికి యెదురుగానున్న గులాబీరంగుచీర, నున్నగాను గోధుమన న్నెగాను ఉన్న ముంజేయి, బంగారుగాజులు, కోమలమైన వ్రేళ్లు, ఒకవేలికి నీలిరంగుపాడిగల ఉంగరము; తెల్లగా మెరిసే పింగాణీకప్పు ఒకటిరెండు ఊణాల నేపు నామనస్సుకి శాంతినిచ్చాయి అప్రయత్నంగా కప్పు తీసుకుని పరధ్యానంగా, రుచి తెలియకుండా కప్పులోనిది త్రాగాను. ఆమె నాచేతిలోని కప్పుతీసి కొని లోపలికివెళ్ళి అయిదునిమిషాలకి తిరిగివచ్చింది. ‘ఏమైనా చదవమన్నానా?’ అంటూ బల్లమీది పుస్తకాలూ పత్రికలూ క్రిందా మీదా సవరించింది ‘నీకు తోచింది చదువు’ అంటూ నడుంవాల్యాను ఒక వార పత్రిక విప్పి ‘కింకరవ్యవహార’ అనే కీర్తికల కథ ఒక గంటనేపు చదివి వినిపించింది. కథ చివరిభాగం చదువుతూ నాలుగైదుచోట్ల రెండుమూడు ఊణాలు ఆగుతూ, గొంతుక సవరించుకుంటూ, కళ్లు తుడుచుకుంటూ కష్టంమీద పూర్తిచేసింది. నేనూ తన్మయుడనై విన్నాను. నాలుగైదు అశ్రుబిందువులు నాకళ్ల నుండి రాలాయి. అది ఒకకన్య విషాదగాథ. కథావస్తువులో వింతయేమీలేదు. గాని రచనావిధానం పాఠకుల హృదయాలను కరిగిస్తోంది—మరణోన్ముఖుడైన తల్లి, వివేకశూన్యుడైన తండ్రయొక్క ఆజ్ఞానుసారం తాను ఆసహ్యించుకునే వ్యక్తిని వివాహమాడడమా? లేక తన తల్లిదండ్రులనూ, సంఘాన్నీ, సాంఘిక నియమాలనూ తృణీకరించి, తాను మనసార ప్రేమించి, తన

జీవిత సర్వస్వమూ, తన ఆరాధ్య దేవతలయిన ప్రియునితో పట్నంపోయి, రిజిస్టరుమేరజీ చేసుకోవమా; అనే సమస్యకు గురియై చివరికి యేమి చెయ్యడానికి తోచక ఆత్మహత్య చేసుకున్న కన్య విషాదగాథ—కథ కరుణారసభరితంగా చిత్రించబడింది. జానకి కథ పూర్తిచేసి రెండునిమిషాలు మాట్లాడకుండా కూర్చుంది. తరువాత “చాలా మంచిపనిచేసింది” అని నిట్టూర్చింది. “మంచి పనికాదు, తెలివి తక్కువ పని” అని అన్నాను నేను. “ఆడుదాని హృదయం తెలియని మగవాళ్లకు అలాగే కను పిస్తుంది. తల్లిదండ్రుల మాటప్రకారం చేసిందా, తనజీవితంలో సుఖమూ శాంతిలేక జీవితాన్ని నాశనం చేసుకొన్నదామిది. కుల్లి, కుమిలి, కృంగి యెప్పుడో నశిస్తుంది. అటు ప్రియునిచేరిందా, తల్లిదండ్రుల దుఃఖం, సంఘపు శూలపుపోట్లు ఆమెను పీడించి, పీల్చి, పిప్పిచేస్తాయి ఆస్థితిలో ఆమెకు మరణమే కర్తవ్యం.” అని ఆవేశంతో మాట్లాడింది. “తల్లి తండ్రుల ఆజ్ఞానుసారంగా తమకు యిష్టంలేని వ్యక్తిని పెండ్లాడిన స్త్రీలు మొదట కొంతకాలం బాధపడినా, తరువాత ఆ భర్తతోనే తృప్తిపడి గతాన్ని మరచి, సుఖించేవాళ్లు లేరా?” అన్నాను గంభీరంగా.

“అలాంటివారు యెవరినీ మనసార ప్రేమించి యుండురు. వారిలోనిది తాత్కాలిక వ్యామోహం. పసిబిడ్డచేతిలో మిఠాయి లాగితే, యేడవడం సహజం. వెంటనే ఆబిడ్డనేతిలో లక్కదొండకాయ పెడితే యేడుపు మానేసి, దాన్నే నోట్లోపెట్టుకొని ఆడడం కూడా సహజమే. వ్యామోహానికి గురియైన స్త్రీ పురుషులు కూడా అంతే. మనోవాక్కాయ కర్మలతో ప్రేమించిన వస్తువు దొరికనివారికి మరణమే సుఖం.” అని దృఢంగా చెప్పింది. మరి నేను మాట్లాడలేదు. ఒకసారి ఆమె ముఖంచూచి కళ్లుమూసుకొన్నాను ఆమె గంభీరమైనముఖం నా మనోఫలకంమీద ప్రతిఫలిస్తోంది. “అయితే, ఈమె సుఖపడ్డంలేదా?” అన్న సందేహంకలిగింది — నా చిన్నతనంలో. మాకు యేడేనిమిది సంవత్సరాల వయస్సు ఉన్నప్పుడు, మేమిద్దరం వాళ్లహాల్లోని మంచపు ఉయ్యాలలో రోజూ గంటలతరబడిని ఉండుతూండేవాళ్లం. ఎప్పుడైనా వీధిలోకిపోయి మిగిలిన పిల్లలతో ఆటలాడాలని నాకు మనసుకలిగేది. నేను జానకిని యేదోవిధంగా

మరసించి బయటికిపోదామని ప్రయత్నించేవాణ్ణి. కాని నాకంటే ఎక్కువ తెలివిగా నేను వెళ్లిపోతాననేవిషయం కనిపెట్టేది జానకి నన్ను వెళ్లనివ్వకుండా ఉండడానికి యేడుపు ప్రారంభించేది. వాళ్ల అమ్మ మాయిద్దరికీ యేదైనా తినుబండారం పెట్టి నన్ను బ్రతిమాలి ఆపుచేసేది. నాకోసం మరి ఒకరిద్దరు పిల్లల్ని పిలిచి ఉయ్యాల ఊగమనేది. నేను, జానకి ఉయ్యాల మీద కాళ్లుక్రిందకు వేలాడేసి కూర్చునేవాళ్లం. నేలనుతన్నుతూ ఊపుకోనేవాళ్లం. అందులో నే పాటలు పాడుకొంటూ పాఠాలు చదువుకొంటూ, కథలు చెప్పకొంటూ కాలంగడిపేవాళ్లం. మా వయస్సులు పెరిగిపోయే ఉయ్యాల ఊగడం తగ్గించాం. చదువూ, ఆటలూ, పాటలూ ఎక్కువయ్యాయి. ఒక నాటి సంఘటన యీనాటికీ నాకు కళ్లకు కట్టినట్లుంటుంది. అప్పుడు జానకివయస్సు పద్దాసురు; నా వయస్సు పదిహేను ఉంటుంది. మాఊరికి మైలున్నర దూరంలో చిన్నపల్లెటూరు ఉంది. అక్కడ జానకి పింతిల్లి ఉంటోంది. ఆ ఊరు వెళ్లేదానికి మా ఊరు నుంచి రోడ్డులేదు. చేలగట్టంటే వెళ్లాలి. బాట విశాలంగానే ఉంటుంది. మా పెద్దవాళ్లతో మేము తరచుగా రాకపోకలు సాగించేవాళ్లం. ఆనాడు జానకి, పింతిల్లి గారింటికి వెళ్లాలని ప్రయాణమైంది. నేను రానని యెంతచెప్పినా వినలేదు. నన్నుకూడా ప్రయాణంచేసింది. వాళ్ల అమ్మ 'పాలేరకరలేను. నేనూ రామం వెడతాం' అంది. వాళ్ల అమ్మ తప్పనిరిగా వప్పకొంది. మధ్యాహ్నం మాడుగుంటలోతుంది. వెడల్పైన చేలగట్టమీద, బాటకుండా పిచ్చాపాటి చెప్పకొంటూ బయలుదేరాం. చుట్టూ యెటుమచ్చినా పచ్చగా పండినచేలు చేలగట్టమీద పాడుగునా కందిమొక్కలు పసిడి పువ్వులతోనూ, ఆకుపచ్చని ఆకులు, కాయలతోనూ మా భుజాలకు తగులతూ ఉన్నాయి. మేము అడుగులో అడుగులేసుకొంటూ, లేత కందికాయలు కోసుకొనితింటూ, ఒకరింటకు ఒక అరమైలుదూరం నడిచాం. నాలుగు గంటలౌతుంది. గాలి చల్లగాఉంది. ఎండ శరీరానికి సుఖంగా తగులుతోంది. పిచ్చుకలు కిదకిచుంటూ చేలమీదా, కంది మొక్కలమీదా యెగురుతున్నాయి. సూర్యకాంతికి తెలుపుతగ్గి పసిమిరంగు వస్తోంది. ఎటు

మచ్చినా భూమి కనుపించడంలేదు. చేలన్నీ బంగారు మలామా చేసినట్లు మెరుస్తున్నాయి. కొంచెం దూరానికిమాస్తే కరగి ద్రవమైన బంగారపునీటిలో తరంగాలు లేస్తున్నాయా అన్నట్లు, పండి తలలువంచిన వరిచేలను గాలి తేరలు కదిలిస్తున్నాయి. ఆకాశంలో నీలరంగు ఘనీభవించింది. కన్నులకు హాయిని గాలివే ప్రశాంతమైన ప్రకృతి, చల్లని శీతగాలి, వెచ్చని యెండ మనస్సుకి మైకాన్ని కలుగజేస్తున్నాయి.

మేమిద్దరం యేవో అనవసరమైన మాటలు మాట్లాడుకొంటున్నాం. నవ్వడానికి తగినంత విషయం లేకపోయినా ఒకరినొకరు ఒకళ్ళం నవ్వుకొంటున్నాం. ముఖాలు ఎరుపెక్కినాయి. నవ్వుతూంటే కళ్లు నీళ్లతో నిండుతున్నాయి. నడక సాగడంలేదు. చెప్పినమాటలే చెప్పకోడం, నవ్వుకోడం, ఒకరిముఖం ఒకళ్ళిం చూడడంతో సగ్గా సవ్యా ముంచెత్తుకొస్తున్నాయి. రోజూ చూచుకోనే ముఖాలే. కాని ఆ సమయంలో ఏవేవో మా మనస్సులకందిన భావాలు మా ముఖాలమీద చిందులాడుతున్నాయి. కొంతనేపటికి పంటకాలువగట్టుకి చేరాం. దాన్ని దాటడానికి పలుదని తాటిపట్టి ఉంది. ముందు నేను పట్టి ఎక్కినా. దానిమీద నడుస్తూంటే అది కొంచెం క్రిందికి మీదకి ఊగుతోంది. ఆవలిగట్టుకి చేరి 'రా' అన్నాను. 'నేను రాలేను' అంది. నేను మళ్లీ యివతేలి గట్టుకివచ్చి 'నా చెయ్యి పట్టుకొని, రా' అంటూ ఆమెచెయ్యి పట్టుకోబోయాను చటాలన వెనక్కి వెళ్లింది. ఇప్పుడు మేలో నవ్వు తగ్గింది. ముఖం ఎర్రగాఉంది. కనురెప్పలు వాలిఉన్నాయి. శరీరం బిగబట్టుకొని, ముఖం ప్రక్కకు తిప్పుకొని నిలుచుంది. "రమ్మంటే వెనక్కి పోతావేం? నీకేమీ భయంలేదు. నేను పట్టుకొంటానుగా! రా!" అని ముందుకి అడుగు వేసి ఆమెచెయ్యి పట్టుకొన్నాను. అతి ప్రయత్నం మీద నా వైపొకసారి మచ్చి 'ఊహా! నేను రాలేను' అని చెయ్యి విడలించుకొని, ముడిచి పెట్టుకొని గొంతుకు కూర్చుంది. రెండు చేతులతోనూ ముఖం కప్పకొంది. "పట్టి దాటకుండానే భయపడతావెందుకు? దాటలేకపోతే మీ పిన్ని గారింటికి వెళ్లేడమెలాగ?" అన్నాను. "పోనీ, వెనక్కిపోదాం అంది. ఇంక అరమైలు ఉంది. ఇంతదూరమూ వచ్చి వెనక్కి పోవడమా? ఛా! నీకు భయంలేకుండా నేను దాటిస్తాను, రా!" అన్నాను.

“జీహ్వాః”

“లేకపోతే కాలవదిగు మహా ఉంటే తొడ లోగు ఉంటుంది. కాళ్ళకు బురద అంటుంటే మీ పిన్ని గారయింటికి వెళ్ళక కాళ్ళు కడుక్కోవచ్చు”

“అవన్నీ ముళ్ళ మొక్కలు నేను దిగలేను రా! వెనక్కి యింటికిపోదాం” అని లేచింది చేసే నేమీ లేక నేను ఆమె వెనుక నే నడువసాగాను. ఇగివరకు యెన్నడూ లేని వింత ప్రవర్తన ఆ సమయంలో నాకొకమెలో గోచరించింది నేను కొంచెం దిగ్గరగా నడిస్తే తాను దూరంగా తొలగుతోంది. నాముఖంవైపు మాడ్చలేదు అడుగులు చురుగ్గా పడుతున్నాయి. కంది మొక్కలు అక్కడి బాట వెడల్పును తగ్గించాయి అందుచేత ఆమె ముందు నేను వెనుక నడుస్తున్నాం. బెరుగు బెరుగుగా, పరుగిడు తోందా అన్నట్టుగా నడుస్తోంది. “జానకి! నెమ్మదిగా నడద్దూ, నీకు పుగ్గాముంటుంది” అన్నాను. “ఏం, ఆడ దానితో నే నడవలేకపోతున్నావా” అంటూ వెనక్కి చూడకుండా మామూలు గమనం సాగిస్తోంది. నేను రెండు గంతులు వేసి రెండు చేతులతోనూ ఆమె భుజాలు పట్టుకొని ఆపుచేశాను. చెంపమీద చెయ్యి వేసి ముఖాన్ని నా వైపుకి తిప్పాను. “ఏయ్ ఏమిటా పరుగు? నేను పరుగెత్తానంటే నువ్వు వెనక పడిపోయి యేడుస్తూ కూర్చుంటావ్ తెలుసా?” అంటూ ఆమె కళ్ళల్లోకి చూచాను. ఒకసారి నా కళ్ళల్లోకి చూచి కళ్ళు మూసేసుకొంది. ఆమె కనుకొలకుల్లోంచి అణి ముత్యాల్లాగ నీటిబొట్లు జలజల రాలాయి. నల్లగా సుడులు తిరిగిన ముంగురులక్రింద చెమట బిందువులు మెరుస్తున్నాయి. చెంపలు చెక్కుగిల్లాయి. బీగియ పట్టిన పెదిమలు మామిడిచిగుళ్ళలాగ మెరుస్తున్నాయి. ఆమె చెంపమీదనున్న నా అరచేతిని ఆమె తలవెనుక భాగమున ఉంచి రెండవచేతితో ఆమె వలెవాటుగా వేసుకొన్న ఆకువచ్చని సిల్కుకండవాకొంగుతో ముఖం మీది చెమటను తుడిచాను, కళ్ళు ఒత్తాను. ఎదుటికి తీసిన కండువాకొంగును అలాగేవదిలి, నా రెండు అరచేతులతోనూ ఆమె చెంపలు అదిమిపట్టి పెదిమలు ముద్దుపెట్టుకొన్నాను. ఆమె చిటాలున వెనక్కి తగ్గింది. కండువా క్రిందికి జారిపడింది. ఆనాటివరకూ నేను ఊహించలేనా ఊహించని అపూర్వమైన ఆకర్షణ శక్తిని, ఉల్లిపొర వంటి గులాబి రంగు జాకెట్టుతో

ఆచ్ఛాదితమైన ఆమె వక్షం చూచాను. నా మనస్సు, కళ్ళు ప్రకృతిని మరచాయి. నూడింటు రాయిలోని ఆకర్షణశక్తిలాంటి శక్తి ఏదో నన్ను ఆమె వైపుకు లాగింది. నా రొమ్ము పొంగింది. ముందుకు ఒక్క గంతు వేసి ఆమెను హృదయానికి గట్టిగా అదుముకొన్నాను. ఆమె రెండుచేతులూ నన్ను పెన వేసుకున్నాయి కళ్ళు గట్టిగా మూసుకొని తన చెంపను నా చెంపకు చేర్చింది కొన్నిక్షణాలకు నేను స్మృతికి వచ్చి చేతులతో మెల్లగా ఆమె వీపునిమిరి, వదిలి పెట్టాను. ఆమెకండువా పైకితీసుకొని నెమ్మదిగా అడుగులు ముందుకు వేసింది. ఆమె వెనుక నే నేనూ వెళ్లాను. మేము ఇంటికి చేరేసరికి సందెచీకటి వ్యాపించింది.

పదిహేను నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా ఉన్నతరువాత “రామం! నిద్రపోతున్నావా?” అని పలుకరించింది జానకి. నాకు నిద్రనుండి లేపిట్లయింది. ఉలికిపడి ‘లేదు’ అని కళ్ళువిప్పాను. “ఇప్పుడే వస్తాను” అని చెప్పి లోపలికి వెళ్ళింది. పదినిమిషాలకి కప్పు చేతితో పట్టుకొని నాదగ్గరకు వచ్చింది వద్దంటే తిప్పకుండా తాగిస్తానంటావ్ ఇలా బలవంతాన తాగిస్తే జ్వరం తగ్గుతుందా?” అన్నాను. “స్లకోజు యేమీ చెయ్యదు. నీరసం తగ్గిస్తుంది. నీకు నేను చెకుకుచేసేదియిస్తానా?” అని అంటూ కప్పు నానోటిదగ్గరగా తెచ్చింది. కలవర పాటుతో తలప్రక్కకు తిప్పుకొని కప్పు అందుకొని స్లకోజు గొంతుకలో పోసుకొని కప్పుయిచ్చాను. లోపలికి వెళ్ళివచ్చి “ఇంకాయేమైనా చదువుదామా?” అంది “ఇంకేమీవద్దు. నువ్వుచదువుకో” అన్నాను. “నాకూ చదవాలనిలేదు. డాక్టరుగారికి కబురుచేస్తాను” అని అంటూ బైటికి నొకరును పంపింది. పదినిమిషాలకి డాక్టరువచ్చి నన్ను పరీక్షించి ‘జ్వరంలేదు. నీరసంగా ఉంటే హార్లిక్స్ గాని, కాఫీగాని త్రాగండి. రేపు అన్నంతినవచ్చు’ అని చెప్పివెళ్ళిపోయారు.

జానకి నాకు యెదురుగానున్న కుర్చీలో యేదో ధ్యానిస్తూ కూర్చుంది ఆ తరువాత “రామం, నేను చెప్పినప్రకారం మాయింట్లో ఉంటావుకనూ?” అని ప్రశ్నించింది. నేను వెల్లకిలాపడుకొని పైకిచూస్తూ “నీకొసంజేహ మెందుకు కలిగింది?” దన్నాను. “అబ్బే! యేమీ లేదు. నువ్వు ఉంటానని మాటయిస్తే నామనసుకి తృప్తిగాఉంటుంది... ఉంటావుకదా?” అని అంటూ

లేచి నామంచానికి దగ్గరగా నిలబడి కొంచెంవంగి నాముఖంలోకి చూచింది. ఉదయించిన సూర్యబింబం లాగ ముఖం ఎర్రగా పొంగిఉంది. ఆలుచిప్పల్లా మెరిసేకళ్లల్లో, నీరు తొలికిసలాడింది. రెండు కన్నీటి బొట్లు నాగుండెమీదపడి చొక్కాలోపల ఇంకి పోయాయి అదేంజానకీ! అకారణంగా కంట తడి పెడతావ్! నేను ఉంటాననీ ఉండననీ యేమీ చెప్పకుండా నే?" మరేమీ మాట్లాడకుండా గిరునతిరిగి నా యెగుటినుండి వెళ్లిపోయింది. తరువాత ఒకగంటవరకూ ఆమెనాగడిలోకి రాలేదు. నేను కళ్లుమూసుకొని ఆ భార్యాభర్తల ఆదరణను పనేపనే తలచుకొంటున్నాను. నాతో స్నేహంగాని తెగినంత బంధుత్వంగాని లేని జానకిభర్త నాయుండు మాపే సోదర ప్రేమను తలచుకొన్నాడనీ నాగుండెలు దడదడలాడసాగాయి. కనుపులో వేదన, మనస్సులో ఆంక్షోశన బయలుదేరాయి మాటిమాటికీ దొర్లుతూ మనస్సుకుదుటపరచుకోడానికి ప్రయత్నించాను. లేచి గదిలో పచారుచేశాను. నీరసంవచ్చి మళ్ళీ పరున్నాను. ఒకగంట గడిచాక జానకి, కప్పతోవచ్చి నామంచం దగ్గర నిలబడింది. నాముఖం చూడకుండా తలవంచుకొని (హాల్లెక్సు) తీసుకొని అంది. మంచంమీదపరున్న కారణంచే నాకు ఆమె ముఖం స్పష్టంగా కనుపిస్తోంది. ముఖం కుష్మించి ఉంది. కళ్లు నీరసంగా నేలను చూస్తున్నాయి. ఈగంట సేపూ యేడ్చిందని ఆమె ముఖం స్పష్టంగా తెలియజేస్తోంది. జ్వరం పూర్తిగా తగ్గిపోయి నాకు నీరసంగా ఉంది. అంచేత యేదైనా త్రాగడానికి నాకిప్పుడు అభ్యంతర మేమీ లేదు. ఆమె ముఖాన్ని అలాగే పరిశీల్చాకప్పు తీసుకోడానికి లేచి కూర్చున్నాను. చెయ్యి చాచాను. నాదృష్టి అంతా ఆమె ముఖం మీద ఉన్న కారణంచేత, నావేళ్లు కప్ప పట్టుకోడానికి బదులుగా ఆమె ముంజేతిని పట్టుకొన్నాయి. 'రామం!' అని అగాధమైన నూతిలోనుండి అరచినట్లు, అగ్నిపర్యతంమీది రంధ్రం లోనుండి వచ్చిన ఆవిరి ధ్వనిలాగ, నాభిస్థానమునుండి, ధ్వనికాని అరపు అరచింది. ఆమె చేతిలోని కప్ప క్రిందపడి తంగ్మని ధ్వనిచేసి బ్రద్దలైంది. తన రెండు చేతులతోను చప్పడయేటంతగా ముఖం చరచుకొని గట్టిగా మూసుకొంది. నీరసంతో స్పృహ తిప్పిన వానిలా నేను మంచంమీద వాణాను. ఆమె గది నుండి బయటకు యెప్పుడు వెళ్లిందో నేను యెరుగను.

తరువాత ఒకగంట గడిచి ఉంటుంది. గదిలోబూటు చప్పుడై నాకు మెలకువ వచ్చింది. "ఎలాఉంహోయ్!" అని అంటూ బట్టలైనా మార్చకుండా జానకి భర్త నా దగ్గరకు వచ్చి చేతిలోని బత్తాయిలు బల్లమీదపెట్టి నా వంటిమీద చెయ్యివేసి చూచాడు "జ్వరం తగ్గిపోయింది; జానకి యేదీ?" అని 'జానకీ!' అని పిలిచాడు. 'వస్తున్నా' అంటూ జానకి ప్లాస్కా కప్పు చేతిలో పట్టుకొని వచ్చింది. తొందరగా కప్పలో హాల్లెక్సు పోసి నా మంచం దగ్గరకు వచ్చింది. 'హాల్లెక్సు తీసుకోవోయ్' అని అంటూ అతను నన్ను లేవదీయబోయాడు. లేచి కూర్చున్నాను జానకి చేతిలోని హాల్లెక్సు తీసుకొని త్రాగాను "ఇతన్నొకణ్ణి వదలేసి లోపలేం చేస్తున్నావ్? ఇంతకు ముందు యేమైనా త్రాగడానికి యిచ్చావా?" అని ఆమెను ప్రశ్నించాడు. "ఆఁ, ఆఁ త్రాగాను. ఒకసారి గ్లూకోజు ఒకసారి హాల్లెక్సు త్రాగాను" అని నేను జవాబుచెప్పాను. "మాట నీరసంగా వస్తోందే!" అంటూ బల్లమీద నున్న బత్తాయి వలిచి "ఈ బత్తాయి లోనలు తిను, నీరసం తగ్గుతుంది" అంటూ ఒలిచినపండు నాచేతిలో పెట్టాడు. జానకి క్రింద నున్న తొక్కలు యేరి తీసుకొని పోయింది. ఆమె తొక్కలు యేరెటప్పుడు నాగుండె దడదడలాడింది. క్రిందికి చూచాను. అక్కడ యేమీ లేదు. పగిలిన కప్ప ముక్కలు యెప్పుడు యెవరు తీసినదీ నాకు తెలియదు.

ఒక నిమిషానికి జానకి తిరిగివచ్చి పళ్లెం ఒకటి నాకు దగ్గరగా క్రింద పెట్టింది. అతను 'తిన్నెయ్ తొనలు' అని అంటూ లేచి లోపలికి వెళ్లాడు. నేను పండు విడతీసి రెండు మూడు తొనలు చప్పరించి పళ్లెంలో పడేశాను.

అతని ఆదరణ చూస్తూంటే నాకు మాటిమాటికీ సూర్యం తలపుకు వస్తున్నాడు. నా బాగుకోసం తన సర్వశక్తుల్నీ ధారపోసి చివరికి నాకు ఆమూల్యమైన ఉపదేశాన్నిచ్చి, నా అభివృద్ధినే కోరుతూ కన్ను మూశాడు సూర్యం. వాడు నన్ను విడిచిపోయాక, రెక్కలు తెగిన పక్షిలా యీ పట్నంలో పడి ఉండగా మళ్ళీ నేటికి నా సూర్యమే జానకి భర్త రూపంలో నాకై తపిస్తున్నాడా! అనిపించింది నాకు—చిన్నప్పుడు నాకు ప్రపంచ జ్ఞానంలేని వయస్సులో మా అమ్మ నాకోసం యేమి భాధపడిందో

నేను సరిగా యెరుగను. ఆమె ఉన్నప్పుడు మా నాన్న తాను రాకుమిడి నీటిబొట్టులా నన్ను గాని మా అమ్మను గాని అంటే ముట్టకుండా ఉండేవాడు; మతి భ్రమించి నట్లు తిగుగుతూండేవాడు, యేవేవో జపతపాల్లో నియమై ఉండేవాడు. మా అమ్మపోయినతరువాత దారంతైన గలపటంగా నేవచ్చగా జీవాంతర్గతుడయ్యాడు పిమ్మట 'నూర్వం' మూడు సంవత్సరాలు మా అమ్మను నాన్నను మరచించాడు తరువాత నన్ను దుఃఖపరుడంటే పడేసిపాయాడు. నేటికి జానకిభర్త సమదగర్భంలో కొట్టకొంటూన్న నన్ను, నావికు నిలా దరికి చేర్చాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడా!—అని తోచింది నాకు.

ఆరాత్రి నాకు నిద్రపట్టలేదు నే చెప్పాలి. రాత్రి పడకొండుగంటలవరకూ భార్యార్థిర్త లిద్దరూ నా గదిలోనే కూర్చున్నారు. అతను టైప్ చేసిన రెండు అస్తి కేషన్లు నాచేతికిచ్చి సంతకంచెయ్యమన్నాడు. ఒకటి డిస్ట్రిక్ట్ రిజిస్ట్రార్ కి, రెండోది కలెక్టరుకి. ఇంకొకటి చావకుండా సంతకాలు చేసి కాగితాలు తిరిగియిచ్చాను. వారు రెండుసార్లు స్లకోజు ఒకసారి హాన్సిక్స్ నాచేత త్రాగించారు. సాయంకాలం నేను తినకుండా విడిచిన బత్తాయి తోనలు నాచేత తినిపించారు. నాకోసం వారి నిద్ర చెమరుతుందని తలచి నిద్రపోయింట్లు కళ్లు మూసుకొని పడున్నాను. తరువాత అతను పలుకరించినా నేను మాట్లాడలేదు. నేను నిద్రపోయానని తృప్తిపడి అతను నా గదిలోనే తనకోసం నేయబడిన మంచంమీద పడున్నాడు. ఆమె లోపలికి వెళ్ళింది. నేను మంచం మీద దొర్లుతూ రాత్రిగడిపాను. చీకటితోనే లేచి అతను నా మంచం దగ్గరకు వచ్చి 'ఎమోయ్! మెలకువ వచ్చిందా?' అన్నాడు, అలా అన్నాను. 'అప్పుడేలేవకు, ఇంకా సరిగా వెల్తురు రాలేదు, పడుకో' అని చెప్పి లోపలికి వెళ్ళాడు. ఆ తరువాత నాకు నిద్రపట్టి యెనిమిదింటికి మెలకువ వచ్చింది. తరువాత డాక్టరు వచ్చి యాచి అన్నం పెట్టవచ్చునని చెప్పారు. ఆరోజున పది గంటలకు నాకు అన్నం పెట్టించి అతను ఆఫీసుకి వెళ్ళాడు. తరువాత జానకి గజేంద్రమోక్షంలోని పవ్యాలు మృదుమృదువుగా చదివి విధిపించింది.

ఆతరువాత 'ఓం! నిన్న నామాటకు జవాబు చెప్పలేదు నీకు కొస్త అన్నం వండిపెట్టుకోదాని కైనాతగనా?' అంది. 'నువ్వు అలా యెప్పుడూ అనుకోవద్దు. నీచేతి అన్నంతినే అదృష్టం నాకీనాటికి కలిగినందుకు సంతోషిస్తున్నాను. నేనీ పట్నంలో ఉంటే తప్పకుండా ఇక్కడే ఉంటా అన్నాను.

'ఉండక ఎక్కడికి వెడతావు? నేదోరేపో నీకు స్థిరమైన ఉద్యోగం యీపట్నంలోనే దొరికేయేర్పాటు జరుగుతూంటేను?'

'ఉద్యోగం దొరికితే యెక్కడికి పోతాను?' అన్నాను

ఆమె యేదో కొంత తృప్తిపడిందను కొంటాను. ఇంక మాట్లాడలేదు. తరువాత రెండున్నరవరకూ లేడియో ప్రాగాములు సాగాయి. జానకిలోపలికి వెళ్ళి హాన్సిక్స్ తెచ్చింది. నిన్నటి సంఘటన తలపుకు వచ్చి గుండె దడదడలాడింది ఆమె నిశ్చలంగా కప్పునాకు అందిచ్చింది. కొంచెం వణకుతూన్న చేతులతో కప్పు తీసుకొని త్రాగాను. ఆమె నొకరు కుర్రవాణ్ణి పిలిచి వీడు 'సినిమాపాటలు బాగా పాడతాడు వింటావా?' అంది. 'అలాగా! పాడరా!' అన్నాను. వాడు అరగంటనేపు పాడి కాలక్షేపం చేశాడు. తరువాత ఆమె లోపలికి వెళ్ళింది. నేను పుస్తకాలూ, పత్రికలూ తిరగేస్తూ కష్టంతో నాలుగు గంటలు దాటించాను. ఏదోవిధంగా ఆరాత్రి గడిచింది. మరునాడు ఉదయం నేను దుకాణంమీదకు వెడతానని బయలుదేరాను వారిద్దరూ "ఇప్పుడే యేమంత మించి పోయింది; రెండురోజులు విశ్రాంతి తీసుకొన్నాక వెళ్ళకూడదా?" అన్నారు. "కాదు తప్పక వెళ్ళాలి నావల్ల కావలసిన అర్థంబుపనులున్నాయి" అని చెప్పి దుకాణంమీదకు వెళ్ళాను. వెళ్ళగానే మా మువ్వ కారును కలుసుకొని నాకు ఆరోగ్యం బాగులేదు, కొంతకాలం మ్రాగామంపోయి విశ్రాంతి తీసుకోవాలి శలవు యిప్పించమని కోరాను. ఆయన వెళ్ళిరద్దని అనేకవిధాల చెప్పాడు. "క్షమించండి. నాకు నొకరీ చెయ్యాలని కూడా లేదు" అని చెప్పి ఆసాయంకాలం నాలుగు గంటలవరకు నావల్ల కావలసిన వ్రాతకోతలు మొదలైన పనులన్నీ చక్కబెట్టి సాయంకాలం మా ఊరికి బస్సు ఎక్కాను.

ఏకవీర

శ్రీమతి పి. శ్రీదేవి

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ విరచితమైన “ఏకవీర” యొక్క చక్కని నవల. ఇంకలి ఇతవృత్తము నకు చరిత్రతో కొంత సంబంధము కల్పించ బడినను ఈ నవల చరిత్రాత్మకము కాదు. ఇది సాంఘికమును కాదు. ఇది కేవలము మన స్వత్వ చిత్రణపై నాధార పడిన నవల.

ఇతివృత్తము సామాన్యమైనది. కుట్టాన్ మీనాక్షిని వీరభూపతి ఏకవీరను ప్రేమించిరి. కుట్టాన్ రాజ వంశీయుడు. సేతుపతి కుమారుడు. మీనాక్షి సామాన్యల బిడ్డ. వారి వివాహము సంప్రదాయ విరుద్ధము. ఏకవీర భనవంతుని కుమారిత్. వీరభూపతి సామాన్య వంశీయుడు, వీరి వివాహము కూడా సంప్రదాయ విరుద్ధము. కాన అట్లు జరుగ లేదు. ఏకవీర కుట్టాన్లకు మీనాక్షి వీరభూపతులకు వివాహమైనది. అది కేవల దైవ సంఘటన. కాని ఈ ‘వృత్తస్త ఫలితము’ నందిన ప్రేయసీ ప్రియులు ఒకరినొకరు తెలిసికొనుటకు కొంత కాలము పట్టినది. ఆ తెలిసికొనుట కూడ కొన్ని విపరీత పరిస్థితులలో జరిగి కొన్ని విపరీత పరిణామము లందినది. చివరకు ఫలితము వివాదాంతమైనది.

ఈ కథకు ప్రాతిపదిక సనాతన హిందూధర్మము ఆధర్మమునంటి పెట్టుకొనిన సంప్రదాయములు. వీటన్నిటో కఠీతమైన విధి. విధి యనునది మానవుని కఠీతమైనది. మానవుడు మనశ్శక్తిచేత తనను తాను జయింపగలడు కాని విధిని జయింపలేడు. అట్టి యతీతమైన విధి చిత్రముగా నిందులోని పాత్రలపై తన ప్రభావమును చూపినది. ఆ విధియను కారణమే లేనిచో నిందులోని సంఘటనల కీ రూపమే కలుగదు.

కుట్టాన్ ప్రమాదవశమునైన వీరభూపతికి ఏకవీర ప్రేమ కెప్పలేదు. వీరభూపతి చివరివరకు ఎట్టి సందర్భములోనను ఏకవీరను చూచుట కవకాశము కలుగ లేదు. కుట్టాన్ మీనాక్షియొడ తన మనస్సును మార్పుకొని ఏకవీరపై స్వచ్ఛమైన ప్రేమను నిలుపుకొనిన

పిదప ఏకవీరను కలిసికొను నవకాశము కల్గులోపున ఎన్నియోదినములు గడిచిపోయినవి. మీనాక్షి బలవంతముపై నాతడు మూకుదినములు వారియింటనే గడుపుటయు, నింతలో వెంటనే రామనాథమునకు పోవలయు నను వార్త తండ్రివద్దనుండి వచ్చుటయు నచ్చటనుండి తిరిగివచ్చుట కెప్పటికప్పుడే ఏవో యాటంకములు కల్గుటయు నిసంతయు విధివశమున నేకదా! ఏకవీర తాకయు తరము వ్రాయ సంకల్పించియు తిరిగి విధి ప్రేరణ ముచే వ్రాయలేకపోయినాడు కుట్టాన్. కుట్టాన్ ఏకవీరను కలిసికొని యాతని స్వచ్ఛమైన ప్రేమను వెల్లడించినచో నింత జరుగకుండెడిదికదా! కాని ముందు జరుగనున్న జేవో నిర్ణీతమైయున్నది. అట్టి ఫలితమును సాధించుటకు భగవంతు జేవో యొక్క కారణము కల్పించుచు నే యుండును. దాని నే విధి యుండును. ఇంకలి కథా సంవిధానము చాలవరకు నట్టి విధినిహిత సంఘటనలపై నాధారపడియున్నది.

ఈ నవలలోని ముఖ్యాకర్షణలు పాత్రాచితి, వాస్తవికత. ఇందులో నాల్గు విలక్షణమైన పాత్రలు గలవు. ప్రతిపాత్రయు నిర్దుష్టము. ప్రతిపాత్రయు చదువరి సానుభూతిని పొందును. ఈనాల్గును నాల్గు మహద్భూత శిల్పఖండములు.

కుట్టాన్ ఉదయన్ సేతుపతి కుమారుడు. ఈతడు ధీరుడు, వీరుడు, గంభీరుడు, ఉదారుడునై అచంచలమైన మనోవిశ్వాసము కలవాడు. కాని ఇతనిలోని బలహీనత సామ్యత, ఇతనిలో విప్లవశక్తులు లేవు. తండ్రి మాటను కాదనలేక తాను ప్రేమించలేని తెలిసియు ఏకవీరను వివాహమాడెను. ఈతనికి మీనాక్షిపైగల ప్రేమ దృఢమైనది. అందుచేత నే ఎంత ప్రయత్నించి నను అతడు మీనాక్షిని మరచిపోలేకపోయెను. ఒకనాడతడు ఏకవీరను చూచి సమ్మోహితుడయ్యెను. కాని ఇంతలో నాతనికి ఆమెలోకూడ మీనాక్షి యగుపించినది. ఒకసారి ఏకవీరపై జాలి కలిగినది. ఇంతలో నాత

నికి మీనాక్షియే యాతని దయకు పాత్రురాలని తోచినది. అతనికి సర్వమును మీనాక్షియైనది. కుట్టాన్ అందమైనవాడుకాదు. కాని అందమును హృదయమునం దిమిక్కుకొనినవాడు. అట్టి యాయందమును గుర్తించుటకుకూడ చాల ప్రయాసపడవలయును. ఆతనిలో మర్మములేదు. ఆదియే చాలచిక్కులను తెచ్చిపెట్టినది. అతడు ఏకవీరతో తాను నిజముగా నామెను ప్రేమింపలేకన్నాననియు మరొకతెను ప్రేమింపుచున్నాననియు చెప్పకుండునచో ఆమె మరి కొంతకాలము ఓర్పువహించెడిదేమో! వీరభూపతికి మీనాక్షిని తాను ప్రేమించిన వృత్తాంతము చెప్పట చేతనేకదా వీరభూపతికి మీనాక్షియొడ నైముఖ్యమేర్పడినది. కాని కుట్టాన్ స్వభావ మట్టిది. అతడు సత్యమును దాచలేడు. అసత్యమును సటింపలేడు. 'అచ్చమైన ప్రేమ కోరదగినదానవు. వ్యామోహము నకై వాంఛించెద నెందుకు' (80 వ పేజీ) అనినాడు.

కుట్టాన్ యుద్ధమునందు ధీరుడు. రాజనీతి యందు నిపుణుడు. కాని మీనాక్షిని చూడకుండు నెట్లుండగలనని వీరభూపతి యెదుటనే బేలవలె కంట నీరు పెట్టునంతటి మెత్తనిమనసుకలవాడు. ఆమె తన మనసువలననే యాతడు మీనాక్షియే వీరభూపతి భార్యయని తెలిసినపిదప 'నూరు బ్రహ్మహత్యలు చేసినట్లు', 'కణకణలాడు నిప్పులలో బడవేసి కాల్చినట్లు' 'పాతాళమునకు ద్రొక్కబడినట్లు' మహాబాధ ననుభవించినాడు. కాని ఆమె తనమనులోకూడ పటిష్ఠత యున్నది. అట్లుకానిచో ఆ నిముసమునందాతనికి పిచ్చియై తనలనియున్నది. కాని నిగ్రహించుకొనినాడు. ఆ బాధ నంతటి సనుభవించి, దిగ్గమింగి, నిశ్చేషము చేసివైచి చివరకు తపశ్శాలియైనాడు. అంతటి బాధ సనుభవించియు తట్టుకొనగల్గిన శక్తియుండుట చేతనే చిట్టచివర ఏకవీర వీరభూపతుల ప్రణయ వృత్తాంతము, ఏకవీర వీరభూపతి కాగిలి యనుభవించి ధర్మచ్యుతురాలైనదను విషయమును వినియు ఈర్ష్యామానసుడుగాక, ఆమెను దగ్గరకు చేర్చుకొనగల్గెను. కుట్టాన్లో నిట్టి సంస్కారము కలుగక పూర్వమే ఏకవీర వీరభూపతిని ప్రేమించినదను విషయ మాతడెరింగిన కుట్టాన్లో కూడ వీరభూపతికి మీనాక్షియొడ కలిగినట్టి భావములే కల్గెడివేమో! కాని ఏకవీర తన వృత్తాంత మెరిగించునప్పటికి కుట్టాన్

ఈర్ష్యకీర్తమైన స్థితికి వచ్చినాడు. అందుచేతనే యాతడు తపశ్శాలిగా భావింపబడినాడు.

ఏకవీర ఈ నవలలోని పాత్రలన్నిటిలో చిత్రమైనది. ఏకవీర వీరభూపతిని ప్రేమించుట పదునాల్గు సంవత్సరముల తేప్రాయంపు వయసున. వారి సమాగమము తాత్కాలికము. చూపుమాత్రముచేతనే వారిరువురును ప్రేమించుకొనిరి. అపరిచితుడైన వీరభూపతికి ముంగు వెనుక లరయకుండగనే ఆమె యొక ప్రణయలేఖ వ్రాసినది. అది ప్రాపంచికానుభవము లేకమును లేని, మనస్సు పరిపక్వము చెందని ప్రేమాన్మాదినియైన యొక బాలిక ప్రణయలేఖ. ఆమెయే యుక్త వయస్కుయగుచో నుచితానుచితములు విచారించకుండ నట్టి లేఖ వ్రాయదు.

ఆమెకు వివాహమై అత్తవారింటికి వచ్చుసరికి పదునెనిమిది వత్సరముల ప్రాప్త. అప్పటికి తాను చిన్ననాట ప్రేమించిన యువకునికి తన హృదయములో స్థానము నీయరాదనియు, ఆతనిని తానిక మరచి పోవలెననియు, అట్లు గాకున్న తన భర్తయొడ తన ధర్మమును పాటించలేననియు గ్రహించినదామె. ఆమె తన ప్రియునికి మారుగా కుట్టాన్ను తన హృదయము నందు నిల్పుకొనినది. తన ప్రియుడు తనలో కల్గించిన యనుభూతి నే కుట్టాన్ నుండి యాసించినది. కుట్టాన్ అట్టియ గల్గిననాడు ఆమె సులభముగా వీరభూపతిని మరచి పోగల్గెడిది. కాని కుట్టాన్ స్థితివేరు. ఆతనికి మీనాక్షి యెడల గల ప్రేమ సుస్థిరమైనది. అతడామె నెంత ప్రయత్నించినను మరచిపోలేడు—మీనాక్షికి మారుగా నేకవీరను తన హృదయమునందు నిల్పుకొనలేక పోయెను.

ఏకవీర తనభర్త వేరొక యువతిని ప్రేమింపుచున్నాడని వినియు శ్వేషించలేదు. ఆమెలో ఈర్ష్యలేదు, ద్వేషములేదు. ఆమెకు కావలసినది స్వచ్ఛమైన ప్రేమ. ఆమెలో ఓర్పు కావలసినంతయున్నది. ఆ ఓర్పుతోడనే యామె కుట్టాన్ హృదయములో ప్రేమోదయ శుభసమయము కోరకు దినములు లెక్కించుచు నిరీక్షించినది. ఇక్కడ ఏకవీర హృదయస్థితి చిత్రముగా మారిపోయినది. ఆమె కుట్టాన్ యెడల బుద్ధిపూర్వకముగ విముఖ కాలేదు. ఆమెకు తెలియకుండ నామెలో తొల్లిటి ప్రియుని గూర్చిన తలంపులు ప్రవేశించినవి. ఏకవీర మానసిక స్థితి రెండు విపరీత

శక్తుల మధ్య ఊగిసలాడినది. ఒకటి యామె యధీనములో నున్న స్థితి. రెండవది యామె యధీనములో లేని స్థితి. మొదటి స్థితిలో నామె హృదయము 'చరంజీ విహంబు' అను ధర్మనూత్రమును గుర్తుకు తెచ్చుచుండెను. రెండవస్థితిలో నామె హృదయము చిత్రమైన కోరికలను తనలో మొలకలెత్తించుచుండెను. మొదటి స్థితి ఏకవీరకు ధర్మప్రేమను గుర్తుకు తెచ్చెను. రెండవది మధురప్రేమను గుర్తుకు తెచ్చెను.

“ధర్మమునకు సాధనము యాదార్థ్యమునకు దవ్వెనది.....మొదటి ధనము మధురప్రేమ మయమైనది. రెండవధనము ధర్మప్రేమమయమైనది. తనకు దూరములైన ఈ రెంటిలో నేది మనస్సున నిలుపుటకు యోగ్యమైనదో ఆమెకు తెలియలేదు.....ఆయా కృతి యామెకు దెలిసియు దెలియనట్లొండును” (127 వ పేజీ)

చివరకు ఆమె హృదయము యాదార్థ్యములేని ధర్మప్రేమను వెనుకకు ద్రోసి మధురప్రేమ నే యాహ్వానించినది. ఇది సహజసిద్ధమైన మార్పు.

ఏకవీరలో అంతర్ముఖత్వ ముననది యతిశయించిన గుణము. ధర్మము నెడల భక్తి, అధర్మము నెడల భయము అనునవి యీమెలోని అంతర్ముఖత్వమునకు పరిణామములు. ఆమెలోని ముగ్ధత్వము, సౌకుమార్యము, అణకువ ఈ పరిణామమునకు స్వభావసిద్ధ లక్షణములు. ఆమె నడకలో పడకలో ప్రతికచలికలో ఈ అణకువయే మన దృష్టికి గోచరించును.

ఉదా : 'గోధుమవన్నె త్రాచువలె ముడుచుకొనును'

'వాడిపోయిన మందారమువలె మంచమున కంటుకొని పోయియున్నది'

'ఆమె పుష్పమాసపు నదీవలె బుద్ధయుగాక, కృశయుగాక'

'అప్పుడే వికసించి సంపూర్ణభోభతో చెలువారని, పూర్తిగా వణిలిపోయి శోభాహీనముగాని నవమల్లకవలె'

ఇట్టి వర్ణనము లన్నిటిలో యీమెలోని యణకువయే యుద్దిష్టమగుచున్నది. ఆమె నిత్యమును ధరించు చీరల యాకుపచ్చనము కూడ నట్టి యణకువ దనపు స్వభావసౌందర్యమే నేమో !

ఏకవీర సహజముగా సుకుమారి. ఆ సౌకుమార్యములో నామె త్వగింద్రియ జ్ఞానమున కోక వైశిష్ట్యము కల్పించినారు రచయిత. ఏకవీరకు అన్ని యింద్రియములకంటె త్వగింద్రియ జ్ఞాన మెక్కువయట.

“చల్లని గాలిపార యేక వీరవీదికి విసురుకొనెను.....ఆమె త్వగింద్రియము మీద మెఱపు మెఱసినంతకాలములో నొక తడిగుడ్డవేసి తీసినట్లు తోచినది. ఏకవీర చలించలేదు” 149 వ పేజీ.

“ఏకవీర జుట్టుముడి వీడి యామె భుజముల మీద వ్రాలెను ఆమె త్వగింద్రియము రక్తప్రవాహ దిప్పుముగా నీ చల్లగాలిని కొలుచుకొనెను గాలిపార వచ్చినపుడెల్ల నామె సరిగా గొలుచుకొనుచున్నది” 150 వ పేజీ.

“ఆమె త్వగింద్రియముయొక్క స్పర్శగుణ వ్యాప్తి చర్మముదాటి లోని గోరువెచ్చని రక్తప్రవాహముదాటి శీల్యములదాకా దాకెనని తోచినదామెకు. ఆమెకు బాహ్యజ్ఞానము పోయినది. ఇంతలో నీమరుగాలి వెంట కొట్టుకొనెను. ఆమె పంచేంద్రియములు స్పర్శగుణత్వము పొందును” 151 వ పేజీ.

“ఆమె దేహము క్రమ క్రమముగా వాయువుయొక్క వైతోవ్యప్తతల పరిమాణము కొలుచు విచిత్రయంత్రమువలె నైనది.....విజ్ఞాత తత్త్వద్గూఢత్వ, కించిద్గూఢత్వ గూఢత్వముగా విస్పష్టముగా దెలియవచ్చెను” 152 వ పేజీ.

ఇట్లు ఏకవీర స్పర్శజ్ఞానమును గూర్చి విచిత్రముగా వర్ణించిరి. 'ఆమె దేహము వైతోవ్యప్తతల పరిమాణమును కొలుచు యంత్రమువలె నైనదనుట విచిత్రము కాదా ! ఈ ప్రత్యేకత ఏకవీర కెందులకీయబడినది. దీనివలన సాధించినదేమి ? ఈ ప్రత్యేకత కారణముగ తరువాతి సంఘటనలో ఏకవీర వీరభూషణి పరివర్తంగ సుఖ మనుభవించిన విధానము, కుట్టాన్ కాగిలి యామెలో కల్గించిన చిత్రమైన మార్పును చమత్కారముగా వర్ణించిరి.

అయిన ఏకవీర మామూలు మనిషికాదా ? ఈమె సాధారణ వనితకానిచో నీ కథ వాస్తవికమెట్లుగును ? ఏదో యొక యింద్రియ మతిశయించి పనిచేయుట యను ప్రత్యేకత క్రింద ఒక్కొక్కరిలో నుండుట సహ

జమే కావచ్చును. కాని సాధారణము కాదు. ఏక వీరలో నట్టి యసాధారణ స్థితిని కల్పించుట కావశ్యకత ఏమి?

అట్టి ఆవశ్యకత యున్నను లేకపోయినను ఆ ప్రత్యేకతను కల్పించుటలో, దానిని స్పష్టముచేయుటలో, అట్టి దానిని పోషించుటలో, రచయితచక్కని నేర్పును చూపించిరి. వానజల్లులను కొలుచుకొనుచు ఆతాకిడి రక్తప్రవాహముదాటి శల్యములను తాకినట్టి స్పర్శజ్ఞానముమెలో నున్నపుడు ఆమెమనస్సున చిన్న నాటినుండి నిలిచిపోయిన ప్రియుడు తొలిసారిగా నామెను కాగిలించినపుడు, ఆతాకిడి, ఆకాగిలింపలోని చల్లదన ముమె రక్తములో నరనరములలో వ్యాపించుటలో ఆశ్చర్యములేదు.

కాని రచయిత యుద్దేశించిన ఏకవీర త్వగింద్రియ జ్ఞానములోని యా ప్రత్యేకత చదువరి యూహకందు శంతటి వాస్తవికముగ లేదు. వానజల్లులను కొలుచు కొనుటలోని, శైత్యోష్ణతల పరిమాణములను కొలుచు యంత్రము వలె శరీరము పనిచేయుటలోని విశిష్టత చదువరి కర్థముకాదు. అయినచో నీ విశిష్టతను గుర్తించని నాడు చివరి ఘట్టములో ఏకవీర వీరభూపతి, కుట్టాన్ల, పరిష్కర్షకములందు పొందిన శారీరకస్థితి యెంతవరకు సహజము, యెంతవరకు సమర్థనీయ మను విషయము విచారించదగినది.

యౌవనములో నున్నది, అంతవరకు పురుష స్పర్శ నెరుగనిది, తనలో గూఢకట్టుకొనిన శారీరక లతో కృశించినది. తన కలభ్యర్థుడు దానిని గూర్చి నిత్యము చింతించునది, అతి సుకుమారి, చిన్న తనము నెంజే వీధినబోవు నొక సుందర యువకుని చూచి ప్రేమించి ఆప్రేమను మనసులో నిముళ్ళుకొనలేక యాతనికి ప్రణయలేఖ వ్రాసినట్టి భావోద్వేగము కలది యైన ఏకవీర వంటి జవ్వని తలవని తలంపుగ తిరిగి తానెన్నడును చూడలే ననుకొనిన ఆచిన్ననాటి ప్రియుడు ఒకానొక యద్భుత వేశావిశేషమున కలసి కొనినపుడు ఆమె హృదయస్థితిలో నాతని కాగిలిననుభవించిన మామె శారీరక స్థితి ఎట్లుండును?

వీరభూపతిని కలుసుకొనకముందే ఆమె భామా కలాపమును చూచినది. విప్రలంభావస్థలను, అభిలాష చింతా స్మృతి గుణకీర్తనోద్వేగ ప్రలాపాన్యాస వ్యాధులను నెనిమిదవస్థలను అభినయించుటచూచి తానే

యాయవస్థలను మానసికముగా ననుభవించినట్టి రసజగత్తులో నాట్యమాడుచున్నదామె హృదయము. అట్టి స్థితిలో నామె వీరభూపతిని చూచినది. అప్పుడామె “మనస్సులో మీ నాక్షీలేదు. అది మీ నాక్షీ యిల్లని లేదు. తానెవరో కూడలేదు. తానున్నది రసజగత్తు. ఆమె నాయక అందులో. వాసక సజ్జిక నాయకుని కొఱకెదురుచూచుచున్నది.” 172 వ పేజీ. ఇట్టి మానసికోద్వేగములో నామె తొలిసారిగా నాతని పరిష్కర్షకముఖ మనుభవించినది. అప్పుడామె కన్నులకు చూచు శక్తి పోయినది. పూజేంద్రియమున కతని నిశ్వాస పరిమళ మనుభవించు శక్తి పోయినది. జిహ్వేంద్రియ మాతని ముద్దురుచి తెలిసికొనలేదు. ఆతని స్పర్శ యామెలోని యస్థిసంచయమునకు కూడ దాకినది.

ఆమెకు హృదయసంచలనమునందు మాత్రమే స్థితి. తక్కిన సర్వాణువులయందు బ్రళయము. చక్షుశ్రోత్ర జిహ్వేంద్రియ జ్ఞానమంతయు త్వగింద్రియమందు లీనమయి యా స్పర్శగుణమతికాంత మర్వాదమై “యామె” యన్న పదార్థవాచ్యమైన సర్వమునందు నింపినది.” 175 వ పేజీ. అనగా నామెలో యా పరిష్కర్షకగుణము చర్మమును దాటి, రక్తమును దాటి శల్యములను చేరిపోవుట. అట్టి రసానుభూతిలో సర్వేంద్రియములు లీనమై యొక్క స్పర్శ సుఖానుభూతిగా నిలిచిపోయి హృదయమునందు చొచ్చుకొని పోవుట—సహజమైన శారీరక ధర్మమిది.

పైన చెప్పిన 175 వ పేజీలోని శారీరక స్థితిని శారీరక శాస్త్రరీత్యా అర్థము చేసికొనినదానిని ‘మెకో’ అనియందుము. ఈ శారీరకస్థితిని కావ్యపరముగా నింత స్పష్టముగా వర్ణించగల్గుట యభినందనీయము. రచయిత యూహ సత్యమునకే ప్రామాణికము. ‘మెకో’ అనబడు నీస్థితియందు శరీరములోని యింద్రియము లన్నిటికీ తాత్కాలికముగా నశించి హృదయ సంచలనము మాత్రము నిలుచును. ఈ స్థితియే తీవ్రరూపము దాల్చినప్పుడు ఆ హృదయసంచలనము కూడా నశించును. అప్పుడది మృత్యువుగా పరిణమించును. ఈతీవ్ర రూపమును కూడ తరువాతి ఘట్టములో నద్భుతముగా వర్ణించినారు రచయిత.

వీరభూపతి కాగిలిలో ఏకవీర యొక పారవశ్యము, యొక మహదానందము, యొక చిత్రమైన స్పర్శ సుఖానుభూతిని మాత్రముగా ననుభ

విందుటచే నామె తాత్కాలికముగా నచేతన యైనది. కాని హృదయ సంచలనము నిలిచి యున్నది. కుట్టాన్ తోడి పరిష్కారముక విపరీత పరిణామము దెచ్చినది. కుట్టాన్ స్వచ్ఛమైన ప్రేమతో ఆమె కెదురు వచ్చి నప్పటికే జరిగిపోయిన అద్భుత సంఘటన మామెలో నొక విచిత్ర సంచలనము కలిగించినది. ఆమె యొక రక్తమైన యుక్త్యములో నున్నాడిని యైనది. కుట్టాన్ ప్రేమను సహించు శక్తి ఆమెలో నశించినది. కుట్టాన్ కాగిలి నామె భరింపలేదు. ఆమె భయపడి వైగైనది వైపుకు పరుగిడినది.

జరుగవలసిన పర్యవసానము— ఏకవీర మరణము. కేవలము దీనిని సాధించుటయే పరమావధి యైనచో ఆమె అట్లు వైగైవైపు పరుగెత్తి ప్రవాహములో బడి కొట్టుకొని పోయినదనినను చాలును. కాని రదయిత ఏకవీరలో అడుగడుగునా ఒక ప్రత్యేకతను చిత్రించి నట్లే ఆమె మరణమునకు కూడ నొక వైలక్షణ్యమును కల్పించినారు.

ఏకవీర పతివ్రతకాదు. విలయన నామె కుట్టాన్ భార్యయాయ్య పరపురుషుని స్వర్గ ననుభవించినది. ఆమె ధర్మము నధిగమించినది. కాని యా యధర్మములో కూడ నొక చిత్రమైన ధర్మమున్నది. ఆమె యొక పురుషుని స్వర్గ ననుభవించినది. ఆ యనుభవ మామెలో జీర్ణించుకొని పోయినది. మరియొక స్వర్గకు తట్టుకొనలేదు. మరియొకని కాగిలి నామె భరింపలేదు. ఆమె సౌఖ్యమార్గ మట్టిది. ఆమె మనో నిశ్చయ మట్టిది.

కుట్టాన్ ఆమె భావమును గమనించలేదు. తప శ్శాలియైన యాత డామె యెడల ప్రేమచే గదలి పోయెను. అత డామెను కాగిలించెను. ఈ కాగిలిలో కూడ ఆమె శరీరము తొలినాటివలెనే చిత్రమైన మాడ్చు చెందినది. కాని ఆ రెండు యనుభూతులలోని ప్రత్యేకత నెంత స్పష్టముగా వివరించిరో గమనించ దగినది. తొలినాడు ఏకవీర హృదయములో శుఖానుభూతి యున్నది. కాని మలినాడు వెగటు తోచినది. తొలినాడు లోకము పూవులన్నియు బూచిన వనము మీది మందమారుతమువలె నామె ప్రూణేంద్రియము జూఱగొనెను.

రెండవదినము 'ఆమె ప్రూణేంద్రియమునకు గాలిలో నొక వగరువాసన దోచెను'.

మూడుదినము 'ఆమె చక్షుస్సులతని చక్షుస్సులే చూచుచుండెను'.

రెండవదినము 'కన్నులు చీకట్లను చూచుచుండెను'.

మొదటిదినము 'ఆమె రక్తములో ఆతని కాగిలింతయొక్క చల్లదనము ప్రవేశించెను.'

రెండవదినము 'రక్తమంతయు మృత్యుస్పర్శ వలన గలుగు శైత్య ములవలెనుకొనినది.'

ఇట్లే కుట్టాన్ కాగిలిలోని యనుభూతియందలి వెగటు, చీకట్లు ఆ శైత్యము ఆమె హృదయ సంచలనమును నిలిపివేయునంతి తీవ్రతరమైనవి ఆమె చని పోయినది. ఇట్టి ఈ మరణావశ్యకతను కల్పించుటకు ఏకవీరలో నతిశయించిన త్యగింద్రియ జ్ఞానమును నొక వైలక్షణ్యము కల్పించబడినది. కాని ఈ లక్షణ్యమును గుర్తించనినాడు కూడ వీరభూపతి కుట్టాన్ల పరిష్కారముగానుభూతు లామెలో కలిగించిన శారీరకస్థితి యదార్థమును సహజమైనదియు నని గుర్తింపకతప్పదు. అట్టి స్థితి యామెలో కలుగుటకు వలయు వాతావరణము సహజముగా నేర్పడియున్నది.

ఒక్కొక్క పాత్రకు సాధారణపు టాహుకందని ఒక చిత్రమైన ప్రత్యేకతను కల్పించియు ఆ పాత్రలలో పూర్తి నా స్రవికత యొప్పించుట ఈ రచయితకు క్రొత్తగాదు. అట్లే ఏకవీర పాత్రకూడ చమత్కారముగా పోషింపబడినది.

ఏకవీర చనిపోవుటలో కూడ నొక జౌచిత్యమున్నది. ఇతివృత్తము సనాతన హిందూధర్మమును ప్రాతిపదికగా తీసికొనినదని ముందే నుడివెలిచి. ఒక్కొక్క వేళావిశేషమున ఒక ధర్మము నశించినను తిరిగి యది యుద్ధరింపబడవలెను. లేదా యా యధర్మము కడిగివేయబడవలయును. అట్లు కానిచో వాతావరణ మంతయు కలుషితముగును. ఏకవీర వీరభూపతుల విచిత్ర సంయోగమువలన ఏకవీరకు కుట్టాన్ యెడలగల దాంపత్య ధర్మము నశించినది. కాని ఏకవీర చనిపోవుటతో నాయకలుషిత వాతావరణము వైగైనదీ జలభరంగములతోబాటు చీకటి చాటున కొట్టుకొనిపోయినది.

వీరభూపతి యెడల కూడ నీ విషయమే వర్తించును. వీరభూపతికూడ తాత్కాలి కొదైకమున తన

ధర్మమును విస్మరించెను. కాని అతడు చనిపోలేడు. ఆతనిలో ఏకవీరలోగల సౌకుమర్యములేదు. కుట్టాన్ వలె తపస్వి కాదగిన మనోనిగ్రహమును లేదు. అతడు సామాన్యుడు. కావుననే కుట్టాన్ మినాక్షీని ప్రేమించిన యుదంతము తెలియుటతోడనే యాత నిలో ఈర్ష్య ప్రేరేపింపబడినది. ఆ ఈర్ష్య నిర్దుష్ట మైనది. ఆతనిహాజమైనది. తనభార్య తనను ప్రేమింప లేదనుట కంటెను మరియొకనిని ప్రేమించుచున్నదను విషయము పురుషునికి సహింపరాని విషయము. అట్టి ఈర్ష్యచేతనే వీరభూపతి మినాక్షీ యొక విరక్తుడయ్యెను.

విధివశమున వీరభూపతి యొకనాడు ఏకవీరను కలసికొనెను. ఉండ్రేకముతో నాతడొక నానింగనము చేసికొనెను. కాని చివరకు ఆమెయే తనమిత్రుడు, ఆప్తుడు, తనయెడల మైత్రిచే తపస్వియునైన కుట్టాన్ భార్యయని తెలిసికొనినాడు. కాని వీరభూపతి “నీవు ఋషివి నేను మనుష్యుడనే” అని కుట్టాన్ తో వచించినట్లు కేవలము మనుష్యుడు. అట్టి విపరీత పరిస్థితులలో సన్యాసిగాక మరేమిటను. అతడు సన్యాసియైనాడు.

మినాక్షీలో విపరీతగుణము లేమియు లేవు. కుట్టాన్ నొక మహాభాగ ననుభవించిన పిదప ఆమె యెడల తన మనస్సును మార్చుకొనినాడు. కాని ఆమె యట్టి యవస్థలు లేకుండగనే తన మనస్సును మార్చుకొనినది. కుట్టాన్ హృదయములో తానున్నా ననుకొన్నన్ని నాళ్లు ఆమె భర్తను ఆదరించ లేకపోయినది అతడు తనను సోదరిగా ప్రేమించ మొదలిడిన మరుక్షణముననే ఆమె “నమస్కృతితో భర్త పాదములను చక్కగా నిమిరినది” ఇంత సులభముగా నామె యెట్లు మారిపోయినది? కారణమొక్కటే తోచుచున్నది. ఆమె హృదయమునకు లోతులేదు.

మినాక్షీకి ఏకవీర వృత్తాంత మంతయు తెలియును. కుట్టాన్ ఏకవీర మగ్ధులగల వైచుఖ్యమును తెలియును. అట్లు తెలిసియు స్త్రీ జన సహజమైన వాచాలత చేతనైన మినాక్షీ ఏకవీరతో కుట్టాన్ తనను ప్రేమించుట తదుపరి తన యెడల మనసు మార్చుకొనుటను గూర్చి యెన్నడును చెప్పియుండలేదు. ఏకవీరపై మినాక్షీకి ద్వేషము ఈర్ష్య మొదలగు భావములు లేవు—అయినపుడు మినాక్షీ ఏకవీరకు కుట్టాన్ మనస్సు మారినవిధానము చెప్పి ఆమె నూర

డింపవచ్చునుగదా. ఏకవీర నూరజించు సహృదయ ముతోగాని దెప్పిపొడుచు దుష్టశీలతచేగాని మినాక్షీ యట్టి ప్రసక్తి దెచ్చియుండవలసినది. అట్టి ప్రసక్తి దెచ్చినను ఏకవీర దానిని విడిపించుకొనక పోవుటయో ఏవైన పరిస్థితు లెద్దవచ్చి మినాక్షీ ప్రయత్నమునకు భంగము కలుగుటయో జరిగియుండవచ్చును. కాని మినాక్షీ యట్టి ప్రయత్న మే చేయలేదు. మినాక్షీ లోనట్టి స్వభావమునకు కారణము కన్పించుటలేదు.

మినాక్షీకి తనభర్త పూర్వ మొక బాలికను ప్రేమించెనని తెలియుటయే కాక, ఆమె యాతనికి ప్రవాసిన ప్రణయ లేఖను చూచినది. ఆతడు గీసిన యామె చిత్రమును చూచినది. ఆ బాలిక పేరును ప్రణయ లేఖలో చూచినది. అయినచో కుట్టాన్ భార్యయైన ఏకవీరను చూచినపుడు ఆమె రూపమును బట్టి, పేరునుబట్టి ఆమెయే తనభర్తచే ప్రేమింపబడిన యువతియని పోల్చుకుండుటెట్లు? ఒకటి రెండుసార్లు ఏకవీరను చూచి మినాక్షీ చకితయైనదట. ‘ఎక్కడనా ఈమెను చూచితిని?’. కాని ఏకవీరయే ఈ యేకవీరయేమో నని అనుమానించనైనలేదు. మినాక్షీ పాత్ర తదితర పాత్రలవలె చదువరికి స్పష్టముగా గోచరించుటలేదు.

ఇట్లే నవలలోని నల్వగు ప్రధానపాత్రలు కుట్టాన్ ఏకవీరలు, మినాక్షీ వీరభూపతులు ప్రేమ, ధర్మము, మైత్రి, ఈర్ష్యమును నాలుగు ఉండ్రేక భావములలో నలిగి చివరకు కాలగతిని విధినిహిత పర్యవసానము నందిరి. ఈ నల్వరును హృదయముచేత జీర్ణించుకొనలేని ఉద్విగ్న ప్రణయమూర్తులే—అయినను నలువురిలో నీ చిక్కుపరిస్థితి వేర్వేరు పరిణామములను తెచ్చినది. ఒకేరకమైన సమస్య విధి విహిత సంకల్ప విధానమైన వేర్వేరు పరిస్థితులలో వేర్వేరు మనస్తత్వములలో నెట్టిపరిణామములను కల్గించునో యందులో సద్భూతముగా చిత్రింపబడినది. ఈ చిత్రణమే యీ నవలలోని అత్యుత్తమ ప్రాధాన్యము.

చివరి ప్రకరణమునందు ఏకవీర వీరభూపతుల విచిత్ర సంయోగానంతరము ఏకవీర వీరభూపతి నిజస్థితిని తెలిసికొనిన పిదప ఆమెలో నొక విచిత్ర సంచలనము కలిగి ఉన్నాడినవలె వీధులవెంట దిరుగుచు ‘నోదీలి’ యను క్రైస్తవ మతాధికారిని కలిసికొనె

ననియు ఆతనితో మతవిషయకమైన చర్చ జరిపి తన మతమును నిలబెట్టుకొనె ననియు నొక యుదంతము చేర్చబడినది. దీనికి ఇతివృత్తముపై గల ప్రభావ మేమియో తెలియుటలేదు. ఏకవీర పాత్ర కొక ప్రాధాన్యము నిచ్చుటకే యిది యుద్దేశింపబడిన యీ యుదంతమువలన ఏకవీర యెడల చదువరికి గల సానుభూతిగాని, ఆమెయం దగపడు సంస్కారము విద్యాజ్ఞానగంగము కాని అతిశయించినటుల కూడ దోచుటలేదు.

కథాకాలము నాటి వాతావరణము చరిత్రకు సంబంధించియున్నది. 'నోబిలి' యను క్రైస్తవమతాధికారి తత్వ బోధక స్వామి యను పేర సామాన్య జనులను మతాంతరులను చేయుచుండునను విషయము చరిత్రకు సంబంధించిన సత్యము కావచ్చును. కాని ఇతివృత్తము చరిత్ర సత్యమైనది కాదు. ఇట్టి ఇతివృత్తమును చరిత్రగతమైన మతవిషయక వాదనతో ముడి పెట్టుటలో గల అంతరార్థము సుబోధకముగాదు.

అంతకంతకు తీవ్రతరమై ఏకముఖముగా ప్రవహించు మహాప్రవాహములో నొక సుడి తిరిగిన ట్లుండు నీ సంఘటన. ఈ సుడిలోని లోతు సాధారణపు దృష్టితో తెలిసికొనదగినంత స్పష్టముగా లేదు.

ఏకవీర పాత్ర యొక విలక్షణమైన సృష్టి. అట్టి ఏకవీరతో నా క్రైస్తవ మతాధికారిచే వాదన చేయించుట యను విచిత్ర కల్పన కారణములేకుండా నెట్లు జరుగును? అని ఆలోచించిన ఇతివృత్తము నందిమిడియున్న ప్రధాన నూత్రమే యిందును బంధింపబడినదని తోచును, 'నోబిలి' యను క్రైస్తవమతాధికారి సనాతన హిందూధర్మమును నాశనము చేయుచున్నాడు. హిందువులను మతాంతరులను చేయుచున్నాడు. అవి సుందరేశ్వరుని కళ్యాణోత్సవ దినములు. ఆ పవిత్రమైన వాతావరణ మీ మతాధికారి యుద్బోధనలచే సవిత్రమై పోవుచున్నది. మనమతము నుద్ధరించుట యనగా మనధర్మము నుద్ధరించుట. అది ఎట్లయిన నుద్ధరింపబడవలెను. ఒక దుష్ప్రభావమునకు లోనై చరిత్ర కళంకిత మగుచున్నపు డట్టిదాని సరికట్టుటకు సామాన్యుని శక్త్యుత్సాహములు, వ్యక్తిగత నైపుణ్యము చాలనివి. అట్టి యవసరమున నేదోయొక దివ్య

శక్తి యావేశించి ఆనైపుణ్యమును ప్రక్షాళితము చేయవలయును మనచరిత్ర, పురాణములలోని అవతారపుగుఱు లీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నారు.

భగవంతుడు సర్వసమర్థుడు. అతడొక్కొక్క వ్యక్తిలోని యొక్కొక్క శక్తిని యొక్కొక్క విషయముగా నుపయోగించుకొనును. ఏకవీరలో నొకవిచిత్ర సంచలనము కలిగినది. ఆమె యనువులోలేని యుద్వేగములో నున్నది. ఆ యుద్వేగములో నెట్టి మహత్తర శక్తియైన యావిర్భవించుచున్నది. లేదా సర్వనాశనము కావచ్చును. ఏకవీర వ్యక్తిగా సర్వనాశనము కానున్నది. కాని ఆమెలోని ఆస్పటిశక్తి కొక ఫలితము కల్పించబడకున్నచో నట్టి ఉదాత్తపాత్ర ఊరక నే నష్టమైపోవును. అందుచే నేకవీర కారణజన్మరాలు గావలెనని రచయిత సంకల్పము. దానిని భగవత్సంకల్పముగా భావనచేసి ఆమెలో సుందరేశ్వరుని శక్తి నావిర్భవించజేసి ఆమెచే సంకులమైపోవుచున్న సనాతన హిందూధర్మమును కాపాడజేసి ఇతివృత్తమున కొక వితిహాసికపు లక్షణమును కల్పించినారు.

ఏకవీరలోగాని, ఇతివృత్తములో నే ఘట్టములోగాని యంతవరకులేని మతప్రసక్తి చర్చ ఒక్కసారిగా తీసివేసినవచ్చుటలో పాఠకుని స్థూలదృష్టికి ఒక క్రొత్తవిషయమును తెచ్చి యతికినట్లగపడును. కాని ఈ సంఘటనలోని యంతరార్థమే ఏకవీర కారణ జన్మరాలని నిరూపించుటలోని చనుత్కారము. అదియే ఈ నవల యందలి మహోదాత్త లక్షణము.

ఏకవీరలోని వారీరక మానసిక ప్రవృత్తు లన్నియు రెండు మహాశక్తుల అంతస్సంఘర్షణ ఫలితములు ఆమెలోని యవ్వనము, ప్రణయము, ఉద్వేగము ఒకరకమైన శక్తిస్వరూపములు. ఆమెలోని యాలోచన, ధర్మచింతన, పాపభీతి మరియొక శక్తికి పాతిపదికలు. మొదటిది బలమైన కోరికలను ప్రబోధించుచుండును. రెండవది స్థిరమైన ధర్మమును ప్రబోధించుచుండును. ఈ రెండును ఒకదానికొకటి తీసిపోని విపరీతశక్తులు. ఈ రెండిటిలో నేది వీగిపోయినను ఏకవీర పతనము చెందును. కనుకనే ఆమెలోని రెండు శక్తులును విజయము పొందినవి.

ఆమెలోని ధర్మము నశించి, ఆమెలోని కోర్కెలు చెలరేగి వీరభూపతితోడి సంయోగము

భారతి

చెందుటలో నొకశక్తి జయించినది. తత్కారణముగా నామెలో యావేశించిన ఉద్వేగమువలన ఆమెలోని రెండువశక్తి విజృంభించి ఆమెచేతనదైన హిందూ ధర్మము నుద్ధరింపచేసినది.

ఇట్లామెలోని మానసిక శక్తులు రెండును ఫలించుటలో నామె కారణజన్మరాలును, సార్థక జన్మరాలును యైనది. ఆమెవలన కాడగిన దేదో పూర్తియైనది ఇంక యామె జీవించుటలో నర్థములేదుగదా! అందుచేతనే ఏకవీర చనిపోయినది. అనగా ఏకవీర మరణము ఏకవీరపాత్ర సృష్టికి ఒక పరిపూర్ణతను సాధించినది.

ఇది చిన్న నవలయైనను ఎంతో గ్రంథము నిమిశ్చక్కున్నది. కథకు సంబంధించినంతవరకు అవసరమైన విషయములేగాక 300 సం॥ల క్రిందటి సాంఘిక చారిత్రకము, అప్పటి రాజకీయములు, చరిత్రతో వానికిగల సంబంధము, అప్పటి రాజులు, రాజ్యపరిపాలనా విధానము, మధురానగరము, అప్పటి యా పురవైభవము, ద్రవిడుల శిల్పద్రవ్య సంపదలు కూచిపూడివారి చరిత్ర భామకలాపము మొదలగు విషయముల నిందు సమయోచిత రీతిని వర్ణించి ఇతివృత్తమునకు మరింత వన్నె తెచ్చిరి.

చిన్న పిల్లలకు వశగల్గనిన ఎంత యిష్టమో రచయితకు వర్ణములనిన యంత యిష్టము. వారి కౌవ్యము

లలో వర్ణన వర్ణనలు లేనివి లేవేమో అట్లే యింగుకూడ వర్ణాశ్రీ శోభలను వర్ణించు పెక్కు నవకౌశములు కల్పింపబడెను క్లిష్టసమాస భూయిష్టమై భావగర్భితమైన వీరి వర్ణన లెంత శోభ నిచ్చునో సులభశైలిని చక్కని పదలాఠిత్యముతో చగువారి హృదయమునకు నూటిగా తగులు వీరి వర్ణనలు కూడ అంత శోభనిచ్చును. ఉదా : 128 వ పేజీలో 'ఒక పసరుమొగ్గ యేకవీరపై

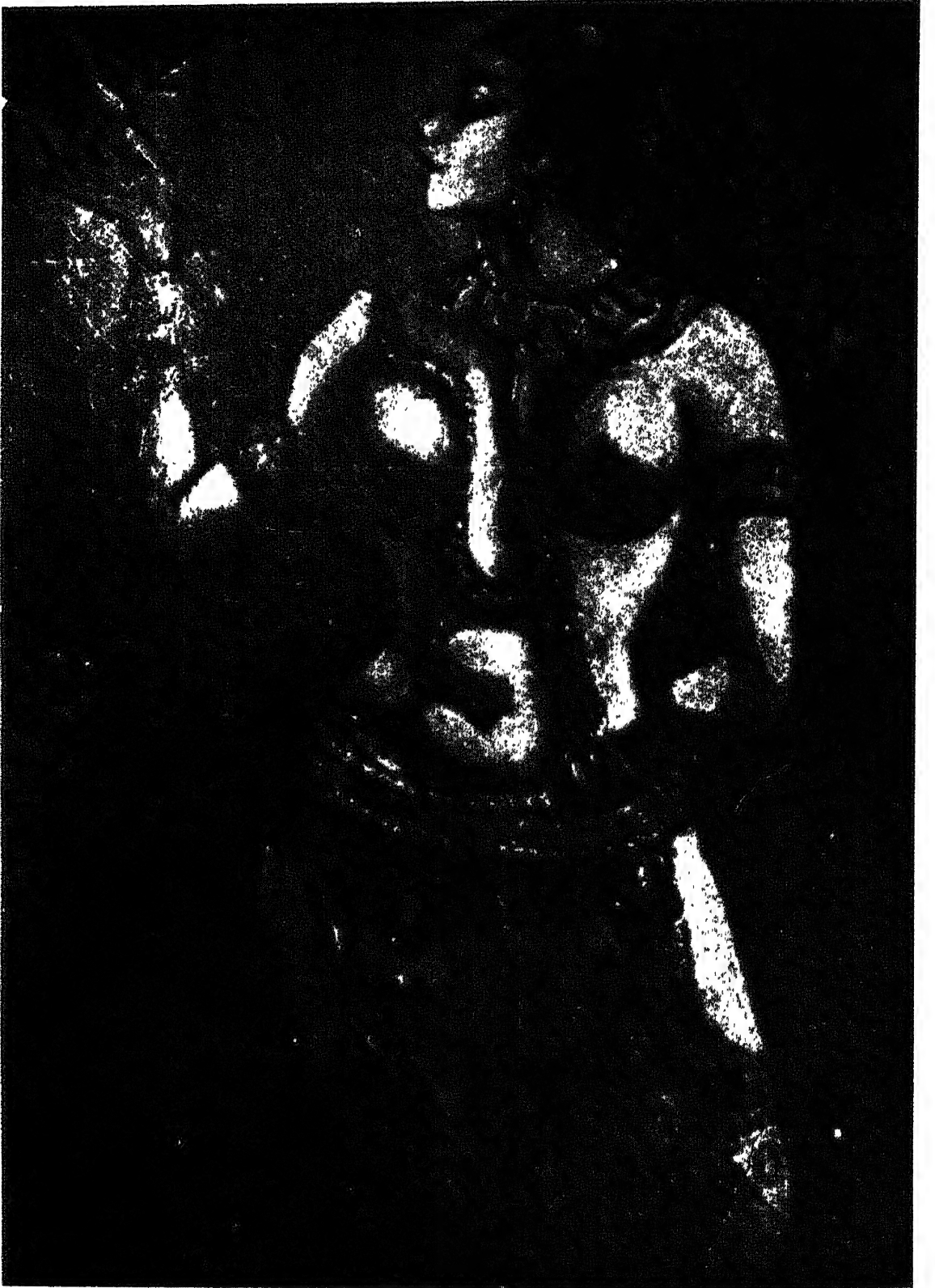
బడినది.....

162 వ పేజీలో "తెల్లవారి లే యెంచలుకాచి లోని కాకరపూలు, బీరపూవులు బంగారు నాణెములవలె..... దొడ్డి యంతయు ధనలక్ష్మీ తాంసవించిన ట్లయ్యెను.

కుట్టాన్ హృదయములో, ఏకవీర హృదయములో, వీరభూపతి హృదయములో అమా పరిస్థితులలో కలిగిన అద్భుత పరిణామములు, విచిత్ర సంచలనములు నిజముగా అద్భుతముకావు, నిజముగా విచిత్రముకావు. అవి నిజజీవితములో సామాన్యము. మిక్కిలి సహజము. కాని ఆ సామాన్యమైన హృదయస్థితిని అంత సహజముగా గ్రంథస్థము చేయుట యసామాన్యము. లౌకికమైన సంఘటనలకు మనస్సుపైగల విచిత్ర ప్రభావములను, విధియను నజ్ఞాత శక్తికి మానవ జీవితముపైగల చిత్రవిచిత్ర ప్రభావములను ఆధారముగా దీసికొని రచించిన యిట్టి నవల మరియొకటి తెనుగున లేనేలేదేమో!

మహాత్ముని ఆధ్యాత్మికవారసుడు, స్వోదయోద్యమ సారథి
శ్రీ ఎన్.బి.బి.వే

విలాసిని

చిత్రరచన : ఇండోనేషియా ప్రముఖ చిత్రకారుడు ఆగుస్ జయ

సాహిత్యవాహిని

శ్రీ షడ్వర్ణనం సోమసుందరశర్మ

మానవ కళ్యాణార్థమై సర్వవిద్యలు, సర్వకళలు ఏర్పడియున్నవి. పరమేశ్వరుని, యంత ర్వాణీ ప్రబోధకములగు, తొలుత వేదములు వెలువడి నవి. ఇయ్యవి, అపారమేయములు.

ఆనాటి మానవోత్తములు, తమ మానసికశక్తితో, నీవేదములను, విని వీనియొక్క యాధికృతను, లోక హితార్థమై వెల్లడిచేసిరి. అనంతాకాశములో, నఖండా మైన శబ్దబ్రహ్మగ ప్రసరించుచున్న వేదరాశిని, శ్రుతి పేయముగ, తాము వినినామని, వెల్లడించుటకై, ఈ వినిన వేదరాశికి “శ్రుతి” యనియు నామాంతరమిడిరి.

ఈశ్రుతులను గుర్తించిన మహనీయులకే, ఋషు లనియు, మంత్రద్రష్టలనియు, పెద్దలు చెప్పచుండిరి. ఈ మంత్రద్రష్టలైన మహనీయులు, తాము వినిన వేద వాఙ్మయమును, లోకమున, ప్రచారార్థమై, తమశిష్య ప్రశిష్య పరంపరగ, వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చుచు మిక్కిలి కృషిచేసిరి.

ఛందోబద్ధముగను, సుస్వరముగను, సలక్షణము గను, సశాస్త్రీయముగను, తమ మేధాశక్తితో, విన్నది విన్నట్లు అనుసంధానమొనర్చుచు, శిష్యాదులకు ఆమ్నాయపరంపరలను గల్పించిరి.

“జ్ఞానస్వరూపము” లేక, “జ్ఞానప్రదాత” యే, వేదమనియు, మానవ కళ్యాణమును, వేదము ప్రసా దించుననియు, సంపూర్ణముగ నమ్మి వానిని ఉదాత్త, అనుదాత్త, స్వరిత, ప్రచయములతో, సుస్వరయుక్త ముగ, అన్యాయన మొనర్చుచుండిరి.

“వేదోఽర్థమూలమ్” అను గౌతమ మహర్షి వాక్కును సార్థకబరచుచుండిరి. ఇట్టి మంత్రద్రష్టలైన మహనీయులు, లోకహితార్థమై ఈ వేదరాశి నను సంధాన మొనర్చుటకై కొన్ని నియమముల నేర్పరచిరి.

ఉదాత్తాది స్వరము లెట్లెట్లు, ఉచ్చరించవలసి నదియు, వాని సంయోగవియోగములలో గలుగు భేదము

లెట్లుండునదియు, సంహితలోను, పదకాలములోను, క్రమము, జటాఘనములలోను, గలుగు స్వరభేదములను సునాయాసముగ గుర్తించుటకై, గ్రంథములను శ్లోక రూపముగ వ్రాసిరి. ఈ గ్రంథములకే “శిక్షలు” అని పేరు. “వ్యాసశిక్ష”, “పాణినిశిక్ష”, “భారద్వాజ శిక్ష” అను షేర్లతో, నీ శిక్షలు వ్యవహరింపబడు చున్నవి. “శిక్షాం వ్యాఖ్యాస్యామః” అను వేద వాక్యాన్ని ఆధారముగ తీసుకుని, ఈశిక్షలు మంత్ర ద్రష్టలైన, వ్యాస, భారద్వాజాది మహనీయులు అపారమేయమైన వేదరాశిని, ఉచ్చరించు సౌలభ్య మునకై, లోకహితార్థమై వ్రాసిరి. కనుక నే

“శిక్షా ప్రాణంతు వేదస్య,
ముఖం వ్యాకరణం సృష్టతం |
జ్యోతిషాయనం చక్షుః,
నిరుక్తం శ్రోత్రముద్యతే |
ఛందః పాదాతు వేదస్య
హస్తా కల్పోన పత్యతే |
తస్మాత్ సాంగ మధ్యేయ
బ్రహ్మలోకే మహీయతే.”

అని పాణినీయ శిక్షలో, వేదాంగములైన, శిక్షలు, ముక్కుగను, వేదరాశి ముఖము, వ్యాకరణము గను, జ్యోతిషము నేత్రములుగను, నిరుక్తము శైవులు గను, ఛందస్సు, పాదములుగను, కల్పములు చేతులుగను, పోల్చబడియున్నవి. ఇట్లు సాంగముతో గూడిన, వేద రాశి నన్యాయన మొనర్చిన బ్రహ్మలోకప్రాప్తి గలుగు ననియు, దాక్షిణ్యుక్తుడైన పాణిని మహర్షి వివరించి యున్నాడు.

కొందరు మహనీయులు నంతటితో నూరుకొనక, ఆ శబ్ద బ్రహ్మరూపకమైన వేదరాశిలోని పదములకు, సంబంధించిన విమర్శనములు లేవలెత్తిరి. అందలి, సంఘటన, సమాసములు, వాని రూప నిష్పత్తులు, మొద

లైన కబ్బజాలమునకు, సంబంధించిన విమర్శనలు వ్రాసిరి. వీనినే “వ్యాకరణములను పేరుతో వ్యవహరింతురు. ఈ వ్యాకరణములు, తొమ్మిది భేదములుగ, సంజీవనియు, కనుకనే “సవ వ్యాకరణము” లని, పండితైక భేద్యముగ, జనశ్రుతి యుంటాయున్న దనియు, చెప్పచుందురు. కాని నేటికి, మనకాలానికి మాత్రము, పాణినీయ వ్యాకరణ మొకటియే, ప్రసిద్ధముగ నున్నది.

ఈయొక్క వ్యాకరణాన్ని నేర్చుటకే సుమారు పది పంజెండు వత్సరములు పట్టును. “పాణిని” యను మహర్షి వైదిక పదజాలములకు, తాకిక పదజాలములకు, గల భేదాభేదములను, చర్చించుచు, నూత్రప్రాయముగ, నీ వ్యాకరణమును, వ్రాయుగ, ఆదిశేషుని, అపరావతారమైన, “పతంజలి” యను మహనీయుడు, వీనికి భాష్యము వ్రాసిగాడు. వీనిపైన, అనేకులైన వ్యాకరణవేత్తలు, వ్యాఖ్యలు, విమర్శనలు, మొదలైనవి, వ్రాసి, ప్రత్యేకమైన ఒక శాస్త్రముగ, నీ భాగమును తయారుజేసిరి.

మనము శ్లోకమునుగాని, పద్యమునుగాని, గుర్తించుటకై ఎట్లు ఛందస్సును పయోగింతుమో అటులనే వేదముక్కులను, గుర్తించుటకై, ఛందస్సును వాడుదురు. “గాయత్రీ ఛందస్సు, త్రిషుప్ ఛందస్సు, జగతీ ఛందస్సు. పంక్తి చ్ఛందస్సు, అనుష్టుప్ ఛందస్సు, అను పేర్లతో నీ వైదిక ఛందస్సులు వ్యవహరింపబడుచుండును.

ఛందోబద్ధముగ వైదిక ఋక్కులను, అనుసంధాన మొనర్చుటకున్ను, ఛందోమయమే, వేదమని, తెలుసుకొనుటకున్ను, సౌలభ్యముగ నుండుటకై, “సింగళుడు” మొదలైన ఛందోవేత్తలు, వీనిని యెరింగించిరి. వేదమును గుర్తించి తెలుసుకొనుటలో, నీ చందశ్శాస్త్రమునకు. శిక్షా వ్యాకరణానంతరము, స్థానమిచ్చిరి.

వేదముక్కులను, అనుసంధాన మొనర్చవలసిన కాలములు, ఫల భూమికలను, పొందదగిన కాల నిర్ణయములు. “అగ్నిర్ముః పాతుకృత్తికాః అపపాష్పానం భరణీర్భరంతు” అను, వేదముక్కులలోని, కృత్తికాది భరణ్యంతము, చెప్పబడిన, సక్షత్రములయొక్క ఆధిక్యతలను, గుర్తించు, విధానములు, “సుకృతంవా ఏతాని జ్యోతిగం పి సక్షత్రాణి” అనులాగున జ్యోతిస్సుగ నున్న సక్షత్ర రాశియొక్క శుభాఽశుభములను,

గుర్తించు మార్గములు, కాల విభాగాన్ని, నూర్యచంద్రుల గమనములను, దివారాత్రముల గణనము, “మనుశ్చ మాధవశ్చ వాసంతి కావృతూ శుక్రశ్చ శుచిశ్చ గ్రైష్మావృతూ నభశ్చ నభస్యశ్చ వార్షికా వృతూ ఇషశ్చోర్జశ్చ, శారదావృతూ” అనులాగున, వేద ఋక్కులలోని, మాసములను, ఋతువులను, అయినములను, సంక్రాంతులను తెలుసుకొనుటకై, పరాశరజైమివాది మహనీయులు, నీ జ్యోతిశ్శాస్త్రమును, నూత్రప్రాయముగ, రచించి వేదాంగములలో, నేత్రస్థానముగ, చేర్చిరి. — సిద్ధాంతభాగము, ముహూర్తభాగము, జాతక భాగము, అను భేదములతో కొందఱు విజ్ఞానవేత్తలు, ఈ శాస్త్రాన్ని పరిశోధించి, మానవునకు, ఉపయోగపడు, శుభాఽశుభముల తెరగులు గుర్తించు క్రమములు, విపులముగ వ్రాసి, నీ శాస్త్రమున కొక ప్రత్యేకత నిచ్చిరి.

ఇట్లు వేదరాశియొక్క ఉచ్చారణా క్రమమును శిక్షులవలనను, వేదములనుండి పదములను గూర్చి వ్యాకరణమువలనను, వేదముయొక్క ఛందోరీతులను గూర్చి ఛందశ్శాస్త్రమువలనను, వేదోక్తములైన కర్మానుష్ఠానాది విధానములకు తగిన కాలవిభాగాన్ని గూర్చి జ్యోతిషము మూలమునను, తెలుసుకొనుచు, వేద ఋక్కులను, యేయే కార్యముల కెట్లెట్లు వినియోగించుకోవలసినదియు, ఏయే కార్యములకు వినియోగించుకొనిన యెడల, యేయే ఫలితములు, గలుగునదియు, కొందఱు మహనీయులు, తమ తపోశక్తితోను, వైదిక విజ్ఞాన పరంపరానుసంధానతతోను, తెలుసుకొని లోకహితార్థమై గ్రంథరాజములను వ్రాసిరి. వీనినే కల్పనూత్రములు, అనియు, తంత్రగ్రంథము లనియు చెప్పచుందురు.

ఆపస్తంబ, ఆశ్వలాయన, హిరణ్యకేశకద్రాయహ్యయణ, బోధాయనాది మహామహులు, ఈ కల్పనూత్రాదిగ్రంథములను వ్రాసి మనకు వేదముక్కులను వినియోగించుకొను విధానాదులను బోధించిరి. కనుకనే ఆయా కల్పనూత్రములకు సంబంధించిన, మహనీయులను, మనము నిత్యము, మరువక తలంచుచుండుటకున్ను, వారి కల్పనూత్రముల ప్రకారమే, మనము వేదముక్కులను, వినియోగించుచున్నా మనుటకున్ను, గుర్తుగ, ఆపస్తంబ నూత్రీయులమనియు, ఆశ్వలాయన నూత్రీయుల మనియు బోధాయనాది

సా హి త్య వా హి ని

సూత్రీయుల మనియు, నిత్యము, వ్యవహరించుకొనుచుండుము. పోరోహితులూ సూత్రముల ప్రకారమే, వివాహదులను, జరిపింతురు.

ఈ ప్రకారము శిష్యు, వ్యాకరణ, ఛందో, జ్యోతిష, కల్పములలో గూడ వేదమును నేర్చుకొనుచు వేదముయొక్క, అర్థాన్ని గుర్తించవలయునను తలంపుతో, “యాస్మాచార్యకు” అను మహా నీయుడు “నిరుక్తము” అను పేరుతో నీ వేదరాశికి అర్థమును చెప్పి విధానమును, వ్రాసి యున్నాడు. ఈ యాస్మాచార్య కృత, నిరుక్తము మూలముననే వేదముయొక్క పదములలోని, విశేషార్థములను గుర్తించ వచ్చునేగాని, లేకుండిన, వైదిక పదములకు, ఆర్థ వివరణమంత సుగమముగనుండు జాలదు. ఈ యాస్మాచార్య రచితమైన నిరుక్తము, నేడు సమగ్రముగ దొరుకుట దుర్లభమైనది. ఈ నిరుక్తమును గూర్చి, ఇంకెవ్వరు, వ్యాఖ్యలు మొదలైన, గ్రంథరాజములు వ్రాసినట్లు కొనము. ఇతర శాస్త్రములవలె నీ నిరుక్త మంతగ, వ్యాపించినట్లు కొనము.

అపొరుషేయములైన వేదములను, తొలుత మహా నీయులు గుర్తించి, వానిలోని, గొప్పదనాదులను, గుర్తించుటకై, మనకు షణ్డంగములను, వివరించి, తిన్మాటమున, వేదరాశియొక్క స్వరూప, స్వభావాదులను, సులభోపాయముగ, తెలుసుకొందగిన మార్గాలను జూపిరి.

కాని కాలానుసారము, ఈ శిష్యు, వ్యాకరణ, ఛందో, జ్యోతిష, కల్ప, నిరుక్తములతో గూడిన వేద స్వరూపమును, అధ్యయన మొనగ్గుటకు, కాలము గాని, ఓసిక గాని, స్థైర్యము గాని, లేక చందల స్వభావ ముతో, వేదభాగమును, మాత్రము, నేర్చి షణ్డంగము లలో, నొకదానిని మాత్రం గుర్తెరింగి, మిగతావానిలో కేవలము ప్రవేశాదిజ్ఞానమును మాత్రము గలిగియుండిరి. ఇంతకు కొంత ముందు కాలములోని, పెద్దలు.

ఈ షణ్డంగములకు సంబంధించిన మరికొన్ని శాస్త్రములు వెలువడినవి. వేదములో జెప్పిన యజ్ఞ యాగాది, క్రతువులను, గూర్చి చర్చించు భాగము నకు, “మీమాంస శాస్త్రము” అనికేప్పిరి. వేదముల లోని, జ్ఞానభాగాన్ని గూర్చి చర్చించు శాస్త్రము నకు, వేదాంత శాస్త్రమునియు పేరు పెట్టిరి.

ప్రత్యక్షమనూనాది ప్రమాణములతో పరతత్వానుల నూహించు భాగానికి “తర్క శాస్త్రముని చెప్పిరి. జరామరణాదులనుండి శరీర రక్షణాదుల నొనర్చుకొను భాగానికి, వైద్య శాస్త్రమునియు, వాడుకొనిరి.

వేదములో జెప్పిన యజ్ఞయాగాది క్రతువులను గూర్చి చర్చించుభాగానికి, మీమాంస శాస్త్రముని మనవిజేసి యుంటిని. వేదము నేర్చి, యజ్ఞములకు సంబంధించిన, కల్పనూత్రములు నేర్చియుండిన, (అనగ, శ్రౌతము నేర్చియున్నయెడల, ఈ శాస్త్రము సులభముగ బోధబడుచుండును. ఈమీమాంస శాస్త్రమునకు, జైమిని మహర్షి పునాదులు వేసిన డిట్ట. ప్రభాకర భట్టాదులు, వ్యాఖ్యలు రచించిన మహానీయులు. హంపీ విద్యావగర, స్థాపనాచార్యులైన విద్యా రణ్యులు, ఈ మీమాంస శాస్త్రాను గుణ్యముగ నే, వేదములకు-నాతిగింటికి, భాష్యములు వ్రాసెను. ఆదిశంకరాచార్యుల కన్నా ముందున్నట్టి కుమార స్వామి, అపరావతారమనదగిన, కుమారిలభట్టు అను మహానీయుడు, తనమతాన్ని, ఈ మీమాంసశాస్త్రాను గుణ్యముగ నే రూపొందించెను. ఈ శాస్త్రమునకే “పూర్వ మీమాంస” యనియు వాడుకొందురు.

వేదాంత శాస్త్రమునకు, ఉత్తర మీమాంస యనియు, జెప్పుదురు. ఈ శాస్త్రమునకు ప్రారంభములు వ్యాసమహర్షి. బ్రహ్మనూత్రములు అనుపేరుతో, సర్వఉపనిషత్తులలోని, సారమును, రూపొందించెను. వీని నాధారముగగని, శ్రీశంకర, రామానుజ మధ్వాచార్యులవారు, తమతమ మతములను స్థాపించుకొనిరి.

భారతములోని, భీష్మపర్వమునందలి కృష్ణార్జున సంవాదరూపమైన, భగవద్గీతయు, బ్రహ్మనూత్రములను ఉపనిషత్తులు జేరి, ప్రస్తానత్రయముగ జెప్పుదురు. భగవద్గీతకు లోకములో ననేకములైన వ్యాఖ్యలు వెలువడినవి. మండనమిశ్రులని చెప్పబడు, సురేశ్వరాచార్యాది కర్మిష్ఠులు తొలుత నీ శాస్త్రమును ప్రతిఘటించియుండి, పిదప అంగీకరించిన వేదాంతులు.

ఎనిమిదవ శతాబ్దములోని, ఆది శంకరాచార్యులవారు, తొలుత, నీగీతకు బ్రహ్మనూత్రములకు ఉపనిషత్తులకు భాష్యములను రచించి, మండన మిశ్రులు, హస్తామలకులు, తోటపాదులు, పద్మపాదులు, అను

శిష్యులద్వారా, నీ వేదాంతమును వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చిరి. ఈశంకరులు బోధించిన వేదాంతమునకే “ఆ ద్వైత”మని చెప్పబడుచున్నది.

పదునొకంజవ శతాబ్దము చివరభాగాన, రామానుజాచార్యులవారు ఈ ప్రస్తాన త్రయమునకు, మరొకరీతిని భావ్యములను రచించి, శిష్యప్రశిష్యులకు బోధించి, తనబోధనలకు, విశిష్టాద్వైతమని పేరిడిరి.

పంజైంజవ శతాబ్దములోని, మధ్యాచార్యుల వారు, తమ బుద్ధిశక్తితో మరలా వై ఇరువురి కన్న భిన్నముగ, ప్రస్తానత్రయమునకు, భావ్యములు రచించి, తమ యనుయాయులకు, బోధించు తన బోధనలకు, ద్వైతము అని చెప్పిరి. ఇట్లు ప్రస్తాన త్రయమైన, భగవద్గీత, ఉపనిషత్తులు, బ్రహ్మ సూత్రములకు, శంకర రామానుజ, మధ్యాచార్యుల వారలు, భావ్యములు వ్రాసియుండునగ, పలువురు పండితులు పలుపలు విధముల, వానికి వ్యాఖ్యలు, విమర్శనలు, ఖండనములు మండనములు, మొదలైన రీతులతో, గ్రంథములు వ్రాసి, ఈ శాస్త్రమున కొక గొప్పదనాన్ని తెచ్చిరి.

ప్రత్యక్షమైన మానాదిప్రమాణములతో, గూఢ పదార్థ విజ్ఞానాన్ని విమర్శించు శాస్త్రమునకే తర్క శాస్త్రమని చెప్పుదురు. గౌతముడు, కణాదుడు మొదలైన వేత్తలు, ఈ శాస్త్రాన్ని ప్రారంభించిరి. గదాధరుడు మొదలైన బుద్ధిమంతు లీ శాస్త్రాన్ని విరివిగ, వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చిరి. ఈ శాస్త్రమును నేర్చినయెడల, వాద ప్రతివాదములలో జయ సంపదను బొందదగిన పాండిత్య ములవడును.

జ్యోతిషము మానవ జీవితమున కత్యంత నన్ని హితమైనది. కాలాది విభాగములు, మానవ జీవిత పురోభివృద్ధికై జేయదగిన శాంతికపాష్టికాది క్రియల కనువైన సమయములు, వాస్తు విధానములు, రాబోవు శుభాఽశుభములను, నూ చించు ఖగోళములోని మార్పులు, నూర్యచంద్ర గ్రహణాది విధానములు, గ్రహ నక్షత్రాదుల చలనములు, జననకాల సమయాన్ననుసరించి, జీవితాది, పద్ధతులు మొదలైన సర్వ విషయములు, నీ శాస్త్రముచే గుర్తించదగినను.

జైమిని, పరాశరాది మహానీయులు, ఈ శాస్త్రానికి మార్గము జూపినవారు. వరాహమిహిర, ఆర్యభట్ట,

భాస్కరాచార్య సత్యాశ్రయాది విజ్ఞాన వేత్తలు, ఈ శాస్త్రాన్ని విపులీకరించినవారు. సిద్ధాంత భాగమనియు, ముహూర్త భాగమనియు, జాతక భాగమనియు, నీ శాస్త్రము పలురీతులనున్నది.

వేదములో బీజరూపమున, ని మిడి యున్న, అనేకములైన ఖగోళ రహస్యములు, ఈ శాస్త్రరీత్యా తెలుసుకోవచ్చును. కాని కాలానుసారము, ఈ శాస్త్రానికున్న గొప్పదనాన్ని, వేదాంగముగ జెప్పటలో గల ప్రాముఖ్యతను, మరచిపోయి, కేవలము, స్వార్థముకొరకై, వినియోగించ దలంచుకొని, జాతకములు చెప్పటలు, చెప్పించుకొనుటలే పరమ ప్రయోజనముగ భావించి, నీ శాస్త్ర మర్యాదను కించపరచుచున్నారా? యని యనిపించును. జ్యోతిషుడు, తమకు జెప్పిన ఫలితములు, నిజమైన యెడల, నీ శాస్త్రము గొప్పదనియు, ఆ చెప్పిన ఫలితములు, వ్యర్థములైన తిటిని, నీ శాస్త్రము బూలకమనియు, చెప్పబడు దుర్గతి, ఈ శాస్త్రమునకు దాపురించినది.

వైద్య శాస్త్రము, శారీరక, మానసిక, బుద్ధులకు, సంబంధించిన, రోగముల నివారణాదులకును, ఆరోగ్యాద్యభివృద్ధులకును సంబంధించిన శాస్త్రరాజము. ఆరోగ్యమే మహాభాగ్యమును నియమాన్ని పురస్కరించుకొని, ధన్వంతరి, ఉదధి, చరకాది మహానీయులు, ఈ శాస్త్రాన్ని వ్యాప్తిలోనికి రాదగిన, సనుపాయాలను గల్పించిరి. క్రమ క్రమముగ పలువురు పరిశోధకులకు నిలయమై, నా గార్డునాది సిద్ధులచే రస భాగాదులతో వ్యాప్తిజెంది యుండియు, నేటికి పలువుర పాశ్చాత్య విద్యావేత్తల విమర్శనలకు పాలుబడి యుండియు, వారి విమర్శనాదులకు, నిలవదగిన శక్తి స్తోమతులీ శాస్త్రమునకే గలవనిన సత్యదూరము గాజేమో!

ఇట్లు వేదములయందలి సర్వవిషయములు, వేదాంగముల ద్వారా, శాస్త్ర రూపమున, పలురీతుల, శాఖోపశాఖలుగ వెలువడి, మానవ కల్యాణమునకై వినియోగింపబడుచున్నవి.

ఈ వేద శాస్త్రములలో జెప్పిన నియమములను, అనుసరించిన వారియొక్క, ఉన్నతగతులు, ప్రతికూలించినవారియొక్క ప్రాతికూల్యములు కర్మభక్తిజ్ఞాన మార్గాలలో, నడచినవారి తెరగులు, వీనిని వ్యతిరేకించిన వారలయొక్క, కర్మ విపాకాదులు,

సా హి త్య వా హి ని

లోకములో న నేకరీతులనుంటూ వచ్చివవి. వీరి చరిత్ర ములనే పురాణములను పేర్లతో, కథల రూపమున వాడు కొందుము:

శాస్త్రములకు వ్యాఖ్యానాది గ్రంథములు ప్రబలకమునుపే, ఛందోబద్ధముగ కావ్యరచన సాగినది. వేదమాతయైన, గాయత్రీ మంత్రముయొక్క, అక్షరములు, బీజ రూపమున, అంతర్గర్భితమైయున్న కావ్య రచన పోకడలు ఆది కవి వాల్మీకి, అప్రయత్నముగ, లోకానికందించినాడు లోకానందికరమైన, ఆపూర్వాభిప్రాయాన్ని లోకానికందించువాడు “కవి” యను నీయమాన్ని పురస్కరించుకొని, ఋషియైన వాల్మీకి, కవియై, కావ్యాన్ని, అనందకరముగ నందించినాడు. అనాటినుండి “నానృషిః కురుతే కావ్యమ్” అనునానుకీ, వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినదేమో!

ఋషిగానివాడు, కవిగాలేదు గాన, ఋషిత్య రూపమైన, మనోనిగ్రహము, ఇంద్రియాది సంయమము, బుద్ధివికాసము, తపోశక్తి, గలవారి ఛందోమయ వాక్కులకే అదరణాభిమానములు పెండుగ లోకమిచ్చు చుండినది.

ఋషియైన వ్యాసమహాకవి, అష్టాదశ పురాణములను, సునాయాసముగ సులభశైలిలో జెప్పగలిగినాడు. అఖండమైన వేదరాశిని ఋగ్వేదాస్సామాధర్వణములుగ విభజింపగలిగినాడు. మడంగములతో గూడిన, వేదాభిప్రాయాలను సుబోధకరముగ, లోకమెరుంగుటకై అష్టాదశ పురాణములను, పంచమ వేదమని జెప్పదగిన, సర్వవేద, సర్వశాస్త్ర సర్వపురాణముల సారభూతమైన, మహాభారతమును, వెలువరించెను.

వేదములను అనుసరించువారి సద్గతులు, తృణీకరించువారి దుర్గతులు, నీతి నియమములు, కామ క్రోధ లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యవంతుల విధానములు, మొదలైన సర్వవిషయములు, ఛందోమయ వాణియై, కావ్యఫణితిని, వెలువడి, “పురాణములు” అను పేరుతో, వేదశాస్త్రములు రానివారికి సహితము, వేదశాస్త్రములలోని, భావములను, సురైరుంగు రీతిని, కథలరూపమున, చెప్పెను. “పురాణి — నవం” అను వృత్తిపత్తి ననుసరించి, ప్రాచీనమైన కథాదులతో నున్న నానాటికి, క్రొత్తదనమును విచ్చూలుగున, నుండు గ్రంథ రాజములని, చెప్పభావాన్ని—కృష్ణ

ముగ, సంక్షేపించి, “పురాణములు” అని, పేరికొనట్లు తోచును.

వేద శాస్త్రములు పఠించిన వారలకు గలుగు ఫలాదులు, ఈ పురాణములు పఠించిన వారలకుగూడ, కలుగులాగున, సర్వవేదశాస్త్రాది మంత్రము లంతర్గర్భితములై, పఠన, శ్రవణ, మననాదులచే, ఆపూర్వమైన శక్తిజనకములుగ, నీ పురాణాదులను, వ్యాసమహర్షి లోకహితార్థమై వ్రాసి, వీనికి భారతీయ సాహిత్యములో, సపూర్వస్థానాన్ని యిచ్చిపోయెను.

ఇట్లు వేదమంత్రానుగర్భితములు, వేదసర్మాసుగర్భితములు, వేదఫలానుగర్భితములుగ, గీర్వాణ వాణిలో, కవితాకళను ఛందోమయ, వాక్కులతో, ప్రసరింపజేసి, వ్యాసవాల్మీకులు, తారాపథమున, నూర్య చంద్రులవలె, సాహిత్యలోకమునకు, జ్ఞానకాంతులను ప్రసరింపజేయుచున్నారు.

ప్రభువులవలె శాసించు, వేదధర్మములకన్నను, మిత్రులవలె బోధించు, శాస్త్రధర్మములకన్నను, ప్రియురాలి మనోహర వాక్కులవలెనుండు, కావ్యాస్వాదమునకు, లోకు లెక్కువ అనందించగలరని, కావ్యరచనలకు, వేత్తలు, పూనుకోగలిగిరి. ఈ తరిని కావ్యరచన పోకడలకు, పలు నియమములు నిర్ణయించిరి.

ఈ కావ్యరచనా నియమములను, తొలుత భరతమహర్షి తన నాట్యశాస్త్రములో బీజరూపమున, నుడివినట్లు ఆలంకారిక వేత్తలు, అభిప్రాయ పడుచుందురు.

నూత్రప్రాయముగ, “వామనుడు” అను మహానీయుడు ఈ సాహిత్యమునకు నాందీ జరిపినాడేమో! “సాధు శబ్దార్థ సందర్భం, సుజాలంకార భూషితం | స్ఫుటరీతి రసోపేతం, కావ్యంకుర్వీత కీర్తయే” అని వాగ్భటుడు కావ్యస్వరూపాన్ని చిత్రించెను.

ఇంతకన్నను, కావ్యస్వరూపాన్ని రసవంతముగ జెప్పవలయు ననుకొని, “సాలంకార, రసానేక, వృత్తిర్వాక్, కావ్యనామభావ్” అని మరియొకరు కావ్యస్వరూపాన్ని నుడివరి. “ధ్వన్యాత్మకం వాక్యం కావ్యం” అనుసర్మాన్ని మరియొక మహానీయుడు తెలిపెను. “శబ్దార్థయోః చారుత్వం, సస్వనిః” అని ధ్వనికి వివరణ చెలిపిరి.

రసప్రాధాన్యవాదులు, “వాక్యం రసాత్మకం, కావ్యం” అని, రసవంతముగ నుడివిరి. చమత్కారానుప్రాణితమైన వాక్యే కావ్యమనువారున్ను లేక ఖోలేదు. ఇట్లు సంస్కృత భాషలో కావ్యమనుటకు తగిన అర్హతలను, రీతి, వ్యంగ్య భవని, రస, చమత్కారాదులకు, కల్పించుచు గొప్పచిమర్చనా పూర్వక రచనలను సాగించిరి: వీనికే, “ఆలంకారిక శాస్త్రము” అను నామకరణ మొనర్చిరి:—వీనిని సమగ్రముగ నెరిగిన వాడే, రశికుడనియు, కావ్య రసాస్వాదిన వేత్తయనియు చెప్పకొనుచుండుదు.

ఈ ప్రకారము పలుపోకడలతో, మహనీయులు కావ్య స్వరూపాన్ని నిర్వచించి, ఉత్తమ, మధ్యమ, అగ్రమ, అగ్రమాగ్రమాది, భేదములతో కావ్య విభాగాన్ని నిరూపించి యుండుకొందరు ప్రబుద్ధులు కావ్య ప్రయోజనాన్ని విస్మరించి, వినోదాదులకు కావ్యరచనాదులను సాగించుకొనుచుండుగ పెద్దలు గుర్తించి “కావ్యాలాపాంశ్వరర్థయేత్” అను నియమాన్ని నిర్బంధించిరి. కాని ఉత్తమ కావ్యాలాపాదుల కేమియు తుతిలేదుగాని, ఉత్తమేతరములైన కావ్యగుల కీవాక్కు విషవాక్కుగ పరిణమించినది.

ఈ స్వరూప స్వభావాదులను, బాగుగ నాకళింపుజేసుకొనిన, అపర బృహస్పతి యని నుడువదగిన, జపహోమతత్పరుడైన, వాగనుశాసనాచార, నన్నయ భట్టారకుడు, “విశ్వేశ్వరేః కావ్యమ్” అను ధర్మాన్ని పురస్కరించుకొని, పడునొకండవ శతాబ్దిలో, ఆంధ్రభాషకు ప్రాణము బోసినట్లుగ భారత రచనకు బూసుకొని, ఆంధ్రములో, ఛందోమయ వాణిని, వ్యాపింపజేయుటకు, పునాది వేసి, కావ్యరచనకు, శ్రీకారము జూపెను. ఆశుభసమయ మెట్టిదియో! ఆ మహనీయుని జపహోమతత్పరతా శక్తియెట్టిదియో! ఆంధ్రకవితా స్రవంతికి, అవిచ్ఛిన్నమైన, అకుంతితమైన, ధారాశక్తి, దినదిన ప్రవర్ధమానముగ విరాజిల్లుచున్నది. వేద శాస్త్రములలో, ప్రవేశము లేకుండిన, ఆ మహనీయుని భావగాంభీర్యము లంతగ, నవగతములు గావనవచ్చును. సర్వవేదశాస్త్రముల. అశేష సారభూతమైన భారత సంహితను, తన సొంత, ఊహలకుగాని, సొంతపోకడలకు గాని, తావివ్వక, వేదశాస్త్రముల కనుగుణ్యముగ, రచనను, సాగించవలయుననిన, సామాన్య విషయము గాదు గదా!

కనుక నే :

“అమలిన తారకా సముదయం

బుల నెన్నను సర్వవేదశా

స్త్రముల యశేషసారము ముదం

బున బొందను, బుద్ధిభాషు వి

క్రమమున, గుర్తూర్థ జల గౌరవ

భారత వాహినీ సము

ద్రము, దిట్టియంగ నీదను విభాత్యన

కైనను నేరబోలునే”

భారతము యొక్క గొప్పదనాన్ని నిరూపించినప్పటి, యిట్టి యాధికృత్యతో గూడిన భారతాన్ని తానుగూడ :

“సారమతిం కవీంద్రులు ప్రసన్న

కథాకలితార్థయుక్తి యో

నారసి మేలునా నితఃలక్షర

రమ్యత నాదరింప నా

నారుచిరార్థ నూక్తి నిధి నన్నయ

భట్టు దెనుంగునన్, మహా

భారత సంహితా రచన బంధురు

డయ్యె జగద్ధితంబుగన్ |

కవీంద్రులకు ప్రసన్న కథా కవితార్థ యుక్తి యును, యితరులకు, అక్షర రమ్యతగను, నానారు చిరార్థనూక్తినిధియైన నన్నయ భట్టారకుడు, జగద్ధితముగ, భారతసంహితా రచన బంధురుడాయెను:

ఉత్తమ కావ్యమునందు, వ్యంగ్యార్థమే, యతిశయముగ నుండును. వ్యంగ్యమునకన్నా వాచ్యార్థమతిశయించిన, మధ్యమ కావ్యమని జెప్పిరి. స్ఫోటార్థము స్పష్టముగ లేనిది, అగ్రమకావ్యమని, ఆలంకారికుల అభిప్రాయము.

వినినను, చదివినను, మనోవికాసాన్ని గల్గించు రామణీయక రచనావిశేషాన్నే, కవిత్యమని చెప్పిరి. తేనెటిగ పుష్పమునందలి మకరందాన్ని మాత్రమే గ్రోలరీతిని, కవి మనంబు వస్తువునందలి సౌందర్య సారమునే గ్రహించును. కొన మకరందము జనించు కవిత్యమే యానందక ప్రయోజనము.

రసోల్లాసముచే నొకభావము తనంతట బోడమి, ప్రతిభాచాతుర్యము వలన మనోహరాకృతిని బహి, రచనావైచిత్ర్యచే లోకోత్తర చమత్కారియై, కావ్యముగ రూపొందివలయును.

సా హి త్య వా హి ని

ఈ దృష్టితోనే తిక్కనాదులు నానారసాల్లాసముగ, తమ రచనాసామర్థ్యాన్ని లోకాని కందించి, అమరజీవులైనారు.

తిక్కన వ్యాసస్తుతిని జూచుడు:

విద్యత్సం ప్రవనీయ భవ్యకవితా వేసండు విజ్ఞానసం
పద్విఖ్యాతుడు సంయమిప్రకర సంభావ్యాను
భావుండు కృ
ష్టద్వైపాయనుడర్థిలోకహిత నిష్ఠంబూని, కావించె, స
ర్వాద్వైతస్థితి భారతాఖ్యయగు లేఖ్యంబైన
యూహ్నయముకొ॥

సంయమిత్వము, విజ్ఞాన సంపద్విఖ్యాతి, విద్యత్సం ప్రవనీయ భవ్యకవితా వేళము వ్యాసునిలో నున్నట్లు వర్ణించినను, మహాకవుల కి వెల్లయు నుండవలయునను ధ్వనిగాని, లేక యిట్టి సంపదతోనున్న వాని కావ్యమే లోకహితమును చేకూర్చునను భావ గాంభీర్యముగాని యిమిడియుండునా? లేకున్న యీమూడు విశేషణములతో వ్యాసుని జెప్పటలో తిక్కన యుద్దేశ్య మేమైయుండును?

నన్నయ జపహామత్యుడు, తిక్కన నైదిక మార్గనిష్ఠుడు వర్తన ముందుగ నిర్వహించువాడు. నిత్య సత్యవచనుడు నన్నయ, భేదములేని భక్తిని అతి నిర్మలవృత్తితో నుండువాడు తిక్కన, సత్ప్రీతి భాభియోగ్యుడు నన్నయ, ఆత్మసమ్మోదము బొందిన వాడు తిక్కన, ఉభయభాషా కావ్యరచనాభి శోభితుడు నన్నయ, కావ్యరసముం గొనియాడుచు నుండు వాడు తిక్కన, జగద్ధితంబుగ భారతరచన సాగించిన వాడు నన్నయ, భవ్యపురుషార్థతరుపకవ్యఫలముగ, రచన సాగించినవాడు తిక్కన.

ఇట్లు నన్నయ్య, తిక్కనలలోని గుణవిశిష్టతలు, సమాన ప్రతిపత్తితో వెలయుచుండు పదముల కూర్పులలో భిన్నతయేగాని వాని యర్థములు రెండును ఒకటియేనని సహృదయులకు గోచరము గాకజోదు.

నన్నయ్య తిక్కనలు భిన్న కాలానికి జెందిన ఇరువురు వ్యక్తులుగనున్నను, భిన్న భిన్న నామములతో వ్యవహరింపబడు పరమేశ్వరుడే, ఈ ఇరువురి రూపములతోను వ్యవహరింపబడి సారస్వతలోకాన్ని మధ్య పెట్టుచున్నాడా!

ఇట్లు లోకహితనిష్ఠతో, నజ్ఞానతమో భాస్కరముగను, విజ్ఞాన సంపద్విఖ్యాతముగను, విద్యత్సం ప్రవ

నీయ భవ్యకవితా వేళముగను, కావ్యము ఒప్పుచుండవలయుననెడి ధ్వని నన్నయ, తిక్కనల అంతరార్థమై యుండునా? సారస్వత వేత్తలు సహృదయతతో సమాలోచించుచునని సంప్రార్థింతును.

కావ్యరసాస్వాదన వేత్తలైన సహృదయులు నన్నయ తిక్కనల నొక్కరూపుగ నే నారాధింతురు. విమర్శకాక్రేసరులైన పండితులు, నన్నయ తిక్కనలను భిన్నదృష్టితో, హేచ్చుశిగుల నారోపించుచు నుండురు. అది వారి సంస్కారము. ఇది వీర సంస్కారము. “లోకోభిన్నుఁచి” ఎవరి నేమనగలము. నైదిక తాకికములు నన్నయ, తిక్కనలలో, మరికొంద రారోపింతురు. వారి రచనలుజూచిన, ఇరువురు నైదికులే, ఇరువురు తాకికులే, జపహామత్యులు నన్నయయై లే, తిక్కన నైదికమార్గ నిష్ఠుడు వర్తనములో నుండువాడు, నన్నయ లోకజ్ఞుడైన, తిక్కన అమాత్యశేఖరుడుగాన, వీరిలో హేచ్చుశిగులను, ఆరోపించుట మన ప్రతిభా చాతుర్యమును ప్రకటింప ప్రయత్నించుటయే.

వీరికి సరియుద్ది యట్లా పెగ్గడ. భవ్యచరిత్రుడు, సంతతధ్యాన సంసక్తచిత్తుడు, ధర్మైకతత్పరాత్ముడు, గుణగరిష్ఠత నొప్ప ధన్యుడు, సరససారస్వతాంశ ప్రతేనీతో, సాధుజన సిద్ధిగోరి కావ్యరచన సాగించిన మహానీయుడు.

వేదసంప్రదాయములు తెలియనివారికి నన్నయ్య రచనలలోని సాంపు చెలియదు.

“రసోనై సః” “రసగ్గ్ హ్యేవా యం లభ్యాత్సంధీ భవతి” యను వేదవాక్కులకు, ఒరపిడిగ, నవరసాల్లాసముతో కావ్యరచన సాగించి, “యీ దృశంబులగు పుణ్యప్రబంధములు, దేవసన్నిధిం ప్రశంసించుటయు, నొక్కయారాధనా విశేషంబుగ దలంచి అనన్య సామాన్యంబగు పరమధర్మప్రకారంబుగ భావించి, మహాకవిత్య దీక్షావిధితో సమస్త దురితాపహరంబును, అభివృత్తుభావహంబుగను, రచన సాగించి, భవ్యపురుషార్థతరుపకవ్య ఫలంబును బొందిన తిక్కన రచనలను శాస్త్ర సాంప్రదాయ ధర్మములు చెలియనిదే, యాన్వాదించుట కనువుబడదు.

సరససారస్వతాంశతోగూడ, పౌరాణిక షోక డల నెఱంగనిదే, సముల్లాసోద్భాసితముగ, ప్రబంధ పరమేశ్వరుడైన, యజ్ఞున కవితాశక్తిని గుర్తింపలేమేమో!

బ్రాహ్మదత్త వరప్రసాదుడు శ్రీనాథుడు, పలికించెనువాడు రామభద్రుండుండగ, భవహరమునకై పలికినవాడు పోతన. ఈ యిరువురికి, ఉత్తర దక్షిణ ధృవములంత తేడాలున్నను, ఇరువురు ప్రకృతి పురుషుల, ఆరాధనా తత్వములు. ప్రకృతి స్వరూపమైన బ్రాహ్మిణీని నారాధించి, తత్తపోషలముగ కావ్యములను పంచిబెట్టి భోగభాగ్యములను చూరగొనినవాడు శ్రీనాథుడు.

ప్రకృత్యతీతమైన పరమపురుషుని ఆరాధించి, ఆద్యైశ్వరిలో, బ్రహ్మవిద్యరేణుడై, సర్వమే సారభూతమైన భాగవత నవనీతమును, అందించిన, పరమ తపోవంతుడు, పోతన మహనీయుడనక తీరదు. పుణ్యమూర్తి వెంకటనారాయణరావుగారు నుడివిసట్లు భాగవతానికి పునర్జన్మ లేకుండాను, తనకు పునర్జన్మ లేకుండాను, చేసుకొనిన, బ్రహ్మస్వరూపుడు.

ఇట్లు భారత భాగవతాదీకవులు పరమ తపోవంతులు, నియమనిష్ఠాగరిష్ఠులు, వేదశాస్త్ర పురాణాదులను, మధించిన, విజ్ఞానఖములు. వాఙ్మయధురీణులు. మహనీయులు. కనుకనే శాశ్వతముగ, ఆంధ్రజాతికి, దైవశక్తి నందించియిచ్చి పోయినారా అనులాగున, భారత భాగవతాది గ్రంథరాజములను, ఆశీర్వదించి యిచ్చిపోయినారు.

కాన నిర్మలదృష్టితో నా కావ్యములలోని రచనా సౌష్ఠవమును పరికించితిమేని, అప్రయత్నముగ మనలో నొక అపూర్వ చైతన్యము గలిగి రసానందముతో మైమరచుదుము. “రసోవైసః” అను వేదవాక్కులోని, సరబ్రహ్మతత్వ బోధక భావ గాంభీర్యతకు ముగ్ధుల మగుదుము. వీనినే మహాకావ్యములని వేనోళ్ల బొగడుకొనుచుందుము.

ఈ దృష్టితోనే ప్రబంధకవులు కొంతవరకు పోప్రయత్నించిరి. కాని వారిలోని భోగలాలసతాదులు కానరానట్టి తెరలుగ నిలబడి, భారత భాగవతకవులు గలిగించిన, అపూర్వ చైతన్యమును దూరము నుండియే మాపగలిగిరి కాని, అప్రయత్నముగ మనలో వచ్చి చేరిపోవులాగున చేయలేకబోయిరి.

బుద్ధి వికాసమునకు, పాండిత్యమునకు, రసికతకు యిచ్చిన శోభ, ఆత్మవికాసమునకు, ఇంద్రియ సంయమమునకు, అపూర్వ దైవశక్త్యా విర్భావమునకు, స్థానము లివ్వలేకబోయినవి.

భోగలాలసతతో గూడిన మానవ జీవితమంత మంచిదిగాదని నిరూపించుచు, నాటి విజయనగర పాలనలోని ప్రజలకు, భోగతృప్త్యనుండి వైముఖ్యమును, గలిగించుచు, ఆపత్స్వయములలో దైవమే రక్షించునను, పరమార్థమును నిరూపించుటకై, ప్రపరుని జీవితాన్ని వైదిక కర్మానుష్ఠానాది, నియమబద్ధముగ చిత్రించి సనాతన ధర్మాన్ని శ్రౌతసంప్రదాయాధికృతను పేశలసుధామయోక్తులైన కవితా రచనతో అల్లసాని పెద్దన చిత్రించి, “తుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపై లేని యో” అనియు, “కలంబు నే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబులకై” అనియు నిరూపించుచు, కర్మాన్యనుష్ఠానముల ప్రాముఖ్యాన్ని మీమాంస శాస్త్రజ్ఞులు జెప్ప అపూర్వావిర్భావ మహనీయతను ప్రబంధరూపమున ప్రవచింపజేసి ధర్మశాస్త్రములోని దినచర్యను మీమాంసశాస్త్రములోని అపూర్వతను, ప్రబంధరూపములో రసవంతముగ రూపొందింపజేసిన రసమూర్తి ఆంధ్రకవితా పితామహుడు.

చమత్కారవంతముగ, రసవంతమున కావ్యాన్ని చిత్రించినంతనే కవి బాధ్యత తీరిపోలేదు. ఆకావ్యము వల్ల గలుగు పరమప్రయోజనాన్ని ప్రజలకు కవి యెరిగించవలసియుండును.

కవి సార్వభౌమాది బిరుదాంకితులు రాజశేఖర శతావధాని గారు రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రలో కావ్య ప్రయోజనాన్ని గూర్చి విదేశీయులెట్లు దలంచినదియు వివరించియున్నారు. చూడుడు :

“జ్ఞానంబునకు మూలసారమా నాత్మకా వ్యకవిశ్వయని, వర్జున ద్రునుడివే సత్యంబునకు సౌఖ్యసంగంబు, చేకూర్చ జాలిన కళయంచు, జాన్మననియె నతుల సంగీత రసాత్మకంబయిన భావాలాపమును, కౌరైలు దెలిపె ప్రతిభావిలాసంబు వాక్యదేహంబు దాల్చిన రూపమును, మెల్లివచించె మాన్మనాదిగ, నెంతో యాంగ్లకవులు పద్యకవితకు, గల గౌరవప్రశస్తి యట్టి దిట్టిదనంగరాదని, సహస్రముఖముల నుతింపవిన మొకో! పూర్వమందు!

జ్ఞానాభివృద్ధి, సత్యసౌఖ్యములు, సంగీత రసాత్మకంబైన భావాలాపము, ప్రతిభ, మొదలైనవి గలి

సాహిత్యవాహిని

గిందగలిగిననే కావ్యత్వ ప్రశస్తి గలుగునని, పాశ్చాత్యుల అభిప్రాయముగ నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

వీరరసతరంగములు తొణికిసలాడునట్లుగ, రాణా ప్రతాపసింహచరిత్ర నొక చారిత్రక మహా ప్రబంధముగ చిత్రించగలిగిన శక్తిసామర్థ్యము లొక రాజకేఖర శతావధానిగారికే గలవని పలువురి పెద్దల అభిప్రాయములు :

“వెలయుజగమ్మున నిభవవృద్ధికి
మూలము, ధర్మవృద్ధి యా
యలఘువిషుద్ధ ధర్మమునకాశ్రయ
మెక్కుడు, సజ్జనాశ్రియిం
పొలయగ, ధర్మకర్మముల కున్నతి
ప్రాపు కవీంద్రు పలుకలే
దలచెన నట్టి ధర్మనిరతార్థ్య
కవీంద్రుల గార్యనిధికై”

యని ‘రామరాజ్య’ మహా ప్రబంధములో మహా కవిశేఖరుడు కాండూరి నరసింహాచార్యులు గారు చెప్పిన, “ధర్మ కర్మములకున్నతి ప్రాపు కవీంద్రులనుట” అంద్ర కవితా పితామహుడైన అల్ల సాని పెద్దన రచనకు, అనుగుణ్యముగనున్నది :

తేనియ లొల్కుపల్కు జిగిదీరిచి,
కబ్బములల్లు నేర్పు, సంధానపటుత్వమున్
సరసతా ప్రతిపాదన శక్తి, రక్తి, యింపును,
కథాచమత్కృతి కవులకుండవలయునని చెప్పెను.

“వలపుల చంద్రికారుచుల,
వాయుతరంగ విలాస వీధులం
గలికి వనమ్ముల నృగురగాన,
కుహారవ శోకిలమ్ములం
దళతళలాడు కొమ్మెరుగు తావుల
నుబ్బుల దిప్పవంచు
నీ వలుగకు, భారతీ!
నకువు మార్చి పథమ్యున నాదు వెంబడిన్ ||

అని అశోక సామ్రాజ్యములో, నార్మ పథములో భారతీ జీవని నడపించిన, మహాకవి శేఖరుడు నరసింహాచార్యులు:

నేటి కవులలో “పుట్టపర్తి” కొక వైశిష్ట్యమున్నది. కవులలో మహాకవి. విమర్శకులలో సవ్యసాచి, బహుభాషా వేత్తలలో నద్వితీయుడు, సంగీత సాహి

త్యములను పానముజేసిన సరస్వతీ పుత్రుడు. సర్వతోముఖ పాండిత్యముతో సింహమువలె సంచరించు మొనగాడు.

ఉదీలో తేనెల సోనలం జిలికియా,
యొయ్యారి చిత్రించువే,
శల నా శిల్పికి గన్నగోనలను,
ధారల్లకై నేమో! జలంబుల జేవోయి నెమర్చి
యొందునను కొందున్ భావనా వేశభం
గులు పైపై జెలరేగ ముద్దుగాని
యొందున్ ప్రేమ విభ్రాంతుడై ||

అని శిల్పమును గాంచగ నే కవిలో వెలువడిన భావావేశపరంపరలను పెనుగొండ లక్ష్మిలోజూడుడు.

చట్రాశ్వులో, జీవ సౌందర్య మహిమంబు,
మాటి నిల్విన, కళామందిరంబు
భూత సంతతి చిత్రముల భక్తి దీప ప్ర
భా పుంజములు, నిల్పు పరమగురువు
మతము పేరిట పరస్పర మానసిక బంధ
మును భద్రబరచెడి యినుప గొలుసు
కనులలోబడని, నూత్న స్వరూపుని ముందు,
గనగజేసెడు కనుకట్టు విద్యు
తత్వపాంథులకు సహచారి బాట
పూర్వజన్మ చునః ప్రత్యక్షమున గుఱుకు
చెనటి కాకొల హృదయ దుష్కృత్యములను
బాడు వడినది చూడు దేవస్థలంబు ||

అని జీర్ణచేవాలయాన్ని గూర్చి భావావేశముతో జేప్పిన యీ పద్యము, మనుచరిత్రలోని “గృహమేధి” పద్యమును స్ఫురణకు తేకమానదు.

కళయు శాస్త్రము రెండు నైక్యంబు జేందించి యేకరీతిగ నిలిపి, నుడువదగిన సుకవివాక్యమునకు లోకము మోకరిల్లును. ఈరకపు రచనలలో, నేర్పరులైన వన్నెకొకని మహాకవి శేఖరులలో—కాండూరి నరసింహాచార్యులు, పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు, దుర్భాక రాజకేఖర శతావధాని గారు, అందఱు వేసిన చేతులై, రాయలసీమకు రత్నత్రయముగ విరాజిల్లుచున్నారు. విరాజిల్లుదురు గాక:—విజ్ఞానమునకు, భాషా సంపదకు, రసపుష్టికి, యీ మువ్వురి గ్రంథములు ప్రామాణికములు.

భారతి

కావ్య ప్రయోజనాన్ని గుర్తించి లోకమునకు
చైతన్యమును గలిగించు రచన, సర్వలకు శిరోధార్యము
లేకదా!

పింగళి సూరనార్యుడు కళాపూర్వోదయములో
నుడివినట్లు.

“పాసగ ముత్తెపుసరలో పోహళించినలీలః
దమలోన దొరయు శబ్దముల గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్య భేదంబు
లెఱిగి, నిర్దోషత నెసగజేసి
రసభావములకు, నర్హంబుగ నైదర్శి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరారేడు,
ప్రాణంబు లిమ్ముగా బాదు కొల్చి
యమర నుపమాదులును యమకాదులు నగునట్టి
యర్థ శబ్దాలంకరియలు ఘటించి
కవిత జెప్పంగ నేర్చు సత్క వివరనకు,
వాంఛితార్థంబు లొసగని వారు గలరే!

అని పింగళి సూరనార్యుని ఛందోవాణి ననుసరించి,
కావ్యరచనా బంధురుడైనవాడే మహాకవి పథాన్ని
సునాయాసముగ నందుకోగలుగును.

పురాణ కథను నితివృత్తముగ గైకొని చమత్కృ
తికిని, రసపుష్పికిని వలయునటులు స్వతంత్రతతో.
కావ్యములు రచించుటయే, ప్రబంధకవుల, ఉత్తమ

సంప్రదాయములు. కాళిదాసాది మహాకవి శేఖరులు,
ఈ సంప్రదాయము ప్రకారమే, సంస్కృత కావ్య
మును రచించి, చూర్ణదర్శకులైరి. కారణమేమనగ,
కావ్య నిర్మాణమునకు ముఖ్య ప్రయోజనము, విశ్వ
శ్రేయము. ఉత్తమ పురుషుల చరిత్రములైనచో, యిహ
పరసుఖాపాదకములగును.

ఇట్లు వేదములు శాస్త్రములు పురాణములు
కావ్యాదులు. సంస్కృతమున. తొలుత వెలువడి,
యుండు, వాని నెల్ల సమగ్రముగ జీర్ణించుకొని, సర్వ
సౌభాగ్యవంతముగ, నాంధ్రములో భారత, భాగవ
తాది మహా పురాణములుగను, ప్రబంధాదులుగను, వెలు
వడినవై మానవ శ్రేయోవిధానములై, అఖండమైన
జ్ఞానజ్యోతియును, పరబ్రహ్మ తత్వమున కభిముఖులుగ
మనలను, మనం జేయ సమర్థములగుచున్నవి. కనుక నే
‘విజ్ఞానం బ్రహ్మోతివ్యజానాత్, విజ్ఞానాన్త్యేవఖివ్వి
మాని భూతానిజాయంతే’ అను ఉపనిషద్వాక్యము,
పరమ ప్రమాణమై చరితార్థమగుచున్నది.

వేదశాస్త్ర పురాణ కావ్యాదుల సమాహ జన్య
జ్ఞానమే సారస్వతవేత్తలు సమృద్ధింతురుగాక :
ఇట్టి సారస్వత వైశిష్ట్య జన్యజ్ఞానమే పరబ్రహ్మ
స్వరూపముగ నారాధించి, ఆనందించి ననే వేదశా
స్త్రాదులకు చరితార్థము, మానవ కల్యాణమునకు దోహ
దము, చేహూర్చిన పరమ పావనులమగుదుమని ప్రార్థనా
పూర్వకముగ ప్రాజ్ఞులకు మనవిజేతును.

వీలునామా

నా గ భూషణ్

పాత్రలు : రాఘవయ్య, భాస్కరం, ఆనందరావు, బంగారు
అనంతం, సంతానం, సుశీల

రంగము: 1

రాఘవయ్య : (తెరవెనుక) భాస్కరం! భాస్కరం!
ఎంతచెప్పినా, ఎటూకొనివేళ ఆ తలుపులు
మూసుకొని, తెరలు వేసుకొని కూర్చుంటా
వేరా? బంగారు! బంగారు!

బంగారు : సారూ!

రాఘ : వాడికి తెలియకపోతే నీకైనా తెలియదురా?
పట్టపగలు ఆఫీసుకూము మూసుకు కూర్చుం
టారా? ఆ తెర తియ్. తలుపులు తెరు.

[తెర తొలిగిపోతుంది. కనిపించేది రాఘ
వయ్యగారి ఆఫీసుగది. గదికి ముందుభాగాన
'పి. రాఘవయ్య బి. ఏ., ప్లిజరు' అనీ,
రెండోప్రక్కన 'పి. భాస్కర్ బి. ఏ.,
బి. ఎల్., అడ్వోకేట్' అనీ వ్రాసిన
'బోర్డులు' వున్నయ్. గదికి వెనుక మధ్యగా
ఒకవాకిలి, వాకిట్లోకి మరోవాకిలి వుంటయ్.
మరోప్రక్క వీధివైపుకు కిటికీవుంది. గది
మధ్యలో ఒక టేబుల్, దానికి మూడు
ప్రక్కలా మూడుకుర్చీలు, ఒకమూల పడక
కుర్చీ, దూరంగా ఒకబల్ల, దానికి చేరువగా
రెండు కుర్చీలు వున్నయ్.]

రాఘ : ఇట్లా నాలుగుగోడలమధ్య కూర్చుండిపోతే,
ఇక ప్రాక్టీస్ ఎలా చేస్తావురా?

[భాస్కరం ఆలోచిస్తూ ఉంటాడు]

రాఘ : అంత ప్రపంచాన్నే మరచిపోయే ఆలోచన
లేమిటా!

భాస్క : అజే!—'మనుష్యులు అనవసరం గాయెందుకు
యెప్పుడూ ఆలోచిస్తావుంటారా?' అని.

రాఘ : ఎందుకాలోచిస్తున్నారా అని నవ్వు ఆలో
చిస్తున్నావా? చించు, చించు—

[బంగారు ఏదో చీటితెచ్చి రాఘవయ్యగారి
కిస్తాడు]

ఎవరు? ఆనందరావా? ... పేరు కూడా
ఎప్పుడూ వినలేదే!

బంగా : రెండురోజులకిందటే మీకు ఉత్తరం రాకా
నంటున్నారండి—

రాఘ : ఉత్తరమా! నేను చూడలేదే!

భాస్క : (రూల్లకరను ముక్కుమీద నిలబెట్టడానికి
ప్రయత్నించేస్తూ) నేనూ చూడలేదే!

[బంగారు, భాస్కరంవంక నోరు తెరిచి
ఆశ్చర్యంగా చూస్తాడు.]

రాఘ : ఏమిటా, తిమింగిలంలా ఆలా నోరు తెరు
చుకు చూస్తావ్?

భాస్క : (బంగారువంక చూసి) ఏం బంగారు?
అదే అని నీ ఉద్దేశ్యమా?

[అవునన్నట్లుగా తల వ్రాపుతాడు బంగారు]

రాఘ : ఏది?

భాస్క : అజే! మొన్న క్లబ్ లో బిలియర్స్ మాచ్
వుంది. త్వరగా వెడతూ వుండగా ఉత్త
రాలు యిచ్చాడు బంగారు. ఇచ్చినవాడు
వూరుకున్నాడా? అట్లాగే నోరు తెరుచు
కుని నిలబడ్డాడు. నాకూ తమాషా చెయ్యా

జె. యం. బరీ ఆధారంగా

లనిపించింది. కవరు చిన్నదికూడా నేమో, నోట్లో పజేటట్లు విసిరాను. మేం యూనివర్సిటీలో వుండగా ఒక 'గేం, ఆజేవాళ్లం నాన్నా! ఒక గిరిగిరి, ఆ గిరిలో పజేటట్లు అట్టముక్కల్ని విసరడం! కాని, ఏం లాభం? అది కాస్తా మురుగుగుంటలో పడి మునిగి పోయింది.

రాఘు : ఏం బావుండలేదు, భాస్కరం.

భాస్కర : నిజమే! కాని ఆ ఆట ఆడడం మానేసి అప్పడే నాలుగు నెలలయింది.

రాఘు : (చేతిలో చీటి మాస్తా, బంగారు వంకకు తిరిగి) ఎట్లా వుంటాడు మనిషి.

బంగారు : మనిషి కేమండీ! మన ఒంగోలు కోడెలా వున్నాడు. అయితే యేం? మనిషేందో దిగులుగా, సినిమాలో హీరో ఏడుస్తున్నట్టున్నాడండి.

భాస్కర : ఆపరా బంగారు, నీ అలంకారాలు! వీటిని వింటే ప్రబంధ కవులు అమాంతం గుండెలు బాదుకుంటారు.

రాఘు : ఆ!..... వుత్తరం అదేసంటావా? లేక పొరపాటు పడ్డాడా?

బంగారు : ఆయన అచ్చంగా తన నోటితో నెబితేనే!

భాస్కర : పోనీ, మళ్ళీ రాయమనగూడదూ?

రాఘు : (విసుగుతో) ఆ!—

బంగారు : కాని, ఆ అమ్మాయి గారు—

భాస్కర : ఎవరు?

బంగారు : అదేసండీ! ఆయన గారితో రాలా, ఓ అమ్మాయి గారు—

భాస్కర : మాకేం తెలుసురా? వచ్చిందా?

బంగారు : ఆ! వచ్చిందండీ..... ఆవిడగారు ఏడుస్తోంది.

భాస్కర : (ఆదుర్దాగా) ఏడుస్తోందా?...ఎన్నేళ్లుంటాయో?

బంగారు : సిన్నేదేనండీ.

భాస్కర : అంటే పడేళ్లుంటాయో?

బంగారు : పెద్దదేనండీ.

భాస్కర : అంటే, ఓ యాభైవుంటాయో?

బంగారు : కొడు బాబూ.....ఓ ఇరవై—

భాస్కర : ఇరవై!...అదంతా వుంటుందా?

బంగారు : కొడుక్కు తినొచ్చునండీ.

రాఘు : ఏశికావుగాని, బెల్ కొట్టగానే వాళ్ళు లోపలకు తీసుకురా,

బంగారు : సిత్రం...

భాస్కర : బంగారు! ఇహ నెప్పడూ వుత్తరా లిచ్చి నోరు తెరుచుకు నిలబడకు...తెలిసిందా?

[బంగారు నవ్వుడానికి ప్రయత్నం చేసి, విఫలం జాతాడు. మొహం పారిపోతుంది] ఏమిటి బంగారు అలా అయిపోయావ్?

బంగారు : అబ్బే! ఏముంది?...ఏమీ లేదండీ. (అంటూ వెళ్ళిపోతాడు).

భాస్కర : బంగారు అలా వున్నాడేం, నాన్నా?

రాఘు : భాస్కరం ఆ సంగతి అలావుండు...నిన్ను చూస్తే నేనాకు కోపం ముంచుకువస్తోంది.

భాస్కర : సహజమేననుకోండి...

రాఘు : ఇప్పుడు వినోదరావు కేమని చెప్పాలి?

భాస్కర : వినోదరావుకాదు నాన్నా, ఆనందరావు.

రాఘు : అదీ! ఆయన కేమని చెప్పాలి? 'మీ వుత్తరం చదవ లేదండీ...మా వాడు ఓ ఘనకార్యం చేశాడు' అనాలి.

భాస్కర : ఎందుకు?

రాఘు : ఎందు కేమిటి? ఆయన మన దగ్గరకు ఎందుకు వచ్చాడో మన కేమీ తెలియదని ఒప్పుకోవాలి కదా!

భాస్కర : (ఆలోచిస్తూ) ఆ మాత్రం తెలుసుకోలేమా?

రాఘు : (కొంచెం ఆశ్చర్యంగా) నువ్వు తెలుసుకోగలవా?

భాస్కర : రెండూ, రెండూ కలిపితే ఎంత అవుతుందో ఇంకా నేర్పాలా నాన్నా?

రాఘు : అంత తెలివగలవాడవయితే ఈ కేసు నువ్వు నడుపు. చూస్తాను...ఇది నీకు మొదటికేసు!

భాస్కర : (ముందు కొంచెం బిత్తరపోయినా, తెప్పరిల్లుకొని) అలాగే!...తప్పకుండా...(తరువాత, ధైర్యంగా) వాళ్లు లోపలకు వచ్చిన రెండు నిమిషాల్లో వాళ్లు ఎవరో, ఎందుకు వచ్చారో తెలుసుకుంటాను, చూడండి.

వీలునామా

రాఘు : (పేలవంగా నవ్వుతూ) చిన్నవాళ్ల దగ్గర నుంచి నేర్చుకోవడానికి నే నెప్పుడూ సిద్ధమే ! అయితే, ఆ మాత్రం మేమూ కనుక్కోగలం !

భాస్కర : ఎలా ?

రాఘు : వాళ్లనే అడిగితే సరి.

భాస్కర : ఆ మాత్రానికి నేను యూనివర్సిటీకి వెళ్లి, వున్నదానికి మరో తొక తగిలించుకురావడం చేసికొని ?

రాఘు : భగవంతుడికి తెలియాలి... సరే, వాళ్ల ను పిలవమంటావా ?

భాస్కర : (కుర్చీలో నుంచి లేచి, తనను తాను సర్దుకొని) యస్...

రాఘు : (బెల్ కొట్టబోయి, ఆగి) ఆ వచ్చినా విడిపేరు కూడా మనకు తెలియదు కదా !

భాస్కర : నేను కనుక్కుంటానుగా, చూడండి.

రాఘు : వెళ్ళిందా ?

భాస్కర : అదే తెలుస్తుంది... మనకు తెలిసినట్లా ఆవిడ చిన్నదిని అందగత్తై అని, ఏడుస్తోందని—ఆవిడకు పెళ్ళి అయివుంటే, ఆ ప్రక్కనున్నాయన ఆవిడభర్త అయివుంటే, భర్త ప్రక్కనవుండి కూడా ఆవిడ ఏడవవలసిన పని ఏమిటి ?

రాఘు : వున్నందుకే నేమో ?

భాస్కర : అందుకయితే ఇంతదూరం ఎందుకు వస్తుంది ? ఒక వేళ పెళ్ళి కాకపోతే ఈయన ప్రియుడైనా, అన్నయినా కావచ్చు... ఇంతకూ ఆ అమ్మాయి విషయంలో నే వచ్చారని మాత్రం నాకు తోస్తుంది.

రాఘు : బృహస్పతి దిగి వచ్చాడయ్యా ! (బెల్ కొడతాడు.)

[మరుక్షణంలో ఓ యువకుడు, ఆయనను అంటుకు పోయిన ఓ యువతి లోపలకు వస్తారు. ఇద్దరూ భయపడుతున్నారు. యువకుడి మొహం పాలిపోయి వుంటుంది. ఆతను లోపలి ఆతురతను అణచుకోవడం కోసం, అనుక్షణం దీర్ఘంగా నిట్టూర్పులు విడవడం వినిపిస్తుంది. ఆవిడ విచారం యింకా తగ్గి

నట్లు లేదు. ఏడవడంవలన ఏర్పడిన చెవిరిన ముంకురులు, చెరిగిన కాటుక మాత్రం మనకు కనిపిస్తూ వుంటాయి]

భాస్కర : రండి ఆనందరావు గారూ ! మీరు మా నాన్న గారు (ఆనందరావు ఆయనకు సమస్కరిస్తాడు. రాఘవమ్యుగారు ప్రతి సమస్కారం మాత్రం చేసి వూరకుంటాడు) వారు లాయరే!... అయినా ఈకేసు నేను చూస్తున్నాను.

ఆనంద : (తెప్ప చేసిన వాడిలా భయపడుతూ) నా ఉల్లరం అందించమకుంటాను.

భాస్కర : (కొంచెం తడబడుతూ) అవును... అందింది.

ఆనంద : దానిలో అన్ని విషయాలు వివరంగా...

భాస్కర : (అవును... ఆవన్నీ నాకు జ్ఞాపకం వున్నాయి... కూర్చోండి (సుశీల వంక ప్రత్యేకంగా చూస్తూ) కూర్చోండి... ఆ... మీ పేరు... మీ పేరు—మరిచిపోయాను.

రాఘు : నవ్వు అడగ నే లేదుగా భాస్కరం !

[భాస్కరం దీనికి కొంచెం విసుగుపల కనబరుస్తాడు]

ఆనంద : ఊమించడం... మరచిపోయాను. ఈవిడ సుశీలా ఆనందరావు... నా భార్య.

[భాస్కరం తెల్లమొహం వేస్తాడు, ఓ ఊణంపాటు కనిపించకుండా నవ్వుకుంటాడు రాఘవమ్యుగారు]

భాస్కర : (తెప్పరిల్లుకొని) అలాగా! చాలా సంతోషం. కూర్చోండి సుశీల! నేవి గారూ! [సుశీల సిగ్గుపడుతూ కూర్చుంటుంది]

ఆనంద్ : సుశీల ఈవిషయమై కొంచెం ఆదుర్దాగా వున్నదండి.

భాస్కర : ఉండదుటండీ మరి!... (స్తేజ ఒక చివరకు పెళ్ళి) అందులోనూ ఈ విషయాలున్నయ్ చూడండి— తత్కాలికంగా చాలా బాధగా వుంటయ్... కాని, క్రమంగా మరచిపోతాం లెండి.

సుశీల : అదే ఆనంద్ కూడా అంటున్నాడండి.... కాని, నాకే—ఎందుకల్లనో—(తలవంచి,

భారతి

మెల్లగా) అయినా మా పెళ్ళయి ఇంకా
సంవత్సరం కాలేదు.

భాస్క : అవునుకొండి...అసలు అందువల్ల నే—

ఆనంద : (మాట మార్చడానికి ప్రయత్నం చేస్తూ)
ఆ!...మీ ఫీజు! తక్కువే ననుకొంటాను.

భాస్క : నాకుమాత్రం చాలా తక్కువే అనిపిస్తోం
దండి.

ఆనంద : నాకు చాలా ఎక్కువనిపించిందండి.

భాస్క : అంటే, అంతకంటే ఎక్కువ—

ఆనంద : ఆబే!

భాస్క : (అయిష్టంగానే) సరే!

సుశీల : నాకూ చాలా ఎక్కువనిపించిందండీ!

భాస్క : (చెబ్బు తిని) ఓ!

ఆనంద : ఈ చిన్నవిషయానికి ఇంత డబ్బు అనవసర
మని సుశీల వుడ్డేశ్యం.

భాస్క : సరే! కానివ్వండి...అయితే, ఒక విషయం
మనం ముందు ఆలోచించుకోవాలి. ఈ
పరిస్థితుల్లో కేవలం సుశీలాదేవిగారి నే
ముఖ్యంగా తీసుకొని, ఆవిడమీదనే అధార
పడడం బావుండదు!...అందువల్ల మనం
మరో మార్గ మేదయినా—

ఆనంద : (బిత్తరపోయి) మరో మార్గం ఎందుకండి?
అంతా ఆ వుత్తరంలో వున్నట్లుగా చేస్తే
సరిపోదూ?

భాస్క : అహ...సరిపోదని కాదు—

సుశీల : ఆనంద్!....(కంటతడి పెడుతుంది)

ఆనంద : (ఓదార్చడానికి, బుజంమీద తడతూ)
డోరుకో, సున్.

భాస్క : (మరొక త్రోవకు పోయి) నాకు చాలా
విచారంగా వున్నది. సుశీలాదేవిగారూ!
(ఆనందరావువంకకు తిరిగి) కాని సభ్యుల
స్త్రీకి ఇటువంటి ప్రచారం జరగడం—

ఆనంద : (ఆశ్చర్యంతో) ప్రచారం! ప్రచార మేమి
టండి?

భాస్క : అశే!...ఆవిడ విషయంలో మనం వ్యక్తుల
పేర్లను వదిలి, మిగిలిన విషయాలు మాట్లాడు
కోవడం బావుంటుందేమో?

ఆనంద : పేర్లు!

సుశీల : (ఇంకా ఏడుస్తూనే) నేనేం చేస్తాను?
నేను అంతగా ప్రేమిస్తున్నాను!

భాస్క : (సుశీలతో) అయితే, తుమించి విశించి
పెడదామంటారా?...విషయంగావున్న పరి
స్థితుల్ని సామ్యంగా అతికే అవకాశమే
లేదంటారా?

ఆనంద : (కోపంతో) ఏమిటండీ మీరంటున్నది?

రాఘవ : (ఇంతవరకూ ఆనందించినా, ఇక తట్టుకో
లేక) అవును భాస్కరం, ఏమిటి నువ్వం
టున్నది?

భాస్క : అశే! (ఆనందరావు దగ్గరగావెళ్లి) చూడండి
ఆనందరావుగారూ! ప్లీజర్లకు మీరు విష
యాలన్నీ వివరంగా చెప్పకపోతే, మేం
కేసులను నడిపించడం కష్టమండి.

ఆనంద : కేసంటారేమిటి?... నేనేం కోర్టుపక్షీ నను
కున్నారా?

భాస్క : అంటే, కేసేమిలేదా?

ఆనంద : నాకు తెలిసినంతవరకు లేదు.

సుశీల : మీరు అనే కేసు ఆనంద్ మీద కాదుగదా!
అతను దేవత!

భాస్క : (తప్పుచేసింది అవిడైనా కావచ్చునని అను
మానపడి) అయితే, అది మీరు.

సుశీల : (బెదిరిపోయి) నేనా! ఏమిటి నేను?

ఆనంద : (కోపంతో, అరుస్తూ) దీని అర్థం ఏమిటి?

భాస్క : అర్థమా! (తపీగా కూర్చుని, ఏడుస్తున్న
సుశీలవంకకు చూపుతూ) తప్పంతా ఈవిడదే
నని నేను కలలోకూడా అనుకోలేదు. నాకు
చాలా బాధగావుంది. నేను ఈకేసులో పని
చెయ్యలేను.

[కొడుకు ఆత్మవిశ్వాసాన్నిచూసి రాఘ
వయ్యగారికి ఏడుపూ, నవ్వుకూడా వచ్చి
నయ్. సుశీల బెదిరి ఒకర్ని విడిచి ఒకరివంక
చూస్తూ వుంటుంది]

ఆనంద : (కుర్చీలో కూలబడుతూ) ఏమిటి!

రాఘ : (గొంతు సవరించుకొని) అయితే, ఈ కేసు
నేను తీసుకుంటాను.

వీలునామా

ఆనంద్ : (రాఘవయ్య గారి దగ్గరకు వెళ్లి) మీ అబ్బాయి నన్ను అవమానపరచాడు. దీనికి ముందు సంజాయిషీ—

సుశీల : (లేచి, ఆనందరావు మీదకు వాలిపోయి) ఎందుకు ఆనంద్? పద, వెళ్లిపోదాం...

రాఘ : (వారిస్తూ) ఒక్కమాట ఆనందరావు గారూ! మీ ఉత్తరం నేను చూడలేదు కనుక అసలు విషయమేమిటో నాకు చెప్పగలరా?

ఆనంద్ : నా వీలునామా తయారుచెయ్యడానికి మీరు వీలుంటుందేమో తెలియ చేయ నలసిందని వ్రాశాను.

భాస్కర : వీలునామా!...అంతేనా?

ఆనంద్ : అంతే!

రాఘ : ఇప్పుడంతా తెలిసిందికదూ భాస్కరం!

భాస్కర : మరి సుశీలాజీవిగారి ఆమర్శకు కారణం?

ఆనంద్ : వీలునామా, నా మరణాన్ని ముందుకు తెస్తుందని సుశీలకు భయం.

(సుశీల మళ్ళీ ఏడుపు మొదలుపెడుతుంది. 'సుస్' అంటూ వారిస్తాడు ఆనంద్.)

భాస్కర : అదా!

ఆనంద్ : ఇంతంతా ఉత్తరంలో వున్నది కదండీ!

రాఘ : (నవ్వుతూ) ఏమంటావు భాస్కరం?

భాస్కర : ఏమంది? ... నాకు మాత్రం చాలా విచారంగా వుంది. (ఇంతలో ఏదో ఆలోచన తట్టినట్లుగా వుంది. రాఘవయ్య గారి వంకరు తిరిగి నవ్వుతాడు.)

నా కిప్పటికీ ఆశ్చర్యంగా వుంది. మీ పేరు యస్. విమలానందరావు గారు కదూ?

ఆనంద్ : కాదండీ! ఒట్టి ఆనందరావు నే! ఎ. ఆనందరావు.

భాస్కర : ఎ. ఆనందరావు గారా! ... చూశారా, నాన్నా! మనం ఎలా పొరపాటుపడ్డామో?

[ఈ సర్దుకున్న పద్ధతిమీద రాఘవయ్య గారు సంతోషిస్తాడు.]

భాస్కర : సంగతిమీటంటే సుశీలాజీవిగారూ! ఇవ్వాళే మేం యస్. విమలానందరావు గారని— ఆయనతో సం మాన్సున్నాం. ఆయన వస్తా

నని వ్రాశారు...ఆయన, ఆయన భార్య విషయంలో ఏదో మాట్లాడాలన్నారు.

సుశీల : ఎంత భయపెట్టారు!

భాస్కర : భయంకాదుటండీ మరి! (ఆనందరావుతో) తమించండి...మా వృత్తిని దృష్టిలో పెట్టుకొని అంతకంటే ఎక్కువ చెప్పలేం, చూడండి.

ఆనంద్ : మేము మాత్రం అడుగుతామా?...కాని నేను కూడా ఉత్తరం వ్రాశానే!

భాస్కర : వ్రాసివుండొచ్చు ... వీలునామాను గురించేనా? (అవునని తల తిప్పుతాడు ఆనంద్) అవి నాన్నగారు చూస్తారు...ఇప్పటికైనా ఉత్తరంసంగ తేమైనా జ్ఞాపకం వచ్చిందా నాన్నగారూ?

రాఘ : వ్వ...అందడంలేదు.

భాస్కర : అరే! తమాషాగావుండే...అయితే మీరు సరిగ్గా చూచివుండరు.

రాఘ : (కొడుకువంక తృప్తిగా చూస్తూ) కావొచ్చు...ఆ! ఇప్పుడు చెప్పండి ఆనందరావు గారూ!...మీరు వచ్చిన విషయం—

భాస్కర : (లేచి) నాన్నా! ఇక నేను వుండనక్కర్లేను కదూ!

రాఘ : అవసరంలేదు...నువ్వు హాయిగా క్లబ్బుకు వెళ్లి నీ బిలియర్స్ ఆడుకో...వెడుతూ, వెడుతూ బంగారాన్ని పంపించు...(ఆనందరావు, సుశీలలతో) మావాడు ఇవ్వాళే మొదటి కేసు నడిపించాడు.

[భాస్కరం ఏమీ ఎరగనట్లుగా, పేపర్లు సర్దుతూ వుంటాడు.]

ఆనంద్ : కేసులో గెలుపు వారిదేనేమో?

రాఘ : అనొచ్చు...మొదటంతా పద్యవ్యూహంలా తయారుచేసుకున్నాడు. కాని, దానినుంచి తెలివిగా మటుకు బయటకు వచ్చాడు... ఫరవాలేదు భాస్కరం!...నువ్వు మంచి లాయరువవుతావు.

భాస్కర : థాంక్స్... (వెళ్లిపోబోయి, మళ్ళీ లోపలకు వచ్చి) వస్తాను ఆనందరావుగారూ!

క్షమించండి... సుశీలా జీవి గారూ ! మీరూ
క్షమిస్తారు కదూ !

రాఘు : అందరూ ఏకంగా క్షమిస్తారు. వెళ్లిరా.

భాస్కర : నమస్తే. (ఆనందరావు ప్రతి నమస్కారం
చేస్తాడు.)

రాఘు : ఆ! ఇప్పుడు చెప్పండి ఆనందరావు గారూ!
[ఆనందరావు, సుశీల చాలా దగ్గరగా కూర్చోని
వుంటారు. రాబోయే గాలివానకు తట్టుకొన
డానికి తయారు తినేవాడిలా వున్నాడు
ఆనందరావు]

ఆనంద : నా వుద్దేశ్యం... వీలునామా అంతా ఒక్క
వాక్యంలో వుంటే సరిపోతుందనండీ...
“నాకు చెందిన ప్రతి వస్తువూ నా మరణా
నంతరం నా భార్య పరంకావాలి.”

రాఘు : దానికేం ! అందంగా వుంది ! ఇంతకంటే
చెత్తగావున్న వీలునామాలు నేను లక్షలు
చూశాను.

(సుశీల వుద్దేశపడుతుంది)

ఆనంద : (ఉద్దేశంలా నిట్టూర్చి సుశీలను వారిస్తూ)
అలా మాటి మాటికీ వుద్దేశపడకు సున్.

సుశీల : (అంత బాధలోనూ) ఆ మాటలు చూడు—
‘నా మరణానంతరం’... అవెందుకు చెప్పండి
లాయరు గారూ !

రాఘు : ఆ మాటలు లేకుండా నే నేను వీలునామా
తయారు చేస్తానమ్మా.

సుశీల : (త్వరగా) బావుందండి అలా చెయ్యండి.

రాఘు : (ఆనందరావుకేసి తిరిగి) అయితే, ఇటు
వంటి వ్యాయసమృతమైన వీలునామాల్లో,
ఏ విధమకు ఆస్తి చెందుతుందో—

(సుశీల నోట్లో చీర కుక్కుకుంటుంది.
ఆనందరావుకు ఓవార్చక తప్పదుకదా !)

ఆనంద : సుశీలా !—సున్—(రాఘువయ్యగారివైపు
తిరిగి) ఆ ‘విధమ’ అనే మాటలేకుండా
చెయ్యండి లాయరు గారూ !

రాఘు : అలాగే ! అలాగే !! ఈ ముసలివాడికి ఆ
విషయం జ్ఞాపకం లేదమ్మా. పూరుకో—
[సుశీల మామూలుమనిషై, చిన్నగా నవ్వు
తుంది. బంగారు వస్త్రాడు.]

బంగారూ ! చూడు కాఫీ తీసుకురా !—

[బంగారు వెళతాడు] ఆ... మీరు చెప్పే
విషయాలు రెండూ వ్రాసుకుంటాను (కలం,
కాగితం తీసి, వ్రాస్తూ) నాకు తెలిసినంత
వరకు ఈ కేసులోవున్న విషయాలు ఇవి
ఆనందరావు గారూ ! ఇప్పుడే యావనంలా
అడుగు పెట్టినప్పటికీ, జీవితం శాశ్వతం
కాదని—

సుశీల : (నెనకటి వలెనే) ఓ !

రాఘు : (తట్టుకొని) మనల్ని పెద్దవాళ్లు దీనించే
టప్పుడు ‘శతమానం భవతి, శతాయుః...’
అంటారు. అంటే, మనిషి వయస్సు మన
దేశంలో వంద సంవత్సరాలన్న మాట.
ఆనందరావు గారు అన్నేళ్ళూ తప్పకుండా
వుంటారు—కనీసం మీ ప్రేమకోసమైనా
వుంటారు. అయినా, వీలునామా ప్రతాన్ని
ఇప్పుడే తయారుచేసి వుంచడం మంచిదని—
కేవలం ప్రతాన్ని మాత్రమే—అయిన అభి
ప్రాయం.

సుశీల : సరే !

రాఘు : అమ్మయ్య ! ఇప్పుడు కొన్ని వివరాలు చెబు
తారా, ఆనందరావు గారూ !

ఆనంద : అడగండి.

రాఘు : ముందు మిమ్మల్ని గురించి చెప్పండి.

ఆనంద : ‘నా’ అనే వాళ్లెవరూ నాకు లేరండీ.
(సుశీల జాలిగా చూస్తుంది) అజే ! ఒక నా
సున్ తప్ప... నివాసం ... సుశీలా సదనం,
సత్య నారాయణపురం !

సుశీల : (అజేవో అందరికీ తెలిసిన దన్నట్లుగా) అవు
నండీ. మేం అక్కడే ఉండడం.

ఆనంద : ప్రస్తుతం నేనిక్కడ ఒక పెద్ద కంపెనీలో
గుమాస్తాగా ఉంటున్నాను. ఆంధ్రదేశంలో
పెద్ద కంపెనీ అదేనండీ..... సంవత్సరానికి
20 లక్షలు లాభాలే పంచిపెడుతుందండీ
అది.

రాఘు : అవునవును. నాకు తెలుసు..... అయితే,
వ్యక్తిగతమైన రాబడి ఏమైనా ఉందా?
[ఆనందరావు, సుశీల ‘ఈ ప్రశ్న ఏమిటా?’
అని ఒకళ్ళు నొకళ్ళు ప్రశ్నార్థకంగా చూసు
కుంటారు.]

వీలునామా

ఆనంద్ : అబ్బే! ఏమీ లేదండీ.

రాఘు : (వాసుకున్న విషయాలను పరిశీలిస్తూ) ఇది చిన్న వీలునామా నే అవుతుంది.

ఆనంద్ : (అపార్థం చేసుకొని కాబోలు) నాకు వచ్చేది కొంచెం ఎక్కువేనండీ

రాఘు : (ఆసక్తితో) ఎంతో?

సుశీల : సంవత్సరానికి బోనస్ కాక, పదిహేను వందలు వస్తయ్.

రాఘు : బావుంది...మీ యిద్దరేగా!

ఆనంద్ : నెలకు ముప్పై రూపాయల దగ్గర మొదలు పెట్టానండీ. జీవితం...అయితే నేం? ప్రతి సంవత్సరం ఇంక్రిమెంట్లు బాగానే ఇస్తున్నారు. ఈ యేడు ఒక్కసారి ఇరవై రూపాయ లిచ్చారు.

రాఘు : పనిచేస్తున్నావ్...ఇస్తున్నారు.

[ఏకవచన ప్రయోగాన్ని గుర్తిస్తాడు ఆనంద్ రావు. దానికి సంతోషించినట్లే కనబడతాడు.]

ఆనంద్ : అయితే, నాకొక ఆశయం మాత్రం వున్నదండీ.

సుశీల : (ఆనంద్ కొంచెంసేపు ఆగడం చూచి) ఘర వాలేదు ఆనంద్! ఆయనకు చెప్పి.

ఆనంద్ : (కొంచెం బిడియంగా) ఈ సంవత్సరం చివరకు 3650 రూపాయలు నిలవ చెయ్యాలని వుంది.

సుశీల : (గర్వంగా) అంటే రోజుకు పదిరూపాయలన్న మాట.

రాఘు : (వాళ్ళ అభిలాషకు ఆనందిస్తూ) బావుంది. తప్పకుండా చెయ్యగలవు.

ఆనంద్ : నాకూ ధైర్యం వుంది...కాని మొన్ననే ఇంట్లోకి కావలసిన సామాన్లు మింగినయ్ చాలా డబ్బు.

రాఘు : డబ్బు మింగేవే అని!

సుశీల : ఉన్న వాటిలో మంచిరకమే మన ఇంట్లో ఉండాలంటాడు ఆనంద్...ఒక్కసారి నా గది చూస్తేనా—

రాఘు : (ఆమెదాన్ని తెలుపుతూ) అవును...

ఆనంద్ : అయినా, చూకు ఒక్క చిల్లిగవ్వ కూడా అప్పు లేదు. ఇప్పటికే రెండు వేలు బాంకులో వుంది.

రాఘు : అద్భుతమంటుంది...నవ్వు తప్పకుండా ముందుకు పోగలవు.

సుశీల : ఆనంద్ అంటే ఆఫీసులో అందరికీ ప్రాణమండీ!

రాఘు : నీకు! పంచప్రాణాలు! అవునా?

[ఇద్దరూ సిగ్గు పడతారు]

ఆనంద్ : నేను అయిదు వేలకు ఇన్ స్యూర్ కూడా చేశాను.

రాఘు : మరి బావుంది...ముందే మేలుకున్నావు.

ఆనంద్ : కృష్ణ ఒడ్డునే ఓ బంగళా, ఓ కారు—కనీసం ఇవైనా సుశీలకు వదిలి వెళ్ళాలని నా ప్రయత్నం.

రాఘు : ఏమో! నీ ప్రయత్నం ఫలించ కూడదని ఎక్కడ వుంది?

సుశీల : (బాధతో) ఓ!

రాఘు : అనుకోకుండా వచ్చేసిందమ్మా! ఏమీ అనుకోకు.

సుశీల : కొద్దు, బంగళాలు ఎందుకండీ నాకు, ఆయన లేకుండా?

రాఘు : నిజమే నమ్మా. నిజమే! ఆయన అనే దేమిటంటే—ఆయన మరణానంతరం... అది సంభవిస్తే—ఆయనకు చెందిన ప్రతి వస్తువూ నీకే రావాలని.

ఆనంద్ : (అనుకోకుండా) అవును... అదే నా వుద్దేశ్యం.

సుశీల : (అప్రయత్నంగానే) కాదు.

ఆనంద్ : అవును.

సుశీల : కాదు.

[రాఘువయ్య ఇద్దరి వంకా ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ వుంటాడు. ఇంతలో బంగారు మూడు కాఫీలు తెస్తాడు.]

రాఘు : (ఇద్దరికీ కాఫీ యిస్తూ) తీసుకోండి.

ఆనంద్ : థాంక్స్...తీసుకో సున్...ఈ విషయంలోనే మాయిద్దరి మధ్య ఓ చిన్న అభిప్రాయభేదం వచ్చిందండీ.

సుశీల : మీరు పెద్దలు కదా, మీరు చెప్పండి.

[రాఘవయ్య ఒప్పు కుంటున్నట్లు తల తిప్పుతాడు.]

ఆనంద్ : నాకు ఇద్దరు అక్కయ్యలు వున్నారు. — పినతండ్రీగారి పిల్లలు—వాళ్ళకు కాస్తా—కూస్తా ఇప్పుడూ సహాయం చేస్తున్నా మను కోండి. వీలునామాలో ఎలా చెయ్యగలం చెప్పండి?

రాఘ : నవ్వు ముందు నీ భార్యసంగతి ఆలోచించాలి.

ఆనంద్ : కాని, ఆవిడే వాళ్ళకు ఒక్కొక్కళ్ళకు వంద రూపాయల చొప్పున వదిలివెళ్లాలంటున్నది.

సుశీల : (దృఢంగా) కాదు, రెండు వందలు.

ఆనంద్ : వంద.

సుశీల : కాదు ఆనంద్...రెండు వందలు.

రాఘ : పోనీ, నూటయ్యై.

సుశీల : కాదండీ. రెండువందలూ ఇవ్వవలసిందే.

ఆనంద్ : సరే! సుశీల యిద్దమే కానివ్వండి... ఇవిగో, వాళ్ళ పేర్లు, అడ్రసులు—

రాఘ : (తీసుకుంటూ) ఇంకేమైనా.

ఆనంద్ : అంతేనండి.

సుశీల : ఆ ఇంటివాళ్ళ నేం శేకావ్ ఆనంద్? (రాఘ వయ్యతో) చనువుకొ నే రోజుల్లో అక్కడే వుండే వాడండి...వాళ్లెంతో మర్యాదగా చూశారు...ఎంతో మంచిగా వున్నారు.

ఆనంద్ : నిజమేననుకో...కాని—

సుశీల : యాభై రూపాయలు— (రాఘవయ్యకు చూస్తుంది.)

రాఘ : అంతటితో నీ జాబితా పూర్తయితే, ఈ పద్దు నా కత్తిరితరంలేదు. (ఆనంద్ ఇచ్చిన కాగితాన్ని పుచ్చుకొని, లేచి.) చూడు ఆనంద్! రేపు—ఈ వెళ్ళకే—మీరు వస్తే వీలునామా మీ చేతికిస్తాను.

సుశీల : (అయిష్టంగా) అది కాదండీ! ఇవ్వాలతో అయిపోతే బాధ వదిలి పోతుండేమోనని.

ఆనంద్ : ఇవ్వాలే పూర్తయ్యేటట్లు చూడలేరా?

రాఘ : దానికేం? ఎంతోనేపు పట్టుడు. (గడియారం వంక చూసుకుంటూ) మీరు ఒకగంట అలా

నెళ్లి, భోజనం చేసిరండి. ఈలోగా పూర్తి చేసి వుంచుతాను.

సుశీల : నన్నుమాత్రం ఏమీ తినమని అడగకు ఆనంద్!

ఆనంద్ : నేనుమాత్రం తినగలనా?...ఆ దుర్గారాలో వున్నప్పుడు ఆకలి వెయ్యదు, మానండి.

సుశీల : అట్లా పికారుగా, బజారుకు వెళ్లిద్దాం.

రాఘ : ఆ రద్దీలో మొగుణ్ణి వెంటవేసుకు తిప్పుతావా? మానేవాళ్లు కొంగున కట్టుకున్నా వంటారు.

సుశీల : (సిగ్గుతో) కావచ్చు...కాని నాకు ఆనంద్ అంటే అంత యిష్టం.

రాఘ : అవును...నవ్వు కూడా అలాగే వుండాలి ఆనంద్...అందులోనూ పెద్దవాడివయ్యాక ఈ సంగతి బాగా జ్ఞాపకం వుంచుకోవాలి.

ఆనంద్ : ఆ భయం మీ కక్కర్లేదండీ. (సుశీలను చూసి ఆప్యాయంగా నవ్వుతాడు.)

సుశీల : దయచేసి, ఆ వీలునామా కాపీని మాత్రం మాకు యివ్వండి...అది ఇంట్లో లేకపోవడమే నాకు హాయి...వుంటే నిద్రరట్టదు.

రాఘ : అచ్చా! అలాగే!...ఓ గంటలో—

[బంగారు ఇంతివరకు నోరు తెరుచుకొని వింటున్నాడు. వాళ్లు లేవటం చూచి, బయటి తలుపులు తీస్తాడు. వాళ్లు ఒకళ్ళ చేతిలో ఒకరు చెయ్యి వేసుకొని ఆనందంగా బయటకు వెడతారు. రాఘవయ్యగారు, కనిపించేటంత వరకు, వాళ్ళ నేచూచి, తలపంకించి ఏవో రెండు విషయాలు ఓ కాగితం ముక్కుమీద వ్రాసి...]

రాఘ : ఇరుగో! ఈ కాగితం ఇంటిదగ్గర అమ్మాయి గారి కివ్వు. కాగితాలు ఇస్తే, తీసుకురా!... (మళ్ళీ వాళ్లు వెళ్లిన వైపుకే చూస్తూ) బలే దాంపత్యం! బంగారు!

బంగా : సారూ!

రాఘ : ఏమంటావ్?

బంగా : (అతి సాధారణంగా) అవునండి.

రాఘ : ప్రేమకలాపాలు జీవితసుఖానికి నిలయాలు. అందులోనూ వయసులో వున్నారా?—

బంగా : (విచారంగా) అవునండీ.

రాఘు : (బంగారువంక చూసి) అట్లా వున్నావేం బంగారు?

బంగా : (నవ్వుడానికి ప్రయత్నిస్తూ) ఎట్లా వున్నానండీ?

రాఘు : నీ హుమరంతా ఏమైంది?

బంగా : దానికేమండీ...బాగానే వున్నానండీ... (త్వరగా) ఇంటికి వెళ్లిస్తానండీ. (వెళ్లిపోతాడు.)

రాఘు : ఆగు! ఇటురా! ఎందుకు అలావున్నావ్? ఇంకా ఆ విషయాన్ని గురించే బాధపడుతున్నావా? (బంగారు వాలకం అలానే వుంది.) నొప్పి ఇంకా ఎక్కువయిందా?

బంగా : నొప్పి పెద్దగాలేదండీ....కాని తిప్పకున్నట్లుగా వుంది.

రాఘు : (ఓదారుస్తూ) నవ్వునుకున్నది కాదు బంగారు! (జబ్బుపేరు చెప్పడలచుకోక) ఆసంగతి ఏమంచిడాక్టరయినా చెబుతాడు.

బంగా : నిన్ను మన డాక్టరుగారే చెప్పారండీ.

రాఘు : ఏమని?

బంగా : అది...అజేనండి!—(వెళ్లిడానికి వెనుతిరిగి) నాపని అయిపోయింది బాబూ!

రాఘు : (దగ్గరకు వెళ్లి) ఆయన చెప్పింది నిజమై వుండదు...మరో డాక్టరుదగ్గరకు వెళ్లిరా.

బంగా : అక్కలేదు బాబూ! చలపతిరావుగారికంటే మంచి డాక్టర్లున్నారా?—ఆయన చెప్పిన చెప్పారు బాబూ!—ఇంకా తొమ్మిది నెలలంట, మహాబతికిలే!—

రాఘు : (ఈవిషయం విని, షాక్ తింటాడు. మరో మూలకుపోయి) పోనీ, ఆపరేషన్ చేయిస్తే?

బంగా : చాలా ఆలస్యమయిందట బాబూ!... మొదట్లో ఎప్పుడో చేయించుకొనివుంటే, కూస్తంత ఆశవుండేనంట!

రాఘు : ఇది నీకు ఎక్కువరోజులనుంచి లేదుకదా!

బంగా : నాకు తెలియకుండానే వుందంట బాబూ! చిన్నప్పటినుంచీ—నాలో మచ్చగా, నూది మొనంత—ఉండిఉండి, సరిగ్గా ఇప్పుడు—

బతికి బట్టకట్లాల్సిన రోజుల్లో, ఇప్పుడు బయటపడ్డావండీ.

రాఘు : ఇంత ఎక్కువగా ఒక్కసారే ఎలా వచ్చిందంట?

బంగా : నాకూ తెలవదండీ...కాని మనందరినూ, మచ్చ మనకు తెలికుండా నేవుంటుండటండీ. నామాదిరిగా జాగ్రత్తలేకుంటే, చివరకు—

రాఘు : కాను, కాదు—

బంగా : కాజీంటి బాబూ! డాక్టరు బాబుగారు అంత చెప్పినాక ఇంకాఅనుమానమే! ఆయనయినా ఊరికే చెప్పారా? అరిచి మొత్తుకుంటే బయటపడ్డారు. 'రావలసిన జబ్బుకాదు' అన్నారండాయన...కాని వచ్చిందిగా!—నా తరవాత నా పెళ్ళిం—

[చెప్పలేక బాధపడతాడు. రాఘవయ్యగారు ఓదారుద్దామని ప్రయత్నం చేస్తాడు. కాని చెయ్యలేకపోతాడు. ఇంతలో బంగారే తెప్పరిల్లుకుంటాడు]

బంగా : వస్తా, బాబూ, వస్తా ఇంటికిళ్లి కాగితాలు దెస్తా.

[త్వరగా వెళ్లిపోతాడు.]

[రాఘవయ్యగారు బంగారు వెళ్లినవైపుకే చూస్తూ, దీర్ఘంగా నిట్టూరుస్తూ వుండగా—తెర.]

* * *

రంగము: 2

[ఇరవైయేళ్ల తరువాత]

* * రంగాలంకరణ పూర్వం మాదిరే; కొద్ది మార్పులు మాత్రం చేయబడినయ్యే. ఇదివరకు లేని గాంధీ, నెహ్రూ ఫోటోలు గోడలకు తగిలించబడినయ్యే.

కొత్త తివానీ, కేబుల్ మీద టెలిఫోన్. సాయంకాలపు వెలుతురు మసగ్గా లోపలకు వస్తుంది. భాస్కరం ఆలోచిస్తూ అటూ, ఇటూ పచార్లు చేస్తూ వుంటాడు. భాస్కరం ఇప్పుడు నలభైరెండుకేళ్ళవాడు. మనిషిలో చిలిపితనంపోయి, దర్జాకనిపిస్తుంది.

తిరుగుతున్నవాడు అగి, ఫోన్ తీసి, మళ్ళీ తనలోతాను వితర్కించుకొని, ఫోన్ కింద పెడతాడు. గది మూలకు వెళ్లి లైటు వేస్తాడు. అనంతం వస్తాడు. అనంతం భాస్కరందగ్గర కొత్త నౌకను.

అనంతం: సుశీలా అనందరావు గారంటాండి, ఆవిడోచ్చారు, మిమ్మల్ని చూడాలికి.

భాస్కరం: ఎవరు అనంతం? అనందరావు గారుకదా?

అనంతం: కాదండి... సుశీలా —

భాస్కరం: ఓ! నేను అనందరావు గారికోసం చూస్తున్నానే... సరే! రమ్మను.

[అనంతం వెళ్లిపోవోతాడు.]

అనంతం! ఏమిటి ఆఫీసులో ఈ అనంతమైన అల్లరి?

అనంతం: గుమాస్తాలు బాబూ! అంతా కుర్రకారు కదూ!

భాస్కరం: ఇక్కడ కుర్రకారు కావడానికి వీలేదు. ఒక వేళ కాదులు చుకుంటే, ఇక్కడ పుండడానికి వీలేదని చెప్పి.

అనం : అట్లాగేనండి... (వెళ్లిపోతాడు.)

[భాస్కరం కేబులుమీది పేపర్లు సర్దిచ్రాయల్లో పెడతాడు. సుశీల వస్తుంది. ఆవిడ వయసు ముప్పైయేనిమిది సంవత్సరాలు. దుస్తులు, అలంకరణ భాగ్యవంతురాలని చెబుకన్నయే. సాధారణంగా ధనవంతులైన యువతుల్లో తరుచూ కనిపించే ప్రయత్నం — పరిగెత్తే వయస్సును పట్టుకొని వెనక్కు నడిపిద్దామన్న — వృధా ప్రయత్నం ఈవిడలోనూ కనిపిస్తుంది. ఇదివరకు కళ్ళల్లో కనిపించిన అమాయకత్వం ఇప్పుడు లేదు. తనస్థితికి గర్వపడుతున్నట్లు కనిపిస్తుంది. కాని అది ఎదుటివారిని హేళన చేసేటందుకు మాత్రం కాదు]

భాస్కరం: (లేచి) నమస్తే... రండి... మీ రాక నాకు చాలా ఆశ్చర్యాలి కలిగించింది సుశీలా దేవి!... కూర్చోండి.

[సుశీల ప్రతినమస్కారం చేసి కూర్చుంటుంది]

మీరా దుస్తుల్లో ఉన్నప్పుడు చాలాబావుంటారు.

సుశీల : ఆమాట చాలామంది అన్నారు. (అని, నాలుక కొరుక్కుని) ఆ! ఎటూ కానివేళ యీవిడ యీ వచ్చిందేమిట అనుకుంటున్నారోకదూ మీరా!

భాస్కరం: అబ్బే!... నిజంగా, నేను —

సుశీల : మీరు అనందరావు గారి రాకకోసం ఎదురుచూస్తున్నారోకదూ!

భాస్కరం: (ఏమి అనలేక) ఆ... (చెప్పవద్దునో, కూర్చోనని అనుమానం!)

సుశీల : మీ లాయర్ల నటనలు ఆపండి, పుణ్యముంటుంది. ఆయన, ఇక్కడే మిమ్మల్ని కలుసుకుంటారని నాకూ తెలుసు. అందుకే నేనూ వచ్చాను.

భాస్కరం: (ఋమ్యమ్య అనుకొని) అంటే ఆయనను కలుసుకోవడానికి, ఆయన మీ ముమ్మల్ని ఇక్కడకు రమ్మన్నారా?

సుశీల : నేనన్నానా?... (పెటవంగా నవ్వుతూ) నేను రావడం ఆయనకు ఇష్టమని కూడా అనుకోను.

భాస్కరం: (పాలిపోయి) అలాగా!

సుశీల : ఆయన ఎందుకు వస్తున్నారో నాకు తెలుసు. మరో వీలు నానూ వ్రాయించడానికేగా?

భాస్కరం: (నవ్వుడానికి ప్రయత్నంచేస్తూ) అయినా, మీ వీలు నానూ వ్రాయడం ఇక మొదటిసారి కాదుగా!

సుశీల : కాదు... నాలుగోసారి!

భాస్కరం: ఎటువంటిజీవితం! ఒక మెట్టునుంచి, మరొక మెట్టు — ఉన్నతిమైన అంతస్తు —

సుశీల : (తన దుస్తులు సర్దుకుంటూ, అతి సామాన్యంగా) అవును. మేము గొప్పవాళ్ళం అయినాం.

భాస్కరం: కాస్తా కూస్తానా! ఆంధ్రదేశం గర్వించదగ్గ అయిదారు కుటుంబాల్లోనూ మీది ఒకటి!

సుశీల : (మాట మారుస్తూ) సరే! భాస్కరం గారూ! క్రిందటిసారి వ్రాసిన వీలునామా సరిగ్గా లేదా?

వీలునామా

భాస్క : (అలోచిస్తూ, సుశీలకు ప్రక్కగావచ్చి)
మాడండి సుశీలాదేవి! ఇటువంటి విషయాలు
మితో చర్చించడానికి నాకు అధికారం
లేదు...అయినా, ఆయన పుద్గేళ్యాలు
ఏమిటో నాకు ఆవగించజూ అరవయ్యో
వంతుకూడా తెలియవు.

సుశీల : అసలు పుద్గేళ్యాలంటూ పున్నయ్యా అని
నా అనుమానం. (కిటికీ దగ్గరకు వెళ్తుంది.)

భాస్క : అలాగా!

సుశీల : అందుకే ఇప్పటికక్కడకు వచ్చింది. ఆయన
పొరపాటున ఏమైనా—

[తలుపు తెరుచుకుంటుంది. అనంతం వస్తాడు.]

అనంతం : ఆనందరావు గారు—

భాస్క : (త్వరగా) రమ్మను.

[ఆనందరావు వస్తాడు. మనిషి పూర్వంకన్న
కొంచెం లావెక్కిడు. హుందాతనం దర్జా
ఉట్టిపడుతూ ఉంటున్నాడు...ప్రపంచాను
భవం తాలూకు ముడతలపడ్డ నుదురు. చీటికీ
మాటికీ తలపంకించి, ఓ క్షణంనేపు ఆలో
చించే అలవాటు అతనిలో కొత్తగా
కనిపించే విశేషం.]

ఆనంద్ : (వస్తూనే) హల్లో భాస్కరంగారూ!
కులాసానా?...మాడండి, నా పని యెంత
త్వరగా పూర్తిచేస్తే అంతమంచిది. కాలం
డబ్బువంటిదండి...డబ్బువంటిది.

[ఇంతవరకు సుశీలను మాడడు. సుశీల
మధ్యకువస్తుంది. ఆవిణ్ణి చూసిన వెంటనే
మూర్ఛపోయినంత పడై, చివరకు తెప్పరిల్లు
కొని] సుస్ !

సుశీల : నువ్వు నన్ను రమ్మనలేదు ఆనంద్
అయినా, నేనే వచ్చాను.

ఆనంద్ : (బడపుగా) దానికేం?...చాలా బావుంది.

సుశీల : (ఓ ప్రక్కగా కూర్చుంటూ) నాకు తెలియ
నివ్వకుండా నువ్వు తయారు చేస్తున్న
మొదిటి వీలునామా ఇదే ఆనంద్ !

ఆనంద్ : (తనను తాను నిలవతోక్కుకుని) ఎక్కువ
మార్పులేం చెయ్యవలసివున్నాయి. లేకపోలే
నీకు చెప్పకుండా మార్చిస్తానా? అదీకాక,
దీనిపల్ల నీకు కొంతభారం తగ్గిస్తా మనుకొం
టున్నాను.

సుశీల : అంటే?

ఆనంద్ : అదే!.....ఏ మనిషైనా తన వీలునామా
ప్రాస్తున్నాడంటే తనకు జీవితంలో చివరి
ఘడియలు వచ్చాయని తెలుసుకున్నాడన్న
మాట! (భాస్కరంపైపు తిరిగి) ఏమం
టారు?

భాస్క : చాలామంది ఉద్దేశ్యం అదే!

సుశీల : కాని మళ్ళీ ఈ తతంగం అంతా ఎందుకు?
దానికి దీనికి ఏమిటి సంబంధం?

ఆనంద్ : ఏమీ లేదనుకో—

సుశీల : ఇదంతా నీ పిచ్చి ఆనంద్...చీటికీ, మా టి
నీకు డబ్బు ఎంత వుందో చూసుకోడం నీకు
ఆనంద మనుకుంటాను.

ఆనంద్ : చూచుకోవడంకాదు. ఇచ్చివేయడం—

సుశీల : దానికేం? నువ్వు ప్రేమించినవాళ్ళకు
ఎలాగూ ఇస్తావ్!

[భాస్కరం డ్రాయింగ్ రూసుంచి కాగితం
తీస్తాడు.]

ఆనంద్ : (కొంచెం విసుగుతో) నే నప్పుడే ఇవ్వడం
లేదు...నేను ఆఖరు గడియల్లో పున్నట్లు
మాట్లాడుతున్నావ్.

సుశీల : నేనా! అట్లా ఎప్పుడూ మాట్లాడేది నువ్వే!

భాస్క : (డ్రాయింగ్ రూసుంచి తీసిన కాగితాలు ఇస్తూ)
క్రిందటి వీలునామా కాపీ ఇది దీన్ని చది
విన తర్వాత మనం మరోటి వ్రాయడం
బావుంటుందేమో?

ఆనంద్ : అనవసరం.

సుశీల : ఎందుకండీ? దాని కాపీ మా యింట్లోనూ
వుందిగా! పైగా, దాన్లో ఏమందో మాకు
బాగా తెలుసు.

ఆనంద్ : (క్రిందటి వీలునామాను చూపుతూ)
దానిలో పున్న దానికంటే ఇంకా ఎక్కువ

నేను ఇప్పుడు వదలిపెడుతున్నాను.....
ఎంతో చెప్పకోగలరా, భాస్కరంగారా!

భాస్కర : ఓ.....ఉహూ కూడా అందడంలేదు.

ఆనంద్ : అంతకంటే ముప్పైవేలు ఎక్కువ.....
మొత్తం లక్ష, ఎనభైవేలు.

సుశీల : అవి, వున్న నాలుగిళ్లు, పొలాలు, స్థలాలు,
తోటలు కాక!...మీరు మా కొత్త ఇల్లు
మాడలేదు కదూ!...తప్పకుండా మాడాలి.

భాస్కర : (మెల్లగా) అవును...విన్నాను.
[కొంచెంసేపు నిశ్శబ్దం. ఎవ్వరూ భంగ
పరచడానికి ఇష్టపడరు]

సుశీల : (చివరకు, మాటలను పెళ్ళిగిస్తూ) చెప్ప,
ఆనంద్! నన్ను ఈ భాగ్యాలన్నింటినంటి
దూరం చెయ్యడలుచుకున్నావా?

ఆనంద్ : లేదు, సుస్ లేదు నీకు ఇదివరకటికన్న
ఎక్కువే వస్తుంది.

సుశీల : అవును.....ఇదివరకటికన్న మనకిప్పుడు
ఎక్కువ వుందికదూ!

ఆనంద్ : (ఆవిడనుంచి ముఖాన్ని తిప్పుకొని) కాని--
[చెప్పడానికి జంకుతాడు.]

సుశీల : ఉ! చెప్ప ఆనంద్... ..కాని—ఏమిటి?
అదింతా నాదేకదూ!

ఆనంద్ : (చెప్పలేక, చెప్పక తప్పక, మొఖం పేల
వంగా అయిపోయి) అదే! అక్కడ
వీలునామాను కొంచెం సవరిద్దామను
కుంటున్నాను.

సుశీల : ఇన్నాళ్లుగా నా అనుమానం నిజమయిందన్న
మాట! అందుకేకదూ నువ్వు ఇక్కడకు
వచ్చింది.....పోనీ, నువ్వు ఎందుకు సవరించాలనుకుంటున్నావో చెప్పగలవా,
ఆనంద్?

ఆనంద్ : అదే! ... సవరించాలనుకోవడం సహజమే
కదా! ఇది నాలుగోసారి!

సుశీల : కాని ఈసారి మార్పడం మాత్రం సహజం
కాదు.

భాస్కర : కాని మాడండి—అవతల పిల్లలున్నారు.

ఆనంద్ : (తాను చెప్పడలుచుకున్నది, భాస్కరం

చెప్పినందుకు సంతోషించి) అదే — అదే
నా ఉద్దేశ్యంకూడా!

సుశీల : అంటే, నా పిల్లలకు నేను డబ్బు ఇస్తానా,
యివ్వనా అనే కదూ మీ అనుమానం!...
(ఆనంద్ తో) ఇంతవరకు వాళ్ళను పోషించ
డంలో నే నెప్పుడైనా పొరపాటు చేశానా
ఆనంద్?

ఆనంద్ : (ఆవిణ్ణి శాంతింపచెయ్యటానికి భుజంమీద
చెయ్యి వేసి, బుజ్జగిస్తూ) లేదు, సుస్ లేదు.
[సుశీల విసుగుతో, విడిలించుకొని, కిటికీదగ్గ
రకు పోయి నిలబడుతుంది]

ఆనంద్ : నీకు వాళ్ళంటే మమకారం యెక్కువ...
వాళ్ళకు నీ దగ్గర గారాబం ఎక్కువ. నువ్వు
అతిప్రేమవల్ల ఏం చేసినా వాళ్ళ జీవితాలు
చెడిపోతయ్.

సుశీల : అయితే, వీలునామా మార్పడం ఎందుకు?

ఆనంద్ : అందుకే! ... నేను నెల్లిపోయిన తర్వాత,
నువ్వు అనవసరంగా ఈ విషయాల్లో బాధ
పడకుండా ఉండాలనే నా అభిలాష!

సుశీల : నా డబ్బును నేను జాగ్రత్తచేసుకోవడంలో
నాకు బాధ ఏమిటి?

ఆనంద్ : (ఇక సహించలేక) కాని, ఇంతవరకు ఇది
నాడబ్బే కదా!

సుశీల : నీ మనసులో నువ్వు వూహిస్తున్న దేమిటో
నాకు తెలుసు ఆనంద్!

ఆనంద్ : (తనలోతాను అనుకుంటున్నట్లుగా) ఇంత
పెద్ద మొత్తం!

సుశీల : జనం ఇంతా వింటే ఏమనుకుంటారో
తెలుసా? ఇంతా నా స్వంతానికి వాడు
కుంటానని నువ్వును కుంటున్నా వను
కుంటారు.

ఆనంద్ : ఇంకా ఏమనుకుంటారో తెలుసా?... నేను
వచ్చే వారమే చచ్చిపోతానని నువ్వును
కుంటున్నా వనుకుంటారు.

[నిజానికి ఆనంద్ ఆలోచించి ఆ మాట
అనలేదు. ఆవేశంలో అన్నాడు. అయినా
ఫలితం మామూలే!]

సుశీల : ఓ!

వీలునామా

ఆనంద్ : నేననే దేమిటంటే—(తనలో అనుకుంటున్నట్లు) గుడ్ గాడ్! ఇంతా నువ్వు ఏవో ఓ వ్యాపారంలో పెట్టి నష్టపోతావనుకో! (డబ్బే తనకిప్పుడు సర్వస్వం అయినట్లుగా) భాస్కరం గారూ! ఇంతకష్టపడి, స్వహస్తాలతో సంపాదించిన ఇంత డబ్బు ఏ వ్యాపారంలోనో చిల్లినవ్వలేకుండా పోవడం తెలుచుకుంటే, చచ్చిపోయిన తర్వాత కూడా నేను శాంతంగా వుండలే నని పిస్తున్నది.

[భాస్కరం తలమాత్రం తిప్పి, చేతితో కాగితం ఇస్తాడు]

సుశీల : నువ్వు నిన్ను గురించే ఆలోచించు కుంటున్నావు కాని, పిల్లల్ని గురించి ఏమీ ఆలోచించడంలేదు, ఆనంద్.

ఆనంద్ : కా నేకాదు.

భాస్కర : (అగ్నిలో ఆజ్యం పోసినట్లు) ఆ, అన్నట్లు, మీ పిల్లలు కులాసానా?

సుశీల : గొప్పలు చెప్పడంకాదు. కాని, వాళ్లను చూస్తేనే చాలంశి... రామం ప్రిన్సిస్ కాలేజీలో చదువుకున్నాడు... ప్రిన్సిస్ కాలేజీ వంటిది ఇండియాలో ఒక్కటే ఉండండి!

భాస్కర : బాగా చదువుకుంటున్నాడనుకుంటాను.

ఆనంద్ : భూనభోంతరాళాలు బద్దలు చేస్తున్నానని వుత్తరాలుమాత్రం వ్రాస్తున్నాడు. వాడికి వున్న ఇద్దగు స్నేహితులూ మహారాజుల కొడుకులేనట!..... మొన్న ఆదివారం నాడు వాళ్లు ముగ్గురూ తప్పతాగి క్లౌసులోకి వచ్చారట! మరి ప్రిన్సిస్ కాలేజీకదూ! అటువంటి కాలేజీ ఇండియాలో అదొక్కటే!... ఇంతా చేస్తే వాడి కెన్నేల్లో తెలుసా భాస్కరం గారూ! పందొమ్మిది!

సుశీల : నువ్వలాగే చెబుతావులే ఆనంద్.

భాస్కర : మీ అమ్మాయి... ఎప్పుడో చూశాను... ఈ సరికి పెద్దదయి వుండాలి.

[ఆనంద్, సుశీల—ఒకరినొకరు సంతృప్తితో చూసుకొంటారు]

సుశీల : భాస్కరం గారికి చెప్పొచ్చు ఆనంద్.

ఆనంద్ : కేళకు పెళ్ళిచేద్దామని ఆలోచిస్తున్నాం భాస్కరం గారూ! మన—

సుశీల : పేరెండుకులే ఆనంద్!.....

ఆనంద్ : అవును..... అక్కలేదు ... ఏమైతే నేం? అమ్మాయి యిహ మనింట్లో వుండను.

భాస్కర : అదా! అట్లా చెప్పవేం? మీరు వీలునామా మార్పులనుకోవడం అందుకన్నమాట!

ఆనంద్ : ముఖ్యంగా అందుకే భాస్కరం గారూ! దానివల్ల వీలునామాలో చాలా మార్పులు చేయవలసిస్తయ్.

సుశీల : కాని, నాకు చేసిన వాగ్దానాలు మాత్రం మరచిపోకు ఆనంద్.

ఆనంద్ : అనే వాటిని గురించే ఆలోచిద్దాం.

భాస్కర : ఆ! మీరు పూర్వం ఏ సంస్థలకైతే విరాళాలు ఇద్దామనుకున్నాగో, వాటికి ఇప్పుడు కూడా ఇస్తారా?

ఆనంద్ : (కుర్చీలో మేను వాల్చి) ఆ!..... హాస్పిటల్ కు పది వేల రూపాయలకదూ?

సుశీల : నునకు ఇర్పి ఖర్చులు వస్తున్నయ్; ముంగు ముంగు. అది ఇవ్వడం అవసరమంటావా ఆనంద్?

ఆనంద్ : పదివేలు కాదు, ఇగవై వేలు.

సుశీల : ఆనంద్!

ఆనంద్ : నేను నిశ్చయం చేసుకున్నాను సుస్... మన దేశంలో హాస్పిటల్లు బాగుపడవలసిన అసవరం ఎంతైనా వుంది.

భాస్కర : మిగిలిన సంస్థలకు—

ఆనంద్ : మిగిలినవన్నీ ఎప్పటిలానే వుంచువచ్చుండి.

భాస్కర : మీ పిన్ని గారి కూతుళ్లకు—ఒక్కొక్కరికీ సంవత్సరానికి—మాడవందలు.

ఆనంద్ : దాన్ని అలా వుంచితే సరిపోతుందనుకుంటాను, సుస్.

సుశీల : పోనీ, ఒక్కసారే కొంత మొత్తంగా ఇస్తే—మొదట వాళ్లకు ఒక్కొక్కళ్లకు వంద రూపాయలు ఇస్తే సరిపోతుందనుకున్నాం.

ఆనంద్ : అప్పుడు నేను భాగ్యవంతుణ్ణి కాదు, సుస్.

సుశీల : వాళ్ళను ఇంతభారం ఒక్కసారి మొయ్యి మనవం భావ్యమా? వాళ్ళకు ఈ డబ్బు ఎలా ఖర్చు పెట్టాలో కూడా తెలియదు

ఆనంద్ : వాళ్ళూ పెద్ద వాళ్ళయినారు.

సుశీల : అంగువల్లు నే—వాళ్ళకు ఏం అవసరాలు వుంటయ్?...పోనీ, సంవత్సరానికి రెండు వందలు—

ఆనంద్ : వాళ్ళు కలిసివుంటే అలాగే సరిపోతాయనుకో. కాని వాళ్ళకు ఒక్కక్షణం సరిపడనే! (భాస్కరంతో) వాళ్ళిద్దరిమధ్య పచ్చగడ్డివేస్తే భగ్గుమంటుందనుకోండి!

సుశీల : బంగారుపులు—అందులోనూ అక్కా చెల్లెళ్లు—అలావుండడం మంచిదా? పోనీ ఓ పని చేద్దాం. వాళ్ళిద్దరూ కలిసివుంటే నే డబ్బు వాళ్ళకు ముడుతుందని చెప్పండి.

ఆనంద్ : ఇదికొంచెం బాగా నేవుంది.

భాస్క : ఇంతేకూ సుశీలాదేవిగారి విషయం—

సుశీల : ఇంకా నాసంగతి ఏమిటి? నిశ్చయం అయిపోయిందా!...ఏమంటావ్ ఆనంద్?

ఆనంద్ : (నిస్పృహతో, నిస్సారంగానవ్వి) ఇప్పుడా! ఎప్పుడో అయిపోయింది. (లేస్తాను)

[కొంచెంసేపు నిశ్శబ్దం]

భాస్క : (వ్రాయడం పూర్తిచేసి) బావుంది...కాని ఈ వీలునామా కూడా మా నాన్నగారే వ్రాద్దామనుకున్నారు ... కాని ఆయన విశ్రాంతికోసం పల్లెకు వెళ్లారు.

సుశీల : (లేస్తూ) కులాసాగా ఉన్నారా?

భాస్క : (తానుకూడా లేస్తూ) ఇదివరకటికన్న బావున్నారు—ఇప్పుడంతా ఆటలు, పాటలు—

ఆనంద్ : గానాబజానాలో ఉన్నారన్నమాట! యేం ఆటలు అడతారు?

భాస్క : ఏమంటయ్?...ఏచీట్లపేరే, చదిరంగమో—

ఆనంద్ : నాకు ఊపిరి పీల్చడానికికూడా టైం దొరకడంలేదంటే ... యీ వయస్సులో అలా విశ్రాంతి తీసుకోదానికైనా పెట్టిపుట్టాద్దూ కాని వీలునామా వ్రాసేటప్పుడు చూడండి ఆయనను. ఈ వీలునామా కూడా ఆయనే వ్రాస్తే భావుండునని వాకువున్నది.

కాని ఆయన్నింకా బాగా పెట్టదలుచుకోలేను.

భాస్క : ఇప్పటికయినా ఆయన మీ వీలునామా వ్రాయటమంటే చాలా ఆనందిస్తారు.

ఆనంద్ : అవును...నాకు తెలుసు. (వాస్తున్నప్పుడు ఆయన చేతులు చూడాలి, ఎలా పరుగెత్తేవో! సంగతులు నేను చెప్పినవే అయినా, తీరా ఆయన వ్రాశాక ఎలా వుంటయ్యానని భయపడే వాణ్ణి నేను.

సుశీల : నా కేసునిపించేదో తెలుసా? ఆ చేతుల్లో నే మనల్ని కోర్టుల్లో హాజరుపరచగలరు కదా! అని—

ఆనంద్ : (కొంచెం తత్తరపాటుతో) ఛా! అలా ఎన్నడయినా జరుగుతుందా?

సుశీల : నేను అనుకున్నది చెప్పాను ఆనంద్...ఆ! నువ్వు ఇంటికి వస్తావా, బజారుకు వెడతావా?

ఆనంద్ : పద.....క్లబ్బుకు వెడదాం.....వస్తాం భాస్కరంగారూ! మీ నాన్నగారు వచ్చిన తరువాత మా యింటికోసారి రమ్మనండి. ఆయన చూడలేదు...అదీగాక నాకు తీరదేమో!

భాస్క : అలాగే!తిప్పక పంపుతాను...ఆయన కూడా చాలా సంతోషిస్తారు....మీరు మొదటిసారి వీలునామా వ్రాయించడానికి వచ్చినప్పుడు—జ్ఞాపకం వుందా?

ఆనంద్ : అవునవును...తలుచుకుంటే చాలా తమాషగా వుంటుంది.

భాస్క : మీరు వెళ్లిసతర్వాత ఏమన్నారో తెలుసా? మీవంటి దాంపత్యంలోనే తెలియాలంటే ప్రేమ రహస్యం!

ఆనంద్ : (భాస్కరంతో కరచాలనంచేస్తూ) నిజమే భాస్కరంగారూ! (సుశీలవంకకు తిరిగి) చూశావా సున! మన ప్రేమను గురించి ఏమీ తెలియకుండానే ఆయన ఏమని చెప్పారో!

[సుశీల నవ్వుతుంది.]

వీలునామా

భాస్కర : అవునవును... ఆయనకేం తెలుసు మీ ప్రేమ ఎటువంటిదో!

[వాళ్లు వెళ్లిపోతారు. కాని ఒకరి చేతుల్లో ఒకరు చేతులు వేసుకొనికాదు. భాస్కరం వాళ్లు కనిపించేదాకా వాళ్ల వంక చూసి, తరువాత ఒక్కసారి ద్రాక్షమీద వున్న పీలునామా వంక చూసి, దానిని ద్రాక్షలో వుంచుతాడు. తిరిగి వాళ్లు వెళ్లినవైపుకే తిరిగి తనలో తాను నవ్వుకుంటూవుండగా - తెర.]

రంగమః 3

[పదేళ్ల తరువాత]

* * మనుష్యులు మారినా నివాసాలు మారలేదు. స్వల్పమైన మార్పులతో వెనుకటిగదే వెనుక వున్న గాంధీ, సెహ్రూ ఫోటోలకు ఇప్పుడు దండలు వేయబడివున్నాయి. కుర్చీల స్థానాన్ని సోఫాలు ఆక్రమించినాయి. ఓ ప్రక్క ఫ్లవర్ వేజ్ పెట్టబడివుంది. టేబుల్ మీద టెలిఫోన్లు రెండు వున్నాయి. గదికి మూల మరొకటి వుంది.

తెరలేచేసరికి గదిలో ఎవ్వరూ వుండరు. ఒక ఊణం తరువాత రాఘవయ్య గారు వస్తారు... మనిషికి, వయసుతోపాటు, చిత్వరం వచ్చింది. బాగా స్థూలకాయుడైనాడు ప్రతివిషయం ఏదో యంత్రంలా చేసివెయ్యడం తప్ప ఆలోచించడం ఇప్పుడాయనకు పడడంలేదు.

ఆయన వచ్చి గది నలుమూలలా పరీక్షిస్తూ వుండగా సంతానం వస్తాడు. వాడు కొత్త నౌకరు కావడంవల్ల వచ్చి నాయన ఎవరో తెలియదు. అందువల్ల తన అనుమతి లేకుండా ఇలా లోపలికి రావడాన్ని సహించలేక—

సంతా : సార్ !..... (రాఘవయ్య గారు పిలిపించు కోడు) మీకేనండి, చెప్పండి.

[రాఘవయ్య గారు విని, తల తిప్పుతాడు]
ఇంకా బాబుగారు రాలేదండి.

రాఘ : వచ్చానుకదోయ్!... (ఓ ఊణం ఆగి) ఓ! అంటే, భాస్కరంమాటా నువ్వు చెప్పేది?

సంతా : అవును సార్ !

రాఘ : ఇంకా రోజూ ఆలస్యమే నన్నుంట!... వైచిన్తనం వదలలేదు..... (కొంచెం ఆగి) అవును. పిల్ల లెప్పుడూ పిల్లలే..... ఆ! బంగారూ!

సంతా : నా పేరు సంతానం సార్ !

రాఘ : సంతానమా! నువ్వెవరు?..... బంగారాన్ని పిలు.

సంతా : (చనిపోయినవాళ్లను జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నాడన్న సానుభూతితో) ఆ పేరు కలవాళ్లు ఇక్కడ ఎవ్వరూ లేరు సార్.

రాఘ : (పిరికిగా) లేదా!..... అవును..... నాకు జ్ఞాపకం వస్తోంది... పాపం! (అయినా తనను తాను నమ్మించుకోలేక) సరే! వచ్చిన తర్వాత నేను రమ్మన్నానని చెప్ప.

[రాఘవయ్య తను వెనకకూర్చుంటే కుర్చీ స్థానంలోకి వచ్చి, అక్కడి తన కుర్చీ స్థానాన్ని వున్న సోఫామీద కోటు తగిలించి వుండడం చూస్తాడు]

రాఘ : ఈ కోటు ఎవరిది?

సంతా : బాబుగారి—అదే! భాస్కరం గారిది సార్ !

రాఘ : అది ఇక్కడ ఎందుకు తగిలించాడు? ఇది నా కుర్చీ అని తెలియదూ?

సంతా : అజేమిటిసార్ ! ఆయన అక్కడ ఎన్నాళ్ళ నుంచో కూర్చుంటూ వుంటే!

రాఘ : కూర్చోడానికి పీలు లేదు... బంగారం చేస్తున్నాడు? చూస్తూ వూరుకున్నాడా?

[ఛేబులమీది వుత్తరాలు ఒక్కొక్కటే చించి చూస్తూ ఉంటాడు.]

సంతా : ఏమిటిసార్ ! అడక్కుండా గదిలోకి వచ్చింది కాకుండా, ఇంకా వుత్తరాలు చించుతారేమండీ!... అవుత్తరాలు భాస్కరం గారివి.

రాఘ : ఏమిటి! ఒళ్లు కొంచెం దగ్గర పెట్టుకో! అసలు నువ్వెందు కిక్కడ?... బంగారాన్ని పంపు.

[సంతానం ఏమి చెయ్యడానికి పాలుపోని ఈ పరిస్థితుల్లో భాస్కరం వస్తాడు. మనిషి పాలిపోయి వుంటాడు. తెల్లని జుట్లు, వాకిలి దగ్గరకు వచ్చి, తండ్రిని చూచి, నిర్ధారిత పోతాడు]

భాస్క : (ఆశ్చర్యమూ, ఆనందమూ, బాధా ఒక్క సారే ముప్పిరికొంటయ్) మీరా, నాన్నా! (సంతానం వైపుకు తిరిగి, కోపంతో) నువ్వేనా అయిన నక్కడ కూర్చో పెట్టింది? (సంతానం వణికిపోతూ వుంటాడు.) ఇకా కాఫీ కావాలా అని కాని, అలా పడక కుర్చీలో పడుకోమనడం కాని, లేక పోతే ఇంటికి సరాసరి తీసుకురావడం కాని తెలియ దన్నమాట!—ఉ...చెళ్లు.

[‘బ్రతికారా డేముడా’ అనుకొని వెంటనే వెళ్ళిపోతాడు సంతానం].

రాఘ : (భాస్కరం వంకకే చూస్తూ) నువ్వు పెద్ద వాడి వయినావు భాస్కరం.

భాస్క : ఎప్పుడూ ఒకలానే వుంటామా? (కొంచెం లాలిస్తూ) అయినా మీరు ఇంత శ్రమపడి ఇక్కడి కెందుకు వచ్చారు చెప్పండి... ఆరోగ్యమూ సరిగా లేదాయో! పల్లెలో విశ్రాంతి తీసుకోవడం బావుండేదేమో?... ఎన్ని సంవత్సరాలైంది ఇక్కడకు వచ్చి!

రాఘ : అందుకే వచ్చాను ... అనుకోకుండా — షికారుకని బయలు దేరాను, నేషనులో రైలు వుంది ఎక్కాను.

భాస్క : ఆగండి...మితోపాటు ఎవరినైనా ఇంటికి పంపుతాను...విశ్రాంతి తీసుకుందురుగాని—

రాఘ : ఊరుకో భాస్కరం ... కొంచెం సేపు ఇక్కడే కూర్చుంటాను.

భాస్క : దానికే?...పోనీ కాఫీగాని,—

రాఘ : తాగేవచ్చానులేవోయ్!...

భాస్క : అయితే ఇక్కడ చలిగాలి బాగా తగులు తోంది. ఆ పడకకుర్చీలో పడుకుని నిద్ర కూడా పోవచ్చు. (పడక కుర్చీదాకా నడి పించుకొనిపోతాడు)

రాఘ : నిద్రా!...అవును. నేనిప్పుడు దానికితప్ప మరెందుకూ పనికిరాను ... ఒకప్పుడు — ఏమయితే నేం? ఒకప్పుడు నేను కూర్చున్న కుర్చీలో యివ్వాలే నా కొడుకు కూర్చున్నాడు! ... (భాస్కరం కోటును సర్టి, కుర్చీలో కూర్చుంటాడు) ఆ! భాస్కరం. నిద్ర వచ్చేవరకు ఏమైనా సంగతులు చెప్పు. ఆ! బంగారుబ్రతికేవున్నాడా భాస్కరం?

భాస్క : (తెలియనట్లుగా) బంగారా?

రాఘ : మన నౌకరు భాస్కరం —

భాస్క : ఓ! వాడా!...ఇప్పుడా! ముప్పైనిశ్చయింది పోయి.

రాఘ : ముప్పైయేళ్లు!...అంతా నిన్న జరిగినట్లుగా వుంది నాకు.

భాస్క : మీకు ఇప్పటిసంగతులకన్న పూర్వం సంగతులే బాగా జ్ఞాపకం ఉంటున్నాయ్ నాన్నా!

రాఘ : కావచ్చు.

[రాఘవయ్యగారు కుర్చీలో పడుకొని కళ్లు మూసుకుంటాడు. మరుక్షణంలోనే గురక వినబడుతుంది. భాస్కరం ఉత్తరాలు చూస్తూ వుంటాడు...ఓ నిమిషం తర్వాత సంతానం వస్తాడు.]

సంతా : రావుబహదూర్ ఆనందరావుగారు వచ్చాగు సార్!

భాస్క : (త్వరగా) ఆనందరావుగారా!...రమ్మయ్య.. [ఓ తీణం తరువాత ఆనందరావు లోపలకు వస్తాడు. ఇప్పుడాయన రావుబహదూర్... తీరని వ్యసంతో క్రుంగిపోయినవాడిలా కనిపిస్తాడు....ప్రస్తుతం కూడా అదే పరిస్థితిలో ఉన్నాడు.]

భాస్క : నమస్తే! ...రండి, ఆనందరావుగారూ! మీరు వస్తారనే అనుకోలేదు...కబురు లేకుండా కూడా ఇలా వచ్చేశారేం?...బావున్నారా?

ఆనంద్ : ఆ ... గొప్పగా ఉన్నాను ... (కొంచెం జోక్యూల్ గా) మళ్ళీ వెనకటి పనిమీదే వచ్చాను.

భాస్క : మరో పీలునామా తయారు చేయించడానికా?

వీలునామా

ఆనంద్ : అవును...అందుకే!

భాస్క : అవునవును...తప్పకుండా!

[ఆనంద్ కుర్చీలో పడుకొన్న రాఘవయ్య గారిని చూస్తాడు]

భాస్క : మా నాన్నగారు!... (మెల్లగా దగ్గరకు వెళ్ళి) నిద్రపోతున్నారా, నాన్నా!... (ఆనంద్ తో) అంతేనండీ! ఇలా మాట్లాడుతూ వుంటారు. మరుక్షణం! మగతలో పక్షిపోతారు. మనం చెప్పేవి వినిపించవు. (ఆయన నుడుటిని అంటి) మాశారా!... ఇహ లేవడం కూడా అనుకోకుండానే లేస్తారు...చాలా పెద్దవారయ్యారు. ఏ విషయాలూ జ్ఞాపకం వుండవు

ఆనంద్ : (అలోచనతో) జ్ఞాపకం వుండవా!...ఎంత అద్భుతం!

భాస్క : (గది మరొక ప్రక్కకు వస్తూ) విన్నాను, అనందరావు గారూ! చాలా విచారించవలసిన విషయం. అనుకోకుండా జరిగిపోయింది... అంతేనండీ! జీవితమే అంత! జీవిత గమ్యాన్ని చేరుకోవడానికి కలిసిబయలుదేరిన ఇద్దరు బాటసారుల్లోనూ, ఒకరు మధ్యలోనే విడిపోవడం విచారకరమైన విషయమే! అయినా ఏంచేస్తాం? అలా జరుగక తప్పదు.

ఆనంద్ : అవునవును...

భాస్క : (ఇంకా సానుభూతిని చూచించే కంఠంతోనే) చాలా మంచిది...నాకు ఆవిడ అంటే ఎంతో గౌరవం.

ఆనంద్ : (కొంచెం చిరాకు కనబరుస్తూ) సరే! ముందు మన పని కానివ్వండి...ఏమైనా ఆవిడ— మనం అందరం — నేనే ముందు వెళ్ళిపోతా ననుకున్నాం.

భాస్క : అవునవును... అంతేనండీ! ఎవరుముందో, ఎవరు వెనుకో ఎవరికి తెలుసు?

ఆనంద్ : తెలియనివి ఇంకా వున్నయ్!... మనం విల్లునుగురించి ఇంత బాధపడేవాళ్ళు!... ఆవేళ ఆవిడ— సరే! (కూర్చుంటూ) మరొకటి తయారుచేద్దాం కాని, నేను ఓడిపోవడం మాత్రం జరుగలేదు.

భాస్క : ఏమోనండీ! మనం అందరం తలలు వంచవలసిన వాళ్ళునునే నా కనిపిస్తుంది.

ఆనంద్ : అంతేనంటారా? లేదు, వీలులేదు...అలా జరగడానికి వీలు లేదు.

భాస్క : (ఏంచెప్పాలో తెలియక) ఆవిడ వుండగా ఇంతచేసింది! ఆవిడ చెప్పినట్లుగా నేవిల్లును—

ఆనంద్ : వీలేదు భాస్కరం గారూ! ఆవిడ చేసిందేమీ లేదు...

భాస్క : అంతేనంటారా? ఆవిడరాగానే మీకు సిరి అబ్బిందని, మీకు సంఘంలో గౌరవం, ఉన్నతస్థానం లభించాయని అంటారు... నిజంగా, సుఖీలానేమి గారిని ఆ సిల్కు దుస్తుల్లో చూడాలి—

ఆనంద్ : ఆపండి భాస్కరం గారు! అవిజ్ఞిపరించి నాకు బాగా తెలుసు!...ఆవిడ మొనటి నుంచీ సిల్కుల్లోనే ముణిగివుండేదా? సాదా చీరల్లో ఇంతకంటే హాయిగా, ఆనందం గా వుండే రోజులు వున్నయ్... (మనిషి దిగ జారిపోతూ, ఇంతలో తట్టుకొని) పరిస్థితులు విషమించినయ్! ఎందువల్ల? ఇవ్వకు జరిగిన ప్రతిసంఘటనకూ ఆవిడే కారణం!— (కొంచెం నేపు ఆగి, మాట మారుస్తూ) జీవితవ్యం... అదన్నీ తప్పకుండా వుండవల్ల లాభంలేదు...మనపని కానిదాం.

భాస్క : (సానుభూతిగా) నిజమే ననుకోండి... అయినా జీవితం మన బాధలకు పరిహారంగా సంతోషాలను కూడా ఇవ్వకపోదు...మీ అబ్బాయి వున్నాడు కదా!

ఆనంద్ : (స్పృహం గా) లేదు.

[భాస్కరం నిర్భాంత పోయి, నూటిగా ఆనంద్ కళ్ళలోకి చూస్తాడు.]

ఆనంద్ : వాడికీ, నాకూ ఎప్పుడో ఋణం తీరింది.

భాస్క : అదేమిటండీ!...ఒక వేళ అతను తప్పేదేని వుంటే—

ఆనంద్ : తప్పా! వాడుచేసిన పనుల్ని తప్పలని పిలవడం చాలా మృదువుగా వుంటుంది.

భాస్క : అంత—

ఆనంద్ : ఆఁ! అంతగా చెడిపోయాడు—సమా
లంగా—వాడిలో ప్రతి అణువూ కుళ్లి
పోయింది.

భాస్క : అలా అనకండి.... నాకే బాధగావుంది.

ఆనంద్ : (వ్యంగ్యంగా) నాకంటే ఎక్కువ బాధగా
వుంది కాబోలు!...ఏం? (ఇంతలో,
పుడేకంతో—) ఎలాగైతే నేం, వాడి
బాధ వదిలించుకున్నాను. వాడిని ఈ దేశం
నుంచి పంపించి వేశాను... చట్టం వాడిమీద
విరుచుకుపడ్డది. వాడికోసం కాదు—నా
కోసం...నా పరువునూ, ప్రతిష్ఠనూ,
కాపాడుకోవడం కోసం...వాడు నాకు
కొడుకా?...వాడి మీద ఎన్ని ఆశలు పెట్టు
కున్నాను? ... అందుకే నాకీ ప్రతిఫలం
దొరికింది...ప్రతివాళ్లూ నా వెనుక నే నన్ను
మానీనవుతున్నారు...ఇంకా మా అమాత్ర
యిని గురించి ఆడగలం—!

భాస్క : విన్నాను, విన్నాను...చాలా బాధాకరమైన
విషయం.

ఆనంద్ : నీదుకు..లోఫర్..అటువంటి వాడితో—
తనకారును నడిపే వెధవతో—

భాస్క : ఏం చేస్తామండి? రోజులు—!

ఆనంద్ : కారు...దీనికంతకూ కారణం కాదంటారా?

భాస్క : ఆవిడే నంటారా?

ఆనంద్ : (ఆ మాట వింటానికి కూడా అసహ్యించు
కున్నవాడి మాదిరిగా) ఎవరైతే నేం?...
ఇక నాకు ఎవరి సానుభూతి అనవసరం.
వాళ్ళిద్దరికీ నాకూ వివిధమైన సంబంధమూ
లేదు...(కొంచెంసేపు ఆగి) నేను ఈ సంఘ
టనలవల్ల సర్వనాశనమైనా ననుకుంటే
మీరు పొరబడ్డాడు.....ఆనంద రావంటే
ఎవరో వాళ్ళకు చూపిస్తాను...కాగితం తీసు
కున్నారా!...ఇది నా ఆఖరి వీలునామా!
వ్రాసుకోండి...నా నిశ్చయం చూస్తే మీకే
తెలుస్తుంది.

భాస్క : (అనునయిస్తున్నట్లు) అది కాదు ఆనంద
రావుగారూ! పరిస్థితులు కొంచెం చక్క
బడే దాకా ఆగడం—

ఆనంద్ : మీరు వ్రాస్తానంటారా, లేక నా దోషన
నన్ను పొమ్మంటారా?

భాస్క : మీరు తప్పదంటే, నేను కాదంటానా?

ఆనంద్ : అయితే వ్రాయండి...(కుర్చీకి వెనుకగా నిల
చి) నేను, నువ్వీలా సదనం యజమాని
ఎ. ఆనందరావును, నా యావదాస్తిని, నా
తదనంతరం—

భాస్క : (ఆగిపోయిన ఆనంద్ ను వ్రాసుకుంటూన్న
భాస్కరం తలయెత్తి చూస్తాడు.) ఆఁ—

ఆనంద్ : (తోచక) ఆఁ!...నా తదనంతరం...నా
యావదాస్తిని—

భాస్క : ఆఁ...యావదాస్తిని—

ఆనంద్ : యావదాస్తిని...(కంగారుగా) ఏం చెయ్య
లో తెలియడం లేదు భాస్కరం గారూ!
(ఏమీ తోచక, ఏదో ఒక నిశ్చయమికి
రావాలన్న మనోనిబ్బరంతోనూ, ఎంత
ఆలోచించినా తోచని దారితోనూ యుద్ధం
చేస్తాంటాడు.)

భాస్క : నిజంగా మీరు—

ఆనంద్ : కొంచెం సలహా చెప్పకూడదండీ భాస్కరం
గారూ! (కుర్చీలో కూలబడతాడు.)

భాస్క : మీ పినతండ్రిగారి కూతుళ్లు—బహుశః
చనిపోయారనుకుంటాను.

ఆనంద్ : ఎప్పుడో!

భాస్క : ఇంత డబ్బును చూస్తూ, చూస్తూ—

ఆనంద్ : ఇంత డబ్బును ఈ చేతుల్లో సంపాదించాను.
ఆఁ! మీరేతీసుకుంటేనో!...(రాఘవయ్య
గారివంక చూస్తూ) ఆయన ఏదేశాలతో వెళ్లి
విశ్రాంతి తీసుకోడానికి వీలుంటే అడు
కోవటానికి ఇది వుపయోగించదా? ఇది
మీకిస్తే, మీయిష్టం వచ్చినట్లు బీదకూ,
బిక్కితీ పంచగలరా?

భాస్క : ఆనందరావుగారూ!

ఆనంద్ : (జేబులోనుంచి ఒక కాగితం తీసి ఇస్తూ)
ఇదుగో! మూడు లక్షలవలభైవేలు,
నాలుగు ఇళ్లు, నాలుగుతోటలు, నాలుగు
కార్లు—ఇవన్నీ ఈ ఆరుగురిని నోళ్లు కొట్టి

వీలునామా

సంపాదించినవే? .. నేను కావాలని చెయ్యలేదు... వ్యాపారంలో ఒకరికి లాభం వచ్చిందంటే, మరొకరికి నష్టం వచ్చితీరాలి. (దగ్గరగా వెళ్ళి, బ్రతిమిలాడుతున్నట్లు) భాస్కరం గారూ? ఈ ఆరుగురికీ ఎంతెంత మొత్తాలు ఇవ్వాలో దీనిలో వుంది... వాళ్ళ ఉసురు నాకు తెలవకుండా, వాళ్ళకు నేను చేసిన అన్యాయానికి ప్రతిఫలంగా యివ్వండి మిగిలేది లక్షన్నర దాకా వుంటుంది. అది మీకు —... (తవ్వరగా) ఇల్లు తయారుచేసి మా యింటికి తీసుకురండి. సంతకం చేస్తాను.

భాస్కర : ఏమిటి, నిజంగానా!... తుమిందండి ఆనందరావుగారూ! ను మాత్రం తీసుకోలేను.

ఆనంద : (దృఢంగా నిశ్చయించుకున్న వాడి మాదిరిగా) మీరు కాకపోతే మరొకరు... మొదటి అవకాశం మీది... ఆలోచించుకోండి. ఏమంటారు?

భాస్కర : (ఆలోచించి) సరే!
(ఆనంద్ చేతులతో కాగితం తీసుకుంటాడు)

ఆనంద : అయితే ఈ విషయం పరిష్కారం అయినట్లే!... (లేచి, రాఘవయ్యగారి వంక చూస్తూ) నా మొదటి పీలునామా వ్రాసింది మీరు! చివరి పీలునామా మీ చేతుల మీదుగా తయారు కావడం లేదు!.....

రాఘ : ఏమిటా భాస్కరం, పీలునామా అంటున్నావ్?

భాస్కర : మేలుకొనే వున్నారా నాన్నా!

రాఘ : (పడక కుర్చీలో లేచి కూర్చుని, ఆనంద రావును చూచి) మిమ్మల్నెక్కడో—

భాస్కర : గుర్తు పట్టలేదా నాన్నా! ఆయన ఆనంద రావుగారు— ఇప్పుడు రావుబహదూర్ ఆనందరావుగారూ!

రాఘ : రావుబహదూర్ ఆనందరావుగారూ! (ఆనందరావు చేసిన సమస్కారాన్ని అందుకుని) చాలా సంతోషం... కానీ మిమ్మల్ని ఇది వరకెక్కడా చూడలేదు.

భాస్కర : చూడక పోవడమేమిటి నాన్నా! ఈయన ఆనందరావుగారు!

రాఘ : ఇదివరకు నాకో ఆనందరావు తెలుసు.

భాస్కర : అయితే ఈయన —

(భాస్కరం, ఆనందరావులు రాఘవయ్యగారివంక చూస్తూ వుంటారు. ఆయన మాత్రం నిర్లిప్తంగా బయటకు చూస్తూ వుంటారు.)

రాఘ : కాదు, కాదు... అతను కుర్రవాడు. పైకి రావలసినవాడు..... అతని భార్య! ఎంత అన్యాయంగా వుండేవాళ్ళు! ఎన్నో విశ్వకు పూర్వం... వాళ్ళిద్దరూ ఇక్కడకు వచ్చారు. వాళ్ళకు అంత తక్కువ ఆస్తివున్నా, దాన్నే ఎంత ఘనంగా చూసుకొనేవాళ్ళు! ఎంత కులాసాగా, హాయిగా వుండేవాళ్ళు!

భాస్కర : (వెనుకటి సంగతులు ఆనందరావుకు బాధను కల్గిస్తాయని భయపడి) పోనివ్వండి నాన్నగారూ!..... (ఆనందరావుతో) మానాన్నగారికి ఇప్పటి సంగతికంటే గతించిన సంఘటనలే బాగా జ్ఞాపకం వుంటున్నయ్యే..

ఆనంద : కావచ్చు... ఆయనను చెప్పనివ్వండి.

రాఘ : (క్షణం నిశ్శబ్దం. ఆ నిశ్శబ్దాన్ని చీలుస్తూ, మెల్లగా) పాపం! చివరికంతా బాగలతో అంతం అయింది. మీకు తెలుసా?

ఆనంద : (అనుకోకుండా నే ఆయనకు సమాధానం చెబుతాడు.) నాకు తెలుసు..... (కుతూహలంతో) నాకు ఆశ్చర్యం వేస్తుంది— పరిస్థితులు బాధాకరంగా ఎందుకు తారుమారయ్యాయంటారు?... ఎంత ఆలోచించినా నాకు మొదలు, చివర తెలియడంలేదు.

రాఘ : తెలిస్తే బాధ ఏముంది?... అది ఎప్పుడూ మనల్ని వెంటనంటే వుంటుంది..... దానికసలు మొదలంటూ వుండదు. ఇదంతా నాకు అతను చెప్పిన కే!

భాస్కర : నాకేమీ తెలియడంలేదు. ఆయన మరేదో విషయం మాట్లాడుతున్నారు.

ఆనంద : (భాస్కరంతో) కాదు. (రాఘవయ్యగారితో) ఏమిటంటే ఆ ఎప్పుడూ వుండేది?

రాఘు : అదే! విచారం, బాధ!...మనోవ్యధ!!!
అదొక్కటి లేకుండావుంటే, మనుష్యులు
హాయిగా వుంటారు. కాని అదిమాత్రం
నిత్యం వాళ్లను అంటిపెట్టకు వుంటుంది—
మాయని మచ్చా—నూదిలా బయలుదేరి,
దబ్బనంలా తేలుతుంది. చివరకు జీవితాన్ని
సమూలంగా నాశనం చేస్తుంది.

భాస్క : ఆయన మాట్లాడుతూంటేమిటో నాకు అగ
మ్యగోచరంగా వుంది...బహుశః ఏవో
దోహో లోకంలోవుండే, మాట్లాడుతున్నా
రేమో?

ఆనంద్ : (నిస్సారంగా) కాదు...ఆయనకు ప్రతి
విషయం తెలుసు...(రాఘవయ్యగారితో,
ఆదరంగానూ, గౌరవంగానూ) మరి ఆ
బాధను మాన్పుకోవడానికి వాళ్లెం ప్రయ
త్నాలు చేయ్యలేదంటారా?

రాఘు : వాళ్లకు తెలిస్తేకదా చెయ్యడం?...వాళ్లు
ఊహించనుకూడా లేదు ... అందువల్లనే
జాగ్రత్త పడలేదు. అది చివరకు వాళ్ళ జీవి
తాన్నే నాశనం చేస్తున్నప్పుడుగాని వాళ్లకు
తెలిసి రాలేదు...పాపం!

ఆనంద్ : పాపమా!

రాఘు : అది వుండకూడని జబ్బు, తగిన జాగ్రత్త
తీసుకోకపోతే ప్రతివాడిపనీ అంతే!

[ఒక ఊణం నిశ్చిబ్దం.....మరుఊణంలో
ఆయన మగతలో వుండిపోతారు.]

భాస్క : ఆయన ఏం మాట్లాడాలో మీకు తెలి
సిందా?...నాకు ఒక్క అక్షరం కూడా
తెలియలేదు.

ఆనంద్ : నాకు సర్వమూ తెలిసింది. మా విషయం
అంతా ఆయనకు సవిస్తరంగా తెలుసు.

(భాస్కరానికి ఇదివరకు ఇచ్చిన కాగితాన్ని
తేబుల్ మీద నుంచి తీసి ముక్కలు
ముక్కలుగా చించివేస్తాడు ఆనంద్.)

భాస్క : అమ్మయ్య! ఇప్పటికి నాకు సీమితం
చిక్కింది...మీ రూ చియ్యడం వాకు
చాలా ఆనందంగా వుంది.

ఆనంద్ : (అదేం వినిపించుకోకుండా) మాయని
మచ్చ!...అది నన్ను నాశనం చేసినట్లే యువ
కుల్లీ, వృద్ధిలోకి రాదగినవాళ్ళని నాశనం
చెయ్యకుండా కాపాడుతారు...నా పాపా
లకు ప్రాయశ్చిత్తం అదీ!...వాడైనా జీవి
తంలో నెలుగును స్వచ్ఛమైనా చూసి అను
భవించగలుగుతారు.

భాస్క : నిజం! ఇంత జబ్బుతో ఎంతైనా చెయ్యి
వచ్చు.

ఆనంద్ : (జబ్బు అనేమాటను ఏహ్యంగా అనుకరిస్తూ
హూ! జబ్బు!...జబ్బుతో ఏమాతుందండీ?
...కావలసింది వృద్ధయం!...వస్తాను.

[త్వరగా, వెనుతిరిగి చూడకుండా నెళ్ళి
పోతాడు ఆనంద్. కనిపించే టంతవరకూ
అటే చూస్తూ తిరువతేనలో తాను నవ్వు
కుంటాడు భాస్కరం.]

భాస్క : సంతానం, సంతానం!

సంతా : (వస్తూ) సార్...

భాస్క : నాన్నగారు నిద్రపోతున్నారు...చల్లగాలి
వస్తోంది...బయట గోలగావుంది; గాలితిగల
కుండా, గోల వినిపించకుండా ఆ తెర
వెయ్యి.

సంతా : చిత్తం సార్...

[తెర వేస్తాడు]

సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతము

శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు

రాజకీయశాస్త్రంలో సుప్రసిద్ధ సిద్ధాంతముగా పరిగణింపబడే 'సోషల్ కాంట్రాక్ట్' సిద్ధాంతాన్ని, ఆంగ్ల జిజ్ఞాసువులైన థామస్ హాబ్స్, జాన్ లాక్, ఫ్రాన్సిస్ హేజ్ సుడైన్ జాన్ బాక్స్టన్ రూసో, వివిధ దశలలో వివిధ రూపాలలో ప్రతిపాదించారు.

ఏ సిద్ధాంతాన్నైనా, పరిశీలించవలసివచ్చినప్పుడు ఏ రాజకీయ, సాంఘిక, చారిత్రక పరిస్థితులలో ఆ సిద్ధాంతం ఉద్భవించిందో మనము గణనలోకి తీసికోవాలి. అలా తీసికొన్నప్పుడే ఆ సిద్ధాంతం ఆ ప్రత్యేక చారిత్రకదశలో ఆ రూపంలో ప్రతిపాదించబడటానికి కారణము తెలుస్తుంది ఒకటే 'సోషల్ కాంట్రాక్ట్' సిద్ధాంతాన్ని మూడు విభిన్న రూపాలలో మూడు రకాల ఆశయాలను, సాధించేందుకు ప్రతిపాదించడము జరిగింది.

ఆంగ్ల రాజైన చార్లెస్ 1 కి, ఆలివర్ క్రాంవెల్ యొక్క నాయకత్వంక్రింది ఉన్న బ్రిటిష్ పార్లమెంటుకు, 1642 నుండి 1651 వరకు ఘోరమైన అంతర్యుద్ధం జరిగింది. యుద్ధానంతరం పార్లమెంటు రాజునే ఉరికంబానికి ఎక్కించింది విపరీతమైన అరాచకానికి జాతి నిర్వీర్యతకు అంతర్యుద్ధం తోట తీసింది.

1688—1679 వరకు జీవించిన ఆంగ్ల తత్వవేత్త థామస్ హాబ్స్ ఈ అంతర్యుద్ధాన్ని, అరాచకాన్ని, రాజాధికార ఊగతన, ఆంగ్లజాతీయైక్యతా వినాశాన్ని తన కండ్లారా చూచాడు. ఈ విపత్కర పరిస్థితులనుండి, జాతిని కాపాడేందుకు ఒక మార్గాన్ని వెతికాడు. ఆ మార్గా స్వేచ్ఛగా ఫలితమే 1651 లో ఆయన ప్రచురించిన 'ది లెవియాథన్' (The Leviathan) అనే గ్రంథము. ఈ గ్రంథంద్వారా ఆయన సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతాన్ని ప్రథమముగా ప్రచురముచేసాడు. తద్వారా నిరంకుశరాజరికాన్ని, కట్టుదిట్టమైన ప్రభుత్వాన్ని ప్రతిపాదించాడు.

ఆంగ్ల రాజైన జేమ్స్ II ప్రజాభీష్టమునకు విరుద్ధంగా పరిపాలన సాగించినందున 1688 లో పార్లమెంటు పరవీభ్రష్టుని చేసింది. దీనికే ఆంగ్ల చరిత్రలో "రక్తరహిత విప్లవం" అనే నామకరణము చేసారు. ఒక్క రక్తపుబొట్టైనా చిందకుండా మార్పు వచ్చింది కాబట్టి దీనిని యీ విధముగా పిలిచారు. 1682-1704 వరకు జీవించిన జాన్ లాక్ ఈ విప్లవాన్ని కండ్లారా చూచాడు. "దిన్యూసిప్షను"ని దీనిని పిలిచి, 1690 లో ప్రచురించిన 'టు ట్రైయల్ టైజెనెస్ ఆఫ్ గవర్నమెంట్' (Two treatises of Government) అనే గ్రంథంలో రక్తరహిత విప్లవాన్ని తాత్విక ప్రాతిపదికమీద సమర్థించాడు. ప్రజాభీష్టమునకు వ్యతిరేకముగా — ఏరాజు, యెంతటి ఘనుడైనా కావచ్చు — ప్రవర్తించితే వనీ భ్రష్టుడు, పతితుడు కావనడు — అనిదీ లాక్ సిద్ధాంతంయొక్క సారాంశము. తన గ్రంథములో చట్టబద్ధ రాచరికాన్ని, పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామికాన్ని ప్రతిపాదించాడు.

నేటి యుగమునకు సంబంధించిన మానవ చరిత్రలో మహాన్నతములైన మార్పులకు మూల కారణంగా పరిగణింపబడే ఫ్రెంచి విప్లవం 1789 లో భయంకరమైన తుపానులా చెలరేగింది. నాడు, ఫ్రెంచి సామాజికవ్యవస్థ ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ నైతిక రంగాలలో పతనమై శిథిలవశిష్టస్థితిలో ఉంది. ఆర్థికమైన మిఱుపల్లాలతో నాటివ్యవస్థ కొట్టుమిట్టాడింది. నాటి భూస్వామ్యవ్యవస్థలో గానుగెద్దు జీవితాన్ని గడిపిన రైతు దారుణదారిద్ర్యంలో కృశించిపోయాడు. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే నాటి ఫ్రెంచి సమాజం తుయవ్యాధితో, పక్షవాతముతో బాధపడింది. కుల్లిన కళేబరంలోని లుకలకలాడే క్రిములు, ఎట్టి విచిత్రమైన ఫలితాలను యిస్తవో, ఆ విధంగానే తిరుగులేని వ్యాధితో తీసుకొంటున్న ఫ్రెంచి సామాజికవ్యవస్థ

సమస్యల పరిష్కారముకొఱకు మహాధృత ఘోర రూపంలో విప్లవం రానువచ్చింది. భయంకర రక్తపాతము జరగనూ జరిగింది. మానవసభ్యతకే చేతును వాటిల్లి జేసే జుగుప్సాకరమైన నియంతృత్వం చెలరేగింది.

విప్లవానికి పూర్వం—1712-1778 వరకు జీవించి విప్లవాన్ని సమగ్ర నొక్కటి నమర్చించిన, రూసో

“Man is born free and equal

And free and equal he remains”

అనే మహాన్నత సందేశాన్ని యిచ్చాడు. 1762 లో “కాంట్రాక్ట్ సోషల్” ప్రచురణ జరిగింది. కొలది కాలంలోనే లక్షలప్రతులు అమ్ముడుబోయాయి. రూసోకు తత్ఫలితంగా మాతృజేషములో పుట్టగతులు నశించాయి. ఒక్కమ్మకిగా యూరప్ఖండమంతా ఈయన్ను బహిష్కరించింది. అంత ప్రసిద్ధికెక్కిన గ్రంథం ద్వారా సోషల్ కాంట్రాక్ట్ సిద్ధాంతాన్ని భిన్నరూపంలో, రాజరికనిరంకుశత్వఖండనకు మానవ స్వేచ్ఛా సమానత్వపరిరక్షణకు, తీవ్రతర ప్రజాస్వామ్యస్థాపనకు (Extreme form of democracy) ప్రతిపాదించాడు.

ఒకే సిద్ధాంతాన్ని, హాబ్స్ నిరంకుశరాజరిక సంస్థాపనకు ప్రతిపాదిస్తే, లాక్ చట్టబద్ధ రాజరిక ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించేందుకు ప్రచారముచేయగా, రూసో తీవ్రతరప్రజాస్వామ్యస్థాపనకు ప్రయత్నించడం జరిగింది.

థామస్ హాబ్స్ ఈ సిద్ధాంతాన్ని గూర్చి విమె చెప్పాడో, చూద్దాం. అధికారంకొఱకు మానవుని కున్న నిరంతరదాహమే, వ్యామోహమే అతనిని కార్యాచరణకు ఉద్యుక్తుణ్ణి చేస్తుంది, అని అంటాడు హాబ్స్. కారణము—మానవుడు ప్రధానముగా స్వార్థపరుడు అహంకారి.

ప్రతివ్యక్తి తనయొక్క వాంఛలను, అధికార వ్యామోహాన్ని, రుచులను తృప్తిపరచుకొనేందుకు ప్రయత్నిస్తాడు. ఇట్టి ప్రయత్నములో అందరి వ్యక్తులకు సమానమైన శక్తి యున్నది. ఈ శక్తితో ప్రతి వ్యక్తి ప్రతి యితర వ్యక్తికి వ్యతిరేకముగా ఆత్మరక్షణ కొఱకు అధికార సంపాదనకొఱకు సిద్ధపడతాడు. ఇదే హాబ్స్ యొక్క రాజకీయ సిద్ధాంతాలకూ మానవ మన ప్రత్యవదాన్ని గూర్చి, ఆయన దృక్పథానికి ప్రాతి

పదిక. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే మానవుడు స్వార్థపరుడు, అహంకారి. మానవ ప్రవర్తన కంతటికి ప్రాతిపదిక ఆత్మరక్షణ; ఆత్మరక్షణ అంటే వ్యక్తి తన ఉనికిని తాను భద్రపరచుకొనడం; ఉనికియొక్క భద్రత గూర్చి వ్యక్తికున్న వాంఛకి, అధికార సంపాదనకు, అవినాభావమైన సంబంధ మున్నది.

(ప్రకృతిదశ (State of Nature): మానవ మనస్తత్వాన్ని గూర్చి హాబ్స్కున్న దృక్పథమే ఆయన ప్రతిపాదించిన ప్రకృతి దశకు మూల బీజము. అయితే ప్రకృతిదశ అంటే ఏమిటి? ఆదిమ మానవుడు పశుప్రాయమైన జీవితాన్ని గడుపుతున్న దినాలలో తన భద్రతగూర్చి, ఆతని కున్న స్వార్థపూరిత మనస్తత్వమే ఈ ప్రకృతిదశకు మూలకారణమైంది. ఆ దశలో ప్రతివ్యక్తి ప్రతి యితర వ్యక్తితో సంఘర్షించేవాడు. ఒక నిరంతరమైన సంఘర్షణ నాడు జరిగింది. ఇట్టి పరిస్థితి నాగరికతకు భద్రతకు వ్యక్తి ఉనికికి, ఆస్తికి ప్రమాదంగా పరిణమించింది. నాటివ్యక్తి “ఒంటరియైన, దౌర్భాగ్యకరమైన” అసహ్యకరమైన పశుప్రాయమైన, అసభ్యమైన జీవితాన్ని గడిపేవాడు. అట్టిదశలో సదసద్వివేక శక్తిని, న్యాయన్యాయ విచక్షణా జ్ఞానాన్ని కలిగివుండేవాడుకాదు. నాటి వ్యక్తుల ప్రవర్తనను సక్రమ మార్గాన నడిపించు వ్యక్తిగాని, వ్యక్తుల పరిపత్ గాని (an individual or an assembly of individuals) లేక పోవుటయే ఇట్టి ప్రకృతిదశకు కారణమని హాబ్స్ భావం.

ఇట్టి స్థితి తమ భద్రతకు అపాయకరంగా పరిణమించినది కాబట్టి నాటి వ్యక్తులు ధన, ప్రాణరక్షణకు యోగ్యమైన ఒక సివిల్ సొసైటీని స్థాపించుట జరిగింది. దీనిని స్థాపించేముందు వ్యక్తులంతా కలిసి ఒక ఒడంబడికకు (Contract) వచ్చారు. ఈ ఒడంబడిక చేసికొన్న వ్యక్తులు తమకుహక్కుల నన్నిటిని ఒకవ్యక్తితో లేక వ్యక్తుల పరిపత్ తో (government) ధారాదత్తం (surrender) చేశారు. తత్ఫలితంగా ఒక రాజ్యము, ఒక సివిల్ సొసైటీ ఉద్భవిస్తోంది. దీనినే, హాబ్స్ ‘లా ఆఫ్ నేచర్’ (Law of Nature) అని పిలిచాడు. మానవ స్వభావములో వాంఛ, వివేకము అనే రెండు గుణాలున్నాయి మానవునిలోని వాంఛ యితరుల ఆస్తిపాస్తులను న్యాయరహితముగా స్వార్థకాంక్షతో పొందుమని చెబుతుంది.

సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతము

వ్యక్తిలోని వివేకము తన కంటే కావాలి అంటే సక్రమమార్గములో పొందమని బోధిస్తుంది. 'స్టేట్ ఆఫ్ నేచర్' లోనుండి 'లా ఆఫ్ నేచర్' లోకి ప్రవేశించిన వ్యక్తి వివేకవంతుడుగా హోబ్స్ చేత చిత్రించబడ్డాడు. ప్రకృతిశాస్త్ర నిధిమించి మానవులు తమ ప్రయోజనానికి ఒక సివిల్ సొసైటీని, ఒక స్టేట్ ని (రాజ్యాన్ని) నిర్మించుకొన్నారు. వ్యక్తుల ఆస్తి పాస్తులు, ధనప్రాణరక్షణ, వ్యక్తులు చేసికొన్న ఒక బహిష్కరణ సక్రమమార్గాన రక్షింపబడవలెనన్న ఒక శక్తి వంతమైన ప్రభుత్వము, ఆ ప్రభుత్వాని నేతగా ఒక వ్యక్తియో లేక వ్యక్తులపరిషత్తో ఉండడం అవసరం. వ్యక్తుల పరిషత్ గాక, ఒకే వ్యక్తి సార్వభౌమాధికారాన్ని కలిగియుండటం సమాజశ్రేయస్సుకు భద్రతను ఉపయోగముగా ఉంటుంది. సమాజమంతా ఒకే వాంఛను, ఒకే ఆభీష్టాన్ని కలిగియుంటుంది. అది సార్వభౌమాధికారియొక్క ఆభీష్టం. సమాజానికి సంబంధించిన అధికారమంతా సార్వభౌమాధికారిలోనే కేంద్రీకరించబడి ఉంటుంది. ఈ సార్వభౌమ అధికారము (The authority of the Sovereign) అవిభాజ్యం; నాశరహితం; అపరిమితం; నిరంకుశం; సర్వసమగ్రం; న్యాయానికి చట్టానికి మూలము. (Source of law and justice and above law and justice). ఈ విధంగా స్థాపించబడిన సమాజంలో ఉండే వ్యక్తికి రాజ్యాధి నేతకు వ్యతిరేకముగా తిరుగుబాటు చేసే హక్కు ఉండదు. వ్యక్తులు తమ స్వప్రయోజనముకొరకు ఒక సివిల్ సొసైటీని స్థాపించినాడే తమ హక్కుల నన్నిటిని సార్వభౌమాధికారికి ధారాదత్తం చేయడం జరిగింది. తత్ఫలితముగా వ్యక్తుల ప్రయోజనాలను రక్షించే ఒక సార్వభౌమాధికారి ఉనికిలోకి వచ్చాడు. అట్టి సార్వభౌమాధికారికి వ్యతిరేకముగా తిరుగుబాటు చేయడం అంటే తాము స్థాపించుకొన్న సమాజాన్ని, రాజ్యాన్ని విచ్ఛిన్నం చేసేందుకు ప్రయత్నము చేయడమే (The dissolution of the society and the state). సమాజ విచ్ఛిత్తి జరిగినప్పుడు ధనప్రాణరక్షణకు ఆపకాళి ముండదు. మరల అరాచకం వస్తుంది. ఈ పరిస్థితులు తిరిగి ఏర్పడకుండా ఉండవలెనంటే ఏ వ్యక్తి సార్వభౌమాధికారికి వ్యతిరేకముగా తిరుగుబాటు చేయకూడదు, అనేది హోబ్స్ యొక్క తర్కబద్ధమైన వాదన.

నిరంకుశరాజరిక సంస్థాపనకు, ఛాన్సిల్ ప్రభుత్వ పోకడలకు, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్య పరిహరణకు, నియంతల అవిర్భావానికి ఈ సిద్ధాంతంలో బీజాలున్నాయి.

1. మానవచరిత్రను శాస్త్రీయ దృక్పథంతో పరిశీలన చేసినట్లయితే ప్రకృతిదశ అనేది అసలు ఉనికిలో ఉన్నట్లు వివిధమైన సాక్ష్యములేదు. పశుప్రాయమైన జీవితాన్ని గడిపే మానవులు ఒక కాంట్రాక్టును ఏలా చేసికొన్నారో ఊహించడం కష్టము. అలా చేసికొన్నట్లు చరిత్రలో ఎట్టి ఆధారాలు కనబడవు కనుక హోబ్స్ యొక్క (State of Nature) 'ప్రకృతిదశ' ఆయన పుట్టేలోనుండి పుట్టిన ఒక పుక్కటి పురాణం.

2. సమాజాన్ని నిర్మించేందుకు కాంట్రాక్టు చేసికొనే పూర్వం వ్యక్తి స్వార్థపరుడుగా, అహంకారిగా, పశుప్రాయముగా హోబ్స్ చేత చిత్రించబడ్డాడు. అదేవ్యక్తి కాంట్రాక్టు అనంతరం, (సమాజస్థాపన జరిగిన తరువాత) స్వార్థాన్ని వదిలి సామాజిక వ్యక్తిగా సహకారముతో జీవించినట్లు చిత్రించబడ్డాడు. సమాజ స్థాపన పిదప వ్యక్తికి ఆపాదించబడిన సహకార స్వభావం వ్యక్తిలో సహజంగానే ఉండియున్నట్లయితే ప్రకృతిదశలో అంత పశుప్రాయమైన జీవితాన్ని గడిపివుండేవాడు కాదు. ప్రకృతిదశలో స్వార్థము, అహంకారం, అధికార వ్యామోహాలతో జీవించిన వ్యక్తి సమాజస్థాపన పిదప పరస్పర ప్రయోజనాలకొరకు జీవించు మానవుడుగా ప్రవర్తించడం అసంభవం, అసాధ్యం, ఊహాతీతం. కాంట్రాక్ట్ అనంతరము సాధుసత్తముడుగా ప్రవర్తించిన వ్యక్తి కంట్రాక్ట్ కు పూర్వము స్వార్థముతో మూర్ఖత్వవించిన అసమాధుడుగా వివిధముగా ప్రవర్తించాడో, ఊహాతీతము. తర్కశాస్త్ర విరుద్ధం. ఒక దశలోని అసమాధుడు, పశుప్రాయము అనంతరదశలో సాధుసత్తముడు ఏలాగు అయ్యాడో, ఊహించలేము, హోబ్స్ యొక్క సిద్ధాంతములో ఇదే తీవ్రమయిన దోషము.

3. సమాజానికి, రాజ్యానికి మధ్య వివిధమయిన వ్యత్యాసాన్ని హోబ్స్ గుర్తించలేదు. అదేవిధముగా రాజ్యానికి ప్రభుత్వానికి వ్యత్యాసము గుర్తించలేక పోయినాడు. సమాజమంటే పరస్పర సహకారముతో జీవించేటటువంటి వ్యక్తుల కూడలి. కొంత జనాభా

భూభాగము ప్రభుత్వము, సార్వభౌమాధికారము — ఈ నాలుగు లక్షణాలు గలదే రాజ్యము (State). కాబట్టి రాజ్యానికి, సమాజానికి కచ్చితమైన వ్యత్యాసమున్నది. ఈ వ్యత్యాసాన్ని ఫాసిస్టు నియంతగర్హించదు. కాబట్టి హాబ్స్ సిద్ధాంతములో ఫాసిస్టు బీజాలు గర్భికృతమై ఉన్నవి. అదేవిధముగా రాజ్యానికి, ప్రభుత్వానికి కచ్చితమైన వ్యత్యాసమున్నది. ప్రభుత్వం రాజ్యంయొక్క కార్య నిర్వాహకవర్గం మాత్రమే. రాచరికప్రభుత్వంపోయి ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వం రావచ్చును. కాని రాజ్యము మాత్రం విచ్ఛిన్నముగాదు. వ్యక్తి తిరుగుబాటు చేసినట్లుంటే ప్రభుత్వముతో బాటు సమాజం, రాజ్యం రెండుకూడా విచ్ఛిన్నమైపోవుననే హాబ్స్ వాదన ఇంగితజ్ఞాన వ్యతిరేకము.

4 హాబ్స్ ప్రకారం సమాజ మంతటికి ఒకే గొంతు, ఒకే అభిప్రాయం ఉంటుంది. రాజ్యాధి నేతయైన సార్వభౌమాధికారి అభీప్రయే సమాజంయొక్క అభీప్రయం. సమాజానికి సంబంధించిన అధికార మంతా సార్వభౌమాధికారిలో కేంద్రీకృతమై ఉంటుంది. ఈ విధమైన దృక్పథము ఫాసిస్టు నియంతల ఆవిర్భావానికి దోహదం చేస్తుంది. సార్వభౌమాధికారి అభీప్రయము మినహా సమాజములోని వ్యక్తులకు మరొకవిధమైన అభిప్రాయాలు ఉండుటకు వీలులేదు, అనే నియంతృత్వ సిద్ధాంతానికి ఈ దృక్పథము రాచబాట. స్థూలంగా థామస్ హాబ్స్ యొక్క సిద్ధాంతం దానిలోని దోషాలు యివే.

జాన్ లాక్ (1632-1704) 1688 లో జరిగిన రక్తరహిత విప్లవానికి పూర్వం రెండవ జేమ్స్ ఆంగ్ల దేశమును పరిపాలిస్తూ ఉండేవాడు. రాజరికము దైవ దత్తము (Divine right of kings) అనే సిద్ధాంతాన్ని తుచ తప్పకుండా అమలులో పెట్టి అతి నిరంకుశంగా పరిపాలించినటువంటి మూర్ఖుడు. ఈతని పరిపాలన సహించని ఆంగ్ల ప్రజలు 1688 లో తరిమివేసి ఒక రక్తపు బొట్టుకూడ చిందకుండా శాంతియుతంగా దేశమునుంచి బహిష్కరించారు. దీనినే రక్తరహిత విప్లవం (Bloodless Revolution) అని చరిత్రకారులు పిలిచారు. ఇది వాస్తవంగా విప్లవమా, కాదా అనే సమస్య ప్రస్తుతము మన కనవసరం. రెండవ జేమ్స్ పిదప ఆంగ్ల సామ్రాజ్యాన్ని అధిష్టించిన

రాజు చట్టబద్ధ రాచరికముగా కొనసాగించేందుకు అంగీకరించాడు. కాబట్టి జాన్ లాక్ యొక్క సోషల్ కాంట్రాక్ట్ సిద్ధాంతం 1688 లో జరిగిన రక్తరహిత విప్లవాన్ని సమర్థించేందుకు చట్టబద్ధ ప్రభుత్వాన్ని ప్రతిపాదించేందుకు ప్రచారం చేయబడ్డది.

లాక్ కూడ హాబ్స్ నిమిత్తనట్లు ప్రకృతిదశ (State of nature) అంటూ ఒకటి వున్నదని అభిప్రాయపడ్డాడు. ఈ దశలో వ్యక్తికి వ్యక్తి మధ్య పరస్పరవైరుధ్యాలు ఘర్షణలు లేవు. నాడు జీవించిన వ్యక్తులు శాంతి కాముకులై హేతుబద్ధమైన జీవితాన్ని గడిపేవారు. వారి యిష్టం వచ్చినట్లు ఆస్తిపాస్తులను మార్పుచేసికొనేందుకు ఎవ్వరి యభిప్రాయ సారము వారు ప్రవర్తించేందుకు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛను అనుభవించేవారు. విశ్వాన్ని సృష్టించిన భగవంతుడు మానవుణ్ణి కూడ సృష్టించాడు. అంతేగాక ప్రకృతి శాసనాన్ని (Law of nature) స్థాపించి, మానవులంతా ఈ శాసనాన్ని అంగీకరించేటట్లు చేపుకు చేసాడు. ప్రతివ్యక్తిలో అణుమాత్రమైన దైవస్వభావముంది. ఈ స్వభావ ప్రేరణవల్ల, ప్రకృతి శాసనాన్ని, ఉత్తమప్రవర్తనకు సంబంధించిన న్యాయము, కనుగొనగలుగుతున్నాడు. హేతుబద్ధంగా వర్తించడం మానవ స్వభావంలో యిమిడి వున్న ఒక విశిష్టలక్షణం. ఐతే, ప్రకృతిదశలో యిట్టి ఉత్తమప్రవర్తన కలిగివున్న వ్యక్తి సమాజనిర్మాణాని కెందు కుప్పమించాడు, అన్న ప్రశ్న వెంటనే ఉదయిస్తుంది దీనికి లాక్ సమాధానం — సదుపాయము (Convenience) కొరతే సమాజనిర్మాణం జరిగింది; రాజ్యం ఉనికిలోకి వచ్చింది. ప్రకృతి శాసనానికి (Law of nature)కి అధికార యుక్తమైన వ్యాఖ్యానం యివ్వడానికే, మానవప్రవర్తనను సక్రమమార్గాన నడిపించేందుకే, వ్యక్తులు, కాంట్రాక్ట్ చేసికొన్నారు.

ఇట్టి ఒకంబడిక చేసికొన్న వ్యక్తులు, తమ సమాజమైన హక్కులతో సమాజంలో ప్రవేశిస్తారు. తమ మీద తాము తీర్పు చెప్పకొనే హక్కునూ, న్యాయాన్ని నిర్వహించే హక్కునూ మాత్రమే వారు సమాజపరం చేస్తారు. హేతుబద్ధమగు శాసనాన్ని (Law of Reason) అమలుపరచేందుకు, వ్యక్తులు, తమలోతాము, ఒక ఒకంబడిక చేసికొన్నారు. తత్ఫలితంగా, సివిల్ సమాజనిర్మాణము, రాజ్యము

సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతము

ఉనికిలోకి రావటమూ జరిగింది. ఇది మొదటి ఒడంబడిక. దీనిపైన, వ్యక్తులతో కూడిన సమాజానికి, ప్రభుత్వానికి మధ్య రెండవ ఒడంబడిక జరుగుతుంది. హోబ్స్ సిద్ధాంతం ప్రకారం, ఒకే ఒడంబడిక జరుగుతుంది. ప్రభుత్వానికి, ప్రజలకు మధ్య ఏ విధమైన ఒడంబడిక జరుగదు.

కాని, లాక్ సిద్ధాంతంలో రెండవ ఒడంబడిక జరుగుతుంది. అదే ఆయన సిద్ధాంత మంతటిలోనూ విశిష్టత. ఈ రెండవ ఒడంబడికయే, ఆయన ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతానికి గాక, రాజకీయ శాస్త్రానికి తలమానికంగా పరిగణింపబడుతోంది. ప్రభుత్వం ప్రజల జీవితభద్రతను, స్వాతంత్ర్యాన్ని, ఆస్తిపాస్తులను ఎంత వరకు కాపాడుతుందో, అంతవరకే ప్రజలు ప్రభుత్వాధికారాన్ని అంగీకరించి, దాని శాసనాలను శిరసావహించవలసిన అవత్వం ఉంది. ప్రజాభీష్టంమీదనే ప్రభుత్వపు టునికి ఆధారపడుతుంది. ఏనాడు ప్రభుత్వం ప్రజలజీవితాన్ని నరకప్రాయం చేస్తుందో అలాడే దానిమీద తిరుగుబాటు, దాన్ని మార్చి, మరో ఉత్తమప్రభుత్వాన్ని స్థాపించేందుకు, ప్రజలకున్న హక్కు నాశనమౌతేమైనది. ఈ హక్కునుమాత్రం ప్రజలు ప్రభుత్వానికి ఒప్పజెప్పుకు; ధారాదత్తం చేయరు. కాని హోబ్స్ ప్రకారం, ప్రజలకు తిరుగుబాటు హక్కులేదు.

లాక్ ప్రకారం, సమాజమే సార్వభౌమాధికారాన్ని తనచేతిలో ఉంచుకొంటుంది. ఐతే, ఈ అధికారం సమాజం చేతిలో నివురు గప్పిన నిప్పులా ఉంటుంది (latent). ప్రజల ధన, ప్రాణ, ఆస్తి, స్వాతంత్ర్యరక్షణార్థము, సర్వకర్తగా నియోగింపబడిన ప్రభుత్వం తనవిధులను నిర్వహించినపుడు గర్భికృతంగా వున్న ఈ అధికారం ఉనికిలోకి వస్తుంది. సమాజ విచ్ఛిత్తి జరుగకుండానే, ప్రభుత్వవిచ్ఛిత్తి జరుగుతుంది, అని లాక్ సిద్ధాంతీకరించాడు. ఆయన సమాజానికి, ప్రభుత్వానికి మధ్య కచ్చితమైన వ్యత్యాసముందిని గుర్తించాడు. సార్వభౌమాధికారాన్ని సమాజ పరం చేసాడు. ప్రజాప్రాతినిధ్యంతో కూడిన శాసనసభను, (Legislature) ప్రతిపాదించాడు. “ప్రజాభీష్టమనే సిద్ధాంతానికి (The theory of consent) శాశ్వతమగుస్థానాన్ని, అంగ్ల రాజకీయచరిత్రలో, సమ

కూర్చాడు.” (లాస్కీ) ప్రభుత్వాధికారి (రాజు) శాసనాధికారంకంటే మిన్నగాదు. చట్ట బద్ధమగు రాజరికాన్ని, పార్లమెంటరీ ప్రాతినిధ్యంతో కూడిన ప్రజాస్వామ్యాన్ని శాసనబోధనత్వాన్ని, ప్రతిపాదించిన ప్రథమ గౌరవం లాక్ కి దక్కింది.

జాన్ లాక్ పిదప, ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించినవాడు జాన్ జాక్విన్ రూసో; ఈయనకూడ మానవుడు ఆదిలో ప్రకృతి దశలో జీవించాడని అంటాడు. మానవుడు సమాజముగా వుత్తముడు; దయా స్వభావుడు; జన్మతో, వ్యక్తి స్వేచ్ఛా సమానత్వాలతో పుట్టాడు. కాని, సమాజంలోని సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిస్థితులు ఆతని స్వేచ్ఛా సమానత్వాలను అరికట్టు సంకెళ్లుగా తియారయ్యాయి. ఆదిమమానవుడు ప్రకృతి దశలో ఆదర్శప్రాయమైన ఆనందాన్ని (Idyllic Happiness) అనుభవించాడు. నాటి మానవులు స్వేచ్ఛను, సమానత్వాన్ని సమపాళ్ళలో అనుభవించారు. క్రమక్రమంగా సమాజంలో సొంత ఆస్తి తలెత్తడంతో, వ్యక్తి సమాజ స్వేచ్ఛను కోల్పోయాడు.

కొబట్టి ప్రతివ్యక్తియొక్క ఆస్తి పాస్తులను, కాపాడే సంస్థను వ్యక్తి స్థాపించవలసిన అవసరమేర్పడింది. ఈ సంస్థ స్థాపనమువల్ల, ఇరుగు పొరుగు వారితో ఒక వైపునుండి ఐక్యమొందుతూనే, మరో వైపునుండి, ప్రకృతిదశలో అనుభవించిన ఆనందాన్ని పొందవచ్చును. ఇట్టి సంస్థను ఉనికిలోకి తెచ్చేందుకు వ్యక్తులు ఒక ఒడంబడిక, చేసికొన్నారు. తత్ఫలితమే ఒక సివిల్ సొసైటీ నిర్మాణము. ఈ ఒడంబడిక, చేసికొనేటప్పుడు ప్రతివ్యక్తి తన హక్కుల నన్నిటినీ సమాజానికి స్వాధీన పరుస్తాడు. తత్ఫలితంగా సమాజమే సార్వభౌమాధికారాన్ని కలిగిన సంస్థగా రూపొందుతుంది. వ్యక్తులయొక్క ప్రయోజనాల దృష్ట్యా సంఘముయొక్క అధికారాన్ని పరిమితం చేయనవసరంలేదు. వ్యక్తుల ప్రయోజనాల రక్షణార్థం ఏర్పరుచబడిన ఈ సంస్థ వారి ప్రయోజనాలకు భిన్నంగా వ్యవహరించదు. సమాజంయొక్క సామాహిక అభీష్టంతో, (General Will) వ్యక్తియొక్క అభీష్టం (Individual will) సంఘ ర్షించవచ్చు. సామాహిక అభీష్టంలో ఏ వ్యక్తినినా

అంగీకరించని పరిస్థితులతో, బలప్రయోగం ద్వారా నైనా సామూహిక అభీష్టాన్ని ఆతను అంగీకరించే బట్లు చేయాలి. అంటే—ఆ వ్యక్తి రాజ్యంయొక్క బలప్రయోగం ద్వారా స్వతంత్రుడుగా చేయబడుతాడు! (He shall be forced to be free!) శాసనం ప్రజలందరూ సమావేశమైన పరిషత్తులోనే చేయబడుతుంది. సమాజానికి సంక్రమించిన సార్వభౌమాధికారం నాశనహితం; అవిభాజ్యం; ప్రాతీనిగ్యరహితం. (Sovereign power is inalienable, indivisible and can never be represented or delegated) ఒక శాసనాన్ని చేయమని వచ్చినపుడు సమాజంలోని ప్రతివ్యక్తి సమావేశమవలసినదే. ఇట్టి తీవ్రతర ప్రజాస్వామ్యాన్ని (Extreme form of Democracy) ప్రచారం చేసిన విచిత్రవ్యక్తి రూసో. సార్వభౌమాధికారి శాసనాన్ని నిర్మిస్తాడు. ప్రభుత్వం శాసనాన్ని అమలుపరుస్తుంది. ప్రభుత్వం కాంట్రాక్ట్ ద్వారా స్థాపింపబడలేదు. కాబట్టి ప్రభుత్వం ఒడంబడికలో భాగస్వామి కాదు. రూసో ప్రకారం ఆదిమ మానవులు ఒకే ఒడంబడికను చేసికొన్నారు.

ప్రకృతిదళలో జీవించిన ఆదిమ మానవులు చేసికొన్న ఒడంబడికయొక్క ఫలితమే రాజ్యం; ఒకే ఒడంబడిక జరిగింది, దానిలో ప్రభుత్వం భాగస్వామి కాదు; వ్యక్తులు తమ హక్కులన్నిటిని సంపూర్ణంగా, సార్వభౌమాధికారికి, ధారాదత్తం చేసారు; సార్వభౌమాధికారం నిరంకుశం—అనే హాబ్స్ సిద్ధాంతంలోని ఈ లక్షణాలు, రూసో సిద్ధాంతంలో కనిపిస్తవి. కాని, ప్రభుత్వం నిరంకుశంగా వర్తించవచ్చు అనే హాబ్స్ అభిప్రాయంతో రూసో అంగీకరించలేదు. రూసో ప్రకారం, వ్యక్తి తన హక్కులను, ప్రభుత్వాధికారికి గాక, సమాజానికి ధారాదత్తం

చేస్తాడు. ఆ రీత్యా, రూసో ప్రభుత్వానికి, రాజ్యానికి మధ్య వ్యత్యాసాన్ని గుర్తించాడు. సార్వభౌమాధికారంలో భాగస్వామివైన వ్యక్తి, తనకు కావలసిన శాసనాలను, రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించుకునే హక్కును, తానే కలిగివుంటాడనే సిద్ధాంతాన్ని రూసో ప్రతిపాదించాడు. అధికతర ప్రజాస్వామ్య స్థాపనకు ఈయన సిద్ధాంతం, సమగ్రప్రాతిపదికను వేసింది. ఈ భావాలన్నీ, 1789 లో ఫ్రెంచి విప్లవసమయంలో ప్రకటించబడిన, మానవ హక్కుల ప్రకటనలో (1789—The Declaration of the Rights of man) పొంగు పరచబడ్డాయి. ప్రజాభీష్టమే రాజ్యంయొక్క ఉనికికి ప్రాతిపదిక అనే సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు.

రూసో సిద్ధాంతంలో (The theory of General will) సామూహిక అభీష్టమనేది, అర్థంగా నిర్ణయించబడినది. ప్రజలంతా ఏవిధమైన స్వార్థప్రయోజనాలు లేకుండా, సమావేశమైన పరిషత్తులో శాసనం చేయబడటం ఎట్లు సాధ్యమో ఊహితీతం.

సోషల్ కాంట్రాక్ట్ సిద్ధాంతాన్ని ప్రాచీన రాజకీయ సిద్ధాంతాలకు సంబంధించిన మూ్యాజియంలో భద్రపరచవలసిన అవసరం నేను ఏర్పడినా, ఆ సిద్ధాంతం కొన్ని పరమసత్యాలను ప్రతిపాదిస్తోంది. ఏ వ్యక్తిగాని, ప్రజాభీష్టానికి వ్యతిరేకంగా నిరంకుశాధికారాన్ని చలాయించలేడు; అలా చలాయించినపుడు ఆ ప్రభుత్వం మూలమట్టం కాక మారదు; దాన్ని నాశనంచేసి మరో ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించుకొనేందుకు ప్రజలకు అధికారముంది; మానవుడు స్వేచ్ఛను, స్వాతంత్ర్యాన్ని కోరుతాడు. ఈ సత్యాలను ప్రతిపాదిస్తోంది కాబట్టి, ఈ సిద్ధాంతానికి నేను కూడా కొంత విలువ వుంది.

బాలగంగాధరతిలక్

భ్యామకృష్ణ

పులిచంపిన లేడి నెత్తురు పులుముఖోలేను
ఖడ్గముగోడగ విరావం ఆలకించలేను
జగద్ధాతి! నీకుమారులమైన మేము
తత్వాలచేర, విప్లవాలచేర
ఒకరి నొకరం హతమార్చుకోలేము.

శాంతికోసం యుద్ధాన్ని ప్రజ్వలించ జేస్తారు
సుఖంకోసం ఆరక్త విప్లవాన్ని తిరింప జేస్తారు.
శ్రృశాన ధూమిని వికసిస్తుంది మీరు నాటిసమ్రాటచెట్టు
కాని ఎవరు తుడుస్తారు తల్లీ! నీ కన్నీటి బొట్టు
(కవి వాక్కు)

సుమారు ఒకదశాబ్దం ఆజ్ఞాతంగా ఉండి, క్రితం, ఎన్నికల సందర్భంలో 'ఆంధ్ర పత్రిక' లో జరిగిన వాదోపవాదాల సందర్భంలో శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ 'కవి వాక్కు' తిరిగి వినబడింది. పార్టీ కక్షలు, సిద్ధాంతాల కృత్రిమ ప్రభావం, యుద్ధావేశాల మగ్నత సాక్షాత్తు, తన యోగ్యత, మరచిపోతున్న రచయిత ప్రపంచాన్ని హెచ్చరించి వెలుగు దారి చూపించింది 'కవి వాక్కు'. కవి స్వతంత్రుడు ఆ రోజున రాజులకమ్ముడు పోయినా, ఈరోజున పార్టీ లకి ఉడిగం చేసినా కవి అస్వతంత్రుడైపోతాడు. 'వంచలేను నా యీ శిరస్సు ఏ అధికారం ముందు, ఒప్పులేను మానసిక దాస్యాన్ని ఏ ప్రభుత్వం' అని ముక్త కంఠంతో పలికాడు. కాని స్వాతంత్ర్యం అంటే స్వైరవిహారం కాదు. పులి చంపిన అమాయక పు లేడి నెత్తురు కవనానికి కావాలనడం కాదు. కవి స్వాతంత్ర్యానికి ఒక నియతి, ఒక గమ్యం ఉన్నాయి. మానవుడైన రచయితకి తోటి మానవుల యొడ ఉండవలసిన సానుభూతి, విశాల దృక్పథం లోపించితే రచయిత రాక్షసుడౌతాడు. అందుకే—

".....
వివేకంలేని ఆవేశం విపత్కరమాతుంది
సంయమం లేని సౌఖ్యం వివాదకారణ మాతుంది
సమ్యక్ సమ్మేళనములేని తొర్రాత్రికం
కఠోరమాతుంది

కరుణలేని కవివాక్కు సంకుచితమాతుంది!"
అని హెచ్చరిక చేశాడు.

1988 వ సంవత్సరములో శ్రీ తిలక్ తొలి రచనలు—బాల్యరచనలు— 'ప్రభాతము—సంధ్య' అనే పేరుతో—పుస్తకరూపంలో వెలువడాయి. ఆ పుస్తకానికి శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావు గారు పరిచయం వ్రాస్తూ "ఇంత చిన్నతనంలోనే యిన్ని కలలా, యింత ప్రతిభా, ఎక్కడనుంచి వచ్చినవా" అని ఆశ్చర్యం చూపించారు. నాటినుంచీ శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ కవితాశక్తి పక్కమై, ప్రతిభా వంతమై ఆధునిక సాహిత్యరంగానికి అలంకార సదృశమైంది. శ్రీ తిలక్ ఆంధ్రాంగ్ల సాహిత్యాలు తరచి చూచినవాడు. కొత్తగా వచ్చిన 'ఇజమ్'లనీ, నూతన సారస్వతి విధానాల్నీ బాగా ఆకళింపు చేసుకొన్న వాడైనా, ఆ పద్ధతుల్ని మక్కికి మక్కిగా దిగుమతి చేయడమనేది శ్రీ తిలక్ ఒప్పుకోడు. అతని నిశితమైన, హృదయమైన అభిరుచి అతనిని ప్రక్కదారులు తొక్కి నీయలేదు. సారస్వతం పేరున ఈ రోజున సాంకేతిక పరిభాషా సంకీర్ణమైన, ఆగమ్యగోచరమైన, రచనా పద్ధతి ఈ కవి రచనలలో కనుపించదు. ముఖ్యంగా ఆధునికమైన శ్రీ తిలక్ రచనలలో ప్రసాదగుణం, ఉదాత్తత ఎక్కడా లోపించవు. ఎక్కడైనా సాంకేతికమైన చిత్రణవున్నా అది కేంద్రమైన ఆ అనుభూతికి దోహదం యిచ్చేదిగానే వుంటుంది.

శ్రీ తిలక్ ఇట్లు భావమీదా, అటు భావం మీదా చక్కని అధికారం కలవాడు. అతని వృత్తాలు మృదుమధుర భావనాయత్వములై పక్కమైన తైలికలిగి సహృదయుల మెప్పుపొందాయి 'గోరవంకలు' అనే యీ కవి రచించిన వృత్తసంచయం రమ్యమైన భావనకీ, సాందర్యస్ఫూర్తికీ అటపట్టు.

అభ్యుదయకవులు ఈ కవినీ తమవాడనినా, నవ్యసాహితీసరులు శ్రీ తిలక్ తమవాడేనని అన్నా నిజానికి యితని కవిత్వము ఏ ఒక్క పరిధికి లొంగింది. నిజానికి అభ్యుదయరచన, అభ్యుదయ నిరోధకరచన అన్న వ్యత్యాసం చాల సంకుచితమైనది. సన్నిహిత కాలసమాజ పరిస్థితుల దృష్ట్యా ఏదో కొంతవరకు యీ భేదాన్ని సమర్థించడం జరిగినా, అనంతమైన కాలమూ, చరిత్రల దృష్ట్యా వీటికి అర్థం లేకపోవచ్చును. చివరకు ఒకానొక రచన ఏ సిద్ధాంతం ప్రతి

పాదించింది అన్నది ముఖ్యంకాదు. 'ఏవిధంగా చెప్పాడు? ఏ వ్యక్తిత్వం చెబి మాపించాడు? ఏ అనుభూతి కలిగించాడు?' అన్నదే సాహిత్యానికి విలువ నిచ్చేది, లేనిదీ అవుతుంది. అందువలన ఒకరచన విశిష్ట రసానుభూతిని కలిగించినంతవరకూ అది 'అభ్యుదయ' లేక 'అనభ్యుదయ' రచనయూ అన్న ప్రశ్న ఉపయోగపడుతుంది. 'నాకవిత్వం' అన్న యితని గేయాన్ని తలకించండి.

“నాకవిత్వం కాదోకతత్వం
మరికాదు మరేమన సత్యం
కాదు సాహిత్యం, సామ్యవాదం
కొదయ్య ఆయోమయం, జరామయం.

నా ఆక్షరాలు
కన్నీటి జనులలో తిరిగి దయాపాంశతాలు
నా ఆక్షరాలు
ప్రజాశక్తుల వహించే విజయ విరావతాలు
నా ఆక్షరాలు
వెన్నెలలో ఆడుకో నే అందిమైన పిల్లలు”

ఎక్కడ అందంవుందో, ఎక్కడ మానవత్వం, కరుణ ఉన్నాయో అక్కడ ఈ కవి లేఖనతాండవం చేస్తుంది. అభ్యుదయవాదుల విప్లవగీతాలలోని 'దంపండి, పాదపండి, నెత్తురుతాగండి' అన్న క్రాంతి పాత్ర ఇతని ఉద్దేశ్యంలో పూర్తిగా వర్ణనీయము శ్రీ తిలక్ పాత్రగీతన సంప్రదాయాలనీ. విశ్వాసాల్నీ, పద్యక్షల్నీ ఎదిరించినవాడే! ఒక విధంగా ఆతను విప్లవభావులకు కాని అందువలన శాశ్వతమైన విలువల్ని తరుమరు చేయాలనే దుస్సంకల్పం శ్రీ తిలక్ కు లేదు. 'కొత్త' అన్నది ప్రతీదీ అతనికి పరిగ్రహణ్యం కాదు. అతని విశాలమానవతాకరుణాపాత్రవాదానికి నిలబడని ఏ విశ్వాసాల్నీ, సిద్ధాంతాల్నీ అతను నమ్ముడు. కాని కరుణ, సాంఘికీకరణ ఇతని కవితాదేశానికి వెనుకనున్న శక్తులు. శ్రీ తిలక్ రచించిన 'మేగాక్షర' నిజంగా ఆధునికులకు 'మాకు లపత్రం' వంటిదేనని నా అభిప్రాయం.

‘మేం మనుష్యులం

మేం మహానుభులం

గుండెలోపలి గుండె కదలించి

తీగల్గవల తీగవరించి

పాట పాటకు లేమ కెరటంలాగ

మాట మాటకు మోగుకొన్నెరలాగ

మేం ఆశుతాం!

మేం పాడుతాం!”

మేం ఉపాసకులం

మేం విపాసువులం

భూమి అంచుల వెలుగు తేరకట్టి
తొంకలతిక్క తిరిగిపెట్టి
పాటపాటకు వెండివారంలాగ
మాటమాటకు మంచు దూరంలాగ.

మేం సాసతాం!

మేం రేగుతాం!

మేం నవీనులం

మేం భావుకులం.

పాతలోకం గుండెలో శత్రువు పగిలించి
భావికాలం చంద్రకాంతపు శిలకరగించి
పాటపాటకు సోకు స్వర్గంలాగ
మాటమాటకు దూకు సింహంలాగ.

మేం నిలుస్తాం!

మేం విలుస్తాం!

మేం మనుష్యులం

మేం మహానుభులం

మాకు దాస్యంలేదు

మాకు శాస్త్రంలేదు

మాకు లోకం ఒక గీటురాయి

మాకు కరుణ చిగురుతురాయి.

మేం పరశీలన సహించం

మేం దివ్యత్వం నటించం.

గాలి గుర్రపుజాలు విరిచి

పూలవర్షం భుజిచి కురిపించి

పాటపాటకు పొంగు మున్నీగులా

మాటమాటకు జారు కన్నీరుగా.

.....” [భారతి, ఆక్టోబరు 1945]

ఈ కవి ఆశుతాడు, పాడుతాడు.

భావకవులు ఎక్కువగా స్వీయభాగా గాల్నీ, ఊహానుందిరమైన ప్రేమనుల్నీ కవితావస్తువులుగా గ్రహించారు. అలాగే నేటి రచయితల రచనలలో సామాజిక రాజకీయ దృక్పథంమాత్రమే కనపడుతుంది. శ్రీ తిలక్ కవితలేఖని సమగ్రమైన ప్రవిశ్చయం కలిగినది. యుద్ధం, సైనికుడి మనస్తత్వం, మనశ్శాంతి, పేదరికం, తామం, ఋతువర్షం, వియోగం, విరహం— ఇతని కవితావస్తు సామగ్రిలో చేరుతాయి. జిల్లాసామ్యార్థకమైన ఇతని 'గుండెకింగనవు' ఒక కొవకు చెందినది.

శ్రీ తిలక్ చిత్రాలు సరికొత్తగా కవిలోఉండే అనుభూతిని పాఠకునికి అందిస్తాయి. ఒక్కొక్కరి తన అనుభూతి విశిష్టతను తనయొక్క చిత్రీకరణ ద్వారానే నూచించాలి అందుకనే చెప్పేవిధానం లానూ, చిత్రీకరణలోనూ ఒక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమూ, ఒక క్రొత్తదనమూ ముఖ్యంగా ఉండాలి. ఉదాహరణ

ఇను ఈ కవి రచించిన 'ముసలివాడు' అనే వచన పద్యంలో—

“కనుకూడులు నల్లనయి
పెనుమోడులు చల్లనయి
కీలుకీలున బాసగా
నాడునాడులు లాగగా
చలి గాలి చూరులో కనరినటు
చలిచీమ మట్టిలో దొలిచినటు

వచ్చినది, మూగినది, ముసిరినది, ముసలితనము...”

అని 'ముసలితనా'న్ని అతిసహజంగా, క్రొత్తగా చిత్రించాడు.

ఇతని 'వేసవి' చక్కని రచన. వేసవికాలపు అలసత్వాన్నీ, ఉష్ణతనీ, నూతన వైచిత్ర్యంతో రచించినాడు.

“కాలం కదలదు—గుహలో
పులి పంజావిర్బగు—చేపకు
గాలంతగలదు—
చెట్లనీడ ఆవులు మోరలు
దింపపు—కల్లిపిల్ల బల్లిని
చంపదు.

కొండమీద తారలు మాడెను
బండమీద కాకులు చచ్చెను...
కాలం కదలదు...
ఎండుటాకులు సుడిగాలికి తిరిగెను
గిర్రున—వడగొట్టిన భిక్షుకి అరచెను
చెరిగ—
పంకా క్రింద శ్రీమంతుడు
ప్రాణం విడిచెను—గుండెక్రింద నెత్తురు
నడచెను—.....
.....”

‘పంకా క్రింద శ్రీమంతుడు ప్రాణం విడిచెను’ అన్న పద్యం వ్యంగ్య పూర్వకమైన సన్నివేశాన్ని మనకు దృశ్యమాత్రంగా చూపిస్తుంది.

ఈ కవి ఒక ‘పాడుపోయిన’ శిథిలమైన, ఒక కు గామాన్ని చూసినపుడు ‘ఈ గాలిలోన పూర్వపు శరీరస్పర్శావేతల్యాన్ని’ అనుభవించుతూ యిలా అంటాడు—

“.....
కాలిబాద్యే యిల్లులా జీవితం జరుగుతుంది
ఒక పెగటు ఏదో నన్నావరించుకుంది.
కాలం పాడునుయ్యిలా నాకన్నులకు కనపడింది”

ఆ పాడునూతిలో ఎన్ని శతభ్రామాలు, ఎన్ని చరిత్రలు, ఎన్ని కల్పనలు అణగారిపోయినవో!

వంగదేశంలో మౌర్యుల వచ్చింది. గోజాకి కొన్ని వందలయింది. పేర్లులమృత్యు, “వేవ్ మెంటు” వివాదా చచ్చిపోతున్నారు. ఒక ప్రక్క విదేశ ప్రభుత్వం తటస్థంగా ఏమీ జరగనట్లు చూరుకుంది. మరొక ప్రక్క మహాకాదు విపరీతంగా “బాక్ మార్కెటు” చేస్తున్నాడు “భూలోకం” అన్న గేయంలో యీ సరికవర్సన్నీ, దిరిగిల బాసనీ, ఒక మూలజరిగే యుద్ధంవల్ల కలిగే వినాశనాన్నీ చిత్రిస్తాడు.

“అస్థిమూల పంజరాలు
ఆర్తరావ మందిరాలు
ఏలోకం తల్లి—యిలు
ఏవో బావ్యజాలలు”

అని కుమారుడు ప్రశ్నిస్తే తల్లి జవాబు చెబుతుంది.

“కాలు కడుపు యిమ్మన్నది
గాజు మేడ లేదన్నది
అన్న పూర్వకంట్టి ముంగు
కనపడినది రక్తబిందు

* * *

కూడులేని లోకం యిది
గుండెలోతు తాపం యిది
సోమయాజి శాపం యిది
పెద్దలున్న మిడ్డెలున్న పాపం యిది
అడుగునన్న అడుగుతీర్పు లోకం యిది
ఇది “భూలోకం” అన్నీ!—యిలు
అస్థిమూల పంజరాలు
ఆర్తరావ మందిరాలు
పూజలేని గులక రాళ్లు”

[ప్రతిభ; సంపుటి: 8; సంచిక: 1; 1945]

ఈ నాగరికత, ఈ యుద్ధోన్మాదం పీడితమైన యీ భూమిని ఎటువంటినరకంగా తయారుచేశాయో మనకి ఒక్కసారిగా తెలియపడుతుంది. ఈ దారిద్ర్యానికి ఈ నోరులేని జీవానికి ముక్తిలేదా? ఈ నాగరికత గమ్యం ఏది? కరుణామూర్తయైన కవిలేఖరి ఆక్రోశం ఆలకించింది. 1945 ఏప్రిల్ భారతిలో ప్రచురింపబడిన “ఆర్తగీతం” అనే గేయంలో కవియొక్క తీవ్రమైన మనకి గోచరిస్తుంది “నా దేశం ఔన్నత్యాన్ని గురించి చెప్పకు, “కల్పర్”, అభ్యుదయం, నాగరికత మొదలైన పదాలు—వాటి అర్థాలు నాకువద్దు. నాకు కనపడుతున్నది మానవుడుగా నీతిని పాటించుకున్నాడే జరిపే అత్యుచారమూ, నీయొక్క నిర్లప్తత, నిన్ను కాదన్నట్లు నువ్వు నీ సుఖంలో కోర్కెలలో నువ్వుండిపోవడం— ఇంకా మానవుణ్ణి అనీ, సంస్కారి ననీ నిన్ను నువ్వు ఎలా అనుకోగలవు?” అని తనను తనే ప్రశ్నించుకుంటున్నాడు. మనల్ని ప్రశ్నిస్తున్నాడు.

“పైస దైవమునకు క్రింద మానవునకు జవాబు చెప్పవలసిన వాణ్ణి; రసాల మంట శిరసు వంచిన వాణ్ణి; రాత్రిముఖ రుదితిబాధా కంఠవాళాన్ని...”

“ఈ రోజున నేను చూచినది యేమి? విధి ఇన్ని కత్తులను దూసింది యేమి? జాగృతి హేతువాద రల రుధిర మేమి?... ”

ఓ : వి శైవ్యం అనే కత్తి కొనసు ఎర్రనిరక్తం కనబడింది. ‘ఇదంతా ఏమిటి?’ అని బాగాతో, సిగ్గుతో కుండుకొని పోతాడు, విస్తపోతాడు.

“నేను చూశాను నిజంగా మూర్ఛిగవత్ దైన్యాన్ని, హైన్యాన్ని; తుభిత్తాద్రుకల్లోల నీర ఘల్పి; గచ్చుతో శివాకార వికాశాల్ని”

‘ఇది ఏ నాగరికతకు ఫలప్రతి?’

అని ప్రశ్నిస్తాడు. విమానాలు, ఆకాశాన్నింటే సాగాలు (Sky.scrappers), సైన్సులో జరిగిన అభివృద్ధి, యిన్నీ ఉన్నా కూడా ‘ఈ నాగరికతారణ్య వాసం భరించలేను’ అని నిస్పృహ చెందుతాడు. ‘ఏ భగవంతుడు పీశ్య దుస్థితిని గమనిస్తాడు?’ అని వాపోతాడు.

ఘోరమైన యీ విషాద విషమ సమస్యని పాఠకుని మనో శేత్రానికి దూపుతాడు. సమస్య పరిష్కారము అతను నూచించడు. అది అతని పనికాదు. సామాజిక రాజకీయ వేత్త లాలోచింప వలసిన విషయం అది. కవిత్వముయొక్క ముఖ్య ప్రయోజనమే వేరు. కవి బూజుపట్టి మొద్దుబారిన మన చైతన్యాన్ని రుతిపి తిరిగి పగులు పెడతాడు. మన అనుభూతుల్ని సువిశాలమూ, సునిశితమూ చేస్తాడు. కేవలం వచన రచనలో పద్యానికన్న శక్తిని తీసుకురావడంలో శ్రీ తిలక్ అందెవేసిన చేయి. అంతర్లీనంగా ఉన్న ఒక విచిత్ర మైనగతి ఇతని వచన పద్యాల్ని నడిపిస్తున్నది. ఈ చిగ్గ మైన రచనలు మన మనస్సులకి దగ్గరగా వచ్చి పలక రించినట్లు అనిపిస్తుంది. ‘ఆరగ్గీ’ ఒక ఉత్కృష్ట మైన రచన.

పైనికుని మనస్తత్వం ‘పైనికుని ఉత్తరం’ అనే వచన పద్యంలో హృదయంగమంగా చిత్రించబడింది. యుద్ధం నేటి సమస్యలకి పరిష్కారం అయింది. కాని ‘శాంతి’ అనేది ఈ ఔత్సాహికమీద మృగ్యం అయి పోయింది. ప్రతివాదూ తన దేశానిదే న్యాయం అనీ, విజయం తనదేనీ నినాదివిస్తాడు. కాని ఏ యుద్ధం లోనూ ఏ ఒక పక్షందీ న్యాయంకాదు. చారిత్రిక దృష్ట్యా యుద్ధంవల్ల సర్వనినాశనమే ఫలితంగా వస్తోంది. కాని యుద్ధం చేస్తే పైనికుని మనస్తత్వం విచిత్ర మైనది; సానుభూతి దూషితగినది. ‘ఎవర్ని చంపుతున్నాడు? ఎందుకు చంపుతున్నాడు?’ ఇది అతనికి తెలియ వలసిన అవసరం లేదు. యాంత్రికముగా

యుద్ధ రంగంలోకి చొచ్చుకొనిపోయి ఒకర్ని చంపడమో, తాను చావడమో చేస్తాడు. అతడు స్వీయోన్నతభావాల్ని, ఆత్మనీనొక్కి వేసి, ఆ వాతావరణాని కనుగుణమైన కూరత్యాన్ని వహిస్తాడు. అతని మానవత్వం ప్రతి నిమిషము చిన్నాభిన్నం అయిపోతూ వుంటుంది. ఒకవిధమైన మానసిక హైన్యం లోకి దిగజారిపోతాడు.

“.....

ఆర్థ రాత్రిదాటిందివి మ్రోగిన ఒంటిగంట మంటలా మొహాన్ని కొట్టింది.

నేను, ఇదివరకటి నేనుకాను, నాకువిలువలులేవు, నాకుసుధూతులేవు చంపడం, చావడం, మీసండువ్వడంలాంటి అలవాటయింది !

కనిపించే యాయూనిఫారమ్ కింది ఒక పెద్దచిరాక, ఒక అనాగరికత ట్రెడ్డికిందినదిలాగ రహస్యంగాఉంది వదలలేనిమోసపు ఊబిలాగఉంది నేనంటే నాకే అసహ్యం అందుకే మరీయరీచింపుతాను మరీమరీతాగుతాను..”

కాని యీ యుద్ధం సమాప్తి అవగానే ‘తిరిగి నా యింటికి వెళతాను’ అన్న భావమే యింకా అతనిలో ఆశ రగులుస్తూ వుంటుంది.

“ఇంక తెల్లవాడతోంది దూరంగా ఆల్పస్సహిదయుండు దుఃఖంలా కరుగుతోంది ప్రభాతంసముద్రంమీద పంజినాకలాఊగుతోంది తిరిగిఎప్పుడు మనవూరువస్తానో, నిన్ను చూస్తానో అందమైన తెల్లనిసవ్వ నీమెడలో గొలుసుగొలుసులుగా కడలినపుడు ఆదోవిధమైన చెమ్మగిలిననీచూపు నెమలిరక్కలా విప్పికొన్నపుడు ఎన్నాళ్లకి! ఎన్నాళ్లకి!

ఈ విధంగా కరుణావ్యగ్రమైన వాతావరణాన్ని కవి కల్పిస్తాడు. లక్షలాది సైనికుల బాధ, ఆందోళన, దైన్యపరిస్థితి మనకు తట్టుతాయి. అయినా ఆ సైనికునికి తన యిల్లు, వాకిలి, పిల్లలమీదవుండే మమతయే అతని భయంకర జీవితానికి శాంతిని కలగజేస్తోంది. చివరికి—

“సెలవ్, అబ్బు! చలి. చలిగాలిపండలమీద కత్తిలా తెగింది నీరూపం నాదేహానికి వెచ్చగాతిగిలింది”

అంటూ ప్రేయసీ స్మృతితో వ్యక్తమైన స్థితిలో లేఖను ముగిస్తాడు.

స్వాతంత్ర్యభావాలకీ, వివిధ కళాపరిణామాలకీ అంతరాత్మను కేంద్రమైన ప్రాన్లు శేతంపైన 'టూటూ' రాడి జరిపినపుడు యీ కవి హృదయం విలవిలలాడి పోయింది. ముఖ్యమైన 'టూటూ' శేపుపట్టణము జర్మనీ చేతులలో పడినపుడు శ్రీ తిలక్ రచించిన 'టూటూ' అన్న రచన ఈ కవియొక్క బాధాతీతతను వ్యక్తం చేస్తున్నది.

“నిశ్శబ్దపు మెట్టిని పరుపులపైన
నిగురించినది పట్టణమంతా
కొండ చివర ఎర్రని నక్షత్రం
రాలిపడింది సముద్రపునీలంలో,
చీకటి కుంపటిలో అస్పష్ట భవిష్యత్తు
రాజుకొంటున్నది రవ్వలు రవ్వలై,
చుక్కలు చుక్కలై ;

నాలుగు కొట్టింది చర్మిగుంట
నిగురించే 'టూటూ' పట్టణపు గుండెలో
పగిలింది జర్మను శత్రువు.....”

చివరకు నాకారక్షకులు శత్రుహస్తాల్లో పడకుండా తమ నాకల్ని అంటించివేశారు.

“ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కటె యుద్ధనాకలు
ఒరిగి ఒరిగి సముద్ర నిర్మిద్ర జలతరంగ భుజంగ
పరిరంభముల్లో సురిగిపోయినవి
బలియిచ్చిన ప్రాణదీప్తి
జలధిగర్భాంతరిత బహుభాగ్నిలో కలసి
శిఖల పటచి, నాలికలు తెటచి, నాట్యమాడింది !

'టూటూ' భూమిమీద
ప్రజల వేడికన్నీళ్ళ వాన వాగులైపారింది !
ఒహో టూటూ ! ఒహో టూటూ !
మరపురాని స్మృతిపై ఒరిగిపోము
మా బ్రతుకులలో కొరుచిచ్చు కలనై, అలనై”

ప్రసిద్ధాంగ్ల కవులైన డబ్ల్యు. బి యాట్సు, ఆడెన్లలో గల ప్రతిభవంటి ప్రతిభ శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ లో మనకు గోచరిస్తున్నదనడంలో అతిశయోక్తి లేదు. ఈ కవి రచించిన 'గుండెకింద నవ్వు' ఎంత ఉదాత్త ఉత్కృష్టభావనా పరిపూర్ణమో చూపండి :

“చేతిలో కలం అలాగే నిలిచిపోయింది
చివరలేని ఆలోచన సాగిపోయింది
ఏదో రహస్యం నన్నా కరించుకుంది.
అపుడే నీ నవ్వు నాగుండెకింద వినబడింది.
పడుతూ లేస్తూ పరుగులిడే మహా ప్రజ
పిలుస్తూ బెదురుతూ పోయే కన్నుగవ
కాలి సంకెలల ఘులంఘులల వినబడే రోద
ఏమీ తోచక భయంతో కళ్ళు మూశాను
అప్పుడే నీ నవ్వు నాగుండె క్రింద వినబడింది.”

ఈ అనంత విశ్వ రహస్యం కవిని జజ్ఞానువును చేసింది. ఈ సృష్టికి గమ్యం ఏమిటో, యీ ప్రాణి కోటియొక్క పరిణామవధి యేమిటో యిప్పటికీ దుర్భేద్యంగానే ఉండిపోయింది. కాని యీ సందేహంతో ఆందోళన పడుతూ వున్న కవి గుండెదగ్గరగా నవ్వు వినబడింది 'ఆ నవ్వు ఆర్థం ఏమిటి?' అవశేషానా పూర్వకమైన పరిహాసమా? లేక 'నేను న్నాను' అని యీ స్పృహాధారమయిన దివ్యశక్తి తనను తానెరిగించు కొనడమా?

“ఆకాశపు వంపులో ఆర్ద్ర వెనుక నీ నవ్వు
పాతశం లోలోతులలో ప్రతి గ్వనించి సాగింది
అంధకారపు సముద్రానికి అవతలి ఒడ్డున నీరూపం
అందుకోలేని నా చూపుకి ఆశ్రయగా సోకింది.

రా! ప్రశ్నించే నా మనస్సులో
నీ చల్లని చేతితో నిమిరుకో!
రా! కనురెప్ప మాటుగా
నీ మెరపు పీణ మెల్లగా మీటుకో!

క్రమ్యుకుంది నాలో భయంతో కలిసిన ధైర్యం
ప్రవహించింది నాలో తీరని రజిత నదం
ఇపుడే, ఇపుడే, నీ నవ్వు
నా గుండె కింద వినబడింది!”

కవికేవల జ్యోతిర్వర్షనం కలిగింది. కవి అభయం కోరుతున్నాడు. బాసలతో, ఆశలతో, లేస్తూ, పడుతూ పోయే యీ ప్రాణికోటికి ఒక ధైర్యము, అవలంబన కావాలి. కవికి ధైర్యం కలిగింది. ఆ గుండెకింద నవ్వును యిక నిర్లక్ష్యం చెయ్యలేదు.

'గుండెకిందనవ్వు' చాల గొప్ప రచన. ఏదీక సాహిత్యానికైనా అలంకార ప్రాయం కాదగినదనడంలో అతిశయోక్తి లేదు.

ఈ కవి రచించిన 'సంజ' అన్న కేసుంలో కీల్సు కవి సాంవరణ్యచ్ఛాయలు గోచరిస్తవి.

“గగన మొకరేకు కన్నుగవ సోప
ఏరుపెగుపు చెక్కిల్లి విరిసినది చెంగలస్వ
సంజ వన్నెల బాల రంగు పరికిణి చెంగు
చీకటిని తాకినది, అందుగా
చిరుమక్కు ప్రాకినది!

వాలు నీపలదారి నీలిజెండా తెత్తి
చుక్కదీపపువత్తి సాగయుబాటలవల్ల
నిదురతూలికనడక గదుము మెకపుకోక్క
వచ్చు నిశలోకరగి, నవ్వు శశితోకలసి
సంజవన్నెలబాల రంగురంగు రుమాల
విసిరింది; కలలల్లు వెండితోటలమధ్య
ప్రాలినది, ప్రాలినది, తావిగా
సోకినది సోకినది.”

ఎంత ఆపాతమధురమైన వర్ణన !

శ్రీ తిలక్ వృత్తరచనలలో భాషా, భావమూ రెండూ ఒకదానినొకటి మించిఉన్నవా అనిపిస్తుంది. ఇతని 'గోర్క్షవంకల్లు' మధురమూ, నూత్నమూ, నిశితమూ అయిన భావనానైచిత్రం కలిగినవి. ఏ పద్యానికాపద్యమే స్వతంత్రము. ఉదాహరణకు :

“పాటను పైటగామలచి భామినిరమ్ము! మదీయ
స్వప్నకాం
తాటనిలోనిమేడలకు, తావనిలే నేలపాత్రలెన్నోనీ
నీటగుమోవిపై నిలిపి నే కనురెప్పల మంచురేకులన్
చాటుగదింపిక్రోలదనుచాలని చావని సౌఖ్యలిప్తకై.

ప్రతిదినమేగ బాష్పకణభార నిరోధకాంత నేత్రమై ప్రతివసుళమ్మరాలె శిశిరాస్తి దళాంతగళోచ్చ నాచమై ప్రతితొలివేసువం నొలగిరాలెను తారలు గాజుపూసలై అతిస! కదల్చ కీవయసుటద్దపుమేడ పునాదిగోడలన్.”

సౌందర్యోపాసన నేటి సామాజిక రాజకీయ కవిత్వంలో మృగ్యమైపోయింది. కొద్దిమందిని తప్పిస్తే తక్కినవారికి సౌందర్యమన్నది బుచ్చికరమే కాదన్నట్లు స్ఫురిస్తోంది. ఈ క్రింద ఉల్లేఖింపబడిన పద్యాలలోని వైచిత్రీ, సౌందర్యస్ఫూర్తిని పరిశీలించండి :

“ఆవసానమృగు రాత్రి కందరములన్ హర్యక్షమే
పొంచి వే
కువ పంజారుళిపించె చాల్నిదుర మేల్గోవమ్ము!
మేల్గొమ్ము! ఓ
జవరాలా!”

“ఆ మనిస్తభమై హృదయ మగిన రోగినలెన్
భయంకరా
కామలినమ్మునై తలపుచాయల సోకును.”

ఈ క్రింది ‘శిశిరర్చు’ నాటి ప్రాతఃకాలవర్షన ఎంతో అనుపమమైనదిగా వుంది.

“చీకటు లొత్తిగిల్లుతరి చీలినతూదపు రాచబాటలన్
తాకి ధ్వనింప నూర్యని శతాంగపు చక్రము,
పల్లె పల్లెలో
ప్రాకినమంచుచీర చివరల్ నునియైనవి కోవ్వు
కోవ్వువా
త్యాకమనీయ పారవలయమ్ములు తీర్చిన భోగి
మంటలన్.”

‘వర్షా!’ అని సంబోధిస్తూ ఈ కవి రచించిన పద్యాలలోని వర్ణన మచ్చుకు :

“చందనసుందరాటవుల
చల్లని నిద్దుర దోగి లోయలం
దందు నటించు మేఘువని
తల్ విదళించు మెరుంగుపైట కొం

గందిన అందముల్ వలచి,
కాంతల గందపు పూత చెక్కిలిన
చిందిన తల్కులనల్లలను
నేవల రమ్మనిలాంతుకోజ్వల!”

అదే శీర్షికలో స్వాభావికమైన యీ క్రింది వర్ణన హృద్యంగా ఉంది.

“వానవచ్చినయంత జవ్వాడ నొడలు
ఆటలాడు లేజవ్వను లిరిగి రంత,
కంకణప్రభా నికృణ కౌన్యములర
దూనికొనిపోవు మెరపుకత్తులను బోలె!”

భావకవులలోవలె ప్రేయసి శ్రీ తిలక్ కు కేవలము ఊహాసుందరికాదు. ‘ప్లాటోనిక్ లవ్’ — ఆధ్యాత్మిక ప్రేమను అధునాతనులు ఒప్పుకోరు. శ్రీ తిలక్ ప్రణయ కవిత్వము శృంగారపరంగా, వింతసౌందర్యంతో విరాజిల్లుతుంది. ‘ఆహ్వానము’ అన్న పద్యాలలో —

‘నీ చికురపాలిక సంపగితావి నిద్రావశవర్తినై
మెలగి రాజిలెదన్ మదిరామదోన్నతినీ’ అన్న ఉద్వేగం కనబడుతుంది. విరహాతురుడైన ఈ కవి ఒక సారి.

‘ఈవేళ ఏకాదశీత్రియాయామినిధ్వాంతమీ
గొంతులో కొంత అణగినిదిలే!’ అని తన బాధను వ్యక్తంచేస్తాడు.

‘నీకోసమై వేచు నామేను హర్షవర్ష స్పంది
బిందుతుంది లమకోకతరునా!’ అని ఆశిస్తాడు. ‘కాని ప్రేయసి జాడలేను. ఎన్నోయుగాలు గడిచిపోయినట్లున్నాయి! చూడండి! ఎంతచక్కగా అంటాడో యీ కవి!

‘మరేమి? అతనీ మధురాంగ మనోజ్ఞరాజ్ఞి!
నీ సన్నని మేనినంపులను జారిన రత్నదుకూల
పాళులై!’ — ఎన్ని శరత్తులో వెల్లిపోయినవట!

‘ఏచ్చిన కన్నులన్ నిదుర నెచ్చదనమ్ములె ఆరలేదు, ఆ
పచ్చివి జాజి అత్తరులు వాగులుగా ప్రవహింపలేదు’

ఇంతలో నే యీ వియోగం సంప్రాప్తమయింది. అయితే కవి తన ప్రణయతీవ్రత నేవిధంగా తెల్పుతున్నాడో భావనాశబ్దితమైన యీ క్రింది పద్యంలో! —

“కనుగవపైని కన్నుగవ కల్పితినా —
అటు మిన్ను మన్నులా
నిన చివరల్ స్ఫురింపగ,
వినీలద్యుగంచల చందలాసి! నీ
పునుగుజవాది కాగిళుల
పొందితి నా నువ్విలాసభోగినీ

జనపరి రంభవర్తుల వశేందవ
శేషపు శీవిదాల్చుచున్.”

శ్రీ తిలక్ రచించిన ‘దీక్ష’ అనే పద్యాలు అమూల్య భావతరంగితములు. ‘నేను దివ్యత్వం నడించను’ అని శ్రీ తిలక్ అనినప్పటికీ యితని ‘దీక్ష’ లో ఒక ఆధ్యాత్మిక భావాన్ని త్యం గోచరిస్తుంది.

సున్నితమూ, సునిశితమూ అయిన కవి హృదయం ఎన్నో బాధలకు లోబడింది. ఎన్నో విపర్యాసాలు కలిగినవి. కానీ కవిలోని దీప్తి ఆకుంఠితమై అతనిని కార్యోన్ముఖునిగా చేస్తున్నది.

“నా తొలిపాటలోన లలనా! వివశమృదు
నావుగాని యీ
కాతరమైనజీవనము గాంచగలేదు, ముహుఃకృమశ్శ్వస
ద్యాతకవోష్టతన్ వడలి వాడిన కింశుకమాల కంఠమం
దాతురతన్ వియోగ భయదామల జానకివోత
(వేలుటన్.”

రాజోయే వియోగాన్ని దలచుకుని వియోగ భయదామల జానకి, శ్రీరామచంద్రుని కంఠమును పట్టుకొని వేలాడినట్లుగా, వడలి వాడిన కింశుకమాల తన కంఠానికి తగిలియున్నదని యెంత కరుణారమ్యముగా చెప్పినాడో!

‘వసంత సుశ్రీకమనీయత’ చిరియు తనజీవితంలో ‘ఎంత ఎంత బాధా కరుణయు నిల్చినది ధాత్రికి మైత్రికి జీవగర్భయై’ అని అంటాడు.

“ఏ పరమార్థ మీయెడద నింతకు నిండినదో-సదాప్రభా
వ్యాపృతమై కనుంగవల నల్లన చల్లగనొత్తు నేవతా
వేపగుపాణి పంకజము, చెన్నైల నీటినురుగు

చిమ్మిపోన్
దాపయి ఆడిపోవు హరనాట్య పదస్సని మ్రోయు
నాత్మలో!”

ఈకవి కన్నుగవవైన జీవితలే దిగివచ్చి తమ తమ మృగుహ స్వములతో ఒత్తినాడు! కేవలము ఆ యీశ్వరుడే యీకవి ఆత్మలో నాట్యమాడుతున్నాడు. ఇంక నిరాశకు, నిస్పృహకు తావులేదు. తాను ఏదో పరమార్థము సాధించుతాడు.

‘ఆ మహితాశయము బలమై నడిసింపగ నీవు నేను న
స్తోమగిరాంపథాకృషిత సుందరమైన మనస్సులన్’
ముందుకు సాగిపోదామని కృతనిశ్చయమౌతాడు!

శ్రీ తిలక్ కవితావాహనలో—
“రా! కమనీయ మానసతరంగిణి నవ్య నటస్మరాశర
మ్యాకృతి! నిశ్చలాధర జతాయత విధికినిల్చు స్మేరతా
రాకృతి ప్రాతరుజ్జ్వల సరః ప్రవహన సరోజ పాండురే
భాకృతి, రాకవీశ్వరుని కంఠములో దిగజారువెన్నెల!”

అని ఆహ్వానిస్తాడు. అనేక అమూల్యభరణాలంకృతయై, అనుపమసౌందర్య అయిన కవితా సరస్వతి యీతని పిలుపు ఆలకించినది.

శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ కథా రచనలో కూడా నిష్ఠాశ్శుడు. వివిధ పత్రికాముఖంగా యితని కథలనేకం యిదివరలో ప్రచురించబడ్డాయి.

చాలాకాలము శ్రీతము ‘ఆంధ్ర పత్రిక’ లో ప్రచురింపబడిన ‘కదలే నీడలు’ అన్న కథ యిప్పటికీ కథానికలలో అగ్రశ్రేణికి చెందుతుంది. చిన్న చిన్న సంభాషణలద్వారా ఇద్దరు స్త్రీ పురుషుల యుద్ధకాల మానసికాంశాలన అతి నేర్పుగా చిత్రించబడింది. ‘లిబియా ఎడారిలో’ (ఆంధ్ర శిల్పి), ‘బాబు’, ‘సముద్రపు అంచులు’, మొదలైన కథలు ఈ కవి ప్రతిభను చాటుతవి. ముఖ్యంగా ‘ఆద్దం లో జిన్నా’ (భారతిలో ప్రకటితము) ఒక మెరపునంటి రచన. దానియం దుపయోగింపబడిన శైలి అనితర సాధారణమైనది ఆ కథ (స్కెచ్) నూచించిన సందేశము ఎప్పటికీ నవనవోన్మేషము. పాకిస్తాన్ విభజనా సంతరము ‘క్వాయి-దే-అజామ్-జిన్నా’ మన స్తత్వ పరీక్షలమే యీ ‘స్కెచ్’ లోని యితవృత్తియు. ఉదాహరణకు :

“జిన్నా కోటుగుండీలు పెట్టుకుంటున్నాడు. ‘పోర్టికో’ లోకి వచ్చాడు. జనం పోయిపోయారు. జనం మిణుగురులలా ముడుచుకుపోయారు. నీటిమీద వేసిన తారాజువ్వలా జిన్నా ముందుకు వెళ్లాడు. పైన అసంతృప్తిన ఆకాశం వుంది. క్రింద ఎక్కడికో పరచుకొన్న భూమివుంది.

జిన్నా ఆకాశం అంచుకీ, భూమి చివరకీ వ్యాపించాడు. జిన్నాలోని ‘అధికారం’ గాలిలో కలసి, చెట్లలోని పచ్చదనంగా, మబ్బులలోని నీలిమగా అయిపోయింది. దూరంగా వేలకొలది మహమ్మదీయులు తన కారునిమాసి, చెయ్యెత్తి సలాము చేశారు. వాళ్ళకళ్ళు తన్నీచూడగానే జిగ్గేమని మెరిశాయి. వాళ్ళకళ్ళు ప్రకాశించాయి. వాళ్ళకళ్ళు ఎర్రబడ్డాయి. వాళ్ళల్లోకి తనభావం విత్తుతుతోచేసిన కొరడాలా ఒక చరపు చరిచింది. వాళ్ళు పరిసరాల్ని, నీటిని, దేహాన్నీ, సర్వాన్నీ మరచిపోయారు. వాళ్ళు తన భావం అయిపోయారు. వాళ్ళు జలపాతంలాంటి తన భావంతో మోదబడ్డారు. కల్లువంటి భావంతో నింపబడ్డారు. కత్తులూ, కర్రలూ పైకి తీశారు. జిన్నా కారు విధిమలుపు తిరిగింది. తన వెనకాల కోటి మనస్సులు మళ్ళుపు తిరిగాయి. దేశం యొక్క భవిష్యత్తు మళ్ళుపు తిరిగింది.”

ఒక వేగం, మెరపువంటి సంచలనం, ఒక విరుపు, ఒక చరపు, ఈ రచనలో కనబడుతున్నాయి హిందూ ముస్లిం కొట్లాటలో పాఠిన రక్త స్రవంతిని దూసి యీ కవి యీ విధంగా చిత్రించాడు.

“ఆ రక్తానికి ఏ జాతీ, ఏ నీతీ లేదు ఏ భేదమా లేదు. ఆ రక్తం ముగిసికన్నా గొప్పది. మనస్సుకన్నా గొప్పది. ఆ రక్తం ఒక పెద్ద నిజం. ఆ రక్తం ప్రపంచ మంతా మానవులకిందా, సింహములకిందా, బల్లలకిందా, గొర్రెలకిందా, హిందువుల కిందా, ముస్లిముల కిందా అనేక రూపాలు ధరించింది. ఆ రక్తం ఒక పరమ సత్యాన్ని చాటుతోంది. ఆ రక్తం ఒక పెద్ద ఆహ్వాన కర్తవ్యం. ఆ రక్తం ఒక పెద్ద కరుణ. ఆ రక్తం ఒక ఆర్తనాదం. ఆ రక్తం మానవుడి నీరసత్వాన్నీ, బుద్ధుసత్వాన్నీ తెలుపుతోంది. ఆ రక్తం మానవుడి పవిత్రతనీ, మానవుడి మానవత్వాన్నీ తెలుపుతోంది.”

ఈ నినాదాలు, ఈ ‘యిజం’లు యివన్నీ వ్యర్థమని ఎంత నిశితంగా చెప్పాడో, తిరిగి మానవత్వాన్నీ, కరుణనీ ఎలా ప్రతిపాదిస్తాడో యీ క్రింది పేరాలలో చూడండి!

“జిన్నా కారు ములబారు హిల్సునైపు వెళ్ళసాగింది. కారు వెనుక నే అరపులు వెంబడించాయి. కారులో జిన్నా వున్నాడు. జిన్నా చాల గొప్పవాడు. జిన్నా తన భావాన్నీ వెంబడిస్తున్నాడు. డ్రైవరు అతివేగంగా కారు నడుపుతున్నాడు. జిన్నా చేతిలో ‘న్యూస్ పేపర్’ వుంది. ‘న్యూస్ పేపర్’లో యిలావుంది. “కలకత్తాలో రెండు వేలమంది మరణం.” ‘న్యూస్ పేపర్’ కలకత్తా అయిపోయింది. ‘న్యూస్ పేపర్’లో కలకత్తా వీధులూ, గల్లీలూ, కనబడ్డాయి. పిచ్చిగా, మత్తుగా రేగిన జాట్లతో ఒకరి నొకరు పొడుచుకుంటున్నారు. ఒక భావంతోసం పొడుచుకుంటున్నారు. ఒక మాటతోసం పొడుచుకుంటున్నారు. ఒక మాటతోసం మాటలు మాటల్ని పొడుచుకోవు ఒక మాటతోసం మనుషులు మనుషిల్ని పొడుచుకుంటున్నారు. మాటలు చచ్చిపోవు. మనుషులు చచ్చిపోతారు. మనిషి మాటను సృష్టించాడు. మాట మనిషిని బంధించింది.

కలకత్తా, లక్నో, అలహాబాద్, అహమ్మదాబాద్, బొంబాయి, పంజాబ్—ప్రతీ నగరంలో, ప్రతీ వీధిలో, గల్లీలో తాను నిలుచున్నట్టు, ఎవరినో పొడిచినట్టు, ఎవరి చేతనో పొడవబడినట్టు డిహించుకొన్నాడు జిన్నా. అతని క్రాపు రేగింది. అతని

కోటు గుండీలు వదులయాయి. అతను దోషిలా బాస పడ్డాడు. మనిషిలా జాలిపడ్డాడు. సంఘంలా జలదరించాడు. విశ్వంలా విస్తుపోయాడు. తన భావంతోసం యింత ఘోరం జరిగింది. తనని లోకం అంతా చూస్తుంది ప్రజలందరూ ప్రశ్నిస్తున్నారు. చరిత్ర తన కోటుగుండీలు విప్పి తన లోపల లోపల పరీక్షిస్తుంది. కొందరు తన్నీ రక్షించారు. తన్నీ ఖండ ఖండాలుగా చీల్చివేశారు. కొందరు తన్నీ హేళన చేశారు. తన కోటు తనకి తిరగేసి తొడిగారు. కొందరు తన్నీ పొగిడారు. పూలమాలలు వేశారు. ‘అల్లాహ్ అక్బర్!’ అన్నారు.

వరండామండు కారు ఆగింది. రాజకీయ జేత్రిలూ, భిక్షులూ, పత్రికా విలేఖరులూ సభాల్ని ఆనుకున్న సభాలులూ వున్నాడు వాళ్ళ కళ్ళలో కంగారువుంది. చికాకు వుంది. ప్రశ్న వుంది. ‘నీ భావం మమ్మల్ని ఎక్కడికి తీసుకువెళుతుంది? తీసుకు వెళ్లింది? ఈ రక్తపాతానికి, నీ భావానికి సంబంధం ఏమిటి? అమాయకంగా, సుఖంగానెళ్ళే మా కుటుంబాలలో ఈ హతానాశ్రయపు, భయమూ ఎన్నాళ్ళు భరించం?—ఆ ప్రశ్న వాళ్ళల్లో పెద్ద మానంలావుంది. ఆమానం పెద్ద శబ్దంలావుంది. చచ్చిన జీవుల మానం, వాళ్ళ భార్యల మానం, ఆ వరండాలో, ‘హాస్కో’లో పేరకుని వుంది. ఆమానం ఎలుగుబంటిలా కూర్చుంది. పులిలాగ పంజాదరచింది.

ఒక భావంతో తాను పది కోట్ల మందిని ఒకటి చేశాడు. ఒక భావంతో తాను పది కోట్లమందిని ముప్పయికోట్ల జనంనండి వేరుచేశాడు. అందిరూ చేసేది యింతే! రాజకీయజ్ఞుల పని వేరుచేయడం! ఒక జాతి అంటే తిక్కిన మానవ సంఘంతో వేరుపడిన ఒక సమాహం అన్న మాట. బాగా వేరుచేస్తే మతీ పెద్ద నాయకుడౌతాడు. ‘ఫాసిజం’ అని ఒక దేశం వేరుపడింది. మరొక ‘యిజం’ అని మరొక దేశం వేరుపడింది. మతం, నీతి, విజ్ఞానం మనిషిని మనిషిని వేరు చేస్తున్నాయి. నక్షత్రాన్నీ, నక్షత్రాన్నీ వేరుచేస్తున్నాయి. పువ్వునీ పువ్వు రేఖల్ని వేరుచేస్తున్నాయి. గుండెకి గుండెకి మధ్య ఒక అగాధం తను సృష్టించాడు. ఆ అగాధం తను యిప్పుడు పూడ్చలేడు. చాటలేడు. నిజానికి ఆ అగాధంలోనే తానున్నాడు.

శ్రీ తిలక్ కవితాసందేశము మానవతాకగుణా సౌందర్య సమన్వితము. శ్రీ తిలక్ లేఖని సర్వతోముఖ ప్రతిభావంతిము. యుద్ధాలతో, భయంతో, ఆదర్శ అవలంబనలు లేని సమాజానికి, మానవునికి యితని సందేశము అమూల్యమైనది.

కుంపటిలో కుసుమం

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

“ఏమిటోయ్ అహమద్! ఈవేళ ఎంతకూ బండ్లి స్పీడ్ అందుకోవాలేదే! అవతల నాకు బోలెడన్ని పనులున్నాయి” అన్నాడు వెనుకసీటుకు చేరగిలబడి సిగరెట్టు కాల్చుకుంటున్న వజ్రపాణి

ఎక్కడో మిషన్ కొంచెం చెడిపోయినట్లుందండీ! ఐనా యింకెంతమారం దరిదాపుకువచ్చేశాం” అన్నాడు ద్రయివరు

వజ్రపాణి తల కొంచెం పైకెత్తి తలుపుకన్నం గా వున్న గ్లాసులో నుంచి పరిసరాల్ని పరికించాడు. కారు చెరువుకట్టమీద పరుగిడుతోంది. బాలభానుశి స్వర్ణ కాంతుల్లో ఆనైపున కొండకోసలు, ఈనైపున పైరు పద్మలు మగ్గనిండిన చెరువు మెరసిపోతూ శోభాయమానంగా కనిస్తున్నాయి చెరువులో అక్కడక్కడా అల్లి తామరపువ్వులు విరిసినవ్యవస్థగా ఉన్నాయి. తన మనసులాగే ప్రకృతి నైతం ఆనందంలో తృప్తి పడుతున్నందుకు వజ్రపాణికి కలిగినతృప్తి, అతడిచేతి సన్నగా ఒక చూపుట పొడించింది.

పాట పాడుకుంటూనే వజ్రపాణి ఆలోచనలో పడ్డాడు. ప్రసన్న పుట్టినరోజు పండుగకి వాతావరణం చాలా బాగా అమరింది. ఈపాటికి వంటలుకూడా ప్రారంభమై వుంటాయి. ఇక తను వెళ్ళవలసి, తోటలో కుర్చీలు అవీ వేయించడమే తరువాయి. మధ్యాహ్నం దాటించంటే ఆతిథులొక్కొక్కరే దిగబడతారు. వాళ్ళకు స్వాగత సత్కారాలతోనే తనకు సరిపోతుంది. ఆలోచనలే అన్ని ఎర్పాట్లు జరిగి పోవాలి.

ప్రసన్న తల్లో కొన్ని విచిత్రపుటాహాలు వున్నట్లుండం, వజ్రపాణి కొందమో గొప్ప వాటి ప్రభావానికి లోనుకావడం అప్పవప్పడూ జరిగే విషయమే. చివాహానికి వెనుకటిసంగతి తనకు తెలియదుగాని ఆ తరువాతమాత్రం తను తన చేతిమీదుగా నాలుగుసార్లు ప్రసన్న పుట్టినరోజు పండుగ చేశాడు. అవన్నీ పట్టణంలో, తన స్వంతభవనంలో వందలాది ఆతిథులమగ్గ, నాట్యగానాది వినోదవిలాసాలమగ్గ ఎంతో వైభవోపేతంగా జరిగాయి. ఈసారికూడా

అలా జరుగవలసిందే! కానీ ప్రసన్నమూలంగా తన నిర్ణయం తల్లకిందులై పోయింది.

పుట్టినరోజు కింక పదిరోజులుండనగా, ఒక నాటిరాత్రి ప్రసన్న పున్నమనాటి రేరాజును చూచి పొంగిపోతున్న కడలి కెరటాలను చూస్తూ కూచున్న మనిషి అలాచూస్తూ కూచోక వున్నట్లుండితల పైకెత్తి “ఈసారి నా పుట్టినరోజు పండుగ మనవూళ్ళో జరుపుకుందామండీ” అంది.

“ఆ పల్లెటూళ్ళోనా! అక్కడేం చూపుతుంది ప్రసన్నా!” అన్నాడు తను.

“కావలసినవన్నీ యిక్కడనుంచే తీసుకపోదాం లెండి” అంది ప్రసన్న.

“తీసుకపోవచ్చునుకో. కాని అక్కడి కెవరోస్తాడు? నువ్వు, నేనూ, వంటమనిషి, పెట్రో మాట్నలైటు మోయడానికి నారిగాడుతప్పా అక్కడ మరెవరూ వుండరు.”

“అదే మరి! ఇక్కడైతే ఇంతకుముందు మన మెప్పుడో వాళ్ళకి ఋణపడినట్టు రిక్వెస్ట్, ట్యాక్సిల్లో వచ్చి అసంఖ్యాకంగా వాలిపోతారు. వీళ్ళల్లో ఎవరికి మనపట్ల నిజమైన అంతఃకరణవుందో తెలుసుకోవాలి. పోనీ, యిదొక పరీక్షనుకోండి. రాదలచుకుంటే డెబ్బయిమైళ్ళు ఏమంత దూరప్రయాణం కాదు.”

ప్రసన్న వాదం విన్నమీదట తనందుకు అంగీకరించక తప్పలేదు.

ఘుమ్మని సంపెంగపూల వాసన తనదాకా రావడంతో వజ్రపాణి లేచి కూచున్నాడు. కారు తన మామిడితోటకి ప్రక్కన వెళ్ళింది. పట్టణంలో తన కోసం సర్వదా కాదుకునివుండే వెయ్యి వ్యవహారాల బాదరబందీనుంచీ ఎలాగో బయటబడి స్వగ్రామానికి తిరిగి వచ్చివప్పట్లా ముమ్మందుగా మామిడితోటలో నుంచీ సంపెంగపూల మధుర సుగంధం ఎదురైతచ్చి తనకు స్వాగతవచనం పలుకుతుంది. ఆ తోట, తోటలోపల దిగుడు బావి, బావి చుట్టూ నందివర్ధనం చెట్లు,

వాటిచింత పండ్లు విరుగగానే జామచెట్టు, ఆవన్నీ తన చిన్నవాటి నేస్తాలు. అక్కడ కూచుంటే ఎంతటి చిరాకైనా యిట్టే మాయమైపోతుంది. కానీ ఈ ప్రకాంత వాతవరణంలో తెనెంతోకాలం మెలగలేదు. రెండుమూడు రోజుల్లోనే ఈ స్తబ్ధ వాతావరణం తనకు వెగటైపోతుంది. ఉత్సాహంతో పురకలు వేసుకుంటూ ఒక ఊణమైనా అగిపోకుండా ముందుకు సాగే జీవితం కావాలి తనకు! అదిక్కడే లభించదు.

కారు ఊరి పొలిమేరదాటి పెద్ద వీధిని సమీపిస్తోంది. ఆ వూరికి రాజవీధియినా, బజారు వీధియినా అదే! వజ్రపాణి కొంచెం ముందుకు జరిగి కూచుని ఊరినైపు చూడసాగేడు. తన బంగళా ఊరికవతల పూలతోటలోవుంది. పట్టణంనుంచీ రాకపోకల సందర్భంలో తప్పా మరొకప్పుడు తను ఊళ్ళోకి రావలసిన అవసరం వుండదు. ఒక వేళ తప్పి దారీ వచ్చినా ఊళ్ళో ఆ బాలగోపాలమూ తనని వింతజంతువులా చూస్తుంది. అదలా వుండగా, కాలిండుకతో ఆ పల్లెటూళ్ళో తిరగడం తనకి నామోషీగా కనిపించే మాట కూడా నిజం!

కారు పెద్దవీధినుండా పరుగెడుతోంది. వజ్రపాణి టిన్ను తెరచి మరో సిగరెట్టు పైకి తీశాడు. పెట్టెపైన అగ్గిపుల్ల దరాలన గీచి ముట్టించుకోడానికి ప్రయత్నించాడు. కానీ వున్నట్టుండి పగిలిన ప్రేమతో కారు హఠాత్తుగా వీధిమధ్య అగిపోవడంతో, ఆ అగ్గిపుల్ల మధ్యలోనే అగిపోయింది.

“ఇక్కడేదో దొమ్మి జరుగుతోందండీ” అన్నాడు డ్రైవరు.

“వాటికేం తక్కువ! బ్రతకడ మెలగో తెలియకపోయినా కక్షలుగా చీలి చావబాదుకుని కోర్టుల వెంబడి తిరగడం వీళ్ళకి బాగా అలవాటయింది. నువ్వు త్రోవచేసుకుని కారు స్టార్ట్ చేయ్” అన్నాడు వజ్రపాణి.

కానీ త్రోవచేసుకోడానికి అహమద్ చేసిన ప్రయత్నాలు ఫలించలేదు. కిళ్ళిలో పిన్నా పెద్దా, పిల్లా జల్లా రెండుమూడు వందలమంది పోగయ్యాయి. ఆ సుంపులో ఎక్కడెవరు ఎవరిపైన చేయి జేసుకుంటున్నారో అహమద్ గుర్తించలేకపోయాడు. “త్రోవ, త్రోవ అంటూ అతడు తన శక్తికొద్దీ అరవవైతే అరవగలిగాడు గానీ, ఎంతటి అరవైనా మంచి రసగట్టులోవున్న దొమ్మిముందు లవలేకమైనా పని చేయదని అతడు హించుకోలేక పోయాడు.

ఇంకా కారు చుట్టూ కూడా జనం ప్రోగయ్యారు. కుర్రకారుకు వజ్రపాణి కారు పుష్పక విమానంలా కనిపించివుండాలి మరి వాళ్ళు దాని కానుకుని లోపల ఎంత టెంతటి వింతలున్నాయోనని తొంగి చూడసాగారు. పోట్లాడుకుంటున్నవారి మధ్య రాజీ కుదిర్చడానికి ప్రయత్నిస్తున్న పెద్దల్లో నైతం ఒకరిద్దరు ముందుకు పరుగెత్తివచ్చి “సరిగ్గా సమయానికి రచ్చాగు బాబూ! మీకు నయ్యేళ్ళాయుస్సు. మరేమనుకోకుండా యిక్కడోసారి దిగాలి మీరు” అంటూ చెతులు జోడించారు.

“గొప్ప ఘనకార్యమే చేస్తున్నారు. ఇక్కడ ఆగి వ్యవహారాన్ని ఘయిసలా చేస్తూ కూచోడానికి నాకు తీరికలేదు” అన్నాడు వజ్రపాణి.

ఇకపక్షాలకూ రాజీ కుదిర్చడంలో తలకుడ్డను నైతం ఎక్కడో దారబోసుకున్న వృద్ధుడొకడు మరీ ముందుకు వచ్చి “బాబ్బాబూ! మీరే అలాగంటే మేమేం చెప్పాలి? నా కడునష్టాలు మే మెవోతో చెప్పకోగలం బాబూ! పెద్ద బాబుగారి హయాంలో గ్రామంలో కిసుక్కని శబ్దం పైకి రేగేదికాదు. ఆ మారాజు చనిపోయి సార్లలోకంలో వున్నారు. ఈ గడుగ్గాయి కుర్రాళ్ళు బోత్తిగా మామట వినిపించుకోడం లేదు. ఏం చేయమంటారు” అన్నాడు.

వృద్ధుడు వినయంగా మనవి చేసుకున్నట్టే కనపడ్డాడు. కానీ ఆ మనవి వజ్రపాణిలో అభిమానాన్ని రెచ్చగొట్టింది. అందుకు ఫలితంగా అతడు చరచరా కారుదిగి “ఏయ్, ఏమిటాగోల!” అంటూ ముందుకు నడిచాడు.

క్షణంలో గగ్గోలు ఉపశమించింది. ఎక్కడి వారక్కడే మానంగా నిలబడ్డారు. ఛాతీపైన నేలం జరీ కండువ రెపరెపలాడుతుండగా వజ్రపాణి జనసమూహం మధ్యకి నడిచి “అసలు సంగతి చెప్పండి” అన్నాడు.

అసలు సంగతి మరొకరు చెప్పకపోలే వజ్రపాణి ఊహకు తగలనంత క్లిష్ట విషయమేమీకాదు. ఇంతకూ అక్కడ జరిగింది కారు డ్రైవరులు ఉహించినట్టు దొమ్మికాదు. దాన్ని దొమ్మి అనడమే అనుచితం. ఇక పక్షాలా కొంత బలగంచేరి కర్రలతో కబాడలతో ఒకరితో ఒకరు తలసద్దం దొమ్మి అని వ్యవహరింపబడుతుంది. ఇది అలాటిదికాదు. ఇక్కడా ఏదేనిమిదిమంది దృఢకాయలు బాణా కర్రలు, బడి తెల్లంటి శస్త్ర సుపత్తితో రంగాన మోహరించి వున్నమాట నిజమే! కానీ రెండో పక్షాన వున్నది

కుంపటిలో కుసుమం

మాత్రం ఒక్కడంటే ఒక్కడు! అతడు నేలమైన బోరిగిలబడి లేవడానికి వృథా ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడు. జగడంలో దెబ్బల తాకిడికి చినిగి చీలికలు వాటికలై పోయిన అతడి దుస్తులపైన నెత్తురు మరకలు నీరెండలో నిగనిగలాడుతున్నాయి. కాల్చిన తిగిలిన బలమైన గాయంనుంచి యింకా రక్తం ప్రవహిస్తోంది.

కొరకటి వచ్చి వీధిలో ఆగిందనీ, అందులో నుంచి వజ్రపాణి దిగాడనీ తెలియగానే పవ్యవ్రాహం పన్ని ఒంటిరిపాటున తమ చేతిలోపడ్డ ఎగుటివాడి పనిపట్టడానికి కృతనిశ్చయులైన ఆయుధ పాణులందరూ రెండడుగులు వెనక్కి వేశారు. ఒకరిద్దరు వజ్రపాణి దృష్టికి అందకుండా పారిపోజూచారు. కాని వాళ్ళకా ఆవకాశం దొరక్కముందే వజ్రపాణి రంగంపైకి వచ్చి నిలబడ్డాడు.

“ఎవడు వీడు, ఎందుకిలా చావ బాడేశారు?” అని మళ్ళీ ప్రశ్నించాడు వజ్రపాణి.

“తెలియలేదా అన్నయా! నేనే రంగణి!” అంటూ బాణాకర్రలకు, బడితెలకు శరీరాన్ని అప్పగించి చిత్తు చిత్తయిన వ్యక్తి తన ముఖాన్ని వజ్రపాణి వైపు త్రిప్పాడు.

కాల్చికింద పడబోయిన కొదమ త్రాచును చూచి బెంబేలపడి పారిపోయే పాంథుడిలా రంగణి ముఖం కనబడగానే వజ్రపాణి త్రుళ్ళి పడ్డాడు. వీడు రంగడు. తృణీకారమనే ఏకైకాయుధంతో లోకాన్ని నిర్భీతిగా ఎదిరిస్తున్న రంగడు వీడు!

రంగడిపైన వజ్రపాణికి ఏనాడూ సదభిప్రాయం లేదు. బ్రతకడం చేతకానివాళ్ళు, ముఖించడానికి పసలేని వాళ్ళు ప్రపంచంపైన తిరగబడ్డం తప్పా మరేమీ చేయలేరని వజ్రపాణి నమ్మకం. అలాటి వాళ్ళలో రంగడు ఒక్కడు మాత్రమే కాదు, అగ్రగణ్యుడని కూడా వజ్రపాణి విశ్వసిస్తాడు.

రంగడిముఖం కనపడిన తర్వాత వీధిలో ఎంతో నేపు నిలబడడానికి వజ్రపాణికి మనస్కరించలేదు. ఈ రంగడలాటివాడో తన కాదినుంచి తెలుసు. ముంజేతి కంకణానికి అద్దం అవసరంలేదు. ఎంతటి దురాగతం చేసి వుండకపోలే ఒక్కసారిగా వీడు యిందరికీ కానివాడౌతాడు! అదీగాక వీధిలో నిలబడి నిల్చున్నపాటున పరిష్కరించడానికి వీలున్న వ్యవహారం కాదీది. పల్లెటూరి రచ్చలకు, రగడలకు వీరకాయ పీచులాంటి మూల కారణాలుంటాయి. వాటిని వింటూ కూచోడానికి యిది సమయంకాదు.

వజ్రపాణి బిరబిరా కారు దగ్గరికివెళ్ళి “రాజకాంధ్యం వెలగబెట్టింది చాలుగానీ ఇక అందరూ యిళ్ళకు వెళ్ళండి. మళ్ళీ ఏదైనా గొడవ జరిగిందని విన్నానంటే పోలీసులకి కబురు పంపిస్తాను. కమ్యూన్లో పలకొంతకాలంవుండి వస్తేగానీ మీ తిక్క కుదరదు” అంటూ లోపల కూచుని “పోనీవోయ్ అహమచ్” అన్నాడు.

లాంఛన ప్రాయంగా ఒకసారి హెచ్చరించి, అంతటితో వజ్రపాణి చల్లగా జారుకుంటాడని అక్కడున్న వాళ్ళెవరూ అనుకోలేదు. అతడలా వెళ్ళి పోవడం చాలమందికి ప్రమోదం కలిగించింది. రంగడు వజ్రపాణికి చిన్నాన్నకొడుకే కావచ్చు. కాని అతడి దృక్పథంలో రంగడు దుర్మార్గుడు. అబద్ధ తిసరుడు. కాబట్టే అతడు ముఖావంగా పూచుకోలేక మాటవదలన కొకసారి ముచ్చటించి తనదారి వెంటనే తాను వెళ్ళిపోయాడు.

తోటలో విందు పూర్తయ్యేసరికి రాత్రిపది గంటలయింది. అంచనాకంటే ఎక్కువమందే వచ్చారు అతిథులు! రాకేంచేస్తారు! వజ్రపాణి వ్యాపారం. ఆలాటిది. అతడి పెట్టుబడిపైన ఆధారపడి ఒకటి రెండు ఫీలింకం వెసిలు పనిచేస్తున్నాయి పెద్ద ఎత్తున ఒక సినిమా ప్రతీక నడపడానికికూడా అతడి ఆర్జున ఏర్పాట్లు జరుగుతున్నాయి. ఇట్టి పరిస్థితిలో వజ్రపాణి ఆశ్రితుల సంఖ్య అతని అంచనాని అతిక్రమించడం అంత ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయంకాదు. ఒక రిద్దరు రచయితలు అచ్చొత్తించిన పర్వోపాయ నాలతో సహా విచ్చేశారు. సాటి నిర్మాతలు, దర్శకులు, ఇంకా మిత్రులు, బంధువులు వచ్చారు. అందరికీ తిలమానికంగా ఒక్కసారి కథానాయకుడికి కంఠం అరుచిచ్చి ఒక ప్రణయగీతంతో ప్రేక్షక ప్రపంచానికి తన్మయత్వం కలిగించడానికి ఉద్విగ్నాగుతున్న గాయకుడొకడు వచ్చాడు. “తమ గానమున మధురాతి మధురం! దాన్నింతకంటే నేనించి అరిగించుకోగల శక్తి మాకులేదు.” అని అతిథులు విన్నవించుకునేంత వరకూ అతడు తనివితీరా వాడి శ్రోతిల్ను రంజింప చేశాడు.

అతిథులందరూ మేడపైన పడుకున్నారు. అశ్వమేధయాగం సాకల్యంగా నిర్వహించినంత తృప్తితో వజ్రపాణి మేడ ముంగిట ఆరుబయట కూడి వైర్లో కూచున్నాడు. వెన్నెల పాలార కాస్తోంది. ఏ తుణొన్నయినా పిలువందుకోడానికి సిద్ధంగా నారిగాడు దగ్గర్లోనే నిల్చుకుని అయ్యగారి ముఖంకేసి చూస్తున్నాడు.

బసునిమిషాలు ఆలోచనతో గడపివేసిన తర్వాత వజ్రపాణి “ఒకే నారిగా! ఇలా దగ్గరికివచ్చి కూచో” అన్నాడు.

నారిగాడు దగ్గరికి వచ్చాడు. ఆయ్యగారికి తన అంతరంగిక కార్యదర్శిత్యం అవసరమైందన్న సంతోషం నాశనమైన చిందులు ద్రోక్కుతోంది.

“రంగడి నొకసారి రమ్మని చెప్పావుకదా?”

“ఇంటికి వెళ్ళానండీ! గాయాలకు కట్టు కట్టు కోడాని కని అతడు రామాపురం వెళ్ళాట్ట!”

“ఎవరు చెప్పారు?”

“అబ్బదూ, ఆవిడా తప్ప యింకెవరున్నారండీ ఆ యింట్లో? ఆవిడే చెప్పింది.”

వజ్రపాణిపులికి పడిలేచినిటారుగాకూచుంటూ “ఏమిటా నారిగా! ఈమధ్య వీడేమైనా కథ నడిపించాడేమిటి! ఆవిడా, గివిడా అంటున్నావు” అన్నాడు.

ఆ ప్రాంతంలో అందరికీ సుపరిచితమైన రంగడి ప్రణయగాథ. ఇంతవనకూ ఆయ్యగారి చెవులదాకా వెళ్ళినందుకు నారిగాడు విస్తుబోయాడు. ఎంతగా నాగరికత ముదిరిపోయినా యిప్పటికీ అక్కడక్కడా తోటరాముడిలాటి వ్యక్తి రాకుమరిలాటి జగదేక సుందరిని వలచి వజించుకోగల డుండానికి రంగడి ప్రణయగాథ చక్కని తార్కాణం. రంగడు వజ్రపాణి మామిడితోటకు కొద్ది కోజులపాటు కాపుదారి సర్వ హించాడుకూడా! వాడి మామంగా, ఆ తోపు, వాడికి, వాడి నేస్తాలకు క్రిడాస్థలంగా వుపకరించింది. రంగడు భాగ్యవంతుడుగా పుట్టలేదుగాని, వున్నంత లోమాత్రం వాడిది ఎముక లేనిదేయి! కంచెకావల నిల బడి బాబూ! ఒక మామిడికాయ యిలా పడేస్తారూ! అని అడగనివాళ్ళది పాపంగాని, చిరాకు, కోపం. అహంభావం ఇలాటి వేవీ లేకుండా కాయల్ని తీసి ఆవలికి గిరవాటు వేయడానికి రంగడు సర్వరాసంసి దుడు! అందువల్ల వాడి నిరవాకంలో మామిడితోపుకు కీర్తి ప్రతిష్ఠలు హెచ్చి, వజ్రపాణికి ఆదాయం సన్నగిల్ల సాగింది.

తోట కాపరితనం కొస్తూ వూడిపోయిన తర్వాత రంగడు నూలులేని గాలిపటలా కొంత కాలం దేశ మంతా చెడతిరిగాడు. ఎలా తిరిగినా కవళం తిరిగి తిరిగి నోటిదగ్గరికే రావలసివట్టు రంగడు మళ్ళీ మళ్ళీ స్వంతివారికే తిరిగి రావలసివచ్చేది. జననీ, జన్మభూమి స్వర్గంకన్నా ఎక్కువన్నారూ మరి! రంగడికి జనని లేదు, జనకుడూలేదు. జన్మభూమిమాత్రం వుంది.

ఒక పారి రంగడు ఎంత దూరం వెళ్ళాడో, ఏం చేశాడో గానీ వెళ్ళిన మూడు నెలలకు తిరిగి

వచ్చాడు. వస్తూ, వస్తూ వాడొక పిల్లనగ్రోవిరి తీసు కొచ్చాడు. దానిపైన వాడు చేసిన సాధన చుట్టు ప్రక్కల వాళ్ళ కందరికీ రిచ్చపాటు కలిగించింది. రాత్రిభోజనమైన తర్వాత భజనరూపి ముందు రచ్చపైన నందిశ్యుడి కాసుకుని కూచున్నాడంటే వాడి వేణు గానం మెల్లమెల్లగా అలలు అలలుగా సాగి పరిసర వాతావరణాన్ని మత్తుతో నింపివేసేది. ఊదుతూ, ఊదుతూ అలాగే నేలపై కొరిగి పిల్లనగ్రోవిరి చేతిలో వుంచున నే రంగడు నిద్రపోయేవాడు.

ఊళ్ళోమాత్రం రంగడింతటి నిరాదరణకి పాత్ర డయ్యాడో, వాశి వేణుగానమూ అంత నిర్లక్ష్యానికి పాత్రమయింది. ఒకరి మెరమెచ్చుల కోసం ప్రారంభించిన కృషికాక పోషించేత రంగడు అందువల్ల నిరుత్సాహ పడటం సంభవించలేదు. జోలపాటలా వుండవలసిన వేణుగానం రచ్చకు దాపున కాపురమన్న వాళ్ళకి నిద్రాభంగ హేతువుగా పరిణమిస్తోందని తెలిసినప్పుడు గూడా రంగడు ఖేదపడలేదు. తను వాళ్ళకి అయివున్నాడు. తనపట్ల వారికున్న కూరిమి కొద్ది పాటిది. ఆ కూరిమి తను వాళ్ళకి చాకిరి చేసినంతవరకు మాత్రమే వుండి, తరువాత రంగం పై నుంచి తేర వెనుకకు వెళ్ళిపోయే నాటక పాత్రలా మాయమైపోతుంది. ఆపైన తనుచేసిన ప్రతిపనీ వాళ్ళ అవహేళనకీ, అసహ్యతకీ గురౌతుంది. అందుకు చింతించి లాభంలేదు.

లేమిచేత బాధపడుతూ అధికస్థాలు ఎదుగొక్కవలసిన మనిషిగూడా తన జీవితంలో ఎక్కడో ఒక చోట బర్నింగు పొయింటు వుంటుందనీ, ఆ పైన తన కోసం నవజీవనానందం కాచుకుని వుంటుందనీ కలలు కంటాడు. ఆవిశ్వాసంతో బ్రతుకుతాడు. రంగడి కాలాటి ఆశకూడా లేదు. కాని ఆశ వున్నవించడానికెంత నేపు కావాలి? ఒక క్షణం చాలు.

ఓ రోజు వుదయం రంగడు కొంచెం ఆలస్యంగా నిద్రలేచి కళ్ళు ములుముకుంటూ పాకలోనుంచి బయటికి వచ్చాడు. అప్పటికి రెండుబారల ప్రాద్దేశింగి. టముకుపైన కర్రవేసి భణభణ వాయిస్తూ ఊరంతా చుట్టి యింటికి వెళ్ళున్న తోటి లింగమయ్య “ఏన్నావారంగయబాబూ! నాటకం వచ్చింది నాటకం! రాయప్ప కంపెనీది” అన్నాడు.

“రానీలేరా! డబ్బు దండుకోడానికేదో వస్తుంటుంది.” అన్నాడు రంగడు.

రంగడికేలే నాటకం పట్ల ఆసక్తిలేదు గానీ, ఆ ప్రాంతంలో రాయప్ప కంపెనీ నాటకం పేరు చెబులే కాపులు కూలిలు చద్ది కూళ్ళు కట్టుకుని, తిరణాళ్ళకు బయల్దేరినట్టు తోడులు తోడులుగా కదలి వస్తారు. కానీ ఖర్చులేకుండా ప్రాద్దుపాడిచి రాచిన

గొంతుకతో చోపుదారి మంగళం పాడేటరకూ నడి వీధిలో ఆకాశం క్రింద కూచుని వీధినాటకం చూడ్డానికి అలవాటు పడిన ముసలివాళ్ళు 'నాలుగంటల సంబరానికి నాలుగణాలు తగలేయడమేనట్రా! మా కాలంలో మేమెరగమబ్బా ఈ చోద్రాలు' అని మూతి ముడుచుకునేవారు. కాళ్ళల్లో బలముండి సునాయాసంగా నడవగల కుర్రవాళ్ళ ధోరిణి వేరు! వెసనాలు గణాలు! రెండు రోజులు వక్కాకు, బీడిలు మానుకుంటే పోలా! ఆ కంపెనీలో వున్నారే, యిద్దరు అమ్మాయిలు, వాళ్ళు వేసే ఒక్క అడుగుకి, పాడే ఒక్క పదానికి యిచ్చేయనచ్చు నాలుగణాలు!

నిజమే మరి! రాయప్ప మేనగోడళ్ళు అడుగు చక్కగానే వేస్తారు పాట బాగా సాగదీసి పాడుతారు. ఆ ఆటూ, ఆ పాటూ, మగాళ్ళకి తెలియకుండా అదీ యిదీ అంగడిలో పోసి అమ్మలక్కలు నింపుకున్న వక్కాకు తిత్తుల్ని ఖాళీ చేస్తాయి. ఇంటి ఖామందకు తెలియకుండా తమలపాకులమ్మకుని రొండిలో దోపుకున్న పాలేరు గుప్తనిక్షేపాన్ని హరిస్తాయి.

అటు వీధి నాటకమూ గాక, యిటు ద్రామాను గాక రెండింటి సాంకర్యం చేత సిద్ధించిన విచిత్ర రూపకాలు రాయప్ప కంపెనీవి అవి డిమాలో, వ్యామోగాలో, ఈహామ్యుగాలో ఆ దశ రూపకకరే చెప్పాలి! వాటిని చూచే ప్రేక్షకులు మాత్రం ఏక కంఠంగా ఒకే మాట చెబుతారు. "నాటకమంటే రాయప్ప కంపెనీ నాటకంరా! అబ్బబ్బ! ఏంసీను, ఏం డాన్సులు: బహుస్కోపు ఎంగుకురా దీని దగ్గర."

మొదటిరాత్రి కృష్ణలీలలు జరిగాయి రంగడు సంగం ఆటలో టికెట్లు లేకుండా కంచెదాటి లోపలికి వెళ్ళి ఓ మూల కూచున్నాడు. అప్పుడు బృందా వనంలో గోపికాలోలుడి వేణుగాన విన్నోదం జరుగుతోంది రంగడు కొంతసేపు విని మరి వినలేక చెవులు మూసుకుంటూ "అబ్బాయబ్బాయ్! అది పిల్లన గ్రోవి కాదు రాబాబూ! చావు మేళంలా వుంది. ఆవు, ఆవు" అని శేకవేశాడు. హార్మోనియం వెనుక నిలబడి ప్రేక్షక లోకంపైన తన నాటకం ఎలా పనిచేస్తున్నదా అని తొంగి తొంగి చూస్తున్న కంసవేదభారి రాయప్ప ఆ మాటతో మండిపడి "ఎవరది, ఎవరది" అంటూ రంగం పైకి వచ్చాడు. అలాటి సమయాల్లో వెనుకాడే స్వభావంకాదు రంగడిది. వాడు పైకిలేచి "నేనే నయ్యా ఆ మాట అన్నది" అన్నాడు.

రాయప్ప ఆ గ్రహోదగ్రుడై పోయాడు. "ఏమయ్యా మీరా సాహెబ్! అయ్యా చంద్రయ్య నాయడూ!" అంటూ నాటకం కంట్రాక్టుదార్తని పిలిచాడు. వాళ్ళకు టికెట్లు అమ్ముకోడంపైన వున్నంత శ్రద్ధ నాటకం జరగాలా, లేదా అన్న విషయంపైన వుండదు. బుకింగ్ ఆఫీసు మూసుకుని వాళ్ళ

ప్పుడో ఊళ్ళోకి వెళ్ళిపోయారు. సభలోనుంచి పడి మంది పెద్ద మనుషులు పైకిలేచి "నీకేం తెలుసులే కూదోరా అంటూ రంగణి మందలించి, రాయప్పని మళ్ళీ తెరవెక్కి పొమ్మని ప్రాధేయపడి నాటకం సక్రమంగా జరిగేటట్లు చూచారు.

వరుసగా ఐదురాత్రులు నాటకాలు జరిగాయి. ఆరో రోజు సాయంత్రం రాయప్ప సహచరులు కొందరు వెంటరాగా హార్మోనియం మెకకు తగిలించుకుని ఊళ్ళో వనూళ్ళకోసం బయల్దేరాడు. పెద్ద వీధి పూర్తయి సందులోకి తిరిగేసరికి రాత్రి ఎనిమిది గంటలయింది. రాయప్ప వున్నట్టుండి ఒకచోట ఆగి పోయాడు. ఆగి "ఎక్కడిదా పిల్లన గ్రోవి?" అన్నాడు.

పాట వింటూ రాయప్పని వెంబడిస్తున్న కుర్రాడొకడు "అదా! ఆనాడు మీ నాటకానికి ఒక బెటీన వాడిది" అన్నాడు.

రాయప్ప వనూళ్ళమాట కట్టిపెట్టి రంగడి పాక దగ్గరికి వెళ్ళి నిలబడ్డాడు. పాకముందు గంగరావి చెట్టు క్రింద కూచున్న రంగడు "ఏంరాయప్పా! వనూళ్ళ కోసం వచ్చావా! నేను యిచ్చేవాణ్ణికాదు, వుచ్చుకునేవాణ్ణి" అని పకపకా నవ్వాడు.

"పోనీ, వుచ్చుకుందువు గాని ఒక పాటపాడి విని పిస్తావా బాబూ" అన్నాడు రాయప్ప.

రంగడు మళ్ళీ పిల్లనగ్రోవి అందుకున్నాడు.

పాట పూర్తయిన తర్వాత రాయప్ప యింటి వైపు చూస్తూ "దీపంకూడా వెలిగించకుండా యిక్కడ కూచున్నావేం బాబూ" అన్నాడు.

"దీపం పెట్టేవాళ్ళెవరన్నారూ రాయప్పా! ఇది దీపం లేనియిల్లు" అన్నాడు రంగడు.

రాయప్పరంగడి ముఖంకేసి తీక్షణంగా చూచాడు. సన్నగా పొడుగు పరుగెత్తే పాముని తరిమి పట్టుకునే యావన బింకంతో మిసమిసలాడుతున్న ఆకారం! పైగా వీడు నీలమేఘశ్యాముడు! తలలో నెమలిపింఛం లేకపోయినా, మెకలో చెంగెస్ పూలదండలేక పోయినా రంగడు ఆలేత వెన్నెల్లో రాయప్ప కళ్ళకు సాక్షాత్తు శ్రీ కృష్ణుడిలా కనిపించాడు.

పైకి లేస్తూ రాయప్ప "నీతో ఒకమాట చెప్పాలి బాబూ! ఓసారి నాతో వస్తావా" అన్నాడు.

రంగడు రాయప్పని వెంబడించాడు. ఆ మరునాడు రాయప్ప కంపెనీ ఊళ్ళోనుంచి వెళ్ళిపోయింది. వాళ్ళతోబాటు రంగడూ వెళ్ళిపోయాడు.

ఆరు నెలలపాటు అంతర్ధానమైవుండి రంగ డొక నాడు మళ్ళీ హఠాత్తుగా ఊళ్ళోవార్తకి కనపడ్డాడు. వస్తూ, వస్తూ వట్టి చేతులతో యిల్లు చేరుకునే అల్ల

వాటు రంగడికి లేదు. అతడి సారి రాయప్ప మేనకోడల్లో చిన్నదాన్ని వెంట తీసుకొచ్చేశాడు.

రంగ దావిడని లేవదీసుకొచ్చాడా, లేక ఆవిడే రంగడి లేవదీసుకొచ్చిందా అన్న చర్చ ఒకనైపు కొన సాగుతుండగానే, మరొకనైపున రంగడి సమవయస్కులు కొండరు తమకు భూమిపుట్టా, యిల్లా వాకిలీ, డబ్బూ దస్కమూ వున్నా తాము రంగడు చేసినంతమాత్రం పని చేయలేకపోయినందుకు లోలోపల కుతకుతలాడి పోసాగారు. ఆ వ్యసని కష్టిపుచ్చుకోడానికి రంగడి కిందపరచి మాట్లాడంకన్నా వాళ్ళకి ఉపాయాంతరం లభ్యంకాలేదు. తన తిండికే వెరపులేని రంగడు దాన్ని భరించడమేమిటి? ఐనా నాటకాలాడే మనిషి కాపురం చేస్తుందా? ఈ మాన్నాళ్ల ముచ్చటకే యింత మిడిసిపాటూ వీడికి!..... ఇలా దువ్వించారం కొనసాగినా వాళ్లు రంగడినుంచి వైదొలగి వుండడంపోయి, వాడి యింటి చుట్టే ప్రసక్షణం చేయసాగేరు. ఒక రిద్దరు రంగడింటో లేక పోడం చూచి రమణమ్మతో సరాగాలు పోవడానికి కూడా సాహసించారు. మరొకడేమో ఒకానొక పుక్కుకంటాంచి ప్రేమలేఖని తూచా తప్పుకుండా కాపీచేసి దాన్ని రమణమ్మకి చాకలి ఎల్లి ద్వారా బట్టాడా చెయించాడు. “నెప్ప రానే రాకాడులే” అని రంగడు దాన్ని చించి పొయిలో వేశాడు. ఈ లోకున ఆధారంగా వాడు రమణమ్మని ఒంటరిపాటున బలాత్కారం చేయడండాకా కథని సాగదీశాడు. రంగడికి కోపం సాధారణంగా రాదు. వ నేమాత్రం వాడు మనిషికాదు. ఆ కోపంతో రంగడు అతనికి నడి కిధిలో నిలబెట్టి “నీకు అక్కా చెల్లెళ్లు, పెండ్లాం బిడ్డలు లేరా? వాళ్ల నెవడైనా యిలా బలాత్కారం చేస్తే ఊరుకోడానికి నువ్వు వుప్పు, కారమూ లేని గడ్డి దింటున్నావా” అని అడిగేశాడు. పడకాల నేద్యమూ, పదిమంది ప్రక్కబలమూగల ఆ ఆసామి రంగడి పైకి హుంకరించాడు. అతడితోబాటు, అతడి అనుచరులు రంగడి చుట్టుముట్టారు.

“ఐలే కథ సశేషంగా మిగిలివుందన్నమాట!” అంటూ లేచాడు నారిగాడి ద్వారా రంగడి కథ సాకల్యంగా విన్న వజ్రపాణి.

“ఇదిక్కడ ఆగిపోదు బాబయ్యా! ఇంకా సాగుతుంది” అన్నాడు నారిగాడు.

వజ్రపాణి అప్పుడే ముట్టించిన సిగరెట్టుని క్రింద పారవేసి గబగబా మేడలోకి వెళ్లి తనగదిలో పట్టెమంచంపైన పడుకున్నాడు. అతడు నిద్రపోవాల్సన్న సదుద్దేశంతో పడుకున్న మాట నిజమే! కాని నిద్ర రాలేదు. ఎంత ప్రయత్నించినా వీధిలో గాయాలు తగిలి పైకి లేవలేక క్రింద కూలబడి పోతున్న రంగడి స్వరూపం అతడి మనోఫలకం మీదినుంచి

మాసిపోలేదు. గట్టిగా కళ్లు మూసుకున్నాడు. తన వ్యాపారంగురించి ఆలోచించుకోడానికి ప్రయత్నించాడు. మూడోబాము కూడా మెలకువతో వుండగానే గడిచిపోయింది. తెల్లవారు బామున మాత్రం ఒక చిన్న కుసుకు మగతగా వజ్రపాణిని క్రమ్ముకుంది ఆ నిద్రలో కల! కలలో రంగడు మళ్ళీ అతనికి కనిపించాడు.

రంగణ్ణి తీవ్రంగా మందలించ దలచుకున్నాడు వజ్రపాణి. “ఒరే రంగడు! బుజుమారంలో నడవక బ్రతుకంతా డొంక తిరుగుళ్ళతోనే గడిపివేయడానికి నిర్ణయించుకునే వాళ్ళలో నువ్వు మొదటివాడివి. లోకంలో అందరూ మహారాజులే వుండరు. పెద్ద వాళ్ళుకూడా వుంటారు. కాని ఆ పెద్దవాళ్ళు కూడా బ్రతకడానికి ఏదో ఒక జీవనోపాధి చూచుకుంటారు. నువ్వలాటి బ్రతుకు తెగవు చూచుకోలేదు. నువ్వు తింటే తింటావు. లేకుంటే పస్తుంటావు. పనిచేస్తే చేస్తావు. లేకుంటే కాళ్లు బారగిల చాపుకుని పడుకుంటావు. అదీఒక జీవితవిధానమే కావచ్చు. కానీ అంత సులభంగా బ్రతకదలచుకునే వాళ్లకు యితర ఝం ఝూటా లేవీ వుండగూడదు. నువ్వొక్క డెక్కడో నాటకాలాడేదాన్ని తెచ్చి యింట్లో వుంచుకున్నావు. తాను దూరడానికి సంగు లేకపోతే, మెడకొక డోలేమిటి! నీ పిచ్చి గాకపోతే. ఆవిడ నీకు కాపురము చేస్తుందా? అప్పుడే ఊళ్ళో ఏదో రగడ బయలుదేరింది. ఈ రచ్చకు కారణం ఆవిడేనని నేను చెప్పడంలేదు. ఊరంతా ఆ మాటే అంటోంది. అడుసు త్రొక్కనే రాదు త్రొక్కేక్కావు. పోనీ, యిప్పుడైనా కాళ్లు కడుక్కో.”

ఇన్ని మాటలూ విని రంగడు వజ్రపాణికి దగరగా వచ్చాడు. వస్తూ మెల్లగా “అన్నయ్యా!” అన్నాడు. వజ్రపాణి వులిక్కిపడి తలవైకెత్తాడు. “నాకు అప్పుడప్పుడూ మంచి మాటలు చెప్పడం నీ కలవాటు. నువ్వు నామీద మోపిన నేరాలన్నీ చాలామట్టుకు నిజమైనవే నని నేను ఒప్పుకుంటున్నాను. నేరస్థుడినిగా నా సంజాయిషీ గూడా నువ్వు దయచేసి వినాలి. మొదటిది: నేనొక బ్రతుకు తెగవు చూచుకోలేదు. ఏపూట కాపురం తిండికోసం వెనుక్కొడిమే నా బ్రతుకు తెగవు! నా కొద్దిపాటి చదువు ఏ వుద్యోగానికి పనికొస్తుంది. రెండోది: నేను తిండి తింటాను, లేకుంటే పస్తుంటానన్నావు. నిజమే. దొరికితే తింటాను. లేకుంటే పస్తుంటాను. నేను పోమరివాణ్ణికాను. పనిదొరికితే చేయడానికి నే నెప్పుడూ సిద్ధంగా వుంటాను. పని దొరక్కపోతే కాళ్లు బారగిల చాపి పడుకోక మరేం చేయాలో నాకు తోచదు. అంత సులభంగా బ్రతకదలచుకునే వాళ్లకు యితర ఝంఝూటా లుండగూడదన్నావు. నీకు తెలియదేమిగాని ఇంటింటికి తిరిగే బిచ్చగాడి

కోకడికి యిద్దరు పెళ్ళాల్లు, పదిమంది బిడ్డలూ వుండడం నే నెగుగుదురు. ఐనా నేను కోరికోరి ఈ యుంట్లో టూన్ని తెచ్చుకోలేదు. అవిడ నన్ను నమ్మింది. ఉన్న చోట వుండడానికి వీలేక యిలా వచ్చేకాం పోలిక కోసం గాదుగానీ యిక్కడోక విషయం చెప్పాలనిపిస్తోంది. నువ్వు కాలేజీలో చదువుతూ ఒకమ్మాయిని పెళ్ళిచేసుకోవాలనుకున్నావు పెదనాన్నగారందు కోప్పకోలేదు. కానీ నువ్వు పట్ట బట్టి కూచున్నావు అవిడని పెళ్ళిచేసుకున్నావు. నువ్వు వర్తమాంతర వివాహం చేసుకున్నందుకు వెయ్యిమంది నిన్ను పొగిడారు. నన్నలా పొగడవలసిన అవసరం బొత్తిగా లేదు. హేళన చేయకుంటే చాలు. అదీ నాకు పదివేలు! ఇంతకూ నే నావిడని పోషించవలసిన అవసరం కూడా లేదు. అవిడా నాతోబాటు ఏపని చేయడానికైనా సిద్ధంగా వుంది. లోకంలో కోట్లకోట్ల జనం బ్రతుకుతున్నాడు. మేమిద్దరం బ్రతక లేకపోము. మాపాటుకు మమ్మల్ని బ్రతకనివ్వడంకన్నా, మాకు యితరులు చేయవలసిన మేలు ఏదీ లేదు. నేను అడుగు త్రొక్కానన్నావు. ఎక్కడ త్రొక్కానో నాకు తెలియడం లేదు. నా కాళ్ళకి బురదాలేరు. అందు చేత దాన్ని కడుక్కోవాలన్న ప్రసక్తి అసలేలేదు.”

తలుపుపైన ఎవరో దబదబ బాదుతుండడం విని వజ్రపాణి మేలుకున్నాడు. సూర్యకిరణాలు కిటికీ గుండా పైకివచ్చి పడుతున్నాయి. నారిగాడు తలుపు కావలినుంచీ “బాబూ, మీ కోసం రంగయ్య వచ్చాడు” అన్నాడు.

“ఇప్పుడు నేను పట్నం వెళ్ళాలి. తీరికలేదు వెళ్ళిపోమన్న” అన్నాడు వజ్రపాణి.

* * *

మాడు నెలలు గడచిపోయిన తర్వాత వజ్రపాణి మళ్ళీ స్వగ్రామానికి తిరిగిరావడం తలపెట్టించింది. హేమంతం జరుగుతోంది. ప్రతి సంవత్సరమూ మందు కాలం రాగానే ప్రసన్న పోషిపాడిగా దిగడానికి ప్రారంభిస్తుంది. ఆ పొడిచిగురు పేరు పెట్టడంలో నైతే డాక్టర్లు ఒక్కొక్కరూ ఒక్కొక్క పోకడపోయినా నయం చేయడంలోమాత్రం అందరూ విఫలమై కడకు శిశిర హేమంతాలు నాలుగునెలలు రోగి కంప్లీటు రెస్టు తీసుకోవాలని సలహాయిచ్చారు. రెస్టు అనేది పది అనేవోట పదిహేనుగా పారేస్తే పట్టణాల్లో అభ్యు మయ్యే వస్తువుకాదు. అందుచేత ప్రసన్న పల్లెటూ లోనే వుండిపోవలసి వచ్చింది.

కారులోనుంచీ దిగుతూనే వజ్రపాణి ప్రసన్న ఆరోగ్యాన్ని గురించి పరామర్శించాడు. టిఫిక్ తీసుకుని, తోటలోకి వెళ్ళి ఒకసారి నల్లవైపులా కలయ

చూచివచ్చి, ఆభ్యంగనన్నానం నిర్వర్తించి, భోజన మైంథర్వాత పశుకున్నాడు. తలగడిగిన నాటినిద్ర, గాఢంగా పట్టింది. బంకుటంకున గడియారం మోగడంవిని లేచి టైం చూచాడు. నాలుగైంది. ఎగుట టేబుల్ వైపున్న ప్లాస్కూతీని కాఫీ గ్లాసలా పోసుకునిత్రాగాడు. పడకపైనుంచి దిగడానికి మనస్కరించడం లేదు. అక్కజేఉన్న న్యాయపేపరు తీసి పుటలు త్రిప్పుతూ కూచున్నాడు.

హాల్లోనుంచీ అడుగులనవ్వుడి వినిపించింది. ప్రసన్న వస్తుండేమోనని వజ్రపాణి తలపెకెత్తాడు. కానీ హాల్లో నడుస్తున్న మనిషి ప్రసన్న కాదు. తెరచిన కిటికీగుండా వజ్రపాణి కళ్ళముందు ఒక తుణుం పాటు మెరపుతీగ పారాడివట్టయింది. అతడు ముందం పైనుంచి క్రిందికిదూకి కిటికీనగ్గరికి వెళ్ళి నిల్చున్నాడు. ఒక యువతి! తనకి అపరిచిత! అదొక స్త్రీ మూర్తి గాదు శంపాలతలావుంది. అవును. అది శంపాలతే! మేడమెల్లెక్కి పైకివెళ్ళింది.

ఎవరీవిడ? వాలకంమాస్తే ఈ యింటితో బాగా పరిచయమున్నదానికా కనిపిస్తోంది. ప్రసన్నరాగానే అడగాలి. భార్యకోసం ఎదురుమాస్తూ మళ్ళీ ముందం పైన కూచున్నాడు వజ్రపాణి.

ఐదు గంటలకు సరిగ్గా వాహ్యోళికి సిద్దమై ప్రసన్న గదిలో అడుగుబెట్టింది. వాతావరణం ఆహ్లాద కరంగా ఉంది. ఇద్దరూ మెల్లగా కొబ్బరితోటవరకూ నడిచారు. అవిడెవరు ప్రసన్నా: అన్న ప్రశ్న ఆలోగా నాలుగైదుసార్లు వజ్రపాణి గొంతువరకూ వచ్చి అక్కడ వెలక్కాయ పడినట్టు ఆగిపోయింది. అవిడ పట్ల తనంత భుతూహలం ప్రకటించడం సమంజసం కాదేమో! ఇలా తటపటాయిస్తుండగా ప్రసన్నే ఆప్రస్తావన తెచ్చింది.

“ఏమండీ! మీరావిడని చూడలా” అంది ప్రసన్న గడసరితనం ఎక్కడికి పోతుంది! “ఎవరిష్ట ప్రసన్నా?” అన్నాడు వజ్రపాణి.

“మీ మరదల్ని!”

“నా మరదలా!”

“అవునండీ! అలా తెల్లబోతా రెండుకూ? మరదలంటే తెలియదూ! తమ్ముడిభార్య” అంది ప్రసన్న.

“తమ్ముడొకడు! తమ్ముడి కోక భార్యకూడానా! ఇదేమైనా కథా ప్రసన్నా!” ముఖంలో అమానుకత్వం ఒలికిస్తూ ప్రశ్నించాడు వజ్రపాణి.

“కథ గాదండీ బాబూ! వాస్తవం. అవిడ మీ రంగడి భార్య.”

వజ్రపాణి కీసారి కోపం వచ్చింది. “ప్రసన్నా! నువ్వు ‘భార్య’ అన్నమాటని కలుషితం చేస్తున్నావు.

రంగడు ఆవిడని లేవదీసుకొచ్చేశాడు. ఆవిడ రంగడి కేమైనా కావచ్చు. కాని భార్యమాత్రం కాదు."

ఈ తర్కం ప్రసన్నకి అర్థంకాలేదు. "లేవదీసు కొచ్చినమాట నిజమేనండీ! ఐతే ఎక్కడో దేవుడి ముందర అతడు ఆవిడచేతిలో చేయివేసి 'యికమీదట నేను మొగుణ్ణి, నవ్వు పెళ్ళానిని' అన్నట్ట అప్పటి నుంచీ వాళ్ళిద్దరూ భార్యభర్తలుగా వ్యవహరిస్తున్నారు."

"బాగుంది, బాగుంది. అంటే తాత్కాలికంగా నన్నుమాట!" అంటూ వికావిక నవ్వేశాడు వజ్రపాణి.

"పోనీ ఆవిడ మనయింట్లో ఎందుకుంది అని అడగలేమండీ" అంది ప్రసన్న.

"ఆవిడ మనయింట్లో వుందా! ఐతే యిదొక అద్భుత కథానకమే ప్రసన్నా! నేను ఆవిడ ఏవో పనిమీద మన యింటికి వచ్చిందనుకున్నాను."

"లేదు మన యింట్లో నేవుంది"

"ఎందుకూ?"

"రంగ డివ్వుడు ఊళ్ళో లేడుగా!"

"ఏమయ్యాడు?"

"రెండేళ్లు పడింది."

"ఏమిటి?"

"శిక్ష!"

"అబ్బ కాస్తవివరంగా చెప్పగూడదా ప్రసన్నా! నాకు అద్భుతాలే తెలియడంలేదు" ప్రాధేయపడ్డాడు వజ్రపాణి.

"మీరు పట్నానికి వెళ్ళి పదిరోజులు కూడా కాలేదు. ఊళ్ళో మళ్ళీ రగడజరిగింది. రంగడు ఒకడి తల చిత్తగ్గాపేశాడు."

"ప్రాణాపాయం లేదుగదా!"

"చావు దప్పి కన్నులాటబోయింది. పోలీసు లొచ్చారు. రంగణ్ణి అరెస్టుచేసి తీసుకెళ్ళారు."

"తత్ఫలితంగా శిక్షపడింది. అంతేకదా ప్రసన్నా! నే నప్పుడే అనుకున్నాను. అనుకున్నంతా జరిగింది. ఈ విషయి నడివిధులపాఠ్షాసే వాడు కమ్మల్లోపల కూచున్నాడు."

"పాపం, రమణమ్మని చూస్తుంటే జాలిగా వుందండీ."

"ఉండదూమరి! నాపట్టివిగా, పాలు బువ్వు పెంతా రామ్మా అని బుజ్జగిందలేక పోయావా ప్రసన్నా!"

"మీకంతా ఎంతాళిగా నే వుంటుంది. ఈ రెండేళ్ళూ ఆవిడని నాదగ్గరే వుండిపోమ్మన్నాను"

"వాక్యం పూర్తిచేయకు. సుధేష్టదగ్గర నైరం

ధిలా అని వుపమానం కలిపితే వాక్యం సర్వాంగముందరంగా వుంటుంది."

ఆవిడ లేకపోతే నాకీ పూళ్ళో ప్రాణ్ణేపోయేది కాదేమోనండీ! ఏం చక్కగా పాడుతుందనీ!"

"గగనవీధిని దేలు ఓ మేఘమూలా! జైలుగోడల పైన మసలి వస్తున్నావా! అని పాటని సవరించుకోవడం లెస్స. ఐనా మొగుడు జైల్లోవుండగా ఇక్కడివిడ పాటలు పాడుకుంటూ కూచోవడానికి యిదేమైనా సినిమానా ప్రసన్నా!"

"అబ్బే, నా బలవంతం పైన పాడుతోందండీ! మనిషిని చూచారు గదా! మీ కళ్ళకి ఎలా కనిపించిందో మరి!"

"అచ్చం సెట్ పైకి వెళ్తున్న తారలా కనిపించింది"

ఇద్దరూ కొంత నేపు మోసంగా కూచున్నారు. మళ్ళీ ప్రసన్నే వుపక్రమించింది.

"ఏమండీ! ఒక మాటంటాను?"

"ఏమంటావు?"

"మనకు చేత నైనప్పుడు యితరులకు మేలు చేయడంలో తప్పులేదు గదూ!"

"తప్పే నుంది! పరోపకారార్థ మిదం శరీరం గదా ప్రసన్నా!"

"ఐతే నేను చెప్పినట్లు చేస్తారు కదూ!"

"మరీ హిరణ్యాక్ష వరం కాక పోతే సరి!"

"రమణమ్మని సినిమాలో చేర్చి న్నే?"

ఆ ఊహ వజ్రపాణిలో సైతం మెదుల్తోంది. కాని అతడు భార్యమాట కొట్టివేయ బోయాడు.

"పాట బాగా పాడడ మొకటే చాలదు ప్రసన్నా వెండి తెరకి! మరికొన్ని అర్హత లుండాలి"

"ఆమెకి నటన గూడా క్రొత్త గాదుగా!"

వజ్రపాణి సీరియస్ గా ఆలోచిస్తూ కూచున్నాడు. ఆలోచించిన కొద్దీ అతడి భావస్థితి రెండుపాయలుగా చీలిపోసాగింది. ఒక వైపు రమణమ్మ దుస్థితికి జాలిపడుతూ, మరొకవైపున అతడు ఆవిడ సీనియర్ తెచ్చిన రంగడి పైన లోలోపల మంకి పడ్డాడు. నేడావిడ నిలవనీడ, పట్టుకొమ్మలేని నిరాశ్రయ! నా అన్నవారినుంచి వేరుచేసి వీడా మెతల కెత్తిన సిరియిడి! వీడెప్పుటకైనా చెడిపోవలసిన వాడే! తనతో బాటూ వీడిమెను కూడా ఆధోగతి వైపు లొక్కళ్ళ జూస్తున్నాడు. అలా జరుగుతుంటే చూస్తూ పూరుకోడానికి తన మనసొప్పును. వారి బారీ నుండి ఈమెని కాపాడాలి. అందుకు ప్రసన్న చూచి న్నన్న విధానం సమంజసంగా నేకనబడుతోంది!

[న శే ష ము]

కలగూరగంప

నాగరాజులు శ్రీకొత్త భావయ్య చౌదరి

మహాభారత యుద్ధకాలము మొదలు దాదాపు మౌర్యరాజుల కాలమువరకు ననగా (270 B. C) వరకు ఆంధ్రదేశమున నాగులు, యక్షులు, దానవులు మున్నగు తెగలవారు నివసించేవారు. నాగరాజులు ఆంధ్రదేశమున నేగాక, భారతదేశమందంతటను నివసించి పాలించిన దృష్టాంతములు గలవు. ఆర్యులు మన దేశమునకువచ్చి మందిరిగి ప్రాంత మధనకౌర్యమును సాగించినప్పటికీ వాగుకియను నాగరాజు సాయపడి యుండెను. ఆదిశేషుడు, తక్షకుడు మొదలగువారి వంశీకులే—

జనమేజయరాజు ఇంద్రప్రస్థపురినుండి పాలించుచు నాగులపై దండయాత్ర సలిపెను. అహిచ్ఛత్రము, నాగపూరు, పద్మావతీనగరము మొదలగు ఊత్తరదేశ ప్రాంతములనుండి ఆ కాలమున దక్షిణమునకు కొందరు వలస వచ్చిరేమో నని తోచుచున్నది. తర్వాత వీరికి భోగవతీపురము (బస్తరు) వసవాసి (మైసూరులోనిది) మొదలగు ప్రాంతములవరకు నివాసము లేర్పడి, యచట రాజ్యాధికారములుగూడ పొందినట్లు చెప్పవచ్చును—వీరు వింధ్యవాసినీ దేవత భిక్షులని శాసనములలో చెప్పబడినారు. అంగుచే మొదట వీరు వింధ్య పర్వత ప్రాంతీయులనుటలో సంశయముండదు. ఆంధ్రదేశముననుండిన యక్షులు జైనమతావలంబులు కాగా, వీరు జాద్ధమతావలంబులై యుండిరి. ఇది ఆశోకచక్రవర్తికి పూర్వమే యైయుండెను. నాగరాజుకడు అమరావతిలోని జాద్ధస్తూపమును నిర్మించెను. యక్షులలోని కుబేరకరాజు భిక్షి ప్రోలు ప్రాంతపు రాజుగానుండెను. యక్షుడొకడు వేదాదులు చక్కగా నెఱిగి నానికి వ్యాఖ్యలు రచించిన పండితుడు. తెలంగాణాలోను, కృష్ణకు దక్షిణముననున్న పలు గ్రామములందును నాగులు నివసించి, తర్వాత నాశనమై కొందరు వలసకుపోయినట్లు అచ్చటి కొన్ని గ్రామముల పేర్లవల్ల తెలియుచున్నది. వారి కబ్బట గల్గిన ప్రసిద్ధిగూడ యిరుజువుపరచుచున్నవి. ఈ క్రింది విషయములు వానిలో కొన్ని :

(1) నాగులే—ఈ చిన్నయేరు నాగులపేరిట పల్నాటి తాలూకాలో నిప్పటికిని ప్రవహించుచున్నది. పూర్వ నామ మేమో తెలియదు.

(2) కౌట్రాజుపాడు లేక నాగరాజుపాడు—ఇది తెనాలితాలూకా కొల్లూరు ప్రాంతమందుండెను. దీనిని త్రిలోచనపల్లవుడు నాశనము చేసినట్లు లోకలురికొద్దులు తెలుపుచున్నవి.

(3) తెలంగాణాలో ఒరంగల్లు ప్రాంతమున నున్న నాగులపాడను గ్రామము. ఇది యచట నాగుల యునికిని, వారి నాశనమును తెలుపుచున్నది.

(4) నెల్లూరు జిల్లాయందలి నాగుల వెల్లటూరను గ్రామము. ఇది వారి యునికిని తెలుపును.

(5) ఒంగోలు తాలూకాయందలి నాగులపాడను యూరు. ఇదిగూడ వారి యునికిని, తర్వాత నాశనమును విశేషింపచుచున్నది.

(6) నాగులపాడు — గుంటూరు జిల్లాయందలి పెదనందిపాడు దగ్గరి గ్రామము. పూర్వమిచట నాగులున్నట్లు, తర్వాత నాశనమైనట్లు స్మరపఱచుచున్నది.

(7) నాగులవలస — వైజాములోని కమ్మం మెట్టు ప్రాంత గ్రామము. దీనినిబట్టి నాగు లొకప్పుడిచటికి వలస వచ్చుటను దెలుపును.

(8) కడపజిల్లాలోని దానవుల పాడను గ్రామము ఇది దనువు వంశీకులగు దానవుల యునికిని, తర్వాత నాశనమును తెలుపును. ఇంకను ఆంధ్రలో గల నాగ సముద్రము, నాగవరం, నాగులవరం, సర్పవరం, నాగూరు (కుంట తాలూకా), నాగర్ కళా మొదలైన గ్రామములు ఆంధ్రలోను, కర్నాటక ప్రాంతములనుండి వారి పూర్వ ఉనికిని స్పష్టీకరించుచున్నది. ఇట్లే నాగులు, దానవులు, యక్షులు తెనుగు దేశమున అనగా దక్షిణదిక్కున నివసించి భాషచే తెనుగు వారని (దక్షిణదిక్కు వారని) ద్రావిడులని పేరందినట్లు కనబడుచున్నది. ఆంధ్రజాతి, మహాభాగవతము ప్రకారము బలి యను క్షత్రియ వంశీకులై యుంకి వింధ్య ప్రాంతమునుండి కారణాంతరములచే దిగువకు వలస వచ్చిన కొలదిని మొదట నాగులతో యుద్ధము లొనర్చివారిలో కొందరిని (రాజులను) పారద్రోలినన, తెనుగుదేశమున స్థిరపడి, నాగులతో సంబంధ బాంధవ్యాలు కల్పించుకొని తమ రాజ్యమును వైతానుః

ధాన్యకటకములందు స్థాపించు కొన్నట్లు భావించవచ్చును. నాగులలో నూతనాగులను కాభీయులు కొందరు లోబడిపోయి కాతకర్ణి రాజులవద్ద సామంతులుగా మెలంపించు వచ్చిరి. శివస్కంద నాగ కాతక చివరి కాతవాహన రాజువద్ద కాతవాహన రాష్ట్ర ప్రతినిధి పాలకులుగా నుండెను. ఈ వంశములో హోతీపుత్ర విహ్నుకుడు మాతుకులనంద కాతకర్ణి, యాతని కుమారుడు ధేనుసేన, కుమారులైన నాగ మూలనిక, మనుమకు శివస్కంద నాగ కాతకర్ణి యను వారలండిరి వీరింద యనుకొన శతాబ్దిని వనవాసిలో (మైసూరు ప్రాంతం) పాలకులుగా వసించిరి. కాతకన్న కలలాయ మహారథి, మాతకన్న మహారథి, మాతకులనంద రాజుల నాణెములు గూడ ఆ ప్రాంతపు త్రవ్వకాలలో లభించినవి. వీరిని బట్టి కాతకర్ణి రాజులకు, నూతనవంశీయులకు, నాగరాజులకు గల సన్నిహితత్వము వెల్లడి యగుచున్నది.

ఆంధ్ర దేశమున నిట్లు నాగులు ఆంధ్రులలో లీనమగుచుండు కాలమున నే మధుర దేశములోని పద్మావతీ ప్రాంతమున వారి రాజ్యములు వృద్ధియయ్యెనని వచ్చును. అచట భీమనాగ, స్కందనాగ, బృహస్పతి నాగ, శేవనాగ, విభునాగ, వ్యాఘ్రనాగ, గణపతి నాగ, యనువారి నాణెముల ప్రాంతమున దొరకొనెను. వీరిలో భావనాగ, గణపతి నాగ, నాగసేనులు గుప్తరాజుల సామంతులుగా నున్నట్లు కనబడుచున్నది. గుప్తరాజులలో నాగులు సంబంధము లొనర్చిరి. కుజేర నాగ యను నాగకుమారులైన సముద్రగుప్తుని కొడుకు వివాహ మయ్యెను సర్వనాగ యను నతిశుభ్ర అంతర్వేది (తెలుగుదేశము లోనిది కాదు) రాష్ట్ర పాలకుడుగా 465 క్రీ. శ. ప్రాంతమున స్కందగుప్తుకు సామంతుడుగా పనిచేసెను. వీరి రాజ్యము క్రమముగా వృద్ధి నొందెను మధుర, పద్మావతీ, కాంతిపురి, విదేశ రాజధానులుగా నేరిరి విదేశలో శేవనాగ, భోగినాగ, సదాచంద్రనాగ, రాజులు పాలించిరి. నాగభట్టు, యితనికొడుకు మహేశ్వర నాగరాజులు 4 వ శతాబ్దిని లాహోరు ప్రాంతమున పాలించిరి. వీరు వాకాటక రాజులతో గూడ బంధుత్వములు సల్పుచు వచ్చిరి. ఈ నాగులు శైవమత మవలంబించిరి. అందుచే భారతీయ నాగులని పేరుపొంది వీరు 10 అశ్వమేధ యాగములు గూడ చేసి మిక్కిలి ప్రసిద్ధి జెందిరి. వీరు కుషానుల రాజ్యమును కూలద్రోసిరి. భవభూతి మాలతీమాధవ ముఖో వీరి చరిత్రము కొంత కలదు. పద్మావతిలో 9 మంది నాగరాజులు పాలించినట్లు కనబడుచున్నది.

తెలుగుదేశపు నాగరాజులలో కొందరు భోగవతీ పుర (బస్తరు) ప్రాంత పాలకులుగా ప్రసిద్ధి వహించిరి. వీరి విషయము 10 వ శతాబ్దినుండి తెలియు

చున్నది. ధాగావర్షుడను నాగరాజు కులోత్తుంగచోడ చక్రవర్తి సామంతుడుగా నుండెను. ఈ బస్తరు ఇంద్రావతీనది కిరుప్రక్కల నున్నది. అహిచ్ఛత్రము నందు వీరి రాజ్యము పూర్వముండెను అందలి ధార జేంద్రుడే సింధుజాతి నాగులకు మూలపురుషు. కదంబరాజులకు వీరికి సంబంధము లుండెను. బస్తరు దేశము భీమరచక్రకోట్యగుండుల ముంబహుండును. ఇచటి నాగరాజులు వింధ్యవాసినిదేవతీ భిక్షులు-కాశ్యప గోత్రులై యుండిరి.

క్రీ. శ. 1065 సం॥ నాటికి ఈ నాగరాజులలో మధురాంతకదేవుడు, సోమేశ్వరదేవుడు అనువారు ప్రఖ్యాతముగా నా దేశమున నుండిరి. ఈ చక్రకోట్య మండలమును వరుసగా గ్రీ. శ. 1111 లో సోమేశ్వర పుత్రుడు కన్నరదేవుడును, తిర్వాళి రెండవ (వీర) సోమేశ్వరుడును, కిమ్మల నరసింహదేవుడును, తదుపరి జయసింహదేవుడును, తిర్వాళి హరిశ్చంద్రదేవుడును 1324 వఱకు పాలించిరి ఈ ప్రాంతము తిర్వాళి కాకతీయ వీరప్రతాప రుద్రరాజు తమ్ముని పాలనలోకి వచ్చినట్లు కనబడుచున్నది. ఈ ప్రాంత నాగరాజుల కాసనములు తెలుగులోను, సంస్కృతమునను ఉన్నవి. వీరిదేశములో కొంతభాగము గోండుభాష యున్నది. వీరిలోని హరిశ్చంద్రదేవుని భార్య, మాణిక్యదేవి భర్త మరణించినపుడు సహాగమన మొనరించెను. ఈ యాచారము సర్వత్ర అనుసరింపబడలేదు.

ఆంధ్రదేశములో 3 వ శతాబ్దినుండి నాగుల ప్రతిభ తగ్గి, ఆంధ్రుల ప్రతిభ హెచ్చినకొలదిని దేశమునకు ఆంధ్రపథ మనే పేరువచ్చెను. 3 వ శతాబ్దిలోని ప్రాచీన పల్లవ కాసనాలలో ఈ పేరే యున్నది.

క్రమముగా సింహళ (లంక) రాజ్యముపకు కూడ నాగులు ప్రాకిపోయిరి. వేలకొలది నాగులు పల్లెనాడు నుండి యచటికి వలసపోవుటయే గాక క్రమముగా రాజ్యములు స్థాపింపగల్గిరి. మహావంశము ప్రకారము క్రీ. శ. 956-72 మధ్య నాల్గవ మహేంద్ర యను నాగ రాజులకలో పాలించుచు వచ్చినట్లు కనబడుచున్నది. తత్పూర్వము చాలకాలమునుండి యా వంశీకు లిదట పాలింపబోడగిరి.

నాగరాజుల రాజ్యములు నశించినన, నాగశబ్దం తెలుగు దేశమునందు నేటికి విరివిగా వాడబడుచున్నది. నాగానిక, నాగన్న, నాగవర్మ, నాగేంద్ర, నాగమృగ, నాగరత్నం మున్నగు పేరులు నాటినుండి నేటికి ఆంధ్రులలో వాడుచున్నారు. మగధ రాజ్యములో ఆశోకచక్రవర్తికి పూర్వమే శిశునాగవంశీకులు పాలించుచు వచ్చినట్లు పురాణములు నుడువుచున్నవి. నాగజాతి ప్రాచీనత కిది యొక గొప్ప దృష్టాంతముగా నున్నది.

హరివంశ గద్య

శ్రీ కొడవంటి శంకర నరసింహ బ్రహ్మం

సోమని హరివంశ గద్య ఒక విశిష్టపక్షిలో ఉన్నదనుట ఎల్లరెరింగిన విషయమే. అది ఈ రీతిగా నున్నది—“ఇది శ్రీ మగుభయ కవిమిత్ర కొమ్మ నామాత్య పుత్ర బుధారాధన విరాజి తిక్తన సోమ యాజి ప్రణీతం యైన శ్రీ మహాభారతా సంతరంబుః శ్రీమత్సకల భాషాభూషణ... నాచన సోమనాథ ప్రణీ తంబైన...” ఈ ప్రకారముగా నాతనికి ముంగుగాని వెనుక గాని ఎవ్వగును రచించినట్లు తోపగు. ఇతనిగద్య లోని ఈ విశేషమును పలువురు గుర్తించినారు, ఇట్టి విధానము నవలంబించుటకు గల కారణము నూహిం చుటకును బ్రతుక్కించినారు. వావిళ్ళవారి ఉత్తర హరివంశ ముద్రణమునకు పీఠిక వ్రాయుచు “సోమ నాథుడు తన గద్యమున ‘బుధారాధన విరాజి...’ అని తిక్తన తర్వాతఁ దనపేరే పేర్కొనడగిర దన్నట్లు తన యభిప్రాయమును దెలుపుకొన్నాడు గాని విద్యల్లోకము, తిక్తన తర్వాత నెట్లా చెప్పవలెనే పేర్కొన్నది; కవిత్రయముని నన్నయ తిక్తన ఎట్లు లకే పేరయ్యెను” అని కీ. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు తమ యభిప్రాయమును బ్రకటించి యున్నారు. శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు తమ ఆంధ్ర కవి తరంగిణి నాల్గవ సంపుటలో “ఈ కవికిఁ దిక్తన సోమయాజి కవిత్వమునంగుఁ జాల గౌరవము కలదను టకు గద్యలో వ్రాసిన ‘ఇది శ్రీమగుభయకవిమిత్ర ..’ అను వాక్యములే నిదర్శనములు. తిక్తన సోమయాజి కవిత్వముతో సమానమైన కవిత్వము వ్రాయఁ గలవాడె నను భావ మీ కవికిఁ గలిగియున్నట్టి వాక్యములు నూచించు చున్నవి” అని శాస్త్రిగారు రూపొందిన కారణమునే కాక ఇంకొక దానింగూడ నిట సంభా వించినారు. ఇరువుగును తమ గ్రంథముల హరిహర నాథున కంకిత మిచ్చియుండుట కారణముగా సోమన ఇట్టి గద్యము రచించెనని ఇంకొక రూపొందినట్లు నాకు జ్ఞాపకము. అందుకు వెంకటనాథ కవి తన పంచ తంత్రమున జెప్పుకొనిన ‘క. విచనవు గలగు హరిహర సాదివ్యము నొంద నన్యజనులకు మది నాలోచింపఁ దిక్తయజ్యుల నాచన సోమనకు మఱియు నాకుకొ దక్కక’ (1. 25) పద్యము కొంతవర కౌధారమును కొందును. ఈ పై ఊహలం దేదియు నాకంతి సమంజ సముగా దోపలేదు.

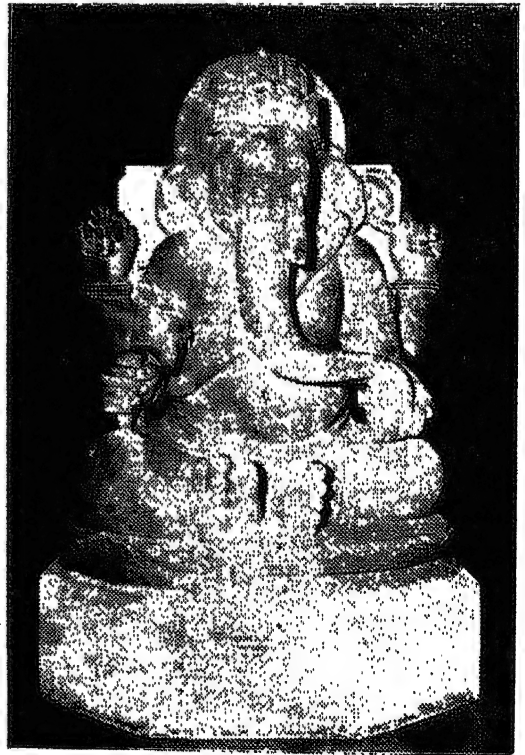
ప్రతాప రుద్రునితో గాకతీయరాజ్య మంత రించిన వెనుక నొకవంక విజయనగర సామ్రాజ్యమును

వేరొకవంక రెడ్డి పద్మనాయక రాజ్యములును అవత రించినవి. కాకతీయ రాజ్యమునందలి ఉద్యోగులును సామంతులును స్వతంత్ర ప్రభుత్వముల నెలకొల్పి నారు. అట్టివారిలో ప్రతాపరుద్రుని గజసాహిణిగా, క్రీ. శ. 1811 నాటి సురీజాలశాసన మధారముగా సోమ దేవ రాజీయ ముపబలకముగా, నిర్ధారితమై సాహిణి మారన యొకడు. ఇతడు భాస్కర కవికృత రామాయణ మునకు కృతిభర్త. ఎట్లున హరివంశమును గృతీకొన్న వేమరెడ్డియు క్రీ. శ. 1824 మొదలుగా రాజ్య మొన ర్చెను. క్రీ. శ. 1835 సంవత్సరమున సంగమ వంశీయు లయిన హరిహరరాయ బుక్కరాయ సోదరులు విజయ నగర నిర్మాణమొంద్రి స్వతంత్ర రాజ్యమును స్థాపించి నారు. హరిహరరాయలు క్రీ. శ. 1843 లో గతింపగా బుక్కరాయలు రాజయ్యెను. ఇతడు నాచన సోమ నాథునకు దానమొనర్చి వ్రాయించిన శాసనమున్నదని చారిత్రకులు చెప్పుచున్నారు. దానిం బట్టి సోమ నాథుడు విజయనగ రాష్ట్రానాయకుడైన వాడని తెలుసుకొన వచ్చును. ఆ శాసనమున దానకాల మిట్లు న్నది ‘అలంకృతే శకసామ్రాజ్యే రసభూ నయ నేంగు భిః, తారణాబ్ధే చైత్ర మాసే నవమ్యాం శుక్ల పక్షకే’ అని. అనగా శక 1216 అగును అది తార ణాబ్దముకాదు అగుట నీ పాతము దప్పరియు ‘రసాభి’, ‘రసద్దు’ అని పఠించినచో తారణకు సరి పోవుననియు, నట్లైనను ‘రసాభి’ అనుటచే నగు శక 1206 సంవత్సరమున కింకను విజయనగర నిర్మాణా దులు సంభవించునందుటచే ‘రసద్దు’ అనునకీ సరియైన పూతము కాగలదనియు కీ. శ్రీ. శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రి గారు నిర్ణయించి శాసనకాలమును శక. 1206 కు సరి యైన క్రీ. శ. 1814 గా నిరూపించినారు. బహుశః ఈ దానము హరివంశ రచనాసంతరమే అయి ఉండ నగును. శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారును ఇట్టి అభి ప్రాయమునే ప్రకటించినారు. అయితే ఇక్కడ ఒక చతుత్కరము నూహించవచ్చునేమో! సోమ నాథుని హరిహరనాథ సంబోధనములో దన ప్రభువైన హరిహరరాయలును గర్భితుడనుట కేకల మహాహా గాదనుకొందును. ‘వేయు నేటికి నలపాండు వేయుపాటె, వీరుఁడెలలేడు; ప్రతి రఘువీరుఁడొకడు’ అనినప్పుడు విజయ విలాసకారుడు తన ప్రభువైన రఘునాథ నాయ కుని లక్షింపలేదా?

భాస్కర యెఱ్ఱక సోమనలు క్రమముగా సాహితీ మారన దేసటి వేమరెడ్డి సంగమ హరిహరరాయల యాశ్రయము. మూడు సంస్థానములకు జేరినవారు. సమకాలికులు. అట్టివారికి అన్యోన్య స్పర్శలండ వుండునా? 'ఏగతి రచియించిరేని సమకాలము వారలు మెచ్చరేకదా' అన్న కవి స్వానుభవోక్తి ఉన్నదేకదా! తత్తద్వాస్తావములును నూతనోదితములై స్వీయాధిక్య ప్రకటనోన్ముఖములైనచో ఇక చెప్పవలసివచ్చేమి? ఎఱ్ఱన రామాయణ రచన మారంభింప భాస్కరుడును పూని శీఘ్రసమాప్తి నాశించి శిష్యులగుచే గొంత చెప్పించుట తటస్థించియుండును. ఎఱ్ఱన రామాయణమునకు దానిని ప్రత్యేకించుటకే లోకము దానిం భాస్కర రామాయణమునది. ఈవంక ను విషయ మిట్లు సాగగా, హరివంశ రచనారంభమున ఎఱ్ఱనకు సోమునితో పడినది. ఇట్లని ఈ మువ్వురు కవులును తమ తమ రచనలకుముం దితరుల గ్రంథములను చూచియుండురనగాదు. ఆయా రచనలు సమకాలమున సాగియుండును. నాచన సోమనాథుడును ఎఱ్ఱన హరివంశాంధ్రీకరణ ప్రారంభమునుగూర్చి వినియుండును. ఎఱ్ఱన యానాటికి భారతరణ్య పూరణ మొనర్చి భారతీకవులలో లెక్క వేయించుకొన్నాడు. హరివంశమును 'భారత పరాంశముని యింపారంగ జెప్పగురు బుధులు' కాగా భావింప నిర్ణయ మెత్తెట్టి తీరుల వెలయుగదో? ఎఱ్ఱన కృతి తొలిదనియు దాన ద్దాని జూచియే మొదిలి దేసనియు మొదలైన అపోహల కేల తావివ్వవలెను. తాను సాహిత్యరస బోధకుడును సంవిధాన చక్రవర్తియు నవీనపుణసనాథుడును గదా! తన ప్రబంధమెట్లును ఎఱ్ఱన కావ్యమునకన్న సుందరతరమై యుండకతప్పదు. అట్టి పరిస్థితులలో పేతువాడలైన విమర్శకులు సాధారణ కావ్యమున కన్న విశేష కావ్యమవిశేషతయేకారణముగా విశేషతాసంపాదనారంభమూలకముగా నుద్భవించిన యనంతర కృతియని నిర్ణయింపకుండురా? అట్టి ప్రమాద మొదవకుండుట కుపాయము నూహించి సోమనాథు ఒక క్రొంగ్రొత్తమార్గమును దొక్కియుండునని నేను భావించును. ఈ సమాధానము తత్కాలపరిస్థితుల సమాలోచనముచే సనుంజనమునియు దలంతును. తిక్కన భారతరచనము తరువాత హరివంశము నాంధ్రీకరించినది తానే, అనగా ఎఱ్ఱన తన తరువాతనే యారంభించెనుగాని ముందుగా గాదని తెల్పుకొను మాత్రమే ఇది.

ఇండోనేషియా దీవులలో భారతీయ శిల్ప సంప్రదాయం

క్రీ. పూ. 2 వ శతాబ్దంనుంచి, క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దాలవరకూ, భారతదేశానికి పుచ్చరూపంలోవున్న ఇండోనేషియా దీవులు, భారతదేశంలోని భాగంగానే వుంటూ భారతీయ ప్రభువుల సామ్రాజ్యభాగాలుగా మహాస్థితిస్థితి ననుభవించాయి ఈ దీవుల నాగరకతపై సంస్కృత భాషా ప్రభావమూ హిందూ బౌద్ధమతముల ప్రభావమూ ఉత్కృష్టమైనది. ఈ దీవులలో చిరకాలం భారతీయ శిల్పశాస్త్రం శిల్ప సంప్రదాయం విశేష ప్రచారంలో వుండేది. 7 వ శతాబ్దంలో ఈ దీవులపై అధికారం వహించిన శాతవాహన చక్రవర్తి శ్రీ విజయుడు ఈ దీప్త సముద్రయాన్ని శిల్పారామాలుగా తీర్చిదిద్దటానికి సర్వతోముఖంగా ప్రయత్నించాడు. ఈ దీవుల సాంస్కృతిక జీవితచరిత్రలో శ్రీ విజయుని నామం సువర్ణాక్షరాలలో లిఖింపదగ్గది.

విఘ్నేశ్వరుడు
జకర్హామ్యూజియంలోని శిల్పం,

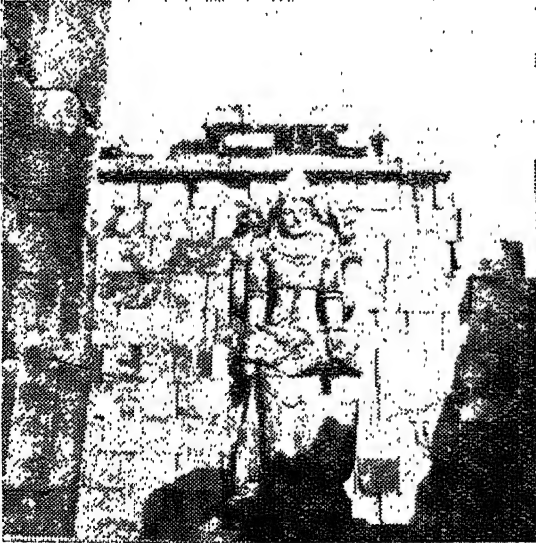
చతుర్ముఖుడు

ప్రాంబనంలోని చతుర్ముఖ బ్రహ్మదేవాలయం.

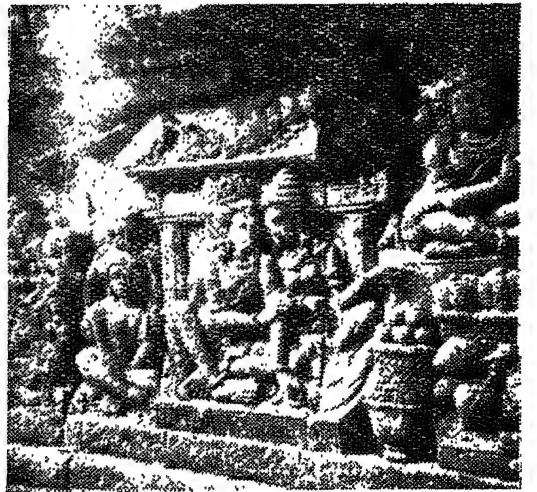
పరమేశ్వరి

జకార్దామ్యజయంలోని శిల్పం.

మహావిష్ణువు

ప్రాంబనం చతుర్ముఖ దేవాలయంలోని ఒకశిల్పం.

ఉమా మహేశ్వరులు

ప్రాంబనం దేవాలయమీది ఒకశిల్పం.

గ్రంథ విమర్శనము

హిందీ సాహిత్యము

[ప్రథమ భాగము]

రచన : శ్రీ అయ్యచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రి;
ప్రచురణ : శ్రీ వేంకటేశ్వర హిందీ సాహిత్య పరిషత్తు, తిరుపతి; వెల 3-8-0.

హిందీ సాహిత్యం తెలుగు నాట విస్తృత వ్యాప్తి పొందుతున్నా; హిందీ సాహిత్య చరిత్రను గాని, హిందీ సాహిత్య సంప్రదాయాలను గాని ద్వితీయ మాసం చేసే రచనలు తెలుగులో లేవు. ఆంగ్లచేత హిందీ సాహిత్యాన్ని అభ్యసించుతున్న తెలుగు వారిస్థితి అయోమయావస్థగా వుంది. ఏ గ్రంథం చేతికి దొరికితే ఆంగ్లగ్రంథం చదవటం వినా, ఆ గ్రంథం యొప్పును, ఎట్టి పరిస్థితులలో ఎందుకు వ్రాయబడినదో తెలుసుకుని విమర్శనా దృష్టితో చదివి ఆనందించే అవకాశం లేకుండా వుంది. ఇట్టి విమర్శనా దృష్టి లేని చదువు గ్రంథివాళ్లు వినుగును అర్థం చేసుకున్న కథగా పరిగమించుతోంది. హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు ఈ అయోమయావస్థను నివారించటానికి పూనుకోవటం ముదావహం.

ఈ ప్రథమ సంపుటిలో హిందీ సాహిత్యం లోని ప్రాచీన భక్తియుగాలను రెంటినీ సమీక్ష చేశారు. అనగా శ్రీ. శ. 1700 వరకూ. దీల్లో ప్రాచీన యుగంలోని తొలిభాగం కొంత ప్రత్యేక వ్యాస రూపంలో భారతిముఖాన లోగడ పాఠకులకు అందజేసి వున్నారు.

ఈ సమీక్షలో ఎడతెడని విస్తృతావధిని అనేక ఉదాహరణలతో వచ్చారు. అమతృకలకు పద్యాలకు పద్యానువాదములనూ, పదాలకు గేయానువాదాలనూ చేసి సంపుటికరించారు. కొన్నిటికి వచనానువాదాలు కూడా వున్నాయి. ఈ అనువాదాలు ముచ్చటైన సులభ శైలిలో వున్నయ్యే. మచ్చుకు నూరదాసు గేయాన్ని ఒక దాన్ని తీసుకుని దానికి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారి అనువాదం పరిశీలించుదాం. నూరదాసు గేయం:

“ఖంజననై న రూపరసమాతే
అతి వైచారు చపల ఆనియారే.

పల్ పింజరా నసమాతే
చలిచలి నికట సవనన్ కే
ఉలటి ఏటి తాటంక ఘండాతే
‘నూరదాస్’ అంజనగున అటకే,
నతరు ఆమ్హి ఉడిజం తే”

శాస్త్రిగారి అనువాదం :

నయన ఖంజనము లానంద మగ్ను ములయ్య
రూప రసమును త్రావికైపు గొన్న విస్వామి!
చారు చపలములు సారెకు పర్యెత్తు
పక్ష్య పంజరములబడియుండ నొల్లవు
శ్రవణ సన్నిధిజేరి చలపట్టి యూపెను
నటనున్న చెవికమ్మ లిటు నటునూ గాన
అంజన గుణమొక్క ఆధారముగ నిల్చు
బిలపిలబోకు న్నె పిట్టలు లేకున్నె.

ఆరరసాయనశాల
ముక్త్యాల, కృష్ణ

ఫౌ పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి అభివగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ఇలా అనువాదాలు యివ్వటమేగాక పోలికలన్నచోట ప్రసిద్ధ సంస్కృతాంగ్ర కవుల శ్లోకాలనూ పద్యా లనూ ఎత్తి చూపి తులనాత్మక విమర్శను సంతరిం చారు. శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆంగ్ర సంస్కృత హిందీ వాఙ్మయాలలో విశేష కృషి చేసినవారు ఇట్టి ప్రతి భావంతులు ఈ కార్యానికి పూనుకోవటం ఒక విశేషం. హిందీ సభ్యునించుతున్న వారికే గాక, హిందీ రాని యితర కావ్యరస పిపాసువులకు కూడా యీ గ్రంథం మిగుల ఆహ్లాదజనకం గావుంది. ఇట్లాంటి విమర్శ గ్రంథాలను సంఘటించటం అనంతమైన శ్రమతో కూడిన పని. అయినా శ్రమకు తగినంత గా గ్రంథం ప్రచారంలోకి రావటం కష్టం. విశేష వ్యయప్రయాసల కోర్చి ఈ తొలిభాగాన్ని ప్రచురించినట్లు రచయిత చెబుతున్నా రు. ఆంగ్ర ప్రజలు ఈ తొలి భాగానికి తగిన ప్రోత్సా హమిస్తే రచయిత రెండవ భాగాన్ని కూడా త్వరలో మనకు అందిజేయ నుద్యమించటానికి సావకాశంగా వుంటుంది.

తె. సూ.

మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగార సాహిత్య కరపత్రం

శ్రీ టి. చంద్రశేఖరన్ గారి సంపాదకత్వమున వెలువడుతున్న సాహిత్య విషయక కరపత్రములలో 9వ సంపుటిలో ఇది ఒకటవ కరపత్రం. వెల 2.0-0; ఇందులో మల్లాణ కవి శివస్తుతిని, మునిమోళి, కరుణాకర మాతైఅను అరవ గ్రంథములను, శ్రీప్రసన్న వెంకటేశ్వర విలాసము అను తెలుగు కృతిని, చోళరాజ సాంగత్య అను కన్నడ రచనను, పూనాపెట్ కైఫీయతు అను మహారాష్ట్ర కబ్బాన్ని, ఒత్తకోల్పిశీలం అనే మళ యాళీ రచనను, తాడే రాత్-ఆల్-అన్సాబ్ అన్న ఉర్దూపత్రాన్ని అచ్చుబెత్తారు. ఇవి అన్నీ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారంలో తాటియాకుల మీద గావి, కాగితాల మీద గాని వ్రాసి వున్నవాటి వాటి ప్రతులు ఆధారం గా అచ్చు ఒత్తబడినాయి.

గ్రంథకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు, విక్రేతలకు ప్రత్యేక సదుపాయములు!

మన దేశంలో గ్రంథప్రచురణ చాలా వెనుకబడివుంది. ప్రచురణసంస్థలు విరివిగా లేక చాలామంది గ్రంథకర్తలు తమ గ్రంథాలు తామే అచ్చువేసుకుని అమ్ముకుంటున్నారు. ఉన్న కొద్ది ప్రచురణసంస్థలకుకూడా విశేషలాభాలు వుండటంలేదు. ప్రచురణావకాశాలు ఇలా వుండటంచేత వైజ్ఞానిక ప్రచారంకూడా చాలా వెనుకబడిపోతున్నది.

భారతి కేవలం వైజ్ఞానిక ప్రచారానికి యేర్పడిన వ్యవస్థ. గ్రంథప్రచురణను ప్రోత్సహించే తలంపుతో, గ్రంథముల ప్రకటనలకు సంబంధించినంతవరకు తన ప్రకటన రేట్లు తగ్గించుకుని కొంత సదుపాయం చేస్తున్నది.

ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోదలచిన గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, విక్రేతలు ఈ దిగువ చిరునామాకు వ్రాసి ఈ ప్రత్యేక సదుపాయపురేట్లు వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును

అడ్వర్టైజ్ మెంట్ మానేజర్, భారతి

7, తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు-1.

ఇందులో మల్లణుని స్తుతి (శివస్తుతి) సంస్కృత కావ్యం. దీనికి మల్లణ స్తవం అనిగూడా పేరువుంది. దీనికి శేవచూమాత్యుడు టీక వ్రాశారు. భాండా గారం వారు టీకతో సహా ప్రకటించారు. మల్లణుని కవిత్యం ఎంత రసవంతంగావుందో, శేవచూమాత్యు టీక గూడా అంతటి అందంగాను వుంది. సంస్కృతం సామాన్యంగా చదువుకున్న వాళ్ళకు గూడా అర్థమయ్యే పద్ధతిలో ఈ టీక రచింపబడింది. ఈ శేవచూ మాత్యుడు నాదిండ్ల గోపన్న నృపతికి మంత్రిగా వుండేవాడు.

ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసం దశవాయివంశ ప్రభువ్యక్తైన తిమ్మభూపాలుని చేత రచితం. ఇతడు (1700-82) 18 వ శతాబ్దంనాటి వాడు. ఈ దశవాయి వంశజులు రాయదుర్గం పాలకులు. విష్ణుభిక్షులు. ఈయన మరీను తాను నాయకగా, రాయగుర్గ ప్రసన్న వేంకటేశ్వరస్వామి నాయకుడుగా భావించి మధుర భావంతో విశిష్టాద్వైతాన్ని ఈ యక్షగానంలో గానం చేశాడు. “ఇందులో జంపె, జాతిజంపె, కుట్రదజంపె, త్రిపుట, ద్విపద, నీల, చచ్చిన మొదలగు వివిధ దేశీ ఛందోరీతులు, తోడి, కళ్యాణి, శంకరాభరణము, కాంభోజి, బిశహరి, కేదారగౌళ, కన్నడ, పంతు వరాళి, భైరవి, సావేరి మున్నగు కర్నాట రాగపూరిత. ములగు పదములు, పాటలతోను సిద్ధమైనట్లైన ఈ కృతి కర్త” రచించాడు. దీన్ని సంస్కరించి ప్రకటనకు సిద్ధము చేసిన శ్రీ బి. రా. ఆచార్య మధురభావం ఇందులో పుక్కిలికీ వచ్చినట్లు రూపించడలచినారుగాని, నిజం చూస్తే, ఆ భావం ఇందులో పరాకాష్ఠను అందుకో లేదనే చెప్పవలసివుంది. గ్రంథం చదువుతూ వున్నప్పుడు మానవ శృంగారా తీతమైన దైవశృంగారభావం అనుభవానికిరాదు. భాగవతం దశమస్కంధం చదువుతున్నప్పుటి పవిత్ర మధురభావం కల్గును.

హా. శ.

భారతీ వ్యాసములు

కర్త-శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు; ప్రకాశకులు: బి. వి. డి సన్న, రామారావు పేట, కాకినాడ; మూల్యము రెండు రూపాయలు. గేజు కాకితము. క్యాలిగో బైండు చూడు రూపాయలు.

‘భారతిలో శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు గారప్పడప్పుడు ప్రకటించిన సారస్వత వ్యాసముల సంపుటమే ఈ గ్రంథం. ఇందులో ఆంధ్ర సారస్వత

దృక్పథము, ఆంధ్రకథానక కావ్యములు - భోజరాజీ యము, నైయాకరణుని కావ్యగౌరవము, తెనాలి రామకృష్ణుని రమ్మండ్రు మొదలయిన పన్నెండు సాహిత్య వ్యాసాలు సంకలీంపబడినవి. ఆంధ్ర సారస్వతదృక్పథం అన్న తొలివ్యాసంలో నన్నయూది తెలుగుకవుల సారస్వత దృక్పథాలను వారివారి గ్రంథాలనుబట్టి నిరూపించి వివరించడానికి ప్రయత్నం జరిగింది. ఆంధ్రకథానక కావ్యములు, భోజరాజీ యము అన్న వ్యాసంలో భోజరాజీయ ప్రబంధానికి సంబంధించిన సమస్తవిషయాలూ సాకల్యంగా చర్చింపబడినవి. కాని ఈ వ్యాసంలో తెలుగులోని సంస్కృత కథానక కావ్యానువాదములను పేర్కొంటూ వాటిలో ‘శాలివాహ గాథా సప్తశతి’ని కూడా ఒకటిగా చేర్చడం జరిగింది. శాలివాహన గాథాసప్తశతి కథానక కావ్యంకాదు. అది సంకలన గ్రంథం. సంస్కృత కథానక కావ్యం అనడం మరొక పొరబాటు. జక్కన విక్రమార్కు చరిత్ర సంస్కృతానువాదం కాదు. సంస్కృత విక్రమార్కుచరిత్రకూ, తెలుగు విక్రమార్కు చరిత్రలోని కథలకూ ఎట్టి సంబంధమూ లేదు అసలు ఇందులో కేతన దశకుమారచరిత్ర, కూచి రాజు ఎఱ్ఱయ సకలకథానిధానం, బేతేశపంచవింశతి మొదలయిన కథానక కావ్యాలును గూర్చిన ప్రస్తావనే లేదు. ‘ఆంధ్ర సంవాద కావ్యములు’ అన్న వ్యాసం తెలుగులో వెలసిన రాధామాధవ సంవాదం మొదలయిన సంవాదకావ్యాల చరిత్ర తెలుపుతున్నది. చివర భాసుని అభిషేక యజ్ఞఫల వాటకములను గూర్చిన విమర్శ వ్యాసములన్నది. సాహిత్య విమర్శకు సంబంధించిన వ్యాసమున్నీ ఒకచోట. దానికి తరువాత ప్రత్యేక కావ్యాఃకు సంబంధించిన విమర్శవ్యాసాలు ఆతరవాత సంస్కృత వాఙ్మయానికి సంబంధించిన వ్యాసాలు అన్నక్రమంలో ఈ వ్యాసాలు ముద్రింపబడి ఉంటే బాగుండేది. అలా కాకపోవడంతో సాతకుడికి రచయిత యేర్పరుదుకొన్న ప్రణాళిక యెట్టిదో బోధపడనిస్థితి యేర్పడ్డది. కాని యిందులో చేర్చబడిన వ్యాసములన్నీ విషయంపన్నములై సాహిత్యపరిచయక సమర్థములై విజ్ఞానప్రదములై ఉన్నవనడంలో సందేహం లేదు. ప్రత్యేకించి భోజరాజీయము, కవితామృతము, ప్రాచీనాంధ్రశతక పరిశీలనము అన్నవి ఆయా విషయాలకు సంబంధించిన సమగ్ర వ్యాసములు. ఆంధ్రసాహిత్య విద్యార్థుల కీగ్రంథ మత్యంతోపయుక్తం కాగలదు.

కో. రా.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

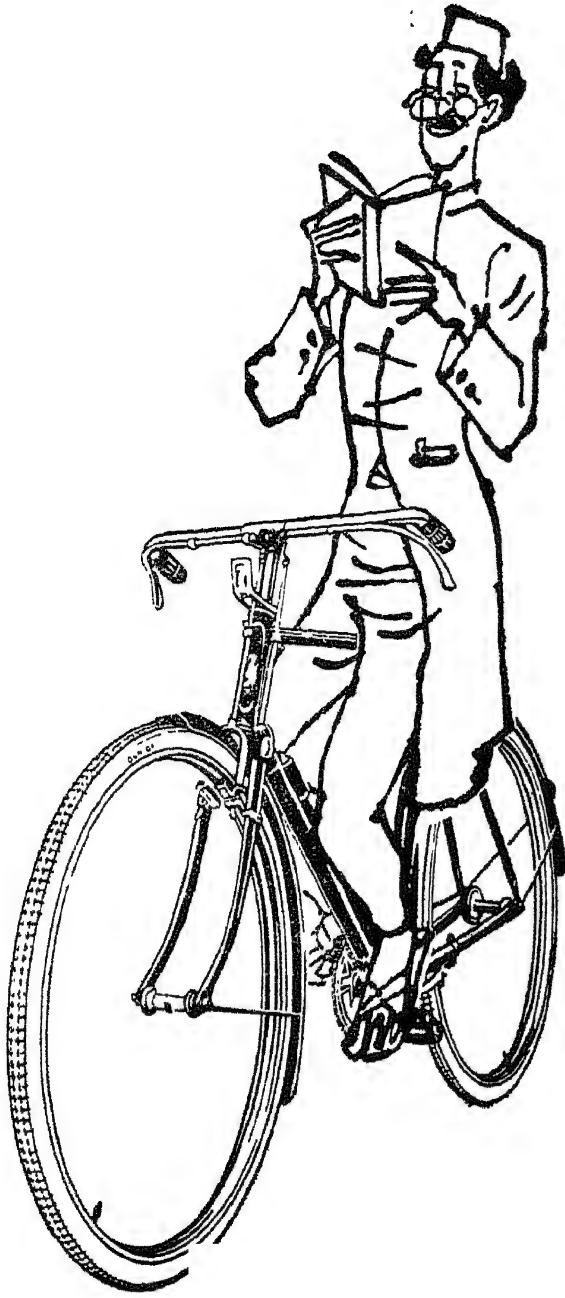
శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూలై 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 7

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

భిది

నిలబెట్టవలసిన
సేమస్కం...

బైసికిల్ ను అతిసునాయా
సంగా నిలబెట్టవచ్చు, కాని
బైసికిల్ ఖర్చులను భరించటం
అంతసులభం కాదు. వాడిన కొద్దీ
ఖర్చు అవుతుంది. సెన్
రాలే వారు ముడిపదార్థాల
ఉపయోగంలో వహించే
అత్యంత శ్రద్ధ ప్రతి విభా
గంమీద కార్తానా వారి పర్య
వేక్షణ సెన్-రాలే బైసికిళ్లను
అత్యధమపు రిపేరీలు భాగాల
మార్పులతో దీర్ఘ కాలం
మన్నింప జేస్తాయి. ఈ
విధంగా సక్రమంగా
నిలబెట్టగలరు.

రాల్
రాబిన్ హుడ్

విషయానుక్రమణిక

జూలై 1956

అద్వితీయం	శ్రీ బాలగంగాధరతిలక్	...	1
ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు	శ్రీ రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ అనువాదం : శ్రీ వల్లూరి వీరాజు	...	2
మొక్కుబడి	శ్రీ యామిజాల పద్మనాభస్వామి	...	12
నాలందా విశ్వవిద్యాలయము	శ్రీ పోతుకూచి శ్రీ రామావధాని	...	17
నాతనం	శ్రీ నండురి వెంకటసుబ్బారావు	...	20
కళావరుజాకీ	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	21
సాహిత్యసమీక్ష	శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి	...	33
నీవుపిల్చితివి	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	47
కుంజటిలో కుసుమం	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	49
వాసిరెడ్డివారి చరిత్ర	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	55
చరణదాసులు	శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు	...	60
శహాజీ ప్రబంధములు	శ్రీ యస్వీ జోగారావు	...	81
కోయిల	శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు	...	88
కలగూరగంప	90
గ్రంథ విమర్శనము	97

అ ద్వి తీ యం

శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్

నా మీద నీ చూపు చీకట్లు ముసురుకొని
నీ మీద నారూపు వెన్నెలలు పరచుకొని
నా కలల నీ పెన్నెరుల అల లొక్కపరి పొంగి
నీ కనుల నాకాంక్ష లాసజ్యధనువులై వొంగి
నా గుండె నీపాట బాడబమ్మై రేగి
నీ తనువు నా కౌగిలిని తటిద్దానమై సాగి
అటు కాల మిటు విశ్వ మొక్క త్రుటిలో ఒదిగి
ఇటు నా బ్రతుకు కొసల నీవు, నీ బ్రతుకు మొదల నేను
నీవు నా ఆశ కవధివై, నేను నీ స్త్రీత్వమున కాహుతివై
నా బ్రతుకు పచ్చనిగట్ల నీవు మిన్నగువై చుట్టుకొని
నీ స్త్రీత్వంపు నెత్తురుబొట్ల నేను ఎరుపెరుపు రూపమ్ము దాల్చుకొని
నీ వీ భీకర మధ్యాహ్న ఆతపమ్మున నాలోని షరుషత్వమ్ము వెదకికొని
నే నీ శరత్పూర్ణిమల నీ నగ్నలాలసనిమ్మగల యీదుకొని
ఓ ఋతురాజ్ఞి ! నా తనువెల్ల నీ అనుకూల పవనములు వీచి
ఓ సురతాణి ! నీక్రతుహోమగుండమున నా జీవితమునే వ్రేల్చి
నీలో కొలది కొలది నశించు నాలో తరతరమ్ములు వికసించి
నాలో ఒదిగి ఒదిగి ఆక్రమించు నీలోపల నే కదలి పునరుద్భవించి
ఇది సృష్టి ! ఇది మిథస్సమాశ్లేషచకిత తనుయష్టి ! నే నొక్క పరమేష్టి,
నిది నీవు, యిది నేను, యిరువుర మొకటైన యీ నిమేషమ్ము విశ్వరహస్యమ్ము

ఋగ్వేదములోని ప్రధానఋషులు

శ్రీ రాహుల్ సాంకృత్యాయన్

ఇది, అగ్ని, మానవేతరములు, కల్పితములు నైన పేర్లను వదిలి మిగిలినవి లెక్కించినయెడల మొత్తఋషుల సంఖ్య 850కి వైగానే ఉంది వీరిలో పూర్వులు అంగీరసుడు, రాహుగణుడు, కుశికుడు అను వారలు. ఇంకొకంటే పూర్వీకుల గాథలు కొనరావు. వీరితర్వాత చెప్పకొనగినవారంతా ఒకే ఒక సమాహముగ నుండిరి, వారి పేర్లు భరద్వాజుడు, కాశ్యపుడు, గౌతముడు, అత్రి, విశ్వమిత్రుడు, జనుగ్ని, వసిష్ఠుడు. ఋగ్వేదములోని పది ఖండములను వరుసగా చూచినపుడు, రెండవ ఖండములో గృతపముడు, మూడవ ఖండములో విశ్వమిత్రుడు, నాల్గవ ఖండములో వామదేవుడు, ఐదవ ఖండములో అత్రి, ఆరవ ఖండములో భరద్వాజుడు, ఏడవ ఖండములో వసిష్ఠుడు, ఎనిమిదవ ఖండములో కణ్వుడు ప్రధానులుగా కొనసగిరిరి ఒకటవ, తొమ్మిదవ, పదహారవ ఖండములలో ఏయొక్క ఋషియు లేక వారి కులగోత్రాలు కొని ప్రధానముగా కొనరావు జాబ్బి “త్రిషంకము” దీర్ఘనికాయముయొక్క తేవిజ్యసు త్రి 1-18 లోను మరియు ఇతరత్రాసు, మంత్రిక రైలు గాను, మంత్ర ప్రవక్తలు గాను,

అష్టకుడు, వామకుడు, వామదేవుడు, విశ్వమిత్రుడు, జనుగ్ని, అంగీరసుడు, భరద్వాజుడు, వసిష్ఠుడు, కాశ్యపుడు, భృగుడు మొదలగు ఈ పదిమంది ఋషులే లెక్కింపబడిరి. ఇందులో వామకుడు పేరుగల ఋషి ఋగ్వేదములో కనిపించుటలేదు. కొని మిగిలినవారందరి మంత్రాలు ఋగ్వేదములో లభ్యమగుచున్నవి. వీరిలో ఎక్కువ మంత్రిక రైలు, వసిష్ఠుడు, భరద్వాజుడు, వామదేవుడు, విశ్వమిత్రుడు. క్రమముగా వారి మంత్రాల సంఖ్యావివరములు ఇక్కడ పొందుపరచబడుచున్నవి—వసిష్ఠుడు 103, భరద్వాజుడు 60, వామదేవుడు 5, విశ్వమిత్రుడు 48, గృతపముడు 40, కక్షీవాసుడు 27, అగస్త్యుడు 26, దీర్ఘతిముడు 25, గౌతముడు 20, మేవాతిథి 20, శ్యామిష్యుడు 15, కుత్సుడు 14, మధుచ్ఛందుడు 10, ప్రస్కన్యుడు 9, పరాశరుడు 5, జనుగ్ని 5—తిక్కవ వ్రాసినప్పటికి మహాత్మ్యమైనవి వ్రాసినవారు—కక్షీపుడు 4, బృహస్పతి 2, హర్యకుడు 1, అపాలా (స్త్రీ) 1, అష్టకుడు 1, కుశికుడు 1, సుదాసు 1.

ఋగ్వేదములోని ఆర్యుల పురోహితులు, ఆర్యరాజులు, ప్రదేశములు.

పురోహితులు	ఆర్యరాజులు	ప్రదేశములు
(1) భృగుడు	దృహ్యుడు	పరుష్ణి, అసిక్కిల మధ్య
(2) అత్రి, గృతపముడు (ఐదవ ఖండము)	పురు	విపాక, శత్రుద్రీలమధ్య
(3) భరద్వాజుడు (ఆరవ ఖండము)	దివోదాసు సుదాసు (భరత)	పరుష్ణి, విపాకలమధ్య
(4) వసిష్ఠుడు (ఏడవ ఖండము)	సుదాసు (భరత)	,,
(5) విశ్వమిత్రుడు (మూడవ ఖండము)	సుదాసు (భరత)	,,
(6) దీర్ఘతిముడు, వామదేయుడు	భరత—కుత్సుడు	,,
(7) కణ్వుడు (ఎనిమిదవ ఖండము)	తుర్వశి—యదుడు	పరుష్ణి అసిక్కిలమధ్య

అనువాదం : శ్రీ వల్లూరి వీరాజు

ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు

ఎక్కువ మంత్రాలు రచించినందువలన నేమి, చారిత్రకముగ నేమి, ఈ ఆర్యజనుల పురోహిత ఋషులకు ఎక్కువ ప్రాధాన్య మివ్వవలసివచ్చినది. వయస్సులో చిన్నా-పెద్దా పున్నా, అంతా సమకాలీనులే వీరిలో భరద్వాజును, వసిష్ఠును, విశ్వామిత్రును, సువాసుని దాశరాజు యుద్ధ సమయపు వారసులవలన వారి మాహాత్మ్య మెక్కువగనున్నది. ఈ సంఘర్షణలో వసిష్ఠ, విశ్వామిత్రు లెక్కువగ కలుగజేసుకొనిరి. ఆ యుద్ధకాలము ఇంచుమించు క్రీ. పూ. 1200||ల; ఆర్యులు సప్తసింధులకు క్రీ. పూ. 1500 సం|| లకు వచ్చిరి అనగా అప్పటినుండి విశ్వామిత్రుని కాలమువరకు, క్రీ. పూ. 1500 నుంచి 1200 సం|| లన్నమాట. ఇది ఇలా వుండగా యీ ఋషుల పూర్వీకులను దూచిన, వారెవరికి గూడ ముత్తాత్మిక పూర్వీకుల వివరములు లేవు. భరద్వాజుని తండ్రి బృహస్పతి, తాత లోకనామా, ముత్తాత అంగీరసుడు అంతే కణ్వుని తండ్రి ఘోరుడు, తాత అంగీరసుడు; కాశ్యపుని తండ్రి మరీచుకుని పేరుమాత్రమే లభ్యమగుచున్నది. రాహుగణునిది కూడా ఒకేతరము, అనగ తండ్రి రాహుగణుని విషయముమాత్రమే తెలియుచున్నది. అతని తండ్రిపేరు నిశ్చితముగ లేదు. విశ్వామిత్రునిది నాలుగుతరాలు లేకస్తున్నది—తండ్రి గాధి, తాత కశికుడు, ముత్తాత ఇషీరఘుడు; అన్నదమ్ములైన వసిష్ఠ, అగస్త్యుల తండ్రి మిత్రవరుణ దేవతయన్నారు. కాని ఆతడు చురిపికాక దేవత అయినట్లైతే వారి పూర్వీకుల గాథలు మనకు తెలియరావన్నమాట భృగుని తండ్రి వరుణుడు. ఈ నాలుగుతరాల వారు అనగ క్రీ. పూ. 1800 సం||ల ముందు ఋషుల పూర్వుల గాథలు మనకు కొనరావు ఈ ఋషుల పూర్వీకుల గాథలు సురక్షితపరచే ప్రయత్నములేమైనా చేసినారేమో పరిక్షింతము. తమ పూర్వస్థితులను యెందుకు కాపాడుకోలేదనే ఆశ్చర్యము కలగడము సహజమే. కాని అలా ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు. ఏమంటే మొదట వారు సప్తసింధు మైదానములో భయజీవనము గడపియుండిరి. వారప్పటికి జనయుగము, కభీల శాహీల నుండి బయటపడలేదు. ఆవులను, గుర్రాలను, గొర్రెలను పెంచుకొనుటయే వారి ముఖ్యజీవభృతి. కొద్దిమాత్రము వ్యవసాయము చేసేవారేమో? వారి తిండికి సరిపడే ధాన్యము ప్రోగు

చేయుటకు, పరాజితులైన సింధువాసు లుండేవారు సంసారజీవితమునకు కావలసిన వస్తువులను స్వీకరించి, సామంతయుగమునాటి సంస్కృతికి, ఆర్థిక విధానానికి, దూరముగ నెల్లాండగలరు? అదీకాక సామంతయుగము వైపుకి సాగిపోవలయునంటే, జనయుగపు గోడలను, అనగ మార్గవిరోధములను తొలగించవలసిన ఆవశ్యకత ఎంతైనా వున్నది. అంటే బలిష్ఠులైన భిన్న భిన్న ప్రతిభాశాలుర నందరిని ఒకేత్రాటికి గొనిరావలెను. ఈ పద్ధతియొక్క అంతిమపరిణామము దాశరాజు యుద్ధసమయమున జరిగినది.

వైన చెప్పబడిన దానిని బట్టి ఋషుల మూడు తరాలవారే మనకు తెలియవచ్చుచున్నారు. అప్పటి కుండేవాగా, జనయుగమునుండి సామంతయుగముఖముగ దృఢముగ విశ్రాంతి పొందలు పెట్టటమే దీనికి కారణమని తెలియుచున్నది ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులకు ముందు 300, సం||ల సంగతి అంధకారయుగముగ నున్నట్లే తరువాత 300 సం||లు గూడ, చారిత్రక ప్రమాణముల దృష్టి అంధకారమయముగ నుండెను. ఋగ్వేదఋషు లందరూ సప్తసింధు ఋషులే. ఆసమయములో ఆర్యుల నివాసము, ప్రభుత్వ క్షేత్రము గూడా సప్తసింధుమైదానమే. అనగ సరస్వతీనుండి సింధులోయ వరకు నుండెను (హరియాణము, పంజాబు, పఞ్జాబిస్తాన్) తరువాత మూడువందల సంవత్సరములకు జెందిన వితరేయశత పథాది ప్రాచీన బ్రాహ్మణ గ్రంథములు దొరుకుచున్నవి. ఆర్యుల ప్రభావము, సప్తసింధుమైదానము, ఉక్కుకోటలవంటి కురుపాంచాలములలోనే గాక, (పడమర ఉత్తర ప్రదేశములు) దక్షిణముగ భోజప్రాంతమువరకు (మృగ సర్పదాలోయ) వ్యాపించిన సమయపు వారు ఈ బ్రాహ్మణముల ముఖ్యకర్తలు. వీరు వితరేయ మహిదాసు, యాజ్ఞవల్క్యు లనువారు. ఈ 300 సం||ల విషయము అనగ మూడుతరాల విషయము పూర్తిగా తెలిసిన, ఆర్యులు సప్తసింధుమైదానము నుండి తూర్పున కెల్లు వెళ్లి రో తెలియును. ఆర్యుల సప్తసింధుప్రవేశముగురించికూడా, చారిత్రక ప్రమాణాలు లేవు. సాహిత్య ప్రమాణాలు లేవు. అందువలననే, యీ విషయములో తులనాత్మిక భాషావిజ్ఞాన సహాయము తీసుకొనవలసివచ్చుచున్నది. ఒకేసారిగా 300 సం||ల తర్వాత, మనకు దివోదాసు,

నువాడు, వారిపురోహితులు, భీతద్వాజుడు, వసిష్ఠుడు వారి సంఘస్థులు మొదలగునవి తెలియవచ్చుచున్నవి. దీని తర్వాత, చరిత్ర మరల 300 సం॥లు మానము వహించినది. తననంతరము బ్రాహ్మణుల రూపములో కనిపించుచున్నది. అప్పుడు కురు-పాంచాల సమృద్ధి జనపదములు, రాజ్యములు, కనిపించుచున్నవి. ఇదే సమయములో అర్యసమీక్షకులు, ఉపనిషత్తుల రూపములో, తమను జన సామన్యపు అంతస్తు నుండి మైకెత్తుకొనిరి (పాగడుకొనిరి).

ఈ ప్రధాన ఋషుల రాజకీయజీవితమును గురించి, వారీయజమానుల సంఘస్థుల దగ్గర చెప్పగలదాము, వారు కేవలము మతాధికారులు, పురోహితులు, కవులే కాదు; తమ తమ రాజుల ప్రధాన మంత్రులు, సేనాధిపతులు కూడను. ముసలితనమువలన స్వయముగ యుద్ధములలో పాల్గొనజాలకపోయినప్పటికీ, వారి, వారి వంశములను పురికొల్పి యుద్ధములలోనికి పంపేవారు. వీరి స్తోత్రములవలనను, జేవతల కృపవలనను, వీరి యజమానులకు విజయము ప్రాప్తించలేదు. వీరి కుటుంబశక్తివలననే కలిగినది. అనగా కుటుంబవ్యాప్తకమునుబట్టి, వారి సంఖ్యనుబట్టి, విజయ ప్రాప్తి ఆధారపడి యుండేది. మంత్రముల సంఖ్యను తీసుకొని క్రమముగ కొందరి ఋషుల గురించి వాస్తాను.

వసిష్ఠుడు

ఈతని నూక్తముల సంఖ్య 108. అందరికంటే ఎక్కువ. ఈతని ప్రతిష్ఠించి భీరద్వాజుని నూక్తములు 60. భీరద్వాజుని నూక్తములన్నియు దొరకలేదు వ్రాసిన వందసంవత్సరములవరకు ఈ నూక్తములన్నియు, ఒకమాలగ సంపుటికిరింపబడలేదు. తర్వాత కూడా కంఠస్థము చేయబడినవే కాని, లిపిబద్ధముకాలేదు. అనగా క్రీ. పూ. 1000 సం॥ల; వరకు యివి కంఠస్థరూపములోనే యుండిపోయినవి. ఇప్పుడు కూడా వేదములను కంఠస్థముచేయు పద్ధతి కలదు. కాని అట్లు కంఠస్థము చేయువారి సంఖ్య తగ్గిపోవుచున్నది. ఇంకొక 200 సం॥ల నాటికి అట్టి కంఠోపాతకుల సంఖ్య ఎంత? యనిపించుచున్నది. వశిష్ఠుని తండ్రివేరు మిత్రవగణజేవత యని చెప్పబడుచున్నది. సోమరుడు అగస్త్యుడు. వశిష్ఠుని పుత్రులు, చిత్రమహాడు, మృడీకుడు, వారు రచించిన మంత్రములుకూడా లభించు

చున్నవి. కాని వారి పుత్రులలో ప్రధానుడు, పెద్దవాడు బహుశా శక్తి యొందుడును. ఈతని యిద్దరు పుత్రులు పరాశరుడు, గోపీతికూడా ఋగ్వేదపు ఋషులే పరాశరుని వ్యాసుడు లేక కృష్ణద్వైపాయనునిగా పరిగణించుటకు వీలులేదు బ్రాహ్మణసాహిత్యము తరువాత వెలువడిన భారత రామాయణములలోను, వేదములలోను, ఈ ఋషులు, వారి సమకాలీన రాజుల గురించి చాలా గందరగోళముగ నున్నది చరిత్రకారులు ఆ గందరగోళములో బడి సదమనమగుచుండిరే కాని, ఆ చిక్కులను విప్పజాలకుండిరి.

ఒక్కొక్క మండలమునకు, ఒక్కొక్క ఋషిని ప్రధానునిగ ఎంచుచుండిరి. దీనిని బట్టి ఋగ్వేదపు విషమమండలమునకు వసిష్ఠుడు ప్రధానుడు కాని మిగిలిన వారికి వసిష్ఠునకుగల భేదము గమనించవలసినదే మిగిలిన వారి మండలములయందు వారివారి పుత్ర పౌత్రుల నూక్తములు కూడా నుండగ, వసిష్ఠుని మండలమందు, వసిష్ఠుని 108, పుత్రుడైన శక్తిని 82, కుమారఋషిని 101-102 నూక్తములు సందిగ్గముగ చెప్పబడుచున్నవి తత్కాలీన భౌగోళిక, చారిత్రక విషయముల మీద వీరి నూక్తములలో నున్నంత వివరణ, మిగిలినవారి నూక్తములలో లేదు ఇదే ఈతని విశిష్టత. ఈతని విశ్వాసము “యూయం పాత, స్వస్తిభిః సదావాః” (నీవు స్వస్తితోపాటు ఎల్లప్పుడు మమ్ము రక్షింపుము) దీని నతడు వజ్రసార్పకు మైగా నుదహరించెను. మిగిలిన అర్యఋషులందరివలె, ఈతనికి కూడా యందరికంటే ముఖ్య ఆరాధ్యదేవత ఇంద్రుడే. ఇంద్రుని తర్వాత, మిత్రులు, సూర్యుడు, అగ్ని, విశ్వదేవుడు, వరుణుడు, అశ్వద్వయము, ఉషా, సరస్వతి మొదలగువారు. మరణానంతరము శైవులు కైలాసమునకు, వైష్ణవులు వైకుంఠమునకు, కృష్ణభిక్షులు గోలోకమునకు చేరాలని కోరుకున్నట్లుగానే, అధ్యులు ఇంద్రులొక ప్రాప్తికై ఉన్విక్తులగుచుండిరి. ఋగ్వేదము తర్వాత సామయజురధర్వ వేదములనుండి చారిత్రక దృష్ట్యా మనకే సహాయము లభించుటలేదు. వీటి తర్వాత ప్రాచీన బ్రాహ్మణ గ్రంథముల సంఖ్య వచ్చుచున్నది. ఐతరేయ బ్రాహ్మణము ఋగ్వేద సంబంధమైనది. బ్రాహ్మణ గ్రంథములు బ్రహ్మకు సంబంధించినవే కాని మంత్రములకు వ్యాఖ్యలు చెప్పనవి కావు. వాటి పని

ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు

యజ్ఞయాగాదుల విషయములలో జరుగు కార్య వివరణము, మంత్రముల వినియోగము మొదలగునది. ఐతిరేయ బ్రాహ్మణములో వసిష్ఠునికూర్చి ఆరసార్లకి పైగా చెప్పబడినది. దీనివలన మనకు, ఒకయజ్ఞములో విశ్వామిత్రుడు హోత, జమదగ్ని అగ్నిగృహ, వసిష్ఠుడు బ్రహ్మ, ఆయామిత్రుడు ఉద్ధాతలుగ నుండి రనేది తెలియుచున్నది ఇదే యజ్ఞములో సుయవసుని పుత్రుడు అజీగర్తుడు ఒక పురోహితుడు. దురాశా పదాడైన అజీగర్తుడు 300 ఆవుల లోభముగ పక్షి తన పుత్రుడైన ఋషిశేపుని స్వయముగ కత్తితో నరికి జలియిచ్చుటకు ఒప్పందమున్నాడు. పుత్రుడు, తండ్రి ఆఘాయిత్యమునండి బ్రతికి బయటపడుటకు, విశ్వామిత్రుని తండ్రిగ నొనర్చుకొనగోరెను. విశ్వామిత్రుని యొడిలోనికి పోయి కూర్చుండెను.

అజీగర్తుడు విశ్వామిత్రుని ఇట్లడిగెను : “ఋషీ, నాపుత్రుని నాకిమ్ము.”

విశ్వామిత్రు డిట్లు జవాబిడెను :—“ఇవ్వను. దేవుడు వానిని నాకిచ్చెను” అంటేగాక ఆ కుర్రవాని పేరు జేవరాయ విశ్వామిత్రుడుగ మార్చివేసెను.

అజీగర్తుడు పుత్రుని ప్రార్థించెను :—“(తల్లి-తండ్రి) మేమిద్దరము నిన్ను పిల్చుచున్నాము. నీవు ఆంగీరసగోత్రుడైన అజీగర్తుని పుత్రుడవు. ఓ ఋషీ! నీవు నీ తాత తండ్రిల యింటిని వదలకు మాదగ్గరకు వచ్చివేయుము.”

ఋషిశేపుడు :—“శూద్రుడు కూడా ముట్టుకొనిని కనాయి కత్తిని మీ చేతిలో చూచితిని. ఓ ఆంగీరసగోత్రుడా! చూడవలెన ఆవులను నాకంటే ఎక్కువగ తలచినాడు.”

అజీగర్తుడు :—“పుత్రా! నేను చేసినదానికి చాలా చింతిల్లుచున్నాను నేను దానిని నివారణ చేసుకుంటాను నీకు వంద ఆవులను యిస్తాను.”

ఋషిశేపుడు :—“ఒకసారి పాపము చేసిన వాడు, రెండవసారి కూడా పాపము చేస్తాడు. మీరు శూద్రత్వమునుండి విముక్తి పొందలేరు మీరు చేసిన పాపము యేవిధముగాను కూడా నివారించబడదు.” విశ్వామిత్రుడు మధ్యలో నందుకొని ఇట్లనెను :—“ఆవును. నివారించబడదు. ఈ సుయవసుని పుత్రుడు కత్తి చేతిలోనికి తీసుకొన్నప్పటి దృశ్యము చాలా

భయంకరమైనది. కాబట్టి నీవాతని పుత్రుడవు గాక, నా పుత్రుడవుగా నే యుండుము”

ఐతిరేయ బ్రాహ్మణముయొక్క యీ ఉద్దేశం వలన వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రుడు, జమదగ్ని, ఆయామిత్రుడు అజీగర్తుడు, ఋషిశేపుడు ఒక కాలమువారని తెలియుచున్నది. రెండవ వ్యాఖ్యనుబట్టి (7-5-84) ఒక యజ్ఞపు విధిని వసిష్ఠుడు సుదాసునకు చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది. ఎనిమిదవ పంజిలో (8-4-21) మాహాత్మ్యపూర్ణమైన నూచిన ఒకటి లభించుచున్నది. “ఇంద్రుని మహాభీషేకమే వసిష్ఠుడు సుదాసునకు చేసెను. దీనివలన నతిగు పృథ్విసంతా జయించి, అశ్వమేధయజ్ఞము చేసెను”. కాని వీరితండ్రి దివోదాసుకు సమాధానముడైన భరద్వాజుడు యీ పై చెప్పిన కార్యము నెందుకు చేయలేదు? వసిష్ఠుడెందు వలన చేసెను? అను సంజేపములు కలుగుట సహజము. దివోదాసునకు ప్రతిర్ధనుడను మరెయొక పుత్రుడు కలడు. కాని యీ ప్రతిర్ధనుడు, కాశీ ప్రతిర్ధనుడు ఒకరు కాదు. కుటుంబ పురోహితుని వదిలి, మరెయొక పురోహితుని స్వీకరించుటవలన పుత్రులిద్దరిమధ్య తండ్రి సింహాసనముకొరకు పెరుగులాట జరిగినదని తెలియుచున్నది ప్రతిర్ధనుడు పెద్దవాడగుటవలన భరద్వాజుడతినికి పట్టముగ డైను. కాని గుప్తచంశములోవలె సుదాసు యోగ్యుడైన పరిపాలకుడు. అన్నదమ్ములిద్దరిమధ్య కల హము ప్రారంభమైంది. భరద్వాజుడు ప్రతిర్ధనుని పక్షము, బహుకుటుంబీకుడైన వసిష్ఠుడు సుదాసు పక్షము వహించిరి. ఐతిరేయ బ్రాహ్మణములో యీ ఋషియే “ఇంద్రుని మహాభీషేకమువలె సుదాసునకు మహాభీషేకము గావించినాడు.” అని నిస్సంశయముగ చెప్పబడినది. ఋగ్వేదముందు, సుదాసునకు సింహాసనము సంపాదించుటకై, వసిష్ఠునకు ప్రతిర్ధనునితో యుద్ధము చేయవలసివచ్చినదని గాని, వసిష్ఠ ప్రతిర్ధనులమధ్య జగడమైనదని గాని, ఎక్కడా చెప్పబడలేదు, ఐతిరేయ బ్రాహ్మణమును ఖండించే దీని లేదు. ఇదియును గాక దాశరాజు యుద్ధములో వసిష్ఠుడు సుదాసునకు పురోహితుడుగ నుండి, సుదాసు నిజయమునకై తన సర్వశక్తులను వినియోగించుట దీనిని జలపగ్గుచున్నది. వసిష్ఠుడు చెప్పిన దానినిబట్టి చూచిన, దివోదాసు వంద చిన్నచిన్న బస్తీలను నాశనము గావించినాడు. భారతీయులలో ప్రతాపాన్ని పెంపొందించడములో తనకు చాలా పాత్ర కలదనే గర్వము వసిష్ఠునియందు

కలగు. “వ్యక్తాలలో గోవుల మాదిరిగ మొదట భారతీయులు భయవిహ్వములై యుండిరి” “వసిష్ఠుడు వారి పురోహితుడు కాగానే వారి భయము వృద్ధిగాంచి నది” (7-33-3) భారతీయుల సఖ్యత్వముగరించి వసిష్ఠుని వర్తనలు 7-వ మండలములో చాలాచోట్ల కనుపిస్తాయి భారతీయులు పూర్వపు నివాసులను పరాభూతులను గావించిరి. (7-8-4) సుదాసుతో సంఘర్షణలో ద్విపాయపులు మరియు ఆణువులు 66 వేలమంది చంపబడిరి. (7-18-14) తృత్యువులు యమునానదీతీరమున నున్న వివిధ తెగలను, ఆజులను, శిశువులను, యక్షులను పరాక్రమము గావించిరి. వీరందఱు అనాగృహిణి తెలియవచ్చుచున్నది. వసిష్ఠుని కథనానుసారము దాశరాజ్యయుద్ధము సింధునదీతీరమున జరిగెను. ఇంగుడు సుదాసుని రక్షించెను. అనగా సుదాసు విజయము పొందెను (7-33-3) తరువాత పారాణిక యుగములో వసిష్ఠుని వేశ్యాపుత్రుడనిరి. దేవకన్యలు సదా కన్యలే. వారి ప్రణయము ఊణిక మేగాని సాయిగాదు. కాబట్టి వారిని దేవకణిక లనిరి. మైత్రవరహడోర్వకులకు వసిష్ఠుడు జన్మించినాడనిరి. అప్పరసద్వారా వసిష్ఠుని జన్మ ఉల్లేఖించవలసినది. వసిష్ఠుని తల్లితండ్రుల తాతముత్తతల విషయము తెలియ నందుచు దేవతల, దేవకన్యలద్వారా జన్మించినాడన్నారచేది యిక్కడ స్పష్టమగుచున్నది. జాదురూపక, యాత్రామఘోళ (7-104-15; 7-1-15) వర్తనలను వసిష్ఠుడు గావించినాడు. అబద్ధానికి బదులు “దారోగ” శబ్దము యిప్పటికి పారసీభాషలో వుపయోగించబడుచున్నది. వసిష్ఠుడు “ద్రాఘవాచ్” శబ్దమును ప్రయోగించినాడు. వసిష్ఠుడు, అగస్త్యుడు తరువాతి సాహిత్యములో అన్నదమ్ములని చెప్పబడుచున్నారు. ఋగ్వేదమంత్రము (7-83-10) కూడ యీ వాదానికి పుష్టి నిచ్చుచున్నది. వసిష్ఠుని జీవితములో అన్నిటికంటే సఖ్యమైన ఘటన దాశరాజ్యయుద్ధము. అనగ చెరిపిపోయివున్న ఆగృహలను వికల్పపరచినాడు. “పదిమంది రాజులు కలిసి సుదాసుతో యుద్ధము చేసిరి.” (7-83-7) తృత్యువుల దేశమున కూడా దాశరాజ్యయుద్ధములో సుదాసు యుద్ధప్రావీణ్యముగూర్చి ఉల్లేఖించబడినది.

భరద్వాజుడు

నూత్నముల సంఖ్యనుబట్టి బృహస్పతి తనయుడైన భరద్వాజుడు ఋగ్వేదములలో ద్వితీయుడు.

ఈయన దివోదాసు పురోహితుడు. ఆర్యుల అంతఃకలహములలో వసిష్ఠుడు సుదాసు విజయములకు కారకుడైనప్పటికి, దివోదాసు సఖ్యత్వమునకు భరద్వాజుడు కూడా యేమియు తీసిపోలేదు దివోదాసు విజయములు వర్ణింపబడిన ఋగ్వేదపు ఆరవమండలము భరద్వాజునిది, ఆతని వంశీయులదిన్నీ.

దీనిలో ఒక పంక్తి “తరించితమి, మేము తరించితిమి, నీరక్షణలన నే తరించితమి” (6-1-12, 6-15-15) ఈతని రచనలలో రెండవ వాక్యము మాటిమాటికి చెప్పుబడినది. “మేము మంచితమైతి కలిసి వంద తరములవరకు యుండాతి.” (7-4-8; 7-24-10) ఈతడు కూడా “అగ్రోఘావాచ్” శబ్దమును అరణ్యము వోట్లకు వైగా ప్రయోగించెను (అమిత్యైవాది) (6-5-1, 6-6-12 మొదలగు). దివోదాసుగరించి ఈతని రచనలలో అనేకచోట్ల కానవచ్చుచున్నది. కాని సుదాసుగరించి సుభిన్నాదకముగ ఎక్కడా కనిపించదు సుదాసుకు అమంగళకరముగ ప్రానియుండవచ్చు కాని వాటి సంగ్రహము దొరుకుటలేదు. లోభ, ద్వేషములలో పూర్వపు ఋషులు శేటివారికంటే పవిత్రముగ లేదు. కనుక తనను పురోహితస్థానమునుండి, పాలనుండి వెన్నను వేరుచేసినట్లుగ, వేరు చేసిన సుదాసుగరించి భరద్వాజుడు అమంగళకరముగ ప్రానియైన నమ్మదగినది కాదు ఋగ్వేదములో సంగ్రహపరచిన రచనలు ముఖ్యముగా ఋషీ - పురోహితుల ఇష్టదేవతల మహిమను వర్ణించేవే భరద్వాజుని దేవత అయోగ్యునిగ నిరూపితమైనది. అయోగ్యుని స్తుతిని సురక్షితముగా నుంచవలసిన అవసరమేముంది? భరద్వాజుని ఆధ్యాత్మికశక్తి యోగ్యముగ లేదు. కావున నాతడు ప్రార్థించెను “ఆశ్మభవతు, నాస్తమాః” (మా శరీరములు రాయిగా దృఢముగ నుండుగాత) (6-75-12) ఈతని యజమాని దివోదాసు

ఆర్యులందరికి బద్ధశత్రువైన పర్వరాజు శంబుడు. ఈతడు విపాశ్ (వ్యాస్) పరుష్ణీల మధ్యస్థముగనున్న, నేటి కంగడావాలా పర్వతమునకు రాజు. ఇతరత్రా చెప్పినట్లు ఈతడు ద్రావిడజాతి కాదు; మంగోలియనుజాతివాడు 19 వ శతాబ్దము వరకు శత్రువులను ముప్పటిప్పులుజెట్టి మాడుచెను పులనీరు త్రాగించిన కంగడా వంటిది వందపర్వత దుర్గములు ఈతనికుండెను. ఆయనీకి (రాగికంటిది)

ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు

ఋషులుగ ఆశ్రమీయమయి (రాతివంటిది) నగరముల దర్శనము వచ్చినది. ఈ పర్వతగుర్గములు రాతివి గావచ్చు. శంబరుడు కాక, చుమరి, ధుని, పుష్క, అశు, నమచి షేర్లు గల యితరరాజులను కూడా భరద్వాజుడు ఉల్లేఖించినాడు. వీరుకూడ పర్వతరాజులు, శంబరుని సహయోధులు. అందరిలోకి ప్రబల శత్రువు శంబరుడే నీది నిస్సంశయము. భయంకర యుద్ధసమయములో పురోహితుడైన భరద్వాజుడు, కవచము, ధనువు, జ్వాల, అమృతపాద, రథము, గుర్రములు, గంధగొడ్డలి, వంటి సాధనములను వర్ణించుట స్వాభావికమైనదే, అతడు పోలము, అరణ్యముల సంగతికూడా యెత్తెను. అనగా ఆగయలకు పోలము, అరణ్యములతో కూడా ఉపయోగముండుననీది తెలియుచున్నది. కొంత పోలము బంజరు మరికొంత పోలములో ధాన్యము పండించేవారు. జావ లేక అంబలి కాచుకొని, పెగుగులో కలుపుకొని తినేవారు. కాని వారి ముఖ్య ఆహారము పాలు, మాంసము ఇందునుసరించే వారు యెక్కువగ ఆవులను పెంచేవారు. ఈ విధముగాచూచినవారికి పోలముకంటే పసుచలబీడుల ఆవశ్యకత యెక్కువగ నుండేది. గుర్రములు ఈ గోజులలో యుద్ధ పరికరములు గాను, రవాణా పరికరములు గాను ఉపయోగపడేవి. కాని వాటి మాంసము విశేషించి అశ్వమేధ యజ్ఞసమయములలో ఉపయోగించబడేది. దివోదాసు పుత్రుడు సుదాసుతో వసిష్ఠుడు అశ్వమేధ యజ్ఞము చేయించెను. ఇదే మొదటి అశ్వమేధ యజ్ఞ ఉల్లేఖము. చాయాతాన్ అబ్యాకర్తి రాజు రెండువేల ఆవులను దానమిచ్చెను ఈ గోజులలో గోదానములు యెక్కువగ జరుగుచుండేవి. ఆర్య ఋషులు, రాజుల గోవులను, అశ్వములను, పుభముగనుండునట్లు దీనించుచుండేవారు. భరద్వాజుడు దివోదాసుతో కలసి సోమపాన గోష్ఠిలో పాల్గొనే వర్తన కలదు (6-16-3) ఈ గోజులలో సోమపానము దివ్యాచృతమని పూజింపబడేది కాదు. సోమపానము సాధారణ విషయమే. దివోదాసు కొనసాగించిన ఐక్యత వాని తండ్రి భద్రయస్యుడు, ఆర్యులలో కభీలశాపీని హతమార్చి స్థాపించినాడు. ఇందందరికంటే ముఖ్యవిరోధులు యదు, తుర్యకులను ఆర్యులు. దివోదాసుకు వారిని అణచి వేయుటలో సంపూర్ణ విజయము లభించినది. అతడారువేల దాసులను (అసురులు) హతమార్చెను. భరద్వాజుడు ఏడుగురు చెల్లెండ్రుగల సరస్వతిని వర్ణించెను. ఒడ్డు

లను, ఒరకములను తెగగోయు సరస్వతిని విపులముగ వర్ణించెను. దాసుల ఏడు సగరములను పురుకుత్సరాజు స్వంసము గావించెను. (6-19-10). భరద్వాజుడు భరతరాజు దివోదాసుకేగాక మిగిలినవారికికూడా కృపాపాత్రుడే యని దీనివలన మనకు తెలియుచున్నది. భరద్వాజుని తండ్రి బృహస్పతి దేవత అనగ వీరి ముందువంశము సంగతి తెలియదన్నమాట. కాని ఋగ్వేదఋషుల పట్టికనుబట్టి బృహస్పతి లోకనాముని పుత్రుడు ; అంగీరసుని మనుమడు. అంగీరసుని మరియొక పుత్రుడు ఘోరడు. లోకనాముని సంతానమునకు ఎక్కువ ఖ్యాతి లభించింది వత్సను, మేదాతిథి, ప్రస్కణ్యుడు, ప్రగాళుడు వంటి ప్రసిద్ధులైన ఋషిపుత్రులు కలిగియున్న కణ్వుడు ఘోరని పుత్రుడు. ప్రగాళునికి ప్రసిద్ధులైన చాలామంది ఋషిపుత్రులు లుండిరి. అంగీరసుని ప్రపాత్రుడైన భరద్వాజుడు కూడ యోగ్యసంతానము కలిగిన భాగ్యశాలి అతని పుత్రులు, గర్గడు, ఋజిశ్యుడు, శిరిన్నుభిరు డను ఋషులు.

విశ్వామిత్రుడు

గాధి పుత్రుడు, కుశిక పాత్రుడు, ఇషీరఘని ప్రపాత్రుడు. విశ్వామిత్రునికంటే ఎక్కువ నూక్తములను గొలిచుపుత్రుడైన వామకేవుడు వ్రాసెను. కాని విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠ, భరద్వాజుల సమాన పంక్తిలోవాడు. కావున వాని చిక్కడ ఉల్లేఖించుచున్నాను. ఈతడు ఋగ్వేదపు తృతీయ మండలపు ఋషి. వసిష్ఠ, విశ్వామిత్రుల విషయము, రామాయణములోనిదానికి, ఋగ్వేదములోనిదానికి ఎక్కడను సంబంధములేదు. రామాయణము, పౌరాణికులు, కల్పితమేగాని, సత్యముగాదు. ఈతడు ఇంద్ర వరుణ, బృహస్పతి, పూష, సంతా, సోమ, మిత్రాది దేవతలను స్తుతించెను. ముప్పైయూడువేల దేవతలుగాదు, ముప్పైయూడుదేవతలే యని ప్రప్రథముగ నీతిడే వ్రాసెను. ఈతడు తండ్రి గాధిని, వంశీయులను వర్ణించెను కుశికులు సంఖ్యలోను, ప్రభుత్వ యత్రాంగములోను ఎక్కువగ నుండిరి. తన కభిషేక మొనర్చి, దాశరాజ్యయుద్ధములో తన విజయానికి కారకుడైన వసిష్ఠుని వదలి, విశ్వామిత్రుని తన పురోహితునిగ నొనర్చు కొనుటకు సుదాసునకిదే కారణమై

యుండువచ్చు. ఆ విధముగ కార్యములు నెరవేర్చుకొను రాజునకు ఒక పురోహితుని వదిలివేయుట మరొక పురోహితుని స్వీకరించుట సహజమే. ఈ అవకాశవాదాన్ని వసిష్ఠుని పుత్రుడైన శక్తి తీవ్రముగ నెదిరించెను. కాని ఫలితముగ ప్రాణములను పోగొట్టుకొనుటకు శక్తి సుకేమి సాధించలేకపోయెను. నదులను మడుగులలోనికి మళ్ళించుటకు వసిష్ఠుడు కూడా ప్రయత్నించెను. కాని దీని ప్రయత్నంతో విశ్వామిత్రుని కేయివ్యవలసిన చిచ్చింది. విశ్వామిత్రుడు వ్యాస, సతిలజాలను మడుగుదాగులు గమ్మని, ప్రశ్న-జవాబుల రూపములో చేసిన శాసనము, ఋగ్వేద రచనలలో సుందరమైనవానిలో నొకటి నదుల వృద్ధయములను కంపించి, కరిగించే కవిత్వము విశ్వామిత్రుడు చేసెను. కాని వసిష్ఠుడు చేయలేదు. ఆ కవిత్వములోని కొన్ని అంశము లిట్లున్నవి — “విషాప, శుక్కునీలు జల సహితముగ, పర్యతముల వద్దనుండి, బంధనులనుండి విముక్తి పొందిన అశ్వములవలె అట్టహాసము చేయుచూ, దూకులను నాకు కోరికతో వశివశిగ వచ్చు పాడికపులవలె, సముద్రమునైపుకు పరుగులిడుచున్నవి.” “ఓ! నదులారా! ఇంద్ర ప్రేరేపణచే జరుగు పొగడ్డలను వినుటకు నెట్టి రథులలా, మీరు సముద్రమునైపుకు పోవుచున్నారు. మిమ్మును సరించు తిరంగములచే వృద్ధి జెందుదు, సరస సరసను పోవుచున్నారు. శుభా! నా సౌమ్య వదనములు వినుటకు కొద్ది క్షణములు ఆగండి కుశిక వంశీకుడను, నా మనస్సులోని మాటను చెప్పటకు మిమ్ముల నాహ్వానించుచున్నాను.” (5)

“వజ్రహస్త ఇంద్రుడు పర్వతాలను ఛేదించి మాకై పరిధు లేర్పరచెను. సుపాణి సవితాదేవుడు మమ్ములను తీసుకొనిపోవుచున్నాడు. మేము వాని ఆజ్ఞలో విస్తృతముగదు వెళ్లుచుంటిమి” (6)

“ఆగండి! చెల్లాయిలూ! కవినుట వినండి! చాలా దూరము అనంతమునకి వచ్చితిని. కొంచెము క్రిందకు దిగి తేలికగ దాటునట్లు తయారుగండి అక్షమునుండి దిగి జలమయముగు సింధుగ తయారుగండి.” (9).

“కవీ! దూరమునుండి వచ్చితివి నీమాటలు మేము వినుచుంటిమి. పిల్లకు పాలిచ్చు తల్లిలాగున, పురుషుని కొరకు లిపించు యువతిలాగున, మేము నీకొరకు క్రిందకు దిగుచుంటిమి.”

“ప్రేమికులారా! గోవులకై యుద్ధములు చేయు, ఇంద్ర ప్రేరేపకుని భరతదేశము మిమ్ములను తరింప చేయునప్పుడు, మిమ్ములను నేను యజ్ఞయోగ్యులుగ స్తుతించెను”

గోమాతను పూజించు భరతజనులు దాటివెళ్లిరి. విప్రుడు నదులను చక్కగ పొగడెను. విశ్వామిత్రుడు సుదాసుని గొప్పవానిగ నొనర్చెను (3-5-3-9) సింధు నదిని స్తంభింప చేసెను. సుదాసు విజయములలో చాలా సహాయముజేసెను. ఈయన కూడా తమ సమకాలీన ఋషులవలె మాటిమాటికి నొకనాకొల్పిన్ని ఉదహరించెను. (3-6-11; 3-15-7; 3-22 5; 3-23-5) “స్వాన్నః సును ప్రసయో, విజావాగ్నే సాతే సుమతి ర్భూత్వస్త్యే” దీని ప్రకారము పుత్రప్రాతాభివృద్ధిగ సంతానము గలవారగును, మంచి బుద్ధి గలవారగును కావలె నని ప్రార్థన చేయుచుండెను. విశ్వామిత్రుని “భరతవాసులను రక్షించు” యనువాక్యము తమను రక్షించు నని భరతవాసుల నమ్మకము (3-5, 3-12) మూడువంతుల ఆవులకొరకు పుత్రుడైన కునఃశేపుని నరకులకు సిద్ధపడిన అజీగర్తుని వదిలి, కునఃశేపుడు విశ్వామిత్రుని వద్దకు వచ్చివేసిన విషయము పై నుదహరింపబడినది వామదేవుడు గౌతముని పుత్రుడైనప్పటికి, విశ్వామిత్రుని నూక్తముల నెక్కవగ ప్రసారము చేసి నట్లు ఐతరేయబ్రాహ్మణమువలె తెలియుచున్నది.

ఐతరేయ బ్రాహ్మణమునుబట్టి మారిన విశ్వామిత్రున కందిరూ మిత్రులే. కాని పెద్ద పెద్ద యుద్ధములను ప్రేరేపించినవానికి యందిరూ మిత్రులెలా అవుతారు? కునఃశేపుని ప్రాణరక్షణ విశ్వామిత్రుని ద్వారా జరుగుటచే, ఆతడు నరబలికి వ్యతిరేకుడని తెలియుచున్నది. విశ్వామిత్రునికి వందమంది పుత్రులన్నమాట సంక్షేపాస్పదమే. ఈ సంఖ్యగో పుత్ర, పౌత్ర, ప్రపౌత్రులు లందరు యుండియుండవచ్చు. మధుచ్ఛంగుడు, ఋషభుడు, రేణు, బుశిబుషి, ఈతని పుత్రులుగ తెలియవచ్చుచున్నారు. పౌత్రులలో మధుచ్ఛంగుని పుత్రులు, అఘమర్షణుడు, జేతా, ఋషిబుషి పుత్రుడు ఉత్కలుడు. వీరందరు ఋషులే. ఐతరేయ బ్రాహ్మణములో యిలా వ్రాయబడినది— “విశ్వామిత్రునకు వందమంది పుత్రులు. మధుచ్ఛంగుని కంటే పెద్దవారు 50, చిన్న 49 మందిన్నీ” (కునఃశేపుని పెంపకము పెద్దవారికి నచ్చలేదు)

అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు నారిని శపించెను. “మీ సంతానము అభివృద్ధి భక్షు లగు గాక.” ఈ ప్రకారము, ఆంధ్ర, పుండ్ర, శంబర, పులింద, మొదలగు దివ్యులు విశ్వామిత్రుని సంతానమని తెలియుచున్నది. కాని మధుచ్ఛంగుడు, 49 గుగు సోదరు లిట్లు చెప్పిరి. “మా తండ్రి చెప్పినది మేము శిరసావహించెదము. మేము నిన్ను (శునః శేఫుని) జ్యేష్ఠునిగ తలంచెదము. మేము నిన్నునుసరించి నడిచెదము.” విశ్వామిత్రుడు యీ జవాబు విని ప్రసన్నుడై యీ క్రింది మంత్రములచే పుత్రుల నిట్లు దీవించెను.

“పుత్రులారా! మీరు పాడిపంటలు కలిగి పుత్రపౌత్రాభి వృద్ధిగ వర్ధిల్లండి.”

“మీరు నేను చెప్పినది విని నా పితృత్వమును నిలిపిరి”

“ఓ! గాథి సంతానమా! జేవరాతుని సంరక్షణలో నీవు సంతానవంతురాల వగువు. ఆతడు నిన్ను సదా సత్యవార్తమున నశిపించును.”

“ఓ! కుశిక సంతానమా! నీవు పీఠ కేవరాతుని సహచరిగ నుండుము. ఆతడు నీకు మార్గదర్శకుడు గాను, నీ విద్యలో భాగస్వామిగను ఉండును.” “జేవరాతునితో నున్నటువంటి విశ్వామిత్రుని విజయైన పుత్రులకు గన, ధాన్య, కీర్తి యశస్సులు లభించు గాక!” (ఐతిరేయ బ్రాహ్మణము, శ్రీ గంగాప్రసాద్ ఉపాధ్యాయ అనువాదము) (7 3 18)

ఐతిరేయ బ్రాహ్మణము శునః శేఫుని జేవరాతి విశ్వామిత్ర ప్రఖ్యాతిగా చేయుటకు ప్రయత్నించి నప్పటికి ఋగ్వేదములో శునః శేఫుడు అజగర్తుని పుత్రుడుగ నే ప్రసిద్ధిజెంచెను.

వామదేవుడు

కౌతముని పుత్రుడు. వసిష్ఠ, విశ్వామిత్రుల తరువాత తరమువాడు. అయినప్పటికి వారికంటే తక్కువ మాహాత్మ్యము కలవాడేమి కాదు విశ్వామిత్రుని నూక్తములను ఈతడు ప్రసారము చేసిన సంగతి వైన చెప్పకుంటిమి. ఈతని ఉల్లేఖనమునబట్టి తండ్రి పేరు నామ లేయునని తెలియుచున్నది. వామదేవుడు కూడా, దివోదాసు సుదాసుల విజయములను వర్ణించెను. అతిధిగ దివోదాసు వందనగరములను జయించెను.

(4-26-3) ఈ వంద నగరములు ‘అయసేపి’ (4-17-1) దివోదాసుకొరకు వంద అశ్వినమునుమైన నగరములను ఇంద్రుడు జయించెను. యుద్ధములో 30 వేల మంది మూర్ఛితులైరి. పరుష్ఠీ (భరతులనది రావి) దగ్గర ఇంద్రుడు వాశ్వనిద దయ చూపించెను. (4-22-2) ఇక్కడ వామదేవుడు భరతుల మరియు వారి రాజుల మాహాత్మ్యమును పాగడెను. సహదేవ పుత్రుడు కుమార సోమకుని, స్వంజయరాజు జేవహూతుని, వైదిధీ ఋజిశ్వణుని, అర్జునేయ, కుత్సరాజులను కూడా వామదేవుడు ప్రశంసించెను. వీరిలో కొందరు సమకాలీనులు, కొందరు అభిమానులునై యుండవచ్చు. 50 వేలమంది కృష్ణులను (నల్లని అసురులు) చంపుట కూడా ఈత డుల్లేఖించెను అసికనీ (చీనాబ్) ఉల్లేఖనము కూడా ఈతని రచనలలో జరిగినది (4-17-15). ఈ కాలములో ఆర్యులలో నొక సామెత ప్రసిద్ధిలో నున్నది. “ప్రాతః కాలమున ఉపాదేవి ఆకాశమందు తిరుగుచుండగ, ఆమె వాహనము విపాస (వ్యాస్) నది యొడ్డున క్రిందపడినది. (4-30-11) దాసులలో కాలి తిరుడు, శంబరు డనువారలను ఈత డుల్లేఖించెను. (4-30-14-15). తుర్వశ, యదులను ప్రతిభాశాలురైన ఆర్యులను కూడ ఈత డుల్లేఖించెను. నాగలితో దున్నుట, పైగు ఫలవంతమగుట మొదలగు వ్యవసాయపు పనులను గూర్చి కూడ ఈతడు వ్రాసెను. చిరునవ్వులు చిందించు సుందరీమణులను ఈతడు వర్ణించెను. వామదేవ, నోథుల తండ్రి గోతముడు, పితామహుడు రామగుణుడు. వామదేవుని పుత్రులలో మూర్ధన్వా బృహద్ధిర, బృహదుక్త యను ఋషుల పేర్లు మాత్రమే దొరుకుచున్నవి.

గృత్సమదుడు

(5) ఈతడు శౌనకుని పుత్రుడు. శౌనకుని గురించి ఋక్ 2-9-86, 86-87 లలో ఉల్లేఖనము జరిగినది. బహుశా నీతడు అతి వంశజుడై యుండును. దివోదాసు, శంబరుల, సంభుజను ఈతడు కూడా ఉల్లేఖించెను. దివోదాసు, 99 కోటలను జయించెను. (2-19-16) శంబరుని వందకోటలు ధ్వంసమయినవి. శత్రువులు కృష్ణయోనులు (నల్ల రంగు గలవారు) (2-20-7) శంబరుడే కాక స్వప్న, శుష్ట, అశుష, వ్యంస, ప్రిప్ర, నమూచి (2-14-5) చుమరి, ధుని (2-15-9) కువయ - మొదలగు దాసులైన రాజులను

కూడా ఉల్లేఖించెను. “పర్యత శంబరుని 40 సంవత్సరములలో పట్టుకొనిరి. (2-12-11) 40 సం॥ల వరకు పరాక్రముడైన శంబరుడు ఆద్యుల చేతిక్రిందకు రాలేను.” “గోరె వెంట్రుకలతో తియారయిన ఉన్ని వస్త్రములలో ఒడబోసిన సోమరసము పాతలలో ఉంచబడినది. (9-86-47) దీనిని బట్టి తెలియునది — సోమరసమును పిండి, రంగరించి, ఉన్ని వస్త్రములలో ఒడబోసి కలశములలో ఉంచుచుండెడివారని.

కక్షీవాసుడు

(6) ఈతడు దీర్ఘతమ బౌచిక్యుని పుత్రుడు. దీర్ఘతముడు, గోతముడు అనుపేర్లు ఒకరి వేనని వెనుకటి చరిత్ర చెప్పుచున్నది. కక్షీవాసుడు గోతముని గూర్చి వ్రాసెను. కాని దీనిలో వాల్మీకికి సంబంధమున్నట్లు ఎక్కడా కనుపించదు. భరద్వాజుని రెండుసార్లు, అతని రెండుసార్లు ఈతకు ఉల్లేఖించెను. కాని దానిని బట్టి ఈతనిని వారి వంశీకుడనలేదు. ఈతడు కూడా దివోదాసుని ఉల్లేఖించెను. సముద్రములో నడుచు ఓడ ఆ రోజులలో సప్త సింధులో నడచినదని, వంద చుక్కానులు గల నౌక ఉల్లేఖనమును బట్టి తెలియుచున్నది. విష్ణుల, ఘోష, వంటి మేధావతులైన ఆర్య నారీమణులను కూడా ఈతకు ఉల్లేఖించెను. సింధుతీరపు రాజు షాత్ర్యుడు పురోహితులకు అనేక దానము లిచ్చెను. (1-126, 1-4-7) ఇందులో బహుశా కక్షీవాసునికి కూడా కొంత లభించియుండవచ్చు గాంధార దేశపు గోరెల ఉల్లేఖనము వలన ప్రస్తుత పత్రానిస్తాన్ గోరెలు తమ కోమలమైన ఉన్నికి బాగుగ ప్రసిద్ధిగాంచినవని తెలియుచున్నది. (1-126-7) గోతము దీర్ఘతములు ఒకరే అయినట్లైతే గోతముపుత్రులైన వామదేవ, నోథీలతో ఈతని పేరు కూడా రావలసినది.

అగస్త్యుడు

(7) మిత్రావరుణుని పుత్రుడు, వసిష్ఠుని తమ్ముడనైన అగస్త్యుడు ఋషీశ్వరులలో 26 నూత్నముల రచయిత. ఈతని రచనలు ప్రథమ మండలములో 165-191 నూత్నములగు నున్నవి తన రచనలలో నీతిడు వసిష్ఠుని ఉల్లేఖించలేదు. బహుశా ఈతని భార్య పేరు లోహముడ్ర అయివుండవచ్చు. (1-119-4) ఈతడు కూడా

ప్రసిద్ధిగాంచిన ఆర్యమహిళ విష్ణులను, ఉల్లేఖించెను. ఆర్యజనులైన తుర్యశి, యదుల సంఘర్షణలను గురించి ఈతడేమీ చెప్పలేదు. తుర్యశి యగు మొదలగువారితో సుదాసు చేసిన దాశిరాజ్య యుద్ధములో ఈతని అన్న వసిష్ఠుడు సారథ్యము వహించెను. కనుక దాని స్వని కొంచెమైన ఈతని రచనలలో కనుపించవలసినదే, కాని అటువంటిదేమీ కనుపించుటలేదు కరంభి (సత్తు) మరియు లాభి ప్రదమైన తృణ, శిర, కుశర, దీర్ఘ, మాంజి మొదలగు వాటి ఉల్లేఖనము కూడా ఈతడు చేసెను. (1-187-10; 1-191-8). అగస్త్యుని పేరుమీద పురాణములలో కనుపించే కథలగురించి కొంచెము కూడా ఈతని రచనలలో కనుపించదు. ఈతడు పర్యతవాసుల గురువు. ఆఖరి దశలో ఈతడు దక్షిణాపథమునకు వెళ్ళిపోయెను. తరువాత ఈతని జాడ లేమీ తెలియరావు.

దీర్ఘతముడు

(8) ఊడధ్యనుని పుత్రుడైన దీర్ఘతముడు 25 నూత్నముల రచయిత. ఈతని తల్లిదిండ్రుల పేర్లు ఊడధ్య మామ తేయులని తెలియుచున్నది. (1-158-2-4) దాసుల, వీరుల, ఉల్లేఖనమువలన ఈతడు కూడా యుద్ధములలో చేయి జేసుకున్నాడని తెలియుచున్నది. గుర్రముయొక్క పక్ష్య సుగంధిత మాంసము గూర్చి ఈతడు వ్రాసెను. దానిని బట్టి చూచిన అది తినబడుచున్నదని, విశేషించి యజ్ఞసమయములలో గావచ్చునని తెలియుచున్నది.

గోతముడు

(9) రాహుగణుని పుత్రుడు, రచన 20 నూత్నములు. ప్రథమ మండలి రచయిత.

మేదాతిథి

(10) కణ్వుని కొడుకైన మేదాతిథి 20 నూత్నముల రచయిత తన వంశీయులను కణ్వవంశము పేర ఈతడు జపించెను. (1-14-2, 5) అర్హతేయకుత్సుని భారమంతయు ఈతనిపై నుండెను. (8-3-16) ఈతడు మేదాతిథియని కూడా చెప్పబడుచున్నాడు. (8-3-9-2) మేదాతిథి తాత ఘోరుడు, ముత్తత ఓగరుడు.

శ్వా వ ఋషి డు

(11) 15 నూ క్తముల రచయిత. అత్రీ పుత్రుడో లేక సంతానమో, అయిన శ్వావస్యుడు కూడా ప్రసిద్ధిగాంచిన ఋషులలో నొకడు. సప్తసింధు భౌగోళిక జ్ఞానమునకు ఈతని రచనలు బాగుగ నుపకరించుచున్నవి. ఈతడు సప్తసింధుకి తూర్పు మూలనుండి ప్రవహించు యమునా నదిని ఉల్లేఖించెను. ఒక చోట సుదాసు పేరుకూడ వచ్చినది. అత్రీ వంశస్థులలో ఈతడు ప్రసిద్ధి గాంచిన ఋషి.

కు త్వు డు

(12) 15 నూ క్తముల రచయిత. అంగీరసుని పుత్రుడో లేక సంతానమో. ఈతడు తన రచనలలో కుత్స్న ఉల్లేఖనము చాలా చోట్ల చేసెను. (1-104 2,1; 106; 6) ఆర్హతి, దాసరాజులైన శుద్ధ, పిప్రు, వృత, శింబరలను ఉల్లేఖించెను. కుయవయను అనురుగు యిద్దరు స్త్రీలుండిరి.

మ ధు చ్చ ం దు డు

(13) విశ్వామిత్రుని పుత్రుడు తండ్రి భక్తుడైన ఈతనిని 10 నూ క్తములు. ముష్టిహత్యా ఉల్లేఖనము నీతిగా చేసెను. అంతేకాదు, స్వాధిష్ఠము మాదిష్ఠము నైన సోమరసమును కూడా వర్ణించెను. (9, 101) ఈతని పుత్రులు జేతా, ఆఘుమర్షణులు. ఒక్కొక్క నూ క్తము రచించి ఋషులైరి.

ప్ర స్క ణ్వు డు

(14) కణ్వతనయుడైన ప్రస్కణ్యుడు 10 నూ క్తముల రచయిత. తన రచనలలోని సగానికిపైగా సలములలో కణ్వని ప్రస్తావన తెచ్చెను. అత్రీ, అంగీరసుల వంటి ఋషుల, తుర్వశ, శఖవంటి సాధారణ జనుల సంగతికూడ నెత్తెను. ఈతడు ఉల్లేఖించిన దశవ్రజ గోశర్యలు సప్తసింధునకు పశ్చిమ భాగములోని స్రాసములై యుండెను. ప్రస్కణ్యుడు తన గుర్రముల గొర్రెల, మగ ఆడ మనష్యుల ఆవుల ఆర్యోయ్యును, గోరుమా వ్రాసెను. (1.47 6) సుదాసు తుర్వశుల వర్ణన నీతిగా కూడా చేసెను, సుదాసుతో రక్తపాత

మైన సంఘర్షణకు తలపడిన తుర్వశయదులకు కణ్వుడు మరియు ప్రస్కణ్యుడు పురోహితులు. వీగు కూడా తమ యజమానుల విజయమునకై ఇంద్రుని ప్రార్థించి యుండెనరు. కాని విజయము సుదాసుకి లభించుటతో ఆ రచనలను సంగ్రహ పరచవలసిన అవసరము లేకపోయెను.

పది అంతకుపైన వ్రాసిన నూ క్తకారులగుంచి మనము యిప్పటివరకు చెప్పకొంటిమి ఋషుల సంఖ్య 350 వరకు వున్నదని చెప్పకొంటిమి మిగిలినవారిలో అజీగర్తుని పుత్రుడు శునశ్శేపుడు, శక్తి పుత్రుడు పరాశరుడు, అత్రీ, ఒక్కొక్కరు 9 జేసి నూ క్తముల రచయితలు. వసిష్ఠుని మనుమడైన పరాశరుడు సప్త సింధు ఋషులలో వాడు. ఈతనిని కురు - పాంచాల కాలమునకు తీసుక రాకూడదు. ఘోరుని పుత్రుడు, మేధాతిథి తిండియైన కణ్వుడు, మరీచి పుత్రుడు కాశ్యపుడు 3 జేసి నూ క్తముల రచయితలు. సోభరీ కణ్వుడు, ప్రగాధవసిష్ఠుడు, జమదగ్ని 5 జేసి నూ క్తముల రచయితలు. ఋషులలో ఆగ్ర్యుని అపాలకూడా వున్నది. ఆమెది ఒకే ఒక నూ క్తము ఋగ్వేదములో లభించుచున్నది. దేవతలను ప్రార్థించినంతలో నే, వారు ఈమె శరీరమును చర్మరొగమునుండి విముక్తి పరచి, నూగ్యునినంటి కాంతి గల శరీరముగ నొనర్చిరి. ఆర్య వారీషణులలో పతులను జ్వేషించే సతులు కూడా కలరు. అట్టివారిని అపాల ఉల్లేఖించినది. (8-80-4) సప్తసింధు యొక్క ఏడునదులను తొమ్మిది శాఖానదులను, తొందై కాలువలను వర్ణించిన నూ క్తము, బుద్ధుని ఉల్లేఖించిన పతిమంది ఋషులలోను ఒకడైన విశ్వామిత్రుని పుత్రుడైన అష్టకునిది. (10-104-8)

ఋషుల పూర్వీకులైన వగణ పుత్రుడు భృగునిది ఇషీరథ పుత్రుడైన కుశిమనిది, ఒక్కొక్క నూ క్తము లభించుచున్నది. కణ్వవంశజుడైన వత్సనిది కూడా ఒక నూ క్తము లభించుచున్నది. సప్తసింధు ఋషియైన వత్సని వాస్తవిక స్థితి 18 19 శతాబ్దముల తరువాత ఎంత అజ్ఞానముగ తిమారయినదీ, బాణుని ద్వారా వర్ణించబడిన “హర్ష చరిత” లోని వత్సని జన్మయొక్క వర్ణనను చదివిన తెలియును.

* శ్రీ సాంకృత్యాయన్ ప్రత్యేకానుమతితో

మొక్కు బడి

శ్రీ యామిజాల పద్మనాభస్వామి

అజన్మసిద్ధః సహజప్రబుధః
కృపాసముద్రః స్థిరయోగనిద్రః
అవేస్త్వ మే వాఖిలవేదతత్త్వం
జగదురో! సంక్లితదేవతాతరో!

* * *

మొక్కు బడినావించితిఁ
జక్కుగ నీ కేలు మిద్ది-జగముల యెఱ్ఱా!
చొక్కపు ప్రాఁజగువుల పే
రెక్కినయిలు వెన్నునిలపు-నెక్కటి శుజ్ఞా!

[మొక్కు బడి]

మాడువందల నాలుగు ఋక్కులకు శ్రీమదజ్ఞాద
ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారు కావించిన అచ్చ
తెలుగు పద్యాల అనువాద వివరణ గ్రంథం 'మొక్కు
బడి'. ఆపురాప గ్రంథాలలో మొక్కు బడి ఒకటి. ఈ
మొక్కు బడి రచనకురించి దాసుగారు పీఠికలో చాలా
వివరించారు. దానినే కేను సంగ్రహించి మామూలు
గా నేప్రాసేభావలో తెలియపరుస్తున్నాను.

ఇరువదినాలుగు మెట్లుగల తెలుగుపీఠికాది వచ్చే
ధ్వనులలో మొదటి ఉక్కు తీగవల్ల పుట్టేధ్వని 'స'
అనీ, 'స' కంటే నిమ్మలెండా పలికే తక్కువ ధ్వనికి
'ని' అనీ, 'ని' 'స' ల రెండింటికంటే బిగ్గరై రింకున
ప్రమాణ హెచ్చుధ్వనికి 'రి' అనిన్నీ పెద్దలు ఆయా
ధ్వనులకు శుద్ధులు ఏర్పరచి ఉన్నారు. ఈ 'ని, స, రి'
అనే మూడుధ్వనులే వేదగానం చేయడానికి ఉపక
రిస్తాయి.

వేదగానానికి ని స రి అనే ధ్వనులే ఉపకరించ
డానికి కారణం పెద్దలు అంటే వేదగాన ప్రయోజన
నాన్ని తెలుసుకొన్న పూర్వీకులు తమ ఉపిరికొల
తనుబట్టి వానిని ఉచ్చరించడమేగాని మరేమికాదు.
ఈ ధ్వనుల హెచ్చుతగ్గుల ప్రయోజనం చాలా చమ
త్కారమైనది.

వేసవిలో ఉక్కు పెట్టుతూంటే వట్టి వేళ్ళ విసన
కట్టతో విసురుకోవడం ప్రకృతి సహజగుణం. ఆ విసురు
కోవడంవల్ల వచ్చే చల్ల గాలివలె తగ్గురవలియైన 'స' వి నే
వారికి జోకోట్టుతూన్నట్లు వినిబహుళుంది. మరి
పించుతూ వచ్చే పిల్ల గాలివలె 'ని' ఉచ్చిహూరించు
తుంది. ఉపకారాలలో వచ్చే మలయానిలంవలె
'రి' పారవశ్యాన్ని కలిగిస్తుంది. అంతేకాదు. ని చవిసీ,
స హెచ్చరికనూ, రి తృప్తిని చూపుతాయి. ఈ

విసంగా ప్రయోజనకాదులైన మూడు ధ్వనులూ
ఋక్కుల ఆంతర్యాన్ని సునిశ్చిన్నాయి కాగా
ఈ ముత్తీగులైన ధ్వనులలో ఇంకో విశేషం ఉంది.

కూరకి తాలింపువలె పల్కుబడికి ధ్వనుల
హెచ్చుతగ్గులు చవిపుట్టించుతాయి ఇది ప్రాచీనుల
ఏర్పాటు. ఈ ధ్వనులను సరిగా ఉచ్చరించినపుడు,
శృంగారాది నవరసాల స్థాయిభావాలు శ్రోతకు
కలుగుతాయి అని ఋషులు అంటున్నారు.

అన్నంవల్ల ఆకలి, నీరువల్ల దాహం తీరినట్లు,
పెద్దలేర్పరచిన కట్టుబాటు ప్రకారం ముత్తీగులైన
ధ్వనులతో ముచ్చటగా ఉచ్చరిస్తూ వేదగానంతో
ముప్పొంగులా గడిపే బుద్ధిమంతుణ్ణి వేల్పులు కోరిన
కోరిక లిచ్చి అనుగ్రహిస్తారు. అంతేకాదు ఆ గాయకు
డికి వేల్పులు కింకరు లౌతారు.

పాటచేతి సిరిసంపడలూ (విశ్వగ్రంథం), వాద్యం
చేత వేమకా (ఆనందం), ఆటచేతి (వృత్తిం) శరీర
ప్రాణాల వింకమూ వృద్ధి పొందుతాయి.

కనుక తార్కాణికంవల్ల పొందే ప్రయోజనం
వేదానికి సంబంధించి ఉందిని మానిసే సులభంగా
తెలుసుకొంటున్నాడు. వేదగానానికి పలుకుబడి
సరిచేసుకోవాలంటే వీణసహాయం ఉండితీరాలి.
వీణ లేకపోతే వేదాచార్యుణ్ణి అపస్వరం వస్తుంది.
అపస్వరయుక్తమైన గానం ప్రాగ్భవసంభృతమైన
పుణ్యాన్ని కూడా నశింపచేస్తుంది. సుస్వగోష్టిష్ఠమైన
శ్రుతిధ్వనిని శ్రుతిహితంగా చెప్పడానికి స్వరశుద్ధి
కారకమైన వీణ ప్రధానోపకరణం. అదిన్నీ తెలుగు
వీణవల్లనే ఆ ప్రయోజనం సిద్ధిస్తుంది.

కర్తృంద్రియ, జ్ఞానేంద్రియ, మనో యుక్తులైన
మానవుల్ని సర్వదా కాపాడుతున్న దేవతలు పదు
నొకండుగురు. వారు వరుసగా 1 వరుణః, 2 ఉషః,
3 ఇంద్రః, 4 అశ్వినౌ, 5 బృహస్పతిః, 6 సనితా, 7
అగ్నిః, 8 మిత్రావరుణౌ, 9 నదాః, 10 అదితిః, 11
సరమా. — అని వీరు.

వీరికి దాసుగారు చేసిన నామకరణం వరుసగా,
1 చల్లవేల్పు, 2 వేమక, 3 వెల్పుతొండ, 4 కవలు,
5 వెల్పుటొజ్జ, 6 ప్రాద్దువేల్పు, 7 వేడివేల్పు, 8
కవవేల్పులు, 9 నీటివేల్పు, 10 ఎలుకువ, 11 రాయ
బారి — అని —

మొక్కు బడి

పై పడునొకండుమంది వేల్పులనూ నేవించే ప్రతాల్ప తన కోరికల నన్నింటినీ నెరవేర్చుకోగలను. వేల్పులను లోబరచుకోవాలంటే వారి చెద్దలను (లీలలను) వర్తించి స్తుతించడంకంటే మించిన మంచి సాధనం ఇంకోటి లేదు. శీలవంతుడు వేల్పులకు మద్దుబిడడు ఔతాడు. జనసామాన్యాన్ని సంతోషపెట్టడంకంటే శీలం అనేది ఇంకోటి కేరే ఎక్కడా దొరికే వస్తువుకాదు.

వేదం పౌరుషేయమా, అపౌరుషేయమా అనే వినాది మనకు అప్రధానం. దానివల్ల ప్రయోజనం కూర్చుంటుంది. వేదంయొక్క ఉద్దేశం గుర్తించి తగువిధమార్గంన సంఘజీవి ఆయన మానవుడు నడవడం తెచ్చింది.

వేద ఋక్కులు దాసుగారు వక్కొణించిన ప్రకారం స్వర్గోపనిబద్ధములై ఉన్నాయన్నది సంగతి. అంగీకార్యమైన విషయం. కనుక స్వర్గయుక్తంగా వాటిని గానం చేయడం, ఆనందించడం మన కర్తవ్యం. భారతీయసంస్కృతికి మూలాధారం వేదవిజ్ఞానం. ఒకరి ఆభిప్రాయాన్ని ఇంకొకరికి చెప్పుకోడానికి ఏర్పడిన మొట్టమొదటి అంగిక వాచికాభిప్రాయ స్వరయుక్తమైన ఒక విశిష్టగీత ప్రబంధం వేదం. లౌకికములైన కొన్ని శాస్త్రాలు కూడా స్వరప్రధానములయే ఉన్నాయి. వ్యాకరణసూత్రాలన్నీ స్వరమూలకములయే ఉన్నవన్నమాట తద్వేత్తలకు తెల్లమే. దానిని నూచిస్తూనే పాణిని మహర్షి స్వరవిభాగాన్ని కూడా చెప్పి ఉన్నాడు. అదే:

ఉచ్చైరుదాత్తః, నీచై రనుదాత్తః, సహచారస్వరీతిః—అని మనం దదివి ఉన్నాము. దానినే సంగీత శాస్త్రం మంద్ర మధ్యమ తారస్థాయావిభాగంతో స్వరస్థానాలను ఏర్పరచుకొంది. అది కేవలం స్వరప్రధానంగా సంప్రార్థనమార్పియై గాంధర్వవేదం అనే ప్రసిద్ధివి సంపాదించుకొంది.

స్వరప్రామాఖ్యాన్ని చెబుతూ సుప్రసిద్ధిగాయకులైన నా మిత్రు లొకరు అపస్వరంగా పాడేకంటే సుస్వరంగా (శ్రుతిలీనంగా) ఏమన్నే ఇంపుగా ఉంటుందన్నారు. నిజమే. స్వరంయొక్క లాభాన్ని దాసుగారు వివరించిఉన్నదాన్ని ఒకటి మానే వేద ఋక్కును సుష్టుగా ఒక్కదాన్ని పలికితే నాకలోక సుఖం అనుభవించుతాడు అనే పెద్దల నూత్తి ఔసుగాబోలు అనిపించుకుంది. ఇవన్నీ ఆలోచించి ఋక్కులకు స్వరం ఏర్పరచి దాసుగారు తరువాతి వారికి మహాపకారం చేశారని యీ మొక్కుబడివలన మనం తెలుసుకోగలుగుతున్నాము.

దాసుగారు తమ అనువాదం అంతా అచ్చ తెలుగు మాటలతోనే చేశారు. వీటికి నాటుపలుకు

లన్నారు. ఈ ఋక్కులకు దగువుల విభాగంతో అక్షరకాలం. క్రియల పంపకం కూడా ఇచ్చారు. అనువదించిన పద్యాలకు వైదోడు, బడి అని పేర్లు పెట్టారు. అది ద్వీపదవిభాగానికి చెందుతాయి. వరుసగా ఆంధ్రీకరణ పద్ధతినీ, వారి అచ్చతెనుగు కాశీలాన్నీ, దానిలోనిరమణీయతనూ, ఋగాంతర్యాన్నీ ఇస్తున్నాను. మొదటిది వరుణస్తుతి:

చల్వ వేల్పు (వరుణుడు)

(౧ ఒంటి దగువు, వంశులు వడి ౩)

సానీ సనీ సరీ సనీ సరీ ససస సా నిసా |
యచ్చిద్దితే విశోయాథాప్రదే వరుణ (వతం |
ని నీస నీస రీససా |

మనీమ సిన్య విద్య వి —

దీనికి దాసుగారి తెలిగింపు

వైదోడు:—నిన్ను దిన్న గంగల్య నేరనిముసు
మన్నించు మా రేపుకాపును వేల్పు!

* * *

వైదిక సంస్కృతం లౌకిక సంస్కృతానికి భిన్నంగా ఉంటుంది. లింగ విభక్తి వచనరూపాలు లౌకికవ్యాకరణానికి లొంగవు. ఇది లౌకికసంస్కృత భాషా మగ్నాదలు తెలిసినవారికి అందరికీ వినతదరమే. ఉదాహరణకి 'భద్రంక రేభిక్కు ప్రణయమదేవా' అన్నపుడు 'క రేభిః' అనే తృతీయాంతం లౌకిక సంస్కృతం లో 'క రైః' అని ఉండాలి ఈలాంటివి గుర్తప్రయోగాలు వైదిక వాఙ్మయంలో కోకొల్లలుగా ఉంటాయి. కాకగా కొన్ని తిరుగుతరూపాలకు ప్రాతిపదికలే అనూహ్యంగా ఉంటాయి. స్వప్నంలో కూడా మనం విని ఉండేము వీటిని కొన్నింటిని పాణినిలోని ఉణాది ప్రకరణంలో వివరించివున్నారు. కాని విశ్వవిద్యాలయపాఠ్యప్రణాళిక ననుసరించి ఆ ప్రకరణం పాఠ్యంగా లేకపోవడం విచారణీయంగా ఉంది.

దాసుగారి వైదిక వాఙ్మయ ప్రాధవానికి యీ 'మొక్కుబడి' ఉదాహరణగంధం. వేదం అదిభట్ల వారికి పరంపరాగతిమైన సాత్తు ఆ విధంగా దాసుగారికి వేదం ఊణ్ణంగావస్తే రావచ్చుగాని దగ్గరకురానీ యనిభావ అది. దానికిసులువుగా అనువాదంచేయడం అనేది ఆనన్యసాధ్యమైన విషయం—

ఈ వరుణప్రార్థనను తెల్లపద్యాలు నలభైఒకటి. ఇందులో కొన్ని మహాబిత్రిమైన అర్థాలు కలవై ఉన్నాయి.

వీడవపద్యం:-

సానీసా నీసా నిసనీ సరీ సాని సరీసా |
వేదాయో వీనాం పవమంతరి త్రేణపతితాం |
సారి నీసా రీనీ సరీ
వేద నావః సముద్రయః

ఇందులో సముద్రాంతం తొలికసంస్కృతంలో
సముద్ర అనే సప్తమ్యంతంగా గ్రహించవలసి ఉంది.

దీనికి దాసుగారి అనువాదం:-

నై|| మినుదెసఁబిట్టలు మెలఁగినజానఁ|
క నెఱుఁ గడలిమీలకదలిక నేర్వలన్

[పక్కటికి జీవితధారమైన ఆహారాన్ని యిచ్చే
జీవతీ కరుణుడే అని ఈ పద్యాలవల్ల తెలియకస్తాంది.
[౧౪౬౫వపు ఒంటిఁగవు వంతులన్, వశి ౩ ఉసి ౨]

నిస సాసా రిసీసాస రిసీసా స నీసా|
ఉతి మోమానువేహ్వాయ శిశ్వుక్తే అసామ్య|
నీసా రిసీస నీసా|
అస్మాక ముదరేహ్య|

నై|| ఎవఁడెంతటికి బుక్కు నిడునన్ని చోట్లఁ
దవిలి చూడుదువు నిండె న్నూడుకుడుపు.....

వకణుడు సువర్ణమయవస్త్రధారి. ఆయన నెలు
గులే అంతలా నిండుకొంటాయట—చక్కని వర్ణన-
సారి నీ సా రిసీసా సరిసా సా సనీ సరీ|
బి (భిద్దా)సిం హిరణ్యయం వకణో వస్త్రనిర్దిజం|
సనీ సనీ సరిససా|
పరిస్పృశో నిషేదితే|

నై|| అంగుగా మావేలు పంగి దొడంగె|
బంగరురంగు లేపారె నల్లడల...

ఈఋక్కులలో చక్కని ఉపమాంకారాలూ,
స్వభివోక్తులూ కూడా ఉండి ఎంతో ఉల్లాసం కలి
గిస్తాయి.

[౬ రు వు ౧౬]

సరీ సాసా సనీ సనీ సానీ ససారీ నీ సరీ|
పరామేయం తిథీ తయో గావో సగవ్రాతీ రస|
రీసా రీస నిసారిసా
ఇచ్చం తిరు దుచక్షు సం

నై|| ఆలదొడ్డుకు వడి సరుగున పోతు|
వేలుపు దెసకు దివిస్తూ తలఁపులు.

సాయంకాలం కాగానే మేతకుపోయిన ఆవులు
తిమి నివాసానికి రావడం చూచుట, భిక్షుని సంకల్పం
వగుణజేవుని వంకకు ఆవిధం గా పోతుందట.

భిక్షుడు ఋణపడి ఉండిపోడం సహించలేడు.
దానికి తన ఆవేదనను వగుణజేవుడితో చెప్పకొం
టూన్నవిధం ఎంతో జాలికలిగిస్తూ, మనస్సుని చెప్ప
జాలని ఏదో భావంతో ఊపుతుంది.

[౩౦ వ ప ద్యం]

బడి|| ఏనైన నా చెద్దలేనిఁ గావించు
సప్త తీర్పించు నాయంతె సంతయును,
ఒకనికి నేనచ్చియున్నంతదనుకఁ
బరకంతయున్నేను బ్రతుకున సుకము,

కుడుపకు నాకోరుల్కార్చిన సాయు
నా మంచి గడవచే నన్ను నాన్నించు...

‘ఉత్తిమం స్వార్థిం చిత్తం’ అనేది దీనికి సమా
నాగా కనబడుతుంది. ఈమాట ఆనాడే వేదం చెప్పే
సింది. ఒకరిపై నేను ఆధారపడకుండా ఉండాలి
ఒకరిసాయు నాకు అక్కరలేదు. ఎంత రాజసమైన
బ్రతుకు కోరుకుంటున్నాడో చూపండి వేదకాలం
నాటి మానవుడు!...వాగ్దేయమా, కౌలదేయమా,
కృత్రిమతా, తొండురపాటు, మోసము, దుస్సం
కల్పమా, మత్స్యిర్యమా నన్ను చేదనీయకు అని ఆ
నాటి మానవుడు వెల్లువి బ్రహ్మలకుంటూ ప్రార్థి
స్తాడు.

‘మోటుతెనముక్క, డాబు నేర్కలు మఱపు
తార్కాటు నడువకి తిట్టిబుర్రుట
మోసము చెనుతిలంపు నృద్దుగంబు
సలుపు నాకస్తప్త్య; చల్లనివేల్పు!

ఇలా వకణుణ్ణి వర్ణిస్తూ, ప్రార్థిస్తూ తత్పరిరస
ముగింపుతీరు మధుగా ఉంది

[౧౪౧] చేదెగువు. వంతులు ౨౯ వశి ౧|
నీ ససానీ సరిసా నీ సనీ సనీ రిసాసనీ సరీ|
బ భురేకో విషణః నూనరో యువాం ఇష్టం క్తే
హిరణ్యయం|

నై|| మెటుంగు బంగరు పేగు-మెడ దాల్చువాఁడు
సరిగ జేజీలో-ఒల్ల నివేల్పు—
రెండవ మొక్కు. ఇంకొస్తూతి: వేల్పుకేఁడు ౬౬
పద్యాలు.

ఇంద్రస్తతి ప్రారంభ పద్యమే ఐంద్రీశక్తిని
ముక్తసరిగా చెప్పివేస్తుంది.

[౧] చేదెగువు. వంతులు ౧౭, వశి ౩, ఉసి ౧|
సారీ నిస సరీ నీసరీ నీ

ఇంద్ర స్వహవీర్యాణి ప్రవో చం
సారి నిసారి సని సారినీ సా|
యానిచకార ప్రథమానివశి!
సనీ సాని సానిసా రిసానీ
అహన్నహ మన్వ్యం స్రుతర్థ
సనీ సరీ ససనీసారి సా సా

ప్రవక్షుణా ఆభివర్తిర్యతా నాం
బశి|| సలిసినాఁ డెన్నియో చక్కని పనులు
మనుపు వేలుపు జగమునకు మేల్కొరి
కొనియాడుచుండు నా గొప్ప చేతలను
పిడికిటనృబులు పిడిచి తోడ్కొని
గోరినట్టులు వాన కురియించినాఁడు
కొండలు దొల్చి వాగులు తెచ్చినాఁడు.

ఇంగుడు జీవకోటికి చేసిన మేలు దీనివల్ల
సుస్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

మొ క్కు బ డి

దాసుగారి ఆంధ్రానువాదం ఒక్కొక్కచోట సంగ్రహపద్ధతిని, ఒక్కొక్కయెడ వివరణపద్ధతిని త్రొక్కినట్లు కన్పట్టుతూ వస్తున్నాయి గమనాన్నీ, ఉద్దేశాన్నీ అంగకొన్నట్లు యాపాందింది. పైన ఇచ్చిన ఋక్కులో యథాతథంగా అర్థంగ్రహిస్తే—

‘వజ్రయైన ఇంగ్రుడు చేసిన మొట్టమొదటి పరాక్రమకార్యాలను వివరించి చెప్పుతున్నాను పర్వతాలను భేదించి భూమిపై నీటిని ప్రవహింపజేసెను అని మాత్రమే వస్తుంది. దానిని దాసుగారు కవితాభర్మంలో చిత్రించి వర్ణించారని ఆనుకొందాము.

‘పెడికిబన్నుబ్బలు పిడిచి తోడ్కొని’ అనేది వివరణ చిత్రిం కావచ్చు.

అచ్చతెలుగుగా దాసుగారు వాడిన పదాలు కొన్ని సుభంగా అర్థంకావని చాలామంది విసుగు చెందుతారు. ఈ మొక్కుబడి ఆలాటి విసుగును పోగొట్టుతుంది.

‘కమ్మరి చేసిన కత్తి చేబట్టి
కొండమీది న్నబ్బుల గొట్టే నా వేల్పు
వడి దొడ్డి కాపులు పర్వతానట్లు
నెగడి యా నీరు మున్నీటికిఁ జేరె.

ఇంద్రుని అంతా విశేషజ్ఞుడైన వయోవృద్ధుని బాలరూపం చెబుతున్న నీతికథలాగుంటుంది. ఎవని చిచ్చుమనస్సులాకొన్నా సేన్నే హితుడితో మాటాడుతూ న్నట్లుంటుంది.

కఱపు సృష్టిని నా నా యాతనలూ పెట్టి పాడి పంటలు లేకుండా చేయడం చూచి ఇంద్రుడు దానిని తగ్గొట్టి వర్షం కురిపించుతాడు. చివరంటా ఇంద్రునితో ఇదే ఇతివృత్తం.

భూతిరాజుకి వానకురిసి పాడిపంటలు కలిగించిన వేలుపు ఇంద్రుడు కనుక భక్తుడు కృతజ్ఞునితో ఇంద్రుణ్ణి విందుకు పిలుస్తున్నాడు.

‘ఇంద్ర సోమం సోమపతే పిబేమం మాధ్యంధినం
సవనం చారుమతే |
ప్రప్రథ్యాశి ప్రే మభువన్నృజీషి నియమచ్యాహరి
విహూదయస్య |

‘పట్టపగ త్రేము వార్చిన తేలు
నీ వారిండుము, నీ గుఱ్ఱములకు
మేపు కడుపునిండ మిగిలిన పిప్పి
మము హాయి బ్రదికించునూ వేల్పుతేరడ!

ఉపోదేవతను ‘వేకువరాణి’ అనే పేరుపెట్టి వర్ణించిన స్తుతి ఎంతో హృదయంగమంగా ఉంటుంది. దీనిలో

దశ్యులు ౩౨
‘అశ్వావతీ గోమతీర్విశ్వసువిదో
భూరిద్యవంతవస్తవే

ఉదీరయ ప్రతిమా నూన్యతా
ఉషశ్చోదరా ధోమఘోనాం |
దీనికి దాసుగారి తెలుగుసేతి,—

బడి! గుఱ్ఱము లావులు కోగిన సిగలు
కమ్మతావుల హాయిగా వీడుగాలి
రావతీని న్యాయ రప్పించు మేపుకు
వేకువరాణి! నన్ను వేకువరాణి!

ఈ వేకువరాణి చరిత్ర యెంత మనోజ్ఞంగా ఉందో దాసుగారి అనువాదం అంత ఆప్రతివాదంగా ఉంది.

‘పెదసాచిల నెల్లఁ బెంచిన తల్లి!
ముజ్జగముల మెప్పు పొందిన యమ్మ!
మేని తాల్పులనెల్ల మేల్కొల్పు వేల్పు!
వెంచేయు బంగారు వేకువరాణి!

ఈ అనువాదంలో స్వేచ్ఛానువాదం ఎక్కువ కనబడుతుంది. కొన్ని తుచ. తప్పక ఒప్పుగా వెలసిన పద్యాలు ఉన్నాయి

[౭ దశ్యు. వంతులు ౭, వకి ౪, ఉసి ౩.]
‘నీ నారీ సస నీ ససి నారీనీ సరినీ సరి!
విషాయు క్ష పరావతః సూర్యసోమరయనావధి |
ని సారీ సా ససనీ సా వినా సరి నిససారిసా
తతింరధేభిః సుభిగోషా ఇయం వియాత్రిభిమానుషాన్

బ|| ప్రాద్దు కన్న న్నృనుముంగు గాఁ బొడమ
యెల్ల చారల కోర్కె లిడి నిరు ల్లిటి (శి)
గ్రక్కున విచ్చేసెఁ గన్న పండువుగ
వేయి కీల్పండ్లతో వేకువరాణి.

ఈ క్రింది చోద్యపు దాసుగారి అనువాదపద్ధతిలో భావప్రధాన్యానికి తార్కాణంగా ఉంది.

‘ద్యుతివ్యానానం బృహతీ మృతేన
ఋతావరి మరుగపున్ విభాతీం
దేవి ముషసం స్వరా వహంతీం
ప్రతి విప్రాసో మతిభిర్జరంతే—
బడి! మరీయాది తప్పక మంచిలేరక్క
చెంగావికోక కుచ్చెళ్ళ జీరాడ
ప్రాద్దు వేలుపు పొందు పాసరించు నీకు
వేయి జోహారులో వేకువరాణి!

అచ్చతెలుగుపదాలు ఒకదానితో ఒకటి ఒయ్యారంగా సయ్యటలాడుతూ పూవాన భుజస్తా న్నట్లుండే అనువాదం ఈ ‘వేకువరాణి’ సుతిలో రాచబాటలో నడిచినట్లుంటుంది.

[౨౭ వ దశ్యు]
‘ఉపోదయచేయువతి ర్మ యోషా
విశ్వం జీవం ప్రసువంతీ చరాయే
అభూ దగ్నిః సమిధే మానుషాణాం
అకర్ణోత్తిర్భాసమావా తమాంసి |

బ|| జగమునకు బ్రతుకుబాడ చూపించి
కటిక చీకటి నలుగడలఁ బోవోలి
మగని చెంగటఁ గుల్క మునకు మట్లగు
వినుమానికము చెంత వేరువరాణి !

ఉహాదేవత ముత్తెగువ కనుక ఆమె కృపవల్ల
జీవించు సాభాగ్యోత్సేకం అయి వర్ధిల్లుతుందని
యా ఋషుల ఆంతర్యం.

అశ్వినీదేవతలు ఒకభిక్తుని పెద్దకొడుకును సము
ద్రంలో శత్రుమధ్యంలో చిక్కిఉండగా రక్షించు
తాగు. మునిగిపోతూన్న ఒకల్ని తెడను అప్పులమీద
తేలించుతాడు. ఆ భిక్షువందనాజ్ఞి కాపాడి త్రేసుంగా
ఇంటికి చేరుస్తాడు.

ఇంకో భిక్తునికి ముసలితనం పోగొట్టి, బవ్వం
బిచ్చి లేజవరాండ్రముగనిని గావించినారు. వెల్పు
నెజ్జలవైద్యుల క్రింది వలల తెలుసుకోగలము.

ఒకడికి తల తీసివేసి, వాడికి గుడ్డుముయొక్క తల
అతికి, వాడికి క్రింది అంతనూ లాక్కొని మళ్ళీ వాడితలను
అతికి మామూలుజీవిగా చేసేతక్కి కలవారు అశ్వినులు.

పగవారివల్ల కాలు పోగొట్టుకొన్న భిక్తురాలికి
ఉక్కుకాలిచ్చి, ఆమెచేత పగవారిని గణపించారట.

“బ|| పగవారు తనకాలు పడగొట్టినపుడు
మిము వేడుకొనియెను మీ బతుకాలు
ఉక్కుకాలామె కొమ్మమ్మడి సతికి
అని గలిపించి రారా ! కవలార !

“ఆవాం రథం గుహితా సూర్యస్య
కార్తే వా తిష్ఠ్యర్యతా జయంతీ
విశ్వేదేవా అస్వయన్యంతి హృద్భిః
సమశ్రియా నా సత్యానచేథే.

గుడ్డాల వడిపందెం దేవలోకంలో ఇరిగింది. ఎవరి
గుడ్డం హద్దుకిముందు చేరితే వారికి నూగుడు తన
కూతురినిచ్చి పెండ్లిచేస్తాడు. ఆ పందెములో అశ్వినీ
దేవతలు గలిచారట.

బ|| ఏర్పటచిన మేర యెల్లరికన్న
ముందుగా మీ గుడ్డుమున్నీట నిచ్చి
అందఱువేల్పు లొనఁ బొద్దుకన్నె
కవలూడినారు చక్కని కవలార !

దేవతలలో దేవవైద్యుల చర్యలన్నీ చాలా
చిత్రంగా కనబడతాయి. ఇందులో ప్రతి పద్యమూ
వారి మహిమను చెప్పేదే—

బ|| వడి దప్పిగొన్న మీ బతుని మోలఁ
దెప్పించినారు మీఁదికి బాపినరు,
పొగుగు త్రివకు మొదవుల చను మొనలఁ
గోరినట్లులు పాలు కురియించినారు,
అంటుంది—ఋషు.

జ్యోతిశాస్త్రసృష్టిలో చూస్తే దేవగురువైన
బృహస్పతికి ఏవేవో కారకత్వాలు కనబడతాయి.

ఋషులలో కనబడే బృహస్పతి మహాశూరుడూ,
వీరుడూ, మహిమాధ్యునుడూ, దేవసామ్రాజ్యం
ఆయువు అంతా బృహస్పతిచేతిలోనే ఉన్నదని
భావించవలసి వస్తుంది

“బ|| సంతోస మిచ్చు ప్రాఁజగువుల పెట్టె!
సాటిలేక వెలుంగు జగము చుట్టంబ!
పగవారి నందఱ స్ఫురిమాన్యు జోద!
మరియాద నొక్కటే మన్నించు జేత!
సరకంతయు నాత్మ పడలి మగండ!
నిగులెల్ల నేలెడు జేజేల యెజ్జ!”

ఇంతకంటే సురగురునైన గురునిగురించి పొగడే
ఋషుల్ని వేరే ఉదాహరింప నక్కరలేదు. గురుకు
సర్వ సురసేనాధిపతిగా ఉన్నట్లు

“తిగ్మ మేకో విభర్త హస్త ఆయుగం
శుచి రుగ్గోజలామ భేదజః

“వేలుపుమాఁక నప్పించి రక్కసుల
వాఁనఁ గ్రుంచు నేర్పరి వేల్పుటాజ్జ—
అనే ఋషుల వల్ల తెలుస్తుంది.

ఈలా చెప్పాలని అనుకొంటే గ్రంథం చాలా
పెళుగుతుంది. ఇంతిహా ఈనాడు దీనిని నేను నిహా
సమీక్ష చేయవలసిన అవసరమూలేదు. సమీక్షించ
డానికి నాకు శక్తి యే విధంగానూ లేదు. ఇంతిహా
దాసుగారి తాకితాకిక సంస్కృతి భాషాపాఠికి
తాన్ని కొంచెం చదివాపశించాత్రిమే నా
యా ప్రయత్నోద్దేశం ఈ పుస్తకంయొక్క ప్రయో
జనం తెలుగువారికి ఎంతో ఉందని నా నమ్మికయూహ.
ఇంకా నూగుడూ, అగ్ని, సదీశేఖలూ మొదలైన
వారినిగురించి చెప్పవలసిఉందిగాని అంతకంటే తెలుగు
చదువరి ఆ గ్రంథాన్ని స్వయంగా పఠించి కృతార్థుడు
కావాలని నా మనవి. ఈ గ్రంథంలో చివరిదైన

సరమ—రాయబారం—పద్యం ఒకటి ఇచ్చి
యా వ్యాసం ముగిస్తున్నాను.

సరమ అనే ఒక దేవకన్య పసిశిశుల నెత్తుక
పోయిన కొందరు రాక్షసుల దగ్గరకు వెళ్లి ఆ వస్తువు
లిచ్చివేయించని చెబుతుంది. ఆ సందర్భంగా ఆ
దొంగలకూ ఆమెకూ జరిగిన సంభాషణ రాయబారం
అనే పేరుతో దాసుగాడు అనువదించారు.

“పనికి మాలిన రాయబార మింకల

ద్రుమిరీ! వచ్చిన తెన్నునఁబొమ్ము”అని రాక్షసులు
సరమను బెదిరించారు. ఆ బెదిరింపు త్రోసిరాజని
జంకక ఆమె చెప్పిన సమాధానం ఆదనుల కొక
సవాలు. వాడివాలు :—

“వేల్పులకుం దను వింత సొమ్ములను
దొంగిలించిరి మీరు కుంటరుల్లనుక

దబ్బున జేజేలు తన్నక మందె
సొమ్ములు విడిచి యెవలకేనిఁ బొందు”—

నాలందా విశ్వవిద్యాలయము

శ్రీ పోతుకూచి శ్రీరామావధాని

విద్యకు ఆలవాలమై, సంస్కృతికి నిలయమై, మనో
వికాసమునకు పుట్టినిల్లయి, విజ్ఞాన ప్రచారమునకు
దోహద మొసగజాలినదై వెలుగొందు విశ్వవిద్యాల
యసు భారతదేశమున అతి ప్రాచీనకాలమున నే సుప్ర
తిష్ఠితము గావించబడినది. ఆర్యులు గురుకులములలో
విద్యావ్యాసంగమున వ్యాపృతులైనకాలమున చైత్యది
సంసారములను విద్యాసదనములు గాచేసి విశ్వవిద్యా
లయములను స్థాపించినవారు మహాయానబద్ధులు.
విజయపురి (నాగార్జునకొండ), ధాన్యకటకము (సరణి
కోట), సాంచి, సార్నాథ్, బుద్ధగయలలో నే గాక

నాలందాలోగూడ మహత్తరమైన విశ్వవిద్యాలయ
మును నిర్మించి ఉన్నతవిద్యను సహితము నేర్పసాగిన
మహాయానికుల కృషి నేటికిని స్మరణీయమే.

బుద్ధగయ సార్నాథ్ ల వంటి పవిత్రస్థలము
కాకపోయినను, నాలందాకు అడటి విశ్వవిద్యాలయ
మునుబట్టి, అంతటి అధ్యాపకులనుబట్టి ప్రాధాన్యము
వచ్చినది. నాలందానే భోటదేశీయులు నాల్లేంద్ర
మనెడివారు. నాలందా ఇప్పటి బీహారులోని రాజ
గడ్ కు త్తరముగ వీనుమైళ్ల దూరములోనున్న బర్ గాం
గ్రామము. నాలందానుచరించి తెలుసుకొనుటకు

నాలందా విశ్వవిద్యాలయ శిథిలములు

కొన్ని తామ్ర, శిలాశాసనములు లభించినవి. ఇనట దొరికిన దేవపాలుడు, సముద్రగుప్తుడు, ధర్మపాలుడు అనువారికి చెందిన తామ్ర శాసనములు కలకత్తా ఇండియన్ మ్యూజియమ్ లో పొందుపరచబడినవి.

చీనా యాత్రికుడు యువాన్ చ్యాంగ్ మొట్టమొదట నాలం దాయందొక సంఘారామమును దర్శించెను. ఆ సంఘారామమునకు ధక్షిణముగా నొక చెరువుగలదు ఆ చెరువు నే నాగ చెరువని పిలచెడివారు. ఆ నాగ చెరువు ప్రాంతమునకే నాలందా యను నామము గుప్రసిద్ధమైనది. ఆ ప్రాంతముందు పూర్వమొక ఆచారము (హమిషిత్వోట) కలదు. ఆ తోటను విరువందలమంది వర్తకులు కలసి పదికోట్ల బంగారు నణెము లిచ్చి కొనిరి. దానిని తరువాత కొద్దికాలమునకు బుద్ధునకు దానమిచ్చిరి. బుద్ధు డచట మూడుమాసములు ధర్మమును, సత్యమును బోధించెను.

బుద్ధుని నిర్వాణాంతరము శ్రేకాదిత్యు డా సంఘారామమును పోషించెను. అతనినే పి-కియా-లా-ఓ-టి-టా అని యువాన్ చ్యాంగు అనుచున్నాడు. శ్రేకాదిత్యుడు ఆ ప్రాంతముందే ఒక సంఘారామమును నిర్మింపబూని కందకములు త్రవ్వ మొదలిడెను. ఆ తోట నాగుడు సమాధియందు తప మొనరించుచుండెను. కందకములు త్రవ్వ సమయమున శ్రేకాదిత్యుడు ఆ నాగుని గాయపరచెను. ఆ సంఘటనను నిర్మింపులకు సంబంధించిన ఒక వేత్తయూచి అతనితో నిట్లనెను : 'రాజా! మహా తపస్వి, జ్ఞాని యగు నాగుని గాయపరచితివి. ఇంతకంటె ఘోర పాప మింకొకటి కలదా? ఈషని నీవు తెలిసి చేసినది కాదు. కనుక నీ విచట నొక విశ్వవిద్యాలయమును నిర్మించిన, ఈ పాప ముపశమింపకలగు. ఈ విద్యాలయము సంస్కృతికి, మనోవికాసమునకు నిలయుము కాగలదు. విదేశములనుండి కూడ విద్యార్థులు రాగలరు. కాని ఈ విశ్వవిద్యాలయము వేయి సంవత్సరములు మాత్రమే శోభిల్లగలదు'. నాగుని సంఘటన మూలముగ నాలందాయం దొక విశ్వవిద్యాలయము స్థాపించబడినది ఒక కథ.

నాలందా విశ్వవిద్యాలయ మెపుడు స్థాపించబడినదో నిర్ణయించుట కష్టము. మహాయాన మతస్థాపకుడు ఆర్య నాగార్జునుడు క్రీస్తుశకము మొదటి శతాబ్దమునాటివాడు. ఆచార్య నాగార్జునుడు నాలందా

యంగు విద్యనభ్యసించెనని, తరువాత ప్రధానాచార్య పదవిని స్వీకరించెనని పలువురు పలుకుట కలదు. అట్లే నాగార్జునుని ప్రియ శిష్యుడు, తత్త్వవేత్తయగు ఆర్యదేవుడు నాలందాయం దుండెనని, సిద్ధప ప్రధానాచార్య డయ్యెనని చెప్పవచ్చును.

ఆర్యనాగార్జునుడు విదర్భముందు జన్మించెనని కొందరు భ్రమపడుచున్నారు. నాగార్జునుని, ఆర్యదేవుని జన్మస్థలములనుగూర్చి వివాదము కలదు.

“దక్షిణాపథ వేదల్యాం భిక్షుః శ్రీమాన్ మహాయశాః నాగాహ్వయం సనామ్నాతు సదసత్పక్షదారకః”

అని నాగార్జునునిగూర్చి లంకావతార మాత్రమే పలుకుచున్నది. దీనినిబట్టి నాగార్జునుని జన్మస్థలము వేలీయని స్పష్టము కాగలదు. ఆంధ్రదేశముం దిప్పటికిని కొందరి ఇంటి పేర్లు వేదాల, వేరుల యని కలవు. గోదావరి జిల్లాలో వేరులయను గ్రామమొకటి కలదు. అతనికాలముందు ధాన్యకటకముం దొక విశ్వవిద్యాలయము స్థాపించబడెను. అచటనే విద్య నభ్యసించి, సిద్ధప ప్రధానాచార్య డయ్యెను. నాలందాకు ప్రాధాన్యమొసగుటకు గాను నాగార్జును డచట విద్య నభ్యసించెనని, తరువాత ప్రధానాచార్యత్వమును వహించెనని మొదలుగాగల కథలు అల్లరి. ఆర్యనాగార్జునుడు ఆంధ్రుడని, ఆంధ్రదేశమునగల వేదలియందు జన్మించెనని, ధాన్యకటక విశ్వవిద్యాలయముందు, ఆ పరిసర ప్రాంతములందు జీవితము గడపెనని స్పష్టము కాగలదు.

అట్లే ఆర్యదేవునిగూర్చి కూడా పుక్కిటి పురాణములు కలవు ఈతడు సింహళదేశస్థుడని కొందరి భ్రమ. ప్రస్తుతము ఆంధ్రదేశమున కొన్ని కుటుంబములను 'అయ్యదేవర' అను ఇంటి పేరుతో పిలుచుట కలదు. 'అయ్యదేవర' అను నింటి పేరు ఆర్యదేవుని వలన వచ్చెనని చెప్పవచ్చును. ఆర్యదేవుని తండ్రి సింగల లేక సగాలయను ప్రాంతమునకు ప్రభువైన శ్రీభలుడు. పూర్వము నాగార్జునకొండకు ఉత్తరముగాగల ప్రదేశము సింగల లేక సగాలయని పిలువబడుచుండెడిది. ఆర్యదేవుడు నాగార్జునుని కలుసుకొనుటకై దక్షిణముగా కొలదిదూరమునగల నాగార్జునుని నివాసస్థలమునకు వచ్చెనని ఆచార్య చంద్రకీర్తియే తెలుపుచున్నాడు. సగాలయే మచిలీపట్టణమునకు సమీపమునగల ఇప్పటి శ్రీకాకుళము. ఆర్యదేవుని జన్మస్థలము ఇప్పటి శ్రీకాకుళముని రూఢియగుచున్నది. ఆర్య

నాలందా విశ్వవిద్యాలయము

దేవుడు కూడ నా గార్జనుని తరువాత ధాన్యకటకమందు ప్రధానాచార్యుడని స్వీకరించెను. కనుక ఆర్య దేవుడు ఆంధ్రుడని విశదముకొగలడు.

ఆర్యదేవుని తరువాత బయలుదేరిన దార్మనికులు కొందరు నాలందాకు చనిరి. ఆచార్యునిజ్ఞానుడు వేంగీదేశమును, నాలందాయందు విద్యనభ్యసించి బాధ్యతాభివృద్ధికి తోడ్పడిన వసుబంధువు, శీలభద్రుడు, గర్మకీర్తి, శాంతిగిష్యుడు మొదలగు వేత్తలు స్మరణీయులు. వీరివలననే చాలవరకు బాధ్యతము అసిగూ ఖండములోనే గాక ప్రపంచమంతట వ్యాపించినది.

యశోవర్మదేవుని, విపులశ్రీమిత్రుని శాసనములు ఇదట పరిశీలనార్హములు. యశోవర్మదేవుని శాసనము ప్రకారము ఆతని మంత్రి కుమారుడగు మాలదా యనునాతడు ఎనిమిదవ శతాబ్దమున బాలాదిత్య నిర్మితిమైన సంఘారామమునకు కొన్ని గ్రామములను దాన మిచ్చెనని తెలియుచున్నది.

ఏడవ నంబరుగల సంఘారామపురిసరములందు విపులశ్రీ మిత్రుని శాసన మొకటి లభించినది. దానిలో తారా నేవాలయము వర్ణించబడినది. వీటికి తోడు కొన్ని శిలాశాసనములు కూడ లభించినవి. చాలవరకు ఈ శాసనములందు ప్రతీత్యసముత్పరమునండి కొన్ని వాక్యములు వ్రాయబడినవి. త్రైలోక్యవిజయుని ప్రతిమ వెనుక భాగమున

“ఆకాశ లక్షణం సర్వం ఆకాశం చాప్య లక్షణం (i) ఆకాశ - సమతాయోగాత్ - సర్వగ - సమతస్ఫుటాః (ii) ఉదయభద్రస్య”

అని కలదు. I A—804 నంబరుగల తారా ప్రతిమయందు.

“ఓం తార తుత్రారే తారే స్వాహా, ఓం పద్మావతీ ఓం కురుకులే స్వాహా, యే గర్మా...” అని అసంపూర్ణగా కలదు. ఈ శాసనములన్నియు ఆకాలమందు దుమయోగింపబడిన సంధా భాషలో కలవు. సంధాభాష సంస్కృతి, ప్రాకృత మిత్రమును, ఆకాలమందు నాలందా విశ్వవిద్యాలయమందు దుమయోగింపబడిన ముద్రలు కొన్ని లభించినవి. ముద్రలపై భాగమున :

“శ్రీ నాలందా మహావిహారే - ఆర్య - భిక్షు సంఘస్య”

అని కలదు. దాని వెనుక భాగమున ఇరువైపుల దుప్పలతో కూడిన గర్మద్రుక్ము కలదు.

నాలందాకు విద్యనభ్యసించుటకై పదివేలమందికి పైగా విద్యార్థులు వచ్చేడివారు. వీరి నివాసమునకు,

పోషణకు నాలందాయే ఖర్చును భరించుచుండెడిది. ఈ విద్యాలయమును పెక్కు రాజులు పోషించిరి. గుప్తరాజులలో శక్రాదిత్యుడు, బుద్ధగుప్తుడు, తథాగతగుప్తుడు, బాలాదిత్యుడు, కుమరగుప్తుడు పేర్కొనదగినవారు. క్రీస్తుశకము ఐదవ శతాబ్దమున ఫాహియాన్ అనునాతడు హిందూ దేశమును దర్శించెను. ఆకాలమున నాలందా అంత ప్రసిద్ధికెక్కి యుండకపోవుటచే నాలందానుగూర్చి అతడు ఎదటను ప్రశంసించి యుండలేదు. ఏడవ శతాబ్దమున వచ్చినవాడు చీనా యాత్రికుడు యువాన్ చ్యాంగు. ఈతడు చాలాకాలము నాలందాయందు గడిపెను. ఆతని కాలము నాటికి శీలభద్రుడు ప్రధానాచార్యుడు. యువాన్ చ్యాంగ్ శీలభద్రుని ప్రియశిష్యుడు. శీలభద్రునికడ హేతువిద్య, శబ్దవిద్య, చికిత్సవిద్య, వేదవేదాంగములు చక్కగా పఠించెను.

దేవపాలుని తామ్రశాసనములనుబట్టి రాజఘడ్ జిల్లాలో ఐదు గ్రామములు నాలందా పోషణార్థమై ఇవ్వబడినవని తెలియుచున్నది. ఆచార్యనాగార్జనుని కాలమున 108 మహాయాన, హీనయాన విద్యాలయములను గట్టించెను. ఈ విద్యాలయప్రాంగణమందు పిన్నలు, పెద్దలు కలసి తత్త్వవిచారణ చేసెడివారు. చర్చలలో పాల్గొనని వారిని తుల్యముగా చూచెడివారు. నాలందాయందు విద్య నభ్యసించుటకై వచ్చినవారు సింహద్వారముందుగల ద్వారపాలకుని చేత పరీక్షింపబడెడివారు. ఆ పరీక్షయందు ఉత్తీర్ణులైనవారు మాత్రమే నాలందా విశ్వవిద్యాలయమందు జేర్చుకొనబడెడివారు. నాలందాయందుగల ఉత్తిడి సంఘారామము కవిశేఖరుడగు హర్షవర్ధనుని మతాభిని వేశమునకు తార్కాణము.

ఇట్టి విశ్వవిద్యాలయములలో ఆనాడు విద్యార్థులు త్రిపిటకములను, మహాయాన సూత్రములను, వేదములను, ఉపనిషత్తులను, వడ్డర్శనములను, వ్యాకరణాలంకారములను అభ్యసించెడివారు. ఈ పాఠ్యక్రమము వైజ్ఞానిక సాంస్కృతికి దోహదమొసగినది. నిష్పాక్షికముగా తత్త్వవిచారణ చేయుచు విద్యాపరిపోషకత్వమున పెక్కు సంవత్సరములు తమ జీవితములను ధారపోసిన అధ్యాపకులు భారతీయ సంస్కృతిని సుప్రతిష్ఠింప గావించి అర్వాచీనులకు మార్గదర్శకులై నిలసిల్లిరి.

“యేనమా హేనుప్య బహు, తాసాం హేతుం తథాగతో ఆహ రేసాం జయో నిరోధో, ఏవం వాదీ మహాశమనో.”

కృష్ణ : వ్వు. తెలివిలేటలైతే వున్నాయి కానీ— ఎందుకూ పనికిరాని తెలివిలేటలు. ఉత్త యూస్ లెస్ ఇంటలిజెన్స్, (Useless Intelligence) లోకజ్ఞానం కూన్యంగా కన్పిస్తోంది.

నాగే : శ్రీ కృష్ణగారూ!

కృష్ణ : క్షమించాలి ప్రొఫెసర్ శ్రీ కృష్ణ—అదే పంకిత శ్రీ కృష్ణ—ఆర్టిస్ట్ అండ్ డిరెక్టర్— ది విశాలాంధ్రా ఆర్ట్ సొసైటీ, అంటే ఎంతో సంతోషిస్తాను

నాగే : (సందేహంగా) ప్రొఫెసర్ శ్రీకృష్ణ? ప్రొఫెసర్!

కృష్ణ : ఏం సందేహంగా వుందా? సంతయించకండి! మనసులో వున్నదేమిటో నిష్కర్షగా బయటపెడితే సాగ్యమైనంతవరకూ సర్దుకొనేందుకు ప్రయత్నిద్దాం.

నాగే : అబ్బే! అహ్లా! ఏమీలేదు మీకా “పంకిత” బిరుదం ఎవరిచ్చారో తెలీక—

కృష్ణ : మై గుడ్ నెస్ దీనికేటండి అంత బిశేష పడ్డారా?

నాగే : తెలీక అడిగినందుకు ఏమీ అనుకోం నే భావిస్తాను

కృష్ణ : అనుకోడమా? ఇంపాజిబుల్. కళాకారులు విశాలహృదయం అలవగ్చుకోవాలన్న సంగతి మర్చిపోతున్నారు మీరు. మనం స్వతంత్ర భారతదేశంలో స్వేచ్ఛావాయువుల్ని పీలుస్తున్న మనం, ఇంకా సంకుచితాభిప్రాయాలతో పారతంత్ర్య భావాతో, రాతియుగ మనస్తత్వంతో జీవిస్తే—ఇంకా యెవరండి యీ ఆధునికయుగంలో పురోగమించామని చెప్పకోడానికి హక్కుదారులు?

నాగే : క్షమించాలి. నేను కళాకారుణ్ణి కానూ కాదు, నాకు కళాకారుల జీవితంగురించి తెలీనూ తెలీదు.

కృష్ణ : నాస్సెన్స్. తెలియకపోవడమేమిటి? తెలిసి వుండాలి; తెలిసివుండితీరాలి. నేనీమట మీద ఇంత స్పెన్ ఈయడానికి కారణ

మేమిటో తెలుసా?—భారతదేశంలో ప్రభువించిన ప్రతిపురుషుడూ ఒక కళాకారుణ్ణి. మాతృదేశ స్వేచ్ఛావాయువుల్ని పీలుస్తున్న ప్రతి హిందూస్త్రీ ఒక కళాభారతి.

నాగే : ఇంతకూ తమ ‘ప్రాఫెసర్ షిప్’ గురించి చెప్పారేకాదు.

కృష్ణ : ఓహో! మాటల సందడిలో మరిచేపోయాను.

నాగే : ఏ విశ్వవిద్యాలయంలో చదువుకున్నారు? విశ్వభారతి!

కృష్ణ : (పెద్దగా, విపరీతంగా నవ్వుతూ) అహ్లాహ్లా! అవును. శంఖులూనుండి వస్తేనేకాని తీర్థం కాదట విస్సన్న చెబితేనేకాని వేద మర్థం కాదట. అహ్లాహ్లా, చిరుబుగ్గల గులాబికన్నెకు ఎవరు ప్రసాదించా రా వింతసోయగాన్ని? ప్రియుల గుండెల్లోకి వెన్నెలబాణాలు విసిరే రేరాజు కవరిచ్చా రా వింత అందాన్ని? ప్రకృతి. నాగేశ్వరరావుగారూ! మానవుని లోని విలువకు సరియైన ప్రతిఫలాన్నిచ్చేది విశ్వవిద్యాలయం కాదు—ప్రపంచం, నీతో కలిసిమెలిసి తిరిగే నీతోటి సహచరులు.

నాగే : విద్యాలయా ల్నంత బూత్రిగా తీసివేయకండి కృష్ణగారూ! కళాప్రపూర్ణల సంగతి మరిచిపోయారా? కవి సన్మానాలు మీకు జైస్తిలేవా?

కృష్ణ : హూ! రాలిపోయేనీత్రానికి ‘రారమృంతూ’ స్వాగతం ఇచ్చినావోకేటే ఇయ్యకపోయినా వోకటే ఇక సన్మానాల సంగతా? ఒక సంగతి చెబుతాను వింటారా? నాదగ్గర డబ్బున్నది మీదగ్గర తెలివిలేటలున్నాయి. నేచెప్పినట్లు మీరు వింటారు. మీకు కనకాభిషేకం చేయాలని నాకు బుద్ధిపుట్టింది.

నాగే : నాకా? కనకాభిషేకమా?

కృష్ణ : అహా మీరంటే మీరుకాదు. మాటవరుసకు చెప్పాను.

నాగే : బతికించారు!

కృష్ణ : ఏం? జరగకూడదా? ఏమో ఎవరికి తెలుసు. మీకే కనకాభిషేకం జరిపించుకొనే యోగం ఉండేమా?

నాగే : నాకా? నాకు!

కృష్ణ : ఆశ్చర్యపరిచకం! ఎవరిగీత ఎల్లావుందో ఎవరికి తెలుసు? బంపరు ఆఫీసులో లక్షరూపాయలు చేజిక్కించుకున్న ఆసామీ ఆవార్త విన్న తక్షణం పరలోకానికి పాస్ పోర్టుతోడంలేదా? ఆలాగే చెప్పలు కుట్టకు నే ఆసామీకి రాజయోగంపట్టి మహానాయకుడు కావటంలేదా?

నాగే : అదంతా వారివారి అద్భుతంతండ్రి! ఎవరో ఏమిటో చేశారని మనమూ అలానే చేస్తే— తాటాకులు కట్టించుకోవాలి? వేరే ఏమీ అక్కర్లే?

కృష్ణ : టాకులు పలుకాకులన్నారండీ. ఎవరో ఏమిటో అన్నారని మనం, మనంచేసేసమలు మానుకుంటామా? నూనూగు మీసాల మన కుర్రవాళ్లు వేసుకునే అందాల చారల అమెరికన్ జాకెట్లను చూచి “ముష్టాబ్బ్ బేబీస్” (Mustached babies) అంటూ ఈ ఆషాశ్శంతా ఎగతాళి చేయడంలా? అంత మాత్రాన, మనవాళ్లు, ‘అవీకర్ సెక్సు’కు దశిసి జాకెట్లు తొడుక్కోడం మానుకుంటారా? నెవర్!

నాగే : ఎల్లా పూకొడంలేండి!

కృష్ణ : పర్ ఫెక్ట్లీ కరెక్ట్! (Perfectly correct) అనలేందుకు పూకొవాలని?

నాగే : పూకొడం సంగతి అటుంచండి. అసలదృష్టం వుండవద్దుటండీ?

కృష్ణ : ఉండకేం చేస్తుంది! మహామహా వాళ్లకే అదృష్టంఉండగా లేంది మీకులేక ఎక్కడికి పోతుంది? మీ రాజయోగం చూసి తొటి వాళ్లు కళ్లల్లో నివ్వలు పోసుకోనూ పోసుకుంటారు. మీకు కనకాభిషేకం జరిపించుకునే మహద్భాగ్యం వుండనూవుంది.

నాగే : అదేమిటి లేండి — బ్రహ్మచేముడు మనముఖాన రాసి పెట్టి వుండవద్దా?

కృష్ణ : రాసి పెట్టి వున్నాడో లేదో మీకేం తెలుస్తుంది? తెలిస్తే నాబోటివాడికి తెలియాలి. చెబితే నాబోటివాడే చెప్పాలి?

నాగే : కొంపతీసి మీకు జ్యోతిష్యంగాని తెలియకదా?

కృష్ణ : జీవితానికీ, దీనికీ ఏమాత్రం సంబంధంలేదు; మానవమనస్తత్వపరిశీలన, ఇన్నేళ్లుగా జీవితంలో గడించిన అనుభవం - ఇవే నా కాధారాలు— నే నే జడ్జ్ మెంట్ పాస్ చెయ్యాలన్నా.

నాగే : (ఆశగా) అంతవరకూ బాగానే వుంది. నిస్సారంగా ఉన్న ఈ జీవనయాత్రలో ‘ఒయూసిస్సు’ వుందని చెప్పడానికి నాలో ఏమంత ప్రత్యేకత కనిపించిందని మీకు?

కృష్ణ : పిచ్చివాడా! నల్లరూపున వున్నా నీకేమోయి మోహంలో రాజరివి కన్పిస్తున్నది. అణువణువునా గంభీరత తొణికిసలాడుతోంది. ‘షే’అను. వారంగోజుల్లో కనకాభిషేకం చేయించే బాగ్యత నాది.

నాగే :

కృష్ణ : సందేహిస్తున్నావా? మనసులో వున్నదేమిటో మర్మంవిడిచి చెప్పవోయ్.

నాగే :

కృష్ణ : ఇన్నేళ్లువచ్చినా ఇంత సిగ్గుయితే ఎల్లాగోయి? సరే, మానం అర్థాంగికారంగా తీసుకుంటున్నా.

నాగే : ఊ!!

కృష్ణ : (ప్రేక్షకులకు దగ్గరగా బాగా స్టేజియందుకు వచ్చి) హు! నా అక్షయతూణీరిం ఇంతవరకూ వ్యర్థపోనేలేదు.

నాగే : ప్రాఫెసరు గారూ? ఆకాశాని కెత్తేశారు నన్ను.

కృష్ణ : రావు గారూ! ఇంతవరకూ యీ ప్రాఫెసర్ అడిననూటా, విసిరిన బాణం గురితప్పలేదు. ఈనాడు మీకు సన్మానం చేస్తానని వాగ్దానం చేసి భీరువులా పారిపోతాననుకున్నారా? ఈ దేహంలోని రామచిలుక కన్నుమూసేవరకూ జరగదా పని.

నాగే : ఎందుకనోగానీ నాకొనమ్మకం కల్గడంలేదు.

కృష్ణ : పోవ నమ్రతం. ఇవాళ కాకపోతే రేపు కలుగుతుంది. ప్రస్తుతానికి మాత్రం నే పాడే పాటకు ప్రక్కతాళం వేస్తుంటాడి చాలు. ఆపై కార్యాన్నంతా గంగధ్వజే తీరుస్తారు.

నాగే :

కృష్ణ : బ్రాహ్మణి. ఇంకా మీ మనసులో చీకటి సందేహాలు గూళ్లు కట్టుకుని ఆగస్తూనే వున్నాయన్న మాట! సరే. అయితే నా దారిని నే పోతాను.

నాగే : అది కాదండీ...

కృష్ణ : (కృతకంగా) ఏది కాదు? అక్కడికి ఇక్కడ ఇటువంటివాళ్ళతో మాట్లాడా లంటే ఎంతో 'పేషన్స్' అగుచుచువుంటున్నాను. అయినా లాభం లేకపోతోంది. మొన్న ఢిల్లీలో.....

నాగే : ఆరే ఆరే! మొన్న ఢిల్లీలో! ఏమిటి విశేషం?

కృష్ణ : మొన్నటికి మొన్న ఢిల్లీలో ఆలింపిక్స్ లో ఆర్ట్స్ ఎగ్జిబిషన్ కు ఆంగ్ల తరపుం రిప్రజెంటే చేసింది ఎవరనుకుంటున్నాను? ది చిశా లాండ్రా ఆర్ట్స్ సాసైటీ! ది ఓస్ట్ హోప్ ఆఫ్ ఆంగ్లదేశ!

నాగే : అలాగా!

కృష్ణ : మమ్మలనుగురించి మీరేం తెలుసు కున్నార? ఆవగింజలో అరభాగం లేదు. మా మ్యూజిక్ స్కోరు వింటే మీ రదిరి పోతారు—వీణ, హార్మోనియం, ఫ్లూట్, వైలెన్, టాప్ వైలెన్, మృదంగం, క్లారి నెట్, ట్రంపెట్—ఇవన్నీ మేం వాయిస్తున్నాం. ఒకసారి ఏం జరిగిందో తెలుసా? ఒక కిలింకం పెనీ దర్జాక నిర్మాత నాదిగ్గరకు వచ్చి "డియర్ బ్రదర్! ఇన్ని వాయిద్యా లలో అశేషమైన ఆంగ్ల ప్రజానీకానికి ఆమందానందాన్ని కల్గిస్తున్న సుప్రస్, నీనీ ఫీల్డ్ లో డైక్ కాకుండా మోడుగ చెట్టులా వాడిపోవడం నా కేం నచ్చలేదాయ్. ఎయిబీ థోసండ్ — అంటే ఎనభైవేలు నీకు అడ్వాన్సుగా ఇచ్చేస్తాను. ఈ కాంట్రాక్టు మీద సంతకం పెట్టు! అన్నాడు.

అప్పుడు నేనేం సమాధానమిచ్చా ననుకుంటున్నావు? మానంగా కానేవు పూరుకుని, పిలవమైన ఒక్క చిరుసప్రస్సర్స్ "థాంక్యూ సర్! మీ ఆహ్వానానికి వందనాలు. కానీ, దాన్ని అంగీకరించలేనుకు చింతిస్తున్నాను. ప్రేక్షకులతో ప్రత్యక్ష సంబంధం ద్వారా, పరిధాల కళామతిల్లి సుశూష చేస్తున్న మేము, ఆ సినీప్రపంచంలో తెరచుకున్నవలుగా బ్రతికేము. ఈమించండి" అంటూ బుజంతెట్టి సంపించేవాను. దీని కేమంటావు?

నాగే : చేజిక్కించుకున్న అస్పృహన్ని కాస్తా జారవిడుచుకున్నా రంటాను.

కృష్ణ : అహ అద్భుతాలు. ఇవన్నీ మన కనుసన్నల్లో కనోయ్! కావాలనుకుంటే కలిసివస్తాయి. లేదనుకుంటే తొక్కుకున్నాయి. ఈ నాడు నేనే మూడోకన్ను తెరిస్తే, తోటివంది ప్రాడ్యూసర్లను నీ యింటిముందు క్యూ సిస్టం లో నిలబెట్టలేనా?

నాగే : అంతదా కా ఎందుకు? కనకాభిషేకం చేయించండి చాలు.

కృష్ణ : కనకాభిషేక మొక్కటే ఏమిటోయి? రత్నాలరాసులే కురిపిస్తాను నీ గవసబో; ఆ! టైమెంతయింది?

నాగే : పది దాటింది.

కృష్ణ : థేట్! కగెప్టు టైముకే వచ్చేళామన్నమాట! లేవండిక భోజనం చేసి మాట్లాడుకుందాం.

నాగే : (గుండెల్లో యిసుడి) ఆరే! (కాస్త తమయించుకుని) తూమించాలి. మా భోజనాలన్నీ తొమ్మిదింటికే పూర్తి చేసుకుంటాం.

కృష్ణ : దానిదేముంది ఎవరికెల్లా అలవాటుంటే అల్లాగు; బైదిబై మీకు పిల్లలెంతిమంది?

నాగే : (ప్రశ్న ఎందుకో అర్థంకాక) ముగ్గు రాడ పిల్లలూ, ఒక మగ పిల్లవాడూ.

కృష్ణ : జ్యేష్ఠ రత్నం అడపిల్లా, కనిష్ఠుడు మగవాడూ కదూ?

నాగే : మీ కల్లా తెలుసు?

కృష్ణ : (నవ్వు) మనగేళంలో ఇవొక సంప్రదాయం ఎవరినైనా తీసుకో. ఒక సీజనుమరి ఇంకో సీజను వచ్చేసరికల్లా ఇంట్లో ఆడపిల్ల కూని రాగం ప్రారంభం. ఆ! మీ నలుగురూ పిల్లలూ పశేళ్లలోపువారేకదూ?

నాగే : ఔనాను.

కృష్ణ : కాకపోవడాని కాస్కారమేదీ? బహుశా పాతిక, ముప్పై ముగ్గురు వుండివుండవచ్చు మీ వయసు. ఉత్పత్తి ప్రారంభించింది పది హేను, ఇరవై ముగ్గురేకదూ?

నాగే : (కొద్దిగాసిగ్గుతో కుంచించుకుపోయి)ఔను.

కృష్ణ : అంటే మీ నలుగురు పిల్లలూ, మూడు పూటలూ సుష్టుగా భోంచేసేవారన్నమాట.

నాగే : ఊ!!

కృష్ణ : కాబట్టి అతిథిఅభ్యాసములకోసం కొంత స్థాన నిలవటా వుండడం అసంభవమైన విషయమేమీ కాదుగా!

నాగే : (అర్థం చేసికొని) భగవాన్!—కానీ, నా కంటిగా మనస్కురించడంశేదండీ ప్రాఫెసరు గారూ. అందరూ తిన్నితరువాత పరిశేషాన్ని వడ్డించడం మాకూ అంత శ్రేయస్కరం కాదు.

కృష్ణ : ఇటువంటి చిన్నిచిన్న పట్టింపులు నాకు మాత్రం లేవు సూ! అయినా అతిథి ఆకలితో పెళ్ళిపోవడం మీకూ అంత మంచిది కాదుగా.

నాగే : అది కాదండీ

కృష్ణ : ఏది కాదు?

నాగే : మా ఆడవాళ్ళు రెండురోజులైంది కాజునల్ లీపు పుచ్చుకుని.

కృష్ణ : అయితే బ్రహ్మాండమైన సడవకొళం లభించింది నాకు మా అమ్మగారి తుదిమాట నెఱవేర్చుకోడానికి.

నాగే : (భయంతో) ఏమిటది?

కృష్ణ : చనిపోతూ, చనిపోతూ, నన్ను దగ్గరికి పిలిచి కంటినిండా నీళ్ళు తెచ్చుకుని “బాబూ! ఎవరైనా ఆకలితో నీ యింటికి వస్తే, ఇంట్లో,

ఆడవాళ్ళున్నా లేకపోయినా నువ్వే వాళ్ళకు మృష్టాన్నం సమకూర్చు లేదానువే వొకల్పింటికి నెడతపూ, అర్ధాకలితో తిరిగి వచ్చి అన్యాయంగా ఆ యింటివాళ్ళకు ఉసురు తగిలించకు”అని (కావేపు మామంగా పూరుకొని, కర్చీఫ్ తో కళ్ళు తుడుచుకొని) మొదటి కోర్కెను ఆవలీలగా నెఱవేర్చగలిగాను గానీ, రెండవదానికి మాత్రం ఇంత వరకూ అవకాశం లభించలేదు.

నాగే : (కోపంగా) ఆ కోర్కెను మా యింట్లో నెఱవేర్చదలచుకుంటున్నారా? వీలేదు.

కృష్ణ : వీలేదంటే ఎలా? అది మా అమ్మగారి కనీసపు కోర్కె.

నాగే : (నవ్వుతూ) భలేవారండీ ప్రాఫెసరు గారూ! ఏవో గమ్యత్తుగా అన్నదాన్ని పట్టుకుని ఎంత రభస చేశారు! ఎంత పట్టుదల గల వారు! సదంశి లోపలకు.

కృష్ణ : (అంతకన్నా పెద్దగా నవ్వుతూ) అహ్లాహ్లా! రావుగారూ! మీ సంగతి మాత్రం నాకు తెలిసుండండి! మైకి గంభీరమేకాని లోపల అంతా నెన్నపూసేకదూ? అహ్లాహ్లా!!!

రంగము: 2

[ఇద్దరూ నవ్వుకుంటూ లోపలకు వెళితారు. ఊణం నేపు ప్లేజి ఖాళీ. ఇంతలో శ్రీనివాసులు ఓ చిన్నిపాట ట్యూను చేసుకుంటూ ప్రవేశిస్తాడు.]

(శ్రీని : (వచనంలో ప్రారంభించి) లీలా! మైశియర్ లైలా! (ఒక్కసారిగా భావనా లోకంలోకి వెళ్ళిపోయి)

ఆలపాలన లేని సంప్రదం
పాలబుగ్గల నిన్ను జూచి
అలసి సాలసి ఎగరి పడగా
కిలాకిలా నువు నవ్వుతూ నను
పలకరించేవా? ప్రేమని! ప్రేమనిపిచేవా?

లీలా! మైశియర్ లైలా! నీకోసం నీ హృదయంలో స్థానం సంపాదించడంకోసం ఎంతత్యాగం చేశానో అర్థం చేసుకుంటే

భారతి

ఈ క్షణంలో నా కాళ్ళెదగ్గర పడిపోయే దానిని. నీ మరుచిర సుందర ముఖపద్మాన్ని వలొకించాలని, బెజవాడ ఉరప్ బెజవాడ నుండి ఇంతదూరం పరుగెత్తుకు వచ్చాను. నీ నల్లని కనుపాపల్లో కనుపించే తీయని ఆ స్వప్నాలకు యథార్థ స్వరూపాన్నిదామని, వదిలిపెట్టేశాను వె-ధ-వ కాశీజీని. ప్రాథెసర్ శ్రీకృష్ణ! ఎవడో వాడు? వాడి కంపెనీలో నువ్వెందుకు పనిచేస్తున్నావు లీలా? ఘంటాత్మచుగులా నిన్నెత్తుకు పోడు కదా?

నాగే : (లోపలనుండి ప్రవేశిస్తూ) ఎవరండీ మీరు?

శ్రీని : నేనా? ఒక గంట క్రితం వరకూ బెజవాడ కళాశాల విద్యార్థిని. ప్రస్తుతానికి ప్రాథెసర్ శ్రీకృష్ణగారి నాటకాల కంపెనీలో జేషం వెయ్యాలని ఉబలాటపడుతున్నవాణ్ణి.

నాగే : తమ నామధేయం?

శ్రీని : శ్రీనివాసులు!

నాగే : తమకు మా కుట్రాన్నే ఎందుకు పావనం చెయ్యదల్చుకున్నారో తెలుసుకోవచ్చునా?

శ్రీని : ప్రాథెసర్ గారి కిక్కడికి వచ్చారని తెలిసి కొని—

నాగే : జౌనాను. వచ్చారు.

శ్రీని : అమ్మయ్య. ఎంత చల్లని కబురు చెప్పారు? [దగ్గరనున్న కుర్చీలాక్కుని కూచుంటూ] ఆ మీరూ కూచోండి. ఆ! తమ నామధేయం నెలవీయలేదు—?

నాగే : నాగేశ్వర్రావంటారండి.

శ్రీని : మంచిది. మంచిది. చక్కని పేరు పెట్టారు. శ్రేయసుకు సరిగ్గా సరిపోతుంది.

నాగే : శ్రేయసుకు సరిపోవడమేమిటండోయ్?

శ్రీని : ఓహో! స్టూడెంట్స్ పరిభాషలో మాట్లాడినందుకు తుమించండి. శ్రేయసుకు సరిపోయిందంటే—

నాగే : ఊ!

శ్రీని : మనోభలకంఠిని రూపచిత్రణం అచ్చు గుడ్డినైర్పడుతుందని భావం.

నాగే : ఏదో లిప్టియిపని మనుకున్నాను. అటుచేసి యిటుచేసి బ్రహ్మాండమైన అర్థం చెప్పారే!

శ్రీని : నాదేమిందండీ! అందరికీ కనిపించేది ఆ కతాయితనమైనా, నీవురుగిప్పిన నిష్పలు కదండీ వాళ్ళు.

నాగే : నిజమే మరి.

శ్రీని : సరే గాని—ప్రాథెసర్ గారేం చేస్తున్నారో!

నాగే : నోటికీ, చేతికీ పని కల్పిస్తున్నాను.

శ్రీని : ఎంతసేపవుతుందో!

నాగే : ఏం. వారితో కొంపలు మునిగిపోయే రాచ కార్యమేమైనా దర్పించాలా?

శ్రీని : కాకపోతే బెజవాడనుండి ఇంత అర్థాంతరంగా రావలసిన అగత్యం?

నాగే : ఉహూ.

శ్రీని : రేపు రాత్రి భరతనాట్యం, గాన, నాటక, చెరైట్ల వినోద కార్యక్రమముంటు!

నాగే : దానికీ, నీకూ సంబంధం?

శ్రీని : స్వేచ్ఛలో ఇన్విటేషన్ మీద వచ్చానండి వాళ్ల ప్రోగ్రాంలో స్టేజియాక్ పాడటానికి.

నాగే : (నీరయస్ గా) అబ్బాయ్! ఏదో పొర పాటు పడి, మతిచెకి పగులెత్తుకు వచ్చావు గాని, నే చెప్పిన మాట విని మళ్ళీ వెళ్ళి చోయిగా కాశీలో చేరి బుద్ధిమంతుడవై చక్కగా చదువుకో.

శ్రీని : ఏమండోయ్?

నాగే : ఏమిటండోయ్!

శ్రీని : మతిచెడింది నాక్కాదు.

నాగే : అవును కనిస్తోనే వుంది.

శ్రీని : డామిట్! గ్రేట్ ఇన్ సైట్!

నాగే : ఇన్నల్టా లేదు. ఏమిలేదు కానీ వచ్చిన దారి నే తిరిగి వెళ్లు.

శ్రీని : మాస్టరూ!

నాగే : ఏం మర్యాదగా చెబితే వినలేవా? రేపు రాత్రి ప్రోగ్రాం లేదు లేదు. లేదు

శ్రీని : లేక ఎక్కడికి పోతుంది? ఇదిగో పాంప్లెట్.

నాగే : ప్రో ఇట్ ఇన్ ది వేస్ట్ పేపర్ బాస్కెట్.
(Throw it in the waste paper basket)

శ్రీని : (కాస్తతిగ్గి) రేపు రాత్రి ప్రోగ్రాం ఎందుకు లేదు?

నాగే : అలా అడిగావు బాబుంది. ఇల్లా రా చెబుతాను. రేపు రాత్రి—అంటే తెలుసుకున్నా రేపు రాత్రి మనకు అంటే నాకు కనకాభిషేకం జరగబోతున్నది. ఎవరు చెయ్యిస్తున్నారనుకుంటున్నావు? ప్రొఫెసర్ శ్రీ కృష్ణ! అయినప్పుడు నాటకం ఎల్లా వుంటుంది చెప్పి? ఆ వేళంతో పాటు ఆలోచనకూడా కావాలి! ఇంటర్ మీడియట్ లో లాజిక్ కాదల్లే వుంది నీ గ్రూపు.

శ్రీని : వల్ల కాదు. వేయి ప్రోగ్రాం లున్నా సరే ఈ ఐటమ్ కూడా చేర్చుకోవాలి. రానీ వారి నే అడుగుతాను.

[ప్రొఫెసర్ శ్రీకృష్ణ లోపలినుండి ప్రవేశం]

కృష్ణ : ఎవరది? ఎవరది? గండుకుక్కల్లా కీడు లాడుకుంటున్నారెవరు? (ప్రవేశించి) ఓహో! ఐనూమ్ సారీ! మీరా? ఎందుకిలా పోట్లాడుకుంటున్నారు?

శ్రీని : శురువు గారూ!

నాగే : ప్రొఫెసరు గారూ!

కృష్ణ : వన్ ఎట్ ఏ టైమ్ స్టీజో! ఒకరి తరువాత ఒకరు చెప్పండి

శ్రీని : అది కాదండీ రేపు మన ప్రోగ్రాం లేమా?

కృష్ణ : ఎందుకు లేమా?

నాగే : మరి నా కనకాభిషేకం?

కృష్ణ : అదీ వుంది!

శ్రీని : రెండూ ఒక్కసారే ఎల్లా వుంటున్నాయిండీ?

కృష్ణ : ఉండకేం చేస్తాయ్?

నాగే : ప్రొఫెసరు గారూ! మీ రేమనుకుంటు

న్నారో అందరికీ అర్థమయ్యేలా వివరమర్పి చెప్పండి. ఎందుకీ నానుడుబేరాలు?

కృష్ణ : చెప్పమంటారా?

శ్రీని : చెప్పండి.

కృష్ణ : రేపు ప్రోగ్రాం వుండడానికీ, వుండకపోవడానికీ, కనకాభిషేకం జరగడానికీ, జరక్కపోవడానికీ అంతా మీ చేతుల్లో వుంది!

శ్రీని : } మా చేతుల్లోనా?

కృష్ణ : ఆహా. నిక్షేపంలాంటి మీ చేతుల్లో నే.

నాగే : నా చేతిలో ఏముంది—మున్ను.

కృష్ణ : (ఉగ్రుణంగా) మట్టిబుర్రలు. ఇండుకే మన ఆంధ్రజాతి ఇల్లా అఘోరిస్తోంది. తెలివి లేటలు లేవు చాచకక్యం లేదు నూత్న గ్రహణ శక్తి లేదు. కనీసం ప్రపంచంమీద ఏక బర్న్ ఐ వ్యూ—అంటే గ్రహాలో కనమన్నా లేదు వాత్మి హోప్ లెస్ స్టాక్!

శ్రీని : నిజం. నిజం. బాగా సెలవిచ్చారు.

కృష్ణ : సెలవీయక మేమిటి నీ మొహం. ఉన్న యధార్థమంతే.

నాగే : ఔనాను.

కృష్ణ : ఏమిటి ఔను.

నాగే : ఉన్న యధార్థమంతే.

కృష్ణ : అఘోరించినట్లుంది జవాబు.

శ్రీని : (ఎకసక్రంగా) ఔనాను. ఉన్న యధార్థమంతే.

కృష్ణ : ఆ! రానాయణంలో పిశకలవేటలాగా మగ్గలో యీ పిట్టకథ యేమిటి? శ్రీని వాసులూ! రేపు రాత్రి నీకు ప్రోగ్రాం కావాలికదూ? అందుకు అన్ని ఏర్పాట్లు పూర్తి చేసుకున్నావా?

శ్రీని : ఆ. ఆ. పూర్తి చేసుకుంటున్నానండీ.

కృష్ణ : వెల్—మిష్టర్ నాగేశ్వర్! కనకాభిషేకానికి నువ్వు సిద్ధంగా నే వున్నావు కదూ?

నాగే : ఆహా తమ అనుగ్రహం మామీద ప్రస్తరిస్తే.

కృష్ణ : మా అనుగ్రహమొక్కటే యేమిటి? ఊహో

అందరి దృక్కులూ మీమీదే పడతాయి
రేపువరకూ నికల్లా ఏం భయపడకండి.

నాగే : భయమా? నాకా! రోజుకు మూడుసార్లు
అంజనేయదండకం చదువుకుంటున్నాను.

కృష్ణ : ఎందుకైనా మంచిది. ఇంకో మూడుసార్లు
ఎక్కువ చదివండి రేపు.

నాగే : ఆహా!

కృష్ణ : (ఘోనుదగ్గరకు వెళ్లి హాల్లో ఘోర్. సిక్స్, డైట్ ఫీట్! (కొద్దినిశ్చబ్దం) ఆ! నూర్యనా యణ గారున్నారా? వెల్ కాస్తవారిని పిలుస్తారా? (ఒక్క క్షణం) వారేనా మాట్లాడుతోంది! ఆబ్బే ఏమీలేదు—మన భరతనాట్య ప్రదర్శనానికి 'ఆనందమహల్లో' అన్ని ఏర్పాట్లు పూర్తిచేయిస్తున్నాను కానీ— వాడులేదు—ఆ తాబ్బుడు, అనే ఆహాలు ముండావాడు ఎడ్వాన్సు టెక్నీషి ముందే ఇస్తేకాని హాలు బుక్ చేయని గొడవచేస్తున్నట్ట, 'ఏల్లింతా' వాటిస్తాం(డ్రాప్ అండ్!) ఏంచెస్తాం అంతా కర్క. కళాజీవితానికి నడుం బిగించిన వాడికి రోజులు రోజులుగా లేవండి. బైబై మీకు నేను తెలుసుకుంటాను! కలెక్షను రాకముందు మన పాకిట్స్ ఖాళీ అని. అందుకే వొక్క 'టూహం(డ్రాప్) పంపిస్తారా? ఏమంటున్నారూ—మధ్యాహ్నం పట్టుకుని వస్తామంటున్నారా? చూడండి— ఇది మీ వ్యవహారం గూడా. ఓకే, ఓకే మీ ఇష్టం. ఎల్లా అయితే అల్లా ఆ! ఉంటా! (ఘోనుకింది పెట్టేస్తాడు.)

నాగే : ఎవరండి ఆ నూర్యనారాయణగారు?

కృష్ణ : నూర్యనారాయణగారు తెలిదా? ఆశ్చర్యం గావుంది. లక్షాధికారి. ఎన్నడో పెద్దలు సంపాదించి గుట్టలు గుట్టలుగా పోసి ఆస్తీ—ఖర్చుపెడదామన్న ఒక్క వారసుడు కూడా లేకుండా మూల్గితోన్న ఆస్తీ—

శ్రీని : అంత భాగ్యవంతుడా!

కృష్ణ : భాగ్యం! నెలనెలా పెరిగే గాములమీద రెండొందలు తెప్పించుకునే సరికే కళ్ళు

జోగేలు మంటున్నాయి నీకు. రోజుకు వందకు తక్కువ ఖర్చుపెట్టకూడదని అలెనికొ నియమం తెలుసా?

శ్రీని : మై గాడ్!

కృష్ణ : అంతా బాగానే వుంది కానీ వొక్కటే చిక్కు.

నాగే : ఏమిటది?

కృష్ణ : ఏమీలేదు మధ్యాహ్నం వచ్చి ఉబ్బిస్తా నంటున్నాడియన. క్యాష్ డౌన్ చేస్తేకాని పీలేమంటున్నాడా హాలు (ఘోప్రే)లగు. అదీ యిప్పుడు చుట్టూకున్న గడ్డా సమస్య?

శ్రీని : } (ఒకరి మొఖాలు ఒకరు చూసుకుంటూ
నాగే : } మానం)

కృష్ణ : ఏం? ఒక్కసారిగా అలా మొహాలు వేలా డేకాగు. అసలు సంగలేమిటో తెలుసుకోం డోయ్! తండ్రిత చావు బ్రతుకులు మధ్య వేలాడుదురుగాని.

శ్రీని : }
నాగే : } (నీరసంగా) చెప్పండి.

కృష్ణ : నాగేశ్వరరావుగారూ! ముసుగులో గుడ్డు లాట తెండుకు? ప్రస్తుతానికి అర్జంటుగా కనీసం ఓ పచ్చకాయితేం కావాలి.

శ్రీని : బౌనాను, తప్పకుండా కావాలి.

కృష్ణ : మీ రూకుకోండి శ్రీనివాసులుగారూ! మీతోనూ తర్వాత మాట్లాడుతాను.

శ్రీని : (గుండెల్లో రాయిపడి) ఆ!

కృష్ణ : (ప్రకాంతంగా) ఆ (నాగేశ్వరరావుతో) ఆ పచ్చకాయితాన్ని మీరు పూర్తిచేయాలి.

నాగే : నేనా? రామ రామ! పిల్లా జెల్లా గల్గినవాణ్ణి ఏరోజు కారోజు ఎల్లారా భగవంతుడా అని బాధపడున్నవాణ్ణి— నాదగ్గర ఎక్కడ దండి అంతి ఉబ్బు?

కృష్ణ : అహహా! తాడెక్కెవాణ్ణి తలదన్నే వాడుంటాడని మర్చిపోకండి నాగేశ్వరరావుగారూ! పాండ్ బహర్, కింగ్స్ వే, కొరిటి పాడు—ఓహోపలకులు తగిలారు మీ లాంటి వాళ్ళు, హు నాకే కంసు తినిపించాలనుకున్నారో!

నాగే : హరీ హరీ! ఎంతలేసిమాట లంటున్నారండీ!
ఎల్లాగోలా కష్టపడి యిద్దామన్నా ఇవ్వో
ఫస్టు తారీఖు కాదీ! భగవంతుడా!

కృష్ణ : పోనీ ఫిఫీ?

నాగే : నామాట నమ్ముండి!

కృష్ణ : మీమీదున్న ప్రత్యేకాభిమానంచేత మరో
మెట్టు క్రిందకు దిగుతున్నాను. కనీసం
పాతి?

నాగే : రూపాయలమాట అటుంచి—

కృష్ణ : (కోపంతో) నాకు తెలుసు. ఇటువంటి
మీక మెంటాలిటీ వాళ్ళతో సంబంధం
పెట్టుకుంటే ఇదే చిక్కు. తెలిసికూడా
మీమీదున్న ప్రత్యేకాభిమానంచేత కొంత
వీలు కలుగనిచ్చాను.

నాగే : అంతగా అగ్రహిస్తే ఎల్లాగండి!

కృష్ణ : పైపెద్దు ఇదొకటా? ఆప్తమిత్రుడు కదా
అని అప్తకష్టాలు పడైనా సరే కనకాభిషేకం
చేయిద్దామనుకున్నాను. వ్వు. ఏం లాభం?

నాగే : కొంతైనా అవకాశం యిప్పిస్తే—

కృష్ణ : అవకాశం? నా చేతుల్లోవుంటే గదు
టయ్యా? సన్మానం జరపాలనుకున్నది
రేపేనా?

నాగే : పోనీ ఓవారం పోయితే ర్వాత పెటుకో
గూడదా?

కృష్ణ : మైడియర్ బ్రదర్! ఎల్లండి రాత్రికి
హైద్రాబాదు వెళ్తున్నానయ్యా! విశా
లాంగ్ర రాజధానిలో మన బ్రాంచికి ప్రారం
భోత్సవం చేయించవద్దా?

నాగే : ఈ సంగతి ముందే చెబితే! (నిష్క్రమణ)

కృష్ణ : నువ్వెంత ఇయ్యదల్చుకున్నావు?

శ్రీని : నేనా? నేనెందుకు?

కృష్ణ : ఏం అంత అమానుకుడిలా మాట్లాడు
తున్నావు—

శ్రీని : నేను కూడా ఎందుకండీ?

కృష్ణ : ఎందుకా? వేలాది అడియన్సులో ముందుకు
వచ్చి 'నేనూ ఓ మగవాణ్ణి' అని ధీమాగా

చాటుకోబోతున్నందుకు. నా మాం టిక్
హీగోలా కులుకు దకలతో స్టేజిముందుకు
వచ్చారంగా వచ్చి "హా! రాజీవ్ హా! చనీ!
నా మనోహరిణీ!" అంటూ ఆడున్నొక్క
రాగంలో వో పాటపాడి పేరు ప్రఖ్యా
తులు పొందబోతున్నందుకు. వంసలాది అభ్య
ర్థుల్లో నీకు ప్రేమరెన్ను యిచ్చినందుకు.
ఒక్కసారి అలా వెళ్ళియాడు. ఆడా మగా
పిల్లా జెల్లా, చిన్నా పెద్దా అందిరూ నా
అనుగ్రహంకోసం ఎలా కని పెట్ట కూర్చు
న్నారో తెలుస్తుంది.

శ్రీని : అలాగా! (కొద్దిగా ఆలోచించి) ఇది
వుంచండి. మళ్ళీ తర్వాత చూస్తాను.

కృష్ణ : (పుచ్చుకుంటూ) మంచిది. నీ సంతోషం
కొద్దీ ఎంతిస్తే అంతే తీసుకుంటాను. ఆఁ!
మా కంపెనీలో లీల తెలుసుకుదా? అదే,
మహారాజివేటలో బీచిప్రక్కన. వెళ్ళి
ఈ ఉత్తరం యిచ్చిరా!

శ్రీని : ఆలాగే. మళ్ళీ ఎప్పుడు కలుసుకోమంటారు?

కృష్ణ : నేనే వచ్చి నిన్ను కలుసుకుంటాగా!
వెళ్ళిరా! (శ్రీనివాసుని వెళ్లిపోతాడు.)

నాగే : (ప్రవేశిస్తూ) ఇదిగోనండి.

కృష్ణ : భేష్! అడిగినంతా పట్టకొచ్చావే!

నాగే : మా ఆడవాళ్లు పెళ్లొ దాచుకున్నారండి.

కృష్ణ : నాకు తెలుసుకోయ్! నువ్వుల డబ్బాల్లో,
మెంతుల పెటెల్లో ఆడవాళ్ళ దాపరికం
మన జీతాన్ని మించుకుంటుంది అప్పు
డెప్పుడు. ఈ మాటలకేం గానీ నీకో పని
చెప్తాను చేస్తావా?

నాగే : అహా.

కృష్ణ : ఏంటేదు. కాన్వాస్ చేసి నాలుగు టికెట్లమ్మ
రాదా?

నాగే : తప్పకుండా.

కృష్ణ : అయితే రేపు మళ్ళీ కలుసుకుంటాను.
ఈలోగా నీ పనిలో నువ్వుండు.

నాగే : ఆలాగే.

కృష్ణ : వస్తా. ఓ. కె. టాటా!

రంగము: 3

[అడయిల్లు. ఏమీ మార్పులేదు. అయితే సర్వత్రా పేలవమైన నిశ్శబ్దం]

గోపా : (ప్రవేశిస్తూ) ఏమిటిది? ఇట్లంతా నిశ్శబ్దంగా వుండి—బాల్ మును డ్యాన్సు అయింది తర్వాత ఒక్కక్షణం విశ్రాంతి తీసుకున్నట్లు—కొంపతీసి చుగుచు గారి ప్రభావం ఇక్కడగూడా వ్యాపించలేదుగదా! వెగవ ట్రాజిక్ సస్ పెన్స్ (Tragical suspense)! ఎంతసేపు వొక్కణ్ణి యిలా గొంతు చించుకోవాలి. ఇంట్లో అసలు మనుషులనే సదాధాని న్నారా అరి?

నూర్య : (ఒక్క గదిలోంచి ప్రవేశిస్తూ) అరె! గోపాలం! నువ్వెప్పుడొచ్చావురా? ఏవో కొనుక్కురావాలని మద్రాసు వెళ్ళినట్లు న్నావు?

గోపా : మద్రాసులో ఏమందండి—నా మొహం. ఆంగ్లంల మహాప్రస్థానం జరిగింతర్వాత, ప్రేయ్యడు లేని ప్రేయనిలా, చంద్రుడు లేని రాత్రిలా,—

నూర్య : నీ భావకవిత్వం వింటానికి నేనుతప్ప యింక వరూ దొంకలేదా తమ్ముడూ! వెళ్లి ఓ చేత కాసు పాచేసి ఎవరికైనా యిన్ని కాఫీ నీళ్ళు పోయిందా మోయిగా వో గంటసేపు నిరాశ్చర్యంతోగా ఆ దొర్లానృతి వర సరాల్లోకి నీ కవిత్వం ఇంజక్ చేద్దువుగాని వెళ్లు వెళ్లు!

గోపా : నూర్యనారాయణ గారూ?

నూర్య : ఎవరి హద్దుల్లో వాళ్లుండాలి. కాలం, కర్మం కలిసిరాకపోతే నీ బీదత్వం నాకు రావచ్చు గాక. కానీ, నా గొప్పతనం, నా దర్జా, ఇవన్నీ వెయ్యేళ్ళు తపస్సుచేసినా నీకు వస్తయ్యా అని. అందుకే ఇబ్బెక్ మహాకవి ఏమన్నాడు!

గోపా : నాకు తెలీదు.

నూర్య : నీకు ఒకటి తెలిసిందయ్యకాబట్టి! అద్భుత వశాత్తూ ఆ సంగీతంలో...

గోపా : అద్భుతవశాత్తూ ఏమిటండోయ్! నాలుగేళ్లు నానా గడ్డిగట్టి నేర్చుకున్నాను యీ విద్యను. అడ్డమైన వాళ్ళ కాళ్ళూ పట్టుకున్నాను..... నే నుపయోగిస్తున్న ఇన్ని వాయిద్యాలు నాకు తెలిసినంతవఱకూ ఎవ్వరూ ఏకాలంలోనూ ఉపయోగించలేదు.

నూర్య : ఆలాగటోయ్!

గోపా : (బూరలాంటి ఫ్లాట్ నొకదాన్ని చూపిస్తూ) హిందీ సినిమాల్లో సంగీతం అంత బ్రహ్మాండంగా వుండడానికి కారణం యిది; (టాయ్ సియూనో చూపిస్తూ) ఇది లండన్ లో తియారీ; ఈ ఘటవాయిద్యాన్ని చూశారా. అమెరికానండి స్పెషల్ ట్రైన్ లో తెప్పించాను; (సమరుకం మోగిస్తూ) శివుని ప్రళయ తొండవం అంత ప్రసిద్ధం కొవడానికి ఈ సమరుకం....

నూర్య : (పెద్దగా) గోపాలం చెప్పబెబ్బలు తినకుండా మర్యాదగా ఈ ప్రదేశాన్ని వదిలి పెట్టి వెళ్లు. గిలక్కాయ బూర, కొబ్బరి చిప్పలు, కుంఠ, గజ్జెలు-ఇవిటా నీ వాయిద్యాలు? దరిద్రుడా?

గోపా : అదికాదండీ.....

నూర్య : ఏదికాదురా ఫ్లాట్! ముందీ ప్రదేశాన్ని వదిలి పెట్టి వెళ్తావా? తన్నుమంటావా?

గోపా : వెళ్తాను. వెళ్లేముందు ఒక్కమాట చెప్పి మరీ వెళ్తాను.

నూర్య : ఏమిటది?

గోపా : మిస్ రాగిణి ఈ ఊరికి రావడంలేదు. నాటకం ఆగిపోయేటట్లుంది!

నూర్య : ఏమిటి? రాగిణి! డబ్బు ముంకే ఇచ్చేశాంగా!

గోపా : ఆ డబ్బు ఆమెకు చేరలేదు.

నూర్య : చెప్ప గోపాలం. జరిగిందేమిటో చెప్పు. అసలేం జరిగింది? ఇందులో ఏదైనా మోసం? (గోపాలం మొహంలోకి చూసి) అప్పుడే అంత కోపం తెచ్చుకుంటే ఎల్లా గోపాలం? సమయానుకూలంగా రేట్లు మారాలి.....

మెదడు కాస్త వేడిగావున్నప్పుడు మాటలు
కాస్త వేడివేడిగా వస్తుంటాయి.

గోపా : కోపంకాదండీ! వేదవాళ్లం—

సూర్య : పేదవాడివా? నువ్వా? 'విద్యయోనగును
విత్తంబు' వివలేనూ యీమాట. ఇదిగో
ప్రస్తుతానికి పదివుంచుకో. ఆ ఇటుమాడు.
ఏదీ ఒక్కనవ్వు. ఆ అల్లా నవ్వాల్సి. ఇక
ఇప్పు ఏం జరిగింది?

గోపా : ఏమిందీ మీరిచ్చిన యాభైరూపాయలూ
తన స్వంతభర్తకు జమకట్టుకున్నారు గురువు
గారు. నైగా—

సూర్య : నైగా?—!

గోపా : పిట్టను చేజిక్కించుకుని పారిపోవాలను
కుంటున్నాడు.

సూర్య : పిట్ట! కొత్తగా పంజరంలో చిక్కిందా?

గోపా : నెల దాటింది.

సూర్య : పేరు రంధ్ర?

గోపా : పంచవ స్మైల రామచిలుక. సోగసైన పేరు,
లీల!

సూర్య : ఇలా రా. ఒక సంగతి అడుగుతాను నిజం
చెబుతావా?

గోపా : నిరాశ్చేషణగా.

సూర్య : గురువుగారు తప్ప వేరే గత్యంతరం లేదా
నీకు?

గోపా : ఉంటే యీ న్యాయపాఠంలోకి ఎందుకు
దిగుతాను?

సూర్య : ఇంకో ఆధారం దొరికితే?

గోపా : చాలా సంతోషం!

సూర్య : భేష్. ఇట్లా ఈ యాభై వుంచుకో. అర
గంటలో ఎక్కడ దాక్కున్నా సరే ఆ దగు
లాబ్బజీని ఇక్కడికి పట్టుకు రావాలి.
సరేనా?

గోపా : ఆహా!

సూర్య : మాట తప్పావా?—

గోపా : మీ యిద్దం.

సూర్య : వెళ్లిరా. (గోపాలం నివృత్తిమణం) హు.

నాకే ట్రోపీ పెట్టాలనుకున్నాను. కొం
గల్లో గజదొంగలుంటారని తెలియ పాపం!

నాగే : (ప్రవేశిస్తూ) ఏమిటండీ సూర్యనారాయణ
గారూ! అలా వున్నారా? వంట్లో బాగా
లేదా?

సూర్య : మోసం. పచ్చిమోసం దగా!

నాగే : ఏమిటండీ!

సూర్య : ప్రభాసేనరుగారు—నీకు కనకాభిషేకం
చేయిస్తానన్నారా కదూ?

నాగే : అలా రేపు రాత్రే.

సూర్య : పాపం! వారు చెప్పినమాట విని.

నాగే : ఏమైంది?

సూర్య : కాన్వాసు గూడా చేశావా?

నాగే : అలా.

సూర్య : మంచిది. మరీ మంచిది. కాస్త వట్టు దగ్గర
పెట్టికో. ఎందుకైనా మంచిది.

నాగే : ఏమిటండీ? ఏం జరిగింది?

సూర్య : అంత ప్రమాదం ఏమీలేదు కాంతా, కన
కాల్ని తీసుకుని ఉడాయించ బోతున్నాడు
మీ గురూజీ.

నాగే : ఆ!!

శ్రీని : (హడావిడిగా ప్రవేశిస్తూ) మునిగిపోయింది.
కొంప పూర్తిగా మునిగిపోయింది. నా
కొంప నిలువునా దోచేశాడు. దిరిగిదుడు.
నెలవ ఛండాలాడు.

సూర్య : ఎవరీయన?

నాగే : బెజవాడ కాలేజీ విద్యార్థి.

సూర్య : ఇక్కడి కెందుకు వచ్చాడు?

నాగే : నాటకంలో వేషం వేద్దామని పుబలాటపడి—

సూర్య : కాలేజీ వదిలి పెట్టి వచ్చేశాడు. అంతేనా?

శ్రీని : అవునవును.

సూర్య : సిగ్గులేదూ అవుననడానికి. నిత్యేషం గా
అమ్మా నాన్నా డబ్బు పంపిస్తుంటే కాలే
జీలో కుడిచి కూర్చోక ఇదేం పాడు బుద్ధి?

నాగే : కొంప మునిగి పోవడమేమిటి శ్రీనివాసులూ?

శ్రీని : లీలను వాడు లేవదీసుకు పోతున్నాడండీ!

నూర్య : తీలను వాడు లేవదీసుకు పోతే నీకేమోయి?

ఏమైనా—

శ్రీని : (సిగ్గు).

నూర్య : ఓహూ! పోలిగాడు. బంగారక్క (పణ్యు మన్ను మాట! ఇందుకోసమా తండ్రీ కాలేజీ వదిలి పెట్టింది?

శ్రీని : ఈయన వెవరండీ? కాపాదపీ, శిరాదపీ మాట్లాడుతున్నాడు.

నాగే : అక్షోధికారి నూర్యనారాయణగారని—

నూర్య : ఆపవోయ్! శ్రీనివాసులూ- నీవగ్గర డబ్బెంత వుంది?

శ్రీని : (ఏమన్నట్లుగా) ఏమందీ—ఉన్నదంతా వాడే వొట్టుకుపోయాడు.

నూర్య : కనీసం రైలుఛార్జీకన్నా—

శ్రీని : (లేవన్నట్లుగా తలూపుతాడు)

నూర్య : నీకు కేసు సహాయం చేస్తాను.

శ్రీని : (ఆశగా మాస్తాడు.)

నూర్య : నాకూ నువ్వు ఒక సహాయం చెయ్యాలి.

శ్రీని : ఏం కావాలంటే అది చేస్తాను. అగ్నిలో దూకమన్నా సరే.

నూర్య : ఏం లేదు. ఆ దుర్మార్గుణ్ణి పట్టుకుని రమ్మని గోపాలాన్ని పంపించాను. నీవు

నేషనుకు వెళ్ళి వెదుకు. కావాలంటే నా పేరు చెప్పి పోలీసు సహాయం తీసుకో. కానీ వాణ్ణిమాత్రం ఈ పాలిమేర దాట నివ్వకు.

శ్రీని : అలాగే.

నూర్య : వెళ్లు. త్వరగా వెళ్లు. (శ్రీనివాసులు వెళ్ళి పోతాడు) పెద్దనాళ్లం మనమే వాడిచేతులలో కీలు బొమ్మలుగా తయారవుతుంటే యీ చిన్ని వెగవ లెంతి?

నాగే : ఏం చెయ్యాలి? ఎక్కడ పటి నా ఇటువంటి వాళ్లే. ఎవర్నని నమ్మాలి? ఎవరిని దూరంగా వుంచాలి?

నూర : అవునుచురి. పైకి అంగరూ పెద్దమనుషులే!

నాగే : ఈ పెద్దమనుషులే జీవితాల్ని నటన క్రింద తీసుకు బ్రతుకుతున్నారు.

నూర్య : (సవ్వలు) ఇంతమాత్రానికే బెజిరిపోకు తమ్ముడూ! ఈ జీవితమే ఒక ఆట - అడ్డు. అడుగుడుసునా అవరోధం కలిగించేది ఈ కళావదు జాకీలే! మణిలా దగ్గరుంచుకో. గెలవటానికి అవకాశం వుంటుంది. లేదూ.

నాగే : తెలుసు. తెలుసు. ఏం జరుగుతుందో!

సాహిత్య సమీక్ష

శ్రీ అనంతకృష్ణశర్మగారి పరిశీలనము

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

బ్రిటిషల నేను ప్రకటించిన 'సాహిత్య సమీక్ష' యను వ్యాససంపుటిపై* నభిప్రాయ మొనగుచూ, విమర్శకాగ్రేసరులు శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు నా కోరిక మేరకు ఒక గొప్పవిమర్శ వ్రాసి పంపినారు. అందు వారు నా వ్రాతలో దొరికిన సమాదములను, ఎడనెడ వారికి పొడమైన సందేహములను, అభిప్రాయ భేదములనే కాక ఒక కొన్ని శబ్దముల నుట్టుపూర్వములను గురించిన విశేషాశ్చయులను పెక్కు తెలిపియున్నారు. వానిలో కొన్నిటికి నాకు తోచిన సమాధానములు చెప్పికొనుటయు జరిగినది. ఆ యెల్ల చివరయములను 'సాహిత్య సమీక్ష' పాఠకులే కాక భాషాప్రియు లెల్లకును గమనించి సరిశీలింపవలసినవే కావున—(శ్రీ) శర్మగారి యనుమతిమీద నే—వాటి నిచట వెలువరించుచున్నాను.

ఇందు తొలుతటిని శ్రీ శర్మగారి వాక్యములు; పిమ్మటవి నామాటలు.

౧ ఆ ప డ్డ

(పుట. 11) “ఆపడ్డ” యే పరి. ఇందలి తొలి పదము ‘ఆ’. ఆవు కాదు. ఇందలి ‘వు’ యీతకై వచ్చినది—గోవు వలె. వేయి, రేయి—మొదలగు వానిలోని ‘యి’ ఇటిగి. పాండురంగ మాహాత్యము నందలి ‘ఆ వెల్పు పచ్చనెగురు’ (౨. ౧౫౨)లో ఈ ‘ఆ’ స్పష్టముగా నున్నదని నా యూహ. ‘ఆలను వెలుచునది’ యని భావము. కనుక సరళాదేశాదులు రావు. కాని ‘ఆవు’ గూడ తెలుగులో నిలిచినది. దానిని ప్రాంతాదిగణమున చేర్చితిమేని ‘పూడోడు’ వలె, ‘ఆలబోసు—ఆలదోడు’ వలె ‘ఆలబడ్డ’ కూడా సాధువు కాఁగలదు; ఆవు + పడ్డ—అని విగ్రహించినప్పుడు.

కాని అనేమో చెవికింపు గాను, ‘ఆబోసు’ వలె.—

ఆ వెల్పు పచ్చనెగురు—‘ఆవునదల్పు పచ్చనెగురు’ (పాండు. 2. 51) అను వాక్యార్థమునకు గూఢాంతరముని నా యభిప్రాయము.”

* * *

ఆవులోని ‘వు’—గోవు లోని ‘వు’ వంటి దనుటకంటె, పూవులోని ‘వు’ వంటిదనుట యెక్కువ సమీచిం మని నా యభిప్రాయము. అప్పుడు ‘పూవు’ కు ‘పూ’ వలె—‘ఆవు’ కు ‘ఆ’ గూఢాంతరములు, బ. వ. ‘పూలు’ అయినట్లే ‘ఆలు’ అగుటయు సావధానము. కాని ఆపక్షమున, శిర—“పూ శబ్దమునకును వృత్తియందును ఉకారమునను

* “తను ‘సాహిత్య సమీక్ష’ సాంగముగా చదివితినీ. ఈ పరిశ్రమ చిలువ నెఱుంగఁగలవాని పలువుర లేరుగదా యని చింతజనించినది. సుగ్రీవుడై గంభీరమైన వ్యాసంగ మేదైనను దాని స్వరూప మింజేకదా యను తత్వము వారు కొంత నెఱుగిదినిచ్చినది. తమది నాదము కాదు; శత్రువర్జిత. నిష్పక్షపాత లంఘన నిజముగా కన్నుల కొస్తుకొనఁగల వస్తువది.”

వలె సుగాగనాది కార్యము నెఱుంగవలెను” అని చెప్పి పూగొమ్మ, పూటడిదము-అను నుదాహరణల నిచ్చియున్నందున ఈ ‘-’ శిబ్దమునకు నుగాగము కలిగి ‘ఆ పడ్డ’ యే కావలసివచ్చును.

వేగంటి, కేయంపి అన్నట్లు—పూగొమ్మ, పూటడిదము-అనుటకు శాస్త్ర మొప్పునా?

ఇక్కడ ఒక విశేషము — పూ + గొమ్మ = పూగొమ్మ - యగునన్న శి ర. మే, చేగు + తడు = చేతడు” అన్నది ఇందు సుగాగమ కార్యములేగు; అరసున్న యన్నది ‘గీ + పెట్ట = గీపెట్ట’ అన్నది ఇందు సుగాగమ కార్యములేగు; అరసున్న లేగు కాబట్టి అపశవ్యగుకార్య నియమము బహుళమనియు, శి. ర ప్రకారమే — ఆ + పడ్డ (గీపెట్ట - వలె) ‘ఆ పడ్డ’ కావచ్చుననియు శర్వగుచున్నది. శి ర. ‘గీపెట్ట’ అను పదమున నిరనుస్వారముగా చూపి, కంపలీ కణమున “గీ + పెట్ట - ఇది ఇలుండట యుక్తి” అన్నది. కాని చేతడు, గీపెట్ట - అను పదములలో అరసున్నలంచుట సరి కాదు. ఎందువల్లననగా బా. వ్యా సుధి. 31 నూ. ప్రకారము ఆ పదములలోని ‘గు’ - ‘క’ వర్ణముల తో పాటు వాటిముందరి అరసున్నలను లోపించును. సుగాగమములేగు గనుక అచట అరసున్నల మరల పుట్టు అంగువల్ల నే ఆం భా. భా. (సంధి 20) ‘చేగు + తడు = చేతడు’ అన్న శి ర. వ్రాత తప్పనియు, చేగు + తడు = చేతడు అనుట ఒప్పు యు తీర్మానించింది. ఆ తీర్మానము ప్రకారము- ఆవు + పడ్డ = ఆ పడ్డ కావచ్చును.

ఇక శ్రీ శిర్మగారి ఉతిమునో ‘ఆ’ లుప్త శేషము కాదు. స్వంత శిబ్దము. కావున ఆ పడ్డ యగుట కాక్షేపమే లేదు.

ఇక్కడను ఒక శింక — వారు ‘ఆ’ - వే, రేల వంటిదివ్వాగు. అట్టివిలలో సుగాగమము కాక బోయినను గ నడచి వానిశిము వచ్చి వే + కన్ను = వేగంటి; రే + త్రిమ్మగి = రేడిమ్మగి; రే + పగలు = రేపగలు అయినట్లే ఆ + పడ్డ = ఆ పడ్డ కావలదా? అనుచి శింక

అట్లు కా నక్కరలేదు; రే + కానుక = రే కానుక; రే + కి = రే కి; వా + లేట = వాలేట;

మై + తలుపు = మైతలుపు - అయినచే ఆ + పడ్డ ‘ఆ పడ్డ’ కావచ్చునని ఆ శింకకు సమాధానము.

కాబట్టి శ్రీ శిర్మగారిన్నట్లు ‘ఆ పడ్డ’ యే సరి.

ఆనాడు వాగు ‘ఆ పడ్డ’ లోనిది ‘ఆ’ యని తెలియదు. తెలియకబోయినను శ్రుతిసీతముగా నున్నందున ‘ఆ పడ్డ’ పాఠమే సాధువన్నాను కాని ధర్మముచాలక ‘పెద్ది లింకను విచారించి నిష్పియించుగు గాక’ అని వ్రాసికొన్నాను. (మా పు. 12)

శ్రీ శిర్మగారు ‘ఆ’ యను రూపమును సప్రమాణముగా నాధించి నా వ్రాతకు ప్రాణము పోసినారు. వారి క నేక వందనములు.

2. చా రు

(పుట 17) “‘చాగు’ నా దృష్టిలోను సరియైన రూపము చేరు. చాగు, చాటు కావు త మూహించి నట్లు ఇది సారశిబ్దమివ్వను. కనుక ఇందు శిశులరేపముండా వీలు లేదు. ‘చాగు’ ప్రామాణిక తమిళు ‘శార్’ నుండి శిశులరేపమునకు వచ్చిన పదము; అర్థముగూడ. నేటి కిది తెలుగు వంటలలో చాగుకు స్థానము పోకొనలేదు. అరవ కన్నడ శిశుములలో అదలేనిది భోజనమే సాగగు గదా. తెలుగులో చా-జ లకు దంతియ్యంధి అపవాదము లేనిది కాదు. మరియేవిధియు నట్టిది గాదు

* * *

తర్జునములలో శిశులరేపముండా వీలులేనని గట్టిగా నని నవి కాశిములేదు. (మా. ప్రా. వ్యాక సంజ్ఞా. ౯)

సంస్కృతి సార శిబ్దమునుండి వచ్చినను, తమిళు ‘శార్’ నుండి వచ్చినను చాగు, చాటు, చావు, చాటు అను రూపములలో నెవయొకటి యగునుగాని ‘చెగు’ మాత్రము కాదు అదే యిక్కడ ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన యంశము.

3. కయ్యము పొడుచు

(పుట 57) “శిబ్దాలకు క్రియలను గూర్చి తాము చాలా పరిశోధించి వ్రాసితిరి. ‘కయ్యము(బొడుతు) నెనగూడగు అను తిను నిషేధిధికి బలము చాలదను కొందును తెలుగులో కర్మపాదకము జడమైనప్పుడు ద్వితీయకంటే ప్రథమావిధి క్రియే యొక్క వ రాణిం.

సాహిత్య సమీక్ష

చును గదా. 'చెట్టునెక్కెను' అనుటకంటే (1) 'చెట్టెక్కెను' అనుటయే మన నోటికి సహజమైన పలుకుబడి ఐనను. 'ఫలములం చెట్ల చిల్కలు భుజింప' (పాంశు ౨. ౨౦౮) ఇట్టి ప్రయోగము లెన్నో కలవు కొంత కఠిన సంస్కృతి సంప్రదాయము బలము దీనికి హేతువు గావచ్చును. జడకర్మలు కొన్ని వ్యవహార ప్రాబల్యముచే క్రియాపదియతో అవిభాజ్యముగా అనుకుకొని యుండునుగాన అట్టిచోట్ల ద్వితీయా ప్రయోగము ఆరెంటిని పడఁదీసిందింపటచే అంతిగా మనకు గుచింపక పోవచ్చును. కాని 'పాశుతును గయ్యము' అని వ్యస్తముగా గూడా ప్రయోగము లున్నప్పుడు 'కయ్యము' - పాశుచు (క్రియకు కర్మముగా వల గ్రహింపరాదో నాకర్మముకాదు (2) భిన్నముగా నున్నప్పుడు గూడ అది కర్మవాచకము కాదేని - 'పాశుతు నెల్లుఁ బాంశుపుత్రులతోఁ గయ్యమేను' అను వాక్యమున 'కయ్యము'ను విమిగా గ్రహింప వలయును? కర్మముగా గ్రహించితిమేని - 'కయ్యముం బాశుతు' ననఁగూడదు అను చొ విధికి విధానమేమి? ఇక్కడ ద్వితీయకంటే ప్రథమయే తెలుగు నుడికారము ననుసరించునది యన్నచో నాకును సమ్మతిమే కొన్ని శి. ప. క్రియలలో కర్తృకర్మ వాచకములు అవిభాజ్యములై నిలిచియుండును లావు చెక్కు; కనుగొను - ఇత్యాదులలో వ్యవహార బాహుళ్యము దానికి హేతువు అట్టివానిని విడదీసి కర్తృకర్మ వివక్ష చేయుట అసంప్రదాయకము. అసహ్యము. అంటే (3) 'వన్నుదన్ని' ఇత్యాదులలో 'వన్ను'కు కర్మత్వము నశింపదు. మొత్తముమీఁద ఇట్టిచోట్ల కాస్త్రమున కన్న వ్యవహార వివేకము మార్గదర్శి

* * *

పాశుచు అను క్రియ 'కయ్యము' అను విశేష్యముతో కూడి శబ్దపల్లవమై 'చేయు' అను విలక్షణార్థము నిచ్చుచున్నది. శి. ర. లో - "పాశుచు.

(1) చెట్టెక్క - శి. ప. క్రియకాదు. అంగుచెట్టు - కర్మ; ఎక్కు - క్రియ; (నకర్మకము) 'కయ్యము పాశుచు' శి. ప. క్రియ; వికపదము; రూఢము; ఆకర్మకము - నల్లిపాశుచు, నిటనొడుచు, గగురుపాశుచు, గుఱుపాశుచు, చిట్టలు నొడుచు - అను క్రియల వంటిది.

అ. కి. ఇది కయ్యము, మేడము అను శబ్దములతో, జేరి వచ్చునప్పుడు చేయు అను వరము నిచ్చుచున్నది" అని తెలుపబడి యున్నది కావున చెట్టెక్కలకును - కయ్యము పాశుచులకును నామ్యము లేదు.

'బొగ్గులకై కల్పతగువు పాశుచుల' అన్నచోట తిరువు కర్మ; పాశుచు (=నిజము) క్రియ కావున తిరువు ప్రథమలోను - ద్వితీయలోను ఉంపవచ్చును.

'కయ్యము పాశుచు' అను వికపద క్రియలోని కయ్యము - కగ్మా కాదు; పాశుచు - కయ్యమును పాశుచునట్టి క్రియా కాదు కావున కయ్యమెప్పటికిని ప్రథమలోనే యుండును.

'పాశుతు నెల్లుఁ బాంశుపుత్రులతోఁ గయ్యమేను' అన్నచోట, ఏను, ఎల్లుక పాంశుపుత్రులతోక, కయ్యము పాశుతుక = పోరాడుదును, యుద్ధము చేతును - అని సుమన్వయము. పాంశుపుత్రులతో, కయ్యమును బాశుతును - అని చెప్పచో అర్థశూన్య ప్రసంగమగును. కయ్యము నేమి? పాశుచులయేమి?

శి. ప క్రియలలోని విశేష్యములను కర్మలుగా గ్రహించుచో స్వేచ్ఛ అర్థభేదములూ - విచరితార్థములు కూడా 'శాంపచేయు' అను పదముకింద (పుట 38) తెలుపబడియే యున్నది. అయినను ఇంకొక్క యుదాహరణము -

"ఎవ్వఁడే యవధాన మెఱుంగు న య్యవధానమున వాని కించుక ముల్లు నూప"

(సీ. క. 1 20)

ముల్లునూపు = అతిశయించు. వానికి ముల్లు నూపక - అంటే వాని శత్రుయిం చుటకు అనియర్థము. ముల్లును కర్మగా తీసికొన్నచో - వాని శేవో యొక ముల్లును చూపించుటయగు నే గాని వాని శత్రుయిం చుట కాదు. (తోడు నూపు; పొడనూపు; ఎఱుంగు నూపు; తిలదూపు మొదలగు క్రియలన్నియు నిట్టివే)

ఎంగుకిరిను విస్తరము: నిఘంటువులు కయ్యము పాశుచు - ముల్లునూపు వంటి క్రియలలోని విశేష్యములనూ - క్రియలనూ వేగవేగగా చూపి అర్థము చెప్పియూ, మరల రెంటిని చేర్చి - వికపదముగా చూపి అర్థము చెప్పటకు కొరణ మేమో యించుక విచారిం చినచో ఈ శి. ప. క్రియల తిత్వ మాకళింపు కాగల దని నా మనవి. ('మానీ' వారి బాల. వ్యాఖ్యానమున

శబ్దపల్లవ లక్షణము చక్కగా వివరింప బడియున్నది.
(మా. క్రియా ౮౩, ౧౧౮)

మరియు, ఈ జాతి క్రియలోని విశేషములను కర్మలుగా భావించువారికి హెచ్చరికగా, శ. ర., 'ఒత్తు' క్రింద, — "చిగురొత్తు ఇత్యాదులందలి ఒత్తు ఇంచుక్కునంటిదని తెలియునది" అనియు, 'చిగురొత్తు' క్రింద — "చిగురొత్తు=చిగురుచు—మనమునఁ గయ్యపు వేడుక, చిగురొత్తి' ఇక్కడ చిగురొత్తి అనఁగా పుటఁగానని యర్థము" అనియు, "చిత్తియ చిగురొత్తి అన్నప్పుడు, చిత్తియ అనురక్తము కౌఁగా అని యర్థము" అనియు వివరముగా ఒత్తి చెప్పి యున్నది.

కావున 'కయ్యము పాడుచు' అను ఏకపద క్రియలోని కయ్యమును వేరుపరిచి కర్మయనుట సంప్రదాయముకొనిన నా విన్నపము.

(2) శ. స. ధాతువులలోని పదములు భిన్నములు గా నేకాదు. తరుమానుగానున్నను వాటి ధాతుత్వము చెడదనియు, పద సమన్వయమున ఆ రెండు పదములను చేర్చి, ధాతువుగా గ్రహించి అర్థము చెప్పికోవలెననియు తెలిపి, 'నోగింతికం టెఁజేయ' — 'పటైఁ జెఱు' — 'జంగల్ చెంగునకొ గొంకొ' ఇత్యాది ప్రయోగము లిచ్చియేయున్నాను. (పు 58; 58). కావున మరల నిక్కడ వివరింపనక్కరలేదు. అయినను విషయ విస్పష్టత కింకొకటి రెండు ప్రయోగములు, —

(1) "చెఱులు చూఱులుపట్టు సేఁగి మాన్పు చుటన్న
చెసనదే మఱియుఁ గావించె దీవు"
(సిం వార. ౪౫)

చెఱులు చూఱులుపట్టు సేఁగి—యనగా, చెఱులు పట్టు సేఁగి, చూఱులుపట్టు సేఁగి—యని యర్థము. చెఱులు పట్టు, చూఱులుపట్టు—అను రెండుక్రియలును ఇంగు జోకింపబడినవి. చెఱులు=చెఱులను, చూఱులు=చూఱులను, పట్టుసేఁగి=పట్టుకొనునట్టి సేఁగి—అని యర్థము చెప్పరాదు.

'చెఱులచూఱులుపట్టు' అనునీ ప్రయోగముకొంగు కొనడును చెతిప్పుకొను' అను ప్రయోగము వచ్చెడి.
(మా. పు. 29).

(II) "నిద్రయొన్నఁడుఁబోఁడు" (భాస్కర సుందర. 302).

ఇంగు 'నిద్ర'—'పోఁడు' అను పదములు వ్యస్తముగానున్నను, ఎన్నఁడుకొ, నిద్రపోఁడు—అని యర్థము చెప్పవలె నేగాని, నిద్ర=నిద్రను, ఎన్నఁడున్=వీనాఁడును, పోఁడు—అని చెప్పరాదు.

(III) "తెక్కిన నాయకబలమును
లెక్కింపఁ టితామహుండు లేఁడు"
(భాస్కర. యుద్ధ 485).

పితామహుండుకొ—లెక్కింపలేఁడు—అని యన్వయము

(IV) "ఉక్కుపు మేనుల యాతుధాను లొక్కొక్కని మెచ్చనట్టి భటు లుండును లొక్కొక్క వాని వాకిటన్" (—, —, 16).

ఒక్కొక్కవాని వాకిటన్=నాని ఒక్కొక్క వాకిటన్—అని అన్వయక్రమము.

ప్రాధికపుల రచనలలోని ఇట్టి ప్రయోగ విశేషములను భాషా సంప్రదాయమును గమనించి యన్వయింపవలె నేగాని మూలకు మూలగా అర్థముచెప్ప నొప్పుననియు, 'పాడుతుఁగయ్యము' అని పదములు వెనుక ముందై యున్నను, కయ్యముపాడుతుకొ=యుద్ధముచేయును అనియే చెప్పవలెననియు 'పాడుతుకొయ్యము' — 'పటైఁజెఱు' — 'నోగింతికం టెఁజేయ' ఇత్యాది వ్యస్తప్రయోగములలోను విశేష్యములు ప్రథమలోనే యుండుట గమనింప దగిన యంశమనియు, 'కయ్యులుపాడుచు' శ. స. క్రియగావునను—అందలి 'పాడుచు' అకర్మకముగావునను 'కయ్యము'ను కర్మగా గ్రహించి 'కయ్యముం బాడుచు' అనుట పాసగనియు సారాంశము

మరియుక విశేష మేమనగా: సకర్మక క్రియలును శబ్దపల్లవము లగునపుడు అకర్మములగు మండును —

- ఉ — (1) కయ్యమిచ్చు (=సంగరమిచ్చు) = యుద్ధమునకు వచ్చు.
- (2) వెన్నిచ్చు=పాటిపోవు
- (3) మొగమిచ్చు=సుముఖముగు
- (4) చెల్లుగట్టు=చెటుగా చేర్చును.
- (5) ఎడకట్టు=మానినపుండు మరల గడ్డగా చేర్చును.

సాహిత్య సమీక్ష

ఇత్యాదులు —

(3) తెనుగు పలుకుబళ్ళ తెన్ను లన్నియు కలయజూచిన సుప్రసిద్ధ విమర్శక వ రేణ్యులు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, జయ-గ్రీష్మ 'పరిశోధన' పత్రికలో 'పలుకుబళ్లు-పదబంధాలు' అను శీర్షిక క్రింది, ఈ శ. ప క్రియల స్వరూప స్వభావములను విశదపరిచి యున్నారు. అంగు, నెనుచును, నెనుతెవులు, నెన్నంటు. నెన్నడించు, నెన్నిచ్చు, నెన్నాడు-అను పదములతోపాటు 'నెన్ను దన్ను' కూడా సరియున్నది అన్వయము చదివినచో 'నెన్ను దన్ను' అను క్రియలోని 'నెన్ను' కర్తయునుకాదో తెలియగలదు

మరియు,—ఉభయ బలంబులు పురికొని...అ
క్షుభితములై పోరాడెం

(బ్రతువులు నెన్నుదన్ను చూడ)

(భా. (దాణ. 1.985)

అన్నచోట, — (బ్రతువులు, నెనుదన్ను చూడన్ = ననుక నిలిచి చూచుచుండగా — అనుట యుచితమో, నెన్నులను తిన్న చూచుచుండగా — అనుట యుచితమో విచారించినను ఈ 'నెన్నుదన్ను' క్రియయొక్క తత్త్వము తెలియగలదని నా విన్నపము.

శి. ర. లో — "నెన్నుదన్ను (నెన్ను + తిన్ను) ననుకనిల్పు, నెంబడించు" అని చెప్పబడియున్నది.

౪ ఉద్దు

(పుట. 107) "ఉద్దు — అనునదీ నీకవచన రూపమునుట యుక్త సహము. ఇవిశు ఉళుంగు; కన్నడము ఉద్దు; ఉద్దు. ఆంధ్రదేశమున కన్నడ సామీప్యముగల రాయలసీమలందీ దీని నాడుక. ఇతి రత్రి ఇది అర్థముకాని పదము మినుము గదా అక్కడ వాడుక కన్నడముందు దీని యాపవర్తి కైక రూపము 'ఉదిన'. తెలుగులోను అదే సంక్రమించినదను కొందును — శి. ర. 'ఉద్ది'ని గ్రహించినది గావున మనము దానినే గ్రహింపవలెనని, 'ఉద్దు' తిప్పని చెప్పలేమని నా మతం. శి. ర. లోని శబ్దార్థ స్వరూపము లెన్నోచోట్ల నేడు మనము సంకేహంపవలసి యున్నాము గదా."

*

*

*

సంకేహించుట వల్ల సేగదా యిట్లు చర్చింప వలసివచ్చినది. 'ఉద్దు' కన్నడ పదమే. కొద్ది దెవగు? శి. ర. గ్రహించిన 'ఉద్ది' తిప్పా? ఒప్పా? అన్నది మన కిక్కడ విచారణీయము. "ఉద్ది నేను — ఉద్దిపప్పు అనియే దేశమున వాడుక" అని తెల్పిన యిగ్నా పండితుల వ్యాసములను (పు. 109లో) ఉదాహరించినయే యున్నాను.

మరియు, తెనుగును - కన్నడమునను పంకి తులును, కన్నడ దేశమునకు సమీపమున నున్న తెనుగు సీమనాగుననై శ్రీ గో. నానుదేవశాస్త్రిగారు 'ఉద్ది' అనియేగాని 'ఉద్దు' అను వాడుక లేదని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నాడు. (చూడండి - పండితాభి వ్రాయ మాలలో)

మరియు, మాయింబ పనిచేయుచున్న అరవశిల ఇట్టివల ఒక నాడు ప్రస్తావ వశమున "మిస పస్యను మేము ఉళుంగునగువు అంటాము; నాలుపురం వాండ్లు-ఉద్దిపప్పు అంటాడు" అన్నది. నాలుపురం అనగా అరవము తెలియని తెలుగువాండ్లని ఆమె భావము. అది (హేళనెనాట.)

కావున 'ఉద్ది' తిప్పా కాదు; ఒప్పే. తిమిళు 'శార్' చాగు-అయినట్లే కన్నడపు 'ఉద్దు' తెనుగున ఉద్ది అయినదియు, తెనుగు నిఘంటువు గ్రహించ వలసినది తెనుగు నాటవాడుకలోనున్న పదమునుగాని కన్నడములోని పదమునుకొదనియు, శి. ర. గ్రహించిన ఉద్దయే సాధుగూపమునియు నావిజ్ఞప్తి.

౫ తిరు - తిరు

(పుట 138) "తీగు-తీటు ఈ రెంటికినిగల అర్థ భేదము తాత్పర్యమే కాని వేరుకాదని నానమ్మిక. ఇంకలీ శిశులరేఖమును కృత్రిమమే. ఇది 'తీరణి' అను ప్రాకృతిరూప మూలకము. సంస్కృతి 'తిర' భాగువు కనుక ఇంగు బంజితా సహజముకాదు. ఈరేఖద్వయ సంప్రదాయమే ద్రావిడ భావలతో అవిచారితరము ణీయముగా వచ్చిపడిన బెడదను భావము నాకు బలియుచున్నది.

*

*

*

బంకిగా భావకొక పెద్ద బెడదగానే యున్నది. దానికి సరియైన వ్యవస్థయును లేదు. శేకపోయినను

అది యిట్లే భాష నంటి పటకొని వచ్చుచునే యున్నది గదా! ఇది విచక్షాంతరము.

తీగ—తీజుల కర్ణభేదము లేకున్నచో భిన్నార్థములు చెప్పకుండుట మేలు. భిన్నార్థములు చెప్పి విరుద్ధరూపములు చూపుట సరికాదని నా పరామర్శ. అంతే.

౬ ఈర్ష్య

(పుట. 158) ఈగ+పేను=ఈర్ష్య అని మీరు నూచించిన పుష్కతి త్రి ఇంకను విచారణీయము. ఈర్ష్య, దువ్యేన ఈ రెండును, ఈగబాని, దూబాని అని మాప్రకృత పామర వ్యవహారము 'తీసివేయునట్టి సాధనము' అను నర్థమును బోధించు దీర్ఘపదమే అంతరించిపోయినదని యూహించుట కష్టము. కాని 'నే' నంతికంటె మంచి పుష్కతి త్రి నూచింపలేను — ఈగబాని—దూబాని లోని 'బాని' లేక 'పాని' కి అర్థము కాని మూలము కాని నాకును ఇంకను బుద్ధికి తట్టలేదు

* * *

మాప్రకృత 'దూబాని' లేదుగాని. ఈగపేన - ఈగపేన ఉన్నది. కాలక్రమమున దీర్ఘము ప్రాప్తి మగుటయు, వర్ణలోప వర్గాగమగులును అసహజములు కావు గదా!

ఈగపేనకు సంబంధించిన నా వ్రాత సరియైనది కాదని శ్రీ సంపత్ గారు (Special Officer Vocabulary research Institute unit, Rajah-mandry.) తమగోనన్నట్లు శ్రీ యే. రా. దయసులు గారు నాకు వ్రాయగా, —ఆయ్యా తమాహించిన పుష్కతి త్రి యేమో దయచేసి తెలుపవలసిన—దని శ్రీవారిని కోరితిని. కాని కారణ మేమో ప్రత్యుత్తరము రాలేదు.

ఏమైనను నా వ్రాతలో సత్యము కలదనియే నా నమ్మకము. అందు కొధార మేనునగా : వాచిశ్చ నిఘంటువులోను నేను చెప్పిన పుష్కతి త్రియే యున్నది. ఈచ్చ పాదమిది పిమ్మట నేను చూచుట తటస్థించినది. ఎట్టి చేరికయు లేని యిగువర కొక తేభావము తట్టివచ్చును అందు సత్యముండి తీగనని నా యభిప్రాయము. పెద్ద లింకను విచారించుదు గాక.

జలపూత

(పుట. 165)—(1) జలపూత; 'జలపూత బంగారు సంసారము' అన్న ప్రయోగము అన్నచూ చాగ్యుని పాటలోనున్నది. ఆ శిల్పములోను 'పూత' కంటె 'పూత'యే యుక్త మనిపించును—'జల పూత'కంటె 'జలపూత'యే యెక్కువ న్యాయముని భావించును. మొలామును పూయుదుగాని పోయుదుగా! అన్నచూచాగ్యులపాట రెండుగకముల రేఖలలోను 'జలపూత' అనియే స్పష్టముగా నున్నది. మరి చింతి. ఈ రెండుధాతువులకును మూలమైన దేశీయ ధాతువు 'పుయ్' అనునది కన్పించును నున్నది. దానికి 'పూత' అరము కాని 'పూత' కాదు. తెలుగున రూపభేదము వెంట అర్థభేదము వచ్చినది. ఈ సందర్భమున (2) జలపోషణమును గూర్చి కూడ నా సంగ్రహములు మనవి చేసికొందును ఇది నెత్తించున్నది శి ర—కాని దాని రూపము చూడగా అది తిద్భవమునుకో దగియున్నది. 'అపోషణము' మూలముగావచ్చును. మరి 'భోజనము'—'ప్రక్షణము' గూడ కొవచ్చును. ఎట్లును 'పాలు—క్షీరము' అను శి. ర. మొదటి యర్థము ఎట్లు వచ్చినదో విచార్యము. మరియు శి ర చూపిన "ధూ ప్రవగం బోషణ మిన్ము నంగవలె నే" అనుభాగవతి పద్యమున "ధూ ప్రవగం డోషణ మిన్ము నంగవలె నే" అను పాఠాంతరము కలదు. ఇంక 'యగూని'లోని 'కంపు పోషణములు దానినిం బులు' అను శి. ర. యదాచారణము ప్రాసప్రభానము గనుక దాని కేన్ గౌజార్థము చెప్పదగును గాని ప్రకరణమును బుగ్గురించుకొని 'కాంతి' అను నర్థము అంతే ఇచ్చుటలేదని. భాగవత ప్రయోగమునకు భోజన మరము చెప్పవచ్చును. కుస్తీకి ముందు శి క్తికై 'దొరకు జెప్పి తిండి పెట్టించునునవలెనా' అను భావము కొవచ్చును. లేదా పోషణ శిబ్ధివముగా గ్రహించి కుస్తీకి పూర్వ బావిగా మల్లులు చెసికొను 'తిగూరి' అను నర్థమైనను చెప్పవచ్చును అట్లే 'భాష పోషణములు' అను తెన్నాలి కవిప్రయోగమునకు వట్టి మాలమాత్రిమైన భోజనమో - పోషణమో అర్థము కొదగును. (3) ఇక 'పైడి జలపోషణపు వీణె'లోని 'జలపోషణ' మెట్టి శిల్పమో నే నూహింపలేకున్నాను. వ్రాసినచో చేసిన వీణమీద బంగారు మొలాము నిలువదు. నేను చూచినంతవరకు బంగారు రేకులను చిత్ర

సాహిత్య సమీక్ష

చిత్రములుగా కత్తిరించి పొదిగింతుగు. మరి బంగారు పూతిగు సనికెవచ్చునట్లు ఇంకే యితర లోహముతోను వీణలు చేయగు. చెసినా అది నాది మాధుర్యములేని మోతిదండుగా, బొమ్మల వస్త్రపుగా మాత్ర ముండు గలదంకే. కనుక పోత-పోసనము రెంటికీని పూతియే యర్థము కాగలదా? అను సంశయము నాకున్నది. తము విచారించు. మన నిఘంటువు లిచ్చు అర్థము లెన్నో చోట్ల ఉపాత్, లక్షణాలక్షణగా చెసి కొన్నవి. వానిని ఇప్పుటి కల్లే అంగీకరింపలేముగదా!

* * *

(1) 'జలపోత బంగారు' అను మాటకు పూత బంగారు—అనియే అర్థము. కావున 'జలపోత బంగారు సంసారము' అన్నను అన్నమాచార్యుని పాటలోని శిల్పమున కెట్టి భింగమును కలగదు. మొలమును పూయుదుగాని, పోయగు. ఆ మాట నిజమే; కాని ఆ పూయుట నే జలపోత (=జలపోస నము)—అంగుగు. అది జాతీయము. జాతీయములగు నుదాహరణములు రూఢములు. వాటికి అవశ్యవార్థ కల్పము చేయుట సరికాదు.

'పోయ' ధాతువు 'జలపో' చేరి శబ్దసల్లవమే 'పూయ' అను నర్థము నిచ్చుచున్నది. విలక్షణార్థ మిచ్చుటయే గదా శబ్దసల్లవ లక్షణము?

ఈ పోయ ధాతువే 'పోగు' అను పదముతో కూడినపుడు 'కుట్టు' అనునర్థము నిచ్చును

"పోగుపోయ = సంతింకై తిన్నగా పోగు పాటించి కుట్టు" — 'పోగుపోతి = పోగుపోయుట' (శి. ర)

మరియు, వాసపోయ - అను క్రియలో 'పోయ' నకు 'పోయ' అని యర్థము.

"వాసపోయ = వాసాలపోయ" (శి. ర)

అనుపోయ — అనుక్రియాగా 'పోయ'నకు, నూలపోసు అ ప్రక్కకు—ఈ ప్రక్కకు 'పాటించు' యని యర్థము.

కావున 'జలపోతి'లోని 'పోతి'కు 'పూతి' అని యర్థము చెప్పట తప్పుకాదు; బిచ్చే. ఆ 'పోతి' ను 'పూతి'గా సవగించుట మాత్రము ఒప్పుకాదు.

జలపూతి—అను పదము రాగిరేకులమీద నున్నను—రతి పలకమీద నున్నను సాధువు కొద నియే నా యభిప్రాయము.

(2) 'పోసనము = పాలు' అని శి. ర. చెప్పట కారణమేమో, నాకును తెలియలేదు. పోసనము తద్భవముగనేమో నేను చెప్పజాలను.

(3) జలపోసనము... పూతపనే గాని రేకులు పొగుగుట కొదవి యా క్రింది రచనలవలన నూహింప నకుచున్నది.

(i) పసిడి జలపోసనముతోడ నెంక మెసగు బిసగుపోసను పుటియ కప్పెరసించి" (మర. 5-55)

(ii) పసిడి జలపోసనములు పావజోలు" (రాధా మా. 5.145) ఈ పావజోళి మీది—పుటియ మీది జలపోసనము - బంగారు పూతికాదు; రేకుల అతికింపే ననుకొందము...

తలపుట్టె (యెముక)పై బంగారు రేకు లతుకు పడి నిలువగా వీణె కొయ్యపై బంగారుపూతి నిలువదా?

మరియు, బంగారు—వెంకి సన్నాయు లీనా డున్నవి గదా; అది మొలము చేయబడిన కొయ్యలు కావా? అట్లే బంగారుపూతి వీణెయు నెంగు కుండు రాదు?

ఇంకొకమాట... బంగారు పూతి వీణ లోకమున లేకపోవుకాక. కావ్యలోకమున నేల ఉండరాదు? ఈశ్వరిని చేతి పునుకకు జలపోసనము వట్టించిన అతి లోకశిల్పము...కవులు మాని వీణకు పట్టింప జాలరా?

కావ్యప్రపంచమున బంగారు చుటువాలు, బంగారు బాణములు, బంగారు కమలములు, బంగారు రెక్కల పక్షులు, బంగారు కొంఠలు నుండగా... బంగారుపూతి వీణయందుల అబ్బురమా?

"పైపూతి దుచికాక ప్రతియొకన్నెరకాయ

లరిది మేగువు తలయంపి నిశి" (చను. 2 42)

ఇంగు కిన్నెర యను వీణెకు నేసిన గుబ్బు కాయలు పై పూసిన బంగారుపూతి గలవిగా చెప్ప బడినవి.

వీణె సారకాయల కలికిన బంగారుపూతి వీణె కతుకదా? ఇంతి యెందుకు: బంగారు పూతి వేసిన వీణయొక్క బంగారు వీణయే కలదు. చూడండి—

(a) "ఒక తె దన్ను మోచి యుదికి కిన్నెర గాలిం బలక నింతి చలించి బయలుమోలు."

(చను. 4 75)

“ఉడిగి కిన్నెర=శుద్ధ సువర్ణ(మయ) మైన వీణా విశేషము” అని టీక.

(b) “(కొత్తి ముత్యాలకెంబటు కుచ్చులమరు పసిడి వీణె కరంబునంబట్టి...వచ్చె నమ్మధుర వాణి” (గాధామా. 2 50)

(c) “శృంగార కుసుమంబు చిన్న చుక్కల గాజు పసిడి కిన్నెరవీణె పలుకుచోడు” (శృంగ. నై. 15)

శ్రీనాథాది కవుల మాట యటంబునకు. ‘సంగీత కళారహస్యనిధి’ యొ ‘వసు’ కర్త బంగళా పూఁతి కీణెను—బంగళా వీణెనుగాక చెప్పియుండగా, బంగళా సన్నాయలు మన కనులయెగుట నే యుండగా, మ్రానివీణచై బంగారు మొలయు నిలువ దనుటయు, బంగళావీణె నాదమాధుర్యములేని మోతి దిండూగయనుటయు న్యాయ్యమగునా?

ఇక్కడ ఒక్కమాట జలపోసనమునకు శి. ర జలపోతి అన్న యర్థ మొక్కటే చెప్పవలసిగాని దానికి ‘జలతాగు’ అన్న మరొక యర్థమునా కలదు (చూ. వావిళ్ళ నిఘంటువు)

అంతేకాదు; శ్రీశర్మగాగు తెలిపిన—బంగారు రేకు లతికించుట యన్న యర్థమును ఆ పదానికున్నది.

“జలపోసనము—Gilding with gold leaf” (బ్రాణ్యము) ‘పసిడి జలపోసనపు వీణె’ అను మాటకు, బంగారు రేకు లతికిన వీణయనియు, బంగారు మొలయు చెసిన వీణయనియును చెప్పవచ్చునన్నది యిక్కడ సారాంశము.

క కిన్నెర

(పుట 199)—(1) ‘కిన్నెర’ దేవయోని విశేషవాచకము ‘కిన్నెరి’ వీణావాచకము. దీని తద్భవము తెలుగులో ‘కిన్నెర.’ శి.ర. కారుడు గ్రహించిన ‘కిన్నెరా’ శబ్దము నాకెందును గానరా లేదు (2) కిన్నెరల స్వరూపమెట్టిదో మనకు నికర ముగా తెలియదు. గంధర్వ కిన్నెరలలో ఎవగు వ్రతే కులలో, ఎవగు గాయకులలో తెలియుట నాకు సాధ్యము కాలేదు. అయినా ‘సప్తరాత్రి ప్రయోగేణ కిన్నెర స్వరముచ్యతే’ ఇత్యాది వ్యవహారముచే కిన్నెరలు కంఠమాధుర్యమునకు పెద్దనవారని ఊహింపవచ్చును.

(3) ‘స్త్రీ కంఠమును పుగుషుని కంఠముతో—బోల్పు లయు నుచితముకాదు’ అన్న సంకేతము సార్వత్రి కముకాదు. పుగుషగానము చిన్న చాగుదన్నెడు—భిత్తివంతిరం యది భివేగ్యువతీతి మనె’ అని స్త్రీ గానముతోబోల్పినాడు. (భాసుని దర్పి చాగుదత్తియు) కనుక మల్లి నాగుని టీకలో అనాచిత్యము నాకేమియు కానరాదు. (4) స్త్రీ గాత్రమునందు తరస్థాయియు, పుగుష శారీరముందు మంద మధ్యను స్థాయిలును సుగ్రహముగా నుండును. కొందరు పుగుషల—స్త్రీ దేహతత్త్వములలో ఇది విపర్య స్థముగా నుండవచ్చును. కిన్నెరజాతివారి శారీరములో ఈ తారస్థయము ఎక్కువగా నుండెడిదేమో? నేటికిని తిక్కిన వారికంటె ఆంధ్రజాతిలో ఈ గాత్రస్థయము ఎక్కువగా నుండుట మనము గమనింపగలము. కిన్నెరలలోను స్త్రీ పుగుష తారతమ్యము గాత్రములో నుండవలెనని యూహించుట సహజమే కాని అనావశ్యిక నుచుకొందును—ఉపమానోపమేయములను సమాన లింగములుగా భూగ్ను బులో కాళిదాసు చాలా శ్రద్ధతీసికొను శిల్పిగదా? అతడుగూడ ఇందుమతి కంఠమును బోల్పుల యందు కిన్నెరకంఠమందలి స్త్రీ పుం భేదములను గమనింపలేన నుట నాచునవి.”

* * *

(1) ‘అప్సీ’లో, —‘కిన్నెర’—a kind of lute’ అని యున్నది. కాని ప్రయోగము లేదు. నూ. ని ‘కిన్నెరా—చిల్కము’ అని నూచించి, ‘కిన్నెర’ను (శి. ర. వలెనే) తత్త్వమునున్నది. కాని, అది తత్వముకాదు తత్తే. కిన్నెర = కిన్నెర విణ. (తంతెకల్లు నాద్యభేదము) పాల్కరికి—బసవ. (పు. ౮౯)లో, వీణా భేదములలో,—(బహ్య వీణ, లావణ్య వీణ, కైలాస వీణ, సారంగ వీణ మొదలగు నాటితో—‘కిన్నెరవీణ’ యున్నది.

అందే, (పు ౧౮౨లో),—

“క్రీడార్థమై మఱి కిన్నెరవిణ
వేడుకనొక నాడు చినిపింపఁగవ

... ..

పరపంగ కిన్నెర బహ్యయ్యనాఁగ
ధరణిఁజేర్చి”

అనియు ప్రయుక్తమై యున్నది.

సా హిత్య స మీ డ్

కిన్నరవీణ; కిన్నర బ్రహ్మయ్య—ఇత్యాదిగా సమాసఘటితమై యున్నందున ‘కిన్నర’ అకౌరాంత పదమనియు, ‘దగ్భ’వలె—ము లోపము నిత్యమై— ‘కిన్నర’ గా వ్యవహృతమైనవియు గా యాశేయము.

నా యూహను ప్రాజ్ఞులు మన్నింతురేని, కిన్నరకంఠి=వీణావిశేషమైన కిన్నరయొక్క స్వరము వంటి కంఠస్వరము కలదియేయగును. కిన్నరుని (పురుషుని) కంఠస్వరమువంటి కంఠస్వరముకలది కానక్కర యుండదు.

వీణ, ‘వీణా’యైనట్లు—కిన్నర—యే ‘కిన్నెర’ యైనదని నేననుకొందును.

సూ. ని. మతమున ‘కిన్నెర’—కిన్నరాభవము ‘కిన్నెర’—కిన్నరీభవమునట యుక్తిసహముగా నాకు తోచదు.

(2) కిన్నరుల రూప మెట్టిదైనను స్వరమాధుర్యమున వారిచే అగ్రతాంబూలము గంధర్వులు కిన్నరులకూడా జంత్రగాత్రముల రెంటును ప్రజ్ఞావంతులే నని నీలకంఠవిజయాది కావ్యములు చెప్పుచున్నవి.

(3) స్త్రీ కంఠమును పురుష కంఠముతో పోల్చుట యుచితము కాదని నే నన్నది భిన్న లింగ మన్న భావమునకాదు. పురుషకంఠముకంటె స్త్రీ కంఠమే ఎక్కువ కమ్మగానుండును. అందువలన ఆ పోలిక యుచితము కాదన్నాను. పురుషకంఠము స్త్రీ కంఠమువలె అంత మధురముగా నుండదనుటను పై చారుడత్త వాక్యమే తెలుపుచున్నది.

మరియు నీ సందర్భమున ఈ క్రింది పద్యము గమనింపదగియున్నది.

“స్వరము రాగమ్ము పురుషుల సరణిఁ దోచు
మధురిమయు పూవుఁ బోలుల మాది నొప్పు
చాటుగా నాగరత్నము పాట విన్నఁ
బురుషుఁడో లేక కాంతయో యెఱుకపడదు”

—శ్రీ రుక్మిణి వేంకటకవులు.

సందర్భమునకు సరిపడి యుండ నేని భిన్న లింగోపమితి దోషముకాదు.

“ఆ ధృతరాష్ట్రుఁ డావలించిన ట్లఱచెక్” (భా. ఆది. 6. 169) ఇత్యాది రచనలు కలవు. నే నెఱుగుదును.

(4) నరజాతిలో వలెనే కిన్నర జాతిలోను స్త్రీపురుష తారతమ్యము గాత్రములో నున్నది—

మేఘసంశేషములో ‘త్రిపుర విజయో గీయతే కిన్నరీభిః’ (1. 60) అన్నచోట వేరం-పండితులు— ‘కిన్నరీభిః—స్త్రీలనుచెప్పటకంటెస్వారస్వ్యాతిశయము తొలప’ అని పదప్రయోజనము చెప్పియున్నారు.

కావున ‘కిన్నరులలోను స్త్రీపురుషతార తమ్యము గాత్రములో నుండవలెనని యూహించుట సహజమే. కాని అనావశ్య మనుకొందును’ అనుట న్యాయముగా నాకు తోచుటలేదు.

‘ఉపమానోపమేయములను సమాన లింగము లుగా మార్చుటలో చాలా శ్రద్ధ తీసికొను శిల్పి యయ్యును కాళిదాసు ఇందుమతి కంఠమును బోల్చుట యందు కిన్నర కంఠమందలి స్త్రీ పుం భేదములను గమనింపలే’ దనుటయు న్యాయ్య మనిపించుట లేదు.

మల్లి నాథుని వ్యాఖ్యను సమర్థించుటకై కాళిదాసుని కవితాశిల్పమును వెలితిపరుచుట యొప్పు దనియు, ‘కిన్నర’ శబ్దమును వీణా పర్యాయముగా సాధించి ఆ మహాకవి శిల్పనైపుణ్యమును కాపాడుట ఉత్తమ పక్షమనియు నా విన్నపము.

కిన్నరా శబ్దమును గూర్చియు, కిన్నరకంఠియను సమాసమును గూర్చియు మీ యభిప్రాయ మేమని నేను శ్రీ సన్నిధానం నూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారికి వ్రాయగా వారిట్లు బదులు వ్రాసినాడు.

“కిన్నరా పదము విలియముని నిఘంటువులో కలదు. వాచస్పత్యములో లేదు. కిన్నరాకంఠి యగును. కిన్నరవంటి కంఠము గలది అని యర్థము వచ్చును. ‘కిన్నరకంఠి’కి ఆ యర్థము రాదు. ‘కిన్నరకంఠి’ అనగా వీణాస్వరమును బోలిన స్వరముగలది అనునది శబ్దార్థము గాక తాత్పర్య రూపముగాఁ గావచ్చును.— కాళిదాసు ఒకవేళ కిన్నరా పదముతోనే సమాసము చేసి, అకౌరాంతముగా గ్రహించి, ‘కిన్నరకంఠి’ అని ప్రయోగించెనేమో? కుమార సంభవమున “రతిదూతి పడేఘ శోకిలాం” అని “దూతీ” పదమునకు ప్రాస్యముచేసి (4 16) ప్రయోగించి యున్నాడు గదా! భుజ-భుజా; ఘా-ఘణా; వీడ-వీడా; బాధ-బాధా; ఊహ-ఊహా మొసలగు చెక్కు శబ్దములు గలవు. కావున అకౌరాంతమగు వీణార్థము గల కిన్నర శబ్దము అంగీకరింప వచ్చును.

కిన్నరుని కంఠమువంటి కంఠము గలది అను అర్థము కన్న కిన్నరము వంటి కంఠముగల దనుటయే మంచిదిని నా యభిప్రాయము.”

౯ చే వెలుగు

(పుట. 204) “చే వెలుగు ఇందరునున్నగలదా? కంచె, ఆవరణము అను నర్థమున “వెలుగు” నిరనుస్వారము గదా?”

* * *

ఆవరణార్థమున “వెలుగు” నిరనుస్వారమే కావున నూ. ని. చెప్పిన యర్థ మొప్పును. అప్పుడు నేను గమనింప లేదు. అదియే సరియైన అర్థమన్నాను. ఇప్పుడైనను తప్పునుటకు నా మనసావృత లేదు. చే వెలుగిడి చూచుట యనగా కంటికి చేయారచేసి చూచుటయే. కావున ఆ వెలుగు (= ఆవరణము)లోను అరసున్న యున్నట్లు భావించుట యుచితమేమో? అరసున్న కొరకు పోయి. అసలర్థమే నిండు సున్న యగు నట్లున్నది. ఇది పెద్దలు చక్కగా విచారించి నిర్ణయింప వలసిన విషయము.

౧౦ ఒడికపుర దనసాబగు

(పుట. 209) “ఒడికపుర దనసాబగు - అనుభావ మాక్షేపించితిరి. పుంపులకు పరుష సరిశములు పరమగు నపుడువచ్చు ను గాగమకార్య మింజేలరాదు? అందుకు ఇంచ్చి “తన” త్వార్థప్రత్యయము కావలసిన పని లేదు గదా?”

* * *

పుంపులకు పరుష సరిశంబులు పరంబగు నపుడు ను గాగమంబగుట సమాసమునను, తనంబు పరంబగు నపుడును - అని మాత్రమే బాల. సంధి. నూ. 25, 31 చెప్పవచ్చును.

“ఒడికపుర దనసాబగు”లోనిది “తన”గాని “తనము” కాదు గనుకను, ఒడికము “సాబగు”కు విశేషణముగాని “తన”కు కాదు గనుకను, ఒడికపుర దన; ఒడికపుర దాను - ఇత్యాదిగా సర్వనామముల తోడి సమాసములు నా కెందును కనబడ నందునను, విశేషణ విశేష్యములకు నడుమ మరియొక పదముచేరిన సమాసములను గాని అట్టిపట్టున జరుగు వ్యాకరణ

కార్యమునుగాని వ్యాకరణములు తెలుపక పోవుట చేతిను అందు ను గామునురాదని నేననుకొన్నాను.

శ్రీ శర్మగారు నన్ను మంజులించిపిమ్మట నేను శ్రీ మల్లాది మూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారికి వ్రాసి కొనగా, వారు “అది ‘తనము’ కానక్కట లేదు. అక్కడ పరుషము పరమైతే ను గామును రావచ్చును. (ఆం భా. శా. పు. 100, 101) నా మతము ప్రకారము అక్కడ ‘సకారాగము’ బహుళము, చేయక పోయినా తప్పలేదు. అంతేకాని ‘ఒడికపుర దనసాబగు’ తప్పనరాదు” అని దయతో బదులు వ్రాసినారు. పెద్దల శాసనమును శిరసావహించుచున్నాను.

కాని, ఉన్నతపురదనమే ఉన్నతపుర దనవారి మేడ సరసపుర దనతనయుని పాట. అనుట సమంజసముగా నాయంతరాత్మ అంగీకరించుట లేదు. కారణము భ్రాంతియే కాబోలు!

ఒడికపురదనసాబగు—వంటి యీ క్రింది రచన నా కిట్టివల కనబడినది.

“గుత్తపుర దను చన్ను గుబ్బుల కన్నూరి”

(రాధా మా. 1-118)

౧౧ పంజు

(పుట. 257) “పంజు—ఇది దివిట్టి అను నర్థమున ‘పాంజు’గా మా ప్రక్క వ్యవహారము. పుంజ శబ్ద భవమేమో? కాంతిపుంజ, లేజఃపుంజ శబ్దముల సంగ్రహము గానోపును. కన్నడమున పంజు అనియే కలదు. దివిట్టి అను నర్థ మొకటే ఆ భాషలో. తెలుగులో ఎన్నో అర్థాలు. ఇన్ని యెట్లు వచ్చినవి? ‘పాలకీ దండెలు’ అను నర్థము ఇంకను విచారంపక దగును. ప్రకరణమునుబట్టి అర్థమూహించుట సత్సంప్రదాయమైనను దానికి ప్రామాణికత తక్కువ.”

* * *

పుంజ శబ్దభవముగా భావింపదగిన ‘పుంజము’ అను పద మొకటి యిక్కడ వాడుకలో నున్నది. శ ర. లోను ఉన్నది. ‘పంజు’కూడా పుంజ శబ్ద భవమే నన ననువు పడునో — పడుదో! ‘పాంజు’ కాంతిపుంజ — లేజః పుంజములకు సంగ్రహ రూపముగా నాకు తోచుటలేదు.

సాహిత్య సమీక్ష

ఆ ప్రక్క 'పంజు'ను 'పాంజు' అన్నట్లే, ఈ ప్రక్క పప్పును 'పాపపు' అనుటయు, పగడమును 'పాగడము' అనుటయు పాచురసంఘమున కలను. కాని ఆ వ్యవహారము శబ్ద స్వరూప నిరూపణాదుల కెంతవరకు సనికివచ్చునో!

తెనుగున 'పాంజు' అను విశేష్యములేదుగాని, క్రియయున్నది.

“పాంజు=పాఁజు” (శి. ర.)

'పంజు'కుగల అర్థా లన్నియు లోకమునుండే వచ్చినవని నా మనవి.

శబ్దసిద్ధికిని—అర్థసిద్ధికిని లోక మేగదా ఆధారము?

౧౨ దునియు

(పుట. 275) “దునియు — అను ప్రశ్నోక ధాతు వున్నదని నే ననుకొను. దున్ను—దునుగా ఉచ్చారణ లాభమున మారును. అప్పుడు దుని యెదవు—దునియెదవు—అను రూపము సహజముగా నేర్పడును.”

* * *

'దునియు' ప్రశ్నోక ధాతువుగా నేను భావించుట ముమ్మాటికిని తప్పే. ఆ తస్య, శ్రీ శర్మగారి వాక్యము చదువువరకును నా మనసుకురాలేదు. తస్యను తెలియజెప్పినందుకు వారి కనేక కృతజ్ఞతా వందనములు.

౧౩ అధమనము

“పుట. 311 లో — ‘దానాగమన వినిమయ విక్రమాదులు’ అన్న వాక్యమున్నది. ఇందిలి రెండవ శబ్ద మేది? దాని యర్థమేమి? ‘దానా...విక్రమ’ ఇత్యాది వ్యవహారము విచిత్రముగా నున్నది. అగమనము ఆధానము కొవచ్చును. దాని రూపాంతరములే ఆధి; ఆహి మనలో కలవుగదా. లేదా అగమర్త శబ్దము దాని మూలమా? రూపసామిప్యమున్నదిగాని అర్థము చాల దొంకతిరుగుటగా నుండును.

* * *

గుంటూరు మండలములో విక్రయ దిస్తావేజులలో—‘ఈ భూమిని దానాగమన వినిమయ విక్రయాది సర్వవస్తువులతో నీ వమధించవలసినది’ అని వ్రాయుటకలదు. నే నా సమాసము నట్లే గ్రంథమున

కెక్కించినాను. అగమన మనగా తాకట్టు పెట్టుట యని నా చిన్ననాటి వినికి. అంతేగాని ఆ శబ్దమును గూర్చి నే నెన్నడును విచారించినది లేదు. శ్రీ శర్మగారు తొలుత నన్నడిగినప్పు డీమాటలే వారికి వ్రాసి తిని.

మరల వారు ‘దానా...విక్రయ’ ఇత్యాది వ్యవహారము విచిత్రముగా నున్నదన్న తరువాత నా కేమియు పాలుపోక ఆందోళన పడుచూ—శబ్దము అగమనమై యుండునా యనిపించి, వెంటనే ఆంగుబాటలో నున్న శబ్దార్థ చంద్రిక నెత్తి చూడగా, అందు ‘అగమనము=తాకట్టు’ అని యున్నది. బ్రతుకు జీవుడా అనుకొన్నాను. అగమనము శి. ర. లో, వా. ని. లోను లేదు. నూ. ని. లో ఉన్నది.

౧౪ అంగుళము

(పుట 320) అంగుళశబ్దము సంస్కృతభాషలో నున్నదా? తత్పురుష బహువ్రీహి సమాస ఘటితమైనప్పుడు అంగుళీ శబ్దము అకారాంతము గాఁగలదు. కాని స్వతంత్ర ప్రయోగము నెడవలసి యున్నది. తత్పురుషచంద్రికలో ఉన్నమాట నిజమేగాని ప్రమాణమును ప్రయోగమును చూపలేదు.

* * *

అంగుళ శబ్దమును, ఇతర కవులమాట యటుండు—తిక్కనయే పలుమారు విడిగా వాడుటయేకాక ‘అంగుళాగ్రములే’ అని సమాసమునను వాడియుండగాఁ (చూ. పు. 322) ఆ శబ్దమును గూర్చి యింకను విచికిత్స యేల? సంస్కృతి రచనలలో స్వతంత్ర ప్రయోగ మగపడవున్న సోమయాజిగారి ప్రయోగమును శిరసావహించవలసినదేగాని తప్పునజాలముగదా!

సంస్కృతగ్రంథములలోను అంగుళము కలదేమీ పండితులరయగుదుగాక.

౧౫ కవిత - కావ్యము

(పుట 320) “కవిత-కావ్యము ఈ రెంటికిని అర్థభేద మున్నదా? కవితారసము, కావ్యరసము ఇత్యాది ప్రయోగము లున్నవి. కవితా కావ్య శబ్దములకు తత్వోభేదమున్నది. అర్థభేదము నాకు గానరాదు. సముదితిమైన గ్రంథమునకు—అది యొకముక్కమైనను గావచ్చును—కావ్యమనియు, దాని

రచనా క్రియకు కవిత్వమనియు నేడు వాడుచున్నాము. ప్రాచీన వ్యవహారములలో రెండును భేదము లేకయే వాడబడినవనుకొందును. శబ్దప్రయోగము ప్రకారము కావ్యము కవి భావ కర్మలు రెంటిని, కవిత కవి భావమును మాత్రమే తెల్పునుగదా! క్రియారూపముగా తోపని భావము దురవగాహము గనుక భావకర్మలకేకత్వమునే వ్యవహారమును గ్రహించినాము. —

“ఏకైక కవితా స్థానాం గ్రామ
యాశ్వాయ హస్తి నే
అంత తోన్నాయ వస్త్రాయ|
తాంబూలాయ చ కల్పతే.”

అని నీలకంఠ దీక్షితుఁడు కవితా శబ్దముచే కావ్యమునే చెప్పుచున్నాడు. తెన్నాలి రామకృష్ణుఁడు—‘నలు దెఱంగుల నెన్నఁగల కావ్య ధారలు’ అని వాడినాడు గదా. మీరు భావించినట్లు ఇందు ‘కావ్యధారలు’ కవిత్వ ధారలుగా నుండువలదా?”

* * *

నేడు మనము సముదితిమైన గ్రంథమును కావ్యమనియు, దాని రచనాక్రియను కవిత్వమనియు వాడుచున్నాము గనుక నే, నేను కవిత్వమును కావ్యమునుట సరికొదన్నాను.

కవిత్వము చెప్పనేర్పిన ప్రతివాడును కావ్యకర్త కాడు. అందుచేత నే,—

“అశుకవిత్వంబు లల్లి తేనేసరా?
చిత్రప్రబంధముల్ చేయవలదె?”

అన్నది ముద్దుపళని. (రాధికా. 3. 14)

కవిత్వము ఈశ్వరానుగ్రహ లభ్యము (పుట్టు తోనే రావలసినది). కావ్యము కవితాసాగ్యము.

“గాంధర్వంచ కవిత్వంచ | శూరత్వం దానశీలతా
అభ్యాసా న్నోపలభ్యంతే|

చత్వారస్సహజానణాః”—కదా!

కవులు కవితాశబ్దముచేత కావ్యమును, కావ్య శబ్దముచేత కవితను చెప్పటయు, సతితిలు సందర్భము ననుసరించి తత్తదర్థములను గ్రహించుటయు సంప్రదాయముగా నున్నను, మనము కవిత్వమును, కావ్యమును విభజించి వివక్షించుపట్టున—అందును నిఘంటు

వులలో — కవిత్వమును కావ్యమునుటయు — కావ్యమును కవిత్వమునుటయు చెల్లెదని నా మనవి.

చతుర్విధ కవితలను చతుర్విధ కావ్యములనియు, పంచకావ్యములను పంచకవితలనియు పేర్కొనుట కీనాటిలోక మంగీకరింపదని నేననుకొందును.

‘చిత్రము’ కవితాభేదముగాని కావ్య భేదము కాదు —

అప్పకవి, చిత్రబంధ గర్భకవిత్వ తత్త్వమును చెప్పచోట—

“అనులోమ విలోమము —

అది గాఁగొన్ని పద్యంబులెల్ల,

క్షీతినిఁ జిత్రకవిత్వప్రసిద్ధనామ,

ధేయములచేతఁ బెంపొందు” నన్నాఁడు.

(4. 368)

‘చిత్రకావ్య’ మనగా చిత్రకవితా కలితముగు కావ్యమును. అట్లే విలోమ కవితామయకావ్యము—విలోమకావ్యము ఉ:—రామకృష్ణవిలోమకావ్యము.

కావ్యరస మనగా కావ్యగత కవితారసమనియు, కావ్యధారలగు కావ్యముఁకు సంబంధించిన అశుధారా—చాటుధారాది కవితాభేదములనియు, కవితా కావ్యశబ్దముల కర్థభేదము కలదినియు నా భావన.

నూ. ని, “కవిత=కవిత్వము, కైత.” —
“కావ్యము=కవికృత్యముగు గ్రంథము, కల్పము” అనియే చెప్పినది.

నా పరామర్శ తదనుసారియే.

౧౬ మ డ వ క

(పుట. 324) “మడవక — మడఁగు ధాతు

రూపాంతరమునుకొందును. మడఁగు=వంగు — అను వాచ్యార్థమునకు ‘వెనుదీయు’ అను గౌణార్థము లభించుట సహజము. — మడవు ధాతువునకు నికరమైన అర్థమేమో మీరు చెప్పలేదు. రూపాంతరము లేనియు లేని క్రియకు ఒక శ. ర. ను నమ్మి అర్థ నిర్ణయము చేయుట యుపయోగకారి కాదని నా తలపు నన్ను ప్రయోగమువంటి చోట్ల అది (మడవక) వట్టి యూతపదమే.

* * *

మడఁగు ధాతువుకు లేని ‘వెనుదీయు’ అను కొత్త యర్థమును డొంక తిరుగుడుగా కల్పించియైనను

సాహిత్య సమీక్ష

‘మడవు’ మడఁగుకు రూపాంతర మనవలసిన అక్కర యేమో నాకు తెలియ లేదు. కావ్యములలో ‘మడవక’ అనియే గాని, ‘నేను చూచినంతలో’ ‘మడఁగక’ అని ఒక్కచోట నయినను కనబడలేదు ఒక్క నన్నయయే యీ క్రియను ‘ఆది’లో మానుమాడ్గను, ‘సభ’లో ఒక మారును వాడియున్నాడు. ఈ క్రింది ప్రయోగము నా కిట్టివల కనబడినది —

“మడవక పవనజుఁడు నూలుమాలులుపి చెకొ”

(ఆది. 6 217)

భాగవతములో రెండుచోట్లను ‘మడవక’ అనియే యున్నది శ్రీనాథుని ‘మడవక’ అనియే వాడెను గదా! కవులెల్లరును వాడినరూపమునే శ ర. కర్త గ్రహించినాడు. అది యుక్తమేకదా!

ఆ క్రియకు ‘మడవక’ అన్న వ్యతిరేకత్వార్థక రూపమే గాని ఇతర రూపములు లేవు లేకపోవుగాక. వాటితో మనకేమి? వ్యవహారమున నున్న రూపమే మనకు గ్రాహ్యము. చూడండి—

ఉలు (=లక్ష్మి పెట్టు) అను క్రియకును ‘ఉలుక’, ‘ఉలుఁడు’ అని వ్యతిరేకమునందే ప్రయోగములున్నవి. ఇతరములు లేవు. అంతమాత్రమున ఆ క్రియను కవులు వాడెమానిరా?

మడవక-అను క్రియకు ‘తప్పక’ అని యర్థము చెప్పికోవలెనని నేను వ్రాసియున్నాను. ఉఁత పదములకు నికరమైన యర్థము చెప్పట నాకేకొదు, మరి యెవ్వరికిని వలనుపడదు.

౧౭. చిడిపి

(పుట. 327) “చిడిపి-చిలిపి ఒకటే. చిల్లర అని యర్థము. శ. ర. ‘చిడిపి’కి చెప్పిన ‘పరుషము’ అను నర్థము ఊహానిర్దమ మాత్రమే ‘కొండ బండలు’ అని తాము వ్రాసినది యుక్తిసహము గాదు. గుడ్డలో మాట గట్టినవి చిల్లర రాళ్ళును గాని బండలు గాఁజాలవుగదా? ఇది (చిడిపి) శిల్పభవము కాఁబోలు. ‘చిడిపి’ యు దీని రూపాంత మేకొవచ్చును.

* * *

‘కొన్నితీవులు చిడిపితాల్గొంటికి బ్రదుకు’ అను పద్యములోని ‘చిడిపి’కి శ. ర. చెప్పిన ‘పరుషము’ అను అర్థము సరియైనదనే నా యభిప్రాయము.

బతుకువాడు పాతగుడ్డలో బండలు కట్టుకొని రాజాలపనియే నా వ్రాతలోని భావము.

చిడిపి; చిడిపి శిల్పశబ్ద భవములే యగునేమో?

చిలిపి - అను పదమునకు ‘కొండ’ అను వర్త మొకటి యున్నది —

‘వాడివన్నీ చిలిపిచేష్టులు’—అ పిల్ల చిలిపి గా నవివసది’ ఇత్యాదిగా వ్యవహారము.

౧౮ దొమ్మరిది

(పుట. 338)—(1) “దొమ్మరిది - అను వ్యవ హార రూపము అప్రామాణికమని దృఢముగా చెప్ప లేము. కాఁపుది, చాకలిది ఇత్యాది స్త్రీవాచక వ్యవ హారము సహజము- న్యాయ్యమునని నేను తలఁచెనను. దొమ్మరిది; కాఁపుది- ఇత్యాది రూపములను గూర్చిన నా నమ్మికలిపి.- తెలుగుభాషలో స్త్రీ వాచక ప్రత్యయములు అమహద్వాచకములకంటె భిన్నముగాలేవని, దానిచే ఒకానొక కాలమున ఈ జాతి స్త్రీజడ ములను సమానముగా భావించినదిని - భావించువా రున్నారు. కాని అది సత్యముకాదని నా తలపు. దొమ్మరిది, చాకలిది ఇత్యాదులలోని స్త్రీ ప్రత్యయము ‘అది’ యను ‘ఇది’ యను గాను. మరి ‘ఇతి’, ఇది స్త్రీశబ్ద ప్రాకృత రూపమైన ఇత్తి. తెలుగు ‘ఇంతి’ ఇదే. కన్నడమున దీనిరూపము, ఇత్తి; ఇతి. తెలుగున తి, త, తె, తు, తుక- ఇట్లు మారినదిగదా. వీనిలో మొనటి రూపమగు ‘ఇతి’ ద్రవిడభాషా సహజమైన సరళాక్షరము గలిగి ‘ఇది’ గా మారినదని నా యాహా. దీనితో తర్వాత అది—ఇది అను సర్వనామ రూప ములు—అమహత్తువి కలిసి పోయినవి నైయాకరణులు స్థితగతి చింతకులు గావున ఏదో యొక రీతిగా ప్రకృతి ప్రత్యయములను విడదీసి చూపి తృప్తులగుదురు. (లేఖిలో) మీగుదాహరించిన పట్టాభిరామ పండి తీయమున (2) బాసనది — బాసనయది — ఇత్యాదిగా రెండురూపములును అంగీకరింపబడినవిగదా. అందు రెండవ రూపము—అచ్చుల్ పింపనిది, వ్యవ హారమున గాని, వాఙ్మయమున గాని యెందైన నున్నదా? నా యోజనలోలేదు — (3) అండలిది అది—ఇది రెండును గాదు. మరి ‘తి’. ఉచ్చారణలో ‘ది’ గా మారినది. పొలితి—గరిత ఇత్యాదులలో దీని రూపమున్నది. ‘వెలిది’లో ‘ది’ గా మారినది. కన్నడ

మున నేటికిని 'దొంగరితి'—'కుంచారితి' అనియే రూపము నిలిచినది.

* * *

(1) దొమ్మర స్త్రీని 'దొమ్మరది' యనవలెను; 'దొమ్మరిది' అనరాదు — అన్న నా వ్రాత యీ నాటి తెనుగు వ్యాకరణము ననుసరించినది — 'దొమ్మరిది' అనవచ్చు నన్న శ్రీ శర్మగారి సవరణ అసలు వ్యాకరణమునే సంస్కరించునది. కావున ఆ విషయమును వ్యాకరణశాస్త్ర పండితులును, వ్యాకరణకర్తలును విచారించుదురగాక.

(2) శాస్త్రమునుబట్టి యేర్పడు రూపములను చెప్పట శాస్త్రకర్తవిధి. కావున ఆ పట్టాభిరామ పండితుడు 'బాపనయిది' అనియు నగునని చెప్పినాడు. ఆ రూపము నేడు వ్యవహారమున నున్నను — లేకున్నను అందలి సర్వనామము 'అది' యన్న సంగతి మనకు స్పష్టముగా తెలియవచ్చినది. మనకు ప్రకృతియు కావలసినది అదే.

(3) బాపనది - అనుపదమునందలిది అది - ఇది కాక 'ది' యగు నేని బాపన + ది = బాపనది, అట్లే దొమ్మర + ది = దొమ్మరది యగు నేగాని బాపనది, దొమ్మరిది యగుటెట్లు? ఆ రూపములు ప్రామాణికము లగుటెట్లు?

'దొమ్మరిది' అన్న పేరం పండితులే తమ ఉత్తర రామచరిత ఉపోద్ఘాతమున 'బాపనది' అన్నారు.

"కామంకి బాద్ధ పరివాజిక. ఆమె బాపనదనం బ్రమాణములేదు" అని అక్కడి వాక్యము. (పు. ౨౩).

మరియు, కాఁపు + ది = కాఁపుది - అయినది సరే 'కాఁపది' యెట్లయినది?

నేను (పు. 388 లో) కాఁపు స్త్రీని 'కాఁపుని' అనగూడదన్నాను. పొరపాటు. కాఁపుస్త్రీనీ, కాఁపు వాని వస్త్రాదికమును కూడా 'కాఁపుది' యనవచ్చును. కాని కాఁపువాని వస్త్రాదికమును 'కాఁపది' యన గూడదు. కాఁపది-కాఁపుజాతి స్త్రీయే యగును.

(కాఁపు + అది) కాఁపది-యన్న రూపమును బట్టియు, ప్రథమేతర విభిక్తులయందలి-కాఁపునానిని, దొమ్మరదానికి ఇత్యాది వ్యవహారమును బట్టియు ఆ పదములందలి ప్రథమా విభక్తి రూపము 'అది' గాని 'ఇది' కాదనియు, దొమ్మరిది, చాకలిది అను వ్యవహారము ప్రామాణికము కాజాలదనియు నా నమ్మిక.

౧౯ ఉప్పర

(పుట. 389) "ఉప్పర శబ్దార్థము—ఖనకుండు ఇత్యాది నాకు తృప్తికరముగాదు. మా సీమలో ఉప్పర వారు ఉప్పు తయారు చేయువారు. ఉప్పునుంటిని పెద్ద పెద్ద దిబ్బలుగా మా సీమలో నేడును చూడవచ్చును.

'ఉప్పరమాడలు' అని వాని వ్యవహారము. ఉప్పుకొర, కన్నుడుములో ఉప్పర తెలుగులో ఉప్పర. వారి వృత్తి ఇంగ్లీషురాజ్యము ఉప్పుపనిని స్వాధీనము చేసి కొన్ని తరువాత శిబిర్లమై నశించినది. వారు చేసిన ఉప్పును ముప్పుప్పు అనియు నందురు. ఆంధ్రభాషార్థ వపు 'కుడ్వాదికొర' విచార్యమైన అర్థమే. మఱి— గోడల పనిచేయు వారిని మా ప్రక్క వడ్డెవారిని పిలుతురు."

* * *

ఈ ప్రాంతమున ఉప్పరవారు (ఉప్పగులు) బావులు—చెరువులు త్రవ్వవారేగాని ఉప్పుచేయు వారు కాదు. వావిళ్ల నిఘంటువు 'ఉప్పరి (ఉప్పర + ఇ) ఉప్పరవాడు' అని యర్థము చెప్పి— "ఒక్క వానిద్రవిష్వంతములందు ఉప్పుగులఁ జీల్వఁగఁబించి" యన్న ప్రయోగమును గూడా ఇచ్చియున్నది. కావున ఆం భా. 'పరఁగుఁ గుడ్వాదికొరి యుప్పరి యనంగ' అని చెప్పటలో తప్పులేదు.

నేటి నిఘంటువులు 'ఉప్పరి'కి కుడ్వాదికొరి యను అర్థముతోపాటు—ఉప్పుచేయువాఁడు—అన్న యర్థమున్ను చెప్పి, మైసూరు ప్రాంతమున ఉప్పుచేయు వారిని ఉప్పగు లందురు—అని వివరించుట యుచిత మని నా యభిప్రాయము.

మఱి-గోడల పనిచేయువారిని 'వడ్డెవాం' డనుట యీ ప్రాంతమునను కలదు. (వడ్డెరవాండ్రనియు నందురు) శే.ర. గ్రాంథికత కొరకు 'ఒడ్డె (ఒడ్డిము) = ఒడ్డెవాఁడు' అన్నది. 'ఒడ్డెర' ను గ్రహించలేదు. నూ. ని. లోను ఒడ్డెరలేదు.

ఉప్పర, కందర, కమ్మర, కుమ్మర, గొడగర— అను పదముల వలెనే 'ఒడ్డెర' యును జాతివాచకమే.

* * *

బహుభాషా కోవిదులును-బహుశాస్త్ర వేత్త లును-విమర్శవిద్యా వికారదులును - సహృదయులును నైన శ్రీ శర్మగారు మైసూరుగా శబ్దార్థాది చర్చ చేసి చేసి వివరకు "వ్యవహారములోని సరస్వతీ విలాసము లివి. అన్ని హేతువాదాలకును అతీతమైనవి" అని పరమసత్యమును, అమోఘమును నైన యొక వాక్యమును వాక్రుచ్చినారు. నిజముగా ఈ సరస్వతీవిలాసము లనంతములు. వీనిని సమగ్రముగా నెఱుఁగుటకును, ఇద మిత్థిమని తత్త్వనిర్ణయము చేయుటకును ఎంతటి విద్వాంసునకైనను ఒక్కనికి తరముగాదు.

ననువంటివారి వ్రాతలు పండితులను కదలించి విమర్శరంగములోనికి దింపుటకు పనికివచ్చుననేగాని సిద్ధాంతములు కాజాలవు. కాఁబోయినను భాషా రాధనమే గనుక పెద్దలమన్ననకు పాత్రములు కాక పోవని నా విశ్వాసము.

సీ వు పి ల్చి తి వి

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి

సీ వు పి ల్చి తి వి మ రిం త
ని శ్శ ఙ్గ మ్మ ల మి కౌ న గ,

నా యె డిం ద అం జ నా ద్రి
యై, అం ధ త మో గు హ యై.
కా లో ర గ వి ష స మ్మూ
ర్చా ల స మై యు న్న వే శ
సీ వు పి ల్చి తి వి మ రిం త
ని శ్శ ఙ్గ మ్మ ల మి కౌ న గ.

సీ పి లు పు న తే ని య పీ
ణి య లు మూ ల్గు న ను కౌం టి ని
సీ పి లు పు న పి క్కీ గ శ
వ్యా ప్త తి గ ల ద ను కౌం టి ని.
ఎ ల నా గ ల క న్ను ల దా
రు ల లో మె త్త గ న డ చె డు
క ల ల కా శ్ల స వ్వ డి సీ
పి లు పు న గ ల ద ను కౌం టి ని.

కా ని సీ వు పి ల్చి తి విం
కా ని శ్శ ఙ్గ త పే ర గ.

మ్రో సి మ్రో సి పా ర వ శ్య
ము ను ప ట్ట గ లే క తె గి న
న ట సా మి ద క్షిణ చ ర
ణ నూ పు ర ము నై న గా ను.

నీ వు పి ల్చి తి వి

పలికి పలికి తారాధ్వ
ప్రసారిత స్వరయై మది
చెదరి మూర్ఛవడిన విపం
చీ తంత్రికనైనగాను.
ఇపుడపుడే మ్రోయుదు నని
ఎడదను కిన్నెరగ మలచి
స్వర నిర్ణయ శంకా ని
స్తబ్ధజీవనుడనై తిని.
గుండె నిండ శబ్ద బ్ర
హ్మాండమును నింపుకొనక
ముందుగనే నీరవతా
ముద్రితాత్మకుడనై తిని

మరల నీవు పిలువుము హిమ
గిరి నీవు చురుక్కుమనగ
తురగలించు తరుణ సూర్య
కిరణకళాగ్రమువోలె.
మరల మరల పిలువుము ఉ
న్మత్తాంభోద ద్విప మ
స్తమల నెచ్చరించు విద్యు
దంకుళోగ్రధారవోలె.
మరల నీవు పిలిచిన పి
మ్మట చూడుము నాయెడంద
వీకకాలమున డమరుక
మై కచ్చపియై మ్రోగును.

కుంపటిలో కుసుమం

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

* గతసంచిక తరువాయి

ప్రాధుపాయి, ఊరంతటా దీపాలు వెలిగి, పీఠుల్లో జనసంచారం ఎక్కువైన ఓసంధ్యాసమయాన రంగడు మోరోడ్డు వెంబడే నడువసాగేడు. ఆరోజు మధ్యాహ్నం మే అతడు కటకటాల్లోంచి బయటికి వచ్చాడు. తనకారోజు విముక్తి లభిస్తుందని రంగడికి తెలియదు. అతడు తేదీలు, నెలలు గుర్తించుకోడానికి ప్రయత్నించలేదు. పది యిరవైరోజులైతే వాటిని లెక్కించుకోనూవచ్చు, అవి ఒక్కొక్కటిగా గడచి పోతున్నాయని ఆనందించనూ వచ్చు. తను శాంతిగా గడపవలసిన రోజులు ఏడు వందలవలపై చిరుకు! ఈనుధీర్ఘమైన చీకటిబతుకు నెలగడపవలసిన చింత లోపలియించి చెట్టును తొలిచివేసే వేరు పుగులూ రంగడి హృదయాన్ని దహించి వేయసాగింది. అతడు తనమట్లావున్న రాతిగోడని చూచేవాడు. ఆగోడకు తల బాదుకుంటే మనోవేదన కొంత చల్లారతుండేమో ననుకునేవాడు. కమ్మల్ని చూచేవాడు. చేతులుచాచి వాటిని వంచి విరిచి మగ్గునూచ చేసి వేద్దామనుకునేవాడు. కమ్మల్లోనుంచి చెట్లు, వాటిపైన ఆకాశంలో ఎగిరిపోతున్న పక్షులు కనిపించేవి. తనూ ఒకపక్షు వాటితోకలిసి రివ్వన పరలెంచి తన రమణిచేతుల్లో వ్రాలినట్టు అమె తనని హృదయానికి హత్తుకుని ముద్దాడినట్టు భావించేవాడు. అంతలో మళ్ళీ తన నిశపరిస్థితి తెలిసి వచ్చేది. “అంతా భయ! ఇది కమ్మలు, ఇదిగోడలు, ఇదిచెట్లు, నేను పక్షిని కాలేను. రమణిచేతుకు పోలేను” అనుకుంటూ కుమిలిపోయేవాడు.

రంగడు జైల్లో మనిషిలా బ్రతకలేదు. యంత్రంలా బ్రతికాడు. యంత్రానికి పనిచేద్దామని గానీ, మానుకుందామని గానీ వుండదు. మర యిటుత్రిప్పితే పనిచేస్తుంది. అటుత్రిప్పితే మానుకుంటుంది. రంగడు అంతేచేశాడు. వైవాభ్యు లేనమంటేలేరాడు. పడుకోమంటే పడు

కున్నాడు. తినమంటే తిన్నాడు. లేమంటే పడున్నాడు. యంత్రం పనిచేసినన్ని రోజులూ చేస్తుంది. ఎక్కడో ఒక కీలు విరిగినప్పుడు టకీమని అగిపోతుంది. రంగడిగతీ అంతేఅయింది. ఓరోజు పాతాళ గంగని వైకితోడుతూ అతడు చేంతాడు మధ్యలో విశిచిపెట్టి దభేలున క్రిందపడిపోయాడు. కాపలా వున్న రక్షకభటుడు పరుగెత్తించి రంగడిపైన చేయివేసి చూచాడు. జ్వరం నూటికిపైన కాస్తోంది. పై అధికారికి, కబురువెళ్ళింది. జ్వరంతోవున్న ఖైదీకేత పనిచేయించినందుకు అతడు కాపలావాళ్ళపైన మండిపడ్డాడు. తనకు జ్వరమని రంగడు చెప్పకోలేదు. అడగంటే అమ్మయినా బువ్వపెట్టను. ఖైదీకి జ్వరమని గ్రహించి, వాడికి సవర్యచేయవలసిన అవసరం పోలీసు వాడికిలేదు. క్రిందపడినతర్వాత తనకు స్మృతి రావడానికి ఎన్నిరోజులుపట్టిందో రంగడికి తెలియదు. లేచి తనవైపాకసారి చూచుకున్నాడు. తన మునుపటి రంగడుకాదు. ఆస్థిపంజరంపైన చర్మపు తొడుగులావున్న యిడేనా తనశరీరం? కాదు. రమణితో బాటూ తన రూపసంపదని నైతం ఎవరో కాజేకారు!

జ్వరం నిమగ్నమైనతర్వాత రంగడు మళ్ళీ ఖైదీగా కటకటాల్లోపలికి వచ్చాడు. రోగశయ్యపైన అతడి మనసు నావరించుకున్న నిస్తబ్ధత, తేరుకున్న తర్వాత కూడా అలాగేవుండిపోయింది. జీవితోత్సాహం చిడికిపోయిన ముసలివాడిలా అతడు ఎక్కడ కూచుంటే అక్కడే కూచునివుండిపోయేవాడు. పనిచేస్తూ చేస్తూ వుండి అలసిపోయి కుప్పగా నేలపైన కూలబడేవాడు. తా ననుభవించవలసిన గండభృశక్ష ఎప్పుడో పూర్తయినట్టు, అయినా తన నిస్సహాయతని గుర్తించిన అధికారులు మరి కొంతకాలం తననుండి చాకిరీ చేయించుకుని తనని చిత్తు చిత్తుజేసి వదిలిపెట్టనున్నా రనుకుని అతడు అర్ధరాత్రప్పుడు భోరున నిలపించేవాడు. కాని

అది అపోహని అతడికి ఆచిరకాలంలోనే తెలియ వచ్చింది. చింతలతో వంతలతో కుములుతున్న వాళ్ళకు నిమిషమే యుగంగా కన్పిస్తుంది. రంగడికి తన రెండేళ్ళ శిక్ష ఒక మహాకల్పంగా గోచరించడంలో వింతలేదు. ఆరోజు ఉదయం తలుపు తెరుస్తూ కాపలా వాడు “నీ శిక్ష పూర్తయింది” అన్నాడు.

రంగడు మళ్ళీ ప్రపంచంలో పడ్డాడు. మెల్లగా కాళ్ళిడ్చుకుంటూ రైల్వేస్టేషను వరకూ నడిచాడు. అతడొక్కవలసిన రైలు అరగంట క్రితం వెళ్ళిపోయింది. మళ్ళీ రాత్రి పన్నెండుకుగాని బండి లేదు. రంగడు టౌనువైపు దారి తీశాడు. త్రోవలో ఒక బంకుదగ్గర ఆగి బీడీకట్ట కొనుక్కున్నాడు. కాలుతున్న టౌంకాయ పురిలో ఒక బీడీ అంటించి ఎంపిన అధరాలకు కొంచెం పసునెక్కించి ముందుకు నడవ సాగేడు.

రంగడలా రెండు ఫర్లాంగుల దూరం నడిచి వుంటాడు. అక్కడొక చిన్నపిథి హైరోద్దుతో కలుస్తుంది. రంగడా పిథి మొగసాల్లో ఆగాడు. అతడొక్కడ అగిపోవడానికి కారణం ఒక సినిమా బొమ్మ. ఆ బొమ్మలో ఒక కొమ్మ నడిపిథిలో నవ్వుల జనివాన కురిపిస్తోంది. రంగడు గోడకి అతికించబడి వున్న ఆ బొమ్మని చూడడం మాత్రాత్మగా తటస్థించింది. ఆ చూచిన ఊణాన రంగడి శరీరం కొయ్యబారి పోయింది. అతడు కొయ్యబొమ్మలా ఆ బొమ్మని చూస్తూ నిలుచుండిపోయాడు.

ఆ నవ్వు రంగడికి సుపరిచితం. ఆ నవ్వు రంగడి బీడుబ్రతుకుపైన తొలకరి వానలా కురిసింది. ఆ నవ్వు కోసం, ఆ అరుణరాగరంజితాలైన పెదవులపై నుంచీ వచ్చే ప్రయతనాలకోసం కాకపోతే రంగడు మరెందుకు బ్రతుకుతున్నాడు!

‘బొంబ్, బొంబ్’ మంటూ హైరోద్దునుంచి పిథిలోకి మళ్లిన కారుక్రింద పడబోయి వెంట్రుక వానిలో తప్పించుకుని ముందుకుపరుగుతాడు రంగడుకి ఆ ఆందోళనలో అతడికి పిథిమధ్యలోనుంచి వైదొలగి ఏఅరుగుమదయినా నిల్చుంటే, మరి ప్రాణాపాయ ముండదని స్ఫురించలేదు. ఆపరుగుతో అతడు పిథి చీకరిదాకా వెళ్లాడు. ఒగర్చుకుంటూ అక్కడ ఆగి మళ్ళీ గోడవైపు చూచాడు. అక్కడ మరోబొమ్మ

కనిపించింది. బొమ్మనేరైనా అందులోని కొమ్మ మాత్రం అనే! అదేమువతి మరో పోజులో! ఈసారి ఆవిడ ఒక మగవాడితో జంటగా ఊయలూగు తోంది.

రంగడు గట్టిగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు. తన మనోవిధిలో పొడమైన అనుమానాంశురాన్ని సమూలంగా నాశనం చేయడానికి ప్రయత్నించాడు. ఈవిడ రమణికాదు. కావడానికి వీలేదు. తన రమణి పరాయి వాడితోబాటు ఊయల్లో కూచుని ఊగదు. తనెవలెనో చూచి రమణి అని భ్రమిస్తున్నాడు!

“తప్పకో, తప్పకో” అంటూ పరుగెత్తినస్తున్న రిక్ష్వాడికేకవిని ఉలిక్కిపడి రంగడు మరికొంతదూరం నడిచాడు. అతడు నడుస్తున్నరోడ్డు అక్కడ మరొక రోడ్డుతో కలుస్తుంది. ఆ పిథికెగురుగా రోడ్డు కలు వైపున ఒక పెద్దహోటలు, ఆ హోటలుపైన పెద్ద పైజాలో ఒక సినిమాపోస్టరూ చూచి రంగడు మళ్ళీ ఆగిపోయాడు. ఆబొమ్మలో ఇదివరకటి చిత్రాల్లోలా ఆయువతి నవ్వుపూలేదు. ఊయలూగడమూ లేదు. పిణ వాయిస్తోంది. అజేయువకుడు వెనుకనుంచి ఆమె జడలో ఒక గులాబీపువ్వు వుంచుతున్నాడు.

రంగడి హృదయపిణపైన ఎవరో చేయి వేసి చరాలన తంత్రుల్ని తెంపి వేసినట్లయింది. ఇందుగలదెందు లేదని ఎందుకనిపిస్తున్న ఆ బొమ్మలబారినుంచీ తప్పించుకోడానికి అతడు కాలికొద్దీ అటూ, యటూ పరుగుతీశాడు. ఎంతగా నిమ్మలీపగుచుకోబోయినా అతడి మనసు పట్టునలీ మళ్ళీ మళ్ళీ అనే అనుమానానికి గురికాసాగింది. వేయిమందిలో వున్నా రమణిని తను గుర్తుపట్టగలడు. ఈవిడ రమణే! మరొకరైతే తన హృదయాని కింత అఘాతం కలిగివుండదు...కాదు. ఈవిడ రమణికాదు. తను నేరస్థుడుగా యిల్లు విడిచిపెట్టిన తర్వాత రమణి దిక్కు, మొక్కులేని ఏకాకి. ఆమె ఎక్కడో ఒకచోట చాకిరిచేసి పొట్టబోసుకుంటూ తన రాక కోసం ఎదురు తెన్నులు చూస్తుంటుంది. తారా పథంలో మిమిల మెరసిపోతున్న ఈవిడ, తన సంపర్కంకల్ల సుఖకాంక్షల్ని గోల్పోయిన అభాగ్యురాలు రమణి ఒక్కరే కావడం కల్ల!

రాత్రి ఎనిమిదిగంటలు చాటి వుంటుంది. దూలాల్లా ఊరిపోయి బరువెక్కిన కాళ్ళినీడ్చుకుంటూ

నవనలేక రంగడు ఒక చెట్టుక్రింద కూచున్నాడు. అక్కడేవున్నవాని కాసేపు నిద్రపోతే ఎంత బాగుండు ననిపించినంతటికి! కానీ దా ర్భాగ్య డెక్కడికి పోయినా దురదృష్టం వాడివెన్నంటే వుంటుంది! అక్కడికి చేరువగా విద్యుద్దీపాల వెలుగులో ఒక సినిమాహాలు పూలతెప్పలా రంగడికి కనిపించింది. ఆరి పోతూ మళ్ళీ వెలుగుతున్న ఎలట్రీక్ బల్బులవ్యవస్థ రమణి ఆకారం అంతలో కనిపించి, అంతలో మాయమైపోతోంది. ఆ చిత్రం చూస్తూ, చూస్తూ రంగడు పైకిలేచాడు. లేచి పది అంగుల్లో హాలుదగ్గరికి వెళ్ళి అర్ధరూపాయ టికిట్లోవిసరి “టికెట్టు, టికెట్టు” అన్నాడు. ఎనిమిదిగంటల వేళప్పుడు సినిమాకి బయల్దేరివచ్చిన విచిత్రవ్యక్తిని ఓరకంటితో చూస్తూ బుకింగ్లర్కు ఒక నేలటికెట్టు చించి రంగడిచేతిలో వుంచాడు.

ఏ బలీయమైన ఆకర్షణలవల్లనైతే ప్రేక్షకులు ఆ చిత్రాన్ని విరగబడి చూచారో ఆ రసవత్తర ప్రణయ సన్నివేశాల్ని రంగడు అయిదాడు నిమిషాల కంటే ఎక్కువసేపు చూడలేకపోయాడు. అతడు హాల్లో అడుగుబెట్టేసరికి వెంటి తెరపైన నాయకి నాయకుల మధ్య ఒక చిన్న ప్రణయకలహం సాగుతోంది. నాయకుడు ఆఫీసునుంచి తిరిగిరావడంలో కొంత విలంబం జరిగింది. ఈ టీకెట్టులో తుపాను కిదీ కారణం! ఆమె ముఖాన్ని ముకుళితపద్మం చేసుకుంది. అతడు వెయ్యివిధాల బుజ్జగించాడు. కడుకు కాఫీబంబులు ఆమె పెదవుల కందిస్తూ “నువ్వు నారాణీ వైతే ఈ కాఫీ కళ్ళుయూసుకుని త్రాగేయాలి” అన్నాడు. త్రాగకపోతే నువ్వు నారాణీవు కావు పొమ్మంటాడని భయమేమో, ఆవిడ నాలుగు గ్రుక్కల్లో కాఫీ పూరిచేసి “చూచారా! నేను మీరాణీనే!” అన్నట్టు భర్తవైపు ఓరకంటితో చూచింది. ప్రేక్షకులు ఆ శృంగారఘట్టాన్ని అప్రీసి యేట్ చేస్తూ చప్పట్లు చరిచారు. ఆ కరతాలూ రంగడితలపైన సమ్మెట ప్రేటుల్లా మరుమ్రోగాయి. ఇంతలో నాయకి మళ్ళీ ఒక ప్రత్యేక ప్రణయ పాఠశాలాన్ని అభినయించింది. ఉన్నట్టుండి ఆవిడ భర్త వైపుతిరిగి “చూడండి, ఆలస్యంగా వచ్చినందుకు మిమ్మల్నొచ్చేస్తానో” అంటూ ఆతడి రొమ్మపైన రెండుచేతుల్లానూ గుద్దులు కురిపింపసాగింది. ప్రియు

రాండ్ర పాదతాడనాల్ని నైతం నైరించిన కథానాయకుల కోవకు చెందిన వాడేమో, అతడు పెద్దపెట్టున నవ్వసాగేడు. ఆతడితోబాటు ప్రేక్షకులూ నవ్వారు. ఆ నవ్వుల సుడిగాలిలో రంగడి హృదయం శుష్క పత్రంలా గిరవాట్లు కొట్టింది. అతడికి లోకు లందరూ ఒక్కమ్మడిగా తనని అవహేళన చేస్తున్నట్టు తోచింది. నవ్వుతున్న ప్రేక్షకసమూహాన్ని చురచుర చూస్తూ అతడు ఎలుగెత్తి “ఆపండి, ఆపండి” అని కేక వేశాడు. ఒక ఊంపాటు అక్కడ కూచున్న వాళ్ళ కళ్ళన్నీ రంగడివైపు తిరిగాయి. ఆ చూపులు రంగడియిట్టే పిచ్చివాడుగా తేల్చివేశాయి. వస్త్రానుల్లాంటివాళ్ళిద్దరు పైకిలేచి రంగడి బయటికిలాక్కొచ్చి సింహద్వారం మాపించారు.

గమ్యస్థానమంటూ లేక రంగడు వీధుల్లో తిరుగసాగేడు. పదిగంటలకు సినిమానుంచి యిళ్ళకు వెళ్తున్న వారితోనూ, రెండో ఆటకు పోతున్న వారితోనూ వీధుల్లో మళ్ళీ రద్దీ ఎక్కువైంది. ఆ జనసమూహం మధ్యనడుస్తున్న రంగడికి, అతడి కవసరమైన భోగట్టా కొంత లభించింది. ఎవరో యిద్దరు ముగ్గురు చిత్రం బాగున్నారనిచి మాట్లాడుతుండగా నాయకి నటనకి సంబంధించిన ప్రస్తావన వచ్చింది. తరువాత చర్చ నాయకి వ్యక్తిగత జీవితంవైపు మళ్ళింది. అదృష్టం అంటే అలా వుండాలట! ఎక్కడో నాటకాలాడుకుంటున్న నునిషి ఎవడినో లేవదీసుకుని వెళ్ళి పోయింది. వాడిది కాపురం చేసి ఏడ్చే మొహంకొడు. ఆవిడని నట్టేటిలో పుట్టిలా విడిచి వాడెక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు. ఎవరెవరి నోము ఎప్పుడు పండుతుందో ఎవరు చెప్పగలరు? ఆమె కెలాగో సినిమావాళ్ళ ప్రాపకం దొరికింది. అవకాశం చొరకడమేమిటి, చిత్రాలు కొమ్మలో మిఠాయి పొట్టంలా వెలిగిపోవడమేమిటి, ఒక్కసారిగా జరిగాయి.

రంగడి అనుమానం కాస్తా బలపడింది. పూర్తిగా బలపడిందని చెప్పవచ్చుకూడా! కానీ రంగడి కప్పటకి ఒక సంజేహం వుండిపోయింది. తన చెవులూ, కళ్ళే తనని మోసగిస్తున్నాయేమో!

పదినిమిషాల తర్వాత రంగడు తలపైకెత్తి చూశాడు. ఎదుట రైల్వేస్టేషను కనిపించింది. ప్లాట్ పారం దగ్గర పొగవిడుస్తూ రైలు నిలబడివుంది. తలుపు తెరిచి రంగడు బండిలో అడుగు బెట్టాడో లేదో, అతడి

కోసమే అక్కడికి వచ్చి, అతడెక్కగానే యింక తన కక్కడ పని తీరిపోయినట్లు రైలు కదిలింది.

* * *

పత్రికల్లో ఒకవార్త పడింది. చిత్రమైన వార్త. పువ్వుల అంచులకు మగ్గ 'తారకాసురుడు' అన్న శీర్షిక క్రింద వార్త ప్రచురింపబడింది. "హిరూ, పేరూ లేని దేశద్రిమ్మరి ఒకడు ఒక ప్రఖ్యాతి నీనిమాతార యిల్లెక్కడో వాకబు చెసుకుంటూ పట్టణంలో తిరుగు తున్నాడు. వాలకం మాస్తే నాలుగేళ్లు ముక్కుమూసు కుని హఠయోగంచేసిన బైరాగిలా కనిపిస్తున్నాడు. సదరు నీనిమాతార నొక్కసారి చూడడం తప్ప తన కెలాటి దురుద్దేశమూ లేదని అతడు చెప్ప వుంటున్నాడు."

ఈ వార్త ప్రచురితం అవుతుండగానే ఆ సినీతర యింటి ముందు ఓ సంఘటన జరిగింది.

రెండంతెనులమేడ ప్రక్కనుంచీ రోడ్డువరకూ వ్యాపించివున్న పూతల టకు మొదట వేపచెట్టుక్రింద సుఖానీనుడయ్యే ఘూర్థావాడి కథనం ప్రకారం, ఒకరోజు వుదయం ఆ సినీనటి కోసం వచ్చిన వాడొక 'రోవనాకిరి.' ఘూర్థా వాడెక్కడ వుట్టి ఎక్కడ పెరి గాడో ఎవరికీ తెలియదు. అతడికి తెలుగు, అరవం, ఇంగ్లీషు భాషల్లో ఏదీరాదు. రావాల్సిన అవసరం కూడా లేదు. అతడిపని గేటు దగ్గరికి వచ్చిన వాళ్ళని వెళ్ళిపోమన్నడం. ఆ వెళ్ళిపోమన్నడానికి కావలసిన పదాలన్నీ అతడికి తుణ్ణంగా తెలుసు.

రూక్షవీక్షణాలు, కర్కశ కంఠస్వరమూ ఘూర్థా వాడి సొత్తులని రంగడికి తెలియదు. అతడికి తెలిసిం దల్లా ఆ ఘూర్థావాడు గూడా తనలాటి మానవుడేనని. ఆ నమ్మకంతోనే అతడు ఘూర్థాని సమీపించాడు.

"ఎవరు నువ్? ఏం కావాలి?" అన్నాడు ఘూర్థావాడు.

రంగడికి భయం వేసింది. ఐనా చల్లకువచ్చి ముంత దాచినందువల్ల లాభంలేదు అతడు జేబులో నుంచీ నాలుగు బీడీలుతీసి ఘూర్థావాడి చేతిలో వుండ బోతూ "మరేమనుకోవద్దు బాబూ! నేనొకసారి లోప లికి వెళ్ళాలి" అన్నాడు.

"లోపల్కి వెళ్ళాలి? అదే వైత్యం! పోడా మారమా!" గర్జించాడు ఘూర్థా.

"ఒకటి రెండు నిమిషాల్లో పని చూచుకుని మళ్ళీ వచ్చేస్తాను బాబూ!" ప్రాధేయపడ్డాడు రంగడు.

ఘూర్థావాడి కళ్ళు చంద్రనిష్పల్ల మెరిసాయి. అతడిచేయి తోలుపటకాపైకి పోయింది. అరక్షణంలో రంగడి కళ్ళముందు నాగుబాము పడగలాంటి తెల్లటి బిచువా మెరిసి పోసాగింది.

గుండె జేబారెత్తి రంగడు నాలుగు బారలు పరుగెత్తి ప్రాకారకుడ్యానికి అనుకున్నాడు. క్రిమినీ, కీలు కాన్నీ చూచినట్లు ఘూర్థావాడు రంగటి చూడ సాగేడు.

రంగడు ఘూర్థాని కాస్తా మెత్తపరచడానికి సాధనాంతరాలు అన్వేషింపసాగాడు. తన దగ్గర డబ్బులేదు ఉంటే వున్న డబ్బుతా వాడి పాదాలముందు పోయడానికి తను వసుకదీయడు. ఐనా ధోరణి మాస్తంలే వీడు డబ్బుకు పాలుమాలే వాడులా కనిపించడం లేదు. ఒరిమాలకుందామం లేనా, దగ్గరికి వెళ్ళేసరికే ముండుపడుతున్నాడు. ఇంక ఏం చేయాలి?...రంగడు ప్రాకారం వైపుచూచాడు. డోహూ, లాభంలేదు. గోడ ఎత్తుగా వుండడం మాత్రమే గాదు. పైన దట్టంగా గాజుపెంకులు కూడా వున్నాయి.

రోడ్డుపైన వున్న కాంకటి వున్నట్టుండి. బంగళావైపు తిరగడంతో రంగడి ఆలోచనలకు బ్రేక్ పడింది. కారు ఇరవేగంతో ముందుకు వస్తోంది. రంగడు ఒకడుగు ముందుకు వేశాడు. అతడొకటి రెండు క్షణాలకన్నా ఎక్కువసేపు కారులోపలికి చూచివుండడు. ఐనా తనరమణిని పోల్చుకోడాని కెంతసేపు కావాలి! అతడా నిమిషాన తనకీ రమణికీ వున్న అంతరాంతరాల్ని మరచిపోయి "రమణీ, రమణీ" అంటూ ముందుకు పరుగెత్తాడు.

మేడ ముందు ఆగిన కారునుంచి క్రిందికిదిగుతూ రమణి డ్రైవింగరుతో "గేటుదగ్గర ఎవరో కారు వెంటికి పరుగెత్తి వచ్చినట్టుంది కదూ!" అంది.

"ఆలాగాండీ! నేను చూడలేదు" అన్నాడు డ్రైవింగరు.

"నువ్వు కారుని పెడలోకి తీసుకెళ్లు" అంటూ రమణి వెనుదిరిగి గేటు దాకా నడిచింది. గూర్ఖా వాడు లేచి నిలబడి నెల్యూట్ చేశాడు.

కుంపటిలో కుసుమం

“ఎవడా మనిషి? ఎలా వెళ్ళి పోయాడు?” అంది రమణి.

“నా డాండ్! ఒరువేగబాండ్! ఇంకచస్తే యింకపక్కరాడు—పోలీసు పట్టుకెళ్ళారు”

రమణి తలవంచుకుని మళ్ళీ మేడ వైపు నడవ సాగింది మళ్ళీ వజ్రపాణి ఎదురై “ఎక్కడికి వెళ్ళావు రమణి ఎంతలో” అన్నాడు.

“ఆబ్బే, ఎక్కడికి లేను. ఆ పొదరింట్లో కాసేపు కూచుందా మని” అంది రమణి

“ఐతే పొదరింటికి వెళ్లవలసిన దారి యిది కాదు. అది” అంటూ నవ్వాడు వజ్రపాణి

రమణిలో అప్పుడప్పుడూ పరధ్యానం శృతి మించి రాగాన పడుతుండడం వజ్రపాణి గమనించక పోలేదు. అపరధ్యానానికి మూలకారణ మేదో అతడికి తెలుసు. ఎంతగొప్ప అంతస్తు అందుకో గలిగినప్పటికీ, ఒక్కొక్కప్పుడు మానవులదృష్టి ఆధో లోకాల వైపు ప్రసరిస్తుంటుం బెందుకా అని వజ్రపాణి రమణి పరధ్యానం గా వున్నప్పుడెల్లా తిర్క్కించుకుంటాడు.

రమణిని చిత్రరంగంలో ప్రవేశపెడుతూ వజ్రపాణి ఆమె పైన గొప్ప ఆశలేవీ వుంచుకోలేదు ఉదర పోషణ కామ కోక వరపు చూపించినందుకు అతడికి సంతృప్తి కలిగిన మాట మాత్రం నిజమే! కాదంటే ఆ సంతృప్తికోబట్టా తనలో పగవకార పారీత్య లేక పోలేదనే విశ్వాసం వైతం అతడికి కలిగింది. కాని రమణిపట్ల అతడు వేసుకున్న అంచనా కొద్దికాలంలోనే తారుమారయింది. ఆమెలో వృద్ధికిరాగల లక్షణాలు చూడనేర్చిన నారి కళ్ళకు గోచరించాయి. వాళ్ళు మట్టినుంచి మణుల్ని పైకి తీసే యింద్రజాలాన్ని వజ్రపాణికి అంటగట్టి అతణ్ణి నేలపై నుంచీ నాలుగు బారలు పైకెత్తేశారు. అప్పటినుంచీ వజ్రపాణికి రమణిపైన శ్రద్ధ యినుమడింపసాగింది. ఆమెని పైకి తీసుకరావడంకోసం ఆలోచించడం అతడి నిత్యకృత్యాలలో ఒకటై కూర్చుంది.

ఆరు నెలల క్రిందటి సంగతి. అప్పుడప్పుడే రమణికి చిత్రరంగంలో ప్రాబల్యం కలుగుతోంది. షూటింగులతో ఆమెకి రేయింబవళ్ళూ తెలులడంలేదు. ఒరోజున ఉదయం వజ్రపాణి ఆమెని జాబ్ డోర్ షూటింగుకి బయలుదేరినప్పుడుగా, పోస్టుమెన్

ఆమెకో ఉత్తరం తెచ్చాడు. రెండు వారాలకుముందు పెట్రెలో పడిన ఆవుత్తరం రమణిని అన్వేషిస్తూ దేశమంతా ఒక ప్రదక్షిణం చేసుకుని వచ్చింది వజ్రపాణి వుత్తరం చించి చదివాడు. రంగడు చావు బ్రతుకుల మధ్య వున్నాడనీ ఆత్మీయులవరెనా వుంటే వచ్చి చూచి పోకచ్చుననీ జైలు అధికారులు వ్రాశారు.

“క్రొగాం కాన్సిల్ చేయించండి. నే నక్కడికి వెళ్లిరావాలి” అంది రమణి.

వజ్రపాణికి చిర్రెత్తుకొచ్చింది. పెద్ద ఎత్తున ప్రారంభమైన షూటింగులు వదిలిపెట్టి ఆ రంగణి చూచిరావాలని చెప్పడానికి రమణి కెలా నోరాడిందో అతడికి అర్థం కాలేదు.

“మీకేసండి చెప్పండి! నా కెలాగైనా నాలుగు రోజులు కెలవిప్పించండి” అంది మళ్ళీ రమణి.

వజ్రపాణి రమణి ముఖంలోకి చూచాడు. ఆవిడ నిశ్చితార్థిప్రాయం అతడికి అవగతమైంది. అది కాస్తా అవగతం కావడంతో అతడు తన ధోరణి మార్చుకుని “చూడు రమణీ! రంగడు నా తమ్ముడు. వాడిపైన నీ కెంత అక్కరుందో నాకూ అంత అక్కరుంది. ఇక్కడ కొన్ని వేల రూపాయలు నష్టపరిచి నువ్వు వాడిని చూచి వచ్చినందువల్ల ఒరగబోయే దేముంది? నీ బగులు నేను వేళ్ళొస్తాను. వీలుంటే అధికారులతో మాట్లాడి అతణ్ణి తీసుకొచ్చేస్తాను కూడా! సరేనా!” అన్నాడు.

రమణి కొంతసేపు ఆలోచించి సరేనంది.

తన జీవితంలో బొత్తిగా తన కిష్టంలేని పనేదైనా వజ్రపాణి చేసివుంటే అది రంగణి దూడ్డానికి వెళ్లడం. తీరా అతడు వెళ్ళేసరికి రంగడు స్మారకం తప్పి మంచంపైన పడివున్నాడు.

“రోగి పరిస్థితి ఎలా వుండండి?” అని వజ్రపాణి నర్సుని అడిగాడు.

“ఆబ్బే. ఏం బాగుండలేదండీ! ఇలాటి కేసులు నేను చాలా చూచాను. నూటి కొకరిద్దరు బ్రతికిలే చచ్చు” అంది నర్సు.

వజ్రపాణి డాక్టరు దగ్గరికి వెళ్లి మళ్ళీ అదే ప్రశ్న వేశాడు. “గోడను ద పిల్లి వాటంగా వుంది కేసు ఇటూ చెప్పలేము. అటూ చెప్పలేము. మొత్తంమీద పరిస్థితి ప్రమాదకరమే” అన్నాడు డాక్టరు.

“ఇటువంటి కేసుల్లో ఒకటి రెండుకంటే ఎక్కువ నయం కావంటారండీ! మీకు తెలియని విషయం గనుకనా!” అన్నాడు వజ్రపాణి

“ఎవరూట చెప్పింది?” డాక్టరు కొంచెం కటువుగా ప్రశ్నించాడు.

“అవిడేనండీ! ఆ లావుపాటి నర్సు” అన్నాడు వజ్రపాణి

“నూటికి పది పదిహేను కేసులుకూడా నయమా తాయి. ఆవికి తెలియను” అన్నాడు డాక్టరు.

ఎందుకోగాని వజ్రపాణికి డాక్టరుకంటే సరే అనుభవజ్ఞురాలా కనిపించింది. పోనీ డాక్టరు ఆభిప్రాయాన్నిబట్టి చూచినా రంగమ మమూలు మనిషి కాగలడనడానికి అట్టే అవకాశం కనిపించడంలేదు. పది పదిహేనుమందిలోకన్నా, ఎనభై ఎనభైఅయ్యి నుందిలో రంగణ్ణి కలిపివేయడం వజ్రపాణికి సమంజసంగా తోచింది.

ఆరోజు సాయంత్రమే వజ్రపాణి పట్నానికి తిరిగి వచ్చాడు. ముఖం చిన్నబుచ్చుకుని “మనకి రంగడు లేడు రమణీ” అని చావుకబురు చల్లగా చెప్పేశాడు. రంగ డేలాగా పదిరోజుల్లో చనిపోతే తున్నాడు గనుక ఈ అబద్ధం చెప్పడం మరేమంత కొంపమునిగిపోయే ఆపరాధం కాదని కూడా వజ్రపాణి తన అంతరాత్మకి నచ్చజెప్పుకున్నాడు.

* * *

ఉన్నట్టుండి ఆశ్చర్యపిక్చర్స్ వాళ్ళకి బిచ్చగాళ్ళు కొవలసివచ్చారు. వాళ్ళ కష్టపట్టడూ రాజులు కూడా కొవలసివస్తారు. కానీ రాజులతో వాళ్ళ కట్టే చిక్కుండదు. మెడకాయపైన తలకాయవున్న సాధారణ మనిషి కెనిడీకైనా సరే చెమ్మి గుడ్డలు తొడిగి, గాజుపూసల దండలు రెండువేసి, వలెవాటు గిరజాలు కైసేసి రాజుగా నిలబెట్టగల సామర్థ్యం వాళ్ళకుంది. బిచ్చగాళ్ళ కలాంటి అలంకారాలు పనికిరావు. వీలయినంతమానీ, చినిగిన దుస్తుల్లో బాగా వికారంగా కనిపిస్తే తప్ప వీడు బిచ్చగాడేనని ప్రేక్షకులు నమ్మకుం ప్రేక్షకులు సామాన్యంగా సంకయ్యాతులు.

ఏనా ఒకరిపైరు బిచ్చగాళ్ళని తయారుచేయడం ఆశ్చర్య పిక్చర్స్ వారికేమంత కష్టమైన పనిగాదు. కేటోకిపరుసుంచీ కథానాయికి వేయవశించిన తమ్ముడువతకూ ఎవరో ఒకరుబొచ్చే చేతబట్టుకుని అపర బిచ్చగాళ్ళలా సాక్షాత్కరించి అవసరం గడుపుకోడానికి ఉపకరిస్తుంటారు. కానీ వచ్చిన చిక్కల్లా ఏమిటంటే ఆశ్చర్య

పిక్చర్స్ వాళ్ళకి దాదాపు నూరుమంది బిచ్చగాళ్ళు కావలసివచ్చారు. అందులోనూ వాళ్ళందరూ నిజమైన బిచ్చగాళ్ళే అయితే ఆ ఘట్టంలో సహజత్వం ఉట్టిపడగలసిన విజ్ఞులు కొందరు సలహా యిచ్చారు.

నిర్మాత డైరెక్టరు ముఖం చూచాడు. డైరెక్టరు ప్రొడక్షన్ మేనేజరు ముఖం చూచాడు. ప్రొడక్షన్ మేనేజరు పేవ్ మెంట్ల వెంబడే పగురులు తీశాడు. మరునాటి ఉదయం తెల్లవారేసరికి రెండు లాగీల నిండుగా బిచ్చగాళ్ళు హోదరు పరచబడ్డారు.

కలకలలాడుతున్న పూలతోట మధ్య రాజమహాలు బిచ్చగాళ్ళకు నేత్రపర్యం గా కనిపించింది.

“అబ్బబ్బ ఏం మహాలు! ఏం మహాలు!” అంటూ విస్తుపోయాడు ఒక అమాయకపు బిచ్చగాడు.

“గొప్ప మహలేలే! వట్టి అట్టముక్కలు” అన్నాడొక తెలివైన బిచ్చగాడు.

“ఎలే యింతా పైకి పటారమే నన్నూట” అంటూ మరొకడు కిసుక్కున నవ్వాడు.

“ఇష్ మాట్లాడగూడదు. మీరందరూ ఒక్కొక్కరుగా ఈ దారంట పైకి వెళ్లాలి. ఆ మలుపు తిరిగితే ఆర్పి దగ్గర మహారాణి నిలబడివుంటుంది. ఆమె దగ్గర దానాలు పరిగ్రహించి అందరూ ఒక్కొక్కరుగా ఆనైపునంచే తిరిగి వచ్చేయాలి” అన్నాడు దర్శకుడు.

ఒక సందేహపాణి డైరెక్టరుకు అడ్డుతగిలి “ఏనా మహారాణిగారికి ఈరోజంత దయ కలగడానికి కారణమేమండీ?” అన్నాడు.

“ఓహో! అదా మీ సంగేహం! ఆలా అమె గాలి. మహారాజుగారు పొరుగు కేశంపైకి దండెత్తారు. యుద్ధం జరుగుతోంది. ఓహో భయంకరమైన యుద్ధం. రాజుగారి విజయాన్ని కోరుతూ మహారాణి వీరలకు దానసంస్కాలు చేస్తోంది.”

బిచ్చగాళ్ళు ఒక్కొక్కరే పైకి వెళ్ళి, అవతలి వైపునుంచి క్రిందికి వచ్చేయసాగేరు.

“ఇంకా ఎందున్నారండీ?” అన్నాడు కొంచెం విసుగుతో కేమెరామెన్.

“ఇదిగో కడపటివాడు” అన్నాడు డైరెక్టరు.

బిచ్చగాడు మహారాణియందు నిలబడాడు. మహారాణి చేతికై అందించిన నూత్న వస్త్రాల్ని చేతికి తీసుకుంది. బిచ్చగాడు చేతులు ముంగుళు చూచాడు. మహారాణి బిచ్చగాణ్ణి జూచింది. బిచ్చగాడు మహారాణిని చూచాడు. బిచ్చగాడు “రమణీ! రమణీ!” అన్నాడు. మహారాణి “రంగా రంగా” అంటూ బిచ్చగాణ్ణి కాగలించుకుంది.

రంగారుతో డైరెక్టరు “కట్ కట్” అన్నాడు.

వాసిరెడ్డి వారి చరిత్ర

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

వాసిరెడ్డి వంశముని అనటంతోనే, వేంకటాద్రి నాయుడుగారు, వారిని బట్టి బ్రాహ్మణ అగ్రహారాలు, నూటొక్క శివాలయాల ప్రతిష్ఠ, దేవాలయ మన్దారాలు, మంగళగిరి గాలిగోపురము, అమరావతీ పట్టణ జ్ఞాపకమొస్తరి బ్రాహ్మణభక్తి, దైవభక్తి గల ఈ వంశనామం, వినటంతోనే చాలామంది ఇప్పటికీ, ఏదో పవిత్రనామం, విన్నప్పుడు పరమమైనట్లు అవుతారు. 'వాసిరెడ్డి' చాలా చరిత్రాత్మకమైన వంశం. కాని, సరియైన పూర్తి చరిత్ర లభించటం లేదు. మాతండ్రిగారైన వాసిరెడ్డి వెంకటసుబ్బానాయుడుగారు వాసిరెడ్డి వంశ చరిత్ర అనే గ్రంథాన్ని వ్రాశారు ఇది మనుచరిత్ర అంత వుంటుంది దీనిలో చరిత్రకన్న పురాణపు పోకడ ఎక్కువగా వున్నది. ఇందులో వాసిరెడ్డి వంశనామము పుష్టికనుండి లేదు కమ్మవారి చరిత్రను పరిశోధించేటప్పుడు, కీ. శే. గూడవల్లి రామ బ్రహ్మంగారు ఇందులో కొంత చరిత్రను సేకరించారు. రామబ్రహ్మంగారు ఆ చరిత్రక విషయాలను నాకు కొన్ని తెలిపారు. తర్వాత నేను కొన్ని సేకరించాను. ఈ విషయాలనన్నిటిని క్లుప్తంగా మనవి చేస్తాను.

వాసిరెడ్డి వంశము కమ్మవారిలో ఒక చరిత్రాత్మకమైన శాఖ వాసిరెడ్డి అనే పదానికి, చివర రెడ్డి అని వుండుటచే చాలామంది, వీరిని రెడ్డిమలస్తులుగా భావిస్తారు. ఈ రెడ్డి అనే పదమునకు చరిత్ర వున్నది. వాసిరెడ్డి చరిత్రను తెలిసికొనుటకు ముందు, కమ్మవారి చరిత్రను తెలిసికోవాలి.

కమ్మవారి చరిత్ర ఇప్పటికీ అగమ్యం గావున్నది. ఆంధ్రుల చరిత్రలో శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కమ్మవారిని గురించి కొంత వ్రాశారు. మధ్యాంధ్ర రాష్ట్రమును పదవ శతాబ్దంలో కర్మకరాతమనీ కమ్మరతమనీ పిలిచేవారు. చాళుక్యులు ఇక్కడ రాజ్యం చేసి, ఇతరరాష్ట్రములకు వెళ్లినప్పుడు, చాళుక్యులను, వారి ఉద్యోగులను కమ్మ రాష్ట్రం నుండి వచ్చినందున

కమ్మవారని పిలిచేవారు. వీరిని మొదట కమ్మరెడ్డినీ, కమ్మవారనీ అనేవారు. ఇట్లా పిలువబడిన కమ్మ వారిలో అనేక కులాలున్నవి. ఇందులో వైశ్యులు, కాపులు, రెడ్లు మొదలైన కులాలవారున్నారు. ఈ కులాలన్నీ కలిసి కమ్మవారైనారు. కమ్మవారు మొదట జైనులు; తర్వాత వీర శైవమతావలంబులైనారు.

శ్రీ మల్లింపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ఇంకా కొన్ని విషయాలను (1949 సంవత్సరము, మే నెల 'కిన్నెర') బహిరంగ పరిచారు. కమ్మకులంలో బ్రాహ్మణులు, విశ్వబ్రాహ్మణులు కూడా వున్నారు. ఇందుకు కొన్ని శాసన దృష్టాంతములను చూపించారు. కమ్మకులోద్భవులైన బ్రాహ్మణులు, కమ్మకులోద్భవుల భిరవాజగోత్రులని, క్రీస్తుశకము పదవ శతాబ్దంలో పూర్వ చాళుక్యుడైన రెండవ అమృతరాజు విజయాదిత్యుని తామ శాసనంలోను, క్రీ. శ. 1158 నాటి మరి యొక శాసనంలో వ్రాయబడివున్నది.

కమ్మకులమైన బ్రాహ్మణులని వుండుట విరుద్ధంగా వున్నది కమ్మవారూ, బ్రాహ్మణులూ రెండూ కులాలే. ఇట్లుండుట కొంత అగమ్యం గా వున్నది. లేక కమ్మనాటిలోని బ్రాహ్మణులని వున్నాయనల అర్థం వుండేది. కులాల్లో ఆంతరకులాలు, ఆనాడున్న వేమో తెలియదు. ఇప్పుడు కమ్మవారిలో అనేక శాఖలున్నవి కాని, కమ్మకులంలో బ్రాహ్మణులని, వైశ్యులని లేదు. లేక కాలవాహినిలో బ్రాహ్మణ వైశ్యులంతా కమ్మవారిలోనే కలిసిపోయి, ఇందులో అనేక శాఖలుగా విలీనమై తెలియదు ఇప్పుడు కమ్మ వారిలో ఎవరికి ద్విజత్వం లేదు. చతుర్థ వర్ణము క్రిందినే పరిగణించ బడుతున్నారు. సామాన్యంగా ఒక దానినుండి ఇంకొక దానిలోనికి మారేటప్పుడు, ప్రథమంలో వున్న దాని కన్నా లాభంగా వుంటేగాని మరదు. జైనబౌద్ధమతముల నుండి, ఇట్లా మారారని అంటారు. జైన బౌద్ధమతా

లలో, కులభేదాలు లేవు జ్ఞానమే అంకితి పరమావధి. ఇప్పుడు శూద్రుల కట్టుగాదు. సమానత్వంలో నుండి, న్యాయతలోనికి మారుట, జ్ఞానంనుండి అజ్ఞానంలోనికి మారుటే ఇది. హిందూమతములో శూద్రులు వేదములను చదవరాదు. బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యులకు తెలియక బయట నే వడుగుచేసి, మానవునికి జ్ఞానమే పరమావధియని తెలుపుతారు. వీరిలో నే కాక, అన్ని మతాల్లో ఇట్లున్నది. మహమ్మదీయ క్రైస్తవ మతాలలో కూడా జ్ఞానస్నానమూలిచ్చి మానవుని పరమావధి బోధిస్తారు. శూద్రుల కట్టుగాదు. శూద్రులకు ఎంత వరకూ ఇహసాధనే గాని, పరము తెలుపరు. కనుక హిందూమతంలోనికి, వేరే మతంనుండి కమ్మవారు వచ్చిరన్న వాదన నమ్మ శక్యం గాలేదు. హిందూ శాసనంలోనికి అనేకమంది విజాతీయులు, వచ్చిచేరారు. రాజపుత్రుల వంటివారు కూడా ఇట్లా వచ్చినవారే. ఈ రాజపుత్రులే, కొంతకాలానికి, రెడ్డిసులస్థులైనారని చరిత్ర చెప్పుతుంది. కమ్మవారు కూడా ఇలా వచ్చిన జాతియేమోనని నా అభిప్రాయం. మొదట కమ్మరెడ్డిని వున్నట్లు, కాలక్రమణ, కమ్మ, రెడ్డి రెండుగా మారిసట్లుగా కూడా చెప్పుతున్నారు. కమ్మ కులమునే శిబ్దము ఆరవశతాబ్దంలోనే, వున్నదని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు వ్రాశారు. ఆనాడు బౌద్ధమతము బాగా వృద్ధిలో వున్నది. ఈ ఆంగ్ల భూమియందు అప్పుడు జైన, బౌద్ధమత పురాణాలు, శాస్త్రాలు కూడా ఎక్కువగానే వుంకివుంటుని ఆనాటి గ్రంథములన్నీ ఏమైనవో తెలియదు. మనకు భాగవత, భారతిరామాయణాలు దక్కినవి కాని, పైవి మాత్రం ఆదృశ్యమైనవి. ఇవి ఏటిబెట్టు, చీనాదేశాల్లోనైనా వున్న వేమో తెలియదు. ఆనాటి, 6, 10 శతాబ్దముల నాటి కమ్మవారి చరిత్ర సవ్యంగా తెలిసికోవాలంటే, నాటి జైన శాస్త్ర గ్రంథములు ఆధారములు కాగలవు.

వాసిరెడ్డివారు కమ్మకులస్తులు. ప్రస్తుతానికి కమ్మవారిలో అనేక కూలాలున్నవని వప్పకోవాలి. ఇందులో ఏ కులానికి ఈ వాసిరెడ్డి చెందుతుందో తెలియాలి. ప్రథమదిశకు చెందిన శాసన ఆధారాలు లేవు. కాని ఆచార వ్యవహారములవల్ల కొన్ని నిర్ణయాలు చేయవచ్చు. కాకతీయులు కమ్మరెడ్డిని పిలువబడేవారు. తర్వాత వీరే కమ్మవారుగా, రెడ్లుగా మారి శారు. వాసి-రెడ్డి కలిసి వున్నందున, వీరుకూడా ఇట్టి

కమ్మరెడ్డిమోనని ఊహించవలసివుంటుంది. వైగా కాకతీయులలో కొందరు వల్లెట్లగోత్రం వున్నది. వాసిరెడ్డి వారిదీ వల్లెట్లగోత్రమే. కాకతీయులు వైవ మతస్థులు. వాసిరెడ్డివారు వైవమతస్థులు. కాకతీయుల వలె, వీరికి ఆర్యాదులు గురువులు. కాకతీయ పట్టంలో వీరభద్ర ఉత్సవాలు జరుగుతూ వుండేది. అందులో నారసాలు వగైరా ఉపయోగిస్తుండే వారు. వాసిరెడ్డివారికి వీరభద్రుడు ఇలవేయ వీరికి ఈ నార సాలు వీరబ్రాహ్మ వున్నది కనుక, వాసిరెడ్డివారు కాక తీయులై ఉండవచ్చు. ఇదిఒక వాదం.

వాసిరెడ్డివారు 14 వ శతాబ్దములో పితా పురంలో వున్నట్లు శాసనాధారము లున్నవి. పితా పురము పూర్వ చాళుక్యులరాజధానీ నగరము. వాసిరెడ్డి వారికి చాళుక్యనాయకా అనే బిరుదువున్నది. చాళుక్యులవలె వాసిరెడ్డి వారికి రాజకీయమే జీవనము. కనుక వీరు చాళుక్యులై వుండురని కొంత బలమైన మరొక వాదం వున్నది.

14 వ శతాబ్దములో మధ్యాంగ్ల రాజ్యక్షేత్ర రాజమహేంద్రవరములో పీఠము వేసి కూర్చున్నది. అన వేమరెడ్డి ప్రభువుగా వున్నాడు. కొందరు సామంతులు ప్రభువును ఎదురుతిరిగి కప్పం కట్టలేదు. కనుక యుద్ధము తీసుకొన్నాడు. రాజామంత్రి, సామంతులూ యుద్ధభూమిలో నిల్చారు. కాని కొందరు శాంతి ప్రియులు యుద్ధాన్ని ఆపుటకు ప్రయత్నించారు. రాజు ఒక వస్త్రాదునూ, సామంతు లొక వస్త్రాదునూ ఎన్నుకోవాలి. వీరద్ధిరూ కలియబడగా ఎవరు గెలిస్తే ఆ పక్షం గెలిచినట్లుగా ఎందుకోవలె నన్నారు. అందరు సరేనంటే సరేనన్నాడు. సామంతులలో బాగా కసరత్తు చేసినవారున్నాడు. రాజుగారి పక్షంలో అట్టి వాడు కనుపించలేదు. కనుక రాజుగారికి సంకట పరిస్థితి కలిగింది. లేదంటే ఆశి తప్పిసట్లపునుండి ఇట్టి స్థితిలో ఒక్క వ్యక్తి వచ్చి ప్రభువు ఎదుట నిలిచాడు. ప్రభువు వెలిగిస్తే నేను వెళ్ళుతానన్నాడు. రాజు సరేనన్నాడు. ఇతనే వాసిరెడ్డి సదాశివుడు. కాని ఇప్పుడవరకు వాసిరెడ్డి, అనే నామం పుట్టలేదు. ఈ సదాశివుడు పితాపురములో రాజుగారి సామంతుడుగా వుంటున్నాడు. పోట్లాటకు ఒక అలవ ఏర్పరచారు. జోడా అందులో ప్రవేశించింది. 'లడ్డా' ప్రారంభమైంది. సదాశివుడు మొదటి డెబ్బతోనే, ఎదిరి అభ్యర్థిని చంపి

వాసిరెడ్డివారి చరిత్ర

వేశాడు. రాజు సంతోషించాడు. కాని సదాశివుని ఉత్సాహం ఆగలేదు, ఇంకా కొందరి పట్టుకు రమ్మన్నాడు. వచ్చినవారిని చంపి వేశాడు. ఈ విధంగా ఒక్క చేతిమీసగా ఎనిమిదిమంది వస్త్రానులను పరిమార్చాడు. ప్రభువు పరవశుడైనాడు. ప్రభువుకు పోయిన ప్రాణం తిరిగి వచ్చినట్లయింది సామంతుల విప్లవంవల్ల పోనున్న రాజ్యం చేజిక్కింది. తనకు చేతనైనంత గౌరవం ఈ సదాశివునికి చేశాడు. రెడ్డి రాజ్యం యొక్క వాసిని నిలిపాడానృత్తి. అందువల్ల వాసిరెడ్డి అనే బిరుదాన్ని ఇచ్చాడు. అది సదాశివుని వంశం ఉన్నంతవరకు, ఆతని వంశానికి ఈ బిరుదు వుంటుందని సెలవిచ్చాడు. ఇంకా జగనొబ్బగంజ్ బిరుదును, భీమనగోడ్పాడక భేరులను సదాశివున కిచ్చి గౌరవించాడు.

మంచెళ్ళ వాసుదేవ కవి తన గంభీరమైన నే గంభంలో ఇట్లా వ్రాశాడు.

మల్ల ఘన కీర్తుల్, జగనొబ్బ గంజ్ బిరుదుల్ గంభీర భాంకార భీమనగోడ్పాడక భేరులిచ్చి యనవేమ రెడ్డియొక్క వాసిగా గనియొక్క గావున వాసిరెడ్డి యన నాఖ్యం జెందె నే ధార్మికావనినాథాగ్రణి వంశనాథు డతనికొ వర్తింపగా శక్యమే॥

అమరవాది రామయకవి తన ద్రౌపదీ పరిణయంలో ఇట్లా వ్రాశారు.

తే॥ వాసి రెడ్డికి నిలుపుట వలన నాట

బట్టి ధాత్రి సదాశివ ప్రభుని కతని

వంశమున బుట్టువారికి వాసిరెడ్డి

వారనెను పౌరుషాలయాహ్వానము కలిగె.

అప్పటినుండి, ఈ ఆరువందల సంవత్సరముల పర్యంతం, వారి వంశమువారికి వాసిరెడ్డి అనే పేరు వస్తూ ఉన్నది. ఈ సదాశివుడే పితాపురములో విష్ణు, నూర్య, చిత్వేశ్వర, గౌరి, కుక్కు టేశ్వర దేవాలయములు అయిదింటిని ప్రతిష్ఠించాడు. వాటికి మానవ్యముల నిచ్చి, శాసనాలను వ్రాయించాడు. ఇతనే వాసిరెడ్డి వారి మూలపురుషుడు. ఇతను ధైర్య సాహసములు గల వీరుడు. దైవభక్తి గలవాడు.

కనుక వాసిరెడ్డి అనే దానిలోని రెడ్డి అనేది కులనామం కాదని తేలింది. వీరు కమ్మవారు. రెడ్డి బిరుదునామం. ఆకాలాన రాజులను, అధికార్లను రెడ్డి అనేవారు. అట్టిదే ఈ రెడ్డి. వీరికి కమ్మలో ఏ కులమో

ఇంకా చర్చలోనే ఉన్నది. పైన తెలిపిన దానివల్ల కాకతీయులు, చాళుక్యులై ఉంగురరి తెలుస్తుంది. కాకతీయుల వాటికి కమ్మకులం ఒకటిగానే ఉండి కమ్మరెడ్డి నే వారనీ అనుకోవచ్చు. కాలక్రమాన కమ్మ రెడ్డి అనే కులాలురెండుగా మారిఉంటవి. ఇందులో అనేక అంతరకులాలు కూడా క్రమంగా ఏర్పడి ఉంటవి.

తర్వాత 200 సంవత్సరములు, వాసిరెడ్డి వారు ఎక్కడ ఉన్నదీ తెలియదు. 16 వ శతాబ్దంలో ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మీ విజయనగరము చేరింది. అప్పుడు జగత్పూర్ణాతుడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వారు రాజ్యం చేస్తున్నారు. అప్పుడు నెల్లూరు జిల్లాలో వాసిలి అనే పట్టణమునకు వాసిరెడ్డివారు దుర్గాధిపతులుగా ఉన్నారు. దుర్గాధిపతి వాసిరెడ్డి మల్లికార్జునుడు. ఇతని భార్య రావెళ్ళవారి ఆడపడుచు. పార్వతమ్మ. పార్వతమ్మ తండ్రి రావెళ్ళ మల్లినీడు. వీరు కృష్ణదేవరాయలవారి వద్ద సేనా నాయకులుగా ఉన్నారు. నైజాం, రాయలవారి భూముల సరిహద్దుల దగ్గరలో వున్నదీ వాసిలి. అందుచే ఎప్పుడూ యుద్ధం తాకిడి ఉండేది. కుల్లీ కుతుబ్షా నైజాం ప్రభువుగా ఉన్నాడు. ఇతని కుమారుడు హైదరుఖాను. ఈ హైదరుఖాను క్రీ. శ. 1516 సంవత్సరములో తెల్లంకొండ, కొండవీటి దుర్గములను పట్టుకున్నాడు. ఇవి సరిహద్దులందున్న కోటలొకటి, సంతతి యుద్ధాలు, తరుమా చేతులమార్పిడి జరుగుతూ ఉండేవి. ఈ సమయంలోనే హైదరుఖాను వచ్చి వాసిలి కోటను ముట్టడించాడు. తనకు మూడులక్షలు డబ్బు ఇవ్వవలసి వున్నదనీ ఇస్తే ఊరుకుంటానని చెప్పిపంపాడు. వాసిరెడ్డివారికి బలం తక్కువగా వున్నది. ఈ విషయాన్ని చర్చించుటకు రాజ్యసభ జరిగింది రాజుహితైషులంతా ఖానుని, ఎదోవిధంగా సంతోష పెట్టి పంపితే మంచి దన్నారు. కాని మల్లికార్జునుడు వప్పుకోలేదు. వాసిరెడ్డి వారిలో న్యాయమందు పట్టుదల సాహసము ఇవి సహజగుణాలు. ఖానునికి నిజంగా డబ్బు ఇవ్వవలసిలేదు. కనుక అన్యాయంగా నేను ఆతనికి లోబడనన్నాడు ప్రభువు. అపయశస్సుకన్నా మృత్యువునైనా వరిస్తానన్నాడు. కనుక యుద్ధం తప్పలేదు. నాలుగురోజులు యుద్ధముజరిగింది. నాలుగవనాడు మల్లికార్జునుడు వీరస్వర్గం చేరాడు. భార్య పార్వతమ్మ పరిస్థితులను తెలుసుకున్నది. దానీ లక్ష్మిని పిలిచింది. తనకు ఒక్కగా ఒక్క కుమారుడు. ఇతనిపేరు సదాశివుడు. ఇతను

అప్పటికి ఏజేంట్ పిల్లవాడు. ఇతనే వాసిరెడ్డి వంశాంకురము. లక్ష్మీ చేతులలో ఈ పిల్లవాణ్ణి పెట్టింది. నేను కంట్రైబ్యూట్ కన్నాను, కాని పెంచి దంతా నీవు కనుక ఈ బిడ్డను నీవు ఉత్తరభూములకు తీసుకువెళ్ళవలెను. నేను నా భర్తతో సహగమనం చేయబోతున్నాను. మహమ్మదీయులు పగతో వున్నారు. ఈ బిడ్డ చిక్కితే చంపుతారు. నీవు వివిధంగానైనా ఈ కుర్రవాణ్ణి తీసుకువెళ్ళి పెంచి బాషించవలెను. మా వంశమర్యాదలు, విద్య ఇతనికి చెప్పించవలెను. ఇకనుండి ఇతనికి నీవే తల్లివని, కంట తడిపెట్టింది. కాలబలంవల్ల తల్లిపిల్లడూ విడిపోవలసి వచ్చింది. పార్వతమ్మ సహగమనం చేసింది.

క్రీ. శ. 1520 సంవత్సరమున, దాసీలక్ష్మీ సదా శివుని తీసుకుని బయలుదేరింది. దారిలో ఈ పిల్లడు తన పిల్లననే చెప్పింది. కొన్నిరోజుల తర్వాత, కృష్ణ వేణీ నదీతీరం చేరింది. ఇక్కడ ఆ కాలంలో, నూతక్కి గొప్పగ్రామంగా ఉండేది. ఆ నూతక్కిలో శివాలయంవున్నది. ఈ లక్ష్మీ, వాసిరెడ్డి సదాశివుడు, ఈ నూతక్కి గ్రామంలోని, శివాలయంలో ప్రవేశించారు. అక్కడే నివాసం గా వుంటున్నారు. కాలానికి ఎంతబలం వున్నది. ఎన్ని మార్పులను చేస్తుంది! తల్లి బిడ్డలకు ఎడబాటుచేస్తుంది. ఉత్తరాన్నుండి దక్షిణానికి, దక్షిణాన్నుండి ఉత్తరానికి పరుగు లెత్తిస్తుంది. వాసిరెడ్డివారు ఉత్తరాన గోవావరీనదీమ తల్లివద్ద జన్మించి, దక్షిణాన నెల్లూరు పెన్నానదివద్ద పెరిగి, తిరిగి మధ్యనున్న కృష్ణతల్లి ఒడికి చేరవలసి వున్నది. ఈ వంశవృక్షము కృష్ణానదీ ఛాయలలో పెరిగి పెద్దదై తన కాఖలను కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలలో వ్యాపించవలసి వున్నది. ఇది దైవసంకల్పము. పార్వతమ్మ తన కన్న బిడ్డను విడిచి, సహగమనం చేసేటప్పుడు దుఃఖించాము. కాని ఈ కారణంగా, ఈ మొలక కృష్ణా నదీతీరానికిజేరి తిరిగి విజృంభించి, కొంత చరిత్రను నిర్మించవలసిన విధి వున్నది.

లక్ష్మీ సదాశివునికి అన్నివిద్యలు చెప్పించింది. ఈత, సాము, స్వారి, ఖడ్గ విద్యలు నేర్పారు. పెళ్ళి ఈడువచ్చింది. అప్పుడు నూతక్కిలో కోడాలి రామయ్యగారు సంపన్నులు. శివుడు రామయ్యగారి కలలో కనిపించి, సదాశివుని వంశము, ముందు ముందు వృద్ధికిరానున్నదనీ, తన కుమార్తెనిచ్చి వివాహం చేయుమనీ చెప్పాడట. అట్లే రామయ్యగారు తన కుమార్తెనిచ్చి పెళ్ళి జరిపాడు. లక్ష్మీ తనను శివాలయము లోనే వివాహము జరగాలని పట్టుపట్టింది. ఇట్లే

రామయ్యగారు తన కుమార్తెనిచ్చి శివాలయం వెనుక పెళ్ళిచేశాడు. వీరభద్ర పశ్చిము పట్నారు. ఇప్పటికి ఈ వివాహం జరిగి 400 సంవత్సరాలు అవుతుంది. ఇప్పటికీ, వాసిరెడ్డివారి వంశములో ఎక్కడ పెళ్ళిజరిగినా, తర్వాత దేవాలయం వెనుక పెళ్ళి చేయాలి దీనినే అంగడి తలంచాలంటారు. అప్పటి నుండి ఇప్పటివరకూ ఇది ఆచారంగా వస్తున్నది. దీనితో వీరభద్ర పశ్చింపట్టాలి. పూర్వం వాసిరెడ్డి వారు ఖడ్గజీవులు. అంగువల్ల వీరు వీరపూజచేస్తారు. వీరభద్రపశ్చింలో ఖడ్గపూజ వున్నది. వాసిరెడ్డివారు శైవులు. రాద్రాన్ని ఆరాధిస్తారు. ఆనాటి జీవనం అది.

సదాశివునికి ఇద్దరు మగపిల్లలు. ఈ మగపిల్లలకు సంతానం కలిగింది. వీరు నైజాం ప్రభుత్వంలో సాతు దార్లుగా వుండేవారు.

వీరిలో చినపద్మనాభరాముడు ఉద్ధంశుడు, చారిత్రక పురుషుడు. ఇతనంటే నైజాం ప్రభువుకు కొంత కంటకం గా వుండేది. ఇతనిని అణచివేయవలెనని ప్రయత్నించాడు. ఒకరోజున నైజాం ప్రభువు దర్బారు తీరాడు. అందుకు మన చినపద్మనాభరామ న్నునుకూడా పిలిచారు. వచ్చాడు. ఇతను, నాటి వీరుల వలె కుస్తీయందు, ఈతయందు, సామునందు, స్వారి యందు అందెవేసినచేయి. స్వారీలో మొనగాడిని ప్రఖ్యాతి. ఇతనిని స్వారీలో హతమార్చవలెనను కున్నాడు నవాబు. సభ్యులను చూచి ఇట్లా అన్నాడు. మావద్ద ఒక మకురుగుట్ట వున్నది. అది సామాన్యులకు వశంకావటంలేదు. మీలో అశ్వరిన్యలో మంచి నిపుణులున్నారు. దానిని స్వారిచేయుల ధీరులెవరైనా వుంటే తెలుపమని అన్నాడు. స్వారిచేయువానిని, గుట్టాన్ని ఎక్కగలవా అనుట, అతనిని అమర్యాద చేయుటే. వాసిరెడ్డివారికున్న సాహసమువల్లగాని, పౌరుషంవల్లగాని, చినపద్మరామున్న నేను స్వారీ చేస్తానన్నాడు. రెండవరోజు స్వారికి నిర్ణయించబడ్డది.

ఈ గుట్టము ముందుకొస్తే కరవటం, వెనుకకు పోతేతన్నటం వున్నది. దగ్గరకు ఎవరినీ రానీయదు, వచ్చినా, ఎక్కనివ్వదు, ఎక్కినా కూర్చోనివ్వదు, స్వారిచేయనివ్వదు. ప్రజానికైనా తెగించాడు చిన పద్మనాభుడు. స్వారి ఏర్పరచబడ్డది. పెద్దలంతా వచ్చారు. చినపద్మనాభరాముడు, వచ్చిరావటంతోనే, అశ్వానికి, సాఫ్తకాశంఇవ్వకుండానే, ఎగిరి ఎక్కి కూర్చున్నాడు. ఎక్కినవానిని చీలమండపట్టి కిందకు

వాసిరెడివారి చరిత్ర

లాగవలెనని తలపెట్టింది. ఒక ఇనుపగుంటంతో పాడి చాడు పళ్లుపూజేట్టు. రెండోవైపునా ఇక జరిగింది. పాముగాని, ఎద్దుగాని, గుఱ్ఱం గాని మనిషి సత్తా అంతలోనే కనుక్కుంటుంది ఇతను గుఱ్ఱాన్ని మెసలనివ్వలేదు. రాతుసంగతి గ్రహించింది. లాభంలేదనుకుని దారిసవడ్చి. దానికి గొప్పవచ్చేవరకు స్వారిచేశాడు. ఒక పూటల్లా తిరిగిరాతేను దర్బారుకు. దర్బారులో, గతంలో గుఱ్ఱం చేసినట్లే, ఇతన్ని కూడా చంపివేసిందనుకుంటున్నారు. ఇంతలోనే, ముందు చినిపడతనాభిరముడు, వెనుక, ఈ గుఱ్ఱమూ వచ్చాడు. ప్రభువు దిగ్భ్రమించేదాడు. అక్కన్న మాదన్నలు సంతోషించారు. ప్రభువు ఇతనిని తిగిసిట్లుగా సత్కరించి, మెచ్చుకున్నాడు.

క్రీ. శ. 1651 సంవత్సరములో నైజాం నవాబు చినిపడ్డనాభరామన్నకు ఖమ్మంమెట్టు, నందిగామ, వినుకొండ, కొండవీటి పరగణాలలో అయిదువందల గ్రామాలిచ్చాడు. ఆనాటి బిరుదులు, మర్యాదలు కూడా ఇచ్చి సత్కరించాడు.

ఈ రాజ్యాన్ని, వాసిని వృద్ధిపరచి, పోడతకళ్లలను తెచ్చిన, లోకమాన్యుడు వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడు. అనేక రాజులు ఇంతకంటే ఎక్కువ సంపన్నులై వుండవచ్చు, కాని ఇతనివలె విద్యతోపూరిత, బ్రాహ్మణ సత్కరణ, దానధర్మాలు, దేవాలయ గోపుర నిర్మాణములు గ్రామపట్టణ ప్రతిష్ఠలుచేసిన వారు తక్కువ. విద్యతోపూరిత అపరభోజుడని పేరు పొందాడు. వంద గ్రామాలను బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారాలుగా ఇచ్చి, పండితులను, మంత్రవేత్తలను, పోషించాడు. ఒక్క మహారాష్ట్రంలో నూటొక్క శివాలయాలను ప్రతిష్ఠించాడు. అనేక దేవాలయాలను కట్టించి మాన్యాలిచ్చాడు. అనేక గ్రామాలను, పట్టణాలను కట్టించాడు. అమరావతిలో శాసనాలను తీర్చివేసాడు. అమరావతి పట్టణాన్ని తిరుగ, తీర్చి కట్టించాడు. అమరావతిని కైలాసంగాను, మంగళగిరిని వైకుంఠంగాను చేయించాడు. మంగళగిరిలో శ్రీలక్ష్మీ సృనిహస్వామివారికి గొప్పగాలి గోపురాన్ని కట్టించాడు. తాజ్ మహల్ మొగల్ పాడుషాల క్షీరిని చెప్పబడున్నట్లు, ఈ మంగళగిరి గాలిగోపురం, అది వున్నంత వరకు వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడిగారి వాసిని ఇచ్చితూ వుండగలదు. వెంకటాద్రి నాయునికి ధనం ఎక్కువగా త్రివ్యకొల్లో దొరికినదని, దానిని ఈ ఆలయాలకు వినియోగించాడని ప్రతీతి. నాయుడుగారు బ్రాహ్మణులనే గాక పంచములను కూడా తనవద్ద ఉన్నతి అధికారములిచ్చి ఆదరించాడు. పంచములైన, కొలకలూరు భుజంగరావనే వ్యక్తి నాయుడిగారి వద్ద అధికారంలోవుండేవాడట. ఇతనికి ఒకసారి

తొడమీద గడ్డలేచిందట. ఇతని మర్యాద కనుక్కొనవలెనని భుజంగరావుని తొడగడ్డ ఎట్లావుందో చూపమన్నట్టు. భోవతిని పైకితీసి చూపిస్తాడేమో ననుకున్నారంతా. కాని, రెండు చేతులతో ఆ గడ్డ వద్ద వున్న పంచెనుచించి, గడ్డను చూపాడట. ఇతని విజ్ఞతకు అందరూ దిగ్భ్రమ చెందారట. భుజంగరావు ఎప్పుడూ పావుకోళ్ళమీదే నడిచేవాడట. నాయుడు గారు తన ప్రజల నందరినీ తక్కువ ఎక్కువని చూడక, సమత్వంతో చూచారు. తన రాజధానిని చింతపల్లి నుండి అమరావతికి మార్పించారు. అమరావతిని అనేక విధాల వృద్ధిలోకి తెచ్చాడు. ఇంగ్లీషువలె అమరావతి పురాధీశ అనిపించుకున్నాడు. రత్నాలను, వజ్రాలను, ఎక్కువగా సంపాదించి, పరరాజులకు విన్న అనిపించుకున్నాడు. బంగారు తులాభారం తూగి సువర్ణ గోగర్భం ప్రవేశించాడు. వీరి చరిత్ర వ్రాస్తే గొప్ప గంభీరమాతుంది.

ఈ విధంగా నడి ఆకాశాన దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించిన వాసిరెడ్డి భానుడు బ్రిటిషు వారి ఇనుప హస్తంతో అస్తమించాడు. రాజ్యాంతోపాటు, చేతిలో ఖడ్గమూ పోయింది. జీవితవిధానంలోనే పూర్తిగా మార్పువచ్చింది. కాని వాసిరెడ్డి అనే ఇంటిపేరు మాత్రం మిగిలింది. ఈ వంశము వారికి ఇప్పటికీ ఈ నామము ధ్రువతారగా ఉంటుంది. కాలవశాన దారి తప్పినా, తిప్పు దిద్దుకోమని దారిద్ర్యాపుతుందీ నామము.

సంయుక్త పరగణాల గవర్నరైన కె. యం. మున్షీగారు ఒక గ్రంథంలో అన్నమాటలు తలుపుకొస్తున్నవి. మున్షీగిరి అనగా ఆ కుటుంబంవారికి, ఢిల్లీపాడు షాలు, గ్రామానికింతయని డబ్బు వసూలు చేసికోమని ఇచ్చిన ఉద్వోగము. ఈ ఉద్వోగనామమే, ఈ డబ్బు వసూలు చేసుకునే కుటుంబీకులకు మున్షీలని వచ్చింది. దీనినిగురించి ఇట్లా అన్నారు, మా పూర్వీకులకు మున్షీగిరి ఇచ్చిన ఢిల్లీ పాయగాళ్లు పోయినా మామున్షీగిరి కూడా కాలప్రవాహంలో పోయినా, మా మున్షీగిరితో మేము గర్వపడుతుంటాము. మా మున్షీగిరి, మామున్షీకుటుంబీకులకు సంకట పరిస్థితులలో, ధ్రువతారవలె దారిద్ర్యాపిస్తుంది. మా కది దైర్ఘ్యసాహసాలను వితరణను ప్రసాదిస్తుంది. ఇది వాసిరెడ్డి వంశం వారికి కూడా చక్కని సందేశము. ఈ నాడుకూడా వాసిరెడ్డి వారిలో తిప్పు చేస్తే, వాసిరెడ్డి వారల్లా చేశారా అంటారు. దీనితో వీరికి ఉరిశిక్ష వేసినంతోతుంది. ఇది వారిని తిప్పు దోవను పోనివ్వకుండా కొంత వరకు నడుపుకువస్తున్న శక్తి. కాలానుగుణంగా మానవులు మారుతుంటారు. కాని ఇంకా వాసిరెడ్డి వారిలో కొన్ని ఆ గుణాలు వీడకుండా వున్నవి.

చరణదాసులు

శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు

బెట వాన హోరుమంటూ ఒకటే రొద వాన చినుకులు మూసిఉన్న కిటికీ రక్కల్ని బలంగా మొత్తుతున్నాయి పక్కంటివాళ్ళే గదె తాడు తెంపుకుని రెండిల్లిమధ్యా కాస్త నామమాత్రంగా అడ్డుగాఉన్న తాటాకు దడిని కుమ్మేస్తోంది. దాని కొండుకో ఆ దడిమీద కని. వదలటం ఆలస్యం. వచ్చి దడిమీద పడిపోతుంది.

మగ్గుగదిలో “ఏమేవ్! నిన్నే నే! వెళ్లవ బండ్ నిద్రా నువ్వును. అవతల ఆ వెళ్లవగేదె దడికొస్తా నాశనం చేసేస్తోంది. ఒసేవ్!!” అంటూ మందం నడుంఎక్కి సావకాశంగా పేకాట ఆడుకుంటూన్న పరంధామయ్యగారు చేతిలో ముక్కలు విసిరి నేలకేసి కొట్టారు.

భార్య కామాక్షమ్మ వంటగదినుండిమీద తల ఆనించి చీర చెరకు ముఖంమీదికి కప్పకుని నిద్ర పోతుంది. చిన్నగా గుట్టు కూడా పెడుతుంది. భర్త గొంతువిని మెలకువవచ్చి “పిలిచారా” అంది కళ్ళు నులుపుకుంటాను.

“నా పిండాకును. అవతల దడి నాశనం అయి పోతుంటే ఇప్పుడు లేచి ‘పిలిచారా’ అంటున్నావా?” ఈ చివరి పిలిచారా అన్న ముక్క భార్య అన్నట్టే సాగదీసుకుంటూ వెక్కిరింపు ధోరణిలో అసహ్యం గొంతులో ఏదో అడ్డుపడ్డట్టుయి దగ్గతొ ఊపిరి తిప్పకో లేకపోయారు పరంధామయ్యగారు.

అప్పటికి నిద్రబద్ధకం పూర్తిగా వదిలిపోయింది కామాక్షమ్మకి. “అంతమాత్రానికే ఇలా ఇయిపోతా రేచింటండీ. ఇంకా ఏచింటో ఆసుకుని హడలిచచ్చాను. చాకిరీ చేసి చేసి ఉన్నా నేమో మంచి నిద్రపట్టింది. ప్రాణం ఎక్కడకో పోయింది.” అంది చీరచెరకుతో ముఖం తుడుదుకుని లేస్తాను.

“అయితే పిలవగా నే లేవక్కర్లేదన్నమాట?” - పరంధామయ్యగారు భరించేవ్వకీ హోదాతో

నూటిగా అడిగారు చేతిలో కలుపుతున్న ముక్కల్ని తుణం ఆపి.

ఇటువంటి ధోరణికి సరయిన మందు ఈ ఇంట్లో తనకొక్కటికే తెలుసునని కామాక్షమ్మ అభిప్రాయం. ఆ మందే ఇప్పుడు ప్రయోగించింది. అనేచింటుంటే ఆయనేమన్నా నోరుమాసుకుని పడిఉండటం కొంత మంది స్త్రీలు తమ సాంసారిక జీవితాల్లో సుఖాన్ని దూరం చేసుకోవటానికి కారణం నూటికి నూరుపాళ్ళూ ఈ ఓగ్గు, సహనం అలవగ్గుకోవోవటమే అని కామాక్షమ్మ అభిప్రాయం. ఎప్పుడైనా పదిమందీ కలిసి మాట్లాడుకునేటప్పుడు ఈ విషయంవస్తే కామాక్షమ్మ ధోరణి ఇలాగే ఉంటుంది. మరి ఆశ్చర్యకరమైన సంగతేంటంటే చాలామంది ఆహవాళికి ఈ అభిప్రాయాల్నే బలపరిచేవారు. కామాక్షమ్మకి ఇప్పుడు ఏదైనిట్లు! ముపైఅయిదు సంవత్సరాలనుంచీ కొపరంచేస్తూంది. ఓకొడుకూ, ఓ కూతురూ ఇద్దరే సంతానం. కామాక్షమ్మ పదిహేనిలోనూ సగర్వంగా చెప్పకుంటుంది. “నేను ఇన్నాళ్లనుంచీ కొపరం చేస్తున్నానా ఒక్కనాడు నాగర్తాన్ని నే తప్పలేదంటే నమ్మండి. బ్రతుకున్నన్నాళ్ళూ కోడలికం పెట్టినా చనిపోతూ నా అత్తగారేమందో తెలుసా? నారెండు చేతులూ పుచ్చుకొని నిన్ను అర్థంచేసుకోలేక పోయాను కామాక్షీ! తుమించు” అంది. ఇన్నేళ్ళో చ్చాయి ఇప్పటికీ ఆయన మాటకి ఎదురుచెప్పటం అంటే భయం. అలా ఉంటేనే ఆహదాని అందం. చీటికి నూటికి కయ్యాలు తెచ్చుకుంటే అసహ్యం కదూ” అని. కామాక్షమ్మ చెప్పింది నిజమే! అత్తగారు ఓనాడు చీపురుతీసుకుని గొడ్డును బాదినట్టు బాదించి. అప్పుడు భర్త ఇంట్లోలేడు. వచ్చి తర్వాతైనా కామాక్షమ్మ అతనివగ్గర ఆవిషయం ఎత్తనే లేదు మరోనాడు అట్లకాడ కాలేసి ఏదో పొర బాటున తగిలినట్టుగా కోడలిచేతికి అంటించింది. కళ్ళుమాసుకుని ఊపిరి బిగబట్టి కిక్కురుమన

లేదు కామాక్షమ్మ. భర్త ఎందుకు కన్నీరు కారుస్తూ వంట తలంటు పోసుకుంటుంటే కంట్లో నలుసు పడిందని చెప్పింది. ఇల్లాంటివి తరుచు ఏవో జరుగుతూనే వుండేవి ఒకనాడు లేనిపోని కల్పనలు చేసి పొయింటి వాళ్ళబాబాయితో తనకేకో సంబంధం ఉందని స్పష్టించి, అత్తా భర్తా ఇద్దరూ ఏకమై ఓ రాత్రి చిత్తకత్తిని వీధిలోకి గెంటేసారు. రాత్రుల్లా వీధి గుమ్మంలో నే ఏడుస్తూ పడుకుంది. అయితే కేవలం ఈ అనుమానాన్ని, అబద్ధాన్ని నమ్మి తనజీవితం పాడు చెయ్యడం గుకు భర్తకి ఎంతో కృత్తిజ్ఞులనంటూ వెయ్యిదండాలు పెడుతుంది కామాక్షమ్మ ఇప్పటికీ. అడక తైరలో పోకలాగ అత్త బ్రతికున్నానూ కూడా నానా అవస్థా పడింది.

“ఇప్పుడే ఇరవై ఏళ్లనుంచి నా జీవితం హాయిగా వెళ్ళిపోతుంది” అంటుంది కామాక్షమ్మ. ఆవిడ దృష్టిలో ముఖం అంటే మరేదీ లేదు. నెనకటి అట్ల కాడ వాతలూ, చీపురుదెబ్బలూ తప్పాయిని. అంతే! ఇంకా సత్యసన్నిహితంగా చెప్పాలంటే, ఇతరస్త్రీల సానుభూతిని పొందే అవసరం ఇప్పుడావిశకు లేదు. తోటిస్త్రీల జీవనస్థాయి తనూ అందుకుంది. “ఇక స్త్రీకి ఇంతకంటే ఏం కావాలి?” అనుకుంటుంది కామాక్షమ్మ. ఆవిడ దృష్టిలో నుంచి కాకుండా మనదృష్టిలో నుంచి ఆవిడ జీవితాన్ని పరిశీలిద్దాం. కొడుకు ప్రసాదానికి పెళ్లియింది కాని కోడలు యింకా కొపరానికి రాలేదు. మాతురు విశాలాక్షి కొపరానికల్లి రెండే శ్మయింది. కాబట్టి కామాక్షమ్మకు ఇంకా ఇంటి బాధ్యతలు పంచుకునే అడవిదక్క లేదన్నమాట మాతురు విశాలాక్షి పదిహేడు సంవత్సరాలు ఇంట్లో ఉన్నా అతిగారం. ఇక్కడి వస్తువు అక్కడ పెట్టమంటే పెద్ద గొడవ జరిగిపోయేది. గట్టిగా కసురుకుంటే “పోదూ! అడపిల్ల ఎన్నాళ్ళని మనిగట్లో ఉండిపోతుంది. పరాయివాడి ఇంటికి పోయేసిల్ల. దానికి వయస్సస్తే అదే తెలుసుకుంటుంది. దాన్నేమి అనకు” అంటూండేవారు పరంధామయ్యగారు. ఆయన ఇలాగంటుంటే నిజంగా మాతురు అత్తివారింటికి వెళ్లి పోతున్నట్లే అనిపించి విశాలాక్షిని గుండెలకి హత్తుకుని కన్నీరు వలవలా కాల్చేసేది కామాక్షమ్మ. తొందర పడి ఏదో అన్నందుకు తిన్ని తాను ఒండ తిట్టుకునేది. తిన్ని ముఖపెట్టవలసిన బాధ్యత మాతురుకంటే కోడలు

మీద ఎక్కువుండనే విశ్వాసంతో ఆ శుభసమయం కోసం ఎదురుచూసి చూసి చివరికి కొడుక్కి పెళ్లి అయిందీ అనిపించింది. ఇంకా కోడల్ని కాపరానికి తీసుకురాలేదు. ఇంతకీ చెప్పవచ్చే జేమంటే కామాక్షమ్మకి వయస్సు దాటుతున్నా ఇంతవరకూ చేతి అసరా లేకపోయింది. చిన్నపని దిగ్గన్నుంచి పెద్దపని వరకూ అన్నీ ఆవిడే చూసుకోవాలి. తెల్ల వారయ్యూను ఏ నాలుగింటికో లేస్తే రాత్రి పదింటివరకూ నడుం వాల్చే ఆస్కారం లేదు. ఆ యింట్లో అందరికీ సమిష్టిగా ఉండే అవసరాలు తీర్చటమే కాకుండా విడి విడిగా కూడా ప్రతివ్యక్తి ఆమెమీదనే ఆధారపడతారు పరంధామయ్యగారు!—ఈయన దినచర్య చాలా వరకూ కామాక్షమ్మ సహాయం మీదే ఆధారపడివుంటుంది. పొద్దున్నే లేవగానే ముఖం కడుక్కుంగుకు పరంజామా అంతా ఆవిడ అమర్చి పెట్టాలి ఆయన బావి దిగ్గర కాని స్నానం చెయ్యరు. ఇక ఆ స్నానానికి ఒక అంతూ పొంతూ ఉండదు. పాతిక చేదులు తక్కువ కూకుండా కామాక్షమ్మ తోడి పాయ్యల్సిందే. ఇక ఆయనికి మొక్కలంటే ప్రాణం! కాబట్టి వెనకా ముందూ పెంచిన మొక్కలన్నిటికీ నీళ్లు పాయ్యల్సిన బాధ్యత కూడా ఆవిడదే. ఆయన కూర్చున్న చోటు నుంచి లేవకుండానే ముక్కుపాడుండబ్బాదగ్గ రుంచి, కట్టుకునే గోచీవరకూ అన్నీ ఆవిడ అంది వ్యాల్సిందే. ఇంతలా కాకుండా వంటపని ఉండనే ఉంది. అలా నడుం వాల్చేందుకు ఆస్కారం ఉండదు. ఒకవేళ ఆవిడకి ఏమైనా విక్రాంతి దొరికినా అది అనుభవించే అవకాశం ఆయన ఇవ్వరు. పెరట్లో దడిని గోదె కుమ్ముతుంటే దాన్ని తోలడానికి నిద్రపోయే భార్యని లేపకపోతే తనెం చేస్తున్నట్టు? తనెందుకు ఆ పని చేయకూడదు? ఉహు! అలా కాదు. అడవి తను చెప్పిన పని చెయ్యల్సిందే అని ఆయన ఉద్దేశం. కామాక్షమ్మ కూడా ఇంగుకు విరుద్ధంగా ఏమీ అనుకోదు. అలా నేన చెయ్యాలిగినప్పుడే తన జన్మ సార్థక మవుతుందనే ఆమె నమ్మకం.

“చాలా మంది మొగవాళ్ళకి మల్లే తన భర్త తన్ని ఎక్కువగా చెయ్యిచేసుకోడు. ఎప్పుడో రెండు మూడు సార్లు కాబోలు కొట్టారు. ఒకమారు బెట్టువుమ్మకునీ, రెండు మార్లు దవడమీద కొట్టారు. అంతే! మళ్ళీ ఎప్పుడూ చెయ్యి చేసుకోలేదు,” అనుకుని తృప్తి పడుతుంటుంది కామాక్షమ్మ.

కామాక్షమ్మ లేచి పెరట్లోకి వెళ్ళి ఒళ్లంతా తడుపుకుని పక్క ఇంటి వాళ్లని పిలిచి నాలుగు చివాట్లు పెట్టి “క్షమాపణ చెప్పించుకుని మరీ లోపలికి” వచ్చింది.

“గేదని కట్టారా లేదా?”

“మనం మనం చెబ్బలాడింతర్వాత కట్టకేం చేస్తారు”

ఇంకా దీపాల వేళ కాకపోయినా బయట ముసుగువల్ల చీకటయిపోయింది. దీపం వెలిగించి కొంకికి తెగిలించి కామాక్షమ్మ వీధి గదిలోకి తొంగి చూసింది. కొడుకు ప్రసాదం కిటికీ వారగా కూచుని వానలోకి చూస్తున్నాడు—ఏవో ఆలోచిస్తాను. చల్లటిగాలి విసురుగా తోసుకొచ్చింది గదిలోకి. ప్రసాదం మరింత దగ్గరగా ముడుచుకున్నాడు కామాక్షమ్మకి చప్పన ఏవో స్ఫురించినట్లయింది భిర్త దగ్గరగా వెళ్లి “నామాట కాస్త వింటారా?” అంది.

పరంభామయ్యగారు ఆటధ్యానంలో పలక లేదు.

“మిమ్మల్నే”

“ఏమిటంట ! గొడవ”—తనెంతో ఉత్సాహంగా ఆడుకుంటున్న ఆటమధ్యని కామాక్షమ్మ జోక్యం ఆయనకి మహాచిరాకెత్తించింది.

“ఇన్నేళ్లొచ్చాయి ఇంకా అలా తిడతారేమిటంటి. ఎవరన్నా వింటే అసహ్యంగా ఉండదూ” అంది కామాక్షమ్మ.

“సరేదూ! అసలు విషయం ఏమిటో చెప్పు” అన్నారాయన.

“అహో! ఏమీ లేదు. త్వరలో ముహూర్తాలున్నాయి కదా అబ్బాయికి అది కాస్తా అయిందనిపిస్తే బాగుంటుందని” అంటూ నసిగింది.

“సరే చూద్దాంలే”

“అలా చూద్దాం అంటూనే ఏడాది గంటే సారు. ఇంకా ఎన్నాళ్లు?”

“అలాగే అన్నానుగా”

“సుందరమ్మగారబ్బాయి మనబ్బాయి ఈడువాడే. వాడికి ఏడికి ఒకసారేగా పెళ్లయింది. వాడికప్పుడే ఇద్దరు పిల్లలు. చంకని పిల్లాణ్ణేసుకుని ఒక చేత్తో ఎడ పిల్లవాణ్ణి నడిపించుకుంటూ ఆపిల్ల మనింటికొస్తే చూడమచ్చటవుతుంది.”

“అంటే నీ ఉద్దేశం ఆయన తెలిసిన వాడనీ, నేను చవటననీను. అంతేగా?”

“చా! అలాగన్నానా నేను”

“పిల్లలకేం తక్కువ. కావల్సినంత మంది పుడతారు. తొందరపడకు”

కామాక్షమ్మ వంటగదివైపు నడుస్తూ “పెద్దవాళ్లం అయిపోతున్నాం. మీ బాస్యత కొడుకు పంచుకున్నాడు. మీరు హాయిగా విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నారు. మరి నా బాస్యత పంచుకునే వాళ్లు రావద్దూ—నేను విశ్రాంతి తీసుకోవద్దా?” అనుకుంది అర్థస్వగతంగా.

ఆ రాత్రులా కామాక్షమ్మకి ఒకటే కలలు కోడలు ఇంట్లో మసులుతున్నట్టూ, మనవ జ్ఞేస్తుకొని తను మద్దులాడుతున్నట్లు—ఇలా సాగిపోయాయి.

2

మ. రా. శ్రీ. నాన్నగార్ని నమస్కారాలు,

మీరు రాసిన ఉత్తరం, శుభలేఖా అందాయి. చాలా సంతోషం. అన్నయ్య కొర్రానికి నామటుకు నాకు రావాలనే ఉంది. నా మనసంతా అక్కడే ఉంది. కాని ఏం చెయ్యను, రావటంపడను నా ముఖాన భగవంతుడు అలా రాసిపెట్టాడు. మీరు మటుకు ఇటువంటి వాళ్ళింట్లో అమ్మాయిని పడేస్తున్నాం అని కలగన్నారా? ఇక మీ ఉత్తరంమాసి ఇక్కడ వీళ్లిమాటలు వినితీరాలి భరించలేక పోయానంటే నమ్మండి వేళాకోళాలు, ఎత్తి పొడుపులూ, ఎద్దేవాలూ ఒకటేవిటి నానా కూతలూ కూసార. నేనేమో సమాధానం చెప్పబోలే కొట్టినంతపని చేశారు. నిత్యం ఏ పిల్లిమీదో నక్కమీదో పెట్టి నన్ను తిడుతూనే ఉంటారు నన్ను తిడిలే అంత బాధలేదు. మిమ్మల్నికూడా నానా అవాకులూ చవాకులూ పేలుస్తారు. అదే మరి బాధగా ఉంటుంది. నేను మాట్లాడినా తప్పే, మాట్లాడకపోయినా తప్పే. మావగారున్నారన్నమాటేగాని ఆయనెందులోనూ కలగజేసుకోరు. మా అత్తగారు ఒక్కపని చెయ్యను. ఎప్పుడూ ఎవళ్లతోనో. సోదీవేసుక్కుర్చుంటుంది. ఇంటెడు చాకిరి నేనూ, విధవాబబ్బడు మా చేసుకుంటున్నాం. నేనొచ్చింతర్వాత పనిమనిషిని కూడా మాని

పించేసింది. వీధిలో కుక్కలా బ్రతుకుతున్నానంటే సరిపోతుంది. ఈ సంసారంలో యేం సుఖమంది నాకు. అటు అత్తిగార్ని చూస్తే అటువంటి దయ పోయింది. ఇటు భర్తనిచూస్తే ఆయనకు నేనున్నా ఒకటే, లేకపోయినా ఒకటే. ఆయన కిష్టం ఉంటే ఇంటికి వస్తాడు. లేకపోతే అదీలేదు రాత్రి ఒంటి గంటపుతుంది ఇంటికొచ్చేసరికి. అదేమని అడుగులే నీకనవసరం అంటారు. ఒక్కొక్కరోజు యింటికే రాదు. ఈ కొడుకంటే ఆవిడకి గారం! పల్లెత్తుమాట అనలేదు. ఇలాగయిపోయింది నా బ్రతుకు మీరెవ రైనా వస్తే పంపిస్తారేమో అని ఆశ! అమ్మకి నా నమ స్కారాలు. అన్నయ్యని అడిగానని చెప్పండి. ఉంటాను. నాగురించి దిగులుపడి మనసు పాడుచేసు కోకండి. శలవు

మీ విశాలాక్షి.

ఉత్తరం చదవటం పూర్తి అవగానే కామాక్షమ్మ భోరుమని ఏడ్చేసింది. పరంధామయ్యగారు ఎంత ఓదార్చినా ఆమె గుఱానికి అందులేకుండాపోయింది. తను కొత్తగా కాపరాని కొచ్చినరోజులు జ్ఞాపకాని కొచ్చాయి. “నేనంటూ నే ఉన్నాను. పిల్లనిచ్చు కునేవారేం కాస్త వంశం, మంచీ, మర్యాదా వాకబు చెయ్యండి అంటే విన్నాడుకారు. ఇంత కట్నంపోసి చివరి కిలాంటిసంబంధం తెచ్చారు. నాకూతురుగొంతు నిలుపునా కోసారు. ఇప్పుడేక అందరం కలిసి గంగలో దూకుదాం” అంటూ నిష్ఠూరాలాడింది భర్తని. పరం ధామయ్యగారు కిక్కురుమనలేదు. కూతురు సంసారం గురించి బాధపడుతున్న పరంధామయ్యకి ఈ మాటలు మరింత నొప్పి పుట్టించాయి అయినా ఏమీ అనలేక పోయారు.

“ఇంతకీ ఏం చేద్దాం” అన్నారాయనే.

“మీరు వెళ్లిరాకూడదూ” అంది కామాక్షమ్మ కళ్లు తుడుచుకుంటూను.

“పోనీ అబ్బాయిని పంపిద్దాం”

“వాడు కుర్రకుంక. వాడివల్ల నేమాతుంది. అందులో వాళ్లు జగజ్జంఠీలాయ్” అంది కామా క్షమ్మ.

ఈ సమస్యని ప్రసాదం పరిష్కరించేశాడు. “ఎందుకు నేవెళ్తున్నారే” అన్నాడు, అక్కడ కార్యం

సానుకూలపర్చుకురావటం ముఖ్యమంటూ కామాక్షమ్మ వాళ్ళతో మెంగవలసిన విధానాలూ, మాట్లాడవలసిన తీరూ అన్నీ నచ్చచెప్పింది “ఒరే అబ్బాయ్! సువ్వ సలే కోపిష్టిని! వాళ్లేదైనా అన్నా మనకి పని సాను కూలపట్టం ముఖ్యం! కాస్త శాంతంగా మనులుకో! తెలిసిందా” అంటూను.

చెల్లినీతీసుకురావటానికంటూ వెళ్లటం ప్రసాదా నికి ఇదేమొనటిసారి. అవతలవాళ్ళ గురించి చెడుగా చాలావినివున్నాడు. ప్రసాదం రైలు ఎక్కిందిమొగలు ఆపూల్లో అడుగు పెట్టేవరకూ ఆలోచనలు చాలా గజి బిజిగా సాగిపోయాయి. చెల్లాయి ఉత్తరం అతన్ని చాలా ఆశ్చర్యపరిచింది. అమ్మ తన చిన్ననాటి సంగ తులు చెబుతున్నప్పుడు అతనిలో కలిగిన సంశయా లే ఈ ఉత్తరం కూడా కలిగించింది. అనుకున్నట్టు కాకుండా రైల్లో ఇబ్బంది లేకుండా కూచుం దుకు చోటు దొరికింది. కిటికీ వారగా కూర్చుని పక్కనే పొలాలవంకా, తన మనసులో మాటల్ని వెక్కిరిస్తున్నట్టుగా ధ్వనించే చక్రాల రోషనీ, మాస్తూ, వింటూ అతను అనుభవ శూన్య మైన, అసందిగ్ధమైన ఆలోచనలు చేసుసాగాడు. లోకంలో ఇటువంటి మనుష్యులంటారా? లేకపోతే గోరంతని కొంపంతలు చేసే స్వభావం పిళ్ళలో ఉందా? చెల్లిమటుకు తరుచు రానే ఉత్తరాల్లో తన అత్తిగారిని, ఆడబతుకుని, మొసగి ఇలాగే చిత్రి స్టూంటుంది వాళ్ళల్లో ఎక్కడా మానవత్వం లేనట్టు కనిపించింది. కారణంహితంగా తోటి మనుష్యుల్ని హింసించి ఎలా ఆనందించ గలుగుతారో నమ్మకశక్యం కాకుండా ఉంది. కొంతమందికి ఎదుటి వాళ్ళని భయ పెట్టగలిగే శక్తి ఎలా కలుగుతుందో? నాయనమ్మ అమ్మని చాలా బాధ పెట్టిందట. ‘ఓమారు అల్లు కాడ ఎర్రగా కాల్చి వాత పెట్టిందట. మరోమారు జాట్లు పట్టుకుని చీపురుతీసుకుని పీపువొది అల్లులేతేలా బాదించట! ఓమారు వీధిలోకి గెంటేసిందట. చేతిలో ఏ వస్తువుంటే అదల్లా అమ్మమీదికి విసిరేసేదిట. అలా ఆవిడ చేస్తూంటే తనే కనక అయితేనా? ఆవిడ అంతు లేల్పేవాడు.

“ఏ ఊరు వెళ్తున్నావు నాయనా?” అన్నాడు పక్కనే కూచున్న బుంగమిసాలాయన.

“నాల్లేరు”

“ఏం చదువుకున్నావు”

ఈ భోంజి ప్రసాదానికి చిరారు కలిగించింది.
“ఎందుకంటే?” అనేవాడు.

“అహ! మరేదీలేదు. మనం ఎక్కడున్నా, ఏ పని చేస్తున్నా దానిమీదే లక్ష్యం ఉండాలి. పరకు పనికిరాదు నీ చేతిలో ఉన్నది వార్తాపత్రిక. కాని నీ మనసు మటుకు దానిమీద లేదు అంతేనా?”

అవునన్నట్లుగా తల ఊపాడు ప్రసాదం.

“నీలో నువ్వేదో మాట్లాడుకుంటున్నావు. నవ్వుకుంటున్నావు కోపంగా కళ్ళెరచేస్తున్నావు విచారంగా ముఖం ముడుచుకుంటున్నావు, చేతులు ఊగిస్తున్నావు నేనేకాదు చాలామంది నిన్నే గమనిస్తున్నారు మాడు” అన్నా డాయన నవ్వుతూ చుట్టూతే కలయ చూస్తూ.

ప్రసాదం ముసలాయన చెప్పింది నిజమని నిర్ధారించుకున్న తిర్వాత సిగ్గుపడిపోయాడు. ఆ తిర్వాత మాటలు మరి పెరిగలేదు. ముసలాయన భార్యతో గట్టిగా ఏదో వాదులాడుతున్నాడు. వాళ్ళిద్దరికి ఎదుగుకుండా నిశుపైన బల్లమీది ఆయనకూతురు కూచుని ఉంది ఇరవై ఏళ్లుంటాయి. తల్లితండ్రుల అభిప్రాయభేదాల్ని బాగా వింటోంది. మధ్యమధ్య ఏనట్టు నటిస్తోంది.

ఆ కంపార్టుమెంటులో ఉన్నది చాలా కొద్ది మంది. తనకి ఎదురుగా కార్నర్ సీటులో బట్టతలాయన పేపరు చదువుకుంటున్నాడు. అవతల నలుగురు కూచున్నారు. వాళ్ళేదో వ్యాపారవిషయాలు మాట్లాడుకుంటున్నాడు. బట్టతలాయన పేపరు చదువుతూ మధ్యమధ్య గట్టిగా మాట్లాడుతున్న ముసలి దంపతులవంక చూస్తున్నాడు.

దీపాలు వెలిగాయి. బట్టతలాయన తీగం పేపరు మూసి ఏదో అస్పష్టంగా గొణుక్కుంటూ నమస్తారం చెల్లారు. తిరిగి పేపరు చదివటంలో ములిగిపోయాడు. బయట ప్రకృతి అంతా చీకటి మసకలో మునిగి పోతుంది. బండి కుదుపులో ప్రసాదానికి చిన్న నిద్రవట్టింది. తిరిగి లేచేసరికి తన పక్కగా తన్ని బాగా ఆనుకుని ఓ యువకుడు కూచుని ఉన్నట్టు గమనించాడు. అంతేకాదు. కంపార్టుమెంటంతా కిటికీలు ఊడిపోతుంది. చెవులు చిల్లులుపడే గొడవ. చోటు

కోసం ఎదురుకుండా ఇద్దరు చెబ్బలాడుకుంటున్నారు. నానామాటలూ అనుకుంటున్నారు. చివరికి నువ్వు వెళ్ళవ్వంటే నువ్వు వెళ్ళవ్వ నేవరకూ వాళ్ళ సంఘర్షణ పెరిగింది. ప్రసాదం పక్కనున్న యువకుడు చిన్నగా నవ్వుతూ “మాసారా చోటుకోసం వాళ్ళలా చెబ్బలాడుకుంటున్నారో. ఇప్పుడీలా అరుదుంటారా తెల్లవారి మాడండి తమాషా” అన్నాడు.

ప్రసాదం “ఏమిటా తమాషా” అన్నాడు.

“మాస్తారుగా మీరు మరి. ఉదయంవరకూ ఈ బండిలో ప్రయాణం చేస్తారో లేదో?”

“చేస్తాను”

“అయితే సరే. మీరే మాస్తారు. రైలుప్రయాణాలు చాలా విచిత్రంగా ఉంటాయి మనషిలోని మంచీ, చెడూ రెండూ పూర్తిగా విజృంభించేది ఇక్కడే”

ఎదురుకుండా చెబ్బలాడుకున్న వాళ్ళు మాట్లాడుకుండా మాటలు కోపంగా బిగించుకుని కూచున్నారు. బట్టతలాయన్ని ఎదురుకుండా నిలబడ ముసలమ్మ తన మనవడికి కూర్చునేందుకు కాస్త చోటు ఇమ్మని బ్రతిమిలాడుతోంది. ఆయన చికావపడు తున్నాడు. చివరికి ఎలాగో కాస్త ముడుచుకుని చోటు ఇచ్చాడు. ముసలమ్మ మనవడికి కూచోబెట్టి బట్టతలాయనకి కృతజ్ఞత చెప్పకుంది. అమె మటుకు కిందనే కూచుంది మనవడిని ఓ చేత్తో పట్టుకునే వాడికి తొమ్మిదేళ్ళుంటాయి.

బుంగమీసాలాయన రుసరుసలాడుతూ, “నోరు ముయ్యి! ఆట్టే వాగకు. బండిలో గొడవచెయ్యకు,” అంటూ భార్యని కనుగుతున్నాడు. యువకుడు ప్రసాదంవైపు తిరిగి “నేను చాలాసేపకునుంచీ వాళ్ళ వాగ్వాదం వింటున్నాను. మీరూ వినే ఉంటారు. మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?” అన్నాడు ఉన్నట్టుండి. ఏమంటే ఎటు తిరుగుతుందో అని, ప్రసాదం “మీ ఉద్దేశం?” అని ఎదురుప్రశ్న వేసాడు.

“వాళ్ళ జీవితంతో చెలగాటం ఆడుతున్నారు. ఆ జీవితం తనకుకొనట్టుగా ఆ అమ్మాయి నిర్లక్ష్యంగా వింటుంది. భర్త పారిపోయాడు. అత్త కఠినరాల. అటువంటి ఇంట్లో ఆ అమ్మాయిని తీసుకెళ్ళి పడేస్తానని ముసలాయన అంటుంటే ఆవిడ కాదనడంలో తప్పు లేదంటాను. ఆయనలోకంకోసం భయపడి ముచుకో

రాన్ని చంపుకుంటున్నాడు. తన్ని సరకంలోకి తొస్తున్నారని ఆ అమ్మాయికి తెలుసునో తెలవనో మనకు తెలియదు. ఇది దారుణంగా లేదా” అన్నాడు యువకుడు.

చప్పున చెల్లాయి జ్ఞాపకం వచ్చింది ప్రసాదానికి. అవ్యక్తంగా అతని మనసు కుమిలిపోయింది. కొద్దిగా భయంకూడా వేసింది. ఆ యువకుడి ధోరణి జలపాతంలా సాగిపోతుంటే ప్రసాదం ఆశ్చర్యంతో వినసాగాడు.

“ఆడవాళ్లు భర్తలకు ఉత్తరాలు రాయడం చాలా విచిత్రంగా ఉంటుంది. ‘శ్రీవారి పాద సన్నిధికి తమ చరణదాసి అనేక సమస్యలను చెప్పి అని నా భార్య నన్ను సంబోధిస్తుంది. అలా రాయ వద్దనీ తన్ని తాను అలా హీనపరుచుకోవద్దనీ నేను ఆ సేకూర్లు నచ్చచెప్పాను. కాని వినిపించుకోదు. తెల్లవారి లేవగానే మంచం నాసాదాలు పట్టుకుని కళ్ళ కద్దుకుంటుంది నేను మెలకువగా ఉంటే వారిస్తూంటాను. అందుకని ఆమె నే లేవకుండానే లేచి పాదపూజ చేసుకుంటోంది. ఇక నేనేం చేసేది. చక్కని పుస్తకాలు తెచ్చి ఆమెని చదవమంటాను. అవేవో బూతు పుస్తకాలయినట్టు ఆమె వాటిని పొయ్యిలో వేసి కాల్చేసింది. పాతివ్రత్యంలో ఆమెకి గాఢమయింది నమ్మకం. ఈ దేశంలోని స్త్రీజాతి కంతా నాభార్య ప్రాతినిధ్యం వహిస్తోందనుకోండి. అప్పుడు నా అభిప్రాయాలు ఇంకా బాగా బోధపడతాయి. ఆమెని ఎలా దారిలోకి తీసుకురావాలో బోధపట్టలేదు”

ప్రసాదం ఈ గాథని ఆశ్చర్యంగా వింటున్నాడు. తనూ అటువంటి ఆడవాళ్లేనే మాస్తున్నాడు. తన తల్లికూడా ప్రతిరోజూ ఉదయం లేవగానే తిండి పాదాలకి నమస్కారం పెట్టడం తను అనేకమార్లు మాసాడు. అటువంటిప్పుడు తనకి చక్కని ఊహలు సాగిపోతుంటాయి. ఆ తిండిస్థానంలో తను ఉన్నట్టూ తన భార్య తన పాదపూజ చేస్తున్నట్టూ ఉహించుకుని మహా సంబరపడి పోతుంటాడు. భార్య అంటే భయ భక్తులతో ఎంతో ఒడ్డుకత్తో భర్తపట్ల మెలగవలసిన యంత్రంగా మటుకే ప్రసాదానికి ఓ అభిప్రాయం ఉంది ఇంతవరకూ. అయితే ఇప్పుడు ఈ యువకుని

మాటలు ప్రసాదాన్ని కొంత కిందుమీగు చేసాయి. యువకుడు తిరిగి చెప్పకుపోతున్నాడు.

సర్వసాధారణంగా యువతీయువకులు తమ సాంసారిక జీవితానికి తమ తల్లితండ్రుల్ని ఆదర్శంగా తీసుకుంటారు జంతువుల్లో పొంచి మీదపడి ఎరని పట్టుకుని పొట్టని పెట్టుకునే నేర్పు తల్లిని చూసి పిల్లలు నేర్చుకుంటాయి. అలాగే ఆడవాల్ని చరణదాసిని చేసుకునే నేర్పు తమ తల్లితండ్రుల్ని చూసి యువకులు నేర్చుకుంటున్నాడు. అయితే శత్రువును తప్పించు కుందుకు సాగ్యమైనంతవరకూ పెనుగులాడే జీరితేచ్చ జంతువులలో నైనా ఉందికాని వ్యక్తిత్వంమీద అభివాష స్త్రీజాతిలో ఏకానా లేదు వైపెచ్చు ఎంతో ఒడుపుగా మొగవాడి వైశాచిక హస్తాలలో చిక్కుకుని గర్వంగా నవ్వుకుంటుంది.”

ప్రసాదానికి ఈ సత్యం బోధపడలేదు. సర్వి ఊరుకున్నాడు. తర్వాత ఆ యువకుడు నిశ్శబ్దంగా బయట చీకటిలోకి మాస్తూ కూచుండిపోయాడు. ముసలమ్మ నిద్ర బగవుతో తూగుతూంది మనవడు కళ్లు మూపుకుంటున్నాడు. బట్టతలాయన అనుకూలమయిన కొర్మరు నీటులో పోయిగా నిద్రపోతున్నాడు. బుంగ మీసాలాయన భార్య మగ్గ, మగ్గ కన్నీరు తుడుచు కుంటుంది.

అలాగే అనస్థపడుతూ, నిద్రకి తూలుతూ, మెలుకువలో ఆలోచిస్తూ, దిక్కులు మాస్తూ ఆ రాత్రంతా గడిపేవాడు ప్రసాదం. నిద్ర లేచేసరికి పక్క యువకుడు ముఖం కడుక్కుంటున్నాడు. తనూ ముఖం కడుక్కుని కాఫీకోసం ఎదురుమాస్తూ కూచున్నాడు.

“వాళ్ళకేసి చూడండి” అన్నాడు యువకుడు ఉన్నట్టుండి.

ప్రసాదం అటువైపుచూసాడు. తెల్లబోయి మళ్ళీ యువకుడి ముఖంలోకి చూసాడు. “నిన్న రాత్రి కొస్త చోటుకోసం మానవత్వం మరిచి నానా తిట్లు తిట్టుకున్నాడు. ఇప్పుడు ఏదీ జరగనట్లే ఇద్దికూ నవ్వుకుంటూ ఒకళ్ళ అభిప్రాయాన్ని ఒకళ్లు మన్నిస్తూ ప్రపంచం అంతా చుట్టబెట్టేస్తున్నారు. మాసారా విచిత్రం?” అన్నాడతను.

“అవును. తమాషాగానే ఉంది” అన్నాడు ప్రసాదం.

బండి ఓ చిన్న పేషెంట్ అగింది. బట్టతలాయనకి ముసలమ్మకి ఘర్షణ ప్రారంభం అయింది. ప్రసాదం శ్రద్ధగా వినసాగాడు. ఆ తొమ్మిదేళ్ళ మనవడ్డీ బండిదిగి వెళ్ళి కాఫీ పట్టుకురమ్మంటున్నాడు బట్ట తలాయన.

‘వాడు కుర్రకుంక! వల్ల కాదు’ అంటుంది ముసలమ్మ.

“వీళ్ళకి కృతజ్ఞత ఉండదండీ. పెద్దది బతిమిలాడుతోందిని రాత్రి నేను నానాఅవస్థాపడి వాడికి చోటు ఇచ్చాను. కాస్త కాఫీ పట్టుకురమ్మంటే వల్ల కాదంటోంది. మాడండి.” అంటూ ఆయన పక్కవాళ్ళతో ఫిర్యాదు చేశాడు. వాళ్లు ఎటూ చెప్పకుండా తల ఊగించి ఊరుకున్నారు.

“ఏం! వెళ్లి తీసుకువస్తావా లేదా?” అన్నారు బట్టతలాయన పట్టుదలగా.

ముసలమ్మ పీల్చేటంటూ గొణిగింది. బట్టతలాయన ఆ కుర్రాడ్ని రెక్కపుచ్చుకుని బల్లమించి నెట్టెయ్యబోయాడు. ముసలమ్మ మనవడ్డీ దగ్గరగా తీసుకుని హృదయానికి హత్తుకుంది.

ప్రసాదం అయోమయంగా యువకుడు ముఖం లోకి చూసాడు. యువకుడు చిన్నగా నవ్వి “మనవల్ల ఉపకారం పొందినవాళ్లు మనకి శాశ్వతంగా కృతజ్ఞులై ఉండాలనీ, అలా లేకపోవటం తూర్పా మైన విషయం కాదనీ భావిస్తూ అలా ఉంటున్నారా లేదా అని తూణంతూణం పరీక్షించి చూసుకుని తృప్తిపడుతూంటారు పీళ్లు. ఏపాటి చిన్న చిన్న తిరస్కారాన్నయినా సహించలేరు. ఎదుటి మనిషి వ్యక్తిత్వం గురించి ఆలోచించనే ఆలోచించరు.” అంటూ వ్యాఖ్యానించాడు.

అర్థం కాని పదానికి నిఘంటువులాగ ప్రతిసన్నీ వేసాన్నీ తరచి తరచి వ్యాఖ్యానించే ఈ యువకుడు ఓ విచిత్రమయిన విషయంలా తోచాడు ప్రసాదానికి. అయితే అతనికి మల్లే తినెందుకు అలా మాట్లాడలేక పోతున్నాడు? ఇలా మాట్లాడటం అతనెలా నేర్చుకున్నాడు? తనూ విద్యాహీనుడు కాదు. ఇంటిరువరకూ వెలగ బెట్టాడు. తనూ అనేక గ్రంథాలు చదివాడు. అయినా ఇలా మాట్లాడటం తనకేరారు.

“మీ రేం. చదివారు?” ఉండబట్టలేక అడిగేశాడు ప్రసాదం.

“అలా అడుగుతున్నారేం?”

“ఊరికే నే.”

“స్కూల్ ఫైనలు పాస్ అయ్యారు. ఇక పైన చదవలేదు. ప్రస్తుతం ఉద్యోగం చేస్తున్నాను.”

ప్రసాదం నోట మాట పెగల్లేదు. ఒక మెట్టు తనే ఎక్కువైనా అతను మాట్లాడుతుంటే తనకి బోధపట్టలేదు. ప్రసాదానికి చాలా చిన్నతన మనిపించింది.

బండి సాగిపోతుంది. జనం పల్కుబడ్డారు. యువకుడు చేతిగడియారం చూసుకుని ఏ డియిందనుకున్నాడు. బుంగమీ సాలాయనా, భార్యా కూతురు విషయంలో మల్లీ ఘర్షణ ప్రారంభించారు. ఈ మారు బుంగమీ సాలాయన తన వాదాన్ని ఏ కరువు పెడుతూ ప్రసాదం పక్కనున్న యువకుష్ని న్యాయం చెప్పమన్నాడు.

“నా మటుకు నేను ఆమె నిలా తీసుకెళ్ళి అత్తవారింట్లో వదలటం భావ్యంగా లేదంటాను. అవతల ఆమె తలూకుమనిషి లేడాయ్. అత్తగారు మంచిది కాదంటున్నారు. అటువంటి వాతావరణంలో ఆ పిల్ల ఏం సుఖపడుతుంది. నా మాటనిని ఆమెని ఇంటికి తీసుకుపోండి.” —

ఆ పిల్ల తల్లి ముఖం వికసించింది. ముసలాయన అనుకోని ఈ సమాధానానికి కొంత బాధపడ్డాడు. ఇంత వరకూ ఏమీ సంబంధం లేనట్లుగా కూచున్న అమ్మాయి ఉన్నట్టుండి యువకుడివైపు తిరిగి “అనవసరంలేదు. నా ధర్మం నాకు తెలుసు. మీ జోక్యం అనవసరం. నాన్న చెప్పినట్లు నేను ఆత్మగారింటికి పోతాను.” అంది.

యువకుడు తూణం నిర్విణ్ణుడైపోయాడు.... తర్వాత ప్రసాదంవైపు తిరిగి “ఆమె ఉద్దేశం బోధపడిందా? తను సుఖపడినా కష్టపడినా అత్తవారింట్లోనే ఉండాలనీ, అది తన ధర్మం అనీ ఆమె నమ్మకం.” అన్నాడు.

ప్రసాదం అనేకమార్లు రైలు ప్రయాణాలు చేశాడు. అప్పుడప్పుడు ఇటువంటి తరహాల మనుషులు తారసపడుతూనే ఉంటారు. కాని ఇటువంటి యువకుడుమటుకు ఎప్పుడూ తగలలేదు. ప్రతి రహస్యాన్ని అతను ఇచ్చే పనిగడుతున్నాడు. గలగలా మాట్లాడేస్తున్నాడు.

గాలి చల్లగా తగులుతున్నా ఎండ చక్రమని పాకిపోతూంది. బండి వాలేరుస్తేషన్లో ఆగింది. ముందు ఉత్తరం రాసినా అనుకున్నట్టుగానే ప్రసాదాన్ని ఆహ్వానించటానికి ఎవరూ స్టేషనుకు రాలేదు. ప్రసాదం విచారించలేదు. చెల్లెలు ఇంటిదగ్గరున్నా మనసుమటుకు తనరాక నవ్వేస్తూ ఈ స్టాటుఫారం మీదే ఉంటుంది. అంతకంటే తన కింకే ఆహ్వానం కావాలి? యురకుడివగ్గర శలవు తీసుకున్నాడు.

స్టేషను వలీ ఇవతలికివచ్చి బండిఎక్కి పో నిమ్మన్నాడు. నిలువెత్తున దుమ్ము లేపుకుంటూ వీచే సుడిగాలికి తప్పకుంటూ బండి ఊళ్ళోకి సాగి పోయింది. బండిచక్రాల గడగడలు తన హృదయం లోనే ప్రతిస్పందిస్తున్నాయి. స్టేషన్లో రైలుకూత గుండుమంటూ వినిపించింది.

రైలు కదిలింది!!!

3

ప్రసాదం ఇల్లు కనుక్కుందుకు ఎక్కువ ప్రయాసపడలేదు. బండివెళ్ళి నేరుగా గుమ్మంముందు ఆగింది. ఒకచెంప చెల్లెల్ని చూడబోతున్నాననే ఉత్సాహం ఉబుకుతున్నా మరొకచెంప అదటు గానే ఉంది. మరేవీలేదు. వాళ్ళు తన్నిమీదపడి రక్కుతారనీ కాదు; పీకుతారనీకాదు. అవ మానిస్తారేమోనని భయం! మనసు దిటవు చేసుకుని సామాను వెనకాల బండివాణ్ణి తీసుకు రమ్మని కేటుతీసుకుని లోపలికి నడిచాడు ప్రసాదం. ఇల్లు బాగా లోపలికి ఉంటుంది. ఇంటిముందు లంకంత పెరడు. అక్కడక్కడ చిన్నచిన్న కూర పానులు మినపోయించి ఎక్కువభాగం ఖాళీగానే ఉంది. ప్రసాదం దృష్టి ముందు ఇంటిమీదికి మళ్ళి తుణుం నిలబడి పెరడంతా కలయతిరిగింది. అతని హృదయం ఒక్కమారు ఎవరో పిండినట్టయిపోయింది. గోడవార చెత్తచెదారం ఏరి పోగుచేస్తూ విశాలాక్షి కనిపించింది. ఆమె తన్ని గమనించలేదు. జుట్టు ముడి వీడి బుజాలమీదా నుగుటిమీదా పడుతూంది బాగా చిక్కిపోయి మెడకొంకులు బయటకొచ్చి, చిదకదన డలు పడ్డాయి. విశాలాక్షి బయటపడ్డ ముందు పళ్ళతో అస్థిపంజరంలా కదుల్తూంది. కట్టుకున్న చీరకూడా మునిపోయింది.

“చెల్లీ!” అన్నాడు నూతిలోంచి మాట్లాడి నట్టుగా. ఆతని గొంతు పూడిపోయింది.

విశాలాక్షి తలెత్తింది. తుణుం అలా మాన్తూ నిల బడిపోయి తర్వాత దగ్గరగా వచ్చింది చేతులు దులుపు కుంటూ.

“వచ్చావా అన్నయ్యా. దా! లోపలికిపోదాం” అంది.

“ఉత్తరం అందలేదా?”

“లేదే. రాసావా?”

“బయల్దేరేసుందు రాసాను”.

ముందుగా గుమ్మంలో ఎదురయింది విభవాడ బతుచు. “కులాసాగా ఉన్నారా! ఇకేనా రావటం” అంటూ వెనకాల అత్తగారు పలకరించింది.

ప్రసాదం సమాధానంచెప్పాడు. ఆతర్వాత మాటలు మరి పెరగలేదు. విశాలాక్షి కాళ్ళు కడు మక్కుందుకు నీళ్ళు తెచ్చిఇచ్చింది. విశాలాక్షి మావ గారు “అయితే చెల్లీని తీసుకువెళ్ళటానికి అన్నయ్య గారే స్వయంగా వచ్చారన్నమాట. బాగుంది.” అన్నారు నవ్వుతూనే.

విశాలాక్షి బెదురుగా అత్తగారి ముఖంలోకి చూసింది. లిప్తలో ఆవిడ ముఖంలోని నవ్వు మాయం చేసుకుని చరచరా లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. విశాలాక్షి గుండెలు దడవిడలాడాయి. ప్రసాదం చూసీచూడ నట్టుగా ఇదంతా గమనిస్తూనేఉన్నాడు. చెల్లెలువైపు తిరిగి “బావ ఇంట్లో లేడా ఏమిటి?” అంటూ ప్రశ్నిం చాడు.

“లేదు. ఇప్పుడే అలావెళ్ళాను. వస్తారు. గది లోకిపోయి కూచుందాం పద” అంటూ విశాలాక్షి లోపలికి నడిచింది. ప్రసాదం ఆమెను అనుసరించాడు.

“ఇక్కడ నీ వెళ్ళి ఫోటో ఉండాలి. ఏది చెల్లీ?”

“అవును ఉండేది”

“మరి ఇప్పుడేమయింది”

“తీసేసాను”

“ఎందుకు?”

“అయన తీసెయ్యమన్నాను”

“కారణం?”

“ఏమో.....”

ప్రసాదం ఈ ప్రస్తావన ఇక పొడిగించదల్చుకో లేదు. అతనికి చాలావరకూ ఆర్థం అయింది.

“ఇంతగా చిక్క పోయావేం చెల్లీ!”

“ఏం చిక్కానూ? బాగా నేఉన్నాను”

“ఏమీ బాగాలేవు బాగా నీరసించిపోయావు”

“అలా కనిపిస్తున్నాను కాబోలు”

“అవునుగాని ఆ ఉత్తరం అలా రాసావేమిటి? అమ్మ ఎంత విడ్డిందో తెలుసా?”

“అనుకుంటూనే రాసాను. తర్వాత బాగపడ్డాను ఎందుకు రాసానా అని. కాని ఉత్తరం రాయటం మొనలు పెడితే నా ఒళ్ళు నాకు తెలిసింది కాదు”

అయిదు నిమిషాలు కూచుందో లేదో విశాలాక్షి ఏవో పొరబాటు చేసినట్టుగా నాలిక కొరుక్కుని కంఠారుగా లేచి “బోలెడంత పని ఉంది. ఇప్పుడే వస్తానంటూ బయటికి నడిచింది. ప్రసాదం లోపల్నించి విశాలాక్షి అత్తగారి గొంతు విన్నాడు. విశాలాక్షి నే కాబోలు చెప్పతోంది. వెళ్ళవాడెబడుచుకూడ ఏవో సణుగుతోంది. ప్రసాదం చేతి గడియారం చూసాడు. పదికొం డవుతోంది. గోడలకేసి చూస్తూ గడపటం కష్టంగానే వుంది. ఈ సాయంత్రం ఎలా గయినా చెల్లెల్ని తీసుకుని బండెక్కాలి. ఈ ప్రస్తావన ఎవరిదగ్గర ఎలా తీసుకురావాలో, వాళ్ళు వల్ల కాదంటే ఏం చెయ్యాలో ఎలా పని సానుకూలపర్చుకోవాలో అతను ఆలోచించసాగాడు. కిటికీగొంచి బైటికి చూసాడు. విశాలాక్షి గీళ్ళు బోడుతోంది. కొద్దిదూరంలో అత్తగారు పాదులు పెడుతున్నారు. అడబడుచు అని మొక్కలై తీగలై కాయలుకాస్తే ఎవరెవరికి ఎన్నెన్ని పంచిపెట్టాలో, కూర ఎలా వండుకోవాలో చెప్పుకొస్తోంది. మగ్గి మగ్గి పగలబడినవ్వు కంటున్నారు. విశాలాక్షి ముటు యంత్రంలా తన పని తను చేసుకుని పోతూంది. వాళ్ళ సంభాషణలో ఆమె జోక్యం చేసుకోవటం లేదు. అక్కడ ఆమె ఉన్నదనే ధ్యాసే వాళ్ళకు లేదు.

“అయితే ఒదిన పుట్టింటికి వెళ్ళడం ఖాయం అన్నమాట” అంది ఆడబడుచు.

విశాలాక్షి గతుక్కుమంది. ఆడబడుచు కోరి ఈ ప్రస్తావన తీసుకురావటంలో ఆంతర్యం ఆమెకి లేదు. అత్త తిన్ని నాలుగు మాటలని మనసు

నొప్పించటానికి బాగా పనికివస్తాయి. అనుకున్నంతా అయింది.

“ఎవరెక్కడికి పోతే నాకేం. అయ్యో! ఇది నా యిల్లు, నా సంసారం అనే ఆభిమానం ఉండాలి గాని ఎప్పుడు పోతామా అన్నటుగా ఉంటే ఇక ఆ కాపరం ఏం అందంగా వీచుస్తుంది. ఎల్లకాలం పెద్ద వాళ్ళం మేం బ్రతికుంటామా, ఎవరి కాపరాలు వాళ్ళు ఆభిమానించుకోవాలి ఎవరి బాగ్యతన వాళ్ళు తెలుసుకోవాలి. ఎక్కడ ఉండాలన్న వాళ్ళు ఆక్కడ ఉంటే లాభం. ఊరికే పుట్టిల్లు పుట్టిల్లు అనుకుంటూ ఎగబడితే వాళ్ళే ఒళ్ళింతా బంగారం చేస్తారా, నాకు తెలియక మునుతాను” అంటూ ఓ తల్లవరస చెరికేసింది.

విశాలాక్షి నాగా విశాలాక్షి నైపుమానింది. విశాలాక్షి నోగు మెడపలేదు. అమ్మ చిన్నప్పుడు అత్త వారింట్లో పడ్డపాట్లు విశాలాక్షికి ఇటువంటప్పుడు గుర్తుకు వస్తూంటాయి కాని ఇలా మూలపోట్ల మాటల నేకంలే నలుగురూ కలసి నాలుగు కొట్టి నా బాధ లేవనిపిస్తుంది. ఎప్పుడయినా పుట్టింటికి తెలుపుకోవాల్సిందే కాని తనగోడు వినెవా రెవరూ లేరు. భర్తకి తనంటే అసహ్యం! తను తిన్నదో, ఉన్నదో ఆయనకి అవసరం లేదు. ఆయన కెంతసేపూ పేకాటలూ..... తాగుతారనీ, అప్పుడప్పుడు అలా సంగుల్లోంచి, గొంతుల్లోంచి సానివాళ్ళకొంపల్లోంచి రావటం చూసామంటూ అనేకమంది అనేకవిధాల చెప్పకోవటం తను వింది. ఆ తర్వాత తనుచేసిన పరిశీలనల్ల అని నిజమని నిర్ధారణకూడా అయిపోయింది. కాని తనవేరే చెయ్యలేక పోయింది. కాళ్ళు పట్టుకుని వీళ్ళింది. “అట్టే ఏమీలేదు. అంతా అబద్ధం! ఎవరో గిట్టనివాళ్ళు చెప్పి వుంటారు.” అనేసి తిప్పించుకుని వెళ్ళిపోయాడు. రెండోమాడు గట్టిగా అడుగులే కదులుకున్నాడు. మూడోమారు బ్రతిమిలుచుతూ ప్రాధేయపడితే చెయ్యి చేసుకున్నాడు. నాలుగోమారు తల గోడకేసి కొట్టుకుంది విశాలాక్షి. “ఇంకా గట్టిగా బాదుకో. నా ఇద్దం వచ్చినట్టు నేచేస్తాను” అనేశాడు. రోజుల తరబడి విడిచింది. వీధిలోకి మాస్తే అందమైన జంటలు అటూయిటూ తిరుగుతుంటాయి. పొంగి వచ్చే దుఃఖాన్ని బలవంతాన అణచుకుని, గుండెలు చిక్కబట్టుకుని మందమీద పడి బాగా మూలుగుతుంది. ఆమె దిన్న నాడు కన్న కలలన్నీ ఇలా బుగ్గయిపోతున్నాయి.

ఒక్కొక్కప్పుడు ఏ నూతిలోనన్నా దూకితే బాగుండు ననిపిస్తుంటుంది కాని నీరునిమాస్తే విశాలాక్షికి అమిత భయం.

మళ్ళీ కనిపిస్తానన్న విశాలాక్షి పదకొండున్న రయితే గాని గదిలోకి రాలేదు చేతులు తుడుచుకుంటూ “అన్నానికి లే అన్నయ్యా! ఆయన ఒచ్చేటప్పటికి చాలా పొద్దుపోతుంది” అంది.

ప్రసాదం ఈ ఇంట్లో తనకి జరగుతున్న మర్యాద కొలిచి చూసుకుంటే మనసు చాలా కష్టం వేసింది. గబగబా వెళ్లి హోటల్లో భోజనం చేసి వస్తే బాగుండు ననిపించింది. కాని విశాలాక్షిని ఇరకాటంలో పెట్టిన ట్రపుతుండని ఆ సంకల్పం విరమించుకున్నాడు. “బావరానీ! వచ్చాక ఇద్దరం కలిసి తింటాం” అన్నాడు.

“ఆయన ఇప్పుడప్పుడే రారు. చాలా ఆలస్యం అవుతుంది”

“ఫర్వాలేదులే”

విశాలాక్షి వెళ్ళి పోతూ “ఇవ్వాలే వంట తొందరగా చేశాను. అత్త గారూ, మావగారు ముందు భోజనం చేస్తారు. వాళ్ళకి వడ్డించేసి వస్తాను” అంది.

ప్రసాదం మరో గంట రైలు ప్రయాణంలో అనుభవాలని నెరుగుకు తేచ్చుకుంటూ గడిపాడు. కిటికీలోంచి దూరంగా వీక్షణ, ప్రయాణికులూ కనిపిస్తున్నారు. వేపచెట్టు మీద కాకి దంపతులు గూడు కట్టకుంటున్నాయి. వీధి కుక్కలు విస్తరాకుల కోసం దెబ్బలాడు కుంటున్నాయి మగ్గి గదిలోంచి గడియారం గంటలు కొడుతుంది. చేతిగడియారం చూశాడు. పన్నెండున్నరయింది. “సాయంత్రం నాలుగంటలకి బండి ఉంది. ఆ బండిలో వెళ్ళి పోవాలి.”

విశాలాక్షి గదిలోకి వచ్చి “ఇంకా ఎంతసేపని కూచుంటావు ఒచ్చేసెయ్యి” అంది.

ప్రసాదం ముఖం ముడుచుకునే అభిమానం ఉంపుకోవటంవల్ల పొంకే బాధతో చెల్లెలు వెనకాల వంటగదిలోకి నడిచాడు. దేముడి పటం ముందు కూచున్న అత్తగారు ఇటువైపు దృష్టి మళ్ళించి తిరిగి చూసనట్టు నటించింది. ఆమె మర్యాదకోసమైనా

రమ్మనమని ఆహ్వానించలేదు. భోజనం చేస్తున్నంత సేపూ ఆ గదిలో నిశ్శబ్దం దున్నభరంగా ఇనుమడించింది పీటమీద నిప్పుమీద కూచున్నట్టే కూచుని అయిందీ అనిపించాడు. చెల్లెలు కన్నీరు చాలుగా తుడుచు కోవటం అతను గమనించక పోలేను. మజ్జిగ కలపు కుంటూ “చెల్లెల్నూ తీసుకు వెళ్దామని వచ్చాను” అన్నాడు.

ఆవిడ ముఖంమించి పుస్తకాన్ని తప్పించి “నాకేం ఉంది, వాళ్లాయన ఇవ్వం” అంది.

ప్రసాదం చేతులు కడుక్కుని గదిలోకి వచ్చే సరికి వీధిగదిలో బూట్లు టకటకలు వినిపించాయి. వెనక్కి తిరిగే సరికి భద్రం వస్తున్నాడు. వెళ్ళినాటి మనిషి ఇప్పుడు సగం అయిపోయాడు. ముఖంలో జీవకళ లేదు. ప్రసాదం నవ్వుతూ “ఇంత ఆలస్యంగా వచ్చావేం?” అంటూ పలకరించాడు.

“ఎప్పుడు రావటం? అంతా కులాసా?” అన్నాడు భద్రం బూట్లు విప్పతూను.

“పదింటికి వచ్చాను”

అంతకంటే సంభాషణ పెరగలేదు. అతను స్నానానికి వెళ్ళగానే విశాలాక్షి గదిలోకి వచ్చి “ఇప్పుడు రాగానే అడుగు మళ్ళీ వెళ్ళిపోతారు” అంది రహస్యం చెబుతున్నట్లుగా.

ప్రసాదం భద్రాన్ని అడిగాడు. సమాధానం అనుకూలంగా రావటంతో అన్నా చెల్లెళ్లు ఇద్దరూ కొంత ఆశ్చర్యపడ్డారు.

భర్త భోజనానికి వెళ్లి తర్వాత “అత్తయ్య గారితో కూడా చెప్పి” అంది విశాలాక్షి.

ఆవిడతో చెబుతే “మీ ఇవ్వం” అంది. ముఖం మటుకు మటుకు లాడుతూనే ఉంది. కొడుకు ఇంత సులువుగా ఒప్పుకుంటాడని ఆమె అనుకో లేదు.

విశాలాక్షికి చిప్పన ఏవో స్ఫురించి నట్టయింది. గబగబా గదిలోకి వచ్చి “అన్నయ్యా నా కేవో భయంగా ఉంది” అంది.

“ఎందుకు?” అన్నాడు ప్రసాదం

“ఏమిటో?”

“ఏమీలేదు. బట్టలు సర్దుకో”

వికాలాక్షి బట్టలు సద్దుకుంటూ మళ్ళీ, “నాకు భయం గా ఉందిరా అన్నయ్యా” అంది.

“ఎందుకే?” అన్నాడు ప్రసాదం చిరాగ్గా.

భర్త ఇంతసులువుగా అంగీకరించటంలా రహస్యం గురించి వికాలాక్షి ఊహించి మనసుపాడు చేసుకుంటూంది. ఏమీ లేదని ఎంత సద్దుకుందామన్నా మనసు శంకిస్తూనే ఉంది.

అత్తిగారికి, మామగారికి చెప్పి బండ్లి ఎక్కుతూ కూడా వికాలాక్షి కన్నీరు బొటబొటా కార్చేసింది. కోడల్ని సాగనంపటానికి వీధి గుమ్మంలోకి ఎవరూ రాలేదు. చివరికి ఒంటిపెక్కి రైలుకూత కూసి బయల్దేరే వరకూ కూడా వెళ్లటమా మానటమా అని మనసు పీకు తూనే ఉంది వికాలాక్షికి. చివరికి ఒక పరిస్థితికి వచ్చే సరికి ఆమె తన ఉనికినే మరిచి బొటబొటా కన్నీరు కార్చి రెండు చేతుల్తోనూ ముఖాన్ని కప్పకుని వెక్కిరిస్తూ ఏడ్చేసింది.

ప్రసాదం కం గారుగా “ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు చెల్లీ” అంటూ ఆమె ముఖంమీద చేతులుతీశాడు. వికాలాక్షి కళ్లు తుడుచుకుని “ఇక నేను బ్రతికి ఉన్నా చచ్చిపోయినా ఒకటే అన్నయ్యా” అంది.

ప్రసాదం ఒళ్ళు రుట్లుచున్నది. నోటమాట పెగల్లేదు. అతని రెండు కళ్ళూ అశ్రుపూరితాలయి పోయాయి. ప్రయత్నించినా అవి ధారకట్టి చెంపలు చెరువైపోతుండా అణచుకుని చెల్లెలకు ధైర్యం చెప్పాడు. ఆమె సంసారం తిరిగి వుంటుందనుకుందనీ, ఇటువంటి సంసారాలు తన చాలా మాకానని ఉదాహరణలు తీసుకొచ్చి వచ్చిచెప్పాడు.

బండ్లి వేగంగా సాగిపోతూంది పెట్టెలో జనం చాలా పల్కగా చెబుతుంటూ అక్కడ అక్కడ కూర్చున్నారు. వికాలాక్షి దుఃఖంతో పొంగిన ముఖాన్ని కిటికీవైపుకి తిప్పి బయటి ప్రపంచాన్ని గమనిస్తూంది. చారికలు కట్టిన ఆమె బుగ్గలవైపు మాస్తూ ప్రసాదం ఆలోచనలో పడ్డాడు. చప్పన అతనికి వచ్చేటప్పుడు రైల్వో కలిగిన అనుభవాలు జ్ఞప్తికి వచ్చాయి. తన హృదయాన్ని నూటిగా నాటుకున్న అనుభవం ఇరవై ఏళ్ల అమ్మాయి నిర్భయంగా, నిస్సంకోచంగా నరకాన్ని కోరుకోవటం. వికాలాక్షి చూస్తుంటే ఆ ముఖంలో ఆనాటి యువతి కనిపించింది. అయితే తన

చెల్లెలి జీవితంకూడా అలాగే...!!! ఊహామాత్రంగా నై నా ఆతను భరించలేక కళ్లు గట్టిగా మానుకుని కిటికీ వైపు ముఖం తిప్పేశాడు.

“ఒక్క మాట అనుకుతాను చెబుతావా అన్నయ్యా?”

“ఏమిటది?”

“ఏమీ లేదులే”

“చెప్ప చెల్లీ. ఏమిటామాట”

“మొదట్లో ఆయన గురించి నీని చాలా బాధ పడ్డాను. ఏడ్చాను. కాళ్లా పేళ్లా పడి నాకన్యాయం చెయ్యవద్దని బ్రతిమాలాను. తిట్లు తిన్నాను, చిట్టలు తిన్నాను, ఎన్ని అవమానాలయినా సహించాను. చివరికి గుండె రాయిచేసుకున్నాను. అదరించక పోయినా కనీసం ఆయనికి నేనడనే భాగ్యమైనా నాకు దక్కలేదు. ఆయన పాదాలు ముట్టుకునే యోగ్యతకూడా నాకు లేదా? అబ్బ!...” వికాలాక్షి మనసు మళ్లించుకుందుకోసం సంచీలోంచి పుస్తకం తీసి చదవసాగింది. చదివిన పంక్తులే మళ్లీ మళ్లీ చెవిని మనసులో నీలవటం లేదు. భారంగా నిటూర్చి పుస్తకం మూసేసింది. క్లబ్బులో సిగరెట్ల పొగలనుగ్ధం, పేక దస్త్రాలు కలుపుతూన్న భద్రం ఆమె కంటినుండు మెదుల్తున్నాడు “ఎవరో కుర్రాడు వచ్చి ఏవో తెచ్చి ఇచ్చాడు. అందరూ తలొగ్గానూ అందుకుని తూలుతూ ఆప్యాయంగా తాగేస్తున్నారు. ఏమిటది? మంచినీళ్లా? కాదు. ఖరీదైన త్రాగుడు. అవును! అదే!!!” వికాలాక్షి కళ్లు తిరిగిపోయాయి. ఆమె మనసు ఆమె అనుభవాలే లేకుండా పోయింది. అలా ఊహాచిత్రాల్ని చిత్రిస్తూనే ఉంది. మురికి సందులు, సందుల్లో పందులు, మురికి కొవ్వూ పొరుగున్న పందులకి పక్కగా గుమ్మాలకి కట్టిన గోనుగుడ్డల్ని ఒత్తిగిలించి తొంగిచూసే పడుపుకత్తెలు. సిగరెట్టు పీలుస్తూ గోను గుడ్డల్ని తప్పించుకుంటూ లోపలికి అడుగు పెడుతున్న చెవరు? తన పెనిమిటా? అవును. ఆయనే! వికాలాక్షి తల వెళ్లి కిటికీకి కొట్టుకుంది. తల దిమ్మెక్కి పోయింది. బొప్పికట్టింది కూడాను. ప్రసాదం ఇదేమీ గమనించటం లేదు. అతను పుస్తకం చదివటంలో నిమగ్నుడై పోయాడు.

బండిలో లైట్లు వెలిగాయి. చీకట్లు దట్టంగా నే ముసురు కుంటున్నాయి. ఆకాశం బాగా ముళ్ళేసింది.

విశాలాక్షి చీరచెంకు చెవులమించి శరీరమంతా కప్పు కని దగ్గరగా ముడుచుకుని తల కిటికీకి భారంగా ఆన్చి ముగ్ధ ముగ్ధ కంపించే పెదవుల్ని పశ్చాత్ నొక్కి పడుతూ తలపుల తెరలలోపడి అతలాకుతలమై పోతోంది.

“ఈ పరుగే నే నైలలోంచి దూకేస్తే—ఈపాడు ప్రాణం మీద ఎందుకింత తీసి? ఈ శరీరం మీద ఎందు కింత మమకారం? అసలా మమకారమే లేకపోతే చనిపోనక్కరలేదు. బతికుంటే సుఖపడొచ్చేమో! ఏమో ఎలాగయినా కానీ ఈబ్రతుకును అనుతిష్ఠ పాలు చెయ్యకు భగవంతుడా! నా జీవితం ఆవనూ నాలుపాలు చెయ్యకు!”—మెరుగు ఆలోచనలతో అలిసి అలిసి నిద్రపోయింది. విశాలాక్షికి తిరిగి మెల కువ వచ్చేసరికి సగం రాత్రియిపోయింది పెట్టిలో చాలామంది నిద్రపోతున్నాడు, ప్రసాదం ఒదిగి కిటి కీకి తలఆనించి పడుకుని ఉన్నాడు. ఇద్దరు ముగ్గురు మెలకువగా నే ఏదో మాట్లాడుకుంటున్నాడు. ఆకాశం మబ్బులు తేలిపోయి తెరపిచ్చింది. నక్షత్రాలు మినుకుమినుకుమంటూంటే వాటి న్నపు చూస్తూ నే తిరిగి నిద్రకి జారుకుంది విశాలాక్షి. తెల్లవారి ప్రసాదం లేవే వరకూ ఆమెకు మెలకువ రాలేదు. ముఖం కడు క్కుని ఇద్దరూ టిఫిను తిప్పించుకుని తిన్నాడు. రాత్రిల్లా ప్రసాదానికి అజపా తిజపా నిద్ర మెలు కువ వస్తూనే ఉంటుంటుంటున్న కొవ్వొత్తల పొగ సరికి ముఖం నిగరించి ఉంది. మరొక గంటలో వాళ్లు దిగ వలసిన స్టేషను రానే వచ్చింది.

ప్రసాదం సామాన్లు భద్రంగా దింపించి చెల్లెల్ని తీసుకుని స్టేషను దాటి ఇవతలికి వచ్చి తర్వాత ఏదో పెద్ద బతువు దించినట్టుగా నిట్టూర్చాడు. విశాలాక్షి ముఖంలోకి చూశాడు. సుగుటి మీద ముంగురుల్ని కనక్కి తోసుకుని తలవంచుకుని నడుస్తోంది. బండి మాట్లాడుకున్నాడు.

4

శుభకార్యం కాస్తా ముప్పటగానే జరిగిపో యింది. ప్రసాదం ఈ వారం రోజులలోనూ చెల్లెలు గురించే ఆలోచించలేదు. అతని ప్రపంచం అతనిది. అందులో తనూ, అనూరాధా తప్పించి మిగిలినవారే చోటు లేదు. నూది మోసే చోటు కూడా అక్కడ

ఇతరులకి అస్కారం లేదు. ఒకశృంగారం కొంత పాత బడి తిరిగి ఈ ప్రపంచంలోకి రావటానికి ఎక్కువ కాలం పట్టలేదు అప్పటికి తన హద్దు లేమిటో అతను తెలుసుకోగలిగాడు. ఆమెని హృదయానికి హక్కుకు నే ఏకాంతంగా అనేక విషయాలు మాట్లాడాడు. ప్రణయ కవిత్యానికి స్వస్తి చెప్పాడు. ఆమె ఈ ఇంట్లో ఎలా మనులు కోవాలో, ఆమె బాధ్యత లేనిచో నచ్చ చెప్పాడు. ఆమె అవన్నీ శ్రద్ధగా విన్నది. “నేను మీ ఇష్టప్రకారమే నడుచుకుంటాను. నా బాధ్యతలు నేను నిర్వర్తిస్తాను” అని ఆమె ప్రమాణం కూడా చేసింది. అలా ప్రమాణం చేస్తున్నప్పుడు తనదో మహా గొప్ప పనిచేస్తున్నట్టే ఆమె గర్వపడింది.

ప్రసాదం తన అదృష్టానికి ఉద్భృతబృహత్తునూ అనూరాధాని గట్టిగా హృదయానికి హక్కుకుని ‘అనూ రాధా’ అని స్పష్టంగా గొణిగాడు.

అనూరాధ “నా నన్ను ఏదో లోటు చేశాడని పెళ్ళిలో కొంత గల్లంతు జరిగింది. ఆయనకి కోపం వచ్చి తొందగ్లో ఏదో అనేసాడు. అసలీ మనసులో పెట్టుకోకండి. ఆయన్ని తమించండి” అంది.

“నీకేమైనా ఏదీ పట్టిందా. ఆ సంగతి నే నెప్పుడో మర్చిపోయాను.”

“నాన్న ఎన్ని ఉత్తరాలు రాసినా సమాధానం ఎందుకు రాయలేదు?”

“ఏదో పన్న తొందరలో ఉండి రాయలేదు”

“నాన్న కూడా అలాగే అనుకున్నాడు లెండి”

తనం మానంగా గడిచింది తర్వాత అనూరాధే అడిగింది. “ఒదిన కాపరం గురించి చాలా విన్నాను. ఎంత వరకు నిజం?”

ప్రసాదం భార్య దగ్గర చెల్లెలు దుస్థితి ఎత్తటానికి కించపడ్డాడు. బాధపడుతూనే “ఎవరు చెప్పాడు?” అన్నాడు.

“ఎవరో చెప్పుకుంటూంటే విన్నాను నిజమేనా?”

ప్రసాదం తలవంచుకునే “అవును సుభ్య విన్నది నిజమే. ముంగు తెలుసుకోలేక పోయాను. చివరికి దాని బతుకెలా అయిపోయింది.” అన్నాడు.

“నేనూ ఎంతో బాధపడ్డాను. నేనుడి దురువల్ల ఆవిడ కాపరం కుదట పడితే మనందరికీ కావల్సిందేమింది?”

నిజానికి కోడలు రాకతో కామాక్షమ్మ ఎంతో సంబర పడాల్సినమాట ఈ సంసారానికి ఆమె ముఠై అయిదేళ్లు తాపత్రయపడింది. నకుం విడుచుకుని చాకిరీ చేసింది కుటుంబంతోకాక ఎదురుమాసి చూసి చివరికి ఆ ఘడియన చేసరికి మనసులో మనో సమస్య చిక్కుకుంది అది కూచురు కాపరం సంగతి ఆమె కిప్పుడు అస్తమానా అదే దిగులు. పరంధామయ్య గారు భార్యను ఓదారుస్తూంటాడు.

అనూరాధ కాపరానికొచ్చిని కొత్తలోనే అత్త కామాక్షమ్మ తన అధికారాన్ని ఓహారు వినియోగించుకుంది. ఒకరోజు మధ్యాహ్నం కామాక్షమ్మ భోజనాలదగ్గర “ఒసే అనూరాధా! వెళ్ళి విశాలాక్షి పక్కన కూచోక పోయివావా” అంది. అయితే అప్పటికే సగం భోజనం అయిపోయింది. రాత్రి కనుపులో నొప్పిగా ఉండి భోజనమే చేయలేదు. “అది పడుచు పక్కన కూచుని భోజనం చేయటం నా మోషీ కాబోలు” అంటూ కామాక్షమ్మ తనకి వినిపించేట్టుగా కూతురుదగ్గర గొణిగింది. అందుకనే రాత్రి భోజనం మానిందని ఆవివ అనుకుంది. అనూరాధ మనసులో కష్టం వేసినా తిమయించుకుంది. ఉదయంవించి అత్తదగ్గరించి అడిగిన వాటికి క్లుప్తసరిగా, అయిష్టంగా వచ్చే సమాధానాలకి కారణం ఇప్పుడామెకి బోధపడింది. ఆ పూట భోజనాలదగ్గర విశాలపక్కనే కూచుంటే సరిపోతుందనే నిర్ణయానికి వచ్చింది.

కాని ఆ పూట ఒంటలో బాగులేదని విశాలాక్షి భోజనమే చేయలేదు. ఆ రాత్రికి కొద్దిగా జ్వరం కాసింది. డాక్టరు వచ్చి చూసి వెళ్ళాడు. మూడో రోజుకి కొంత తగ్గు ముఖం వట్టింది. ఆరు లంఖణాలు పడ్డాయి. అసలు దిగులుతో చిక్కి శల్యమైన విశాలాక్షి ఈజ్వరంతో పూర్తిగా నీరసించి గుర్తు పట్టడానికి పిల్లేకుండా మారిపోయింది.

5

కూతుర్ని గట్టిగా గుండెకి హతుకుని బావురు మంది కామాక్షమ్మ. “అసలే అది లంఖణాలు చేసి దిగులుపడి ఉంటే మనసుని ఉత్సాహపరచాలిగాని ఇలా బెంటే రెత్తిస్తే అక్కమైనా బ్రతికాలా” అంటూ పరంధామయ్య గారు భార్యని మండ్లిస్తున్నాడు. ప్రవాదం గదిగుమ్మంవద్దే నిలబడి ఊహిస్తూంది

పోయాడు. అనూరాధ అయోమయంగా అందరి ముఖాలూ గమనిస్తూ నిలబడింది.

చేతిలో ఉత్తరం అలాపట్టుకునే రాయిలా కూలగిపోయింది విశాలాక్షి. ఆమె నోట మాటయినా రాలేదు. కనీసం కన్నీగైనా రావటంలేదు తల్లి మటుకు గుండెలు బాగుకుని విశుస్తూంది పరంధామయ్య గారు బాధనంతా అపనయించుకుంటున్నాడు. ప్రవాదం మనసులోనే బావ భద్రాన్ని చితక తింతున్నాడు. పళ్లు పలు పలు కోగకుతున్నాడు. మొత్తానికి కామాక్షమ్మ గొంతు తిప్పించి మిగతావారంతా నిశ్చేతులై కర్తవ్య మూఢులై నిశ్శబ్దంగా ఉండిపోయారు.

భద్రం రాసిన ఉత్తరం ఇలాగుంది :

“మామగారికి తమ అల్లుడు అనేక నమస్కారాలు చేసి వ్రాయునది:—

ఎన్నాళ్ళనుంచో ప్రయత్నం చేస్తున్నాను ఉత్తరం రాయాలని. ఇవాళ పడింది. బహుశః ఈసరికి మీ అమ్మయినీ తిరిగి ఇక్కడికి తీసుకువచ్చే ఉద్దేశంతో ఉండిఉంటారునుకుంటాను. నామాట విని ఆమెని అక్కడే ఉంచండి ఇక్కడికి తీసుకువచ్చినా ప్రయోజనంలేదు. మా అమ్మ బొత్తిగా మించిదికాదు. చచ్చే చాకిరీ చేయించుకుంటుంది. ఇక నేనంటారా? నా దారి వేరు. విశాలాక్షికి నాకూ ఏ విధమైన సంబంధమూ లేదనే నా అభిప్రాయం. ఇక ఆమె దారి ఆమెదీ, నాదారి నాదీను. ఎందుకని అసక్తంకి నా మనసు అలా అయిపోయింది. ఇక ఈ చునసు మారుతుందనే విశ్వాసంలేదు. ఒక వేళ మారుతే అప్పుడు నేనేమీ ఇంటికి వస్తాను. అంతవరకూ ఈ జీవితాలు ఇలా సాగిపోవల్సిందే. నేను మాత్రాగా ఇవాళ ఇలాగయిపోలేదు, మీ అల్లుడ్ని కాక పూర్వమే ఇలా అయిపోయాను. మీకు శ్రేయిక బురదలో అడుగేశారు. పోనీలండి. ఏం చేస్తాం! నేనిక ఇంటికి పోదల్చుకోలేదు. రెండు రోజుల్లో దేశాటనం బయల్దేరదా మనుకుంటున్నాను. విశాలాక్షిని నేను ప్రేమించలేకపోతున్నాను. అభిమానించలేకపోతున్నా. బహుశః మీ అమ్మయిద్వారా నా గురించి అంతా వినేఉంటారు. వినకపోతే అడిగి తెలుసుకోండి. అడిగినా చెప్పకపోవచ్చు. నేనే చెబుతాను. వినండి. నాకు అబ్బుని దురలవాటులేదు. తాగు

తాను. వ్యభిచరిస్తాను. జూదం ఆడతాను. ఇక నేను బాగుపడతాననే ఆశ నిమైనా ఉండదామో? నామనసు నా స్వాధీనంలో ఉండదుగా. ఆ అడుగు అలా జారి పోతుంది. ఇక నన్ను అంతా మరిచిపోండి. మరిచి పోలే సుఖపడతాను. లేకపోలే కష్టాలు పడతాను నా కోసం మీ రెవరూ రావద్దని మరిమరి రాస్తున్నాను నన్ను మీ రెవరూ మార్చలేదు. నేను మామూలు మనిషిని అవటం అసంభవం! మీరు వృథాగా శ్రమపడకండి నేను ఈ ఊరువిడిచి వెళ్లిపోతున్నాను. ఎక్కడికి వెళ్ళేదీ, ఎప్పుడు వచ్చేదీ ఎవరికీ తెలియదు ఎవరికీ చెప్పదల్చుకోలేదు ఉంటాను.”

అంతే! కింద సంతకం కూడా లేదు. ఆ దస్తూరి మటుకు ఆయననే అనటంలో సందేహం లేదు. కొద్ది సేపు ఆదిస్తూరి అతనిదికొడేమోనంటూ పరంధానుష్యుగాగు తన అనుమానాలన్నీ ఏకగ్రంథం పెట్టాడు. ఎవరైనా ఏడిపించటానికి ఇలా రాకారేమో అన్నాడాయన.

“అబ్బే ఆదిస్తూరి ఆయనదే” అంది విశాలాక్షి దుఃఖం దిగమింగుకుంటూను.

“మరి సంతకం ఎందుకు పెట్టలేదు?”

“ఏమో”

“వీడు మనిషికాదు. జంతువు నానయం. బెత్తాని కైనా భయపడుతుంది. వీడికి మృదయం లేదు.” అంటూ తిట్టిపోస్తూంది కామాక్షిమ్మ.

“పోనీ నువ్వోవూరు పల్లి రాందూ” అన్నాడు ప్రసాదం కామాక్షిమ్మ కూడా ఇదే అభిప్రాయం వలె బుచ్చింది. పరంధానుష్యుగాగు ఆసాయంత్రం బండి లోనే వాల్తేరుపోవాలని నిశ్చయం చేసుకున్నాడు. కామాక్షిమ్మ ఏడుస్తూనే మధ్య గది స్తంభానికి చార బడి కూచుంది. ఇరుగుపొరుగువాళ్లంతా గుమ్మాల్లోంచి, కిటికీల్లోంచి తొంగిచూడటం ప్రసాదాని కేవలం సచ్చటం లేదు. తెగించి ఏమైనా అనటానికి నోరురావటం లేదు. కామాక్షిమ్మ ఊరుకోసుం పే బోరుకోదు. బయటివాళ్లు ప్రవాహం గా లోపలికి రావటం మొదలెట్టారు. వచ్చిన వాళ్లంతా తలోప్రశ్నా వేస్తున్నాడు. ఏడుస్తూనే కామాక్షిమ్మ సమాధానాలిస్తోంది. వీళ్లంతా తనపట్ల చూపుతున్న జాలి, సానుభూతి భరించలేక విశాలాక్షికి ఒళ్లంతా కంపరమెల్లిపోతుంది “ఏరింటి పాడుపీడ! అసలే ఏడుస్తూంటే” అంది అన్నయ్యగదిలోకి వెళ్లి. ప్రసాదం బయటికివచ్చి బలవంతాన తల్లిని లోపలికి

తీసుకెళ్లిపోయాడు. వ్యాఖ్యానాలు, విమర్శలూ చేసు కుంటూ ఎక్కడివాళ్లెక్కడ తప్పకున్నాడు. ఆ సాయంత్రానికే ఆ కుటుంబ విషయం సడిపిధి కెక్కి ఊరుపోతూ పోకిపోయింది. ‘చెల్లని జాగ్రత్తగా చూస్తాం’ అంటూ ప్రసాదం చెల్లి రక్షణభారం అనూరాధ వైన వేశాడు. అనూరాధ విశాలాక్షిని అంటి పెట్టుకునే తిరుగుతూంది.

పెరట్లోకి వెళ్తూ వెంటిస్తున్న వదినను “నే నేమీ ఆత్మహత్య చేసుకోనులే. నీకెందుకింత అవసరపు శ్రమ” అంది విశాలాక్షి.

“అబ్బే అంగుక్కాగు. ఊరికే నే”

“ఊరికే నే ఎవరైనా కూడాకూడా ఎంగుకు తిరుగుతారమ్మ”

అనూరాధ మాట్లాడలేదు. స్రవణిమువం తన జీవితంగురించే మధనపడే విశాలాక్షితో మాటలు ఎలా కలపాలో, ఎలా ఆమె మనసు మల్లించగలదో అనూరాధకి ఎంత ఆలోచించినా తట్టడంలేదు అడిగిన ప్రతి ప్రశ్నకీ సమాధానాలు చాలా స్పష్టంగా, అయిష్టంగా వస్తున్నాయి.

ఆ రోజుల్లా ఇం పెడుచాకిరీ అనూరాధ నెత్తినీద పడింది విశాలాక్షిని ఒకంట కని పెడుతూండాలి అత్త గాగు మధ్యగదిలో కూచుని బాధపడుతూంది. పరం ధానుష్యుగాగు బంకిక శ్లేష్మ ప్రయత్నంలో ఉన్నాడు. ఆయనకి తొందరగా వంటచెయ్యాలి. ఆయన ప్రయాణానికి ఏర్పాట్లన్నీ చూడాలి. అదనీ ఇదనీ ప్రసాదం ఏదోఒకటి పురమాయస్తూనే ఉంటాడు. ఆ పూట ఇంట్లో ఎవరికీ కోపంరాకుండా సద్గుణాలు చెయ్యాలి ల్లిన బాగ్యత అనూరాధ నెత్తినీద పడిందిన్నమాట!

పరంధానుష్యుగాగు ప్రయాణం అయిపోయాడు. ప్రసాదం గదిలోకూచుని చదువుకుంటున్నాడు. కామాక్షిమ్మ కొంగుపగ్గుకుని గడపమీద తల ఆన్చి పడుకుంది. విశాలాక్షి గదిలో కిటికీవారగా కూర్చుని జరగబల్లిన దానిగురించి ఆలోచిస్తూంది. అనూరాధ వంటగదిలో ఊపిరిసలపని పనిలోఉన్నా మధ్య మధ్య వచ్చి చూసిపోతూ నెడుంది. చీకటిపడుతూంది. ఇవాళ విశాలాక్షి తలదువ్వుకోలేదు. అనూరాధ చెయ్యిలోలే వేయించుకోలేదు. జుట్టులేగి ముఖంమీద పడుతూంది. నుదుటిమీద జుట్టు కరిగిపోయింది. కళ్ళు నీరసంగా,

భారంగా మెదుల్తున్నాయి. ఉండి ఉండి ఎక్కడికో జారిపోతున్నట్లుగా కడుపులో తిప్పతోంది తాను ఎటువంటి పరిస్థితి నైతే ఊహించుకుని ఇక్కడికి రావటానికి భయపడిందో ఆ పరిస్థితి ఇప్పుడు ఎదురైంది. తను అనుకున్నంత అయిందన్నమాట. తను బాధపడుతుంటే తండ్రి ఓదార్చాడు “నీవేమీ దిగుబడక మృత్యు నీ కాపరం కుదుటపడేదాకా కంటికి రెప్పలా చూసుకుంటాం.” అంటూను. తల్లి కూడా అలాగే అంది. అన్నయ్య అలాగే ధైర్యం చెప్పాడు. ‘సహృదయుడైన భర్త సాన్నిధ్యంలో స్త్రీ పొందే స్వేచ్ఛా, స్వాతంత్ర్యం, ఆ జీవితం, తల్లితండ్రులు ఎంత మంచివారయితే మటుకు ఎక్కణ్ణుంచి లభిస్తాయి? ఆమె ఇటువంటి అనాధుల్ని ఎంతమందినో చూసింది. ఎన్నో విన్నది. వింటున్నప్పుడు తనలో జాలికం లే భయం ఎక్కువగా ఆవహించేది. అప్పటికే తన భర్త నీతి నిజాయితీలు తెలియనే తెలిశాయి. తన జీవితం అప్పటికే బుగ్గయిపోయింది. ఇలాంటి గృతి పట్టటం ఈనాడు కాకపోతే రేపైనా సంభవం అని తను అనుకుంటూనే ఉంది. ఇది హఠాత్తుగా తన్ను దెబ్బకొడు. తను వచ్చేటప్పుడు భయపడుతూనే బండిఎక్కింది. ఇక వీళ్ళపిచ్చిగాని ఆయన దొరుకుతారా? ఈసరికి ఊరువిడిచి వెళ్ళిపోయిఉంటారు. తను నుక్కలు పైనలువరకూ చదివింది. ఇంకా నాలుగయిదేళ్ళు శ్రమపడితే ఆ చదువు రాణింపుకోస్తుంది. ఆ తర్వాత అదృష్టం బాగుంటే ఉద్యోగం దొరకాలి. ఇంతా పూర్తయితేగాని ఈ జీవితం ఓగాడినపడదు. “—భారంగా నిట్టూర్చింది విశాలాక్షి. బయటపీఠిలో దీపాలు వెలిగిాయి. సందుకొవలంవల్ల జనం సందడి హెచ్చులేదు. అనూరాధ వంటగదిలో పనిచేసుకుంటూంది. కొమాత్యమ్మ లేచి కూతురుదగ్గరికి వచ్చి నేలమీద చితికిలబడి కన్నీరు గ్రుక్కుకుంటూ “ఎరక్కపోయి చేశామే. గొంతుకోశాం తల్లీ. నిన్ను నిలుపునా గంగలోముంచాం” అంటూ ఏడవటం మొదలుపెట్టింది. విశాలాక్షి ముఖాన్ని రెండు చేతుల్లోనూ కప్పకుని వలవలా ఏడ్చేసింది.

“ఈ పాపిష్టివాడు నీకోసం పుట్టాడే. మేం అంతా గుడ్డివాళ్ళం అయిపోయాం” అంది కొమాత్యమ్మ ఏడుస్తూనే.

ఇద్దరి దుఃఖస్వరాలూ విన్న ప్రసాదం, అనూరాధ గంగభూమి ఇవతలికి వచ్చారు.

“నువ్వీలా దాన్ని రెచ్చకొట్టటం మానవు ఇలాగయితే...” కొమాత్యమ్మ కొడుకుమాట పూర్తవకుండా “ఎలా సహించగలనురా? హాయిగా కాపరం చేసుకుంటూ పిల్లా జల్లాలో సుఖపడుతున్నామని పే ఇలా బుగ్గయిపోతే ఎలా సహించగలనురా” అంటూ గుండెలు బాదుకుంది ప్రసాదం చప్పున అడ్డుపడుతూ తల్లిని రెక్కపట్టుకుని అవతలికి తీసుకుపోయాడు. ఆవిడ ఏడుపుమంటుకు మానలేదు.

ప్రసాదం ఉన్నటుండి “అలాచూస్తూ నిలబడక పోతే అమ్మదగ్గర కూదోకూడదూ. ఆమాత్రం తెలియదన్నమాట” అన్నాడు భార్యనుద్దేశించి.

అనూరాధ తలవంచుకునే “వంటచేస్తున్నాను” అంది.

“ఏడవలేక పోయావ్!”

అనూరాధ కిక్కురుమనకుండా అన్నిపన్నా చేసుకుపోతూంది. కాసేపు అత్తగారి దగ్గరకూర్చుని కబుర్లు చెప్పింది. మధ్య మధ్య విశాలాక్షిని గమనిస్తూనే ఉంది. ఓచెవి భర్తచదువుకునే గదివైపు వేసింది. ఆరోజూ మరీ నిస్వలమీద నడిచినట్లయి పోయింది అనూరాధకి.

విశాలాక్షి కిటికీ రెక్కలు మూసి మంచంమీద వాలి నిశ్శబ్దంగా దుఃఖించటం అనూరాధ గమనించి దగ్గరగావచ్చి మీద చెయ్యివేసి “ఇలా బాధపడితే ఎలాగమ్మా కాస్త ఓర్పుకోవాలి” అంది.

ఈ ఒక్కమాటతో విశాలాక్షి కుతకుతలాడి పోయింది. “ఓర్పు, సహనం గురించి ఇవాళ ఒకళ్ళ దగ్గర కొత్తగా నేనేవీ తెలుసుకోనక్కర్లేదమ్మా. అదే లేకపోతే ఏనాడో ఈ జీవితం అంతం అయిఉండేది” అంది.

ఆ కంఠంలోని తీవ్రతకి అనూరాధ మొదట్లో జంకినా తర్వాత చిన్నబుచ్చుకుంది. “అవునమ్మా! నువ్వన్నమాట నిజం! నీకంటే చిన్నదాన్ని. కొత్తగా కాపరానికి వచ్చినదాన్ని. నేను నీకు నీతులు చెప్పటం పొరబాటే. తుమిందు” అంది.

విశాలాక్షి మంచంమీద లేచి కూర్చుని “నేను బొత్తిగా మూర్ఖురాలిని. కాకపోతే తన డేమం కోలే వాళ్ళని కనురుకోడానికి ఎంత సాహసం కావాలి. నువ్వే నన్ను తుమించువదనా” అంది.

వదిన చెంపలమీద కాశీ కన్నీరు తుడుస్తూ,
 “ఇంనులో ఒకళ్ళని ఒకళ్లు తుమించుకోవటాని కేవలం
 లేదు. నీ బాధ నాకు తెలుసు. కాని ఏంచేస్తాం.
 కాస్త ఓపిక పట్టటం తప్పించి...” అర్ధాంతరంగా
 అపివేసింది అనూరాధ. గుమ్మంలో నిలచుని ఇదంతా
 వింటూన్న భర్త కనిపించటంతో అనూరాధ నోటికి
 తాళం పట్టాయిపోయింది.

“అన్నయ్యా నా గురించి ఏం ఆలోచించావు?”

అనూరాధ వంటకానివె పుష్పి పోయింది.

“ఏం చేద్దాం ఆనుకుంటున్నావు?”

“నగం దదినిన చనువు పూర్తి చేసుకుని, ఆ తర్వాత బ్రతుకొనిండు చదువుకుంటే ఆ తర్వాత...” విశాలాక్షి గొంతుక పూడిపోయింది. మాట పెగలేను.

కన్నీగు తుడుస్తూ “నువ్వలా నీగు కారిపోలే
లాభంలేదు చేసికైనా ధైర్యం కావాలి” అన్నాడు
ప్రసాదం.

అనూరాధ గుమ్మందగ్గర నిలబడి “వంటయింది.
భోజనానికి లేవండి” అంది.

6

భోజనాలు పూర్తయి ఎంగిసూ, విమాధు ఎత్తుకుని ఎక్కడెక్కడ సద్దుమని, ఇల్లు కనుక్కుని అనూరాధ బయటపడేసరికి పది దాటిపోయింది. చేతులు తుడుదుకుంటూ గదిలోకి తొంగిచూసింది. అత్తగారూ విశాలీ పనుకుని ఉన్నాడు. తలెపులన్నీ వేసి భర్తదగిరికివచ్చి “నిద్ర పోతున్నారా?” అంది.

ముఖంమీంచి చెయ్యి తీస్తూ “అంత సులభంగా నిద్రపడుతుందా” అన్నాడు ప్రసాదం.

“ఏం చేయ్మను. ఇంతవరకూ తెనుబుకోలేక పోయాను.”

“బో³బో³ ఇప్పుడు మటుకు ములిగిపోయింది”

అనూరాధ అతని పాదాలపై పున కూర్చుని,
 “ఇవాళ వళ్ళంతా పచ్చి పుం కయిపోయిందండీ”
 అంది ఆవులినును.

“ఫర్వాలేదు. కొద్ది సేపేగా. సేనూ నిద్ర
పోగానే సుప్రసాద పడుతుందవు గాని.”

అనూరాధ కమ్మకు వస్తున్న నిద్రని అణచుకుంటూనే భర్త పాదాలమీద చేతులు వేసింది.

ప్రతి రోజూ ప్రసాదం కాళ్ళు పట్టించుకుంటేనేగాని నిద్రపోడు. రాత్రి పదియినా పన్నెండయినా అనూరాధకి ఆ పని తప్పదు. ఒక వేళ వినాడైనా తప్పినా అనూరాధ ఆనాడు తనవల్ల భర్త కేవో లోటు జరిగిపోయినట్టే భావపడిపోతుంది. భర్త వీధి పురమాయించినా ఆమె ఎదురుచెప్పదు. అలా చెప్పినాడు ఆమెలో జరిగే సంఘర్షణకి ఒక అతింట్లా ఉండదు. భర్త పాదాలు పట్టుకుని “క్షమించాను” అనే వరకూ వదలదు. అంతవరకూ ఆమెలో శాంతి ఉండదు. తన కర్తవ్య పాలనలో ఏ లోటు లేకుండా ఉండాలనే తాపత్రయంలో ఆమె మహా గర్విస్తూంటుంది. తన తల్లి ఎలా మనులు తుండ్లో ఆమె పదిహేడు సంవత్సరాలు చూసింది. తనకున్న తెలివితేటలన్నీ ఆమె జీవిత విధానాన్ని అర్థం చేసుకోవటంలో బాగా పనికి వచ్చాయి. చిన్నప్పుడు చదివిన పుస్తకాలనుంచిగాని, పెద్దలను కునేవాళ్ళు చెప్పిన నీతులనుంచిగాని ఆమె నేర్చుకున్న సంతేశం స్థూలంగా ఇది, “నీ భర్త పాదపద్మాతే నీకు శిగ్ర్యం. వాటిని ఏ పరిస్థితుల్లోనూ వదిలిపెట్టకు. వాటిని పూజించు. దానివై నేప చేసి, అటు మెట్టి నింటికి, ఇటు పుట్టినింటికీ భ్యాతి తీసుకురా” ఇలాగే అందరూ ఆమెకి చెప్పారు. ఈ శబ్దాలు అనూరాధ చెవికి చాలా ఇంపుగా వినిపించాయి. ఒళ్ళు పులకరించింది.

అనూరాధ తెల్లవారి లేవగానే భర్తపొదాలకి
మొక్కుకుంది. “మీ మనసుకి కష్టం కలిగించే ఎటు
వంటి పరిస్థితిని నేను కల్పించకుండా అవసరమైన
దీగ్గు, శాంతి, సహనం, ప్రసాదించి ఈ దినం
దుర్దినం కానివ్వకండి” అనిపూజా ఆమె మనసులో
అనుకుంటుంది.

ఓనాడు భార్యాభర్తల మధ్య చిన్న అభిప్రాయ భేదం వచ్చింది. “నోయమయ్. ఆడేటే వాగావంతు తిన్నులు తివగలవు.” అన్నాడు. భర్తకి ఇంతకోపం వస్తుందని అనూరాధ అనుకోలేదు. చప్పన నోయమాను కుంది. ఆ రాత్రి భర్త పాదాలమీదపడి ఏడ్చేవరకూ అతను క్షమించలేదు. అతను క్షమించేవరకూ ఆమె ఏడునూనే ఉంది.

అడదానికి ఏమీత్రం లోకువ ఇవ్వకూడదని ప్రసాదానికి నిశ్చితమైన అభిప్రాయం ఒకటి ఉంది. అందుకనే అనూరాధని ఎంతదూరంలో ఉంచాలో అంతదూరంలోనే ఉంచాడు. ఆ హద్దుదాటి ఆమె ఏమాత్రం చొరవ తీసుకున్నా నెంటునే తగినా ఆమె అనుభవించాల్సిందే. ఆ విషయమై తిర్చిగులో అనూరాధ ఇరుగుపొరుగువాళ్ళ అభిమానాన్నే కాక, అత్తిగారి అభిమానాన్నికూడా మారగొంది. అందుకే ఆమెని ఆదర్శమైన ఇల్లాలుగా ముక్తకంఠంతో మెచ్చుకుంటున్నారు. అనూరాధ వంటగదిలో చేసే గొడ్డుచాకిరి అంతా ఈ ఒక్క ప్రశంసతో తీరినట్లు అనుభూతి పొందుతుంటుంది.

ప్రసాదం మనసులో సంతోషిస్తాడు వైకి మటుకు “దానిమొహం అది బొత్తిగా మన్నుతన్న పాము” అంటాడు:

అనూరాధ ఈ ప్రశంసలు తనకి గిట్టవన్నట్లుగా “బాగా చెప్పాను” అని భర్తకి తాళం వేస్తుంది.

అనూరాధ కాపరానికి రాగానే అత్తగారి బాధ్యతలు తన వంతుమేరకు కాకుండా అతి జోదార్యంతో కొద్ది ఎక్కువగానే భాగం పంచుకుంది. ఏపనీ ఆమె ప్రమేయంలేకుండా జరగను. చీకటి ఉండగానే లేచి పనిపాటలు చేసుకుంటుంది ఒక్క నిమిషమైనా కూచున్నట్లు కనిపించదు రాత్రిపడమే సరికి జైలులోంచి విడుదలైన ఖైదీలా వంటగది వదిలి వెళుతుంది. పనిపాటల విషయంలో కొత్తగా ఈ ఇంటికొచ్చి ఆమె నేర్చుకున్నదేమీ లేదు. చిన్నప్పట్నుంచీ తగిన శిక్షణ తల్లి వద్దో అనూరాధ పొందింది. అనూరాధ కాపరానికి వచ్చింతర్వాత భార్యని పూర్తిగా తన ఆధిపత్యంలో ఉంచుకుని హామేహగా సేవలు చేయించుకునే అవకాశం ఎక్కువగా లభించింది పరంధామయ్యగారికి. ఆ విధంగా ఆయన సుఖపడుతున్నారు. కామాక్షమ్మకి కూడా భర్తకి సంపూర్ణమైన సేవచేయగలిగే భాగ్యం ఈ నాటికి లభించిందేకదా అని అదంతా భావించుకు తన పట్ల చూపిన ప్రత్యేక శ్రద్ధగా పొంగిపోతుంది.

అనూరాధ మధ్యగదిలోకి రాగానే అత్తగారి గొంతు వినిపించింది. “అమ్మాయ్ అనూరాధా” అని పిలిచింది.

“ఏం అత్తయ్యా”.

“పడుకున్నావా అమ్మా. వినియోగ నిద్రపట్టేసింది. ఒక్క తివీ చేసుకుంటున్నావు ఈ చాకిరి అంతా.”

“స్వల్పశేషం అత్తగారూ ఏమంత పెద్దపని” అంది అనూరాధ విషయంగా.

“ఆ మెళ్ళోని తీసి అలమరులోదాచి తాళం వేసి మరీ పడుకో”.

“అలాగే”.

తలుపులన్నీ సరిగా వేసి ఉన్నా మోలేనో దాని మధ్యగదిలో దీపం చిన్నదిచేసి గదిలోకి వల్లి పడుకుంది అనూరాధ. కిటికీలోంచి కుక్కలు గొంతులు చించుకుని మొగుగుతున్నాయి. అరిచేతులూ, పేల్చూ చూసుకుంటూ “ఎందుకో నీరసంగా ఉంటుంది. ఒచ్చి నప్పటికంటే బాగా చిక్కిపోయాను కూడాన. ఏదైనా మంచి పుచ్చుకుంటే బాగుండును” అనుకుంది అనూరాధ.

7

రెండురోజులు వాల్చేలో కాళ్ళకి బలపాలు కట్టుకుని తిరిగి తిరిగి పరంధామయ్యగారు ముఖం వేశాక వేసుకుని విషణ్ణుడనంతో తిరిగి వచ్చేశాడు. కామాక్షమ్మ ఆతృతగా లక్షప్రశ్నలు వేసింది. కాని సమాధానం మట్టుకు ఒక్కటే. బలవంతం కన్నీరు ఆపుకుంటూ కూతురుమందు ఏం చెప్పటానికి సరిగ్గా హిస్తూ నానుస్తూ “కొస్త మనం ఓపిక పట్టాలి” అన్నారంటే.

ఆ తర్వాత భార్యతో వివరాలన్నీ చెప్పాడు. అంతవరకూ ఎవరెన్ని ప్రశ్నలు వేసినా సమాధానం మటుకు పొందలేకపోయారు.

కామాక్షమ్మ భోరుమని ఏమన్నా మధ్యగదిలోకి వచ్చి చితికిలబకిపోయింది. ప్రసాదం “ఏమిటది?” అంటూ ఆతృతగా బయటికి వచ్చాడు గదిలోంచి. అనూరాధ వంటగది గుర్తు దగ్గర నిలబడి పోయింది. పరంధామయ్యగారు భార్యనోరు ఒక చెత్తో మూస్తూ “పొరబాటున నీ చెవిని వేళాను మవ్వు నిలవునా కొంప ముచ్చేటున్నావు” అన్నారు.

కామాక్షమ్మ హృదయవేదన కట్టలు తెంచుకుని పొంగిపోయింది. విశాలాక్షి రెండు చేతుల్లోనూ

ఆలోచనతో అత్రావతలమైపోతున్న తలని అదిమి పట్టుకుని మంచంమీద చితికిబడిపోయింది. భర్తని గురించి ఆమె తండ్రిని ఏమీ అడగడంబట్టిపోతుంది. తన జీవితం గురించి ఒక నిర్ణయానికి ఆమె రాకపోయినా ఇక తన కాపరం బాధ పడుతుందనే ఆశని మటుకు పెంచుకోలేదు. అలాగని పూర్తిగా ఆ తలంపే లేకుండా నిశ్చింత గానూ ఉండలేకపోతుంది. “విడిచి అవస్తా!!! తోటి స్త్రీలంతా ముచ్చటగా కాపరాలు చేసుకుంటూంటే తన భర్తం ఇలా కాల్చిపోవాలా?” ఆమె కిటికీలోంచి దూరంగా కాలవగట్టిమీద మళ్ళీ బట్టలతో తిరిగే పులిస్త్రీ సమయమై చూస్తూ, తన జీవితాన్ని తన ముందు, బాధపడుతూ, ఆశ పడుతూ, నిరాశానిస్పృహలతో నిట్టూర్పులు విడుస్తూ నిరసించి పోతుంటుంది.

పరంధామయ్య గారు ఆలోలోపల పూర్తిగా దిగాలుపడిపోయినా పైకి గంభీరంగా మనుషులు కుంటున్నారు. ఆయన గారు ఆపూరుసల్లి తెలుసు కున్నది! అల్లుడు పూర్తిగా చెడిపోయాడు. ఇక అతను ఆ ఊళ్లో లేకుండా ఎక్కడికిపోయాడో ఎవరికీ తెలీదు. ఎప్పుడు తిరిగి వస్తాడో అది కూడా తెలీదు. ఊరంతా బాకీలు పెట్టేశాడు. ఆ ఉంపుడు కత్తె ఏది కావాలంటే అది ఆ ఊణం అక్కడికి తీసుకు రావల్సిందే. అందుకే వాడికంత వ్యామోహం! దాని కోసం వాడు తన లేనిన డబ్బుకి ఒక లెక్కా జనూ లేదుట. ఆయన మనోమాట కూడా విన్నారు అది విసగానే గుండెలు పగిలిపోయినట్టయింది.

“వాడిక ఎందుకూ పనికిరావండీ”

“అదేం?” అన్నాడు పరంధామయ్య గారు.

“రోగాలతో చనిపి కుళ్ళిపోయాడు. అందు కనే పారిపోయాడు ఈ ఊర్నుంచి.”

“అయితే ఆ ఉంచుకున్నదాన్ని...”

“దాన్నీ ఒడిలేసి వెళ్ళాడుగా.”

తల గట్టిగా పట్టుకుని వికలమైన మనస్సుతో బండి ఎక్కి తిరిగి వచ్చేశాడు. ఆ విషయం మామగారి తెలుస్తే ఇక దాని ప్రాణంమీద దానికి మునుకొరం ఉండవనే ఉద్దేశంతో ఆయన నా రహస్యాన్ని బయటికి పొక్కుకుండా ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకుంటున్నారు.

తరుచు భార్యని హెచ్చరిస్తూ ఓ కంట కనిపెడు తూనే ఉన్నాడు.

కామాక్షమ్మ కూతురు కాపరం గురించే బాధ పడుతూ తరుచు ఉపవాసాలు చెయ్యటం విశాలాక్షి కూడా సహించలేకపోయింది. “నాకంటే ఎక్కువ బాధ ఎవరి కుంటుందమ్మా నాకు నవ్వు హైయం చెప్పటంపోయి నేనే నీకు ధైర్యం చెప్పటం వింతగా ఉంది. నాకే నిస్స వేస్తుంది.” అంది

ఈ సమస్యతో ఈ చిన్ని సంసారం ఓ గాడి పొయ్యిలా తయారయిపోయింది అందరి మనసు ల్లోనూ ఈ అభాగిని గురించిన ఆలోచనలే మెగుల్తు న్నాయి ఎవరికీ ఏమీ చెయ్యటానికి పాలుపోవటం లేదు. ఆమెని ఉత్సాహపరిచి వినోదపరుడైనా సరే వాడుకూడా ఆమె ముఖంలోకి చూస్తూంటే కడుపు తగ్గుకుపోయి కన్నీరు కారుస్తాడు. ఆమె స్వరంలోని బగువులు, ముఖంలోని అసహాయత, ఆ కను రెప్పలు వాల్చటంలో నిరాశ, మూర్తిభంగించిన విషాదమూర్తిలా విశాలాక్షి ఆ మంచంమీద కిటికీ వారగా కూర్చుని దూరంగా ప్రకృతిలో స్వేచ్ఛగా విహరించే పక్షిగ్నీ, కాలవగట్టిమీద తిరిగే మనుషుల్ని గమనిస్తూ, అత్తగారూ, మామగారూ, వివాహ బంధుమా, ఎప్పుడూ ధామధుమలు చేసే భగ్గా, ఆప్యాయతకి ముగించాచిపోయిన ఆ పరిసరాలు అన్నీ తలపుకు తెచ్చుకుంటూ నిట్టూర్పులతో నీరసమూర్తిగా ఉండిపోతుంది.

‘అనూరాధ అదృష్టవంతురాలు. అభిమానించే అత్తమామలూ, అనురాగంతో ఆదరించే భర్త ఆమె జీవితాని కే లోటూలేదు. మనసు తెలుసుకుని మనుషులు నే నేగ్గు ఆమెలోనూ ఉంది. అన్నయ్య సహృదయుడు. ఒక్కనాడు తను ఇట్టి సొమనస్యం చవిచూడలేక పోయింది. అత్తనారింట్లో అడుగు పెట్టిన నాటినుంచీ ఆ కొంపలో ఆదరణ ఎవరిదగ్గరా మచ్చుకైనా చూడ లేదు. ఎవరిమటుకు వాడు ఏదో పురమాయిస్తూ అవసరాలు తీర్చుకుందుకు ఉపయోగించుకునే దానీ దాని మల్లేనే చూశాడు. అదేదానికి భర్త అనురాగమే దూరమైతే ఇక కోరతగిం దేముంటుంది. అనూరాధ అలా కాదు. ఆమె అదృష్టవంతురాలు! తను? దురదృష్ట వంతురాలు! అభాగ్యురాలు! విశాలాక్షికి గుండెలుపగిలి పోతున్నామూ అనిపించింది. తల వేడెక్కిపోయింది.

తలుపు. తీసుకుని పెరట్లోకి వెళ్లి మల్లెపందిరివార నిలబడింది. రెండు మొగ్గల్ని కోసి కనితీరా నలిపి గిరవాటేసింది.

హృదయం దొరికే బాధ! ఆకాశంలో మినుకు మినుకుచునే చుక్కలమధ్య చంద్రబింబంవైపు చూసింది. జాలిలేని జాడలి తన్ని చూసి నవ్వుతున్నట్టే అభిమానపడింది. తుణుం మేఘాల చాటుకెళ్ళి తిరిగి ఘర్మచున్నాడు. కవిస్తున్నాడు! దోబూదు లాడు తున్నాడు. చరచరా బావివైపు నడిచి నీళ్ళలోకి తొంగి చూసింది. నిశ్చలమైన నీళ్ళలోకి తొంగి చూస్తున్నాడు చందమామ. చేతిలో గులకరాయి నీళ్ళల్లో వేసింది. చందమామ అలముకుపోయాడు. నగుటిమీద చెమట చెంపలమీదికి జారిపోయింది. ఆలోచనల వేడి!!

చప్పున ఏదో స్ఫురించినట్లయి వెనక్కి చూసింది. ఎవరూలేరు. ఆమె గుండెలు కుదుటపడ్డాయి అసలు తినెందు కిలా బావిదగ్గర నిలబడటం? ఎవరైనా చూస్తే? అమ్మో! ఎంత అల్లరైనా చేస్తారు చచ్చి సాధిద్దామనే ఉద్దేశం తనకి లేదని ఎంత చెప్పినా ఎవరూ నమ్మరు. గబగబా గదిలోకి నడిచింది. దీపం పెద్దదిచేసి పుస్తకం తీసి చదవాలనుకుంది. కళ్ళు మసకేసినట్లయి అక్షరాలు అలముకుపోతున్నాయి పుస్తకం మూసేసింది మగ్గి హాలులోకి చూసింది. కొమాక్షమ్మ ఆవులిస్తూ భర్త పాదాలు పడుతుంది.

“అనూరాధ హాయిగా భర్త ముందు కూర్చుని కబుర్లు చెబుతూ, చందమామ వెన్నెలలోకి చూస్తూ...” విశాలాక్షి గుండెలు రాసుకుంటూ లేచి నిలబడింది. అనూరాధ ఎప్పుడూ నవ్వుతున్నట్టే కనిపిస్తుంది నవ్వులబంతి. తను హృదయంచిప్పి నవ్వి ఎన్నాళ్ళయింది! అనూరాధ ఇప్పుడు ఏం చేస్తాంటుంది? భర్త హృదయంమీద తల ఆన్చి తియ్యని కలలు కంటూ, మేఘాలమీద లేలి పోతూ...” అనూరాధ తన్ని గురించి జాలిదబుస్తుంది. తన్ని చూసి కన్నీరు పెట్టుకుంటుంది. అబ్బ! ఈ సానుభూతి భరించటం కష్టం! గుండెలు పగిలిపోతాయి!” విశాలాక్షి మగ్గిగదిలోకి వచ్చింది. అన్నయ్య గదిలో దీపం వెలుగుతుంది.

“దీనికి అమ్మాయి” అంది కొమాక్షమ్మ.

“మంచినీళ్ళు కావాలి.”

వంటగది గుమ్మంలో నిలబడిపోయింది విశాలాక్షి. తను ఊహించినట్లుగా అనూరాధ భర్త వత్తంమీద తల

ఆన్చి కలలు కనడంలేదు; వంచిన నడుం ఎత్తకుండా ఇల్లు కడుగుతుంది.

ముఖంమీదికి పడుతున్న జుట్టును వెనక్కి నెట్టుకుంటూ గుమ్మంలో నిలబడి ఆడబడుచుని చూసి “ఏం కావాలమ్మా” అంది అనూరాధ.

“ఏమీ అఖ్య. లేదు” — విశాలాక్షి రెండుకళ్ళూ చెయ్యిల్లాయి తుణుం పోయింతర్వాత “ఇప్పటిదాకా ఏమిటి చాకిరి?” అంది.

“మీ అన్నయ్య ఇప్పుడే వచ్చారు.”

“ఎక్కడి కెళ్ళాడు?”

“సినిమా కెళ్ళారేమో.”

ప్రసాదం గదిలోంచి చరచరా ఇవతలికి వచ్చి “తెలిసీ తెలియని నాచుడు వాక్కు. నేను సినిమా కెళ్ళానని నీ కెవరు చెప్పావు? నే నెళ్ళింది స్నేహితుడింటికైతే సినిమా కెళ్ళానుట. ఈవిడగారు చూసింది కాబోలు” అంటూ ఎగిరి పడ్డాడు.

“పోనీ లేరా! అంతిమాత్రానికి అంత కోపం చేరికి” అంది విశాలాక్షి.

అనూరాధ చిన్నబుచ్చుకుని వంచినతల ఎత్తకుండా నిలబడిపోయింది. భర్తకి కోపం రావటానికి గల కారణం అనూరాధకి ఇప్పుడు స్పష్టంగా అర్థం అయింది. ‘కాపరం కాలిపోయిన అభ్యాస్యురాలు ఇంట్లో కళ్ళిరుళ్ళి ఏడుస్తుంటే నేను వినోదాలూ, విలాసాలూ, సాగిస్తానా?’ అన్న అర్థం భర్త అన్న మాటల్లో వ్యక్తం అయింది.

“ఇకపనుకో అనూరాధా” అని గదిలోకి వచ్చి మంచంమీద పడుకుంది విశాలాక్షి. తొన్ని నిముసాల క్రితం తను ఆలోచించిన విధానం తల్చుకుంటే విశాలాక్షికి చాలా సిగ్గువేసింది. “ఎన్నడూ లేనిది ఇంకా కరిమీద అనుయోగపడే పాడుబుద్ధిని కూడా పుట్టించావా దేముడా! ఏమిటి దురదృష్ట! —” ఆమె చెంపలన్నీ తడిసి చెక్కివైపోయాయి.

8

విశాలాక్షికి పదిహేను రోజుల కోకమారు వారైదులూ తన పొరుగింటి స్నేహితురాలు అన్నపూర్ణ దగ్గర్నించి ఉత్తరాలు వస్తూంటాయి.

ఒక సంవత్సరం గడిచిపోయింది.

కొని అటుడి జాడ మటుకు తెలుసుకో లేక పోయారు పరంధామశ్వుగారు. అనూరాధ పండు లాంటి కొడుకుని కవి అత్తవారింటి కొచ్చింది. మనిషి బాగా నీరసించిపోయింది. ప్రసాదానికి తీరిక వేళ్లలో వాడితో పరిపోతోంది

విశాలాక్షి ఈ విడాదిలోనూ గుర్తుపట్టటానికి వీలేపండా మారిపోయింది. శరీరంలో మాంసముంతా హరించుకుపోయి ఎముకలు బయటపడ్డాయి ఒక్క పూటమటుకు భోజనం చేస్తుంది ఇవం ఉంటే స్నానం చేస్తుంది. లేకపోతే రెండు గోజులైనా ఒళ్లు తడపడు. తలకి నూనె రాసుకోవటం మానేసింది. జడ వేసుకోవటం మని ముడివేసుకుంటుంది. మాటల్లో తడవకుతూంటుంది. పరాకు ఎక్కువైంది. ఒక విషయం మాట్లాడుతూ తెలియకుండానే మరొక విషయంలోకి వెళ్ళిపోతూంటుంది. ఇదివరకు అద్దంయంగు కూచుని తీర్చి బొట్టు పెట్టుకునే విశాలాక్షి ఇప్పుడు ఎవరన్నా గుర్తుచేస్తే ఇంత కుంకం వేసి మెగుతుంటుంది.

పిల్లాడికి పాలిచ్చి వాణ్ణి నిద్రపుచ్చి అనూరాధ పెరట్లోకి వచ్చింది. మల్లెపందిరి నానుకొని నిలబడి ఉంది విశాలాక్షి.

“ఇక్కడేం చేస్తున్నావమ్మా.”

కంగారు కప్పిపుచ్చుకుంటూ “ఏవీలేదు వదినా ఊరికే నిలబడ్డాను” అంది విశాలాక్షి.

అనూరాధ దగ్గరగా వచ్చి “అవునుగాని ఇలా సత్యాగ్రహంచేసి ఏం సాధిద్దా మనుకుంటున్నావో చెప్పు” అంది.

“ఏదో సాధిద్దామనే ఉద్దేశమూ లేదు; ఉన్నా సాధించనూలేదు. నేనేం చెయ్యగలను వదినా అడదాన్ని.”

భర్తమీద అచంచలమైన భక్తిప్రపత్తులుకల ఏ ఆడదీ ఈ ప్రపంచంలో సాధించలేనదంటూ ఉంటుందంటే అనూరాధ ససేమి ఒప్పుకోదు. అందుకనే ఆమె “భగవంతుడు మన్ని దయదల్పాలి” అంది.

విశాలాక్షి చీకట్లోనే నవ్వింది.

“ఎందుకమ్మా. వత్సవత్సావ్రో?”

“ఏవీలేదు.”

“ఇప్పుడు దేయడంలే నమ్మకం పోయినా?”

విశాలాక్షి బాధగా ముఖం చిట్టిస్తూ “నా కిప్పుడు ఎవ్వరిమీదా నమ్మకం లేదు వదినా ఎ...వ్వు ...రి...మీ...దా...లే...దు ”

ఇక మాట్లాడలేకపోయింది అనూరాధ. పిల్లవాడి గొంతు వినిపించి లోపలికి వెళ్తూ “ఇక పనుకోవమ్మా. పొద్దుపోతూంది” అంది.

* * *

ఆ మర్నాడు వాల్తేరునుంచి అన్నపూర్ణ వాసిన ఉత్తరం వచ్చింది.

విశాలా,

భగవంతుడు నీపక్షం ఉన్నాడని ఇంతవరకూ అనుకున్నాను కొని నిజానికి అదంతా మన తృప్తి కోసం అనుకునే మాట. కాకపోతే నీకు జరిగిన అన్యాయం ఏవీటి చెప్పను. మీ ఆయన ప్రస్తుతం ఈ ఊళ్ళోనే ఉన్నాడు. కొని ఇక అతను దాంపత్య జీవితానికి సనికిరాదు ఇంతకంటే ఏం రాయను.

అన్నపూర్ణ.

విశాలాక్షి గుండెలు ఆగిపోలేదు. కనీసం వేగంగా నయినా కొట్టుకోలేదు. ఉత్తరం చదవటం పూర్తిచేసి ముక్కలు ముక్కలుగా చించేసింది. గట్టిగా పగలబడి నవ్వాల్సిపించింది. గుండెల్ని నవ్వలే కనీ, పగా తీరినట్టనిపించింది. ఇన్నాళ్ళకి శాంతి అభించినట్టయింది.

ఆ రాత్రిల్లా ఆమె ముఖంగా నిద్రపోయింది. మళ్ళీ కొద్దిరోజుల్లోనే విశాలాక్షి పూర్తిగా కోలుకుంది శరీరానికి పూర్వపు నిండుతనం పచ్చదనం మళ్ళీ వచ్చాయి. అలంకరణ విషయంలో ఇప్పుడామె ప్రత్యేకమైన శ్రద్ధ తీసుకుంటూంది.

ఓ నాడు తెల్లనారు ఝామున కామాక్షమ్మ ఆత్మతగా ఇల్లంతా తిరగటం మొదలుపెట్టింది. ఆమె మనసు ఆమె స్వాధీనంలో లేదు. ఇంకెళ్ళిపోదీ లేచాడు. నలుగురూ నాలుగుచైపులా ఊళ్ళోకి పోయారు. రోజుల తరబడి ఎవరూ చూశారు.

కొని విశాలాక్షి జాడ మటుకు ఎవరికీ తెలియలేదు.

నాలుగు సంవత్సరాలు పోయి తర్వాత అనూరాధ పెర ఓ ఉత్తరం మటుకు వచ్చింది. విశాలాక్షి రాసింది.

వదినా!

కావాలని నీ పేరనే ఉత్తరం రాస్తున్నాను. అందరినీ అశిగానని చెప్పి బాబులుకి నా ముద్దులు. నేను చేసిందని మిమ్మల్ని చాలా ఆందోళనపరిచి ఉంటుంది నాకు తెలుసు. కాని అంతకంటే మరొక మార్గంతోనే తీరేస్తోంది. మళ్ళీ సంసారం - సారం లేని సంసారం! నీకు తెలిసే ఉంటుంది. అటువంటి మనిషితో కాపరం ఏం చేస్తాను. వాళ్లు పడేసే నాలుగు మెనులుకుల కోసం వాళ్ళింట్లో దాసీపని చెయ్యలేను. ఎన్నాళ్ళని మీ దగ్గర మటుకు ఉంటాను. ఇప్పుడేవో స్వయంగా పదిమంది పిల్లలకు చదువు చెప్పి నాలుగు డబ్బులు సంపాదించుకుంటున్నా. సాగి నన్నాళ్లు సాగుతుంది.

ఒకప్పుడు నిన్ను చూసి అనూయపడ్డాను. తల్పుకుంటే ఇప్పుడు సిగ్గుపెట్టాంది ఆపదాన్ని గురించి ఏమని చెప్పను వదినా. ఒక స్త్రీని చూసి మరొక స్త్రీ సానుభూతి చూపిస్తుంది. నిజానికి అంతా ఒకటే చీకటి కొట్లో ఉపిరాడక ఉక్కిరి బిక్కిరా తున్నాం. ఒకరికంటే మరొకరు వివిధంగానూ మెరుగైన స్థితిలో లేరు. ఉదాహరణకి మనిద్దరం ఉన్నాం. ముఖం చూస్తే అసహ్యించుకుని, కొట్టి, తిట్టి, న్యూనతపరిచి 'నువ్వంటే నాకు అభిమానం లేదు. నీ ముఖం చూడను' అని వదిలేసాడు నాభర్త నన్ను. ఇదొరకం స్త్రీ జీవితం. వేళకింత తిండిపడేసి కట్టుకుందుకు గుడ్డ ముక్కలు నాలుగిచ్చి, అవసరం

తీర్చుకుందుకు రాత్రి హృదయంలో కాస్త చోటు ఇచ్చి, తను ఇవ్వలేని గౌరవం తనకే ఇవ్వాలనే నమ్మకంతో, నీ శరీరంలోని జీవశక్తికంటే వీల్చి సిక్కి చేసే నీ భర్తకోసం దాసీదానినై నువ్వు బ్రతుకు తున్నావు అనేక సంసారాలు చూశాను. నే తెలుసు కున్న సత్యం ఒక్కటే ఈ ఆపదాస్థానం చరణ దాసులు! నువ్వు నీ భర్తని ఎంతైనా ప్రేమించు, ఎంతయినా గౌరవించు, ఎంతైనా నేన చెయ్యి నీ హద్దులు దాటి నువ్వు ఒక్క అడుగునా అవతల వేశావా నీ భర్త నిన్ను తుమించడు.

నిన్ను మీ ఆయన 'ఒసేమ్' అని సంబోధిస్తాడు కదూ! నువ్వు 'ఏవండీ' అంటావు. నువ్వు 'ఒరేయ్' అని చూడు. ఏమాత్రంకో చూడాలి నీ భర్త గీసిన హద్దు గీతనికి ఇదొక చిన్న ఉదాహరణ మాత్రమే. ఏమిటిగా రాక్షాసంధి అశ్చర్యపోతున్నావు కదూ?

నా కంటే నువ్వు వివిధంగా మెరుగని నన్ను జాలించుస్తావు వదినా? ఇంత కంటే నువ్వు పుట్టించే విషయం మరొక టేబుల్ నా ఉందా? ఎన్నాళ్లు అమాయకంగా ఈ బాతి ఇలా మోసపోతుంది!!!

ఆ ఉత్తరం చదివి అనూరాధకు ఎంతో కోపం వచ్చింది.

రాత్రి భర్తపాదాలు పడుతూ "అదేమిటండీ ఆ ఉత్తరం అలా రాసింద" అంది.

"దానికి మతిపోయిందిలే" అన్నాడు ప్రసాదం.

శ హా జీ ప్ర బంధ ము లు

శ్రీ యస్వీ జోగారావు

త్రంజానూరు మండలమును కొంతకాలము ఆంధ్ర

నాయక రాజులను అటుపిమ్మట భోసలవంశ మహారాష్ట్రులను పరిపాలించిరి. ఆనా డా మహారాష్ట్ర ప్రభువులను ఆంధ్రనాయక రాజులవలె ఆంధ్ర వాఙ్మయమును పోషించియుండుట, పోషించుటేకా దాంధ్రమున స్వయముగ గ్రంథరచన చేసి యుండుట చరిత్రలో నొక అపూర్వ సన్నివేశము 1 అట్టివారిలో ప్రాతఃస్మరణీయుడు శహాజీ. ఇతఁడు ఛత్రసతి శివాజీ సవతి తిమ్మకప వీరోజీ పుత్రుడు. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ 1684-1712*. ఇత డతి మిత్ర గీతి సాహితీప్రితి గలవాడు. నాట్యకళా కోవిదుడు. బహుభాషావైదుషి గలవాడు. విశేషాభి మానిత్రంజానూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథభాండా గార ములో తత్సంపాదితమై ముప్పది తాళపత్ర సంపుటము లుగా పశ్చియున్న సంగీతి లక్ష్యలక్షణ గ్రంథకోశము, తదంతములు గాగాక తిగుపజ్జములుగ నే కన్పట్టుచున్న యిరువది ప్రపరిణత యక్షగాన ప్రాయములైన తెనుగు రచనలే ఆందుకు ప్రబల నిదర్శనములు కాగలవు.

అతని కృతులన్నియు నముద్రితములు. ఆ యిరువ దింట నాల్గు ప్రబంధములనియు, పదునాడు నాటకము లనియు పేర్కొనబడినవి. ఆ నాటకములన్నియు నొక యెత్తు, అతిని ప్రబంధము లొకయెత్తు. నాటకములు సంవాదశైలీప్రచురములు ; కేవలము నాట్యత్మకములు. ప్రబంధములవగా అవి మక మనుచరిత్రాదుల వంటివి కావు. నృత్యోద్దిష్ట గీతిబంధ ప్రకృచ్ఛము లైనవి. అవి యింత మన వాఙ్మయచరిత్రలోను అత్యు పూర్వములు, అపురూపములు నైనవి. ఆ ప్రబంధముల అసలు స్వరూపమును పండితుల ఉపయోగార్థమై సోదాహరణముగా వీలైనంత విపులముగా నిట నిరూ పింతును.

ఈ ప్రబంధములలో పల్లకిసేవాప్రబంధములను నవి యొక విశిష్ట సంప్రదాయమునకు చెందునట్టివి. శహాజీ అట్టి వాఁడెందు రచించియుండెను.

విష్ణుపల్లకి సేవా ప్రబంధము

విరిహవిహ్వలయగు లక్ష్మీ విష్ణుదేవుని పాలిక మంజుభాషిణీ ప్రియంవదలను చెలికత్తెలను బుత్రైంచును. అసంతర కథాక్రమము: వార లతని కొలువును గొనిగూడుట, దేవి మనవి విన్నవించి తిరుకు స్వామి సముఖము చేయింపుడని వివ్వక్సేన నారదగణుడాగు లను వేడుట, వారందుల కియ్యకొనమి వారిని గట్టిగా నాల్గు చివాట్లు పెట్టి తామే స్వయముగా స్వామికి విన్నవించుట, స్వామి సమృతించి సపరివారకడై పల్లకిపై బయలుదేరుట—

అక్కడ పడకటింటి వర్ణన:

దగువు

పడకటింటిరి జాను! పడతి నిక్కముగాను
తెనకుక మహాక్షి! తాంబూనాడునుది||
గగనగునిఁ దిం! నగరికిఁ దెచ్చుని
జగతీనతి పంచిన! చిరుగుబోనులలో యన
మగంల నిగంల! తగిన జగతులను
మనవల నీవెఱ! మిరులబా శెలిలి||
చెలఁగి తలదండ్రుల! నేరింప మినువాక
తలకించి దిరునుండి! దిగిన చెప్పినో యన
కలువలరాయని! కళలు సోకినపుడె
నెఱతొలగోడల! జలములూరి జారీని||
కనకగర్భం దిరసి! కలసిం గారము దెచ్చి
పొంద నించినయట్టి! వింతవస్తువులను
దనగుచున్నది చాలా||

1. (వివరములకు) చూ. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మగారి 'తంజావూరి మహారాష్ట్ర భూపతులు— ఆంధ్రసాహిత్యము' అను వ్యాసము—భారతి, డిసెంబరు, 1953 & జనవరి, '54.

*See—'Maratha Rule in the Carnatic'
By Sri C. K. Srinivasan.

† తం|| స|| మ|| కే. సం. 618-619.

తరువాత విష్ణుస్తుతి—అవతార వర్ణన; స్వామి కారగింపు—(వివిధ పదార్థములు పేర్కొనబడినవి), స్వామి పవళింపు, మేలుకొలుపు, శోభనపాఠము. సరి.

రచన: ఒకమాదిరి. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, నూత్రధారవచనములేగాక, దగువులుగాఁ బాడుట కనువగు కంపములు, తోడక వృత్తములు, వృషభగతిరగడ, మయూరగతిరగడ, చూర్ణిక, లయ గ్రాహి, లాలిపాట, ఆరతులు, అష్టకము, ధవళశోభన ములు, మేలుకొలుపుపాటలును గలవు.

విశేషములు :

ఇందలి మయూరగతిరగడ ప్రసిద్ధములగు నవవిధ రగడలలోఁ జేరదు. (కొత్తది.

ఉదా :

‘మారమణి వల్లవమమారమణి మోదం
బూరఁ గరుణింపను మయూరగతిలో (త్రో) ఏ
తేర నుది నిన్ననిటు దీర్ఘముగ దండెన్
భారముగ రాజితమ పల్లకియు వచ్చెన్॥’

ధవళము సాధారణముగ జయశబ్దాదిగా నుండును. ఇందట్లు లేదు.

ఉదా :

‘దయసేయుము వసుదానీ’
దయసేయుము గుణశాలి...,
‘మేలుకొలుపు దేశాక్షి, మలహరి, దేవగాంధారి,
తైరవి—అను నుదయరాగములలో నున్నది.

శంకరపల్లకిసేవాప్రబంధము*

ఇందొకరితో నొకరు చెప్పుచున్నట్లు శివుని కొలువు చెలువువర్ణనతోఁ గథారంభము.

‘చలిగట్టుపట్టి నాథుని
వలపునఁ చెచ్చున్ననింగు వచ్చితి మిదుగో
కొలుపున వెలయుదు నుండెను
జలువలదో రతాల్పు చెలువు గనుగొనవమ్మా’.

ఇది కథ యొత్తుగడ మొనటిపద్యము. దీనినిబట్టి విష్ణుపల్లకిసేవాప్రబంధమున లక్ష్మీవలె నే యింగు గౌరియుఁ బ్రయునిపాలికి చెలిక తైలను బుత్రైంచిన ట్లున్నది. శివసభావర్ణనచేసినవారు వారే కావలయు. వారు స్వామికి గౌరీదేవి మనవి నివేదింప గంగను, మృగమును, నుండలీంద్రుని, గోరుదురు.

‘మర(ఱు)వక చందమామ వినుమా,

యిది నీకొక భారమా, రమా

తెరుణీసమాన మా గిరిజ,

తానుసమా, చలమెల, మానుమా,

కరముల మొక్క మా మనవిఁ

గైకొనుమా, హరుతోనఁ చెల్పుమా,

మర(ఱ)విఁకఁ జూడుమా మదిని

వీధివిటంక శిఖాంకరత్నమా !’

అని ‘మేను తెలియనివాని మేనమామను’ గూడ వేఁడి కొని లాభములేక గంగాదులను జీవాట్లుపెట్టి స్వయముగ నే స్వామి సముఖముచేసికొని గౌరి మనవి విను పించురు. శివునాజ్ఞయైనట్లే పల్లకి వచ్చును తివ్వర్చన :

దగువు : శంకరాభరణము

శృంగారంపు పల్లకి, చెలువు జూడవె

సంగీత మేళిముతోన, చనుచెంచీరి శేపుని॥

జిగిమించు జలపూత, జీవి పన్నాంగము

బిగువునిండు బురుస, వింభామరయు

నిగనిగయుని పచ్చిపగడంపు దండెయ

మఱతాల నిగతాల, మంచి చట్టముగల ॥౧॥

॥శృంగారంపు॥

చిటుత పచ్చలగచ్చుచేసిన తిబికిని

కుగునించముల గీలు, కొను శువ్విలు

సరిగకండె నల్లిన | జమిలివాలి దిండులు

ఒత్తునబిల్లులుపట్టు | బిగుగుబిల్లులుగల ॥౨॥

సరిజీనికుట్టుల | సగళాతి నెత్తులు

హరినీలములను కత్తెరకొలలు

హరుముంజిపూసల | నొరలైన శుచ్చులు

పరగు కురాళము | పట్టుతోరములుగల ॥౩॥

అనుగు లొక్కకరు కాళాంజి, సురటి, గొడుగులు, పడిగలు, పావడలును బట్టి స్వామిపల్లకి లేవ నెత్తునురు. ‘కదలిం దక రోయి! కదలనీః రోయి’ అని బోయాలకు హెచ్చరికలు వల్కుదురు.

పల్లకి గౌరి నగరి మొగసాల దిగఁగానే ‘జయ సకల గీర్వాణ వందిత సుందర పాదారవిం’ దీత్యాదిగా నంది యొక చూర్ణిక నందుకొనును.

తరువాత పటకటింటి వర్ణన, పార్వతీదేవి సింగారము, శివుని యారగింపు. ఆయా సందర్భములందు

శహజీ ప్రబంధములు

వివిధ వస్తువయము. ఆధరణ భోజన పదార్థ విశేషము లును పేర్కొనఁబడినవి.

ఇంక బవళింపుసేవ—చెలికతైలప్లవములు చదివి, పార్వతికిఁ బడకటింటి మెలకువలు చిల్పి, యయ్యవారి కప్పగింత నేట్లుట బాముబామునకు వాకిలి కావలవారల హెచ్చరికలు - నాల్గవజాము గడచునంత బావ్యతీ పరమేశ్వరులకు మంగళహారతులు—

ఇందలి రచన చక్కనిది. నిన్న మొన్నటిదనుకఁ దంజాపుర పరిసర శివాలయములం గుత్తివసందర్భములం దీ శంకరపల్లకి సేవా ప్రబంధమును బ్రచురించుటక యాచారమై యుండెడిదిని శ్రీ పి. సాంబ మూర్తిగా రనుచున్నారు.

ఈ పల్లకి సేవా ప్రబంధముల ప్రసిద్ధున ఖక్కి కను కూర్చి శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగా రిట్లు నెలవిచ్చియున్నారు. *

“పల్లకిసేవాప్రబంధములు చిత్రమైన కల్ప సత్యో గూడిన నాట్యాధికప్రధానములైన నాటకములు... నాట్యకళా ప్రవీణులైన తిగుణీనుణులు పల్లకి బోయాల పాత్రులను గురించి స్వామి పల్లకిసేవ చేయుదురు. ఇందు నిమిత్తము పల్లకి బోయాలలో ముందు వారు, వెనుకవారు రెండు గుంపులుగ నేర్పడి కథ విని పింతురు. చిత్రమైన పరికల్పన మిది...”

త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధము†

ఇది తం|| స|| మ|| గ్రంథ వివరణికలో ‘త్యాగ రాజ వినోదచిత్రప్రబంధ నాటకము’ అని పేర్కొనఁబడినది. ఇది ప్రబంధమైనను నాటకశబ్ద వాచ్యము ననుటకు గ్రంథావతారికలో నొక సూక్తిధార వచనమున గ్రంథ నామాంతర సూచన గానున్న ‘శంకర కార్తీసబస వాద మహానాటక’† మను మాటలే తార్కాణము. అది కాక ఇది చండకములుగా వింగడింపఁబడినది. ప్రత్యేకం కాంతమందును గ్రంథ శిశ్నర్తృ నామనూచకములుగా నున్న గద్య లన్నిట నీది ‘త్యాగవినోద చిత్ర ప్రబంధ’మని మాత్రమే పేర్కొనఁబడినది.

ఇం దుపక్రమోపసంహరములంకే (గ్రంథావతారికాంకాంత గర్వలంఘన) విపులముగా నచ్చపు సంస్కృతము ప్రయోగక్తమైనది. మధ్య సంతట సంస్కృత శబ్ద బహుళముగా మహారాష్ట్రభాష వాడఁ

బడినది. ఎడనెడ తెనుగునకును ప్రసక్తి గలదు. అందుచేత నే దీని కిట ప్రసక్తి గల్గినది.

విఘ్నేశ్వరాగమనముతో గ్రంథారంభము. ఇందలి కథతో వినాయక పాత్రకుఁ బ్రసక్తి లేదు. కాని శహజీ కృష్ణులలో తరచు గ్రంథారంభమున వినాయక ప్రార్థనయే కాక పాత్రప్రవేశము గూడ చూపజ్చెడి.

కథా విషయము

ప్రథమాంకము :

ప్రచండుఁ డెను కటికమువాఁడు భద్రకాళి యాగమనము దెల్పి సభాసజ్జీకరణ మొనరించును. దేవి సభకు వచ్చినది. నాగదుఁ డామె దర్శనార్థము వచ్చి నాఁడు. దేవి ‘నాట్యాది విద్యానైపుణ్యమునందు నా యంతివా రెవరైనఁ గలరా?’ యని విట్టిరీతిను. కలరని చెప్పి కలహాస్రియుఁడు ‘శాహేంద్రపాలిత చోళదేశమునందలి ‘శ్వేతారణ్య’ వాస్తవ్యుఁడైన త్యాగేశ్వరస్వామికడను వేంచేసి భద్రకాళి గర్వోక్తులు తెలియఁజేసి, పంతుమున కతనిఁ బురిగొక్కించి మఱల డేవి కక్కడి నుటలు తెలియఁజేయును. ఆమె త్యాగేశ్వరి కడకు వచ్చినది. ఇగురురికను దీర్ఘముగా సంవాదము జరిగినది. వాదాంతమునఁ గాళి పరమేశ్వరునిచే “దేవనాట్య రాజనాట్య సభానాట్యేషు యత్ర తివ పరి శ్రమోఽస్తి?” యని ప్రశ్నింపఁబడి, “దేవనాట్య పరిశ్రమస్తు! దేవలోకే నివ రోగ్యతీ! అత్ర భూలోకే రాజనాట్య పేవ! ప్రతస్త మతి మన్యతే జనః! అత యేవ రాజనాట్యం బహువిధ మస్తీ! తిన్మధ్యే రాజ శేఖరః! శ్రీ త్యాగరాజప్రీతయే! భోసలవంశి సుధాంబుధా! ఏకరాజాధిపాంచాత్మజీవన! శ్రీ శాహమహారాజేంద్రేణ విరచిత నానాభాసాధూషిత! త్యాగేశ నానాంకిత త్యాగేశ ప్రీతియే సంగీత సాహిత్య దుగ్ధాంబుధి మధిత్యా నవనీతవత్! నారతర త్యాగ వినోద చిత్రప్రబంధ లీలాం విరచితవాన్! తాం దర్శయిష్యామి పశ్యత్వమ్||” అనును.

* చూ. వారి వ్యాసము - భారతి, డిసెంబరు, 1953

† తం|| స|| మ|| కే. నం. 530-534.

‡ ఉంగ్రనాట్యమునూచికలో నిక కాళితాండవ నాటక మని పేర్కొనఁబడినది.

పరమేశ్వర వచనమ్ || 'భవ తస్మిన్ ప్రబంధేః | మమ
పరిచయోఽస్తి | అవస్య దృఢద్భిష్త్వి ప్రదర్శ
నీయాం | మయాపి ప్రదర్శితే ||'

సూత్రమ్ || 'ఏవం పరమేశ్వర వచన మాకర్ణ్య కాళి నిజ
తౌర్యత్రికం ప్రకటయతి ||'

ఇక్కడినుండి కొంత దూరము నారన శిష్యు
సంవాదము సాగును. అది యీ గ్రంథమునకుఁ బునరవ
తారికా ప్రాయముగా నున్నది. సూత్రధారుఁ డేవో
ప్రసంగము గ్రంథముగురించి మహాంఘ్రభాష్యోఁ
గావించును. శిష్యుఁడు నారగు నదియేమని యడుపుట,
గురువు గారందాని కౌంఁగివరణము చేయును.

తల్లి కవి స్వభావతో నిష్పదైవతమునకు మానవ
పూజా సమర్పణము గావించును. అంతటి శేషునకుఁ
గృతినిచ్చుటకుఁ దన యర్హతను గర్హించుకొనును.

తల్లి ధ్రువ మత్య రూపక రూప త్రిపుట అట
ఏక అను సూళాది సప్తతాళములు విస్తరించుచు గౌళ
రాగ ప్రభేదములగు నారాయణకన్నది మాళవ రీతి
పూర్వచ్ఛాయా కేదారగౌళలం దేడింట మరాటి దరు
వులు రచించెను. తల్లి 'కవి శ్రీ గామచరిత్రను, ఆధ్యా
త్మసుభివమును నొక పదంబున సంపుటించి చమత్క
రించెను.' తదుపరి శివస్మరణతో నీయంకము ముగి
యును.

ద్వితీయాంకము :

గురుశిష్య సంవాద మింకను నడచుచున్నది. కవి
విఘ్నేశ్వర హరిహరాదుల స్తుతులు చేసినాఁడు.
'ఇప్పుడు నడచే నాటకంబులో అంతర నాటకంబు
చమత్కరించె' నట. ఈ యంకమునందుఁ గథ కొక
క్రమ పరిణతి యున్నట్లు తోఁపదు. సంగీతము చిత్ర
చిత్ర రీతుల విస్తరింపఁబడుట కొనసగును. స్వరజతితో
సప్తతాళములందు నొక గీతము, విద్యత్ప్రీతి లీలా,
పామరబుద్ధి లీలా, ముక్తపదగ్రస్త లీలా, పరభ్రామ
కాత్మ్యక్తి శబ్దచిత్రలీలా, రాగసాలిక మొదలగునవి
యంకమునందలి రచనా విశేషములు. ఇందు లీలా
యనున గొకరకము మరాటి దరువు కౌఁబోలు. విద్య
త్ప్రీతిగాదు లాయా దరువులలోని విషయమును
నూచించును. విషయ మేదో వేదాంతమువలె నున్నది.

తృతీయాంకము :

ఇందు మఱల విఘ్నేశ్వరస్తుతి గలదు. 'ఏకశబ్ద
భిన్నార్థంబుగా జేసిస్తోత్రంబు' గలదు. అంకమంతయు

లీలాయము. ఇంఁలి సిరోష్ఠ్య లుప్తాక్షర నిందాస్తుతి
మణిప్రసాదాది విశేషములతో కవి రచించిన లీలా
పదము లతని చిత్రకవితా ప్రతిభను జాటగలవు

చతుర్థాంకము :

ఇందు మఱల విఘ్నేశ్వర స్తుతి గలదు త్యాగేశ
స్తుతి విశేషము. పడాభిసా భిన్న చరణలీలా మొ॥
చాల గలవు సవ్యాససవ్యసముపదలీలా దిగవనున
దొకటి తెలుఁగున రచింపఁబడి యుండుట విశేషము.
అది :

రేగుప్తి ఆది

నగుతడిటిని తగున | మగువకు లోకు వగును

కనగు తీగు తీరునక | నెనగు పోను బోగునె

మొఁది మీర మీతలమె | కలయు నూనునూ యలక

చేడియరాగు రాయుడిచే | పోడిమిగాని గామిడిపో

వాడే శాపాశా దేవా | రా దేవ రావదేరా...

ఇందు 'అంతుతాళా' లను పేర తురంగలీల,
రాజమాడామణి, మదన, పీరివిక్రమ, హంసనాద,
అనంగ, జయశ్రీ అనునవి యుదాహరింపఁబడినవి.

పంచమాంకము :

ఇందుఁ గథాపరిణతి కొంత నూచింపఁబడినది.
'వాదజయార్థముగాను భద్రకాళి' శివునితో 'పరాకు
స్వామి విను నటశిఖామణి ! మీరు వినుపించిన తెనుఁగు
శృంగార పదంబు సంస్కృతమందు భక్తిపరంబుగా
వినుపించెను...మీరు వినుపించిన సంస్కృత భక్తి
దరువు పదభంగంబున తెనుఁగు శృంగారపదంబు
చేసిపె'నని ప్రతిజ్ఞ చేయును. కాని ప్రతిజ్ఞాపాలనము
నకుఁ దార్కాణమెవ రచనావిశేష మిందుఁ గన్పట్టదు.
ప్రత్యంతరము లెందైనఁ గలజేమా !

ఈ యంకమునందలి రచనా విశేషములు :

ఏక ద్విత్రీ చతుః పంచాక్షర దరువులు, సంగీత
సాహిత్య ప్రయాసలీలా (స్వరకల్పనతో నున్నది. ఆ
పేరు గమనింపఁదగినది), 'సరళగతియందు భాషా
ద్వయం, అర్థద్వయం, రాగద్వయం, స్వరమొక్కటి'
గా లీలాదరువులు, సర్వశబ్దార్థ తాళ త్రింశన్నవరత్న
ప్రబంధలీలా.

ఇందు పేర్కొనఁబడిన మణిగొన్ని రాగతాళ
విశేషములు :

రాగ॥ సింహలీల, హంసలీల, మల్లి కామోద,
అంతరక్రీడ, తురంగలీల, దీపకము.

శహజీ ప్రబంధములు

తాళ|| చతుస్తాళము, వర్మతాళము, కుఠక్కు,
క్రీడతాళము, ఉదితాళము, ముకుందతాళము, లఘుశేఖ
రము, వీరనతాళము, చచ్చిపుటము, చాచపుటము,
వట్టితాళపుటము, సంపన్నేష్టము, ఉద్వటితము, వన
మాలి, బసవశంకరము, మానుమణ్మంధము, పంచమాతి
మత్యము —

పష్టాంకము :

ఇందు మొదట త్రిమూర్తిస్తుతిచేసి, పిదప
'ఉక్తవత్సరమాణ త్యా శేషమానుభావేన నేదన వృద్ధ్య
మాణ కవితాలతాసుమామోద ప్రకటన లీలా సమ
ర్పించెనట యోలువలెను' అని కవి తన ప్రస్తుతి రచన
నొకపరి సింహవల్లభకనము చేసికొనెను. అది —

బిలహరి — అది

మాటలు కొన్ని త్యాగేసు యుచే
మాటలు గట్టె యుంచినా నిందూ
నాటి నేటికి జగములనూ

నరులొడుదునుంజే నోటి || మాటలు ||

కరములాకూ తాగలాకూ - కన్నులాకూ లోగాకూ
ధరచల్లని తెమ్మెర-కరణిని నుండెనోటి || మాటలు ||
రూపరహితములై చాలా - రూఢిగా దిశాలనూ
వాసిందూదూ మేటినిగులవాసనావంటి నోటి || మా ||

సకలావర్ణ త్యాకౌమై సరసాకృతి గోదరమె
ప్రకటాతార త్యాగ-పంత్వరావస్తునంటినోటి || మా ||

ఇందలి రచనా విశేషములు:

సంపూర్ణపాదక యములీలా, జ్ఞానాజ్ఞానైక శబ్ద
భిన్ననామ కల్పనాలీలా, అనేక కోశ శబ్దార్థ గ్రహణ
పదార్థలీలా, కవి భావ నిరూప వ్యంగ్యార్థలీలా, కవి
ఖండిత వ్యంగ్యోక్తి భావదళి రూపక ప్రకటనలీలా,
ఆవ్యస్యగౌతమ ఘటితలీలా, అంత్యస్వరవ్యయ సమ
వర్ణార్థలీలా, సవ్యాపనవ్య భాషాద్యయ, దరుద్యయ,
తాళద్యయ లీలా మొ|| అందుఁ గొన్ని వేదాంతవిషయ
ప్రతిపాదకములైనవి.

తెలుఁగున క్రమసప్తస్వర వర్ణార్థలీలా పేర
నొక్కటే యున్న తోడి, కల్యాణి, ఖాది, శంకరా
భరణములను నాలుగు రాగములందుఁ బ్రవర్తించజేయు
మనువైనది గలదు.

తదుదాహరణము :

ఆట తాళము

సరిగానూ పథ-నీ వింక పైడిక (?)

తరుణు లెవ్వగ-దాని సరిగా రీ

ఆలీనీల వేణులు - ఆబునిభాస్వలు

కిలకంతులు - దాని సరిగా రీ

జలజవభాషులు - సరసమింబోష్ణులు

మెలఁత లెవ్వగ-దాని సరిగా రీ ||

గ్రంథము చివరిభాగమున జక్కణి దధాపులను
నింకొక రచనావిశేషము గలదు.

ఉదా! బిలహరి — అది

ఇందు కళాపర-సుందర వసన పు

రందరవందిత చరణూగ

కుందరదన యర | విందనయన శిర (?)

నందిత శాపాంద్ర ఆ | నందరూప త్యాగేశా ||

తాళము|| తింధిమి తిథికిల తిరికిలతక

ధిం గిజాంసు తక | దిభాంసు తిథిమి

తిక్కిజాం తక కిజాం కిలతిరి

తక కళాంసు తక | ధాణకు తకతిత్త ||

స్వరము|| సారిగ గారిం | రిగ ప పామ్మగ

గపన సనిని | రీ సని; ప మగ

పన సని పని | పన మగ గారిసా ||

తిరుపరి త్యాగ బృహదీశ స్తుతి గలదు.

గ్రంథాంతము :

కవినదనము|| “సకల భాషానుష్ఠిత సకలార్థ
విరాజిత సకల చిత్రసాహితీ సంగీత భరత సంధిరిత
విద్యద్భుసుర చాతురీ మాధురీ సుధాప్రద త్యాగ
వినోద చిత్ర ప్రబంధం సంపూర్ణమ్”

తి|| వసంతిభైరవిలో మంగళము.

తి|| అంకాంత గవ్య ‘ఇతి శ్రీ సకల భువనైక
పూజ్య ప్రాజ్య సామ్రాజ్య లక్ష్మీకటాక్ష సకలరాజా
గృహ (భో) సజ్జాన విదత్తతైక రాజ దీపాంబికా
త్యజ శ్రీ శాహమహారాజ విరచిత త్యాగవినోద చిత్ర
ప్రబంధే వడింకః (పష్టాంకః)’ ||

స మీక్ష

గ్రంథము త్యాగేశాంకితము. త్యాగేసుఁడు కవి
కివ్వదైవతము. గ్రంథ ప్రతిపాద్య విషయము తన్మాహా
త్యయము. అనఁగా నాట్యకళానైపుణ్యమునఁ దనయంత

వారు లేరని విజ్ఞప్తిగడు భద్రకాళి గర్వ ముడుపఁ దలచి నారదు డెందులకు నటరాజ మూర్త్యంతరమును త్యాగేసనిఁ బురికొల్పుట. వార లిద్దఱును వాదోప వాదములు నడిచుట, అని వివిధ స్ఫూర్తిప్రక్రియల ద్వారా ప్రదర్శన రూపము దాల్చుట, తులకు భద్ర కాళి మోడుట, త్యాగేసఁడు విజయనూచకముగాఁ దత్పూజాపాయమును కాలీపాణిగ్రహణము చేయుటయు నిందలి విషయము.

గ్రంథము పెద్దది. విషయము స్వల్పము. కాని రచనావైచిత్రి రమణీయము, చమత్కారావహము, ఆశ్చర్యకరము. కవితన సంగీత సాహిత్య భరితవిద్యా నిపుణత్వము నిరూపించుకొను రచించినటున్నది. అక్షరములతో నాటలాడినాఁడు. శబ్దజాలముతో నిండ జాలము చేసినాఁడు. బహుభాషాభిజీతులతో తివర్గతులతో హల్లీసము లాడినాఁడు. సంగీతసాగరములో రాగతాళ సంగతులను తిరంగములతో ఆచి సాచి బారలు వైచి యిడినాఁడు. ఇట్టి చిత్రచిత్ర ప్రక్రియ గలది కనుక నే యిది చిత్రప్రబంధమైనది.

గ్రంథము గీత ప్రదురమైనది. అక్కడక్కడ సంస్కృత శ్లోకము లున్నవి. ప్రసిద్ధి రాగతాళ మేళన ము సేకథా ప్రదర్శింపఁబడినది. సంస్కృతమునందును దరువులు రచింపఁబడినవి. తెలుఁగునందు కొద్ది. మరాఠీ 'లీలా' దరువులధికము నూర్వాదితాళవిస్తరణ, గౌళరాగ ప్రభేద ప్రస్తారము, ఒక్క దరువులోఁ జతుర్విధ రాగానుకూల్య మిముడుపుట, భిన్న భావలు, సంగుణో శ్లేషలు, శబ్దాలంకారములు, అనులోమ విలోమాది ప్రక్రియలునుగలవు. దరువులకుఁ దఱచుగా స్వరకల్పన (స్వరజతి), తాళక్రమము (స్వరచొల్ల జతి) నుదాహరింపఁబడినవి. సంగీత సాహిత్యములతో శతావధానము చేసినాఁడు శహాజీ. కవిమాత్రుఁ డిట్టి గ్రంథము రచింపఁజాలఁడు. ఇట్టి గ్రంథము రచించిన శహాజీ నిస్సంజేహముగ మహావిద్వాంసుఁడైయుండునని చెప్పవలెను. అతని కృతులందే కాదు యావద్భూమిజాంగ్ర యుగవాఙ్మయమునందు నిది యతి విశిష్టమైన కృతి. అయితే పూర్తిగా తెలుఁగుకృతి కాకపోయినదన్న దొక్కటే కొదవ.

పంచరత్న ప్రబంధము

ఇందొక కథగాని సన్నివేశముగాని లేవు. పరమేశ్వరుని కొలువునకు వరుసగా కొందరు బిరుదు మిటా

రాలు, నవసిద్ధజోగి యనువాడొకఁడు, ఒక చెంచు నట్ల వోజా, ఒక బిగుడుబంటు, కొందఱు 'నాననకాంక్షు'ను వచ్చి నాట్య ప్రదర్శనములు నెరపుదుగా. రత్నముల వంటి నటపంచకముయొక్క స్ఫూర్తి ప్రబంధ ప్రదర్శనము వస్తవగుటచే గ్రంథమున కొపేరు వచ్చి యుండును. ఇందును నాట్యోపాయాగి గీత ప్రబంధ విశేషము లనేకము. భాష తక్కువ. స్వరతాళముల వినయిన మెక్కువ. శాస్త్ర ప్రక్రియ మరీ కేవలముగా ప్రయోగింపఁబడిన దిండు.

కొన్ని యుదాహరణలు :—

౧. మోహరం

తత్తక్కారం | రుగురుగు | తత్తత్తత్తత్తందత్తత్తా |
తోధికితం తిందాం | తంగోధికిట తిక్కిరికిట |
తిందంధితాంధితిక్కి | తోంధోం గత్తోం
ధిక్కితక్క | తోంతక తిక్కి తిందతాం ||

తీరుమానం :—తిందక | తిక్కితక | తిందక | తిక్కితక

తిందక | తిక్కితక | ధశంసుతోం ||

ధింధికి | ధికిధికి | ధింధికి ధికిధికి

ధింధికి | ధికిధికి | ధింగణతోం ||

.....

తిక్కిధాంసు తిక్కి ధాంసు | తిక్కింగిణతోం ||

౨. గణపతి కవచం

ధీత్రత్రై | ధీత్రత్రై | తత్రైదిద్దితోనం తా |
ధిక్కిట్ట ధిక్కిట్ట తక్క | ధిగుగుతుతాం తోంగ
ధీందత్త ధీందత్త ధీందధీం దత్తక్క |
తిధిమిధిమితత్తక్క | ధిగుగుతుతాం తోంగ
తతా ధిత్తా దిక్కిట తిక్కితిత్తాం దత్త
దిక్కిట కిటతక | ధిక్కిట కిటతక
తోంగుపె కిటతక | నంగిడ కిటతక
కరిముఖ వార సుర | వర కమలజ నుత |
వరపాశాంకుశయుత | చరణం లే శరణం
తిక్కిట ధిమికిటతోం | తక్తోం
తిధిక్కిట తిక్కిధిమికిట్ట తోం || సతతం ||

3. నెలకట్టు

తెయి తెయిందత్త | తాహత్త తెయి తెయిం |

దత్తత్తత్త | తెయి తెయిందత్తతాహత్త |

తెయి తెయిం | దత్తత్తత్త | తద్దీందత్తా ధిందత్తా |

శహాజీ ప్రబంధములు

ధిందత్రా | తత.తధి | తత తధి తకధిందత్రా |
 ధిందత్రా | ధిందత్రా | తత తధి | తత తధి ||
 ...తధింగిణతోం ||

ఝణుత ధణ తకతక | కిణ తకధిమి |
 తకధికి తక | తొంగుతక దధింగిణతోం ||
 యెలిం యెల్లం ||

౪. సా ల్లు క ట్టు

తాంధి తద్దిమి తక ఝం గణక ఝగ |
 తత్తోంగుకు | తకతోంగుకు ధిమికికు |
 తాంధి తాంధితక ధణం త్రికిణ ఝక | తతోంగతకధోంగ ||
 తోంతోంగ | తకతక ఝకణకఝు ||

౫ జ త్రి

తాంధి ధి తాం దాం | ధిద్ది తాం దాం |
 ధిద్దితాం వాంతక | తొంతొంతొం గతొంతొం ||

౬. ప్ర బం ధ ద రు న్న

బి ల హ రి - ఆది

ఇందుకళాధర | సుందరచదన పు
 రందర వందిత చరణుర |
 కుందరదన యర | చిందనయన కర
 నందిత శాహేంద్ర నందరూప త్యాగేశ |
 యెలిం యెల్లం | దేవాదిదేవ
 యెలిం యెల్లం ||

తాం తక తక | యెల్లిం | తద్దిమి తద్ది తక ధరికిటతక
 ధీంగుణాంగు తక | తకుంగు తకధిమి తక్కిణాం |
 తకకిణాం | కిటతరి | తక ధశాంగు
 ధణకు తకధిత్రా | యెలిం యెల్లం ||

2. త్రి కా ల స్వ రం

సారిగ గారిస రీప పామ్మగ | గపపస సానిసిప |
 రీసరీస ధాపమగ | పపసా నిప పపని |
 పపప మగరిగ | సరిగ పామాంగ |
 పపనిప ధాప మాగ రిరిస యెలిం యెల్లం ||
 తామాంగతక ఝణుతాం | కిటతక తరి ఝణుతాం,

౮. పదాభినయముదగున్

సా వే రి - ఆది

దేవ దేవేశ నన్నెప్పుడు | గావు మహేశ |
 కాముని బారిగొన్న సామిని నీవా | దాడు
 కావం జనులకు గాముడ వీవా ||

౯. వ ర్ణ త్రి కా ల సా ల్లు

ధిమిధిమికిట | తకఝణు తకకట |
 కిటతరి కిటత ధిమిత తక ఝణు |

౧౦ 'సాదనకాండ' నలాము పదము*

సల్లాము సల్లాము సల్లామురే మిశీ

.....
 జనులను రక్షించు సాహేబు నీవే
 మాడా మాక్కెల్లా బజే సులతాను నీవే
 ఆడా యీడా సుండు అల్లావు నీవే
 మరునుని గొట్టివ మహామారు నీవే | ఆరె |
 గరము భాణ జేసిన కరతారు నీవే
 అబ్బవు నీవే మా ఆబీబు నీవే

[ఇం గుదాహరింపబడిన మోహరం మొదలైన వాని కురించి నా కెవ్విగమైన పరిజ్ఞానమును జేను. అందు లకే వాని తత్త్వమునుంచి వ్యాభ్యాసింప జాలనైతిని. శాస్త్రవేత్తలగు పెద్దల పరికిలన కుపయోగపడునని యువాహరించితి నంటే]

విశేషములు : ఇం దాయిత్రనును నింకొక సంగీత శాస్త్ర ప్రక్రియ క్షిప్రక పేర్కొనబడినది కాని యువాహరింపబడలేదు. నవనిర్మిత ప్రసంగ సంకల్పము మరాఠీ భాషలో దిగులు గలవు. ఈ గ్రంథము 'ఘననాట్యశాస్త్ర' ప్రభులను మించునట్టిది యని కలగు. ఇది శహాజీ నాటకములలోనే 'ఉదార వేష భాషా ఘోషితంబగు'నట్టి దనియు పేర్కొనబడినది. శహాజీ యితర కృతులు కొన్నిటి ముంగుతల నిండును అవతారికలో నాత్రిధార ప్రసంగము (గ్రంథకర్తని) ప్రశస్తి గలను. అందుండి ఇట పేర్కొనబడిన శహాజీ విశేషములు : "కలిత సంగీత తాన శ్రుతి స్వరస్థాన రాగాంగ గావత్రి కూ స్థాయి గమక ప్రబంధ సహిత గాయక గుణ తిత్తానంద ఘనమగ్గి గాత్రభేద క్రియా గ్రహణాతి మార్గతాళ దశితాళ తత్త్వజ్ఞుండు, పర్యవసా భరిత సకలభాషా చతుర్విధ సాహితీ నిర్వాహకుండు..." ఆ విశేషములకు ప్రమాణగూఢములుగా నున్న దీ ప్రబంధసందయము ఇట్టి కృతులం దిప్పటి కొక్కటియు మునితము గాకుండుట మిగుల శోచనీయము

* ఇందిందరు మేన్సుకులశేవతలు పేర్కొన బడుట మాడ సాదనకాండగా సాయము నట్టువ కాండని యూహింపనగును.

కోయిల

శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు

౧

వచ్చావె కోవెలా : పచ్చికొమ్మల దరికి
వచ్చందముల నాడి కచ్చించి కవ్వంప
వచ్చావె కోవెలా : పచ్చికొమ్మల దరికి—

వచ్చగిల్లిన మరుల పల్లవింపగ తరులు
వన్నె లద్దిన వసుధ పమిటికొంగుల నంటి

వచ్చావె కోవెలా!...

మావి మోవిని కొటికి మత్తిల్లి మైమఱచి
రంగనాథునిమీద రాగాలు తీయగా

వచ్చావె కోవెలా!...

ఇచ్చకాల పదాలు గ్రుచ్చి కామస్వామి
మచ్చికల కోవెలకు తెచ్చావె కాన్కగా

వచ్చావె కోవెలా!...

బాలలను మురిపింతు పడుచులను వెఱపింతు
దరహాసమో మెఱయు పరిహాసమో కురియు

వచ్చావె కోవెలా!...

పదినెలలు కనరాక పల్లెత్త కెనవోయి
పుట్టింట గయ్యాళి పోకిళ్లు చూపగా

వచ్చావె కోవెలా!...

పలుకవే కోవెలా పదును తేనెలు చింద
చెప్పవే సిగ్గడచి చిన్నమంతటి మాట

వచ్చావె కోవెలా!...

మధువు కన్నెరికమో మరులు గొల్పెనొ నిన్ను
నీ పిలుపుతో మావి నిలువెల్ల పూచిందొ
వచ్చావె కోవెలా పచ్చికోమ్మల దరిసి.

౨

ఎన్ని నెలలాయెనే యెలరాణి కోయెలా :
ని న్నుంచుకొని రెవరు నీ పాటలకు మురిసి
ఎన్ని నెలలాయెనే.....

తుంబురుడు శ్రుతిచేసి తోడిరాగం బెత్తి
ఆలకింపు మటంచు యాచింప నాగావొ
ఎన్ని నెలలాయెనే.....

నారదుడు తన వీణె దారాలు చిక్కునడ
సవరించుకొనుదాత స్వరజతులు పాడావొ
ఎన్ని నెలలాయెనే.....

వార్ధకంబున బ్రహ్మ భణితిభంగిమ చెదర
నిను నిలిపెనో శ్రుతుల నిజరూపముల నెలుగ
ఎన్నాళ్ల కొచ్చావె.....

రాధ మెచ్చని పచ్చి రాగాలు దిద్దగా
బాలకృష్ణుడె నిన్ను బ్రతిమాలి నిలిపాడొ
ఎన్నాళ్ల కొచ్చావె యెలమంచి కోయిలా
కసటనక తింటాము పసిమామిడి చిగుళ్లు
నేర్పవే యెసవోని నీకలశ్రుతి మాకు
ఎన్నాళ్ల కొచ్చావె యెలరాణి కోయిలా
కొన్నాళ్లు మాదండ కుదిరి రూర్పుండవే.

కలగూరగంప

సయాం, జావా, బర్మా సైనిక వ్యూహాలు

శ్రీ జి. కృష్ణ

సైనిక వ్యూహాలు అనేకం ఉన్నట్లు మన పురాణాలు చెబుతున్నాయి కాటిల్లకు మొదలైనవారు వీటిని వర్ణించారు. వీటి ప్రయోజనాలను వివరించారు. కానీ సయాం, జావా, బర్మా దేశాలలో వీటి చిత్రాలు కూడా లభించాయి. భారతదేశంలో ఈ వ్యూహాలతో యుద్ధాలు సాగించటం ఆగిపోయిన తర్వాత, సైన్యాదు దేశాలలో ఇవి వాడకంలోకి వచ్చాయని చరిత్ర చెబు తున్నది. అయితే భారతీయ వ్యూహాలకూ, ఈ దేశాల వ్యూహాలకూ కొన్ని తేడాలున్నాయి; పేర్లు ఒకటి అయినా రూపాలు (మొహరింపులు) విభిన్నమైనాయి.

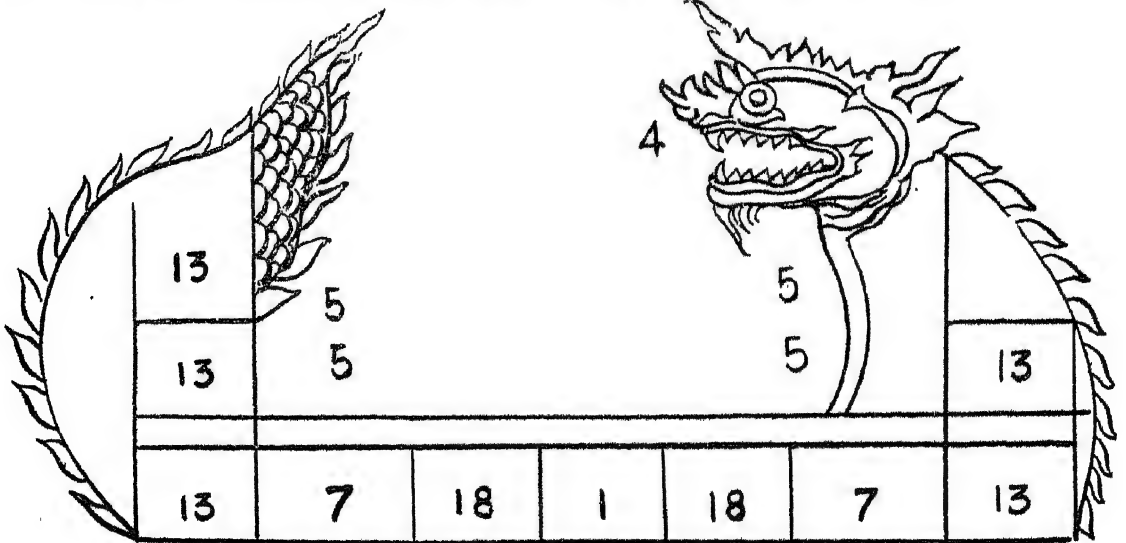
వర్ణనలలో ఆతిశయోక్తులు ఉండవచ్చు. కాని ఆ మొహరింపు పద్ధతిని చిత్రించిదాపు శే, అది ఎంతవరకు ఆ దరణ సాగ్యమో, ఎంతవరకు సానుకూలమో లేలుతుంది.

వ్యూహాలు కొన్ని ప్రత్యేకమోరంటానికి వేసే వారు. చాలాభాగం, మిగిలిన పశ్చిమ కౌంతవరకూ రానిచ్చి పట్టి పోయడానికి ఉద్దేశించినవి

అటు యుగంలో ఈ వ్యూహాల ప్రసక్తికి, పురా తన వస్తుప్రదర్శనశాలలకు ఉన్న ప్రాముఖ్యతే ఉంటుంది.

కుట్రలు, గూఢచారి దర్యా, విప్లవసాలు, అన్ని దేశాల్లోనూ యుద్ధకాలాల్లో మామూలుగా జరిగే పనులే. కాని వ్యూహాలు తేవలం భారతీయ మైనవి మాత్రమే. ఆగ్నే గూనియా దేశాలు ఈ వ్యూహ రచనను అనుకరించాయి అసలు వ్యూహాలు ఆ రాజ్యాలకు వలస వచ్చిపోయినట్లు కనిపిస్తుంది.

‘తాను పీచాయ్ సోంగం’ అనే సయాం గ్రంథంలో అనేక వ్యూహాల చిత్రాలున్నాయి బర్మా లోకూడా ‘సేనాంగ వ్యూహ’ అనే గ్రంథంలో అనేక వర్ణనలు, తంత్రాలు వివరంగా లభిస్తాయి. జావాలోనూ చరిత్రకారులు వ్యూహాల చిత్రాలనూ, యుద్ధ తంత్రాంగ వివరాలనూ సేకరించారు.

మకర వ్యూహం

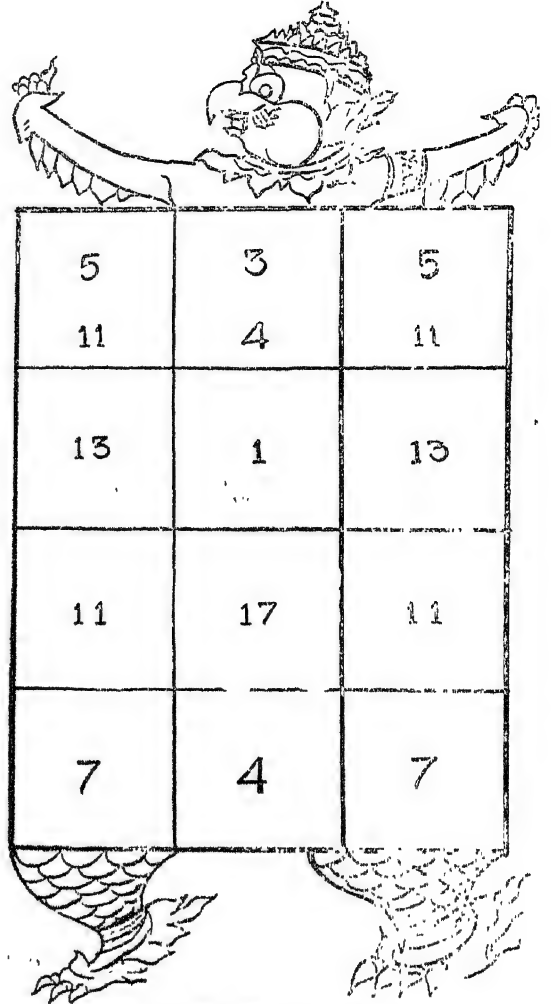
క ల గూ ర గం వ

ఈ గ్రంథాలలో ప్రతి వ్యూహానికీ సరి అయిన వివరణలు చిత్రాలు లభించవు. కొన్నిటిని ఉదాహరణయుక్తంగా వివరించారు.

మకరవ్యూహం : ఇది నడులు దాటేటప్పుడు అవలంబించే పన్నుగడ. తరలి వెళ్ళేటప్పుడు వ్యూహం మకరాకారంలోనే నడుస్తుంది. యుద్ధంలో మాత్రం వంగి అడకతైర లాగా మోహరిల్లుతుంది. జానాలలో మకరవ్యూహం, తోక ఉన్న ఎంజికాయ ఆకారం నాల్పింది. ముందు ఉండే రెండు డెక్కలూ అడకతైర లాగా పనిచేస్తాయి. డెక్కల భాగాలలో పదాదిదళాలు, తలలో మంత్రులూ సేనాపతి సామంతులూ ఉంటారు.

చక్రవ్యూహాన్ని కొండలమీదా గుట్టలమీదా పన్నుతారు. చుట్టూగుట్టలన్న చోటకొడు—మైదాన ప్రదేశంలో ఉన్న కొండల గుట్టలపై మాత్రమే చక్రాకారపు మోహరింపు.

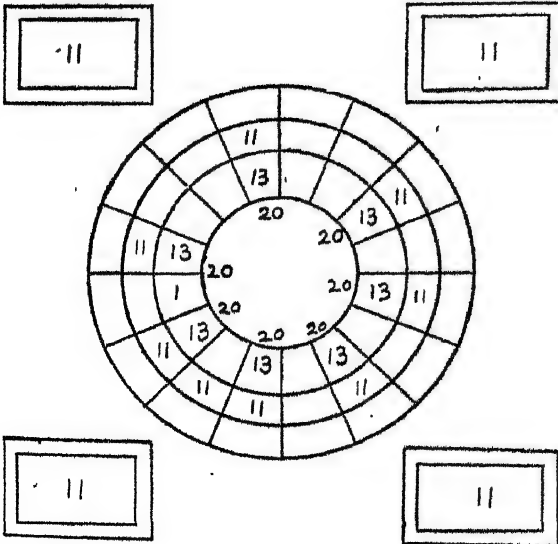
పద్మవ్యూహం మైదానాల మీద పన్నుతారు—దగ్గర్లో గుట్ట ఉండడం ఉత్తమం. శత్రువును వ్యూహం దాకొరానిచ్చి దెబ్బతీయటానికి ఉద్దేశించిన మోహరింపు. సయాంరాజు నరేంద్ర 1592 లో బర్మా సైన్యంతో పోట్లాడడానికి 'ప్రాతం పాయుహ' (పద్మవ్యూహం) పన్నాడు. ఉత్తరాన ఒక పెద్ద చెట్టు, దక్షిణాన ఒక గుట్టా ఉన్నాయి. అదనుకొసం

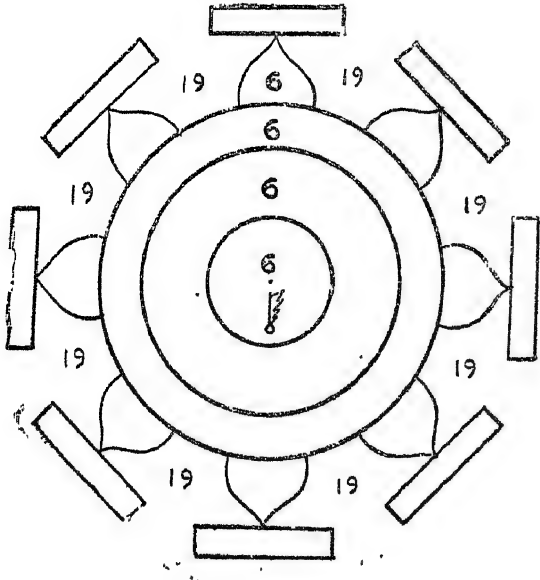
గ రు డ వ్యూ హం

కాదుకొని కూర్చున్నాడు. ఇంతలో సయాంరాజు చాగులను తిరుముకుంటూ బర్మాసైన్యాలు వచ్చి, గుడ్డిగా పద్మవ్యూహంలో చిక్కుపడ్డాయి. సయాం సైనికులు వారి సంపరిచి తుదముట్టించారు. పద్మ వ్యూహాన్ని మంజల వ్యూహం అనికూడా అంటారు. మరి సయాం గ్రంథం చూపే (ప్రాతవ్యూహ) బొమ్మ వికసిత పుష్పాకారంలోగాక మొగ్గలాగా ఉంది. పద్మవ్యూహంలో వ్యూహముఖం, పార్శ్వాలు కేంద్రం - అన్నీ క్లిరిసి ఉంటాయని చెప్పతారు.

కోడివ్యూహం — ముందుమానుగదుల్ల పదాతి దళాలు—పనక ర్ శ్రేణులుగా విడిసి గదులచొప్పున ఇతర సైన్యాలు (అందుల్లో బల్లెములుగల దళాలు, మర్ఘిన సేనాపతి)—చివరకు పనక మూడుగదుల్ల బల్లెములున్నదళాలు. ఇదిచాలాశక్తివంతమైనపన్నుగడం.

న హ స్రాం శు వ్యూ హం

సూర్య పూజాం

ఇహ కైవల్య లోయ ద్వారా వెళ్తున్నప్పుడు రూపొందించే మోహరింపు. అంటే నైవ్యం క్రోడంలాగా నడుస్తుంది.

ప్రేతపూజాం:—ప్రేతాచిక పద్ధతి పన్నుగడ. నాలుగు మూడేసిగడుల క్రేణులు. అశ్వవుల్లో మోహరింపు.

సింహపూజాం:—మూడేసిగడులుగల ఆరు క్రేణులు. కోటలను ముట్టజించడానికి మోహరింపు.

సూర్యపూజాం—సహస్రసంకృత పూజాం:—మైదానం మగ్గిన మిట్టమధ్యాహ్నం వేళ పోట్లాట కోసం పన్నుగడలు.

పైపూజాం:—శ్రీశువు వచ్చిపడినప్పుడు ఉపకరించేవి. శ్రీశువుపై విరుచుకుని పడటానికి ఈక్రింది మూడపూజాంలా చెప్పారు.

గరుడపూజాం:—పెద్దనైనాన్ని ఢీకొనే పన్నుగడ. గుట్టమీదనుంచి దిగుతూ ఢీకొనే నైనాన్నికి మహావీలు.

శ్రీసూర్యపూజాం:—గడ్డఆకారంలో పన్నుగడ—దాదాపు గరుడపూజాంలాంటిదే—చాలాచిన్నది—దాగుజాయుధాలు గల పదాతిదళాలు నుండు

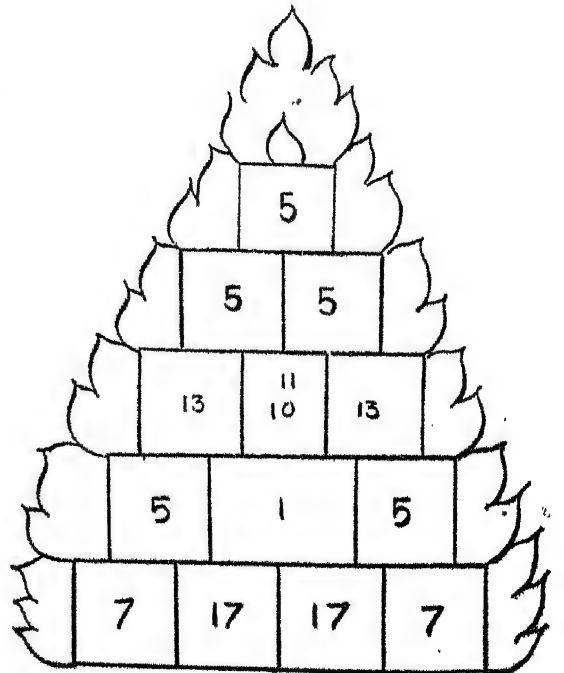
ఉంటాయి. చిన్ననైనాన్ని ఎదుర్కొనడానికి వీలు అయింది.

మహాపూజాం:—నైవ్యంకోసం ముఖ్యభాగం ముందు, దున్నబోగుమూతి ఆకారంలో నిలిచి, ఇటూ అటూ కొమ్మలుగా ఇశిరసైనాన్ని మోహరిల్లుతాయి. బుగడ సేవలో పోయేటప్పుడు బొమ్మకు పోయే మోహరింపు.

పూజాంలు పన్నుగడంలో ఈ క్రిందికి పనిస్తీరులు, కాలం, శ్రీశునైవ్యబంధం, వివాహం గుంతులు.

అయితే కొన్ని కొన్ని పూజాంలను భేదించడానికి కూడా పూజాంలున్నాయి. ఉదాహరణకు సూర్యపూజాం (సూర్య ఆకారంలో) మోహరింపు—అలాగే నాగతక సర్పపూజాం:—పెద్ద పెద్ద పూజాంలను భేదించడానికి వజ్రపూజాం, అంటే పెద్ద సూర్యపూజాం; పూజాంముఖం పెట్టిగా ఉంటుంది.

చిన్న చిన్న పూజాంలలో అగ్రభాగంలో నైనాన్ని దాగుజాయుధాలను వాడుతాయి. సేనాపతి ఆయుధాల నిర్దేశంలో చాలా శ్రద్ధ వహిస్తాడు. శ్రీశునైనాన్నిబట్టి ఆయుధాలను, పన్నుగడను నిర్ణయించాలి.

పద్మ పూజాం

ఈ క్రింద ఇచ్చిన వివరణ వ్రాసాల్లో మాపిన సంఖ్యల ప్రామాణ్యాన్ని తెలుపుతుంది.

1. సేనాపతి.
2. ముఖ సైన్యం.
3. పదాతి రక్షక దళాలు.
4. డాలులు, హులములు ధరించిన పదాతిదళాలు
5. పదాతులు (హయధానులు అప్పటి కప్పగు నిర్ణయించుకొను)
6. వివిధమార్గాల ద్వారా గల నిలుకొండల పదాతి దళాలు.
7. పదాతి దళాలు-హులధానులు.
8. పదాతి దళాలు-హులములు, ఖిస్టములు గల వారు.
9. పదాతులు- డాలులు, కృపాణములు గలవారు.
10. నిలుకొండ.
11. ఆర్థికదళాలు—సన్యాస సవ్యముల (సమో గింపదగినవారు).
12. ఆర్థికదళాలు-గుప్తపాణాలు.
13. గజదళం.

14. గజదళం-హులములు ధరించిన ఆరోహకులు గలది.

15. అగ్రగామిదళం.

16. పుష్పలం.

17. మూలదళాలు (Reserves)

18. అస్త్రదళం.

19. శత్రుస్థిరదళం.

20. రథికులు.

చందోదర్పణము: కొన్ని విశేషములు శ్రీ భట్టాచార్య

ప్రపంచమును ప్రాచీనాంధ్రకవులలోఁ బ్రసిద్ధులైన లాక్షణికకవి. ఈతనికి నామితీలోకమునందు ఒక ప్రత్యేక స్థానము కలదు ఈ సాహిత్య భాజనాభియము, ధన్వంతర్యము, రసాధరణము అను మూడగు విలక్షణ గ్రంథములు రచించియున్నాఁడు (1) భాజనరాజీయును పద్యకావ్యము (2) ధన్వంతర్యము లక్షణ గ్రంథము (3) రసాధరణము అలంకారశాస్త్రము.

అప్పకవియును తమవారే చెప్పకొనదగిన ఇంద్రకృష్ణములలో ప్రసిద్ధివంచినది యనంతుని ధన్వంతర్యము. దీనినిమక బయలుదేరిన లక్షణ గ్రంథకర్త లంబలు నీ గ్రంథము నుదాహరించినవారే. కవించితానుజీ కాక ధన్వంతర్యమును వ్రాసిన వల్లంకి తాతంధిగ్గా, కవి సంబంధి వ్రాసిన ముద్దరాజు రామని మలక్షణసారము వ్రాసిన లింగుళుంట తిమ్మక అప్పకవీయును రచించిన అప్పకవి మున్నగు ముద్రసిద్ధి లాక్షణి తెల్లగు అనంతరి పేర్కొనినవారే. పేర్కొనుటయే కాక తిమ్మకవి, అప్పకవి మున్నగు వారు తమ లక్షణ గ్రంథములందు నానూ విషయములను, ఆనూ పద్యములను జేర్చికొనియుండిరి. దీనిని బట్టి యనంతుని ధన్వంతర్యము మెట్టి యున్నతస్థానమును బొందియున్నదో తెల్లముగాగలదు.

ఇట్టి ప్రశస్తతి లక్షణగ్రంథమును తొలుదొలుత శ్రీ వావిళ్ళవారు శ్రీ గిగురు పంకటసీతాపతి గారి విప్రుల పీఠికతో 1921 సం॥ ప్రకటించియుండిరి. తదుపరి వావిళ్ళ వారే గిగురువారి, నిమిషవోలు పంకటరావు

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం

లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

గారి విపుల పీఠికతో 1947 లో పునర్ముద్రణము గావించియుండిరి.

ఈ యుద్ధయుల పీఠికలతో నున్న ఛందోదర్పణమును ఆంధ్ర యూనివర్సిటీవారు భాషాపరీక్షా పిలిమి నరే పరిక్షకు పాఠ్యగ్రంథముగా 1948 సం॥నుండి ప్రింట్ చేసిరి.

ప్రథమ ముద్రణమునందలి కొన్ని తిస్సలు ద్వితీయ ముద్రణమునందు సవరించి ప్రకటించి యున్నప్పటికి విశేషముగా నింకను నందు దోషములు గన్పట్టుచున్నవి. లాక్షణిక గ్రంథములు చక్కగాఁ బరిష్కరించి దోషరహితముగాఁ బ్రకటించనియెడల చదువరులు చాల బాధపడుదురు. ఇట్టి దోషములు మన యాంధ్రగ్రంథములందు విశేషముగాఁ గనిపించుచుండును. హిందీ, ఇంగ్లీషు మొదలైన యాంధ్రభాషలక్షణ గ్రంథములందు మచ్చునకొక్కటియు దోషము కనిపించదు. ఇందుకు గారణము పరిశీలనాభావమనియే చెప్పవలయును. గ్రంథముద్రణాపకులు లక్షణ గ్రంథములైనను మువ్వరు నల్వరు ఉద్దండపండితులచేఁ జక్కగాఁ బరిష్కరింపఁజేసి ప్రకటించుట బాగుండును.

అనంతను ఛందోదర్పణమును గూర్చి పండిత ప్రకాంతులు కొండలు పరిశ్రమచేసి వినుత్తు విషయములు వెలువరించి యాదర్పణమునకు మెలుగుపెట్టిరి. కాని కొన్నిమాత్రము దోషభూయిష్టముగా నే యున్నది. మేమీ ఛందోదర్పణమును విమర్శనా దృష్టిని బరికింప కొన్ని నిగూఢవిషయములు పొడకట్టినవి. వానినెల్ల వివరింపఁ బూనుకొంటిమి. మే మాయా విషయముల వివరించుపట్ల తత్సంబంధ పూర్వవిమర్శనలగుఱుడ దృష్టియందు బొనుకొని రచించుచుందుము.

ఛందోదర్పణములు రెండున్నవి. ఒకటి అనంత మాత్యకృతిము. రెండవది వెల్లంకి తాతంభట్టు కృతిము. దీనినిగూర్చి శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారును ద్వితీయ ముద్రణ పీఠికయందుఁ జెలిపియున్నారు. ఇక రావూరి దొరస్వామి శర్మగారు “అనంతమాత్య కృతిమగు ఛందమునకు ఛందోదర్పణమని, అనంతను ఛందమని రెండుపేరులు గలవు. అట్లున్నను గొండఱు భిన్నములని భిమపడుచుండిరి. అప్పకవీయమున పూర్వ గ్రంథనామ సంగ్రహమున ‘అనంతమాత్య చ్ఛందంబును, ఛందోదర్పణంబును’ అని పృథక్కుగా లిఖింపఁబడియున్నది. ఇది లేఖక ప్రమాద జనితంబుగానోవు. ఇది రెండు నొక్కటియేయని యెఱుంగవలయును” అని వ్రాసిరి. అప్పకవి గ్రంథములో

అనంతమాత్యచ్ఛందంబును, ఛందోదర్పణంబును” అని యుండుట లేఖక ప్రమాద జనితంబుకాదు అయ్యది యప్పకవి స్వయముగా వ్రాసినదియే. ఖాకముఖా నిద్వితీ పేరులు ఒకటియేయున్నపుడు కుర్తించుటకు ఒకని పేరు ముందు వాని తిండి పేరందుట ప్రసిద్ధియు. ఒక గ్రంథమును అనేకులు వ్రాసినపుడు తిండిచయితల పేరులు ముంగుంచుటయు నాచారమే అట్లే వెల్లంకి తాతంభట్టు ఛందోదర్పణమున, అనంతను ఛందోదర్పణమును పేరులేయుటకు అనంతమాత్యచ్ఛందమని చెప్పబడినది. అంతియేకాని ఆ రెండు గ్రంథములు ఒకటికాదు

—:త్రిప్రాసము:—

గీ॥ సంఖ్యంబుకు త్రికారంబుఁ జనుఁచుకొర

సద్భితమై త్రికార ప్రాసంబు గలిగి

యాత్రి చిక్కుఁ దగును ప్రకృతియనఁగ

వాక్త్రీసభ నోజ్జ్వలులు విష్ణుభిక్షులనఁగ.

ఛందా: ప్ర. ఆ. ప 45

అని త్రిప్రాసము ననంతుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. సంఖ్యను జెప్పనట్టి ‘త్రి’ అనునది త్రికారముతో సమానమై ప్రాస చెల్లిననియు నది త్రిప్రాసమని చెప్పవలసనియు గలదు. మొదటి గంతుపాదములు త్రిప్రాస లక్షణముఁ జెప్పినవి. దీని కుదాహరణముగా మూఁడు నాలుగుపాదము లీనుఁబడినవి (మూఁడుపాదమునందు ‘అత్రి’ అని యున్నది. ‘అత్రి’ అని యుండువలయును) ఆత్రి—(ప్ర) దాతి. వాక్త్రీ—భక్త” అని ప్రాసలు చెల్లినవి. ఇక ఈ త్రికారము త్రికారముతో నెల్లు ప్రాసచెల్లునో పోతువు చెప్పదున్నాఁడు. దూడఁడు.

“ఈ త్రికారంబుకు దృతీయ మెనఁగఁగింది

రేఫ సంప్రసారణమున ఋత్వముకు దృ

తీయ యగు, నీ త్రికార మర్థించి దూడ

నా త్రికారంబునకుఁ బ్రాసమర్హునిదట.

ఛందా: ప్ర. ఆ. 46 ప.

ఈ పద్యమునందలి మొదటిపాద మద్భు పుస్తక మునందు నట్లే యున్నది. కాని యట్లున్న అది యర్థ రహితము కాగలదు. ఇందున్న పాదపాటును కుర్తించక శ్రీ రావూరి దొరస్వామి శర్మగారు.

“ఈ త్రికారంబుకు దృతీయ మెనఁగఁగింది—

ఇందు చష్టి విభక్తి కువర్ణకము పరంబగునపుడు నగా గమము నిత్యముగా వచ్చి ‘త్రికారంబునకు’ అని యుండువలయును గాని నగాగమము నేర్చిన గణభంగము సంభవించును. “నకా” అని చింతానుజి. కొండలు భార తమున సభాపర్యమున “సహజేవనకుల వాసవసుతి

భీములఁ గ్రమును నలుపురఁ గౌరవేంద్రు నొక్కొక్కయేటున నుక్కివంబుననొడ్డి, యొడి తన్ను నొడ్డి యోటువడిన" అను ప్రయోగము కలదందురు. 'కౌరవేంద్రునొక్కొక్క' 'కౌరవేంద్రుడొక్కొక్క' అను పాఠాంతరములును గనఁబడుచున్నవి. భారత విషయము సందిగ్ధముగా నున్నను ననంతమునికి బూర్వకపులు నగాగమరహితముగా వాడియున్నారు. చూడుఁడు:

కమలాస! విను నా విక్రమముకు నెల వెట్టెనేని
—నిర్వచనోత్తర రామాయణము
సంగరమునకు నుత్సవము కెగెను (ఉ. హ.)
రామాయణమునచించి ప్రాచేతసకున్ (భా. రా.)
ఒక కోమటికి నిష్పదేంద్రు బచ్చుకున్ (నైషధము)

మీఁదు మిక్కిలి మనయనంతమాత్ముఁడే తొలుతఁ దారచించిన భోజరాజీయును "బలవంతపుఁ బాపముఁ దెచ్చుకొంటి వేలా నగుబాటు కోర్చి" అని నగాగమ రహితముగా ప్రయోగించినాఁడు. కనుక నగాగమము విభావ సగునియే గ్రహింపవలయును" (ఆంధ్ర సా. ప. ప్రతిక సంపుటము 322 సంచిక 3-4) అని పై 46 వ పద్యమునందలి "త్రికారంబుకు" అనురూపమును దీసికొని యందు నగాగమ రహితమును గూర్చి సుగ్రీవుడుగా వివరించి కువర్ణకము పరమగు నపుడు నగాగమము వికల్పముగా నుండవచ్చును అని తేల్చిరి. ఇక దీనిపై మా విమర్శనముఁ బరికింపుఁడు.

"నాకా" అని చింతముణి 'కువర్ణకంబు పరం బగునపు డుకౌర ఋకౌరంబులకు నగాగమంబగు" అని బాల వ్యాకరణము. చెప్పబడిన 'త్రికారంబుకు' అను ననంతముని ప్రయోగము తప్ప కావలసి వచ్చుచుండి శ్రీ శర్మగారు పూర్వకవి ప్రయోగములను, చివటకు ననంతముని ప్రయోగమును జూపించి "త్రికారంబుకు" అనునది తప్పకాదని కువర్ణకము పరమగు నపుడు నగాగమము వికల్పముగా నగునని నిర్ధారించిరి. కాని శ్రీ దొరస్వామి శర్మగారు 46 వ పద్యమునందలి "ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెసఁగ" అనునది యట్లే యుంచి యెట్లర్థము నెప్పికొనిరో బోధపడకున్నది. ముందు నందలి యర్థముఁ జెప్పికొని తరువాత "త్రికారంబుకు" అనునది తప్ప, ఒప్ప, అని విమర్శించవలయును. అట్టి ప్రయత్నియు నేసినట్లు కనిపించదు. కనుక శర్మగారు చేసిన విమర్శన యంతయు వృథా ప్రయాసతోఁ గూడినది. కారణ మేమన "ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెసఁగఁ గింది" అను పాదమునందు పొరపాటున్నది. ఆ పొరపాటు నట్లే యుంచి శర్మగారు వ్యాకరణవిషయమును గూర్చి వ్యాఖ్యానించిరి. కాని 'యా త్రికారంబుకుఁ

తృతీయమెసఁగ' అంటే యేమిటి త్రికారంబునకు దృతీయవచ్చుట అసందర్భము.

శర్మగారు నగాగమరహిత రూపములు అనంతమునికి నిష్ఠమైనవేయని చెప్పటకుఁ గాఁబోలు 'త్రికారంబుకు' అను రూపమును దీసికొని బహువచనముగా జర్పించిరి. ఈనగాగమరహిత రూపముల విషయమును శ్రీ బహుజనపల్లి సీతారామచార్యులుగారు తన ప్రాథమిక వ్యాకరణమునందు "కువర్ణకము పరంబగునపుడు కవి త్రియము వారి ప్రయోగంబులందక్కఁ దక్కిన మహాకవి ప్రయోగంబులందును గొన్నియెడల నగాగమము చూపట్లను" అని చెప్పి పెక్కు ప్రయోగములు చూపించియున్నాఁడు. అనంతముని 'త్రికారంబుకు' అను ప్రయోగముయొక్క సాధుత్వాసాధుత్వములు నేను ముందుఁ దెలిపినట్లు ఆ పాదము సరియైనదా' సరి పాఠమును జూపి 'త్రికారంబుకు' అని యున్నపుడు ఆ పదప్రయోగ దర్ప యువసరము, దర్ప చేసినను లెస్సగా నుండును అర్థరహితమైన పాదమును తీసికొని దర్పించుట యర్థరహితమే కాఁగలదు. దానికి సరియైన పాఠము తెలుపుచుంటిమి చూడుడు.

ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెసఁగఁగింది. (తప్ప) ఈ త్రికారంబుకుఁ దీయ మెసఁగఁగింది. (ఒప్ప).

అనంతముఁడు 'తృతీయ' అను రూప మె టైననో యీ 46 వ పద్యమునందుఁ దెలుపుచున్నాఁడు ఇది సిద్ధాంతకాముది ప్రక్రియ ననుసరించి చెప్పఁబడినది. కాముదిలో 'క్షేస్తీయ' డితోపవాదః ద్యయోపూరణో ద్వితీయ. 'త్రేసంప్రసారణంచ' తృతీయ' అని పాణిని ద్వితీయ, తృతీయ పదస్వరూపముల నిరూపించి యున్నాఁడు. అనంతముఁడు 'క్షేస్తీయ, త్రేసంప్రసారణంచ' అను నూత్రిముల దీసికొని తన ఛందోదర్పణమునందు వివరించియున్నాఁడు. చూడుడు

గీ॥ 'ఈ త్రికారంబునకుఁ దీయ మెసఁగఁగింది
రేఫ సంప్రసారణమున ఋశ్యయగుఁ దృ
తీయ యగు'— చందో ప్ర. ఆ. 46 ప.

అనఁగా త్రికారమునకు "తీయ" ప్రత్యయమును త్రికారమునందలి రేఫకు ఋశ్యమును వచ్చి 'తృతీయ' అను రూపము అగునని భావము. ఇప్పుడు మేము చూపించిన యా సరియైన పాఠమునందు నగాగమ విషయము లేనేలేదుగదా. కనుక శ్రీ రామోరి దొరస్వామి శర్మగారు 'త్రికారంబుకు' అను పదము మీఁద చేసిన విమర్శయంతయు వ్యర్థముగదా. పండితులు పరికించి యది యనలోచితమైనదో కాదో నిర్ణయింపుడు.

కీ. శే. వాల్టర్ డి లా మేర్

ప్రసిద్ధ ఆంగ్ల సాహిత్యవేత్త వాల్టర్ డిలా మేర్ గత జూన్ 22 వ తేదీన, ట్యూకెస్ హామెలోని తమ స్వగృహంలో స్వర్గస్తులయారు. ఈయన వయస్సు 83 సంవత్సరాలు. గద్యసద్యరచనలో సిద్ధహస్తుడైన డిలా మేర్ అర్థ శతాబ్దిపైబడి నిరంతర సాహిత్యసేవజేసి అధునాతనాంగ్ల సాహిత్యరంగంలో ప్రసిద్ధులైన డబ్లియూ. హెచ్. ఆడెన్ మొదలైన అనేకమంది ప్రముఖ రచయితలకు మార్గదర్శియై ఆనతులు పొందినవాడు. బాలసాహిత్యరంగానికి ఈయన సేవ అపారం. 'సాంగ్స్ ఆఫ్ చైల్డ్ హుడ్' అనే బాలగేయాల సంపుటి వారి తొలి ప్రచురణ. మానవుని విజ్ఞానాన్ని గురించి యీయన అభిప్రాయం :

'తెలియవలసినదాంట్లో మనకు తెలిసింది అణుమాత్రం.'

గ్రంథ విమర్శనము

కవికోకిల గ్రంథావళి (౪) - వ్యాసములు

కర్త-కవికోకిల దువ్వాది రామిరెడ్డి, ప్రచురణ కర్తలు - కవికోకిల గ్రంథమాల, పెన్నూరెడ్డిపాలెం - ఎల్లాయపాలెం (పోస్టు) నెల్లూరుజిల్లా. మూల్యము చూడురూపాయలు.

సాహిత్యవిమర్శకు సంబంధించిన శాస్త్ర గ్రంథాలు తెలుగులో ఇటీవలే వచ్చినవి. మొన్న మొన్నటిదాకా కూడా విమర్శ అంటే దోహదాటన మన్న అభిప్రాయమేకాని సరియైన దృక్పథంతో శాస్త్రీయంగా విమర్శించుమన్న భావం మనకు కొత్త. ప్రాచీన లక్షణగ్రంథాలు గుణదోష విచారం, ఆలంకారం, ఛందస్సు రసం వీటిని నిరూపించడంలో చూపిన శ్రద్ధలో శతాంశంకూడా కవిత్వతత్వ నిరూపణలోకానీ సాహిత్య విమర్శవిధాన చర్చలోకానీ చూపలేదు. ఎక్కడైనా ఏకాదైవాపై నా ఉన్నా అది సంస్కృతలాక్షణికుల మార్గాన్ని సరించిన అనువాదవిషయమేకాని స్వతంత్రంగా తెలుగు లాక్షణికులు సాహిత్య విమర్శకు సంబంధించి యేమీ చెప్పలేదు. ఇంగ్లీషులో హడ్సన్, విం చెస్టరు, మొదలయినవారు సాహిత్య విమర్శకు సంబంధించి ప్రత్యేకగ్రంథాలే వ్రాశారు. నేటికీ మన విమర్శకులకేవలం కొవడం మన దురదృష్టం!

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి కవిత్వతత్వ విచారంలో కళాపూర్వీకతయే కావ్య విమర్శ ప్రధాన విషయమైనా గ్రంథారంభంలో శ్రీ రెడ్డిగారు చాల విపులంగా కవిత్వతత్వ విచారణచేశారు. తెలుగులో అలాంటి ప్రయత్నానికి అజీ ప్రారంభం. ఆ తరువాత బసవరాజు అప్పారావుగారి ఆంధ్ర కవిత్వ చరిత్రలో కొంత తత్వవిచారం జరిగింది. ఇటీవల అనేకులు ఆధునికులు సాహిత్యవిమర్శ పేరుతో కవుల కావ్యాలను గూర్చి, కవిత్వాలనుగూర్చి అప్యవస్థా విమర్శలుచెల

యిస్తున్నా వారెవ్వరూ కూడా కవిత్వ తత్వం, కావ్య జీవితం, కవిత్వ ప్రయోజనం, కావ్యము, నీతి, కవిత్వ శిల్పం - అనుకరణ, అన్న శాస్త్రీయ విషయాలను గూర్చి తత్వ విషయాలను గూర్చి చర్చించలేదు.

ఈ దృష్టితో చూచినపుడు కీ శ్రీ. కవికోకిల దువ్వాది రామిరెడ్డిగారి యీ సారస్వతవ్యాసముల సంపుటికి తెలుగు సాహిత్య విమర్శచరిత్రలో సముచితస్థానం కలదని గట్టిగా చెప్పవచ్చు. శ్రీ రెడ్డిగారు చక్కని కవులు, విజ్ఞానశాస్త్ర పరిశోధకులు మాత్రమే కాక సాహిత్య విమర్శకులుకూడ అనడానికి ఈ గ్రంథమే చాలు తార్కాణం. ఆంగ్ల భాష

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * ఫయిడిబిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

"యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్" ఎన్ స్టేబిల్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN"

(బ్రాంచీలు:

బొంబాయి - కలకత్తా - కొలంబో - సింగపూరు - విజయవాడ - ఢిల్లీ - పాట్నా - లక్నో - బెంగళూరు - కోయంబత్తూరు.

పాండిత్యంవల్ల అబ్బిన విమర్శపాటవంతో తన అపార సాహిత్యసృజనాలను జోడించి వారు వ్రాసిన విమర్శ వ్యాసాలు విషయవైవిధ్యంతో విస్తృత దృక్పథంతో వారి బహుముఖ పాండిత్యాన్ని, ప్రజాపాటవాన్ని చాటుతున్నవి.

ఈ ముద్రణలో ఇంతవరకు గ్రంథస్థములు కాని వైన మరికొన్ని శ్రీ రామరెడ్డిగారి వ్యాసములు చేర్చబడ్డవి. తెలుగు కవితలో క్రొత్త తెన్నులు, అభివృద్ధి అంగ్రహ సాహిత్యము, చిత్రలక్షణము, సాహిత్యములో రమ్యత, శేషి కవిత—ప్రకృతిపూజ మొదలయినవి కొత్తగా చేర్చబడిన కొన్ని వ్యాసాలు. వీటిలో తెలుగు కవితలో క్రొత్త తెన్నులు అన్న వ్యాసం వారి ఆసంపూర్ణ రచన. 'ఫిడెం రాగాల డజన్'కు శ్రీ శ్రీ శ్రీ గారు వ్రాసిన పీఠికలోని కొన్ని విషయాలను విమర్శిస్తూ వ్రాసిన వ్యాసం అది. కవిత ఛందోబద్ధముగా ఉన్నప్పటికీ రమణీయంగా ఉంటుందన్న తమ అభిప్రాయాన్ని శ్రీ రెడ్డిగారి వ్యాసంలో ఉద్ఘాటించారు. ఆ సంవత్సరంలో వారు రాజకీయ విషయములలో 'డెమాక్రసీ' ప్రవేశించి జనసామాన్యమునకు మేలు చేసినది. అట్లే వాఙ్మయము లోనికీ ప్రవేశించినది. ఉపకారమునకంటే అపకారమే చేసినది. ఎందుచేత? రాజకీయమైన డెమాక్రసీ నియమబద్ధమూ వాఙ్మయములోని డెమాక్రసీ విశ్రంభకమూ. ఆ డెమాక్రసీ తిప్పణితో ప్రోత్సహింపబడు అధికారము గల ప్రజాప్రతినిధుల చేతిలో కల్లెమున్నది. సరియైనదారికి తిప్పులగు. వాఙ్మయములోని డెమాక్రసీ తిప్పణి దారి పట్టినప్పుడు దానిని మరలించు కల్లెము చేత పట్టుకొన్న ప్రతినిధులు లేరు. అందువలన ఈ డెమాక్రసీ యంతవరకు విశ్రంభకముగానే ఉన్నది అని ఆందోళన ప్రకటించారు. కాని వారంత ఆందోళన పడనవసరం లేదు. ప్రజాదరణ అనే కల్లెం ఎప్పుడూ ప్రజల చేతుల్లోనే వుంటుంది. ప్రజాదరణ కోల్పోయిన ఉత్తరక్షణంలోనే ఆ పద్ధతికి పతనం తప్పదు. చిత్రలక్షణం అన్న వ్యాసం బౌద్ధ వాఙ్మయానికి సంబంధించినది. బెర్నోల్డ్ కాఫర్ అనే జర్మనీ పండితుడు టిబెట్టు కేళంలోని 'తాంజూర్' గ్రంథమాలనుండి "రమె యాశాస్య" లేక 'చిత్ర లక్షణం' అనే ఒక శిల్ప కాస్త్రాన్ని పునరుద్ధరించు అనువాదంతో కొన్ని సంవత్సరాలకు పూర్వం

ప్రకటించారు. ఆ గ్రంథంలోని విషయాలకు సంగ్రహమే ఈ వ్యాసం. చిత్రలక్షణాలకు సంబంధించిన ప్రాచీన సంప్రదాయా లీ వ్యాసంలో సంగ్రహంగా తెలుపబడినవి. 'అభినవాంగ్రహ సాహిత్యము' అన్న వ్యాసంలో వారు వ్రాసిన యీ వాక్యములు యథార్థములని అందరూ అంగీకరింపక తప్పదు.

'ఈ కాలమున వ్రాయబడునంతయు చెత్త యని తృణీకరించుట యెంత అసమంజసమో, ఈనాటి రచన లన్నియు మహోత్కృష్టములని ప్రశంసించుటకూడ నంత అచిచార మూలకమే. బాగోగులు ఒక వర్తమాన కాలమునకే సంబంధించినవి కావు. చెత్త వ్రాసినవారు పూర్వముకూడ కలరు. అయితే ఆ చెత్తకును మనకును మారుల కొలది సంవత్సరముల అంతరమున్నది కావున ఆ చెత్త యంతయు క్రుశ్చి కాలప్రవాహమున కొట్టుకొని పోయి అంతస్సారముగల యే కొన్ని కావ్యములలో నిలిచినవి. ఎచ్చటనో దాగియుండిన చెత్తలు పురాతనము లన్నంత మాత్రముననే అచ్చొత్తంపబడినవి యిప్పటికిని మనకు దొరకుచునే యున్నవి. ఈ కాల

జీవాత్మదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభ కాదూ?

భారతి-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచే పీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (పూ.గో.జ)

గ్రంథ విమర్శనము

మన వ్రాయబడున దంతయు బ్రతికి యుండునని యెవడు చెప్పగలడు? ఈ సంశయము కాలమే తీర్చగలదు. ప్రతిభావంతులగు కవులు ఏ కాలమందైన నుండును! నిష్పాక్షికములయిన మాటలు ప్రాచీనాధునిక కవిత్వాభిమానుల కుభయులకూ అంగీకార్యములే అనడానికి ఎలాంటి సందేహంలేదు.

ఇటీవల నవ్యసాహిత్యం విస్తారంగా వెలువడినా నవ్యకవితా ప్రక్రియలనూ, పద్ధతులనూ శాస్త్రీయంగా వివరించి తెలిపి అందులో మేలేర్పిచావే ప్రయత్నం జరగవలసివంతగా జరగలేదు. ఈ సంపుటిలో కొత్తగా చేర్చబడిన వ్యాసాలు ఆ కొఱతను చాలావరకూ తీరుస్తున్నవి. సాహిత్యములో రమ్యత, నేటికవిత-ప్రకృతిపూజ, సాహిత్యంలో వైచిత్ర్య అనే వ్యాసాలు పరిమిత వ్యాసాలే అయినా అందులో ఆధునిక కవితా లక్షణ పరామర్శ శాస్త్రీయంగా, చేయబడ్డది. సాహిత్యాభిలాషులకు నవకవితా సమీక్షగా ఉపయోగపడగలవనే ఉద్దేశంతో ఈ సంపుటిలో చేర్చిన మన ప్రకాశకుల ఉద్దేశం చాలావరకూ నెఱవేరుతుందనే ఆశించవచ్చు. సాహిత్యవిమర్శ ప్రధానంగాగల శాస్త్రీయ గ్రంథాలు తెలుగులో ఇకముందే వెలువడవలసి ఉన్నవి అలాంటివి వెలుగుడానికి శ్రీ రామిరెడ్డిగారి యీ గ్రంథం వంటివి మార్గదర్శకాలు కాగలవు. కో. రా.

గృహాలంకరణ : ముగ్గులు

రచన : శ్రీ గొల్లపల్లి వెంకటేశ్వరరావు;
ప్రాప్తిస్థానం : గ్రంథకర్త, 20/389, ఏలూరు రోడ్డు, గవర్నరు పేట, విజయవాడ-2; వెల రు. 2-0 0.

గ్రంథ నామం, ఏనో ముగ్గుల నమానాలు ముద్రించిన సామాన్య కరపత్రము కాబోయిన నే అపోహను ఉదాసీనతను కల్గించటానికి ఆస్కారంగా వుంది. తీరా గ్రంథాన్ని తెరిచి విషయాన్ని పరిశీలించితే అబ్బురపాటు కలుగుతుంది. రచయిత యీ గ్రంథానికి ఇంతకంటే ఆకర్షణకరమైన నామకరణం ఏదైన వుంచితే బాగుండేది.

వీరు పరిశోధనకు తీసుకున్నది గృహాలంకరణలో ఒక భాగమైన ముగ్గుల విషయం. ఇది సామాన్య విషయంగా కనిపించుతుంది. కాని వీటి పరమార్థాన్ని ప్రతిపాదించే ప్రయత్నంలో వీరు భారతీయ విజ్ఞానానికి కళా సంప్రదాయాలకూ సంబంధించిన సమస్త శాస్త్ర గ్రంథాలనూ అవలోకించే విధిచారు. మన దైనందిన జీవితంలో సామాన్యమై పోయిన ఈ కళా విన్యాసానికి యింత పరమార్థముందని ఈ గ్రంథము చదవకపోతే మనం ఊహించలేము.

(1) జాతి జీవనమునకు ప్రతిబింబము కళ; (2) కళలు : చిత్రలేఖనము; (3) చిత్రలేఖనము అందు కాఖలు; (4) గోమయము: ముగ్గు; (5) ముగ్గులు తీర్చు విధానము-ఆంగువయు క్తములగుపరికరములు; (6) ముగ్గులలోని వైవిధ్యము - వానిని తీర్చునపుడు తీసుకొనవలసిన జాగ్రత్తలు; (7) అలీకిన యింట్లో ఒలికిననూ అందమే; (8) ముగ్గులు - ఆచార వ్యవహారములలోని సంప్రదాయములు; (9) సంక్రాంతి ముగ్గులు-వివాహ వేళ నాకబలి ముగ్గులు వాని విశిష్టత; (10) ముగ్గుల యందలి వర్ణములు-వాని ప్రత్యేకత-అనే పది శీర్షికలలో ఈ గ్రంథం సంఘటించారు. ఈ ముగ్గుల వెనుకగల సంప్రదాయాదికాలను వ్యక్తంచేస్తూ అనేక శాస్త్రీయ విషయాలు అనేక ఉద్ఘాటనలుంచి క్రోడీకరించారు ఈ గ్రంథం కేవలం స్త్రీలకొరకు ఉద్దిష్టమైనదిని భావించకూడదు. కళా సాంస్కృతిక విషయ జిజ్ఞాసువులైన సర్వజనులు చదివి తీరవలసిన గ్రంథం. గ్రంథంలో 20 వరకు చిత్రాలున్నాయి ఈ గ్రంథం భారత ప్రభుత్వ బహుళకృతిని పొందింది. 14 ప్రాంతీయ భాషలలోకి అనువాదం చేశారు స్త్రీ పురుషులు ప్రతి ఒక్కరూ చదువవలసిన గ్రంథం.

నవకాళి యాత్ర

పద్యకావ్యము: రచయిత శ్రీ దాసి బసవయ్య;
ప్రాప్తిస్థానము: శ్రీ కావూరి వేంకట్రామయ్యదొదిరి, నాగాయలంక (కృష్ణాజిల్లా); వెల రూ 0-12 0.

చారిత్రాత్మకమైన వెలసిన మహాత్ముని నవకాళి యాత్రను వస్తువుగా నేకరించి రచయిత ఈ కావ్యాన్ని సంఘటించారు రచయితకు, ప్రాచీన కవుల ధోరణిలో హుందాగా కావ్య నిర్మాణం చేయగలతాహతు ఉంది.

ఉదాహరణకు:

“రెండుశతాబ్దముల్ బ్రటిషు

లేని హయామున బానిసత్వ మం

దుండె; సమస్తమైన విధ

వోన్నతులెల్లను గోలుపోయి భూ

మంజలి దీసురాలయిన

మా జననీ నిజవాంఛితార్థముల్

పండినవన్న హర్షపు ప్ర

భాతిముచేతము చల్లజేసెడిన్” —

*

*

*

అది స్వరాజ్యాకాంక్ష నకువులర్పించిన

ప్రాణికొటికి నెల్ల పర్యవసము

అది దుర్భుగతుధాయాసపీడితజీవి

తిములకు దివ్యామృతంపుసోన

అదిపరాధికుల నదలించి యొదిరించి

సాగనంపిన యహింసాబలంబు

అది తపించి కృశించినట్టి హృత్స్పములన
చిగురింప జేసిన జీవగట్ట
నాల్గు పదికొట్ట భరతజనంబునకును
వన్నెవానియు గూర్చు సౌభాగ్యరేఖ
పెద్దకాలముకన్న స్వాప్తిక సుకన్య
నిజకరంబుల కొగలించిన దినంబు;
యాపచిత్రణలో రచయితకుగల ప్రతిభ ఎట్టిదో,
నవకాళీ రుద్రభూమిలో వచ్చి వ్రాలిన గాంధీజీని
వర్ణించిన ఈ పద్యం చాటి చెప్పతున్నది.
“చెప్పల కాళ్ళు; చెననొక
చేలము; చేతినికట్ట; చంకలో
నొప్పుగు గీతతోడ దన
యన్నతి చిన్నదియొనరితి మో
మొప్పుచునుండ శీఘ్రగతి
నూరట జెందక వంగ భూమిలో
నిప్పుల మగ్గి వ్రాలెను జ
నించిన జ్వాలలయాపుమాసగన్.
ఎన్నడో అదృశ్యుడైన గాంధీజీని రచయిత తిరుగ
మనకన్నులముందు యింద్రజాలమువలె కనుపింప
జేయుచున్నాడు.

నవయుగ ధర్మప్రతిష్ఠాపకురాలు

రచన : శ్రీ గుంటూరు వెంకటసుబ్బారావు;
ప్రకాశకులు : వసంతా ఇన్ స్టిట్యూట్, గుడివాడ.
(దివ్యజ్ఞాన సమాజకుందిరము). ఆమూల్యం
ఇది అంతర్జాతీయ దివ్యజ్ఞానసమాజ స్థాపకులలో
ఒకరైన మాడెం హెచ్. పి బ్రవర్సింగ్ జీవితచరిత్ర.
(బ్రవర్సింగ్ జననం 12-8-1881 నిర్వాణం 8 5-1891)
బ్రవర్సింగ్ చాలా విచిత్రమైన మనస్థిగలైన వ్యక్తి.
252 పేజీల అవధిని నడిచిన ఈ చరిత్రలో ఎఘట్టా
నికి ఆ ఘట్టం మనకు విచిత్రంగా కనుపించుతుంది.
ఈమెకు అణిమాది అష్టసిద్ధులూ వున్నట్లు రచయిత
పేర్కొన్నారు ఈ సిద్ధులవిషయం హేతువాదజీవుల
మైన అధునాతనులం మనం నమ్ములేకపోయినా ఈ
విచిత్రవ్యక్తిమానసిక స్థితి హేతువాదులైన మానసికశాస్త్ర
వేత్తలయినా గమనించి తీరవలసిన విషయం. ఈ చరి
త్రలో ఆనాటి అజయార్ దివ్యజ్ఞాన సమాజపరిస్థితులు
సమాజ సభ్యులైన అనేకమంది ప్రముఖ స్త్రీ పురుషుల
విషయాలూ కూడా ఉల్లేఖింపబడినై నాటి సమాజ
పరిస్థితులను అవగతం చేసుకుంటే, ఆ సభ్యులు అనేక
కుత్సితాలతో కుళ్ళిపోయిన సామాన్య మానవ సంఘ

మంటే విసికి విముఖులై, పరిమితావధిలో, మధురమూ
అమాయకమూ అయిన ఒక ప్రత్యేక సమాజాన్ని
సృష్టించుకుని దాల్లో హాయిగా బ్రతికటానికి ప్రయ
త్నించారా అనిపిస్తుంది. అట్టి సమాజం కేవలం ఊహా
కల్పితమే అయినా, అది వారందరికీ హృదయానం
దాన్ని యిచ్చినట్లు అవగతమౌతుంది. దివ్యప్రపంచా
లున్నాయా లేవా, ఆత్మిక జీవులూ, శక్తులు
వున్నాయా లేవా అనేది మనలాటి సామాన్యులు
తేల్చరాని విషయం. కాని ఉన్నాయని విశ్వసించి
తమ జీవితాలను గడుపుతున్న వ్యక్తుల జీవితాలు మనకు
గమనార్హాలై వున్నాయి నాటిని అర్థం చేసుకోవలసిన
పనిలేదని త్రోసి వేయటానికి ప్రయత్నించితే,
సత్యాన్ని చూడటానికి భయపడి పారిపోతున్న వార
మవుతాం. ఆ దృష్ట్యా ఈ గ్రంథాన్ని తవ్వజిజ్ఞాసువు
లెల్లరూ పరిశీలించవలసివుంది.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు		
4-వ కవరు పేజీ కాజువల్	కంట్రాక్టు	
2 లేక 3 రంగులు రు. 125/-	రు. 100/-	
2 లేక 3-వ కవరు పేజీ		
ఒకే (నలుపు) రంగు	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్థ పేజీ	35/-	30/-
పావు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.
సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు
వారికే కాంట్రాక్టు రేటు వర్తిండును.
కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద
లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచికి
తేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

నంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆగస్టు 1956

సంపుటము 33 :

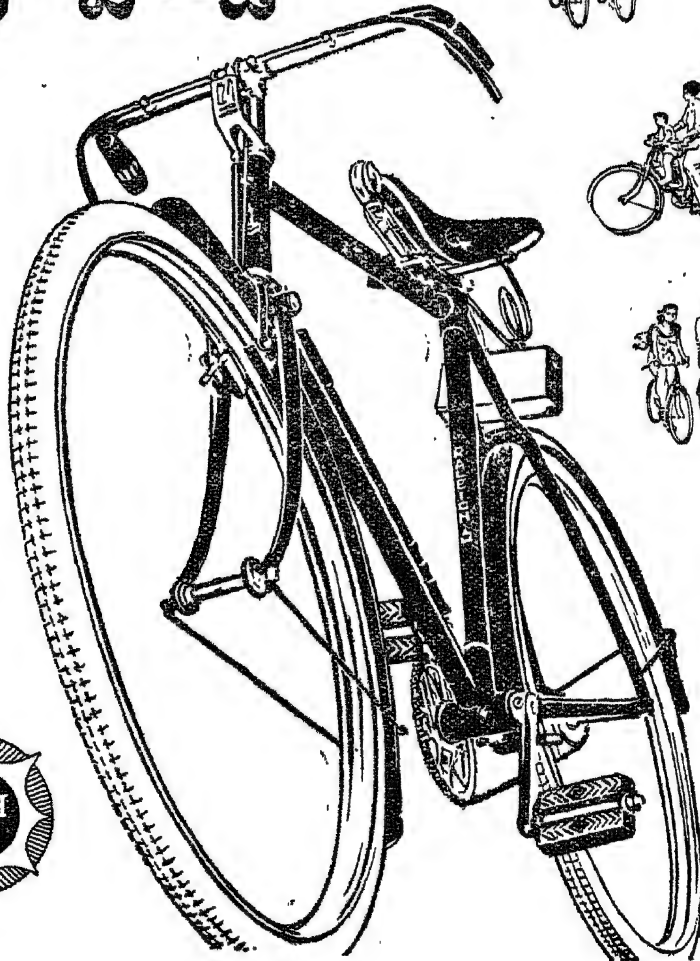
: సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

ప్రతి మైలుమీద డబ్బు నిల్వచేయండి

పట్టణంలోగాని కుగ్రామపు రోడ్ల
మీదగాని ఎట్టి విధములైన బరువు
లతో నైనను సెన్-రాల్ బైసికిల్స్
ఎక్కువ కాలంనుంచి రిపేరీల ఖర్చు
లేకుండా అవి పరిగెత్తే ప్రతి
మైలుమీద విలువగల ఆణా
లను భద్రపరచును.

రాల్ రాబిన్ హూడ్

SRX-38 TG

విషయానుక్రమణిక

ఆగస్టు 1956

వేకువ రాణి	శ్రీ కీ. శే. అజ్ఞాన దిభట్ట నారాయణదాసు	...	1
వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు	శ్రీ పి. యస్. ఆచార్య	...	4
నాగహృదయం	రమణశ్రీ	...	9
సత్తిపెల్లి	శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు	...	17
జీవుని వేదన	శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీ రామమూర్తి	...	33
పునర్జన్మ	విజయ-రాఘవ	...	40
వేమన మనీష	శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు	...	55
నానార్థ నిఘంటువు	శ్రీ టేకుమల్ల కామేశ్వరరావు	...	68
జానకి	శ్రీ వి యస్. చెన్నూరి	...	77
కలగూరగంప		...	93
గ్రంథ విమర్శనము		...	98

వే కు వ రాణి

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ అజ్ఞానాదిభట్ట నారాయణదాసు

*

ఉ పో శోవత నభి కర్తింతు ఋగ్వేద
మంత్రములకు తెలుగు నేత

*

తెలివిమీఱఁగ మాకుఁ దెల్లవాటించు
పగటివెలుఁగు దొల్తఁబరపి యెల్లపుడు
పాడిపంటల కల్మి బ్రబలించు మీవు
వింటికూరిమి బిడ్డ ! వేకువరాణి !

గుఱ్ఱము లావులు కోరిన సిరులు
కమ్మతావుల హాయిగా పీచుగాలి
రాచరీవిన్నాకు రప్పించు మెపుడు
వేడుకొందుము నిన్ను వేకువరాణి !

వెలయించితివి తొల్లి వేడుకమీఱ
నెన్నియో లేఁబ్రొద్దు లిప్పటి వలెను,
అరదము లోడలు హాయి నడ్పితివి
విన్ను మన్నలరించు వేకువరాణి !

పేదసాదలనెల్లఁ బెంచిన తల్లి
ముఱ్ఱగంబుల మెప్పు పొందినయమ్మ
మేనితాల్పులనెల్ల మేల్కొల్పు వేల్పు
వేంచేయు బంగారు వేకువరాణి !

పూఁటపూఁటకుఁ బాయముం బొడిగించి
వాసిగాఁ బట్టలం బై కెగిరించి
మేలైన యిల్లాలు మెలఁగు చందమున
వేంచేయు బంగారు వేకువరాణి !

భా ర తి

జగమునకు నేత్రిచ్చాయ వేసెదవు
ఎగిరించెదవు మింటికెల్ల పిట్టలను
మెలఁకు వన్నని వాండ్రమేలు కొల్పెదవు
వేడుక ల్పమకూర్చు వేకువరాణి :

ప్రొద్దుకన్నును ముందుగాఁ బొడమి
యెల్లవారల కోర్కులిడి సిరుల్మీఱి
గ్రక్కున విచ్చేసెఁ గన్నుపండువుగ
వేయి కీల్పండ్లతో వేకువరాణి :

కదలిక యూపిరి కలుగు నిన్నుండి
చెలువుగా జగమునఁ జీఁకటిం బాపి
వెలుఁగు చుందువు గాన బిఱబిఱ రమ్ము
వింత సిరులరాణి : వేకువరాణి :

గుఱ్ఱము లావులు న్గోరిన గొప్ప
చదువు, తనివి కొనసాగించు మీవు
వేల్పులనెల్లమా విందారగింప
బిఱబిఱ న్నోడ్డెమ్ము వేకువరాణి :

పెద్దలు పొగిడి నిన్నిల్చిరి తొల్లి
కోరిక లీడేర్చు కొనుట కింటింట
వేడుకన్నా మన విన్నూడ వినుము
వేంచేయు మిచటికో వేకువరాణి :

ఎల్లవన్నెలయావు తెన్నిన సిరులు
కోరిన కూడు నెక్కొను మంచిపేరు
పగవారలెల్లు బల్మిమాకిమ్ము
వెలలేని బంగారు వేకువరాణి :

వే కు వ రాణి

మరియాద తప్పక మంచితేరెక్కి
చెంగావికోక కుచ్చెళ్లు జీరాడ
ప్రొద్దువేలుపు పొందు పొనరించు నీకు
వేయి జోహారులో వేకువరాణి :

పులుగడిగిన ముత్తైపుండాలు మెఱయ
నాకనపుం గూఁతురా ! తానమాడి
పొడకట్టు కన్నండువుగఁ దూర్పునందు
విదలించు చీఁకటి న్వేకువరాణి :

చలువ తెమ్మెరపాట జగము మేల్కొల్పి
బ్రతుకులకు స్పృహ వన్నియం బెట్టి
వెల్లగుఱ్ఱము ప్రొద్దు వేల్పునెక్కించి
వేంచేసె బంగారు వేకువరాణి :

ఉండుము మాకడ నోసిరిమూట :
మాపగ వారలన్మాకు దవ్వుంచు
మా వెఱపులమాన్పు, మముహాయిఁబెంచు
వెలలేని బంగారు వేకువరాణి :

అలరించు మా బ్రతుకన్ని కోరికలు
వెలయించి నూజేండ్లు వేకువరాణి !
ఇలవేల్పు నీవు మా కెల్లప్పు కనుక
వెలయించు మాకల్మి వేకువరాణి !

* మొక్కుబడి నుండి

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

శ్రీ పి. యస్. ఆచార్య

వైదిక ధర్మము సార్యశామధర్మము, అనేక వేల సంవత్సరములవరకు నీ వైదిక ధర్మమే ప్రపంచ మునకు సర్వ ప్రధానధర్మముగ నుండెను. ఒకప్పుడీ వైదిక ధర్మమే సుమత్రా, జావా, బోర్నియో, విషియా మెసపొటమియా, యూరప్స్, (హరివర్షము) అమెరికా మున్నగు దేశములయందు ప్రచలితమై యున్నట్లు పురాణత్వాన్వేషణములవలన స్పష్టముగ విదితమగుచున్నది. ఇదిటి ఆచార్యులే సర్వత్ర ధర్మ, కర్తవ్య శిక్షణలను గరపుచుండిరి. కాని యిప్పటికివి యన్నియు స్వప్నావస్థవలె పరిణమించెను. భారతీయులు కేవలము “వేదము. వేదము” అని వల్లించుచున్నారేగాని వేదాధ్యయన మొనర్చి వానిపై విచారణ సలిపి తిత్సంబంధ గ్రంథములను ప్రకాశకములగు కావలసినదానిలో నూరోశంతులను చేయుటలేదు. కాని పాశ్చాత్యులు, వైదికధర్మావలంబులు గాకపోయినను, తమ బుద్ధి విచారముల ననుసరించి వేదసంబంధమున వారుచేసిన, చేయుచున్న కృషి వాస్తవముగా ఆశ్చర్యకరముగ నున్నది.

గత ౧౫౦ సంవత్సరములలో యూరప్స్, అమెరికా మొదలగు పాశ్చాత్య విద్వాంసులు వైదిక సాహిత్యమునందుకూడ మిగుల ప్రళయసనీయ కార్యము లొనర్చిరి. వానిని సవిస్తరముగ వివరించినచో నొక పెద్ద గ్రంథమును. కావున అతి సంక్షేపముగ వాని దిగ్గర్భము మాత్రమే ఇదిట చేయబడుచున్నది. వైదిక సాహిత్యమున పరిశ్రమచేసిన విద్వాంసుల సంఖ్య నూరింటికీ పైగా నున్నది. అందు కొందఱు విద్వాంసులు తమ జీవితముంతయు వేదానుశీలనమునందును, వైదిక సాహిత్య రచనయందును గడపియుండిరి.

పాశ్చాత్యదేశములయందు వేదాధ్యయన కార్యము ముఖ్యముగ క్రీ. శ. ౧౮౦౦ లో ప్రారంభమయ్యెను. దీనికి ౫౦ సం. ల పూర్వముకూడ కొంత చర్చ జరిగియుండెను. దీనినికూడ కలిపినచో రెండు వందల సంవత్సరముల యొక మనోరంజక చరిత్ర యగును. ఈ పాశ్చాత్య వైదిక రచయితలలో జర్మనీ, ఫ్రెంచి, ఆంగ్లేయులు ముఖ్యులు. వీరికి తరువాత వారు అమెరికనులు, ఇటలీ, రష్యనులు. కావున యథా సంభవముగ నట్టి విద్వాంసుల నామముల, వారి కార్యక్రమముయొక్క పరిచయమును వితిహాసిక క్రమముగా అత్యంత సంక్షేపముగ నీక్రింద వివరించబడుచున్నది.

ఈ విద్వాంసులయొక్క రచనలలో కొన్ని అపాస్యము కొన్ని గుప్తాస్యము, కొన్ని ప్రాప్యము. ఆ గ్రంథములన్నియు లభించగల గ్రంథాలయములు భారతదేశమున చాల తక్కువ. అట్టి గ్రంథము లధికముగ కాశీయందు గవర్నమెంటు సంస్కృతి మహా విద్యాలయమునందును, కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయమునందును, కాంగడి గురుకులమునందును, పంజాబు దయానంద కళాశాల యందును, గోకుల, బృందావన గురుకులమునందును కొంతవరకు కలవు. కాని భారతీయులయొక్కయు, పాశ్చాత్యులయొక్కయు, వైదిక సాహిత్య గ్రంథములన్నియు లభించగల “వైదిక గ్రంథాలయ” మొక్కటి యును భారతదేశమునందు లేకుండుట మిగుల శోచనీయును.

౧౮ వ శతాబ్దము

౧—ఫాదిర్ షేన్సు. మొట్టమొదట క్రీ. శ. ౧౭౪౦ లో నీ (ఫ్రెంచి కై) ప్రవ ఫాదిరీ తన లేఖల ద్వారా స్వదేశీయులకు వేదములనుగూర్చి కొంత పరిచయమును కలుగజేసెను.

ఈ క్రింది గ్రంథవిశేషాలదగ్గఱ పాశ్చాత్యులు రచించిన గ్రంథములు కదాచిత్తుగా లభించుచున్నవి.

శ్రీ మోతీలాల్ బనారసీదాస్ —

పోస్తాబాక్సు, ౭౫ బనారసు.

మాస్టరు ఫోడిలాల్ అండ్ సన్సు,
సంస్కృతి బుక్ డిపో. బనారసు.

చౌఖంబా సంస్కృతి గ్రంథమాలా
కార్యాలయము. బనారసు.

ఓరియంటల్ బుక్ ఏజెన్సీ —

౧౫ శుక్రవారపు పేట. పూనా.

గవర్నమెంటు సెంట్రల్ బుక్ డిపో. కలకత్తా.

Otto Harrsowitz, Leipzig, Germany.
B H. Blackwell Ltd., 50/S, Broad Street, Oxford, England.

W. Heffer & Sons, Ltd, Cambridge, England.

Truhner & Co, Oriental Book-Sellers London.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

౨—రాబర్టు డి, నోబిల్ * క్రీ. శ. ౧౭౫౦ లో నీ ప్రెంచి పాదరి యొక కల్పిత యజుర్వేదమును నిర్మించెను. అది పురాణముల గాథలతోనూ క్రైస్తవ పులయొక్క కపోల కల్పిత కథలతో నిండియుండెను. అది ప్రెంచిభాషయం దనువదించబడెను. క్రీ. శ. ౧౭౭౫ లో దానిపై పెద్ద లేఖలు బయలుదేరిన తుదకు దాని రహస్యమును మాక్సుమిల్లరు వెల్లడించెను.

౩—వాల్టామరు ఈ ఫ్రాన్సు విద్వాంసుడు కూడ ప్రె యజుర్వేదమును "Essai Sur Les moers etc. espart des nations" అను తన లేఖయందు బాగుగా ప్రశంసించి స్వదేశీయులయొక్క ఉత్సుకతను వేదములపై పునకు మరల్చెను. క్రీ శ ౧౮౭౮ లో నది ముద్రితమై జర్మనుభాషయం దనువదించబడెను. ఈ వత్సరమే వాల్టాయరు స్వరస్థుడయ్యెను.

౪—ఫాదరు కార్ మెట్. ఈయన ౧౮ వ శతాబ్దములో నే—

ఇంద్రిం మిత్రం వర్ణ మగ్ని
మాహురథోదివ్యః ససుపర్ణో గరుత్మాక్
ఏకం సద్ విప్రా బహుధా

వస స్త్యగ్నిం యమం మాతరిశ్వాన మాహుః"

ఇత్యాది మంత్రాధారములతో వేదములయం దొక్క పరమాత్మవర్ణనయే కలదని స్వదేశీయులకు తెలియజేసెను.

౧౯ వ శతాబ్దము

౫—హేనరీ టామస్ కోల్ బ్రుక్. ఈ అంగ్లేయు విద్వాంసుడు మొట్టమొదట క్రీ. శ. ౧౮౦౧ లో "హిందువుల ధార్మిక సంస్కారములు" ౧౮౦౫ లో "వేదములపై నిబంధన" అను గ్రంథములను రచించి పాశ్చాత్యులకు వేదముల—వైదిక సాహిత్యముయొక్క పరిచయమును కలుగజేసెను. కాని ఆయనయొక్క ఈ వ్రాతలు అధికోత్సాహమును కలుగజేయు లేకపోయెను.

౬—ప్రెజిరిక్ రోజెస్. ఈ జర్మను వైదిక పండితుడు ప్రప్రథమమున యూరపునందు క్రీ. శ. ౧౮౩౦ లో ఋగ్వేదముయొక్క ప్రథమాష్టకము నందు కొన్ని మాక్తములను మాత్రమే లాటినుభాష యందునువదించి ప్రకాశపఱచెను. ౭ సం॥రములు పరిశ్రమచేసి ౧౮౩౭ లో ప్రథమాష్టకము (౧౨౧ మాక్తముల)ను. లాటినుభాషయందు శబ్దశః అనువదించెను. కాని ఆ వత్సరమే ఆయన కాలగర్భము నొందెను. తదనంతర మొక వత్సరమునకు ౧౮౩౮ లో నీ పుస్తకము "Rigveda Samhita Liber Primus, Sanskrite it Latine" అను పేరుతో ముద్రితమయ్యెను.

అపు డీగ్రంథముయొక్క సహాయముతో పోప్. లాసేను. బెక్ థే, కుహన్ మున్నగు పండితులు తులనాత్మక భాషావ్యాకరణమును వ్రాయగలిగిరి.

౭—ఇంజెక్ బర్నస్ ఈయన ప్రథమమున ప్రెంచిభాషలో వేదములకు వ్యాఖ్య వ్రాసెను. ఫ్రాన్సు 'కాలేజీ డి ఫ్రాన్సు'లో వేదవ్యాఖ్యాతగ నుండెను క్రీ. శ ౧౮౪౫ లో నితడు మాక్సుమిల్లరు రాథ్ మొదలగువారికి, రోజెక్ ఋగ్వేద సంహిత యొక్క ఆధారముతో మిగుల నుత్సాహపూర్వకముగా వేదము చెప్పించుండెను. మఱియు గోతేషియా, నేలీ, గోల్డ్ ఫకర్, సెంటుహిలేయర్ బార్డలీ మున్నగువారు కూడ నీ బర్నస్ దిగ్గజనే వేదాధ్యయన మొనర్చిరి.

౮—ఎచ్. ఎచ్. విల్సన్. ఈయన ఋగ్వేద సాయనభాష్యమును అంగ్లమునం దనువదించి ప్రకటించెను. మొదటిభాగము క్రీ శ ౧౮౫౦లో ముద్రితమయ్యెను. ౧౮౮౮ వరకు భాష్యముంతయు రి భాగములుగ ముద్రితమయ్యెను. ఈయన నాయనాని సమర్థుడు.

౯—ప్రాబేసన్ ఈయన విల్సనుకు సహాయకుడుగ నుండెను.

౧౦ ౧౧—డా. స్టీ వెస్సన్. డా. రోర్. ఈ ఇగువులు క్రీ.శ. ౧౮౫౦కి పూర్వమే ఋగ్వేదముయొక్క ప్రథమాష్టకమునందలి కొంతభాగమును అంగ్లమునం దనువదించి కలకత్తాయం దచ్చువేయించిరి.

౧౨—ఎస్. ఏ. లాంగ్ లోవా. ఈ ప్రెంచి విద్వాంసుడు క్రీ.శ ౧౮౪౮నుండి ౧౮౫౧వరకు ఋగ్వేదమునకు సంపూర్తిగా ఫ్రాన్సుభాషలో వ్యాఖ్యానము వ్రాసి ౪ భాగములుగ ప్రకటించెను.

౧౩—మాక్సు మిల్లరు. † వైదికమునంగు ప్రసిద్ధ విద్వాంసుడైన ఇతడు బర్నస్ శిష్యులలో నందఱ కంటె చిన్నవాడైనప్పటికిని ఆయనకు ముఖ్యశిష్యుడు. ఇతడు నాయనాని "గ్రుడ్డివాని కణ్ణు"గా "(Blind-man's Stick) విశ్వసించి సమర్థించెను. ఇతడు తన

* ఈ ఫాదరి హిందూమతము నవలంబించి యజ్ఞోపవీతమును ధరించి, పిలక నుంచి, పెండెకల్లు ధరించి, యజుర్వేద బ్రాహ్మణుడు, ఆచార్య తత్త్వ బోధనామి యను పేరుతో వ్యవహరించుచు తన యజుర్వేదసిద్ధాంతములను శిష్యులకు బోధించుచు ప్రచారము చేయసాగెను. ఆ యజుర్వేదము ప్రెంచి భాషయం దనువదించబడి నుప్రసిద్ధ విద్వాంసుడైన వాల్టాయరునకు పొందుచేరినండి ఫ్రాన్సు పంపబడెను. (౩)

† ఈయన పక్కా పరిణామవాది. ఛార్విను పరివర్తిత సంప్రదాయానువర్తి. "హిరణ్యగర్భ స్మృతు వర్తతా" అను నీ మంత్రమునగల "హిరణ్యగర్భ" శబ్దమునకు "గ్రుడ్డు" అని అర్థము వ్రాసెను. (లే).

జీవితమునందు ౫౦ సం॥ ములకు పైగా వినియోగించి యీ క్రింది గ్రంథముల సంపాదన, నిర్మాణ మొనర్చెను.

(౧) ఋగ్వేద సాయణ భాష్యము యొక్క ప్రథమసంస్కరణమును (క్రీ. శ. ౧౮౮౯ నుండి ౧౮౯౫ వరకు (౨౬ వత్సరములు) పరిశ్రమచేసి ౫ భాగములలో ౩ వేల పుటలకు పైగా ప్రకటించెను ద్వితీయ సంస్కరణమును ౧౮౯౦-౯౨లో నాలుగుభాగములుగ లంఛనమున ప్రకటించెను. ఈ ఋగ్వేదభాష్యసాహిత్యము దీనివఱకు వ్రాసికొనెను.

“శిర్మణ్య దేశ జాతేన, శ్రీ గోతీర్థ నివాసినా,
మోక్షమాలంబితేన, గ్రన్థోఽయం పరిశోధితః,

(౨) ఋగ్వేద మూలము క్రీ. శ. ౧౮౯౩ లో.

(౩) ఋగ్వేద ప్రాతిశాఖ్యము ౧౮౫౩-౬౯లో జర్మనుభాషానువాదసహితముగ.

(౪) వైదికపురాణ విజ్ఞానము

(౫) వైదిక హిమన్ (S B E. ౩౨ ఇంగ్లీషులో)

(౬) సాయణ కృతసర్వానాక్రమణి (క్రీ. శ. ౧౮౧౬ లో ఆక్స్ ఫర్డునుండి)

(౭) బృహద్రేవతా. (ఇంగ్లీషునందును వాదము) ౧౮౫౪ లో.

(౮) హివరీ ఆఫ్ ఎన్టియెంట్ సంస్కృత లిట్రేచర్. ౧౮౫౯ లో.

౧౮—రుడాల్ఫ్ రాథ్. ఈయన మాక్స్ మిల్లరు నకు సహపాఠియైనప్పటికిని సాయణుని విషయమున నితని విచారధార మాక్స్ మిల్లరుకంటే భిన్నముగ నుండెను. ఈయన సహాలోచనాత్మక వ్యాఖ్యానకైలిగి ప్రవేశించుచు “వేదార్థమును వేదముతోనే చేయవలయు”నని నిర్ణయించెను ఇది యాయన ముఖ్యనియమము. “Les von Sayana” (సాయణుని బహిష్కరించుడు)! విలక్షణ-సాయణుడొక రాజ్యమునకు ముఖ్యమంత్రి యగుటవలన కార్యవ్యవస్థపై యుండియుండవచ్చును. అందువలన మనవలె వేదాధ్యయనమునందు అధిక పరిశ్రమ చేయుట కవకాశము లభించకపోవచ్చును. ఆయనదగ్గర ఆధునిక తులనాత్మకభాషాశాస్త్రముగాని పురాణ విజ్ఞానాది సాధనములుగాని లేవనవచ్చును. కావున ఆయన భాష్యముకంటే నా భాష్యము అధిక ప్రామాణికము కాగలుగుచున్నది.

ఇతనియొక్క అర్థప్రక్రియ విల్సన్, మాక్స్ మిల్లరులు చెప్పినదానికంటే యుక్తియుక్తముగను మహర్షియాస్క. దయానందులు చెప్పినదానికి చాల దగ్గరగనున్నది. ఈజర్మను వైదికమహాధికూట తనజీవితమంతయు వైదిక సాహిత్యమునందే వినియోగించెను.

(౧) క్రీ. శ. ౧౮౫౨ నుండి ౧౮౯౩ వరకు

౨౬ సం. రములలో నీతడు వైదికశబ్దములయొక్క సంస్కృత జర్మను మహాశోకమును “సెంటు పీటర్స్ బర్గ్ డిక్షనరీ”ని నిర్మించెను. ఇది ౭ భాగములు ౧౦ వేల పుటలు గలిగియుండెను. ఇది యొక గొప్పనిఘంటువు ఇందు ప్రతిశబ్దము సంపూర్ణ వైదికసాహిత్యము నందెచ్చుపెచ్చట వియోచర్థమున ప్రయోగించబడినది తెలియజేయుటకు పరిపూర్ణప్రయత్నము చేయబడెను. దీనివల వేయియాపాయలు వేదప్రేమియు లీ గ్రంథమును, గవర్నమెంటు సంస్కృత కళాశాల కౌశ్రియందుగాని, గోకుల బృందావన గురుకులమునందుగాని చూడవచ్చును.

(౨) నిగక్షమును (క్రీ. శ. ౧౮౫౨ లో నాటించునండి ప్రకటించెను.

(౩) వైదికసాహిత్య ఇతిహాసమును, ౧౮౪౬ లో ప్రకటించెను

(౪) హిస్టరీ ఆఫ్ కలసి (క్రీ. శ. ౧౮౫౬ లో బెర్లినునుండి శాస్త్రీయ అధ్యవేద సంహితను సంపాదించునర్చెను.

౧౫—ఓటో బెహ్లెరింగ్. ఈయన జర్మను వైదిక విద్వాంసుడైన రుడాల్ఫ్ రాథ్ నకు ముఖ్యసహాయకుడు. సహాయునియైయుండెను ఉపగ్రహక్షోభము యొక్క సంపాదనయందెరువకూడ సహాయ్యుగనుగా నుండెను. ఆ వైదికశోక నిర్మాణమునందే జీవితము యొక్క బహుఅమూల్యంశమును వినియోగించెను. క్రీ. శ. ౧౮౮౯ లో చాంబోగ్యోనెవత్ బ్రాహ్మణమును ప్రకటించెను.

౧౬ ౧౭ వాల్డేలిమి. ఈయనకూడ బర్నఫోలిష్యులలో నొకడు. ఈయన ఇతని సహచరుడైన, సెంటు పీటర్సుకుతో కలసి, క్రీ. శ. ౧౮౬౦-౬౧ లో జర్మన్ డెడ్ సైన్స్ అసోసియేషన్ వైదిక కాల సమాలోచనమును ప్రకటించిరి.

౧౮—మ్యూర్. ఇతడు (క్రీ. శ. ౧౮౫౮ లో లండనునుండి “ఒరిజినల్ సంస్కృత టెక్స్ట్స్”లో కొన్ని నూతనములకు వ్యాఖ్య వ్రాసి ప్రకటించెను.

౧౯—వి బేబర్. ఈయన కూడ జర్మను విద్వాంసుడే. ఈయన క్రింది గ్రంథముల సంపాదన నిర్మాణ మొనర్చెను.

(౧) క్రీ. శ. ౧౮౪౭ లో యజుర్వేద మైత్రా యణిసంహితను సంపాదన మొనర్చెను (౨) క్రీ. శ. ౧౮౪౯-౧౮౫౩ లో బెర్లిను నుండి మహాపరభాష్య సహితముగ యజుర్వేదమును సంపాదన మొనర్చెను.

(౩) ౧౮౫౨ లో యజుర్వేదకావ్యసంహితను సంపాదన మొనర్చెను. (౪) క్రీ. శ. ౧౮౫౫ లో బెర్లినునుండి శతపథబ్రాహ్మణమును సంపాదన మొనర్చి, ౧౯౨౪ లో సాయణ, హరిస్వామి, ద్వివేద

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

గంగ మున్నగువారి టీకలను సంక్షేపముగ ప్రకాశ పఱచెను. (౫) క్రీ. శ. ౧౮౫౮ లో బెర్నేసునుండి అద్భుత బాహ్యమును జర్మనుభాషావాద సహితముగ ప్రకటించెను. (౬) క్రీ. శ. ౧౮౫౯ లో కాత్యాయన శ్రాత్రుసూత్రమును (౭) ౧౮౭౧-౭౨లో తైత్తిరీయ సంహితను, వంశ బ్రాహ్మణమును, వాజసనేయ ప్రాతిశాఖ్యమును భాగములుగ వైదికసంహితు (ఇండియన్ స్టడీసు)ను సంపాదించి మొదలెను. (౮) క్రీ. శ. ౧౮౬౨ లో వైదిక నక్షత్రజ్యోతిషమును (౯) క్రీ. శ. ౧౮౮౨ లో హిస్టరీ ఆఫ్ ఇండియన్ లిటరేచర్” ద్వితీయ సంస్కరణమును జర్మను భాషయందు ప్రకటించెను.

౨౦—భూట్టర్ ఆఫ్రేట్. ఈయన జర్మను దిగ్గజ విద్వాంసుడు. మాక్స్ ముల్లరునకు పూర్వమే సుమారు ౧౨ వత్సరములు పరిశ్రమించి రోమను లీషియందు క్రీ. శ. ౧౮౬౧-౧౮౭౨ లో మొదటి పంక్తియను (౧) ఋగ్వేదమును ప్రకటించెను దీని రెండవ సంస్కరణమును క్రీ. శ. ౧౮౭౭ లో “జాక్” నగరమునుండి ప్రకటించెను (౨) క్రీ. శ. ౧౮౭౯ లో ఐతరేయ బ్రాహ్మణమును, సాయణభాష్యముయొక్క ఉపయోగానికి సహితముగ ప్రకటించెను.

౨౧—హాగ్. ఈయన ఐతరేయ బ్రాహ్మణమును అంగ్లమునందనువదించి రెండు భాగములుగ క్రీ. శ. ౧౮౬౩ లో ప్రకటించెను.

౨౨—జి. సైమెన్స్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౪౨ లో లండనునుండి రాజానీయశాఖ సామవేద సంహిత ప్రథమ సంస్కరణమును అంగ్లానువాద సహితముగ ప్రకటించెను.

౨౩—భూట్టర్ బెస్సె. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౪౮ లో లైబజిగ్ నగరమునుండి కాథుమశాఖీయ సామ సంహితను ప్రకటించెను.

౨౪—డిబ్ల్యు. డి. హివ్లీస్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౫౬ లో రుడోల్ఫ్ థో కలసి (౧) అగర్వ వేద సంహితను జర్మను భాషయందు ప్రకాశ పఱచెను. (౨) క్రీ. శ. ౧౮౭౧-౭౨లో తైత్తిరీయ ప్రాతిశాఖ్యమును (౩) అగర్వ వేద ప్రాతిశాఖ్యమును జర్మనుభాషయందు ప్రకటించెను. (౪) క్రీ. శ. ౧౮౭౬ లో లైబజిగ్ నగరమునుండి సంస్కృత వ్యాకరణముయొక్కయు (౫) అగర్వ వేదముయొక్కయు అంగ్లానువాదమును గ్రీఫిత్ అనువాదమునకు పూర్వమే చేసెను. కాని అవి ఆయన మరణానంతరము ౧౯౦౫ లో లెక్ మెక్ ద్వారా ప్రకటించబడినవి.

౨౫—ఎ. రింజే. (ఎ. రెగ్నియర్) (Regnior) ఋగ్వేదమున మాక్స్ ముల్లరునకు సహాయకుడుగ నుండిన. ౧౮౫౬ లో ప్యారిసునుండి —

Etu de sur L' ibiome ses Vedas et les origines de Langue Sanscrite — ప్రకటించెను ఈయన సాయణపక్ష పాతియైన శ్రేణించి విద్వాంసుడు. క్రీ. శ. ౧౮౫౭ నుండి ౧౮౫౯ వరకు “ప్రాతిశాఖ్య ఋగ్వేద”మును ౩ భాగములుగ ప్రకటించెను.

౨౬—హెచ్. గాస్ మెక్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు విల్సను అంగ్లానువాదమునకు, లాంగ్ లోవా యొక్క శ్రేణించి అనువాదమునకు తరువాత సంపూర్ణ ఋగ్వేదమును పద్యరూపముగ జర్మనుభాషయందు రోమనులిపిలో క్రీ. శ. ౧౮౭౬-౭౭ లో లైబజిగ్ నగరమునుండి రెండు భాగములుగ ప్రకటించెను. ఈయన రాథ్ శిష్యుడగుటచే సాయణపక్షవలంబికాను. ౧౮౭౩—౭౫ లో ఋగ్వేద వైదికకోశమును కూడ ప్రకటించెను.

౨౭—ఎల్ఫ్ డ్ బుర్క్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౭౬ నుండి ౧౮౮౯ వరకు నీ ౧౨ సం॥రములలో జర్మనుభాషయందు సంపూర్ణ ఋగ్వేదమునకు విపుల వ్యాఖ్య వ్రాసి ౬ ఖండములుగ ప్రాగ్ నగరమునుండి ప్రకటించెను. ‘ఈ వ్యాఖ్య వ్రాయుటలో భారతీయ శైలిని కూడ ముపయోగించి మధ్యమార్గము ననుసరించెను. ఈయన ప్రాగ్ జర్మనీ యూనివర్సిటీలో సంస్కృత శాఖ ప్రొఫెసరు. ౧౮౭౮ లో వైదిక కాల విషయముపై సమాలోచనాత్మక లేఖకూడ వ్రాసెను.

౨౮—౨౯—కార్ల్ ఎఫ్ గోల్డెన్, ఎడల్ఫ్ కా యేజీ—ఈ ఇగవురు రాథ్ సిదాంతానుయాయులు. కాయేజీ “The Rigveda the oldest literature of Indians” అను గ్రంథమును క్రీ. శ. ౧౮౮౬ లో జర్మనుభాషయందు వ్రాసెను. ఇగవురు క్రీ. శ. ౧౮౭౫ లో ట్యూనింగ్ నుండి ఋగ్వేదముయొక్క ౭౦ నూక్రములను అనువదించి ప్రకటించిరి గోల్డెన్ కోన్ని నూక్రములను ౧౯౦౯ లో అనువదించెను. (౩) “వైదిక జర్మను—బ్రాహ్మణజర్మను” అను గ్రంథమును వ్రాసెను. (౪) ౧౯౧౩ లో జర్మను భాషయందు “Die Indis che Balladendi chtung” అను గ్రంథమును వ్రాసెను. ౧౯౨౩ లో ౪ మండలములను జర్మనుభాష నుండినవదించి ప్రకటించెను. ఋగ్వేదముయొక్క మహాత్మ్యపూర్వముగ కొత్త అనువాదమును పూర్తిగా ప్రకటించుటకు పూర్వమే క్రీ. శ. ౧౯౨౬ లో మరణించెను.

౩౦—ఆర్. టి. హెచ్. గ్రఫీట్. * ఈ సుప్రసిద్ధి అంగ్లేయ వైదిక విద్వాంసుడు కాశీ గవర్నమెంటు సంస్కృత కళాశాల ప్రిన్సిపాలుగా నియమించబడి తనయొక్క ౧౦—౧౫ సం॥రముల కాల

* ఈయన గర్భాదాన ప్రక్రియను, ప్రసవ విధ్యను అక్షిలముని ప్రకటించెను.

మును నాలుగు వేదములను ఆంగ్లమున పద్యములుగ అనువాదము చేయుటలో వినియోగించెను. అవి కాశీ నుండియే ప్రకటితమయ్యెను. (౧) ఋగ్వేద ఆంగ్ల పద్యానువాదము రెండు భాగములు క్రీ. శ. ౧౮౮౯-౧౮౯౨ లోను. (౨) సామవేద ఆంగ్ల పద్యానువాదమును ౧౮౯౩ లోను, (౩) అశ్వర్య వేద ఆంగ్ల పద్యానువాదమును ౧౮౯౪-౧౮౯౮ లో రెండు భాగములుగా వ్రాసెను. (౪) శుక్ల యజుర్వేద ఆంగ్ల పద్యానువాదమును ౧౮౯౯ లో ప్రకటించెను.

౩౧—వి మెకడానల్. ఈనుప్రసిద్ధ ఆంగ్లేయ వైదిక విద్వాంసుడు అనేక గ్రంథముల సంపాదన, రచన యొనర్చెను. (౧) కాత్యాయనకృత సర్వానుక్రమణీ పడే సుగటిక, వేదార్థ ప్రదీపికా సహితముగ క్రీ. శ. ౧౮౮౬ లో ఆక్స్‌ఫర్డునుండి ప్రకటించెను. (౨) శానకకృత బృహద్రథేనతో న్యాయ సంస్కరణమును ఆంగ్లభాషానువాదసహితముగ ౧౯౦౪ లో ప్రకటించెను. (౩) వైదికమతము (౪) వేస్ట్ ఇండియన్ కీఫ్‌తో కలసి ౧౯౧౨ లో రచియించెను. (౫) వైదిక వ్యాకరణమును ౧౯౧౦ లో జర్మనీనుండి ప్రకటించెను. ఇది సర్వోత్తమమైన వైదికవ్యాకరణము విద్యార్థులకుపయోగించు దీని సంస్కరణ కూడ ౧౯౧౬ లో ఆక్స్‌ఫర్డునుండి ప్రకటితమయ్యెను. (౬) వైదికపురాణ విజ్ఞానము ౧౮౯౭ లో స్టాన్‌బర్డు నుండి ప్రకటితమయ్యెను. (౭) 'వి వైదిక రీవర్' (నూక్రముల సంగ్రహము) ౧౯౧౭ లో ఆక్స్‌ఫర్డు నుండి ఇంగ్లీషులో ప్రకటించబడెను. (౮) సంస్కృత సాహిత్య ఇతిహాసము లంఘనముండి ౧౯౦౦ లో ప్రకటితమయ్యెను (౯) ఇండియన్ పాస్టు ౧౯౨౭లో ఆక్స్‌ఫర్డునుండి ప్రకటితమయ్యెను. (౧౦) 'హిమ్మన్ ఫ్రండి ఋగ్వేద' ఇంగ్లీషులో.

౩౨—మరిస్ ఫిలిప్స్. ఈయన "ది టీచింగ్స్ ఆఫ్ ది వేదాన్" "రెలిజియన్ ఆఫ్ ఇండియా" అను గ్రంథములను వ్రాసెను.

౩౩—జే. వాకర్ నాగెల్. ఈయన గాటింగ్ టుక్ నగరమునుండి జర్మనుభాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౯౬ లో మహాత్మ్యపూర్ణముగ "వైదిక వ్యాకరణము"ను వ్రాసెను.

౩౪—ఎల్. వాక్‌ఫ్రోడర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు లైబజిక్ నగరమునుండి క్రీ. శ. ౧౮౮౧—౮౬ లో మైత్రాణ్యనీ సంహితను నాలుగు భాగములుగ ప్రకటించెను. (౧) క్రీ. శ. ౧౮౮౭ లో "ఇండియన్ లిట్రేచర్ అండ్ కల్చర్"ను. (౩) ౧౯౦౦—౧౯౧౦ లో కాత్యాయన సంహితను నాలుగు భాగములుగా, (౪) ౧౯౦౮ లో "మిస్టరీయమ్ ఆండ్ ది మయిమ్స్ ఇక్ ఋగ్వేద"మును ప్రకటించెను.

౩౫—ఆర్. పిల్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు గోల్డెనర్ తో కలసి ఋగ్వేదమును బాగుగా సంస్కరించెను ఈ ఇగవులు క్రీ. శ. ౧౮౭౯ నుండి ౧౮౯౭ వరకు నీ ౧౩ సం. రములలో జర్మనుభాషయందు స్వతు గార్డు నగరమునుండి మూడు ఖంఠములుగ "వైదిక స్టడీ" అను గ్రంథమును ప్రకాశపఱచిరి; ౧౯౦౬ లో బెర్లినునుండి "ది ఇక్ డిశ్చి లిట్రేచర్" అను గ్రంథమును ప్రకటించిరి.

౩౬—హర్ ముక్ ఓల్డెబర్గు. నూతన వేదాంతమున క్రీ శంకరాచార్యులవారి నామము ప్రసిద్ధమై యున్నటులే వైదిక సాహిత్యమున జర్మనీయందు ఈ విద్వాంసుని కార్యము ప్రశంసనీయముగ నున్నది. ఈయన బెర్లినునుండి (౧) క్రీ. శ. ౧౮౮౮ లో ౫ వందల పుటలలో వైదిక ఛందాదుల వివేచనమును, (౨) ౧౮౯౪ లో బెర్లినునుండి "వైదికసర్వము"ను (౩) వైదికహిమ్స్ (ఆంగ్లమున S. B. E 46) (౪) ఋగ్వేదమునకు సంబంధించిన ౨౦ ఆఖ్యాస నూక్రములను, (౫) క్రీ శ ౧౯౦౧ నుండి ౧౯౧౨ వరకు బెర్లిను నుండి అన్వితీయ ఋగ్వేదభాష్యమును రెండు భాగములుగా, (ఇవి ఋగ్వేదముయొక్క సంపూర్ణ సర్వోత్కృష్ట భాష్యముగ నెంబబనుచున్నది) (౬) "వర్ల్డ్ వ్యూ ఆఫ్ బ్రాహ్మిస్మ" జర్మనుభాషయందు ప్రకటించెను.

౩౭—వి. హిలే బ్రాంత్. ఈ జర్మను వైదిక విద్వాంసుడు విశేష సరిశ్రమచేసి వైదికపురాణ విజ్ఞానముపై నీ క్రింది గ్రంథములను వ్రాసెను.

(౧) శాంఖ్యానున శ్రాతనూత్రము (సంపాదితము) (౨) తులనాత్మక వైదిక పురాణవిజ్ఞానమును ౩ ఖంఠములుగ బెర్లిన్ నుండి జర్మనుభాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౯౧ నుండి ౧౯౦౨ వరకును, (౩) క్రీ. శ. ౧౯౧౩ లో వైదికనూక్రములను జర్మను భాషయందనువదించి "సం హిమ్స్ ఫ్రమ్ ది ఋగ్వేద" అను శేఖతో వాషింగ్టను నుండియును ప్రకటించెను. మఱియు, వైదిక డిక్సరీ ౩ భాగములుగ ప్రకాశ పరచెను. ఈయన అపరకాల కర్మకాండ అత్యంత శక్తికనుని తెలియజేసెను.

౩౮—రెగోజిక్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౫ లో "వైదిక ఇండియా" అను గ్రంథమును లండను యందుండి వ్రాసెను.

౩౯—వార్గ. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౯ లో ప్యారిసునుండి "వైదికసర్వ ఇతిహాసము" అను గ్రంథమును. ఫ్రెంచిభాషయందు ప్రకటించెను. దీని ఆంగ్లానువాదము "The religions of India" అను పేరుతో బోస్టనునుండి ప్రకటితమయ్యెను.

౪౦—బి లిండెనర్. ఈయన చే సంపాదితమైన కాషీతీకీ బ్రాహ్మణము క్రీ శ ౧౮౮౭ లో జేనా నగరమున ముద్రితమయ్యెను. (సశేషము)

నా గ హృ ద యం

ర మ ణ శ్రీ

‘ఈ డేవర్ జేవ తెలిసిందట. గుడి గట్టిత్వములు బాగ్గమంతులు.’

ఇటికలతట్ట నెత్తికత్తుకుంటూ అంది నాగి...

కొత్తగా పనిలోకొచ్చిన దుర్గప్ప నాగికళ్లలో నాట్యమాడే అందాలు చిందరవందరగా చూస్తూ, ‘ఏ జేవత? ఎలా యెలిసింది?’ అన్నాడు.

‘పాలం గొని, గున్ని తన్నారంట! యేవో యిగ్గ రహం నాగేటికగ్గు కడ్డంబడి దుగ్గి సాగనిచ్చింది గాదంట! ఆరేత్రి ఖామంగుకల్లో గనబడి గుడి గట్టింద మండంట! నేకపోతే వొంసం నాసమైపోయి, దర్పిం గుట్టుకొంటాదని, పలుకు నెప్పించంట... ఆ యిగ్గరహం కొళ్ళగుట్టూ పాముటూ, అడమనిషి బొమ్మ ఉంది... దాన్నే నాగజేవత, నాగేటిజేవత అని కొలుపులు దీరుతున్నారు’...

నాగికళ్లలో చిన్న ఆవేశం తొణుకులాడింది! భక్తితో ఆపాదమధకం జడదరించింది!

దుర్గప్ప నమ్మలేకండా నవ్వుతూ, ‘ఆ ఖామంగు సందాలు పోగుసేశాడా! ఏవో యిగ్గరహం దొరికితే దాన్ని బట్టకొని, గుడి గట్టిందడమేటి? డబ్బున్న వాళ్లేనే యెత్తు....’

‘సందా విదాకలు పోగడినాది... పూనుకొని పని నేయి తన్నాడు దర్పిప్పెబువు...’

గుడి కడుతోన్న మేస్త్రీల కేకవిని ఉలిక్కి పడ్డారు. కిందకు దింపుకొన్న తట్ట మళ్ళీ నెత్తికత్తు కొని పరుగెత్తింది.

‘యెదవ పెపందకం! అంతా మోసం!’ అంటూ పట్టు బిగబట్టాడు దుర్గప్ప.

మళ్ళీ నాగి గున్నంకోసం వచ్చింది.

‘ఎవర్నూ మనువు నేనుకొన్నావా?’

‘ఇంకా నేను! తగినోడు తరిలి తావోడు?’ అంది దుర్గప్ప కంఠలు దిరిగిన భుజామీద చూపులు నిగి డిస్తూ.

దశసరిపాటి ఇనుపరేకుని కొలిమిలో కాల్చి వంపులుదీర్చినట్టున్న వత్తు స్సునిండా ఊపిరి పీల్చుకొని ‘నీకెవరేనా ఉన్నారా? గుడి పెక్కడున్నాడీ?’ అన్నాడు దుర్గప్ప.

‘ఎవరూ నేను. నేనూ ముసిలవ్వా. అంతా కలరాదగిలి పోనారు’

గున్నం దీకుకొని, పోతోంది.

పోయిన దిక్కునే చూస్తూ. తుళ్లప్ప ఎజో మధురభాగ గుండెలో నెరుకు తేచ్చుకొంటు న్నాడు.

నాగిలాంటి పిల్ల నే మనువు చేసుకొన్నాడు. బోలెడంత ఓలిపోసి, బాహువుల్లో చీక్కిందుకొని, వయస్సు సార్థకం చేసుకోబోయాడు. నెల్లాళ్ళు కాపరం చెయ్యకండా నే, గూడెంలో ఎవడితోనో లేచిపోయింది. అప్పట్నుంచీ వెదుకులాడుతూ ఇక్కడ పనిలోకొచ్చాడు. నాగిని చూసినప్పుట్నుంచీ, వెనకటి దానిమాట మర్చిపోవాలనిపిస్తోంది.

నాగి నిచ్చెనెక్కి ఇటికలందిస్తోంది. మేస్త్రీల పరాచికానికి సరాగాలకి సమాధానం చెప్పుతోంది. దుర్గప్ప దూరంనించి, చూపందుకొన్నాడు. అక్కణ్ణుంచి కార్తారిపడితే, అమ్మా.... ఒక్క ఉదుటన ఎగిరివెళ్ళి చేతులుకాసి, చేతుల్లో ఇరికించుకొని, గుండెలకి హత్తుకొంటు చాలిజీవితానికి!... ఊహల్లో మెరుపులు వరుస్తూ, మళ్ళీ ప్రత్యక్షమైంది!

తట్ట నేలకేసికొడుతూ మాలబడింది.

‘దొంగనాయాళ్లు! నోటికొచ్చినట్టు మాత్ర న్నారు. వాళ్ల నోట పురుగులడ...’

మేస్త్రీలని తిట్టి పోగులు పెడుతోంది!

‘ఏటి సంఘటి? అన్నాడు దుర్గప్ప మెల్లగా.

‘అయ్యో....మేస్త్రీలు ... కారుకూతలు కూర్చున్నారు.’ అంటూ కళ్ళంట నీళ్లు తిప్పుకొంటోంది....

‘నువ్వందించు. నేనెల్లా...’ అన్నాడు దుర్గప్ప. దుర్గప్పకేసి జాలిగా చూసింది కళ్ళలో కనుగుతోన్న కాంతి చెక్కిళ్ళమీదనుంచి జాలువారతోంది.

దుర్గప్ప గుండెకి ఆ మాపులు ఉప్పెన కలిగించినయ్య! అక్కణ్ణుంచి నాగి తట్ట నెత్తికెత్తుతోంటు దుర్గప్పే అందించి వచ్చాడు.

మధ్యాహ్నం వేళ ఇద్దరూ అన్నాలు ఒకేచోట కూర్చుని తిన్నారు. ‘ఈడేవో దేవ తెలిసిందంటు’ నాగి మునివాక్కులు జ్ఞాపకంలో గిలగిల్లాడుకుంటున్నయ్య! నాగి తన హృదయదేవాలయంలో దేవతలెవలీననట్టుంది! అంత అందంగా స్వాభావికంగా నవ్వుతూ ప్రేమతూ తన గుండెలో దేవాలయం కడుతోన్న నాగి.

తట్ట నెత్తికెత్తుతున్నప్పుడు కళ్ళలో ఏదో వెదికేది. దిట్టి తగిలేలా వంపులు తిరిగిన శరీరంవైపు చూసేది. ఏదో పాశునికొన్నదానిలా వెదుకులాలేది. వ్యక్తవ్యక్తంగా నవ్వేది. చిరునవ్వు పెదవుల చివర ప్రతించి పారేసి, ఏదో వేళాకోళమాడేది.

‘ఇయ్యల కూడవరొండా? అంది నాగి.

‘నేనే’

పక్కన వచ్చింది.

‘గొంతు దిగజారే, జావనాగ సంకటి నేను కొన్నావే? అని మేలమాడింది.

దుర్గప్పకి, ఆ నవ్వు, వేళాకోళం ఏదో అజ్ఞాత స్థాందర్యశక్తుల పూర్వాపరాల్ని ఉపదేశించి, బాంస వ్యానికి అట్టులు చాచాయి. అన్నం తిన్న ముంతలూ గిన్నెలూ రెండూ తనే కడిగి తెచ్చిపెట్టింది. ఆడుతూ పాడుతూ, పని చకచకలాడుతూ పూర్తి చేసేసరికి చీకటి పడబోతోంది.

మేస్త్రీలు రెండు రూపాయల నోటిచ్చి, మార్పుకోమన్నారు. నాగి దుర్గప్ప మొహంకేసి చూసింది.

దుర్గప్ప వెనకాలే నాగి బయటేరింది ఊళ్ళోకి! మెలికలు తిరుగుతో పోతున్న పాములా కాలుదారి

ఊళ్ళోకి త్రోవదీస్తోంది. దారికి సదిబారల మూరంలో ఉన్న పుట్టవైపుకి వేలెట్టి చూపిస్తూ అంది నాగి:

‘నూశావా? ఆ పుట్టనో బారెడు తాసుపామున్నాది. అదే మా పాములుమావని కాశేసి పొట్టబెట్టుకొంది! ఆడినించి, ఆ పుట్టంటే బయం నాకు!’—

పుట్టలో ఏదో కదిలినట్టునిపించింది.

బారెడు నాగు...

నాగి నున్నని భుజాలమించి కేరుతూ జారుతున్న జడవైపు చూశాడు. బారెడు నాగు.

‘బలే పాము నెవరూ సంప నేమా?’ అన్నాడు.

‘అమ్మో! దేవుణ్ణి సంపడమే!... నాగరాజు... వొంసం నాశమైపోదూ?... ఇల్లంతా పాములు పాములైపోయి, విషం కక్కి కక్కి, పగ తీసుకొంటాయి.

ఆ రోజు రేతిరికే, పాములుమావకి నాకూ పెళ్ళి గావాల... ఊరినించి కొవాల్సిన సరుకులూ గుడ్డముక్కలూ కొనుక్కుంటే వస్తన్నాడన్నమాట! సన్నగా సీకటతంది—పుట్టదరి కొచ్చేసరికి బయం బుట్టిందింట! గుసగుసలాగ బుసబుస లినిపించినాయంట! పడగెత్తి పారాడుతూ, కొరాడుతూ వస్తంటే కళ్ళు బయిల్లుగమ్మినయ్యంట... తరవాత సుమాదిప్పి పడిపోనాడు... ఆ దారి నొస్తన్నానోళ్లు ఊళ్ళోకి మోసుకొచ్చినారు. ఆకిరికి ఎఱకయ్య మంత్రం గూడా పని నేసిందిగాదు. ఎన్ని మంత్రతంత్రాలు నేసినా, నాగరాజు కాటుకి బలయిపోనాడు.’

నాగి గొంతులో తడియారి వణికిపోయింది. కళ్ళలో కమ్మతోన్న చీకట్లు కాటుకతో కరిగి చెక్కిళ్ళమీద చారలు కడుతోన్నట్టు అస్పష్టంగా చూశాడు దుర్గప్ప.

‘మనువు నేనుకొదానికెవరూ రానేదా? తరాత’

‘నన్ను నేనుకొన్నానోళ్ళని పాము కరుత్రాదని ఊళ్ళోవాళ్లు నెప్పకుంటుండేవారు. ఆణ్ణించి ఎవరూ రానేదు’—

దుర్గప్ప కళ్ళలో ఆశ్చర్యం మెరిసింది.

‘మాయమ్మ రోజూ దణ్ణం బెట్టుకొనేవంట, ఈ దారిని పోతా యీ పుట్టికి—అప్పటికింకా పిల్లలు బుట్టక, దిగులు పడుండేవంట!... పుట్టకు దణ్ణాలెట్టి

నా గ హృ ద యం

న్నాటినుంచి, ఏదో కోత్తూపిరొచ్చినట్టుండేవంట!... నన్ను గన్నాది తరాత.

‘నాగరాజు వరానబుట్టా వన్నమాట....అందుకే నీపేరు నాగి’ అన్నాడు దుర్గప్ప అప్రయత్నంగా...

‘అందుకే నాగి పేరడత!... నేను కన్ను దిరిసిన శిల్పానికి మాయమృకన్ను మూసిందంట!..... ఆజ్ఞించి మా మామమ్మ సాక్షాత్తుచింది...తల్లిని పొట్టెట్టుకొన్నావని తిడతావుంట దిప్పటిగూడా?’

‘మీ ఆయ్యోవరో నీకు తెలుసా?’ అన్నాడు దుర్గప్ప.

‘ఎవరో తెలవను.’ అంటూ సిగ్గుతో తలవంచింది.

‘ఓహో! అనుకొన్నట్టూరుకొన్నాడు దుర్గప్ప.

‘మీ మామమ్మనా నాగరాజుకి కొలుపులు దీరిసిందా?’

‘అమ్మో! కొలుపులే! అంత పెద్దేవనించూస్తది!’

‘అందుకే నిన్ను నేనుకోబోయేవాణ్ణి కాటేస్తది?’

నాగి దుర్గప్ప కళ్ళలోకి నూటిగా చూసింది. ‘నిజమేనా?’ అన్నట్టు.

కిరాణా కొట్టుదగ్గర చిల్లర మార్పుకొన్నాడు.

నాగి కావలసిన సామాను కొనుక్కుని వెళ్లిపోయింది.

దుర్గప్ప నెమ్మదిగా పాడుపడిన గుడిలోకి చేరుకొన్నాడు.

* * * *

చెట్టుకింది పక్షి దుర్గప్ప. నా అనే వాళ్లు, బంధాలూ బంధువులూ లేని ఒంటరి పక్షి. ఎక్కడికి కళ్ళినా తెక్కలు గొట్టుకొని బతకాలిందే! ఊరూరూ తిరుగుతూ ఈ నాడిక్కడి కొచ్చిపడ్డాడు. దేవతలాంటి నాగి హృదయాన్ని తియ్యని ఊషరితో పూరిస్తోంది. ఎక్కడో చిక్కని ఆనందానుభూతిని అందిస్తోంది. నాగి నాడిమాపులు ప్రతిక్షణం వెంటాడుతు నే వున్నయ్!...

నాగిని తన లోలోపల ఐక్యం చేసుకొనేందుకు ప్రయత్నిస్తూ, నిద్రాదేవి కాగిలిలో ఒరిగిపోయాడు.

చెల్లుదల్లగా వీరనలు విసురుతున్నయ్. చంద్రుడు వెన్నెల ధారపోస్తున్నాడు. చుక్కలచీరల

మేఘకాంతలు చంద్రుడితో దోబూచు లాడుకొంటున్నయ్ మిణుగురులు గుంపులు గుంపులుగా కిందికి దిగివచ్చిన నక్షత్రంశిల్పలా ఆడుకొంటూ, సంగీతం పాడుకొంటున్నాయి.

దూరంలో పద్మాకారంలో నెలుస్తోన్న గుడి, వెన్నెల పాలకి తడిసి నానిపోతోంది...దారిలో పెద్ద పుట్ట...బంగారపు పుట్ట...నాగరాజు పడగెత్తి నాగస్వరానికి మృగమోహనంగా నర్తిస్తుంటే, ఆ పడగపైన నాగి.....నాగకన్యలా ఆపురూపసౌందర్యతరంగాలు పొంగువారతోన్న సాగరంలాంటి నాగి...

పాము పడగల బుసబుసల మధ్య నాగి...

ఆ నాగిని చేతుల్లో పట్టుకొందామని ప్రయత్నిస్తోన్న తను...అందకండా ఎలాకలాకాలకో లేలిపోతోన్న నాగకన్య...సర్పాల పహారాలో నాగి పోతోన్న నాగి...

అడుగులు ముందుకు పడుతున్నయ్!...

పుట్టదగ్గర పడుతోంది...

పడగల బుసబుసలు విసవిసల సరంభం...

నాగి నెవరో అందుకు పోతున్నారు...

చేతులు చాచి కాళ్ళిందుకోబోయాడు.....

పాదాలు గడగడ వణక సాగినయ్!.....త్రాళ్ళతో కట్టి వేసినట్లు...కాళ్ళ నిండా నెత్తురు...కొన్ని వేల కాట్లు. విషవహ్ని కీలలు... నాగి ఎగిరిగిరి గుడిమీద లేలింది.

పద్మాంచలాలమీద మహాోద్యోగంతో నర్తిస్తోంది...పరుగెత్తాడు. కాళ్ళలో సత్తువ తేలిపోతోంది..

నాగి కాలుజారి అతనిచేతిలో మెత్తని మాంసం ముద్దలా, నెత్తురుగడ్డలా పడింది.

గుండెలకు హతుకొని...

కవున కేక వేశాడు...

కేకలకి చెట్టుమీద పక్షులు తెక్కలారుస్తూ ఎగిరి పోయాయి. కాళ్ళివైపు చూసుకొన్నాడు. ఒక చెప్పని నిట్టూర్పు ముఖాన్ని మేఘంలా అలుముకొంది!

కలను కన్నాడు.

భయం గుండెల్ని పిండిపాళేస్తోంది!

నాగి శక్తిలా కనిపించింది.

నాగిని చేసుకోవడమంటే మాటలా?

అంతిశక్తి నీకుందా? అన్న ప్రశ్న వేస్తోందికల..

వివో పూర్వా కరాలు స్మృతిపథంతో
తే గాయి.

తెలతెల్లగా తెల్లవారింది.

పనిలోకి బయల్దేరాడు. ఆవృత్తి కప్పజే నాగి
పనిలోకి వచ్చి సిద్ధం గావుంది. నాగిని చూసేసరికి వివో
కొద్దిపాటి భక్తి, ఆవేశం కలిగించుకోబోయాడు—

నవ్వుతూ పేలుతూ నాగి పలకరించింది, నిన్నటి
జనువు మరింత వృద్ధి చేసుకొంటూ.

‘నీతో పలకరిస్తే అపకారమేమో? నాగరా
జూడకొంటాడా?’

దుర్గప్ప జేబాకోశం చేశాడు.

‘ఇంకా నయం! పాముల్ని గానీ నేనునేనుకో
బోతన్నానా?’ అంటూ మూతి ముద్దుగా ముడుచు
కొంది!

‘ఊరికేనే అన్నానే నాగీ! యేరే బ్రెమెట్టు
కోకు’

దుర్గప్ప ఊరశింపుకి కరిగి ప్రవహించింది నాగి.
ఈ మనువుకూడా ఆ తాచుపాము మూలంగా చేడి
పోతుండేమో అనే భయం లీలగా గుండెచుట్టూ తిరగ
సాగింది.

నిన్నటిలా చనువు ప్రసరించడంలేదు దుర్గప్ప.

వివవాసన తగిలినట్టు దూరదూరంగా తప్పుకు
పోతున్నాడు. కలకలీ జీవితానికి సంబంధమేమిటి?
అంత పిరికితన మెందుకు తనలో? రకరకాలుగా
వ్యతిరేకంగా ఊహించుకొంటూ ఎడమొగం పెడ
మొగం పెట్టి పనిచేస్తున్నాడు.

మేస్త్రీలు ఎగతాళిచేస్తూ, ‘ఒకరోజుకే బెడిసి
గొట్టేసింజిటి యెవ్వారం?’ అన్నాడు దుర్గప్పని!

కాస్తంత ధైర్యం చిక్కించుకొని, ‘మూతి
ముడుచుకొన్నావే? నాగీ! నా మీద కోపమా?’—
దుర్గప్ప నాగిలో అసహనం పారదోలడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నాడు.

మొహంమీద ఎరువు చిరునవ్వు తెచ్చిపెట్టు
కుంటూ అంది. ‘నాకేం కోపం! నీ మననెవరో యిరి
పేసినట్టు, ముంగినా కూటాడకపోలే, ఎలాగుంటది
నెత్తా?’

దుర్గప్ప భావతరంగాల్లో ఒడ్డు చేరుకోనే
ప్రయత్నంలో వున్నాడు. మధ్యాహ్నం అన్నాలు

తి నేటప్పుడు తను తెచ్చుకొన్న పచ్చజేవో పెట్టబో
యింది. ఆ పచ్చజే చిత్రంగా కనిపించింది. వివవాసన
తగిలినట్టు తగిలింది వద్దని వారించాడు. మళ్ళీ కథ
మొనటికొచ్చింది.

‘సింతికాయ పచ్చజికేం?’ అంది మొహం
ముడుచుకొని...

‘అలావో తెలకాయ సింగ్గొట్టిన పచ్చజీలా వుంది
గాని, సింతికాయపచ్చజీనా లేదు...అయ్యేటి
పచ్చగా మెగస్తున్నాయ్?’ పచ్చజీవైపు చూపిస్తూ
అన్నాడు.

పకపక నవ్వింది, ‘మిఠాయి ముక్కలు మెర
వడ మేంటి?’ అంది అమాయకంగా...

దుర్గప్ప కళ్ల కెక్కినదానినా పాముల మెలి
కలే! పాము కుబుసారే! బయటికి పొడుచుకొస్తోన్న
నాలికలే! ఏ రంగుదానినా వివంలాగే! ఈ విప
రీతానికి భయపడయాడు. గుండెదిటపు కేహదశిహ
కల తన నివి భయపెట్టేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నయ్.
ఇంతటి వైపరీత్యానికి కారణం నాగికళ్లు! ఆ కళ్లలో
ప్రతిఫలిస్తోన్న జ్వాలాతరంగం...నవ్వుతూ పేలుతూ
తనచుట్టు వలయాలు తిరుగుతోన్న జ్వాలాతరంగం...

ఐనా భావోన్మాదంతో ప్రవరించకండా ఆటు
పోటుకి నిలబడి పనిచేశాడు. నాగిని చూసేసరికి పూర్తి
వివగింపు కలిగింది.

చిరుచీకటి పడింది!

పని కట్టిపెట్టి బయల్దేరాడు.

పుట్టవైపుదారి చూసేసి, అడ్డత్రోవ బయల్దేరాడు.
నాగికూడా నిశ్శబ్దంగా బయల్దేరింది అతని వెంట.
ఉన్నట్టుండి ఆకాశాన మేఘం క్రమ్ముకొంది. చీకటి
మరింత చిక్కబడింది!

దారిలో ‘దుర్గయ్యమావా!’ అంది నాగి.
గొంతు పూడిపోయింది.

కళ్లలో వివో వెల్లురు దారి చూపుతోంది!...

నేత్రాంచూల్లో కాంతు వేలాడుతోంది
భయంగా.

అనునయంగా దుర్గజ్ఞి చుట్టబెట్టుకోబోయింది.

పాము తన శరీరాన్ని చుట్టబెట్టుకొన్నట్టు అను
భూతి జొందాడు. చల్లనిగాలి విసిరింది. వచ్చని

నా గ హృ ద యం

ఊర్వులు మొగాన్ని పెదవుల్ని నరసరాల్ని ఉండే కిస్తున్నయ్!...రక్తం తరంగమయం గా ప్రవహిస్తోంది ఆపాదము ప్రకం....

‘నాగి!’

ఉండ్రేకం కేక వేసింది !

జలజల మేఘం వర్షించింది !

నాగి ఉలిక్కి పడింది.

దగ్గర్లో పాడుపడిన గుడి...

గుడిదగ్గరికి చేరుకో నేసరికి గాలివాన...

ఆ గాలిలో వానలో ఏనో రహస్య (పణ(ళ))య భయంకర సందేశం !

దట్టంగా కమ్మిన మేఘాలు వర్షిస్తున్న ధారలో తడిసిపోయారొద్దురా...వర్షలోకం లోంచి ఊడిపడ్డ మానవాతీతశక్తుల్లా ఉన్నారు !

‘నే నిక్కడే నిలబడండి’—దీపం వెలిగించి, అన్నాడు దుర్గప్ప చలికి వణికిపోతూ.

వంటిమించి వర్షచింగువులు ముత్యాలలా తూలి పడుతున్నయ్ ! నాగి ముఖంమీద ఉంగరాలు తిరిగిన ముంకురులు రింగురించున ఊసతూ ముత్యాలు రాలుస్తున్నయ్!...

‘పురుగుపుట్రా ఉండే సోట, ఇక్కడేనా నీ నిలర?’ అంది.

దుర్గప్ప కళ్ళలో తిళుకు చూశాడు. కంఠంబట్టూ తడిసి నానిపోతోన్న అందం, భుజాలకింగుగా బాహువుల్లోకి జారుతోంది!... మైకం కమ్మింది. ఏం చూస్తున్నదీ చేస్తున్నదీ అతని చైతన్యంలో లేదు.

‘అపగాధం...పొద్దుణించి, నీ కళ్ళలో మెదుల్తోన్న పాము మెలిక లేమిటి?’

లోలోపల ఘోష !

వినిపించలేదు అతని చెవులకి ! గుడ్డిదీపం ఇద్దిర్చి చూసి రహస్యం దిగమింగుతోంది !

గాలికి తెప్పతెప్పలాడిపోయి అస్తమించింది వెల్తురు. నాగి పాములా మెలికలు తిరిగిపోయింది అశనిబట్టూ పెనుగులాడుతూ, మెరుపు మెరిసింది. మేఘం అరిచింది...ఎక్కడో ప్రణయదేవాలయం వాకిళ్లు తెరుస్తున్న చప్పుళ్లు...

గంటలో విపరీత పరిణామంతో శాంతించింది ప్రకృతి. మెల్లిగా బయటకొచ్చాడు...

‘దుర్గయ్య మావా!’

హోరున సముద్రం పొంగినట్టు ఏడ్చింది అతని గుండెల్లో తలదాచుకొని...

‘ఛా... ఎందుకూ ఏమవు? నువ్వే నా మనువు. నీన్నే మనువు నేనుకొంటా!’ దుర్గప్ప మాటల్లో విశ్వాసం ఏమవుచి అరికట్టింది.

మెల్లిగా చీకట్లో దారి తడుముకొంటూ, తడుము కొంటూ సాగిపోయింది నాగి!...

గుడ్డిదీపం వెలిగింది దుర్గప్ప కళ్ళలో.

స్తంభందగ్గర ఏదో నరనర పాకినట్టుంది ! తుల్లిపడి చూశాడు. ఏం కనిపించలేదు. వట్టిభయ.

అక్కణ్ణుంచి తొచి అంపాన పెట్టనాగింది మనసు. అంత గుండెదిటవూ నీరుకారిపోయింది. ప్రాణాల్ని ఉగ్గబట్టుకొని ఊపిరి విడిచాడు. ఎండుగడ్డి మంటబెట్టాడు. చలికి వంకరదీసిన నరాలు సాగాయి. రక్తం రారవ పాటింది. మెదిడులో శిలాద్రవం కరిగింది

మంటలో జ్వాలల నాలికలమీదనాగి నృత్యం చేస్తోన్నట్టు కనిపించింది. పాములు మెలికలు తిరుగుతున్నట్టున్నయ్ కీలలు! మంట ప్రక్క నే వెలుగుతూన్నా హృదయంలో వణుకు పోలేదు. భయం పీల్చిపారేసిన పిప్పిలా ఉన్నాడు మణిషి.

నాగితో ఎంత అపచారంచేశాడు? ‘దాని ఫలితమే అనుభవిస్తున్నావ్ ! గుడ్డిదీపం మిణ్ణు మిణుకుమంటూ సాక్ష్యమిస్తోంది ! పాడుపడిన గోడలు ఛాయాచిత్రాలు తీసుకొని, తిరిగి ప్రదర్శిస్తున్నట్లుగా పించింది ! ప్రకృతిలో ఇంత విపరీత పరిణామాలు నమ్మలేకపోయాడు!...

ఏనాడూ కంటనీరు పెట్టనివాడు భయంతో ఏడ్చాడు.

‘వెంట నే పారిపో’

లోలోపల ఘోష !

నాగితో మనువో?

‘నీప్రాణంకంటె ఎక్కువా? పాము పగబట్టి కాటేస్తే?’

.....

పాముకంటుకు నురగలు గక్కుతూ, పొగలు

శేషతూ చొంగలు కారస్తోన్న మరణముఖం కనిపించింది!

* * *

‘దుర్గయ్య మావా!’

పాడుకుడి ప్రతిస్పందించింది — ‘శిథిలాల యమ్మల్లో శివుడు లేడోయి’ అని — నాగి గొంతు సుడి దిరిగిపోయింది.

అతడులేదని, ఆక్రోశించి చెబుతోంది వాతావరణం.

‘పనిలోకి గానా యెలాజేమో!’

గుడిపగ్గరికి పరుగెత్తింది. ‘ఇయ్యల పనిలేజే నాగీ! దుర్గప్ప గానా గబుళితే సెప్ప’

మేస్త్రీ అన్నాడు సున్నంకుట్ట బాగుచేస్తూ.

‘ఎవరితోనూ చెప్పడం? మొండిగోడల్లోనా? పాడుపడినగుడిలో విగ్రహంతోనా? ఎవరితోనూ చెప్పడం?...’

దుఃఖం గుండెలో దిగదొక్కుకుంటూ పుట్ట దారినిపడి పరిగెత్తింది! ఒక్కఊపున గుడిసెలో కుక్కి నెలకమంచంమీద ఎగిరిపడింది.

జారెడు నాగుతాచులాంటి జడ పడగవిప్పి బుస గొడుతున్నట్లుంది. వివవహ్నిజ్వాలల్లో పెదవులూ, ముఖం, కళ్లు తేలిపోతున్నట్లున్నాయి!

‘ఏటే నాగీ! అంతిపరీతం గా వున్నావ్?’ అని ముసలవ్వ సమాధానంకోసం ఎదురుచూసింది!

దుర్గప్ప మనువుసంగతి తడబడుతూ చెప్పేసింది.

‘ఇకేం! దగా చేశాడన్న చూట! నీడతుకు నెడంలా? కాలస్సకుతిన్నాడు’

ముసలవ్వ మెటికలు విరిచింది.

నాటినించీ, అలా బతుకుతూవచ్చింది నాగి. దిగులుగా, నీరసంగా మసిలింది. ఆదిగుల్లో నీరసం లోనే, నెల అని తేలింది. అంతులేని ఆవేదన... దుర్గప్ప తన కడుపులో చిచ్చుబెట్టి, ఎక్కడికో పారి పొయ్యాడు!...

‘ఏజకి పారిపోలేదు... దుర్గయ్యరూపం నాకడు పులో సిక్కడిపోనాడు’ అనేది ముసలమ్మతో పిచ్చిగా. పిచ్చిపిచ్చివేమాలేదేది. వాగేది. పాడేది.

‘అదుగో! దుర్గయ్యరూపం పొట్టలోంచి వత్త న్నాడు. పుట్టమీది కెక్కుతున్నాడు... పడగిప్పిన

నాగరాజు, పగబట్టిన నాగరాజు మాటేని కాటే కాడు’ —

తొమ్మిది నెలలూ కంటికితెప్పలా కాపాడు కొచ్చింది ముసలవ్వ. పదానెల పైబడుతోంటే, నాగి కడుపు పండి, శిశువును కంది. అప్పుడే కుటుంబించిన పాములాంటిబిడ్డ... చేతిలో పాములా మెలికలు తిరిగి పోతున్న బిడ్డ... తల్లి పాలు తాగడానికి బుసలు గొడు తున్న బిడ్డ...

పాములా పక్కమీదపాకిపొయ్యేవాడు పాము చారలు... పడగలా తల!... ముసలవ్వ బిడ్డణ్ణి చూసి ముగిసిపోయింది! ‘పాములూ’ అని పేరు పెట్టింది! పాము చెబుతే! ఎక్కడేబిడ్డంబిన్నా ఉలిక్కి పడే వాడు. కొడుకుని పొత్తిళ్లలో పొదుపుకుని పెంచు కొంటోంది నాగి... దిగులు మరిచిపోయింది. వంట్లో బాలింతరలి చాయ మెరుగులుదీరింది. ‘చక్కనమ్మ చిక్కినా అందమే’ అన్నట్లుంది!

ఊరంతా ఈ ‘పాముల్ని’ చూడ్డానికొచ్చారు. జాతిమత వివక్షతలేకుండా.

పూర్తిగా పాము కడుపున పుట్టినట్టున్నా డన్నారు. బుసగొట్టడం విని, గతుక్కుమన్నారు... పాము నాలికలాంటి నాలిక చూచి విన్నవోయారు... పడగలాంటి తలచూసి యుడుసుకొన్నారు! నాగిపేగు ప్రతికాశ్రవణంనంలోకి కూడా వెళ్ళిపోయింది. దానితో దిక్కులు మారోగినయ్యాయి... చునిసికి పాము పోలికల్లో, బుసల్లో బిడ్డపుట్టాడని...

నాటినుంచి, ఆపల్లెటూరు తీర్థమైపోయింది. క్రెక్కరిసిపోయింది. దారిలో పుట్ట ఆవుపాలతో తడిసి నానిపోయింది. పసుపు కుంకుమల్లో ఎఱువ్రా పసుపుల కొండలా దూరానికి కనిపించింది!

‘పాములు’ బుసవిని, నాలికలుచూచి ప్రపంచం నాగలోకంవైపు భ్రమించిపోయింది!

దూరాన పద్మాకారంలో వెలిసినగుడిలో దేవత, పుట్టవైపు ఈర్ష్యగాచూసింది! పుట్ట నానాటికి పెద్దదై పోతోంది నాగలోకమంతా భూతలంమీద మొలుస్తూందా అన్నట్లు!... ఈ వేడుకలూ, తీర్థప్రవా, ప్రచారం అంతా నెల్లళ్ళలో పొంకులా అణిగి పోయింది.

ఈ పొంకులో నెనా దుర్గప్ప ఎక్కడైనా తేలి కనిపిస్తాడేమో అని చూసింది. కళ్లు ప్రతిఘటించలేక

నా గ హృ ద యం

పాయ్యాయి. తీరని ఆశమాత్రం మిగిలింది!...ఆఆశతో ఎప్పుటికైనా కొడుకుకోసమైనా రాకపోతాడా? అని బతుకుతోంది నాగి!

కాలం గిరగిర తిరిగి యేడాది దాటింది.

‘పాములు’ పాకిపోతున్నాడు ఎక్కడికికైనా సరే!...

ఒకసోజున ఎవరో వింతవ్యక్తి పాముల్ని బయటించి లోపలికి తీసుకొచ్చి, ‘బంజికిందబడి నెత్తురై పోవలసింది బిడ్డ...బయటికి రానీ మోకంజీ’ అని నాగి కప్పజెప్పాడు.

జీబురుగెడ్డం... పెద్దబూచి లావున్నాడు..... ముఖం నిండాగాట్లు, ముర్రీ మాలిన్యం వంటినిండా.... చూడ్డానికి వింత, గోత...కళ్లలో అసహ్యం...

నాగి ఏవగింపుగా చూసింది...ఆబూచి తాలూకు వంటిమీద మాలిన్యం బిడ్డకంటుకొందేమో అని తల్లి తల్లి డిల్లిపోయింది.

‘ఎవగుబాబూ నువ్వు?’

ఆవిడ కళ్ళలో ప్రశ్న.

‘నువ్వు నన్నెరుగుదువనుకొంటున్నావా?’

అని తిరిగి ప్రశ్న.

‘ఎక్కడో ఏవో అనుబంధం అనుకొంటా’

విసిగిపోతోన్న ఆకళ్ళు.

‘నీకు బాగా జ్ఞాపకమేనా? సర్తించావా?’

విసిగిపోతోన్న ఆకళ్ళు తెప్పతెప్పలు భూతకాలాన్ని చప్పుడుచేస్తున్నట్లున్నయ్...

వింతవ్యక్తి బయటికొచ్చేశాడు.

నాగి శుక్కుంట్లోనించి తొంగి చూసింది.

పాడుగుడివైపు నడక సాగిస్తూన్న వింతవ్యక్తి...

నాగి కళ్ళు ఏవో పూర్వాన్ని దృశ్యీకరించుకొంటున్నయ్!

చిరుచీకటి పడుతోన్నప్పుడే నాగి కొత్తక్కడికో ప్రయాణం తలపెట్టాయి. ముసలవ్యక్తి చెప్పకండా, పాముల్ని చంక నేసుకొని బయల్దేరింది.

ఎనాడో చూసినగుడి!...ఎవరో ఉన్న అలికిడి...అడుగుల సవ్యడికి, లోపల్నించి కేక.

‘ఎవరూ వస్తా?’

నాగి చప్పుడు చెయ్యకండా లోపలికి తొంగి చూసింది. పాములు కళ్ళు మిటకరించుకొని, నాలిక

వెళ్ళబెట్టి చూశాడు. పాముల్ని నేలమీద వదిలింది నాగి స్థంభం పక్కనుంచి చరచర పాకుతూ, బుస గొడుతూ వెళ్ళాడు.

వింతవ్యక్తి నిజంగా పామునే అనుకోవాలి! ‘పాము...పాము...’ అని కేకవేశాడు కళ్ళు మూసుకొని కిటికీ ఎక్కి కూచున్నాడు.

నాగి కళ్ళమందు కనిపించింది!

‘నువ్వా?’ అన్నాడు అప్రమత్తంగా. పాముల్ని చేతిలోకి తీసుకొంది మెలికలు తిరిగిపోతున్నాడు. భయంతో వణికిపోతున్నాడు.

‘పాము...పామునుకొన్నాను’

‘పావంటే అంత భయమే?’ అంది నాగి రెట్టించి.

‘సిన్నప్పట్నుంచీ భయమే!’ అన్నాడు తడబడుతూ.

‘సిన్నప్పట్నుంచీనా? మద్దెనించా? నువ్వెవరివో? తెలిసిందా?’

నేనెవరో నాకు తెలీకండా ఉంటుందా? నిన్ను మాత్రం పొద్దుట కుర్రాణ్ణిప్పజేప్పేటప్పుడు చూశాను. నేను అడుక్కుని తిని బతికేవోణ్ణి! నాదగ్గరేవుంది? ఎందుకొచ్చావు ఇక్కడికి?’

‘రెండేళ్ళ క్రితం ఇక్కడే. జరిగిందో జ్ఞాపకం నేనూ నీకు? నిన్ను పసిగట్టే యెంటబడ్డాను. యేసం మారినా గొంతుమారండీ! వందమందిలోఉన్నా నీ గొంతు సిటిక్కిన పసిగడతా! ఈ పాముల్ని నూగు...ఈడు తిండిరిలేని బిడ్డ...దిక్కులేని బిడ్డ...నా మానాన నన్నొదిలేసి, పారిపోనాడు తండ్రి. ఈబిడ్డకోసం బతికాను...నాగరాజు వారాన పామైపుట్టింది బిడ్డ...ఈణ్ణి నూడ్డానికి పెసంచం ఇరగబడి వచ్చింది. అప్పుడేనా తిండిరిసని సిప్పుకొంటా వల్తాడేమో అని నూశాను. ఎవ్వరూరాంకే?...ఈపాద్దు నూశాను...నమ్మ నేకపామ్యాను. మనిసి మారినా నూపు మారదు గందా! గొంతు మారదుగందా!...యెయ్యిమందిలో ఉన్నా ఇట్టే పసిగట్టాల్సిన నూపూ, గొంతు! నాగి గొంతు పూడిపోయింది.

మొహంలో మాలిన్యం కరుగుతోన్నట్లుంది ఆ వ్యక్తికి. కళ్ళలో ఏవో మెరుపు మెరుస్తోన్నట్లుంది! అతని మొద్దువారిస జాలిలేని పెసపులు, పొగ

చూరిన గోడలాంటి పెనవులు, గతాన్ని బలవంతంగా చప్పరిస్తున్నట్లున్నయ్!

‘నాగీ’ అన్నశబ్దం పాడుపడిన నేవాలయం గోడల్ని కూల్చి పాడేసింది. రెండేళ్లక్రితం వేసిన కేక ఇప్పుడు వినిపించినట్లుంది! ఈరెండు సంవత్సరాల దీర్ఘకాలం గ్రక్కడిలిపోయినట్లుంది! నాటి నుంచి నేటివరకు, ‘నాగీ’ అన్న దీర్ఘక్షరాల్ని సాగదీసి అతికినట్లుంది!

‘నాగి నాడేవత ఆ డేవతికి గ్రోహం నేశాను— పాముకొటుకి భయపడి’—అన్నాడు ఆచిత్రవ్యక్తి.

నాగికళ్లలో నీరు గుక్కుకొంటూ నిలిచి పోయింది. నోట్లొంచి, ఆవేశం అంతరించింది ఏనాటి నించీ కాపాడుకొస్తోందో జవనత్వం ఒక్క ఉడుటున కూలబడిపోయింది. పాములు వింతవ్యక్తికేసి చూస్తూ, బుసగొడుతున్నాడు.

‘ఈడే నీకొడుకు’

‘నాకొడుకా’ అన్నాడు. ఆశ్చర్యంతో పెనవేసుకొన్నాడు పాముల్ని.

‘నిజంగా పామేనే నాగీ! పామంటే ఎంత భయపడేవాడో, అగోజున, పాములు నాకళ్లలో మెలికలు తిరిగిపోయాయంటే నమ్ము... కివరికి నాభయం భయంనాగ నీకడుపున పడ్డది’

అలా ఎంతసేపు గడిచిపోయిందో, మానంగా భావగర్భితంగా, నాగికి అంతుపట్టలేదు!

నాగిలేచి, ‘యెల్లాను’ అని నెలవు తీసుకొంది.

పాముల్ని ముద్దులాడియిచ్చేశాడు.

‘నేనొచ్చి దిగబెట్టనా?’ అన్నాడు.

‘వద్దులే! ఎవరేనే నూస్తే బాగోదు’ అంటూ దారితీసింది.

విదారిని పోతోందో తనకే తెలియలేదు. చుట్టూ నల్లగా మాడిపోయి ప్రవహిస్తున్న చీకటి. భయం గుండెల్ని పిండిపారేస్తోంది. రోజూ నడిచేదాచే! ఐతే నేం?... ఏదో అనూహ్యమైన భీతి... గజగజ వణికిపోయింది. పాములు బుసలు గొడుతున్నాడు. అల్లంత దూరంలో చిన్న కొండలాంటి పుట్ట... పుట్టలో ఏదో కదిలింది. కాంతివాకలా నెత్తురు జలజల కురుస్తోంది పుట్టమీద. నాగి చేతులెత్తిననుస్కరించింది. పాములు ఇంకి జారిపోయాడు. భక్తిలో ఆవేశంలా తూగిపోయింది. పాములింకా చేతిలోనే

ఉన్నాడనే భ్రమలో వుంది! పాములు మెల్లగా నల్లగా సాగిపోయాడు ఎక్కడికో అవిదాడి పసి పాపకే అంతుపట్టదు! చైతన్యంతో చేతులో నడుము దగ్గర చూసుకొంది. ఏంవుంది? శూన్యం... కవున కేక వేసింది ... ఎలుగెత్తి పిలిచింది. పుట్టలోంచి పాములు మిమిలతోంగి మాళాయి. జలజల కదిలాయి. పాములా పుట్టలోకి సాగిపోతున్న పాప... ఏదో బారెడు పదార్థం కట్టుబెట్టు క్రమిస్తూ, నక్షత్రాల వెలుగులో, ‘పాములు’ కాళ్లని చుట్టుబెట్టుకొని, పెనవుల్ని ముద్దుబెట్టుకొంది—

ఒక్క ఉడుటున నాగి పరిగెత్తుకెళ్లింది.

‘పాములు’ బుసకొడుతూ వున్నాడు జోగుతూ వున్నాడు. నరగలు గక్కుతూ పొగలు రెగుతూ యమయాతన కళ్లలో ప్రతిఫలిస్తున్నాడు. ఆచీకటిలో, గుడివెల్లుగులో. ‘ఎంత అన్యాయం?... ఎంతగోరం!...’ ప్రకృతి ఘోషించింది నాగి గోంతులోంచి...

‘పసిపాపే, నీ ఆకలికి దొరికిందా నాగరాజా! వయస్సులో పాంసులువారుతూ, జలజల రక్తంతో సంగీతంపాడే నరాల్ని విష కలుషితంచేసి, నావకుస్సు మీద పడి నాట్యమాడలేక పోయావా? నాశరీరాన్ని పెనవేసుకొని, చిత్రమొచ్చిన చోట కొటువేసి ముద్దులాడలేక పోయావా?’... అని...

నాగి చింతిచెట్టు కిందకి ఆ ప్రాణంలేని కటెతో చేరుకొంది. తెల్లవారులూ కన్నీళ్లు ప్రవహించింది. చివరికి స్వప్నహతస్పి పడిపోయింది.

గుడిగంటలు మోగుతున్నయ్!

సోమ్యుసిలి పడిపోయిన నాగి గుండెలో ఘంటానినాదం ఏలోకంనించో మేల్కొల్పింది! పరుగు పరుగున ఆసల్లని వివచనమొకీలాతిప్రమేన పాముల్ని చేతిలో ఇరికించుకొని, దేవాలయం ముందు వారి పోయింది!

పూజారి అడ్డగించాడు.

‘ఈగుడి నేనే గట్టాను!... గుళ్లో డేవతని నేనే ముందు నూశాను. ఇందులో అడుగెట్టడానికి నాకర్హత లేదా? ఇదేం నాయం చేవుడా?... నేను గడితే పనికొచ్చిన గుడిలో నన్నడుగెట్టనీరూ?’ అని నాగి మెల్లమీద పడి ఆక్రోశించింది.

గుడిలోంచి దుర్గవ్వ బయటి కొస్తున్నాడు. నాగిని చూసి గతుక్కుమని పోయాడు.

చేతిలో విషంతో మాడిపోయిన నల్లనిపాముల్ని చూసి బిత్తరపోయాడు. ‘దురగయ్య మావా!’ అంటూ నాగి అతిని కాళ్లముందు పాముల్ని కన్నీటితో అభిషేకిస్తూ వారి పోయింది.

గుడిగంటలు ఘటఘట మోగాయి!

సత్తిపెళ్లి

శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు

ఏ కాంకి క

* * బీదవాని యిల్లు; విరిగిపోయిన కుర్చీలు; పాతబల్ల; మాసినబట్టలు వగైరా. సుబ్బయ్య, సత్యవతి; జిట్టబొచ్చు, నిక్కరు, చారల బసీ నుతో సుబ్బయ్య మొరటుగా కనిపించుతూ వుంటాడు.

సత్య : ఎన్నిసార్లు చెప్పేదినాన్నా నీతో! చెప్పి చెప్పి నోరు నొప్పిపుడుతోంది

సుబ్బ : (పరధ్యావంగా వున్నవాడల్లా కూతురుకేసి తిరిగి) ఏండది సతీ! మల్లా నెప్పు. నోట్లో గొణుకుకోకపోతే గట్టిగా ఎడవరాదూ?

సత్య : ఏమిటి నాన్నా! ఎప్పుడూ కనుగుంటావు. మంచి చెబుతున్నా అంతే.

సుబ్బ : కనుగుకోకపోతే బతిమాలుకోమంటావా ఏంటి? నువ్వేమైనా కలకలేరువా?

సత్య : కలకలేరుకాదు. ఉప్పులేరు కాదు.

సుబ్బ : మరీ? —

సత్య : అనుకో! అట్లా గడిమాయిస్తే నేను చెప్పేది లేదు బాబు. అమ్మ పోయినప్పటినుంచీ యిట్లాగే వేపుకుంటున్నావు (కంట తడి పెట్టుకొనును.)

సుబ్బ : ఈ ఆహంగలతో వచ్చిన సావేయిది. గట్టిగా పలుకాడితే యిట్టే విడుతారు. (మెత్తబడి గొంతుక తగ్గించి) అయితే నువ్వు నెప్పే దేటో గబుక్కున నెప్పెయ్య

సత్య : రంగయ్యమావయ్య నీతో చెప్పుచున్నాడు...

సుబ్బ : ఏమని?.....తనకివ్వాలన్న ఎత్తైనాజేలు పంపించునా?

సత్య : నాజేలుకాదు, వగలూకాదు.

సుబ్బ : మరేటి?

సత్య : ఇవాళ పెళ్ళికొడుకు చూసుకోడానికి వస్తాడుట. నిన్ను మంచిబట్టలు కట్టుకుని సిద్ధంగా వుండమన్నాడు.

సుబ్బ : ఎవడా పెళ్ళి కొడుకూ, మనవుకొడుకూను! ఎడమంచి వత్తున్నాడాడు?

సత్య : అదిగో! అట్లా బండ్లమంటలు మాట్లాడొద్దని కూడా మావయ్య చెప్పుచున్నాను.

సుబ్బ : మరి మీ మాట నేనెమాటలు మాట్లాడతాడా యేం? “వాక్కి తీర్చలేకేం యింకా” అని నిలేసే అగినప్పుడు నూడాలి ఆడి మాటవరస. మిరపకాయ నమిలినట్టుంటదిలే!

సత్య : నామాట వినిపించుకో నాన్నా! మావయ్య చెప్పుచున్నంతా చెప్పేయ్యి.

సుబ్బ : నెప్పేదేటో గబుక్కున నెప్పెయ్య. నెవి కోసిన మేకలా అరుతున్నావు.

సత్య : నీళ్లు పోసుకుని, మంచిబట్టలు కట్టుకుని నిన్ను సిద్ధంగా వుండమన్నాడు. కాఫీ, ఉప్పు తయారుచేసి నిన్ను సిద్ధంగా వుండమన్నాడు. తను యిప్పుడే వస్తానన్నాడు.

సుబ్బ : పెళ్ళి కొడుకు నా బట్టలు చూసి పెల్లిచేసుకుంటాడా ఏటి? ఆడికి కావల్సింది పిల్లేగా? నేనెట్లా వుంటే ఆడికేం?

సత్య : పెళ్ళికొడుకు నీ బట్టలు చూసి పెళ్ళి చేసి కొడులే. కాని నీ మాటలు వింటే నెనక్క తిరిగి పారిపోతాడు

సుబ్బ : (కోపంగా లేచి) ఎవడా యెడన నా కొంక చెట్టేది, అట్లాటే సమ్మంపం పోవాల్సిందే.

సత్య : నీకు శుభం, అశుభం, మంచిచెడ్డా తెలియవు నాన్నా. నోటికిఎంతోస్తే అంతవాగులావు.

సుబ్బ : నాకు కిరెక్కులేనా, నేను మనిసిని కాను.

- సత్య : మావయ్య వచ్చే వేళవుతోంది. చెప్పినట్లు చేస్తావా?
- సుబ్బ : మీ మావ పెప్పినట్లు నేను పెయ్యం ఎంగుకు? అయినా మావ తెచ్చే సమయం నీ కెండుకే సతీ నీకు మా రాజులాంటి సమృద్ధిం నేను తెస్తాలే.
- సత్య : ఆ! తెచ్చావులే! “నెట్టులాగ ఎదిగిన కూతురుకు పెళ్ళి చెయ్యకుండా సుబ్బయ్య కులా సాగా కూర్చుంటున్నాడు” అంటూ మన వాడకట్టంతా నిన్ను, నన్ను నానా మాటలు అంటుంటే నీకు చీమ కుట్టివట్టయినా వుందీ? వాళ్ళ మాటలు విసలేక నా మన సెంత బాధపడుతోందో నువ్వెప్పుడయినా గ్రహించావా? నీగొడవే నీది. ఇంటి సంగతి పట్టించుకుంటేనా? అమ్మ బతికి వుంటే ఇట్లా వూరుకోనిచ్చేదా? ఈపాటికి పెళ్ళిచేసి అత్తారింటకి పంపించి వుండేది.
- సుబ్బ : నేను మటుకు వూరుకున్నా నేమిటి సతీ. మా పెద్దత్త కొడుకును తెస్తే వద్దు పొమ్మన్నావు. నేనొప్పుకోను మొర్రో అన్నావు.
- సత్య : మీ పెద్దత్త కొడుకు నా కంటే 20 ఏళ్లు పెద్ద. పైగా రెండో పెళ్ళివాడు. పెళ్ళి అయి కొలువం చేస్తున్న నా అంత కూతురు అతన్ని ఎల్లా చేసుకునేది?
- సుబ్బ : అయితే ఏం తక్కువా అంటా? నాల్గైకరాల మాగాణి వుంది. పైగా యిస్కూలు మాటలు పనిసేస్తున్నాడు. కట్టం కొనీ కూడా అక్కలేనివాడు. మరి యిన్నావూ?
- సత్య : రెండో పెళ్ళి సంబంధం నాకొద్దు బాబు!
- సుబ్బ : దాంతో నాకు రేచిక్క విసుకొచ్చింది. తండ్రిమాట యినని కూతురు సంగతి నాకెందుకు. నాకేం పట్టింది. ఇక సమృద్ధిం దాలు ఎతకడం మానేశా.
- సత్య : అయిం నేదో అయిపోయింది. ఇంకమావయ్య వూరుకున్నాడు... అనుగో మావయ్య వస్తున్నాడు. జాగ్రత్తగా చూట్లాడు మావయ్యతో...రా! మావయ్యా!
- [ప్రవేశం రంగారావు. బుర్రమీసాలు, చెవికి దుడ్డులూ వుంటాయి.]
- సుబ్బ : రావయ్యా బావయ్యా రా! మా సతీ నీమాటే సెబుతోంది యిందాకటి నుంచీ.
- రంగ : ఏమే సత్యం! నేను చెప్పుచున్నమాటలు అన్నీ మీ అయ్యతో చెప్పేవా?
- సత్య : ఇదాకటినుంచీ చెబుతుంటే. రాద్ధాంతం సిద్ధాంతం చేస్తున్నాడు.
- రంగ : “అమ్మ పెట్టనూ పెట్టను, అడుక్కుతినా నివ్వను” అట్లా వుంది మీ నాన్న సంగతి.
- సుబ్బ : మహా తెచ్చావులేవోయ్ మనువులు మద్రెస మేవమామకు కావలసినచ్చింది దానిసంగతి. ఇంత గొడవెందుకు, నువ్వే నేనుకోకపోయావ్?
- రంగ : నేను వయసులో వుంటేనా, తప్పుకుండా చేసుకునేవాడినే ఈ రత్నాన్ని. విసుంటావే సత్యం?
- సత్య : అబ్బ వూరుకోమావయ్యా, వేళాకోళాలు.
- సుబ్బ : కబుర్ల కేంటిలే! కట్టండిట్టం గా లాగకుండా నేనుకు నేనాడినే ఏంటి దాన్ని.
- రంగ : కట్నం వుచ్చుకోని పెళ్ళికొడుకు నే సంపాదించాలే.
- సుబ్బ : ఇంత కష్టమూ వూరికేపడతావా రంగయ్యా? ఏదో వుందిలే ఎవ్వారం.
- సత్య : ఊరుకో నాన్నా! మామయ్య కేమొచ్చింది యిందులో డబ్బు ఖర్చు తప్ప.
- రంగ : ప్రతిదానికి నే నేదో స్వలాభం చూచుకోండి ఏపని చేయననుకుంటావు నువ్వు, అంటేనా?
- సత్య : ఊరుకో మావయ్యా, నాన్నమాటల కేమిటి. ఎప్పుడూ అట్లాగే అర్థం లేకుండా మాట్లాడుతూ వుంటాడు.
- రంగ : లేకపోలే ఏమిటి? ఒక్కగా నొక్క పిల్ల, తల్లి లేనిదిడ్డ, ఈజేరిన ఆడకూతురు. దానికి పెళ్ళిచేసి ఒక యింటిదానిని చేయకుండా, డబ్బులేదని, కట్నం యిచ్చుకోలేనని నిన్ను మీ అయ్య రొప్పు పెడుంటే, చూస్తూ వూరు

సత్తి పెళ్లి

- కోలేక నేను నీ పెళ్లికి పూనుకుంటే, నా కొచ్చే పాడాయది?
- సత్య : ఊరుకో మావయ్యా! ఏమీ కష్టపెట్టుకోకు. నాన్న తీరు అందరికీ తెలిసిందేగా. అమ్మ పోయినప్పటినుంచీ అజ్జీమిటో చిత్రంగా యిట్లా చూరిపోయాడు.
- సుబ్బ : నిన్ను నేనేమీ అణటం లేదులే రంగయ్య బావయ్యా. సమ్మందంసంగతి ఏమిటో చెప్పు.
- రంగ : చక్కటి సంబంధం తెచ్చేగా. ఇప్పుడేవస్తున్నాడు ఆ పెళ్లికొడుకు పెళ్ళి మాపులకు.
- సుబ్బ : పెళ్లికొడుకు ఎవరూ అంటా?
- రంగ : వస్తున్నాడుగా, చూద్దువుగాని.
- సుబ్బ : అదుగదుగో నీ దాపరికం మాటలు మానేవు కాదు. పెళ్లికొడుకు యివరాలా నెప్పయంటే నీలుగుతా వెండుకు.
- రంగ : తొందరపడకు సుబ్బయ్యా, తొందరపడకు. మంచి బుద్ధిమంతుడిని, ఉద్యోగస్థుడిని గంగి గోవులాంటివాడిని వెదికి తెచ్చానుగా.
- సుబ్బ : ఆరి థేస్ ! భలేవోడి నే సంపాదించావన్న మాట. ఇంకేం ! పాలు పితుక్కొవచ్చు.
- సత్య : ఏమిటి నాన్నా; ఇదంతా నీకు వేళాకోళంగా వుంది. మావయ్య మనకోసం ఎంత కష్టపడుతున్నాడో నీకు తెలియటం లేదు.
- రంగ : మీనాన్న నాతో వెటకారంగా మాటాడకుండా వున్నది ఎప్పుడు చెప్పజే సత్యం.
- సుబ్బ : ఉండవయ్యా బావయ్యా! అంత హైకలాస్ సమ్మందం తెచ్చేవంటే నామలే పోయింది. ఏవో అనేకా. ఊ! చెప్పు యింకా.
- రంగ : సత్యం! నువ్వు లోపలికిపోయి కాఫీ పలహారల సంగతి చూచుకో. అతను వచ్చే వేళవు తోంది. అప్పుడు ఆలస్యం చేస్తే బాగుండు.
- [సత్యనతి లోపలికి వెళుతుంది]
- సుబ్బ : పర్వాలేదు లేవయ్యా ఆలస్యమయినా వచ్చి నోడు తినకుండా ఎలాజేమిటి. సరే! పెళ్లికొడుకు సంగతి చెప్పు. బుద్ధిమంతుడు గేద, కాదు ఆవులాంటివోడు. ఊ! ఇంకా.
- రంగ : బుద్ధిమంతుడు చదువుకున్నవాడు. స్కూలు ట్రైనలు ప్యాసయినవాడు. యువకుడు.
- సుబ్బ : బలే! బలే! కానావుంటే కత.
- రంగ : కవికూడాను.
- సుబ్బ : కనేంటి?
- రంగ : మాట అర్థం కాకపోలే పూరుకో. కవంటే, కథలు పాటలు పద్యాలు రాసేవాడు.
- సుబ్బ : మరిగయితే, కామమృకతరాసింది యాజేనా?
- రంగ : చప్! బుద్ధితక్కువగా మాట్లాడకు. అతను చాల చక్కకా పాటలు పాడుతాడు. మొన్న మనవూరి స్కూలు వార్షికోత్సవంలో ఎంత చక్కగా పాడేడనుకున్నావు పాటలు.
- సుబ్బ : నన్నుకూడా పిలవకపోయావ్ ? వచ్చి నీ వోడిని.
- రంగ : ఆపాటలు అర్థంకావులే నీకు. సారాసీపా పాట, పచ్చబొట్టపాట అనుకున్నావా ఏమిటి పాడింది.
- సుబ్బ : అయితే గుమ్ గుమాగుమ్ పాటలు యీడు పాడలేదూ? ఓస్ యింతేనా.
- రంగ : నీఅల్లుడయ్యాక నేర్చుకున్నావుగానిలే.
- సుబ్బ : సరేలే! ఆడుచేనే ఉద్యోగం ఏమిటి?
- రంగ : రాజాలాంటి ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. నెలకు 60 రూపాయలు సంపాదించు కొంటున్నాడు.
- సుబ్బ : ఎక్కడ?
- రంగ : ఇక్కడే మనవూళ్ళోనే మందులషాపులో.
- సుబ్బ : నెప్పేవుకాదు! అందుకనే నేనేంటి, వారం రోజులనుంచీ ఆమంగులబజారులో కాలు కాలినపిల్లిలాగ తిరుగుతున్నావు మీయింట్లో ఎవరికో రోగమొచ్చిందిమకున్నా.
- రంగ : ఛీ! నోరు మూసుకో. అశుభం మాటలూ నువ్వును.
- సుబ్బ : మందులషాపులో నాకు తెలియని మనిషి ఎవడంటా?
- రంగ : కొత్తిగా రాలా? కాంపాండు. వెనుక గదిలోవుండి మందులు కలిపి యిస్తుంటాడు.

సుబ్బ : అరకులు కలిపిన్నే ఆడా? తు! ఆడంగి మొగం ఆడూనూ. గిరజాలూ పేడిమూతి, కళ్ళకోడు. ఆడంగిమంటూ ఆడూను.

రంగ : నోటికి వచ్చినట్లుగా పిచ్చివాడుగా నాగకు. ఇంతమంచి సంబంధం వస్తన్నావంటే ఇంక జన్మజన్మలకు యిటువంటిది దొరకను.

సుబ్బ : నాకెంగువలే! పీటలమీద ఆడిపక్కన నేను కూకుంటేగా. అయితే యీ అరకులు కలిపేవాడి పేరంటి?

రంగ : రజనీకాంతకూర్.

సుబ్బ : ఓరయ్యో! పేగు కూడా మాపొడుగు వుంటే.

రంగ : కవులపేర్లు అట్లాగే వుంటాయిలే.

సుబ్బ : అదిగదీ! (నేళ్లు లెక్కపెడుతూ) బుద్ధి మంతుడు. గేద...కాదు! కాదు! ఆవులంటి వోడు. చిగువుకున్నవోడు. పాటలు పాడే వోడు. బారెడు పేరు గలవోడు...మరి కట్టం లేకుండా మాసత్తిని పెళ్లి చేసుకోడానికి ఎట్లా తయారయ్యాడంటా? భలే సిత్రం గా వుండేయిది. మాసత్తి ఆడిశ్లకు రంధ్రాల గ కనబడ్డదాయేంటి? లేకపోతే...లేకపోతే... ఏమైనా...వంకలు...

రంగ : ఛీ! వూహకో! లక్షణమైన సంబంధం కాక పోతే నేను తెస్తానా ఏమిటి?

సుబ్బ : అయితే మరి ఎందుకు సిద్ధమయ్యాడంట? అజ్ఞానాకు పట్టుకుంది.

రంగ : కవులసంగతి నీకు తెలియదులే! వాళ్లకు కొవలసింది కట్నాలుకొను, కాంతిలు. వాళ్ల ఊహలకు సచ్చినిపిల్ల దొరికిందంటే తక్కి మని పెళ్లికి తయారవుతాడు. తెలిసిందా?

సుబ్బ : మరి యీ రజనీకుమారుడు గారు మాసత్తిని నూసుకోకుండా పెళ్లికి ఎట్లా తయారయ్యాడు?

రంగ : మందులు కొనడానికి పావుకు వెడితే ఒకటి రెండుసార్లు మాకాడుట.

సుబ్బ : సరే! అప్పుడు మాకాడుగదా, మల్లీ ఇప్పుడు మాపులెంగుకు, చక్కాబిక్కి పెళ్లి నేనుకోక.

రంగ : అప్పుడు సరిగా చూడలేదుట. అయినా పెళ్లి కొడుకు చూపులకు రావడం, పిల్ల చేత

పాటలు పాడించటం ఇవన్నీ లాంఛనమని తెలియదూ నీకు.

సుబ్బ : అయితే రజనీఅయ్యో కేంపని?

రంగ : అయ్యో లేదు. అమ్మ లేదు. మేనమామ వున్నాడు. మున్నెముపని చేస్తున్నాడు. కాదు. నౌకర్లు, ఓ! బలేహోదాగా వుండితే ఆయన ఉద్యోగం.

సుబ్బ : మనసుకు వెట్టోవోడు, పాలేళ్లు వుంటారు కాని, నౌకర్లు, కొర్లు ఎందుకుంటాయయ్యో బావా?

రంగ : అబ్బ! పల్లెటూరిమున్నెము కొడియ్యో బాబూ! నీసంతా అడవి పేళం; కొర్లు ముస సయి అంటే జడ్డి అన్నమాట.

సుబ్బ : అదిగదీ! అట్లా సెప్ప. మామ మున్నబీ అయితే, అల్లుడు అరకులు కలిపిస్తుంటాడా! భేస్! మరి అల్లుడికి పొం పుట్టా ఏమైనా వున్నాయా?

రంగ : పొలం, స్థలం, యిల్లు, రొక్కం యివేమీ లేవు. మంచి ఉద్యోగం. మంచి సుఖాలు వున్నాయి. ఇంకం కావాలి?

సుబ్బ : అయితే మామకు తగ్గ అల్లుడొస్తున్నాడన్న మాట. (నవ్వుతాడు)

రంగ : నవ్వు ఆపేసి, స్నానం చేసి సంచే చొక్కా కట్టుకుని రా. (నాచి చూచుకుని) అప్పుడే తొమ్మిదివృత్తుంది. ఈపాటికి అతను బయలు దేరే ఉంటాడు.

సుబ్బ : రానియ్యి.

రంగ : నవ్వు సిద్ధం కావయ్యి.

సుబ్బ : సిద్ధం గానే ఉన్నానుగా.

రంగ : ఆ నిక్కరూ, అబనీనూ, అడుబ్బు జాట్లూ చూశాడంటే ఎవరో నౌకరసుకుంటాడు నిన్ను.

సుబ్బ : (కోపంగా నిబికి) నౌకరసుకుంటాడూ! అనుకోటానికి ఎన్ని గుండెలాడికి. అనుకో మను. అప్పుడు చూపుతా నాటిడాఖా. సుబ్బయ్య అంటే ఏకరో తెలుస్తేది. పాటలూ గీటలూ పరుగెత్తాల.

సత్తి పెళ్లి

రంగ : ఇవ్! తమయిందవయ్య బాబూ! నీకు మర్యాదగా తెలియకు, మంటి తెలియకు. నువ్వు ముందు ఇక్కడినుంచి లేచి ప్లాపం చేసి బట్టలు మార్చుకుని రా...దా! లే!

[ప్రవేశం సత్యవతి]

సత్య : ఇవిగో నాన్నా! నీ పంచె, చొక్కా; రెండూ ఇచ్చేయించాను. చొక్కాకు గుండీలు కూడా పెట్టాను! అద్దం దువ్వెన్నాయినిగో (అన్నీ బల్లమీద పెడుతుంది)

సుబ్బ : నా పంచె, చొక్కా మాసి ఆకు నిన్ను పెల్లినేసుకుంటాడా? నేనుకు నేది నిన్నా, నన్నా? నే నెట్లా వుంటే ఆపి కెందుకు.

రంగ : అబ్బబ్బ! మొదలెట్టావయ్య మళ్ళీ సతా యింపు. నీకు కావలసినవన్నీ అది యింకెన్నాళ్లు అనుర్చి పెడుతుందిలే? పాపం! మా చిట్టితిల్లికి మూడు మళ్ళూ పడేంత వరికే ఆతర్వాతి దానిదోవను అది పోతుంది. అప్పటినుంచి అన్ని పనులూ నువ్వే చేసుకోవాలి.

సుబ్బ : ఆరి! (కూలబడి) అప్పుడే అత్తారింటికి మా సత్తి నన్నిడిచి పెట్టి ఎల్లిపోతుందా?

రంగ : వెళ్ళిపోక ఎన్నాళ్లు కూర్చుంటుంది పెల్లి అయిన పిల్ల నీ యింట్లో. వెళ్తేనే మంచిదిలే. నీ తిట్లూ పాదంపులూ తిప్పుతాయి. అసలీ పాటికే నువ్వు దానిపెరి చేసివుండాలింది. ఎందుకు చెప్పిరా వింటేనా? డబ్బులేవని ఒక టేగోల.

సుబ్బ : నన్నడిగితే డబ్బులేనోడో ఆడకూతురు పుట్ట కూడదంటా. నెత్తిమీద నాలుగెంటికలున్న ప్రతి నాయలూ, వెయ్యిత్తావా, రెండువేలిత్తావా అని అడుగుతుంటే నేనెక్కడినుంచి తెచ్చి గుమ్మరిత్తా అంతడబ్బు.

రంగ : ఫ్యాక్టరీలో షేప్రీ పని, 60 రూపాయలు జీతంకదా నీకు. ఈ ఇంటికి మీరిద్దరేకదా. జీతంగా కొద్దిగా వెనుక పేస్తూ కొంత అప్పు చేసి పెల్లి చేయడానికి ప్రయత్నం చేశావ్?

సుబ్బ : డబ్బు మిగిలినప్పుడేమిటి నెయ్యిడానికి.

రంగ : ఎట్లా మిగులుతుంది? సారా దుకాణం జవాబు మానితేగా!

సుబ్బ : కాకినాడలో పనిచేసేటప్పుడే రంగ పెల్లి పోతే బాగుండేది. ఈ పాటికి యేలు సంపాదించి నూ సత్తికి యిందా వైభోగం గా పెల్లి నేనేవోడివి.

రంగ : ఆవనిదానికి అనుకోసం ఎందుకులే. ఇన్నాళ్లు కష్టపెట్టేవు ఒక్క గానొక్క సంతానాన్ని. పాపం! మా సత్యం ముశ్యంలాంటిపిల్ల. ఎప్పుడూ కడుగుకోవడం, కడుగునడం, అది లేదని యిదిలేదని అలసిచెయ్యడం, నిమలో వండి రెండు మూడు సార్లు కోట్టేస్తా కూడాను. ఇన్నాళ్లకు కష్టాల గట్టెక్కి దానిదోవను అది పోబోతుంటే యింకా ఆడ్డొస్తావెందుకు?

సుబ్బ : (కళ్ళనీళ్లు బిడ్డకుంటూ దీసంగా) నిజమే బావయ్యా, నువ్వు నెప్పిందంతా నిజమే. ఎందుకూ పనికిరాని యెవను నేను. సతే కాలపుపిల్ల మా సత్తి దాన్ని బాధపెట్టేను. పాపాత్ముణ్ణి ఇప్పుడే నెయ్యమంటావు.

రంగ : నేను చెప్పినట్లువిను. లే! నీళ్లు పోసుకుని యీ బట్టలు కట్టకో. అతడొచ్చాక మర్యాదగా మాట్లాడు. తిక్కిన సంగతంతా నేను చూసుకుంటా.

సుబ్బ : (మానం)

రంగ : నీ ఆల్లరితో యీ సంబంధం చెడగొట్టే వంటే, వెయ్యేళ్ళు తపస్సుచేసినా మళ్ళా యిల్లాంటి సంబంధం దొరకదు. ఇంక నేను కలుగజేసుకోను. నీ మూలాన నీ కూతురు జీవితమంతా పెళ్ళిగాకుండా వుండవలసి వస్తుంది. ఆలోచించుకో.

సుబ్బ : సరేలే. నాకు తెలిసాచ్చింది. నువ్వు నెప్పి నట్టే నేతా.

రంగ : ఇక పని. లోపలకు వెళ్లి. (చొక్కా, పంచె భుజంమీద పడవేసి సుబ్బయ్యను లోపలకు తోస్తాడు) ఇదుగో అమ్మాయి సత్యం! కాఫీ పలహారాల సంగతి చూసుకుంటున్నావా?

సత్య : మొదలు పెట్టేను మావయ్య.

రంగ : కనులూఘాలు తెప్పించావా?

సత్య : ఆ.

రంగ : మా యింటనుంచి గాజుగ్లాసులు, కప్పులు సాస్త్ర పంపించాను అందేయా?

సత్య : అంకాయి. ఇప్పుడే రామి తెచ్చియిచ్చింది.

రంగ : అయితే నీ పని నువ్వు మాసుకో.

[సత్యవతి లోపలికి వెళుతుంది.]

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య. భుజంమీద పంచె, చొక్కా, తువ్వలు, చేతిలో నబ్బులతో.]

సుబ్బ : అయితే రంగయ్యబావా! సత్తి కాపురాని కెళితే, నాగతేంకావాలి?

రంగ : నీకేం తక్కువ సారాదుకాదు, పేకాట, కాడిన్నీ సాగులు వున్నాడుగా.

సుబ్బ : అబ్బ ఉండవయ్య! నా బాధ నేను పడుతుంటే కాకిని పొడిచినట్లు పాడుతావు.

రంగ : అవునులే. ఎంత చెడ్డా తండ్రినిగా. నీకు మటుకు బాధవుండదా ఏం?

సుబ్బ : నేనుకూడా మా సతితో అల్లుడింటికి ఎల్లాచ్చా?

రంగ : బాగుంది నువ్వెందుకు అక్కడికి? వాల్లిద్దరిని రోజూ సతాయించదానికా?

సుబ్బ : మరి అంతేనంటావు.

రంగ : లేకపోతే. మాట సంపాదించు, మాట మాటకోసం రమ్మంటాడు అల్లుడు.

సుబ్బ : దీని దుంప తెగ! అన్నిటికీ యీ ఉచ్చే! అంత డబ్బు నే నెట్లా పోగు చేస్తా?

రంగ : డబ్బులేకపోతే అంతే.

సుబ్బ : మరి నేనొక్కడిని యీ యింట్లో లింగు లింగుమంటూ కూకోవాలా? వంటా గింటా నేనే నేనుకోవాలా?

రంగ : అంతే మరి; కాని సుబ్బయ్యా! నేను నీకొక సహాయంచేస్తా, కావాలంటే. నీ జీతం డబ్బులలో యిరవయ్యో, పాతికో వాకియ్యో. ముప్పులటావచ్చి మా యింటికి మాతో బాటు భోజనం చెయ్యి. మిగతా డబ్బు నీ ఖర్చుకు బాగ్రతగా వాడుకో. (తలుపు వేపు

చూచి) అడుగో! పెళ్లికొడుకు వస్తున్నాడు! ఇంకా నువ్వు ఇట్లాగే వున్నావు. నీళ్లు పోసుకోవద్దులే నబ్బుతో కాళ్లు నేతులు మొగం కడుక్కుని బటలు మార్చుకుని త్వరగారా. పద లోపలికి (వీపు పట్టుకుని లోపలికి సుబ్బయ్యను నెట్టుతాడు)

[సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ]

రంగ : (తలుపుకు ఎదురుగా నడుస్తూ) రండి కాంపాండరుగారూ! రండి మీకోసమే ఎదురుమాస్తున్నాం.

[ప్రవేశం రజనీకాంతకుమార్. వయస్సు. 25 సం॥ లాల్మీ, ప్రజన, ప్రసవలైవాలుగా ఉత్తరీయం, కళ్ళజోడు. ఒక చేతిలో చేతిరుమాలు, మరొక చేతిలో పుస్తకం]

రంగ : (కుర్చీ చూపిస్తూ) రజనీకాంత్ గారూ! ఈ కుర్చీలో కూర్చోండి.

రజ : (కుర్చీ గుమలతో చాలానేపు తుడిచి కూర్చుంటాడు)

రంగ : సరిగ్గా టయిముకు వచ్చారండి మీరు.

రజ : (చాచి చూసుకుంటూ) “పంక్త్యులాలనీ” అంటే నాకు అతి పట్టుదలండి రంగయ్య గారూ! ఆరు నూరయినా సరే టండన్ గా టైముకు రావాల్సిందే. నాకు అలకడిన యింగ్లీషువాళ్ళి అలవాట్లలో యిది ఒకటి (కళ్ళజోడు సరి చేసుకుంటూ పోజు పెట్టాడు.)

రంగ : అది చాలమంచి అలవాటండి.

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య నైడ్ వింగుదగ్గరనుంచి మెల్లగా అడ్డదిడ్డంగా పంచె కట్టుకుని, చొక్కా కాలరు లోపలికి వేసుకుని, గుండీలు పెట్టుకోకుండా, తడిమొగంతో—జుట్టుమీదనుంచి నీళ్లు కారుతూ వుంటాయి]

సుబ్బ : ఏయేసత్రీ! తువ్వలు ఎక్కడ తగలేశావ్? నిన్నే, యెవంటలా? (పెళ్లికొడుకుని చూచి, కంగారుపడి, ఒకటి రెండడుగులు వెనుకకు వేసి గొంతుక తగ్గించి) పోనీలే. ఫర్వాలేదులే పంచెతో తుడుచుకుంటాలే! [నైడ్ వింగ్ లో నుంచి సత్యవతి తువ్వలు సుబ్బయ్యమీదికు విసరి వేస్తుంది. అతను

సత్తి పెళ్లి

తువ్వాలతో మొగం తుడుచుకుంటూ బల్ల దగ్గరకువచ్చి తువ్వాయి రజనీ కూర్చున్న కుర్చీమీద పడవేసి, బల్లమీద నున్న అద్దం గువ్వెన తీసుకుని తల గువ్వడం మొదలు పెట్టి నీళ్లు తక్కినవాళ్ళ మీదకు చిదల్చుతూ వుంటాడు]

రంగ : ఏమిటి అసూయకీర్తిం సుబ్బయ్య! తల జాగ్రత్తగా గువ్వకో ప్రక్కన పెద్ద మనుష్యులు కూర్చుంటే కనపడటంలా?

రజ : ఈయన ఎవరండీ?

రంగ : ఈయనేనండీ మీకు కాబోయే మామగారు మా బావమరణే లెండి. పెరు సుబ్బయ్య

సుబ్బ : దీని సిగ తిరగా! జట్టు బలేగా చిక్కు పడించే! (జుట్టుతో కుస్తీ పట్టుంటాడు).

రంగ : మా సుబ్బయ్యది కొంచెంపల్లెటూరు వాడక, లెండి. పట్నం మర్యాదలు మాటలు తెలియవు. అతని స్వభావమే అంతి. ఏమీ అనుకోండి.

రజ : “నోమేటర్” మరేం ఫర్వాలేదులెండి. స్వభావసిద్ధంగా వుండే వాళ్లు అంటే నాకు యిద్దం. అబ్బే! అరువుమాటలు ఎరువు పలుకులు అంటే నాకు తలనొప్పండీ!

రంగ : చిత్తం! తమరు మానవ స్వభావాన్ని బాగా అర్థం చేసుకుంటారండి.

రజ : కవులకు వుండవలసిన మొదటి లక్షణం అదే అనుకోండి నిజంగా మీ బావగారు సాన బట్టని వజ్రం అనుకోండి.

సుబ్బ : (కోపంగా రంగయ్య వేపుతిరిగి) నా గురించి ఏమిటి అనుకుంటున్నారు.

రజ : ఏమీ లేదు సుబ్బయ్య! నువ్వు రవ్వలాంటి వాడివని రజనీకొంతో కుమారుగారు చెబు తున్నారు.

సుబ్బ : ఓన్! అంటేనా ఇంకేమిటో, అనుకున్నా.

రజ : చూశారా రంగయ్య గారూ! మా మున్నబు మామ కూడా యింతేనండి. ఇల్లు కూడ కోర్టే అనుకుంటాడు. జడ్జి మెంటు యిచ్చినట్లు మాట్లాడుతాడు.

సుబ్బ : (తల అడ్డదిడ్డం గా గువ్వకుని పంచె సరిచేసు కుంటూ) అబ్బ! దీని సిగ తరగ. ఈ పాడు పంచె ఎగడోస్తే దిగజారుద్ది. ఎట్లా విడిచే దంట. నాకు అలవాటు లేదు మొర్రో అంటే. కట్టుకో, కట్టుకో అని సంపుతారు. కట్టుకుంటే నేగాని మర్యాద కాదేటి?

రంగ : (సుబ్బయ్య వేపు కళ్లుమిచుతాడు)

సుబ్బ : (గొంతుక తగించి విషయం గా రజనీ వేపు తిరిగి) పంచె అలవాటు లేదండి రజనీ గారూ అంగుక నే యీ తిప్పలు.

రంగ : (లోపలికి నిష్క్రమించుతాడు)

రజ : దానికేమిటండీ! మరేం ఫర్వాలేదు. మీగు యింకా అంతవరకై నా కట్టుకున్నాను నాకు అదీ చేతకాదు. రాత్రింబగళ్లు పైజమామీదే వుంటా; మా మున్నబు మామ అంటే.

రంగ : (లోపలినుండి స్టేజిమీదకు వచ్చి, చేతులో నున్న కమలాఫలం వలుస్తూంటాడు) రజనీ కాంతో గారూ యీ కమలాఫలం తొనలు కొంచెం రుచిచూడండి.

రజ : ప్రొద్దున్నే కమలాఫలం తొనలేమిటండీ? సయించవు.

రంగ : మంచి నాగపూర్ కమలాలండీ. రెండు తొనలు సేవించండి.

సుబ్బ : (చొక్కా కఫ్నతో తికమకలు పడుతున్న వాడల్లా కోపంతో) కమలాఫలాలు? ఏమే సత్రీ! పావలా డబ్బులు పెట్టి కమలాఫలం ఎవరు తెప్పించమన్నారే (రంగయ్య వేపు చూసి సంభావణ మార్చుతూ రజనీతో) పాపులా పెట్టి కమలా తెప్పించే బదులు అర్ధ రూపాయి పెట్టి ఆఫుల్ పండు తెప్పించ మన్నానండి.

రజ : (తొనలు కొరకుతూ) మా మామ యింట్లో ప్లేటనిండా కమలాలు ద్రాక్షలు, ఏఫుల్స్ ... ఓ ఎక్కికి తక్కిగా వుంటాయండి.

సుబ్బ : (రజనీతో) కాంపొండరుగారూ! సగువు కున్నోరుగందా! ఈ తొనలలో గింజలు నేముడు ఎందుకు పెట్టేద్దో నెప్పండి.

రంగ : అబ్బ వుండవయ్యా! అర్థం లేని ప్రశ్నలూ నవ్వును.

రజ : (సుబ్బయ్యతో) బ్రేట్! మంచి ప్రశ్న వేశాను. దానిని కవిత్వంలో చెప్పాలంటే పెద్ద ప్రయత్నం అవుతుంది చూడు ముక్కలలో కవిత్వే తొలిమ గింజ ఆధారం—అంటే.

సుబ్బ : అదిగో! మా బాగ సెలవిచ్చాను. మరిగయితే ఒంటికి కమలాలు మంచివా, బత్తాయలు మంచివా నెప్పండి.

రజ : రెండూను.

సుబ్బ : మరేమో మా ఫ్యాక్టరీ డాక్టర్ గారు బత్తాయే ఒంటికి మంచిదంటా రేమండి.

రజ : ఆరోగ్యవిషయం కాదు నేను చెప్పింది; తి నే విషయం తినడానికి రెండూ మంచి వే.

[తొనలన్నీ తి నేస్తాడు.]

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! ఇక నవనవ వ్యవహారానికి ఉదాం.

రజ : ఓ! వద్దాం! దానికేముంది అయినా సబబైన ప్రశ్నలు వేసేసప్పుడు వాటికి జవాబు చెప్పవలసివస్తే మా కౌంపౌండరుల మీద, కవికుమారులమీద ఉంది. మాట్లాడడం నేర్చి నప్పటినుంచి నేను మా మానుసు ప్రశ్నలు తెగ వేసేవాడిని. ఆయన వాటి కన్నీటికి చక్కగా జవాబిచ్చేవాడు

రంగ : నిజమేనండి. అందుక నే మీరు అన్ని కథలు, పాటలు, పుస్తకాలు రాశాను. మొన్న స్కూలులో మీ పాట విని చాలా ఆనందించానండి.

రజ : పాటలు పద్యాలు రాయడం, వాటిని కోకిల స్వరంతో గానం చేయడం చేతగాకపోతే వాడు కవీ కాదనుకొండి పువ్వు పుట్టగానే పరిమళించునట్లుగా, నేను పుట్టగానే నా విడుపు తన చెవులకు వీణానాదంలాగా వినిపించిందని మా ముసలను మాను ఇప్పటికీ చెబుంటాడు.

రంగ : మాబాగా సెలవిచ్చాను.

సుబ్బ : ఏదీ ఒక పాటపాడండి. ఇంటాను.

రంగ : పాటకు తొందరే మొచ్చింది సుబ్బయ్య : లోపలకు వెళ్ళి అమ్మాయిని తీసుకువచ్చి చూపించు. ఆలస్యం ఎందుకు పది.

(సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ)

రజ : తొందరే మొచ్చింది. ఇవాళ ఆదివారం కూడను ఇక్కడంటే నిజంగా స్వగృహంలాగా వుందనుకొండి

రంగ : అంతా మీరయ్య స్వగృహమే చేసుకొండి.

రజ : రంగయ్య గారూ! మీ బావగారికి ఆస్తి పాస్తులు ఏమున్నాయండి?

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! మీ కావిషయం ఇది వరకే చెప్పేనుగదండీ నాదిగ్గర దాపరి కాలశేవు సుబ్బయ్యకు ఫ్యాక్టరీలో మేస్త్రీగా పనిచేస్తే వచ్చే 60 రూపాయల నెజీతింతిప్ప యింకే చరస్థిరాస్థులు లేవు

రజ : బ్యాంకులో నికనీమైనా.....

రంగ : ఆరనైరూపాయల జీతంలో యిరోజుల్లో అప్పుచేయగదా జీవిస్తే అదే పదివేలు. మా మేనకోడలు తెలివైనవల్లగాబట్టి, సంసార పక్షముది గాబట్టి ఆ అరనైరాళ్ళతో పాను పుగా సంసారం నిర్వహించుకువస్తాం.

రజ : అంటే అంటారు! మరి మీ సంగతి?

రంగ : ఏదో కొద్దిగా వ్యవసాయం చిన్నయిల్లు, వున్నాయి కాస్తో, కూస్తో రొట్టెం వడ్డికి తిరుగుతోందనుకొండి. అయినా మిగిలి చిస్తుంది. గంపెడు సంతానం మరి మీ సంగతి?

రజ : నేనుకూడా మీకిదివరకే చెప్పేనుకదండీ, విద్యాభూషణంకొప్పు వేరే భూషణలేవని. మగవాడి కింతకంటే ఎంకావాలండీ. సుబ్బయ్యగారూ, నేనూ ఒకేవిధంగా వున్నాం.

రంగ : మరి మా అమ్మాయికి నగలు?

రజ : కట్నం నేను పుచ్చుకొను నగలు పెట్టేది లేదు.

రంగ : బాగా సెలవిచ్చాను.

రజ : కవనంతో, గానంతో ఆంధ్రావనిని రసవంతం చేస్తున్న నా ప్రతిభ విని పరమేశ్వరి

సత్తి పెళ్లి

- పిక్చర్స్ వారున్నారు చూశారూ, వళ్ళు నన్ను కవిగా రమ్మనమని కబుర్లు పంపు తున్నారు.
- రంగ : ఇంకేం! చెప్పేరుకాదు.
- రజ : రేపామాపో మైదాను వెళ్ళడం ఆకంపె నీలో చేరడం తిథ్యం. అప్పుడు నెలకు అయిగువందల రూపాయలకు తక్కువగా జీతం వుండనుకోండి.
- రంగ : మీ ప్రతిభ అంతా ముంగువుంది మా సత్యం చాల అద్భుతమవుతుంటుంది.
- రజ : అప్పుడు కోవలసినన్ని సగలు చేయిస్తాను కోండి అయినా ఫలాని కవిగారిభార్య అంటే ఎంతగొప్పండి సగలతోబాటు పేరుకూడాను.
- రంగ : ఇంకా ఏమిటో ననకున్నాను. మీకు చాలా పెద్ద ప్లానులే వున్నాయి.
- రజ : మీతో దాపరిక మెందుకు? చెబున్నా వినండి. పేరుకు నేను కవి నేగాని పిక్చర్ డైరెక్టర్ నేలాగూడ నా బాధ్యత చాలావుంటుంది నుకోండి.
- రంగ : మిమ్మల్ని పెళ్ళి చేసుకుంటే మా సత్యం ముమ్మాటికీ అద్భుతమవుతుంటే [సత్యవతిని వెంటబెట్టుకుని సుబ్బయ్య ప్రవేశం]
- రంగ : రంజనీకాంతో గారూ! అమ్మాయిని యిది వరకు సరిగా చూడలేదన్నారు. ఇప్పుడు చూసుకోండి.
- రజ : (పోజ్ పెట్టి కొంచెం నేపు చూస్తాడు) అమ్మాయి పాడుతుందని చెప్పేరుకదూ.
- రంగ : సినిమా పాటలన్నీ అద్భుతంగా పాడు తుంది. ఏదయ్యా సత్యం, ఒక పాటపాడు. (సత్యవతిగ రకు నచ్చి) పాడయ్యా పాడు ఒక చక్కనిపాట.....అమ్మాయి సిగ్గు పడుతోంది.
- సుబ్బ : ఏమే! పాడవే! అడిగిన కొద్దీ గింజుకుంటా వేటి, పెద్దమనిసి పాడమంటుంటే.
- రజ : పోనీలండి. “నో మేటర్”! ఫర్వాలేదు. ఎందుకండీ బాధ పెట్టడం. “లెట్ హిర్ గో” లోపలకు తీసుకువెళ్ళండి.
- సుబ్బ : ఎందుకు పాడవో చూతా! పొద్దుత్రమానం కుంద్యో కుంద్యో మంటా పాడతావ్! మరిప్పుడు పాడమంటే నోటికి తాళమేసు కుంటావ్! నీకే నెప్పేది. పాడే పాడు.
- రంగ : వుండు సుబ్బయ్యా! వుండు! గడమాయించకు. ఇవాళ కాకపోతే రేపైనా రజనీ కాంతో గారు పాటలు వినకపోతారాయేం? ఇక దాన్ని యింట్లోకి తీసుకువెళ్ళు [సుబ్బయ్య మొరటుగా రెక్కపుచ్చుకుని సత్యవతిని లోనికి తీసుకువెళ్తాడు.]
- రంగ : కాంపొండరు గారూ! అమ్మాయి ఎట్లా వుందంటారు?
- రజ : ఇదివరకే చెప్పేసుకండి అందుకు భిన్నంగా వుంటుందా యిప్పుడు. తొలకరిలోని తిటిల్లత వోలె మెరసి పరిగెత్తించుకున్నాడు. ఇప్పుడా, ఓ శ్రావణమాసపు మేఘులంకివలె, కరతాల్లపు జాబిల్లివలె, సుధానుధుర ముగ్ధమూర్తి వలె గోచరించింది.
- రంగ : ఏదో కవిత్వం చెప్పేస్తున్నారు. కొంచెం మా భావలో నెలవివ్వండి.
- రజ : మూర్తిభవించిన వనదేవతలా, ఆకాశం నుంచి అవతరించిన అపరసలా, కవుల ఊహా పథంలో విలసిల్లే కాంతారత్నంగా ఆవిర్భవించిందంటే నమ్మండి.
- రంగ : ఇంతకీ మరి అమ్మాయిమీకు సమ్మతమేనా?
- రజ : పిల్లకేం నిశ్చేరులగా వుంది. (పెదవి విరస్తూ) కానీ.....
- రంగ : కానీ ఏమిటి? ఏదో సందేహపడుతున్నారు?
- రజ : అమ్మాయి విషయంలో అభ్యంతరం లేదను కోండి, ఎటూచ్చీ.....
- రంగ : కట్నం మీద ఆశ కలిగిందా?
- రజ : అబ్బేబ్బే! ఎంతమాట! కట్నం పుచ్చుకో నని చెప్పేసు కద. మానగనుడనైన నేను ఆ మాట మీదే నిలబడుతా, అయితే.....

రంగ : (రజనీదగ్గరకు వచ్చి) బాబూ! ఇటు చూడండి. మీ సంగీతం ఏమిటో నెల వివ్వండి.

రజ : ఏమీలేదండి కట్నం వద్దని ముందే చెప్పే శాసుగదా! ఇకపోతే లాంఛనాలయినా సక్రమంగా జరుగుతాయో లేదో అని.....

రంగ : లాంఛనాలా? ఏం కావాలంటారు?

రజ : ఆ! ఏమున్నాయండి. అందరూ. మామూలుగా యిచ్చేవే ఏదో వెండికంచం అని వెండిచెంబు అని వుంటాయికదండీ....

రంగ : చిత్తం! చిత్తం! నెలవివ్వండి

రజ : ఈ రిస్తువాచి వుంది చూశారూ ఇది చాల పాతది. కొత్తది ఒక 'సాండ్' రిస్తువాచి' అలకపాస్తున్నాడు...

రంగ : ఊ! చెప్పండి.

రజ : హుపుకు రెండుపూటలూ ఎండలో రావాలంటే కష్టంగా వుంటోందండి ఒక ర్యాల్లీ నైకిలు. ఈ నల్లు. ఇంటేనండి. నేను అల్ప సంతోషిని.

రంగ : అయ్యో కాంపాండరుగారూ! నా సంగతి మా సుబ్బయ్యసంగతి మీకు ముందే విన్నవించుకున్నా. పెళ్ళి అయిందనిపించి పంపించడంకంటే అధికంగా ఏమీ చెయ్యలేమంటే నమ్మండి. ఒకరోజు రెండురోజులు భోజనాలు మేమే సర్దుబాటు చేసుకుంటాం అనుకోండి.

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య]

రజ : అవుననుకోండి.

రంగ : మావాడిది బీద సంతారం. ఈ పెళ్ళి ఖర్చుతా నేనే భరాయించబోతున్నా. మరి మీరు మా పరిస్థితికూడ కొంచెం ఆలోచించాలి.

రజ : సరేలండి. ఇంత బీద సంతారపుపిల్లను చేసుకునే సంగతి కూడా నేను ఆలోచించకలసి వుంటుంది.

సుబ్బ : (ముందుకు వచ్చి) ఏమిటయ్యో! బీదాగీదా అంటున్నావు. నా సంగతి నీకు...

[వీధిలోనుంచి అయ్యో! కాంపాండరుగారూ అంటూ కేక.]

రంగ : నువ్వు ఇక్కడినుండి రాకు సుబ్బయ్యా! లోపలికి పో! రజనీకాంత్ గారు ఉదారస్వభావులు. ఆయనా నేను ఒక సమ్మతానికి వస్తాములే.

[ప్రవేశం నాకరు అంజయ్య]

అంజ : అయ్యో! కాంపాండరుగారూ! సాపుకారుగోరు మిమ్మల్ని పిలుచుకు రమ్మన్నారండి.

రజ : (విసుగ్గా) ఏం? పుట్టి మునిగిందా ఏమిటి? ఆదివారం కూడా పనిచెయ్యాలా ఏం? రానని చెప్పా.

సుబ్బ : గవన మెంటోరు యిచ్చిన నెలవ వుందని సాపుకారుకు తెలియదా?

అంజ : అదికాండయ్యా! తాసిల్దారు గారింటికి అర్జంటుగా అరకు కలిపి పంపాలంట. వెంటనే మిమ్మల్ని వచ్చి మండు కలిపి ఎల్ల పొమ్మన్నారండి. ఇవిగో తాళంనేకులు. ఇదిగో సీసా, ఇదిగో చీటీ.

రజ : మొగాడే! ఏదో ఒక అవాంతరం. పానకంలో పుడకలాగ వీడొకడు. రోగాలూ జ్వరాలు కూడా ఆదివారంనాడు నెలపుతీసుకోకూడదూ, నన్ను చంపకపోతే! రంగయ్య గారూ వెళ్లివస్తానండి.

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ వెళ్లిపోతే ఎల్లాగండి. ఇంకా మన వ్యవహారం పైసలవండే. కాఫీ, పలహారాలు వున్నాయి. అవి యింకా మేము తీసుకురాలేదు. ముందిచ్చి మీరు వెంటనే తిరిగిరావాలి.

సుబ్బ : కాఫీ, ఉప్పునూ తిని ఎల్లండయ్యా.

రజ : అల్లాగే లెండి.

రంగ : లెండి అంటేకాదు, రావాలి. నేను కూడా మీతో వస్తా.

రజ : నేను వస్తానని చెప్పేయకదండీ. మాట తప్పుతానా నేను. (సుబ్బయ్య ఒకసారి లోపలికి వెళ్ళివస్తాడు.)

సత్తి పెళ్లి

సుబ్బ : బావయ్యా మాట

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ మీరు నమస్తుంహంజి.
రెంహంగల్లో వచ్చి మిమ్మల్ని కలుసుకుంటా.
[రజనీ, అంజయ్యలు నిష్క్రమణ]

రంగ : ఏమిటి?

సుబ్బ : కాపీ రెడీగా వుండిట. ఉపాధి మడిపోయిం
దిట వచ్చేటప్పుడు ఏమన్నా తెమ్మని
సత్తి నీతో చెప్పయిది.

రంగ : ఏడిసిపట్టేవుంది. ఇక్కడి వ్యవహారం కూడ
మాడినట్టేవుంది.

సుబ్బ : (ఆదుర్దాగా) ఏం? ఏమయింది! ఏమన్నాడు
పెళ్లికొడుకు.

రంగ : పెళ్లికొడుకు ఈసంబంధానికి ఇచ్చపడటంలా.

సుబ్బ : ఇదిగోనయ్యోవ్! ఇందులో నాకెప్పులేను
బావయ్యా. నువ్వెట్లా వుండమంటే అట్లా
వున్నా. నువ్వేం నెయ్యయింంటే అది నేకా.

రంగ : కాంపౌండుకు కావాల్సింది నీ సంగతి
కాదయ్యా బాబూ!

సుబ్బ : మరి ఇంకేటి? కట్టమా?

రంగ : అదీకాదు! వెండికందం వెండిచెంబు రిప్టు
వాచి, సైకిల్ కూడా లాంఛనాలు కావాలిట.
మన ప్రయత్నం అంతా దిండుగ అయ్యే
టట్టుంది.

సుబ్బ : ఆరి యాడి తప్పా దియ్యా! ఇయన్నీ
కావాలా యాడికి. ఇన్నీ అరాయించుకో
గలడా అంటా.

రంగ : గోలచెయ్యకు! ఇవ్వగలిగే ఇవన్నీ ఇయ్యి.
లేకపోతే తూర్పుగా తిరిగి దణ్ణం పెట్టు.

సుబ్బ : నాదగ్గరేమింది? మట్టి మకానం డబ్బున్నో
డివిగా! ఆ కరుసుకూడా నువ్వే పెట్టుకో
కూడదా ఏం?

రంగ : పుణ్యానికి పోతే పాపం ఎదురయిందిట.
పెళ్లిఖర్చు పెట్టకుంటే చాలనూ, లాంఛ
నాలుకూడా నా నెత్తినే రుద్దాలి నా వల్ల
కాదు.

సుబ్బ : పోనీలేవయ్యా! మీ సత్తి పెళ్లి కాపండా
అట్లాగే వుండిపోతదిలే.

రంగ : అప్పుడే కొంపమునిగిపోలేదులే! నేనెట్లాగో
అతనిని ఒప్పిస్తానుగా. ఇప్పుడే తీసుకు
వస్తా అతనిని. (రంగయ్య నిష్క్రమణ)

సుబ్బ : (వెనుకనుంచి కేక) రెండు కిల్లీలు కూడ
అమ్మాయి తెమ్మందయ్యోవ్ బావయ్యా!

సుబ్బ : (నడుస్తూ) డబ్బు! డబ్బు! పాడుడబ్బు!
అన్నిటికీ డబ్బే నా దగ్గరే కనుక డబ్బుం
టేనా వాచి గీచి కొని ఆడి మొగా నేసి
కొట్టివుండేవాడిని (కుర్చీలో కూలబడు
తాడు.)

[ప్రవేశం నాగేశ్వరరావు]

నాగే : ఏమండోయ్ సుబ్బయ్య గారు! కుళలమా?

సుబ్బ : ఎవరబ్బాయ్ నువ్వు?

నాగే : నేనే నండి నాగేశ్వరరావును, అప్పుడే
మరచిపోయారా నన్ను.

సుబ్బ : (నిదానించి మాచి) ఎక్కడో నూసిపట్టే
వుండే. సరిగ్గా గాపకం రావటంలేదు.

నాగే : జ్ఞాపకం లేండి? కాకినాడలో మీరూ
మేమూ, పక్క పక్కయిల్లలో కాపుర
ముండేవాళ్ళం. మీరూ మా నాన్నగారూ
హార్బరులో పనిచేస్తుండేవాళ్ళు.

సుబ్బ : ఆరి నువ్వట్లా నాగేశీ! అంజనేయులు
కొడుకునా నువ్వు! ఎంతలో ఎంత మారి
పోయావు. లాట్టికాయంత వుండే వోడి
వప్పుడు.

నాగే : అవునండీ! ఇప్పటి సంగతా? 10, 12 ఏళ్ళ
క్రిందటి సంగతి అది.

సుబ్బ : నాగేశీ! మీ నాన్న ఏం నేత్తున్నాడా?
బాగున్నాడా? తిక్కినవాళ్ళు?

నాగే : అందరం డేమంగానే వున్నామండి. నేను
విలారు రిజిస్ట్రార్ ఆఫీసులో ఉద్యోగం
చేస్తున్నా.

సుబ్బ : అడుగుట్ట వంతుడివిరా! జీతంరాళ్ళు ఎన్ని
వతాయి?

నాగే : 80 రూ॥లు యిస్తాడు. గవర్నమెంటు ఉద్యోగం. ముంగు ఇంకా పెద్ద జీతములే తుంది.

సుబ్బ : అదుగదీ! అట్లా సెప్ప. అందుకే ఈ విషయం, ఈ డాబూసు.

నాగే : సత్యం ఎట్లావుందండి. ఇంకా అల్లరి చేస్తోందా? పెళ్ళిఅయి అత్తారింటికి వెళ్లి పోయిందా?

సుబ్బ : డబ్బులేనోడి కూతురికి పెళ్ళి ఎట్లా అవుతుందిరా నాగే?

నాగే : మరి పెళ్ళి చెయ్యకుండా అట్టేపెట్టామా?

సుబ్బ : సమృద్ధులు మాత్రానే వున్నాం. ఇరవ్యలే వచ్చాడు ఒకబ్బాయి మాసుకోడానికి.

నాగే : నిశ్చయమయిందా?

సుబ్బ : వాచీలు, ఎండి. కించాలు యింకేటో కావాలంట ఆడికి, ఏమనంచి తెచ్చి యిస్తా యిని. బీదమండా వోడినిగందా.

నాగే : మా తల్లాకు సంబంధం ఏమన్నా చూసి పెట్టమన్నారా?

సుబ్బ : దీని సంగతి తేలనీ, మా బావయ్య ఏంటో సేస్తున్నాడు నిర్వాకం. ఆ...మరిసి పోయా, నువ్వు మా పూరు వచ్చేవే? టాసుసు ఫరు అయిందా?

నాగే : లేదండి. మా అమ్మమ్మకు నేనంటే యిష్టం. తనకున్న నాలుగు ఎకరాలభూమి—అంటే 8 వేల రూపాయల ఆస్తి—నా పేరన రాసేసింది ఆ పొలాలు యీ పూల్లోవున్నాయి వాటి సంగతి చూద్దామని వచ్చానండి

సుబ్బ : నాక్కూడా ఎవరైనా ఆత్తి రాసి పారేస్తే బాగుండేదే! ఆరిజినీగాడిని లొంగదీసే వోడిని (ఆలోచించి) ఆ! అదీ! అదుగదీ!

[చివాలన లేచి చిటికలు వేస్తూ]

నాగే : (విస్తుపోయి) ఏమిటండోయ్! ఏమిటది.

సుబ్బ : ఒకేయ్ నాగే! నువ్వు నాకొక్క సాయం చేసి పెట్టాలి.

నాగే : నేను చేసే సహాయం ఏముంటుందండీ. అభీముషా?

సుబ్బ : కాదురా, కాదు. కష్టంలేదు. ఆ చిన్నపని చేసిపెడితే నీకు పున్నెముంటాది.

నాగే : నాకు పెళ్లయిపోయిందండి.

సుబ్బ : అజ్ఞే! నీ పెళ్ళిసంగతి కాదురా. మా సత్తి పెళ్ళికి నువ్వు సాయం సెయ్యాలి.

నాగే : నా సంపాదనలో మిగిలేది కొంచెంకూడ లేదండి.

సుబ్బ : అస్! నీ డబ్బు నా కక్కల్లేదురా, మాట సాయం కావాలిరా, మాట సాయం.

నాగే : ఓస్! అదా! దానికేముంది తప్పుక చేస్తా. చెప్పండి.

సుబ్బ : నీతో ఆడుకున్న నీ వేస్తం సత్తికి నీ వామాత్రం సాయంపడకపోతే ఎట్లా.

నాగే : చేస్తానన్నాగా చెప్పండి.

సుబ్బ : సెబుతున్నాగా యిను. ఒక తమాసా చెయ్యాలి నువ్వు.

నాగే : అంటే (సుబ్బయ్య అన్నిపక్కల చూసి తలపులు దిగ్గరి వేసి నాగేయ్యిరావు చెంతకు వస్తాడు.)

సుబ్బ : నాక్కూడా అమ్మమ్మో, నాయనమ్మో, తతయ్యో, లేకపోతే యింకెవడో సచ్చి నోడు ఆత్తి రాసిపారేసినట్టు నీవు తమాసా సెయ్యాలి.

నాగే : ఓస్! అదా అట్లా నాటకం ఆడుతాకాని ఆ తర్యాతే యింతలా అబద్ధం అని తెలిస్తే.

సుబ్బ : తెలిస్తే తెలిసిందిలే. ఎప్పుడో సంగతిగందా, ఈ లోపుగ పెళ్ళి అయిపోతాది.

నాగే : అదా సంగతి. వే నీ తమాషాచేస్తే మీ అమ్మాయి పెళ్ళి అవుతుందన్నమాట.

సుబ్బ : అదేరా నాగే. నువ్వీపని నేకావంటే దాన్నొక యింట్లాన్ని సేసిసోడవవుతావు.

నాగే : వెయ్యి అబద్ధాలు ఆడి అయినా యిల్లనిలప మున్నాడు. తప్పుకుండా చేస్తా. కాని దీని మూలంగా ఎవరికైనా నష్టం.....

సుబ్బ : నట్లం ఎవడికిరా? డబ్బులేని సమృద్ధం వద్దంటూ గింజుకుంటున్న ఆ కాంపాండరు

నత్తి పెళ్లి

గాడు ఎర్రవిసాలుమాని పక్షిమని పెళ్లికి
ఒప్పుకుంటాడు.

నాగే : నన్నెవరైనా గుర్తుపడతారేమో?

సుబ్బ : నిన్నెవరు ఎరుగుండా రా యిక్కడ, నేను
మా సత్తీతప్ప. అయినా నీరూపు కానా
మారిందిలే.

నాగే : మరి వివరా లేమిటో నెప్పండి.

సుబ్బ : ఇవరాలు నాకేం తెలుస్తాయి అంతా నీకే
వదిలేశా.

నాగే : సరే లెండి. ఆ సంగతంతా నేను మాను
కుంటా.

సుబ్బ : జాగరత్తి నాగేకి. ఎట్లాచేతావో! రచ్చించే
బారం నీది.

నాగే : మరేం ఫర్వాలేదండి. కాలేజీలో నాటకాలు
వేసే అలవాటుంది. అంతా నాకు వదిలే
యండి. మీ అమ్మాయి పెళ్లి అయిందని
దైర్యంగా ఉండండి.

సుబ్బ : ఏమో నాయనా, నీ ఋణం తీర్చుకోలేను.

నాగే : ఆ కాస్త సహాయం చేయకపోతే ఎండు
కండి నేను; మీరు మాస్తారుగా.

సుబ్బ : ఇంకెళ్లు, ఆళ్ళొచ్చే ఏలయింది.

నాగే : మరి సత్యాన్ని చూడలేదే.

సుబ్బ : నూర్దుగానిలే, యిప్పుడొద్దు. మద్దినాల
నుంచి రా. మాపుటికి బోజనానికి కుందువు
గాని.

నాగే : అయితే సరే. పొవుగంటలో వస్తా.

[నాగేశ్వరరావు నిష్క్రమణ]

సుబ్బ : (హుషార్ గా అటు యిటు తిరుగుతూ)
ఇప్పుడు తెలుస్తూది సుబ్బయ్య సత్తా అంటే
ఏటో. (చిటిక వేసి) ఒక్కరిన్నా యేకాను.
పోయే సమృద్ధిన్నా యిట్టే నిలేశా. పెళ్లి
ఎవడిమూలాన అవుతావో మా రంగయ్యకు
తెలుస్తేనా (నవ్వుతూ). ఆ రజనీగాడు
ఎందుకు నేనుకోడో నూస్తా. నూపెడ్డా
నా మజా.

[ప్రవేశం, రంగయ్య, రజనీ కాంత్ కుమార్]

రంగ : (చేతిలోవున్న పాట్లాలు సుబ్బయ్యకు
యిస్తూ, సుబ్బయ్య యింట్లోకి యిరి తీసుకు
వెళ్లి. గ్లాసులు, ప్లేట్లతో కాఫీ ఉపాహులు
తీసుకురా.

సుబ్బ : ఓ! ఆల్లాగే! (సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ)

రంగ : దోవలో మనం మాట్లాడుకోడానికి సరిగ్గా
వీలులేకపోయింది. వాళ్ళు పీళ్లు ఎదురుతెగులు
శాంటే మాట్లాడేది ఎట్లా?

రజ : అయినా మాట్లాడుడానికి ఏముంది
యిందులో.

రంగ : ఇంకా వ్యవహారం పైసలవంకే.

[సుబ్బయ్య (లేలో కాఫీ, ఉపాహు కిల్లీలు
మంచిసీళ్ళు గ్లాసులు పెట్టుకుని తయారవు
తాడు, (లే బల్లమీద పెడ్తాడు).

రంగ : (ఉపాహు ప్లేటు రజనీ కాంత్ కు అందిస్తూ)
ఉపాహు కాస్త నేపించండి.

రజ : ఉపాహు వద్దండీ కాఫీ చాలు.

రంగ : (రెండు గ్లాసుల కాఫీ రజనీకి, సుబ్బయ్యకు
యిచ్చి చూడో గ్లాసు తీసు తీసుకుంటాడు)

సుబ్బ : (కాఫీ కొంచెంతాగి) అబ్బ! సచ్చా!
తాట ఊజిపోయింది. ఇంత ఏడి కాఫీ ఎవ
రిమ్మన్నారంట దీన్ని. ఉప్పుమా ఏమో
మాడబెట్టింది, కాఫీ ఏమో మరగబెట్టింది
సావాలనుకుందా బత కొలనుకుందా.

[కాఫీ గ్లాసు దడాలన బల్లమీద పెట్టగా
కాఫీ చిందుతుంది]

రంగ : నీ యిల్లు బంగారంకాను, వుంజవ మ్యూ
సుబ్బయ్య! కాఫీ వేడిగావుంటే ప్లేటులో
పోసుకు తాగరాదూ. దీనికింత అల్లరి
చెయ్యాలా? కొంచెంవుంటే కాఫీ అంతా
యాయనమీద దిమ్మరించేనాడివి.

సుబ్బ : నాలిక కాలి పో లే ఏం సేయమంటావు.
'పులేటు' ఏదీ (ప్లేటు తీసుకుంటాడు).

రజ : (కాఫీ తాగుకుంటాడు).

రంగ : కాఫీ బాగా వేడిగా వుందిట. ప్లేటు తీసు
కొండి.

రజ : కాఫీకి వేజేమిటి? ఎంత వేజిగా వుంటే అంత బాగుంటుంది అంత తాపీగా తాగచ్చు.

[సుబ్బయ్య కాఫీ జుర్రుతూ మోతచేస్తూ తాగుతూ వుంటాడు.]

రంగ : (రజనీతో) పందదార, పాలు, డికాపన్ విమయనా కావాలా?

రజ : వద్దు! దివ్యంగావుంది కాఫీ బుర్రతో పని చేసే వాళ్ళకు కాఫీ అమృతసమానం అనుకోండి. 'ప్లాస్క' నిండా వేజి వేజి కాఫీ పోసుకుని కొద్దికొద్దిగా తాగుతూ నాలిక తడుపుతూంటే నేగాని నాకు కలం నడవదు కద. ఒక కస్టమర్ స్టాంగ్ కాఫీ తాగివచ్చి అప్పుడిస్తాడు జడ్జిమెంటు మా మున్నబు మామ.

రంగ : అయ్యా కాంపౌండరు గారూ, అయితే మీ ఉద్దేశం ఏమిటో జడ్జిమెంటులాగా చెప్పేయండి.

[సుబ్బయ్య కాఫీ వంటిమీద ఒకపోసు కుంటాడు]

అదేమిటి సుబ్బయ్య! ప్లేటుతో తాగడం నీకు అలవాటు లేనట్లుంది. లోపలకుపోయి చొక్కా కడుక్కురా.

[సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ]

రజ : స్వల్పమైన నా కోర్కెలు యిందాకే చెప్పేనుకదండీ అని తీర్చడానికి ఒప్పుకుంటే పెళ్ళికి నా అభ్యంతరం ఏమీలేదు.

రంగ : ఇందాకటినుంచి ప్రాధేయపడితే చివరకు మీరు చెప్పేది యిదా, కొంచెం ఒక మెట్టు దిగండి.

రజ : “మాట తిరుగలేదు మానసములు” అన్నాడు బలిద్రక్వర్తి. మానం, అభిమానంగల నేను ఇప్పుడొకమాట అప్పుడొకమాట చెప్పే అవమానపు పనులు చేయను.

రంగ : పిలుసుబట్టి మెల్లి మెల్లిగా మీరు కోరినవన్నీ అమర్చుతాము. సరేనా! ఇక ఒప్పుకోండి.

రజ : “ఇవాళ సంగతి ఇవాళే. రేపటి సంగతి ఆలోచించవద్దు”న్నాడు ఓమర్ ఖయ్యమ్.

నేను కావాలన్నవాటి కన్నీటికి ఇవాళే ఒప్పుదం యివ్వాలన్న వుంటుంది.

రంగ : అయితే అంతే సంతారా?

[బయటనుండి సుబ్బయ్య గారూ అని కేక]

రజ : ఇంతే గదండీ (4 వేళ్లు చూపిస్తూ) అల్ప సంతోషిని నేను.

[ప్రవేశం నాగేశ్వరరావు — చేతిలో పైలు వుంటుంది.]

నాగే : (అధార్మికంగా) రా మువరపు సుబ్బయ్యగారి యిల్లు యిదేనా?

రంగ : (ముంగుతువచ్చి) అవునండీ, ఇదే. వారితో మీకు ఏం పని?

నాగే : అబ్బ! చచ్చిపోయానండీ ఇల్లు కనుక్కోలేక. ఎవ్వరూ చెప్పించావజే. చివరికి ఎల్లాగో కనుక్కున్నా. ఒకసారి సుబ్బయ్యగారిని పిలవండి

రంగ : సుబ్బయ్య లోపలవున్నాడు. వారి బావగారిని నేను. మీరు నాతో చెప్పవచ్చు.

నాగే : అట్లా కాదండీ. సుబ్బయ్యగారితో నే చెప్పాలి. ఇతరులతో చెప్పకూడదు.

రంగ : (ఆదుర్దాగా) ఏం కబురండీ — అది. చెడు వార్త కాదుకదా.

నాగే : (నవ్వి) అబ్బే! కాదండీ. చాలా శుభవార్త. పిలుచుకురండి వారిని.

రంగ : (హడావిడిగా లోపలకు వెళ్తాడు).

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య, రంగయ్య; సత్యవతి లోపలినుంచి తొంగిచూస్తూ వుంటుంది.]

రంగ : వీరే సుబ్బయ్యగారు.

సుబ్బ : అయ్యా నే నేనండీ సుబ్బయ్యను.

నాగే : (ఆసనం తీసివేసి) మీ పెదనాన్నగారి పేరేమిటో చెబుతారా?

సుబ్బ : గంగయ్యగారండీ.

నాగే : రైట్! వారెక్కడ వుండేవారో ఏంచేసేవారో మీకు తెలుసా?

సుబ్బ : చిన్నప్పుడే యింట్లోంచి పారిపోయామండీ. కానారోజులవరకు వారి ఆదూకీ తెలియ

సత్తి పెళ్లి

- లేవండి. చెన్నపట్నం చేరుకున్నారని అక్క జేంట్ చీస్తున్నారని మీ బోటి గాళ్ళు చెబితేయిన్నాం. అంతే.
- నాగే : రైట్! గంగయ్యగారు మా యిన్నారెన్న కంపెనీలో పెద్ద మొత్తానికి భీమాచేశారు. వారు పాపం రెండు నెలల క్రితం కాల ధర్మం చేశారు.
- సుబ్బ : అయ్యో! అయ్యో! మాకు తెలియనైనా తెలిస్తే నూసి ఎన్నేళ్ళియింవో.
- నాగే : వారికి సంతతిలేదు. వారసు లేవరూ అని వెతకగా వెతకగా దగ్గరవారు మీరు అని తెలిసింది.
- సుబ్బ : నిజంగానా అండి?
- నాగే : పూర్తిగా నిజం. చూశారా! మా ఇన్నారెన్న కంపెనీయొక్క గొప్పతనం మా కంపెనీలో పాలిసీ తీసుకున్నవాళ్ళ వారసులు దేశంలో ఎక్కడున్నా గాలించి వెదికి పట్టుకుని వాళ్ళ యిన్నారెన్న డబ్బు అంది జేసే పెద్దభారం కూడా మా కంపెనీ భుజాల మీద వుంది.
- రంగ : ఎంతమంది యిన్నారెన్న చేశారండి గంగయ్య మామగారు.
- నాగే : పదివేలకు.
- రంగ : (ఆశ్చర్యంగా) పదివేలకా?
- నాగే : అంత ఆశ్చర్యం ఎందుకు? గంగయ్యగారి కేం? ఆయన మద్రాసులో పెద్ద వ్యాపారం చేసేవాడు. 10 వేల రూపాయలకు మా కంపెనీలో పాలిసీ తీసుకున్నారు.
- సుబ్బ : పదియేలే! (నోరు తెరచుకుని చూస్తూ వుంటాడు).
- నాగే : దీనికేనా? ఏదైవేలకు, లక్షరూపాయలకు యిన్నారెన్న చేసినవాళ్ళు మా కంపెనీలో బోలెడుమంది ఉన్నారు.
- సుబ్బ : ఆరి నా సామిరంగా! పదియేలే! బలే యిసి త్రంగా వుండే యిదంతా.
- నాగే : పదివేలు ఒక్కసారివచ్చి చేతిలో పడటం ఆశ్చర్యం కాదండీ?
- సుబ్బ : సతైన్నారాయణ పమాణం గా నిజమే?
- నాగే : అక్షరాల నిజం! పదివేలు నేనే లెక్క పెట్టి మీ చేతుల్లో పెడతా.
- సుబ్బ : అయితే యిప్పుడే యిస్తారా?
- నాగే : (నవ్వి) అప్పుడేనా? అంత త్వరగా రాదు. మీదగ్గర నుంచి, తాహనీల్వారు దగ్గరనుంచి, స్టేటుమెంటులు, సర్టిఫికేట్లు వగైరా కావాలి. అవన్నీ అయ్యాక వసుంది డబ్బు.
- సుబ్బ : రాడానికి ఎన్ని రోజులు పడ్డాది?
- నాగే : మామూలుగా అయితే 2 నెలలు పడుంది. కాని నేను మెండ్రాసు వెళ్ళగానే మీ పనే చూసి నెలలో వచ్చేటట్లు చేస్తా.
- రంగ : (సుబ్బయ్య వీపుతట్టి) బలే అద్భుతవంతుడివి సుబ్బయ్యా. ఇక నీ కష్టాలు గట్టెక్కాయి.
- సుబ్బ : (నాగేశ్వరరావుతో) అయ్యా! మీరు నిజంగా దేముడులాగ వచ్చి రచ్చించారండీ. ఇల్లు నిలిపిన పున్నెండు కట్టుకున్నారు.
- నాగే : ఇళ్ళూ వాకిళ్ళూ, కొంపలూ కుటుంబాలూ నిలపడానికేనండీ యిన్నారెన్న కంపెనీలు భూమిమీద అవతరించాయి.
- సుబ్బ : (దణ్ణం పెడుతూ) మీ ఋణం జల్మజల్మా లకు తీర్చుకోలేనండీ.
- నాగే : మా కంపెనీలో ఏ రెండు వేలకో, మూడు వేలకో యిన్నారెన్న చేయండి, ఋణం తీర్చుకున్నట్టు అవుతుంది.
- సుబ్బ : మీ రేమి చేయమంటే అది చేస్తా.
- నాగే : ఇక నేను వెళ్లి వస్తా. మళ్ళీ వచ్చేటప్పుడు డబ్బుతో వస్తా.
- రంగ : కొంచెం కాఫీ ఫలహారాలు పుచ్చుకుని వెళ్ళండి.
- నాగే : వద్దండి. ఖాళీ లేదు. కంపెనీ డబ్బుతో హోటల్లో పూటుగా పట్టించా. వస్తా. నమస్తే!
- [నాగేశ్వరరావు నిష్క్రమణ]
- రజ : (ఆశ్చర్యంగా, తన్మయత్వంతో చూస్తూ) రంగయ్యగారూ! మాట. ఒకసారి ఇలా రండి.

రంగ : (కనుబొమలూ, ముక్కు విరచి, కొంటెగా నవ్వుతూ) ఏమిటండీ రజనీకాంత్ కుమార్ గారూ?

రజ : నా పూర్తి సమ్మతి తెలియజేస్తున్నా. పెళ్ళి ఖాసుం చేసేయండి. ముహూర్తం పెట్టేయండి.

రంగ : లాంఛనాలు మీ రశిగినివి యిచ్చుకోలేని వాళ్ళం కదండీ

రజ : వాటికి తొందరేమొచ్చిందండీ. బ్యాంకులో వున్నట్లే. తర్వాత మాయమందాం లెండి.

రంగ : 'మాట తిరుగలేని మానవను'లకు మాట తప్పడం అవమానం కదండీ.

రజ : 'వారిజాక్షులందు వైవాహికములందు' మాట తప్పవచ్చని శుక్రాచార్యులవారు చెప్పినే చెప్పేయి కదండీ

రంగ : ఇవ్వాళ సంగతి ఇవ్వాళే అన్నాడుగా?

రజ : సమ్మతించడం కూడా ఇవాళ సంగతేగా!

రంగ : సరేలెండి ఆలోచిద్దాం!

సుబ్బ : రంగయ్యభావయ్యా! రజనీగారు ఏమంటున్నార.

రంగ : ఏమంటారో? పెళ్ళికి రెడీ అంటున్నారు.

సుబ్బ : అయితే బామ్మణ్ణి పిలిచి యెంటనే పెట్టేయ్యండి లగ్గం.

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! ఇక పోదామా?

రజ : అప్పుడే!

రంగ : వచ్చిన పని అయిపోయిందిగా. మిగతా సంగతులు తర్వాత మాట్లాడుదాం లెండి.

[రంగయ్య, రజనీ నిష్క్రమణ]

సుబ్బ : (మీసం మెలివేస్తూ, జబ్బు చరచుకుంటూ, కోలవేస్తూ). కొండెక్కి మామన్నాపిడల్లా తక్కిమని దిగొచ్చాడు. ఇందాక వాచీలు, గోచీలు కావాలని గింజుకున్నాడు. రెపటి నుంచి పెల్లి చేస్తావా నెయ్యివా అంటూ ఆడే తిరుగుతాడు. మంచి లగ్గంచూసి యిట్టే పెల్లి చేసేస్తా. పెల్లి అయిపోక డబ్బురా

లేదు అని తెలిసికొని ఏకిస్తే ఏడిశాడు...

నేనే గనక యీ సిట్టా వెయ్యకపోతినా, మానత్తికి పెల్లి అవుదీ? తనేదో మాచెడ్డ కష్టం పడ్డానని అనుకుంటాడు మా రంగయ్య. మనువు కుదిరేటట్టు చేసింది ఎవరంటా? నేనా—ఆడా?

[ప్రవేశం ఒక మూలనుంచి సత్యవతి.

మరొక మూలనుంచి రంగయ్య]

సుబ్బ : ఇంకెక్కడికి పోతాడు రంగయ్యభావయ్యా, కాంపౌడంగోడు. (నవ్వుతూ) పెల్లి చేస్తే కాని నిద్రపోనిస్తాడా? మనం ఎట్లా చెబితే అట్లా యింటాడు గీర తిరిగింది అయ్యకు.

రంగ : (గొప్పగా) పంపించేశా. మా అమ్మాయి మీసం ఆశి పెట్టుకోవద్దని యింకోపిల్లని వెతుక్కోమని ఖండితం గా చెప్పేశా.

సత్య : మావయ్యా! నేనూ అదే అనుకుంటున్నా.

రంగ : కోతలరాయడు—మామగొప్ప తప్ప వీడి గొప్ప ఏముంది.

సత్య : ఉత్తికబుర్లరాయడు. పెట్టినవన్నీ ఊదేశాడు.

సుబ్బ : (తెలపోయిన వాడల్లా తెప్పరిలి) ఏం? ఏమొచ్చింది? ఏం తక్కువయింది?

సత్య : ఆ గతిమాలిన సంబంధం నా కొద్దునాన్నా.

రంగ : పదివేలు వచ్చి పడుతుంటే ఆ దిక్కుమాలిన సంబంధమే కావల్సివచ్చిందా సుబ్బయ్యా! దిర్ఘగా, రెండువేల రూపాయలు కట్టం యిచ్చి...అన్నీ లాంఛనాలతో, గొప్పగా, సలక్షణంగా మా సత్యంకు పెల్లిచేస్తా. ఇంక ఆ కాంపౌడరు ఎందుకు. అందుకనే పొమ్మన్నా, తిగిలేశా. రాజా లాంటి సంబంధం తెస్తా.

సత్య : నా ఉద్దేశమూ అంతే మావయ్యా.

సుబ్బ : ఆరి భగవంతుడా! (తల రెండు చేసులతో పట్టుకుని కుర్చీలో కూలబడుతాడు).

[తెర]

జీవునివేదన

శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి

అనునిక కవులలో శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు రచించిన కావ్యములు సరస్వతీములు. ఈ యన్ని కావ్యములందును ననునూతిగా గనవచ్చు నాయన కవితాగుణములను పలుమంది పలురీతుల నుగ్గడించిరి. కొంద రాయన రచనా శిల్పమునుగరించి, కొందరు కథా నిర్మాణమునుగరించి, కొందరు వర్ణనా నైపుణ్యమునుగరించి, కొందరాయన లోకజ్ఞతను గురించి ప్రకృతి పరిశీలనమునుగరించి పాత్ర నిర్మాణమునుగరించి సంభాషణాచాతుర్యమునుగరించి బహు విధములుగా వ్యాఖ్యానించిరి. అనంతమైన యాయన ప్రతిభ య నేక మార్గముల విజృంభించినది. ఒకరొక రొక్కొక్కత్రవము పట్టుకొని దాని స్వరూప నిరూపణ మొనర్చుటకు ప్రయత్నించిరి. ఎంతిమంది యెన్నిరీతుల వ్యాఖ్యానించినను నాయనలో చెప్పదగిన ముఖ్యాంశ మేదియో చెప్పబడక మిగిలిపోయినట్లే కన్పించును. ఆయన కవితలో నెక్కడోపట్టిన నక్కడ పాఠకుని మహావేగమున నాకర్షించి సుడిపెట్టు మహా గుణ మొకటున్నది. ఆ మహాగుణము రచనాశిల్పము గాదు కథాకథనముగాదు వర్ణనానైపుణ్యముగాదు. లోకజ్ఞత, ప్రకృతిపరిశీలనము పాత్రనిర్మాణము మొదలైన వేవియుగాదు. వీనియన్నిటిని మించి యా మహా గుణ మాయన సర్వకవితయందు ముద్రితమై మహా కవియను భావమును వ్యక్తీకరించుచున్నది ఆ మహా గుణమేమి? అది యాయన యతిలోకమైన యను భూతి. నిరంతరము నగ్నివలె జ్వలించుచున్న జీవుని వేదన.

ప్రధానముగా సత్యనారాయణ గారిని కవిని జేసిన దీ జీవుని వేదనయే.

వ్రాసిన రామచంద్రు కథ

వ్రాసితీ వంచనిపించుకో, వృథా

యాసముగాక కట్టు కతి

లైహికమా పరమా యటంచుఁ దా

జేసిన తండ్రి యాజ్ఞయును

జీవుని వేదన రెండు నేకమై

నా సకలోహవైభవన

నాథము నాథ కథక రచించెదక ”

అని యాయన తన రామాయణమునందు జెప్ప కొన్నాడు సత్యనారాయణగారే యన నేల? అచ్చమైన కవి యెవ్వడైనను నీ జీవుని వేదనవల్లనే కవి యైనాడు. రెండు విధముల కవులున్నారు. ఒకడచ్చమైనకవి. లోపలనుండి కవియైనవాడు. రెండవవాడు బయటి మేఘులు సంతరించుకొని కవి యనిసిందు కొన్నవాడు. ఆ మొదటివాడు కవితత్వము వ్రాసు నిచో వాని ప్రాణములు నిలువవు. ఈ రెండవవాడు కవితత్వము వ్రాయునది లోకములో నూరేగుటకు. ఆ మొదటివాడు వేయియేండ్ల కొకడున్న నది గొప్ప. ఈ రెండవవాటి నేకాలయందైనను లెక్కకట్టుటకు నాదికేవుడు చాలడు.

“యే నాస్మి న్మతి విచిత్రకవిపరంపరావాహిని సంసారే కాళిదాస ప్రభృతయః ద్వితాః పంచమవా మహాకవయ ఇతి గణ్యంతే” అని యానంద వర్ధనా చార్యుడు చెప్పెను.

ఈ నల్లరైగురు కాళిదాసాదుల జీవసంపుటి యందు వారు విశిష్టకవులు గావలసిన లక్షణమున్నవి కావున వారు మహాకవులైనారు. ఈ లక్షణమే జీవుని వేదన. ఈ జీవుని వేదన నిరంతర జాజ్వల్యమానమై వారి జీవసంపుటియందుఁ బరిపక్వతమ సంతరించినది. ఆ పరిణతియే వారి వాక్కులందు నిండియున్నది. “శబ్దబ్రహ్మ విదఃక వేపరిణతాంప్రాజ్ఞనృవాణీమిమాం” అన్నాడు భవభూతి. మహాకవుల వాక్కులు అంతరమున నీ జీవుని వేదనయన్న యగ్నిలోఁ దప్తమై తప్త కాంచనమువలె బయటికి ప్రసించును. కావున నీ జీవుని వేదన సర్వకవితా నిర్మాణమునకును మూల కందము.

ఇట్టి జీవుని వేదన తీవ్రము గాగలవాడు శ్రీ సత్య నారాయణగారు. ఆయన సర్వకావ్యము లందును నీ వేదన నిండియున్నది.

“హయనిలార్వమెల్ల నిసంఘిచెడి మువ్వల మ్రోత దూరమై

పోయిగోతలిక బిలచుపోలిక కేదోవినిస్వనించెడిన్ రాయిడిపొందుచున్ దలచరాక వగర్చి పురాను భూతముల్

తీయని భావముల్ దలపుతెచ్చుకొనన్ వలవంతఁ గుండెనన్”

శృంగారపీఠియను కావ్యములో సాక్షాత్కార మను ఖండికలోని తొలిపద్యమిది. ఆకసమంతయు మువ్వల మ్రోత నిండి మ్రోసుచున్నది. ఆ మ్రోత దూరముపోయిన గోవులను జేరఁబెట్టుచు చున్నట్లు నేదియో యవ్య క్రమైనయర్థమును జెప్పచున్నట్లున్నది. ఆ మ్రోత బిని నా మనస్సు నిదియో స్పష్టముగాని, తీయని పూర్వానుభవములను గుర్తు తెచ్చుకొనుటకు బాధపడుచున్నది. ఇది సద్యార్థము. ఆకసమంతయు మువ్వల మ్రోత నిండి మ్రోయుచున్నది. ఆ మ్రోత నెంతమంది విన్నార? నిని ఎంతమంది బాధపడ్డారు? పైగా నా మ్రోత దూరముపోయిన గోవులను బిలచుచున్నట్లున్నదట ఇచ్చట గోవులనగా నావులనియు శబ్దములనియు నర్థము. మువ్వల మ్రోత పరమేశ్వరుని పిలుపు. తన వాక్యములు పరమేశ్వర భావరహితములై లోకచూర్ణము పట్టినవి ఈలోకచూర్ణము పట్టిన వాక్కులను మువ్వలధ్వని చేసి తనవంకకుఁ బిలుచుచున్నాడా ప్రభువు? ఆ పిలుపు విని యెరియో స్మృతులు మధురమైన యస్పష్టమైన స్మృతులు కదలినవి. ఆ కదలిక ఇదిమిత్తమని చెప్పరాని యొక బాధ కల్గించుచున్నది. ఈ బాధయే జీవుని వేదన. ఒక మధురమైన సవ్యడి విన్నప్పుడు, ఒక రమ్యమైన రూపమును జూచినప్పు డీ జీవుని వేదన ప్రజ్వరిల్లి యెవని సర్వ నిర్మాణమును మూలముట్టుగ గడలించివేయునో వాడచ్చమైన కవి. సత్యనారాయణగారట్లు కదలిపోయినారు.

ఒకసారి నాలోన నూహించియే మేమొ
స్త్రీవోలే సిగ్గుపొందెదను నేను
ఒకసారి యెదపొంగి యూగించి కవివోలే
మృగుకంఠమెత్తి పాడెదను నేను
ఒకసారి హృదయమూరక బాధపడి కంటి
తుసలందు నీరు జార్చెదను నేను.

ఒకసారి వీతహేతుకముగా సౌఖ్యము
విరిసిపడ్డట్లు నవ్వెనను నేను
ఏ మహాభావమో వచ్చి హృదయ నూవ
రించి నా సంధులను గడలించివైచు
నా మహాభావ మర నెద నన్నకొలది
నా విలోచన పథ మెల్ల నల్లనయ్యె.”

జ్వలితమైన జీవుని వేదన సిగ్గుపొందుటలుగా గంఠమెత్తి పాడుటలుగా కంటితుసలందు నీరు జార్చుటలుగా సౌఖ్యము విరిసిపడినట్లు నవ్వుటలుగా నభివ్యక్తమైనది. లోపలనుండి కనియునుట యనగా నిట్టిది. అంతరముగాఁ గవియైనవానికి నీ జీవుని వేదన నిరంతరము జ్వలించుచునే యుండును. దాని యభివ్యక్తి యనేక రూపములు. ఒకప్పుడని శృంగార ముగను మఱియొకప్పుడు కరుణముగను మఱియొకప్పుడు రాద్రదుగును నిట్లే యనేకవిధములుగాఁ బరిణమించును. ఈ జీవుని వేదనను నిరంతరము జ్వలిత మొనరించుటకుఁ గవివేయు సమీపము బట్టి దానిరంగు మారుచుండును. ఆ రంగును వదిలి చూచినచోఁ దక్కిన జీవుని వేదనయంతయు నొక్కటే. ఇట్లు నిరంతర జాగరూకమైన యీ జీవుని వేదన దాని యంతట నది పైకి నభివ్యక్తముగుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచుండును. దాని ప్రబోధముననే సత్యనారాయణ గారు నిరంతర కావ్యవ్యాపారమునందుఁ బ్రవృత్తుకగుట.

“అస్మదీయ కంఠమున యం దాడుచుండె
నొక యెహోగీతి బయటికి నుబికిరాదు
చొచ్చుకొని లోనికింబోదు వచ్చిపోయె
నా హృదయమీ మహాప్రయత్నమునందు.

అచ్చమైన జీవుని వేదన యస్పష్టముగా బయట పడటకుఁ బ్రయత్నించిన దిదట. కవి దానికొక వాహికను సంతరించలేదు. మొదటఁ జెప్పినట్లు దాని స్వరూప మస్పష్టము. మనసులోని యడుగుపారయైన చిత్తమునం దది కదలినదిగాని సంకల్ప వికల్పాత్మక మగు పైపార కది యుచితమైన వాహిక లేక రాలేదు. ఆ కదలిన కదలిక చిత్తమునందే గిరికీలు కొట్టుచున్నది.

“రమ్యాణి వీక్ష్య మగురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్
పర్యుక్తుకో భవతి యత్సుభితోపి జంతుః
తిచ్ఛేతినా స్మరతి నూన మబోధ పూర్వం
భావస్థిరాణి జననాంతర సౌహృదాని”

జీవునివేదన

ఆని కాళిదాసు చెప్పచున్నాడు.

జీవి సుఖముగా దివి కూర్చున్నాడు. దుఃఖకారణ
మేమియు లేదు. రమ్యమైన రూపములనే చూచినాడు
మగురమైన శబ్దములనే విన్నాడు. పర్యవృత్తుకు
దైనాడు. పర్యవృత్తుకత్వ మనగా తీయని బాధ.
ఇట్టి తీయని బాధ పొందుటకుఁ గారణమేమి?
కాళిదాసు చెప్పిన కారణ మిది. ఆ
సమయమున నతనికిఁ జిత్తమునందు జన్మాంతరీయకము
లైన కొన్ని సంస్కారములు పూర్వాపరసంబంధ
రూప్యములై స్మరణకు వచ్చినవి. సంబంధములు
తెల్లముగాని సంస్కారముల చిత్రమునందలి కదలికయే
యీ పర్యవృత్తుకముట. ఈ శ్లోకమునందు “చేతసా
స్మరతి” యన్నది ముఖ్యమైన యంశము. చిత్తమునందు
స్మరణ యనగా దానికి స్పష్టప్రతిబింబి యుండును.
కావున స్మరణ కాదు స్మరణ మెప్పుడును సాపేక్ష
కము, స్పష్టము. మైన జెప్పిన చిత్తమునందలి స్మరణ
యిట్టిది కాదు గావున నదట స్మరణ శబ్దమున కాంతర
మగు బోధ లేక వేదన యని యర్థము చేయవలయును.
ఇదియే జీవుని వేదన మరియు వివరించిన విషయము
గణానగును గావున వివరింపను.

ఉచితమైన వాహిక యున్నచో నీ జీవుని వేద
న ప్రకటివృత్తిమగును. వాహిక యనగా వస్తువు. ఎడేని
యొక వస్తువు నాశ్రయించి జీవుని వేదన బహిర్గత
మగును. అస్పృదీయ కంఠేత్యాది పద్యమునందలి జీవుని
వేదన కట్టి వాహిక యుపలభ్యమానముగా లేదు గావున
నది కంఠగతమై ప్రకటితంబై లోపలికి బోక హృదయ
మును ప్రవచ్చిపోకజేయుచున్నది. “ఈ మహాప్రయత్న
మృతం” దన్నచోట నా ప్రయత్నము కవిది కాదు.
అంతిరమైన జీవుని వేదన యచ్చముగా బయట పడు
టకుఁ జేసిన ప్రయత్న మిది. కావున నది విఫలమైనది.
అయ్యో—

“విఫలిత పునఃపునః కృత వివిగ్రహత్ను
భావిత ప్రచండబాధా తథాఽవిదారి
తాస్పృదీయ హృంతిరంబంధుఁ డోఁచె
స్ఫురిత సంపుల్ల నవజవాళోణ సంగ్య”

ఈవిధమున పునః పునః ప్రయత్నములు విఫలిత
మైనకొలది జీవుని వేదన సంఘటితమైనది. ఈ సంఘ
ట్టిమే స్ఫురిత నవజవాళోణసంగ్య. ఇదిట నిది రూప
కాంతియొక్కతలంకారము. వేదనాధివ్యవంజకము.

ఈ సంఘట్టమునుండి సత్యనారాయణగారి సరస్వతీ
ప్రవాహము పుట్టినది.

ఈ మహాసంధ్యలో శారదామయూరి
రమ్యకింకిణి కింకిణి రథసపాద
మంజుల విలాసవృత్తి సామ్రాజ్యలక్ష్మీ
యగుచుఁ గచ్చపీ మృదుగీతు లనుసరించు

కచ్చపి సరస్వతి వీణ. జీవుని వేదన పొంగిన
హృదయములో సరస్వతి యన్న నెమిలి కచ్చపీ గీత
ముల ననుసరించుచు నృత్యము నేయుచున్నదట.
బిల్వణు డన్నాడుగదా

“జయంతి తే వంచనునాదమిత్ర
చిత్రోక్తి సందర్భ విధూషణేషు
సరస్వతీ యద్యదనారవిందే
స్వాభాతి వీణామిత నాదయంతీ”

వారి వాక్య సందర్భములు కోకిల కంఠమునో
జెలిమినేయును. వాగు మాటాడుచుండగా సరస్వతివారి
ముఖమున గూర్చుండి వీణ వాయిం చు చున్నట్లుండును.
వారు సర్వోత్కృష్టులై నెలయుచుండురు.

ఈ శ్రేణిలో లెక్కింప తగ్గవాడు సత్యనారా
యణగారు. ఆయన ముఖమునుండి యా సరస్వతీ
నృత్యము, ఆ కచ్చపినాదము బహిర్నిస్సృతమై
యాయన కావ్యజాలముగాఁ బరిణమించినది. ఈ
మూడు పద్యములు ‘గిరికుమారుని ప్రేమగీతాలు’ అను
గ్రంథములోని ప్రథమ ఖండిక. ఈ మూడుపద్యము
లను నాయనజీవుని వేదనలోని గాఢత్వమునుజ్జి
యిచ్చుచున్నవి. ఇంత లోతైన వేదన గలవాడు కావు
న నే యాయన కావ్యము లెచ్చటఁ జదివినను జన్మాంత
రీయక దుఃఖసముద్రములు పోతుత్తినట్లుండును. ఆయన
యెట్టి వస్తువును దీసికొన్నను నీ జీవుని వేదనయందు
దానిని కాచి బంగారమును జేయును. ఆ వేదనయొక
సంగీతమై ఆయన ప్రతికావ్యమునందును తొలుకొడు
చుండును.

“అచటి కిన్నెరసాని నా యాత్మయందు
నిప్పటికి దాని సంగీతమే నదించు”

నిజమున కాయాత్మయందు నదించు సంగీతము
కిన్నెరసానిది కాదు. కిన్నెరసానియందు గన్పించు
నా సంగీతము జీవుని వేదనా స్వరూపమైనది. ఆత్మ
యందు నదించినది.

ఆత్మయందు నదించుట యనగా నేమి? ఆత్మ ప్రకాశముచే దీపితమైన దని చెప్పవలయును. నదించుట యనగా ధ్వనించుట ధ్వనఃవ్యంజన రసనాది శబ్దములు ప్రతీతి పరములని యభినవగుప్రపాదుల పరిష్కారము. ప్రతీతియనగా స్వసంవేదన గోచర మగుట యని యర్థము. స్వశబ్దమున కాత్మయనియు సంవేదన శబ్దమునకు ప్రకాశనమనియు నర్థమును గ్రహించుట యాలంకారిక సంప్రదాయము. ఫలితి మేమన? కిన్నెరసానియందు గన్పించు సంగీత మాత్రమే ప్రకాశదీపితమైన జీవుని వేదనాస్వరూపమని.

ఉన్నతిమైన యీ యనుభూతిని సత్యనారాయణగారు స్పష్టముగా జెప్పినట్లే చెప్పెను.

“మీలితత్తుడనై నెజ్జ మెదలచుండఁ
చెలివి పొలముల సొగసు టెల్లలకుఁ దగిలి
నా మనసు, నేదో యొక్క యజ్ఞాతపూర్వ
మైన యనుభూతి గలిగె నాయంతరాత్మ”

“ఆ నిమేషార్థమున భాసమయ్యో నాకు
గత విభావరీ సుఖదుఃఖ ఘటనలెల్ల
స్వాప్నీకములని సత్ప్రకాశమున నింకఁ
బోదు న ని పులుగడిగిన ముత్తైదుల్లు.”

మనసు తెలివి పొలముల యెల్లలకు దగిలినది అంతరాత్మయందు దిజ్ఞాత పూర్వమైన యనుభూతి కలిగినది. సుఖదుఃఖములు స్వాప్నీకములు సత్ప్రకాశమున బోవుదునని భాసించినదన్నాడు.

మనసు తెలివి పొలముల యెల్లలకు దగులుట యనగా దన్వయమగుట. లేక సమాధి పొందుట లయ మగుటయని యర్థము. ఆ యెల్లలు సొగసుగానున్న వనుటలో మనసు సమాధి పొందు నవస్థలోని మాధుర్యము చెప్పబడినది. ఆ మనసు సమాధి పొందినది. ఇంక దాని కేమియు చెలియదు. అందుచేతనే తెలివి పొలముల యెల్లలు దాటినది. మనసు విషయమును గ్రహించుట దాటి పోయిన యవస్థ నందుటచే నింక నది పనిచేయదు. ఆ స్థితికే మనోలయమనియు మన స్సమాధి యనియు పేళ్లు. ఆ స్థితిలో నొక యనుభూతి కలిగినది. అది యజ్ఞాత పూర్వముట. అజ్ఞాత పూర్వమును మాటకు రెండు విధములగు నర్థములు చేయవలయును. మొదటిది యిట్టి యనుభూతి పూర్వమెప్పుడు నెఱుగనని. రెండవది దీనిపూర్వమెదియో తెలియబడ

లేదని. కాళిదాసు “రమ్యాణి వీక్ష్యేత్వా”ని శ్లోకము లోని అబోధపూర్వం అనునదియు నీ యజ్ఞాత పూర్వమును నదియు నొక్కటియే. మొదటియర్థ మిట్టి యనుభూతి మానసిక దశను దాటినదిని చెప్పెను. రెండవ యర్థము ఈ యనుభూతి స్వపర సంబంధ శూన్యమైనదిని చెప్పెను. పర్యవసానమున రెండు నొకటే స్వపరసంబంధము మనస్సున్నంతి కలుగుతున్నది. ఆ మనస్సులయ మొందిన తిర్వాత్తి కల్గునను భూతి నిరపేక్షమైనది, యపరిమితమైనదియు. ఇట్టి యనుభూతి యెదలు గల్గుననగా “కలిగె నాయంతరాత్మ” నని సమాధానము. అంతరాత్మతో గలిగినది కావుననే సత్ప్రకాశ రూపమైనది. ఈ సత్ప్రకాశానుభవము నందిన తిర్వాత్తి సుఖగుఃఖ ఘటనలెల్ల స్వాప్నీకములగుట సంప్రదాయ సిద్ధిమైన విషయము.

ఇచ్చట జీవుని వేదన సుఖ దుఃఖాది రూపముగు లాకిక శోటిని దాటినది. కావున నిది యలాకికము. దీనినే రసమని యాలంకారికులు వ్యవహరించిరి. ఇట్టి రసానుభూతిని పొందుటకు సహజ సిద్ధమైన యాకూతి సత్యనారాయణగారి జీవ సంపుటి యంగున్నది. ఈ జీవుని వేదనను మన మిప్పుడు రెండు విధములుగా విభజించుకొనవలయును. అనగా దీనియందు రెండు దశలున్నవి. మొదటిది రసాకూతి, రెండవది రసానుభూతి. రసాకూతి దశయందు జీవుడు రసానుభూతికై తహతహ చెందును. ఈ తహతహ యందుండి రసస్థితి చెందుటలోని నీ జీవుని వేదనా ప్రయత్నిమే కావ్యముగా రూపొందును. ఈ ప్రయత్నిమొక యగ్నివంటిది. ఈ యగ్నియందు కవి మనస్సు ప్రకృతబుద్ధి చాలివ్యయంతయు నళించి పరిసద్ధమగును. అందుచేతనే “శుచిర్విప్ర శ్శుచికనిః” అని శ్రుతి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఇంత శుచియైన కవి. ఆయన తన జీవుని వేదనయందు దన కావ్యరస్సు సర్వస్వమును హోమముచేసిన హోత. ఆ యగ్నియందు దిన మనస్సును తుకతుక నుడుకజెట్టుకొన్నవాడు. అనగా గవిత్యమును దపస్సుగా సాధించినవాడన్న మాట. “కవితా రూప తపస్సు చేసెనను క్రికృతా” అన్నాడు. ఈజీవుని వేదనాగ్నిలో లెన్నగా ప్రకృతబుద్ధి కావుననే యాయన కావ్యజాలమంతయు, దశ తిశ. లాడుచుండును. ఆ తిశతశ లొకచోట పద్య రచన, ఒకచోట కథా కథనము—ఒకచోట పాత్రల

జీవునివేదన

తీర్చుదల. ఒకచోట సంభాషణా వైదిగ్ధి, వర్తనా నైపుణి ఇట్లనంత గుణభూయిష్టమై గోచరించును. దీని కంతకు కారణము ప్రజ్వలితమగు జీవుని వేదన.

“అస్మదజ్ఞాతపూర్వ దివ్యత్వ మొప్పు
నీ పునీతావనీఖండ మిట్లు నిలిచి
యస్వతంత్రత దొరలు నా యాంధ్రశక్తి
నన్ను గంపింపజేయుచున్నది భృశము.”

ఇచ్చట కవిని గంపింపజేసినది నిజముగా నాంధ్రశక్తిగాదు మఱి జీవుని వేదనయే. కాని దాని బహిర్నిస్సృతి యాంధ్రశక్తిగా రూపొందినది ఈ యాంధ్రత్వమునకును లోని జీవునకును న్యాయము నకు సంబంధములేదు. ఆ సంబంధ మేదైన నున్న నది భావించుకొని యాంతరముగాదు, కొబ్బటి యిక్కడ కవిని గంపింపజేసినది యాంతరమైన హేతువు ఆంధ్ర శక్తి బహిరుపాధి

“వృత్తిపక్షతిపదార్థా నాంతరః కోపి హేతుః
న ఖలు బహిరుపాధిన్ ప్రీతయ స్సంశ్రయనే”

అన్నాడు భవభూతి మహాకవి. ఈ యాంతరమైన హేతువేమి? అదియే జీవుని వేదన.

“ఏ పరజన్మమందరయ
నే మొకతల్లియు బిడ్డయైతిమో
నా పయి నీ ధర్మాస్థలికి నాటిన
ప్రేమ మదింతయొకదా
లేపకు వంశధార పరతెంచి
దిశాఖిల మార్గభోధియై
యీ పయనము నన్ను జన
నీయక నిల్పుకొనెన్ తనంతటన్.”

“తచ్చేతసా స్మరతి నూన మబోధిపూర్వం
భావస్థిగాణి జననాంతర సౌహృదాని”

అన్న సిద్ధాంతమును పట్టించి చూచినచో గాని యీ పద్యము బోధపడదు. లోకమును జూచి యిట్టి యనుభూతి పొందినవా డొక్క వాల్మీకి మాత్రమే. తిక్కన వారి యనుభూతి యంతయుఁ గావ్యములు చదివి కొని పొందుననుభూతి..కావ్యాత్మరసమని చెప్పటకు నిందుచేతి నే యానందివర్ధనుడు వాల్మీకి నుదాహరించినాడు.

‘కావ్యస్యాత్మా స ఏవార్థః తథా చాదిక వేః పురా
క్రాంతద్వంద్వ వియోగోత్థిః శోకశ్లోకత్వమాగతః’

కాలిదాసు గూఢ

“నిమిష విద్ధాంజన దర్శనోత్త శ్లోకత్వ మా పద్యత యస్య శోకః” అన్నాడు. అచ్చమైన కవి కానివాని శోకము శ్లోకత్వ మునగు శోకము శ్లోకత్వ ముందు స్థితి యెప్పుడు గల్గును? మనసు తెలిసి యెల్లలు దాటినప్పుడు గల్గును. జీవుని వేదన రెండవదిగ నందినప్పుడు అనగా నాత్మప్రకాశ గోచరమైనప్పుడు గల్గును—తచ్చేతసాస్మరతి యన్న సిద్ధాంతము వాల్మీకి “మానిషా దే త్యాది శ్లోకమునంగును సత్యనారాయణ గారి పై పద్యమునంగును తుల్యముగా నన్వయించును. అంతి పరాకాష్ఠ పొందిన జీవుని వేదన యాయనది

“పాడిన గీతమే వఱుల బాడెన”

“ఇది వినిపింతునందు మది నెంచెన”

ఈ మొదలైన పద్యములందు జీవుని వేదన లో తెన్ని నిలుపులో? తెలుగు కవులలో నింత పరాకాష్ఠ పొందిన కవు లిద్దరే యిద్దరు ఒకడు పోతన్న గారు రెండవవాడు సత్యనారాయణగారు. ఇద్దరును నాంతరమైన యీ జీవుని వేదనయందు తపించి కవులైవారే. నామటుకు నాకు సత్యనారాయణగారి యందు పోతనతోడి సాజాత్య మెక్కువ కన్పించును. నా యుద్దేశ్యములో సత్యనారాయణగారికి మేలు బంతి పోతన్న గారు.

“ఆతి డె తోడుగల్గినను నచ్చముగా గలకంఠలచ్చులం
బోతలు పోసియుండెదము పోతన గారి విధాన”

అని చెప్పికొన్నా డాయన. కాని జీవసంపుటి లోని భేదమునుబట్టి వారి మార్గములు భిన్నములైనవి. ✓ ఈ మార్గభేదములను మీరి చూచినచో

“అదె నంద నందినం డంతర్హితుండయ్యె

పాటలీ తిరులూర! పట్టరమ్య”

మొదలైన పద్యములలోని జీవుని వేదనతో

“వేణువు బ్రహ్మగీతము చెనింబడెనో”

మొదలైన పద్యములలోని జీవుని వేదన సజాతీయమని తోచకపోదు. పై పద్యములలో మార్గములు వేరైనను నార్తియొక్కటే. పోతన్నగారు ఈ నార్తినొక మధురమైన మెత్తని పోతగా బోసివాడు. సత్యనారాయణగారి పోతయందు ప్రాధి యెక్కువయైనది. మఱియొక డేమనగా పోతనగారి వలెనే సత్యనారాయణగారు కూడ సమాజ పాండిత్యాభిరాముడు. పాండిత్యమనగా జ్ఞానము—ఈ జ్ఞానము రెండు విధ

మును. సహజమైనది, శాస్త్రీయమైనది. శాస్త్రీయమైన జ్ఞానము సహజజ్ఞానమును బుట్టించి చరితార్థమును. సహజజ్ఞానమునగా నాత్మబోధ. ఈ నాత్మబోధ మజ్ఞానముచే సిహితము కాగా నీ యజ్ఞాన స్వరస మొనర్చుటకు నీ శాస్త్రజ్ఞాన మవసరము.

ఆజ్ఞానస్వరస మొనర్చుటతో శాస్త్రజ్ఞానము చరితార్థమును. అచగా నజ్ఞానముతో బాటు శాస్త్రజ్ఞానమును నశించును తరువాతి సహజమున నాత్మజ్ఞానము దానియంతట నది ప్రకాశించును సహజపాండిత్యమునగా నీ స్వతస్సిద్ధియగు నాత్మజ్ఞానము. ఇట్టి యాత్మజ్ఞానము పోతిన గారు జీవుని వేదనవల్ల పొందెను. సన్న్యాసారాయణ గారును జీవుని వేదనవల్ల నే యిట్టి స్థితిపొందెను కావున నిష్ఠిరయంగును నీ యాత్మాయ భవము రసానందమైనది పరబ్రహ్మనందము కంటె నొక మెట్టు క్రింది దైవది. ఈ రసానందము సరికల్పక సమాధిస్థితియు సరికల్పక సమాధియందలి జీవుని వేదనయే యీ రసానందము. తన పాండిత్య మట్టినిని సత్యనారాయణ గారు కూడ పోతినవలెనే చెప్పి కొన్నాడు.

“అస్మాద్భుతం కలఘ్నస్వాగు
రసావతార ధివణాహంకార
సంభారనోహల బ్రాహ్మీ
మయమూర్తి” — నని

ఆయన ధివణ రసమునుండి యవతరించినది అంగుచేత వైదిక సంప్రదాయ నుబంధినియైనది. ఎవని యంద దైవత తత్వము దీసిందునో వాడు నిశ్చయముగా సంప్రదాయ మార్గానుగా మినుకును.

“బుద్ధాద్వైత స తత్త్వానం యథేహ వరణం యది
కునాం తత్త్వి దృశాం చైవ కో భేదః”...

ఈ సంప్రదాయ నుబంధితయే సర్వగర్భముల బీజము — కారణ మేమన నీ సంప్రదాయము జీవుని యంతరపరిణతికి సంబంధించినది. అట్టి పరిణతి పొందినవానికి గాని తెలియనిది. అందుచేతనే “నారాయణ సూరంభం” — సంప్రదాయము పుట్టినది ఆత్మానుభవమునుండి. అట్టి యాత్మవేత్తలచేత ప్రవర్తితమైనది. సత్యనారాయణ గారు రసస్థితి నందిన జీవుని వేదన కలవాడగుటచే మహాకవి సంప్రదాయ ప్రవర్తకుడైనాడు. ఈ మహాకవి సంప్రదాయము వాత్మకీనుండి సమారంభమైనది. అందుచేతనే —

“ఈ సంసార మిదెన్ని జన్మలకు
నేనీ మాని వాత్మకి భా
మా సంకాంత బుణంబు
తీర్వగలదా సత్కన్య నిర్మాణ రే
ఖా సామగ్రి బుణంబు
తీర్వగలదా”.... అన్నాడు.

ఈ మహాకవి సంప్రదాయజ్ఞుని అయినను వైదిక ధర్మసంప్రదాయమునుబంధించి చెప్పినది. “సర్వగర్భముల బీజంబుగ ననిచ్చిన్న సంప్రదాయాన్ని” యని యాయన చెప్పి కొన్నాడు.

ఇంత పరిణతి పొందిన జీవుని వేదన తండ్రి యజ్ఞతో మేళించి రామాయణ రచనమునకు సత్యనారాయణ గారిని ప్రవర్తించజేసింది. అంగుచేతనే యని “సకలాహస్తాభవసనాధము” ఈ యూహ వైభవమంతయు నెక్కడనుండి పుట్టినది? అంతర పరిణతిపొందిన జీవుని వేదననుండి పుట్టినది. గుణాలంకారములు భావనాజనకములని గుప్తపాదుడు నెలచిచ్చినాడు. భావన యనగా రసాకూతి దశనుండి రసానుభూతి దశ పాండువరకు జీవుని వేదన చేయు ప్రయత్నము ఇట్టి భావనానైరంతర్యమును కొనసాగించు జీవుని వేదనకున్న బలమే ప్రతిభ యని చెప్పబడుచున్నది. ఈ ప్రతిభ యెంత బలముగా నుండునో కవియొక్క రసాకూతి రసానుభూతు లంత బలముగా నుండును అనగా కవి ప్రతిభా నైశిత్యమును బట్టి జీవుని వేదనలోని లోతును కొలువవచ్చు నన్నమాట. ఈ ప్రతిభయొక్క ఒహీరూపమే యూహ వైభవము. ఈ యూహ యొకచోట గుణాలంకార రూపముగను నొకచోట కథాకథన రూపముగను నొకచోట పద్యరచనా రూపముగను నిట్లు పెక్కుచోట్ల పెక్కురూపములుగ నుండును దాని యీ వివిధ రూపము లన్నియు జీవుని వేదనలోని లోతులను వ్యంజింప చేయుటయందే చరితార్థము లగును. ఇతే యూహ వైభవమనకును జీవుని వేదనకు నున్న సంబంధము. ఇట్టి జీవుని వేదనతో ననిచ్చిన్న సంబంధము గల సకలాహస్తాభవముతో సనాథమైనది యాయన రామాయణము. అందుచేత ప్రాతఃకథనున్న ప్రశ్నయే లేదు.

“వృష్టతూర్వా అపిహ్యర్థాః
కావ్యే రసపరిగహాతే

జీవునివేదన

సర్వే సవా ఇవా భాంతి

మధుమాన ఇవగ్రహాః "

వస్తువులు ప్రాతజ్ఞానము జీవుని వేదనతో నిండి యుండుటకులన వసంతకాలములోని చెట్లవలె గ్రోత్తివయ్యే ప్రకాశించును నవీనత నవీనతయవగా నది కాలమునకు సంబంధించినది గాదు కాలముద తేని యనుభూతివలన సమకూడునది. ఈ యర్థము నే

“మఱల నిజేల రామాయణం బన్నచో

నీ ప్రపంచకమెల్ల నెల్లవేళఁ

దినుచున్న యన్నమే తినుచున్న దిన్నాళ్లు

తనరుచి బ్రదుకులు తనవిగాన

చేసిన సంసారమే నేయుచున్నది

తనదైన యనుభూతి తినదిగాన

తలచిన రాము నే తలచెద నేనును

నా భక్తిరచనలు నావిగాన”

అని చెప్పినాడాయన.

అన్నము తినుట ముందును, సంసారము నేయుట యందును నెల్లవాడును గ్రోత్తివనము ననుభవించుచు నే యున్నాడు. దీనికి గారణమేమి? ఎవనిగుచి వానిది యెవని యనుభూతి వానిది గాఁటి, అట్లే తనభక్తి తనదిగాన తాను రామాయణమును వ్రాయుచున్నాడు. ఇంగు గూఢమైన మఱియొక సమాధానమున్నది. ప్రపంచకములో నెల్లవాడును తిన్న యన్నమే యేల తినుచున్నాడు? చేసిన సంసారమే యేల చేయు చున్నాడు? దీనికి గారణ మజ్ఞానము అజ్ఞానముచల్ల నే యెవని రుచి వానిది యెవని యనుభూతి వానిది యైనది. ఇచట యనుభూతి పదమునకు సుఖదుఃఖము లని యర్థము. ఎంతెవఱును నీ యజ్ఞాన ముండునో యంతెవఱును భక్తియొక్క యవసరముండు నే యున్నది. కొవున సంసార మున్నంతెవఱు రామా యణముయొక్క యవసర ముండును. రామాయణ

భాగవతాది గ్రంథములు సంసారతారకములు. ఆ కథల యంగు స్వతస్సిద్ధముగా నారని కలిగించు నొక మహా సుణమున్నది అందుచేత నే యని “యావత్ స్థాస్యంతి గిరయః సరితశ్చ మహీతలే, తావద్రామాయణ కథా లోకేషు ప్రచలిష్యతి”

ఇట్టి సమాధానము నే భవభూత్యాగులును చెప్పి కొన్నారు.

భవభూతి:

“పాప్యభ్యుత్పన్నాతి వర్షయతి చ శ్రేణుంసి నేయం కథా మంగల్యాన మనోహరాచ జగతో మాతేనగం నే వచి తామేతాం పరిభావయన్తు”

అనియును

మురారిభట్టు:

“యదిక్షుణ్ణం పూర్వైర్వరితి జహతి రామస్య చరితం గుణైరేతావద్భ్యః జగతి పున రన్యో జయతి కః”

అని చెప్పికొన్నాడు.

సత్యనారాయణగారు “నా భక్తిరచనలు నావి గాన” అని చెప్పికొన్నాడు. పై భవభూతి మురారి భట్టుల చాక్రముల ననుశీలించినచో వాదగూఢ నిట్టి భక్తితోడినే రామాయణ రచనమునకు పూనుకొన్నారని విశదమగును? ఈ భక్తియొక్క స్వరూపమేమి? ఇది “పూజ్యేష్వచరాగః” అను నిర్వచనమునకు విషయమైనదిగాదు శ్రీ శంకరులు చెప్పిన “స్వస్వరూపాను సంధానం భక్తిరిత్యభిధీయతే” అన్నది. ఇదిగల యొక స్వశబ్దమునకు నాత్మ యనియు, రెండవ దాని కీర్తిగూఢవియు నర్థము ఆత్మయందు నీశ్వరత్వా రోపణము చేయుట భక్తి అనగా మహాసనా మార్గము లోనిది. సవికల్ప సమాధి విషయమైనది. రసాకూతి దశమండి రసానుభూతిశక్తు పరిణతి చెందిన జీవుని వేదనారూపమైనది.

పునర్జన్మ

విజయ — రాఘవ

గృహిణుడొక మూడు గంటలు కొట్టింది.

మధు తలెత్తి చూశాడు.

పెండ్యలం బరువుగా వూరతోంది.

మధు ఒక్క నిట్టూర్పు బరువుగానే వదిలాడు. ఎలాగో గతాన్ని విస్మరించి, మళ్ళా పనిమీదకు ధ్యాస పోనిచ్చాడు.

ఇంతలోనే ప్రేలో మరికొన్ని కాగితాలొచ్చి పడ్డాయి.

మధు వాటి వంక చూస్తూ కుక్కలుచున్నాడు.

“బాపాకు పోవలసివచ్చి, అర్జంటుగా యెన్నివున్నాయి!”

అని భయం వేసింది.

ఆ భయాన్ని అలాగే అణగార్చుకొని ఒక్క వుత్తి రాన్ని సగం టైపు చేసేటప్పటికి—నిష్కారణంగా కలరా తగిలి చనిపోయిన తల్లి గుర్తుకొచ్చింది మధుకి. రెండు కళ్ళూ అశ్రువారితలయినయి చేతి ప్రేళ్ళలో బలంతగి, నీరసంతో ఆగిపోయినయి.

మరపురాని అనుభూతులు ఒకదాని తరువాత మరొకటి తోసుకొస్తున్నయి—

“రాత్రింబవళ్లు ఆఫీసర్ల మెప్పుకోసం, నానా అవస్థలు పడి, పీనుగులాగా మొగంపెట్టుకొని యింటి కొచ్చేటప్పటికి, తనపై సానుభూతిగా, జాలిగా—ప్రేమగా—వాత్సల్యంగా—తననిపల్కరించి,—వేస్తీళ్లు తోడిచ్చి, వేడి వేడిఅన్నంపెట్టి, కడుపులో దాచుకొనే తల్లి! ప్రాణంలో ప్రాణమై, దేహంలో దేహమై, మాపులోమాపై. మాటలోమాటై, పెంచింది. చదువుచెప్పించింది — డబ్బుగలవాళ్ళ యింట్లో వంటలు చేసిపెడుతూ, నీళ్ళు తోడి పెడుతూ.

వాళ్లనే మాటలన్నీ, తనకోసం, తన బాగుకోసం బాధ్యురాలై భరించించింది. ఎంత గడ్డితిని, తనని బ్రతికించినా, తనకీ వుద్యోగం వచ్చేటప్పటికి పట్టరానంత ఆనందం కట్టలు తెంచుకొని పోయింది.

ఎన్నోవిధాల తన్ను ఆమె దీనించింది

మధు యింకా మరిచిపోలేదు. ఎలా మరుస్తాడు? తనకు బుద్ధి తెలిసినప్పటినుంచి యీ లోకంలో ఆత్మ బంధువుగావుంది అయ్యి ఒక్కతే. ఆ వొక్కతే యీ నాడు రుద్రధూమిలో నిద్రపోతోంది.

మధు మాత్రం జీవచ్ఛవంలాగా యీ ఆఫీసులో రెమింగ్టన్ ముందు ఓడిపోయిన రౌతు మొగం వేసుకొని కూర్చున్నాడు.

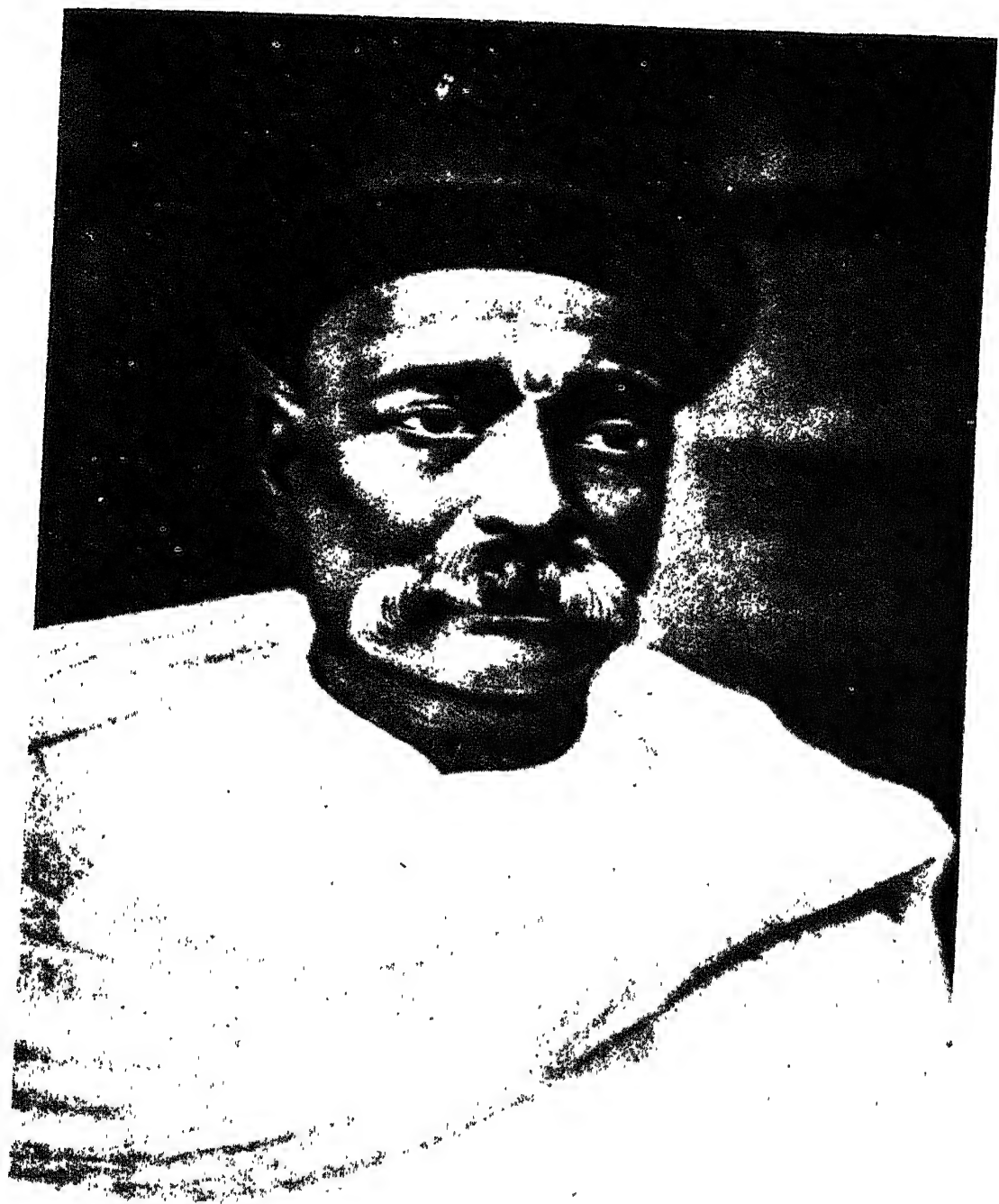
ఆలోచనలు క్రమేపీ విశిష్టానున్న సమయంలో మధు చేతివేళ్లు చూసుకొన్నాడు.

అవి సమ్మెచేస్తున్నట్లుగా వున్నాయి

ప్రయత్నించి చూసాడు కొద్ది నిమిషాలు.

అర్థంకాని మాటలు పడ్డాయి. చివాట్లు తిప్పననుకున్నాడు మేనేజరుతో. ఇవాల్చితో యీవుద్యోగానికి స్వస్తియేమో! అనుకొన్నాడు. ఎంత ప్రయత్నించాడు. మనస్సుని సరిగ్గా తిప్పకొంటానికి యేం ప్రయోజనం లేకపోయింది ఈ ప్రయత్నాన్ని పురికొల్పేబగులు బాధాకరమైన ఆ ఆలోచనల్లోనే చాలావాయి వున్నట్లు తోచింది మధుకి. నరాల సత్తువ సన్నగిల్లింది. తన ఆశక్తికి తానే నిందితుడొక్కడూ. టైపుమిషన్ మీద నుదురు పెట్టి యేడ్వటం ప్రారంభించాడు.

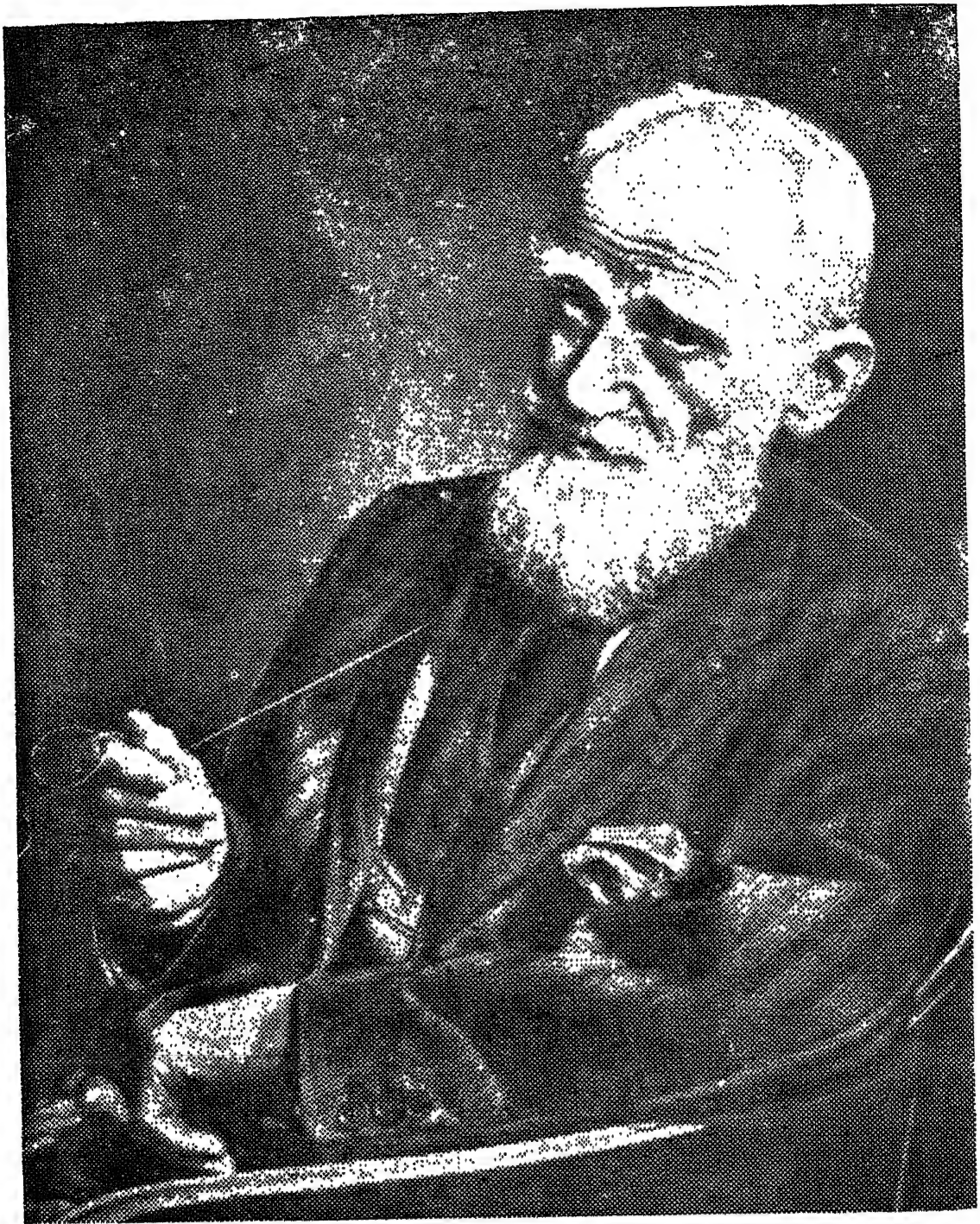
ఈ యేడ్పు వాతాత్మగా ప్రక్కనే వున్న మూర్తిని కంగారు పెట్టింది. అతను మధుని తట్టుతూ, “ఎందుకురా! యేడుస్తున్నావ్” అన్నాడు. జేపురించిన మొగంతో మధు తలెత్తి చూశాడు. కూర్చుంది ఒక ఆఫీసులో. ఆఫీసులో యింటికీ ప్లాన్లీ గురించి, క్యక్తి సంబంధమైన బాధల్నీ గురించి, తల్పుకోగూడదని, తన బ్రతుకంతా సర్వదా యీ టైపుమిషన్ కి బానిసగా వుండి పోవడమేనని జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. యిరవై అయిదు సంవత్సరాలువున్న తను, యెంతో అనుభవం గడించుకొని, అనేక విధాలుగా కష్టనష్టా

కీ. శే. బాలగంగాధర తిలక్

గత జూలై 23 వ తేదీన లోకమాన్యుని శతవార్షిక జయంతి మహోత్సవాలు ఆనేతుహిమాచలమూ అత్యంత వైభవోపేతంగా జరిగినాయి.

భారత స్వరాజ్యసమరవీరునకు యావద్భారతప్రజలూ వినయ వినమితాంగులై జోహారు లర్పించారు.

కీ. శే. జార్జి బెర్నార్డ్షా

గత జూలై 26 వ తేదీన ప్రసిద్ధాంగ్ల నాటకకర్త బెర్నార్డ్షా శతవార్షిక జయంతి మహోత్సవాలు ప్రపంచవధిని సర్వసారస్వతప్రియులూ జరుపుకున్నారు. ఆయన ప్రతిభాసంపదను సంస్మరించారు.

పు న ర్జ న్మ

అతో బ్రతుకుతూ వస్తున్న తన కృత్రిమతనం సామాన్యంగా మేక్కుకన్నా హీనంగా వున్నా, యితమంది వున్న ఆఫీసులో యేడ్వటం, మధుకి తీరని అవమాన మనిపించింది. తన కష్టాలు గురించి చెప్పితే యేవమ వింటాడు యీ లోకంలో? తనలాంటివాళ్ళు యెంతో మందిలేరు' తనకన్నా గొప్పవాళ్లే వున్నారు. ఈ యేడ్పుకి యే విధంగానూ అర్థం లేదనిపించింది. ఎందు వల్లనంటే, కాలం మారిపోయింది. నాగరికతకు అంతిష్టలు పెరిగినయి సభ్యతకు. కావలసిన గౌరవ ప్రతిష్టలు యీనాడు సంఘంలో లభ్యంకావడం లేదు — అందువల్ల “ఒకరి కష్టాలు మరొకరికి ఆనందం — మరొకరి కష్టాలు వేరొకరికి బ్రహ్మా నందం.” —

పంచె కొంగుతో కారిన కన్నీళ్లను తుడుచుకొంటూ “ఏం లేదురా” — అన్నాడు మధు.

“అదేవీటిరా... అలా నీళ్లు కారుతుంటే!” —

“వేడి చేసిందిలే — అన్నాడు మధు. తనలోని బల హీనత యొక్కడ బయటపడిపోతుందో అని, సభ్యతకు లోటుకొడ దాపురిస్తుందో అని మూర్తికి చిన్న నవ్వువచ్చింది. అది యెంతో నేపు నిలుపుకోకుండా నే తన పనిలోకి తానుచొచ్చుకు పోయాడు.

ఇన్నాళ్లు భారమనిపించని జీవితం — జీవనం మధుకి ఒక్కసారిగా విసుగుని — చిరాకుని కలిగించాయి. ఆ పూటకు పనిమీద ధ్యాసపోయింది తల్లి మూర్తి కన్నులముందు లాస్యం చేస్తున్నట్లుగా వుంది. అట్టే ఆలోచిస్తున్న కొద్దీ యీ లోకమే వెళునిపించింది.

సన్నివేశాలు — సంఘటనలు — సమాలోచనలు చాలా వరకు జీవితంలో మార్పు లేస్తూ వుంటాయి కాని, వీటిని గురించి ముందుగా చాలా ఆలోచిస్తాం. యిది తెప్పించే చెరువు — బాధ — విచారమూ — ఫలించనప్పుడూ, కుదురనప్పుడూ మరీ దుర్భరంగా వుంటుంది వృద్ధాశ్రమం.

కలరావచ్చి చనిపోయినతల్లికి దహనక్రియలు జరిపి అయి దారు నెలలు కావస్తున్నది. కాని మధు దృష్టిలో యీవిషయం జరిగింది కొద్ది గంటల క్రితమే అన్నట్లు వుంది.

ఇటువంటి అవిరళమైన ఆలోచనలే అతని వృద్ధ యాన్ని పీల్చి పిప్పిచేస్తున్నాయి. చీటికి మాటికి మలే

రియాజ్యరం అతని ఆలోచనల్ని రుచిమాసి పోతూ వుంటుంది.

అటువంటిప్పుడు సలసల కాగిపోతూ వుంటుంది కిరీరం. మృగువుగా తాకి, జ్వరాన్ని ఉపశమింప చేయడానికి అనువైన కోమల మాస్తాలు తన కీలోకంలో కరువై పోయినాయేమో! — అని మధు మనసపడుతూ వుండే పాడు.

ఇంతలో గడియారం నాలుగున్నరను సూచిస్తూ ఒక గంట కొట్టింది.

మధు అదిరిపడ్డాడు.

మానవుడు కొడుకొంటున్న కనీసపు కోర్కెల్లో కూడా తనకేవిధంగానూ అనుకూలించని భాగ్యంతోలిగి పోయింది.”

కన్నీరు ఆపుకున్నా ఆగటం లేదు.

ఇంతలో ఫ్యూన్ వచ్చాడు మధు దగ్గరికి.

“ఏమిట”న్నట్లు చూశాడు మధు.

“మేనేజరు పిలుస్తున్నారు?” అన్నాడు ఫ్యూన్.

మధు పిల్లిలాగా, చొక్కాతో మొఖం తుడుచుకొని మేనేజరు గదిలోకి ప్రవేశించాడు. ఎదురుగా వెల్లి పంగి నమస్కారంచేసి నిలబడిన మధుని చూసి —

“ఎప్పుడూ అదోమాదిరిగా వుంటావేమిటోయో?” ఉమారుగా వుండవేమిటి? ఏమైనా జబ్బుగా వుందా, అని ఎక్కిరి తక్కిరిగా ప్రశ్నించాడు. మేనేజరు. మధుకి గొంతుకలోకి యేడ్పు ముంచుకొచ్చింది.

“మధ్య మలేరియా తీవ్రంగా వ్యాప్తమైంది... ఆరోగ్యం కూడా చెడిపోతోంది. దయచేసి ఒక పదిహేను రోజులు, నెలవిప్పిస్తే మీ ఫ్రెండ్స్ మాయని బాగుపడతా!” అని మధు ప్రార్థన. పడ్డాడు.

మేనేజరుకి యిదేమీ సుతరామూ గిట్టలేదు.

“నీకు పదిహేను రోజులు నెలవిచ్చి, నీస్థానంలో మరొక్కణ్ణి వేసి, మళ్లీ నువ్వరాగానే వూడబెరి కిలే వాడేమైపోను —?” (ప్రకారంగా అన్నాడు మేనేజరు.

మధుకి యేదో సమాధానం నిశ్చలంగా — దృఢంగా చెప్పక తనని పించింది.

రెండడుగులు ముందుకి వేస్తూ — “అయితే నా ఆరోగ్యం చెడగొట్టుకో మంటారా?” — అన్నాడు దీనంగా —

అందులోని వాస్తవాన్ని మేనేజరు యేమీ గుర్తించ లేకపోయాడు.

“అదంతా నాకేం తెలియదు. నేను నెలపు యివ్వను. ఇవ్వమంటే యీ వుద్యోగం చెయ్యి—లేకపోతే నీయివ్వం...” అని మిగతాభాగం మధుకి వదిలివేసి మేనేజరు ప్రక్కగదిలోకి లేచిపోయాడు.

మధు యివ్వలేక వచ్చాడు కానేపు చేతి వేళ్లు జుట్టు లోకి దూర్చి, యేదో ఆలోచించాడు. ముందు ముందు కష్టాలెటువంటివి తన జీవితానికి అడ్డు తగులుతూంటాయో అతని కేమీ వూహలో తిట్టలేదు—వంగి పోయిన తలను విసురుగా ఒక్కసారి “మేనేజరు” అన్న యింగ్లీషుబోర్డు వంకకుతిప్పి—“ఇంతేగా నువ్వు చెయ్యగలిగింది. కాని, అంతమాత్రానికి నేనేమీ నాశనంకాను. ఈ రోజునుంచి నీ ఆఫీసుకు, నీ రిమింగ్ బస్ మిషన్ కి నీళ్లధార వదులుకొంటున్నా” అని దీనంగా సమాధాన మిస్తూ ఆఫీసుమెట్లు దిగి బజార్లోకి పడ్డాడు.

రణగోళావస్థల మధ్య మధుకి మతిపోతున్నట్లు అనిపించింది. గానుగెడ్డులాగా కాళ్లెక్కుకొంటూ సరాసరి యింటికొచ్చి చేరాడు—అయిదునిముషాలనంతరం గదిలోకి వెళ్లి పడుకొన్నాడు. “ప్రపంచంలో ప్రతి వస్తువు తన్నుచూసి హేళన చేస్తున్నట్లనిపిస్తుంది! ఎందు కనపించదు మరి! ఎవరైనా నా ‘అనేవాళ్లంటేగా! తనకు కలుతూంటే కష్టాలలోగల దుఃఖాన్నీ, సుఖాలలోగల ఆనందాన్నీ తనకున్న వొక్క హృదయమే భరించాలి. తను ఏకాకి.

జరిగిపోయిన మధురక్షణాలు అనేకం స్మృతిలో మెదిలినయి—

చనిపోయిన తల్లి వెతికి వెతికి ఒకమ్మాయిని, తెచ్చి పెళ్లి చేసుకోమని కోరింది. ఆ కోరికను శెల్లించవలసిన బాధ్యత తనకుంది. ఆమె సంతోషమేగా తన సంతోషం! అమ్మ మాటకు ఎదురు చెప్పకుండా అంగీకరించాడు. శుభముచూస్తూ నిశ్చయించకముందే మాయదారి కలరాకు అమ్మ బలి అయిపోయింది. తరువాత పిల్లవాళ్లు తన కివ్వడానికి తిరస్కరించారు. ఒకందుకు తనకిది మంచిదనే భావించాడు మధు. రోజులు నానాటికి గడుస్తున్న కొద్దీ యీ లోకానికి తనెంత పనికిరాని వెగవైపోయాడో తెలిసివచ్చింది. ఉద్యోగం తన అప్రయోజకత్వంతో వూడిపోవడం, బ్రతకడం అంటే బయ్యని భుజాలమీదకు ఎత్తుకుని బ్రతికినంతకాలం మోయడం, అతన్ని అయోమయం చేసినయి, ఉద్యోగం దొరికిన క్రొత్తలో యావజ్జీవితం

తల్లి పాదాలకు అంకితం చేదామనుకొన్నాడు. కాని మధుపల్ల విధి దురదృష్టాన్ని వ్రాసి పెట్టిపోయాడు. దాని ప్రభావంవల్ల నేమధు జీవితంలో బొమ్మకెముడు మొక్కలు మొలిచినయి. నెలరోజులూ కష్టపడిన దంతా ఒకటవ తారీఖున ఫలించేది. ఆ సాయంత్రానికే, హోటల్ మేనేజరు, చాకలివాడూ, యింటి అద్దె వాడూ గుంజుకొనేవారు ఆ కాస్త ఫలితాన్ని. తరువాత చేతులు ఖాళీ అయి చల్లబడిపోయేవి.

జీవితంలో అసలు సంతోషమూ, ఆనందమూ, యెప్పుడూ—యెన్నడూ వుండవు. నాస్తవంగా ప్రతిదీ నాదనుకు నే యీ లోకంలో మోయలేని భారాన్ని మోస్తున్నప్పటికీ, అది క్రమేపీ చప్పు బడుతూ వుంటుంది. తనవంటి మానవునికన్నా పక్షులూ—జంతువులూ చాలావరకు నయమేమో నని పిస్తుంది. ఒకరికన్నా మరొకరు బాగా బ్రతుకుతున్నారనుకొంటాం. ఎవరిని ఉద్ధరించడానికి?

ఇలా వుద్యోగం పోయిన రెణ్ణెల్లకు మధులో వివిధ రకాల భావాలు చెలరేగుతూ వస్తున్నయి. వీటికి యెక్కువగా దోహద క్రియలు జరిపింది అతన్ని నెంటాడుతున్న మలేరియా జ్వరం. దానిమూలంగా మధు మొగం పాలిపోయి, కళ్ళా ఓహీనంగా తయారైంది. తినాలనుకున్నంత దొరకదు. తింటే హఠాయించుకొనే కక్తి లేదు. ఉచితంగా మందు లిచ్చి పోయే ప్రాణాన్ని నిలిపే డాక్టర్లు తన కెవ్వరూలేరు. ఉన్నా వాళ్ల దగ్గరకు వెళ్లడానికి సాధ్యంకాదు. రోజురోజుకీ తనలో ‘చావు’ అనే అభిప్రాయం బలీనిపోతూ వస్తోంది. యెప్పుడది హఠాత్తుగా వచ్చి తన్ను ఆలించనం చేసుకొంటుందో మధుకి పాలుపోవడం లేదు. తనకుతానై చావడం సుఖంగా కనిపించదు! చచ్చి పోవడానికి యీలోకంలో చాలా మార్గాలున్నయి. రైల్వూ, కాదూ, ఎలక్ట్రిక్ తీగలూ—ఉరితాళ్లూ వగైరా. కాని అవి అనుకున్నంత తేలిక పనులుకావు మధు చావులోకూడా సుఖం కావాలని కోరుకున్నాడు. ఇది యెలా సాధ్యం? యెప్పటికైనా అంకిత మివ్వక తప్పదు. చివరకు కోరేదే అది తను. అందుకని సుఖముగా చావాలని కోరుకోవడంలో మధుకి కనిపించిన తప్పేమీ లేదు. ఒక చోట వుండి, మరొక చోట వుండే హాయిని, సాందర్యాన్ని, కోరుకోవటం మానవుని సహజ లక్షణాల్లో ఒకటి. దీనికి యెడతెగని

పు న ర్ణ న్న

ఆలోచనలు పుట్టుతూ వుంటాయి, తరిచి, తరిచి ఆలోచిస్తాం. అలాగే ఆలోచించాడు మధు. చివరకు చావంటే యిష్టమనేది ఒక్కొక్కసారి సన్నగిల్లిపోయింది. అందుకుని యెక్కువగా ఆ ఆలోచనల్ని తిప్పుకోలేదు మధు. ఒక్కసారిగా వెలుపలికి వచ్చాడు గదిలో నుంచి.

లోకం అంతా కాటుకవంటి చీకట్లో మునిగిపోయి మూలుగుతోంది. గదికి గట్టిగా తాళం వేశాడు. గుమ్మల్ని దాటి పెద్ద రోడ్డెక్కాడు — జనం రద్దీ అంతి బాగా లేదు.

మెల్లగా తలవంచి నిర్భయంగా అడుగులో అడుగు వేసుకొంటూ నడుస్తున్నాడు. “చావాలి” అన్నమాట హృదయంలో తిలకించి వింతగా నవ్వుతోంది. “ఎలా చావాలి”? మధుకి పరిష్కారం కావటం లేదు. “ఎలాగైనా సరే! చావు కోరుకుంది. మధు పిచ్చి కుక్కలాగా తిలకించి యెదురుగా చూసాడు. ఒక చిన్ని కొడుకేగా—వడివడిగా, త్రాచుపాములాగవస్తోంది.

దానినుండు లైట్లు తన కళ్ళలో నూదులు పొడిచినట్లు పొడుస్తున్నాయి.

గుండె రాయిగా యిదివరకే మారిపోయింది, వెనక్కి కట్టుకున్న చేతులు పూడిపోయి స్వస్థానంలోకి వచ్చి చేరాయి.

పిక్కల్లో వున్న సత్తువంతా ఉపయోగించుకొని మధు, ఆవస్తున్న కారు ముందు చక్రాలక్రింద మెత్తగా పడుకుందామని, అడ్డంగా ఉరికాడు.

క్షణంకాలం వులిక్కిపడి లేచింది.

చిన్న కారు బ్రేకపడి రోడ్డుప్రక్కగా పెట్టబడివుంది. దూరంగా వున్న కొంతమంది దగ్గరగా వచ్చిచేరారు. అప్పటికే ఆ చిన్న కారులోంచి దిగిన ఒక యువతి, యువకుడు మధు ప్రక్కగా నిలబడి కంగారుగా వున్నారు. యేమిటో చూస్తున్నారు.

“అలా చూస్తే యేం లాభం... ఆస్పత్రికి పట్టుకెళ్ళక” అన్నాడొక పెద్ద మనిషి యింతిలో.

“నెంబరు నోట్ చేసుకోక వదిలిపెడతావేరా!” అంటున్నాడొక యువకుడు ప్రక్క వాడితో. “కళ్లు పోయినయ్యా! నాయనా! చూసి తోలేవు” అన్నగొక ముసలి గవ్వలాంటి ఆవ్వ.

“యేండుకు నాయనా! అలా అనుకొంటారు... డ్రైవరు తిప్పేయింది... ఇంకా నయం జాగ్రత్తగా ఆపగలడు”...అందా యువతి.

యువకుడు మధువంక చూస్తూ—ఒక నిట్టూర్పు విడిచాడు.

“యేలా వున్నాడు?” అందాయువతి, యువకుని నైపు చూస్తూ.

“ఫర్వాలేదు...కొద్దిగా గాయాలు తగిలినయి” అన్నాడా యువకుడు.

“ఇంటికి తీసికెళ్ళివే”

“అలాగే...”అంటూ యువకుడు ముందు కొచ్చాడు— యువతి అతని దగ్గరగా వస్తూ—

“డాక్టర్ ... తప్పకుండా బ్రతుకుతాడా!” అంది జాలిగా—

“నువ్వేం ఆగుర్దాపడకు! నేనున్నానుగా!” అంటూ ఆమెను ఓదార్చాడు.

ప్రక్కనవున్నవాళ్ళ సహాయంతో మధుని కార్లో కెక్కించుకొని యింటికి తీసుకొచ్చింది ఆయువతి.

2

డాక్టర్ రఘు మర్నాడుడయమే వచ్చి, గుడ్డలు మార్పించి, కట్లు గట్టాడు.

క్రమంగా అతని మొగంలో స్పృహఛాయలు కనిపిస్తున్నాయి. బాధకు ఒళ్లంతా కదిలిపోతోంది. మూలుగుతూ — ముక్కుతూ — కళ్లు తెరుస్తూ, చూస్తూ ఉంటున్నాడు.

సరోజని మధు ప్రక్కనే కూర్చొని, అతనిని అవలోకిస్తూ ఉంది—

రఘు చేతులు కడుక్కొని, తుడుచుకుంటూండగా—

“ఇంజక్షన్ ఇచ్చారా! ఈపూట స్పృహ వస్తుందా!” అన్నది సరోజని.

రఘు ఆమె కళ్ళల్లోకి చూస్తూ—

మరేం భయంలేదు సరోజనీ, నేనున్నానుగా! ప్రమాద మేమీ లేదు. మళ్ళీ రేపాస్తాను. అంతిగా కావాలంటే నర్సుని సహాయంపంపమంటావా!” అన్నాడు.

“అంతిగా మరేం అవసరంలేదు. నేనిక్కడే వుంటాగా—” అంది సరోజని.

రఘుకి జాలి వేసింది—

“క్రింద రాత్రి కూడా నువ్వు నిద్రపోకుండా మేల్కొన్నావ్. ఈ పూటకూడా అలావుంటే నీ ఆరోగ్యం యేమాతుందో తెలుసా!” అన్నాడు.

“ఫర్వాలేదులే రఘూ! ఒక ప్రాణికోసం ఈ మాత్రం ఉండలేకపోతే యెలా!” రఘు దీర్ఘంగా ఆలోచించాడు. ఏం చెప్పలేకపోయాడు — చివరకులేచి వెనుకూ—“నీయిష్టం రోగి లేచినపుడల్లాయేం కావాలంటే అది, అంటే పశ్చాత్తాపం, రోడ్డు, పాలు యిస్తాంను — చెప్పాగా మంగు యెప్పుడెప్పుడెవ్వరో. మరి యింక చెల్లినా!” అంటూ సరోజునిని తృప్తిగా చూసి మంగుల సంచితో రఘు మెట్టుదిగి వెళ్ళిపోయాడు.

మధుకి, రఘు వెళ్ళిన గంటకు తెలివి వచ్చింది. అక్కడక్కడా తిగిలిన చెట్లపలకల బాగు తెలుస్తూనే ఉంది. అదే చావాలనుకోవడం అనుకొన్నాడు మధు. ‘చావు’, మంగు అలా ప్రారంభమవుతుందనుకొన్నాడు.

పూర్తిగా చావకముందే ఒక్కసారి ఆ చావెలా వుంటుందో బాగా కళ్ళు తెరిచివుండి చూద్దామనుకొన్నాడు. కాని భయం కాని భయంయేదో పీపుమీద తిట్టుతోంది.

“ఇంత బాధపడే ముందుగా, ప్రాణం యెంగుకు ఎగిరి పోకుండా వుండి?” — మధుకి యీ సందేహం తిట్టింది. ప్రాణం పోవడం ఒక్కసారి, బాధను అనుభవించడం మరొకసారి అయినట్లయితే తనీ విధంగా చావుని కోరుకోవడాడుగా చేమో! అనుకొన్నాడు మధు. అసలు మధు కిప్పుడు బ్రతకటంకంటే కూడా చావడమే కష్టమనిపించింది.

సృహవచ్చి, తనెక్కడ వున్నాడో తెలియని అధోగతిలో వున్న ఆత్మను యేదో శివులు ఈ చావుకి పురిగొల్పాయి. భరించలేని యమబాధ దానికితోడు అదే పనిగా కళ్ళు తెరిచి అటూ-యిటూ వొత్తిగిల్లకుండా బలపడవుగా పడుకొని వుండటం చావుకన్నా కష్టమనిపించింది మధుకి.

ఇంతలో ఎదుగుకుండా వున్న గడియారం రెండు గంటలు కొట్టింది.

మధుకి యీ లోకంలో పడ్డట్టునిపించింది. కట్టుకట్టు బడిన చేతి వేళ్లతో కళ్ళు మూముకొన్నాడు. రకరకాల వస్తువులతో అలంకరించబడిన పెద్ద గది రివుస తిరిగే ‘ఉమ’ పంకాలూ — గోడకు పెద్దపెద్ద ఫోటోలు — రెండు నిలువుటద్దాలు — ఒక పుస్తకాల బీరువా — ఒక డ్రాయరు — దాని చుట్టూ రెండూ — కూడు కుర్చీలు — దాని ప్రక్కగా ఒక రేడియో

నెట్టు — ఇవన్నీ మధుకి స్వర్గాన్ని గుర్తు చేసాయి. ఇలాగే వుంటుందిని మధుకి గుర్తు కూడా. ఇంతలో కాలు వెళ్ళి గోడకు తిగిలి, నరక బాధను జ్ఞప్తికి తీసుకొచ్చింది.

మధు మామూలు మనిషి అయినాడు — ఈ స్వప్నంలో స్వర్గాన్ని చూసి కలవరించిన తరువాత మళ్ళా బాధ మధుని పీకించడం మొదలెట్టింది. సన్నగా మూలక తప్పడంలేదు — కళ్ళు మూసే మధు తనకితాను తిట్టుకొంటుండగానే — సరోజుని చల్లనిచేయి, అతని బుగ్గల్ని స్పృశించుతూ నుగురు మీదకు వెళ్ళింది —

చలిపోయిన తల్లి గుర్తు కొచ్చింది —

మధు బరువుగా కళ్ళు తెరిచాడు.

సరోజుని అమృతాన్ని గురిపెస్తూ తన వైపే చూస్తోంది. దేవకన్యకన్నా విపరీతమైన సౌందర్యంతోనూ, అమృత రుచితో అమృతకన్నా యెక్కువగా చూసుకోనే శక్తికీగానూ, సరోజుని మధుకి కనిపించింది. ఒక్క త్రిణం కన్నా యెక్కువనేపు సరోజునిని చూడలేకపోయాడు.

“బాధపుడుతోందా!” అంది కోమలంగా సరోజుని.

“ఊ!” అంటూ మూల్గాడు బాసంతా వ్యక్తం చేస్తూ. సరోజునిచేయి ఛాలభాగం మీదనుంచి జారిపోతూ ఉండగా — మధుకి అందిన హాయి యేదో హఠాత్తుగా పోతోందనిపించింది. “ఇంకా కాసేపు అలాగే వుంచమని” ప్రాణేయపడదామనుకొన్నాడు మధు. కాని యెట్లా అంటాడు. అమె అతని మొగం మీదకు తన మొగాన్ని దగ్గరగా వుంచుతూ —

“కాస్త కాఫీ యివ్వనా!” అంది —

మధు మాతృహృదయంలోకి చొచ్చుకొని పోయినట్లుగా భావించాడు.

ఆకలి జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. క్రిందికి రోజున ఉపవాసం — యీవాడు.....!”

“అబ్బా!” అన్నాడు మధు.

ఆమె లేచి విచారంగా అతన్ని చూసింది. అతను తన బాధను, నెమరువేసుకొంటున్నాడేమో నని సంశయపడ్డది... కాని అలాగే సరోజుని యెక్కువ నేపు నిల్చులేదు.

ఆమె గాజుల చప్పుడు యెప్పుడైతే అక్కడనుంచి మటుమాయమైందో — మధుకి పూర్వపు ఆలోచనలు కదిలినయి.

పు న ర్జ న్న

“తాను చదువుకొంటున్న రోజుల్లోనూ—ఉద్యోగం చేస్తున్న రోజుల్లోనూ, ఎంతోమంది అందమైన ఆడ వాళ్ళను చూడగలిగాడు. వాళ్ళందరి అందిం— అనందం, సరిగ్గా ప్రపంచంలో వినియోగించుకో బడిందా! యెన్ని విపరీత పరిణామాలకు దోహదం కాలేదూ!—తన విషయంలో మాత్రమే సఫలమైంది. చావుని కోరి బయలుదేరిన నాకు, స్వర్గ సౌఖ్యాలన్నీ అనుభవించే భాగ్యం లభ్యమవక మేమిటి! నేను పడిన కారుకి, చింపడంచేత కాదేమో! ఎన్నిసార్లు తన నిరాశను చంపుకొన్నాడు హృదయంలో వుండే ఖోభను యెన్నివందలసార్లు అణచుకొన్నాడు! ఆయినా బ్రతికి సాధించ గలేజేమిటి? చివరకు ముల్లి కంపలోకి కూడా పోలేని అసమర్థత తనలో పుట్టుతుందేమో! యెలాగైనా బ్రతకాలని కోరకూడదు. ఈ మొండి ప్రాణికి సానుభూతి - జాలి - దయ - మాన కూడదు. ఈ సారికి యీ బాధను పెంచుకొన్నానా. శాశ్వతంగా కావాలనుకొనే చావు సంప్రాప్తమవుతుంది. ఎవరితోనూ, తనేవిధంగానూ సంబంధం పెట్టుకోకూడదు. బ్రతకడానికి ఆశించే విషయాల వైపుకి మనస్సుని పోనివ్వకూడదు. చావుకి ముందు, తనమీద యెందుకీ సానుభూతి యీ అందగత్తెను? అసలీమె యెవరు? తన ప్రాణానికి యెందుకీలా సేవలు చేస్తోంది నేను చావాలనుకొంటే, నన్ను ఆపి యేవో పనులు చేస్తోంది—చివరకు సుఖంగా చావ నీయరు—విషవీరు—ఆయినా, నాకో యీమెకేం పని. ఇలా నాదిగ్గర కెందుకొస్తోంది?—తనకేంపని... సరోజనిదగ్గర గా వచ్చి కూర్చుంటూ.

“కాఫీ కలిపి తెచ్చాను. బ్రాకుతావా!” అంటూ బుజ్జ గిస్తూ అడిగింది.

“అక్కర్లేనన్నట్లు తలూపాడు.

“ఫర్వాలేదు త్రాగండి. లేకపోతే శోషిస్తుంది!” అంది. నుదురు తిడుచుతూ—

మూలకూ “నాకోగ్గు” అన్నట్లు తలూపాడు. మనస్సులో యేవోభావాలు నిద్రకొస్తున్నాయి. “తాను చూపే సానుభూతికి, యిత సేమీ బాధ్యుడు కానట్లుగా ఉంటాడేమిటి!” అని ఆశ్చర్యపడుతుండేమోనని మధు ఈనాటి నాగరికత లోకాన్ని తిడిమి చూశాడు. ఆమె అల్లాగే తన కళ్ళలోకి, కళ్ళు పెట్టి చూస్తోంది. ఏవో భావాలు రంగరించి, యేవో మును

తను గుర్తుచేస్తూ, తన బాధకు ఉపశమనం కలిగించే సానుభూతిని, సంచేశాన్ని తన మాపులద్వారా అంద చేస్తోంది. మధు ఆమాపుల్లో గల అంతరార్థనివహాన్ని గ్రహించుకోలేక, కంటనీరెట్టుకొన్నాడు.

సరోజనికి హృదయం ద్రవించింది మృగువుగా ఆతని తలనిముగతూ — “మౌనం బాధపడకు. అదే తిగ్గి పోతుంది. కాస్త కాఫీ త్రాగండి” అని బ్రతిమిలాడి నట్లు మాట్లాడింది.

“అబ్బ! నన్ను యిట్లా ఉండనీయండి. దురదృష్టం బోకండి. నన్ను యెలాగోలాగు యేడ్చుకొనీయండి “మీరు యిక్కణ్ణుంచి ఆవతికి వెళ్ళిపోండి! యీగల్లాగా పీక్కుతినండి! నా యెముకలు కొర క్కండి! ఎట్లాగోట్లా ఛస్తాగా” అంటూ మధు గొప్పతూ — నుగుమీద చెయ్యి పెట్టుకొని, గుండెను యెగుర వేస్తున్నాడు

సరోజనికి మతిచలించినట్లయింది—అర్థంకాని భయ మేదో ఆమెను వరించింది. మందుసీపాలాని మందు నిజమైన ముంకేనా! అంతా ఆయోమయంగా తోచింది. రోగికి మతి చలించలేదా! ఏమో! సరోజనికి అనుమానం వేసింది. కాసేపు అలాగే పక్క రిస్తాడనే ఆశతో నిలబడే ఉండగలిగింది. మధు యేం మాట్లాడలేదు. సరోజని అతనిని విసిగించకూడదను కొంది. చేతిలో కప్పని అలాగే ప్రక్క బల్లమీద వుంచుతూ - వెనక్కి తిరిగింది. సరోజని వెళ్ళిపోయిన అరగంటలోపే మధు కళ్ళు తెరిచిచూశాడు. ఆమె లేదు. ఊబిలోమీద కాఫీకప్పవుంది. మంచి వాసన కూడా వేస్తోంది. త్రాగాలని జిహ్వకోరింది. మధుకి చావాలనివుంది త్రాగితే చావు వాయిదాపడుతుంది. ఎందుకు వాయిదా పడేసుకోవాలి. చచ్చిపోవాలని నిశ్చయించుకొన్నవాడు, బ్రతికించే వస్తువుల్ని అసరాగా కోరకూడదనిపించింది ఎగురుగా వుంటే యీ కోరిక బలినీపోతుందనుకొని మధు ఆ కప్పని బల్లమీద నుంచి తోసిపార వేశాడు.

గది వెలుపల గోడప్రక్కగా నిలబడివున్న సరోజనికి యీ శబ్దం వినిపించింది. నిశ్చేష్టురాలైపోయింది. స్పృహ తెలిసివుండీ యిలా ప్రవర్తిస్తున్నాడని సరోజని గ్రహించింది. ఎందు కెంతకోపం? ఆమె కర్థంకాలేదు. తెలుసుకొంటానికి అవకాశం కల్గటం కష్టం యిప్పుడు! నెమ్మదిగా మధు దిగ్గరకొచ్చి నిలుచుంది. అతను కోపంగా పగిలిన పింగాణి పెంకులవంక చూస్తూ

న్నాడు. సరోజని చూట్లాడించాలని ప్రయత్నించి—

“మందివ్వమంటారా! వేశయిందికూడా!” అంది.

మొగం చిట్టించి, పరీక్షగా చూశాడు సరోజనివంక. తనతో చగువుకొన్నవాళ్ళలో ఒకమ్మాయి యిలాగే వుండేది అగ్గంగా.

ఆ ఆమ్మాయేనా యీ ఆమ్మాయి—

ఏమో!

అంతగా యీ ఆలోచనసుగురించి బాధపడ తల్యుకోలేదు మధు. ఏదైనా—ఒకప్పుడు పరిచయ ముంటే దాన్ని జ్ఞాపకం తెచ్చుకోబంకూడా యీ సందర్భంలో అనవసరమనిపించింది.

మధు పరీక్షగాచూసి, తలతిప్పుకోవడంలో, సరోజని అతని భావాన్ని కింగిత్ గ్రహించినదానిలాగా—కుర్చీలో కూర్చోచి—

“గుర్తుకొచ్చానా! లేదా!” అంది.

మధు మూగవాడిలాగా వూరుకొన్నాడు. బాధగా కళ్ళు మూసుకొన్నాడు.

మధు యీసారికూడా యేం జవాబివ్వకుండా వూరికే వున్నాడు.

ఆమె సాహసించి మంగు గ్లాసులోపోసింది. అతను ఆమె భుజాన్ని అసరాగా చేసుకొని లేచాడు. పెదవులు విప్పి తగుదామనుకొన్నాడు. కాని “చచ్చేవాడికి మంగులేమిటి” అనిపించింది. తన దౌర్భాగ్యానికి తానే నవ్వుకొన్నాడు.

అంతలోనే ఆ మంగుమీద కచ్చిపుట్టుకొచ్చింది. ఆమె చేతిలోంచి మంగుగ్లాసు లాక్కొని బహుశంకగా గోడకు విసరికొట్టాడు.

ఆమె విశాలనేతలు ఆశ్చర్యపడ్డాయి

అతని వికృతాకారం సరోజనికి భయాన్ని కలిగించింది. కాసేపటికి తెప్పరిల్లి—

“ఏమండీ!” అంది మెల్లగా—

ఏమూలనో దాగివున్న నిరర్థకమైన దుఃఖం అతని గొంతుకలోంచి బయటికి కాస్త కాస్త రాసాగింది.

అతని మనస్తత్వాన్ని ఆమె గ్రహించాలనుకొని చాలా ప్రయత్నించింది. చివరకు యేం తోచలేదు. యెక్కువసేపు అలా కూర్చోవాలనిపించలేదు. మెల్లగా లేచిగది యివతలికి వచ్చేసి కూర్చుని ప్రకృతిలోకి చూడటం మొదలెట్టింది— మధ్యమధ్య మూల్గులు—

గోణుకుడు మాటలు ఆమె నిశ్చలాలోచనల్ని భంగపరుస్తున్నాయి.

అప్పటికి నాలుగు గంటలు దాటింది. మధు మూల్గుటం లేదు.

సరోజని దిగ్గరకు వేసిన తలుపుల్ని కొద్దిగా తెరచి చూసింది

నిద్ర పోతున్నట్లుగా వున్నాడు—

ఆమెకు కూడా శ్రమ యేదో కాసేపు నిద్ర పొమ్మని నెలచిచ్చింది—

అలాగే యిద్దరూ ఆ సాయంత్రం పూట చిన్నకుసుకుతీసారు

3

చీకటి పడింది.

మధు నిద్రపోతూనే వున్నాడు.

సరోజని కళ్ళు ములుములొని, లేచి కూర్చుంది.

జరిగిన సంఘటనంతా గుర్తుకు రా సాగింది.

సరోజనికి మధుపట్ల యేలా సానుభూతిని, జాలినీ చూపించాలో తెలియలేదు.

ఒక్కసారి మధునిచూసి నిర్వేదించింది.

ఇంతలో బూట్లచప్పుడు ఆమెని కదిలించాయి.

రఘువచ్చాడు.

సరోజని లేచి నిలబడింది.

“ఎలా వున్నాడు?” అని అడిగాడు రఘు.

సరోజని రఘుని యివతలికి పిల్చి, మధుచేసిన తతంగమంతా పూసగుచ్చినట్లు చెప్పింది. అతనుపిచ్చిగా నవ్వాడు

సరోజనికి ఆనవ్వు వింతగా తోచింది.

“నేచెప్తే విన్నావ్! నీలాంటివాళ్ళకు గోగుల పట్ల ఎలా వుండాలో యేం తెలుస్తుంది. ఈశ్రమ నీవు పడలేవనే నర్సుని పంపుతానంది విన్నావ్ కావు. గోగుల మనస్తత్వాన్ని అర్థం చేసుకోవడమంటే, కూరగాయలు తరగట మనుకొన్నావా!”

“అతను చివరకు మందూ—తాగలేదు కాఫీ కూడా రుచి చూడలేదు—విసిరిబుచ్చుకొని పారవేశాడు”—అంది నిర్జీవంగా సరోజని.

“అదంతా నే చూసుకొంటాగాని, నువ్వేం బెంగపెట్టుకోకు. అసలీదంతా ఒక విద్య ఇంకా నువ్వది చదువుకోవాలి.” అంటూ రఘు మధువంక చూసాడు. అతడు యీ సందర్భంలో మేల్కొవటానికి కొరతం వాళ్ళిద్దరి మాటల సందడే.

పు న ర్జ న్మ

మేల్కొని మూలగుతున్నాడు. మధ్యరధ్య ఊపిరి సలపకుండా యొక్కిళ్లు వొస్తున్నాయి.

రఘు మధు దగ్గరకు చేరి అతని మొగాన్ని తనవైపుకు తిప్పుకొన్నాడు-మధు యివ్వబోతున్నాడు మధుకి ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది — ముఖంలో ఆ చాయలు ద్విగుణీకృత మయినాయి.

“మల్లీ వచ్చారు. నా ప్రాణానికి యవభటుల్లాగా — సిగ్గులేదురా? వడ్డంలే ఎందుకొస్తారు! చంపాలను కొంటే ఒక్కసారి చంపరాదు! యెందుకట్లా కాస్త కాస్తగా యేషిస్తూ, చంపుతారు!” అని మధు, రఘుని విదిల్చిపోతాడు. రఘు ఒక తుణుం ఆలోచించాడు.

“జీవకింత శ్రమపడుతారు. త్వరగానే తగ్గిపోతుందిగా కాస్త ముందు త్రాగండి! యేం గాబరాపడకండి!”

“నాకు బ్రతికాలని ఆశలేదు. మీరు నన్ను అర్థంచేసు కోలేక పోతున్నాడు. నాకు మీరేం ఉపకారం చేయ క్కలేదు. చేయబట్టకుంటే, త్వరగా చచ్చే ఉపాయం చెప్పండి — చావడానికి యే మంచిచ్చినా హాయిగా తాగుతా!”

సరోజిని, రఘు గొంతుకలు ఆ మాటలు విన్న తరువాత మూగ పోయినవి. నిరాశ పెరిగినా, జీవితానికి ఆశ నశించదు ఒక ప్రక్క ప్రాణంపోతూ వున్నా, బ్రతికాలనే ఆకాంక్ష అనుకున్నంత తేలిగ్గా మాసి పోగు. “చావాలి — చావాలి” అనుకొన్నప్పటికీ ఆ కాస్త తుణుం వచ్చేటప్పటికి బ్రతికి యేదో సాధించాలని బుద్ధి పుడుతుంది. అది జీవికి లక్షణం. కాని యితని ప్రవృత్తిలో చాలావరకు ఆనూచనలు యొక్కువగా కనిపించడం లేదు. విశృతిమైన మనస్తత్వం దాని పరిణామంలో గల అంతరార్థం రఘుకి బోధపడటం లేదు.

రఘు తరువాత చాలాసేపు బ్రతిమిలాడాడు.

“పాపం చాలా కష్టాలు పడినట్టున్నారు. అందుకనే జీవితం అంటే విసుగుపట్టింది. నిరంశను బలపర్చుకొన్నారు —” అన్నాడు రఘు మధువంక చూస్తూ.

“అవును. ఎం.....తప్పా!” మధు గంభీరంగా అన్నాడు.

“ప్రస్తుతం మీ కటువంటిదేం వుండకూడదు...మీ ప్రాణానికి యేం ఫర్వాలేదు. తప్పకుండా యీ వ్యాధి నయమవుతుంది — మీ రిలా అనుకొంటూ వుంటుంటే యెలా నయమవుతుంది!”

“నా కసలు బ్రతికాలని లేదు. తెలుసునా!” — రఘు యేం మాట్లాడలేదు.

“నాకు తెలుసు. చావు అనుకున్నంత తేలిక కాదని” — అందుకే దానికోసం మండివ్వచుంటున్నా!”

ముందు పంటితో క్రింద పెంచి కరచుకుంటూ రఘు యేమో ఆలోచిస్తూన్నాడు

సరోజిని నిశ్చల నిరీహా నేతాలతో మధుని చూస్తోంది. రఘు సరోజిని వంక తర్వాత వెయ్యదిగా చూస్తూ “సరోజా! నాకేం తోచటంలేదు. ఇతివి మతిభ్రమణం చూస్తుంటే, ముందు నాకు సుతిపోయేటట్లు వుంది” — అన్నాడు.

సరోజిని అతన్ని గదినించి అవతలికి తీసికెళ్ళి కూర్చో పెట్టింది.

అతను ఒక సిగరెట్ తీసి కొలుస్తూ — ఆమె కళ్ళల్లోకి చూసాడు.

సరోజిని మృదువుగా - అంది :

“అతనికి స్పృహవుండే యిలా అంటున్నాడు. ఇంత మొండిగావుంటే మీ రెలాగూ మందివ్వలేదు. అమృతం యిచ్చినా, హలాహల మవుతుంది భారీరకంగా కుద ర్పడం చాలాకష్టం. అందుకని మానసికంగా ముందు ప్రయత్నిస్తే యీనిర్భాగ్యుడు యేమైనా లొంగవ్వు..” రఘు సావధానంగా విని —

“అయినా నీ కెందుకొచ్చిన బెడద. నువ్వు వొప్పు కొంటే యీ పాళాన తీసికెళ్ళి ఆ జనరల్ ఆస్పత్రిలో పారేస్తే గీపీడా, నాపీడా పోతుందా” అన్నాడు విసుగ్గా. ఆ మాట విసంగానే సరోజినికి కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరిగినయి.

రఘుకి విస్మయం కలిగింది.

“సరోజా! యేమిటది?”

“ఎముంది, యింతా చేసి అతనికి ద్రోహం చేయటం కన్న యేమైనా ఉందా!” ఎందుకుపోతున్న గొంతుక లోనుంచి వినబడే మాటల్లాగ వున్నాయి అవి రఘుకి.

“అతను వాస్తవంగా నిర్భాగ్యుడే. అతన్ని చూసి నప్పుడే నాకు యింతజాలి ఎందుకుకల్గిందో తెలియదు. పైగా నాతో చదువుకున్న వాడు. చాలా బీదవాడు కూడా. అతని జీవితం యెటువంటిదో నాకు బాగా తెలుసు. వారాలు చేసుకొని కొన్నాళ్లు చదివాడు. జీతాలు కట్టుకోలేని స్థితిలో నేనే చాలా సార్లు సాయ పడ్డాను. జీవితంలో మనం యెవ్వరమూ యెరుగని

కష్టాల్ని నష్టాల్ని చవిచూచాడు. సరిగ్గా యీ నాడు మన కారు క్రింద పడే ప్రాణాలు తీసుకొంటానికి ప్రయత్నించాడు. యేదీమైనా, నా యింట్లో, నా కళ్లముందు నిష్కారంగా ఆతని ప్రాణాలు పోవడం యిష్టంలేదు. ఎంత ఖర్చయినా, భరాయిస్తాను అతని ప్రాణం నిలబెడతాను. యెలాగైనా అతను బ్రతికే ఉపాయం చూడండి!" అంటూ సరోజని తన బాధను—ఆదుర్దాను— మమకారాన్ని— స్నేహాన్ని వ్యక్తపరిచింది. రఘు ఆమె ఉద్దేశ్యం తెలుసుకొని ఆశ్చర్యపడ్డాడు. సరోజను ప్రేమిస్తూ, పెళ్లి చేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు రఘు. ఈ ప్రయత్నం యిప్పటికి సంవత్సరంబట్టి ఉన్నతంగా జరుగుతోంది. ఆమె అంగీకారం కోసం తాను పడేపాట్లు యంతా అంతగాను ఎలాగైనా సరోజను సంతోషపెట్టి, తన అనురాగాన్ని ఆమె హృదయంలో పాతుకొని పోయేటట్లు చేయాలని భగీరథప్రయత్నాలు జరుపుతున్నాడు.

ఇప్పుడు యీ రోగి విషయంలో అతను తగినంత శ్రద్ధ చూపాలనుకొన్నాడు, సరోజనికోసం, యీ సరోజ సేవకు తిట్టన పనికి పోయినట్లయితే యీ రోగి— అందరి రోగులలాంటిరోగి— కొత్తవిషమేమో యీతనిలో రఘుకి కనిపించలేదు. సరోజనికి గల శ్రద్ధ, పట్టుదల రఘుని ఉన్నంతి పరచినయి.

రఘు చాలాసేపు సరోజని చెప్పిన విషయాలను గురించి తలపోశాడు— ఆలోచించాడు.

తిర్వాత మెల్లిగా అన్నాడు.

"సరే... నవ్వంతగా కోరుతుంటే నే నే కాదనలేను.

నాకు మాత్రం మానవులంటేదియ — జాలీ— లేకపోలేదు. అందులో యితను బీదవాడు — తెలివితగలవాడు— చదువు కొన్నాడు. అన్నిటికన్నా ముఖ్యమైంది నీతిప్రమేయవాడు. అందుకని నాశాయశక్తులా ప్రయత్నించి యితన్ని బ్రతికిస్తా. దానికి ఒక్కటే ఉపాయంవుంది — అయితే అది చాలా కష్టమైంది" రఘు సరోజని వంక దూపాడు యీమాటని.

"అయితే అయింది. ఏమిటిది?" అంది తేలిగ్గా.

"ఆతనికున్న 'నిరాశి' 'విసుగు' 'నా' అనేవాళ్లు లేక పోవట్టే యితగా పెరిగింది. అతని కిప్పుడు 'నా' అనేవాళ్లు కావాలి. మనస్సులో మనసై మెలగాలి, అతనికిగల అభిరుచుల్ని గ్రహించగలగాలి. సరిగ్గా అలా

గేనటించాలి— మరి నవ్వు యివన్నీ చేయగలవా!" అన్నాడు రఘు—

సరోజనికి "యేం చెయ్యాలో తోచడం—

"ప్రేమిస్తున్నట్లుగా నటించు — లాలిస్తున్నట్లుగా మాట్లాడు — అతన్ని నీ ప్రియుడిగా భావించు — ఆభావాన్ని అతను గ్రహించుకో గలాలి — నవ్వు ఆత్మబంధువుగా అతని? కనబడాలి — ఎంతో ఓర్పు చూపాలి— అతనేమన్నా నవ్వు పడాలి — చాలా ప్రసన్నవందనంతో అతనికి కనబడుతుండాలి— నీ మీదే అతని జీవితాభియాన్ని నుంచుకో నేటట్లుగా ప్రవర్తించాలి— లేనిపోని ఆటలు ఆతనికి చూపెట్టు. స్త్రీకి లాంగని పురుషులెవరు చెప్ప! అందులో నీలాంటి అంకితైపు సాగ్యంకాని పనేముంది? ఇది తేలిగ్గా చేయగలిగితే అతను బాగుపడతాడు. మానసికంగా యితనికన్నా చేయగలిగినం లేదు"— అన్నాడు రఘు. సరోజకు యివన్నీ త్వరగా అర్థం కాలేదు. చాలా సేపటివరకు ఆలోచనలు విశిషాలేదు చివరకు ఎలాగో ఒక నిట్టాగ్నిపించి — "జీవితంలో నాటక చూడాలన్న మాట"— అంది.

"అవును మరి. కాకపోతే యితను నవ్వనుకొన్న నాడు కాకుండా పోతాడు తెలుసా!" అన్నాడు రఘు.

"ఇది సాగ్యంవుతుందా!"— అంది సరోజని సందేహంగా—

"ఏదికాదు సరోజా! నిత్యమూ మనజీవితంలో మనకు తెలియకుండా యీవిధంగా జరిగిపోవడంలా, అనుకొంటే యీతేడా కనిపిస్తుంది. యిష్టంతో తిట్టుకున్నప్పటికీ— ఆ వ్యక్తి కనపడితే — అనుకొన్నదంతా గుండెలో దాచుకొని, పైకి మామూలుగా మాట్లాడుకోవటం లేదూ! జీవితమంటే నానిగవ్వననం ఒక్కటే! 'నటన' అని"—

"నటన"— సరోజకు తనజీవితం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఏదో కొత్తవిషయం. నేర్చుకోవాలి కలలోచూడండి, తలవండి ఈ విషయం.

రఘు మాటల్ని బాగా అర్థం చేసుకొంది. దొంగనటన, మధుసట్ల చేయడానికి నీళ్ళయ్యురాలైంది. తను చేస్తున్నది తప్పయినా, మధుసట్ల చేయకతప్పదు. అతను ఆరోగ్యవంతుడు కావాలి, లేకపోతే తన ఆత్మకు శాంతిలేదు. పెద్దవాళ్ళకన్నా చిన్నవాళ్లు యీ విషయాల్లో చాలా తేలిగ్గా చెప్పివేస్తారు. ఎందుకంటే వాళ్ళకిన్ని ఆలోచనలు వుండవు. అసలుకలగవు.

“ఏమంటావ్?” అన్నాడు రఘు గట్టిగా—

“మాస్తూ మాస్తూ చేయక తప్పకుండా!” అంది.

“ఔను మరి. కాకపోతే యెలా అతను బాగుపడు తాడు, నువ్వు చెయ్యబోయే పనికి నగ్గుకూడా అక్కర్లేను నీ హృదయం అతనికి అర్పించే స్థితిలో వుండాలి. అతని అభిరుచులకి నువ్వే బాధ్యురాలివి అతనిదృష్టిలో నువ్వు ‘ప్రేమసి’నె - నీ దృష్టిలో అతడు ప్రియుడై వుండగలిగితే, అతను నీవాడు. నీవు చెయ్యగలిగింది అక్షరాలా అవుతుంది. తిరువాత పసంతా నే మానుకొంటా మరి వెళ్ళిరానా!” అంటూ రఘు వెళ్ళిపోయాడు.

అతను వెళ్ళిన దిశవంకమాస్తూ - సరోజని చాలాసేపు యేవో ఆలోచించింది - అతను అన్న మాటల్లో సత్యం యేవో వూరినది ఊహించింది. తనకి పట్టివున్న బాధ్యతకు తానే కారకురాలనుకొంది - ఒక్కసారి తలుపు తీసి మధువంక చూసి చిన్నగా నవ్వింది.

4

ప్రస్తుతం యేంచేయాలి?

సరోజకు తట్టింది చేస్తే యెలా చేయాలి.

అందులో నటన. అనుకొన్నంత తేలిగ్గాదు తాను ఒక్కరి ప్రేమించాలి ఇంకొక ముందెప్పుడూ యెవర్ని ప్రేమించలేదు. తనని ప్రేమించాలనే చాలామంది కుర్రాళ్లు చదువుకొనే రోజుల్లో ప్రయత్నించి వ్యర్థులై నాడు. ఎన్నోసార్లు ప్రణయగానలు చదివినదే గాని, ప్రణయాన్ని యెవ్వరిపట్ల యింతవరకు ప్రసరించే యోగం పట్టలేదు. కాని యీనా డది అవసరమైంది. యెవరికోసమాగాదు తనకోసమే— సరోజకు కొంచెం ధైర్యంవచ్చింది.

రఘు విషయం సింహావలోకనం చేసుకొంది. అతను తనతో స్నేహాన్ని పెంచుకొని, చివరకు ప్రేమకునిలా మారిపోయి పెళ్ళి చేసుకొందామనే వుద్దేశ్యంతో వున్నాడు. కాని తాను ప్రేమించలేదే అంతయినాగా— ప్రేమనిలాగా ప్రవర్తించడం అంటే దానికి సహజత్యం కాస్తయినా వుండాలి.

సరోజని ఉద్దేశ్యం రఘుకి యేమాత్రం తెలియదు. చదువుకొన్న రోజుల్లో తనంటే కాశేత కుర్రాళ్లు పడే తహ తహను తెలుసుకొంది. ఎందుకలా అవగలిగారా అనిపించింది. లోకం పోకడ ఆలోచించినకొద్దీ సరోజకు బాగా అర్థమవుతూ వచ్చింది.

ప్రేమించి వున్నట్లయితే, అంత బాధనిపించేదిగాదు.

ప్రత్యేకంగా ప్రేమించా అనుకొంటే అది సవ్యంగా జరగటం చాలాకష్టం.

“మధుకి- తనకి యేమిటి సంబంధం- ఏమైనాకవుడా! బంధువా! కేవలం స్నేహితుడు. కాకపోతే తనతో చదువుకొన్న బీదవాడు— తెలివిగలవాడు. ఇంతగా శ్రమ అతనిపట్ల యెందుకు తీసుకోవాలి” ఊరుకుంటే బాంసుండేదికాదా! సరోజని గుండె యిమాట అనుకోగానే ద్రవించింది నీరులాగా!

ఇంతవరకు - జాలీ - సహాయం చేయకుండా, చూపకుండా వున్నట్లయితే అతనిపాటికి యెక్కడుండేవాడో! అతగాడే, అంతగా బ్రతికి కేసు పెట్టించి నట్లయితే వెయ్యి రూపాయలతో వాడిని సంతృప్తిపరిచి, నాదారిని నేను వచ్చేదాన్ని. కాని అంత నీచురాలని యెలా అనిపించుకోను. మందూ, మాకు లేకుండా, మాని పోయే రోగానికి సరియైన ఔషధం తినే వుండగా, వేరొక ఆస్పత్రికి యెందుకు తీసికొని వెళ్ళాలి.

మానవుడికోసం తోటిమానవుడు ప్రాణాలు నైతం ధారపోస్తున్న యీనాటి నాగరికలోకంలో ఒక్క ప్రాణిని, తనతో చదువుకొన్న వాణ్ణి, సామ్యుణ్ణి, నిర్భాగ్యుణ్ణి, తనకున్న డబ్బుతో తనకు చేతిపైన సహాయంతో అతని బ్రతికిన లేకపోతే యెందుకనిపించింది సరోజకు. ఒక జీవకోసం తన బీదతం త్యాగం చేస్తూండటం తప్ప! ఇంతచేడు ప్రఖ్యాతులు గడించుకొన్న భారతదేశంలో ఒక్క ఆల్ప ప్రాణం నిష్కారణంగా అరిపోతుంటే, తపలాంటి శ్రమింతుల బిడ్డ మాస్తూ పూరుకోవడం తగినపని” అని నిశ్చయించుకొంది సరోజ.

కేవలం అతని ప్రాణాల్ని నిలబెట్టుటం కోసం - అతని బ్రతుకు ఫలించడం కోసం ప్రపంచంలో తానుకూడా ఒక మనిషినిపించుకోడానికికోసం తానేంచేస్తే మాత్రం తప్పేముంది? తను చేయబోయే పని తనకు అన్నివిధాలా మంచిదనిపించింది. హృదయం ఉప్పొంగిపోయింది. కళ్ళల్లో నవ్వుకొంతులేవో తిరుగాడుతున్నట్లుగా లోచాయి. ప్రతి అవయవంలోనూ ఉత్సాహం, ఆనందం ఉరకలువేస్తోంది. మధు ప్రాణంతో తన ప్రాణానికి యేనాడో సంబంధం వున్నట్లుగా - దాన్ని యిప్పుడు బలపరచేటందు కేమో నన్నట్లు సరోజ అమితానందంతో మధు గదికి చేరుకుంది.

5

మధు నిర్జీవ శిలాప్రతిమలాగా వుండటం సరోజకు యేంతో చలేదు. పెదిమల చివరలనుండి, చొళ్లు కారు తోంది. తలంతా చెరిగిపోయింది. అతను అనుభవించే బాధయొక్క స్వరూప మేమిటో కచ్చితంగా సరోజకు తెలియటంలేదు. ఎలా నటిస్తే సంతోషిస్తాడో - లేకపోలే బాధను పెంచినదాన్నా తానేమో నని జంకింది. నిరాశలో మునిగిపోయిన ఆత్మను తేల్చి, సంతోషసాగరంలో అభిషేకం చేయించాలని సరోజకు మెల్లగా తేటింది.

కాసేపు అలాగే అతనికెదురుగా నిలబడింది. అతనింకా కళ్లు తెరువలేదు. సరోజ మనసులో యేమో ఆలోచనలు ముసురుకొని పుక్కిరిబిక్కిరి చేస్తున్నాయి. ఎక్కువసేపు నిలబడలేక, వెనక్కి వున్న కుర్చీని దగ్గరగా లాక్కొని మధుకు అందుబాటులో కూర్చుంది. ఏదో బరువు కనురెప్పల్ని లేవనీయకుండా అణచివేస్తోందా అనిపిస్తోంది - సరోజకు. వేడి నీరు ఊరికే ధారాపాతంగా కనుదీవరలనుండి కారు తోంది - సరోజకు నటించబోతున్న పాత్రకు యిదే మొదటి పని కాబోలను కుంది. అందుకే అతనిదగ్గరగా జరిగి, తన పమిటి చెంగుతో కారుతున్న కన్నీళ్ళను సున్నితంగా తుడిచింది.

మధు ఉలిక్కిపడి కళ్ళు తెరిచాడు.

సరోజ రూపం స్పష్టంగా కనిపించలేదు.

మరింత ప్రయత్నంతో బాగా కనులు విప్పి చూశాడు. ఆ చూపుకి సరోజ కళ్లు చెప్పరినయి, ఇది నటనకాదు నిజంగా వాటంతటి కవే చెప్పరినయ్.

మధుకి, అంతినీరసంగా వున్న సరోజను చూడగానే, ఆమె చర్యను అనుభవించంగానే ఒక్కసారిగా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

అలాగే—దీనవదనంతో—బాధగా సరోజ కళ్ళలోకి చూడసాగాడు.

సరోజ ఆచూపుకి కంపించింది—

మధు దృష్టిలో ఆమెను దేవతగా భావించి చూస్తున్నాడు.

తన కనుకొలకువెంట దిగజారిన నీటి బిందువులను సరోజ తన ముని ప్రశ్నతో తుడుచుకొంది—

అవ్యక్తమైన మధుర భావనలో, అనిర్వచనీయమైన గుండరమూర్తిని అవలంకించినప్పుడు పక్కరించాలనే ఆశకలిగినట్లుగా భావించి—

“సరోజనీ...” అన్నాడు మధు.

సరోజని—అతని మొగంలోకి చూస్తూ, తియ్యగా “ఊ”—అంది.

ఆ సమాధానంతో మధుకి బ్రతికొనిపించింది. “తన మీదదయ చూపించే హృదయాలు యింకా వున్నాయనుకున్నాడు. ఉండి కూడా చావుకు తాను పురోగమించటం తనకే చిన్న తనమనిపించింది. యిన్నాళ్లూ యీ లోకం న్యాయం—నియం—జాలీ—లేక గొడ్డుపోయిందనుకొన్నాడు. జీవితమంటే నిరాశా పూరితమైనదే అనుకున్నాడు. ఈ స్పష్టతా మాయ అని, బ్రతుకంతా అశాశ్వతమని నమ్మాడు. కాని, యీ క్షణంలో, ప్రతీదీ శాశ్వతమనీ, ఆనందించ తగ్గది యింకా చాలా వుందని ఊహించాడు. చనిపోతున్నా ఆశ మానవుణ్ణి వెంటాడుతుంది. నరకానికి పోవడం యిష్టంలేక స్వర్గాన్ని కోరుకుంటాడు. దానికోసం పుణ్యకార్యాలు చేయడం మొదలెడతాడు. ఆశ యీ విధంగా మానవునిణ్ణి లోబరుచుకొంటుందని మధు భావించాడు” మళ్ళా నిరాశ అతనిని బెదిరించింది.

“అసలీ సరోజని ఎవరు? చావాలని కారుక్రింద పడ్డప్పుడు చంపకూడదు! తన హృదయంలోని దయను, సానుభూతిని రంగరించి తనకి యెందుకు పులుసు తోంది? నా ప్రాణాల్ని నిలబెట్టి ఏం కీర్తి సంపాదించుకోదల్చింది! ఈ వేళ సరోజని తనకు మనస్ఫూర్తిగా నేవచేస్తోంది! ఎందుకని? ఆపదలో వున్నా ననేగా! ఇది కాస్తా తప్పిం తగువాత సరోజని చేతులు తుడుచుకోకుండా వుంటుందా! మళ్ళా తను రోడ్లవెంటా—గుమ్మలోనూ—పార్కుల్లోనూ—ఆకలి దప్పల్లోనూ—ఆశల ఉరిత్రాళ్ళలోనూ—చిక్కి, బక్కపీమగైపోక తప్పదుగా! యెందుకొచ్చిన ముచ్చటలు! యెందుకింత శ్రమ! నన్ను బాగుచేద్దామని యీమె ప్రయత్నించడమేగాని, వాస్తవంగా తన బ్రతుక్కి హాయి, స్వేచ్ఛ, సమకూరుతాయా! ఒక వేళ యీమె పుణ్యంవల్ల బ్రతికినా, సాధించే దేముంది?” మధులో యింత ఆలోచన విభిన్నరూపాల్లో, వింత వింతచర్యగా సాగిపోతుంటే—సరోజని తనని పరీక్షగా చూస్తూ!—

“కాస్త మందు పుచ్చుకొంటారా!”—అంది.

సరోజని, తనను బ్రతిమలాడి, బుజ్జగిస్తున్నట్లుంది. ఇంతవరకు తనతిల్లి పోయినతరువాత, యిలా వినటం యిదే మొదటిసారి తనకి.

పు న ర్జన్య

మనిషి, మనిషిని ప్రేమిస్తాడు. హృదయంలోని భావా లన్నింటిని, యెదుటివ్యక్తికి పరిస్థితుల్ని బట్టి ధారపోస్తాడు. అభిమానం చూపుతాడు. ఆలింగనం చేసుకుంటాడు. తన కళ్ళను యెదుటివాని కళ్ళతో కలుపుతాడు. తను నమ్ముతాడు. ఎదుటివాణ్ని నమ్మిస్తాడు. తనునవ్వుతాడు—నవ్విస్తాడు— అన్నీ మానవునిలోని భావాలే. అంతా మానవత్వంలోని మహత్వమే! ప్రకృతిలోని ప్రతి గొప్పవిషయమూ, ప్రతి చిన్నవిషయమూ, ప్రతి సన్నివేశంలోనూ, ప్రతిసంమేళనంలోనూ వ్యక్తీకరిస్తూనే వుంటాడు— బయటపెట్టుతూనే వుంటాడు. ఇది దాచినాదాగదు. ఇలా దాగని వస్తువుల్నీ తనమీదవేసి రుద్దుతోందిని మధుభావించాడు. ఈభావనకు బాధ్యురాలు మధు దృష్టిలో ‘సరోజనే’ స్ఫుటంగా కనిపిస్తోంది. కను రెప్పలు అల్లల్లాడిస్తూ సరోజనివంక చూశాడు.

“ఏంకావాలి” అన్నట్లు సరోజని ఆత్మృతిగా చూస్తోంది. పెగు పెట్టి పిలిచాడు మధు.

“ఊ!”—అంది సరోజని వంసుతూ—

“ఇదంతా యేమిటో నీకు తెలుసా!” వేదాంతిలాగా అన్నాడు మధు.

సరోజనికి నమ్మిన కౌశ్లక్రింద భూమి క్రుంగిపోతున్నట్లునిపించింది.

“ఇదంతా వృధాశ్రమ—నా అప్రయోజకత్వం—నా నిరాశ—నా బాధ—నా కష్టాలు—నువ్వనుకున్నంత లేల్లిగాపోవు — అని నాకు సన్నిహితాలైనాయి. నువ్వెంతకష్టపడి పరిచర్యలుచేసినా అవి నన్ను విడిచి వెళ్ళలేనంతటి మమకారాన్ని నావద్ద దాచుకుని బ్రతుకు తున్నయి”—మధుమూల్గుతూ—ఆగి—ఆగి అన్నాడు. సరోజనికి అతని మాటల్లో గల నిస్పృహ—మరిగి పోయిన విహ్వలత - పట్టదల - గాఢంగా వున్నట్లు కనిపించాయి. వాటిని గురించే తానూ దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తోంది. కాని అతనితో వాటిని చర్చించడానికి ఆమె పూనుకో దల్చలేదు.

ఏం చెపితే అదివిని పూరుకోవకమే ప్రస్తుతానికి మంచదని ఊహించింది.

“నాకు బ్రతకాలని లేదు. చావుని కోరుకోంటున్నాను. యేదై నా నీకు ఉపకారం చేయాలనివుంటే— అది చావుని త్వరలో తెప్పించేదిగా వుండనియ్యండి. నా చావుకి అడ్డుతగలరాద్దు”—

సరోజని ప్రక్కనేవున్న నెమిలి విసనకరతో విసురుతూ—ఆ మాటలు వింది.

అతని మీదవున్న దుప్పటి కుడిచేత్తో సర్దుతూ—
“మధూ! యేమిటి యింత నిరాశ చెప్పా!” అంది తియ్యగా—

“నా కెవరున్నాడు?” — “యిదివరకు మా అమ్మ వుండేది!”

“ఇప్పుడు?”—అతను ప్రశ్నార్థకంగా చూసాడు.

“నే లేనూ! మధూ!”—

“నువ్వా!” అతను నెకలిగా నవ్వాడు. ఆ నవ్వులో జీవంలేదు. ఎండిన తాటాకు నవ్వులావుంది.

“ఉద్యోగం - ఆరోగ్యం - అమ్మ—” అన్నీ పోయినయి. యింకా నాకేం మిగిలింది? నే నెవరికోసం మిగిలివున్నా!”—మధు కళ్ళలో నీళ్లు తిరిగినయి.

సరోజ అతని నుదురురాస్తూ—

“నాకోసం మధూ! నువ్వేం కంగారు పడకు! అంది. అతనికి ఆమాటలు నమ్మకంగా కనిపించలేదు.

“నీ కోసమా!”—

“అవును...మరి...”

“ఎంత చిన్నిపిల్లలాగా అంటున్నావ్! నీలో యింకా అమాయకత్వం పోలేదు. నిరాధారుడైన యీ నిర్బాగునిమీదనా! నీకు తీరని దయ, అందుకని బ్రతికించదల్చావా!”—

“మీరలా అనకండి! మీ కోసం సర్వవిధాలా శ్రమపడి బ్రతికించుకుంటాను. మీ కోసం నాసర్వస్వం వచ్చించి మీ ప్రాణాల్ని నిలబెట్టుకుంటాను”—

“సరోజనికి తెలియకండానే సరోజని హృదయంలో నుంచి ఈ మాటలుబయటికి వచ్చేసినై.

“ఎంత ధైర్యంతో అంది! యిదంతా సత్యమేనా! యింత బాధ్యత తనపట్ల యెలా తీసుకోగల్గింది! యింతగా హృదయాన్ని తనజీవితం చిగురింప చేసేందుకు త్యాగంచేస్తుంటే, తన ఆత్మకు ఆనందాన్ని కూర్చు తీల్చుకోంటుంటే— నే నెందుకు అమెకోసం బ్రతక్కుడదూ?” అనిఅనిపించిందిమధుకి—పంటనే “సరోజా!”—అన్నాడు.

ఆ మాటలో సరోజకు యెంతో ఉత్సాహం కనిపించింది.

అతను చిన్నగా నవ్వాడు ఆమెవంక చూసి. సరోజకు ఆత్మ వికసించింది.

“నువ్వంటే నాకెందుతో నమ్మకంగా వుందిసరోజా!”

“మంచిదేగా!”—

“ఏది మంచిది?”—

“మీరు నన్ను నమ్మటం”—

“అదికాదూ! నువ్వు నన్ను ప్రేమిస్తున్నావా!”—

సరోజకు తన ‘నటన’ మీద విశ్వాసం - నమ్మకం కుదురుతోంది.

“యోగ్యుడైనవాడు యెప్పుడూ ప్రేమించబడతాడుగా మధూ”—అంది సరోజ.

ఆ మాట అంటూంటే సరోజకు కన్నులు మురిసినయి మధుకి మధువుని నాకినట్లునిపించింది.

“ప్రేమకు ప్రత్యేకంగా కారణం లేమీ వుండ వనుకొంటా! ఆసలు ప్రేమించడ మనేది మనం ప్రయత్నిస్తే అయ్యేది కాదు”—

“నిజమే నేమో”—అనిపించింది మధుకి.

“ఇంతకీ నేను బ్రతుకుతానా?”

“అదేమిటే - తప్పకుండా!” - అంది సరోజని మృదువుగా. మధుకి బ్రతుకుమీద ఆశ—విశ్వాసం కల్గింది—

“నే చెప్పినట్లు వింటే మరి...”

“నువ్వు నాపట్ల దైవస్వరూపిణివి. క్రొత్త జీవాన్నేదో నాలో ప్రవేశ పెట్టావ్”—అన్నాడు మధు కృతజ్ఞతతో. ఇంకెలా? పనిచేసే మనిషి కాఫీ తెచ్చింది. సరోజ మధుకి త్రాగమని అందించింది, కాస్త చప్పరించి తృప్తిపడ్డాడు.

తరువాత సరోజ నెమ్మదిగా లేచి, మేడమెట్లు దిగి క్రిందకు వెళ్లింది.

సరోజ తిండి ఎదురుమాస్తా కూర్చున్నాడు అప్పటికి. “రెండు రోజుల్నుంచీ నువ్వు రాకపోయేటప్పటికీ నేనే వచ్చానమ్మా!” అన్నాడు తిండి.

సరోజ తిండి వెంకట్రావు టి. బి. వల్ల వూరవతల ప్రశాంతంగా ఒకచోట డాబాలో వుంటున్నాడు. అప్పుడప్పుడు సరోజ రఘూను వెంటతీసుకొని, తిండిని మాడ్డానికి వెళుతూవుండేది ఇలా ఒకనాడు వెళ్లి తనూండగానే మధు సరోజ కారుక్రింద పడటం జరిగింది.

ఈ విషయాన్నంతా సరోజ తిండికి తెల్పింది. వెంకట్రావు మధుని గురించి విని, జాలిపడ్డాడు. ఒక్కగానొక్క మాత్రురైపుటికీ, ఆ మెయూషి న

దియకు—సానుభూతికి మెచ్చుకొని, మధుని చూడటానికి పైకివచ్చాడు—

మధుని పరిదయం చేసింది సరోజ.

అతను కృతజ్ఞతా పూర్వకంగా నమస్కరించాడు. వెంకట్రావు అతని నగ్నతన, శారవానికి తృప్తిపడి కాసేపుండి, ఆ మధ్యాహ్నం స్వస్థానానికి వెళ్లి పోయాడు.

6

వారం రోజులు యిట్టే గడిచిపోయాయి.

మధుకి సరోజను చూస్తూ, తృప్తిపడటం ఒక కళాభ్యాసంగా మారిపోయింది.

ఆ రోజు సాయంత్రం వచ్చి డాక్టరు రఘు ‘ఎలా వున్నాడు’—

“మీ దయవల్ల”—అంటూ నమస్కరించాడు.

“తప్పకుండా నియమితుంది. ఫర్వాలేదు” అన్నాడు రఘు.

మధుకి తేలికనిపించింది బ్రతుకంటే.

“నిరాశపడకుండా చూసుకో!” అని సరోజకు చెప్పి రఘు వెళ్లిపోయాడు.

మధుకి లేచి తిరగాలనిపించడం మొదలెట్టింది.

ఈ వారంరోజులబట్టి సరోజని చేస్తున్న నేవకు మధుకి బ్రతుకుమీద మమకారం—కళా పుట్టినయి

సరోజ తీరిక పేరల్లో మధు దగ్గరగా కూర్చొని, యేవో కబుర్లు చెప్పతూవస్తోంది—అతను అన్నింటికీ బద్ధుడై సరోజ సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదిస్తూ యేవో కలలు కంటున్నాడు.

ఆరోజు రాత్రి సరోజ, అతను నిద్రపోయిం తరువాత, తన ‘నటన’ గురించి తానే సమీక్షించుకొంది. ఇవంతా యిలా జరిగటం, అతినిపట్ల అపచారమేమో! అని భయపడింది. కాని అతనిమీద వున్న ఆశ, తన నిట్లా చేయిస్తోందని ఆమెకు మనసులో రేఖగా తోచింది.

తెల్లవారింది.

సరోజ మామూలుగా కాఫీ అందించింది.

“నే నెప్పుడు లేచి తిరుగుతానని చెప్పాడూ డాక్టరు?” అన్నాడు మధు.

సరోజ నవ్వింది. జీవితమంటే భయపడి చావుకి దారి దీసిన నిర్భాగ్యుడు. నిరాశాపూరితుడు—బ్రతుకు

పు న ర్జ న్మ

విలువ తెలుసుకోలేక భయపడినవాడు. ఈ ప్రపంచంలో ఇంతకాలం ఇంకా వుండటం, ఆమె నవ్వుకి కారణం?

“డాక్టరు తిరగమననే తిరగడానికి వీలేదు!” అంది శాసనపూర్వకంగా—

“ఎంగుకని”—అన్నాడు మధు.

“ఎందు కేమిటి!—అంతే”—

“అజేమిటి! నాలో తిరిగే శక్తివుంటే తిరక్కుడవా!”

మంకు పట్టదలతో అన్నాడు మధు.

ఇంతలో రఘు వచ్చాడు.

“ఎలా వుంది—చుధూ!” అన్నాడు.

“నేను తిరగొచ్చా!” అని అడిగాడు.

“ఇంకా నాలుగైదు గోజు లాగిన తర్వాత—”

“అంతవరకూ యేం చెయ్యను?”

“సరోజ వుందిగా—” అంటూ సరోజవైపు చూశాడు రఘు.

ఆమె ముద్దుటగా నవ్వింది.

మధు ఆమెనొక చంటిపిల్లవాడిలాగా చుస్తా!—

“నువ్వు యొక్కడికి పళ్లెకు సరూ! యేదైనా చదివి కథలు చెప్పాలి— లేకపోతే నాకేంతోదదు”— అన్నాడు.

“అలాగేలే—చుధూ”—అంది సరోజని.

మధు లేచేవరకు ఆమె అన్నట్లుగా సేవచేసింది— మధు యేవో ఉబుసుబాకగా అడిగేవాడు. ప్రేమసీ పల్కులకన్నా తియ్యగా సమాధానాలు యిస్తూండేది మధుకి.

మధు హృదయం సరోజ సల్లాపాల అమృతంతో నిండి పోతోంది.

ఒకనాటి రాత్రి మధు ఒంటరిగాలేచి గదిదాటి వసారాలాకి వచ్చి, కుర్చీలో చితికిలపడి కూర్చున్నాడు.

అప్పుడు సరోజ యేదోపనిమీద క్రిందకు దిగిపెళ్లింది. అరగంటయిన తర్వాత సరోజ వచ్చిచూసింది.

మధు, విరియగానిన వెన్నెల్లో—కదలని రమ్యమైన ప్రకృతిని, అవలూకిస్తూ యేదో పునశ్చరణ చేసుకొంటున్నాడు.

సరోజ అడుగులదప్పుడికి మధు చలించి చూశాడు. ఆమె నవ్వుతూ మధుదిగ్గరగా వచ్చినిల్చింది— ఆమెకళ్ళిల్లోకి, మధు చూస్తూ—

“యొక్కడి కళ్లావు సరోజా!” అన్నాడు—

“మీకు కాఫీ తేవాలనివెళ్లా”—అంది—

“త్రాగి త్రాగి నోరంతా చేదెక్కిపోయింది. కాఫీ అంటే విసుగ్గాడావుట్టింది. దాని పేరెత్తితే చిరాకెత్తుతోంది”—అన్నాడు ముఖం చిట్టించుకొంటూ.

“పోనైండి. ఇప్పుడు త్రాగద్దులే”—అంది అతని అయిష్టాన్ని గ్రహించి—

మధు ఒక్కసారి ఆమెవ్యూహాన్ని బాగాచూశాడు.

“పండువెన్నెల్లో తనకోసం కలలుగ నే సరోజ రేగిన ముంగరుల్లో గోబూమలాడే కోడిమొగం, నవ్విలే బుగ్గన చొట్టబడే నవయవ్వనం—” మధుని వుక్కిరి బిక్కిరిచేసినయి అలాగే చూస్తూండడంతో, సరోజకు యేదో అనిర్వచనీయమైన మధుంభావం కట్టింది—

“యేమిటలా చూస్తున్నారు!” అంది—చిరునవ్వుతో.

“యేమీలేదు.”—

“ఏమీలేకపోతే యెంగుకట్లాచూస్తారు నామొగాన్ని”

“సరోజా!”—

“ఊ—”

“ఇలాకూర్చో! ఒక్కమాట!”—

సరోజ ప్రక్క నేవున్న కుర్చీలో కూర్చుంది—

“ఏమిటది?”

“నీ సౌందర్యం నన్ను మళ్ళా బ్రతికించింది. విసుగెత్తిన లోకానికి మళ్ళా విందుచేస్తున్నా! ఆశితో పెనవేసుకొన్న హృదయానికి నీ ప్రేమవల్ల నీరాంజనాలు సమర్పిస్తున్నా!”

“ఏమిటి కవిత్వం చెబుతున్నారు?”—అంది.

“కవిత్వంకాదు సరోజనీ, ఒకప్పుడు మనిద్దరం కాతే జీలో నాటకం వేశాం గుడ్డందా! అందులో నా పోర్టన్ లోని యీ మాటలు యింకా నే మర్చిపోలేదు. ఈలాజు మళ్ళా జ్ఞాపకానికి వస్తున్నయి నిన్ను చూస్తుంటే”—

“ఒక్కరే లేచి యేలా వచ్చాడు.”—

“నిద్రపట్టలేదు యెంతసేపు కళ్ళుయూసినా! ఇంత వెన్నెల వృథాగా మరిగిపోవడం నాకేంతో చిన్నతన మనిపించింది.

సరోజని శరీరం ఒక్కసారిగా పుల్కరించింది. అలాగి వున్న కోరికలు చిగురులైతాయి. ఆమెని కోయిలతినలో మధుర రాగాలాపన చేసినట్లనిపించింది. నవవసంత సుమమాలనైపోయా ననిపించింది— మధు చూస్తున్న

చూపులో ఆమెకు అర్థంకాని అనుభూతులు గోచరించాయి—సల్కరించాయి—ద్రవించాయి.

“రఘు లేవద్దంటే యెందుకు లేచాడు?” అంది పైకి.

“అలాగే అంటారు లేవడానికి యిష్టంలేక—వాళ్లే కేం తెలుస్తుంది రోగిబా?—అవస్థ” —

“అలా అనకండి! డాక్టరు చెప్పినట్లు వినాలి” —

“నింటే—యింకా యేడిసిస్తాను.... ఓసిక వున్నప్పుడు యెలా పడుకోను.”

“ఇంత పెంకెత్తం—పనికిరాదు!” —

“నీకు తెలియదు సరోజా! బాగా వ్యక్తిని పరీక్షిస్తుంది నుకొంటారు డాక్టర్లు. కాని నాకేమో అదంటే ప్రస్తుతం నమ్మకం లేదు సుమా!” —

సరోజ అతని మనస్తత్వం యింకా గ్రహించలేదేమో! మధు నిశ్చింతగా—నిర్మలంగా—నిష్కల్మషంగా చూస్తున్నాడు సరోజను.

ఆమె కేదో సిగ్గు వచ్చింది.

“ఎందుకలా చూస్తాడు?” అంది.

“నా కిష్టమైంది అదొక్కటే” — అన్నాడు మధు.

“ఏమిటి మరీనా!” — సిగ్గు బాగా మతిమీరింది.

“ఏముంది—చాలా చిక్కిపోయావు నామూలంగా!” — అంటూ ఆమె బుగ్గల్ని స్పృశించాడు తన ముని ప్రేమతో —

ఆమెకు నవనాడలూ జలదరించాయి

మంచు మూలంగా—యిద్దరి శరీరాలు చల్లబడ్డాయి.

“నిద్ర రావడంలేదా!” అంది —

“క్షోల పాడితేగా” — సరోజ ప్రయత్నంలే యిలాగే మాట్లాడుతూ ఉన్నది.

ఆరాత్రి మధు సుఖంగా సరోజను చూస్తూ నిద్రపోయాడు.

తెల్లవారింది.

రఘు మామూలుగా వచ్చాడు.

సరోజ జరిగిన విషయమంతా చెప్పింది.

ఆశ్చర్యపడ్డాడు రఘు.

చావుబ్రతుకుల సమస్యలు చాలావరకు రోగిమీదే ఆధారపడివుంటాయి నుకొన్నాడు. తన మందువల్ల బ్రతికినాడనుకోవటం కంటే, సరోజని ఉపచర్యవల్ల తేరుకోగల్గినాని, తృప్తిపడటం సమంజస మనిపించింది. ఆరోజే రోగిని అన్నం తినిపించాలనుకొన్నాడు రఘు. సరోజని ‘సరే’ అంది.

మధు ఉద్రుత లూగిపోయాడు.

తన నటన, నాస్తరిక జీవితానికి నాంది ప్రస్తావనగా ఆవుతుందని సరోజని కలగనలేదు. కల నిజమైంది. మధు హృదయాన్ని నమ్మించినందుకు, అతను తనవల్ల పునర్జన్మ యొందినందుకు, తన ప్రేమకు అంతస్తులు లేక పోవడంవల్లనూ, జీవితంలో మధుతోబాటు సహకరించడానికి సంసిద్ధురాలై, వెంకట్రావుతో మధు విషయాన్ని, అతనిపట్ల తన మనోభిప్రాయాన్ని, చెప్పి డించుకొంది —

వెంకట్రావు సరోజ మాటల్లోగల యథార్థాన్ని అవగాహన చేసుకొని కాదనలేకపోయాడు —

మధు కేత్రాలలో సరోజ హృదయం పుప్పొడి రాల్చింది.

రఘు చేసిన ఉపకారానికి సరోజని ప్రతిఫలం సమర్పించుకొంది—కాని, తనపట్ల సరోజని యీ విధంగా సత్కరించి, గౌరవించుతుంది నుకొలేదు—ఆమె పంపిన ప్రతిఫలాన్ని పరీక్షగా చూస్తూ, అందుతున్న హాయిని జారవిడుచుకొన్న వాడిలాగా మొగం పెట్టి నిశ్చేదించాడు.

వే మ న మ నీ ష

శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు

పోతె తిన సముద్రంలాగా సమాజంలో చలరేగిన నైతిక విశ్మంభలత్వం, దగా, నంగిపూజ, దొంగ భక్తి, వేషధారితనం, కుట్రా కూహకాలతోనిండిన దంధపు జీవనం, మంత్రతంత్రాలు, చనివురుగులాగా సంఘాన్ని తింటున్న వర్త వ్యవస్థ, మత విశ్వసనం మహామరిలా విజృంభించిన కాలంలో వేమన జన్మించాడు.

వేమన పుట్టుపూర్వోత్తరాలనుగూర్చి ఎన్నో వాదనలున్నాయి. (క్రీ. శ. 1328—1428 వరకు పాలించిన రాచవేమరెడ్డికి, వేమన తమ్ముడని కొందరి అభిప్రాయము. వీరి ప్రకారం, వేమన తండ్రి కొమరగిరి వేమరెడ్డి, తల్లి మల్లమ్మ, వది నె నరసాంబ. వేళ్ళాలోలత్వంలో మునిగి తేలే వేమనకు, వది నెయు క్రవల్ల ఆ జీవితంపై రోత పుట్టి, లంబికాశివయోగివలన ఉపదేశంపొంది, జ్ఞానియై, సర్వసంగపరిత్యాగంచేసి, యోగిగా జీవించి, కటార్లపల్లెలో సమాధి అయ్యాడట. ఈ వాదానికి ఎట్టి చారిత్రక నిదర్శనాలు లేవు. ఇదొక పుక్కిటి పురాణం మాత్రమే.

వైదిపాలకొండది రాక్షసశాసనీ, కనుగొన్న గోత్రానికి చెందిన కొండపట్టివాడని మరోవాదన. ఈ వాదన ప్రకారం ఇతని మొదటి పేరు పుల్లారెడ్డి. అన్నతో పోట్లాడి, రాయలసీమలోని క్షత్రి సమీపాన వున్న “నల్ల చెరువు”కు తల్లితో వచ్చి సేవ్యం చేస్తుండగా, ఒకరోజు యితనిపై పిడుగు వడ్డడట! మరణించాడు. తిరిగి కలలో కన్పించి ఎనిమిదోరోజున మరల జీవిస్తానని చెప్పాడు. ఎనిమిదో రోజున సజీవుడవగా “ఏం పుల్లారెడ్డి ఎట్లా ఎదురోజులు వచ్చి, తిరిగి బ్రతికావని అడుగగా” నా పేరు పుల్లారెడ్డికాదు, వేమన అని జవాబిచ్చాడట! నాటినుండి భూమిపై సంచరించ ప్రారంభించాడట. చచ్చి బ్రతికిన వేమన, మరల ఎప్పుడు చనిపోయాడో, ఈ పిట్టకథను సృష్టించిన వారికే తెలియాలి.

ఐతే, వేమన పుట్టుక, తేడీ, కులం, చావు మున్నగు విషయాలను సాగ్యమైనంతవరకు ఆయన పద్యాలద్వారా తెలిసికొనవచ్చును. సాగ్యమైనంతవరకని ఎందుకు వాడినానంటే, ఆయన పద్యాలు, ఆయన జీవితాన్ని గూర్చి సమగ్రమగు సమాచారాన్ని యివ్వవు.

“కలియుగముననున్న కాపు కులానకు
వేమన తన కీర్తి విక్రయించె.”

ఈపద్యంద్వారా వేమన కాపు కులజుడని స్పష్టము. “వివర మెరుగనట్టి నెట్టిజీవులు,” కాయ కష్టంపై ఆధారపడి, రక్కాడిలే వేగాని, డొక్కాడనివాడు, మాయ మర్మాలు తెలియనివాడు అయిన కాపువారి కుటుంబంలో వేమన పుట్టినాడు.

రెడ్డిరాజులలో చివరివాడైన రాచవేమరెడ్డికి, తమ్ముడైనపక్షంలో వేమనకవిత్వంలో రాచనగరి వాసన, రాజ జీవితమండలి భాగ్యభోగ్యాలు, జైభవ విలాసాలు, తిప్పక ప్రతిఫలించి తీరాలి. కాని వేమన పద్యాలనన్నిటిని కూలంకషంగా, విమర్శవాదృష్టితో చదివిన ఎవ్వరూ, వేమన రాజవంశానికి చెందిన వ్యక్తి అనే నిర్ణయానికి రాలేరు.

“వేమనపద్యములందెల్ల స్వాదుభవమును కవితా ధర్మం తాండవమాడుచుండును.” (వేమనవ్యాసాలు—రశ్మిపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.) వేమన ఒకరి భావాలను, వర్ణనలను, శిల్పాన్ని కాపీకొట్టలేదు; కొట్టలేదు కూడా. అది ఆతని స్వభావానికి విరుద్ధం. షేక్ స్పియర్ గ్రామర్ పాఠశాలలో, గ్రీకులో పొందిన జ్ఞానం, వేమన కీధిబడిలో పొందిన విజ్ఞానం, రెండూ సమానమే.

“ఎంత సేవజేసి యే పాటు పడినను
రాచమూక నమ్మరారు రన్న
పాముతోడి పొందు పది వేలకైనను,”

అని అన్న వేమన రాజవంశానికి ఎట్లా చెందుతాడు? రెడ్డిరాజుల వంశమువాడైన వేమనకు రాచమూకను నమ్మువలసిన అగత్యం ఏం వచ్చింది? రాజసేవ చేయవలసిన గతి ఏంపట్టింది?

వేమనకు అతి సామాన్యముగు జానపదజీవితంలోని వంశస్థులు, అనుభవాలు పూర్తిగా తెలుసు. తిని, తాగి, తిరుగమరగిన యువరాజులకు, అందులోనూ రెడ్డిరాజసం వుట్టిపడే రాచరికపువారికి సామాన్య రైతుజీవితంతో సంబంధం వుండటం అసంభవం కాకపోయినా, కష్టతరం. వేమన తాను ఏండాచాడో, చేసాడో, చెప్పాడో, అనుభవించాడో, అనే ఆయన కవిత్యంలో నిండుటయ్యింది, నీడలాగ అతి స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. ఆయన కవిత్యంలో రాచనగరివాసం, చంద్రకాంత శిలానిర్మిత సుందర భవనాలలో భాగ్యభోగ్యాలను అనుభవిస్తూ, వెన్నెలాంటి పగవులపై విరహంలో బాసపడే, సొక్కిపోలిపోయే, అంగ వాచణులు కన్పించరు.

“పుంజా గూటనంశి ప్రాదైకింగియె కూయు”
న నే జానపదు లెఱింగిన సత్యం వేమనకు తెలుసు.

“కడుపునిండ తివుకు గంపూ బెట్టక
చన్ను ముట్టనీను కొన్న బట్టె”

“పాలలోన పులుసు లీలతో గలసిన
విఱిసి తునకలగును విఱివిగాను”

“దొమ్మతెలుచెతె తూటిన గేదెకు
వాతివేయ బ్రతికవచ్చు”

“గడ్డివేసిన పోట్లనొడ్డు కొమ్మొడించు”

“కుండ చిల్లిపడిన గుడ్డ దోపగవచ్చు”

“పచ్చి కుండలా గీళ్లు పట్టిన నీలవపు”

“కుక్క యిల్లు సొచ్చి కుండలు వెతకుట”

ఇత్యాది విషయాలు—జానపదుల యిళ్లలో, వారి జీవితాలలో అనుదినం, జరిగేవి—వేమన అనుభవించాడు; చూచాడు; చెప్పాడు. “పంజిన చేలోని పల్లెలుగాయలు” • త్రొక్కాడు. సామాన్య రైతుజీవితంలో వచ్చే కష్టనష్టాలను అనుభవించాడు. నడివయస్సు వచ్చేసరికి, బ్రతుకుపై రోకరిపుట్టి, భోగి విస వేమన యోగి అయ్యాడు. తెలుగువాడంతా సంచరించి పద్యాలద్వారా బోధించి, నాటి సమాజంలోని సర్వ దుష్టాల్లో ఉన్న దోష్టాన్ని దుయ్యబట్టాడు.

అవసానకాలంలో, పామూరివద్ద ఉన్న కొంత గుహలో ప్రవేశించాడని సంప్రదాయం చెబుతోంది.

“వేమన చ హమ్మడియులు ప్రభువులుగా కడప సీమయందున్న కాలమున, అనగా 17-వ శతాబ్దం కడపటి భాగంలో వుండివుండును.” (శ్రాన్ దొం.)

“నాకు జూడగా 18-వ శతాబ్ది ఆదియందే వేమన్న ఉండెనని యూహించుట యనుకూలముగా వుచుచున్నది.” (రాశ్రి. అ. కృ)

శేషాద్రి రమణకవులు ఈయన జీవితకాలం క్రీ. శ. 1540-1600 వరకు నని అభిప్రాయపడ్డారు. విది ఎలావున్నా, ఇతడు రాయలసీమకు చెందినవాడై అంతిమారు కడపజిల్లాలో ఏదో ఒక ప్రదేశానికి చెందివుండవలయును. కదిరి తాలూకా కలార్లపల్లెలో ఇతడు సమాధినిష్ఠుడై యుండవచ్చు వీటన్నిటికీతోడు వేమనకు కొండవీడుతో ఏదో యాపంలో సంబంధం వుండివుండవలెనని సగవులూ అంగీకరిస్తున్నాడు. వాస్తవమును నిదగ్ధునాలు దొంగకువరకూ ఊహలు ఊహలుగానే వుంటవి.

విలే మనకి ముఖ్యమైనది. వేమన పుట్టి పూర్వోత్తరాలు మాత్రమే గావు. ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో వేమన స్థానం విరిచి అనేక మనందరికీ కావలసిన విషయం. తెలుగు సారస్వతంలో వేమనకు విశిష్టమగు స్థానం వుంది. వేమన చాళుకరి; ఉత్తమ సంస్కర్త; విమర్శకుడు; మానవ జీవితంలోని గంభీరములకు నిరూపక రహస్యాలను ఎఱిగిన మనస్తత్వశాస్త్రజ్ఞుడు.

చాలాకాలంవరకు పండితప్రకాంక్షలూ, వేమనకు కవిగా గుర్తించలేదు. నవ్యాంధ్ర ప్రతాపికుడుగా, సంఘసంస్కరణకు, తెలుగుజాతి మహోజ్వల భవిష్యత్తుకి, జీవితాన్ని అంకితంచేసి, జాతిని గాఢనిద్ర నుండి మేల్కొల్పి విభవావివాహాలను చేసేందుకు, నానా అగచాల్లుపడ్డ కందుకూరి వికేతలింగం పంతులు గారు కూడ “తెలులు బోడులైన తంపులు బోడులా?” అని ప్రశ్నించిన వేమనకు, తాను వ్రాసిన ఆంధ్రకవుల చరిత్రలో కవిగా స్థానం యివ్వకపోవలం ఆశ్చర్యకరం.

20 వ శతాబ్దం మొదటిభాగంలో వేమనకూడ అతి సామాన్యకవియని పండితులు చప్పరించారు. కీర్తిశేఖరు కట్టమంచివారు తాము వ్రాసిన కవిత్య

తత్త్వవిచారంలో వేమన ఉత్తమకవి అనే అభిప్రాయం వెల్లడుచ్చును. ఆంధ్రాలోని కవిపండితులు, వాఙ్మయనరిత్రకారులు వేమనపై దృష్టిని ప్రసరింపజేసి పరిశోధించడం ప్రారంభించారు. ఆశ్చర్యకరమగు విషయ మేమిటంటే, విశేషాయుషు ప్రాసదొర, వేమనపద్యాలను ఇంగ్లీషులోకి అనువదించువరకు, తెలుగుదేశంలోని పండితులకు వేమన కవిత్వంలోని విశిష్టత, తియ్యదనము తెలియకపోవటమే. వేమన స్త్రీపై వ్రాసిన పద్యాలను ఒక పుస్తకంలో ప్రత్యేకంగా వ్రాసుకొని, దానికి లాటిన్ భాషలో పీఠిక వ్రాసి దిగ్గర వుంచుకొన్నాడంటే ప్రాసదొర, వేమన కవిత్వానికి ఎంత ముగ్ధుడయ్యాడో కదా! ఒక కవి యొక్క సిద్ధాంతాలను, తత్త్వాన్ని, స్వభావాన్ని, సహృదయంతో అర్థం చేసికోవాలంటే, ఆ కవి ఏ సామాజిక, ఆర్థిక, నైతిక, మతపరిస్థితులలో జీవించాడో తెలుసుకొంటే, ఆ పరిస్థితులు తిరిగి ఆతనిపై ఎట్టి ప్రభావాన్ని చలాయించివో, ఆ ప్రభావానికి అతిదైతవరకు లొంగి, దాన్ని ఎంతవరకు అధిగమించగలిగాడో, మున్నగు విషయాలను కొంతవరకు నిర్ణయించేందుకు వీలవుతుంది.

వేమన 17 వ శతాబ్ది చివరిభాగంలో జీవించాడు. నాటి తెలుగుదేశంలోని రాజకీయపరిస్థితులు అరాచకంగా వున్నాయి. దక్షిణాపథాన్ని ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం క్రింద ఏలిన విజయనగర సామ్రాజ్యాలు 1565 లో కళింగోటయుద్ధం పింప, తురకల కరకు కత్తులకు ఎర ఐపోయాయి. పుట్టికొక్కులవలె ఎన్నో స్వతంత్రరాజ్యాలు తలెత్తాయి — నాడు పన్నులిచ్చుటవరకే ప్రజల బాధ్యత. పుచ్చుకొనుటే రాజుల పని. ఇక నాటి పాలకపాలితుల మగ్ధ వున్న సంబంధం.

తెక్కలేనిన్ని మతాలు ఉద్భవించాయి ఎంతెరు మతం, శైవమతం, వీరశైవం; లాంటి మతాలు; ద్వైత అద్వైత విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతాలు, వీటన్నిటికి సంబంధించిన కర్మకాండ, మునిషికి మునిషికి మగ్ధ కందుగోడలను గట్టినకుల వ్యవస్థ, మతం పేర మోసకారులు చేసిన దుర్మార్గ కృత్యాలు, వేమన జీవించిన సమాజంలో ప్రత్యేక సత్యాలు. గ్రామజీవితంకు పూజలు, బలులు జంగాల పాదతీర్థాలు, ఉండేవి. పరమత జ్యేష్ఠం,

వేషధారితనం, దంభపు జీవనం, నాటి సమాజాభివృద్ధికి అడ్డంకు లయ్యాయి.

రాజు బలహీనుడై, మతగురువులు ధర్మమృతి నొందినపుడు జీవితంలో నీతి అనేది కరి మింగిన వెలగ పండు బొతుంది. అపుడు విషయవాంఛలు కట్టులు తెంచుకొని పాదరసంలా ప్రవహిస్తాయి. వేర్వేల వునికి నాటి సమాజంలో మరో నగ్నసత్యం. పెట్టుబడి లేని వ్యాపారం కదా వేశ్యావృత్తి. ఊరి కొక దేవాలయం. ఆలయాని కొక నేరదాసి. ఒక దాసి చాల దన్నట్లు శైవవైష్ణవ మతాలకు చెందిన బహిరంగండు. వీరితోపాటు యిరుగుపొరుగు పసతులలో చెలరేగిన అవినీతి. ఇది కూడ చాలదన్నట్లు యింటివద్ద ఇల్లాలుగా వుండి సంతలో సానివృత్తిచేసే “సంతబనిదిరాండ్రు” అనే సంఘసానులు, దొమ్మరిసానులు వుండేవారు. ఈ లక్షణాలన్నీ నాడు అగ్నికి ఆజ్యంవలె, నైతికవిశ్రంభం లత్వానికి సహాయపడ్డవి.

పరస్త్రీ సంబంధము, వేశ్యాసంస్కృత్యము పాప మైనప్పటికి తీరికైనా మైన నేరమనీ, వ్యభిచారం నాగ రికానికి లక్షణమనీ ఏకపక్షీవ్రతం చాతగానితన మనే భావాలు, నిర్భయంగా చలామణీ అయ్యే రోజు లవి.

ఎంత జిజ్ఞాసునైనా, ప్రతిభావంతుడైనా, వేమనపై కూడా కొంత కాకపోతే కొంతైనా, పైపరిస్థితుల ప్రభావం పడింది.

అందుకే నే గావును —

“అడుదాని జూప నర్థంబు జూడగ
బ్రహ్మకైన పుట్టు రిమ్మ తోరులు.”

ఆపరిస్థితులలో బ్రతికిన వేమన మగజాతికే కాకుండా ఆడుజాతి కంటిటికి జారత్యం ఆరోపిస్తున్నాడు. మాడండి —

“నగుడు చక్కనైన వజ్రాల గనియైన

తిగురు మెరపువంటి తత్త్వమున్న

అన్యపురుషవాంఛ ఆడుదానికి నుండు,”

బ్రహ్మకంటినాడికే ఆడుదాన్ని జూస్తే రిమ్మతోరులు పుట్టగా మానవమాత్రునికి పుట్టడం ఒక వింత అని వేమన ప్రశ్న! అంతేకాదు. వజ్రాలగనిలాంటి ధన వంతుడు, సుకుమారుడు ఐన భర్త వున్నా ఆడుదానికి పరపురుషునిపై వాంఛ వుంటుందని, స్త్రీజాతికంటిటికి

భారతి

జారత్వం ఆరోపించే స్థితికి వచ్చానంటే, నాటి సమాజంలో ఇంద్రియ లోలత్వం ఎంతటి దశ నందుకొందో ఊహించవచ్చు. నాటి పరిస్థితుల ఫలితమే వేమనలో జనించిన స్త్రీ ద్వేషం, స్త్రీపై అనుమానం, అతనికి అలవడిన పరస్త్రీ సహవాసం; స్త్రీ స్వభావాన్ని కొన్ని విషయాల్లో బాగానే అర్థం చేసికొన్నా, కొన్ని విషయాల్లో తిప్పకు నిర్ణయాలకు కూడా వచ్చాడు. అన్నవస్త్రాలకు లోటులేని మృగ తరగతి కుటుంబంలో జన్మించినవేమన జీవిత ప్రథమ దశ శాంతం గానే గడిచిపోయింది.

“సద్ది మిగులనింట సంసారమేలరా”

“పప్పులేనికూడు పడల క సహాయము.”

అని చెప్పిన వేమన సుఖమయ జీవితాన్ని గడపి వుంటాడు.

గాలి, ఆకులు తిని యిసుపక దప్పడాలు విగించిన మునులే సౌందర్యలహరుల చేతుల్లో బానిసలవగా, ఉప్పు కారం తింటూ, ఊరిలో పెత్తనం చెలాయిస్తూ జేబులో డబ్బు, శరీరంలో యౌవనం బలిసిన వేమన, వేశ్యాలోలు డగుటలో విచిత్రం లేదు. అంతేకాదు. వేమన జన్మతః శృంగార ప్రియుడు. భోగి. దీంతోపాటు నాటి పరిస్థితులు అవినీతికరజీవితానికి అనుకూలంగా వున్నవి. తత్ఫలితమే, వేమనలోని వేశ్యాలోలత్వం. వేమనలాంటి వేదాంతికి వేశ్యాసంపర్కం వుండదని తలచుట నష్టితనం. కారణం—వేమన కూడా మానవుడే. యౌవనంలో తిరిగినా తల నెరసిన పిదప తత్త్విజ్ఞాని యగుటలో విచిత్రం లేదుకదా. ప్రపంచంలో ఎవడూ రాముడుగా గాని, రావణుడుగా గాని వుండడు, వుండలేడు. అవిగమగు జడాత్యక్తుడు యాంత్రిక దృక్పథం వాస్తవ మానవ జీవితానుభవానికి విరుద్ధం.

సౌందర్యమలగు గులాబీల్లాంటి ఈశ్రీంది పద్మాలు చూడండి. సాని స్వభావాన్ని, దాని తల్లి స్వభావాన్ని, “పొరుగింటి పుల్లకూర మరగిన దాని” స్వభావాన్ని ఎంత చక్కగా, శక్తివంతంగా, సంగ్రహంగా చెప్పాడో—

“లంజ లంజకౌని లానెల్ల గొనియాడు

లంజతల్లి వానిలజ్జ గడుగు

తల్లి గలుగులంజ దగులుట చీకాకు.”.....

అంతేకాదు—

జార పుగుషునకును జాజి పూవుల తోడ

పాన్పువేయునయ్య పాతలంజ

సొంత మగనిమీద చింతనిప్పులు జల్లు.”.....

వేశ్య కలవారల కలికి. లేనివారి మొహాలను లాభసాటి కాదంటూ, ఆస్యమెత్తి చూడబోడు. ఇది దాని నైజం. సాని దృష్టిలో, “శ్రీ”ని హరించు శ్రీహరి (దానితల్లి) దృష్టిలో పసిడిగల్లువాడు కురుపి ఐనా, గోగి యైనా, చివరికి ముసలి వగ్గయినా, మనస్సుగ్గుడే. కానులేనివాడు కొబ్బగిపీచుకన్నా ఎదు వీసాలు తక్కువ. జేబులోని డబ్బు గానిలోని కర్పూరంలా వేశ్యాసంబంధంవల్ల కరిగిపోయినపుడు, సాని కాదు, దాని తల్లి కాదు, కనీసం కాపలాకు కైగనా గుమ్మంలోకి రానీయదు. ఎందరో యిల్లాండ్ల పుస్త్రలను, పుటుక్కున తేంపి చరిత్ర నిర్మించిన సుప్రసిద్ధ వేశ్య మాతలచేతి, తిన్నలూ తాపులూ తిని, మెడబట్టి గంట బడి, ఉన్న కొంచెం నిగు, పరసతీ కీధిలో కడిగించుకొని విసిగి వేసారిన వేమన విశ్వంలోని విలులకు—

“తిల్లిగలుగు లంజ తగులుట చీకాకు”

అనే ప్రఖ్యాత సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించి, బోధించాడు!

ఇంటిలోని పోరుతోను కొరవిలాంటి కొడుకులతోను దారిద్ర్యభారంతోనూ వేమన విసిగివుంటాడు. కాబట్టే—ఈశ్రీంది పద్యం—

“సతుల గవయ నేల సుతుల పొందగ నేల

వతిల జెంద నేల పట్టితెనుము

నేలమీది రాయి నెత్తి కెత్తెనుము—”

భోగి ఐన వేమన యోగి అయ్యాడు. విశాలవిశ్వంలోకి కాలు పెట్టాడు. జీవితంతో విసిగి వేసారి, తుదికు వివో మూడుమూల మంలలో తిష్టచేసి కుష్క వేదాంతాన్ని బోధించలేదు. అవిగంగా జీవించివున్నట్టే, ఆయననుగూర్చి తలచటం అనవసరం ఉత్తమ బోధకుడుగా, నాటి సమాజంలోని దిగాను, దంభాన్ని కడిగినవాడుగా, తద్వారా తెలుగుజాతి మహాస్మృతి ధవివ్యక్తుడు, మార్గం చూపిన అద్వైత తత్త్వవేత్తగా, మహాకవిగా, నేడు ఆయనను మనం పరిగణిస్తున్నాము.

ధర్మద్యుతి, నైతిక జీవిత పఠనం, నామధారి మతస్థులు (ఎందరు మతస్థులు) లింగ మతస్థులు చేసే

వే మ న మ నీ ష

వందన, “బారెడేసి జడలు భస్మంబు పూతల”తో
పున్న కపట సన్యాసుల వేషధారితనం; ఎంబెరు మత
మని చెప్పి, ప్రసాదం పేరుతో మాంసం తిని, తీర్థ
మను మారు పేరు పెట్టి మధువు త్రాగి, “వావివరుసలు
దప్పి వలికి పాలయ్యే” మతిగురువులు, ప్రజల అజ్ఞానం
యినన్నీ వేమనను, ఆకర్షించాయి.

అన్ని మతాల ప్రారంభంలో ఉత్తమాశయాల
తోనే ప్రారంభింపబడుతవి. భగవద్ద్యానంకొరకు,
ఉత్తమ నైతిక జీవితసాధనకొరకు మతాలు ఆవిర్భవ
విస్తాయి క్రమక్రమంగా ఆ మత సిద్ధాంతాలను ఆచ
రించు వ్యక్తులు దౌర్భాగ్యులైనపుడు, సహజమైన
ఇంద్రియ లోలత్వం బలిసి, వ్యక్తులు తమ తప్పులను
మత సిద్ధాంతాలకు అంటగట్టి, ఆ మత సిద్ధాంతాల
పేరిట, తమ అనినీతిని కొనసాగిస్తారు. అప్పుడా
మతం, మతిగురువులు పతితులౌతారు ఈ సత్యం,
వ్రజయూన తాద్రం భారతదేశంలో వర్ణింప కాలంలో
బౌద్ధభిక్షుకీభిక్షువుల నైతికపతనానికి, మార్టిన్ లూథర్
కాలంలో రోమన్ కాథలిక్ మతంలోని “సన్స్”
(అడగురువులు) “మాంక్స్” (మగగురువులు)గడిపిన అని
నీతికరజీవితానికి, ఎంబెరుమతంలో వావివరుసలు తప్పి
సందరించు అయ్యినార్లకు వర్తిస్తుంది.

వేమన జీవించుకాలంనాటికి ద్వైత అద్వైత
మతాలమధ్య విభేదం ఉట్టింది. పంకనామాలను
గోపీచందనంతోనా, లేక తిరుమణితో ధరించవలెనా
అను సమస్యపై మాధువులకు రామానుజీయులకు వైరం
వచ్చింది. బారెడేసి జడలు పెంచుకొని కావిబట్టలు
గట్టిన ప్రతిసన్యాసి ప్రజలు తనను పూజించాలని
విశ్వసించాడు. అట్టి దాంభీకులనుగూర్చి వేమన
వీచిధంగా, ఎంత కళోరంగా, విమర్శిస్తున్నాడో
చూడండి—

“బారెడేసి జడలు భస్మంబు పూతలు
ములునితోడ మాటు మలయగలగు
ముంజికోకల్లె లంజకోకలకాయె”.....
“పొడుగుగల్లనట్టి పులితోలు భూతియు
కక్షపాలలు పది లక్షలైన
మోతచేటె కొని మోక్షంబు లేదయ”.....
“మతపు వేషదార్లు మహిమీన బదివేలు
మూఢజనుల గలప మూగుచుండు”.....

“సర్వోపాయ పరిభ్రష్టా వేశ్యా భవతి తాపనీ”
(అన్ని ఉపాయాలు విఫలమైనపుడు వేశ్య తాపనీ
బౌతుంది) ఎందుకూ పనికిరాని తిండిపోతులు,
పరాన్నభుక్తులు, బతుకు చెరువులేని బడుగులు,
సిద్ధులమనీ విరక్తులమనీ నాడు వేషాలు వేసేవారు.
ఇలాంటి వేషధారులందరూ వేమన విమర్శకు గురియైన
వారే. అంతేకాదు. వేమన ఆశీర్వాదాలను నాటి
మతాలన్నీ రుచిమాచినవే. ఈ క్రింది పద్యాలు
చూడండి—

వైష్ణవమతాన్ని గూర్చి—

“పట్టుబట్ట గట్టి పట్టెనామము బెట్టి
వట్టి భ్రాంతి జెంది వైష్ణవుడయ్య
లాట్టి దాగి నతడు లోకుల జెఱుదూ”.....
“ఎంబెరుమతమని నెసగ మాంసము దిని
మాటు పేగు బెట్టి మధువు త్రావి
వావి వరుస దప్పి వలికిపాతారు”.....

జిజ్ఞాసువు, వివేచనాశురుడగు వేమన, హిందూ
దేవుళ్ళను, విగ్రహారాధనను, పూజాపురస్కారాను
లను ఖండించాడు. వేమనకు ఏ దేవునియందు నమ్మకం
కుదిరినట్లు కన్పించదు. ఉపనిషత్సార మే-శంకరా
చార్య ప్రతిపాదితమయిన ద్వైతసిద్ధాంతమే మహాన్నత
సిద్ధాంతంగా, వేమన పరిగణించాడు. దేవుళ్ళుగో
కూడా, మానవమాత్రులలో కొన్నించు బలహీనతలు
కన్పిడవవి. మనం అంగీకరించినా, అంగీకరించరున్నా,
ఈ క్రింది పద్యాలలోని వాదనాపటిమ, తార్కిక
దృష్టిని చూడండి—

బంగారు లేడియాసంలో వచ్చిన మరీచుని
గుర్తించలేక నీతను విడచివచ్చిన (శ్రీరాముడు) “తెలివి
లేనివాడు దేవు డెట్లాయెరా?” అని అడుగు
తున్నాడు—

“కనకమృగము భువించి కడ్డు లే దనకుండ
తరుణి విడచిపోయె దాశరథియు
తెలివిలేనివాడు దేవు డెట్లాయెరా?.....”
“అగ్ని బాణముచేత అంబుధింకినపుడె
రాము డివలికేగ లావుమరచె
వరుస కొండలుమోసి వార ధేటికిగడ్డె?... ”

సర్వ శక్తివంతుడగు శివుడు, “కంటి మంటచేత
కొముని దహించి” నా, కొమమునను కడుకు గొరిని

శిశ్యాడాడు. కాబట్టి “ఎట్టివారికైన పట్టుప్రార్థము,” అని అంటాడు!

ఈ క్రిందిపద్యంలో, వేమన భావపరిపక్వత ఉన్నతహిమాలయశిఖరాలను అంగుకొంది. చూడండి—

“పునుసుపిల్లి కేల పుట్టించె వాసన
కనకము తినకేమి కల్లజేసె
బ్రహ్మచేతల్లె పాడైనచేతలు”...

వెగవది, పునుసుపిల్లికి అంతి పరిమళం కలిగిందకపోతే, అమూల్యము పనికికే ఆ తాచిని కలిగించితే, బంగారానికే పరిమళం అట్టేదికదా? ఇంతచేసి, బ్రహ్మయెంతలో పొరబడ్డాడురా, అని మనపడే వేమన భావపరంపర, వర్ణనాతీతం, అపూర్వం.

చరాచరప్రపంచానికి మూలకారకుడు, ఆది మధ్యాంత రహితుడు ఐన పరమాత్మ లంచాలు పుద్దుకోడని చెప్తూ, ఏనుంటాడో చూడండి—

“రతిబొమ్మల కేల రంగైనవిలువలు
గుళ్ళు గోపురములు కుంభములును
కూడుగుడ్డ దాను గోరునా దేవుడు”...

నాటి మతాచారాలపై యంత దారుణము విమర్శను తెలుగుజాతిలో పుట్టిన ఏ వేదాంతి చేయలేదేమో. ఇట్టి విమర్శ నాస్తికుడుగా గాక, ఆస్తికుడుగా చేసాడు. స్వార్థం బలిసి, కుళ్ళు పేరుకపోయి దంభం, దుకాలతో నిండిన నాటి సామాజిక ఆచారాలను, సహృదయంతో సంస్కరించి, ఉన్నత సామాజిక జీవిత సాధనకు యత్నించాడు. ఇతే వేమన సంస్కర్తగా మహాకవిగా, తెలుగుజాతికి చేసిన పరమోత్కృష్టసేవ. ఏకేశ్వరగోపాసన, ఉత్తమ జీవన సాధన—యివే తెలుగువాడికి, వేమన యిచ్చిన మహోన్నతి సంతేశాలు.

“బ్రాహ్మణులకు సకల భాగ్యంబు లీవద్దు
గౌరవింపవద్దు గోరివారు
జ్ఞానమొసగి జనుల గడలేర్ప గలిగిన”...

అని అన్న వేమన, బ్రాహ్మణుల ప్రముఖ స్థానాన్ని గుర్తించాడు. వారు ప్రజలకు జ్ఞానమొసగి, కడలేర్పవలెనని వేమనభావన.

ఇక, తత్త్వజ్ఞానిగా వేమనను పరిశీలిద్దాం. సృష్టిలోని చావు పుట్టుకలకు, పుణ్యపాపాలకు కారణం, ఏమిటి? ఈ చరాచర ప్రపంచాన్ని ఎవరు ఎందుకు సృష్టించినట్లు? ఈ ప్రశ్నల పరంపర కరపరంపరవలె

వచ్చి వేమనను బాధించాయి. పండితులు పారిభాషిక పదాలలో యిచ్చిన జవాబులు అతనికి సంశ్లేష్ట నిష్పలేను.

“చావు దెలియలేని నగువేటి దగువురా?”

ఈ ప్రశ్న వేమనను విపరీతంగా బాధించింది ఈ విషయంగూర్చి అతీత్రవం గా విచారణచేసిన ఉమర్ ఖయ్యాం, ఏనుంటాడో చూడండి—

“చిక్కెడల గోకింత మృత్యువును ఈ ముఠి
మెల్కెలనన్ని తీసినన్.” (మధుకలశం-రాయప్రోలు)
ఉమర్ లాగానే, వేమనకూడా చావుబ్రతుకుల ముఠిని విప్పేందుకు మార్గాన్ని శోధించాడు.

‘భక్తిగీత’గ ముక్తి బహియుట సులభంబు”

అని సమృద్ధి భక్తి భగవానుని ప్రార్థించాడు. ఆ భగవంతుడు పలుక తీగు.

“పలుకనున్న కేల పలుకకయున్నావు
పలుకు నన్నజూచి ప్రబంధుగను
పలుకవయ్య నీను పలుకు నే నెఱిగెద...”

పనసలొసకన్న తియ్యనైన తెనుగుతో, బాగతో, ద్రవ్యంతో, బేతవంతో, అణకువతో, నేవుని పలుకరించ యనుచూతినలు పడ్డాడు, ఆ తత్త్వజ్ఞుడు. ఇట్టి తత్త్వజ్ఞానలోపున్న కాలంలో ఆయనకు యోగవిన్యతో సంబంధం ఏర్పడింది.

“ఏ విషయం మనుజు డెఱుగు నిన్నును దిన్ను?”
అనే ప్రశ్నకు—

“తెన్నుదా నెఱిగినదా నెహో బ్రహ్మంబు”...
అనే జవాబు లభించింది. “అహం బ్రహ్మాస్మి”
అనే సిద్ధాంతాన్ని నమ్మి, అద్వైతసిద్ధి బొందాడు.

“బ్రహ్మ మన్నిట దిగు పరివార్ద మై యొప్పు”
అను నిర్దయానికి వచ్చిందగువారే, ఆసనాలు, హఠవిద్యలు తిరస్కరించాడు.

చివరికి, మనం కవిగా వేమనకు ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ఎట్టి స్థానంఉందో పరిశీలిద్దాం. పదాలను పొగజేందుకుగాని, పాండిత్యప్రదర్శనకుగాని వేమన కవిత్యం వ్రాయలేదు. ఎంతోమంది పద్యాలు వ్రాస్తారు. దాంట్లో కవిత్యం కందుకొగదాపెట్టి గాలించినా కన్పించదు. అలాంటి రససిద్ధులను చూచి, జాలిపడకంటే చేసేజేమీలేదు.

తను నేటికంటే, భవిష్యత్ లో తెలుగుజాతి యింకా అధికంగా గుర్తిస్తుంది. మానవత్వంలో మాలిన్యం తప్ప మాలతనం లేదని గుర్తించి లోకానికి చాటివ దెంత మంది? సమాజాభ్యుదయానికి, మానవకల్పాణ చుంటు ప సీమలో తమ కావ్య కుసుమాలను తోరణాలుగా కట్టిన దెంతమంది కవులు? ఇంట్లో, వంటింట్లో, పడకగదిలో, నడికెత్తిలో ఏ భాషను తెలుగువాడు మాట్లాడినాడో, మాట్లాడుతాడో, జీవని తెలుగుతల్లి ఒళ్లో, తెలుగు బళ్లో నేర్చుకొన్నాడో, సాహస్య తెనుగునానినీ ఏ భాషను మాట్లాడుతాడో, ఆ సజీవము, వాస్తవమును నిక్కంపు తెనుగుభాష, కంఠాల తియ్యని తెనుగు జాతిమూల, వేయి కవిత్యసానుగికి ప్రాతిపదిక. ఆతని పదకాలం, విప్లవోద్యమంవంటి వైషమంనంతి గాని నిఘంటువుల నుండిగాని తెచ్చుకొన్న భాష కాదు నిజమైన జాతి తెనుగు వేయి భాష. ఆంగ్ల వాద్యము చరిత్రలో వేయి ప్రథమ తెనుగుకవి అనేది సాహసంగా అనే మాట కాదు. ఆయన నాటి తెలుగుజాతి మనస్తత్వాన్ని నిండుటద్దాలోని నీడలా తన కవిత్యంలో ప్రతిబింబింపజేసాడు. నాటి తెలుగు భాషకు, తెలుగు మనస్తత్వమునకు, తెలుగు ఆచార వ్యవహారాలకు, తెలుగు జాతికూలకు, వేయి కవిత్యం మహోన్నతమగు భాండాగారం

ప్రబంధకవి యింట్లో కుండలు డింకలు కొట్టున్నా, మల్లెల మొల్లల పొదలనాడు సన్నలాంటి పుష్పాకల మెత్తలపై పగుండి విరహభాగకు ఓవ్వ జాలని కన్యను వర్ణిస్తాడు. కాని వేయి మాత్రం ఆ కోవకు చెందిన కవి కాదు.

ఆయనకు మానవ జీవితమే ఒకపాఠశాల, దానిలో ఆయన ఎన్నో సత్యాలను గ్రహించాడు. అనుభవం సంపాదించాడు. తనకు తెలిసిన తిప్పను, ధైర్యంగా నిగ్గొగమాటంగా విమర్శించుటే వేయిలోని లక్షణము. ఎచ్చినదాన్ని పొడిచాడు. నచ్చనిదాన్ని తెగ డిచాడు. ఒకరి ఆగ్రహగ్రహాలపై వేయి ఆధారపడ లేదు

కాలిదాసు మందాక్రాంత, భవధూతి శిఖరిణి, తిక్కన కందము, శ్రీనాధుని సీసము, షేక్ స్పిరుక్ సాసెబ్, కీట్స్ ఓడ్, వేయి ఆటవెలది, చరిత్ర ప్రసిద్ధాలు.

వేయి ఆటవెలదిలోని తియ్యంసము భాషని భావాన్ని అధిగమించింది. వజ్రాన్ని వజ్రంతోనే సానబెట్టాలి. వేయి ఆటవెలదిలోని తీపిని, ఈయన భాషలోనే వర్ణించాలి. పనసతోనలకన్న, పంద దాగల కన్న నుంటితేనేకన్న జాన్నుకన్న, చెఱు రసముకన్న, చెలిమాటలోని తీపికన్నా తియ్యగా వుంటుంది వేయి ఆటవెలది. వేయి సిన హృదయతంత్రులను ఎంత భావయుక్తంగా మిట్టాడో, అంతిలయ బద్ధంగా ఆటాడిన నలది, వేయి ఆటవెలది.

విషసాగ్రైవ్యా నా మోచుచెందు తీపి, బైబిల్ లోని ఓట్లు వెళ్ళ మెంట్ లోని బైబిమియా స్వరంలోని పయోగరి ప్రచండభూషణు, దైవ్యమే మూర్తిభవించగా తల్లి ఆదర్శకొరకు తల్లి నల్ల పసిపిల్లడి అమాయకత్వం, వేయి ఆటవెలదిలో కన్పిస్తాయి. పాపాణాలకు ప్రాణం పోసి తిల్పిహస్తం మలచిన శిల, జీవంతో తొలకెనలాడినాయి, వేయి ఆటవెలది గుమ నోజ్జ నుండడం గా గూవుకాల్పించి చురక త్రిలాంటి కవితాశక్తిగో విరగ్గళంగా పద్యాల విసిరాడు. మొట్ట, పండితులు యాయన్ని గుర్తించలేదు. ఈతడు సంకీర్ణకొరకు పద్యాలు చెప్పినట్లు కన్పించును!!

“మంప కుంభ గున్న కొంప కన్యక గున్న నుప్పు వణ మన్న నొకటి గాద భాష లిట్ల వేయి”....

ఆని, శబ్దాంబరగానికంటే అగ్ర గాంభీర్యానికే చోటిచ్చాడు. పండితులు తననుగూర్చి ఏమైనా అనుకోనిమ్మని, నల్లగొర్రు బండి తోలిస్తాడు తన మార్గాన తను పోయాడు.

“వేయి పద్యములు చిట్టకలో ముగింపగల చిన్న పలుకులు. ఆద్యతెనుగు పద్యపు నడక. గుండు దెబ్బవలె గురితిప్పని చక్కన చెక్కిన మాటలు; నోరు గల తెలుగువారిండును నేర్వవచ్చును. (రాశ్మి. అనంతకృష్ణ శర్మ—వేయి)

“సిఘంటు పండితులును, వ్యాకరణ పండితులును ఏమనుకొన్నను ఇతని క్రాంతికేళిమందుగల మర్యాదకు, ఇతని బోధ లింకను చెడక, తెలుగువారి హృదయముల నాటుకొనియొందుటకును, ఇతని పలుకులయందు గల కవితా నైశిత్యమే ముఖ్యకారణములు నిస్సంశేహము.” (రా. అ. కృ. శ.)

వే మ న మ నీ ష

వాస్తవికత, నయాగ్రాంటి భావోక్తకం, సంగ్రహశక్తి పాదరసాలంటి ప్రతిభ, కంఠగల తియ్యని తెనుగు జాతీయాల సుందరమగు పదముల కూర్పు, స్వాభావం, నిశితమగు తార్కికదృష్టి, కడు పుబ్బ నవ్వించు హాస్యం - యివి, వేమన కవిత్వమునలి లక్షణాలు.

వేమన కవిత్వపు విలువలను గూర్చి విచారించ జోయే ముందు కవిత్వం యొక్క తత్వోన్ని గూర్చి విచారించవలసి వుంది.

“రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శ్కబ్ధః కావ్యమ్”

జగన్నాథుడు.

“వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం” - విశ్వనాథుడు.

“Poetry is Criticism of life” -

మాత్తుకొన్నెల్.

ఒక విశిష్టవిషయాన్ని గూర్చి వ్యక్తితో కలుగు భావాలను భావములంగా పదాల హృదయల్లోకి ప్రవేశింపజేయుటం కవిత్వం. ఈ కవిత్వశక్తికి ఉన్నతమత్యంత అవసరం. ఈ పని ఎంత శక్తివంతంగా జరిగితే, దాన్ని అంత ఉత్తమ కవిత్వమని మనం అనవచ్చు.

కొందరు ఆలంకారికుల మతస్పరకారం కవిత్వ మంటే సుందరములైన వస్తువులను సుందరంగా వర్ణించుటం వావిళ్ళ రమణామి శాస్త్రులవాడు ప్రకటించిన వేమన పద్యాలుకు పీఠిక ప్రాస్తూ రంగి సల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారు పై అభిప్రాయాన్నే ప్రకటించారు. కాని, ఆ పిరిప, వారు వేమనపై వ్రాసిన వ్యాసాలలో ఈ అభిప్రాయాన్ని మార్చుకొన్నారు.

కవితకు అనర్హమైన నదీ లేదంటూ శాస్త్రు కారుడు నింజెప్పాడో యావంజి—

“రమ్యం జగుప్సి త ముదార మధాపి నీదం

ఉగ్రం ప్రసాది గహం వికృతంచ వస్తు

య ద్వ్యాప్య వస్తు కవిభావుక భావ్యమానం

తన్నా స్తి యన్న రసభావముపైతి లోకే.”

తా నే సాక్షాత్తుగా కవిత్వం చెప్పవచ్చును కవికి సుందరములగు ప్రేమ, కరుణ, అణకువ, మున్నగు భావాలే వుండాలిగాని, జగుప్స, ఉగ్రత, ద్వేషం, క్రోధం మున్నగు భావా లుండరాదని, అవి కవిత్వ లక్షణాలకు విరుద్ధమని, కొందరు లాక్షణికులు

తలుస్తాడు, ఇది పారపాశేయం. కవిత్వానికి అనర్హమైంది ఏదీ లేదు. కావాలింది కవిత వేళమే గాని రసదారిద్వయం మాత్రం కాదు. సాందర్యమే కళకు పరమావధి అనడం, కవియొక్క భావాలను అడ్డుకట్టలు కట్టేందుకు జరిగే ప్రయత్నమే. ప్రత్యేకంగా వేమన వంటి ప్రతిభావంతుడగు కవిని పై సిద్ధాంతాల కొలబద్ధులతో కొలుచుట ప్రమాదమేకాదు, పారపాశు కూడ. కారణం? వేమనముట్టనివిషయం అంటూ లేదు.

“కడుపు నిండ తవుడు గంపలో బెల్లక

దన్ను ముట్ట నీగు కొన్న బట్టె” —

అను జానపదుల జీవితానుభవానికి చెందిన విషయం దగరనుండి

“సాంత మగనిమీద చింతనిప్పులు జలు”

అనే జారకాంతి స్వభావ వర్ణనూ,

“చెఱువరసనుకన్న చెలిమాట తీపురా”

అనే మానవస్వభావంలోని వాస్తవాలదగ్గరనుండి,

“తిన్ను దానెఱిగి దానెపో బ్రహ్మంబు”

అనే ఆధ్వైతిసిద్ధాంతంకూ, వేమన పద్యాలలో కన్పిస్తవి. అతడు మానవ జీవితానికి సంబంధించిన విషయాలలో తడవకుండా వ్రాసేది ఒక్కటిలేదు. జారత్వం, స్వార్థం, లోభితనం, మోసం, దంభం పరపురుషవాంఛ, విగ్రహారాధన, వేశ్యావ్యభిచారం, మూఢాచారాలు, జానపద జీవితం, యోగ రహస్యాలు, అమూల్యములగు తత్త్వికసిద్ధాంతాలు— యివన్నీ వేమన తిశివాడు ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే, వేమన తడవకుండా, పరిశీలించకుండా, వదిలిన విషయం—మానవ జీవితానికి సంబంధించినవరకు ఏదీ లేదేమో.

వేమన పద్యాలలో, సుందరములైన విషయాలతో నిండిన అందమైన పద్యాలు గ్రహించి, క్షేపం, క్రోధం, మున్నగు భావాలతో నిండిన పద్యాలను తిరస్కరించటంకన్న రసదారిద్వయం మరొకటి వుండకేమో. మనకు కావాలింది ఆ భావాన్ని—అది ప్రేమ కావచ్చు—క్షేపం కావచ్చు—కవి ఎంత శక్తివంతంగా, మహోజ్వలంగా చెప్పగలిగాడా అనేక; అదే రస నిర్దేశానికి అంతిమ పరీక్ష. తెలుగు సాహిత్యంలో ఎందరో మహాకవులు జీవితంకంటె ప్రేమపై ప్రేమనిని, దాని మాటలోని తీపిని, చిత్రబంధ కవిత్వాలలో పెట్టి అనుప్రాస, యముక శ్లేష

తొలి వర్ణించారు. పామరుడైన వేమన, పండితుడుకాని వేమన, నిఘంటు జ్ఞానంలేని వేమన, ప్రేమని మాటలాని తీపిని, ఎంత సుందరంగా, జితభాషకంఠా గులాబీగంటి పద్యంలో చెప్పాడో చూడండి—

“పంస తొనలకన్న పంచదారలకన్న
జంటి తే నెకన్న జున్నుకన్న
శైతనరసముకన్న చెలిమాట తీపురా”...

జార కాంతను గూర్చి—

“మగడు మదనడైన మంచి కాపురమైన
సహజమేల మాను జారకాంత”—

“వేమన కవిత్యమందలి యసాధారణ గుణములలో ముఖ్యమైనది భావముల తీవ్రత. ఆవి యంత తీవ్రముగా నుండుటకు కారణము ఆ భావము తలనిపే కాని, యితరులచి కాకపోవుట ” (రా. అ. కృ. శ) (వేమన—194 పేజి)

ఎపుడు భావం సొంత దొతుందో, అపుడు భావకు బిరుదు దార్జ్యం వస్తుంది. అపుడు భావమూ, భావ, రెండూ తోక తొక్కిన ఆనందాదుల్లాగ ఉవ్వెత్తున లేస్తవి “ఈ వేమనను నిగోధించుటకు భంపిస్తు, యతిప్రాసలు, మొదలగు ఏ నిర్బంధములకును చెరిగాను. ఇవి వానికి (వేమనకు) లొంగి సద్గుణావలసినవే కాని, యవి వీనికి లొంగి కుంటుచు నడవనేరవు. (రా. కృ)

“ఆటవెడియంగు యితడుమాపినంత ప్రాశ్నికుయు మాధుర్యమును, శ్రీనాథుడు సీసహంతు గాని, తిక్కన కందమంగుగాని మాపలేదనుట యతిశయోక్తి కాదుఆటవెడి కన్న తెనుగున చిన్నవృత్తియు వాడుకలో లేదు. అంగును నాల్గవపాద మంకితముతో ముగియును. తిక్కన మూడు పాదముల నడుగడుగునకు యతినియమము వదిలడు. యతియందును తిక్కనాదులు వాడునట్లు పదమగ్గవచ్చేదము గాదు. యతి స్థానమునకు సరిగ బదమును ఆ నేక స్థలముల భావమును, గత్తరింప బడినట్లు, తునకలై పడును. అట్లని యధికపదము లేవైన గలవందమా? మంగునకును దొరకవు. బిసను కుంతి కడుపునండి కర్చునటె, సవోగ్ధి గర్భముచే, సహజాలంకృతిమై, యాటవెడి వేమన నోటినుండి క్రిందికి దూకుచున్నది. హృదయమునందు భావ సంయోజనము, నోటి బదిముల రచన ఉచ్చార

ణము నేకకాలమందే యొకటితో నొకటి మాటలాడుకొని కుప్పించుచున్నవో యవి గూర్చిగ్రంథకవనము చేయు పద్యరత్నము లింద నేకములు గలవు (రా. అ. కృ. శ)

ఈ క్రింది పద్యాలు చూడండి—

“చెప్పగాని రాయి చెలిలోని పోకె
కంటిలోని నలుసు కాలి ముల్లు
ఇంటిలోని పోగు యింతింత కాచుగా...”
“పంది పిల్ల లీను పనునెగు నొకటిని
కుంజరంబు దీను కొదవు నొకటి
నున్నుపుగుఱుప ప్లీకకు చాలదా?...”

భంపిస్తు, యతిప్రాసల నిర్బంధాలను కొన్ని చోట్ల తెగించి వ్రాసినా, “మగలొన్ని చోట్ల సుని నిర్బంధములను కల్పించుకొని యంతే భారాళముగా వ్రాసి వేమన విచిత్రములైన చొప్పుని ఘోషలను చాపుచున్నాడు.”

ఆటవెడిగో ప్రాసాన్ని చెప్పి, గూర్చి తిప్పకుండా వేమన చేసిన గొప్పగ్గు చూడండి—

“దగువులందు పాడి మొదపులంగును ప్రియ
పెదవులందు రాజ్యపరపులగు
ఆశ బడిగినట్టి యాయల్లు ముక్తు”.....
“ఆకులన్ని దిన్న మేకపోతుల కేల
కాక పోయినయ్య కాగనన్ని ?
లోకులెల్ల పట్టిపోకెళ్ళ బోదును”.....

ఈ క్రింది పద్యం లాంటిది ఆంగ్రెజ్ పద్యశిక్ష అమూల్య భూవణం తెలుగుభాషాసంప్రాన్ని మధించి అమృతాన్ని జాణి, మనకు యింత సుందరమాలితిమూ, మనోహరమైన పద్యాన్ని అందించాడు—

“కలువత్రావంటి కన్నులుండిన నేమి
చిలుకపలుకు లట్లు పలుక నేమి
తెలివి బలిమి కలిగి లేనెల్ల గ నేమి
తులవగామి నలరు నెలత వేమి.

ఈ విధంగా, ఆటవెడి హిమాలయోన్నత గౌరీశిఖరాలను అందుకొని, మహాన్నత పరిపక్వతను పొందింది. తెలిలో, భాషలో, భావంలో అతని కలిదే సాటి. ఇలాంటి ఆటవెడి సభా తోన భరివర్తి యతిని, ప్రాసని, సంగ్రహతను, పదసౌకుమార్యాన్ని భావగాంభీర్యాన్ని సాధించిన అమరకవిత్యరుడు వేమన.

వే మ న మ నీ ష

వేమర, “యతి కీర్చిన మర్యాద, అందము అద్భుతమైనది. ఆంధ్రనాట్యములలో యతిని పరస్పరవిరుద్ధముగా విచిత్రముగా వాడినవారిద్దఱు మొదటివాడు తిక్కనసోమయాజి; యతి కావలసిన వాడు ప్రయత్నముగా నితని కవిత్వముందు వచ్చి మావలసినదే కాని యది తప్పక యందుండినను, సామాన్యముగ చేతికి జిక్కుదు..... నే నెఱంగినంతవరకు వేమన్న యొక్కదే ఈ విషయమున తిక్కన కడుగు తిరిగినవాడు. నక్కడికి యతియుండు వలయునో, యక్కడికి పదమేకాదు అభిప్రాయమును తెలి నిలచును. నెంటు నే ఆద్యక్ష రావృత్తియు, తిక్కనకర్తృతక సిద్ధముగా దాపురించును. లేదా ప్రాసము సిద్ధము.” (రా. అ. కృ శ. వేమన)

“కడుపు బోంగించి కన్నులు ముగళించి
బిట్ట బిరుసుకున్న బీనయోగి
యముని బారి గొట్టి యతితేమి నీయును?”

“వాడకుతేకి తిట్లు వలచున్న మొఱివెట్లు
ముందు మగని తిట్లు మునుకు బెట్లు
గడుసురాలు మగని గంధం బ్రెచ్చుచున్నా”...

“లేనె పంచదార తి. న్యనూమిదేపంకు
తిన్నగాని తీసి నెలియరాదు
కన్న నింపుపుట్టు కామిని యారంబు”...

ఇలాంటి పద్యకవుల పలుకులు, మంచి ముత్యాలు, పునుగు పరిమళం కలుగించు ఇంద్రునిల మణులవంటి సుందరముగు పద్యాలు, వేమన పోయగా వేమన కవిత్వంలో కవిత్వమే ఇతని భావం అంత సహజమో భావమో అంత సహజమే ఇతని నిజమైన తెలుగుభావ. నిరుధములు గంధీరములగు యోగాది తాత్త్విక విషయాలు చెప్పివుడు గూడా, పద్యాలలోని బిరువు, శక్తి, ధార, ఏనుగులం గుండు పడలేదు. వేమన చెప్పు ప్రతి వ్యాసానికి ఒక ఉపమాన ముండును. ఆ ఉపమానములు పూర్వ కావ్యాల నుండి ఎంతైనా తెచ్చుకొన్నవి కవుల నిర్మితవిధిలో వేమన, చూచినవి, చేసినవి, అనుభవించినవి గాబట్టే వానికి అంత సొగసు, మరింత వాస్తవికత అద్భుతం.

చూడండి—

“నక్కమైన మంచినీలమొక్కటి చాలు
తగులు బెగురు రాళ్లు తల్లితేలి?”

“గంగ పాటుచుండు కదలని గతితోడ
ములుగువాగు పాటు మోతతోడ”...

“గంగగోవుపాలు గంటెడైనను చాలు
కడివెడైన నేమి ఖగముపాలు
భక్తిగలుగు కూడు పట్టెడైనను చాలు”...

“ఇంటి యాలి విడిచి యిల జారకొంతల
నెంటు దిగుచువాడు వెట్టివాడు
పంట చేన విడిచి పరిగలేరిన యట్లు”...

ఇంత తీసి, శక్తి, సాంఘికం, ధార, పరిపక్వత ఉన్నప్పటికినీ, వ్యాకరణశాస్త్రజ్ఞులు వేమనభావంలో శుద్ధమైన శబ్దప్రయోగము కన్పించదని విమర్శిస్తారు. కావ్యాలను వ్రాయాలనే కాంతితో ఏ కుగపునద్యాయితడు పరిశ్రమించిన లేదనే విషయం, వాడు గుర్తించుకోవాలి.

“వ్యాకరణమునకు భంగము కలిగించిన నేమి? వచనమున వ్రాసిన నేమి? వ్యాకరణము, యతి ప్రాసలు, అన్నియు దిప్పక కుదరినను భావనాశక్తి లేని గుండల నట్టి పాండిత్యము బేరములేని యాకారము బట్టి బడంబుగ కొన్నించును.....లేయుండవలను వ్యాకరణములను, నిఘంటువులను వ్రాసిన కావ్యములను, కల్పించుచుండుటచేత నూనెను నల్లయేగాని కవి తగు ముప్పించును.” (కవిత్వతత్త్వ విచారము — సి. ఆర్. గిడి).

వ్యాకరణకాదు అంగీకరించని వ్యవహారమందలి కొన్ని పదాలు వేమన కవిత్వంలో కలుపు బనా వ్యాకరణం అంగీకరించని పదాలు, మహాకవుల కావ్యాలలో కూడా ప్రయోగించబడ్డవి.

ఈ విషయం, “ఆంధ్ర పండిత భిషక్కుల భాషా భేదజం”లో మహాపండితుడగు గిడుగువారిచే సోదాహరణముగా నయాపించబడింది

విశ్వనాథకీషు సారస్వతములో అమరముగు ఖ్యాతి వార్తించుకొన్న షేక్స్పీయర్ వ్యాకరణానికి సంబంధించిన తిప్పలను ఎన్నో చేయలేదా? కొమ్ములు తిరిగిన మహాకవులు వ్యాకరణానికి సంబంధించిన తిప్పలను చేశారు. కాబట్టి, ఒక మహాకవి కావ్యాన్ని వ్యాకరణమంత్రాల కొలతబద్ధంలో కొలుచుట సామాన్యమే.

“నిఘంటు పండితులును, వ్యాకరణ పండితులును, విమలకొన్నను ఇతని కాంక్షదేశమందుగల మర్యాదకు, యితని బోధ లింకను చెడక తెలుగువారి హృదయముల నాటకొని యుండుటకును, ఇతని సలు కులయందుగల కవితా నైశిత్యమే ముఖ్యకారణమనట నిస్సందేహము.” (రా. అ. కృ. శే) ఐతే కొందఱు పండితులు వేమన కవిత్యానికి, మనచిత్రకు, వసుదరిత్రకు, కళాపూర్ణోదయానికి, పాండురంగ మాహాత్యానికి యిచ్చిన గౌరవాన్ని యివ్వరు. కొల్లలు కొల్లలుగా పుట్టి పిల్లవసుదరిత్రకు, నానార్దరత్న మాలను ముందు పెట్టకొని, శ్లేషాలంకారధూయిష్టమై రసాభాసకు త్రోవతీసిన, రామాభ్యుదయవంటి కావ్యాలకు సాహిత్యచరిత్రలో స్థాన మున్నపుడు వేమన పద్యాలకు అట్టి కావ్య గౌరవం ఎందుకులేక దురూహ్యం. అనుప్రాస, యమక శ్లేషాదులచే భావ పరిపక్వత నందుకొని, బడాయిశైలితో రసస్వనికి భంగమును గూర్చి, శబ్దాలంకారముల డాంకిమును ప్రకటించుట వేమన కవిత్యంలో ముందుకైనా కన పడదు మనుచరిత్రవంటి ప్రబంధమును వేమన రచించ లేదు. ఐతే ప్రబంధాన్ని రచిస్తేనే మహాకవి గౌరవం దక్కుతుందా? ఆ పరిస్థితులలో, రసికజన మనోభిరామానికి, రామాభ్యుదయమునికి, మహాకావ్యానికిచ్చి గౌరవం యివ్వగలమా? కళయందు గ్రాహ్యమున ఇతివృత్తం ఎప్పుడూ ఒక్కటికాదు, కాకూడదు కూడా. సంప్రదాయాన్ని శుద్ధిగా అనుసరిస్తే, వందలకొలది పిల్లలను చరిత్రలుపుట్టి, సాహిత్యదీవాభాగోగతనానికి త్రోవతీయటం ఇరుగుతుంది. నవ్యతకు, మాత్రు భావ విజృంభణకు అవకాశం వుండదు. ఇక సత్యాన్ని నో బెల్ బహుమానగ్రహీత విన, టి యస్. ఇలియట్, ఈ విధంగా చెప్తున్నాడు—

“Yet if the only form of tradition, of handing down, consisted in following the ways of the immediate generation before us, in a blind adherence to its successes, “tradition” should be positively discouraged. We have seen many such simple currents soon lost in the sand; and novelty is better than repetition. He (the poet) must be aware of the obvious fact that art never improves but the material of art is never the same.”

“సారథిమిచ్చు గంభీరహృదయమునకా
బ్రతుంబు చేసి యిం
పారకు పల్కులం బహు, నప్పుగ నల్
సరిగ్రుచ్చువట్లుగా చేరువ చేస గావించు.....”

ఇట్టి శ్రద్ధ తిక్కనపించు వేమనలో కన్పించునం దని అంటే తొంగరపాటూమాత్రం కాదు. నవనాన వులు పాలనంద్రాన్ని మధించిస్తూ వేమన తెలుగు భాషాసంగ్రామాన్ని మధించాడు. కంఠగల తియ్యని తెలుగు బాతీ గూలనే అమృతాన్ని చూపించింట్లకు. మనలను బాల్లూనుని పద్యాద్వాద్యం అందించాడు. వేమనగిత్వం, వేమనజల తెలుగు బాతీ గూల వట్టు. చూపండి—

“చెల్లు ముదరనిచ్చి చిదిమిన బోల్లనా?”
“కుక్కతోకబట్టి గోవాకరీనువా?”
“మాట చినని గూలు మగనికీ మర గాను.”
“అనువాని బొంకు గోవాకరీననట్లు.”
“వారకొంతి తెల్లు మగనో యింకా?”
“బుద్ధి బహువాదు నుద్ధి చేసేవానా?”
“మంత్రిజలముకన్న మంగలిజల మెచ్చు”
“వేమనార్థగానా సమవసర త్రి గూ.”
“చంపింబు ఘనవి పంది ని మెలుగును?”

నవీనములైన తెలుగు బాతీగూలతోపాటు, వేమనపద్యానికి సనికి మెలుగును చిద్రంది కళాపుబ్బ నవ్వించు హాస్యము. ఇది శిష్యులొన్ని హాస్యంకాదు. ఈ హాస్యానికితోడు చిదిత్రమున చాచినాపటికీ, తార్కికదృష్టి, మరింత సాగమును చేకూర్చినది. ఈ క్రింది పద్యాలు చూపండి—

“సకలతీర్థములను సకల యజ్ఞంబుల
తలలు గొడుగునన్న సలములేదు
మంత్రిజలముకన్న మంగలిజల మెచ్చు.....”
“సహలలోన జొచ్చి గుగువుల ఎరింగ
క్షూరముగ మొకండు తారనీర
మక్రిమార్గమదియే ముందుకు జాపురా!.....”

వాదనను అంగీకరించకపోయినా, పద్యంలోని హాస్యానికి నవ్యకుండా ఉండలేమీమీ. “అందితీ కిని బెరిసిన సాహస్యవ్యాయమునే గంభీరముఖముతో రెండు పాదములలో శిష్యి మూడవపాదములో చాచిని తలవలితలంపుగా క్రొత్తత్రోవకు తటాలున

వే మ న మ నీ ష

“త్రిప్పి చెప్పట,” వేమన కవిత్యంలోని మరో ప్రత్యేక లక్షణం ఈవిధంగా తన మధుర కవితా మృతంచే, తెలుగు సారస్వతాన్ని పునీతం చేసాడు అమర కవీశ్వరుడు వేమన. మానవ స్వభావమంటలి గభీరము లోతుపాతులను, తిక్కన పిదప, వేమనవలె గుర్తించిన వ్యక్తి, మరొకడు, తెలుగు కవులలో లేడు.

వేమన పద్యాలపేర 5 వేల వరకు ముద్రితా లైనవి. నిర్జీవ పద్యా లెన్నో, యితరులచే రచింపబడి, విశ్వదాభిరామ మకటం తగిలించబడి, వేమనపద్యాలలో కలసిపోయాయి ఇవన్నీ కలవగా వేలకు వేలు పాపంలా పెరిగినయ్యే. వేమన కవిత్యంలోని లక్షణాలను, ఆయన హృదయాన్ని ఎరిగిన సమర్థులైన సాహ దకులు శ్రమకోరిస్తే, నిశలైన వేమనపద్యాలను ప్రక టించవచ్చు. నీసం, మత్తేభం, ఉత్పలమాలతో సహా, వేమన పద్యాల్లో వున్నవి. వాటి ముఖాన్నిబట్టే అవి అతనిచే రచింపబడినవి కావని స్పష్టము. సహృద యులగు పండితులు, వేమన పద్యాలను, వాటికి సరైన వ్యాఖ్యను వ్రాసి ప్రకటించితే, ఆంధ్ర సాహిత్యానికి వ్యాపాహారి కాంధ్రవాఙ్మయానికే, గాక, తెలుగు మానినీ మేధాసంపదకు తియ్యని మేతగా రూపొందుత వ నేది సత్యం.

సుమతీశతకం, పెద్దబాలశిక్షలతోపాటు వేమన పద్యాలను గూడా పిల్లలచే కంఠతా పట్టిస్తారు ఇదే తెలుగువారు వేమన కిచ్చిన స్థానం!

వేమన పద్యాలను ప్రకటించే పండితులు ఈ క్రింది విషయాలు దృష్టిలోపెట్టుకోవడం అవసర మేమో. ఎందుకంటే, వేమన పద్యాలు, ఎవరిచేతిలో పడితే, వారి మనస్తత్వానికి అనుకూలంగా వ్రాయ బడ్డవి. ఉదాహరణకు—ఈ పద్యాలు కంసాలి పండి తుని చేతిలోపడగా—

“కంసలికిని మించు కడజాతి లేదయా” అన్న వాక్యం—“కంసలికిని మించు ఘనజాతి లేదయా” అని దిద్దబడివుంది! తమ వ్యాకరణజ్ఞానంతో, ఉన్నవి తొలగించి లేనివి కలిపే దిద్దుబాట్లవల్ల వేమన ఏమి

వ్రాసాడో, యితరు లేమి కలిపారో, నిర్ణయించేందుకు పీలుగాకుండావుంది. అవకాశం వచ్చినపుడల్లా వేమన పద్యాలు చెప్పాడుగాని, ఒకచోట తీరిక గాకూర్చుని, చందస్సు చట్రంలో వేమన పద్యాలను బిగించలేదు. పండితుల దిద్దుబాట్లు అసలుకే ముసలందెచ్చే స్థితిలోకి వచ్చాయి.

ఆటవెల దులలో తొంబడైదు పాశ్వు, అతనివే కాని మనకు కన్పించే కందాలు, గీతాలు అతడు వ్రాసాడ నేనమ్మకం నాకులేదు. పోతే కందాల్లో, పవోపాతికో, యోగవిషయాలను చెప్పేటపుడు వ్రాసి వుంటే వుండవచ్చు నేమో. వేమనపద్యాలకు ఎందరో వ్యాఖ్యానాలు వ్రాసారు. దానిలో “కాళిదాసు కవిత్యం నావైత్యం” అన్నట్లు, ఎక్కువభాగం తమ వైత్యాన్ని యిరికించారు. దాంతో, అయ్యవారిని చెయ్యబోతే, కోతైన సామెతగా, తయారయింది వ్యాఖ్యానం. ఉత్తమ సంస్కర్త, విమర్శకుడు, మహాకవి ఐన వేమన నిండుహృదయాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని వ్యాఖ్యానం వ్రాయటం ఆవసరం.

వాటి తెలుగుజాతి మనస్తత్వానికి యితని కవిత్యం ఒక మహోజ్వల దృష్టాంతము. అంతేకాదు. నిక్కమైన తెనుగులో మొట్టమొదటగా కవిత్యం చెప్పిన మహాకవి వేమనయే నాటి తెనుగు జానపదుల జీవితాన్ని, వారి మనఃప్రవృత్తిని ప్రతిబింబింపచేసిన వాడు వేమన. కాబట్టే, వేమనను, తిక్కన, పోతన, పింగళి మూరన, పెద్దనవంటి మహాకవుల సరసన కూర్చోబెట్టడం. ఈ సత్యాన్ని కొందరు పండితులు అంగీకరించకపోవచ్చు. వారు ఎన్నిటికో అంగీకరించ లేదు. అటువంటపుడు వారిని వదిలి సమాజాన్ని, తెనుగు భాషను జీవితంకంటే ప్రియంగా ప్రేమించే ప్రతి వారూ వేమనను మహాకవిగా గుర్తించాలి; గుర్తిస్తారు కూడా.

“చుక్కలవలె కర్పూరపు ముక్కల వలె నీడుకీర్తి ముల్లూకములనై, క్రొక్కిరిసి, పిక్కటిల్లెను”.....
(అడినం మూరన)

నానార్థ నిఘంటువు

శ్రీ పేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు

తెలుగు నానార్థ నిఘంటువు అను పేరు గల చిన్న పద్య నిఘంటువు ఉన్నదను విషయం బి. సుబ్రహ్మణ్యం అను విద్యార్థి మిత్రుడివల్ల నేను విని, ఇది అముద్రితం కావచ్చు అని తలచి, దాని సంపాదనకోసం ప్రయత్నం చేసేను. గుడియూత్తం (ఉత్తర ఆర్కాటు జిల్లా) సమీపంలో ధనకొండపల్లె నివాసులైన వి. యన్. మునిరత్నంగారి దగ్గర ఈ చిన్నపుస్తకం తాలూకు కాగితాల ప్రతి ఉంది.

ఈ పుస్తకంలో నూరు పద్యాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. చివర గద్యలేదు. చాలవరకు కందపద్యాలు, ఆటవెలదులు. గద్యలేదు కాబట్టి పుస్తకం ఇంకా ఉందనే భ్రమ కలుగకపోదు.

ఈనిఘంటుకర్త పేరు లక్షణమంత్రి అని 'లలితోజ్వల కావ్యకర్త లక్షణ మంత్రిన్' (ప. 4) అను చరణంనుండి తెలుస్తోంది. ఇతని ఇంటి పేరు వగైరాలు తెలియవు. మంత్రి అని చెప్పకోడంచేత నియోగిబ్రాహ్మణుడని గ్రహించవచ్చు. ఇతను అష్టభాషలను నేర్చిన పండితుడని 4 వ పద్యాన్ని బట్టి ఊహించవచ్చు. కవిస్తుతిలో తెలుగు కవులపేర్లు ఎత్తకపోడంచేత కాలనిర్ణయం సుఖపుకాదు.

తెలుగు వాఙ్మయంలో పద్యనిఘంటువులు కొన్ని ఉన్నాయి. పైడిపాటి లక్షణ కవి, అడిదము సూరకవి, కస్తూరి రంగకవి, గణపవరపు వెంకటకవి మొదలైనవారు అట్టి నిఘంటువులను వ్రాసేరు. వాటిలో కొన్ని అచ్చయ్యాయి.

తెలుగు నానార్థ నిఘంటుకర్త లక్షణమంత్రియొక్క పేరులో పొరపాటుఉందా?

ఇట్టి గ్రంథాలు వ్రాసినవారిలో కొందరు తాము లక్షణకవులము అనగా లక్షణములను చెప్పినవారము అని వ్రాసుకొన్నారు. సాంబనిఘంటువు రచించిన కస్తూరి రంగకవి తననుగూర్చి—

క. సిస్తుగ లక్షణ కవి యగు! కస్తూరి రంగాఖ్యుడను పుట (28)

క. నిస్తుల లక్షణ కవి యగు! కస్తూరీ రంగ సుకవి పుట (108)

అని చెప్పకొన్నాడు.

వెంకటేశాంధ్రమును రచించిన గణపవరపు వెంకటకవి గద్యలో 'నిఖిల శుభ లక్షణకవి వేంకటపతి'ని అని చెప్పకొన్నాడు. కాబట్టి వీరు లక్షణ కవులమని తెలుభ

నా నా ర్థ ని ఘ ం టు వే

కొన్నారు. తెలుగు నానార్థ నిఘంటుకర్త 'లక్షణకవి' యనిగాక 'లక్షణమంత్రి' అని తెలుపుకొన్నాడు.

పైడిపాటి లక్ష్మణకవి ఆంధ్రనామ సంగ్రహం రచించేడు. ఇతని తండ్రి పేరు ఏకామ్ర మంత్రి. పైడిపాటి లక్ష్మణకవి పేర మరొక పద్యనిఘంటువు ఉంది. అది* ఆంధ్రభాషా రత్నాకరము. ఈ పుస్తకంలో అతని తండ్రి పేరు అమరనామాత్యుడు అని కొంచెం భిన్నంగా ఉంది. పైడిపాటి లక్ష్మణకవులు ఇద్దరో, ఒక్కరో షరిశీలన అవసరం. అడమూరులోని 'ధియసాఫికల్ సొసైటీ'వారి తాళపత్ర గ్రంథాలయంలో ఏకామ్ర నాథుని పుస్త్రుడైన పైడిపాటి లక్ష్మణకవి రచించిన నిఘంటువు ఒకటి, పేరు తెలియని నిఘంటువు మరొకటి ఉన్నాయి. వీటిని కూడ షరిశీలించాలి.

పైడిపాటి లక్ష్మణకవి ఆంధ్రభాషారత్నాకరంలో కందపద్యాలను, ఆటవెలదులను వాడేడు. కాని దీనిలో ఉండే చిత్రమేమంటే ఈ ఆటవెలదులకు గీతపద్యాలని పేరు పెట్టబడింది. ఇది వ్రాయన కాని పొరపాటుని మాత్రమే చెప్పవచ్చు. అట్లే తెలుగు నానార్థనిఘంటువులోకూడ ఆటవెలదులకు గీతాలు† అని చెప్పబడింది. ఈ పొరపాటు రెండు గ్రంథాలలోకూడ సమానంగా ఉంది.

తెలుగు నానార్థనిఘంటువుకర్త లక్షణమంత్రి పేరులో పొరపాటు ఉన్నట్లు తోస్తుంది. పైడిపాటి లక్ష్మణమంత్రి పేరును వ్రాయన కాదు పొరపాటున లక్షణమంత్రి అని వ్రాసి నాడేమో. అదే నిజమయితే ఈ నిఘంటువు ఆంధ్ర భాషారత్నాకరంలోని ఒక ఆశ్వాసం కావచ్చు. నిఘంటువులలో దేవవద్దు, మనుష్యవద్దు మొదలైనవి చెప్పి, చివర నానార్థనగ్గు చెప్పతారు. కాబట్టి ఈ నానార్థనిఘంటువు ఆంధ్రభాషారత్నాకరంలోని ఆఖరి ఆశ్వాసం కావచ్చు. మూలగ్రంథంలో మొదటి నాలుగు పద్యాలకు సంఖ్యలు ఈయబడలేదు. అటుతర్వాతివాటికే ఒకటి, రెండు అని వరుస సంఖ్య లీయబడ్డాయి. బహుశా మొదటి నాలుగు పద్యాలు గ్రంథాదినండి ఎత్తబడి నానార్థ పద్యాల ముందు చేర్చబడి ఉంటాయి. కాని నేను ఈ పద్యాలన్నిటికీ వరుస సంఖ్యలను ఇచ్చేను.

పైడిపాటి లక్ష్మణకవి క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతంవాడు, కాబట్టి తెలుగు నానార్థ నిఘంటువు అదేకాలంది కావచ్చు.

ఈ పుస్తకాన్ని 'కథాప్రసంగవరవైఖరిని' రచిస్తాను అన్నాడు కవి. కాబట్టి హనుమంతుడు ఈ నిఘంటువును ఇతరులకు చెప్పినట్లుగా మొదలుపెట్టేడు.

ఈ కవి కొన్ని సంస్కృతపదాలకు, తెలుగు మాటలకు కూడ నానార్థాలను వ్రాసేడు. ఈ మాటలను అచ్చునిఘంటువులలో చూడగా ఈ కవి ఇచ్చిన నానార్థాలు

* A Triennial Catalogue of Manuscripts Vol III Part III
1916-17-18-19 R. No. 399 (b).

† ఈ పొరపాటును షరించి ఇక్కడ ఈ పద్యాలను ప్రకటిస్తున్నాను.

చాలవరకు కనబడవు. అయితే అతను తక్కిన అర్థాలను ఎక్కడినుండి సంపాదించేడు? ఆ అర్థాలు గల నిఘంటువు ఎక్కడియినా ఉందా? 4 వ పద్యాన్ని బట్టి చూస్తే కవి ఎనిమిది భాషలలోని అర్థాలను చెప్పేడనిపిస్తోంది. కొన్ని అర్థాలు కన్నడనిఘంటువులో దొరుకుతున్నాయి తెలుగు మొదలైన భాషలలోని, ప్రాంతీయభాషలలోని మాటలను విరివిగా అర్థాలుగా గ్రహించేడా?

నిఘంటు రచనలో కవి కొన్ని సొంత నియమాలను పెట్టకొన్నాడు. మాటలలో లింగమును చూచిం చే విభక్తులను పాటించలేదు. కాబట్టి 'అజము' అను మాటకు బ్రహ్మ, విష్ణువు అను అర్థాలను, 'రావణుడు' అను పదానికి హంస అను అర్థాన్ని చెప్పేడు. సందర్భాన్ని బట్టి విభక్తులను మనం వేసుకోవాలి. నిర్మాణ సౌలభ్యంకోసమే ఇట్టి స్వేచ్ఛను ఆనుసరించేడని చెప్పవచ్చు. ఈ పుస్తకంలో 'పేరు' అను మాటను అర్థం అను భావంలో కూడా వాడేడు. సీలము(ప. 62)లో కీలిరంగుగల వస్తువులను గుచ్చేత్తేడు. ఇవి నానార్థాలు కావు. కాబట్టి ఇట్టి మాటలు అక్కడక్కడ ఉంటాయని ఊహించవచ్చు.

ఈ పుస్తకంలో వ్రాయసకాని లోపాలు అధికం! తప్పులని తోచినచోట్ల, అర్థంకాని కొన్ని చోట్ల మాత్రమే ప్రశ్న గుర్తును వేసేను, కొంచెంగా సవరించ ప్రయత్నించేను. మరొక మంచి ప్రతి లభిస్తే పని సుఖవస్తుంది. ఏదయినా ఈ పుస్తకం పండితుల కొక పెద్ద సమస్య అనే విషయం స్పష్టమవుతుంది. పండితులు అష్టభాషలను, వాటి ప్రాంతీయభాషలను పరిశీలించి ఈ పుస్తకంయొక్క విలువను నిర్ణయించ గోరుతున్నాను.

- ఉ. శ్రీకమలాకళత్ర! సరసీకహనేత్ర!
యచత్ర (?) గోత్ర! స
ద్భీకర వజ్ర దైత్యకులభేదన! సమృధి
చిత్తసంగ! ర
త్నాకర గర్వసంహరణ! అజ్ఞానజ్ఞాన (?)
కపర్దిసన్నతా!
నీకు నొసర్చి వందనము నెమ్మి మతించెద
సత్కీర్తిమండలన్.
- క. భాసురముగ వాల్మీకుల,
భూసురహిత కాళిదాస పుణ్యుల కరుణన్
జేసెది నానార్థంబును
వాసిండు కథాప్రసంగవరవైఖరినిన్.
- క. కనుగొని హనుమంతునిచే
వినిగోరెడు జాంబవంతు విభు, సంగిరసున్

- మును లనుకొన్నవి మాటలు
కనుగొని నే ప్రస్తుతింపగలనో తనో! 3
- క. తెలుగుల ముగగుల, సంస్కృతి
కలనముగల యష్టభాషగల శబ్దములన్
తెలివిగ జెప్పెను ధరపై
లలితోజ్వల కావ్యకర్త లక్షణమంత్రన్, 4
- గీ. కొంపపేరు లక్ష్మీ, కొమరొప్పు బంగారు;
కొండపేరు విల్లు, కొంప గొడుగు;
కొంప రథము, గిరిజ, కుతీంబు, జల మండ్రు;
కొంప హరియు, బుట్టు కోటజునకు (?) 5
- క. సారంగము రథసారథి;
సారంగము శౌరి లేడి, సరసీకహనున్;
సారంగ మతివయు, నలుడు (?)
1 సారంగము దంతి, చిలుక, ఉవశివిభూ! 6

1. ఈ చరణంలో గణాలు సరిపోలేదు. యతిలేదు.

నా నా ర్థ ని ఘం టు వు

- క. ఘృత మనగ నేయి, నీళ్లును;
ఘృత మనగా పాలు, చల్ల, శుగ్గిల, మినుమున్;
ఘృత మనగ లేనె, నెత్తురు;
ఘృత మన సంసారసుఖము, కలగిరులయ్యెన్ 7
- క. జీవనము వనము, మేఘము;
జీవనము పెండ్లి, నోము, క్షీతి నైష్ఠవమున్;
జీవనము...మాడతి;
జీవనము ప్రాణికోటి శేషము పేరున్. 8
- క. అజ మనగ బ్రహ్మ, విష్ణువు;
అజ మనగా గౌరి, శివుడు, నాత్మయు గంధిన్;
అజ మనగ నిలుపు, మెలుపును;
అజ మనగా మేక, మూక, యాకన మయ్యెన్. 9
- క. గజ మనగ సింధు, చంద్రుడు;
గజ మనగా గంగ, తుంగ, గణపతి, శివుడున్;
గజ మనగ రేల, తంగెడు;
గజ మనగా పాము, కప్ప, కమలము, కణమున్. 10
- క. కాకము ఖణి, కర్కట మగు;
కాకము గృధ్రంబు, మొసలి, కరి, సూకరమున్;
కాక మన కాక, గౌతమి;
కాకము నీలంబు, కుసుమకౌంచనఫలమున్. 11
- గీ. పుండరీకము తెల్పు, పులియండ్రు, ఎలుగండ్రు;
పుండరీకము కుసుమ, పుట్టుపాప;
పుండరీకము పూర్ణ(?) పురుషాత్మనిభయండ్రు;
పుండరీక మెజ్జ(?) పుణుక(?) జలధి. 12
- క. వేదా యన నొక నాలుగు;
వేదా యన పీఠిహోత్ర; వేదా సురభిన్;
వేదా విప్రులు, వరితలు;
వేదా శాస్త్రంబు, హయము, వేదాహుగ్రుల్. 13
- గీ. 2వేరు వేరు పాము వేయింట గల చంద్రుడు;
వేరు వేరు తులసి, వేదరాశి;
వేరు వేరు జలధి, విష్ణు పాదంబును;
వేరు వేరు వేళ్లు విశ్వమునను. 14
- క. తారలు నక్షత్రంబులు;
తారలు ముత్యంబులు, కుసుమ తాంబూలంబున్;
తారలు తెలియకుంతలు;
తారలు వస్త్రాలు, కృతులు, దశగణసంతుల్. 15
- క. గోపాలుడు సహజేవుడు;
గోపాలుడు గొల్లచల్ల, గోష్ఠ్యపుదరువుల్;

- గోపాలుడు భూపాలుడు;
గోపాలుడు కృష్ణు డరయ కుంభినిలోనన్. 16
- క. కేకి కొక్కెర, వృషభము
కేకి బోరాదిలాది కేకీయు రగున్ (?)
కేకీనాద మయూరము;
కేకీగంఁబు పేరు కెం గా ర్పండ్రు (?) 17
- కా. గంధా బాహుతి కల్పవృక్షము, సభా
కంఠంబు, తాంబూలమున్
గంధా కన్యక, దంతి, వేము, రమణిన్
కన్దురి, కర్పూరమున్;
గంధా పుష్పాశి, సాయకంబు, రసమున్,
గంఠంబు పుష్పంబులున్;
గంధా కుంకుమ, తేకు, తుమ్మెద, పతిన్
దిక్షంబు ప్రాణాహుతుల్. 18
- మ. మధు వేదం బమృతంబు, తేనియలును
నృద్యంబు, పానీయమున్;
మధు వేమాసము, విక్షుదండరసమున్,
మత్తేభిమున్, పద్మమున్;
మధువే క్షీరము, నమృతసార రసమున్
మత్తిద్విరేపావళుల్;
మధువే యిద్దర నెంచి చూడగ మహా
మందార వారావళిన్ (?). 19
- క. గృతి వజ్రనిభము; భిస్మము;
గృతి నేత్రము, తిమ్మికంటి, దిగ్గజసంకుల్;
గృతి బ్రహ్మ మస్తీ, భువనము;
గృతి కంఠము, కూలి, గంగ, తిడ మణిశూన్ (?) 20
- గీ. పుట్ట పేరు కొంప, భుజగంబు, మెడనూలు
పుట్ట యముడు, బ్రహ్మ పునుక, సరసి(?);
పుట్ట వేదవ్యాసభుజు డగు(?) వాల్మీకి;
పుట్ట సుతులు, సతులు, పుణ్యగతులు. 21
- క. తోడనగ పాక్షి ఫలకుట;
తోడనగా గొడ్డు 4పడ్డ, తోగ, బ్రహ్మత్యన్(?);
తోడనగ భద్రగజములు(?);
తోడనగా నవనిసురులు, గృతియజ్ఞములున్. 22
-
- 2 మూలంలో నాలుగు చరణాలలోను వేరు వేరు అని ఉండగా మార్చితిని. ఈ పుస్తకంలో పేరు అను మాటకి అర్థం అని అర్థం.
3. మాంసము అని మూలం.
4. బడ్డ అని మూలం.

- క. ఈ గనగ కూలి క మ్మెర;
యా గనగా నమృత, చిలుక, యిరిదిరవిభుడున్;
యా గనగ త్యాగ, భోగము;
యా గనగా సుకులపాలు, యిల కుంజరముల్. 23
- క. నవనీత మమృతధారలు
నవనీతము పువ్వుదోట, నవమన్మధుడున్;
నవనీత మరటిఫలమును;
నవనీతము వెన్న, రంకు, నవయవ్వనమున్. 24
- క. రావణు డనగా హంసయు;
రావణు డన మొసలి, మేఘ రథమున్ నవమున్;
రావణు డన రజతోద్రియు;
రావణు డన గౌరి, హస్తీ, రావణుడు భువిన్ 25
- క. భూతము బలి భోజాదులు;
భూతము దైవంబు, పిడుగు, భూతేశ్వరుడున్;
భూతము జేగురు, చిక్కురు(?)
భూతం బా పవన సర్వభూతాత్ము లనక. 26
- క. భూతంబు ననగ సత్యము;
భూతం బన నల్పమొక్క బుద్ధియు, తనవున్;
భూత మన పంచవిషయము;
భూత మన నభోమఖాదిభూతము లయ్యెన్. 27
- క. పిచ్చిక శంభుడుకాడా(?)
పిచ్చిక శేషంబు, కోతి, పిండాన్నంబుల్;
పిచ్చిక వడవము (?), చిగురులు;
పిచ్చిక యొక చండమామ, పిడుగులు, గంగన్ 28
- ఆ. వె. ఘటము నుయ్యి కోట, గానుగ గుల్లేము;
ఘటము కడవ, కుంభకర్ణుతోలు;
ఘటము బొంది, కుప్పకంబు(?)ను, లంకిణి;
ఘటము కన్య, కడుపు; ఘటము చెరువు 29
- ఆ. వె. కుక్క పేరు గుడియ, గురుభామ, సింధుండు;
కుక్క చక్రిపురము, కుంభిమాను;
కుక్క కడుపు, ముడుపు, కుశ, దర్భ, శ్వాసంబు;
కుక్క డొక్క, వేశ్యకులము రండు. 30
- క. చింతామణి పతు లందురు;
చింతామణి రావిరేక, చిల్లర సరుకుల్;
చింతామణి రసగంధము;
చింతామణి సానరాయి, శ్రీపతి పేరున్. 31
- ఆ. వె. కుశలంబు వేదంబు; కుశలంబు మోదుగు;
కుశలంబు ఫణిరాజ, క్షుశల మవని;

- కుశలంబు వేడుక; కుశలంబు త్రేయంబు;
కుశలంబు క్షీతి, వాన, గోవురవళి. 32
- క. రంభనగ రాజహంసయు;
రంభనగా నరటిచెట్టు, రథమును పేరా;
రంభనగ నబల, యశస్వము;
రంభనగా భూతి, క్రతువు, రమణికి పేరా. 33
- క. భీముడు గద, భిల్లూకము;
భీముడు ఓంకారశక్తి, పిడుగుల రవళిన్;
భీముడు నాల్గులు, రణమును;
భీముడు భీమండు సంతిపేరును బరగున్. 34
- ఆ. వె. గాలి పేరు శక్తి, గగనంబు, మేఘంబు;
గాలి పేరు మొసలి, కారుచియ్య;
గాలి పేరు బిగుము (?) కపి, వైసలేయండు;
గాలి శరణి మోత కరము నండు. 35
- ఆ. వె. రాగి పదన వేది, రత్నాలపొగులు;
రాగి వేణునాది రవము, పాట
రాగి యోగాభ్యాసరంగంబు, మిరియంబు;
రాగి రావిచెట్టు, రభిము (?) కుండ 36
- ఆ. వె. భగము మానితొర, బడబాగ్ని శిఖ యండు;
భగము పెట్టక్రొవి, భాను డండు;
భగము రయింగు హరి, పరమేష్ఠి, శివు డండు;
భగము గోరి పేరు పరపు (?) తోడ. 37
- ఆ. వె. వామనంబు పొట్టి వలసినకార్యంబు;
వామనంబు మందు, వడవ (?) మండు;
వామనంబు పుట్ట, వలరాజాతూపులు;
వామనంబు తెలుపు వగరు చిగురు. 38
- ఆ. వె. తొడిమ శివుడు, రాయి, తోయంబు, తొలకరి;
తొడిమ గర్వచిహ్న, దోసకాయ;
తొడిమ వగుకాయ, తోరంబు మెరుపులు;
తొడిమ పువ్వుదోట, తొడిమ మొయిలు. 39
- ఆ. వె. కోడె బాణగాడు, కుమ్మరి దిరచెడి (?);
కోడె చక్రవర్తి, కొట్టవెన్ను;
కోడె కోడెపోతు, కొమరొప్ప యింద్రుండు;
కోడె కొలిమితిరి; కోడె చేయి. 40

5 మూలములో యింద్రుడు అని ఉంది. గణ విభజనకు సరిపోదు.

6. మూలములో నాలుగు చరణాలలోను కోడి అని ఉండగా, కోడె అని దిద్దితిని.

నా నా ర్థ ని ఘ ం టు పు

- ఆ. వె. గోవు పొదరసము, కృష్ణండు, నమృతంబు;
గోవు పంచదార, గొల్లవాడు(?)
గోవు యును, దుఃఖ, కుశలంబు, రవి పేరు;
గోవు మంచవాడు, గోవు పేరు. 41
- క. పొన్నలు పొరుగులు, సరుగులు;
పొన్నలు తాబేలు, 7మత్స్యపొగుల పేరున్;
పొన్నలు విడుదమెగుండులు;
పొన్నలు భిమరములు, కురులు, పూదోటలునున్
- క. వట మనగ శోభకు, వృక్షము;
వట మనగ మహేశ్వరుండు, వజ్రాయుధమున్
వటము బ్రహ్మోదయ వృక్షము;
వట మనగా మట్టిచెట్లు, వడగండ్లండున్. 43
- క. కూతలు క్రమోతల వేతలు;
కూతలు చిగుగాదువంటి (కోతల్ (?) మేతల్;
కూతలు శేషపు శిబ్బము;
కూతల నంజేసి బ్రహ్మకువలయు 9మరుగున్. 44
- క. తాళము కప్పెర చిన్నలు;
తాళము కరకత్తి, వేళు, తిప్పెట రవలిన్;
తాళము వ్యోమ నివాసము;
తాళము చప్పెట్లు; 10 తాళవృక్షము కరణిన్. 45
- ఆ. వె. కప్ప యీత, పుష్పి, గదిరిన యిగు నెత్తి (?)
కప్ప యాయుధంబు, కాలికుంబు;
కప్ప రాయి, యిప్ప, కగుకోల, మేఘంబు;
కప్ప వడిసె, రమణి, కప్ప పేరు. 46
- క. నీరాలు చెర్వు, కూపము;
నీరాలు మనీష్యుండు, నీరాహకమున్;
నీరాలు మంచి రం(?)బగు
నీరాలుము కప్ప, మొసలి, నినుమును, తొట్టిన్. 47
- క. కిట్టుట మట్టులు, తిట్టుట;
కిట్టుట మృతమాట; చెట్టు కిందటమాటల్;
కిట్టుట పెట్టుట; కట్టుట;
కిట్టుట తెగు తెగనిసనులు, గీతప్రబంధల్. 48
- క. కినుచుట మరచుట పరచుట;
కినుచుట తగు తగని గుణుల కెన్నర కొయల్;
కినుచుట హాస్యపు పనులును;
కినుచుట భూరంబు పేరు, కీర్త్యన బరగున్. 49
- ఆ. వె. శీలంబు సింహంబు, సురులు, శార్దూలంబు;
శీలంబు నవనియు, చింత చెట్టు;
- శీలంబు కోడియు, రవభూతి, చూర్ణాలి;
శీలంబు వశమును, సిగలు, నోము. 50
- ఆ. వె. తాత ధరణి పేరు, తలయును, హరియును;
తాత తండ్రి గారు, ధర్మరాజు;
తాత వహ్ని పేరు, తర్కంబు, శివుడండ్రు;
తాత పేరు పూర్వతలపు కాలక్ (?) 51
- క. 11 చింపుగురుడి జిల్లనదగు;
చింపుగు ముటాట వెంట చింబులు, జిగురున్
చింపుగు గల్గును (?) గానుగ;
చింపుగు నోరండ్రు, పింట చింపుగు పేరున్. 52
- క. కాకర కరమును మోతయు;
కాకర తపనాభి, మృగ్యు కాకోదరమున్;
కాకర రజకులి పేరట;
కాకర మన యోగి, తిరువు, కాకర పేరున్. 53
- క. నవ్వులు నలుకా కొయలు;
నవ్వులు విరహాగ్ని, నగువు నాట్యము చిహ్నం;
నవ్వులు బర్హలు, కళలును;
నవ్వులు... హాస్య లండ్రు, నాడము గాలిన్. 54
- క. పుడిసిలి రాహువు కోరలు;
పుడిసిలి గుడిరథము, బంజి, పుగుషామృగమున్;
పుడిసిలి పుడమి, సముద్రము;
పుడిసిలి, కపి, వాలి, గాలి; పుడిసిలి చేయిన్. 55
- క. ముక్కున్న నారికేళము;
ముక్కున్ను తాటినుంబు, మునిహర్షకండున్;
ముక్కున్న శివుడు, హరియును;
ముక్కున్న మహేంద్రకాలి, ముదితయు గంజున్.
- క. కవి 12 రథుల సన్నాహము;
కవి శుక్రుండు, మెల్లకన్ను, కరిబృందంబున్;
-
7. మూలం లో మచ్చపోగులు అని ఉంది.
8. మోతలు వేతలు అని మూలం.
9. అమరన్ అని మూలం.
10. తాటవృక్షము అని మూలం.
11. చింపుగు అనునది చీపుగు యొక్క ఉచ్చారణ గుడియూత్రం ప్రాంతంలో అట్లే ఉండును. ఈ పద్యంలోని వెంట (వేట), పింట (పీట) ఇటీవలదాతే కావచ్చు. శబ్దార్థ చంద్రిక నిఘంటువులో వెంట అనగా వేట అని అర్థం చెప్పబడింది.
12. రథులు అని మూలం.

- కవి మంత్రి, జ్యోతిషుడు నలుడు;
కవి విప్రుడు, రణము, సురభి కవివరు పేరున్.
- ఆ. వె. 13 కండ్రచీమ పేరు గణనాథు డని యండ్రు;
కండ్రచీమ పేరు గరుడు డండ్రు;
కండ్రచీమ పేరు కరకంఠ డని యండ్రు;
కండ్రచీమ యిప్పకండ్ర మండ్రు. 58
- ఆ. వె. పావకంబు వీణ భావంబు చెఱకండ్రు;
పావకంబు 14 సుద్ధ బంక వాడు;
పావకంబు చెవుడు, పగవాడు, మార్జాలి;
పావకంబు కోతి, బ్రహ్మమలము. 59
- ఆ. వె. పుష్పకంబు చిలుక, పులితోలు, చింబాయి(?);
పుష్పకంబు రథము, పొన్నమాను;
పుష్పకంబు కొండ, పొదిరిల్లు, పొలిండ్లు;
పుష్పకంబు మేడ, పొలితి, వేట. 60
- ఆ. వె. తాడుపలుపు, రాయి, దైవంబు, తలయేరు;
తాడు పోతురాజు, ధరణి, కత్తి;
తాడు చలుగు, పాము, తడబడు పోరాట;
తాడు గొలియండ్రు, తెలుగు, బయలు. 61
- ఆ. వె. నీలంబు గరళంబు; నీలంబు వరుషంబు(?);
నీలంబు గిరిపేరు, నీల మండ్రు;
నీలంబు కృష్ణండు; నీలంబు గగనంబు
నీలం బనంగను విండ్రు పేరు. 62
- క. విశ్వస్త భగము, వెలిమిడి,
విశ్వస్తయు దామరయును, విశ్వంభరుడున్;
విశ్వస్త రజకు పేరట;
విశ్వస్తన రాగి, వెండి, విశ్వేశ్వరుడున్. 63
- ఆ. వె. భాండ మన్న కుండ, బడబాగ్ని, నభ మండ్రు;
భాండ మనగ అమ్మ, పవన, భూమి;
భాండ మన్న భాను, నావండ్రు, బ్రహ్మాండ్రు;
భాండ మన్న రవళి, బాణ, గోపి, 64
- ఆ. వె. చిలుక రుణి పేరు శ్రీగంధ, కస్తూరి;
చిలుక మోవి(?) కొమ్మ, చిరుగు, పువ్వు;
చిలుక నవ15 సీతంబు, చిలుకండ్రు, చెఱకండ్రు;
చిలుక రావిరేక, చెలిమి పేరు. 65
- ఆ. వె. ముత్యంబు పుష్పంబు, ముత్యంబు వజ్రంబు;
ముత్యంబు నీరండ్రు, మొల్ల చెట్టు;
ముత్యంబు చుక్కలు, మోహంపు 16 పల్వరుస;
ముత్యంబు ముక్కర, మ్రుగ్గుపేరు. 66

- ఆ. వె. అశులపేరు కురులు, అధికారి, చీకటి;
అశులు శునకమండ్రు, అహిరి పేరు;
అశులు తెప్ప, వాన, ఆకటి(లి), వడగండ్రు;
అశులు తుమ్మెదలును, అగ్ని శిఖలు. 67
- ఆ. వె. పులిపేరు కరకటు(?) పొలుచైన చండ్రుండ్రు;
పులిపేరు మేఘంబు పొరలు, బయలు;
పులిపేరు యినకండ్రు(?) పొవరిండ్లు, సింహంబు
పులిపేరు క్రొన్నెల, పొలితి, యెరుక. 68
- ఆ. వె. దివ్య అగ్ని పేరు దీపన ముత్యంబు;
దివ్య సూర, చుక్క, తెలుపు నండ్రు;
దివ్యశిఖయు, పువ్వు, దేహంబు, అమృతంబు;
దివ్యవిష్ణు, లక్ష్మి, లేజ, మశ్వం(?) 69
- ఆ. వె. రుద్రాక్ష నభమండ్రు, రుద్రాక్ష రుద్రాక్ష;
రుద్రాక్ష భద్రాక్ష, రహము పేరు;
రుద్రాక్ష విన వేము, రుద్రాక్ష రుద్రాక్ష;
రుద్రాక్ష రక్షండ్రు రుగ్రు పేరు. 70
- ఆ. వె. రామ దుప్పి, యగ్ని, రాజ్యంబు, వనమును;
రామ చిలుక, మొలక, రమణి సుతుడు;
రామ నల్పు, తెల్పు, రక్తంబు, కలహంస;
రామ నల్లనదియు, రాము డగును. 71
- క. దోమనగ పర్వతంబును;
దోమన గాకంపతోడుగు, తువ(?) గచ్చాయన్;
దోమనగ దుక్కి, చిక్కును;
దోమన గా హిమము, మడ్డి, దోమయునయ్యెన్ 72
- గోవింద మనగ పరుసము;
గోవింద మనగ తొల్లి గొల్లడు గురియన్(?);
గోవింద మనగ కృష్ణుడు;
గోవింద మనగ పిల్ల గోపియు నయ్యెన్. 73
- క. పద్మ మన శివుని కెంజడ;
పద్మం బన జపము, తిపము, బంద(?) నమయ్యెన్;
పద్మ మన రాణివాసము;
పద్మం బన పద్మజాండు, భానుడు, గజమున్, 74
- క. హేమం బన కరి, మకరియు;
హేమం బన పర్వతంబు, హేమము పసిడిన్;

13 కండ్రచీమ = కండ్రచిమ.

14 సుద్ధ అని మూలం.

15. 'నవనీ' అనగా గణము కుదరదు.

16. మోహంబు అని మూలం.

నా నా ర్థ ని ఘ ం టు వు

- హేమ మన బ్రహ్మజేవుడు;
హేమం బన సుభయకాల హేమము నయ్యెన్. 75
- క. అమృత మన మోక్ష మభియు;
అమృతం బన పాల, నీళ్లు, అంబుజ మిత్రుం
డమృత మన పులియు, సింహము;
అమృతం బన నాకసంబు, హస్తయునయ్యెన్. 76
- క. స్వర్గ మన నాకసంబులు;
స్వర్గం బన దేవలోక స్వభవము, ఆప్తి (?) న్
స్వర్గ మన నిజము, త్యాగము
స్వర్గము దాస్యంబు, మిగుల ఉత్తరతనయ్యెన్. 77
- క. వజ్రమన ధూమి.....
వజ్రంబన దిక్కు, రస్మి, వాక్కును, 17గన్నుకొ
వజ్ర మన స్వర్గ మెరుకయు;
వజ్రం బన సాయకంబు, వజ్రము నయ్యెన్. 78
- క. శ్రీపర్వ మనగ తామర
శ్రీపర్వం బనగ పక్షి, శివుడును, హరియున్
శ్రీపర్వ మనగ తెలుపును;
శ్రీపర్వము నాగచర్మ సింధుర మయ్యెన్. 79
- క. కరుణ యన వెలయు నశ్వము;
కరుణయన నెవ్వయు నర్థ కొమము, కృపయున్
కరుణ యన గుణ ప్రవేశము;
కరుణ యనన్ తిథ్య మొరుల గా మట నయ్యెన్ 80
- క. సంస్కృతము లక్షణోత్తము;
సంస్కృత మన గతియు, కృతియు, సర్వము
భూమినీ;
సంస్కృత మన చెడినపదవియు;
సంస్కృత మన పక్షి, పండు, సభ మొదలయ్యెన్.
ఆక్రంద మనగ మోతయు;
ఆక్రందం బనగ 18 నేడు నతిభయమెందున్;
ఆక్రంద మనగ వేడుట;
ఆక్రందం బనగ పక్షి, నశ్వము నయ్యెన్. 82
- ఆర్థ మన ధనము, పసిడియు;
ఆర్థం బన ఫలము, వస్తు మాగము, యధిపున్
ఆర్థ మన మనుట యర్థము
ఆర్థం బన నిత్యకర్మ మతిశయ మయ్యెన్. 83
- క. యోగము కలిమి, యుపాయము;
యోగం బన వేళవాడు, యుద్ధముఖంబున్,

- యోగ మన చిత్తవృత్తియు;
యోగం బన జాతకర్మ డుత్తము డయ్యెన్. 84
- క. భోగ మన పాము పడగయు;
భోగం బన సుఖము, కీర్తి పొందుట, మానున్;
భోగ మన పదము, భవనము;
భోగం బన మేనమామపుత్రుడు నయ్యెన్. 85
- క. అవ్యక్త మనగ కృష్ణుడు;
అవ్యక్తం బనగ సింహ, మగ్నియు, లేడిన్;
అవ్యక్త మనగ చంద్రుడు;
అవ్యక్తం బనగ సత్య మంబుధి యయ్యెన్. 86
- క. వృత్తాంత మనగ ప్రస్తుతి;
వృత్తాంతం బనగ క్రొత్తి 19 వారసు పేరున్;
వృత్తాంత మనగ నుపమయు;
వృత్తాంతం బనగ వార్తయు భయము నయ్యెన్ 87
- క. శక్తి యన నీవిలావును;
శక్తి యనన్ గట్టిగుణము, సమరసమూర్తిన్;
శక్తి కుమారస్వామియు;
శక్తి యనన్ నండా వేల్పు, సమరస మయ్యెన్. 88
- క. స్థాణు వన గోరడు, కొక్కెర;
స్థాణువు గిరి తరువు, స్వందస్తంబేరంబున్;
స్థాణు వన హరియు, హరుడును;
స్థాణువు ఘనమోహంబు, తండ్రియు నయ్యెన్.
- క. హేతి యన...నుడు రాక్షసి;
హేతి యనన్ రస్మి, భస్మ, మింద్రుడు, చంద్రున్;
హేతి యన వెంట (?) మంటయు;
హేతి యనన్ ఆయుధంబు, హేతువు నయ్యెన్.
శ్రుతి యనగ చదువు శాస్త్రము;
శ్రుతి యనగా వేదమూత, జంటిగయగున్;
శ్రుతి యనగ బ్రహ్మపాపడు;
శ్రుతి యనగా చెవియు, శుభము, సూత్రము
నయ్యెన్.
- క. భూతి యన గౌరి, గణపతి;
భూతియు నైశ్వర్యపదము, భుక్తియు, ముక్తిన్;
17 గనుక అని మూలం లో ఉంది. గణం సరి
పోదు. కొబట్టి గన్నున్ అని మార్చును.
18 యేడ్పు నతి భయమందున్ అని మూలం.
19 వారును అని మూలం.

భూతి యన లక్ష్మిః సంపద,
భూతి యన న్నిజము బ్రహ్మ భూతియు నయ్యెన్.

క. భూత మన వగుట? సత్యము;
భూత మనన్ అల్ప దోష్క బుద్ధియు, తేజపున్,
భూత మన పంచవిషయము :
భూత మన సభోముఖాదిభూతము నయ్యెన్. 93

క. త్మణ మనగ పున్నిమ వస; ?
త్మణ మనగా వ్యర్థ, మొక్క సంజ్ఞ యు, తేరుపున్;
త్మణ మనగ కౌలవ్యర్థము;
త్మణ మనగా బంటు బహుగు, క్షణము నూత్రమున్.

క. గుణ మనగ సత్యసంపద;
గుణ మనగా రమణి, వింటి కొప్పును, వారిన్;
గుణ మనగ ప్రాయ మిందుక;
గుణ మనగా ధైర్యకూడిగుణములు నయ్యెన్ 95

క. రణ మనగ రాజు, భూమియు;
రణ మనగా యుద్ధ వేళ, రమణియు, భరణిన్;
రణ మనగ భేదనుందుము;
రణ మనగా రక్తిమృత వింతి రభసం బయ్యెన్ 96

క. హరిణ మన లేడి, యిట్టియు;
హరిణం బన నలుపు, తెలుపు, హరుడును, హరి
యున్;

హరిణ మన మీను, మిడతెయు,
హరిణం బన పర్వతంబు, నందయు నయ్యెన్. 97

క. 20 ప్రామాణ్య మనగ నెమికియు;
ప్రామాణ్యం బనగ పద్మపాటయు నమరున్;
ప్రామాణ్య భూతి శాస్త్రము,
ప్రామాణ్యం బనగ కౌడి ప్రస్తుత నయ్యెన్ 98

క. హైరణ్య మనగ బెండ్లియు,
హైరణ్యము నినుము, నెండ్లి, యిసుకయు, దనువున్
హైరణ్య చునుట పాడుట;
హైరణ్యము పైశి, సుమతి, హిమమును, హరుడున్.

క. 21 సంవిత్తు నెగుక; యుద్ధము;
22 సంవిత్తిని కోపమును ప్రాప్త పిసాచము, తెగువున్
సంవిత్తు నిజము, భూషణ
సంవిత్తని కౌరపుణ్య సద్విశం బయ్యెన్. 100

20. అన్ని చరణాలలోను ప్రామాణ్యమని
మూలంలో ఉండగా ప్రామాణ్యం అని మార్చెను.

21. అన్ని చరణాలలోను సంవిత్తిని మూలంలో
ఉండగా సంవిత్తు అని దిద్దెను.

22. ఛందస్సు సరిగా లేదు.

జానకి

శ్రీ వి. యస్. చెన్నూరి

రామ్మూర్తి నూలు ఫైవ్ పాసయి, మేనమామ గారి ప్రోత్సహంతో, పై చదువులికి గాను, మద్రాసుకి పయనమయ్యాడు.

రామ్మూర్తిని సాగనంపడానికి జానకి స్టేషన్ దాకా వెళ్లింది రామ్మూర్తి జానకివద్ద సెప్టెంబరుని అతిఃష్టంతో రైలుకొడు.

ఎస్వడూ లేడిస్విల్లా గెంతుతూ, నవ్వుతూ, చలాకీగా వుండే జానకి, ఆరోజు అదోలా వుండడం రామ్మూర్తిని కలవర పెట్టింది. రైలు కదిలేప్పుడు జానకి కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరిగాయి జానకి ఎంత ప్రయత్నించినా, రామ్మూర్తి కంటబడకుండా దాచుకోలేకపోయింది. రామ్మూర్తి శిలాప్రతిమకి మల్లే గుడ్లప్ప గించి చూస్తూ వుండి పోయాడు.

రైలు శరవేగంతో దూసుకుపోతోంది. రైలు కంటే వేగంగా రామ్మూర్తి బుర్రలో పిచ్చి పిచ్చిగా, ఆలోచనాతీరంగాలు సాగిపోతున్నాయి.

రైలు సెంట్రల్ స్టేషన్ చేరుకుంది. రామ్మూర్తి కళ్ళల్లో జానకి మెరులాడుతూ నే వుంది.

మద్రాసులో అంతా కొత్త వాతావరణం. అందరూ కొత్తినేస్తారు. ఏదో వింతలోకంలో వున్నట్టు నిశించేది రామ్మూర్తికి.

తనతో తిరిగేవాళ్ళందరూ కలిగినవాళ్ళ పిల్లలు. భోగాలకీ విలాసాలకీ ఘరానాగా కద్దుపెట్టేవాళ్ళు.

పాపం, తన కలాసాగను. మేనమామ భాగ్యవంతుడు కాదు. అతనికి సంపాదన తనదానికే చాలదు. కాని, కష్టంలో కష్టం, ఎలాగో, అప్పో సబ్బోచేసి, పంపిస్తున్నాడు. రామ్మూర్తి పైకి ఘరానాగా అవుపించినా డబ్బు మాత్రం అతి పొడుపుగా వాడుకునేవాడు.

రామ్మూర్తికి కొత్త వాతావరణంలో—కొత్త నేస్తాలతో కాలం సరదాగా నే గడిచిపోతోంది.

ఎస్వడూ, ఏకాంతంలో వున్నప్పుడు మాత్రం జానకి జ్ఞాపకాని కొచ్చేది గుండెలు బగువెక్కిన ఏదో పోగొట్టిన వన్నవాడికి మల్లే దిగులుగా కూచుండి పోయేవాడు.

సంవత్సరం రోజులు దొర్లిపోయాయి సెలవుల్లో విశ్రాంతి లందినూ తమ తమ ఇళ్ళకు వెళుతున్నారు. రామ్మూర్తికూడా మామగారికి ఉత్తరంరాసి బయలుదేరాడు. రైలు కదిలింది.

‘జానకిని చూచి సంవత్సరం అవుతోంది. ఈ సంవత్సరం వ్యవధిలో ఎంతగా మారిపోయిందో!

నేనొచ్చానని తెలిస్తే తప్పకుండా పగుగెత్తుకొస్తుంది. నేను మాడంలేవుండిపోతాను. పలకరించను. తాను పలకరించడానికి విషయపడుతుంది కాస్త ఉడికించి పలకరిస్తాను.

‘మద్రాసునించి నాకేం తెచ్చావ్?’—అని అడుగుతుంది.

‘అబ్బే, నేనేంలేలేనే’—అంటాను. చిన్న బుచ్చుకుంటుంది.

మెల్లగా వొక్కొక్కటే జేబులోంచి, తీసి ముందు పెడతాను. జానకి సంఖ్యపిస్తుంది.

మద్రాసులో నా అనుభవాలు గోరంతలు, కొండంతలుచేసి చెబుతోంటే నోరు తెరుచుకు వింటుంది—రామ్మూర్తి యేదో పిచ్చి పిచ్చిగా కలలు గంటున్నాడు.

రైలు, స్టేషన్లో ఆగింది. పిట్టే, బెడింగూ కూలీ నెత్తి కెక్కించి, హుమారుగా, కాలిపడక నే బయలుదేరాడు.

మామగారింటికి పోయేదాగ్లోనే జానకి ఇల్లు. డాబా మీద కనిపిస్తుండేమోనని చూచాడు. కనిపించలేదు.

“ఎందుకు తొందర?—నే నొచ్చానని తెలిస్తే ఆవిడే పరుగెత్తుకురాదా?”—అని నవ్వుకున్నాడు.

రామ్మూర్తి ఇల్లు చేరుకున్నాడు... అప్పటికే రెండుయూడు రోజులు గడిచిపోయినై. ఊళ్ళోని స్నేహితు లందరూ, ఒక్కొక్కరే వచ్చి పలకరించి పోతున్నాడు జానకిమాత్రం అవుపించలేదు. కారణం వూహించుకోలేక పోయాడు. జానక్కి తెలిజేమో ననుకున్నాడు.

కాని, ఊరంతా తెలియగా, జానక్కి తెలియకపోవడమేమిటి?—రామ్మూర్తికి జానకిమీద కోపమొచ్చింది.

‘ఎంతగర్వం!’—అనుకున్నాడు. కాని, అలా అనుకుని గవ్వ చిప్పన వుండలేకపోయాడు.

‘నేనే ఎందుకెళ్ళకూడదు వాళ్ళింటికి?’—అనుకున్నాడు. అనుకున్నదే తప్ప. లేచి బయలుదేరాడు.

గుమ్మం యొక్కతూ నే జానకి తగ్గడి సీతా రామయ్యగారు ఎదురై పలకరించడండా నే చరచరా వెళ్ళిపోయాడు. రామ్మూర్తి లెక్కచెయ్యలేదు. ‘అయిన గారి తరహా అంతే’—అనుకుంటూ ముందుకేడిచాడు.

జానకితల్లి రామలక్ష్మమ్మ మాత్రం—“యెప్పుడొచ్చావు నాయనా?—కులాసా?” అని పలకరించి, దొడ్లోకి దారితీసి, అరగంటవాకా తిరిగిరాలేదు.

జానకి అవుపిస్తుండేమోనని వెతికాడు. కనిపించలేదు. డాబామీదికి వెళ్ళి చూచాడు. డాబా మీదిగది తాళం వేసివుంది.

“జానకేమైంది?”—అని అడుగుదామనుకుంటే, నాకరువెగవహడా అవుపించలేదు.

ఏమీ తోచక అలా కూచుండిపోయాడు.

ఎంతసేపని అలా కూచోగలడు?—తిన్నగా దొడ్లోకెళ్ళి, మల్లెపాదులికి నీళ్ళుపోస్తున్న కామలక్ష్మమ్మగారివద్ద నెలవుపుచ్చుకుని, ఇంటివేపు నడిచాడు.

నడిదార్లో అవుపించిన నాగర్ని విలేసి అడగగా జానకి వూళ్ళో లేదనీ మేనమామగారింటికి వెళ్ళిందనీ తెలిసింది. రామ్మూర్తి ఆశ నిరాశయింది ఆ వూళ్ళోవున్న నాలుగురోజులూ ఆతికష్టంతో గడపాలినే వచ్చింది. దిగులుగా ఏమీ తోచేదికాదు ఎవ

రితో మాట్లాడుతున్నా—ఏపని చేస్తున్నా జానకి జ్ఞాపకానికొచ్చేది.

మరో సంవత్సరంలోజూల దొర్లినయ్య.

పరీక్షలు దగ్గరపడుతున్నయ్య. పరీక్షలవగా నే నెలవులు. నెలవుల్లో యింటికెళ్ళొచ్చు. జానకిని చూడొచ్చు రామ్మూర్తి అందరి విద్యార్థులతోబాటు పరీక్షలకి తయారవుతున్నాడు.

ఇంతలో మామగారికి సీరియస్ గా ఉండని ఇంటిమండ్రి వుత్తరం వచ్చింది. ఉత్తరం అందగానే ఎకాకిని బయలుదేరి వెళ్ళాడు.

మామ చావుబతుకుల్లో ఉన్నాడు డాక్టరు పెంపులు విరిచారు. రామ్మూర్తి గుండెల్లో బండ్ల పడ్డట్టయింది.

వారంలోజూలూ నేన చేయించుకున్న మామగారు, ఓనాటిరాత్రి పన్నెండుగంటలకి, ఇహ లోకయాత్ర చాలించారు. మామగారికి కర్మక్రతువు లయ్యేవరకూ, రామ్మూర్తికి తుణుం తీరిక లేక పోయింది. కనీసం, జానకిని కలుసుకునేందుక్కూడా వ్యవధి దొరకలేదు.

ఆరోజు ఇంట్లో వాతావరణం కాస్త ప్రశాంతంగా ఉంది. వచ్చిన చుట్టాండరూ వొక్కొక్కరే వెళ్ళిపోయారు. మేనమామగారి బావమరది, అతిని తాలూకు బంధువులూ తప్ప మరెవ్వరూ లేరు మేనమామగారి ఆస్తిగురించీ—అత్తగారి పోషణ గురించీ వాళ్ళల్లో వాళ్ళకి మాటలు జరుగుతున్నయ్య.

రామ్మూర్తికి పీలు దొరికింది. తిన్నగా జానకి ఇంటివేపు నడిచాడు.

జానకి ఇంటిముందు కారు ఆగివుంది. ఎవరో బంధువులొచ్చినట్టున్నాడు. ఇంట్లో అంతా వాడా విడిగా ఉంది.

ఎవరో పెళ్ళిమాపులకని వచ్చినట్టు నాకరు ద్వారా తెలిసింది.

అబ్బాయి ఎం ఏ. పాసయ్యాట్ట. కాలేజీలో ట్యూటర్ గా పనిచేస్తున్నాట్ట. పితౄర్జితం పోలెడింత వుందిట్ట. అందగాడూ, గుణవంతుడూనట. జానక్కి ఈ సంబంధం ఇష్టమేనట.

రామ్మూర్తి గుండెల్లో గతుక్కుమంది. మనసు మనసులో లేదు. పిచ్చిపిచ్చిగా ఆలోచించుకుంటూ ఇంటివేపు నడిచాడు.

ఆ మరునాటి సాయంత్రం, దాదామీద జానకి వొక్కరే కూచుని, దూరంగా ఆకాశంలో ఎర్రగా నిట్టూరుస్తూ, పడమటి కొండల్లో కృంగిపోతున్న సూర్యుని పసికిరణాలతో ధగధగ మెరిసిపోతున్న ప్రకృతిని, దాస్తూ యేవేవో తియ్య తియ్యని కలలు కంటూంది.

ఆమె కట్టకున్న తెల్లని వాయిలుచీరా, తెల్లని సిల్క్ చొరీ, వొడులుగా అల్లుకున్న జడలో తురుసు కున్న మల్లెపూలూ, సంజకొంతుల వింతనెలకల్లో ధగధగ మెరిసిపోతున్నాయి.

పచ్చగా, పసి నిమ్మపండులూ, వయసుతో వచ్చిన వయ్యారంతో అప్పుడే దిగివచ్చిన అస్పరసకి మల్లే వుంది జానకి.

‘రెండేళ్ళకే ఎంతగా మారిపోయింది!

అడవాల్లేంత త్వరగా ఎదిగిపోతాడు!’—అనుకున్నాడు రామ్మూర్తి.

ఆ మరడం వొక్క శారీరకంగానే కాదు— మానసికంగా కూడా—అన్న విషయం తెలుసుకునేందుకు ఎంతో కాలం పట్టలేదు రామ్మూర్తికి.

జానకిని మాట్లాడికి దింపి, మెల్లగా తన మనస్సులోని విషయాన్ని బయటపెట్టాడు.

జానకి పకపకా నవ్వేసింది.

“క్షమించు రామ్మా, నువ్వు అంసని పళ్ళకి అగ్రులు చాస్తున్నావ్”

“నిజంగానా?”

“అవును. ఆడది ఎప్పుడూ అధికమయిన సుఖాల్ని—విశ్వరాన్ని కోరుతుంది. కాని దారి ద్రావిన్ని కోరి తెచ్చుకోడు. బాబ్ని వరించను.”

రామ్మూర్తి స్థాణువులా నుంచుండిపోయాడు.

“జానకి! ఆడదాని కౌవలసింది విశ్వర్యం వొక్కటేనా?”

“కాకపోవచ్చు; కాని, విశ్వర్యంతో కొనుక్కోలేని జీవితేడు”

“ప్రేమని కూడానా?”

“ప్రేమా?—ప్రేమ?—అవన్నీ పుస్తకాల్లోని మాటలు మూర్తి! వాస్తవిక జీవితానికి కావలసింది డబ్బు!—ప్రేమకాదు.”

రామ్మూర్తి పలకలేదు.

నిజమేనా—ఆడదాని కౌవలసింది విశ్వర్యం వొక్కటేనా?—కోరిన నగలూ, చీరలూ, అందమైన మేడూ, నుంచి కారూ, దాసదాసీలూ వుంటే చాలా?—ప్రేమకి అర్థంలేదా?

రామ్మూర్తి ఆలోచిస్తూ వుండిపోయాడు.

జానకి మారిపోయింది—ఆ వునికిలో తీపి— ఆ మాటల్లో హుందాతనం—ఆ కళ్ళల్లో గర్వం— జానకి నిజంగా మారిపోయింది.

“నిజం జానకి, అర్థంలేని ప్రేమకోసం ఆశెల్లు చంపుకోవడం ఆవాంతరాలని తెచ్చి పెట్టకోవడం వెగ్రి తనమే కావచ్చు. ఇప్పటికయినా నీహృదయం విప్పి చెప్పినందుకు నా ధన్యవాదాలు. సెలవ్ జానకి!— వెళ్ళొస్తా!”—రామ్మూర్తి జగబు కోసం ఎదురు చూడకుండానే చరచరా మెట్టదిగి వెళ్ళిపోయాడు.

జానకి అతగాడి వేపు చూచి నవ్వుకుంది.

‘పిచ్చినాడు!’—అనుకుంది.

* * *

జానకి, ఆ పూల్లో పేగు స్రవ్యాతులు గడించిన డాక్టరు నీతారామయ్యగారి ఏకైక పుత్రిక. లేక లేక పుట్టిన సంతానం కావడంచేత అల్లారు ముద్దుగానే పెరిగింది. నీతారామయ్యగారు జానకికి ఎందులానూ లోటు జరగనిచ్చేవాడుకాదు. గారాబంగా పెరగడం మూలాన మాటంటే పడ్డంగానీ—చునసులోని విషయాన్ని దాచుకోవడంగానీ ఎరగదు. ముక్కుకి నూటిగా గ్రహించేది.

పచ్చగా, పసినిమ్మపండులూ వయసుతో వచ్చిన వయ్యారంతో విరియబూసిన గులాబీ పొదలూ ఎప్పుడూ నవనలూడుతూ వుండేది.

జానకి, స్కూలు వలక పూర్వమే రామ్మూర్తితో పరిచయమైంది. వందలాది విద్యార్థుల్ని నూదంటు రాయిలా ఆర్పించి, తనమట్టా తిప్పించుకుని, కాపలాకాయించుకుని, గర్వంగా తనలోతాను నవ్వుకునే జానకి, రామ్మూర్తిచేత ఆర్పింపబడినంటే, రామ్మూర్తిలోని విశిష్టతేనాటి.

రామ్మూర్తి అందిగాడు. తెలివిపరుడు. గుణవంతుడు.

జానకి అప్పుడు నాలుగో ఫారం కోవోలు చదువుతోంది. స్కూలు వార్షికోత్సవాల సందర్భంలో, విద్య

జ్వలచేత ప్రదిర్మింపబడ్డ నాటికలో 'హీరో' గా నటించిన రామ్మూర్తి, (సగము బహుమతిని పొందుకొంటాడు) గాకుండా, జానకి వృద్ధునిని కూడా చూడగొన్నాడు ఆ మరణతీయక విద్యార్థుల, 'అతికథా' సంకల్పి కార్యదర్శిగా రామ్మూర్తి, సహాయకులగా జానకి ఎన్నుకోబడంతో సన్నిహితులయ్యాడు. ఈ సాన్నిహిత్యమే సినీమాలకి, వికార్లకీ కూడా తిరిగింతి స్నేహానికి దారితీసింది.

జానకి రామ్మూర్తులు ఒకరి ఆంతర్యామి మరొకరికి చెప్పకునేవారు. కష్టసఖలు పంచుకునేవారు. గంటల తరబడి యే వేవో చర్చించుకుంటూ కూచునేవాళ్లు, ఎవరూ వాళ్ళనిచారించే వాళ్లుకారు.

ఇద్దరూ స్కూలు ఫైనల్ పరీక్షల్లో కృతార్థులయ్యారు. జానకి వైద్యపులికి వెళ్ళడం యిష్టంలేక అంతిమతో ఆగిపోయింది. రామ్మూర్తి మామగారి ప్రోత్సాహంతో మద్రాసుకి వెళ్ళాడు.

రామ్మూర్తి మద్రాసులోవున్న రెండేళ్ళకాలంలోనూ జానకి బాగామారి పోయింది తండ్రి సీతారామయ్యగారి దశ మారింది ఎక్కడో ఒకటి రెండూ దింకగమరి కేసులు తప్ప కళ్ళమాడని డాక్టరుగారికి, డిమాండు పోచ్చింది ఇప్పుడు రెండు చేతులా ఆర్జిస్తున్నారని అందరూ అంటున్నారు. ఈమధ్య ఓకారు కూడా కొన్నానట దీంతో జానకి అంతనూ పెరిగింది. గొప్పబుద్ధిలూ, గొప్ప అలవాటూ, గొప్ప వారితో స్నేహం, ఆలవచ్చుకుంది. ఆభివృద్ధిలు మాగుతుంది బహుశా కళ్ళాలన్నా కారులో వెళ్ళాలి. చీర కట్టుకునేప్పుడు కూడా దానీది పక్కన ఉండాలి.

జానకి బాగా మారిపోయింది—ఆవిడ దృక్కోణం మారిపోయింది.

గొప్పగొప్ప సంబంధాలు జానకి కోసం ఎవరూ ఉన్నాయి.

అందరి తక్కువనో—విశ్వగ్రం తక్కువనో—చదువు తక్కువనో—ఉద్యోగం లేదనో వంకలు పెడతానో జానకి. చివరికి, మద్రాసునించి ఓ సంబంధం వచ్చింది. అతిగాడికి అందం, విశ్వగ్రం, చదువు ఉద్యోగం అన్నీ వున్నాయ్. జానకి యీ సంబంధాన్ని వొప్పేసుకుంది. వరుడు కట్నం రూపేణా చిల్లికానీ ముట్టనని చెప్పడంచేత, సీతారామయ్యగారు

కూడా ఈ సంబంధం చేసుకునేందుకు వొప్పకున్నారు.

జానకిప్పుడు యే వేవో వ్రాపించుకుంటూ, తియ్యతియ్యగా కలలుగుతోంది

ఆ మెకిప్పుడు కావలసింది అర్థంలేని ప్రేమకాదు.

కీర్తి!—ఉబ్బు!—హాదా!.....

* * *

అత్తగారిని పుట్టింటికి సాగనంపి, రామ్మూర్తి మద్రాసుకి బయలుదేరాడు. పరీక్షలయిపోయినై. నెల వులిచ్చాడు. అప్పటివరకూ రామ్మూర్తికి, తన భవిష్యత్తుని గురించి ఆలోచనే రాలేదు.

అత్తగారు పుట్టిల్లు చేసుకుంది మామగారి ప్రపంచంలోనే లేదు.

'ఇప్పుడు నాకెవరు దిక్కు?—చదువుకి డబ్బెవరంపుతా?—కనీసం తండ్రివారు పెడతా?—నాకి ప్రపంచంలో ఎవరున్నారు?'

తల్లి పోయింతకాలాన, తల్లి తొబుట్టువు కాబట్టి ఆదిరించాడు. అతిథూ దాటుకున్నాడు. ఇహ, ఆదిరించేవాళ్ళెవరన్నారు?

తండ్రికి ఉత్తరం రాస్తే?—ఓ!—అన్నెంపున్నెం ఎరుగని తల్లిమీద అభావంమోపి, పుట్టింటికి తిరిపేసి భోగంమంజూతో కులికే తండ్రికా?—అంతకంటే అడుక్కు తినొచ్చు.

ఆవును, నేనీం అవ్వకుంట్టికాను. నాపాట్ల నేను పోషించుకోగలను చదువుకున్నాను ఎక్కడో నాకరికేసి బ్రతుకుతాను.—రామ్మూర్తి చదువుకి స్వస్తిచెప్పి, ఉద్యోగంకోసం ప్రయత్నించడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు.

పెళ్ళేబేడా సర్వస్వం అమ్మి అంతమూర్ఖం చేసిన చేబడుల్లు తీర్చేసి, గది ఖాళీచేసి, ఉద్యోగా సేవ్వుణకు బయలుదేరాడు.

కాని, ఉద్యోగాలు సంపాదించడం అనుకున్నంత తేలికయినపనికాదని తెలుసుకునేందుకు అట్టేకాలం పట్టలేదు.

ఆఫీసులూ—ఫ్యాక్టరీలూ—మిల్లులూ—నుకూలాలూ అన్నీ గాలించాడు. ఎక్కడ ఖాళీవుందని విన్నా అక్కడికి పరుగెత్తాడు. కన్నవాడికాళ్ళల్లా పట్టుకున్నాడు. కాని ప్రయోజనం కనిపించలేదు.

జోజూ, కాళ్ళరిగేలా వూరంతా గాలించి, సాయంత్రానికల్లా ఉమానుంటూ 'రామసామి సత్రం' చేరుకునేవాడు. అరటిపళ్లు ఆరగించి, పంపు నీళ్లు పట్టించి, అరుచుమీదికి చేసుకునేవాడు. సత్రం అరుచులమీద బసచేసే అభాగ్యశ్రీ, అనాగత్యీ మాస్తూ—'జీవితమంటే ఇంత భయంకరంగా వుంటుందా?'—అనుకునేవాడు.

'అంగుక నే కాబోయి, జానకి మేమని తృణీక రించి, బిశ్వరథం వేపు మెగ్గింది.'—అనుకుని బాధగా నిట్టూర్చువాడు.

ఆజోజూ, ఆరాతివేళ మద్రాసు మహానగరం విద్యుద్దీపాల చివీలకాంతుల్లో దేదీప్యమానంగా వెలిగి పోతోంది. పగలంతా కార్లతో—రిక్సాలతో తీరికలేని విశాలమైన తారుగోడ్లు విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాయి.

బలెండే గ్రౌండ్సుపక్కగా, జేవ్ మెంటుమీద ఒక్కజే కాళ్ళిడ్చుకుంటూ—చిక్కు చిక్కుమంటూ నడుస్తున్నాడు, సత్రంవేపు రామ్మూర్తి.

బట్టలు చాగా నలిగిపోయినై క్రాపు చెరిగి పోయింది. గడ్డం చూసిపోయింది. జేబులో చిల్లిగవ్వ లేదు రేపట్టింటి, అరగించడానికి అరటిపళ్ళగూడా లేవు. ఆఖరుకాణి ప్లాస్టిక్ సిగరెట్లూపాన వెలిగి పోతోంది. రామ్మూర్తి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నాడు. అతనియందు భవిష్యత్తు భయంకరంగా నడిస్తోంది కోరలుచిప్పి.

ఏదో చప్పడయితే నెక్కి తిరిగిచూశాడు. గోడ్డుమీద వెళుతోన్న రిక్సా ఆగిపోయింది ఎవరో ఇద్దరు ఎదురెళ్లి ఆపారు అందులో ఒకడు చేతిలోని కత్తిని యుల్లిపిస్తున్నాడు. ఎవరోకాదు రిక్సాలోని బెంగాలీ ఆసామిని దింపి, అతిగాడి జేబులు తిడుము తున్నాడు. రిక్సావాడూ—ఆసామీ నిస్సహాయంగా నుంచుండిపోయారు.

ఈదృశ్యం చూచేసరికి, రామ్మూర్తిలోని ఉడుకురక్తం కుతకుతలాడిపోయింది. మద్రాసులోని గుండుగుల మోసాలు రామ్మూర్తికి తెలియందికాదు. రామ్మూర్తి మాస్తూ వూరుకుంటేలేకపోయాడు.

వెంటనే నెక్కి తిరిగి, సింహంలా, కత్తి పట్టుకున్న వాడిమీదికి ఉరికాడు. అంతవరకూ నిస్సహాయంగా నుంచున్న ఆసామీకూడా రెండోవాడితో కలియ

బడ్డాడు. కొంతసేపు పెసగులాడింతరువాత దుండగు లిద్దరూ పారిపోయారు.

ఆసామీ మనసు కుగుటబడింది. ఏ అత్యాచారమూ జరక్కుండా. జేబులోని పాతిక వేల రూపాయలూ చెక్కుచెదరకుండా సమయానికి జేవుల్లాగా ఆసుకున్న రామ్మూర్తిని ఎంతగానో అభినందించాడు. రామ్మూర్తిని తనతోబాటు తన లాడ్జికి తీసుకుపోయి, అతని స్థితిగతులు విచారించి, తినికి చేసిన మేలుకు కృతజ్ఞతగా తనతోపాటు కలకత్తా వస్తే, తప్పకుండా యేదేనా పుద్యోగం యిప్పించగలనని హామీ ఇచ్చాడు. రామ్మూర్తి బెంగాలీ ఆసామీతోబాటు కలకత్తా వెళ్లడానికి సిగ్గుయించుకున్నాడు.

మరుసటిరోజు, కలకత్తా మెయిల్స్ బెంగాలీ వాలాతో బాటు, రామ్మూర్తి కూడా ప్రయాణ మయ్యాడు.

* బండ్లు ఓడలవుతాయ్—ఓడలు బండ్లవుతాయ్. విగుర్యవ్యసయా ఎరగని డాక్టరు సీతారామయ్య గారు త్రాచుకునే రేసులోకి అలవాటు పడతారనీ, ఉన్న సర్వస్వం రేసుల్లో పెట్టి, నూటాతుగా గుండెబాగి పరలోకయాత్ర సాగిస్తారనీ ఎవరూ అనుకోలేదు.

డాక్టరుగారి మరణంతో అప్పలనాళ్లు యీగలు మూగినట్టు మూగి, మిగిలిన కాస్తకూడా పంచుకు పోయారు. భార్యబిడ్డలు తలదాచుకోడానికి ఇల్లు కూడా మిగలేదు.

రామేశ్వరవమ్మ కూతురు జానకితోబాటు తమ్ముడిల్లు చేరుకోవలసి వచ్చింది. జానకి అంతస్తు దిగిపోయింది. సినిమాలూ పిక్కర్లూ బండియినై. ముతిక బట్టలే కరువైనై.

రాగిగువ్వ కట్నం అడక్కుండానే పెళ్ళికి ఒప్పుకున్న పెద్దమనిషి డాక్టరుగారు చెల్లుకునేసరికి పాతిక వేలు కట్నం చెల్లించడం వున్నై కట్నాని కూడు న్నాడు. అంతా 'నెటిల్' అయి పెళ్లిపీటలదాకా వచ్చిన పెళ్లి అలా తెల్లారిపోయేసరికి, రామలక్ష్మి ఏమ్యుగారి గుండెల్లో బండ్లపడ్డట్టయింది. డాక్టరు గారు బ్రతికుండాగా ఎగబడుతోన్న సంబంధాలు చని పోయింతరువాత ఒక్కటి దిగిరావడంలేదు.

"చెరువులో నీళ్లుండేవరకే కప్పల బెకబెకలు" అని ఎంతగానో వగచింది జానకి తల్లి రామలక్ష్మివమ్మ.

జానకి అంతా అయోమయంగా వుంది.

“నాకు పెళ్ళొద్దు! చదువుకున్నాను. ఉద్యోగం చేసుకుంటున్నాను. నాకోసం మీరేమీ బంగ పెట్టకోవద్దు” అని అన్నది జానకి.

“అజేయిలే పిచ్చిపిల్లా! ఆయనగారు పోయి ఇప్పటికే కాపురం వీధిని బడించిచాలక, నీవుకూడా సంపాదించాలా మగరాయుడికిమల్లే పెళ్ళి పెట్టకులేకుండా” అని కంటనీరు పెట్టకున్నది రామలక్ష్మమ్మ.

తల్లికేం జవాబు చెప్పాలో తోచక బిక్కుమొహం వేసింది జానకి.

పెళ్ళిపీటలదాకా వచ్చిన పెళ్ళి ఆగిపోయేసరికి, జానకి బోకంమీద చెడ్డ చింకేసింది.

“ఫీ! ఏం మనుషులు!—డబ్బుకోసం ఏమైనా చేస్తారు. ఎన్ని అబద్ధాలయినా ఆడుతారు. ఎంత నీచానికయినా దిగుతారు—వీళ్లు మనుషులేనా?—వీళ్ళకి హృదయాల్లేనా?—అనుకున్నది జానకి.

వెంటనే రామ్మూర్తి జ్ఞాపకాని కొచ్చాడు. ఆమె హృదయం బరువుగా—బాధగా తోళించింది. కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి

‘మనవులు యేగాలి కాచాప ఎత్తుతారు. ఏసమయానికొమాట మాట్లాడతారు. నేను మాత్రం యేం చేశాను?—డబ్బుకోసం రామ్మూర్తి ప్రేమని తృణీకరించలేమా?—రామ్మూర్తి హృదయం యెంతగా తోళించిందో.

రామ్మూర్తి ఇప్పుడిక్కడంటే?—నాకన్నీటి ధారతో ఆతనిపాదాలు ప్రక్షాళనంచేస్తే?—క్షమించమని ప్రార్థిస్తే?—జానకి హృదయం తల్లడిల్లింది.

జానకి ఎప్పుడూ, ఏకాంతంలో, ఏదో ఆలోచించుకుంటూ గడపడం రామలక్ష్మమ్మకి బాధగా వుండేది.

జానకి మేనమామ రంగారావు లొక్కడు. వ్యవహారశాలి. తిమ్మనిమ్మని చెయ్యగలడు. బమ్మని తిమ్మనీ చెయ్యగలడు. అతడు తిలచుకుంటే చెయ్యలేని పనంటూ ప్రపంచంలో వుండదని రామలక్ష్మమ్మకి బాగా తెలుసు. అంచేత ఆకాస్తయినా ధైర్యంగా వుండగలగుతోంది.

రంగారావు కూడా పూరకుండ్లంలేను. తన కాయకేర్తులా ప్రయత్నిస్తూనే వున్నాడు. తెలిసిన సంబంధాలన్నీ విచారిస్తూనే వున్నాడు.

ఇంతకీ కాలం కలిసిరానప్పుడు ఎవరమాత్రం యేం చెయ్యగలరు?

రోజులు దొర్లుతున్నాయి.

ఉన్నట్లండి ఓనాడు, రంగారావు గారింట రామవధాన్లు సాక్షాత్కరించారు.

రామవధాన్లుని ప్రత్యక్షంగా చూడని వాళ్ళుంటే వుండొచ్చుగాని, ఆప్రాంతంలో కనీసం అతగాడి పేరు కూడావినని వాళ్ళుంటారంటే మాత్రం నమ్మడానికి వీలేని విషయం.

భార్యలేని మగాళ్ళకి భార్యల్ని—భర్తలేని పిల్లలకి భర్తల్ని యేరి, కూర్చి వాళ్ళని ఓయింటి వాళ్ళనిచేసి, అక్షతలుదల్లి, ఆరీర్వదించి, దక్షిణ తాంబూలాలు, పట్టుపీతాంబరాలు స్వీకరించడం ఆయనగారి ఉద్యోగం. ఆప్రాంతంలో ఎంతమంది బ్రహ్మచారులున్నారో—ఎంత మంది కన్నెపిల్లలున్నారో, ఆస్తీ, వయసు, వర్ణం, గోత్రాలతోసహా వారికి కంఠస్తం.

రామవధాన్లు అంత అకస్మాత్తుగా రంగారావు గారింట సాక్షాత్కరించారంటే, తప్పకుండా యేదో విశేషం వుండేంతగుతుందని ఇంటిల్లిపాదీ అనుకున్నారు.

భోజనానంతరం తాంబూలం సేవిస్తూ, అవధాన్లుగారు తాము విచ్చేసిన అసలుకారణాన్ని బయటపెట్టారు. పెళ్ళికుమారుడి వివరాలు తెలుసుకున్న రంగారావుగారు, ఎగిరి గంలేశారు.

“అంత కంటేనా?—శుభస్యశీఘ్రం!” — అని కూడా ముటయిచ్చేశాడు.

“మీరామాట అంటారని నాకూ తెలుసు, నిశ్చేపంలాంటి సంబంధాన్ని ఎవరు వద్దంటారు? నామాట మీరు తోసేయరనే ముహూర్తం కూడా పెట్టుకోచ్చాను. అబ్బాయికి అమ్మాయికి అన్ని పాంతునలూ సరిపోయినై. రేపురాత్రికే ముహూర్తం, మీరు కట్టుబట్టల్లో బయలుదేరితే చాలు—అన్ని యేర్పాట్లూ చేయించేశాను”—అని అంటూంటే రంగారావుగారు పరమానంద భరితులైయారు.

“అక్కయ్యా! జానకి చాలా అదృష్టవంతురాలే. లేకపోతే యిలాంటి సంబంధం ఇంటికి వెతుక్కురావడం మేనిటి? —దాని ముఖంలో నే నుండి ఆలక్ష్యకళ!” —అని అంటూంటే, రామలక్ష్మణుల కేమీ అర్థంకాలేదు.

“అదేమిటే, అలా మా నుండి నుంచుంటే ఎలా? —తయారుకావాలి. ఇప్పుడే ప్రయాణం. ప్రాద్దుటి కల్లా అక్కడుండాని ఊరితయారుకండి. బండి మాట్లాడుకొస్తా —ఆలస్యంలేదు” —అంటూ కంగారుగా బండ్లకోసం పయనమైతూ రంగారావు

ఈసంబంధం రంగారావు ఎరిగిన సంబంధమేనని, అమ్మాయి అదృష్టవంతురాలు కాబట్టే కట్నాలు కానికలు అవసరంలేకుండా, అన్ని కర్పణ వాళ్ళే భరించి పెళ్లిచెయ్యడానికి ఒప్పుకున్నారనీ, వాళ్లను వొప్పించడానికి తానుపడ్డ శ్రమ యింత అంతా కొదనీ, రామావధాన్లు చెప్పగా తెలుసుకున్న రామలక్ష్మణుల గారి కళ్ళల్లో ఆనంద బాష్పాలు రాలాయి.

ఈ కుభిసమయంలో ‘ఆయాస గారు’ లేక పోయాడకదా అని, ఆనందబాష్పాలు అశ్రుబిందువులుగా కూడా మారాయి.

జానకి యిదేమీ అర్థంకాలేదు.

అబ్బాయిని చూడకుండా నే, తన అంగీకారం లేకుండా నే, తనకి పెళ్ళిమిటి? —అనుకుంది. కాని, తన శ్రేయస్సుకోరే తల్లి, తల్లితోబుట్టువూ, ఆమాత్రం ఆలోచించకుండా వుంటారా? — అని కూడా అనుకుంది.

ఆది పెళ్ళివారి బట్ట వూరుచేయకు నేసరికి, మగ పెళ్లి వారు ఎదురొచ్చి, విశిదిగృహానికి తీసుకెళ్లారు.

వికాలమయిన భవంతి. అందమైన ఛర్మిచర్మతో విద్యుద్దీపకాంతో చక్కగా అలంకరించి వుంది. భోజన వసతులూ, మర్యాదలూ వగైరాలు సక్రమంగా నే జరిగినై.

ఏం మర్యాదలు జరుగుతున్నా, రామలక్ష్మణుల గారికి యేదో కొరతగా నే వుంది. పెళ్ళికుమారుణ్ణి గూర్చి పూర్తి వివరాలు తెలుసుకోవాలి —పెళ్ళి కూమారుడి వయసెంతి? —ఏం చదువుకున్నాడు? —ఎంత ఆస్తివుంది? —ఎలా వుంటాడు? —గుణవంతుడేనా? —తలిదండ్రులున్నారా? — రామలక్ష్మణుల

గారి బుర్రలో ప్రశ్నల పరంపర, వరసగా ఒకదాని వెంబడి ఒకటి పుట్టుకొస్తున్నవి.

రామలక్ష్మణుల గారి ప్రయత్నం ఫలించింది.

ఓ నాకరుద్వారా విషయాలు తెలిసినవి. పెళ్ళి కుమారుడు అందంగా నే వుంటాడు. ఆట్టే చదువు సంస్థలు లేకపోయినప్పటికీ, వెనక బోలెడంత ఆస్తి వుండి. వందకరాల మాగాణి — అద్దెలాచ్చే అయిన మేడలూ, —నాటికి పాతక వేలు దాకా ఆదాయం వచ్చే. పాగాకు వ్యాపారంవుండి. వెనక వారసులూ గీరసులూ ఎవరూ లేరట. ‘ద్వితీయం’ అని పేరేగాని వరుడికి ఆట్టే వయసు కూడా లేదట.

ఆ చివరివాక్యం వినేసరికి రామలక్ష్మణుల గారి కడుపులో గతుక్కుమన్నది. కాని, వెంటనే — ‘అయితేమాత్రం మేం? బోలెడంత ఆస్తి వుండి’ — అనుకుంది.

జానకి పెళ్ళి కాదేమనని బెంగపెట్టుకున్న రామలక్ష్మణుల కిది సంతోషకారణమే అయింది.

తన్ను రెండో పెళ్ళివాడి కివ్వబోతున్నారని వినేసరికి జానకి మంశిపడింది. తన యిష్టానుష్టాలతో నిమిత్తంలేకుండా నే పెళ్ళి యెలా జరుగుతుందో చూద్దాం, అనుకుంది పోరుషంగా.

కాని, ఎదురుకుండా — విద్యుద్దీపకాంతో అందిగా అలంకరింపబడ్డ అందమైన మేడ — మేడ నిండా దాసదాసీలూ కంటబడేసరికి జానకి కళ్ళు బైర్లు క్రమిస్తాయి.

ఒంటినిండా ఆభరణాలూ, పెట్టెనిండా బట్టలూ, చేతినిండా డబ్బు, అందమైన కారూ, కీర్తి! హా!దా! — విశ్వరథం! — ఇంతకంటే యేంకావాలి? జీవితంలో సుఖపడ్డానికి?

ఏవేవో తియ్య తియ్యగా — నిండులూ, విహారాలూ, సభిలూ, సన్మానాలూ — కళ్ళముందు కరిగిపో సాగినయ్య.

“ఎంత అదృష్టవంతురాలి!” — అనుకుంది. వెంటనే ఆమె అంతస్తు పెరిగిపోయింది. ఆమెకళ్ళల్లో గర్వం! — ఉనికిలో హుందాతనం! తొణికిసలాడింది.

“ఇప్పుడు రామ్మూర్తే వుంటే? — ఈర్ష్యతో ఎంతగా కుమిలిపోయేవాడు! — పాపం, పిచ్చివాడు?” అని నవ్వుకుంది. అతనిమీద జాలి కూడా కలిగింది జానకికి.

పెళ్లి సర్వమర్యాదలతో సత్కరణంగానే జరిగి పోయింది.

భర్త కంటపడినప్పుడల్లా, జానకి గుండెలు తఃకి తెరిచుకుంటూనే యుంటుంది.

కట్టుడుపట్టు...కోర మీసాలు—రంగు వేసిన వెంట్రుకలు—బట్టెల—యదుతలదవులూ—మొరలు సరసం—జానకి అసహ్యన్ని కలిగించేది.

నెంటునే, ఐశ్వర్యం—అభిరక్షణ...అందమైన మేడ—కాదు—పరిచారికలూ కళ్ళముందు కనిపించి, యేదో మైకులాకి లాగుచుంటుంది.

అప్పటికి పెళ్ళయి వారం రోజులు గడవలేదు. నాడో జామిచెట్టుకింద కూచుని దంతభావం చేసుకుంటున్న జానకి, పక్కవాటాలో వున్న లక్షుండే వమ్మకీ ఎదురించి రమాయమ్మకీ జరుగుతున్న సంభాషణ, చెవిని పడింది.

“అవును పాపం! అధిం శుభం యెరగని అర్భకురాలు! కాకపోతే యీ పెళ్ళి కెలా వొప్పుకుంటుంది?—బంగార బొమ్మలాంటి పిల్ల.”

“అంతే లే లక్షువమ్మా, డేవుడెవరికి యెట్టారాణ్ణో అట్టా జరిగిపోవలసిందే. కాకపోతే ఎవర్నూ కంటే ఎవరు పడ్డాలో మాశావు ముసలాడికి? ఇంతకి శిశి—అదృష్టం వంతురాలు.”

అయినా ఆపిల్లంటే అదీ. నాకీ పెళ్లి వొద్దని మారాం చెయ్యలేదుట. మారాంచేస్తే మూతల్లి వొప్పుకోదని తెలుసు. గవ్ చిప్పన తన పని తాను చేసి వూరుకుంది. ఇంతకీ ఏమైందో! ఎక్కడుందో!—పాపం దాని తల్లుంటే, దాని బతుకలా నశిపిధి పాలవుతుందా?”

“అఁ దానికేం? చదువుకున్న పిల్లట, ఎక్కడికెళ్ళినా ఏ ఉద్యోగమో సద్యోగమో చేసుకు బ్రతిగ్గుదు.”

“అయినా జానకెలా పడిందంటావ్?”

“ఏముంది? అవధానుగారి పుణ్యం, రాత్రికి రాత్రి వెళ్లి నిశ్చయం చేసుకోవచ్చుట, ముసలాడి బ్రతుకు అభిసుపాలవుతుంది”

“అయినా కన్న తల్లెలా వొప్పుకుందో!”

“డబ్బమ్మా, డబ్బు!—డబ్బు మాపిస్తే చచ్చి పీనుగలేచి కూచుంటుంది.”

“పాపం, అంపరూ చేరి దాని నెత్తిన నిప్పులు పోతారు.”

జానకి కడుపులో గడుగు మంది.

‘ఏమిటి—నా నెత్తిన నిప్పులు పోతారా? డబ్బుకాశిపడి నా జీవితాన్ని నాశనంచేశారా?’

జానకి కూర్చున్న చోటే కూలబడిపోయింది.

‘ఎవరా శిశి?—ఏం చేసింది?—నాకీ పెళ్ళొద్దని ప్రతిఘటించిందా?—ఇంట్లోంచి పారిపోయిందా?—ఎందుకు పారిపోయింది?—ఎందుకు కొద్దంది?—అలా చిస్తూ వుండిపోయింది.

ఆ యింట్లో జానకి యేమీ తక్కువలేదు. అనుభవించడానికి ఐశ్వర్యంవుంది. అధికారం చెలాయించడానికి దాస దాసీలున్నాడు.

కాని, జానకి ఏదో అసంతృప్తిగా—ఏదో నెలతిగా—ఏదో కొరతగా వుండేది.

ఆ యింట్లో అంపరూ తన్ను జూచి భయపడేవాళ్లే—తన్ను గౌరవించే వాళ్లే కానీ—పేరుతో పలకరించేవాళ్లు లేరు. తన కష్టసుఖాల్ని పంచుకునే వాళ్లు లేరు. తన్ను సానుభూతిగా చూచేవాళ్లు లేరు.

భర్త, వీరవరహావతారం; వ్యాపారమీద పాడుకూరు వెళ్లడంటే, ఒక్కొక్కప్పుడు వారంరోజులయినా ఇంటికేరాడు. ఇల్లంతా యేదో బావురు మంటున్నట్టు, ఇంట్లో ప్రతివస్తువు తనవేపు జాలిగా చూస్తోన్నట్టు, ఆసించింది.

ఏదో అశాంతి—ఏదో అసంతృప్తి తన్ను వెంటాడుతోన్నట్టు బాధపడేది.

రామ్మూర్తి!...శిశి!—జ్ఞాపకాని కొచ్చేవారు. గంటల తరబీ, జానకి ఏకాంతంగా గదిలో కూలబడి ఆలోచిస్తూ వుండిపోయేది.

* * * *

రామ్మూర్తి కలకత్తాలో ఓ ఇంగ్లీషు ఫరం లో సమాప్తాగిరి చేస్తున్నాడు.

నోటలుతండి—గదిలో నిద్రా—కొత్తకొత్త నేస్తాలు—సరికొత్త వాతవరణం—యే చీకూచింతా లేకుండా రోజులు గడిచిపోతున్నయ్యే

రామ్మూర్తి కొద్దికొద్దిగా బెంగాలీకూడా నేర్చుకున్నాడు.

అలోజు రామ్మూర్తి అప్పుడే ఆఫీసునుండి గదికి వచ్చాడు. గది తాళం వేసివుంది. నాకరు కుర్రాడు అవుపించలేను.

‘ఈపాటికి గది తాళాలు తెరిచి, గది సుభ్రం చేసి, స్నానానికి నీళ్ళు సిద్ధం చేయవలసివచ్చాడు. ఇంకా రాత్రేదేం చెప్పా!’—అనుకుంటూ విధిసరాండాలోనుంచి, మాడసాగాడు. ఎగురింటి డాబా మీది గదిముంగు వరాండాలో, ఎవరో దానీస్కితో పరాచికలాడుతూ కనిపించగానే—“ఆరిథవూ,”—అని కిసలోతాను నవ్వుకున్నాడు.

ఇదివరకు నాలుగయినదిపాలు ఇలాగే జరిగాయి కాని, రామ్మూర్తి వాణ్ణివయమై హెచ్చరించలేను.

ఇంతిలో పన్నగా, సన్నగా, ఓ అంశముయిన బెంగాలీ యువతి, తెలవి గుస్తులు ధరించి, నల్లని ముఖములు స్లిప్పగుతుండిగి, వానిటిబ్యాగుతో గుమ్మంలో ప్రత్యక్షమయింది ఆవిణ్ణిమాచిపరాచికం లాడుతోన్న ‘జంట’ పరారయింది.

ఇంతికాలంగా రామ్మూర్తి ఆ గదిలో నేవున్నా ఆవిణ్ణిపూర్వమా చూశేను.

రామ్మూర్తి ఆవిడ నేవు మాస్తూ అలానుంచుండి పోయాడు. ఆవిణ్ణిమాచేసరికి ‘జానకి’ జ్ఞాపకాని కొచ్చింది.

ఆరిపోయిన పుండుని ఎవరో తెలికినట్లయింది మరచిపోయిన విషయంగా మళ్ళీ స్మృతి పథంలో విలయస్మృత్యం చెయ్యసాగింది.

బయటగా నుంచున్నచోటే కూలబడిపోయాడు.

“అదేటిబాబూ, అలాకూదుండిపోయారు?”— అని నాకరు కుర్రాడనిగే దాకా, రామ్మూర్తి యీ లోకంలోలేను.

రోజూ రామ్మూర్తి నిద్రవించి లేచేసరికి, ఆవిడ కిటికీవద్ద తలగువ్వుకుంటూనో, జడల్లు కుంటూనో, తిలకం ఉద్దుకుంటూనో, పూలుముడుచు కుంటూనో కనిపించేది.

రామ్మూర్తి గుండెలు బయటకొచ్చి.

రామ్మూర్తి కాలకృత్యలు తీర్చుకుని, స్నానం చేసి, ముస్తాబై గది బెటకొచ్చేసరికి ఆవిడకూడా గుమ్మంవద్దనో, విధిలోనో తియారయ్యేది. రామ్మూర్తి బాధగా ఆవిడ నేవు మాస్తూనడిచేవాడు. మళ్ళీ బయట

లోనో బయటస్థాపింగ్ వద్దనో తారసపడేది రామ్మూర్తి గుండె దడదడలాడేది.

‘ఎరివిడ?—ఈ మెకవూలేరా?—ఒంటరిగా ఈ మహాపట్నంలో యేంచేస్తోంది?—చగువు తొందా?—ఉద్యోగంచేస్తోందా?’—రామ్మూర్తి తనకి తెలివించడానే ఆమెరిగించి ఆలోచించేవాడు.

ఆమెని మరిచిపోవాలన్నా సాధ్యమయేదీకాదు.

అలోజు రామ్మూర్తి, ఆఫీసులో కూచుని, యేవోఫైలు తిరగేస్తున్నాడు ఇంతిలో ఆఫీసుకుర్రాడు వచ్చి, మేనేజర్ పిలుస్తున్నాడని చెప్పాడు. రామ్మూర్తిలేచి, మేనేజర్ రూములోకి వెళ్ళగానే, అక్కడ కూచున్న ఓ అమ్మాయిని తనకి పరిచయం చేస్తూ—“ఈమె మిస్ రేఖ మనసేల్సు డిపార్టు మెంటులో పనిచేస్తావుండేది. చాలాశ్రద్ధగా పని చేసుంది మీకు పని అధికంగావుందని ఈమెరి ఇక్కడికి రప్పించాను. ఈమె యికమీదట మీకు సహాయం చేస్తుంది”—అని మేనేజర్ చెబుతోంటే రామ్మూర్తి ఆవిడనేవు చూచాడు. నెంబనే కాయాబారిపోయాడు.

ఎవ్వనిండి రామ్మూర్తి తెప్పించుకు తిరగాలని ప్రయత్నించేవాడో—ఎవ్వనిగూర్చిఅనుకోకుండానే ఆలోచించేవాడో—ఆవిడే!—ఆ బెంగాలీనీలే!

ఏమిటిసంతా?—నేనీమెనుండి తెప్పించుకు తిరగలేనా?—ఇంటిదగ్గరా, ఆఫీసులోనూ ఎక్కడా ఆమెసమక్షంనుండి తెప్పించుకోమాడ్డం వృథా ప్రయాసేనా?—అనుకున్నాడు.

నెంబనే రామ్మూర్తికి నవ్వుకూడా వచ్చింది.

‘నేనెందుకీమెనుండి, దూరంగా వుండాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను?—ఈవిడేం దియ్యరా?—భూతిమా?’

రేఖ రామ్మూర్తి నేవు వింతగా చూస్తోంటే, మేనేజర్ రామ్మూర్తిని రేఖకి పరిచయం చేశాడు.

ఆ సాయంత్రం, ఆఫీసు అయిపోయిందితిరువాతి బస్ స్టాపింగ్ లో ఆమె రామ్మూర్తి నడిచింది తెలుగులో—“మీరూ తెలుగువాళ్ళేనా” అని.

రామ్మూర్తి ఉలిక్కి పడ్డాడు.

“మీరూ తెలుగు వాళ్ళేనా?”—రామ్మూర్తి ఆమె అడిగిన ప్రశ్నకి జవాబు చెప్పకుండానే తిరుగు ప్రశ్న వేశాడు.

“కాకపోతే మిమ్మల్ని తెలుగులో ఎలా ప్రశ్నించ గలను?”—రేఖ అందమయిన లేతపూబీ పెనవులమీద చిరునవ్వు చిందులాడింది.

రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

“నేను తెలుగు వాణ్ణి మీ కెవరు చెప్పారు?”

“మీ చేతిలోని పుస్తకం!”

రామ్మూర్తి నవ్వుకున్నాడు ఆవును, చేతిలో తెలుగు పుస్తకం పెట్టుకుని, నేను తెలుగువాణ్ణి కానని, యెలా బుకాయించడం?—అనుకున్నాడు.

బెంగళీ పాదగులో— బెంగళీ మిత్రులతో— బెంగళీ వాతవరణంతో బాగా విసిగిపోయిన రామ్మూర్తికి తెలుగుమాటలు వినిపించే సరికి అమృతపు సోసలు కురిసిపట్టాయి. మాతృభూమిని సందర్శించి నట్టయింది. ఆత్మీయులతో మాట్లాడు తున్నట్టయింది. ఇద్దరూ మాట్లాడుతుంటూ ఇళ్లు చేరుకునే సరికి, రామ్మూర్తి గది వరాండాలో, నౌకరు కుర్రాడూ, దానీ కుర్రదీ, తిప్పవేసి పరాచికాలాడుతూ కనిపించారు.

“రామ్మూర్తి గారు! మీ నౌకరు కుర్రాడికి కాస్త భయం పెట్టాలి నుమండి అమాయకప్పిల్ల దాంతో యేలబూ పరాచికాలు?”—రేఖ చిరుకోపం నటిస్తూ రామ్మూర్తి కళ్ళలోకి చూచింది.

“ఆబ్బే, మీ పిల్లే మావాణ్ణి పాడుచేస్తోంది, నిక్షేపంలాంటి కుర్రాడు. ఏమవుతాడోనని భయంగా వుంది”—రామ్మూర్తి శిలీపిగా జవాబిచ్చాడు.

“ఏంనిటి?—ఆలాగా? అంత భయంగా వుంటే గదిలో కక్షేసుకోక పోయారా?”

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

పరాచికాలాడుతోన్న జంట పరారయ్యారు.

రేఖా రామ్మూర్తుల ఎవరి గురికి వాళ్లు వెళ్లారు.

రేఖా రామ్మూర్తుల పరిచయం స్నేహంగా మారింది. ఆఫీసుకి యిద్దరూ కలిసే వెళ్లేవారు. కలిసే వచ్చేవారు.

ఆ రోజు ఆదివారం ఆఫీసుకి నెలవు. నౌకరు కుర్రాడెంతకీ రాక పోయే సరికి రామ్మూర్తి తన గది కుర్రుని చేసి, స్నానం చేసి, కాఫీ ముగించుకొని యీజీ చేర్లో కూలుబడి పేపరు తిరగేస్తూ నౌకరు కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు.

ఎవరో వస్తోన్నట్టు మెట్లమీద చప్పుడయితే తిరిగి చూచాడు.

“రామ్మూర్తి గారు! మీ మీద దావా వేస్తున్నాను”—అంటూ రేఖ ప్రవేశించింది. ఆమె కళ్లు మెరుస్తున్నయ్ ఆమె కట్టకున్న రక్తవర్ణం నిల్చి చీరా—అనే రంగు చోళీ కళ్ళల్లో మెరుపులు మెరిసి పోయింది. తల్లొమల్లెలు కమ్మని సౌరభాన్ని వజ్రము తున్నయ్ ఆమె రామ్మూర్తి గదికి అంత చొంగగా రావడం అదే ప్రథమం

“ఎందుకూ?—” రామ్మూర్తి కుర్చీ చూపుతూ ఆమె కళ్ళలోకి చూచాడు

“ఎందుకూ?—మీకు తెలియిటి?”—రేఖ కొంటేగా అతగాడి కళ్ళలోకి చూచింది.

రామ్మూర్తి తెలీ దన్నట్టు తల అడ్డంగా వూపాడు.

“అయితే చెబుతున్నా వినండి మరే, మీ నౌకరు కుర్రాడు మా దానీ దాన్ని లేపు కెళ్లాడు”

“నిజం గానా?”—రామ్మూర్తి రేఖ కళ్ళలోకి చూచాడు. అతగాడి కళ్ళలో యేవో చింత వెలుగు ప్రకాశించింది.

“మంచిపని చేశాడు”—అని పకపకా నవ్వేశాడు. రేఖ సిగ్గుతో తలవంచేసుకుంది, ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ

“పోనీలండి. వై ఆదివారం నాపుట్టింగోజు పండగ మీరు మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించాలి.”

“చపాతీలు—బంగళాదుంపలూ తినిపిస్తాం?”

“ఆబ్బే, తెలుగుభోజనం”

తెలుగుతిండి అనేసరికి రామ్మూర్తికి ప్రాణం లేచి వచ్చినట్టయింది.

“మీదానీది లేదుగా?”

“అగుంటే మాత్రం తెలుగు వంటకాలు దానికి తెలుసేమిటి?”

“అయితే వంటకం వేయగలస్తాడా?”

“ఇంకెవరు?—నేనే”

“మీకు వంటచేతవునా?”

“మాబాగా అడిగాడు. చేపిల్లకి ఈతొచ్చా అన్నట్టుంది, మీ ప్రశ్న.”

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

* * * *

రామ్మూర్తి ఆదివారంకోసం ఎగురుచూస్తున్నాడు. యెదురుచూస్తున్న ఆదివారంరానే వచ్చింది.

తెలుగువంటకాలు — అందులో రేఖ స్వయంగా వండిన వంటకాలు, రామ్మూర్తికి అమృత ప్రాయంగా ఉన్నాయి.

తెలుగు ఉప్పు — తెలుగుకారం చనిచెడి మొద్దు బారిన నాలుక్కి చురుకుదనం కలిగించింది.

“అబ్బ! యెంతకాలమైంది, తెలుగుతిండి తిని! నాలుక్కి పట్టిన తుప్పు కొస్తా వొడిలిపోయిందీ రోజుతో” — అన్నాడు రామ్మూర్తి తింటూనే.

రేఖ నవ్వుకుంది.

“రోజూ ఇలాంటి తిండినోరికిలే ఎంత బావుంటుంది!” — రామ్మూర్తి నిట్టూర్చాడు.

“దాసీది కూడా లేదుగా, స్వయంపాకం తప్పదు! మీకభ్యంతరం లేకపోతే రోజూ తిండికిక్కడికి రావొచ్చు.”

“ఎక్కడమోమాట పడ్డా తిండికొడి మోమాట పడ్డం మన చేతికాదు”

“అయితే మరి మంచిది, త్వరగా తినండి, బజారుకెళ్ళి వెచ్చాల్లు పట్టుకురావాలి”

“ఏంబోయీ, అప్పుడే సంసారం నెత్తిన పడేలాగుండే!” — రామ్మూర్తి కొంత టేగా నవ్వాడు.

రేఖ సిగ్గుతో తలవంచేసుకుంది

రోజూ రేఖ వంటచేస్తోంది. రామ్మూర్తి రేఖకి సాయంచేసేవాడు. పదింటికల్లా భోజనం తయారయ్యేది. ఇద్దరూ భోజనం చేసి పళ్ళెముకు వెళ్ళేవారు.

ఇద్దరూ ఒక ప్రాంతంవారని తెలుసు. కాని, వొకరి పుట్టు పూర్వోత్తరా లింకొకరికి తెలియవు. ఒకరి ఆంతర్యా లింకొకరికి తెలియవు. కలకత్తా చేరుకోవలసిన అవుసర మేము చిప్పిందో వొకరికోహరు చెప్పకోలేదు. కాని, చాలా సన్నిహితులయిపోయారు. వారిక్కావలసింది గత దరిత్రలుకావు. నిష్కల్మష హృదయాలు!

రేఖతో న్నీహం ఏర్పడిన తర్వాత జానకిని పూర్తిగా మరిచిపోగలిగాడు రామ్మూర్తి. రేఖ సాన్ని

హిత్యంలో ఏలాంటి కష్టాలయినా మరిచిపోగలిగాడు రామ్మూర్తి.

రామ్మూర్తిని తుంగం చూడకపోతే రేఖకి యేమీ తోచేదికాదు.

రోజులు దొడ్లుతున్నయ్.

ఆరోజు రేఖాదేవి చాలా హుషారుగా ఉంది రామ్మూర్తి తనకీ రేఖకీ కొత్త బట్టలు కుట్టించుకొచ్చాడు. ఆసాయంత్రం ఇటు రేఖ మిత్రురాలు నిర్మల భర్తభాస్కర్ తోబాటు దిగింది. అటు బెంగాలీ ఆసామీ సకుటుంబంగా వేంచేశాడు. రామ్మూర్తి అందరినీ ఆహ్వానించాడు.

మరునటిరోజు, స్థానిక మిత్రుల సమక్షంలో, నిర్మలాభాస్కర్ల అగ్వరాధన బెంగాలీ దంపతుల సాయంతో, రేఖారామ్మూర్తుల వివాహం ఆధునిక పద్ధతుల్లో జరిగిపోయింది. అందరూ నవదంపతుల్ని ఆశీర్వదించి, తమ తమ యిళ్ళకి వెళ్ళిపోయారు. బెంగాలీ దంపతులూ — నిర్మలా భాస్కర్లూ రెండురోజుల పాటు, రేఖారామ్మూర్తుల ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించి తమదారిని తాము వెళ్ళిపోయారు.

రేఖారామ్మూర్తులు దంపతులయ్యారు.

సంసార రథానికి సారస్వం వహించారు.

అనతి కాలంలోనే రేఖ గర్భిణివచ్చి, ఒకసూహూర్తాన చక్కని ఆశశిశువును తీర్చుకుంది. రేఖ యిప్పుడు ఉద్యోగం చెయ్యడంలేదు ఇంట్లోనే వుంది, పాపాయిరి చూడుకుంటోంది.

* * * *

జానకి అప్పుడే క్లబ్బురుండి ఇంటికి వచ్చింది. మనసంతా యేదో చికాగ్గా వుంది. ఈమధ్య తన మనసేమీ బావుండడంలేదు.

ఇగురుపొరుగు అమ్మలక్కలు తనవెనుక చెవులు కొరుక్కుంటారు. క్లబ్బులో మిత్రులందరూ తనవేపు అదోలా చూచి నవ్వుకుంటారు.

“ఎందుక? — ఏమి టిడంతా? — ఏళ్ళకి వేరే పనేలేదా? —

ఏంబటా చెవులు కొరుక్తోడాల? — ఏంబటా పకపకలా ఇక ఇకలా?

ఒహరు బాగుపడితే చూశ్శేరు — ఒహరు చెడిపోతే చేరదీరు. ఎవ రలాపోతే ఏళ్ళకేం? — నెనవ లోకం!” — జానకి కోపంతో గజగజలాడిపోయింది.

ఇల్లంతా యేవో గజిబిజిగా వున్నట్టు అవుపిస్తే నాకర్లని బాగా చీవాట్లు పెట్టింది

కుర్చీలో కూలబడి, నిలవుటద్దంలో చూచుకుంది. మెల్లో ఆభరణాలు తీసు చూచి నవ్వు తున్నట్లు—ఎంతటి చేస్తున్నట్టు అవుపిస్తే, గబగబా వ్రాలింది డ్రా మర్లో పడేసింది.

బాసగా అశాంతిగా కళ్లు గట్టిగా చూసుకుంది

క్రింద యేవో దిభేలన శబ్దములు తే ఉలిక్కిపడి కళ్లు తెరిచింది నాకర్లందరూ క్రిందికి పగుగెత్తుతున్నారని కంగారుగా. జానకిరూడా లేచి, క్రిందికి వెళ్ళింది.

భర్త వీరవరహావతారంగాడు మేడ దిగుతూ దిగుతూ కాలుజారి క్రిందపడి, కాలు చిగురుకున్నాడు. రక్తం కారుతోంది ముసలాడు బాతూ చూచుకు తున్నాడు. క్షణంలో డాక్టర్లు మూగారు. కట్టుకట్టి ముందమెక్కించారు.

వీరవరహావతారంగారిది అసలే వృద్ధాప్యం. ఈ గాయాలతో బాసపకతోంటే జానకి చూశేక పోయేది.

కాలు కుళ్ళిపోయింది. కాలు తీసేయకపోతే చాలాసమయం జరగవొద్దన్నారూ డాక్టర్లు. జానకి అనుమతితో వీరవరహావతారంగారి కాలు కాస్తా తీసేయడం జరిగింది.

జానకి ఇప్పుడు క్షణం తీరిక లభించడంతోను. ఎప్పుడూ రోగిష్టి భర్తను కాదుక్కా చోవలసి వచ్చింది. జానకి క్షణం అవుపించకపోతే ముసలాడు కలవరించేవాడు జానకి నిద్రాహారాలు చూసి భర్తకి సేవచేస్తోంది. రాత్రిళ్లు రోగియించం వద్దనే కూచుని, అతనివేషే చూస్తూవుండిపోయేది.

పీక్కుపోయిన కళ్లు—చుతుతలుబడ్డ దవుడలు బొక్కినోరూ—బట్టతల—గుబురుగా ఎదిగిన తెల్లని గడ్డం—మొండి కొలూ—చూచి భయంతో గజగజలాడిపోయేది.

అప్పుడప్పుడే విజృంభించే యావనంతో, నవనవలాడుతూన్న తనఅందాన్నీ—ఆవయవ పరిపుష్టిని—నిలవుటద్దంలో చూచుకుని బరువుగా నిట్టూర్చేది.

ఈ వయనూ, ఈ అందం, ఇలా అడవికాచిన వెన్నెల్లో నృధాకౌవలసిందేనా?—అనుకునేది.

వంటనే రామ్మూర్తి స్మృతిపథంలో మెదిలేవాడు. ఆమెనుండే బరువుగా జారిపోయేది. దిగులుగా కుర్చీలో కృంగిపోయేది.

ఆమెకి తేలికపాటి నే, కళ్ళల్లోంచి ఆశ్రువులు జారిపోయేవి

ఈ వార్తవిన్న రామలక్ష్మవమ్మ నుండేలాగి చనిపోయిందన్నవార్త, జానకిని మరి కృంగదీసింది.

మేనమామ రంగారావుగారు అక్కయ్య మరణానంతరం, సకుటుంబంగా విజయంచేసి, జానకి యింట్లోనే మకాంపెట్టి, జానకి చేదోడు వాదోడుగా వుంటున్నాడు.

డాక్టర్లకీ—మంగులకీ వేలు ఖర్చుబెళుతున్నా, రోగం తగుగుముఖం పట్టడంతోను రోజులుగడిచేకొద్దీ రోగం వ్రమాస్థితికి తీసుకుపోతోంది.

జానకి నిద్రాహారాలులేవు. మసకాంతి అసలే లేదు ఎప్పుడూ, ఏదో ఆలోచిస్తూ కూచుండిపోయేది.

మేనమామగారి కుటుంబం తనకి సాయంగా వుండడానికి బదులు, శుద్ధింపగా తీయారయింది నాకర్లమీద అధికారం చెలాయించడానికి—నొరికింది దొరికినట్టు కానెవ్వడానికి—తీయారయ్యారు.

జానకిమీద సానుభూతి చూపేవాళ్ళులేరు. ఆమెనిగూర్చి చిచారించేవాళ్ళు లేరు.

వీరవరహావతారంగారి మరణానంతరం, వ్యాసారాన్ని ఎవరు నడపాలి?—అద్దెలు ఎవరు వసూలు చెయ్యాలి?—వ్యవసాయంమీద ఎవరు అడమాయిషీ తీసుకోవాలి?—కారు ఆమ్మేగూలా? ఉంచుకోవాలా?—వీరవరహావతారం తగువాతయి ఆస్తికి వారసులెవరు?.....ఇదీ వాళ్ళధ్యాన! ఈ విషయమై వాళ్ళు చుట్టాడుకొంటుండగా రెండు మూడు దఫాలు జానకి చిన్నది కూడాను.

‘వీళ్ళక్కావలసింది నాభర్త జబ్బు నయంకావడంకాదు. — నా పసుపుకుంకుమ పదికొలాలపాటు చెరిగిపోకుండా వుండడంకాదు.

డబ్బు! — ఆసి! — అడమాయిషీ! — ఐశ్వర్యం! — ఫీ! ఏం మనుషులు?”—అనుకునేది జానకి లోలోపలే కృంగిపోయేది.

*

*

*

రామ్మూర్తి ఆఫీసులో కూర్చుని, అప్పుడే పోస్టు మేన్ డెలివరీ చేసిన ఉత్తరాన్ని విప్పచదువుచు, బరువుగా నిట్టార్చి, ముడిచి జేబులో పెట్టుకున్నాడు. ఇంతలో ఆఫీసుబోయ్, బయట తనకోసం ఎవరో కామరుని వున్నారని చెప్పగా, లేచివెళ్ళాడు.

నల్లగా—బక్కపలచగా—ఓ వయసుమల్లిన వృద్ధుడు నుంచుని వున్నాడు. రామ్మూర్తి అతణ్ణి గుర్తు పట్టలేకపోయాడు.

“ఏంబాబూ, నేను తాతయ్యని”—అంటూ సన్నగా నవ్వాడు.

“తాతయ్యా, నువ్వా? ఎంతకాలానికి కనిపించావ్?”—అని అంటూ అనూంశం కావలించుకున్నాడు పెల్లుబికిన ప్రేమతో.

“నువ్వు మారలేదుబాబూ!—అచ్చం తల్లి పోలిక. కల్లాకపటం యెరుగని నునసు”—అంటూ తాతయ్య చెప్పిన కళుకుతుకుచుకున్నాడు.

“ఆతల్లి మాటలై నే నుం డెలు కరిగిపోతున్నయ్. భోగంముం ప మోజులోపడి, అన్నెంపున్నెం ఎరుగని అమానుకురాలి నెత్తిన అభాగంమోపి, తల్లి గారింటికి తోలేకాడు నువ్వరాబూ. అనుభవిస్తున్నాడు. ఆతల్లి దిగులుతో మంచమెక్కి వీశుతిరక్కమును పే చెల్లుకుంది. మహాయిల్లాలు”—తాతయ్యకళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి.

“పోనీలే తాతయ్యా, జరిగి పోయిందానికి చింతించి ప్రయోజనం లేను.”

“మామయ్యకూడా దాటిపోయారటగా?”

“ఆయన గారుంటే నాకీ ప్రభాసం తప్పేపోను”

“అవును, ఆయన గారే లేకపోతే మీరే మైపోమే వారో”—తాతయ్య బరువుగా నిట్టార్చాడు.

“ఉత్తరం చేరిందా బాబూ?”

“ఇప్పుడే చేరింది తాతయ్యా”

“నెంటనే, మనం బయలుదేరాలి బాబూ. ఆలస్యం చేస్తే వ్యవహారం ముదిరిపోవచ్చు”

“అలాగే తాతయ్యా. ఇప్పుడే మేనేజర్ తో మాట్లాడి నెలపు గ్రాంటు చేయించుకోస్తా”—అంటూ వెళ్ళి, పదినిముషాలకల్లా తిరిగొచ్చి—“ఇవాపద తాతయ్యా. ఇంటికేదాం”—అన్నాడు.

ఇద్దరూ నడుస్తున్నారు.

“పెళ్ళి చేసుకున్నారటగా బాబూ”

“అవును తాతయ్యా, పాపకూడా”

“అలాగా, పద బాబూ త్వరగా పద, పాపని చూడాలి” ఇద్దరూ ఇల్లు చేరుకున్నారు.

రామ్మూర్తిని చూస్తోనే తల్లి చేతిలోని పాపాయి చేతులు చాస్తూ మీది కొచ్చింది. రామ్మూర్తి పాపని అందుకుని, తాతయ్య కందిస్తూ—“తాతయ్యా, మమ్మల్ని తిన్నవని ఆశించావ్. మునిముసరాల్ని కూడా ఆశించు”—అన్నాడు.

తాతయ్య ఆత్రంగా అంగుసంటూ—“అంత కంటేనా బాబూ? మీ వుప్పుకారంతో పెరిగిన శరీరం బాబూ ఇది”—అని అంటూ రేఖ వేపు చూచాడు.

“ఏమిటీ—నువ్వా తల్లి?”—అంటూ ఆశ్చర్య పోయాడు తాతయ్య

“మమ్మల్నెక్కడో చూచినట్టు జ్ఞాపకం”—అంటూ రేఖ అంటోంటే రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

“రేఖని మీ రెరుగుదురా తాతయ్యా”—అని ప్రశ్నించాడు.

“ఎరక్కెం బాబూ, ఎరుగుదును. ఆమె నన్నెరగదు”

“అలాగా?”—అంటూ రేఖకూడా ఆశ్చర్య పోయింది.

“పోనీగాని, అమ్మగా రెవరో మీ రెరుగుదురా? చెప్పండి”

“ఊహించు”—రామ్మూర్తి తల అడ్డంగా వూపాడు.

“పోనీ, మీరు చెప్పండిమ్మా, అయ్యగా రెవరో మీ రెరుగుదురా?”

“తెలీదు”—రేఖకూడా తల అడ్డంగా వూపింది.

“బాగానేవుంది బాబూ. అంతా భగవల్లీల బాబూ, భగవల్లీల”

“ఎవరు తాతయ్యా రేఖ?”

“అంతా దాల్లో చెప్పకుండాం బాబూ. ముందు బయలుదేరండి. రైలుకి ఆట్రే వ్యవధికూడా లేదల్లే వుంది”

“అలాగే తాతయ్యా”

భోజనాలు ముగించుకుని, బండి కట్టించుకుని బయలుదేరారు అందరూ రైలు స్టేషనుకి.

రైలు శరవేగంతో దూసుకుపోతోంది. రెండవ తరగతి చెట్టెలో ఓ వేపు రామ్మూర్తి, రేఖా—మరో వేపు తాతయ్యా పాపాయి మామన్నాగు.

రామ్మూర్తి తాతయ్య వేపు చూచి—“ఇక చెప్ప తాతయ్యా ఎవరు రేఖ?”—అని అడిగాడు.

తాతయ్య రామ్మూర్తి వేపు అదోలా చూచి నవ్వి, —“చెప్పాలా బాబూ, చెబుతా. చెప్పేయిండు ఓ చిన్నకథ కూడా చెప్పాలి. తాపీగా వింటానంటే చెబుతా” —అన్నాడు.

“కథా? చెప్ప తాతయ్యా, చాలరోజులయింది నువ్వు కథ చెప్పగావని” —రామ్మూర్తి సర్ది మామన్నాడు.

తాతయ్య చిరునవ్వు నవ్వి—“అప్పుడు చెప్పిన వన్నీ కల్లబొల్లి కథలు బాబూ. ఇప్పుడు చెప్పబోయేది యథార్థగాథ —చెప్పమంటావా తల్లీ!” —తాతయ్య రేఖ వేపు చూచి సన్నగా నవ్వాడు.

“చెప్పకపోతే వా రూకుంటారు గనకనా, చెప్పండి తాతయ్యా”

“అఁ—ఇహా కథలోకి దిగుదాం” —తాతయ్య గొంతు సర్దుకుని కథ ప్రారంభించాడు.

“అనగనగా ఓ రైతు. ఆ రైతు పేరు... అఁ... యేదో వామా పేరు. —అఁ—సాంబయ్యనుకుందాం. ఆ సాంబయ్యకి లేకలేక ఓ అమ్మాయి పుట్టింది. ఆ అమ్మాయి అందాలరాశి, నుగుణాల కుప్ప. ఆ అమ్మాయిని చూచుకుని ఆ దంపతులు మరిసిపోయేవారు. ఆపాప ముద్దుమాటలు వింటూ— చిలిపిచేష్టల్ని చూస్తూ తమ కష్టాలు మరిచిపోయేవారు.

ఆపాప, పుక్కిపక్ష చంద్రునికి మల్లే దిన దినాభివృద్ధి చెందుతూ ఇంతపాప అంతై బడేళ్ల పాపయింది.

ఓ మంచి మహారత్నం చూచి, పాపకి అక్షరాభ్యాసం చేయించారు. పాప చాలా హుషారుగా, తెలివిగా చదువుకుంటోంది.

ఇంతలో ఆమె తల్లి కాస్తా, అకస్మాత్తుగా మరణించింది. ఆమె మరణించేప్పుడు

పాపకి పన్నెంజేసుంటుండేమో. అప్పుడు, పాప నాలు గవఫారం కాబోలు చదువుతోంది.”

రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యమొంది.

“ఆపాప పేరేం తాతయ్యా”

“పేరే ? — పేరు పాపే అనుకుంటా. అయినా పేర్లతో మనకేం అవసరం బాబూ, మనక్కొవలసింది కథకాని...”

“అలాగా ? — సరే, తరువాత ?”

“తరువాత — పాపం, తల్లి మరణంతో పాప జీవితం కష్టాలపాలయింది. అల్లారు ముద్దుగా పెరిగిన పాప అవ్వకష్టాలూ పడవలసి వచ్చింది. తండ్రి సాంబయ్య రెండో వివాహం చేసుకున్నాడు. ఆతల్లి మహాగయ్యళి. పాపని నానా పింఝలూ పెట్టింది.

పాప స్వతహాగా చాలా తెలివయింది. మారుతల్లి ఎన్ని కష్టాలు పెట్టినా యెవరికీ చెప్పకునేదికాదు. పదింటలవరకూ మారుతల్లికి చాకిరీచేసి, పదింటికి బజికి వెళ్ళేది. బజినించి ఇంటికి రాగానే పాపకోసం బండెడు చాకిరీ కాదుకుని వుండేది యింట్లో. ఇంటి చాకిరంతాచేసి, అందరూ పడుకున్న తరువాతగానీ, పాతాలు చదువుకునేందుకు గూడా వ్యవధి చిక్కేది కాదు. ఎప్పుడు నిద్రపోయేదో. మళ్ళీ పొద్దు పొడవగానే మేలుకునేది.

సాంబయ్యగారుకూడా పడుచుపెళ్లొం మోజులోపడి మాతురియోగక్షేమాలు విచారించేవాడేకాదు. కాని పాపం, పాప యెప్పుడూ చింతించలేదు.

పాపకి ఆత్మ విశ్వాసం మెండు. ఎప్పుడూ ఎవరి మీదా ఆధారపడేదికాదు. తన కష్ట సుఖాలు ఎవరికీ, చెప్పకునేది కాదు. చెప్పకున్నా ప్రయోజనం నూన్యం అని ఆమెకి తెలుసు.

పాప స్కూలు ఫైనల్ పూర్తి చేసింది.

పాపకి పై చదువులు చదవాలని వున్నప్పటికీ మారుతల్లి కిష్టంలేకపోవడంతో, అంతటితో ఆగిపోవలసి వచ్చింది. పాప కించిత్తుకూడా విచారించలేదు.

ఒహనాడు పొరుగురినుండి ఓమోతుబరి రైతు వ్యాపారంమీద ఆహ్వానించాడు. ఆ రైతు సాంబయ్య గారింటనే దిగడం సంభవించింది.

మహాసాచ్చిన పాపని చూచేసరికి, ఆ రైతు మనసు మెరమెరలాడింది. తన యాస్పితాన్ని సాంబ

య్యకు తెలియపరిచాడు. అప్పుడతగాడి వయసు యాభైయేళ్ళకి తక్కువను భార్యలేదు. బోలెడంత ఆస్తివుంది. కాని కన్నకడుపుకదా, సాంబయ్యకి మనసురా లేదు మఱివ్వడానికి. కాని పడుచు పెళ్లాంతునను ఆస్తిమీదికి పోయింది. వాళ్ళేసుకోమని పట్టుబట్టింది. పడుచు పెళ్లాంమాట కాదనలేక సాంబయ్య గంగిరెద్దులా తలూపాడు.

అతగాడు సంజోషంతో చింకలకొట్టుకున్నాడు. సాంబయ్య తనకివ్వాలిసిన మూడువేల రూపాయలూ అప్పటికప్పుడే రద్దుచేసేశాడు. బాహ్యుడొచ్చాడు. ముహూర్తం పెట్టుకున్నారు. అంతా తుణుకులో జరిగిపోయింది.

తన యిష్టానిష్టాలతో నిమిత్తంలేకుండానే తన పెళ్లి నిశ్చయమైనందుకు—తిన్న వయసు మళ్లిన ముసలివాడికి ముడిపెట్టబోతున్నందుకు—పాప, కించిత్తు కూడా చింతించలేదు. తనకి పెళ్లొద్దని యెదిరించలేదు. మారాం చెయ్యలేదు. అలాచేసినా ప్రయోజనమంతదని పాపకి తెలుసు. అన్నీ తలొందుకు వొప్పకుంది.

ముహూర్తం దిగ్గరపడింది. మగ పెళ్లివారినుండి పిలుపొచ్చింది. పాపని పెళ్లి కూతుర్నిచేసి, బాబా బజంత్రీలతో బయలుదేరారు రైలుస్టేషన్కి.

వాళ్లు వెళ్ళాలిసిన బండి, కలకత్తా మెయిలూ రెండూ ఆ స్టేషన్లోనే క్రాసింగవారి

బండికోసం కాచుక్కుచున్నారు. కాచుక్కుచున్న బండి రానేవచ్చింది. కలకత్తా మెయిలు కదిలింది తమ బండి కదిలే వెళయింది. గార్డు విజిల్ వూదాడు. మరుసదొడ్డికెళిన పెళ్లి కూతురు ఎంతకీ బయటికిరాదు. అమ్మలక్కలు కంగారుగా లోపలికెళ్ళి గాలించారు. పెళ్లికూతురు జాడలేదు. ఏమెందోయేమో! అంతర్ధానమైపోయింది. ఎక్కడెక్కడో వెతికారు. ఆమె కనిపించనేలేదు. ఇంకా వెతుకుతూనే వున్నాడు సాంబయ్య

ఇంతలో రేఖ ఆడొచ్చి—“అప్పుడు మీరక్కడున్నారా?”—అని అడిగింది.

“ఉండుకపోవడమేమిటి తల్లీ. అసలు పిలుపుకెళ్ళినవాణ్ణి నేనే”

“నువ్వు?”—రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

“తరువాత, పాపేమయింది?”

“ఎమో, నాకేం తెలుసుబాబూ, రేఖమ్మకి తెలియాలి”—అంటూ తాతయ్య రేఖవేపుచూచి సన్నగా నవ్వాడు.

“ఏమవుతుంది? కలకత్తా మెయిల్కెక్క కలకత్తా చేరుకుంది. తనకోసం స్టేషన్లో ఎదురుదూస్తోన్న స్నేహితురాలు నిర్మలతో కలిసి వెళ్ళిపోయింది. నిర్మల సాయంతోనే ఉద్యోగం సంపాదించింది. ఓ యువకుణ్ణి ప్రేమించి పెళ్ళాడి, ఓ పాపాయిని కనుక్కుని పోయి గావుంది”—రేఖ కథ పూర్తిచేసింది.

రామ్మూర్తి కళ్లు వింతగా మెరిసినయ్

“తాతయ్య నీదో పొరబాటు, అసలు ఆ అమ్మాయి పేరు ‘పాప’ కాదు రేఖ”—రేఖ కళ్ళల్లోకి కొంటేగా చూస్తూ అన్నాడు రామ్మూర్తి.

“తాతయ్య ఘక్కున నవ్వేశాడు. పప్పులో కాలేకావ్ బాబూ! ఆ అమ్మాయి పేరు రేఖకొడు శశిరేఖ!”

నిజంగానా—అన్నట్టు రేఖ కళ్ళల్లోకి చూచాడు రామ్మూర్తి.

రేఖ సిగ్గుతో తలవాలేసింది సన్నగా నవ్వుతూ.

ఇంతలో వాళ్లు దిగాలిసిన స్టేషనుకూడా వచ్చేసింది.

“నాకథ చెప్పారు. వారికథ చెప్పనేలేదు”—శశిరేఖ తాతయ్యని అడిగింది.

“అనేంటి తల్లీ, తినబోతూ రుచులడగడ మెందుకు? ఇహ వుండేదల్లా వారికథే. చెప్పడమెందుకు? కళ్ళాగా చూడబోతుంటేను.”—తాతయ్య లేచి, పెట్టే బెడ్డింగూ క్రిందికిదించి, కూలీ నత్తి కెక్కించాడు. అందరూ స్టేషన్ బయటికి నడిచారు.

* * *

జానకి గదిలో వొంటరిగా కూచుని, కిటికీ లోంచి నూన్యంలోకి చూస్తూ ఆలోచిస్తోంది.

చక్రకాల్లాంటి ఆమె కళ్లు జ్యోతుల్లా మండుతున్నాయి ముఖంలో యేదో గంభీరత—విరక్తి—విచారం దోబూచులాడుతున్నయ్. గాలికిముఖం మీద జీరాడే ముంగుగుల్ని సవరించుకోసు సైతం ఆమెకి తోచడం లేదు.

విదో దీప్తుంగా ఆలోచిస్తోంది.

అప్పుడే వానకురిసి వెలిసిపట్టండి వాతావరణం.
చీమచీమకు మన్నా వినిపించేంత నిశ్శబ్దం.

‘ఇదేనా జీవితమంటే?—మూన్నాశ్శ ముచ్చట
కోసం ఏం విరగబాటు?—కుచ్చమయిన భోగాల
కోసం ఏం పాకులాట?

ఆయనేం పట్టుకొన్నాడు తంతో?

ఎంత త్వరలో—కనురెప్పపాటులో ఎంత జరిగి
పోయింది?—

జానకి బరవుగా నిట్టూర్చింది.

మేనమామ రంగారావుగారి బొంకుగు గొంతు
అవతలి గదిలోంచి వినిపిస్తుంది. చచ్చినవాడి ఆస్తిని
కొస్తా చేజిక్కించుకునేందుకు ఏవైనా అడ్డదార్లు
న్నాయేమోనని అన్వేషిస్తున్నాడు. వకేలాతో సంప్ర
తిస్తున్నాడు.

‘భీ! ఏం మనుషులు?—ఎంత కుళ్ళు—ఎంత
కుళ్ళు—ఎంత న్నార్థం!...కీళ్ళు క్లావలిసింది
తోటి మానవుడు నుఖ పడకొచ్చాడు. డబ్బు!—
హా!—అంతస్తు! వీటికోసం ఏమయినాచేస్తారు.
ఎంత నీచానికయినా వొడికడతారు. ఎన్ని అబద్ధాల
యినా అడతారు. ఏ కూడయినా కుడుస్తారు ఎంతరు
అభాగ్యజీవులనయినా నాశనం చేస్తారు.

నునుషులేనా? వీళ్ళు?

వీళ్ళకి హృదయాల్లేవా?—

జానకి కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి.

ఎవరో గుమ్మంవద్ద వస్తున్నట్టు చప్పుడయితే,
కళ్ళు తుడుచుకుని, పమిట సద్దుకుంది.

దానీది గుమ్మంలోంచి—“అమ్మ గారూ తాతయ్య
వోస్తున్నాడు”—అని చెప్పింది.

“ఏమిటి తాతయ్యోస్తున్నాడా?—చినబాబుని
నెతికి పట్టుకుని వోస్తున్నాడా?—చినబాబులేకుండా
వొంటరిగా వోస్తున్నాడా?”

“చినబాబు కూడా వోస్తున్నారండి”

“ఏమిటి చినబాబు కూడా వోస్తున్నాడా?—
ఎంత విశ్వాసపాత్రుడు తాతయ్య?—ఎంత నిస్వార్థ
మైన జీవితం తాతయ్యది!—చినబాబుని నెతికి పట్టు
కొస్తున్నాడా?”

చినబాబు? భర్త వొదిలిపెట్టిన తల్లితో, అమ్మ
కష్టాలూ అనుభవించి—జీవితపు విలువలు తెలుసు
కున్న చినబాబు!—తన విశ్వర్యాన్ని తాను అనుభ
వించడానికి వోస్తున్నాడా?”—అనుకుంది.

“అమ్మగారూ! కోడలు గారు కూడా వోస్తు
న్నారు—అదేమిట, శిశుమ్మ గారండి”—దానీది
ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచింది.

ఏమిట!—శిశు?—శిశు నాకోడలా?—నాస్థాన
అత్తిగా వుండాలిని శిశు—కోడలుగా వోస్తోందా?
ఎంత అద్భుత వంతురాలు!—జానకి ఆశ్చర్య
పోయింది.

“అవును, ఏది సౌఖ్యమో ఏది సౌఖ్యమో—ఏది
శాశ్వతమో ఏది శాశ్వతమో నీకు తెలుసు శిశు—
సత్యాన్ని సత్యంగానే చూడగలవు—నీ కాళ్ళ మీద
నువ్వునుంచోగలవ్ నీ కోసం నువ్వు పోరాడగలవ్.
కష్టాలని నిర్భయంగా ఎదుర్కోగలవ్. నీవు ధైర్య
శాలివి. నీకు వ్యక్తిత్వముంది. కాబట్టే అత్తిగారవ
వలసిన దానివి కోడలుగా వోస్తున్నావ్—” అను
కుంటూ జానకి బరవుగా గుమ్మం వేపు నడిచింది.

ముంగు తాతయ్య, వెనక చినబాబూ, ఆ వెనక
శిశురేఖా వోస్తున్నారు.

జానకి చినబాబు వేపుచూచింది.

ఆమె కళ్ళు గిరుగు తిరిగాయి. భూమ్యాకాశాలు
తల్ల క్రిందులయి నట్టయింది.

“మూర్తి!”—అని వో పొలికేక వేసి, మేడ మెట్ల
మీంచి కాలుజారి క్రిందికి దొంగిలొంది జానకి.

తాతయ్య, శిశు, రామూ, నాగార్జున అంబరూ
పరుగుత్తు కొచ్చారు.

రక్తపు మడుగులో స్పృహతప్పి పడిపోయిన
జానకి, కళ్ళు తెరచే వేళకే, డాక్టరు కూడా
వచ్చేశాడు.

జానకి కళ్ళు బరవుగా తెరుచుకున్నాయి.

రామూర్తి బాగా అరిచాడు—“జానకి!”—
అని.

“తప్పు బాబూ! తప్పు నేను జానకినిగాను.
పిన్నిని. ఏదీ శిశు చేయ్యదయ్యా, రామూర్తి
నీ చెయ్యిలాతే”

జానకి ఇద్దరి చేతులూ కలపి, తృప్తిగా
నిట్టూర్చింది.

“ఏదీ పాపాయినిలాతే,—ఏం పేరయ్యా శిశు”

“జానకంకి”

“జానకా?—జానకి?—ఆ పేరవరు పెట్టారా?
చెప్ప శిశు, నిజం చెప్ప, రాము కదూ?”

“అవునండి”

“అవునా రామూ? ఏదీ—వోమారు పిల్లా,
నే వివాలి!”

రామూర్తి పాపాయిని పేరు పెట్టిపిల్చాడు.

“అబ్బ ఎంత హాయిగా వుంది. ఎంత కాలానికీ
విన్నాను?”—అని అంటూ హాయిగా కళ్ళు
మూసింది—జానకి; ఇంట్లో పాదీ గొల్లుమన్నారు.

కలగూరగంప

స్వర్ణయుద్ధం

డాన్. హెచ్. లిప్టన్

ప్రస్తుత రాజ్యాలతో పోటీగా, రష్యా క్రొత్తగా ఆర్థికరంగంలో ప్రారంభించిన సంరంభాలను గురించి అనేక సమాక్షలూ, వాదప్రతివాదాలూ విస్తృతావధిని జరుగుతూనే ఉన్నాయి. ఆసియా, పశ్చిమ యూరప్, లాటిన్ అమెరికా ప్రాంతాలలో పలుకుబడిని సంపాదించటానికి ఇటీవలగా రష్యా నెత్తికెత్తుకుంటూన్న యీ ఆర్థిక బాధ్యతల నన్నిటినీ సమర్థించుకోగలదా అనేది ప్రధాన సమస్య. సమర్థించగలదనే చెబుతున్నారు. కాని అసమర్థించటానికి రష్యాకు గల బలమేమిటి అన్నది మాత్రం యెవరూ ప్రవచించకుండా ఉన్నారు. ఈ బలమేమిటి?—రష్యా చేతిలో ఉన్న బంగారు నిల్వలూ! ఇన్ని రోజులుగా రష్యా ప్రపంచవాణిజ్యపు పోటీలో కలక జేసుకోకుండా ఉన్నా, ఇప్పుడు ఒక్కసారి రంగంలోకి విజృంభించి ప్రపంచ ఆర్థిక పరిస్థితులను తలక్రిందులు చేసి వేయటానికి ఈ బంగారు నిల్వల ఆయుధం ఒక్కటిచాలు.

రష్యా కరెన్సీకి బంగారం మధువునం కాదనేది నిజమే, అందుచేత ప్రపంచ వాణిజ్యరంగంలో బంగారం విలువలో వస్తూవుండే వృద్ధిపతనాలవల్ల రష్యా ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎట్టి మార్పు రాదనేది నిజమే. కాని ప్రపంచరంగంలో బంగారానికి గల విలువను తెలిసే ఏనాడో గుర్తించాడు. బంగారు నిల్వలను పెంచాలని ఆశించాడు. రష్యా పరిపాలకులు అక్షరాలా అతని ఆదేశాన్ని శిరసావహించి నడుచుకున్నారు. బాగా తెలిసినవారు రష్యా దగ్గర ఇప్పుడు వాదాపు 1000 కోట్ల డాలర్ల విలువగల బంగారం

నిల్వ ఉన్నదని చెబుతున్నారు. డైరింగ్ ప్రాంతపు బంగారు నిల్వలూ, డాలర్ నిల్వలూ అన్నీ కలిసి 25 కోట్ల డాలర్ల విలువకు మించలేవు. ప్రపంచ మంతటిలోకి పెద్ద నిల్వ అని చెప్పుకుంటున్న అమెరికా బంగారు నిల్వలు 2200 కోట్ల డాలర్ల విలువకు మించలేవు. కాగా, యిప్పుడు రష్యా నిల్వలు ఆయేటికాయేడు మరింత త్వరితగతిన అభివృద్ధి చెందుతున్నాయి. రష్యాగల సుంచి ఇప్పుడు ఏటేటా 120 లక్షల ఔన్సుల మేలిమి బంగారం ఉత్పత్తి అవుతోంది. ప్రపంచోత్పత్తిలో ఇది మూడోవంతు. బంగారు ఉత్పత్తిలో ప్రపంచ మంతటిలో ప్రథమస్థానం వహించుతున్న ఏజీజాన్స్ కా ఉత్పత్తులకు ఇవి ఇందుమించు పోటీగా వున్నయే.

బోల్షివిస్టులకు ఈ బంగారం జూర్ ప్రభుత్వం నుంచి సంక్రమించిందిగాదు. 1928 లో అంతే మొదటి సందవర్గ ప్రణాళిక ఆరంభదశలో రష్యా నాలుగవ బంగారు ఉత్పత్తులు 10 లక్షల ఔన్సులకు మించలేదు. 1939 వచ్చేటప్పటికి ఈ నాలుగవ ఉత్పత్తులు 50 లక్షల ఔన్సులకు పెరిగి అనంతర దశలో ఇంతకు రెట్టింపయినవి.

రష్యా ప్రారంభించిన ఆర్థిక సమర సంరంభాలకు ఈ బంగారం ఎలా సహాయపడగలదు? రష్యా ఆర్థిక విషయక పత్రికలలో ఇటీవలగా వెలువడుతున్న కొన్ని వ్యాసాలను పరిశీలించితే దీని సంగతేమిటో కొంతకు కొంత బోధపడుతూనే వుంది. పెట్టుబడిదాశి ప్రభుత్వాలు, మొదటి ప్రపంచ యుద్ధసమయంలో వదిలివేసిన బంగారు నాణాల చెలామణిని తిరిగి తప్పనిసరిగా చేపట్టవలసి వస్తుందని రష్యా దృఢంగా విశ్వసించుతోంది. అందుచేత అంతర్జాతీయ చెలామణీలో బంగారం ప్రధాన స్థానం వహించబోతున్నది. అట్లాంటి స్థితిలో తప్పకుండా

రష్యాది సైన్యే అవుతుంది. రష్యా చేతనిండా అవసరానికి మించి బంగారు నిల్వలన్నాయి ఈ నిల్వలు తిరిగిపోయినా ఆంతరంగికంగా రష్యా ఆర్థిక వ్యవస్థలో వచ్చే మార్పులను వుండను ఈ బంగారంతో రష్యా అంతర్జాతీయ వాణిజ్యరంగంలో విస్తరించుకొని విజృంభించి లావాదేవీలు పెంచుకోగలను

ఈ బంగారు యుద్ధానికి ఉక్రమించటానికి, రష్యా, బంగారు నాణాల చెల్లుబాటు వచ్చేదాకా ఆగవలసిన పనికూడా లేదు ఆగలేదు కూడా; అప్పుడే సన్నసన్నగా కార్యరంగంలో ప్రవేశించనే ప్రవేశించింది. రష్యా ఒకపని చేస్తుంది — వెనకబడినదేశాల నుంచి, తనకవసరం వున్న లేకపోయినా వ్యావసాయకోత్పత్తులూ, ఖనిజాలూ కొని నిల్వచేస్తుంది. తనకు ఆంతరంగిక ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎట్టి ప్రయోజనము లేని ఈ బంగారం వుంది గనుక, రష్యా ఈ దిగుమతులకు వాటిని వ్యయం చేయవచ్చు ఈ బంగారం చేతిలో వుంది గనుక ఎగుమతులద్వారా వచ్చే డబ్బుతోనే ఈ దిగుమతులు చేసుకోవాలనే బెంగ రష్యాకు లేదు. ఇంతో అంతో ఎగుమతులు తీసుకుంటే గాని దిగుమతులు చేసుకోమని బేరాలాడే పాశ్చాత్యదేశాల బావరబందీ లేకుండా సగుసు లుక్కుకోవటానికి వీలున్న రష్యావైపు మిత్రదేశాలు మొగ్గుతాయంటే తద్వారా వాణిజ్యరంగంలో రష్యా పలుకుబడి పెరుగుతుంటుంటే ఇందులో ఆర్థికవ్యవస్థలనుండిమీ లేదు ఇంకోవిచిత్రమేమిటంటే, ఔస్ట్రేలియా 60 డాలర్ల వంతున, లభించిన బంగారాన్నంతా అమెరికా కొంటూ వున్నంతవరకూ రష్యానుంచి బంగారం స్వీకరించటానికి ఏదేశానికి ఎట్టి వెనుకంజా వుండదు కొనకు ఇదంతా యేమాత్రుడన్న మాట? రష్యా “స్వర్ణయుద్ధ” సంచలనానికి కావలసిన పెట్టుబడినంతా పరోక్షంగా అమెరికాయే స్వయంగా పెట్టి కొనాగించే దుర్గతిపడుతుంది. పారిశ్రామికంగా వెనుకబడివున్న ఈ దేశాలన్నీ, పత్తి, బియ్యం, పంచదార వగైరా సగుమతుల రష్యాకు అమ్మి, తద్వారా లభించిన బంగారంతో అమెరికా డాలర్లు సంపాదించి, అమెరికానుంచి కావలసిన యంత్రసామగ్రినంతా ఏర్పాటు చేసుకుంటాయి.

ఇంతేకాదు రష్యా ఈ బంగారంతో విపరీతంగా కొనుగోళ్లుచేసి అంతర్జాతీయవర్గిని ప్రధాన వస్తువుల అభివృద్ధి కలుగజేయవచ్చు. గణనంవత్సరం ఇలానే చేసింది. ఆగ్నేయాసియాలో ఉత్పత్తి అయిన రబ్బరు

య వత్తూ హతాత్తుగా ఒక్కసారి కొనేసి, ఇతర దేశాలకు రబ్బరు దొరకమండా చేసివేసింది. దూర ప్రాచ్యంలోనూ మధ్యప్రాచ్యంలోనూ ప్రజలకు బంగారమంటే యెంత మోజువుందో, తరతరాలుగా తమకుటుంబాలకు బంగారం సేకరించటానికి ఎంతాపత్రయ పడతారో క్రెమిన్ కు బాగా తెలుసు. గత సంవత్సరం ఏనో పాతబాకీ చెల్లుబాటుకొనింద రష్యా ఇరాన్ కు ఒక పెద్దమొత్తం బంగారం పంపించేసిరికి దాన్ని చూసి స్థానిక పత్రికలన్నీ ఎంతో ఆహ్లాదమును ప్రకటించాయి దానిముందు అంతకంటే అధిక మొత్తంలోవున్న అమెరికా ఆర్థిక సహాయం వాళ్ల దృష్టిని ఆకర్షించలేకపోయింది.

రష్యా విస్తృతవర్గిని యీ స్వర్ణయుద్ధాన్ని యింకా ప్రారంభించలేదన్న మాట నిజమే కాని అలాంటిదాన్ని ప్రారంభించటానికి వాళ్ళకు స్తోమతు వుంది; ప్రారంభించాలనే కృతనిశ్చయం కూడా వున్నదని బాహ్యంగా తెలుస్తోంది. ఇటీవలి రష్యా చర్యలన్నీ ఇందుకు సూచకంగానే వున్నాయి ఆంగ్లో-సోవియట్ వాణిజ్య సరఫరాలను 9 కోట్ల డాలర్ల నుంచి 60 కోట్ల డాలర్లకు పెంచుకోవటానికి ఒప్పుకుంటామని కృశ్చేవ్ లండన్ లో ప్రకటించాడు. ఇది పరిశీలించ దగిన విషయం. ఇంత అవధిని బ్రిటిష్ ఎగుమతులతో తులనాగల ఎగుమతి సగుమతుల రష్యాకి ఎక్కడున్నాయి? నిజానికి హృదయపూర్వకంగానే కృశ్చేవ్ ఈ వాగ్దానం చేసివుంటే ఈ బంగారాన్ని దృష్టిలో వుంచుకునే ఆయన మాట్లాడి వుండవచ్చు. బ్రిటన్ నుంచిగాని, బ్రిటిష్ వలసలనుంచిగాని బ్రిటిష్ అధినివేశాలనుంచిగాని సరఫరాలు కొనుగోలు చేసుకోవటానికి రష్యా యిప్పటికే లండను మార్కెట్ లో చాలా బంగారాన్ని అమ్ముతూవుంది. తిరిగి ఈ బంగారంతో, బ్రిటను, డాలర్లు ప్రాంతంనుంచి కావలసిన వస్తువులను దిగుమతి చేసుకోవటానికి సావకాశం యేర్పడుతోంది.

బంగారం, పశ్చిమ రాజ్యాలకు, తమ ఆర్థిక వ్యవస్థలను చక్కదిద్దుకోవటానికి ఒక సాధనం. వారు సంప్రదాయంగా వస్తూన్న కొన్ని ఆచార నూత్రాలను అనుసరించి దీన్ని వాడుకుంటూ వుంటారు. కాని యీ నూత్రాలను పాటించవలసిన బాధ్యబందీ కమ్యూనిస్టులకు లేదు. ఈ నూత్రాల నన్నిటిని ఇన్నాఫ్లెన్స్ చేసి వాళ్లు పశ్చిమదేశాల ఆర్థిక వ్యవస్థను తిరిగి కొలుకొకుండా గట్టిదబ్బ తీసి వేయగలరు.

“మ్యూలీషర్” సాజన్యంతో.

గ్రామోద్యోగవ్యవస్థ

శ్రీ బుద్ధవరపు వేంకటతర్జుం

ఇటీవల ప్రతికలంగు ప్రచురింపబడుచున్న వార్తలను బట్టి గ్రామోద్యోగులు ఆంధ్రరాష్ట్ర గ్రామోద్యోగము సంఘము ద్వారా తమ కష్టనష్టముల నివారణకు గాను పెద్దపెట్టున యాందోళనము చేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇప్పట్లు వీరు గ్రామోద్యోగము? లేక గ్రామపాలకుల? లేక మరికొన్ని ప్రభుత్వ ప్రతిములం గుదహరింపబడుచున్నట్లు గ్రామసేవ్పందియా? వీరి పుట్ట పూర్వోత్తరములేని? యను వాటిని గురించి కొంచెము పునశ్చేదము గావించుకొనుట యప్రస్తుతము కాదేమో యనిపించుచున్నది.

నేడు మన గ్రామములలో ప్రభుత్వము గారివలన తృణమో పణమో వేతనము బొంగుచు గ్రామోద్యోగులని పిలువబడువారిలో సాధారణముగ మన కనుపడు వారు మువ్వగొంగుగు. గ్రామమున నబు, మణియ గారు లేక రెడ్డి (విలేజ్ హెడ్మన్) అని పిలువబడు వతడు— ఈయన గ్రామ మేజిస్ట్రేటు గాను, గ్రామాధికారి గాను పని చేయును. ప్రభుత్వమునకు చెల్లు డెవులు వసూలు జాగ్రత్త యాయనడే. రెండవది కరణము. “కరణము లేక్కలు వాయును” అనెను లోకోక్తి ప్రకారము గ్రామమునకు సంబంధించిన యావత్తు లెక్కలను వాయుట. మణియ గారునకు గుమాస్తాగా యుండుట, రిపోర్టులు తదితర కాగితములు వ్రాయుట యాయన చేయుచుండును. మూడవది తలియాయనిది. ఈతడు గ్రామపోలీస్ గ్రామమును కావలికొయుచుండును. పన్ను రైతులవద్దనుండి వసూలు చేసి తీసికొనివచ్చుట. వసూలైన డెవులును తాలూకా ఖజానాకు యిర్పాటు చేయుటకు తీసికొని పోవుట యీతని ముఖ్యవిధులు. విస్తీర్ణము హెచ్చుగా నుంకి, ప్రభుత్వముకు విపరీతముగ పన్ను చెల్లుచుండి, జాలాధారముల పని మిగిలి యుండుచోట్ల అసిస్టెంట్లు కరణములు, వెట్టియానులు, తోటి, నీరుగంటలు యిత్యాది యుద్యోగులు గూడ నాయా గ్రామములలో నియమింపబడి పనిచేయుచున్నారు. ప్రస్తుతము వీరికి చెల్లింపబడు వేతనముల ప్రమాణము ప్రకారము మునసబునకు నెలకట్టింటికి

పగునాల్గు రూప్యములు, కరణముకు తొమ్మిది లేక పగు నేడు లేక యిగవదిమూడును, తలియాయనకు పదునారు రూకలును లభించుచున్నవి.

ఈనాడున్న రూపములో లేవన్నను గ్రామోద్యోగుల వ్యవస్థను వీనాడో భారతీశేషమున బీజాకోషణ జరిగినది. పురాణయుగము మాట నటుంచి ద్విత్రినే తీసుకొన్నను క్రీస్తు పూర్వ మారవ శతాబ్ది నాడే పరిపాలనా యంత్రాంగమునకు పంచాయితీ ప్రాతిపదిక యొయున్నట్లు, గ్రామపంచాయితీ యంగు గ్రామోద్యోగి సముచిత బాగ్యత నిర్వహించి నట్లును సాక్ష్యములున్నవి. నాడు వీరు గ్రామోద్యోగులుగాక గ్రామపాలకులై ప్రభుత్వకార్యముల నిర్వహించుటేగాక న్యాయశాఖను గూడ పాలించి గ్రామముయొక్క సర్వాంగీయోన్నత్యమునకు బునాదిశీలై వెలుగొందిరి. పాటలీపుత్రము మొదలు కొని కాస్పియును మహాసముద్రతీర పర్యంతము విస్తరించిన మార్గసామ్రాజ్యమును నిశిపించినది అమాత్య చాణక్యులచారి చెక్కు చెడరని పరిపాలనా

ఆరరసాయనశాల
ముక్త్యాల, కృష్ణా

స్థాపితము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి అభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. స. సి.

Consulting Physician

యంత్రముని చెప్పకదప్పురు—కాటిల్వని యర్థ శాస్త్రాన్ని ప్రకారము సామ్రాజ్యమునకు సర్వం నహా చిక్వవర్తియకు ప్రభువునకు, రాజ్యాంగ యంత్రమున నతిక్రింది స్థానము నాక్రమించు గ్రామ పాలకులనుమాత్రమే వంశపారంపర్యపు హక్కు సంక్రమింపజేయబడినది గుప్తుల కాలమునను, శ్రీ హమ్మని పాలనయందు రాజ్యమునుగురించి గైకొన బడు సర్వ నిర్ణయములందు, వాటిని రూపొందించుటలో గ్రామ పాలకులతో విధిగ సంప్రదింపులు జరపబడుచుండెడివి విదేశీయుల పాలనలో నైతము నీ వ్యవస్థ గౌరవపాత్రమై విలసిల్లినది. తోషణ ముల్లని సలహాతో సంస్కరింపబడిన యక్ష్మిని భూమి శిస్తు వసూలు విధానమునందు గ్రామము ప్రమాణము గాను, తదిధినిర్యహణమున గ్రామోద్యోగి ప్రధాన వ్యక్తిగాను నుండుంపబడినది. ఈ చరిత్రాత్మక ప్రాసక్తియును గుర్తించియే బ్రిటిషువారుగూడ గ్రామోద్యోగల వంశపారంపర్యపు హక్కును కాపాడుచు శాసనము చేసినారు.

కాని గ్రామోద్యోగ వ్యవస్థను ప్రస్తుతము మనము చూచు దుర్భాగస్థితికి గొనివచ్చుటకు తెల్ల దొరల పాలనమండే ప్రయత్నములు విరివిగా జరిగి నవి. ఈ వ్యవస్థ పటిష్ఠముగను, సుదృఢముగను నున్నచో నెప్పటికైన జాతీయోద్యమకారులు మిక్కిలిగా నున్న గ్రామీణులను గూడగట్టగల గ్రామ పాలకుల కృషితో తమ ప్రభుత్వమునే పునాగులకంట కదిల్చివేయుదురేమో యను భయముతో నింగ్లీషువారు “విభజించి పాలించు” అనేకీ తమ కుటిల నీతితో దీనిపై గొడ్డలిపెట్టు వెట్టిరి గ్రామపాలనను మన నబు కరణముల మధ్య విభజించిరి. లెక్కలు తయారు చేయుట, కాగితములు వ్రాయుట మొదలగు గుమాస్తా పనులు మాత్రమే కరణము చేతనమంది గ్రామమునకు క్రరపెత్తినము చెలాయించు సభికారము మనసబు చేత నుంచిరి. అనేక గ్రామములలో నీ నాడు మన నబు కరణముల మధ్యనున్న తీవ్ర వైరములు గ్రామ మును కక్ష్యులగ చీల్చి పల్లెటూరి సౌభాగ్యమును భిన్న మొనర్చు చున్నవి

ఈ వ్యవస్థకు తెల్లదొరలు గావించిన దారుణ కృత్య మింకొకటి యున్నది. అనాదినుండియు ఈ గ్రామగ్రామాల ననుభవించుచు నీతిమార్గము దప్పకుండ

దమ విధులు నిర్వహించు గ్రామపాలకుల భూములకు పన్నుగట్టిరి. అనాడు వీరిని బుజ్జగించుటకు మీరు దానివిక్రమాది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యములతో స్వేచ్ఛగా సుఖాన ననుభవించవచ్చుననిరి కాని కాలము గతించినకొలది సరిసారములు పెరిగి గ్రామోద్యోగులు తమ భూముల నమ్ముకొని రాను రాను చేత నేగానిలేక కుటుంబపోషణకు గాను విభిగ నవినీతి మర్గము నవలంబించి తద్వారా గ్రామీణుల యాగ్రహ మునకు బాతులైరి ప్రభుత్వమువారు తొమ్మిది, పదు నేడు, లేక యికవదిమూడు రూప్యములను గౌరవ వేతనముల నిచ్చినను గంపెకువిడ్డల సంసారులకది యేమూలకురాక కటకబుడుచున్నారు

గ్రామలెక్కలను ఇకవని నాలుగింటిని కూర్చు నలు ప్రకారము పేర్కొనినను నాటికి “స” గుర్తు “బి” గుర్తు, “సి” గుర్తు ఇత్యదిగా యొక్కొక లెక్కకు నాలుగైదు తోకలను చెర్చి నాడే పొచ్చు చేసిరి. ఇవిగాక, అప్పుడప్పు డభికారులు చెప్పవలయు పనులగూడ చేయుచుండనలెని శాసనమునకు వక్కాణించిరి ఈ వలయులులోని కధికారి చెప్పవలె పనినైనను తెచ్చుకొనవచ్చును. అంటే తమ పాలనాధికారమును విభజించి ఇటు తమ యుపాధిని నశనము చేసి పరశేషప్రభుత్వము గ్రామ సమైక్యతను భిన్న పరచి దమ కుచ్చిత రాజకీయమును సాగించినది.

దేశమంతటను జాతీయోద్యమము ముమ్మరముగ సాగినపుడు వంశలాదిగ గ్రామోద్యోగులు నైతికములందు భాగస్వాములైరి సుమారు పదు నేడేడుల వరకు బర్త రపులో (కొందరు కారాగృహములందు గూడ నుంప బడిరి.) నున్నవారు గూడ లేకపోలేదు. దేశ స్వాతంత్ర్యముతోబాటు తమ వ్యవస్థకు గూడ సుముఖముగు భవిష్యత్తు రాదా యని కలలు గనిరి.

ఆ కాలమునండే యింకొక బెడన గూడ పీరి నెత్తిన బడినది. 1937 వ సంవత్సరమునుండి యెన్నియో యననపు పనులు పీరిపై దుడ్డుట ప్రభుత్వము నిర్ణయతో సాగించినది. సర్వే, నెటిల్మెంటు పని చేయించినారు. పరప్రభుత్వమునకు దానులకు టచే చేయునది లేక గ్రామోద్యోగులు పెరిగిపోవుచున్న విధులను కిమ్మనకుండా చేయవలసిన దుర్గతి పాలైరి.

1947 సంవత్సరము మనకు స్వేచ్ఛ వచ్చినది. స్వాతంత్ర్య ప్రాప్త్యానంతరమున కూడా విరి వ్యవస్థ మారలేదు. వీరిని పాలించు చట్టముల్లే యుండిపోయినది అనవపుసను లింకను మీరించు. కేషనింగు, ప్రాక్యూటర్లు పనులు చేయించిరి. ఓటాగుల జాబితాలు జనాభా లెక్కలు, పనులు గణితి, ల్యాండు సెస్సును, ఇనాము లెక్కలు వ్రాయించిరి. ఋణముల వసూళ్ళు చేయించిరి. ఇప్పుడు సర్ చార్జీ లెక్కలు వ్రాయమని యొత్తిడి చేయుచున్నాడు ప్రజా ప్రభుత్వముగదా! నేడు గాకున్న రేపైన నాగోడు వినరాయనెడు సంపూర్ణ సహన భావముతో నీ విధుల నన్నింటిని గ్రామోద్యోగి చేయుచున్నాడు. తుదికి విసిగిపోయి యదనపుసనుల భారము మోయలేక సర్ చార్జీ లెక్కల తయారీ నిలుపుదలతో తమ తీవ్రమున నసంతృప్తిని ప్రభుత్వమునకు తెలియజేసినాడు.

వీరి యవస్థ నిప్పటికైన ప్రభుత్వము గుర్తించిన డిన్నది ముదావహము గ్రామోద్యోగులకు కొన్ని సదుపాయములను ప్రభుత్వము చేయనున్నట్లు రెవెన్యూ మంత్రి హామీ యిచ్చి. కాని పేషెనుల నెంత మాత్రము పెంచ వీలుపడెనని నొందిచ్చిరి. పేషెనుల మాట యెట్లున్నను ప్రభుత్వము వాగు గ్రామోద్యోగుల ప్రధానమైనకోరిక యగు సమగ్ర శాసనము రిషయమై శ్రద్ధ వహించుట ముఖ్యము. స్వరాజ్యము వచ్చినది. స్వరాజ్యము గూడ సిద్ధించినది. రేపు ఏకాంధ్ర యవతరించ నున్నది కనుక నీ సమయముందైనను మంత్రివర్గము నిర్బంధియు, శాసనసభలో తిర్కించియు ప్రభుత్వమునాగు గ్రామోద్యోగుల విధులు, బాధ్యతల నిర్వచించుచు, వారి భృతి, తదితర విషయములను తేటతెల్లముగను, సమగ్రముగను ప్రదిర్చించు నొక శాసనము చేయుటవసరము. ఈ సంస్కరణ మచిరకాలముననే జరిగి గ్రామోద్యోగులు తొలి టియట్లు గ్రామసేవకులు, గ్రామపాలకులునై పల్లెటూళ్ళకు అపారముగ సేవ చేసి గ్రామీణ జీవితమును తద్వారా జాతీయజీవితము ననవహో స్వేచ్ఛముగ, సాభాగ్యవంతముగ దీపింప జేయుదురు గాక!

చందోదర్శనము

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకావ్రి

త్రి ప్రాసము.

గీ. సంఖ్యం బలుకు త్రికారంబుల జనుల దకార
సద్భక్తిమై త్రికారప్రాస సంజ్ఞ గలిగి

యత్ర విక్రముః డభయప్రదాత యనఁగ
వాత్తిప్రథగోజ్జ్వలులు విష్ణుభక్తు లనఁగ. (1-45)
గీ ఈ త్రికారంబులకు దృతీయ మెనఁగఁ గింది
రేఫ సంప్రసారణమున ఋత్వమునకు దృ
తీయ యగు నీ త్రికార మ్థించి మాడ
నా త్రికారంబులకుఁ బ్రాసమయ్యె నచట. (1-46)

ఈ రెండు పద్యములలోని రెం డచ్చుతప్ప
లను మాపి శ్రీ భట్టాచార్య - అను వాడు కడచిన నెల
(జూలై) భారతి - పుట. 94 లో సవరణలు తెలిసి
యున్నాడు.

తప్పలు : సవరణలు.

(1) 'అత్రి' అనునది తప్ప.

అత్రి — అని సవరణ.

అత్రి — లోని 'త్రి,' దాత — లోని 'త'
ప్రాసాక్షరములు కావున ప్రాస పూర్వాక్షరమైన
'త' — 'దా' వలెనే దీర్ఘముగా నుండవలెనని వారి
వివరణము.

(2) 'ఈ త్రికారంబులకు దృతీయ మెనఁగ' —
అనునది తప్ప.

'ఈ త్రికారమునకుఁ దీయ మెనఁగ' అని
సవరణ.

"త్రికారంబులకు దృతీయ మెనఁగ — అంటే
ఏమిటి? త్రికారంబునకుఁ దృతీయ వచ్చుట అసంభ
వము — త్రికారమునకు "తీయ" ప్రత్యయమును
త్రికారము నంటి రేఫకు ఋత్వమును వచ్చి 'తృతీయ'
అను రూపము అగునని భావము" అని వారి వివరణము.

సవరణలూ — నివరణలూ సమంజసములనియే నా
నమ్మకము మఱి యిక్కడ నా మనిని యేమనఁగా :

ప్రత్యయము 'తీయ' గాని 'తీయము' కాదు.
పద్యములో 'తృతీయ యగు' — అనియే యున్నది.
తృతీయము — అని లేదు శ్రీ భట్టాచార్యులవాడు —
'తీయ' ప్రత్యయము వచ్చును; 'తృతీయ' అను రూప
మగును — అనియే వ్రాసియున్నాడు. కావున, —

'తీయ మెనఁగ'

అని యుండుటయును సరికాదనియు, తీయ
యెనఁగ — అని యుండవలసినదియు 'మె' అచ్చు తప్ప
నియు నాయూహ.

ఈ యూహ ఒప్పు — తప్పొ విచారింపఁ
బండితలోకమునకు మనవి చేసికొన్నాను.

గ్రంథ విమర్శనము

పండ్ల తోట

కవిశోకిల గ్రంథావళి — 6 వ భాగం; మూలం : పాఠశీక మహాకవి సాదీ; అనువాదం : కీ. శే. దువ్వూరి రామిరెడ్డి; ప్రాప్తిస్థానం : కవిశోకిల గ్రంథమాల, పెమ్మరెడ్డిపాలెం, యల్లయపాలెం పోస్టు, నెల్లూరు జిల్లా; వెల : రు 8.8-0.

పాఠశీక వాఙ్మయానికి 18 వ శాతాబ్ది ఒక స్వర్ణయుగం. ఆ యుగకర్తలైన సాహిత్యకారులలో మహాకవి 'సాదీ' నామం జగద్విదితం. ఆయన రచించిన 'సులిస్థాన్', 'బోస్థాన్' అనే రెండు మహాగ్రంథాలూ, అంతర్జాతీయరంగంలోని, ఇంచుమించు అన్ని భాషలలోకీ అనువాదంపబడి బహుశ్రేష్ఠచారంలో వున్నయ్. ఈ రెండూ కూడా చిన్నిచిన్ని కథలతో మూసవదర్శాను ఉద్బోధించటానికి ఉద్దిష్టమైన రచనలు: సాదీ మధురవాక్కులు 'కవిశోకిల' కర్రుగానంగా ఆంధ్రుల కందించబడినవి. ఇంగు 'సులిస్థాన్' (గులాబీతోట) అనువాదంపై సుదీర్ఘమైన సమీక్ష భారతి గతి ఏప్రియల్ సంచికలో వెలువరించబడినది. రచనాశిల్పంలో ఈ రెండు గ్రంథాలకూ గల తారతమ్యాన్ని అవగతం చేసుకోవటానికి పాఠకులు ఆ సమీక్షను కూడా తిరిగి తిలకించవచ్చును.

ఈ 'బోస్థాన్' (పండ్లతోట) రచనలో అనుసరింపబడిన శిల్పం 'సులిస్థాన్' రచనతో పోల్చిచూస్తే అంత విశిష్టమైందిగా కనుపించదు. ఇది నిర్వచనకావ్యంగా సాగిపోతుంది కథ తరువాత కథ చెప్పుకుపోవటం మధ్య మధ్య నీలిబొగ్గు ఉపక్రమించటంగా వుండి, కొంత విసుగుబుట్టిస్తున్నది.

'గులాబీతోట'లో అలాకాదు. ముందు వచనంలో ఒక చిన్న కథ చెప్పి దానిమీద వ్యాఖ్యానంగా పద్యరూపంలో కవి ఒక మొగళు మొగుస్తాడు. ఆ వెలుగులో విషయమంతా తేటోయియు మై ఇచ్చే పాఠకుని హృదయమీద ముద్రపడుతుంది ఏదనిమైనా 'గులాబీతోట'లో పోల్చుకోవడే, ఈ గ్రంథం ఉత్తమ

గ్రంథంగా వెలుగొందటానికి తగిన విషయసంపదను కలిగివుంది. 'సాదీ' కి గల మహత్తరమైన లౌకకజ్ఞానం అనన్య సామాన్యమైనది. దాన్ని యావత్తూ కావ్యధారలుగా సాదీ పాఠకునికి అంజేస్తాడు. కవిశోకిల ఈ గ్రంథాన్ని తేటతెలుగు ద్వీపంలో అందించారు. ఈ గ్రంథనిర్మాణాన్ని గురించి ఉపోద్ఘాతంలో సాదీ ఇలా వివరించారు :

'తలచితి మిసరులూ కలకంఠ దెచ్చి
హితులకు మసహారమిచ్చెన నందు;
కరమున కంఠవక్కెర లేకు గాని
అంతకన్నను తీయనైన కావ్యంబు
గలదు; సామాన్యమా కలకంఠ గాను

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * ఫయిడిలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

"యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్" ఎస్టేబ్లిష్మెంట్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN"

ప్రాంచీలు :

బొంబాయి - కలకత్తా - కొలంబో - సింగపూరు - విజయవాడ - ఢిల్లీ - పాట్నా - లక్నో - బెంగళూరు కోయంబతూరు.

గ్రంథ విమర్శనము

జ్ఞానవంతులు పుస్తకంబుల పుటల
పదిలంబుజేసిన భావసంపత్తి.

స్వప్నసాధనా దీని నిర్మించునపుడు
ఘటించితి దిశ శిష్యద్వారములను;
తొలుత యధ్యాయంబు దెలుపు న్యాయంబు
పటువివేచన మభిప్రాయ నిర్ణయము
దైవభీతియు బ్రహ్మదరపాలనంబు
ఆవల రెండవదానియందు సల్పెనను

బొరి ననుగ్రహలబ్ధి మూలబంధనము
దైవకృపావృష్టి దనిసిన యర్థు
లను దినంబు కృతజ్ఞులై సందరింప
మూలవయస్థాయమున సంతరింతు;
హృదయాత్మ మత్తత సదమల మేము
పంచేదిగూర్చిత ప్రణయంబు గాదు;
నాల్గవదాన వినమ్రతనూరు;
నైదింబు సంతుష్టి ఆరింబు దృష్టి
పరులైన ధన్యుల వర్తింతు; సప్త
మాధ్యాయమందు విద్యాశిక్షణంబు;
అష్టమంబున సౌఖ్యమాగోగ్యమిచ్చు
సర్వమునకు కృతజ్ఞులై దెల్పికొనుట;
తొమ్మిదింబును సరిత్రోవ బట్టయు
పదిగ పశ్చాత్తాపపక్షుట; పదింబు
ప్రార్థనముంగూర్చి పరిగణించుటయు,
గ్రంథోప సంహారకథనంబు గలను.

మానవ జీవనపథంలో వెలుగుమాపే 'సులూచి
తోట' 'పండ్లతోట' అనే ఈ రెండు గ్రంథాలూ సర్వ
మానవులకూ అవశ్యకమనీయులు. ఈ రెండు గ్రంథాలను
అనువదించి అందిజేసిన కీ. శే. రామిరెడ్డిగారికి
అంగ్రులు ఋణపడివున్నాడు. ప్రతిభావంతులైన
మహామహులు 'కాయము వానియు చిరజీవులు!

పు న ర్జ న్మ

నాటిక; రచన: శ్రీ బెల్లంకొండ రామదాసు;
ప్రచురణ: ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ;
వె: 1.4-0.

నాటకవస్తువు పాత్రజే— పతిత స్త్రీ సముద్ధరణ:
కాని శ్రీ రామదాసు శిల్పంలో ఇది ఒక నూతన
తాల్పి సంపాదించుకున్నది.

మానవసమాజంయొక్క సంపూర్ణమైన పరిజ్ఞానం
లేని అమాయకత్వంలో పొరపాటున కొలుజారి పతితు
రాలై జీవితాన్ని నాశనంచేసుకున్న శ్యామలను,
డాక్టరు వివాహంచేసుకుని తిరిగి శ్యామలను పునర్జన్మ

నిస్తాడు. కాని అంతరదశలో సమాజపుదాడిని
తట్టకోలేక గజగజలాడి ఆ పిరికితనంలో తిరిగి
శ్యామల జీవితాన్ని ఆఖాతంలోకి త్రోసినయ్యటానికి
ఉద్యుక్తడౌతాడు. ఆ ఘట్టంలో, డాక్టరు తండ్రి,
జనార్దనరావు, జీవితపులోతులు తిరిగి విశిష్టమైన
అనుభవాన్ని గడించుకున్న మహామహుడు, కుమారు
నిలో సంఘాన్ని జయించగల సాహసాన్ని పురికొల్పి
శ్యామల జీవితం పాడుగాకుండా పరిరక్షించుతాడు.
ఈ పాత్ర ఈనాటకానికి జీవం.

రంగవిభజన, పాత్రల ప్రవేశనిష్క్రమణాలు
మొదలైన శిల్పసాంకేతిక విషయాలలో రచయిత
అత్యంతమైన ప్రతిభను ప్రదర్శించారు. సంభాషణలు
కూడా చాలా మప్పిదం గానే వున్నాయి ఇంగులో
రాంకుమార్ (విల్న్) పాత్ర చాలా కృత్రిమంగా
వుంది దీన్ని రచయిత షేక్స్పియర్ ఇయాగో
పాత్రను దృష్టిలోవుంచుకుని చిత్రించినట్లు
తోస్తుంది—అంగుచేత సహజంగా కృత్రిమంగా
తియ్యగైంది. శ్యామల చిరరంగో రాంకుమార్ ను
వాత్యేచేయుటం అనవసరమైన కల్పన విడిచిపెట్టినా నుణ
వాహుళ్యంలో ఈ అల్పనామాలు పరిగణించవలసినవి
కావు. ప్రదర్శనయోగ్యమైన ఉత్తమ శ్రేణి నాటిక.

జీవాటదేమిటమాట!

**సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదు?**

**భారతి-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?**

(స్థాపితము 1920 సం||రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (ట్రా.గో.జి)

1955 ఆంగ్లనాటక కళాపరిషత్ పోటీలలో ప్రథమ బహుమతిని పొందింది.

శ్రీ జానకీజాని శతకము

రచన: శ్రీ మైలవరపు నూర్యనారాయణ మూర్తి; ప్రాప్తిస్థానం: రచయిత, కృష్ణంపాలెం, జేవరపల్లి పోస్టు, పశ్చిమగోదావరిజిల్లా, మూల్యం: రూ. 0-4-0 ఆధునికులలో శతకములు రచించినవారు ఎందరో లేరు. వచ్చిన శతకములలో కూడ చెప్పకొన గలవని లేవు.

భాషాపటిమయందేమి, పద్యశిర్మాణమునందేమి, భక్తిపారవశ్యతయందేమి శ్రీ నూర్యనారాయణ గారి రచనావిధానం ముమ్మారులూ పోతన రచనకుదీస్తే హృదయాహ్లాదిగా నున్నది.

ఉదాహరణకు :

“భానుకులాబ్ధి పూర్వహిమ

భానుడు మానికులాంబుజాత స

మృత నద బాలభానుడు, డవి

మత్త నిజాశ్రిత భక్త హృత్తమో

భానుడు, చండభాను డభు

పల్లవ మార్పుగ; నట్టి జానకీ

జానకీ రామచంద్ర మహి

జానకీ సాటి విభుండు లే డిలన్.

తానము సిద్ధికిన్, శ్రితి వి

తానము నమ్మిన సుప్రసన్న సం

తానము, మూలమున్ శ్రుతి వి

తాన మెఱుంగని తాన మాజి సం

తానము, ముక్తు లైకృతమగు

తానము దా నయినట్టి జానకీ

జానకీ రామచంద్ర మహి

జానకీ సాటి విభుండు లే డిలన్.”

బాలల బొమ్మల భాగవతము

కథారచన: శ్రీ బూరెల సత్యనారాయణమూర్తి; చిత్రరచన: శ్రీ బి. పి. రాజు; ప్రకాశకులు: సి యన్. శ్రేష్ఠి, చార్ కమాన్, హైదరాబాదు - 2, సిద్దంబర్ బజార్ - 1; వెల రూ 1 8-0.

దీల్లో భాగవతంలోని 14 గాథలను సేకరించి బాలబాలికలకు ఉపయోగార్థం చిన్న చిన్న కథలుగా అంశజేయటానికి ప్రయత్నించారు. కాని వీరు వాడిన భాష బాలబాలికల కనువైనదిగాలేదు. ఉదాహరణకు:

“ఓ కమలాక్షా! ఆర్ధరక్ష కా! శత్రువులను గ్రుంచువాడా! భక్తపాలనా! జేవా! నీయొక్క మహత్తును జూపి నన్ను కనికరించు” — ఇత్యాదిగా బైబిలు తెలుగు ధోరణిలో వుంది. ‘భక్తపాలనా!’ వగైరా అపప్రయోగాలు పట్టించుకోని రచయిత యింతకంటే సరళమైన వ్యాసవారికాన్ని వాడటానికి ఎందుకు సంజీవించారో బోధపడదు. చిత్రాలు సాగసుగా వున్నాయి.

జి. యం. యన్. వార్షిక సంచిక

ఇది మానుమకొండలోని ప్రభుత్వ మాధ్యమిక పాఠశాల వార్షిక సంచిక; అమూల్యం ఈ సంచికలో రచయిత లందరూ విద్యార్థులే కయినా, రచనలన్నీ చాలా ముచ్చటగా వున్నాయి. ఆధునాతన యుగంలో విజ్ఞాన వికాసాలు పొందివున్నాయని కాకిగోల చేసేవారు నిజానికి యీ సంచికను తిప్పుక తిలకించవలసి వుంది. మైసూరు యాత్రా చిత్రాలతో, సంచిక ముద్దుబుమూట గడుతోంది. విద్యార్థులకు పత్రికా నిర్వహణలో ఇలాంటి ఉత్తమాభిరుచి అలవాటు చేస్తూన్న సంపాదకవర్గంలోని ఉపాధ్యాయులను అభినందించవలసి వుంది.

వైతరణి

చిన్న నవల: సాంఘికం; రచన: శ్రీ శార్వరి; ప్రచురణ: బాబానగి పబ్లిషర్స్, తెనాలి, వెల 0-12-0.

పిచ్చిలోకం

నాటిక; రచన: శ్రీ శార్వరి; ప్రచురణ: బాబానగి పబ్లిషర్స్, తెనాలి, వెల 0-8-0.

గీతార్థసారము

[ప్రథమ భాగము]

శేషురచన: కర్త: శ్రీ నేగునూరి గంగాధరం; ప్రాప్తిస్థానం: రచయిత టౌన్ పోలీస్ లైన్ రామ కృష్ణ స్కూల్, రాజమహేంద్రవరం; వెల: 0-8-0.

అకారాలు

కథల సంపుటి; రచన: శ్రీ వల్లభ; ప్రచురణ: విశోదా ప్రచురణలు, విజయవాడ-2; వెల 0-12-0.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

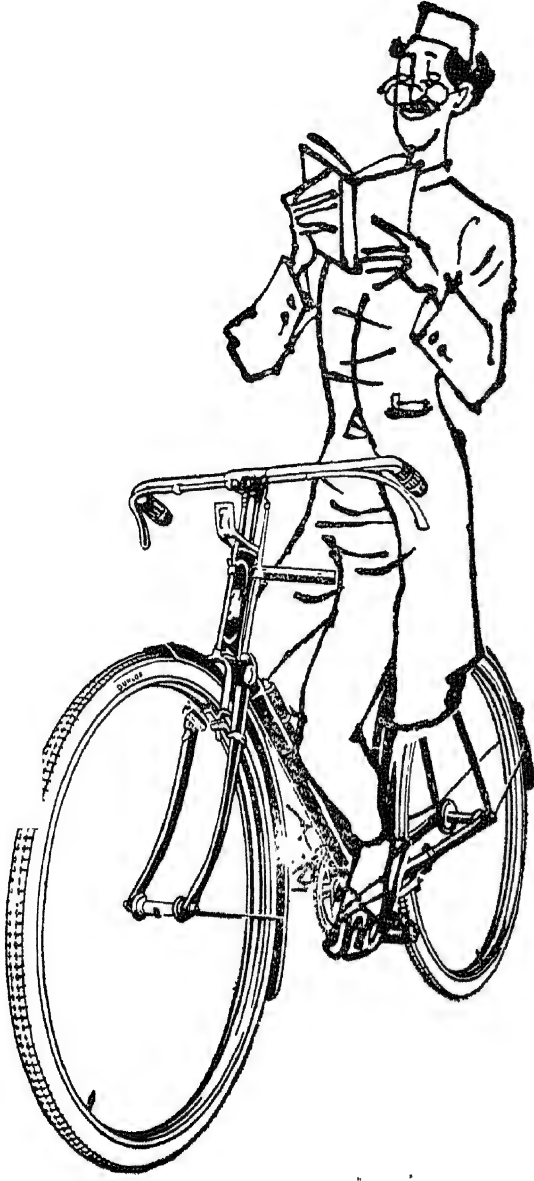
శివలెంక శంభుప్రసాద్

సెప్టెంబరు 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 9

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

ఇది నిలబెట్టవలసిన సమస్య...

బైసికిల్ ను అతిసునాయా
సంగా నిలబెట్టవచ్చు, కాని
బైసికల్ ఖర్చులను భరించటం
అంతసులభం కాదు. వాడిన కొద్దీ
ఖర్చు అవుతుంది. సెన్
రాలే వారు ముడిపదార్థాల
ఉపయోగంలో వహించే
అత్యంత శ్రద్ధ ప్రతి విభా
గంమీద కారానా వారి పర్య
వేక్షణ సెన్-రాలే బైసికిళ్లను
అత్యధమపు రిపేరీలు భాగాల
మార్పులతో దీర్ఘ కాలం
మన్నింప జేస్తాయి. ఈ
విధంగా సక్రమంగా
నిలబెట్టగలరు.

రాల్ఫ్ రాబిన్ హూడ్

విషయానుక్రమణిక

సెప్టెంబరు 1956

ఆశలు	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	1
రమ్యబలం ఏమిటి?	ఆల్ సాప్ సోదరులు	...	3
ఆత్మలోని అరుణరేఖ	శ్రీమతి ఉన్నవ విజయలక్ష్మి	...	8
టిబెట్ దేశము	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	13
ఆకుజోడు	శండిల	...	24
కొన్ని ధ్వనులు	అమృత్	...	27
వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు	శ్రీ పి. యస్. ఆచార్య	...	33
భాగోతం	శ్రీ నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావు	...	38
విచిత్రజీవులు	హితశ్రీ	...	39
శ్రీహర్షుడు	శ్రీ చదలువాడ జయరామశాస్త్రి	...	53
చీకటి తెర	శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	65
“కుక్కపిల్ల దొరికింది”	శ్రీ రావి కొండలరావు	...	74
కలగూరగంప		...	91
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

ఆ శ లు

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి

ఆశలు మరాళగరుదంచలములై —
అవనిపై జారిపడినట్టి శప్తాపరల
అలసిపోవని కటాక్షంచలములై —
నను ఎగురవేసి వెంటనే క్రిందబడద్రోసె.

పొడమె నొక వింత అనుభూతి; నాతనువెల్ల
యెడదగా రూపొందురీతి.
కడకొక్క విరినైన గాకయే ననునేనె
విడిపోయి పరిమళమునైతి.

దెసల నాసికలందు ప్రసరింతునా, లేక
దివిగుండెలోన గొండిలిసేతునా
కసిదీర అప్పరోగజగామినుల యెదల
మసలి ఉన్మాదాన్ని మండింతునా

అదలింపబడితినే నాశాసువర్ణ శై
లారోహణము సేయునపుడు.
ఈహోపరాజ్ఞుడు న్నూహోగ్గివాసఘడ
నేమందురో చూతునిపుడు.

తొలిమబ్బు రాచకన్నెల కొప్పులూపి రా
త్తును చుక్కలనెడు మల్లెలను
మెఱపు దొరసానులను వెఱపింతు దోతునని
మేని బంగారు తొల్లెలను.

పారిజాతాంగనల పట్టితెచ్చి పలాశ
వీరులకు పెండ్లిసేయింతు.
సెలయేటి సొగసుకత్తెలు మేరుగిరివతికి
గిలిగింతలిడ సంతసింతు.

ఆశలను దిగద్రావినట్టి వాడే తావి
యంతస్వేచ్ఛగ ఎగిసిపోవు.
బ్రతుకును పరీమళ ప్రతిగా మలచుకొన్న
వాని కేపరిధులను లేవు.

రష్యా బలం ఏమిటి?

ఆల్సావ్ సోదరులు

గత వేసవిలో, టూషిన్ విమానకేంద్రంలో, సోవియట్ విమాన విన్యాస మహోత్సవం జరిగింది. ఆ తరుణంలో, ఈ రణయంత్రంలో ఒకరు మాస్కోలో వుండి, ఆ మహోత్సవాన్ని ప్రత్యక్షంగా చూడటం తటస్థించింది ప్రద్యునం యేర్పాట్లు చాలా ఆటోపంగానూ, పల్లెటిదిక్కు సంతలాగా విశోదకరంగానూ వున్నా, సోవియట్ 'మిడియం రేంజి', 'లాంగ్ రేంజి' జెట్ బాంబర్లు, పెద్ద పెద్ద 'బాడ్జర్ విమానాలు', 'బైసన్ విమానాలు' సందర్భంగా గగనపథాన సంభ్రమించుతున్నా, ఆ విన్యాసాలు మాత్రం ఏమంత చెప్పకోదగ్గ విగాలేవు. 'బాడ్జర్లు' 'బైసన్లు' మొదలైన ఈ బృహద్యంత్రాలు ప్రజల నెత్తిమీద గగనపథాన యెగురుతున్నప్పుడు, అమెరికా రాయ బారవర్గంలోని సైనికశాఖ ఉద్యోగి ఒకరికి, ఒక విచిత్రమైన సర్తా కలిగింది. చేతిలో ఉన్న దుర్భిణిని సోవియట్ అగ్రనాయకులను వేదికపైపు తిప్పి వారి చర్యలు గమనించాడు. కృశ్చేవ్, బుల్గానికో, మొదలైన ప్రముఖులంతా ఆ వేదికమీద వున్నాడు ఆ దుర్భిణిలో కనుపించిన రంగం, చాలా చిత్రమైంది ప్రభాస్సు పతనమై పోయిందన్న ఆందోళనహంంలో హిట్లర్ ప్రదర్శించిన ఆనందతాండవం భాయా చిత్రాన్ని మీరు చూచే వుంటారు ఆ చిత్రం ఎలాటి అభిప్రాయాలకు మనకు కలిగించుకుందో దుర్భిణిలో ఆ తిరుణలోద్యోతమానమైన ఆ రంగం అదే అభిప్రాయాన్ని రేకెత్తించుతుంది. ఆ కొత్తరకం బాంబర్లు అలా ఒక్కసారి వైస ఎగిరేసరికి, ఇక అగ్ర నాయకులు ఆ మహాసందాన్ని అణచుకోలేకపోయారు. చిరునవ్వుల చిదివలాసాలతో వారి ముఖాలు మెలికలు తిరిగిపోతున్నాయి అసందా వేళవిడుతుడై కోయిన కృశ్చేవ్, ఒకొక్క విమానం అలా ఎగిరినప్పుడల్లా, ఒకొక్క ఎగురెగిరి కల్లోలమైపోతున్నాడు ఆయన

కంటే నిగ్రహంగల ఆయన సహచరులకూడా ఉల్లాసంగా ఒకరితో ఒకరు కరచాలించేస్తూ, ఒకరి పిపు ఒకరు తట్టి పరస్పరం అభివందించుకుంటూ పట్ట పగ్గాలులేకుండా వున్నాడు

బహిరంగంగా కాకపోయినా నిరూఢంగానూ తీవ్ర తరంగానూ సాగుతున్న ద్వంద్వంలో, అమెరికాను ఓడించివేళామనే తమ ఆనందాన్ని సోవియట్ అగ్ర నాయకులు ఇలా బడిపిల్లల తంతులో ప్రదర్శించారు.

అసలు ఈ ద్వంద్వం యెప్పుడు ప్రారంభమైంది? జపానుమీద తుదియుద్ధం జరుగుతున్న తరుణంలో అమెరికా బి-29 రకం విమానమొకటి త్రోవతెప్పి, తిప్పనిసరై, సైబీరియాలో దిగిపోవలసి వచ్చింది. దాన్ని చూసి రష్యావాళ్ళు ఒక నమూనా తయారు చేసుకున్నారు. అమెరికా అంతిమరహా విమాననిర్మాణంలో ఎంతో త్వరితగతినీ ముందుకుగై పురోగమించు తోంది. రష్యా, ప్రథమదశలో, ఈ పోటీని అధిగమించింది. అనంతరదశలో, ఖండాంతరాలకు మహాయానంచేయగల భారీరకం జెట్ బాంబర్ల నిర్మాణానికి ఉపక్రమించి ఈ 'బైసన్' విమానాన్ని రూపొందించింది. వాటితో సరిపోల్చునగిన అమెరికన్ బి-52 విమానాన్ని రూపొందించడానికి అమెరికా వ్యయంచేసిన కాలంలో సగంకాలంకూడా అక్కల్లేకుండానే అమెరికా దీన్ని నిర్మాణంచేసింది. ఇప్పుడు అమెరికా బి-52 విమానాలను ఏ అవధిని ఉత్పత్తి చేస్తున్నదో అంతకు మూడు రెట్లు రష్యా 'బైసన్' ఉత్పత్తులు సాగుతున్నయే నెలకు 17 బి.52 లను తయారుచేసే ఆదర్శస్థాయిని అందుకోవటానికి అమెరికా ప్రయత్నించుతున్నది. రష్యా నెలకు 20 బైసన్లను తయారు చేసే స్థాయిని అందుకోవటానికి ప్రయత్నించుతున్నది. అమెరికా తన ఆదర్శాన్ని అందుకోగలగటానికి ఎంతో ముందుగానే రష్యా తన ఆదర్శాన్ని అందుకోబోతున్నది. కృశ్చేవ్

ఆనందంతో చిందులు త్రొక్కుడంటే ఆశ్చర్యపడవలసిందేమీ లేదు.

ఈ జెట్ విమానాల ఉత్పత్తిలో అమెరికా పునఃగతిని త్రోసిరాజనట మొక్కటేగాదు. ఈ మహాసంఘాతాల నిర్మాణం మరొక మహత్తర విషయాన్ని కూడా వ్యక్తం చేస్తున్నది సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమ, అత్యంత నవీనమైన ఒక మహాశక్తిగా పరిణామం చెందిందనే విషయం విస్పష్టమైపోతోంది.

సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమ యీంటి మహా శక్తిగా ఎలా రూపొందింది అనే విషయాన్నే ఈ వ్యాసంలో వివేచన చేస్తున్నాం ఇది సర్వలూ తీక్షణం పరిగణింపదగిన సమస్య కావటమేగాక ఆనేక విభిన్నతలు కలుగటానికి సావకాశం గావుంది పశ్చిమజేతాలవారందరికీ ఇది ఎలా సాస్యమైందా అని ఆశ్చర్యంగా వుంది. ఈ ఆశ్చర్యాన్నే, అనాడు టూషిన్లో వున్న అమెరికా రాయబారవర్గ యుద్ధ శాఖకు చెందిన మరొక పెద్దయిషి ఇలా వెల్లడించారు:

‘అత్తేరీ! పింగాణీ బొచ్చెలు కూడా తయారు చేసుకోటం చేతగానివాళ్లు ఈ బైసల్లెలా తయారు చేశారు!’—

‘నిజానికి రష్యా జనానికి సరియైన పింగాణీ బొచ్చెలుకూడా లేనియట వాస్తవమే ఈరకం వస్తువుల అభావంవల్ల వాళ్ళ జీవనస్థితి ఎంతకనిష్ట ప్రమాణంలో వుందో మనకు పోపడుతుంది. రష్యాప్రజల జీవనప్రమాణం కనిపావధిలో వున్నదనే విషయం జగమెరిగిన విషయం ఉదాహరణకు: గత 25 సంవత్సరాల యీశుక్య రష్యన్లు గరిష్ట సుఖశాంతులనుభవించించిన సంవత్సరం 1955. అయినా ఆ సంవత్సరంలో కూడా రష్యాపౌరుని జీవనభృతి, అమెరికన్ పౌరుని జీవనభృతిలో అయివోవంతుకూడా లేదు.

పశ్చిమరాజ్యాల ప్రజల జీవనప్రమాణానికి రష్యాప్రజల జీవనప్రమాణానికి వున్న ఈ వ్యత్యాసాన్ని గమనించే, ఊహాగానంచేసే పశ్చిమరాజ్యాల వారు కొందరు, రష్యా ఇలాగే సర్వరంగాల్లోనూ చాలా బలహీనంగా వున్నదని అపోహపడుతున్నారు. ఈ కారణంచేతనే రష్యా అణుపుబాంబు తయారు చేయటం మొదలుగా అడుగుడుతున్నా విభిన్నతలు వున్నాయి.

నిజానికి రష్యాప్రజానీకం అంత దరిద్రస్థితిలో వున్నాడు కాబట్టే సోవియట్ ప్రభుత్వం ఇంతబలంగా వుంది.

సోవియట్ ప్రభుత్వం ఒక బ్రహ్మాండమైన పారిశ్రామిక వ్యవస్థ ఇదీ అదీ అని లేకుండా అది సర్వ వస్తువులనూ ఉత్పత్తి చేస్తుంది. ఏ విషయానికీ యితరులమీద ఆధారపడేది లేదు కార్మికసంఘాలకు కావలసిన ఆహారపదార్థాలను సహితం తనే ఉత్పత్తిచేసి నిలువ చేస్తుంది ఇంన్నీ చేస్తున్నూట నిజమే, కాని వాతీయసైనికశక్తిని పెంపొందించేయటం యుద్ధసామగ్రిని తయారుచేయటం దాని ప్రధానాశయం ‘జనరల్ మోటార్స్’ కంపెనీకి ‘బ్యూయిక్స్’ “చివ్లెట్టూ” “కాడిలాక్స్” తయారుచేయటం ఎలా ప్రధానాశయమో, బైసన్, బాడ్జర్ జట్ బాంబర్లు తయారుచేయటం సోవియట్ యూనియన్కు అలాంటి ప్రధానాశయం

“సోవియట్ యూనియన్ కంపెనీ లిమిటెడ్” యజమానులు, ప్రతిభావంతులేకొక, దాక్షిణ్య రహితులు. సోవియట్కు వున్న కార్మిక సంపాదం అనంతమైంది. వారి క్రమశిక్షణ తీవ్రతరమైంది. అందుచేత సమ్మెలు వగైరాల ఆలోచనకే అస్కారంలేదు. మండి సహకులు పుష్కలంగా వున్నాయి ఇప్పటికీ దాని పారిశ్రామిక కర్మాగారం విస్తృతతరమైంది. అయినా సోవియట్ యజమానులు దీన్ని యింకా బ్రహ్మాండ వ్యాపిగా తయారుచేయటానికి బద్ధకంకలులై వున్నార. ప్రపంచంలో తమకు పోటీఅంటూ లేకుండా పోయే అవధిని అందుకునేవరకూ వీరు ఇలా పారిశ్రామికరంగాన్ని పెంచుకుపోతూనే వుంటారు. ఈ పారిశ్రామికభివృద్ధికి కావలసిన పెట్టుబడిని ఎవరి దగ్గరా అప్పుతెచ్చి యిబ్బందులలో చిక్కుకోరు. ఈ పెట్టుబడిని సేకరించటానికి, యితరులు యజమాన్యంలో జోక్యం కలుగజేసుకునేందుకు ఆస్కారంగా కంపెనీ వాటాను యితరులకు అమ్మగ్గు. బలవంతా ప్రజల నంపిరి దరిద్రస్థితిలో వుంచేసి కావలసిన పెట్టుబడివంతా సేకరించుతారు

పెట్టుబడిని సేకరించటానికి యీ కంపెనీకి తేలిక మార్గాలున్నాయి. కార్మికుల హుళీని తగ్గించివేయటం, వారి కుటుంబవ్యయాన్ని పరిమితం చేయటం ఇత్యాది చర్యలతో నిర్వహణ వ్యయాన్ని నేలమట్టానికి తగ్గించి

రష్యా బలం ఏమిటి?

వేయవచ్చు. కార్మిక సంఘాలకు అంశజేసే పదార్థాలగరలను రెట్టింపు చేయవచ్చు. కార్మికుల వినియోగికి ఖర్చు చేసే సాగునీటి వ్యయపట్టిలో మరొకంత కర్రనం చేయవచ్చు. ఈ చర్యల ద్వారా పనివాళ్లు బాగులకు లోనైనా, ఈ “సోవియట్ కంపెనీ” తన అభివృద్ధి పథకాలకు కావలసిన ధనాన్నంతా సేకరించుతూ వుండగలుగు.

సోవియట్ పారిశ్రామిక వ్యవస్థ సాగుతున్న యీ పద్ధతిని దృష్టిపథంలో వుంచుకుంటే సోవియట్ ఆర్థిక వ్యవస్థయొక్క పరిస్థితులు వస్తూ చువకు తేట తెల్లమౌతుంది మన పశ్చిమ రాజ్యాలు వారు, ఉత్పత్తులను లెక్క వేసేటప్పుడు వెయ్యి పానుల విలువల ఉక్కు కూ, వెయ్యి పానుల విలువల ముఖం మెరుగు డబ్బా లకూ, వెయ్యి పానుల విలువల పెట్రోలుకూ వెయ్యి పానులు విలువల ఆలీవునూ సెకూ, వెయ్యి పానులు విలువల విమానాలకూ, వెయ్యి పానులు విలువల గ్రామీణ వసతి నిర్మాణాలకూ ఒకే ప్రాధాన్యత ఇస్తారు. ఇటీవల ఎన్ కౌంటర్ ప్రతికూల జరిగిన వాదప్రతివాదాలలో, కాలిక్ క్లార్క్, విమానాల ఉత్పత్తికంటే గృహ వసతుల నిర్మాణానికి యెక్కువ ప్రాధాన్యత వుండాలని వాదించారు ఆయన ప్రత్యర్థి పీటర్ వైల్సన్ కూడా యీ వాదాన్ని సవాలు చేశాడు లేదు. సోవియట్ ఆర్థికాభివృద్ధిని గోంఠలు కొండతలు చేసి చెబుతున్నారని క్లార్క్ నిశితంగా విమర్శించిన అమెరికన్ ప్రవీణులు కూడా యిదే పద్ధతిని లెక్కలు కట్టి మాట్లాడుతూ వుంటారు.

కాని మైన వివరించిన పరిస్థితులు దృష్టిలో వుంచుకుని ఆలోచించితే సోవియట్ పారిశ్రామిక వృద్ధి పరిణామ ప్రజల స్థితిగతులమీద ఆధారపడి వుండలేదని విస్పష్టంగా తేలుతోంది. అందుచేత ప్రజల స్థితిగతులను దృష్టిలో వుంచుకుని సోవియట్ పరిశ్రమను గురించి ఆలోచించితే ఎట్టి ప్రయోజనమూ వుండదు. జీవన పరిస్థితులు బాగా లేదని కార్మికులు యజమానులకు ఎదురుతిరగటం గాని, ఔటాయింపు సమైలు చేయటం గాని, యితరత్రా ఉత్పత్తి కార్యక్రమాలకు విఘాతం కలిగించి యజమానులకు కనువిప్పు కలిగించటానికి గాని అక్కడ ఆస్కారం లేదు. ఉదాహరణకు ఫిరంగులు తయారు చేసే ఉత్పత్తిదారు కార్మికుల వేతనాలు సగానికి తగ్గించి పరిశ్రమను రెట్టింపు పెద్దది చేశాడనుకోండి. ఈ అభివృద్ధి విధానాన్ని క్లార్క్ వంటివారు కంటగించుకున్నా, ఉత్పత్తులు నూటికి నూరుపాళ్లు పెరుగుతాయనే విషయాన్ని మటుకు కొదనలేదు.

సోవియట్ యూనియన్ పరిస్థితులను గురించి అందుతున్న భోగటా మైన మేము వివరించిన విషయం యధార్థమని రూఢి చేస్తున్నది. కార్మికుల దైనందిన

వినియోగంకోసం కార్మిక సంఘాలకు సరఫరా చేసే సరుకులమీద నూటికి 60 వంతుల వాపును ఉత్పత్తి పన్నును విధించుతున్నారు. విచిత్రమైన ఈ ఉత్పత్తి పన్ను ద్వారా, సాగునీటి కార్మిక వేతనాల ఖర్చు పట్టిలో అధికభాగం తిరిగి రాబడుతున్నాడు. ఇంతే గాదు; ఈ రకం పన్ను మైన ఆదాయపు పన్ను మూలంగా ప్రవేశపెట్టడానికీ పన్నును 19 వ శతాబ్దపు స్థాయిలో ఆలాగే వుండేసి పెద్ద జీతాలతీసే పారిశ్రామిక నిర్వాహక వర్గానికి ప్రాతన్నాహ మిస్తున్నారు.

ఇంకా యీ విధానంలో వుండే లోసుపాతులన్నీ చూచు సమగ్రంగా తెలుసుకుని చెప్పటానికి సందేహం గానే వుంది. కారణం ఏమిటంటే, మేము రష్యా విషయాన్నింతా నిరిగిన విజ్ఞాన వేత్తలంగాని, ఆరితేరిన ఆర్థిక శాస్త్ర వేత్తలంగాని కాదు సామాన్య రాజకీయ సమీక్షకులం; నిర్మితమైన ఉద్దేశం చే నిర్మిత కాదులలో కూడా చెయ్యి తిరిగిన వాళ్ళం కాదు కాని మాకు లభించిన వివరానుబట్టి, తన సైనిక శక్తిని పెంపొందించేసుకోవటానికి సోవియట్ ప్రభుత్వం అనుసరించుతున్న ఈ పెట్టుబడి సేకరణ విధానం గొప్ప పన్నులా చెకే విస్పష్టంగానూ అసహ్యంగానూ కూడా కనుపించుతోంది. అత్యంత కనిష్ట ప్రమాణంలో వున్న సోవియట్ పౌరుని జీవన ప్రమాణానికి, సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమయొక్క తీవ్రాభివృద్ధికి ఎట్లా సంబంధమూ కనుపించటం లేదు. ఈ స్వరాశ్చర్యానికి కేంద్రీకృత ప్రణాళికా నిర్వహణ కొంత కారణమనే విషయం నిజమే రష్యాకుగల ఖనిజ సంపదా, ముడి సరుకుల బాహుళ్యం కూడా లెక్కలోకి తీసుకోవగలవే. కాని వీటినిన్నిటినిమించి మాకు విస్పష్టంగా కనుపించుతున్నది రష్యాన్ ప్రజల కనిష్ట జీవన ప్రమాణం. ఇది ఒక కారణం మాత్రమే కాదు మరకు లభించున్న వివరాలనుబట్టి ప్రధాన కారణం గా కనుపించుతున్నది. అయితే ఆ వివరా లేవిటి?

స్టాలిన్ నూతన పారిశ్రామిక విధానానికి ఉపక్రమించి, 1928 లో మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికను ప్రవేశ పెట్టడంతో అసలు ఈ ‘ఆర్థిక విజయచరిత్ర’ అంటూ ఒకటి ప్రారంభమైంది అస్పష్టమౌతూ, అప్పటికి, నిష్పక్షాంత ప్రారంభం అయిన ట్రేడు సంవత్సరాలు అంతమయినాయి ఈ నూతన ఆర్థిక విధానం ప్రజల జీవన స్థితిని, చెప్పకోదగినంత కాకపోయినా భరించటానికి తగిన అవధికి తేగలిగింది. కాని యీ నూతన విధానం గల పారిశ్రామిక రంగంలో పెద్ద అభివృద్ధి కనుపించలేదు. 1928 లో కూడా పారిశ్రామిక ఉత్పత్తులు 1913 జార్ ప్రభుత్వ దినాల ఆవధికి నకలుగానే వున్నాయి అందుచేత ప్రథమ పంచవర్ష ప్రణాళిక అమలు జరుపవలసి వచ్చింది. దాంతో ప్రజల జీవన ప్రమాణం అర్థార్థం దిగజారిపోయింది.

ఈ దారిద్ర్యాన్ని కిక్కురుమకుండా సహించేట్లు చేయటానికి సోవియట్ ప్రభుత్వం ప్రజలమీద ఇంచుమించు ప్రభుత్వ యుద్ధాన్నే ప్రకటించవలసి వచ్చింది. ప్రాచీనకాలంలో స్వార్థన ఆధికారులు వ్యవసాయ బానిసలమీద ఎలా వార్షికంగా దాడులు జరిపేవారో అదేపద్ధతి అమలుజరిపారు నైఋత హత్యలతో ప్రారంభమైన సమష్టి వ్యవసాయోద్యమం, ఈ విధంగా, జాతీయ వ్యవసాయోత్పత్తులలో ఆధిక భాగం సుంజి ప్రభుత్వ పెట్టబడేను సేకరించటానికి ఉద్దేశించి కావాలని బలవంతం అమలు జరిపింకే. ఈ విధానం ద్వారాను, ఇతిరత్రానూ కూడా ఎక్కువ భాగం సంకీర్ణమైన జేసుకున్న కారణంగా ప్రజలకు మిగిలేది బహు స్వల్పమైపోయింది.

ప్రభుత్వం ప్రజలమీద నెరపిన ఈ యుద్ధ కాండలలో ఎందరో నశించిపోయారు అర్థికంగా జరిగిన గుబారా కూడా ఇంతింతకాదు గుబారా జరిగితే ఆ అనర్థాన్ని ప్రజలు భరించారు కాని ప్రభుత్వం ఆ యుద్ధంలో నిజాయితీ సాధించింది పంచవర్ష ప్రణాళికల సరంపరలో ఉద్దేశించిన వారి శ్రామిక యుద్ధశక్తులు రెండూ, ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధ ప్రారంభంవరకూ (1938-39) నిరాటంకంగా సాగిపోయినై. మొరటుగా వున్నా రాక్షసావధిని పెంపొందించిన ఈ పరిశ్రమల నాడు తేలికగా యుద్ధావసరాలను తీర్చులిగాయి. తుపాకీలు, పిరంగులు, బాంబులు ఇతిర ఆయుధసామగ్రి కోకొల్లలుగా తయారైచేసి పోరాడు యుద్ధకాలం మొత్తమంతటిలో ఆమెరికా బిల్బన్ శక్తులు రెండూ కలిసి యెంత మంగుగుండు సామగ్రిని తయారు చేయలిగాయో అంత మొత్తం మంగుగుండుసామగ్రిని ఎర్రనైఋతం ఒక్క ఖర్చునీ మీదనే ప్రయోగించింది. హిట్లర్ పతనంతో అక్కడి కొంత భాగం అనంతరదశలో కూడా రష్యా నాయకులు, ఇతర విధానాన్ని అనుసరించి, ఇంకా తీవ్రతరమైన పదతిలో ఈ పారిశ్రామికాభివృద్ధిని నేటివరకూ సాగించుతూ వచ్చారు; సాగించుకుపోతున్నారు.

ఈ నైతిక పారిశ్రామికశక్తులను అభివృద్ధి చేయటానికి తన ప్రజలమీద అలా దాడిచేయవలసి వస్తుందని స్టాలిన్ మొదట ఉహించగలిగాడో లేదో మనకు తెలియదు. కేవలం “బోల్షివిక్ ప్రణాళికారచనతోనూ, బోల్షివిక్ సాహసోత్సాహంతోనూ, ఈ కార్యాన్ని సాధించవచ్చునని ఆయన అనుకుని ఉండవచ్చు. రాజకీయరంగంలో ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్క కొత్త విధానం పుట్టుకొనవలయుంటే, ఒక్కొక్క బుర్రలో కార్యకారణజ్ఞానానికి అతీతమైన సహజజ్ఞానంగా అలా ఒక్కొక్క భావం హఠాత్తుగా పుట్టుకువస్తావుంటుంది.

ఇలాంటి సహజజ్ఞానంతో కొత్త విధానాన్ని అమలులోకి తెచ్చినవారిని అంగురు అభివృద్ధి తీరవలసి ఉంటుంది మనవిప్పుడు పరిశీలన చేస్తున్నది సోవియట్ నైతికనూతనలపై మనం కావనీ, సోవియట్ యుద్ధశక్తినిగూర్చి అని అంగీకరించినట్లయితే — “ప్రజల దారిద్ర్యాన్ని ప్రభుత్వశక్తిగా పరిణమింప చేయవచ్చు” అనే ఆత్మవిశ్వాసం రాజకీయనూతనాన్ని ప్రసించించిన మహాప్రసక్తగా స్థానిస్తు మనం అభివృద్ధిని తీరవలసివుంది

స్టాలిన్ ఈ మహానూతనాన్ని బహిరంగంగా వెల్లడించకపోయినా, యుద్ధానంతరవిధానాన్ని వ్యక్తంచేస్తూ 1946 లో ఆయనచేసిన చారిత్రాత్మిక ప్రసంగం ఈ విషయాన్ని సుస్పష్టంగా వెల్లడించుతూనే ఉంది. ఒక చెంప రష్యన్ ప్రజలు అప్పటికి ఇంచుమించు అర్థికశక్తితో అటుమండిన పరిస్థితిలో వున్నా. స్టాలిన్ ఆ విషయాన్ని ఖాతర్ చేయ్యలేదు. ప్రజల స్థితిశులను బాగుచేయటానికి ఉపకరించే కార్యక్రమానికి కాకుండా, రష్యాకున్న అవకాశాల నన్నిటినీ, తిరిగి యుద్ధ పరిశ్రమల శక్తిని ముమ్మరంగా అభివృద్ధిచేయటానికి ఉపయోగించాలని ఆదేశించాడు. ఒక్క పంచవర్ష ప్రణాళికకు కాదు — వరుసని మూడు పంచవర్ష ప్రణాళికలకు ఉత్పత్తి లక్ష్యాలు నిర్ణయించబడినై ఆ లక్ష్యాలు అంగురొగల స్థాయిచిక్కేవరకూ ప్రజల జీవనప్రమాణాన్ని యుద్ధం పరిసమాప్తమైననాటివరకూనే ఉంచితేవలెను.

రష్యా పరిపాలకులు లక్ష్యభూష్యంగా ప్రవర్తించే ఉన్మాదులుగాను, స్టాలిన్ చివరిదశలో దౌర్జన్యంకొరకే దౌర్జన్యం అనే ఉన్మాదస్థితిగా వ్యవహరించి వుండవచ్చు కాని అశుభకూడా రష్యన్ ప్రజలను అంతకాలం దారిద్ర్యంలో అట్టే పెట్టింది కేవలం లక్ష్యభూష్యమైన కనిచేతిగాని ఉన్మాదంచేతిగాని కాదు. రష్యా మొత్తం ఉత్పత్తులు స్వీకరిగతిని అభివృద్ధి చేసినకొద్దీ ప్రజల జీవనప్రమాణాన్ని కూడా క్రమేపీ వృద్ధిచేశాడు. జీవనప్రమాణాన్ని పెంచటమంటే మొత్తం ఉత్పత్తులు ఏ శాతంలో పెరిగాయో ఆ శాతంలో పెంచటంగాను, ఉత్పత్తులు ఎంత పెరిగినా దాంతో నిమిత్తంలేకుండా, అందులో ఏదో స్వల్పభాగంతిని ప్రజలకు పంచారు. మామూలు కన్నా ఏదో మరికొంత లభించింన్న సంతృప్తి కార్యక్రమాల కూడా విచ్చిడ్డనీ, ఈ సంతృప్తిని రష్యా పరిపాలకులు చక్కగా వాడుకున్నారు. జనంచేతి బంధచాకిరి చేయించటమొకటో వాళ్ళకు బాగా తెలుసు: “అదనపునీ అదనపు వరుసనానం — సనియోగ వేస్తే మక్కులీర గేయటం” — దవుతుతీస్తే దాణా

రష్యా బలం ఏమిటి?

దొంగకుతుండున్న ఆశెవున్న గుఱ్ఱం మొరాయింది
మోటుకంచీ పరాచికాలకెంగుకు పాల్పడుతుంది.

ఇంకా పర్యవసానమేమిటంటే, సోవియట్ యూనియన్ లో ప్రజాస్థితి 1930 ల దశలోవలెనూ, యుద్ధానంతర ప్రథమసంవత్సరాలలోవలెనూ అంత హింసగాలేదు. మొరటుతిండైనా పుష్కలంగా దొంగుతోంది. చలికాలంలో శరీరరక్షణ చేసుకోవటానికి కొవలసినంత మాత్రం గుడ్డలు దొంగుతున్నాయి. తిలదాచుకోవటానికితగిన వసతులు యేర్పడినాయి — నాటి విస్తీర్ణం, బాగా అభివృద్ధి చెందని అమెరికన్ ఖైదుగదుల మేరకు లేకపోయినా. అగ్రవర్గాలు — పరిపాలనాధికారిగా, సైనికాధికారిగా, పార్లమెంటు నిర్వాహకులు, శాస్త్రవిజ్ఞానవేత్తలూ, సాంకేతిక నిపుణులూ, విజ్ఞానవేత్తలూ, కార్మిక ప్రోత్సాహకవర్గాలూ, ఈ మొత్తం కోటియింది, తమ స్థితిగతులు తమకు బాగానే వున్నాయనే ఆత్మవిశ్వాసంతోనే వున్నారు. ఈ వర్గాలను తృప్తిపరచివుంచటం ఆర్థికరంగంలో ఎంతో ప్రయోజనకరం. అంగుచేత ఈ వర్గాలకు రిఫ్రీజరేటర్లు వగైరా విలాసభరితాలు విరివిగా అందుబాటులోనే వున్నాయి. ఇంకా మరి తలకట్టుగా వుండేవారికి కార్డు కరమతూకూడా అందుతున్నాయి.

ప్రజాజీవన ప్రమాణంలో స్థూలంగా ఇలాంటి అభివృద్ధి కనుపించుతున్నా, యిది నానమాత్రమైనదే. ప్రభుత్వ పెట్టుబడులకు కొవలసిన పెట్టుబడిసంతా సేకరించగా మిగిలిన లేకమాత్రం ఇలా భుక్తు చేస్తున్నాడు. అసగా ఇప్పుడుకూడా స్టాలిన్ రూపొందించిన మహా సిద్ధాంతం యెట్టి మార్పులేనండా యథా తథంగా సాగిపోతోంది. నేడు రష్యాను పాలించుతున్నవారకూడా ఇదే పంథాలో దేశాన్ని నడుపుతున్నాడు. తనహయాలులో మాలైకోవు, సైనికప్రతినిధులకంటే వినియోగవస్తువుల పరిశ్రమలకు యొక్కవ ప్రాధాన్యత వుండాలని వాదించాడు. దాంతోనే అతను తిలక్రింగులై కృష్చేవ్ పై చెయ్యి అయ్యే సావకాశం కలిగింది. ఈ దృష్ట్యామాస్తే యిటీవల జరిగిన కమ్యూనిస్టుపార్టీ కాంగ్రెస్ వ్యవహారం ఒక మహా ప్రహసనంలా కనుపించుతుంది. సోవియట్ పార్లమెంటుకోత్సవపు బాగా పెరిగివుండటంచేత, పని గంటలను, వారానికి 48 గంటలనుంచి 42 గంటలకు తగ్గించటానికి వీలు కలిగింది కార్మికోత్సాహాన్ని చూరగొనటానికి వీలుగా వున్న ఈ ప్రకటననుచేసే అవకాశం కృష్చేవ్

స్వయంగా అంజించుకున్నాడు. పాపం! పరాజితుడైన మాలైకోవ్ తన పూర్వపు శిష్యువాన్ని సవరించుకుని, 'ప్రజాసౌఖ్యంకంటే ప్రభుత్వ బలానికి ప్రాధాన్యత వుండాలి' అనే నినాదాన్ని స్వయంగా ప్రచారంచేస్తూ వుండవలసిన పరిస్థితికి వచ్చేవాడు.

సోవియట్ జాతీయ ప్రణాళిక ఉత్పత్తులను మూడు భాగాలుగా విభజించుకున్నది మొదటి భాగం పెట్టుబడి ఆభివృద్ధులకు వినియోగించుతారు. అంతే స్థూలంగా యంత్రపరిశ్రమల ఆభివృద్ధి; రెండవ భాగం యుద్ధకాంక్షల చెంపొండేమటానికి వినియోగించుతారు. అంతే దీనిలో అమెరికా రక్షణ వ్యయంవలె వుండే అన్ని అంశాలూ — అణుశక్తి దగ్గర నుంచి ఆర్థిక సహాయం దాకా అన్నీ చేరివుంటాయి. మిగతా భుక్తీవం జనానికి వదులుతున్నాడు ఈ మూడు భాగాలూ యేమే నిష్పత్తిలో వుంటాయనేది నైజానిక నిపుణుల వాదప్రతివాదాలకు తేలకుండా వున్న విషయం తనకున్న అవకాశాలలో పార్లమెంటు యుద్ధకాంక్షల ఆభివృద్ధికి ఎంత భాగం వినియోగించుతున్నాలో ఈ నిపుణులలో చాలామంది సరిగా అంచనా వేసుకోవటం వున్నారని మా ఆభిప్రాయం. అంగుచేతనే యీ రంగంలో రష్యా సాధించిన అభివృద్ధినిమాసి వీరు విభ్రాంతులౌతూ వుండటం తటస్థించుతూ వున్నది. అందుచేత బాగా తెలిసినవారి బోగట్టానే మనం సేకరించవలసివుంది. అలాంటివారిలో ఒకడు ఇలా చెబుతున్నారు: సోవియట్ ప్రభుత్వం తన మొత్తం ఆదాయంలో నూటికి 25 వంతులు పార్లమెంటు పెట్టుబడులకు వినియోగించుతోంది మరొక 25 వంతులు యుక్తోత్పత్తులకు ఉపయోగించుతోంది మిగతా 50 వంతులు మాత్రం ప్రజావినియోగానికి ఉపయోగించుతున్నాడు. రష్యా సాంకేతికనిపుణులు ఈ విషయాన్ని విస్పష్టంగా చెబుతూనే వున్నాడు. జాతీయదాయంలో, సోవియట్ ప్రభుత్వం రణపార్లమెంటుక రంగాల పెట్టుబడులకు వినియోగించే భాగం ప్రాశస్త్య శీతాలు తమ జాతీయదాయాలలో ఈ రంగాలకు వినియోగించే భాగంకంటే ఎక్కువ నిష్పత్తిలో వున్నదని చెబుతూనే వున్నారు. ఇంతంత మొత్తాలను ఈ రంగాలకు వినియోగించాలంటే ప్రజల జీవప్రమాణాన్ని కృత్రిమంగా కనిష్ఠప్రమాణంలో వుంచితే తప్ప సాగ్యం కాదు. ఇట్లా సేకరించిన అంగులేని మొత్తాలను గుప్పి వేస్తున్నారు. గనుకనే సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమ ఇంత త్వరితగతినీ ఇట్టి మహాశక్తిగా అభివృద్ధి కాగలిగింది.

[స శేషము.]

ఆత్మ లోని అరుణ రేఖ

శ్రీమతి ఉన్నవ విజయలక్ష్మి

ద్రీ సెంబరు ఆఖరు. కాలేజీ నెలవ లిచ్చారు నాయంత్రం 'హన్'లో కూర్చుని వేపర్లు దిద్దుకుంటున్నాను. ఇంతలో రెండో 'హన్' వచ్చింది. ఒకే ఒక కవరు వచ్చింది. బగువుగా వుంది వేపర్లు ప్రక్కకు నెట్టి కవరు చించాను. విశ్వనాథరావు వ్రాశాడు. నాకు ఉత్తరాలు చదవడంలో వున్న ఓరిక వ్రాయడంలో వుండదు. విశ్వనాథరావు అదొక తిరహునిషి. ప్రత్యుత్తరాలకు నిరీక్షించకుండానే పకేసి కేజీల వుత్తరాలు వ్రాయగలడు సావకాశంగా చదివాను. అతని ముగ్ధ రఘునాథరావు దిగ్గరకు వెళ్లాడట. ఆ విశేషాలన్నీ వ్రాశాడు మేము ముగ్ధులం బియ్యే లో సహాయములం. రఘునాథరావు, నేను యం. ఏ కూడ కలిసే చదివాము ఇంగ్లీషులో యం. ఏ పూర్తి అయ్యాక రఘునాథరావు 'హ' కూడా చదివాడు నా జీవితం సగం గడచిపోయింది' రఘునాథరావు జీవితంలో ప్రవేశించి రెండేళ్లే అయింది. అతడు చగువు ముగించాక 'సిలోన్' వెళ్లాడు. జాఫ్నాలో ఏదో ఉద్యోగం వచ్చిందంటూ! అంతరికి ఆశ్చర్య మేసింది. కలనారిబిడ్డ ఉద్యోగాని కని కానిదేశం పోయాడేమో అని! ఎంతో నాలుగే శ్లియక తిరిగి వచ్చేశాడు. ఆ తర్వాత నాలుగు నెలలకే అతని పెళ్లియింది ఇప్పుడు కొకినాడలో న్యాయ వాదిగా పనిచేస్తున్నాడు. ఇదివర కొకసారి వ్రాశాడు నన్ను రమ్మని! నానూ తీరికా, ఓరికా లేకపోయాయి! యీ ముగ్ధ భార్యతోపాటు దేశ మంతా తిరిగి వచ్చాడు. విశ్వనాథరావు వ్రాశాడు. "వెళ్లిదిరా! సంసారమంటే! ఎంత అనోధ్యమమ కున్నావు" అని. నవ్వు వచ్చింది. వెళ్లి చూడాలని పించింది. మరునాడే ప్రయాణమై వెళ్ళాను.

రైలు స్టేషనుంచి జబ్బాలో వెళ్తున్నాను. దారిలో మెడికల్ షాప్ కనపడింది. గొంతుగా ఏదో గరగరగా వుంటే 'లాజెక్ ఔన్' కొనుక్కుందామని దిగి వెళ్ళాను. అక్కడ ఎవరో ఒకమ్మాయి మందులు

కొంటోంది సన్నగా, తెల్లగా వుండి చాలా నాజుగ్గా, అందంగా కనపడింది కట్టు, బొట్టు తీగ చాలా అధునాతనంగా కనుపించింది. బిలు చూసి డబ్బిచ్చేసి వెళ్ళి బైబువున్న కొడులోకి ఎక్కింది వెళ్తూ వెళ్తూ నన్ను జూసింది 'చాల ముగ్ధుడూవు' అను కున్నాను. తరువాత రఘునాథరావు ఇంటికెళ్లేసరికి బైబు, మెడికల్ షాప్ దగ్గర కనపడిన కొడు కనపడింది. అనుమానిస్తూ లోపలికి వెళ్లాను 'రఘునాథం' అన్న నా పిలుపుతో వాకిట్లోకి వచ్చాడు రఘునాథరావు. నన్ను చూడగానే బలంగా నా భుజాలు, చేతులు నొక్కి వేస్తూ 'ఆరినీ! ఇకేమిటిరా! ఎట్లా వచ్చావు? గాలితోనైనా కబురంపలేక! ఇల్లెలా తెలుసు కున్నావ్' అంటూ ఆప్యాయంగా పల్కరించాడు. "నిమిటి యిలా వున్నావేం! ఒంట్లో బాగా లేదా" అన్నాను. 'ఊ! మొదలెట్టావా! ఇంత నల్లబడ్డావేం! గుర్రే పట్టలేక పోయాను. అయ్యో! ఎలావుండే వాడివి! అనరా—అను. సంకేత మెంగుకు?—పరామర్శిస్తున్నావేమిట పరమమిత్రుడు!" అని పకపక నవ్వుతూ చెయ్యి పట్టుకుని లోపనికి తీసికెళ్లాడు! లోపలనుంచి హింగుస్థానీ కూనిరగ మొకటి సన్నగా వివచ్చింది. "హ అరుణ బాత్ రూమ్ సింగర్ లే—అన్నట్లు నీ వసలు చూడనే లేదుకదా" అన్నాడు రఘునాథ రావు ఇంతలోనే అతని భార్య వచ్చిందక్కడకు. మెడికల్ షాప్ లో కనపడిన అమ్మయ్యే! అప్పడే స్నానం చేసిందేమో, చాల శుచిగా కనపడింది. లేత మబ్బురంగు స్వీట్టులైండు వాయిల్ చీర కట్టకుంది. తెల్లని. సిల్క్ 'బ్లాజు' వేసుకుంది. వెన్నెల రాత్రి లాగ కళ్ళకు చల్లగా వుంది ఆమె వస్త్రధారణ! ఆమె నావంక తెల్లపోయి జూచింది మాయిద్దరి తొట్టు పొటూ గమనించిన రఘునాథం 'అరుణా, యాయన నీకిదివరకు తెలుసేమిటి? "అన్నాడు. 'ఊహల' అన్నట్లు. తలపంకించింది. 'ఇందాక మెడికల్ షాప్ లో కనపడ్డాను' అన్నాను. 'అదా! అరుణా—

ఆత్మలోని అరుణ రేఖ

వీడే ప్రభాకర్ అంటే నేను చెప్పానుగా నీకు ఇప్పటికీ తీరింది వీడికి మనింటికి రావడానికి అని నన్ను పరిచయం చేశాడు భార్యకు. ఆమె చిన్నగా నవ్వి నమస్కారం చేసింది నాకు. నేను తిరిగి నమస్కారం చేశాను. 'మీ గుర్రాలే దనిచాల సార్లు మకున్నా గవారు' అన్నది నాతో! తీగ మీటికట్టుంది కంటం "అనుభవాలతో మాసిపోని సరికొత్త జీవితంమీది. అందుకని మీ వద్దకు త్వరగా రావటానికి మనసాప్వలేగు" అన్నాను నవ్వుతూ! నా నెరిసినజుట్టు మరింత తెల్లనయినట్లు విచిత్రమైన ఆనుభూతి పొందాను. "అబ్బాయీ! అది మమ్మల్నేమీ ఆభించించటం కాదు అవకాశాలు లభించనంతవరకూ అనుభవమెలా కలుగుతుంది" అన్నాడు రఘునాథరావు.

ఆడ్రాయింగ్ మామ, ఆఫర్మిచర్, వాటిమీద పోచిన ఎంబ్రాయిడరీ సగకు-అంతా అరుణ కళాకాళిలాన్ని తెల్పుతున్నాయి 'ఫ్లవర్ షో'లో ఒక రకాల పూలు, రంగు రంగుల పట్ల చీరలు కట్టకుని పేరంటానికి వెళ్ళి, దగ్గరసాచేరి కబుర్లాడుతూ నవ్వుకునే ఆడవాళ్ళలా వున్నాయి మధ్యాహ్నం భోజనాలయ్యాక, అరుణ 'ఫోటోల ఆల్బమ్' తెచ్చిచూపింది. నా ప్రక్కనే కర్చీలాక్కని కూర్చుంది. అరుణ వస్తుతిః ముడ్డెరాలై యుండినాడ, కాలేజీ ఉద్యుత ఇత్యాది సంస్కార విశేషాలవల్ల మగవాళ్ళంటే బెరుకుపోయిందో లేక, వివిధమైన కృత్రిమ నాగరికత వాసన సోకని అడవి మల్లెంటి అద్భుతమైన ప్రకృతి కలదో తెలియలేదు. మనకు పకపకనవ్వే ఆడవాళ్ళ కంటే- మంఃహాసాలుచేసే మగువలంటే నే ఇష్టం! పూర్తిగా వికసించిన గులాబిపువ్వుకన్న ఆరవిచ్చిన గులాబులే అందిమైన వంటాము అందుకే, మన ఆడ పిల్లలు కోయపడుచుల్లాగ నోరువిప్పి నవ్వుకు. మనం పెంచే గులాబులు ఆరవిచ్చి అలానే కాసేపుండి మన్ని మురిపిస్తాయి'. అడవిపూలకు 'మొగ్గతనం' పోయి 'పూవుతనం' రాగానే పూర్తిగా విచ్చుకుని పక పకా నవ్వుతాయి బహుశః అరుణ ప్రకృతి ఇటుకంటి దేహాసని తోచింది. వాళ్ళిద్దరూ ఆ మధ్య దేశ మంతా తిరిగి వచ్చినప్పటి విశేషాల ఫోటోలు చూపు తోంది. తాజ్ మహలు చూపించినప్పుడు అరుణ భర్తకేసి చూచి 'చెప్పనా' అని నవ్వింది. తలెత్తి

రఘునాథాన్ని చూచాను, 'చెప్ప' అని నవ్వనట్లే నవ్వాడు అందమైన అతని కళ్ళు, పెదవులు నిజంగా నవ్వాడునే ఆమె అనుకుంది. ఆ కళ్ళ అడుగు లోతుల్లో, ఆ పెదవుల వంపులలో నిగూఢంగా నుడి తిరిగిపోయిన విచారలేఖలను గుర్తించటానికి అరుణ సంస్కారం చిన్నదైపోయింది నాకాశ్చర్యం వేళింది. ఆ నవ్వు, నవ్వేకొడినిపించింది నేను నవ్వేసి 'ఏమిటో చెప్పండి అనుజ్ఞ తీసుకున్నానుగా' అన్నాను. 'అనుజ్ఞ' అనేమాట గుచ్చించనట్లుగా అరుణ ఒకసారి కనుబొమలు దగ్గరగాదీసి ముడివేసి మళ్ళా పూస దీసింది "ఏరే... తాజ్ మహల్ చూచి బైటనే నిలబడి పోయారు లోపలికి రావన్నాడు బలవంతం గా లాక్కెళ్ళాను. ఎక్కువసేపుండలేక పోయారక్కడ పైగా ఏద్యేకాదు. నిజంగా! కావాలంటే అడుగండి అబద్ధ మేమో! ఎందుకూ అంటే 'పూరికే ఏడ్పు వచ్చింది' అన్నాడు ఆరాతి మళ్ళీ వెన్నెలో తాజ్ మహల్ చూడటానికి రమ్మన్నాను రోనన్నాడు నేనొక్కతెనే ఇంకెవరినో తోడుతీసుకొని వెళ్ళాను. మళ్ళీ విచ్చిచూద్దామ గదా. 'మామ'లో ఏడుస్తున్నాడు. మగవాళ్ళట పైగా మీరు అడుగండి పోనీ!" అంటూ పకపక నవ్వింది పసి పిల్లలాగ! నేనూ నవ్వేశాను. రఘునాథం నవ్వాడు.

ఆ తర్వాత రఘునాథం 'సాంతి' ఆల్బమ్ అంటూ తీసుకొచ్చింది అంటే పెండ్లికిముందు రఘునాథరావు నేకరించిన ఆల్బమ్ అని ఆమెభావం పెళ్ళయ్యాక 'స్వంతం' అనేది అందరికీ నశిస్తుందా? వీడికేనా? అనుకున్నాను మొదటి పేజీలు చాలా దాటేశాను. అవన్నీ నాకు తెలిసినవే! ఆ పేజీలనిండా మేమే! తరువాత జాఫ్నాలో అతని జీవితం ఎలావుండేదో చూడమని పేజీలు నెమ్మదిగా తిప్పుచున్నాను. ఏవో ఫోటోలు ఆడవాళ్ళవి, మగవాళ్ళవి చాలా కనపించాయి కాని అందరూ చాలా పెద్దయినపి 'ఫోజ్' ఇచ్చినవారే! వెనుక పేజీల్లోవున్న మాలాగా, జంతువులలాగా వ్వేచ్ఛగా వున్న ముఖం ఒకటి కనపడలేదు ఒక పేజీలో ఏదోఒక 'ఫామిలీఫోటో' చూపింది అరుణ. అందులో ఒకమాల్లయిని చూపి యీమె వీరి 'కోలీగ్' అట. 'హాయిట్రీ' లెక్చరర్ అని కదండీ చెప్పాడు అని భర్తకేసి చూసింది. 'ఊ' అన్నాడు రఘునాథం. 'వీరు వాళ్ళ ఆమ్మా నాన్న, చెల్లెల్లా, తమ్ముడూనట' అని పరిచయం చేసింది. 'ఇంగ్లీషు

డిపార్ట్ మెంట్' నన్నమాట? ఎవరేమిటి వీళ్ళు? అన్నా. 'మశయాలీలు. అనలవూరు కాలికట్' అన్నాడు రఘునాథం-అతనిముఖం చాలా తనూమాగా మారింది.

'మీరు చెప్పండి యీమె బాగుందా, యీమె చేల్లెలు బాగుందా' అని అరుణ నన్నడిగింది ఫోటో కేసి చూపిస్తూ! ఒకమ్మాయి, అమ్మాయిల అందం గురించి అంతగా పరిచయంలేని నాతో ప్రస్తావించటం-క్రొత్తి ఆనందం! సంజీవాంతేడు. అరుణ అడవి మల్లెలాంటిదే! నే నేమీ చెప్పకముందే "నేను చెల్లెలే బాగుంటుందంటాను. వీరు ఒప్పుకోరు" అన్నది "అంటే అక్క బాగుంటుందనేగా అర్థం! ఏరా?" అని రఘునాథాన్ని పరాచిక మాడానా వాడు నవ్వాడు. ఇంకాకటికే వేయి! అది నవ్వుకాదు. నాకు తెలుసు

మరునాడు ప్రాదేశ్కి లేచాను ఇంట్లో ఎవరూ కనపడలేదు. 'గెస్ట్ రూమ్'లో నే నున్న 'బేసిన్'లో ముఖం కడుక్కుని బైబ తోటలోకి వచ్చాను. దూరంగా రఘునాథం పచార్లుచేస్తూ, సిగరెట్ల కొలుస్తూ, ప్రతిక మాస్తున్నాడు. 'స్లిప్పర్లు' తొడుక్కుని తోటలోకి వెళ్తున్నాను ఒకప్రక్కన నన్న జాజీ పందిరిదగ్గర అరుణ నిలబడి పూలు కోస్తోంది! తలంటి పోసికున్నట్లుంది. జుట్టు వీపుమీద పరచుకుని వుంది. పొడుగ్గాలేపు వెంట్రుకలు! చివర్లు మెలికలు తిరిగి నీరు కారుతున్నాయి! నన్న జరిఅందు పట్టుచీర కట్టుకుంది. చెతిగో పూలనజ్జ కనపడింది. నా నడక అలికిడికి వెనుతిరిగి నన్ను చూచి నవ్వింది. ఎట్టటి బొట్టు, నల్లటి కాటుక కొట్టొచ్చినట్టు కనబడ్డాయి! అలలుతీరిన ఆమెజుట్టు ముఖాన్ని సగం కప్పి, సగం కప్పనట్లున్నది. అప్పటి అరుణముఖం కంటే, రఘునాథానికి వార్తాప్రతిక ఎలానచ్చిందో ననుకున్నాను. రఘునాథం నన్నుజూచి 'పద, కాఫీ తీసుకుందాం' అన్నాడు. ఇద్దరం వస్తున్నాం. అరుణ మమ్మల్ని చూచింది. 'మీరుకూ డారండి' అన్నాను. 'నా కాలనయింది-మీరు వెళ్లి తీసుకోండి' అన్నది.

"ఇవాళ ప్రకవారంగా! ప్రార్థున్నే తలన్నానం ఆరైన పూజ! ఆ వ్యవహారం తొమ్మిది, తొమ్మిది న్నరయితేగాని తెమలదులే" అన్నాడు రఘు ఆ ఘటల్లో ఏమీ విసుగు భవించలేదు. నా స్త్రీకుడుగా

వానించే 'పాతి' రఘు గుర్తువచ్చి ఆశ్చర్యపడింది. అరుణ ఇంట్లోకి వచ్చింది. పూలనజ్జ నిండివుంది. పూజ గదికాబోలు చిన్నరూమ్ కేసి వెళ్ళింది పసుపు రాసుకుంటేమో, కాళ్ళు పచ్చగా కనుసించాయి. 'స్లిప్పర్లు' లేకుండా తోటలో తిరిగిందేమో—గులక కాళ్ళు గ్రుచ్చుకొని కందిపోయి కొంత, ఎట్టుమట్టి తాలూకు ఎట్టదనం కొంత కారణాల గా ఆమె పాదాలఅంచులు ఎరు పెక్కినాయి.

ఆరోజు డోరిలో అక్కడక్కడ తిరిగినచ్చాం ముసరమా! ఆ మధ్యాహ్నం రఘునాథం భార్యను చూచి 'యీరోజు, నీవల్లి మీపాద్యతని చూచి రారాదూ! ప్రభాకర్ వున్నాడుగా నాకుతోడు' అన్నాడు "నిజమే నేనెళ్ళి వస్తా! పాపం దానికి జ్వరం తగ్గిందోలేదో, అప్పుడు బైఫాయిడ్ అనుకుంటున్నారు నాళ్ళు" అన్నది. చీరేతదీమాగురుని నాల్గైర రింటికోపాతూ నాతో చెప్పింది. "వీరి చల్లగాలికి తిగగనీకండి" అని ఆమె మాపేశ్రెద్దను నాబళ్ళు గగు ర్పొడిచింది అప్పుడు గుర్తొచ్చింది. నిన్న ఉదయం మెకిల్ పాపులో అరుణను చూచినూట! "ఈమధ్య ఏమైనా మంచమెక్కా వేమిటి?" అన్నాను. "అ! ఏంలేదు నాలుగురోజుల జ్వరం. డోరికి ఆర్థాలం చేస్తుంది" అన్నాడు రఘు

అరుణ వెళ్లగానే, ఇద్దరమూ తోటలోకి వెళ్లాం! చాలారకాల పూలు, థాలియాలు, పాపీస్, డైయా ఫన్లు, యాస్టర్లు, వయోలాలూ, కనకాంబరాలూ! నేల కొనుకున్నట్లున్న చిన్న మొక్కలకూ పూలే! మనిషి ఎత్తున వున్న పెద్ద మొక్కలకు పూలే! వేరే ప నేమీలేనట్టు పంతా లేసుకుని, విరి మబూసి మంతనాలాడుతున్నాయి ఇక గులాబులు, మల్లెలు, జాజులు-వీనికి లెక్కలేదు "ఆమెకు మొక్కలంటే చాల శ్రద్ధనుకుంటానే" అన్నాను "శ్రద్ధేమిటి? పిచ్చి! నాకితోటలో తిరగటమంటే తలనొప్పి. తిరిగినా వీటి కేసి చూడను ఇన్ని రకాల పూలు, ఇన్ని రకాల అందాలు, దేన్నీ మెచ్చుకోలేం!" అన్నాడు. నేను ఆశ్చర్యంగా చూశాను. ప్రక్కనే నాభుజానికి తాకిన థాలియా కొమ్మ పట్టుకుని, ఎట్టగా విచ్చిన ఆ పువ్వు జూపి "దీన్ని చూడు ఎలా వుంది?" అన్నాను. పట్ట లేనంత అందంగావుంది. అది వాడిపోకముందే, కుండే చీల్చుకుని లోపల దాచుకోవాలని వుంది" అన్నాడు.

ఆత్మలోని అరుణ రేఖ

భార్య లేనప్పుడు ఇంత ఉద్రేకంగా మాట్లాడుతున్నాడే అనుకున్నాను అయినా, అందరూ, అనురాగమూ తనలో నింపుకున్న 'అగుణ' అందుబాటులోనే వున్నవీడు, ఇంకా 'అందం దాచుకోటం' (అనభవించటం కాదు), "సంజే చీల్చుకోటం" అనడం మానే, "ఎందుకు వీడు పరితపిస్తున్నాడా" అనుకున్నాను ఇంతకు మించిన వారిపైన వీటికి వాంఛ వున్నదా ఏమో! అమావాస్యరోజున చంద్రుడు కనపడలేదని విచారించేవాడు, నీలాకాశమూ, రోజుకన్న ప్రకృతం గా మెరిసే చుక్కలు - వీటి అందాన్ని అస్వాదించలేదు ఆలోచనలు తెమల్చుకుని "నిమిట్రా అలా వున్నావు? చాల మారిపోయావ్. అసలు సంగతేంటి?" అన్నాను.

ఏదో - చెప్పబోయేదానికి నాంది అన్నట్లుగా, నాచేతులు తన చేతులొకటి తీసుకొని నెమ్మదిగా నొక్కాడు, అక్కడే పచ్చిక పైని కూలబడ్డాం!

"నేను జాఫ్నాలో వుండగా మా డిపార్ట్ మెంట్ లో నే, ఒకమ్మాయి వుండేది 'పేగు రంజని' " పాయిట్రీ " లెక్చరర్ అంటూ మొదలెేశాడు. నేనిట్లాంటిదేవో వుంటుందని వూహించాను.

"ఇందాక నీ భార్య చూపిందే, ఆ ఫోటోయే నా" అన్నాను. అప్పటి రఘు ముఖకవళికలు గుర్తువచ్చి! "ఆ! - ఆమె అంటే మొదటినుంచి నా కదోక విషమైన....." మాట దొరక లేదతినికి. అతిథు నవ్వి. "ప్రేమా, గీమా" అనకు నుమా! ఏదో చెప్పలేనుగాని" అన్నాడు. అతిథు చెప్పలేకపోయింది నేను చెప్పలేనుగాని, వూహించ గలిగాను. "అందమైన జేనా?" అడిగాను. మనుష్యుల వర్ణన - పుస్తకాల్లో, కథల్లో అంటే ఏదో వ్రాసేయ వచ్చుకాని, ఒక స్నేహితుడి దగ్గర అమ్మాయిల అందం గురించి నిజం "నిజం" గానే చెప్పాల్సిన సే కష్టమే! నాడు ఆలోచించినట్లాలో చించి "రంజని అందం గురించి నీకు చెప్పాలంటే నాకేమీ స్వంతిమాటలు లేవురా! ఎప్పుడో చదివాము గుర్తుందా!..." "పది నిమిషాలామె వంక తేరిపార చూచినా, ఆమె అందకత్తై డౌనో, కాదో తేల్చుకోలేకపోయాను. ఎందుకో ఆమె నన్ను చూచి నవ్వింది. వెంటనే అరిపించింది - ఆమె చాల అందమైనదని ఇదే నా ప్రథమానుభవం కూడా!" అని క్లుప్తంగా ముగించాడు. "తిర్వాతి?" అన్నాను. చిన్నప్పుడు

దయ్యాల కథలు, పేదరాని పెద్దమ్మ కథలు విన్నప్పుడుండే ఉత్సాహం, తొందర మల్లొకనబర్పాను.

"మొదట్లో నేను ఎక్కువగానే మాట్లాడేవాడిని రంజనితో! ఆమె చాలా ముక్తసరిగా జవాబులు చెప్పేది ఒక ఏడాది గణించాక, నా మనస్సు ఆమెకు మరీ దగ్గరవ్వాలనుకోటం మొదలెట్టింది. ఆలోచనల తర్వాత బుద్ధితో మనస్సుకు కలైల వేశాను. మాట్లాడడం చాలా తగ్గించేశాను. సాగ్రమైనంతవరకు ఆమెను కలుసుకోటం చూశేశాను! క్రొను టైఫోగా నే 'రూమ్' కెళ్ళిపోయేవాడిని. కొన్నాళ్ళ తర్వాత ఒకనాడు ఆ అమ్మాయి, చెల్లెల్ని వెంటబెట్టుకు నా 'రూమ్' కు వచ్చింది. ఆశ్చర్యపోయాను అక్కడింకెవరియింటికోవచ్చినట్లు, దారిలోవుంది కనుక నారూమ్ కేసి తొంగిచూసినట్లు చెప్పింది. కాని అంతా అబద్ధం నిజమీనాడు తెలిసింది నాకు తేనిపోని అభిహాసంతో నిజాన్ని దాచివేసింది. కావాలనే నారూముకు వచ్చిందారోజు. లోకంకోసం చెల్లెల్ని వెంట తీసికొచ్చింది. చాలా స్వేచ్ఛగా మాట్లాడింది. నామనస్సు మళ్ళీ కొంచెం పట్టుకెప్పింది. ఆ తిర్వాత ఆ అమ్మాయి రోజూ కొంత సేపైనా నాతో మాట్లాడేది. బాగా నవ్వేది. ఆమె మాట్లాడే మాటల్లో, చాల వాటికి ఏమీ అర్థం వుండేది కాదనే గుర్తు. నాలోపల 'వాంఛ' విజృంభిస్తుంటే, దాన్ని జయించి నిర్వికారంగా ఆమెతో మాట్లాడాలంటే చాల కష్టమయ్యేది. ఆమె నడకడి నాకీల ప్రవర్తనలపై సవాలు చేస్తోందా - అనుకుని చిరాకుపడేవాడిని చాలా సార్లు. కాని రంజనిపైన ఎప్పుడూ కోపంవచ్చినట్లు జ్ఞాపకంలేదు. ఆశ్చర్యమేమిటంటే, నేను మాట్లాడటం తగ్గించిన కొద్దీ, ఆమె మరింత పలుకరించేది ఇలా కత్తిమీద సాముగా ఇంకో ఏడాది గణిపాను. నాకు పిచ్చెక్కంత పని అయింది. పోనీ అడిగేద్దామా అంటే భయం! లోకు వవుతా నేమోనని! ఇక ఆ నాతావరణం భరించలేక వేసవి సెలవు కింటి కొచ్చిన వాడిని మళ్ళీ తిరిగి వెళ్ళకుండా ఉద్యోగాని రాజీనామా ఇచ్చేశాను ఆ తిర్వాత నాల్గు నెలలకే అగుణను వెళ్లి చేసుకున్నాను. జాఫ్నాలో నా 'కొలీగ్స్' అందరికీ ఆహ్వానాలు పంపాను. చాలమంది దగ్గరనుంచి వుత్తరాలు, వైర్ లావచ్చాయి రంజనివద్దనుండి ఏమీ ప్రత్యుత్తరం రాకపోయేప్పటికీ ఆశ్చర్యపోయాను. కాని, క్రమంగా ఆమెను మరిచిపోయాని

ప్రాత్యహింసే 'బుద్ధి' ఇదీ మంచికే లెమ్మంది—
మనస్సు రవ్యంత బాధపడినా! ఆత్మర్యా అరుణ
మంచితనాన్ని చాలా అనుభవించాను. ఇప్పుటివరకూ
నేనుగూడ ఆమెకెటువంటి అనంత్య పీనీకలిగించలేదు నే
అనుకుంటున్నాను. ఒకవిధాది ఏ చింత లేకుండా
వున్నాను. తర్వాత ఒకనాడు జాఫ్నానుంచి ఒక
కవచ వచ్చింది. అద్భుతం! అరుణ ఆనాడించేను.
చింపి చదివితే రంజని పుత్రరమయింది.

“నీవు అరుణను ప్రేమించానన్నావుగదా,
రంజని సంగతి ఆమెవద్ద ఎందుకు దాచావు” అని అడి
గాను.

రఘునాథం ఆశ్చర్యంగా “మన కష్టాలు, మనం
ప్రేమించేవాళ్ళకైనా సరే చెప్పుకునేటప్పుడు ఎక్కు
వగా ఆలోచించాల్సింది వాళ్ళ మంచినింకాదురా,
కావల్సింది గుండెలిబ్బరం. విని భరించగలరా!
అని-అంతుక నే అరుణకు చెప్పలేను” అన్నాడు.
వాడు తన కథంతా నాకెందుకు చెప్తున్నాడో అర్థ
మైంది. నా మంచితనంమీద నాకు ఒకపీసమెత్తు
నమ్మకం తగ్గింది. “సరే-రంజని ఏం వ్రాసింది”
అన్నా. “నేను ఆమెకు పంపిన ఆహ్వానపత్రిక చేర
లేనుకాబోలు! “నా ప్రేమ నీవు తెలుసుకున్నావు
కనుక నే, నీ పెండ్లికి నన్ను పిలవ సాహసింపలేక
పోయావు! ఈ వార్త యితరులవల్ల తెలిసినప్పుడు
నే నెంత క్రుంగిపోయానో-ఎలా వ్రాయను? ఏడాది
ఓర్పుకున్నా నీబాధ ఒంటరిగా. ఉపశాంతికొరకు
యివాళ వ్రాస్తున్నా నీకు. నీయందు పూర్తి నమ్మకము
లేనందువల్లే, నేను నా ప్రేమ బాహులంచేసి భిక్షుగౌర
లేను. కాని దురదృష్టం! నామనస్సు నీవుగ్రహించావు
నా అభిమానం చెబ్బతిన్నది. నేను ఓడిపోయాను.
అందుకేమీ ప్రతిఫలంలేను నాకు. నీ మనస్సులో
నన్నెంత తేలికచేసినా, కనీసం నాపై, నీ శుభాన్ని
కోరి వ్యక్తిగా పూర్తి నమ్మకముండు” అని వ్రాసింది.
“ఇంతే! మేఘాలను దూసుకొనిపోయే విమానం హఠా
త్తుగ నేలకులడం లాంటి అనుభూతి యిది” అన్నాడు
రఘునాథం.

“నీవు జవాబు వ్రాయలేదా” అన్నా!

“ఆహ్వాన పత్రిక తనకుకూడ పంపినట్లు
వ్రాశాను. నాపై తన కున్న కోరిక నా కీడుకాకాత్రి
మైనా తెలియదని చెప్పాను. ఆశలూ, అనురాగాలూ
ఆంతి గోప్యంగా గుండెల్లోనే దాచుకుని అణగారి

పోవటానికి నేనేమైనా ఆకాశ కుసుమాన్నను
కున్నావా?” అని ముగించాను. అంతకంటే ఏం
వ్రాయను?” అతని గొంతే కాదు—శరీరముకూడ
కొంచెం కంపించినట్లు సంధ్యనెలుగుల్లో గుర్తించ
గల్గాను.

“ఆ తర్వాత మళ్ళీ ఆమె వ్రాయలేదా”
అన్నాను.

“ఉహూ! ఏమీ వ్రాయలేదు. కాని నా ప్రేమ
ప్రతిబింబాన్ని నేను గుర్తించలేదని తెలిశాక, ఎండి
పోయిందినుకున్న ఆమెపై నాకున్న ప్రేమ కొత్తి
చిగురసింది! ఏమీ చేసేస్తేమిటో లేను నేను నా కాలు
చేతులు నేనే విరగొట్టుకున్నా ననిపిస్తుంది అరుణ
అమాయకురాలు మరి సుకుమారమైన జాజిపువ్వు
లాంటిది. జాగ్రత్తగా చూచుకోవాలి! ప్రేమ ఒక
చోట, దాని ప్రకటన చుర్రోచోటగా బ్రతుకు
తున్నాను” అన్నాడు. ఇప్పుడర్థమైంది నాకు! రఘు
నాథం అరుణపై దూషేడి ప్రేమకాదు,—అది
లాలన, దయ, ఆదరణలాంటిది! ఇంతిలోనే కాదు
చప్పడైంది! అరుణ వచ్చింది!

“చీకటయిపోయింది ఇంకా తోటలోనే
వున్నారే? ఇంట్లోకి పదండి మంచుకుగస్తోంది”
అన్నది. రఘునాథం నవ్వు తెచ్చుకొని లోపలికి
వచ్చాడు. చాలా ఆప్యాయంగా అరుణను, ఆమె
స్నేహితురాలి ఆగోగ్యచిరుమం విచారించాడు.
నిజమే! అలా బ్రదకటం రఘునాథానికి చేతనయింది!

మరునాడు ప్రయాణం కట్టాను ప్రేమనకు వచ్చా
రిద్దరూ; రైలు కడలిబోతుంటే రఘు నాచేయి
నొక్కుతూ “ఎవ్వరితో అనకేం!” అన్నాడు.
నాకంటే రాతిగుండె కలవాళ్లు మా మిత్రబృందంలో
మరెవ్వరూ లేరని రఘునాథం అభిప్రాయం కాబోలు!

రైలు, రైలుతోపాటు చెట్లూ, చేలూ,
పైన ముబ్బలూ, నా ఆలోచనలూ, అతి వేగంగా
పరిగెత్తుతున్నాయి. అన్నింటికీ ఒక్కసారే ‘బ్రేకు’
పడినట్లు మావూరి స్టేషన్ వచ్చింది. ఆ రాత్రి పడు
కున్నాను. రఘునాథమే మెదులుతున్నాడు మన
స్సులో! ప్రపంచంలో ఆక్కడక్కడ నిర్లిప్తమై
యున్న కరుణ, సహనము, అభిమానము ఇత్యాది
ఉత్తమ భావాలకు అందమైన శరీరం కనిపించగానే,
దానిలో లీనమైపోవాలనే కోరిక కలుగుతుంది
కాబోలు. లేకపోలే, రఘువంటి వ్యక్తిని మనం కలు
సుకోలేము!

టి బె చ్ దేశము

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

భారత భూమిలో జాతీయంగాన్ని స్వర్ణయుగ మన్నాడు మనదేశము కళలలో గాని, శాస్త్రాలలో గాని, మతాలలో గాని, యోగములో గాని, పరిశ్రమలలో గాని, సుఖశాంతి లలో గాని ప్రభుత్వాలలో గాని, ఆనాడు ఉన్న స్థితి నందుకున్నది ఆనాటి కళలు కొన్ని మనకు ఇప్పుడు దక్కినా, శాస్త్ర గ్రంథములు, చాలావరకు నశించి పోయినవి. దండయాత్రల వల్ల దొంగలపట్టె కొంపవలె అయింది మనదేశము గాల్లి రప్ప తప్ప చాలావరకు కొల్లగొట్టబడాయి. మహమ్మదీయుల దండయాత్రల నాటికి, కాశీ, నవద్వీప, వలంద, తిక్షణిల విశ్వవిద్యాలయాలు లన్నవి. అందులో గొప్ప పుస్తక భండాగారములు ఉన్నవి. వీటిని చాలానాటిని మహమ్మదీయులు తినుల బెట్టారు. కొందరు బుద్ధిమంతులు చాలా గ్రంథాలను టిబెట్టుకు చేరవేశారు టిబెట్టు దేశీయులు కూడా జ్ఞానార్జనకు మనదేశం వచ్చి అనేక సంస్కృత గ్రంథాలను తీసుకువెళ్ళి, వారి భాషలోనికి తర్జుమా చేసుకున్నారు. మనదేశీయులు కూడా జాతీయత, తంత్ర మతాలను వ్యాపింప చేయుటకు టిబెట్టుకు వెళ్లారు. ఫిరీతో చాలా గ్రంథాలను తీసుకువెళ్లారు ఎటుయినా, ఇప్పుడు మన పూర్వగ్రంథాలు టిబెట్టు లామూ వద్ద కుప్పలుగా ఉన్నవి. ఈ కనుపించే కాక, ఇంకా గుప్తంగా కూడా పుస్తకములు. ఇందుకొక ఉదాహరణ ఉన్నది. సర్దారు సజ్జెగారు మన మాజీ చీనా రాయబారి తన రెండు చీనాలు అనే గ్రంథంలో ఈ విషయాన్ని తెలిపారు. తాము చీనా గోబీ ఎడారి చూడటానికి వెళ్ళారట ఆక్కడ ఒక గొప్ప కొండ గుహను చూచాడట అంతకు పూర్వము దాని ద్వారము ఒక రాతితో కప్పబడి ఉన్నది. చూచుటకు, అందొక గుహ ఉన్నదని ఎవరికీ తెలియనట్లన్నది. ఒక జాతీయవాసి ఎట్లో దానిని కనిపెట్టాడు. కష్టపడి, ఆ ద్వారం తెరవగా, అదొక గొప్ప గ్రంథాగారము. వ్రాతగ్రంథాలు ఇంకెత్తున వాసులపోసి వున్నవట. ఈ సన్యాసి తనకుతానై అధికారిని అక్కడే ఉన్నాడట కొంత కాలానికి ఒక డిండిదీయుడు, కొన్ని గ్రంథాలు ఇవ్వమని అడిగాడు. కాని ఇతను నింకరించాడు. ధనాన్ని చూపాడు లొంగలేదు. చివరకు ఒక యుక్తిపన్నాడు. తాను హ్యూనిత్సంగ్ అంశ

మన్నాడు. హ్యూనిత్సంగ్ తానుగా పుటానన్నాడు తాను సంపాదించిన గ్రంథరాజములన్నీ వృథా అవుతున్నవనీ, అందుచే తనకు చాలా బాధగా ఉన్నదన్నాడు. వీటిని అనుభవంలో పెట్టుటకే, ఈ జన్మలో తనిక్కడికి వచ్చానన్నాడు ఈ యుక్తి బాగా పారించి. అయిదు వందల రూపాయ లిచ్చి, తనకు కావలసిన సంస్కృత గ్రంథాలను, ఒక బండెడు గ్రంథాలను తీసికొనివెళ్ళాడు ఇది తెలిసి అంగ్లేయుడు వచ్చాడు కొన్ని పోయేనే అని విచారపడ్డాడు ఇంకా కొన్ని గ్రంథాలను ఇతను తీసుకొని తనదేశానికి వెళ్ళాడు ఇది చాలా హృదయ విదారకమైన విషయమన్నాడు పరిశ్రమ గు ప్రజలకు దూరంగా ఇన్ని గ్రంథాలను ఆనాడు ఎట్లా తెచ్చాగోనన్నాడు ఏకాంతంగా తను స్నానంకు అనుకూలమయిన చోటని ఇక్కడ మతాన్ని వీర్చుకుచున్నాడు. కాని ఇక్కడ నుండి ఎంగువల్ల ఎప్పుడు వెళ్ళాకే ఇట్లా ఎంగువల్లకు ప్రసరచవ:సి వచ్చిందో నన్నాడు పరిశ్రమ ఎటుయినా చీనా, టిబెట్, భారతభూములలో ఈవిధమైన గుప్తనము, గుప్తవిద్య, గుప్తగ్రంథ భండాగారము లుండి ఉంటు

మన స్వాతంత్ర్యంతోపాటు అనేక అయూర్వ శాస్త్రాలు పోయినవి ఈనాటికి మనము స్వతంత్రులమైనాము. ప్రతిదానిలోను ప్రపంచదేశాలతోపాటు మనము ముందుకు నడచాలి. శాస్త్ర పరిశోధనలు చేయాలి యోగవిద్యారహస్యాలను సంపాదించాలి. ఇవి ఇప్పుటికి టిబెట్టు దేశంలో వున్నవని చూచినవారు చాలామంది చెబుతున్నారు

మన ఆంధ్రదేశంలోకూడా జాతీయగం, బంగారుపంట పండించింది. మహాయానమును కనిపెట్టిన నాగార్జునాచార్యుడు మన దేశంలోనివాడే. ఇతను మతిము, వేదాంతము, యోగములనేగాక, రసాయనశాస్త్రములనుకూడా వ్రాశాడంటారు. వీరితోపాటు అమరావతీ విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగువారు యెన్నో శాస్త్రములను వ్రాసివుంటారు ఆనాటి మన జాతీయగంములన్నీ మనకు మిగలలేదు. టిబెట్టులో నాగార్జునుని పూజిస్తారు. ఇతని శాఖీయులే టిబెట్టు వారు. నాగార్జునుని గ్రంథాలన్నీ టిబెట్టులో వున్నవని చూచినవారు వ్రాస్తున్నారు. మనదేశంలో

పుట్టి మన గంధాలను మనము టిబెట్టులో నూడగలము. అందులో ఎన్నో రససిద్ధులు యోగసిద్ధులు, వేదాంత నూత్రాలు, బాష్పగూతములు అనేక రహస్యాలను మనము తెలిసికోగలము. ఇప్పటి ఉత్తరక్షేయు లొకగు టిబెట్టువెళ్ళి కొన్ని గంధాలను తెచ్చి రని వింటున్నాము. తెలుసుకుంటుంటూ ఈ అన్వేషణకు బయలుదేరి ఆయితే, ఇది సుఖప్రద మైన పనికాదు; చాలా కష్టము, టిబెట్టు చేరుట. ఆ క్షేయుల ఆచారములు పొందుట చాలా కష్టమే. ఇంత వరకూ టిబెట్టు ఒక సుప్రభూమిగా వుంటున్నది. ఈ శతాబ్దము తొలిశతాబ్దములా బయటివారి నెరిసిన తమ క్షేయంలోనికి రావీయలేదు. అందుకు అనేక వేమలతో వెళ్ళారు. కొందరు వారి చేతుల్లో చనిపోయినారు. అన్నిప్రపంచులు తిప్పించుకొచ్చారు. ఇతరులను రావీ యకుండా ఎంత కట్టడిట చేశాగో జపాక బాష్ప సన్యాసియైన కవాగు చీ ప్రాసంది చదివితే తెలుస్తుంది. శివతారాయ్ అనే డార్జిలింగు నివాసి, టిబెట్టుభాష, జాద్గంధాలను నగువుకొనుటకు టిబెట్టు వెళ్ళాడు. ఎన్నో ఒక లామావద్ద ఆశ్రయం పొందాడు. కొంత కాలం చదివి ఇంటికి తిరిగి వెళ్ళాడు. తిర్విత ఇతను బ్రిటిషువారి వేలలవాడని అనుమానించారు. ఇతనికి ఆశ్రయం ఇచ్చిన లామా పేరు సెంగ్ చెన్ డోర్ జె. ఈ లామాను, టిబెట్టుప్రభుత్వం విచారించి, మరణ శిక్షను విధించింది. ఇతనిని ఒక్కపుత్రానిదిలో, ప్రాణంపోయేవరకు ముంచి చంపబున్నది. ఆజ్ఞాపాలకులు ఇతనిని నడినది కూర్చోపెట్టి, తాడుకట్టారు. ఈ లామా సద్భావంతో కూర్చున్నాడు. జాద్గపరిత్ర గంధాన్ని తీసికున్నాడు. నేను మూడుసారులచెయ్యెత్తిప తిరువతి, నన్ను, నీటిలో ముంచబున్నాడు. భయపడ లేదు, తోణు లేదు. ప్రశాంతవదంతో పరిత్ర జాద్గ గంధరజమును కఠించాడు. మూడుసార్లు చేయెత్తాడు, కాని ఆజ్ఞాపాలకులకు చేతులు లేవలేదు. అట్టే మాన్తా నిలబడిపోయినారు. లామా తమ విధిని నిర్వహించుని హెచ్చరించాడు. వారిని వత్తిడిచెయ్యగా, లామాను ఒకసారి ముంచాడు. ప్రాణంపోలేదు; 2 వ సారి ముంచారు ప్రాణంపోలేదు. నిర్విణులై మాన్తా నిలబడ్డారు. లామా తన కొసప్రాణాలను కూడదీసుకుని, వారిని ఇట్లా ప్రబోధించాడు. నా కర్మలు ఇంతటితో నశిస్తవి. నేను బుద్ధునిలోకంకు వెళ్ళుతాను. జాద్గమతిం ప్రపంచమంతటా వ్యాపించుగాక యన్నాడు. తమకు వప్పచెప్పిన కార్యాన్ని నిర్వహించున్నాడు. ఈ దీనులు మూడవసారి నీళ్ళలో ముంచారు. దీనితో ఆ లామా ప్రాణాలు ఎగిరిపోయినవి టిబెట్టువారి ఆచారం ప్రకారము ఈ లామా కళ్ళు చేతులు, మొండెము నరికి, అనదిలో పారవేశారు. ఇందులో లామాల జాద్గమతి విశ్వాసం యెంత గాఢ

మొందో తెలుస్తుంది. వారి జీవాన్ని ఎంత కఠినంగా, ఇతరులు ప్రవేశించకుండా చేశాగో తెలుస్తుంది. కాని సర్ యంగ్ హన్ బెండ్ర్ అనే ఆతన్ని టిబెట్టుమీద దండయాత్రకు 1887 లో బ్రిటిషు ఇంజనీరు ప్రభుత్వం పంపింది. మళ్ళీ 1903 లో కూడా పంపి, టిబెట్టు వారివద్ద కొన్ని న్యాయపరమైనా రాజ్యాన్ని పొందింది. కాని విఫలమైంది. వాడు నమ్మలేకపోయినాడు. ఇప్పటికి కొంత మారిందంటున్నాడు. ఎట్లయినా ఇది నాహాసకార్యమే

టిబెట్టును, మన క్షేయులు తిర్చిదిద్దవలసిందే. అంటే స్వరముని అర్థం ఇది మన క్షేయపు ఉత్తరపు నల్లయైన హిమాలయ సర్వముల ముగ్ధపున్నది టిబెట్టుకు ఉత్తరాన చీనాదేశం, దక్షిణాన నేపాల్, సిక్కిం, బూటాను దేశాలున్నవి. నేపాల్ కు హిందూ రాజున్నాడు. టిబెట్టుకు జాద్గము. పేరుసజ్జామే కాని తంత్ర సంబంధం ఎక్కువ. పూర్వచారసరాయణాన్వయమైనది. అనుమానాలు, మాధ్యమికాంక్షలు వీధి క్షేమము. కాని ప్రపంచమన్నవల పొందిన మోక్షోదయవర్షము, మనస సగోపనము లాదేశంలో వున్నవి. భారతదేశీయులకు ఇవి ప్రాణప్రసములు. ఇవిగాక, టిబెట్టు మన సరిహద్దులందున్నవి, మన పొరుగుభూమి. ఇంగ్లీషునా మనము ఆ దేశమునుచురించి తెలిసికొనుట చాలా ముఖ్యము. ఇది తెలియనివాడు మనకు అనేకవిధాల ముప్పుకలుగుతుంది. ఇప్పుడు టిబెట్టు చీనా ప్రజారాజ్యంలో భాగంగా వున్నది దీక్షి రాష్ట్రస్వాతంత్ర్యం మాత్రం వున్నది చీనావారి నేన టిబెట్టు ముఖ్యపట్టణంలో వుంది

టిబెట్టు మంచుకొండలలో వున్నందున దారి చాలా కష్టస్యాము. కొందరు డార్జిలింగు మీదుగా, కొందరు కాశ్మీరక్షేయమీదుగా వెళుతుంటారు. ముఖ్యము మనససగోపనాన్ని దర్శించవలెనుమంటే, ఇంటివద్ద అన్నీ సద్దుకుని, విలునామాకూడా వ్రాసి పోయేవారట. చాలామంది తిరిగిరావటం వుండదు. అంటే దారిఅంత కష్టము, భయంకరమైనది. కొండలు గోడలవలె ఎత్తుగా వుంటవి. నదులు అతివీరంగా ప్రవహిస్తుంటవి. అంతిలో యెండ, అంతిలో బొమికలు కొరికి చలివేస్తుంది. అక్కడ యెండ తెల్లగా వుండి కన్నులు మిగిలిపోవువలెంటుంది. ఈ తెలుపును చూడలేక, అక్కడివాడు డోలు ఉండలను కళ్ళకు అడ్డం పెట్టుకుంటాడు. ఇప్పుడు ప్రకాశంగా వున్నట్లుంటుంది. ఇంకొకచెయ్యనే టిక్ ప్రదండమైన తుపాను కొస్తుంటుంది. అమెరికా ఒడ్డి డెగ్లను, ప్రశాంతంగా వున్నదిగదాయని టిబెట్టుకు కొండలలోనుండా వెళ్ళుతున్నాడట. అంతిలో నేను ముప్పలు సెట్టకునచ్చి చీకట్లు క్రముకుపోయినవట. ప్రదండమైన గాలితో తుపాను ప్రళయతాండవం చేసిందట. డెగ్లను, ఈ

టీ బె ట్ దే శ ము

తుపానులో తాను చనిపోయినానే అనుకున్నాడు. కాని అంతలోనే తగ్గిపోయింది. ఇసుక తుపానులు కూడా ఇట్లే భయంకరంగా వుంటుంటుంది. గాలిమోతలతో హోదామంటూ పీస్తుంటుందట సుమలు లేచిగిరిగిరి తిప్పుతుందట. ఇక్కడి నేల గొయ్యివేసి, అనంత పర్వతాన్ని చేస్తుంది. జపాన్ సన్యాసి కవాగో చీ ఒకసారి ఈ తుపానులో గొంతువరకు పూడ్చిపోయినాడట. ముక్కు చెవులు కళ్ళనిండా ఇసుకనిండి ప్రాణావశిష్టుడైనాడు. ఇట్లే నుంచుతుపానులు కూడా ప్రళయ తాండవం చేస్తూంటుంటుంది. తామసికమూర్తులైన పార్వతీ పరమేశ్వరులు ఆ వెంశికొండలమీద వున్నారన్నంగకు, ఇది సార్థకంగా కనిపిస్తున్నది. పార్వతీదేవి త్రిలోకసుందరి. ఆ నుంచుకొండలను, మానస సరస్సులను ఆ అంబం ప్రతిబింబిస్తుంది. ఆ తల్లి కోపం తాల్చినప్పుడు, చేసే ప్రళయపుణ్యం ఈ తుపానులలో కనిపిస్తుంది. ఇదిగాక ఒక్కోచోట కొండ రాళ్లు నుంచుపర్వతాలమీదను జారి అనేకనుందిని పొట్టను పెట్టుకుంటుని కొన్నిచోట్ల నీగుర్రకను. కొన్నిచోట్ల గుట్టలకు గడ్డి దొంగకు విపరీతమైన చలి వల గుట్టలు ముక్కుల వెంట నెక్కు కక్కుకుంటుని. శిరీశాల నల్లబడిపోతని పొట్ట వుబ్బిపోతుంది మనుష్యులకూడా పూపిరాడక, శ్వాస తగ్గి చాలా కష్టపడతాడు. కాళ్లు చేతులు చచ్చుపడుతుంది. కళ్లు రక్తమయములై నీళ్లు కాకుతని పెదవులు వాస్తవి. గోళ్ళుగక్కుచిర్యం పగిలి నెక్కు కాగుతుంది. అవే చివరి ఘడియలా అని భయం వేసేటట్లుంటుంది. అట్టి సమయాల్లో నిప్పనారికి, నెగ కామనంటే జేరుకోకలుగుతాడు.

అడవి యాతృగృహల భయంకూడా వుంటుంది ఇది చిన్న ఎనుగుంత వుంటుంది వీటి కొమ్మలు ర అడుగులు పొడవు దాని బుస రైలుబుసవలే వుంటుంది దాని కళ్ళు అతి భయంకరాలు, దాని నాలుకను బయటకునిడిచి, మనుష్యులను నెంటాడు తుంది డాక్టరు స్వెన్ హిడెన్ దళమును ఈ అడవి మృగము వెంబడించినట్లు. అది యెంత భయంకరమైనదో, తను నెంటు వెంటాడి ప్రాణావశిష్టులను చేసిందో అతను తన గ్రంథంలో వ్రాశాడు. వీటికి తోడు ఎలుగుగొడ్లు చిగితిపులలా కూడా వుంటుంది. ఇవీ, తిరచు మీద పడి ప్రాణాలు తీస్తవి. టిబెట్ లో దారిద్ర్యపుట్టు కూడా ఎక్కువే. అన్నీ కొండలూ నదులూ ఎక్కడ యేముందో తెలియదు. అందువల్ల ఎక్కడో పొంచుండ్లి మీదకు వస్తారీ దొంగలు. వీలుకొదనుకున్నప్పుడు యేదైనా వస్తువున్నదాయని అడుగుతారు. వీలుచిక్కితే వున్నదంతా దోచుకుంటారు. అక్కడి దొంగల కోక ధర్మం వున్నదట. రెండుకోజులు ఆహారం వదిలిపెట్టుతారట.

కవాగో చీ ఈ దొంగలకు చిక్కాడు. అతన్ని సర్వం దోచుకున్నాడు కాని ఎక్కడో బంగారు నవరసులను దాచుకోగలిగానన్నాడు. దోపిడికేసి, గుట్టలమీద పక్షులవలె పర్వతాలలో అంతర్ధానం అవుతాడు. వీరి వల్ల ప్రాణభయం కూడా వుంటుంది. కుక్కలకూడా భయంకరంగా వుండి గ్రామాల్లో మీదకొస్తవి. మనిషిని అనలీలగా చీల్చి వేయుంటుంటుంటుంది. ఇదిగాక దొంగకోబులుంటుని తెలియనివాగు నడవలేదు చాలా అపాయకరం. ఇదిగాక, విశేషములకు ప్రాణభయం ఎప్పుడూ వెన్నంటే వుంటుంది. టిబెట్టు పల్లెణాలలో వున్న అక్కడి ప్రజలకు ఏమాత్రం అనుమానము తగిలివా, అనలీలగా మనిషిని చంపి వేస్తారు. కవాగో చీ తాను జపాన్ దేశీయుడనని చెప్పలేను. తాను చీనా భాషను బాగా మాట్లాడగలడు టిబెట్ భాషను చదువుకున్నాడు కొన్నిసార్లు చీనావాడిని చెప్పుకున్నాడు. అడుక్కునేవాళ్ళు స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ వుంటారు. ఇతనూ వారిగా కలిసి చాలాకాలం తిరిగాడు మూడు ఏండ్లు, టిబెట్ లో ఆతి ఓర్పు. నేర్పులతో వుండగలిగాడు. వారి ప్రవృత్తి బాధ్యగ్రంథాలను చదివి, సేకరించాడు చివరకు రహస్యం బయటపడగా ఆతి మెలకువగా తిప్పించుకుని బెటపడ్డాడు. తనకు బుద్ధభగవానుని రక్షణ వున్నదని అంటాడు.

ఇన్ని భయంకర కాళరాత్రులు, తుపానులు, అడవులను, కొండలను, నదులను, దొంగకోబులను, అడవి మృగాలను, దుర్మార్గులైన దారిద్ర్యదీ గాళ్ళను, దాటి ప్రాణావశిష్టులమై చివరకు మానస సగోవరమును చేరుతాము మానస సగోవరము టిబెట్ లో వాయవ్య దిశ నున్నది. నేపాలుకు దగ్గరగా వున్నది మానస సగోవరము గెండు పర్వతముల మధ్య వున్నది. దీనికి వాయువ్యాన కైలాస శిఖరము, దక్షిణాన గుర్జురాంధ్రాపర్వతము వున్నది ఈ సదస్సు సముద్రమట్టమునకు 15,500 అడుగుల ఎత్తున వున్నది. అంగుల్ల ప్రపంచపు జలములలోకల్లా, ఇది మహా స్వచ్ఛమైన జలశాంతాగు. డాక్టరు స్వెన్ హిడెన్ దీని లోతు 208 అడుగులుంటుందని అన్నాడు. దీనియొక్క అంశము చెప్ప శక్యం కాదంటారు. ఇక్కడికి చేరుటకు, పడరాని పాలు పడవచు. కాని ఈ ప్రకృతి సౌందర్యం చూచినతర్వాత, ఆకస్మాత్ లోక తగ్గినిపించవు పాశ్చాత్యుడైన డాక్టర్ స్వెన్ హిడెన్ దీనిని చూచిన తర్వాత, భూమిమీద కాక ఏ ఆకాశానో, స్వర్గానో వున్నాననిపించిందన్నాడు. ఆధ్యాత్మికవృత్తితో చూచే భారతీయులకు, ఈ దృశ్యం చెప్పనలవికాదు. మన పురాణాల్లో కైలాసపర్వతం మీద పార్వతీ పరమేశ్వరులున్నారని వున్నది. బాధ్యగ్రంథాల్లో, దీని మీద బుద్ధుడున్నాడని వున్నది. ఈ చక్కని ప్రకాంతస్థలంలో మన ఋషులు తపస్సు చేసు

కుంటూ నిద్రిపోంది, ధన్యులై వుంటారు ఇక్కడ ఋషులు తపస్సుచేసుకుంటున్నారని ప్రతీతి. కాని స్వామి ప్రణవానంగులవారు, తాను అక్కడ ఏ ఋషులను చూడలేనని ప్రవాళారు ఎట్లయినా, మహాఋషుఁడు, యోగసాధకులకు కావలసిన ప్రకృతి సౌందర్యము, నికాంతము, చలదనము, స్థలమాహాత్మ్యము అక్కడ వున్నది. జాద్గులు అక్కడ కొన్ని మతాలను కట్టారు వారి అనుమానములు అక్కడ వుంటుంటారు. యాత్రికులూ వస్తాంటారు. టిబెట్ వాగు దీనిని మఘం యుంట్లో అంటారు. జాద్గు మతంలో దీనిని అనవతిష్ట అంటారు అనగా వేడి, కష్టములేననివి భర్తము దానిలో స్వర్గమునకి పద్మ మున్నదని, ఆ పద్మంలో బుద్ధుడు, బోసనకులు కూర్చుని వుంటారంటారు. వారు భూలోకంలోవున్న జాద్గుస్వర్గం ఇదేనని నమ్ముతారు. కైలాస పర్వతం మీద కూడా బుద్ధుడు ఆయిగు వందల అర్హులతో వుంటుంటాడని అంటారు. మానవ సరోవరములో ఒక వృక్ష మున్నదని, దాని ఫలములు మానవగృతులను నశుంచేస్తవని జాద్గు లంటారు. ఆ వృక్షమును జంబూవృక్ష మంటారు. దాని ఫలం పండ్లి నీటిలో పడేటప్పుడు జంబూ అనే నీనానం కలుగుతుందట అంగువల్ల జంబూ వృక్ష మన్నాగు దానిని. కవాగు చీ ఆదృశ్యాన్ని చూచి, తాను బుద్ధుని పర్యవం పొందినంత ఆనందపడ్డాడు. హిడేక్ దానిమీద రాత్రిళ్ళు పడవలో ప్రయాణించాడు ఆ సమయమిది ఆకాశాన్ని ఇట్లా వర్ణించాడు: తలలో వజ్రముల నలంకరించున్న నికారాణి అన్నాడు. ఆ మహాప్రశాంతసమయంలో గుర్తా మాంధాతమీద వారికి అనేక జ్యోతితులు కనుపించిన వన్నాడు నీటివెలుగు, మెరుపులు మెరుపులు గా మెరిసినదట. కొంచెముసేపున్నతర్వాత జ్యోతిస్సముద్రమే ముంచెత్తినట్లుగా వెలుగుతో నిండిపోయినదట ఇట్లా ఒకదానివెంట ఒకటి, ఆకాశాన మేఘాలలో మెరిసినట్లు, మెరుస్తుండేవట ఆ పర్వతసానువులమ్రేవ. కొన్ని ఆకాశమెత్తువరకూ లేచి అదృశ్యమయ్యేవట. ఈ వెలుగుల వెలుగులులో తను, తనతోడి మనుష్యుల ముఖాలు చూడగలిగా నన్నాడు. నడిరేయి గడమలుతోనే, ఆకాశము రంగులను చూడస్తుందట. కటిక చీకటి, లేత కీలరంగుగా చూడతుంది ఆకాశాన ఎగురుతున్న మేఘమాలికలు గులాబిరంగు తాలుస్తవి ఆప్పుడు తూర్పు దిక్కున దిశనాథుని వెలుతురు కనుపిస్తుంది. ముందు మాంధాతపర్వతంమీద నూర్య కిరణాలు పడతవి. ఆ పర్వతాన్నీ బంగారు మలాం చేసినట్లుంటుని అప్పుడు తెల్లవారుతుంది. తాను మానవ సరోవరము మధ్య నిలబడి, అడుగుకు చూడగా అడుగు బాగా కనుపించినట్లున్నాడు. ఈ సరస్సు శీతా

కాలం గడ్డకట్టుకు పోతుంది. వేసవిలో నే నీరు చల్లగా వుంటుంది. కైలాసగిరి ప్రపంచముంతటిగాను ఏ తియిన పర్వతము. ఈమధ్యనే దానిని అధిగోహించ కలిగారు.

ధవళగిరుల మధ్య, తాబేలాకారంలో వున్న ఈ మానవసరోవరం చూచి చావవలెనని కోగు కుంటాడు ప్రతిపాద్యకేశీయుడు. అంగువల్ల అనాది నుంచీ, నేటివరకు దీనికివున్న విభవ తెలుస్తుంది ఈ పర్వతమునుండే బ్రహ్మపుత్రి, గంగా మొదలైన నదులు పుట్టుతున్నవి. ఇవి భారతభూమిని, బంగారుభూమిగా చేస్తున్న పుణ్యనాహినులు.

టిబెటు ప్రకృతిసీమ గొప్ప రామణీయకమైనది. ప్రజలు అంగుకు వ్యతిరేకంగా వుంటారు. వారు శుభంగా వుండరు. ఇంగుకు వారి మూఁసమ్మకాలు కొరణం వారు నూతన కస్త్రములనైనా మసి చేతులకు పూసుకుని ధరిస్తారు. కొందరు జన్మాంతమున్నాన మెగుగరు. జన్మాంతము ఒకే గుస్తును ధరించువాగన్నారు చీలికలైనా నాటిసే ధరిస్తారు వాగు శరీరాన్ని కడిగితే, దానితో వారి ముఖం కూడా పోతుందని అంటారు. మురికిగా వున్న ఆడపిల్లలనే, ఎక్కువగా కోరుకుంటారు ఆడపిల్ల శుభంగా వుంటే, ఆమె అదృష్టము పోయినట్లు వాగు భావిస్తారు బీసవారి గుడ్డలు, ఎండిన చక్కాలవలె వుంటువి. సంపన్నులు కొందరు ముఖప్రక్షాళన చేస్తారు. అదీ వికృతంగానే వుంటుంది. నీటిని నోటిలో పోసుకుని, అరచేతులతో ఉమ్ముకుంటూ గా నీటిని. ఈ అరచేతులలోని నీటితో ముఖము చేతులను కడుక్కంటారు. ఇదేవాగు ముఖం కడుగుకొనుట తతిమా గిరిమంతా నల్లగా మకిలిపట్టి వుంటుంది. వాగుట్టిని కొయ్యగిన్నె. లోలో త్రాగుతేగు. ఈగిన్నెలను ఎన్నడూ కడగరు వారు టీనీటిలో పెన్న ఉప్పు వేసుకుంటారు. పెన్నవల్ల జిగురుగా వుంటుంది. ఎవరైనా విదేశీయులు గిన్నెను కడగమని అడిగినప్పుడు వారి వంటిమిది గుడ్డను పెట్టి తుడిచి ఇస్తారు. సామాన్యజనము చాలా బీదతనంలో వుంటారు భోజనము దొంకనప్పుడు, టీత్రాగి వుంటారు. ప్రతివారూ లామలు కావలెనని ఆశేక్షిస్తారు.

ఆడపిల్లలకన్న, మగపిల్లలనే ఎక్కువ కోరుకుంటారు. నామకరణోత్సవము మగపిల్లలపై చేస్తారు. కాని, ఆడపిల్లలకు చాలా అరుదు మనవత, శిశువు జన్మించుటతోనే, నీటితో కడుగురు. పెన్న పూస్తారు రెండురోజుల కొకసారి. నామకరణమునకు పూజలు చేస్తారు. పురోహితుడు మంత్రములను చెప్పి, నీటిని శిరస్సుమీద చల్లుతాడు. పుట్టినరోజును

టీ బె ట్ దేశము

బట్టి పేగు పెట్టుతారు. ఆదివారమునాడు జన్మించినవారికి నియమా ఆని పేగు పెట్టుతారు. దీనికి టీ బెట్ భాషలో భానువని అర్థము. సోమవారము నాడు పుట్టినవారికి చంగ్రువనే అర్థం వచ్చుదావా అని, శుక్రవారము పుట్టినవారికి శుక్రుడనే అర్థం వచ్చు పాసాంగ్ అని, శనివారమున పుట్టినవారికి శని అనే అర్థం వచ్చు పెంబా అని పేగు పెట్టుకుంటారు. ఈ పేర్లలో తికమకలు కలుగకుండా వుండుటకై వారి వారి వంశనామంతో కలిపి పిలుస్తారు. కుటుంబాని కొకరిని లామూలుగా పంపుతారు. అప్పుడు పేర్లు మారుస్తారు ఎనిమిదేళ్లు వచ్చిన తరువాత విద్యాభ్యాసం చేస్తారు. ఇందుకు కూడా పండుగ చేస్తారు. చదువు చాలించి, ఉద్యోగంలో ప్రవేశించిపోవునప్పుడు కూడా ఉత్సవాలు చేస్తారు. విందులు చేసుకుంటారు. పురోహితుడుకూడా వస్తాడు.

ఆడపిల్ల రజస్వల అయినప్పుడు ఉత్సవమూలా వింగులూ చేస్తారు. రజస్వల ఆయ్యోరకరు చంద్రుకలు ముడవగు రజస్వలైన తర్వాత జుట్టుముడివేసి, చివరు నాలుగు జడలుగా అల్లి వదిలి పెడతారు ఆవులు బహుమతులు నిస్తారు.

సంబంధాలు పెద్దలే నిర్ణయిస్తారు. లగ్నం వచ్చే వరకూ పెళ్ళికూతురుకు తెలియదు. కొందరు ఆపిల్లలు తన పాతి ఇంటిని తిల్లితండ్రులను నేస్తులను వదిలి పోలేక చాలా ఏళ్లుస్తారు. ఈ పెళ్ళికూతురు, పెళ్ళి కుమారుల భవిష్యత్తుని గురించి పురోహితులు ఆలోచిస్తారు. వీరిద్దరకు కలిసివచ్చే వివాహాలగ్నం ఏర్పాటు చేస్తాడు పురోహితుడు. రెండురోజులు పెళ్ళికుమార్తె యింటివద్ద వింగులు జరుగుతవి చుట్టాలు పక్కాలు వింగుకు వస్తారు బహుమతులను పెళ్ళి కుమార్తెకు ఇస్తారు. పెళ్ళికుమారునివాగు, పెళ్ళికూతుగు వారికి కొంత వోలి ఇస్తారు. పెళ్ళికుమార్తెకు ప్రధానములో కొన్ని సొమ్ములనుకూడా తెస్తారు. కట్టుకునే వస్త్రాలు, చీనా చేస్తులు, ఆభరణాలను ఇస్తారు. వీటిని ఈమె విగాహమప్పుడు ఆలంకరించుకుని తీరాలి. వివాహమప్పుడు పెళ్ళికుమార్తె నొసటన వుండేట్లు ఒక రత్నమున్న ఆభరణాన్ని పెళ్ళి కుమారుడు కడతాడు మనలో మంగళనాత్రం వంటిదిది. ఇదివున్న స్త్రీకి వివాహమైనట్లు భావించాలి. దీనిని నెత్తిమీద కనుపించేట్లు పెట్టుకుంటారు. భార్యా భర్తలకు పడసప్పుడు విడాకులు తీసికోవచ్చు. భర్తకు ఇష్టం లేనప్పుడు ఈ రత్నమును లాక్కుని పోతాడు. దీనికి తిగుగులేగు. దీనితో ఆ స్త్రీ పురుషులకు ఇక ఏ సంబంధంలేదు. స్త్రీ, తాను ఇతరులను తర్వాత పెళ్ళిచేసికోవచ్చు. దీవాలయంలో వివాహమైన తర్వాత పెళ్ళికుమారునింటికి వెళ్ళుతారు. అక్కడ కూడా విందులు యత్న మృగ

మాంసంతో జరుగుతవి. తిని, త్రాగి, న్యాయం చేస్తారు. పెళ్ళికుమారునివారు ఇప్పుడు ఎక్కడ త్రాగరు. పెళ్ళికుమార్తెవారు ఏదైనా వస్తువును, పెళ్ళికుమారుని వారి ఇంటిలో కనుపించకుండా తీసుకువెళ్ళుతారు. దానిని, పెళ్ళికుమారునివారికి చూపించినప్పుడు, చూపినవారికి కొంత డబ్బు ఇచ్చుకోవాలి

టీబెట్టులో విపరీతమైన ఆచారము, ఒక స్త్రీ, తన భర్త సోదరులనందరను వివాహం చేసుకొనుట. ఇష్టమున్నా లేకపోయినా, కొంతకాలము తన భర్త యొక్క ప్రతి సోదరునివద్ద వుండాలి. వారికి పిలలను కనాలి టీబెట్టును ఆనుకునివున్న నేపాలులో ఇంగుకు వ్యతిరేక ఆచారం వున్నది. ఒక పురుషుడు అనేకమంది స్త్రీలను చేసుకుంటాడు. టీబెట్టులో ఇంటి ఆధికారముంతా భార్యది. మగవారు కష్టించి, ఆర్జించిన డబ్బును భార్యచేతికి వ్వాలి కష్టపడక, డబ్బు ఆర్జించినప్పుడు భార్యతీవం గా కోప్పడుతుంది. తన భర్తలమీద మగవారికి డబ్బు కావలసినప్పుడు, భార్యకు ప్రాధేయపడాలి ఆమె దయాదాక్షిణ్యం మీద వారికి కావలసిన డబ్బు దొరుకుతుంది.

టీబెట్టుప్రజలు రెండు తరగతులుగా వుంటారు ఒక తరగతితో ఇంకొకరికి సంబంధంగానాల్గులు గాని, సహపంకులుగాని వుండవు. మొరటిది ఉన్నత కుటుంబీకులు, 2 వది తక్కువ తరగతులు. ఉన్నత తరగతులలో నాలుగు శాఖలున్నవి అందులో (1) ప్రభువులు, (2) మంత్రవేత్తలు, (3) అనాది మతించారు, (4) పూర్వపు నాయకులు వుంటారు ప్రథమశాఖలో మాజీ రాజకుటుంబీకులు, గొప్ప లామా కుటుంబీకులు, మంత్రుల వంశాలవారు వుంటారు. పూర్వపు రాజవంశీకుని గొప్ప లామా సరసన కూర్చోనిస్తారు, కాని అతనికి ఎందులోను అధికారంలేదు మంత్రులు కాదగిన కుటుంబాలు వేరే వుంటవి. వారిని యాబ్జీ లంటారు. ప్రధానమంత్రులను వీరినుండే తీసికుంటారు. అందుకు తగిన విజ్ఞానం వున్నప్పుడే తీసుకుంటారు. రెండవ శాఖ మంత్రవేత్తలు వీరిని నాగ్ పోలంటారు. వీరు సామాన్యంగా బీదవారుగా ఉంటారు. వీరియందు మంత్రములున్నంగన వీరిని అందరూ అధికంగా గౌరవిస్తారు. వీరు తిడితే, తగులుతుందనిభయం. ప్రభువులు కూడా, వీరు ఎగురైవచ్చును, గుట్టాన్నిదిగి వీరికి నమస్కరించి వెళ్ళుతారు. వీరు తమవద్ద మంత్ర శక్తి వున్నవని అహంకారంతో వుంటారు. ప్రజల మీద తుపానుపన్ను వసూలు చేస్తారు. గోధుమ పండి వున్నప్పుడు తుపానులు వచ్చి పైర్లను నాశనం చేస్తవి. ఇది, దెస్యాల భూతాల పని అని వారి నమ్మిక. తుపానులు వచ్చినప్పుడు వీరు పెద్దతరంగం చేస్తారు. వీరు గడ్డాటూ మీసాలు పెంచి, పెద్ద తలగుడ్డులుచుట్టి,

క్రిందివరకు పెద్ద కోటును తొడుక్కుని భయం కరంగా వుంటారు. తుపాను వచ్చినప్పుడు మంత్రాలను చెప్పతూ, పట్టణాలను మేఘాల మీదికి విసురుతూ నృత్యం చేస్తూ ఎరుగుతారు. తర్వాత వీరాశ్రమం ఎక్కడైతే, తమ గుడ్డలనే పీలికలుగా చించి, మేఘమీదకు విసురుతారు. చివరకు ఎల్లో తుపాను ఆగితే, ఇదిగో మామూల్యం అంటారు. తేలియడల వారే ప్రజలకు అపరాధం ఇచ్చుకోవలసి వుంటుంది.

మూడవశాఖను బాక్ బో అంటారు. వాస్తవమేంటి బట్టియు రికార్డులను, ప్రజలంతా ఈ బాక్ బో మతస్తులే. ఇప్పటికీ పూరికి ఇద్దరూ, ముగ్గురూవంతున వీరు వుంటూవుంటారు. కొని వీరు ఈ మతము హిందూమతమే నంటారు. వీరు దేవతలను అర్చన చేస్తుంటారు. పెళ్లిళ్లప్పుడు దేవతలయాలలో ప్రార్థనలు పూజలు వీరిచేతి చేయిస్తారు. అనాదిమతం కనుక, వీరికికూడా ప్రజలలో గౌరవం వున్నది. వీరు కొన్నిచోట్ల వ్యాయపాలకులుగానూ వుంటుంటారు.

నాల్గవశాఖను షాలంగో అంటారు. వీరు నైఋత్యలవంటివారు. భూమి, దబ్బు వీరి అధీనంగా వుంటవి. సంపన్నులకుచే పంతుబడి ఎక్కువ.

తక్కువ తిరగతులలోకూడా శాఖలున్నవి. చేపలు పట్టేవాళ్లు, కమ్మర్లు, పడవలను నడిపేవారు, కటిక వాగు క్రింది తిరగతివారు. వీరిలో కూడా అంతరిష్టవాహులుండవు. వీరినుండి లామాలను తీసుకోరు. కొన్నిచోట్ల రహస్యంగా కొందరు చేరుతుంటారు లామాలల్లో.

వీరుగాక ఇంకొక తక్కువ తిరగతి ఉన్నది. ఏ ఉన్నతి కుటుంబీకుడైనా, తనకుతాని ప్రేమతో ఉండకూడదు. అలావుంటే అతనిని నెలివేస్తారు. ఇట్లు నెలివేయబడిన వారంతా, ఒక తక్కువవలంగా వుంటారు. వీరిని తక్కువవలాలన్న చాలా తక్కువగా చూస్తారు.

అడుక్కునే కులాలు కూడా వేరేవుంటవి. వీరికి వంశానుక్రమంగా అడుక్కునే వృత్తి వుంటుంది. ఈ వృత్తివల్ల వారి ముఖాలలో ఒక దీనత్వం కనిపిస్తూ ఉంటుంది.

టిబెట్ లో మంచి కన్సారి దొరుకుతుంది. కన్సారి, మగమృగంవచ్చే దొరుకుతుంది. కన్సారి పార్శ్వమికి ఎక్కువగా దొరుకుతుంది. అమావాస్యకు తగ్గి పోతోంది. ఈ మృగం పిల్లికి మూడు రెట్లు ఎత్తుగా వుంటుంది. దీనిని తుపాకితో కాల్చి చంపి కన్సారి తీస్తారు కన్సారి ఎక్కువగా చీనాకు ఎరుమతోతుంది. ఉప్పు, యక్షమృగాలతోకలు (వింజా మురలు), ఉన్నిని ఇక్కడనుండి నేపాలు, ఇండియా లకు ఎరుమతీచేస్తారు. ఇండియానుంచి ఊలువస్త్రాలు తీసుకుంటారు. వీటిని దేవాలయాల మతాలలో అలంక

రించుటకు ఉపయోగిస్తారు. పట్టు చేతిగుమళ్ళు, బనారసువస్త్రాలు, తెల్లనూలు వస్త్రాలు ఎక్కువగా ఇండియానుండి తీసుకుంటారు. టిబెటును కూడా చాలా తీసుకుంటారు. ఒకప్పుడు చీనానుండి ఈ టిబెటు ఎక్కువగా వచ్చేది గుడ్డలను, టిబెటును, పంచ దారను, ధాన్యాన్ని భారతదేశంనుంచి తీసుకుంటారు. వీటికి బదులు వస్తుమార్పిడి పద్ధతిని నెన్న, వింజామ రలు, ఉన్ని, ఉప్పు, గొట్టెలను ఇస్తారు. టిబెట్ లో దబ్బు చాలా తక్కువ ఉన్నా లెక్కపెట్టు కొనుట చాలామందికి బాగా తెలియదు. ఇందుకై జపమాలల వంటివాటిని ఉపయోగిస్తారు వ్యాపారం చాలావరకు సగుకు మార్పిడి పద్ధతిమీద జరుగుతుంది.

యక్షమృగం, టిబెట్ దేశంలో చాలా ప్రాముఖ్యత వహిస్తుంది. నడిచలికాలాల్లో ఆహారం దొరికని గోజుల్లో వీటి మాంసం ఆక్కరకు వస్తుంది. వీటిని పెంచుతారు. వీటితో నాగలి గున్నుతారు. వీటి పీపుల మీద సామాను లుంచి ప్రయాణం చేస్తారు. వీటి పేడను చాలా జాగ్రత్తగా ఉంచుతారు. దీనితో నిప్పు చేసుకుంటారు వీటిని చంపి వీటి మాంసము, నెత్తుగు ఆహారంగా ఉపయోగిస్తారు. ఇంటివద్ద వీటిని చంపుటకు భయపడతారు ఊరంతాకలిసి ఒకచోట వీటిని చంపుతారు. అందుకు కూడా పుగోసీతును రావాలి. ఇతను వచ్చి మంత్ర తత్తింగంచేసి, తమ పరిత్ర గ్రంథాన్ని, జపమాలికను ఆ మృగం నెత్తి ఉంచుతారు. తర్వాత ఆ మృగాన్ని ఒక్క దెబ్బతో తల నరుకుతారు. ఈ తత్తింగమువల్ల యెంపేవానికి పాప ముండిదనీ చంపబడే మృగము ఉత్తమ లోకమునకు పోతుందని వీరు నమ్ముతారు. చంపినప్పుడు ఆ రక్తాన్ని వేరే తీసి వంశతాగు ఇది వారికి చాలా గుచికరంగా వుంటుండటం, బ్రహ్మీవున్న మృగాలకూడా గొంతు పద్ద నరంకోసి రక్తంతీస్తారు. ఈమృగాలు వేసవి కాలంలో బాగాతినిబలుస్తవి. అందుచే వేసవిఅనంతరం మాంసము బాగావస్తుందని వీటిని అప్పుడు చంపుతారు. వీటిని చంపి, వీటి మాంసమును యెండిపెట్టుతారు, ఇట్లా యెండిపెట్టినమాంసముంటే వారు చాలా ఇష్ట పడతారు. చలికాలంలో ఈమాంసము, వారి ఆహారంగా చాలా ఆక్కర కొనుస్తుంది. అందువల్ల ఈ యెండిన మాంసమున్న వాళ్లు గర్విస్తూ వుంటారు. అడవి యక్షమృగాలు చాలా భయంకరమైనవి. వాటి నాలుక ఆకురాయివలె వుంటుంది. ఈ నాలుకను, గుర్రాలను మాలిష్ చేయుట కుపయోగిస్తారు.

గొట్టెలను కూడా పెంచుతారు. చలికాలం వస్తుందనగానే వారి పశువులను వెంట పెట్టుకుని, దక్షిణభూములకు తేచి వెళ్ళి, చలికాలం గడచిన తర్వాత, తమ గ్రామాలు చేరుతారు. అంతవరకు ఆ గ్రామాలో తిలుపులు తాళాలు

వేసివుంటుంది ఇట్లు తిగుగుతూ వారు వ్యాపారంకూడా చేస్తుంటారు. వీరితో కొన్ని వస్తువులను తీసుకు వెళ్లి, వాటిని తమకు కావలసినవాటికి మార్చుకుని, గ్రామాలకు వస్తుంటారు.

టిబెట్ లో, మానస సరోవరము, కైలాస శిఖరము తర్వాతి మానము మాత్రమే మతాలు. వీటిని పవిత్రాలు, సగులవద్ద, ప్రకృతి ఆతి రమణీయంగా వున్నచోట కట్టుతారు ఈ సుతాలయం ది మాస్తుంటే, ప్రకృతి అంశముతో కనుపిస్తుంది చలికాలంలో మంచు కప్పకున్న సవళిగుట్టా, వేసవిలో పచ్చని పచ్చికస్థలాలు, వర్షాకాలంలో వర్షం యొక్క తాండవపుత్తిం కనుపిస్తుంది

మతాలలోనుం త్రోచ్చరణ దివ్యంగా వుంటుంది. అది సంగీతంవలె, లయప్రధానంగా వుంటుంది. ఆ సన్యాసులంత కలిసి పాడుతుంటారు. ఒకప్పుడు చిన్నగాను, ఒకప్పుడు పెద్దగాను లయతో పాడు తుంటారు. ఇవి సమద్రతరంగాలు లేచి తగ్గినట్లుంటుంది. అందుకు పాడినా, ఒక్కనిస్వరంవలె వుంటుంది మగ్గ మగ్గ లాసో లాసో అంటుంటారు.

శాక్యసతము ముఖ్యమైనవాటిలో ఒకటి భౌగ్య వంతమైనదికూడా. అక్కడ వ్యాపారము, భూమి అంతా మతంక్రిందనే వుంటుంది. ఈ మతములోని స్తంభాలు, కప్పు అంతా బంగారునులాంతో కప్పబడ్డవి. అందులో 800 చిల్లర విగ్రహాలున్నవి. వీటి నన్నిటిని, బంగారంతో అలంకరించుతారు మగ్గ పోలలో శాక్యబుద్ధుని విగ్రహం వున్నది ఈ విగ్రహము 35 అడుగుల ఎత్తైనవున్నది ఈ విగ్రహం బురడతో చేయబడి, బంగారముతో కప్పబడివున్నది. ఈ విగ్రహం నేవతమూ రైనలె వుంటుంది.

ఈ హాలు వెనుక. ఇంకొకహాలు వున్నది. ఇది 60 అడుగుల ఎత్తైన, 240 అడుగుల వెడల్పునా వుంటుంది. ఈ మందిరంలో అనేక వాతగ్రంథాలున్నవి. ఇందులో విలువ కట్టుటకు వీలులేని, ఉత్తమగ్రంథములున్నవి. పూర్వపు బౌద్ధశాస్త్రం, పురాణాలన్నీ ఇక్కడవున్నవి. సరినికొగితంమీద, బంగారుమూముతో వ్రాయబడ్డవి గ్రంథములు. ఇందుకు ఎంతో ఖర్చుపెట్టివుంటారు ఇందులో కొన్ని తాటాకు గ్రంథాలున్నవి. ఈ గ్రంథాలలో చాలా సంస్కృతంలో వ్రాయబడ్డవి ఇకన్నీ భారతభూమినుండి కొని వోయినవే. ఈ మంత్రాపరమ, ఆకలి తర్వాత అధికారలూ వీటిని సేరించారు. వీరు అనేకమందిని భారత భూమికి పంపి, భారతభూమి నుండినీ అన్వేషించి, ఈ గ్రంథములను తెప్పించారు. వీటిని టిబెట్ భాషలోనికి కూడా తర్జుమాచేసి వ్రాయించారు.

టిబెట్ వారు అద్భుతశక్తులను ఎక్కువగా నమ్ముతారు. వారు బుద్ధుని రక్షకుడుగా ప్రార్థిస్తారు. వారికి ఏదిచెప్పినా బుద్ధుని కలిపి చెప్పితేనేగాని నమ్మురు. ఆమెరికొవాగు లక్షల డాలర్లు ఖర్చుచేసి క్రిస్టియన్ మతం ప్రచారంచేస్తున్నారు. కాని క్రైస్తవ మతంలోకి మారినవారు బహుకొదిమంది. వీరికేనా ఇంట్లో బుద్ధవిగ్రహం ముందు నేతిదీపం వుండవలసిందే. వీరు కర్మసిద్ధాంతమును ఎక్కువగా నమ్ముతారు. అందువల్ల పునర్జన్మ వున్నదని భావిస్తారు. వీరి మతవేళంలో కొన్ని లోపాలున్నా వాటివెనుక చాలా అమూల్యములేన విశ్వాసములున్నవి వీరు ప్రకృతిని కూడా మాచి చాలా ఆనందిస్తారు. వేసవిలో పువ్వులుపూచినప్పుడు పండుగలు చేసుకుంటారు. దీనిని లింగ్ అంటారు. అప్పుడు పిల్లా పెద్దా అంతా ఆడువులుగాని, లేక పుష్పద్యానములకుగాని వెళుతారు. అక్కడ గుడారములు వేసుకుంటారు. అక్కడ రుద్రపదార్థములను తిని ఆడుకుంటారు.

మనవలె, వారికి, దీపావళిపండుగవున్నది ఇది నవంబరు చివర్లోవస్తుంది. అప్పుడు ప్రతిఇంటిని, ప్రతి దేవాలయమును మతమును దీపాలతో అలంకరిస్తారు. ఈ పండుగను శాంగ్ జో అంటారు అప్పుడు పిండి వంటలుచేసుకుని తిని త్రాగుతారు. పాటలుపాడుతూ నృత్యంచేస్తూ ఆనందిస్తారు. దేవాలయాలను సున్నం కొట్టి బాగా అలంకరిస్తారు. ఆ సడిరేయియందు వారి మతిగ్రంథపాఠసంగ్రహంతో చేస్తారు ఇది వినుటకు చాలా ఆనందంగావుంటుంది. పూర్వం టిబెట్ లో కొన్ని సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టిన శాంగ్ జో అనే సంస్కర్త చనిపోయినరోజున చేస్తారు దీనిని. వారు చేసుకునే గొప్పపండుగలలో పండుకరాది పండుగ కూడా గొప్పనే. ఇది ఫిబ్రవరి మొదట్లోవస్తుంది. దీనిని లోసార్ అంటారు బుద్ధుడు మాకుని గెలిచినందుకు ఈ పండుగ చేస్తారు దీనిని 15 రోజులు చేసుకుంటారు. వ్యాపారివ్యాపారమును, కూలినాడు కూలినీవదిలి పెట్టారు. ఇళ్లకు సున్నములుకొట్టించుకుని అలంకరించుకొంటారు. దేవాలయ మతాలను కూడా అలంకరించి, గొప్పగా ఉత్సవం చేస్తారు. అప్పుడు ప్రజలంతా దేవాలయములకు వెళ్తున్నారు. పిండివంటలు చేసుకుని తిని త్రాగి విందులు చేసుకుంటారు. ఇందుకు ఆవులను పిలుచుకుంటారు. చుట్టాలు స్నేహితులు బహుమతులను విరివిగా ఇస్తారు. లామాలఉన్న మతాలలో ఈ పండుగ తిరిగిం జరుపుతారు. ప్రతివారూ మతానికి వెళ్లి వారి తారతమ్యం ప్రకారం కూర్చుంటారు. ముందు పెద్ద బాకా వూగుతారు. దీనితో మంత్రోచ్చారణ ప్రారంభిస్తారు—తర్వాత తప్పెట్లు వాయిస్తారు. ఇది మతాధిపతి పెద్దలామా తన రాచనగరు వదిలి ఇక్కడికి

వస్తున్నాడని గురు. తర్వాత ముఖ్యలామలంతా పట్టు వస్త్రాలతో వస్తారు. తర్వాత మతాధిపతి, రాచరికంతో నెమ్మదిగా నడిచివస్తాడు. వచ్చి తన సింహాసనం మీద పద్మాసనంలో కూర్చుంటాడు. వీరి ముఖం మాత్రం అందరికీ కనపించేట్లు తేర వుంటుంది. తర్వాత ఇద్దరు భయంకర వేషాలతో వచ్చి నృత్యం చేస్తారు. తర్వాత తెల్లటి వస్త్రాలను ధరించిన సన్యాసులు, చేతులలో బంగారు గిన్నెలతో వస్తారు తర్వాత గొప్ప తప్పెట్లు పిల్లనగ్రావులు, తాళాలు, మద్దెలవాళ్ళు వస్తారు. వీరంతా వచ్చి ఒకపక్కన కూర్చుంటారు. అప్పుడు, ఒకవైపున వున్న తెర యొక్క అర్థభాగం అనే మంత్రవేత్త వస్తాడు. ఇతని చేతిలో గొర్రె రక్తపు గిన్నె వుంటుంది. ఇతను నృత్యం చేస్తూ చేతులు తిప్పతూ ఈ రక్తాన్ని ఆ మెట్లమీద చిల్చివేస్తాడు. ఈలోగా కొందరు ఆ రక్తాన్ని తుడిచివేస్తారు తర్వాత బాగా అనే అతను, భయంకరమైన డెయ్యిపువేషంతో వస్తాడు అతను అక్కడ నృత్యం చేస్తాడు. ఇతనిని పదకొండుగురు లామలు అనుసరిస్తుంటారు వీరి చేతులలో కొరడాలు జండాలుంటవి. తర్వాత మళ్ళీ తెర తొలగుతుంది చోళాల్ యం అనే అతను ప్రవేశిస్తాడు. ఇతను స్త్రీవేషంలో వుంటాడు. అతని చేతిలో త్రిశూలము ఉంచుకుని, పైమెట్లమీద నృత్యం చేస్తాడు. చివరకు లామలు నృత్యం చేస్తారు వీరు భయంకర వేషాలతో వుంటారు. భయం పుట్టేకళ్ళూ నొసలు దండ్రిలు వుంటవి అప్పుడప్పుడు, క్రోహితుడు గంట కొడుతూంటాడు. అప్పుడు వున్న వాయుద్యాన్ని మోగుతని. ఇది తాళ యుక్తంగా వుంటవి. నృత్యం జరుగుతుంటుంది. మేళముల ననుసరించి, ఒక్కోసారి పెద్దగా, ఇంకోసారి చిన్నగా నెమ్మదిగా, ఇంకోసారి అతి వేగంగా ఆడుతారు. ఇట్లా ఆడి, ఆడి చివరకు మతాధిపతికి ఎదురుగా సాష్టాంగమస్కారం చేస్తారు.

తరువాత ఒక అగ్ని చేయబడుతుంది ఇద్దరు సన్యాసులు ఒక కాగితాన్ని తీసుకుని వచ్చి ఆ అగ్ని మీద పట్టుకుంటారు. దానిమీద, వచ్చే సంవత్సరము ఏకీడులు రాకుండా రక్షణ కోరుతారో, దాన్ని వ్రాస్తారు తరువాత లామా ఒక చేతితో మంత్రం చెప్పి ఒక చేతిలో గిన్నె వుంచుకుని వస్తాడు; ఆ కాగితము మీద అతను మంత్రములను చెప్పుతూ తంతు జరుపుతారు. తర్వాత గిన్నెలో వున్నదానిని అగ్నిలో పోయగా అగ్ని ఒక్కసారి భగ్గున ప్రజ్వలిల్లి ఆ కాగితాన్ని నాశనం చేస్తుంది. దానితో అంతా చప్పట్లు కొట్టారు తమ కీడు అంతా పోయినట్లు సంతోషిస్తారు. చివరకు మతాధిపతి లేచి నెట్టుతాడు. ప్రజలంతా మహా సంతోషంతో ఇళ్ళకు చేరుతారు—పై

పూజ అంతా తాంత్రిక సంబంధంగా వుంటుంది. ఇది వామనార్గముపై వుండొచ్చు.

టిబెట్టు జాతీయమతము, లామా మతము వీరు మన సన్యాసులవలె, తల గొరిగించుకుని, వస్త్రాలు కప్పకుంటారు. ఈ లామలు గెండు శాఖలుగా వున్నారు. ఒకటి పూర్వపు లామామతము, గెండువది నవీన లామామతము, పూర్వశాఖీయులు నెత్తికి ఎర్ర టోపీని ధరిస్తారు నవీన శాఖవాగు పచ్చటోపీని ధరిస్తారు అనాదిశాఖను సృష్టించినవాడు ఒక తాంత్రిక ఉపనేశుడు. ఇతని పేరు బన్ పద్మనంగ్ అంటారు. పద్మంలో వుట్టినందున సన్మసంభవుడంటూ రిశిరి. కాబూలు వద్దవున్న ఉర్ కెన్ అనే పట్టణంలోని, రాజ తోటలో వుట్టినట్లు ఈ పద్మం. ఉర్ కెన్ బహుశ ఉజ్జయిని అయివుండొచ్చు. వీరి గ్రంథాల్లో, ఈతని జీవితముతా చాలా అగ్నుతాతంత్ర నిండివున్నది. చాలా ఆశాకెక్కియలను సొందిన సిగుడని వున్నది. ఇతను తంత్రవాది. పంచమకారాలను స్వీకరిస్తాడు. బుద్ధత్వం సామాన్యమొగవల్ల పొందుట చాలాకష్టం, చాలాకాలం పడుతుందంటా డీయన. అందువల్ల తంత్రక్రియలవల్ల చాలా సులభంగా, వేగంగా బుద్ధత్వం పొందవచ్చునంటా డీయన. ఈయన సిద్ధాంత మంతా వామనార్గమే. 100 సంవత్సరముల క్రిందటి వరకూ ఈ మతము టిబెట్టులో చాలా వృద్ధిలోవుండేది. వీరు మృత్యు మాంస స్త్రీ లోలులైపోయినారు. నీతి నియమం నేకంలో లేకుండాపోయింది అప్పుడు ప్రజలు కన్నులు తెరచారు. ఇందువల్ల చాలా కష్టాలు పొందవలసి వుంటుందని, మతమును సంస్కరించ ప్రయత్నించారు. ఈ పూర్వపు శాఖలో, ఇంకా ఉపశాఖలున్నవి. శాక్య. కాంత్రివాడు కృషిచేసి చిన్న మొదలైనవి వున్నవి, వీరంతా వామాయితే. తాంత్రిక గ్రంథాలు టిబెట్టులో చాలా వున్నవి. భారతీభూమిలో సంస్కృతంలో వ్రాయబడ్డ గ్రంథాలివి. వీటికి టిబెట్టుడేరియులు అనేకమంది అర్థములు వ్రాశారు. ఒక్కొక్క శాఖ వారు వారికి అవసరమైనట్లు, మూలగ్రంథములకు అర్థములు వ్రాసి, అపార్థములు కల్పించారు. చివరకు మూలగ్రంథమునకు, ఈ అర్థములు వ్రాయబడిన గ్రంథాలకు ఏమీ సంబంధం వున్నట్లు లేవట, కవాగుచీ ఈ గ్రంథాలను చాలా నేకరించాడట ఇందు లోని అసభ్యవాతలవల్ల, తన పెటెంటునుండి, వీటిని ప్రపంచముఖము మాపించలేకపోతి నన్నాడు ఈ జపాన్ శ్రమణకుడు అందువల్ల టిబెట్టులో 11వ శతాబ్దంలో ఈ మతముపై వ్యతిరేకత ప్రబలింది. అప్పుడే భారతీభూమినుండి, ఒక ఉపనేశిక సన్యాసువా రొచ్చారు వారి పేరు పాల్ దాన్ అటిశా. వీరు పూర్వ

టీ బెల్ట్ దేశము

మతాన్ని సంస్కరించి, నవీన శాఖను ఏర్పరచారు. తరువాత 3 శతాబ్దముల అనంతరము టి బెల్టు దేశీయుడే ఒకడు ఈ నవీనశాఖను వృద్ధిచేశారు ఇతని పేరు జె. సాంగ్. ఖా. పా అంటారు ఇతను ఉత్తర టి బెల్టులో, అమెజో అనబడుచోట ఉల్లి పాముల మడిలో పుట్టాడు. పాతశాఖీయులు ఎంత నైద్యంలోనికి దిగ జారింది మాచి విచారించాడు; పాతమతాన్ని చాలా సంస్కరించాడు మతాధిపతులు, సన్యాసులు నీతి మీద ఆధారపడవలెనని బోధించాడు. నీతిలేనివాడు ప్రజలకూడా యమలోకానికి వెళ్లివలసిందేనని బోధించాడు. ఇతడు ప్రజలకు చేసిన మేలుకల్గినే, ఇతను పరలోకగతుడైనదినుంగు, టి బెల్టుయులు ప్రతి సంవత్సరము దీపావళిపండుగ చేసుకుని ఆనందిస్తారు. లామాలు ఇప్పుడు మత, ప్రభుత్వాల అధికారులై వున్నారు. కొని పూర్వం మాత్రం లామాలు ఒక్క మత, ఆధ్యాత్మిక అధికారులే అప్పుడు దేశమంతా, 18 కుటుంబాల అధికారంక్రింద వుండేద అప్పుడు మంగోలియా నాయకుడు, టి బెల్టుమీదకు దండయాత్రకు వచ్చాడు. ఇతని పేరు శ్రీ గామీ లెంజీక్ చోగ్యాల్. ఇతను పూర్వపు 18 కుటుంబాలవారిని తొలగించి వారి అధికారాన్ని నాశనంచేశాడు. అనేకులక్రిందవున్న టి బెల్టు అధికారాన్ని ఒక్క పెద్ద లామాకు స్వాధీనంచేశాడు. అప్పటినుండి మతంతోపాటు రాజ్యంకూడా లామాల అధీనంలో వున్నది. లామాలు కర్మసిద్ధాంతాన్ని వప్పుకుంటారు. అందువల్ల పునర్జన్మ వున్నదని నమ్మి, దానిని ఆచరణలో పెట్టుతారు వీరు చనిపోయిన 49 రోజుల తర్వాత, ఈ లోకంలో జన్మిస్తారని నమ్ముతారు. ప్రతిలామా ప్రజోద్ధరణకై తాము మళ్ళీ జన్మిస్తామంటారు

నాలుగు శతాబ్దములక్రింద ఈ లామాల పునర్జన్మ సిద్ధాంతాచరణ విచిత్రంగా ప్రారంభమైంది. గెనెరల్ టబ్ అనే లామా చనిపోతూ, తాను మళ్ళీ జన్మిస్తాను. ఆ జన్మించిన తనను తీసుకువచ్చి మళ్ళీ తన లామా స్థానంలో ఉంచుకుని చెప్పిపోయాడని అప్పుడు దేశమంతా వెదకగా ఈతని గుర్తులున్న పిల్లడు కనుపించాడు. ఆ పిల్లడు తానే ఆ లామానని చెప్పాడట. ఇంకేం, ఆ పిల్లవానిని తీసుకునివచ్చి, పూర్వపు లామా స్థానంలో వుంచారు తర్వాత కొంతకాలానికి సోదరి కనిపెట్టారు. సోదరివల్ల సమస్తం చెప్పునవ్వబారు. లామా చనిపోయినప్పుడెల్లా పురోహితుని సోద అడుగుతారు. ఈ సోద చెప్పుటకు నాలుగు మతాలున్నవి. ఇవి, నేచంగ్, కామ్యో, లామో, గాటాంగ్. సోద అడగటము, చాలా తక్కినం జరుగుతుంది. మతాధిపతులలో ఒక లామా, పై నాలుగు మతాలలో ఒకదానివద్దకు

వెళ్తుతాడు. సోద అడిగేటప్పుడు, ఇతనికి అనుయాయులంటారు. వీరంతా తప్పెట్లు తాళాలు కొట్టుకుంటారు సోద చెప్పే ఆయన బాగా అలంకరించుకుంటాడు. తలపాగా చుట్టుతాడు. సోద అడిగిన తరువాత ఆ ముగ్ధవత్సన తనమీదను పూనకం తేల్చుకుంటాడు. కొంతసేపటికి ఊగటం ప్రారంభిస్తాడు. పూనకం ఎక్కువైనకొద్దీ ఎగరటం, పడటం వుంటుంది. పూనకం పూర్తిఅయిన తర్వాత సోద చెప్పతాడు ఫలాని తాలూకాలో, ఫలాని గ్రామంలో, ఫలాని కుటుంబంలో, ఫలాని పిల్లడున్నాడని చెప్పతాడు ఒకసారి, ఈ సోద కుదరనిప్పుడు, నాలుగు మతాలవాగు చేరి, తలోపేగు చెప్పతారు ఈ పేగు లేన్నీ కాగితాలమీదనాసి, లాటరీగా తీస్తారు. ఆ వచ్చిన అతినిని అధికారిగా స్వీకరిస్తారు అమెరికా జడ్జి, డగ్లసు దీనినిరించి ఇట్లా ప్రాశాసన హెమిన్ లానూ చనిపోయిన తర్వాత, సోద అడుగుగా ఇతనికై, ఒక పిల్లవాణ్ణి తీసికోమని చెప్పారట చనిపోయిన లామాచేతికి, చేతిగడిమూరం వుండేటట. కాలినమచ్చ వున్నదట ఈ చెప్పినబిడ్డకు కూడా యెడమచేతిన మచ్చ, కాలినమచ్చలు వున్నవట ఈబిడ్డలడక్,లడక్ అంటూవుండేటట ఇతనిని, ఆ ముఠాలోనికి తీసుకుని పోగా, అందులో కొన్నిటిని గుర్తుపట్టాడట ఈ పిల్లడు. ఆ బిడ్డ పాలుత్రాగుతుంటే, తిలివడే వుంచుతారు కొంతకాలమైన తరువాత, ముఠాలోనికి తీసుకువెళ్లి, వారికి తగు విద్యాబుద్ధులు గరపుతారు. ఈ పిల్లడు పెద్దవాడైనదాకా ఇతర లామాలు అధికారంలో వుంటారు. సోద చెప్పే వారికి చాలా అధికారం వుంటుంది. రాజకీయ వ్యవహారములకు కూడా టి బెల్టులో సోద అడుగుతారు. ఒక మంత్రి తిప్పుచేసినప్పుడు, కూడా సోద అడుగుతారు-మంత్రిల తలలు కూడా వీరి చేతిలో వుంటవి

ప్రజలు లామాల ఆశీర్వాదముకై ఎగబడతారు. ఏ జబ్బునెసినా, కష్టంవచ్చినా తాముతులకు తీసుకుంటారు. వీరి ఆశీర్వాదనము నాలుగు విధాలుగా వుంటుంది. తమ సరివారు వచ్చినప్పుడు, తమ భూస్థానమును ఎగుటివారి శిరస్సునంగుంచి, ఆశీర్వాదిస్తారు. పెద మనుష్యుల వచ్చినప్పుడు, లామాల రెండు చేతులు, ఎగుటవారి శిరస్సునవుంచి ఆశీర్వాదిస్తారు క్రిందివారు వచ్చినప్పుడు ఒక్కచేతిని, శిరస్సునవుంచి ఆశీర్వాదిస్తారు. తిక్కువవారు వచ్చినప్పుడు, లామాల చేతిలోని బెత్తెమును ఎగుటివారి తలలందు వుంచి ఆశీర్వాదిస్తారు.

అనేక యోగగ్రంథాలు, గుప్తవిద్యలుకల గ్రంథాలు టి బెల్టులో వున్నవని తెలుసుకున్నాము. ఇవి ఊరకే పుస్తకవిద్యా, అనుభవవిద్యా అని తెలుసు

కొనవలెను. వారి నిర్మలనుగురించి, ఒక ప్రశ్నచి వ్రాసినది. ఈ మేషులు అలెగాండా జేరిడ్ నీల్. టిబెట్టుగా చాలామంది అప్తనిర్మలను పొందినవారున్నారనీ, తాను మాచానని వ్రాసింది. గాలిలో కేలియాడుతూ ఒకరు పెట్టుకుంటే తాను మాచానని వ్రాసింది. తన సంగతి, ఒక నూతనుడు చెప్పాడని, భవిష్యత్తు చెప్పాడని, భవిష్యత్తు అతను చెప్పినట్లుగా జరిగిందని ఇతరుల ఆలోచనలను తెలుసుకొనుట, తమ కార్యము దూర కేశములకు పంపుట తాను మాచానని చెప్పింది. బొమికలుతి నే కటకచలిలో కొందరు దిగింబరులుగా వున్నారట. వీరికి చలివల్ల ఏబాసలేవట. ఈ విధానాలనుకూడా తన పుస్తకంలో వ్రాసింది

ఆకాశగమనమునకు టిబెట్ నీయులు ఈ క్రింది విధంగా సాధనచేస్తారు. పద్మాసనంలో కూర్చుంటారు. తిర్వాతి ప్రాణాయామం ప్రారంభిస్తారు. వాయువును బహు నెమ్మదిగా లోనికి పీచుస్తారు. లోనికి పీల్చేటప్పుడు వారి శరీరమంతా ఆ గాలితో నిండిపోతుందని భావిస్తారు. తిర్వాతి కుంభకంచేస్తారు. అప్పుడు నాడి ప్రకాశం కలుగుతుంది ఇంద్రుల సాధకునికి ముందు కలుగుచున్నది. తిర్వాతి కప్పు ఎగిరినట్లు ఎగురుట ప్రారంభమౌతుంది. తిర్వాతి పైకిలేచి పడుట వస్తుంది. ఈ సాధన చాలాకాలం చేసిన తరువాత, శరీరము, దూదివలె చాలా తేలిక అవుతుంది. కొందరు చాలా ఎత్తు లేస్తుంటారు. తరువాతి ఆకాశ గమనం వస్తుంది. ఇందులో, లం, గం, అంటుంటారు— ౧ పూర్వోచ్చారణవలె. సాధకుడు తాను వెళ్లవలసిన చోటు జ్ఞాపముంచుకోవాలి. వెళ్లటప్పుడు ఈలోక స్పృహవుండదు. తాను చేరవలసిన చోటు చేరిన తరువాత ఈ స్పృహ కలుగుతుంది.

చలిలో, అగ్ని లేకుండానే, వెడిచి తెచ్చుకుంటారు. యోగసాధనవల్ల. దీనిని ట్యూమ్మో అంటారు. దీనిని ఇళ్లల్లో చేయరు. భాగ, వాసలు ఈ సాధనకు అటంకాలు. సాధనచేయబోవునప్పుడు భోజనం చేయకూడదు. మంచులో దిగింబరులుగా కూర్చుంటారు. పద్మాసనంతో కూర్చుంటారు. నెమ్మదిగా, రేచక, పూరక, కుంభకాలను చేస్తారు మనస్సును ప్రకాంతంగా వుంచుకుంటారు. తన బొడ్డునంగు, మణి పూరకచక్రమును భావించాలి. ఇది జురంగి వున్న చోటు. ఇందులో ప్రకాశవంతమైన సువర్ణపద్మము వున్నదని భావిస్తారు. ఈ పద్మంలో రం, అనే బీజాక్షరముంటుంది. ఇది నూత్యునివలె ప్రకాశిస్తుంది. రం మీద, మా అనే బీజాక్షరముంటుంది. దోర్టీవాల

జోర్నా అనే స్త్రీ కేవల, ఈ మా అనే బీజాక్షరము నుండి ప్రకాశిస్తుంటుంది రం అనేది అగ్ని బీజాక్షరము. ఈ అక్షరమును శాస్త్రోక్తంగా ఉచ్చరించినయెడల, అగ్ని ఉచ్చరించును దీనిని శాస్త్రవతో కలిపి ఉచ్చరిస్తూ ప్రాణాయామం చేయాలి శంఖానిధిపాంసిన అగ్ని ప్రజ్వలిల్లును మనలో సుషున్నునుకూడా అగ్ని నాడి అంటారు. సుషున్ను నాడిలో వాయువు ప్రవేశించినప్పుడు కుంభలిని పీల్చుటప్పుడు ఇది అగ్ని పుట్టించును. సాధకుడు తన మనస్సుతో జ్యోతిని (అగ్నిని) ధ్యానించాలి. ప్రారంభంలో సుషున్ను నాడి వెంట్రుకవారిగా వుంటున్నగా, తాను చేయు ప్రాణాయామంలోని వాయువు వచ్చివల్ల, సుషున్ను నాడిలోని అగ్ని ప్రజ్వలిల్లునున్నట్లు భావిస్తారు. తరువాత ఈ నాడిని అంగుష్ఠమునాటంగా భావిస్తారు ఇది ఆరచేతి ప్రమాణం అయిస్తూ భావిస్తారు ఈ సుషున్ను నాడి శరీరమంతా నిండిపోతుంది. శరీరమంతా, జ్యోతిసులు వాయువులతో నిండుతుంది ఈ నాడి ప్రపంచమంతా వ్యాపిస్తుంది. అందులో సాధకుని శరీరం కనపించదు. కొంతనేపటికి, ఈ శుభానువాయువు జ్యోతిసముద్రము తిగి, సాధకుని శరీరంలో లీనమైపోతుంది నాడి ఎటా పెద్దదైపో, అట్లే శక్తి పోతుంది. ఈ విధంగా వారు అగ్ని పుట్టించి, ప్రజ్వలింప చేసి, శక్తిని చేస్తారు.

సాధకుడు ఎక్కువగా మోసంగా వుంటారు. టిబెట్టులోని ప్రజలు చాలా తక్కువ అంగుష్ఠ చిత్ర వృత్తుల వత్తిడి చాలా తక్కువగా వుంటుంది అయినప్పటికీ సాధకులు ఏ పర్వత ప్రాంతములకో పోయి, ఏ కొంతంగా వుంటారు. సాధకులకు విరివిగా మతాలు వున్నవి ఇందులో సాధనచేస్తూ ఏళ్ళు తిరుచిని వుండవచ్చు. సాధన సంస్కరణల, రాత్రిళ్ళు చేస్తారు. పగలుచేయరు సాధకుడు ఎప్పుడూ చీకటి నే కోగు కుంటాడు ఈ చీకటిలో వారికి అనేక విచిత్ర దృశ్యాలు కనపిస్తుంటవి. చిన్నవి, పెద్దవి జ్యోతిసులు కనపిస్తవి. మాట్లాడవలసి వస్తే, క్లుప్తంగా మాట్లాడుతారు లేనియెడల పలకమీద వ్రాస్తారు. సాధకునికి మోసవ్రతనియమంసామాన్యంగా సంవత్సరంవుంటుంది శాస్త్రప్రమాణము, ౩ సంవత్సరములు, ౪ నెలల, ౪ రోజులంటారు. కొందరు తీవ్రసాధకులు దీనికి రెండు, మూడు రెట్లు చేస్తారు. కొందరు మరణాంతము మోసవ్రతులై వున్నారని స్వెక్ హిడెన్ వ్రాశాడు. వీరికి ఒక గది ప్రత్యేకంగా వుంటుంది. సాధకుడు దానిలోనికి వెళ్ళిన తరువాతి, ఆ గది వాకిలిని, రాత్రితో అడ్డంగా గోడకట్టుతారు. ఆ సాధకునికి అన్నం ఇవ్వటానికి, వక కంతమాత్రం వుంటుంది. ఇకను ఎటూ వెలుగు పోదు లోనికి అన్నము రోజుకు

ఒకసారి తీసుకుని వచ్చి, ఆ కంఠలో ఉంచుతారు. లోని సాగుడు ఆహారాన్ని తీసుకుని, తాను తిన్న నిన్నటి సల్లేమును బయటకు నెడతాడు. రోజుకొక్కసారిమాత్రం ఇతను భోజనం చేస్తాడు. ఆరుగోజుల కొక సారిబీత్రాగుబకుఇండుకుటి బెక్ వాగుసామగ్రిని ఇస్తారు. ఇంతకన్నా అతనికి బయటిప్రపంచంతో పరితేగు. అతను లోల మత్తగంధపరిచం చేస్తాడు మంత్రోచ్చరణ చేస్తుంటాడు కొంతసేపు మానంతో కాలంగడుపుతాడు. 7 గోజులవరకు అతని అన్నపుసల్లెం బయటకు రానియడల, ఇతను పగలోకగతుడైనాడని అర్థము. అప్పుడు ఆ గది వాకిలి అడ్డగోడ పలకొట్టి అతని శివాన్ని బయటకు తీస్తారు. టిబెట్ దేశీయులు చనిపోయినవారికి చాలా కర్మకాండ చేస్తారు మన వలె అగ్ని సంస్థారంగాని, భూనిక్షేపంగాని చేయరు. కాళ్ళు, చేతులు, తిల నరికి నదిలో గాని, కొండల మీదగాని పడవేస్తారు పక్షులు పీక్కు తింటు చని పోవునప్పుడు ముఘో నారాయణ, నారాయణ అన్నట్లు వారు పణిపద్మమంత్రాన్ని జపించుతారు.

మణిపద్మమంత్రము, మన గాయత్రీమంత్రము వంటిది. టిబెట్టువాగు దీనిని ఎప్పుడూ స్మరిస్తుంటాడు. తాయత్తులలోను దీనినే వ్రాస్తారు గోడలమీద, చెట్ల మీద, పర్వతాలవద్ద, ద్వాలో ఈ మంత్రమే కను పిస్తుంది. జండాలుమీద వ్రాసి ఎగురవేస్తారు. దీనిని శాస్త్రాక్రం గా ఉచ్చరించేయడం అష్టసిదులైభి స్రవణి వారి నమ్మకం. ఈ మంత్రం పూర్వస్వరూపము 'ఓం మణిపద్మహం' ఇది సంస్కృతభాషా మంత్రము. దీని అర్థము పద్మముగాని మణి అని. కొందరు దీనికి హృదయపద్మంలో మనస్సు అనే మణి అనీ, కొందరు పద్మంలోని బుద్ధుడనే జ్యోతియని, కొందరు పద్మంలో జ్ఞానజ్యోతియని అర్థం చెప్పుతారు ఈ మంత్రములోని ఆరు అక్షరములను ఆరు రింగులు, అధిష్టానము లున్న వంటారు. (1) ఓం, తెల్లగావుండే దేవతతో సంబంధించింది. (2) మ, నీలిరంగు గావుండే దేవతలు కాని వారితో సంబంధించింది. (3) ణి పసుపువచ్చుగావుండి, మానవసంబంధమైనది (4) ంద్ ఆకుపచ్చగావుండి, జంతుసంబంధమై వున్నది. (5) మే, ఎర్రగావుండి అమానవత్వంతో సంబంధించింది. (6) హం, నల్లగావుండి, సాగులకు సంబంధించింది. శిత్తువులతో హం యుద్ధిని నాదము.

ఎర్రలోపీ సాగులు, తాంత్రికులు ఇంకొక మంత్రాన్ని జపిస్తారు. ఇది 'ఓం వజ్రగురు పద్మ సిద్ధిహం' అని వాగు జపిస్తారు దేవతలముందు ఎప్పుడూ ఈ మంత్రోచ్చరణ చేస్తుంటారు. వీరికి సారాని

వాహంగా ఇస్తారు. కొన్ని దేశాలయాలలో సెరా వంటిదోట కూడా మాంసాహారాన్ని ప్రసాదంగా ఇస్తారు ఇతర సాగులు వీటిని ఎక్కువ నేవిస్తారు. రోజుకొక్కసారి బాల్లి ఆహారాన్ని భుజిస్తారు.

ప్రాణాయామంవల్లనే ఆష్టసిద్ధులను పొందవచ్చు నంటారు. మనస్సును స్వాధీనం చేసుకొనుటకు శ్వాసను ముందు స్వాధీనం చేసుకోవలె నంటారు. శ్వాస శుజ్ఞం, దానిమీద స్వారిచేయునది మనస్సుని అంటారు.

ఉద్యాణ, నాలీ కర్మలను కూడా సాగులు చేస్తారు. అతని పొట్టివంక చూచి. ఆ సాగుకు సాగన అప్పుడే గ్రహిస్తారు. ఇందువల్ల ఆకాశము, సమాధిసిద్ధి కలుగుతుందని అంటారు

మనోసాగనను కూడా అనేకవిధాలుగా చేస్తారు ప్రారంభకుడు ఏకాంతంగా కూర్చుని తన మనోవృత్తులను చూస్తుంటాడు ఈ నూనెకి చిత్రిములను ఆప ప్రయత్నించడు. దారినిపోయేగార్ని చూచి నట్లు చూస్తుంటాడు తిర్వాత ఈ నాటకాన్ని ఆపుటకు ఏకాగ్రతను ప్రయత్నిస్తాడు అతను ఏ వస్తువును ధ్యానిస్తాడో, అతను ఆ వస్తువుని భావిస్తాడు. తిర్వాత దేవతను కన్ను ఆర్పకుండా చూస్తాడు. కళ్లు మూసుకున్నప్పుడు, తానుచూచిన దేవత కనుపించాలి హారతి కర్పూరమును పలిగించి, దీనినికూడా ధ్యానిస్తాడు. తిర్వాత తిమ శరీరంలోని చక్రాలను ధ్యానిస్తాడు. సాగులలో అనేక నిదర్శనములు కనుపిస్తవి. సాగనా నంతరము గురువు శిష్యునికిబా బోధిస్తాడు. ఈ ప్రపంచ మంతా మిథ్య ఇదంతా మానసికకల్పన మనోనాశంతో నిర్వాణసిద్ధి కలుగుతుంది.

మనోబలంతో వాగు అనేకచిత్రాలను చేసుంటారు జలమును, విభూతిని మంత్రించి మనోబలంతో అనేక చికిత్సలు చేస్తుంటారు. ఆరి ఖేరిన సిక్కులు దేవతలను, దేవ్యులను కూడా కనుపించేట్లు సృష్టించగలరు. కొన్ని సమయాల్లో సృష్టికర్తకు, ఆ సృష్టించబడ్డ భూతాలకు పోరు జరుగుతుంటుంది. లామాలు తాము కోరుకున్నప్పుడే చనిపోగలరు. చనిపోయిన తరువాత వారి జీవులు అందరికీ కనుపిస్తుంటారు; బ్రతికివున్నప్పటి వలెనే వుంటారట.

N B జపాక దేశము శ్రమణకుడు కవాగుచీ, స్వీడెన్ దేశమును స్విన్ హిడెన్, అమెరికా జడ్జి డగ్లస్, ఫ్రెంచివనిత అలెగ్జాండా డేవిడ్ నీల్. స్వామి ప్రణావానంద రచనల ఆధారంగా వ్రాశాను.

అ కు జో డు

“శం డి ల”

“అకుజోడు చూస్తారా తల్లీ! చెమ్మ తాపి కుట్టానండి. ఎట్టి అల్లులు - కాగితమూ గట్టా లేవండి” అంటూ ఒక పశువుపిల్ల పాదాలముందు పడే శాడు గడ్డెయ్యి “అత్తయ్యా! పుచ్చుకోమంటారా?” అని ఆమె తన చెనకొలనేవున్న వితింతువునకిగి ఆవిడ ఆమెదానికె నా ఆగక తన సున్నితమైన చరణాల్ని చెప్పుల జంటలోకి పోనిచ్చింది

“అమ్మగారూ! చక్కగా అవలరాయండి. మంచి పనితనం ఒకటే తీయించండి” చిరునవ్వు చిలికే కళ్ళతో అన్నాడు గడ్డెయ్యి కొత్తకోడలు కొత్త జోడులో పాదాల్ని అటూ ఇటూ జరిపి “ఎంతే విడి?” అనడిగింది

“రెండున్నరండి” అన్నాడు మాదిగ.

మళ్ళీ ఆ పిల్ల “ఏం?” అన్నట్లు ప్రశ్నార్థకంగా అత్తయిగంటాకి చూసింది. “ఏం సురతాణి పోకడలమ్మ యివీ?” అన్నట్లుగా ఆమె మూతి ముడిచింది ఇదిచూచిన గడ్డెయ్యి ముఖం నిరాశతో ముడుచుకు పోయింది. “పట్టుకెళ్ళవీ! ఇప్పుడొద్దులే” - అయిష్ట తను గొంతులో స్ఫుటింపించి జోడును వదిలేసింది అ లేత యిల్లాల.

ప్రొద్దుటినుంచీ యిప్పటిదాకా ఎన్ని తిరస్కారాలు తిన్నాడో గడ్డెయ్యి, దిగాలుపడ్డ మనస్సుతో ఆ జతి తీసుకుని బుజమిడ్చి గుడ్డపాతితో తుడిచి తీట్లలో బెట్టుకున్నాడు. అందులోవుంటాయి దాదాపు పదింటికీ పైగా అకుజోళ్ళ జతలు-ఆన్నీ ఆడవాళ్ళ తోడు కుక్కనేవే. ఇంక ఘడియకో, అరికో, ప్రొద్దు క్రుంకు తుంది గోదావరి స్టేషనుమీద. శ్రావణమేఘాలు వున్న కొస్త వెల్లురునూ మబ్బులో దాచుకుంటున్నాయి. తుషారంకూడా మొదలయింది మెయిలుకు. వల్లే జనంతో ప్లాటుఫారముంతా కిటకిటలాడుతోంది. అటు ఇటు అడువారున్న స్థలాలన్నీ అప్పటికే నాలుగైదు పార్లు తిరిగిన గడ్డెయ్యి “ఏంచేస్తాను-ఈ పూటకూడా

పస్తే రాశాడేమో-ఇది మూడోగోజు యింటిని పాదీ గంజిదాగడం చూసేసి” అనుకొని స్టేషను వదిలి వెళు తున్నాడు మళ్ళు మొగంపట్టిన వాగు బిక్కిపోయి ఏమీ తోచనట్లు మళ్ళీ స్టేషనువారను, ఓవనిగిడ్డి మూలలను నిలుచున్న వరితలవైపు “ఏ తల్లి కడులూ కరగలేదే” అనుకుంటూ చూస్తూ, అడ్డొచ్చిన జనాన్ని తప్పించుకొని వచ్చేస్తున్నాడు. అలా గడకు వేసుకుంటున్న గడ్డెయ్యి ఆడవాళ్ళ వెయిటింగు రూమ్ముంగు ఆగాడు

మధ్యాహ్నంనుంచీ చాలాసార్లు చూచిన గది నే మళ్ళీ చూశాడు. అక్కడ ఏమీ మార్పు అంతాగా అవు పించలేదు అయితే ఒక చిన్న భేదం అతన్ని ఆకర్షించింది. అప్పటిదాకా లోగల పేయ సజకకుర్చీలో వున్న నవయావన లావణ్యవతి ఒకామె బయటకు వచ్చి గుమ్మంపగ్గర నిలబడడమే అది. తు మైదరెక్కల్ని మరపించే చివీల కుంతలాతో, తలపై తుగునుబడ్డ మల్లెపూలడండతో, గుమ్మని వాసనలు చిమ్మే నెంబు తలనూ నెతో, వదనంపై పులునుబడ్డ పాడగు తెలుపుతో, శ్రావణ సంధ్యాగాగంలో మెల్లగా నీచే చల్లగాలికి రెపరెపలాడే వాయిలు చీరలో పొంగుపరుపబడివున్న ఆ పక్షులు—విద్యాభికురా లేమో గూడా—తన ఆకు జోడులో పాదాలిముడుస్తుందా? ఆమె ఎత్తు మడచుల స్లిప్పర్లు గానీ వాడలేమో! అనే అనుమానం మళ్ళీ మెదిలింది వాడి యెదలో. అయినా ప్రయత్నిస్తాం అనుకొని “అమ్మా - జోడు జూస్తారా” అని ఆమెలో జోత్తుక్కొన్న రొక్కల్పప్రయత్నిస్తూ దీనిగా ప్రస్తావించాడు.

“ఏం జోడు—ఏదీ” అని ఆమె అయిష్టం ప్రక టిస్తూ నే ఆడిగింది.

ఏనింటో నాడుగ్గ తీరక అడిగానే గాని యీమె నిజంగా పుచ్చుకుంటుందా—అనుకుంటూనే తుప్ప రకు గానీ తడిసిపోతాయేమో అనే భయంతో తన

పైరుడ్లకప్పిన తల్లలోవున్న జోళ్లు ఆలాగే చూపించాడు గడ్డెయ్య. ఆమె ముఖం వంచి వాటిని జాలీగా చూచింది. కరుణరసం ప్రస్ఫుటం చేస్తూనే “వద్దులే” అనేసింది. ఉదయంనుంచీ తననుతాకిన ఏ తిరస్కారం వలెనూ ఇది లేదు. వాటిలో ఒక్క దానిలోనూ ఆశ లేకమెనా లేదు. గీనిలో గడ్డెయ్యకు ఏవో వెర్రి ఆశ కనుపించింది ఆమె వాణ్ణి సఖశిఖపర్యంతమూ పరీక్షించి కళ్ళల్లోకి అదొకలాగా చూసింది గడ్డెయ్య. ప్రక్కకు తప్పుకున్నాడు మెయిలు ఎంత లేటో అనుకుని విసుక్కుంటున్నట్లు ప్రయాణీకులు విసుగ్గా తచ్చాడుతున్నారు. చీకటి వచ్చేస్తోంది గోదావరిమీది నుంచి రైయేయంటూ గాలి చల్లదనంతో జనం పైకి దాడి వెడలింది. అందరితోబాటు, కొంచెమించుమించు హెచ్చుగా నేకావచ్చు గడ్డెయ్య వాకాడు. తలుపు వారనుంచి ఆ పడుచు ఇంకా వాణ్ణి, వాడిలో ఆశను జలీయం చేస్తూ, చూస్తూనేవుంది. ఇంతలో ఉరిమింది ఆకాశం టపటప పాటు ఫారమ్మిది ఆస్పెసానోరెకును చప్పుడు చేసింది జడి దూరాన దానవాయిపేట అవతలి జీడిమామిడిచెట్లతోటగ్గర వున్న గుడిసె, అందులో మూలకీ వొదిగి కూర్చున్న తపభార్య యారీ, కొడుకు బుడ్డిగాడూ, కూతురు మాలీ వణుకుతూ మెదులు తున్నారు, కడుపు లాకలితో చేతబట్టుకుని—చినుకులు హెచ్చై వానగా మారిపోతూంటే ఎదుటివైపుకుమానే గడ్డెయ్య స్వృతిపథంలో—మామవాన ఆలా గెంతి నేపు కురిసిందో—

ఆఖగసారిగా అతిదీనంగా ప్రయత్నించి “అమ్మ—గొప్పరిలావున్నారు ఒక జత తీయించండి మూడునాళ్లనుంచీ గంజిలేక చూడుతున్నాం ఇంకా టెల్లిపాది మీని—మీకు పుణ్యమంటాది. రెండు స్మరజోడు రెండుకే యిస్తా”—ప్రార్థించాడు. ఆమె కదిలింది. ఎచిలో ఏమో మెదిలి వుండాలి యాయమ్మకు నా పైకనికారం అనుకొని గడ్డెయ్య గంపె డాకతో గంప ఆమె ముందుంచాడు. చొరవగా ఆ పడుచు ఎనుటి ఎలక్ట్రిక్ దీపపు వెలుతురులో మహా కొనే దానిలాగా చకచక జోళ్ళ నన్నింటినీ తీసి చూసింది. దాదాపు అన్నింటిలోనూ కాలుంచి యిటు అటు ఆడించింది. “వదులయి పోవ్తా?” ఎందుకో అడిగింది.

“చలనం లేని పనితనం. వాడిలే మీకే తెలుస్తుంది” గడ్డెయ్య మదుపు చేశాడు. ఆమె గంపంతా

చిందరవందర జేసి నా కావాలిసినట్టు జోడు కుదిరింది గాదు. “అబ్బే—వద్దులే” అనేసింది విస్ఫుటంగా. వర్తింపనలవి కాని నిరాశ ముసిరింది గడ్డెయ్య ముఖ మీద “చాలు తల్లీ—చాలు. ఆకాడికివన్నీ కలి పెయ్యడం మెండుకండీ” అని రుసరుసలా డాడు. వాడి స్వాభిమానానికి ఆమె అదొకలాగున నవ్వుకుంది. జోళ్ళు గంపలో సర్దుకొని “అంటే కొపముస్తుంది తమకి ఇంగులో ఏజత నప్పలేవమ్మా?” అన్నాడు ఎత్తుకొంటూ—

“కాదు — నప్పాయి అన్నీ — కానలే నచ్చొద్దూ” ఆమె మళ్ళీ నవ్వింది.

“మంచిజే లెండి” అని కదులుతున్నాడు ఆమె ముఖంలోకి ఎలక్ట్రిక్ లైటు వెలుతురులో మళ్ళీమాసి. అయితే గడ్డెయ్య సాహసించి వెల్లిపోలేక పోతున్నాడు. ఆవిడ తన్ను పరీక్షిస్తోందా అనిపించింది. మనిషిలో ఆశఅంతచెడు యింకేమీ వుండదు ఇంతలోకే మనసు తింగేసుకున్నాడు

ఎదురుగా వంతెన క్రిందనుంచి మీదనుంచీ రొద చేసుకుంటూ సాగిపోయే కాల్లు, బళ్ళ, మనుషల సాదను భేదిస్తూ, చెవులను దద్దటిల్ల చేసేలా గడ్డిస్తూ కూతబెట్టుకుంటూ మద్రాసు మెయిలు వచ్చి పడబోతోంది. ప్రయాణీకుల రద్దీ యొక్కువయ్యింది. “పోర్టర్—పోర్టర్” గట్టిగా అరచింది ఆమె కూలిబాడ అవుపడ లేదు. మెయిలు వచ్చేసింది ఆట్రేసేపు ఆగదు— “ఒకే అబ్బీ! కూలీ ఎక్కడ చచ్చేజోఏమో—ఈ పెట్టి బెడ్డింగూ పట్టుకుని ఆడవాళ్ల పెట్టెలో ఎక్కించు అని ఆజ్ఞాపించింది గడ్డెయ్యను. గడ్డెయ్య గంప వొక వారసవుంచి చటుక్కున పైరుడ్ల దుట్టకుదురుగా వుంచి ఉంచండి అన్నాడు. ఆమె, అతని ఆసరాతోనే పెట్టెనెత్తి కత్తిరించి చేత్తో బెడ్డింగు పట్టుకున్నాడు. చర చర నడుస్తోంది. ఈమె అడుగులు నా ఆకు జోడులోంచి పడిలే ఎంత ఆనందంపొందేవాడినో” అనుకుంటూ ఆమెను అనుసరించాడు.

ఆడవాళ్ళ పెట్టెమందు అగింది ఆమె. గడ్డెయ్య లోపలికెక్కి ఖాళీగా వున్న బల్లమీదపెట్టే, బెడ్డూ వుంచాడు. ఆమె చిల్లరకోసం చేతిరొక్కం సంచితడిమి “చిల్లరలేజే” అంది. “అమ్మగారూ—కనికారంవుంచి ఒక జత బుచ్చుకోండి” అన్నాడు. ఆమె హృదయం

జాలిలో కదిలిపోయింది. “సరే పట్టుకురా” అనిమాత్రం అనగలిగింది. అంతులేని సంతోషంతో ఒకే ఒక్క గంతున వెయిటెరుకూం వార గంపవద్ద వాలాడు గడ్డెయ్యి.

గార్డు విజిలూదాడు. ఎర్రదీపాన్ని పచ్చగీపం గా మార్చేసి పూపుతున్నాడు. చీకటిలో ఆమె వున్న పెట్టి వైపు వెగ్రిగా పరుగుతీస్తున్నాడు గడ్డెయ్యి బారెస్టో ఇంజనెను వాడికుండెలు బ్రద్దలయ్యేటట్టు గాండ్రించి ఒక్క లాగులగింది మెయిలును ఆలగుపులో నే వేగం అనింది, వేగంగా గుండెలు కొట్టకు నే గడ్డెయ్యికు. వాడు ఆటే శ్రమపడనక్కరలేకుండా నే ఆమె పెట్టె ఎదురయ్యింది. మెయిలులో గంప చేతబట్టుకొని పరు గడుతున్నాడు. ఆమె సాహసించి ఒక జత వంగి లాక్కుంది తట్టలోంచి—రెండు కౌగితాలు వాడిచేత వుంచి. త్రొక్కిడిలో అవి నలిగిపోయాయి. మెయిలు సాగింది. వేగంగా నే సాగింది.

క్రూరోలో ఆగిపోయింది మెయిలు. ఎవరో ఎక్క వలసిన ప్రయాణికులుండి లోపలివారు గొలుసులాగి వుంటారు. ఏదో ప్రమాదం జరిగిందన్నట్టు గార్డు ఎర్ర దీపం చూపించాడు. గడ్డెయ్యి ఆ అవకాశం పురస్కరించుకొని అపదనుండి తట్టకొన్న ప్రాణి పొందే ఆనందాన్ని చిందించే ముఖంతో ఆమె నిలుచున్న పెట్టెవద్దకు పరుగున వచ్చాడు. అపుడే ఆ పెట్టె ప్లాటు ఫారం దాటింది. కొన్ని గజాల దూరంలో గోదావరి వం తెసమీదినుంచి మెయిలు యంజను చీకటిలో చిక్కగా కలిపేసి పొగను వదిలేస్తోంది, తగ్గు ముఖం పట్టిన వానలోంచి ఆకాశం...కి.

“ఏం రా మల్లీ వచ్చావ్?” గడ్డెయ్యి వై పే చూస్తున్న ఆమె అడిగింది. “దేవుడు మేలు జేశాడండి. అమ్మ - రెండు రూపాయలనుకొని మూడిచ్చారండి, ఇదిగో ఇది రెండు రూపాయల కాయితమండి. ఇది రూపాయనోటు. మరి నేను రెండు రూపాయలకే యిచ్చేస్తానన్నాను. ఈ రూపాయి పుచ్చేసుకోండి” అన్నాడు. వాడి నిజాయితీకి ఆశ్చర్యపడి ఆమె చిన్న బుచ్చుకుంది ముఖం.

“నే తెలిసే ఇచ్చాను”

“అదేంటండీ?”

“నీకు తోడు కిమ్మత్తు రెండున్నరా పుచ్చుకో సామాను తెచ్చి పెట్టినందుకు అద్ద రూపాయి మూడు రూపాయలూ సరిపోయిందిగా?”

“వద్దండమ్మా అంతి మొత్తం”

“ఛా-తీసుకో” గార్డు మల్లీ విజా లూదాడు— మెయిలు ఇంక ఆగనన్నట్టు కోపం గా కదిలింది.

“తల్లీ-మీ ఋణం మేం చర్కంతో చెప్పలు వట్టే తీర్చుకోలేం” అంటూ చేయొత్తి నమస్కరించాడు కనులు మోళ్ళి గడ్డెయ్యి. మరి ఆ యువతి వాడి విన్నపం అందుకుందో లేదో.

గడ్డెయ్యి కళ్ళు తెరచి మానేసరికి మెయిలు అప్పుడే చాలాదూరం వెళ్లిపోయింది వం తెసమీదికి. ఆపవచ్చుకాంతిని ప్రసరించే రెక్క ప్రంభమీది దీపంగూడా ఎర్రబడింది. వాన చల్లబడింది. గంపపై గుడ్డ గప్పకుని గడ్డెయ్యి చక చకా బజారులోకి నడిచాడు.

నోట్లు మార్చుకుని త్వరత్వరగా వియ్యమూ, మిరపకాయలూ, చుట్టలూ కొనుక్కుని సంతోష పారవశ్యంతో నిమిషాలమీద వచ్చినట్టు గుడిసె ముందు వాలాడు. జరిగినదంతా బుడ్డిగాతితోటి, యారితోనూ చెప్పి ఆ యమ్మను పొగిడాడు. గంజి గాచుకుతొగి మల్లీ కుటుంబమంతా ఆ తల్లికి నమస్కరించి నిద్రపోయారు. హాయి గా. తిరిగి మూడు రోజుల దాకా చీకూ చింత లేనన్న ధైర్యం వారిసంతో తృప్తిపరిచింది.

మరునా డుదయం—బాలారణిరణాలు వాళ్ళ గుడిసెముందు వెలుగుపురి విస్తాయి—దినవృత్తికి సామాను సద్దకుంటూ “ఒరే! బుడ్డిగా! తడికాయను కుంటా జోళ్ళు ఆరబెట్టు” అని ఆజ్ఞాపించాడు కొడు కుని గడ్డెయ్యి బుడ్డిగాడు చిందర వందరైన ఆకు జోళ్ళను ఒక్కొక్క జత నే తుడిచి వరుసగా వాకిలిలో ఆరబెడుతున్నాడు—ఒకటి, రెండు, మూడు...పదిదాకా లెక్క పెట్టాడు. పదకొండో జత చూస్తూ విస్తుపోయిన కొడుకు ఒక్కదూకు లోపలికి దూకి “ఒరే బాబా-చూశావా?” అన్నాడు. గడ్డెయ్యి యివతలికొచ్చి చెప్పలుజోళ్ళు పదకొండు జతలూ జూసి “ఏం” అన్నాడు నిర్భక్యంగా. “ఏం- అంటావేట్రా?—చూడిది!” అని ఆ పదకొండో జత మల్లీ చూపించాడు కుర్రాడు. “దౌను—దానికేం” మల్లీ విస్తాటమే ధ్వనించింది తండ్రిస్వరంలో— “మతిగానా పోయిందేట్రా నీకు. ఇయి రెండూ ఎవంకాలి చెప్పలుగావు?” అన్న ప్రశ్నను విని, ఆ పదకొండోజోడు తన్ను వికృతంగా చూసి వికటాటహాసం చేస్తున్న ట్టనిపించి నిలబడ్డ పళ్లంగా నిర్భాంతపోయాడు గడ్డెయ్యి!!

కొన్ని ధ్వనులు

అమృత్

ధ్వనులు అన్నీ ఆనందవర్ణనాచార్యులవారే సమగ్రంగా దుగ్ధావర సుస్థిరంగా నిరూపించి స్థాపించారు. ఇప్పుడు ప్రత్యేకంగా కొన్ని ధ్వనులంటూ ఎవరూ కనిపెట్టలేదు. ఐతే ఈమధ్య ప్రబలంగా అందరినీ గాకపోయినా, కొందరినైనా మోహపరచిన కొన్ని శబ్దవిలాసాల్ని—(శబ్దవిలాసం అనటం అశాస్త్రీయమే; సంఘటనా నైపుణీనైపుణ్యం వఃన సిద్ధించే శబ్ద సౌందర్యాన్ని, ఇట్లా పిలవడమే కొన్నామ; నాట్యాదుమానత, వికటత మొదలైన ఆంకారిక పారిభాషికపదాలచేత వ్యక్తమయే భావమే గాక ఇంకా కొన్ని భావాల్ని కూడా చెప్పటానికి, సుబోధంగా ఉండొచ్చునని పై శబ్దాన్ని ఏమి కొన్నందుకు పాఠకులు తప్పుగా భావించరని ఆశి)-ఆ మోహగ్రస్తులు ధ్వనులుగా గ్రహించి ఆ పేరుతోనే పిలిచి, ఆధ్వనులే పారవశ్యాన్ని కలిగిస్తున్నట్లు ఆనందించటంవలన—వాటిని “కొన్ని ధ్వనులు”గా పేర్కొనవలసివచ్చింది.

సంస్కృతాంధ్రభాషల్లో కవులు, అనేక సందర్భాల్లో అనేక విధాలైన సమాసాలు చిన్నవి, పెద్దవి వాడారు.

(పతి పదానికి అర్థం ఉంటుంది గాబట్టి, పద సముదాయాలైన సమాసానికి అర్థం ఉంటుంది—కొంచెం పెద్దగా. ఐతే, ఈ పెద్ద అర్థం అంతా, వేరు వేరుగా నే పదాలు రచిస్తే రాదా? సరాదాగా చదివే వాణ్ణి ఊపిరి బిగపట్టించాలని కాకపోతే, దేనికా మాదావుడి? వేరువేరు పదాలుగా వ్రాసేదానిలో కంటే సమాసంగా రచించటంలో సంక్షిప్తత సిద్ధించవచ్చు. సిద్ధిస్తుందికూడా. ఆ భాషల్లో ఆ సౌభ్యం ఉంది గాబట్టి, ఆ అడ్డదారిని పరుగెత్తారందామా? అట్లాగే అనుకొందా మనుకొంటే, వాల్మీకివంటి సర్వకవి లోకపూజ్యుడు, సమాసాలజోలికి పోలేదు. పోయినా, చిన్నచిన్న సమాసాలేగాని, దీర్ఘసమాసాలు లేవు. వీలైన అడ్డదారి ఉంటే, చుట్టూదూరం

సమాసరచన సాగించినవారు, కథమీద దృష్టిలేక, అసహజంగా కాలహరణంచేసి శ్రమపడినవాళ్లు కావాలి. ఇప్పుడు మనం ఏం అనుకొన్నా, వాళ్ళుమాత్రం కాలం సద్వినియోగం చేస్తున్నామనే విశ్వాసంతోనే శ్రమపడి ఉంటారు. ఆ సమాసరచన శ్రమపాదకం అని వాటిని చూస్తేనే తెలుస్తుంది. దీన్ని నిరూపించటానికి వితర్కబుద్ధో అవసరంలేదు సాధారణ అనుభవమే సృష్టికరిస్తుంది ఎందుకు ఆశ్రమ?

సమాసరచన అంతగా చేయని మహాకవులూ ఉన్నారు. చేసినవాళ్లేలానూ మహాకవులు ఉన్నారు. కొంతమంది సమాసరచన చేసినా, ఇద్దం ఉంకి కావాలని చేసినట్లు కనబడదు. కొంతమంది ఎంతో మోజుపడి నగిషీలు చేసి తెల్పి ముందుపెట్టినట్లు తోస్తుంది. దీర్ఘ సమాసరచన అసహజం అని అసహ్యించుకొన్న వాళ్ళు కూడా పాల్కురికి సోమన మాదిరిగా, దానికే పాల్పడినట్లు తోస్తుంది. మొత్తం మీద సమాసాలు వాడనివాళ్ళు లేరు. ఇద్దం ఉన్నవాళ్లు, లేనివాళ్లు అంటూ కనబడుతున్నారేగాని ఇది వాల్మీకి మొదలైన ఆద్యకవులను వదిలేస్తే మిగిలిన వాళ్ళ సంగతి ఆ ఆద్యకవుల అభిప్రాయం యేమిటో తెలిసే.

ఈ సమాసరచనమీద అందులో నగిషీలమీద ఇద్దంఉన్నవాళ్ళు—ఆ దీర్ఘసమాసాలకోసం పూర్వకపులు పడినశ్రమకు చూపించే కౌరణమే ప్రస్తుతం ఈ వ్యాసంయొక్క చర్చనీయాంశం. ఆ సమాసరచనలోనే ధ్వని ఉందంటారు. ఆ ధ్వనికోసమే ఆ మహాకవులు ఆ శబ్దవిలాసాల్ని చూపారంటారు. ఒక దీర్ఘ సమాసం వాడితే, అక్కడి సంవర్ణం ఏవో దీర్ఘత్వాన్ని, ఏవో గాఢత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నదంటారు. వాడిన సమాసం కఠినపదాలతో ఉంటే, ఏవో కాఠిన్యం, లలితపదాలతో ఉంటే, ఏవో లాలిత్యం ఉన్నట్లు చెబుతారు. సమాసరచన వికృతంగాఉంటే అక్కడేదో వికారం, పేవంగా ఉన్నట్లుంటే, ఏవో

పేలవత్వం, ఇంకా ఎన్నిరకాలూ, తోచినన్ని—ఇవి ధ్వనులంటారు. ఇవి నిజంగా ధ్వనులేనా అని విచారించటమే ఈ వ్యాస ప్రయోజనం.

ఈ “స్వనుల్ని” కొన్ని వర్గాలుగా విభజించవచ్చు.

(1) ఇప్పటికే అనుకొన్న రకం — సమాసం చెవికి తగిలే తీరునిబట్టి స్వని చెప్పటం. “జఃధి విలోల వీచివిలత్కలకాంచినమంచితావసీతలవహన త్తమం బయిన దక్షిణశాస్త్రమునన్ ...” అని దీర్ఘదీర్ఘంగా చెవికి తగులుతున్నది గాబట్టి, ఆ చేయి అంశ దీర్ఘమని, మహారాజ లక్షణమైన ఆజానుభాషుత్వం, చెప్పకుండానే ఉన్నట్లు, వాద్యం చేయకుండానే స్వనిస్తున్నదనటం. ఇందులో రెండు విషయాలు గుర్తించవచ్చు. మహారాజుకి ఆజానుభాషుత్వం శాస్త్రసిద్ధి, కవి సంప్రదాయం అనేది ఒకటి. ఆ భాషువుని వర్ణించే సమాసం దీర్ఘంగా ఉండటంవలన ఈ స్వనిని ఉహించే వారి మనస్సులోఉండే రాజుగారి ఆజానుభాషువు, దీర్ఘత్వ సామ్యంవల్ల — స్ఫురించటం — రెండో విషయం. తెలిసినదానిలో (సమాసం) తెలినిదానిలో (భాషువు) ఒకే గుణం (దీర్ఘత్వం) కనిపించటంవల్ల — ఈ తెలిసినదానివల్ల తెలియనిది తెలిసింది అనుకోటం — సారాంశం. అలా అనుకోటాని కవనసరం — దానివల్ల కలిగే ఆనందం; ప్రయోజనమూ అదే

(2) ఉచ్చరించటంలో కలిగే ఆయాస, సౌలభ్యాలవల్ల ఆయా సందర్భాల్లో ఏదో కష్టమో, సుఖమో స్వనిస్తున్నదనటం. ఉచ్చరించింది చెవికి తగలకుండా ఉండుకోదు. చెవికి తగిలినవన్నీ గూడా ఉచ్చరించినవే కాబట్టి ఈ వర్గాన్ని గూడా వైదాంట్లనో, దాన్ని గూడా దీంట్లనో చేర్చేయొచ్చు. ఐతే, వై వర్ణించి ఎట్లా ఉచ్చరించినా వాటి దీర్ఘత్వాది పరిమాణాలు స్పష్టమౌతుంటాయి. ఈ వర్గంలో ఏదో భోంజిగా ఉచ్చరిస్తే, విషయం బోధపడదు. మాయాలుగా ఆ పారాయణచేసేవాళ్లు ఆ స్వనిని కనిపెట్టలేక పోవచ్చు. అవసరమైనవిధంగా ఉచ్చరించి, ఇదిగో ఎట్లా ఆ భావం స్ఫురిస్తున్నదో చూడమని, ఎవరో వచ్చి చెప్పవచ్చు. “అడిగెదవని కడువడి జను...” అన్న పద్యం గజేంద్రమోక్షం ప్రతిదినమూ, పారాయణ చేసేవారికి సాధారణంగానే ఉండొచ్చు చదివేవాడు చదివి “ఆహా, లక్ష్మీదేవి తడబాటూ అంతా,

పద్యం నడకలోనే తెలుస్తున్నది” అంటే అందరి ముఖాలు ఆ కాసేపు విప్పాగుతాయి. ఇక్కడగూడా ఒక సామ్యమే పనిచేస్తున్నది

(3) వై రెండువర్గాల్ని అని ‘స్వనించే’ వస్తువునుబట్టి ఒక్కొక్కటి, రెండు రెండు వర్గాలుగా తిరిగి విభజించవచ్చు స్వనించే విషయం ఆ శబ్దాతే వాద్యంచేసి ఉండటం ఒకటి “వరిష్ఠనిష్ఠురమదక్తి స్థాంగుః జేసెం దుదన్” అన్నప్పుడు, ఆ స్వర కార్తివ్యం నిష్ఠురమద” అనటంలో స్పష్టంచేసినప్పటికీ, ఆ సమాస గతిలోగూడా స్వనించటం. సంవర్ధి చిత్తమైన అభిప్రాయాల్ని, సమాసాన్నిబట్టి దీర్ఘ భాషువును చెప్పినట్లుగా, చెప్పటం రెండు.

(4) వై విధాల ‘స్వనుల్నే’ కేవలం సమాసాలకి. ఎక్కువపదాలకి కాకుండా, ఒక్కపదం ఉన్నదాన్ని ఉచ్చారణనిబట్టి చెప్పటం “దేవయాని, శరీర్షులు మహమలు వీడ్వత” ధరించిరి అంటే ఆ ‘హ’ కారం క్రింద వకారం వలన వస్త్రాలు, చుట్టలు చుట్టుకుపోయినయ్యే, మెలికలు పేసుకుపోయినయ్యే అనటం.

(5) చందస్సులోఉన్న విషయాలవల్ల విశేషాల్ని ఉహించటం. ప్రాస అక్షరం మార్పురానిది గాబట్టి, ప్రాసలో ఏవన్నా ఒక పరంఉంటే ఆ అభిప్రాయం మార్పు గానిదిగా, వదలలేనిదిగా ఏదో చెప్పటం “నిప్రపత మన్నవాహ. కీర్తిసియ...” అన్నప్పుడు కీర్తిని ఏ పరిస్థితుల్లోనూ వలరలేనివాడివి గాబట్టి, నన్ను రక్షించి కీర్తిని పొందమని ‘స్వని’. అట్లాగే యతిస్థానం దగ్గర ఆగటం, విరవటం “పాతిరలాడు... చేతము తాండవంప మరచెన్.....” అన్నచోట ‘మరచెన్’ అనేది యతిస్థానంలో ఆగటంవలన యతిఅంటే విశ్రాంతి కాబట్టి, నిజంగా, ఎంతో ఎక్కువగా, స్పష్టంగా మరిచిపోయాడని ‘స్వని’. ఈ విధంగా ఇంకా కొన్ని విభాగాలుచెసినా చేయొచ్చు. ఏదోకొంత స్పష్టతకోసంగాని, లేకపోతే, వివిభాగమూ అవసరమలేదు. సరే, ఈ ‘స్వను’లన్నీ నిజంగా స్వనులేనా? అన్నదే మొనటిది, చివరిది — ప్రశ్న.

స్వని అంటే? వాచ్యార్థం కుదిరినతర్వాత, ఆ వాచ్యార్థంకంటే విలక్షణమైన అర్థం, ఆ వక్తనిబట్టి, సందర్భాన్నిబట్టి పుట్టేది. వివరించాలంటే ధ్వని

కొన్ని ధ్వనులు

లోకం అంతా, వ్రాయవలసివస్తుంది. వైన ధ్వనులను కొన్ని వాటి సందర్భంలో—అక్కడి శబ్దాలకి అర్థం కుదుగుతూనే ఉంది. వేరే అర్థంకూడా చెబుతున్నాడు. కాబట్టి ధ్వని అనొచ్చా? అనకూడదు. ఎందుచేత? ధ్వని ఎప్పుడూ వాచ్యంలోనించి వుండు అవయవవిధమై ఉండినా, తద్విధమూ, తదతీతము విషయవర్ణం మాదిరిగా, వాచ్యార్థం (లేక లక్ష్యార్థం) వల్ల, వుండుతూకూడా దానికి ఆతీతమై ఉంటుందని ధ్వన్యాలోకం. ఇక్కడ వాచ్యార్థం నుంచి వుట్టటం అనే ప్రసక్తేలేదు కాబట్టి ఇది ధ్వని కాదు. అక్కడ శబ్దాల ధ్వనివల్ల (మోత) ఈ ధ్వని స్ఫురిస్తున్నది, ఇది శబ్దశక్తిమూలక ధ్వని అని ఎవరూ అనబోదు శబ్దానికి రెండు అర్థాలు ఉండటం వంటి సందర్భాల్లో ఆ శబ్దమే ప్రాముఖ్యం వహించి, ధ్వనికి హేతువైతే అప్పుడు—శబ్దశక్తిమూలక ధ్వని అవుతుంది. ధ్వనిసిద్ధాంతంతో పరిచయంఉన్నవారికి విషయం వివరించవలసిన అవసరంలేదు.

ఈ 'ధ్వను' లను ధ్వన్యాలోకంలో ఎక్కడా చెప్పలేదు. ఐతే రసధ్వనినిగూర్చి చెబుతూ, ఒక్కొక్కరసాన్ని అభివ్యక్తం చేయటానికి, కొన్ని వర్ణాలు బాగా ఉపయోగిస్తాయ్ అన్నాడు. శ, ష, ర మొదలైనవి, శృంగార రసాభివ్యక్తికి ఎక్కువ అనుకూలం. అట్లాగే, మాధుర్యచరణం కలిగిన శృంగార, విప్రలంభ, కరుణ రసాలలో, దిష్టసమాసాలు ఉండకూడదని, అక్కడ వైదర్భీరీతి నే అనుసరించాలని—ఈ విధంగా ధ్వన్యాలోకం కొన్ని నిర్దేశాలు చేసింది. రసస్ఫురణకు అనుసరించవలసిన రచనావిధానాన్ని అక్కడ నిర్దేశించారేగాని, ఆ శబ్దంలో ఆ విరుపువలన, ఈ చురుపువలన ఇంత అర్థం వస్తుంది, అంత అర్థం బయలుదేరుతుంది—అని ఎక్కడా చెప్పలేదు.

పోతే, రసధ్వని కొన్ని కేవలం ఏ అర్థంలేని శబ్దాలవల్లగూడా ఒక్కొక్కసారి కలుగుతుంటుందన్నాడు. దీనికి ఆంధ్ర ధ్వన్యాలోకంలో ఇచ్చిన ఉదాహరణ, ఆంధ్రపాఠకులకు అనుకూలంగా ఉంటుందనుకొంటాను —“తెలియనివన్ని తప్పులని..... సరసా విరసా తుసా బుసా” ఇందులో తుసా, బుసాలకు ఏ అర్థమూలేదు. కాని అది విన్నప్పుడు ముఖ్యంగా వాటివల్లనే హాస్యరసస్ఫురణ కలుగు

తున్నది. బహుశః ధ్వన్యాలోకంలో చెప్పిన ఈ అంశం మన ప్రస్తుత “ధ్వని” వాడుకకి కొంత ఆధారంగా కనిపించవచ్చు. కాని, ఇక్కడ విషయం—కేవలం అర్థశూన్యమైన శబ్దాలను గూర్చి. మన ధ్వని వాడులు” చెప్పే శబ్దాలు అర్థశూన్యమేనని కావు. వాటి అర్థం వాటికుండగా, వాటి ధ్వని (మోత)ని బట్టి ఏదో ఊహించటం. ఇక రెండోది ధ్వన్యాలోకంలో చెప్పింది రసధ్వని విషయం వీరు చెప్పేది—ఏదో అలంకార వస్తువులు కాబట్టి వస్తువులోను ప్రయోజనంలోను రెంటికీ సంబంధమే లేదు ధ్వన్యాలోకం ఈవాదానికి ఏ ఊహిరి పోయదు.

పోతే, అలంకారికులు కొందరు శబ్దవికటత, వాఙ్మాయమానత అని ఒక లక్షణం చెప్పారు. శబ్దాలు తమ అర్థాన్ని, కేవలం శ్రవణతాపనం చేతనే స్ఫురింపజేసేనట్లు ఉంటే—అది వికటత్వం దీన్నే ఆంగ్లంలో ‘సౌండ్ ఇకోయింగ్ సెన్సు’ అని అంటారు. ఈ లక్షణం మన ‘ధ్వని’ వాడులకు ఆపంద దాముకం కావచ్చు.

“వరిష్ఠ నిఘోర కుచ క్లిష్టాంగు జేసెం దునిన్” మొదలైన సందర్భాలుగా మనం వైన విభాగించుకొన్న వీరుచెప్పే వివరం ‘ధ్వను’ లన్నీ ఈ జాతిని. ఇనొక్కటి అలంకారికులు, పాశ్చాత్య విమర్శకులు గూడా అంగీకరించిన విషయం.

ఐతే ఒకటే గురదృష్టం—ఇది అసలు ధ్వనే కాకపోవటం (ధ్వని అనే మాట కొంత స్థూలార్థంలో వాడుతున్నాను. వ్యంగ్యం వాచ్యతీతాయి ఐ ప్రాధాన్యత వహిస్తే ధ్వని అవుతుంది కాని ప్రస్తుతం ఏదో వీలుగా ఉంటుందని, వ్యంగ్యం మొత్తానికి ధ్వని అని వాడుతున్నాను.) వాఙ్మయార్థానికి వేరైన అర్థం ఉంటే ధ్వని. ఇక్కడ ఆ వాఙ్మయార్థమే, వేరే అర్థప్రయోజన అవసరం లేకుండా, కేవల శ్రవణతాపన వల్లనే స్ఫురిస్తున్నట్లుంటుందని చెప్పారు. కాబట్టి అది ధ్వనికాదు.

పూర్వ అలంకారికులు అంగీకరించవచ్చు, లేక పోవచ్చు మనమే ఇంగులో వున్న సత్యాన్ని చూసి, ధ్వనులుగా ఇప్పుడు విర్వరమకొనకూడదా? విర్వరమకొవచ్చు. కానీ అందులో సత్యం ఎంతవరకు వుంది? సత్యం ఏమిటి? సాహిత్యంలో సహృదయ హృదయమే ప్రమాణము. సహృదయమైనవాడు ఈ ధ్వనుల్ని

అనుభూతిలోకి తెచ్చుకోగలడు. సహృదయుడు తిక్కరణమిద్దగా వీటి సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదిస్తున్నప్పుడు, కాదని అనటం ఎట్లా?

కాదనటం కష్టమే ఈ రచయితే కొన్ని అటువంటి 'స్వయం' కనిపెట్టి, మనస్సులో వెన్నెల విరిసివల్లు ఆనందపారవశ్యం అనుభవించాడు ఆ ఆనందం నిజంగా ఆనందమా కానా అనేది వేరే ప్రశ్న. ఏదో మనస్సు లేలికైనట్లు, లేలిపోయినట్లు ప్రత్యక్షంగా అనుభూతిని పొందిన పిమ్మట కాదనటం ఎట్లా? "ఉన్నతగుణ సమయం చె పవనసందరు డాయన" అని హిడింబను నన్నయగారు వ్రాయించినపుడు "ఉన్నత"లోని నకారద్విత్యంవల్ల రొమ్ము విరిచి ఏదో చిత్రంగా, ఏదో పొగరుగా నడిచినట్లు కొంతమంది యువకులు కనబడుతుంటారే, అట్లా హిడింబ వచ్చిందన్నమాట, అనుకొని ఆనందించాడు చాలామందికి, ఇటువంటిది చాలా అనిపించవచ్చు.

ఏ అనుభూతి తప్ప, ఏది ఒక్కో నిర్ణయించటం కష్టం. ఎవని చెప్పేది వాళ్ళకు నిజం అని అన్నింటికీ తలవందుకు ఊరుకొంటే ఏ ఇబ్బందిలేదు కాని ఇటువంటి ఇబ్బందులకు భయపడితే విజ్ఞానమే లేదు. నిర్భయంగా నిష్పక్షపాతంగా సాధ్యమైనంతవరకు సత్య స్వేచ్ఛ సాగించాలి.

ఈ స్వయం అంగీకరించవచ్చు అనటానికి చెప్పదగినవాదాల్ని వరుసగా పరిశీలిద్దాం.

1. అది ప్రత్యక్షంగా అనుభూయమానమానున్నది. దీనికిఖండన—ఆ ఆనందం అంతా భయం ఇక్కడ ఇద్దరి వాదాల్లోనూ నిజం కనిపిస్తుంది. అని స్వయం, ఊహ, పిచ్చులో, ఏమిటో అనుభవంలో ఉన్నవంటి మాత్రం నిజం ఏ భయం అయినా ఆనుభవిస్తున్నంతకాలం నిజంగా భావించటమూ నిజమే.

2. ఏదో ఊహకైతే నిజమైన ఆనందం కలగదు. కానీ ఈ స్వయంవల్ల పట్టలేని సంతోషం కలుగుతున్నది.

ఖం|| కావచ్చు ఊహలైతే నిజమైన ఆనందం కలగకపోవటానికి కారణం అది ఊహలని అబద్ధాలని మనస్సులో జ్ఞానం ఉండటమే కాని ఇక్కడ ఊహని పూర్తిగా నిజం అనుకొంటూ ఊహించటంవల్ల, అది నిజం మాదిరి అనుభవాన్నే ఇస్తున్నది. ఒక డోలు

'థాం' అని మోగితే, అందులో దయ్యం ఉండి అరుస్తున్నదనీ పసిపిల్లవాడు భయపడతాడు. ఆ భయం ఆబద్ధమా? కళ్ళువున్న ప్రతివాడికీ కనపడుతుందే వాడు వణికిపోవటం అది అబద్ధమా? అంతమాత్రాన డోలులో దయ్యం నిజమా?

3. పసివాడి భయానికి ఈ అనుభూతికి పోలికలేదు పసివాడికి ఏదో కారణంచేత మనస్సులో ఏర్పడిన భావాలు, అప్రయత్నంగా భయోత్పాతాన్ని కలిస్తే ఇక్కడ జ్ఞానవంతులైన పెద్దలు ప్రయత్న పూర్వకంగా గ్రహించి ఆనందిస్తారు.

ఖం|| అదే వచ్చిపడింది ఇబ్బంది ఈ పెద్దకి గూడా, మనస్సులో ఏర్పడిన భావాలవల్లే, ఈ ఊహలన్నీ కలుగుతున్నాయి ప్రయత్న పూర్వకంగా గ్రహించటం వల్ల మరింత ఆనందభయ కలుగుతున్నది. చీకటిలో పోతూ ఏ తాటి చెట్టునో చూసి, పెద్దవాళ్ళు గూడా భయపడతారు చెట్టుచురుకు కగులుంటే, దయ్యం 'దొరికాడుగా' అని ఏకారంగా తలకాయ ఆడిస్తున్నట్లు ఏవేవో ఊహించుకొని, చెట్టులాంటి మనిషిగూడా మూర్ఛపోవచ్చు. అతని మూర్ఛకి దయ్యాలమీద అతని కేర్పడిన నమ్మకమే మొనటి కారణం. ఊరికే గుండె కొట్టుకోబంతో ఆగకుండా మూర్ఛదాకా రావటానికి, ఒకదాని కొకటి అతిడు కల్పించుకోవటం పోతువు.

4. అట్లా అనుకొంటే అంతా కల్పనే అవుతుంది. మనస్సుకు ఏదినిజమో, ఏది అబద్ధమో తెలుసుకొనే శక్తి ఉంటుంది. లేకపోతే ఒకటి నిజం ఒకటి అబద్ధం అవటం అంతా మిథ్య అవుతుంది. మొట్టమొదట తప్పుగా ఏదో అభిప్రాయం ఏర్పడినా, ఆ అభిప్రాయం మిథ్యనే, భూనా శబ్దసంఘటనకి ఎలాంటి 'స్వని' అనుకొంటూ ఆలోచిస్తుంటే-ఏదో ఒకభావం స్పష్టంగా ఎంకుకు తోస్తుంది? అక్కడ ఏమీ లేకపోతే ఆలోచించినకొద్దీ అస్పష్టమై అయోమయం కావడా?

ఖం|| మనస్సుకి ఏదినిజమో ఏది అబద్ధమో నిర్ణయించగలిగే శక్తి ఉంటే, మానవజాతి వందల వేల సంవత్సరాల పురోగమనం తర్వాత ఏదినిజం, ఏదిబద్ధం అంటూ ఈ నాటికి ఎటుమాలినా ప్రశ్నార్థకాలు ఎందుకు కనిపిస్తాయి? సత్యనిర్ణయతృప్త, సత్యనిర్ణయశక్తికన్న ఎక్కువగా ఉంది. ఎక్కడిక్కడ

కొన్ని ధ్యనులు

మనస్సు నిర్ణయాలు చేస్తుంటుంది. అందుకనే ఎవరి ఊహలు, అభిప్రాయాలు వారికి పరమసత్యాలుగా కనబడటం. ఒక అభిప్రాయం చూపుకోవాలంటే వ్యక్తిగాని, జాతిగాని ఎంతో కష్టపడటం అందు చేతనే. కాని అభిప్రాయాలు మారుతుంటాయ్ కొంత భావాల్ని గ్రహించే శక్తి ఉంది మనస్సుకు. ఏదోఒక నూతనాభిప్రాయం రాగానే, అంతకు ముందున్న నిర్ణయాన్ని దాంతో సమన్వయపరిచి, అవసరానికి వీలైన మరో నిర్ణయాన్ని చేసి మార్పుంటుంది మనస్సు. ఎప్పటి కప్పుడు, ఒక్కొక్క, విషయంలో ఉన్న భావ సంఘాతంతో సామరస్యపూర్వకంగా సానుకూల నిర్ణయాలు తయారుచేసి పడేస్తుంటుంది మనస్సు. ప్రస్తుతవిషయంలోను ఏదో ఉంటుందని మనస్సుని ఆలోచిస్తే, మనస్సులోపలి ఒక భావానికి ఒక భావానికి ఉన్న చిత్రమైన సంబంధాల్ని (ఎసోసియేషన్ ఆఫ్ ఐడియాస్) పురస్కరించుకొని, ఇదిగోఉన్నదని చెబుతుంది. ఈ పనిఅంతికి సరాలుపడే బాధ ఆ నిర్ణయం చూడగానే వదిలిపోతుంది గాబట్టి, ఎంతో హాయి, ఏదో తేలిక అనిపిస్తుంది. అంతేగాని ఇవేవి ధ్యనులు కావు.

5. చాలా భావించి. ఇవి ధ్యనులే అనటానికి అవసరమైన వాదసామగ్రి అంతా కాదనే చిత్తో సే అందించినట్లయింది. ఏ ధ్యనివిషయంలోనైనా జరిగేది అదేగా. అప్పటికిఉన్న భావసంఘాతం ఆధారంగానేగా ఆ వివిధ ధ్యనులు పుట్టేది. అక్కడగూడా సరాలవిరువు వడలటంవల్ల, భావనాశక్తి సంతృప్త మవటంవల్లనేగా ఆనందం. అందుకనేగదా అలంకారవస్తుధ్యనుల్లో గుప్తత అవసరం అనటం సరే రసానికి వాద్యదశ అంటూ లేనేలేదు ఆ ఆనంద విచారం ప్రస్తుత చర్చనీయాంశానికి అతీతం పోసినది. ఏదైనా ఈ “ధ్యనులు” ధ్యనులేనని మీరే నిరూపించారు.

ఖం|| భలే మొదటికి దిగజారి ఏదో శిఖరం ఎక్తా మునుకొంటున్నారే. ధ్యన్యాలోకంలో ధ్యనుల్ని అర్థం మీదినించి వచ్చేవి. కాన్యానికి అర్థమే ప్రధానం. సర్వం మీరుచెప్పేవి కేవలశబ్దం-వాదం. దాని వ్యవహారం అంతా సంగీతశాస్త్రానికి సంబంధించింది.

6. కాన్యానికి నాదంగూడా ముఖ్యమే. కేవల అర్థరహితమైన “తునా, బునా”లకు ధ్యని ఒప్పు

కొన్నారు. శబ్దవికటత అనేది ఒకటితెచ్చి ఉత్త ధ్యనులే (మోతలు) అర్థాన్ని నూచిస్తున్నట్లుంటాయ్ అన్నాను. వీటినిబట్టి ఉత్తధ్యనులకు (మోతలు) ధ్యనుల్ని చెప్పకోవచ్చని పగోతుంగా ఒప్పుకొన్నట్లు కాలేదా. కాన్యానికి అర్థమే ముఖ్యమేమిటి? శబ్దం అర్థం విడదీయరానివిగా “వాగర్థావివ సంపుక్తా” అనటం అందరికీ తెలిసిందే కాగా, రమణీయార్థ ప్రతిపాదకశబ్దమే కాన్యమేగదా ఆలంకారికమాలి భూతమతం. అటువంటప్పుడు శబ్దంవల్ల ఆవిర్భవించే సాగసుల్నిగూడా పుణికిపుచ్చుకొన్ననాడు కాన్యం నిలుపు నిలుపునా మెరుగుల మొలకలై మురుపుకుల కదా? కావనటం ఎంతవిరసం. ధ్యన్యాలోకం చెప్పినా లేకపోయినా, మరం చెప్పకొందాం. ఒప్పుకొందాం.

ఖం|| సరి వాదం వదిలేసి కవిత్వంలో పడ్డాడు కాన్యానికి అర్థమే ముఖ్యం శబ్దంగూడా ముఖ్యమే అనటం, దానివల్ల వచ్చే మెరుగుల్ని పుణికిపుచ్చుకోవాలనటం - అంతా అనిచారితరమణీయం. శబ్దము అర్థము విడదీయరానివి కాబట్టి, ఏ అర్థంకావాలన్నా శబ్దరూపం గానే మనస్సులోగాని, వ్యవహారంలోగాని మనం చూస్తున్నాం గాబట్టి- అంతవరకు శబ్దంగూడా ముఖ్యమే అనొచ్చు. ఇటువంటి వ్యవహారాన్ని పురస్కరించుకొని శాస్త్రనైశిశ్యంకోసం రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దం కాన్యం అన్నాడు జగన్నాథుడు. ఉత్తశబ్దం అవలేకే. అక్కడ ఆ రమణీయార్థమే ముఖ్యం. “వాగర్థావివ సంపుక్తా” అనేది మీకే గండ కత్తైర అవుతుందని గ్రహించ లేక పోతున్నారు. వాక్కు అంటే శబ్దము, అర్థము, వివిధంగాను విడదీయలేమని గదా దాని అర్థం. అటువంటప్పుడు ఈ ‘ధ్యను’లంటూ ఎట్లాపుడతయ్యే? ఆ శబ్దానికి ఆ అర్థం నియతం మళ్ళీ ఈ అర్థం, ఈ ధ్యనికాని ధ్యని వీటన్నిటికీ ఆస్కారం ఎక్కడ? ఆస్కారం ఉంటే వాగర్థాలు విడదీయరానివి అనటం అబద్ధం కదా, ఇక తునా, బునాల విషయం వెనకనే చూశాం. వాటి కే అర్థం లేదు మీరు చెప్పేవాటికి నియతమైన అర్థంఉన్నది. ఉండగా చైన ఏదో చెప్పటం అశాస్త్రీయం. ఇక శబ్దవికటత అంటారా? దానిసంగతి వెనకనే చూశాం. ఐనా అదొక పెద్ద కాన్యోత్పాదకంగా ప్రత్యేకించి చెప్పలేదు. శబ్దాలు అట్లా కనబడు

తున్నాయ్ అన్నారు. అంతకన్న దాన్ని గురించి ఆలోచించవలసింది లేదు గాబట్టి ఆమాట అని వదిలేశారు

7 ఎంగుకో ఒకదానికి వదిలేశారు ఆలోచించవలసింది లేకనే వదిలేశారని ఎట్లా అంటాం? అది ఏమైనా కాని ఇప్పుడు మనం గ్రహిస్తే కవిత్వానికి ఏం అపచారం? స్పష్టంగా అపచారంవలటిది లేకపోతే, దానివల్ల వచ్చే సాందర్యాన్ని కొంతమంది కొంత అందరూ ఒప్పుకుంటున్నారు గాబట్టి, గ్రహిద్దాం.

స్పష్టంగా అపచారం గా గూడా కొంత జరుగుతుంది. చూడండి:—

ఇటువంటి 'స్వసుల్' కొంతమంది కవుల వ్యవహారం ఎక్కువగా చూపించవచ్చు వారు ఇతిరత మహాకవులైతే, వారు కవిత్వాతిశయానికి ఇది గూడా ఒక గుణంగా చెప్పుకోవచ్చు చెప్పకొంటే పెద్దగా ఇబ్బంది లేదు కాని ఈ స్వసులుగాని స్వసులమీద దృష్టి ఎక్కువైతే ఏది విన్నా, ఏం చూసినా, వీటికోసమే వెతుకులాడటం అలవాటైపోతుంది. అప్పుడు కవులకు, కవిత్వానికి తనకు గూడా అపచారం చేసుకొంటాడు.

కవుల్లో ఇటువంటి 'స్వసుల్'కు ఆస్కారమైన రచన చేసినవాళ్లు, చేయనివాళ్లు ఉన్నారు. ఆయిద్దరిలోను మహాకవులు, ఒకపోటి కవులు ఉన్నారు. ఈ నాలుగురకాల కవుల్ని నాలుగునిధుల అపార్థం చేసుకొంటాడు.

1. మహాకవులై ఇటువంటి 'స్వసుల్'కు ఆస్కారం కలిగించే రచన చేసినవాళ్ళను—వారి మహాకవిత్వానికంటే ఈ 'స్వసుల్' మూలంగా, అనేక కనిత్యతత్త్వం, సర్వంగా భావించి, వారిలో ఉండే, నిజమైన రసస్పృహ చాతుర్యాన్ని గ్రహించలేకపోవచ్చు

2 మహాకవులై, రసభరితంగా కావ్యరచనచేసినవాళ్లు, ఇటువంటి స్వసుల్కు ఆస్కారం కలిగించే రచన చేయనివారు—మహాకవులు కాకుండా పోవచ్చు. వారిని అందరూ నెత్తిన పెట్టుకొంటుంటే, కాదంటే బాగుండుదని వివేచనాశూన్యం, ఏదో పక్కచెప్పలో, వెనకపోటులో పొడిచేరకంగా తయారుకొనవచ్చు ఇది అన్నింటికన్న దుస్సహమైన ఘోరాపచారం. ఉదాహరణకు తిక్కన మహాకవిని తీసుకొందాం. ఆయన్ని కేవలం అవతారిపురుషుడుగా పూజించేవాళ్లు ఉన్నారు. ఆయన గూడా ఒక మహాకవి అనేవాళ్ళూ ఉన్నారు.

ఆయన మహాకవి కాడనేవాడు పిచ్చినాడికింద లెక్క. అయితే ఆ మహాకవి, ఈ విచిత్ర స్వసులకు ఆస్కారమైన రచన చేయలేదు ఆయన దృష్టి రసస్పృహ. సరే ఈ 'స్వసుల్'వాడుక ఆయన కవిత్వం సారవంతంగా కనిపించదు. ఆయన్ని ప్రత్యక్షంగా తిట్టలేక, తిక్కన పలుకువెనక నాడితనం లేదనో, ఆయనకు శబ్దబ్రహ్మ వశం కాలేదనో—ఏదో మాట్లాడుతారు.

3 సాధారణకవులై ఈ 'స్వసుల్'కు ఆస్కారమైన రచన చేసినవాళ్ళను, ఈ 'స్వసుల్'ని మాత్రమే చూసి మహాకవులైంద జమచేసి, వారికి ఈయరాని లేనిపోని గౌరవాన్ని ఇచ్చి కూర్చోపెడతారు

4 సాధారణకవులై ఈ 'స్వసుల్'కు ఆస్కారమైన రచన చేయనివాళ్ళను, బొత్తిగా తోలకూరగా పుకారు వేరినటు ఏరి పారేస్తారు. వారికి రచనన న్యాయమైన గౌరవాన్ని గూడా దక్కనీరు

ఈవిధంగా కవులందరికీ అపచారం జరుగుతుంది. ఈయరాని గౌరవం ఈయటం గూడా నైతికంగా అపచారమే మహాకవులకు అపచారం జరగటానికి కనిత్యానికి ద్రోహం జరగటానికి భేదం లేదు నిజమైన రసమయకావ్యాన్ని ఆస్వాదించే యోగ్యతను, ఈ 'స్వసుల్' వ్యామోహం చేజేతులా గొంతు నులిమేస్తుంది. ఆవిధంగా వీరు తమకు తామే ద్రోహం చేసుకొంటారు

ఈ 'స్వసుల్' అనుకూల ప్రతికూల వాదాల్ని చూశాం. ఎంత నిచ్చుకుపోతినా ఎంతనానుభూతితో ఆలోచించినా వీటిని అంగీకరించలేం. ఇన్ని స్వసులనటం అశాస్త్రీయం. ఇంగులో ఆనందం ఉన్నదనటం ఆలోచనారహితం భ్రమమాత్రమైన ఆ ఆనందం గూడా కావ్యజగత్తుకి అసంబద్ధమైంది. ఇవి కొలతబద్ధంగా కవుల తారతమ్యం ఎంచబోవటం అనివేకం ఆ సని కవిత్వానికి అన్యాయం, తనకీ అపచారం.

ఈ శబ్దవిలాసాల మోహంలో పడి తాము తప్పుదారిని పోవటమేగాక, ఎన్ని లేతమనస్సుల్నూ తప్పుదారులకు కొంతమంది పెద్దలే ఈమధ్య ఈడ్చారు. సాహిత్యవిమర్శ శాస్త్రంగా వేలిసి ఈ మాయాద్యారంగుండా పోబోయి, మయసభిలో గురోవైనాడి నూదిరిగా, తల బొప్పె కట్టించుకోక, ముందుగానే సహృదయులు మేల్కొనటం శ్రేయస్కరం.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

శ్రీ పి. యన్. ఆచార్య

* గత సంచిక తరువాయి

౪౧—పి. సీ. బర్నెట్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౭౨ లో (౧) సామవిధానమును సాయణభాష్య సహితముగలదను నుండియును, (౨) క్రీ. శ. ౧౮౭౩ లో శంకరీతాధ్యాయమును, (౩) ౧౮౭౬ లో ఆర్షేయ (జైమినీయ)మును, (౪) ౧౮౭౭ లో మంగలూరు నుండియును, సంహితోపనిషత్తును సంపాదన మొనర్చి ప్రకటించెను. ఇవన్నియు సామ వేదీయములే.

౪౨—డబ్ల్యు. క్యాల్వెండ్. ఈయన (౧) జైమినీయ శాఖ సామ వేదమును. (౨) ఆర్షేయ బ్రాహ్మణమును, సంపాదన మొనర్చెను. (౩) క్రీ. శ. ౧౮౯౬ లో వైదికధర్మముపై జర్మను భాషయందొక గ్రంథమును వ్రాసెను. (౪) బోధాయనశ్రావణసూత్రమును. (౫) కౌరకగృహ్యసూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను. (౬) కణ్వకాఖ్యాయ శతపథ బ్రాహ్మణమును అంగ్లము నందునువదించెను. (౭) వైతనసూత్రమును. (౮) క్రీ. శ. ౧౯౨౨ లో జైమినీయ గృహ్యసూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను. (౯) హేలండునుండి అగర్వ వేదమును ప్రకటించెను.

౪౩—స్విక్ కోనో. ఈయన (౧) క్రీ. శ. ౧౮౯౩ లో సామవిధానబ్రాహ్మణమును అంగ్లము నందునువదించి హేల్ నగరమునుండి ప్రకటించెను (౨) ౧౯౨౧ లో “ది ఆర్యన్ గాడ్స్ ఆఫ్ మిత్ అండ్ ఓఫుల్” అను సుప్రసిద్ధ గ్రంథమును వ్రాసెను.

౪౪—పీటర్ పీటర్సన్. ఈయన బొంబాయి ఎల్ ఫిన్ స్టెక్ కాలేజీలో నొక ప్రొఫెసరుగ నుండి విద్యార్థుల నిమిత్తము క్రీ. శ. ౧౮౮౮లో సాయణ భాష్యమును, ఆంగ్లానువాద సహితముగ నొక నూత్న సంగ్రహమును (Hymns from Rigveda) ప్రకటించెను. దీని రెండవ సంస్కరణము ౧౮౯౬ లో ప్రకటించబడెను భారతీయ విద్యాలయములనుండి

గ్రంథము కొన్ని వత్సరములవరకు సంస్కృత ఎం. ఎ. లకు పఠనీయగ్రంథముగ నుండెను.

౪౫—జె. హోర్. ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౮ లో ప్యారిసునుండి ఫ్రెంచి భాషయందు “హిస్టరీ ది లా లి ప్రేచర్” అను వైదిక కాలీన చరిత్రను ప్రకటించెను.

౪౬—హెచ్. జిమర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ఋగ్వేదకాలీన సామాజిక గృహస్థలపై బెర్లినునుండి క్రీ.శ. ౧౮౨౯లో “ఆల్టిన్ డిస్ హెస్ లెబెన్” Altin dis has leben” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౪౭—హెచ్. బ్రుక్ హోఫర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౨ లోను అచైన కొన్ని వత్సరములపాటు వైదికవిషయములను గూర్చి పత్రికలలో ననేక వ్యాసములు వ్రాసెను. ఇతడు వైదిక కవిత్వమును భారద్వాజపక్షి (బ్రాహ్మ) యొక్క ఉపనిషాద గానముతో పోల్చెను.

౪౮—ఎబెల్ బగ్గెను ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు వైదికధర్మవిషయములనుగూర్చి ఫ్రెంచి భాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౭౮ నుండి ౧౮౮౩ వరకు రిఖండములుగ “La Religion Vedique d'apres les hymns du Rigveda” అను మహత్వపూర్వగ్రంథమును ప్రకటించెను జర్మను భాషయందు “రిసర్చి ఎజాట్ ఋగ్వేద” అను గ్రంథము ౨ భాగములుగ వ్రాసెను

౪౯—పాల్ డ్యూసన్ * ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౪ లో జర్మను భాషయందు లైబజిగ్ నగరము

* ఈయన తన గ్రంథములయందు భారతవర్షమున దర్శనశాస్త్రముల వికాసమును నిరూపించుటకై “వేదములయందు ప్రాకృతికశక్తుల పూజయున్నదనియు ఆ శక్తులు ప్రభావము గలవని విశ్వసించబడుచుండెననియు, దార్శనికచింతనము లంకురించి మొదలిడె

నుండి వైదికదర్శన సంబంధమున “ఫిలాసఫీ డేస్ వేదాన్” అను గ్రంథమున ప్రకాశపరచెను.

౫౦—ఈ. హర్టీ. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౩ లో ధర్మముపై “Die Vedis che Brahmanis che Periode des religion des Alten Indiens గ్రంథమును ప్రకటించెను.

౫౧—ఈ. డబ్ల్యు హోపకిన్స్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౫ లో హోప్క్స్ నగరమునుండి అంగ్లమునందు “ది రెలిజియన్స్ ఆఫ్ ఇండియా” అను ప్రసిద్ధ గ్రంథమును ప్రకటించెను.

౫౨—హెచ్. డబ్ల్యు. వాలీస్. ఈవిద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౭ లో అంగ్లమున లండనునుండి “కొస్తా లజి ఆఫ్ ది ఋగ్వేద” అను గ్రంథమునందు ఋగ్వేద వర్ణితస్పృష్టి మీమాంసపై విచారణ సలిపెను

౫౩—ఎల్. షేర్ మెన్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు స్టూన్ బరోనుండి క్రీ. శ. ౧౮౮౭ లో జర్మను భాషయందు “ఫిలాసఫీ శ్చే హిమెక్ ఆండ్స్ డేర్

ననియు, విశ్వముయొక్క ఏకత్వ విచారములు ప్రారంభము కాసాగెననియు “కస్ట్రైజేవా యహ విణా విధేయ” ఇత్యాది మంత్రములద్వారా ఈశ్వరుని నామము లశ్వేషించుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచుండెననియు, ప్రజాప్రతి నామము అశ్వేషించబడెననియు, నీ విచారవికాసముతోపాటు ప్రజాప్రతిస్థానమును ఉపనిషత్తులలో బ్రహ్మ, ఆత్మ అక్రమించెననియు “అయ మాత్యై బ్రహ్మ” యని వ్రాసెను ఇంతియగాక ఆస్తికత్వ సిద్ధికై ఇతిడు శ్వేత శ్వేతశోపనిషత్తు లోనిదని ఈ ఋగ్వేదమంత్రము నుదహరించెను:

ద్యా సుపర్ణా సయజా సఖాయా సమానం
వృక్షస్పరిష స్వజాతే తయో రస్యః పిప్పలం
స్వాద్వత్త్రిశ్చ శ్చన్నోన్మోఽభిచాకశీతి.....

(ఋగ్వే. ౧. ౧౬౪. ౨౦)

శ్వేతశ్వేతరాది ఉపనిషత్తులలో ప్రమాణముగ నుదహరించబడిన నీ మంత్రమును బట్టికొని ద్యౌసన వేదములయందు ప్రకృతిశక్తుల పూజగలదని నిరూపించగలగెను. అట్టి సిద్ధాంతమును బట్టికొని భారతీయులు ప్రాకులాడుచుండిరి.

(క)

Ref: Out-lines of Indian Philosophy
by Deussen.

ఋగ్ అండ్ అధర్వవేద సంహితా” అను గ్రంథము నందు ఋగ్వేద అధర్వవేదదార్శనిక నూక్తములపై విచారణ సలిపెను.

౫౪—సిల్ వెస్ లెవీ-ఈ ఫ్రెంచివిద్వాంసుడు ఋగ్వేదముయొక్క ౨౦ ఆఖ్యాన నూక్తములకు సంబంధించిన ఆల్ డేన్ బర్గు సిద్ధాంతముల (ఈ నూక్తములు మొదట గద్య పద్యరూపమున నుండెను)ను ఖండించుచు నీ నూక్తముల నాటకమును పూర్తిగ వివరించెను. ఇతనియొక్క “లెగ్జేటర్ ఇండియా” అను గ్రంథము ప్యారిసునుండి క్రీ. శ. ౧౮౯౦ లో ప్రకటితమయ్యెను

౫౫—రుడాల్ఫ్ మేయర్ క్రీ. శ. ౧౮౭౭లో బెనోలీ నగరమునుండి “ఋగ్వేదాన” మనుగ్రంథమును సంపాదన మొనర్చెను. ఈ గ్రంథమునందు మంత్రోచ్చారణవలన కలుగు శక్తిని వివరించెను. మరియు వేదములకు సంబంధించిన లేఖ లనేకము వ్రాసెను.

౫౬—జి. క్యూలీకోప్స్ కిజ్. ఈ రష్యను విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౨ లో సోమరసము మరియు శ్వేతాఖ్యానముపై “రాజబోర్ వేదిజ్మకాగ్లో మీఫీ ఓస్కోలే (పిమేనేమ్ ఇ భిటోక్ సోసీ” అను నొక ప్రసిద్ధ గ్రంథమును రష్యా భాషయందు వ్రాసెను

౫౭—పి. రేనో. ఈయన “లే ఋగ్వేద అట్లాస్ ఆరిజింస్ డె లా మెథాలజీ, ఇండో యూరోపియన్” అను నొక గ్రంథమును ఫ్రెంచియందు క్రీ. శ. ౧౮౯౨ నుండి ౧౯౦౦ వరకు ప్రకటించెను

౫౮—బెన్స్ లే. ఈ విద్వాంసుడు వైదిక కాల నిర్ణయముపై క్రీ. శ. ౧౮౭౩ లో “హిస్టారికల్ పూర్వ ఆఫ్ ది హిందూ అస్ట్రోనామి” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౫౯—హర్మన్ జెకోవి. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౩—౯౪ లలో అనేక లేఖలద్వారా జ్యోతిషముయొక్క ఆధారముతో వైదిక కాలనిర్ణయ మొనర్చెను.

౬౦—క్రిక్వియన్ లె నేన్. ఈ జర్మనువిద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౪౩ నుండి ౧౮౬౨ వరకు నాలుగు భాగములుగ Indis che altert umy Kunde” అను వైదిక సాహిత్య ఇతిహాసమును వ్రాసెను.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

౬౧—ఎఫ్. సెండర్. ఈయన “బుగ్వేద అండ్ అడ్డా” అను గ్రంథమును ౧౮౯౩ లో వ్రాసెను.

౬౨—ఎ. హెచ్. సాయసే. ఈ విద్వాంసుడు వాషింగ్టనునుండి క్రీ. శ. ౧౮౯౧ లో “ప్రిమిటివ్ హోమ్ ఆఫ్ ది ఆర్యన్సు” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౬౩—కె. క్లెమ్ ఈ విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౯౪ లో “షడ్వింక బ్రాహ్మణము”ను సంపాదన మొనర్చెను.

౬౪—ఆర్. డబ్ల్యు. ఫ్రెజర్. ఈ విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౯౮ లో లండనునుండి “లిక్టేరీ హిస్ట్రీ ఆఫ్ ఇండియా” అను గ్రంథమును ప్రకటించి వైదిక సాహిత్యపరిచయమును కలుగజేసెను.

౬౫—వి. హేసరీ. ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు ప్యారిసునుండి ప్రెంచి భాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౯౮ లో వేద సంబంధ విశిష్టగ్రంథమును, మరియు ౧౯౦౪ లో వైదిక సాహిత్య ఇతిహాసమును ప్రెంచి భాషయందు ప్రకటించెను. మరియు, డబ్ల్యు. కేలండ్తో కలసి “అగ్నిష్టోమ”మును జర్మనీయందు వ్రాసెను.

౨౦. వ శతాబ్దము

౬౬—ఎం. వింటనీజ్. ఈ ప్రసిద్ధ జర్మను విద్వాంసుడు మాక్సుమిల్లరయొక్క బుగ్వేద ద్వితీయ సంస్కరణము సందాయనకు చాల తోడ్పడ్డెను. ఈయనయొక్క వైదికసాహిత్య ఇతిహాసము లైబ్జిక్ నగరమునుండి క్రీ. శ. ౧౯౦౪ లో ౩ ఖండాములుగ ప్రకటితమయ్యెను. దీని అంగ్రాసు వాదము కూడ “హిస్ట్రీ ఆఫ్ ఇండియా లిక్టేచర్” అను పేరుతో భారతమునందలియంత లోకప్రియమయ్యెను. అనేక విశ్వవిద్యాలయములలో ఎం. ఏ లకు పాశ్చాత్య గ్రంథముగ నియమించబడెను. క్రీ. శ. ౧౯౨౫ లో నీయనయొక్క “ఏన్ వ్యుంట్ ఇండియన్ థేలెడ్ పార్ట్రెట్స్” అను గ్రంథము ప్రకాశితమయ్యెను. ఆప స్రంబగృహ్య నూత్రమునుకూడ సంపాదనమొనర్చెను.

౬౭—ఏ. వి కీఫ్. ఈ ఆంగ్ల విద్వాంసుడు మొకడానల్ శిష్యుడు. (౧) ఈయన ౧౯౧౪ లో కృష్ణ యజుర్వేద తైత్తిరీయ సంహితను ఆంగ్లమునందునువదించి దానికి ౨ వందల పేజీల మహత్తర భూమిక వ్రాసెను. (౨—౩) ౧౯౨౦ లో అమెరికన్ సీరీస్ లో వంద పేజీల పీఠిక సహితముగ ఐతిరేయ కావ్యీతిహాస బ్రాహ్మణములను ఆంగ్లమునందు వదించి ౧౦ భాగములుగ ప్రకటించెను (౪) ౧౯౨౨ లో “హిస్ట్రీ ఆఫ్ ఇండియా” యను గ్రంథమును ప్రకటించెను. (౫) ౧౯౨౫ లో “రెలిజియస్ అండ్ ఫిలాసఫీ ఆఫ్ ది వేదాన్” అండ్ ఉపనిషన్సు” అను గ్రంథమును రెండు ఖండాములుగ ౭౧౬ పుటలలో ప్రకటించెను (౬) మొకడానల్ తో కలసి “వైదిక ఇండెక్సు” అను గ్రంథమును రచించెను. (౭) శాంఖ్యాయన ఆరణ్యకమును ఆంగ్లమునందు వదించెను (౮) “హిస్ట్రీ ఆఫ్ సంస్కృతి లిక్టేచర్” అను గ్రంథమును రచించెను.

౬౮—ఆర్. గార్వే. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౮౧ నుండి ౧౯౦౨ వరకు ౨ భాగములుగ ఆప స్రంభ శాత నూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను. మరియు బ్లామ్ ఫిల్డ్తో కలసి అనర్వపైపులాదీయశాఖను రచించెను.

౬౯—డి. గాస్టాగ్. ఈయన ౧౯౦౬ లో జైమినీయ గృహ్యనూత్రమును డిచ్ (హోలండు) భాషయందు అనువదించెను. ౧౯౧౯ లో లేఫెక్ నగరము నుండి గోపథబ్రాహ్మణమును ప్రకటించెను.

౭౦—ఎం. (మరిస్) బ్లాంఫీల్డ్. ఈ సుప్రసిద్ధ వైదిక విద్వాంసుడు అనేక మహత్వ పూర్ణవైదిక గ్రంథములను ప్రకటించెను. (౧) క్రీ. శ. ౧౯౦౭లో జర్మనీనుండి గార్వేతో కలసి శారదాపీఠముందు వర్తమాన కావ్యీకరణనుండి లభించిన వైపులాదశాఖీయ అనర్వవేదముయొక్క హా స్రలిఖితపరిచి ౫౪౦ ఫోటో స్టేటులలో నాలుగు భాగములుగ ప్రకటించెను. (౨) పిప్పలాదశాఖను ౧౯౦౧ లో ఆంగ్లమునందు వదించెను. (౩) అనర్వవేదీయ కాశికనూత్రమును ౧౮౯౦ లో ప్రకటించెను. వైదిక కాండెస్సు (మంత్ర మహానూచీని) ను ౧౯౦౬ లో హార్వర్డ్ ఓరియంటల్ సీరీస్ లో ౧౦ ఖండాములుగ రోమను లిపియందు ప్రకటించెను. (౪) ౧౯౦౮ లో ఆంగ్లమునందు “రెలిజియన్ ఆఫ్ ది వేదాన్”ను ప్రకటించెను. (౫) బుగ్వేదిక్ రిపిటిషన్సు”ను (పునరుక్త మంత్రనూచీని) ౧౯౧౬ లో రెండు ఖండాములుగ ప్రకటించెను.

౭౧—వి ఎఫ్. సేక్జలర్. ఈయన ఆశ్వ లాయన పారస్కరగృహ్య నూత్రాదులను సంపాదన మొనర్చెను.

౭౨—హెచ్. అర్బల్. ఈయన ౧౯౨౨ లో జైమినీయ ఉపనిషద్ బ్రాహ్మణమును ఆంగ్లమునం దనువదించి ప్రకటించెను.

౭౩—వె. యస్. క్నాడయర్. ఈయన మానవ శ్రౌతి నూత్రాదులను సంపాదన మొనర్చెను.

౭౪—సి ఆర్. లెక్ మెక్. ఈ విద్వాంసుడు హిట్టలన్యొక్క అగర్వ వేద పూర్ణానువాదమును పూర్తి చేసి టిప్పణులతోసహా అమెరికానుండి రెండు ఖండ ములుగ ౧౯౦౫ లో ప్రకటించెను.

౭౫—జె. ఎగ్ లింగ్. ఈయన శతపథబ్రాహ్మణ మును ఆంగ్లమునం దనువదించి గొప్ప పీఠికసహితముగ ౫ ఖండములలో ప్రకటించెను

౭౬—ఈ వి ఆర్నాల్డ్. ఈయన ౧౯౦౫లో “వైదిక మీటర్ ఇక్ ఇట్స్ హిస్టారికల్ డెవలప్ మెంటు” అను గ్రంథమును రచించి ఋగ్వేదభందమున లను విస్తృతముగ వివరించెను.

౭౭—షెప్ట్ లో విట్స్. ఈయన ౧౯౦౭ లో బ్రహ్మసంహిత ఋగ్వేద ఖిల నూక్తముల విడిసంస్కరణమును జర్మనుభాషయందు వాదసహితముగ ప్రకటించెను.

౭౮—ఈ. జె. థామస్—ఈయన లండను నుండి ౧౯౨౩ లో “వైదికహిమ్స్” (నూక్తసంగ్రహము) ను ప్రకటించెను

౭౯—ఈ. డబ్ల్యు. ఫ్రే: ౧౯౦౬ లో విభిన్న స్రుతికలయందు వేదములకు సంబంధించిన వ్యాసములు వ్రాసెను.

౮౦—డిలా వాలీ ఫౌసిక్. ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు ౧౯౦౯ లో “లా వైదిజ్య” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౮౧—హ్యూ గో వింక్లర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౦౨లో ఏషియా మైనరు ప్రాంతమున పురాతన కాలమునాటి ఇటుకలపైన ముద్రితమైన వైదిక దేవతలయొక్క నామముల ఆధారముతో వైదిక కాలాశ్రేణులను చేసెను.

౮౨—ఈ. అర్బుమెక్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౨౨ లో “వైదిక మైథాలజీ” పై నొక ప్రసిద్ధ గ్రంథము వ్రాసెను

౮౩—హెచ్. డి గ్రిన్ వోల్డ్. ఈయన ౧౯౨౦ లో “గాడ్ వరుణ ఇన్ ది ఋగ్వేద” అను గ్రంథమును, ౧౯౨౩ లో “ది రెలిజియన్ ఆఫ్ ది ఋగ్వేద” అను గ్రంథమును వ్రాసెను ఈయన క్రైస్తవమత పక్షపాతి. వైదికగర్భ విరోధి.

౮౪—జె ఎన్. ఫర్నూర్. ఈయన ఇంగ్లండు నుండి ఇంగ్లీషునందు “హిందూ గర్భ, వైదిక గర్భ, ధార్మిక సాహిత్యము” మున్నగు వానిపై ౧౯౧౨-౧౯౧౫, ౧౯౨౦ లలో ౪ గ్రంథములు వ్రాసెను. న్యాయార్థముండి “మాడరన్ రెలిజియన్ మూమెంటు ఇన్ ఇండియా” అను గ్రంథమును పక్షపాతిపూర్వముగ వ్రాసెను.

౮౫—ఆ. వి. క్లేటన్. ఈయన మద్రాసునం దుండి వ్రాసిన “ఋగ్వేద అండ్ వైదిక రెలిజియన్” అను గ్రంథమును ౧౯౧౩ లో ప్రకటించెను. ఇది యును పక్షపాతి సమన్వితముగ నే యున్నది.

౮౬—జాక్ హార్టల్. ఈయన ౧౯౨౧ లో జర్మను భాషయందు “ఇండిశ్చే మార్చెన్” అను గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించెను.

౮౭—ఈ. సీజ్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౦౨ లో జర్మను భాషయందు స్టాట్ గార్డు నుండి “Die sageus taffe des Rigveda und die Indis che Ithasa tradition” అను గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించెను.

౮౮—జె. కార్పెంటియర్. ఈయన ౧౯౨౦ లో జర్మను భాషయందు ‘ఆఖ్యాన నూక్త గేయ కౌవ్య’ విషయముపై నొకగ్రంథమును వ్రాసెను.

౮౯—లిబిన్. ఈయన ౧౯౧౯ లో జర్మను భాషయందు ఋగ్వేదీయ శాకల్యకృతి పద పాఠమును వివేచన మొనర్చెను.

౯౦—ఎఫ్. ఈజ్బెర్న్. ఈయన బ్లూమ్ఫీల్డుతో కలిసి ౧౯౩౦ లో వైదిక పాఠభేదము మరియు పునరుక్తిపై “వైదిక వేరియన్స్” అను ప్రసిద్ధ గ్రంథమును వ్రాసెను.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

౯౦—ఆర్. ఎన్. ఆల్ బ్రాయిడ్. ఈయన ౧౯౨౭ లో ఇంగ్లీషునందు ఫిల. డిగ్రీ యానుండి వైదిక వ్యాకరణముపై “The Vedic declensions” అను గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించెను.

౯౧—డబ్ల్యూ. బున్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౨౬ లో వైదిక ఇతిహాసమునకు సంబంధించిన గ్రంథమును “Vonn Gest Alten del des Rigvedisches Dichtstils” అని లైబెజిక్ నుండి ప్రకటించెను.

౯౨—బి. జె. రేజీ. ఈయన ౧౯౩౧ లో “వేదిక గాడ్స్ యాన్ ఫిగర్స్ ఆఫ్ బయోలజీ” అను గ్రంథమును వ్రాసి అందు వేద ప్రతిపాదిత సమస్తదేవతలు విశేష ముద్దిహంగము గల మానవులని సిద్ధాంతపఠించెను.

౯౩—కె. రోతో. ఈయన ౧౯౨౭ లో “త్రితాప్రస్థ” అను గ్రంథమును ప్రకటించెను.

౯౪—ఆర్. సైనుక్. ఈయన ౧౯౦౮ లో జర్మనీయందు పంచవిది నూత్రప్రకృతిమును సామ వేద పుష్పనూత్రమును, జర్మనుభాషయందు సంపాదిత మొనర్చెను.

౯౫—జి. పర్నామ్. ఉపలేఖనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౯౬—వి. బెన్ట్స్. ఈయన “ఎక్ సైన్కో పీడియా ఆఫ్ ఇండో ఆర్యన్ రిసర్చ్” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౯౭—సీసెర్. ఈయన ఋగ్వేదకోశమును నిర్మాణమొనర్చెను.

౯౮—స్కిట్. ఈయన వైదికకోశమును రచించెను.

౧౦౦—లూయి రేనౌం. ఈ ఫ్రెంచి వైదిక విద్వాంసుడు ఫ్రెంచిభాషయందు ప్యారిసునుండి ౧౯౨౫ లో “వైదికనూత్రములలో పరోక్షభూతము యొక్క స్థాన”మును విషయముపై నొకగ్రంథమును, ౧౯౩౧ లో వైదిక సాహిత్య ఇతిహాసమునుగూర్చి “బిబ్లిక్ గాఫీ వైదికా” అను మరియొకగ్రంథమును వ్రాసెను. ఇందు వైదికసాహిత్యముపై ప్రపంచభాషలలో వ్రాయబడిన గ్రంథములను వివరించెను. ఇది భాగములుగ నుండెను.

౧౦౧—జె. క్రిస్టీ. ఈయన హిరణ్యకేషీయ (సత్యాపాథ) గృహ్యనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౨—జె. ఎం. గిల్టనెర్. ఈయన “మానవ శ్రౌత నూత్రచయన” మను గ్రంథమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౩—జె. డబ్ల్యూ. సాల్వమక్. ఈయన భారద్వాజగృహ్యనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౪—హెచ్. ఎఫ్. ఎల్ సీంగు ౧౯౦౮ లో నీతిడు షడ్వింశే బ్రాహ్మణమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౫—జె. ఎన్. రూటర్. ఈయన ద్రాహ్యయణ శ్రౌతనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౬—౧౦౭—జి. ఎం. వాలింగ్; బి. వి. నెగలిన్. ఈ ఇరువురు జర్మనుభాషయందు ౧౯౧౦లో అగర్వ వేదముయొక్క పరిశిష్టగ్రంథమును ప్రకటించెను.

౧౦౮—జె. గ్రీల్. ఈయన “హండాడ్ లెసన్స్ అండ్ లెక్చర్స్ ఆఫ్ అగర్వ వేద” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౧౦౯—పి. యి. డబ్ల్యూ. మండే. ఈయన ౧౯౨౭ లో ఫ్రెంచియందు “లా ఆశ్య మేస” మను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౧౧౦—జి. బుహార్. ఈయన రెండుభాగములుగ “సేక్రేడ్ లా ఆఫ్ ది ఆర్యన్స్” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

ఇత్యాది పాశ్చాత్య విద్వాంసులలో మాక్స్ మిల్లరు, రాథ్, గోల్డ్ స్టెక్, విల్మన్, మ్యూర్, మెక్ డానెల్, బేబరు, గ్రీఫీత్, హిస్టరీ, య్యూసెక్ మున్నగు విద్వాంసులు సాయణ, మహీధర, ఉవ్విటాదిభాష్యముల నాధారముచేసికొని నిశ్చింతగా వేదముల నిందించిన వ్రాసిరి.

మాక్సుమిల్లరు మహర్షి దయానందుని సమకాలినుడే. అయినను సాయణ భాష్యముయొక్క ఆధారముతో వేదములందు పశుబలి, నరబలి, గలవని విశ్వసింతుటయేగాక వేదములందు పిల్లల ఆలోచనలనంటి విషయము లధికముగ కలదని తెలిపి వ్రాసెను.

భాగోత్రం

శ్రీ నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావు

శంఖున పడెడుదాక జలము పావనమా ?
ఎంకిని కనెడుదాక అంద మనుభవమా ?

సత్యభామను వేచు
సంతాపమున కేను
జాలిపడు మునె—ఎంకి
జడముడుచు ననుజూచి...
శంఖున...

హంగుల యల వయారి
సంగీతమున కేను
బ్రమతపడు మునె—ఎంకి
బొమముడుచు ననుజూచి...
శంఖున...

సరస హాస్యపుటయ్య
సంభారమున కేను
పగలబడు మునె—ఎంకి
నగవడచు ననుజూచి...
శంఖున...

సత్యవదముల సామి
సత్కారమున కేను
చినవోవు మునె—ఎంకి
మనుగుడుచు ననుజూచి...
శంఖున...

భాగోతమే ఎంకి
నేగాథా తలపించు.—శంఖున...

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

పాత్రలు : విద్యాపతి, సుందరావు, సీతారామరావు, సన్యాసిరాజు, ధర్మారావు, కూర్మావతారం, లక్ష్మీవతి, ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయుడు, వరహాలు, కళ్యాణి, మల్లిక

రంగము : 1

* అంతగా జనసంచారం లేని ఒకవీధి. సమయం సాయంకాలం. తెర లేచే సరికి రంగం మీద ఎవరూ ఉండరు. ఆ వీధికి దగ్గరగా ఉన్న మైదానములో బహిరంగనభ జరుగుతున్నట్లు కోలాహలం వినిపిస్తూంటుంది. పట్టించించి మైదానానికి వెళ్లేదారుల్లో ఆ వీధి ఒకటి. నభ జరిగే స్థలం అక్కడికి చేరువగానే ఉండటం వల్లా తొడ్రోసీకర్లు పనిచేస్తూ ఉండటం వల్లా ఉపన్యాసం స్పష్టంగానే వినిపిస్తూంటుంది. రంగస్థలానికి ఎడమ వైపు మైదానానికి వెళ్లేదారి.

అన్యక్షుడు: అయ్యో, అందరూ నిశ్శబ్దంగా ఉండాలి. ఇందాకటినుంచీ మీరు యెంతో ఓపికతో ఎదురుచూస్తున్న అంశం ఇప్పుడు ప్రారంభమౌతోంది. శ్రీ కోటి సూర్య ప్రకాశ రావుగారు ఉపన్యసించబోతున్నారు. వారినిగురించి నేనుమీకు కొత్తిగా చెప్పాలినిం దేమిలేదు. వారు సాక్షాత్తు కోటి సూర్యుల ప్రకాశాన్ని మూర్తీభవం

చేసుకున్నవారు. వారినిగురించి ఏమైనా చెప్పటమంటే సూర్యుణ్ణి దివిటీతో చూపించటమే జగమెరిగిన బ్రాహ్మణుడికి జంధమెందుకు, చెప్పండి. వారు అతిరథ మహారథుల కోవకి చెందినవారు. స్వాతంత్ర్యయోధులు. రాజకీయ బాధితుడు—పాఠపాటు—నాయకుడు. రాజనీతి శాస్త్రపారంగతులు. అదర్శవాది. విప్లవమూర్తి. వివేకశీలి. వినయ వినమిత గ్రాతులు. సంఘ సేవకులు, సంఘ మిత్రులు. వారిని గురించి చెప్పాలంటే మాటలు దొరకటం లేదు. అన్నట్లు వారినిగురించి చెప్పటం అనవసరం అంటూనే చెబుతూ ఉన్నట్లున్నాను. (సభలో నవ్వులు) వారి ప్రసన్న వదనం చూస్తుంటే ఏదో అలా మాట్లాడేయాలనిపిస్తూంది. సరే, ఇక ఆపేస్తాను. అయ్యో, అందరూ నిశ్శబ్దంగా ఉండాలి. మన ప్రఖ్యాత నాయకుడు శ్రీ కోటి సూర్య ప్రకాశరావుగారు ఇప్పుడు మాట్లాడబోతున్నారు. వారి ఉపన్యాసం మనం శ్రద్ధగా వినటమే వారిపట్ల మనకి గల గౌరవాదరాలకి విదర్శనం. దేశసేవలో, సంఘసేవలో వారి తల నెరిపింది.

[“అబ్బే, ఇంకా నా తల నెరవలేదం”డి అన్న కోటి సూర్యప్రకాశరావు మాటలు అస్పష్టంగా వినిపిస్తాయి.]

ఏమిటి?... (నవ్వి) గావు గారు ఇంకా తమ తల నెరవేలేదంటున్నారు. ఇంత చిన్న వయసులోనే ఎంతో నేప చెయ్యగలిగినందుకు వారిని మీ అందరి తరఫున నేనభినందిస్తున్నాను వారి అమోఘమైన నేప మీ రందరూ ఎరిగినదే ఈ మధ్యనే బీదలకి వారు చేసిన వస్తుదానం—

[అస్పష్టంగా కేకలు: “రుమాళ్ల దానం”]

వారం వారం వారుచేసే ధాన్య దానం—

[అస్పష్టంగా కేకలు: గుప్పిట్లో సగం - గుప్పిట్లో సగం]

సెల సెల వారుచేసే ధనదానం—

[అస్పష్టంగా కేకలు: దమ్మిడి, దమ్మిడి]

పిటన్నిటిని గురించి ఎరగనినా గెవరు? తృణమో, పణమో-భిక్షితో పెట్టినదిపట్టేదైన నేమి? హృదయం ప్రధానంగాని పరిమాణం ప్రధానంగాదు సరే, కాలాతీతమైపోతోంది. మీ అమూల్యమైన కాలం వృథాచేయటం నా కిష్టంలేదు. అదుగో—మన కోటిసూర్య ప్రకాశరావుగారు మైక్ దగ్గరికి వచ్చేస్తున్నారు - సెలవు.

కోటిసూర్యప్రకాశరావు: అగ్యక్ష మహాశయ, సోదర సోదరీ మణులారా! ఈగోజు ఇలా మీముందు నిలబడే అవకాశం దొరకటం నిజంగా నా అస్పష్టం. నన్ను గురించి అగ్యక్షులవారేదో చాలా చెప్పారు. (నవ్వుతూ) ఆయన మాటలు మీరు నమ్మకండి... అంటే, అగ్యక్షులవారు అబద్ధాలకోరికని నా అభిప్రాయంకాదు మమండీ! ఏదో అభిమానంకోర్కీ వారలా అన్నారు మీరం దయాకూడా నామీద అభిమానంతో అలాగే అనుకుంటారని నాకు తెలుసు. పోతే, ఇవాళ మాట్లాడాలిసిన విషయం గురించి.

సోదర సోదరీమణులారా! ఒక్కసారి మన ఆర్థిక, సాంఘిక రాజకీయ వ్యవస్థల్ని గమనించండి. అన్ని రంగాల్లో మనిషిని మనిషి పీడిస్తున్నాడు. నిలువలన్నీ నశిస్తున్నాయి మనిషిని మనిషి అడుక్కుంటున్నాడు

‘భిక్షాం నేహి’ యాచనే యుగధర్మం విపోయింది. “రెండురోజుల్నించీ తిండిలేదు దొరా, ఒక్క కానీ ఇప్పించండి మారాజా”; “ఇల్లా వాకిలీ లేనోళ్లం, తలదాచుకో నిశ్చయిండ్లి బాబూ”, “తిండి గింజలకి చాలటంలేదు మరో నాలుగురాళ్లు జీతం పెంచండి స్వామీ”; “స్కూల్లో పేరు కొట్టేకారు, ఏమైనా సహాయం చేస్తారా?” “అంత కట్నం ఇచ్చుకోలేను. దయపుంచి తగ్గించండి బాబుగారూ” — మహా జనులారా! ఇదీ వరస. అయినా మనం ఇంకా మనల్ని నాగరికులమనే పిలుచుకుంటున్నారకరకాల కుక్కయూతిపించెల్ని వేస్తోంది మన సమాజవృక్షం. ‘చెట్టు చెడుకొలముసుకు కుక్కయూతి పించెలు పుట్టును’ అని సెల విచ్చాగు పెద్దలు

[హేళనగా కేకలు: కుక్కయూతి పించెలు! కుక్కయూతి పించెలు. హ.హ.హ. కుక్కయూతి పించెలు! ఏథిలోని మునిసిపల్ విగ్యుద్దీపం వెలుగుతుంది.]

స్వార్థమనే పేరుపుగుసుపట్టి మన ప్రస్తుత సమాజం అనే చెట్టు అతిచిక్కి విచిత్రమైన కుక్కయూతి పించెల్ని వేస్తోంది. ఈ పేగుపుగుని సమూలంగా నాశనం చెయ్యటం...

[మైక్ ఫెయిలవుతుంది]

మన అందరి విధ్యుక్త ధర్మం ఇందుకు మీ రందరూ నడుం కట్టాలి.

[‘మైక్ -మైక్’ అని కేకలు]

అగ్యక్షుడు: (గట్టిగా) సోదర సోదరీమణులారా! గురదృష్టవశాత్తూ మైక్ చెడిపోయింది. బాగు చెస్తున్నారు. అది బాగుపడేవరకూ ఓపికతో నిశ్శబ్దంగా ఉండాలని ప్రార్థన

[రంగం ఎడమవైపునంచి పోలీస్ ఇన్ స్పెక్టర్ ప్రవేశం. యూనిఫారంలో వుంటాడు. ఓ చేతిలో లాఠీ ఉంటుంది. రెండోచేతిలో ఓ ‘ప్లాకార్డ్’ ఉంటుంది చిన్న రిడికకి కర్ర తగిలించబడి పోస్టర్ అంటించబడ్డది. ‘ఇన్ స్పెక్టర్ రంగం మధ్యకివచ్చి ‘ప్లాకార్డ్’

విద్యుద్దీప ప్రభానికి జేరవేసి దానివైపు
యాస్తావుంటాడు అనే సమయంలో సీత
రామారావు రంగం కుడివైపునించి ప్రవేశి
స్తాడు. ఇరవైయేళ్ళ యువకుడు. ఖరీదైన
పాంట్, అమెరికన్ జాకెట్, చలక కళ్ళ
జోడు ధరిస్తాడు. కెమెరా బెట్టు భుజానికి
తగిలించుకొని ఉంటాడు]

సీత : (చదువుతూ) “నేటి నాయంత్రం ఆరుగంట
లకు మైదానంలో బహిరంగ సభ. శ్రీ కోటి
సూర్యప్రకాశరావు గారు ఉపన్యసిస్తారు.
శ్రీ సన్యాసిరాజు గారు అన్యత్వ వహిస్తారు.”
ఈయనకి అన్యత్వ పీఠాలమీది మోజు
ఇంకా తగ్గలేదన్నమాట (ఇన్ స్పెక్టర్ తో)
మాస్తే మీరు పోలీసు ఇన్ స్పెక్టర్ లే
వున్నారు.

ఇన్ : అల్లె ఉండటమేమిటి? నేనేమైనా ఫాన్సీ
డ్రెస్ వేశాననా మీ అభిప్రాయం?
ముమ్మూర్లులా, సాక్షాత్తూ పోలీస్ ఇన్ స్పె
క్టర్నూ నేను.

సీత : ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ, ఇలాంటి మీటింగులు
జరక్కుండా మీరేమీ చెయ్యలేదా?

ఇన్ : మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఈ డబ్బా చప్పుళ్లు వినలేక చెవులు దిబ్బెళ్లు
కడుతున్నాయి

ఇన్ : డబ్బా చప్పుళ్లా? అంటే మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఏదో లెండి చూడండి, మీ పేరేమిటి?

ఇన్ : ఎందుకూ? ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య నాయకు.

సీత : ఓ! ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య నాయకు!
సాక్షాత్తూ ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య నాయకు
గారే. మేగాడ్!

ఇన్ : ఏం? మీరేమీ నేరం చెయ్యలేదుగదా? అలా
దిగ్భ్రాంతులౌతున్నారు!

సీత : ఎంత అవృథం ఇన్నాళ్ళూ మీ పేరు గన
బడుతుంది మిమ్మల్నెప్పుడూ ప్రత్యక్షంగా
చూడలేను. మీరీవ్రాగు వచ్చిరప్పటినించీ
చిన్న చిన్న చోరీల దగ్గిగుంచి పెద్ద పెద్ద
దొంగతనాల దాకా అన్నీ బందీ అని
అందరూ చెప్పుకోవటమేగదండీ. ఇన్ స్పె

క్టర్ దండయ్య నాయకుంటే ట్రాన్సెం
హెంట్ హెంట్. సామర్థ్యమంటే అలా
ఉండాలి. అసలు మీ తీవి, మీ విగ్రహం
మాస్తే మీరే ఐ ఉంటారనుకున్నాండీ.

ఇన్ : (పొంగిపోతూ) ఇంతకీ తమరెవరో నెల
విచ్చాగు కాదు బహుశా కరస్పాండెం
టులు ఉంటారు.

సీత : ఎవర్నయితే ఏం లెండి మీలాంటి వ్యక్తిత్వం
కలవాణ్ణి కాను.

ఇన్ : మిమ్మల్ని చూస్తుంటే చాలా తీక్షణుద్ది కల
వారని తోస్తోంది

సీత : హా! హా! ఏదో అభిమానంకొద్దీ అంటు
న్నారు.

ఇన్ : ఎంత మాట! ఒక్క తుణుం కిందట రాక
పోయారా సార్! మిమ్మల్ని సాక్షిగా వేసు
కుని వాడిపని పట్టేవాడిని.

సీత : వాడంటే ఎవరు?

ఇన్ : వాడే ఆ ఉప్పురపోలాయ్.

సీత : వాడిని కురించి నే నెప్పుడూ వినలేనే.

ఇన్ : నేను మాత్రం విన్నా నేమిటి!

సీత : అయితే వాడేం చేశాడు?

ఇన్ : నన్ను చూడలేదు కాబోలు ఇదిగో, ఈబోర్డు
చేతిపట్టుకుని పరుగుతీశాడు ‘ఎవ్వా!’ అని
ఒక్క పొలికే పెట్టేటప్పటికి వెనక్కి తిరిగి
నన్ను చూసి మాడలిపోయి కూలబడిపో
యాడు.

సీత : అరెరె!

ఇన్ : దగ్గిరి కెళ్లి ‘ఏమిటా ఆ పని?’ అని అరిచే
టప్పటికి ‘ఎంపం బాబూ, మీ పాదాలటు
కుంటాను’ అని నెమ్మదిగా జారుకున్నాడు.
‘పోనీలే, సాక్ష్యం కూడా లేదు గదా’ అని
వొదిలేశాను.

సీత : కాని ఇది వాడి కేం ఉపయోగం?

ఇన్ : ఏది కనిపిస్తే అదే, వెనక కక్కుర్తి పుల్ల
లేగుకోటానికి బద్దకించి ఉంటాడు.

సీత : పొయ్యికింది కన్నుమాట.

ఇన్ : మరే. చదువురాని మూర్ఖుడు. వాడికేం
తెలుసు దీని ఉపయోగం.

సీత : వాడికే బాగా తెలుసేమో!

ఇన్ : (ముఖం చిట్టించి) మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఎదైతే ఏం లెండి!

ఇన్ : (కొంచెం ఆలోచించి) ఓ! మీ కరస్పాం డెంటున్నారే, మహా అసాధ్యులండి చూస్తే మీరు నాపేరు పెపర్లోకి ఎక్కించేసే టున్నారే! 'విప్లవం చర్యలు అరికట్టటంలో బాలీన్ ఇన్ స్పెక్టర్ శ్రీదంషయ్య నాయుడి ప్రతిభా విశేషాలు' అని పత్రికల్లో రాసెయ్యగలడ!

సీత : ఒక వేళ నేను రాస్తే మాత్రం ఎవరు వేసుకుంటారండీ?

ఇన్ : కరస్పాం డెంటు రాస్తేనే వేసుకోరా?

సీత : నేను కరస్పాం డెంటునని ఎవరూ చెప్పారు మీకు?

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా) కాదా?

సీత : ఎట్టే కాదు నా వేషభాషల్నిబట్టి ఈ పాటికే మీరు గ్రహించి ఉండాలింది. నా కున్నంత తీక్షణుణ్ణి మీకు లేనట్లుండే!

ఇన్ : (కోపంగా) ఏమిటి?

సీత : అహ! ఊరికే, మాటవరకే అంటున్నాను.

ఇన్ : ఆ కెమెరామాని మీరు చిత్రకరమో ననుకున్నాను. ఇందులో నా తప్పేముందీ?

సీత : మిమ్మల్ని మోసగించటం నాదే తప్పులెండి. కాని నేను మోసపోలేదు, చూశారా?

ఇన్ : యూనిఫారంమాని ఎవరైనా ఊహించగలరు

సీత : మరి నేను తీక్షణుణ్ణిని మీరే అన్నారే.

ఇన్ : ఏదో అనుకున్నాను. అదంతా వైఫల్యమే కాగూడదా?

సీత : మీకు బాగా కోపం వచ్చినట్లుంది.

ఇన్ : అందుకు నేను బాధ్యుణ్ణి కాను. మీరేదో పెద్దమనిషునుకున్నాను. ఇంకా సాక్షిగా కూడా వేసుకుందామనుకున్నాను

సీత : మీరు వేసుకుంటే మాత్రం నేను ఒప్పుకోవాద్దా?

ఇన్ : రూల్ ప్రకారం ఒప్పుకోవాలిండే.

సీత : అయితే అబద్ధం ఆజేస్తాను.

ఇన్ : ఏమిటి!

సీత : సరదాగా అబద్ధాలాజేవానికి ఓ ఇల్లు నిలపటంకోసం అబద్ధమాడటం ఓ లెక్కా?

ఇన్ : చిత్రంగా చూట్టాడుతున్నారే.

సీత : ప్రపంచం చిత్రంగాలేదా? ఇప్పటికిప్పుడే ఓ చిత్రం చూశారుగా.

ఇన్ : మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఆలోచిస్తే మీకే తెలుస్తుంది:

ఇన్ : మిమ్మల్ని చూస్తుంటే కోర్టుకి రప్పించాలని సరదాగా ఉంది. కేవలం మీ కోసమైనా ఆ ఉప్పుర పోలాయ్మీద కేసు పెడతాను. ఊహించుకోండి (నోట్ బుక్ తీసి రాయటానికి సిద్ధమౌతాడు.)

సీత : సీతా రామ రావు.

ఇన్ : వయస్సు?

సీత : ఇరవై.

ఇన్ : తండ్రి పేరు?

సీత : లాండ్ లార్డ్ అండ్ బ్యాంకర్ సన్యాసి రాజుగారు.

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి! మీరు సన్యాసి రాజుగారి కుమారులా?

సీత : స్వయానా!

[ఇన్ స్పెక్టర్ నోట్ బుక్ జేబులో పెట్టేస్తాడు] అదేమిటి? పుస్తకం మూసేస్తారేం? రాసుకోండి.

ఇన్ : వద్దులెండి.

సీత : ఏం? తరవాత ఎలాగూ కోర్టుకుకోవాలనా?

ఇన్ : (నవ్వి) మొదటే గ్రహించి ఉండాలింది. ఇంకోకరైతే అసలు ఇలా చూట్టాడగలరా! ఇంతకీ, మీ వృత్తి ఏమిటో చెప్పారుకాదే!

సీత : సౌందర్య నేర్పడణ.

ఇన్ : (తెల్లబోయి) అంటే?

సీత : అందంకోసం వతకటం.

ఇన్ : (కొంచెం హేళనగా) అది ఎక్కడ దొరుకుతుందో!

సీత : ఎవనవో నేర్పడ సౌందర్యాన్ని పుణికి పుచ్చుకున్న పుత్తిబొమ్మల్ని ఎప్పుడూ చూడలేదా మీరు?

ఇన్ : బొమ్మలు చూడకేం!

సీత : బొమ్మలు కాదయ్యా స్వామీ బంగారు బొమ్మల్లాంటి మనుష్యా రీతిలో రత్నాలు

ఇన్ : రత్నాలుమానే భాగ్యమే ఉంటే ఈ ఉద్యోగంలో ఎందుకుంటాను?

సీత : రత్నాలంటే రత్నాలు కాదయ్యా, మహానుభావా! రత్నాల్లా రాణించే రాజీవసభాక్షులు చిరునవ్వుల వెన్నెలలు వెనజల్లే పదారుకళల చంద్రబింబసమాన వనలు. తెలిమబుల్లో తేలిపోయే హం-గమనల తల దన్నే భూలోక సుందరీమణులు.

ఇన్ : ఓహో! అలా చెప్పండి. ఆ చివరిమాట ముంచే చెబితే సరిపోయేదిగా. అలాంటి వాళ్ళిని చాలామందిని మాళాసుగాని, అంత మూర్ఖబోవాలిసిన అవసరం నా కెప్పుడూ కలగలేదు.

సీత : గుర్తింపు. సరసు దౌర్భాగ్యం. తుంటరి చెరకు విలుకాని కుసుమశిరాలు మీ ఎదలో ఎప్పుడూ నాలుకోలే దన్నమాట వలపు తలపులు మీలో మొలకలెత్తినే లేదన్నమాట మీ హృదయం వట్టి బీడు, ఇసుకపర్ర, ఊసం క్షేత్రం అందుకే సాంఘర్యమంటే ఏమిటో మీకు తెలీను ఆత్మిష్ట మీలో లేనేలేను.

ఇన్ : అదంతా మృత్యుష్ట సీతారామారావు గారూ

సీత : ఏమిటి!

ఇన్ : ఎంపూవుల్లో ఎవరై నా నీళ్లు తానతారా?

సీత : ఓ! అదా! హృదయం వట్టి ఎడారతే కనిపించేవి ఎంపూవులే. ఓ వసంతోదయ భుభసమయంలో తుక పిక శారికా గీతికా సంగీతంతో సుతికలుపుతూ మీ హృదయవీణని మోగించండి. ప్రేమించండి. ఇన్ స్పెక్టరు గారూ, ప్రేమించండి. అంసం, ప్రేమ—ఇవి రెండే ఈ ఆకాశ్వత ప్రపంచంలో శాశ్వతాలు అందాన్ని ఆరాధించండి, ప్రేమించండి, ప్రేమ! (ఆకాశం వైపుమాస్తూ, సర్వం మరిచి) ప్రేమ! ఆ మాటలోనే ఎంత అందం ఉంది! ప్రేమకి అందం ఆలంబనమైతే అందానికి ప్రేమ ఆధరణం. ఓహో! (తన్మయుడౌతాడు.)

[ఇన్ స్పెక్టర్ అతినివెపు విచిత్రంగా చూసి, ఒకటి రెండుసార్లు పిలిచి ప్రశ్న తీరం రాక బురగొక్కుని రంగం ఎడమవైపుకి విద్యుత్తు విచ్చాడు. ఇంచు మించు అనేసమయంలో ఆ వైపులించే విద్యాపతి ప్రవేశం. ఇరవై ఎళ్ల యువకుడు ఇన్స్పెక్టరు వేసుకునివుంటాడు. చాకగుస్తులు, బీదరికం అతిని ముఖంలోంచి తొంగిమాస్తూంటుంది అందమైన విగ్రహం జట్టు గువ్వుతోడు. అతిని కదలికల్లో, మాటల్లోకూడా ఓ విధమైన నైరాశ్యం ప్రస్ఫుటమౌతుంది. విద్యోగ వస్తువు బోగొట్టు కన్నట్టు, ఆశగా దానికోసం నెతుకుతున్నట్టుగా ఉంటాయి అతిని మాటలు సీతారామారావు భంగిమచూసి ఆశ్చర్యంగా అతిని వైపుమాస్తూ సమీపిస్తాడు విద్యాపతి]

ప్రేమా! నువ్వు నిజంగా అందాల పాల నల్లినే! కానీ నీకు ప్రేమ అనే ఆధరణం లేదు. అయినా నీ అంసం ప్రకాశిస్తూనే ఉంది. కానీ... కానీ నువ్వు ఎడారిపువ్వువి. చర్చించని మేఘానివి. నీకు హృదయసౌందర్యంలేదు. ప్రేమా! ఉహ్.

[అతిని భుజంమీద చెయ్యేస్తాడు విద్యాపతి. సీతారామారావు ఉలిక్కి పడతాడు]
ఓ! నువ్వేనా! విద్యాపతి! ఎవరో అనుకుని ఉలిక్కి పడ్డాను.

విద్యా : నేనేలే! ఏమిటి నీలో నువ్వు చూట్లాడుకుంటున్నావు?

సీత : లేకపోతే నాసోద ఎవని వింటారు? (చుట్టూ చూసి) ఇన్ స్పెక్టర్ గారు ఎప్పుడో బారుకున్నారే!

విద్యా : ఇన్ స్పెక్టర్ రవర?

సీత : పోలీసు ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య నాయుడు.

విద్యా : పరిచయస్థుడా?

సీత : ఇప్పుడే పరిచయం అయింది ఘోషం, ఆరు వకిలాభీభావ తప్పితే ఇంకేమీ తెలియదు.

విద్యా : అంటే నీ ఉద్దేశం నీలా కనుసైగతో మాటాడడం చేతికొదనేనా?

సీత : ఏమాత్రం రసపిపాస లేదోయ్.

విద్యా : తీరిక లేదేమోలే.

సీత : తీరిక చూచుకుని అలవాటు చేసుకుంటే
అట్టేదా కళాన్యాయం? పిచ్చివాడా!

విద్యా : పోనీలే ఎదో ఉద్యోగం చేసుకుంటూ
నిట్టూర్పులు లేకుండా వాయిగా బతుకు
తున్నాడు.

సీత : నిట్టూర్పులులేని జీవితంకూడా ఓ జీవిత
మేనా? వెచ్చటి నిట్టూర్పులే పచ్చటి జీవితా
నికి నాంది. విద్యాపతీ, చీకటి పడితే కను
టోయ్ చంద్రబింబం కనిపించేది?

విద్యా : ఔనాను. అయితే, నిన్ను తప్పక అభినం
చాలిసిందే!

సీత : ఎందుకూ?

విద్యా : ఇంతకి ముందే కదూ నవ్వు నిట్టూర్పులు
విడిచావు!

సీత : ఓ ఔనాను. (జాలిగా) నిట్టూర్పును.

విద్యా : కారణం తెలుసుకోవచ్చా?

సీత : నీకు తెలియదా?

విద్యా : తెలిస్తే ఎందుకుమనుతాను?

సీత : నా నోటివెంట చినాలని—

విద్యా : ఎట్టే! నా కటువంటి సరదాలు లేవు.

సీత : నిజంగా నీకు తెలియదా?

విద్యా : ఉహూ..

సీత : (కొంచెం ఆశాభంగం చెంది) ఆశ్చర్యంగా
ఉండే!

విద్యా : ఎం?

సీత : అందరికీ తెలుసు నన్ను ఎరగనివాళ్ళకి
కూడా.

విద్యా : వింతగా ఉండే.

సీత : ముఖ్యంగా మన కాలేజీలో—

విద్యా : మన కాలేజీ కాదు నే నీయ్య కాలేజీ
మా నేకానుగా.

సీత : (ఆశ్చర్యంగా) మా నేకావా? ఎప్పటినించి?

విద్యా : ఈబరమ్ మొదటినించి.

సీత : ఎందుకూ?

విద్యా : సరదావేసి.

సీత : సరదా?

విద్యా : ఉహూ—విసుగు పుట్టి—

సీత : విసుగా?

విద్యా : అహ—కోపం వచ్చి.

సీత : కోపమా?

విద్యా : కాదులే. తెలివిమిరి.

సీత : ఏమిటి నీ గొడవ?

విద్యా : విముంది? డబ్బెక్కునైందిలే.

సీత : (విద్యాపతినీ ఎగాదిగా చూసి) అంత
డబ్బు—(దప్పున స్ఫురించి) ఓ—డబ్బు
లేక మా నేకానంటావే? (నవ్వి) దొంగ
దారి పట్టించి దుంప తెంపేకావే.

విద్యా : తిమరంతి బహుపరాక్ చిత్రిస్తుంటే నేనేం
చెయ్యను?

సీత : పరాకు కాకేమిటి, సర్వసం పోయిం తర
వార?

విద్యా : ఏమిటి!

సీత : నా సర్వస్వం పోయిందోయ్ విద్యాపతీ?

విద్యా : సరిగా చెప్పు.

సీత : నా ఆస్తిని కోల్పోయాను.

విద్యా : ఎలా?

సీత : దొంగతనం. ఎలా ఏమిటి!

విద్యా : ఎక్కడ?

సీత : కాలేజీలో.

విద్యా : కాలేజీలో దొంగతనమా?

సీత : తొంగలి చెప్పలు తొలగించి ఆశలి తొలి
సారి చూచిన వాడుమాపులే నామనసునీ,
హృదయాన్నీ—సర్వస్వాన్నీ దోచుకు
న్నాయి.

విద్యా : (నవ్వి) ఓహో పుష్పబాణవిలాసమా! మరే
మిటో ననుకున్నాను

సీత : వంక లేదోయ్ ఆ అందానికి. మాడ్డు
లేదోయ్ ఆ విలాసానికి. నా మనసులో
వెన్నెలజల్లులు కురిశాయి. కోరికల పంటలు
పండాయి. హృదయం లో ప్రణయ
ర్పులు పొంగి పొద్దుతూ పారాయి.

విద్యా : ఐతే నిట్టూర్పు లేండుకు?

సీత : స్వేచ్ఛగా జలజలా సాగిపోయేసదికి ఆనకట్ట
కడితే ఏమాతుంది?

విద్యా : ప్రజలు బాగుపడిపోతారు.

సీత : విద్యాపతీ మనసారా ప్రేమించాను. కాని
ప్రేమ అది అర్థం చేసుకోలేదు. వింటు
న్నావా?

వి చిత్ర జీవులు

విద్యా : ఎవరూ అర్థంచేసుకోలేనిది ?

సీత : ప్రేమ.

విద్యా : (సీతారామారావువైపు నఖశిఖ పర్యంతం చూసి) ప్రేమా ?

సీత : అవును ప్రేమ. అదే ఆ అమృతమి పేరు.

విద్యా : ఓ. ఆ అమృతమి పేరా !

సీత : మూడు రాత్రులు నికభాటగా ఆలోచించి ముచ్చటగా మూడు పంక్తులలో నా మనసంతా ఇమిడ్చి లేఖ రాశానోయ్.

విద్యా : బోవ్ట్ చేసి కొంపతీశావా ? — సారీ — కొంప తీసి బోవ్ట్ చేశావా ?

సీత : ఆహా. రెండూ జరిగాయి.

విద్యా : అయిందీ !

సీత : నిర్మల ప్రేమ ఓటమి ఎరగదోయ్ ప్రేమ నన్ను కాలేజీనించి సస్పెండు చేయించినా, డిబార్ చేయించినా నేనామెని ప్రేమిస్తూనే ఉంటాను.

విద్యా : ఇంతకీ సస్పెండు చేశారా నిన్ను ?

సీత : ఆ

విద్యా : బోసీలే. అంతటితో ఆగింది శిశు.

సీత : డిబార్ చేస్తానని తెదిరిస్తున్నాడు (పిన్ని పాల్.

విద్యా : మరయితే ఏం చేసేట్లు ?

సీత : ప్రేమకంటే ఎక్కువటోయ్ కాలేజీ ?

విద్యా : బోసీ, ఆ ప్రేమేమిటో కొంచెం వాయిదా వెయ్యకపోయావా సీతారామారావ్ ?

సీత : (విద్యాపతిని తీక్షణంగా చూసి) ఎంతరస హీనంగా మాట్లాడావు ! నువ్వు నిజంగా పేదవాడినోయ్ విద్యాపతి.

విద్యా : అది నాముఖం చూస్తేనే తెలుస్తోందిగా.

సీత : ప్రేమ ! ఆ మాట తలుచుకుంటేనే ఎంత ఆనందంగా ఉంటుంది. మహోన్నతము, మహోదాతము, మహోద్భుతము, ప్రేమ. అది అంచులులేని ఆకాశమంత, సరిహద్దులు లేని సాగరమంత, లోతులు తెలియని అగాధమంత. ప్రేమించటంలోనే జీవిత్యం నిద్దించి మానవత్వం ఆఖరిదశ అందుకుంటుంది. తెలుసుకోవోయ్, విద్యాపతి, ప్రేమతత్వం.

విద్యా : నిన్ను చూస్తే తెలుస్తూనే ఉందిలే.

సీత : భగ్నహృదయుడనైనా ప్రేమిస్తూనే ఉన్నాను. ఆ అందాలరాజీ నన్ను నిరసించినా, విసిరికొట్టినా, కసురుకున్నా నవనవో స్వేషంగా నా ప్రేమలత చిగురుతూనే ఉంది. ప్రేమ నిర్మలం, నిశ్చలం, అజరం, అమరం, అవ్యాజం, అవ్యయం.

విద్యా : నిష్ఫలం నిరర్థకం —

[రంగం కుడివైపునుంచి ధర్మారావు ప్రవేశం. నడివయస్సు మనిషి. నల్లటి విగ్రహం. కొంచెం ముతకదుస్తులు. బుజంమీది జరీ కండునా ఉంటుంది. ధర్మారావు సమీపిస్తుండగా చూసి తటాలున వెనక్కి తిరిగి మాటలు మధ్యలోనే ఆపేసి విద్యాపతి గభాలున సీతారామారావు చలవకళ్ళజోడు లాక్కుని పెట్టుకుంటాడు. అతను తెల్ల బోయిచూసి ఏదో అనభోతుంటే సంజ్ఞతో మాట్లాడవద్దని నూచిస్తాడు విద్యాపతి. ధర్మారావు ఇదంతా చూస్తూనే ఉంటాడు.]

ధర్మ : కళ్ళజోడు పెట్టుకుని కళ్లు కప్పదామని చూస్తున్నావా? ఏమిటయ్యా ఈ వెధవేషం!

విద్యా : అబ్బెబ్బె! వేషం ఏముందీ?

ధర్మ : వేషం కాకపోలేదు మరేమిటి?

[కళ్ళజోడు లాక్కుంటాడు.]

విద్యా : ధర్మారావుగారూ! కొంచెం మర్యాదగా ప్రవర్తించండి.

ధర్మ : చెప్పొచ్చావు లేవయ్యా మహా, మర్యాదట — మర్యాద! మర్యాదగల మనిషివైతే ముఖే రూపాయల బాకీకి మూడు చేరువుల నీళ్ళు తాగిస్తావా?

విద్యా : మునైయా? పాతిక రూపాయలే గడండి మీ కివ్వాలిసింది?

ధర్మ : వడ్డీ ఏ గంగలో కలుపుతావు?

విద్యా : అంత వడ్డీనా?

ధర్మ : అంత గడువా అని అడగవేం? సంవత్సరం నించీ తిప్పుతున్నావు, ముప్పి ముఖే రూపాయలకి.

సీత : ముష్టి ముష్టై రూపాయలేగా. పోనీ వదులు
కోకూడదూ అంత అవస్థపడకపోతే!

ధర్మ : వదులుకోవాలి? ఎవరి తాత సొమ్మనీ?

విద్యా : ఎవరిదో అయితే మీరు తప్పుకుండా వదులు
కునేవారే, పాపం.

సీత : ముష్టి ముష్టై రూపాయలు!

విద్యా : ఓ రోజు మీరు ముష్టివేసినంత లేదండీ,
ధర్మరావుగారూ.

సీత : పోనీ, చందా ఇచ్చినంత

విద్యా : ఎవరికీ?

సీత : వరస బాధితులకి, తుపాసు బాధితులకి,
కూడూ శుద్ధా లేని దీనజనులకి, దరిద్ర
నారాయణులకి.

విద్యా : ఛ ఛ ధర్మరావుగార్ని తక్కువచేసి
మాట్లాడుతున్నావు. ముష్టై-కేవలం-ముష్టై
రూపాయలూ వారు చందా ఇచ్చేది:

సీత : పోనీ, బెనిఫిట్ బ్రామా టిక్కెట్టు
కొన్నంత

విద్యా : కొంటే వందరూపాయల టిక్కెట్టుకి తప్పువ
టిక్కెట్ కోంటారను కున్నావా ధర్మ
రావుగారు!

సీత : బతే ఓ నెల మామూల్లిచ్చినంత.

విద్యా : ధర్మరావుగారి ఆశీతుల సంఖ్య నీకు తెలి
దన్నమాట!

సీత : అంత గొప్పవారా ధర్మరావుగారు?

విద్యా : వేరే చెప్పాలా; అరణ్యను దుకాణాల్ని
వారు అవలీలగా పరిపాలిస్తున్నారు.

ధర్మ : చాలించండియ్య మీభద్రాజు పొగస్తలు
నాకు తెలుసు వాటి అర్థం ఏమిటో. ఆసబ్బు
సంగలేమిటో తేల్చవయ్య, విద్యాపతి!
అలా గుడ్లు మిటకరించి చూస్తావేం?

విద్యా : నే నెప్పుడైనా ఇవ్వనన్నానా?

ధర్మ : ఎందు కంటావా! ఇచ్చేయంటేగా! ఇహ
ఈఆటలు సాగవు. అదేదో ఇవాళ తేల్చి
పారెయ్యి.

విద్యా : రోడ్డుమీద ఇలా నిలదీస్తే ఎలాగండీ?

ధర్మ : నిలదీస్తానా, చెవులు మెలేస్తానా? నీవకు
కేమిటో నలుగురిలో పడెయ్యకుండా
ఉంటానా ఇవాళ.

విద్యా : మాకెలాగూ మర్యాద, గౌరవంలేవు. మీ
గౌరవంకయినా దక్కించుకోండి. నలు
గురిలో అల్లరిపడటం మీకేనష్టం నవ్వుల
పాలాతారు.

ధర్మ : నవ్వేవల్లిస్తారా ముష్టై రూపాయలు?
చూస్తా—ఆ నవ్వేనాల్లేవరో చూస్తా.

విద్యా : ముష్టైరూపాయలపాటి చెయ్యదా మీ
గౌరవం?

సీత : ముష్టి ముష్టైరూపాయలు!

ధర్మ : ఇదిగో ఆఖరిసారి చెబుతున్నా—ఈఆటలు
నాదిగ్గిర సాగవు ఉవ్ ఉవ్ మని సిగరెట్
మీద సిగరెట్ ఊగిసిననా డేమయిందయ్యా
ఈతెలివి? సిగరెట్లు నాకేం ఊరికే
వొన్నాయా? దమ్మిడికి గతిలేదుగాని
ఏగాని తువరంట. మింగమెతుకు లేదుగాని
మీసాలకి సంపెగనూ నె. నూడెంటుట బైగా
నూడెంట్. ఇంటిపేరు కస్తూరివాయా
ఇంట్లో గబ్బిలాల కంట్రా. నాకదంతా
ఎందుకు? ఇస్తావో, ఇవ్వవో చెప్పి.
అడుక్కు తెస్తావో, అప్పు తెచ్చు
కుంటావో, దొంగలిస్తావో నాకనవసరం.
నాముష్టై రూపాయలూ నాక్కొవాలి...
ఏం మాట్లాడు వేం?

[విద్యాపతి వరు కాలర్ పట్టుకుంటాడు.
కుడిచెవునంచి అప్పకేట్ కూర్మకతారం
వడివడిగా ప్రవేశం—ముప్పయి ముప్పయి
రెండు మధ్యవయస్సు. గ్లాస్కోపంచె,
కాలర్ లేని షర్టు, కళ్లజోడు ధరిస్తాడు.
హాఫ్బూట్ వేసుకుంటాడు.]

కూర్మ : ఏమిటేమిటి? ఏంజరిగింది? ఆగండి. ఆగండి.
(విద్యాపతిని విడిపిస్తాడు) ఏమిటిదంతా?

ధర్మ : (కోపంగా) మధ్యన మీరెవరు?

కూర్మ : నేనా? నేను అడ్వకేట్ కూర్మకతారాన్ని.
కె. కె. అవతారం, ఎం. ఏ ఎల్. ఎల్. బి.
నంబర్ టెన్, కాలనీ.

ధర్మ : మీజోక్యం మాకక్కలేదు

కూర్మ : అక్కలేకపోవచ్చు. కాని పబ్లిక్ రోడ్మీద
గలాటాచేస్తే ప్రాసిక్యూట్ చేస్తారని తెలియ
చెప్పటం నావిధ్య క్షధర్మం.

వి చిత్ర జీవులు

ధర్మా : సరే, ఇహ మీరు వెళ్ళొచ్చు.
కూర్మా : పదండి, అందరం కలిసేవ్వండి. అవతల
మీటింకు జరుగుతోంది.

[సీతారామరావు, విద్యాపతి కనుల్చారు]

ధర్మా : ఏమయ్యాయ్ విద్యాపతి, ఆను, ఆను! నా
ముఠైరూపాయల సంఘీ తేల్చి మరిహా.

కూర్మా : ముఠైరూపాయలేమిటి?

సీతా : (వెలుకారంగా) ముషి ముప్పయి రూపా
యలు!

ధర్మా : ఇతను నాకు ముఠైరూపాయలు బాకీఉన్నా
డండి.

కూర్మా : ఏమండీ, నిజమేనా?

విద్యా : నిజమే.

ధర్మా : ఆ బాకీ సంవత్సరంనించీ ఎగయ్యాలని
మాస్తున్నాడండి

విద్యా : అబద్ధం.

కూర్మా : ఏమిటి అబద్ధం?

సీతా : సంవత్సరంనించీ కాడండి!

విద్యా : అసలు ఎగయ్యాలని నాకు ఏకోశానా
లేదండి.

కూర్మా : మరియితే ఎందుకివ్వలేదు?

విద్యా : డబ్బు లేక నేనండి. గడువు ఇవ్వమంటే
గొడవ చేస్తున్నాడాయన.

కూర్మా : టోనీ, గడువిచ్చిమాడండి.

ధర్మా : బాగానేఉంది సిఫారసు ఎన్నాళ్ళయ్యి
గడువిచ్చేది?

కూర్మా : అతనిదగ్గర లేకపోతే ఏంచేస్తాడు?

ధర్మా : ఇటువంటి కృతవహారాలు చాలా మాళం

కూర్మా : అంతరూ మీకు డబ్బు ఎగ్గడుతుంటారా?

ధర్మా : చెమడా లేక్కదీయనూ!

కూర్మా : ఇంతకీ, ఇప్పుడేంచేసేటా?

ధర్మా : మీదారిస మీరుపొండి మేమేనో మాను
కొంటాం.

కూర్మా : (విద్యాపతితో) మీ పేరేమిటన్నా?

విద్యా : విద్యాపతి.

కూర్మా : ఈ వివాదానికి పరిష్కారం ఒక్కటే కని
పిస్తోంది. విద్యాపతిగారూ, మీ బాకీ
మొత్తానికి ప్రామిసరీనోటు ప్రాసివ్వండి.
ఏం?

విద్యా : అలాగే.

ధర్మా : నా కండుకయ్య నోటు?

కూర్మా : మరేం కావాలి?

ధర్మా : డబ్బు. రొక్కం!

కూర్మా : చిక్కే వొచ్చిందే

విద్యా : నించున్న పాశాన డబ్బెక్కడినించి వస్తాం
దండీ?

కూర్మా : అవును. మరి. (ఆలోచించి) మాడండి ఈ
డబ్బు తీసుకుని ఎన్నాళ్ళయిందీ?

విద్యా : ఓ సంవత్సరం.

కూర్మా : అంతేనా! లిమిటేషన్ పట్టలేదన్నమాట!

[ధర్మారావు అతనివైపు కొరకొరమాస్తాడు.]

మాడండి! ఈ బాకీ స్వభావం ఎలాంటిది?
చేబదులా?

విద్యా : కాదండి (ననుకుతూ) సిగరెట్ల... తాలూకు-
బాకీ

కూర్మా : ఓ కాతాబాకీ అన్నమాట తీసుకున్నప్పు
డెల్లా సంతకం పెట్టారా?

విద్యా : లేదండి

కూర్మా : మొత్తానికి ఒక్కసారే సంతకం పెట్టారా?

విద్యా : అసలు సంతకం ఎప్పుడూ పెట్టలేదండి.

[ధర్మారావు కొంచెం బెరుగ్గా మాస్తాడు]

కూర్మా : సంతకం లేదూ! మైగాడ్ !!

ధర్మా : (కొంచెం ధీమాగా) ఏం లేకపోతే, కాతా
బాకీయేగా!

కూర్మా : రుజువుందా?

ధర్మా : మా కొట్టుకుమాస్తా, పనికుర్రాడు, కాతా
పుస్తకం చాలు.

కూర్మా : వాళ్లంతా మీవాళ్లేగా?

ధర్మా : అయితే.

కూర్మా : ఏంలేదు. సాక్ష్యం బలంగాలేదు. సంతకం
అంతకంటే లేదు.

ధర్మా : (కోపంగా) ఆయనే ఒప్పుకుంటుంటే
ఇంకా సాక్ష్యమేం కావాలండీ?

కూర్మా : ఆయన ఒప్పుకోకపోతే?

ధర్మా : ఎందుకొప్పుకోడు? (తిగ్గి) ఏం, విద్యాపతి
గారూ?

విద్యా : ఊ

సీతా : సువ్వాస్వకోకు విద్యాపతి.

[విద్యాపతి అతనివైపు చూస్తాడు].

కూర్మా : ఒప్పుకుంటే బాకీ ఉంటుంది. లేకపోలేదు.

[విద్యాపతి అతనివైపు చూస్తాడు]

విద్యా : తరవాత చూద్దాంలేండి పదండి ధర్మారావు గారూ.

ధర్మా : తరవాత చూసేసేమిటండీ? ఇప్పుడే నలుగురిలో బాకీ ఉన్నానని చెప్పండి

సీత : నువ్వు చెప్పొద్దు విద్యాపతి.

ధర్మా : విద్యాపతి గారు అబద్ధమాడతారా? అసలా మాట ఆయన నోటంట వొస్తుందా? తిండికి పేనె బిలే గుణానికి పేదా వారు! నేను సమ్మతు

కూర్మా : పరిస్థితుల ప్రభావం ఎలా ఉంటుందో మనం చెప్పలేం లేండి.

సీత : బాకీ లేనవోయ్ విద్యాపతి రోడ్డుమీద ఈ పీడ వొడులుంది

విద్యా : (నెమ్మదిగా) అబద్ధమా!

సీత : మరేం ఫరవాలేదు. వారిజాతులందు, వైవాహికములందు ప్రాణవిత్తమానభంగములందు బొంకవచ్చు!

కూర్మా : చెప్పండి, విద్యాపతి గారూ, మీరు ఈయనకి బాకీ ఉన్నారా?

విద్యా : (నవ్వుతూ) లేనని సాక్ష్యం నిరూపిస్తోంది.

ధర్మా : అన్యాయం. అన్యాయం నీ మనస్సే నీకు సాక్షి.

కూర్మా : హువ్! గొడవ చెయ్యకండి. మనస్సుకి కోర్టు వారి సమస్త జారీకాపు పరిస్థితి మీకు ఎదురు తిరిగింది.

ధర్మా : మీలాంటి వాళ్లంటే తిరక్కించేస్తుంది? ఘోరం, దుర్మార్గం. పోనీ ప్రామిసరీ నోటయినా రాయించి ఇప్పించండి

కూర్మా : సమయం మించిపోయింది.

ధర్మా : మించిపోయిందీ! కలికాలం! విద్యాపతి, నువ్వెలా బాగుపడతావో నేను చూస్తా, అబద్ధాలాడతావా! కళ్ళలో దుమ్ముకొడతావా! నా ముస్తా రూపాయలూ కొట్టేస్తావా!

(గభాలున విద్యాపతి షర్ కాలర్ పట్టుకుంటాడు. కొంచెం గలభా జరుగుతుంది.

ఎడమవైపునంచి పోలీస్ ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయుడు దడదడా ప్రవేశించిరిట్ ఊడుతూ, లాఠీ ఊపుతూ.)

ఇన్ : డిన్ పర్స్, డిన్ పర్స్. ఏమిటి గలటా? కోడ్ మీద న్యూనెస్స్, పక్కకిపొండి... ఓ! అసాల్! (గబగబవొచ్చి ధర్మారావుని రెక్కపట్టుకుని లాగేస్తాడు.) అంతా పెద్ద మనుషులలే ఉన్నాగు. జాట్లూ జాట్లూ పట్టుకుంటారేమిండి? పదండి, పదండి.

(ధర్మారావుని తీసుకుని కుడివైపుకి నిష్క్రమణ)

సీత : హమ్మయ్య పీడ వొదిలింది.

విద్యా : కృతజ్ఞులం, కూర్మానతారం గారూ!

కూర్మా : హా హా డబ్బీజ్ ఆర్ రైట్...దబ్బీజ్ ఆర్ రైట్.

సీత : (కళ్ళజోడు సవరించుకోబోయి) ఆరె - నా కళ్ళజోడు...

విద్యా : ఆరెరె. ఆ ధర్మారావు చేతిలోనే ఉంది. కొట్టేశాడు. పరిగెత్తు

(సీత గామరారు కుడివైపుకి పోతాడు)

కూర్మా : అప్పిచ్చినవాడిని తప్పించుకు తిరగటం ఓ పెద్ద కళ ఎగ్నోట్టే ధర్మం లేకపోలే అసలు అప్పే తీసుకోకూడదు.

విద్యా : ఎగ్నోట్టే అలవాటు నాకు లేదండీ.

కూర్మా : లేకపోలే నేర్చుకోండి.

విద్యా : నేను గర్భదరిగిఉడినే అయినా, నాకు నిజాయితీ ఉంది.

కూర్మా : నిజాయితీ! అంటే?

విద్యా : న్యాయం.

కూర్మా : దృక్పథాన్ని బట్టి న్యాయం మారుతూ ఉంటుంది మీకు న్యాయం అనిపించేది నాకు కాకపోవచ్చు.

విద్యా : శాస్త్రసమ్మతమైన న్యాయం అని నా అభిప్రాయం.

కూర్మా : శాస్త్రానిలు మారతూ?

విద్యా : మార్పు అన్నిటికీ సహజమే.

కూర్మా : అనే - అనే నేను చెప్పేది. కాలానుగుణంగా మనుషులూ, వాళ్ళ భావాలు

వి చిత్ర జీవులు

కూడా మారిపోవాలి. అందరూ కాల చక్ర ముతో పాటు గిరుల తిరగాలిసిందే.

విద్యా : తిరుగుతారు కూడా.

కూర్మా : అప్పుడు అందరికీ సమ్యక్ మైండ్ ప్రపంచంలో నిలుస్తుంది.

విద్యా : (కొంచెం అనుమానంగా) అవును.

కూర్మా : అది ఎలా జరుగుతుందో అడక్కండి. ఎలాగైనా జరగొచ్చు. ఈలోపలమాత్రం ఎవరికి వారే జనాన్ని నెట్టుకొని, తమకును ముందుకు పోవాలిసిందే.

విద్యా : (అంతగా అర్థంకాక) నిజమే.

కూర్మా : విలవల్ని గుంచి ఆలోచిస్తుంటే పుణ్యకాలం దాటిపోవొచ్చు. బతుకు సౌఖ్యం ముందు ముఖ్యం!

విద్యా : బాగా చెప్పారు... (బతుకు సౌఖ్యం ముందు ముఖ్యం).

కూర్మా : వెళ్ళి మున్నె రూపాయలకి అతినెంత గొడవ చేశాడో చూడండి.

విద్యా : చాలా తిలవంపులుగా ఉంది.

కూర్మా : అసలే చిక్కుల్లో ఉన్నట్లున్నారు.

విద్యా : చాలా చిక్కుల్లో ఉన్నాను.

కూర్మా : చిగువుకుంటున్నారా?

విద్యా : ప్రస్తుతం మా సేశానందీ.

కూర్మా : ఏం చదివాను?

విద్యా : బి. ఏ. మొదటి సంవత్సరం అయింది. రెండో సంవత్సరం చదువూ మా సేశాను, డబ్బు లేక.

కూర్మా : ఉద్యోగం చేస్తున్నారా?

విద్యా : లేదు. ప్రయత్నించాను. కాని యెక్కడా దొరకలేదు.

కూర్మా : ఏం? ఖాళీలు లేవా?

విద్యా : ఉన్నాయి కొన్ని. కాని నాకివ్వవున్నారు.

కూర్మా : ఏం?

విద్యా : నే నెవరినీ ఎరగను.

కూర్మా : ఎరక్కలాంటి ఉద్యోగ మివ్వటానికేం?

విద్యా : సిఫారసు ఎవరు చేస్తాను?

కూర్మా : లేకుంటే ఏం? క్వాలిఫికేషనుందిగా.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) సిఫారసు లేకుండా ఉద్యోగమా!

కూర్మా : ఓహో! పోనీ, కొన్నాళ్లు నాదగ్గి ఉద్యోగం ఉండి, చేస్తారా?

విద్యా : (సంతోషంగా) అంతకంటేనా!

కూర్మా : కాని మీరు చెయ్యలేరేమో.

విద్యా : మీ కా సందేహం వొద్దు. తప్పకుండా చెయ్యగలను. కావాలంటే ఏమైనా ప్రశ్నలడగండి. సమాధానాలు చెబుతాను.

కూర్మా : ఏ సందర్భంలోనైనా చక్కగా అతికేటు నిమిషాలమీద కథ లల్లగలరూ?

విద్యా : (కొంచెం నిరుత్సాహంగా) నేను రచయితని కానండి.

కూర్మా : శతక దండక వాఙ్మయమూ, సహస్రనామ వళి వాచ్చా?

విద్యా : నేర్చుకోలేకండి.

కూర్మా : అవసరం వస్తే కేజీగోపురం పెట్టటం చేత నవునా?

విద్యా : ఉహూ! (అనుమానంగా చూసి.)

కూర్మా : తిరిగి ఇసుమంబుల తైలంబు తీయగలరా?

విద్యా : (అర్థమై, నవ్వుతూ) ఆ అర్హతలు నాకు లేవండి.

కూర్మా : మరి పెకెలా వస్తారా? పోనైండి. అయినా మీకు ఉద్యోగం ఇస్తున్నాను. నెలకి మున్నె అయిదు రూపాయలు.

విద్యా : కృతజ్ఞుణ్ణి.

కూర్మా : ఏం ఉద్యోగం చేస్తావయ్యా నవ్వు? పైన ఎంతోస్తుందని కూడా అడగవేం? సరే, రేపటినించి ప్రవేశించు. ఏం?

విద్యా : అలాగేనండి.

కూర్మా : వస్తా, మరి.

(విద్యాపతి బుజంతటి ఎడమచైపుకి నిద్ర మిస్తాడు. చీటి ముసురుకోటంవల్ల విద్యుద్దీపకాంతి చూత్రమే రంగంమీద ప్రసన్నంగా టుంది విద్యాపతి ఆలోచనగా అటూ ఇటూ పచార్లు చేస్తాంటాడు. సీతారామారావు కుడిచైపునించి ప్రవేశించి.)

విద్యా : ఏమైందోయ్?

సీత : ఏమూతుంది! కళ్ళిజోడు నీకేసిని నాత్యం ఎక్కడుందయ్యా పో పొమ్మన్నాడు.

విద్యా : అంతి మాటన్నాడూ? అయితే ఏం చెద్దాం?

సీత : ఏంచేస్తాం! పోలే పోయిందిలే. అడ్వకేట్ అవతారంగాలు వేర్వేన పాపం ఫలితం.

విద్యా : ఆయన నాకు ఉద్యోగం ఇచ్చాడోయ్, పాపం.

సీత : ఓ! అందుకో, ఇవే నా అభినందనలు.

విద్యా : కాని నాకా ఉద్యోగం చెయ్యాలని లేదోయ్.

సీత : ఏం?

విద్యా : దగ్గిరుడికి కోరిక లేకుండా. ఎంతో పెద్ద నదువు చదువుకోవాలని నాకు చిన్నప్పటి నించీ ఎంతో ఉబలాటం. కనీసం బి. ఏ. పూర్తిచెయ్యాలని విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నానోయ్.

సీత : నుంచీలే.

విద్యా : కాని నా ప్రయత్నలేవీ ఫలించలేదు.

సీత : ప్రయత్నించవోయ్. కృషిలో నాస్తి దుర్భిక్షమే.

విద్యా : అడగలేక అడుగుతున్నాను. నువ్వేమైనా అప్పేవ్వాలవా?

సీత : ఉన్న సంగతి సీతో చెబుతున్నాను, విద్యా పతీ! మా నాన్నకి నేను చెడిపోతానని చెడ్డభయం. దమ్మిడీదగ్గించి లెక్క చూసి ఇస్తాడు. ఇవా నేనెం ఇవ్వాలను నీకు.

విద్యా : నవ్వంటే నవ్వుకాదు. మీ నాన్న గాగితో సిఫారసుచేసి అప్పు ఇప్పించలేవా? ఎంత! ఓ వెయ్యి రూపాయలలోపు చాలు. వాయిదామీద తీసుకుంటాను.

సీత : నేను సిఫారస్ చేస్తే అది వ్యతిరేకంగా పని చెయ్యటం నిస్సంశయం. నువ్వే అడుగు.

విద్యా : లాభం ఉంటుందా?

సీత : అడిగితే నన్నేమిమిందీ? ... (అకస్మాత్తుగా విద్యావతి బుజంతిట్టే) అటు చూడు—అటు చూడు, చదవాలి.

[ఎడమనైపునంచి కల్యాణి ప్రవేశం. నాజుకు విగ్రహం. అందమైన ముఖం. వాయిదా మీద కలుగుని ఎర్రనోటి వేసుకుంది. ఏడమచేతికి చివకబారు రిఫ్టవాచీ ఉంది.

చేతిలో ఓ చిన్న నోట్ బుక్ ఉంది తల కొంచెం వాల్చి నడుస్తూ ఉంటుంది]

గంభీ! ఊహ్య! వేనక! తిలోత్తమ! కాదు. సాంధ్యమే నడిచిపోస్తోంది. సాందర్భం!

[కల్యాణి సమీపిస్తుండాగా గభాలన కేమెరా తీసి 'క్లీక్' చేస్తాడు ఆ 'పాప్' వెలుగులో కల్యాణి మెరుపులా మెరుస్తుంది ఒక్క ఊడం ఆమె బిత్తరపోయి, శేరుకుని సీతా రామారావునైపు నిప్పులు కురిసేట్లు చూస్తుంది. అతిను గబగబ ఆమె దిగిరికి వోనాడు. విద్యా పతి మాత్రం దూరంలో నేనుంచుని చూస్తూ ఉంటాడు.]

ఊమించండి... ఓహో! పద్మాలగు లోకాల్ని ధక్కగించి ఆపుగూపసాందర్భం! మేఘ సంఘర్షణలో భూమికి జాగన విద్యుల్లతో, ఆకాశం నించి గాలిని నక్షత్రమే, ప్రకృతిని మరిపించి వచ్చే నవవంతిలతో అనిపిస్తున్నాను ఓహో!

[కల్యాణి ముఖం కిట్టించుకుని ముందుకు పోబోతుంది]

ఊమించండి. నన్నపార్థం చేసుకోకండి. ఆ సాందర్భం కనుమరుగౌతుందని భయపడి అలాచేశాను. సాంధ్యగంగా నే నా జీవిత లక్ష్యం. చంద్రుణ్ణి చూసి పొంగే సముద్రంలా అందాన్ని చూసి ఉబ్బొంగి పరవశించి పోతాను. ఆ ఉన్మత్తిలో ఏంచెస్తానో, ఏం మాట్లాడుతానో కూడా నాకు తెలీను. నా జీవితంలో ఎప్పుడూ ఇంత అందం చూడలేను.

[కల్యాణి తిప్పించుకుపోవాలని చూస్తుంది. కాని దారికడం నిలబడతాడు సీతారామారావు. ఆమె కేరీతో చివక చుట్టాచూసి విద్యావతిని గమనిస్తుంది. మగో వ్యక్తి ఇదంతా చూస్తున్నాడని తెలియటంతో ఆమె ముఖం ఎర్ర జేవురిస్తుంది.]

కాళిదాస మహాకవి రూపకల్పన కల్లెముంగు గోచరిస్తోంది. (ఆమె కళ్ళలోకి చూస్తూ) ముఖాంభోజంలోని ఆ ఇందివరదవ్యయం!-

వి చి త్ర జీ వు లు

కల్యాణి : (కోపంగా) ఇడియట్!

[ఛేకున అదిని చెంపమీద దెబ్బవేసి చరచర వెల్లిపోతుంది కల్యాణి చెంపమీద చెయ్యి వేసుకుని ఆమె వెళ్లివస్తే మూసూంటాడు సీతారామారావు విద్యాపతి అతన్ని సమీపిస్తాడు]

విద్యా : (కోపం అవహేళనగా) గట్టిగా తగలేడు ఎద!

సీత : (నిగ్గుపడక) “షేలుకన్ చెందిన యట్టి కాంశి లుచితవ్యాపారముల్ నేర్తుకే!”

విద్యా : దిగులుపడకు. “క్షణక్షణముల్ జవరాండ్ర చిత్రిముల్!”

సీత : అబ్బ సౌందర్యమంతా మూర్ఛిభవించి దోయ్ ఆమెలో.

విద్యా : పెంకెతపం కూడా.

సీత : ఒక్కచూపుతోనే నా సర్వస్వం అపహరించిందోయ్.

విద్యా : నీ సర్వస్వం ఇదివరకే పోయిందిగా.

సీత : అది భ్రమ ఇది నిజం. సంతేహంలేదు. ఆమెని మళ్ళీ చూసేదాకా నిద్రపట్టదు. ఆమె ఎవరో తెలుసుకోవాలోయ్.

[కుడిచైపుకి పోతాడు. అతడు నిమ్మగి మిస్తుంటే విద్యాపతి కాసేపు అలాగే జాలిగా చూసి, ఏదో ఆలోచిస్తూ, ఎడమచైపు చీకట్లో ఓకూరికి పోతూఉంటాడు. అనేసమయంలో ఎడమచైపునంచి లక్ష్మీపతి ప్రవేశిస్తాడు లక్ష్మీపతి యాభైరవ మనిషి. సన్నగా పొడుగ్గా ఉంటాడు. చవకరకం ధోవతీ, పరూ, కండువా ధరిస్తాడు. అలిసిపోయిన ముఖం. కష్టాల బగువు మొయ్యలేక కొంచెం వంగినట్లుగా ఉంటుంది నడుము; ఆ చీకట్లో సరిగా కనిపించక విద్యాపతిని ఢీకొని కింది పడతాడు. వెంటనే విద్యాపతి వొంగి అతన్ని లేవనెత్తుతాడు. ఆ చీకటిలో ముఖాలు సరిగా కనిపించవు]

విద్యా : ఏదో ఆలోచిస్తూ నడుస్తున్నాను. చూడలేదు. తుమించండి.

లక్ష్మీ : పరవాలేదులేండి. (నెమ్మదిగా నిమ్మగి మిస్తాడు)

[విద్యాపతి ఆగి, జేబులోంచి సిగరెట్ పాకెట్ తీసి ఓ సిగరెట్ తీసుకొని. పెట్టు జేబులోపెట్టి నిప్పుపుల్ల వెలిగించి సిగరెట్ ముటించి, నిప్పుపుల్ల కిందికి పారేస్తూ ఆకస్మాత్తుగా ఉలిక్కిపడతాడు మనో నిప్పుపుల్ల వెలిగించి కిందికిచూసి శోమిదనించి ఓ పర్స తీస్తాడు. రంగం మగ్గికివచ్చి పర్స తెరిచిచూస్తాడు. వందరూపాయల నోట్లుంటాయి లెక్కపెడతాడు, పది ఉంటాయి.]

విద్యా : (కుడిచైపుకి చూస్తూ చెయ్యెత్తి) ఏమండోయ్.

[హీనస్వరంతో కేకేస్తాడు విద్యాపతి. కాసేపు అలాగే చూసి ఇంకోసారి కేక వేయబోయి కటాల్లున మును ముగ్గుకుని చుట్టూచూసి పర్స జేబులోపెట్టుకొని గబగబ ఎడమచైపుకి నిమ్మగిమిస్తాడు. కొంచెం సేపాగి కుడిచైపుమంచి లక్ష్మీపతి ఇన్ స్పెక్టర్ దండమ్యనాయుడూ ప్రవేశం]

లక్ష్మీ : (తను పడినచోటు చూపిస్తూ) ఇక్కడే, ఇక్కడేనండీ ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ!

ఇన్ : పబ్లిక్ గోడ్మీద పర్స పారేసుకుని మళ్ళీ వెతికటానికొచ్చేవాడే నీసలైన ఆశావాది [ఇన్ స్పెక్టర్ బార్పిలెట్ వేసి చుట్టూ చూస్తాడు]

లక్ష్మీ : ఇంకెక్కడ దొంగుతుండండి? కావాలనే ఢీకొట్టి పర్స కొట్టేశాడండీ పరమలుచ్చా! మర్యాదగా లేవదీస్తే ఎంత మంచివాడో ననుకున్నాను. ఇంత దిగుల్పాజీ అవకాశంలేదు. ఎంత ఎటువేళాడండీ ఇక స్పెక్టరుగారూ! నన్ను రక్షించండి దేవుడల్లె సమయానికి కనిపించాడు. నా డబ్బు కొలేసినవాడిని పట్టుకొని జైల్ తొక్కి నా డబ్బు వాకిప్పించండి. ఒకటా, రెండో! వెయ్యి. వెయ్యి రూపాయలండీ!

ఇన్ : చోరీ జరిగింటు స్టేషన్ రిపోర్టింగ్విండి. అదృష్టం బావుంటే దొరకొచ్చు.

లక్ష్మీ : దొరక్కపోతే ఎలాగండీ! సర్వనాశమై పోయింటే. ఇల్లు తాకట్టుపెట్టి తీసుకున్నాడబ్బండీ. అమ్మాయి పెళ్లి చెద్దామని గంపె దాకతో ఉన్నాను. కట్నం ఇహ ఎక్కడి నించి తెచ్చేదండీ.

ఇన్ : మీ పేరేమిటి?

లక్ష్మీ : లక్ష్మీపతి.

ఇన్ : లక్ష్మీపతి గారూ, అదైర్యపడకండి. దండయ్య నాయుడు ఇలాంటి కేసులన్నో పట్టు కున్నాడు.

లక్ష్మీ : ఎవరండీ వారు?

ఇన్ : ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయుడి నే ఎరగరూ?

లక్ష్మీ : చిత్తం, ఎరగనండి.

ఇన్ : ఈ లాఠీ ఆయననే.

లక్ష్మీ : అయితే తమరికెలా వచ్చిందండీ?

ఇన్ : ఈ టోపీ ఆయనదే.

లక్ష్మీ : తమరే ఆయనకొరగదా!

ఇన్ : వాడే వీడు.

లక్ష్మీ : ఓహో! ఎంతఅదృష్టం. (చేతులుజోడించి) నన్ను రక్షించండి ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ, భార మంతా మీమీదే వేశాను.

ఇన్ : మరేం ఘనవాలేను, పదండి.

[ఇద్దరూ కుడివైపుకి నిష్క్రమిస్తారు. మైక్ బాగుపడుతుంది]

కోటి : సోదర సోదరీమణులారా! అదృష్టవశాత్తూ ఇప్పటికైనా మైక్ బాగుపడ్డది. ఇప్పటికే కాలాతీతమైపోయింది. నా ఉపన్యాసం త్వరగా ముగించేస్తాను. నే చెప్పే సమిటంటే, రావలసిన సాంఘిక, ఆర్థిక విప్లవా లకిముందు భావనిపవం రావాలి, అది రానా లంటే ఎంతో ప్రచారం జరగాలి యువ కులు ముందుకు రావాలి. అంగీకరిం బక్క తాటిమీద నడిపించే నాయకుడు కావాలి. అతడు మంచి అనుభవజ్ఞుడై ఉండాలి. “సర్వేషాం సమస్త సన్మంగళాని భవంతు” అని మనస్ఫూర్తిగా కోరుకుని స్వార్థరహితుడై ఉండాలి. అంతో ఇంతో దేశానికి మేలు చేస్తున్నవాడై ఉండాలి. అంచేత మీరెవనిచేసినా స్వార్థం విడిచి ఆలోచించి మరీ చెయ్యాలని మనవి. కాలాతీతమై పోయింది. ఇక నేను నిరమిస్తాను. లోకా స్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు. సర్వేషాం సమస్త సన్మంగళానిభవంతు! ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

[చివరిమాటలు వినిపిస్తుండగా తేర]

[స శే ష ం]

శ్రీ హర్షుడు

శ్రీ చదలువాడ జయరామశాస్త్రి

శ్రీ మహాకవి, శ్రీ హీరః నమః పండితుని పుత్రుడు.
 ఈయన తల్లి మామల్ల దేవీ యను సాధ్వీమతల్లి.
 జితేంద్రియుఁ డీ మహనీయుఁడు. ఈయన చింతామణి
 సరస్వతీమంత్రము నుపాసించి ఆమంత్రసిద్ధికి ఫలముగ
 నైషధీయచరిత మను మహాకావ్యమును శృంగార రసో
 జ్ఞులముగ రచించిన వాక్సిద్ధుఁడు. తనతండ్రికి కవిరాజుని
 నైతిము చెప్పికొనియున్నాడు. చూడుఁడు. నైషధ
 కావ్య ప్రతిసరాంతమునఁ గల శ్లోక మిది :

శ్రీ హర్షం కవిరాజ రాజ
 మకటాలంకార హీరః సుతం
 శ్రీ హీరః సుషువే జితేం
 ద్రియ చయం మామల దేవీ చ యం
 తచ్చింతామణి మంత్రచింతితం
 ఫలే శృంగారభంగ్యా మహా
 కావ్యే చాగణి నైషధీయ
 చరితే సర్గోఽయ మాదిర్గతః.

మఱియు నీ సారస్వతి సామ్రాజ్య దీక్షా ధురం
 ధరుఁడు, కవితార్కిక చూడామణి ఖండనఖండ
 భాద్యును గ్రంథమును సర్వశాస్త్రసిద్ధాంతముల
 ఖండించుదాని అద్వైతసిద్ధాంతము గావించుదాని
 రచించిన సర్వజ్ఞుఁడు ఇంకను ఈ కవిచంగుఁడు
 కావ్యకుఁడైవ్వగుఁడని జయంతినింగునివలన తాంబూల
 ద్వయమును బడయుచు ఉన్నతపీఠ మధిస్థించి ఆసభ
 నాసాంసునకు శోభ గూర్చుండెనవాఁడు వెండియు
 సమాధినిష్ఠయుండు బ్రహ్మయును సాక్షాత్కరించు
 కొన్నవాఁడు ఈ వాగ్విగుని వాక్కు తగ్గొక్తుల
 నొగ్గయుచుండెడిది ఈయన నైషధ కావ్యము మధురర్చి
 యని చెప్పియున్నాఁడు. ఈ యరిమును గనఁబడుచు
 శ్లోక మొందు ఖండనఖండభాద్యును, నైషధము అను
 గ్రంథములఁ గడపలఁ గన్నట్లుచున్నది :

“తాంబూల ద్వయ మాసనం
 చ లభి తే యః కావ్యకుఁడైవ్వరాత్

యః సాక్షాత్కృతుఁడే సమాధిః
 పరబ్రహ్మ ప్రమోదార్థవమ్
 యత్కావ్యం మధురర్చి
 ధర్మితి పరా సర్వేషు యస్యోక్తయః.
 శ్రీశ్రీహర్ష కవేః కృతిః కృతీ
 ముదే తస్మాభ్యుదాయా దియమ్”

ఇంకను ఈ కవిప్రభువు, వైవి పేర్కొన్న నెఱ
 ధము, ఖండనఖండభాద్యము అను గ్రంథములు రెండును
 సామాన్యులకు అభ్యేషములనియు, తాను గావలయు
 ననియే ధీగుల శేషుషీ నికషోపలములుగ (కఠినముగ)
 వాని రచించితినియు, ఇవి వారికేళిపాకమున నొక్కొ
 కచో మాత్రము గన్నట్టివను దక్కినచోట్ల సారస్వతి
 శ్రుమృగించుచున్న వనియు ప్రాజ్ఞంసుమ్యుఁడై డీ
 గ్రంథముల హరించి బలింపఁ గూడనియు శ్రద్ధతో
 గుగుల వారాధించి గ్రంథముల దృఢగ్రంథు లన్నియు
 సజలించుకొన్న సజ్జనుఁడు మాత్రమే ఈ కావ్యగో
 ర్తుల నోలలాడుచు సుఖింప నర్హుఁడనియు అట్టివాఁడే
 ఖండనగ్రంథమును బోధపఱచుకొనుటకు యోగ్యు
 డనియు ఖండితిముగ ఆ గ్రంథాంతములఁ జెప్పియు
 న్నాఁడు. చూడుఁడు:

“గ్రంథగ్రంథి రిహ క్వచి
 త్కృచ్ఛి దపి న్యాసి ప్రయత్నా న్మయా
 ప్రాజ్ఞంసుమ్యునా హతేన
 పతతీ మాన్యైక్ ఖలః ఖేలతు
 శ్రద్ధారాద్ధుగః శ్లథ్యేత
 దృఢగ్రంథిః సమాసాదయ
 తేష్ట త్కావ్యసారీ
 మజ్జన మఖ వ్యాసజ్ఞం సజ్జనః”

ఇట్టి కవిగల్గఁబడి దేశకాల జీవితముల నెఱుంగుట
 పురోభిద్యునికి చోవాదము గావున నిబలగొంత వీరిని
 గూర్చి ముచ్చటించును.

శ్రీ హర్ష నిజ స్వము

పూర్వము గోవిందగుండను రాజు కాన్య కుబ్జము నేలుచు వారాణసి లోనగు పుణ్యక్షేత్రములకు నైశ మధిపతియై యుండెను. ఈ నృపాలుని పుత్రుడు విజయచంద్రుడు. ఈ విజయచంద్రుని తనూజుడు జయంతచంద్రుడు. ఈయనకు జయచంద్రుడను సంగహనామము గలగు. ఈజయచంద్రుని కుమారుడు మేఘచంద్రుడు. ఇతడు తాను సింహగర్జనము గావించి సింగముల డీకొని వాని భంజించునంతటి ధైర్య శౌర్య సాహసోపేతుడు. మదపు డేనుంగుల మదమడంచువాడు జయచంద్రుడే డేనుందల యోజనములమేరగల పృథివీసామ్రాజ్యమున కేలికయై యుండెను. ఈరాజన్య సైన్యము గంగాయమునల జలములఁ గ్రోలుచు నుండెడిది. ఈ ప్రభువతంసము దాసి గోమతి అగవదివేల గుట్టపుఁబాజు నడిపి మార్గర గడ గడ లాడించినది. ఇట్లన్నివిధముల కొంతతలేని ఈ జయంతచంద్రునికి మోదమునకు పూర్వత ఆనహిలైనని చెప్పవలయునా. ఇతనికాలము క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ద మని ఈయన దానశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈ ప్రభువు వారాణసి యంగు నివసించుచుండెను. ఈయన ఆస్థానిఁ బలువుగ విద్వాంసులు, కవులు నుండిరి. వారిలో శ్రీహర్షుని తిండియైన శ్రీహీగుఁడొకఁడు.

ఈరాజు నోలగమున నొకప్పుడు శ్రీహీరునికి రాజుపత్నియవాడగు నొక గొప్పపండితునితో వాదము ఘటిల్లెను. (ఇతఁడు న్యాయకుమహంజలి కర్త ఊదయానాచార్యుడని కొందఱు. దానిని వైన విమర్శింతుము.) ఆ పండితుఁడు రాజుసమక్షమున వాదమున శ్రీహీరు నోడించి యవమతికి లోనుజేసెను. అంత శ్రీహీగుఁడు నోగు మెల్ల నేరక లజ్జాపంకమున దిగబడి వైరభారము తిన్నఁకుంగఁదీయ, మునిశిల్యము గ్రుచ్చుచుండ బాగపడుచుండెను.

ఇట్లు సంతాపమున నేమియుఁ దోచక శ్రీహీగుఁడుంకి దీనజనశరణ్య, కరుణామయి యగు గుర్గునానాస్తి యుంచెను. ఆ పండితునికి మెచ్చి కొంతకాలమునకు భగవతి గుర్తాడని కనఁబడి “ఓయి విప్రవరా! నీయెడఁ గరుణగలదాననై నిన్నునుగ్రహింప

నేతెంచితి. నీకోర్కె నేనెఱింగితి. ఇకఁ గొంత కాలము నీకు నీరత్యునత్నియగు మామల్లదేరియందొక పుత్రుఁడు జనించును. అతఁడు సకల గుర్వాదిమతముల ఖండించి నీమునిశిల్యముఁ బాపువాఁడు. విశ్వ విఖ్యాతి నంగువాఁడు కాఁగలఁడని వరమిచ్చి దేవి యంతిస్తామయ్యెను.

అయంబ చెప్పింట్ల మామల్లదేనికి సుతుఁడుద్భవితెను. అతనికి శ్రీహర్షుడని పేరుగలిగెను. బాల్యమునంద శ్రీహర్షుఁడు మహామేధావి కాఁగలఁడన్న నూచనలు గప్పించుండెను. తిండి శ్రీహీగుఁడు ఆ సరాజయము పాతువుగ నానాటికిఁ బిక్కి న్యాధికి లోనై కడకు మరణశయ్య నుండెను అప్పుడొక నాఁడు శ్రీహీగుఁడు తనపుత్రుని శ్రీహర్షుని దగ్గఱకుఁ బిలిచి తనప్రక్కఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని యిట్లనియెను:

“నాయనా నేనెంగుల కి యపమృత్యువు వాఁడె బడనున్నానో నీకుఁ దెలిసినదియే నన్నావాడా పండితుఁడు వాదమున నోడించి పరాభించుటయు దీనికిఁ గారణము. దానికివగచినలు గురిలోఁ దలయెత్తిలేక లోలోఁ గుమిలికుమిలి గూగుశిఖమున నే నేను సరలోకమునకుఁ బోఁబోవుచున్నాను నాకు నీవు పుత్రుండవైనందులకు నిన్నొకటి చేయ నాజ్ఞాపించుచున్నాను అది యేగుంటి వేని నిజముగా నీవు నా సత్పుత్రుడవై తేని నన్ను వాదమున నోడించి యవమానించిన యాపండితుని రాజుసముఖమున నే వాదమున నోడించి నీవు జయముగొంటి వేని అదియే స్వర్గముననున్న నాకు ఆత్మశాంతి గూర్పగలగు. ఏమితిండి ఈపని నాకై చేయఁగలవా చెప్పు మనవుడు శ్రీహర్షుఁడు, తిండి! నేను తిప్పక నీయాజ్ఞ నెరవేర్చును. నిన్నానాఁడు జయించిన పండితుని జయించి కాని ఇచ్చటివారి మొగిమింకఁ జూడను. నాయనా! ఇనే నాప్రతిస. నీపాదములంటి ఇనే ప్రసాదము చేయుచున్నాను, అని నృధముగఁ జెప్పినంతి నే శ్రీహీగుఁడు కుమారుని మాటలకు తినవైరి విజితుఁడైనట్లు భావించి కొంత మనశ్శాంతి నొంది కొంత తిషణునకు కాలగర్భము నెంది స్వర్గ మలంకరించెను

శ్రీహర్షుడెప్పుడు తిండివియోగమునఁ బెల్ల కుండెను నిక్కు లేనివాఁ డయ్యెను బంధువులనైత మిబాలునికి నాయసపద వెంటనే రాఁదైరి. ఏడ్వినఁ గడుములు దక్కునా. కర్తవ్య మాలోచింపవలెఁగాని.

శ్రీ హర్షుడు

కావున శ్రీహర్షుడు తండ్రికి బారతాక్షికును పుత్ర కాంక్ష మెల్ల యొకభంగి కన్పముమీద నెవేర్చి తనకు మిక్కిలి సమీపములగు బంధువులఁ బ్రార్థించి తన కుటుంబభారమును వారి కొప్పుఁజెప్పి తాను తపము నేను నిశ్చయించుకొనెను. విలయం తపమునా అభుటసభుటనాచణము కాని పితృవిమోక్షజముగు దుఃఖముకేవలక ఆయన యవమానంపుగుఃఖముక ప్రక్కఁ బట్టి లాగుచుండ నొక కొంతతడవేమియు చేయ నేరక నిర్విణ్ణుఁడైయుండి కనకా కుంబంతయు దింగుపఱచి. తండ్రిగూట నెరవేర్చునానమై విద్య నభి సేంపఁ దొడంగెను. కొన్ని శాస్త్రముల నెతియు అధ్యయనము నేసెను ఇంతలో నొక సభురువు తిట్టస్థుడి యీయనకుఁ జింతామణి మంత్రముపదేశించెను అంత శ్రీహర్షుఁడతి నియమనిష్ఠతతో ఆమంత్రానుష్ఠాన మొక యేటవరిం జేరి యచ్చోనున్న త్రిభువనజవని, భగవతీయు నగు శ్రీగౌరీశివీ కేవలయ మొంతుండ నందు వసించి గూఢవీమూర్తయంగు బద్ధావరుండ యొక్క వత్సాకాలము గీతతో నాగించెను

ఇట్లెడతెఱపి లేక మంత్రమునుష్ఠించి మరియుఁ దపోనిష్ఠ నాగింప మొదలిడ నాతని కై దాటునత్సరము లట్లే గడిచిపోయెను. అంత గౌరీశివీ శ్రీహర్షుని దృఢ భక్తి మెచ్చుకుని ప్రసన్నురాలై కన్పటి, వత్సా నీ తపస్సునకు ఉపాసనకు సంతసిల్లి నిన్నునుగ్రహింప వచ్చితిని. వరము వేళుమన, తలీ నాకు నీవు వరమిచ్చు నలు ప్రసన్నులై తేని నాకు సంపూర్ణముగు విద్యా ప్రదానముతో నన్నినుగ్రహింపు మనియే భగవతి సంకుచయె యాతఁ డర్థించిన కోర్కెయట్ల వర మను గ్రహించి పోయెను

అంత గుమ్మ్రాపమైన వరముఁ బ్రాపించి శ్రీహర్షుఁ డచిరకాలమునన తిక్కలంకొగములంగును వేసేదాంగములంగును సంగీతిశ్లోకములంగును మణిమంత్రాగులంగును జక్కని శిజ్ఞానము సంపాదించెను ఈయన వైకుంఠ్య ముఁద్యసామాన్యమైన దయ్యెను ఆ పాండితీగరిమ ప్రభావమునఁ దర్క సంబంధమైన జ్ఞానభయంగు ఈయనవాణి సర్వోత్కృష్టయై స్ఫురించెను గాజాస్థానములం దీ మహా నీయు పలుకుబడి పండితవగులు నైత మెఱుంగ సమర్థులు కాలేను

పదంపడి శ్రీహర్షుడు లోకోత్తరమగునట్టి విద్యా ప్రాభివమున నలంకృతుడయ్యె తనవాగీ లోకుల

కజ్జాతయై బోగకు రాకపోగా ఈ అతివిద్య అవిద్య యుల్లెనదని మరల భారతి నుపాసించెను. తర్వాత వాగ్దేవి ప్రత్యక్షమై వత్సా! అతిప్రజ్ఞ నీకు దోషమే యైనది. కావున నీవు నిశీధివేళ శిగముఁ జన్నీటఁడడిపి తక్షిలతోఁ బెగురుదాని నిద్రంపుము దాన నీకు గొంత కఫప్రకోప మానహిల్లి కొంత బుద్ధిమాంద్య మేర్పడును. పండితులు నీవాక్కు నంగకొఁగలరనెను.

అతిఁడట గావించి పూర్ణమనోరథుండై కాశీ పట్టణమున కేతెంచి ఆపురివెలుపలి గవఁకునంగు నీలిచి రాజగు ఆ జయంతిచంద్రునికి నేనన్ని చిన్మలఁ గఱచి గడిదీటితనని చెప్పిపంపెను కాన్యక భేష్యగఁ డామాట విన్నంతి నే తాను కుడైకపక్షపాతి యగుట శ్రీహీర పండితు నోడించిన పండితుని వెంటబెట్టుకొని నాలుగు వర్షములవాగు పరివారము దన్నుఁ బరివేష్టింప శ్రీహర్షు డన్న తావునకువచ్చి అటఁ గొంతసేపు సభిఁగావించి శ్రీహర్షు గౌరవపురస్కాముగ నాదరించి సుఖా సీనుఁజేసెను.

అప్పుడు శ్రీహర్షుఁడు జయంతిచంద్రునిట్లు వర్ణించెను.

“గోవింది నందన తయా చ వళఃశియా చ
మాస్మిన్ నృపే కుగతికామధియం తిరుణ్యః
అస్త్రీకగోతి జగతాం విజయే స్థిరః స్త్రీ
రస్త్రీ జనః పున రి నెన విధేయతే స్త్రీ

ఓ తిరుణులారా! ఈ జయచంద్ర వృషా లుఁడు గోవింది నందినుఁడనియు సోగ నైనమేని సీగి గలవార ఁనియు ననుకొని యీ నృపులంగుఁ గాముఁడను బుద్ధి నుంపకుఁడు. విలయన జగముఁ గల్పి విజయము గొనుట యంగు స్మగుఁడు (మృగుఁడు) స్త్రీలను అస్త్రీల నుగా (అస్త్రములుగా) చేయుచున్నాఁడు. అనఁగా యువకుల మోహింపఁజేయుటకై యువతుల సస్త్రములుగాఁజేసి వారిని మోహపెట్టుచున్నాఁడు ఈ నృపతియన్ననో జగములు జయించుటకు, అస్త్రీ జనమును = స్త్రీలు గానివారిని (అస్త్రములుగల విగుల ననుట) స్త్రీజనముగా అబలలుగాఁ జేయుచున్నాఁడు. అనఁగా ఓశించుచున్నాఁడు.

అనువరముగల యీ శోకము నుచ్చైస్వరమున గంభీరముగ వాక్రుచ్చి వివరించెను. అప్పుడు ప్రభువు, పరివారము ఆ పండితుఁడు (తిండివరి) ఆ శ్లోకార

మునకు మిగుల సంతసించిరి. శ్రీహర్షుఁ డెల్లరు మిక్కిలి శాసించిరి.

తర్వాత శ్రీహర్షుఁడు తనతండ్రి నవమానించిన పండితు నోరగుంటఁ గాంచుచు నీక్రింది శ్లోకము చెప్పెను.

సాహిత్యే సుకుమారవస్తుని
దృఢవ్యాయగ్రహగంధితే
తత్కేవా మయి సంవిధాతరి
సమం లీలాయతే భారతీ
శయ్యవాస్తు మృదూత్తర
చ్చినవతీ దర్భాంకురై రాస్త్రతా
భూమిర్వా హృదయంగమా
యది పతిస్తుల్య రతిశోషితాన్.

మృగుమధురమైన కథావస్తువుగల కావ్య సాహిత్య రసవిచారమునందుఁగాని చొరవలేనివారికిఁ దలదూర్చుకలనుగాక ప్రమాణాదివాద కర్మశేమైన వ్యాయదిగ్భవము తిర్క్కించుటయందుఁగాని సన్నద్ధుఁడనై ప్రవర్తించు తిట్టి వారౌడ భారతీ లీలానిలా సమున నే చరింపఁగలను (అనఁగా సాహిత్య తర్కములరెంటను దాను నిరాశూటముగ వాదముచేయఁగల ననుట.) ఎట్లనఁగా మెత్తని లేత చిగుళితోను దృఢ మొలకలలో మృదువుగ నుండునట్లు పఠించినయ్యగాని కఠకురా నేలగాని యేది సతికి మనోజ్ఞమానా అదియొ కదా అంగవక్త రతిసూర్యునది.

ఈ శ్లోకము విన్నంతనే శ్రీహర్షుని తండ్రివైరి వెఱఁగంది శ్రీహర్షుఁ డజేయుఁడని యెఱింగి ఓ వాగ్విదా నీవు భారతీసిద్ధుఁడవు. నీకు సముఁడైవఁడు గలఁడన్న నిఁక నీకంటె నిధికుఁ డెవడున్నాఁడు.

హింసాః సంతి సహస్రశోఽపి
విసే శాండీర్య వీర్యదృతా
స్తవైః స్య పునః స్తుతిమహి
మహాః సింహస్య విశ్వోత్తిరమ్
కళిః కోలకులై ర్మదో మదగజైః
కోలాహలం గోహలైః
సంహర్షో మహిమైశ్చ యస్య
ముముచే సాహంకృతే హంకృతే.

కానయందు మిగులబల్లదములైన ఘోరకమ్మగ ముటు వేసవేలుగలవు గాని లోకోత్తిరమైన పరాక్రమ

ముగల సింహము నొక్కదానినే మనము స్తుతించెదము. మృగరాజ మెంతెననుక అహంకారముతోడి తన హంకారముగానింపదో వరాహములక్రిష్ట మదగజముల మదము ఎలఁగుబంట్ల కలకలము కాటుగున్నల సంతోషము అంతవఱకే.

అని పిశ్చివైరి తన్ను శాసించి తన తర్కవఁ దనము ప్రకటించుకొనుసరికి శ్రీహర్షుని కా పండితు నెఱఁ గ్రోగము శమిలైనను. పగవీడెను.

తర్వాత జనుచంద్రుఁడు శ్రీహర్షుం గాంచి పండితోత్తిమా మియెఁడఁ బ్రతివాగులు చెప్పఁదగిన మాట ఇదియే. అంత నితగుం గాంచి ఓ శ్రీహీరవైరి నీవెంత చక్కని సమయోచిత మెఱింగితివి. ఎంత ప్రయోజనము సాధించితివోయి. యన్నంత శ్రీహర్షుఁడు తండ్రి విగోధిపై నీను పూర్తిగ నీడుకొనెను పండితు లిగువులు గాఢాలింగనము చేసికొని నెయ్యులైరి అట్లు ప్రభువు వారి నిగువురఁ గలిపి తొడ్కొనిపోయెను. విదప శ్రీహర్షునకు సుధాంకురవళెరుగు సౌమ్యుండు మంగళప్రదముఁగు శ్రుతిమంత్రములతో దానమిచ్చెను. శ్రీహర్షుడు దానిం బ్రతిగ్రహించెను. మఱియు భూవాలుఁడు మహామేధానికి లక్షదీనారముఁగూడ నొసంగెను శ్రీహర్షుఁ డంతట నామేడనివసించుచు మనఃశిల్యము విడిపోవ శాంతచిత్తుఁడై సుఖజీవనము గడపసాగెను.

ఒకనాఁడు జనుంతచంద్రుఁడు శ్రీహర్షుం గని కవిచంద్రా! వాడింద్రా? నీవేదైన నొక యపూర్వ ప్రబంధమును రచించువునా అనెను. శ్రీహర్షుఁడు రాజు ప్రార్థనము మేరకు నెషగును మహాకావ్యమును (నిషగ డేశపు రాజున నలమహారాజు చరిత్రమును) కల్యాణాంతముగను, శృంగారాగ్రుత్తిమ రసోల్పణముగను, యహా గూఢాముల వ్యంగ్యభావమునఁ బ్రకటించునగను, సారవ త్తిరమును ప్రభునకుఁజూపెను. రాజు నెషధియ చరిత్రమును జూచి సంతసించి కవి సార్వభౌమా తియ కావ్యము లోకోత్తరము, అపూర్వమనుటలతో సంది యములేగు. కాని దీని నీరసింపఁ బలువులు ప్రతి పక్షులు నెనుకుచుంగుగు కావున నట్టి యవకాశ మట్టి పుగోభాగులకుఁ గలుగనీక తాము మనోజ్ఞమగు తియ యీ కావ్యమును కాశ్మీరమునందలి శారదావీరి మునఁ బండితుల మోల వినిపించి చూపి వారి మెప్పు వడిసి అవిషయ మారాజముఖమున లేఖవాయించు.

శ్రీ హర్షుడు

కొని రండు, పొండు అనెను. మఱియు నేవ్వరే నేగ్రంథమేని తమ రచించిననున్న నది, లెస్సగఱున్న దనుటకుఁ దార్కాణముగ ఆశాందాపీఠమునందు వెలసి యున్న భారతీయూర్తి హస్తమునందు తమ గ్రంథము నుండును. ఆ విగ్రహమున సరస్వతీదేవి సాక్షాత్తుగ మూర్తీభవించి యుండున దగుటంజేసి ఆ గ్రంథము సత్ప్రబంధమైనచోఁ దేయూపుట ద్వారా బాగుగ నున్నదని నూచించును అది యసత్ప్రబంధమైనచోఁ దక్షిణము హస్తమునుండి విసరిపాఱవేయును. కవుల కావ్యముల బాగుగ కది యొకరికీ. కాన తాముట్లు చేయుట తమకు, నాకు, లోకమునకు శ్రేయముని నాతలంప నెను.

శ్రీహర్షుఁ డంగులకు సమ్యుతించి రాజు తనకు దారిబత్తెనునకుఁ గావలసిన వస్తుసామగ్రి, రెండెళ్ల బండి నొకటియు వలయు సహాయులను సిద్ధముచేసి యీయ వానితో నెట్లోపోయి కాశ్మీరముంజేరెను. మఱి యా శారదాపీఠముంజేరి యచ్చటి పండితులకుఁ దన ప్రబంధము గనఁబఱచి వారు సమ్యుతించ ఆ పీఠమున నిత్యసన్నిహితయై తేజోమూర్తియై వెలుఁగు చున్న సరస్వతీదేవి హస్తమునఁ దన ప్రబంధము నుంచెను. ఉంచియునుంచకమునుపే సరస్వతి యా కావ్యమును విసరికొట్టెను.

శ్రీహర్షుఁ డదిగని ఏమి చేపి, నీవు మునుసలి వైనందుననా ఏమి? నీకు మనస్సు చలించినట్లన్నది. నేను రచించిన ప్రబంధమునా నీవు పాఱవె చుట, ఏమి ఈ విచిత్రసరణి? ఏల నన్నిట్లవహనపఱచెదవు? అని నంతి ఓయీ! పరుల మర్మములఁ బ్రకటించి భాషించు వాఁడా! నీకుఁ దలంపుఁగు రాలేదా! నీ కావించిన పని, భగద్రచితమైన యీ కావ్యమునఁ బగునొకంబు సర్గమున నన్ను గూర్చి యేమి చెప్పితివి. అరువదాఱవ శ్లోకము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొమ్ము, దమయంతీ స్వయంవర మునకు వచ్చి ముచ్చటించుచున్న నన్ను:

“దేవీ పవిత్రత చతుర్భుజ వామభాగా
వాగాలపక్షునరిమాం గరీమాభిరామాం
ఏతిస్య నిష్కృత కృపాణ సనాపాణేః
పాణిగ్రహం నుగృహణ గుణం కుశానమ్ ”

చతుర్భుజ వామభాగమును బవిత్రము చేసిన వాడ్డేని యని వర్ణించి నన్ను విష్ణుపత్నిగఁ బ్రకటన

చేసి లోకమునందు నిరూఢమైన నాకవ్యాత్వమునకు భంగము గావించితివి.

యాచకో వందకో వ్యాధిః
పంచత్వం మర్మభావకః
యోగినా మప్య మీ పంచ
ప్రాయో లోద్యోగకారకాః॥

యాచకుఁడు, వందకుఁడు, వ్యాధి, మరణము, మర్మములంట భాషించువాడు అను నాయైగు యోగు లకు నైతము ఉద్యోజకారకములు అన్న దాని ననుస రించి నన్ను మర్మభేషుడు మాటాడి యవమానించితి గదా. అందువలనఁ బాఱవైచితి ననెను.

అప్పుడు శ్రీహర్షుఁడు వాడ్డేని వాకొన్న మాట విని కేవి! నీ వొక యవతారమునందు నారాయణుని పతిఁ జేసికొంటిని ఇట్లే పురాణములందు నీవు విష్ణు పత్నినిగ తెలియఁబడుచున్నావు కావున నేనున్న సత్యముఁ దెలిపితిని. నిఁము చెప్పిన నన్ను నీవేల కోపింతువు నీ కోపించినంతమాత్రమున నీకలంకము వైదొలగునా ఏమమ్మా! అనెను.

అంత శారదాదేవి శ్రీహర్ష ధీరతకు మెచ్చుకొని యతనిగ్రంథమును తాను స్వయముగ గ్రహించి యా సభామగ్యమున ఆ మహాకావ్యము సర్వాంగసుందర మని శ్లాఘించెను శ్రీహర్షుఁ డామాటపై ఆ పండిత బృందము గాంచి అయ్యలారా! ఈశారదాంగీకారమును మీ రాజరు మాఁగవలెనునకుఁ జెప్పి యీ గ్రంథమును జూపింపుఁడు. మఱియు మీరు నీ గ్రంథము బాగుగ నున్నదని రాజునకుఁ జెప్పి యిది నిగ్గుప్తము సుత్యుగ్ధ మున్న భావముతో నొక లేఖ మా జయంతిదండునకు మీ రాజుచే నిప్పించుట వారిని గోరెను.

భారతీదేవి కభిమతమైన దా కావ్యముని తెలిసి నను నిజముగ సరస మా కావ్యముని తమకు నచ్చి యున్నను ఆపండితు లీసుగొన్నవారై కావ్యము లెస్సగ నున్నదని తమ రాజుతో జెప్పరు; లేఖ నిప్పింపరు సరిగదా రాజునునైతము దర్శింపఁజేయరు.

ఇంక నేమిచేయుటకు శ్రీహర్షునకుఁ దోచ లేదు. ఇంకను జూఁతముగదా యని కొన్నిమాసము లచ్చట నే యుండెను. తాదెచ్చుకొన్న బత్తెహంతయు వ్యయమాయెను. సహాయులు ముందుగనే మరలి పోయిరి. బండిని, ఎడ్లను గూడ విక్రయించి ఆది త్తమున

గొంతకాలము గడపెను. ఇంకఁ గొన్నిదినములకు మాత్రమే ఘన జగసునంత రొక్కము మిగిలియుండెను. ఎంత గొప్పవాఁడును గాలము గానప్పుడేమి చేయఁగలఁడు. కుజనుఁడు కుందును. ఇజ్జనుఁడు విధివైపరీత్యముని భగవంతుని స్మరించును గాఁడే.

అట్ల యొకనాఁ డా కవిత్వజ్ఞుఁ డచ్చటి నదీ తీరమును జేరి యచ్చట నొక దేవాలయము సమీపమున గుఱ్ఱుండి రుద్రజపము చేసికొనుచుండెను. ఆచెంత నొక బావియుండ దాన నీరు తోడికొనుటకు ఊరి నుండి యిరువురు చేటికలు (ఫరిచారికలు) మిగుల త్వరతో వచ్చిరి. నీరు చేఁగకొనుటలో నేముంగు నేముందని వంతులు వేసికొనిరి. అందుపై వారికి వాదులాట యేర్పడెను. అది కొనకు ముదిరి తిట్లాటకు నై పండి కొట్లాటయైనది. వా రొక గొకరి శిరోజులఁ బట్టికొని చేఁగులతో బాదుకొనిరి బాగుగ వేటులు దివి కినుక హెచ్చి రోసముతోఁ బోయి రాజకులమున నభియోగము గావించిరి.

రాజు మాధవదేవుఁడు వారిం గని మీరు కల హించు నప్పు డటు సాక్షి యొకఁడైన నున్నాఁడా అని ప్రశ్నించెను. వారు విప్రుఁడొకఁడు జపతత్త్వగం డచ్చట నుండుట యెఱిగించిరి. రా జువోయ్యగుఁ బంపి వారిఁ దోడితెంపన వారుపోయి శ్రీహర్షుఁగొని తెచ్చిరి. నృపాలుఁ డా మహామేధావిం గాంచి ఆర్యా వీరితగవు తీర్చవలసియున్నది. వీరిలో నెవరిది తప్పు, ఎవరిది యొప్పు అను విషయము మీరు దయచేసి చెప్పెనరా అని కోరెను.

అంత శ్రీహర్షుఁడు గీర్వాణభాషలో భాషించుచు ప్రభూ, నేను వైశేషికుఁడను. నాకు ఈ దేశభాష రాదు. కాన వీరి నయానయముల నేర్పరించి చెప్పవలంతుని గాను. కాని ఈ చేటిక లిగువురు వివాదపడి మాట్లాడుకొన్న ప్రాకృతభాషాశబ్దము తెల్లల్ల మీకు నిజే దింతును. దానిపై మీరు తీర్పు నెప్పుడని, ఆ పరిచారి కల కలహభాషణమును, ఆ శబ్దములఁ గొన్ని వందల సంఖ్య వాని మొరలుతునల క్రమము దప్పక యొప్పు గించెను. దానికి రాజుచ్చెరువడి ఎవరవయ్యా నీవు యింత మేధావివి? ఏమి నీప్రజ్ఞ! అని క్లాఘించి ఆదానీద్యయ మును దబ్బాప్పుల నిద్రియించి వారికిఁ దగుశిక్ష విధించి వారిఁ బంపివైచెను.

తర్వాత ఈయన యుదంతమంతయు నెఱుంగ వేడి మరల శ్రీహర్షుం గాంచి మహానుభావా నీనెవఁడవు.

పండితశిరోమణివిగ నున్నానన శ్రీహర్షుఁడు తన కథయంతయుఁ బూసఁ గుచ్చినట్లు రాజునకు నివేదించి, ప్రభూ! మీ శారదాపీఠ పండితు లాచరించిన దౌర్జన్య మునంజేసి యీ పురమున నిట్లు గుఱు మనుభవించుచున్నా ననెను. ఆ క్రమమంతయు నెఱింగి రా జా పండితుల రప్పించి మీరేమి మిక్కిలి మూఢులుగ నున్నాగు. ఇట్టి పండితచంగ్రుఁడు గనపట్టినంత నే న్నేహము చూపకున్నాఁడు?

వరం ప్రజ్వలితే వహ్ని వహ్ని యా నే హితం వపుః న పున గ్గుణసంపన్నే కృషిః స్వల్బ్యైః స మత్సరః వరం సా నిగ్గుణావస్థా యస్యాఽఽకోఽపి న మత్సగో గుణయోగేతు నై ముఖ్యం ప్రాయః సుమనసామపి.

గుణవంతునెవ స్వల్పముగఁ గావించు మత్సరము కంటె మండుచున్న నగ్నిలోబడి కిరీరము నొఱుంగుట మేలు. మంచి మనస్సుగలవారికి లోఱుదుగా గుణముగల వానిపై నై ముఖ్యము చూపుటకంటె మంచి చెడ్డ లంటని నిగ్గుణావస్థ లగుగాదా. తోవున మీ గెల్లగు నిజ ముగ దుష్టులు. ఇకనైన మీ దౌష్ట్యమువీడి పశ్చాత్తాప మొంది ఈ మహనీయునిఁ గనిచక్రవర్తిని మీ గృహ ములకుఁ బిల్చుకొనిపోయి యొక్కొక్కరును సత్కరింపుఁడని యానతిచ్చెను అంత మన శ్రీహర్షుఁడు.

“యథా యూన సద్యత్పరమ రమణీయాఽపి రమణీ కుమారాణా మంతఃకరణహరణం నైవ పగుతే మగుక్తి శ్చేష శ్చే న్మనయాతి సుభీభూయ సుధియః కిమస్యా నామ స్యా దిరసపురుషారాఢసపతైః”

యువకుని కంటికి మిగుల సొంపుగూర్చు చెలవ బాలుర డెంద మెట్లానందపఱునఁగలఁడు. నా వాణి మంచి బుద్ధికైనచో అమృతమై మనస్సు మత్తలఁ జేయును. ఆనావాణి అరిసికులకు పుగవుల నారాధింప నాసక్తులైన వీరి నెట్లు సంతోష పెట్టఁ గలుగును?

అని అను శ్రీహర్షవాక్యములు విని వానియంగు లత్యయించి రాజునాఁతి శిరసావహించి మహాకవిని తమ గృహములకుఁ గొంపోయి యొక్కొక్కరును జక్కగ సత్కరించి తమ చెట్టనేతకు నైరింపుఁడని కవీంద్రునిఁ బ్రార్థించి యాయన సంతసింపఁజేసి రాజసమ్మఖమునకుఁ దోడుకొని వచ్చి నిల్పిరి.

మాధవదేవుఁడును శ్రీహర్షుని ప్రబంధము చక్కగ నున్నదని జయంతచంద్రునికి లేఖ వ్రాసియుచ్చుచు

శ్రీ హర్షుడు

మహాకవినిఁ బూజించి ధనాదికమున గౌరవించి పంపెను. శ్రీహర్షుఁ డాభంగి తనకొర్కి నేరవేరవచ్చి తనరాజును జయచంద్రుని గాంచి లేఖ యొసంగెను. ఆ నృపుఁడు కవివలన సంగతియంతయు విని మిక్కిలి సంతసిల్లెను. అదియొదలు వైపధీయదరితము లోకము నందు ప్రచారము పొందెను.

శ్రీహర్ష కవించంద్రుఁ డా జయచంద్రుకడ నేయుండి శంకషఖంఖాద్యాని గంధముల రచించుచుండెను. అట్టికిఁ బి యొకప్పుడు జయంతచంద్రుని ప్రభానులలో నొకఁడు పద్యాకరుఁడను వాఁడు బుద్ధికాళి శ్రీ అణహిల్ల పుష్పమునకు బోయియుండెను. పురము వెలుపల నొకసర సీరమున గుడ్డలుదికి చాకివాండు అఱి వేసియుండిరి. వానిలో నొకప్పుడుమలువపైఁ గుమ్మెదలు మొగలిపూవునందు వలె వ్రాలియుండుటం జూచి యా గుఱులము పద్మగుగంధ మగుట యెఱింగి దీని ధరించు చేడియ తిప్పక పన్నెనిహతిదై యుండునని యూహించి యాచాకలిం గొంత ధనాదికమున నల రించి యామలువ ధరించు నెంతిని నాకుఁ జూపుమాయని యడిగెను. రజకుఁ డందుకు సమ్మతించి నాటిసంజవేళ నానుంత్రిం దోడుకొనిపోయి యొక హర్యయమున వసించు శాలాపతిపత్నిని (సాలెననిత) పతినియుక్తను ఎలజనవనమున వెలయుదాని నందచందముల నెంతేని దాని నూహదజేవి యను పేరుగలదానిఁ జూపి దనెను. సద్దాకరుఁ డా సురూపతోఁ గొంత ముద్దుటించి యిట్టి వనిత మనఁజేరికొంతగ నున్నఁ జాల మెఱుంగుగ నుండు నని తలంచి యామెను సమ్మతించఁజేసి యాబ్రాలి నేలు దొర కుమారపాతితుని కాసంగతిఁ జెప్పి యాయన యనుమతింపఁ దాను సోమనాథ పురయాత్ర పూర్తి చేసి కొని వచ్చునాఁ డామెం దోడ్కొని వచ్చి జయంతచంద్రునకు భోగకొంతఁ గావించెను. రాజా నూహదజేవియం దుజ్జ్వలముగు ననురాగమున వర్తిలు చుండెను.

ఆ నూహదజేవి సకలకాస్త్రములందు విజ్ఞానము గడించి చక్కని వైద్యుష్యము సంపాదించి కలాభారతి యన్న బిరుదుమున జగత్ప్రసిద్ధిఁ జెందియుండెను. మఱియు నా విగుషీమణి మిక్కిలి గర్వితయై యుండెను. మన శ్రీహర్షకవి సైశిము నరభారతి యన్న పేరు వహసియుండెను. ఈ మహనీయుని కా బిరుదుముండుట నూహదజేవికి సహింప రాని

దయ్యెను. ఒక్కనాఁ డామె శ్రీహర్షుని పిలిపించి లెస్సగ సత్కరించి సంతుష్టుండేసి నీవెంతటివాఁడ వనెను. నేను కళాసర్వజ్ఞుఁడననెను. అంత నాభామిని నీవట్లు సర్వజ్ఞుఁడ వైనచో నాకు కాలిజోడు కుట్టి తెమ్ము, మాతముగా నీప్రజ్ఞయనెను. కాలిజోడు కుట్టుట తెలియదన్నచో తనసర్వజ్ఞత్వమునకు భంగము వచ్చి అజ్ఞతాదోషము తిన్నంటుకొనును. వాని నిర్మిం చేపనున్న బ్రాహ్మణధర్మమునకు నీదత్త ప్రాపించును. తిన్నిట్టి నీచంపుఁబనికి నాపె వినియోగించుననియాయన తలంచుగాఁ నెఱుంగఁడు. సరి కానిమ్ముని యాచెలి యానతి సంగీకరించి శ్రీహర్షుఁడు చెట్టుపట్టెతోను నారతోను ఒక చక్కని పాదరక్షలజత సిద్ధముచేసి చేతఁబట్టుకొని యా నూహదజేవి నగరివాకిటికి వచ్చి యామెకుఁ జెప్పింపఁపెను. ఆమె నిజాయితీతో వచ్చి నిలువంబడుట శ్రీహర్షుఁడు తనకన్నులు నలువంకల బెదరుమాపులు చూచుచు చలించుచుండ జేసి నీకిదె చెప్పలజత కుట్టి తెచ్చితిని. కాళ్లందోడిగికొనుము, అని వాని నట నుంచి ఇట్టి పనిసేతకు నేను మాదిగవాఁడ వైతిని, నేను నిల్పినచోట నీరు చల్లంపు డని చెప్పచు మరలిపోవుచు జయంతచంద్రు దివాళమున కేగి రాజా నీప్రియురాలి కొంటిచేష్ట యిట్టిదినావైదగిలెను. నేనిక నీటనుండ నురవుగాదు. నీకు జ్ఞప్తికి దెచ్చితినిని చెప్పి పోయి గంగయొడ్డు నేరి సన్యాసము గ్రహించెను.

నూహదజేవి పగసాధింపు

జయంతచంద్రుడు రాజ్యభ్రష్టుఁడగుట

రాజశేఖరుఁడను మహాకవి (క్రీ. శ. 1848) పగునాల్గవ శతాబ్దమున నున్నవాఁడు. తన ప్రబంధ కోశమున వైవృత్తమేగాక. ఈక్రిందఁజెప్ప విషయ మును గూడ వ్రాసియున్నాడు.

ఆ నూహదజేవి జయచంద్రుని తనవశముచేసి తా నేమహారాజ్యయై రాజ్యవ్యవహారములందుఁ బాల్గొను చుండెను. ఆమెకు కాలక్రమమున నొకకుమారుండు గలిగి వర్ధిల్లి యావనముం బ్రాపించి గుర్తయపరుఁడై యుండెను. ఈ జయంతచంద్రునికి విద్యాగరుఁడని మంత్రియొకఁడు గఁఁడు. అతఁడు చింతామణి, వినా యకుల నుపాసించి వారియనుగ్రహమున స్వర్ణవేధి (అన్నిలోహముల బంగారుచేయునది)యగు నొకశిలను ప్రసాదముగఁ బహిసియుండెను. దాని ప్రభావమున

నాతఁడొక్కపటి 8800 పరు విప్రలకన్నప్రదానము గావించి అపరయ్యధిష్ఠితుఁడన్న ప్రఖ్యాతి నొందెను. ఇట్లే యాతఁడు జీవితకాలమున అన్నదానము నిరంతరము సేయువాఁడు. ధర్మపరుఁడు గావున రాజునకతిని యెడ గౌరవము మెండు. ఒకనాఁడు గాజు తనరాజ్య మెవ్వరికిఁ బట్టము గట్టవలెనని యీ విద్యాగరుని సలహా అడిగెను. ఆ మంత్రి రాజుతో రాజు ఎవఁకిత్తునని నీవేల సంకేహింప? నీసత్పుత్రుఁడు మేఘ దంగ్రునకు రాజ్యముపట్టము గట్టమనెను. రాజుండు లకు సమృద్ధిచి మేఘదంగ్రు సామ్రాజ్యమునకధిపతిం జేయఁ బ్రయత్నించుచుండెను.

ఈ యుదంతము నూహదేవి చెవికెక్కిన ఆమెగడుక్రుద్ధయై తనకొమరునికి రాజుపట్టము గట్టక పోయెను గదా యని యీసు వహించి యెట్లయిన మేఘదంగ్రునికిఁ బట్టము గట్టనీకుండ చేయవలెను, రాజును పవ్రధిష్ఠని జేయవలెనని సంకల్పించుకొనెను. తాను మహారాజ్ఞ, ధనాధ్య, స్వశాంతిసేచ్చాప్రవర్తన యొయున్నందునను కోపమినుమడింపఁ దనప్రధానఁ డిలిచి తక్షశిలాధిపతి యగు సురత్రాణుని కాశిపై దండెత్తి రావలసినట్లు చెప్పవలసినది. అతనికి ప్రతి మజిలీకి సపాదలక్ష (లక్షయిరవదియైదు వేలు) దీనారములఁ జెల్లింతు మని చెప్పి దండయాత్ర దరలిరమ్మని చెప్పిపంపెను వారట్లుపోయి యా సురత్రాణు యుద్ధ సన్నద్ధుం జేసికొని కతిపయ ప్రయాణములఁ గాశి ముట్టడింపఁ జనుచుండుండెరి. ఈసంగతి యెట్లా విద్యాగరునకుఁ జారుల మూలమున దెలియరాగా రాజుంగని యాతఁడు నూహదేవిని నన్ను నీకుమారుని హతిమార్పు పన్నుగడ పన్నినది. అది క్రియోన్ముఖమై సురత్రాణుఁడు నీపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాడు. నీవు జాగరూకుఁడ వగుమని ప్రబోధించెను. రాజు, దేవి నాకువల్లభి, అట్లెన్నటికిఁ జేయదనియు నీవువిన్నది అసశ్యమని కూడ ననెను. పైగా తన్ను తిరస్కరించెను. ఎంతఁ చెప్పినను రాజు వినఁడయ్యెను. అప్పుడు, మంత్రి విద్యాగరుఁడు చేయునదిలేక ఆక్కటా రాజంతి మాధుఁడయ్యెనే. రాణిని జూతమా బలవతి, అవి వేకిని, పలుకుబడిగలది. ఈయనుచేయిననువ రాజు మరణము తప్పగు రాజుమృతికన్న నేను ముందుగ నే ఈ శిరీరమీగుట మేలుగదా యని వచ్చి యారాత్రి నింటనెట్లో గడపి మరుసటిదినమునఁ బ్రొద్దుటివేళ

రాజనీధి కుంగుఁ జనుచుండెను ఆ విద్యాగరుమంత్రికి ఎగుర నొకపిండిముప్పను జేపట్టినవాఁడు వచ్చెను. ఆ పిణ్యాకము దిశఁగొర్కి కడిగి కొంతదాని గ్రహించెను. మఱికొంతమారము పోవుచికి చీలిన సెనగల గంప నుండి సెనగలు రాలుచుండెను. వానిం గూడఁ దినవలె నని మంత్రికి నోయూగెను. ఈగండు గోగ్గులును దింకు జేటుచూడువనని నిశ్చయించుకొని రాజుండేరి రాజు నాజీవితముపై నాస వీడినది. నేను గంగాజల ములఁ బడి చిత్తును, నీసేపుగోరి వచ్చితిఁనెను. అంత నోయీ మంత్రి నీవు చిత్తువేని మేము హాయిగ నుభవఁడె దము మాచెవులు చిల్లులునోవకుండును పోపామ్ము అనెను. హితవదనము వినమి, చెనుదారి బోక, మంచి వానిఁ జెట్టఁగఁగాంచుట, గుగుజులు నవమానించుట అనునవి కదా మృత్యువుయొక్క పూర్వసూచములని రాజునెడ ప్రీతివగులకొని మంత్రి విద్యాగరుఁడు గంగాజలములందు దిగి నిలువంబడి తనకులపుగోహితం బిలిచి దానమిత్తురమ్మనెను. అతఁడు చేయఁబాపిసంత ఆస్పగృవేధి పాపాణమును (తాతని) పుగోహితుచేత నిడి మంత్రి జలముల మునింగి మృతిజెందెను పుగో హితుఁడా శిలాతత్త్వ మెటుంగక మంత్రి యీహాయి దానము చేసినాఁడేమి యని విసుగుగొని అలౌకిని ఆ గంగాంబువుల బాబునైచి యేగెను.

తర్వాత సురత్రాణుఁడు దండప్రదంపభోగ్యాన ములతో కాశీనగరము ముట్టజించి జనుదంగ్రుని జెర వత్తెను కాశీనగరము యవనుల వశమయ్యెను. తర్వాత జనుదంగ్రుఁడు హతిమయ్యెనో మృతిచెందెనో మనకు దెలియరాదు. ఇది జనుదంగ్రుని తిప్పుగాదు. “దినాశ కాలే విపరీతబుద్ధిః” అనికదా అగ్యులంగు. అంగుకు సరిగ నే ఈతఁడు ప్రవర్తించెను.

శ్రీ హర్షుని కాలము

ఈ జయంతిదంగ్రుఁడు. విక్రమశకము 1243 వ సంవత్సరమున ఆషాఢ శుద్ధ సప్తమి భానువాసరము నాఁడు వారణాసియందు గంగాలోఁ గ్రగుంకుటిడి హరి హరులఁ బూజించి దేవర్షిత్వగర్వములఁ దాను తన పెద్దలు కృతార్థులగుటకు, కొమారియను గ్రామమును, భారద్వాజగోత్రుఁడను, రాక్షతి అడలే పోతుఁడు రాక్షతి శ్రీ ధుండా పుత్రుఁడు నకు దోడా రాక్షతి అణంగుఁడను విప్రునకు దానముచేసి యున్నాఁడు.

శ్రీ హర్షుడు

కొట్టి ఈ ప్రభుని కాలమే శ్రీహర్షుని కాలమగుచున్నది. కాంచీకి శ్రీహర్షుడు శ్రీస్తుతము (1187 వత్సరము) పండ్లెండవ శతాబ్దము ఉత్తరార్ధమున నుండినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

ఇది యిట్లుండఁ బలువున విమర్శకులు శ్రీహర్షుఁడు 8 వ శతాబ్దమువాడగు శంకరభగవత్పాదులకు వారి శిష్యులకు సమకాలికుఁడని సమర్థింపఁ జూచుచున్నారు. మఱికొందఱు వాచస్పతిమిత్రుఁడు, ఉదయనాచార్యుఁడు, ముమ్మటభట్టు, లోనసవారికి సమకాలికుఁడనియు వాక్రుచ్చుచున్నారు. వాని సత్యాసత్యము లటుండు వాగు చెప్పనట్టి యుక్తులు చిగువగులకు వినోదముగ నుండునని యిటు వ్రాయుచున్నాను—

వీరిలో ఆదిశంకరులకాలము క్రి॥ 8 వ శతాబ్దముని పెక్కురు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు.

శ్రీ శంకరాచార్యులవాగు భారతదేశము సంచారముచేసి గుర్తింపుల ఖండించి అద్వైతమతస్థాపనము చేసిరి. ఇది జగద్విదితము. వీరి చరిత్రమును ఆనందగిరి, మాధవవిద్యారణ్యులు లోనసవారు శ్రీశంకరవిజయమును పెర వ్రాసియున్నారు. ఈ మాధవవిద్యారణ్యులు శంకరవిజయము వ్రాయలేదనియు, ఇప్పుడు వారి పేరఁ గన్నట్లు శంకరవిజయము వ్రాసాచలకవి యను ఉద్దండపండితుఁడు వ్రాసిందనియు నిట్లు మనకు దాహరణీయమగు శంకరవిజయ కర్తృత్వముననే తిగాదా యున్నది. అని యిటుండనిండు. ప్రస్తుతము మనకు ఆ శంకరవిజయములో శంకరాచార్యుల శ్రీహర్షుని వాదమున నోడించెనని తెల్పు నొక శ్లోకము గలదు. చూడఁడు:

పటయుక్తి నికృత్తి సర్వశాస్త్రం
గురుభట్టోదయనాదికై రజయ్యం
సహ ఖండనకొర మూఢదర్పం
బహుభా వ్యుగ్ధి వశేవనం దకార॥
(శంకరవిజయం సర్గ 15, శ్లో 157)

తనయుక్తిపాటమనున సర్వశాస్త్రముల సిద్ధాంతముల ఖండించినవాఁడును, పూర్వమీమాంసా ప్రవర్తకులగు కుమారిలభట్టు, ప్రభాకరుఁడు లోనసవారికిని న్యాయదర్శన పారంగతుఁడగు ఉదయనాచార్యులకును అజయ్యుఁడును (జయింపరాని వాఁడనుట) (మీమాంసా

దర్శనమును, న్యాయదర్శనమును ఈ శ్రీహర్షుఁడు ఖండించియున్నాఁడు అని భావము) ఖండనఖండన భావ్యమును గ్రంథమును రచించినందున మెండుకొన్న గర్వముగలవాఁడు నగువానిని (శ్రీ హర్షునిని అధ్యాపార్యము, అటె వ్యాఖ్యాతలు) మిక్కిలి వాదమున వాదించి వశపఱచుకొనెను. (ఆదిశంకరులు కర్త), ఇది ఆ శంకరవిజయకర్త కావ్యవినోదమునకై వ్రాసినట్లే కన్నట్లుచున్నది. ఇట్లే పెక్కుమతస్థులను (ఆతలమున లేనివారిని) జయించినట్లు చెప్పినాడు. కాని యది ఆ యా మతప్రపక్షలగు వారి శిష్యుశిష్యులను శంకరులు జయించి వారి మతముల ఖండించి తమ మతముల నెఱకొన్న విషయమే ఇట ప్రధానముగాని వేరుగాదు. కావున నట్లాసందర్భమున సరిపెట్టుకొన్న దోషము లేదు.

శంకరుల శిష్యులు శ్రీహర్షుని సమకాలమువారినిగా జేసి కొందఱి టీయుక్తి నొకదానిఁ జెప్పదున్నారు.

ఒకప్పుడు శ్రీ శంకరుల శిష్యులు శ్రీహర్షునితో వాదము న్నెఱబోయిరి. వాగు పోయిన సమయమున శ్రీహర్షు డెట్లై మేకపై నొక తూఁగులయ్యెలలో నుండి యూఁగుచు వారిఁజూచి లేచి వారిని గౌరవింపఁజయ్యెను అట్లు శ్రీహర్షుడు తిమ్మ మర్యాదతోఁ జూడకుంటఁజూచి శ్రీశంకరుల శిష్యులు గినుక నెంది “అత్యుగ్ధ్రియాః పశినహేతూః” (పైనుండుట క్రింద పడుటకే) అనిరట. అందులకు శ్రీహర్షుఁడు, “ఘ్రవే అచ్యాక్షిః (కొరణము మీరన్నది ఘ్రవనందు అన్వయించదు. అఁగా ఘ్రవుఁడు (ఘ్రవ నక్షత్రము) నూర్య చంద్ర సప్త నక్షత్రముండలముల కన్నింటికి పైనుండునది.) అట్లు మిగుల నెత్తుననున్నను క్రిందఁ బడెను గదా అని అనెనట అందులకు వారు “ప్రళయే తిస్యాసి పతినసంభవః” ప్రళయమునందు అతనికి (ఘ్రవునికి) గూడ పశినము సంభవించును అనిరట. అందుమీద శ్రీహర్షుఁడు “తిదా సర్వేషాం పతినమేవ” అప్పు డెన్నింటికి (ఉచ్చినీచలులే కనుట) పతినమే కదా అని వారి నిగుత్తురుఁ జేసెనట ఇది వారికి సమకాలము అనుట వఱి వాచస్పతిమిత్రునకు శ్రీహర్షుఁడు సమకాలమువాఁడనువారు కొందఱు

ఈ వాచస్పతిమిత్రుఁడు ఘనపండితుఁడు. ఈయన పద్దర్శనములందును ముఖ్యగ్రంథముల వ్రాసియు

న్నాడు. శంకరాచార్యులవారు వ్రాసిన బ్రహ్మ సూత్ర భాష్యమునకు భావతియనుపేర నొక సుప్రసిద్ధమైన కులంకవయసు స్వతంత్ర వ్యాఖ్య వ్రాసిన మహనీయుఁ డితిడు. ఈయన భావతి వ్యాఖ్యకు, కల్పతరు, పరిమళాది వ్యాఖ్యానము లుఁభరిల్లియున్నవి. ఈయన, గౌతముని వ్యాఖ్యదర్శనమునకు (సూత్రములు) ఉన్యోతకరూపము పంకితుఁడు వ్రాసిన వార్తికములకు వ్యాఖ్యవార్తిక తత్పర్య టిక అను వివరణ గ్రంథమును నిర్దుష్టముగ వ్రాసియున్నాఁడు ఈ గ్రంథమునకే ఈయన కిందుక యీవలివారకు ఉదయ నాచార్యులవారు తత్పర్యపరిపూర్ణమును వివరణ గ్రంథము వ్రాసియున్నారు. ఈ వాచస్పతి మిశ్రుఁడు, వ్యాఖ్యసూత్రములకు వ్యాఖ్యసూత్ర సూచి నిబంధనము అనుదాని రచించుచు దాని రచనాకాలమును, దాని కడపలు :

వ్యాఖ్యసూచి నిబంధోయ మకారి విరూపాం ముడే శ్రీవాదస్పతిమిత్రేణ వన్యంక వసువత్సరే.

అను శ్లోకమునఁ దెల్పియున్నాఁడు కాఁగా ఈయన కా.ము శాలినాహుశకము 898 వ సంవత్సరమును చున్నది. దీనింబట్టి ఈయన కాలము క్రీ శి పదియవ శతాబ్దము (976) ఆరంభమైనది. ఇంకను మఱియొక విశేషమేమనఁగా శ్రీ వాచస్పతిమిత్రుఁడు శ్రీహర్ష రచితముగు ఖండనఖండనభాష్యమును ఖండించి నట్లు చెప్పవచ్చును. కావున శ్రీహర్షుఁడు శ్రీ వాచస్పతిమిత్రునికి సమకాలమువాఁడగుచు. ఇది పౌనఁగులలేదు. చూడుఁడు: శ్రీహర్షుఁడే తన ఖండనఖండనభాష్యము చతుర్థపరిచ్ఛేదమున వాచస్పతిమిత్రుల మతియు సుద్ధాటించి విమర్శించియున్నాఁడు. కావున 10 వ శతాబ్దమువారకు వాచస్పతిమిత్రునకు శ్రీహర్షుఁడు 12 వ శతాబ్దమువాఁడు సమకాలీనుఁడగు నట్లులేదు.

పైగా ఉదయనాచార్యులకు శ్రీహర్షుఁడు సమకాలమువాఁడని కొందఱు చెప్పదురు. ఈ ఉదయనాచార్యులవారు వాచస్పతిమిత్రులకు కొంచెము ఈవలివారిని ముందే చెప్పియున్నాను. ఈ మహనీయుఁడు వ్యాఖ్యదర్శన పారంగతుఁడు. ఆ కాలమున నింతటి పండితుఁడు లేఁడన్న నది అతిశయోక్తి కాదు. ఈయన వ్యాఖ్యకుసుమాంజలి యను చార్యాకౌది దుర్మతముల ఖండించు గ్రంథమును రచించియున్నాడు.

ఇంతియగాక లక్షణావళి లోనగు పెక్కు గ్రంథముల రచించిరి. వీగు తమ లక్షణావళియను గ్రంథమున దాని రచనాకాలము చిస్పష్టము గావించి యున్నాఁడు. కనుఁడు:

తర్కాంబరాలి ప్రమిళే
వ్యతీశేష శకాం తత్ర |
వన్దేహుదియన శృక్
సుబోధాం లక్షణావళి ||

దీనింబట్టి వీరికాలము శాలినాహుశకము 906 వ సంవత్సరమునుచున్నది. కావున క్రీస్తుశకము 10 వ శతాబ్దము కడపలు (984) వీరి యునికియని తెలియుచున్నది. ఈ యుదయనాచార్యులవారే శ్రీహర్షుని తండ్రియగు శ్రీహీరపంజితుని వాచమున నోడించి యవసానించినవాఁడని చెప్పుచున్నాడు. అట్లయని యొప్పుకొందున్న శ్రీ హర్షుఁడు ఉదయనాచార్యుల వ్యాఖ్యకుసుమాంజలిని తన ఖండనఖండనభాష్యమున బహుభా ఖండించియున్నాఁడు. ప్రథమ పరిచ్ఛేదమున ఉదయనకృతలక్షణఖండనమును పేరు గలవాని దగు దీనింబట్టి శ్రీ హర్షునికే బూర్గుండే ఉదయనాచార్యుఁడని తెలియఁగలదు సమకాలముననే ఖండనాదులు గ్రంథముల కెక్కుటయుఁ గలదన్నను సరిపడదు

ఇంకను శ్రీహర్షుఁడు దయనని గిరిశిక్షాస్థి ప్పకు వారి కిగవులకు జరిగిన సంచాద మీ శ్లోకముని యొక శ్లోకము నుదాహరించుచున్నాడు

కింవి గోత్య ముతాగవి గోత్యం
యది గవిగోత్యం సహిమయి తత్త్వం
అగవిచ గోత్యం తవయది సాగ్యం
భవతు భవత్తిసి సమ్యుతి గోత్యమ్ ||

ఓ యీ గోవునందు గోత్యము (గోవుగర్భము) గలదా. అగోవునందు (గోవుగాని దానియందు) గోత్యముగలదా? గోత్యము గోవునందున్న దంటి వేని ఇత నీయం దేతత్త్వము నుండదు. మఱి అగోవునందు గోత్యమున్నదందు వేని నీయందు సైతము గోత్యము సిద్ధియగుచున్నది.

ఇట్లు చెప్పి యుదయనాచార్యులకు శ్రీహర్షుఁడు సమకాలమువాఁడని నిరూపింతురు. కొందఱు కావ్య ప్రకాశిక వ్రాసిన మమ్మటభట్ట నకు శ్రీహర్షుఁడు సమ

శ్రీ హర్షుడు

కాలీనుఁడనుచున్నాడు. ఈ ముమ్మటభట్టు శ్రీ. శ. పను నొకంఁడవ శతాబ్దము పూర్వభాగముననుండి పోజ రాజునకు సమకాలమువాఁడు (1020). ఒకప్పుడు శ్రీహర్షుఁడు తన నైషధీసుచరితము తీసుకొని పోయి అలంకారికులలో నుత్తమ శ్రేణికిఁ చెందింపఁడైన యా ముమ్మటభట్టునకుఁ జూపెననియు, ఆతఁడందుమీద శ్రీహర్షా కొంతముంగుగ ఈ నీ కావ్యమును నాకుఁ గనఁబఱచియుండిన నా కావ్య ప్రకాశికయందలి దోష ప్రకరణములోని లక్ష్యములకుఁ బ్రబంధములను వెనుక వలసినంత శ్రమయుండెడిది కాదుగదా అని నైషధము మీఁద దన అభిప్రాయమును వెల్లఁబుచ్చెనట అనఁగా శ్రీహర్షు నైషధముంతయు దాదాపు తప్పితఁడవలతో నింకియున్నదని చెప్పెనని భావము ఇది ఎంతవఱకు నమ్మఁదగినదో శ్రీహర్షు నైషధ మామూల్యముగఁ జది విన బండితులు పై ముమ్మటని వాక్యము విశ్వసించురా? ఇది యొక కల్పిత గాథ యనిపించకపోదు.

మఱియు అహమదాబాదు సమీపమునందలి డోల్కగ్రామనివాసి చాందూపండితుఁ డొక్కఁడు నైషధమునకు మొదట వ్యాఖ్య వ్రాసినవాఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. ఆయన వ్యాఖ్యరచనాకాలము విక్రమశకము 1303 వ వత్సరమని తెలిపియున్నాఁడు. మఱియును నైషధకావ్యము నన్వయియు వక్కాణించి యున్నాఁడు. దీనిఁబట్టి ఈయన కాలము శ్రీ శ 1275 వ సంవత్సరమునకుచున్నది కాఁబట్టి శ్రీహర్షుఁడు 12 వ శతాబ్దము చివరనున్నాఁడని తలంచుటకుఁ దగి యున్నది. ఈయన రచించిన శ్లోకము:

శ్రీ విక్రమార్కు సమయాన్వరదా
మధ త్రిపంచాశతసమధికే...ష్యిశేష
తేషు త్రియోవిశిషు భాద్రపదే చ శుక్లే
పక్షే త్రియోవిశిషభౌరవివాసరేద.

శ్రీమానాలిగపండితుఁ స్వయం
యావిరూఢతస్మాత్ప్రయ
కాందూపండితి సంజ్ఞీతం
ప్రసుఖలే శ్రీగౌరిదేవీన యమ్
బుద్ధ్యా శ్రీమనిదేవసంజ్ఞ విబుధా
తావ్యం నవం నైషధం
ద్వారినశేష సవర్త నే వితరణం
సర్గేద చక్రే క్రమాత్.

కొందఱు అదిహూరుఁడు పిలువఁబడిన నాలుగు బ్రాహ్మణ కుటుంబములలో శ్రీహర్షుడొక కుటుంబము

వాఁడని చెప్పి వంగదేశమువాఁడని, నిర్ధారింప యత్నించు చున్నాడు వంగదేశమునుగూర్చికొని ఆ దేశాధిపతి ఆదిహూరునిగూర్చి శ్రీహర్షుఁడెచ్చటను బ్రస్తావించి యుండకపోవుటవలన వారియుక్తి నిలువ నేరదు. ఇంతకు శ్రీహర్షుఁడు 12 వ శతాబ్దము ఉత్తరార్ధమువాఁడనుటయే, తేలివ సారాంశము —

శ్రీ హర్షుని గ్రంథములు

(1) నైషధము, (2) ఖండవఖండఖాన్ద్యము అను గ్రంథములే గాక శ్రీహర్షుఁడు, (3) అర్జున వర్ణనము, (4) శివశక్తిసిద్ధి, (5) నవసాహసాంకచంపువు, (6) ఛందఃప్రశస్తి, (7) విజయప్రశస్తి, (8) గౌడోర్వీశకుల ప్రశస్తి. (9) ఈశ్వరాభిసంధి, (10) స్తైర్యనిచారణ ప్రకరణము, అను గ్రంథములు గూడ రచించినట్లు తన నైషధకావ్యమునందలి సర్గంతముల వెల్లడించి యున్నాఁడు పై నైషధ ఖండవఖండఖాన్ద్య గ్రంథములు రెండుతప్ప తక్కినవి యేనియు నిష్పట్టికై గాన రాలేను. అట్టి మహాకవి తాను వ్రాయుకయే వ్రాసితి నని అసత్యమేల చెప్పియుండును. ఆ గ్రంథములు కాల గగ్గమున నడఁగిపోయివేమో కొందఱియన్నియు నైషధము విశేషవర్ణనములఁబట్టి యేర్పడియుండు నందుకు అది చింత్యము.

మాకుఁడు.

నైషధము. 4 వ సర్గము చివర. స్తైర్యనిచారణ ప్రకరణంతః అనియు

5 వ సర్గంతమున. తస్యశ్రీ విజయప్రశస్తిః”
6.....వృష్టః ఖండవఖండతోఽపి.....
7.....గౌడోర్వీశకులప్రశస్తి ర”

9 వ సర్గంతమున “సంద్యబ్రాహ్మణ వర్ణనమ్ అనియు
17 ,, “సునద్యుశి ఛందఃప్రశస్తి ,,
18 ,, యతోఽస్మిన్ శివశక్తి సిద్ధిభగినీ,,
మఱి ఖండవఖండఖాన్ద్యము ప్రథమపరిచ్ఛేదమునందు
102 వ విషయమగు, శ్రుతిప్రమాణ్యం
శ్రుతిప్రామాణ్యం సిద్ధార్థ ప్రామాణ్య శ్చేశ్వరాభి
సంభాసాధయిష్యే అని యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

శ్రీ హర్షుఁడు తిన్నుగూర్చి

1 కవికులాద్భుష్టాధ్వ పాంథుఁడు, = కవులెవ్వరు గానని దారిని నడచిన బాటసారి,

2. తిక్కములం దసమశ్రముఁడు,

3. మాతృదరణాంభోజాభిషాళి = వాగ్దేవి
యుపాసకుఁడు.

4. నవార్థ ఘటనా పటిష్ఠఁడు = క్రొంగొత్త
యర్థములఁగూర్చువాఁడు,

5. సగోక్షుల గర్జించువాక్కులు గలవాఁడు.

అని చెప్పి కొనియున్నాఁడు.

మఱి తన నైషధ మహాకావ్యము

1 శృంగారామృత శీతగువు = శృంగారరస
మను అమృతము నొసంగుటలో చండిమమవంటిది.

2. స్వాదూతాదభృతము = సహృదయ హృద
యాహ్లాదదాయి :

3. శరదీజ ఖోలతాన్నిచ్చునూత్తి = శరత్కాలము
నందిలి వెన్నెలవలెఁ దేటనను మించుటలుగలది.

4. కృతేరరసాస్వాదము = అల్పముగాని
(బహుశ మైన) రసముల నాస్వాదించఁ జేయువది

5. చతుర్థశబ్ద్యలం దాటిఁజేరిన కాశ్మీరపండితు
లచేఁ బూజించఁబడినది.

6 ఆన్యాక్షుణ్ణరసప్రమేయభిణి = ఇతరకవు
లెవ్వరు చెప్పని శృంగారాది రసములు, సమాసములు,
శబ్దములు, ఉత్పేక్ష లోనగు అలంకారములు. గలది.

7. అతీనకృయ.

8 మధువర్షి = తేనియ జాలువాగువది.

అని చెప్పియున్నాఁడు.

నైషధకావ్య వ్యాఖ్యలు

ఈ నైషధమహాకావ్యమునకు వ్యాఖ్యలు (వాసివ
వ్యాఖ్యాతలు 23 గురు అని తెలియవచ్చెను.

నారాయణీయవ్యాఖ్య మల్లి నాథ వ్యాఖ్యలోనగు
వ్యాఖ్యలు గొన్నిలభ్యము లగుదున్నవి.

ఇట్టి మహాకావ్యము విమర్శించి నిగ్గుజేల్చి
యాపుట సామాన్యజిజ్ఞాసువులకు లోకమునకు
శ్రేయము.

ఖండనఖండఖాద్యము

ఈ గ్రంథమునకు ఖండనఖండఖాద్యము, ఖండన
ఖండము, ఖండనఖాద్యము, ఖాద్యఖండనము, ఖండనము
అని పేరులు పెక్కులు లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కి
యున్నవి. అని సంగ్రహమునకై యేర్పఱుపఁబడినవి.
కాని దీనిసంపూర్ణ నామము ఖండనఖండఖాద్యమనియే.

ఖండనఖండఖాద్యమనఁగా : ఖండన = పదార్థ
ఖండన రూపమైన, ఖండ=శిర్కరా ఖండము యొక్క

(కలకంపతోఽగూడిన) ఖాద్యము = ఒకానొక భిక్ష్య
విశేషము - అని యొక అర్థము

ఖండన = పదార్థఖండన రూపమైన లక్షణమునే
ఖండన = ఖండితములైన ఖాద్యము = ఒకానొకములోనగు
పదార్థములు గలది అని యెఱవ అర్థము.

ఖండనఖండఖాద్యము = ఖండన రూపమైన
ఖండనఖాద్యము. (నైషధకావ్యమునందు) రసాయన
విశేషము గలదు.

యొత్తముమీద మీమాంసాతర్కాది దర్శన
ములఁ బండితులైనవారికి ఈ గ్రంథము చాలా
సాంపుగనుండి సిద్ధాంతము దెలుపునది అని భావము.

దీనిలోని విషయము :— ఈ ఖండనఖండ
ఖాద్యమునందు గొత్తము న్యామనర్పనమునందుఁ
గవర్ణింపబడునట్లు సమాణము లోనగు సోపానపదార్థముల
ఖండించి మీమాంసాప్రవర్తకులగు సుమారిలభిష్టు,
ప్రభాకరుఁడు, లోనగువారి మతియుల గుండించుటయు
ముఖ్యముగా ఉదయనాచార్యుల న్యామనర్పనసూంజలి
విమర్శ ఖండనమునను, చార్వాకాదిమతముల ఖండన
ములు అను విషయములు గలవు ఇట్లన్ని శాస్త్రముల
సిద్ధాంతముల ఖండించుటకుననే ఈ గ్రంథమునకు
ఖండనఖండఖాద్యమును పేరు వచ్చినది. పేరుపెట్టఁ
బడినది గూడ.

మఱి యిందు అన్నీ ఖండనములే కాదు. శృతి
(సామాన్యముతో) అదైవ్య సిద్ధాంతము చేయఁబడినది.

ఇట్టి యపూర్వ గ్రంథ విమర్శనము బహుగవఁసి
యున్నది దీని నారముఁగూడ లోక మెఱుంగుట
మంచిది.

ఈ వ్యాస రచనమునకుఁ దోడ్పడినవి (ముఖ్య
గ్రంథములును)

(1) ఖండనఖండఖాద్యమునకు - శ్రీ ద్రావిడ
లక్షణశాస్త్ర గారు (వాసివ భూమిక, (చౌఖాంబా
ప్రెస్, కాశీ)

(2) శ్రీహర్ష నైషధమునకు శ్రీ శివవత్తి శర్మ
గారు (వాసివ ప్రస్తావన - నిర్ణయసాగర ప్రెస్,
బొంబాయి.

(3) ప్రబంధకోశము. రాజశేఖర సూరి విరచి
తము. - చౌఖాంబా ప్రెస్, కాశీ.

(4) శృంగారనైషధమునకు కీ. శే. కళా
ప్రపూర్ణులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు
(వాసివ యవతారిక.

(5) శ్రీ విద్యారణ్యుల శంకరవిజయము.
పైరచయితలకెల్ల కడుంగడు కృతజ్ఞుఁడను.

చీకటి తెర

శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం

అకాశం మబ్బులముసుగు కప్పుకుంది కళ్ళులు యుళి పిస్తన్నిట్లు మెరుపులు. మగ్గిమగ్గి గుండె అదిరేటట్లు ఉరుములు. మూడురోజులుగా వర్షం నిరంతర వాహినిగా కురుస్తోంది. రేడియో సరిగ్గా పలకటంలేదు. గడిచిన తగ్గిద్దామని వాల్యూం తెగించాను. చలిగాలి జివ్వునవీస్తుంటే తలుపులు వేసేద్దామని కిటికీ దగ్గరకు వెళ్ళాను. పక్క నేవున్న శాంతాక్రూజ్ లో దిగటానికి, శత్రునైవ్యాన్ని చీల్చుకుపోతున్న పీరుకులా, ఎదురు తిరుగుతున్న ప్రకృతిని చీల్చుకుంటూ వెళుతోంది ఒక విమానం.

రోడ్డుకు వారగా పసుపుచ్చటాకీసి ఆగింది.

కిటికీతలుపులు వేయటం మానేసి ఎవరు నిగుతున్నారా అని చూస్తున్నాను. అమ్మాయే అయ్యుండాలి. మొహానికడ్డంగా తెచ్చిన గొడుగుండటంవలన గుర్తు తెలియటంలేదు. కాళ్ళకు ఎర్రటి స్లిప్పర్లున్నాయి. చీర కుచ్చెళ్లు ఎత్తిపట్టుకుని నడుస్తోంది. వెనకాల డ్రైవరు సామాను తెస్తున్నాడు.

ఓనిమిషం గడిచాకకాని ఆమె ఘుఘ్ఘుకుతే వస్తోందని, అందులోనూ నాగడిలోకే వస్తోందని నాకు తెలియలేదు.

‘ననుస్కారమండీ! నేను గుర్తున్నాననే అనుకుంటూ’ అంటూ డ్రైవరుకు డిబ్బిచ్చి పంపింది.

‘జ్ఞాపకంలేకేం శారదా?’ అంటూ రేడియో వాల్యూం పూర్తిగా తెగించాను. హోండ్ బాగ్ లోంచి టవల్ తీసి ముఖంమీదున్న నీటిబిందువుల్ని తుడుచుకుంది. మూడురోజుల ప్రయాణంతోలూకు బహుళ ముఖంమీద స్పష్టం గాకనిపిస్తోంది. సరిగ్గా పదమూడు నెలలక్రితం చూసిన శారదా—ఈశారదా—చాలా వ్యత్యాసాలు కనిపించాయి. చిదిపితే ప్రణయరసం చిమ్మి చెక్కిళ్లు—అరణజమమంది సంతానాన్ని కన్ను తిల్లలా తియారమ్యాయి. రెండుజడలు వేసుకుంది. నుదుటిమీద ఆర్థదండ్రాకొరపు బొట్టు—

బొంబాయివస్తుండని తనకుమాత్రం తెలియదా ఏమిటి? ముఖంలో ఇదివరకున్న కాంతి—మయకారం—కామం—ఇప్పుడు దర్శనమివ్వటం లేదు. ఉరుముల్లో—పిడుగుల్లో వర్షంకురిసి వెలసినట్లుగా వుంది.

‘చాలా సామానువుండే!’ అంటూ నవ్వుటానికి ప్రయత్నించాను. కాని శారదాకా నాగో భయాన్ని రేకెత్తించింది నలుగురిలో చెప్పకునేందుకు సరోజ నాకు దూరపు చుట్టమైనా కాదు—

‘అబ్బబ్బ!...నిం వర్షం!...నాకు ప్రకృతి కూడా చక్కటి స్వాగతం పలికింది.’ శారదా నవ్వు గుప్పెట బిగించి లోకానికి చూపుతూ అందులో ఏంవున్నదీ కనుక్కోమన్నట్లుగా వుంది.

‘చాలా అలిసి పోయింటావు. స్నానం చేస్తావా? అనే బాత్ రూం.’ ఆమెకు టవలు యిద్దా మానుకుంటుంటే ట్రంకులోంచి మరోటి తీసుకుంది. చీర - జాకెట్టూ తీసుకుంది.

రేడియో వాల్యూం కొద్దిగా మౌచ్చించాను. ఏదో హిందీ రికార్డు - సంగ చదువుతూ వదిలేసిన ‘రెబెకా’ తీశాను కొత్తగా వచ్చిన మిసెస్ డీరింగ్ పరిస్థితుల్ని చూసి జడుసుకుంటోంది కిటికీలోంచి జల్లు కొట్టింది - అకావర్షం కూడా.

శారదాకూ నాకూ వున్న పరిచయం నాలుగేళ్ళ కాలపరిమితిలోకి వస్తుంది. కాలేజీలో శారదా చదివేటప్పుడు ఆమెకు ఉపాధ్యాయుణ్ణి - ఆమె బి. ఏ. పూర్తవగానే నేనిక్కడకు రావటం తటస్థించింది. ఆమె ప్యాసయిందీ లేనదీ కూడా నాకు తెలియదు. ‘అంతకంటే ఎక్కువ పరిచయం వుందా?’ అనే ప్రశ్న వేస్తే నలుగురికీ తెలియకుండా వుండటంకోసం అవునని తలవూపక తప్పదు. ఆ ప్రశ్నకు నిజమైన సమాధానం కావాలంటే నా అంతరాత్మను విమర్శించుకోవాలి. అందుకు నాకే యిష్టం వుండదు. ఆ ప్రశ్న స్ఫురించగానే నాన్ని బయటకు నెట్టివేస్తాన

గడచినదానికి - ప్రస్తుతానికి మధ్య అగాధాన్ని సృష్టించుకుంటే నే కాని సుఖపడతను. అదంతలేలిగా జరిగేదీకాదు. జరిగిన ప్రతీక్షణం మర్చిపోయే సమాజ తత్వం చునకుంటే అనూయలు - వైషమ్యాలు - ప్రతీకారాలు వుండవు. అయినా శారద ప్రతీకారం చేయడంకోసమే వచ్చిందని ఎంగుకనుకోవాలి!

శారద స్నానం చేసి వచ్చింది బోర్డర్ లేని గులాబీరంగు చీర - తెల్లటి వాయల్ జాకెట్టు - కడిగిన ఆణిముత్యంలా వుంది.

‘చాలా ఆకలిగా వుండునుంటాను. నేను హోటలు పక్షిని’ అంటూ రెండురోజుల క్రితం కొన్న హెంగ్రిలా బిస్కెట్లు ప్లాస్టిక్ ప్లేట్ లో వుంచి ఆమె ముందు వుంచాను. అద్భుతవశాత్తూ అరగంబు తరువాత రుచిమాదా మనుకున్న అంటిపళ్లు కూడా అవసరానికి ఆదుకున్నాయి. ప్లాస్టులో వున్న పాలుకూడా ఆమెముందు వుంచాను.

‘ఇదే భోజన మనుకోవాలి.’

‘థాంక్స్. మీకు చాలా శ్రమకలిగిస్తున్నాను. అసలు మీకు శ్రమకలిగిందటానికి ఇక్కడి కొచ్చా సనుకోండి’ అంటూ నిర్లక్ష్యంగా నవ్వింది.

‘బెజనాడ నుంచేనా?’

‘ఆ... నేను ఆర్నెల్ల క్రితం పంపిన శుభలేఖ మీకు అందేవుంటుంది. కాని మీరుమాత్రం ఆశీస్సులు పంపలేదు మీరు దీనించివుంటే నాజీవితం మరోలా వుండేది.’

శారద ఆరోపణలో నిజం లేకపోయినా ఆమె మనసులో ఏదో వుంచుకుని మాట్లాడుతోందని నాకు అర్థమయింది.

‘నిజానికి నీ శుభలేఖ అందేసరికి నే నిక్కడ లేను. నేను తిరిగివచ్చి చూసుకున్నాను. అప్పటికి మీ పెళ్ళై ఆరురోజులయ్యుంటుంది.’

తుపానుకు ముందు సముద్రం ప్రశాంతంగా వుంటుందట!

‘శంకరం బాగున్నాడా? ... అతిన్నికూడా టాక్కురాలేకపోయావా?’

‘మేష్టారా!... మీ హృదయంలో వుండే ఆరాటం నాకు తెలుసు — నే నెందుకువచ్చానని? — ఎల్లా అడ్డగాలో మీకు తెలియటంలేదు — మునుగులో

గుడ్డులాటెంగుకు? నేను శంకరాన్ని వదిలివచ్చాను — పెళ్ళై ఆర్నెల్లవగా నే నిమిషే అఘాయిత్యమని మీరడుగుతారు. నా త్యాగం మీకు కొంతకాదు.’

బయట ఆకాశం ఉరిమింది. ఆ పిగుగు నా నెత్తిన పడ్డట్టే వుంది. రేడియో సంగీతం కర్ణశోరంగా వినిపించింది. కట్టేశాను. అయితే ప్రతీకారం ఆరంభమైందన్నమాట!

‘శంకరంబో నా కెలాంటి లోపాలూ కనపడలేను. అతన్నో నీకు మువ్వన్న ఎల్లా గేర్చిందా అని నేను ఆశ్చర్యపోతున్నా. ఇంతకి కారణం?’

శారద తలవంచుకుని సమాధానం చెప్పింది.

‘క్షమించండి మాష్టారా!... నేను చెప్పలేను. శంకరం మీద మీకున్న సద్భిప్రాయాన్ని మార్చుకోవద్దు.’

‘పొరబడ్డావేమోనని - మళ్ళీ ఆలోచించుకో!’

ఈ మాటకు శారద ఆకులురాలినట్లు నవ్వింది.

‘కళ్ళనూ — చెవుల్నీ నన్నుకూడచుకుంటే పొరపాటే అవుతుంది. శంకరానికి — నాకూ మధ్య తిర్కం జరిగింది. అర్థకపుటుచ్చుగ్లో వున్నా మానవుడు కొంతవరకు నైతికజీవితాన్ని గౌరవించాలి. నా ఆత్మను చంపుకోలేను — ప్రపంచం నాకు అర్థమవుతుంది.’

‘శారదా!... ను వ్యేపరిస్థితుల్లో అతిన్ని విదలించుకువచ్చావో నాకు తెలియదు. అటువంటప్పుడు నువ్వు డొంకతిరుగుకుగా ఎన్నిచెప్పినా జరిగింది వ్రాపించుకునే శక్తిగాని — విమర్శించి నిజానిజాలు నిర్ణయించే ఆత్మవికాసం కాని నాకులేవు.’

మరో విమానంవగ్గరగా ఎగిరిపోయింది.

‘పోనీండి — నా కీలోకంలో మీరు తప్పించి మరెవరూలేరు. నన్ను మీరు కేవలం విద్యాధినిగా భావించి మాట్లాడుతున్నారు కాని చునకున్న పూర్వ పరిధయాన్ని మర్చిపోతున్నారు. నేను కొత్తజీవితం మొదలుపెట్ట దల్చుకున్నాను. జరిగినంతా పీఠికల — దాంతో నాకు ప్రమేయంలేదు. ఇక్కడ నాకేదైనా ఉద్యోగ విప్పిస్తే మీకు బోలెడు ఫ్రాన్యం. నాకు టైప్ రైటింగు చేతనవును. హయ్యర్ గ్రేడు పరీక్షకు వెళ్ళాను కాని ప్యాసుకాలేదు. రెండోది — ఉండటానికి క్వార్టర్స్.’

‘అమ్మబాబోయ్!... (శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని ప్రత్యక్షం చేయిస్తానుకాని అద్దెకు ఆవగించంతే బోర్డు నైనా సంపాదించటం నావల్ల కాదు. ఉద్యోగం మాటంటావా? ఆడవాళ్ళకి లోకేటివెటి? కళ్ళకడ్డుకు నిస్తాను. నువ్వు కొత్తజీవితం ప్రారంభించ దల్చుకుంటే ఇతర అనుకూల వాతావరణం, ఇక్కడ ఒకరి గొడవ మరొకరి కనవసరం—ఎవరికివారే యనునాతీరే! నీ కన్యత తరం లేకపోతే సవ్యక్తజే వుండవచ్చు. ఆఖరు సారిగా నే ననుకు నేది—నువ్వు శింకరాన్ని అపార్థం చేసుకున్నా వేమో నని.’

శారద జవాబు చెప్పలేదు. తెల్లగావున్న గోడ కేసి చూసింది.

టైప్ రైటింగ్ తెలియకపోతే శారద కింత త్వరగా ప్రద్యోగం దొరక్కపోను అందులోనూ జీవితాన్ని కొద్దిగా అర్థం చేసుకున్నదేమో, ఇంట ర్యూల్స్ బాసెని మెప్పించేసింది. జీతం నూటపాతి కైనా నిరశిష్ట నవసరంలేదు. కుడిలో మెల్ల—నా వాటాకు ఇద్రుక్కలా వున్నవారు మా యిద్దరి అనుబంధం గురించి ప్రశ్నించారు. దూరపు బంధువని, వరసకు చెల్లెలవుతుందని చెప్పాను. నేనేమీ తప్పు చేయనవ్వకు నిజం ఎందుకు చెప్పలేకపోతున్నానో అర్థం కాలేదు. వాళ్లు ఏమైనా అనుకుంటారు—నా లోని బలహీనతకు నవ్వొచ్చింది.

శారద వచ్చిన నాలుగు రోజులకే చాలా మారింది. మొహంలో ఏదో కొత్త కళ వచ్చినట్లైంది. తనకు వివాహమే అవనట్లు ప్రకరించింది. చుట్టుప్రక్కల వారితో స్నేహం కుదుర్చుకుంది. తనూ శింకరం పెళ్లి అయిన కొత్తిలో తీయించుకున్న ఫోటో చూపెట్టింది. వాళ్ళ మొహాల్లోవుండే చిరునవ్వు—స్వచ్ఛత ఇట్లా విషాదాంతమవుతాయని ఎవరూ వ్రాపించలేదు.

‘ఆ ఫోటో గోడకి తగిలించకూడదా?’ అనడిగాను.

‘వస్తా’ని పెట్టె అడుగున దాచేసి తతిమ్మా సామానుతో పెట్టెరింపేసింది. పొరపాటునైనా ఆ ఫోటో తనకు కనపడకూడదని ఆమె అభిప్రాయం.

శారద వచ్చి వారంరోజులు దాటింది. ఈ ఏడు రోజుల్లో ఆమె గతాన్ని తిప్పటానికి ప్రయత్నించ

లేదు. భగవంతుడికి నమస్కారమనుకున్నాను. కాని ఎనిమిదోనాడు రాత్రి నాకు హఠాత్తుగా మెలకువ వచ్చింది. గడియారం పన్నెండు కొట్టింది. యథాలాపంగా నాకు చూడుగజాల దూరంలోవుండే శారద పక్కకేసి చూశాను. అది ఖాళీగావుంది. నా తల వైపునున్న కిటికీవద్ద ఎవరో వున్నట్టు అనుమానం కలిగింది. చప్పుడు కాకుండా తిరిగిచూశాను. శారద! కిటికీలోంచి బయటకు చూస్తోంది. ఆమె తల్లోవున్న మల్లెపూలు పరిమళాన్ని వెంజల్చుతున్నాయి. శారద నాలుగైదుసార్లు నన్ను పూలు తెచ్చింది.

‘నువ్వే తెచ్చుకోకూడదా?’ అనడిగాను నాకు లోపల బాధగా నేవుంది. భర్తను వదిలేసింది. ఇంకా పూలకోసం పాకులాటెందుకు?

‘ఫోర్టులో నుంచివి దొరకవు. మీ కాలేజీకి దగ్గరన్న మార్కెటులో అప్పుడు కొనినపూలు దొరుకుతాయి’ అని సమాధానం ఇచ్చింది.

ఈ మాటలంటూ శారద విసిరిన చిరునవ్వు నేను ఎనలేజ్ చేసుకుంటే నాకు భయం వేసింది. నా నిర్ణయం సరైంది కాకపోవచ్చు. అయినా శారద తన భావిజీవితాన్ని గురించి ఏమని నిర్ణయించుకున్నట్టు? ఆ ప్రశ్న అడగా నుకున్నప్పుడు నాలుక చివరదాకా వచ్చి ఆగిపోయేది. ఆఖరుకు మా బిల్డింగులో వున్న వాళ్ళందరికీ పూలు తెచ్చేవాడితో తనక్కూడా తెచ్చేట్టు ఏర్పాటు చేసుకుంది.

శారద లైటు వేసింది.

‘మీకు నిద్ర పట్టలేదని నాకు తెలుసు...అంతా నటన! చిత్రం! గంటక్రితం గురు కూడా పెట్టారు!’ అంటూ పోజును ముందుకు లాక్కుంది.

‘ఆ బాధ అనుభవించేది నువ్వు! నా కెలాంటి మానసికబాధలూ లేవు...వెళ్లి పడుకోరాదూ! నిశి రాత్రి దాటింది. రేపు ప్రేమమిషనుముందు కునికి పాట్లు పడతావు’

ఈమాట లంటున్నానుకానీ నా దృష్టి శారద చీరమీద వుంకిపోయింది. సాయంత్రం సాదారణు చే నేతచీర కట్టుకున్నట్టు జ్ఞాపకం. ఇంతట్లో గులాబీ రంగు వాయిల్ లోకి ఎప్పుడు మార్చిందీ ఎందుకు మార్చిందీ అర్థం కాలేదు. ‘మగవారంతా స్వార్థపరులు. అవసరం తీరాక మర్చిపోతారు. క్షణానికో బుద్ధి.

అయినా నేను వుద్యోగం మానేసినా మీరు పొమ్మంటారులే? ఈసారి నామందువచ్చి నిలబడి తన ప్రశ్నకు సమాధాన మిస్తున్నట్టుగా చూసింది.

శారద ఎందుకీమాటలుంటున్నదీ నాకు కొద్దిగా అవగాహనైంది. అయినా ముంకే చెప్పాను గడచిన జీవితం గురించి తల్చుకోటమంటే నాకు చాలాభయం. ఎవరితోనూ చెప్పను. దీని పర్యవసానం మంచిగా పరిణమించదనీ తెలుసు. అయినా పరిస్థితుల్ని ధైర్యంగా ఎదుర్కోలేను. పిరికివానిలా వెనక్కి పారిపోనూలేను. అది హృదయ దౌర్బల్యం కావచ్చు. బాణాల్లా దూసుకుపోతున్న శారద చూపులు—

అయినా ఒకటిమాత్రం అందరూ అంగీకరిస్తారు అభిప్రాయాలు, నమ్మకాలు స్థిరంగా ఉండవు పరిస్థితుల కనుగుణంగా మారిపోతాయి పదమూడు నెలల క్రితం నాకు స్త్రీమీద గౌరవం లేకపోవడం వస్తువుగా భావించి అందిన అవకాశాన్ని జారవిడువక పోవడం—కాని అభిప్రాయాలు—జీవితంమీదుండే దృక్పథం మారటానికి పదమూడు నెలల కాలవ్యవధి చాలదా అని నా అనుమానం.

‘అయినా ఆ చీకట్లో అర్థరాత్రి మాడవలసిన సౌందర్యమేముంది?’

‘మీకు పాతబడిపోవచ్చు. కాని నాకుమాత్రం కొత్తే!’ అంటూ శారద తైలుతర్పిసి పడుకుంది. శారదచెయ్యి నామఘానికి తగిలింది. అది అనుకోకుండానే - పొరపాటున జరిగిందాలని నన్ను నేను తృప్తిపర్చుకున్నాను.

ఆ మర్నాడు శారద యథాలాపంగానే వుండి చిత్రమేరిటంటే మా ఇద్దరి హృదయాల్లో రహస్యాలు బోలెడున్నాయి. అవి ఎవ్వరికీ చెప్పలేం సరికదా—మాలోమేమే అనుకోలేం. పక్కనేవున్న జూహూ బీచ్ కి వెడదామని శారద వారంరోజులుగా పోరు పెడుతోంది. అదివారం కావటంమూలాన సరేనని బయలుదేరాం.

ప్రపంచంలోవున్న అశాంతిని వెలిగివేస్తున్నట్టు సముద్రపుటలు ఎగిరిపడుతున్నాయి కొందరు ఆంగ్లో ఇండియన్ అమ్మాయిలు జలక్రీడ లాడుతున్నారు. ‘విశ్వేష్వదూ ఆనందంగా వుంటారుదా!... చీకట్లో మానసికబాధలుండవా?’ అనేది నా అను

మానం. నిజానికి కొందరిజీవితాల్ని నూత్నంగా పరిశీలించాలనివున్నా అవకాశం చిక్కటంటేను. శారద ముందుకువెడుతోంది. ఓచేత్తో చీరతడివకుండా కుచ్చెళ్ళు ఎత్తిపట్టుకుంది కెరటాలు కాళ్ళను చుట్టి వేస్తున్నాయి అంతూ - దరీ లేకుండా పొంగి పొరలి పోతున్న సముద్రాన్ని చూసేసరికి నాకు భయం వేసిందికూడా! వెనక్కి తిరిగి ఇంకలోకి వెళిచిపోయాను. మోచెయ్యి తెలగడ గావుండుకుని పడుకుంది.

‘మేడారూ!... నాకు జీవితంమీద ఎలాంటి అభిప్రాయంవున్నదీ చెప్పనా?... మీరు వస్తూకో రనుకోండి. ఉండేది నాలుగుగోజులని పెద్దలే అన్నాడు కదా! చేతికందినంతవరకూ ఆనందమనుభవించటమే ఉత్తమ మార్గం అంటేకాని ఆచారాలు - ఆర్థంకాని పట్టింపులూ - నీతి న్యాయం - అంటూ గోడలుకట్టుకున్నామంటే అవ్వవిషాదగీత మవుతుంది. ఒరుగ్ ఖయ్యాంతిత్వం మీరుదగ్గునలేదా!... మందమతిని. బి. ఏ లో పొయ్యిట్రికే మీరేగా వస్తే! కొన్ని సవరణలుచేస్తే అదే వుత్తమమైనదంటాను. సవ్యాప సవ్యాలు విచారిస్తూ కూర్చుంటే ఆవులించినట్టు కాలం తుద్రుసుంటుంది. ఏవంటారు?’

శారదకు చెప్పవలసిన సమాధానం గురించి నేను ఆలోచించలేను. ఈమాటలు బ్రానింగ్ విసుంటే ఏం చేస్తాడని. విపరీతపు టాలోచన మొదలు పెట్టాను నేత్రీ నోరూ బాగుకుంటాడా? అమాంతం ఆ మాటలన్నవాడి మీద విరుచుకుపడతాడా?... లేక ఆ వాడాన్ని ఖండిస్తూ మరోవంద పేజీలు రాస్తాడా?.....

‘మాట్లాడలేం?... ఆలోచన తెమిలించా?’ అంటూ లేచికూర్చుని బద్ధకంగా వళ్ళునిరుచుకుంది. తల్లోవున్న ఎర్రరిబ్బను గాలికెరుగుతోంది. పసిఫీక్ మహా సముద్రం ఎంతిలోతు వుంటుందో మర్చిపోయాను.

‘నన్నడిగితే జీవితంమీద దృక్పథం ఏర్పరచుకోవటం అనేది అర్థంలేని వాక్యం. తుణుకుగానికీ అభిప్రాయాలు-నమ్మకాలు మారుతూంటాయి. ఇవేలే నీకు జీవితమీద నమ్మకం లేకపోవడం. పరిస్థితులు రేపునిన్ను నమ్మించవచ్చు ‘బిహేవియరిజం’ అంటూ ఓసైకాలజీ వుందన్న సంగతి నువ్వు మర్చిపోయావు’

శారద కలుకుకుంది.

చీకటి తెర

‘జొంకతిరుగుడుగా వున్న చక్కగా నెల విచ్చారు. బసవయ్యగారి బండి సమయానుకూలంగా నడుస్తాంటుందని వెనక ఎక్కడో విన్నాను. మరోటి చెప్పనా?... సమయానుకూలముగా రూల్సు మార్చబడును. కాంప్లీ మెంటరీలు చెల్లవు! అంటూ విరగబడి నవ్వింది. కళ్ళు సగం మూతపడి ముఖానికి కంకా అందం చేకూరింది. సూర్యకిరణాలను పంచరంగులుగా విభజిస్తున్న నీటిగుంపరల కేసి చూస్తూవుండిపోయాను. ఎక్కడో గనివుందని నలుగురూ అనగానే తవ్వటం మొదలుపెట్టారు కాని అంతు చిక్కటంలేదు.

‘నాలో వున్న లోపం చెప్పమంటారా? నాకు బాప కలిగించినవాళ్లను కాని. నాకు ద్రోహం చేయ దబ్బకున్నవాళ్లను కాని, నిలదీసి అడగలేను శంకరం విషయంలో అంతే. ఇద్దరిమధ్యా అభిప్రాయభేదం ఏర్పడగానే అతనన్నాడు: ‘అయితే నువ్వు వెళ్లోచ్చు అదైనా నీనిర్ణయంమీద ఆధారపడి వుంటుంది’ అని. నేను నిలదీసి జీవితభరణం వుచ్చుకోవలసింది.’

‘సమస్కారం మేష్టారూ!’ అన్నమాటలు విని వెనక్కి తిరిగి చూశాను. శారద మాటల్లో వున్న లోతుపాతుల్ని గురించి ఆలోచిస్తూ సత్యుతమవుతున్న నాకు శంకరంరాక మరింత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది. అతను వస్తాడని నేనెప్పుడూ వూహించలేదు:

‘హలో శంకరం!’ అన్నాను ‘బాగున్నావా?’ అనడుగుదా మనుకున్నా పక్కన శారదవుంది. అలా గడుగులే అతనెలా ఫీచుతాడో యేమో! పక్కన కూచున్నాడు. శారద ఎటోచూస్తూ దోసిల్లో ఇసిక ఎగరబోస్తోంది. శంకరం రాకను గమనించినదా లేదా? అన్న అనుమానం కూడా కలిగింది ఆమె సరధ్యానం చూస్తే.

‘ఎప్పుడు వచ్చావ్ బొంబాయికి?’

‘వారంరోజు లయిందండి. ఫోర్డులో మావేలు విడిచిన మేనమామవున్నాడు. అతను కబురంపితే వచ్చాను. నాకిక్కడ వుద్యోగం కూడా దొరికిందండోయ్!’

శంకరం నేనిదివరకు చూసినట్లే వున్నాడు. ఎటోచ్చీ ఈమధ్య హైరోడ్డు క్రాఫింగు మొదలు పెట్టి నట్టన్నాడు. మొద చుట్టూ సిల్కునుల్లరుచుట్టాడు. అతని డ్రెస్సింగులో అది ప్రధానంశం. తిరవాత

ఎన్నో విశేషాలు చెప్పుకుపోయాడు. బొంబాయిలో తనకు నచ్చినవీ నచ్చనివీ-గుజరాతీ అమ్మాయిలు బాగున్నారా? మగాటో అమ్మాయిలు బాగున్నారా? సబర్బన్ ప్రైయిన్సులో ప్రయాణం చేసేదానికంటే తెల్లవారుజామున బయలుదేరి నడిచి వెళ్ళటం మెరుగన్నాడు.

‘శారద వచ్చి రెండు వారాలు కావస్తోంది.’ అని అతని సమాధానంకోసం చూశాను అత నది విని పించనట్టు తన ధోరణిలో సాగిపోయాడు. ఈ మాటలు శారద ముఖంమీద ఎలాంటి మాడ్పు తీసుకువస్తాయో మాద్దామనుకున్నానుకాని ధైర్యం చాలిందికాదు.

‘నాకు తలకాయ నెప్పిగా వుంది. పోదాం పదంకి’ అంది శారదలేచి నిలబడి

‘మరి నేను నెలవు తీసుకుంటానండి. బహుశా నా మాటలు మీకు తలనెప్పిని కలిగిస్తాయి మరో మనవి. ఇది నా ఎడ్రసు మీరు పీల్చే రండి... నేనే వస్తాను లెండి’ అంటూ చిన్న కౌగితం ముక్కు నాకిచ్చి వెళ్ళిపోయాడు. శారద చుట్టూ కూర్చుంది.

‘ఇంతకీ నీ భావిజీవితంగురించి ఏమిట నిర్ణయించుకున్నావు?’ అనడిగాను ఇద్దరికీ సంధిచేద్దామన్న అభిప్రాయం మధ్యలో వుంది కాని దాన్ని బహిర్గతంచేస్తే శారద విగుచుకుపడుతుంది. ‘ఇలాగే వుంటాను...’ ఏం? మొగుడొదిలేసిన ఆపది వుందనుకోండి. ఏంచేస్తుంది? చేసుకునేవాళ్లంటే తిరిగి వివాహం. కోపం వొస్తాందికదా మీకు? దగ్గర్లో వెలుగున్నా. చీకటిని వెతుక్కుంటూ వెళ్లేవారు సంఘానికి విద్రోహులు... అదీకాక మీరంత బాపపడుతున్నారో నాకు తెలుసు. నేనిలా మీ దగ్గరుండటం నలుగురిమధ్య మిమ్మల్ని విమర్శకు గురిచేస్తుంది. పోనీ నన్ను తిరిగి శంకరం దగ్గరకువెళ్ళి విలుకోమని కాల్లా వేల్లా పడి బ్రతిమాలు కోమంటావా?’

రెండు వాన చినుకులు మీద పడ్డాయి.

‘వర్షం వచ్చేట్లుంది. పోదాంపది-చుట్టూ బస్సు అందుకోవాలి’ అంటూ శారదకు సమాధానం యివ్వకుండా తప్పించుకున్నాను.

శారద వాస్తవికతతో తృప్తిపడేరకంకాదు. ఆమెలో చంద్రగ్రహం, అంగారకగ్రహాల్లో వుండే వింతలు - ఆకాశాన్ని చీల్చే కోరికలు - వున్నాయని

నాకు తెలుసు. కాని అగ్నిపర్యవం బద్ధలవటమే ఆలస్యం. దాన్ని అడ్డగించటం అసంభవం-

రెండు రోజులు గడిచాక ఏరో పబ్లిక్ హాల్లో వచ్చింది. శంకరం మాయంటికి రావరి ఎలానూ తెలుసు. ఆ పుడమిమే బయలుదేరి వెళ్ళాను

ఆతను వుండేది కుర్లాన్డేషనుకు దగ్గరగా ఒక్కటే గది. చుట్టూ బోలెడంతమరికి-నీటి సగుపాయంకూడా లేదు నన్ను మాడగానే చనువుతున్న పుస్తకం మూసి కాదు. ఎక్కిక్ స్రామిని అన్నంగామెలు-ఉడుకు తోంది. ఒల్లమిది పుస్తకం తీసి చూశాను శివానం సరస్వతి రచించిన పుస్తకం. మ్యాకేసి చూశాను-ముందు కనిపించింది భగవద్గీత! పంచమాడు నెల క్రితం ఆతను సీనిమాపత్రికలు - నెక్కు పత్రికలూ తిప్పించి మరేదీ చదివేవాడుకాదు. కాలేజీ డిజేబ్లల్స్కూడా వేదాంతం నిజాల్ని కప్పిపుచ్చే మత్తు మందిన, కంటికి కనిపించని జీవుణ్ణిరించి ఆలోచించటం పొరపాటని వాదించేవాడు. నన్ను కుర్చీలో కూర్చోమని తన కాఫీ పెట్టాడు.

‘ఈమధ్య చిక్కినట్లున్నావ్?’ అన్నాను ఆతన్ని గమనిస్తూ.

‘అవునండీ. రెండురోజులక్రితం జ్వరంవచ్చింది. అయినా ఈమధ్య నాఆరోగ్యం బాత్రిగా బాగుంటుందేమండీ.’

“కొంతసేపు భగవద్గీత చూస్తూ కూర్చున్నా. శంకరం కాఫీగ్లాసు ముందు వుంచాడు.

‘థాంక్స్...సరేకాని నీకు విజయవాడలో చక్కటి వుద్యోగం వుండగా అది వదులుకుని ఇంత దూరం రావలసిన ఖర్చుమొచ్చిందని?’

‘మీరన్నీ తెలిసే అడుగుతారు. సరే—కానీండీ. అక్కడ నాజీవితం విషాదగీతంలా పరిణమించింది. ఎందుకో ఆప్రదేశాలు—ఆయళ్లు—అన్నీ చూస్తుంటే గడచిన జ్ఞాపకాలువచ్చి భరింపరానిబాధ కలిగేది. ఇంక దాన్నివలీ దూరంగాపోయి కృత్రిమజీవితాని కలవాటుపడకపోతే నేనో న్యూరెటిక్ పేషంట్లుగా తయారవుతానన్న భయం కలిగింది. మా మేనమామ కూడా రమ్మన్నాడు. వచ్చేశాను.’

‘ఓ నిమిషంసేపు నిశ్శబ్దత తొండించింది.

‘అది సరేకాని ఓచిన్నవిషయం అడుగుతాను’ చెప్తావా?’

శంకరం నవ్వాడు

‘మీరడగబోయేప్రశ్న నాకు తెలుసు శారదాకూ నాకూ మధ్య జరిగిన ఘర్షణగురించి—అవునా?’ అవు నన్నటు తెలూపాను

‘క్షమించండి—ఆవిషయం ఇతరులకు తెలియ కూడకనుకున్నాం అందుచేత చెప్పలేను’ అన్నాడు తలవంచుకుని—

ఇంక ప్రయత్నించి ఆధంలేదనుకున్నా— అసలు నేను పనికిట్లకువచ్చింది అందుకే!

‘నీకస్తమానం జ్వరం వస్తుందొకదా!...మాయంటికి రాకూడదూ? నిన్నిక్కడ చూసేదవరూ? మీ మేనమామ ఫోన్లలో వుంటాడు నువ్విక్కడుంటావు. ఎట్లా ఆడుకోగలక?’

శంకరం రెండుమాడు నిమిషాలు చుట్టూడలేదు నామాటల్లోవుండే అంతరార్థం ఆతను వ్రాహ్మిస్తున్నాడనుకుంటాను.

‘సరే వస్తానండీ నాకంటే అనుభవం వున్న వారు. మీ మాటెందుకు కావనాలి?...రేపు సాయంత్రానికి సామానుతో దిగుతాను.’ మరో అరగంట గడిచాక తృప్తిగా తిరిగివచ్చాను. శారదతో ఆమాటలు చెప్పాను. ముఖం పాలిపోయింది. దాన్నిపైకి కనబడనీయకుండా ముఖకళవళికలు మార్చుకుని నవ్వింది.

‘మీరువెళ్లి చేసుకోచ్చిన ఘనకార్యమిదిన్న మాట!...బలంవున్నవాళ్ళందే రాజ్యం—అతినిక్షాడా వంతుకు నేబాప తగ్గుతుంది. సుఖపడతాను. మరో పెళ్ళి చేసుకునేదాకా ననుకోండి.’

‘ఎవరి పెళ్ళియ్యేదాకా?’ అంటూ నవ్వేశాను. శారద కూడా నవ్వింది.

మర్నాడు సాయంత్రం శంకరం సామానుతో దిగాడు. శారద అతినిముందు కాఫీ వుంచింది. ఇద్దరూ గజం దూరంలోవున్న ఒకరినొకరు చూసుకోటం లేదు శంకరం పెట్టెలోంచి తన పెళ్ళివాటి ఫోటో తీసి గోడకి తగిలించాడు. అతనిండు కలా చేసిందీ నాకర్థం కాలేదు నా సమస్య యిది. శారద కనక తన తిప్పిదానికి (ఆమె తిప్పుచేసివుంటే)క్షమాపణ చెప్పకుంటే శంకరం తిరిగి ఏలుకుంటాడా? శారద

మీద అతని కనురాగం వుందా లేదా? కేవలం పట్టింపు కోసం తన మనోభావాల్ని - ఆత్మను అణచివుంచాడేమో! అందుకే అతన్ని నూత్నింగా పరిశీలించవలసి వచ్చింది. నిజానికి అతనన్న ప్రతీమాలు - అతని నవ్వుకు - విచిత్రార్థాలు కల్పించుకునేవాణి. రాత్రి భోజనం దగ్గర వడ్డించేటప్పుడు కూడా శారదను గమనించాను. పొరపాటునైనా అతనికేసి చూడలేదు.

‘మేష్టా!... ఇంకొంచెం నెయ్యి కావాలి’ అన్నాడు నాకేసి తిరిగి శారద నెయ్యి వడ్డించింది. ఆక్షణంలో శారద చిరునవ్వును బలవంతాన వారించుకుని గంభీరంగా వుండటానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్లయింది. నాలో విజయచిహ్నాలు తలెత్తాయి కూడా.

నేనెంత వారించినా అతను విసుకుండా బయట నడుకున్నాడు. నాకు చాలా బాధకలిగింది ‘శంకరం నన్ను మరచిపోయాడా?’ అనిపించింది. అగ్ని సాక్షిగా పెళిచేసుకున్న మొగడూ, పెల్లం, పేర్వేరుగా వుండటం— పరాయివాణ్ణి నేను మధ్యవుండటం— పోనీ వీధి తలుపు తీసివుంచుదామనుకున్నా- దొంగలభయం ఎక్కువ— అందుకని తలుపు మాయక తప్పిందికాదు. అతను బయట— నేనూ శారదా లోపల— ఛీ... ఛీ... అత నేను ముసుకుంటాడో! రాత్రి పన్నెండుదాకా నిద్ర పట్టలేదు. శంకరం రెండు మూడుసార్లు కిటికీ దగ్గరకు వచ్చి లోపల నే వున్నానో లేదోనని చూసినట్టు అనుమానం కలిగింది. అది భ్రమే కావచ్చు.

మర్నాడు సాయంత్రం నేను ఆఫీసునుంచి వచ్చేసరికి శంకరం ముసుగు తన్నిపట్టి పడుకున్నాడు. శారద వోమూల కూర్చుని ఏదో సవలగాబోలు— చదువుతోంది.

‘ఏనిటి సంగతి?’ అనడిగాను శంకరందగ్గరకు వెళ్ళి

‘మళ్ళీ జ్వరం వచ్చిందండి— అందుకే నేను వంటరిగా వుండటం మంచిదంటాను కృపగా మీకు బాధ కలిగించి నామీద మీకున్న అభిమానాన్ని చంపుకుంటున్నాను.’ అతని కంఠం అప్పుడే ఛిన్ టబ్ లో మునిగినట్టుగా వుంది.

‘అబ్బే... అలాంటిదేం లేదు. జ్వరం అందరికీ వస్తుంది. అంతమాత్రంచేత బాధపడి లాభంలేదు. కాఫీ తాగావా?’ నురుటిమీద చెయ్యి వేస్తూ అడిగాను.

‘ఛీ...’ అంటూ మూలిగాడు

కిందవాటాలోవున్న డాక్టరును తీసుకువచ్చాను. పరీక్షించి చూశాక మందునీసా తీసుకురమ్మన్నాడు. కేపటికి తగ్గకపోతే ఇంజక్షన్ నివ్వొచ్చున్నాడు.

ఆ మర్నాడు పొద్దున్న జ్వరం తగ్గినట్టే కనిపించింది. కాని సాయంత్రానికి మళ్ళీ ఎక్కువైంది. డాక్టరు ఇంజక్షన్ నిచ్చిపోయాడు. రాత్రి ఏడుదాటినా శారద రాలేదు. నాకు భయమేసింది. నేను శంకరాన్ని తీసుకువచ్చానని ఎక్కడికైనా పోయిందేమో! ... లేక విసుగెత్తి ఆత్మహత్య చేసుకుందా?... ఛీ... శారద ఎప్పుడూ ఆసని చెయ్యిను మరో వందమంది మగాళ్లను ఏడిపించుకుంటుంది అదామెకో సరదా యేమో!... ఓనాడు ఫ్లోరా ఫౌంటెన్ దగ్గర ఓ పడుచుకురాడితో నవ్వుతూ పోతున్న శారదను చూశాను. మరోనాడు వి.టి లో ఆమెను వీడ్కోలిస్తూ చేతి రుమాలు వూగిస్తున్న మరో యువకుణ్ణి చూశాను. ఇకన్నీ మళ్ళీ కళ్ళయెదుట ప్రత్యక్షమై నన్ను కలవరపరిచాయి

శారద ఇల్లు చేరుకునేసరికి ఎనిమిదైంది. రాగానే విసుగ్గా హేండ్ బాగ్ తేబిలుమీద విసిరికొట్టింది.

‘అలస్యమేందే?’ అనడిగాను. అడగటానికి మాట్లు లేకపోయినా—

‘ఆ... మేనేజరుకి నాకూ మధ్య ఘర్షణ— ఫలితం— నా వుద్యోగానికి రాజీనామా యిచ్చేయటం; హాండ్ డెలివరీ’ అంది.

శారద ఇదివరకేమీ అనిన అంది. తను ఉద్యోగం మానేస్తే నేను పోషించుకుండా వుంటానా అని—

మరో వైరినమ్మకంకూడా కలిగింది. శంకరానికి సపర్యచేసి అతని అనురాగాన్ని తిరిగి పొందటాని కోసం— మధ్య ఆడ్డంకుగా ఉంటున్న ఈ నాకరిని కావాలనే వదల్చుకుందా?... ఇక్కడ శారదే శంకరంతో పోట్లాడిందరి. శంకరం నీరసరాసని నే నెందుకనుకుంటున్నానో తెలియలేదు బహుశా అని సహజ తత్వం కావచ్చు.

‘ఏమిటా ఘర్షణ?’

‘ఏముంది? పడుచుపిల్ల కనపడగానే నూటికి తొంభైమంది మగవాళ్లకు ఒక్కటే రకం భావం

స్ఫురిస్తుంది. అంతే—ఇంక దాన్ని వ్యాఖ్యానించమని నన్నుడక్కండి.

‘అదగను కాని బాల్ తీసుకువచ్చాను. అతిని కొంత బావకొచ్చినట్లవలా?’

‘నాకంటే ముందు వచ్చాడకదా!...స్తా వెలిగించలేకపోయాడా?’ అంటూ వంటింట్లోకిపోయింది. శారద సమాధానం విన్నాక కొద్దిక్షణాల క్రితం నాకు స్ఫురించిన అభిప్రాయం సరైంది కాశీమో సనిపించింది.

శారద రాజీనామా చేసినందుకు ఒకవంక సంతోషంగా వున్నా మళ్ళీ ఉద్యోగప్రయత్నం చేస్తుందని మరోవంక బాగావుంది. కొంచెం ఇందుమించు శారద నాతోపాటే ఆఫీసుకువస్తుంది. నాకంటే పావు గంటముందుగా తిరిగి వస్తుంది. అందుచేత వాళ్ళిద్దరూ తమతమ పూర్వోక్త సరికొట్టినట్లుగా - ఒకరినొకరు అర్థంచేసుకోవాలికి అవకాశం లేదుకుంటూ - ఇప్పుడా పరిస్థితులు దైవికంగావచ్చాయి.

మర్నాడుపొద్దున్న పక్కవాటాలో వున్నాయన నన్నుపిలిచి శారదగురించి - శంకరంగురించి అడిగాడు. మంచివాడు కనక నిజం చెప్పాడు. నాగురించి ఆ బిల్డింగులో వున్నవాళ్ళు ఏమనుకుంటున్నదీ ఆయన వివరించాడు. నేను వ్యభిచారిని - శారదను నేనే తీసుకువచ్చానని చింతనపలకలుగా కథలల్లి చెప్పకుంటున్నారట అయితే నేం?...ఆ చుట్టుపక్కల వున్నవాళ్ళందరిదగ్గరూ సత్యనారాయణ పూజకి చందా వసూలుచేసేటప్పుడు నాదగ్గర కూడా వచ్చారు. నేను రూపాయివ్వగా నే నన్ను చాలాపాగిడారు. నాకు దైవచింతి ఎక్కువని-పూజకూడా వచ్చి దాన్ని విజయవంతంగా నిర్వహించవలసిందని క్రింద వాటాలోవున్న మరాఠీ ఆయన ప్రశంసించాడు. మానవవైజంమీద ఆల్లిబిల్లిగా అల్లుకుంటున్న అభిప్రాయాలు ఇప్పుడు సరైనతో వలో పడ్డాయి రూపాయిస్తే చాలు - ఎంతైనా గౌరవాన్ని - ప్రశంసల్ని అందుకోవచ్చు. అయిన రూపాయలు - కొడు వంద రూపాయలీస్తే? అమ్మా! అప్పుడు పొగడ్తలకు అసలు తిట్టుకోలేం.

‘నేనుకూడా మిమ్ముల్ని నమ్మలేకపోతున్నాను. కుమండి - మానవతత్వం అలాంటిది. ఏమీ అనుకోకండి-

అంతమాత్రంనేత మీమీద నాకు విరోధంకాని - నేను అభిప్రాయంకాని లేదుకుమండి.’ అన్నాడాయన.

‘అది సరేకాని మీరు నాతోచిన్న ఉపకారం చెయ్యాలి. వాళ్ళిద్దరూ ఎవమొహం పెవమొహంగా వున్నారట. నేనులేనప్పుడు ఏవైనా మాట్లాడుకుంటున్నారేమో గునించండి. నాకూడా యిది మిస్టరీగా వుంది’ అన్నాను. ఆయన సరేనన్నాడు.

శంకరానికి వచ్చినజ్వరం మలేరియా. ఆయన టుంపని డాక్టరు నూచించాడు. విపరీతంగా జ్వరం లేనప్పుడు శంకరం సరదాగా మాట్లాడేవాడు.

‘జ్వరంవచ్చిందికదాఅని నాకెంతమాత్రం భయం లేకపోయింది అది శరీరాన్ని - ఆత్మను సరిత్రం చేస్తుంది. అందుకే దాన్ని నేనాహ్వానిస్తాను’ అంటాడు. అతనికి మండివ్వటం - బావకొచ్చినట్లుం - నారింజరసం పింజివ్వటం - అంతా శారదే దూసుకునేది వాళ్ళిద్దరూ ఎప్పట్లాగే వుంటున్నారని పక్కింటాయనన్నాడు. భరిద్యత్తుమీద నమ్మకం లేకపోతే బతికలేం - మనం తిల్చుకున్నది, అనుకునేది జరగదని అసంభవమైనవని తెలిసినా ఆ అభిప్రాయాల్ని వదిలించుకోలేం - నెత్తిమీద సిడుగుపడుతున్నా పడకపోవచ్చునే చెల్లివ్రాహ చివరిదాకా వుంటుంది. నీటిలో మునిగిపోతున్నవాడికి గడ్డిపరక దొరగ్గానే పట్టుకుంటాడు, అది తిన్ను రక్షిస్తుందని కొనవ్రాపిరిలాంటి ఆశ. నాపరిస్థితికూడా అలాగే వుంది.

నాలుగు రోజులు గడిచాక జ్వరం తగ్గింది. కొద్దిగా నడవటం మొదలెట్టాడు డాక్టరు అది మలేరియా కాకపోవచ్చు నన్నాడు. మరో మూడురోజులు గడిచాయి

సాయంత్రం నేనురాగానే పక్కింటాయన పరుగెత్తుకొచ్చాడు. తలుపులు మూసివున్నాయి.

‘ముందిలారండి...’ అంటూ తనవాటాలోకి తీసుకుపోయాడు.

‘వాళ్ళిద్దరూ ఇచ్చేళ్ళ పోట్లాడుకున్నారు. కారణం సరిగ్గా అర్థంకాలేదు. శంకరం మీగురించి ఏదో అసందర్భంగా పేలాడనుకుంటాను. అదైనా అతను ఇంగ్లీషులో అనబంచలన నాకు తెలిసింది. ఆ అమ్మాయి నతను పాచిపెట్టికొట్టాడు.’ ఆయనకు కుజరాతీ తెలుసు

కాని తెలుసురాదు. ఆయనకు అభివంధన చెప్పి తలుపుతట్టాను. శారద తలుపుతీసింది. శంకరం మంచం మీద కూర్చున్నాడు. శారద రెండుకుళ్ళూ ఎర్రగా వున్నాయి.

‘ఏంజరిగింది?’ అనడిగాను, చుట్టూ సిగ్గెచాలు వ్యూహం చేస్తున్నట్లుంది నాకు శారద మాట్లాడలేదు.

‘మాయద్వరీశుభా వాదనలేగింది. నేను ఉక్రశే కాన్ని అపుకోలేక ఆమెను దవడమీదకొట్టాను.’ అన్నాడు.

‘దీనికంతా మీరెకారసులు— నేను వదలించుకు వద్దామనేవచ్చాను ఇంక నేనే ఎవరికీ తెలియనిచోటుకు పోతాను’ అంది శారద ఈ అపవాదాను ఖండించి వా ప్రయోజనం వుండదు. జరగాల్సిందెలాగూ జరిగింది. దీంతో ఆటోయిటో తేల్చేయడం మొగనుకున్నాను. నాకున్న అధికారంతో శంకరాన్ని నిందించాను.

శంకరం లేచి నిలబడ్డాడు.

‘మేడారూ...మీ దారికి నేనడ్డురాను. కాని మీరు వృథాగా అందర్నీ బాధ పెట్టేవానికంటే మీ మనసులోవున్నట్టు చేయండి. మాయద్వరీశుభా విరోధం ఎందుకులిగిందో కూడా చెప్తాను శారద నన్నెప్పుడూ ప్రేమించలేదు. శారద మిమ్మల్ని ప్రేమించింది. మీకూ ఆమెమీద అనురాగం వుందన్న సంగతి నాకు తెలుసు కాని మా పెళ్లి జరిగేటప్పుడిది నాకు తెలియదు. మా పెళ్లికి పూర్వం మీకూ శారదకూ వున్న సంబంధం నాకు తెలుసు మీరు శారదను కన్యగా వుంచలేదనీ నాకు తెలుసు. అది శారదకూడా వొప్పుకుంది. అనురాగం లేని యిల్లాలుతో నాకు ప్రమేయంలేదు జరిగినంతా పీడకల. ఈ మాటు శారదను ఇదివరకటిమల్లే ఉపయోగించుకోకుండా పెళ్లిచేసుకోండి. రిజిష్టర్ మేరేజీ పెద్దవారు. మీకు నా సలహా అనవసరం—’ శంకరం మొహం అటు తిప్పుకున్నాడు.

నా కాళ్ళకింద భూమి చీలబోతున్నట్టునిపించింది. అయితే శంకరం నిజం కనుక్కున్నాడన్న మాట... పెళ్లికాని ఆనవాన్ని వంచించిన నన్ను అథముడిగా తూచి మాట్లాడాడు. ఇంకెందుకు? నేను ఎన్నో విధాల దాన్ని అణచివుంచాలని ప్రయత్నించాను. మీరు కూడా శంకరం ఈ రహస్యం బయట పెట్టేవరకూ నామీద సదభిప్రాయం కలిగివుంటారు. నీతికి భయపడేవాణ్ణి, సంఘం నన్ను వృథాగా కష్టపెడుతోందని అనుకునివుంటారు. మొదట్లో నేచెప్పా. గతంలోకి వెళ్ళటం నాకు భయమని. శంకరం నా నెత్తిన ఈ పిడుగుపడ వేయకుండా వుంటే నా కథ—నా సత్ప్రవర్తన మీరు నమ్మివుండుకు కాని కథ అడ్డం తిరిగింది...శారదకేసి చూశాను. ఏవీ మాడ్చలేదు. శుజరాతీ ఆయన బయట నిలబడి ఏవీ అర్థంకాక అయోమయంగా చూస్తున్నాడు. ‘రెబెకా’లోని ఘట్టం జ్ఞాపక మొచ్చింది. ‘ఫేచెల్’ ‘సువ్యభిచారి’ చేశావు’ అన్నాడు; మాక్సిం ఇరకాటంలో పడ్డాడు..

శంకరం పగలబడి—చిరగబడి నవ్వుకున్నట్టునిపించింది. శారద యిదివరకు విసరిన ఛెణుకుల కర్ణం ఇప్పుడు సరిగ్గా ఆవగాహనవుతూంది. నాకు పాతె అనుభూతులు పాతబడిపోయినా తనకు కొత్తేనట! ఆ రాత్రి శారద కొవాలనేతన చెయ్యి నాముఖానికి తగిలించిందేమో! తిరిగి నాలో అవినీతిని రిగుల్కొల్పటానికి. మైలురాయిలాంటి అభిప్రాయాలనైనా మార్చటానికి పదిమాడు నెలల అవధిచాలు! ఫోర్టులో మల్లెవూలు మంచిని దొరకవని!...అందుకని నేనేలేవాలి.

భటుక్కున నాకో ఆలోచన తట్టింది. అది పారితే అపవాదంతో శంకరంమీదికి తోనేయవచ్చు. నేను నిర్దోషివవుతాను. కాని అది కూడా ఇంకెవరూ నమ్మరు—వృథా ప్రయత్నం

మళ్ళీ శంకరం అట్టహాసంగా నవ్వుకున్నట్టునిపించింది.

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

శ్రీ రావి కొండలరావు

పాత్రలు : చిదంబరం. సీను, అబ్బాయి, కంట్రాక్టరు, కోదండం, చతుర్భుజం.

* * పరిశుభంగా అలంకరించబడిన ఒక గది. ఒకమూల తెలిఫోను వున్నది. గోడకు ఎదురుగా షటాలు, కాలెండర్లు వున్నాయి. కాలెండరుకు దిగువగా కుక్క వున్నది జాగ్రత్త! (“Beware of dog”) అనే బల్ల వ్రేలాడుతున్నది. తెర లేచేసరికి వైజిమీద మనుషులెవరూ లేరు. కాస్టేజికి తెలిఫోన్ మోగింది. ఇంట్లోంచి నౌకరు ‘సీను’ అనే కుక్కరాడు వచ్చాడు. వచ్చి ఫోనుతీసి:

సీను : ఎవరండీ...ఆ...అయ్యో లేరండీ...అవునండీ...అయ్యోగారు లేరు... తెలీదండీ... తెలీదండీ... ఏదీ తెలీదండీ... (కాస్టేజి వినీ, కుక్కపిల్లకు అన్నం పెట్టే ఒక గిన్నె ఒకమూలవుంటే వెళ్ళి దానికేసి దీసంగా చూస్తున్నాడు. ఫోను మళ్ళీ మోగింది. (సీనువెళ్ళి తీసి) ఎవరండీ?...నే నేనండీ... అయ్యో. అయ్యోగారూ తమరా!...ఎక్కడ నుంచి మాట్లాడుతున్నారు? ... ఈ ప్రక్క నుంచే!...చిత్తం దొరక లేదండీ...లేదండీ తమరు రండి...తమరు రావాలంటాను... మాటిమాటికీ తమరట్లా ‘దొరికిందా దొరికిందా’ అంటే ఎట్లా?...విదునిమిషాలకింద లేగా అడిగారు—అవును అడిగారు లేనన్నాను...అవునండీ లేదన్నాను... చిత్తం

(చిసిగిపోయినట్టు తపీచుని పెట్టాడు. అటూ ఇటూ చూసి గమంతా సన్నగున్నాడు. బయటనుంచి కాస్టేజిలో యింటి యజమాని చిదంబరం వాడావుడిగా వచ్చాడు. 50 సంవత్సరాల ప్రాయం. నూటు వేసుకున్నాడు. వస్తూనే నెత్తిమీద బోపీ తీసి బల్లమీద విసిరాడు)

చిదం : అబ్బబ్బబ్బ...రామచంద్రా...శ్రీ రామచంద్ర... (ఆగి, గోడకు తగిలించివున్న “Beware of dog” బోర్డుకేసి చూసి) ఈ బోర్డు ఇక్కడ తగిలించడంలో నీ వుద్దేశం? (ఆగి, చూస్తూ) ఈ బోర్డు ఇక్కడ తగిలించటంలో ఏమిటి నీ ఉద్దేశమూ అని అడుగుతున్నాను— చెప్ప సమాధానం - చెల్లూ!

సీను : ఉద్దేశం ఏముంటుందండీ?

చిదం : ఈ బోర్డు ‘ఇక్కడ’ ఎందుకు తగిలించావురా వెరిపీసుగా?

సీను : ఉండిపోయిందిగా అని—

చిదం : అంతేనా?

సీను : అంతేనండీ!

చిదం : అంతే గద!...ఇంతకూ, దాని అర్థం ఏమిటో నీకు తెలుసా? అదే - ఆ బోర్డుమీద వున్న ఇంగ్లీషు అక్షరాలలోని గూఢార్థం? (సీను తెలీదని తెల వ్రాపబోగా) ‘తెలీదని’ తెల వ్రాపక్కలేదులే—నాకు తెలిసిందిలే నీకు తెలీదని! “ఇక్కడోకుక్కవుందీ-జాగర్ర!” అని దాని అర్థం. దాని అర్థం నీకు తెలీదు కాబట్టి—ఆ బోర్డు ఇక్కడ కట్టినందుకు పూరుకుంటున్నాను. వెనవాయ “ఇక్కడ

“కు క్క పి ల్ల దొ రి కి ం ది”

దోకుక్కు వుందీ - జాగ ర్త” అనే బోర్డు తెచ్చి ఈ గదిలో పెడితే మనిద్దరిలోనూ ఆ కుక్కు ఎవరం అని నీ అభిప్రాయంరా? ...మాట్లాడకు ... మాట్లాడకుండా దాన్ని అక్కడనుంచి తీసేయ్యి ... అసలేంగుకు తెచ్చిపెట్టావు దాన్నిక్కడ?

సీను : అర్థం తెలిక నేనండీ... తెలిస్తే లోపల మీ గదిలో నే వుంచేసేవాడిని కదండీ!

చిదం : నాగదిలో ఉంచేవాడివా—లేక గోడరు (వేలాడగ)ట్టేవాడివా?

సీను : రామ రామ! అర్థం తెలిసిన తర్వాత ఇప్పుడెందుకు చేస్తానండీ ఆపని ?

చిదం : ఇంతకుపూర్వం ఐతే అదికూడా చేసేవాడివే నన్నునా!

సీను : అనుకున్నానండీ మీగదిలో నే పెట్టేస్తే జాగ ర్త గా వుంటుందిగదా అని—

చిదం : ఏడిశావ్ గాని—దాన్ని తీసి ఒక్క కింద పెట్టు పెద్దమనుషులెవరన్నా వస్తారు. (సీను తియ్యటానికి పోబోతున్నాడు) ఆబోర్డును అసలు అక్కడనుంచి ఎందుకు కదిలించావ్ ?

సీను : కుక్కుపిల్ల లేకుండా దాని బోర్డుమాత్రం ఎందుకుని?

చిదం : అటువంటప్పుడు తెచ్చి పడెయ్యక గోడకు ఎందుకు తగిలించావ్ ?

సీను : పోనీ ఏదో పటాలమాదిరి అదీ వుంటుంది కదా అని—దానికి వేలాడతియ్యటానికి తాడొకటివుంది మరి—

చిదం : సరే, తీసేయ్. (సీనుతీసి బల్లమీద పెట్టాడు) బోర్లిండు. (బోర్లించాడు) దానిమీద ఏదన్నాకప్ప. (అటూయటూ చూసి సీను కొత్త వార్తాపత్రిక తెచ్చి కప్పబోయాడు) ఉండండి—అట్లా కప్పితే నే అనుమానం. ఒకటిచెయ్యి—టేబిల్ క్లాత్ కింద పెట్టు సరిపోతుంది. (సీను టేబిల్ క్లాత్ కింద పెట్టాడు) ఏదో ఎత్తుగా ఉన్నట్టు కనుపిస్తోందిరా. నామాట విను. ఇక్కడినుంచి లోపలకు తీసుకుపోయి-నాగదిలో—నాగదిలో వొడ్డు—అవతలగదిలో పడేయ్ — జాగ ర్త.

దానిఅవసరం ఐపోలేదు. (సీను వెళ్లాడు. చిదంబరం కోటు తీసేసి చిరాగ్గా కూలబడ్డాడు. సీను వచ్చాడు) ఏమయిపోయిందిరా మన కుక్కుపిల్ల? దొరకనట్టే? ఇల్లంతా చిన్నబోయిందిరా—ఎంత ముద్దు! నన్ను చూస్తే ఒక్క నిమిషం వదిలేదికాదు. యెంత దూరంలోవున్నా ఇట్టే ఆనవాలుపట్టి, తోక వూపేది... నేను బిస్కెట్లు తీసుకురాకపోతే వెగవకెంత కోపం- పాపం... ఎక్కడుందోఏమయిందో!

సీను : విచారించకండిసార్ ! మన కుక్కుపిల్ల మనకు దొరికితీరుతుంది. కాని—అది లేకపోతే నాకేం తోచటంలేదుసార్ ! (అమాముకంగా) ఎంత మంచి కుక్కుపిల్ల సార్ అది! ఎవ్వర్ని ఏమీ అనేదికాదు. దొంగల్ని చూసినా ఎంత నేపూ అరిచేదీకాని కరవటానికి దానికి నోరే వచ్చేదికాదు సార్ ... అరిచేకుక్కు కరవ దంటారని—అరుపు తగ్గిద్దామని ఎంతో ప్రయత్నించాను. అరుపు తగ్గించేది! ఐతే ‘ఒకరికిరిచి బాధిస్తానా’ అన్నట్టు నోట్లో చెయ్యిపెట్టినా విడిలించుకుని పారిపోయేది!

చిదం : సీను! ఆకుక్కుపిల్ల మనకు ఎట్లావచ్చిందో తెలుసురా సీను?

సీను : తెలిదుసార్ !

చిదం : చెబుతావిను. బెంగళూరునుంచి వస్తూంటే ఆమగ్గరి ఒక స్నేహితుడు నాకు బహుళాకరించాడు. అంతకుపూర్వం కుక్కుపిల్లకోసం తెగ ప్రయత్నించాను. చిన్నప్పట్నుంచి కుక్కుపాతాలు తెగచదివటంవల్ల, కుక్కుల మీద బాగా మక్కువకలిగింది. ఏంచేస్తాం? మానాన్నగారికి కుక్కులంటేకోసం. భయం! ఎంతాతంటే ఆయన తండ్రీగారు కుక్కుకాటువల్ల చచ్చిపోయాట్ట. ఆభయంవల్ల మానాన్నగారు ఇంట్లో కుక్కు ‘బొమ్మ’ను కూడా వుంచేవాడుకాదు. గ్రామఫోను పాటలకోసం రికార్డులుకొంటే “వెగవా ఈ ‘హిజ్ మాస్టర్స్ వాయిస్’ రికార్డులు కొనవద్దని చెప్పానా లేదా” అంటూ ఆవన్నీ తీసుకెళ్ళి బయట పారేసేవాడు. నీళ్లుపోసి:

అబొమ్మను పూడదీసి రికార్డులు ఇంట్లోకి తెచ్చుకునేవాడిని. వీధిలో కుక్క అరుస్తే నాకర్చు పంపి ఆకుక్కను పూరవలసిదాకా తగుముకుపోయిచ్చి ఇంట్లో కాలుపెట్టుకునేవాడు! అంత చాదస్తపుచునిషి! నాకా చాదస్తమూలేను. భయమూలేదు సరికదా— అడేమిటో ఆయన ‘వద్దు’ అంటున్నాకొద్దీ నామనస్సు కుక్కలమీదికిపోయేది! “కుక్క విశ్వాసంగల జంతువు” అనేమాట నా మెదడులో ఎప్పుడూ పనిచేస్తూవుండేది. అంతాత-బెంబులూరునుంచి వస్తున్నప్పుడు నాన్నేహితుడిని ఆ కుక్కపిల్లను నాకు ఒహూకరించమన్నాను. ఆ బహూకరణతో పాటు ఓ కొయితం కూడా యిచ్చాడు. “ఆకలి వేస్తున్న కుక్కకు అన్నం పెడితే అది నిన్ను కరవను—కుక్క కూ మనిషికి వుండే పెద్ద భేదమల్లా ఇదొక్కటే!” అని ‘మార్క్స్మెన్’ అనే మహానుభావుడి కొటేషన్ ఆ కొయితంమీద రాశాడు. ఎంత మంచివాక్యం అనుకున్నావు...ఆ కొయితం మాత్రం పెట్టో మిగిలిపోయింది

సీమ : మ్మి...ఎం చేస్తామండీ—ఖర్చు!

చిదం : కర్రేమిట్రా నీ మొహం! (ఆగి) అసలు నువ్వే కారణం అది పోవటానికి—

సీమ : నేనాండీ?

చిదం : అవును నువ్వే. ఆ కుక్కకోసం దానిపోషణ కోసం నిన్ను ఏర్పాటు చేశాను—దానికి తల్లి తండ్రీ అన్నీ నువ్వే అనుకోమని చెప్పాను—‘పూ, పూ’ అని దాన్ని వోద లేశావ్!

సీమ : నాకు తెలీను సార్! తెలిసి తెలిసి ఎందుకొదిలేస్తానండీ?

చిదం : వెళ్ళా—ఇరవై నాలుగ్గంటలూ దాన్ని నువ్వు కనిపెట్టుకుని కూచోనట్లుగ్గారా?

సీమ : అది మన ఇల్లు కాయాలని వీధిలో వుంచారు. దాన్ని కాస్తా నేనూ ఆక్కడే కూచోనా?

చిదం : ఏం—నువ్వు వెళ్ళవలసింది చెయ్యకుండానూ పారిపోకుండానూ నేను నిన్ను కాస్తున్నాను

కానూ?...బనా నిన్ను అనేం లాభం? నీ వంటి తెలివితక్కువ దచ్చమ్మను నాఫీరీగా వుంచుకున్నందుకు నా బుద్ధిననాలి!..... అసలు ఎట్లా పోయిందిరా కుక్కపిల్ల?

సీమ : నేను చూడలేదు సార్!—మొన్న రాత్రి మామూలుగానే అన్నం తిన్నది.

చిదం : సరిగ్గానే తిన్నేందా?

సీమ : మరి కాస్త ఎక్కువపట్టే పట్టింది. ఎట్లాగూ పోతాను కదా అని. అన్నంతిన్నాక గొలుసుతో స్తంభానికిక్ట్టాను. మామూలుగా నేను నిద్రపోయాను సగం రాత్రికే లేదు! గొలుసుమాత్రం వుండిపోయింది.

చిదం : ఆ గొలుసు ఓసారి తీసుకురా. (సీమ లోపలికి వెళ్లి గొలుసు తెచ్చాడు చిదంబరం పరీక్షగా చూసి) గొలుసు కొడుక్కుని పారిపోలేదు...నిప్పేసి వుంది. అంటే ఎవరో విప్పేశారన్న మాట! నువ్వసలు మెదకు గట్టిగా కట్టావా?

సీమ : గట్టిగానే కట్టానండీ—ఇంకాస్త దిగిస్తే గుటుక్కును వేటంత గట్టిగా కట్టాను

చిదం : బనా పారిపోయింది—నిద్రాంగ వెళ్ళవో ఎత్తుకుపోయాడు! దాని మానాన అది పోయి ఉంటుందని నేను అనుకోను. నిన్న పత్రికల వాళ్ళకు ప్రకటన ఇచ్చాను. పోలీసు స్టేషన్లో గంటసేపు కూచున్నాను—చీరంతా వెలికాను. కనిపించిన స్నేహితు లందరినీ అడిగాను—మాకు తెలీసంటే మాకు తెలీసనేవాళ్ళగాని ‘మాశాం’ అని ఒక్కడెవలేదు—ఇంకెండుకూ వెళ్ళవ స్నేహితులు?

సీమ : పోలీసులు ఏమన్నారండీ?

చిదం : నీ మొహం అన్నారు. ‘మీ కుర్రాడిచాత పెడికించండి’ అన్నారు. నువ్వు వెతికి దాన్ని వాళ్ళకు వప్పజెప్తే—అప్పుడు నా చేతికిచ్చి ‘మేమే పట్టుకున్నాం’ అని గొప్పగా చెప్పుకోటానికి కాబోలు! “మీ కుక్క ఏదన్నా దొంగతనం చేసిందా?” అని వో పోలీసు అడిగాడు. ‘లేదు’ అన్నాను. ‘ఐతే మాకేం సంబంధం లేదు—దొంగతనం చేస్తే పట్టు

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

కునే బాధ్యత మాది అంటాడు. ఇంకోడు. ‘ఎవర్నన్నా చంపి పారిపోయిందా?’ అంటాడు. నా మొహం! అది కరవ నే కరవ దంటున్నావు నువ్వు! అది దొంగతనం చేసి పారిపోయింటేనూ, ఎవర్నన్నా హత్యచేసి పారిపోయింటేనూ వాళ్లు నిమిషాలమీద వెళ్లి పట్టుకుని ఉండరుట! “మోసగాళ్ళను కూడా పట్టుకుంటాను కదా మీరు!” అనడిగాను. “ఓ” అన్నారు. ఐతే నా సగ్గర నమ్మకంగా వుంటూ, నన్ను మోసం చేసి ఓ కుక్కపిల్ల పారిపోయింది.....పట్టాకో మన్నాను నన్ను చూసి వాళ్లంతా ఒకటే నవ్వా! “కుక్కపిల్లల్ని కూడా మేమెక్కడ వెతిగ్గలం?” అంటాడు ఒకడు. నాకు వట్లమండి—“కుక్కపిల్లను వెతికి పట్టాకోడం కూడా మీకు చాతికాదు—పోండి” అని వాళ్లి మొహం మీద అనేసి పారిపోయెచ్చాను.

సీను : మీ వెనకాల పరుగెత్తి రాలేదు సార్ పోలీసులు?

చిదం : ఏమో! గభాలున ఆ పక్కనే ఓ సందుంటే అందులో దూరిపోయాను.

సీను : మంచిపని చేశారు సార్! లేకపోతే ఏమయి పోయానోనని మిమ్మల్ని కూడా వెతుక్కునే స్థితికి వచ్చేవాడిని!

చిదం : నిన్న రాత్రంతా ఒకటే కల! దాన్ని ఎవరో ఎత్తుకు పోయినట్టూ, కొడుకున్నట్టూ! పెద్ద పెద్ద కుక్కలన్నీ దాన్ని కరుస్తున్నట్టూ! అబ్బ—భయం వేసిందిరా!.....పాపం... ఇప్పుడెక్కడుందో, ఏం చేస్తోందో... చిన్న జెవ...ఎవడన్నా తిండి పెడుతున్నాడో లేనో—‘కుంయ్ కుంయ్’ మరి మూలుగుతుంది గాని నూటాడలేదు కదా— నోరులేని జీవం!

సీను : సార్! ఆమధ్య మీ స్నేహితుడొకాయన అడిగారు కదండీ?

చిదం : అవును అడిగాడు—లక్షమంది అడిగారు. ఏం?

సీను : ఆయనగాని...

చిదం : ఆబ్బే. కుక్కను ఎవడు ఎత్తుకుపోతాడా? ఈ యింట్లో దారికి స్వతంత్రం లేదనో, ఇక్కడ సుఖంలేదనో అర్థరాత్రి వేళ పారి పోయింటుంది. ఎవరికన్నా దొరకదా?... అన్నట్లు పత్రికలో ప్రకటన వేశారా?

సీను : వేశారు సార్—మీరు రాగానే చూపిద్దామనుకున్నాను—మరిచేపోయాను (పత్రిక తెచ్చి యివ్వబోయాడు)

చిదం : నువ్వే చదువు

సీను : (చదువుతూ) ‘కుక్కపిల్ల కనబడుటలేదు. తెల్లని రంగూ, కోలముఖమూ, కుమ్మవంటి పొట్టి తోకాగల కుక్కపిల్ల కనబడుటలేదు. మెడలో తొలుపలకొయ్యింది వెతికి తీసుకు వచ్చిన వారికి నూటపదహారు రూపాయలు బహుమాన మిచ్చెదను జి.డి.ఎస్. చిదింబరం...’

చిదం : (ఆపుతూ) ఏమిటేమి టేమిటి.....మళ్ళీ చదువు (సీను మళ్ళీ చదివాడు. చిదింబరం జాగ్రత్తగా విన్నాడు). ‘కుక్కపిల్ల కనబడుటలేదు—మళ్ళీ చదువు—(సీను గడగడా చదివి, చిదింబరంకేసి చూసి మళ్ళీ మొదలెట్టబోయాడు.) చాలుచాలు—మరి ఇదెవఖలేగు—ఆ ప్రకటన చాలు. నూటపదహారు రూపాయల బహుమతికోసం ఎవడన్నా వెతుకుతాడు!

సీను : కుక్కపిల్ల కిరీగు అందులో నాలుగోవంతు వుంటుందా సార్?—

చిదం : పోరా వెరిమొహం—నూటపదహారు కాదు—రెండు నూటపదహార్లీ నే మాత్రం అటువంటి కుక్కపిల్ల మనకు మళ్ళీ ఎక్కడ దొరుకుతుంది?—మన అడ్రసంతా ‘క్లియర్’గా వుందా పేపర్లో?

సీను : వుంది సార్.

చిదం : చూదాం—నాలుగు రోజులు ఓపిక పడదాం.....కాస్త కాఫీ తీసుకొచ్చి యిస్తామా?

[సీను లోపలకుపోయి ఫ్లాస్కు, గ్లాసు తెచ్చి కాఫీ పోస్తున్నాడు.]

సీను : నిన్నట్లుంచీ కాఫీమాటే మరిచిపోయారు సార్ మీరు.

చిదం : నిన్నట్లుంచీ ఆ కాఫీ అందులోనే అట్లా వుందా యేమిటి?

సీను : అబ్బే.....నిన్నటిది అప్పుడే విపోయింది సార్. అహ...చెబుతున్నాను—మీకు ఎంత మనస్థిమితం లేకుండా పోయిందో నని!

చిదం : కాదురా ఎరీ—కుక్కపిల్ల ఐతే హతం— మనింట్లో ఓ పిల్లగా వుంటూ మన చెంత తిరుగుతూ—మనం అంటే ప్రాణం పెట్టే పిల్ల - కనిపించకపోతే మనస్థిమితం వుండక పోవటం యేమిటి—పిచ్చేనత్తలీ! (కాఫీ తాగుతున్నాడు.)

సీను : (సంశయిస్తూ) సార్

చిదం : ఏమిటా?...

సీను : ఏంలేదుసార్ —చిన్ని కోరిక...

చిదం : కోరికా! కోరిక ఎడిగితే తీర్చేవుణ్ణి అనుకుంటున్నావేమిటా—తీరా ఎగుట ప్రత్యక్షమయితే దేవుడే తీర్చుకు!... అడుగు—

సీను : ఏంలేదుసార్...మా నాన్న రెండోపెళ్లి చేసుకుంటాడట...వో వందరూపాయ లిప్పించాలి సార్—

చిదం : ఏమిటి!—మీ నాన్న రెండోపెళ్లి చేసుకుంటే నేను వందరూపాయ లివ్వాలా? మీ నాన్నకు రెండో పెళ్లే—అఖిలేను వూరుకోమను!

సీను : అది కాదుసార్ —నా జీతంలో విరక్కోసుకుంటానండి!

చిదం : నాన్ సెన్సు—మీ నాన్నకు రెండో పెళ్లి నువ్వు డబ్బెట్టి చేయిస్తావా—మతిలేదురా నీకు? డబ్బుపోసి సవతితిల్లిని కొనుక్కుంటావురా వెనకా?

సీను : పోనీండిసార్ —మా అన్నయ్య చేసుకుంటాడు ఇవ్వండి సార్!

చిదం : పోరా ఇడియట్-తమాషా! ఐనా-కుక్కపిల్ల పోయి నేనేమిస్తావుంటే, నీవళ్ళో

వందరూపాయలు గుచ్చురించటానికి నేనేమిన్నా 'బ్యాంక్' అనుకున్నావా-చెళ్ళు అవతలికు వెళ్ళు!

సీను : పోనీంకీ-కుక్కపిల్ల దొరికిన తర్వాతన్నా...

చిదం : ఆలోచిస్తాలే—

[సీను నెమ్మదిగా బయటకు వెళ్లాడు. పత్రిక తీసి చిదంబరం ప్రకటన చూశాడు. ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు. సీను బయటనుంచి వచ్చి]

సీను : ఎవరో ఒక అబ్బాయి వచ్చాడుసార్!

చిదం : మనింటికా?

సీను : అవునుసార్.

చిదం : మనింట్లో కుక్కాల్లేనకూ లేని పొమ్మను.

సీను : కుక్కాల్లే కోసం కాదుసార్ —తనుకోసం!

చిదం : (ఆలోచిస్తూ) నాకోసం?...కుక్కరాగు?... రమ్మను!

[సీను బయటకువెళ్లి ఓ కుక్కరాడిని తీసుకొచ్చాడు. ఆ అబ్బాయికి 14, 15 ఏళ్లుంటాయి అబ్బాయి వచ్చి కూచున్నాడు. పత్రిక అడ్డుపెట్టుకుని చదువుకుంటున్న చిదంబరాన్ని గమనించలేడు.]

అబ్బా : (సీనుతో) పిలవోయ్-పిలవ్—

సీను : ఎవర్నండీ?

అబ్బా : చిదంబరం గార్ని.

చిదం : (పత్రిక పక్కకునెట్టి చూసి) నేనే-నేనే చిదంబరాన్ని. ఏంకావాలి?

అబ్బా : మీరేనా చిదంబరంగారు!

చిదం : నేనెప్పుడూ-ఎప్పుడూ నా ఫోటోలన్నా పేపర్లో చూడలేదానువ్వు?

అబ్బా : మీ ఫోటోనా-చూడలేదే. మీరు బ్రతికే వున్నారగా-ఎవరి ఫోటోలన్నా చచ్చి పోయిన తర్వాతే పేపర్లో పడతాయట. మా నాన్న గారంటారు.

చిదం : మీనాన్న గారి పేరు?

అబ్బా : అదెందుకుగాని—నేను మీతో పనుండి వచ్చాను.

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

చిదం : (అయోమయంగా అబ్బాయికేసి చూసి)
చదువుకుంటున్నవా?

అబ్బ : స్కూలు డైనర్.

చిదం : అబ్బో-సరే ఐతే. పాస్ బుక్ ర్యాక్ వస్తే
కాలేజీలో చేరటానికి ఒకటో రెండో
సాయం చేస్తారే. పో (తిరిగి ప్రతిక మాట
టంలో పడబోయాడు!)

అబ్బ : (బల్లమీద చేత్తో చరిచి) నాస్సెన్స్!
ఒకటో రెండో సాయం చేస్తారా? ముప్పైత్తు
కోడానికి రాలేను. నాసామ్మ నాకివతల
పారెయ్యండి.

చిదం : (ఆశ్చర్యంగా చూసి) అబ్బాయ్—నీకే
మన్నా పిచ్చా...?...

అబ్బ : పిచ్చయితే నేం - కాకపోతే నేం - అదంతా
మీ కవచసరం నా డబ్బు నాకిచ్చి చూట్లా
డండి.

చిదం : నీడబ్బేమిటి - అది నాదగ్గరవుండటమేమిటి?
నువ్వేమో చూస్తే వేలెడు లేవు ‘డబ్బు
డబ్బు’ అని ఒకటే పోరేస్తున్నావు. నాకేం
అర్థం కావటంలేదు!

అబ్బ : నేను వేలెడు లేకపోయినంతమాత్రాన నా
డబ్బు నాకివ్వరటండీ?... నేను ఎవర్నను
కున్నాను? అన్యాయంగా నన్ను మోసగిస్తు
న్నారని పోలీస్ ఫోన్ చేస్తాను. (ఫోన్
దగ్గరికి వెళ్లిపోయాడు)

చిదం : అబ్బాయ్...అబ్బాయ్ ... వుండుండు...
ఆ ఫోను పనిచేయదు.

అబ్బ : పనిచేయదా?...పనిచేయనిప్పుడు మీ
కెందుకండీ అంత ఆడుర్దా? (ఫోనుతీశాడు)

చిదం : నీనూ నీనూ ... (వెల్లి ఫోన్ తీసుకుని) నీ
డబ్బిస్తాను. రా-కూచో.

అబ్బ : (కూచున్నాడు)

చిదం : చూడూ, నేను కొన్ని ప్రశ్నలకుగుతాను.
సమాధానం చెప్పావా-నీ డబ్బు నీకిచ్చేస్తాను.

అబ్బ : లేకపోతే ఇవ్వరా?

చిదం : ఇస్తారే-చెప్ప. మీ యిల్లెక్కడ?...కోప్ప
డకు-చెప్ప-ఫరవాలేదు. మీ యిల్లు ఆను

పత్రిలా ఉంటుంది-చూ. అక్కడ కొందరు
మనుషులు కేకలు వేస్తూ అరుస్తూ వుంటారు
కదూ?

అబ్బ : అర్థమయింది. పిచ్చానుపత్రి మా యిల్లా?
(అలోచిస్తూ) అంతే పిచ్చానుపత్రినుంచి
నేను వచ్చేనని మీరు అనుకుంటున్నారా -
(గట్టిగా) నేను పిచ్చివాణ్నా?

చిదం : కాదు కాదు-కూచో!

అబ్బ : ఆఖరుసారి అడుగుతున్నాను. డబ్బిస్తారా
ఇవ్వరా?

చిదం : ఎంతివ్వాలి?

అబ్బ : ఎంత యివ్వాలి? ఏమనివేశారు పేపర్లో?

చిదం : పేపర్లో వేశానా?

అబ్బ : ఆహా! తెలిసింది. మీకే పిచ్చి. ఈ రోజు
పేపర్లో వెయ్యలేదుటండీ నూట పదిహేర్లు
ఇస్తానని-

చిదం : అవునువును. మా కుక్కపిల్లను వెతికి
తీసుకొచ్చినవారికి నూటపదిహేరు రూపా
యలు బహుమానరూపంగా ఇస్తానని
ప్రకటించాను గాని వూరికి వేకాదు.

అబ్బ : వూరికి వే ఇమ్మనటానికి వే నేం పిచ్చివాణ్ని
కాదు. నానా శ్రమలూ పడ్డాను—మీ
కుక్కపిల్లను వెతికాను—తీసుకొచ్చాను.

చిదం : తెచ్చావా—ఏదీ—ఆ నూట మొట్టమొదటే
చెప్పలేనేం? ఏదీ—ఏదీ నా కుక్కపిల్ల?

అబ్బ : తెస్తాను. ముందు నాకుమాటివ్వండి.

చిదం : ఏమని?

అబ్బ : నా డబ్బు నాకు అణా వైసలతో సహా
వెంటనే ఇచ్చేస్తానని!

చిదం : ఎందుకివ్వను బాబూ! తప్పకుండా ఇచ్చే
స్తాను. కుక్కపిల్లను తీసుకురా.

[అబ్బాయి అదొకలాగా చూసి బయటకు
వెళ్లాడు. నిల్లగావున్న కుక్కపిల్ల మెడకు
తాడొకటి కట్టి బరబరా లాగొచ్చాడు.]

అబ్బ : (వస్తూనే) ఇదిగో—ఇదిగో మీకుకుక్కపిల్ల!

చిదం : (తెల్లబోయి చూస్తూ) ఇదా!...ఇది నా
కుక్కపిల్ల కాదు...!

అబ్బా : కాదు (కూచుని కుర్చీకి తానుకట్టాడు) ఆ మాట అనిద్దని మొదటే చెప్పాను. తప్పించుకోటానికి ఎత్తులు వెయ్యకండి నన్ను కుర్రాడిని చేసి నాటకం ఆడారంటే జాగ్రత్త! ఏం కష్టపడ్డాను దీన్ని వెతకటంకోసం! తిండి, నిద్ర, చగువూ ఆన్నీ మానేశాను. మానాన్న గారు తినుతున్నా సరే, యెండాలో బయటేరి వూరంతా తిరిగి పట్టుకున్నాను. ఇది మీది కాకుండా యెట్లా వుంటుంది? తీసుకుని డబ్బివ్వండి. నేను త్వరగా వెళ్లాల్సి!

చిదం : అబ్బాయ్—కుక్కపిల్ల ఏనో ఒకటి తీసుకోస్తే డబ్బిస్తానని నేనేం రాయలేదు నా కుక్కపిల్ల రంగు నేరు - జాతి నేరు - ఎట్టే అది ఇట్లా ఇంత అసహ్యంగా వుండదు!

అబ్బా : మరి తిండి తిప్పలూ లేక ఎండలో మాడితే అసహ్యంగా కాక ఎట్లా వుంటుంది! నేను ఎండలో తిరిగి యింటికి పోగానే మానాన్న గారు ఆ మాటే అన్నారు- కొట్టబోయారు కూడా!

చిదం : దాని మాటకేం గాని—ఈ కుక్కపిల్ల నాది కాదు - తీసుకుపో.

అబ్బా : తీసుకుపోనా? ఏం మాట!... సరే - డబ్బి వ్వకర్తరలేదులెంకే. మీ కుక్కపిల్లను మీరే ఉంచుకోండి- పెళుకున్నాను.

చిదం : బాబూ! నువ్వు మాస్తే భూమికి జానెకు లేవు నీ మాటలూ నీ చేష్టలూ మాస్తూంటే నాకు మతిపోతోంది. నువ్వు వెళ్లు. కుక్కపిల్లను కూడా తీసుకువెళ్లు. ఎక్కడ తెచ్చావో అక్కడే వదిలెయ్యి

అబ్బా : సరేనండీ! ఐతే ఈమాత్రం దానికి ప్రకటన వేసి మోసంకూడా ఎంగుకు చేశారు? వెళ్తున్నాను. (కోపంగా కుక్కను తీసుకుపోతూ, మళ్ళీ తిరిగివచ్చి) ఈ కుక్కపిల్లను దాని తల్లి దగ్గర ఒదిలిపెట్టాలంటే నేను నానా శ్రమ పడాలి... మంచి బాగా చేశాడు... 'థాంక్స్'... పోనీండి—కొలేజిలో 'చేరాక' క్లబ్బే ఒకటో రెండో స్టూడెంట్ చేస్తానన్నారు—అప్పుడొస్తే అదన్నా యిసారా—ఇట్లాగే పాముంటారా?

చిదం : లేదులేదు—శిష్టకుండా యిస్తాను. ఇష్టమవుతుంది. (అబ్బాయి సీరియస్ గా చూసి, నవ్వుకుంటూ బరబరమని కుక్కపిల్లను లాగుతూ బయటకుపోగాడు. బయట కుక్కపిల్ల 'కంయ్' మనే అరుపు వినిపించింది. చిదంబరం 'వ' అని కూలబడి, లేచి)

చిదం : ఒరే సీనూ... సీనూ... పక్కడ చిస్తున్నాడో—సీనూ!... (ఫోన్కులో కాఫీ పోసుకుని తాగుతున్నాడు. ఇంకో వ్యక్తి (పజేంచాడు ఆధునిక పద్ధతిలో వున్నాడు)

వ్యక్తి : (నమస్కారం చేసివస్తూ) ఈ యింటికి యజమాని మీరేనా—

చిదం : ఆహ! నామోతూ ఈ యింటికి యజమానిని నేనే, ఏం సెలవు

వ్యక్తి : (కూచున్నాడు) ఎట్టే—ఓ చిన్నపనిమీద వచ్చాను

చిదం : చెబుదురుగాని వుండండి. (కాఫీ పూర్తిగా తాగేసి, గాసు వుంచేస్తూ) ఏం పనిమీద వచ్చావంటారు?

వ్యక్తి : ఈ యిల్లు ఏ సంవత్సరంలో కట్టారండి—బయట చాలా 'హోస్టెస్' గా వుంది. (పైకి చూసి) అరే, సీకింగ్ అంతా పూర్తిగా పాడయిపోయింది!

చిదం : పాడయితే పాడవని వ్వండి ఈ యింటిని మీకు నేనేం ధారాదత్తిం. చేసెయ్యటం లేదు!

వ్యక్తి : అంగుక్కాదండి—ఇంట్లో కొలుచెట్టిన తర్వాత ఇల్లు కళకల్లాడకపోతే ఎందుకు చెప్పండి! ఈ పూళ్ళో చాలా ఇళ్లు చూశాను. వట్టి మురికికూపాలు. మళ్ళీ మహా మహా ఎంజినీర్లు కట్టినయిప్పు, వేలా లక్షలూ పోసి కట్టించిన ఇళ్లు!... ఇల్లు—కట్టించిన మర్నాటికే ఇంటికి పూసిన రంగంతా వెలా తెలాపటం ప్రారంభిస్తుంది—ఇంట్లో ఎక్కడ చూసినా సున్నం రాలిపోతూ వుంటుంది—అడుగున అంతా చీలులువారిపోతూవుంటుంది. అదంతా కట్టేవాళ్ళల్లో వుంటుందండీ—ఎంజి

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

నీర్లు ఎంచేస్తాను పాపం! చాళ్ళంతా జాగ్రత్తగానే ప్లాన్ వేసి కట్టిస్తాను. ఎంలాభం! కట్టిన తాపీపనివాళ్లు సరిగ్గా పనిచేయ్యరు. అదంతా వీళ్ళ చేతుల్లోనే వుంటుంది. వీళ్లు సరిగ్గా కట్టాలిగాని ఎంజినీర్ ఏం చెప్తాడు? “ఇల్లు కట్టిన ఇంజనీరు కావోయ్—దానికి ఇటుకలు పేర్చి, తాపీ చేసిన పనినాడేవ్వకు?” అని మా నేనీహి తుడోకరు గేములు రాశారు అంచాత— చెప్పాడూ—‘పనివాడిలో’ పనవుండాలి. లేవాలే మీయిలులాగానే తియారవుతుంది!

చిదం : ఇంతకూ మీరెవరో ఎంపరిమిడవచ్చాలో చెప్పానుకాదు.

వ్యక్తి : నేను ఇళ్లకు మైనర్ రిపేర్స్ (Minor repairs) చేయించే కంట్రాక్టర్లుండి నాకింద ఆమోఘనయిన పని చేయ్యగల్గిన పనివాళ్లు నలభైయిందివున్నారు. ఆ రోజుల్లో శ్రీరామ చంద్రుడే కట్టించాడండీ-వారధి?... ఐదు నిమిషాల్లో మావాళ్లు అటువంటిని తొంభై తొమ్మిది కడతాగు చూస్తారా!..... ఐతే మేము ప్రస్తుతం అంతా మైనర్ రిపేర్స్ మీదే ఎక్కువగా కృషి చేస్తున్నాం ఊరికే పెద్దయ్యి కడతామని ఎగ్జిటాకటం-చెయ్య లేకపోవటం-సరే, అదంతా ఎందుకు-ప్రతి యింటికీ మరమ్మత్తులు చేయించటం ఎంతో అవసరం. ఆ పనివల్ల యింటికి గట్టితనం, ఓ హుందా అవన్నీ వస్తాయి.

చిదం : ఐతే ఏమంటారు మీరు?

కంట్రా : అసటానికేముందండి! మీ యింటికి అవతల వీధిలోవున్న రేణుకమ్మగారి యింటిని మరమ్మత్తుచేశాం వాల్లింటిప్రక్కనవున్న రాజారావుగారి యిల్లా చేశాం. తర్వాత..... ఛైర్ మన్ గారూ వాళ్ళూ ఆర్డరుఇచ్చారు. (సంచితోంచి ‘ఆర్డర్ బుక్’ తీసి చూపుతున్నాడు)

చిదం : ఛైర్ మన్ గారు తనయింటికే యిచ్చి వూరుకున్నారన్నమాట! ఆ న్యూలు పజిపోటానికి సిద్ధంగావుండకదా - దానికో ఆర్డరు వేయించుకోలేకపోయారా?

కంట్రా : ఇస్తాను సార్ అవీ యిస్తాను. ఎట్లా? ముందు తన యిల్లు చక్కబెట్టుకునికదా రెండో యింటికివెళ్లాలి! (పుస్తకం చూపుతూ) చూడండి-ప్రస్తుతం పనిమిదిళ్లు కాంట్రాక్టు తీసుకున్నాను. వక్క జరుగుతున్నది నాలుగిళ్లు. లోగడచేసిన వక్క కూడా...(కాయితాలు వెంక్కు తిప్పతున్నాడు).

చిదం : అఖిలేమెంతో... ఆ... మీరు కేవలం ఇల్లే మరమ్మత్తుచేస్తారా ఇంకేమన్నా కూడా మరమ్మత్తుచేస్తారా?

కంట్రా : (గడగడా) ఇట్లా భవనాలూ, మతేనలు, రోడ్లూ నైపుకాలవలు.....

చిదం : ప్రస్తుతం నా మొదట చాలా ఒడిదుక్కుళ్లో వుంది. దాన్నేమన్నా మరమ్మత్తు చెయ్యగలరా?

కంట్రా : (తెల్లబోయి, సర్దుకుని నవ్వి) దంపేశారు. మీరట్లా అడిగితే నేనేం చెప్పేది? దాన్ని ‘రిపేర్’ చెయ్యటానికి ప్రత్యేకం హాస్పిటల్, డాక్టర్లూ వుంటారుగాని...

చిదం : ఐతే ఓ గొడ్డలి తీసుకుని ముందు నాయిల్లంతా ఇవాళే సగలగొడతాను. మీగు రేపురండి — మరమ్మత్తు చెయ్యొచ్చు.

కంట్రా : మీరు చాలా చిత్రంగా మాట్లాడుతున్నాను. మీ ఇల్లు మరమ్మత్తు కోగల్గొంది కదా అని అన్నాను. ఒక్కసారి వీధిగాకి వెళ్లి చూడండి. గోడెన్నీ ఎంత పాలిపోయి వున్నాయో! ఎంతో అవదు - చాలా చిన్న మొత్తి! రోజుకు మీకయే కాఫీ ఖర్చు.

చిదం : నాకు రోజుకయే కాఫీ ఖర్చు రెండణాలు. ఇదిగో (ఇస్తూ) తీసుకుని, చెయ్యవలసిన మరమ్మత్తుకో చేసుకోండి.

కంట్రా : (చాలా విచిత్రంగా చూశాడు).

చిదం : తుమించండి - నేను చాలా చిక్కుల్లో వున్నాను. అదయ్యాక రిపేర్ విషయం ఆలోచిద్దాం. ఇప్పుడు నన్ను మరి కొరుక్కుని తినేయకండి!

కంట్రా : ఏమిటి - అంత మహోద్యమం వున్నారా?

చిదం : మీకు పత్రకలు దదివే అలవాటులేదా?

కంట్రా : చంపారు! న్యూస్ పేపర్ చదవటం నాకో వ్యవసంబంధించింది. ఏగ్జా సేపర్ లేక పోయినా మరి నాకు నిద్రపట్టదు

చిదం : మాడండి - పేపర్ చదివితే కేవలం మీ రాజకీయాలే కాదు - ఇతర ప్రకటనలు కూడా చూడాలి. ఈ రోజు పేపర్లో ఓ ప్రకటన ఇచ్చాను. మాయింట్లో ఓ పిల్లలాగా తిరుగుతూ నా పేసుకు పాశురా లయిన ఓ కుక్కపిల్ల 'రోజూ' కనిపించకుండా పోయింది. నాకు మతికూడా పోయింది. అది దొరికేదాకా నాకు తొందరు వెతికి తీసుకు వచ్చినవారికి నూటపదిహేను రూపాయల బహుమానం యిస్తానని ప్రకటన వేశాను (పత్రిక చూపాడు)

కంట్రా : (మాసి) అబ్బాగా - చిదంబరంగారంపై మీరే అన్నమాట! పాపం! ఎంత కష్టం అండీ - నిజమేనండీ - ఇంట్లో తిరుగుతున్న కుక్కపిల్లే కాదు - నాలుగురోజుల్నుంచీ యింట్లోవున్న ఓ చిన్న చీపురు కనిపించక పోయినా అనేమిటో మనసు బాధపడు తుంది - మీ రెట్లా తయారయిందోగలిగారో విమిటో!

చిదం : ఏం చెయ్యమంటారు - చచ్చినట్టు బాధపడు తున్నాను. నిన్ననంతా తిరిగాను - ఇవాళ తిరిగాను - ఎక్కడా కనిపించలేదు ఏమయిందో విమిటో!... సీనూ!... పాపం - నా నౌకరు కూడా దానికోసం బెంగపెట్టు కొని కృశించిపోతున్నాడు. వాణే దానికి తెల్లీ తండీ!

కంట్రా : బహుమానంకోసం కాదు కానీండి— నేనూ ప్రయత్నిస్తానండీ. ఎక్కడ కనిపించినా తీసుకొచ్చి మీకు వప్పుజెబుతాను సర్దులన్నీ తెలికాయి కదా—ఆ మధ్య ఇట్లాగే నూ ఆబ్బాయి తప్పిపోయాడు. పేపర్లో ప్రకటన వెయ్యలేదుగాని—దొరికాడు. దొరుకుతుం దండీ—మనసామ్మ వివేకాత్మ మనకు దక్కకుండాపోతుందా!

చిదం : సామ్మ అంటారేమిటి? అది నాప్రాణంతో సమానం. మీకు కనిపిస్తేమాత్రం తీసుకొచ్చి వప్పుజెప్పండి—మీ మేలు మరిచిపోను.

కంట్రా : ఎంతమాటన్నాగండీ—ఇంకాలో పెద్దమేలు ఏముంది? సవికల్పమనిమాడా చెబుకుతాను...నన్ను...చెప్తేమంటారీ?

చిదం : చిత్రం-మీరు వల్లించి. కుక్కపిల్ల దొరికిం దనగా నే ఎట్లాగూ పంపగచేస్తాను—ఇంటి రిపేర్ చేయించక తప్పదు ఆంధ్రవరకూ మాత్రం నన్ను బాధపెట్టకండి. ఇన్నాళ్లూ లేనిది ఈ రెండురోజుల్లోనూ ఈ కొంపకూలి పోతుందనే భయం నాకంటేను!

కంట్రా : సరే, తస్తానండి కాని 'రిపేర్' చేయించటంవల్ల లాభం మీరే తెలుసుకుంటారు. ఎంతో అవగు మీకు! ఒక వేళ కర్మచాలక మీకు కుక్కపిల్ల దొరిక్కపోయినా ఇల్లు మర మృగం చేయించటంమాత్రం మరిచిపోకండి. అది కాకపోతే గుర్రోకుక్కను కొను క్కుంటాం గాని—కలకాలం నిలబడా ల్సిన 'ఇల్లు'!

చిదం : చేయిస్తానని చెప్పానుగండీ! మీరు మరి ఇన్నూరెన్నుచూడల్లాగా నాప్రాణాలతీసేస్తే నాశక్తిమా? చేయిస్తాను. ఈ ఒక్క ఇల్లేనా మరో నాలుగయిదల్ని చేయిద్దాం!

కంట్రా : సెలవు (వల్ల మళ్లీ వచ్చి) మీ రోజూ డీటైల్స్ చెప్పండి కొద్దగా!

[చిదంబరం పత్రిక ఇచ్చాడు. కంట్రాక్టరు చూసుకొని, 'నైట్' అని నెర్పాడు]

చిదం : (అటూయిటూ చూసి ఫోన్తీసి) హలో... ఆ... నేను చిదంబరాన్ని చూటాడు తున్నాను...ఆ...? ... దొరకలేదు...నీకూ దొరకలేదా...ప్రయత్నించమని చెప్ప... ప్రయత్నించమనీ... చెప్పు—...దాని ఫోటో లేదయ్యా—నేనూ అదీ కలిసి తీయించుకున్నది ఒకటైందిగాని నా మొహం కనిపిస్తున్నంతబాగా అది కనుపించటంలేదు. ...అది పనికిం దులే.. ఐనా ఫోటో ప్రక టించాలినిన అవసరంలేదులే. వివరాలన్నీ పూర్తిగా ఇచ్చాంగా—ఆ...అందుకే పిల్చాను...గింభోజనం నా మొహం!... వుంటాను మరి! (రిసీవర్ పెట్టి సీనును పిలి చాడు. సీనువచ్చాడు) దొరికిందిరా సీనూ?

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

సీను : ఏధిలో పోతున్న కుక్కపిల్లలన్నిటినీ పట్టి పట్టి మరీ చూశాను సార్—దేనికి మన నోజా పోలికలన్నా లేవు!

చిదం : ఏం—అదెందుకు?

సీను : పోనీ అందాకా దాంతోనన్నా కాల తేడం చెయ్యమృగాదా అని. అదీగాక, కుక్కపిల్ల లేకపోతే నాకీ యింట్లో పని వుండదు. అది లేదని నా వుర్వోగం లాగేసి పొమ్మంటారని నా భయం!

చిదం : నీకా భయం ఏమీ అక్కర్లేదు ఏం— ఇలాశే కాకపోతే రిపటికన్నా దొరకదా?

సీను : దొరక్కపోతే మాత్రం నాకోసంన్నా ఓ పిల్లను కొనాలి సార్!

చిదం : నోరుముయ్యరా. మన పిల్ల మనకు దొంక్క విమవుతుంది?

సీను : దొంగుకుతుందండీ—దొంకిన దాకా నాకు మరి మతి బాసపడదు ఏదో వాగేస్తూంటాను ఆమతి మరపునల్ల—కోపృడకండి సార్!

చిదం : అవునురా—ఆ ప్రేమ అట్లా అనిపిస్తుంది... అన్నట్టు ఇందాక ఓ కుర్రా దొచ్చాడు చూశానా—వాడో నల్లటిపిల్లను లాక్టోచ్చి, నా యెదాన్ని కొట్టి “ఇదే నీకుక్కపిల్ల తీసుకో—తీసుకొని నాడబ్బు నాకివ్వు” అని ఒక పే బో పెట్టాడు.

సీను : పోనీ—అందాకా దాన్నన్నా తీసుకొన్నారాకారు!

చిదం : నీ మొహం, దాన్ని చూస్తే దో కొచ్చింది. అసహ్యంగా వుంది. వాడెవడో జేనాం తిరుగులాగా వున్నాడు. చూట్టానికి పది పే నేల్లన్నా లేవు—కబుర్లు మాత్రం ఆకా శానికంటేటట్టు. చెప్పాడు! తను చాలా శ్రమపడి వెతికి తీసుకొచ్చాట్ట—పో పొమ్మన్నాను.

సీను : మంచిపని చేశారు. నాతో చెప్పాడు కారు—ఒకటి మృగుని బయటకు తో నేద్దును.

చిదం : పోనీ పోయాడులే—నేను మరొక్కసారి, అట్లా బయటకుపోయి చూపివస్తాను. నువ్వు బాగ్రతగా—కుక్క కాసింత జాగ్రత్తగా—ఇల్లు చూస్తూవుండు వస్తాను. ఎవరన్నా నాకోసంవస్తే వుండమని చెప్పా. (కోటు

వేసుకుని బయటకు పోబోతూ వుండగా, సన్నగా పొడుగ్గా వున్న ఓ వ్యక్తి (ప్రవేశించాడు)

వచ్చిన మనిషి : మీరెవండీ చిదంబరంగాను?

చిదం : నేనే

ఆయన : ననుష్కారం, నావేరు కోడండం. నేను తమతో పని వుండివచ్చాను

చిదం : తమరు ఇళ్లకు మేజర్ రివేర్స్ చేయించే కంట్రాక్టరా—లేక ఏ కంపెనీకన్నా విజెంటా?

ఆయన : తుమిందండి, నేను ఒకాసుపత్రిలో కాంపౌండురు ఉద్యోగం చేస్తున్నాను.

చిదం : ఏ ఆసుపత్రిలో? (షాక్ తిన్నట్టు).

కోదం : ప్రయివేట్ హాస్పిటల్ లెండి డాక్టర్ రమేష్ గారికి కుడిభుజంవంటివాడిని.

చిదం : నేను మీ డాక్టరు దగ్గర ఎప్పుడూ నుండు తీసుకోలేదు—మీ బిల్లులు నేనేం ఇవ్వక్కర్లేదు. నాకు పనుందివస్తా (నెళ్లబోయాడు)

కోదం : బావుండండి. కాంపౌండ్లెంతసేపూ బిల్లులు వసూలు చెయ్యటానికే వస్తారనుకుంటున్నారేమిటి?—ఐనా, నారాక వేరు. నేను వేరే పనిమీద వచ్చాను. వూరికే మీకు తెలియాలని నాఉద్యోగం చెప్పాను.

చిదం : ఆప నేమిటో త్వరగా తేల్చండి. అవతల నాకో ఆర్డంటుపని వుంది.

కోదం : ఇటువంటి పరిస్థితులో అర్థంటు పనేమిటండీ? ఓమూల కుక్కపిల్ల పోయిందని ప్రకటన యిచ్చారుగదా—ఇంకోమూల విచారంతో క్రుంగిపోవలసినసమయంలో మీకు అర్థంటుపని?

చిదం : నా ప్రకటన చూశారా యేమిటి? నిజమే. విచారంతో బాధపడుతున్నాను. ఏం చెయ్యను? ఇప్పుడు అర్థంటుపనంటే అదే. ఆపనిమీదే వెళ్తున్నాను.

కోదం : కునకా న్యేవనే నన్నుచూట! అక్కర్లేదు. మీరింక బయటకు పోనక్కర్లేదు. మీ కుక్కపిల్ల మీకు లభిస్తోంది.

చిదం : యేమిటి—(కూలబడుతూ) మీకు జ్యోతిషం కూడా తెలిసినట్లుంది. దయచెయ్యండి. కూబోండి. (కుర్చీ చూపాడు)

కోదం : (కూదురు) జ్యోతిషం కాదండీ—యథార్థమే! మీ కుక్కపిల్లను ఆతి శ్రమపడి—

వెతికి—విసిగి వేసారి— తిరిగి వెతికి వెతికి—
పట్టుకుని, తీసుకొచ్చాను.

చిదం : ఏదీ?—

కోదం : కుక్కపిల్ల ఇంట్లో ఎందు కుంటుందీ—
బయట—దానితోటులో అది కట్టబడివుంది.

చిదం : నిజంగా! నీనూ—వెళ్ళి తీసుకురా. (నీను
పరుగుతాడు) చాలా థాంక్సు. మీయుణం
తీర్చుకోలేము పాపం— ఎంత శ్రమ
పడ్డారో—అసలది కులాసాగా వుందా?

కోదం : నిశ్చయమేవుంది. దానికేం — ఐతే
మొదట కొద్దిగా డీలా ఐపోయినట్లు కని
పించింది. కాంపాండర్ను కదా—దాని
వ్యాధి కనిపెట్టి—ప్రభువుచికిత్స చేసి
కొద్దిగా మంచిచ్చి—పాలుపట్టి జాగ్రత్తగా
తీసుకొచ్చాను అయినా—ఆ పాలుగూర్చు
మంగుళిగూర్చు మీరేం ఇవ్వఖలేదనుకోండి!

చిదం : ఎంతమాట! మీయుణం వుంచుకుంటానా
చెప్పండి మాశారా అదంటే నాకు
ప్రాణం. దాన్ని పోగొట్టకున్నాక నా మనస్సు
ఎంత బాధపడిందో తెలుసా?

కోదం : పాపం—ఆ...నాకు చెక్కిస్తారా—
కాప్ ఇస్తారా?

చిదం : జేనికీ? ఓహో—మీ బహుమానం సంగతా!
చెక్కు యిస్తుంటారా?

కోదం : వద్దండీ. అర్థంతుగా సామ్రు అవసరంకూడా
వుంది. ఇప్పుడు బ్యాంక్ మానేసివుంటారు
రొక్కంగా యిప్పించారంటే ఉచితంగా
ఇచ్చినట్లుంటుంది. రేపటిదాకా ఆ చెక్కు
మార్పుకు నే దాకా ఆగటం కష్టం—కొన్ని
అర్థంతు ఖర్చులున్నాయి.

చిదం : చంపారే—అంత మొత్తం రొక్కం నా
దగ్గర లేదు. మీ పని చెక్కుబెట్టుకోటానికి
50 ఇస్తాను—మిగిలింది చెక్కురాస్తాను.

కోదం : అట్లా అంటారా...మీ యిష్టం...

చిదం : (చెక్కు పుస్తకంతిసి) మీ పేరు...?

కోదం : యం. కోదంశం—

చిదం : యం. కోదంశం (రాయబోయాడు)

నీను : (చివాలన కుక్కపిల్లతో వస్తూ) సార్ సార్
మన రోజూ కాదు సార్ ఇది!

చిదం : (హాక్ తిని) ఆ!

నీను : చూడండి—ఇదేదో చవట కుక్క. వీధిలో
తిరిగే వట్టి చెత్త రకం.

చిదం : (చూసి) ఎంత సరి!...ఇది నాది కాదండి!

కోదం : ఏమన్నాగు మీగు పెఫర్లో? తెల్లనిరంగు
కుచ్చువంటి పొట్టితోకాగల కుక్కపిల్ల
అన్నాగు. ముఖం కోలగా వుంటుం
దన్నాగు. నీని మొహం ఏమన్నాగు ప్రశంసగా
వుందా? తెల్లనిరంగు అన్నాగు కుక్కపిల్ల
తప్పిపోయిన సమయానికి అది తెల్లగానే
వుండేది. ఈ ఎంపెల్లో తిరిగితిరిగి నల్లబడి
పోయింది. కుచ్చువంటి పొట్టితోక అన్నాగు.
పొట్టితోక కాక ఇదే మన్నా పొడుగు
తోకా?...కుచ్చు అంటారా—అది నా
తిప్పే లెండి ఏమిటో నాకు నచ్చక కత్తె
రతోక త్తిరించి పారేశాను కావాలంటే
ఆ...(జేబులు తినుముకున్నాను)

నీను : మరోజూ మెళ్ళో బెల్లవుండాలి

కోదం : బెల్లు వుంటుంటుండీ కిథిగో కొచ్చిన
కుక్క మెసలా? అదనకు కొలేకాడో!
బోనీండి—బెల్లు పరి ఆరణాలు. ఆ ఆరణాలూ
కొట్టేసుకుని, చూట పదిమేను రూపాయల
పది అణాలూ ఇచ్చించండి—ఏంచేస్తాం!...
దానిరుంచి నేను పెట్టిన ఖర్చు ఎట్లాగూ
అడగలేదు!

చిదం : చూడండి కోదంశం గారూ—నా కుక్కపిల్ల
కోదం నేను నానా శ్రమపడుతున్నాను. అది
దొరికిందంటే నాకు పరమానందమవుతుంది.
నేను ప్రమాణంచేసి చెబుతున్నాను. ఇది
నా కుక్కపిల్ల కాదు. మీగు లక్ష చెప్పండి.
కోటి చెప్పండి. దాన్ని పెంచి పెద్దచేస్తున్న
మానీసుగాడు-వీడే సాక్ష్యం!

కోదం : అయ్యా-మీగు 'కాదు' అని కొట్టిపారేస్తే
నేనేం చేసేది? మీగు పత్రికలో ప్రకటన
వెయ్యగానే చూశాను. ఆసుపత్రి, డాక్టరు
గారూ, పేషెంట్లూ అందరినీ వొదిలి పూరి
మీద పడ్డాను. ప్రతీచోటా చూశాను.
తోటలూ, వీధులూ, పొంగులూ, రోడ్లూ-
అవీ-ఇవీ-ఒక టేబుటి! ఇంటింటికీ తిరిగాను.
ఆ తిరుగుటలో ఎంత శ్రమపడ్డానో మీకు
నోటితో చెబుకేలేదు. అంత శ్రమపడ్డాను.
అవతల డాక్టరుగారు తినుతున్నా, పేషెంట్లు
వినుతున్నా, నా యింట్లో నా భార్య
పిల్లలు నాకోసం కలవరిస్తున్నా అవన్నీ
లక్ష్యపెట్టక పరోపకారబుద్ధితో - కేవలం
పరోపకారబుద్ధితో - ఎండవక వానక తిరి
గాను. మీరే ఆలోచించండి. దారిలో ఓ
లక్షపిల్లలు కనిపించినై, అవేమీ మీదికావు.

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

ఆమాత్రం పోలికపట్టలేనా-ఎంత కాంపాండ్ ర్నయితే మాత్రం! ఆఖరుకు పట్టుకున్నాను.

చిదం : బాగా పోలికపట్టారు! నా కుక్కపిల్ల కోసం మీరు పడిన శ్రమను నేను మరిచిపోను. ఈ కుక్కపిల్లను తీసుకువెళ్ళండి (నీను బయటకు కుక్కతో వెళ్ళాను) ఇది మాత్రం నాదికాదు! నా కుక్కపిల్లను తీసుకురండి - నిమిషాలమీద సామ్మిచ్చేస్తాను.

కోదం : మంచి పెద్దమనిషేందోయ్ మీరు! నిన్ను ట్నుందీ శ్రమపడి వెతికి తీసుకొస్తే కాదు పొమ్మని-పైగా మళ్ళీ వెదకాలా? బావుంది బావుంది. నాకవతల పనీ పాటూ లేదనుకున్నారా - నే నేమన్నా కేవలం కుక్కల్ని వెదకే వెదక వున్నానంటే పనిచేస్తున్నాననుకున్నారా?

చిదం : అంతా నాకేం తెలియ మికవతల పనీపాటూ లేదని నేనేం అంటేను. ఆ ససంతా మానుకుని కుక్కపిల్లను వెతికి తీసుకొస్తేనేగా, నూటపదిహేనేస్తానన్నది!

కోదం : బాగా ఇచ్చారు. ఇంతమోసం ఎక్కడా చూడలేదండి ఆరునెలక్రిందట పిల్లవాడొకడు తప్పిపోతే, వెతికి పట్టిచ్చి రెండు వందల రూపాయలు వుచ్చుకున్నాను. ఆయన ఏమన్నా ఇటువంటి పేచీమనిషయితే చచ్చివుండును. ‘నా కుక్కరాదు కాదు పొమ్మన్నాడా?’ ఎంత మర్యాదచేశాడు - ఎంత ఆదరించాడు! కుక్కరాదు నాకు ఎవరూ ప్లాటుఫారం మీద దొరికాడు. ఎవరూ నుంచి నెకండుక్లాసులో తీసుకొస్తే ఆ ఖర్చు కూడా యిచ్చి వాళ్ళింట్లో నాలుగు రోజులు ఉండమని మరి బ్రతిమాలాడు, వ్వు!- ముంకెందుకు మన కర్మం ఏదో మనం నిర్వర్తించాం. వాళ్ళ అబ్బాయిని వాళ్ళకు వర్పగించాం. అంతే!

చిదం : ఆ అబ్బాయి వాళ్ళవాడు కాబట్టే ఆయన మీ బురుగుం వుంచుకోలేదు. ఈ కుక్కపిల్ల నాదికాదు. ఇకదో ఊరిమీద తిరిగేంకం. మీరు డబ్బుకోసం ఆశపడి తీసుకొచ్చి ఇస్తున్నాను - దయచేసి వెళ్ళండి!

కోదం : (ఉగ్రుడై) ఏమండోయ్! ఇదేం మర్యాదగా లేదు. మిమ్మల్ని మోసగించి మీ దగ్గర డబ్బెత్తుకు పోవాలనే ఉద్దేశంతో వచ్చాననుకుంటున్నారా? కావలినీ మీకు కావలసినంత డబ్బు గుమ్మరిస్తాను. పోనీ

గదా అని పనీపాటూ మాని, ప్రాణం పోతున్నా లక్ష్యపెట్టక కుక్కను వెతికి తీసుకొస్తే కాదు పొమ్మని కొట్టిపారేస్తారా? ఇదేనా పెద్దమనిషితరహా?

చిదం : (చినికి, కోపంగా) ఇది నా కుక్కపిల్ల కాదు మహాప్రభో - నీకు శతసహస్రం నమస్కారాలు, వెళ్లు కుక్కపిల్ల దొరిక్క నానాబాధా పశిపోతున్నాను నా గోజా ఐతే తీసుకోవాలికి తెగులా? నిక్షేపం గా తీసుకొంటాను. వెళ్లు-వీలయితే నా గోజాను తీసుకురా!

కోదం : ఏమండోయ్-ఇక లాభంలేదు అంతాదగా. మోసం! మీ మీద పోలీసు రిపోర్టు ఇస్తాను.

చిదం : ఏమని ఇస్తారు రిపోర్టు?

కోదం : ఏమని యిస్తాను? ఫలానా చింబగం అనే ఆసామీ కుక్కపిల్లను వెతికి తీసుకొస్తే నూటపదిహేను ఇస్తానని ఒక పెట్టి తీగా తీసుకొచ్చాక డబ్బువ్వక అల్లరి పెట్టాడని. తెలిసిందా?

చిదం : (చిరాగ్గా మాని) ఇవ్వవచ్చు ఇవ్వు- రిపోర్టు ఇచ్చుకో. అదిగో ఫోన్-ఫూ... చెయ్యి ఫోన్ చెయ్యి!

కోదం : (తెల్లబోయి, సర్దుకుని) అంతేన్నమాట! అనవసరంగా చిక్కుల్లోపడిపోతారు ఫోన్ చెయ్యలేక పూగకొటంకాదు. బావుపెను- మీ పెద్దమనిషితరహాకు మస్కరావటం నా కిష్టంలేక పూరుకుంటున్నాను.

చిదం : మంచి పని చేశావ్ - ‘నా కుక్కపిల్ల కాదు’ అని శతపోగుతూ వుంటే ఆ దిక్కుమాలిన వెనక కుక్కను నా నెత్తిన రుద్దాలనుకుంటున్నావు గదా - నువ్వే మన్నా పెద్దమనిషివి? నీమీద నేను మాత్రం పోలీస్ రిపోర్టు ఇవ్వలేనా? ఇస్తే నువ్వేమవుతావో తెలుసా? డబ్బుకోసం మోసంచేసి, నన్ను పీడిస్తున్నాడంటే పోలీసులు వాయువేగ మనోవేగాలతో వస్తారు. సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్ నాకు దగ్గర స్నేహితుడు కూడానూ!

కోదం : అయ్యా! మనకూ, మనకూ భేదాభిప్రాయాలెందుకు? ఈ వెనక కుక్కతిగూ పోలీసుల దాకా ఎందుకు? నిజం చెప్పండి... నిజంగా ఇది మీ కుక్కపిల్ల కాదా?

చిదం : ఇంతసేపూ చెప్పినదంతా విని మళ్ళీ మొనటికొస్తారెం-

కూడుసార్లు చెబుతున్నాను వినండి మరి ప్రశ్న చెయ్యకండి. మీకు నమ్మకం లేక

పోతే ఇదిగో ప్రమాణం కూడా చేస్తున్నాను.
(తలమీద చెయ్యి పెట్టుకుని) ఇది నా
కుక్కపిల్ల కాదు—ఇది నా కుక్కపిల్ల
కాదు—ఇది—నా—కుక్క పిల్ల—కాదు
(చెయ్యి తీసి) సరే?

కోదం : మీరంతగా చెబుతూ వుంటే నేనేం
చెయ్యను? కాని మీ ప్రకటన చూసి దగ్గ
గ్గుంటే నేనెంత కష్టపడ్డానో—ఎంత బాధ
పడ్డానో మీ రెగరారు!

చిదం : ఎక్కేం—ఇంతసేలూ పాడుతూ నేవున్నా
నగా.

కోదం : తమించండి బీదవాణ్ణి. దీన్ని వెతకటం
కోదం నాక్కొంత డబ్బు ఖర్చయింది.
శ్రమమూటకం—తిరురాఖ్యులు యిప్పించా
రంటే....

చిదం : బావుందయ్యా—ఒక వేళ అది నా కుక్క
పిల్ల బిడప్పటికీ నేనా ఖర్చు ఇవ్వను గదా—
కాకుండా ఖర్చు కూడా ఇచ్చావా? వెళ్ళు
వెళ్ళు—నన్ను మరి విసిగించకు!

కోదం : మీకో నమస్కారం పెడతాను! పిల్లలుగల
వాణ్ణి. ఎదగిన పిల్లకు పెళ్ళి చెయ్యాలి—
రెండోవాడు చదువుకుంటున్నాడు.—
మూడో పిల్ల...

చిదం : ఉద్ధరిస్తాంది! నా దగ్గర 'సంచ' (ప్రాణా
లున్నాయ్. నీక్కావాలంటే ఒకటో
రెండో పట్టుకుపో గాని—నన్ను వేధించకు!

కోదం : అమ్మమ్మమ్మ... ఎంత మాట - ఎంత మాట!
పెళ్ళవడబ్బుకోసం మీ ప్రాణం తీస్తానా?

చిదం : ఇంకా ఏం తియ్యాలయ్యా రుచుదండ్ర
ప్రభో! ప్రాణం పట్టుకుపోయేముందు యను
కింకగులన్నా 'ఇంతి' బాధ పెట్టరాబాబూ!
ముక్కుకు ముక్కు చొప్పున కొరుక్కు
తి నేస్తున్నావ్.

కోదం : మీకు ఇంత బాధ కలిగిస్తున్నానని నేను
అనుకోలేదు. ఆఖరుపారిగా చునచి చేస్తు
న్నాను... ఒక్క పాతిక రూపాయ లిప్పిం
చారంటే...

చిదం : అబ్బబ్బబ్బ... నీనూ... నీనూ...!... వెళ్ళు
వయ్యా వెళ్ళు పాతిక రూపాయలు కావాలా
ఎక్కడన్నా ఎత్తుకొచ్చి యిస్తాను. వెళ్ళు.
నమ్మకం చాలకపోతే ఈరాత్రి నాతో
కూడారా.

కోదం : పోనీ ఇరవై రూపాయలన్నా ఇప్పించండి.

చిదం : ఇదేం ఖర్చుం వచ్చిందిరా ఇంత భగవం
తుడా?... నచ్చావా పోలీసుకు పోకా చెయ్యి
మన్నావా? చెప్పు!

కోదం : (కొళ్ళుమీద నాలుతూ) నన్ను చంపెయ్యి
కండి. మీ సహాయం చూచిపోను. పిల్లలుగల
వాణ్ణి. మీ కేంతో స్నేహితులవంటి. మీకు
జన్మజన్మాలు బునిపనై పడివుంటాను.
అవసరంగా నాకు బద్ధుయిపోయింది.
ఎట్లా చెప్పండి. అది నేను మళ్ళీ సంపా
దించాలంటే నా తగం కాదు. కటాక్షిం
చండి మీ కేం తో స్నేహితులవంటి.
వంట నే వెళ్ళిపోతాను.

చిదం : (ఆలోచించి) నంట నే పోతావురా!

కోదం : ఒక్క నిమిషంకూడా మిగిలబడను!

చిదం : (పక్కతీసి గదా. నోటియిస్తూ) మట్లాడ
కుండా ఇది తీసుకుపో... గురింకమీ పెధం
చకు ... వెళ్ళు ... ఎరం బేరం సారం
చెయ్యకు... వెళ్ళు వెళ్ళు....

కోదం : (నోటు జేబులో పెట్టుకుంటూ, నీరసంగా)
కానీ— ఏంచేస్తాం? మనయ అట్లావుంది.
ఏం చేస్తాం... వెళ్ళు (వెళ్ళున్నాడు)

చిదం : నీ కుక్కపిల్లను కూడా తీసుకుపో. మరిచి
పోయి ఇక్కడ వదిలిపెట్టేవు గదా!

కోదం : అదెక్కడ దొరికిందో అక్కడే వదిలి
పెట్టాలంటే నాకు మళ్ళీ పడరూపాయలు
ఖర్చు... ఈ ప్రక్క కిక్కిరిస్తూ పోరేస్తాను!
(వెళ్ళాడు)

చిదం : ఏదో ఏదో— (కూలబడి) ఏ...రాను
రాను... ఒకే నీనూ... నీనూ... (నీను
వచ్చాడు) వాడు పోగాడా?

నీను : పోయాడు సార్ - కుక్కపిల్లను తీసుకునే
పోయాడు సార్.

చిదం : ఇంతసేలూ నువ్వెక్కడ ఉన్నావ్?

నీను : చావటం ఖర్చుం ఏమిటండీ - అవతల కూదురి
కుక్కపిల్లను అడిస్తున్నాను

చిదం : ఆ వడవ కుక్క నే!

నీను : ఏదో ఒకటి అలవాటయిపోయింది సార్ -
కుక్కతో ఆడకొంటు!

చిదం : చూశావా- పూరిమీద తిరిగి తిరిగి, అదిక్కు
మాలిన కుక్కపిల్లను తీసుకొచ్చి మనదే
నంటాడు ఆ వడవ! 'కాదురా పూరి' యను
ధర్మరాజా' అంటే ప్రాణాలు పీక్కుని
తిని వివరూపాయలు పట్టుకుపోయాడు!

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

నీను : మీగు మరిసండి! ఆ మాత్రం దానికి రో రూపాను లిచ్చేవారా! పెళ్లికోసం అడిగితే లేదన్నాను!

చిదం : (చిరాగా) ఇస్తానన్నాను కాదురా... ఇస్తానులే... (తలుపు తోసుకుని భీకరంగా వున్న మనిషి ఒకడవచ్చాడు. ఆతని పేరు చతు గుఱం చేతిలో కుక్కపిల్లవుంది. దాని తోకకు రుడముక్క చుటబడివుంది రక్తం కారిన మరకలు ఆ రుడమీద కనిపిస్తున్నాయి).

చతు : (కుక్కపిల్లను బలమీద పారేసి, సీరియస్ గా) ఇదిగో మీకు కుక్కపిల్ల-ఇవ్వండి... నా మాట పదహారూపాయలూ. వెంటనే ఇవ్వండి. (గుమాలతో మొహం వొత్తుకున్నాడు)

చిదం : (తెల్లబోయి చూశాడు)

చతు : అట్లా చూస్తారేం—తీసుకోండి మీ పిల్లను.

నీను : (కుక్కనుతీసి) ఇదీ మన గోజా కాదుపార్!

చతు : నువ్వుగొర్రెవ మూర్ఖ— నీ కెండుమా—ఇది మీ గోజా కాదా? గోజా కాకపోతే దాని ‘బాబు’!... త్వరితంగా ఇవ్వండి—చెల్లాలి!

నీను : ఈ తోకకు రక్తం యేమిటి?

చతు : ఏమిటో ఎవరినడుగుతావ్. ఏమండీ చిదం బరంగానూ-ఇవ్వండి పోవాలి!

చిదం : ఎక్కడికి పోతారు?

చతు : మా యింటికి— (తనను చూపుకుంటూ) చతుగుఱం గారిల్లు అంటే అందరికీ తెలిసిందే!.... కడుపుడి మీ కుక్కను వెతికి తీసుకొస్తే మర్యాదా నుంచీ లేకుండా మాట్లాడతారేం— మాన్—నా చెబ్బు!

చిదం : మీ కుక్కపిల్లను తీసుకెళ్ళండి. ఇది నాది కాదు.

చతు : ఏమిటి— కాదూ! మీ గుర్తుల ప్రకారం పొట్టితోకా—ఇదిగో పొట్టితోక!

నీను : పొడుగుతోకంటే కత్తితో తెగేసి పొట్టి చేశాడుపార్!

చతు : నోగమయ్య! మనకాగిరిపట్టలేను. తిండిలేక ఆకలితో మిశిపోతూ, ఏమీ దొరక్కపోతే, అదే దాని తోకలో చిన్న ముక్క కొగిళ్లు తినేసి వుంటుంది! ఇంకా నయం. నేను గనక కట్టుకట్టాను ఆ తర్వాతి - తెల్లరంగు అన్నాను మొదట్లో ఇది తెల్లగానే వుండొచ్చు బురదలో మట్టి కొట్టుకుని ఇట్లా తయారయింది.

చిదం : అసలది నా కుక్కపిల్లే కాదు తీసుకెళ్ళండి!

చతు : వాహ్వా రె ఎత్తూ! మాంభి ఎత్తునెత్తాను! ఏదీ (కుక్కను తీసుకుని, కూచుని) ఆ ఎత్తులేం మనవిగిర పనిచెయ్యవు. మర్యాదగా కుక్కను తెచ్చి యిస్తున్నాను మర్యాదగా నా డబ్బివ్వండి.

చిదం : (కోపంగా) ఇవ్వకపోతే ఏం చేస్తావ మూర్ఖ-తంతావా-కొడతావా-ఎగుతుతావా?

చతు : ఎంగుకవన్నీ! గోటి తో పోయే వ్యవహారం!... మీ కుక్కపిల్లను బాగర్లగా వుంచాలి. ఎక్కడ దానిచోటు? (బయటకు పోయి కుక్కను వుంచేసి, వచ్చి నీనుతో) గొలుసుతో కట్టేసి రావయ్యా - అటా చూస్తావేం దొంగ వెగవను చూసినట్టు!... పో... (నీను భయంగా వెళ్లాడు) ఏమండీ-మాట్లాడరేం?...

చిదం : కుక్కపిల్ల పోయినమాట వాస్తవమే - దాని కోసం నేను బెంగ పెట్టుకున్న మాటా వాస్తవమే-అది దొరికేదాకా నేను భోజనం ముట్టుకోనన్నదీ వాస్తవమే! ఐతే ఇది నా కుక్కపిల్ల కాదు. ఇంతకు పూర్వం ఇట్లాగే ఇద్దరు రోచ్చాను ఆవి నా కుక్కపిల్లలు కావంటే వెళ్లిపోయాను!

చతు : నేనెట్లా పోవాల్సినవాడిరికాండీ! ఈ కుక్కపిల్ల మీది కానప్పుడు నాకు ఒక్క డబ్బిండీ ఇవ్వవద్దు. ‘మీదే’ అని నిదర్శనాలు చూపించాను అన్నీ సరిపోయినై... మీరు నా శ్రమ వుంచుకుంటే అనుభవిస్తాను!

చిదం : ఇంకా ఎప్పుడో అనుభవించటం దాకా ఎందుకు—అనుభవిస్తూనే వున్నాను. (ఫోన్ మోగింది. చిదంబరం తీసి) ఎవరు?... ఆ... ఏకవయ్యా—లేవయ్యా!... ఇద్దరు ముగు రొచ్చి చూపారు గాని, వాటిల్లో మనది లేదు... నీకూ దొరికలేదా..... చేస్తానులే భోజనం మాట కేం—ఎట్లాగన్నా వెతికి పట్టకో!... కొద్దిగా శ్రమపడు... అది లేకపోతే నాకు నిమిషం తొందరు... దొరికిన వెంటనే పిలిచి చెప్ప!.. ఆ... (ఫోన్ వుంచి, ఏదో గుర్తొచ్చినట్టు చరచరా లోపలకు పోయాడు, బయటనుంచి ఇళ్ళకంట్రాక్టుకు వచ్చాడు. వేదం మారివుంది. మీనాలు, తిలపాగా వున్నయే భుజాని సంచీ వున్నది)

కంట్రా: చిదంబరం గారు లేరా?

చతు : లేనట్టే—

కంట్రా: అంటే?

చతు : ఉన్నా అనున ఎవరితోనూ ఇప్పుడు మాటాడరు. చాలా నిరుత్సాహం గా వున్నాను!

కంట్రా: కుక్కపిల్ల దొంగ్గేవా?

చతు : దొంగ్గేం - దొరికింది!

కంట్రా: దొంగిందా?

చతు : దొరికింది!

కంట్రా: ఎట్లా దొరుకుతుంది! అదేవో ఇంకో పిల్ల బ్రతుకుంటుంది. అసలు కుక్క మాత్రం అది కాదు

చతు : ఎవరగారూ మీరు - వూరికే కట్లా మాట్లాడతారు! అసలుకుక్క అది కాదంటే మీరేమన్నా చూశారా!...అసలు యింతిక్లా మీరేం పనిమీద వచ్చారు?

కంట్రా: వాటితో వ్యక్తిగతంగా పనుండి వచ్చాను - మీరెవరో తెలుసుకోవచ్చా?

చతు : నేనా! నేనూ ఓ పని మీద వచ్చాను. నాపని వింతిరవ్వతి మీరొస్తే బావుంటుంది అందాకా అవతల బెంచీ వుంటే చూశారా - దానిమీద కూచోవద్దు. ఏమీ అనరు!

[చిదంబరం వచ్చాడు]

చిదం : (చస్తా నే కంట్రాక్టరును చూచి) ఎవరది?... ఏమిటమ్యూ...నువ్వు వో కుక్కపిల్లను తీసుకొచ్చావా - వెళ్లి - నాకేం చూపించకు!

చతు : అతను కుక్కపిల్లను తీసుకురాలేనండీ!

కంట్రా: తీసుకురాలేమా - ఇంకా నయం!

చిదం : తెచ్చావూ - వద్దు లే పో...కుక్క పిల్లను నాకు చూపించకుండా నే వెళ్లి.

కంట్రా: మీ కుక్కసార్ ఇది! (సంచితం చితిమ్యు బోయాడు.)

చిదం : సంచితం కూడా పెట్టావా? తియ్యకు నీ పుణ్యం వుంటుంది. నామాట వినింటి మిమ్మల్ని బ్రతిమాలుకుంటాను - వెళ్ళండి!

కంట్రా: కుక్కపిల్లను చూడనన్నా చూడకుండా వెళ్లి మంటారేమిటండీ! ఇది మీ కుక్కపిల్లేనండీ!

చిదం : అవును నాకుక్కపిల్లే.....కొలవ ప్రక్కను పొరతూవుండే ప్రతి వెగలకుక్క నా రోజా నే! నా రోజా కాదంటే మీకు కోపం కూడా వస్తుంది. అదంతా ఎంగుకు...మీరు ముందు దయచేస్తుండీ!...వెళ్ళండి!..... (ముందుకొచ్చి తరమబోయాడు.)

కంట్రా: చూడండి సార్-ఇది మీదేనండీ....(వెనక్కు

నడుస్తూ) మీకుక్క...పొట్టితో కా-అవును తెలని గంగూ-

చిదం : (ముండుకునడుస్తూ) కోలముఖమూ, కుచ్చుతో కా - అవును-అదే! అదే నాకబ్బేదు నెళ్ళండి!

కంట్రా: వినిపించుకోండి-చూడండి!

చతు : వెళ్ళవలూ - వద్దో అంటూవుంటే వినిపించదూ? అది కాదు నారి కుక్కపిల్ల అవతల శుమ్మంలో వుంది చూసుకో!

కంట్రా: (బయటకుపోయి వచ్చాడు)

చిదం : (కుర్చీలో కూలబడ్డాడు)

చతు : చెబుతూవుంటే వినిపించుకోకుండా ఒక పేగో! కుక్కపిల్ల దొరికినాకూడా 'మీదే' మీదే! అబ! ఎక్కడ వూడిపడ్డాడో దియ్యంలాగా-సాపం! చాలా బాగా పెట్టాడు మిమ్మల్ని! (వినిపించి తీసుకొని విసురుతున్నాడు)

కంట్రా: (బయటనుంచి వచ్చాడు చేతిలో అవును తెచ్చిన కుక్కపిల్ల వుంది. తలపాగా జారి పోయివుంది. మీసం వూడిపోయివుంది సనక నుంచి సీనుకూడా వచ్చాడు) అది మీకుక్క పిల కాదు సార్. ఇదిగో ఇది మీదీ!

చిదం : ఇకేమిటి-మిమ్మల్ని చూసినట్లుంది. ఇళ్ళకు రిపేర్స్ చేసే వ్యక్తి ఎవరన్నా మీకు అన్న దమ్మడా?

కంట్రా: కాదండీ-నే నే ఆవ్యక్తిని!

చిదం : ఇకొకటి-ఇవో మోసం!

కంట్రా: కాదండీ. నే నేనంటే ఆకంట్రాక్టరును. ఇంతికు ముందే మీదిగిరికొచ్చానుగా - నురిదినో యారా-ఇదిగో 'ఆర్డర్ బుక్' (సంచితం చెయ్యి పెట్టి తియ్యబోయాడు)

చిదం : మిమ్మల్ని కంట్రాక్టరు కాదని నే నేం అనలేదు. మీరు కంట్రాక్టరే కాని మీరు మనో వేషంలో వచ్చినందుకు మోసం అంటున్నాను.

కంట్రా: అది వూళ్ళోవాళ్ళు ఏమన్నా అనుకుంటారేమో ననిగాని!...సరే. ఇదిగో మీ కుక్కపిల్ల!

చిదం : (చూసి) ఇందాకే చెప్పాను వెళ్ళుని! ఇది నాదికాదు నన్ను నురి వేధించండి!

కంట్రా: మీదేసార్, జాగ్రత్తగా చూడండి! ఇదిగో తెలనిరంగూ - ఇదిగో కోలముఖమూ - (సీనుతో) నువ్వు చూడబ్బాయ్!

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

- నీను : (తీసుకుని వేలితో తాకి) ఇది తెల్లని కుక్క కాదుసార్ - పిల్లకుక్కమీదే సున్నం పూశారు
- కంట్రా : సున్నం పూశారా-నువ్వు వట్లు దగ్గరపెట్టు కునే మాటాడుతున్నావా-సున్నం పూశారట సున్నం... ఇది మీదేపండి! ఇండాకా మీ దగ్గర గుర్తున్నీ తీసుకున్నాను-నా సాయశక్తుల వలెకి తీసుకొస్తానని చెప్పాను- తీసుకొచ్చాను-మీ కుక్కపిల్లను మీరు తీసుకుని నా డబ్బు నాకివ్వండి!
- చతు : ఇంకా ఏం కుక్కపిల్లయ్యా-ఎక్కడ ఎత్తుకొచ్చావ్ దాన్ని-ఒక అబ్బాయ్-దాన్ని తీసుకెళ్ళి బయటపారేయ్... వూర-చూస్తావేం-పో (నీను కుక్కను తీసుకుని పోయాడు!)
- కంట్రా : ఒకే-అబ్బాయ్! పారేశావంటే పునోగం పూడింది నే లేక్క వేసుకో. అది మీదేసార్ - నేను అబద్ధం చెప్పటంలేదు.
- చిదం : మీరు నిజమే చెబుతున్నారా-నేనే అబద్ధం ఆడుతున్నాను నేను వట్టి మోసగాడిని... దొంగను-సర-ఇహ దయచేయండి. (దరచగా లోపలికి పోయాడు)
- చతు : అవును గూర్కొనీకేం మతీ సుతీ లేదూ - ఊరి మీద తిరిగే ఆ చెత్త కుక్కపిల్లను తీసుకొచ్చి ఆ యనకేంటూ ఇవ్వజూపుతావా-మాం-భిగాడివేషయ్యా!
- కంట్రా : అవశల కట్టివున్న కుక్కను నువ్వు తెచ్చి వల్లే వుంది!
- చతు : కాక?
- కంట్రా : ఐలేమరి-నువ్వు మోసంచేసి ఏవో కుక్కపిల్లను తెచ్చి ఆయనదే అని అంటున్నావ్-నిజంగా చెప్ప-అది ఆయన కుక్క?
- చతు : నువ్వు నిజంగా చెప్ప-నువ్వు తెచ్చింది మాత్రం ఆయనకుక్క?
- కంట్రా : నిజంగా నేను తెచ్చింది ఆయనకుక్క పోలికలు చూసుకో.
- చతు : నాదయ్యా అసలు కుక్క - నా మాటని దాన్ని నువ్వు తీసుకుపెట్టు!... నా మాట విసవా!
- కంట్రా : బావుంది. నీతో నాకేమిటి మధ్య!... ఏమండీ చిదంబరంగారూ!... మీ కుక్క
- పిల్లను తీసుకుని, బాబ్బాబూ! నా డబ్బుచ్చి పంపేద్దారా!
- చతు : అయ్యా ఏదంబరంగారూ-నేను వెళ్లాలి. త్వరగా నా డబ్బువ్వండి!
- కంట్రా : ఆవశలఅర్థంటు పనులున్నాయండీ - అవన్నీ వదిలిపెట్టవచ్చాను. (చతుగబ్బజంతో) ప్రస్తుతం ఎనిమిది తొమ్మిదిళ్లు మరమ్మత్తు చేయించాలి. చిదంబరంగారు కుక్కను తీసుకుంటే ఈయిల్లుకూడా చెయ్యాలి. (పైకి చూస్తూ) నా డబ్బుచ్చేసి ఎంతకూ పంపరు!
- చతు : (చురచుర చూసి) నోట్లు లేక్క పెడుతున్నారేమో - కాస్తేపాగూ!... లేకపోలేనూ-నా డబ్బుట-“నా డబ్బు!”
- కంట్రా : నాది డబ్బుకాదు-నీదే డబ్బు! నువ్వే తెచ్చావు కుక్కపిల్లను. (లేస్తూ లోపలకు చూస్తూ) చిదంబరంగారూ-
- చతు : చిదంబరంగారూ... (చురచుర లోపలకు వెళ్ళాడు. కంట్రాక్షరకూడా వెనకాలే వెళ్ళాడు.)
- చిదం : (ఆత్రుతగా లోపల్నుంచి వచ్చి కూర్చున్నాడు)
- చతు : (వస్తూ) ఏమండిసార్! ఏమిటిది?
- కంట్రా : మీరు జాగ్రత్తగా పరీక్షించి మీ కుక్కను నిర్ణయించుకోండి సార్!
- చతు : నిర్ణయిస్తాడంశవయ్యా-ఏమండీ...
- చిదం : ఏమిటి - ఏమిటి మీ పుట్టేకం (మండిపోతూ) పోలీస్ కు ఫోన్ చేస్తాను (లేవబోయాడు)
- చతు : (కూచో పెడుతూ) ఆ-ఎందుకండీ అంత పని-ఈమాత్రంనానికి వాళ్ళిదాకాఎందుకు!
- చిదం : ఎందుకేమిటి - లేకపోలే ఏమిటి అల్లరి! ఇంకాస్తేపుపోతే పిల్లిపిల్లిని కూడా తెచ్చి “మీ కుక్కేనండీ” అంటారు పోతారా? పోలీసును పిలవమంటారా?
- కంట్రా : కుచోండిసార్! (ఫోన్ వెనక్కి జరిపి, ప్రతిక కప్పాడు.)
- చతు : అయ్యా క్షమించండి. ఇది మీ కుక్కపిల్ల కాదని మీ రొక్కమంటతో కొట్టిపారేస్తే మేమెట్లా బళ్లం? మేం దొంగలం కాము-దోచుకోము, చాలా కష్టపడి వెలికి తెచ్చాను.

కంట్రా : నేనూ చాలా కష్టపడ్డాను. మీరు కనిపెట్టండి—ఎవరిచేత కష్టమో!

చిదం : మీ కష్టాలమాట శేవుడెరుగు. నన్ను నానా కష్టాలు పెట్టి—ఇంత అంతా బాధ పెడుతున్నారా మీరు!...ఓ...ఏం గోలవచ్చిందిరా భగవంతుడా! వెధవకుక్క నేరక తప్పింది...సీనూ...సీనూ...పోతేపోయింది కుక్కపిల్ల—నాకు మరి అక్కలేదు. మీ రిద్దరూ వెళ్తారా వెళ్ళారా? (లేచాడు)

చతు : తమకు ఒక కంట మాడాలి!...లేకపోతే చచ్చిపోతాను.

చిదం : ఏమంటావయితే?

కంట్రా : అసటానికేముందుండి—ఏనో మా శ్రమకుతగ్గ సతిఫలం...

చిదం : (సీరియస్ గా, విసుగ్గాచూసి పర్శుతీసి చెగోర్ రూపాయల నోటు యిస్తూ) వెళ్లండి... మాట్లాడకండి... (ఇద్దరూ సంశయిస్తూ ఒకరి మొహం ఒకానొక చూసుకుంటున్నారు చిదం బరం ఈపాటికే పూర్తిగా విసిగిపోయి వున్నాడు ఆయాసపడుతున్నాడు. విసుగూ, కోపం హెచ్చిపోయినై) చాలదూ! తీసుకోండి...పర్శులో వున్నది ఇనే!—గుర్తు చెయ్యండి పాండి. (రెండయ్యగులూ ఒకడికిచ్చి, 10 రూ॥ల నోటు ఇంకోడికిచ్చి పర్శు దులిపాడు) పాండి...మీ కుక్కలూవద్దనక్కలూ వద్ద - వెళ్ళి రేం!

[ఇద్దరూ నడుస్తున్నారు. కంట్రాక్టరు ఆగి, వెనక్కు తిరిగి ఇంటికప్పుకేసి చూస్తూ జాలిగా చిదంబరన్ని చూశాడు. చిదంబరం కూడా చూసి, నుగుటిమీద కొట్టుకుని కూలబడ్డాడు. ఇద్దరూ పోయారు.]

చిదం : (లేరుకుని) సీనూ...(గట్టిగా) సీనూ—(చూస్తూ) దిక్కుమాలిన వెధవ—దిక్కుమాలిన వెధవా అని!

సీను : (రోషపూర్వకంగా) అదెవడోసార్ అతతలించుచున్నాడు. కొదంటే వినడు, పేద్దకుక్కను తీసుకొచ్చి మనదేనంటాడు—ఎంత పొమ్మున్నా పోడు!

చిదం : (ఇటుక్కునలేచి, ఆశుతగా) నంపావారా ఏడీ! వస్తున్నాడా కొంసతీసి! నువ్వు త్వరగా ఆ తలుపు తెయ్... గడియవేసెయ్ (నమస్కరిస్తూ) అబ్బులేదు—కుక్కపిల్ల అబ్బులేదు—(హిణాలతో మరి వుంకనిచ్చేస్తూ లేగు. (సీను తలుపు వేసివచ్చాడు) చూడూ—కాస్సేపు పోయినతిర్వాత వెళ్ళి “కుక్కపిల్ల దొరికింది” అనిరాసి—బోర్డు సమాధునికి కట్టు!

సీను : దొరికిందా సార్ (సంతోషంగా)

చిదం : కట్టరా వెర్రేపేసుగా—బాగాదొరికావ్!

సీను : (ఇంట్లోకి పోయాడు.)

చిదం : (ఫోన్ తీసి విసుగ్గానే) హలో...ఆ...ఎజిటర్ గా రున్నారా—మీరేనా...సరే చూపండి...“కుక్కపిల్ల కనబడుట లేదు” అని ఈనోజు మీసత్రికలో ప్రకటన వేశారు. ఆ ఆ ఆ...ఆ (ప్రకటన నేనే ఇచ్చాను—అవును చిదంబరాన్నే...ఈనోజు పేపర్లో ఆ ‘కనబడుట లేదు’ అన్న “కుక్కపిల్ల దొరికింది” అని వెయ్యండి!...అవును దొరికింది...నమస్కారం...ఎవరో తెచ్చి యిచ్చాడు ధర్మాశ్రమం...బాబ్బాబూ...నెంటనే వేసిపెట్టండి! “కుక్కపిల్ల దొరికినది” అని పెద్దక్షరాలలో వేసి—“ఫలానా చిదంబరంగారి పోయిన కుక్కపిల్ల దొరికింది” అని వెయ్యండి—దొరికిందని వెయ్యటం ఎందుకంటారా?—వెయ్యండి—నాన్నే హితులు చాలామంది ఆతురతిపడుతున్నాడు...దొరికిందంటే సంతోషిస్తారు. ఎంత డబ్బయినా సరే—పంపిస్తున్నాను...దొరికిందని మాత్రం నెంటనే వెయ్యండి—థాంక్స్

[ఫోన్ క్రిందపెట్టి, నిస్సారంగా కుర్చీలో కూలబడ్డాడు. సీను ఈలోగానే లూపల్నుంచి ఒక బల్ల సుద్దుకుక్క తెచ్చాడు. పెద్ద అక్షరాలలో “కుక్కపిల్ల దొరికింది” అని రాయటం ప్రారంభిస్తాడు]

[తెర]

కలగూరగంప

శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనా?

“తంగిరాల”

“శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనా? వారు మొట్టమొదట ఆంధ్రక్షేత్రంనుండి అధికారంలోకి వచ్చారా? వారి రాజధాని ఏది?”—ఈ మూడు విషయాలను చరిత్రకారుల మధ్య తీవ్రమైన అభిప్రాయభేదాలున్నాయి. వివిధ అభిప్రాయాలను వివరించి, చర్చించి, శాతవాహనులు ఆంధ్రులేననీ, వారు ఆంధ్రక్షేత్రంనుండి అధికారంలోకి వచ్చారనీ, వారి రాజధాని ‘ప్రతిష్ఠానపురం’ అనీ నిర్ధారితీకరించడమే ఈ వ్యాసం యొక్క ముఖ్యోద్దేశం!

శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని కొందరు చరిత్రకారులు, శాతవాహనులు వేరు, ఆంధ్రులు వేరు అని మరికొందరు చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు. పశ్చిమ దక్కనులో లభించిన ‘నాసఘట్ శాసనాలు’, ‘నాసిక్ శాసనాలు’ శాతవాహన రాజుల పేర్లను కొన్నిటిని నూచిస్తున్నాయి. ఈ రాజుల పేర్లు, వారు సింహాసనానికి వచ్చిన క్రమం, వాయుపురాణం మత్స్యపురాణాల్లో పేర్కొనబడిన ఆంధ్రరాజుల పేర్లతో ఎక్కువగా ఏకీభవిస్తున్నాయి. దీనినిబట్టి కొందరు చరిత్రకారులు శాసనాల్లోని ‘శాతవాహనులు’, పురాణాల్లోని ‘ఆంధ్రులు’ ఒక్కరేనని వాదిస్తున్నారు. కాని మరికొందరు చరిత్ర పండితులు ఈ వాదాన్ని వ్యతిరేకిస్తున్నారు. ఏ శాసనంలోనూ, ఏ నాణెంమీదా శాతవాహనుల ‘ఆంధ్రులు’ గా పేర్కొనబడియుండలేదు. అట్లే ఏ పురాణంలోనూ ఆంధ్రులు ‘శాతవాహనులు’ గా పేర్కొనబడియుండలేదు. ప్రతీ శాసనంలోనూ, ప్రతీ నాణెంమీద “శాతవాహనులు” అని మాత్రమే వ్రాయబడిఉంది. ప్రతి పురాణంలోనూ

“ఆంధ్రులు”, “ఆంధ్రభృత్యులు”, అని మాత్రమే వ్రాయబడిఉంది. కాబట్టి శాతవాహనులు వేరు, ఆంధ్రులు వేరు అనే అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చుతున్నారు.

శాతవాహనులు - ఆంధ్రులు ఒక్కరే అని అభిప్రాయపడేవారు:—

(1) శ్రీ “ఆర్. జి. భండార్కర్”:—ఈయన శాతవాహనులను గూర్చి పరిశోధించిన వారిలో ప్రథములు. పురాణాల్లో పేర్కొనబడిన ‘ఆంధ్రభృత్య వంశము’, శాసనాల్లోని “శాతవాహన వంశము” ఒక్కటే అని ఈయన అభిప్రాయము. “ఆంధ్రభృత్యులు” అనే శబ్దానికి “ఒకప్పుడు భృత్యులుగా ఉండిన ఆంధ్రులు” అని ఈయన అర్థం చెప్పాడు. శాతవాహనులు మొదట మార్కచక్రవర్తులకు సాయంతులుగా ఉండేవారు. “శ్రీయుఖ”ని నాయకత్వం వీరు స్వతంత్రులయ్యారు. భండార్కర్ ఉద్దేశ్యంలో “ధాన్యకటకము” (లేక ధరణికోట) శాతవాహనుల తూర్పు రాజధాని.

(2) డాక్టర్ బోర్న్ :— శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని, వారి రాజధాని మొదట మచిలీపట్నం దగ్గరఉన్న “శ్రీకాకుళము”ని, తర్వాత ‘ధాన్యకటకా’నికి మార్చుకున్నారని, ఇతని అభిప్రాయం.

(3) వి. ఏ. స్మిత్ : శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని, వారి రాజధాని శ్రీకాకుళముని ఇతని అభిప్రాయం. “ఇ. జె. రాప్పన్” కూడా ఇదే ఉద్దేశ్యంతో ఉన్నాడు.

(4) డాక్టర్ ఎల్. డి. బార్నెట్ : శాతవాహనుల రాజధాని మొట్టమొదట “శ్రీకాకుళము,” తర్వాత “ధాన్యకటకము,” (శ్రీ శ్రీ ఒకటవ శతాబ్ది నాటికి పశ్చిమరాష్ట్రాల్లో మన్న “ప్రతిష్ఠానపురము”—అని ఇతడు భావిస్తున్నాడు.

(5) ప్రాథెసర్ పి. టి. శ్రీనివాసఅయ్యంగార్ : ఈయన, శాతవాహనులు ఆంధ్రులైనని ఒప్పుకున్నాడు కాని శాతవాహనులు తూర్పు ప్రాంతంనుండే (అంటే ఆంధ్రదేశం నుండే) అధికారంలోకి వచ్చారనే విషయాన్ని అనుమానిస్తున్నాడు.

ఇక శాతవాహనులు వేగ ఆంధ్రులు వేగ అనే అభిప్రాయం కలవారు :—

(1) డాక్టర్ నూక్టాంకర్ : శాతవాహనులు ఆంధ్రులు భిన్నులని వాదించేవారిలో ఈయన ప్రథముడు ఈవారానికి కారణాలు : (1) ఆకాలపు శాసనాల్లో ఎక్కడా కూడా శాతవాహనులు ఆంధ్రులని పిలవబడలేదు. (2) ఆకాలపు సమకాలిక శాసనాలైన “హలిసుంపు” “గిర్నార్” “థలసుంప” మొదలైన శాసనాల్లో కూడా “శాతవాహనులు” అనే పేర్కొనబడ్డారుగాని, “ఆంధ్రులు” అని ఎక్కడా వ్రాయబడలేదు. (3) శాతవాహనుల ప్రాచీన శాసనాలు, నాణెములు పశ్చిమ దక్కన్ లోనే లభించాయి.

కాబట్టి శాతవాహనులు ఆంధ్రులై ఉండవలసి, వారు పశ్చిమానుండి తూర్పుకు వచ్చి ఆంధ్రులతో కలిసి నివసించారని “నూక్టాంకర్” యొక్క అభిప్రాయము, ఇతడు “ఆంధ్ర భృత్యులు” అనే శిబ్దాన్ని “ఆంధ్రులయొక్క భృత్యులు (సాయంతులు)” అని వమ్మీ తత్పూర్వము అర్థం చేసుకున్నాడు. కాబట్టి ఆంధ్రులయొక్క సాయంతులు, ఆంధ్రులే అయిఉండవలసి కర్తవ్యం! ఏజాతివారైనా కావచ్చు!!

(2) కె. సి. జయప్వాళ్ : ఆంధ్ర - శాతవాహన వికల్పాన్ని ఈయన ఒప్పుకోలేదు శాతవాహనులు అశోకుని శాసనాల్లో పేర్కొనబడిన “శాతేయపుత్రులు” అని ఈయన వాదన.

(3) ప్రాథెసర్ రాయ్చాదర్ : ఇతడు కూడా నూక్టాంకర్ అభిప్రాయాన్నే బలపరుస్తున్నాడు. “ఆంధ్ర” అనే పేరు శాతవాహన వంశంలో ఆఖరి రాజులకు వచ్చి ఉంటుందని ఇతని అభిప్రాయం.

(4) డాక్టర్ కె. గోపాలాచారి : పడమటి ప్రాంతం (అంటే మహారాష్ట్ర ప్రాంతం) నుండి శాతవాహనులు అధికారానికి వచ్చి క్రమంగా ఆంధ్రదేశాన్ని కూడా ఆక్రమించుకున్నారనే వాదాన్ని ఈయన బలపరుస్తున్నాడు. కాని శాతవాహనులు జాతి పూర్వకముపాండిత ఆంధ్రుల మూర్తిని నిమృత్యులున్నారు.

ఏ శాసనంగాని, ఏ నాణెముగాని శాతవాహనులను ఆంధ్రులుగా పేర్కొనని మాట వాస్తవమే! శాసనాలలో కుటుంబం పేరు వ్రాయడం ఆచారము. శాలంకాయనులు, బృహస్పత్యులు, విష్ణుకుండినులు మొదలయినవారంతా ఈ విధంగానే తమ తమ కుటుంబాల పేర్లనే శాసనములలో వ్రాయించారు. పురాణాలలో “ఆంధ్రులు” అని వ్రాయబడిందింటే అది వారి జాతిపేరుగా గ్రహించాలి. కాబట్టి ఆ చక్రవర్తులు శాతవాహన కుటుంబానికి చెందిన ఆంధ్ర జాతివాడు అంటే వారి ఇంటిపేరు (Family name) “శాతవాహనులు” జాతిపేరు (Name of the tribe) “ఆంధ్రులు”. పురాణాలలో వ్రాయబడిన “ఆంధ్ర భృత్యులు” అనేశబ్దం ఒకప్పుడు భృత్యులుగా ఉండిన ఆంధ్రులు” అనే అర్థాన్ని సూచిస్తోంది. పడమటి సముద్రము కాబట్టి శాతవాహన కుటుంబీకులు ఆంధ్ర జాతికి చెందినవారని సిద్ధాంతీకరింపవచ్చును.

అయితే శాతవాహనులు మొట్టమొదట ఏ ప్రాంతంనుండి అధికారంలోకి వచ్చారు? అనేది గంభీర ప్రశ్న! ఆంధ్రదేశంనుండే తమ రాజకీయ జీవితాన్ని ప్రారంభించారని కొందరు చరిత్రకారులు, పశ్చిమ ప్రాంతం (మహారాష్ట్రదేశం) నుండి అధికారానికి వచ్చారని మరికొందరు చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయాల్ని వెల్లడించుచున్నారు.

శాతవాహనులు పశ్చిమ దక్కనునుండి అధికారం లోకి వచ్చారనిడానికి ఆధారాలు :—

(1) శాతవాహనుల శాసనాలు పడమటదక్కనులోని “నాగఘట్”, “నాసిక్” ప్రాంతాల్లోనే లభిస్తున్నాయిగాని, ఆంధ్రదేశంలో లభించడం లేదు.

(2) కళింగదేశాన్ని పాలించిన “ఖారవేలుడు” అనే రాజుయొక్క శాసనంలో అతని సమకాలికుడైన శాతకర్ణి రాజ్యం కళింగకు పడమటి దిక్కుగా ఉన్నట్లు సూచింపబడింది. ఆంధ్రదేశం కళింగదేశానికి దక్షిణదిశగా ఉంది కాని పశ్చిమ దిశను లేదు.

(3) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి తల్లియైన “గౌతమీ బాలసిరి” వ్రాయించిన శాసనాల్లో ఆమె మమారుని రాజ్య సరిహద్దులు పేర్కొనబడ్డాయి. అని ఆంధ్రదేశంలోని ఒక్క ప్రాంతాన్ని కూడా సూచించడం లేదు.

(4) ఆంధ్రదేశంలో లభించిన మొదటి శాసనాలు గౌతమీపుత్రుని తరువాతి రాజైన వసిష్ఠీపుత్ర శ్రీపులుమాని పాలననే సూచిస్తున్నాయి. కాబట్టి

క ల గూ ర గం వ

మొట్టమొదట శాతవాహనులు పశ్చిమ దక్కనులోనే అధికారంలోకివచ్చి క్రమంగా ఆంధ్రదేశాన్ని కూడా ఆక్రమించుకున్నారు.

కాని పైవాదంతా వివో కొన్ని శాసనాలిచ్చే అసంపూర్తి అంశాలనినే ఆధారపడిఉంది. ఆవాదనంతా పూర్వపక్షం చేసే అంశాలెన్నో ఉన్నాయి.

(1) శాతవాహనుల ప్రాచీన శాసనాలు పడమటి దక్కనులోనే లభించినవన్నమాట నిజమే కాని ఆలభించిన శాసనాలు రెండు మాత్రమే! గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికి పూర్వం పాలించిన శాతవాహన రాజులు ఇరవైమంది అయితే రెండు శాసనాలమీదే ఆధారపడి వాదించడం శోచనీయం. మిగిలిన శాసనాలేనైనా మనుషుండు ఆంధ్రదేశంలో లభించవచ్చునేమో!

(2) భారవేలుని శాసనం, శాతకర్ణి రాజ్యము కలింగకు పడమటి దిక్కున ఉన్నట్లు మాత్రమే నూచిస్తోందికాని, శాతకర్ణి రాజ్యానికి ఆంధ్రదేశానికి ఏవిధమైన సంబంధం లేనిది తెల్పడంలేదు.

(3) ప్రాచీన చక్రవర్తియైన శాతకర్ణి యజ్ఞయాగాదులనేకం చేసినట్లుగాను, “దక్షిణాపథపతి” అనే బిరుదాన్ని గలిగియున్నట్లుగాను ‘నాన్సుబ్’ శాసనాన్ని బట్టి తెలియవస్తోంది ప్రాచీన శాతవాహన రాజులు (అంటే గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికి పూర్వ రాజులు) ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించి ఉండవలెనైతే “దక్షిణాపథపతి” అనే బిరుదు ఎలా సార్థకమౌతుంది?

(4) “డెరిప్టస్” గ్రంథకర్త “దచ్చినబైడ్స్” (Dachinabides), “లిమిరైక్” (Limyrike) (పదే శాలో ఉన్న వర్తక పట్టణాలనుగురించి వ్రాశాడు. ‘దచ్చినబైడ్స్’ అంటే దక్షిణాపథము ‘లిమిరైక్’ అంటే తిమిళేశము. ప్రాచీనాంధ్ర దేశంలో వర్తకానికి ప్రసిద్ధికెక్కిన పట్టణాలెన్నో ఉన్నాయి!

(5) శాతవాహన చక్రవర్తియైన ‘హాలుడు’ “గాథానప్రతి” అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఆ గ్రంథంలోని ఒక గాథలో ఈ విధంగా పేర్కొనబడింది : “సిరిసంపదలగోను, నీతిగోను శాతవాహనుల రాజభివనాలతో తులనాగే మరొక రాజభివనం, గోదావరినది పుట్టి, ప్రవహించి, సాగరంలో కలిసి పోయే విశాలదేశంలో ఎక్కడాలేను!” అఖండ గోదావరి పరవళ్లు త్రొక్కిదేశం ఆంధ్రదేశం కాక మరేదేశం?

(6) “లీలావతీ పరిణయము” అనే ప్రాకృత గ్రంథంలో “నప్రగోదావరి” తీరాన “హాలుడు” “లీలావతినీ” వివాహం చేసుకున్నట్లు ఒక కథ ఉంది.

“నప్రగోదావరి” అనేది నేడు తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని దాక్షారామంనద్ద ఉన్న ఒక చెరువుతో పోలుస్తున్నారు.

కాబట్టి శాతవాహనులు ఆంధ్రదేశంనుండి అధికారంలోకి రాలేదనడం మిక్కిలి సత్యమూరం! ఆంధ్రదేశానికి శాతవాహనుల కీ సంబంధమే లేదనడం కేవలం పొంపాటని వేరే చెప్పనక్కర్లేదు!! పడమటను త్రొక్కితెవులు బలవంతులైనపుడు, శాతవాహనులు పశ్చిమతీర ప్రాంతాన్ని కోల్పోయారు. కాని గౌతమీపుత్రుడు త్రొక్కితెవుల నొడించి పశ్చిమప్రాంతాన్ని తిరిగి సంపాదించాడు. అందుచే అతని పుత్రుడు “పులుమాచి” తిరిగి “దక్షిణాపథేశ్వరుడు” అనే బిరుదాన్ని వహించాడు. అందుచేత, శాతవాహనులు ఆంధ్రదేశంతోసహా దక్షిణదేశాన్నంతటినీ పాలించిన చక్రవర్తుల నేని నిస్సందేహమైన విషయం!

ఇక మిగిలిన వివాదాంశ విషయం శాతవాహనుల రాజధానిని గురించినది. శాతవాహనుల ముఖ్యపట్టణం “శ్రీకాకుళము” అని కొందరు, “ధాన్యకటకము” (లేక ‘సరణికోట’) అని మరికొందరు, “ప్రతిష్ఠాన పురము” (లేక ‘వైథాన్’) అని కొందరు భావిస్తున్నారు. ‘శ్రీకాకుళము’ రాజధాని అనడానికి కేవలం కథలే ఆధారం కాబట్టి దానిని నమ్మలేము. ఒహుకా, ‘ధాన్యకటకము’ మొదటి రాజధానిగా ఉండిఉండేది శాతవాహన రాజులు మహారాష్ట్ర దేశాన్ని జయించిన తర్వాత, విశాలేశాన్ని పాలించడానికి తూర్పున ధాన్యకటకం ఒక్కటే చాలనికాబట్టి, మరొక రాజధాని కూడా అవశ్యకమై ఉండిఉంటుంది. అప్పుడు ప్రతిష్ఠానపురాన్ని పశ్చిమ రాజధానిగా చేసుకుని ఉంటారు విదేశీయుల దండయాత్రలు, ముఖ్యంగా గ్రీకుల దండయాత్రలను ఆరికట్టడానికి, శాతవాహనులు ప్రతిష్ఠానపురాన్ని శాశ్వతరాజధానిగా చేసుకుని ఉంటారు.

పురాణాల్లో పేర్కొనబడిన “ఆంధ్ర భృశ్యులు” అనే శబ్దానికి “ఒకప్పుడు భృశ్యులుగా ఉండిన ఆంధ్రులు” అనే అర్థమే సముచితం. దీనినిబట్టి శాతవాహనులు మొదట మార్కటేకు సామంతులుగా ఉండేవారిని తెలుస్తోంది! అశోకుని ఒక శిలాశాసనంలో (Asokas Rock edict—18) శాతవాహనులు మార్కటేకు సామంతులుగా పేర్కొనబడ్డారు. అశోకుని నిర్వాణానంతరం, శాతవాహనులు “శ్రీముఖుడు” అనే వాని నాయకత్వం స్యతంత్రులయ్యారు!! ఆంధ్రుల మహోన్మేషచరిత్రకు నాందీ ప్రస్తావన జరిగింది!!

కుమారసంభవ సంస్కరణము

శ్రీ నే. వెంకటరమణయ్య

శ్రీ కేటూరు ప్రభాకరశాస్త్రిలవాగు సన్నె చోడని కుమారసంభవములోని పద్యములను కొన్నిటిని సంస్కరించి వెంకటేశ్వర ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్ త్రైమాసిక, సం 2 సంచిక (తెనుగు పు ౯-౧౨) లోఁ బ్రకటించియున్నాడు. అందు కొన్ని సంస్కారము లావశ్యకములాయను సంకెయము పొడమిది కలిగిన సంకెయమును నివర్తించేకొనుటకై వాని నిద్వుట తెలియపఱచుకొనుచున్నాఁడను.

శ్రీ శాస్త్రిలవా రిట్లు వ్రాసియున్నాడు: “కవి హృదయము... గోచరింపఁగా నాకవి నాకుఁ గనకాభిషేకము చేసినాఁడెన్న సంతోషమునఁ దోగినాఁడను. మఱికొన్ని;

ఆయవనీరుహోద్ధతి ల
తాంతివిరగ్ధిసారభప్రవా
హోయతిసాంద్రమై ఫలితి
మై యొగి బర్విస దాయఁబోవనుం
బాయసురాక చుట్టి మధు
ప్రవజమా లికలంఁడెనొప్పి పు
ష్పాయుధుకాలఁజుట్టు మగు
దాయసప్రమువెట్టినట్టిదై.
వ (స?) వసుశ్వాసము 298 ప

“దీనికి నా సంస్కరణము :
ఆయవనీరుహోద్ధతి ల
తాంతివిరగ్ధిసారభప్రవా
హోయతిసాంద్రమై ఫలితి
మై యొగి బర్విసదాయఁబోవనుం
బాయసురాక చుట్టి మధు
ప్రవజమా లికలంఁడెనొప్పి పు
ష్పాయుధుకాలఁజుట్టు మగుఁ
దాయసప్రమువెట్టినట్టిదై.

“పుష్పాయుధుకాల కధి కారియైన వసంతుఁడా యాయుధుకాలలోని కెవరికిని రాకపోకలు మీల లేకుండుటకు చుట్టను నినుపకొలు పెట్టినట్లు భృంగమాలికలు పూలచెట్లను జుట్టియున్నవి—పూచిన చెట్లు పుష్పాయుధుకాలలు—మధుఁడు తిదిధి నేత — ఇందులోఁ బుష్పాయుధుకాల, మధుఁడు ఉండుట యసంగతము.”

సంస్కరించుటకై శ్రీ శాస్త్రిలవా గుదహరించిన పద్యము శ్రీ మానవల్లి గానుస్సృష్టకవిగారి ముదిత ప్రతినుండి గ్రహించఁబడినది కాని కవిగారి ముదిత ప్రతిలో నీ పద్యముయొక్క గెంపవపాదము ‘హోయతి సాంద్రమై ఫలితి సా మొగి బర్విస’ అని ముదితమై యుండుగా దానిని ‘యొగి బర్విస’ అని శాస్త్రిల వా రేలయుదాహరించిరి తేలియను. ప్రాతిపదియం నును? మొగి బర్విస’ అని యేకావచ్ఛయమున్నది. ‘యొగిం బర్విస అనుపాదము (శ్రీ శాస్త్రిల గారి కెదుట లభ్యపడెనో? ఇది ‘నా సంస్కరణమున’ జేయఁగదా. పుష్పాయుధుకాల’ యసంగతమని ‘పుష్పాయుధుకాల’ అని సవరించినాడు ‘పుష్పాయుధుకాల’ పుష్పాయుధుని యొక్క అనిగా మన్యధునియొక్క కాలమని గ్రహించవలసియుండును, కాని ఈ సంస్కరణమువల కవి యొక్క భావము తెల్లముగాదు. తిను సంస్కరణము పైని వ్యాఖ్యించును శ్రీ శాస్త్రిలవాగు చెప్పినట్లు ‘పుష్పాయుధుకాల’ (అనిగా పుష్పాయుధుని అయ్యు ధములను నిక్షిప్తము చేసియుంచినవల) అని సవరింప వలయును. మఱియు, ‘మధుఁడు’ ఉండుట యసంగత మని చెప్పి ‘మధుఁడాయ సప్రమును’, ‘మధుఁడాయ స వప్రము’ అని మార్చి, తిను మార్పును సమంజసమని గుఱవేయుట కిట్లు వాదించియున్నాడు. పుష్పాయుధుకాల కధి కారి మధుఁడు, ‘పూచిన చెట్లు పుష్పాయుధుకాలలు, ‘మధుఁడు తిదిధి నేత’ కావున యతిఁ డాయ సప్రము వట్టిననుట యుక్తము అని. మధుఁడు మరుని దిశవాయికొని యాయుధా గారాధ్యక్షుఁడు గాడు అట్లని యనుటకు బ్రహ్మణ్యమియును గాన రాగు నేనాపతిత్వమును నాయుధా గారాధ్యక్షత్వమును వేర్వేరు పరచుట గాని యొక్కటి కావు. ఇట్లని యర్థశాస్త్రగ్రంథములకుల్ల తెలియవచ్చు చున్నది. ‘పుష్పములను’ అయ్యుధములుగ బ్రహ్మగించువాఁడు మధుఁడు—వానిని సంరక్షించుకొనవలసినవాఁడెతఁడు. కావున తిన యాయుధుకాలకు మధుఁడాయ సప్రము పెట్టెననుట సుసంగతమగునుకొని యసంగతముగాదు.

ఈ పద్యమును సంస్కరించి సవ్యాఖ్యానముగఁ బ్రకటించిన శాస్త్రిలవాగు దీని ద్వితీయపాదమందలి ‘ఫలితిమై’ యను మాటయొక్క సందర్భాచితిని విశేషింపఁచి యుంజిన పాఠకుల కృతజ్ఞత కీర్తాధికముగ పాత్రులయ్యుండెడివాగు. ఫలితిమైనదెంత? ‘ఆయవనీరుహోద్ధతి లతాంతి విరగ్ధి సారభప్రవాహోయతి’యా? సారభప్రవాహోయతి సాంద్రమగుట యొప్పును? ఫలితి మగుట యెట్లు? ఒక వేళ అగునని తలఁచినను అర్థమేమి? సాంద్రమగుటచే దాయఁబోవ సాధ్యపడదయ్యె—ఫలితిమగుటచే దాయఁబోక పోయెనని కదా చెప్పవలయును, ఇది యెట్లు పొనఁచును? మధు

కలగూరగంప

పములు గంప లుబ్ధులనియు నుద్భుగ్రహణమునకై విక
సిత లతాంతములకు మూడుననియు సుప్రసిద్ధి—పల
ముల నారగించుట కొండె రసాస్వాదము కొండె
చెట్ల కవి మూడునని యొంగును గానగాను ఇంక ‘ఫలి
తమై’ యను మాట నిద్రుట నెల్లర్థము జేసికొన
వలయును ?

మఱియొక పద్యమునందు గూడ శ్రీ శాస్త్రుల
వారి సంస్కరణ మనాకశ్యకమునకై తొలచుచున్నది.
కుమారసంభవ ప్రథమాశ్వాసము 2 వ పద్యమున
వినాయక వర్ణన ఇట్లు కొనవచ్చుచున్నది.

తను వసితాంబుదంబు సిత

దంత యుగం బచిరాంశు లాత్మగ

ర్జన మరుగర్జనంబు గర

స్మరుచి శక్రశరాసనంబునై

చనమదివారి వృష్టిహిత

సస్య సమృద్ధిగ నభ్రవేళనా

జనుగణనాథుల గొల్తునని

శంబు నభీష్ట ఫలప్రసిద్ధిగాక.

ఇని సరికొదని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి యభి
ప్రాయము—తమ యభిప్రాయమునకు గాఢము నిట్లు
వివరించుచున్నారు “విఘ్నేశ్వరుల జేకదంతులను,
కాన ‘సితసంతయుగం’ బనియొండరాదు. అచిరాం
శువు=మెఱుపు అది ఉపమానము కాన యుష్మదస్యము
మాత్రమే కన్పించునదిగా నుండవలెను ‘సితసంతయుగం
బనుటలో నోగు తెఱచినప్పు డగపడుట మూసినప్పు
డగపడకుండుట దంత్రమునకు కలిగి యచిరాంశు
సామ్యము సిద్ధించును.” కావున, “దీనికి నా సంస్క
రణము.

తను వసితాంబుదంబు సిత

దంతయుగం బచిరాంశునాత్మగ

ర్జన మరుగర్జనంబు గర

స్మరుచి శక్రశరాసనంబునై

చనమదివారి వృష్టిహిత

సస్య సమృద్ధిగ నభ్రవేళనా

జనుగణనాథుల గొల్తునని

శంబు నభీష్ట ఫలప్రదాతగాన్.

‘కవి హృదయము’ నెఱిగి ‘తెలుగు కూర్పు
మఱుంగు’ను దెలిసి శ్రీ శాస్త్రులవారు చేసిన మార్పు
లనాకశ్యకములని చెప్పి సాహసించుచున్నాడ.
మొదట విచారించవలసినది “దంతయుగము”. “దంత

యుగం బనుటలో నోగు తెఱచినప్పు డగపడుట మూసి
నప్పు డగపడకుండుట దంత్రమునకు కలిగి యచి
రాంశు సామ్యము సిద్ధించును” అని వచించిరికదా
శ్రీ శాస్త్రులవారు. విఘ్నేశ్వరుల గజాననులగుదా
వినుంగు నోగు తెఱచిన నేమి మూసిన నేమి? దంతములెప్పు
డను మఱుంగుపడకుండుట ఎల్లరు నెఱిగినవిషయమే.
ఇంక దంతయుగమునకై చిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించును?
రెండవది ఏకదంత విచారణ: విఘ్నేశ్వరుల జేకదంతుల
డనిపేరుండుట నిశ్చయమే. అవ్వగను కొదనలేరు.
ఆజుష్టప్రభృతి యెల్లప్పుడు నితర జేకదంతులనుగ నే
యుండెనా? లేక కారణాంతరములవలన నేకదంత
త్వము మధ్య సిద్ధించెనా యనుట విచారణీయాంశము.
పౌరాణిక గాథలను పరిశోధించి చూడగా గజాననుని
కన్నియేనులవలె కుదుట రెండు దంతములుండె
ననియు కౌలకమునునం దొకటి భగ్నముకాగా
తత్కారణమున నేకదంతుడను పేరు వచ్చెననియు
దెలియుచున్నది. ఒకానొకప్పుడు పార్వతీ పరమేశ్వ
రులు రహస్యక్రీడ వర్తించుచు విఘ్నేశ్వరుని నెవ్వరిని
లోనికి రానియకుండుటకై ద్వారమున కాపరిగ
నియుంచుచుట. అప్పుడు పరమేశ్వరుని దర్శించుటకై
పరమరాముడు వచ్చి విఘ్నేశ్వరుడు ద్వారము
నరికట్టగా కోపించి తన పరమవుచే నశనిసంతయము
చేసిం చెననియు నాటినుండియు నశర జేకదంతుల
దాయెననియు బ్రహ్మాంశపురాణమునందు జెప్పి
యున్నది ఇంతకంటె సుప్రసిద్ధమైన కథ మఱియొకటి
యవ్యత కానవచ్చుచున్నది ఒకానొకప్పుడు
వినాయకుడు పొట్టనింప మోదకాదులను భుజించి
పోవుచుండగా మార్గమధ్యమున కౌలతీజుడైననియు
దత్తారణమున మోడకభరితమైన పొట్టపరులగా
కుడుములను పోనీయక చేతితో పిగిలిన పొలుకుపట్టుకుని
తండ్రులకే కేగుచుండగా చూచి చంగ్రులను నవ్వె
ననియు నందులకు గినిసి విఘ్నేశ్వరుడు దనదంతముల
యం దొకదాని తొననులికిచి దంగ్రునిపై వీ చెననియు
దెలియుచున్నది. ఈ రెండవ దైతిహ్యమును బట్టి
చూడగా ఏకదంతండును పేరు కలిగినను నతనికి
రెండుదంతములు లేక పోలేదనియు రెండవది
భగ్నమైనను సంపూర్ణముగ విఱుగలేదనియు
దెల్లమగుచున్నది. ఈ కథయే భారతదేశమునం దెల్ల
యెడలను ప్రాచీనకాలమునుండియు వాడుకయం
దుండెనని మన దేవాలయములయందును అన్యస్థలముల
యందును గానవచ్చెడు విఘ్నేశ్వర ప్రతిమలు గుజువు
చేయుచున్నవి ఏకదంతముగల విఘ్నేశ్వర ప్రతిమ

యెందున గానరాదు. అన్నియు దంతయుగళము తోడనే చెక్కఁబడియున్నవి; కాని యంకొకటి సంపూర్ణమైనది; మరియొకటి చివర తునిసినది కావున నన్నెచోడజేవుడు 'సితదంతయుగం' బని చెప్పట్లు తస్యకాగు. దీనిని సంస్కరింపవలసిన యవసరము లేదు

మఱియొక సంస్కరణము. కుమారసంభవము ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాతఃపత్తియందొల్లు కావచ్చుచున్నది

ముదమున....కావ్యము
నదిరంగ విలుకాని పట్టినమ్మునుంబరహృ
ద్భదమై తలయాపింపని
యది కావ్యమే మరి పట్టినదియుక కరమే

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగా రీపద్యము నిట్లు సంస్కరించి ముద్రించెరి.

ముదమున సత్కవికావ్యము
నదిరంగ విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ
ద్భదమై తలయాపింపని
యది కావ్యమే మరిపట్టినది యుంగరమే.

ఈ సంస్కరణము శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిలవారికి నచ్చలేదు. "దీనికి నా (అనగా, ప్రభాకర శాస్త్రిల వారి) సంస్కరణము" ఇట్లు:

ముదమున గవికృత కావ్యము
నదిరంగ విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ
ద్భదమై తలయాపును, బెఱ
యది కావ్యమే చెప్పఁ, బట్టినదియుం శరమే

మొదటి చరణముగాని లాప్తభాగముఁ 'గవి కృతి' యనుమాటలను జేర్చి 'కవికృతి కావ్యము' అని చరణమును బూర్తిచేసిరి — 'కృతి' యనుమాటకు గావ్యమును నర్థముగలదని యందఱు నెఱింగిన విషయమే—'కవికృతి కావ్యము' ఇంగువలన పునగుక్తి దోషదూషితమగుచున్నది—'సత్కవి' యను రామకృష్ణకవిగారి సంస్కరణమే సమంశసమని తోచుచున్నది—మఱియు నన్నెచోడడు ౧. 32 వ పద్యములో

"పరంగ సువర్ణ బంధ మృగు
భావముగల్గియు లోనుమాడఁగా
బొరపగు చిత్రమాపమును
బోలెనసత్కవికావ్య మిమ్ముహిక
బరంగ సువర్ణ బంధమృగు
భావనిశేష.....లుక
సరియగు రత్నపు

(తికయు సత్కవికావ్యము నొక్కరూపమై.

"అసత్కవికావ్యము" "సత్కవికావ్యము" అని ప్రయోగించియున్నాడు. కావున "ముదమున..... కావ్యము" అను కంఠపాదములోని గ్రంథపాతమును "ముదమున సత్కవికావ్యము" అను రామకృష్ణకవిగారి సవరణ నన్నెచోడని రచనాపద్ధతి ననుసరించి చేయు బడివదగుటచే యుక్తమని యొందదగియున్నది మఱియు శ్రీ శాస్త్రిలవాడు సంస్కరణ వ్యాజమున నీ కంద పద్యముయొక్క ఉత్తిరార్థము నన్నెచోడని రచనను దొలగించి తిరుగుబిచ్చమును జొప్పించిరి—(నాత్మప్రతిని బట్టి ముద్రితమైన పద్యము చెక్కఁగ నే యనవయముగు చున్నదే—ఇంగు "పరహృద్భదమై తలయాపింపని యది" అను వాక్యము కావ్యమునకును శిష్యునకును సామాన్యము—"ముదమున సత్కవికావ్యము, పర హృద్భదమై తలయాపింపని యది, కావ్యమే?" "అదగఁగ విలుకాని పట్టినమ్ము, పరహృద్భదమై తలయాపింపని యది, శరమే (అమ్మే)?" సంగ్రహీకరణము అనగా చెప్పఁబడినదిని విషయమును కొద్దిమాటలతో జెప్పుట చోడనికి గరము ప్రియము. కావున శ్రీ శాస్త్రిలవారి సంస్కరణ యనావశ్యకమని చెప్పవలసి వచ్చినది కాని ఈ కందపద్య చతుష్ఠపాదము ముద్రితగ్రంథమున న్నిలు కలదు; యది కావ్యమే అలరిపట్టినది యుంగరమే" (నాత్మప్రతియం దీపం క్తి 'యదిగావ్యమే మరిపట్టినది యుంగరమే: అని యున్నది. ఇది 'మరి' మగ్గ్య'లో కొరమును జొప్పించి 'మరిపట్టినది యుంగరమే' అని శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారు సంస్కరించి ముద్రించెరి. "మరిగ" శబ్దమున కీ సందర్భమున నేమి యుద్దమో వాగు తెలుపరైరి—'మరిగ' అను క్రియాపదము కల జేమో తెలియదు—అన్యశ్రీ ప్రయోగము తాదృశము గానరావు—నిఘంటువులయం దెచ్చుటనుజేగు—'మరి' అను మాటను 'మరి' అని సంస్కరించుటకంటె 'మఱియు' అని సంస్కరించుట యుక్తము. 'శరమే' యనుట కంటె 'శరమే' యనుట సాప్రస్యము—ఈ సవరణను ఇంతకుముందు కొందఱు పండితులు జేసి యున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్రమైనది.

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, జైన జాతి, చారిత్రిక, పారిశ్రామిక బదరి, కేదార, అమర నాథ్, పసుపతి నాథ్ కైలాస మానససగోవరాధి శ్రేణియులుగూర్చి వివరించు గ్రంథము (కాసుగో 1025 పుటలు, 300 బ్లాకులు, రెండు భాగములు. భాగము 1 కి రు. 4/- బాన్డేజరు 1-10-0 శ్రీరామనామజేత్రము, గుంటూరు-1

గ్రంథ విమర్శనము

ఆంధ్ర తులసీరామాయణము

[బాలకాండము]

రచన: శ్రీమైలవరపు సూర్యనారాయణ
మూర్తి, ప్రాప్తినస్థానము: రచయిత, కృష్ణంపాలెం,
ఎర్న గూడెం పోస్టు, పశ్చిమగోదావరి జిల్లా,
మూల్యం రు. 2.8-0.

“హిందీ భాషలో వున్న సాహిత్య మేమిటి?” అని హిందీ ప్రచారవ్యతిరేకులు యెవరేనా ప్రశ్నించ గానే వెంటనే ప్రచారకులనుంచి వచ్చే తుపాకి గుండులాంటి సమాధానం—“తులసీదాసు రామాయణం చదివావా?”—ఆ ఒక్క సమాధానంతో హిందీ భాషకు మహత్తరమైన సాహిత్య సంప్రదాయముందలి ఒప్పుకు తీరవలసివస్తుంది. ఉత్తర హిందూస్థానంలో వాల్మీకి రామాయణానికి కంటే తులసీ రామాయణానికి ఎక్కువ వ్యాప్తివుంది. హిందీ మాతృభాషగాగల ప్రతి ఒక్కరూ తులసీరామాయణం తమదని చెప్పుకుని గర్వపడతారు. ఇంటింటా యీ గ్రంథాన్ని నిక్షేపించు కొని పూజించి పఠించుతారు తెలుగు జాతిలో పోతన గారి పద్యాలు ఎలా ఆబాలగోపాలంలోనూ వ్యాపించి ఉన్నాయో, హిందీ ప్రజానాథంలో తులసీదాసు రామాయణ కీర్తనలు అలా వ్యాపించి వున్నాయి ఈ సామ్యాన్ని గమనించే శ్రీమైలవరపు సూర్య నారాయణమూర్తి గారు పోతన గొంతుతో పద్యాను వాదంగా తెలుగు ప్రజలకు అందిజేయ ప్రయత్నించారా అనిపిస్తుంది. నిజానికి ఈ పద్యరచన పోతన గొంతు కెల్లానే వినిపించుతోంది. అందుకు శ్రీ సూర్యనారాయణ మూర్తి గారిని అభినందించవలసివుంది. కాని తులసీ దాసుగారు ‘రామచరిత్ర మూసము’ను పోరతా, చాపాయి, దోహా మొదలైన కేయధందస్సులలో, శ్రీ బాలవృద్ధులు కలసి రామచరిత్రను బృందగానంచేసి అనందపరవసులు కొనటానికి అనువుగా రచించాడు. అలాంటి ఆనకాశంవుండేలాగు శ్రీ సూర్యనారాయణ మూర్తి గారు ఈ గ్రంథాన్ని అలాంటి కేయధందస్సు లలో ఎందుకు అందించారుకొదా అని ఒకరింట్లో కించ

కలుగుతోంది. శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారు ప్రతిభాసంపన్నులనే విషయం ఈ గ్రంథమే విస్తృతం చేస్తోంది. అందుచేత వారు కేయరచనగా దీన్ని రచించ దలచివుంటే అది వారికి కష్టసాధ్యమైన సనిగాదు ఏది యేమైనా మూర్తిగారికి అట్టిసంకల్ప మేలనో కలుగ లేదు. దానికి వగచి ప్రయోజనంలేదు. వారు అంద జేసిన అనువాదంయొక్క గుణాగుణాలనే పరిశీలించి మనం సంశ్లేషణలంకావలసివుంది.

వాల్మీకి రామాయణానికి, తులసీ రామాయణానికి చాలా వ్యత్యాసముంది. రామచరిత్రను సృష్టించటంలో వాల్మీకి దృష్టి వేరు. శ్రీరాముని వాల్మీకి ఆదర్శప్రాయుడైన ఆర్షప్రభువునుగా వ్యక్తికరించటానికి ప్రయత్నించినంతగా, భగవదవతారంగా వ్యక్తి

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక వస్త్రపరిహారం
* నౌక * ఘయీలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు
మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్
జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ
లిమిటెడ్,

“యునైటెడ్ ఇండియా లైవ్ బిల్డింగ్స్”
ఎస్ స్టేషన్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: “UNIGEN”

[బ్రాంచీలు:]

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ-
ఢిల్లీ-పాట్నా-లక్నో-బెంగళూరు-కోయంబత్తూరు.

కరించటానికి ప్రయత్నించలేదు. దిర్ఘపీరానికి యిచ్చి నంత ప్రాధాన్యత భక్తిసంప్రదాయానికి యివ్వలేదు. గుహుడు, శబరి మొదలైన ఘట్టాలలో తప్ప భక్తిరసం మన స్సును ముంచెత్తదు. వాల్మీకిరచన మానవహృదయాన్ని ధర్మాచరణ సంపన్నము చేయటానికి ప్రయత్నించు తుంది. వాల్మీకి ఆర్ష గర్వప్రచారకుడు. తులసీదాసు గారు పరమభిక్తుడు. ఆయన హృదయం భక్తిరసాన్ని మధురవాహినలుగా వెల్లార్చుతుంది. అందుచేతనే తులసీదాసుగారు 'రామచరితమానసమును' వాల్మీకి త్రోవను గాక అధ్యాత్మరామాయణసంధాలో నడిపారు. ఆంధ్రవాఙ్మయంలో తులసీదాసుతో పోల్చబడిన భక్తిరసపరవశుడు పోతన. రచనకూ జీవితానికి కూడా పోతనను లక్ష్యప్రాయునిగా ఎంచుకున్నవారు శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారు పోతనవలె నేచిన్న పల్లెటూరులో కర్షకవృత్తి నవలంబించి నిరాడంబరంగా జీవించుతున్నారు. పూర్వజన్మసంస్కారంగా లభించిన కవితాప్రతిభను భగవద్చరితమును గానంచేయటానికి వినియోగించి, రామచరిత మానసము ఏడుకొండలనూ 5 వేల పద్యాలలో సంఘటించి చరితార్థలయ్యారు. 14 వందల పద్యాలకు పైబడిన ఈ బాలకాండ ఇప్పుడు ప్రకటించి అందజేశారు. ఆంధ్ర ప్రజల ఆనరాభిమా

నాలతో మిగతా కాండలు కూడా త్వరలో వెలువడ గలవని ఆశించుతున్నాము.

ఇప్పటికి 30 సం|| రాలకు పూర్వం శ్రీ భాగవతుల నరసింహశర్మగారు ఈ తులసీ రామాయణానికి స్వేచ్ఛానువాదం చేసి ప్రకటించారు. ఆ గ్రంథానికి పీఠిక వ్రాస్తూ కీ. శ్రీ నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు: 'మూలానుసారముగ గూఢ ననువాదం చేసిన తులసీదాసుని యభిప్రాయములను యథాతథముగ చెలిసికొనుటకు వీలందెడిది' అన్నారు. శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారి అనువాదం పూర్తిగా మూలాన్ని అనుసరించుతూ వుండటంచేత ఆ కొరత తీర్చుతున్నది.

ఉ|| చల్లని తిండి కూతురగు

చల్లనితల్లి నొకర్లు సామెయిం
జల్లనిపల్లి నింకొక తె
సమ్మతి నొడలదాల్చి, భూషణ
జల్లనకెల్ల యెల్లయగు
చంగుగు దాల్చి, కృపారసంబు బై
నెల్లడ జలునల సర
మేనుడు చల్లనికంట జూచుతన్.

ఉ|| నల్లనివాడు నాభినభి

నమ్మన బమ్మన గన్నవాడు, బా
బిల్లియనుంగు జెల్లెలిని
బేర్చి యురమ్మున గొన్నవాడు, నా
పెల్లగు పాలపెల్లిపయి
వేయిమొగంబుల పాపపాన్పునం
జల్లగ బండి లోకముల
సాకెడు నా హరి మమ్ము బ్రోవుతన్.

ఉ|| అమ్మకునమ్మ, యమ్మగుని

యమ్మ జగమ్మల బ్రోచుకొమ్మ, లో
కమ్మల పట్టుకొమ్మ రఘు
కాంతుని కూరిమి ముద్దుకుమ్మ, నీ
తమ్మ హితమ్మ గూర్చి యన
యమ్మనయమ్మ లడించి బ్రోవుతన్.

ఇప్పటివత్ సుత్వానిక మూలాని పైయూడు పద్యాలనూ తిలకించితే శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారు పోతన రచనావిధానాన్ని ఎలా పుణికిపుచ్చుకున్నాలో బోధపడిపోతుంది.

'నా శబ్దాడంబరలాలన యొక్కకచో మానసామృత పీపాసుల రసాస్వాదనమున కడ్డు తగిలి, వారి స్వాంతప్రకాంతికి భంగము నేవచ్చును. అట్టి నా యనభిజ్ఞతాదోషములు మూలకారున కొప్పాడింపక వాకే విడిచెదరుగాక యని మానసాభిజ్ఞుల వేడికొందును' అని శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారు విన్నపములో తెలిపారు ఈ వాక్యాలు రచయిత వినయ సౌజన్యానికి తార్కాణములుగా గ్రహించదగినవే గాని వేరుకాదు.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇండ్లెక్కులు అవసరం లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

గ్రంథ విమర్శనము

శబ్దార్థవచనమునుబంధించుటలో రచయిత సిద్ధహస్తుడు రస దరిగ్రుడైనవాని శబ్దాడంబరలాలన వెకలితనంగా పరిణమించుతుంది గాని రసద్రవ్యమైన కవి వాక్కు శబ్దజాలంగా వెల్లివిరిస్తే అందుకు ఆక్షేపణ యేముంది? ఒక్క సంస్కృత శబ్దజాలాన్ని చాలనం చెయ్యటంలో నేగాదు, తెలుగు నుడికారాన్ని కూడా ముత్యాల పేరులుగా సంతన జేసుకురాగలరు. పరమేశ్వరుణ్ణి ప్రేమించుతున్న పరవ్రతరాజపుత్రిని మహర్షులు ఎకసక్క మాడుతున్న ఈపద్య మెంత ముచ్చటగావుంది!

“ఉండు కొంపలేను, పండ పాన్పులు లేగు
బండతోలు చట్టుబండకొని
బుస్సకొట్టు విసపుబురుపు సొమ్ములవాడు
దిసమొలవాడు, కాట దిరుగువాడు.”

తులసీరామాయణం భక్తిభావ ప్రచారానికి ఉద్దేశించబడిన గ్రంథం గనుక భాగవతంలోని భగవద్గీతల నమూనాలో దీల్లోకూడా అలాంటివి అనేకం ఉండే ఖిందారు. బాలకృష్ణుడు యశోదకు చూపిన స్నేహ శ్రీరాముడు కొసల్యకు విశ్వరూపం చూపిన ఘట్టం వుంది. పోతన విశ్వరూపవర్ణన చవిజూచి ఆనందించిన పాఠకులకు మూర్తిగారి విశ్వరూప వర్ణననుకూడా చవి చూపాలని ఉత్సాహంగా వున్నది:

‘అంతం గన్గొనె గోసతేశసుత పు
త్రాస్యంబునన్ భూమి భృత
తగ్గంతర షీతి సింధులన్ రవిశేకాం
క బ్రహ్మ శర్వాళి నం
తంతెన్ భీతిని జేతులొగుకొను మా
యన్ మాయకాధిపడె
భ్రాంతాత్ముడగు జీవునిన్ భ్రమము జ
త్రిం బొత్తరింపక మదిన్’

కొంచెను కాలకర్మముల
గాంచె గుణంబు స్వభావమందునక
గాంచెను జీవహయలను
గాంచెను గాంచినగర్భ ముఖ్యులం
గాంచెను జీవు మాయయను
కట్టెబాబులు బ్రోచు భక్తినిం
గాంచెను మున్నెవండు బొడ
గాంచి యెఱుంగని చిత్రజాలమున్.’

ఆంధ్ర తులసీరామాయణం పోతన భాగవతం వలెనే ఆంధ్ర ప్రజల ఆదిరాభిమానాలను మారకొనగలదని విశ్వసింపచున్నాము. తె. నూ.

యా త్రా మా ర్గ ద ర్శి [ద్వితీయ భాగము]

రచన: శ్రీ రాగం వెంకటేశ్వరు; ప్రకాశకులు: శ్రీ సీతారామనామ సంకీర్తన సంఘము, గుంటూరు, అనుబంధములతో సహా 500 ల పుటలుగల గ్రంథం; వెల 4-0-0.

లోగడ వారు ప్రకటించిన యాత్రామార్గదర్శి (2వీణ భారతి యాత్రకు పరిమితమైన ప్రథమ భాగం, ఆంధ్ర ప్రజల ప్రశంసల నందుకున్నది. ఇప్పుడు ఉత్తర భారతి యాత్రలకు సంబంధించిన విషయాదికాలుగల ఈ ద్వితీయభాగాన్ని కూడా ప్రకటించి యావద్భారత పుణ్య, చారిత్రిక ప్రదేశాల వివరాల నన్నిటినీ అందజేసి కృతకృత్యులైనారు. ఈ గ్రంథములను గదయితే కేవలం యాత్రామార్గదర్శిగా గాక, యావద్భారత సాంఘిక చరిత్రనలె విరిగించారు అనేక కష్ట వస్త్రాలకు ఓర్చి నేకరించిన విషయబాహుళ్యం గల ఉద్గ్రంథం. ఆ నేనుహిమచలపర్యంతయూ భారత దేశ సమగ్రమైన స్వరూపాన్ని అవగతిం జేసుకొవటానికి ఈ రెండుభాగాలనూ ప్రతి ఒక్కరూ చదివి తీరాలి ప్రతి గ్రంథాలయంలోనూ భద్రపరచవలసిన ఉపయోగకరమైన గ్రంథం.

జీవాతదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదూ?

భారతి. భారతాంబ తన బొల్ల,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (టూ.గో.జి)

గేయ మంజరి

ఖంఝకౌన్యసంపుటి; రచన: శ్రీ కంఠకుమారి
రామభద్రరావు; ప్రాప్తిస్థానం: కంఠకుమారి పుంఝరి
కాశీసు, పాపూర్, యస్. కె. వి. ఆర్. కాలేజ్
అమలాపురం. తూర్పు గోదావరిజిల్లా; మూల్యం:
రు. 0-12-0.

ఈ సంపుటికి పరిచయ వాక్యాలను రచించిన
శ్రీ జి. లక్ష్మి నెంకటభాగవతీరామమ్మగారు, ఈ ఖంఝకృతు
లలో, జీవితంలో ఎదుర్కొనే వివిధ సంఘర్షణలు,
సమస్యలూ వీటి అనుభూతు: వల్ల కలిగిన వేదన
యిలాంటి వేదో వున్నట్లు వ్రాశారు. రచయితకు
అలాంటి వేదో వున్నట్లు కనుపించవు. రచయిత హృద
యం జగత్తులో నిమిత్తం లేకుండా తనయిష్టం వచ్చిన
రంగురంగుల పూలు పూసే ఆమాయికమైన పూల

మొక్క. పసందైన సవాలతో. జీవితంలో పోకడలు
పోతాయి.

మావికొమ్మగార
ఏమి తెచ్చిన చివుళ్ళు?
కట్టండి తోరణాల
కమ్మతావులు చివుళ్ళు.

మాలతీ తగులగ!
మల్లీతీవల్లగ!
పూలమాలలు గ్రుచ్చి
ప్రేమానగట్టండి.

వేసపూ గోలియలు
తీసి చెరుకులు కడిగి
ఆమెలిలు పంచంగ
లేసాలాగా రంకి!

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ కాణవర్ కంట్రాక్టు

2 లేక 3 రంగులు రు. 125/- రు. 100/-

2 లేక 3 వ కవరు పేజీ

ఒకే (నలుపు) రంగు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ 70/- 60/-

ఆర్థ పేజీ 35/- 30/-

పాపు పేజీ 20/- 15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు

వారికే కంట్రాక్టు రేటు వర్తిండును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద

లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచిత

లేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1

ఇది ఈ రచయితదేదోదే ఈ సంపుటిలో, గులాబాగా
పాడుకుని ఆనందించునీతి తెగిన పాటలు: 'నిరియ
నిమ్మ', 'తెలుగుతోట', 'ఉగాది', 'కళాసుందరి, జీవిత
వల్లి, గంగమ్మ, శిశువు, తెప్పనానానా, పాట, మల్లె
పూవు, మాలగి, కోగ్గి, పాపాయి, మొదలైన శీర్షిక
లలో 15 వరకూ వున్నాయి మచ్చుకు 'కృష్ణమ్మ'
పాట.

'నా చిన్నికృష్ణమ్మ నడిపించు ముచ్చట్లు
లోకమ్మ మరపించు నాకమ్మ శిలపించు

ఎత్తుకొని కృష్ణమ్మ ఎలనగవు నవ్వనా
పడిన ముత్యాలతో ఒడిమంతి నిండించు

అలకచాలులగోన ఒలుకునీలాల్లె

దరహాస చంద్రికల తళితళన మెరపించు.'

విజ్ఞప్తి

ప్రకటింపబడిన రచనలను తిరిగి తెప్పించుకొన
గోరువారు రచనలతోపాటే తగిన పోస్టేజి స్టాంపులు
పంపవలసివుంటుంది. అనంతరం ఎప్పుడో స్టాంపులు
పంపి ఆ రచనలకొరకై ఉత్తరములు వ్రాసి ప్రయో
జనం వుండెను. రచయితలు గమనింప ప్రార్థన.

సంపా.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

అక్టోబరు 1956

సంపుటము : 33

: సంచిక 10

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

అక్టోబరు 1956

ఎంకివరం	శ్రీ నండురి వెంకటసుబ్బారావు ...	1
రమ్యబలం ఏవెటి?	ఆల్ సాప్ సోదరులు ...	2
బలిపశువులు	శ్రీకొంఠముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి ...	9
కరిఖిలం	శిఖిముఖి ...	25
విచిత్రజీవులు	హితశ్రీ ...	33
తెక్కన నిర్వచనోత్తర		
రామాయణము	శ్రీ విన్నకోట మాధవరావు ...	46
మయసభ	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం ...	53
విశ్వజీవి గాంధీజీ	ఎర్నెస్ట్ బార్క్ ...	79
ముహూర్తశాస్త్ర		
ప్రయోజనము	శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు...	83
కలగూరగంప	...	88
గ్రంథ విమర్శనము	...	98

ఎంకివరం

శ్రీ నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావు

నోరు మాటాడ తన నొసలు వేటాడు
ఏరికోరీతీరు ఎంకి రాపాడు

కామియట మా కీట్టు
సాములే భామలటు—
గోపికల గోపనము
దీపికల దాసరమె—
నోరు మాటాడ....

కోపియట ముక్కంటి
సాఫె ఉమ కాపురము—
పశుపతికె రతిపతిని
నుసినేయు కనికరము—
నోరు మాటాడ....

లోభె బంగరు బొజ్జ
రొట్టమే వాణి పని—
తనకు నాల్గవసరము
మన కొకటిడులె కరము—
నోరు మాటాడ....

మూటికి ముడియవైచు
మొనగాడు నేనయట
ఎకసకెమె ఒక వరము
ఎంకె నా కిహపరము—
నోరు మాటాడ....

1955 లో రష్యా 105000 యూనిట్ల పవీ ముట్లను తమిళనాడు చేపించిన, అసంవత్సరం అమెరికా 88000 యూనిట్ల పవీముట్లను మాత్రమే తమిళనాడు చేయగలిగిందని అమెరికా ప్రభుత్వం స్వయంగా అంగీకరించింది. స్వయం చోదక పరిశ్రమలోని బాల్ బేరింగ్ శాఖలో సోవియట్ కనుగొన్న నూతన నిర్మాణ విధానం చూచి బీన్ మెచ్చుకున్నాడు. “ముచ్చటగా వుంది” అన్నాడు. ఆ రకంలో ఆమెకాలో యే ప్రాంతంలో తయారయేవి వీటితో తులనాగ లేవన్నాడు. ఈ అన్ని ఆనుభవాలునూ ఖరీదైనదిగా పరిశ్రమలన్నిటినీ స్వయంచోదక సంపన్నములుగా పరివర్తనం చెందించాలనే నూతన పంచవర్ష ప్రణాళిక లక్ష్యాన్ని సోవియట్ ప్రభుత్వం సాధించ గలదని ఆయన చెప్పివేశాడు. సోవియట్ పరిశ్రమలో బీన్ విమర్శకు గురియైన విషయాలు కూడా అనేకం వున్నయే. అమెరికన్ కర్మాగారాలలో సామానులు ఇక్కడి నుంచి అక్కడికి అక్కడి నుంచి యిక్కడికి జారవెయ్యటానికి మనస్ఫులను వాడారు. పరిశ్రమణ యంత్రాలను (మూవింగ్ మెషిన్లు) వాడతారు కాని రష్యాలో, నాటుగడ్డితిస, ఇంకా కూలీలనే వాడుతున్నారు. రష్యా పారిశ్రామిక పరిణామంలో ఇలా యీ నాటు పద్ధతులు కొంతకాలం అని నార్యం కావచ్చు. ఏ విధమైన శిక్షణా ఎగగని ఈ నాటు కూలీలను యీ విధంగా వాడు కోవటం సోవియట్ కు లాభదాయకం కావచ్చు. ఈ నాటు కార్మికుల పాత తరం అంతిమైపోయి, సోవియట్ సాంకేతిక శిక్షణ కేంద్రాలలో దళాలు దళాలుగా శిక్షణ పొందుతున్న కొత్తతరం సాంకేతిక దళాలు చేతికొందితేనేగాని, పరిశ్రమణ యంత్రాలు సోవియట్ కు లాభదాయకం కావు.

ఇంకా కొన్ని నాటుపద్ధతులు వున్నాయి ఉదాహరణకు; ఒక్కొక్క పరిశ్రమ తనకు కావలసిన యావత్తు చిల్లర సామానూ, ‘బోలులు’ దగ్గర నుంచీ తనే స్వయంగా తయారు చేసుకుంటుంది. ఇలాంటి వాటి అన్నిటికీ యితర కేంద్రాలమీద ఆధారపడితే అవాంఛితం, అలస్యాలూ జరుగుతాయనే భయం కొంత యిందుకు కారణం కావచ్చు.

కాని ఒక విషయం మటుకు గమనించవలసి వుంది. సోవియట్ లో యితర పరిశ్రమలలో అనుసరింపబడుతున్న సాంకేతిక విధానాలకంటే యుద్ధ పరిశ్రమలో అనుసరింపబడుతున్న విధానాలు ప్రతి భావంతిమైనవి సాధారణ వినిమయ వస్తువుల పరిశ్రమలలో ప్రయోగించే సాంకేతిక విధానాలు, ఆలనా పాలనా లేకుండా ఆ పరిశ్రమల పరిస్థితి యెలావుందో, అదే ప్రకారం చాలా కనిష్ట ప్రమాణంలో వున్నాయి.

దీన్ని బట్టి మాస్తే ఈ నూత్న పంచవర్ష ప్రణాళికలో సోవియట్ ప్రభుత్వం గెంతు లక్ష్యాలను సాధించ వలసి వున్నట్లు కనుపించుతుంది. పరిశ్రమల నన్నిటినీ స్వయంచోదకములుగా పరివర్తనం చెందించడం, నాటు విధానాలను అన్నింటినీ అంతించేసి ఆధునాతన పద్ధతిలో వున్న నిర్మాణం చేయటం గలవి అధి కోశస్థులవల్ల కార్యకలకు లభించే అధిక భాగంలో తిరిగికోంత సేకరించి, వినిమయవస్తు పరిశ్రమలను అభివృద్ధికి లేవటం ఇందుకు సహకరించే ప్లానెటి విధానాన్ని మార్చుకులసిన సనేమీ లేదు. సోవియట్ పరిశ్రమకు కార్యకర్త యిప్పటికే చాలాచాలని స్థితికి వచ్చింది. అంగుళేత స్వయంచోదక విధానాన్ని తక్షణం అమలు జరప తీరవలసిన అవసరం యేర్పడింది. ప్రభుత్వావసరాలు పోగా మిగిలిన ప్లానెటి నే వినియోగించుతారు గనుక వినిమయ వస్తు పరిశ్రమ అభివృద్ధి కూడా లాభగానుక మీ అవుతుంది ఈ కార్యక్రమాన్ని అమలు జరపటానికి ఉద్యమాలే వున్నాను. గనుకనే, సోవియట్ నిర్వాహకులు. లోగడ అనవసరం అనుకున్న రంగాలలో కూడా, ఇప్పుడు పాశ్చాత్య దేశాలు అనుసరించుకున్న విధానాలేమిటో తెలుసుకోవటానికి యిప్పుడు తీవ్రంగా ప్రయత్నించుతున్నాడు.

ఈ విషయాన్నింతా ఆవగతం చేసుకొన్న తరువాత బీన్ తుది హెచ్చరికను కూడా చూసే గమనించ వలసి వుంటుంది.

“సోవియట్ దేశం ఇప్పుడు ఒక మహా తీరమైన పరిణతి సాంకేతిక యుగంలో అడుగుబెడుతున్నది - నిజంగా ఆలోచించితే యిది మనం భయభ్రాంతులం కావలసిన విషయం” ఈ హెచ్చరిక యంతివోకు సమంజసమైనదనే విషయాన్ని చర్చించటానికి ఈ వ్యాసం ఉద్దేశింప బడ్డది.

నూల దృష్టిని విచారించితే అంత భయభ్రాంతులం కావలసిన విషయమేమీ యింగులో కనుపించదు. సోవియట్ ఆర్థిక విధానం యెంత అభివృద్ధి చెందినా, అమెరికా స్తోమకుకు ఇంకా చాలా సమక బడే వుంది. అలాంటి స్థితిలో పాశ్చాత్య మిత్రరాజ్యాలన్నిటికీవున్న ఆవకాశాల నన్నిటిని సమన్వయించుకుని, సోవియట్ సామ్రాజ్యావకాశాలతో పోల్చి చూస్తే పాశ్చాత్య దేశాలకే చాలా ప్రైచయిగా కనుపించుతుంది. ఉదాహరణకు; 1955 లో అమెరికా ఉక్కు ఉత్పత్తులు 11 కోట్ల 70 లక్షల టన్నులు, సోవియట్ ఉత్పత్తులు 4½ కోట్ల టన్నులు. ఈ రంగంలో 35 సంవత్సరాల క్రితం అమెరికా ఉత్పత్తులు యే ప్రమాణంలో వున్నాయో ఈ వేళకూడా రష్యాన్ ఉత్పత్తులు ఆ ప్రమాణంలోనే వున్నాయి. అమెరికా

రష్యాబలం ఏవంటే?

ఉత్పత్తుల సన్నిటిని, వ్యావసాయోత్పత్తుల కేభీలు కలిపి విలువడితే 88700 కోట్ల డాలర్ విలువ వుంది. ఈ 1955 లో రష్యా సర్వతోముఖోత్పత్తులూ ఇందులో మూడో వంతు లేవు.

ఈ అంకెలు పాశ్చాత్య దేశాలు కొంచెం బుజాలు యెరుర వేసుకోవటానికి వీలుగా కనుపించుతూవున్నా, యింగులో గమనించవలసిన ప్రధాన విషయం ఒకటి వుంది. సోవియట్ ప్రజల సుఖ సౌఖ్యాలకు అక్కడ ప్రాధాన్యతలేవనీ, సోవియట్ ప్రభుత్వ బలాన్ని అభివృద్ధి చేయటమే వారి ప్రధానాశయమనీ మనం మరచిపోగూడదు. ప్రజల స్థితిగతులను అడే కనిష్ట ప్రమాణంలో వుంచేసి, సోవియట్ అధికారులు, లభించిన ధనాన్నంతా తిరిగి పెట్టుబడికి వినియోగించుకున్నాడు. ఈ విధంగా తమ పారిశ్రామిక సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరింప జేస్తున్నాడు. ఈ విధంగా యిప్పటికీ పారిశ్రామిక రంగంలో బిటన్ జర్మనీను అధిగమించి పోయాడు. అమెరికాతో తులనాగే దశను అంగుకోవటం ఇంకా యెన్నో నాళ్లు పట్టజోవచ్చు. వారి గమనం యెంత దురితంగా వుందో తెలుసుకోవటానికి గతి యెనిమిది సంవత్సరాల లెక్కలూ ఒక సారి తిరగ వేస్తే సరిపోతుంది.

ఈ 8 సంవత్సరాల అభివృద్ధి చరిత్రా నిజంగా గమనింప దగివుంది ఎంగుచెతనంలే, అతః పూర్వం, అంటే 1948 కి పూర్వం, సోవియట్ ప్రభుత్వం తన పారిశ్రామిక రంగానికి బలమైన వునాదిని వేసుకోవటానికి మాత్రమే ప్రయత్నించుతోంది. ప్రయోగ కార్యక్రమం ద్వారా ప్రణాళికా నిర్వహణలలో వచ్చే సాధక బాధకాల సన్నిటిని అవగతం చేసుకుంటోంది. 1941 నుంచి 1945 వరకూ దేశాన్ని సర్వనాశం చేసివేస్తున్న యుద్ధ భీభత్సాన్ని యెగుర్కొనే కార్యక్రమంగా నిమగ్నమై వుంది. 1945 నుంచి 47 వరకూ పునరావాస కార్యక్రమం సరిపోయింది.

అనంతర దశలో 1948 నుంచి 1955 వాడే సరికి, సోవియట్ ఉక్కు ఉత్పత్తి 100-కి 143 వంతుల చొప్పున పెరిగింది. అమెరికన్ ఉత్పత్తి ఈ అవధిలో 48 వంతులకు మించలేదు. రష్యా పెట్రోలు ఉత్పత్తి 100-కి 141 వంతులు పెరిగితే, అమెరికా ఉత్పత్తి 100-కి 22 వంతులు మాత్రమే పెరిగింది. రష్యా విద్యుచ్ఛక్తి అభివృద్ధి 158%, అమెరికా అభివృద్ధి 85%; సోవియట్ బొగ్గు ఉత్పత్తి 85% పెరిగితే అమెరికా ఉత్పత్తులు ఉన్నదాంట్లో 22% దిగజారింది. 1950-51 అవధిలో సోవియట్ మొత్తం ఉత్పత్తులు 70% పెరిగాయి. ఈ అవధిలో అమెరికా ఉత్పత్తులు 25% మాత్రమే పెరిగాయి.

మూలంగా చెప్పాలంటే, గత పంచవర్ష ప్రణాళిక కాలంలో సోవియట్ పారిశ్రామికాభివృద్ధి అమెరికా పారిశ్రామికాభివృద్ధికి మూడు రెట్లు. ఈ విషయాన్ని గమనించితే, రష్యా అమెరికాకు ఉన్న పారిశ్రామిక ప్రమాణాన్ని అంగుకోవటానికి యిక ఎంతో వ్యవధి అక్కర్లేంట్లు కనుపించుతుంది. కాని ఈ వ్యత్యాసం అంత తేలికగా అధిగమించగింది కాదు ముంగు ముంగు సోవియట్ అభివృద్ధికి ఇంత త్వరితగమనం ఉండటానికి అవకాశం లేదు. ఆర్థిక రంగం విస్తృతమైకొద్దీ అభివృద్ధి నిష్పత్తి సహజంగా తగ్గుతుంది. నూత్ని పంచవర్ష ప్రణాళికలో రష్యా ప్రభుత్వం సాధింపదలచిన ఉక్కు ఉత్పత్తుల మొత్తం పూర్వంకంటే పెద్దదే; కాని ఆ క్రితం ఉత్పత్తుల పైని క్రిందటి ప్రణాళిక సాధించిన ఉత్పత్తి పెంపు దలతో, ఈ క్రొత్త ప్రణాళికలో ఉద్దేశించిన అభివృద్ధిని పోల్చిచూస్తే, ఇది చాలా తక్కువగా వుంది. ఎంగుచేతనంలే ఉత్పత్తి చేయవలసిన పరిమితి ఇప్పటికే తీలకుమించిందిగా వుంది గమనించదగిన విషయం మరొకటి కూడా వుంది. సోవియట్ ఉత్పత్తులకు సర్వతోముఖాభివృద్ధిలేదు. ఒక పూర్వం తొంట. పారిశ్రామికాభివృద్ధికి సంబంధించినంతవరకూ త్వరిత గమనమే కనుపించవచ్చు. కాని బ్రహ్మక్షానికి అన సరమైన వ్యవసాయ, గృహనిర్మాణాది ఇతర సర్వ రంగాలలోనూ రష్యా అమెరికాకంటే చాలా వెనుకబడివుంది. ఆంగుచేత రష్యా అంతరికాలంలో పారిశ్రామికరంగంలో అమెరికాతో బగోబరిగా లేనగలిగినా మొత్తం జాతీయోత్పత్తులన్నిటా అమెరికాతో తులనాగలేదు.

రష్యా ఆర్థికవ్యవస్థ త్వరితగతినీ అభివృద్ధిచెందుతున్నదన్న విషయం సర్వతూ అంగీరించుకున్నానే. కాని ఈ త్వరితగతి ఏ ప్రమాణంగా వున్నది అనే విషయంలోనే తీవ్రమైన వాదోపవాదాలు వున్నాయి కాని ఈ వాదోపవాదాల తీవ్రతలో అభిజ్ఞాలు ఒక ప్రధాన విషయాన్ని విస్మరించుకున్నారు. అభివృద్ధి ప్రమాణం మెంత అవి కాదు ఆలోచించవలసింది. అభివృద్ధి స్వభావ మెట్టిదనేది అత్యంత ప్రధానమైన విషయం. త్వరగా పెరిగినా, ఆలస్యంగా పెరిగినా, పాపురాయికి పెరిగేది అందమైన పుచ్చం. డేగకు పెరిగేది ఉక్కుగోళ్లు. పారిశ్రామికరంగంలో అమెరికాకు అందిమైన పుచ్చం పెరుగుతోంది. రష్యాకు ఉక్కుగోళ్లు పెరుగుతున్నాయి.

1955 లో అమెరికా దాదాపు 80 లక్షల మోటారుకార్లను తయారుచేసింది. ఈనాడు అమెరికా ప్రజల జీతనవిధానమే సమగ్రంగా మారిపోయింది.

స్వంతకాదు లేనివాడు ఎక్కడికీ పోలేడు, ఏ పని చెయ్యలేడు. అలా అలవాటైపోయింది లేదా పరిస్థితులు అలా మారాయి. అందుచేత అమెరికన్ పరిశ్రమ ఏటేటా లక్షలాది మోటారుకార్లను తయారు చేయటం అనివార్యమైంది. ఈ మోటారుకార్ల నాగరికత కృద్ధికౌసుండా మొదటినుంచీ అనువు చేస్తూ వస్తే ఏమయ్యేది? ఇతర రంగాలలో ఉత్పత్తులు పెరిగే సావకాశం వుండేది.

ఇదే కారణంగా ఇప్పుడు రష్యా మోటారు పరిశ్రమను మరింత స్థితిలో ఉంచారు. రష్యా ప్రజల ప్రయాణసౌకర్యాల కన్నీటికి రైలుమార్గాల మీదా దూరపు ప్రయాణాలకు కౌలువలమీదా ఆధారపడి జీవిస్తున్నారు. రష్యన్ మోటారుపరిశ్రమ సంవత్సరానికి 8,50,000 ట్రక్కులూ, 80,000 కార్లు మాత్రం నిర్మించుతుంది వాటిలో ప్రైవేట్ సరఫరాలకు పోషించుగలవాలిని మాత్రమే పట్టణ సరఫరాలు వగైరా లకు వినియోగించుతారు. సాధారణ ప్రజానీకం తాజానం కిక్కిరిసివుండే ఆ బస్సుల్లో ప్రయాణం చెయ్యాలి, లేదా కార్లకు బుద్ధిచెప్పాలి. ఏ అగ్ర నాయకులతో తప్ప, అక్కడ స్వంతకాదులలో ప్రయాణంచేసే అస్పష్టం సామాన్య లెక్కరికీ పట్టదు.

ఇంగువల్ల కలిగే ప్రయోజనమేమిటి? అమెరికాకు మళ్ళీ, రష్యాలో మొత్తం ఉక్కు ఉత్పత్తులలో నూటికి 20 వంతులు ఈ మోటారులు మింగివేయటం లేదు. ఇదికాక, బృహత్ ప్రమాణంలో రబ్బరు, గాను, తేలికలోహాలూ, ప్లాస్టిక్ సంపదా, వీటన్నిటి నీమించి—సాంకేతిక పరిజ్ఞాన సంపన్నమైన విశేష కార్యకర్తలతో—యింగుకింద వ్యయమైపోవటం లేదు.

పెట్రోలు ఉత్పత్తులలో మూడవవంతు గోడమీద ఆవిరైపోవటం లేదు. మోటారు పరిశ్రమ వార్షికాభివృద్ధిపథకం ఏటేటా నూరుకోట్ల డాలర్ పెట్టుబడిని ముంగటంలేదు ఇప్పుడు ఇప్పుడు, ప్రధాన రహదారి మీదవున్న రద్దీ తగ్గించటానికి, ఒక రి కోట్ల డాలర్లు ఖర్చుపెడితే ఎలావుంటుంది. అని సోవియట్ ప్రభుత్వం ఆలోచించుతోంది. సోవియట్ సరఫరా సౌకర్యాల నిర్మాణమంతా కౌలువలను రైలుమార్గాలనూ దృష్టిలో పెట్టుకు ఏర్పాటు చేశారు. అందుచేత ప్రధాన రహదారులని అమెరికావారు అనుకునేలాటి రహదారి అవసరం అక్కడేమీ లేదు ఇలా పొదుపు చేసిన ధనాన్నితా ప్రధాన పరిశ్రమలనూ, యుద్ధపరిశ్రమలనూ బలపత్తిరంగా నిర్మించుకురావటానికి వినియోగించారు.

అమెరికా సాలపరి పెట్టుబడులలో 8/5 వంతులు ప్రజావినియోగిస్తున్నట్లుగాను ఖర్చవుతున్నది. జాతీ

యశక్తిని పెంపొందించే భారీ పరిశ్రమలకు 2/5 వంతులు మాత్రమే వినియోగించుకున్నాడు.

సోవియట్ ప్రభుత్వం మొత్తం పెట్టుబడిలో 4/5 వంతులు ఈ భారీ పరిశ్రమలకింద ఉపయోగించుతోంది. ఇంతేకాక మొత్తం ఉత్పత్తుల విలువలో రష్యా పెట్టుబడికింద సేకరించే మొత్తం, అమెరికా మొత్తం ఉత్పత్తులనుంచి సేకరించే మొత్తంకంటే నూటికి 60 గెట్లు ఎక్కువగా వుంది అందుచేత రష్యా సర్వతోముఖోత్పత్తులు అమెరికా ఉత్పత్తులలో మూడోవంతు లేకపోయినా, అమెరికాకంటే యెక్కువ పెట్టుబడిని జాతీయశక్తిని పెంపొందించే ఈ భారీ పరిశ్రమలకింద వినియోగం చేయగలగుతున్నాడు. 'జాతీయశక్తి పెంపొందిటం ప్రధానాశయం. ప్రజల యోగక్షేమాలు తగినంత ఆలోచించవలసి'—అనే ఈ మాత్రం సోవియట్ సర్వరంగాలలోనూ వ్యాపించి అనేక ఫలితాలను ఇస్తున్నది.

పెన్నాత్రాన్ని ఆధారం చేసుకుని సోవియట్ ప్రభుత్వం ఒక బావత్తమైన సిశికి గాగలిగింది ఈ అవధిలో అమెరికా పారిశ్రామికోత్పత్తుల పురోగమనం కంటే రష్యన్ ఉత్పత్తుల పురోగమనం చాలా అధికమైంది. ఇదికాక పెట్టుబడుల విధానాన్ని బట్టి, అమెరికన్ పరిశ్రమ ప్రజాసౌఖ్యాభివృద్ధి మార్గాల పురోగమించితే రష్యా పరిశ్రమ జాతీయశక్తిని పెంపొందించే మార్గాన పెంపొందింది. ఈ జాతీయశక్తి విషయంలో రష్యా అమెరికాతో పోటాపోటీ దశదాటి అధిగమించే స్థితికి వచ్చింది. సోవియట్ యుద్ధశాఖలో వచ్చిన పరిణామాలను పరికించితే ఈ విషయం ఇంకా విస్ఫుప్తంగా బోధపడుతుంది.

కొన్ని విషయాలలో అదినుంచీ అమెరికా యుద్ధశాఖకంటే సోవియట్ యుద్ధశాఖది వైచేయిగా నేవుంది జీవన ప్రమాణంలో వున్న కృత్యం కారణంగా, అమెరికా సైనికశాల నిర్వహణకృతం, సహజంగా ఎన్నో గట్టు అధికంగా వున్నది. ఒక్కొక్క సైనికునికింద అమెరికా వార్షికంగా 7,700 డాలర్లు ఖర్చుపెడుతోంది రష్యన్ సైనికుని ఖర్చు ఇంగులో 10 వ వంతు వుంటుంది. ఇది కారణంగా, మొత్తం సైనిక శాఖనుంచి అమెరికాకు లభించే యుద్ధనిర్వహణ దళాలు బహు పరిమితం. సైనికశాఖలో 72000 మంది యూనిఫారం ధరించినవాళుంటే వారిలోనుంచి 1 డివిజన్ యుద్ధదళాన్ని సేకరించగలగటం అక్కడికి గగనం. రష్యా 72 వేల మందికి సునాయనంగా 8 డివిజన్లను సేకరించగలదు అందుచేత సోవియట్ సాయుధ దళాలు అమెరికా దళాలకంటే ఎప్పుడూ అధికంగానే ఉంటూ వచ్చినై. ఇటీవల కొంతమందిని తగ్గించి

రష్యాబలం ఏవెటి?

చినా ఇంకా ఈ తేడా అలానేవుంది. ఇప్పుడు సోవియెట్ సాయుధదళాల మొత్తం 3,600,000, అమెరికన్ దళాలు 3000,000. ఈ వ్యత్యాసం ఇలావుండగా యితర ప్రాంతం అమెరికాది పయచేయిగావున్న పారిశ్రామిక సాంకేతిక ౯౦ గాలలో కూడా ఈ అయిదేళ్లలోనూ త్వరిత గతిని పురోగమించి అమెరికాను త్రోసి రాజ నేస్థితికి వచ్చింది.

ఎర్రనైన్యాన్ని ఇప్పుడు సమగ్రంగా సంస్కరించుతున్నారు. ఈ పెట్టుబడులలో కొంత భాగాన్ని తగ్గించి, యితర తావినియోగించుతున్నారు. సోవియెట్ సాయుధ సైన్యంలో 60 దళాలను అణ్వాయుధ సంపన్నం చేసే ఉద్దేశంతో నైన్యాన్ని కూడా కొంత తగ్గించుతున్నారు. ఈ స్థితిలో అమెరికాకు వున్న 18 దళాలూ ద్వితీయ సం గ్రామంనాటి నాటు ఆయుధాలతోనే వున్నారు. ఇప్పుడు మనం అణ్వాయుధ సంపన్నములుగా చేయ నిలచిన దళాలు 5 మాత్రమే. సైనిక శాఖ ఇతిరం గాలలో కూడా ఇలానేవుంది. విమాన శాఖకు 1949-1954 మధ్య 15000 MIG-15 యుద్ధ విమానాలను అందించేసింది. ఇప్పుడు వీటిని తిరిగి పరికిరాని తుక్కుక్రింద లాగి సారవేసి 'ఫార్మర్' (పగటి వేళ దాడి చేసేవి) 'ప్లామ్ లైట్' (రాత్రి పూట దాడి చేసేవి) విమానాలను త్వరితగతిని ప్రవేశ పెడుతోంది. ఈ అవధిలో మనం 'F-86' విమానాలను 2800 మాత్రం ఉత్పత్తి చేశాం. మనం సృష్టించిన ఉత్తమ తరగతి యుద్ధవిమానాలేవీ ఇంకా విస్తృతావధిని ఉత్పత్తి కావటంలేదు.

మొత్తంమీద సోవియెట్ సైనికదళాలు విస్తృత మైనవి కావటమేగాక వాళ్ళు బలవత్తరములైన ఆయుధాలను సేకరించటానికి కూడా యత్నం చేస్తున్నారు. ముఖ్యంగా, అణ్వస్త్రాలు గల విమాన దళాలు పెంకొనదగినవి ఈ వ్యాసం తొలిభాగంలో పెంకొన్నట్లు సోవియెట్ విమానాలు శక్తిసామర్థ్యాలలో అమెరికా విమానాల కమాత్రం తీసిపోవు. పై పెచ్చు మీడియమ్, లాంగ్ రేంజి జట్ జాంబల్ల విషయంలో అమెరికా కంటే రష్యా ఎంతో ముందుకుపోయింది. అణ్వస్త్రాలనిల్వలు యిప్పుడు రష్యాకంటే అమెరికాకే యెక్కువవున్నాయ్. కాని రష్యా నిల్వలు త్వరిత గతిని పెరుగుతున్నయ్. అనతికాలంలో అవసరమైన,

బలవత్తరమైన, అవధికి పెంపొందగలవు. దూర ప్రాంతాలను స్వంసం చేసే స్వయంచోదకమారణాయుధాల విషయంలో రష్యా సాంకేతిక పరిజ్ఞానం అమెరికా సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని మించివుంది. 1500 మైళ్ల దూరానికి సరికమించగల మారణాయుధాన్ని రష్యా అప్పుడే సరిక్షుకు పెట్టడానికి సిద్ధంగా వుంది. అమెరికా ఇలాంటి ఆయుధాన్ని తమూరు చేసేవిషయంలో ఇంకా సమానాచిత్రాన్ని గీసుకునే స్థితిలోనే వుంది.

ఇదికాక, అమెరికా నైమనిక యుద్ధశక్తి యావత్తూ, సమగ్రవాంతరాలలో వున్న విమాన స్థానాల మీద ఆధారపడివుంది. ఈ విశేష సాధనాలు అమెరికా అధికారంలో లేవు అంతేగాక యివన్నీ రష్యా 1500 మైళ్ళ స్వయంచోదక మారణాయుధాల ప్రమాదానికి సురియ్యే స్థితిలో వున్నాయి. ఈ పరిస్థితికి భీష్మంగా రష్యా తన స్థావరాలను తను యేర్పాటు చేసుకుని 'లాంగ్ రేంజి' అణ్వస్త్రాలను నిర్మిమించుతోంది. ఇంతమాత్రపుకచ్చిందేమంటే కళ్ళు తెరిచి అమెరికా తన పద్ధతులను మార్చుకోక పోతే, అనతికాలంలో ఒక ప్రమాదకరమైన పరిస్థితి యేర్పడుతుంది. అమెరికా తన శక్తితో కేవలం యుద్ధప్రమాదాన్ని కలుగజేసు గలిగి తేరష్యా మొత్తంగా హత్య చేయగల స్థితికి వస్తుంది. పోనీ ఇతర మిత్రరాజ్యాల ఆయుధ శక్తిని కలుపుకుని అమెరికా ఈలోటును భర్తీ చేసుకోగలదా అంటే ఆచస్కారం కూడా కనుపించటంలేదు. చైనా, ఉత్తరకొరియా ఉత్తర వీట్ నామ్, సోవియెట్ ఉపగ్రహజేశాలైన యితర యూరపియన్ దేశాల సాయుధబలాన్ని అంచనా వేస్తే, అమెరికాకు మినహాయించి తక్కిన యూరపియన్ మిత్రదేశాల సాయుధ శక్తికి అయిదంతలు వుంది. బ్రిటన్ ఆటం ఆయుధాలను మినహాయించితే పదింతలు వుందని చెప్పవచ్చు.

మరొకవిషయ మేవంటంటే కొత్త మారణాయుధాలు వచ్చినతరువాత, యిప్పుడు యుద్ధ ప్రమాదం అంటూ తలస్థించితే, విజయం—వెంటనే దెబ్బ తీసుగల శక్తి యెంత వున్నదీ అన్న విషయంమీద ఆధారపడి వుంటుందిగాని—వెనకటికి మల్లే, యుద్ధం వచ్చినప్పుడు, మామూలు పరిశ్రమలను యుద్ధపరిశ్రమలక్రింద మార్చుకుని ఆయుధ నిర్మాణానికి చల్లగా పూనుకునే ఆస్కారం వుండును. 1939 నాటి నెవెల్ చాంబర్ లేన్ విధానాలు యిప్పుడు ససేమి రంజించవు.

ఈ పరిస్థితులలో, రష్యా బలహీనతలని ఏవేవో ఊహించుకుని కలలుగంటూ కూర్చుని లాభంలేదు. నిజానికి రష్యాకు వ్యవసాయాది రంగాలలో కొంత బలహీనత వున్నదాని వాస్తవమే, కాని ఈ బలహీనతలు సుఃపాశ్చాత్య మిత్రరాజ్యాల బలహీనతల ముందు ఎందు? పిటి అన్నిట ఆర్థిక క్షయస్థా, సంక్రాంతంగా యితర దేశాలమీద ఆధారపడివుండే! ముఖ్యంగా తన బ్రతుకు తెరువుకు అంతకూ అస్తవ్యస్తంగా వున్న ముగ్గప్రాచ్య దూరప్రాచ్య దేశాలపై ఆధారపడి వున్న బ్రిటన్ భవిష్యత్తు ఎలాఉంటుందో ఏమి చెప్పగలం? ఇది ఇలావుండగా తన ఆయుధాలనూ, పారిశ్రామిక వస్తువులనూ వస్తుమార్పిడి పద్ధతిని బర్మా, ఈజిప్టు లాంటి దేశాలకు అమ్ముకుని రష్యా తనకు కావలసిన ఆహార పదార్థాలనూ ముడి సరుకులనూ కొనుగోలు చేసుకోగల స్థితికి వచ్చింది. ఇందువల్ల రాజకీయ రంగంలో నేకాక వాణిజ్యరంగంలో కూడా పాశ్చాత్య దేశాలకు చాలా ఇబ్బందికలిగే పరిణామాలు అనేకం రాగలవని సర్ రాబర్ట్ హోస్ స్పష్టికరించు తున్నారు.

ఇప్పటికి ఇంకా పరిస్థితి చెయ్యిమించిపోలేదు. పశ్చిమ రాజ్యాలు పెనుదిరిగి చూచుకోవటానికి ఇంకా కొంత సావకాశం వుంది. అయితే యీ సమస్యనుంచి బయటపడేవార్ల మేమిటి?

నిజానికి, అమెరికాకూ, అమెరికా మిత్రదేశాలకూ వున్న అవకాశాలు రష్యాకూ రష్యా ఉపగ్రహ దేశాలకూ ఉన్న అవకాశాలకంటే చాలా విస్తృతమైనవి. ఈ పశ్చిమదేశాలు తమకున్న ఈ సంపదను వినియోగం చేసుకుంటున్న విధానంవల్లనే ఈ చిక్కు యేర్పడుతున్నది తమ జాతీయ రక్షణశాఖ పెట్టు బహులను మరికొంత పెంపొందింప జేయాలి సాంకేతిక విద్యారంగానికి ఇంకా కొంత ఖర్చు పెట్టాలి మామూలు యితర పెట్టుబడులను కొంత పరిమితం చేసుకోవాలి ఇంతిసూత్రం చేస్తే చాలు ఈ పరిస్థితి నుంచి బయటపడవచ్చు ఇట్లా చేయగలనూ అన్నది కాదు, ఇప్పుడున్న ప్రశ్న. ఇలా చేయటానికి మన సామర్థ్యమందా అన్న ప్రశ్న. ఇలా చేసుకోగలిగితే, కమ్యూనిస్టు దేశాలలో యేదోమాగ్గు దానంతటికది వచ్చి వారి విధానాలు నుంచి పన్నెత్తులకు మారేవరకూ, వాటితో పోటాపోటీగా నీచి బీరింది వ్రంపగలం. అలాచేసుకోక ఈ పరిస్థితి యధాతథంగా ఇంకా కొంత కాలం సాగితే, మనచరిత్ర మనకుతగిన గుణపాఠం నేర్పే స్థితి వచ్చేవచ్చు. ఆగుణపాఠం పాఠపద్ధతులలో ఆలోచించే స్వాతంత్ర్య ప్రియులైన మన మిత్రులకు దుఃఖమేతువుగా పరిణమించవచ్చు.

(కాపెగట్)

బలిపశువులు

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

పాత్రలు

అన్నామార్కోవా
జెన్నీ
లూబ్కా
మంకా

కెర్చెవ్
యార్చెంకో
బోరిస్
ప్లాటోనోవ్

టమారా
జోయా
లికోనిక్
పెట్రోవస్కీ

తెఱతొలగగానే 'అన్నా మార్కోవ్ నా' ఇంట్లోని, నలుచదరంగా విశాలంగావున్న హాలు కనుపిస్తుంది. గోడకు ప్రక్కన క్రమపద్ధతిలో కొన్ని కుర్చీలూ, గోడమీద 'మావోవస్కీ', 'తైలచిత్రాలనకళ్లు', 'బోయర్ల విందుభోజనం', 'స్నాన సౌందర్యం' చిత్రాలూ చక్కగా అమర్చబడివున్నాయి. ఇంటి తలుపులు మూసివుండి కిటికీలకు తెరలు వేసివుండడంవల్ల హాలంతా మనక మనకగావుండి చిన్నబోయి దీనంగా కనుపిస్తున్నది. గతరాత్రి జరిగిన సంగీత నృత్యచిహ్నాలు, విటల కామవికారాల గుర్తులూ ఇంకా మాసిపోలేదు.

అన్నా మార్కోవ్ నా, కెర్చెవ్ ఏదో మాట్లాడుకొంటున్నారు. అన్నామార్కోవాకు సుమారు అరవైయేళ్ళ వయసు వుంటుంది.

చాలా పొట్టిగా లావుగావుంటుంది. చిన్న తల. మెదమెదలాడుతున్న వొళ్ళు. కీలకళ్లు. నోరుమాత్రం పెద్దదిగా వుండి ముసలితనాన్ని స్పష్టం చేస్తుంటుంది. కెర్చెవ్ మంచి బలిమిడు. కలుచని గడ్డం, ఎరని వెంట్రుకలతో మెళుసుంటుంది. ఇతనికి నగరంలో పోలీసుపని. ప్రక్కనే పెట్టివున్న కాఫీని ఏదో మొహమాటం కోసం బలవంతాన త్రాగుతున్నట్లు నటిస్తున్నాడు. అప్పటికి మధ్యాహ్నం మూడు గంటలైంది.

కెర్చెవ్ : (కాఫీకప్పు కిందబెడుతూ) వ్యాపారం బాగా సాగుతున్న దనకుంటాను?

అన్నా : (విపరీతంగా నవ్వుతూ) బాగానా? ఆహా చాలాబాగా సాగుతున్నది! అటు డబ్బు రావడం, ఇటుబ్యాంకులో వేయడం అంతే చేయవలసింది - ఇంకేమీలేదు. (కొస్తూ తీవ్రంగా) కెర్చెవ్! చెబితే నమ్మకు మీరు. దినదినగండు సూరేళ్లాయుష్షుగా వుంది

సుప్రసిద్ధ రష్యన్ రచయిత అలెగ్జాండర్ ఇవానోవిచ్ కుప్రిన్ (1870-1938)

వ్రాసిన నవల 'యామా ది పిట్' ఆధారంగా

- మాపని మీబోటివారేమా మాయంటి చాయల
కూడా కనిపించకుండా వున్నారీయ్య?
- క : జూనాను. అన్నామాగోగ్నా ఇంట్లో
మేమెల్లాకనిపిస్తాం? లక్షాధికారులు గాని.
- అ : (మోహం ఎట్టబడి) ఎందుకెంతాళి చేసాను?
ఈ ఇంట్లో గెండు యాబుల్నుకే ప్రవేశం
దొరుకుతుందని ఈవూర్లోవారందరికీ తెలుసు
ఇందులో దాపరికం లేదు. అవ హేళన చేయ
వలసిన అవసరం కూడా లేదు.
- క : అదికాదు...
- అ : అవును. మాదీ వొక వ్యాపారం. మీరు
డబ్బిస్తారు. ఆనందాన్ని కొనుక్కుంటారు.
ఇందులో అంతగా పిచారించవలసింది
కూడా ఏమీలేదు.
- క : నేను కాదనలేదు?
- అ : మరి మీరిన్నాళ్ళనుంచీ కనిపించకపోవ
డానికి కారణం?
- క : ఏంచేయను? ఎన్నిచిక్కుల్లో పడ్డానో
చూస్తున్నారా? పెళ్ళి పోలీసునాగి
చేస్తున్నవాణ్ణి. మీరేమో ఆపిల్లను ఈ
రొంపిలోకి దించారుగదా...
- అ : మేమా?
- క : ఆహా! ముమ్మాటికీ.
- అ : కెర్చెప్! రహస్యాలు తెలివనుకోకండి?
- క : రహస్యాలా? మాకేమున్నాయి?
- అ : జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి.
- క : అవసరంలేదు.
- అ : ఆలాగా! సరిగ్గా ఇప్పుటికి నెలరోజుల
క్రితం, సరిగ్గా యిటువంటి సమయంలో నేను
అమ్మాయిని వెంటబెట్టుకుని మాయంటికి
వచ్చారు మీరు. జ్ఞాపకముందా?
- క : లేదు.
- అ : ఎందుకుంటుంది? వుండదు. కానీ ఆ అమ్మాయికి
తెలుసు తన నీ పడుపువృత్తిలోకి బావం
తంగా ఎవరు దించారో...
- క : నిజమే ఆ అమ్మాయికి తెలుసు ప్రస్తుతం
తనెంతి మేయంగా నరకవాస మనుభి
విస్తున్నదీ...
- అ : ఏమిటి?
- క : ఈ ఇంట్లోవాళ్ళ సంగతి నాకు తెలివను
కోకు మార్కోవ్ నా? నిర్దాక్షిణ్యంగా, నిర్భ
యంగా ప్రతిరోజూ గొడ్డను బాదినట్టు
వాళ్ళను మీరు హింసించడం ఎప్పుటి
కప్పుడు నాకు తెలుస్తూనేవుంది.
- అ : ఈ మాత్రానికే వాళ్ళం భచ్చిపోరు.
- క : ఇంతకన్నా మరణమే నయ్యం.
- అ : అవును. అంగుకోసమే గామోసు
ఆముసలివస్త్రము చంపేవాడు.
- క : (నిర్దాక్షిణ్యంగా) ఏమిటి? ఏమిటి నువ్వంటు
న్నది? నేను! నేను చంపేవానా? ఎవరిని?
- అ : (చిక్కిరింపగా) నలిన కూడా పోతాడు మీరు.
ఒక సంవత్సరంక్రితం ఒకపోలీసు అధికారి
గెబ్రెల్ గెంజెల్ నవయువతిని పెళ్ళి
చేసుకున్నాడు. ఇబ్బుకోసం కాదు సుమా?
ప్రేమ! ప్రేమ... నల్లనినిబోయింది. కానీ
సంవత్సరమైనా తిరక్కముంది ఆమెను
గొంతుపిసికి చంపేవాడు.
- క : (పోలీసు) ఇది నీచలా తెలుసా?
- అ : బోకులు గానీ చూకులు గానంటే వస్త్రు
కే అయితే...
- అ : ఏమీలేదు. పాపాలు, అకృత్యాలు అంతో
యంతో అందరం చేస్తున్నాళ్ళమే, అంగు
కోసం స్నేహంగానే వుందాం ఈ బెది
రింపులూ, బూబకాలు ఇది గెండుకు మళ్ళీ.
: నేనేం బెదిరించాను?
- అ : మా అధికారంక్రింద వున్న అణవాళ్ళను
కొట్టివలసినపుడు కొడతాం, తిట్టా
వల్సివపుడు తిడతాం. అదరణ దూపించ
వలసిన నీ ఆధరిస్తాం కూడా.
- క : ఆలాగా?
- అ : ఆర!
- క : అన్నామాగోగ్నా ఎన్ని నీతులుచెప్పినా
ఇది “యనుకూప” మున్నసంగతి ఎవరూ
మరిచిపాలేదు. ఆపిల్ల ఈ పాపపు పద్ధ
వ్యూహంలో చిక్కుబడ్డది. ఆపిల్ల తల్లి
దండ్రులు ఆపిల్లకోసం పోలీసుల ద్వారా
ఇల్లిల్లా కలికివున్నాడు. అప్పుడేం జరుగు
తుంది. ఇక్కడ దొరుకుతుంది. అప్పుడు
నేనేం చేయను?
- అ : ఆపిల్లకు మైవారిటీ వల్లిందికదా?
- క : నాకు తెలిదు.
- అ : వల్లింది. వైగా తన ఇన్నుమీద నే తనకు
తానై ఈ వృత్తి నవలంబించానని కాగితం
కూడా వ్రాసేయిచ్చింది.
- క : అయివుండవచ్చు.
- అ : ప్రమాణంచేసి చెబుతున్నాను. ఆపిల్లను
నాకన్నకూతురతో సమానంగా చూచు
కొంటున్నాను.
- క : నేనావిషయంకాదు మాట్లాడేది?
- అ : మరింకే విషయం?
- క : ఇప్పుడు నేనేం చేయాలి? మీరే ఆలోచిం
చండి. నాద్యూటీ నేను నెలవేర్చవద్దా?

బ లి ప శు వు లు

అ : (లేచి తలుపు దగ్గరకు వెళ్ళి) ఎప్పుడూ దూకటి, వ్యవహారాలేనా కెర్పవ్ ? ఇటు చూడు. ఈయిల్లు కొంచెం వికాలం చేసి క్రొత్తక్రొత్త అలంకారాలు కొన్ని చేయా లనుకుంటున్నాను. అప్పుడేలా వుంటుంది?

క : ఓ ! దానికే-నిక్షేపంలా వుంటుంది [అమె లోపలికి వెనుతుంది. అతనిక్కడే మిగిలిపోతాడు. ఏదో ఆలోచించుకొంటుం టాడు. త పీగా సిగరెట్టు మట్టించుకొని]

అన్నా : (తిరిగివచ్చి పచ్చనోటనొకటి అతనికిస్తూ) మొన్న నెండుకో కావాలన్నారు?

కెర్పవ్ : (పుచ్చుకొని) ఏం చెప్పను? ఏవో అవసరాలు. ఆయినా, ఎంత నిజాయితీగా వుందామను కుంటున్నా లంచాలు పుచ్చుకొంటున్నా మన్న అపవాదమూత్రం తిప్పడంలేదు.

అన్నా : ఆ! ఇవేం లంచాలు... ఇక్కడ లంచాలు ఇవ్వడానికి మాత్రం ఏమంత ఉన్నాయి గనుక.

కెర్ప : నిజమే. వేరెడెంత లేదు; ఆ పాల్ నాదగ్గరి కొచ్చి “నాన్నా! నాన్నా! బళ్ళో పిల్లలంతా నన్ను తిడుతున్నారు. నీవేమో పాడుపోలినవాడిరే చేస్తున్నావట. రోజూ తినిభోలకని ‘యామా’ లోకి వెళ్లి అక్కడ ఆడవాళ్ళెగ్గిర లంచాలు పుచ్చుకొంటున్నా వట” అంటూ కాకిగల ప్రారంభించాడు. చెడామడా తిట్టి వళ్లు వాయగొట్టాను. ఇప్పుడా వెగవాయి నాతో మాట్లాడం గూడా మానేశాడు. అయితేమాత్రం వదలి పెడతానా ?

అ : ఈకాలపు పిల్లలంతా ఈలాగే పాడయి పోతున్నారు. అంగుక నే మించిన్నపిల్ల ‘బెర్రిను’ పట్నంలో కాస్త గొంపనీయల సంగతీలలోవుంచి నదిరిస్తున్నాను కదూ?

క : ఏమిటో విపవం తీసుకొస్తారట-విప్లవం ! బిల్లేనా ఆపనిచేసేది ? సంఘమంతా పతన మాతున్నది. అనినీతి, లంచగొండితీసం ఎక్కడెక్కడా నైర్వహిహారం చేస్తున్నాయి. ఈ ప్రవాహానికి ఎవరమాత్రం ఎగురీదిగలరు గనుక ?

[బయటినుంచి తలుపు దగ్గరకు]

క : ఆ! ఇహ వెళ్ళొస్తాను ముగ్గువ్వా. నాకూ పనుంది. వెళ్ళొస్తానూ. ఆ! !

అ : అప్పుడప్పుడూ వస్తూ వుండండి

క : ఎందుకే నా మంచిది ఆ ఆమాయని తిక్షణం ఇక్కడినుంచి మరచోటుకు పంపేయండి. (వెళ్ళిపోతాడు)

అ : (అతనుపోయినవై పే చూస్తూ) వెగవ్ ! అ

రెండువేపులా లంచాలు కొడుతున్నాడు ! [ఇంతలో జెన్నీ లోపలకు వస్తుంది. చాలా తెలివైనది అందమైనది కూడా ! సన్నగా పొడుగా తీగలా వుంటుంది. చక్కనికళ్ళు. ఆకళ్ళలో ఏదో ఆకర్షణ. గర్వం, మిత భాషిత్వం తెలిపేలా చిన్ననోరు. బుగ్గల మీఁమాత్రం అ సహ్యం గా కొంచెం మచ్చలు.]

జెన్నీ : అన్నా ముగ్గువ్ నా !

అ : (ఉలిక్కిపడి) ఎవరది ? ఓ... నువ్వా ? ఏంజెన్నీ—యిల్లా వచ్చావు ?

జె : పాషాకింకా తెలివిరాలేదు. పరిస్థితి ఏమీ బాగులేదు.

అ : అయితే—

జె : ఈ రాత్రికి ఆ ఆమ్మాయికి కాస్త విశ్రాంతి నిప్పిస్తే బావుంటుందని అంతా అను కుంటున్నారు.

అ : అంతా అంటే ?

జె : ఈ యింట్లో వున్న వారందరూ.

అ : ఎవరెవరు ?

జె : నేను, జోయా, మంకా, టమారా, లూబ్బా, న్యూరా—అందరం.

అ : ఉహూ, అయితే పెద్దలందరూ ఒకచోటికి చేరారన్నమాట ! ఏ బప్లవం తీసుకొస్తారో యీ యింట్లో ?

జె : నవ్వకండి అన్నా ముగ్గువ్వా. మాకస్త్రాలు గూడా విచారించండి. రాత్రిల్లా యమ యాతన పడుతున్నాం. కాదనకుండా వచ్చిన ప్రతివాడి ఆభిషేక్తుని నెఱవేరుస్తున్నాం. దయతలచి వాళ్ళిచ్చిన డబ్బులో సగానికి పైగా మళ్ళీ మీకే ముట్టచెబుతున్నాం. ఒక్క రాత్రి-వొక్కరాత్రి, అదీ అందరం కేంద్రం, మాలో వొక్కతెకు మాత్రం— పాషాకు కాస్త విశ్రాంతి కల్పించమం టున్నాం. ఆ ఆమ్మాయికి ఈరాత్రి కూడా కష్టం కలిగిస్తే ఇక బతికేనా? ఆసలే చిన్న పిల్ల.

అ : నేనేం చేసేది జెన్నీ ? ఒక్క రాత్రి పోయిం దంటే ఎంత నష్టమో నీకు మాత్రం తెలిదూ ?

జె : కానీ మా అందిరికోసం ఈమాత్రం చేయ లేరా ?

అ : జెన్నీ ! నాకుమాత్రం హృదయం లేదనుకు న్నావా ? రాత్రి అప్పటికప్పుడు సుగంధ పాల ఇయ్యలేదూ ?

జె : కాని ఏం లాభం ? కొంచెం లేదుకోగానే మళ్ళీ...

అ : అవును, అది వ్యాపారలక్షణం.

జ : వ్యాపారం! మా రక్తాన్ని పీల్చుకొంటున్న వ్యాపారం! ఒక్క రాత్రికి విశ్రాంతి ఇవ్వడంలే వ్యాపారం! మేం లేకపోతే మీ వ్యాపారం సాగుతుందా? మేం లేకపోతే ఒక్క తుణుం మీరు బ్రతకగలరా? కానీ మళ్ళీ మా మెడలకే ఉచ్చు బిగిస్తున్నాడు.

అ : లాభం లేదు జెన్నీ! నువ్వేమన్నా పాపా మాత్రం ఈ రాత్రికి వూరికే వుండడానికి వీలేను. (నెళ్ళిపోయింది.)

[ఆమె అటు వెళ్ళగానే ఇటు మంకా, లూబ్గా, టమారా, జోయా ప్రవేశిస్తారు. అందరి మొహాలూ తెల్లగా పాలిపోయి వుబ్బి వుంటాయి. మంకా, లూబ్గా ఇద్దరూ అండమైనవాళ్ళు. లూబ్గా చిన్నపిల్ల.]

టమారా: అంతా తెలుసులే జెన్నీ. నీవేం చెప్పనక్కర లేదు. ఈ జీవితమే వోక నినీమా.

జె : అవును. లౌకికం నేర్చినవారంతా ఇలానే మాట్లాడుతారు.

లూబ్గా: చాలా విచిత్రమైనదానివి టమారా నువ్వు. మా అందరికీన్నా ఎక్కువ ఆదాయంకదా నీది ఏం చేస్తున్నా వసంతా?

మంకా : శంకాకోసం ఖర్చు పెడుతున్నది.

జోయా : దానంలా గూడా పాత్రాపాత్ర విచక్షణ వుండాలి.

జె : (కోపంతో) నీవల్ల వాడు స్వర్గసౌఖ్యం అనుభవిస్తున్నాడు.

ట : నిజమే!

జె : అనూయకురాలివి! నీకు నువ్వే లాంగిపోయి వచ్చినవారిని నీ ఆదరణతో సుఖపెడుతున్నావు నీ అందం వాకున్నట్లయితే... ఈ మగవారిని మూర్ఖులుగా చేసి ముక్కుకు తాడ్కోసి ఆడించేదాన్ని.

ట : ఎవరి కెంత ప్రాప్తో అంతే జెనుస్కా. అందం మాత్రమే గాక ధైర్య సాహసాలు గూడా నీకు వున్నాయి. అయినా మనకర్మ కాలి ఇద్దరికీ యీ కర్మోటకురాలి అడుగులకు మడుగులాత్తాల్సిన గతి పట్టింది.

జోయా : అది కాదు జెన్నీ! మన జీవితా లెందుకూ అని? పుస్తకం లమ్మకు నే కొల్కానూ, ఆ కంట్రాక్టరు పెళ్ళవనూ ఎవరో ఆంటోనూ, ఆతిరువాత కొర్కానూ అందరినీ ప్రేమిస్తున్నాం. ఇక ప్రేమించని దెవరినీ? ఇదీ మన బ్రతుకు.

జె : నిజం. అందరం అంతే. ఆత్మగౌరవం లేదు. ఒక వ్యక్తిత్వం లేదు. యుక్తాయుక్త విదక్షణ లేదు. ఏమీ లేదు. అందరం జీవచ్ఛవాళం. బతికినా వచ్చినవారితో

సమావం. ఎవరో వో అనామకుడు వస్తాడు. గంట ప్రమాణానికి ధర మాట్లాడుకొంటున్నాడు. ఛీ! ఛీ!

మంకా : (మెల్లగా) జెన్నీ! జెన్నీ! అదిగో అన్నా వస్తున్నది

జె : ఏం భయపడనక్కరలేదు. ఈగోజు రాత్రికి మనమంతా కలిసికట్టుగా వుంటే ఈ ఇంట్లో విలయతండవం ఎల్లా జరుగుతుందో నేను చూస్తాను.

అ : (ప్రవేశిస్తూ) ఏమిటో అందిరూ ఒక్క చోట సమావేశమైనాడు. ఏమైనా రహస్యా లోచన సాగిస్తున్నారా? బాగ్రత్త. సాఫీగా జీవితాలు గడపవల్సివుంటే మాత్రం ఆ పని చేయకండి. (బయట ఆగు గంటలు కొట్టిన శబ్దం) ఆ! అమ్మాయిలూ ఇకనంతా మొదటి గదిలోకి పంపి. త్వరగా.

జె : మేం రాదబ్బుకోలేదు.

అ : కాపలావాడు సెమకొను పిలిచేదాకా కదిలేటట్లు లేదు మీరు. ఏం పివమంటారా?

మంకా : అబ్బే! వద్దు. వద్దు.

జె : భయపడకు మంకా! మేమంతా ఇక్కడే వున్నాం.

అన్నా : నాకు తెలుసు మంకా మంచిపిల్లని. ఆ! అసలుసంతతి చెబుతాను పింటావా మంకా? కొద్దిసేపటికెత్తమే కెర్నెల్ వచ్చి లంచం క్రింద నూగు రూబుల్స్ పట్టుకుపోయాడు. మరి ఆ డబ్బుంతా మళ్ళీ ఎల్లా వస్తుంది చెప్పు మీరిలా సమ్మెలుచేస్తుంటే?

జోయా : వాడెందుకు వచ్చాడు?

అన్నా : వీరాకోసమిది. (కొద్ది నిశ్శబ్దం) వీరా ఇక్కడ లేకపోతే మనకందరికీ ఎంత కష్టం?

లూబ్గా : అవును. చాలా కష్టం..

జెన్నీ : ఇక్కడినుంచి వీరా వెళ్ళిపోయి వుంటే నేను ఖుషివుండేది.

అన్నా : (కోపంతో) నిజమే—సుఖపడివుండేది? ఈ కొంపనుంచి బయటికి అడుగుపెట్టిన తక్షణం పీథి, పీథీ అడుక్కొంటూ కుక్కబతుకు బతకవలసివుంటుందని తెలుసా? ఆ ఇదంతా ఎందుకు గానీ... ఏం అమ్మాయిలూ! మీరు సవ్యంగా వస్తారా? నైసు నీ పివమంటారా?

మంకా : వద్దు. వద్దు. నేను వస్తున్నాను.

జెన్నీ : (పెద్దగా) మంకా?

అన్నా : ఆ! నువ్వు లూబ్గా?

లూ : వస్తున్నాను.

జో } : సరే! మేమూ వస్తాం!

ట }

బ లి ప కు వులు

జెన్నీ : ఛీ! ఛీ! ఒక్కరికీ ధైర్యం లేదు. ఎందుకీ బ్రతుకు? [తెలు]

2

* * అర్ధరాత్రి దాటి, తెల్లవారుఝాము కావస్తోంది. కాపలావాడు గుమ్మానికి తగిలించిన ఎరదీపం చివరి శ్వాసపీల్చుకుంటున్నది. కిటికీ రెక్కలు బార్లగా తిసివున్నాయి. కిటికీలకు కట్టిన తెరలు గాలికి మెల్లగా అటూ యిటూ ఊగుతున్నవి. లూబ్కా, మంచి ముదురయిన నీలిరంగు చీర, మొఖమలు తెల్లరవిక తొడుకొని కొట్టవచ్చినట్లు కనిస్తున్నది. రవిక ముందువైపు వదులుగా పొట్టిగా వుంది. హాల్లో వున్న వొకరిద్దరు ఆడవాళ్లు పాపం! ఆసమయంలో కూడా చెమటలు పోస్తున్నందున బాధపడుతూ విశ్రాంతి తీసుకొంటున్నారు. వాళ్ల కళ్లు కూరుకు పోతున్నాయి. ఇంతలో కొందరు విద్యార్థులు, ఒక ప్రొఫెసరు, స్థానిక పత్రికలో పని చేసే ఒక రిపోర్టరును వెంట జెట్టుకుని ఆ యింట్లో ప్రవేశించారు. అన్నా విల్లందరినీ చూచింది కొద్దిగా సంతోషంకనబడింది దామె వదనంలో

అన్నా : టూరా! టూరా! అడుగో ఎవరికోసం ఆహారాలతాలు కలవరిస్తున్నావో ఆవ్యక్తి. వెళ్ళు వెళ్ళు. మంకా! నువుగూడా ఊరే! శ్వరగా. (లోపలకు వెడుతుంది)

మంకా : బోరిస్! ఎంతకాలమైంది మనం కలుసుకొని!

యార్పెంకో : (విసుగ్గా) ఏమిటి ఆడరణి? ఒక్కరూ సరిగా పలకక! మా కంపెరికి ప్రత్యేకం ఓ గది కావాలి.

జెన్నీ : మీకేం కావాలి ప్లాటానోవ్?

బోరిస్ : ఈయనే కదూ ప్రెస్ రిపోర్టరు?

యా : అవును.

బో : మీకేం కావాలి మిషర్ ప్లాటానోవ్? దూరంగా నిల్చున్న ఆ నీలిశృంగుయి, తెల్లరవిక తొడుక్కున్న ఈభీతహరిణేశ్మణి ఎవని కావాలి?

ప్లా : తుమించండి నేనిందుకోసం రాలేను

యా : ఓ! ఇప్పుడు నా కరమైంది. ఈ పాపపు జీవితాలను పరిశోధించి విషయ సంగ్రహణ చేస్తున్నాను కదూ? బహుశా ఓ మహద్దాంధాన్ని వ్రాయాలనుకుంటున్నారనుచి!

బో : ఆ పుస్తకంలో సడుపుక తెల విషయజీవితం వర్ణిస్తాను కాబోలు!

టూరా : (బోరిస్ దగ్గరకు వెళ్ళి రహస్యంగా) అనవసరంగా ఆయనను కదిలించకండి కొరివితో తల ముట్టించుకోవడమే!

బో : (కోపంగా) అంటే? అతగాడు — నీ (పి...యు...డా?

ట : మీ రాయనను గురించి గురభిప్రాయపడుతున్నాను. దైవసాక్షిగా చెబుతున్నాను. శ్రేణిక సౌఖ్యంకోసం మనోనిగ్రహం వసులు కొనేవాడు కాదు ఆయన.

బో : ఏమిటి వాగుడు? అతనింటే మీ అందరికీ ఎందుకింత అభిమానం? చూడబోతే ఈ యామాలో వున్న వారంతా అతన్ని వలచి వలపింపజేసుకొన్నామంటే కనిపిస్తున్నాను.

ట : అది కాదండీ. ఆయన స్వభావమే అంత. ఎవరితోనూ కలిసేవాడు కాదు.

లికోనిక్ : కాస్త మర్యాదగా నుట్టాడు బోరిస్! ఆ — మీ పుస్తకాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలని వుంది చెప్పండి ప్లాటానోవ్?

ప్లా : అబ్బే! అలాటి దేమీ లేదు కూడా. నేను పుస్తకం వ్రాయడంలేదు. వీరెలాటి బ్రతుకు బ్రతుకుతున్నావో దూరంనుండి పూరికే చూస్తున్నాను అంతే!

యా : చెప్పండి రిపోర్టరుగారూ! అందరికీ అన్ని విషయాలూ తెలిసి వుండవలసి అందరికీ తెలిసిన సగ్గు సత్యం.

ప్లాటా : ప్రొఫెసర్ యార్పెంకో! ఏం చెప్పేది? నాకు తెలిసింది కూడా చాలా స్వల్పమే! కానీ ఈ పతితల జీవితాలను గురించి తెలుసుకోవాలంటే మాత్రం చాలావుంది. నిజంగా వీరి బ్రతుకులలో ఏదో పరమసత్యం దాగి వుంది ప్రొఫెసర్. మొరటినుంచీ చివరవరకూ ఒక గీతంలా, సంగీతంలా వుంటుంది. దాన్ని వింటూ, చూస్తూ అనుభవిస్తూ వుంటే ఏ మానవుడికైనా నరనరాలూ స్పందిస్తాయి. తీయని భయంతో గుండె బరువెక్కి పోతుంది. ఈ స్త్రీలంతా తమ జీవితాలను తివాచీల్లా

పరిచాడు. వాటిమీద ఎందరెందరో పుగు
షులు నేర్వచ్చుగా నడిచిపోతున్నారు ఏవో
హాయి, ఆనందం అనుభవిస్తున్నారు. ఇంక
అసంతృప్తయైన యాత్ర. ఇది ఎక్కడ మొనలు
పెట్టిందో, ఎక్కడ అంత మృతులతో
ఎవరూ చెప్పలేదు... ఈ వ్యభిచారం పట్ల
జాల్లో పుండుమాదిరి పుట్టింది... నా న
పుండు... చుండులేరి పుండు... వేల వేల
హసాలు ఈ ప్రజాన్ని కలుపుతున్నాయి ...
అబ్బ! గుర్తురమైన బాధ! భయంకరం!
చివరి కిదోక వ్యాపారంగా తయారైంది.
జేశంలోని వ్యాపారాలకువలెనే ఇది
నేర్వచ్చుగా, సాఫీగా సాగిపోతున్నది.....
చూచారా? ఆడవాళ్ళు సంత... ఆడవాళ్ళు
అంగడి

లి : నిజం! ముమ్మాటికీ నిజం!
పా : కొందరు వేళ్ళలను గురించి మరీ కూర్చున్న
గాథలున్నాయి వీరు గర్భవతుల ప్రశంబాదు.
కానీ పాపం! భూమివాత్సలు తప్పవు.
డాక్టర్లు, మంత్రులనులు వీరి యీ పాప
కార్యానికి కావలసినంత సహాయం ఇస్తూ
వున్నారు. నిజమలా? చిన్నీ ఈ పడుపుత్రుల
రక్తాన్ని పీల్చే జాగలు వీళ్ళు. ఇలాటి
గాథలు... బాధలు... ఎన్నో... ఎన్నెన్నో...
కావలవాడు నైపుకను చూచారా? నాడు
చేసిన ఘోరాలు నేను వరించలేను. స్త్రీలను
బలాత్కారంగా ఈ మురికికూపంలోకి
తీసుకొస్తాడు. వాళ్ళు కష్టాన్ని దోచు
కుంటాడు. భయంకరంగా కొడతాడు.
అవసరమైనపుడు ఖాసీచేస్తాడు గూడా!
ఇన్ని చేసినా ఆ నీదుడు మళ్ళీ మహా
వేగంతో, దేవభక్తుడు. మతాన్ని గురించి,
దేవుణ్ణి గురించి చర్చిస్తాడు.

లి : అవును, అలాంటి దుగ్భారం దైవపార్శన
చేస్తూనే తుణంగో ఎవడి గొంతో తోసేసి,
చేతులు కడుక్కొని మళ్ళీ దీపం వెలిగిస్తారు.
నీచులు!

పా : నిజంగా అంతే. చేసిన పాపాలకు ప్రాయ
శ్చిత్తం ఈ మతచర్చల్లోనే దొరుకుతున్నది.

యా : మీరు తప్పకుండా ఇలాటి పాపపు జీవితాలు
పరిశీలించవలసిందే.

పా : ఏం పరిశీలించను? ఆ యజమానుల
అన్నా మార్కెట్ నా వుంది చూచారా?
ఆమె కొక్కటే కూతురు. ఆస్తికోసం
అన్నా పడేబాధలు అన్నీ యిన్ని కావు.
ఆమె శివమెక్కిన సివంగి. రక్తంతాగే

రాక్షసి. అయితే యేం? ఇంతా తన ముద్దు
బిడ్డకోసమే చేస్తున్నది. ఆస్తి భావిజీవితం
ఒక నందనవనం కావాలని కోరుకుంటు
న్నది. తన కూతురు ముఖంకోసం ఆమె
ఎలాంటి నీచానికి ఘోరానికి వొడిగట్టిందో
చూచారా? మన నేలైతే, కూతుళ్ళవంటి
అనాముఖులైన ఆపిలను కొనుక్కొని
చాల్చే వీలాన్ని నడిబటారో పెట్టి వేలం వేస్తు
న్నది. ఈ వేళ్ళంతో గుర్తుమైన ముఖ
వ్యాధులతో బాధపడుతున్నాడు. ఈ అంటు
వ్యాధులు వీరిమండి మనకూ, మన సంతానా
నికి సంప్రాప్తమవుతున్నాయి. కాని యీ
నరకూపరాక్షసి ఆపని ఎందుకు చేస్తున్నది?
బిడ్డపైనున్న మాతృప్రేమ ఆమెను పిచ్చి
దానినిగా రాక్షసిగా మార్చివేసింది.

బా : ఏమిటి? అన్నాను కూడా అందరు తెల్లలతో
పోలుస్తున్నారా?

పా : తుమించండి. నా ఉద్దేశం అది కాదు. ఈజీవి
తాలకు పనుక దాగియున్న సత్యాన్ని వెల్ల
డించాను. అంతే!

లి : మిగతా వివరాలుకూడా చెప్పండి? ఎంతో
కుతూహలంగా వుంది.

పా : పుస్తకం వ్రాయాలనే ఉద్దేశంతో కాదు
నేను వీరి జీవితాలు పరిశీలిస్తున్నది. వీరి
విచిత్ర జీవితాలు నన్నెంతో ఆకర్షించాయి.
వారి జీవితాల పనుక ఏవోహాక అగ్రుణ్ణికి
వున్నట్లు గోచరిస్తున్నది వీరి జీవితాల్లో
ఏవోక్క సంఘటన తీసుకున్నా అదొక
పెద్ద సత్యమై నిత్యమై వుండిపోతుంది.

లి : ఈయనకుల జీవితాలు అంత విచిత్రమై
నవా?

పా : యువకులు! వారిపై చూడండి పరీక్షగా
చూడండి. అంతా పసిపిల్లలవలె కనిపిస్తారు.
పదికొండేళ్ళ బాలికలవలె కనిపిస్తారు. విధి
వీరందరినీ ఈనృత్తిలోకి తీరిమించి. అప్పటి
నుండి విచిత్రంగా, ప్రరిగా, కృత్రిమంగా
అమాయకులై, మూఢులై పిచ్చివాళ్ళయి,
బొమ్మగింటో వున్న బొమ్మల మాదిరి పడు
న్నారు. వీరి మనస్సులు వికసించినవి కావు.
పరివ్రాస్తమైన జీవితానుభవాలు వీరికి లేవు.
అయితే ఒక విషయం! పతిపమె, వ్యాధి
గ్రస్తులై, వికలమై విరిగి, కాంతి దరిగిన వీరి
హృదయాలలో అసహాయత, జాలి బాధ,
ప్రేమ, వేదన, ఇవిమాత్రం ఇంకా అంత
రించలేదు. తుమించండి, ... అవసరంగా
వాగుతున్నట్లున్నాను.

యా : అయితే!—ఈ సమస్య మీ హృదయానికి ఇంత గాఢంగా హత్తుకొని వేధిస్తున్నప్పుడు ఒక పుస్తకం ఎంగుకు (వాయకూడదూ?)

ప్రా : (ప్రయత్నించి చూచాను ప్రాఫెసర్! కాని ప్రయోజనం లేకపోయింది. వర్తనలు వివర్తమైనాయి. మాటలు చల్లగా జారిపోయాయి. అయినా ఈ పతితల జీవితం, వారి ఆత్మ వేదన ఏనాడో ఓనాడు బయల్పడక తప్పదు. కాని నేనుమాత్రం దీనిక సమర్థుణ్ణి. [ఇంతలో కళ్ళు మిరిమిల్లు గొలిపేలా వారింజు పండు రంగు దుస్తులు ధరించిన జెన్నీలోపలకు వచ్చింది])

ట : అతను వెళ్ళిపోయాడా జెన్నీ?

జెన్నీ : ఆఁ వెళ్ళిపోయాడు. [జెన్నీ మొహంమీద చెమటలు పోస్తున్నాయి ఆమె బుగ్గలమీద ఎర్రగా కందిన గాట్లు కనిపిస్తున్నాయి పెదవులు వణుకుతున్నాయి]

ప్రా : ఏం జెన్నీ? ఏమైనా జరిగిందా?

జె : ఎబ్బే? ఏమీలేదు మీ రివేమీ ఆలోచించకండి. ఏవో మా ఆడవాళ్ళు గొడవలు! (రహస్యంగా మాట్లాడుకొంటారు)

యా : ఏమిటి ప్లాటోనోవ్ ఆపిల్ల మాట్లాడుతున్నది?

జె : ఎంతేదు మీకు సంబంధించింది కాదులెండి ఏవో మా సంసార విషయాలు! (ప్లాటోనోవ్ ఎక్కడికో వెళ్ళిపోతుండడం చూచి) వద్దు! వద్దు! మీరు వెళ్ళకండి. ఈ విషయాన్నింతటితో వదిలేయండి

ప్రా : ఏం? ఎంగుకు వెళ్ళగూడమా? అవసరమైతే పాపాను ఇక్కడికే తీసుకువస్తాను... కావాలంటే ఆ డబ్బు మీ యజమానురాలి మొహం నేనే పారేస్తాను. ఆ అమ్మాయి ఇక్కడ సోఫామీద పడుకుని విశ్రాంతి తీసుకుంటుంది. మంకా—వెళ్ళి ఓ దిండు పట్టుకురా (లోపలకు వెళతాడు)

బోరి : ఏమిటి పెధగగో? మనమంతా ఇక్కడ హాయిగా గడుపుకొందామని వస్తే మధ్యలో ఈత్రాప్పు డెవగ? ఏమిటి పీడ? అసలతినికి మనకూ ఏమిటి సంబంధం? దీనికంశకూ కారణం నువ్వే లికోనిస్! నీ డనువు చూచుకునే అతినిలా (పతర్తిస్తున్నాడు).

లి : అతని విషయం నీకెంగుకు బోరిస్?

బో : ఎంగుకేమిటి? అసలు వీడికి, మనకూ స్నేహమేమిటి?

యా : ఏమిటా మాట్లాడడం? మర్యాద నేర్చుకో. ఎందుకైనా మంచిది.

బో : ఏమిటో ఆయిది? ఈ కాన్నంతా జయించినవాడికిమల్లే మాట్లాడుతున్నాడు అక్కడికి వాడేమో గురువైనట్లు మనమంతా గుంకలమైనట్లు.

జె : ఏమిటి? అతనంత అక్కసుగా వున్నాడా? రానీ చెప్పాను.

బో : ఇలాంటివాళ్ళను చాలామందిని చూశాను.

డి : బోరియా! అవసరంగా గొడవలు తీసుకురాకు. మనమంతా స్నేహితులం. ఇక్కడ పాచ్చు తిగ్గలేవరికిలేవు. అంతా మనమే. [ఇంతలో మంకా తలగడ తీసుకువచ్చి సోఫాలో పెట్టింది]

బో : (పెద్దగా అగుస్తూ) ఏమిటది? ఆదిండు అకణ్ణుంచి తీసివేయ్! ఇదేం శయన మందిరం అనుకుంటున్నారా?

జె : (సౌమ్యంగా) ఎంగుకండీ అంతకోపం? ఇద్దరం, చల్లగా, హాయిగా, కులాసాగా మాట్లాడుకొందాం ఇటు రండి.

[ఆమె ఉచ్చాఘ్రస నిశ్వాసాలు పెద్దగా తగిలాయి మంచులా కరిగిపోయి]

బో : జెన్నీ అంటే నువ్వేనా? ఆబ్బ-ఎంత ఉక్రేకం నీకు! ఎంత మంచిదానవు!

[ప్లాటోనోవ్, పాపాను వెంటబెట్టుకుని గదిలోకి వచ్చాడు. పాపం ఆపిల్ల సరిస్థితి మరీ మోరంగా వుంది మొహమంతా నల్లగా కప్పువేసినట్లు మాడిపోయివుంది. కళ్ళు సగం మూతలు పడివున్నాయి. తెలుచివున్న ఆమె పెదవులు చీలిన ఎర్రగుడ్డ వేలికలా వున్నాయి. వాటిమీద ఏదో బిక్రతమైన చిగున వున్న. ఆమె నడకలేకపోతున్నది. కాళ్ళు మెలికలు పడుతున్నాయి. వచ్చి మెల్లగా సోఫాలో పడుకుంది.]

ప్రా : టుమారా! ఈమెకు కొంచెం కాఫీ, బ్రెడ్ త్వరగా పట్టా. వెళ్ళు

బో : (పిచ్చికోపంతో) హూ! నీ పేరేమిటి? ఈ పిల్ల నీ ప్రి...యూ...రా...లా?

ప్రా : ఏమిటి?

బో : పోనీలే—నీ వామెకు ప్రియుషివేమోలే! కాకపోతే ఎంగుకిలా అవస్థపడతావు? సరే గానీ-వాళ్ళ సంపాదనలో ఎంతభాగం... నీకు?

ప్రా : (తీక్షణంగా) వచ్చినప్పటినుంచీ చూస్తున్నాను నిన్ను. చీటికి మాటికి కయ్యానికి కాలు దువ్వుతున్నావు. జాగ్రత్త! నీ స్నేహితులమొహం చూచి నిన్ను వదిలి వెళుతున్నాను. జ్ఞాపక మంచుకో-మళ్ళీ ఇల్లా మాట్లాడావు అంటే మిసివే

మిగిలు... ఎందుకైనా చూచింది. ఆ కళ్ళు
జోడు తీసి అవతల పెట్టు.

బో : ఎందుకూ ?
ప్రా : మొహం పగిలేట్టు తంతే ఆ అద్దాలాచ్చి
నీ కళ్ళల్లో గుచ్చుకొంటాయని పూత్ !

బో : (భయపడి) ఎవరు ఎవర్ని కొల్లేదీ ఇప్పుడే
లేట్టు వెయ్యగలను. కానీ నీ లాటి పనికిమాలిన
వాగిమీద చేయి చేసుకొని నన్ను నేను కించ
బతుకుతో దలచలేదు (నెళ్ళిపోతాడు.)

మంకా : నెళ్ళిపోయాడు! (అంతా కొద్దిసేపు నిశ్శబ్దం.
అందరూ ఆలోచనలో మునిగివుంటారు.
'అన్నా' ప్రవేశం)

అన్నా : అఁ! మంకా - ఈలారా. (రహస్యంగా
మాట్లాడుతుంది.)

మంకా : జెన్నీ! ఆ పెద్దమనిషికి నాతో అవసరం
వచ్చిందట. ఇప్పుడే వస్తాను. (నెళ్ళి
పోతుంది)

పెట్రా : మిత్రులారా! నేనూ బోరిస్ తో పాటే నెళ్ళి
పోతున్నాను. న్యాయాన్వయ విచారణ నలా
వుందండి పరాయిస్థలంలో ఈ అపరిచితుల
మధ్య మన మిత్రుడికి అవమానం జరుగుతుంటే
మానకేమీ సంబంధం లేనట్లుగా కోవడం,
నాకు మాత్రం నచ్చలేదు. మీ యిచ్చం.
ఏమైనా చేసుకోండి. నేనూ నెళ్ళిపో
తున్నాను.

వికో : ఇదేమిటి పెట్రా! వాకాలు చేయడానికి
ఇదేమైనా రాజకీయసభ అనుకున్నావా?
వచ్చిన లగాయతు చాలా అసహ్యంగా
ప్రవర్తించాడు బోరిస్! అటువంటి పిచ్చి
వాణ్ణి మనమెందుకు సమర్పించాలి?

పెట్రా : అంతే! అంతే! (నెళ్ళిపోతాడు.)

జె : ఇద్దరూ కలకలముని అభూరించండి.
[మళ్ళీ నిశ్శబ్దం. ఆలోచనలు]

అన్నా : (బయటినుంచి) జెన్నీ! జెన్నీ! ఇటురా
ఒక్కసారి.

జె : నాకు తెలుసు. ప్లాటానోవ్ వస్తాను!
(నెళ్ళిపోయింది.)

యార్వ : నేను మాత్రం వుండి ఏం చేయాలి? ఇప్పుడే
వస్తాను. ప్లాటానోవ్!
[రంగస్థలమీద నున్న ఆడవారూ, మగ
వారూ అందరూ నెళ్ళిపోతారు. లికోనిన్,
ప్లాటానోవ్ మాత్రం మిగిలిపోతారు.]

ప్రా : ఒక్కడివీ మిగిలిపోయావు నికోనిక్ ?

లి : నన్ను పొరపాటుగా అర్థంచేసుకున్నాడు.
నేను ఈ పని చేయలేను. చేయను. వ్యభి
చారం అపచారం అనీకాదు. ఆదర్శంకోసం
అంతకన్నా కాదు. ఏమిటో నాకానతి

ప్రా : నాకూ అంతే! ఒక్కసారి బహుళతతో
రాత్రిళ్ళుకూడా ఇక్కడే సమకొంటాను.
కానీ స్త్రీసాక్ష్యం ఎరగను.

లి : నిజంగా?... ఒక్కసారిగూడా?

ప్రా : ఓ అయిదేండ్లక్రితం నా కిలాటి అనుభవం
కలిగింది. కానీ ఎంతో అసహ్యంగాను,
దుర్భాగంగాను కనిపించింది. స్త్రీయెదుట
స్నో, బిడియం, భయం, అనుమానం కలి
గాయి. ఇందులో పశుప్రవృత్తి తిప్పి మేను
అనేదిలేదు ద్వేషం, కన్నీళ్ళు, రక్తపానం,
బలిదానం ఇవే ఇందులో వున్నది. క్షిణ్య
కోరేది కామవికారం కలిగించే మాటలు
కాదు. కామవికారం కలిగించే చేబలు.

లి : నమ్మడం కష్టంగా వుంది. రోజులతరబడి
ఇక్కడే గడుపుతూ స్త్రీసాంగత్యం చేయ
కుండా వుండడం సాధ్యమేనా చెప్పండి
ప్లాటానోవ్? పైగా మీరు రచయితలు
కూడా కాదని చెప్పాడు నిర్లప్తత నవ్వ
కొనడానికి.

ప్రా : అవును. నేను రచయితను కాదు.

లి : అయినపుడు మీరిక్కడ వుండంలో ఆరం
లేదు. దుర్గుణాల కాలవాఁమై, దుర్భంధ
భూయవ్యమైన ఈ నదకంలో వుండడానికి
కారణం ఏమిటో కనుపించడంలేదు.

ప్రా : ఏలా సమాధానం చెప్పుకుంటారు మీ
ప్రశ్నకు? ఇక్కడ ఎందుకున్నా నంటారా?
వీరి జీవితంలోని భయంకరమైన నగ్నసత్యం
నన్నా కర్తించింది. సత్యాన్ని దాచే ముసుగు
లేదిక్కడ అద్దాలు, మోసాలు, అడంబ
రాలు ఇవేమీ లేనిక్కడ. ప్రతిస్త్రీ
“నేనొక పడుపుకత్తెను. అందరికీ ఉపయోగ
కరమైన పాత్రను. కానీ ఒక విషయం :
మీరు పొందే ఈ ఆమూల్యవందానికి ప్రతి
ఫలం, డబ్బు, బిల్లు, అవమానం, అసహ్యం
ఇదిమాత్రం ఇచ్చిపోవాలి” అంటుంది. వీరి
బ్రతుకులో భ్రాంతి, పటాభోషం, ఇవేమీ
లేవు. తత్కరణంగా నే...క్షమించు లికో
నిక్ నీకు విసుగు కలిగిస్తున్నాను.

లి : పర్యాలేదు. చెప్పండి.

ప్రా : అసలు ప్రశ్న అలాగే వుండిపోయింది. ఏం
చెప్పను? మానవుడు ఆనందం అనుభవించడం
కోసం పుట్టాడు. ఈశ్వరప్రసాదితమైన ఈ
అనంతస్పృహతో అతనే ప్రేమయూర్తి. కానీ
ఆ మానవుడే అబద్ధంతో మోసంతో
కుట్రతో, ద్వేషంతో జీవయాత్ర సాగి

బ లి ప కు వు లు

స్తున్నాడు. ఇదంతా ఎంగుకు జగగుతున్నది లికోనిన్? ఎంగుకు జగగుతున్నది? జీవి తాన్ని ప్రేమించాను. జీవితం తీయగా, జీవితలా వుంటుందనుకున్నాను. ఆ ఉద్దేశ్య శీతోనే విధి ఎక్కడకు తీసుకువెడితే అక్కడకు వెళ్లాను

[లోపలనున్న వ్యక్తులందరూ బయటికి వచ్చారు. వారి మొహాలు చూస్తే జబ్బుమనుషులవలె కనిపిస్తున్నారు. అడవారూ, మగవారూ కూడా తూలుతూ, తేలుతూ నడుస్తున్నారు. వీళ్ళోలు చెప్పకొని వెళ్ళిపోతున్నారు]

ప్ర : లికోనిన్! చూడండి! మీ ప్రాఫెసరు ఎక్కడికి వెళుతున్నాడో!

లి : ఇదేమిటి? 'ట్రెపెల్స్' మరో సానికొంపదానిలోకి వెళుతున్నాడు!

ప్ర : అందులో ఆశ్చర్యపడవలసినది ఏమీలేదు. ఈ మనుషుల తత్వాలు నాకు బాగా తెలుసు.

[ఇంతలో లోపలనుంచి ఇద్దరు అమ్మాయిలు వచ్చారు. ఒకామె జెన్నీ. పనుకొనే సమయంలో పేనుకొనే రవిక తొడుక్కొన్నది. రెండవ ఆమె లూబ్కా. లూబ్కా మానంగావచ్చి సోఫాలో పడుకొని మగన్నుగా నిద్రిపోవడం ప్రారంభించింది. మరో కుర్చీలో జెన్నీ వొళ్ళంతా కుంచించుకుని కూర్చునివుంది.

లి : ప్లాటానోవ్! మీరెన్ని సమాధానాలు చెప్పినా ఈ ప్రశ్నకు మాత్రం జవాబు లేకుండావుంది ఈ పశువువృత్తి ఏమిటి? ఎంగుకు వచ్చింది? అంతువుందా దీనికి? ఏమిటి-చెప్పండి ప్లాటానోవ్?

ప్ర : వ్యభిచారం ఎప్పుడు నశిస్తుందో ఎవరూ చెప్పలేరు లికోనిక్! సోషలిస్టులు, కమ్యూనిస్టులు అంతా స్వర్గాన్ని నిర్మిస్తామంటున్నారు. కాని ఆ కలలు నిజమయ్యేదెన్నడు? బహుశా విశ్వమానవ సౌభ్రాతృత్వం, ఏక కుటుంబ విధానం మనగలిగినపుడు ఈ వ్యభిచారం రూపుమానిపోవచ్చును. లేక మానవుడు యోగియై, మహర్షియై, పవిత్రుడై, పాపరహితుడైనప్పుడు ఈ వ్యభిచారం నశించవచ్చు. ఇప్పుడో?

ప్ర : చేయగలిగింది ఏమీలేదు. స్వంత ఆస్తులు వున్నంతవరకూ దారిద్ర్యం, నైవాహిక వ్యవస్థ వున్నంతవరకూ వ్యభిచారం ఈ రెండూ తప్పవు.

లి : అంతేనా ప్లాటానోవ్? ఇనొక బడబాగ్నీ. శశాన్ని మానవజాతినీ దహించివేస్తున్నది. దీనిని చల్లార్చేమార్గం కావాలి? అదేనా ప్రశ్న.

ప్ర : కాని ఒక మనిషి వెళ్ళి దో నెకు నీళ్లు పోసి నంతమాత్రాన బడబాంలం చల్లారుతుందా?

లి : కనీసం ఒక్క నిస్సకణిక అయినా చల్లారవచ్చు

ప్ర : అయితే ఒక పతితను ఉద్ధరిస్తానంటావు? అంతేనా?

లి : అవును శాయశక్తులా ప్రయత్నించి చూస్తాను సాధ్యం కాకపోతుందా?

ప్ర : కానీ ఆ అమాయకురాలు మళ్ళీ ఈ యమ కూపంలోకి వస్తుంది.

జె : అవును. తప్పదు. వచ్చి తీరుతుంది.

లి : (గభాటన లేచి జెన్నీ దగ్గరకు వెళ్ళి) జెనీవ్ కా!... ఏమంటావు? అపార్థంచేసుకోకు. నిన్ను నా సోదరిగా, స్నేహితురాలిగా చూచుకొంటాను ప్రయత్నిద్దాం ఏం జరుగుతుందో?

జె : (కోపంతో) మిమ్మల్ని బాగా ఎరుగుకును నేను. మనుషులంటే ఏమిటో, ఎలాటో వాళ్ళో నాకు బాగా తెలుసు దానీదానిలా చచ్చేచాకిరీ చేయమంటావు. తరువాత మెడబట్టి బయటికి గంటేస్తావు. నీజాతి, నీతి, కులం, గోత్రం, పదవు, ప్రతిష్ఠ అన్నీ పోయాయని ప్రతిరోజూ నన్ను చెప్పి పొడుస్తావు. అవునా?

లి : (కంగారుగా) లేదు జెన్నీ. అలాటిపని ఎప్పుడూ చేయను. నిన్ను నా సోదరిలా చూచుకొంటాను.

జె : సోదరి! ఈ అభిప్రాయం మొదటిరోజు మాత్రం. మరునాటినుంచీ యథాప్రకారం పాశవిక ప్రవృత్తుల విలయతాండవం. ఛీ! ఛీ!

ప్ర : ఏం లికోనిన్? ఇప్పుడేమంటావు? ఆదర్శాలకేం? ఆదరణలోనే దెబ్బతింటామనం. ఈ వ్యవహారంమూలంగా నువ్వు చెడిపోవడమేగాకుండా ఆ పిల్ల జీవితాన్ని కూడా మరీ పాడుచేస్తావు.

లి : (కళావిహీనుడై) కాదు. మీరు చెప్పినట్లు జరగడానికి వీలేదు. అయినా లూబ్కా నడుగుతాను. లూబ్కా! లూబ్కా!

లూ : (చేత్తో పెదవులు తుడుచుచు, ఆవులించి ఓ చిరునవ్వు నవ్వి) నిద్రపోవడంలేదు

లి : (చెయ్యిపట్టుకొని) లూబ్కా! నీవైనా చెప్ప. నాతో రావడం నీకిష్టమేనా? ఇది నీ జీవితంలో మంచికోసం వచ్చిన మార్పు. మళ్ళీ ఈ కొంపలో అడుగుపెట్టవద్దు.

లూ : పోదురూ! నాతో ఎంగుకు వేళాకోళాలు?

జె : (వణకుతున్న స్వరంతో) ఎగతాళికాదు. లూబ్కా. అతిను నిజంగానే చెబుతున్నాడు.

లి : నామాట నమ్ము మాట తప్పను.

జె : లికోనికా! అది నాలాంటిదికాదు. ఇంకా ఈ నరకవాసానికి అలవాటుపడలేదు. ఏమే లూబ్కా? ఏం చెబుతావో చెప్పు? ఆయనతో వెడతావో లేదో చెప్పు?

లూ : నీ సలహాయేమిటి జెనీవ్ కా?

జె : ఓని మొద్దూ! నా సలహాయేమిటి? నీ జీవితం నీకు తెలివం లేదూ? ఈ నరకంనుంచి విముక్తి పొందాలని లేదూ? గౌరవంగా బ్రతకాలని లేదూ? ఈలా అడిగినందుకు వారికి కృతజ్ఞత తెలుపుకో. మాట్లాడకుండా వారి వెంట వెళ్ళు.

లి : ఇప్పుడు నాకెంతో సంతోషంగా వుంది. లూబ్కా! వెళ్ళి మీ యజమానురాలితో చెప్పిరా. వెళ్ళు. త్వరగా.

జె : వద్దు వద్దు. అది కాదు సరైన మార్గం. లికోనిస్! మీరొక పదిరూబుల్ను ఖర్చుపెట్టలేదా?

లి : నిరభ్యంతరంగా.

జె : అయితే ఒకపని చెయ్యండి. లూబ్కాను నీ గదికి తీసుకు వెళుతున్నానని మా యజమానురాలితో చెప్పు. ఆ డబ్బు ఆమె మొహాన పారవెయ్యి. తర్వాత రేపువచ్చి అన్ని వివరాలు పరిష్కారం చేసుకొందురుగాని. లూబ్కా. వెళ్ళి అన్నాతో చెప్పిరాపో. వెళ్ళు (లూబ్కా లోపలకు వెళ్ళింది. ఆమెను లికోనిస్ అనుసరిస్తాడు. కొద్దిసేపట్లో తిరిగి వస్తాడు)

ప్లా : నువ్వుమాత్రం తెలివిగలపని చేయడం లేదు లికోనిస్. కానీ నీ ధైర్యానికి, మంచితనానికి మెచ్చుకుంటున్నాను. ఆ ద ర ణ లో చూపించు నీ ఆవిర్భాన్ని.

జె : జీవితాన్ని సుఖంగా కొత్తపంథాలో ప్రారంభించండి.

లికోనిస్ } వస్తాం జెనీవ్ కా! వస్తాం ప్లాటానోవ్!
లూబ్కా } (వెళ్ళిపోతారు)

[రిపోర్టరు జెన్నీనంక చూచాడు. ఆమె కళ్ళ వెంబడి నీళ్లు కారడంతో నివ్వెరపోయాడు]

జె : భగవంతుడు ఆమెకు మేలు చేస్తాడు.

ప్లా : ఏమిటి జెన్నీ? మనకు బాగాలేదా? దిగు లేమైనానా? నా సహాయం కావానా?

జె : అవసరమైనపుడు ఉత్తరం వ్రాస్తాను. ఎక్కడికి వ్రాయాలి?

ప్లా : మామూలు అడ్రస్ కే 'ఎకో' పత్రికకు.

జె : (పసిపిల్లలా ఏడుస్తూ) నేను... నేను... నేను... (మొహాన్ని కప్పకొని) జాబువ్రాస్తాను లేండి.

ప్లా : జెన్నీ! ఏమిటి జెన్నీ! జరిగిం జేమిటో చెప్పు జెనీవ్ కా! [తెలు]

3

* * అన్నా ఇంట్లో వున్న వారంతా అలవాటు ప్రకారం జెన్నీ గదిలో పోగయ్యారు. ఈరోజు జెన్నీ చాలా వింతగా ప్రవర్తిస్తోంది. ఏదో చెప్పలేని ఆవేదన, బాధ, ద్వేషం, ఆమె కళ్ళల్లో కనిపిస్తున్నాయి. బయట తెరపిలేకుండా నిదానంగా, నిండుగా జల్లుపడుతున్నది. జెన్నీ మునుగుడా ఆ వర్షం మాదిరిగానే వుంది. జెన్నీ ప్రక్కమీద ఆమెను ఆనుకుని టమారా కూచుని వుంది. ఆమె భుజంమీద చెయ్యి వేసి వంగి రహస్యంగా యిలా అంది!

బ లి ప కు వు లు

టమారా: అలా వున్నా వేమిటి జెన్నీ? ఏదో బాధపడుతున్నట్లున్నావు. అసలు రహస్య మేమిటో చెప్పవూ? నాతో చెప్పవూ?

జెన్నీ : ఏమీలేదు!

ట : జెనీవ్ కా! నీ మనసు నొప్పించడం నాకిష్టం లేదు కానీ—

జె : (నిర్ణయానికి వచ్చిన దానిలా) సరే! రా. ఆ కిటికీదగ్గరకు వెళదాం. ఒక్కక్షణం అక్కడికి వెళ్లి నిలబడదాం. అంతా నీతో చెబుతాను. ఎంతకాలమని దాచుకోను. నీతో కాకపోతే మరెవరితో చెప్పకోను? పద! (ఇద్దరూ కిటికీదగ్గరకు వెళతారు)

ట : ఇక చెప్పు జెన్నీ!

జె : (మెల్లగా) మీ నుండి వీడ్కోలుపుచ్చుకోవాల్సిన సమయం అసన్నమాతున్నది.

ట : ఎందుకని?

జె : భయంకరమైన అంటువ్యాధి లంటాయని తెలుసా?

ట : విన్నాను.

జె : ఎవడో గుర్తార్గడు యీ పుణ్యం మూట కట్టుకున్నాడు.

ట : అఁ! ఏమిటో? ఓ! ఎంత దురదృష్టవంతురాలిని! చాలాకాలం అయిందా?

జె : జ్ఞాపకముందా? కొందరు విద్యార్థులువచ్చి ప్లాటానోవ్ తో చెబ్బలాడారు.....ఆమరు నాటి మధ్యాహ్నం మే మొదిటిసారిగా నేనిది కనిపెట్టాను.

ట : అలాగా! ఒకనాటి సాయంత్రం ఒక గాయకురాలు వచ్చింది. రునెదగ్గరకు మన పరిస్థితులు తెలుసుకొందామన్న కుతూహలంతో. ఎందుకనో గాని ను వ్యామెక్కాల్లమీదపడి నెక్కినెక్కి యేడ్చావు. ఆమె చెవుల్లో గుసగుసలాడావు. అప్పుడే ఏదో కీడుమూడిందని వూహించాను. సరే! జరిగిందేదో జరిగింది. పోనీ ఇప్పుడైనా ఏదో మందో, చూడో తిని జాగ్రత్తపడరాదూ?

జె : ఆహా! వీలేదు. (అలోచిస్తూ) మీరేమీ భయపడవలసిన అవసరం లేదు. నామూలం గా ఎవరూ నాశనం కారు. గమనించావో లేదో...కొన్నివారాలబట్టి నేను మీ అందరితో

కలిసి భోజనం చేయడంలేదు. తినడానికి కష్టపడానికి వేరే గిన్నెలు పెట్టుకున్నాను ప్రాణనేహితురాలు మంకాను గూడా దగ్గరకు రానీయడంలేదు. ఇహ ఈ మగవాళ్లు - ద్విపాదపశువులు - వీళ్ళ సంగతా? నేను బుద్ధిపూర్వకంగా వాళ్లకేమీ అన్యాయం చేయడంలేదు. వారంతట వారే ఈ జబ్బును మూటగట్టుకుపోతున్నారు.

ట : జెనీవ్ కా! నిజంగా అంతఘోరం చేయదల్చుకున్నావా?

జె : అవును నాకు పాపభీతిలేదు. దయాదాక్షిణ్యాలులేవు నా తెలివితేటలతో, ధైర్య సాహసాలతో అద్భుతంగా నటించి వీళ్ళను మోహించి, క్రొవించి పిచ్చికుక్కలనుచేసి వదిలిపెడతాను. మీరే చూద్దరుగాని! ఆనందిస్తారు. ఆశ్చర్యపోతారు. (ఒక్కక్షణం ఆగి) టమారా! ఈ విషయం ఎక్కడా బయట పెట్టవుకదూ?

ట : అలాగే! ఎవరితోనూ చెప్పను.

[పెట్రోవ్ స్క్రీ ప్రవేశం అతన్ని చూడగానే మిగిలిన ఆడవారంతా చడ్డపప్పుదూ చేయకుండా బయటికి వెళ్ళిపోతారు. ఒక్క జెన్నీ మాత్రం మిగిలివుంది. అతనేమీ సంకోచించకుండా వచ్చి, ఆమె మంచంమీద ఆమె ప్రక్కనే కూచున్నాడు.]

పె : ఏమిటి జెన్నీ—అలా వున్నావు?

జె : ఏంలేదు. కొంచెం తలనొప్పిగావుంది. అంతే.

పె : దానిమీద దృష్టి వుంచుకోకుండా వుంటే సరి. అదే తిగిపోతుంది.

జె : ఏం ఫర్వాలేదు. మీరు ప్రక్కన వుంటే వాకిప్పుడంతో హాయిగావుంది. సరేగానీ—ఇంతకాలంబట్టి, దర్శనం అపురూపమై పోయింది.

పె : ఏం జేయను. విశ్రాంతి దొరకడంలేదు.

జె : ఎంత కష్టపడుతున్నారు! నిజంగా చెబుతున్నాను మీలాంటి తమ్ముడొకడు నాకు వున్నట్లైతే అతనికోసం సర్వస్వం త్యాగం చేసేదాన్ని.

పె : ఎంత మంచిదానవు! నీదగ్గర ఇల్లాగే కల
కాలం వుండాలని ఎంతో కుతూహలంగా
వుంది.

జె : ఉండండి.

పె : కానీ—ఇంటికి వస్తానని చెప్పివచ్చాను.

జె : అంత ఆప్తులైనవారు ఎల్లాగూ కనిపెట్టకుని
వుంటారు. ఆ! ఈ దీపం ఇలాగే వుంచనా?
లేక తగ్గించనా?

పె : డియర్ జెన్నీ!

జె : (అపవారింపుతో) ఉండండి. ఓపికపట్టండి.
ప్రయాణానికేమీ తొందర? ఇటుచూడండి.
(అతని అణువణువునూ ఆమె నిశితంగా
చూచింది)

పె : ఏమిటి జెన్నీ నావైపు ఆలా చూస్తావు?
ఏమిటి నీ ఆలోచన?

జె : పెట్రో నామీద కోప్పడకుండా వొక్క
సారి గట్టిగా కళ్ళు మూసుకోండి కాదు
గట్టిగా మూసుకోవాలి. ఇంకా గట్టిగా. ఈ
వొక్కమాటు నా సరదా తీర్చండి. ఆ...
ఆలాగా...అంతే. ఇప్పుడు చూడండి.
అద్భుతంగా వున్నాడు. అశనిపూవు మాదిరి!
(తనలో) ఇతను కూడా నాశనమౌతాడు!!!
పెట్రో, కళ్ళు తెరవండి!

పె : ఏమిటి జెన్నీ ఇంతా?

జె : ఒక్కమాట అడుగుతాను నిజం చెప్పండి
పెట్రో. మీరు...మీరు చూడగలగవు,
మాలాటివారి దగ్గరకు రావడానికి కారణం
ఏమిటి?

పె : ఎంతి పిచ్చిదానవు. అందరూ : ఎందుకు
వస్తారు. స్త్రీ అవసరం.

జె : అవసరం! కేవలం అవసరం!

పె : కాదు. కేవలం అవసరమేకాదు (మంద
హాసం చేస్తూ) నీ మీద నా కిష్టం నిన్ను
నేను ప్రేమిస్తున్నాను.

జె : అయితే పెట్రో నాకు శబ్దిచ్చే విషయంలో
మీ ఉద్దేశ్యం ఏమిటి? ఈ దౌర్భాగ్యపు
రెండు రూబుల్లు నా మొహాన పారేయడం
నా ప్రేమకోసమేనా? ఇలా చేస్తున్నందుకు
సిగ్గువేయడంలేదా చెప్పండి?

పె : (కోపంగా) ఏమిటి ప్రశ్నలు? అంతా

శబ్దిస్తున్నాడు. నేను ఇస్తున్నాను. ఇందులో
వింత ఏముంది?

జె : మీరెప్పుడైనా, ఎవరైనా ప్రేమించారా?
ఏ పిల్లకయినా పూలు తెచ్చియిచ్చారా?
చెట్టాపట్టాలు పట్టకుని పార్లమెనాటి ఆనం
దాన్ని పంచుకున్నారా?

పె : ప్రతివాడూ తన యావనంలో యిటువంటి
పిచ్చిపనులు అనేకం చేస్తాడు. అందులో
ఆశ్చర్యపడవలసిందీలేదు. ఆలోచించవలసినదీ
లేదు

జె : మీరెన్నడైనా ఒక్కక్షణం మీ కుటుంబం
సంగతి ఆలోచించారా? మీ సంతానానికి
అకస్మాత్తుగా దరిద్రంపట్టి చాలాగే సతనమై
పోతారనుకోండి అప్పుడేం చేస్తారు?

పె : నాస్సెన్స్. అర్థంలేని వాగును. ఆలా ఎన్న
టికీ జరగదు. జరగడానికి ప్లేదు ఇకచాలు.
నే వెనుతున్నాను.

జె : వెళ్ళండి. సుఖంగా వెళ్ళిరండి. వెనుతూ
వెనుతూ ఎదురుగా ఆ చిన్నపెట్టెలో వున్న
పదిరూబుల్లు కూడా పట్టుకువెళ్ళండి. ఆ
ఆడబ్బుపెట్టి మీ అమ్మగారికి కళ్ళజోడు,
మీ పిల్లలకు బొమ్మలు కొనుక్కొని వెళ్ళండి.
చచ్చిపోయిన ఒక అనామకుగాలి జ్ఞాపకార్థం
ఇవి తీసుకొచ్చానని వారితో చెప్పవచ్చు.
వెళ్ళిరండి.

(ఆమె కళ్ళలో నీళ్లు నిండాయి ఆకన్నీళ్లకు
అతను మరింత కరిగిపోయాడు.)

జె : మనకు తగవు లేదుకు జెన్నీ?

జె : (గాఢనికంగా) పెట్రో! రోగాలను చూచి
భయపడ్డావా? నీ పన్నెడైనా?

పె : అవును. రోగాలంటే నాకు మహాభయం.
భగవాన్! నువ్వు...నువ్వు...

జె : (మట్లాడలేదు దూరంగావళ్ళి నిల్చున్నది.)

పె : నిజమేనా? నువ్వు...నువ్వు...నా జెన్నీ...
కాదు జెనీవ్ కా...రోగిష్టిదా! భగవాన్!

జె : పెట్రో! ఈ ఒక్కమాట వినండి మీరు
అదృష్టవంతులు. అందువల్లనే ఒక నీతిగల
స్త్రీదగ్గరకు వచ్చారు. మేము పతితులం.
భిష్టలం. వింటున్నారా? ఈనాడు మీ

జ లి ప ఖ య లు

జీవితాన్ని నాశనంచేసి వుండేదాన్ని. కానీ ఆలా చేయలేదు. వదిలిపెట్టాను.

పె : (అకస్మాత్తుగా మంచమీద కూలబడ్డాడు. రెండు చేతులతో మొహాన్ని కప్పకొని వెక్కి వెక్కి యేడ్చాడు.) భగవంతుడా! ఎంత ఘోరం! ఎంత దారుణం! కానీ... కానీ...నన్ను రక్షించావు.

జె : (మెల్లగా అతని దగ్గరకు వెళ్ళింది. అతనిని ఉద్దేశిస్తూ (కాన్ చేసుకొంది) నీవును నిన్ను రక్షిస్తాడు బాబూ!

[ఇద్దరూ విచారంగా ఒకరినొకరినొకరు చూసుకున్నారు]

పె : నన్ను తుమించు. నన్ను తుమిస్తావా జెన్నీ?

జె : నన్ను కూడా మీరు తుమించాలి...మళ్ళీ మనం ఒకరినొకరం కలుసుకోకపోవచ్చు.

పె : ఆలాగే! ఆలాగే జెన్నీ! నన్ను తుమిస్తావు కదూ? (వెళ్ళిపోతాడు)

[క్షణకాలం నిశ్శబ్దం. విచారం. ఆవేశం. అంతా జరుగుతున్న ఓపీవకలలా గోద రిస్తుంది. ఇంకెలా? లూ బ్యా లో పలికి వచ్చింది ఆమె మొహం వివర్ణమైపోయింది. విపరీతమైన బాధతో కుమిలిపోతున్నట్లు కనిపించింది. నిలబడడానికి కూడా శక్తి వున్నట్లు లేదు]

జెన్నీ : లూబ్యా! ఇదేమిటి? ఈ సమయంలో! ఇక్కడకు వచ్చావేమిటి? అసలేం జరిగింది? చెప్పరాదూ?

లూ : వెళ్ళగొట్టాడు!

జె : ఎవరూ—లికోనికా వెళ్ళగొట్టాడా!

లూ : అవును నమ్మడానికి కష్టంగానే వుంటుంది. కానీ వెళ్ళగొట్టాడు. పగలంతా ధర్మ పన్నాలు ఏవేవో చెప్పేవాడు. కాని—

జె : అనుకున్నంతా జరిగిందన్నమాట.

లూ : జెన్నీ—ఇక నాగతి ఏంకావాలి? నేను నీ మీదనే ఆశ పెట్టుకున్నాను. ఇక్కడ వారంతా ఎలాగైనా నిన్ను గౌరవిస్తారు... నాకు సహాయం చెయ్యవూ?...దయచేసి అన్నాతో మాట్లాడి మళ్ళీ నన్ను చెప్పకోమని చెప్పవూ?

జె : సరేగానీ—ఇవాళ భోజనం చేశావా?

లూ : లేదు. ఇవాళా నిన్నా కూడా లేను.

జె : ఏమిటి? ఎందుకనీ?

లూ : అంతా నాగురదృష్టం జెనీవ్ కా! నా కోసం వేరే గవ్వొకటి తీసుకున్నాడు. ఇంటి పెత్తనమంతా నెలైన వేసుకున్నాడు. చగువు చెప్పడంతో సమని కొందరు స్నేహితులను పరిచయం చేశాడు. కానీ—

జె : ఎవరకు ఆపరిచయమే (ప్రణయంగా మారింది కదూ?

లూ : లేను. లేను జెన్నీ! వాళ్ళ మాటలకు సుత రామూ వొప్పుకోలేను నేను కానీ ఆయన లికోనికా అనుమానపడ్డాడు. వారం రోజుల నుండి ఇంటిచాయలకు కూడా రావడం మానేశారు.

జె : సరే! ఇక నువు ధైర్యరహితం అలవాటు. చేసుకోవలసివచ్చింది కదూ?

లూ : ఊ! (ఇలా చెబుతూ కన్నీళ్ళు కారుస్తూ ఆమె కుప్పలా కూలిపోయింది)

జె : ధైర్యం తెచ్చుకో లూబ్యా! ఇలా దుఃఖించి ఏం ప్రయోజనం?

లూ : జెనీవ్ కా! నీ వెలాగైనా తెలివైనదానివి. సాహసం కలదానివి అన్నాతో చెప్పి ఏలాగైనా మళ్ళీ నన్ను పనిలో జేర్పించు.

జె : ఎవరు చెప్పినా ఆద్యక్షురాలు విచేరకం కాదు. మరి ఏం చూచుకొని ఎందుకూ పనికిరాని ఏమీ చేతకాని ఆయాధుడివెంట వెళ్ళావు?

లూ : నువ్వే వెళ్ళమని సలహా యిచ్చావు.

జె : నేనా? సరేలే. ముంగు లోపలికి పన. [అన్నా ఒక్కసారిగా గాలివిసురులా లోపలికి వచ్చింది.]

అ : ఏమిటి? నిన్ను మళ్ళీ మాకొంపలాకి తీసుకోవాలా? బుద్ధిలేనిదానా! ఇన్నాళ్ళనుండి పరువూ, మర్యాదా లేకుండా బ్రతికి చివరకు మళ్ళీ ఇక్కడకు చేరావు. వెళ్ళు వెళ్ళు. ముండిక్కుణ్ణుంచిపో.

లూ : (వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ, ఆమె కాళ్ళమీద పడి) నన్ను కొట్టకండిమ్మ! కొట్టకండి. మీకు పుణ్యముంటుంది. ఇక నెప్పుడూ

యిటువంటి పనులు చేయను. చేయనంటే చేయను. మామ్మటికి చేయను అమ్మా! అమ్మా!

జె : (పట్టరాని కోపంతో) అమ్మా! మర్యాదగా లూబ్కాను వదిలిపెట్టు. గౌరవంగా (బతికాలంటే ఈపని చేయబోవు

అ : నైఋక!

లూ : వద్దు వద్దు ఆరాక్షసుణ్ణి పిలవవద్దు మీగు చెప్పినట్లలా చేస్తాను. మీ చెప్పిన కుట్టు మన్నా కుడతాను. మీరేం చేయమంటే ఆపని చేస్తాను.

అ : లోపలకు పది! అక్కడ ఆలోచిస్తాను.

లూ : అమ్మా! అమ్మా!

అ : పది! పది!

[నాల్గు వెళ్ళిన కొద్దిసేపటికి ప్లాటానోవ్ లోపలికి వచ్చాడు. అతన్ని చూచి చెవిరిసి తిప భావాలు సరిచేసుకోవాలని జెన్నీ ఎంతగానో ప్రయత్నించింది]

ప్లా : ఏం జెన్నీ—కులాసాగా వున్నావా? చాలా కాలమైపోయింది నిన్ను చూచి! ఎంతో సంతోషంగా వుంది!

జె : (శేలవంగా) నాకూ ఆలాగే వుంది.

ప్లా : ఇజేమిటి? ఏమిటి జెన్నీ ఆలా వున్నావు? ఏమన్నా జరిగిందా?

జె : లూబ్కా తిరిగి వచ్చింది.

ప్లా : నిజం?

జె : నిజమే!

ప్లా : అందరూ కార్యవాదులు కాదు జెన్నీ—

జె : ఆలా ఆని ఒక స్త్రీ జీవితంతో చెబుట లాపడం భావ్యమేనా?

ప్లా : కాకపోవచ్చు. కానీ ఈలోకంలో పశుత్వం వున్నంతవరకూ ఇటువంటివి తప్పవు

జె : తప్పవు? నిజమే! ఇప్పుడు నాజీవితం గూడా నాశనం కాబోతున్నది. ఈ నాశనం తప్పదు.

ప్లా : కలవరపడకు జెన్నీ. పరిస్థితి ఏమిటో చెప్పు? నీకు కావల్సినవాణ్ణి, నీ కుటుంబంలో ఒక మనిషినీ భావించుకో.

జె : చూడండి ప్లాటానోవ్... నేను జబ్బుతో వున్నాను.... అర్థమైందా?... భయంకరమైన వ్యాధి.

ప్లా : చెప్పు జెన్నీ?

జె : ఓ నెలరోజులక్రిందట తెలుసుకున్నాను సరీగా ట్రివియలీ పండుగ ఆదివారంనాడు.

ప్లా : ఆ ఇద్దరు కుట్టనాటూ వచ్చిన రోజు కదూ? పాపం! జెన్నీ—ఆ తర్వాత వారిద్దరూ నరక ముఖనించారు.

జె : నేనే కారణం అయివుండవచ్చు.

ప్లా : పాపం! చనిపోతూ, చనిపోతూ ఆత నేనుని చీల్చి రాశాడో తెలుసా? 'సాంసర్యం: సన్మార్గం: సన్న్యసిత! ఇవే జీవితానికి సంతృప్తమైన సుఖాన్ని కల్గిస్తాయి ఈ వ్యాధి వచ్చినందున నేనిక మిషిని కాదు ఒక శవాన్ని! క్షణికమైన సుఖానికి, వ్యసనానికి బానిసనై నిర్దాక్షిణ్యంగా ప్రేమ అనేది లేకుండా డబ్బుపాత్రని ఒక అబల శరీరాన్ని కొనుక్కున్నందుకు నాకీ నిశ్చయం కలసిందే!" పాపం! ఇందువలన నే అప్పుడప్పుడు ఆతని మీద జాలి కలుగుతుంటుంది.

జె : నాకుమాత్రం, కొంచెమైనా విచారంలేదు.

ప్లా : బొరపడుతున్నావు. ఆత్మహత్యలంటే నాకూ నమ్మకంలేదు. కాని ఒక మహోత్సవమైన—ఆదర్శంకోసం ఆత్మార్పణం చేసుకొన్నవ్యక్తి ని జం గా అసాధారణమైన వాడైనా అయివుండాలి లేక మహానుభావుడైనా అయివుండాలి అందుకే నే అతనియందు తలవొంచడం.

జె : ఆశ్చర్యంగావుంది. నా కంఠంలో గొప్పదనంగాని ప్రశ్నేకతగాని ఏమీ కనిపించడంలేదు. మూగ్గులు, మేధావులు, పడుదువాళ్లు, వృద్ధులు, నీతివంతులు, అనీతిపరులు అంతా నాకు వొకటే. ఇప్పుడు అందరినీ నే జ్యేష్ఠిస్తాను. కారణం ఆలోచించండి ప్లాటానోవ్! అస్పృశ్యమైన కళ్ళలాన్ని!—అందుకే నీ వీరందరినీ నేను అసహ్యించుకుంటాను. జ్యేష్ఠిస్తాను.

ప్లా : పాపాణి.

జె : కాదు ప్లాటానోవ్! నాలోనూ సాత్విక భావాలే వుండేవి ఇదివరకూ. నన్ను కన్నతల్లి నన్ను లోకానికి అమ్మింది. నే నందిరికి

బ లి ప కు వు లు

- చెందినదాన్ని! అందరి వస్తువునూ నేను! అందరికీ నామీనా వాక్కువుంది. చైతన్య రహితమైన మొద్దులా, గడ్డిలా ధూళిలా, పిగిలిపోయిన తాడులా నన్ను భావిస్తారు. ఓహో! అర్థంచేసికోండి ప్లాటానోవ్! నేను పడేబాధ మరెవరూ పడరు.
- ప్లా : నీవు చెప్పింది యథార్థమే! కాని ఆ సంకేత హామీ నిన్నోక అగాధంవద్దకు తీసుకుపోతున్నది. నీ కెవరూ తోడుదొరకరు.
- జె : అయినా మీ ఒక్కరిమీద నే నాకు విశ్వాసం వున్నది.
- ప్లా : అసలు సంగతి చెప్పనేలేదు?
- జె : ఇది నా అంత్యదశ అనుకుంటున్నాను. కలిగిన నష్టానికి పరిహారం కలిగించనుకుంటున్నాను. ఎవరి నీచమైన సుఖాలకోసం అహుతి అయినో వారి నే సర్వనాశం చేయాలనుకుంటున్నాను.
- ప్లా : కాని—నీదేశప్రజల నేకడు జెన్నీ ను వు నాశనం చేయడమింకొన్నది?
- జె : అవును నాకు భేదాలు తారతమ్యాలు లేవు. మిత్రుడు, శత్రువు అనే విచక్షణ లేదు. మీరే చెప్పండి ప్లాటానోవ్? ఒక పసిబిడ్డను, అన్నెం వున్నెం ఎరుగని పసిపాపను ఒకడు సకివిధిలో చిత్రహింస చేస్తాడనుకోండి. అప్పుడు మీ రతన్ని ఏం చేస్తారు? ఏం శిక్ష విధిస్తారు? చెప్పండి?
- ప్లా : నాకు తెలీదు? (అతని మొహం పాలి పోయింది)
- జె : మీ రతన్ని నిస్సంజేహంగా చంపేస్తారు. ఇటు చూడండి—మే మందరం పసిబిడ్డలం, బలిపశువులం. పతితులైనవారలం మూగ్గులం. అమాయకులం. శుద్ధివాళ్లం. ఈ బరువును దించుకోలేకుండా వున్నవాళ్లం ప్లాటానోవ్! దీనికి కారణం మీరు—మగవాళ్ళు. అందుకనే ప్రతీకారం తీర్చుకుందామను కొన్నాను. ఇది మంచిదా? చెడ్డదా? చెప్పండి?
- ప్లా : నిజంగా నాకు తెలీదు జెన్నీ. నీవు అజిగిన దానికి జనాబు చెప్పలేను చెప్పడానికి సాహసించలేను
- జె : ఈలా చేస్తున్నందుకు నాకు బాధలేదు. పశ్చాత్తాపం, దయ, జాలి ఇవేమీ లేవు. కాని ఓ గంటక్రితం వొక కుజ్జువాడు నన్ను చూడడానికి వచ్చినప్పుడు అతన్ని మోసగించలేక పోయాను అతని డబ్బు అతని కిచ్చేశాను. నాలోని బలహీనతను చూపించాను ఎందుకలా చేశానో నా కిప్పుడేమీ అర్థం కావడంలేదు ప్లాటానోవ్! మీరు ఎంతో గొప్ప మేధావంతులు, అనుభవం గడించిన వారు. నాకోమార్గం చూపించండి చూపించండి ప్లాటానోవ్!
- ప్లా : (అలోచిస్తూ) నాకు తెలీదు జెన్నీ? నీకు సలహా చెప్పడానికి బిశియపడి కాదు. నిజంగా నాకేమీ తెలీడంలేదు. అర్థం కావడంలేదు. ఇది నా శక్తికి అతీతమైన విషయం. ఈ విషయాన్ని నా ఆత్మగాని బుద్ధిగాని గ్రహించలేకపోతున్నాయి. ఈ సమస్యకు పరిష్కారం నాకు తెలీను.
- జె : నాకూ అర్థం కావడం లేదు. నేను అనుకున్నదీ, ఊహించిందీ అంతా తప్పుని మాత్రం తెలుస్తున్నది. అందుచేత ఇక నిష్పాదు చేయగలిగింది.....మిగిలిందీ ఒక్కటే.
- ప్లా : (ఆవేశపడి) వద్దు. వద్దు. అంతి ఘోరం తలపెట్టకు జెన్నీ!
- జె : ఇక నాకు మిగిలినదల్లా...ఉరిపోసుకు చావడం.
- ప్లా : జెన్నీ!
- జె : ఆలోచించాను. నాలో శూన్యం తిప్పు మరేమీ లేదనిపిస్తున్నది. జీవితమే నన్ను మోసగించింది. సరే! ఇక మీరు వెల్లిరండి ప్లాటానోవ్! ఏం చేయదలచుకున్నానో అది చెప్పాను. అంతకన్నా ఇంకేమీ చెయలేను కూడా.
- ప్లా : అటువంటి పిచ్చిపనులేమీ తలపెట్టకు జెన్నీ. నిన్ను బ్రతిమాలకుంటున్నాను. ఆలాట

- పని ఏదో చెయ్యకు. ఏదీ చేయనని జై : పోతే మళ్ళీ జన్మలో ఏం జరుగుతుంది? ప్రమాణం?
- జై : ఎందుకంటే ఈ ప్రమాణాలు? మనసులో అంటే మరణానంతరం? అది స్వప్నాలు లేని, అంశకారబంధురమైన మానవమేనా?
- ప్రశ్న : నాకు తెలిసిన నీతో అబద్ధాలు చెప్పడం నా కిష్టం లేదు.
- ప్రశ్న : సరే! కాని మళ్ళీ నిన్ను బ్రతిమాలకుంటున్నాను. అటువంటి తెలివితక్కువని ఏదీ చెయ్యకద్దని.
- జై : ఆ! ఈ వొక్క ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పి పొండి ప్లాటానోవ్. దేవుడున్నాడా? లేదా? ఈ ఒక్క విషయం చెప్పండి.
- ప్రశ్న : ఏంజవాబు చెప్పను. ఈ విషయం నాకే తెలియదు. దేవుడున్నాడని నే ననుకుంటున్నాను. కాని మనం పూహించుకొంటున్న విషయంగా మాత్రం లేదు. అంటే నే చెప్పగలిగింది.
- జై : బలి పసుపులం! ఇంతకన్నా ఏం చేయగలం? ఏదీ ముక్తి? పతితలం! మరణమే మా కాశ్రయం లాబ్బా! లాబ్బా! (సిచ్చిగా అరుస్తూ లోపలికి వెళ్లిపోతుంది)

[తెలు]

క రి ఖి లం

“ శి ఖి ము ఖి ”

చతురశ్ర డేత్రంలో ప్రతిపక్షుల డేత్రం.

సైన్యానికి చుక్కెదురుగా ఒక సైన్యం...చతురంగాలు ... షోడశ స్వరూపాలు...చతుష్టపి స్థానాలు. చతుష్టయ గుణితపు, డేత్ర గణితపు పరిణామాని (Progression) కది చరమ సోపానం.

శిఖి, గతివిశేషాలూ సితాసితాలకి సమానధర్మాలుగా శోభిల్లేయి. సామ్యాని కంతటితో స్వస్తయింది.

పగా, జగీషా ప్రతిద్వంద్వలకి ప్రేరణశక్తు లయ్యాయి. అంతటితో పోలిక అంతమయింది.

శ్వేతస్కంధావారం సంహతంగా (serried) గా విడిసింది. ఎదిరించి, ఉజ్జీగా

టీప్యెలి :

1 డెల్ ఫిక్ ఆరెకిల్ —టూకీగా చెప్పాలంటే, ఇదమిత్రుని ఖచ్చితంగా విషయాన్ని తెలియ జెయ్యని గ్రీకు సోద

2 ఫ్యాక్ట్ కెటో —చదరంయొక్క విమూలల (long diagonals) ను శకటు కాపలాలో ఉంచే ఎత్తు. (B-N2) .

3 టున్గ్ ట్వాన్గ్ —ఏ యెత్తు వేసినా అపాయం తప్పని పరిస్థితి.

4. మనశేశపు ఆట ప్రకారం రాజుకి కోట కట్టడమనే (castling) ఎత్తు లేదు. దానికి బగులు ఒక గుర్రపుగంతు వెయ్యవచ్చును.

5. ఆన్ ప్రిజ్ —మరణావస్థ (చదరంగం పరిభాషలో)

పూర్వమయిన నల్ల బలం క్షీణోత్పలచయం లాగ నప్పి వుంది.

ఆమే, అతడూ అభిముఖంగా E-3 కాపురంలాగ కూర్చున్నారు. పనిచెరుపునీ, పష్టముద్ద భోజనాన్నీ కలిపి పలికించిన డెల్ ఫిక్ ఆరెకిల్ (Delphic Oracle) వంటి తెలుగు సామెత ఉపశ్రుతిగా ఉపయోగ పడలేదు. ఫలితం కామూ, పండా? అన్న విషయాన్ని చూళికాప్రాయంగా నయినా సూచన చెయ్యలేదు.

కదనం కవినమయాల కిది అదను కాదంది. వైరుల విరోధం అలంకారాల వరకూ వ్యాపించింది. షోడశకళాపూర్ణ మయిన శుక్లపక్షం కువలయానందకరం కాలేదు. పరంతప విక్రమార్కుడు పడతి ముఖపద్మానికి ప్రీతిని కనుపరచలేదు.

తమ నెలవులు తప్పక పోయినా మిత్రుడు శత్రువు కావచ్చునని శతకానికి సవరణగా సుమతికి కొత్తసుద్దులు చెప్పా లనుకుంది సుదతి.

కైరవాలు తీర్చిన తమ్ములతో సార సాస్య జ్ఞాతివైరం పెట్టుకుంది. శుక్లపక్ష విన్యాసాలతో విక్రమార్కుడు సహజవైరం పెట్టుకున్నాడు.

పాణినే పణంగా ఒడ్డిన పణ్యాంగన పైయెత్తు కాయ తృప్తిపడింది. పరంతపుడి పరా

క్రమాన్ని భంగపరచాలన్న పట్టుదలతో సర్వతోభద్రబంధంవంటి చదరాన్ని సింహావలోకనం చేసింది. గడికొక అక్షరంగా గణించి అప్యకవినుంచి ఎరువు తెచ్చుకున్న వృత్తంలో ప్రథమ పాదాన్ని విలోమ (Palindromic) ప్రార్థనగా పఠించింది: “వంచే నదా దానదేవం.” సంతృప్తుడయిన ఛాందసుడు రెట్టించి పంక్తికి పదహారక్షరాల “అశ్వగతి”ని స్ఫురణకు తెచ్చేడు.

ఆ వృత్తపు సూచన సంగీకరించిన అతివ పంచధారా ప్రావీణ్యాన్ని ప్రదర్శించే పారశీకాన్ని పురికొల్పింది. కైజామోరనెత్తిన తేజి విద్యావిహీనుడిలాగ, ద్వాపర ధర్మంలాగ పాదద్వయం మీద గెలిచింది. అధర్మాభ్యుత్థానంలాగ మరో ఖురయుగాన్ని మైకెత్తి, గాలిలో కయ్యానికి రెండు కాళ్లు దువ్వింది.

అశ్వస్తుతం, స్త్రీచిత్తం కూడా అవగాహన కాలే దారాతివీరుడికి, సంగతినందర్బాలు కనుక్కొను శకటను సిద్ధం చేసేడు. పగవారి ప్రక్కలో బల్లెం వంటి ఫ్యాన్చెట్టో (fianchetto) లో నిలబడిన అరదం ఆకేకరంగా ఆనుపానులు చూసుకుంది.

ఉచ్చైశ్రవం పట్టపగ్గాలూ పగవారూ లేని మేధాశ్వంలాగ ముందు కురికింది, తత్తడి హుళక్కి అన్న తప్పటాహాలు చెల్లాచెదరయ్యేటట్లు హేపించింది. రథరక్షణలోనున్న రహదారికి రెండుగళ్ళవతల వాలింది. దూరానికి దుమికిన అశ్వాన్నడ్డు కోవడానికి అరద మశక్తమయింది. బండి ఓడవలసిన పరిస్థితి వచ్చింది. రేఫం వంటి శకటం ట్రాచ్చవడిపోయింది.

అవారిశ్రమయిన వారువంశో వారణం వప్రక్రీడలకు తలపడింది. కరి సరికట్టడానికి శివదీ...ఈ...తూపరూ రాలయిన సాని సామజ - దానవ - భేదక దంపకాన్ని పఠించగా చతురోపాయం తోచింది.

ఆదిలో ఏకనచన ప్రయోగాని కలవాటుపడ్డ భటులిద్దరూ “తానుత్తమ” అన్నంత పురుషకారంతో ఆహమహమిక కనుకరచేరు హయగ్రతణకి భాగ్యపుణ్ణంకానికి పిలిచేటంత నింకింతో ఒక బంసు పారశీకానికి బాసటగా నడిచేడు. నడచేనా గంధ గండక బంధ ధుర్య వేదంప తుంపము నటుండుండు మనెను. దానితో ద్వీపానికి ధైర్యం విలోల మయింది. ప్రస్థానత్రయ భాష్యకారుణ్ణి సైతం భయపెట్టగలిగిన గజం పలాయనం తథ్యమనుకుంది...

సమరం తుములు మయింది. పక్ష్యాంగన పణంగా బడ్డినదే నైచేయిగా ఆట నడిపించింది. తెలుపులు ఛాకకి తాళలేని కలువలు కపలిపోయాయి. ఝాస్సినంటి జాణముందు తన టాతాలు సాగక ఖిన్నుడయ్యాడు పరాతప్తుడు. “టతకారా భేదకారా (డస్సుభో ధస్త్యకాంతి కృత్)”... వగైరా అక్షరగుణ విచక్షణ చేసిన వివేకుల కావిషయం అశ్చర్యాన్ని కలిగించలేదు.

వేశ్య సామాన్య కాదని స్వీయానుభవం మీద తెలిసినచ్చేటప్పటికే ఖిన్నుడికి కాలం మించిపోయింది.

(Zugzwang) ట్సంగ్ ట్సంగ్

* * *

వీగిపోయే బలాలని వేళాకోళం చెయ్యడం ద్వారా మోమోటమిని మరుగు

ఋరచుకో దలచేడు మగరాయడు. పుణ్యాహ
వాచనం కలశను మూసిపట్టుకో బోయేటట్లు
చెయ్యి ముందుకు చాపి, మరణావస్థలోనున్న
మంత్రిని ముట్టుకున్నాడు. బహువరాక్
పలికే గొంతుతో ఘోషించినట్లన్నాడు:

“రాణీసా హే బా*”

ఉలిక్కిపడ్డ కలికి కళ్ళెత్తి చూసింది.

“ద్వాత్రింశస్కంతులూ సాలభంజికా
సంఖ్యకి సరిపోయేరు. అదనపు అమాత్యు
లను జేర్చి ఆ సామ్యాన్నంతం చెయ్యడ
మెందు కనిపించింది.”

చదరంగం గళ్ళలో కదనం చేసే
సాలభంజికలకే కాక సింహాసనం మెట్లమీద
కథలు చెప్పే సాలభంజికలకి కూడా సంఖ్యా
సామ్యం వర్తించిందనుకుందామె

“అయితే?”

“కాకపోతే, ‘కరణేషు మంత్రి’ అని
రాణిని వజీరుగానే వ్యవహరించి ఉండే
వాణ్ణి.” — ఆమె నుదుటి మడతలు చదును
చేసి, బామముడి విప్పేటట్లు విశదీకరించేడు.

“మంత్రి” అని మనమూ, “రాణి”
అని విదేశీయులూ వాడే పారిభాషికపదాలకి
ఆటలోనే కాకుండా ఆర్యోక్తి ద్వారా
కూడా అభేదాధ్యవసాయం జరిగిందన్న
సంగతి గ్రహించి విస్తుపోయింది, వేశ్య.

“వాగ్మివి, పో!” అని మెచ్చుకుంది.
కాని వజీరన్నందుకు వేళాకోళం చేసింది.

“రంభ వంటి దానివి జంభాసురారి
ప్రయోగాలని ఋరిహించవచ్చునా?” అని,

* పాశ్చాత్యులు చదరంగంలో “మంత్రి”ని
“రాణి” అంటారు.

అనువదించే డతడు: “...కదలుడు చాటి
చెప్ప డెరుగం దెరగంటి వజీర్ల కీ యెడక
అని పలికి యంతిపురికిం జనె సురపతి.”

రన్ ఆన్ వర్స్ (Run on-verse)
లాగ నడచిన రెండు వృత్తాల తుదా-
మొదళ్లనీ వేరు చేసుకుందామె. కాని
పద్యా లేప్రబంధంలోనివో చప్పన జ్ఞాపకం
రాలేదు. కందాన్ని కడదాకా చదివిస్తే,
కవిపేరు తలపుకు రాకపోదన్న ఆశతో
అడిగింది:

“శేషం—?”

“వెంకటపతి!” — పక్ర కోక్తి లో
నూటిగా సమాధానపరిచే డామె అడగని
క్రశ్నని.

ఆటనే మరపించే మాటసాంపుకు
ముగ్ధురాలయింది మగువ. మరులుగొన్న
మనసులో మనసిజవికార మంకురించింది.

మానసంలో కూడా.

కొండనంటే కొండకొన నున్న
కోనేటిలో గ-గ-న కుసుమాలవంటి రా-జీ
వములు గగ్గోలుపడ్డాయి. మకరంద
మాధుర్యమును గ్రోలు మధుపంబుబోయె కే
మదన శరాసన హూర్వి కావడానికి! అని
వాపోయిందొక వనరుహం. మాయురె
భృంగమా! అంది మరొక అరవిందం.
వెనుకటి గుణ మేల మాను? నంది వేరొక
వారిజం.

గుణం అర్థాంతరాని కనుగుణంగా
చంచరీకాలు యుంకారానికి బదులు వెనుకటి
టంకారం చేనేయి. సీరజనా యకత్వం వదిలి
వెనుకటి నారిగా మారేయి.

ఎడబాటు కోర్వలేని అబ్బాలాశు
గమనంతో అభులను జేరుకున్నాయి.
అంబకాలయ్యాయి. విరహానికి గురికావ
డానికి బదులు విరహిణులను గురికొన్నాయి

కాముడు కటకాముఖ హస్తంతో
కమలాలని సంధించేడు.

వేయని బాణాలూ, తీయని బాధలూ
వనితను వెతబెట్టేయి. ఇణంగా ఒడ్డిన పాణి
నప్పనంగా అభిముఖుడి కిమ్మని ప్రేరే
పించేయి. ఆట నోడిపోవాలన్న అభిప్రాయం
కలిగిందబలకి.

కాని అభిమానం మనోరథానికి శల్య
సారథ్యం చేసింది. క్షణకాలంపాటు శ్రీబుద్ధి
ప్రణయాంతక మయింది. అతని చెక్కిళ్లతో
సరసాలాడే చూపులు చదరంమీదికి దిగ
జారేయి.

దృష్టి తగిలిన నలుపులు దద్దరిల్లేయి.
కోట కట్టుకోలేని రాజు రాహుతుడై గంతు
వేనేడు. అవాంతరాన్ని తొలగించుకొని
విరావతం తెరచి రాజంది స్వామిభక్తిని
కనుసరచి శకటడ్డుపడింది. కామికాజీ
(Kamikaje)* గమనంతో కదలిపచ్చిన
సామజం బండిని బరిణెలోనికి ఇంపింది.
ఆ సాహసానికాశ్చర్యపడ్డాడు రాజు.
గత్యంతరంలేక గజాన్ని సంహరించేడు.
పడతి పన్నుగడ ఫలించింది. పగరాజు ఇరి
వారానికి దూరమయ్యేడు. రక్షణలేని
రంగం మధ్య చిక్కుకున్నాడు. ఒంటరి
రాజును వెల్లబలాలు వెన్నంటి తరిమేయి.

కాందిశీకు డయిన కువలయాధిపుడు
గడి-గడి గండంగా గడచి ఆరాతి రాజు

* కామికాజీ=ప్రభు కార్యార్థమై ఆత్మ వివాహ
నికి ఉద్యుక్తులయే జపాన్ విమానచోదకులు.

కారవ ఈతిబాధంత ఆనన్నుడై నిలబడ్డాడు.
విజయవిలాసం వెల్లివిరిసేటట్లు కలికి ముఖార
వింద మల కల్వలరాయని తోసిరాజనన్.
ఆ తుది సందర్భంతో అతని ఆట కట్టింది.

* * *

సాడుపుకథవంటి సామెత పూర్వార్థం
అర్థం నిశింది. అభిముఖులంకించిన
(కాబోయే కాపురం) పరిణామం ఆరు
మూడయింది.

* * *

అమాత్యుడు ఆన్ ప్రైజ్ (en prise)
అయిన క్షణంనుంచీ ఓటమి తప్పదని నిశ్చ
యంగా తెలుసుకున్న నిర్జితుడు నిశ్చింత నభిన
యించేడు. ఆట పోయినా, అడహాస్యానికి
గురి కాకూడదనుకున్నాడు. ఎప్పుడు నవలో
దనం చేసుకోగా బంధికశృంగతలేసి రెండు
తప్పులు కళ్ళకికట్టినట్లు కనబడ్డాయి. సంకట
పరిస్థితులలో సహాయపడని శకట్ల పొరపా
ట్లవి. వేశ్య వేశాకోశాలకి పూనుకుంటే,
ముందుగా తన బళ్ళ మీదికే “బళ్ళు
తోలుతుం”దని గ్రహించి, సమాధానాలకి
సిద్ధపడాలనుకున్నాడు.

తాను శలచిన టే సాస్ తలచింది.
బళ్లనిచూసి పకాలున నవ్వింది “రొండుకి
రొండే కొండప్పా!” అన్నట్లున్నాయి,
అంది. “రాజును రక్షించబోయి శతాంధాః”
అన్నట్లు నడిచి చచ్చిన శకటాకటీ, హైద
వాన్ని శిక్షించలేక స్తంభించిపోయిన శక
టాకటీ!...

“అచ్చతెన్ను లీరితిగ,” అని హేళ
నగా కొనిరింది. “పోతే గుడ్డెద్దులాగ పోతుం

దొకటి, పోలేక రాయిలాగ పడుంటుం దొకటి!”

“సంస్కృతంబు పచరించినపట్టన,” అన్నాడు చిన్నబుచ్చుకోదలచుకోని చతురుడు. “గచ్చతీతిగాః; నగచ్చతీతి నగః!”

క్షణక్షణమయిన జవరాలిచిత్తం జల్లుమంది. జగీష తెచ్చిన అగచాట్లను తలచుకుని తల్లడిల్లింది, మాటసాంపుకు మరులు గొన్న మనసు మళ్ళీ మన్మథ బాధ పడింది.

బలంబులు రెండును గెల్వనేర్చునని భ్రమపడ్డ పడతి, పాపం అతడు తనను జయిస్తే, తానతనుణ్ణి జయించవచ్చునని ఆశించిన అతివ, పాపం. మోమోటమి కోర్వలేక, ఆటకలిచి తెచ్చుకున్న అపజయాన్ని తలచుకుంటే ఉప్పెనగా దుఃఖం వచ్చింది. సాని సానుభూతికోసం సఖిదగ్గరకు జేరింది.

“తన్నోడి నన్నోడేనే!” అని నిజ్జితుణ్ణి నిందించి ఏడ్చింది.

ఆమె కష్టాన్ని తొలగించడానికి చెలికి సామాన్యమయిన ఉపాయంతోచింది. పరాజితుణ్ణిపరిహాసించి, రెచ్చగొట్టి, రెండవ ఆట నాడించాలనుకుంది. మానిని అభిమానాన్ని మాన్పి, ఆమె చాతుర్యానికి తన చేతగానితనాన్ని చేదోడువాదోడు చేసి, ఆట నోడించి అతణ్ణి గెలుచుకునేటట్లు చెయ్యదలచింది. ఆ ఆలోచనతోటే అతడున్న చోటికి సానిని వెంటబెట్టుకుని వచ్చింది.

ఒంటరితనంలో ఊసుపోకకి అతడం గుప్తమధ్యమాలమధ్య బళ్ళని తలక్రిందుగా పట్టుకొని బొంగరాలు తిప్పకుంటున్నాడు.

కాలి అలికిడికి కళ్ళెత్తి చూడగా చెయ్యి జారిన శకట్లు చలికిలబడ్డాయి.

కొత్తమనిషిని చూసి చిరునవ్వు నవ్వేడతడు అక్కరకురాని యరదము లంటూ బళ్ళని “పరాసికం”గా పరిచయం చేసేడు.

They toil not, nor do they spin — “కాయకష్టము నాస్తి కదురొడక సుస్తీ” అన్నాడదే ధోరణిలో.

పరాజితుడి బడాయిపలుకు పడతికి నచ్చలేదు. “భంగపడ్డ బళ్ళకి “బైబిలు” అనువాదంకూడా ఎందుకూ?”

“బిషప్పలు కనుక.”*

హాస్యాన్ని లక్ష్యం చెయ్యక, ఆమె వచ్చినపనికి పునాది వెయ్యడానికి పూనుకుంది. ఆట మళ్ళీ ఆడడాని కుచికొల్పేటట్లు ఘాటైన మాటల్ని వాడింది.

“ఆడదాని చేతిలో ఓడిపోయేరు. పేరు పోగొట్టుకొని పైగా పరిహాసా లాడుతున్నారు. మీ ఒంట్లోది నెత్తురా, నీరా?”

చెలి నుడి-కారాల కతడు మండి పడి వెళ్ళిపోతాడేమోనని భయపడింది, సాని. స్వయంగా తుమాహాలు చెప్పుకోబోయింది.

“నీరు!” అన్నాడంతలోనే, అతడు నిర్లక్ష్యంగా. “జీలంజలం. పేరు పురుషోత్తముడు, పోయిందేమీలేదు.”

జవాబుకి సాని గుండె జిల్లుమంది. సఖిమాత్రం చిరుమంది.

“చింత చచ్చినా పులుపు చావదుట! పరాజతులయినా బింకపుమాటలు మానక పోవడంలో విశేష మేముందిలెండి!”

“సామెతకయితే అలంకార ప్రాయముగా నరిపోయింది కాని విశేషం నా మాటల కెలా నప్పతుంది?”

ఆ చమత్కారాన్నర్థం చేసుకుందుకు చంద్రాలో కాన్ని చింతన చేసుకుంటూ చెలికిమ్మనకుండా ఊరుకుంది. అవకాశాన్ని వినియోగించుకుని అత డెదురుదాడి సాగించేడు.

“నువ్వనువదించిన విశేషాలంకారం కంటే సీన్వంతమయిన నిర్దుక్తికమే అందంగా ఉంది.”

“నిర్దుక్తికం?” అందామె, పుస్తకం పునశ్చరణ నాపుచేసి. “అటువంటి అలంకార మెప్పుడూ వినలేదు.”

“వినబడక పోవడమే దాని విశిష్టత. విభూషణం మాన...”

“సిగ్గు! సిగ్గు!”

“అదుంటే అలంకారాలక్కర్లేదు.”

“భర్తృహరి సుభాషితాలు బాగా వంటబట్టేయే?”

“భర్తృహరికి,” అని తప్పుదిద్దే డతడు, చిలిపిగా. “జీర్ణమంగే సుభాషితం అన్నవి శతకకర్త మాటలు.”

పెడద్దాలూ, పిడివాదాలూ-అనుకుని విసుగెత్తిన చెలి విరమించింది.

సఖి చాలించిన సంభాషణను సాని సాగించదలచింది, మాటల్ని మాటుపెట్టి మరికొంత కాల మత ణ్ణాపుచేస్తే, ఈ

లోపులో వ్రతంచెడకుండా నరుణ్ణి దక్కించుకునే ఉపాయం తోచకపోదన్న ఆశతో. ఏ విషయా న్నెత్తుకోవాలో తోచక నలువంకలా కలయజూసేటప్పటికి సభిక్షతంవంటి నొసంక చీకట్లని చిల్చుకుంటూ వచ్చి కనబడింది.

చదరంగంలో పావొడ్డి సంకెం గెలిచింది గనుక గోష్ఠి నుష్క్రమించడానికి అదే ఎత్తు వాడవచ్చి, చంద్రాణ్ణి చూపుతూ అంది:

“అంకం కేసి తిలకి రే!”

“చీకటి తప్పని!”—హోజరు జవాబు లాగ అన్నా డతడు.

నిజానికి నూలుపోగంత చంద్రాణ్ణిలో నిశి పీతాంగ తమచ్చు కనబడడం లేదు. అయితే, దోషాకరుడి తస్వరు తలపుకు తెచ్చే ప్రస్తావన నెందుకు తుచ్చించని అతని కనుమానం కలిగింది. ఆలోచించగా అర్థమయింది, అది తన సిగ్గనునాన్ని నిరోధించడానికి నెపం మాత్రమేనని.

ఆకూతజ్ఞత అతనిలో అంతకుముందు కలగని ఆశా కంకురార్యణ చేసింది. సంకెం పట్టదలకేగాని ప్రణయానికి తాను లేదనుకున్న పడతి మనస్సులో పంచశరుడి ప్రభావం పడిందని గ్రహించేడు. చదరంగానికి లోబడని సానిని చమత్కారాలతో జయించదలచేడు.

సీ నవురు నన్నము గానూ! అన్న సీలానుందరి శాపం తగిలి చిక్కిన చంద్రుని వైపు చెయ్యి జాపేడు. వృద్ధి శ్రయాల విషయాన్నెత్తుకోకుండా, తిట్టి దీవించినట్లన్నాడు.

“దిన దిన ఖండం, దీర్ఘాయుష్షు.”

“జైవాత్మకుణ్ణి వర్ణించడంలో చూపిన చతురత శుక్లవక్షానోడించడంలో కనుపరిస్తే జితాస్మి అని ఉండునుగదా!”
—పొరపాటున ప్రకాశమయిన స్వగతంలా అనుకుందామె

సాని తనమీదికి తోసిన తప్పు నడక దైవజ్ఞులమీదికి తోసి తప్పించుకోదలచేడు.

“సిద్ధాంతాలు పూర్వశక్తిమే బలీయమని గణించి పడేసేరు. వరం నాపరమయింది. నా చతురంగ బలం పంచాంగ బలంముందు పనికిరాలేదు. ఆనందాది యోగాలు కూడి రాకపోతే ఆట నెగ్గడం మెవరితరం?”

అతని అపహాస్యాల కక్కను తీర్పు కునేటాదు కదను దొరికిందని సంతోషించిన చెలి బొచితినిలెక్క చేయకుండా గీర్వాణంగా అంది:

“నిందతి కంఠక మేవ ప్రాయశ్చక్కు...”

“పూర్ణయశావనయితే ప్రియంపదనో అనసూయనో నిందిస్తుంది,” అన్నా డతడు, ఆమె నోర్రొక్కిలో మూత పడేటట్లు. “ఉన్నదానికీ లేనిదానికీ ఇతరుల్ని నిందించడం అతివలకే సహజం.”

మాటపడ్డ వేశ్య మగవారి తప్పులెన్ని తిరాలనుకుంది. పాతకోపాలని జ్ఞాపకంచేసుకుని పరుషంగా అంది:

“అతివల నయినవాటితోటీ కాని వాటితోటీ పోల్చడం పురుషుల ప్రకృతయినట్లు!”

“త్రిమూర్తులనీ కాదని తన్వంగిని స్తుతించిన అమరుణ్ణి తలుచుకుంటే అలా అని ఉండవు,” అన్నా డతడు తాపీగా,

“ఆయనకేం, కవి రమకః,” అని ఒప్పుకుందామె. “అలం కమల జన్మనా అని ప్రారంభించిన చెద్దమనిషి మాట?”

“అతని అపరాధ మేమిటి?”

“కృత్యాద్యనస్థలో కైచాపులు చేసి కడకి కలికిని కర్రతోటీ, కాలకూటంతోటీ పోల్చడమే.

“ఉత్సుల కాంగయస్తీం...ట! ‘నమత’ అన్న నోటితో యోషని యప్తిగా ఎట్లా వర్ణించగలిగేవో!—అవమానోత్తర పద కర్మదారువు సమాసం అనాలి కాబోలు దీనిని!”

ఆమె కోపానికి నవ్వుకున్నా డతడు.

“కొమ్మా అంటే చెడని కోమలత్వానికి యస్తీ అంటే నస్త మొస్తుందా?” అన్నా డనునయిం చేటట్లు. “పైగా ఎంతటి చిగురు బోడి కయినా మాన్యడిపోవడం మన్మథా వస్థ.”

చతుఃప్రీతిగా చూసిం దామె, సమర్థనకు సంతసించి.

“అది సరే,” అంది, కొంత శాంతించి. “కాని, అద్యాసి నో య్ఘ్రి హరః కిల కాలకూటం అనడం సరసమయిన సామ్యమేనా? ధ్వని అవాచ్యం! అలంకారం విషమ-యం...”

ఆమె ఆఖరిమాటతో ఉపాఖ్యానం జ్ఞాపకం పచ్చిందతనికి. సమర్థించడానికి

వీలులేని పరిస్థితిలో చమత్కారమే శరణు కున్నాడు.

“కాలకూటాన్ని కళ్యాణప్రదంగా మార్చుకున్న కలికి కథ తెలుచుకుని గర్వ పడడానికి బదులు సామ్యాలకి జడును కోవడం జాణతనమేనా?” అన్నాడు. “విషం మింగవలసిన గళానికి విషయానందాన్ని లభింపజేసిన వనితవృత్తాంతం తెలియదా?”

చంద్రహాసుడి పెళ్ళిధర్మమా అని చాయంగల విన్నపాలై తెలిపిన పడ్డాడు.

ఆమె హృదయంలో కవిమీది కోపం మాటకారిమీది మోహానికి తావిచ్చి తప్పుకుంది. ఉండబట్టలేని మనస్సు ఊరుకో నియ్యలేదు, నీళ్లు నమిలితే లాభంలేదనుకుని సుదతి నోరువిప్పి అంది:

“మాటలతో మనస్సు సపహరించేవు చేతలతో చేతిని స్వీకరిస్తే చార్యం సబబుగా ఉండిపోను. పందెం గెలిచి ఫణంగా బడ్డిన పాణిని గ్రహించి పాలించడానికి బదులు బాధలకి గురిచేసేవు.”

“మాటలకి మనసిచ్చేవా? నా చేతగాని తనానికి చేతిని స్వీకరించు. చార్యమేమీలేదుగాని సబబు మాత్ర మాతుంది.”

“మరి నా మరతుమాట?” అందామె ఆశల్ని చెదిరిపోకుండా అదిమిపట్టుకుని. “పందెం గెలిచిన వానికే పాణి నిస్తా నని వ్రతం పట్టేను.”

“మరతు లిద్దరికీ సమానమే. చేతుల నొడ్డుకున్నాము. జయించేవు. గెలుచుకున్న కరాన్ని గ్రహించడమే నీకు కర్తవ్యం!”

తీరని ధర్మనందేహంనుంచి తెరిపిన పడిందామె. మైచేయిగా ఆటను నడిపించిన చేతిని పందెంగా గెలుచుకున్న చేతితో పెన వేసింది. అభిముఖులైను నది చేసుకున్నారు.

కసిగా ఆరంభమయిన ద్యూతం కరిఖిలంగా ఆఖరియింది.

ఆ రెకిల్ వంటి సామెత ఉత్తరాధానికి (పశ్చిముద్ద భోజనానికి) అర్థం పెళ్ళని తెలిసింది.

ఆరు మూడు కాపురం పశ్చిముద్ద భోజనం అన్న ఉష్ణశుతి చూళికా ప్రాయంగా సూచించిన ఫలితం కామూ పండ్లూ కూడా నని చివరకి బోధపడింది.

నా చదరంగం బల్లమీద సాల భంజికలని పక్కకి పడహారేసి చొప్పుర పేర్చి, పాణిగ్రహణం చూడడానికి పేరంటాల్లని పిలుచుకువచ్చింది. బొమ్మ నోము చేసుకుని భర్తను సంపాదించుకున్న అతివ సంతా అభినందించేరు. గెలుపోటములు లేని కరిఖిలం కథను విని నోములోని భాగాన్ని నెమరుకు తెచ్చుకున్నారు.

“చూస్తీ చూస్తీ; ఏంచూస్తీ; దేవీ దేవరాచూస్తీ; దేవీ దేవరా ఏంచేస్తున్నారు? ముత్యాలూ రత్నాలూ ముందుపోసుకుని జూదమాడుతున్నారు. ఎవ రోడేరు ఎవరు గెలిచేరు? ఇద్దరూ ఏకనమానమే. అందుకెవరు సాక్షి? నందిసాక్షి నాగుణాము సాక్షి ఎడనున్న ఎల్లమ్మసాక్షి కడనున్న గంగమ్మ సాక్షి...”

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 2

* * మర్నాటి ఉదయం. లాండ్ లార్డ్ అండ్ బ్యాంకర్ సన్యాసిరాజు గారి ఇంట్లో డ్రాయింగ్ రూమ్, సోఫాలు, మధ్యన రౌండ్ టేబుల్ ఉంటాయి. టేబుల్ మీద ఓ చిన్న కుక్క తల-శిల్పం-ఉంటుంది. రంగం కుడివైపున ఉన్న తలుపు ఓ గదిని నూచిస్తుంది. ఎడమవైపు తలుపు బయటికి వెళ్లేదారి. రంగం మధ్యన ఉన్న తలుపుకి కరెన్ వేసిఉంటుంది. ప్రేక్షకులకి ఎదురుగా సోఫాలో సన్యాసిరాజు కూర్చుని టేబుల్ మీద ఉన్న అరడజను తాళాల గట్టితనం పరిశీలిస్తూ ఉంటాడు. నడివయసు మానిషి, బట్టతల, సిల్కు లాల్వీ, గ్లాస్టో దోవతి ధరిస్తాడు. సోఫాకి జేరిగిలవేసి ఉంటుంది చేతికర్ర - కుక్కమూతి విడిగలది.

సన్యా : వరహాల! ఎక్కడ తెచ్చావురా ఈ చచ్చు తాళాలు? వొత్తి సన్యాసిరంగం. వరహాల! [సుందరాపు ప్రవేశం. పాతికేళ్ల వ్యక్తి. కొద్దిగా గిరజా లుంటాయి. ఆర్మీస్ అనిపించే విధంగా దుస్తులు ధరిస్తాడు. చేతిలో జాప్ బాగ్ ఉంటుంది.]

సుంద : నమోన్నమః, సన్యాసిరాజు గారూ!

సన్యా : (తలెత్తి ఎవరా అన్నట్టుగా చూస్తూ, అభి వాదం స్వీకరించి) కూర్చోండి.

సుంద : తమరు నన్నెరగరు. కాని తమర్ని నే నెరుగుచును.

సన్యా : అలాగా! మీ పేరు?

సుంద : దగ్గిరవాళ్లు సత్యం అంటారు. కొంచెం దూరం వాళ్లు శివం అంటారు. స్నేహితులు సుందరం అంటారు. తమలాంటి పెద్దలు సుందరావు అని వ్యవహరిస్తారు.

సన్యా : సత్యశివసుందరావు అన్నమాట.

సుంద : మరే అద్భుతంగా పసికట్టారు. మిమ్మల్ని గురించి నేను విన్నది అక్షరాలా నిజం.

సన్యా : నన్ను గురించి ఏం విన్నారు?

సుంద : చెబితే అనవసరం గా పొగుడుతున్నా నంటారు.

సన్యా : అయితే అందరూ నన్ను పొగుడుతున్నా రన్నమాట.

సుంద : ఎంత మాత్రంగా లలోచిస్తారండీ!

సన్యా : కాని కారణం?

సుంద : కారణం! ఏం చెప్పను! కొందరిని చూస్తే ఊరికే పొగిడేయూ లనిపిస్తుంది, నమ్మండి. నమ్మకపాండి. దానికితోడు అన్నిరంగాల్లో ప్రముఖంగా పైకొస్తుంటే ఇంక చెప్పాలా! ఈ టౌన్ మొత్తంలో ఎవరి సుందండీ మీ కున్నటువంటి వ్యవహారచతుః? ఓ ఫ్యాక్టరీ పెట్టి పట్టుమని పదిరోజులు నడిపించిన మొనగా దేవదండీ? పదివేలమంది జనం మూగిన మీటింగులో బల్లగుడ్డి ఖంగున

గొంతెత్తి కాళ్లు వొణక్కుండా అనర్గళంగా
మాట్లాడే సత్తా ఎవరికుందండీ! నిన్న అన్య
తోపన్యాసంలో మీరు విసిరిన చెబుకులు
విని మురిసిపోని మనిషి ఎవడైనా ఉన్నాడా?

సన్యా : అంత బాగా మాట్లాడానా?

సుంద : బాగా? చెప్పాలంటే మాట్లాడేవు. నమ్మండి,
నమ్మకపాండి.

సన్యా : హా. హా. ఏదోలేండి. చాత్రైట్టు
మాట్లాడాను.

సుంద : ఎంత అణకువగా అన్నాడు! ఏమీలేనివాణ్ణి
ఎగిరెగిరిపడుతుంటే మీలాంటివాళ్లు అలా
మూలమూలల్లో ఉంటే ఎలా చెప్పండి. జమా
యించి ముందుకొచ్చి సవాలుచేసి మరీ
నెక్కురువాడండీ! నిన్న మీ అన్యతోప
న్యాసం విన్న తరువాత ఎప్పుడెప్పుడు
మిమ్మల్ని కలుసుకుని మాట్లాడతానా అని
ఉవ్విళ్ళూరానంటే నమ్మండి.

సన్యా : హా. హా. మీ అభిమానం అల్లాంటిది.

సుంద : మనలోమాట. ఉన్న సంగతి చెప్పాదూ!
కోటి సూర్యప్రకాశంవచ్చు గారి ఉపన్యాసం
మీ ఉపన్యాసంముందు దూదిపింజరా ఎగిరి
పోయిందంటే నమ్మండి.

సన్యా : నిజం?

సుంద : నా అభిప్రాయం అదీ.

సన్యా : ఆయనకి పరస్పతి ఉందండీ

సుంద : లేదన్నానా?

సన్యా : ఇంతకీ మీరు వచ్చిన పని చెప్పలేదే.

సుంద : ఒక్క చిన్న ప్రార్థన.

సన్యా : ఏమిటి?

సుంద : మీరు అన్యథా భావించకూడదు.

సన్యా : చెప్పండి.

సుంద : ఒక్క నిమిషం-అలా కదలకుండా
కూర్చోండి. ఆ-అదీ-అంతే.

సన్యా : ఎందుకూ?

సుంద : చెబుతా. (జిప్ బాగ్ తెరిచి కాగితం
పెన్సిల్ తీసి గీతలు గీస్తాడు) చూశారా?
మీలాంటిది.

సన్యా : మీరు బొమ్మలు గీస్తారా?

సుంద : ఎంత అమాయకంగా అడిగాడు. అరణజను
చిత్రాలకి ఆర్ట్ డ్రైరెక్టర్ నిర్వహించిన
వ్యక్తిని పట్టుకుని ఎంతమాట అడిగేగారు!

సన్యా : ఏమిటి? మీరు ఆర్ట్ డ్రైరెక్టర్!

సుంద : (కొంచెం కోపంగా) లేకపోతే ఎవడో
కూటికిలేని భట్టాజు ననుకున్నారా? దారిన
పొయ్యేరానయ్య ననుకున్నారా?

సన్యా : నాకు తెలియదు సునుండీ! నేను సినిమాలు
చూడను. మరేం అనుకోకండి.

సుంద : ఇంగులో అనుకునేందు కేసుందిలేండి.
మీకు మొనలే చెప్పకపోవటం నా సత్యం.

సన్యా : (బొమ్మ చూస్తూ) మరేం అనుకోకండి.
పోలిక బాగా వచ్చిందంటారా?

సుంద : అది ఆర్టిస్ట్ స్కెచ్ లేండి. అలా చూస్తే
మీకేం తెలుస్తుంది. వంకర టెంకరగీత అను
కుంటారు.

సన్యా : కేవలం నా బొమ్మ గియ్యటాని కిక్కడికి
వచ్చాగా?

సుంద : ఏం వస్తే? రాకూడదా? మిమ్మల్ని చూస్తే
మీ బొమ్మ గీసుకోవాలనిపించి వచ్చాను-
అంతే. కళాకారుడికి ముఖ్యం కళేందండీ!

సన్యా : జోనాను.

సుంద : (చుట్టూ చూసి కొంచెం నిరాశాపూరితంగా)
మిమ్మల్ని చూడగానే మీలో ఎంతో కళాభి
రుచి ఉందనుకున్నాను.

సన్యా : ఉందండీ. ఎందుకులేదు! మొన్నేవరో చిత్ర
కారుడు ఏవో బొమ్మలు తెస్తే పది రూపాయ
లిచ్చి మూడు బొమ్మలుకూడా కొన్నాను.

సుంద : కాని... ఈ గదిలో నేను ఆసించిన అలం
కారం లేనేలేదు.

సన్యా : (అదుర్దాగా) ఏమిటది?

సుంద : మీలాంటి ధనికులు, మీలాంటి ప్రముఖులు,
మీలాంటి కళాభిమాని ఇలా నిర్లక్ష్యం చేస్తా
రనుకోలేదు.

సన్యా : ఏమిటది?

సుంద : (లేచి నిలబడి, ఆవేశంగా) సన్యాసి రాజు
గారి నిలువెత్తు తెలనర్థ చిత్రం ఏదీ?

వి చిత్ర జీవులు

సన్యా : (ముఖం నల్ల బడి) నిలువెత్తు తెలవర్ణ చిత్రమా?

సుంద : వెళ్ళవది పదివందల రూపాయలకి మీరు లాభించారనుకోను.

సన్యా : పది వందలా!

సుంద : ఇది గొప్ప లాభమేనండి సన్యాసిరాజు గారు.

సన్యా : కాని...కాని.

సుంద : వెయ్యి చెప్పండి, లక్ష చెప్పండి. నాకు తృప్తిలేదు. ఓ రెండు వందలు అద్వాన్సు ఇలా పారెయ్యండి. ముందు రంగులు కొనుక్కొచ్చి పని మొదలు పెడతాను. తరవాత సంగతి చూద్దాం.

సన్యా : రెండు వందలా!

సుంద : (కొంచెం వింతగా చూసి) మీరు వొడ్లన్నా సరే, చందాలు వేసే అయినా మీ కా బొమ్మ బహూకరించకుండా ఉండవచ్చు.

సన్యా : అబ్బే. చందాలెందుకూ? (సర్వ తీసి డబ్బు ఇస్తూ) ఇదిగో, ఉంచండి.

సుంద : (తీసుకుంటూ) పోనీ, బొమ్మ పూర్తయితే తరవాత ఇవ్వొచ్చులెండి, మొత్తం ఒక్కసారే.

సన్యా : ఎందుకూ! ఉంచండి. ఓ రసీదుముక్క రాసిస్తారా? కాగితంమీద ఉండవలసి ఉభయాలకీ మంచిది. మరేం అనుకోకండి.

సుంద : (రాసిస్తాడు) బొమ్మ పూర్తయితే తరవాత చూసి మూర్ఖపోతారంటే నమ్మండి. వికాలమైన నుదురూ, కొనదేలిన ఆ ముక్కు, తీడ్చుమైన ఆ కళ్ళూ—ఓహో! వయసులో మీరు మాంచి రసికులై ఉండాలి.

సన్యా : (చిరునవ్వుతో) అమగ్య నేనో అధ్యక్షోపన్యాసం ఇస్తుంటే ఎవరో నా బొమ్మ అయిదు నిమిషాల్లో గీతి బహూకరించారండీ. నిమిషాని కొకటి చొప్పున అయిదు రూపాయలు నేనూ బహూమానం ఇచ్చాననుకోండి.

సుంద : నెనక మహాకవులకి మహారాజులు అక్షరలక్ష లిచ్చినట్టు!

సన్యా : (కొంచెం ఇదయి) కాలం మారిందికదండీ.

సుంద : బేనాను. అదే నా అభిప్రాయం.

సన్యా : ఆ సమయంలో ఎవరో (ఫేస్ కరెస్పాం డెట్ కెమెరా క్లిక్ చేశాడండీ.

సుంద : పత్రికల్లో ప్రముఖంగా అచ్చేసి ఉంటారు ఆ బొమ్మ!

సన్యా : (కొంచెం చిన్నబోయి) ఏవో పొరపాటు జరిగిఉంటుందండీ, లేకపోలే వేసేవాళ్లే.

సుంద : ఏమిటి, మీ బొమ్మ పత్రికలో వెయ్యి లేదూ!

సన్యా : పోనెండి. వెయ్యికపోతే ఏం? డబ్బు పారేస్తే వాళ్లే వేస్తారు.

సుంద : ఆశ్చర్యంగా ఉండే! వేసే ఉంటారండీ, మీరు చూడలేదేమో!

సన్యా : చూడకపోవటం మేమిటి? రోజూ కొన్నాళ్లు పత్రికంతా గాలించి చూస్తే. (చప్పున నాలిక కొడుక్కుని) అదే, రోజూ ఆ కరెస్పాండెంట్ పత్రికే నేను తెప్పిస్తాను. అంచేత, వేస్తే నాకు కనిపించకుండా ఎలా ఉంటుందీ!

సుంద : (కొంచెం కోపంగా) పోనెండి. వెయ్యిక పోతే మీ కొచ్చిన నష్టమేం లేదు. ఆ పత్రికే పెద్ద నైజులో మీ బొమ్మవేసి, పతాక శీర్షికలతో మీ సుభాషితాల్ని అచ్చు కొట్టే రోజు ఎంతో దూరంలో లేదు.

సన్యా : మీవంటివాళ్ళ అభిమానం ఉంటే అదే చాలు.

సుంద : టాప్ తీసేసిన కార్లో కోటి నూర్యప్రకాశ రావుగారి పక్కన మీరు నిలబడి మేళ తాళాలతో పట్టణంలోని పెద్ద బజార్లో ఊరేగుతుంటే ఎన్ని కెమెరాలు క్లిక్ మంటాయో! ఎన్ని బోజుల్లో మిమ్మల్ని పత్రికల్లో చూస్తామో!

సన్యా : ఆ! ఎప్పుడూ?

సుంద : ఎప్పుడోనా? దగ్గర పడటం లేదుటండీ కోటి నూర్య ప్రకాశ రావుగారి సన్మానం!

సన్యా : కోటి నూర్యప్రకాశరావుగారి సన్మానమా? ఎవరు చేస్తున్నారూ?

సుంద : మీకు తెలియదా? అయితే ఆ సన్మాన సభకి మిమ్మల్నే అధ్యక్షులుగా వరించారనే సంగతి కూడా మీకు తెలియదన్నమాట.

సన్యా : (అశ్చక్రంగా) నాకేమీ తెలీదండీ.

సుంద : చిత్రంగా ఉంది. ఈమధ్య వాదగ్గిరికి కొంతమంది యువకులువచ్చి కోటి మార్గ ప్రకాశరావుగారికి సన్మానం చెయ్యాలని సంకల్పించాం. దయచేసి మీరు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షుడుగా ఉండాలన్నారు. నా కెక్కడ తీరుతుంది, చెప్పండి. 'అబ్బాయ్, దయచేసి మరొకర్ని వేసుకుంటున్నా' అన్నాను. వాళ్ళు వొడిలేవా? సరే, ఏం చేస్తాను. ఒప్పుకున్నాను.

సన్యా : అలాగా!

సుంద : 'సన్మానసభకి అధ్యక్షుణ్ణి ఎవరినైనా నూచించండి' అన్నారు. 'మరొకరూ, మరొకరూ ఎందుకయ్యా, సన్యాసిరాజుగారు ఉండగా, ఆయన్ని వెళ్లి అడగండి' అన్నాను.

సన్యా : అలాగా! వాళ్ళు నావగ్గిరికి రాలేదండీ. బహుశా మరొకర్ని వేసుకుంటారేమో! (చిక్కముఖం వేస్తాడు)

సుంద : అంత సాహసమే మాట అన్నానంటే జరిగి తీరాలినిం దేనండోయ్ సన్యాసి రాజుగారూ. లేకపోతే ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్ష పదవికి వెంటనే రాజీనామా పారెయ్యనూ?

సన్యా : అయితే అధ్యక్షపదవి నాకు తప్పదంటారా?

సుంద : ఉండూ. తమరు అంగీకరించితీరాలినింకే.

సన్యా : నన్నెందుకు బాధపెడతారు చెప్పండి.

సుంద : తుమించాలి మరి. నా ప్రార్థన మన్నించరూ!

సన్యా : (అయిష్టంగా ఉన్నట్టు ముఖం పెట్టి) సరే, కానివ్వండి, మీరంత బలవంతం చేస్తుంటే ఏం చెయ్యనూ? అయితే సన్మానం ఎప్పుడూ?

సుంద : త్వరలోనే ఏర్పాట్లన్నీ చేస్తున్నాం. చందాల లిస్టు మీద అధ్యక్షులు తమకే శ్రీకారం మట్టాలి. మీహస్తవాసి తెలియం దెవరికి?

[సుందరరావు జీవబాగ్ లోంచి, కాగితం కలం తీసి ఇస్తాడు]

సన్యా : ఎంత వెయ్యిమంటారు?

సుంద : ఎంతోనా! మాట పడవోస్తూ చాలండీ.

సన్యా : (అయిష్టంగా) అరమాటపడవోస్తూ చాలవూ?

సుంద : తమకే అలా అంటే ఎలా? డబ్బు తరవాత ఇవ్వొచ్చు లెంకి. అంటే వేస్తే చాలు, ప్రస్తుతం.

[సన్యాసిరాజు కాగితం మీద రాసి తిరిగిస్తాడు సుందరరావుకి]

కృతజ్ఞుణ్ణి. మరి నాకు వెలిసిప్పించండి. సమోన్నము.

[ప్రత్యభివాదం స్వీకరించి, సుందరరావు జీవబాగ్ లోఫా మీదనే మర్చిపోయి నిష్క్రమిస్తాడు.]

సన్యా : (తాళాలు మళ్ళి పరిశీలిస్తూ) వరహాలూ, వరహాలూ.

[వరహాల ప్రవేశం]

వర : అగ్యూ అగ్యూ.

సన్యా : ఎక్కడ తగలడావురా ఇందాకక్కంచీ?

వర : చిత్తం బజార్లోనండి

సన్యా : ఏం వెలగబెడుతున్నావ్?

వర : తమరి పనేనండి

సన్యా : ఏమిటా పని?

వర : దిరమారావుగారికి కబురెట్లున్నానుగదానండి

సన్యా : ఓ! జోను ఏమన్నాడు? వస్తానన్నాడా?

వర : చిత్తం, కాగితం రాసిచ్చారండి. (ఇస్తాడు.)

సన్యా : (చదివి) ఏం కాగితంరాయిది? సంతకమేదీ?

వర : అయ్యబాబోయ్, సంకకమే! దిరమారావు గారే. తెలవంటున్నానుత'రంటి బాబూ!

సన్యా : అఘోరించినట్టే ఉంది.

వర : వొట్టి పాసిష్టికాలం బాబూ.

సన్యా : ఏం? ఏమైంది?

వర : గుమాస్తాగారు బాబూ,

సన్యా : ఏ గుమాస్తారా?

వర : మన గుమాస్తాగారేనండీ. లక్షింపతిగారు.

సన్యా : ఆ ఏం? ఆయనకేమైంది?

వర : ఆయనకేం కాలేదండీ. ఆరినబుబ్బ ఎవరో కాళ్ళేళారండి.

సన్యా : ఏ డబ్బూ?

వర : నిన్న తమరివగ్గర ఇల్లు లాకట్టుపెట్టి డబ్బు పట్టికల్లలేదండీ ఆ వెయ్యిరూపాయలూ—

విచిత్ర జీవులు

- సన్యా : (గాభరాగా) ఎలాపోయాయి?
- వర : జేబు కొట్టారండీ.
- సన్యా : అరెరె. పాపం.
[అకస్మాత్తుగా ఏదో ఆలోచనతట్టి లోపలికి
గబగబపోయి ఓకొగితంతో తిరిగొస్తాడు.]
- వర : బీదోళ్ళి కే అన్నీ వస్తాయి బాబూ.
[సన్యాసిరాజు చదవటానికి కళ్ళజోడు పెట్టు
కోబోతుండగా కొగితం కిందపడుతుంది]
- సన్యా : హరి. అడుగులో హంసపాదన్నట్లు అన్నీ
అపశకునాలే. ఈపెబ్బు కొస్తా గంగలో
కలిపేస్తుంది.
- వర : (కొగితం అందిస్తూ) ఏంటిబాబూ, మ్లాంపు
కాయితమలే ఉంది.
- సన్యా : దస్తావేజురా. లక్ష్మీపతిగారు రాసిచ్చిన
స్థిరాస్తి అస్వాధీనపుతాకట్టు దస్తావేజు.
- వర : రిజిష్టరయిందిగా బాబూ?
- సన్యా : అయితే ఏంరా, తిమ్మని (బహ్మిని, బహ్మిని
తిమ్మనినే నేనే నల్లకోట్ల అడ్వకేట్లులేయా! (చదు
వుతూ) తాకట్టుయించిన ఇల్లూ స్థలముకు
హద్దులు-తూర్పున సర్కారువారి రైల్వే
స్టేషన్, పడమర రెవిన్యూవారిస్థలం, దక్షిణం
మునిసిపల్ రోడ్డు, ఉత్తరం సత్రంగోడ—
ఈనాల్గు హద్దుల మధ్యగల 200 చ. గ. స్థల
మున్నూ—అంగులోని రాతిగోడల పూరి
ఇల్లూ, తలుపులూ, ద్వారకంఠములతో సహా,
(ఆలోచించి) కొంపమునిగింది. ఫలకృక్ష
ములతో సహా అని రాయలేదురా వరహాలూ!
- వర : అవ్వి అసలు ఆరిదొడ్లో లేనేలేవండి.
- సన్యా : (ఆలోచించి) బావిరా బావి దానిసంగతి
కూడా లేదు.
- వర : ఆరి స్థలంలో బావేనుండండి!
- సన్యా : నిధిని క్షేప పాపాణాదులతో సహా అనికూడా
రాయలేదురా.
- వర : నిక్షేపాలు లేరగా దొరుకుతయ్యంటండీ!
- సన్యా : దొరకటంకాదురా. అవన్నీ రాయకపోతే
ఏమైనా చిక్కులూస్తయ్యేమోనని.
- వర : నాకు తెలికడుగుతాను బాబూ. ఇన్నేళ్ళ
నుంచీ ఆయనగారు తమరిదిగ్గర పనిచేస్తా
- ఉన్నారగదా! ఈ రాతలూ, కోతలూ మనసి
ఇశ్వాసంకంటే ఎక్కువగా బాబు?
- సన్యా : ఎడిసినట్లుంది. మరి కాయితం కనిపెట్టింది
నేనికిరా.
- వర : ఏమోబాబూ! అంతా ఇన్నితం.
- సన్యా : చదువా, సంధ్యా? నీకేం తెలుస్తుంది!
- వర : అయ్యో
- సన్యా : అయ్యో, కొయ్యో, అయ్యో గారూ అనరా
అని ఎన్నిసార్లు చెప్పారీ?
- వర : అయ్యో గారూ!
- సన్యా : ఊఁ
- వర : ఇయ్యాల వా పుట్టినిరోజు పంపగండి.
- సన్యా : ఊఁ అయితే?
- వర : వారంగోజాల కిందపే అకిగానండి.
- సన్యా : ఏమిటి?
- వర : చూయూ, బాబూ! ఈసారి నుంచి ఈనాం
ఇస్తానన్నారండీ తమరు.
- సన్యా : ఓ జేసు మర్చిపోయాను ఉండు.
[లోపలికెళ్లి డవాలుతో తిరిగి ప్రవేశించి
స్వయంగా వరహాలకి డవాలు వేస్తాడు]
ఎలా ఉందిరా!
- వర : (తెల్లబోయి) ఇకేంటి బాబూ!
- సన్యా : డవాలురా ఫస్టుగా ఉంది.
- వర : ఇదెందుకు బాబూ?
- సన్యా : ఆ డవాలుమీద ఏం రాసుందో తెలుసా?
లాండ్ లార్డ్ అండ్ బ్యాంకిర్ సన్యాసి
రాజు.
- వర : అట్లా అయితే ఎపురన్నా తెలవనివాళ్లు నేనే
సన్యాసిరాజుగారనుకుంటారేమో బాబూ.
- సన్యా : ఛీ దాని అర్థం నువ్వు సన్యాసిరాజుగారి
డవాలా జనానువి అని, వరహాలూ, నాకు
ఓ డవాలా బంట్లోతు కొవాలని చాలా
రోజుల్నించీ మనసుగా ఉందిరా. ఇహ
నించీ నువ్వు ముందు వెనుకంటే చేసు
వెనక వొస్తుంటే—ఓహో జనం చూశిలి
పోయా?
- వర : అనకూడదు కాని తమరికి కళ్లు కనిపించటం
లేదనుకుంటారేమో నండి.

సన్యా : ఛీ. మూర్ఖుడా!

పర : చిత్తం మరి నా ఎనకాలెందుకండీ తమరు?

సన్యా : హోదా! హోదా! (నీవుగా నిలబడి) ఏదీ
ఓ రిహార్సలు వేద్దాం. ఇలారా (రెండు
సార్లు ఆటూ ఇటూ తిరుగుతాను ఇంతిగా.
[బయటినించి కేక : సన్యాసిరాజు గారు]
ఎవరో లోపలికి పంపించు

[చరహాలు నిష్క్రమిస్తాడు. విద్యాపతి
ప్రవేశం.]

విద్యా : ననుస్కారమండీ!

[కూర్చోరుని సంజ చేసాడు సన్యాసిరాజు]
నా పేరు విద్యాపతి. మీ ప్రార్థన మీ
తులూ, ఇప్పుడు కీర్తిశేఖరలూ అయిన నర
సింహం గారి కుమారుణ్ణి.

సన్యా : అలాగా! ఏంకావాలి మీకు?

విద్యా : కొంచెం డబ్బు ఆవసరమైందండీ.

సన్యా : అప్పుకావాలా?

విద్యా : అవునండీ.

సన్యా : ఎంత?

విద్యా : వెయ్యి రూపాయలండీ. కొంచెం తక్కువైనా చాలు.

సన్యా : ఏవరతుమిది?

విద్యా : వాయిదాలమీద తీర్చుకుంటానండీ.

సన్యా : అదిసరే ఆస్తితాకట్టు ఉందుతారా?

విద్యా : లేదండీ. ఆస్తిఉంటే ఎప్పుడో ఆమ్మేనే
వాడినది.

సన్యా : బంగారం గాని, వెండిగాని తాకట్టు పెన
తారా?

విద్యా : ఆ పేవీ నాదగ్గర లేవండీ.

సన్యా : అయితే వ్యక్తి జామీనుమీద కావాలి
కాబోలు. జామీనుదారెవరు?

విద్యా : శే నెవర్నీ అంతగా ఎరగనండీ.

సన్యా : (ఎగాదిగా చూసి) మరి!

విద్యా : నోటురాసిస్తానండీ.

సన్యా : (హేళనగా) రాసిస్తావు! ఇంకా నయం.
చేబదులిమ్మని అడగలేదు తాకట్టు లేకుండా
అప్పివ్వటమే!

విద్యా : ఆ తాకట్లన్నీ నమ్మకంకోసమేగవండీ.

సన్యా : అవునూ. అయితే!

విద్యా : నన్ను నమ్మలేనా?

సన్యా : నివాలా తియ్యటానికా?

విద్యా : వెయ్యిరూపాయల్లో నే నివాలా తీస్తారా?

సన్యా : డోరికే అప్పలిస్తుంటే మరేమవుతుండీ!

విద్యా : మీ బిశ్వరథంలో వెయ్యిరూపాయలు ఎన్నో
వంతు! దనువుకోసం ఆస్సు అడుగు
తున్నాను. నా చూసుకుని గ్రహించుకొనితే
తిన్నక అప్పివ్వగలగు. కాని... కాని ఆవివస్థ
మనుషులకిరాదు. మీరిచ్చారనే నమ్మకంతో
నేను రాలేను. కాని ఒక మనిషిని కుక్కలా
అడిస్తుంది. (బల్లమీద నుక్కల నిల్పం
చూసి, చేతిలోకి తీసుకుని, నిమిషంగా చిగు
నవ్వు నవ్వి) మనిషిని కుక్కలా అడించేది
డిబ్బు అని అందరూ అనుకుంటారు, కాదు
ఆశ! (తాళాలు చూసి) తాళాలూ, ఇవ
పెట్టెలూ, దస్తావేజులూ. హుం-ఇవ
పెట్టెల్లో, దస్తావేజుల్లో మిథుల్నీ
బంధించి బయటికి రాకుండా తాళాలుపెసి
కాపలాకాస్తోంది మీ ఆశ. ఇవగో, ఇవే
మీ ఆశకి పక్కతియ్యగం. (కుక్క తల
చూపించి బల్లమీద పెట్టెస్తాడు.)

సన్యా : పిచ్చివాడివట్లే ఉన్నావే! నీతో మాట్లాడడానికి
నాకు తీరికలేదు. పట్టు. పట్టు.

[సన్యాసిరాజు రంగం వనకభాగంలోగల
ద్వారంకోసంచు నెమ్మగొనుట; సీతారామా
రావు ప్రవేశం ఎడమవైపుంచి]

సీతా : ఓ. విద్యాపతి నువ్వా! నుంచున్నావేం
కూర్చో.

విద్యా : ఎందుకూ, పడుతున్నావే. పొచ్చిన పస
యింది.

సీతా : డబ్బుశీగావా, మా నాన్నని?

విద్యా : అరగటం లేదవటం రెండూ జరిగాయి.

సీతా : నేను అనుకుంటూనే ఉన్నావే.

విద్యా : నీ విషయం ఏమయిందీ?

సీతా : ఏ విషయం?

విద్యా : ఆ అమ్మాయి ఎవరో తెలుసుకున్నావా?

సీతా : (ఉస్సురచి) లేదోయ్. వెక్కిరించి నన్ను
చూసి ఊరున రిక్తా ఎక్కి పారిపోయింది.

వి చిత్ర జీవులు

విద్యా : పారిపోయిందీ?

సీతా : చే జిక్కినట్టు చిక్కి జారిపోయిందోయ్.

విద్యా : ఎక్కడికీ పోలేదులే. ఆ అమ్మా యెవరో నాకు తెలుసు.

సీతా : ((ప్రాణం లేచినట్లునట్లయి) ఎవరూ?

విద్యా : అస్వేచ్ఛ కూర్చున్నారం లేదూ?

సీతా : ఆ—ఆ—ఆ.

విద్యా : ఆయన పైపిస్తే.

సీతా : నీ కలా తెలిసింది!

విద్యా : తెల్లవారిపట్టే ఉంది నీ తెలివి. నా కాయన ఉద్యోగం ఇవ్వలేదు! పొద్దున ఆఫీసుకి వెళ్ళేసరికి ఆ అమ్మాయి ప్రశ్నిం.

సీతా : ఆపీసునించి అప్పుడే వచ్చావావే?

విద్యా : మొదటిరోజు కదూ. పనేం లేదు. మళ్ళీ వెళ్ళాలి

సీతా : నీ ఉద్యోగం నాకు దొరికితే ఎగిరి గంటే నీ వానినోయ్ ఓ సహాయం చేస్తావా?

విద్యా : చెప్ప

సీతా : నీ తెలివి తేటలతో ఆమె మనసు నాచూదికి తిప్పేస్తా?

విద్యా : నా కలాంటి విద్యలు రావే.

సీతా : విద్యాపతి. ఈ సహాయం ఎలాగైనా చేసి పెట్టవోయ్. ఆమె నన్ను (వేమిం చేట్టు చేస్తే నీకు వెయ్యిరూపాయలు బహుమతిగా ఇచ్చేస్తాను. అప్పుకోసం నువ్వు బాగా పడ క్కలగు.

విద్యా : నీ దగ్గి రెక్కడికీ?

సీతా : నా అవస్థదో నేను సడతాగా.

విద్యా : స్వార్థం ఎంతపనైనా చేయిస్తుందిలే.

సీతా : చేతిలో చెయ్యి వేస్తాను. (చెయ్యిపట్టుకుని) ఏనుంటావే?

విద్యా : చూద్దాం. సరే, నేను వెళ్ళాలి. (నిష్క్రమిస్తాడు)

సీతా : (జేబులోంచి ఫోటో తీసి చూస్తూ తిన్నయి త్వం చెంది) ఆహ! ఎంత చక్కదనం! (రాగయుక్తంగా)

“—జాళువారికులూ చెక్కిళ్ళ డాల్?

సింగిణీ విండ్లా కన్నోమల్?

ఇంద్రనీల మణులూ

కణి రుచల్? తమ్మిలే

దూండ్లా బాహువుల్?

ఇంత చక్కదన మెందున్

గాన మీ జవ్వనిం

బెండ్లానం గలవాడు చేసినది

సుమ్మి భాగ్య మూహింపాన్.”

[లక్ష్మీపతి (ప్రవేశం)]

లక్ష్మీ : ఏమిటి బాబూ అలా పరవశమై పోతున్నాడు?

సీతా : లక్ష్మీపతిగారా!! రండి రండి. కన్నుల పండువ అనేమాట ఎప్పుడైనా విన్నారూ?

లక్ష్మీ : వినకేం?

సీతా : ఆ పండుగ చేసుకో వాలం లే ఈ ఫోటో చూడండి.”

లక్ష్మీ : ఎవరిది బాబూ ఆ ఫోటో?

సీతా : సురగగుడోరగ కన్నర భామినీనణుల్ని తలదన్నిన సుందరిమణిని. మూప్పుపోననే ధైర్యంఉంటే నే చూడండి (ఫోటో చూపిస్తాను) ఎలాఉంది?

లక్ష్మీ : (ముఖాన కత్తివాటుకి నెత్తుగుడుక్క లేపండా తెల్లబోయి) ఆ! ఇది మీ కెక్కడిది?

సీతా : వివరాలు అడక్కండి ఎలాఉందో చెప్పండి అంటే (ఫోటో చూస్తూంటాడు)

[పిడికిలి బిగించి లక్ష్మీపతి సీతారామారావు వైపు తీర్చిం గా చూస్తూ కుడివైపునఉన్న గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.

సీతా : (ఫోటో చూస్తూ నే), మాట్లాడకం లక్ష్మీ పతిగారూ? (తలెత్తిచూసి నవ్వుతూ) వచ్చించటానికి మాటలు దొరక్క చల్లగా జాగుకుంటున్నారా? నిఘంటువులు తిరగెయ్యండి.

[వరహాల (ప్రవేశం)]

ఒరే, వరహాల!

అయ్యో, ఏంటిబాబూ? తిరిగెయ్యకుంటున్నారా!

సీత : నీకు అందమంటే ఏమిటో తెలుసా ?
 వర : ఎందుకు తెలవండి ?
 సీత : ఎక్కడైనా చూశావా ?
 వర : చిత్తం మన మేడ బలే అందం గుంటాదంకి.
 సీత : ఇళ్లు కావురా !
 వర : పద్మటాల మంచుతుప్పర్లు పడతాఉన్న
 పువ్వులు ఏపుగా ఎరిగిన వారిచేను నూస్తుంటే
 బలే పసంనుగా ఉంటుందండి.
 సీత : నీమొహం నీ కెంతసేపూ కొంపా, తిండి—
 మనఘ్రా మనఘలు !
 వర : తమరు అందిం గా నే ఉంటారు బాబూ.
 సీత : (సంతోషంగా) నిజంగానా వరహాలూ ?
 వర : చిత్తం. ఆ చిరుకు గుడ్డలూ, నూటూ,
 బూటూ—అచ్చం దొరలాగుంటారండి.
 సీత : (ఫోటో చూపించి) ఎలాఉందిరా ఈ పిల్ల ?
 వర : (కొంచెం ఆశ్చర్యంగా సీతరామరావు
 వైపు చూసి) లచ్చిమల్లే ఉందండి చూ తల్లి.
 సీత : ఈ అమ్మాయికి ఈ డూజోడూ గా ఉంటాను
 కదురా నేన ?
 వర : ఛ ఛ. అదేమట బాబూ ?
 సీత : (చిన్నబోయి) అదేమిటా, వరహాలూ ?
 వర : ఆ అమ్మాయెక్కడ, తమరెక్కడ బాబూ !
 సీత : నేనుకూడా బావుంటానని ఇప్పుడేకదురా
 నవ్వన్నావు ?
 వర : అదికాదు బాబూ. తమరు మరాజాలూ, ఆ
 అమ్మాయి లేళ్ళ పిల్ల.
 సీత : ఏమిటా, అంతా తెలిసినట్టు మాట్లాడు
 తున్నావు. కొంపతీసి ఈ అమ్మాయిని
 నువ్వెరుగుచువా ?
 వర : ఎందుకెరగండి ? కల్యాణమ్మ గారుకదు
 బాబూ ?
 సీత : కల్యాణా ? కల్యాణి ! ఎంత మధురాతి
 మధురమైన పేరు ! నీ కలా తెలుసురా,
 వరహాలూ ?
 వర : మనలక్షింపతి గారమ్మాయికదండీ ఈ తల్లి ?
 సీత : (వీడుగు పడినట్టు) లక్షింపతి గారమ్మాయా ?
 వర : చిత్తం.

సీత : నవ్వు పొరపాటుపడ్డావురా.
 వర : నేను రోజూ చూట్టంటేంటండీ ఆ అమ్మాయి
 గార్ని ?
 సీత : కొంపతీశావురా, వరహాలూ.
 వర : చిత్తం. తమరికి తెలవనాబాబూ ? అందుకే
 కులగోత్రాలు ముందే ఇశారించాలన్నాడు
 బాబూ పెద్దలు.
 సీత : ఎడిశావులేరా, నువ్వెళ్లు.
 వర : చిత్తం. (నెల్లబోయా వెనక్కి తిరిగి దగ్గరి
 కొచ్చి రహస్యంగా) ఎవ్వారం ఏం జరప
 మాకండి బాబూ, లక్షింపతిగారు మా
 చెడ్డ కోపదారి (వీపు తడుముకుంటాడు
 నవ్వుతూ.)
 సీత : సరేలేరా, నువ్వెళ్లు.
 [వరహాలు నిష్క్రమణ సీతరామరావు
 కొంచెం బెరుకుగా లక్షింపతి ఉన్న గదివైపు
 చూస్తూ రంగం వెనకభాగం ద్వారంబోంచి
 నిష్క్రమిస్తాడు. అదే ద్వారంబించి సన్యాసి
 రాజు ప్రవేశించి సోఫాలో కూర్చుంటాడు]
 సన్యా : వరహాలూ ! లక్షింపతిగా రొచ్చారేమో
 చూడు.
 లక్షిం : (ప్రవేశించి) చిత్తం వొచ్చానండి నను
 స్కారం.
 సన్యా : (ఓదారుస్తూ) వొచ్చారూ. వ్వు. ఎంత
 దారుణం జరిగిపోయిందండీ. ఒకటూ,
 రెండూ ! వెయ్యి రూపాయలు.
 లక్షిం : నా దురదృష్టం. (నుగురుమీద వెయ్యి పెట్టు
 కుంటాడు.)
 సన్యా : పోలీస్ రిపోర్ట్ ఇచ్చాగా ?
 లక్షిం : ఇచ్చానండి. ఏం జరుగుతుందో ! ఆ భగ
 వంతుడిమీద భారం వేశాను.
 సన్యా : నోట్ల సెంబర్లు ఇచ్చారా ?
 లక్షిం : ఆ ఇచ్చానండి. మీ దయవల్ల ఆ జాగ్రత్త
 ముందే తీసుకున్నాను.
 సన్యా : కాలం మంచిదికాదండీ.
 లక్షిం : పిల్లకి పెళ్లి చేద్దామని వెయ్యి రూపాయలు
 అప్పు చెయ్యడమేమిటి ! అది ఇల్లు చేర
 కుండా మగ్గలోనే గల్లంతు కావటమేమిటి.

వి చిత్ర జీవులు

అంతా కర్మ. ఇహ దానిపెళ్లి ఎలా అవుతుందో!

సన్యా : పోనీ, కట్నం లేకుండా చేసే న్యాయమా?

లక్ష్మీ : కట్నం లేకుండా పెళ్లా! ఎండుకండి హాస్యాలు. పెళ్లికొడుకు లేకుండా పెళ్లి కావచ్చుకాని కట్నం లేకుండా పెళ్లా! హుఁ బొమ్మల పెళ్లికూడా కట్నం లేకుండా కాదే!

సన్యా : మాటవరసకి అన్నాలెండి మాడండి, సర్వ రావు గారికి కబురు చేశాను ఆ బాకీ అలాగే ఏనుస్తోంది. కాస్త ఆ సైల్ మాడండి. ఇనిగో తాళాలు (తాళాలు ఇస్తాను. లక్ష్మీ సతి గదిలోకి వెళ్లి ఓ కాగితంతో తిరిగి ప్రవేశించి, తాళాలు ఇచ్చి, కాగితం తిరగేస్తూ ఉంటాడు.)

సన్యా : ఇంటివరకూ దమ్మిడి వడ్డీ అయినా ఇవ్వ లేదు. సాలుసరి కాంపాంసు వడ్డీ కట్టి అసలు ఘాయనాలు మొత్తం ఎంతయిందో తేల్చండి. చెవులు పిండి వమాలు చేస్తాను.

లక్ష్మీ : (దీనంగా) అయ్యయ్య : ఇంక వొక్క దమ్మిడి కూడా అడగటానికి మనః హక్కు లేదండీ!

సన్యా : (నిర్విణ్ణుడై) ఆ!

లక్ష్మీ : నోటుకి లిమిటేషన్ పట్టింది. వారి వారి

సన్యా : (తడబడుతూ) లి...లి...మిటేషన్—చనా? లిమిటేషన్!

లక్ష్మీ : వెయ్యిరూపాయల (పాంసదీనోటు చిన్న కాగితంతో సమానమైన పోయింది. వ్వు దళ!

సన్యా : (దీనంగా) సరిగా మాడండి లక్ష్మీ సతి గారు.

లక్ష్మీ : చూసేందు కేముంనీ? నిన్నటితో నే గడుపు తీరి కాలదోషం పట్టింది.

సన్యా : కాలదోషం, పట్టిందీ! (కోపంగా) అంత గుడ్డిగా ఎలా ఉన్నావయ్యా?

లక్ష్మీ : చిత్రం. లిమిటేషన్ వగైరా వ్యవహారాలన్నీ తమరే మారుకుంటున్నాను.

సన్యా : అయితే నువ్వేం చేస్తున్నావయ్యా?

లక్ష్మీ : వడ్డీలు, కట్టటం, కాతాలు రాబట్టమే గదండీ మీరు నాకిచ్చినవని?

సన్యా : అయితే మటుకు యజమానికి నష్టం కలుగుతుంటే మాస్తూ ఊరకుంటావుటయ్యా?

లక్ష్మీ : చూస్తే ఊరకుంటానా?

సన్యా : ఆఘోరిం చివడే ఉంది. బాధ్యత ఎరగని వాడివి నువ్వేం గుమాస్తావయ్యా?

లక్ష్మీ : తుమించాలి. నా తప్పేలేదు.

సన్యా : లేదా?

లక్ష్మీ : లేదండి.

సన్యా : ఆ పప్పు లుడకవ్. ఆ నోటు బాపతు మొత్తం నువ్వే ఇచ్చుకోవాలి.

లక్ష్మీ : నేనా?

సన్యా : అవును, నువ్వే. ఎందుకయ్యా మరి నీకు నెల నెలా జీతమిచ్చేది? ఆణాపైసలతో ఆ బాకీ నువ్వు తీర్చాలినింటి. లేకపోతే కోర్టులో దావా పడేస్తాను.

లక్ష్మీ : ఖర్చులు దండగ మీరు గెలవరు.

సన్యా : గెలవనూ? చూస్తూ.

లక్ష్మీ : ఎలా గలుస్తాను? నేను చేయ్యాలినిన పనేమిటో పూసగు చ్చిక్కుమిరానిచ్చారు.

సన్యా : రానిచ్చానూ?

లక్ష్మీ : చిత్రం. ప్రతిదీ కాయితాల్లో ఇరికించటం తమకి అలవాటేగా:

సన్యా : (కోపంగా) నిన్ను డిస్ మిస్ చేశానుపో.

లక్ష్మీ : డిస్ మిస్ చేసేముందు నేరం ఆగోపించి, సమాధానం వినటం అవసరం.

సన్యా : అన్ని అయినయ్.

లక్ష్మీ : నామీద నేరం ఆగోపిస్తూ నాకేమీ కాగితం ఇవ్వలేదే.

సన్యా : నేర్పావులేవయ్యా మహా, డిస్మిస్ చేశాను పొమ్మంటుంటే.

లక్ష్మీ : (కొంచెం ఆలోచించి) సరే వెళతాను. డిస్మిస్ చేసినట్టు కాగితం ఇవ్వండి. లేక పోతే నా అంతట నేనే మానేశానని మీరే అంటారు తరువాత.

[సన్యాసిరాజు కొంచెం కోపంగా చూసి. కాగితం తీసుకుని రాస్తూంటాడు.]

కారణంకూడా రాయండి. లేకపోతే చెల్లదు.

సన్యా : ఎందుకు రాయనూ ? ఉన్నది ఉన్నట్టు చదాసుడా రాసిపారేస్తాను.

[రాసి కాగితం ఇస్తాడు లక్ష్మీపతికి]

లక్ష్మీ : ఇవాళ లేచినవేళ మంచిదికాదు. సెలవు. (నిష్క్రమణ)

[సన్యాసిరాజు తీక్షణంగా కాసేపు ఆలోచించి చిటికె వేస్తాడు. ధర్మారావు ప్రవేశం.]

ధర్మ : సమస్కారం, సన్యాసిరాజుగారు.

సన్యా : (లేచి ఎదురువెనుకూ) ఓ! ధర్మారావుగారా! దయచెయ్యండి. ఇలా కూర్చోండి. ఒకే వరహాలూ—వరహాలూ ఆ సోఫా తుడవరా (వరహాలు ప్రవేశం) పెద్దమనిషి ఇంట్లోనే ఆనాత్రం తెలియజేరా? (వరహాలు కుర్చీ దులుపుతాడు) కూర్చోండి ధర్మారావుగారు. వరహాలూ, స్ట్రాంగ్ కాఫీ తెచ్చిపెట్టరా ధర్మారావుగారికి. (వరహాలు నిష్క్రమణ)

ధర్మ : (ఈ మర్యాద అర్థంకాక) అహఃహః ఎందుకుండీ ఇప్పుడు ?

సన్యా : మొహమాటపడతా లేమండీ, నేనెవరో కొత్తవాణ్ణి అయినట్టు. నే నివ్వకూడదా, మీరు తీసుకోకూడదా ?

ధర్మ : ఎంతమాట. తమరెందుకో అర్థంకాదుగా రమ్మన్నారని చెప్పాడు వరహాలు. చేస్తున్న పని అలాగే వొదిలేసి వచ్చేవానండీ.

సన్యా : అలాగా. చూశారా, నేనంటే మీకంత అభిమానమన్నమాట.

ధర్మ : ఏదైనా వ్యవహారమా ?

సన్యా : ఆ—పెద్దవ్యవహార మేముండీ. నే నే వొద్దామనుకున్నాను. ఎక్కడ—తీరికే దండీ?

ధర్మ : తమరికి బోలెడుపనులూ—

సన్యా : కాదుమరీ. ఆఁ, అసలువిషయం. మన కోటి కుర్రాప్రకాశరావుగారు లేదూ, వారికి సన్మానం చేద్దామనుకుంటున్నాం. మీ ఫలహారావళి.

ధర్మ : తమరు తలుచుకుంటే ఇంక అజ్ఞేముంది? కానియ్యండి.

సన్యా : మీ సహాయం బోలెడంత కావాలి, మరి.

ధర్మ : (ముంగుజాగ్రతతో) నావల్ల అయ్యేది మాట నాయమేగా. దానికేం; భాగ్యమా, బంగారమా?

సన్యా : ఆహ్వానసంఘంలో మీ పేరు వేయించేస్తున్నాం.

ధర్మ : (ఉబ్బి) నా పేరే!

సన్యా : మీరు లేకపోతే పనేమవుతుందండీ! ఏమంటారు?

ధర్మ : మీరు ఆజ్ఞాపించటమూ, నేను కాదనటమూనా? మీ చిత్తం.

సన్యా : మరయితే ఆలస్య మెందుకూ? నిజ్జస్తిమీద సంతకం పెట్టెయ్యండి.

[ప్రాంసరీ నోటు వెనక్కి తిప్పి దగ్గరగా వచ్చి నిలబడి కలం అందిస్తాడు.]

ధర్మ : అయ్య బాబోయ్ సంతకమే!

సన్యా : అదేమిటి? అలా అన్నాడు?

ధర్మ : (సద్దమని) అహః... ఏం లేదు... కొంచెం... చెయ్యి వొణుకుతుంటేనూ.

సన్యా : ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడు బాగానే ఉండే.

ధర్మ : అప్పుడప్పుడు అకస్మాత్తుగా అట్లా వస్తుందండీ.

సన్యా : కొంచెం ఓపిక చేసుకొని పెట్టేస్తేదురా.

ధర్మ : అహః—సంతకం ఎందుకుండీ?

సన్యా : మీసంతకం లేకపోతే ఎలాగండీ? నలుగురూ చూసి ఓహో మన ధర్మారావుగారు కూడా సభ్యులే అని ధైర్యంగా చందా వెయ్యాలంటే మీ సంతకంలేకపోతే ఎలా చెప్పండి.

ధర్మ : పోనీ, నా సంతకం కూడా మీరే పెట్టెయ్యకూడదు?

సన్యా : ఫోర్టరీ?

ధర్మ : ఆ—ఇదేమయినా నోటా—ఫోర్టరీ అనటానికి—

సన్యా : కాదు లెండి. మీరు సంతకం పెట్టండి నా మాట విని.

వి చిత్ర జీవులు

ధర్మా : పెట్టినట్టే అనుకోండి.

సన్యా : (విసుగ్గా) సరే, మీ ఇష్టం. (ధర్మారావు చూడకుండా నోటు జేబులో పెట్టుకుని) మాట అన్నారుగా, అదేచాలు.

ధర్మా : అంతే, అంతే. నా సంగతి మీకు తెలీదా? నేను మాటంటే ఒకటి, కాగితం మీద రాసిస్తే ఒకటిగా? నా పేరు కూడా అచ్చేసుకోండి.

సన్యా : అబ్బే సంతకం లేకుండా అచ్చు వెయ్యటం ప్రమాదం కదండీ. నేనంటే మీ స్నేహితుణ్ణి గాని, మిగతా సభ్యులు ఒప్పుకోవాడూ?

ధర్మా : అయితే ఆహ్వానసంఘంలోంచి నన్ను తీసేస్తారా?

సన్యా : పైగా ఆఅభాంశం నామీద వేస్తున్నారా?

ధర్మా : (అయిష్టంగా) సరే, ఇలాతెంపి మరి, తప్పేదేముంది.

సన్యా : (సంతోషంగా) అంతకంటేనా!
[దగ్గరికొచ్చి కలం ఇచ్చి ఫలనాచోట సంతకం పెట్టమంటాడు. వాణుకుతున్న చేత్తో ధర్మారావు కలం పట్టుకుని భయంగా కాగితంపైపు చూస్తాడు]

ధర్మా : ఏం రాశారేమిటి? (వెనక్కి తిప్పి చూడటానికి ప్రయత్నిస్తాడు.)

సన్యా : (గభాజన చెయ్యి అడ్డం పెట్టి) ఆరే వియ్యండ్? మామూలుపాటే. సంతకం పెట్టెయ్యండి— తరవాత తీరిగ్గా చదువుకురుగాని.

ధర్మా : అటువైపు ఖాళీలేనా?

సన్యా : ఉంటే ఇటు తిప్పటం దేనికి?

ధర్మా : నాది ఎన్నో సెంటర్నా?

సన్యా : ఎన్నోదైలే వియ్యండ్?

ధర్మా : పీకలమీదికి రాదుగదా?

[గభాజన వెనక్కి తిప్పి చదువుతాడు].

“...ముల్లెల బైరాగిరాజుకుమార్లు సన్యాసి రాజు అనే నీకు, జేరాల విశ్వాసరావు కుమార్లు ధర్మారావు అనే నేను వ్రాసి ఇచ్చిన ఆన్ డిమాండ్ ప్రామిసరీ నో...”

సన్యా : అయ్యో. నా తెలివి తెల్లారా—ఒకటమకుని ఒకటిచ్చాను కాబోలు, (నోటు గభాజన

లాక్కుంటాడు) విజ్ఞప్తి ఎక్కడుందో (కా) తలమగ్గ్య వెతుకుతూ) ఆ సుందరరావుగారు పట్టుకుపోయారు కాబోలు. తరవాత పంపిస్తా లేండి ధర్మారావుగారూ.

ధర్మా : (షాక్ నించి లేరుకుని, నోటుకి లిమిటేషన్ పట్టినటు (గహించి) అలాగే, మరి నాకు సెలవిప్పించండి. (లేవబోతాడు.)

సన్యా : ఒక్కక్షణం. ఎలాగూ రానేవచ్చారు. ఇప్పుడే పాతకాగితాలన్నీ తిరగేస్తాంటే మీ నోటు కలిపించింది. చూడండి, నోటు మీద చెల్లులేమీ లేకపోతే బావుండదు. ఏమైనా చెల్లు వెయ్యారా?

ధర్మా : దానికేంభాగ్యం. అలాగే. ఇప్పుడు డబ్బేమీ లేలేదు. రేపు చెల్లువేస్తాను.

సన్యా : మీ మీద ఆ మాత్రం నమ్మకం లేదంటారా నాకు? (నోటుకాగితం ముందు పెడతాడు.) సంతకం పెట్టండి. డబ్బు తరవాత మా వరహాలచేత పంపవచ్చు.

ధర్మా : చెయ్యి కొంచెం వాణుకుతోందండీ.

సన్యా : నేను పట్టుకుంటాగా.

ధర్మా : అసలే నోటు చూడండి. వాణుకు చేత్తో సంతకం పెడితే బావుండదు.

సన్యా : ఫరవాలేకులేండి. అక్షధచేస్తే మళ్లీ లిమిటేషన్ పట్టిపోతుంది.

ధర్మా : పడిలేమాత్రం ఏయ్యండి? మాటచాలదా?

సన్యా : అహ— కాగితంమీదుంటే ఎందుకైనా మంచిది. ఓ సంతకం పెట్టేసుకూ.

ధర్మా : (చెయ్యి ఎత్తిబోయి) అబ్బ—చెయ్యి లేవటం లేదండీ. పడిపోయినట్టుంది.

సన్యా : (వొళ్లుమండి) చాల్లండి, మీ ఎత్తులు.

ధర్మా : ఎత్తులేమిటి?

సన్యా : లేకపోతే ఎల్లరాయిలా ఉన్నమనిషికి చెయ్యి పడిపోయింది! నోటు లిమిటేషన్ పట్టించని చూసి ఎగ్ ద్రామనుకుంటున్నావా? ఏం పెద్దమనిషివయ్యా మహ్వా?

ధర్మా : నాకు వొంకపెట్టున్నావు. నీ పెద్దమనిషి తరహా ఏమిటయ్యా. మోసంచేసి సంతకం

పెట్టిద్దామని ఎంత ప్లాను వేశావయ్యా సన్యాసి రాజా! మరొకడైతే దిభీమని పడిపోయి వుండును. (వెళ్ళబోతాడు)

సన్యా : నా డిబ్బక్కడ పెట్టి కదులు.

ధర్మా : ఏమిటయ్యా నీ దార్జన్యం? లిమిటేషన్ పట్టిన నోటుక్కుడా బెదిరింపే!

సన్యా : ఎవడనుకుంటున్నావో ధర్మారావు! కోర్టు చుట్టూ తిప్పి మాడు చెరువుల నీళ్లు తాగిస్తా - జాగ్రత్త.

ధర్మా : అబ్బో! చాలామందిని చూశాం.

సన్యా : చెవులుపిండి ఈ బాకీ నీ డగ్గిరించి వసూలు చెయ్యకపోతే నా పేరు సన్యాసిరాజు కాదు. ఖబడ్డార్.

ధర్మా : చిత్తు కొంతంటా ఈ నోటుని ప్రగన చింపించిపోతే నా పేరు ధర్మారావు కాదు.

సన్యా : నేనేనా అంత తీసిపోయిందీ (కుశిచెయ్యి పిడికిలిబిగించి చూపిస్తూ గిచ్చు) మగ.)

[స్త్రీ జెనక భాగంనించి కాఫీ కప్పుతో ప్రవేశిస్తూ ఈ గొడవచూసి, తటపటా యించి తిరిగి వెనక్కి వెళ్లిపోతాడు వరహాలు]

సన్యా : (తల చేతుల్లో పెట్టుకుని, సోఫాలో కూల పడి) హేరి, దుర్మార్గుడా! ఎంతసనిచేశావు!

[సుంద్రావు తిరిగి ప్రవేశం]

సుంద : అలా ఉన్నారేం, సన్యాసిరాజు గారూ.

సన్యా : (తలెత్తి చూసి) ఓ, మీరా! రండి.

సుంద : (సోఫాలో బాగ్ చూసి) అమ్మయ్య ఇక్కడే ఉండిగద! ఇందాక ఇక్కడ నా బాగ్ మర్చిపోయి వెళ్లానండీ.

సన్యా : (చినిపించుకోక) ఎంత అవమానం జరిగి పోయిందండీ.

సుంద : ఎవరికీ?

సన్యా : ఎవరికో అయితే నా కెందుకూ ఏమిట?

సుంద : మిమ్మల్ని అవమానించటమే! ఎన్నిసందే లతో! ఎవడండీ వాడు?

సన్యా : ధర్మారావు అనే ఓ దుగుల్బాజీ. పరమ లుచ్చా, ఫుండాకోర్.

సుంద : శాంతించండి - శాంతించండి. ఏం చేశాడు?

సన్యా : అప్పతీసుకుని ఎగ్గొట్టాడు.

సుంద : ఎగ్గొట్టాడా? వాడికి పుబ్బగతులేవు.

సన్యా : కొంచెం అశ్చర్యం లిమిటేషన్ పట్టి పోయిందండీ నోటు. అది పనికిటి తొక రూపినిచూపిందీ దొంగపురుగు. వైగా నానాహటలూ అన్నాను. చిత్తు : గతం లా నోటుప్రగన చింపిస్తానన్నానండీ.

సుంద : ఏశికాడు.

సన్యా : వాణి కోర్టుకి ఈప్పిపోతే నాకు నున్నాంతి లేవండీ సుందరరావు గారూ.

సుంద : జుట్టుపట్టి మరీ ఈడ్చిందండీ.

సన్యా : ఎలా? లా పోయింటు మనకి అనుకూలం గా లేదే.

సుంద : (ఆలోచించి) పోనీ, వాడి సంతకం మీరే పెట్టేస్తే?

సన్యా : ఫోర్టరీ!

సుంద : సింగినాదం.

సన్యా : నాకు చేతకావండీ.

సుంద : ఎలా మరి?

సన్యా : ఏదో ఉపాయం ఆలోచించి నన్ను రక్షిం చండి. మీమీదే భారం వేశాను.

సుంద : ఏమీ తోచటం లేదే!

సన్యా : స్నేహితులు గమక ఓ సూటనుకుతాను. ఏమీ ఆనుకోరుగదా!

సుంద : అడగండి దాని కేం?

సన్యా : నాముఖం ఉన్న గున్నట్టు కాగితంమీద గీతారు గదా! వాడి సంతకం చూసి ముద్ర కొట్టినట్టు ఎవం చేస్తో - ఇలా - గీసిపారేయ్య టం మీకో లెక్కా!

సుంద : నేనా?

సన్యా : (చేతులుపట్టుకుని) ఇది మీవల్ల కావలసిన పనే.

సుంద : ఫోర్టరీ!

సన్యా : ఇది చేతులు కావు కాళ్లు.

సుంద : (అయిష్టంగా) సరే, కానివ్వండి. ఆపదలో ఉన్న వాళ్ళని ఏం చేస్తానా సరే ఆదుకో మన్నాడు.

[నోటుమీద ఫోర్టరీ చేస్తాడు]

వి చి త్ర జీ వు లు

సన్యా : మీ ఋణం తీర్చుకోలేను సుందరరావు గారూ
ఇప్పుడే వస్తా, ఉండుండి.

[వెనుకభాగంలో ఉన్న ద్వారంలోకి
నిష్క్రమణ అదే ద్వారంలోనుంచి సీతా
రామారావు ఫోటో చూస్తూ ప్రవేశం]

సీతా : (సుందరరావుని చూసి) మీ రెవరు?

సుంద : మీరు?

సీతా : నేను సన్యాసిరాజు గారి పుత్రరత్నాన్ని.

సుంద : నేను వారి స్నేహితు రత్నాన్ని.

సీతా : మీ పేరు?

సుంద : మీ పేరు?

సీతా : సీతా రామారావు.

సుంద : నా పేరు సుందరరావు

సీతా : మీరేం చేస్తుంటారు?

సుంద : మీరు?

సీతా : సాంఘ్యార్థ్య శ్రేయణ.

సుంద : నేనూ అనే.

సీతా : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి? నిజం?

సుంద : ఆవును నేను ఆర్జిస్తుని.

సీతా : అందాన్ని గురించి రెండడుముక్కులు చెప్పండి.

సుంద : ఆనంత మైన ఆనందాన్ని చేస్తు అందు, అది
అనిష్టదనీయం.

సీతా : (తన్మయుడై) మనసుని పలకరించి, హృద
యాన్ని మీటి దవ్యమైన అనుభూతి నిచ్చే
అగ్నుశిషదార్థమే అందు.

సుంద : అది నిరుపమానం వర్ణనాతీతం. ఊహా
తీతం.

సీతా : ఓహో. ఎంత గొప్పగా అన్నారు. సుంద
రావుగారూ! ఈ సాంఘ్యార్థ్యానికి వంక
పెట్టండి, మాద్దాం. (ఫోటో చూపిస్తాడు)

సుంద : (సీతారామారావు వైఖరి కనిపెట్టి) యీ
నగుమోము చంద్రబింబంలా ఉందని అన
లేను. ఎంగుకంలే చందమామకి మచ్చ
వుంది.

సీతా : (భుజంతట్టి) రత్నంలాంటి మాట అన్నారు.
ప్రేమనిగురించి ఓముక్కు చెప్పండి.

సుంద : ఏం చెప్పాలి? అందం, ప్రేమా—యివే
కదండీ ఈ ప్రపంచంలో కనిపించేవి.

సీతా : (ఆరాధనాపూర్వకంగా చూసి) సహృద
యులండీ సుందరావు గారూ. నాకోచిన్న
సలహా ఇవ్వగలరా?

సుంద : నిరభ్యంతరంగా.

సీతా : ఈ కల్యాణి సాంఘ్యం చూసి ముగ్ధుడినై
ప్రేమించానండీ

సుంద : ప్రేమించండి శుభం.

సీతా : ఆ అమ్మాయి మనసు మారగొనాలంటే ఏం
చెయ్యాలి? కొంచెం చెరిచి వేయండి;
పుణ్యం వుంటుంది.

సుంద : ఇంతేకదా! చూడండి సీతారామారావు
గారూ. మనస్సుని ఆకర్షించాలంటే ముందు
కళ్ళిని ఆకర్షించాలి కళ్ళు జిగేలోమనిపించే
మాంచి మాంచి బహుమానాలు వర్షంలా కురి
పిస్తే ఆ అమ్మాయి గుమ్మాయిపోయి మీ
సామ్మాయిపోతుందంటే నమ్మండి.

సీతా : (ఆశ్చర్యంగా) ఆ?

సుంద : నమ్మండి.

సీతా : నిజమే నా మట్టిబుర్రకి అది తోచలేనండీ.
మీకెంతో కృతజ్ఞుణ్ణి. వస్తా.

[బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు. సన్యాసిరాజు
ప్రవేశం]

సన్యా : (కొన్ని కరెన్సీనోట్లు సుందరావుకి ఇస్తూ)
ఉంచండి అవసరానికి ఉంటుంది.

సుంద : (ముఖం ఎర్రబడేసుకుని) ఏమిటి! లందం
ఇస్తున్నారా? స్నేహార్థంలో చేసిన
త్యాగాన్ని ముష్టిబుబ్బతో కొలుస్తున్నారా?
ఛీ. ఇంతేనా మీకర్థమైంది? ఎంత అవ
మానం! ఛీ.

[నోట్లు పగ్రన చింపబోయి మానేసి బల్ల
మీది కొట్టి గబగబ వెళ్ళిపోతుంటాడు]

సన్యా : (తెల్లబోయి) సుందరావుగారూ, సుంద
రావుగారూ. (వినిపించుకోకుండా సుంద
రావు వెళ్ళిపోతాడు). [తేర]

[న శేషము]

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

శ్రీ విన్నకోట మాధవరావు

నన్నెచోడుని తరువాత ద్విపదలకుఁ బ్రాముఖ్యము నెలకొనెను. చంపువులు జాతీయానుసరణములు గావని కవులు వానిని నిరసించినట్లుఁ దోచెడివి. వాఙ్మయము సాధర్మ్యముగా గ్రహింపక మతావేశముచే శివకవులు, భివకవులు పరస్పర శ్వేషభావము గలిగి యుండిరి. దేశికవిత జానుతెనుగు అనుపలుకుల మ్రోత వినబడు తెక్కుడాయెను. కాని వాని యావస్థకత యెంతవరకో అవి యెంతవఱకుఁ గ్రాహ్యముగాఁ గ్రహించినవారు తక్కువుగనుండుచి జానుతెనుగు నెపమున సంస్కృతిమునుఁ బరిహరింపవలచిన వారియొడ గీర్వాణ పండితులకును, సంస్కృతాభిలాషులయొడ జానుతెనుగు భిలాషులకు నిరసనభావ మేర్పడినది. వారు వీరికి తెనుగు మీఱినదనియు వీరు వారికి గీర్వాణము బలిసినదనియు హేళనముఁ జేయసాగిరి.

అట్టిసంధి కాలమున నిర్వచనోత్తరరామాయణ రచన సాగినది తిక్కనకుఁబూర్వమే రంగనాథరామాయణము ద్విపదకావ్యముగ విలసిల్లినది. ధీగోదాత్తుఁడయిన రాముని చరిత్రము రంగనాథునికి బలఁ దిక్కనకుఁ గూడలోభియ్యమైనది. కాని యాతని ద్విపదరచనా పద్ధతి మాత్రమితనికి నచ్చలేదు. ద్విపదరచన జాతీయ హేళనతోకమే. అయినను విసువుదల కొంతవఱకునైన గొల్పునని కావలయును తిక్కన దానిని పరిహరించెను. దీనిని నిర్వచనముగ రచింతునని యాయన ప్రతిజ్ఞఁజేయుటయు చంపూపద్ధతి నచ్చనివారిని మెప్పించుటకే జానుతెనుగు నభిమానించువారికి గీర్వాణ పండితులకుఁగూడ సమ్మతమగుటల తనరచన సాగించి యుభయకవి మిత్రుఁడాయెను. ఈకావ్యరచన నాటికి యాతనికి సాహిత్య స్థిరధర్మము లేర్పడినది. కొన్ని సాహిత్యనియమముల గ్రంథాదినే యాతఁడు పెర్కొనినాఁడు. ఇవి చూడఁడు:

ఉ॥ భూరి వివేక చిత్తులకుఁ
బోలుననం దలపన్ దళంబులన్

సౌంధ మిచ్చు గంభవము
చందమునం బ్రకటంబుఁజేసి యిం
పారెను పల్కలం బడయ
నప్పులుకు ల్పరిగ్రుచ్చునట్లు గా
జేరుప నేరఁగావలయుఁ
జేసెన నేఁ గృతి యన్న వారికిన్

చం॥ పలుకుల పొందులేక రస
భంగమునేయునుఁ బ్రాతేవస్త్రా
టలఁ దను నేగ్గు జూపి యొక
టన్ హృదయంబులరింపలేక యో
పొలమును గాని యట్టిక్రమ
ముందను మెచ్చుగ నొక మెల్ల న
వృత్తబోరయనం జరించు కక
పులోధర దుర్విటులట్లు చూడగాన్

కం॥ తెలుఁగు కవిత్యము యెప్పుం
దలచినకవి యర్థమునకుఁ దగియుండెను మా
టలు గొని వశులుం బ్రాసం
బులు నిలుపక యొగిని బులిమిపుచ్చుట చదులే.

కం॥ అలవడ సంస్కృత శబ్దము
తెలుఁగుబడి చిత్రేషణంబు లేటపడం గాఁ
బలుకు నెడ లింగ వదనం
బులు భేదింపమికి మెచ్చు బుఁజనము కృతినన్

మ॥ అనులోదాత్తమనీన, వేసుభిను కా
వ్యప్రపాఢిఁ బాటించు శి
ల్పమునం బారగుఁడొక గళావిరుఁడ నా
పస్తంబ నూత్తుండ గా
తమగోతుండ మహేశ్వరాంఘ్రి కమల
ధ్యానైక శీలండ న
న్నమకుం గొమ్మన మంత్రకిన్ సుతుఁడఁ
దిక్కాంకుండ సన్మాహుడన్

కం॥ లలితపదహృద్య పద్యం
బులన కథార్థంబు ఘటితప్రార్థపరమై

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

యలతి యలతి తునియులు గా

నలసంధించిన విధంబు నమరగ వలయున్

నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచన నాటికే తిక్కన తన యాత్మ శక్తియందు బూర్జముగ విశ్వాసము గలవాడనిచి దోచుచున్నది. తిక్కనకుఁ బూర్వమున కవులలో నీకుణముల పాటింపకఁబోవుట యెక్కొక్కరిలో నొకవిధముగ గానవచ్చుచున్నది. పూర్వ కవులయందు భక్తిగలిగిన ఈకవి విమర్శకుఁడగుటచే వారివారి కవితలలోని మంచి చెడుగులు గ్రహించి యార్వాచీనులైన మాంధ్రకవుల కుత్తయ మార్గము నిర్దేశించువాఁడై వైపర్యముల రచించెనని భావించ వచ్చును.

ఇచ్చట ననువాద సాహిత్యంబునఁ గూర్చి యొకమాట. పూరాణాదుల నాంధ్రీకరించుటలో నాంధ్రకవులు, కథాసందర్భము మాటకుండునట్లు పాటించుచు వచ్చిరి. అయినను మూలమునున్న ప్రతి పదమునకు సరియగు తెలుఁగు పదమే యిరికింపవలయు నని గాని. మూలములో లేని వర్తనాదులుండఁ గూడదని గాని భావించలేదు. ఈ కారణముల వారి యనువాదములు సహితము స్వతంత్ర రచనలుగాఁ దోచుచున్నవి శ్రీనాథాదులరచన లిటుల చేయున్నవి తిక్కన యువాల్మీకి యుత్తరకాండమునందల్లికథ నాధారముగ గ్రహించి యందు ప్రక్షిప్తములనియు, నసందర్భములనియుఁ దనకుఁదోచిన భాగములవని గ్రహించినవానిని గూడశిల్పభంగముఁ గాకుండ సంకుచితముఁజేసి స్వత్ర మూలమునకుఁ జెప్పమహంకుల మెరుగిడగల రచనతో స్వయంసంపూర్ణముగ, మంగళాంతముగ, స్వతంత్ర కావ్యముగ నిర్వచనోత్తర రామాయణము రచించెను. మూలమునగల రామనిర్వాణ గాథ యిందువఱలి వేరుబడి నది. మూలమున లేని పూర్వ రామాయణ గాథయంతయు సంక్షేపరూపమునఁ బ్రథమాశ్వాసమునఁ జెప్పఁబడి నది. ఈ రెండు హేతువుల నీ కావ్యము మరగళాంతమును స్వయం సంపూర్ణమునైనది.

పూర్వ రామాయణమున రంగ నాథుఁడు రామునకు మిక్కిలి దేవతాంశము నారోపింపగాఁ దిక్కన యీ యుత్తరభాగమున నాతనికి మత్తయ మానవత్వమాగోపించెను. క్లిష్టదశయందతనికినిమనవలె చేహృదయసంక్షోభము మొదలగు వికారములుండుట నైజమని యాతనికట్టి స్థితినిఁగల్పించెను. సీతారామలప్రణయమునువర్ణించుట

యందు తక్షణసంపతుల స్వచ్ఛమైన స్నేహభావము చే తిక్కనహుమెను గాని మనబుద్ధికి గోచరముగాని లక్ష్మీ నారాయణుల దాంపత్య నైభవమును బ్రదర్శింపలేదు. ఇట్టికల్పనచే లోకాతీతుఁడయిన కావ్యనాయకుఁడు జనాదరణ పాత్రుడాయెను. (He thus created human interest in the superhuman man) ఈదృష్టితోఁ జూచిన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున హ్రస్వదృష్టికి దోషములుగఁ గనపట్టినవన్నియు సమర్థనీయుములును, కావ్యదృష్టిలో నతిసహజములు గనుఁ దోచును.

ఈ కావ్యమునకు నాయకుఁడు రాముఁడు. ఈ పాత్రను కవియెట్లు చిత్రించెనో వివర్ణించి చూచుటెంతయు నావశ్యకము. మూలగ్రంథమునందలి పాత్ర లోని సుగుణములన్నియు నటుండ వనియందలి యతాకి కాంశములనుఁ దొలగించి, స్వాభావికముగనుండు నటుల చిత్రించుట యీకవి చేసిన సంస్కారము. ఎట్టిధీమఁడయ్యెను, సంకటావస్థలయందు జిత్రసంక్షోభము బొంగువాఁడే యనియు, నెంత యసంగుడయ్యె ధర్మప్రణయమునందు రసావిష్కరణయనియు నీ కావ్య మువలన స్పష్టముగ గోచరించుచున్నది. లోకాపవాద భీతుఁడై భార్యను వదలవలసివచ్చినప్పుడు రాముని హృదయమున లేచిన భావవిప్లవము అతి సహజముగ నున్నది. సీతను విడిచి యేకాంతమున రాముఁడు విలశించినవిధముఁ జూడఁడు.

కం॥ మనమునఁ బాయని ధరణీ
తనయ వలని వగల సేకతంబ పొగలి, య
మృనువంశేదీపకుం డి
ట్లను ధైర్యము పల్లటిల్లి యలుగులు పడుచున్.

సీ॥ నీక కా యకట పినాకిబాణాసనం
బగ్గుతంబుగ సభినట్లు సేసి
జనకౌనుమతిఁ దపంబునకు నక్కట నీవు
ననుగమనంబు సేయంగ నరిగి
పాసియు ముగుడ నిజ బడయుదు నను నాన
నక్కట ప్రాణంబు చిక్కఁబట్టి
యాక్కడ సేతుబంధా ద్యుపాయముల నా
నందనం బయిన నీ పొందు గాంచి

గీ॥ యిహాసంగు నీ యర్మిలియెల్ల వమ్ము
గాగ దుడిపోయి నిన్నిట్లు గావపాలు

నేని యాజ్ఞాని బుచ్చితిఁ జెప్పఁ జిట్ట
యెప్పు నామను వేమన సంబుజాక్షి.

ఉ॥ అచ్చట లోకమంతయును
నక్కటికంటెను సుమృతింప నీ
చొచ్చి చొరంగఁబోక మది
చిక్కఁదనంబున నియ్యకొన్న నా
కిచ్చటఁ దెచ్చి నీకొ విడుచు
తెంతటి పెద్ద, జఘన్యవృత్తికే
నచ్చట రచ్చకెక్కటకు
నా అవిహికకు నోర్తు వైధిలి.

ఆ॥ అని దురంతలోకమునఁ బొంది నెజ్జవై
మేనువైచి కన్నుగోనలందు
నిపుడు నశ్రువారి చెవులకొలంకుల
నింప నిట్లు లను విభుండు మఱియు.

ఉ॥ పట దురాత్ములైన యని
వేకులు గొంద అనింపుమైన య
జ్ఞోటి చరిత్ర మంగనల
జొప్పగ సంశయ మంది యాడు పె
న్మాటలకేల యీ దురభి
మానము పూనితి వాని నేల నే
గీటునఁ బుచ్చనైతిఁ బి
కింపక చేసితి నింతిఁ బాసితిన్.

ఉ॥ లోకమువారి మెచ్చనకు
లోల విలోచనఁ బాటనైచితిం
బో కొఱగామి యంతటనె
పోయెనె దీనికి నింకఁ గొంద లో
హా కృపమాలి చేసె నిది యొప్పుడు
పొమ్మని గుర్విసీతిగాఁ
నైకొనికేని వారి మది కందున
కెయ్యది గందు దైవమా.

మరియు సీతారాముల ప్రణయ మెంత స్వాభా
వికముగ నుండెనో గమనింపుడు.

కం॥ రమణీయ స్థలములహృ
ద్యములైన పదార్థములఁ బ్రియా సహిత విహా
రము సలుపు సుచిత పరివా
రము నాగదికంటెను సరస మధురముగాక.

ఉ॥ వేడుక నెత్తినాడుచుఁ బ్ర
క్షిణతమై గర్జవంపుఁ బన్నిదం

బాహుదఁ జూచి యొండొగల
యంగకముల్ మది మెచ్చి యుల్లసం
బాడు నెపంబు వెట్టికొని
యాహుదఁ బుచ్చెఁ బ్రేమబాడుమం
జేడియాయుక విభుండు పిల
నిల్లిరి పొచ్చెనులేని ముచ్చిక.

సీ॥ కలపంబు లభినవ గంపంబులగఁ గూర్చి
తనువల్లఁ గలయంగఁ దాన యలగుఁ
బువ్వులు జహునిఁబంబుగఁ గట్టి ముడి, కొక
భంగిగా నెత్తునవట్టి యెచ్చ
హారముల్ మెలకు నొగూరంబుగా గ్రుచ్చి
యందంబు వింతిగా నలవగించు
మృగమహిమంకంబు మృగవుగా సారించి
తిలకంబు నట్టి నెచ్చెలికిఁ జూపు

ఆ॥ జనకరాజతనయ మనము దలిగింపంగ
వినిన నిపుణలీల పాఠు నిట్లు
చరమముగ నొసగు సాభాగ్యసారాభి
రామముగై యును రామావిభుండు.

ఉ॥ అల్ల న లెస్స పువ్వులని యందని
గుత్తుల దిక్కు పూపి తా
నల్లనచేరి నేను నెయ న్నిను
నెత్తెనె గోయుమందు ధూ
వల్లభుఁ డాదరిం బొదివి
వామనిలోచన నెత్తె దిత్తనూ
నల్లక తోన మైఁ బలక వర్ణము
కొముఁడు నాడు వోయగక.

కం॥ ఇమ్మెయి నిష్ఠానినోదము
లమ్ముడియొడ దాను రఘుకులాధీశుఁడు చి
త్తమ్ములఁ జిగురొత్తగ, ని
త్యమ్మును సలిపె ననురాగ తస్పరవృత్తిక.

ఇట్లు రామనిపాత్రను సంస్కరించుటలో నతి
లోకపురుషుని కేవలము ప్రాకృతుని జేసి కేవలముఁ
గలిగించలేదు. సీతాపరిత్యాగమునకు అత్యవసర
పూర్వముగా నాదంపతులు విహరించిన యుద్వాస
వర్ణన మతి యుచితముగ నున్నది. సామాన్య కావ్యము
లో వర్ణనకొఱకే జేయబడు అద్భుతక వర్ణనలవలెఁ
గాక, ఒక ప్రత్యేకదృష్టితోఁ జేయబడినది. ఇది
సీతాపరిత్యాగమునకు నుపాధిగా (Back ground)

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

రచింపఁబడినది. సీతా పరిత్యాగము నందిలి కాత్మ్యమును గణితరముగఁ జూపుటకును సీతారాముల ప్రీతియోగమునందిలి యకటము భావమునఁ బ్రసరించుటకు నీ యుద్వానవన విహారవృత్తన యెంతయు నావశ్యకమైనది. సందిర్భోచితవృత్తన యనగ నిట్టిదియె. కావ్యమునఁగఁ బ్రకృతి వర్ణనాదులు యథాస్థానమున నుండి కథాకథనమునకుఁ నడ్డుగాక దోహదకొలుతై యుండవలయును. స్థానవివేకము లేక యసంపర్కవర్ణనల నీ కవి యెచ్చటనుఁ జేయఁడు. ఎందునఁ జేయలేదు.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము ప్రాధ్యగంధము కాదనువారునఁ గలరు. వారు దీని రచనను భారత రచనతోఁ బోల్చుదు. ఇది సరియగు పద్ధతి గాదు ఈ రెండు కావ్యముల రచనలకు మధ్యకాలమునఁ దిక్కన సంపాదించిన విజ్ఞాన మపారము. రామాయణ రచననాటికాతఁడు లోకినఁడు, ఉభయకవిమిత్రుఁడు. భారత రచననాటికి సిద్ధుఁడు, కవిబ్రహ్మ. కావున దీనిని ప్రత్యేక కళాదృష్టితోఁ జూడవలయును. భారతమునఁ గానవచ్చు తిక్కన యాత్మీయత తిక్క, తిక్కన శిల్పశివము లన్నియు నిందు గలవు

శబ్దాచితి, అశ్వాచితి పాటించి, ఎచట వివిధముగ శబ్దముల పోషింపవలయునో గమనించి కావ్య రచన సాగించెను సందాద సంపాదన విషయమున నీ గ్రంథ మననానము ఈ గ్రంథమునందిలి ప్రతిసంపాదము స్వయంసంపూర్ణము. మఱియొక చూట, కావ్య రచనయంగు వచనము లోపించుటవలన లోప మెదటను గానంబడదు పాత్రల మనః ప్రకృతులఁ జిత్రించుటలోఁ దిక్కన సిద్ధహస్తుఁడు. భద్రుఁడు సీతనఁ గూర్చి నివేదించిన పిమ్మట రాముని మనఃప్రకృతి యెటుల చిత్రిత మాయెనో గమనింపుడు :

ఉ॥ నావును మూర్ఖు లచ్చిన మ
నంబునకున్ గృతి యూత యిచ్చి సం
భావన వారి బోఁబరిచి
పార్థివముఖులకు దల్లడంబునకొ
దాపుకొనంగలేక తన
తిమ్మల నప్పుడు పిల్వబంచి నా
నానిగ చింతింపఁటాకొని
నక నెగడండు భు నార్థమూర్తియై.

ఇటుల నే రంభారావణ గాధలోఁ గూడ రంభా మనఃప్రకృతిని యతి సహజముగఁ జిత్రించెనని సహృదయులకుఁ దోచక మానగు అనాయాసముగ పాత్రోన్మేలననుఁ జేయుటలోను, భావయు భావయు స్వభావవిరుద్ధము గాకుండుటయు తన కాలమునఁ బ్రచారములోనున్న భావ నే వాడుటయు మొదటినుండి చివరవఱకు పరమము సజలమండ రచన సాగించుటయు సాధ్యమైనంతవఱకు వ్యర్థపదములు వాడకుండుటయు, అతిశయలతి పలుకులతో హృద్యముగు పద్యముల నిబిడార్థయుతముగ రచించుటయు మొదలగు నియమముల నీ కవిబ్రహ్మ గమనించె ననిఁ దోచును. మరియుఁ నితరుల చేతులలో నిరూపయోగమై చేయిజారిపోవు పాదములందిలి తుదిగూర్చు రములు తిక్కన చేతిలో నర్థవంతములును పద్యమునకు బ్రాణాభూతియులు నగుననుట కీ గ్రంథమం దెన్నియో నిదర్శనములు కలవు.

ఒక పాత్రయొక్క వాచకాభినయమును, మఱియొక పాత్రయొక్క సాత్త్వికాభినయముతో జోడింపఁ బడినది. నిర్వచనోత్తర రామాయణము ప్రాధ్యమనుటకు నిదర్శనము లిట్టివి తిండోపకంఠములు గలవు. కవికి నిర్వచనోత్తర రామాయణము నెడ మిక్కిలి యభిమాన మేమో! ఇంగు స్థిరపడిన భావములు, గనఁ బడు వర్ణనలు పలుకుబడులు, జాతీయములు, నీ గ్రంథమున నున్నవి యున్న యట్లే భారతము జోష్ఠింపఁబడినవి ధార్మికవిషయములఁ గూడ ఈ రచన నాటికే తిక్కన స్థిరీకరించినాఁడు. ఈ గ్రంథము భారతమున కుపోద్ఘాతమువలె గానవచ్చుచున్నదని విమర్శకులందుగు. భారతమునందిలి ధర్మప్రతిపాదనము, శిల్ప విమర్శనము ఈ కావ్యమునందుఁ గానబడును.

పూర్వరామాయణమున గానబడని రాముని సంసారస్థితి యీ యుత్తరభాగమున ప్రసరితము. సంసారమున నున్న వాఁడు సంకటావస్థల ననుభవింపక తీరదను విషయము యీ రామాయణమున వర్ణింపబడినది. సంసారబాధ రామునంతటి మహావీరనకుఁ దప్పలేదు. ఇది సంసారులకు సహజము. ఇది సహబుద్ధులగువారికే సాధ్యము. ఈ దృష్టితో రాముని భగవదవతారనిగఁ గాక సకల సద్గుణ సమోపేతుఁడుగను మానవులకు సహజములగు కష్టసుఖముల కతీతుఁడు గాక, భీరోదాత్తుఁడుగు పరిపూర్ణ మానవునిగ కవిబ్రహ్మ చిత్రించినాఁడు.

ఇట్టి యుత్తమ గ్రంథమున సీతాపరిత్యాగ ఘట్ట మెంతయు నార్థమై సహృదయానందదాయకమై యొప్పుచున్నది. ఇది సీతారాముల ప్రణయమునకు గీటురాయి. వారి శీలములకు పరిత్యాస్తానము. ఇందు వాల్మీకి సీత సూరార్థు విధము ప్రత్యేక ప్రశంసకుఁ దగినది.

ఆదిరహస్యవ్రతే గాక ఆదిరహస్యప్రభువు రాముఁడుఁ యథారాజాతథా ప్రజా" అను నూక్తి నెఱింగినవాఁడు. ఆబాలగోపాలము సన్మార్గమున తన ప్రజలు చరించ వలయునని కోఱినవాఁడు. ప్రజల హృదయముల, అనుమానము, సంజేహము, అసంతృప్తి ప్రభువు నెఱగాని, పరిపాలనయొడగాని యుండ గూడదని భావించినాఁడు. సీతకుఁ గలిగిన అపవాదము నిర్హేతుకమనియు, సత్యేతరమనియు మనసార నమ్మినవాఁడు ఇటు చూడుఁడు.

ఉ॥ వేపుర నేల నేను సృధి
విసుత చిత్తము పెం పెఱుంగ నే
భూవలయంబు సంచలతఁ
బొందిన వారధి మేర దిప్పినన్
దేవనగంబు ప్రాతగిలి త్రెల్పిన
నందొక కీడు గల్గు నే
యావనజాతీ నిట్లు నెడవాడిన
నక్కట నోరు ప్రవ్వకే॥

లోకమును మూయ మూకుఁడులేదనియు "సడికంటె చావు మేలనియు" "వర్తనంబు గౌరవం బొకయిందుక యైన విడువ దుస్సహంబనియు" దలంచినాఁడు. ఈ మిథ్యాప్రవాదము వేటొక తెఱంగున మాసికొనుట సంకటముగ భావించినాడు. నిరంకుశుఁడగు ప్రభువునకే మార్గమైనను గోదరించును అన్నియు ధర్మమార్గములు గనె గాన్పించును. ప్రజాసురంజకుఁడను, ప్రజల ఇహపరలోకసౌఖ్యముల నాలోచించు ధర్మప్రభు వటు లన్యమార్గముల నాలోచింపఁడు. "విశుద్ధ చరిత్రము దుఃఖహేతువే" అనినాఁడు. లౌకిక సంబంధమైన దుఃఖము బాధాహేతు వయినటుల అలౌకికమైన దుఃఖము అనందదాయక మని భావించిన రసమూర్తి. 'మానము కన్న సిరీసంపవల ప్రాణము' ఎక్కువా? యని యడిగినాఁడు. ధర్మకర్తనుఁడగు ఆదిరహస్యప్రభువు, సీతాపరిత్యాగము ప్రాణాపాయకరమనియు నెఱుంగును;

ధీరోదాత్తుఁడుగాన తమ్ములముందుఁ గన్నుల నీరు వెట్టలేదేమో! గంభీరముగ తన అచంచల నిర్ణయము తెలిపించి చెప్పినాఁడు; మాగు మాటాడవలసిన తనమీద యానగా వారిని నిషేధించినాఁడు. ముగ్ధునాఁడుదయమున సౌమిత్రి వివర్ణముబుసద్విముత్తో, రథముతో సిద్ధమయినాడు. సమయస్థుఁడగు రాముడు లక్ష్మణుని వాలకముఁ జూచినాఁడు అతని బాధ గ్రహించినాఁడు వ్యాకుల హృదయమున లక్ష్మణుడు సత్యము బయలుపెట్టునో సీతయే లక్ష్మణుని మాచియాతని విచార కారణముల బృన్ధుజేయునోయని మునుముందు రాముఁడు లక్ష్మణుని దైన్యమునకుఁ గారణముఁ జెప్పినాఁడు. ఆకారణము సత్యమే అయియుండవచ్చును. సీతను ఒంటరిగ కాననసీనుకంపు టనుచితమని సౌమిత్రి యుద్ధవెట్టి బోరిత మాచరించి యుండవచ్చును. ఒక క్లిష్ట సందర్భము నుద్ధరించుటకు (To avoid an unpleasant situation) రాముఁ డటు లనియుండవచ్చును. రెండును సహజమే. అసహజమేమియు లేదు. ఇవి ధంబునఁ దన తలం పించుకంతియైన బానికి తెఱుకపడకుండ సీతను విడొక్కని "రాఘవుండు ల్లంబు నొచ్చి మరలె". లౌకికుఁడగు తిక్కన యీ సందర్భ మెఱుల సమర్థించెనో ఆలోచింపుడు.

సీత యాపువాల్సిన సచ్చరిత్ర. సాధ్యమతెల్లుటకు ధృవతార. "మహి దేవుఁడున్ మనులు దేవతలంబులు" మెచ్చిరి. సర్వభక్షకుఁడగు, అగ్నిదేవుఁడు కూడ నామె నంటఁజాలఁడయ్యె. రామున కామెయందు మిక్కిలి ప్రేమ. ఆమెయం దచంచల విశ్వాసము. 'భూవలయంబు సంచలత బొందిన వారిధి మేర దిప్పినన్ దేవనగంబు ప్రాతగిలి త్రెల్పినను' సీతయందు కీడు గలుగదని గాఢవిశ్వాసము గలవాఁడు. సీతయు, రాముఁడు తన కేడుగడయనియు, నాతని పంపుఁ జేయుటయే ప్రాభవమనియు నమ్మిన యమామిక హృదయమై యతని నేవించుచుండెను. రాముఁడును సీత కోరినంతమాత్రమున ముని కాంతలనుఁ జూచుట కనుమతించినాఁడు. ఆమెయే "అక్కట నాదు వేడ్క కుచితానుచితంబులు నూడకే విధం దొక్క తలంపువాడయి సమత్సృతన్నను దవ్వుపుచ్చగా నిక్కమయ్యుకోలరయ నెఱుఱుము తియ్యముగాదె" యని భావించి చికితయయినది. తన తనువునన్, మార్గ మన్యంబునను గన్పడిన దుర్నిమిత్తంబులకాంచి "అంత

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

రంగముం ద్రిప్పకొనం దొడంగెఁ బతి దిక్కున బంధుల
నెంట, భృగ్గులం దొప్పమి యేమి వాటిలటకో
యనిన దయాార్థహృదయ. లక్ష్మణునిచే తన పరి
త్యాగ వార్త వినినంత నే “దిగులు గుండె వ్రమ్యుగది
రినన్” గీతెడిసిన జంత్రము క్రియ నేలపయింబడియె
మేదిని తనయ. తరువాత ఏమనినది?

ఆ॥ సందియంబు వడ విచారంబునను జౌర
మాటువలక నొంతు మాడ్కి సేయ
వెరువు గాక పిడుగుఁ ద్రవేసిన యటైన
మాట కియ్యకొనుదుఁ బోటిపలకు.

మనోవాక్కాయ కర్మముల భర్త నే దైవముగా
నెంచిన తా నాతిని పనువుఁ జేయుటయే న్యాయ
మనియు, అన్ని యానతి నెఱవేగ్గుట లక్ష్మణుని ధర్మ
మనియు నెగలగిన సహృదయ. అట్టి కష్ట సమయమున
సహితము తనభర్తయం దోపమముఁ గాంచలేదు.
ఆగోపింపలేదు. తన యభాగ్యమనియే తలంచినది.
కష్టము లనుభవించుటకే జన్మించితినిని భావించినది తెలి
సియె తెలియఁ యె పూర్వజన్మమున ఇతగులబెట్టిన బాధ
లకుఁ బ్రతిఫలమునుభవించుచున్నా నని భావించినది.
రాముఁడు తనను పరిత్యజించినందుకు మిన్నగ లోకా
పవాద మునకుఁ జింతించినది. మరణమే శిక్షణమనియు
ఆత్మహత్య పాపమయినను ‘జాహ్నువీ సలిలసేచన
మూర్ధ్విగతిప్రదంబనియు భావించినను, “భూపతి
వంశము నిల్పుట ప్రధానమనియు, అంత దనుక దురంత
దుఃఖముల శోగ్గుట మేలనియుఁ దలంచినది. అతి
భీతితో నత్తెకుఁ మొక్కి” తన గర్భస్థ రాముసంతతి
శోభనమంద గచ్చుపట్టితి దలంపవలయునని కబురంపినది.
తనభర్తకుఁ గష్టముగలిగిన దాని నివారణోపాయము
భర్త తనకు ముందుగాఁ జెప్పిన లోనుగానాయని
యడిగినది. భర్త దుఃఖమునుఁ దొలగించుటయే భార్య
ధర్మమని భావించినది.

“పతియె చుట్టంబు పక్కంబు పతియెచెలియుఁ
బతియె తిల్లియుఁ దండ్రియుఁ బతియె గురుఁడు
పతియె దైవంబు గావున సతిని పంపా
నర్పు టరయకొదె ధర్మంబునాతి కనుచుఁ

—దలంచినది.

సీత యొంటరిగ గంగానదీతీర పరిసరప్రాంత
ముల విశ్రావణమైనది. భర్తచే పరిత్యక్తయగుటకుఁ గందు
చున్నది. అంతకు మిన్నగ లోకపువార లనుమానము
లేక యాడిన తులువములకు బెగ్గిపడినది. ఆ యపవాద
మెటులబోవునో యెఱుంగ దా నాధ్య. వాల్మీకాశ్ర
మముఁ జేరుదమన్న, అట్టివారు తానొంటరిగ
నాస్థితలో వచ్చినందు కేమనుకొందురో! ఏమని
ముదిలిం చెనరో! ఏమడిగెదరో! తా నేమని సమా

ధానముఁ జెప్పగలదు? దోషము తనదేని చెప్ప
వలయునా? దోషము తనదికాదే, తా నెటు లామాట
చెప్పగలదు? భర్తదోష మనవలయునా! పతివ్రత
భర్తయొడ తప్పునెట్లునా; ఏమార్గములేదే! దుఃఖ
మినుచుడింప దుస్సహపరితాపమున భరింపలేక “యదలి
యేడ్చుచున్న యవసరమున” మునికుమారులు మాచిరి.
నిష్కల్మష హృదయులు అమాయకులు. ఈ లోకము
నందలి కష్టసుఖములవలన గలుగు మానసిక సంక్షోభము
నెఱుంగరు. వారి లేతహృదయములు చలించినవి.
వారి కటజనకాళ్లు రాలేదు. మునికుమారులుఁ గాంచిన
యా శోకమూర్తి రూపము చూడుఁడు. రంగురంగుల
కుం చెలతో చిత్రకొంగుఁ గూడ నా దుస్సహ దురవస్థ
చిత్రంపలేడే. కవిబ్రహ్మ సువర్ణంబుల పొహిళింపుచే
కగణరస ముట్టివడునట్లు శోకమూర్తిని చిత్రించి
నాఁడు. చదివి నంతి మాత్రిమున వినినంతి మాత్రిమున
కన్నులు చెమ్మగిల్లుచున్నవే! ఇక ప్రత్యక్షముగఁ
జూచిన మునిబాలకులకొల్లాడకపోవుటలో నాశ్చర్య
మేమి? వారి లేతహృదయము లెంతగ రెపరెప
లాడినవో! పాపము, చెంబు నే గురువద్యులకు వాల్మీకినిఁ
జేరి యేమనిరో చూడుఁడు.

మ॥ ఒకనారీ తిలకంబు కాననములో
నుద్దామ శోకార్తయై
వికలాలోకన మశ్రుధారలను బృ
ధ్వీరేణు లీప్రాంగముం
బ్రకటా క్రంవనముకొ వికీర్ణకబరీ
భారంబు వక్త్రాబ్జశో
వక నిశ్వాస గమోవృత్తయం గలయవ
స్థంబొందగా నయ్యెడకొ॥

వారికి ‘యే మహాభాగు సతియో’ యని తోచి
నదిట. అంతటి దుస్సహ దుఃఖావస్థయందును గూడ
ఆమె మహనీయత మనీ గ్రమ్మిన మణివలె ప్రకాశించి
నది. అట్టిది యా సతీమతిల్లి పాతివ్రత్య మహిమ.

వాల్మీకి మహనీయులుద్దని యామె రఘువంశ
వరేణ్యురేనిగా నెఱింగినాడు. “మహితార్థ్యపాత్ర
చేగోని రభసంబునం జనియె” ఇనట కవిబ్రహ్మ
చాతుర్యము గమనింపుఁడు. “లోకమున నెద్దియేనియు
నెఱుంగరానిది” వాల్మీకికిలేదట. ఈ త్రములకు మహాసు
భావులనుగాని అర్హ్యపాద్యులచే సమ్యానింపదు.
వాల్మీకి యర్హ్యపాత్రితో సీతను జూడ వెడలెననుటలో
సీత మహాసాధ్యునియు, వాల్మీకాది మహాబుధులకు
సహితము పూజనీయ యనియు ధ్వనించినాఁడు కవి
బ్రహ్మ. ఈ ఘట్టమున కవి బ్రహ్మలోకజ్యోతి విశేషించి
గవ్వడును. వాల్మీకి యర్హ్యపాత్రమతోఁ జని సంత
ర్పణ వాక్యపూర్వముగ నూరార్చి, గడ్గదికొ నిర్బద్ధవద

నుండై ఆడినమాటల తేజంగరయుఁడు. “వనితలతో నిన్ను నెన్నవచ్చునె సాధ్య” అని సంబోధించినాడు. ఆ సాధ్య అని సమయోచితముగ వాడబడినది. ఆ మాట సీత కూరటగలుగుటకు సంకురాగ్నణ మయినది. వాల్మీకికి తన సాధ్యత్వమునం దెట్టి యనుమానము లేదని సీతకుఁ దెలియఁ బరచినాడు. “ఆమెవచ్చిన తేజంగనును” భావించి, “ఆమె పావననిగతిం బెట్టింగి” ఆ పెను నిర్భేతువుగ గలిగిన లోకాపవాద కెంతయు గుండెలిసని చెప్పినాఁడు. మహనీయు ద్విషిగల తన కేఱుగంగ రానిది లేదని చెప్పినాఁడు. రామునిదే పొరపాటనినాడు. ఇదె మన యాశ్రమ మనినాడు. తేజస్వినులు (ప్రియంబోధవ పరమాదర వృత్తి నెల్లవిధంబుల నూడిగ మొనర్చు రనినాఁడు. ఇటునొక విశేషము గలదు. ఊడిగముఁ జేయుట సాధారణము ద్రివ్యాసచే నెవరైన చేయవచ్చును. ఇది లోక సామాన్యము. ఆదరవృత్తి చేయుటకు నొకరి (ప్రాపకముగాని సిఫారసు (Recommendation) గాని యవసరము. ఇట వాల్మీకి ప్రాపకమున ఆదరము గలుగ వచ్చును. అటుల చేయుట తప్పగు గనుక చేయవచ్చును. ఇదియు లోక సామాన్యమే. (ప్రియంబోధవ జేయుగురనుటలో నే విశేషమున్నది. (ప్రియం బోధవ జేయుటకు ఊడిగముఁ జేయుచుకొనువారు, చేయువారి ప్రేమ దూరగోసవలయును. అసగ ఇట మునికొంతలకు సీతయందు ప్రేమభావముండు ననుట ఈ మాటలతో సీత హృదయమునం దింత వఱకు మునికొంత లేమందురోయని గలిగిన సంభేదము నివృత్తియగుటకు మార్గమేగ్పడినది. అంతతో నూరకొనినాడాయా తపస్వి? ఇది నీ గృహమనినాఁడు. నీగర్భమభ్యుదయ మందుననినాఁడు. భూతిభరివ్యున్మత్తమానములు తెలిసినవాఁడు గదా మహర్షి. నీ దుర్మళము బోవుఁ బంపింపజేయనినాఁడు చూడుఁడు! ఎంత సౌమ్యముగ, సౌహార్దముగ ఎంత కలుపుకొని తనముగ, ఎంత వాత్సల్యముతో పెద్దవాఁడు, మంచి చెడ్డలు కష్టసుఖములు తెలిసినవాఁడు, కష్టము లందున్న వారిని మామూలుగా నూరార్చినటుల సమాశ్వాసింపజెనో. మన యాశ్రమ మట, నీ గృహమట తెనుఁగు తన ముడైట్టి బతుచున్నది. సీత గ్రహించినది ఊరడిలినది. ఆ మునీశ్వరుని సాకతమున యాపె శోక వహ్ని కాంతితి బొందినది. తెలిసి యర్హు మందుకొనినది. సీతను ఆశ్రమమునకుఁ దోకొని వెళ్లి నాఁడు. మునికొంతలు మాటలాడుటకయిన వ్యవధి నీయలేదు లోకజ్ఞుఁడగు వాల్మీకి. ఆ సమయమున నెవ రెట్టి ప్రశ్నలు వేసినను సీత హృదయమున గలిగిన గాయము కలక వేయును. అందుచే ముందుగ నే జాగ్రత్త జూపినాఁడు. సీతను వారికి నప్పగించుదు నేమనెనో గమనింపుఁడు ;

చ॥ జనకుని కూతు రాగ్నణ గుణ
శాలిని, రాముని జేప సీత యా
తని కొఱగామి నయ్యెను
దాపనవృత్తి కరింప వచ్చెయ
వ్వనితకు నెలకృష్ణము ని
వానితముం దరికంగి బాంధవం
బు నెఱవఁ జేయుడి యని తి
బోధన సత్తిముఁ దప్పగించినక.

ఇటుల, మహామునులకు కూడ పూజనీయుఁడైన రాజరి యగు జనకుని కూతురనుట మొదలగునవి నూచించుటచే సీత యెంత మహనీయురాలో, యెంత యాదరణీయయో మునికొంతలకు తెలియజెప్ప నక్కరలేదు ఇచ్చట నొకధర్మమును ప్రతిపాదించినాడు వాల్మీకి యాపమున కవి బ్రహ్మ భిర్త్వ పరివృత్తమ మరణమే తగ్గణ్యము అనిచార్య కారణముల నది కావలెను తపసవృత్తియే యాదరణీయము. వేటొండు తెఱంగు ధర్మశాస్త్ర మొప్పును. సీతకు మగజించుటకు అధికారములేదు ఇక తపసవృత్తియే మిగిలినది అంగులకే ఆ ఆశ్రమమునకు వచ్చినదని వాల్మీకి నూచించినాఁడు. సాధ్యకి సతివే పరిత్యక్తయగుట మరణ సమము. ఈ ప్రపంచానుభవములు నాసనలు సరిత్యక్తములు. సర్వసంగపరిత్యాగముకు తపసవృత్తియే గ్రాహ్యము. ఈకాఁమున సతి భిర్త్వ మీదనలిగి పుట్టింట్టి బోవుట ధర్మముగా నెందబడలేదు శాస్త్రముల.

వాల్మీకియంగు కవిబ్రహ్మ అప్రతిమాన లోకజ్ఞతః ప్రతిభ ధర్మశాస్త్ర నిరూపణ, మాట నేర్పరి తనము, సమయస్ఫూర్తి మనము చూచుచున్నాము. ఇటుల ప్రతినివ యమును పరిశీలించిన, భారతించినా ప్రాగ్భ్యుత్థము జూపిన కవిబ్రహ్మకు నిర్విచనోత్తర రామాయణ కర్తయగు నుభయ కవిమిత్రులకు ప్రతి భావ్యుత్పత్తిలో భేదము లేదనియు, నిర్విచనోత్తర రామాయణము కొంద అపొహపడునటుల, అప్రాధ కౌవ్యము కాదనియు సహృదయులు గ్రహింతురు. (సబంధ పర మేశ్వరునితో మన మేకీభవంతము.

మ॥ తన కావించిన నృప్తి తక్కురుల
చేతం గాదు నా, చేముఖం
బున దాబల్కిన వల్కులా
గమములై పొల్పొందు నా, వాణిన
త్తను సీతం దొకరుండు నా జను
మహత్వాప్తిం గవి బ్రహ్మనా,
వినుతీంతుం గవి తిక్కయజ్ఞ
నిఖిలోర్వి దేవతాభ్యర్చితుక.

మ య స భ

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

బొంబే. బొంబేయి నూర్యం హోరన్ మోగిం
చాడు. హోరన్ మోతవిసబహగానే పిలుపంగు
కుని తోటమాలి రాముడు పగురుపగురున వచ్చి యిరు
పకమ్మలగేటు తీయడం మామూలు బహుశా మేడకు
నెనుక వైపున ఆరటి కెల్లకు నీళ్లు చేది పోస్తున్నా డేమో,
రాముడికి హోరన్ శబ్దం వినిపించినట్లులేదు నూర్యం
చిరాకుతో అటూ, యిటూ చూచాడు. ఆచూచిన
క్షణంలోనే ముండికోతి ముసలివాడొకడు కొత్తగా
నూర్యం జీవితంలో ప్రవేశించడం సంభవించింది.

నల్లటి, తెల్లటి పెంటుకలు సమపాళంగా
వున్న జీబుగడ్డెమూ. బాగా నెరసిపోయిన కనుబొమలు,
అగాధమైన లోయల్ని తలపింపజేసే ఆకళ్లు, కొండ
కొమ్మలూ పైకిలేచిన ఆనాసిక, చుట్టి ప్రరలా ఎండి
పోయిన పెదవులు, సగటిపూట చూస్తే రాత్రివళ
కలలో కనిపించే ఆకారం ఆది! నేవంకూడా అతని
ఆకారానికి తగినట్టే అమరింది. కామయాంబరం గా
రూపొంది ఎంతకాలమైందో అంచనాకు అందని
నాలుగుమాళ్ళ పండుకటి అతడి మోకాళ్ళదాకా
వ్రేలాడుతోంది. చిరుగుల్లో ఎంకిన ముమిడాకులాంటి
శరీరచ్ఛాయను ప్రదర్శిస్తున్న పాతికోటాకటి అతడి
శరీరాన్ని అంటి పెట్టకునివుంది.

కారు సరాసరి లోపలకి వెళ్ళిపోయివుంటే
నూర్యం ఆముసలివాడిని అంత పరిశీలనగా చూడడం
జరిగేదికాదు నిజాని కది ఆడ్వోకేటు నూర్యనారా
యణ బిక్కాల్ని, బిచ్చగాళ్ళనీ చూచి సానుభూతి
వ్యక్తంచేయడానికి సమయమూకాదు. అవతల అతనికి
బోలెడన్ని పనులున్నాయి. సరిగ్గా పడకొండు
గంటలకు కోర్టులో అతిడికోసం కేసాకటి కాదుకుని
వుంది. ఆలోపలన్నానమూ, భోజనమూ కానిచ్చి
నాలుగైదు రిఫరెన్సులు కోట్ చేసి పెట్టుకోవాలి.
ఇంతపనితోందరకు తోడూ చంద్రకేళంగారు సతీ
సమేతంగా తీర్థయాత్రకు వెళ్ళదలచుకున్న యాత్రా

స్నేహలుకు ప్రయాణ ముహూర్తం కూడా వుదయం
ఎనిమిదిగంటలకు కుదిరింది. వాళ్ళని స్నేహనులా దిగ
విడిచి ఎంతత్వరగా యిల్లు చేరదలచుకున్నా మీనాక్ష
నూర్యాన్ని విడిచి పెట్టిందెక్కాదు. చెప్పిందే పదిపార్లు
చెప్పడం ఆమెవాడుక. నీరజకుయింటి పనులతోనే
సరిపోతుంది గనుక పాపనెత్తుకోడానికి ఒకకుర్రాణ్ణి
పెట్టుకోమని ఆమె రెండుగంటలవ్యవధిలో పది
పది హేనుపార్లు హెచ్చరించింది. రైలుకదిలగానే
నూర్యం హుటాహుటిగా యింటికి బయల్దేరాడు.
కారు డ్రైవింగు చేస్తున్నాడన్నమాటేగానీ అతడి
ఆలోచనలన్నీ కేసుపైన్నే వున్నాయి తను వాడమిలా
ప్రతిపాదిస్తాడు, అందుకు ప్రతివాది మిలావుంటుంది.
అప్పుడు తను ఫలానా పీస్ లో కోడ్ నుంచి పలానా
సెక్షన్ వుదహరిస్తాడు... పరధ్యానంలోనుంచి వులిక్కి
పడినూర్యం కారుకు సస్పెన్ బ్రేక వేశాడు. అప్పటికి
కారుగేటుకు ఢిక్కాని రెండుబారలు వెనక్కువచ్చి
మరికదిలకుండా నిలిచిపోయింది. ఎలాగైతే నేం,
అసౌష్టవశాత్తు ప్రమాదం తప్పింద!

హోరన్ మోగిస్తూ నూర్యం కాలవ ప్రక్కవ
తూమురాయికి అనుకుని నిల్చునివున్న ముసలివాడిని
చూచాడు. పరిస్థితుల్ని ఆర్థంచేసుకుని అతిడు తనకు
తానేగేటు తెలుస్తాడనికూడా నూర్యం అనుకున్నాడు.
కానీ అలాటి కేమీ జరుగలేదు. అశంభిత్రిమోగానీ
ఆవృద్ధుడు ఈనిశాలప్రపంచంలో మునుపెన్నడూ
మానవసూత్రుణ్ణి చూచి ఎరుగనట్టు నూర్యంకేసి
ఆబ్బురంగా, కాకుంటే పరీక్షగా చూస్తూ నిలచు
న్నాడు.

ఇదిగో నిన్నే! ఆగేటుకొస్తే తెలువగూడదూ
అన్నాడు నూర్యం.

ముసలివాడు కారుకు దగ్గరగావచ్చి కుడిచేయి
పైకెత్తి చెవికడ్డంగా తిప్పుతూ తనకు మాటలు విన
బడవని సూచిస్తూ నైగచేశాడు.

“పైగా యిదొకటా! బాగుంది. బాగుంది” అనుకుంటూ సూర్యం జేబులో చేయివేశాడు. ఒక నాలుగణాలకొను పైకి వచ్చింది. “తీసుకో, తీసుకో” అంటూ సూర్యం చేయిచాచాడు.

అయోచితంగా లభించిన నాలుగణాల యాకకోసం ఆతురతగా దోసిలి పట్టవలసిందిపోయి ముసలివాడు ప్రసంధ పటంలో ఏదోమారుమూలపట్టణాన్ని వెదుకుతున్న కాలేజి విద్యార్థిలా సూర్యం ముఖంలోకి తీక్షణంగా మాస్తావుండి పోయాడు!

సూర్యానికి చిర్రెత్తుకొచ్చింది. కాగదిగి తనే స్వయంగా గేటు తెరుచుకోడం కన్నా గత్యంతరం లేనిపించి అతడు పైకి లేచబోయాడు. ఇంతలో కిర్రామని శబ్దం చేస్తూ గేటు తెరచుకుంది “జాను షేట్టుకు అంటుగస్తున్నానండీ! హార్వ వినిపించలేదు. అమ్మగారు పిలిచిచెప్పారు” అంటూ రాముడుక్షమాపణ చెప్పుకున్నాడు.

దీన్ని తీసుకుని అతణ్ణి వెళ్ళిపోమ్యని చెప్పరాముడూ మరీ ఈ బిచ్చగాళ్ళని ఆశె ఎక్కువై పోతోంది; ఎంత యిచ్చినా మరికొంత రాబట్టాలనే చూస్తారు” అంటూ సూర్యం నాలుగణాల కొనుసు రాముడిచేతిలో వేసి మళ్ళీ కొర స్టార్డు చేశాడు.

* * * *

ఆరోజు కేసులో సూర్యానికి ఆత్యద్భుతంగా విజయం చేశారంది. ప్రతివాదితరపు వకీలు న్యాయవాద వృత్తిలో తలనెరసిన మనిషి. సూర్యం కనిపించినప్పుడల్లా అతడు పిల్లకాకికేం తెలుసులే వుండేలా చెబ్బి అన్నభావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ నిర్లక్ష్యంగా ఓ చిరునవ్వు అతడిపైకి సంధించేవాడు. సూర్యాని కొ చిరునవ్వుకంటే రంపపుకోత నయమనిపించేది. అలాటివకీలు ఈనాటికి ఈకుర్ర లాయరులోనూ కొంతనగుకు లేకపోలేదని గుర్తించగలిగాడు. అంటే ఏమన్నమాట! ఉజ్వలమైన భవిష్యత్తుకు తనిరోజున సుదృఢమైన పునాది వేసుకున్నాడన్నమాట! ఎంత గుండెలుతీసిన బంటయినా యిక తనంటే జంకక తప్పదు... విజయగర్వంతో సూర్యం వాలు కుర్చీలో కూర్చుని నీరజచేతి కాఫీ తాలాకు మాధుర్యంలో వివశుడై పోసాగాడు.

తామరతూడులాంటి చల్లటిచేతిని సూర్యం భుజంపైనవేసి “ఏమండీ! ఈరోజు ఆదోలా వున్నారా” అంది నీరజ.

సూర్యం కుర్చీలోకి బాగావాలి “ఏంటేను నీరజా! నిద్రలేవగానే నిలువునాస్థంముంగు నుదులు కంకురు బెట్టుకుంటున్న నిన్ను చూచానా! అప్పుడే అనుకున్నాను, ఈరోజు నునమూకు తిరుగులేదని! అది కోర్టుకాదు, కురుక్షేత్రమనుకో! కురువృద్ధుడొకటే, ప్రతిద్యుందివి రామరావు గారొకటే కాదు. ఆ యననోటికి తాళంపడిందింటే, యిక చూచుకో” అంటూ నీరజను తన ఒకేలోకి లాక్కోబోయాడు.

చేతిని విశిషించుకుంటూ నీరజ కుర్చీనిగ్గరకు లాక్కుని “మీకేంబాబూ! కోర్టుకు వెళ్తున్న కుస్తీలు పడ్తారు అలాగే క్లబ్బుకు వెళ్ళి ప్రాద్దంతో పోగొట్టుకుని రాత్రి ఏ ఎనిమిదికో తొమ్మిదికో యింటికి వెంచేస్తారు. ఈ యింట్లో నేను సిక్కుడిక్కుచుని ఈగలు తోలుకోవాలి” అంటూ అప్పుటికి తనేదో పెద్దచిక్కులో యిరుక్కపోయిఉన్న బుంగముఖం పెట్టుకుంది.

భార్యనెలా అనునయించాలో తోచక సూర్యం “పిన్ని చెప్పినట్టు పాపనెత్తుకోడానికి ఒకకుర్రాణ్ణి కుదుర్చుకుందంటే నీరజా! నీకు తోడుగానూడా వుంటాడు” అన్నాడు.

“కుర్రాడేంతోడండి మీరు మరీయూ! అందులోనూ మనింట్లోనా! ఎక్కడివస్తువు లక్కడే వుంటాయి. ఆ వచ్చేకుర్రాడు కొంచెం చేతివాటు మనిషైలేనరి, కొంపగుండెమై పూగుకుంటుంది. అదీ గాక పాపగూడా నాదగ్గర లేకపోతే నాకేం తోచదండీ” అంది నీరజ

“బలే నీవుణ్ణిమేమిటి? స్పష్టంగా చెప్పరాదూ” అన్నాడు సూర్యం. అసలీ ప్రసంగమే అతడికి వచ్చడంలేదు. అడివాళ్లు ఎంతచదువుకుంటే నేను, వాళ్ళకు అంతర్జాతీయరాజకీయ వ్యవహారాలకన్నా యింటిగోడవలే గొప్పవిగా కన్పిస్తాయని నీరజ కాపురానికివచ్చిన గాలుగై కళ్ళలో సూర్యానికి ఒక నిర్దుష్టమైన అభిప్రాయం కలిగింది.

“బజారుకనీ, మార్కెట్టుకనీ రోజు కైదారు సార్లయినా రాముడు పూళ్ళోకి వెళ్ళిపోతుంటాడు. వంటావిడ రెండుపూటలావచ్చి ఒకటి రెండుగుంటల్లో తనపని పూర్తిచేసుకుని వెళ్ళిపోతుంది. ఒంటరిగా యింట్లోవున్నప్పుడు—మీరు నవ్వుతారు, నాకు

తెలుసు. పగలుగూడా ఏం దొంగలభయ మని మీధీకూ. కానీ నాకేమో భయంగా వుంటుంది. పట్టపగలే దోపిడీ జరిగినట్లు పేపర్లో వార్తలాస్తున్నాయి. మీకు పుణ్యముంటుంది. పోలేపోతుంది ఒక యిరవై రూపాయలు మనవి కావనుకోండి. గేటుదగ్గర కాపావాడుంటే నాకేం దిగులుండను ”

ఈ సరికొత్త సలహానిగురించి నూర్యం పూర్తిగా ఆలోచించుకోకమునుపే నీరజ మళ్ళీ ప్రారంభించింది. “మితో ఎన్నిసార్లు చెప్పినా లాభముండను. రాముడితో ఒకసారి చెప్పానోలేదో అప్పుడే ఒకమనిషిని తీసుకొచ్చి చూపించాడు.”

“అలాగా” అంటూ ఆశ్చర్యం ప్రకటించాడు నూర్యం

“చెబులే మీరు నమ్మరు! భూతమవుతోంది మాటలెందుకు! నేనూ ఎందరో ఘూర్థావాళ్ళని చూచాను. వాళ్ళింతియుండు దిదుడుపుకైనా పనికి రాదు. అలావుంటాడు మనిషి! అంతే కాదండోయ్, యింకొకచిత్రం! వాడికి రెండుపూటలూ యింతి లిండి పడేస్తేచాలట! ససేమిరా జీతం వద్దంటే వద్దంటాడు. పోనీ ఎందుకైనా పనికొస్తుంది, అయిదో పదో తీసుకుందువు తెమ్మన్నాను.”

“ఏమైనా యింటి విషయాల్లో నీకున్నంత శ్రద్ధ నాకులేదు నీరజా!” అంటూ నూర్యం తననుకొంది పగచుకున్నట్లే భార్యని కొంచెం పైకెత్తేశాడు

“నరొకటండీ పాపం! ఆముసలాడికి ఎవమచేయి మోచేతివరకూ లేదు. ఏమైపోయిందని అడిగాను. అక్కడక్కడో రైన్ మిల్లులో రెండుసెలలు పనిచేశాట్ట. చేయి చక్రంలో యిగుక్కుని నలిగిపోయింది. ధర్మానుపత్రిలో మోచేతివరకూ తీసేశారన్నాడు. అంతటితో అయిందనుకున్నారూ! ఊహలు ఒకసారి మలేరియా వస్తే వినక్వి నైను మాత్రంన్నీ మింగాడట. దాంతో తీరని చెమటోడిటి సంక్రమించింది. చూస్తుంటే గుండెలు తిరుక్కుపోతాయండీ ఎవడో గానీ!”

“నిజమే, నిజమే” అంటూ గాఢంగానిట్టూర్చాడు నూర్యం.

“ఎలే మీరూ అతణ్ణి చూచారటండీ?” విస్తుపోతూ ప్రశ్నించింది నీరజ.

“ఉదయం స్టేషనునుంచీ తిరిగొస్తూ చూచాను. మళ్ళీ కోర్టుకి వెళ్తూ రాముడితో మాట్లాడుతుంటే చూచాను ఇంతటి పట్టణంలో వాడే మనకు దొరికాడా లేక మనమే వాడికి దొరికామా అని సందేహంగా వుంది. అలాటివాళ్ళని వున్నట్లుండే నమ్మడానికి వీలేదు నీరజా! పోనీలే. నవ్వతడికి వున్యోగం కల్పించి యిచ్చావు. యింతలో నే వెళ్ళిపోమ్మనడం ఏం బాగుంటుంది?” అన్నాడు నూర్యం.

“అదేమిటండీ! చూడ్డానికి మోటుగావున్నా అతడు మీరనుకున్నట్లు దుర్మార్గుడుగా కనపడతే కే!”

అతడు దుర్మార్గుడు కావనే ఆనుకుందాం నీరజా ప్రస్తుతానికి! చాలు రోజుల్లో అదే తెలిసాస్తుంది. పాప అప్పుడే నిద్రపోయిందేమిటి? లేపి అన్నంతినిపించు. నేనయిదునిమిషాలు రెస్ట్ తీసుకుని లేచిభోం చేస్తాను ” అని చిటికెవేస్తూ ఆవులించి కళ్లు మూసుకున్నాడు నూర్యం.

* * *

మరునాడు ఆదివారం. ఎవరో ఒకరిద్దరు క్లయింట్సువచ్చి మాట్లాడి వెల్లెపోయారు టిఫిన్ అయిన తర్వాత నూర్యం పాపను తీసుకుని మేసపైకి వెళ్లాడు. మేసపైన పడనుటివైపు గదిలోకి కిటికీ తెరిస్తే రోడ్డులో తిగుగుతున్న కొద్దు బస్సులు, రిక్షాలు అన్నీ స్పష్టంగా కనిపిస్తాయి పాప చువ్వల్ని పట్టుకుని కిటికీలో కూచుంది. నూర్యం ఏదోవారపత్రిక తిరుగవేస్తూ పాప కడ్డంగా కుర్చీలో కూచున్నాడు.

“నాన్నా, నాన్నా! అడుగో గడ్డాంతాత! చూడూ” అందిపాప.

నూర్యం తలపైకెత్తాడు. గేటు మూసివుంది. స్థూలుపైన కూచున్న ముసలివాడు యినుపకమ్మల్లో నుంచి ఆక్రితంరోజులాగే అదేవేషంతో, అదే పిచ్చి వాలకంతో కనిపిస్తున్నాడు.

“మన గేటు దగ్గర గడ్డాంతాత కూచోడమెందుకు నాన్నా?”

పాపకు సందేహాలు కలిగిలే ఆతిరువాత తన చదువు కొనసాగదని నూర్యానికి బాగా తెలుసు. అతడు పుస్తకం మూసిపెట్టి “తెలీదూ నీకూ! అతడు వాన యింటికి కాపలావాడన్నమాట. ఎప్పుడూ ఆగేటు దగ్గరుంటాడు. మంచివాళ్ళ నిమాత్రం లోపలికి

రానిస్తాడు. దొంగలవరైనా వస్తే అతణిమాచి భయపడి అలాగే వెళ్లిపోతాడు" అన్నాడు.

"దొంగలు పోలీస్‌ల కే భయపడకు. గడ్డంతాతం లే వాళ్ళ కొకతెక్కమిటి! పోనాన్నా నువ్వు! నీకేం చేశావు" అంటూ నవ్వుపొంది పాప.

సూర్యం తెల్లబోతూ "ఈదొంగలసంగతులన్నీ నీకెలా తెలిసాయి పాపా" అని ప్రశ్నించాడు

"అమ్మ చెప్పిందిగా!

'చెబుతుంది, చెబుతుంది' అనుకుంటూ విసుక్కున్నాడు సూర్యం. కుర్రాళ్ళకు వీరగాథలు చెప్పేదైర్యం, పాపం కలిగించవలసింది పోయి దయాళుల కథలు, దొంగలకథలు చెప్పి తమనీవని చూచి తామే చెప్పిపోయేట్టు చేయగూడదని నీరజకు తను వెయ్యిసార్లు చెప్పివుంటాడు. కానీ ఆరిడ వింటేగా! చెప్పివంటి సేపూ విని తను కిథిలోకి పోగానే పాపని పిలిచి "మరి మావూళ్ళో, అంటే మీ అమ్మమ్మగారివూళ్ళో అంభోదరిగిడ్డపని ఒకడుండేవాడు, అబ్బ, అబ్బ, ఎంత పెద్దదొంగనకున్నావు" అంటూ ఒకథని యిహోసంలా ప్రారంభిస్తుంది.

ఇంతలో పాప మరొక కొత్త సంజీవీన్ని వెలిబుచ్చింది. "గడ్డంతాత ఎప్పుడూ అక్కడే వుంటాడన్నావే నాన్నా! మరి ఆతగాడికి ఆకలే యమా?"

"ఆకలేనప్పుడు. యింటికిచ్చి అన్నంతిని, మళ్ళీ అక్కడికి వెళ్ళిపోతాడు."

"అప్పుడు దొంగలు లోపలి కొచ్చేస్తే?"

సూర్యం నీరు త్రుడుడైపోయాడు. వాదంలో ఆడ్వోకేటు రామారావుగారినైనా జయించవచ్చుగానీ పాపకు అసందిగ్ధంగా ప్రత్యుత్తరా లివ్వడం కష్టం.

సూర్యం పాపను క్రిందికి దించి "నువ్వుగోడ్డు నైపు చూచింది చాలాగానీ, హాల్లోకి వెళ్ళి బొమ్మలతో ఆడుకోవోపా" అన్నాడు.

పాప లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. సూర్యం ఫ్రిజ్ కను టేబిల్ వైకి వీసరి గేటువైపు చూడసాగాడు. అలా చనంటూ ఒకటి పెట్టకోకోపోతే ఏమీ లేదుగానీ, అది మనసులో రగలసాగితే మటుకూ తనకూ పాపకు కలిగినట్లే ఎన్నోసంజీవీలు కలుగుతాయి. నిన్నటివరకూ ఈ ఘనలివాడు తనకు అపరిచితుడు.

ఈ పట్టణంలో శాశ్వతంగా మకాం ఏర్పరచుకున్న బిచ్చగాళ్ళు కొందరున్నారు. వాళ్ళు ఏవిషయంలో ఎక్కడెక్కడ ప్రత్యక్షమౌతారో తనకు బాగా తెలుసు. కానీ యింట్లో మాత్రం యింతకుమునుపు చూచిన జ్ఞాపకం లేదు. బహుశా యిండు కొత్తగా ఈ ప్రాంతాలకు విజయం చేశాడేమో! పూర్వాశ్రమంలో యితడెక్కడున్నట్టు? ఏం చేసినట్టు? బ్రతుకు తెగవుకోసం కడుపు చేతిబట్టకుని యిలా వచ్చి వుంటాడని సరిపెట్టుకుందా మనుకున్నా, యితడు తనకు సహాయక మైన ప్రతిఫలం వద్దంటున్నాడెందుచేత? ఆవువన్న బొంత వైన చూపు నిలిపిన ఆస్వాదనాతులకు గడ్డిపోచలు పనికిరావు

తోటలోనుంచి గదిలోకి వస్తున్న ప్రభాత వాయువులు కఠినానికి సోకనూ, సోకనూ సూర్యం కళ్ళు మూతపడ్డాయి. మాగ్నెట్ కుర్చీలోనే అతడు పదిపదిపాను నిమిషాలపాటు కునికపాట్లు పడి ఆతడు వాటి లేచి ప్రక్కనేవున్న మంచంపైకి మేనుచేర వేశాడు. ఇల్లంతా ప్రశాంతంగా వుండడం మూలాన మూర్ఖానికి పడుకోగానే నిద్రపట్టింది

నిద్రలో ఒక కలన్నాడు సూర్యం. చిత్రమైన కల! ఎంగుకో ఎక్కడికో తెలియడంలేదు. ఖడ్గ మాస్తూడై తనొక దుర్గమారగ్యంలో పగులబడుతున్నాడు. అప్పుడప్పుడు భయంకరమృగాలు, భీకర పన్నుగాలు ఎగురెత్తావున్నా వాటిని తను సరే చేశాడంటేదు. ఆఖరుకోక కిగిలజ్వాలయం దృష్టాంతమైంది దేవాలయాంతర్రాసంలో ఒక కేతి ఆనవప్రాతన, మరొక చేతి మానవ కపాలాన్నీ సరించి కళ్ళిమూసుకుని కాపా లికు దోకడు 'ఓం, హ్రీం' అంటూ మంత్రం జపిస్తున్నాడు అతిడికడుగుగా పూచిన కడిమిచెల్లు రెండున్నాయి. వాటికి ఓ యిరవై విల్లయవతి, ఓ నాలుగై దేశ్వ అమ్మాయి తీగెతో బంధింపబడివున్నాడు. ఆశ్చర్యకరమైన విషయ మేమిటంటే ఆకాపాలికు డెవడోకాదు. తనయింటి కాపలావాడు. బంధితు తెవరోకాదు. ఒక తె నీరజ మరొక తె పాప!

ఆ కోపంలో తను ఖడ్గాన్ని పైకెత్తి ఒక్క ప్రేమతో కాపాలికుణ్ణి తెగవేయ నుంకించాడు. కానీ యింతలో ఆనరమాతకుడు కళ్ళు తెరిచి తనపైకి వురికాడు. 'హీనుడా! చూడు నిన్నేం చేస్తానో' అంటూ మంత్రదండంతో తన తలపైన ఒక్క ప్రేమ

వేశాడు—ఆ దెబ్బతో నూర్యానికి నిద్రాభంగం కలిగింది. అతడు వులిక్కిపడి కళ్లు తెరచుకున్నాడు. ఆగుర్గ మార్గం, శిథిలాలయం, ఆ కాపాలిసుడు అంతా తన భ్రమ! పగటిపూట కళ్లుకూస్తే కలతనిద్రలో, లేచి పోని పాడుకలన్నీ వస్తాయి. ఐనా యిటు జాగ్రద వస్తూగూ, అటూ స్వప్నా వస్తూగూ తన తలపులన్నీ ఆ ముసలివాడిపై కెంగు కిలా ప్రసురిస్తున్నాయి? వాడెవడు? తనెవడు? లోకంలో ఆలోచించుకోదాని కెన్నో బృహత్తర విషయాలంతగా మాటిమాటికీ ఈ దిక్కారివాడినిగురించి ఆలోచిస్తూ తన మనసును పాడుచేసుకోవడం మెండును? ఏవదోగానీ ఈ ముసలి వాడు తనకోక పీటలా దాపురించాడు!

చిరాకుతో పైకిలేచి నూర్యం అప్రమత్తంగా మళ్ళీ కిటికీదగ్గరికేవెళ్ళి నిలబడ్డాడు!

ఈసారి ముసలివాడి భంగిమ మారింది. అతడు గేటుకు ఆగుకుని తోటలోపలికి చూస్తున్నాడు. అంతగా తోటలో అతణ్ణి ఆకర్షిస్తున్నదేనో తెలియక నూర్యం విస్తుపోయాడు. ఇంతలో నందివర్ధనం వెల్లు చాటునుంచి పాప బతుకీకి వచ్చింది. ఏమాత్రం జంకు గొంతులు లేకుండా పువ్వులు కోసుకుంటూ ఆమె గేటుకు సమీపంగా వెళ్తోంది

ఆక్షణాన నూర్యం బుర్రలో ఒక కొత్తసంశయం పోవడంపింది. దాని తాకిడికి అతడు నిలుపునా కంటించి పోయాడు ఒక వేళ ఈ ముసలివాడు కుర్రాళ్ల నెక్టుకొని పారిపోయే దొంగేనా! ఐతే కావచ్చు! ఎవరు మాతాను? లేకుంటే కొరికి తినేద్దామన్నంత ఆకాంక్షతో అతడెంగులా పాపను చూస్తున్నాడు? చూడ్డమేమిటి! కమ్మల్లోనుంచి చేయిచాచి అతడు పాపను దగ్గరికి రమ్మని పిలుస్తున్నాడు

నూర్యం ఎలుగెత్తి 'దొంగ, దొంగ' అని అగుద్దా మనుకున్నాడు. కానీ నోరు పెగల్లేదు క్రిందికి దిగి పగుగునావెల్లి పాప నింటికి తెచ్చుకుందా మను కున్నాడు. కానీ అలోపలే ముసలివాడు పాప నెక్టు కుని పారిపోతే? ఏంచేయడానికి పాలుపోక నూర్యం కిటికీ దగ్గర అలాగే నిలుచుండి పోయాడు.

కానీ నూర్యం అనుకున్నంతటి అవాంతర మేదీ సంభవించలేదు. ముసలివాడికేసి విచిత్రంగా చూస్తూ పాప గేటుదగ్గరికి వెళ్లి పోయింది. అమాయకంగా అతడి

నేదో ప్రశ్నించింది. ప్రశ్నకు జవాబులేదు. ముసలి వాడు తనకోటు జేబులోనుంచి ఓచిన్న అరటిపండు వైకితీసి పాపచేతిలో వుంచాడు. కిలకిలాసన్ని పాప వెనుదిరిగి గంతుల వేసుకుంటూ యింటివైపురాపోగింది. దూరమైపోతున్న పాపను చూస్తూ ముసలివాడు విగ్రహంలా అక్కడే నిలబడివున్నాడు.

* * *

నాలుగైదు రోజులు గడచిపోయాయి. ఓరోజు పూళ్ళోకి కొత్తిగా ఓసిరిమా వచ్చిందిని కాస్త ప్రార్థించగానే యిల్లు జేబుకోసుని నీరజ పురనూ యించినందువల్ల నూర్యం కొద్దునంచీ వేరుగా యింటికి వచ్చేశాడు. కానీ సినిమా ప్రోగ్రాముగురించి సుతరామూ మరచిపోయినట్టు, 'టేబిల్ క్లాత్ పైన ఏదో కుచ్చాకుంటూ కుర్చీలో కూర్చున్న నీరజ ప్రత్యక్షమయ్యేసరికి నూర్యం ముఖంలో చిరుకోపపు ఛాయలు కమ్ముకున్నాయి.

"ఐనా నీ ఫోరజే నీది నీరజా! ఎన్నుత్వరగా రమ్మ నడ మేమిటి? నువ్వీ రాచకార్యంలా లీన్మైపోవడం మేమిటి?" అంటూ చిరగ్గా వాలుకుర్చీలో కూలబడ్డాడు నూర్యం.

"మీరింత తొందరగా వస్తారని నాకేం తెలుసండీ! మరచిపోవడాలు మీకు చూమాలే గనా! ఐనా నా ముస్తాబు కేయంది! ఐగునిమిషాల్లో రెడీ అయిపోతాను. చూడండి" అంటూ నీరజ గబగబా లోపలికి వెళ్లింది.

ఎంతత్వరగా తెమలినా థియేటరు చేరుకునేసరికి ఆలస్యం కావడం, 'అయ్యో, యింక కథ అర్థం కావడం మెలాగని విచారించడం నీరజకు పరిపాశే! ఇప్పుడూ అదే జరిగింది. కానీ నూర్యానికి మాత్రం కథ అర్థంకావాలని అంత పెద్దపట్టింపేమీలేదు అర్థమైతే కావచ్చు కాకపోతే అంగుకతిమ చింతించడు. ఎంతగా వెండితెర అని ఉత్ప్రేక్షించినా అదికేవలం మల్లుగుడ్డకదా అని నూర్యం విశ్వాసం! ఎంతగా కథ నూర్యాన్ని తనవైపుకు ఆకర్షించుకో జూచినా, బలవత్తమైన సంఘటనల వల్ల కలిగిన పతాక పరిణామం ఎంతగా హృదయాన్ని ఉద్విగ్నం చేసిపారవేసినా అడుగడుగునా యిది కల్పితగాభేసని మనసం చేసుకుని మళ్ళీ చూమూలుమనివైపోతుంటాడు నూర్యం. నూర్యంది ఆదినుంచీ అతివాస్తవిక దృష్టి!

కాని ఈ సారి మాత్రం సూర్యం అంత నిర్లిప్త భావంతో సినిమా చూడలేకపోయాడు. ఆ చిత్రంలో సాత్వికుడైన ఒక నిగుపెన యువకుడు పరిస్థితుల ప్రాబల్యంవల్ల నికృష్టస్థితికి ఎలా దిగజారిపోయాడో నచ్చజెప్పడానికి కథకుడు తీవ్రంగా ప్రయత్నించాడు. ఒకవైపు యిళ్ళకు కన్నం వేస్తూ, మరోవైపు ఆజ్ఞును దీనులకూ, హీనులకూ చెదజల్లుతున్న కథానాయకుడి ద్వంద్వవ్యక్తిత్వం చూపడంకు విభ్రమంగా ఉండేలా చేశాడు. ఓరోజు రాత్రి ఆగజదొంగ భద్రవేషంతో పురవీధుల్లో విలాసంగా పిత్తాని బయల్పెట్టాడు. అతడితో మేడ నిర్జనంగా కనిపించింది. దొంగ అక్కడ కొంతసేపు ఆగాడు. తరువాత వున్నట్టుండి ప్రాకారకుడ్యం పైకెక్కి చివాలన ఆవలికి దూకాడు. మేడకు పదిగజాలదూరంలో వున్న గంగరావిచెట్టుపైకెగబాకి, కొమ్మ చివరదాకా వచ్చి కుప్పించి రెండో అంతస్తు లోకి దూకాడు!

“ఇదిగో నీరజా! ఇంటిదగ్గర రాముడు కూడా వున్నాడు కదూ!” నీరజవైపుకు వాలి మెల్లగా ఆమె చెవిలో ప్రశ్నించాడు సూర్యం.

“రాముడా! నాలుగంటలకే వెళ్లిపోయాడే! వాచే మేన్ ఒకడుండగా మళ్ళీ రాము డెండుకండీ యింటిదగ్గర?”

కొంప మునిగిందనుకున్నాడు సూర్యం. మాగు వేషంలో ఈగజదొంగ ఎలావున్నాడో, తమ యింటికి కాపలాకాసే ముసలివాడు కూడా యిందుమించు అలాగే వుంటాడు. ఇక్కడ దొంగ కెలాటి అవకాశ మైతే లభించిందో, అక్కడ ముసలివాడికి సరిగ్గా అలాటి సదవకాశమే లభించింది. నీరజది ఎలాగైనా ఆడవుట్టుక! అత్యవసరసమయాల్లో తప్పా మిగిలినప్పు డల్లా అడవాళ్ళబుద్ధి చురుకుగా పనిచేస్తుంది. కానీ తను మాత్రం ఏమంత ప్రయోజకత్వాన్ని వెలగ జెట్టినట్టు! దొంగకు (అతడు దొంగకాడని నిదర్శన మేదీ!) యిల్లప్పు గించి తను థియేటరులో కువనుకుర్చీలో సుఖాసీనుడై నిమ్మకు నీరెత్తినట్టు సినిమా చూస్తున్నాడు! ఒక మనిషిని మరొకమనిషి విశ్వసించడం మంచిదే! కాని అలా విశ్వసించడానికి ముందు ఈ మనిషి ఆమనిషి తత్వాన్ని అవగాహనచేసుకుని వుండాలి. ఏనాటి వాయసమో, పంచతంత్రంలో కాబోలు, కులమా శీలమా తెలియకుండా కొత్తవాళ్ళని నమ్మరాదంటుంది.

తటాకున పైకిలేచి “కల్లెందుకో తిగుగు తున్నాయి నీరజా! కాసేపు బయటవుండి వస్తాను” అని చరచరా శిమేటకునుంచి బయటికి వచ్చేకాదు సూర్యం.

అప్పుడప్పుడే సన్నగా చినుకులు జారు తున్నాయి. ప్రగాఢ నీలవర్షం కై నేసికొన్న మేఘువారి కలు ఆకాంతాలు అవధులుగా లోకాన్ని ముట్టించి వేస్తున్నాయి సూర్యం గోడ్డుపైకి వచ్చేసరికి ఓచైపున మెరపాకటి గగనగా మెరిసింది. ననుకుంటే ఒక ఉరుము పెళ్ళిపెళ్ళా వునిసింది. గోడ్డులో అతడు నాలు గకులు వేశాడో లేదో జల్లుజల్లున జడివాన కురవ పొగింది.

వర్షం వస్తోందని పనుకకుగు వేయడానికి సూర్యం నికి మనస్కరించలేదు. నిర్జనమైన మేడ. కాకిని (వేలాడ గట్టినట్టున్న మేఘాలకింద చిక్కగా క్రమ్ము కుంటున్న కాదుచీకటి, పైగా జడివాన! దొంగతనం చేయడానికి యంతకంటే అమూల్యవకాశం ఎప్పుడు దొరుకుతుంది? కాదులో బయల్పెట్టే ఎటూ లేదన్నా రోడుపైన యింటికి ఒకటి ఒకటిన్నరమైల్ల దూర ముంది. సందుల్లో దూరినెత్తే నాలుగు ఫర్లింగులకన్నా ఎక్కువుండను. అదిగాక గోడ్డులో కాదు కనబడే సరికి దొంగకాకి బుద్ధిచెప్పడానికి అవకాశం ముంటుంది. కాదు, కాదు ఎంతవాన కురసినా సరే తను నడిచే పదినిమిషాల్లో యిల్లు చేరుకోవాలి!

పల్లాల్లో నిలిచిన బురదనీరు పైకెగిరి సుడిత చొరగని దుస్తుల్ని ఖరబుచేస్తున్నా తెక్కచేయకుండా సూర్యం సందుల్లో పడి నడవసాగాడు. వానలో తడుస్తూ నడిచే అనుభవం సూర్యానికి కొత్త! అందులోనూ ఎటు వాలుగా పడుతున్న వానచినుకులు రవగళ్ళలా ముఖాన్ని మొత్తుతున్నాయి. ఆధోముఖంగా శరవేగంతో వస్తున్న వర్షధారలమాలికేగాని, అంతకంటే వేగంగా సూర్యం మనసులో ఆలోచనలు పరుగెత్తసాగాయి. విదారు నిమిషాల్లో తను గేటు తెరచుకుని లోపలికి వెళ్తాను. మేడను సమీపిస్తాడు. సింహద్వారానికి తను వేసుకుని వచ్చినతాళం ఈపాటికి వూడదీయబడివుంటుంది. నాన్నగా రొక రివాల్వరు లేబిల్ సారుకులో దాచి వుండడం మంచిదయింది. ఒకచేతి బూర్పిలైటు, మరొక చేతి రివాల్వరు సట్టుకుని తను సరాసరి మేడపైకి వెళ్తాడు. తూర్పువైపుగదిలో దొంగ యినప్పైట్టె

మ య స థ

తలుపు విడచిన ప్రయత్నంలో నిమగ్నుడై వుంటాడు. మెరపులా తను గదిలో ప్రవేశించి, టార్పిలైటును దొంగిలించి ఫోకస్ చేసి 'హండ్స్ అప్' అని గట్టిస్తాడు. 'హండ్స్ అప్' అంటూ వాడిని హాల్లోకి తీసుకొస్తాడు. స్విచ్ వేసి, పరుపు చుట్టూకు నేత్రాడు వూడ బెరికి దొంగని కంబానికి బంధిస్తాడు!

ఆక్షణంలో నూర్యం తను నూర్యమే నన్న విషయం మరచిపోయాడు. తనివ్వుడు తిమింగిలాలకు భయపడకుండా, తుపాసుల్ని సరకు చేయకుండా సాగరాంతరాళంలోనికి చొచ్చుకుని వెళ్ళి ముత్రైపు చిప్పల్ని వెలికిదీసి సాహసికుడు! హిమపాతానికి వెరవకుండా, అలసటను తక్కి చేయకుండా అందుకోవలసిన ఆదర్శంపై చూపునలిపి వజివజిగా నడక సాగిస్తున్న పర్వతారోహకుడు!

సంకులోనుంచి నూర్యం మళ్ళీ రాజవీధిలోకి వచ్చేవాడు. అక్కడనుంచీ గేటుదగ్గరికి నూరుగజాలు కూడా వుండవు. నూర్యం మేడవై పోసారి చూచాడు. జడివానలో చూపానడంలేదు. తీక్ష్ణవృక్కులతో గేటు వైపు చూచాడు. అక్కడ మనిషివున్న పొలకు వేకనిపించడంలేదు. ఆ ఉద్వేగంలో నూర్యం పిడిలి మూసి చేతినిపైకెత్తి తన దృఢముష్టి నోసారి చూచుకున్నాడు.

కొనీ నూర్యం చేయి అప్రయత్నంగా క్రిందికి వ్రాలిపోయింది. పిడిలి తనంతటజే విచ్చిపోయింది. నిశ్శబ్దమైతే అతడు గేటుకావలనుంచి వ్యాపించివున్న రావిచెట్టు కొమ్మలక్రింద నిలబడిపోయాడు. ఒకటరెండు నిమిషాలపాటు తన మట్టారా వానకురుస్తోందనీ, వానలో తను బాగా తడిసిపోయాడని అతడు మరచిపోయాడు. అతిడికెరీరంలోని ప్రతి రక్తబిందువులోని ప్రతిబింబం నూర్యం తన ఎదుట స్థూలుపైన నిశ్చలంగా కూచునివున్న ముసలివాడి పరిదీనస్వరూపమే ప్రతిబింబించింది. చీకటిలోకలిసి చీకటై, తడిసిముడైపోయి కూడా విసుగుగా వీస్తున్న ప్రభంజనంలో, కుంభ వృష్టిలో కదలకుండా, మెదలకుండా కూచునివున్న ఈ ముసలివాడి నేనా తను దొంగఅని అనుమానించడం!

ఐదుగుల సదంకుల పొడవున్న తనకెరీరం ఆ వృద్ధుడి ధరోదాత్తితమందు రెండగులమేరకు కుంచించుకపోయినట్లు తోచింది నూర్యానికి! అందుకతడు చింతించలేదు. ఆ ముసలాడి మహోన్నత వ్యక్తిత్వం మోల తను మరుగుజ్జయిపోవడమే న్యాయం!

మళ్ళీ ఈలోకంలో పడ్డాక నూర్యం వృద్ధుడికి దగ్గరగావెళ్ళి "తలనొప్పిగావుంటే అమృతంజనం రాచుకుందామని వచ్చాను" అన్నాడు. తీరాతన్న తర్వాత అలాఅన్నంగుకు కించపడ్డాడు. అమృతం జనంకోసం జడివానలో తడుస్తూ తియేటగునుంచి తనింతదూరం నడిచివచ్చాడంటే ఎవరు నమ్ముతారు? ఐనా తనివ్వుడెందుకు సంజాయిషీ చెప్పకోవాలి? నిజానికది సంజాయిషీ కానేకాదు. తన చెవులకే అది తూమాపణలా స్వనించింది...అంతలో నూర్యం లేచుకున్నాడు. ఏమయితే నేం! ముసలివాడికి తనమాటలు వినిపించివుండవు!

నూర్యం గేటుతెరచుకుని లోపలికివెళ్ళి ఐదు నిమిషాల్లో దుస్తులు మార్చుకుని తిరిగివచ్చాడు. అప్పటికి వాన దాదాపు వెలిసిపోయింది. ఐనా రావిచెట్టు కొమ్మల్లోనుంచి నిర్విరామంగా యింతింత నీటిబొట్లు క్రిందికి రాలతున్నాయి. బాహ్య వాతావరణంలో మార్పువచ్చినా ముసలివాడుమాత్రం నిర్వికారంగా సమాధిగతుడైనట్లు అలాగే కూచునివున్నాడు. నూర్యం కళ్ళల్లో నీళ్లు గిర్రనతిరిగాయి. చేతిగుడ్డతో కన్నీళ్లు తుడుచుకుంటూ నూర్యం తూతూ జాగ్రత్త మారిపోతున్న తన చిత్రపరివర్తనకు తానే తెల్లబోయాడు. గడచిన ఏడేనిమిదిరోజులుగా తనీముసలివాడినిగురించి యిందుమిందు గోజు కొక్క నిర్ణయానికి వచ్చాడు. అనుమానించాడు. అసహ్యించుకున్నాడు. జాలి పడ్డాడు. కడకిప్పుడు కంట తడిబెట్టుకున్నాడు. తనలో యిన్ని పరిణామాలు కలుగుతున్నా ఎదుటి మనిషిలోమాత్రం కించిత్తు మార్పునా కనిపించడంలేదు. ఇది ఎండిపోయిన మోడు. భూగర్భంలో దీని వేళ్లు చినికిపోయాయి. వైసుంచి క్రిందికి కొమ్మలు క్రమక్రమంగా ఎండిపోతున్నాయి. ప్రకాండంలో తొర్రబడింది. ఈగుస్థితికి వెనుక ఎలాటి బలవత్తరమైన కారణం నిశ్చితమైవుందో తనకు తెలియదు. అథనా తెలిసినా తను చెయ్యగలిగిందేమీలేదు. దేన్ని గురించి విచారించి లాభంలేదో దాన్ని గురించి ఆలోచించడం వృథాప్రయాస!... నూర్యం రెండు పొడిబట్టల్ని ముసలివాడిపైకి విసరి, కట్టుకోమని పైగచేసి మళ్ళీ ధియేటరువైపు వెళ్ళిపోయాడు.

మరునాటి ఉదయం, యిదివరకెప్పుడో నిర్ణయమైన ప్రోగ్రాంప్రకారం పూరిలోవున్న చంద్ర

శేఖరంగారికి సూర్యం జాబువ్రాశాడు. 'పూజ్యులైన తిండిగారికి నమస్కారాలు' అంటూ ప్రారంభించి, సాభాగ్యవతి నీరజ, చిరంజీవి పాప త్రేయం గా వున్నారని పేర్కొంటూ పిన్ని శృంగారానికి ఆకుశలవార్తకు మరి నాలుగైదు వాక్యాలు జోడించాడు. "ఈజా కొకటి రెండుసార్లు రాముడే పాపకు పికాకును తీసుకెళ్తున్నాడు. అందుచేత ఆమె సెక్సుకోడానికి ప్రత్యేకంగా సుగ్రాణ్ణి పెట్టుకోవలసి అవసరమేమీ కనిపించడంలేదు. మరొక విశేషం. మనకిన్నును నమ్మకముడైన వాచ్ మేన్ దొరికాడు. పాపం, వాచ్ మేన్ హృదయవిదారకమైంది. చెవులు వినిపించవు. ఒకచేయి మొండిచేయి. సంవత్సరాలతరబడీ తిండికి నోరుకోనివాడిలా కనబడుతున్నాడు. రెండుపూటలాయితీతిండి పడేస్తే మరేధ్యవలేకుండా ఆముసలివాడు మన యింటిదిగ్గరే వుండిపోయేట్లున్నాడు. వాడు గేబుదగ్గరవుండడంమూలాన నేను క్లబ్బునుంచి రావడానికి కొంచెం ఆలస్యమైనా నీరజ మరేంకంగారు పడడంలేదు, ఈవిషయం పిన్నితో చెప్పండి"

* * * *

పది పదిహేనురోజులు మెల్లగా దొర్లిపోయాయి. ఈవ్యవధిలో సూర్యం రెండు మూడు పెద్దకేసులు వకొల్తా వుచ్చుకున్నాడు. వాయిదాలు దగ్గరలోవున్నాయి. తిండిశాస్త్రం ముగించి న్యాయ శాస్త్ర ఉద్ధింధాలమగ్న కూర్చుండే ఒక్కొక్కప్పుడు అర్ధరాత్రిగూడా మిరిపోతోంది. అప్పుడు పడుకుంటే ఏ ఎనిమిదికో, తొమ్మిదికో మెలకువవస్తుంది. అస్పృశికన్నానపానాలు ముగించుకొని కొద్దుకుచేయకు నేసరికి పార్కులో టవర్ క్లౌక్ పదిగంటలు చూపిస్తుంది.

ఇంతలో సూర్యం సుక్క త్రెస్సుకోడానికి నిలుగా వేసని నెలవులు వచ్చాయి. వైశ్వన్నీ కట్టగట్టి బీరువాలోకి విసరి సూర్యం విశ్రాంతిగా కొలం గడప సాగాడు. పనిచేస్తే చురుగ్గా చేయడం, బడ్డకిస్తే అత్యవసరమైతే తిప్పారేయింబుళ్ళూ పడక వైసుంచి లేవకపోవడం సూర్యం అలవాటు. లేంటే రాజకీయాలైన వున్న పిచ్చిన్యాయాహంకల్ల నైతేకీమి, చేబట్టిన వృత్తిద్వారా లభ్యమైన వాక్కుండుతీచేతి నైతే నేమి సూర్యానికి క్లబ్బుకువల్లి మిత్రులతో చర్చాసూపకమైన వాగ్వివాదానికిదిగకపోతే మరేంతో చేదిగాను! అలావెళ్ళివస్తున్నప్పుడు గేబుదగ్గర ఆగి ముసలివాడిని

పలకరిద్దామని సూర్యం చాలాసార్లు ఆనుకున్నాడు. ఆగి పలకరించేవాడే! కానీ మూటాడానికి ఆముసలాడు ఎంతమాత్రం సుముఖంగా కనబడలేదు. పైగా పనిలో చేరినప్పటికీ, యిప్పటికీ అతడు బాగా షిక్కిపోయాడు. వానిలో తిరిగిన నాటినుంచీ అతనికి కొత్తగా దిగ్గజటి సంక్రమించి ఉండే, వుండీ ఒక్కసారి దిగ్గజటి బిచ్చగా ధాంవామించిగా పని పడమోను నిమిషాలవరకూ ఏకస్థాయిలో కొనసాగేది

"పన్నెండు గంటలకోసారి మేలుకున్నాను. అప్పుడు ముసలివాడి దిగ్గర పనిపించింది" అనేగాడు తెల్లవారగానే సూర్యం.

"నేను తెల్లవాడయ్యారూ మర మేలుకున్నానండీ! అప్పుడు కూడా ముసలాడు దిగ్గరూనే వున్నాడు" అనేది నీరజ.

"వాడు నానం మాట్లాడించినా మాట్లాడినా తనకు ఒళ్ళిలావుందని చెప్పకొడు. ఎమిటోమరి! పిను మనకోక సుఖస్వయిపోతూడు."

"దిగ్గిరిగ్గి వాడిక్కడే కళ్ళుమూసుకుపోతాడేమోనండీ! ఎక్కడ వుట్టాడో, ఎక్కడ పెరిగాడో వాడికి భగవంతు డిక్కిడ చావు వ్రాసే పట్టి నట్టిన్నాడు!"

అఖిలకు సూర్యం రాముడే పిలిచి ముసలివాడి కలవ్రుందో తెలుసుకోమన్నాడు. అనసరమైతే హాస్పిటలుకు తీసుకెళ్లి ముండ్రిప్పించున్నాడు.

కానీ పిల్చిన రాముడు పిల్చిపట్టి తిరిగి వచ్చి "అతిగాడు తనకు మందూ గిండు ఏమీ ఒద్దంబున్నాడు బాబూ" అన్నాడు.

"ఏం! ఎందుకని?" అత్యుగ్రంతో ప్రశ్నించాడు సూర్యం.

"ఒంటిపై చెయ్యివేసి చూశాను. కానీ పోతోంది లేచి నిలుచోడానికై నా ఓపరికం వున్నట్టు లేదు. 'హాస్పిటలుదాకా రా! ముండ్రిప్పిస్తాను' అన్నాను"

"అందుకే మన్నాడు?"

"పిల్చిపో అన్నట్టు చెయ్యాడిస్తాడు బాబూ! ఇంకేమీ అడుగు."

"ఒకపైపు ప్రాణం పోతున్నా మనయింటి దగ్గర కూచుని సత్యగ్రహం చేయడానికి చాడికి మనమే

అశ్చారం చేశావుట్రా రామదూ! వెళ్లు. ఒక బండి తీసుకొచ్చి కన్ను వద్దన్నా వాడినందులో పడద్రోసి హాస్పిటల్కి లాక్కెళ్ళు, స్థితి అపాయకరంగా వుంది గనుక తిప్పకుండా బెడో యిస్తారు. తక్షణం వాడిని హాస్పిటల్లో చేర్చి యింకోకపని చూడు, వెళ్లు” అన్నాడు సూర్యం

ఆగోజు మధ్యాహ్నం తరం సూర్యం మండు వాలోనుంచి గోడ్డువైపు చూచాడు. ఇనుపకమ్మల గేటుగ్గర కాపాలావాడు లేచి! లోలోపల ఏవో అన్యక్షమైన బానిస బాణంలా హృదయాన్ని శుద్ధు తున్నా పైకిమాత్రం తలచిన పెద్దబగువు తగ్గిపోయినట్టు ‘అబ్బా’ అని నిట్టూర్చాడు సూర్యం.

ఆకులకు సున్నం రాస్తున్న నీరజ సూర్యం లోపలికి రావడం చూచి “ఉదయం మీకొచ్చిన వుత్తరాల్ని షేబిల్ వైన వుంచానండీ” అంది. “నాన్న గారు వాశారేమిటి?” అంటూ సూర్యం జాబుల్ని చేతికి తీసుకుని నుంచునైన పడుకున్నాడు. వాటిల్లో నాలుగైదు కాగ్డలు, ఒక కవచమాత్ర మున్నాయి. చంద్రశేఖరం గా రెప్పలు చూసినా ఒక కాగ్డలో ముక్తసరిగా మూడు మాటలు మాత్రం వ్రాస్తారు. ఆనాలుగు కాగ్డల్లో మూడు క్లయింట్ల దగ్గరినుంచే వచ్చాయి. ఒకటి చందాగడువు మీరిపో తోందని హెచ్చరిస్తూ ఒకానొక పత్రికాకార్యాలయం నుంచి వచ్చింది. నాన్న గారు జాబువ్రాయలేదేమో అనుకుంటూ సూర్యం మిగిలిన కవచపైకి తీశాడు. బహుశా ఎవడో క్లయింట్లు కేసుకు సంబంధించిన పత్రాలు పంపివుంటాడని కవచు చించాడు. కాగితాలు పైకి తీశాడు. ఉత్తరమంతటా నాన్న గారి అక్షరాలే వున్నాయి నాన్న గారు సుధీర్ఘమైన వుత్తరం రాసు డానికి యిక్కే ప్రథమం. ఒక వేళ యాత్రానభవాల్ని గురించి వ్రాశారేమో!

నాలుగైదు పేరాలు మాత్రం చదివి సూర్యం కాగితాల్ని చేతిలోవుంచుకునే పైకప్పుకేసి చూస్తూ ఆలోచనలో పడ్డాడు. ఆ వుత్తరమంతా అదోతరహాగా వుంది! చెప్పవలసిన విషయమంతా ముందే వుండగా అందుకు పీఠికాప్రాయంగా వ్రాసుకపోతున్నారు నాన్న గారు. “ఇంతంతా యిప్పుడెందుకు చెప్పవలసి వచ్చిందని నీకు సందేహంకలగవచ్చు. ఇంతకాలంగా నా అంతరాంతరాల్లో నిరూఢంగా దాగివుండిన ఈ

రహస్యం నిన్ను మూలముట్టంగా కదిలించివేయవచ్చు! కాని సూర్యం! నాలో ఏన్నో తర్కవిత్తరాలు జరిగినవిదాటే ఈవాస్తవాన్ని నీకు తెలియబగుస్తు న్నానని నువ్వు గురించాలి”

సూర్యం యిండుమించు కోయ్యబారిపోయాడు. రహస్యమా? ఏమిటి? అది తనని కదిలించివేసే వాస్తవమా! అలాటి దొకటంటుంది అనుకోడాని కైనా అవకాశంలేదే! నాన్న గారేదైనా కథచూసి ప్రతిఃకు పంపించడానికి బదులు తనకు పంపించేశారం! కాదే. వైన చిరంజీవి సూర్యానికి శుభాకీర్షులని స్పష్టంగా చాశారే!

సూర్యం మళ్ళీ ఉత్తరాన్ని చూడసాగాడు. తరువాతి ఒకటి రెండు కేజీలవరకూ జాబు వింతగా వేదాంతభోరణిలో సాగిపోతోంది.

“నీకు తెలుసు సూర్యం, నేనూ నీలా న్యాయ వాద వృత్తి అవలంబించిన వాణ్ణి. పదేళ్ళపాటు న్యాయమూర్తిగాకూడా పనిచేశాను. ఆముప్పై, ముప్పైఅయిదేళ్ళ అనుభవంలో నాకవకతమైన సత్యమొక్కటే! న్యాయాన్ని నిర్ణయించడం కంటే ఈ ప్రపంచంలో అనిధారావ్రతం మరొకటిలేదు ఉదా హరణకి నీకీరహస్యం చెప్పడం న్యాయమూ కాదా అని నేనీ పది, పదిహేను గోజుల పొడుగునా వితర్కించుకున్నాను పూరీలో జగన్నాథుణ్ణి, కల కత్తెలో కాళీహతను, కాళిలో విశ్వనాథ శివుణ్ణి దర్శించుకున్నప్పుడు కూడా ఈ సందేహమే నాలో కొట్టుమిట్టాడింది. కడకు ఈ విషయాన్ని నీకెరిగించ డమే న్యాయమన్న నిర్ణయానికీవచ్చాను. ఈ జాబు వ్రాస్తున్నది నేను బృందావనంనుంచి! నిన్నసాయం త్రం ఈ రహస్యాన్ని ప్రకటించడానికి కావలసిన ఆర్థికసంయుమనాన్ని ప్రసాదించమని నేను కృష్ణభగ వాసుణ్ణి వేడుకున్నాను.

నా పరిస్థితిలో వున్నవాడు మరెవ్వడైనా అయితే నీకీ విషయాన్ని చెప్పేవాడు కాదేమో! కానీ అలాటివాడు నా కాదర్థం కాదు. నేనులోకం మొరమెచ్చులతోసం ఆశించకుండా నాకు న్యాయమని తోచిన కార్యాలు కొన్నిచేశాను. వాటిల్లోయిది ఆఖరుదిగావుండనీ! ఇదే నాకోరిక.

మీ పిన్నికి కథలపిచ్చి ఎక్కువ. కనిపించిన ప్రతికలన్నీ తొనితెమ్మని మొదట కథల్ని మాత్రం

చదివేయడం యిప్పటికీ ఆవిడ అలవాటు. అంగులోనూ ఎక్కడో అడుగుగా కనిపించే విచిత్రమైన మానవ ప్రవృత్తి యథాతథంగా చిత్రీకరణకే కథలంటే ఆమెకు ఎక్కువ అభిమానం. అలాటి కథల్ని ఆమె చదవగా నువ్వు, నేనూ అప్పుడప్పుడూ వింటుంటే వాళ్ళం. నీరు జ్ఞానం వుందోలేదోగానీ ఒకసారి ఆమె ఒకథ చదివంది. రాక్షసుడిలాంటి మనిషి ఒక డుంటాడు, వాడు చేయని కిరాతకకృత్యాలు లేవు తను చేసినవన్నీ దుష్కార్యలేవని వాడికి తెలుసు. కానీ వాడంగుకు పశ్చాత్తాపపడడు వైగా వాడెల్ని ఘోర కృత్యాలు చేసివా లోకుల్లో వాడి అంతస్తు నానాటికి పెరిగిపోతుంటుంది. కడుకు తనూ కొంత వరకూ ప్రపంచాన్ని వుద్ధరించినట్లు ఆత్మసంతృప్తితో వాడు చనిపోతాడు. ఈకథ అనవాడంగావుందని నువ్వు, మీసీనీ వాదించారు. నేను మాత్రం యిది సహజమేనని మీకు నచ్చజెప్పబోయాను. కారణం, మీకంటే నేనులోకాన్ని ఎక్కువగా చూచినవాణ్ణి. అదే పనిగా మానవుల్ని హతమార్చిన హంతకులు కొందరు పాప పరిహారార్థం రెండు అశ్రువీరుగుపుల నైవాధారబోయకుండా ఉరికంబాన్ని సమీపించడం నేనెరుగును. వాళ్లు రాక్షసులు! వాళ్ళతో మనకు ప్రసక్తి లేదు.

ఐతే మానవులసంగతేమిటి? నా ఎదుకనూ ఒక మనిషివున్నాడు. వాడిని నేను దాదాపు నాలుగు దశాబ్దాలనుంచీ చూస్తున్నాను. వాడు సంఘానికి చీఫ్ పురుషుగా బ్రతికాడు. మానవతల శీలానికి ముప్పుగా బ్రతికాడు. నిరంతర గుర్వ్యసనాల్లో ఆస్తిని గుల్ల చేసి పోతాడు. చిప్పచేతి కొచ్చింది. కానీ వాడు మానవుడు మాత్రం కాలేదు. మానవుడైతే వాడికి పశ్చాత్తాపం కలగదా అనుకున్నాను. వాడిక మానవుడు కాలేడను కున్నాను. కానీ సువింతలో ఆమెండి చేతి ముసలి వాణ్ణి గురించి జాబు వ్రాశావు. అంతిమిత్ నా అంచనా తారుమరయింది."

నూర్యం తృప్తిపడ్డాడు. అక్కడికి, యక్కడికి వచ్చి ఈ మొండిచేతి ముసలివాడు తనకథలోనే ప్రవేశిస్తున్నాడు!

"ఇప్పటికే నాయీలేఖ నిన్ను చీకాకు పరుస్తోంది గదా నూర్యం! లేదులే అసలు విషయాన్నిక ధోంకితిరుగుళ్లు లేకుండా నాచేత నయినంతవరకూ

సంగ్రహంగా వ్రాయడానికి ప్రయత్నిస్తాను. ఏకాంతంగా కూచుని తీర్గిగా చదువుకో.

నూర్యం ఉత్తరాన్ని జేబులో వుంచుకుని చరచరా మేడపైకి వెళ్ళాడు గదితలుపులు మూసి కర్చిలో కూచుంటూ మల్లీకాగితాల్ని పైకి తీశాడు.

* * *

"అవి నేను శ్రాత్రుగా కాలేజీలో చేరిన గోజులు. కానీ అప్పటికే ఈ ప్రపంచం ఆనందధామ మేమీ కాదని, కావనినన్నీ కష్టనష్టాల కిక్కడ కొంతలేదనీ నాకు బాగా తెలుసు. మానాన్న గారు నన్నలా పెంచారు. అంగుకాయన్నని లాభింలేను. పితృర్జితంగా దక్కిన ఆస్తిపాస్తులంతగా లేకపోయినా ఆయన అంతవరకూ సంసారాన్ని లాక్కురావడమే గొప్ప విశేషం. బాగా చదివి, డిగ్రీలు సంపాదించి, నేను పెన్షన్దార్తగా చేస్తుంటే ఒకసారి చూచి చని పోవాలని నాన్న గారప్పుడప్పుడూ అంటుండేవారు. ఆయన కోరికలోని పూర్వాసరభాగాల్లో మొదటి దైతే నెరవేరింది గానీ రెండోది నెరవేరకముందే ఆయన శాశ్వతంగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు.

ఉన్న పూళ్ళోనే మౌనూర్జులంపం మూలన నూర్లో ఫెస్ట్ వరకూ నాచిగువు మానాన్న గారికి బగవుగా తోచలేదు. ఎరుక ముందు చూడకుండా రెండువందల రూపాయలు అప్పుచేసి ఆయన నన్ను కాలేజీకి పంపించాడు. బ్రంకు చేత్తోపట్టుకుని అనింతపురం స్టేషనులో దిగాను. ఆ ప్రారేసుగుం దుడ్డానికి అసే తొలిసారి కాలేజీ ఎక్కడవుందో నాకబు చేసుకుంటూ వెళ్లాను. ప్రిన్సిపాలు గారు సాదరంగా మాట్లాడి ఈ ప్రాల్లో ఎక్కడుండలచుకున్నావు" అని అడిగాడు. "అదే తెలియడంలేదండీ" అన్నాను. ఆయన చీసేలో ఒక పేరు వ్రాసియిచ్చి అక్కడికి వెళ్ళుమన్నాడు.

అది రంగమ్మ హోటలు! ఆగోజుల్లో ఆదుట్టు ప్రక్కల భోజనశియాలందరికీ రంగమ్మ ఆరాగ్య దోరత. హోటలుని పేర్కొంటున్నాడు గనుక అక్కడ కుర్చీలు, బల్లలు, పటాలు, పంకాలు, సర్వద్రాక్షివర్తూవుంటారనుకున్నాను, కానీ అక్కడ అలాంటి గందరగోళ మేమీ లేదు బారుశూళ్ళనుంచి వచ్చి చదువుకుంటున్న కాలేజీ కుర్రాళ్ళు చాలా మట్టుకు అక్కడే భోంచేస్తారు. వైగామాసిస్తే చాలు,

రంగమ్మకు పోయిన ప్రాణంకూడా చక్కారేచి వస్తుందని లోకంలో ఒక ప్రథ వుండేది. నూటికి తొంభైమంకి సర్వసామాన్యంగా వర్తించే ఆమట కేంగనీ రంగమ్మ పరివర్తతోనూ, అంతకంటే మాటలతోనూ వాడుగూ తి నేవాళ్ళకందరికీ స్వగృహాన్ని మరపించేది నాలుగైదు రోజులు ఆ హోటల్లోనే ఓగడిలో మకాంపెట్టి చూచాను. బొత్తిగా చగువుకోడానికి వీలుగా వుండలేదు ఎప్పుడూ ఎడతెగని జపం. ఇలా కొదనుకుని ప్రత్యేకంగా వున్న ఓగడికోసం అన్వేషణ ప్రారంభించాను.

ఆనాటికి అనంతపురం యిప్పుడున్నంత పెద్ద బస్తీకాదు. నాలుగైదు ముఖ్యమైన వీధుల్ని మినహాయితే మిగిలిన వూరంతా వట్టి మట్టిమిదైల మయం. ఈ మట్టిమిదైలు డిటెక్టివు నకలల్లో అస్పృశ్యమూ అపరాధపరిశోధకులకు తలసించే భూగర్భగృహాల కంటే ఒకింతుక మెరుగ్గా వుండేవంటే! ఒకటి రెండు అంకణాల వెడల్పున ఈవీధులందీ ఆవీధివరకూ నూరు నూటయ్యై గజాల పొడుగునా వ్యాపించివున్న ఈ మట్టిమిదైలకు ఏవైపునగానీ ఓకిటికివుండదు. ఉత్తర ధృవంలో మానవులకు ఆరు నెలలు పగలు, ఆరు నెలలు రాత్రి అని భూగోళం చెబుతుంది. కాని ఈ మట్టి మిదైల్లో మనుషులు మాత్రం సంవత్సరమంతా చీకటి లోనే బ్రతుకుతాడు. జీవించడమే కన్న సాగ్యమైన ఈయిళ్ళల్లో యిక చదువుకోవడమేం కుదురుతుంది?

నాలుగురోజులు అడేపనిగా తిరగ్గా, తిరగ్గా కడుకు ఓహారుమూలపీఠాలో గది దొరికింది. పెంకు టింట్లో పీఠివైపు గది. గదిలోపలికి గాలీ వెలుగురూ వచ్చే అవకాశం ఉన్నాయి. చూటి చూటికీ గదిలోకి వచ్చి అల్లరిచేయడానికి ఆ యింట్లో కుర్రాళ్ళకూడా లేరు. కుర్రాళ్ళే ఏమిటి, మగవాళ్ళకూడా లేని ఆ యింట్లో యిద్దరు ఆడవాళ్ళు మాత్రం వున్నారు. ఊత కర్రసాయంతో ముసలావిడ రోజుకొకటి రెండు సార్లయినా కీధిగడపకాకా వచ్చి నన్ను పలకరించి వెళ్ళేది. ఆవిడకు పగలుమాత్రం ప్రపంచం మనకమనకగా కనిపిస్తుంది. రాత్రులు అదీలేదు! పెరట్లోకి ప్రత్యేకంగా దారిలేకపోవడం చేత ముఖం కడుక్కోడానికి, స్నానం చేయడానికి యింటిలోపలి నుంచే వెళ్ళవలసి వచ్చేది. లోపలికి వెళ్లి నవ్వుపల్లా నడవలో మంచం వైన పడుకునివున్న ముసలావిడ “ఎవరూ, ఎవరూ”

అంటూ కంగారుగా ప్రశ్నించేది. “నేనేవా! చంద్రాన్ని” అనేవాణ్ణి. “ఒసే జానకి! అబ్బాయికి నీళ్లు కానాలేమో, తొట్టోవున్నాయేమో చూడు” అంటూ ఆవిడ కూతురికి పనిపురమయించేది. ఆ అమ్మాయి తొట్టోనీళ్ళువుంటే వున్నాయనేది. లేకుంటే మారుమాట చెప్పకుండా నీళ్ళుచేది పోయడానికి గజ్జెలకుర్రంలా నడుస్తూ పెరట్లోకి వెళ్ళి పోయేది. ముక్కు మొగం ఎరుగనివాళ్ళ చేత పనులు చేయించుకోడానికి నాకు బొత్తిగా మనస్కరించేది కాదు. ఐనా అడ్డుచెప్పలేక జానకి నీళ్ళుచేది పోసేంత వరకూ ముసలావిడతోనే మాట్లాడుతూవుండి ఆ తరువాత పెరట్లోకి వెళ్ళేవాణ్ణి.

ఓరోజు నేను కాలేజినుంచీ రావడానికి ఆలస్యమైంది నాకోసం వీధిగడప దగ్గరే కాచుకునివున్న ముసలావిడ “ఏం నాయనా, ఈరోజంతి వేళమీరి వచ్చావు” అంది కారణం చెప్పాను. ఏమో బాబూ! రోజు ప్రాద్దుండాగానే యిల్లు చేరుకు నే వాడిని. ఈ రోజు రాకపోయేసరికి దిగులేసింది. ఇది మగదిక్కులేని యిల్లయిపోయే! ఏఅమ్మగన్న బిడ్డవో నువ్వు మాలో ఒకడివిగా మసలకుంటున్నావు. ఈ రోజు మాఅబ్బాయికి తిథివేశాను. బ్రతికుంటే వాడిపాటికి ఒకయింటి వాడై జానకికూడా వెళ్ళిచేసి వుండేవాడు. రోగమ, రొడ్డు? ఏమీలేదు. ఆ జేముడికి కళ్ళు గుట్టినయ్యే. తీసుకెళ్ళిపోయాడు. వాడికి జానకంటే పంచప్రాణాలు. అమ్మ తేకపోయే, అన్నా లేకపోయే, నేనున్నా లేనిదానిక్రింద జను. దాని అభిం, శుభం ఎవరు చూస్తారు?”

జీవిత ప్రవాహంలో అనేక సుడిగుండాల్లోపడి మునిగి లేలి గుక్కతిప్పకున్న ఆముసలావిడను నేనేమని ఓచార్చులను! ఐనా ఆమె తృప్తికి “అవును, పాపం, నిజమే మరి” అంటూ నిట్టూర్చాను.

“బ్రతికుంటే వాడు తన అత్తగారింటికి వస్తే వాడికి ఏరికోరి వంటకాలు చేసిపెట్టవలసింది జానకి. వాడి కేడది యిద్దమో నాకంటే దానికి బాగా తెలుసు. పిచ్చిసిల్ల! వద్దన్నా ఈరోజు అనన్నీ చేసింది. దాని పిచ్చిగానీ, వాడొచ్చి తినబోతాడా బాబూ!”

ఈ ఆజేదన ఉపశమించడానికి ఏం చెప్పాలో నాకు తేజించుకున్నా స్ఫురించలేదు.

“పోనీ ఈ పూట నువ్వు హోటలుకు వెళ్లిక పోలేనేం బాబూ! ఇక్కడే భోంచేయ గూడదు!”

“దానికేం అవ్వా! తిప్పకుండా భోంచేస్తాను” అన్నాను.

నుం గానిక మెల్లగా లేచి గోడవెంబడే వజ్ర లోకి వెళ్లి మంచంపైన కూచుంది. నేనూ నడవలోనే భోజనానికి కూచున్నాను. జానకి పళ్లెంలా అన్నం తెచ్చింది.

“మహారాజా, ఆమెని చనిపోయినా మాకంతో యంతో విగిల్చి పోయాడు. ఈయల్లా, వాటిల్లాక నాలుగై దెకరాల పొలమంది. కొలువైన కొలువేసుకుని యిట్లో కూచున్నా సాగుకు అయి నొందల రూపాయల అదాయ మొస్తుంది. ఇది గాక వున్నాగా నట్రా వుండనేవుంది. సంబంధం కుదిర్చి పెట్టి ముంగునిలిచి భభకార్యం చేసేవాళ్ళే లేంది!”

“అగతియనస్తే సంబంధం తిలకింతునే నెను- క్కుంటూ వస్తుంది” అని ప్రయత్నించి ఓమాల న్నాను.

కొంతసేపు పరస్పరంగా వుండిపోయిన తర్వాత ముసలావిడ “అన్న కేంకొవాలో మాస్తున్నావా జానకి” అంది.

“అకులో మొదటవేసిన అన్నం యంకొ అలాగే వుంది” అంది జానకి, అప్పటికి నేనేదో అపరాధం చేసినట్లు.

“ఇది కురీబాగుం దవ్వా! జానకిని వృకోదగడ లాంటి వాడికెవరికైనా కట్టబెట్టాలి! లేకుంటే అత గాడు మొదటవేసిన అన్నమైనా పూర్తిగా తిని నిభాయించుకోవం కష్టం” అన్నాను

జానకి కిలకలా నవ్వుతూ రెండోదఫాపళ్లెం నిండుకూ అన్నం తెచ్చింది.

జానకి అంత పొడుగరి కాదు. పొట్టి కాదు నీటి కెట్టిలేని బావిక్రింద, పుష్టిగా నత్తున గలిగిన నల్లరేగడ పొలంలో గుమ్మటంలాగా పెరిగే అరిటి చెట్టులాటి అంగసావనం ఆమెది! నిజానికి జానకి చేయంత అవు రూపమైన సౌందర్యం కాదు. ఆంతమాత్రం రూప వతులు మనకెక్కడైనా కనిపిస్తారు. సౌందర్యం కన్నా ప్రధానంగా ఆమె చూపుల్లోనూ, మాట్లాడే తీరులోనూ ఎదుటివారికి కొట్టొచ్చినట్లు కనిపించేది ఆమె అమాయ

కత్వం. హృదయంగానుంచి వెల్లువెక్కిన భావాన్ని గళం లోనే మింగి, మెరుపులా మాతాస్తుగా వున్నవించే దర హాసాన్ని వెనుపువైకి వచ్చిగానయిన సుశిచిపెట్టి తెచ్చికోలు ఆభయంతో కృత్రిమంగా ప్రవర్తనం నడప జానకికి చాలాగా చేతగాదు. ఆమె ఏమూట చెప్పినా అది భూగర్భంలోనుంచి అగ్రహుత్సవంగా వైకి ప్రసంగే జగదారంగా, స్వచ్ఛంగా రుచిభయంగా వ్యతిరేకం నెలకొన్నాతం భూలోకి కయినా ఆమె గంగలా నవ్వేస్తుంది ఆనవ్వు తొత్తల కొమునిలా నల్లగా, తెల్లగా విరిసి ఎదుటివారికి హాయిహాయి అని పిస్తుంది. పదిపదిహేను గోలాలకు ముంగు జానకి నాగు క్రొత్త నేను జానకి క్రొత్త. కానీ ఆమెను, ఆనవ్వు ఈ స్వల్ప వ్యవధిలో కొత్తనివాన్ని ముగ్ధునియంచేసి పారేశాయి

“అమ్మాయీ, బాబీ!” అని సంభోధించే వాణ్ణి తమాషకు.

“ఎమండీ అన్నయ్యగానూ!” అంటూ జానకి వాగ్యావానికి నిచ్చుచున్నది.

“నురేంటేను. ఈగోస్తోక వెళ్లి సంబంధం చూచానులే” అంటూ ఆమెనిలా వున్నా మొత్తినం వ్యక్తపరస్తుంకోసని నిలువల్లా కళ్ళుకోసుకుని ఆమె ప్రపు మాన్చు వుండిపోయేవాణ్ణి.

“మాస్తాను, మాస్తాను! మాడకేం! అబ్బో, సభాసేసి తిన్నంత దూరం పంపించింది యక్కడెవరికో వెళ్లి సంబంధాలు చూడ్డానికి కాదు. చుట్టూ చదువుకోండి”

“అవికాదు జానకి! మరీనీకు నేను చూచిన వరు డున్నాడు మానావూ, అతడు అమాంతం నీతిలకా యంత యింపకుండును యిరవబారల దూరానికి విసిరి పారెస్తాడు! వాడి ఛాతీవుందిరా బాబూ, పీరంకులు పెట్టి కొల్చుకోనీ చెక్కు చెవరను. అంతేకాదులే జానకి! వాడి భోజన పర్యవేక్షణం గూడా చెప్పకో దగ్గదే! నువ్వు ఒకదానివెంబడి ఒకటిగా ఐదు నిద్రలు వేసినా ఊరక అనకుండా అన్నీ ఖాళీ చేసి గానీ లేవకు.”

చిరుకోపం ముఖంలో పరస్పరద్రోక్కగా, ఒక్క విసుగున వైకిలేచి ముంగుకు పోయి ఈ భుజం మీదినుంచి ఆభుజంమీదికి విల్లులా పడుతున్న పొడు గాటి జడను వెనక్కి తీసుకుంటూ జానకి తల్లి దగ్గరకు

నెళ్లి “మాడవే ఆమూ! అన్నయ్య ఎవణ్ణో బకా సుగట్టి తీసుక రాబోతున్నాడు” అంటూ విడుపు ముఖం పెట్టేది.

“అదేమోనమ్మా! మీరన్నా నువ్వు పడంపి, లేవండి! నాకు తెలియదు. అతడు బకాసుగట్టి తెచ్చినాసరే, భీముణ్ణి తెచ్చినాసరే నువ్వు పెళ్ళి చేసుకోవలసిందే” ముసలావిడ తనతీర్పు లేల్పి చెప్పేసింది.

“చేసుకుంటాలే మీరు మాద్దుగ గానీ! ముందు అట్లకాడ పాయిలో పెట్టి నాలుగువాతలు తీస్తాను. ఎంతభీముడైనా ఒళ్ళుకాలి నోరు బాదుకుంటాడు.”

ఓరోజు సాయంత్రం స్నేగొండునుంచి యింటికి వచ్చి, స్నానం చేయడానికి పెరట్లో వెళ్ళాను. తొట్టిలో నీళ్ళులేవు. నాకెందుకో కోపంవచ్చింది! చేదను బావిలో వేసి చేంతాడు జార విడుస్తున్నాను. చేదవరికి తగిలిన శబ్దం వినిపించిందేమో, జానికి లోపలినుంచీ పరుగెత్తుకుని వచ్చింది.

“అదేమిటి? ఎప్పుడూ లేని వాడుక!

నేను వెనుదిరిగి చూడలేదు నాపాటుకు నీళ్ళు తోడి తొట్లో పోస్తున్నాను.

“పోసింది చాలు. ఇక స్నానం చెయ్యొచ్చు” అంది జానికి.

చేత చెంబు తీసుకుని తొట్లో ముందబోయాను. వట్టిగాలో చెంబే మునుగుతుంది! తొట్లో ఒక్క చుక్క నీళ్ళుకూడా లేవు.

“అబ్బాయి గారి కలాగే కావాలి! కోపమొస్తే మాత్రం క్రింద తూము మూసిందీ లేందీ చూచుకో వద్దూ” అంటూ జానికి మొదట తూముచూసి తిరువాత చేద చేతికి తీసుకుంది.

“నా కొకరిమీద కోపమెందు కోస్తుంది?” అన్నాను.

“ఎందుకొచ్చిందో చేదనకిగితే తెలుస్తుంది. పాపం, అది కుయ్యో, మొర్రో అని మొత్తుకుంటుంటే పరుగెత్తోచ్చాను”

“ఐతే నువ్వు చేద ఏడుస్తోందిని పరుగెత్తోచ్చావు గానీ, నేను బాధపడుతున్నానని కాదు.”

“అయ్యో ఎవ్వరూ! ఇదేం ఎత్తిపాడుపు లమ్మా! ఇలా రాచి రంపానబెడితే ఆ రాబోయే వదివ గారిగతి ఏం కావాలో ఏమిటో!”

రాబోయే వదివ గారిని గురించి మాట్లాడడమంటే జానికి సరదా! ఆమె నోటంట ఆ మాటలు వినడానికి నాకూ సరదాగానే వుండేది! అసలు జానికిని చూచినతర్వాతనే ననుకుంటాను, నాకు పెళ్ళి చేసుకోడం గూడా ఒక మంచిపనేనన్న అభిప్రాయం కలిగింది. జానికిలాంటి సహచారిణి దొరికితే ఎలాటి గుర్గుపథంలోనైనా సునాయాసంగా ప్రయాణం చేయవచ్చు. కానీ జానికిలాంటి అమ్మాయి దొరకడమే దుస్తరం! అలాటివాళ్ళు నూటికి కోటికి ఒకరుంటారో, వుండారో!

దిసరాలోనూ, క్రిస్ మస్ లోనూ రెండుసార్లు ఊరికి వెళ్లివచ్చాను. వారానికోసాగైనా జానికి వూరికి వుత్తరంవ్రాసేది. క్రిస్ మస్ నెలవుల చివరి రోజుల్లో జానికివగ్గరినుంచీ ఓవుత్తరం వచ్చింది. అందులో ఈసారి నేను అనంతపురం వచ్చినమీదట హోటలుతిండి మానేయాలని, అలామానకుంటే గడైనా ఖాళీచేసేయాలనీ తనశల్లి నిక్కచ్చిగా చెబుతున్నట్టు ఆమె వ్రాసింది. ముసలావిడ అలాటి నిర్ణయానికి రావడంలో ముప్పాతికముప్పీసం బాధ్యత జానికిదై వుంటుందని నాకు తెలుసు. కానీ నేనెందుకో చొరవతీసుకుని ఆ తల్లీకూతుళ్ళు చెప్పినట్టు చేయలేక పోయాను. “ఎలాగా వారానికి రెండుమూడు పూటలు యిక్కడే భోంచేస్తున్నాను. ఇక స్నాన పానాదున్నీ మీరే చూసుకుంటున్నారాయ్. ఐనా నాకేం అభ్యంతరం లేదు. కానీ వాన్నగారు నా మూలంగా ఒకరికి శ్రమకలిగితే ఒప్పుకోరు” అని వాళ్ళకు నచ్చ జెప్పకున్నాను.

మార్చి నెలసమీపం కావసోంది. చదువుల గొడవలో మునిగిపోయినందువల్ల ముసపటిలా జానకితో మాట్లాడానికి తీసివేయ్యదిగాదు కానీ వీలు చిక్కినప్పుడల్లా జానికి గదిలోకేవచ్చేసింది. అయింట్లో కుర్రాళ్ళు లేనందువల్ల నెమ్మదిగా ఉదయపుకోవచ్చునని మొదట నే నాశించాను కానీ మాటల్లోనూ, చిలిపి తనంలోనూ ఒక్కజానకే పడిమంది కుర్రవాళ్ళపెట్టు! “బాత్రిగా తగడ లేదన్నయ్యో! ఈ పుస్తకం తీసుకు పోతున్నా” అంటూ ఆవిడ నాయించియన్ హిస్టరీ వాల్యూమును చేతికి తీసుకునేది. “పరీక్షలొచ్చేస్తున్నాయి జానకీ, నీకు పుణ్యముంటుంది. దాన్నక్కడ పెట్టి వెళ్ళు” అని ప్రాధేయపడేవాణ్ణి.

“ఇన్ని పుస్తకాలున్నాయే, యివన్నీ చదివితే చాలదా” అంటూ జానకి కిటికీకి ఎదురుగా కూచునేది.

నేను పుస్తకం మూసిపెట్టి “వంటగింటా మాని నువ్విక్కడి కెందుకొచ్చావో, ఒకటిగెండు మాటల్లో చెప్పియ్ జానకి! నేను చనువుకోవాలి” అనేవాణ్ణి.

“ఇన్ని పుస్తకాలు చనువుతావు గదా! ఒకకథ చెప్పగూడదా పోనీ”

“వీటిల్లో కథలుండవు జానకి! అంతా చరిత్ర”

“పోనీ ఆచరిత్రే కొంచెం చెప్పన్నయ్య! వింటాను”

నేను పక్కన నవ్వేసేవాణ్ణి. జానకి నాలో బాటు నవ్వేది. విధంబు చెప్పేవాళ్లు చుమ్మలిస్తే ఆశ్చర్యంగా మారేవాళ్లు. ఇరుగింటి, పొరుగింటివాళ్లేనువకునేవారో నాకు తెలియదు. కాని జానకి ఎవరినీ లెక్క పెట్టేదికాదు.

ఆ తల్లికూతుళ్లని మామంటే ఆకుటుంబానికి, మిగతా ప్రపంచానికి మధ్య లంకె లెప్పడో విచ్చిమై పోయినట్లు లోచేది. ఒక విధంగా వాళ్లది ఒంటరి జీవితం. జానకి మేనత్తగారు ఆవూళ్ళోనే వున్నాడు. ముసలావిడ మాటల్లో ఒక్కొక్కప్పుడు వూళ్ళో నాలుగో వీధిలోనే వున్న ఆబంధువులని గురించి ప్రసక్తి వచ్చేది. వాళ్లు కొత్తగా కాగుకొన్నాడు. మేడకట్టిం చారు. పెద్దవాస్తవారం సాగుతోంది. ఆమేనత్తకు ఒకే ఒక కొడుకున్నాడు. కొపురాలు రెండు ఒకే పాయలో వున్నప్పుడు అతిడికి జానకిని చెసుకోవాలని వాళ్ళు చెబుతుండేవారు. నడిమంతరపుసిరిలో ఆ బంధుప్రేమ మండుటిసుకలో జలకణంలా యింకి పోయింది. వాళ్ళిప్పుడీ వూళ్ళో బంధువులున్నారని భావించడంలేదు.

“వాడిని నువ్వు, ఎప్పుడైనా చూచేవుంటావు చంద్రం! మరేంపనిలేదు. వీధుల్లో తిరుగుతుంటాడు. వాడిసంగతి నేను చెప్పడం బాగుండదు. డోళ్ళో ఎవర్నడిగినా నీకు తెలుస్తుంది. వాసు వస్తున్నాడంటే ఇక వయసు ఆడపడుచులు యిల్లల్లో దూరి గడవేసుకుంటారు” అనేది ముసలావిడ.

“ఎవరెట్లాపోతే మనకేమీ అమ్మా! అతగాడైనా ఈమధ్యనేగా యింత అధ్యాన్నంగా తయారైంది! బనా ముక్కు ఇచ్చాడు. లేకపోతే కోడెయ్యాడ చెప్పిన

మాట వింటుందీ?” అంటూ చర్చలో పాల్గొనేది జానకి.

“ముకుదామకేం! నువ్వున్నావుగా! నీకంటే మంచి ముకుదామ ఎక్కడ దొరుకుతుంది జానకి! నేను చెబుతున్నా నవ్వా, ఆకోడెను ఈముకుదాడు తెలివితే పొగరణిగిపోతుంది” అంటూ నేను వులితంగా సలహాయించేవాణ్ణి.

“నేనైతేనా! చెవులునులిమి గదిలో కూలదోసి అతగాడిదట్టూ గిరిగీసేదాన్ని! ఏమనుకున్నావో”

అజే ఆత్మవిశ్వాసం! ఈ ప్రపంచంలో తనకు అసాధ్యమైన పంటూ ఒకటి లేనేలేదనుకుంటూందా ఈ జానకి! ఏమో, నా కర్మనుయ్యేది కాదు.

ఆత్మవిశ్వాసం సంగ తలావుంకగా ఆమె యితరుల్ని గూడా అంత దృఢంగా నే విశ్వసిస్తుంది.

అజే ఆమెకొంప ముంచింది.

సంకృంతి పండుగతర్వాత నాలుగైదురోజులై వుంటుంది. ఆరాత్రి బాగా ప్రాస్తుపోయేంతవరకూ చనువుతూవుండిపోయాను. తాలూకా కన్వేగిలో జనాను పన్నెండు గంటలు కొటాడు నాలుగంటకు అలారంపెట్టి, దీపం చిన్నదిచేసి చాపమైన పసు పడుకున్నాను. ఇంకా తల్లీలో గ్రీకునిక రాజీతు కల్లోలాలు, ఆంగ్లేయుల గులాబీపూల గుండాయి, హిందూనేషంలో మహామృదీను సంపూర్ణతలు కలగాపులకంగా సుశుభ్ర తిగుగుకున్నాయి నిద్రాణిని పూసకంలో కనుకమంగా బుర్రవేకి తిగుతోంది ఇంకొక అయిదునిమిషాల్లో గాగ్గంగా నిద్రపట్టి వుండే నేమో! వీధిమెట్లవైన విదోశబ్దం చినిపించింది. ఎవరిదో పదవ్యని! అజేవీధిలో అప్పుడప్పుడూ దొంగతనాలు జరుగుతుంటాయి, కొస్తా బ్యాగ్ తిరుగుడం ఎంగుడైనా మంచిది. దీపం పొచ్చించడానికి చేయిచాచాను. కానీ లాంతరుచేతికింకా ఒక మూరదూరంలో వుండి పోయింది.

నేను పడుకున్న గదికి ఎదురుగా వరండావుంది. వరండాలో గదికిప్రక్కగా పాతకాలంనాటి నగిషీ పనులద్యారబంధమూ, గడ్డపారలకైనా ధియపడని తలుపు వున్నాయి సింహద్వారానికి అటువైపున రెండుగజాల్లో లోపల గదివైపుకు తెరచుకునే రెండు తలుపుల కిటికీ ఒకటివుంది. కిటికీకి బలమైనముక్కు

మ య స థ

లున్నాయి. కిథినైపునుంచి దొంగయింట్లో ప్రవేశించడం అసాధ్యం. కం గారుపడి ఆచచ్చిన దొంగను బెరగొట్టడం మొదలగు దీపం పెద్దది జేసే ప్రయత్నం మానుకున్నాను.

గదిలో పడుకునే, వరండాలో ఏం జరుగుతోందో తెలుసుకోవడానికి నాకు గుడ్డిదీపం కూడా కొంత సహకరించింది. మూడుచెక్కలతో బిగింపబడిన గదితలుపులో చెక్కకూ చెక్కకూ నడుము సంగులున్నాయి. ఆ సంగుల్లోనుంచి దీపపు వెలుగు వరండా చివరపున్న గోడపైన పడుతోంది. ఉన్నట్టుండి ఆకొంతికిరణాలకు అవరోధం తటస్థించింది. సందేహం లేదు, అదొక మానవాకారం!

కిటికీనిగ్గర నిలబడి కమ్ముల్లోనుంచి గదిలోపలికి చూస్తున్నాడు. ఎవరో? ఎంగుకో? నాకవకతం కాలేదు.

“జానీ! జానీ!” పిలుపు చాలా తేలిగ్గా వినిపించింది.

ఐతే వాడెవడో జానకికి పరచిపెట్టేస్తుంటుంది! ఎవడు వాడు? వాడిగొంతు నులిమేస్తే బాగుండును. ఎముకలుగిరిచి వాడి శరీరాన్ని ముద్దజేసి ఫుట్ బాల్లా ఆకాశానికి ఎగురతేయింకొ బాగుండును

ఇంతలో గాజులు గలగల మన్నాయి

“ఎమిటిది? ఎంగుకూ?” జానకి గొంతు.

“తిలుపుతియ్—”

“ఎంగుకో చెప్పవేం”

“తియ్, చెబుతాను”

తిలుపుదగ్గరికి జరిగాను. కనుమరుగైపోయేలోపల వాడిముఖాన్నొకసారి స్పష్టంగా చూడాలని నా ఆదుర్తి. చూచి నేను చెయ్యగలిగిందేమిలేదు. ఐనా వాణ్ణి చూడడానికి ప్రయత్నించాను. గుడ్డివెలుగులో వాడి ముఖం నాకు ఒక్క క్షణంమాత్రం కనిపించింది. ఆవ్యవధిలోనే నేను వాణ్ణి పోల్చుకున్నాను.

వాడు ద్వారబంధాన్ని సమీపించాడు. తిలుపు మెల్లగా తెరచుకుంది. వాడు నీడలా లోపలికి జారిపోయాడు. తిలుపుకు గడ్డి ముపడింది. ఎంతజాగ్రత్తగా వేసి నా కీచుమనడం ఆగడియ అలవాటు.

ఆ అర్ధరాత్రివేళ నాచూదయంలో ఎలాటి తుపాను ఘూర్జిల్లిందో నేను చెప్పలేను. నాకళ్ళకు

ప్రపంచంగిర్రిన తిగుడుతున్నట్టుతోచింది. నేనింత వరకూ స్వర్గంలో వున్నట్టు భ్రమించాను. కాదు. ఇదిసరకం. స్వర్గమున్న అవోహతో నేను నరకలోకంలో పరిభ్రమిస్తున్నాను. అబ్బ, ఏంబాస యిది! సలసల కాగుతున్న తెలంలో పడవోసి నన్నెంగుకు మాడ్చివేస్తున్నాను? నూనులుతపడంచేసి యంత్రభలకాల మ్యునిలబెట్టినన్నెంగుకు చిత్రహింసకు గురిచేస్తున్నారా? నే నేంతప్ప చేశానని?

తప్పచేసింది నేనుగాదు! జానకి. ఆమె తప్ప చేస్తోందని నే నెంగుకు బాసపడాలో? ఆమె ఎవతే? నే నెవణ్ణి? నేను త్రాచుపాముని పుచ్చవార మనుకున్నాను. నిజం ఈనాటికి తేలింది. పణంలా పైకి లేచిన యావన గురహంకారంతో కళ్ళుకానకుండా ప్రవర్తిస్తున్నావా జానకి! ప్రవర్తించు నువ్వేమై పోయినా నాకు చింతలేదు!

దీపం పెద్దది జేశాను. కూజాను పైకెత్తి ఒక చుక్క నీళ్ళనైనా మిగల్చకుండా గుటగుట త్రాగేశాను నిద్ర వచ్చే ఆవకాశం దాటిపోయింది. ఈ రాత్రికి జాగరణే! చేతికి తగిలిన పుస్తకాన్ని పైకి తీశాను.

కాని మనసు పుస్తకంలో లీనంకావడం లేదు. అది కళ్ళెంతలేని గుర్రంలా ఎంత ప్రయత్నించినా పది పదిహేను రోజుల క్రితం జరిగిన సంభవంపైకే ప్రసరిస్తోంది.

ఆ రోజు ఆదివారం రాత్రి పదిగంటల వేళ. నాటకంనుంచి ఒక మిత్రుడితో బాటు యింటికొస్తున్నాను.

బజారు నటనకుమ ఒక పెద్దగుంపు ప్రోగ్రెవుంది.

“ఏం జరిగింది?” మిత్రుణ్ణి ప్రశ్నించాను.

అతడు జనంలోదూరి అసలు దృశ్యాన్ని చూచి వచ్చి “తాగుబోతు, తాగు మత్తులో ఒళ్ళు తెలియక క్రింద పడిపోయాడు” అన్నాడు.

“ఎవడువాడు?”

“చూచిరా, వాడికిథ చెబుతాను”

మనుషుల్ని ఒత్తిగించుకుంటూ ముందుకు వెళ్ళాను. నిజంగా అది చూడవలసిన దృశ్యం! క్రింద పడివున్న వాడు ముసలీ ముతకా కాదు. వాడి వయస్సు పాతికేళ్ళకు లోబడి వుంటుంది మంచి స్ఫూర్తిదూపి. తెల్లటి

గ్లాస్కోమల్లు పంచమీద సిల్క జాబ్బా తోడు కున్నాడు. దొరలు కాల్పుకు నే సిగరెల్లు తాలూకు టిన్ను ఒకటి అతడి జేబులోనుంచి క్రిందపడి మూత వూడిపోగా సిగరెల్లు వీధిలో చెల్లాచెదురుగా పడి వున్నాయి. వలకురైదుగురు ఆ సిగరెల్లు నే ముట్టించు కుని జీవం వుండో లేదో తెలుసుకోవడానికి కాబోలు వంగి ఆ పసిపొయి వున్నవాడి ముఖంమీదికే పొగ వదులుతున్నారు!

గుండెలు బరువెక్కుగా గుంపులోనుంచి బయటికి వచ్చి నేపీహితుణ్ణి కలుసుకుంటూ “వాడికథ చెబుతానన్నావే” అని జ్ఞాపకం చేశాను.

“వాడి దీవూరే. నేనూ వాడూ ఒక సంవత్సరం పాటు ఒకే డెస్కులో కూచుని వదువుకున్నాం. ఆ తరువాత నేను సైతరగతికి వెళ్ళిపోయాను. వాడా తరగతిలో నే, అడెస్కులో నే వుండిపోయాడు. అంతేందుకు? వాడి చదువు ఆతరగతిలో నే పూర్తయిపోయిందిని చెబుతే ఒకమాటతో సరిపోతుంది.”

“బాగా డెబ్బున్న వాడేమిటి?”

“డెబ్బూ వుంది. డెబ్బుతో బాటు అబ్బిన దుర్వ్యతి సనాలూ వున్నాయి. తండ్రి లేడు. తల్లి వుంది. ఆమె గారికి వీడంటే చెప్పరానంత ముద్దు! వీడు తాగి తిండివాలాడినా, బ్రాద్దు మాటునుణ్ణ ముందేసంగుల్లో పీకాడు తిరిగినా అవిడకు తప్పగా తోచదు డెబ్బుంది గనుక ఆడెబ్బుతో సాగ్యమైన ఆనందాలను వీడనుభవిస్తుంటే చూడలేక లోకం కళ్ళల్లో నిప్పులు పోసుకుంటోందని ఆమె అనుకుంటుంది.”

“అయ్యో గ్రహచారమా!” అంటూ విస్తుపోయాను.

“దురాచారాన్ని, వ్యభిచారాన్ని గ్రహచారమని నువ్వు సరిపెట్టుకోజూస్తే, నాకేం చింతలేదు. కానీ వీటివల్ల చిట్టచివరకు మిగిలేదిమాత్రం విచారం, లేకపోతే వినాశం” అన్నాడు మిత్రుడు ఒక సత్యాన్ని సిద్ధాంతీకరించినట్టు.

“ఇంతకూ మీడి పేరు చెప్పావుకావే” అన్నాను.

“లక్షణమైన పేరు. వాసుదేవమూర్తి. సంగ్రహంగా వాసు అని క్యవహరింపబడుతాడు”

తలదమ్ము తిరిగింది! వీడేనా వాసు? వీడేనా జానకి మేనల్ల కొడుకు?...అప్పటికింటే అను

కున్నాను. కానీ యంతలోనే ఈ రాత్రివేళ ఒంటరిగా గదిలో కూచుని, జానకి తలుపుతీయగా యింట్లో ప్రవేశించిందినాడా వీడేనా అని వితర్కించుకుంటున్నాను. కళ్ళతో ప్రత్యక్షంగా చూచిన తర్వాత కూడా సంకేహమేమిటి? వాడే వీడు!

ఎప్పుడు తెగడ పైకి వాలిపోయానో తెలియదు. అది నిద్ర అని చెప్పడానికి వీల్లేదు. మననూ, బుద్ధి, మెదిదూ అన్నీ శ్రమించి యిక శక్తిలేక శోషిల్పొయిన స్వస్థకు కలిసే ఒక విచిత్రావస్థ. కళ్ళు తెరిచేసరికి నూర్య కిరణాలు కిటికీకుండా చాప పైని పడుతున్నాయి. దీపం పెద్దదిగా వలకుతూ నే వుంది.

తలుపు తెరుచుకుని పెరట్లోకి వెళ్ళాను. జానకి బానిసగ్గర అంట్లు తోముకుంటోంది. ఆమె ముఖంలో చింతాకంత విచారమైనా క్యక్తం కావడంలేదు.

“అజేమిటన్నయ్యా! రెండు నెలలు పడకబడిన వాడిలా తయారైవున్నావు” పరామర్శించింది జానకి.

“రాత్రి నాకు పిచ్చిబట్టింది” అన్నాను.

“దెయ్యం పట్టలేనుగదా!”

“ఆ పట్టే దెయ్యం మేదో విన్నే పట్టింది” అందామనుకున్నాను. అనబోయాను. కాని అసలేదు.

ఆ రోజు హోటల్లో భోంచేస్తూ “నాకొక గది చూచిపెద్దానా రంగమృత్త” అని అడిగాను.

“ఏం! ఇప్పుడున్నదాని కేముచ్చింది?” అంది రంగమృత్త.

“ఏమో, నాకు సరిపడ్డంలేదు”

“ఆ అమ్మా కూతుళ్ళు నిన్ను సొంత మనిషికి మల్లే చూచుకుంటుంటే సరిపడలేదంటూ వేమిటి? బనా విండాకాలం నెలవులు రానీ వుండు, ఎక్కడైనా గది ఖాళీ అయితే చెబుతాను.”

పెరట్లోకి వెళ్ళి చెయ్యి కడుక్కుంటూ వుండగా రంగమృత్తి దగ్గరగావచ్చి “ఏం చంద్రయ్యా! ఉన్నట్టుండి గది మార్చేయాలంటున్నావు. ఏం జరిగిందేమిటి?” అని ప్రశ్నించింది.

ఆవులిస్తే ప్రేవులు లెక్కబెట్టే వాలకం రంగమృది! అనుమానమంటూ ఒకటి కలగాలేగాని దాని కలయాపు తెలుసుకోడానికి అవిడకు వెయ్యి వుపాయాలు చేతనాను. ఆమె వాలుగు గోడలమధ్య

వుంటూనే తీగను కదిలిస్తుంది. అంతటితో పట్టణం, పట్టణమంతా దొంకలా కదిలిపోతుంది.

“అబ్బే, విశేషమేమీలేదు. ఆగది కాలేజికి కొంచెం దూరంగా వుండంతే” అన్నాను.

వేసవి సెలవులు మార్చి మూడో వారంలో ప్రారంభమౌతాయి ఈ ఏడాదిమీది వారాలూ ఏలైనంత వరకూ గదివైపు వెళ్ళకుండా కాలహరణం చేసు దలచుకున్నాను. కంట్రైండ్ స్టడీ అని పేరుబెట్టి మేం నాలుగైదుమంది సహపాఠకులం కాలేజీలోనే ఓ గదిలో చదువుకోసాగాము. అప్పుడప్పుడూ పుస్తకాల కనీ, బట్టలకనీ గదిగర్నికి వెళ్ళవలసి వచ్చేది. వెళ్ళినప్పుడల్లా ముక్తసరిగా ముసలావిడతో మామూలు మాట్లాడి బయటికి వచ్చేయాలని అనుకునేవాణ్ణి. కాని జానకి విడిచిపెట్టేది కాదు. “వేళకు స్నానం చేయడం లేదు, ఇంటికి రావడం లేదు. చదివి చదివీ కళ్ళు లోపలికి పోయాయి, ముఖం పీక్కుపోయింది. మనిషిని క్రుంగేదీనీ చదువు చదివేం, చదువకేం” అంటూ సాధించేది.

ఈ జానకినిగురించి నేనేమనుకోను? తను చేస్తున్నది తీవ్రమైన డిప్రెషనుని ఈమెకు తెలియదా? లేక తెలిసి చేస్తోందా? దీనివల్ల ఏలాటి విషయపరిణామాలు ఏర్పడ్డానికి అవకాశముందో ఈమె బుద్ధికి తట్టడం లేదా? ఏమో, జానకికంటే అయోమయం! నా పాలిటి కామె ఒక చిక్కువిడని సమస్య.

వక్కాణికిలోపుగా గ్రంథిపోమే ప్రాద్దు తోనూ, ఎంతకూ అంతంగాని రాత్రులతోనూ యిరవై ఎనిమిది రోజుల పిబ్రవరినెల శరవేగంతో గడచి పోయింది. పరీక్ష వ్రాసి, పెట్టేబేడా సర్దుకుని పీడ్కోలు తీసుకోడానికి యింటి లోపలికి వెళ్ళాను. మంచాన్ని అంటి పెట్టుకపోయిన ముసలావిడ ముఖంలో క్రమేపీ జీవకళ నీరసించిపోతోంది. జానకి ముఖంలో నైతం ఎన్నడూ లేంది ఒక విచారరేఖ నాకారోజున స్పష్టంగా పొడగట్టింది. అది నేను వెళ్ళిపోతున్నందుకు గలిగిన విచారమా? లేక స్వయంకృతాపరాధాన్ని మాతాత్తుగా గుర్తించినందువల్ల కలిగిన పశ్చాత్తాపం గుండెల్లోనుంచి పొంగి అమె ముఖాన్ని వివర్ణంచేసే చేస్తోందా?

“వెళ్ళిస్తాను జానకి” అన్నాను.

వంట చేసుకుంటున్న జానకి నాకేసి తిరిగింది. ఆమె కళ్ళల్లోనుంచి కన్నీరు ధారలుగట్టి ప్రవహిస్తోంది.

“ఎందుకేమిస్తావు జానకి?” అది వూరడింపు కాదు. ఊరికే నిర్లిప్తంగా స్రవించాను.

అమ్మస్థితి యిలా దిగజారిపోతోంది నాకు అన్నతమ్ముళ్లు లేరు. అక్కచెల్లెళ్లు లేరు.”

“అవును నిజమే” అన్నాను.

“ఈ డిక్కులేనిదాన్ని మరచిపోతావా అన్నయ్యా!”

ఒక్కసారిగా నేను హృదయానికి దిగించుకున్న ముళ్ళున్నీ పుటుక్కున తెగిపోయాయి. కళ్ళల్లో నీళ్ళు నిలిచాయి. ముఖాన్ని మరోపైపుకు తిప్పుకుంటూ “ఎలా మరచిపోగలను జానకి! నువ్వుంతటి మంచి దానిని గాకపోతే మరచిపోయేవాడి నేమో! మనుషుల కింత మంచితనం పనికిరాదు. మనుషుల్లో పశువులున్నాడు. చాళ్ళు లేనెపూసిన కత్తుల్లో తడిగొంతు కలు కోస్తాను. ఐనా నీకే ధియంలేదు. భగవంతుడు నిన్ను రక్షిస్తాడు” అన్నాను.

బహుశా నామాటలు ఆర్థమై వుండవు. జానకి నివ్వెరపోతోంది.

“అవును జానకి? ఇది నేను చెప్పిన మాటలు కావు. ఎవరో నాచేత పలికించారు” అంటూ పెట్టే తీసుకుని బయటికి వచ్చాను.

జానకి గది గుమ్మంవైపు చూస్తూ “మళ్ళీ వస్తావు గదూ అన్నయ్యా! ఈసారి నువ్వు వచ్చేంతవరకూ ఈతలుపు యిలాగే వుంటుంది నువ్వే వచ్చి తీసుకోవాలి” అంది.

“అలాగే జానకి! జాబులు వ్రాస్తుంటావు గదూ!” అప్రయత్నంగానే అడిగాను.

జానకి కంఠానికి ఆనుకుని వ్రాస్తూ నన్నట్లు తలాడించింది. నేను తలవంచుకుని కీథి వెంబడి నడవ సాగాను....

* * *

“ఏమండీ! ఏమండీ!” తలుపువైపు చప్పుడుతో బాటు పిలుపు వినిపించింది.

“ఎవరూ? ఏమిటి? ఎందుకూ?” అంటూ వైకి లేచాడు నూర్యం

“అయ్యోరామ! అదేం కంగారు బాబూ! అదే పనిగా టెలిఫోన్ మోగుతుంటే పిలుద్దామని వచ్చాను” అంది నీరజ.

తలుపు తెరుస్తూ నూర్యం “ఎవరో అడగలేక పోయావా” అన్నాడు.

“అవక్కేం! ‘మాట్లాడుతున్నది డాక్టర్ చెట్టూర్. అవసరం. అత్యవసరం’ అని గోలబెడుతున్నాడు”

నూర్యం ఒక పారికి మూడేసి నాలుగేసి మెట్లుగా క్రిందికి లంఘించి రిసీవరు చేతికి తీసుకున్నాడు.

“హలో డాక్టర్! నేను నూర్యనారాయణని ఏం జరిగింది.

“ఉదయం మీరు పంపించారే ఆముసలాడు...”

“ఏమయ్యాడు?”

“అతడి స్థితి చాలా ఆపాయకరంగా వుంది”

“ఉంటుంది. ఎందుకుండదు? వాడు సంఘానికి చీఫ్ పుగుగ్గా బ్రతికాడు. మానవతుల కీలానికి ముప్పుగా బ్రతికాడు. ఈమాట నేను చెప్పడంలేదు మానాన్న గారు చెబుతున్నారు. పాపాలు పూరికే వగుల్తాయా డాక్టర్? పాములు కప్పల్ని తరుముతాయి పాపాలు మనుషుల్ని వెంటాడుతాయ్. వెంటాడనీ. అంగుళెవ రేం చేయగలరు? మీరు...మీరు...”

చేతిని నూర్యం నోటి కడ్డంగా చాచి “ఏమిటండీ మీగగ్గోలు” అంటూ అపవారిించింది నీరజ

నూర్యం కొస్త తమయిందుకుని నీరజ చేతిని లవరికి తోసివేస్తూ “మీ చేతనయింది మీరు చేయండి డాక్టర్? అంతకంటే నేనేం చెప్పగలను” అన్నాడు.

“ఆల్ రైట్. ప్రయత్నిస్తాను” అంది అవకలి కంఠం. నూర్యం రిసీవరును యథాస్థానంలో వుంచి మేడమెట్లకేసి తిరిగాడు.

“కానీవుండండి కాఫీ తీసుకెళ్ళు రుగానీ” అంటూ నీరజ వంటగదికేసి వెళ్ళింది

చేతివేళ్ళను క్రాఫింగులో దూర్చి కగతల్ని గట్టిగా అదిమి పట్టుకుంటూ కళ్ళు మూసుకుని నూర్యం ఖర్చీలో కూచున్నాడు. నీరజ ఎప్పుడు వచ్చిందో నూర్యానికి తెలియదు. పెదవులకు వేడి కప్పు తిగిలి చురుక్కు మనగా వులిక్కిపడి ఆతడు కళ్ళు తెరిచాడు. “త్రాగండి కాఫీ” అంది నీరజ.

నూర్యం కప్పును చేతిలోకి తీసుకుని ముఖం పైకెత్తి ఒగుక్కిడు కాఫీ నోల్లో పోసుకున్నాడు.

“అదేమిటండీ కాఫీని నుంచినీ?లా తాగేస్తున్నాను!” విస్తుపోయింది నీరజ.

కప్పును టేబిల్ పైకి బారచివేసి నూర్యం అలాగే పైకిలేచాడు. కుడ్యానికి అలంకారప్రాయంగా అమరి వున్న పెద్దనైజా ఛామా చిత్రాన్ని చూస్తూ ముందుకు నడవసాగాడు. “సాభాగ్యవతి జానకి”

పటంకింద ఎవరు వ్రాసారో గానీ ఆ అక్షరాలు ముత్యాలా మెరిసిపోతున్నాయి.

“మీ వాలకం చూడనూ, చూడనూ నాకు మతి పోతోందండీ బాబూ! అది మీ అమ్మగారి ఫోటో. ఈరోజు కొత్తగా అంగుళో ఏం కనబడింది ఏమిటి?” అంది విస్మయంతో నీరజ

నూర్యం దిక్కులు తోచిచివాడిలా నీరజమాటలు విన్నాడు. మళ్ళీ ఛాయాచిత్రాన్ని చూచాడు. మేడ మెట్లు దగ్గరికి దూకాడు. మగతుజాన మేడపైక గదిలో వున్నాడు.

* * * *

“పట్నాల్లోనే తే కాలం విద్యుల్లతలా పగులులు తీస్తుంది సలెట్నాల్లో అంచువకలు నడుస్తుంది. ఊళ్ళో మూడు నెలల వేసరి నెలవులు మూడు యుగాల్లా గోవరించాయి. పదిగంటల కల్లా స్నానం చేసి సుష్టుగా అన్నంతిని విగనిగలాడే నీరెండలో టెంకాయతో పువ్వురికివడుస్తుంటే ఎప్పుడెప్పుడుమంచం వైన వాలిపోదామా అనిపించేది. చల్లటినీడలో పడుకొని పుస్తకం తెరిస్తే మనసు ఎక్కడెక్కడికో వుచ్చులు తెందుకుని ఎగిరిపోయేది ఎందుకో అర్థం కాని కాలేజీచదువులు, ఉన్నా వ్రాడినా వ్రాసినా యన్ని కదిలించలేని విద్యార్థుల సాహచర్యాలు, గుచ్చిగానే వున్నా నాలుగుపూటలు వరుసగా తినేసరికి ముఖం మొత్తే రంగమృధోజనం, ఈ తలపుల చిట్టచివర జానకి! వల్లమలిన ఆత్మచిత్వాసం, అతికిమించిన అమాయకత్వంలాంటి నిరుపయోగకరమైన ఆయుధ సామగ్రితో జీవిత రణరంగంలో నిస్సంశయంగా ప్రవేశిస్తున్న నిస్సహాయ జానకి! ఏమైవుంటుందో జానకి!

ఏమో! నాకు తెలియదు. మూడు నెలలుగా ప్రతిరోజూ తపాలావాడితోసం ప్రతీక్షించాను,

మ య స భ

వచ్చాడు. వెళ్ళిపోయాడు. జానకిదగ్గరనుంచి మాత్రం వుత్తరంలేదు.

నా చదువుకోసం నాన్నగారప్పటికే విదారు వందలు అప్పు చేసి పెట్టారు. ఇంకా మూడేళ్లు చదువు కోండే నా చదువును రాణింపులేను. అత్తగారింటి నుంచి వచ్చే ఆపబిడ్డలకు సారసారెకూ సాగలుపెట్టి పంపాలి. అప్పుచేయడానికిమాత్రం యింకా బోలెడన్ని అవసరాలున్నాయి. కాని ఒక్కబాండులోనైనా పది రూపాయలు చెల్లువేసుగల అవకాశం కనుచూపు మేరలో కనిపించడంలేదు. సమయానికి మా నాన్నగారి కోక మార్గంతరం స్ఫురించింది. ఆయన నన్ను పెళ్ళిళ్ళ మాగ్నెట్టులో పెట్టాడు. తెలివి, చదువు, అందం మొదలైన నా యోగ్యతల్ని గురించి పరిచితులద్వారా బంధువులద్వారా ప్రచారంచేశాడు ఏతత్ఫలితంగా నాకో సంబంధంవచ్చింది. అమ్మాయి యింకా చిన్న పిల్ల. నాచదువుకిక వాళ్ళే పెట్టుబడిపెట్టారు వెళ్ళి ఒక సంవత్సరం తరువాతజరిగినా పరవాలేదు ఈ మగ తులతో కాబోయే నా వివాహానికి యిటు మా నాన్నగారికి అటు అమ్మాయి తండ్రికి ఒప్పుందాలు కుదిరాయి.

రేపు కాలేజీ తెగవబోతున్నా రసగా ఈరోజు మధ్యాహ్నం షన్నెండు గంటలకు అనంతపురంలో దిగాను. రంగమ్మ హోటలు స్టేషనుకు చేరువలో నే వుంది గైల్లో కూడుని నరాలు పట్టుకపోయిన కాళ్ళు నీళ్ళుకుంటూ గొడ్డునెంబడి నడుస్తున్నాను. జరుగు తున్నది ఎండాకాలం గాకపోయినా ఎండరిప్పులు చెరిగిపోస్తోంది. గడచిపోయిన వేసవిలోనైనా ఇలాటి మంచుతుండలులేవు. వైగా మేనెల పొడుగునా ముసురుబట్టి జడివాసలు కురిశాయి. చైత్రవైశాఖాలు వసంత ముసుకుంటాను. కొన్ని చెట్లు చైత్రం రాక ముందే చిగురిస్తాయి. కొన్ని చెట్లు వైశాఖం తర్వాత చిగురిస్తాయి కామశేషట్టకంలో ఋతుసర్వాలే వక్రీ భవనం చెందుతున్నాయి ఇక మానవస్వభావాల మామేమిటి!

“బాగున్నావా నాయనా!” అంది రంగమ్మత్త నేను కనపడగానే

“ఏదో, యిలావున్నాను” అంటూ నేలపైన చుతికిలపడ్డాను.

రంగమ్మ యిచ్చిన స్వాగతం నాకు కుచించింది గాదు. మరికొంత ఆప్యాయంగా ఆమె నన్ను పలక

రించి వుండవలసింది. ఒకటి రెండు నెలల తర్వాత మనిషి కనబడితే రంగమ్మ వాడికి స్వాగతమిచ్చే తీరే వేరు. గబగబా వాడిదగ్గరకువచ్చి కనుకుడు పెద్దరి కాగా నిలుపునా పరికిలిస్తూ “ఇదేమిటయ్యావ్! బాగా చిక్కిపోయావే” అనో, “ఉర్లగడ్డలా ఊరిపోతున్నావే అల్లుడా! పెళ్ళి తలపెట్టుకోగూడదు” అనో నవ్వుతూ పరామర్శించడం రంగమ్మ అలవాటు. నాకలాటి మగ్గుర జరగలేదు. జరక్కపోయినందుకు కాదు నా చింత! రంగమ్మ కెండుకో నాపైన కిసుక గలిగింది. కారణమేమిటి? అదే నా ఆలోచన.

హాల్లో భోం చేస్తున్నవాళ్లు ఒక్కొక్కరుగా లేచిపోయారు రెండోబంతికి నేనొక్కణ్ణి మాత్రం మిగిలాను హోటల్లోకొత్తగా చేరిన ఆబ్బాయి ఒకడు వడ్డిస్తున్నాడు. రాత్రి భోజనానికి వంకాయలు తగుళ్ళొకడంకోసం కత్తిపీటపైన కూర్చుంటూ రంగమ్మ ఒకసారి నన్ను తీక్షణంగాచూచి “మట్టి గుర్రాన్ని నమ్మి గోదావరిలో దిగకూడదు” అంది.

సుమాగుపాటి పిడుగొకటి తలపైన పడినట్లయింది నా పని అన్నం తింటున్న విషయం కూడా మరచి పోయి తెల్లబోతూ రంగమ్మకేసి మామసాగాను.

“ఒక సంవత్సరంపాటు ఆ యింట్లో వున్నావు వాళ్ళు నిన్నుక్కడే తినమన్నాను కూడా! అంతగా నువువాళ్ళకి కావలసినవాడివవూవు. ఈ ప్రపంచ కంలో వాళ్ళకు ముదిక్కుంటావుంటే నువ్వొక్కడివే! ఐతే నువు చేసిన పనేమిటి?”

“ఏం చేశాను?” నిజానికి నేనేమీ తప్పు చేయ లేదు కాని నేనెందుకో భయంతో వణకిపోతున్నాను. బహుశా ఆక్షణాన నా ముఖం పాలిపోయి వుంటుంది.

“ఇంకేం చేయాలి? ఆ ముసలావిడ ప్రాణం గుటుక్కు మన్నప్పుడు నువు రావలిసింది! పాపం, ఆ పిల్ల ఏం చేస్తుంది? వైగా వట్టియనిషి కూడా గాకపోయే!”

“ఏమిటి!”

నా ఆకతాయితనాన్ని అవపేశన చేస్తున్నట్టుగా ఓసారి తేలిగ్గానవ్వి “ఏమిటో నీకే తెలియాలి బాబూ! మాకేం తెలుస్తుంది?” అంది రంగమ్మ.

“నాకేం తెలియదు” అన్నాను. అసహమేమిటి, వీధిలోకి వినిపించేట్లు ఆరిచాను. అది స్వగృహం

కాదు. అయివుంటే ఆరోపంలా? నేను అన్నాన్ని నలుమూలలకు వెదజల్లేవాణ్ణి. నా కంట తోపం తెప్పించినవాళ్ళపైకి టంబర్ గిరనాలు వేసివుండే వాణ్ణి.

“నీకేం తెలియదూ? నువ్వేపాపమూ ఎగు గవూ?” నిలదీసి ప్రశ్నిస్తోంది రంగమ్మ.

“అవును. నాకే పాపమూ తెలియను. కావలినీ తినబోతున్న అన్నాన్ని చేతబట్టుకుని ప్రమాణం చేస్తాను” అన్నాను.

రంగమ్మ విచిత్రమైన మనిషి ఒక క్షణంలో ఆవిష్కారం నావై అనన్యంగా మారిపోయింది “తప్పు చేయకపోతే నీకెందుకు తోపం వస్తుంది? దోషం నీలో లేకపోతే నానోట మాట వచ్చి రాకముందే నువ్వెందుకు ప్రమాణకొలకు దిగుతావు?”

ఇదేం కుతర్కం! రంగమ్మకు నేనేం సంజాయిషీ చెప్పకోగలను? ఎలా చెబుతే ఈమెకు నమ్మకం కలుగుతుంది? లోకులు కాకులు. ఆ కాకులకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న మనిషి రంగమ్మ. రంగమ్మకాకాకా అంటోంది. ఇక కాకులన్నీ అగుస్తాయి. నాచెవులు చిల్లలుపడిపోతాయి. నేను విసలేను. నేను భరించలేను. చివరకే ఆబాధను భరించలేక నేనేం చేయగలను?

విస్తరిలో అన్నాన్ని అలాగే వదిలిపెట్టి పైకి లేస్తూ “నువ్వేమో మంచిదానివనుకున్నాను. నువ్వు గోదారిని. నీకు కొడుకులుంటే నాళ్ళపై ఎవరైనా యిలాటి నీలాపనిండులు వేసి వుంటే, అప్పుడు నాబాధ నీకర్థమై వుండేది” అంటూ తొట్టో చెయికడుక్కున్నాను.

“ఇంతమాత్రం నాకొడుకైలేనా? ఇటూ అటూ నాలుగు లెంపకాయలు వాయించి రెండు నెలల క్రితమే ఆపిల్లను వాడికి ముడిపెట్టి వుండేదాన్ని.”

వీధిమెట్లు దిగుతూ ఆమాటలు విని ఆగాను. ఇక రంగమ్మతో వాదించి లాభంలేదు. తల వంచుకుని మెల్లగా వీధిలోకి వచ్చేకాను.

వకుస్తున్నాను గానీ గమ్యస్థానమేదీ! మనసిచ్చి తా మాటల్ని అర్థం చేసుకోగలిగిన వాళ్ళేవరున్నారు. ఒక్క జానకి తప్ప! ఆపరాధం చేయమనేసి, ఆపరాధం నావై పడుతుంటే వులక్కుండా పల

క్కుండా పరిణామాలతోసం ఎదురు చూస్తున్న జానకి! ఈజానకిని ఏం చేసినా పాపంలేదు. పెళ్ళి పెటాకులూ కొవలసినవాణ్ణి. నలుగురిలో తల ఎత్తుకుని తిరగవలసిన వాణ్ణి. తనని తోబుట్టుగా తెప్పా మరొక దృష్టితో చూచిన పాపాన బోనివాణ్ణి. నన్నీలా నగు బాల్ల పాలు చేసి నాలుగుగోడలమధ్య కూచుంటుందా జానకి! సత్యాన్ని వెలిబుచ్చవలసిన అవసరం కలిగినప్పుడు దాన్ని ప్రకటించకుండా మానంగా వుండడం కన్నా భూరమైన అపరాధంలేవని జానకి తెలియదు కాబోలు. అడుగుతాను. నిలదీసి అడుగుతాను. నేనననుకున్నీ గాను. సత్యమేదో కక్కించి ఈలోకుల నోళ్లు మూయడం నాచేతనాను.

ఈ నిర్ణయానికి వచ్చినప్పుడు పట్టణంలో ఏ భాగంలో వున్నానో నాకు తెలియదు తిరువాత అయిదు నిమిషాలకు “జానకి, జానకి” అని పిలుస్తూ తలుపు దబదబా బాదేస్తున్నాను.

ఇకనుచోగాను వాళ్లు కొందరు అప్పుడే నా రాకను పసికట్టేశారు. నాతెంపరితనానికి చిన్నబోతూ నోళ్లు నొక్కేసుకుంటున్నాను. కళ్ళతోనే నన్ను గురించి మాట్లాడుకుంటున్నాను.

తలుపు మెల్లగా తెరచుకుంది. లోపల ప్రవేశించాను. కళ్ళపైకెత్తి జానకిని యాడ్డానికి చున సాప్పు కోడం లేదు. పెడముఖంతోనే నవవలొకి నల్లి ముంచిన వూచున్నాను.

“క్షమించుచీ ఎప్పుడొచ్చా వన్నయ్యా?”

అప్రమత్తుంగా తల వైకెత్తి జానకి నైపు చూచాను. ముఖంలో కాంతిలేదు. చిరిపి చిరియని వేయిరేకులపద్మానికి కాడదగ్గర కాటు పడింది. ఆ కాటు లోకానికి కనపడ్డంలేదు. కాని పువ్వు వాడి పోతుండడమాత్రం లోకం యాక్షపిక్ష జాలతో చూస్తోంది. కడకది వాడి వత్తై శుష్కించి నశించి పోదాన్ని గూడా లోకం నిర్లిప్తంగా చూడ గలుగుతుంది.

కూలిపోయిన రాజప్రాసాదంలో విపుగా పెరుగుతున్న బొంతిభముడుపొదిలా జానకి చూడ యంలో ఆవేదనలు చెలరేగుతున్నాయని ఎవరికీ తెలుసు? వానలేక చీలులువారిపోయిన చూగాణి పొలంలా ఆమె మనసు వికల్పమైపోతోందని ఎవరికీ

తెలుసు? లేదంటే ఆమె అడుసులో కాలువేసిందని అందరూ తెలుసుకున్నారు. ఆమె పతితురాలై పోయిందని చెపులు కొడుక్కున్నారు.

“సుధ్యాహ్నం బండికొచ్చాను. నేనుగా హోటలుకు వెళ్ళి భోంచేసి వస్తున్నాను.”

“అన్నం తిన్నట్టు కనపడం లేదే!?”

“తినాలనే కూచున్నాను. కానీ తీరా మారా తినలేకపోయాను.”

“ఎందుకూ?”

“ఎందుకేమిటి? మీ అమ్మ చనిపోతే ఓ కార్డు ముక్కు వ్రాయడానికైనా ఓసిక లేకపోయిందా జానకి నీకు? అవసరం లేనప్పుడు వారానికో వుత్తరం వ్రాసేవారని. ఏమిటో మరి! ఆడవాళ్ళు ముస్తత్వా తనరికి అర్థమౌతాయి?”

“నేను మునుపటిలా వున్నానా అన్నయ్యా? లేదు. చెబిపోయాను. ఇప్పుడు నేనేం చెబినా లోకానికి తప్పుగా నే కనిపిస్తుంది. అందుకే నే జాబు వ్రాయ లేదు.”

జానకి యిత సప్తకంగా తప్పొప్పులు తేల్చి మాట్లాడినప్పుడని నేననుకోలేదు! ఆమె అసరాగం చేయడంలో ఎంత ధైర్యం ప్రదర్శించిందో దాన్ని ప్రకటించడంలోనూ అంతే ధైర్యం ప్రదర్శిస్తోంది.

బయట వడగాళ్ళు యింకా తిగలేదు ఐనా యింట్లో చల్లగావుంది. ఎండలో కాగికాగి బడు వెక్కిరిస్తల నాకు తెలియకుండానే మందంకోసుపైకి ఒరిగిపోయింది. కళ్ళు మూసుకుని ఆలోచనలోపడ్డాను. నేను జానకిని తీవ్రంగా మండించాలనుకున్నాను. ఏదీ! ఎప్పుడు మండించాను? లేదంటే ఆమె జాబు వ్రాయకపోవడం ఒక నేరంగా ఎత్తి చూపించగలిగాను. ఆమె జాబు వ్రాసివుండి సెలవుల్లో నేనొకసారి యిక్కడికి వచ్చివుంటే ఆ సంఘటనల్లో కొల అనుమానం మరింత బలపడివుండేది. ఇక జానకితో నాకు అవినీతికరమైన సంబంధమందని లోకులనుకుంటున్నారంటే అందుకు బాధ్యత జానకిది మాత్రమే కాదు నేనీ యింట్లో ఏదేలిమిది సెలలు అద్దెసున్నాను. కానీ నేనద్దెకున్నానని ఎవరనుకున్నారు? నా ప్రవర్తన మాడ్చులుమీరింది. అప్పట్లో జానకినీ, నన్ను చూచిన వాళ్ళు ఎంతవరకైనా వ్రాపించుకోడానికి అవకాశ

ముంది. వాళ్ళ కలాటి అవకాశం యివ్వడంలో జానకి దొంతతప్పి. నాదీ అంతతప్పే! నిజం యిలావుండగా జానకిని నేనేమని మందలిస్తాను?

జానకి యిప్పుడు వట్టిమనిషి కాదు. రంగమృత్యుశైలివుండకపోయినా ఈ విషయం నాకీపాటికి తెలిసివుండేది. ఇప్పుడు జానకి లజ్జాభిమానాలు వదిలి తననీ స్థితికి తెచ్చినవాడెవడో లోకానికి ప్రకటిస్తే నేనీ పద్మవ్యూహంనుంచి బయటపడగలను. కానీ తను అనుమానాలు, ఆధారాలు మరొకవిధంగా వుండగా ఆ సత్యాన్ని లోకం తిర్చిదిద్దాలంటే నా మ్యేస్తుందని నమ్మక మేమిటి? నేనూ జానకి కూడబలక్కుని ఈ అసనిందిను మరొకడితలపైన రుద్దుతున్నామని వాళ్ళనుకుంటే?

“లేచి ముఖం కడుక్కో అన్నయ్యా! నాలుగు మెతుకులు ఎంగిలి నేడ్చువు గానీ” అంది జానకి దగ్గరగా వస్తూ.

“నీకు జ్ఞాపకముందా జానకి! ఆనాడు నేను బల్లగుద్దినట్టు చెప్పాను” అంటూ లేచి కూచున్నాను. “మానవులకింత మంచితనం పనికిరాదు మనుషుల్లో పశువు బంటారు. వాళ్ళు తేనెపూసిన కత్తుల్లా తేడి గొంతుకలు కోస్తారు.”

“నిజమే అన్నయ్యా” అంది జానకి. ఆమె కంఠం గద్దడిక మైపోయింది. “మోసపోయాను తిప్పుకుండా పెళ్ళి చేసుకుంటానన్నాడు. నేను గనుక ఒప్పుకుంటే దుర్వ్యసనాలన్నీ వదులుకుంటానన్నాడు. ఇలా మోసం చేస్తాడని నాకు తెలియను.”

నేనాక్షణికంగా వ్రాసే కోవలసింది. ఒకప్పుడు ఉచితానుచితాలు ఎరగకుండా నోరు జారనివ్వవసం నాకేకాదు, మానవుల కందరికీ పరిపాటి. అసలే అగ్ని జ్వాల అందులో నేనాజ్యం పోశాను.

“ఇలా మోసం జరుగుతుందని నాకాదనుంచి తెలుసు జానకి! ఆరోజు ఉదయం నేను లేచి పెరల్లొకి వచ్చాను. అదోలావున్నావేమని నువ్వు పలకరించావు. రాత్రి నాకు పిచ్చిపట్టిందన్నాను. నువ్వు దెబ్బపట్టలేదుగాదా అన్నావు. అప్పుడే అందామనుకున్నాను. అపట్టేదియ్యో మేడో నిన్నే పట్టిందని. కానీ అనలేదు.”

“మన కెందుకని పూరుకున్నావు గమా?”
నూటిగా ప్రశ్నించింది జానకి.

“అవును” అన్నాను.

“నిజమే. నీ చెల్లెల్లె వుంటే నువ్వాత్మకణంలో నే సరిదిద్దుకు నేవాడివి. మక్కెలు విరగవన్నీ గదిలో వేసి తాళం వేసేవాడివి. నే నెవరైతి? నే నేమై పోయినా నీకేం చింత? ఈలోకంలో న్యాయమింతే అన్నయ్యా! అదీ యిప్పుడే తెలిసింది”.

నాకు నిజంగానే పిచ్చి పక్షుండేమో ననిపించింది! ఒక గంటక్రితం నా దృష్టిలో జానకి దొషి. కాని యింతలో నే వ్యవహారం తలక్రిందులైంది నేను ముద్దాయివైపోయాను. జానకి నా మీద నేరం ఆరోపిస్తున్నది.

“అదంతా యిప్పు డెందుకన్నయ్యా! నువ్వు భోంచేస్తువులే” అంది జానకి.

లేచి ముఖం కడుక్కుని గదిలోనివెళ్ళి పీటపైన కూచున్నాను. అన్నంవెడ్డిస్తూ అంది జానకి. “అమ్మకు పదిరోజులు జ్వరం కాసింది. నాలుగురోజులు ఒంటి మీద స్పృశకంలేదు”

“మంచిప్పించలేమా?” అన్నాను.

“డాక్టర్‌చ్చాకు. రెండు నూగులు వేశాడు. గుణం కనిపించలేదు. పెరివిరిచి వెళ్ళిపోయాడు. జ్వరం వచ్చినకొత్తలో అమ్మ చంద్రానికైనా జాబు వ్రాయకూడదా జానకి అంది.”

“ఏమన్నావు?”

“ఎవరోచ్చిత్రం చేసే జేయందని పూరుకున్నాను. ఇక రెండురోజుల్లో స్పృశకం తప్పిపోతుందనగా అమ్మ నన్ను దగ్గరకు రమ్మంది. మంచంపైన కూచోమంది. నా తలను రొమ్ము కానించుకుని ‘ఈలోకంలో ఎలా బ్రతగ్గలవు జానకి’ అని అడిగింది. దేవుడున్నాడంటే అమ్మా అన్నాను. రాత్రులు బొత్తిగా నిద్రపట్టేది కాదు. ఏవేళకంటే ఆవేళకు లేచి పాలు త్రాగించేదాన్ని. ఓపరికం వున్నంతవరకూ గ్రుక్కెడు గ్రుక్కెడుగా పాలుమింగింది. ఆతర్వాత పోసినపాలు యిట్టే వచ్చేవే. ఓరోజు రాత్రి తెల్లవారూముస లేచి కుంపట్లో పాలుకాచి మంచం దగ్గరకు తీసుకెళ్ళాను. అమ్మ వులకలేదు. ఫలకలేదు. చనిపోయింది.”

జానకి నెక్కి వెక్కి ఏడుస్తోంది. “అమ్మోకాదు జానకి! మన మందరయూ చనిపోవలసిన వాళ్ళమే” అంటూ లేచి షెయికుడుక్కున్నాను. జానకి విస్తరితీసుకెళ్ళి పెర్ట్లో పారవేసి లోపలికి వస్తోంది.

“ఒకసారి నేను వాసుతో మాట్లాడి మాస్తాను జానకి” అన్నాను నవ్వులోనుంచి ఆకాశంవైపు చూస్తూ.

జానకి రెండు తుణాలు ద్వారంపగ్గర అగింది. తర్వాత మానంగా వంటగదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. ఆ పరిస్థితిలో మానంగా గాక మరొకవిధంగా జానకి ఎలా అంగీకారాన్ని వెలిబుచ్చగలగుతుంది?

తలుపుతీసుకుని దరచగా పీఠానికి వచ్చేవాను. వాసుదేవమూర్తి ప్రత్యేక నినాసస్వరాలన్నీ నేనొకటి రెండుసార్లు మాచాను. కానీ అతడు యింటిస్థాన పడివుండే మనిషికాదు. అన్యధావశాత్తు ఆరోజు సాయంత్రం యింటి దగ్గరే కనిపించాడు. చూచిచూచి దాన్ని యిల్లని వేర్వోసం బాగుండదు. అది పాశ్చాత్యుల ఆర్థరాత్రి క్లబ్బులాటిది. హాల్‌నిండా గ్రీకు దేవతల నక్షత్రాలు, గోడలకు లాక్లెసు మంగలి పాపుల్లో వుండవగిన బూతు చిత్రాలూ వున్నాయి. వాసును ఒంటరిగా కలుసుకోవాలనుకున్నాను. ఆ అవకాశం మాత్రం లభించింది కాదు. మిత్రులతో కలిసి అతడు ‘మినానాఫ్’ ఆడుతున్నాడు. నన్ను చూడగానే జూడగాళ్లలో ఒకడు “అడ్డానికి వచ్చావా” అని అడిగాడు. “కాదు, ఆయనతో మాట్లాడానికి వచ్చాను” అంటూ వాసును చూపించాను. నాకేసి విచిత్రంగా చూచి “నాతో మాట్లాడాలా?” అన్నాడు వాసు. అవునన్నాను. “ఇక్కడే మాట్లాడవచ్చు” అన్నాడు. “ఎంతోనేపు పట్టదు. అయిననిమిషాలు. ఆ గదిలోకి వెళ్దాం” అన్నాను. వాసు నాలుగంటలు ఆడి, మళ్ళీ పైకి లేచాడు. గదిలో కూచుని చెప్పగలసిన విషయం సంగ్రహంగా చెప్పేవాను. కావ్యానంతరం ఫలశ్రుతిలా ఆడవాళ్లని నమ్మించి మోసగించడం చాలా సులభమనీ, కాసుకు కొఱగానివాడుకూడా ఆలాటి పనిని నిర్విఘ్నంగా నెరవేర్చగలడనీ, చేసిన తప్పులు సరిదిద్దుకోడం యిహపరాలకు రెంటికీ మంచిదనీ నచ్చజెప్పబోయాను. “ఆ అమ్మాయి తరఫున వకాల్తా వుచ్చుకోడానికి నీకూ, ఆవిడకూ వున్న సంబంధమే

మిత్రో తెలుసుకోవచ్చా?" అన్నాడు వాను. ఐదు నిమిషాలనేపు ధారాపాతం గా అతడు మాట్లాడిన మాటల్లో సభ్యప్రపంచం వినిదిగిసమాటే దైనావుంటే యివొక్కటే! మనిషికి సౌఖ్యం అవసరమన్న మూల సిద్ధాంతంలోనే సమ్యక్రలేనినాడు అంతకన్నా మెరుగ్గా మాట్లాడడం సాధ్యంకాదేమో!

తిరిగి వస్తున్న నాకు గదిలోనుంచి పకపకలు, వికవికలు వీడ్కోలిచ్చాయి. బరువుగా అడుగులు వేసుకుంటూ చీకటి గుర్మూరల్లా వున్న వీధుల్లో నడుస్తున్నాను ఇంటికి వెళ్లి నేను జానకితో ఏం చెప్పాలి? ఆశ చాలా మొండిది. ఎలాటి విషయ పరిస్థితుల్లోనైనా అది నేనున్నానని పైకి పొడనూపుతుంది. నా వేడికోటను అతడు మన్నిస్తావనీ, తన బ్రతుకు తోటలో వసంతాలు వెలివిరిసే అవకాశం లేకపోలేదని ఆశిస్తుంటుంది జానకి! ఈ ఆకావ్యతీరుడా ఆరిపోతే ఆమె బ్రతుకేం గావాలి?

ఇల్లు చేరుకునేసరికి గంట ఎనిమిదిన్నరయింది. ఆ పాటికి జానకి మూల ముసుగు పెట్టుకునికంటికి కడివెను గా ఏడుస్తుంటుందని నే ననుకున్నాను. కానీ నా అంచనా తారుమారయింది. గదులన్నిటిలోనూ దీపాలు వెలుగుతున్నాయి నవనలో చాప వేసుకుని జానకి అద్దం ముందు ముస్తాబు చేసుకుంటోంది. కురులు నున్న గా దువ్వీ సొంపుగా జడ అల్లుకుని సిగనిండుకూ ఆమె మల్లెపువ్వులు పెట్టుకుంది. కళ్ళకు కాటుకద్దుకుంది. ఈమె నేను రెండుగంటలక్రితం నూచిన జానకి కాదు! ఇప్పుడామె ముఖం విచారమేఘాచ్ఛన్నం కాదు. అలాగని ఆ ముఖంలో నాకు మరేభావమూ దోర్లతకం కాలేదు. అది చట్రాతిలా నిర్వికారం గా వుంది.

“ఏమైందన్నయ్యా నువ్వు వెళ్లినపని?” తనకు తానుగా జానకీ ప్రశ్నించింది.

“పండు కాదు జానకి! కాయే” అని నిట్టూర్పును

“ఇలా అవుతుందని నాకు తెలుసు” అంది జానకి.

కొండలు పిండిజేసి అలసిపోయిన వాడికిలా నాకా రాత్రి ఎక్కడలేని నిద్ర వచ్చింది. ఎప్పుడు మంచం పై నేను వాల్చర్, ఎప్పుడు నిద్రపట్టిందో నాకు తెలియదు. ఉన్నట్టుండి ఎవరో తట్టిలేపిపట్టు మేల్కొన్నాను. వెన్నెల పాలార కాస్తోంది. ఇంట్లో చీమ

చిటుక్కుమనడం లేదు, దాహంతో నాలుక విడచ గట్టుకపోతోంది. “జానకీ, జానకీ” అని పిలిచాను. బదులులేదు. జానకి ఎక్కడ పడుకున్నట్టు? గది తెలుపు తెరచి చూచాను. చాప ఖాళీ గావుంది. నా గుండెల్లో రైళ్లు పరుగెత్తాయి. చేజేతులా జానకిని మృత్యుదేవతకి అప్పగించిన పాపంనుంచి నే నెలా తప్పించుకోగలను? ఇటూ, అటూ చూచాను. వీధిలోకి పోదా మనుకున్నాను. వీధి తెలుపుకు వేసిన గడియ వేసినట్లేవుంది. ఐతే జానకి పెరట్లోకి వెళ్ళిందన్నమాట! నాలుగంగల్లో పెరట్లో ఉద్దాను. బావికి పది బారల్లో ఓ గంగరావి చెట్టు వుంది. జానకి చెట్టుక్రింద నిలబడి శూన్యంగా కోమ్మల కేసి చూస్తోంది.

“ఇంత రాత్రివేళ యిక్కడేం చేస్తున్నావ్ జానకీ?” అన్నాను. కాదు ఆశ్చర్యించాను.

“అది కాదన్నయ్యా! నే నొకమాట అడుగు తాను. నేను బ్రతికి మాత్రం లాభ మేముంది చెప్ప” అంది జానకి.

“లాభ నష్టాల బేరీజులు నాకు తెలియవు జానకి! ఈ ప్రాణాలు మనం సంపాదించుకున్నవి గావు. ప్రాణాల్ని ధారపోయడానికి మనకు హక్కులేదు”

“బ్రతికితే లోకం నవ్వుతుంది”

“కానీ దస్తే లోకం ఏడవను. బాసరడితే కళ్ళ జూడని, చెడిపోతే చేరదీయని శుద్ధిలోకంతో మనకు ప్రసక్తిలేదు.”

“నువ్వు పిచ్చివాణివి అన్నయ్యా!” అంది జానకి.

“నాకు కాదు జానకి! ప్రపంచానికి పిచ్చి మనం అన్నా చెల్లెళ్లలా ప్రవర్తిస్తే ప్రపంచం ఏమనుకుంది? ఏమైనా సరే జానకి, నేను లోకుల్ని లక్ష్యపెట్టను. ఈ తుణుంనుంచీ నువ్వు నాచెల్లెలిని ఎన్ని కష్టనష్టాలెదురయినా నీకు నేను బాసటగా నిలుస్తాను. ఐతే నువ్వొకమాట యివ్వాలి”

“మాటా అన్నయ్యా?”

“అవును. ఏ పరిస్థితుల్లోగానీ నువ్వు ఆత్మ హత్యకు తలపెట్టకూడదు.”

జానకి మేనవులపైన హాసరేఖ ఒకటి స్వహాస్యంగా ఖాసించింది. ఆకసంలో చందనూరు కడ్డు వస్తున్న దూదిపింజల్లాటి మబ్బులు అప్పటికప్పుడే

లేలిపోతున్నాయి. పూచిన సంపంగితో పెరడంతా గుబాళిస్తోంది. ఇద్దరూ ఇంటి లోపలికి వెళ్లొస్తూ జానకి గదిలో పడుకుంది. శృంగారాలు తెగిపోయి బంధ విముక్తి పొందిన ఖైదీకిలా నాకు నిశ్చింతగా నిద్రపట్టింది. నిద్రపోతుండగానే తెల్లవారి ప్రాద్దు ఏడేసిమిడిబారలెక్కింది. నేనే ఆలస్యంగా నిద్ర లేచాననుకుంటే జానకి యింకా నిద్ర పోతోంది. లేపి “నిన్న సాయంత్ర మెప్పుడో తిన్న తిండి జానకి! కడుపులో కొక్కులు తివురున్నాయి” అన్నాను. జానకి ఆదిరాబాదా గిన్నెలూ చెంబులు కడుక్కు రావడానికి పెరట్లోకి వెళ్ళింది.....

* * *

“బాబు గారూ, బాబు గారూ!”

“ఏం, ఏమొచ్చింది?” అన్నాడు నూర్యం.

“ఆ ముసలాడు మిమ్మల్నొకసారి చూడాలంటున్నాడు” అన్నాడు రాముడు.

“ఎందుకూ?” అంటూ నూర్యం గది తెలుపు తెరిచాడు.

“ఆమట చెప్పడం శేడు. అసలు మన యింటికి వచ్చినప్పటినుంచి వాడికి ఒంట్లో బాగులేనట్టుందండీ! మందూ, మాకూ లేదేమో ఈ వాటికి రోగం యుంచుకొచ్చేసింది”

“ఇప్పుడు నాకు తీరికలేదు. వీలైతే రేపుడయం వచ్చి చూస్తానని చెప్పా” అని నూర్యం తిలుపు వేసేయి బోయాడు.

“నాన్నా, నేనొస్తున్నాను” అంది మేడమెట్ల మైన్సుంచి పాప.

“వద్దు. క్రిందికి వెళ్ళిపో. రాముడూ! పాపను తీసికెళ్లు” అన్నాడు నూర్యం.

“ఉహూ. నేను క్రిందికెళ్ళను. అమ్మ నీదగ్గరి కెళ్ళమంది” అంటూ పాప వైకొచ్చేసింది.

“అమ్మాయి గడ్డంతాత ఏమయ్యాడని అమ్మ గార్ని వేధిస్తోంది బాబూ! అందుకామె మమ్మల్ని అడగమన్నట్టుంది” అన్నాడు రాముడు.

“సరేసరి! అందరికీ ఆముసలాడి గొడవే కావలసి వస్తోందిగాని నువు పాపని తీసుకెళ్ళు. నాకు

రాముడు పాపనెక్కువని క్రిందికి వెళ్ళిపోయాడు.

* * *

“జానకి నవమసాలా నిండాము. హాస్పిటల్లో చేర్చాను ముఖ్రసనం జరిగింది ముగిసింది. తల్లీనీ. దిష్టనూ చూద్దానికి చాలా కొద్దినుంది వచ్చాను. వాళ్లెల్లో రంగమ్మ ఒకతే “నీ కాపుగాన్ని నీల బెట్టింది నేను” అని రంగమ్మ జానకితో సగర్వంగా చెప్పుకుంది దిష్టను చేసుకోక తీసుకుని మున్నా. మొదట పరీక్షగా చూచి “దిష్ట అంతా చంద్రుని పోలిక” అంది. నేను నవ్వాను. జానకి నవ్వలేదు. ముఖాన్ని పులులు చెరులూ కప్పమని దుఃఖోద్వేగాన్ని నాచుకోడానికి ప్రయత్నించింది.

ఊళ్ళో వున్న నాన్న గారికి కబురేమీ అందినోగానీ ఆయన రామబాబులొంటి పుల్లరిం చూశాడు. “నువ్వు చేసిన ఘనకార్యాన్ని గురించి ఎంతో సంతోషించాను. ఇప్పటికే నా బుద్ధి తెచ్చుకుని నా దిష్ట జాబు చేరిన తక్షణం వచ్చి యిల్లు చేరుకుంటే మంచిది, లేకుంటే నేను తండ్రినీ గాను, నువ్వు కొడుకునీ కావు”

కాలేజీలో సెకండ్ టెక్స్ట్ బీతం కట్టిన నీవ వ్యవధి వాటిపోవస్తోంది. చేతిలో ప్రైవేట్ గు ఫీజు చెల్లించకపోతే పేరు తీసేస్తాడు. కాలు గాలిం పిల్లిలాయిలు, కాలేజీ, హాస్పిటల్స్ నుగ్గు తిగుతున్నాను. జానకి నావాలకొన్ని పసిగట్టి “ఏమిటన్నయ్యా! హోటల్లో భోజనం సరఫరాంలేవా?” అంది.

“భోజనం సంగతికాదు జానకి! చదువు మానేసి ఏదైనా వునోగంటో చేరవామనుకుంటున్నాను,” అన్నాను.

“ఎందుకూ?”

“ఎందుకేమిటి? ఇబ్బు అవసరంగా!”

“చదువు మానేస్తే నామీద ఒక్కే అన్నయ్యా! ఆరు నూరుగానీ, నూరు అరుగానీ నువు చదువు మానుకో గూడదు అమ్మ నాకీ నైపు మిగిల్చిపోయింది దీన్ని తీసుకెళ్ళి అమ్మేయి. మూడొంపల రూపాయలు చేతి కొస్తాయి. ఈ సంవత్సరం గడచిపోతుంది. ఆ తరువాత రేపుడున్నాడు. అంతగా అవసరమైతే ఉన్న పొలంలో కొంతకుకొంత అమ్మేస్తే సరిపోతుంది” అంది జానకి.

“నీనగల్గి, నీపాలాన్ని అమ్మి చదువుకోమంటావా జానకి! అవిశ్వాదా లేకపోతే నీగతి- నీవిధ్దగతి ఏంకావాలి?” అన్నాను.

“వీడు నాబిడ్డని నేననుకోడం లేదన్నయ్యా! వీడికి నువ్వున్నావు నేను లేను. లేనులేదంటే వీడు పాలు మరచిపోయేంతవరకైనా నేను బ్రతుకుతానో, బ్రతికనో.”

“అలా అవకు జానకి! నేను వినలేను” అంటూ ముఖం ముగిసినపుడు తిప్పుకున్నాను. కానీ ఏసంఘటనకు సంబంధించిన మాటనయితే నేను వినలేకపోయానో, అదే సంఘటనని రెండేళ్లు తిరక్కుముంశే కాల్లాం మాడ్డం తటస్థించింది. ఆ రెండేళ్ల యిహ జీవనంలో నేను జానకిలో జానకిని చూడలేను! మూర్తిభవించిన వైరాగాల్గిన్ని చూచాను.

ఆరోజు పూర్ణిమ. ఐనా నాకు అమావాస్య. ఉదయగిరివైన అగుణరాగం అలముగుంటోంది. జానకి అస్థిపంజరంలా మంచాన్ని అంటి పెట్టుకుపోయివుంది. నేను బాబునెట్టుకుని మంచం ప్రక్కన నిలబడ్డాను. జానకి నన్ను తలగడదగ్గర కూర్చోమంది కూచున్నాను. తన తలను పైకెత్తి నాపడిలో పెట్టుకోమంది. “అన్నయ్యా! మనం బాబుకింకా పేరుపెట్టలేను. ఏమని పిలుస్తావు?” అంది.

“ఏమని పిలవమంటావు జానకి” అన్నాను

“మానాన్న గారిపేరు నూరయ్య. బాబుని నూర్య నారాయణ అని పిలుస్తావా అన్నయ్యా?”

“పిలుస్తాను జానకి! తప్పకుండా పిలుస్తాను”

కొంతసేపు మౌనం. మళ్ళీ జానకి నోరు తెరిచింది.

“అన్నయ్యా! నువ్వు తప్పక పెళ్లి చేసుకుంటావు గదూ.”

ఏం చెబుతాను నేను! మునిపల్లెతో పెరిగి గట్టిగా కొడుక్కుంటూ సజలనమనాలతో జానకిని చూస్తున్నాను.

“ఇంకొక్కమాట మాత్రమే అన్నయ్యా!...”

“చెప్ప జానకి” అన్నాను.

“నాకు తెలుసు వాసుకప్పటికైనా బుద్ధిస్తుంది. అతగాడు ఆస్థిని కల్గి చేసేస్తాడు. చిప్ప చేతికొస్తుంది.

అప్పుడు మనిషిగా మారుతాడు. అందాకా నువ్వెళ్లి తుమించొద్దులే అన్నయ్యా! అప్పుడైనా అతణ్ణి తుమించవూ?”

“ఇకేం విచిత్రమైన కోరిక జానకి! ఈ ప్రపంచంలో అతణ్ణి నీకంటే ద్వేషించగలసిన వాడెవరూ లేరు. నువ్వే అతణ్ణి తుమిస్తున్నావు. ఇక నా నేమింది?”

బాబును తనదిగర పడుకో బెట్టమంది జానకి. శిశువున్నంతవరకూ శుష్కహస్తాలతో వాడి ఒళ్లంతా నిమిరింది క్రమక్రమంగా ఆమె కళ్లు మూసుకపోయాయి. నేను గదిలోకి వెళి పల్లెరసం తెచ్చాను. బలవంతన నోరుతెరిచి రెండు కుక్కలు త్రాగించాను. మూడో క్రుక్కకు జానకి లేలకళ్లు వేసింది నోరు విసుకుపోయింది. నా చేతిలోనుంచి గ్లాసు టంబురు క్రింద పడి ముక్కలయింది.

జానకి చనిపోయింది!

జానకి జీవితం ఒక విషాదగీతం! కానీ అది అపాతమధురమైన విషాదగీతం వింటుంటే నిద్ర అనిర్వచనీయమైన విషాదానుభూతి కలుగుతుంది. కానీ ఎంతసేపు విన్నాయింకా వినాలనే వుంటుంది.

కథ అయిపోయింది నూర్యం! జానకి చనిపోయి యిరవై యెనిమిదేళ్లు కావస్తున్నాయి నీకీశ్వరుడు మైయేళ్లు.

బి. యల్. చదువు పూర్తి చేసి పెళ్లిచేసుకున్న కొత్తలో ఓసారి నేను అనంతపురం వెళ్లాను. ఒకానొక మారుమూల హోటల్లోనుంచి బయటికొస్తూ వాసుకనిపించాడు. మనిషి చిక్కిపోయాడు. కళ్ళు లోతుకుపోయాయి. పాదాలదగ్గర చిరుగులు పడ్డ పైజమాపైన చూసిన పొటిచేతుల చొక్కా వేసుకున్నాడు. పెదవులమధ్య బీడి కాలిపోతోంది.

ఒక స్నేహితుడు ద్వారా తెలిసింది, వాసుక ఆస్తి పాస్తులన్నీ పేకాటలో, త్రాగుడులో, మిగిలిన దుర్వ్యసనాల్లో కర్పూరంలా హరించుకుపోయాయని!

ఓసారి తిరుపతినుంచి ధర్మవరానికి ప్రయాణం చేస్తున్నాను కదిరిస్తేవసులో రైలు యింజనుకు సీళ్ళు పోసుకోడానికి పదిహేను నిమిషాలపాటు ఆగింది. మనకమనకగా సంజవీకట్లు క్రముక్కుంటున్నాయి ప్లాటుఫారంపైన బీడీలు, సిగరెట్లు, అకులూ చక్కలూ

అమ్మకుంటూ ఒకడు నడుస్తున్నాడు. బాగా పరకాయించి మాచిగాని గుర్తుపట్టలేక పోయాను గడ్డం పెరిగివుంది. గుండీల్లేని చొక్కాలోనుంచి బొక్కిరొమ్ము కవబడుతోంది. వెంట్రుకలప్పుడే నెరసి పోతున్నాయి.

నాలుకేళ్ళ క్రితం అనుకుంటాను మండు వేసంగిలో ఒక మధ్యాహ్నం హిందూపురం బస్ స్టాండులో చింతిచెట్టు క్రింద నిలబడి బస్సుతో సం గీర్తి తీస్తున్నాను. ఒక వృద్ధుడు దగ్గరికి వచ్చి చేయి చాచాడు. “బాబూ! మొంజివాణ్ణి” అన్నాడు. నిజమే, ఎడమచేయి మోచేతివరకూ లేగు కానీతోసం జేబులో చేయివేస్తూ బిచ్చగాడి ముఖంలోకి చాచాను. జేబురు గడ్డంతో, చింకిపేలికల ఆచూకంతో, కృంగి కృశించిపోయిన ఆ ఆకారంలో కలలో కనిపించినట్టు నాకు లీలామాత్రంగా ముప్పై యేళ్ళనాటి వాసు కనిపించాడు.

“ఇదిగో - నీ పేరేమిటి?” అని అడిగాను.

వాసు నన్ను పోల్చుకున్నాడు. చాచిన చేతిని

వెనక్కి తీసుకుని వెనుదిరిగి చూడకుండా బూడిదుమ్ములో నడుస్తూ దూరంగా వెళ్ళిపోయాడు.

చివరిసారి. ఎనిమిది గంటలకు కడలబోతున్న యాత్రాస్వేషలుకు రాహుకాలం వస్తుందని మనం యిటిదగ్గర అయిదున్నరకే బయలుదేరాము. నేనూ, మీపిన్నీ కారులో వెనుక సీటులో కూచున్నాము. నువ్వు కారు ద్వారావు చేస్తున్నావు నువ్వు చాచావో లేవో నాకు తెలియదు. కారు గేటుదాటుకుని రోడ్డులోకి రాబోతోంది. దారిప్రక్కన వాసు కాలపుగు ఘురి కుంచెలో అనేక మార్పులకులైన చిక్చిత్తస్వరూపంతో మళ్ళీ నాకు కనిపించాడు.....

* * *

కాగితాల్ని అలమారాలోకి చిసరి సూర్యం తేటాటన పైకి లేచాడు. తలుపు తెరుచుకుని క్రిందికి పరుగెత్తాడు. మేడమెట్లదగ్గర నీరజ ఎగురై “మీతోసం పైకొస్తున్నాను. మనం అనుకున్నంతా అయింది. హాస్పిటల్లోనుంచి యిప్పుడే ఫోను చేశారు” అంది.

“అదీ అయిపోయిందీ!” అంటూ సూర్యం కుప్పకూరిలా వాలుకుర్చీలో కూలిపోయాడు.

విశ్వజీవిగాంధీజీ

సర్ ఎర్రెస్ట్ బార్కర్

నేటి ప్రఖ్యాత రాజనీతిజ్ఞులలో సర్ ఎర్రెస్ట్ బార్కర్ ప్రముఖుడు. ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయాల్లో రాజకీయశాస్త్రాన్ని ప్రబోధించిన గురూత్తముడు. కొన్ని సంవత్సరాల క్రితమే వీరు అరిస్టాటిల్ వ్రాసిన 'రాజకీయం' అనే అపూర్వ గ్రంథాన్ని ఆంగ్లభాషలోకి అనువదించారు; ఈ అనువాదం లోకోన్నతి పొందినది. వీరి శిష్యుడే, సామ్యవాద తత్వవేత్తగా బ్రిటిష్ లేబర్ పార్టీకి జీవితాన్ని అంకితంచేసిన ప్రొఫెసర్ హెరాల్డు లాస్కీ. గాంధీని గురించి డాక్టర్ రాధాకృష్ణన్ సంకలించిన వ్యాస సంపుటిలో సర్ ఎర్రెస్ట్ బార్కర్ వ్రాసిన వ్యాసానికి స్వేచ్ఛానువాదం ఇది.

గాంధీని గురించి నాకు రెండు విషయాలు జ్ఞాపకం ఉన్నాయి. మొదటిది : 1931 వ సంవత్సరంలో రాండుజేబుల్ సమావేశానికి ఇంగ్లండు వచ్చిన సందర్భంలో ఒక నాడు—అది శీతాకాలపు రాత్రి—గాంధీ మాయింటికి విచ్చేశాడు. రెండవది: 1937 వ సంవత్సరం, డిసెంబరు 15 వ తారీఖు — ఆ ప్రాంతాన్ని ఒక నాటి ఉదయమే నా స్నేహితు డొక భారతీయుడు గాంధీని గ్రహించి తీసుకువెళ్లాడు. బొంబాయి నగరానికి కొంచెం ఉత్తరంగా ఉంది ఒక విశ్రాంతి భవనం. తాటిచెట్ల ఆకులు గాలికి టపటప కొట్టకుంటున్నాయి గాంధీ జబ్బుపడి లేచాడు. అప్పుడే తేగకుంటున్నాడు.

ఆయన కేంబ్రిడ్జి రావడం నాకు బాగా జ్ఞాపకం. ఆయన గదిలోకి మిస్ స్టేడ్తో కూడా నేనూ ప్రార్థనకి వెళ్లేవాణ్ణి సాయంత్రం భోజనానంతరం మేం కూర్చునే గదిలోకి వచ్చేసేవాడు—రాత్నంతిప్పతూంటే సంభాషణ సాగిపోయేది. మేం మాట్లాడుకున్న విషయాలలో కొన్ని సామాన్యమైనవే. (నా బహిరంగ—నాకు ఇంకా జ్ఞాపకం వస్తుంది—ఇంగ్లీషువారు ఈ శకంలో ఫుట్ బాల్ కి ఎటువంటి ప్రాముఖ్యత నిచ్చిందీ—రగ్బీ ఆటకూ ఎసోసియేషన్ ఆటకూ సమాజతరహాలో ఇక్కడ ఉన్న విచిత్రమైన వ్యత్యాసాన్ని గురించి—

ఇలాటి ఆయనతో నేను ముచ్చటించడం; నేను చెప్పిందంతా ఆయన శ్రద్ధతో విన్నవాడు) కాని గంభీరమైన సమస్యల మీదకే మామనస్సు మొగ్గింది. అలాగ చర్చించిన విషయాలలో జే. హేబ్స్ బాట్లర్ తర్వాతి కుడా. రాజ్యము—పరిపాలన వీటి ప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు జే. హేబ్స్ బాట్లర్ వారికి గాంధీ భావాలకి చాలా సామరస్యం ఉన్నట్లుంది నేను అనుకున్నాను. పరిపాలకులు, అధికారులు మానవసేవ చేయడానికి వారికి దొరికిన ఆపకాళానికి సంతసిస్తూ, వారికి సామాన్యంగా వచ్చేదానితో జీవితసరళి సాగిస్తూ అధికంగా విమోచింపబడినమాడనని గాంధీ అంటాడు; దీనిలో గాంధీ జే. హేబ్స్ బాట్లర్ ఒకేలాగ భావిస్తున్నారా అని అనిపించింది. నేను అనుకోవడం, పరిపాలన, అధికారంతో కూడుకున్నది. అధికారం సాగడానికి తీరి, స్థితి అనసరం. ఇది గాంధీ చెప్పేవంతి సులభమైన విషయం కాదని నేను వాదించాను. మేమిద్దరం ఎప్పుడూ వికీభవించినట్లు నాకు జ్ఞాపకం లేదు. అయితే—గాంధీ కన్న తక్కువ తరహాలో ఉండి మాట్లాడుతున్నానన్న సంగతి మాత్రం నాకు తెలుసు ఇంకొక విషయం కూడా మేము ప్రస్తావించినట్లు నాకు గుర్తు భారత జేశం యొక్క రక్షణవిధానం ఏవిధంగా ఉండాలని నేను ప్రశ్నించాను. ప్రజలు సురక్షితంగా ఉండడానికి

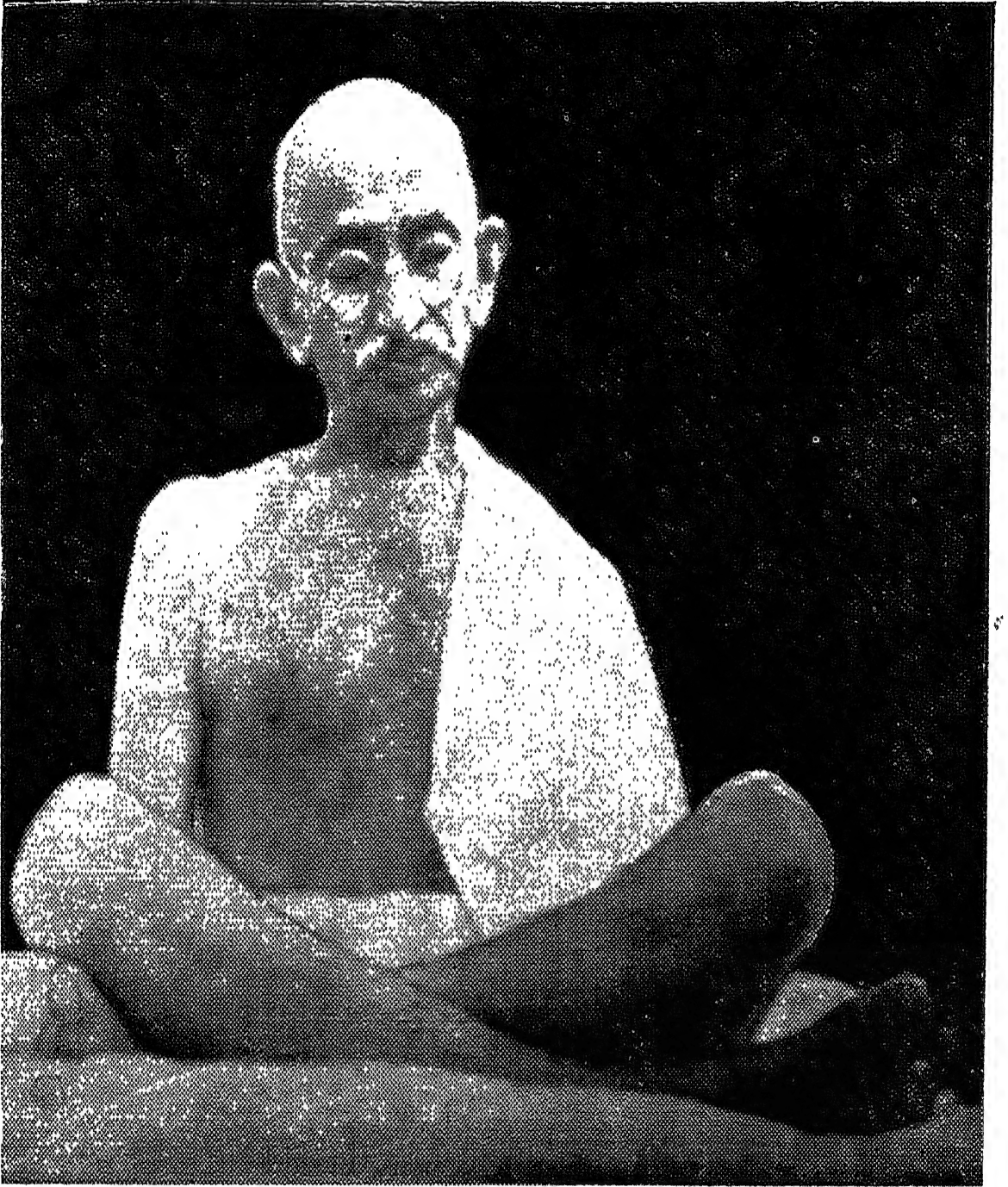
అనువాదం : వి. వి. రమణమూర్తి

దేశంలో శాంతి ఆవరణం కదా. ఇందుకు దోపిడి గాళ్ళ భయం ఉండకూడదు. శత్రువు లేవరైనా దోపిడి చెయ్యవచ్చు—దానికికూడా సిద్ధపడి ఉండాలి. బీచ్ కోసం సైనికదళం ఆవరణం. ఇక సైనికదళానికి ఆయే ఖర్చు? నిమిత్తం—భారత దేశంలోని శాసన సభ్యులపై ఆధారపడడం కన్న—కాశ్వతంగా చట్ట రూపేణా ఏర్పాటు చెయ్యడం ఉత్తమం. (సైనిక దళానికి శాసనసభ్యుల పూచీ ఉంటే—ఒక్కొక్క సారి శాసనసభ ఖర్చులను త్రోసివెయ్యవచ్చు—లేకపోతే కావలసినంత మంజూరు చెయ్యకపోవచ్చు—లేదా మరొక సారి మరొక విధమైన అడ్డం కలగడానికి సావకాశం ఉంది) ఈ విషయాలని ఎలా పరిష్కరిస్తారని గాంధీని అడిగాను. గాంధీ ఒక అలంకారం విసురుతూ సమాధానం ప్రారంభించాడు “ఒక గ్రామం ఉండవలసింది చుట్టూ ఉన్న అవనిలోని జంతువులు గ్రామంలోకి తిరచువస్తూ, అంతా చెల్లాచెదురు చేసి ధ్వంసం చేస్తున్నాయనుకుందాం కనికరించే ప్రభుత్వం గ్రామియుల్ని యీ ఒత్తిడినించి రక్షించడానికి, వారి ఆస్తిపాస్తుల్ని భద్రంగా ఉంచడానికి, గ్రామం చుట్టూ గోడవోకటి కట్టడానికి పూనుకుంటుంది. ఆ గోడ కట్టడం నిమిత్తం పన్నులు విపరీతంగా చెప్పు చెయ్యవలసి వస్తుంది. ఆ పన్నుల్ని భరించడం దుర్లభం అవుతుంది. గ్రామియులకి ఒక వేళ గోడ కట్టడం పూర్తి అయినా—గోడ పూర్తి అయేటప్పటికి గోడ ఉన్నందువల్ల కలిగే లాభంకన్న ప్రజలు భరించ వలసిన పన్నుల బాగు ఎక్కువ అవుతుంది. గ్రామనివాసులు అప్పుడు ఏం చేస్తారో ఒక సారి మనం ఆలోచిద్దాం. మారక్షానికి మమ్మల్ని ఒడితెయ్యండి. మా కష్టాలు మేం ఎలాగో పడతాం. అందుకోలేని ఆహార విహారాదులకి అల్లల్లాడిపోవడంకన్న మేం ఎలాగ ఉన్నామో అలాగ ఉండకమే మాకు మేలు. కష్టాలు వచ్చినప్పుడు—విధంగా ఎదుర్కోవాలి—మాకు తెలుసు. గోడకట్టి మమ్మల్ని రక్షించడం ఇంక మానుకుని భద్రతను గురించిన విషయం మాకు ఒదలండి.”

మేము ప్రసంగించిన రెండు విషయాలూ—గాంధీ ఉపదేశించిన రెండు విషయాలని—నామన స్మృతి మాత్తుకు నేటట్టు చేశాయి వాటిలో ఒకటి (మేము, ప్రేమపూరితమైన నేకను గురించింది. మరొకటి అహింసకి సంబంధించినది. నా ఎదుట ఒక ప్రవక్త ఉన్నాడనీ—ఆయనతో నేను ముఖాముఖీని

మాట్లాడుతున్నానని నాకు తెలుసు. కాని ఇంగ్లాండు దేశంలోని తూర్పుభాగాన్నున్న పౌరునికి పుట్టక తోలే ఆచారసిద్ధంగా వచ్చిన సంప్రదాయాలు (బహుశా ఏప్రాంతానికి చెందినా, అంగ్లేయపౌరునికి వచ్చే సంప్రదాయాలు అన్నీ అలాంటివే అనుకుంటాను) మాత్రం నేను కాదనలేకపోయాను. సత్కార్యానికి సత్ఫలం ఉండాలి. ఘనావేక్ష లేనిదే సత్కార్యానికి ప్రవృత్తి ఉండదనీ మన నమ్మకం. ఇలాంటిదే మరొకటి కూడా చూడండి. యుద్ధం ఆక్రమం అని తెలుసు; ఈ ఆక్రమాన్ని ప్రతిఘటించడే శాంతి భద్రతల అవతరించవు ఇందుకోసం రక్షణ విధానాలు వాటి సన్నాహంలో అవి ఉండాలి. ఈ సమ్యక్కాలని ఓటిసీ నేను తిరస్కరించలేకపోయాను. ఆయితే నామందు నా సమ్యక్కాల్ని మించిన శక్తి ఏదో ఉందని మాత్రం నేను అంగీకరించకుండా ఉండకపోయాను మానవులు ఆశక్తిని అంగీకరించడానికి సంసిద్ధులయి ఉంటేనా? (అలాగ సంసిద్ధులయి ఉన్నారని ఎవరైనా ఒకరు నిశ్చయించుకొని, తిక్కినవారిని ఆ నమ్మకం నెపు తిప్పుకు నేట్టు చేస్తే బహుశా—వారు సిద్ధంగా ఉన్నారని గణావళి ఉండేమో. ఇంత మట్టుకు నేను ఒప్పుచున్నాను కాని నా సమ్యక్కాల్ని దానికిమించి తీసుకువెళ్లడం నాకు కష్టం అయింది) గాంధీ వెళ్ళిన తరువాత ఆయనలో విశ్లేషణమై కనిపించినా, నిజానికి ఏకైకంగా విశిష్టమైపోయిన ప్రవృత్తులను గురించి ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయాను. మొట్ట మొట్ట చెప్పుకోవలసింది—సర్వసామాన్యమైన బీద బ్రతుకు నేకోరుకుని, సృష్ట్యాదినంతనీ సమన్వయించుకొని, సమస్తావనిలోని సర్వభూతాలనీ ప్రేమించిన—సెంట్రాల్ ఫ్రాన్సిస్, తరువాత—తీవ్రమైన వాగ్వివాదంలో ఉంటూ, తత్త్వ రహస్యాలెన్ని ఉంటే అన్నిటినీ ఆహ్వాదించగల సునూత్న గ్రామీ, తత్త్వవేత్త అయిన థామస్ అక్విన్సస్. ఇంతటితో సరికాదు. దైవందిన జీవితసరళిలో నిగ్గుతీరిన లౌక్యకు కూడా లేక పోలేదు. అంటే ప్రాపంచిక విషయాల్ని తీర్చిదిద్దగలవాడు; వ్యయశాస్త్ర సంబంధమైన అనుభవ శాలీనూ. ఉన్నతి శిఖరాలనుంచి పచ్చిక బయళ్ళకి దిగి వచ్చి ప్రాపంచిక విషయాలని చతురతతో చక్క బెట్టగలవాడు కూడా. మనలో అనేకమైనవి కలసి నందువల్ల మన మందరమూ మిశ్రమమై ఉన్నాము. మనందరిలో కన్నా ఈ మిశ్రమ స్వరూపం గాంధీలో

విశ్వజీవి గాంధీజీ

విశ్వశాంతిప్రదాత

శాంతికాముకులైన దేశదేశాల ప్రజలూ అక్టోబరు 2 వ తేదీన మహాత్ముని జన్మదినోత్సవం జరుపుకుని యుగపురుషుడుగా ఆయనకు జోహారులర్పించారు.

కనిపించిది నాకు. ఆయనకు క్లిష్టమైనదీ, ప్రగాఢమైనదీ అయిన వ్యక్తిత్వం ఒకటి ఉంది. ఆయన ఒక్క సెంట్ ప్రాన్నినీ అయిఉంటే అది సామాన్యమైన విషయమై ఉండి ఉండును. అప్పుడు అంతిమ చెప్పకోవలసిన విషయమై ఉండి ఉండేదా? అంటే తనతోటి ప్రజకే, ప్రపంచానికే ఉపయోగపడేటంత ప్రాముఖ్యత దానికి ఉండేదా? ఈ విషయాన్ని నేను ఆలోచించినప్పుడు “ఉండదు” అనే జవాబు ఇవ్వడానికే నేను సిద్ధపడతా ననుకుంటాను ఇందులో ముఖ్యమైంది మిశ్రమము. ఆయన ప్రపంచానికి ఏమిటో, ప్రపంచానికి ఏలాంటినేవ చేయగలవాడో—ఈ విషయాలు ఆయన ఏ ఒక్కటిగానో ఉండిపోక, అనేకమైనవిగా ఉంటూ, వాటిని మిళితం చేసుకోవడం అన్న విషయం మీద ఆధారపడి ఉన్నాయి.

ఇంక ప్రధానమైంది ఆఖరన నేను చెప్పకోదలచుకున్న విషయంవగ్గరికి వచ్చాం. ప్రాపంచిక విషయాలలో ఆరి తేరి, న్యాయవాదిగా అనుభవం సంపాదించిన మానవునిలో సెంట్ ప్రాన్నినీ, సెంట్ థామస్ మిళితమై ఉన్నారని వెనుక చెప్పాను. న్యాయానికి ఇంకా నూటిగా చెప్పాలంటే—ఈ సమ్మేళనం—భారత దేశంలో అనాదిగా వర్తిల్లిన ఒక మహోన్నత భాగవత సంప్రదాయానికి, పాశ్చాత్యలోకంలో ఉంటూన్న పౌరుడికి సామాజిక జీవితంలో వస్తూన్న స్వతంత్ర స్వగౌరవం వీటికి సంబంధించిన సంప్రదాయానికి - మధ్య యేర్పడిన సమ్మేళనం అని చెప్పి ఉండవలసింది. ఈ సమ్మేళనం ఆయనలో ఉండబట్టే గాంధీ ఒక వారధిగా అయ్యాడు. ఆయన దేశప్రజల ముందు రాజకీయాల్ని కేవలం లాకి కానుకలంతో కాక, వారి మతాచారాలకీ అనుగుణం ఉండేటట్లు గాంధీ చూపించ గలిచాడు. అందువల్ల తనదేశీయులకు ఆయన వట్టి రాజకీయ వాదిగా కాకుండా, అంతకన్న అతీతుడుగా కనిపించాడు. జాతీయ సమస్యని కేవలం రాజకీయ సందర్భంగానే కాక అంతకన్న అతీతమైనదిగా ఆంగ్ల దేశీయులకి నచ్చ చెప్పగలిగాడు. ఈ విషయంలో ఇలాగ నేతువుగాను, సమీకరించే సన్నిహితుడుగాను ఏ ఒక్క భారతీయులతో—ఏ ఆంగ్లేయులతో గాంధీ ఉండిపోలేదు. పాశ్చాత్యలోకంలోని మానవాళి నంతటిసి ఆకర్షించి వారిని సమ్మోహితులని చేశాడు. లౌకికము—అలౌకికము—వీటియొక్క స్వరూపాన్ని గ్రహిస్తూ, వీటి తాత్పర్యాన్ని మాత్రం అద్వితీయంగా సమన్వయించిన వ్యక్తి.

అందుచేత గాంధీని ప్రస్తుతించవలసినప్పుడు ఆయనలోని యీ సమ్మేళనాన్ని గుర్తించాలని అనుకుంటాను. భూలోక సువర్ణోకాలానికి ఒకేవారి ఆయన సంచరిస్తున్నా, ఆయన మూర్తి ఎక్కడికి అక్కడ అతి స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. ఇంకా వివరించి చెప్పవలసినదే, గాంధీ ప్రాకృత్యము బుండాలు మధ్య నున్న నేతువు అని కూడా చెప్పకోవాలి ఇందువల్ల అంతర్జాతీయరంగంలో సుహృద్భావం పెంపొందించడానికి సాధించగలిగిన మహోత్సాహమైన కార్యాన్ని గాంధీ సాధించగలిగాడు. దేశంలో తన జాతి జీవితానికి అవసరమైన వాటిని—సాధారణమైనవే—ఆప్తతతో ఆర్జించుకుని, ఉద్ఘాటించ గలిగిన గాంధీని నేను ముచి పోలేను. అట్టి అర్థానికి నూచనగా ఉంటుంది ఆయన దగ్గి. భారతి దేశంలో ఒక పల్లెను చూస్తే, (భారతదేశం నిజానికి ఇలాంటి పల్లెలతో నిండిఉన్న ఒక భుండు ఏమో) (గామీయులకు వారి శక్తులేవీ వృథాకాకుండా, అన్నీ వినియోగపడే సమగ్రమైన జీవితాన్ని చేకూర్చడం ఎంత అవసరమో అర్థమవుతుంది. పరిశ్రమలని గ్రామాలలోకి తీసుకు రాగలిగితే (జొంబాయికి చుట్టూ నూలు బట్టలు తయారు చేసే మిల్లలనూ, కలకత్తాకు తూర్పుగా జనుసనారని తయారుచేసే మిల్లలనూ స్థాపించడంతో సరికాదు) గ్రామాలకు చినుక్కి కలుగుతుంది. చాలా మట్లకు భారతదేశం అంత—ఇవే భారతదేశం అని చెప్పకు నేటంత—గ్రామాలు కొల్లలు కొల్లలుగా ఉన్నాయి అందుచేత అప్పుడే యావత్తు భారత దేశానికి, ఆర్థికంగా బ్రేకనందిన బీరిత విధానంలో విముక్తి. అలాంటి విముక్తికోసం గాంధీ పొటుబడ్డ విషయం ఆయన దేశానికి గోసిన గొప్పసేవలలో ప్రధానమైనదిగా ఎప్పుడూ పరిగణింప బడుతూవుంటుంది.

గాంధీని గురించి నేను చూసినదాన్ని బట్టి, విన్నదాన్ని బట్టి, నాకు యీ భావాలు ఉన్నాయి. ఇంతకన్నా ఎక్కువగా తెలిసిఉంటే బాగుండును. కాని నాకు తెలిసున్నదాన్ని బట్టి ఇంతే చెప్పగలను. గాంధీ తన దేశీయులకి, వారివ్వారా మానవకోటికి—మూడు విషయాలను ఉపదేశించడానికి కృషి చేశాడని మాత్రం చెప్పితిరాలి: ప్రేమతో జీవించడం, ప్రేమ కొఱకే జీవించడం కూడా! హింసని త్యజించి కృషి చేయడం. మనస్సులాంటి ఏ ఒక్క అవయవంతోనే కాకుండా, ఇతర అవయవముల సన్నింటినీ ఉపయోగిస్తూ, మనకున్న శక్తులన్నీ సార్థకం అయేటట్లు సమగ్ర జీవితాన్ని సాధించడం.

జార్జ్ ఎలెన్ అండ్ కంపెనీవారి ప్రత్యేకానుమతితో

ముహూర్త శాస్త్రప్రయోజనము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

సత్యమును విచారించితిమేని, జాతక శాస్త్రము కంటె ముహూర్త శాస్త్రమే లోకకల్యాణమునకు హెచ్చుగా పనికివచ్చునని తప్పుక తేలును. జన్మకాలిక గ్రహగతులను అనుసరించి వ్యక్తికి ఏవేవమును సుఖమో, అసుఖమో కలుగునో నూచించుట జాతకశాస్త్రము యొక్క ఇప్పటి ప్రయోజనము అనేక సమయములలో, ఇట్టి నూచనలు జాతకులకు అహితకరముగ నే పరిణమించుచుండుట మాచుచున్నాము ఫలానా కాలములో ఉద్యోగములో గొప్ప అభివృద్ధి వచ్చుననుభవమును విని ఉద్బిబ్బోయి వ్యక్తి ఆవిషయమున వివిధమైన కృషి కాని చేయక జాతకమువ్యాగ్రా రానున్నది రాకమానదని ఊరకకూర్చుండి యుండునచో, సమకాలమును బుగ్గొంతుకొనుట అసంభవముకాదు. అటే, ఫలానాకాలములో అనారోగ్యము వచ్చు సంభవమున్నదని తెలుసుకొన్న జాతకుడు తద్విషయముగా తగు జాగ్రత్త తీసుకొనక కానున్నది కాకమానగు అను యదృష్టవిద్యసిద్ధాంతమును ఆశ్రయించుటచే హెచ్చుకేళిముపాలగుటయూ సంభవమే. రానున్న కీడును తెలుసుకొన్న దుర్బలహృదయులకు మరింత హృదయదౌర్బల్యము హెచ్చి హాని కలుగును. అట్టివారు భూవి ఫలములను తెలుసుకొనకుండుటయే శ్రేయస్సు. జాతకశాస్త్రమును ఉపదేశశాస్త్రముగ భావించక విధాయకశాస్త్రముగ నమ్ముటచే కలిగిన దుష్ప్రసరిణామ మిది.

దైవముయొక్క ఆనుకూల్యప్రాతికూల్యములను గ్రహగతి మూలముగ తెలుపునట్టిది జ్యోతిశ్శాస్త్రము. దైవము అనగా పూర్వార్థిత కర్మఫలమే.

“పూర్వజన్మార్జితం కర్మ దైవ మిత్యభిధీనుతే” అనిరి పెద్దలు.

ఈ కర్మఫలము పరిపక్వము అగు కాలమును గమనించి తెలుపువాడు దైవజ్ఞుడు. కాని, మనకు వచ్చు ఫలములు కేవల దైవశక్తివలననే వచ్చునని కావు. దానికి, అనగా దైవమునకు, పురుషకారముతోడు కావలసియున్నది. అప్పుడే ఫలము.

“దైవే పురుషకారే చ కర్మసిద్ధి ర్వ్యవస్థితా”

“న కేశకాల వ్యవసాయ వర్జ్యం భవే త్ఫలః సతి చాపి దైవే”

మున్నగు వాక్యములు ఈ పరమార్థమునే స్పష్టముగా బోధించుచున్నవి.

కటికి చీకటిలో కూర్చొన్న మానవునికి తనచుట్టు పట్ల ఏ వస్తువులున్నవో, అని ఎట్లవో, తెలియదు. తడవులాడుకొనుచూ పోయినచో, చేతికి పండైనా దొరకవచ్చు; లేదా, పామైనా చుట్టుకొనవచ్చు. ఇట్టి పరిస్థితిలో; ప్రకాశవంతమైన ఒక దీపము వచ్చినను కొంచెము చీకటి మాయమై, చుట్టునున్న వస్తువులన్నియూ అపుడు స్పష్టముగా కనపడగలవు. అవస్తువులన్నియూ అచట ఉండినవే. వానిని ఆ దీపము స్పష్ట చేయలేదు; తెచ్చిపెట్టనాలేదు. కాని, వెలుగు వచ్చినంతనే, ఏ వస్తువెందున్నదో, ఏవదార్థపు స్వభావమెట్టిదో, ఏది స్వీకరించదగునో, ఏది స్పృశించరాదో, మనకే సులభముగా బోధపడగలదు. దీపము మనకేమియునూ చెప్పదు; మాటలాడదు. వస్తువులను చూపుట మాత్రమే దాని పని. క్షేత్రకరములగు వస్తువులను వాని, హితకరములగు పదార్థములను మాత్రమే ఉపయోగించుకొనుట సామాన్య మానవస్వభావము. మనకు జాతకశాస్త్రమువలని ప్రయోజనము, మొత్తము మీద ఇట్టిదే. మనక్షేమముకొరకై భగవంతుడు దయతో నిర్మించిన ప్రదీపగోళములే ఈ గ్రహములు. వాని లేజన్సును శాస్త్రసహాయమున గమనించినచో, మన ఆజ్ఞానాంధకారము నశించి మన ప్రారబ్ధము ఎట్లు పరిపక్వము కానున్నదో, దానిమార్గము లెట్టిదో, పరిణామము హితకరమో కాదో, తెలుసుకొన గలుగుదుము. ఆపరిస్థితులను విమర్శించి, గమనించి, వివేకముతో మనయోగ్యుడు, జ్ఞానమునకు, సంసారమునకు, శక్తికి, తగినరీతిగా ప్రవర్తించి జీవితమును సద్వినియోగపరచుకొనుటే మనకర్తవ్యము ఇది మన పురుషకారపు పని. ఈ సత్యమునే మహనీయుడగు వరాహమిహిరాచార్యుడు ఎంతో రమ్యముగా వచించెను.

“య దుడ చిత మన్య జన్మని,
శుభాశుభం తస్య కర్మణః పక్తిం,
వ్యంజయతి శాస్త్ర మేతత్, తమసి
ద్రవ్యాణి దీప ఇవ ”

ఈ క్రింది విశిష్ట వాక్యము సైతము పై అర్థమునే బోధించుచున్నది.

“యదాహ్యై కేవలరక్షణ రథస్య నగతిర్భవేత్
తథా పురుషకారేణ వివాదైవం నసిగ్యతి”

ప్రమాణము లిట్లుండినా, వాడుక వేరుమార్గము నకు పోయినది. కన్యక జాతకమును జ్యోతిష్కునికి చూపి “ఈ కన్యక వివాహ మెప్పుడు కాగలదు? నరుడెట్టి వాడు రాగలడు? ఏదిక్కునుండి వచ్చును?” అని అడిగెడువారే కాని, ఏకాలములో కన్యకు వివాహము చెయుట శుభకరమని కాని, ఎట్టివరునికై ప్రయత్నించుట హితమనికాని, అడుగువారే సామాన్యముగా కొనరారు. “వచ్చే మాఘములో వివాహము జరుగును. బహుశః పశ్చిమదిక్కునుండి వరుడు రాగలడు” అని జ్యోతిష్కుడు చెప్పినచో, ఇతర దిశలలో కొనవచ్చిన వరులను గమనించక, ఆ సమయమునకు పశ్చిమదిశలో కొనవచ్చిన ఏ దామోదరునికో కన్య నంటగట్టువారున్నాడు.

జాతకశాస్త్రముయొక్క ప్రయోజనము ఇట్టి స్థితికి వచ్చుటచే, లోకకల్యాణము సమకూర్చు విషయమున దాని ఉపయోగము చాలవరకు తగ్గిపోయినది. ఇప్పటి కాలమున వచనాగరికు లనేకుల దృష్టిలో ఇది ఒక నిరర్థమైన ఉబుసుబాక.

అది యట్లుండని. ముహూర్తశాస్త్రముయొక్క ఉద్దేశము, దాని ప్రయోజనమును, వేఱు ఎట్టిగ్రహస్థితి గల కాలములో ఏకార్యము చేసినచో దానిలో శుభఫలము చేకూరనో, ఎట్టి గ్రహస్థితిలో అజ్ఞే కార్యము చేసినపుడు దాని పరిణామము క్షోభకరమగునో, తెలుపునది ముహూర్తశాస్త్రము. జన్మకాలమునందలి గ్రహస్థితి, మంచిదో చెడ్డదో, దానిని మనము మార్చలేము. కాని, తగిన యోగ్యతగల జ్యోతిష్కుడు ప్రశంసలోనున్న వ్యక్తికి, అతడు తలపెట్టిన కార్యమునకు, ఏకాలములో ఏముహూర్తము అభిగృహింప నూచకమో నిర్ణయించి చెప్పగలుగుట సాగ్యము. శుభకాలములో చేసినకార్యము సత్ఫలదాయక మగునని మహర్షులు చెప్పిరి

మన పురాకృతకర్మఫలము అంతయూ అశుభముగ నే ఉన్నయెడల, మనకు మానవజన్మమే వచ్చియుండదు. శుభఫలము, అశుభఫలము, రెండునూ కొంత తారతమ్యముతో, మన ప్రారబ్ధములో మిళితమైయుండగలదు. శుభకాలమునంగు కార్యములు జరిపినచో, ఆకార్యముల సందర్భమున మన ప్రాచీన కర్మఫలసమదాయములో శుభఫలము మాత్రమే అశుభవమునకు వచ్చుననియూ, అశుభఫలము దానిలో ప్రవేశించుటకు అవకాశమురాదనియూ, మహర్షులు విశ్వయించిరి.

“శుభక్షణక్రియారంభ

జనితాః పూర్వసంభవాః.

సంపదః సర్వలోకానాం;

జ్యోతిస్తత్రప్రయోజనం”

అనునూక్తిని గమనింపుడు.

కావున నే, లోకకల్యాణకాంక్షులగు మహానీయులైన వశిష్ఠ, శౌనక, నారదాది మహర్షులు ముహూర్తశాస్త్ర సూత్రములను వ్రాసినయించిరి. మంచి ముహూర్తము సాధించి వానిలో శాంతిక పాషిక కార్యములు జరుపవలెనని మహర్షులు శాసించుటచే, పురుషకారమునకు వెలయున్నదియట్లే వారి నిశ్చితాభిప్రాయమని తెల్లముకొగలదు. “ఏకాలములో కొనలెనో, అప్పుడు తినింత నే కాగలను” అను సంప్రదాయము మహర్షి సమ్మతమైనచో, వారింత ముహూర్తశాస్త్రమును వ్రాయుటయు, దానిననుసరించి శుభముహూర్తములను సాధించుకొని జనులు కార్యములు జరుపవలెనని శాసించుటయు, పొసగదు పురుషకారమునకు వెలయే లేదనివారు వశిష్ఠాని మహాతిహాసానుజ్ఞానమును, వివేకమును, శంకించినవారగుదురు.

మన ప్రాచీనులు ఈ ముహూర్తశాస్త్రసూత్రములనుగూర్చి గొప్పశ్రద్ధను చూపిరి. వానిలో ముఖ్యమైన కొన్నింటిని స్మృతికారులు ధర్మశాస్త్రములలో సైతము చేర్చినారు. ఎంతోవిమర్శ, ఉపజ్జగల గ్రంథము లెన్నియో వ్రాయబడినవి ముహూర్తశాస్త్రపు విషయమున మన ప్రాచీనులు చేసినంతకృషి ఖండంతరముల జ్యోతిష్కులు చేయలేదునట్లే, మన ప్రాచీన మహర్షుల లోకకల్యాణ కాంక్షకు తార్కాణము. కావున నే, ముహూర్తశాస్త్రపు విలువ హెచ్చునట.

కాని, వాడుకలో నేటికాలమున ఇది సైతము ఆఘోగతిపాలయినది. తాతలనాటి ఆచారమును మానలేక, ముఖ్యముగా వివాహమునకు, ముహూర్తమును పెట్టించుకొను శుష్కమైన అలవాటుమాత్రము నిలచినది. అది శాస్త్రమువైన శ్రద్ధవలనకాదు. ముహూర్తఫలముపై విశ్వాసము సైతములేదు. ఈ విషయమున సామాన్య జనులే కొంతసయము. ఆధునిక విద్యావంతులలో ఈ అశ్రద్ధ మరింతఅధికము. నెలపు సంపాదించుకొను కష్టములేకయే, కార్యము నిర్వహించుటకో, పిల్లలచదువు పాఠశాలలు మూయుటకో, మరి దేనికో, అనుకూలమైన కాలమును తామే ముందుగా నిర్ణయించుకొని, డిసెంబరు నెల కడపటి వారములోనో, దసరా నవరాత్రములలోనో, ముహూర్తము పెట్టుమని జ్యోతిష్కుని కొరుట నవనాగరిక విద్యావంతులకు పరిపాటి అయినది. కొరినకాలములో నే ముహూర్త

ముహూర్త శాస్త్రప్రయోజనము

మన జ్యోతిష్కుడు ఎట్లు సృష్టిచేయగలడు? మన ఇహమనారముగా, కోరినపుడు గ్రహములు శుభస్థానములలోనికి రాగలవా? సృష్టినియమములవలన, ఖగోళ శాస్త్ర నూత్రముల ననుసరించి, ఏకలక్ష్యముతో క్రమముతోపక గ్రహములు తమతమ కక్ష్యార్థములలో సంచరించు నేకాని, మనకోటకై, మనముహూర్తము కోరకై, అవి భిన్నమార్గము నాశ్రయించునని కావు. వాని సంచారక్రమముపై ఏ మూహూర్తకునైనా అధికారములేదు. తిగినస్థానములలో గ్రహములు వచ్చుదాక ముహూర్తమును కోరువారు కాచియుండువలసినదే గైలుబండలో ప్రయాణము సాగించదలచినవారు స్వేదనులో బంజీవచ్చునరకు కావకతీరదు. కాని, అంతిమికి, అంతశ్రద్ధ, మన నాగరికులకులేదు. వారు నిర్ణయించుకొన్న అనధిలోగా, ఏదో ఒక దినమన ముహూర్తమును జ్యోతిష్కుడు నిర్ణయించి ఇచ్చి పీఠతొలగించుకోవలసిందే. ఇంతే కాదు. అనేక సందర్భములలో ఇట్టి ముహూర్తములను నిర్ణయించి ఇచ్చువాడు సిద్ధాంతవేత్తకాదు, మరి ఇంటి పురోహితుడే. పూరోహిత్యవిద్యలో ఎంత యోగ్యత ఉండినా, ఇప్పుడు లభించు పురోహితులలో అనేకులు

“వారాక కేచిత్, గ్రహాక కేచిత్
కేచిద్భూతాణి జానతే,
త్రితయం యే విజానంతి,
తే వాదస్పృతయః స్వయం”

అను తరగతికి చెందినవారే అనుట అనుభవసిద్ధమగు విషయము. వీరు నిర్ణయించి ఇచ్చు ముహూర్తములు ఎంత శోభాయమానముగా ఉండగలవో, పాతక మహాశయాల ఊహకు మించినదికాదు.

ముహూర్తశాస్త్ర నూత్రములను మూడువిధములుగా విభజించవచ్చును :—

1. సామాన్య విధులు.

పంచాంగశుద్ధి, శుభగ్రహోదయము, పాపగ్రహముల త్రివేదాయస్థితి, షష్ఠాష్టమి పంచదోషము, భృగువటక్రమము, అశుభగ్రహదృష్టి, పాపదోషము, సగ్రహదోషము, తిథిత్యాజ్యము, విషనాశి, మొదలగునవి ఈజాతికి చెరిసవి.

2. విశేష విధులు.

ఇవి ఉద్దేశించిన కార్యమునకే ముఖ్యముగా సంబంధించినవి. వివాహవిషయమున, జామిత్రశుద్ధి, చంద్రజామిత్రశుద్ధి, లగ్నసప్తమాధిపతుల శుభదృష్టి, నరరాశి లగ్ననవాంశాలు, పుష్యమీనక్షత్రదోషము, మొదలగునవి.

3. ప్రత్యేక విధులు.

ప్రశంశలోనున్న కన్యావధుల జాతకములకు నైయక్తికముగా అనుకూలించు నియమములకు సంబంధించినవి :— చంద్రబలము, తారాబలము, గోచార సౌకర్యము, ఆప్తమరాశిదోషము, అష్టమాధిపతి దోషము, వైవాహిక నక్షత్రము, జన్మకాలిక పాపగ్రహోదయము, మొదలగునవి

ఈ మూడువిధముల నిబంధనలలో, మొదటి రెండు మాత్రమే పంచాంగకర్తలు గమనించగలరు. తిను బాధ్యతను గుర్రెరింగిన సమర్థులైన సిద్ధాంతజ్ఞులైనవారు ననుసరించి ముహూర్తముల నేర్పరచి పంచాంగములలో ప్రకటింతురు. ఇక మూడవ తరగతికి చెందిన విధులు ప్రశంసలోని వ్యక్తులకోరకై వినాహముహూర్తము నిర్ణయించు మూహూర్తములు గమనించదగినవి ప్రతి నెలలో శుభముహూర్తములు మాపట్టరీతిగా, సమృద్ధిగా ముహూర్తముల సట్టికను ప్రకటింపు పంచాంగములే సాధారణముగా నామాన్యజనులలో అభిమానపాత్రము లగుటచేసి, వ్యాపారహస్త్యములలో ఆరితేరిన పంచాంగకర్తలు కొందరు నానావిధ దోషములు కలనైనా, పెక్కు ముహూర్తములను పంచాంగములలో నూచించుట వాడుక అయినది. ఇక, నైయక్తిక నియమములను గమనించు మూహూర్తకులే అగుదైనారు. ముహూర్తనిర్ణయము కోటకై, కన్యావధుల జాతకములను శోధించువారే సామాన్యముగా కానరాదు. కన్యావధుల నక్షత్రములనో, నామనక్షత్రములనో, విచారించుకొని శాస్త్రాగ్రముగా తారాబలము మామటతప్ప ఇతరదోషముల ప్రస్తావనకే వీరు పోరు. ముహూర్తము మంచిదైనా, నైయక్తికముగా కన్యావధులకు దుష్ఫలమును ప్రసాదించునట్టి లగ్నములే అనేక సందర్భములలో సమకూడుచున్నవి. ఇది మిక్కిలి శోచనీయమైన పరిణామము.

సామాన్యముగ ముహూర్తములలో ఏదో ఒక రాశిని లగ్నమునటుతో మూహూర్తములు తృప్తి చెందుచున్నారు. లగ్నకాలమును భాగలలోనైనా నిర్ణయించి ఇచ్చు మహానీయులు అగుదు. భావములను సాధించు అభ్యాసమే నశించిన దుఃఖమును. గ్రహస్ఫుటము మాట వారి జ్ఞాపకమునకే రాదు.

“యాత్రా వినాహోత్సవజాతకాదా,
భేటీః స్ఫుటై రేవ ఫలస్ఫుటత్వం”

అను శాస్త్రము నిరాదరించబడినది. గమక నే ఇప్పటికాలపు రంగురంగుల లగ్నపత్రక లనేకములలో ముహూర్తము ఉ॥ 9-0 మొదలు 10-30 వరకు అనియో, 11-0 మొదలు 12-45 గంటలలోగా

అనియో, వ్రాయబడుట సర్వసాధారణముగా చూచుచున్నాము. రమారమి నాలుగునిమిషముల కాలములో ధిచక్రము ఒక భాగ తిరుగుచుండగా, ముహూర్త కాలము ఒకటి, రెండు గంటలనుకొని ఆమృత కాలమున, యథాసావకాశముగా, ఎప్పుడో తీరినప్పుడు శుభకార్యము జరిపినచో, లగ్నములో ఉన్నాడనుకొన్న బృహస్పతి చల్లగా వ్యయభావమునకు జాతుకొనుటో, వృద్ధ భావములో నుండువలసిన అంగారకుడు మీసములు మెలివేయుచు కశ్యపాస్థానమునకు పోవుటో, సంభవించితే వింతలేదు. ముహూర్తముల పట్ల ఇట్టి అవిచారపరతే ముహూర్తగుణకుకాని పురోహతునికికాని, నష్టము లేకపోయినా, పదికాలములపాటు చల్లగా ప్రకౌఠముగా గృహస్థాశ్రమమును నిర్వహించవలసియున్న ఆమాయకులకు కన్యావధుల విషయమున మాత్రము ఘోరమైన అన్యాయము. మహాదోషములు గల దుర్మహూర్తములలో పెండ్లి చేసినచో, “ఆజన్మాంతము మీరు సుఖియ్యుండలేక మనఃభవించునీ” అని అనధూమదలను శిపిందుల కౌకమరి ఏమి? కోరిన అరణ్యమునిచ్చి వేలకొలది వ్యయము చేసి, నానావిధ శ్రమప్రయాసలకొర్చి, శుభముహూర్తములో విరహము జరుపక దుర్మహూర్తములో జరిపినపుడు, గొప్ప వెలపోసి దుఃఖమును కొనితెచ్చి కన్యలకు కొంచముడి కట్టినట్లుగును. వియోగము, విరహము, వైమనస్యము, బంధుద్వేషము, సంతాన నాశనము, కాశ్యతిరోగప్రాప్తి, మొదలగు దుష్ఫలములలో కొన్ని అయినా అట్టి వివాహములలో “మోషభావము చూపుడు” అని ప్రాచీన దుష్కర్మ ఫలములను మంగళవాద్యములతో, మంత్రాక్షుతలతో, మనమై మనము ఆహ్వానించుటయే ఇది.

ఇంతేకాదు. భావస్ఫుటము చేసి ముహూర్తపు లగ్నమును నిర్ధారించరాదా, అని అడిగినప్పుడు “అది మా సంప్రదాయము కాదు” అని నిస్సంకోచముగా ప్రతి ఇచ్చు “సిద్ధాంతి” మహాశయులు కలరు. కన్యకయొక్క జన్మాక్షమరాశిలో వివాహలగ్నమును నిర్ధారించి ఇచ్చిన ఒకానొక జ్యోతిష్కనితో ఆచారములపై ప్రస్తావించగా, స్త్రీలకు ప్రథమ రజోదర్శన కాలమునకు గుణించిన జాతికములే ఫలించుననియు, అవి లభించనప్పుడు జననకాల జాతిక గుండలలను చూచుట ప్రయోజనము లేదనియు, అతడు చల్లగా ప్రతిఇచ్చి బారుకున్నాడు.

“వివాహ మేకం పరిహృత్య పుష్యే
సర్వాణి కార్యాణి కరోతు సిద్ధ్యై”

అని శాస్త్రము ఘోషించుచుండగా, పుష్యమీ నక్షత్రమున జామిత్రునిదిలేని ముహూర్తమును నిర్ధ

యించినారే, అని ఒక పురోహతుని ప్రశ్నించగా “గురువు మహారాజుగా లగ్నములో నున్నాడు.

‘లక్ష మేకంతువోషాంతం గురుః కేంద్రే వ్యపాహతి’ అన్నిదోషములకు ఇది పరిహారము అని అతడు తడుముకొనకుండా ఆర్భటించినాడు.

వీరి కథ ఇట్లుండగా, నాగరికవరులకుకాని, వారి పెద్దలకుకాని, ముహూర్తకాలమునకు సరిగా శుభకార్యము జరిగించవలెనని ఆస్త, పట్టువల, ఉండుటే అగును. సరియైన లగ్న కాలమును ఏర్పరచి ఇచ్చి యున్న నేమి, అరణ్యవృక్షపు హెచ్చుతగ్గుల పంచాయితీలలోనో, వాంఛనార్థవస్తువుల గుణాగుణ విమర్శలోనో, జగగవలసిన మంగళ్యవల లోపలోపముల చిర్చలలోనో, నిర్ణీతకాలము దాటిపోవుచున్న దనువిషయము వారి గమనమునకే రాదు. ఈలోగా, భద్రకము కొన్ని రాసులో, అథవా భౌగలో, ముందుకు నడచి గ్రహభావస్థితిని తాగమాగు చేసియుండు ననుట వీరి మనస్సునకు గోచరించదు. ఇట్టి వినాహములలో కొన్ని జనులెంటు నే, అకారణముగనో, ఈవత్కారణముగనో, కోపతాపములు, బంధుశ్వేషములు తెచ్చిపెట్టి విరసప్రసక్తికి చోటిచ్చుచున్నవి. మరికొన్ని అచిరకాలమంటే వియోగాదులగు అస్థిము

ఆర్థరసాయనశాల ముక్త్యాల, (కృష్ణ)

ఫాసి తము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోషధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ముహూర్త శాస్త్రప్రయోజనము

నకు దారితీయుచున్నది. ఎత్తైన నేమి, ముహూర్త ఫలము మునుగులో దాచినా దాగునదికాదు.

ఈ సంవత్సరములో మరియొక్క విషయము చెప్పవలసియున్నది. ఖగోళశాస్త్ర పరిశోధనల ఫలముగా కొన్ని వింశక్రింద పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులచే కనుగొన బడిన ఇంద్ర (Neptune) వరుణ (Uranus) యను (Pluto) గ్రహములు నైతిము జాతికముహూర్త చక్రములలో ఇతర గ్రహములవలె ఫలనూచకములని అనుభవము తెలుపుచున్నది. ఇండాంతరములలోని జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు విఫలముగా పరిశోధించి వాని ఫలములను గూర్చి కొన్ని అనూల్యమున నూచనలుచేసి యున్నాడు. ఏవో పాశ్చాత్యుల గ్రహము లివి అని, వాటిని స్పృశించుట సంప్రదాయవిరుద్ధమని, మన జ్యోతిష్కులు వానిని కుండలలులో చేర్చును మన పంచాంగకర్తలు వానిని బహిష్కరించివారు. ఈ కారణమున వివాహముహూర్తమునకు కొన్ని గొప్ప చిక్కులు దాపురముచున్నవి. మన ముహూర్తికులను కనుబ్రామి ఈగ్రహములు విషయస్థానములలో చేరుటవలన, ఉన్నదనుకొన్ని సప్తమసద్ధి లేక పోవుటో, ఒంటరిగా నిలిచినాడనుకొన్న చంద్రునికి ప్రబల సగ్రహనోపము పట్టుటో, లగ్నము కూర గ్రహ సంయోగమును సంపాదించుటో. అధమ భావము కూరగ్రహవేగచే భయంకరముగా ఏర్పడుటో, కళత్రకారకుడుగు శుక్రుడు కూరగ్రహవేగ పాలగుటో, అనేక సందర్భములలో సంభించువిషాద కరమైన సంఘటనము. అక్కరలేదని మనవారు వదలినా, ఆగ్రహములు మాత్రము మనలను వదిలునవికావు వియోగపీయకుడు వరుణగ్రహము సప్తమభావములో నుండగా చేసిన వివాహములు, చంద్రహామిత్రములో మామలమారి ఇంద్రగ్రహము కలదినమున ఏర్పడిన మనువులు, మున్నగునవి విపరీణామమును చూపుచున్నవో నివృత్తిపాతిముగా గమనించితి మేని ఈగ్రహములను నిరాదరించి ముహూర్తములను నిర్దయించినవారి భావములు ఎంత అవిచారరమణీయములో మనము సులభముగా గ్రహించగలుగుము. సామాన్యదృష్టికి చక్కని ముహూర్తములుగా చూపట్టినవానియందు జరిగిన వివాహములలో, కొన్ని ఆకస్మికముగా అనర్థములపాలై క్లేశదాయకములుగా పరిణమించిన సందర్భములు అందఱు చూపట్టుచున్నవి. అముహూర్తములను పరిశీలించితి మేని, ఈ నూతనగ్రహముల శక్తిని

మనవారు నిర్లక్ష్యము చేయుటవలన కలిగిన ఫలమిది యని స్పష్టముగా ఏర్పడగలను.

ముహూర్తశాస్త్రమునకు మాతృభూమి యగు భారతదేశములో, ఈ శాస్త్రమునకు ఇస్కండు పట్టిన దశ ఇట్టిది! అన్నివిధములైన శాస్త్రములు, విద్యలు, వానాశుముగా అభివృద్ధికి వచ్చుచున్న ఈకాలములో, లోకకల్యాణమే ప్రధాన లక్ష్యముగా గల ఈప్రాచీనవిజ్ఞానమునకు పట్టిన అభోగతి మనదేశమునకు తీరని కళంకముగా ఉన్నదనుట అతిశయోక్తి కాదు.

ఈవిషయమున ఎన్ని దృష్టాంతములైనా చూపవచ్చును వానిని మరియొక్క సారి పాఠక మహాశయులకు నివేదించును.

“దైవం జన్మఫలం ప్రోక్షం,
కర్మాంశం ఫల ముద్యయః,
ఉభయోః సానుకూలత్వే
ఫలం సిగ్ధతి నాన్యథా”

ప్రమాదరక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏక్షణం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో
* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * పయడిలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు మాతో సంప్రతించండి;
యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

“యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్”
ఎన్ టెన్ నేడ్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN"

బ్రాంచీలు:

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ-ధిల్లీ-పాట్నా-లక్నో-బెంగళూరు-కోయంబత్తూరు.

కలగూరగంప

కుమారసంభవ సంస్కరణము

శ్రీ తిమ్మావజ్ఞుల కోదండరామయ్య

క్రీ.శ.చి.న. సె.పైంబర.నెల భారతిలో సుప్రసిద్ధ చరిత్ర పరిశోధకులు డాక్టరు నేటూరి వెంకటరమణయ్య గారు నన్నిచోడుని కుమారసంభవములోని కొన్ని పద్యములలో గురువర్యులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు కావించిన సంస్కారములను గూర్చి విపులముగా జర్పించి యంగుఁ గొన్ని యనావశ్యకము లని వ్రాసియున్నారు. మనరాసు విశ్వవిద్యాలయము వారి కోరికపై శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కుమారసంభవములోని యుత్తరభాగమును బరిష్కరించుచుండెన కాలమున వారికడ నంతేవాసిగా నుండిన వాఁడగు నటసు వారాయయి పద్యముల పరిష్కరణమునఁ బడిన పరిశ్రమ మెట్టిదో నాకుఁ గొంత తెలియును. తిరుపతి కుమారసంభవములోని మొదటి రెం డాశ్వాసములకును పుల మగు వ్యాఖ్యానమును రచించి తిరువాతి యాశ్వాసములకును నట్టి వ్యాఖ్యానమును వెయింపఁ దలచుచున్న నాకు శ్రీ నేటూరి వెంకటరమణయ్య గారి వ్యాసము ప్రోత్సహజనక మయినది 'కడిగిన సంశయములను నివర్తి (?) చేసికొనుటకై' వారా వ్యాసమును వ్రాసి యుండుటచేత నాయాయి పద్యముల యర్థవిచారమున నాకుఁ దోచిన యంశములను మానవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

అందు వారు ప్రస్తావించిన మొదటి పద్యము శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిన కుమార సంభవమున నిట్లు కలను.

ఉ॥ ఆయువనీరుహోద్గత లతాంత వినిర్గత సౌరభప్రవాహయత సాంద్రమై ఫలితమై యొగిఁ బరివ్రజ బాయను రాక చుట్టి మగుప్రజమాలిక లుండె నొప్పి పు

స్వాయుగు కాలఁ జూట్ట మరుఁ డాయనవప్రము నట్టి నట్టి దై. నవమాశ్వాసము 298 ప.

నాఁతఁడతఁడలో 'పుష్పాయుగకాల చుట్ట' అని యుండుగా శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'పుష్పాయుగకాల' యనునది ప్రసిద్ధము మని, తప్పని తలఁచి దానిని 'పుష్పాయుగుకాల' అని 'పు'ను 'గు' గా దిద్ది - 'కాలచుట్టు' అన్న స్వరూపము కాక అనునది ద్రుతప్రకృతిక మగుటచేత 'కాలఁ జూట్ట' అని యుండు వలయునని తలఁచి గూర్చితిని సరిదిద్దిరి. ఈ సవరణ వల్ల నే పద్యార్థము మాతంతి క్లిష్ట మయినది. అంగుఁ గొన్ని సవరణలు నూచించి పద్యార్థమును, కవి యుష్ణ శించిన భావమును బూర్తిగాఁ గాకపోయినను గొంత వలకయినను సుగములు గావించిన శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి గారి సంస్కారము లనావశ్యకము లని గూఁతేపించిన శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారికి రామకృష్ణకవిగారు పరిష్కరించిన పద్య మెట్లర్థ మయ్యెనో దురూహ్యము. నేటి కయినను శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సవరణఁ గైకొనకయే యున్నదన్నట్లుగా నాపద్యమునకు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు రచింపఁ గలుగుచురేని సంతోషమే ! దాని, 'తెన్ను తెలియక కొట్టి మిట్టాడుమఁ జీకటిలోఁ దడవులుటగాఁ బద్య భావము తెలియక, నూచినగా నేని స్ఫురింపక యున్న స్థితిలో నాపద్యభావమును సుగమునయ్యు మార్గ మొకటి యేర్పడినప్పుడు. అది కంటకౌవృత్త మార్గమే యగుఁగాక-అతని హృదయ మెంత శ్రేణిక యగునో? అతఁ డెంత యానందిము ననుభవించునో యనుభవించిన వానికిఁ గాని తెలియను. కొంత పట్టు చిక్కినప్పు డాతేపించుట శేమి? ఎవరయినను జేయవచ్చును. 'కవి హృదయము గోచరింపఁగా నాకవి నాకుఁ గనకొభిషేకము చేసినాఁ డన్న సంతోషమునఁ దోగినాఁ డను' అని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్రాతలో సతిశయోక్తి యావంతయు లేదు.

ఈ పద్యమున శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన ముఖ్య మయిన సంస్కారములు మూడు. వానిలో మొదటిది- పద్యభావ మిట్టిది కాఁబోలు నని తొలిసారిగా నుపక

రించునది - 'పుష్పాయుధకాల' యనునది. (వాత ప్రతిభా 'పుష్పాయుధకాల' యని యున్నది. 'పుష్పాయుధకాల' జుట్టు' అనునది శ్రీ రామకృష్ణకవిగాలు చేసిన సంస్కార చని యిదివఱకే తెలిపితిని. 'కా' యనునక్షరమును శాగా సంస్కరించుటచే- (వాతప్రతిభా 'కా', 'శా' యనునవి యొకదాని కొకటిగా భ్రమించు నవకాశము కలదనుట యెల్ల రెఱిగిన విషయమే. పద్యార్థ మిట్టిది కాఁబోలు నని శ్రీ శాస్త్రిగారికి స్ఫురించినది దానితో వారు నిజముగానే కనకాభిషేక మందినంతగా ననుభవించిన సంతోషమునకు మేర లేదు. తక్కిన రెండు సంస్కారములును దొలి సంస్కారము నాధారము చేసికొని చేయఁబడినవే. 'అయవనీగహోదత లతాంతవినిర్గత సారభప్రవాహ' యతి సాంద్రమై ఫలితమై మొగిం బర్విన.....' అని యున్నది కదా! అటు పర్వినది (కర్త) యేది? అని ప్రశ్నించుకొని దానికి సరియైన సమాధానము ఉపన్వితకవిపాతములూ దొరకనందున-కొంత స్వతంత్రించియే - 'అయవనీగహోదత లతాంత వినిర్గత సారభ ప్రవాహ'యతి సాంద్రమై ఫలితమై మొగిం బర్విన' అని 'త'ను 'తి'గా సంస్కరించిరి లేఖకుల (వాతప్రతిభా 'తి', 'తి' యనునవి సాధారణముగా నించుమించొకే రూపమున నుండి యనుభవ మున్నవారికేని భ్రమగలిగించు నను విషయము విద్వాంసులకు విదితమే. ఈ సవరణతో సాంద్రమైనది, ఫలితమైనది, పర్వినదియేదో జేసినది దీనితోఁ బద్యార్థము మఱింత సుగమముకొఁగా మరలఁ దాయవ ప్రపము నెఱు ననుటకన్న నది వసంత వర్షసందర్భముగనుటచేత నాకర్తృత్వము మధుగికుండుట యభ్యుచితము, సందర్భోచితము నని భావించి మరలఁ డనుపదమును మఱుఁ డని సంస్కరించిరి. ఈ రెండు సంస్కరణములకును దారి చూపినది, మూల మయినది 'పుష్పాయుధకాల' యను సవరణ మని పాఠకు లీసరికి గుర్తింపఁగలరు. తరువాత 'మృదమున సక్రవికావ్యము' అను పద్యమును గూర్చి వాయుచు శ్రీ సెంకటరమణయ్యగారంగు 'శరమే యనుటకంఠే శరమే యనుట సారస్వము. ఈ సవరణను ఇంకకు ముంగు కొండఱు పండితులు (?) జేసి యున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్రమైనది! అని వాయుచు శరమే యనుచో శరమే యని సవరించిన కొంఱు పండితుల సవరణను మెచ్చుకొనిన వారిక్కడ శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చేసిన యట్టి సంస్కారమునే యేల మెచ్చుకొనఁజాలకపోయిగోరు రూపాము. పయిపెచ్చు 'పుష్పాయుధకాల' యసంగతి మని పుష్పాయుధకాల అని సవరించినారు. పుష్పాయుధ(?) కాల-పుష్పాయుధునియొక్క అనఁగా మన్మథుని యొక్క కాల యని గ్రహించవలసి

యుండును. కాని యీ సంస్కరణమువల్ల కవియొక్క భావము తెల్లము కాదు! అని వ్రాసిరి ఈ సంస్కరణము వలనఁ దెల్లము కాకపోయినచో నంతకు మును పున్న పాఠమువలన వారి కేమి తెల్ల మయినచో వారు తెల్లపవలసియుండెడిది. లేదా మఱొక సంస్కరణము నయినను - కవియొక్క భావమును తెల్లము చేయు దానిని-నూచించి యుండవలసినది ఏదియుఁ జేయక యాక్షేపము మాత్రము చేసినఁ దీరదు. ఇంతకు శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన సంస్కారమువలననే పద్యార్థ మెట్లు సుగమము కొఁగలవో తరువాత మనని చేసికొందును.

దీనికంటెను వారు చేసిన యాక్షేపము మఱొకటి యున్నది అది సద్యములూని ద్విత్వము పాదము నందలి 'ఫలితమై' యనుమాటకు శ్రీ శాస్త్రిగారు సందర్భాచితిని విశదీకరింప లేదనుట. ఆ యాక్షేపము నే వివరించుచు ఫలితమైన దెచ్చి? అయవనీగహోదత లతాంత వినిర్గత సారభ ప్రవాహ'యతి సాంద్రమై ఫలితమగుట యెట్లు? ఒక నేళ యగు నని తలఁచినను అర్థ మేమి? సాంద్ర మగుటచే దాయుఁబోవ సాగ్యుపపదయ్యో - ఫలిత మగుటచే బాగుఁజాలక పోయెనని కదా చెప్పువలయును. ఇది యెట్లు పొసఁగును? మధుసూలు గంఠలుబ్బ (?) లనియు మధుగ్రహణమునఁ బ్రవీణత లతాంతములకు మూఁగుననియు సుప్రసిద్ధి ఫలముల నారగించుట కొండె రసాస్వాదనము కొండె చెల్లు కవి మూఁగు నని యెందును గానరాదు. ఇంక 'ఫలితమై' యనుమాట నిదల నెఱర్థముఁ జేసికొనవలయును? - అని వ్రాసి యధిక్షేపించిరి. నిజమున కది చక్కని యధిక్షేపమే. శ్రీ శాస్త్రిగారును నీపద్యమునఁ దమకు స్ఫురించిన తొలి మూఁగు సంస్కారములకే ముగ్ధులయిపోయి. యా సంస్కారముల మూలమునఁ జనన్య భావము నేర్వోరితిని నప్పటికిఁ గుఱుగ్గుకొని తరువాతి నాలోచించుకొనవచ్చునని తలఁచిరి అటు తలఁచి రన్నంతమాత్రమున వారింతకుమునుపు చేసిన సంస్కారముల యోగ్యతను ద్రోసిపుచ్చియుట్లు కాదు. మన ప్రతిభాస్రప్రకారము చూచిన నెవని పరిస్థితి యయినను నంతే. సద్యములూని సమకూడినపు దాయానందమునఁ దోగియుండి యాతఁ డితర విషయ చింతను విస్మరించును అట్టి పరిస్థితియే యొక్క డెఁగూడ నేర్పడియుండు ననుట తప్పు కాదు.

ఇట్టివల నీపద్యముతోఁబాటు కుమారసంభవము లోని మఱికొన్ని పద్యములకు సంబంధించి మిత్రులు, 'పరికొధన' ప్రతికాసంపాదకులు నగు శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారితో నర్థవిచారము చేయుచుండఁగా ననేకాపూర్వ విషయములు గోచరించినవి. వానిలో

నీ పద్యార్థ విలువ ప్రస్తుతము. శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన సంస్కారము లావశ్యకములే యని తలచి వాని యాధారముతో బద్ధభావము నొకరీతిగాఁ గుఱుకొని యాపై నాపద్యభావము నుగము మఱుటకు మఱి కొన్ని సవరణ లేవని నం దావశ్యకము లేమో చూతము.

ఈ పద్యము నవమశ్వాసములోని వసంత వర్షము నందలిది. ఉమామహేశ్వరుని ల రామక్రిడావ లోక వాసకులై లీలో ద్యావంబున కగుచెంచిరి. అంతకు మున్నే వసంత సమయ మాసన్న మయినది. అక్కడి 'తరుగుల్యలతానీకంబు లాండొంటికి మీఱిన టనూన ప్రనూన వికాస ప్రసవాభిరామము' లయినవి. అప్పు డాపూవులనుండి పూఁదేనె స్రవించి వెల్లువయై ప్రవ హింపఁ దొడఁగినది వెల్లువ యడ్డముచుటచేత 'దాయఁ బోవనుక రాక' - పుష్పాసవము నానవలె ననెడి తిమి చేత 'పాయను రాక' మనుష్యజనులీక లాచెల్లకు జుట్టి యుండినవి. అట్లాచెల్లకు జుట్టి యుండిన తుమ్మె దల గుం - పెట్టుండే ననఁగా వసంతుండు మన్మథుఁ డొఱకై తాను దయాగు చేసిన పూవు లనెడి యాయు ధము లన్న యా గారముచుటను నిశుపకోట నొక దానిని నిర్మించినట్లుండెఁట! ఇక్కడఁ బూచినచెల్లు పుష్పాయుగళాలతోను, అందలి పుష్పాసవముకొఱకై మూఁగిన తుమ్మెదల మొత్తము - నల గా నుండుటచే - వసంతుండు తాను దయాగుచేసిన యాయుధముల ఇతి రులనుండి రక్షించుటకొఱకై నిర్మించిన యుపకోట తోను బోల్పఁబడినవి. తుమ్మెదలు పూవులమీఁద వ్రాలక చెట్టుచుట్టును మూఁగి నిలిచియుండుటకు నా పూవులనుండి వెలువడిన పూఁదేనె వెల్లువయై ప్రవ హించుచు మార్గమునకంతరాయము కల్పించుటయే కారణము. అయిన నేల తాము వచ్చినచోటికే మఱి బోలే దనఁగాఁ బూఁదేనె నానవలెననెడి తిమిచే వెల్లువ యడఁగు నేమో యని యందే నిలిచియున్నవి ఇంతటి రమణీయభావము నీ పద్యములో నూహించినాఁడు కవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడఁడు !

ఇంక నీ భావమును బద్ధములో సాధించుట యెట్లుననెడ పెద్దసమస్య. అది తీరినచో బద్ధభావము కుదిరినట్లే. దీనికి నొండు రెండు చిన్న సవరణలు చేయ వలసి యున్నవి. శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు 'ఫలి తిమై' యనుమాట నిచట నెట్లర్థము చేసికొనవలయు నని ప్రశ్నించిరి. తంజావూరిలోని కుమారసంభవ ప్రతికీ (శ్రీ శాస్త్రి) గారు మక్కికి మక్కిగా - శ్రీ రామ చంద్ర గారి చే కిథిలభాగములలోఁ గనిపించుచున్న కొమ్ములు, గుణింతములతోఁ గూడ తమ సొంతమునకు వ్రాయించుకొనిన నకలు ప్రతిలో నిక్కడ 'ఫలితిమై' యని యున్నది. దానిని ముద్రించునపుడు శ్రీ రామ

కృష్ణకవిగారు చెట్టు, పూవులు, సౌరభము ఆను విష యము లుండుటచే నది 'ఫలితిమై' కాదు 'ఫలితమై' యని యుండునని యూహించి తదనుసారముగా దిద్ది వేసినాడు. దానితరువాత నాపద్యమున కర్థముఁ జెప్ప టకుఁ బ్రయత్నించిన శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారును వెల్లువ యడ్డముచుటచే 'దాయఁబోవనుం రాకయు' ఫలితమై యుండుటచే 'బాయరాకయు' నుండె నను టను స్థూలముగా భావించి దానిని సంస్కరించుటకు బ్రయత్నింపఁగెరి. ఆతరువాత దానిని ముద్రించిన మన రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారును దాని నట్లే ముద్రిం చిరి. దానిని సవరింపవలెనని వారికిని దోచించినకాదు. శ్రీ శాస్త్రిగారు 'ఫలితమై' యనుమాట యొక్క సందర్భాచితిని విశదీకరించియుండిన పాఠకుల కృతజ్ఞత కితోధకముగ పాఠు ల(?)య్యుండెడివాడు' అని వ్రాసిన శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారికి 'ప్రయవరీగు హాసద్వితీతాంతవిచిత్ర సౌరభ ప్రవాహముతి యనఁగా నర్థమేమి ? సౌరభ ప్రవాహమేమి ? సౌరభము ప్రవాహముగాఁ బ్రవహించునా?' యను సందే హము లేల కలగలేదో తెలియదు. కాని వాడు దానిని ప్రస్తావించకుండుటనుబట్టి 'సౌరభ ప్రవాహముతి'ని వారు సమ్యుతించినట్లే - ఆ సమా సమునకు వారి కర్థము కుదిరినట్లే మనము భావించవచ్చును. సౌరభము ఘోషేంద్రియగ్రాహ్యము. అనఁగా ముక్కుతో వాసనచూడఁదగినది. చక్షురింద్రియగ్రాహ్యము కాదు. కన్నులతో చూచుటకు పీయినది కాదు. గంధము ఘోషేంద్రియగ్రాహ్యమని తిర్క శాస్త్రియు నఁ గలడు ! నేనాకాశియ్యమును వాయుధాగర్యాక్షుత్వి యును వేర్వేరు పదవులగాని యొక్కటి కాదని యర్థ శాస్త్రిగంధములను గాలించి తెలిసికొనిన శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారికి తిర్క శాస్త్రియునకు సంబంధించిన యాసామాన్య విషయము కూడఁ దెలియకపోయిన దనుట యాశ్చర్యముగానున్నది.

ముద్రిత ప్రతులలోనున్న 'ఫలితిమై' యను మాటను 'ఫలితమై' యని సవరించుకొనవలయును. వ్రాతప్రతిలో ఫలితమై యనియే కలదు. వ్రాతలో ప, వలు తారమా రకుచుండుట, యొకటి వఱికో టిగా లేఖకుల ప్రమాదము మూలమున వ్రాయఁబడు చుండుట సర్వసామాన్యమే. 'ఫలితమై' యని యున్న పదమున కర్థము తెలియక యా లేఖకు డెవఁడో సందఁ ర్థము ననుసరించి యిందుమించుగా సరిపోవుచుండు టచే - అర్థము కుదురకున్న ను - దానిని ఫలితమై యని వ్రాసికొనియుండును. అందులోని యొత్తును జూఱి విడిచి తంజావూరు ప్రతి విలేఖకుండు 'ఫలితమై' యని గుడ్డిగా వ్రాసికొనియుండును. దాని దగువాత సంస్కరించినవారును దిగి ఫలితమై యనియే సంస్కరించుట

వింత! ఇట్లు 'వలితమై' యను పదము రూపుచెడి 'ఫలితమై' అని యయినది. వలితము అనుపదమునకు శబ్దరత్నాకరములో 'చుట్టచుడి' అని యర్థము కలదు. ఆయ్యు మిక్కిల మిక్కిలి పొంకముగా సరిపోవుచున్నది. ఇంక 'సారథి ప్రవాహాయతి' యేమి? అని విచారించుము. ఇంతకు మునుపు చెప్పిన విధముగా సారథిము ప్రవాహము కాదుకదా! ఇంక దాని కెట్లర్థముఁ జెప్పికొనవలెను? అని యాలోచించినచో నది సారథి ప్రవాహాయతి కాదనియు, 'సారథి ప్రవాహాయతి' యనుటకుఁ బ్రమాదముగా లేఖకులు దాని యర్థము తెలియక చెట్లు, పూవులు ననుభవములకు సంబంధించిన పద్య మగుట నా పదము 'సారథి' మయి యుండునని సుభ్రముగా దిద్దివేసి యుండు రనియుఁ దోచుచున్నది. కాని యదియే వన కొంప ముంచినది. పద్యార్థావగాహన కంతరాయమై నిలిచినది. ఈ 'సారథి' సంస్కారమును నూచించిన వారు శ్రీతిరుమల రామచంద్రులు. 'సారథిము' అనఁగా తేనె. నేయివంటి వర్షముగల తేనె యని శబ్దరత్నాకరములోఁగలదు వ్రాతలో నా, సౌలుభి, ఘట తారుమారగుట వింతకాదు. ఇంతకును నది లేఖకుల కర్థముకొక చేసిన సవరణ! ఇప్పుడు పై పద్యము నకుఁ బ్రతిపదార్థము చెప్పకొనిము.

ప్రతి పదార్థము—

ఆయవనీరుహా...హాయతి— ఆ అవనీరుహా = ఆ చెట్లనుండి, ఉద్గత = పుట్టిన, లతాంత = పూవుల నుండి, వినిర్గత = వెలువడిన, సారథి = పూచేసె యొక్క, ప్రవాహ = వెలువయొక్క, ఆయతి = ఆతి శయము, సాంద్రము వి = దట్టమై లేక చిక్కనై, వలితమువి-చుట్టచుడిదై (పూచేసె సనించి చిక్కనై చెట్లచుట్టును వెల్లువగాఁ బర్విన దనిభావము); ఒగిక్ = క్రమముగా, పర్వినక్ = వ్యాపింపఁగా, డాయక్ పోవనుక్ = సమీపించుటకును, పాయనుక్ = వీడి పోవుటకును, రాక = వీలులేక, చుట్టి = (ఆ వెల్లువను వెలుపలఁ జెట్లచుట్టును) చుట్టుకొని, మధుపప్రజమాని కలు = మాలికలు మాలికలుగా మూఁగియున్న తుమ్మెద మొత్తములు, పుష్పాయుకాల చుట్టు = పూవు లనెడి యాయుధములను నిక్షిప్తము చేసియుంచిన యింటి చుట్టును, మధుఁగు = వసంతుఁడు, ఆయనప్రము = ఇనుపకోట, పెట్టినట్టులువి = నిర్మించిన విధమున, ఒప్పిడండెక్.

తాత్పర్యము—

ఆగృతములలోని పూవులలోని తేనె సనించి చిక్కనై యా చెట్లచుట్టును వెల్లువగట్టి ప్రవహింపఁ దొడఁగినది. ఆ చెట్లలోని పుష్పసవము నానఁదలఁచి

వానిమీఁదికి మూఁగి వచ్చిన తుమ్మెదలు తమకు ముందున్న పూచేసె వెల్లువనుజూచి ముందునకుఁ బోలేక పోయినవి. పూచేసె నానవలె ననెడి తిమిపెలిదముచే నాచోటును వీడి చనఁజాలక యుండే నిలిచిపోయినవి. అట్లు నిలిచియున్న యా తుమ్మెద మొత్తములు వసంతుడు తాను మృధునికొఱకై తియ్యగచేసిన పుష్పాయుధములు నిక్షిప్తము చేసియుంచిన శాలచుట్టును దదాయుధరక్షణమునకై యొక యినుపకోట నిర్మించినాఁడా యేమి యనునట్లుండెను.

'సారథి' వను పదమునకుఁ దేనెయని యర్థము కలదునుటకుఁ బ్రాచీనకవి ప్రయోగముల నీక్షించి నొసఁగచున్నాఁడను. శబ్దరత్నాకరమున 'సారథిము = నేయివంటి వర్షముగల తేనె' యని మాత్రమే కలదు. అట్లునుటకుఁ బ్రమాణముగాఁ బ్రాచీనకవి ప్రయోగ మేదియు నందొసఁగఁ బడలేదు. 'సరిఘా మధు మక్షికా' అని యమరము. సరథి యనఁగా తేనెకొర. వానిచేఁ జేయఁబడినది గాన తేనె సారథిము. కాళిదాసు రఘువంశములో 'సరఘా' యనుటకుఁ బ్రయోగ మిట్లు కలదు.

'తస్మాద సరఘావ్యాప్తైః

సత్కేద్రపటలై రివ'

'సారథి' మనుటకు భాగవతములోని ప్రయోగము;

'పీత్య మకుందము సారథిమక్షిభృంగః

తాపంజహుః విరహజంబ్రవహూషితోఽంగః'

దశమ స్కంధము. 16 అధ్యాయము 43 శ్లోకము.

శ్రీ నాథుని శృంగార నైషధములోఁ గూడ నీపదము ప్రయోగింపఁ బడియున్నది. చూడఁడు—

మ॥ అనుచుకొ సారథి సారసారణికి

నెయ్యంపుంజలిం బోనితి

య్యని వాక్యంబున బోటి భీనునుతి

మాత్రై రిప్పింపం బల్కినకొ

మన మాహ్లాదముఁ బొందుచుండఁగను భూ

నాథుండు గంభీరతకొ

వినఁ డయ్యొక సురరాజకార్యభుటనా

విఘ్నంబు వాటిల్లుటకొ.

చతుర్థాశ్వా.ము 102 వ పద్యము.

పయిపద్యమునకు వ్యాఖ్య (వాయుచు శ్రీ పదము సంకటరాయ శాస్త్రి) గారు 'సారథిసార సారణికి' = తేనెయొక్క (సరథులఁగా తేనెకొరలు-వానిచేఁ జేయఁబడినది గాన తేనె సారథిము) (శ్రీనివాసయొక్క చిఱుతియేటికి ('సారణి స్వల్పసరితి' విశ్వ) అని వ్రాసిరి. దీనిఁబట్టి 'సారథి' వను పదము తేనె యను సర్థమునఁ బ్రసిద్ధిమయి యుండునట్లు తేలినది.

*

*

*

ఇంక శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు చేసిన మఱొక యాత్రేపమునకు సమాధానము చెప్పవలసియున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాత ప్రతిలోను, ముద్రిత ప్రతుల లోనుగల 'మృగం' అను పాఠమును 'మధు' డని మార్చుట యసంగతి మని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి వాదము. కాని యిట్టిపట్టుల సందిగ్ధములను, సంప్రదాయము ననుసరించియే మనమర్థము చేసికొనవలసి యున్నదని వారు గ్రహింపవలెను. అది వసంత వర్ష సందర్భము. వసంతాగమముచే నొకనూతన చైతన్యము, నొక నూతనశోభ యావనమున నేర్పడినదని యీ ఘట్టమున వర్ణిత మగుచున్నది. ఇదికాక—

పుష్పాయుగములను బ్రయోగించువాడు మన్మథుడే యగుగాక— చెట్లు చిగుర్చుట, పూచుట— మొదలగునవి వసంతుని కార్యములు. మన్మథుని కొఱకై పుష్పాయుగములను దయారు చేసిన వసంతుడే దానిని భద్రపఱుచుట కుచిత మయిన దర్శనము. ఇనుపకోటను నిర్మించుటలో దిప్పేమున్నది? పుష్పాయుగములను ప్రయోగించువాడు మన్మథుడయినంతి మాత్రమున నాతడే తనయా యుధాగారమును సంరక్షించుకొన వలయు నను నియమ మెక్కడ నున్నది? అతని పరివారములోని మరొకడు దాని రక్షణకార్యభారమును వహించుటలో దిప్పేమున్నది? ఇంతకు వానిని దయారు చేసినవాడును నాతడే యయినప్పు డిట్టిసందేహమునకే తావుండరాదు. సేనాపతిత్వమును, ఆయుధాగారాధ్యక్షత్వమును వేర్వేరుపదవు లగుట యిట నెంత మాత్రమును భాగము కాజాలదు. ఇంతకు నతడాయుధాగారాధ్యక్షుడని యెచ్చటను జెప్పి యుండలేదు. అతడాయసవప్రము పెట్టినాడని మాత్రమే కలదు. పెట్టినాడనగా నతడే పెట్టినాడని కాదు, తనసేవకులచే బెట్టించినాడనవచ్చును. అయినప్పుడు సేనాపతి తన యాయుధాగారమునకు రక్షణము నెలకొల్పుటలో విప్రశిత తియేమున్నది?

కుమార సంభవములో సే చతుర్థాశ్వాసములో నొకచోట మన్మథుడు వసంతునిఁ బిల్చి యాకాసము నెల్ల వసంతశోభ తిలిర్చుదానిగా జేయుమని యాజ్ఞాపించినట్లు వ్రాసియున్నాడు. ఈ క్రింది పద్యమును జూడఁడు:

మ|| వలరాజామనిఁ బిల్చి వేగ మెయి నీవాసంతికా
నందదో
హల మీకానలక్షి కిమ్మునుడు వాహ్లాంబుతో
నెయ్య మ
గ్గల మెయింప వసంతకుండు దినుపైఁ గన్నిడ్డఁ
గారాకు గెం
దలిరా కయ్యెనొ నాదలిర్చ వడిఁ గాంతా
రాంత రోర్విజముల్
4 ఆ 85 ప

ఈపద్యమునుబట్టి మన్మథుని యాజ్ఞచే వసంతుడు చెట్లను జిగుర్చు చేసినాడని తెలియుచున్నది కదా! సేనాపతి యయినవాని కీపని నెందులకు మన్మథుడు నియమించును? అదికొ దిక్కడ విషయము. చెట్లను చిగుర్చ జేయువాడు, పుష్పింప జేయువాడు వసంతుడు సేనాని కనుక తన రాజగు వలరాజానాయుగములకు గూడ నాతడే రక్షణము కల్పించు కొనటలో దప్పు లేదు. పయిపెచ్చు మన్మథుడు తన యాయుగమును సంరక్షించుకొనుటకే త సే కొలను గట్టు కొనినాడు అనుట కన్న అతనిపరివారములోని వాడగు మధుడు నిర్మించినాడ ననుటయే మన్మథుని రాజత్వమునకు గౌరవప్రదము కాఁగలదు. కాళిదాసు కుమారసంభవము చూచినను నీవిషయము తెల్లము కాఁగలదు. కనుక బయినమాపిన కారణములను బట్టి శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు చేసిన 'మధు' అన్న సంస్కారము సుసంగతిమే యగుచున్నది కాని యసంగతి మెంతి మాత్రమును గాఁజాలదు. శ్రీవెంకటరమణయ్యగారు దీనిని నావధానముగా జిత్రింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాడను.

మఱియొక సంగతి. శ్రీశాస్త్రిగారు తమ సవరణలో 'పుష్పాయుగశాల' అని స్పష్టముగా నొసంగి యుండగా—అట్లని వాచి యుదాహరించిరి. పాఠకులను దప్పదారిని బట్టించుటకై—'పుష్పాయుధశాల'— పుష్పాయుధుని యొక్క ఆనఁగా మన్మథునియొక్క శాల యని గ్రహించవలసి యుండును అని వారిచ్చిన పాఠము దప్పుగా నుదహరించి యర్థము వ్రాసిరి. కాని వారి సంస్కారముతోడి పాఠము 'పుష్పాయుగశాల' యనియే దానికి పుష్పములనెను నాయుగంబులను నిక్షిప్తము జేసియుంచిన శాలయని యర్థము చెప్పుకొనుట నిర్బాగము కాఁగలదుకదా!

ఇంక శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారి కడ నున్న వ్రాత ప్రతియందు 'మొగి' యన్నచోట 'యొగి' అనియే కలదు, అది యచట సంవర్ధించితముగా సే యుండుట చేతను, మొగియను ముద్రిత గ్రంథములలోని పాఠము అక్కడ నర్థమునకు జక్కఁగా నతుక కుండుట చేతను శ్రీశాస్త్రిగారు ముద్రిత ప్రతిపాఠమును బరిహరించి తమవ్రాత ప్రతిపాఠమునే పరిగ్రహించిరి. మొగి అను పదమునకు శబ్దరత్నాకరములో పూనిక, మొత్తిము అను నర్థములు కలవు. అని రెండును అక్కడ నర్థమునకు సరిగా నతుకవు ప్రవాహము పరువులకు దానికిఁ బూనిక యొక్కడిది? ప్రవాహము మొత్తిముగాఁ బరువుల యనఁగా నెట్లు? అని యాలోచించి 'ఒగిన్' అను పాఠమును వారు స్వీకరించిరి. పూజీ నెవెల్లన క్రమముగా సాంద్రమై చుట్టువారి పరివ్రసది యనుట కుదురుచుండుట చేత మొగి అని ముద్రితపాఠమున

కలగూరగంప

కంటెను శ్రీశాస్త్రిగారు స్వీకరించిన 'ఒగి' యను పాఠమే శ్రేష్ఠతరమని యెన్నవలసియున్నది.

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యాత్మేపమునకు బాత్రిమైన మఱొక పద్యము విశ్వవిద్యాలయమువారి ముద్రణములలో నిట్లు కానవచ్చుచున్నది.

“తను వసితాంబుదంబు సిత
దంతయుగం బచిరాంశు లాత్మగ
ర్చన మురుగర్చనంబు గర
సగుచి శ్రేశారాసనంబు నై
చన మదవారివృష్టి హిత
సస్య సుద్ధిగ వర్ణివేల నాఁ
జనుగణనాథు-గొల్తు నని
శంబు నభిషేకప్రవాతగాకొ.
ప్రథమాశ్వాసము. 2 వ పద్యము.

ఇది కుమారసంభవ కృత్యవతరణికలోని యిష్ట దేవతాస్తుతిలో వినాయకు నభివర్ణించుపద్యము. ఇందు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి గారు నూర్చించిన సంస్కారము 'సిత దంతయుగం' బను మాటను 'సితదంతముఖం' బనవలయు నని. దానికి వారిచ్చిన వివరణ మిట్లు కలదు 'విఘ్నేశ్వరఁ డేకదంతుఁడు. కాన సితదంతయుగం బని యుండరాదు. అచిరాంశువు = మెలుపు అది ఉపమానము కాన యప్పుడప్పుడు మాత్రిమే కన్పడు నదిగా నుండువలెను 'సితదంతముఖం' బనుటలో నోగు తెఱచినప్పు డగుటలు, మానసస్వ డగుటలకుండుట దంతాగ్రమునకు కలిగి యచిరాంశు సామ్యము సిద్ధించును" అని.

శ్రీవెంకట రమణయ్యగారు శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన పయి సంస్కారము నాక్షేపించుచు విఘ్నేశ్వరుఁడు గజాననుఁడు కదా! ఏమఁడు నోరు తెఱచిన నేమి? మూసిన నేమి? దంతము లెప్పుడును మఱుగు పడకుండుట యెల్లరు నెఱిగిన విషయమే. ఇక దంతముఖమున కచిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించును? అని వ్రాసిరి. అంతటితో నూరకుండక విఘ్నేశ్వరుని యేక దంతత్వ విచారము సల్పి తుదకు వినాయకుని కేక దంతుడని పేరున్నను నాతిని ప్రతిమలు దంతయుగ శము తోడనే చెక్కబడి యున్న వనియూ, నందుచేత నన్నిచోడ కేవుఁడు సితదంతయుగం బని చెప్పుట తప్పు కాదనియు సిద్ధాంతీకరించిరి! తమవాదిముఠ కుపబంధముగా వినాయక కల్పమునకు సంబంధించిన యైతిహ్యములను రెంటిని వివరముగాఁ జేర్కొనిరి. సర్వసామాన్య మయిన యీ యైతిహ్యములు కూడ బహుగంభీరచనాధురంధరులయిన శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రి గారికిఁ దెలియ వని శ్రీవెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము కాఁబోలు! 'దీనిని సంస్కరింప వలసిన యవసరము లేదని ఖండితముగా వ్రాసిన శ్రీవెంకట

రమణయ్యగారు' ముదిత పాఠ మకు 'సితదంతయుగం' బునకు అచిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించునో విశదీకరించి యుండిన-వారే మఱొకచో నన్నట్లు-పాఠకుల కృతజ్ఞత కిత్థికముగాఁ బ్రాతులయి యుండెడివాగు. అట్లు చేయక 'సితదంతయుగం' బనుటయే సరియనుట సమంజసము కాదు.

అసలు శ్రీప్రభాకర శాస్త్రిగారు 'సితదంతముఖం' బని దాని సంస్కరించుటకుఁ బ్రధానకారణ మొకటి కలదు. వారికడ నున్న వ్రాతప్రతిలో 'సిత దంతయుగం' బనుచోట 'సితదంతముఖం' బని యుక్త మాటుగా ము కలదు. ఇట్టి గంభముల పరిష్కరణ సందర్భమున నూత్నునూత్నుతరాలశముల నైతియు జాగ్రత్తగా గమనించు నభ్యాసము కల శ్రీశాస్త్రి గారు వ్రాతప్రతిలోఁ గల ము యను నతీరము సులువుగాఁ ద్రోసిపుచ్చుచు దగినది కాదనియు యుగం బనుటయే ముగం బని వ్రాయఁబడి యుండు నని సమాధానము చెప్పుకొనఁ దగిన సందర్భము కాదనియుఁ దలఁచిరి. వినాయకుఁ డేకదంతుఁడనుట కూడ 'సిత దంతయుగం' బనుపాఠము తప్పును వారియభిప్రాయమున కూడివచ్చినది. వ్రాతప్రతిలోని పాఠమునకును, సర్థ నిర్ణయమునకును జక్కని పొందిక కుదురుచుండుటచేత 'యుగం' బను దానిని, 'ముఖం' బని సంస్కరించిరి. వారు పై సంస్కారమును జేసినప్పటి వారి యభిప్రాయ మది.

ఇక శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు 'ఏమఁడునోగు తెఱచిన నేమి?' అని చేసిన యాత్మేపమునకు సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగారిని పై విషయన నాక్షేపించిన శ్రీవెంకటరమణయ్యగారు 'సిత దంతయుగము చిరముగా స్థిరముగాఁ గానవచ్చుచుండును గదా! 'సితదంతయుగం బచిరాంశులు' అన్నప్పుడు అవి యచిరాంశు లెల్లరునో? సితదంత యుగమున కచిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించును?' అని యే విద్యార్థియేనిఁ బ్రశ్నించినచో నేమి సమాధానము చెప్పుదురో? శ్రీ శాస్త్రిగారి నింత సుఃఖముగా నాక్షేపించిన వాడు 'కుక్కుంబరధరం కంఠం శిశివర్ణం చతుర్భుజం' అని యన్నవికదా. తన వశితాంబుదంబు అని కవి వ్రాయుటలో నేమి సజబు కదదు? అని నన్నిచోడని నేల యాక్షేపింపరు?

అసలీ పద్యమున కర్థము చెప్పుకొనునపుడు నిశ్చలముగా యోగాననమున గూర్చుండియుండు విఘ్నేశ్వరుని మూర్తిని కవి వర్ణించినాఁ డని కాని-లేక శ్రీవెంకటరమణయ్యగా రన్నట్లు - మనోహరయముల యందును, నన్యస్థలముల యందును గానవచ్చెడు విఘ్నేశ్వర ప్రతిమను దృష్టిలో నుంచుకొని వర్ణించినాఁడని

కొని మనము భావించరాదు. ఎట్లయెదుట సజీవముగా దొండము నిటునటు నాడించుచు, నేలపై నున్న వస్తువు నెత్తించి బోవుచు కుంభస్థలము మీఁదికి దొండమును జూచుచు, నిరుపకృతల నున్నదంతములతో - లేక యొకే దంతిమో మూయఁబడునట్లు తొండము కదల్చుచు నున్న యేనుఁగను జూచి వినాయకమూర్తిని మనస్సున భావించి భావించి యట్టి గూఢమును దన మనోనేత్రము నెగుట సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొని కవి యీపద్యమును వ్రాసినాఁడని యెందును ఏనుఁగు నెగుట నిలిచి యొకింత నేపు దాని కదలికలను, చేష్టలను చరిత్రించిన వారికిది సత్యమని గోచరింపక మానదు. కళాత్మకదృష్టితో నదృశ్య శిష్యులు నభ్యుదయి హించి నన్నిచోడఁగను చిత్రించిన యాయత్కర యాస శిల్పము నుత్తమ కళోపాసకులు, కవిత్వరస ముత్తమ జ్ఞాను నయిన శ్రీప్రభాకర శాస్త్రిగారు గుర్తించియే యీ సంస్కారమును జరిపిరి. తొండము నిటునటు కదల్చినపు డది యదటిసంతముపైఁ బడి సగమో, సగమునకింకను నెక్కువభాగమో యావరించి వేరుగాఁ - దిక్కిన దంత్రాగముపై - దంతముఖముపై - పలుఁగుపడి నప్పుడది తళితళి మెఱయుచు మెఱపునలెఁ గాన వచ్చును. తిరిగి తొండమును దివుమనస్సు పడి పూర్తిగా మఱుగుపడి పోవును. ఇట్లు దంతముఖమున కచిరాంశు సామ్యము సిద్ధించుచున్నది. నోగు తెఱచుట, మూయుట యిప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిగారు భావించిన భావమిదియే. దంతయుగ నున్నను దంతముఖ మున్నను నచిరాంశుసామ్యస్థియు సిద్ధింపవలయు ననుటయే వారితోపత్రయము. కొని దంతముఖమునియే దాని సంస్కరించుటకు వారికి మరొక కారణము కూడఁ దోడ్పడినది. తనువు - అసితాంబునంబు; ఆత్మ గర్జనము - ఉరుగర్జనంబు; కరసద్రుచి - శక్రశరాస నంబు; మదవారి - వృషి - ఇత్యాదిగా నేకవచనాంతములగు నుపమానోపమేయములను జెప్పిన నన్నిచోడఁగను తనశిల్పమునకు విరుద్ధముగా 'దంతయుగం బచిరాంశులు' అనునాయనియు వారికి సంశయము పొడమినది. అంగుచే 'దంతముఖం బచిరాంశువు' అని సంస్కరించి నన్నిచోడని శిల్పయత్యాదు ముర్చించినవారైనారు.

పయి సంస్కారమే సరియగుట కా పద్యము సంక్షేప మఱొకపోలిక తోడ్పడుచున్నది. నన్నిచోడఁ దాపద్యమున 'కరసద్రుచి శక్రశరాసనం' బని చెప్పి తొండమును నింద్రధనుస్సుతో బోల్పినాఁడు. స్థూల దృష్టికి నల్లగానున్న తొండమును బలువన్నెలుగల యింద్రధనుస్సుతో బోల్పుటయేమి? యని విపరీతముగాఁ దోఁపవచ్చును. కొని యిందుక నూత్నముగా నాలోచించి యాచింతో నన్నిచోడఁ దాపోలిక నెంత

సమచిత్రముగా సంభావించెనో తెలియగలగు. తొండముపై నల్లగానే కానవచ్చినను దాని యగుగు భాగము బూజింపనై, తెలుపువొడియెగుపు యెగుపు - లినివనర్చుముతోఁ గానవచ్చుననుట జూచిన వానికిల్లనకిని వినితమే. వినాయకుఁడు తన తొండము నటునిటు కదల్చినపుడు, దంతముమీఁదికిఁ దిప్పి యాశించినపు డాచుకును భాగము మనోగోచరమై యింద్రధనుస్సులొక్క స్థూర్తిని గలుగఁ జేయు ననుటయే నన్నిచోడఁగను భావించినభావము. దీనినిఁ బట్టికూడ వినాయకుఁడు తనతొండము నటునిటు నాకించుదుండెనని యప్పుడు కన్నులకు నగపగుచు, మఱుగుపడుచుండెని దంత్రాగము మెఱపునలెఁ గానవచ్చునుండెనని తెలుదుటగోను, శ్రీప్రభాకర శాస్త్రిగారు తమచిత్రముగా - తమ వ్రాతప్రతిపాఠమునకు దగఱగా - సంస్కరించుటగోను దప్పులేవని తెలియుచున్నది

ఇంతచక్కఁగాఁ బర్యవర్తనము నూహించి వ్రాసిన నన్నిచోడఁగను 'తను వసితాంబునంబు' అని యేల యేల నెక్కువనో పరిశీలించవలసి యున్నది వినాయకవర్ణన సందర్భమున - నాచినిమూర్తిని భావించుచుండిన నన్నిచోడనికి వాతలి యేనుఁగుమొగము, తొండము, దంతము వలన గజమూర్తి కలిగి యాతలి శరీరమునగూడ గజశరీరమునంటిదిగానే భావించుట యేర్పడినది. అది యాతలి యప్పుట వర్ణనమునను జక్కగ సరిపడినది. అంగులకే 'తను వసితాంబునంబు' అని నాఁడు. విఘ్నేశ్వరగఁడు నల్లనినాఁ డెనుటకుఁ బ్రమాణ మేదేలి గలదేమో శ్రీ సంకట రమణయ్యగారు తెలుపవలసియున్నది.

వినాయకుఁ డేకదంశుఁడే ననుటకు నూఘము లోని యాక్రింది శ్లోకమును జూడఁడు:—

'విలాసిని విభ్రనువంత సత్రికా
విధత్సయా నూన మసేని మానినా
నజాతు వై నాయక మేక ముద్భృతం
విమలా మద్యాపి పునః ప్రహహతి'

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు దీని కేసుందుగో!

ఇట్లు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు చేసిన 'సిత దంతముఖం' బను సంస్కార మావశ్యకమే యనియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు రన్నట్లు అనావశ్యకము కాదనియుఁ దెలియుచున్నది.

'సితదంతముఖం' బను సంస్కారమునగూర్చి యంతదూరము దిర్చించినవాని తామచ్చిన పద్య పాఠములోని 'అభీష్ట ఫలప్రసాదిగాణ్' అను పాఠము 'అభీష్ట ఫలప్రదాతగాణ్' అను సంస్కారములోని

బాగోగులనుగూడఁ జర్పించియుండిన బాగుండెడిది !
కాని వారి కది సంస్కారముగా నేనిఁ దోఁపలేనో
లేక వారి సరిమర్చదృష్టినుండి యది తప్పిపోయినదో
తెలియదు.

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు చర్చించిన మఱొక
పద్యమునుగూర్చి పరిశీలించెను. ప్రాతిపదియం
దాపద్య మిట్లు కానవచ్చుచున్నది

క॥ ముదమున...కావ్యము

నదరంగ విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ

ద్భిదమై తల యూహింపని

యది కావ్యమె మరి పట్టినదియున్కరమే.

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు ఆ పద్యము నిట్లు
సంస్కరించి ముద్రించెను.

క॥ ముదమున సత్కవి కావ్యము

నదరంగ విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ

ద్భిదమై తల యూహింపని

యది కావ్యమె మరి పట్టినదియున్ గరమే.

ఇంగు శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారు చేసిన సవరణలు
రెండు ఒకటి శిథిలభాగమును 'సత్కవి' యను
పదముతోఁ బూరించుట, రెండవది మగియని యున్న
చోట 'మరి' యని ల యను నక్షరమును మగ్గచేర్చి
గణభంగము లేకుండ నిర్వహించెను.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వెలయించిన సంస్థార
ములతో నాపద్య మిట్లు కలగు.

క॥ ముదమున కవికృత కావ్యము

నదరంగ విలుకానిపట్టినమ్మును బరహృ

ద్భిదమై తల యూహింపని, బెఱ

యది కావ్యమె చెప్పఁ, బట్టినదియున్ శరమే.

శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారు, శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి
గారు బయిపద్యమునందుఁ జేసిన సంస్కారముల
లోని బాగోగులను జర్పించుచు దలంచుకొనుటకుఁ బూర్వ
ముపద్యమునకు మూలమున సంస్కృతశ్లోకమును
జేర్చి నవలసియున్నది.

“కిం కవేః తస్య కావ్యేన

కిం కాంక్షేన ధనుష్కృతః

పరస్య హృదయే లగ్నం

న ఘూర్ణయతి యచ్చిరః”

పయి శ్లోకములోని భావమునే నన్నిచోడఁడు
తనపద్యములో ననువదించుకొనినాఁడు. ఇఁక శ్రీ
వెంకటరమణయ్యగారి యాక్షేపమును బరిశీలించెను.
ఇందలి మొదటిపాదములో శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన
'ముదమున గవికృత కావ్యము' అను సంస్కారము
నాక్షేపించి శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి 'సత్కవి' యన్న
పూరణమే చక్కగా నున్నదని తెలుపుచు శ్రీ వెంకట

రమణయ్యగారిట్లు వ్రాసిరి. 'కృతియను మాటకుఁ
గావ్యమును నర్థముకలది యందఱు నెఱింగిన
విషయమే. 'కవికృత కావ్యము' ఇంగువలన పునరుక్తి
దోషదూషిత మగుచున్నది— 'సత్కవి' యను రామ
కృష్ణకవిగారి సంస్కరణమే సమంజసమని తోచు
చున్నది.

కాని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'సత్కవి'
యను శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారి పాఠమును ద్రోసిపుచ్చి
'కవికృతయని దానిఁ బూరించుటలోఁ బ్రయో
జనము లేకపోలేదు మూలశ్లోకములో 'కిం కవేః తస్య
కావ్యేన' అనుచో 'కవేః' అను పదముమాత్రమే
యుండుటను శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారు చిత్రింప
వలయును. అక్కడ 'సత్కవేః' అని కాని, వేరేదేని
నుపసర్గముతోగాని యాపదము లేదు. కేవలము 'కవేః'
అనిమాత్రమే కలదు. మూలములో నట్లున్నంతమాత్ర
మున నన్నిచోడఁడును నట్లే యనువదించవలయు
ననునియును మెక్కడఁగలదు? ఇందిస్సాగర్యము
కొఱకై యాతఁడు 'సత్కవి' యను మాట నచట
నెంచుకుఁ బ్రయోగించి యుండరాదని శ్రీ వెంకట
రమణయ్యగారు ప్రశ్నింపవచ్చును. కాని దానికిని
సమాధానము కలదు. 'కవి' కావ్యము పరహృద్భిదమై
తల యూహించినపుడే యది కావ్యము కాఁగలదు.
లేకున్న నది కావ్యమనిపించుకొనదు. అగుచో
'సత్కవి' యనుచో నాతనికావ్యము పరహృద్భిదమై
తలయూహించునది యగునుకదా! కనుక 'సత్కవి'
కావ్యము అనుటలో నర్థములేదు. ఇదికాక రెండవ
పాదములో 'విలుకాని పట్టినమ్మును' అనియే
యున్నది కాని యావిలుకాని కెట్టిరేషణమును
ప్రయోగింపఁబడి యుండలేదు కదా! మేటిలిలు
కాఁగని విశేషణ యుక్తప్రయోగ మట కానరాదు
కదా! అగుచో నిక్కడమాత్ర మీ యధికవిశేషణ
మెందులకు? ఇట్లుపించి శ్రీ శాస్త్రిగారు ద్వితీయ
పాదమున 'విలుకానిపట్టినమ్ము' అని యుండుటచేత
దానికి సమానముగా నుండునట్లు 'కవికృతకావ్యము'
అని యా శిథిలభాగమును బూరించి పద్యమును సంస్క
రించిరి. మూలమునంగుకం టెను నన్నిచోడఁడు తన
పద్యములో సాధించిన గణవిశేష మొకటి కలదు.
అది శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు గుర్తించిరో లేదో!
కావ్యము, బాణముననుసరి రెండును 'పరహృద్భిదమై
తల యూహించునది'యే యైనను నంగుఁ గావ్యము
'ముదమునను' బాణము 'అదదను' నాపనులఁ
జేయును. అసారస్యమును గుర్తించిన శ్రీ ప్రభాకర
శాస్త్రిగారు రెండవపాదములో నాయర్థము నస్పష్ట
ముగా మాత్రమే స్ఫురింపఁజేయుచున్న 'అదదను'
అన్నపదమును 'అదదను' అని మార్చి సంస్కరించిరి.
'అవరంగ' అన్నను నాయర్థమే చేసికొనుటకు నవ

కాశము లేకపోలేదు. కాని తొలిపాదములోని 'మదమున' అనుపదము తృతీయాంతమై యుండుటచేత ద్వితీయపాదములో తత్సమానపదము కూడ దృతీయాంతముగా యుండుట శిల్పమునకు మెరుగనియు, భావస్పష్టతకై దోషమైనదియు దలచి యావిధమున దాని సంస్కరించి కనుక వన్నిచోడ ఉపద్యములోని తొలి రెండుపాదములలో దొలుత ప్రాసిన 'మదమున' 'అదగు' అనునవి పాదపూరణపు కృత్త పదములు మాత్రమే యని మనము త్రొసిపుచ్చరాదు. మూలములోని యర్థమునకు మెరుగుపెట్టుచున్న సారస్వ మంగు గలదు.

పయి పద్యములోని యు తరార్థమున శ్రీ శాస్త్రీ గారు చేసిన సంస్కారముల నాక్షేపించుచు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు శ్రీ శాస్త్రీలవారు సంస్కరణ వ్యాజమున నీకందపద్యముయొక్క యు తరార్థమున నన్నెచోడని రచనను దొలగించి తిమికిత్వమును జొప్పించిరి. ప్రాతప్రతిని ఒట్టి ముద్రితమైన పద్యము చక్కగనే యావ్యయ మగుచున్నదే యని ప్రాసరి.

నిజమునకు శ్రీ శాస్త్రీ గారా భాగమును గొంత స్వతంత్రించి సంస్కరించినమాట వాస్తవమే. కాని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు ప్రభాకరశాస్త్రీగారి కట్టి సంస్కారముల జేయవలసిన యక్కఱయేల కలిగెనో గమనింపలేదు. "ముద్రితమైన పద్యము చక్కగనే యావ్యయ మగుచున్నదే" యని యేదో యావ్యయము కుదిరినటుగానే చెప్పి డబాయించిన శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారికి ప్రభాకరశాస్త్రీ గారా పద్యమున కన్వయము కుదురక పడినభాగ యర్థము కాకపోవుటలో వింతలేదు. పయి పద్యమున కన్వయము కుదుర్చుచు వాగు "ఇందు-పరహృద్భిదమై తల యూపింపని యది-అనువాక్యము (?) కావ్యమునకును శరమునకును సామాన్యము-మదమున సత్కించి కావ్యము పరహృద్భిదమై తల యూపింపని యది కావ్యమే? అదరగ విలుకొనిపట్టినమ్ము పరహృద్భిదమై తల యూపింపనియది శరమే (అమ్మే)? అని ప్రాసరి. అన్వయము కొంత దొంగతెరుగుడుగా నే. యున్నను-వారు చెప్పినయన్వయము తొలివాక్యము నంగు మాత్రమే సరిపోవుచున్నది. రెండవవాక్యము నందు-అన్వయము కుదురదని గుర్తించియే కాఁజాల-పద్యములోని కొన్నిమాటలను తిప్పించి యావ్యయము కుదుర్చుటకు బ్రయత్నించిరి. తొలివాక్యమునకు వారు చెప్పిన యావ్యయము ప్రకారమే రెండవ వాక్యమునకు నన్వయము చెప్పకొనినచో నా వాక్య మిట్లుండవలయును. 'అదరగ విలుకొనిపట్టినమ్ము పరహృద్భిదమై తల యూపింపనియది పట్టినదియొక శరమే' అని యగును. ఇందువారు విడిచినమాట "పట్టినదియొక" అనునది.

అది యీవాక్యములో నున్న యెడల నన్వయము కుదురదని, పునరుక్తియై ప్రతిబంధకముగా నిలుచునని వారికిఁ దలయును. తెలిసియే యావ్యయము చూపునపుడు బుద్ధి పూర్వకముగానే దానిని వదలివేసిరి అటువాగు చేయలేదనుకొన్నను "పట్టినదియొక" అనునది నేనితో నన్వయించునో వాగు చెప్పవలసి యుండెను. కనుక దీనిని బట్టి శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి కాపద్యమున కన్వయము కుదురలేదనియే తలచు వలసియున్నది. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రీగారికిని బద్ధాన్వయము విషయమున పట్టినంతయుమే కలిగెను? పద్యమును రెండు వాక్యములుగా జేసికొని యరము చెప్పకొనుటకన్న మార్గాంతరము కఱియింప లేదనియే వారట్టిసాహస సంస్కరణములకుఁ బూనుకొనిరి. కాని యన్ని సవరణలు చేయ నవసరము లేకయే యొకచిన్న సవరణతో నీపద్యమును సంస్కరించుకొని యావ్యయము కుదుగ్గుకొన వచ్చును.

క॥ మునమునఁ గవికృత్ కావ్యము

నదిగున విలుకొని పట్టినమ్మును పరహృ

ద్భిదమై తల యూపని యొడి

నది కావ్యమై పఠియొక బట్టినదియొక శరమే.

ఇది తక్కువ సంస్కారముతో - నన్వయము కుదిరి-మూల శ్లోక భావమునకు సరిపడియున్నది. "నది పరుని హృదయమునంగు లగ్నమై శిరస్సునూపింపగో యాకవియొక్క కావ్యముతో నేమి? అవిలుకొనియొక్క యమ్ముతో నేమి (ప్రయోజనము)? అని కదామూల శ్లోకమున కర్థము. కవిచే రచింపఁబడిన కావ్యమును, విలుకాఁడు పట్టిన యమ్మును పరహృద్భిదమై తల యూపనియెడల కావ్యశరములకు రెండికిని సమానము. అయిన నొకటి మునమున - మఱొకటి అదగున నాకార్యములు చేయుచున్నవి" నది కావ్యమే? అతఁడు పట్టినది శరమా? అని యీపద్యమునకుఁ దాత్పర్య మగుచున్నది. ఇది మూలశ్లోక భావమునకు దగ్గరగా నుండుటను పాఠకులు గుర్తింపఁగలరు. కాని యింగును 'పట్టినదియొక' అనునది పునరుక్తిగా వచ్చుచునే యున్నది. "కనుక నీయసందర్భమును దొలగించుకొనుటకే శ్రీ శాస్త్రీ గారు ఆపద్యములోని యు తరార్థము నంతే మూఁడుసవరణలు చేయవలసి వచ్చినది. అందుచేతనే శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి కది "తిమ కిత్వమును జొప్పించిన" బ్రియినది శ్రీ శాస్త్రీగారి కందుఁ తమ కిత్వమును జొప్పింప వలయునను నభినివేశ ముండవలసిన యవసర మేమియులేదు. నా యావ్యయము కుదుర్చుటకే వారది చేయవలసి వచ్చిన దని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు గుర్తింపఁబడియున్నది. పాఠ ప్రవచన సందర్భమున నధ్యాపకుడు విద్యార్థులకు తృప్తికరమయిన యావ్యయమును గుదిర్చి సంతోష పెట్ట

వలసిన యవసరముండుటచేతను - ఏదో యీ పద్యమున నన్వయము తికమకగానున్నది, భావము కదానునకు ప్రధానమని సులభముగాఁ దర్పకొను తత్త్వము శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచేత పోవుటచేతను వారా సంస్కరణములు చేయవలసి వచ్చినవి. నిజమునకొ సంస్కారములు స్వతంత్రించి చేసినవే కావచ్చును. స్వతంత్ర సంస్కారములతో నయినను బహు న్యయము కుదురుట ప్రధానమా? కవి తిప్పటకుకు వేసే నేమో? ఇట్టి యనన్విత మగుపద్య మాత్రము వారమునా? యను సంశయమునకుఁ దానిచ్చు పాఠమునలేనగువుకొని సంతృప్తి నొందుట ప్రధానమా? శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారే దీనికి సమాధానము చెప్పకొనవలసియున్నది.

ఇక శ్రీరామకృష్ణకవిగారి 'సత్కవి' పాఠమును సమీక్షించుచు వారు నన్నిచోడని 'సరగ సువర్ణబంధ మృగుభావము'...అను పద్యమును బేర్కొనియుండు సత్కవికావ్యము, అసత్కవికావ్యము అని యుండుట చేత నీపద్యములో శిథిలభాగమున 'సత్కవి' యనియే యుండవలయునని వాదించిరి. కొని వాదాహరించిన పద్యములోని పూర్వార్థవిషయము "సత్కవి" కావ్యమునకు సంబంధించినది ఉత్తరార్థములోని విషయము 'అసత్కవి' కావ్యమునకు సంబంధించినది. అందుచే నచ్చట సత్కవి, అసత్కవి యను పదములు విధిగా - తప్పనిసరిగా - ప్రయోగింపఁబడ వలసియున్నవి. కాని యీ పద్యమునకును దానికిని నెట్టిపోలికయులేదు ఇందులోఁ బ్రథమపాదమున కవి - ద్వితీయపాదమున "విలుకొడు" ప్రస్తుతులు కావలసినవారు. కనుక నటు "సత్కవి" యనియే యుండవలయునను నియమముండ వలసిన యవసరములేదు. వారిచే నుదాహరింపఁబడిన పద్యములోవలె "అసత్కవి" విషయము తరువాతి నెచ్చటనైనను వచ్చునపుడు కదా యిటు "సత్కవి" యని యుండవలసినది. దీని, బట్టి వారిసమర్థనము సమంజసముకాదని, తేలికది.

తరువాత చతుర్థపాదములోని 'మలరి' యను పాఠమునగూర్చి వారాయచు వారు 'మలరు శబ్దమున కేమి యర్థమో వారు (శ్రీరామకృష్ణకవిగారు) తెలుపలేరని. 'మలరు' అనుక్రియాపదము కలదేమో తెలియకు. అన్యత్ర ప్రయోగము, లెచ్చటను గానరావు. నిఘంటువులయందెచ్చటనులేకు. 'మరి' అను మాటను 'మలరి' అని సంస్కరించుటకంటె "మఱియు" అని సంస్కరించుట యుక్తము అని వ్రాసిరి. శ్రీరామకృష్ణకవిగారు 'మలరి' యనియే దాని సంస్కరించుటలోఁ గొంత న్యాయము లేక పోలేను శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు రన్నట్లుగా నది "మఱియు" ననియే యయి యుండినయెడల "యు" లోపించిన దనుకొన్నను

దాని ప్రక్కన నర్థానుస్వారస్థానీయముగా దాశపత్రములందు వ్రాయబడు నిండునున్న కూడ శిథిలమైన దనుకొన్నను "పట్టినదియొక" అనుచోట ప కాక బ యుండి యుండవలెను. అటులేని యదట ప అని మాత్రమే యుండుటవలన సంతకుముంగు లోపించిన యక్షరము గ్రుతాంతము కాదని తలచి, యక్కడ సంస్కారము చేయమని మధ్యలకారమును జొప్పించి స్థితమునకు గతి కల్పించిరి. "మలరి" క్రియాపదము లేననుకొని నపుడు "మఱియు" అని మార్పుకొనుటయే శ్రేయము, కాని యిందుఁగూడ వ్రాతప్రతిలో లేని శకలశేషము, యు, దానిప్రక్కన నరసున్న, దాని తరువాతి పను బ గామార్పుట యనుమాడు సవరణ లన్నవికదా! కాని యిది యంత పెద్దసవరణగాఁ గన్పడు నది కాదని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు తలచి రేమో? "మలరి" అని సంస్కరించుటకంటె "మఱియు" అని సంస్కరించుట యుక్తము" అని వ్రాసినారు. మఱియు అనుసంస్కరణము తమదిగానే ధ్వనింపజేసిరి. కానిపై "మఱియు" అను సంస్కరణము ముదరాను విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించిన కుమారసంభవ ముద్రణమునఁగలను. కనుక దానిని సంస్కరించినవారు శ్రీ శ్రీపాద శ్రీపతిశాస్త్రిగారో కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారో యగుదురు.

తరువాత 'కరమే యనుటకంటె శరమే యనుట సారస్యము' అని తెలిపి 'ఈ సవరణను ఇంతకుముందు కొందఱు పండితులు చేసియున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్రమైనది' అని వ్రాసిరి. కొందఱు పండితులెవరో యట్లు సంస్కరించుటకును, శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్ర మగుటకును మూలశ్లోకములలోని కింకవేస్తస్యకావ్యేన కింకాంజేన ధనుష్కృతిః అనుటలోఁగల "కాంజేన" అనుపదమే యాధారము ఆశ్లోకమే యాధారముగాఁ బద్యమును సంస్కరించిన శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణకు "శరమే" యను పాఠము మూలానుసారి యగుటచేఁ బాత్రమగుట వింతకాదు.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కుమారసంభవములోని కొన్ని పద్యములలోఁ గావించిన సంస్కారములనా వశ్యకము అని శ్రీ నేటూరి వెంకటరమణయ్యగారు తెలిపిన యాక్షేపముల కింక సమాధానము చెప్పటకుఁ బ్రయత్నించితిని. నేనును నీవిషయమున జిజ్ఞాసువు నే యగుట వారు కాని యితరులు కాని యీ పద్యముల విషయమై వా యెఱుక కంఠిని విషయములు, తిప్పగా భావించిన యంశములు నేవేని నున్నచో, దెలిసిన సంతోషముతో స్వీకరింతునని వినియముతో మనవి చేసికొనుచున్నాడను.

గ్రంథ విమర్శనము

బొబ్బిలి యుద్ధ కథ

పరిష్కర్తలు: శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ;
ప్రచురణ: మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండా
గారము, మదరాసు, వెల రూ 2-14-0

‘బొబ్బిలి కథ’ పేర ప్రసిద్ధమైయున్న ఈ పీఠ
గీతాన్ని తెలుగువాట ఆబాలగోపాలమూ వి నే ఉంటారు.
ఈ గీతాన్ని రచించిన పెద్దాడ మల్లేశకవి యొప్పుటి
వాణో మనకు స్పష్టంగా తెలియదు.

ఆంధ్ర జానపదగేయ సాహిత్యంలో ఈ కథను
అగ్రస్థానం వుంది. బహుశాస్త్రాపిలో వున్నా, యింత
వరకు ఈ రచన నిర్దుష్టంగా ముద్రికంకొలేదు శ్రీ
సోమశేఖర శర్మగారి పరిష్కరణతో ఇది శంఖున
బోసిన తీర్థమై ఆంధ్రప్రజల కందటం ముదావహం.
గ్రంథవిషయం అలావుంచి బొబ్బిలి యుద్ధంనాటి
ఆంధ్రదేశపు పరిస్థితులను వివరించుతూ, ఫీతికొ
రూపంలో శ్రీ శర్మగారు వలయించిన చరిత్ర తనంతిదా
రసన తీరమైన వచనకావ్యంగా వుంది. పీఠాధి
పీఠల పురిటి గడ్డయి కూడా అన్యైత్య కారణంగా అనా
టికే యీ దేశానికి ఎట్టి గుర్రతి పట్టందో ఈ వివరణ వల
దొత్తమాన మాత్రం. అనంతమైన త్యాగాలతో
మహాదాంధ్రను తిరిగి సంపాదించు కున్న ఈతరుణంలో
కూడా, గతి చరిత్రను విస్మరించి తిరిగి పాతిపంధాలో
మనవారు నేడు ఆడుతున్న రాజకీయపు కోడి పంచేల
బొకడలకు ఇది చెంపపెట్టుగావుంది.

ఈ రచనలో వాడబడిన తురక మాటలన్నిటికీ
శ్రీ శర్మగారు, అర్థవివరణను సమకూర్చారు.

పరిష్కరణ విషయంలో ఒక చిన్న బాధ కను
పించుతున్నది. ఇది కథగా చెప్పటానికి వ్రాసు బసిన
రచన. గీతిం విసుకెత్తికుండా మధ్యమధ్య ‘మాత్రిక’
వంటి ముచ్చటైన వచన రచన చొప్పించివుంది. వీటిని
విడిగా ముద్రించి వుంటే బాగుండేది. అలాంటి రచన
తగిలిన కొన్ని చోట్ల శ్రీశర్మగారు ఇది వచనంలావుంది
అని నూచించారు ఇంకొ అలాంటి రచన చాలా
చోట్ల వున్నట్లు కనుపించుతోంది.

మరొకటి గేయంలో అక్కడక్కడ మిత్రంలా
గురితంగా నడిచే గరజాలు కొన్ని వున్నాయి. వాటిని
కూడా విడదీసివుంటే బాగుండేది ఇవి పాడుకునే
వారికి సంబంధించిన విషయాలు. సాహిత్యానికి సంబం
ధించినంత వగకూ శ్రీశర్మగారు దీనికి ఒక నిర్దుష్ట
రూపంయిచ్చారు.

* * *

స్నేహితుడు

కథల సంపుటి: రచన: శ్రీ అంజనే నారాయణ
స్వామి; ప్రచురణ: నవరస గ్రంథమాల, మంగళగిరి;
వెల 1-0-0

లోగడ ఒక దశలో, ఆంధ్ర కథాభివృద్ధి ఒక
మహోన్నతిదశను అందుకున్నది. అనాడు కథా రచ

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ తన బొట్ల,

సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింప

బడుచున్న సంతానంకోసం

ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే ప్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ప్రా.గో.జి)

గ్రంథ విమర్శనము

యితలు బహుళ సంఖ్యలో లేకపోయినా, ఉన్న కొలది మంది కథకులు, ఎంతో జాగ్రత్తగా కృషిచేసి తీర్చిదిద్ది తాము నిర్మాణంచేసే ప్రతి కథనూ ఒక సుందర శిల్పంలో రూపొందించటానికి ప్రయత్నించేవారు. అందుచేతనే వారు స్వయంగా వ్రసిద్దులు కావటమే గాక ఆంధ్రకథారచనకు భారతీయ వాఙ్మయంలోనే కాక అంతర్జాతీయ వాఙ్మయంలో కూడా విశిష్ట స్థానాన్ని స్థాపించగలిగారు. కాని ఇటీవల వెలువడుతున్న తెలుగుకథల ధోరణి చాలా అధోగతిగా కనుపించుతున్నది. కథకులు వందలాది సంఖ్యలో బయలుదేరారు-మంచిదే కథలుకూడా నెలనెలా వేలాది సంఖ్యలో రచింపబడుతున్నయ్యే. కాని యీ కథకులలో ఏ కొలదిమందినో మనహాయినిలే మితావాడు వ్రాస్తున్నదంతా వట్టి చెత్త. అసలు కథ అనేదాన్ని ఒక శిల్పరూపంలో నిర్మాణం చేయ్యాలనే ప్రాథమిక సూత్రమే వారిదృష్టిలో వున్నట్లులేదు. తమకు తెలిసిన తెలియని విషయాలన్నిటినీ అడ్డదిడ్డంగా చర్చించుతూ

పేజీల తరబడి ఏదో చెత్త వ్రాసి దానికి కథానిక అని పేరు పెట్టడం పరిపాటి అయిపోయింది. రెండవది యువతీ యువకుల నైత్య పాట ఫారం ప్రణయాన్ని ఊహించటం వివా, యీ కథకులకు యితర ప్రపంచ జ్ఞానం లేదనేది ఈనాడు గూడ్సుబళ్ళు తరబడి రవాణా అవుతున్న కథా నామక సాహిత్యపు బేళ్ళలో గమనించగలిగిన ముఖ్యవిషయం. నిజానికి, అనవసరంగా పేజీలు పెంచి పాఠకుణ్ణి 'బోర్' చేసే యే రచయితా తుంతవ్వుడు కాదు. ఇలాంటి బాధలతో విసుగైతి పోయివున్న పాఠకులకు యీ సంపుటిలోని కథలు తప్పక ఆహ్లాదజనకములు కాగలవు

ఇలాంటి బాధలు పెట్టకుండా మన్ని రక్షించి పండుకు, శ్రీ వారాయణస్వామిగారికి మనం తొలుదొలగా కృతజ్ఞత తెలుపవలసి వుంది.

ఈ సంపుటిలో స్నేహితుడు, గాలిలో దీపం, వ్యత్యాసాలు, చేతులుకొలక ఆకులు, శిల్పి, కొత్త మేష, సువ్వు కాదా?, జీవకౌరుగ్యం, ముష్టిరకం.

గ్రంథకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు, విక్రేతలకు ప్రత్యేక సదుపాయములు !

మన దేశంలో గ్రంథప్రచురణ చాలా వెనుకబడివుంది. ప్రచురణసంస్థలు విరివిగా లేక చాలామంది గ్రంథకర్తలు తమ గ్రంథాలు తామే అచ్చువేసుకుని అమ్ముకుంటున్నారు. ఉన్న కొద్ది ప్రచురణసంస్థలకుకూడా విశేషలాభాలు వుండటంలేదు. ప్రచురణావకాశాలు ఇలా వుండటంచేత వైజ్ఞానిక ప్రచారంకూడా చాలా వెనుకబడిపోతున్నది.

భారతి కేవలం వైజ్ఞానిక ప్రచారానికి యేర్పడిన వ్యవస్థ. గ్రంథప్రచురణను ప్రోత్సహించే తలంపుతో, గ్రంథముల ప్రకటనలకు సంబంధించినంతవరకు తన ప్రకటనరేట్లు తగ్గించుకుని కొంత సదుపాయం చేస్తున్నది.

ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోదలచిన గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, విక్రేతలు ఈ దిగువ చిరునామాకు వ్రాసి ఈ ప్రత్యేక సదుపాయపురేట్లు వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును.

అడ్వర్టైజ్ మెంట్ మానేజర్, భారతి

7, తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు-1.

స్పష్టితేదా, పుణ్యాత్మగాలు అనే శీర్షికలలో 12 కథలున్నాయి.

ఈ పన్నెండు కథలలోను దేవికది ఒక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వం కలిగి ఉన్నది. రచనాశిల్పం మాట అటుంచి, ఈ కథలు తెలుగు గ్రామీణ పాఠాల పరిస్థితులతో అద్దంబోమాది మాపుతున్నాయి స్నేహితుడు అన్న కథలో గ్రామంలో మతాలూ, అజ్ఞానం గా ఆలోచించి తిగూలు పెందుకుని తలకాయలు సగలగొట్టకోవటానికి సిద్ధమయ్యేపద్ధతి చక్కగా వ్యక్తం చేశారు.

దీనిని వాటిరక్తాన్ని ధారపోసి మన్నిపోసిం చుతున్న ఎద్దులనుగురించి మనం ఎప్పుడూ ఆలోచించం. పైపెద్దు అజ్ఞానకారణంగా నిష్కర్షణంగా వాటిని ఎంతో హింస పెడుతూ వుంటాం. 'నువ్వుకాదూ...' అన్న కథ చదివితే మన రాక్షసమేధిలో మనకు బోధపడుతుంది.

'జీవకాగ్రణ్యం' అనే కథనుగురించి వ్యాఖ్యానించుతూ, పీఠికలో శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు ఇలా వ్రాశారు:

'ఇయా గుణముయొక్క యర్థము బుద్ధిహింసయైన మానవునకు చెలియుటలేదు. ఒకనైపున కబేళాలకు లక్షలు వ్యయపరచుచు గోవుని నిష్కేయ చేయలేక బుద్ధ జయంతులు చేయుచున్నట్లు, మార్యాడీ తాను వేయి అప్పించి దానిమింజుమలే పదివేలతీసుకొని యింకనూ ఖడ్గీ బాసతు వేయి రావలయునని బాకీదారును చెఱిచాలకుబంపించుటలో వానికంటె పరమరాక్షసుడు వాడే. బోయవాడు పట్టునుబట్టి చంపబోవుచున్నాడు. పావలాయిచ్చి దానిని వదిలించుచు. ఈ మానవుఁ యొక్క దయాగుణము దయాగుణముకాదు. దీనిని యాసలో 'ఇయా'లీ' యందురు. ఇంగ్లీషులో Whim ప్లిమ్ అందును. మానవులకు ఏగుణమును నిజముగాలేదు. ఒకానొకగుణము విచారణాజనితిమై, సుష్టుగా మాహాకాలితో నాచరణలో బెట్టవలసినదిగాని యేదో యెప్పుడో తోచినప్పుడు చేయుటగాదు. అట్టి గుణము

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, జైన్, జాద్వి, మిక్ బదిరి, కేదారి, అమరనాథ్, పసుపతి నాథ్ కైలాస మానససోమేశ్వరాది శ్రేత్రములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము. క్రొనులో 1028 పుటలు, 800 పైకులు, రెండు భాగములు. భాగము 1 కి రు. 4/- హాస్టేజిరు. 1-10-0. శ్రీరామనామక్షేత్రము, గుంటూరు-1

లను సద్గుణములకింద లెక్కచెట్టుటకు మీకులేదు. ఈమహావిషయ మికథాగతి తాత్పర్యము?—

'పుణ్యాత్మగాలు' అన్న చివరికథను రచయిత మరింత చిత్రంగా రూపొందించాడు. కథనంతా చెప్పి చివరివాక్యంతో పాఠకులకు విభ్రమం కల్పించటం ఇంగులో వాడిన శిల్పం.

కథా నిర్మాణంలోనూ, భాషాచాలనంలోనూ కూడా రచయిత యాకథలలో ఎంతో చాకచక్యం చూపించారు.

జలపాతం

కథాసంపుటి; రచన: శ్రీ పులిపాక జగన్నాథ రావు; ప్రచురణ: జోత్సన సమితి, గుంటూరు వెల 0-4-0.

రచయితకు "ఉజ్వల భావుక" 'దార్శనిక కథక, ఇత్యాది బిగుబున్నట్లు ఉల్లేఖించాడు "దార్శనిక కథక" అంటే యేమిటో మనకు సరిగా బోధపడవండావున్నా, అదేదో గొప్ప సంకేత అయివుండవచ్చు. అలాంటి గొప్ప విషయమేదీ ఈకథలలో కనుపించకపోవటం ఆశ్చర్యజనకమైన విషయం. రచయితగో స్వాతిర్కర్తవున్నంత ప్రతిభలేదు. పదనాటలు చేప్పేకంటే, 'ఎడారి జీవితం' అనే కీర్తికతో రచయిత వ్రాసిన ఈ పది సంక్తుల కథను ఉద్దహరించితే, మన కథాసాహిత్యానికి పట్టిన దుర్గతి యేమిటో పాఠకులకే సులభంగా బోధపడుతుంది:

'ఎక్కడో చూచినా కనుమాపు మేరలో ఇసుక. ఇసుక తుపాను!! కణకణలాడుతూ, నిప్పులు గ్రక్కేయొండ!!! ఎడారి సంస్కారం ఎడారి సంగీతం లాగా ఉంటుంది. ఎక్కడో ఓయానిస్సు తిప్పు దప్పికకు నీగు దొరకను. ఒం పైనుకోసి దాని పొట్టలోని నీగు త్రాగవలసిన దుర్గతి ఓదుర్జీవాన దుర్జీతికరంగా వాటిల్లుతుంది. ఎండమావులు తిరచుగా తిగి సాక్షాత్కరిస్తాయి. సితారా తీసి, నాదంతో గాత్రం జరిగిపలే గొంతు పెల్లుబికి పలుకను. జీవనతార మెరయని బ్రతుకు. జీవన స్రవంతి లేక సుందరస్వప్నాలు కల అవుతవి. బహుపు బ్రతుకు మిగులుతుంది!'

ఇది మొత్తం కథ—దీనిపై ఇక వ్యాఖ్యానం అనవసరం.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

నవంబరు 1956

సంపుటము 33 :

సంచిక 11

విడివత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

నవంబరు 1956

ఆహ్వానము	శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు ...	1
కలంపోటు	శ్రీ కొవ్వడి రామం ...	3
స్వర్ణయుగము	కీ. శే. కా. నాగేశ్వరరావు పంతులు ...	8
ఆంధ్రజానపద గేయ		
సాహిత్యము	శ్రీ బి. రామరాజు ...	12
విశాలాంధ్రము	శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని ...	19
ఆంధ్రరాజధానులు	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి ...	23
మననాకా నిర్మాణకళ	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి ...	33
విచిత్రజీవులు	హిత శ్రీ ...	37
విజయవాడ రైల్వేడివిజన్ 'చక్రధర్'	... 60	60
విద్యాజగన్నాథులు	శ్రీ జమ్మలమడుక మాధవరామశర్మ ...	63
రాయసామాజ్యము :		
హిందూసంస్కృతి	శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య ...	66
విగ్రహవ్యావర్తన	శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు ...	76
ఆంధ్రపురోగమనంద్వితీయ		
పంచవర్షప్రణాళిక	శ్రీ పి. వి. ప్రపాదరావు ...	78
కొత్తగడ్డ	చంద్రమౌళి ...	84
ఆంధ్రదేశ సహజసంపదలు	టి. ఆర్. లక్ష్మణన్ ...	90
కలగూరగంప	... 94	94
గ్రంథ విమర్శనము	... 97	97

త్రి వర్ణ చిత్ర ము

“మడినీళ్లు” — చిత్రకారుడు : శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి.

గత ఆగస్టుమాసంలో గుంటూరులో జరిగిన ఆంధ్రచిత్రకళాపరిషత్ ప్రదర్శనంలో ప్రథమ చిత్రంగా ఎన్నికై గవర్నర్ త్రివేది స్వర్ణపతకాన్ని అందుకున్న చిత్రం.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం
లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్థరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

**ప్రమాద రక్షణకు
ప్రశస్తమైనది
భీమా**

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా
ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కామిక నష్టపరిహారం
* నౌక * ఫయిలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు
మా తో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్
జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ
లిమిటెడ్,

“యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్”
ఎన్ టెన్ నేడ్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: “UNIGEN”

బ్రాంచీలు:

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ-
డిల్లీ-పాట్నా-రక్నో-బెంగళూరు-కోయంబత్తూరు.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4 వ కవరు పేజీ కాజువల్ కంట్రాక్టు

2 లేక 3 రంకులు రు. 125/- రు. 100/-

2 లేక 3 వ కవరు పేజీ

ఒకే (నలుపు) రంకు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూరి పేజీ 70/- 60/-

అర్థ పేజీ 35/- 30/-

పాపు పేజీ 20/- 15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు

వారికే కాంట్రాక్టు రేట్లు వర్తిండును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద

లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచికి

లేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,

మద్రాసు-1.

భీమా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ తన బొల్లి,

సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప

బడుచున్న సంతానంకోసం

ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం||రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

“మీకు నేడే వ్రాయండి”

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ట్రా.గో.జి)

ఆ హ్వో న ము

శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు

శ్రీమదఖండాంధ్రమహీ
స్వామిని! త్రైలోకీకంఠ జయరావమధు
శ్రీ మంజులక్ష్మీర్తివతా
కా! మంగళములు, జనని! నవాభ్యుదయమునకా !

తొలి నమస్కారంబు తెలుగుమేధాదీ ప్తి
బ్రహ్మమూర్తికి యాజ్ఞావల్క్య ఋషికి
యాజుషీకల్ప సూత్రార్థభారతికి యా
పస్తంభ మానికి ప్రణతిశతము
కర్మసిద్ధాంత ముఖ్యమతి కుమారిల
భట్టలకు పదాభివందనములు
అభివాదనములు బ్రహ్మవిదగ్రగణ్యులు
స్వామి విద్యారణ్య శంకరులకు
పూర్వమహదాంధ్ర దేవతా పురుషులార !
ఆంధ్రఖండముల్ సంయుక్తమైనవేళ
తిరిగి వేంచేయుడయ్య మీ తెనుగుధరకు !
దీవనములిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకును !

జయజయ! మగధదేశ విజయ! త్రైలింగ
చక్రి! కాకుళపతి! జయము జయము
జయజయ! నహపాన సారాస్థ్రమాళిదే
శనిహితపాదాబ్జ! జయము జయము
జయజయ! శ్రీ హర్ష చతురంగబల చతు
స్సాగరవేలాభ! జయము జయము
జయజయ దక్షిణాళా సార్వభౌమ! వి
జయనగరాంధ్రేశ జయము జయము
జయము జయము! పూర్వాంధ్ర రాజన్యలార !
ఆంధ్ర ఖండముల్ సంయుక్తమైనవేళ
తిరిగి వేంచేయుడయ్య మీ తెనుగుధరకు !
దీవనములిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకు ॥

భా ర తి

'పైశాచి'రూప పూర్వాంధ్రభాషాబ్రహ్మ
 ఆంధ్రరత్నంబు గుణాధ్యనుకవి
 ఆంధ్రహృదయ కరుణార్ద్రతానంస్కృతి
 కృతకీర్తి భవభూతిగీస్సర్వరూపి
 ఆంధ్రసాహిత్య భావాంతర రసవేది
 ప్రభిత జగన్నాథపండితుండు
 ఆంధ్రనంగీతవిద్యాపూర్ణపుంవపు
 రాధ్యసరస్వతి త్యాగరాజు
 మాపురాంధ్ర సాహిత్యసమాప్టులార !
 ఆంధ్రఖండముల్ సంయుక్తమైనవేళ
 తిరిగి వేంచేయుషయ్య మీ తెనుగుధరకు !
 దీవనము లిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకును !

శ్రీదములై కవిత్వగన
 రీతులకుఁ దొలిబీజమూర్తులై
 వేదపు క్రొంజిపుష్ప ప్రభ
 వించిన దివ్యమహాశృరీర మ
 ర్యాదను స్వీకరించిన మ
 హాత్ములు—ఆంధ్రకవిత్వయంబు వి
 ద్యాదయితుల్ ప్రమాణ కవి
 తాత్ములు—మాకు ప్రసన్నులయ్యెడి !

ఐత రేయ బ్రాహ్మణంబు శాంఖ్యాయంబు
 లాశ్వలాయనమండలములతోడ
 పై త్తిరీయశతపథములు వాజసనేయ
 కణ్వశాఖావిభాగములతోడ
 తాండ్యవద్వింశ విధానవంశాదులు
 ద్రాహ్మ్యయణాది సూత్రములతోడ
 వ్యాకరణనిరుక్త జ్యోతిషకల్ప శి
 త్తాఛందసులప్రాతి శాఖ్యములుగ
 ఋగ్యజుస్సామములు సన్నిహితములగుచు
 తా మహాంధ్రప్రదేశ్శావతరణవేళ
 మంగళాశిష ప్రారంభ మహాములగుత!!
 “స్వస్తి సర్వసన్మంగళావాప్తిరస్తు !!

కలం పోలు

శ్రీ కొవ్వడి రామం

66

“ఊరెయ్యడి”

“చీపురుపల్లి”

“షేరో?”

“నూరన”

“ఇంటి పేర్”

“అడిదమువార్”

“నూ రాజు?”

“విజయరామ మహారాజు”

“అతిథేమి సరసుడా?”

“భోజుడయా”

“తమరేనా నూరకవిగారు. ఈ రోజు చాలా సుదినం. ఇదివరకు మీ పేరు వినడమేగాని మీ దర్శన భాగ్యం కలగడంలేదు. ఇదంతా ఒకపద్యం వరసలో ఉన్నట్టుంది.

నూరన : మీరు ఊరెయ్యడి అని గ్రాంథికంలో ప్రశ్నించేరు గనుక, నేను కూడా పద్యపాదాల్లోనే జవాబిచ్చేను.

భుక్త : అగ్రహారం భుక్తలంబాబూ! పంజిండు కోడం. తినడం, వేసంముక్కలు వల్లించుకోడమేగాని మాకు కవిత్వాలూ కావ్యాలు తెలియవు. అయితే యిదేం పద్యంబాబూ!

నూరకవి : వై సంభాషణ ఓ కందసద్యంలో నడిచింది.

భుక్త : చాలాసంతోషం! చీపురుపల్లిలో మా దూనికృష్ణుడు చదువుతున్నాడా?

నూరకవి : దూని కృష్ణుండు చదువంటే దుఃఖపడును.

భుక్త : బాబూ! ఆ మురపాకవా రబ్బాయో?

నూరకవి : ధీరుడైనిల్వే మురపాక నూర, సుకవి.

భుక్త : బాబూ! తెలిసో తెలియకో మీతో స్వచ్ఛంగా మాటాడుదామని ఊరెయ్యడి అని అడిగేను. అంతమాత్రం మీ రిలా పద్యాలు వర్ణాలు ఖరిపిస్తే అర్థంచేసుకోడానికి నాతరమా! తమ రెక్కడినుండి దయచేస్తున్నారో చెప్పండి బాబూ!

నూరన : విజయనగరంనుంచి వస్తున్నాను.

భుక్త : ఏమిటిబాబూ-అక్కడి విశేషాలు?

నూరన : చాలా వున్నాయి. మొన్న విజయ దశమినాడు అక్కడ కోటకట్టడానికి శంకుస్థాపన చేసేడు. చుట్టూ ప్రక్కలున్న మన్నెదొరలలో చాలా మందిని ప్రభువువారు యుద్ధంచేసి లోబగ్గుకున్నారు. ఆంధ్రజమిందారు మొరలైనవారు శ్రీవారి సభ్యాన్ని అర్పించేరు. అంచేత వారికి “మన్నెసుల్తాన్” అనే బిరుదాన్ని శంకరపీఠాధిపతులైన జగద్గురు సత్యజ్ఞానానంద స్వామిలవారు ప్రసాదించేరు.

భుక్త : చాలా సంతోషం బాబూ! కాని మహారాజుగారికి సాయబుకే మధ్య వ్యవహారం కొంత ఖాడిందని అనుకుంటున్నారు. అదెంతమట్టుకు నిజం బాబూ!

నూరన : మన కెందుకయ్య రాజకీయాలు?

* * * *

కాలచక్రం పరిభ్రమించింది. 1712 వ సంవత్సరంలో విజయదశమినాడు శంకుస్థాపనచేసిన కోట “ఇంతింతై మరియింతయై మరియు దానంతై సభో వీధిపై అంతైన”వామనుని చందాన శోభాయమానంగా తయారయింది. అతి విశాలమైన ప్రాకారం, సర్వాంగ సుందరమైన మోతీమహాలు, దానికి ముందుగా కట్టబడిన సగరాఖానా, అన్నీ ఎంతో దివ్యంగా వున్నాయి. విజయనగరరాజులు ఉపయోగించే కవచాలతోనూ, బాకులతోనూ, డాలులతోనూ ఆయుధాగారం నిండిపోయింది. ఒకనాటిరాత్రి శ్రీవారు ఏకాంతంగా ఆలోచనా మందిరంలో కూర్చున్నారు

వారి ఆసనానికి ముందున్న స్ఫటికశిలాఫలకంపైన వీవో తాళప్రతాలు కనబడుతున్నాయి. శ్రీవారి దృష్టులు ఒకసారి ఆ తాళప్రతాలమీద మరొకసారి ఎదురుగా వున్న సింహద్వారంవైపు ప్రసరిస్తున్నాయి.

అప్పుడే ఆ రాత్రి పన్నెండు గంటల సగారా ఆగింది. నిద్రాడేవి ప్రజలందరినీ స్వప్నలోకంలోకి తీసుకుపోయింది. కోటలో మాత్రం అక్కడక్కడా 'పారాహుసార్' అనే శేకలు విసబడుతున్నాయి. మేలిముసుగు వేసుకున్న ఒక వ్యక్తి స్వార్థచేస్తూ రెండవ దేవిదీవరకూ వచ్చేడు. పారా సిహాయికి అతనేవో ఒక ఆజ్ఞాప్రతం చూపించి త్వరితగతినీయింకా ముందుకు సాగిపోయేడు. తుణుకులోనే శుజ్జుందిగి నిశ్శబ్దంగా మేడమెట్లెక్కి ప్రభువువారి సన్నిధిని తలుచించి, చేతులు జోడించి పక్కగా నిలబడ్డాడు. అతని హావభావ విలాసాలను ముఖపుగా పోల్చుకోవడానికి వీలులేకుండావుంది. రహస్యమైన రాజకీయ వ్యవహారాలలో నిమగ్నమైన వ్యక్తిలా కనబడుతున్నాడు. మాటలతో పరిస్థితిని చెప్పలేక, తను రహస్యంగా దాచియుంచిన ఒకజాబును విలసవారి కందించేడు. మహారాజులుంగా రా లేఖను చిత్రించి కొంతసేపు దీర్ఘాలోచనలో ముగిసిపోయేడు.

రాజు : ఈ బాదుల్లాఖాన్ యెవడయ్యా ?

ముసుగుమనిషి : చిత్రం ! మనవి చేసుకుంటున్నాను. స్న 1166 వ ఫసలి, 1746 సం॥ లో జఫరల్లీకి అయవజుగా యితనిని నిజాము శ్రీకాకుళం సర్కారుకు నమాజు చేసేడు. మనిషి చాలాకృతానుడు. జమాబందీలోగాని పేష్కర్ వనూలు చెయ్యడంలోగాని రవంతయినా అనుభవంలేదు. ఉర్దూదదవడం, రాయడంరాదు. తెలుగు తెలియదు. జోరీగలు ముసరిన గొడ్డలాగుంటాడు.

రాజు : మన ద్వితీయాక్షి జరిగిన సంగతంతా చెప్పలేమా!

ముసుగుమనిషి : మనద్వితీయాక్షి ఉన్న సంగతులన్నీ పూసగ్రుచ్చినట్లు చేప్పేడు. అసంగతులన్నీ వింటే ఉక్కుకన్నా కఠినమైన గుండె అయినా నీటికన్న పల్లగా ద్రవించి ప్రసించివుండును. మూడు సంవత్సరాలు వర్షాలు పూర్తిగా ఎత్తికట్టేసేయని, దేశంలో

తామదేవత తాండవం చేస్తోందని, యిటువంటి పరిస్థితులలో ప్రస్తుతం వున్న పేష్కర్ చెల్లించడమే కష్టంగా వుంటే దాన్ని గెంజింతలు చేయడం కేవలం అన్యాయమని మన ద్వితీయాక్షి యెన్నోవిధాల నన్ను పేప్పేడు. కాని లాభం లేకపోయింద-

రాజు : అసలు సంగతి కనిపెట్టావా!

ముసుగుమనిషి : విలసవారే నెలవిగూర్చి.

రాజు : జఫరల్లీ వున్న దగ్గర్నుంచి వాళ్ళకి మనకి వ్యవహారం గనబట్టానే వుంది - శ్రేంచి నేనాని బుస్సీకి మనయవల ఎక్కువ మోజుగా వుందని మన చుట్టూ ప్రక్కల వున్న మున్నెగొరలసహాయంతోనూ, బుస్సీ ప్రోద్బలంతోనూ, నిజాము మీదికే ఎదుగుతున్నంతా మేమో ఆన్మధ్యం వాళ్ళింప రిక్తి వున్నది. అందుచేత మన విశ్వస్థంగా చాలా భాగం సజరానాల మూలంగాను పేష్కర్ మూలంగానూ రాబట్టాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను. ఇంకేకాదు. కొంతమంది నిజాము మనుషులు మానునేమిటో సత్తెలలో ప్రవేశించి మన చహారాలు తీస్తున్నాను. మన హవల్దారు భీమసింగు ఆ బాపగు మనుష్యుల్ని దగిని అప్పుడే పట్టుకున్నాడు. దానికి సంబంధించిన కాగితాలే ఆ బల్లమీద వున్నాయి.

ముసుగు మనిషి : అయితే యిది రాజకీయ పుటే త్రే!

రాజు : అంగుకథ్యం తరమా ?

ముసుగు మనిషి : విశేష యిష్టమేమిటి బాబూ కర్తవ్యం ?

రాజు : కర్తవ్యానికేముంది ? సాను దానభేద దండోపాయాలు ఉండనే వున్నాయికదూ !

ముసుగుమనిషి : సామానికి లాంగ్ గ్రహాలా అవి ?

రాజు : అయితే దండానికి లాంగుతాయి. 'దండం దతగుణంభవేత్'.

ముసుగుమనిషి : ముసుగుతీసి బాకు చూపిస్తూ వికటాట్టహాసం చేస్తాడు. 'రామరాజ్ ! ఈడు జఫరల్లీ, కాదు. బాదుల్లాఖాన్. ఈడంటే పిట్టలు నీళ్లు తాగవ్. నీదండం - గిండం యిక్కడ పనికిరాదు ఈ బాకు నీ రక్తాన్ని రుచిచూసివుండును. కాని మా బాదుల్లాయుద్దంలో నీ తలకాయ యెగగొట్టి నిజాము ప్రభువుకి సజరానాగా ఇస్తానన్నాడు. అందుచేత తిరిగి బాకు

ఒరలోకి దిగుతోంది" — అని ఆ ముసుగుమనిషి అనిశి రాత్రి మాయమైపోయాడు.

విజయరామరాజు గారు దిగ్భ్రమచెండేడు-ఆయన కళ్ళ నే ఆయన నమ్మలేకపోయేడు-ఎంతమోసంజరిగింది? చాడని వేషంలో పరాయివాడు తన కళ్ళలోనే గుమ్ముకొట్టేడు- గుట్టు తీసుకుని పారిపోయాడు- ఇంతలో, తను అంతవరకు ఎగురుచూస్తున్న బద్దన్న వచ్చేడు.

రాజు : ఎవరది ? బద్దన్నా !

బద్దన్న : చిత్తంపథూ !

రాజు : (గంభీరంగా) ఏమిటి విశేషాలు ?

బద్దన్న : ప్రభువులకి తెలియని విశేషాలేమిటి వున్నాయో బాబూ ! నా కన్నముందర వావేషంలో పగవాడి దూతి తమతోనే పరిహాసంచేసేడు. శ్రీకాకుళంలో యొక్కడచూసినా సాయబుల యుద్ధసన్నాహాలే కనిపిస్తున్నాయి. పరిస్థితి శ్రుతిమించి రాగాన పడింది.

రాజు : సరే నువ్వెళ్లు !

మర్నాడు మచ్చకొండమీసనుంచి ఉదయ భాసుడు తొంగిమాస్తున్నాడు అయ్యోకోనేటికి నీళ్లకు వచ్చిన అమృతకల్లు గతిరాత్రి కోటలో జరిగిన గలాటాగురించి కథలు గాథలుగా చెప్పకుంటున్నాడు. బొంకుల దిబ్బమీదనన్న బండివాడి మొదలు రాజ మహాలులో పనిచేసే ఉన్నతోద్యోగివరకు విజయ నగర రాజ్యానికి సంబంధించిన రాజకీయాలనే ముచ్చటించుకుంటున్నారు.

* * *

ఒకడు : బాబూ నిజమేనా !

రెండవవారు : ఇలాంటివి నిజం గాక అబద్ధమా తాయండీ ! ఉరంత కోడై కూస్తూవుంటే యింకా నమ్మకుంటావేమయ్యా ! అసలు ప్రభువువారే రణస్థలంనుంచి తిరోగమిస్తున్నాడు.

ఇంకొకరు : ఎంత దుస్థినం !

ఒకరు : మెల్లిగా అంటావేమిటి ! టౌనుంతో పాటు యింకా ఆరిష్టం. ఈ ప్రాంతాలలోకల్లా చెప్పగలిగిన మొనగాడు మన రాజుగారే. ఆయనే తలవంచితే యిక బాదుల్లకు పట్టపగ్గాలుంటాయా !

ఇంకొకరు : అవిగో ! అని మన సర్దార్ల గుఱ్ఱాల లాగ వున్నాయి. వాటి వెనక ప్రభువువారూ కూడా వున్నట్టున్నారు.

ఉదయం పది గంటలసమయం. ఎవ్వరి ముఖానా కత్తివేస్తే నెత్తురులేదు. గోడమీస చిత్తరువులలాగ నేవకులు రాజబంధువులు, ఉద్యోగులు నిశ్శబ్దంగా వున్నారు: ప్రభువులు నెమ్మదిగా మెట్లెక్కి రాజ మహాలు ప్రవేశించేరు. వందిమాగధులు లాంఛనప్రకారం జయవిజయభవ, దిగ్విజయభవ, మన్నెసుల్తాన్ అని యేమేమో చెప్పబోతున్నారు: రాజుగారు పట్ల పటపట కొరికివారివైపు ఎర్రగా చూసేరు. ఏదో ఖట్టిగా చెప్పాడనుకుంటున్నాడు కాని, ఆయన్నా వేళించి ఆగ్రహం ఆమాటను పైకి రానీయలేదు: 'హుం' అనే సింహగర్జన వంటి కఠోర గంభీరమైన ధ్వని ఆయన గళంలోనుంచి వెలువడింది: సభ్యులంతా భయకంపితులైనారు. ఆయన అనుదరవర్గం అంతా గడ్డగడబాడి బోతున్నారు- ఎవరేం చేయాలో ఎవరికి తెలియకుండా పోయింది- ఆ సమయం ఒక మూల కూర్చున్న నూరకవి కొంచెం ముంగుకు వచ్చేడు. ఆ క్రొవ్వాడి కోరమీసం, విశాలమైన ఫాలభాగం, ఒరలోని గంటం ఒక నైపు రాజ తీనిని మరొక నైపు పాండిత్య ప్రతిభిమా ప్రదర్శిస్తున్నాయి- నూరకవి సభ్యుల హృదయాలకి ముళ్ళకన్నావాడిగా గ్రుచ్చుకునేట్లుగా —

గీ. మెత్తినెట్టి యరటాకు మీదగాక
మంటమీదను చెల్లునే ముంటినాడి
బీసలెనట్టి సరదార్ల మీదగాక
కలదె క్రొవ్వాడి బాదుల్లఖానుమీద ?

సీ. గరిడీలలో పల గంతు వేయటకేమి
ఈ పెబ్బటి యరిపై దాటవలెను
సాగనుగ మొలక త్రిబిగియ జెసుక్కుటకేమి
వెఱవక నైరుల నఱకవలెను
మాటి మాటికి పెద్ద మాటలాడుటకేమి
యదలించి రిపుల జెండాడవలెను
ఱొమ్మున నెఱ్ఱగంధమ్ము బూయుటకేమి
గాయంపు నెత్తురుల్ గ్రమ్మువలెను

గీ. గాని లేకున్న సత్కిర్తి కాంతిగలదే ?
పూసపాటి కులాంభోధి పూర్ణసోమ
సమర జయభీమ గజపతి సార్వభౌమ
విమల సద్గుణధామ శ్రీ విజయరామ !

ఆ పద్యాలు సభ్యుల చెవుల్లో పిడుగులు పడ్డట్టుగా పడ్డాయి- అనంత శిరస్సులైన భటులందరూ కత్తులూ, యీటెలూ సద్దుకోడం ప్రారంభించారు. ఉత్తర తుణులూ ఏం జరిగేదీ సరమేశ్వరుణ్ణి, భావి కాలానికి మాత్రమే తెలుసును- రాజుగారి ఉన్నీపం స్వేద బిందువులతో చెమ్మగిల్లింది. చెక్కిళ్లు కెంపు బారేయి- కళ్ళు అగ్నివర్షం కురిసినట్లుగా ఉన్నాయి- 'అవధాన్' అని ఉటుము ఉటిమినట్టుగా కేకపెట్టేడు. ఆ గర్జనతో కోటంతా దద్దరిల్లిపోయింది- 'విజయమో వీరస్వర్గమో, మళ్ళండ్రి రణస్థలానికి' అనే గంభీర వాక్కులు శ్రీ వారి గళ సీమనుండి వెలువడ్డాయి- ఒక్క తుణులూ నేనాహిని పట్ట పగ్గాలు లేకుండా రణస్థలం వైపు నడిచింది. నగరా ఖానాలో జయభేరి మారు మ్రోగింది. సభ్యులంతా నూరకవి వేపు తెల్లబోయి చూసేరు. అతనిది సాహస కృత్యమని, రాజును నిండుసభలో గర్వించడం అనుచిత కార్యమని కొందరు విమర్శించేరు. కత్తిపోటు కన్న కలంపోటు బలీయమయినదని నూరకవి యీ నాటికి నిరూపింప గలిగేడని మరికొందరు మెచ్చుకున్నారు. లోకంలో అనేక రకాల భావాలు గలవాళ్ళుంటారు. వాళ్ళందరినీ మెప్పించడం యెవరి తరం? నూరకవి మారు మాటాడలేదు. శ్రీ వారు యుద్ధధూమికి తిరలి పిళ్ళెగానే మానముద్ర అతని ముఖాన ఆవరించింది. ప్రభువుల జయసిద్ధికోసం తన యిష్టదైవమైన రామ చంద్రమూర్తిని ప్రార్థిస్తూ కాలం గడుపుతున్నాడు.

వారంకోజులు కాలగర్భంలో లీనమయిపోయేయ్యే రణస్థలంనుంచి వచ్చే వార్తలకోసం ప్రజలంతా ఉబ్బిల్లారుతున్నారు. ఏతుణంలో ఏం సంభవిస్తుందోననీ ప్రముఖులైన రాజోద్యోగులందరూ ఎక్కువ ఆతృతతో పరిస్థితి గమనిస్తున్నారు. అనాటి మధ్యాహ్నం రెండు బాకుల చిహ్నంగా విజయనగర రాజుల పతాకాన్ని విజయనూచకంగా ఎగురవేస్తూ ప్రతీహరి తొందరగా సింహద్వారంవైపు వస్తున్నాడు. అతని ముందసీత్రం, ఉత్సాహ, పరివృతమైన ముఖం విజయవార్తను అతని కన్నముందే చెప్తున్నాయి:

నాటిసాయంకాలం శ్రీ వారు బాదుల్లాఖానుపైన సాధించిన విజయాన్ని అభివందించడానికి గాను ప్రత్యేకమైన సభ ఏర్పాటు చేయబడింది. సభకు పుర ప్రముఖులు, పండితులు, రాజోద్యోగులు మొదలైనవారంతా వచ్చేరు - రంగవల్లికతో,

ఆకుపచ్చని తోరణములతో, సువాసినుల మంగళ హారతులతో, శ్రావ్యమైన మంగళవాయుద్యులతో సభానుందిరం విజయశ్రీకి ఆలవాలమైవుంది- శ్రీ విజయరామ మహారాజులుంగాను సింహాసనాన్ని అధిష్టించేరు- ఆంధ్ర మొదలైన మన్నెజమీల ఆధిపతులు ప్రభువు సన్నిధిని ఉచితానవాలలో ఆసీనులయ్యేరు- దర్బారులోని సంస్కృత పండితులు శ్రీ వారికి గీర్వాణభాషలో సన్మానపత్రం సమర్పించారు.

అనంతరం ప్రభువువారు లేచి యీ విధంగా ప్రసంగించేరు- "మీరందరూ మా రాజవంశీయుల యడల చూపిన ఆదరభావానికి చాలాసంతోషం- ఇది కేవలం నేను వ్యక్తిగతంగా సాధించిన విజయం మాత్రమే గాదు- ఇది ధర్మం అధర్మంపైన సాధించిన విజయం; విజృంభ మూర్ఖత్వంపై సాధించిన విజయం; పౌరుషం దురహంకారంపైన సాధించిన విజయం; నేకాన్ని కి రాతులైన గుప్త ప్రభువుల బారినండి తప్పించే ప్రయత్నంలో మన నేనావాహిని కృతకృత్యురాలయింది. కాని ఆ నేనావాహినికే నీవం పోసి ఆపశ్చిమయంలో దివ్యద్యోతిని చూపించిన చుహా మహాడు, మీలో నే సీరాసంబరముగా ఆహూల కూర్చున్నాడు- అనాటి నూరకవి వాక్కులే బాదుల్లాఖానుని ఓడించడానికి నిశితమైన శంఖంలాంటి కోటి గెల్లు ఎక్కువగా పనిచేశాయి. మొదట నేను కత్తిపోటుతో సాధించలేని విజయం నూరకవి కలంపోటు మూలంగా సాధించ గలిగేడు- నేను విజయశ్రీని సేవల్పడానికి కౌరకుడు ఆ నూరకవి. కనుక ఆయన యీ లగ్నసనాన్ని అలంకరించాలి" అని ప్రభువులు తిరిగి సింహాసనంమీద కూర్చున్నారు- నూరకవి చిగునవ్వుతో లేచి

శా|| ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిం
దెన్ నీ ప్రళింసల్ గుగల్
బల్లాం బాడిపించి హున్ముని యర
బానేక్కి పైకొంచు బా
దుల్లాఖానుని బారదొలితిని నీ
దోశ్శక్తి మాబాలకున్
మళ్ళింపం దరమానె శ్రీ విజయ గా
మా మండలాధీశ్వరా!

అని ప్రభువును ఆశీర్వదించాడు. దర్బారు గాయకుల శ్రవణపేయమైన వీణావాద్యంతో నాటి సభ జయ ప్రదంగా ముగిసింది.

పిరిసో

ద్విభాషా

బొంబాయి

శ్రీకాకుళం

విశాఖపట్టణం

రాజమండ్రి

పుగలూరు

కృష్ణా

గుంటూరు

కర్నూలు

మహబూబనగరం

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

బంగాళా ఖాతము

అంధ్రప్రదేశ్

ప్రజాసంఖ్య: 1,10,000

జనాభా: 3,22,00,000

జిల్లాలు: 20

స్వర్ణయుగము

కీ॥ శే॥ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

ద్రక్షిణ హిందూస్థానమునందు రాయల రాజ్యకాలము సకలవిధములను ప్రజా జీవనమునందు జ్ఞానకాంతులను ప్రసరింపజేసినది. సాహిత్య నిర్మాణములు ప్రాచీనాచారసంప్రదాయ పాశబంధముల నతిక్రమించి నూతనమార్గముల నవూహించినవి. ప్రజల సాహసకార్యములకు రణరంగములు సాధనములైనవి దిగ్విజయములు దేవాలయ మందిర గోపురాది నిర్మాణములకును విజయసంకీర్తనములకును సాధనములైనవి. జలాశయము లూసరక్షేత్రములను సుక్షేత్రములను జేసినవి. దేశమునందంతటను శృంగార వీర భక్తిరసములు తాండవమాడి సవీన కావ్యనిర్మాణము లుద్భవించినవి. శాంతియుతమైన సామ్రాజ్యమునందు లలిత కళలు, ధర్మమీమాంసలు, విద్యాగోష్ఠులు, మఠములు, ఆశ్రమములు ప్రబలించినవి. సామ్రాజ్యమునందంతటను సప్తసంతానములు శరణరంజనమును ప్రసరించినవి. ఆ మహోత్సవసమయమునందాంధ్రహృదయమునందు చైతన్యము తాండవమాడినది.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు ఖేత్రధర్మమునందువలెను మానవధర్మమునందును ధర్మరాధనమును చేయుటకు సమకట్టిన విధమును నిష్ఠుచిత్రియ కావ్యార్థము పరిస్ఫుటము చేయుచున్నది. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు స్థాపించిన సమకట్టిన సత్యధర్మము వర్తమాన యుగమునందు నూతన దేశకాలావరణములందు ప్రపంచమునందంతటను మహాపరివర్తనమును గలుగజేయుచున్నది. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు స్థాపించిన స్వాతంత్ర్యధ్వజము వర్తమానయుగమునందు పునరుద్ధరణ మగుచున్నది. స్వాతంత్ర్యధ్వజోద్ధరణమున కా కాలమునందువలెను వర్తమాన కాలమునందును స్వాతంత్ర్యప్రియులైన వీరులు, ధీరులు, కవులు, గాయకులు, కళోపాసకులు సాధకులుగ మన్నారు. ఆ కాలమునకును నేటికిని సాధనములు పేరైనను మానవ ధర్మాభ్యుదయము సాధ్యము, సమానము.

ఆంధ్రోద్యమసారథి దేశోద్ధరకుడు

మా దృష్ట

వి శా లా ం ద్ర ము

శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని

మ॥ చిరవాంఛా పరిపూర్తి నేటికి లభించెన్ దెల్లు మాగాణి సో
దరు లేకంబు రాత్మభాగముల చింతల్మాని, యిందన్క నం
దరు మాతృప్రియ పాదపూజ నొక చెంతకజేయు భాగ్యంబు చే
కురదయ్యెన్ గద? యింక శ్రేయములు గల్గున్ దల్లి మాశీస్సుచే.

సీ॥ గోదావరీ పావనోదకమ్ముల మున్ది
యనఘు మార్కండేయు నంధ్రుని కెఱిగి
యావలఁ గృష్ణామహాంబువుల దోగి
దగ్ధామహాదేవి దోయిలించి
యావెన్క నోరుగల్గిరిగి విశ్రుతుఁడైన
శ్రీరామచంద్రుని సేవనలిపి
తరువాతఁ దంగభద్ర జలమ్ము సేవించి
హంపీ విరూపాక్షు నాశ్రయించి

గీ॥ విదఁ జిల్లర దేవుళ్ళ పీఠములకు
శిరమునంచి నమస్కృతు ల్లేసికొనుచు
నేటి కొక సుస్థిరంబైన నిలయమునకుఁ
దరిలివచ్చిన యాంధ్రమాతకు ! జొహారు !

మ॥ జనమాన్యత్వముగన్న పౌద్ధమతమున్ సాధించి సంస్కార మొ
య్యనఁ గావించిన దాంధ్రుఁడే కద ! న్వరాజ్యం బబ్బ సత్యాగ్రహం
బున వెన్జూపని దాంధ్రుఁడేకద ! జయంబున్ గాంచె నిప్పట్ల నా
తని సంస్కార మె రిత్తవోవునె పనిత్రంబైన సిద్ధాంతముల్.

మ॥ ఇలు జూడన్ వలెనన్నచో మొదటఁ దా మిల్లాలి నీక్షింపఁగా
వలెనంచున్ మన పెద్దలందరు సుమీ! వారింపు మున్ముందుగాఁ
దలిరుం బోడుల కష్టనష్టములు మీదన్ దామె సిద్ధించు నీ
కలఘు ప్రాభవ భోగభాగ్యము లవశ్యం బాంధ్ర ! మేల్కొంచుమా !

వి శా లా ం ద్ర ము

మ॥ తెలుగుండల్లికి నన్నపూర్ణయను పేర్దీపించె నీ ఖ్యాతి యన్యులకున్ లేదులవమ్ము, దాని కిక ముందున్ లోటులేకుండఁ బుష్కలపకా రీతిని సర్వవస్తువులతో సాధించి భాండరముల్ నిలువన్ జేయుము నీ నదీ జలములే నిత్యంబు తోడయ్యెడిన్.

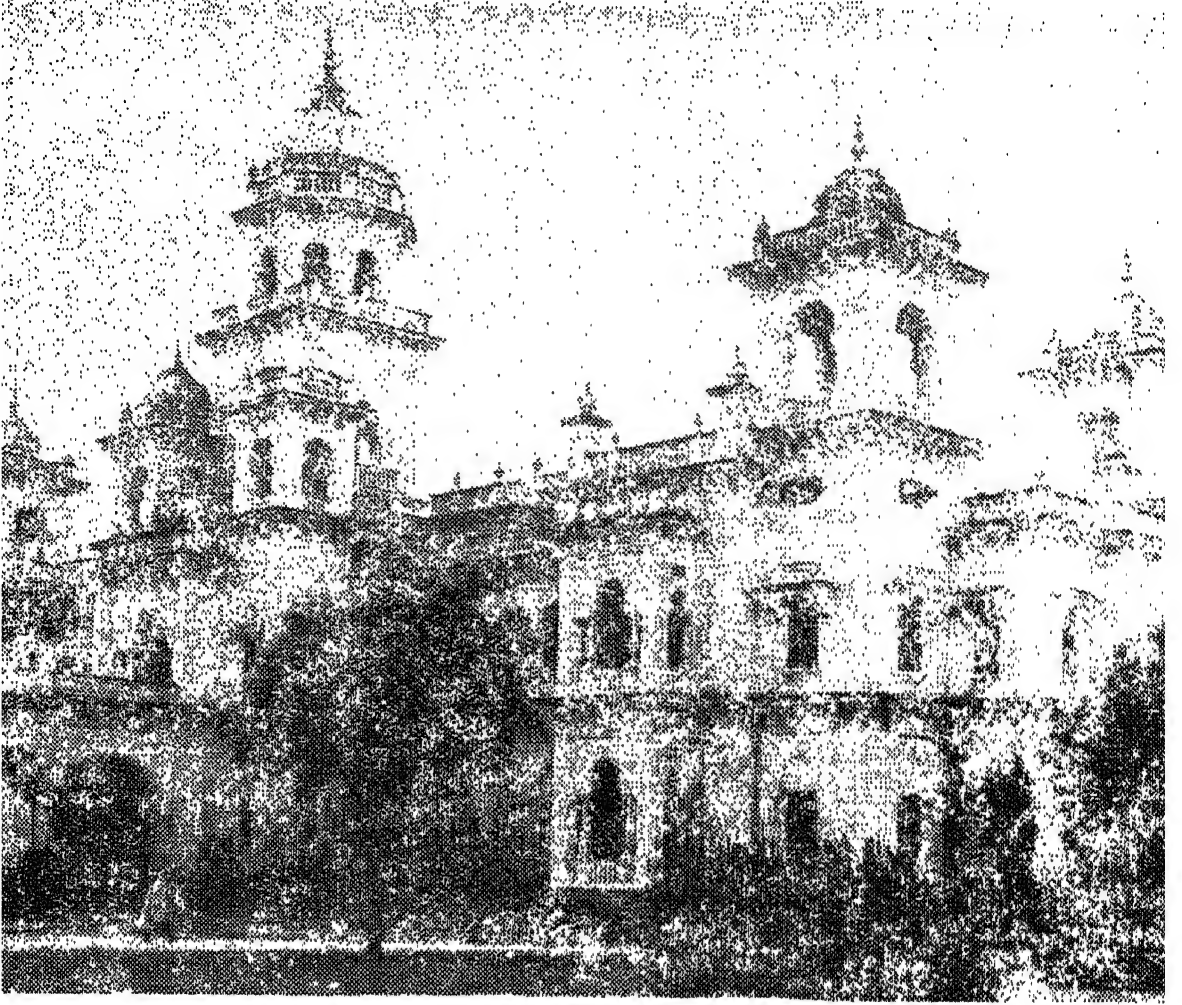
మ॥ ఒకనాఁ డాంధ్రుని కీర్తి సారభము సర్వోర్విజనాష్టాదియై కకుబాతంబులనిండ నిండినది; సంకల్పించి పూర్వోన్నతిన్ బ్రకటింపన్ వలె నేడుగూడ మన సౌభాగ్యంబహో మార్గ దర్శకమై తక్కిన భారతంబునకు నాపాదించుఁ గల్యాణముల్.

సీ॥ చిన్నకుట్టుని రాజ శీర్షావతంసుగాఁ
బెంచిన తిమ్మర్పు ప్రేమగుణము
మనుమసిద్ధి నృపాలు మనుషఁగాఁజసి సిద్ధి
గాంచిన తిక్కన్న కౌశలంబు
బంధనంబునబడ్డ ప్రభువును విడిపించు
కొన్న యుగంధరు యన్నగడలు
అపచార మొనరింప నాత్మీయుఁడనుకోక
దండించు మాదన్న ధర్మసరత

గీ॥ సప్త సంతానములచేఁ బ్రశస్తిగాంచి
వరలిన షరాతనామాత్య వైభవములు
మరల మనమంత్రులందు సంభవముగాంచి
యాంధ్ర మొక భూతలస్వర్గమగునుగాక !

గీ॥ వేంకటేశ్వరు సత్కృపాపీక్షణములు
నారసింహుని చందనార్ద్రప్రవృత్తి
కలవరక్షింపఁబూర్వమే ఘనయశమ్ము
బ్రామికొందుము మనకు శ్రీరామరక్ష.

మ॥ తరుణంబీయది కావునక భవదుదాత్తంబైనత్యాగమ్ముచే నిరవొందెక మునుముందు రాష్ట్రమటుపై నీరీతి నాంధ్రావనీ పరమార్థంబని పొట్టివంశజుని దేవత్వంబు నైకొన్న సోదరు శ్రీరాముని, గేలుమోడ్చి మనసాధ్యానితమా ! పేర్చిమై.

ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభా భవనము

ఆంధ్ర రాజధానులు

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

వాసుల నెనుకపట్టినవి. పరిశుద్ధాత్ముని మనస్సునలె, ఆకాశము నిర్మలమైనది. శిరత్తాలము ప్రవేశించినది. 1956 నవంబరు 1 వ తేదీనాటికి శివగ్రుతువు నిండు యావని. జాబిల్లి తన నెంఠి నెన్నెలను తెలుగు నేలందు వర్షిస్తున్నాడు. కవులకు రసికులకు ఇది పంట కాలము. ఆంధ్రలక్ష్మి పచ్చని మైదు చీరను శృంగారించుకన్నది.

ఇట్టి శుభసమయమందు ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి మైదరాబాదు సింహాసీతమునందు వేంచేయుచున్నది. ఇది ఆంధ్ర పుత్రునికి ఆహ్లాదకర ముహూర్తము.

రాజకీయవేత్తలు ఆమెకు వింజామరలు వీస్తున్నారు. కవి గాయకులు వినుతించుతున్నారు. వంది మాగధులు ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మిని స్తోత్రం చెప్పున్నారు.

ఈ తల్లి ఇంతవరకు ఆనేక రాజధానీ నగరములలో వాసం చేసింది. ఆయా కాలములను బట్టి, ఈ తల్లి ఆయా చోట్ల దివ్యజ్యోతియై ప్రకాశించింది. ఈయను, ఏ ఏ కాలములందు, ఏ ఏ రాజధానీ నగరములందు తన దివ్య లేజమును ప్రసరింప చేసిందో అద్దానిని నా చేత నైనంతవరకు గద్యపాఠము చెప్పవలెనని నా ఉత్సాహము.

ఈయను ఆంధ్రలక్ష్మి. ఆంధ్ర, ఆంధ్ర, తెనుగు, తెలుగు అనే నామములతో పిలుస్తూవుంటారు. అనాదికాలమందు, ఈ ప్రదేశము కీర్తారణ్యమై, చీకటి భూమిగా వుండేది. అందుచే అంభూమి అన్నారని ఒక వాదము. విశ్వామిత్ర సంతతిలో ఆంధ్రుడనేవాడు న్నాడట. ఇతనికల్ల, ఈ పేరు కలిగిందని మరొక వాదము.

తెలుగు దేశమని పేరు అనాదియందు లేదు. ఇట్టి కల వచ్చిందీ పేరు. మన దేశంలో, ప్రధానమైనవి మూడు శివక్షేత్రము లున్నవి. ఇవి ద్రాక్షారామము, కాశీశ్వరం, శ్రీశైలము. ఇవి మూడు, మూడు దిక్కుల వున్నవి. ఈ మూడుశివలింగక్షేత్రముల

మధ్య వున్న దేశమును త్రిలింగ దేశమన్నారు. ఇదే తెలుగు తెలుగుగా మారినది-ఇదొక వాదము. కలింగ దేశము మూడు రాష్ట్రములుగా వున్నది. ఉత్తర కలింగ ఒకటి దీనినే ఉత్తశ అంటారు. రెండవది మధ్య కలింగ. మూడవది, త్రిశలింగ. త్రిశలింగే, కాల క్రమేణా త్రిలింగ అయిందంటారు. ఇదొక వాదము.

ఇవేకాక, ఈ భూమిని మంజీరమని, వజ్ర భూమి అని పిలిచేవారట. మంజీర గోదావరి నదికి ఉపనది. ఈ మంజీరా నది ప్రక్కల, ప్రజలు వుంటూ వున్నందున, మంజీరదేశ మన్నారు. కృష్ణా నది ప్రక్కల వజ్రములు ఎక్కువగా దొరికేవి అందువల్ల, ఈ భూమిని వజ్రభూమి యని పిలిచేవారు.

రామాయణ కాలమునకు పూర్వమే, ఈ ప్రాంత మరణ్యమయ మైయున్నా, కొన్నిచోట్ల ప్రజలు జీవిస్తూ వున్నారు. ఈ దేశమునకు దండకారణ్యమని పేరున్నది. ఇక్కడ అనాదికాలమందు దండుడనే రాక్షసరాజు రాజ్యం చేస్తుండినాడు. ఇతను తన గురువు కూతురును మోహించి బలాత్కరించాడు. కుల గురువు శుక్రాచార్యులు ఇందుకు ఆగ్రహించి, శపించాడు. ఏడుగోజులు మట్టివాస కురిసి, దేశం నాశనమౌగాక యిది అన్నాడు. అట్లే జరిగింది. అప్పుడు ఇక్కడ భూకంపమో, అగ్నిపర్వతమో, మంచు తుపానులో వచ్చి, దేశమును సర్వనాశనం చేసి వుంటుని, హేవ్. జి. వెల్లు పూర్వం మంచుతుపానులు వచ్చి అనేక నాగరిక రాజ్యములను పొట్టన పెట్టుకున్నవని వ్రాశాడు. ఇట్లే ఇక్కడ కూడా జరిగి వుంటుంది. ఇందుకొక పాక్ష్యం తెలంగాణాలో వున్న రాక్షస బొగ్గు. ఎంత అటవీప్రదేశం నాశనం కానిది, ఈ గనులు ఏర్పడి వుంటవి?

రఘువంశములో, రఘు మహారాజు తూర్పు సముద్రపు నైపుగా కావేరీ వరకు దండయాత్రకు వచ్చిపట్లు వ్రాయబడినది. ఇతను వంగదేశమును జయించి, ఉత్కలమును, కళింగులను జయించి కావేరీ

నడవద్దకు వెళ్ళాడు. రఘు మహారాజు కళింగులను జయించాడు. గోదావరికి ఉత్తరమున వున్న భూమి కళింగ భూమి. కనుక, అనాటికే ఇక్కడ జనావాసం వున్నది. కళింగులే ఆంగ్రులు.

మహాభారత యుద్ధంలో ఆంగ్రులు కూడా వున్నారు. కనుక, ఆ రోజులలో ఆంగ్ర రాజ్యం వున్నది. ఐతరేయబ్రాహ్మణంలో ఆంగ్ర ప్రసక్తి వున్నది. ఇది భారతయుద్ధం తర్వాత వ్రాయబడ్డదట. అనగా మూడు వేల సంవత్సరముల క్రిందట, ఆంగ్రులు పట్టణ గ్రామములను కట్టుకుని నివసిస్తూ వున్నారు.

ఇక్కడ, రెండు వేల అయిదు వందల సంవత్సరములకు పూర్వమే నాగుల నే జాతి వున్నారు. వీరు ధాన్యకటకమును రాజధానీ నగరంగా రాజ్యం చేశారు. వీరే ద్రావిడులకు ఆది పురుషులు. వీరు మాట్లాడింది ద్రావిడ భాష. ఈ భాష స్థల కాలముల మార్పుల వల్ల తెలుగు, కన్నడము, అరవము కేళభాషలుగా మారింది. తిర్వాత మనదేశమునకు అనేక భాషలవారు వచ్చి, రాజ్యంచేస్తూ, మనలో కలిసిపోయినారు. వీరు కలిసినట్లే వారిభాషలుకూడా, మనభాషలో లీనమైనవి. ప్రాకృతము, సంస్కృతము, మహారాష్ట్రము, హిందూస్తానీ, ఆంగ్లేషము మొదలైన అనేక భాషలు మనభాషతో కలిసి, తెలుగుభాష సంపన్నమైనవి. నాగులు నగమలలో వుంటూ, నాగములను పూజించినందువల్ల నాగిలైనారు. వీరు విగ్రహారాధనకు ప్రథములు. వీరినిమూచి జాద్దులు, వారిని మూచి హిందవులు విగ్రహారాధకులైనారు. నాటి సర్వపూజలు, నేటికీకూడా నాగులచవతిగా మనలో వున్నవి. వారిపేర్లు నాగయ్య, నాగమ్మలు ఇప్పటికీ మనం పెట్టుకొంటున్నాము. వీరికి ఉత్తర హిందూస్తానపువారికి సంతతియుద్ధాలు జరిగేవి. పాతాళలోకంలో నాగులువుంటున్నట్లు మహాభారతంలో వ్రాయబడ్డది. పాతాళలోకమనగా, దిగువదేశమెయ్యండాలో లేక అడవులూ, కొండలమధ్యవుండి పాతాళలోకమువలె వుండివుండాలి. అర్జునుడు నాగకన్యను వివాహమాడినట్లు, పరిక్షిత్తును నాగుడు చంపినందున, జనమే జయుడు నాగుల సహారంచేసినట్లు మహాభారతంలో వున్నది. కనుక మహాభారతకాలం నాటికే వీరు ప్రబలులై రాజ్యములు చేస్తూవున్నారు. వారు బలవంతులు. పెద్దపెద్ద సువర్ణ ఆభరణములను అలంకరించుకునేవారు. స్త్రీలు అత్యంత సుందరులు. వీరికి శిల్పనిద్య

తెలుసు. వీరు తక్షశిలనుండి ఈ దేశం వచ్చివుంటారు. అనాది ఆంగ్రులు వీరే. వీరి చిత్రములు ధాన్యకటక స్తూపములందు చిత్రించబడ్డవి.

ఆంగ్రరాజుల ప్రథమ రాజధానీనగరము శ్రీకాకుళము. దీనిని కావలమనికూడా అంటారు. ఇది కృష్ణ వత్సనపున్నది ఇక్కడ ఆంగ్రనిఘవ సేరాజు రాజ్యం చేశాడు ఇతను లోకప్రఖ్యాతుడు. ఇతనిని గురించి పురాణములలో వ్రాయబడ్డవి. ఈయనను భగవంతుడుగా ఆరాధించారు. కృష్ణదేవరాయలనాగు శ్రీకాకుళమువచ్చి ఈ ఆంగ్రనిఘువు నారాధించారు.

తర్వాత ఆంగ్రసామ్రాజ్యమునకు రాజధానీ నగరముగా ధాన్యకటకమున్నది ఇప్పుడు కృష్ణవత్సన పున్న అమగావతి అనే పట్నంవద్దవున్న గరటికోటే ఈ ధాన్యకటకము ఇక్కడ ఆంగ్రరాజ్యలక్ష్మీ బహుకాలం నివసించింది. ఈకాలంలో నేలక్ష్మియై బంగారు పంటలనిచ్చి కటాక్షించింది. సరస్వతీయై విద్యా విషయముల నిచ్చింది. సుహిషాసుర మర్చినియై అరిరాజులను పరిమార్చింది. ఇక్కడ శాలివాహనులు 450 సంవత్సరములు రాజ్యంచేశారు. ఈ శాలివాహనుల చరిత్రనిన్న ప్రతి ఆంగ్రనిఘృతమున పులకాంకిత మాతుంది. వీరు ధాన్యకటక రాజధానీ నగరమునుండి క్రీస్తు పూర్వము 225 నుండి, క్రీస్తుతర్వాత 225 వరకు రాజ్యంచేశారు. వీరు ఆంగ్రదేశము సేగాక, ఉత్తరమునవున్న మగధదేశమును జయించి పాలించారు. వీరి రాజ్యము ఉత్తరమున మగధవరకునూ పడమట మహారాష్ట్ర కర్ణాటదేశములకు వ్యాపించింది. వీరి రాజప్రతినిధులు, పైతాన్ లో వుండేవారు. వీరిలో శాలివాహనుడు గొప్పవాడు. ఇతనికాలంలో మధ్యాసియానుండి శక, పల్లవ, యవనమూకలు భారతభూమిమీదకు దండెత్తినవచ్చినవి మహమ్మద్ ఘజనీ, బాబరునాటి వలె గాక, ఇతను వారిని ఎదిరించి పారద్రోలినాడు. అందులో అఖండశక్తులు చూపించినందువల్లే ఇతనిని శకారి అన్నారు. ఈకారణమువల్ల నే శాలివాహన శకమును నిర్మించారు. అనాటినుండి, ఇప్పటివరకు, అనగా రెండు వేలసంవత్సరములుపై చిలుకు ఇతని నామమును, దక్షిణాపథము వాడుతున్నాము. క్రీ. శ. 78 సంవత్సరముల తిర్వాత ఈ శకము ప్రారంభమైనది. ఎన్నోశకములు వుట్టినవి గిట్టినవి. కాని ఈ శాలివాహన శకం మాత్రం మనలో జీవనదిగా వుంటూనే వున్నది. ఇతని తర్వాత యజ్ఞశ్రీ

ఆంధ్ర రాజధానులు

అనేవాడు గొప్పవాడు. ఇతనిచేరు రోము, అయి గుప్త, పర్షియా, చీనా, జపాన్, కొరియా, సుమిత్ర, బావాంకభూములంగూడా వ్యాపించినది. చీనీయులు ఇతనిని యగ్నాయ్ అనేవారు. ఆనాడు పై కేకీయు లతో మనకు రాజకీయ, మత, వ్యాపార, విద్యాసంబంధములుండెడివి. ఈ నాడు భారతభూమికి ఢిల్లీ నగర మెట్లో ఆనాడు ధాన్యకటకము భారతదేశము నంత టికిని అట్లన్నది. విద్యార్థము, మతార్థము హూవని త్యాగ్ చీనానుండి, అనేక యదాగులు, పర్వతాలను, నగులు, కొండలను దాటివచ్చాడు రోమున జెములు ఆనాడు ఇక్కడ చలామణి యాతుండేవి. శాతవాహనుల నాణెములు రోములో చలామణి అయ్యె. వీరి నాణెములమీద ఓపకమున్నది. ఆనాడు నాకా వ్యాపారము, భూవ్యాపారం పూర్తిగా జరుగుచున్నది.

కృష్ణనుండి అనేక నామలు చీనా, జపాన్, జపాన్ రోముల వరకు వెళ్ళి వచ్చేవి భూమిమీద కూడా అరణ్యములను నిరికి, కొండలను తొలిచి రస్తాలను ఆనాడు వేశారు. ధాన్యకటకమునుండి నాగార్జున కొండమీదుగా గుజరాతు రాష్ట్రంలోని బ్రోచివరకూ రస్తా వుండెడివట. దీనిమీద వ్యాపారము విదేశములకు జరుగుచుండెను. ఆంధ్రభూమి, భారతదేశం మధ్యలో వున్నది. అంగువల్ల యుద్ధరీత్యా, వ్యాపారరీత్యా మనకు అనేక సదుపాయాలున్నవి. ఆనాడు శాలివాహనులు వీటిని ఉపయోగించుకుని, విశాల సామ్రాజ్యమును స్థాపించారు. జాద్ధమతిం ఆనాడు వృద్ధిచెసినది. ధాన్యకటకములో అనేక బేద్దారాములు స్తూపములను నిర్మించారు. 18 వ శతాబ్దములో ధరణికోట అమరావతి ప్రఖ్యాతులు విని రాబా వాళిరెడ్డి పంకటాద్రి నాయుడు వారు, తన రాజధానిని చింతిపల్లినుండి అమరావతికి మార్చుకున్నాడు. కోట గోడలు, నగర నిర్మాణములకు ధరణి కోటలో పాడుబడి వున్న రాళ్ళ తీయించాడు. అట్టి సమయంలో కన్యింగా వచ్చాడు. అందులో బహుళుకీన స్తూపము ఈయన కంటబడ్డది. ఆశ్చర్యచుక్కుడైనాడు. ప్రభుత్వం వారికి తెలుపగా, ఇవి తివ్వింబి, శిల్పము లన్నిటినీ తీయించాడు. ముఖ్యమైనవాటిని ఇంగ్లండుకు జేప వేశారు. ఇక్కడ బుద్ధుని పన్నువున్న స్తూపమున్నది. దాని చుట్టూ రాతి స్తంభములతో ఒకదానితర్వాత వకటిగా రెండుప్రక్కాకారము లున్నవి. ఈ స్తంభములమీద చిత్ర నిర్మాణములు అద్భుతంగా వున్నవి. ఆనాటి రాజకీయ సాంఘిక, మత, విజ్ఞాన, వ్యవసాయ విషయములన్ని

టినీ ఈ రాళ్లమీద చిత్రించారు. ఇంగువల్ల ఆకాల, పరిస్థితులను మనం గ్రహించగలము ఈ స్తూపములలో ఎక్కువ తక్కువ జాతులనక, అందరూ సమంగా వచ్చి పూజలు చేస్తుండేవారు. ప్రజలలో జాద్ధమతిము బాగా బీర్ణించినది. విద్యా వ్యాపారములు వృద్ధిచెసినవి. అంగువల్ల ఆకాలమును స్వర్ణయుగ మన్నాడు.

ధాన్యకటకమును, ధనకటకముని ధాన్యవతీ పురమని ఆనాడు పిలిచేవారు. టిబెట్టుయులు, చిల్డల్-లాన్-బ్రాన్-నూ)యికోసు, అని పిలిచేవారు. అనిగా ధాన్యరాసులు ఎక్కువగా దొరికే పట్నముని అర్థము. ధనికటకమునకూ అన్నింగువల్ల ధాన్యరాసులే గాక ధనరాసులు కూడా దొరికేవి. ఈ విధంగా ఈ పట్నము 5 శతాబ్దములు ప్రపంచమున్నలను పొందినది. కాలక్రమేణ జాద్ధ బ్రాహ్మణ వాతములకు కనులేర్పడినవి. ఈ కారణము ధాన్యకటకమునకు నాళిన హేతునైనది. అయినవ శతాబ్దములో పట్నముటి చాళుక్యరాజైన, వాతాపిపాళుడు, పులకేశివల్ల భుడు ఈ పట్నమును నాళినముచేశాడు. నాటితో, ఆంధ్రుల గర్వకారణమైన ధాన్యవతీపురము మరుగున పడి పోయినది.

దేశములో కలిగిన కలతలవల్ల 3 వ శతాబ్దమున ఆంధ్రరాజ్యం చితికిపోయినది. ఇప్పుడు పల్లవులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు పద్మ్యదేశంనుండి వచ్చిన పల్లవులు. శాలివాహనుల కాలంలో అణగిరుణి వుండి, ఇప్పుడు పైకివచ్చారు. వీరు మద్రాసుకు పడి అంగవున్న కాంచీపురమును రాజధాని నగరంగా చేసుకున్నాడు. వీరు క్రీస్తుశకము 225 నుండి 440 వరకు రాజ్యం చేశారు. వీరు బ్రాహ్మణులమును వృద్ధిపరచారు. వీరు అగ్నిధోమ, వాజపేయ, ఆశ్వమేధ క్రతువులను చేశారు. విద్యను పోషించారు. సంస్కృత విద్యను, వీరి శోజాలలో గురువుకొనుటకై కాంచీపురమునకు విద్యార్థులు వచ్చేవారు. అనేక దేవాలయములను నిర్మించి, దానధర్మాలు చేశారు. వీరు కాంచీపట్నమునుండి ఉత్తరమున గుంటూరు జిల్లా వరకు రాజ్యం చేశారు. ఇక్కడకు చీనానుండి కూడా యాత్రికులు వచ్చారు.

3 వ శతాబ్దమునుండి కృష్ణ దిగువను పల్లవులు రాజ్యం చేస్తుండగా, కృష్ణ గోదావరి నదుల మధ్య దేశమును సాంకౌయములు రాజ్యంచేశారు. వీరు వేంగీ అనే పట్నమును రాజధానిగా రాజ్యం చేశారు. వేంగీ ఏలూరుగ్గరవున్నది. వీరు ఈ రాజధానిలో క్రీస్తుశకము 275 నుండి 450 వరకు రాజ్యం చేశారు.

వీరు సంస్కృతమును వృద్ధిపరిచారు. ఈ 3, 4 వ శతాబ్దములలో ఆంధ్రభాషలోనికి సంస్కృత శబ్దములు కొల్లలుగా ప్రవేశించినవి. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులు. వీరికాలంలో బౌద్ధమతము క్షీణింపసాగింది. వీరూ అశ్వమేధాది యజ్ఞములు చేశారు. వీరు వేంగి పట్నంలో నూర్యచేవాలమాన్ని కట్టించారు. అనేక ఆలయములను దానధర్మములను చేశారు.

మూడవ శతాబ్దంలో రాజ్యం చేసినవారిలో ఇక్ష్వాకులు కూడా వున్నారు. వీరు కృష్ణా గుంటూరు సీమ పడమటి భూములమీద రాజ్యం చేశారు. వీరి రాజధానీనగరము విజయపురము. ఇది కృష్ణానదీ తీరాన గార్లుకొండ వద్ద వున్నది. వీరు ఇక్కడ క్రీస్తుశకము 250 నుండి 340 వరకు రాజ్యం చేశారు. మగవారు బ్రాహ్మణ బౌద్ధ మతములను సమంగా చూచారు. అనేక యజ్ఞములను చేశారు. రాణులు బౌద్ధమతము నకు విశేష సహాయం చేశారు. అనేక బౌద్ధారామములను నిర్మించి, దానధర్మములను ఇచ్చారు. ఈ కాలంలోనే, ఈ విజయపురములో నాగార్జునా చార్యులు నివసించారు. ఈయన జగత్ప్రఖ్యాతుడు. మహాయానసృష్టికర్త. ఈయన, రస, వైద్య, వేదాంత, మంత్రశాస్త్రములలో నిధి. వీరికాలంలో చీనా సుమత్రా మొదలైన దేశములనుండి యాత్రికులు ఇక్కడకు వచ్చి వెళ్ళేవారు. సముద్రయానం కూడా జరుగుతుండేది. నావలు కృష్ణానదిద్వారా నాగార్జునకొండ వద్దకు వచ్చేవి. ఇక్కడ అవి ఆగుటకు రేవు కట్టబడి వున్నది. విద్య, మతము, వేదాంతా శేషములను, ఈ పట్నం ఎక్కువగా ఆకర్షించినది. వీరిలో వాణిజ్య పుత్రి శ్రీశాంతమూడు అశ్వమేధయాగం చేశాడు. పూర్వం ఇక్ష్వాకులవలె, ఇతనూ అశ్వమును వదిలి పెట్టాడు. వీరిని ఏ రాజైనా యెదిరించ తలచిన, ఆ గుఱ్ఱాన్ని పట్టుకోవాలి. అప్పుడు యాదం జరుగుతుంది. కాని ఎవరు ఈ గుఱ్ఱాన్ని పట్టుకోలేదు, అందువల్ల ఇతనికి చక్రవర్తి అనే బిరుదు వచ్చింది.

సాలంకాయనులను పోర్టోలి, విష్ణుకుండినులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరి రాజధానీనగరము లెందులూరు. ఇదే ఇప్పటి యెందులూరు. ఇది సాలంకాయనుల వేంగిపట్నంలో ఒకభాగం. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులై క్రతువులను చేశారు.

ఇక్ష్వాకులు సన్నగిల్లిన తర్వాత, శల్లవులు ఇంకొకసారి ప్రబలులై, రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు క్రీస్తుశకము 340 నుండి 640 వరకు రాజ్యం చేశారు. వీరు ఈ 3 శతాబ్దములు కాంచీపురమును రాజధానీ

నగరంగా చేశారు. అంగువల్లే కంచి మన సాహిత్యంలో స్థానం ఏర్పరుచుకున్నది. కథ పూర్తి కావటంతోనే కంచికి వెడలుచుంది. ఆనాడు విద్యాలయములు కంచిలో ఏర్పడినవి. ప్రతి విద్యార్థి, పంకితుడు అక్కడకు వెళ్ళేవాడు. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులై యజ్ఞములను చేశారు. అనేక దేవాలయములను నిర్మించి దానధర్మముల నిచ్చారు.

గోదావరికి ఉత్తరముగా వున్న దేశమును మహానది వరకు కళింగులు రాజ్యం చేశారు. వీరిది అన్య వంశము. ఆంధ్రులను కూడా కొంతకాలం కళింగులన్నారు. వీరు క్రీస్తుపూర్వము 160 నుండి, క్రీస్తు తర్వాత 1530 వరకు రాజ్యం చేశారు. వీరు సింహపురము, సరియా పల్లి రాజధానులుగా రాజ్యం చేశారు. వీరు పదిపాడువందల విశు వికథాటిగా రాజ్యం చేశారు.

సాలంకాయన, విష్ణుకుండినుల రాజ్యం తర్వాత పశ్చిమ చాళుక్యులు రాజ్యమునకు వచ్చారు. వీరితో మహారాష్ట్రం మొదలైన శబ్దములు మనభాషలోనికి వచ్చినవి. వీరూ వేంగినే రాజధానీనగరముగా చేసుకుని 7 వ శతాబ్దములో రాజ్యం చేశారు. వీరిలో సృష్టి వల్లభ మహారాజు కళింగ దేశంలో కొంత జయించి పిష్టపురమును రాజధానీ నగరంగా రాజ్యం చేశాడు. పితాపురమే ఇది. ఇది చాళుక్యుల అనాది రాజధాని.

వీరితర్వాత తూర్పుచాళుక్యులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు క్రీస్తుశకము 630 నుండి 1127 వరకు రాజ్యం చేశారు. బహుకాలం రాజ్యం చేసి, ఆంధ్రులలో లీనమై పోయిన వారు వీరు. వీరు ప్రభువుములో వెంగిపట్నమును రాజధానీనగరంగా చేసుకున్నారు.

తూర్పు చాళుక్యులను ఆంధ్రచాళుక్యులనవచ్చు. వీరు ఆంధ్రులతో కలిసి, ఆంధ్రుల ఆభ్యున్నతికి అనేక మహత్కార్యములు చేశారు. వీరిలోని అమృరాజు విష్ణువర్ధనునికి రాజమహేంద్రవరం నే బిరుదున్నది. ఇతనిబిరుదు మీదనే గోదావరి ఒడ్డున రాజమహేంద్రవరమును నిర్మించారు. ఇక్కడ బలిష్ఠమైన కోటలను, బురుజులను కట్టారు. వెంగి తర్వాతి 11 వ శతాబ్దములో రాజమహేంద్రవరము రాజధానీనగరమైంది. ఇదిరాజరాజనరేంద్రుని రోజులలో, కృష్ణదేవరాయల రోజులలో విజయనగరము ఎన్ని విధాల వృద్ధిలోనికి వచ్చిందో అన్ని విధాల వృద్ధికి వచ్చింది. తూర్పు చాళుక్యులు, ఆంధ్రులలో లీనమై ఆంధ్రభాషకు మహాపితరమును చేశారు. రాజమహేంద్ర పురములో మహాభారతమును తెలిగించుటకు ప్రారంభించేయబడ్డది. అప్పుడు.

ఆంధ్ర రాజధానులు

ఇక్కడ ఆంధ్ర, కర్ణాట, తమిళ విద్యలు వృద్ధి చెందినవి. ఇప్పుటి వరకు భారతమును ఎవరూ తెనిగించ సాహసించలేదు. భారతము పంచమ వేదము. ఈ వేదమును తెనిగించిన యెడల సాపమని, తాము నశించెనమని భయం ఏర్పడదీ. ఈ నాటికి కూడా భారతమును గృహములందు చదువుట అపాయకరమునే భావమున్నది. అట్టి పరిస్థితిలో రాజరాజ నరేంద్రుడు భారత ఆంధ్రీకరణమునకు ప్రయత్నించడం, వీరికి నన్నయభట్టు, నారాయణభట్టు సహాయపడ్డారు. అనిష్టము కలుగకుండా వుండుటకు, నన్నయ భట్టుచేతి యజ్ఞం చేయించి, భారత ఆంధ్రీకరణమును ప్రారంభించారు. కాని వీరు పూర్తిచేయలేక పోయిరి. ఈ ఆంధ్రచాళుక్యులు కావ్యప్రియులు. విద్యాగోష్ఠిజరిపేవారు. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులు. అనేక దేవాలయములను కట్టించారు. దేవాలయములకు, పండితులకు అనేక దానధర్మాలు చేసి, బ్రాహ్మణమతాన్ని పోషించారు. ఆనాడు రాజమహేంద్రపురంలో జాగ్రుల పోషకూడా వుండేది. బ్రాహ్మణుల జాగ్రులమగ్గి తీవ్రకలహములు జరుగుచుండేవి. రాజు బ్రాహ్మణ మతావలంబి. భారతమును ఆంధ్రీకరించి, మతమును ప్రజాసామాన్యమునకు దగ్గరచేశాడు. ఇది నాడుగొప్ప విప్లవము. ఇందుచేజాగ్రులు రాజరాజ నరేంద్రుని మీది అనేక అపవాదాలు సృష్టించారు. సారంగ ధనుని కథను ఈ రాజరాజనరేంద్రునికి అంట కట్టారు. రాజరాజనరేంద్రునికి సారంగ ధనుడనే కుమారుడుగాని, చిత్రాంగి అనే భార్యగాని లేరు. ఇదంతా కల్పన. ఇప్పుడు రాజమహేంద్ర వరంలో చిత్రాంగి దిబ్బపుర్నది జాగ్రులు విరోధంతో నమ్మేట్లు సృష్టించారీ కథను. రాజరాజనరేంద్రుని భార్యపేరు అమ్మంగదేవి, కుమారుడు కుళోత్తుంగ చోడశేవుడు. కాంచీపురరాజుచోళరాజు కూతురు ఈ అమ్మంగదేవి. ఈ రాజుకు వరపుత్రిసంతతి లేనందున కుళోత్తుంగ చోడశేవుడు తాతగారింటే వున్నాడు. అందువల్ల ఆంధ్రరాజ్యం బహిష్కరించబడింది.

తరువాత కాకతీయులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు చాళుక్యులకు సానుభూతిగా వుండేవారు. చాళుక్యుల సంతతి కాంచీపురములో వుండి అరవదేశమునుండి రాజ్యం చేశారు. అందువల్ల ఇక్కడ విప్లవం జరిగింది. కాకతీయులు రాజ్య మాక్రమించారు. వీరు మొదట హనుమకొండ రాజధాని నగరంగా రాజ్యం చేశారు. అక్కడినుంచి ఓరుగల్లుకు రాజ్యం మార్చారు. స్వచ్ఛమైన తెనుగుబిడ్డ, నడిబొడ్డుమీద రాజ్యం చేసింది కాకతీయులు. వీరు ఓరుగల్లును రాజధాని నగరంగా క్రీస్తుశకము 1089 నుండి 1323 వరకు రాజ్యం

చేశారు. వీరు ఉత్తరాన కళింగదేశమునుండి, దక్షిణాన కాంచీపురమువరకు, పడమట శ్రీశైలం వరకు రాజ్యం చేసి, చక్రవర్తులని బిరుదుపొందారు. వీరికాలంలో మహమ్మదీయ దండయాత్రలు దక్షిణాపథంమీదికి రాజుచ్చినవి. గణపతిగురుని కుమార్తె రుద్రమదేవి. ఈమె ప్రపంచ సరాక్రమంతో మహమ్మదీయులను పారవ్రోసింది. ప్రతాపరుద్రుడు అనేక దేశాలను జయించాడు. కాని నాడు శైవ శైవ ద్వేషాలు ప్రబలంగా వున్నవి. చక్రవర్తులు వైఖిక్తులు. జైనులు కోపించి రాజ్యంనుట్టును ఇతరులకు చేరవేశారు. రెడ్డిరాజులు సహాయం చేయనందున, జైనుల రాజద్రోహంవల్ల ఓరుగల్లు పతనమైంది. గణపతి రుద్రచక్రవర్తికాలంలో విద్య, వ్యాపారము, వ్యవసాయముల వృద్ధితై, ఓరుగల్లు రాజ్యమందు అనేక రసాలు వేయించి, మోటుపల్లి మొదలయిన రేవులను వృద్ధి పరచి, చెరువులను త్రవ్వించి, నైద్యశాలను, పాఠశాలలను ఏర్పరిచాడు. ఈ పట్నమందు సంగీత, నాట్య, సాహిత్యములు వృద్ధిచేసినవి. ఈ కాలంలో శైవవాఙ్మయం వృద్ధిచేసింది.

ఒక్కరాతీమీద కట్టబడ్డది కనుక ఓరుగల్లు అన్నారు. ఒంటిమిట్టని, ఒరంగల్లని, ఏకశిలానగరమని దీనికి పేర్లున్నవి. భాగవతి కర్త పోతన్నది ఈనగరమేనని కొందరి వాదన.

ఈ నగరము చుట్టూ మూడు ప్రాకారాలున్నవి. కంపకోట, మట్టికోట, రాతికోట అనే కోటలున్నవి. మగ్గి ఆంధ్రచక్రవర్తి రాచనగరు. దానిచుట్టూ రాతికోట దానిచుట్టూ మట్టికోట, దాని చుట్టూ కంపకోట వుండేది. బైటికోటలో మైలసంత జరిగేవి. లోపల మడి సంతలు జరిగేవి. బైట తిక్కనకులస్థులుండేవారు. మైల సంతలో మాంసాదులు విక్రయిస్తుండేవారు. మడిసంత అనగా బ్రాహ్మణసంత. ఇక్కడ ఉన్నత కులాల వారికి కావలసినవి దొరికేవి. రాజబాటలందు గజ తురగ నేవలు తిరుగుచుండేవి. కనుక, ప్రజలు సందుగొందుల పెళ్ళివలసి వచ్చేవి.

క్రీడాభిరామ మనే వీధి నాటకంలో ఏకశిలానగరమునుగురించి వ్రాయబడ్డది. దీనిని వల్లభామాత్యుడు వ్రాశాడు. కాని దీనిని శ్రీనాథుడు వ్రాసి, ఇతనిపేరు పెట్టాడని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సిద్ధాంతీకరించారు. ఇది వివాది గ్రంథమైన పదమం.

ఓరుగంటిలో అనేక ప్రసిద్ధ దేవాలయములున్నవి. భైరవాలయము, చమడేశ్వర మహాశక్తి ఆల

యము, వీరభద్రేశ్వరాలయము, పాండవుల గుడి, జాడ విహారము, ముసల్మానులనుసీనులున్నవి. అందులో శ్రీ శేశవ స్వయం భూ ఆలయం ప్రఖ్యాతమైనది. ఇది గొప్ప పరవ్రతమనలే ఎత్తుగా కట్టబడ్డది. ఆకాలంలో ఇక్కడ భైరవార్చన మొలారునేవుని పూజలు గొప్పగా జరుగుచుండేవి. వీరేశికాక ఏకపీఠామహాదేవి ఉత్సవములు బ్రహ్మాండంగా జరిగేవి. ఈమె జనుదగ్గి భార్య, పరశురాముల వారి తల్లియైన రేణుకాదేవి. పరశురాముని తల్లి కీనాడు ఉత్సవములు ఆంధ్ర భూమిలో జరుగుచుండేవి. వీరుల ఆరాధనలు గూడా జరిగేవి. అప్పటివే, నేటి వీరుల పూజలు. వీరికి గుళ్లు కూడా కట్టించారు. ముఖ్యంగా పల్నాటి వీరులకు దేవాలయములున్నవి. పల్నాటి వీరచరిత్రలు గానంగా పాడేవారు. అక్కలతిరుణాళ్లకూడా వైభవంగా జరుగుచుండేవి. జమ్మలశ్రీలు సృత్యనాట్యములు చేసేవారు. కొల్లిపంచెములు, పొటేశ్వరయంధములు జరుగుచుండేవి. ఇదిమాచి ఆనందించుటకు దూరదేశ, గ్రామములనుండి ప్రజలు ఎగబడేవారు వీరికి భోజనములు పెట్టుటకు పూటకూళ్లి ఇళ్లుండేవి. ఇక్కడ వక్కరూక ఇచ్చిన, తల్లి ప్రియైన భోజనం పెట్టేవారు. లక్ష్మణయొజ్జఇంట భోజనములు రూకకు పెట్టేవారు. కప్పర భోగివంటకము, గోధుమసిండి వంటలు, పంచదారు గుప్పెడు, అప్పుడకొచ్చిన ఆవుసెయ్యి, పెసరపప్పు, అరటిపండ్లు, పెరుగు, నాలుగైదు సంజుళ్లు ఆ భోజనంలో పెట్టేవారు. పూటకూటి ఇళ్ళు కాముకులకు విలాస స్థానములుగా వుండేవి.

నాడు గొప్పవాడు చెన్నేయంధమో, రాచకార్యములో వుండేది. లేనియడల ప్రబంధగోష్ఠి జరిపేవారు. లేనియడల వేశ్యాసంగతులైవుండేవారు. అక్కడ సంగీత, సృత్య, నాట్యములు జరిగేవి. జాయపసేనాని సంగీతముమీద గ్రంథమును ఇక్కడే వ్రాశాడు. పెద్ద లేదారివి నడచిన పిన్నులుకూడా ఆ దారి నే వెళ్లేవారు. కనుక సామాన్య ప్రజ కూడా వేశ్యాలోలులై వుండేవారు. ఆనాడు భోగకాంతల సేవ్నాం ప్రబంధ గోష్ఠి పురుషార్థములుగా ఎంచేవారు. ఈ దురభ్యాసం ఎంతదూరం పోయిందనగా, ఇందుకై జారధర్మాసనములను ఏర్పరిచేటంతవరకుపోయింది. వేశ్యలు విలులను మోసంచేస్తుండేవారు. అట్టివారిని ఈ జారధర్మాసనములలో విచారించేవారు. తప్పచేసిన వారికి కఠిన శిక్ష వేసేవారు. తలగొరిగించో విరూపిణీ చేసేవారు. ప్రతాపరుద్రునికి భోగకాంతవున్నది.

ఈపెవేరు మాచలేవి. ఈమె మందిరము రాజమందిరమువలె వుండేది. అందులో అనేకశిల్పములు చిత్రములుండేవి. ఈమె అందుములోను, విశ్వర్యములో ఆదిలక్ష్మీవలె వుండేది.

వారాంగనలు అద్దెం చూడుటనే ఉత్సవము జరిపేవారు. దీనినే ముకుంపీక్షణంబూరు. ఇది గొప్ప వారిచేత చేయించేవారు. ఆంధ్రేశ్వరు మోసాలపై ఘటికాయంతం ఉండేది. ఘడిము, ఘడిముకుంటలు కొట్టేవారు.

శివదేవయ్య యను ఆరాధ్యులు చక్రవర్తికి మంత్రుగాను, గురువుగాను వున్నాడు. ఈ పాలన వరకు విశ్వబ్రాహ్మణులకు, బుద్ధివారికి, కరణము ఉద్యోగాలుండేవి. వీరు జైత్ర మతావలంబులై, ఓగు గంటికి ప్రాణకంటకులైనారు అంగునే, వీరికవిలికములను లాగివేసి, నందవరికుతు ఇచ్చారు. ఇటువంటి కత్తులవల్ల ఓగుగల్లు పడిపోయింది.

కాకతీయులు పతనమైన తర్వాత, ఓగుగంటి పట్నమును నాశనంచేసి పదివేలయేళుకులు, ఒంకెల మీద సువర్ణ ధన రాసులను మహమ్మదీయులు తీసుకువెళ్ళారట.

ఈ కాలముందే, కొందరు, చోడుల నే మాండలిక ప్రభువులు ఏర్పడ్డారు. వలనాటిచోడులకు చందవోలు రాజధానిగావున్నది. ఇదిరెపల్లతాలూకాలో వున్నది. తెలుగుచోడులు నెల్లూరుజిల్లాలో రాజ్యంచేసారు. వీరికి నెల్లూరు (నింహపురము) రాజధానిగా వుండేది. మనుమసిద్దియంద్రాలు ఈ కాలముందే జరిగివరి. ఖగ్గతిక్కన, కవితీక్కన ఈ నెల్లూరివారే. నాగునెల్లూరు పాడిపంటలతో మలతూగుతుండేది. ఈ రాజులు విద్యనుకూడా పోషించారు.

రెడ్డిరాజులు మధ్యాంధ్రదేశాన్ని క్రీస్తుశకము 1323 నుండి 1450 వరకు రాజ్యంచేశారు. వీరి రాజధాని ఎగరము కొండపీఠు. ఇది రణనీతి ప్రకారము, కొండలమీద కట్టుదిట్టంగా కట్టబడ్డది. దీనిమీద కొటను శత్రువులకు దుర్భేద్యంగా నిర్మించారు. యుద్ధవికారదుడైన, కృష్ణదేవరాయలువారే, ఈ కొటను జయించుటకు, అనేక సెలలు వేచివున్నాడు.

రెడ్డిరాజులు కూడా కావ్యప్రియులు. విద్యాగోష్ఠులు జరిపి, కవులకు అనేకవిధాల సహాయంచేశారు. వీరిలో దానకర్ణుడు వేమమహీపాలుడు. దేశం నలు వైపులనుండి కొండపిటికి రస్తాలు వేయించారు. చెరువులు త్రవ్వించారు. కొండపిటినుండి నావలమీద

ఆంధ్ర రాజధానులు

విజ్ఞాన వ్యాపారములు జరిగేవి. కొండవీటి సీమలో ఆనాడు వసంతోత్సవములు జరుగుచుండేవి.

కొండవీటి రెడ్డిరాజులలో కొందరు, రాజమహేంద్రవరము రాజధాని నగరంగా కొంతకాలం రాజ్యంచేశారు. వీరిలో కాటయ వేమరెడ్డి గొప్ప సంస్కృత పండితుడు. ఈయన కొన్ని గ్రంథములను వ్రాశాడు. శ్రీనాథుడీ పట్నమునందు కొంతకాలం వుండి, విద్యద్వంష్టివల రాజులను, ప్రజలను సంతోష పరిచేవాడు. ఇతను గొప్పకవి. శృంగారముందు ఈయనకు మక్కువ. అనేక చాటుపద్యములను చెప్పాడు. ఈ పద్యములవల్ల ఆ యానగరముల పరిస్థితులు మనకు తెలుస్తున్నవి. ఆ నాటివారు కావ్య, వారాంగనారసికప్రియులు. ఆ నాడు తృప్తియైన భోజనము, ఆడంబరమైన వస్త్రములు, విలువయైన నగలను ధరించేవారు. వంటికి కస్తూరి గ్రంథములు పూసుకునేవారు. అప్పుడు కస్తూరి మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యములు విశేషాలనుండి నావలమీద వస్తుండేవి ప్రతి యువకుడు, శ్రీనాథునివలె వుండవలెనని ముచ్చట పడేవాడు. ఆకాలపు ప్రతిబింబము శ్రీనాథుడు. సంస్కృత, ఆంధ్రభాషలు వృద్ధియవుచున్న కాలమది. ఆనాటి పచ్చిశృంగారమునకు కొందరు బుద్ధిమంతులు రోయకపోలేదు. ఇదే వేమనయోగి ఉద్యమం. క్రీస్తు శకము 1450 లో రెడ్డిరాజుల రాజ్యరమ అస్తమించింది. దీనితర్వాత విజయనగర భానుడు ఉదయించి, మిట్టమధ్యాహ్నపు సూర్యునివలె భాసించాడు. కర్నాట ప్రభువులకు విజయనగరము రాజధాని నగరమైనది. కర్ణాటాంధ్ర రాజ్యలక్ష్మికి ఈ నగరము క్రీస్తుశకము 1386 నుండి 1565 వరకు ఆట పట్టయినది.

హరిహరరాయలు ఈ ప్రదేశంలో వేటకు వెళ్లాడటం. అప్పుడు, ఈ పట్నమున్నచోట కుండలొకటి వేటకుక్కకు ఎదురుతిరిగిందట. దీనినిచూచి రాజు ఆశ్చర్యపడి, ఇది స్థానబల మనుకున్నాడు. ఈ విషయమును విద్యారణ్యాస్వాములవారికి నివేదించాడు. వారుచిరి, ఆస్తలం, పోతుగడ్డనీ, అందు పట్నం నిర్మించమని సెలవిచ్చారు. అందుకు వారు లగ్నము కూడా నిశ్చయించేశారు. ఈ నగర నిర్మాణము క్రీస్తు శకము 1386 లో జరిగింది. దీనికి సరియైన, ధాతీనామ సంవత్సరం, వైశాఖ శుద్ధసప్తమి, పువ్యమి నక్షత్ర మందు, సింహులగ్నమునకు సంభముహూర్తము పెట్టారు. కాని, స్థాపకులు, త్వరపడి కర్నాటక లగ్నంలో శింఖుస్థాపన చేశారు. స్థిరలగ్నమైన సింహులగ్నం, బదులు చరలగ్నమైన కర్నాటకంలో

జరిగింది స్థాపన. ఆంధ్రతారాక్కముగా వుండు నని పెట్టినలగ్నమందు జరుగలేదు. కనుక ముసూరు రెండుశతాబ్దములు వైచిల్యకే ఈ పట్నము వృద్ధిపడి. విద్యారణ్యుల వారు గొప్పఅద్వైతీ. హిందూమతా ఉద్ధారకుడు. ముసల్మానుల ముస్సను తప్పించుటకై, ఈ నగర నిర్మాణం చేశాడు. వీరు పంచద? మొదలైన అనేక గంధాలు వ్రాసి మహనీయుడు. ఈ బ్రహ్మ జ్ఞానిపేరిటే, ఈ నగరమునకు, విద్యానగరమని పేరు పెట్టారు. ఈ మహనీయుని శక్తివల్లనే, కొంతకాల మైనా, ఈ పట్నము కర్నాటాంధ్ర రాజ్యలక్ష్మికి నివాసమై, పున్నమనాటి చంద్రునివలె, పదహారు కళలతో ప్రజలను ఆనందపెట్టింది.

ఈ విజయనగరము తుంగభద్రా నదీతీరమందు కట్టబడింది. ఇప్పటి హంపీ శిథిలములే, నాటి విజయనగర పట్నరాజము. యుద్ధనీతిరీత్యా, శత్రువులకు దుర్భేద్యంగా ఈనగరనిర్మాణంచేశారు. చిన్నచిన్నగుట్టలమీద కట్టారు ఈ నగరమును. ఒక స్త్రపు తుంగభద్రానది అగడ్తవలె వున్నది. కొన్ని నపుల కొంటలు కొల గోడలవలె వున్నవి. వీటిమధ్య ఈ పట్నము పొడవు 12 మైళ్ళు, వెడల్పు 10 మైళ్ళు వున్నది. రామాయణంలోని, కిష్కింధానగర సిథిలములమీద, ఈ నగరమును నిర్మించానని చరిత్రకారులైన శ్రీధండా ర్కర్, రైస్ల అభిప్రాయము. పట్నము సుహృద్భవంలొ వుండగా 30 లక్షల జనాభా వుండేవట. అనగా ఈనాటి లండన్, న్యూయార్కు నగర రాజములవలె, నాడు ఆ నగరము ప్రపంచ ప్రఖ్యాతికలిగి, రాజకీయ, వ్యాపార, మత, విద్యా, యాత్రీలకు ఆలవాలమై వుండేది. నాడు రోమ్ దేశంనుండి నికొలాకొంటి, పర్షియాదేశంనుండి అబ్దుల్ రహాన్, బొద్దుగీస్ దేశంనుండి వియన్లనేవారు ఈ పట్నముకు వచ్చారు. వీరు ఈ రాజులచే మర్యాద చేసుబడ్డారు. సెలకొలది ఇక్కడవుండి ఈ పట్న సౌభాగ్యమును చూరగొన్నారు. ఇటలీదేశీయుడు, తను రోమ్ పట్నముకన్నా, ఇది మిన్న అని వ్రాసుకున్నాడు. ఆనాటి వారి వ్రాతలు, మనకు ఈ నగర చరిత్రకు ఆధారములైనవి. రాణులు సువర్ణ రత్నాభరణముల బరువులవల్ల, నడకలేక నడుస్తున్నారని వ్రాశారు. సామాన్యపు దొమ్మరి ప్రీతికొద్దీ కూడా బంగారునగలుండేవట. బజారులలో సువర్ణ, వజ్ర, రత్నములు రాసులు రోసుకుని వ్యాపారం చేస్తుండేవారట. శిరస్సువరాత్రులకు అమ్మవారికి అలంకరించే కరీబం, నాటి సామంతుల ఆస్తులకన్న ఎక్కువ ఖరీదైనదిట వేళ్ళలవద్దకూడా, విపరీతంగా బంగారు, రత్నాభర

ణము లుండేవట. బీదప్రేమలు కూడా కాళ్లకు, చేతులకు సువర్ణాభరణములు లేకుండా లేరట.

విజయనగర రాజులలో శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలు ప్రపంచ విఖ్యాతుడు. సర్వశక్తి సమన్వితుడు. ఇతను అనేక రాజ్య రమలను లో గొన్నాడు. మహమ్మదీయ ప్రవాహమును అరికట్టాడు.

కృష్ణ దేవరాయలు కావ్యప్రియుడు. అందుచే ఈతని ఆస్థానములందు అష్టదిగ్గజములనే, కవిరాజులుండేవారు. వీరికి, ఏ రాజుచేయని గౌరములను చేశాడు. కవి వతంసకులకు, ఈ చక్రవర్తి స్వహస్తముతో, కాళ్లకు గండపంజేరముతోడిగి, కవి పల్లకిలతాను స్వహస్తంతో ఎత్తాడు. ప్రబంధములకు ఈవాడు సువర్ణయుగము. అందును పెద్దన్నగారిని, మను చరిత్రను మరుచలేదు. నాడు విజయనగరము, విదేశ స్వదేశ రాయబారులతోను, సామంతులతోను, పండిత ప్రకాండలతోను, సంగీత, నృత్య నాట్య విద్యావతంసులతోను, వ్యాపార శ్రేష్ఠులతోను, వారాంగనలు, విటులతోను, గజ, తురగ సేనావాహినీలతోనూ కళకళలాడు చుండెడిది.

అనాడు గజయుద్ధములు గుట్టలు స్వాగులు, మల్లయుద్ధములు, ప్రబంధ గోష్ఠాలు, నృత్య నాట్యములు అనేక వేడుకలు జరుగుచుండెడివి. అనేక దేవాలయములను నిర్మించి మానవ్యము లివ్వబడ్డవి. వీటిమీద చూడవచ్చు చిత్రములను నిర్మించారు. నేపుల్ల ఉత్సవములు కూడా జరిగేవి. వీలన్నిటికై బయటి ప్రజకూడా, తిరుణాళ్ల ప్రజగా వచ్చేవారు. ఇట్టి పట్టణ రాజము తల్లికోట యుద్ధంతో సర్వనాశము అయింది. క్రీస్తు శకము 1565 సంవత్సరమున ఆంగ్ల భానుడు మరుగున పడ్డాడు. రాజ్యం ఛిన్నాభిన్నమైనది. యుద్ధంలో ఓటమితోనే, నిలిచిన నాయకుడులేడు. పట్నమును రక్షించుటకు రక్షక భటుడులేడు. ప్రాణాలను అరచేతులపెట్టుకుని ఎటువారట పారిపోయినారు. రి రోజులు ఎరుకల వినాదులు దోయగా, మూడు నెలలు మహమ్మదీయులు దోచారు. ఆమూల్యములైన రత్నరాసులను, సువర్ణమును ఎత్తుకువెళ్లారు. నాడు రాజుగారి ఖజానాలో నే 85 కోట్ల సువర్ణ వరహాలున్నవి, అనేక వజ్రహార్య రాసులున్నవట. ఇవిఅన్ని పరులపాలైనవి. దేశము బీదదైవోయి నాటినుండి కడవులుకొటకొలు దరిద్రములకు ఆటపట్టినది.

పోయినవిపోగా, ఇప్పుడాపట్నంలో నాటిదేవాలయములు, దసరాదిబృ, ఏనుగులూల, రాతిరథము, రాణుల స్నానమందిరములున్నవి. ఇందులో విరూపాక్షదేవాలయం గొప్పది. దీని గోపుర నిర్మాణము ఇప్పటికి ఆశ్చర్యానికి కారణమవుతుంది. ఈ ఆలయ మండపములో అనేక చిత్రములను వ్రాశారు. వాటి రంగు ఇప్పటికి చెదరలేదు. ఈ ఆలయమును కృష్ణదేవరాయలవారు నిర్మించారు. ఆలయం నకు ఒకవిగ్రహమున్నది. అది విద్యారణ్యులవారి విగ్రహమై శ్రుంగం దంటాడు. దీనిశివార్థి చెప్పుకోతగ్గని విలసత్వము ఆలయము. దీనిశిల్పము అద్భుతం. దీనిలో మూలవిగ్రహం లేదు. కొందరు మహమ్మదీయులు ఎత్తుకువెళ్ళారంటారు. ఈ ఆలయ స్తంభములమీద ప్రేమితో మీడిన స, రి, గ, మ, శబ్దములు పుట్టాను. ఈ ఆలయమండే రాతిరథముఉన్నది. ఇరుసు మొదలైనవన్నీ రాతితోనే చేసి, సున్నంతోకూడి గొంతుబట్టెనున్నది. హజార రామాలయము రాణిసాసంకారకు కట్టించారంటారు. ఈ రామాలయం గోడలమీద, రామాయణాథను, చిత్రములుగా చెక్కారు. శిల్పము అద్భుతంగా వున్నది. ఉగ్రస్వనింహాలయంకూడా గొప్పదే. దానిలోని సరనింహస్వామి విగ్రహము రి గజములు ఎత్తునఉన్నది. అంతిపుర స్నానమందిర నిర్మాణంకూడా గొప్పదే. చుట్టూ కట్టడము, నుగ్గి నీళ్లకు సరిమన్నుని నిర్మించారు.

రాజుగారు తొలుపుదీరే రాజసభవున్నది. భవన విజయమునే ప్రఖ్యాత మహామందిరమిది. ఇక్కడే అష్టదిగ్గజములు కవితామృతమును వర్షించినారు. రాయబారులకు, సామంత ప్రభువులకు దర్శనమిచ్చింది ఇచ్చటే. ప్రదర్శనములను దసరాదిబృమీద జరిపేవారట. ఇక్కడ హిందూరాజుల రిహజప్రకారము దసరాఉత్సవములు జరిపేవారు. దీని గోడలమీద, అద్భుత చిత్రనిర్మాణమున్నది. ఏనుగులు, ఒంటెలు, రాతులు, వరుసలుతీర్చి పరిగెత్తుకున్నట్లు ఇందు చిత్రించబడ్డవి. ఇక్కడ మల్లరివ్యా ప్రదర్శనములు, నాటకములు ప్రసర్పించబడేవి. వేలాలది ప్రజలు ఇందు కూర్చుని చూచుటకు వీలుగా నిర్మించారు. దీనికింద, చిన్నగదిలో భేతాశవిగ్రహమున్నది. శిరస్సువరాతి ఉత్సవములందు, రాయలవారు, ఈభేతాశునకు పూజలు సల్పి, ప్రైపదర్శనములకు వెళ్ళేవారట. అనాడురాజులు వెండి, సువర్ణ రత్నములతో తులాభారం తూగేవారు.

ఆంధ్ర రాజధానులు

ఈ ద్రవ్యమును ప్రజలకు పంచిపెట్టేవారు. ప్రభువును తూచిన ఆత్రేయ పూర్తిగా రాతితో చేయబడ్డది వున్నది. దండెము, కొక్కెములు, సిబికులు అన్నీ రాతితోనే చేయబడ్డవి. ఇవి ఆనాటి పరివాని, పనితనం తెలుపుతున్నది.

తల్లికోట పతనానంతరము, ఆంధ్ర రాజధాని, పెనుగొండకు, అక్కడినుంచి చంద్రగిరికి, అక్కడి నుండి రాయవేలూరుకు మారినవి. ఈ మూడుపట్నములు రాజధానీనగరములుగా క్రీస్తుశకము 1565 నుండి 1675 వరకు వున్నవి. ఈ మూడుచోటులందు, శత్రువు చొర పీలుకొనట్లు కోటలను నిర్మించారు. చంద్రగిరికోట తిరుపతికొండలందు కట్టారు. ఈ కోట నిర్మాణము అనేకమెళ్ళ వెడల్పున వున్నది. అందు నాటిమేడలు ఇప్పటికీ చెక్కుచెదరక వున్నవి. కొయ్యదూలాలు లేకుండా, అంతా రాతితోనే నిర్మించారు. అందువల్ల ఆ మేడలు చెడకుండా, ఇప్పటికీ నిలిచివున్నవి. ఇక్కడినుండే ఆంగ్లేయులకు మద్రాసుపట్నము కట్టుకొనుటకు స్థలము ఇవ్వబడ్డది. రాయవేలూరు కోట గూడా ఇప్పటికీ వున్నది. దానిఅగడ్తలు, వెడల్పులను కోటగోడలు, దేవాలయము, బైటికిపట్టుటకు రహస్య బాటలు అద్భుతంగా వున్నవి. విజయనగరరాజులవాడు శిల్పికి పంటకొలము, సువర్ణయుగము. అతనికి కడుపు నిండా, వంటినిండా ఇచ్చి రాజులు పోషించారు. నాటి ఆంధ్రశిల్పి తన తెలివినంతటిసీని రాతిమీదమాసి, చిరంజీవియై, ప్రపంచప్రఖ్యాతినందాడు. విజయనగర పతనానంతరము విద్య, వ్యాపారము, వ్యవసాయములు కుంటుపడ్డవి. మహమ్మదీయుల మూకలవల్ల దేశం అరాజకమై స్థిమితం తప్పింది.

చంద్రగిరి, రాయవేలూరులనుండి రాజధానీ నగర లక్ష్మీగోలకొండకు ప్రవేశించినది. తల్లికోట యుద్ధంలో గెలిచిన బహమనీ రాజ్యము, 5 భాగాలైనది. అందులో గోల్కొండ భాగము క్రిందకు ఆంధ్ర రాజ్యం వెళ్ళింది. వీరు గోలకొండ రాజధానిగా రాజ్యంచేశారు. కొందరు తెలుగు కవులను పోషించారు. అక్కన్న మాదన్నలనే తెలుగువారే మంత్రులుగా ఉండి, ఇక్కడ రాజ్యదక్రమును తిప్పారు. దేశీయులతో మంచిగా ఉండవలెనని ప్రయత్నించారు. ఇక్కడ మహమ్మదీయ వంశములుకూడా మారినవి. వీరు భద్రాద్రిరామునికి, ఖజానాడబ్బు ఖర్చుపెట్టా

డని రామదాసుగార్ని జములులో చెట్టారు. ఆ ఖైదు ఇప్పడు గోల్కొండలో ఉన్నది. నాడు రామదాసుగారు రాముని పూజించుటకు, గీచిన గీతలున్నచట ఆజయిల్లో. గోలకొండలో ఉద్భాభాష రాజభాషైనది మహమ్మదీయుల వేషభాషలు మసలో ప్రవేశించినవి. 19వ శతాబ్దంలో నవాబులలో అన్నదమ్ముల తనూ రాగా, దానిని ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారు సద్వినియోగం చేసికున్నారు.

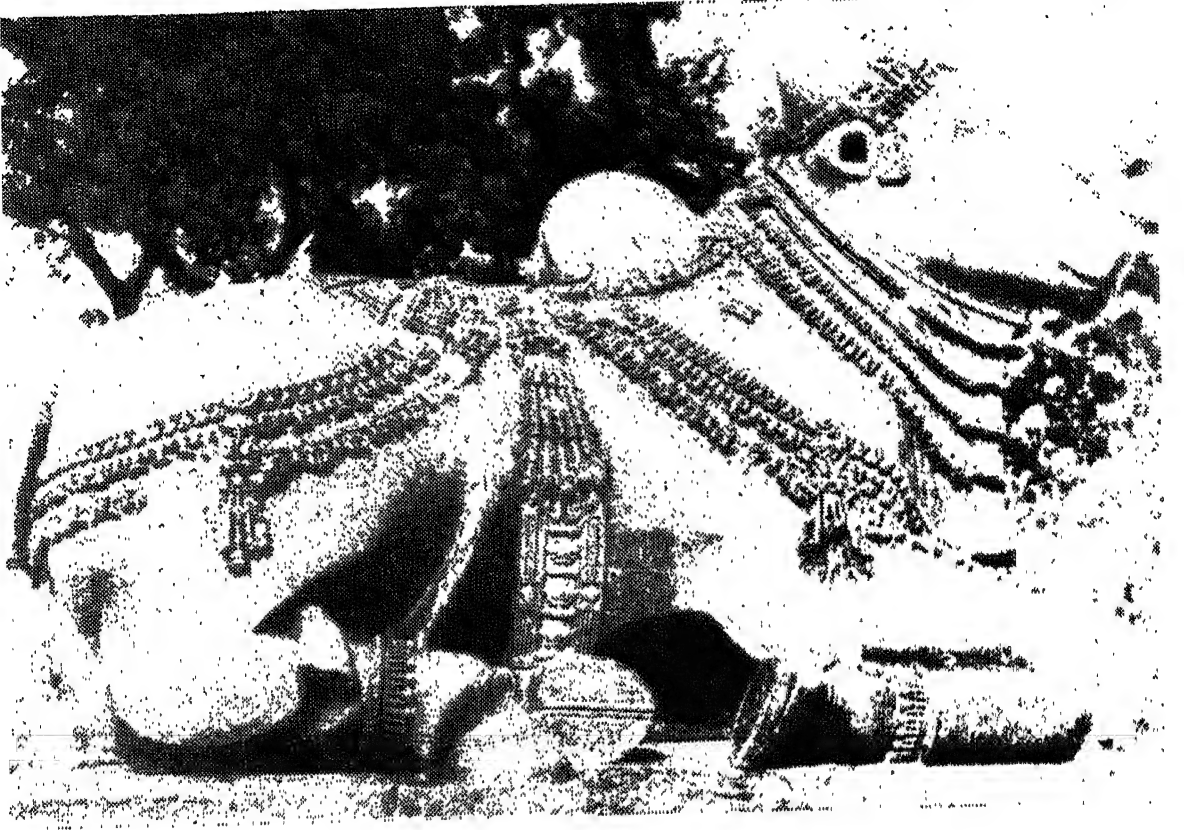
ఉత్తర సర్కారులను నవాబు ఫ్రెంచివారికిచ్చాడు. ఫ్రెంచివారు మచిలీపట్నంలో ఉండి 7 సంవత్సరములు రాజ్యంచేశారు. కాని ప్రజామత, దేవకంటకులైనారు. ఘోరకృత్యములుచేసి బుస్సీ, మస పిల్లలకు దయ్యమైనాడు.

ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారిని ఓడించారు. అందు వల్ల నెజాము ఉత్తర సర్కారులను, రాయలసీమను ఆంగ్లేయులకిచ్చాడు. ఇప్పటినుండి 1958 వరకు ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మికి మదిరాసు నివాసమైంది. చంద్రగిరి రాజా వెంకటపతి రాయలు, తన తండ్రి చెన్నప్ప పేరిట కటమని, మదిరాసు స్థలమును ఆంగ్లేయులకిచ్చాడు. అందు వల్లే ఆ నగరమునకు చెన్నపట్నమని పేరు ఉన్నది.

1958 అక్టోబరు 1 తేదీన, ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి చెన్నపట్నంనుండి కర్నూలుకు వచ్చింది. ఇందుకు పొట్టి శ్రీరాములుగారు చేసిన త్యాగముచిరస్మరణీయం. ఇక్కడే ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి 3 ఏళ్లు రాజ్యంచేసింది. ఇక్కడ మహాత్తరమైన నాగార్జునసాగర నిర్మాణమును ప్రారంభం జరిగింది. దీనితో ఆంధ్ర సీమ సంపూర్ణ సస్యశ్యామల యగును.

ఈ నకుంబరు 1 వ తేదీ దీపావళి దివ్యదినం ఆంధ్ర జాతికి మహా పర్వదినం. శతాబ్దాల తిరుబడి చిన్నా భిన్నమై అనేక నిఘోరాల ననుభవించిన ఆంధ్ర జాతి నేడు సమైక్యమై తిరిగి ఏక జాతిగా ఆవిర్భవించుతోంది; శిథిల శిథిలమైపోయిన ఆంధ్ర భూమి తిరిగి ఏక ఖండమై అఖిల భారతావనియందునూ ప్రధాన సీమయై పునరుద్భవించినది. ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి నేడు భాగ్యనగర (హైదరాబాదు) సింహాసీతి పట్టాభిషిక్తయైనది, ఆంధ్రుడు నేడు సంపూర్ణకాముడైనాడు.

జయ విజయార్థివ!

హనుమకొండ దేవాలయంలోని సందీశ్వరుడు

మన నౌకానిర్మాణ కళ

శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి

దైతిహాసములో, బుర్రాణములలో అస్వప్రాచీన సాహిత్యములో పెద్ద పెద్ద నౌకలను గూర్చి మనకెన్నియో యుద్ధాహారణములు లభించుచున్నవి రామాయణమున అయోధ్యాకాండములో నిట్టియోదలను గూర్చి చెప్పబడియున్నది వంశలకొలది కైవర్త యోధులు లండుహాసద్ధముగ నుండుచేసినారు.

“నావాంశతానాం పంచానాం కైవర్తానాం శతం శతం సన్నద్ధానాం తథా యూనామ్ తిష్ఠన్తి త్యభ్యివోదయత్॥”

మహాభారతములో యంత్ర సంచాలిత నౌకావర్జనము కలదు.

“సర్వనాతసహం నావం యంత్రయుక్తాం పతాకినీం”

సముద్రదుర్గమున వివిధ దేశములలో వాణిజ్యము జరుగుచుండెడిది. వారాహ పురాణములో గోకర్ణమున వణిజుడు విదేశములలో రత్నవర్తకము చేయుచుండెనని కథ కలదు.

“పునస్త్రైవగమనే వణిగ్భవే మతిర్గతా సముద్రయానే రత్నాని మహాస్థాల్వారి సాగుభిః॥”

దండి ప్రణీతి దశకుమారచరితములో రత్నోద్భవుడను వైకుంఠి నౌక పాట్నాయేగుడు మునిగి పోయెను.

“తితఃసోదర విలోకన కుతూహలేన రత్నోద్భవః కథం చిహ్నార మనునీయ చపలలోదన యానయా సహ ప్రవహణ మారుహ్యై, పుగళపుర మభిప్రత్యస్తే కల్లోలమాలికాభిహః పోతః, సముద్రాంధ స్య మజ్జతి”

మిత్రగుప్తుడను నింకొక వణిజుడేవో ద్వీపము జేతెను. అచ్చట నాతనియోడను శ్వాసములు వరాహమును జుట్టుముట్టడించునట్లు యవనుల నావలు ముట్టడించెను.

“తావసతి జవా నౌకాః శ్వాస ఇవ వరాహ మస్మత్ పోతం పర్యుత్పతీ॥”

దుస్తర సముద్రము దాటుటకు బోతముపయోగించుచు భర్తృహతి చెప్పియుండును.

“పోతో దుస్తర వారిరాశి తింజే”

కాట్యాయని అర్థశాస్త్రములోని “నావగ్యక్ష” ప్రకరణములో “నౌసే” రాజ్యము తరపునండి నావల యేర్పాటును గూర్చిన వివరణము గలదు.

ఈనావ-యోదల నిర్మాణకళపై కౌత్తిమిచాగ్రహణ వరాహమిహిగుని “బృహత్సంహిత,” భోజకృతమగు “యుక్తికల్పశిఖి”లో విపులీకరణముగలదు. వృక్ష ఆయుర్వేదమునుబట్టి వృక్షములలో గూడ నాల్గుజాతులు గలవు సులభముగ అనుకుొను లఘు-కోమల కాష్ఠము బ్రాహ్మణజాతిని, తేలికగను దృఢముగను మండునది త్మత్రియజాతిని “ఇది ఇతిరవిశేషులగు కర్రలతో కలపబడజాలదు శిశిజాతి కర్ర కోమలముగను బగువుగనుండును. శూద్రజాతిని దృఢముగ బగువుగనుండును. గెండుజాతుల గుణములుగలది” “ద్విజాతి.”

“లఘు యత్ క్రమలంకాష్ఠం సుఘటం

బ్రహ్మజాతి తత్ దృఢాంగం లఘుయత్కాష్ఠ ముఘటం త్మత్రిజాతిశిత్ కోమలం గుణయత్కాష్ఠం ప్రశ్యజాతి తిగుద్యతే లక్షణద్వయ యోగేన ద్వీజాతిః కాష్ఠసంగ్రహః॥” త్మత్రియ జాతి కాష్ఠముతో నిర్మితమయిన నౌక సుగు సంపత్ ప్రదమని భోజుని మతియు.

“త్మత్రియ కాష్ఠైర్బిత్తా భోజమతే

సుఖ సంపదం నౌకా॥

ఇట్టి నౌక వికట జలహర్గమున నుపయోగించును.

“అన్యే లఘుభిః సుదృఢై

ద్విదృఢతి జల దుష్పదే నౌకాం॥

ఇతిర జాతి కర్రతో నిర్మితమగు నౌకలు మంచి గుణములు గలవి కావు. అట్టివానిలో సుఖశాంతులుం

డవు, అవిఅంత మన్నిక గానుండక నీటిలో చిడికి నాని పోవుచుండును. ఏ మాత్రము చిన్న చెట్టు తగిలినను బద్దలై మునిగిపోవును.

“విభిన్న జాతి ద్వయ కాష్ఠ జాతా
సశ్రేయసే నాపి సుఖాయనాకా
నైహం చిరం తిషతి పచ్చతేచ
విభిద్యతే సరితి మజ్జతేచ॥

భోజుశింకను వ్రాసినా—ఓడల యడుగు భాగ మున కొయ్య పలక లతుకుటలో నినుముపయోగించ రాదు. సముద్రములో పెట్టిన నయస్కాంతములు న్నిచో నది ఇనుము నాకర్షించును. అట్టివేళల ఓడల కపాయము.

“ససింధు గాద్వార్వతి తాహబంధం
తైత్వాకాంతైర్యతే చ తాహం.
విపద్యతే తేన జలేషు నాకా
గుణేన బంధం నిజగాది భోజః॥

‘యుక్తి కల్పతరువు’లో ఆకార ప్రకారము— పొడవు వెడల్పుల బట్టి నాకా భేదములు చెప్పబడెను. నాకలు మొదట ద్వీపములు. సామాన్యములు విశేష ములని. సాధారణ నదులమీద నడచునవి. సామాన్య ములు. సముద్రయాత్రకుపయోగించునవి విశేషములు.

“సామాన్యశ్చ విశేషశ్చ నాకాయా లక్షణ ద్వయం॥

పొడవు వెడల్పు ఎత్తునుబట్టి నాకలు పది విధ ములు—అవి ఊద్ర, మగ్గమ భీమ చపలపటల భయ దీర్ఘ పత్రపుట గర్భర మంధర అనునవి సామాన్య నావలు. ఊద్రపొడవు 16 వెడల్పు 4 ఎత్తులేక లోతు 4 మూరలుండవలెను. ఇట్లే అన్నింటి కొలతలు చెప్ప బడినది. మంధర-పొడవు 120 వెడల్పు 60 ఎత్తు 60 మూరలు. అన్నింటికిని వెడల్పు—ఎత్తు సమానము.

“రాజహస్తమితాయామా తత్పాదపరిణాహినీ

తావదేవోన్నతా నాకా ఊద్రజేతి గదితాబుధైః
అతఃసార్వమితాయామా తదిరపరిణాహినీ

త్రిభాగే సోత్థితా నాకా మగ్గమేతి ప్రచక్షు తే
ఊద్రాథమగ్గమా భీమా చపలా పటలాభయా

దీర్ఘా పత్రపుటాచైవ గర్భరామంధరా తథా
నాకా దళికమిత్యుక్తం రాజహస్తైరను క్రమం

ఏకైక శృంగైః సార్వత్రి విజానీయాత్ ద్వయం ద్వయం॥
ఉన్నతిశ్చ ప్రవిణాచ హస్తా దధాంశే లక్ష్మితా॥

విశేషము కూడ ద్వీపము. దీర్ఘ—ఉన్నత దీర్ఘమండి—దీర్ఘిక—తరణి—లోల. గర్భిక—గామిని తరి-జంఘాల-ధారిణి-పగిని అని పదిభాగాలుగా చేతు బడెను. ఇందు పొడవధికముగను వెడల్పు కొంచెము గను ఎత్తు అంతికంటె చుక్కచ మంతును. పేగిని పొడవు 176 వెడల్పు 22 ఎత్తు 17 3/5 మూరలు.

“రాజహస్త ద్వయమామా అసాంశే పరిణాహినీ
నాకదీర్ఘికా నామా దశాంశోన్నతానిచ
దీర్ఘికా తరణిలోలా గర్భికా గామినితః
జంఘాలా ధారిణీచైవ పగినితః
రాజహస్తైరైక శృంగైః సాకానామాని చ
ఉన్నతిః పరిణాహశ్చ దశాంశేవిశోక్రమత్ ॥”

ఉన్నతమండి—దీర్ఘ - అనూర్వ - స్వర్ణముని గర్భిణి-మంధర అని అయిదుభాగాలుగా చేయబడెను. ఇందు మంధర ఎత్తు 48 మూరలవర కుంచబడెను.

“రాజహస్తద్వయమిత తావత్ప్రపరణోన్నత
ఇయ మార్గిశ్చైవా నాకానీమానా శృంగిభూం
ఊర్ధ్వనార్ధ్య స్వర్ణమభి గర్భిణీమంధరాతః
రాజహస్తైరైకశృంగైః సావపంచిత్రయంశతే ॥”

ఇక నాకల యలంకారమును గూర్చి మనోహర వర్ణనము గలను. కనక రజతి తామ్రములు మూడింటిరి కలిపి యుపయోగించవలెను. చతుశ్శృంగపత్రము దశశముగను త్రిశృంగము రత్నవర్ణముగను ద్వైశృంగము వీరము ఏకశృంగము నీలముగను అలంకరించవలెను. (శృంగమున గా తెరనాప కొయ్యలే) ఇక నాకల ముఖ ములు-సింహ, మహిష, స్వ, హస్త, బాగ్రము, పక్షి భేకాకృతులుగ భేకా మనుజుశృంగ యుంచవలెను.

“నాత్వానీనామతోవశ్యే నిర్భయం తిరిషంత్రయం
కనకం రజతిం తామ్రం త్రితియం వా యాగ్రాకమం
బ్రహ్మాదిభిః పునన్యస్య నాకా చిత్రనగర్భణి
చతుశ్శృంగా త్రిశృంగా ద్వైశృంగా చైశృంగిణీ
సితిరక్తాపీతనీల వర్ణాక్ దిద్వాన్యగ్రాకమం
శేసరీమహిషో నాగో ద్వీరకా నాగ్రము ఏకద
పక్షిభేకో మనుచ్యశ్చ విశేషాంచనావృకం
నావాంముఖే పరిన్యస్య ఆదిత్యాని సూర్యునాం॥”

నాకల ప్రభాగమున చిన్న పెద్దగదుల నిర్మాణ మును బట్టి మూడురకములు. స్వ మధ్యగ్ర మందిర ములు.

మ న నౌ కా ని ర్మాణ కళ

“సగృహోత్థివా ప్రోక్తా సర్వగుణ్యాగ్రమందిరా”
ఈ చివరనుండి యా చివరవరకు మందిరము
నిర్మించబడియున్నచో అని సర్వమందిరము.

“సర్వతో మందిరయత్ర సాక్షేయా సర్వమందిరా”
రాజ్ఞాం కోశాశ్వనారీణాం యాన సుత్రప్రశస్యతే॥
ఇట్టివి మహారాజులకోశము. అశ్వములు, అంగ
సలు పయనించుట కుపయుక్తములు.

మగ్యమ మందిరముగలది.

“మగ్యతో మందిరయత్ర సాక్షేయా మగ్యమందిరా”
రాజ్ఞాం విలాసయాత్రాది వర్షానుచ ప్రశస్యతే॥
ఇట్టివి భూపతి విలాసయాత్ర కుపయుక్తములు
వర్షాకాలమున ఆధికోపయోగకరము.

అగ్రభాగమున మందిరముగలది అగ్రమందిరము.

అగ్రతో మందిరం యత్ర సాక్షేయా

త్వగ్రమందిరా

చిరప్రవాసయాత్రాయాం రణేకౌతే

ఘనాత్యయే

ఇట్టివి దీర్ఘప్రయాణమునకును యుద్ధకార్యమున
కుపయుక్తములు.

మహమ్మదీయ పరిపాలన సమయమందు కూడ
మనకోశములో పెద్ద పెద్ద శాకలు నిర్మించబడుచుండె
డివి. పరిమూలవశతాబ్దమున భారతదేశమునకు వచ్చి
యున్న “మార్కోపోలో” అనునత డిట్లు వ్రాసెను:-
ఓరలకు జంటకొయ్య పలక లతికించబడితోహశలా
కలతో వాటిలి సువృథముగ చేయుదురు. రంగ్రముల
నొకవిగమైన జీరుగుతో గప్పెడివారు. మూడువందల
వరకు నాచుకుం కొవలసిన పెద్దయోడలుగూడ గలవు.
ఒక్కొక్కయోడపై అయిదారు వేల బస్తాలుబగువుతో
నింపెడివాడు. ఇంగులో పైభాగమున నివసించుటకు
గాను సమస్త సౌకర్యములతో కూడిన గదుల శాక
లుండెడివి. అదుగుభాగము పొడయి పోయినప్పుడు
దానిపై ఇంకొక క్రొత్తపలక అతికించబడెడిది. ఇట్లే
యొక్కొక్కప్పుడు ఆరు వగునలవరకు అదుగు
భాగమున కొయ్యపలక లతికించబడెడిది.

పదునైవ శతాబ్దమున “నికోలో కాంటి” అను
నదిడు మనదేశమునకు వచ్చెను. అతడు వ్రాసెను. —
“భారతీయ శాకలు మనశాకల కంటే పెద్దవి. వాటి
యదుగు భాగము మూడువరసల కొయ్య పలకలతో
దిట్టమై భయంకరముగ తుపానుల నెదుర్కొన జాలు

నంతటి దృఢమైనది. ఒక భాగము పొడయిపోయి
నిరుపయోగమై పోయినను మిగిలినవాటితో పని జరుగు
నాకలుగూడ గలవు.”

“వర్షమా” యను పేరుగల యాత్రకుడు “కాలి
కట్టు” లోని నౌకా నిర్మాణమునుగూర్చి యిట్లు వ్రాసి
యున్నాడు—కొయ్య పలకల కూర్పు (అతికింపు)
చాలవృథమై నీరేమాత్రమును లోనికి గానీయుండును.
ఓరలలో నెప్పుడును రెండు తెరచాప లుండియుండును.
ఆ నూలుగుడ్డ చాపలు గాలిని బాను నింపుకొనును.
అప్పుడప్పుడు రాతింగులు కూడ నుపయోగించ
బడెడివి. ఈ గాన్ నుండి కన్యాకుమారి చేగులకై
ఎనిమిది దినముల సమయము పట్టును.”

సముద్ర తటవర్తి భూపతుల యొద్ద పెద్ద పెద్ద
యోడలసమూహముండెడిది. నేళముగోని ననుభో
దిగురులకై వలకొలదిగ నావ లుండెడివి. అక్కర
యొక్క నౌకాశాఖాగ్యకుడు ‘మిర్ బహారీ’ అని
పిలువబడెడివాడు. ఇత్రపతి శివాబి అధీనమున కూడా
నౌకా సమూహముండెడిది. దాని అగ్రభాగంకి ‘చరియా
సారం’ అని పేరు. దా|| రాధాకుమున ఇట్లగ్గి తన
ఇంకియన్ షిపింగ్. అను గ్రంథములో వ్రాసిన
భారతీయ నౌకా చరిత్రమును విపులముగ సప్రమాణ
ముగను వ్రాసియున్నాడు.

ఇక నిష్పండా వ్రాసిన కళదయిట్లు నష్టమై
పోయినదో విచారితము.

పాశ్చాత్యులు ప్రగ్రభమున మన దేశమునకు
వచ్చినప్పు డిచ్చటి శాకలనుగాంచి తెల్లబోయిరి.
17 వ శతాబ్దము వరకు యూరపుశాకలు ఆధిక్యముగ
600 టన్నుల మాత్రమే యుండెడివి. కాని నాగు
మనదేశములో గోఘా యను శాకలు 1500 టన్నుల
కంటె గూడ నెక్కువగనున్నది (గోఘా) దాచి
విస్త్రము మందిరి. యూరపు కంటెనీ 17 శాకల నుప
యోగించుకొని బోచ్చెను. విపులులగు హిందూ కార్మి
కుల ద్వారా నౌకా నిర్మాణమునకై వాగు కొన్ని
కర్మాగారములనుగూడ నెలకొల్పిరి. క్రీ. శ 1811 సం
రము లెట్టి నెంటు వాకగు అనునతి డిట్లు వ్రాసెను—
బ్రిటిషువారి నౌకాశ్రయములోని ప్రతి శాకను ప్రతి
పండెండు వత్సరములకు మరమ్మిగు చేయువలసి వచ్చె
డిది. కాని పాగోన్ లో ద ముగు చేయువలసి భారతీయ
నౌక లేదని సంవత్సరములపై గడచినను సెట్టివరమ్మిగు
గూడ చేయనవసరములేకుండనే పని చేయుచుండెను.”

ఈస్టయిండియా కంపెనీయొక్క “దరియా నౌలత్” అను నాక 87 సం॥ రముల దనుక ఉపయోగములో నుండెను. క్రీ. శ. 1811 లో వాల్మజర్ సాల్విస్సు అను ఫ్రెంచియాత్రికుడు తన “లే హిందూ” అను గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసెను—ప్రాచీన కాలమున నాకొనిర్మాణకళయందు హిందువుల గ్రాగణ్యులై యుండిరి. ఇప్పుడు కూడా వారు యూరపునకు పాఠము నేర్పగలరు. కళాస్వయన కుశిలులగు ఆంగ్లేయులు హిందువులకడ నాకొనిర్మాణ పద్ధతుల నేకము నేర్చియుండిరి. సౌందర్యములో - ఉపయోగములో భారతీయనౌకలు ప్రసిద్ధి గాంచినవి హిందువుల చాతుర్యము, ధైర్యమున కివి యుదాహరణములు.

బొంబాయి కర్మాగారములో క్రీ. శ. 1736 నుండి 1863 వరకు 300 నౌకలు నిర్మించబడినవి అందులో చాలానౌకలు ఆంగ్లేయు రాజు నాకాశ్రేణిలో చేర్చబడినవి. ఇందులో “ఎస్సీయా” అనునాక 2289 టన్నులది. అందులో 84 ఫిరంగుల మర్బుబియుండెను. బెంగాలులోని హుగ్లీ, సిల్హట్, చిటగాంగ్, ఢాకా మున్నగు చోటులయందు నాకొనిర్మాణమునకు కర్మాగారములు గలవు. క్రీ. శ. 1781 నుండి 1821 వరకు 1, 22, 698 టన్నుల 272 నౌకలు ఒక్క హుగ్లీలో నే నిర్మించబడెను.

బ్రిటిషు నాకొ వ్యాపారులు భారతీయుల యీ ఉత్కర్షణముజూచి యోర్వజాలక బోయిరి. అందుచే ఈస్టయిండియా కంపెనీపై భారతీయనౌకల సుపయోగించవలదని యొత్తిడిచెచ్చిరి. చాలసారు లీనిషయుమై పరిక్ష చేయబడెను. క్రీ. శ. 1811 లో కర్నూలు వాకరు చూపిన లెక్కలలో—భారతీయ నౌకలకు తక్కువ వ్యయము కాని ఎక్కువ దృఢముగనుండు ననియు అందుచే బ్రిటిషు నాకాశ్రయములో కేవలము భారతీయ నౌకలనే చేర్చుకొనినచో చాలసము మిగులగలదనియు స్పష్టపరచినాడు. కాని నాకొనిర్మాణలగు ఆంగ్లేయు నిపుణ కార్మికులకు వర్తకుల కీ హెచ్చరిక పీడా జనకమయ్యెను. డా. టేలరు—“హిందూ దేశపు వస్తువులతో నిండిన భారతీయ నౌక లండన్ హార్బరులో ప్రవేశించుట జూడగ నే పెద్ద ఆందోళనము గలిగెను, శత్రువుల నాకొసమూహము దాడిచేయుటకై భేమునదిలో ప్రవేశించినదా యన్నట్లు ఆంగ్లేయు

నాకొ వ్యాపారులు కార్మికులు మొట్టమొదట వెలార్పిరి. మా పనులన్నియు బాడగును. మా కుటుంబము లాకటిచే మాడిపోవు”ని వాగు వాపోవసాగిరి. ఈస్టయిండియా కంపెనీయొక్క పరిపాలకమండలి (Court of Directors) మొత్తుకొనిరి—“హిందూ కళాసుఖమున సామాజిక జీవితము గాంచినచో ఇదివరలో మన జాతి యాదరణముపై వారికిగల గౌరవము, భయము సన్నగిల్లును. స్వదేశమునకు దిరిగిపోయిన పిమ్మట మన యాచార విధానములను ప్రభుత్వము చేయుచున్న మన జాతి శక్తి సామర్థ్యమును దుచ్చుచారముచేసి ఇది వరలో మనకుగల గౌరవమును బాడు చేయుచును. తిత్ఫలిత మెంతయు హానికరము.”

దీనిపై పార్లమెంటు ‘సర్ రాబర్టు ఫేలీ’ను దాని ఆగ్రహమున ఒక కమిటీని నియమించెను ఇంగుపై సభ్యులలో చిభిన్నాభిప్రాయములు గలిగినను ఈ కమిటీ రిపోర్టు ననుసరించి, క్రీ. శ. 1814 లో ఒకశాసనము చేసిరి. తదనుసారముగ—

“భారతదేశపు కళాసులకు బ్రిటిషు నావికులకు కధికారము లేకుండెను. భారతీ నౌకలపైగూడ కనీసము నాల్గువంతులలో చూడునంతులవరకు ఆంగ్లేయులే కళాసులుండి తీరవలెను. ఆంగ్లేయు డెథికారిగా లేని యే నౌకకును లండన్ హార్బరులో ప్రవేశించుట కధికారము లుప్రమయ్యెను. ఇంగ్లండులో పాశ్చాత్యులు నిర్మించిన నౌకలలో నే బయటినుండి సామగ్రి రాగలదని నియమము గావించబడెను. తొన్ని కారణములచేత నీశాసనమును కార్యవ్యతి మొనర్చుటలో కొంత త్రేణిల్యత సంభవించెను గాని క్రీ. శ. 1833 నుండి యిది బాగుగ కట్టుదిట్టమై స్థిరపడెను. అదియును గాక ఇచ్చట భారతదేశములోని నాకొ పరిశ్రమ పూర్తిగ్రవంసమగుటకు శాసనములూడా వచ్చిపడెను. భారతీయ నౌకలలో నింపబడిన సామగ్రిపై సుంకము పెంచబడెను. ఇట్లే యీ పరిశ్రమ పూర్తిగా క్షీణించుటకు వెదికి వెదికి మార్గములు కనుగొనబడి శాసనరూపమున వచ్చెను. సర్ విలియం డిగ్లీ కథన మెంత సర్వమైనదో చూడుడు—“పాశ్చాత్యుల ప్రపంచ రాణి ఇట్లు ప్రాచ్యసాగరరాణిని వధించివేసెను”

భారతీయ నాకొ పరిశ్రమ విచ్చిన్నమైపోవుటకు గల కారణములలో నివి తొన్ని మాత్రమే.

[కళ్యాణ్ పత్రికకు కృతజ్ఞతతో]

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 3

* * ఉదయం సుమారు తొమ్మిది గంటలసమయం. అడ్వకేట్ కూర్మా వతారంగారి కన్సల్టింగ్ రూమ్. సోఫాలపైటూ, రాండ్ టేబిలూ ఉంటాయి. టేబిల్ మీద టెలిఫోన్ ఉంటుంది. దానిపక్కన ఓ వార్తాపత్రిక ఉంటుంది. దగ్గర్లోనే ఉన్న రివాల్యూంగ్ షెల్ఫ్ లో 'లా' పుస్తకాలు కొన్ని ఉంటాయి. రంగానికి వెనక భాగాన మధ్యగా స్క్రీన్ ఉంటుంది. స్క్రీన్ వెనకాలనించి కనిపించే ద్వారం హాల్లోకి వెళ్లే దారిని సూచిస్తుంది. కుడివైపున రెండు విడివిడి గదుల్ని సూచిస్తూ రెండు ద్వారాలు ఉంటాయి. ఎడమవైపున ఉన్న ద్వారం బయటికి వెళ్లే దారి. కుడివైపున ఉన్న గదుల్లో లోపలగా ఉన్న గదిగోడమీద ద్వారానికి పక్కగా 'టైపిస్ట్' అనీ, రెంజో గది గోడ మీద 'ఆఫీసు' అనీ సైన్ బోర్డులు ఉంటాయి. తెరలేచే సరికి కల్యాణి

'టైపిస్ట్' గదిలోనుంచి ప్రవేశించి టేబిల్ మీద టైపు చేసిన కాగితాలు కొన్ని సర్దిపెట్టి వాటి మీద పేజర్ వెయిట్ ఉంచి వెనక్కి వెళ్లి బోతుండగా తెరలోనుంచి మల్లెపూలు మల్లెపూలు' అని కొంచెం దిహారంగా కేకలు వినిపించటమూ, తర్వాత ఆక రాబందరాగా స్క్రీన్ పనకినించి 'కల్యాణి! కల్యాణి!' అని అనిస్తూ మల్లి కప్రవేశించటమూ జరుగుతాయి. మల్లిక పట్టెనిమిదేళ్లపడుచు. కొంచెం బొద్దుగా ఉండటంలో నయస్సుకమించి కనిపిస్తుంది. చామనచామన అనాకారికాదు. అవయవాల పొండిక అంతగా రాణించక పోయినా, వివరంగా చూస్తే అందం తొంగిచూస్తూనే ఉంటుంది. కాని చూడగానే మనసుకి హత్తుకునే రూపంకాదు. ఏమాత్రమూ అణకువ లేని ప్రవర్తన, హుందాతనం లేననడకా, విలాసశూన్యమైన అంగవిన్యనమూ, అతిఅలంకరణలోని అస

హజత్వమూ ఉన్న అందాన్ని కాస్తా మరుగు పరుస్తూఉంటాయి. చేతుల్లో ఎంతబాబుడరీ ప్రేమ ఉంటుంది.

మల్లిక : కల్యాణీ—కల్యాణీ—ఇక్కడే ఉన్నావా? ఆవిద్యాపతిగారు రాలేదా? విద్యాపతిగారు, ఏమయ్యాయ్.

[‘ఆఫీసు’ గదినుంచి విద్యాపతి ప్రవేశం పర్చా, ధోవతీ ధరించి ఉంటాడు. విద్యాపతిరావటం చూచి కల్యాణీ వెళ్లిపోతూ ఉంటుంది.]

వోచ్చానూ, ఇంకా రాలేదనుకుంటున్నా. కల్యాణీ—కల్యాణీ—నిన్నే నమ్మాయ్.

[కల్యాణి దగ్గరికి వస్తుండటం చూసి విద్యాపతి వెళ్లిపోతాడు.]

విద్యాపతి, విద్యాపతి. అబ్బబ్బ. ఇద్దరూ ఇద్దరే. గుమాస్తాకితిగ్గ టైపిస్టు, టైపిస్టెకితిగ్గ గుమాస్తా.

విద్యాపతి } : (ఇద్దరూ ఆగి) ఏంకావాలండీ?

మల్లిక : ఇద్దరూ ఒక్కసారే అడిగితే ఏం చెప్పను? నాముఖం కావాలి.

విద్యాపతి : (జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నట్లు ముఖం పెట్టి) ఓ— అర్థం కావాలన్నాను కదా? గోజూ మర్చి పోతున్నానండీ. రేపు తప్పక తెచ్చి పెడతా లెండి [కల్యాణి నవ్వుతుంది]

మల్లిక : అద్దం. నాముఖం. మల్లెపూలయ్యూ - మల్లె పూలు. ఎన్నిసార్లు చెప్పాల్సి. మల్లెపూలు నాకు ప్రాణం నాపేరే మల్లిక. కేక విన బడగానే పిలవ్వయ్యా అని వందసార్లు చెప్పాను.

విద్యాపతి : నాకు వినబడలేదండీ

మల్లిక : ఎందుకు వినబడుతుందీ! క్లీవర్ గారి చెల్లె లంటే అంతలోకువ నీకనలు కంటిక్కని పిస్తున్నానా?

విద్యాపతి : ఎంతమాట. కనిపించకుండా ఉండటానికి మీరే మైనా నల్లపూసా?

[కల్యాణి నవ్వుతుంది.]

మల్లిక : నిలబడి అలా జవాబు చెప్పక పోతే కాస్త అమల్లెపూలు పిలవకూడదూ? అరిగిపోతాం?

విద్యాపతి : ఎందుకరిగిపోతా నండీ. చెప్పలున్నాయిగా. (నిష్క్రమణ.)

మల్లిక : చూశావా కల్యాణి? ఇంతమంది గుమాస్తాల్ని చూశాను కాని ఇటువంటివాణ్ణి ఎప్పుడూ చూడలేదు.

కల్యాణి : వాళ్లకి ఈయనకీ పోలికే లేదండీ.

మల్లిక : పాపం, పాతి గుమాస్తా చేతులు నలుపు కుంటూ తిరిగేవాడు. ఇంతెందుకూ? నువ్వై ప్పడైనా ఒక్కమాటైనా బదులు చెప్పావా?

కల్యాణి : డబ్బుకి బదులుగాని, మాటకి బదులుకుండీ

మల్లిక : (అర్థంకాక) సరేగాని, కొత్తరికం చోళీ ఎంతబాబుడరీ డిజైన్ తెస్తానన్నావు. తెచ్చావా?

కల్యాణి : మర్చిపోయానండీ. రేపు తప్పక తెస్తాను.

మల్లిక : నువ్వెప్పుడూ ఇంతే. ఉలెన్ హాండ్ బాగ్ కూడా ఇంకా అల్ల లేదుకదా?

కల్యాణి : ఆఫీసు పని కొంచెం ఎక్కువగా ఉందండీ.

మల్లిక : నాపని నీకక్కర్లేనన్నమాట

కల్యాణి : అదికాదు.

మల్లిక : నేనంటే అంత అలక్ష్యం అన్నమాట.

కల్యాణి : అలా అనుకోకండి

మల్లిక : ఎందుకనుకోనూ?

[విద్యాపతి ప్రవేశం.]

విద్యాపతి : మల్లెపూలు ఎక్కడా కనిపించలేదండీ.

మల్లిక : అవును. ఎందుకు కనిపిస్తాయో? నేనంటే అందరికీ లోకువే. మంచివాళ్లని చూస్తే ఎవరికైనా అంతే. ఈగోజుల్లో గుమాస్తాలు గుమాస్తాలా? టైపిస్టులు టైపిస్టులా? తావాను తెలుసుకోలేని అద్దమైన వాళ్లనీ చేర్చుకో బట్టే ఈఆఫీసు ఇలా అనుకుంటుంది. ఎవరికర్థం వాళ్లదీ, నాకెందుకు మనస్య.

[కోపంగా ప్రేమ బల్లమీదకొట్టి నిష్క్రమణ.]

విద్యాపతి : (తేరుకుని) టైపిస్ట్ గారిమీద కోపానికి కారణమేమిటో?

కల్యాణి : (బల్లమీద ప్రేమ తీసుకుని డిజైన్ కుడుతూ) అల్లిక పనిలో కొంచెం అశ్రద్ధ జరిగిందండీ.

విద్యాపతి : (ప్రతిక మాస్తూ) అల్లిక, కుట్టుపనుల్లో ఆరి తేరిన ఒక మంచి టైపిస్ట్ కావాలను.

వి చిత్ర జీవులు

కల్యా : (కొంచెం ఆసక్తిగా) ఎవరికండీ ?
 విద్యా : ఏం ? ఎవరికైతే మీరెందుకూ ?
 కల్యా : ఊరికే తెలుసుకుందామని.
 విద్యా : నుంచి అనుభవము కలిగియుండవలెను. గడి
 యూరము వంక మాడరాదు. దరఖాస్తుతో
 యోగ్యతాపత్రములు జతపర్చవలెను.
 కల్యా : జీత మెంతండీ ?
 విద్యా : ఏం? మీరు దరఖాస్తు పెడతారా ?
 కల్యా : వీలుగా ఉంటే
 విద్యా : ఇక్కడ ఉద్యోగం చెయ్యటం ఇష్టంలేదా?
 కల్యా : అది కాదు.
 విద్యా : చిరునామా—కె. మల్లికొంబ.
 కల్యా : మల్లికొంబ!
 విద్యా : కేరాఫ్ కె. కె. అవతారం. అప్పకేట్.
 కల్యా : (తెల్లబోయి) ఆఁ! అయితే నన్ను తీసేస్తా
 రన్నమాట. నేనేం తప్ప చేశానండీ?
 విద్యా : తప్పాస్సల పట్టిక మల్లికొంబగారి దగ్గర
 ఉంటుంది.
 కల్యా : నేనేం ఎరగనండీ
 విద్యా : అయితే అనుమత కారణంగా తీసేసి
 ఉంటారు.
 కల్యా : నాకు టైపులో నుంచి స్పీడు ఉందండీ.
 విద్యా : మీకు అలిక రాదు.
 కల్యా : వొచ్చండీ
 విద్యా : వచ్చినా అంగుల్లో శ్రద్ధలేదు.
 కల్యా : నేను టైపిస్టుని.
 విద్యా : తాహతు తెలుసుకోండి
 కల్యా : (తెల్లబోయి) ఆఁ!
 విద్యా : అందుకే ఈ ఆఫీసు ఇలా అడుక్కు
 తింటోంది (నవ్వు ఆపుకుంటాడు.)
 కల్యా : (అతనినైపు అనుమానంగా చూసి పేసగు
 లాక్కుని చూస్తూ) సర్వసంగుడైన ఒక
 ఆఫీసు మేనేజర్-గుమస్తా-నాకరు అర్థం
 టుగా కావలెను.
 విద్యా : ఏమిటి ?
 కల్యా : ఒక మేనేజర్-గుమస్తా-నాకరు.
 విద్యా : (నవ్వి) గడుసువారండీ.
 కల్యా : ఎంత మాడలగొట్టేతారు. నిజంగానే ఉద్యో
 గం పోయిందనుకున్నాను.

విద్యా : వెళ్ళవ ఉద్యోగం. ఉంటే ఎంత పోలే
 ఎంతండీ ?
 కల్యా : అవును మీరేం ?
 విద్యా : అలా అనకంటే మీబాగు కోరే వాళ్ళలో నేను
 ముఖ్యుణ్ణి. మీరేమీ అనుకోకపోతే, ఓ
 చిన్న సలహా ఇవ్వాలని ఉందండీ
 కల్యా : ఇవ్వండి.
 విద్యా : సలహా ఇచ్చేముందు కొన్ని ప్రశ్నలు అడ
 గటం రినాజు.
 కల్యా : అడగండి
 విద్యా : మీపేరే కల్యాణి కదూ ?
 కల్యా : ఊఁ.
 విద్యా : చక్కటి పేరు. మీరు నున్నంత? ఓ. ఓ.మిం
 చంకి. ఆప్రశ్న ఎడమకూడదు. మీరెంత
 వరకు చదివాడు?
 కల్యా : మాగ్నల్ హైస్కూల్ ప్యాసియూను.
 విద్యా : ఎప్పుడు?
 కల్యా : రెండేళ్ళ క్రితం.
 విద్యా : ఇప్పుడేం చేస్తున్నాడు?
 కల్యా : ఉద్యోగం.
 విద్యా : జీతం ఎంత?
 కల్యా : నెలకో యాభై.
 విద్యా : అవివాహితే కదూ?
 కల్యా : ఊఁ.
 విద్యా : కింద పేరు?
 కల్యా : లక్ష్మీపతి గారు.
 విద్యా : వయస్సు?
 కల్యా : యాభైరే. ఉద్యోగం ముగిసాను.
 విద్యా : ఆస్తి వుందా?
 కల్యా : ఉంటే ఈ ఉద్యోగా లేం కర్మం?
 విద్యా : మీ జీతతాదర్పం ఏమిటి?
 కల్యా : చెప్పదగించేమీ లేదు.
 విద్యా : కనీసం ఓ వంద నిల్క చీరలు సంపాదించా
 లని లేమా?
 కల్యా : సోహుం.
 విద్యా : మాంసకూలికల్లాంటి మృదులైన విలువైన
 చక్కటి పట్టుచీరల సింగారం మీకెప్పుడూ
 కావాలనిపించలేదా?
 కల్యా : ఊహుం.

విద్యా : లేదా? ఓ గడ్డి తిన్నా తను తనకు తనకు
మరిసే మీ కజ్జనా త కం తా భ గ జాల
ఉజ్జ్వల కాంతితో చూసేవాళ్ళ కను మిగు
మిట్లు కొల్పాలని మీరు రహస్యంగా నైనా
ఎప్పుడూ కోరుకోలేదా?

కల్యా : లేదు.

విద్యా : లేదా? మిమ్మల మెరిసే సరికొత్త సొంత
కార్టో కూచుని సిమెంటు కాంక్రీటు గోడలు
మీద జగజగద జారిపోతూ సరళ సమానం
తర శబ్దాలతోనే చోటికి ప్రయాణించాలనే
గాఢవాంఛ మీకు తప్పకుండా కలిగే
ఉంటుంది

కల్యా : లేదండీ, కార్టో ప్రయాణం చేస్తే నాకు కళ్ళు
తిరుగుతాయి.

విద్యా : (బుర్రగొక్కుని) మీసొంత ప్యాస్ బుక్ లో
ఆరంభ సంఖ్య చూడాలని లేదా? నిజం
చెప్పండి

కల్యా : (జాలిగా) లేదండీ. పెద్దసంఖ్యలు చూస్తే
నా కెప్పుడూ తలనొప్పే.

విద్యా : (విసుక్కు) రామదండ్రా! మీలాంటి
వాళ్ళని నేనెక్కడా చూడలేజే.

కల్యా : నునుపులంపరూ ఒక్క చూడిగానే ఉం
టారా, చెప్పండి.

విద్యా : మీలాంటివాళ్ళు కంచుకొగడా వేసి నీతికినా
కనిపించదు. మనస్తత్వం మీద ఓ ప్రశ్న
అడుగుతాను. జవాబు చెప్పండి. సర్వసాధా
రణంగా ఆశవాళ్ళు ముఖ్యంగా కోరుకునే
దేమిటి?

కల్యా : (ఆలోచించి) తెలియటం లేదండీ

విద్యా : పోనీ, నేను చెబుతాను. ఎంత చదువుకున్నా
ఏ ఉద్యోగం చేస్తున్నా స్త్రీలకి సొంత
ఇంటిమీద ముక్కువ ఎక్కువండీ

కల్యా : అవును. అదై ఇళ్ళయి లే చాలా వేరీ
లంటాయి.

విద్యా : ఇల్లంటే నాలుగోడలమగ్గప్రదేశంఅని కాదు
నా అభిప్రాయం. ఇంగ్లీషులో 'హోమ్'
అంటారు చూడండి. ఆదీ. ఇప్పుడు నా
సలహా చెప్పేస్తున్నాను. మీరు ఈ టైటిల్స్
ఉద్యోగానికి వెంటనే రాజీనామా ఇచ్చే
యండి.

కల్యా : రాజీనామా?

విద్యా : అవును

కల్యా : ఇచ్చేసి—?

విద్యా : పెళ్లి చేసుకుని చూయగా కాలేజీ లం
చెయ్యండి.

కల్యా : ఇదా మీ సలహా! ఇంకా నొప్ప సలహా
చెబుతారనుకున్నాను

విద్యా : నా మాట వివండి నిర్దేశించండి సంబంధం
చెబుతాను.

కల్యా : పెళ్లిళ్ళ చేరకుండా ఉన్నానే.

విద్యా : మీమీద అభిమానంకొద్దీ చెబుతున్నాను.

కల్యా : థాంక్స్. పెళ్లి మీరభిమాన పని చూసుకొండి.
(పళ్ళెనోడుంచి)

విద్యా : కల్యాణిగారు! ఒక్కరూ. అభిమానం
సన్మానంనాగారి నేను మీరు విసే
ఉంటారు.

కల్యా : సన్మానం గానాగారా! అనునది నే
నాన్ని గారు మున్ను మున్ను నాకొక ఉద్యో
గం చేశారు.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) అలాగా! అనునది గాన
విద్యార్థులకు నా క్లౌస్ చేయి. ఎన్నిక
వారసుకు. చక్కనివాడు. చదువుకున్న
వాడు. చాలా మంచివాడు.

కల్యా : ఎందుకండీ అభిజన? పుణ్యనూ, పుణ
సారానా?

విద్యా : (నివీచించుకోక) నో లీ డూ ఫులో నే
మిమ్మల్ని మనసాగా ప్రేమించాడు. ప్రతి
నిమిషం మీ ప్రతినిధిని చూసుకుంటూ
జీవచ్ఛవంలా బతుకుతున్నాడు.

కల్యా : నా ఫోటో అతని కెక్కడిది?

విద్యా : స్వయంగా (నాటికొడుక్కుని) ఓ సంద
ర్భంలో స్వయంగానే తీసుకొన్నాడండీ.

కల్యా : ఘనకార్యం చేశాడు లెండి. (కోపంగా
వెళ్ళిపోతోంది)

విద్యా : మీరు ఆవార్తం చేసుకోండి. మీ సొంత
ర్యారికీ తన్నయిస్తే అతనిలా చేశాడు.
అందుకు నేనే నాక్షిం.

కల్యా : (జుట్టికి తేడ్చుకుంటూ) ఓ అతనా!

విద్యా : అవును. వాడే - వాడే. సీతరామాంధ్ర.
వాడికేం లాటు చెప్పండి. అదేనో

వి చిత్ర జీవులు

పద్యంలో చెప్పినట్లు - “యత్న తనయేందు జయంత వసంతకంఠులన్ దక్కదనంబునన్ గలువజాలినవాడు.” ఏదో గ్రహపాటున పారపాటు చేశాడే అనుకోండి. తుమించ లేయా? నిజమైన సౌందర్యానికి ముస్తలు కాని వాళ్లెవరు? ఆ మాటకొస్తే నేను (చప్పుర ఆరుతాడు)

కల్యా : ఊహ చెప్పండి ఆమాటకొస్తే మీరు?

విద్యా : ఆమాటకొస్తే... ఆమాటకొస్తే... అహః - అందరూ అంటేనీ చెబుతున్నాను.

కల్యా : ఏదో చెప్పబోయి దాస్తున్నారే.

విద్యా : దాచటాని కేముంది? కల్యాణిగారూ, నా సలహా వినండి.

కల్యా : వినకుండా నేను చెప్తులు చూసుకున్నానా?

విద్యా : అయితే వాస్తవమేమి?

కల్యా : తుమించండి.

విద్యా : తొందర లేదు. ఆలోచించుకోండి.

కల్యా : అక్కరలేదు.

విద్యా : (విసుగ్గా) మృగూనికుసుమాదపి, కళోరాణి వ్రజాదపి అవి ఎవరన్నాడోగాని గొప్పగా అన్నాకండి. (నిస్పృహగా నిట్టూర్పు విడుస్తాను) ఆశలన్నీ అడిగూ సలయాయి.

కల్యా : ఇదంతా స్నేహ వాత్సల్యమేనా?

విద్యా : స్నేహంలోని గొప్పతనం మీకేం తెలుస్తుంది?

కల్యా : ఈ సలహా మీరు మనస్ఫూర్తిగా ఇవ్వటం లేదని నాకు తెలుసు.

విద్యా : (చకితుడై) ఎలా తెలుసు?

కల్యా : మిమ్మల్ని చూస్తేనే తెలుస్తుంది.

విద్యా : నన్ను చూస్తేనా? అబద్ధం. నావిషయం మీకేమీ తెలీను.

కల్యా : మీన్నేహితుణ్ణి గురించి తెలుసుకోవాలంటే ఓ నిమిషం చాలనుకోండి. ఓ వారం రోజుల పరిచయంతో అయినా మీవిషయం తెలియదా?

విద్యా : (కొంచెం భయంగా) అయితే నన్ను గురించి మీరు చెడ్డగా ఏమీ అనుకోటం లేదుగదా!

కల్యా : (నవ్వి) లేదులేండి.

విద్యా : ఎందుకో మీ ముఖం చూస్తుంటే నాకు అసలు విషయం చెప్పేయ్యాలనిపిస్తోంది.

కల్యా : (ఆసక్తిగా) కృతజ్ఞురాలిని.

విద్యా : సీతారామారావునిగురించి నాకేమీ చెప్ప అభిప్రాయం లేదనుకోండి. కాని అతని కంటే మంచి సంబంధం మీరు రావాలని నాకు అంతరాంతరాలతో ఉంది. కాని మిమ్మల్ని వాస్తవం నాకు వెయ్యి రూపాయలు బహుమానం ఇస్తానన్నాడు.

కల్యా : (కొంచెం బాధగా) వెయ్యి రూపాయల బహుమానం!

విద్యా : అవును మీకది నీవం గా కనిపిస్తుందని నాకు తెలుసు నాకూ అంతరంగంలో బాధగానే ఉంది. అది మీరెలాగో పనికిట్టారు. కాని, వెయ్యి రూపాయలు! ఆడబ్బు నా జీవితాన్ని గుప్పిట్లో విగించి పోయి ఆడనిచ్చటం లేదు. కల్యాణిగారూ, చదువు పూర్తి చేస్తేగాని నాకు మనశ్శాంతి లేదు. పై చదువు ఆశ అణిచివేసుకున్నా కనీసం గ్రామ్యునిటు కావాలనే కోరిక ఆగిపోని దీసంలా వెలుగుతూ ఉన్నదపరుస్తోంది. పిల్చి పట్టుదల ఎక్కువైపోయింది. ఇదంతా మీకు మూర్ఖంగా కనిపించవచ్చు. కాని నా పరిస్థితి మీకు తెలియను. ఈ వికార ప్రపంచంలో ఒక్క వెయ్యి రూపాయలు సంపాదించలేక ఉత్సాహాన్ని, శక్తిని అణిచివేసుకోటం ఎంత కష్టం

కల్యా : సంపాదించలేక మీరు బాధపడుతున్నారని. కాని అంతమొత్తం చేజిక్కులా వాగొట్టుకొన్నవాళ్ళ మనసెలా ఉంటుందో ఊహించండి

విద్యా : (ఉలిక్కిపడి) ఎవరి సంగతి మీరు చెప్పేది?

కల్యా : మానాన్న గారి సంగతే.

విద్యా : మీ నాన్న గారా?

కల్యా : అవును, అప్పుడేనీ వెయ్యిరూపాయలు తెస్తుంటే దారిలో ఎవరో జేబుకొట్టేశారు.

విద్యా : (పొలిపోయి) ఎన్నాళ్ళయింది?

కల్యా : సుమారు ఓవారం రోజులవుతుంది.

విద్యా : (అకాంతిగా) లక్ష్మి ఎంతదంచల!

కల్యా : అది అలా ఉండగా ఆసున్నాడే ఉద్యోగం
కూడా పోవటంలో మరిదిగులు గా ఉన్నారు.

విద్యా : ఎంత దురదృష్టం! (ఆమెవైపు ఓసారి చూచి
చప్పున ముఖం దాచుకుంటాడు)

కల్యా : రోజులు మంచివికావు.

విద్యా : ఇలాంటి పరిస్థితులలో మీరు నా సలహా
పాటించ కూడదా?

కల్యా : తమించి ఆవిషయం వొదిలెయ్యండి.

విద్యా : మీస్వార్థం మీరు చూసుకుంటున్నారు
గాని మీనాన్న గారి విషయం ఆలోచించటం
లేదు.

కల్యా : పరిస్థితు లన్నీ నాకు తెలుసు.

విద్యా : ఏంప్రయోజనం? ఆవికాశాన్ని వినియోగించు
కోలేక పోతున్నారు.

కల్యా : నాకర్హాన్ని నన్ను నిర్ణయించుకొనిండ్డి.

విద్యా : (అనుమానంగా) చూస్తే, మీమనసు ఆది
వరకే ఎవరికో అర్పించినట్లున్నారు...

[కల్యాణి ముఖం ఎర్రబడుతుంది]

ఎవరో ఆపుకొన్నట్టుడు.

[కల్యాణి ముఖం పక్కకి తిప్పకుంటుంది]

సీతారామరావు కంటే అన్ని విధాలా గొప్ప
వాడై ఉండాలి.

కల్యా : (కోపం అభివ్యక్తం) ఆఫీసులో మాట్లాడే
మాటలు ఇవేనా? ప్లీజర్ గారు వింటే ఇద్దరికీ
ఉద్వాసన చెబుతారు. వెళ్లి మీపని
చూసుకొండి. ఎంబాయిసర్ ప్రేంబల్ల మీద
పజేసి (వెళ్ళిపోతుంది.)

విద్యా : (అకస్మాత్తుగా ఆలోచన తట్టి) ఓ ఆదర్శవంతుడు
కొంప తీసి అడ్వకేట్ కూర్చోవ
తారం కాదుగదా!

[చరణలపై వెనక్కి తిరిగి జేపురించిన
ముఖంతో విద్యాపతి వైపు చూస్తుంది
కల్యాణి]

కాదుగదా ఏమిటి, నాముఖం! గుడ్డివాడివి
కాక పోతే ఎప్పుడో గ్రహించి ఉండాలి
సింది. చలపన్నుటం ఆడవాళ్ళకి వెన్నతో
పెట్టిన విద్యకదా!

(ఆనాటిగా వాళ్ళుమరిచి) ఛీ!

[ఏదో అనటానికి పెంపులు కదిలించబోయి
మాటలు రాక నిశ్చేష్టగా నిలబడి, రోషంగా
చూస్తూ రొప్పుకుంటే కన్నీళ్ళు గిగ్గిన
తిరుగుతాయి]

విద్యా : (పశ్చాత్తాపంతో, బాధగా) తమించండి.
గుర్తార్హణి. మీ మనసు. కష్టపెట్టాను.

[ఒక్కక్షణం తిరుగుతాయించి రుమాలుతో
కన్నీళ్ళు తుడుస్తాడు]

తమించదా?

[పరిస్థితి గ్రహించి కల్యాణి చప్పున వెనక్కు
తగ్గుతుంది. అదేసమయంలో చేతిలో ఓ
ప్యాకెట్తో సీతారామరావు ప్రవేశం.
ఆదృశ్యం చూసి ఓక్షణం స్తంభిస్తాడు
దొతాడు]

సీతా : ద్రోహం. మోసం. వందన అన్యాయం.
విశ్వాసహాతుకం.

[కల్యాణి, విద్యాపతి దిగ్భ్రమించి అతని
వైపు చూస్తారు]

కలిసి మెలిసి తిరుగుతూ గోరులు తవ్వే కపట
స్నేహితుడి వసుకోలేదోయ్, విద్యాపతి.

విద్యా : సీతారామరావు!

సీతా : (విచారంగా) నీ తప్పేమిందీ! మహామహులే
సౌందర్యానికి దాసులైనారు. నువ్వుకూడా
కల్యాణిని ప్రేమిస్తున్నావా, విద్యాపతి?

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) నేనా? కల్యాణినా?

[అప్రయత్నంగా కల్యాణి వైపు చూస్తాడు.
ఆమె కళ్ళు పక్కకి తిప్పకుంటుంది]

సీతా : ప్రేమ సార్వజనీనం. సర్వోత్కృష్టం.
ఈప్రపంచాస్వామిక యుగంలో ప్రేమించటం
ప్రతివాడికీ జన్మహక్కు. ప్రేమించు,
విద్యాపతి, ప్రేమించు, కానీ క్యూలో
నిలబడు. అలస్యంగా వొచ్చిన పెద్ద మనిషి
క్యూలో ముందుకీ జొరబడ కూడదు.

[ట్రాఫిక్ కాన్సేబిల్ పోజ్లో ద్వారం
వైపు చెయ్యి జాపుతాడు.]

ధాంక్యూ.

[విద్యాపతి ఇద్దరి వైపు ఓసారి చూచి
'ఆఫీసు' గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.]

వి చిత్ర జీవులు

కల్యాణిగారూ, మనసులో భావాలు పోటీలు పడుతున్నాయి ఏం మాట్లాడాలో తెలియటంలేదు. 'తా ఎట్ ఫస్ట్ నైట్'. తొలి చూపులో ప్రేమించేవాడే ప్రేమికుడు. అనంతంగా తుణతుణ ప్రవర్తనను మయ్యేది ప్రపంచంలో ప్రేమ ఒక్కటే. ప్రేమ విలువ గుర్తించండి. నా హృదయంలోకి తొంగి చూసి నా బాధని అర్థం చేసుకోండి

కల్యాణి : ఎవరినైనా డాక్టర్ని చూడండి. ఇది అడ్వ్ కేట్ గారి ఆఫీసు.

సీత : ఆఫీసైనా ఆసుపత్రి ఐనా మీరున్న చోటే స్వర్గం మీరు నన్ను ఆవహించినా, అభిమానించినా నేను మాత్రం మిమ్మల్ని ఆరాధించకుండా ఉండలేను. చంఃమామకో నూలుపోగు. ఆ సహజ సౌందర్యానికి ఈ చిన్నికానుక ఏమైనా వన్నె తెస్తే సముద్రంలా ఉప్పొంగి పోతాను (పాకెట్ చింపి చీరెత్తూ) స్వీకరించి నన్ను ధన్యుణ్ణి చెయ్యరూ ?

కల్యాణి : (తిరస్కరిస్తూ) దయచేసి హద్దులు దాటకండి.

సీత : ప్రాసిక్యూట్ చేయస్తారా ? కల్యాణిగారూ, మీరు స్వీకరిస్తేగాని నేనిక్కడి నుంచి కదలను.

[కల్యాణి కోపంగా చీరలాక్కుని విసుగుగా ద్వారంవైపుకి గిరవాటు వేస్తుంది. అజేసమయంగా ప్రవేశిస్తున్న సుందరావు చేతుల్లో అది పడుతుంది. అది చూసి కల్యాణి నాలిక కొరకుకుని త్వరగా టైపిస్ట్ గదిలోకి వెళ్ళి పోతుంది]

సీత : (విచారంగా) వాసనలేని పువ్వు ;
[తల వంచుకుని నివ్వుమిస్తుంటే సుందరావు జాలిగా అతినివైపుమాస్తూ లోపలికి ప్రవేశిస్తాడు. ఆ సమయంలోనే అడ్వ్ కేట్ కూర్చున్నతారం స్క్రీన్ వెనక నుంచి ప్రవేశం]

సుంద : నమస్కారమండి క్లీవర్ గారూ,

కూర్మా : నమస్కారం కూర్చోండి.

సుంద : (కూర్చుని) నేను అడ్వ్ కేట్ రక్తం సుందరావుని.

కూర్మా : అలాగా ! మిమ్మల్ని కలుసుకోవటానికి ఎంతో సంతోషంగా ఉంది.

సుంద : థాంక్స్. తమరు సన్యాసిగాజు గార్ని ఎరుగుదు రనుకుంటాను.

కూర్మా : ఎరక్కెం !

సుంద : వారు నాకు చాలా ఆప్తులు.

కూర్మా : అలాగా !

సుంద : మన ప్రముఖస్థానిక నాయకుడు కోటి సూర్య ప్రకాశరావు గారున్నార మాళారూ, వారికి ఘనసన్మానం చెయ్యాలని మేం కొందరం సంకల్పించాం.

కూర్మా : దేనికి ?

సుంద : మనవాళ్లని మనం సన్మానించకపోతే వైవాళ్లు సన్మానిస్తారా ?

కూర్మా : ఉన్న సంగతి చెప్పారు.

సుంద : మనం పనిమందిమీ కలిసి ఓహో, కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు ! అంటే అందరూ ఓహోహో అంటారు.

కూర్మా : ప్రజాస్వామ్యం !

సుంద : ఉట్టిమీదనుంచి స్వర్గానికి ఎగిరితే ఉట్టిని మర్చిపోగలరా ఎవరైనా ?

కూర్మా : (నవ్వి) ఎలా మర్చిపోగలరూ ?

సుంద : అందువల్ల ఈ ప్రయత్నం సఫలం కావాలని తమరు ఆశీర్వదించాలి.

కూర్మా : అవశ్యం.

సుంద : వట్టి ఆశీర్వదనమే కాదు. మీ సహకారం అడుగుతున్నా కావాలి.

కూర్మా : అలాగే.

సుంద : మరి తమ తాంబూలం... ?

కూర్మా : ఎంత ?

సుంద : ఎంతండి ! ఓ నూట పదిహేర్లు. అంతే !

కూర్మా : ఊళ్ళో చందాలు వసూలు చెయ్యటం లేదూ ?

సుంద : చేస్తున్నామనుకోండి. తమలాంటి పెద్దల పెద్ద పక్కన పెద్ద మొత్తాలు కనిపిస్తేగాని

ప్రజలకి ధైర్యంగా ఉండడు. (కాగితం ఇస్తూ) ప్రస్తుతం అంక వెయ్యింది. చాలు. తరవాత ఇవ్వొచ్చు. (కూర్మావతారం కాగితం మీద రాస్తాడు) కృతిజ్ఞులం. (ఎవ్వతూ) పెట్టుబడికింద ఖర్చు రాసుకున్నట్టే లెంకి.

కూర్మా : సన్మానం ఎప్పుడూ ?

సుంద : ఎప్పుడోనా ! అంతా ఓ వారంరోజుల లోపే అన్నట్టు తమకు ఇంకో చిన్న సహాయం కూడా చెయ్యాలి

కూర్మా : ఏ సహాయం ?

సుంద : మన మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో సన్మానసభ ఏర్పాటు చేద్దామనుకుంటున్నాం. పర్మిషన్ కి దరఖాస్తులు దాఖలు చెయ్యాలి. తమకు అసమానా కాస్త ఇప్పిస్తే.

కూర్మా : ఓ. దానికేం. (గట్టిగా) విద్యాపతి ('ఎస్తున్నానండీ' అంటూ విద్యాపతి ప్రవేశం) పీరు ఆర్డు డైరెక్టర్ సుంద్రావు గారు. విద్యో దరఖాస్తు దాఖలు చెయ్యాలి అంటున్నారు. కాస్త వారి పనిచూడు. (సుంద్రావుతో) కొంచెం పనుంది, వస్తానండీ.

సుంద : సెలవు. (ఎమస్కారం చేస్తాడు.)

[కూర్మావతారం బయటికి నిష్క్రమణ]

విద్యా : మీ పేరేమిటన్నాడు ?

సుంద : సుంద్రావు. సత్యోపసుంద్రావు.

విద్యా : అలాగా ?

[అతని పక్కన సోఫాలో కూచుని పరకాయించి అతని ముఖం చూస్తాడు] మిమ్మల్ని ఎక్కడో చూశానండీ.

సుంద : ఎక్కడ చూశారు ?

విద్యా : (అలోచిస్తూ) అదే జ్ఞాపకం రావటం లేదండీ.

సుంద : (విద్యాపతిని దీక్షా గామాని) ఎట్టే-ఎక్కడా చూసి ఉండరు. పొరపాటు పడ్డారు.

విద్యా : పొరపాటు కాదండీ.

సుంద : అయితే సాహితీక ఉన్నవాళ్ళని చూశారేమో లెండి.

విద్యా : అయి ఉండొచ్చు. మీ పనేమిటో చెప్పండి. మీతో ఇలా బాతాఖానీ వెయ్యటం మామల్లి

కాంబగారు చూస్తే బ్లాక్ మార్క్ వేసే సుంది.

సుంద : మల్లి కాంబగా రెవరు ?

విద్యా : ప్లీజర్ గారి ప్రియసోదరి, అవివేక కల్లేని గొడవంటూ లేదు.

సుంద : అలాగా ?

విద్యా : ఈ భూగోళాన్ని తన భుజస్కంధాలే మోస్తున్నాయని అవివేకగారి ఉద్దేశం.

సుంద : కలవారి ఆడబడుచు కదండీ.

విద్యా : మహా తల్లి ఎవరిల్లు మెట్టి పావనం చేస్తుందో గాని వాళ్ళు తరించారనుకోండి ఇంతకీ, మీ దరఖాస్తు ఏ విషయం గురించి ?

సుంద : మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో కోటి సూర్య ప్రకాశరావు గారి సన్మానసభ ఏర్పాటు చేయటానికి పర్మిషన్ కోసం దరఖాస్తు పెట్టాలండీ

విద్యా : ఓహో ! (గట్టిగా) మిస్ కల్యాణి.

[చేతిలో నోటుబుక్ తో కల్యాణి ప్రవేశం]

కల్యా : మీరేనా ! అడ్వ కేట్ గారేమో ననుకున్నాను.

విద్యా : (సీరియస్ గా) దరఖాస్తు ఒకటి రాసుకోండి,

కల్యా : (చిరునవ్వుతో) రెడీ.

విద్యా : మహారాజశ్రీ కమిషనర్ గారి దివ్యసముఖ మునకు,

ఘనమైన అయ్యా,

(సుంద్రావుతో) లేదీ చెప్పండి.

సుంద : లేదీఖాళీ వాదిలి పెట్టండి. తరవాత వేద్దాం.

విద్యా : సరే, రాసుకోండి (వొత్తి పలుకుతూ) ఘనమైన అయ్యా,

ఫలానా-లేదీన మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో

శ్రీ కోటి సూర్యప్రకాశరావు గారి సన్మానసభ ఏర్పాటు చేసుకుంటుకు మాకు పర్మిషన్ ఇప్పించ (వార్ధన.

(వొత్తిపలుకుతూ) దివ్య చిత్తమునకు లేవలెను.

ఇట్లు

జతపర్చబడినవి.

విధేయులు.

1. పౌరులకు విజ్ఞప్తి.

2. అహోవము.

వి చిత్ర జీ వు లు

- టైప్ చేసి తీసుకురండి. అయిదు నిమిషాల్లో
కొనాలి.
- కల్యా : అలాగే (నిష్క్రమణ)
- విద్యా : ఒక్క అయిదు నిమిషాలు కూర్చుంటారు
కదూ? నేను చెల్లి పనిచూసుకుంటాను ఈ
పేసగుమాస్తా ఉండండి. (నిష్క్రమణ -
ఆఫీస్ గదిలోకి) మల్లిక (స్క్రిన్ వెనుక నించి
ప్రవేశం)
- మల్లి : కల్యాణీ, నా ఎంబ్రాయిడరీ డ్రెస్ ఏదీ?
(సుందరరావుని సరిగా చూడక) నువ్వేం
గుమాస్తావయ్యా విద్యాపతి, తీర్గొకూవొని
పేసగు చదువుకుంటున్నావా?
- [సుందరరావు ఆమె వంకమాస్తాకు]
అయ్యో. మీరెవరూ? విద్యాపతి అను
కున్నా పొరపాటున.
- సుంద : (చివరంగా) నాపేరు సత్యశివసుందర
రావండీ.
- మల్లి : అదేం పేరూ?
- [బల్లమీద ఉన్న ఎంబ్రాయిడరీ డ్రెస్ తీసు
కుంటూ, మల్లి సుందరరావువైపు చూస్తూంది.
అతినలా ఆమె నై పే రెప్పకాల్చుకుండా
చూస్తూంటాడు.]
- అదేమిటి? అలా చూస్తారేం;
- సుంద : (తన్మృతుత్వంతో తల ఊపుతూ) ఆహా!
ఓహో!
- మల్లి : అఁ!
- సుంద : లెనార్డో, రాఫేల్, టిటియన్, డ్యూరర్,
రూబెన్స్ రెంబ్రాండ్, ఇన్ గిస్. డిగాస్,
బోన్, రాయరావు మొదలైన మహామహుల
చిత్రాలన్నీ చూశానుగాని, ఈరేఖా
సౌందర్యం సభూతోనభివ్యుతి.
- మల్లి : వాళ్లందరూ ఎవరు?
- సుంద : ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి చిత్రకారులు.
- మల్లి : పాఠం చదివినట్టు వాళ్లందరి పేర్లు చది
వారెందుకూ?
- సుంద : ఆరేఖల సోయగం చూసి ఉత్సాహో
(నేకాల్ని ఆపుకోలేకపోయాను.
- మల్లి : ఏరేఖలూ?
- సుంద : ఓహో! ఏమా వదనబింబ సౌందర్యచైతన్యం!
ఆ చేపలాంటికల్లా, పసిడిమెరుపుల
చెక్కిల్లా సంపెంగ మొగ్గలాంటి నాసికా
అనిమిషంగా చూడకుండా ఏ చిత్రకారు
డుండగలడు!
- మల్లి : నన్ను గురిచే ఈ మాటలన్నీ!
- సుంద : తుమించండి. ఆవేశంలో అనేకాను మీ
పేరు తెలుసుకోవచ్చా?
- మల్లి : మల్లిక. నవమల్లి కొంబ.
- సుంద : ఎంతచక్కటి పేరు, బొండుమల్లియలాంటి
ఆ అందానికి సరిపోయింది.
- మల్లి : ఇప్పుడు మీరన్నమాటలన్నీ నిజమేనా?
- సుంద : నిజమా! మనసులో అనుసన్న దానిలో
ఎన్నో వంతు పైకన్నాను!
- మల్లి : మరి మావాళ్ళందరూ నేను బావుండనని
దెప్పి పొడుస్తారేమండీ!
- సుంద : వాళ్ళలో కళాజ్ఞానం లేదన్నమాట. అలా
అన్నానని మరేమీ అనుకోకండి.
- మల్లి : నేను లావుగా ఉంటాననీ, బావుండననీ
అందరూ అంటే నిజమేననుకునేదాన్ని.
కొని చాటుగా అద్దంలో చూసుకుని
బాగానే ఉన్నానని తృప్తి పడేవాన్నండీ
- సుంద : మీరు అందంగా లేరని అన్నవాళ్లకి అందం
అంటే ఏమిటో తెలీను. ఆ చక్కటి
ముక్కుచూస్తుంటే ముక్కు తిమ్మన పద్యం
జ్ఞాపకం వస్తోందండీ.
- మల్లి : ముక్కు తిమ్మన ఎవరూ?
- సుంద : తెలీదూ? ఉన్నాడు లెండి ఒకాయన.
ఎందుకూ? నేనే ఆశువుగా ఓ పద్యం
ఆల్లెస్తాను.
- మల్లి : మీరు పద్యాలు రాస్తారా?
- సుంద : (అవునన్నట్టు సంజ్ఞచేసి)
“నానానూన వితనవాసనల నానందించు
సారంగమేలూ సన్నొల్లదటంచు గంధఫలి
బల్కాకం దిపంబంది యోహనాసాకృతి
దాల్చి సర్వసుమనస్సారభ్య సంవాసియై

- పూనెం, బేక్షణ మాలి కామధుకరీ పుంజంబు ఓహ్ : బహ్మంశం గా ఉన్నారు.
లిర్వంకలన్." (కాగితంమీద స్కెచ్ గీసేస్తాడు.)
- మల్లి : నాకేంబోన పడలేదుగానీ, ఎంతబాగా చదివారండీ. మాడండి. ఎంత అన్యుతం గా ఉన్నాగో.
- సుంద : మీ ముక్కు సంపెంగ మొగ్గలా ఉందని మల్లి : (బొమ్మమాసి పొంగిపోతూ) నిమిషంలో గీసేశారండీ ఎంత గొప్పవాడు!
- భావం. అంతే సుంద : ఆ! ఇదికూడా ఓ గొప్పతనమే. మూడు రంగుల్లో మీ ముఖం అచ్చు కొట్టినట్టు చిత్రించింతరవాత ఆ మాట అనండి మీ కిష మైలే. మల్లి కాదని గారూ, మీరేమీ అనుకోకపోలే నాదోచిన్ని ప్రార్థన
- మల్లి : కవులన్న మాటలు నమ్మక తప్పదండీ. మల్లి : ఏమిటదీ?
- సుంద : అన్నవాడు కవి, చిత్రకారుడూ కూడా సుంద : మీకో చిన్ని బహుమానం ఇవ్వాలని ఐతే? ఉండండి
- మల్లి : మీరు బొమ్మల కూడా వేస్తారా? మల్లి : ఎందుకూ?
- సుంద : బొమ్మలూ! నేను అర్దుడైరక్టర్ నండీ. సుంద : మిమ్మల్ని చూస్తుంటే నామనసులో వెన్నెల అరవిజన్ చిత్రాలకి అర్దుడైరక్టర్ నిర్వహించాను.
- మల్లి : ఏ చిత్రాలండీ అని? మల్లి : మీభాష నా కర్థంకాదు.
- సుంద : (తికమకపడి) మీరు తెలుగు చిత్రాలు సుంద : ఓ స్నేహితురాలికి వివాహం జరుగుతుంటే చూస్తారా, హిందీ చిత్రాలు చూస్తారా? ఒహూకరిద్దామని ఈ చీర తీసుకున్నాను.
- మల్లి : నాకు హిందీరాదుగా. (చీరతీసి ఆమెకిస్తూ) కాని ఇది మీకు కానుక గా ఇవ్వాలని మిమ్మల్ని చూచి నప్పటినించీ నామనసులో మరిసురీ కోరిక గా ఉంది.
- సుంద : మరి నేను పేర్లుచెబితే మాత్రం ఏంలాభం? మల్లి : సాకా?
- మీకు తెలియదుగా. సుంద : అవును. కాదనకండి, మీప్రియ-స్నేహితుడు ఇచ్చే కానుక మీరు స్వీకరించ కూడదా? మల్లి : (తీసుకుంటూ) మా అన్నయ్య. ఏమైనా అంటాడేమో.
- మల్లి : పోనైండి కొంచెంకాసి తెచ్చిస్తానండీ? [అదృశ్యం అప్పుడే (పవేశిస్తున్న కల్యాణి చూస్తుంది.)
- సుంద : కాఫీ! వెనకాఫీ! ఆ సౌందర్యం అలాకొద్ది సుంద : పరవాలేదు లేండి.
- క్షణాలు చూచినివ్వండి. అదేచాలూ [బాగ్ లోంచి స్కెచ్ వేపగు నీసిపట్టకొని] [కల్యాణి సుంద్రురాలు దగ్గరికొచ్చి అతనికి టైపు చేసిన కాగితం ఇస్తుంది.]
- కొంచెంసేపు అలాగే నిలబడండి. కదిలవద్దు మల్లి : ఇదిగోనండీ మీదరఖాస్తు.
- అచ్చె - అలాకాదు. తలకొంచెం అటు సుంద : (తీసుకుని) థాంక్స్. వస్తానండీ, మల్లి కా తిప్పండి. ఉచాలు. చేసి గారూ. (నిష్క్రమణ.)
- మల్లి : ఎందుకూ - బొమ్మగీసేస్తారా? మల్లి : తీసుకుని
- సుంద : లేకపోలే ఇంకా నా కళెందుకూ? బూడిదలో కలుపు లేకపోలే. ఏదీ కొంచెం - ఇలా చేస్తాడు.
- మల్లి : ఆబ్బ. నాకు చేతికొవటం లేదండీ. పోనైండి బొమ్మ లేకపోలే.
- సుంద : ఒక్క నిమిషం. మల్లి : (తీసుకుని)
- [మల్లి అన చురుకం పట్టుకుని తలవైకెత్తి కిక్కిరిస్తూ ఉన్నా]

వి చిత్ర జీవులు

(అతను వెళ్ళినవై పే చూస్తూంటుంది మల్లిక.)

కల్యా : (ఇద్దరినైపు, చీరనైపు చూసి) మల్లికాంబ గారూ...మల్లికాంబగారూ.

మల్లి : (ఉలిక్కిపడి) నువ్వుంకా ఇక్కడే ఉన్నావా! ఎందుకూ?

కల్యా : ఆ సుందరాపు గారి ప్రవర్తన కొంచెం అనుమానాస్పదంగా ఉందండీ.

మల్లి : ఏం? నిన్నేమైనా అన్నాడా?

కల్యా : నన్ను కాదు.

మల్లి : అయితే ఎవర్ని?

కల్యా : నేను మాట్లాడేది మీ విషయమే.

మల్లి : (కోపంగా) ఈ నీ ఐ. డి. పని నీకేవల రిచ్చారా?

కల్యా : మీ రలాఅనుకుంటే సరే.

మల్లి : అనుమానానికి కారణం?

[కల్యాణి జవాబు చెప్పను]

మాట్లాడవేం? అంత ఈర్ష్య పనికిరాదు కల్యాణి.

కల్యా : నాకెందుకూ ఈర్ష్య?

మల్లి : లేకపోలే అనవసర విషయాల్లో నీ జోక్యం ఎందుకూ? నువ్వు తైపిస్తువి. నీవని నువ్వు చూచుకో.

[కోపంగా (స్క్రీన్ వెంకిట్ నిష్క్రమిస్తుంది)]

విద్యా : (ప్రవేశించి) ఆ సుందరాపుగారు వెళ్లారా?

కల్యా : ఆ ఇప్పుడే.

విద్యా : ఇంతకిముందు ఆయన్ని ఎక్కడో చూశానండీ.

(ఆలోచనగా) ఎక్కడ చూశానూ?

(నడుస్తుంటే కాలికి రేపర్ తగులుతుంది)

ఈ రేపరేమిటండీ?

కల్యా : ఏమో.

విద్యా : ఇందాక ఇది అక్కడ ఉన్నట్టు లేదే.

కల్యా : ఏమో.

విద్యా : జ్ఞాపకశక్తిలో ఇద్దరం ఒకటైతేనే ఉండే. నాకు మంచితోడే దొరికారు అన్నిట్లో.

కల్యా : అన్నిట్లోనా? (చప్పున ఏదో స్ఫురించి సిగ్గు పడి ముఖం దాచుకుంటుంది.)

విద్యా : కోపం వచ్చినట్టుంది. నాకంటే మీ రన్నిట్లో గొప్పవారేలండి. ఇంతకీ ఈ

సుందరాపుని ఎక్కడ చూశానూ?

(ఆలోచనగా అతను పైకి చూస్తుంటే అతని నైపుసారి చూసి బయటికి నిష్క్రమిస్తుంది కల్యాణి.) వృజ్ఞాపకం రావటం లేదండీ.

[చుట్టూచూసి కల్యాణి కనిపించక]

కల్యాణిగారూ, కల్యాణిగారూ!

(బయటినించి కూర్మారావు తారం ప్రవేశం)

కూర్మ : ఆవిడవెళ్లి, అరగంటైతే అలా అరుస్తూ వేమిటయ్యా, విద్యాపతి? ఏంకావాలి?

విద్యా : (సిగ్గుపడి) అహ, ఏం లేదండీ.

కూర్మ : ఈ రేపరేమిటి (అతని చేతిలోనుంచి తీసుకొనిచూస్తూ) ఓ శార్లీస్టోర్! ఏమిటిగిరాక్షి? అడ్వాన్స్ గా తీసుకున్న పెంజీతం హారతి పట్టేశావా?

విద్యా : లేదండీ

కూర్మ : మరి ఇనేమిటే?

విద్యా : నేలమీద పడిఉంటే చూస్తున్నాను.

కూర్మ : నేలమీద పడిఉంది? నిజమేనా?

విద్యా : నిజమేనండీ.

కూర్మ : (అనుమానంగా విద్యాపతినినైపు కల్యాణి గదినైపు చూసి) వ్యవహారం ఏమీజరపటం లేదుగదా!

విద్యా : రామరామ.

కూర్మ : నాకు తెలుసులే నువ్వు బుద్ధిమంతుడివే. అలా కూర్మో. (విద్యాపతి కూర్చుంటాడు)

నీ తెలియనిండు ఎంతవరకొచ్చింది?

విద్యా : ముఖ్యమైనవన్నీ తెలుసుకున్నట్టేనండీ.

కూర్మ : నోట్లు, రసీదులు, తాకట్లు, విక్రయదస్త్రా వేజాలు, ఎగ్రిమెంట్లు, వాయిదా పీటీషన్లు, దరఖాస్తులు, చార్జీలు, ఆర్డీలు, రిజిస్టర్డ్ నోటీసులు, రాజీనామా పిలువనూలు నమిలి మింకేశావా?

విద్యా : (నవ్వి) యథాశక్తిని.

కూర్మ : ఏదీ, ఓ రిజిస్టర్డ్ నోటీస్ నమూనా చెప్పు.

విద్యా : (గొంతు సవరించుకొని)

కె. కూర్మారావు తారం ఎం. ఏ, ఎల్. ఎల్. బి. అడ్వోకేట్ గారి దిగ్గర్నంచీ—

ఫలానావారికి,

ఇందుమూలంగా మీకు తెలియజేసే దే

మంటే మీదొడ్లోని మామిడిచెట్టు తాలూకు
రెండుకొమ్మలు మాక్లయింటు పెంకుటింటి
మీదికివారి సవరు ఇంటికి నష్టము కలిగిస్తూ
మాక్లయింటు హక్కులకు భంగము కలిగిం
చుటవలన ఈనోటిసు అందిన తీక్షణం సవరు
కొమ్మలకొట్టించి నష్టపరిహారం ఇవ్వవలెను.
లేనిచో కోర్టుమూలంగా తగుదర్య తీసుకొన
బడునని గ్రహించవలెను.

కూర్మ : ఛేష్. కాని ఒక్కచోట అనుసులో కాలు
వేశావోయ్.

విద్యా : ఎక్కడండి.

కూర్మ : మామిడి చెట్టుకొమ్మలు వాలితే క్లయింటుకే
లాభంకదుటోయ్. అందుకని అవతలవాడు
ఎలాగూవాటిని స్వయంగానే కొట్టేస్తాడు.
ఇహ నోటిసెందుకూ ?

విద్యా : నిజమేనండి వేపచెట్టుకొమ్మలు అని సవరణ.

కూర్మ : అదీ వాస్తవికత అంటే; ఆర్డీరాయటంబో
ముఖ్యంగా గమనించాలనిన అంశం ఏమిటి ?

విద్యా : 'మహారాజశ్రీ ఫలానావారి దివ్యసముఖము
నకు, ఘనమైన అయ్యా' అని ప్రారంభించి
'దివ్యచిత్రమునకు లేవలెను, ఇట్లు విధే
యుడు' అని ముగించాలి

కూర్మ : ఫలితం అనుకూలంగా లేనప్పుడు ఆక్షేపణ
తెలియచేయాలంటే ?

విద్యా : ఫలానావారికి అని ప్రారంభించి 'దివ్యచిత్ర
మునకు లేవలెను' అనేది కొట్టిపారేసి 'గమ
నించవలెను' అని రాయాలి.

కూర్మ : అప్పుడీసుకున్న పెద్దమనిషి సకాలంలో
తీర్చలేకపోతే

విద్యా : పెద్దమనిషి కాదు.

కూర్మ : పైపై సభ్యుల చెవకుండా కనితీర్చకునే
దెలా ?

విద్యా : మొదటి రిమొండ్రో మహారాజరాజశ్రీ అని
సంబోధించి తరువాత ఒక్కొక్క రిమొం
డ్రో ఒక్కొక్క బిరుదా షేరం చేయాలి
మహారాజరాజశ్రీ, మహారాజశ్రీ, శ్రీ—చివ
రికి మిగిలేది ఆసలు వేరే.

కూర్మ : ఛేష్. చాలా మాత్మలుద్దివోయ్ విద్యాపతి,
ఈమధ్య ఘటికుడి తనుకోలేదు.

విద్యా : తమను నేర్పిన విద్యయే.

కూర్మ : నువ్వు లాయరు కావలసివచ్చిపోయ్

విద్యా : అవకాశాలు అందరకు దొరుకుతాయా ?

కూర్మ : నీ తెలివితేటలన్నీ ఇలా అజ్ఞాతంగా ఉండి
పోవటం నాకిష్టంలేదోయ్. నిన్నెలాగైనా
పైకి తీసుకురావాలని ఉంది

విద్యా : ఆ అభిమానమే చాలండీ

కూర్మ : లావణ్యం నీకిష్టమేనా ?

విద్యా : పబ్బే ఉండాలిగాని చవటానికేం ?

కూర్మ : ఈ ఆఫీసులో పనిచేస్తుంటే నీకుకూడా
సాంశం గా ప్రాక్టీసు పెట్టాలనిలేమా ?

విద్యా : కోరికలే సురాలైతే స్వారీచేస్తుని
వాలేకదా ?

కూర్మ : ఎగతాళిగా 'నిలిమాలో వేపం వేస్తావా'
అంటే మామల్లికకూడా అలాగే అంటుం
దోయ్

విద్యా : మల్లికాంబగారా ?

కూర్మ : ఊర్. మామల్లికను చూశావా ?

విద్యా : చూడకేనుండీ ?

కూర్మ : దాన్ని గురించి నీ అభిప్రాయం ఏమిటి ?

విద్యా : చాలా మంచివారండీ.

కూర్మ : నిజంగానా ?

విద్యా : (అయిష్టంగా) నిజమేనండి.

కూర్మ : అవి ఉత్త అమాయకురాలోయ్.

విద్యా : అవునండి.

కూర్మ : నేనంటే ఎంతో గౌరవం. నేనెంత చెబితే
అంటే.

విద్యా : అలాగండి ?

కూర్మ : ఎన్నో సంబంధాలు వస్తున్నాయిగాని నాకేది
నచ్చటం లేదోయ్.

విద్యా : కచ్చమేనండి.

కూర్మ : అన్నట్లు, మామల్లిక ఎలాఉంటుం దంటావ్ ?

విద్యా : నిక్షేపంలా ఉంటారండి.

కూర్మ : నిజం ?

విద్యా : నిజమేనండి !

కూర్మ : పోనీ, నువ్వేదాన్ని చేసుకోరాదుటోయ్,
విద్యాపతి ?

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) వేనా !

కూర్మ : నువ్వే. ఏం? నచ్చినట్టే మాట్లాడవుగా ?

వి చిత్ర జీవులు

విద్యా : (సచ్చివలక్కాయగొంతున పడ్డట్టు ఆయి)
నేను తగనండీ.

కూర్మా : ఏం? నీకేంతకుక్కవ? తెలివిలేటలేవా?
రూపంలేదా? గుణంలేదా? నిక్షేపంగా
బి. ఎల్. చెప్పిస్తాను. రేపిపాటికి ప్యాసే
వొస్తావు. నాదగ్గిరే జూనియర్ గా వేసు
కుంటాను. నువ్వుకోర్సులో ఆర్గ్యుమెంట్
చెబుతుంటే కోర్సుపోలు దిద్దబట్టి పోదా?
క్లయింట్లు హాజిలిపోయా? పేరుకు జూనియర్
గాని విద్యాపతి నీయిర్ ప్లీడ్జుని తలదన్నా
డని అందరూ మెచ్చుకోయా? లీడర్ ఆఫ్
దిబార్ అయిపోవుటోయ్ అయిదాకళ్ళలో!
నీకేంతకుక్కవోయ్ విద్యాపతి? ఏం.
ఏమంటావ్?

విద్యా : (ఉక్కరిబిక్కిరై) నాకేమనాలో తెలి
యటం లేదండీ.

కూర్మా : పోనీ నావకాశం గా ఆలోచించుకో. అంత
తొందరకంటేదు. తెలివిగలవాడివి, అభివృద్ధి
లోకి తీసుకొద్దామనే అభిమానంగో అడి
గాను గాని మామల్లి కకి సంబంధం దొరక్క
కాను.

విద్యా : ఎంతమాట!
[చేతిలో కొన్ని కాగితాలతో ధర్మారావు
(పవేశం)]

ధర్మా : నమస్కారం పీడర్ గారూ.

కూర్మా : నమస్కారం కూర్మోండి మీ పేరు ధర్మా
రావు గారు కదూ?

ధర్మా : (కూర్పుంటూ) తమరికి బాగా జ్ఞాపకం
ఉందండీ. మర్చిపోయాకేమో ననుకున్నాను.
(విద్యా పతిని చూసి) నువ్వుకూడా ఇక్కడే
ఉన్నావయ్యా, విద్యాపతి. నాముఖై
రూపాయలూ ఎగ్గొట్టావుకదూ?

విద్యా : (నవ్వుతూ) ఎగ్గొట్టను లెండి. ఉన్నప్పుడు
ఇస్తాను.

కూర్మా : మీరు వచ్చిన పనేమిటి?

ధర్మా : తమతోకొం చెందరావ్వం గామాట్లాడాండీ.
[విద్యాపతి వైపు చూస్తాడు అది
గ్రహించి విద్యాపతి చిరువవ్వు నవ్వుతో
నిష్క్రమిస్తాడు.]

లాండ్ లార్డ్ అండి బ్యాంకర్ సన్యాసి
రాజు అనే ఆయన ఉన్నాడు మాకారూ,
ఆయన నామీద దావావేశాడండీ (కాగి
తాల ఇస్తాడు)

కూర్మా : (కాగితాలు చూస్తూ) ఊ-చెప్పండి.

ధర్మా : నోటురాసి ఆయన దగ్గర వెయ్యి రూపాయలు
అప్పతీసుకున్నానండీ. ఇప్పుడా నోటు
లిమిలేవన పట్టిపోయింది.

కూర్మా : (ఉత్సాహంగా కాగితాలు బల్లమీద కొట్టి)
లిమిలేవన పట్టింది! కం గాటు లేవన్న.
(చెయ్యిపట్టి ఊపుతాడు.)

ధర్మా : కాని లిమిలేవన పట్టకుండా చెల్లువేసినట్లు
ఫార్జరీ చేసి దావా వేశాడండీ. చెల్లుతుం
దంటారా?

కూర్మా : చెల్లదు చెల్లదు చెల్లదు కాని అది ఫార్జరీ
అని నిరూపించాలి. తగిన సాక్ష్యం ఉందా?

ధర్మా : తమదగ్గరికి సాక్ష్యం లేకుండా వొస్తానా?
(ఆ కాగితాల్లో ఓ కాగితం తీసి ఇస్తూ)
ఇది చదవండి

కూర్మా : (చదివి) అజాగ్రత్తగా నోటుకి కాల దోషం
పట్టించి నందువల్ల లక్ష్యపతి అనేగుమస్తాని
డిమ్మిస్ చేశాడా సన్యాసి రాజుగారు! ఓహో
అదృష్టమైన సాక్ష్యం. (ఉత్సాహంగా)
గెలిచారండీ, కేసు.

ధర్మా : (సంతోషంగా) గెలిచానూ?

కూర్మా : ఇంకా సందేహమా! కాని ఈ కాగితం ఎలా
సంపాదించారు?

ధర్మా : లక్ష్యపతిగారి దగ్గర కొన్నాంలేండి. అవసర
మైతే ఆయన గారు కోర్టుకి కూడా వచ్చి
మన తరపున సాక్ష్యం చెబుతారు.

కూర్మా : ఇంకేం ఫస్టా. వకొకలత్ ఇస్తారా?

ధర్మా : చిత్రం.

కూర్మా : (గట్టిగా) విద్యాపతి, వకొకలత్ నామా
ఫారం తీసుకురావోయ్.

ధర్మా : లాపాయింటు తమరికి తెలిసినట్లు మరొకరికి
తెలిసండీ. ఆరోజు ఇట్టేబోల్తాకొట్టించే
చేశారు నన్ను. అందుకే తమదగ్గరి కొచ్చా
నండీ.

కూర్మా : అప్పుడు ముప్పై రూపాయలు ఎగ్జిట్‌చినా
ఇప్పుడు చెయ్యిరూపాయలు ఇప్పిస్తాలెండి.
(నవ్వుతాడు.)

ధర్మా : తమదయ.

[విద్యాపతి వకాల్ ఫారం తెస్తాడు]

కూర్మా : సంతకం చెయ్యండి ధర్మారావు గారూ!

ధర్మా : అయ్య బాబోయ్. సంతకమే!

కూర్మా : అనేమిటి? అలాభయపడతారేం.

ధర్మా : అహః. చెయ్యి...కొంచెం... వణుకు
తుంటేనూ.

ధర్మా : ఇప్పటి దాకా బాగానే ఉంది గవండీ.

ధర్మా : అకస్మాత్తుగా అప్పుడప్పుడు అలా వొణుకు
వొస్తుందండీ.

కూర్మా : చెయ్యి పట్టుకోనోయ్ విద్యాపతీ, కొంచెం.
(విద్యాపతి చెయ్యి పట్టుకుంటాడు)
ఊ. సంతకం చేసేయ్యండి.

ధర్మా : చెయ్యి...పడిపోయినట్లుందండీ.

కూర్మా : చెయ్యిపడి పోతే కను ఓడిపోతారు.

ధర్మా : చెయ్యాలిసేం! ఓకలమిదికి రాదుగదా!
(కాగితం తేరిపార చూస్తాడు.)

కూర్మా : రాగులెండి అలా చూస్తారేం? త్వరగా
చేసేయ్యండి.

భయంలేకు. (కలంఇస్తాడు)

[ఇద్దరూ వొణుకుతున్న ధర్మారావు చెయ్యి
పట్టుకొని సంతకం చెయ్యిస్తుండగా తెర.]

రంగము: 4

* * ఉదయం; సన్యాసిరాజు గారి
ఇంట్లో డ్రాయింగు రూమ్. డవాల
వేసుకొని వరహాలు సోఫాలు దులు
పుతూ ఓసారి అటూఇటూ బెదురుగా
చూసి ఓ సోఫాలో కూలబడి పరవ
లిస్తాడు. ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య
నాయుడు ప్రవేశం.

ఇన్ : (వరహాల్ని వింతగా చూస్తూ) సన్యాసి
రాజు గారూ!

(కళ్లు మూసుకుని, అలవాటుగా) దయ

సేయ్యండి.

(చటక్కున స్పృహకలిగి దిగ్గునలేచి) డబ్బం
బాబూ. (చేతులు నలుపు కుంటాడు)

ఇన్ : (నవ్వుతూ కూర్చొని) ఎలా ఉందిరా
సోఫా?

వర : బుద్ధి గడ్డితింది బాబూ! చమించండి. (లెంప
లేసుకుంటూ.)

ఇన్ : ఎందుకురా! సోఫాలు ముఠులు కూర్చో
టానిక్కాదూ?

వర : చిత్తం. తమలాంటి శృకి గాని మలాంటి
శృకా బాబు?

ఇన్ : ఏం? నువ్వు మాత్రం మనిషివి కావూ?

వర : చిత్తం. డవాలా జవాన్నే గా బాబూ.

ఇన్ : పనుల్లో తేడాలుంటే ఏంరా? మనుషులంద
రికీ సమాన హక్కులేవూ?

వర : అంతే నంటారా బాబూ?

ఇన్ : కాదు మరి!

వర : అయితే తప్పులేవంటారా బాబూ?

ఇన్ : మనుషులంతా ఒకటే ఐనప్పుడు తప్పే
ముందిరా!

వర : (ఇన్ స్పెక్టర్ పక్కన కూచుంటూ) తమరు
మామంచోరు దొరా!

ఇన్ : (దిగ్గున లేచి లాతీ నేలకొట్టి) ఓరివెనా!
బుద్ధిలేదా? చనునిస్తే నెత్తి కెక్కుతావా?
నీ అంతర మెక్కడ నా అంతర మెక్కడ?

వర : (దిగ్భ్రాంతుడై) పొరపాటు. పొరపాటు.
చమించండి బాబూ. మీపాదాలట్టు
కుంటాను.

ఇన్ : (తగ్గి) అహః-అదికాదురా! కూచో కూడ
దని కాదు. మనిషి కాస్త శుభ్రంగా
ఉండవూ?

వర : అదా బాబూ!

ఇన్ : అదేరా! మీఅయ్యగారులేరా?

వర : ఉన్నారండి.

ఇన్ : ఏంచేస్తున్నారు.

వర : పూజలో ఉన్నారు బాబు.

ఇన్ : పూజ! మీ బాబుగారు పూజలుచేస్తారా?

వర : చిత్తం. రోజూపొద్దుటలే దనలక్ష్మి పూజ
చేస్తారండి.

వి చిత్ర జీవులు

ఇన్ : ఇంకెంతసేపటికాతుంది పూజ ?
 వర : అయిపోయి నట్టేసింది. ఇంక వచ్చేస్తాను.
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి ధనశ్రీ ప్రత్యక్షమైందిటా ?
 వర : అయింది సే అంటారు బాబూ కనపడి కనపడగానే తమిళుని ఇంట్లో బిగించి తాళం వేశారంటారండి జంం
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి బాగా డబ్బు దంటావా ?
 వర : అమాట తమరు వేరే అవగాలా ?
 ఇన్ : భూములు బాగా ఉన్నాయా ?
 వర : ఒకప్పుడు బాగా ఉండేవండీ ఆమద్ది నే చాలామటుకు అమ్మేసి డబ్బు చేసుకున్నారండి.
 ఇన్ : ఎందుకూ ?
 వర : 'గున్నెవాడిదేభూమి' అంటున్నార కదండి తీరాచేసి సరైన డబ్బియ్యకుండా భూములు కొట్టేస్తారేమోనని ఆపని చేశారండి.
 ఇన్ : డబ్బుంతా బ్యాంకుల్లో వేశారా ?
 వర : మొదట వేశారుగాని తరువాత ఆమద్దిని కొన్ని బ్యాంకులు దివాలా తీసేసరికి బయటే తీసేశారండి.
 ఇన్ : తీసేసి ?
 వర : ఇళ్లకొన్నారండి.
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి ఇళ్లన్నయన్నమాట.
 వర : ఇప్పుడయ్య లేవండి. ఆటితో ఇబ్బందులు పడి అయినకాడికి అమ్మేశారండి.
 ఇన్ : అమ్మేసి ?
 వర : బంగారం చేసుకున్నారండి.
 ఇన్ : అంతా ఇంట్లోనే దాచారా ?
 వర : చిత్రం.
 ఇన్ : రోజులు మంచివికావుగోయ్. కొంపతీసి ఎవడికన్నా పడితే పైసల్.
 వర : ఎంటి బాబూ, తమరే అట్టంటారు. (గర్వంగా తాళాలు చూపిస్తూ) నూడండి. అట్లాటిట్లాంటివి అనుకున్నారేమో. ఒక్కొక్కటే చూపిస్తూ కట్టతూ.

బొంబాయి, చెన్నాపట్టణం చి మంచి ప్లాంగుతాళాలు కొత్త కొత్త రికార్డులు ఈడకు రావాల్సిందే. పైగా ఇద్దరు గూర్ఖాలు కాపలా. రెండు బాగిలాలు హామేహ అడే ఉంటాయి. చీల్చిపారెయ్యవు ? హే ?
 ఇన్ : మంచి బాగ్లలో నే ఉన్నారన్నమాట.
 వర : చిత్రం. అందులో నేను డివాలెసుకు నిలబడితే ఇంటిపైపు ఎవరన్నా కన్నెత్తిచూడటానికి ధైర్యం చేస్తారా!
 ఇన్ : సుప్రైజ్ ప్లేట్ నాకరుచి కదా! నీకు వవాలెండుకురా?
 వర : హోదాగా ఉంటుంది ఏసుకోమన్నారండి సన్యాసిరాజుగారు. ఈ బిళ్ళ ఇళ్ళతో మెరుస్తుంటే దీన్ని చూసిన కాడినించీ మాబుడ్డోడికి మా మనసుగా ఉందండి.
 ఇన్ : అజేం మనసురా?
 వర : బుడ్డోడు కదండి.
 ఇన్ : అయితే మాత్రం.
 వర : చిత్రం. "పెద్దయితరవాత మా రాజులు ఎట్లాగూ ఏస్తారు. ఇప్పుటి నించీ జేనికళా?" అని కూక లేశానండి.
 ఇన్ : మంచిపని చేశావుగాని నేనో విషయం అడుగుతాను సమాధానం చెబుతావా?
 వర : చిత్రం. అసగండి.
 ఇన్ : మీ అయ్యగారు మంచివారేనా?
 వర : కాకేం బాబూ!
 ఇన్ : పోట్లాటలూ, కొట్లాటలూ — ఇలాంటి వాటి జోలికి పోయా?
 వర : నాతో ఎప్పుడూ పేదీ పెట్టకొలేదు బాబూ. జీతం పెంచమని అడిగితే మాత్రం ముక్కు మీద వేలేసుకుంటారండి (అభినయిస్తాడు) ఇంక గవ్ లివ్.
 ఇన్ : సామాన్యంగా మీ అయ్యగారు ఎం చేశావుతారు?
 వర : పేవరండి.
 ఇన్ : భర్తృహరి సుభాషితాలూ, సుమతీశతకం ఎప్పుడూ చదవరా?
 వర : ఆరి మాటేమోగాని మాబుడ్డోడు సుమతీ శతకం వొల్లేనేకాడండి. (చేతులు కట్టుకుని

కొంచెం రాగంతీస్తూ)

“అడిగిన జీతం బియ్యం

మిడిమేలపు దొరనుగొల్పి మిడుకుట కంటెన్

వడిగల ఎద్దులగట్టుక

మడిగున్నుక (బతుకవచ్చు మహిలో సుమతీ”

ఇన్ : ఛేష్. చూశావా, అలా అన్నాడేగాని
అడిగిన జీతం ఇయ్యకపోతే సమ్మెలుచేసి
గొడవచేయ మన్నాడా?

వర : (తెల్లబోయి) లేదు బాబూ.

ఇన్ : అంగుకేసోయ్ సుమతీశతకం అంటే నాకు

ఇష్టం మాతాజాలో (పత్తిఖైదీకి—నింటు

న్నావా? (పత్తిఖైదీకి గోజూ లాతీమాపించి

మరీ నూరినూరి పోస్తున్నానోయ్ ఈ

పద్యాలు. చిన్నప్పుడు మా అయ్యనాడు

బెత్తెం పట్టుకుని అవన్నీ నాచేత పప్పు

చెప్పిస్తే నే నేనీనాడు ఈ ఇన్ స్పెక్టర్

పదవి వెలగబెడుతున్నాను.

(జేబులోంచి సుమతీశతకం తీసిచూస్తూ)

అహోహా!

శ్రీరాముని దయచేతను

నారూఢిగ సకల జనులు జౌరా! యనగా

ధారాశ్రమేన నీతులు

నోరూరగ చవులుపుట్ట సుడివెద సుమతీ.

[చివరపంక్తి వరహాలు కూడా అంటాడు]

(సన్యాసిరాజు మగ్గ ద్వారంంచి

(ప్రవేశం)

సన్యా : నమస్కారం ‘ఇన్ స్పెక్టరు గారూ.

ఇన్ : నమస్తే, సార్, నమస్తే.

సన్యా : సుమతీశతకం తిరగేస్తున్నారే.

ఇన్ : ఏవో కాలక్షేపం.

సన్యా : ఆపద్యాలంటే నాకూ తగని అభిమానమండీ.

ఇన్ : (సంతృప్తిగా) అలాగాండీ?

సన్యా : చిన్నప్పుడు వీధిబళ్ళో సుమతీశతకం

యావత్తూ మంచినీళ్ళ ప్రాయంగా ఏకరువు

పెట్టే వాణ్ణి. అందుకే గదండీ ఇప్పు

డీమాత్రం విశ్చింతగా బతుకు తున్నాను

(అకస్మాత్తుగా)

అప్పుడు చెరువు నిండిన

కప్పులు పడివేలు చేరుగదరా సుమతీ.

ఆ హా హా! ఏం హెచ్చరిక!

వర : (అందుకుంటూ) ఎప్పుడు సంపదగలిగిన
అప్పుడు—

సన్యా : హుష్. ఇన్ స్పెక్టరు గారు ఏవో పనిమీద
ఒచ్చినట్లున్నాగు.

ఇన్ : మరేనండీ

[వరహాలు పద్యం తనలోనే చదువుకుంటూ

వెతుతూ మగ్గలో ఆగి వెనక్కి సన్యాసి

రాజు వైపు మాస్తాడు]

వర : లక్షీంపతిగారికి కబురెట్టమన్నాగు గనంశి
బాబూ! సన్యాసి రాజుగారు నుంచున్న
పశాన రమ్యున్నారని చెప్పొచ్చానండీ.

సన్యా : ఏమన్నార?

వర : సువ్వుపద. నీ ఎనకాలే వొస్తున్నారే అన్నా
రండీ. మిడిని మాదిగులుపడిపోయారండీ.

అయితే, ఇన్ స్పెక్టరు బాబూ. తెలికడుగు

తాను, ఆరిడబ్బు మల్లీ దొరుకుద్దంటారా?

సన్యా : (అందుకుని) ఆ ఇంకేం దొరుకుతుందీ!
పుస్తకం, వనితా, నిత్యంపరమాస్తంగతంగం.

ఇన్ : (రోషంగా) అయితే పోలీసుడిపొద్దుమెంటు
ఎందుకండీ!

సన్యా : మనుషుల్లో నిజాయితీ లేకపోతే పోలీసు
వాళ్ళేం చేస్తారా?

ఇన్ : (కొంచెం సంతోషించి) ఉన్న మాట
చెప్పాను. అంగుకే (సుమతీశతకం చూపిస్తూ)

ఈ శ్రమ. (పుస్తకం జేబులో పెట్టుకుం

టాకు) ప్రతివాడూ చక్కగా చదువుకుని

బాగుపడకూడదా?

వర : కొంటానికి డబ్బుండొద్దు బాబూ?

సన్యా : ఏడిచావులేరా. నువ్వెళ్ళు.

[వరహాలు బుర్రగోకుంటూ నిష్క్ర

మణి తమరి పనేమిటో నెలవిచ్చారుకారు.

ఇన్ : మరేం అనుకోకండి. తమరి కొన్ని ప్రశ్నలు
అడిగాలి.

సన్యా : ఏ విషయం?

ఇన్ : ధర్మారావుగారి బట్టలకొట్టు లూటీ విషయం

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ధర్మారావుగారి బట్టలకొట్టు
లూటీ? లూటీ జరిగిందా?

వి చిత్ర జీ వు లు

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా అతని వంక తేజకం గామాసి)
మీకు తెలియదా?

సన్యా : మీరు చెప్పేదాకా నాకు తెలీనే తెలియ
దండీ. మా వరహాలు కూడా చెప్పలేనే.
వానికి తెలీనివిషయమే ఉండదు. ఎప్పుడు
లూటీ చేశారు?

ఇన్ : రాత్రి.

సన్యా : పాపం (కనిగా) బాగాయ్... (తప్పుకుని)
నష్టపోయాడా?

ఇన్ : ఒక్క గుడముక్క కూడా లేకుండా లూటీ
చేసేశారండీ

సన్యా : (తృప్తిగా) అయిందీ! కాకేం చేస్తుందీ!
అనకూడదు కాని అంతే కావాలేండీ.

ఇన్ : ఏం?

సన్యా : వొత్తి సరమ నీచుకు అనకూడదు కాని—

ఇన్ : ఏం చేశాడూ?

సన్యా : వొత్తి వెనకపనిచేశాడండీ పరమదొర్భాగ్యుడు
అనకూడదు కాని—

ఇన్ : ఏం చేశాడో చెప్పరేం?

సన్యా : లుచ్చా పని కదండీ. అనకూడదు కాని—

ఇన్ : (చినుగ్గా) ఆపాడుప సేమిటో చెబితే ఇద్దరం
కలిసి తిడవం.

సన్యా : నోట్ సంతకం పెట్టకుండా—అదే బాకీ
ఎగ్గట్టాలని చూశాడండీ.

ఇన్ : అలాగా!

సన్యా : దగుల్బాజీ కదండీ.

ఇన్ : మళ్ళీ అనకూడదు కాని, ఈమాటల్ని
ఆయనగూడా విమ్మల్ని అన్నాడండీ.

సన్యా : (కోపంగా) అన్నాడూ? వాడిపని పట్ట
కుండా వొదుల్తానా!

ఇన్ : చూస్తే మీ ఇద్దరికీ బాగా కక్షలున్న
ట్టున్నాయి.

సన్యా : కాని షనులు చేస్తే కక్షలుండవుటండీ?

ఇన్ : ఆ కక్షతో మీరే దుకాణంలూటీ చేయించా
రంటున్నాడు.

సన్యా : (తెల్లబోయి) ఆ— నేనా? రామరామ....
ఎలా చూశాడండీ ఆహతి?

ఇన్ : నేనే అడిగానైండి—అనుమానం ఎవరి
మీదైనా ఉంటే చెప్పుకు.

సన్యా : (కోపంగా) సాక్షుం?

ఇన్ : అదీ అడిగాను ఆధారాలున్నాయా అంటే.
అదంతా నాకు తెలీదు బాబూ ఆధారాలు
వెతికటం పోలీసువారి పనే నన్నాకు.

సన్యా : (మాతాత్తుగా తట్టి) కొంపతీసి మీరుకూడా
నన్ను అనుమానించటం లేదు కద! నేనే
పాపం ఎరగనండోయ్.

ఇన్ : పెద్ద మనుషులు, మీరిలాంటి వాటిలో
ఎందుకు దిగుతారైండి. ఉద్యోగ నిర్మూల
ప్రశ్నలకాలని వచ్చాను. అంటే.

సన్యా : బతికించారు. (ఆలోచించి) చూడగా
చూడగా నాకోఅనుమానం తడుతోందండీ

ఇన్ : ఏమిటి?

సన్యా : ఇండులో ఏనో మోసం ఉందండీ.

ఇన్ : మోసమా?

సన్యా : ఇన్ని కొట్టుంటే ఒక్క నిర్మూలావు కొట్టో
నే లూటీ ఎందుకు జరగాలి? కాపలావారే
మైనారా? రాత్రికిరాత్రి ఎవరికంటా పడ
కుండా సరుకు ఎలా జేరేవారా?—వొట్టిది.
వొట్టిది. వొట్టిందండీ. ఇన్ స్పెక్టరు గాయా
లూటీ జరగనే లేదు.

ఇన్ : జరక్కపోవటమేమిటి? నేను కళ్లారా
చూస్తే!

సన్యా : జరుగుతుంటే చూశారా?

ఇన్ : జరిగింతరవాత.

సన్యా : నిర్మూలావే సరుకుతా ఎక్కడో దాచి
నామిదికి పెట్టాలని చూస్తున్నాడండీ.

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా) తమాషాగా ఉండే! ఎక్కడ
దాచాడంటారు?

సన్యా : ఎక్కడదాచాడో మీరే వెతికించాలి. ఇల్లా
గిల్లా అంతా సోదాచేయించండి. బయట
పడకపోతే నన్ను పెగ్గండి. కొట్టువెనకాల్పించి
దొడ్డిపమ్మకుండా ఇంట్లోకి జేరవేసిఉంటా
డండీ! హరినిర్మూలావ్!

[ఇన్ స్పెక్టరు ఆలోచిస్తూ ఉంటాడు, సుంద
రావు ప్రవేశించి ఇన్ స్పెక్టర్ వైపు రెండు
మూడు సార్లు చూస్తాడు.]

సుంద : నమస్కారం సన్యాసిరాజు గారు.

సన్యా : రండి. రండి. కూర్చోండి.

ఇన్ : సరే నేను వస్తానండీ.

[ఇన్ స్పెక్టర్ రెచి వెళ్లిపోతూ సుందరావు]

నైపు యథాలాపంగామాసి, మల్లీ పరకా
యించి చూసి సన్యాసి రాజు నైపు
చూస్తాడు.]

సన్యా : వీరు సుందరావుగారు. నాకు చాలా ముఖ్య
స్నేహితులు. (సుందరావు సమస్కారం
చేస్తాడు)

ఇన్ : మిమ్మల్నెక్కడో చూశానండీ

సుంద : రోడ్డుమీద యథాలాపంగా చూశారేమో
లెంపి.

ఇన్ : కాదండీ అలాంటి పరిచయం కాదు!
ఎక్కడో చూశాను మీది ఈ ఊరేనా?

సుంద : నాకో ఊరేమిటి;

ఇన్ : మీరేం చేస్తున్నారు?

సుంద : (నవ్వుతూ) ప్రస్తుతం కోటి సూర్యప్రకాశ
రావుగారికి సన్యాసం చేద్దామని ప్రయత్ని
స్తున్నాను. (ఇన్ స్పెక్టర్ బుర్రతడుముకుని
కొంచెం తటపటాయిం చినివ్క)మిస్తాడు.)

సన్యా : చూశారా సుందరావుగారూ? తన బట్టల
కొట్టు లూటీ చేయించానని ధర్మారావు నా
మీద అభౌండం వేశాడు.

సుంద : లూటీ!

సన్యా : ఆ-అసలు లూటీ కాలేదని నా అనుమానం.
అదో పన్నాగం-మనమీద కక్ష తీర్చుకో
టానికి.

సుంద : తాటాకు చప్పళ్లకి కుండేళ్లు బెదుర్తాయి
టండీ?

సన్యా : (నవ్వి) అంతే...అంతే.

సుంద : హనుమంతుడి ముందగా కుప్పిగంతులు!

సన్యా : వెనవని పట్టి లు కొట్టించనూ?

సుంద : స్లీడర్ గార్ని మళ్ళా కలుసుకున్నారా?

సన్యా : ఆ. వాడు కొంచెం పెద్ద ఎత్తుమీదే ఉన్నా
డని లోపాయికారిగా తెలిసిందండీ. లక్ష్మీ
పతిగారిని సాక్ష్యం వేసుకుంటాట.

సుంద : ఆయనెవరూ?

సన్యా : మాపాత గుమాస్తా అండీ. అజగ్రతగా
నోట్ రిమిటేషన్ పట్టించాడని డిస్మిస్
చేశానెండీ.

సుంద : ఆయన సాక్ష్యం చెబుతా సన్నాడా?

సన్యా : ఆ. విశ్వాస ఘాతకండీ.

సుంద : మీవైపు తిప్పుకోలేరూ?

సన్యా : మన స్లీడర్ గారూ అదే అన్నారండీ. ఆయ
నది చాలా బలమైన సాక్ష్యం. పైగా
తెలివి తక్కువగా ఫలానా కారణంవల్ల
డిస్మిస్ చేశానని కాగితంకూడా ఇచ్చాను.

సుంద : ఏదో ఎరచూపించి మీ పక్షానికి తిప్పుకోండి.

సన్యా : అందుకే కబురు చేశాను బహుశా వస్తూ
ఉంటాడు. ఏదో విధంగా ఆ ధర్మారావుని
సాధిస్తే గాని నాకు మనశ్శాంతి లేదండీ సుంద
రావుగారూ. ఎంత డబ్బయినా సరే.

సుంద : సాధించకేనుండీ! మీ లాంటి పెద్దమనిషి
భూర్జి చేశాడంటే నమ్మేదెవడు? అందులో
రెండుగోజుల్లో మీ పగవు పదిరెట్లు పెరగ
బోతుంటే?

సన్యా : ఎలాగండోయ్?

సుంద : కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారి సన్యాససభకి
మీరే అధ్యక్షుల నే సంగతి మర్చిపోయారా?

సన్యా : ఓ! అదా! అన్నట్టు సన్యాస ప్రయత్నా
లెంతవరకు వచ్చాయి?

సుంద : ఆవన్నీ నేను చూసుకుంటున్నాగా. మీ
కెందుకు శ్రమ! ఎల్లండికి అంతా రెడీ చేసే
బాధ్యత నాది.

సన్యా : చందా లేమాత్రం వనూలయాయి?

సుంద : ఆ!-ఎవరండీ ఇచ్చేవాళ్లు!

సన్యా : అదేమిటి అలా అంటారు? చాలా మంది
నూటపదహార్లూ అర్థ నూటపదహార్లూ ఇచ్చా
మని నాతో చెప్పారే?

సుంద : కాగితంమీద అంక వేస్తే ఏం లాభమండీ?
ఇవ్వొద్దూ?

సన్యా : ఇచ్చామని చెప్పారండీ.

సుంద : సరే ఇస్తే రసీదులు ఉండవూ?

సన్యా : అవునెంక. నాచేత నూటపదహార్లు ఖర్చు
పెట్టించారుగదా!

సుంద : ఖర్చు పెట్టించాని కిబ్బడి రాదుటండీ అలా
అంటారేమిటి? వీధుల్లో, పేదల్లో, రేడి
యోలో మీపేరు మోతమోగిపోదూ?

సన్యా : (ముఖవికాసం దాచుకుంటూ) ఏమిటో
లెండి. నా కంత్కీర్తి దాహంలేదు.

వి చిత్ర జీవులు

సుంద : మీకుందని నేనన్నామా?

సన్యా : ఎందుకంటే వెళ్ళకీ కీర్తి? కూటికా, శుష్కకా?

సుంద : సరిగ్గా అడమట కోటిసూర్యప్రకాశరావు గారుకూడా అన్నారండీ.

సన్యా : అలాగా?

సుంద : 'అడమిటండీ కోటిసూర్యప్రకాశరావు గారు, అలా అంటారు? కీర్తి వాస్తేగాని పదవి రాదు, పదవి వాస్తేగాని కీర్తి రాదు. ఈ రెండూ వాస్తేగాని ప్రజాసేవకి వీలుండదు. ప్రజాసేవ చేస్తేగాని ఈ రెండూరావు. ప్రజాసేవ చేస్తే మీకు రెండూ ఉన్నట్టే. కాని ఆ కిరీటంలేని పదవినించి అసలు పదవి స్వీకరిస్తేకాని నిజమైన ప్రజాసేవకి వీలుండదు' అని ఒక్కడమ్మ అనేసేటప్పటికి ఆయన 'సరే కానివ్వండి, మీ ఉత్సాహాన్ని ఎందుకు ఆపాలి' అన్నారండీ.

సన్యా : ఐతే ఈ సన్యాసంతో ఆయనకి బాగా పేరొస్తుందింటారా?

సుంద : కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు ఆ ప్రశ్నే అడిగారండీ. "పేరేమిటండీ, వెళ్ళవేరూ? మీకిర్తితో నిండిపోయి ప్రపంచాలన్నీ తెల్లటి తెలుపైపోతే, ఆ తెలుపులో కలిసిపోయిన పాలసముద్రాన్ని విఘ్నమూర్తి, విరావతాన్ని ఇంద్రుడూ, హంసని బ్రహ్మదేవుడూ, కైలాసాన్ని శివుడూ, చంద్రుణ్ణి రాఘవూ విఠుక్కోలేక నానా అవస్థలూ పడతారని ఉత్పేక్షించేసరికి సుమ్రయిపోయి "ఎంత గొప్పగా అన్నారండీ! శేపు సన్యాసంలో నామీద పంచరత్నాలు చదివేట్లున్నారే!" అన్నాడండీ సన్యాసిరాజుగారు.

సన్యా : నా మీదకూడా ఓ పద్యం రాసి చదువుదుమా.

సుంద : పద్యం! పంచరత్నాలండీ! పంచరత్నాలు! మీమీదకాకపోతే ఇంకెవరిమీద రాస్తామా?

సన్యా : ఒక్కొక్క పద్యానికి ఒక్కొక్క దుక్కా లుచ. ఏమంటారు?

సుంద : కానివ్వండి, మీ ఇష్టం, కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు కూడా అలాగే అంటే

ఎం. పి. అయిం తరవాత ఇద్దరు గానైంశి. అన్నాను.

సన్యా : ఎం. పి. అవుతాడంటారా?

సుంద : ఆనే ఆయనా అడిగారు. ఎం. పి ఏమిటండీ, హనుమంతుడు సముద్రాన్ని అవలీలగా లంఘించినట్లు ఎం. పి నించి ఎంబాసడరైపోయి ఆ సముద్రాలన్నీ మీరుకూడా లంఘించరూ? ఆయన విమానం లేకుండా వెళ్ళాడు. మీరు విమానంలో వెళ్తారు. అంతే లేదా. అనే సరికి కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు సర్వంమరిచి ఆకాశంలోకి దూకారండీ.

సన్యా : (నవ్వి) ఏమిటో లేండి, ఆయన గొప్పవాడైపోతే మనకేం లాభం?

సుంద : అన్నీ తెలిసిన మీరే అలా అంటా రేనుండీ ఆయన గొప్పవాడైతే మీరుమాత్రం గొప్పవాగుకారూ?

బజార్ను పోతున్నప్పుడు 'కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు' అని నోరార పిలిస్తే ముక్కు మొహం ఎరగని ముషివాడైనా సరే 'ఎలా తెలుసురా నాపేరు?' అని ఓ దమ్మిడి ఇచ్చి 'తమర్నెరగనివాళ్ళేవురుదారా?' అని వాడు రెండోచెయ్యి జాపితే రెండో దమ్మిడికూడా ఇచ్చేస్తారే ఇహమీరే నోటి నిండా 'కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు' అనిపిలిస్తే విపనిచెయ్యుకుంటే ఆపనిచెయ్యు ర్పండి?

[లక్ష్మీపతి ప్రవేశం]

సన్యా : రండి రండి లక్ష్మీపతి గారు...

లక్ష్మీ : నమస్కారమండీ

సన్యా : ఇలా కూర్చోండి.

లక్ష్మీ : చిత్రం. ఇలా నుంచుంటాలెండి.

సన్యా : పరవాలేను. కూర్చోండి పెద్దలు.... వీరు సుందరావుగారు గొప్ప ఆర్థుడైరెక్కరు. నాకు చాలా ముఖ్యులైండి.

లక్ష్మీ : అలాగా? సంతోషం. (కూర్చుంటాడు.)

సన్యా : ఆ పోయినడబ్బు దొరికేనూచన ఏమైనా కనిపించిందాండి.

లక్ష్మీ : ఇంకేం దొరుకుతుందండీ. దాని కెప్పుడో నీళ్ళొదులుకొన్నాను.

సుంద : పోయిన డిబ్బేమిటి ?

లక్ష్మి : ఆమధ్య కొంతసాము పోగొట్టకున్నానండీ

సుంద : అరె ఎంత ?

లక్ష్మి : ఎంతయితే ఎంతెండి ? ప్రాప్తం లేకపోయి నప్పుడు. ఎందుకండీ సన్యాసిరాజు గారూ, కబురుచేశారు ?

సన్యా : చూడండి. అప్పడేదో కోపంలా ఏదో అన్నానే అనుకోండి. వెంటనే మీరుగోయి గంధానేసి వెళ్ళిపోవటం సబబేనా చెప్పండి.

లక్ష్మి : మీరుచామ్యంటే ఎంత చెయ్యను ?

సన్యా : నేనంటే అంతఃఖినునంగా ఉండేవారు కదా ! కాస్త ఉదారంగా నన్ను తీసుకుంటే తేరా ?

లక్ష్మి : ఎంతమాట !

సన్యా : మీరంటే ఎంతగురి, ఎంతగౌరవం లేకపోతే ఆఖాళీ భర్తీ చేయకుండా అలాగే ఉండు తాను చెప్పండి.

లక్ష్మి : (ఆశ్చర్యంగా) ఎవరీ వేసుకోలేదూ ?

సన్యా : ఉఁ మఁ. నావల్లకాదు. ఆ ఉద్యోగం మీరు చెయ్యాలినిండీ.

లక్ష్మి : నేనా ?

సన్యా : అక్షరాలామీరే. నామీద ఆమాత్రం గౌరవం చూపించలేరా ?

లక్ష్మి : ఎంతమాట. అంతకంటేనా ?

సన్యా : మీరొప్పుకుంటారని నాకు తెలుసులెండి. మనిషి మనసు ఆమాత్రం కనిపెట్టలేనా ? అన్నట్టు, లక్ష్మిపతిగారూ, ఈసంగతి విన్నారా ? ఆసక్తికావు వింకూస్తున్నాడో మీదాకా వచ్చిందా ?

లక్ష్మి : ఏ విషయంగురించి ?

సన్యా : మిమ్మల్నే బోల్తాకొట్టిద్దా మనుకుంటున్నాడు, వాజు, వాడిముఖానికి తోడు వాడి తరపున మీరు సాక్ష్యం చెప్పుతారట. వెనకపుకారు లేవదీశాడండీ

సుంద : లక్ష్మిపతిగారి సంగతి వాడికేం తెలుసండీ ! అంతా తనమోస్తరే అనుకుంటాడు.

లక్ష్మి : తమరు దయచేసి తీసుకుంటే, సన్యాసిరాజు గారూ. అప్పట్లో ఆ ఆగ్రహంమీద అతనితో అలా నే నన్నమాట నా ప్రతిమేనండీ.

సన్యా : వాస్తవమా !

లక్ష్మి : చిత్తం.

సన్యా : పోనెండి. గతంగతః.

లక్ష్మి : అంతేనండీ. అంతే.

సన్యా : నోటులిమిలేవన్ పట్టిందిచిమాసి సంతకం పెట్టకుండా పరమనీచంగా తప్పించుకు పోయాడండీ

లక్ష్మి : ఓ ! అయితే ఫోర్టరీమాట నిజమేనా ?

సన్యా : మీరుకూడా అలా అంటారండీ ? ఫోర్టరీ, గోరీ, బాకే ఎగ్గొట్టటం బావుందీ ?

సుంద : కుక్క కాటుకి చెప్పబెబ్బ అంతే !

సన్యా : నోటులిమిలేవన్ పట్టలేదని మీరొక్కమాట అన్నారా అంటే—

లక్ష్మి : అబద్ధపు సాక్ష్యమా ?

సుంద : అబద్ధం, గిబద్ధం. అబద్ధం అనేమాటకి నిర్వచనం చెప్పండి

లక్ష్మి : తీసుకుంటే. నా అంతరాత్మ ఒప్పునండీ నేనబద్ధం చెప్పలేను.

సుంద : అబద్ధం చెప్పటానికేమండీ ? నిజం చెప్పాలంటే భయపడాలిగాని,

సన్యా : నాపరువు నిలబెట్టండి లక్ష్మిపతిగారూ. మీరేం చెయ్యమంటే అనిచేస్తాను

లక్ష్మి : అబద్ధం ఆడాల్సిందే ?

సన్యా : న్యాయంకోసం, నాకోసం ఒక్కచిన్న అబద్ధం ఆడండి (చేతులు పట్టుకుంటూ) ఇవి చేతులుకావు కాళ్ళనుకోండి

లక్ష్మి : సరే కానికొండి. తప్పేదేముంది.

సన్యా : (సంతోషంగా) ఒప్పుకున్నారూ ? మీ మేలు మర్చిపోలేనండీ మీబుర్రం ఎలా తీర్చుకోవాలా !

లక్ష్మి : తీర్చదలుచుకుంటే మీరు తప్పుకుండా తీర్చగలరా ?

సన్యా : ఎలాచెప్పండి ? (చెవులుదగ్గర చేతులుపెట్టుకొని శ్రద్ధగా ముందుకి వంగుతాడు.)

లక్ష్మి : చెప్పమంటారా ? తరవాతి కాదంటారేమో.

సన్యా : ఛ. ఛ. ఎందుకంటానూ ? (కొంచెం బరుగ్గాయి వెయ్యిరూపాయల బాకీరద్దు చెను) మంటారా ?

(అయిదురూపాయలు పెడతాడు)

వి చిత్ర జీవులు

లక్ష్మీ : పెనవబ్బుకోసం అబద్ధం ఆడతాటండి?

సన్యా : (తేరుకుని) మరి ఏమిటో నెంటువే చెప్పే నెయ్యండి

లక్ష్మీ : మనం పెద్దవాళ్ళ మైపోయాం. మనకి కావలసింది మనపిల్లలు సుఖపడటమే కదండీ.

సన్యా : కాదుమరీ.

లక్ష్మీ : మీ అబ్బాయి సీతారామరావు ఉన్నాడే, ఆతను మా అమ్మాయి కల్యాణిని ప్రేమించాటండీ.

సన్యా : మా వాడా?

లక్ష్మీ : చిత్రం.

సన్యా : ప్రేమా?

లక్ష్మీ : మరేసంది.

సన్యా : నిజమే?

లక్ష్మీ : నిజమేనండి. నా కళ్ళారా స్వయంగా చూశాను వరహాలూడా చెప్పాడు.

సన్యా : పెనవని రాసీంది. ముఖం వాచేట్లు చీవాట్లు పెడతాను.

లక్ష్మీ : ఎవర్ని?

సన్యా : వాడినే, మా సీతారాముణ్ణి.

లక్ష్మీ : ఎందుకండీ, పాపం?

సన్యా : మీ రూఠుకోండి. మీకు తెలీను. వాడికి అనేంబుద్ధి అంట! పెద్దచునుపులతో వ్యవహారం అనుకున్నాడా లేకపోతే—

లక్ష్మీ : (తెల్లబోయి) నా ఉద్దేశం అది కాదండీ.

సన్యా : మరేమిటి?

లక్ష్మీ : పాపం కుర్రవాడు, మనసుపడి ప్రేమించాడు. ఈ రోజుల్లో అది సహజమే కదండీ. అభ్యుదయ భావాలకి కగువేమిటి. శుభ్రంగా ఇద్దరికీ మంచి ముహూర్తం చేసి పెళ్ళి చేసేయ్యండి.

సన్యా : ఆ! పెళ్ళా!

లక్ష్మీ : చిత్రం. వాళ్ళని వేరుచేస్తే ఏ లైలా— మజ్నూలో ఏపోతారు. నా సలహా వినండి.

సన్యా : (కోపంగా) ఇకదో చదిరంగపుటై తల్లై ఉంక!

లక్ష్మీ : చిత్రం. తమరిద్దరినీ నేను ఎత్తులు నెయ్యగలవా?

సన్యా : నేర్పావులేవయ్యా మహా.

లక్ష్మీ : సరే మీ ఇద్దరం వెడతామరి (లేవబోతాడు.)

సన్యా : (ఆలోచనగా) కూర్చోండి అంత తొందర పడతారేం! సాక్ష్యం చెప్పనున్నానని ఆ అవకాశాన్నిలా దుర్వినియోగం చేసుకుంటారా చెప్పండి.

లక్ష్మీ : మీరలా అపార్థం చేసుకుంటున్నారు గాని నేను కానికొరక కోరానా? మీరు గనవంతులూ, నేను పేదవాణ్ణి అనుకోండి. కాని ఈ రోజుల్లో ఆ లేదాలు ముఖ్యమూ చెప్పండి. హృదయాలు ప్రేమించుకుంటే అడ్డుపడటం నాగరికతా లక్షణమూ?

సన్యా : (సుందరావునైపు చూస్తూ) వింటున్నారా. ఏమంటారు?

సుంద : కానివ్వండి. తథాస్తు.

సన్యా : మీమాటే నెగించుకున్నారు. సరే కానివ్వండి.

లక్ష్మీ : మీ హృదయ వైశాల్యం నాకు తెలియకుటండీ. మీ ఋణం తీర్చుకోలేనండీ సన్యాసి రాజుగానూ.

సన్యా : (కొంచెం కసిగా) సాక్ష్యం చెబుతున్నారుగా.

లక్ష్మీ : (ఏదోజ్ఞాపకం వచ్చినట్లు) అన్నట్లు, మర్చిపోయాను ఓ చిన్నపొరపాటు జరిగిందండీ. మీరు రాసిచ్చిన బర్తరఫ్ కాగితం బుద్ధిగడితిని ఆ ధర్మారావుకి ఇచ్చానండీ. అది ఇప్పుడు అడ్వకేట్ కూర్మానతారం గారి దగ్గర ఉన్నదిటండీ. అదెలాగో తమరు సర్దుబాటు చేయించాలి.

సన్యా : కొంప తీశారే!

సుంద : మరేం పరవాలేకులెండి ఏదో చేద్దాం.

లక్ష్మీ : ఆపని కొస్త చేయించండి. మీకు పుణ్యం ఉంటుంది. మరి నాకు నెలవిప్పిస్తారా? [నెలవుతీసుకుని నిష్క్రమిస్తాడు లక్ష్మీసతి]

సన్యా : హరిపిడుగా! మూడుముగ్గా వేస్తేగాని సాక్ష్యం చెప్పేట్లులేదు. ఉద్దండుడు. ఏమిటో అనుకున్నాను. అందిలే అందరూ జాట్లుపట్టకు నేనాళ్ళే.

సుంద : (నవ్వుతూ) మీరుమాత్రం తీసిపోయాారా?

సన్యా : సరేగాని ఆ కాగితం మనకెలావొస్తుంది?

సుంద : తెప్పిస్తే రాకేం చేస్తుంది ?
 సన్యా : ఎలా తెప్పించటం ?
 సుంద : (నవ్వుతూ) ప్రతం, పుష్పం, ఫలం, తోయం.
 సన్యా : (సరిపెట్టు మన్నట్టు) కొద్దిలో పోనివ్వండి.
 సుంద : చూద్దాం. అతన్ని కదిలించాలి.
 సన్యా : ఎవరీ ?
 సుంద : కూర్మావతారంగారి దగ్గర సుమస్తా విద్యా పతి. అతను నాకు కొంచెం తెలుసులెండి
 సన్యా : (అలోచనగా) విద్యాపతా ? ఎక్కడో విన్నట్లున్నా నాపేరు. అతను మనమాట వింటాడా?
 సుంద : డబ్బుకి కొంపమిడికోతి దిగిరాగుటండి.
 సన్యా : ఇతను ఆ కొతిలాంటి వాడో కాదో !
 సుంద : ప్రయత్నిద్దాం. (డబ్బు కావాలని సంజ్ఞ చేస్తూ) ఏదీ ?
 సన్యా : (దిశలుగా) ఎంత ?
 సుంద : వందనించీ బేరంచేస్తాను. వెయ్యి దాట నివ్వను లెండి.
 సన్యా : వెయ్యి రూపాయలే !
 సుంద : లేకపోతే ఆఫీసుకాగితం తనకైరించటమే
 సన్యా : గట్టిగా బేరంచెయ్యండి.
 సుంద : అమాట మీరు ప్రత్యేకించి చెప్పాలా ? ఓ వెయ్యి ఇస్తే మిగిలించి మళ్లీ మిక్కిలిస్తాను.
 సన్యా : తప్పదూ ? ఇవ్వాలినిందే ?
 సుంద : డబ్బు ముఖ్యమా, పరువు ముఖ్యమా ?
 [సన్యాసిరాజా నడుం దగ్గర తాళాలు తడుముకుని వ్రేజిమధ్య ద్వారం నించి నివ్కరి మిస్తాడు.
 కొద్ది క్షణాల తరవాత అదే ద్వారం నించి సీతారామరావు ప్రవేశం, చేతిలో ఫోటో చూస్తూ.]
 సీత : (ఫోటో చూస్తూ)
 కమలాక్షి నిర్బించు కరములు కరములు
 స్త్రీమూర్తి వర్ణించు జిహ్వాజిహ్వా.
 సుదతీమణిని చూచు చూడ్కులు
 చూడ్కులు—
 సుంద : ఏదో కనికరం అల్లుతున్నారే సీతారామరావుగారు!

సీత : (సుందరాపురి చూసి) ఓ! మీరా! ఎంత చెత్త సలహా ఇచ్చారండీ. చీర ప్రజంటు చేస్తే విసిరి వాటిండి కల్యాణి.
 సుంద : మీలాంటి వారు ప్రజంటు చెయ్యాలినింది బేవాల్స చీరల్లండి! ఇంకా నయం! ఏరోల్లు గోల్లు వెక్లెస్ ఇవ్వలేదు!
 సీత : (అలోచనగా) చవక బహుమానం అని తోనే సిందా!
 సుంద : కాక పోతే మరేమిటి? చక్కటి ఆభరణం ఇవ్వండి. ఆ మేలీమి బంగారంలో ఆమె ముసి ముసి నవ్వులు ప్రతిబింబించక పోతే నన్ను గండి.
 సీత : నిజమేనంటారా ?
 సుంద : అక్షరాలా.
 సీత : కాని నన్ను చూస్తేనే ఆమె బుసలు కొడు తోంది. ఇహ ప్రజంటు ఎలా ఇవ్వండి?
 సుంద : పోనీ, నాచేతికివ్వండి. మీతిరవున నేనిస్తాను. నెమ్మదిగా దారిలోకి తెచ్చుకోవాలి గాని, అలా విచారపడితే ఏంటాభం ?
 సీత : మీరిస్తే తీసుకుంటుందా ?
 సుంద : నాసంగతి ఇంకా మీకు బాగా తెలియదల్లే ఉంది.
 సీత : (అలోచించి) అయితే ఉండండి. ఇప్పుడే వస్తా.
 [ఎడమవైపు గదిలోకి నిద్రమించి కొద్ది క్షణాల్లో తిరిగి ప్రవేశం. చేతిలో చిన్న వెక్లెస్ కేస్ ఉంటుంది]
 సీత : (కేస్ సుందరాపురికిస్తూ) మీరు చాలా తెలివిగలవారని విన్నాను. కొంచెం శ్రమ తీసుకొని ఈ సహాయం చేస్తే మీమేలు మర్చిపోను.
 సుంద : అదెంత భాగ్యమండీ! (జిప్ బాగ్ లో వెక్లెస్ పెట్టుకుంటాడు.) నాశాయశక్తుల తంటాలు పడతాగా.
 సీత : థాంక్సు—ఈ చెబ్బతో ప్రేమించేస్తుందంటారా?
 సుంద : ఎవరి కోసం? మిమ్మల్ని చూసి కాక పోయినా మీగొప్పతనాన్ని చూసి అయినా ప్రేమించదూ?

వీ చిత్ర జీవులు

సీతా : నాగొప్పతనాన్ని చూశా?

సుంద : ఇంత గొప్ప బహుమానం ఇవ్వటంలో మీ గొప్పతనం, మీ ప్రేమలోని గొప్పతనం అద్దంలో కనిపించినట్లు కనిపించటం లేదుటండీ.

సీతా : అవగులు లేని ప్రేమసముద్రంలో మునిగి పోయాను సుంద్రావు గారూ! (నిటూర్చి) సర్వం కల్యాణి మయంగా కనిపిస్తోంది.... కల్యాణి! (బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు.) (సన్యాసిరాజు ప్రవేశం)

సన్యా : (కరెన్సీనోట్లు ఇస్తూ) ఇరిగో, సుంద్రావు గారూ, మొత్తం వెయ్యిరూపాయలు, సాగ్య మైనంత తేలికలో పోనివ్వండి.

సుంద : తిప్పకుండా. (నోట్లు జేబులో పెట్టుకుంటాడు.)

సన్యా : తెక్క పెట్టు కోండి.

సుంద : ఇంకానయం. దొంగనోట్లమో చూసుకోమనలేదు.

సన్యా : (నవ్వి ఓ కాగితం చూపిస్తూ) ఓ సంతకం గీకి పారేద్దురూ.

సుంద : ఒక టేమిటీ? ఎన్ని కావాలంటే అన్ని. సంతకాల కేంభాగ్యం! (సంతకం పెట్టేస్తాడు.) ఇంక నాకు సెలవిప్పిస్తారా?

సన్యా : జేయంగా వెళ్ళి లాభంగా తిరిగిరండి. ఆ నోట్లు అలా జేబులో పెట్టుకున్నారు. ఎవడన్నా కొట్టేస్తాడేమో జాగ్రత్త.

సుంద : నాదిగిరా!

సన్యా : ఎందుకైనా మంచిది. బాగ్ లో పెట్టుకోరాదూ?

సుంద : అది ఎక్కడన్నా మర్చిపోలే?

సన్యా : అయితే అజేబు గట్టిగా పట్టుకొని మరీ వెళ్ళండి. జాగ్రత్త.

[సుంద్రావు నవ్వుతూ జేబులో చెయ్యి పెట్టుకొని నిష్క్రమిస్తాడు. కొద్దిక్షణాలు అలాగే నిలబడి సన్యాసిరాజు ఎడమనైపు గదిలోకి నిష్క్రమించి కొంచెం సేపట్లోనే [గాభరాగా తిరిగి ప్రవేశిస్తాడు]

సన్యా : వరహాలూ. ఒరేవరహాలూ. ఎక్కడున్నావురా! కొంపమునిగిందిరా.

(గాభరాగా వరహాలు ప్రవేశం)

వర : ఏమైంది బాబూ, ఏమైంది?

సన్యా : సెక్రెన్ రా - గోల్డు సెక్రెన్ - పో-పోయింది. తాకట్టు సామ్యురా. పరువు సక్రేట్లో కలిసి పోయింది అలాచూస్తావేరా? పరిగెత్తి ఇన్ స్పెక్టర్ గార్ని పిలుచుకురారా!

వర : చిత్తం ఏం చెప్ప మన్నారండి ఇన స్పెక్టరు బాబుతో? పోయింది పరువా, తాకట్టాబాబు?

సన్యా : రెండూరా. పోరా. (వరహాలు గబగబ నిష్క్రమిస్తాడు)

హరిభగవంతుడా! ఎవడి పనిరా ఇది?

(సోఫాలో కూలబడతాడు.)

ఆంజనేయస్వామీ, నా సామ్యు నాకు దొరికిలే నీకు వంది టెంకాయలు కొట్టిస్తా. వెంకటేశ్వరస్వామీ! నన్ను రక్షించు. నీ కటాక్షం వల్లే దొరికిందిని ఋజునైలే వెండి తొడుగు తొడిగిస్తా. బంగారు కిరీటం చేయిస్తా. వజ్రపు టుంగరం కొనిస్తాను. (అలోచనగా) ఆఁ-ఇకన్నీ చెయిస్తే అసలు ఖరీదు వాటిపోదూ? (బేరం ఆడుతున్నట్లు) సర్వాలంకరణార్థం అక్షతం సమర్పయామి. [చేతులు జోడిస్తుండగా తెర.]

విజయవాడ రైల్వే డివిజన్

‘చక్రధర్’

భారత దేశంలోని రైల్వేలు ప్రభుత్వ యాజమన్యంలోకి వచ్చాక అవి వివిధ మండలాల గా యేర్పరచబడ్డాయి. తదనంతరం వచ్చిన ముఖ్యమైన మార్పు, యీ రైల్వే మండలాలలో “డివిజన్” పద్ధతి ప్రవేశపరచే నిర్ణయం అనిర్ణయం అప్పుడే దక్షిణ రైల్వేలోనూ, సెంట్రల్ రైల్వేలోనూ కొంత వరకు అమలు పరచబడినది. క్రమేణా యితర నాలుగు మండలాలలోనూ “డివిజన్స్” యేర్పాటు చేయబడగలవు.

ఈ “డివిజన్” పద్ధతిని అవగాహన చేసుకోవాలి అంటే—ముందు పూర్వం వుండిన వ్యవస్థ, “డివిజన్స్” నెలకొల్పబడిన నెలక యాపాందగల వ్యవస్థ, యీ నూతన పరిణామం వలనకలిగే లాభనష్టాలు—వీటి గురించి తెలుసుకోవలసి వుంటుంది.

ఉదాహరణకి “డివిజన్స్” యేర్పడక పూర్వం దక్షిణరైల్వేలో పరిపాలనా వ్యవస్థ మూడంతస్తులుగా విభజించబడి కాస్త సంకీర్ణమై వుండేదనే చెప్పకోవాలి. అడుగున రైల్వే జిల్లాలు, ఆపైన ప్రాంతీయ అధిసులు, ఆపైన కేంద్రాధికారికార్యాలయం (మద్రాసు) వుండేవి. జిల్లాకార్యాలయాలకు, కేంద్రకార్యాలయానికి నడుమ వాస్తవానికి ప్రాంతీయ కార్యాలయాలు అనవసరమవ్వవచ్చులుగా వుండేవి. జిల్లా అధికారులు, కేంద్రాధికారుల మధ్యనడిచే వుత్తరప్రత్యుత్తరాలన్నీ ప్రాంతీయ కార్యాలయాల్లో “మజిలీ” వేయడంతో ముఖ్యనిర్ణయాలకు విలంబన జరిగేది అప్పుడప్పుడు. అదిగాక ప్రాంతీయ అధికారులకున్న అధికారాలు కూడా పరిమితంగా వుండేవి. దీనికి పర్యవసానంగా ప్రజానీకంతో కూడిన వ్యాపార విషయాలలో నైతే నేమి, రైల్వేవులవ్యూహకు సంబంధించిన వ్యవహారాలలో నైతే నేమి, కొంతవరకు కాలయాపన జరుగుతూ వచ్చినదంటే యథార్థం—వైగా యిందు మూలంగా

పరిపాలనా సాప్తవానికి ముప్పు యేర్పడే ప్రమాదం పొడనూపేసరికి, రైల్వే పరిపాలకవర్గంవారు దాన్ని అరికట్టడానికి అధికారవికేంద్రీకరణ చేయాలని తలపోశారు.

ఈ “అధికార వికేంద్రీకరణ” నిర్ణయం, “డివిజన్” పద్ధతి స్థాపనతో కార్యరూపం తాల్చింది. ప్రాంతీయ కార్యాలయాలు (Regional offices) మాయమయ్యాయి “డివిజన్స్” నుంచి కేంద్రానికి సరాసరి సంప్రదింపులు జరుగుతున్నాయి. ముఖ్యంగా, ప్రజానీకంతో సంబంధించినంతవరకు వ్యాపారాది విషయాలలోనూ, రైల్వేవులవ్యూహ సమస్యలలోనూ, డివిజన్ అధికారి (నూపరింటెండెంట్)కి తన డివిజన్ కు సంబంధించినంతవరకు దాదాపు సంపూర్ణాధికారాలు లాగబడినవి. అంటే శ్రీ అలగేశన్ నిర్వచించినట్లు, డివిజన్ నూపరింటెండెంట్ ను “ఫోటా జనరల్ మేనేజర్” కాగలరు ఇందుమూలంగా చీటికి మాటికి కేంద్రంతో సంప్రతించక నే-పాలసీ వ్యవహారాలలోమినిహా - స్వయం నిర్ణయాలు వీరు చేయవచ్చు. ఈ పద్ధతిమూలంగా అటు ప్రజలు ‘వార్చ్ మెన్’, ‘డెయరేజీ’, ‘క్లెయిమ్స్’ మున్నగు వ్యాపారక విషయాలలో శీఘ్రపరిష్కారం ఆశించవచ్చు; అటు వుల్యూసులు తమ సాధకబాధకాలను త్వరితంగా నివారించుకోవచ్చును.

ఇవిగాక మరో ముఖ్యలాభం వున్నది. “డివిజన్” పద్ధతికి పూర్వపు వ్యవస్థతో వివిధ డిపార్టుమెంటులు (ట్రాఫిక్, యింజనీరింగ్, మెకానికల్ యిత్యాది) ఏకోన్మృఖంగా వ్యవహరించేవిగావు సాన్నిహిత్యం చెప్పకోదగినంతగా వుండేదిగాను. ఆలోపం నిర్లక్ష్యించ దగినదిగాను, అనుకున్నారు. డివిజన్ వస్తే యీ డిపార్టుమెంటు లన్నీ వొకే వొక వున్నతాధికారి (డివిజన్ నూపరింటెండెంట్) అజమాయిషీలో పనిచేస్తాయి గనక సమన్వయం

విజయవాడ రైల్వే డివిజన్

వుండితీరాలి. ప్రతి డిపార్ట్ మెంట్ దక్షిణతో పని చేస్తుం దప్పుడు తప్పులంగా బళ్ళవేగం, రవాణా సౌకర్యాలు, యినుమడించ గలవు వొక్క ముక్కలో చెప్పాలంటే డివిజన్ స్థాయిలో భిన్నత్వంలోంచి ఏకత్వం సాధించబడగలదు.

ఈ స్వరూపాశయాలతో “డివిజన్” పద్ధతి దక్షిణ రైల్వేలో ముమ్మారుగా ప్రవేశ పెట్టబడింది. ఈ మండలంలో, యెనిమిది డివిజనులు యేర్పరచ బడు తవి. అవి—తిరుచినాపల్లి, మధుర, బెజవాడ, మద్రాసు, వోలవక్కోట్, గుంతకల్, మైసూరు, హుబ్లీ డివిజనులు.

వీటిలో మొదటగా బెజవాడ, తిరుచినాపల్లి డివిజనులు మేనెల పదిహేరో తారీఖున స్థాపించ బడ్డాయి. బెజవాడ డివిజన్ ప్రారంభోత్సవం దక్షిణ రైల్వే జనరల్ మేనేజర్ శ్రీ టి. యం. జోసెఫ్ గారు జరపడం విశేషం. ఈ వ్యాసం అచ్చయేనాటికి మిగిలి వుండగలవి మైసూరు, హుబ్లీ డివిజనులు. ఆరు డివిజ నులు రూపంలోకి వచ్చిన వన్నమాట.

ఇక పోతే, బెజవాడ డివిజన్ వివరాలు పరిశీ లిద్దాం. దీని రైలుమార్గవిస్తీర్ణం రమారమి 810 మైళ్లు. ఈ డివిజన్ లోని వివిధ స్క్షేపణలు యివి :—

(1) గుమ్మడిపూండి (మిఠా) నుంచి వార్లేరు (మిఠా)

(2) నర్సాపురం నుంచి నిడదవోలు

(3) గుడివాడనుంచి భీమవరం

(4) బెజవాడ నుంచి బందరు

(5) రేపల్లె నుంచి తెనాలి మీదుగా గుంటూరు.

(6) బెజవాడ నుంచి దొనకొండ

(7) గుంటూరు నుంచి మాచెర్ల.

పూర్వపు బెజవాడ జిల్లాలోని ఎన్నూరు నుంచి గుమ్మడిపూండి వరకు (19 మైళ్లు) వున్న లైను వేరు చేయబడి, కొత్త డివిజన్ కు 9.7.55 తేదీన గుంతకల్లు జిల్లాలోని మంగళగిరి-దొనకొండ, గుంటూరు-మాచెర్ల కొలులు అనుబంధించ బడినాయి. (ఈ రెండు లైనుల నిడివి మొత్తం 172½ మైళ్లు) పూర్వపు బెజవాడ జిల్లాలోని ఉద్యోగుల సంఖ్య దాదాపు పన్నెండు వేలన్నరకు మించి వుండగా, కొత్త డివిజన్ లో దాదాపు 18,900 మంది వున్నారు. ఆ విధంగానే

ఆఫీసరుల సంఖ్య 11 నుంచి 24 వరకు పెరిగినది. ఇంతే గాక జీత భత్యాలు చెల్లింపులో ఉద్యోగుల సౌకర్య ర్థం, అక్కొంట్స్ శీఘ్రంగా తగిల్చి చేసే సదుపాయం నిమిత్తం, మద్రాసునుంచి అక్కొంట్స్ ఆఫీసులోని కొందరు-అంటే నూటికి పైగా-గుమాస్తాలు తరలి రా బోతున్నారు, అనతికాలంలో.

మార్పు అనేది జరిగినప్పుడు ప్రారంభ దినలో మంచితోపాటు కొంత చెనుకూడా సహజంగా విలీనమై వుంటుంది. క్రమానుగతంగా ఆ ‘చెను’ నివారించబడుతుందని వేరే చెప్పవలసరంలేదు అంటే అట్టి ‘చెను’ కి సంబంధించిన వాటిని బాలారిష్టాలుగా జమకట్టవచ్చు, అవి కలకాలంవుండవు గనుక. ఆవిధం గానే కొత్తగా యేర్పడిన బెజవాడ డివిజన్ లో కొన్నిలోపాలుజరగాయ నేది నిర్వివాదాంశం-ఆలో పాలు, న్యూనపరిచే వుండేంతో గాక సవరించబడాలనే కొరికతో వివరించడం అత్యవసరం.

మొట్ట మొదటిలోపం బెజవాడ డివిజన్ స్థాపన విషయంలో ప్రచారం లోపించడం అందువల్ల కొంత మంది వర్తక సంఘీయులకు తప్పు, జనభాహుళ్యానికి ‘డివిజన్’ అంటూ వొకటి యేర్పడిందనీ, దానివలన ప్రజలకు కలిగే సౌకర్యలేమిటో, చాలవరకు తెలియ దనే చెప్పాలి. అధికారులు యీ విషయంలో ప్రెస్ సహకారం అభ్యర్థించడంలో ప్రమత్త యెందుకు వహించాలో బోధపడడంలేదు మరి.

ఆఫీసు భవనాల యేర్పాటు మంచివా తృప్తి కరంగాలేదు. గనులన్నీ వైట్లు, బల్లలు, కుర్చీలలో గుమాస్తాలతో క్రిక్కిరిసి వున్నయ్. కాలుకదపడాని కేకద్దంగా, సహజమైన వెలుతురుగాలి లేకుండా అవి ఆరోగ్య నూత్రాలకు విరుద్ధంగా నిండిపోయి వుద్యోగులకు క్షేమకరంగా లేవు. ముందు ముందుకొత్త భవనాలు కడతామనే కంటే, డివిజన్ యేర్పాటు నిర్ణయం, దాని ఆచరణల నడుమ తగినంత వ్యవధి వున్నది గనుక, డివిజన్ ప్రారంభోత్సవం నాటికి నవీనభవనాలను నిర్మించి వుండవలసివచ్చేమో! దీనికి తోడు యితర ప్రాంతాలనుంచి వచ్చిన ఉద్యోగులు గృహవసతికి చాల యిక్కట్లకు లోనయారు.

ఈ సందర్భంలో అన్యప్రాంతాలనుంచి వచ్చినవారికి మరో అన్యాయం జరిగింది. అలావచ్చిన

వారిలో కొందరు 'అఫీషియల్'గా బదిలీ చేయబడిన వారు; మరికొందరు విచ్చిక్షంగా బెజవాడ డివిజన్‌కు విచ్చిక్షవారు. మొదటి వర్గం వారికిమాత్రం యింటి అద్దె అలవెస్సు అంటూ నెలకు ముప్పయ్యే అయిదు రూపాయలు మంజూరుచేసి, రెండోవర్గం వారికి నిరాకరించారు. వాగు తిమకైతాము కోరుకుని వచ్చారు అనే నెపంతో! బెజవాడలో గృహవసతిలోపం సర్వ విధి తింకబట్టి యీ విషక్షణ మార్పించలేము అధికారులు తారతమ్యం చూపకుండా యీ వ్యవహారంలో జౌదార్యంతో ప్రవర్తించి వుండవలసింది ఇంకా అసలు సమస్య కొనే, బెజవాడలోయెన్నో యేళ్లనుంచి రైల్వే క్వార్టర్స్ (గృహాలు) లేక శక్తికి మించిన అద్దెలభారంతో యెంతో వ్యయప్రమాదలకు లోనవుతున్నవారి మాటేమిట నేనెప్పుడు వస్తుంది. ఈలాంటి విషయాన్ని సాక్ష్యంగా పరిశీలించి సమదృష్టితో కూడిన స్వయం అధికారవర్గాలు చేయగలరనే ఆశిద్దాము.

ఈ లోపాలన్ని తీరిపోతేనే సమర్థవంతమైన పటిష్ఠమైన పరిపాలనా యంత్రాంగాలు యేర్పడగలవు. రెండోపంచవర్గ ప్రణాళిక విజయవంతం చేయడంలో రైల్వేలపాత్ర గురుతరమైనదే గనక, ఉద్యోగులలో అటువంటి సమర్థత, సహధి కోతస్పృహలు అత్యంత వాంఛనీయాల! ఇతర డివిజన్‌లలో వలెనే బెజవాడ డివిజన్‌లో ముఖ్యమైన అభివృద్ధికార్యక్రమాలు తలపెట్ట బడినయ్యే. అందులో యెన్నదిగన కొన్ని యివి:-

- (1) బెజవాడ, రాజమండ్రి స్టేషనుల, యార్డుల పునర్నిర్మాణ విపులీకరణలు.
- (2) మీటర్ గేజ్ వీలై సంత తగ్గించాలనే నూతన సారంగా బెజవాడనుంచి బందరు, గుడివాడ నుంచి భీమవరం సెక్షన్‌లను బ్రాడ్ గేజ్ లోకి మార్పడం.
- (3) గూడూరునుంచి బెజవాడవరకు పూర్తిగా జంటమార్గం చేయడం.
- (4) సామర్లకోట, రాజమండ్రి సెక్షన్‌లోకూడా జంటమార్గం యేర్పరచడం.

ఈ కార్యక్రమాల మూలంగా రైలుబళ్ళవేగం హెచ్చడమేగాక, ప్రయాణీకుల సంఖ్య, రవాణా సౌకర్యాలు యితోధికంగా వృద్ధిపొందగలవు. ఇదిగాక లోగడ ఆంధ్రప్రభుత్వం నూచించినట్లుగా కాజీ పేట నుంచి నెల్లూరుకు, ఒంగోలునుంచి కడపకు కొత్త రైలుమార్గాలు వేయడానికి రైల్వేవారు కృషిచేసు గలిగితే, రైలుమార్గాలు తక్కువగాకలిగివున్న రాయల సీమకు తోడ్పడినవారవుతారు.

ఈ వ్యాసం ముగించేముందు, నూతనంగా అవతరిస్తున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వసృష్టికి ఒకవిషయం తేవడం అత్యంతవశ్యకం. ముక్కోటి ఆంగ్లంలకలలు నిజమైన యీనాడు, ఆంధ్రభూభాగంలోని రైల్వేలన్నీ కలిసి ఒక సమగ్రమైన మండలంగా యేర్పడితే పరిపూర్ణ సిద్ధిస్తుందిగా అనుభవ సహేతుకం కాదనలేము. ఎంగవల్లనంటే ఆంధ్రప్రాంతంలోని రైల్వే ఉద్యోగాలకు యెన్నుకోబడే ఆంగ్లంలసంఖ్య సీసంగా వుంటున్నది (దాదాపు 40%). ఇది అభావంకాదు, యథార్థం. దైనందిన కార్యకలాపాల్లో ప్రయాణీకులు, వ్యాపారస్థులు తమ భాషతెలియని ప్రాంతీయేతిరవుద్యోగులతో వ్యవహరించడం చాల యిబ్బంది. ఆ యిబ్బంది పరిపాలనా వ్యవహారాల్లో యెన్నో అవకతవకలను తెచ్చిపెడుతుంది. ఇలాంటి ఉద్యోగాలకు తగినందిగు సమర్థులైన ఆంధ్ర అభ్యర్థులు లేరని యెవరూనమ్మలేరు. ఈలోటు సరిదిద్దడానికి సమగ్ర ఆంధ్ర రైల్వేమండలం, దానికి ప్రత్యేక రైల్వే సర్వీస్ కమిషన్, యెంతగనో సాయపడగలవు.

ఈ దృష్టితోమానే బెజవాడ డివిజన్ స్థాపన ఒక మహత్తరకార్యక్రమంలో ప్రథమశిగా భావించవచ్చు. ఆ ఆశియసాధనలో ఆంధ్రప్రజల అభినివేశం, నూత్నప్రభుత్వశ్రద్ధ యేమాత్రం కుంటు వుంకూడదు. ఈలోగా దక్షులైన అధికారులు, యుగ కైన పున్యోగుల సమిష్టికృషితో బెజవాడ డివిజన్ చిరులోపాలను అధిగమించి పురోభివృద్ధి గాంచగల దని మృదయపూర్వకంగా కాంక్షిద్దాం.

విద్యా జగన్నాథులు

శ్రీ జమ్మలమడుక మాధవరామశర్మ

విద్యానాథుడు, జగన్నాథు డిద్ద రాంధ్రులు విద్యాధికారులు. సాహితీవిద్యాస్వరూపతత్వములను సహృదయుల కందించిన పాండిత్య వైదగ్ధ్యా ద్వైతమూర్తులు. విద్యానాథుడు కాకతీయ సామ్రాజ్య జగ మేలిన సారస్వతీయుడు. విద్యానాథు నకు గిరాంజీవత విద్యాకైరవ కాముది. సారస్వతీ స్రక్రియా బీజన్యాసభూస్వామియై కవితానాట్యము నిర్దేశించిన సుకృతి విద్యానాథుడు ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణముపేరిట ఆలంకారశాస్త్ర సర్వస్వ సంగ్రహముగా కావ్యాలంకార సంగ్రహము రచించి నాడు. ఆంధ్రానాంధ్రావనలంఘితలు నది యలంకార ప్రథమంతేవాసుల కారాధ్యమయినది.

“రసప్రధానాః శబ్దార్థాః
గుణాలంకారవృత్తియః
రీతియశ్చేయతీతాస్త్ర
స్రమేయం కావ్యసద్భూతిః”

అవి యని కావ్యమువలని క రవృత్తాధీ సరసమని రసికుడై యనినాడు. కాంతాసమ్మిత కావ్యశ్రీ సర సత నాపాదించుననినాడు. ఉత్తమపురుష చరిత నిబంధనము లేకున్నచో కావ్యము పరిత్యాజ్యము. అందు ననె “కావ్యాలంకారశ్చ వర్ణయే” త్రిని పెద్దలనిరట.

విద్యానాథుని నిగమన మిట్లున్నది. “రసమహ నీయ కావ్యముననె గుణాలంకార విలసనము. అదియు విశిష్ట శబ్దార్థముల హృదయానంది యగును. అమృత మాధుర్య సుభగమయిన శబ్దార్థముల యు న్మేఘమును పుణ్యశ్లోక చరిత నిబంధనమున రాణించును” అని.

ఇట్లనిన నాథుడును శబ్దార్థములు కావ్యమని సంప్రదాయ మనుసరించితినని యాత్మభావనము చేసి కొనెను. కావ్యసంపద కాంతాసంపద. జీవితము వ్యంగ్య నైభకము. విద్యానాథుడు తాను గుర్తించిన సాహిత్య మర్యాదలను పొదిపి పొదిపి యందించినాడు. “రచన రసవ్యంజకము. రసానుగుణవర్ణ రచన దోష మునినారుకదా! రసావస్థాననూచకములు నాలుగు వృత్తులు రచనాశ్రీతములై యుంట్ల రసమార్గము వైద

ర్భావిరీతులు శబ్దసజ్జా శితము లర్థవిశేష నిరపేక్ష ములు సందిర్భములొని సౌకుమర్యప్రాధత్యములనె చూచునని వామనుడు వినకుండునట్లు పలికినాడు. వైదిర్భి గౌడి పాంచాలీ రీతులె చెప్పినాడు. “ఆంధ్ర మును విదర్భులు గౌడులు పాంచాలురు పంచుకొ నుడు!” అని తనకు తానై యనలేదు. కాని తాను కవితానాట్యములో “ఆంధ్రరీతి” నూచించినాడు.

పదముల పుష్పైతిని శయ్యగాజేసి యర్థగంభీ రిమిత పాకము హృదయంగమ మొనర్చినాడు. శబ్దాలంకార ప్రధానములు నాథుని దృష్టిలో ట్టుద్ర ప్రబంధములు. తొలసంబద్ధములు, వాసచిత్రములు, విభక్తి భక్తికములు, విభక్త పునరాకృష్ట శబ్దములు, వాక్యోపసంబంధసంయుక్తము లాలంకారిక విద్యా నాథునకు ట్టుద్రములు. రూపకములు జెప్పినాని భేద ప్రభేదములు నిర్దేశించి, సంధి సంస్యంగములను వివేచించి, రూపక రచనాసామర్థ్యము నిరూపిం చుటకై యత్నించిన విద్యానాథుడు సర్వప్రబంధ ములకు రసము జీవితముని నిర్దేశించినాడు.

రసము నాయకాశ్రయమే నటుడు నిపుణముగా ప్రదర్శించినచో సామాజికులు సాక్షాత్కరించు కొందురు. భావించి సంభావించును. రసము వారలకు నిరతిశయానందజననము అని యనినాడే కాని సామాజి కాశ్రయత్వమే చెప్పినాడు. నటుడు ననుకరణమాత్ర పకుడు. రసాశ్రయమోగ్యత వానికి లేదని యనినాడే కాని నటునకును భావకత్వ మంగీరించినాడు. నటుడును భావకుడయినచో వాడు సమాజికుడు. నటుడు శిక్షాభ్యాసపాటనమున సర్వము ఘటింప గలడు. ఇది రస కథ. రసములలో పరస్పర విరోధ మున్నను కవి ప్రాణుడై సమావేశింప జేయుగలడట. రసమున రస ముదయించునని శృంగారతలకుల భావ మాభాషించినను భారతీయ స్రక్రియ ననుసరించి రస మొక్కటియే అని విద్యానాథుడు చెప్పకతిప్పలేదు. విద్యానాథుడు భావించిన రసరీతి నవముకాదు. అనవముకాదు భావవిభవమొక్కటి గుణాలంకార

పరిష్కృతమై ప్రాగుర్భవించి వేద్యాంతర మంతయు పోగొట్టును. సహృదయునందది పూర్వరస భరమై పరిణమించి అమందానందాత్మక మగును. భావముల క్రమమున పరస్పర విభవము కలనై రసీ భావము పొంగుచున్నవి. రసము వాక్యార్థము. విభా వాన భంగములు పదార్థములు. అవి రసమున సముచిత విక్రాంతి పొంగును. రత్యాది స్థాయి వర్ణనామై యుండుగా భావములు పొంగి చల్లారును. నిశాన్వా దాతిశయమై రసమై సామాజకుని సరసీకరించుచున్నది. ఇట్టి నాథుని రసపథముమాచి మల్లి నాథుని గుమారుడు కుమారస్వామి సోమసీధి —

“యాస్థాయిభావ రతి రేవ నిమిత్త భేదాత్ శృంగార ముఖ్య నవనాట్య రసీ భవంతి సామాజకాన్ సహృదయాన్ నటనాయకాదీన్ ఆనందియేత్ సహజపూర్ణ రసోన్మి సోహమ్” అనుకొనినాడు.

రసము చెప్పటతో నాథుడాగలేదు. గుణములు వివేచింపవలయునని తలచినాడు. దోష నిరూప మున్నగాని గుణ వివేకము కలుగదు. శబ్దార్థ గోచరము లయిన దోషములు కావ్యాపకర్ష నాపాదించును. వాని దూరీకారమూరీకరింపవలయును. ఇంక నెన్నేని దోషముల నూహింపవచ్చునట. రసభావములకు స్వశబ్దనాద్యత దుష్టమే. ఇది నాథరీతి.

ఇరువది నాలుగు గుణములు ధ్వనిపథకులు పలు కరు కదా! విద్యానాథుడు ధ్వని పథ్యులలో సందరించి నను భోజుని గౌరవించుటకు గుణముల నన్నిటి జెప్పి నాడు. జెబ్బడియై దలంకారములను నిరూపించి తన గ్రంథమొక యలంకారశాస్త్రగ్రంథమయిన దనిపించు కొనినాడు. అలంకారములను వర్గీకరించి దుద్రకుని నూత్రమును జయరథుని విమర్శనమును పట్టిపట్టి తాను చేయవలసినంత చేసినాడు. విద్యానాథుడు మనవాడు. ఆంధ్ర తిరణమునకు. తనొక యలంకారశాస్త్రమిచ్చి మావారందరు చదువవలెను. అని భావించి యుండును సంస్కృతముఖులంద రొకనాడు ప్రతాపరుద్రీయము పఠించిరి. అంతటితో కొందరాగిరి. మఱి కొంద రింకను సాగిరి. ప్రతాపరుద్రీయములోని పద్యములు మనోజ్ఞములని “రత్నకాణము” పలికినది.

“విద్యానాః కథమపి బహవో రకరాత్ శాస్త్ర జాలాత్ | సంజగమా ప్రకృతి కఠినే రత్నకాలంకరంజే||”

రత్నముల నెన్నిటివో కూర్చినాడట. అట్టి దిది తెలుగు లాక్షణికులకు సుబోధము కావలెనని భట్టు మూర్తిగట్టిచేసినాడు. కానిసన్నిధానము సర్వము సన్ని ధానములలో నుండు విద్యానాథునకు నిధానమయినది. ప్రతాపరుద్రీయ మలంకారశాస్త్రము నవృత్తిలకంద రకు దివ్యనాణీపుష్టి, తుష్టి, సంపాదించుంది కావల యునని “సవ్య సాహిత్య పరిషత్” వ్యాఖ్యానక సర్వ విషయములతో సరి సరముగా ననువదించజేసి యందిం చినది. అనాడు విద్యానాథునకు ఓరుగల్లు పాలకుడు నేనున్నా ననినాడు.

జగన్నాథుడు పండితిరాజు జగన్నాథుడు. ఆతడే జగన్నాథ పండితిరాజులు. ప్రతాపరుద్రీయ నిర్మాత నవవిద్యావంతుడుకాగా రసగంగాధర రచ యిత, రసజగన్నాథుడయినాడు. డిల్లీ పట్టణములో మొగలాయీ చక్రవర్తి షాజహాన్ దంభులలో “దారా షుకో” ఛత్రచ్ఛాయలో పండితిం యలై జగన్నా థుడు విద్యాజగములో నాథుడయినాడు. ఒకనవకా దంబిని ఆతని మతిమంబునము చేసినది. స్వస్విద్యా గిగుని కుమారు డాతడు. ఆతని తండ్రిపేరు భట్టు. లీలచే పాషాణము పీయూషము పిండెడిది. మనననిను గుడ్డైలలిత రసగంగాధరమును తెచ్చిన జగన్నాథుడు సచేతకుల హృదయము నలంకరింపజేసినాడు. ఇక యితరాలంకారములకు గర్వ మెల్లండును. సహృదయ గురీజులు కొందరు అర్థపరిష్కార మొనరించిన ఏమా యెను జగన్నాథుని క్షేమము గతార్థముకాదు స్వయము నిర్మాణదక్షుడై మన తిరితీర్చి విద్యార్థిపుడై జగన్నాథ పండితనరేంద్రుడు కావ్యమీమాంస యొనర్చి నాడు. “రమణీయార్థ ప్రతిపాదిక శబ్దము” కావ్యము లోకోత్త్రాహ్లాద మనుభవసాక్షిము. కావ్యకారణము కేవల ప్రతిభ యొక్కటి. ప్రతి బంధకములు లేవున్నచో చక్కని కావ్య ముదయిం చును. ఉత్తమోత్తమ కావ్యము ధ్వని. ఉత్తమ మధ్య మాధములు తరువాలివి. తొన్నిటిలో వ్యంగ్యము చక్కగ గోచరింపదు. నాగరికతర నాయికలు కల్పిం చిన కాశ్మీరరాగ నిగీర్ణమయిన విజాంగగారియవలె వ్యంగ్యము స్ఫురింపదు. ఏవాచ్యమేని ప్రతీయమానము స్ఫురింపక రమణీయత నాధానింపజాలదట. పండిత రాయల రస నిర్వచనము ఆతని కావ్యమీమాంసను “రసగంగాధరము” చేసినది. కావ్యానందము లౌకిక సుఖాంతరసాధారణ. కాదు. భగ్నవరణచైతన్యమే

విద్యా జగన్నాథులు

రసము, ఇద్ది జగన్నాథ రసరథము. రసమీ ప్రపంచమున పరమాహ్లాదయై రమణీయత నాదానించును.

జగన్నాథులున్నారు. పండిత జగన్నాథులున్నారు. పండితరాజు జగన్నాథుడున్నాడు. అతడే ఈతడు. కావుననే ఓరభేదములలో పాండిత్య పీఠము జగన్నాథుని గణనములోనికి వచ్చినది. గిరాంపతి పలుకని, వాచాదేవి వాకొని, నేనున్నాను అనువాకు పండితరాయ లొక్కడే! రసగంగాధరము రచనామూలముల చూపి ప్రాథమికాధ్యక్షరము లిచ్చినది. అక్షర తపస్వి జగన్నాథుడు వర్ణముల వర్ణములు గుర్తించినాడు. అనుకూల ప్రతికూల వర్ణములు వానికే తెలిసివిశ్లేష సుధా మధురమయిన నిర్మల వాచాశిక్షణము జగన్నాథుని సాత్తు అనర్వాచీనులు సుపరిష్కృతము లొనరింపని కొన్నిటిని వారి పక్షమువహించి పరిష్కరించినాడు అటునుండి ఇటు కొవ్వరచనాపటు ప్రజ్ఞా తెవగో! వారే! పలుకుడు! పృథ్వీకౌమస్పృణ రసమాధురీభాగ్యముకల వాచామాచార్యత నావలె ననుభవింపగలవా డెవ్వడు. నేను నేనే యని వాడె వాకొనెను. పండితరాయల దృష్టిలో వ్యంగ్యమష్ట మూర్తి ధరమై భాసించినది. రసగంగాధర మాత నిది ధ్వనిభాష్యము. వ్యాకరణములో పతంజలిభాష్య

మున్నది. వేదాంతములో శంకరభాష్య మున్నది. సాహిత్యదర్శనములో జగన్నాథ భాష్యమున్నది. ఆంధ్రకారిక తంత్రము స్వతంత్రమని పండితరాజు బాబా వాయించినాడు. పీయూష యూష కల్పచుయిన అల్ప మయిన నాకు నేని త్రావిన వారికి జగమున నేమియు ఇవ్వముకాదు.

“మద్యాణి మాకురు విషాన మనాదరేణ
మాత్సర్యమంద మనసాం సహసా బలానాం
కౌవ్యారవింద మకరంద మధువ్రతానాం
ఆస్యేషు మా శ్యేసి సతాం నిపులం విలాసం”

కొందరున్నారు నారసుసరింతురులే! అని జగన్నాథుడు భావించినాడు.

నేను లోకములో సాహితీ తంత్రీనాదములు సుస్వరములతో సుస్మతులతో నుండుటకు పండితరాజు పదారాధనము కొవలయును. రసగంగాధరము నవరస గంగాధరముగా, నవతరించినది. రసగంగాధరమణి వచ్చినది. ఇంక నెన్నో రావలసియున్నవి. ఇది జగన్నాథ రసపదవి. విధ్యానాథ జగన్నాథులు విద్యాజగములో నాథులయినారు. మనము సనాథుల మయినాము. సాహితీ నాథులు నవసృష్టి సంపాదించు టకు విద్యాజగన్నాథావశ్యకత ఎంతేని యున్నది.

రాయసామ్రాజ్యము: హిందూసంస్కృతి

నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు

14వ

కతాబ్జ ప్రారంభముతో దాక్షిణాత్య హిందూ రాజ్యములకు ప్రళయకాలము సంఘటిల్లినది. అప్పుడు దక్షిణ భారతమున వర్ధిలుచుండిన రాజ్యములు ఐదు. పశ్చిమమున జేవగిరి ద్వార సముద్ర యాదవరాజ్యములు రెండు; తూర్పున ఓంగంటి కాకతీయరాజ్య మొకటి, దక్షిణమున మధురసాంస్థ్య రాజ్య మొకటి. ఈ నాలుగు ప్రధానమైనవి. ఇవి గాక కర్ణాటాంధ్రముల కూడలినుండలి కంపిలి రాజ్యము, విస్తీర్ణముండు కడు చిన్నదైనను పరాక్రమాతిశయము వలన పై నాలుగు రాజ్యముల సంగతిని జేర్చొనవలసి యున్నది. మహమ్మదీయుల యాగమన మీ రాజ్యముల కన్నిటికిని చుక్క వాలైనది; వారి తాగున కాగజాలక అవి యొకదాని వెంట నొకటి సత్వరముగ గూలిపోయినవి. 1314 వ సంవత్సరమున జేవగిరి యాదవ రాజ్యమును, 1323 వ సంవత్సరమున కాకతీయ పాండ్ల రాజ్యములను, మరి మూడేండ్లు గడచిన వెనుక కంపిలి రాజ్యమును మహమ్మదీయులకు హస్తగతము లాయెను. ద్వారసముద్రపాలకుడైన ముమ్మడి బల్లాళ జేవుడు మాత్రము మహమ్మదీయుల కరిగాపై వశపరిచియొచ్చియు టవలన తన ప్రభుత్వమును నిలుపుకొనగలెను. అంతట నాసేతు శీతచలపర్యంతవ్యాప్త సమస్త భారతావనియు యవనాక్రాంతమైపోయినది. హిందూ స్వాతంత్ర్య మెల్లయెడల నడుగంటిపోయినది.

మహమ్మదీయుల యాగమనముచే విస్తృతమై పోయినది హిందూస్వాతంత్ర్య మొక్కటియొక్కాదు; స్వాతంత్ర్యముతోపాటు సనాతన హిందూ ధర్మమును, సంస్కృతియు నభోగతి జెందినవి. స్వాతంత్ర్యమే సంఘక్షేమ సాభాగ్యపురోవృద్ధులకు పునాది. ఆ స్వాతంత్ర్యము నష్టమైపోయిన పిమ్మట దానిపై నాధారపడి యుండు స్వధర్మసంస్కృతులు వినాశ మగుట సహజమే కదా. స్వాతంత్ర్య నాశముకంటె హిందూ ధర్మ సంస్కృతుల చేడ్పాటునకు మరియొక

ప్రబలకారణము కలదు. ఇది మహమ్మదీయుల పరధర్మ ద్వేషము, తమ మతమే సత్యాత్మకమనియు, పరమతములు కైతవములనియు, గావున వానిని రూపుమాపి సత్యస్వరూపమైన నిజమతమును అభివ్యాప్తినందించుట విధ్యుక్తకర్మయనియు వారి దృఢవిశ్వాసము; కావున వారే జనపదమును జయించినను నా జనపదహీనవృత్తులకు మహమ్మదీయు మత దీక్ష నొసగుటకు సర్వవిముల బ్రయత్నించెడివారు. సామ మార్గము ఫలవంతము గానిచో నిర్బంధముమీదనైన కడకను నెరవేర్చుకొనెడివారు. ఈ క్రింది గీతమున వారి స్వభావము చక్కగ వివరింపబడి యున్నది :

సామూల శైవులట్టి నామూలు నాకేసి
నీమూలుటోగొట్టి నామాజ్ శేస్తాం
అయ్యాల ముక్కట్టి రొయ్యాల దిన్నించి
సయ్యోద్ సాహెబ్ చేసి సాపు చేయిస్తాం
విక్కు గుబ్బెతల తక్కులు సల్లించి
అక్కడి కక్కడే నిక్ఖా చేస్తాం
రాణీవాసామూలా మానాముగా దెచ్చి
కానీ కా సర్దార్ జనానా కితాం.

వీరి రాకవలన ఆంధ్రదేశ మెట్లు బాధింపబడి యుండుటచెందనో అప్పటి శాసన గ్రంథకర్త యొక్క డిట్లు వర్ణించియున్నాడు.

కేచి ద్ధనాధ్యాయః పరిభాధ్యమానా
ధనాయ పాపై విఠా విధైరుపాయైః
కేచిన్నిరీక్ష్యేవ చ పారశికాః
పయ్యుక త్యజక్ ప్రాణ నభస్వతోఽస్యే||

ద్విజాతయ స్త్రాజిత కమక బంధా
భగ్నాశ్చ దేవ ప్రతిమాస్సమస్తాః
విద్యద్వరిష్టై శ్చిరకాల భుక్తా
సర్వేకస్య పారివతాగ్రహారాః||

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

ఆత్మే కర్షణ లాభే పాపై
య్యోకవనై బకలాత్కరాత్
దీనా దీనకుటుంబాః కృషీవహ
నాశ మా పన్నాః
ధన దారాదికే నృణాం
కస్మిన్ శ్చిదపి వస్తుని
స్వాయత్తతా మతిశాఙ్గ భూ
ద్భువి తస్యాం మహాపది॥
పేయాస్సురా గో పిశితం చ భోజ్యం
లీలావిహారో ద్విజసూత సంప
అశ్రాంత మాసీ ద్యవనాసమానాం
కథం ను జీవేద్భువి జీవలోకః॥
ఇథం తై య్యోకవనభృతైః
ప్రబాధ్యమానం తైలింగ
ధరణీతలం సురారి కల్పైః॥
త్రాతారం కమపి హృదా
స్య వింద మానం సంతేపే
వన మివ దావవహ్ని జ్ఞాపం॥

ఇట్లు మహమ్మదీయుల రాకవలన దేశీయ జన త్తయ సర్వక్షయము సంభించిన దొక యాంధ్రావని యందు మాత్రమే కాదు, దక్షిణభారతమంతయు వారి దౌర్జన్యమును సహింసజాలక అణిలిపోయినది. ద్రావిడ స్థితిని గంగాదేవి మధురా పురంధ్రులచే నిట్లు వివరింప జేసినది.

దక్షిణాశాదిశ యదక్షిణాశాదిశ యయ్యో
మాందరేశ్వర డినుందరేశ్వర డయ్యో
మధురాపురి యమధురాపురి యయ్యో.

ఇప్పు డప్పరి వ్యాఘ్రపురి యగుటకు దిగి యున్నది; శ్రీరంగనాథుని యాలయము పాడుపడి శిథిలమై కూలిపడ నిద్దమై యున్నది. ఇటుకలు రంగళాయిపై బడునని భయము జేంది ఆదిశేషుడు దన పడగలను గప్పి సంరక్షించుచున్నాడు; ఇక చిదంబర కనక సభాపతి స్థితి నేమనుదాన, సాలెపుగుల గూండ్లాదేవునికి మొలక త్లైవ; గజదైత్యుని సంహరించి నందుల కడివి యేనులు కినిసి తమ కర్కశ దంతములతో స్రుమ్మి తమ కులము పగదీర్చుకొనుచున్నవి శివ కేశవులకే ఈ దుర్గతి పట్టినప్పుడు చిల్లర దేవతల మాట వేరుగ విచారించవలయునా? వారి ఇక్కటులు గూడ 'క వాట సంపుట ప్రతితుల బుగ్గలు చేరి తొల్వ గృహ

సంఘలగడ్డిపట్టి గర్భతలము లెల్లెడి నివ్విరిగి కైబడనున్న దశను తలచుకొనిన దుఃఖము నాపుటకు శిశ్యము గాక యున్నది. మున్ను మృగమృదంగధ్యానములు మాదు మ్రోగుచుండిన దేవకులములు నేడు నక్కల యూశల కాశ్రయములైనవి ఇక ద్వీజాతుల గతి నాలకింపుడు హాషధూమసారభములచే నావృతములైన బ్రాహ్మణాగ్రహారములందు వేపుడు మాంసముల గదుగుకంపు గుబులుకొనుచున్నది; వేదవాదిములు బ్రతివ్వనించు చుండిన చోట్ల తురుష్కుల వికృత సింహనాదంబులు జెలగుచున్నవి. ఎచ్చట నారీషణుల యందెల రవళి చెవుల కింపుగొల్పుచుండెనో అచ్చట ద్వీజాతుల కాలి సంకెలల చప్పుడు కర్ణవిదారణము సేయుచున్నది స్త్రీల మైపుత గంభముచే వానితమైన తామ్రపర్ణి పూరము తురుష్కులు అనుదినము చంపు గోసహస్రముల రక్తధారలచే నెఱ్ఱనై రక్తనవంతియై పరిణామ ముందినది.

“అంతర్హితంబయ్యో నకట వేద విరావ
మడిగిపోయె నపో నయంబుడంబు

ధర్మకృత్తింహార! దారిలేనిద యయ్యో
జారితి పరిశుద్ధి చదలగలనె

ను కృతాభిధేయంబు సాదజౌచ్చె నద్దిరా
యాభిశాత్యం బ సమయము సందె
వెనుకటివలె దేవవిభుడు వర్షింపకు

వసుధ యీ నేరగు వసుసమృద్ధి
యవనులు హరింప మిగిలినయట్టివారి

శమనుడు హరింపజొచ్చె న సమయమనక” —

అని యంగలార్చినది మధురాపురాధి దేవత.

ఉదాహృతమైన సమకాలిక కాసనగంధ సాక్ష్యమువలన మహమ్మదీయులచే హిందువులపై జెట్లు హింసించబడినదియు దెల్లము కాగలదు; కాని ఈ దురవస్థ చిరస్థాయి కాలేదు; స్వల్పకాలమున నే మహమ్మదీయుల యధికారము కూలబడినది. వారు జెట్లు ఈతిబాదలకు దాశజాలక ఆంధ్రులు తిరుగు బాటుచేసి ముసునూరి నాయకుల యాధిపత్యము క్రింద ఘోరముగ పోరి వారిని వెనలదచి దేశమును మహమ్మదీయదాస్యమునుండి విడిపించి జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించిరి; ఆంధ్రదేశ చరిత్రయందది మహోజ్వలతమమైనఘట్టము. భరతిఖండము నందు జరిగిన ప్రథమ జాతీయ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ

మిడియె. ఖై బరునుండి కామరూపము వరకును శీతా చలమునుండి నేతువు దాకను హిందూ ప్రజ సమస్తమును తురకల కోటువడి, జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును గోలు పోయి యథోగతిపాలయి నవయునుండిన కాలమున ఆంధ్రులు మొండి ధైర్యముతో వారి నెదిర్చి పారదోలి తమ స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించుటయే కాక దాక్షిణాత్య భారతీయ పారతంత్ర్య చిముక్తికి మార్గదర్శకులగుట సంప్రదనీయాంశమేకదా. వారి జాత్యభిమానమును శౌర్యసర్వాక్రమానులను తెలించి వారి సంతతి వారమైన మనము గర్వపడుట సహజమేకదా. ఇట్లు అసామాన్య పరాక్రమమును ప్రదర్శించి జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించిన దానిని సైరముగ నిలుపుకొనజాలక పోయి దీనికి ప్రబలమైన కారణము వారి యనేకత్వమే. ఆంగ్లజాతీయైక్య సహజగుణములందైకమత్య మొక్కటి కాదు 'ఎవరికివారే యము నాతీరే' యను లోకోక్తిగోని సత్యము వారికి సంపూర్ణముగ నవ్యయముగదున్నది. కులప్రజ్యేకతల మాటల నటుండ నిచ్చి రాయలసీమ, తెలంగాణ సర్కారులు మున్నగు ప్రాంతీయ ప్రత్యేకతలను నిలబెట్టుకొనుట కొరకు కొట్లాడుదుండు మనకు ఇది విపరీతముగా గప్పట్టరాదు. నాటికిని, నేటికిని మన జాతి స్వభావము మారక యట్లే నిలిచియున్నది. శత్రుముఖమున ఆంధ్రులెల గూపిమాడి యేకమై పోరాడి స్వాతంత్ర్యము నాగ్ధించినను ఆ శత్రువు దొరికిపోయిన పిమ్మట యైకమత్వమే బలమునటను విస్మరించి ముసునూరు నాయకుల యేకాధిపత్యము నొల్లక స్వాభిమానపడులైన దొరలు పెక్కుండ పోరాడదొడగిరి. వీరిలో నద్దంకి కొండపిట్ట రెడ్డును రాచకొండ వెలమనాయకులును ప్రముఖులు. వీరికి ముసునూరివారి యాధిపత్యము గిట్టలేదు. కావున వారి యాధిపత్యము నెట్లయిన గూల్చదోసి స్వతంత్రులగుటకు ప్రబల ప్రయత్నములు నేరుగడగిరి. రెడ్లకంటె వెలమలె ముసునూరివారికి ప్రక్కలోని బలైమునలె జాధింప నారంభించిరి యుక్తాయుక్తములను పరిగణింపక హిందూజాతికి సహజ శత్రువులైన మహమ్మదీయులతో జేలిమిచేసి వారి సహాయము వలన ముసునూరి కాపయ నాయకుని వధించి యొరుగంటితో కూడ తెలింగాణమును సర్వము నాక్రమించుకొనిరి. తాత్కాలికముగ లాభకరమైనను తురకలతోడి

పొందు కాలక్రమమున ననర్థకారియై వెలమల నాశనమునకె కాక తెలింగాణ దాస్యమునకును దారి చూపినది. కాపయ నాయకుని మరణముతో జేత్రైక్యభావ మడుగంటిపోయినది. ఏ కాధిపత్యమునకు బడులు బహునాయకత్వమైనది మాత్యన్యాయము ననుసరించి బలవంతులు దుర్బులును హింసింప గడగిరి. తునకు తెలింగాణమున వెలమ రాజ్యమును తీరస్థాంధ్రమున నెడ్డిరాజ్యమును విజయవంతుములై నిలిచినవి. వీనితోగూడ ఆంధ్ర కర్ణాట సంయోగ ప్రదేశమున వర్తిన విజయనగర రాజ్యమును కూడ జేర్చిన కలసియున్నది. దాని చరిత్ర ఇందుక భిన్నమైనది. విజయనగరమునకు కంపిలిరాజ్యము కుదుగు. ఆ రాజ్యము మైచాప్రకాంతమైనప్పుడు అచటి రాజకీయోన్యాయాలలో ప్రముఖులను ఢిల్లీ సుల్తాను బంధీకృతులను గావించి తనతోగూడ కొనిపోయి వారికి బలాత్కారముగ మహమ్మదీయులము నొసగి చెంత నుంచుకొని యుండెను. తీరస్థాంధ్రమున స్వాతంత్ర్యోద్యమప్రబల్యమువలన మహమ్మదీయుల యధికారము నశించుట జూచికంపిలి ప్రజలుగూడ విజృంభించి సుల్తాను యొక్క ప్రతినిధిపై తిరుగుబాటుచేసి యతని నానెగొందినుండి వెలుపలికి రానీయక యరికట్టిరి. వారికి సహాయులై తూర్పున తెలంగాణమునుండి చాళుక్య సోమదేవరాజును పశ్చిమమున కర్ణాటకమునుండి హొయ్సలమువ్వుకి బల్లశరాయులునువచ్చి రాష్ట్రమును జాలభాగము నాక్రమించుకొనిరి. ఈ వర్తమానము చెలియవచ్చినంతటనే సుల్తాను కంపిలి రాజ్యమును సంరక్షించుటకొరకు పూర్వము తాను ఖైదుచేసి తెచ్చి నిర్బంధముం దుంచియుండిన యువోగిజనులను బంధనమువాపి వారిలో ప్రధాన పురుషుని కంపిలికి ప్రతినిధిగ నియమించి కొంత సైన్యమునిచ్చి యంపెను. అతడు కంపిలిరాజ్యమును బ్రవేశించినంతటనే బల్లశరాయునితో యుద్ధమున కారంభించెను. కాని జయపక్షి యతని వరింపదాయె; రణమున సైన్యము ఛిన్నాభిన్నమైపోయెను. అంతట చేయుండిలేక తుంగభద్రదాతలమున పంపాక్షేత్రమున తపము నేయుచుండిన విద్యారణ్య యతిశిష్యుని యాశ్రమమునకుపోయి యతని సహాయము నర్థించెను. రెండు నియమములకు అశిష్యులైన పక్షమున సహాయ మొనర్చినని విద్యారణ్యులు వాక్రుచ్చిరి. ఒకటి, అతడును అతని తోడి

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

వారును మహమ్మదీయ మతమును త్యజించి మరల హిందూధర్మమును స్వీకరింపవలయును; రెండవది, పంపాపతి విరూపాక్ష దేవుని రాజ్యమున కొడమనిగ నంగీకరించి తా నా దేవుని ప్రతినిధియై రాజ్యము సేయుట కొప్పుకొనవలయును. ఈ నియమముల కౌత డొప్పుకొనెను. విద్యారణ్యస్వామి యాతనికి ధనమిచ్చి శత్రులనొడిచి మార్గమును చూపెను. ఆతడంతే శత్రువులను జయించి పారదోలి కంకిలి రాజ్యమును సర్వమును స్వాధీనపరచుకొని యానెగొంది రాజధానిగ ప్రజాపాలనము సేయుగడగెను. అచిర కాలమున నె విద్యారణ్యస్వామి, ఆరాజ్యముయొక్క భావిగర్భితమైన గ్రహించి యానెగొంది దానికి తిగిన రాజధాని కాదని నిశ్చయించి తుంగభద్ర యొక్క యవ్వలి గట్టున విరూపాక్ష స్వామివారి యాలయపరిసరమున విజయనగరమును నూతన నగరమును నిర్మించి దానిని ఆనూతన రాజ్యమునకు రాజధానిగ నొనర్చెను. విద్యారణ్య నిర్మింపఁగల వలనను సమస్త విద్యల కిరవగుట వలనను దానికి మొదటినుండియు విద్యానగరమని నామాంతరము గలిగినది. ఆ పురము పేరిట దానికొంది రాజ్యమును విజయనగర సామ్రాజ్యముగా బ్రసిద్ధి కెక్కెను.

ఈ విస్తృత రాజ్యముల మాట ఇప్పుడింత దూర మేల చెప్పవలసి వచ్చినదనగా నవి హిందూసంఘ మునకు జేసిన పేలును విశేషపరచుట కొరకె. వానికృషి మూలముననే ఆర్య ధర్మములు ఉత్తర హిందూస్థానము నందు వలె సంకరము గాక నేటి వరకును దక్షిణభారత మున వర్చిలుట. దేశైక్యము విచ్ఛిన్నమై పెక్కు చిన్న సంస్థానముల కెడమిచ్చినను ధర్మోద్ధరణ కార్యము సర్వత్ర చక్కగనే సాగినది. ముసునూరి నాయకులను వారితోపాటు రెడ్లును, వెలకు దొరలును, తక్కిన సంస్థానాధిపతులను జీర్ణమై పోవుచుండిన ధర్మము నకు ప్రాణముపోసి సంరక్షించిరి. వారు సంరక్షింప నడుముగట్టిన ధర్మమునకు దేవబ్రాహ్మణ భేదపులు ముఖ్యచిహ్నములు, ఈ మూటిని సంరక్షించి పెంపొందించిన లోకకల్యాణముగలుగునని వారియభిప్రాయము. కావున వారు మహమ్మదీయుల గుండగుట వలన సంభవించిన దురవస్థను దొలగించి హిందూ సంఘ మును పూర్వపు స్థితికి దెచ్చుటకు దమ యావచ్ఛక్తిని వినియోగించిరి. శిథిలమైన దేవాలయములను బాగు పరచిరి; న్నూతనముగ బెక్కింటిని నిర్మించిరి; తురకలు

హరించిన బ్రాహ్మణాగ్రహారములను వారికి మరల తీసి యిచ్చుటయే కాక కొత్త బ్రహ్మశ్రేయములను గల్పించి యజ్ఞాది క్రతువులు సల్పుటను, వేదాగ్యమునను సేయుటను సకల శాస్త్రములను విద్యలను అభివృద్ధి సేయుటను దిగి వసతులేర్పరచిరి. ఇట్లు అన్ని రాజ్యముల ప్రభువులను ధర్మము నుద్ధరించి సంరక్షించుటకు శక్తి వందనలేక ప్రయత్నము సల్పినను విజయనగర చక్రవర్తుల వలె పట్టుదలతో నాకార్యమును నెరవేర్చియుండలేదు. ఉపపత్తి లేమిమాట నటుండ నిచ్చి వానికి విజయనగర సంస్థానము వలె ధర్మోద్ధరణ సంరక్షణలు పరమావధి కాదు. విజయనగర రాజ్య మున్య రాజ్యములవంటిది కాదు అది ప్రదేశస్వము; వానికొడ యడు మనుజుడు కాడు; పంపాపతి విరూపాక్షుడే దాని కథినా ధువని మీద ఉగ్గడించి యున్నాడను; దాని పాలకులు ఆదేవుని యొక్క పాదపత్యగాండ్రు; ఆయన పేరనే వారు సమస్తకార్యములను నిర్వహింప వలసియుండినది. ప్రత్యేకము ధర్మోద్ధరణ కొరకె యారాజ్యముప్పలిసిన దగుట చేత తత్కార్య నిర్వహణమే పంపాపతి కార్యకర్తలైన యారాజ్యపాలకులకు ముఖ్యకర్తవ్యమాయెను. ధర్మోద్ధరణ కంటె ధర్మ సంరక్షణమే బహుకష్ట తరమాయెను. ధర్మ సంరక్షణార్థము విజయనగర సామ్రాజ్య పాలకులు 1836 మొదలు 1650 వరకు మూడు శతాబ్దముల పైబడిన కాలము ఎడతెగక మహమ్మదీయులతో పోరాడవలసి వచ్చినది రక్కసి తంగడి సంగ్రామమునకు బయలు వెడలు నప్పుడు ఆళియరామరాయ లాడిన మాటలీ పట్టున జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనదగి యున్నవి. 'ఈ దేశమున్నచో ధర్మదేశము. ఈ ధర్మ సంస్థానము నేవ బ్రాహ్మణుల పాలికి వచ్చినది. దేవస్థానములును పుణ్యక్షేత్రములును విద్యావంతులును గలిగిన ఈసింహాసనము మీద వారి(మహమ్మదీయుల) యాజనశుభ వలసిన కారణమేమి?...సకల నైస్య యుక్తముగ నడచి పోయి శత్రువులను పొడిచి నాశనము చేయుచు న్నాను, అనిపలికి హిందూ ధర్మక్షేపకు నెనుర్కొనుటకై యుద్ధిభూమికి నడచినవాడు. ఇట్లు కంటిని రెప్పవలె విజయనగర పాలకులు హిందూధర్మమును సంరక్షించినందువలననే దక్షిణదేశము పుణ్యభూమి యను ప్రసిద్ధిజెంది భారతీయుల కెల్ల యాతాస్థానమాయెను. ఆ (విజయనగర) రాజ్యములోను దేవాదాయ

(బహుదాయం పుణ్యతీర్థములు, పుష్కరాలు గలిగి యున్నది; ఇదిగాక విష్ణువు ప్రత్యక్షమై వెంకటాచలమున నున్నాడు; ఆ రాజ్యములో వుండే స్వామికి. కడను రాజ్యములలో పెద్దలు, బుద్ధిశాలులు, బ్రాహ్మలు, యతీశ్వరులు, మతాధిపతులు రాజులు మొదలైన వారలందరును కొనుక కప్పుచును కొంచు బోయి స్వామికి సమర్పించివచ్చుచున్నారు. కర్ణాటక (అనగా విజయనగర) సింహాసనాధిపతులు పుణ్యశ్లోకము మన మత సాంప్రదాయములను కులాచార మర్యాదలను సాంఘిక వ్యవస్థలను ఇంకవదియవ శతాబ్దారంభము వరకును మరక పూర్వ స్థితియందె వర్తింపకు విజయనగర చక్రవర్తుల కృషియే ముఖ్య కారణము.

ఇంతవరకు మహమ్మదీయుల యాగమనము వలన దక్షిణదేశమును హిందూ ధర్మ సంస్కృతు లెట్లు దక్షిణదేశకు వచ్చెనో; ఆంధ్రులు వారి నెట్లు పారదోలి నష్టమైపోయిన విజజాతీయ స్వాతంత్ర్యమును పునఃప్రతిష్ఠించినో; కేకేక్యము ఎట్లు భగ్నమై కొంపబీడు, రాజుకొంప విజయనగర రాజ్యము లుద్భవించినో, ఇతర సంస్థానములవలె కాక విజయనగరమునకు హిందూధర్మోద్ధరణ సంరక్షణములు విలముఖ్యకర్తవ్య నూయెనో స్థూలముగ నూచించినాడను. ఇక విజయనగర చక్రవర్తులు తమ కర్తవ్యమును ఏయే మార్గముల నవలంబించి యెట్లు తృప్తికరముగ నిర్వహించినో కనుగొందము.

(1) ధర్మోద్ధరణ సంరక్షణ కొరకు విజయనగర రాజులు మహమ్మదీయులతో మాడ వందల యెండకు మించిన కాలము యుద్ధ మొనర్చిరిని ముందు చెప్పి యున్నాను. ఈ మహమ్మదీయులు రెండు తెగలకు జెందినవారు (1) ఉత్తరమున భామినీ సుల్తానులను వారివంశ మంతరించిన పిమ్మట స్వాతంత్ర్యము వహించిన వారి సామంతసర్దారులను విజయనగరమునకు గర్భశత్రులు. వారు విజయనగర సామ్రాజ్యము నెప్పుడెప్పుడు కబళింతిమాయని సమయమును వేచి యుండిరి. వీరితో యుద్ధము విజయనగరాధిపతులకు తప్పని సరి యాయెను. (2) దక్షిణమున మదురాపురి తుగ్గలు. 1328 వ సంవత్సరమున ఢిల్లీ సుల్తాను మహమ్మద్ బీన్ తుగ్గక మధుర పాండ్య రాజ్యమును నిర్మూల మొనర్చి సేనాధిపతి రామేశ్వరము పర్యంతము వ్యాప్తమైన దేశ

మునంతటిని తన రాజ్యమున గలుపుకొని దానిని పాలించుటకొక మండలాధికారిని నియమించెను. ఇతడు 1334 లో సుల్తానుపై తిరుగుబాటుచేసి స్వతంత్రుడాయెను. ఇతనినే ఆంధ్రకావ్యకర్తలు దక్షిణ సురత్రాణుడని పేర్కొని యున్నారు. ఇతడును ఇతని తరువాతి వారును క్రూరస్వభావులు, జనహింస వారికి కరము ప్రేమమైన క్షీణ; వీరి దుండగములు ఇంతకు పూర్వము దాహృతమైన గంగాదేవి కృతమధురా విజయమునకు వివరింపబడి యున్నది. దానిని ఇచ్చట మరల తిడువలసిన యావశ్యకత లేదు. ఈ విషయముండి దాక్షిణాత్య హిందూ ప్రపంచమును గాపాడ నిశ్చయించి 1365 నుండి 1377 దాక విజయనగరమును పాలించిన మొదటి బుక్కరాయలు తన పుత్రుడైన కుమారకంపరాయల నాయకత్వము క్రింది మధుర మహమ్మదీయులపై నొకదండయాత్ర నంపెను. కుమారకంపరాయలు తిండి యాజ్ఞానుసారము దండు నడుపుకొనిపోయి 1371.72 వ సంవత్సరమున మధుర తుగ్గ ఘోలను నిర్మూలనము గావించి రామేశ్వర పర్యంతము వ్యాప్తమై యుండు యావద్దక్షిణ దేశమును విజయనగర చక్రవర్తి యేలుబడి క్రిందికి తెచ్చెను.

మహమ్మదీయుల యాటోపమును డింగుపరచి దేశమంతటను శాంతిభద్రతలను నెలకొల్పి విజయనగర ప్రభువులు ధర్మోద్ధరణకార్యమునకు బూనుకొనిరి. తమ పూనికను నెరవేర్చుట కొరకు వారవలంబించిన మార్గములు మూడు. దేవాలయ జీర్ణోద్ధరణము మొదటిది. ఇది సామాన్యకార్యము కాదు. శాసనములనుబట్టి మాడగా నప్పుడు తుగ్గఘోలచే విస్వప్రములైన దేవాలయముల సంఖ్య నూరారుని తెలియవచ్చుచున్నది. విస్వప్ర దేవాలయములు సామ్రాజ్యమునందెల్ల యెడలను గానవచ్చుచుండినను ద్రావిడ దేశమునందు బహుశమై యుండినవి; కావున దేవాలయజీర్ణోద్ధరణ కార్య ముచ్చట విశేషముగ జరుగవలసి వచ్చినది. జీర్ణోద్ధరణ మునగా నిడిసిపోయినట్టి గాని శిథిలావస్థ నుండునట్టి గాని దేవాలయములను బాగుసేయుట మాత్రముగాదు. నిత్యనైవేద్యపూజాపురస్కారాది దైనందిన కార్య కలాపమును నిర్వహించుటకును, నిత్యోత్సవ, పక్షోత్సవ, మాసోత్సవ, వర్షోత్సవాదులను తిరుగిరిని నడపుటకు ఏర్పాటులను గావించవలసి యుండెను. పేరుగల దేవాలయము లన్నింటి యందును స్వామివారి సేవకు రాదనగరియందువలె డెబ్బది రెండు నియోగము

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

లండెడివి. దేవాదాయములను మాత్రమేకాక ఈ డెబ్బదిరెండు తెగల పరిచారకుల వృత్తులను సయితము మహమ్మదీయులు హరించి యుండిండున దేవాదాయములందు కొలువులు యథాపూర్వము నడచుటకు నష్టమెఱోయిన దేవాలయములతో పాటు సమస్త పరిచారకుల వృత్తులను మరల సమకూర్పవలసి యుండెను. కుమార కంపరాయలును నతని గొలుచు చుండిన మంత్రి సామంతి దండనాథాది అధికారవర్గమును ఈ కార్యము నెటు సెరవేర్చిరో వారి శాసనములను బరిశీలించి చూచిన తెలము గాగలను జీర్ణోద్ధరణము తోపాటు నూతన దేవాలయ నిర్మాణమును ప్రారంభమయెను; కాని తులవ వంశీకులు రత్నసింహాసనము నధిష్ఠించు నందాక ఈ కార్యము విపులముగ సాగలేదు. వీరిలో కృష్ణరాయాద్యులు ముఖ్యముగ స్మరింపదగినవారు, రాజధాని విద్యావగరమందు కృష్ణరాయలచే గట్టింపబడిన కృష్ణస్వామి యనంతకేయనాలయములను విశ్వలేఖ్యులయ భాగములను కంచి కాళహస్తి తిరుగణ్ణామల శ్రీరంగాది క్షేత్రములందు మంటప గోపుర ప్రాకారాదులను, ద్రావిడమండలమున పెక్కుతావులలో నరగొరలై నిలచియుండు రాయగోపురములను పెక్కినదగినవి; అచ్యుతరాయలు విజయనగరమున నిర్మించిన పట్టాభిరామ అచ్యుతరాయస్వామియాలయములు ప్రసిద్ధిజెందినవి. తుళవ వంశజుల తీర్థయాత్రాభివేళము ప్రస్తుతింపదగియున్నది. నరసనాయకుడు మొదలుకొని సదాశివరాయల వరకు అందరు రాజులను పెక్కుమారులు తీర్థయాత్రలు చేసి పోడత మహాదాసములను గావించి నట్లు చెప్పుకొనియున్నారు.

‘కాంచి శ్రీకైల శోణాచల కనక సభావేంకటాద్రి ప్రముఖ్యై

హ్మవ త్యావ తత్యై సవేష్య తమత విధివ
 ద్యుభయసే శ్రేయ శ్రేయం
 కేవల సేష తీర్థేష్యపి కనకతులాపూరుషాదీని నానా
 దానా న్యేనో పదానై రసి సమఖలై రాగమోక్తాని
 తాని.’

అందరును తీర్థయాత్రాసక్తులైనను కృష్ణరాయలు తిక్కినవారి సభాకరించినాడు. సింహాచలమునుండి సేతువుదాక ఉభయసముద్రమధ్యస్థ దక్షిణ భారత వసుంధరలో ఆ మహారాజు సేవింపని ముఖ్య దేవస్థా

నము లేదు. భూ, ధన వస్తు వాహనాదులను సమర్పించి దేవుడు లేడు—కాని తుళువవంశజులు తీర్థయాత్రలు సేయుటతోడను, దానము లిచ్చుటతోడను తృప్తి జెందియుండలేదు; ప్రతిదినమున సభాస్థానమున కొలువుదీరిన వెంటనే, ‘స్థలాంశిరాలనుంచిన్నీ వచ్చిన అయ్యంగార్లనున్న ఆరాధ్యపీఠంవారలనున్న ఉచితాసనములందు కూర్చుండి నియమించి అష్టస్వయం వ్యక్తం శ్రీరంగం శ్రీముష్ణం వెంకటాచలం సాల గ్రామం తోతాద్రి నైమిశారణ్య పుణ్యక్షేత్రం ఇది మొదలయిన స్థలములకు సురక్షితము గలదా? పృథి వ్యాస స్తేనో వాయురాకాశాత్మక మైనయేకాగ్రునాథ జంబునాథ, అగుణాచలేశ్వర, కాళహస్తిశ్వర, చిదంబరం మొదలయిన డెబ్బైరెండు దేవస్థాలనున్న పదునెనిమిది శక్తులకున్నా నిండుపడితరములు గలిగి నిత్యోత్సవములు గలిగి వున్నవా? అని విచారించు వారు. అయ్యంగార్లను ఆరాధ్యపీఠాలవారు చెప్పేసి సమాధానములను విని యనంతర మితర విషయములను పలికించెడివారు. రాయపీఠాధిపతులు స్వయముగ దేవాలయాదుల స్థితి ననుదినమును విచారింప గడగిన నవి యభివృద్ధిపంది యేల పెంపొందక పోయెడివి?

రెండవది బ్రాహ్మణ సంరక్షణ—నేడిది విపరీతముగ గన్పట్టవచ్చును. అప్పటివారి మూఢ మత విశ్వాసమే దీనికి కారణమని చెప్పవారు కలరు. చారిత్రక దృష్టితో పరిశీలించి చూచిన ఇట్టి తలంపున కవకాశము కలుగదు. అప్పుడు బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషించిన ప్రభువులు కేవలము మూఢ విశ్వాస సంఘముననుక్కులై యట్లు చేయలేదు. తెలివితేటల యందును యుక్తాయుక్త వివేకమునందును మన పూర్వీకులు మన కేవిధమునను దీసిపోయినవారు కారు. సంఘపురోవృద్ధికి బ్రాహ్మణులకు ప్రథానుడని వారు గుర్తించిరి. ఇప్పటివలెనే అప్పుడును బ్రాహ్మణులు జీవయాత్రను సాగించుటకొరకు అనేక మార్గముల నవలంబించుచుండినను ఇప్పటి బ్రాహ్మణులవలె నప్పటివారు తమ కులధర్మములను త్యజించి కేవల బ్రాహ్మణాభిధేయమాత్రులై యుండిలేదు. ఆయుధోపజీవులైనను వర్తకులైనను రాజకీయోద్యోగ నియుక్తులైనను వేదాధ్యయనమును నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను వర్తించినవారు కారు. సర్వశాస్త్రములును విద్యలును, కళలును వారి వశమై యుండినవి. విజ్ఞానాభివృద్ధి వారిపై నాధారపడి

యుండినది. తపస్వాధ్యాయనిరతులై ఐహికాముష్మిక ధర్మముల వెరిగి పరమార్థచింతయందె కాలము గడుపు వారి సంఖ్య బహుళము. కావున విద్యులను జెంపొందించి విజ్ఞానము నభివృద్ధిచేసి ప్రజాశ్రేయమును సమకూర్చుచు పెట్టిన రాజులందరును బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషింపవలసి వచ్చినది; కావున భరత ఖండమును పాలించిన రాజన్యులెల్లను బ్రాహ్మణుల నాహ్వానించి భూదానాదికము లిచ్చి యగ్రహారముల నేర్పరచి వారి గ్రాసవాసములకును సుఖజీవనమునకు దగిన వసతు లేర్పరచి; యజ్ఞాది వైదికకర్మలను నిర్వహించుటకును, వేదాధ్యయనాధ్యాపకములు సల్పుటకును బ్రోత్సాహము నేయువాడు. తత్తారణమువలన బ్రాహ్మణాగ్రహారములెల్ల విద్యాలయము లయినవి. విద్యాభివ్యాప్తికొరకు ప్రత్యేక పాఠశాలలు కళాశాలలు విశ్వవిద్యాలయములు లేని కాలమునం దీయగ్రహారములెట్టి ప్రాముఖ్యమును వహించియుండెనో సులభముగ గ్రహింపవచ్చును. మరియు క విశేషము; ఆ కాలమున న్యాయపాలనకై ప్రత్యేక మొన విర్మాలు లేనియునులేవు. వ్యవహారములను విచారించి తీర్మానించుటకును నేరములను శోధించి నేరస్థులను దండించుటకును రాజ్యాధిపతులు ప్రత్యేక న్యాయశాఖలు కోర్టులు మున్నగు వానిని స్థాపించువారుకారు. న్యాయ పరిపాలన యంతయు చాలవరకు ధర్మాసనముల మూలమున నే సాగునది. ఈ ధర్మాసనములు స్థిరమైన న్యాయస్థానములుగావు. వ్యవహారము కలిగినప్పుడు నాచిప్రతివాదులు రాజుయొక్క గాని అతని ప్రతినిధియొక్క గాని యాశీశమువొప్పున నేదేని యగ్రహారమునకు ధర్మమునకు బోవువారు. అప్పుడా యగ్రహారీకులు ధర్మశాస్త్రనిశితరదులైన మహాజనులను తీర్పులుగ నియమించి యొక సభను కూర్చువారు; ఈ సభకే ధర్మాసనమని పేరు. ధర్మాసనమువారు చేయు తీర్పును రాజుగాని యతని యధికారులుగాని ఆమలులోవిడిచెచ్చెడివారు. ఇట్లు బ్రాహ్మణాగ్రహారములు న్యాయస్థానములై రాజ్యాంగవిధానమున తావుకొనినవి. కావుననే మహమ్మదీయులను బారదోలి జాతీయస్వాతంత్ర్యమును పునఃప్రతిష్ఠ గావించిన ముసునూరినాయకులేమి వారి యనంతరము రెడ్డివెలమరాజులేమి, బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషించిరి. ఇక వేదమార్గ ప్రతిపాపకులైన విద్యావగరభూమిశక్తుల

మాట చెప్పవలయునా? వారిచ్చిన యగ్రహారముల బాగోగులను విచారించుటకై రాయసంస్థానమున నొక ప్రత్యేక పాలనశాఖ యుండెడిది దీనికి ధర్మశాఖ యని పేరు; వీరనరసింహరాయల కాలమున నీ శాఖ కన్యక్షుడు ధర్మాసనము ధర్మయ్య. ప్రతిదినమును రాయలనాడు కొలువుదీరిన పిమ్మట దేవాలయముల స్థితిగతులను విచారించిన తరువాత ద్రావిడ రాజ్యములో అగ్రహారములకున్న, ఆంధ్రదేశం, మయినపదేశం, మొరసునాడు, మెల్నాడు, కరాలం, ఘట్టసీమ చేర చోళ పాంశ్య మగన మళయాళ ఆదిగాగల అగ్రహారములకున్నా అవధి ఆటంకములు లేక బ్రాహ్మణులు నిత్యకర్మానుష్ఠానపర్యంత బుద్ధిజుస్సామాధర్మిక పాఠశాలలు, పట్టాభిప్రేక్షాపరీక్షాలయము, పంచముష్టి పరాయణులయి అతిథి సంతర్పణలు జేసుకొని నిర్విచార పగులయి యున్నారా యని యశిశివేవారు. బ్రాహ్మణపోషణయందెట్లు నిరపతి చక్రవర్తులు శ్రద్ధచూపినందువలన నె దేశము తురకాధ్యమున గలియునందాక వర్తించి; దక్షిణ భారతమున హిందూ ధర్మ సంస్కృతులను సుస్థిరముగ బాగుకొల్పినది.

మూడవది విజ్ఞానపోషణము—ఈ సందర్భమున మొట్టి మొదట స్మరింపదగిన విషయ మొక్కటి కలదు. రాయసంస్థానము హిందూధర్మ సంతక్షణకొరకె యుత్పన్న మయినను రాయ సింహాసనాధ్యక్షులు తమ రాజ్యపాలన పద్ధతులను సంకుచిత దృష్టితో నేర్పరచుకొనలేదు. సామ్రాజ్యమందలి సకల సమయముల ప్రజలను సమైకదృష్టితో బరిపాలించుటయే పరమోత్కృష్టమైన పద్ధతయని వాగు గ్రహించిరి. మొనటి బుక్కరాయలు సామ్రాజ్యమునందు పెక్కుతావులలో జైనులకును, వైష్ణవులకును గలిగిన మతి వివాదములను దీర్మానము జేయుచు జైన, వైష్ణవ దర్శనములకు భేదము లేదనియు నొక దర్శనమున కొపాదించు కీడు మేల్గెను మరియు దర్శనమునకు గూడా కీడు మేల్గెను. బరిగణింపబడవలయు ననియు వైష్ణవులు జైనులకు జేసిన యన్యాయమును దాను సహింపజాల ననియు చెలియజెప్పి వారిని సమాధానపెట్టిన, బుక్కరాయలతరువాత రాయపీఠము నధిష్టించిన రాజపుంగవులందరును అతినిచే ప్రతిపాదించబడిన జైన వైష్ణవ దర్శన సమత్వమును సర్వసమయములయెడను అనువర్తించజేసిరి. రాయపీఠాధిపతులు తాము స్వయమే

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

మతము వశబంధించిన అన్యమత పరాజుక్కులుగాక అన్ని మతములను ఆదరించి గౌరవించుచు వచ్చిరి శివేశ్వరవాదులకడలెనే తీర్థంకరాది జైన దైవతములకును ఆలయములను నిర్మించుటకును సంగు నిశ్చయై వేద్య పూజాపురస్కారాది దైవందిన కృత్యములను నడపుటకును ఖండస్ఫుటిత జీర్ణోద్ధరణాది నవకర్మలను సాగించుటకును భూదానాదికముల నిచ్చి తగు వసతులను గల్పించువారు. జేవరాయాచ్యుతిరాయాళియ రామరాజాదులు పరమతక్షేపలయిన మహమ్మదీయులయొడగూడ సాహర్షము జూపి వారి యుపయోగార్థము మసీదులను గట్టించియుచ్చిరి. రాయపీఠుల హృదయవైశాల్యమును సర్వసమానదృష్టియు వ్యక్తమైనది యొక్క మతవిషయమునందుమాత్రమే కాదు. విజ్ఞాన పరిపోషణయందును నిట్టి విశాలదృష్టితోడనే జాతిమతవర్జిత భాషావిభేదములను బాటింపక విద్యజనములకు ఆశ్రయమొసగి వారిని సారస్వతసేవకు యిరికొల్పిరి. కవులను పండితులను శాస్త్రవేత్తలను కళాభిజ్ఞులను జేరదీసి పోషించుటయే కాక విస్తృతభలను సమకూర్చి సమాగతి నానాదేశ విస్తృత గ్రంథాలచే శాస్త్రవాదములను జేయించి గౌరవించువారు. దక్షిణాధీశుని ముత్యాలకాలయు, సాహితీ సమరాంగణ సారస్వథాముని ప్రతి వసంతోత్సవ కవిసండిత సమావేశములను నీపట్న సృరింపదగినవి. రాయల విద్యాభిమానము పెంపునకు కవిసండిత పక్షపాతము వలనను విజయనగరమునకు విద్యానగరమును నామాంతరము స్థానక మాయెను

ఇక రాయల యాశ్రయమున విజ్ఞాన మెట్లభివృద్ధియాయెనో యొక్కించుక తెల్పుట యుక్తము. మొట్టమొదట విచారింపదగినది వైదికవిద్య. మహమ్మదీయులచే వేదాధ్యయనపరులైన బ్రాహ్మణు లెల్లయెడలను వధింపబడి యుండిన కొరణమునను, గ్రంథాలయము లూచుముట్టుగా నాశము గావించబడియుండుటవలనను జేశమునందు వైదికవిద్య యణగారిపోయెను, వేదార్థమును గ్రహించి వివరింపగల విద్వాంసుల సంఖ్య సన్నగిలెను. కొవున విద్యారణ్యయతీంద్రుల యాదేశానుసారము సనాతన ఆర్యసర్వములను ఉద్ధరింప కంకణము గట్టుకొని వేదమార్గప్రతిష్ఠాపకులను బిరుదు వహించిన విద్యానగర చక్రవర్తులు వేదార్థమును వెల్లడిసేయుట తమ ప్రథమ కర్తవ్యముని

నిశ్చయించి తత్కర్మమును నిర్వహించుటకు తమకులగునైన మాధవాచార్యుల తమ్ముడయిన సాయణాచార్యులను నియమించిరి. ఆయన వేదవిద్యా విశారదుడైన విద్వాంసుల సహాయమున వేదములకు నూతన భాష్యమును విరిచించెను—దీనికి సాయణ భాష్యముని పేరు. సాయణాచార్యుల మార్గము ననుసరించి రాయల ప్రేరణ వల్లను రాజకుమారుల ప్రోత్సాహమువల్లను పెక్కుగ్రంథ విద్వాంసులు గృహ్య శ్రౌత్యసర్వ సూత్రములమీద వ్యాఖ్యానములు రచించిరి; అందు జేవరాజును సతిశు యాస్కాచార్యుల నిరుక్తముమీద వ్రాసిన నిఘంటు వ్యాఖ్య ప్రసిద్ధికెక్కినది కొన్ని స్వతంత్ర రచనలు గూడ బయలు వెడలినవి. చాంపాచార్యుని ప్రయోగరత్నముల సృరింపదగినది వైదిక గ్రంథ పరిశోధన క్రి. శి 15వ శతాబ్దాంతమునరకు సాగినది వేదములతోపాటు వడ్డర్పణములు గూడ పండితుల పరిశోధనకు గురియాయెను. అన్నిటికంటె వేదాంత మత్యధికముగ నభివృద్ధి జేందెను. మాధవ విద్యారణ్యుల దగువాత కొలమునందప్పయ్య దీక్షితులమున్ను తత్త్వవిద్యా విశారదులు అద్వైత వేదాంతమునుగూర్చి పెక్కు సుప్రసిద్ధ గ్రంథములను రచించిరి. వేదాంతజేషులు పిల్లలోకాచార్యులు మనవాళ గుహామునులు లక్ష్మీకుమార తాతాచార్యులు కందాళదొడ్డయాచార్యులు మున్నగువారు విశిష్టాద్వైతమును గూర్చియు నక్షోభ్యతీర్థులు బ్రహ్మసతీర్థులు, వ్యాసతీర్థులు రాఘవేంద్రతీర్థులు మొదలైనవారు ద్వైతమును గూర్చియు వనేక గ్రంథములను వ్రాసిరి. వీరి కృషికి ఫలితముగ పైమాడు సమయముల సిద్ధాంతములను జనసామాన్యమునకు సుపరిచితము లాయెను వేదవేదాంగ వేదాంతముల వలె సారస్వతము గూడ సర్వతోముఖముగ నభివృద్ధి జేందెను. తావ్యము చంపువులు, గద్యకావ్యములు, నాటకములు, శాస్త్రగ్రంథములు త్రవ్వితండుములుగ వెలువడినవి. గంగాదేవియొక్క మధురావిజయ మొక్కటి దప్ప పేర్కొనదగిన శ్రేష్ఠకావ్య మెదియు విరిచింపబడలేదు. మధురావిజయము చరిత్రాత్మకమైన కావ్యము. అందు గంగాదేవి తన భర్తయైన కుమారకంపరాయలు మధురా గుర్రత్రాణుని జయించిన వృత్తాంతమును వర్ణించినది. ఆమె మార్గము ననుసరించి డిండివ కవులును దరువాత నాయకయుగమున

రామభద్రదాంబయు సాళువాభ్యుదయాచ్యుతరా
యాభ్యుదయ రఘునాథాభ్యుదయాది కావ్యములను
రచించిరి. ఇవి చరిత్ర రచయితల కత్వంతోపయుక్తము
లైనను సాహిత్యవిమర్శకుని కివి సామాన్య రచనలని
తోచకపోవు. వేదాంతజీవుల యాదనాభ్యుదయ,
హంససంజేతము లత్రుమ కావ్యములని ప్రసిద్ధికెక్కి
నవి. యాదనాభ్యుదయమున కప్పయ్యుదీక్షితులవంటి
మహనీయుడు వ్యాఖ్యానము రచించుటయే దాని
యత్కృత్యతను నిరూపించుచున్నది. చంపులలో
ముఖ్యమైనది యోగువ తిగుమలాంబయొక్క వర
దాంబికా పరిణయము. ఇదియు జరిత్రాత్మక గ్రంథమే.
గద్యకావ్యములలో శ్రేష్ఠమైనది. వామనభట్ట బాణుని
వేమధూపాలచరితము. వామనుడు విద్యారణ్యుల
శిష్యుడు. బహు గ్రంథకర్త. భట్టబాణుని రచనలకు
సదృశమైన గద్యకావ్యమును నిర్మింపవలయునని వేమ
ధూపాల చరిత్రను రచించెను. కొంచె మెందు మించు
నితని గద్యభట్టబాణుని రచనకు చేరవలయున్నదిని విమ
ర్శకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. నాటకముల నేకము
వెలువడినవి. కృష్ణమిశుని ప్రబోధచంద్రోదయము నను
సరించి విశిష్టాద్వైతపరముగ రచించిన సంకల్ప
సూర్యోదయము గణాతికెక్కినది. వామన
భట్టబాణుడు రఘునాథచరిత్ర కనకలేఖాకల్యాణ
ములను రెండు నాటకములను రచించెను. విరూపాక్ష
మహారాజులు నారాయణీయ విలాసమును నాటకమును
ఉన్మత్తరాఘవమును ప్రేక్షాజీకమును రచించెను. కృష్ణ
దేవమహారాయలు జాంబవతీపరిణయమును వ్రాసెను.
ఇంక నెన్నో సంస్కృత నాటకములు రాయల యుగ
మున రచించబడినవి కలవు; కాని యా నాటకము
లెవ్వయు పూర్వకృతులతో బోల్పదగినవికావు. నాట
కములతోబాటు భాణములును ప్రహసనములుగూడ
నప్పటివారి యాదరమునకు పాత్రములైనవి వామన
భట్టబాణుని శృంగారభూషణ భాణమును అరుణగిరి
నాథ శిండిముని సోమవల్లియోగానంద ప్రహసనమును
ఆయాతరగతి రచనలలో ప్రశంసాపాత్రములైనవి.
రాయలయుగమున కాస్త్రపరిశోధన చక్కగ సాగినది.
గాంధర్వ నాట్యలంకార వైద్యకాస్త్రములు ముఖ్య
ముగ నిచట బేర్కొనదగినవి. విద్యారణ్యులవారు
సంగీతకాస్త్రముపై నొక గ్రంథమును రచించెనని చెప్పు
ధ్వని. అది ఇంతదనుక ఉపలబ్ధముగాలేదు. కాజ్ఞానీశ
కృత సంగీతరత్నాకర మీ యుగమును సంగీత విద్వాం

సుల పరిశోధనకు గురియైనది. తెలుగు సంగీతమున మొట్ట
మొదట నీ పరిశోధనకు పునాది వేసినవాడు రాచకొండ
ప్రభువు సర్వజ్ఞసింగభూపతి. ఇతడు సంగీతరత్నాకర
ముపై నొక వ్యాఖ్యను రచించెను ఇతివినతాసె
ముమ్మడి ప్రాసరాయల యాస్థానము నలంకరించిన
కల్లరను మరియొక వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. కల్లరను
నివాళ్యుల కర్ణాటక సంగీతమునకు పునాది నుని సంగీత
విద్వాంసులు చెప్పుదురు. కృష్ణ దేవరాయల యాస్థాన
విద్వాంసుడైన బండారు లక్ష్మీనారాయణ సంగీత
సూర్యోదయమును అచ్యుతరాయల కాశ్మీరుడైన సోమ
దేవుడు తాళాధ్యాయమును అళియ రామగంగాల
ప్రధానియైన వాగ్గేయకార రామ గూనాచ్యుడు స్వర
మేళకళా నిధిని రచించిరి. నాయకయుగము గాయల
యుగమున కనుబంధ మని చెప్పవచ్చును. విద్వాంసగర
పతానానంతరము తంజావూరు సర్వవిద్యులకు నెలవా
యెను. రఘునాయకుడును నాతని మంత్రియైన గోవింద
దీక్షితుడును, దీక్షితుని పుత్రులైన యశ్వనాథాయణ
దీక్షిత సంకటాగ్రాలును సంగీతవిద్వారవిదక్షులు.
వారిచే విరచింపబడిన సంగీతసుగ చతుర్ధితి ప్రకాశికల
నెఱంగని సంగీతవిద్వాంసులండును. నాట్యకాస్త్రము,
సంగీతమునం దొక భాగముగ పరిగణింపబడుటచేత దాని
గూర్చి ప్రశ్నేకగ్రంథములు వెలువడలేదు. కాని
విజయనగర సంస్థానమున గాకపోయినను కొంచెపటిలో
నది ప్రభువంతుల ప్రశ్నేకొదరాభిసానములకు పాత్ర
మాయెనని వసంత గాజీయ నాట్యచింతామణ్యాది
గ్రంథములవలన జలియవచ్చుచున్నది. అలంకార
కాస్త్ర పరిశోధన ఆంధ్రదేశమున కాకతీయయుగము
ననే ప్రారంభమాయెను; విద్వానాథుని ప్రతాపగద్ర
యశోభూషణము దీనియొక్క ప్రథమఫలముని చెప్ప
వచ్చును. సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసాస్వాద సుధాఃర
మును, విశ్వేశ్వరుని చమత్కార చంద్రికయు నీవిశి
తరువాత విరచింపబడిన యుత్తమగ్రంథములు. విజయ
నగర సామ్రాజ్యమున వెలువడిన యలంకార రచనలలో
భోగనాథుని యలంకారసుధానిధి మొదటిది. భోగ
నాథుడు మాధవవిద్వారణ్య సాయణాచార్యుల కను
జన్ముడు. క్రీ. శ. 1555 ప్రాంతమున నెల్లూరు రాజ్య
మును పాలించిన రెండవ సంగమదాయలయొక్క సర్వ
సచ్చితుడు. అలంకార సుధానిధి ఇంకను ముద్రితము
గాలేదు. ఆ కాలమున విరచింపబడిన యలంకార
కాస్త్ర గ్రంథములలో దాని స్థాన మున్నదిమైనదని

రాయసామ్రాజ్యము ; హిందూసంస్కృతి

వాఙ్మయవిమర్శకుల యభిప్రాయము. తరువాత రాయరాజ్యమున వెలసిన యలంకారశాస్త్రజ్ఞులలో నెల్ల నప్పుడు దీక్షితులు వాసికెక్కినవాడు. అతని చిత్ర మిహంస లక్షణావళులు సుప్రసిద్ధ గ్రంథములు ; అతని కువలయానందము జయదేవుని చంద్రాలోకమునకు వ్యాఖ్యయైనను స్వతంత్ర గ్రంథమువలె విరాజిల్లుచున్నది. రాయరాజ్యమున వర్ధిల్లిన అలంకార శాస్త్రవేత్తలెందరో కలరు. వారి నిచ్చట పేర్కొనుటకైన వీలుపడదు. పరహిత విరుదాంకితమైన వైద్య కుటుంబ మొకటి రెడ్డిరాజుల యాశ్రయమునవర్ధిల్లినట్లు శాసనములవలన చెలియుచున్నది ; కాని పరహిత సంహిత రచయిత కా కుటుంబముతో నెదియేని సంబంధము కలదో లేదో తెలియదు. ఇమ్మకిబుక్కరాయల ప్రాణాచార్యుడైన లక్ష్మణాచార్యుడు వైద్యరాజ వల్లభుడు గొప్ప గ్రంథమును రచించెను. ఇది యింకను ముద్రితము గాలేదు

సంస్కృతమును బోలి దేశభాషలను గూడ విజయనగరాధీశ్వరు లాదరించి వాషించిరి ; కాని దేశ భాషలన్నిటిని వారు సమానదృష్టిని జూడలేదు. ద్రావిడుమకంటె నధికముగ గన్నడమును, గన్నడము కంటె నతిశయముగ నాంధ్రమును వారాదరించి మన్నించిరి. రాయపీఠాధిపతులలో దక్షిణ రచయితలను జేరదీసి గౌరవించిన ప్రభువు కృష్ణరాయ తొక్కడే ; కన్నడమునకు సంగమవంశ కాలముననుగృహ్యరాయల కాలమునను గొంతకొంత రాయల యాస్థానమున బ్రావు గల్గినది ; కాని తెలుగునుబోలి వానికి రాయసంస్థానమున బ్రాధాన్యత లభింపలేదు. మొదటి హరిహరరాయల కాలమునుండి ముమ్మడి వెంకటపతిరాయల కాలమువరకు తెలుగుకవుల కాశ్రయ మిచ్చి వారిని గ్రంథరచనకు ప్రేరేపింపని రాయలు లేడు ; రాయలమార్గము ననుసరించి సామంతాదుర నాయకాది సమస్తాధికారవర్గమును దెలుగు

భాషయేన నాదరము చూపుటవలన దాని ప్రాబల్య మతిశయమై దక్షిణభారతముం దెల్లయెడలను రాజ భాషయై నాగరతమ ముద్రయై బెంపొందెను. రాయల యుగమున ఆంధ్ర సారస్వత మెల్లభివృద్ధి నందెనో యక్షరాస్యులైన యాంగ్రులంద రెరిగిన విషయమే ; దానినిగురించి యిప్పుడు నేను విస్తరించి చెప్పవలసిన యవశ్యకత లేదు. కాని పండితులును విమర్శకులును సామాన్యులుగ దృష్టింపక విడిచిపెట్టు విషయ మొక్కటి కలదు. ధాని నిప్పుడు స్మరింపక తిప్పదు. అన్యభాషల కవులవలె ఆంధ్రకవులు స్వతంత్ర రచనలను దలపెట్టక సంస్కృతగ్రంథములను దగ్గునూ సేయుటతో దృష్టినందిరి. రామానుజ మహాభారతాది సుప్రసిద్ధ దేశీయేతిహాసముల నే కాక అష్టాదశ పురాణములను ఉపపురాణములను స్థలపురాణములను, కొవ్వనాటకాది వివిధ సంస్కృతగ్రంథములను దన్నించిరి. దీనికి కారణమేమి ? స్వతంత్ర గ్రంథ రచనకు శక్తిచాలమిచేసినకొందరు సమాధానము చెప్పదురు. ఇది సరియైన సమాధానము గాదు. వీలనగా వారు తెన్నించినవి 'తు' 'ద' తిప్పని భాషాంతరీకరణములు గావు. స్వతంత్రవిర్యాణసామ్యమైయు వారికి గలదని గూఢపుసేయగు సాక్ష్యము వారి తెనుగునేతలందు కలదు. వారట్లు సంస్కృతగ్రంథముల ననువదించగలరుటకు వాస్తవమైన కారణము వారి పోషకులను దృష్టిపరచుటకొరకే సంస్కృత భాష నెగుగనివారి కొ భాషలో గుప్తమైయుండు నుతి సిద్ధాంతములను గర్హి శేషములను నిరుకపరచుటకు ఆకాలపు రాజులును సామంతులును దను యాస్థాన మందలి కవులను నియోగించిరి. వారి యాంధ్రీకరణముల మూలమున ఆర్యసంస్కృతి యాంగ్రులకు సంక్రమించినది సంస్కృతభాషా పరిదయము లేక పోయినను నేటి యాంగ్రులకు సంస్కృత వాఙ్మయ విశేషములు కరతలామలక మగుట ఆరాజుల ప్రసాదమువలననె ఇదియై విజయనగర రాయలు మన సంస్కృతికి జేసిన ప్రధానసేవ.

వి గ్ర హ వ్యా వర్త ని

ఆ ర్య నా గా ర్జు ను డు

పూ ర్వ పక్ష ము

సర్వభావ సమితి సర్వత్ర నిఃస్వభా! వమ్మ యయిన, నిఃస్వభావమగుచు
వఱు మీ వచస్సు స్యాభావ్యవినివర్త! న క్రిమీ సమర్థ సమ్మకాదు.

పైగ మీవాక్కు సస్వభావమ్మటంచు! నాలకించి మీదుప్రతిజ్ఞ హతినిబొందె;
వైషమిక దోషమద్దాన బ్రాహ్మయ్యె; కాన హేత్వంతరమ్మ వక్తవ్యమగును.

మాటలాడకు మన్నట్టి మాడ్కియిదియు! నగు నటన్నది మీ బుద్ధి యగునయేని,
అదియ యుక్తమ్ము; సత్తైవ ఐదము చేత! పొడమ నున్నట్టి శబ్దమ్ము కెడయగలదు.

ప్రతిషేధ ప్రతిషేధ్యంబు తెఱగు నిట్టిద యటంచు బాడనూపిన, నే
చితికది దూరం; బిటు మీ! ప్రతిజ్ఞ లాక్షణిక దోష ఐరతం బోవున్.

భావములను బ్రత్యక్షానబడసి ఐరినివ ర్తితమ్ముల గావించు వాడ వేని,
ఆ ప్రమాణమ్ము లేనిదే యగును గాన! భావములు దేనిచేత లభ్యమ్ము లగును?

ఐంద్రియకము చే ననుమాన మాగమోఽమానములు మూడు ప్రత్యుక్తిమానితములు;
త దనుమా నాగమ ప్రసాధ్యమగు నర్థ!సమితి దృష్టాంతమునగూడ సాధ్యమగును.

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు కుశల ధర్మతత్త్వ!కలన, లోక స్వరూప విజ్ఞానులీ ప్ర
పంచ సంస్థితి సంగీక రించువారు; శేష ధర్మసంస్థితి నిల్లె చెప్పవలయు.

నైర్యాణిక ధర్మంబు, లనైర్యాణిక ధర్మములు, న నైర్యాణికమున్
నైర్యాణికమ్ము తత్త్వ మ్మార్యాక్రేసరుల చేత నాదిష్టంబుల్.

ధర్మములకు స్వభావమ్ము తనర దేని, నిఃస్వభావమ్మునకు బేరు నెగడరాదు;
అభిధ సస్వభావమునకే యమరుచుండు; ఐస్తుహీనమ్ము నామమ్ము పరగు తెట్లు?

అనువాదము : శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు

వి గ్ర హ వ్యా వ ర్త ని

ధర్మమునకంటే వేఱుగా దనరునేని! యభిద, యదియు నేతద్ధర్మమందు నుండ
బోదు; ధర్మమునకు నన్య భూతమగుచు! నున్నచో నది యుపదేశ నార్హమగును.

ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పుచుండు—నిలయమున బాత్ర లేదని పలుకుచుండు;
మట్టలే న్వభావ మ్మున్న యపుడ కాన! బడునుగాదె యద్దాని వ్యావర్తనమ్ము.

ధర్మముల్ నిఃస్వభావత దనరునేని! ఏది మీమాటచే ప్రతిషేధమందు?
ధర్మముల్ ప్రతిషేధ్యముల్ తనరునేని! యవియ నద్వాక్కున ప్రతిషేధ్యమ్ము లగును.

మూఢమతి మృగత్వస్థి కాంబువుల గ్రాహ! మెట్లు ప్రతిషేధ్య మగుచున్న, దట్ల నిఃస్వ
భావతా భాసమాన ధర్మావలోకిత! మృగత్వ తత్త్వము నివర్తనము పొందు.

అనుట యుక్తమ్ముకాదు; గ్రాహాదికములు మూఢు, ప్రతిషేధ మాదిగా బాలుచుతిపుటి
కలసి యాఱు ధర్మమ్ములు గ్రాలు చున్న వనుచు సంగీకరించుటే యగును జమ్ము.

గ్రాహ మది లేని దగునేని, గ్రాహ్యమట్లే! యల గ్రహీతయు లేనివా డగునయ్యేని,
వానితోపాటు ప్రతిషేధ భావ మాది యైన త్రితయమ్ము లేనిదే యగును జమ్ము.

ప్రతిషేధ ప్రతిషేధ్య! ప్రతిషేధ్యలు గల్గలేని, భావము లెల్లన్
స్థితిమై సిద్ధించును; వాని తత్త్వ మీకై వడి పరినిష్ఠంబొందున్.

అందుచేత హేతువసిద్ధమగును; నిఃస్వభావతను నేది హేతువై పరగలదు?
హేతు రహితమ్ముగా నర్థ మెనగునేని, అర్థమయ్యెట్లు ప్రసిద్ధి నందగలదు?

భావ సస్వభావత్వ నివర్తనమ్ము! హేతుహీనత సిద్ధి నీ కెనయునేని,
భావ సస్వభావత్వమ్ము వఱలుచుంట! హేతు హీనత సిద్ధి నా కెనయగలదు.

హేతువున కున్ని, భావ సంఘాతమునకు! నిఃస్వభావత్వ కలనమ్ము నిశ్చయించు
వాదమెట్లు గన్న ననుపపన్నమగును; వర్తిలను నిఃస్వభావ భావమ్ము జగతి.

ప్రథమమున ప్రతిషేధ, మాపైని దాని! విషయ ముండు నన్నను, కాక వీనివ్యత్య
యమ్ము చెప్పికొన్నను సిద్ధి యగుటలేదు; ఒక్కతటి నున్న స్వాభావ్య మున్నదగును.

ఆంధ్రపురోగమనం

ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక

శ్రీ పి. వి. ప్రసాదరావు

పథమ పంచవర్ష ప్రణాళిక పరిసమాప్తికావటంతో ఆ కాలంలో గడించిన అనుభవాలను పురస్కరించుకొని, ప్రజల అవసరాలను వారి సహకారాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికను రచించడం జరిగింది. ఇది 1956 ఏప్రిల్ 1 వ తేదీన అమలునకు వచ్చినది. ఇది వెనుకటి దానికన్నా అన్ని విధాల విశిష్టమైనది. ఎందువలనంటే జిల్లాల వారిగా గల పరిస్థితులను దృష్టిలో పెట్టుకొని దీన్ని రచించారు. ఆనగా అడుగునుంచి ఈ ప్రణాళికను తయారు చేసుకుంటూ వచ్చారన్నమాట.

ప్రజల అవసరాలను తీర్చే మేలక్ష్యంగా పెట్టుకున్న ఈ ప్రణాళికలో, రాష్ట్రంలో వ్యవసాయోత్పత్తిని పెంచడానికి ఉద్యోగావకాశాలను విస్తృతం చేయటానికి, వెనుకబడిన తరగతుల వారిని ఉద్ధరించడానికి, జీవిత ప్రమాణాలను అభివృద్ధి చేయటానికి సాంఘికాభివృద్ధి ప్రణాళికలద్వారా మహత్తర సైతన్యాన్ని తీసికొనిరావటానికి, ఎక్కువ ఆవకాశాలు ఇవ్వబడినవి. ఇవంతా చాలా పెద్ద క్యయంతో కూడిన పని. నిజానికి ప్రతి గ్రామంలోనూ ఒక్కొక్క అభివృద్ధి ప్రణాళికను అమలు జరపటం, ప్రతి జిల్లాలోనూ ఒక పెద్ద పరిశ్రమను నెలకొల్పటం, జరగాలంటే కనీసం రు 500 కోట్లు అయినా కావాలి. కాని ఆర్థిక సౌమతు దృష్టిలో నుంచుకొని, వీలయినంత మేలు చేకూర్చాలనే ఉద్దేశంతో ఈ క్రింది విధంగా ఆయా పద్ధతులకు ధనాన్ని కేటాయించారు. మొత్తం కేటాయించిన ధనం రు 116,20 కోట్లు. కాని ఈ మొత్తం రు 150 కోట్ల వరకు పెరగవచ్చునని అనుకొనుచున్నారు. ఇక పద్ధతుల వివరాలు.

వ్యవసాయం : రు 16 కోట్లు. జాతీయ విస్తరణ పథకాలు : రు 11 కోట్లు. సాగు, విద్యుత్సృజకార్యాలు : రు 56 కోట్లు. పరిశ్రమలు : రు 10 కోట్లు. ప్రజా

రోగ్యం : రు 8 కోట్లు. గృహ నిర్మాణం : రు 2 కోట్లు. విద్య : రు 8 కోట్లు, సాంఘిక సంక్షేమం : రు 8 కోట్లు.

ఆయా రంగాలలో సాగుతున్న పురోగమనాన్ని గూర్చి క్లుప్తంగా తెలియజేస్తాను.

వ్యవసాయం

రాష్ట్రంలో నూటికి 70 మంది వ్యవసాయం మీదనే జీవిస్తున్న కారణంగా, వంశపారంపర్యంగా వస్తున్న వృత్తులలో వ్యవసాయం ముఖ్యమైనదైన కారణంగా, వ్యవసాయాభివృద్ధికై ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ఇంచుమించుగా రు 16 కోట్లు కేటాయించారు. జపాను వరిసాగు విధానాల ద్వారా, సమూహ వ్యవసాయ ట్రేడాల ద్వారా, వ్యవసాయ, వాణిజ్య పంటలకు సంబంధించిన పరిశోధనల కేంద్రాల ద్వారా, మేలికపు విత్తనాల సరఫరా ద్వారా, సకాలపు వ్యవసాయపు ఋణాల ద్వారా, భూసార సంగ్రహ విధానాల ద్వారా, నీటి వనరుల అభివృద్ధి ద్వారా, రసాయనిక ఎరువుల సరఫరా ద్వారా, ఇంకాను అనేక విధాల, వ్యవసాయ రంగంలో చెప్పకోదగిన అభివృద్ధి జరుగుతున్నది.

అధికాహాతోత్పత్తి పథకాల ద్వారా 8 లక్షల టన్నులు. ఇతర కీటిపారుదల ప్రాజెక్టుల ద్వారా 2 లక్షల 80 వేల టన్నులు ధాన్యం అదనంగా పంపించటానికి ప్రయత్నాలు విరివిగా జరుగుతున్నవి. కొత్త భూములు అనేకం సాగులోకి వస్తున్నవి. జొన్నల నిమిత్తం ప్రాంతీయ పరిశోధన కేంద్రాలను స్థాపిస్తున్నారు. ఉత్తయజాతి పశువులను పెంపొందించేయటానికి మార్గాలను అమలుపరుస్తున్నారు. జాతీయ విస్తరణ కేంద్రాలలో 800 విత్తనాల ట్రేడాలను ప్రారంభిస్తారు. పచ్చిఎరువుల ఉత్పత్తి 12 లక్షల టన్నుల వరకు పెరుగుతుంది. భూసార సంగ్రహకోసం

తీసికొంటున్న చర్యలవలన 8600 ఎకరాల భూమి అవసరంగా సాగులోనికి రానున్నది.

అంతేగాక పసుపుల గ్రామం విషయంలో కూడా ప్రభుత్వం శ్రద్ధ తీసికొంటున్నది. పసుపుల తిండికి పనికి వచ్చే పంటలను అధికంగా పండించాలనీ, ప్రతి తాలూకాలోనూ సరిగా మంచినీరకం పచ్చికను పెంచే విధానాన్ని ప్రదర్శించే కేంద్రాలను ప్రారంభించాలని ప్రభుత్వ సంకల్పం.

ఇదంతా ఇలా ఉండగా, బాపట్లలోని వ్యవసాయకళాశాలను అన్నివిధాల అభివృద్ధి చేస్తున్నారు. నవీన వ్యవసాయ విధానాలలో ప్రతి ఏటా 72 మంది కర్షకులకు ఇచ్చట శిక్షణను ఇస్తారు. ఇచ్చటి వ్యవసాయపరిశోధనా కేంద్రంలో ఏటా 500 మంది మేస్త్రులకు, ఫీల్డుమెన్లకు శిక్షణ ఇస్తారు.

ఈ విధంగా చూస్తే, వ్యవసాయరంగంలో ఎంత అభివృద్ధి జరుగుతున్నదీ సులభంగా అవకాశం అవుతుంది.

విద్యా రంగం

విద్యా రంగంలో అభివృద్ధి సాధించటానికి 760.64 లక్షలు కేటాయించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో విద్యారంగంలో చాలావరకు పురోగమనాన్ని సాధించింది. ఈ నాడు మనకు రెండు విశ్వవిద్యాలయాలు ఆంధ్ర, వంక టేక్స్టైల్ ఉన్నవి. తిరుపతిలో 1954 నెలైంబరు 2 న వంక టేక్స్టైల్ విశ్వవిద్యాలయం నెలకొల్పారు. ఈ రెండూ గాక గుంటూరుకు ప్రత్యేకంగా విశ్వవిద్యాలయం ఒకటి ఏర్పడే అవకాశం ఉన్నది. (ఒక్క గుంటూరు జిల్లాలోనే 14 కళాశాలలు 1146 మైక్రాస్కోప్లు, 2566 ఎలిమెంటరీ పాఠశాలలు, 182 నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్యాకేంద్రాలు, 40 వయోజన కేంద్రాలు, 12 క్రైస్టియనింగు స్కూళ్లు ఉన్నవి.

ప్రాథమిక విద్యాలయాల విషయంలో గానీ, వయోజనవిద్యాలయాల విషయంలో గానీ, జేసీక్ విద్యాలయాల విషయంలో గానీ సంస్కృత పాఠశాలల విషయంలో గానీ, ఉన్నతపాఠశాలల విషయంలో గానీ బ్రహ్మాండమైన అభివృద్ధి ఈ ద్వితీయ ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేలోగా రానున్నది. 2000 జేసీక్ విద్యాలయాలు, 20 కొత్త ఉన్నతపాఠశాలలు, 1000 ఏకాపాధ్యాయ పాఠశాలలు నెలకొల్పబడనున్నవి.

1500 పాఠశాలలను ప్రాథమిక పాఠశాలలుగా మారుస్తారు. ఈవిధంగా రాష్ట్రంలో విద్యాభివృద్ధి ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేనాటికి బ్రహ్మాండంగా కనపడుతున్నది.

నీటి సరఫరా-ప్రాజెక్టులు

ఆహారపంటలుగానీ, వాణిజ్య పంటలుగానీ, నీటివనరుల వ్యాప్తీవలన, ప్రాజెక్టులవలన పెరగటం జరుగుతుంది కనుక, వ్యవసాయాన్ని నమ్మకొని ఉన్న గ్రామసీమలు నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణం గా విలసిల్లాలన్న నీటివనరులు, ప్రాజెక్టులు అమలుజరుగా లోకముక ప్రథమ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో కృషి, బాచిజి స్క్రీము. తుంగభద్ర ప్రాజెక్టు, రాశ్మిపాడు ప్రాజెక్టు ఎరువ పెన్నార్ ప్రాజెక్టు, భైరవానితిప్ప ప్రాజెక్టు ఇంకను మరికొన్ని ప్రాజెక్టులు ప్రారంభింపబడినవి. తుంగభద్ర ప్రాజెక్టువలన ఆంధ్ర ప్రాంతంలో కనీసం 50 వేల ఎకరాలయినా సాగులోనికి వస్తవి.

ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో నాగార్జున సాగర్ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం చేర్చబడినది. ఇది ప్రపంచంలోని బ్రహ్మాండమైన ప్రాజెక్టులలో ఒకటి. దీని ఉత్తరపు కొలవఖచ్చు రు 2620 లక్షలు, దక్షిణపుస్తపు కొలవఖచ్చు రు 6110 లక్షలు. మొదటి కొలవవలన మొదటిపంట 1099 వేల ఎకరాలు, రెండవపంట 120 వేల ఎకరాలు సాగుఅవుతవి. ఇక రెండవ కొలవవలన మొదటిపంట 2008 వేల ఎకరాలు, రెండవపంట 175 వేల ఎకరాలు సాగు అవుతవి. మొదటి కొలవవలన 140 మైళ్లు, రెండవ కొలవ వడపు 276 మైళ్లు.

ఈ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం పూర్తి అయ్యేటప్పటికి కనీసం పది సంవత్సరాలు పడుతుంది. దీనివలన సాగు అయ్యే భూములమీద వేయబడే పన్నులవలన దానికి అయ్యే పెట్టుబడిఖచ్చులు రాగలవని అంచనా. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అవతరణతో ఈ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం చక్కగా సాగగలదు. దీనివలన రాష్ట్ర ఆర్థికసంపూర్ణత్వానికి ఎంతో ఆవకాశం లభిస్తుంది.

సహకారం

సహకార పద్ధతులమీద ఫ్యాక్టరీలు (పంచదార, సిమెంటు) నెలకొల్పటానికి, గ్రామీణప్రాంతాలలో ఉత్పత్తి అయిన సరకులను సహకారపద్ధతులపై అమ్మకం చేయించటానికి, ఈ ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ఎక్కువ అవకాశం ఇవ్వబడినది.

ఆయా గ్రామాలు వినియోగ పడగలందులకై సుమారు 500 సహకార సంఘాలు స్థాపించబడుతున్నవి. కాశ్యోతంగా భూమిని బాగుచేసికొనటానికి, నీటి వనరులను బాగుచేసుకొనటానికి ఏటా సహకార బ్యాంకుల ద్వారా 48 లక్షలనుండి 155 లక్షలవరకు అప్పులు ఇవ్వబడుతున్నవి. ఉత్పత్తి ఋణాలు 55-56 లో 176 లక్షలనుండి 60-61 నాటికి 400 లక్షలవరకు పెరగ గలవు. ధాన్య సేకరణకు సంబంధించిన ముఖ్యమైన కేంద్రాలలో 15 గిడ్డంగులు, మారుమూల గ్రామాలలో 120 చిన్న గిడ్డంగులు నిర్మిస్తారు. ప్రతిసంవత్సరం సహకార సంఘాల మూలంగా తలలో, వాని నిర్వహణ మార్గాలలో 31, 500 మంది పంచాయితీదార్లకు శిక్షణను ఇస్తారు.

తిరుపతిలోని సహకార ఇన్ స్టిట్యూట్ లో ఏటా 50 మంది చొప్పున, అసంతృప్తం, రాజమండ్రి సగరాలలో కొన్ని వందలమందికి శిక్షణ ఇవ్వబడుతుంది. వ్యవసాయ మార్కెటింగ్ లో 62 మంది సహకార శాఖాధికారులకు, 50 మంది ఆధికార సభ్యులకు శిక్షణ ఇస్తారు.

అటు శిక్షణ ఇవ్వటంతోపాటు, సహకార పద్ధతులపై చిన్న చిన్న పరిశ్రమలకు కూడా నెలకొల్పబడటం జరుగుతున్నది.

చేనేత పరిశ్రమ

రాష్ట్రంలోని కుటింపరిశ్రమ లన్నింటిలో చేనేత పరిశ్రమ ప్రముఖమైనది. రాష్ట్రంలో 21, 90, 000 పై చిల్లర చేనేత మగ్గాలున్నవి. దాని వలన సుమారు 6 లక్షలమంది బ్రతుకుతున్నారు. చేనేత పారిశ్రామికలలో నూటికి 35 మంది సహకార సంఘాలకింద పనిచేస్తున్నారు. మిగిలిన వారు మాన్యువల్ వర్కర్లకింద పనిచేస్తున్నారు. వీరినికూడా సహకార సంఘాలకిందికి తీసికొనిరావటానికి కృషి జరుగుచున్నది. తత్కారణంగా వీరికి సదుపాయాలు అనేకం లభ్యం కాగలవు.

1955-56 సంవత్సరంలో 1, 38, 54, 000 రూపాయలు ఖర్చుకొగల పథకాలను అమలు జరుపటానికి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆభివృద్ధి చేనేత బోర్డు వారికి తత్సంబంధమైన కార్యక్రమాలను పంపి నది. అంతేగాక రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సహకార పద్ధతులపై 77 విశ్రయకాలను నెలకొల్పింది. ఈ చేనేత పరిశ్రమ విషయంలో మరమ్మత్తులను ప్రవేశ పెట్టడానికి ప్రభుత్వాలో చర్యలు ఉన్నది కాని ఇవి ఈ పరిశ్రమను సమ్మొక్కొన్న వారికి ప్రతిబంధకాలని ఆందోళన సాగుతున్నది.

విద్యుచ్ఛక్తి

విద్యుచ్ఛక్తి అనేది కేవలం ఒక సౌకర్యం మాత్రమే కాక, గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థను చక్కబెట్టే ఒక మహత్తర సాధనం అనికూడా గమనించాలి. అనేక గ్రామీణ పరిశ్రమలు సులభంగా సాగటానికి, వ్యవసాయాభివృద్ధి జరగటానికి, విద్యుచ్ఛక్తి అవసరమయిన కారణంగా ప్రభుత్వం పంచవత్త ప్రణాళికలో నేదీని విషయంలో అత్యంత శ్రద్ధ తీసికొనటం జరిగింది. తత్కారణంగా ఆ ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యే నాటికి 4300 వ్యవసాయ కేంద్రాలకు 13800 గ్రామ పరిశ్రమలకు విద్యుచ్ఛక్తి సప్లయ ఏర్పాటువుతుంది. 681 పట్టణాలకు పల్లెలకు విద్యుద్దీపాల సౌకర్యం ఏర్పడినది ప్రణాళిక ప్రారంభంలో 305 పట్టణాలకు మాత్రమే విద్యుచ్ఛక్తి లభ్యమయినది ప్రణాళిక ప్రారంభం నాటికి 21,000 కిలోవాట్ల విద్యుదుత్పాదన శక్తి ఉంటే ప్రణాళిక అంత్యం నాటికి 62000 కిలోవాట్ల వరకు పెరిగింది. సాలుసరి ఆదాయం ప్రారంభంలో 110 లక్షలయితే అంత్యం నాటికి 168 లక్షలవరకు పెరిగింది.

ఇక ద్వితీయ పంచవత్త ప్రణాళిక విషయం:

విద్యుదుత్పాదన ప్రాజెక్టులకై ఈ ప్రణాళికలో 21 76 కోట్లు కేటాయించారు. ఇది, మొత్తం ప్రణాళిక ఖర్చు అయిన 118 8 కోట్ల రూపాయలలో 18% మాత్రమే.

ఈ ప్రణాళికా కాలంలో అనులు జరుపబడనున్న విద్యుచ్ఛక్తి పథకాలవలన 1564 పట్టణాలకు గ్రామాలకు విద్యుత్ సరఫరా ఏర్పడుతుంది. సగటు తలసరి వినియోగం 20 యూనిట్లకు పెరుగుతుంది. అసలు ఈ విద్యుచ్ఛక్తిని ఎన్నో రెట్లు ఆభివృద్ధి చేయడానికి మార్చుండే వద్ద 21,250 కిలోవాట్ల శక్తిగల మిగతా మాడు యంత్రాలను స్థాపించటం, తుంగభద్ర డాం వద్ద 9000 కిలోవాట్ల శక్తిగల నాలుగు యంత్రాలను స్థాపించటం, తుంగభద్ర నుంచి జలవిద్యుచ్ఛక్తిని పెంపొందించి 'గ్రిడ్' ప్లయిని పటిష్ఠం చేసేందుకు

ఆంధ్రపురోగమనం: ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక

నెల్లూరు వద్ద 30 వేల కిలోవాట్ల ధర్మల్ కేంద్రాన్ని ఏర్పాటు చేయటం జరుగుతుంది. ఈ పనులవలన అదనముగా 30,000 కిలోవాట్ల విద్యుదుత్పాదన శక్తి లభించుటయు, సాగునీటి అవయం 147 కోట్లనుండి 315 కోట్ల వరకు పెరగటం సంభవిస్తుంది.

రెండుకోట్ల పైగా జనాభా గలిగిన ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి ప్రస్తుతం మాచ్ ఖండ్, తుంగభద్ర జలవిద్యుచ్ఛక్తి పథకాలవలన విద్యుచ్ఛక్తి లభ్యమవుతున్నది. సీలేరు, శ్రీశైలము, సింగరాజ్, లక్ష్మీరాజ్, సిద్ధేశ్వరం పులిచింతల, నాగార్జున సాగర్ మొదలగు జలవిద్యుత్ పథకాల వలన ఆంధ్రరాష్ట్రం యొక్క విద్యుచ్ఛక్తి అధికతరంగా ఇనుమడింపగలదు. తత్కారణంగా వ్యావసాయక, పారిశ్రామిక పురోగమనానికి పునాది రాయి వేయబడుతుంది.

అప్పు, కుటీరపరిశ్రమలు

అప్పు, కుటీరపరిశ్రమలవలన నిరుద్యోగ సమస్యను పరిష్కరించటానికి అవకాశం గల్గటమేగాక గ్రామీణజీవితంలో మహత్తరమైన ఆర్థిక చైతన్యాన్ని సాధించటానికి కూడా అవకాశం గల్గుతున్నది. ఇవి ఎక్కువగా కాకినాడ—పెద్దాపురం, కడప—కర్నూలు కమ్యూనిటీ ప్రాజెక్టు కేంద్రాలలో నెలకొల్పబడుతున్నవి. ఈ కేంద్రాలు స్వచ్ఛంద సేవద్వారా ప్రజలను సంఘటితపరచి, వారిచే కొయకడం విలువను, గౌరవాన్ని గుర్తించేయటానికి నెలకొల్పబడినవి. మొదటి కేంద్రంలో తేనెపట్టు పరిశ్రమ, కుట్టుపని, పాదరక్షల పరిశ్రమ, దంపుడుబియ్యం పరిశ్రమలు, రెండవ కేంద్రంలో తాపీపనివారి శిక్షణ, కంబల్ల నేత్ర పరిశ్రమ, నూలువడుపు పరిశ్రమ, తేనెపట్టు పరిశ్రమ, దంపుడుబియ్యం పరిశ్రమ—వీనికి సంబంధించిన పథకాలు అమలులోనున్నవి.

సామర్లకోటను లఘుపరిశ్రమల కేంద్రంగా రూపొందించటానికి 3½ లక్షల రూపాయలు వ్యయం కాగలవని, అందుకు కేంద్రపరిశ్రమలశాఖ నిర్ణయించిందిని తెలుస్తున్నది.

ఉన్నికి, ఉన్ని నూలుకు రంగులు వేసే ఫ్యాక్టరీని ఏలూరులో ఏర్పాటుచేయటానికి రాష్ట్రప్రభుత్వం కేంద్రప్రభుత్వానికి ఉన్నిలక్షలు ఖర్చుఅయ్యే ఒక పథకాన్ని పంపినది. తివాచీ పరిశ్రమ పునరుద్ధరణకై

సహకారశాఖవారు సమర్పించిన రూ 5 లక్షలు విలువగల పథకాన్ని ఆంధ్రప్రభుత్వం పరిశీలిస్తున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణతో, వరంగల్ లోని తివాచీ పరిశ్రమకు కూడా ఈ ఏలూరులోని తివాచీ పరిశ్రమతో కలిపి, ఒకే ఒక పెద్దపథకం క్రింద అభివృద్ధి చేయటానికి అవకాశాలు లభిస్తవి.

ఇక తోళ్లపరిశ్రమ విషయం. ఆధునిక పద్ధతులలో తోళ్లను పడును చేయటంలోనూ పాదరక్షలు వగైరా చేయటంలోనూ యువకులకు శిక్షణ ఇచ్చే నిమిత్తం ఏలూరులో ఒక కేంద్రం ఏర్పాటుచేయటానికి ఆంధ్రప్రభుత్వం నిశ్చయించినది. అందువలన అనేకమందికి జీవనోపాధి గల్గటమేగాక, నైపుణ్యం కూడా అలవడుచుకోవటానికి అవకాశం లభ్యమవుతుంది. శిక్షణానంతరం వృత్తి ప్రారంభించేందుకు పరికరాలనిమిత్తం, తోళ్లనిమిత్తం, కోరిన మొత్తం అప్పుగాకూడా ఇస్తారు. తోళ్లను పడును చేసే పరిశ్రమవిషయంలో సహకారపద్ధతులపై పారిశ్రామిక ఎన్టీఓ పథకాన్ని వివరాలతో సహా పూర్తిచేసి ఏ పారిశ్రామిక వేత్తలయినా పంపితే, దాన్ని ప్రభుత్వం సానుభూతితో పరిశీలిస్తుందిని ప్లానింగ్ మంత్రి శ్రీ కళా నంకటాచార్యగారు అన్నారు.

అఖిల భారత ఖాదీ సంఘంవారు 1½ లక్షలు ఖర్చుపెట్టి 38 గ్రామాలలో 6 వేల మంది నూలు వడికేచారికి, 450 మంది నేతపనిచారికి పనులు కల్పించారు. కాకినాడ-పెద్దాపురం అభివృద్ధి కేంద్ర ప్రాంతంలో 1956 సంవత్సరం మొదటి మూడు మాసాలలో రూ. 5 లక్షలు విలువ చేసే ఖద్దరు తయారయింది. సుమారు 265 వేల రూపాయలు వేతనాల క్రింద చెల్లించారు.

ఇదిగాక గుంటూరులో ఎనామెల్ వస్తువులు తయారుచేసే పరిశ్రమకు సంబంధించిన శిక్షణ కేంద్రం ఒకటి రూ. 80 వేలతో నెలకొల్పబడుతున్నది.

గూడూరు, సింహాచలం, పాపానాయుడు పేట గుట్టూరు గ్రామాలలో గాజు పరిశ్రమ ఏర్పడినది. కొన్ని కేంద్రాలలో గాజులేగాక ప్లాస్టక్ కూడా తయారు చేస్తారు. అంతేగాక శిక్షణకూడా ఇవ్వడం జరుగుతున్నది. గూడూరు కేంద్రంలో 15 మంది, సింహాచలంలో 15 మంది, పాపానాయుడు పేటలో 6 మంది ఈ పరిశ్రమలో శిక్షణ పొందుతున్నారు.

మోకులు, త్రాళ్లు చేనశం పరిశ్రమలో, శిక్షణ ఇవ్వటానికి బారులూనూ, కుంభకారక వృత్తిలో శిక్షణ ఇవ్వటానికి రాజమండ్రిలోనూ శిక్షణాలయాల ఏర్పడినవి.

కొండపల్లి బొమ్మలు, ఏటికొప్పాక లక్కపిడతలు, తిరుపతి చందనపు బొమ్మలు, మొదలైన కుటిర పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ఎన్నో అవకాశాలను ప్రభుత్వం కల్పిస్తున్నది.

ఇవన్నీ గాక అంబర్ చర్మా కేంద్రాలు అచ్చటచ్చట నెలకొల్పాడు. వీనిలో 1500 మందికి శిక్షణ పొందటానికి అవకాశాలను కల్పించారు.

ఈ విధంగా ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలోను అఘ్ను, కుటిర పరిశ్రమల వ్యాప్తికి ఎంతో దోహదం గలిగినది.

ఇక పెద్దపరిశ్రమల విషయం

గరివిడిలో ఫ్రెట్రోమాంగనీస్ ఫ్యాక్టరీ, త్వరలోనే నెలకొల్పబడగలదు. గూడూరులోని పింగాణీ ఫ్యాక్టరీ, మైకొగనులు, రాజమండ్రిలోని కాగితపు మిల్లు, గుంటూరులోని గోతాలమిల్లు, చల్లపల్లి, కైకలూరు, చుండూరు, చిత్తూరు, పాలకొల్లు, గ్రామాలలో పంచదార ఫ్యాక్టరీలు, తాజేపల్లిలోని సిమెంటు ఫ్యాక్టరీ, ఈ మొదలైనవన్నీ పెద్దపరిశ్రమల అభివృద్ధికి సంబంధించిన అంశాలను తెలియజేస్తవి. ఇవి సహకారపద్ధతులపై నెలకొల్పబడుతున్నవి.

ఒక్క పరిశ్రమలను నెలకొల్పటమేగాక, ఆయా వానిలో శిక్షణను గరపటానికి విద్యా కేంద్రాలు కూడా గలవు. కాకినాడలోని పోలీస్ టెక్నిక్, సిరమిక్ స్కూలు, వుయ్యూరులోని పోలీస్ టెక్నిక్ కళాశాల, చెప్పకోలిగినవి.

వైద్యరంగం

వైద్యం విషయంలో ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో ప్రభుత్వం అత్యంత శ్రద్ధను గనబరుస్తున్నది. విశాఖపట్టణంలో కింగ్ జార్జి హాస్పిటలు, గుంటూరులోని ప్రభుత్వ ఆసుపత్రి బ్రహ్మాండంగా వృద్ధి అయినవి. మొదటిదానిలో రేడియో గ్రాండ్లో శిక్షణను కూడా ఇస్తారు. రెండవదానిలో రు. 10 లక్షలు వ్యయంచేసి అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు జరుగుచున్నవి.

కర్నూలులోని ఆసుపత్రిలో మంచాల సంఖ్య 250 కి పెంచటానికి ఏర్పాట్లు జరుగుచున్నవి. ఒక వందనుండి కాంపౌండ్లకు, 300 మంది నర్సులకు శిక్షణ ఇవ్వటానికి అవకాశాలు లభ్యమయ్యింది. ఇవి గాక విశాఖ పట్నం మెడికల్ కాలేజీ, గుంటూరు మెడికల్ కాలేజీలు విస్తృతం చేయబడినవి గుంటూరు కాలేజీకి అదనంగా బ్రహ్మాండమైన భవనాలు నిర్మింపబడుచున్నవి. వైగా ఈ ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేలోగా రాష్ట్రం మొత్తంమీద ఈ క్రింది ప్రాంతాలలో ఏర్పాటుకానున్నవి.

రెండు కుటుంబ వైద్య కేంద్రాలు, రెండు కుటుంబ విశ్రాంతి కేంద్రాలు, 15 క్షయ చికిత్సాలయాలు, 6 నేత్ర వైద్యశాలలు, 8 దంత వైద్యాలయాలు, 10 కుటుంబనియంత్రణ కేంద్రాలు, 10 ప్రాథమిక ఆరోగ్య కేంద్రాలు, 1 బీచ్ వైద్యకళాశాల 6 సుఖరోగ చికిత్సాలయాలు, ఒక పిచ్చాసుపత్రి 1 దంత వైద్యకళాశాల.

ఈవిధంగా వైద్యరంగంలో కూడా చెప్పకోదగిన పురోగమనం కనపడుచున్నది.

ప్రజారోగ్యం

సమాజవికాస కేంద్రాలలోనూ, జనుకలనక ప్రాంతాలలోను ప్రజారోగ్యానికి సంబంధించిన వివిధ సమస్యలు పరిష్కారమవుతున్నవి.

క్షయ నివారణకు బి. సి. జి. టీకాలు వేయటం, ఒక మలేరియా లేబొరేటరీ, ఆరోగ్య విద్యాశాఖ, రెండు బాధానివారణదళాలు, 4 మలేరియా మాపక దళాలు, ఒక ఆహార పరిశోధనాదళం—ఇంకను ఇలాంటి దళాలు రాష్ట్రం మొత్తంమీద పనిచేస్తున్నవి. మలేరియా వ్యాధి నిర్మూలన పథకం క్రిందికి—కొన్ని వందల గ్రామాలు తీసికొని రాబడినవి గ్రామ సీమలో నీటిసరఫరా, పారిశుద్ధ్యం—వీనికి సంబంధించిన కార్యక్రమాలు అమలుజరుగుచున్నవి.

అంతేగాక ప్రజారోగ్యసంబంధమైన శిక్షణ ఇవ్వటానికి ప్రత్యేక శ్రద్ధను ప్రభుత్వం కనబరుస్తున్నది. దేశంలోని ప్రజారోగ్య శిక్షణ కేంద్రాలలో 30 మంది మెల్లు ఆఫీసరులు శిక్షణ పొందనున్నారు. క్షయ, కుష్టులాంటి ప్రత్యేక శాఖలో 25 మందికి

ఆంధ్రపురోగమనం: ద్వితీయ పంచవర్షప్రణాళిక

శిక్షణ ఇస్తారు. 10 మంది ప్రజారోగ్యశాఖ ఇంజనీర్లకు పట్టణ నీటిసరఫరా, మురుగునీటి పారుదల కార్యక్రమాల్లో శిక్షణ ఇస్తారు. మాతాశిశు సంరక్షణ కార్యక్రమాల్లో కుటుంబోగ నివారణలో, తుయ నివారణలో మొత్తం 40 మంది శిక్షణ పొందుతారు. ఈ విధంగా ఇంకను ఆయా చికిత్సలలో అనేకులు శిక్షణ పొందుతారు. విశాఖపట్టణం మెడికల్ కాలేజీలో 500 మందికి, గుంటూరులో 250 మంది కాంటర్బరీ ఇన్స్పెక్టర్లకు శిక్షణ ఇస్తారు.

ఈవిధంగా ఆయా శాఖలలో శిక్షణపొందిన వ్యక్తులను రాష్ట్రంలోని ప్రజల ఆరోగ్యం విషయంలో రక్షణకు అవకాశాలు లభింపజేస్తున్నవి.

సంక్షేమ కార్యక్రమాలు

సంక్షేమ కార్యక్రమాలవలన ప్రజానీకంలో అనేక విధాలైన చైతన్యం ఏర్పడటానికి అవకాశం గలుగుతున్నది. శిశుసంక్షేమం, మాతా సంక్షేమం, కార్మికసంక్షేమం, గిరిజనసంక్షేమం,—ఇలా సంక్షేమానికి సంబంధించిన అనేకరకాల కార్యక్రమాలు అమలుజరుగుతున్నవి. అనాధలైన బిడ్డలను పెంచి పెద్దవారినిగా చేయటం, పతితలైన స్త్రీలను ఉద్ధరించటం కార్మిక శ్రేయస్సుకు సంబంధించిన వేతనాల అభివృద్ధి, ప్రావిడెంటుఫండు మొదలగు సౌకర్యాలను గల్గించటం, గిరిజనుల (షెడ్యూల్డ్ కులములు) ఆర్థిక, సాంఘిక, విద్యాభ్యున్నతికై దోహదం గల్గించు కార్యక్రమాలను అమలు జరపటం—ఇలాంటి పనులన్నీ సంక్షేమ కార్యక్రమాల పథకం క్రింద అమలు జరుగుతున్నవి. ఇలాంటివి రాష్ట్రం మొత్తంమీద 321 ఉన్నవి.

ప్రభుత్వం, రాష్ట్రంలో సంక్షేమ కార్యక్రమాలను నిర్వహించే సంస్థలకు ధనసహాయంచేస్తూ ఆవిధంగా కార్యక్రమాలను విస్తృతం చేస్తున్నది. భారత సేవక్ సమాజ్, రెడ్ క్రాస్, రోటరీ, భారత గైడ్స్ అండ్ స్కూల్స్ ఇలాంటివన్నీ సంఘ సంక్షేమానికి కృషిచేస్తున్నట్టివే. జాతీయ నైతికంగా తీర్చిదిద్దటానికి, ధర్మాభిరతులనుగా ప్రజలను చేయటానికి, ఈ సంక్షేమ కార్యక్రమాలు తోడ్పడుతున్న కారణంగా, ఏ ఇతర కార్యక్రమాలకు లేని ప్రాధాన్యం వీనికి ఉన్నది. ఈ కార్యక్రమాలలో శిక్షణ కూడా ఇవ్వబడుతున్నది.

అభివృద్ధి కేంద్రాలు

భారతదేశం మొత్తంమీద ఆంధ్రదేశంలో ఉన్నన్ని అభివృద్ధికేంద్రాలు మరి ఏ ఇతరరాష్ట్రంలోనూ లేవు. తత్కారణంగానే ఆంధ్రదేశంలో అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు చాలా ఎక్కువగా జరుగుచున్నవి.

రాష్ట్రాన్ని 303 కేంద్రాలుగా విభజిస్తారు. ఇప్పటికి 79 కేంద్రాలు స్థాపితమయినవి. అగడ్తలో 22 కేంద్రాలను నిర్మించారు. తిరిగి నవంబరులో మరికొన్నింటిని నిర్మిస్తున్నారు. కేంద్రప్రభుత్వ సహాయంతో విశాఖజిల్లా ఏజన్సీ ప్రాంతంలో, అరకులోయలో మరికొన్ని ఏర్పాటు కాగలవు.

ఈవిధంగా రాష్ట్రం ఆయా రంగాలలో సముజ్జ్వల పురోగమనాన్ని సాధిస్తున్నది. ప్రభుత్వం చేసే పనులకు ప్రజలు కూడా హృదయపూర్వకంగా సహకరించినాడు, ప్రభుత్వం ప్రజా శ్రేయస్సును అభిలషించి పనిచేసినాడు రాష్ట్రం నిస్సంశయంగా మహోజ్జ్వల భవిష్యత్తును దర్శించగలను.

కౌత్సగర్వ

చంద్రమౌళి

వహీదాల్ రోడ్డుచివర కనిపించాడు. రెల్లుగడ్డి గుడిసెలముందు అగుగులమీద కూర్చోన్న భర్తలతో సాంసారిక విషయాలు మాట్లాడుతున్న పెంకమ్మలూ, సీతమ్మలూ, లోపలికి వెళ్ళిపోయారు. వాళ్ళ భర్తలు లేచి క్రిందకు దిగి నిల్చున్నారు. వహీదాల్ ఒక్కొక్క యిల్లా దాటుతున్నపుడు యింటి యజమానులు 'సలామా లేఖుం'లు కొడుతున్నారు. వహీదాల్—కాదు, జనాబ్ వహీదాల్ మింటివంకకు చూస్తూ ఉదయ భాస్కరుకన్న మిడిసిపడుతున్నాడు. ఐతే తన నెత్తిమీది తురకటోపీ లేకపోతే—ఆ ఉదయభానుని తీళ్లు వీక్షణకు దిడిసి పారిపోవలసి వచ్చేదన్న సంగతి మరిచిపోయాడు. ఆ ఊరికే మకుటం లేని మహారాజాయె మరి.

* * *

హైదరాబాదులో పోలీస్ యాక్టన్ జరగక మునుపు రోజులవి. అది నిజామాబాదుజిల్లాలో ఓ కుగ్రామం. అంతా కలిసినా వందకొంపలుండవ్. ఇళ్ళన్నీ గాలిచీరకుండా, వెలుతురు ప్రాంగణంలో అడుగుపెట్టడానికి వీలులేకుండా నిర్మించబడినవి. కప్పుకు సిమెంటు శ్లాబులో పెంకులో ఉపయోగించబడినై. ఆ ఊరిలోకల్లా జనాబ్ వహీదాల్ గారిదీ, పటేల్ జనార్దనరెడ్డిగారివీ చిన్న డాబాలు. వాటి చుట్టూ పట్నంలో (హైదరాబాదులో) మాడరిగా చిన్న చిన్న బగీచాలున్నై. అంతకుమించి వేరే వాటిని యిళ్ళవటం యేమంతి సడబుగాదు. కొతులు కొల్లలు గావటాన యింటి కప్పుమీద ముళ్లకంచలంచబడినై. గట్టిగా గాలివాన కురిస్తే పడిపోయేలాంటివి. ఏపని జరిగినా జనార్దనరెడ్డి వహీదాల్ గార్ల ఆమోదముద్రపడనిది జరిగేదిలేదు. వారిద్దరూ బజారున నడుస్తుంటే అంతా లేచి నిల్చోవాలి. సలాములు కొట్టాలి అది తరతరాలావస్తున్న ఆచారం. అది జరగని నాడు—దాన్ని ఎవరైనా ఉల్లంఘించినాడు—

వాడు చండనాద్లుకు "బొరా నేను నీబానిసోళ్ళన్నా" లాభంలేదు జూల్మానా చెల్లించక తప్పదు కూడాను.

వహీదాల్ వెళ్ళిన తరువాతి లేచిన వాళ్ళంతా కూర్చోనారంభించారు తలుపుచాటునుంచి బయటకు వచ్చిన భార్యల మాపులు 'నిమిల్ బానిసత్వం' అంటున్నట్లున్నై. భద్రయ్య క్రొక్కంటిశోభనాద్రిని దగ్గరకు పిలిచాడు. ఊగుబయట అసలు ఊగునానుకొని వేసుకొన్న పదియిల్లా యాబబాగు. అసలు ఊరికి యీ పదళ్ళకు యెంతోలేడా కనిపిస్తుంది. ఇళ్ళముంగుకుభంగా అలికి మ్రుగులు పెట్టున్నై. నిమిల్ బాబాయ్ అంటూ దగ్గరకొచ్చాడు శోభనాద్రి. శోభనాద్రిదీ భద్రయ్యదీ కృష్ణా జిల్లాలో చిన్న పల్లెటూగు. నిజం రాజ్యంలో భూములు పాక. ఇద్దరివంశం పూర్వం బాగా కలిగిసవాళ్ళదే. తాతలనాటినుంచీ కొంచెం ఆర్థికంగా పలుచబడినై కుటుంబాలు. శోభనాద్రి వాళ్ళన్నలూ పంచుకొనేటప్పటికి అతనికి మిగిలినెల్లా ఓకుంట. రెక్కలాడేతేగాని డొక్కలాడని సంసారం. భార్య కొపురానికి వచ్చిన రెండు సంవత్సరాలకే యిద్దరు కూతుళ్ళు కలిగారు. సంసారం గడవటం కష్టమనిపించింది.

కూలిదొరకటం అనూహ్యం. అలాంటిశోభనాద్రికి బెజవాడ వెళ్ళివచ్చిన భద్రయ్య ఉన్నట్టుగారమ్మని కబురంపాడు. "శోభనాద్రి! నువ్వు పిల్లలుగలవాడివి. బాధపడుతున్నావ్. చూడబోతే నాకూ అంతఆస్తిలేదు. ఐన బంధువులలో తల్లిత్తుకు తిరిగేట్టులేదు. ఎంతకష్టపడ్డా సంవత్సరానికి వందరూపాయలు మిగిలేటప్పటికీ పెట పెటలాడుతుంది. నీదీ పిల్లలుగల సంసారమేగాక నిజామాబాదుజిల్లాలో భూములుచౌకట. గుంటూరు జిల్లావాళ్ళు చాలామంది అక్కడకు వలస వెళ్తున్నారు. ఎకరం రెండొందలు. నీకుంట అమ్ముకొన్నావంటే కనీసం పదికరాలు కొనుక్కోవచ్చు. బాగా ఆలోచించుకో—తరువాత మృగనపడి లాభంలేదు. చెరుకుబాగా

అవుతుందంటున్నారు. కేనొక్కడినే వెళ్ళిపోదామంటే మనసవసలేదు. చిన్నప్పటినుంచీ నీవంటే నాకభిమానం” అన్నాడు భద్రయ్య.

శోభనాద్రి కళ్ళు మిలమిలలాడినై. తను పదేకరాల ఆసామీ కాబోతున్నాడు. తను కలలోకూడా తలచి విషయం. అలాంటిది. అతిని ముఖం చేటంతైంది. సిరిరా మోకాల్లాడేవాడుంటాడా? “అలాగే బాబాయ్! నువ్వుండగా నైజామేమిటి నడిసముద్రంలో దూకమంటే దూకుతా” అన్నాడు. “బాగా ఆలోచించుకొని సాయంత్రం కనబడు. తరువా తేమమకొనీ లాభంలేదు. ఎంత చెడ్డా ఉన్నాడోకూ-పుట్టి పెరిగిన ఊరూ వదిలి క్రొత్తగడ్డ త్రొక్కడం సాహసంతో కూడుకొన్న పని” అన్నాడు భద్రయ్య. శోభనాద్రికి పగలల్లా పని తేమలలేదు. పొలంగట్టు విరిపించాల్సిన పనున్నది. మినుములు కొట్టించగా రెండు బస్తాలు అమ్మకొనికి సిద్ధంగా ఉన్నై. బేరం యివాల్చి, ప్రక్క ఊళ్ళో పెద్దకూతురికి సంబంధం చూద్దామనుకొన్నాడు. చెయ్యడలేదు ఆటూ-ఇటూ ఊరికే తిరిగాడు. తన పెద్దన్న చిన్నన్నలతో సంబంధ బాంధవ్యా లేనాడో తెగిపోయినై. మూడోవాడు గుంటూరు జిల్లాలో అత్తగారి ఊళ్ళోనే నిరసడిపోయాడు. పెళ్లంతో మాత్రం తను చెయబోతున్న సాహసకార్యాన్ని గురించి ముచ్చటించాడు. సీతమ్మ ప్రోత్సహకారంగా మాట్లాడలేదు. ఈ అపవశ్యంతో పిరికిపందలు, సనాతనులు, పురోగమించటం చేర్చని సరసు ఛాందసు లనుకున్నాడు. ప్రాద్దు పడమటికి తిరగంగానే పొలంపైపుకు వెళ్ళి వచ్చాడు. ఊళ్లో అడుగు పెట్టటప్పటి కింకా చీకటి పడలేదు. అగురుమీద కూర్చొన్న మనసబు మల్లయ్య, “ఏరోయ్ శోభనాద్రి యిలా రా” అన్నాడు. ఆయన ప్రక్కన కరణంగానూ కూడా కూర్చొనున్నారు యెట్టివాడు రోడ్డుమీద చతికిల బడున్నాడు. మనసబు గారు వయసులో పెద్దవాడు. ఆయనమీద ఊళ్ళో అందరికీ అపరిమితమైన గౌరవం-ఆదిరాభిమానాలు. “ఏరా శోభనాద్రి! పొలం బేరం పెట్టావుటగా” అన్నాడాయన, శోభనాద్రిని దగ్గరకు రానిచ్చి.

శోభనాద్రికి యేం సమాధానం చెప్పటానికి తోచలేదు. ఈ విషయం విను గంటల క్రితమే తాననుకొన్నది. అప్పుడే ఆయన కెలా తెల్సిందో-దగ్గటానికి

ప్రయత్నించి ఆపేశాడు శోభనాద్రి. “ఏం చేసుమాను. నైజాంలో పొలం తక్కువ భూమి గిట్టుబాటాతుందంటే పోనీ”. “పోరా పిచ్చిసన్నాపే మాటాలో ఉన్నంతరంజు—నేతల్లో ఉండటా. కొద్ది. తొక్కామంటే చెత్తగడ్డి తినాల్సిందే. వివా యికన్నీ యెందుకుగా—నైజాంధూమి మన ముగంధటా. వట్టి సన్నాసిల్లే నేను. దారినిపొయి వెలివి యింట్లో తెచ్చుకోవటం గాక” అన్నాడు మునుముగారు. “భద్రయ్య ప్రయోజకత్వం ఎవరో తెలియకాకే జాయిల్చి పోయిన పయకంలా—వినుకు తెచ్చాను వల్లనానా మంటే—నాటకాలాడటం—భోగనాశ్చర్యం—వివాటంలా—భద్రయ్యమీద భరోసా పోయినానా? నాచే మన్నా బెత్తెడు నేల దున్నెగురునా. ఏమన్నా నానా? వివా నీయపం మునియిందాకొడుకుని—నానానా కోక యీవో—” సగంలా అపవశానాను. శోభనాద్రి వెళ్ళిపోవని బయలుదేరాడు. మనసబులో కర్తవ్యం తెమలించలేదు. ఏదొక్కడు ప్రేమగారి. ఏదొక్కడు చెప్పవదాంట్లోని లాకే మూపంటుకాయినా తనని అడ్డున్నది. మల్లయ్య చెప్పవది బాధగా తోట్టి వేరు తగ్గెలుగాలేదు. అలోబల్లా అలోచింపుచే ఉన్నాడు. తెల్ల వారకల్లకొంకల నునుపపట్టెంకి గొంకలకల్లకల్లకల్ల—మనున్నాగాని భద్రయ్యపట్టెంకే నీ కోపానుకొన్నాడు. పొయల ప్రాంతాల్లాగుంటూ—నెత్తే బక” అమృతాడు. మల్లయ్య కొన్నాడు. మూనాచీ కొన్నాడు పన బరిగించి. ఉప్పుబిడ్డ పెట్టెలు పొయింది పట్టె తావు. పోనీ యొక్కడున్నా బావపడితే నీవూ ఎంత పేస్తా” అన్నాడు మునుము.

* * *

రెండు నెలల తర్వాత యీ మద్రాసుంలో భద్రయ్య పయకంలగుండాలు వినుగుండాలు కొన్నాడు. శోభనాద్రి పయకంలగుండాలు కొన్నాడు. ఎకరం రెండొందలకొడికి సైసలుచేసుకొన్నాడు. పిళ్ళికన్నముందుగానే గుంటూరుజిల్లామంచి చీకటి గంటకుటుంబా లాయ్యన్నై. దురీటముటంతో సలంకొనుకొన్ని యిటుకలతో గోడలులేవై—రెండువిట్లాళ్ళ పాకలుచేసుకొన్నాడు. సంసారాలతోవచ్చి స్త్రీవడి పోయేటప్పటికి రెండు నెలలు పట్టింది. పిళ్ళికొట్టెను పిళ్ళకు తెలిసినవ్యవసాయపుపద్ధతులేవీ తెలియవు. బస్తాన రెడ్డి, బనాబ్ బక్సీ దారీ దగ్గరనుంచి పామాన్యనిధిరూ ముల్పూటలా యాతికల్లు సేపించాల్సిందే. ఆ మల్ల

ప్రక్కలక్కడా తాడిచెట్లులేవు. కొన్ని మైశ్వరకూ దాదాపు నలభై మైశ్వరకూ లేవు. ఎప్పుడో భీముడికి — ఘట్టాత్మజుడికి జరిగిన యుద్ధంలో తాటి చెట్లు పీకి యుద్ధంచేశారనీ — అందుకనే తాటితోడ కనబడదనీ ప్రతీతి. ఒకటిరెండు చెట్లున్నా తాటికలెవరూ ముట్టుకోరు. అది పాపంట, ఊరుబయట వళ్ళు తెలియకుండా త్రాగి యెరుగుతారు. కొందరుమాత్రం యిళ్ళలోనే త్రాగుతారు. త్రాగుతుకు ఆడా మొగా విచక్షణలేదు. బాలింతలు నొప్పులు మరిచిపోవటంకోసం కల్లు త్రాగిస్తారు. చెరువుకింద పంట. నాడునాటడం గానీ పల్లగా ఎరువులు చల్లటం గానీ వాళ్ళకుకొత్త. చిన్న చిన్న మళ్ళుచేసి గింజలు చల్లేస్తారు. అవేమొలుపై, పెద్ద వాతై, ఎరువు కుప్పలు కుప్పలుగా పోస్తారు. నాగరిక తెంత అథ్యాన్నంగా ఉంటే యెద్దుగానీ — గున్నగానీ లేని చిన్న చిన్న రైతులు. పెళ్ళాలచేతే యేతొములు లాగిస్తారు బియ్యంమటుకు పసందు గా రుచిగా ఉంటై.

ఇలాంటి వాతావరణంలో భూములకొని లక్ష్మిని కట్టివేద్దామని ముందు వచ్చిన నాలుగు కుటుంబాలకూ, ఆరు నెలలు దాటేటప్పటి కింకోక ఆగుకుటుంబం లాచ్చి చేరినై. భద్రయ్యకు వ్యవసాయపు సుళువు మెలికలు తెలియవు. అతను చిన్నతనంనుంచీ నాటకాలనీ, బూటకాలనీ తిరిగి చుట్టు ఖచ్చచెయ్యటం తప్ప, కానీ సంపాదించినరగడు. అందుకనే శోభనాద్రిని గూడా వెంబడి పెట్టుకొచ్చాడు. శోభనాద్రికి వ్యవసాయం కొట్టినపిండ్. పదిళ్ళూలేచినై. వాటికదురుగా పొండికగా రోడ్డు వేసుకొన్నారు. రోడ్డు కిరుప్రక్కలా చెట్లు నాటారు. వ్యవసాయం సాగించారు. వేసవిలో చెరువులో నీళ్లు తగ్గిపోతై. రెండోపంట యెక్కువగాకాదు. జొన్న వేసినా యేపు గారాడు. ఊళ్ళో నలుగురూ యీ పదిళ్ళంటే ఒకవిధంకా చూసేవాళ్ళు. ఊళ్ళో నూక్కులులేదు. ఆసుపత్రిలేదు. పదిమైళ్ళు పోతేగాని యేమీ దొరకవు. 'కాయగూరలూ, పాలు పెరుగు అతిచౌక. కలలో కూడా తలదరానంతచౌక. కొస్తా జిల్లాలనుంచి వచ్చిన పదిళ్ళతాలూకు ప్రజలూ — దొడ్లొ వంకాయలూ, పొల్లకాయలూ పెట్టారు. విరపలు పొలాల్లో వేరారు. తలా ఒకగేదను జతయెడ్డనూ కొనుక్కొచ్చారు. శోభనాద్రి సుళ్ళూ, వళ్ళూ చూచి

మంచివాటిని యేరి తీసుకొచ్చాడు. భద్రయ్య పొలంపనిలో చెయ్యి చేసుకోవటం మొదలు పెట్టాడు. మొదటిసంవత్సరం పంట బాగానే వింది. ధర నిలబడింది. రెండోసంవత్సరం సాంతం నష్టమే వచ్చింది. భద్రయ్య కేతిలో కొంత వైకం నిలవుండటాన శోభనాద్రి భద్రయ్యను నిలవనొక్కకొన్నాడు. మిగతా సంసాగలు పాతికకంమో, ఆరయొకకంమో, అమ్ముకొంటేగాని సంవత్సరం గడవలేదు. నైజాం సచెతిని పంటవేసినాళ్ళకు నష్టమేం రాతేను కూర్చుంటుకుపోను, కొద్దో గొప్పో యింటికి తోలుకొద్దుకొన్నాడుగూడాను. ఊళ్ళో చాలా మంది కోస్తాజిల్లావాళ్ళు వ్యవసాయాన్నిగురించి ఎగతాళిచేయ నారంభించారు.

శోభనాద్రి అంత పెంపెట్టుకోనూ తన పెద్ద కూతురిని కృష్ణాజిల్లాలోనే యిచ్చాడు. ఆ సంవత్సరం అంత పంట పంపకపోయినా — యింకో పది కుటుంబాలు ఆ ఊరొచ్చి వలస యేర్పగుచుకొన్నై. ఊరుబయట కింకోక ఊరు తిరుగురొతున్నది. విళ్ళని చూచి ఊళ్ళోవాళ్ళు నవ్వనారంభించారు. “యూనియన్ వాళ్ళు తెలివిగలవాళ్ళంటూ రే — యిం తెలివి యెవవాడూళ్ళు. కొంప నేలకుగూడా యొకరం రెండోపంట మూడోపంటకు కొంటున్నా — మట్టి బొక్కు తాగుతై.” అనుకొన్నాడు. పాపుకొడు రామలింగయ్య ఊళ్ళోవాళ్ళు కొక ధనకూ ఊరిబయటివాళ్ళు కొక ధనకూ సరుకు లివ్వసాగాడు. ఊళ్ళో ఒక్క మంచినీటిభావీ లేడు. చెరువుగిగు త్రాగుటానికి బాపంపట్, ఊరిబయట — దాదాపు ములుమారం పోతేగాని మంచినీళ్ళు దొంకట్. అక్కడ చిన్న వాగొకటుంది. అవే గ్రామానికింతకూ మంచినీళ్ళుకీ చిన్న చిన్న బళ్ళంసరికే ఉన్నై. వాటిమీద పీసాలు వేసుకొనిపోయి రెండురోజులకు సరిపోయేటట్లు తెచ్చుకొంటారు. ఊరిబయటవాళ్ళకి పేం సరిపడలేదు. రోజులో సగభాగం మంచినీళ్ళు తెచ్చుకోవటానికే సరిపోతే..... 'ఇరవైయి'ళ్ళవాళ్ళం కలిసి భావి త్రివిధమకొందాం అన్నాడు శోభనాద్రి. భద్రయ్య తలూపాడు, గుంటూరుజిల్లానుంచి వచ్చిన వంకటేశ్వర్లుమాత్రం — “మనం త్రివేళభావిలోమాత్రం మంచి నీళ్ళు పడతైయని నమ్మక మేమిటన్నాడు. మంచి నీళ్ళు పడకపోతే యింట్లోకి, చెట్లకూ, పొదులకు

క్రొత్త గడ్డ

నీళ్లు తోడుకోవచ్చున్నారంతా. ఆరోజు నే వెంకటేశ్వర్లను సింహాద్రి బాదు పంపించటానికి నిశ్చయమైంది.

భావితవ్యటం పూర్తైంది నీళ్లు బాగాఊరినై. శోభనాద్రి మొదటి బొక్కనడు నీళ్లు బయటకులాగి ఓ గుక్కడు నోట్లో పోసుకొన్నాడు. అందరూ అతని ముఖంపై చూస్తున్నారు. ఎవరి గంజీపి 'పంచదారలాగునై బాబాయ్' అన్నాడు అందరి ముఖాలలోనూ ఆనందం తాండవమాడింది. ఈ వార్త ఊరందరికీ తక్షణంలో తెలిసిపోయింది. సంవత్సరం గిడుక్కున తిరిగింది. నిజంసాగు (పాడెప్ప) పాంతం లో చెరు కెక్కున కొనాగింది. బోస్కో ఫ్యాక్టరీకి ససై ఎక్కువగా కొనసాగింది. చెరువులకింద చెరుకు వేతాను ఊరిబయట వాళ్లు. తాముంటున్న ప్రాంతానికి 'క్రొత్త పేట' అని పేరు పెట్టుకొన్నాడు. దొడ్లో చెబుసాగులోనే గాక జరిపాలంలో చెరుకు తోట్లలో లక్ష్మీ నాట్యమాడింది. చౌదరాబాదునించి ట్యూబును మావ్వకు పిలిపించి పిల్లలకు తెలుగు చెప్పించనారంభించారు అతను వి.వి. దాకా చదువు కొన్నవాడు. అనినాచ్చిన తర్వాత యింకా ఒకరిద్దరిని రప్పించి చిన్న స్కూలు మొదలుపెట్టాడు. ఆ స్కూలుకు పాక వేశారు. పాద్యావ్వరు పేరు రామారావు. రామారావును హోమోపతి వైద్యం కొద్దిగా తెలుసు. 'డిస్స్ మెడికల్ చెస్ట్' - హోమోపతి మందుల పెట్టాకటి తెచ్చాడు. స్కూలుకు ఊళ్లో పిల్లలు కూడా రాసాగారు. రోజూ ఓ విభేలుంది పోరగాళ్లు (కుర్రాళ్లు) వచ్చేవాళ్లు. వాళ్ళకు తెలుగు, హిందీ, ఉరుదూ చెబుతుంటే వాళ్లు. ఉదయంపూట రామారావు చిన్న చిన్న రోగాలకు మంగులిస్తుంటే వాడు. అతని సంసారభారం అతని దొక్కడిది గాక - 'క్రొత్త పేట' మొత్తానిదైంది.

చెరుకు ధర బాగా పెరిగిపోయింది. శోభనాద్రి భద్రయ్య చెరోక పదెకరాలూ కొన్నాడు. వీళ్ళ విశ్వరథం చూసి జనార్దనరెడ్డికి, వహీదాలీకి కళ్లు కుట్టినై. స్కూలు పాక వేసిన స్థలం గ్రామానిదనీ, దాంట్లో పాక వేయటం నైజాం సవాబుగారి అధికారాన్నే ధిక్కరించటమనీ కుడిమంచి ఎడమకు (ఉద్దూ) దిశాస్థు పెట్టాడు. తహశీల్దారుగాగు వచ్చి భద్రయ్యకు కబురంపాడు. వెనుకతూ భద్రయ్య పోయి దర్బానం చేసుకొన్నాడు. భద్రయ్యను తహశీల్దారుగాగు పిలిపించారని తెలిసి రామారావు పరుగెత్తుకొంటూ వెళ్లాడు. అతను ఉర్దూలో గూడా భారాళంగా మాట్లాడుతాడు. అభియోగమంతా విని ఏమీ చెప్పటానికి తోచక రామారావువంక చూశాడు

భద్రయ్య రామారావు ఉన్న విషయమంతా విన్న విందుకొని "పీకి పారయ్యమంటే రేపాద్దవను పీకి యిసాను కాని పిల్లలవనువు పాడెపోతుంది" అన్నాడు. తహశీల్దారుగాగు తల పంకించి మెదలకుండా చక్క పోయారు. అటు జనార్దనరెడ్డి - యిటు భద్రయ్య, ఆయన చేస్తాడోనని తహశీల్దారు - భయంతో కూడుకొన్న భాధ ననుభవించారు.

రోజులు గడిచిపోయాయి.

* * *
ఒకరోజు తెల్లవారింది. క్రొత్త పేటలో అందరూ బద్ధకంగా నిద్రలేచారు. స్త్రీలు గొడ్ల కొట్టాలలోనుంచి పేదతెచ్చి కళ్లపి చలుపున్నారు. పిల్లలు రక రకాలైన పుల్లలు నోట్లో పెట్టుకొని పండ్లు తోముతున్నారు. భద్రయ్య లేచి ఊరి బయటకు వెళ్ళాడు. శోభనాద్రి అగుగుమీద కూర్చొని ముఖం కడుగుతున్నాడు. వహీదాలీ పొలంపై పురు వెళ్ళిపోయాడు. అతను వెళ్ళిపోయిన తర్వాత తిరిగి వస్తున్న భద్రయ్యకు దూరాన నురుగులు కక్కుకొంటూ వస్తున్న రామారావు కనిపించాడు. స్వేద బింగువు లతని ముఖానికొక క్రొత్తకళ నిస్తున్నై. దగ్గరకొచ్చి నిల్చున్నా అతని నోట మాటరా లేదు. ఆరోజు రాత్రి రజాకార్ల దుండ గాలారంభమైనై నిజామాబాదు జిల్లాలో కూడా అల జడి చెలరేగింది. ఓక్కుగ్రామంలో ఓ రెడ్డిని చిత్ర వధ చేశారు. దేశ్ ముఖ్ లలో అజడి బయలుదేరింది. రెళ్లు పీచుగుప్పెట్టలైనై ప్రాణమానాలకు కొప్పులలేదు ఆ వార్త తీసుకొచ్చాడు రామారావు.

ఆ రాత్రి జనార్దనరెడ్డి ఊరువిడిచి పారి పోయాడు. మళ్ళీ తెల్లవారింది. మామూలుగా వహీదాలీ ఊరి చివర కనిపించాడు. అంతా లేచి నిల్చున్నారు. ఈనాడు వహీదాలీ ముఖంలో క్రొత్తం ఉట్టి పడుతున్నది. దూరంనుంచే వెగటుగా అందరి పంకా చూడ నారంభించాడు. గడ్డం సవరించుకొన్నాడు. భద్రయ్య ఇంటిపద్ధతుల చ్చి ఒక్కక్షణం ఆగిపోయాడు. "భద్రయ్య బాగా ఉన్నావా?" అంటూ అసహ్యంగా నవ్వాడు. భద్రయ్య తలవంచి తల ఊపాడు. మధ్యాహ్నానికి వింత వింత వార్తలాచ్చి చేరపాగినై. నిజామాబాదులో స్త్రీలు చెరచబడ్డారని..... ఈ ఊళ్ళో ఒక్కక్షణం ఉండటం మంచిది కాదన్నాడు రామారావు. "మా ఊరిదేగా?" అన్నాడు శోభనాద్రి. ఎన్నో తిర్క విత్తర్కాలు జరిగినై చివరకు భద్రయ్య, రామారావు, పిల్లా జెల్లా అంతా వెజ వాడ వెళ్ళిపోవాలని నిర్ణయించుబడింది. వెంకటేశ్వర్లు శోభనాద్రి ఉండిపోయారు - పొలం పనులకోసం. ఆరగంటలో క్రొత్త పేట ఖాళీ ఐపోయింది.

విజయవాడవెళ్ళే ప్యాసింజరులో జనం క్రిక్కిరిసి పోయారు. రైలు వెళ్లెలమీదా, ఫుట్ పాత్‌ల మీదా ఖాళీ లేకుండా కూర్చోన్నారు. ప్రపంచంలోని జనమంతా యీ రైలులోనే ప్రయాణం చేస్తున్నట్లున్నది. ఎటు చూసినా భయం లేదా. శిశువుల గాబరా, కాళ్ళూ చేతులూ నీర సించిపోతున్నై. ఏడుతాన ఏ నరగూపరాక్షసుడు మీదపడి—ఏంచేస్తాడోన్న పిరికినం నరకాల ఆ మానవసంహంబో కనిపిస్తున్నది. శరీరమంతా ముచ్చెరుటలు పోసిన్నై. ఒకరిద్దరు 'రజాకార్' అన్న మాట గొణుగుకొన్నారు కూడా. రైలుగూడా బెరుకు బెరుకుగా బయలుదేరింది. ఆ బెరుకుతనంతో గంట నేపు ప్రయాణంచేసింది.

అంటే జనగామ దాదాపుకు రాకమునుపే రైలాగిపోయింది. వెళ్లెలవైకెక్కినవాళ్ళు ఒక్కసారి క్రిందకుదూకారు. మొలలోఉన్న బాకులు బయటకు తీశారు. అందులో ఓకతనదగ్గర రివాల్వరుకూడా ఉంది. చెట్లచాటులనుంచి మరికొందరు రజాకార్లు వచ్చారు. అంతా ఇంద్రజాలంలా జరిగిపోతున్నది. ఎదుర్కొచ్చిన మగవాడల్లా యనుసరనానికి తరలి పోతున్నారు. ఎటుచూచినా ఆర్తనాదాలు హాహా కారాలే. కలియుగాంతపు విలయం లాగుంది; కొద్ది తూటాలు గడిచిపోయినై. భద్రయ్యావాళ్ళూ ఉన్న పెట్టెలోకి రజాకార్లు, రాడీలు, గుండలు ప్రవేశించారు. పసిపిల్లలూ తిల్లలూ బిగ్గరగా యేడ్చువారం భించారు. పదినిముషాలు, పదేనిముషాలు చేతులు విరిచికట్టబడ్డ భర్తలకెదురుగా అందరి భార్యల మానవారణము జరిగిపోయింది. తరువాత కనిదీర భర్తల వ్యాధియాల్లోకి కత్తులపొడిచారు. అడవాళ్ళు శవాల్లా శలెమీద పడిపోయారు. ఆ రాక్షసులవాంఛ లంతటితో తీరలేను. శవాల్లాంటి ఆ శరీరాలమీదపడి దొర్లారు. బుగ్గలు కొరికారు. కొన్నిగంటలు నరకం భూలోకంలోకి తరలివచ్చింది. మళ్ళీ తరలిపోయింది. తుపానువచ్చి తగ్గిపోయినప్పటి వాతావరణం చల్లగా ఉంటుంది. ఈ వాతావరణం కలకత్తాకాళి నృత్యం చేసిన వాతావరణం. ఇక్కడ అసహాయంగా అమానుషంగా చంపబడిన భర్తల శవాలు— అనే శత్రువాటిక.

* * *
పోలీసు యాక్ట్ జరిగింది. హైదరాబాదు యూనియన్ లో కలిసింది. రజాకార్ల గుండలాల కెందరో బలైపోయారు. కోస్తాజిల్లాలలో తలలు దాచు కోసటానికి వెళ్ళిన ప్రవాసీకం మళ్ళీ స్వగ్రామాలు చేరుకొంటున్నవి. ఎక్కడ అలజడి అక్కడ అణిగి పోయింది. కొని భద్రయ్య జాషకానీ తతిమ్మావాళ్ళ

జాడకానీ యిటు శోభనాద్రిక్—ఆటు బంధువులకూ తెలియలేను.

ఒకనాటి మధ్యాహ్నం శోభనాద్రి పొలంనుంచి యింటికివచ్చాడు. తక్కినపొలాలన్నీ నీళ్ళుపడినై. శోభనాద్రిపంకజేశ్వరగా చేసిన ఇరవై ఎకరాలు బాగా పండినై. రజాకార్లు ఎప్పుడొచ్చిపడతారో! వాళ్ళేడున్నారో ఎవరికీ తెలియదాయో అసలు యిరవై ఎకరం మెలావున్నదో తెలియదు. ముందు గుండెదిబ్బు చేసుకున్నాడుగానీ—శోభనాద్రి హృదయం కూడా కొన్నిగోజులు జరగగానే బీబులువారసాగింది. పిల్లా జెల్లాదులాసాగా చేరాలో లేవోన్నప్పటి కలన సాగింది. డిల్లొకూడా ఒకటిరెండు మురకలిళ్ళు గోల చేశినై. ఏవో హడావుడి కంఠానికురిపడ్డప్పటి వాతావరణం గొంతుమీదిక త్రిలాంటి భావాలు జోగించాయి. పంట యింటికివచ్చింది. అది దిక్కుకుండా లేవో జనార్దనరెడ్డి కుటుంబం విప్రులందరినీ. వసోనాటి కోర మీసాలు మెలిపేస్తూ నవ్వుకుంటున్నాడు.

శోభనాద్రి నాలుగుమెగుసులు తిని చందంవాల్చి కూర్చుని వెంకటేశ్వరుకోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు. అతనితనెసటికి రాతేను. ఓంకంపేపుగడిచిపోయింది. అతనింక ఓచ్చుకోలేకపోయాడు. నిలుపు తాళంపలి పొలంపైపురు నడక సాగించాడు. ఇంటివద్దర పంటే మాతుందోనని గుండెల్లో భయం గా పేపుంది. చేతుకు ఏపుగా నేబింది. మాల్లెలదొంకక్కోయించటానికి వీలు పడలేదు. పదిజాల మెరకలో చిన్న గుడిసె వేసున్నది. దాన్ని దూరాన్నుంచేచూశాడు శోభనాద్రి మనుష్య సంహార మేమీ కనిపించటంలేదు. బాగా దగ్గరగా వచ్చేవాడు. గట్టుక్రింద వెంకటేశ్వరు స్వప్నహరిప్పి పడిపోయాడు. తలరక్తంగా ఓలలాడుతున్నది. భోవతినిండా రక్తం మురకల్లేనై. రెండోపంట వరికి వేసిన మడికచాపనా మనుష్యులు త్రొక్కినట్లయింది చెరుకుతోటలో కొన్నిగడలు అదగాబాదగా కోసుకు పోయినచాయలు కనుపించినై శోభనాద్రి కేమీ అర్థం కాలేదు. జరిగిన సమిటో ఊహించుకోలేకపోయాడు. వైపంచతీసి వెంకటేశ్వరు తలకుకట్టాడు. అతను బాధగామూల్లి కళ్ళు మూసుకున్నాడు. బలమైన తన హస్తాలతో పసిపిల్లాడినెతుకున్నట్టు వెంకటేశ్వరును వీపున వేసుకొని గట్టునపడి యింటికి తీసుకొచ్చాడు శోభనాద్రి.

గుంటూరుజిల్లానుంచి వచ్చి కొత్తపేటలో నివాస మేర్పరచుకున్న పుల్లయ్య తిరిగివచ్చి అరుగుమీద కూర్చోనున్నాడు. నిద్రవం గాఉన్న కొత్తపేట అతని కాహ్వసమిచ్చింది. డిల్లొకూడా యిప్పుడెప్పుడో జనం

వచ్చి చేరుతున్నట్లున్నది. పుల్లయ్య బాగా చిక్కిపోయాడు. అతనిలో మునుపటి ఉత్సాహం కనిపించటంలేదు. శోభనాదినీ అతని భుజంమీదున్న వెంకటేశ్వరును చూచి అతను బావురుచున్నాడు. వెంకటేశ్వరును మంచం మీద పడుకోబెట్టి 'పుల్లయ్య సంగతు లేమిటి' అన్నాడు శోభనాది. పుల్లయ్య గొంతు పూడుకుపోయింది. శ్రావణ మేమూలు అతని ముఖంలో నాట్యమాడినై. బొంకురుపోయిన గొంతుతో జరిగినకథ చెప్పాడు. క్రొత్తపేట వాస్తవ్యుల్లో తన తన కొడుకూతప్ప యింకెవ్వరు మిగలేదన్నాడు. అగ్నిలో సమిల్లా అంతా బుగ్గయినారన్నాడు. భావరహితమైన ముఖంతో శోభనాది తన భార్య బిడ్డల మానభంగ చరిత్రాచివరకు వాల్లెల్లా చిత్రీకరణ చెయ్యబడింది విన్నాడు. తన ప్రాణశుల్కమైన భద్రయ్య సకుటుంబంగా నిలాచనిపోయింది విన్నాడు. కనుకొలకుల్లో రెండు కన్నీటిబిందువులు నాట్యం చేసివై. మనసటి గాలి కారీపోయిన దీపపుకళపడ్డ దీనినిముఖానికి. ఒక్కగుటుక మ్రుంగాడు-ఇంతలో లోపల వెంకటేశ్వరు 'అమ్మా' అని మూలిగాడు.

ఆ ఊళ్లో జరిగిన రజాకార్ల గుండగమని చెప్పకో తగినది యెం కపహరణ వెంకటేశ్వరు తలపగలడం. అందరితో పాటు జనార్దనరెడ్డి తిరిగివచ్చాడు. క్రొత్తపేటలోనుంచి మాత్రం ఆకాశ్వోతి తరలి పోయింది. గాథాంశకారంలో - ఆనంతవిశ్వంలో తనువుకు లాజే వ్యక్తిలాగై నాడు శోభనాది పెద్దకూతురు దగ్గరనుండి ఉత్తరం వచ్చింది తను తేచుననూచారాలు తెలియ చేయచుని. ఊళ్లోకి వచ్చిన రెండోరోజున జనార్దనరెడ్డి శోభనాదికి కబురంపాడు. శోభనాది మనసు పరిపరివిధాలపోయింది కారణరహితంగా రెడ్డి తనను పిలిపించడు. రెడ్డి యెన్నడూ చూపని జోదర్యం గౌరవం చూపించాడు. కుర్చీలో కూర్చోబెట్టి సానునయంగా సానుభూతి చూపించాడు. 'చీకటి శాశ్వతమా. పశుకు ఏనాడో ఓనాడు రాక తప్పనన్నాడు. ఏవరకు తన పొలంలో విదేశీరాలు అమ్మజూపాడు. శోభనాది ఆలోచనలోపడ్డాడు. భూమిలో సారంలేకకాదు. రెడ్డి హయాంలో అగుపు అజాకనుక్కొక పోవటమే. ఎవరూ ఆభూమికోసము. భద్రయ్య బ్రదికుండాగా అనేచాడు. 'శోభనాదీ-నీ చేతిలో బడిలే కొండరాళ్లైనా నల్లరేగడి కావనింజే.' శోభనాది భూమి తీసుకోవటానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు. అనసరంకొద్దీ రెడ్డి రెండోండులుతిక్కువకే ఖరారు చెబాడు. క్రుంగిపోయిన మనసుతాలాకు గళ్లు-

క్రొత్త ఆశనే పాటి దిబ్బలతో వైకి లేస్తూండగా జనార్దన రెడ్డి యిల్లువదిలాడు శోభనాది.

నెల తిరుగకమునుపే క్రొత్తపేట అనేక క్రొత్తముఖాలు వచ్చి వెళ్ళినారంభించినై. బంధువు లేమైనాలో తెలుసుకోవడానికి కొందరూ క్రొత్తగా వలస వస్తున్నవాళ్లు కొందరూ. శోభనాది తాలూకు బంధువులు ఓదార్చటానికి వచ్చివట్టు వచ్చి 'నీరేంగా వయసునుల్లిందా?' - విచన్నానూ - నా మేనమామకూతురు యెదిగినపిల్ల - రత్నంలాంటిగుంసి." అని తరచి-తరచి మనసులోది వెళ్ళిక్కి సలహాలూ అనుననూలూ పూర్తిచేసి వెళ్ళిపోయాడు. వాళ్ళ బాసరడలేకనైలేనేం - మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకుందామనే కాంక్ష మనసులో ఏ మూలో రేగడానైలేనేం శోభనాది ఆరు సంవత్సరాల తర్వాత తాతల, తండ్రుల గ్రామం బయలుదేరాడు.

ఊరంతా మారిపోయింది. తాను వలస వెళ్ళిన నాటి ఊగుకాదిది. ఊళ్లో హెన్సులు పెట్టాడు. కంకరగోడ్లు వేశారు. ఐదారు సహోటళ్లు లేచినై మునసబుగాగు నిగుడు చనిపోయాడు. అతని కుమారుడు మేవగట్టాడు. ఆ ఊరిమీద బందుకో శోభనాదికి కినుకగానే ఉన్నది. అది ఒకప్పుడు తన స్వగ్రామమన్న సంగతి కూడా మరిచిపో ప్రయత్నించాడు. ఈ ఊళ్లో తను చెల్లనిరూపాగయినాడు. క్రొత్తపేట తనకు విలువ కట్టింది. లక్ష్మీని తనవాకిటిమంగు కట్టిపని నాట్యం చేయించాడు. క్రొత్తపేట తను త్రాగేనల్లు-తన కూడు-తను. ఆ సాయంత్రమే బయలుదేరి పెద్దకూతురి గారింటి వెళ్ళిపోయాడు. కూతురు పసిబేసెంత బాగుండలేదు. ఆ ఊళ్లోకూడా ఒకరిద్దరు తనకు పిల్లనిసామని వచ్చాడు. శోభనాది మనసులో ఏనో పుగగు తొలిచింది. పెళ్ళి చేసుకోకూడదని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

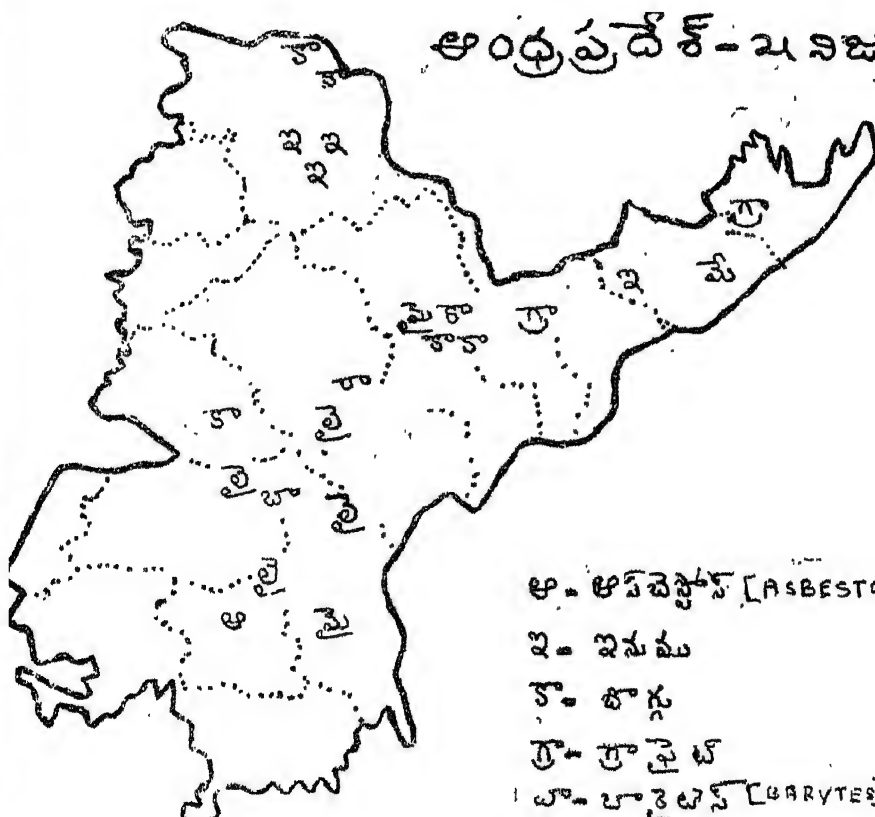
పదిరోజుల తర్వాత కూతురూ అల్లుడితోసహా క్రొత్తపేట పోలిమేరలో అడుగుపెట్టిన శోభనాది చూపునయలో అవ్యక్తమైన ఆనందం పూలుపూసింది. మామగారి దగ్గరుండిపోవటాని కల్లుడంత అడ్డుచెప్పులేదు. ఊరింకొ దైలుదూర ముందనగానే కచ్చడం (బండి) లోనుంచి దిగి శోభనాది చుట్టూతా వెరిగివెదకుతోటలూ - దూరాన బంగారు తునకల్లాగా మిసమిసలాడుకున్న వరికంకులు చూచి పరవశత్వంతో ఓ క్షణం కళ్ళుమూసుకొని ప్రకృతి అందాన్ని లావణ్యాన్ని చూచి అబ్బురపడి పునైకట్టాడు మనసులో, కూతురూ అల్లడూ దేలిగా అతనివంక చూస్తూ ఉండిపోయాడు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సహజ సంపదలు

ఈ విద్యుదుత్పత్తి కేంద్రాలలో ముచికుండ అత్యంత ప్రధానమైనది. దుడుమా జలపాతం దగ్గర గోదావరి ఉపనదియైన ముచికుండును ఆరికట్టుతున్నారు. అక్కడ జలముయొక్క పాత ప్రమాణాన్ని 850 అడుగులకు పెంచినారు. దీనివల్ల లభించే విద్యుచ్ఛక్తిని విశాఖ, తూర్పుగోదావరి, పశ్చిమగోదావరి, కృష్ణా, గుంటూరుజిల్లాలకు అంశజేస్తారు. ఇంకా కావాలంటే కృష్ణ, గోదావరి, పెన్నా మొదలైన ప్రధాననదుల ఉపనదులను ఆరికట్టి ఇంకా వలసిన అవధికి విద్యుచ్ఛక్తిని పెంపొందించుకోగల సావకాశాలున్నాయి. ఏది ఏమైనా, ఈ రాష్ట్రానికి తగిన అవధికి విద్యుచ్ఛక్తి లభింపక అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు ఆపుకోవలసిన అవసరమేమీ పట్టదు.

అ డ వు లు

శతాబ్దాల తరబడి కేవల వ్యావసాయక ప్రాంతంగా వుంటున్న భారతదేశంవంటి ఏ దేశం లోనూ ఎక్కడో అందుబాటులోలేని మారుమూలలో తప్ప వన్యప్రాంతమంటూ ఎక్కువగా మిగిలి వుండే సావకాశం వుండదు. కాని అదృష్టవశాత్తూ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో మొత్తం భూభాగంలో నూటికి 20 వంతులు ఇంకా అరణ్యప్రాంతంగా మిగిలే వుంది. (భారత దేశపు సగటు అరణ్యప్రాంతం 18.15%) కాని అరణ్య ప్రాంతంవల్ల కలిగే అనేక ప్రయోజనాల దృష్ట్యా, ఇంకా ఈ ప్రాంతం తక్కువేసని చెప్పాలి. ఈ అరణ్యాలు, విశాఖ, శ్రీకాకుళం, వరంగల్, అదిల్లాబాద్

ఆంధ్రప్రదేశ్ - సహజ సంపదలు

- ఆ - ఆస్టెస్ట్ [ASBESTOS]
- బి - బాక్సైట్
- క - బొగ్గు
- రా - రాతైట్
- హ - హార్నెట్స్ [GARNETS]
- మ - మెంగనీస్ [MANGANESE]
- మై - మైకా : రా - రాగి : వై - సున్నపురాయి

మొదలైన పర్యత ప్రాంతాలలో వ్యాపించి వున్నాయి. ఈ ఆరణ్యాలు అనవసరమైన తుప్పలుగాదు. ఔకు, మొదలైన ప్రసిద్ధమైన కలపజాతుల చెట్లు కలవి. కాగితం ఉత్పత్తికి అత్యంత ప్రధానమైన చెదరు విస్తృతంగా లభించుతుంది. అందుచేతనే సిరితూర్ మొదలైన ప్రాంతాలలో కాగితం మిల్లులు స్థాపించారు.

ఖనిజ సంపదలు

ఈ ప్రాంతంలో గల ఖనిజ సంపదలు ఎక్కడ ఏమి లభించగలవో, ఇప్పటికీ శాస్త్రీయ పద్ధతిని అన్వేషణ చేసి తేల్చినవా రెవరూ లేరు. అయినా ఇప్పటికీ లభించిన భోగట్టాలనుబట్టి యీ దేశానికి బహుశతరమైన ఖనిజసంపద వున్నదని చెప్పటానికి ఎట్టి అభ్యంతరమూ లేదు. మైకో, మాంగనీసు, బొగ్గు, సున్నపురాయి, బారైట్, జిప్సమ్ ఈ ఖనిజాలు వున్నట్లుగా వున్నవి. సింగరేణి గనులలోనూ, ఇంకో, గోదావరి లోయలోని కొన్ని ప్రాంతాలలోనూ బొగ్గు వుంది. సింగరేణి ప్రాంతం భూగర్భంలో 100 కోట్ల టన్నుల బొగ్గు వున్నదంటున్నారు. విశాఖలో మాంగనీసు, గూడూరులో మైకో ప్రధానమైన ఖనిజాలు. ఇవి అమెరికా, బ్రిటన్, జపాన్ దేశాలకు ఎగుమతి అవుతూ విదేశీ చెలామణి ద్రవ్యాన్ని ఎక్కువగా సంపాదించటానికి అవకాశంగా వున్నాయి. ఇంకో యీ ఖనిజాలు ఎక్కడెక్కడ దొరకగలవో తెలుసుకోవటానికి భారీయత్న పరిశోధనలు జరుగవలసివున్నాయి. ఇవి గాక కడప, ఆదిల్పాబాద్, మహబూబ్ నగర్ ప్రాంత

లలో సున్నపురాయి, ఆస్టెస్టాస్, గ్రాఫైట్, బారైట్, మొదలైన ఖనిజాలు లభించుతున్నాయి. ఒక్కటి మాత్రం చెప్పవలసివుంది. ఉన్న ఖనిజ సంపదల దృష్ట్యా, ఉత్పత్తుల మాత్రం చాలా తక్కువగా వున్నాయి. ఈ సంపదనంతను బయటికి త్రవ్వకోవలసి వుంది. భారతదేశంయొక్క ఖనిజ వ్యాపారంలో ఆంధ్రప్రాంతం ప్రధానమైన స్థానం ఆక్రమించి తీరుతుంది.

వ్యవసాయం

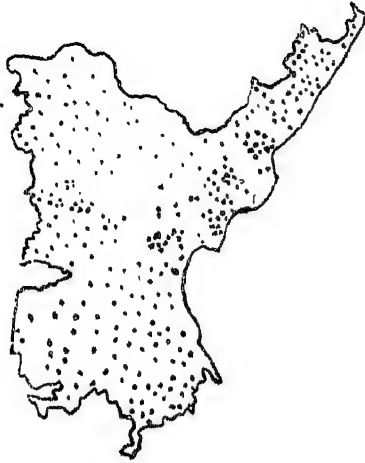
ఈ ప్రాంతంలో చాలా భాగం వ్యవసాయ భూమిగా వుంది. ఈదేశం, ప్రజలుకూడా అధికభాగం వ్యవసాయ వృత్తిమీదనే ఆధారపడి వున్నాడు. గత 50 సంవత్సరాలలో వ్యవసాయభూముల విస్తీర్ణంలో చెప్పుకోదగినంత పెంపుదల రాలేదు. బహుభార్గసాధకములుగా నిర్మింపబడుతున్న ఈ కొత్త ప్రాంతపుల వల్ల విశేషభూభాగం వ్యవసాయ యోగ్యమయ్యే అవకాశం వుంది. అయితే ఈ పెంపునల జనాభా పెంపుదలకు సరిపోయేదిగా కనుపించటంలేదు. ఈ పెరిగే జనాభాకు ఆహారం సరిపోవాలన్నా, ప్రజల జీవన ప్రమాణం పెరగాలన్నా యీ కొత్త భూములలో కూడా మమూలుగా పండుతున్న అవశిష్ట పంటలే చాలదు. అందుచేత పంట అభివృద్ధికి కూడా నూతన మార్గాలు అవలంబించవలసి వుంది. దీనితోపాటు కుటుంబ నియమన కొర్యక్రమం కూడా అనుబంధపడవలసి వుంది. అలా జరిగితేనే తిప్ప, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజాకు సౌఖ్యకరమైన జీవనస్థితి యేర్పడును.

రాష్ట్రము	సాగు భూమి	తృణధాన్యాల ఉత్పత్తి	భూభాగ విస్తీర్ణం	జనాభా	తిల 1 కి సగటుభూమి	తిల 1-కి సగటున వ్యవసాయ భూమి
బొంబాయి	588 లక్షల ఎకరాలు	62 లక్షల టన్నులు	190,919 చ. మై	488 లక్షలు	2.54 ఎకరాలు	1.98 ఎకరాలు
ఉ. ప్రదేశ్	406 ,,	88 ,,	118,409 ,,	682 ,,	1.2 ,,	0.86 ,,
ఆంధ్రప్రదేశ్	858 ,,	58 ,,	171,201 ,,	261 ,,	4.19 ,,	1.74 ,,
మ. ప్రదేశ్	258 ,,	52 ,,	105,962 ,,	318 ,,	2.16 ,,	1.2 ,,

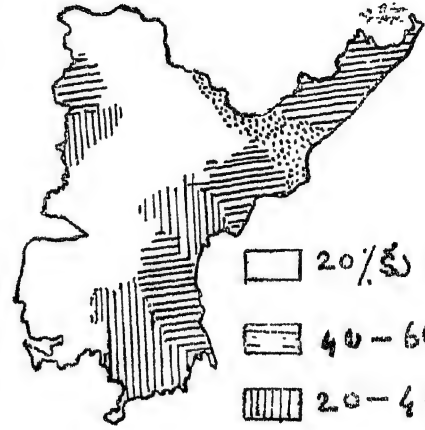
ఆంధ్రప్రదేశ్ జనాభా, వ్యవసాయము

జనాభా

౧. కోటి కంటే చుక్క 100,000
ప్రజలకు సంకేతం

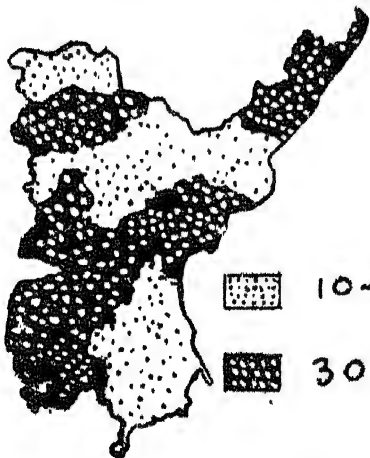
నీటివనరు గల సాగుభూమి

20% కు తక్కువ
40-60%
20-40%
60% పైబడి.

సాగుభూమి

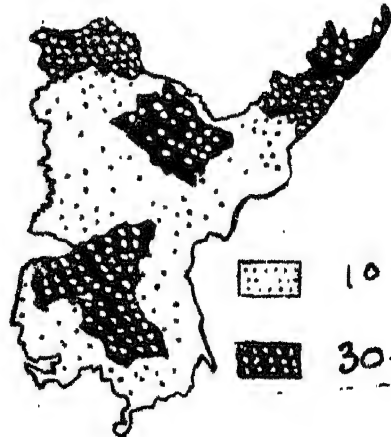
౨. కోటి కంటే చుక్క 50 వేల ఎకరాలకు
సంకేతము

10-30
30-60

క్రొత్త సాగు

౩. కోటి కంటే చుక్క 80,000 ఎకరాలకు
సంకేతం

10-30
30-60

కల గూ ర గం ప

అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

యదార్థవాది

ఇటీవల అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు ఒకటి ఆ చిరకాలములో నే స్థాపింపబడవలసిన అవసరము కలదని సాహిత్యాభిమానులైన నాయకులును, కవులును సభాముఖమునను; పత్రికా మూలమునను ప్రకటించి యున్నారు. కాని సదరు పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణ విధానమును గూర్చి కాని దాని కార్యకలాపములను గూర్చి కాని యింతవఱకును ఎవరనుచున్నది యుండలేదు. ఈ పరిషత్తును స్థాపించు సందర్భమున దాని ఆశయములను, కార్యకలాపములను రూపొందించు సందర్భములో అందఱును గుర్తించు కొనవలసిన విషయములు కొన్ని కలవు.

ఇంతకు మునుపు మనదేశములో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు, నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు మొదలైన సాహిత్య సంస్థలు నెలకొని సాహిత్యాభివృద్ధికి అనేక విషయల తోడ్పడినవి. క్రీ. శ. 1911 లో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్థాపన జరిగినది. కాని ఆ సంస్థ గ్రాంథిక భాషను మాత్రమే ప్రోత్సహించునది అగుటచేత ఆ సంస్థ అఖిలాంధ్ర సాహిత్య సంస్థగా ప్రజాభిమానమును పొందలేకపోయినది. ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యము మీద ఆదరాభిమానములు కలవారికి మాత్రమే ఆ సంస్థ ఆరాధ్యమైనది.

దీనికి ప్రత్యమ్నయముగా నవ్యసాహిత్యమును ప్రచారము చేయుటకొరకై యేర్పడిన నవ్యసాహిత్య పరిషత్తుకూడ సారస్వతీయాలలో నొక వర్గమువారికి మాత్రమే ఆదరప్రోత్సాహములు కల్పించుచుండినది. ఇది వ్యావహారిక భాషను ప్రచారముచేయు నాశయము కలిగియుండుటచేతను, నవ్యసాహితీపరమ సాహిత్య కృషిని మాత్రమే ప్రోత్సహించుచుండుటచేతను నిది

ప్రాచీన సాహిత్యాభిమానుల యాదరాభిమానములను మాఱగొనజాలక పోయినది.

దీనితరువాత ఇటీవల స్థాపించబడినది తెలుగుభాషా సమితి-సంయుక్త మదిరాసురాష్ట్రములో ఆంధ్రదేశము అంతర్భాగమై యున్న స్వగు ప్రభుత్వ దరముతో స్థాపింపబడిన యీ సంస్థ తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వమును తయారుచేయుటకై ప్రధానముగా నెలకొల్పబడినది. ప్రతి సంవత్సరమును కొన్ని విషయములను నిర్దేశించి యా విషయములపై వ్రాసుబడిన గ్రంథములకు ప్రభుత్వము పారితోషికము లీయదలచి ఆ పోటీలను నిర్వహించు నధికారమును ఈ సంస్థకు అప్పగించినది. కాని వీరు చేయుచున్న విజ్ఞాన సర్వస్వ నిర్మాణమును పోటీల నిర్వహణమును ప్రజాభిమానమును మాఱగొన్నట్లు తెలియుటలేదు. నూతనముగా నిర్మించబడుచున్న యీ తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము నెవరును చూడజాలక పోవుటయే దీనికి నిదర్శనము. వారు నిర్వహించుచున్న పోటీలలో బహుమతులుపొందిన కొన్ని గ్రంథములు ప్రజాభిమానమును పొందలేక పోవుటచే వారి హుమానములును నిష్పక్షపాతముగా చేయబడినవి కావని తెలియుచున్నది. ఆ గ్రంథములలో ననేకములు నేను వ్యాప్తిలో లేవనుచున్నది సర్వవిదితము.

ఇటీవల కేంద్రప్రభుత్వము 'సాహిత్య అకాడమీ' నొకదానిని స్థాపించి దాని మూలమున వివిధ భావల యందలి సాహిత్యములను ప్రోత్సహింప దలపెట్టినది. తెలుగుదేశమునకు సాహిత్య ప్రతినిధిగా నిలువదగిన సంస్థ యేదియు లేకపోవుటచేత వారు తెలుగుదేశములోని కొందరు సాహితీపరులతో ఒక సలహా సంఘమును నిర్మించి యీ సంఘముయొక్క సలహా ప్రకారము ప్రభుత్వ బహుమతుల నొసగుచున్నది. కాని ఈ సలహా సంఘముకూడ వ్యక్తిగతాభిమానములకు అభిప్రాయములకు

అతీతమై వికమత్వముతో పనిచేయుట లేదనియే చెప్పవలసియున్నది. ఈ సంఘము బహుమతికై సిఫారసుచేసిన గ్రంథములలో ఒకటి కీ. శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారి ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, రెండవది శ్రీ బలుసు వెంకటేశ్వర్లుగారి భారతీయ తత్త్వశాస్త్రము. వీనిలో ఒకటి అనువాద గ్రంథము. మఱొక గ్రంథమునకు కర్త ఆ బహుమతి నంగుకొనుట కీనాడు లేడు. ఈ రెండు విషయములును సలహా సంఘములో ఏకవాక్యత లేదనియు, ఏదో తప్పించుకొను మార్గముగా ఈ గ్రంథముల నెన్నుకొనినదనియు తెలియుచున్నది బహుమతి నొసగుటకు అనువాద గ్రంథము తప్ప స్వతంత్రగ్రంథమే లేదని కేంద్రమునకు సిఫారసుచేసిన ఈ సలహాసంఘముదర్శి వింతగొలుపునుటగో సందేహములేదు. మరింత వింతగొలుపు సందర్భ మింకొకటి యున్నది ఆంగ్లములోని కనుకదంప జేయుటకై కేంద్ర ప్రభుత్వము ఈ సలహా సంఘమును ఒక గ్రంథమును నూచించ వలెననని కొంగా నిష్పన్ను రచింపబడిన గ్రంథము లేవియు లేనట్లు వీరు ఒక ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథమును సిఫారసు చేయుట అత్యాశ్చర్యకరము. ఇట్టి హాస్యాస్పదములైన సిఫారసులను అందజేయు చుండుటచే ఈ సంస్థకూడ ప్రజాభిమానమును చూరగొనలేక పోయినది.

ఇదిగాక ఇటీవల రాష్ట్ర ప్రభుత్వములవారు ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథములను ముద్రింపదలచి అట్టి వానిని సిఫారసు చేయుటకై ఒక్కొక్క భాష కొక్కొక్క సలహా సంఘమును స్థాపించి యున్నారు. వారిసలహా మేరకు ప్రాచీన గ్రంథముల నెన్నుకొని ముద్రించుచున్నారు. ఇంతకంటె మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగారము వారిచేతను, తంజావూరు సరస్వతీ మహలు పుస్తకభాండాగారము వారిచేతను అనేక తెలుగుగ్రంథములు ముద్రింపబడినవి. కాని వానిలో ఏకొన్నియో తప్ప తిక్కినవి ప్రజల కేర్పరముగాను నుకరించునవిగాలేవు. ఔషధయోగములు, వైద్య నిఘంటువు మొదలైన గ్రంథములు నేడు ప్రజల కే విగ్రహముగాను సహాయకారులు కొనరి చెప్పబడుట సందేహములేదు. వీరిచే ముద్రింపబడిన శాస్త్ర గ్రంథముల మాట యటుంచి సాహిత్యగ్రంథములను చూచినచో అందనేకములు తప్పులకుప్పలుగానున్నవి. ఆర్థికస్తోమతగల ప్రభుత్వము వారిచే ముద్రింపబడిన ఈ గ్రంథముల కన్న లాభ దృష్టితో పుస్తకవ్యాపారులచే ముద్రింపబడిన గ్రంథములే వేయిరెట్లు నయముగానున్నవి. దీనికంతకును కారణము సలహాసంఘము వారు ఆయా గ్రంథముల పరిష్కరణమునకు తగిన యోగ్యతలుగలవారిని

ఎన్నుకొనక తమ అభిమానులను ఎన్నుకొనుటయో లేక వారిని తమలోతాము పంచుకొనుటయో జరగుటయే యని చెప్పవలసియున్నది తాళపత్ర గ్రంథములలో నున్న తప్పులను మించి ముద్రిత గ్రంథములలో తప్పులు కొనవచ్చుట మిక్కిలి శోచనీయము.

ఈ విగ్రహముగా తెలుగుదేశములో ఇంతవరకు పనిచేసిన. పనిచేయుచున్న సాహిత్య సంస్థలేవియు సక్రమముగా తమ విధులను నెరవేర్చుచుండుట లేదనియే చెప్పవలసి యున్నది.

నేను తెలంగాణములో పనిచేయుచున్న హైదరాబాదు ఆంగ్ల సారస్వత పరిషత్తు, తెలంగాణా రచయితలసంఘము అనునవి సాహిత్య, ప్రచారమునకు కొంత తోడ్పడుచున్నవి. వీనిలో ఆంగ్లసారస్వత పరిషత్తు తెలుగులో పరిక్షలు జరిపి తెలంగాణములోను, ఇతర ప్రదేశములలోను సాహిత్య ప్రచారము చేయుచున్నది. తెలంగాణా రచయితల సంఘముకూడ ఆధునికాంగ్ల గ్రంథములను ముద్రించుచు కవులకు, రచయితలకు ప్రోత్సాహ మొసగుచున్నది. కాని ఆ సంస్థలింకను అఖిలాంగ్ల సంస్థగా పేర్కొనదగిన స్థాయిని అందుకొనలేదు.

ఈ పరిస్థితులలో ఆచారకాలములో నిర్మింపబడిన అఖిలాంగ్ల సాహిత్య పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణము విపద్ధతిలో నుండిన నది ప్రజాభిమానమును పొందగలుగునో మనము పరిశీలింపవలసి యున్నది. అట్టి పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణమునకు సంబంధించిన కొన్ని ప్రధాన నూత్రములు మాత్రము ఇచ్చట పేర్కొనబడుచున్నవి. ఇవి సాహితీపరగల యామోదము పొందుచో ఆ సంస్థ నవ్యముగా పటిష్ఠముగా నడవగలదని ఆశింపవచ్చును.

అఖిలాంగ్ల సాహిత్య పరిషత్తు రాజకీయములకు ముతాతత్వాలకు, కుల మత ప్రాంతీయ దురభిమానములకు అతీతమైన సంస్థగా నుండవలెను. ఏదో సాహిత్య సంస్థయని కాక ప్రజలు దానిని తమ సంస్థగానే భావించి యభిమానించు పరిస్థితులు కల్పింపవలెను.

గతములో చేసిన తప్పులు నెమరుకు తెచ్చుకొని అలాంటివి ఇప్పుడు కూడా జరుగుకుండునట్లు అందరును పాటుపడవలెను.

గ్రాంథిక, వ్యావహారిక భాషోద్యమములు, ప్రాచీన, నవ్య అధివాస్తవిక కవిత్వపద్ధతులు—వీనిలో ఏ ఒక్కదాని నభిమానించుట కాని దానితో ప్రత్యక్ష సంబంధము కలిగి యుండుట కాని పరిషత్తు చేయరాదు.

అఖిలాంధ్ర వేశములోను సాహిత్య విషయముల కది ప్రతినిధిగా రూపొందవలెను.

వేశములో వివిధ ప్రవేశములలో పని చేయుచున్న సాహిత్య సాంస్కృతిక సంస్థలు ప్రతి సంవత్సరమును కొంత గుఱుము చేర్చించు పద్ధతిపై కేంద్ర సంస్థ కనుబంగ సంస్థలు కొనలెను. అట్లు రిజిస్టరు చేసి కొన్ని సంస్థలు మాత్రమే తమ సంస్థ తరపున ప్రతి సంవత్సరమును ఇద్దరు చొప్పున ప్రతినిధులను పంపుట కర్హత కలిగి యుండును.

అఖిలాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు ప్రతి సంవత్సరము కాని, మూడుసంవత్సరముల కొక పర్యాయము కాని ఎన్నుకొనబడిన ప్రతినిధులతో ఏర్పడిన కార్యవర్గముయొక్క సలహా ననుసరించి తన కార్యకలాపములను నిర్వహింప వలెను.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి, విద్యామంత్రి, విద్యా శాఖాధికారి, ఆంధ్ర ఉస్మానియా, శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు, ఆంధ్రప్రదేశ్ వ్యాయమూర్తి-అందు అధికార సభ్యులుగా నుండురు.

ఆంధ్ర, ఉస్మానియా, శ్రీ వేంకటేశ్వర, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములలోని ప్రధానాంధ్రాచార్యులు అందు ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యులుగా నుండురు.

ప్రతి విశ్వవిద్యాలయములోను గల అనుబంధ కళాశాలలలోని ఆంధ్రోపన్యాసకుల ప్రతినిధి ఒక్కొక్కరు చొప్పున అందు సభ్యులుగా నుండురు.

హైస్కూళ్ళలోను ప్రాచ్య కళాశాలల్లోను పనిచేయు పండితులచే ఎన్నుకొనబడిన ఆరుగు ప్రతినిధులు, (తెలంగాణాలో ఇద్దరు, సర్కారులలో ఇద్దరు, రాయలసీమలో ఇద్దరు) అందులో సభ్యులుగా నుండురు.

రాయలసీమ, సర్కారులు, తెలంగాణాలలో ప్రసిద్ధులైన సాహిత్య వ్యక్తులను ఒక్కొక్క ప్రాంతమున కిద్దరు చొప్పున కార్యవర్గములోనికి తో-ఆప్తు చేసికొనవలయును.

మదరాసు, విజయవాడ, హైదరాబాదు రేడియో స్టేషనులలో పనిచేయు తెలుగుకాఖవారి ప్రతినిధులు ముగ్గురు ఇందు సభ్యులుగా నుండురు.

ఆంధ్ర దినపత్రికల సంపాదకుల ప్రతినిధులిద్దరు, వార్తా, మాసపత్రికల సంపాదకుల ప్రతినిధులిద్దరు ఇందు సభ్యులుగా నుండురు.

రచయితలు తాము రచించిన గ్రంథములను ఒక్కొక్క ప్రతిగొప్పసన సాహిత్య పరిషత్తు భాండాగారమునకు పంపుకొనవలెను.

ప్రతి సంవత్సరమును పరిషత్తు ఆ సంవత్సరము జరిగిన సాహిత్య కృషిని ఆధికారికముగా సమీక్ష చేసి అందలి బాగాగులను నిర్దాక్షిణ్యముగా చిహ్నించుటయే కాక సాధ్యమైనయెడల సాహిత్యము యంచినట్లగులలో నవచుటకు నూచనలు గావించవలెను.

ప్రతినిధులచే ఎన్నుకొనబడిన కార్యవర్గము తిరిగి ఏడుగురుగాని, తొమ్మిదుగురుగాని ప్రతినిధులు నెన్నుకొని ఒక సారథ్య సంఘమును ఏర్పాటు చేయవలెను. ఆ సారథ్య సంఘము పరిషత్తునకు సంబంధించినంత వఱకు సర్వాధికారము కలిగియుండును.

అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, కేంద్రసాహిత్య పరిషత్తుగా ఆంధ్రమునకు ప్రతినిధులైన తమ ఉత్తము కనిసి, తమ ఉత్తము గ్రంథమును సభారము చేయు అధికారము కలిగియుండును.

ఈ పరిషత్తు స్థాపించబడిన మూడుసంవత్సరము లలో సమగ్రమైన ఆంధ్రవేశ చరిత్రమును, సమగ్రమైన ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమును సమగ్రముగా వాగిచే రచింపజేయవలెను. ఆ మూ శాఖలలో కృషి చేసిన పండితులచే ఒక్కొక్క శాఖకు సంబంధించిన వాఙ్మయ చరిత్రను రచింపజేసి వానినొక సంపుటముగా సంకలనము చేయవలెను.

మూడు నెలల కొకతూరి పరిషత్తు ఆవరణలోగాని, పరిషత్తు సారథ్యసంఘము నూచించిన ఏ స్థలములోగాని సాహిత్యసభ జరిపించి అందు సాహిత్యమునకు సంబంధించిన విషయముపై సమగ్రులగు పండితులచే 'ఎక్స్ సెషన్ లెక్చర్సు' ఇప్పించవలెను.

వ్యక్తులయొక్క పలుకుబడితోను, ప్రభుత్వముయొక్క ప్రోత్సాహముతోను మాత్రమే. పనిచేయు సంస్థకాక, ఇది కాశ్యతిముగా ఎవరి ఆదరాభిమానములకుగాని ప్రాకులాహిక పనిచేయు సంస్థగా రూపొందవలెను.

ఇవి ఆశయములు మాత్రమే. కార్యరూపమున పెట్టునప్పుడు ఎన్నో ఇబ్బందులను అధిగమింపవలసిన ఆవరణము కలుగుననుట వాస్తవము. కాని వ్యక్తిగత ద్వేషములతో కాక — స్వార్థమును విసర్జించి — సాహితీపరులు సాహిత్య ప్రతిష్ఠయే తమ లక్ష్యముగా పనిచేసినప్పుడుగాని ఏ సంస్థయు పురోభివృద్ధి కొందజాలదు. పై చెప్పిన విషయములను సావధానముగా పరిశీలించి తెలుగు సాహితీపరులను, సాహిత్యాభిమానులను ఆచిత్రకాలములో అఖిలాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తును స్థాపించుటకు ప్రయత్నింతురుగాకని సవినయముగా మనవిచేయుచున్నాను.

గ్రంథ విమర్శనము

నెలవంక

బాలగేయాలు; రచన: శ్రీ కవిరావు; చిత్ర రచన: శ్రీ జి. వి. సుబ్బారావు; ప్రచురణ: బాల సాహితీ, మరిసుపేట, తెనాలి; మూల్యం: రూ. 2-0-0.

ఇటీవల కేళంలో బాలసాహిత్యానికి ఎక్కువ చలామణి లభించింది. అందుచేత బాలసాహిత్యం ఉత్పత్తికూడా విరివిగానే సాగుతున్నది. కాని ఈ రచనలలో చెప్పుకోదగ్గవి మాత్రం ఎక్కువ రావటం లేదు. కలంపట్టినప్పుడు ప్రతి ఒక్కరూ బాల సాహిత్యాన్ని నా సృష్టి చెయ్యలేకపోతామా అనుకోవటమే యిందుకు కారణం. కాని నిజమలాచించితే బాల సాహిత్య నిర్మాణంకంటే మామూలు సాహిత్య నిర్మాణమే కొంత సులభం. బాలసాహిత్య నిర్మాణానికి కొన్ని ప్రత్యేక ప్రతిభా సంపత్తు లుండాలి. ముఖ్యంగా బాలగేయాల నిర్మాణం మాటలతో పని గాను. బాలగేయాల రచనకు రచయిత కొవ్వ తత్వాన్ని జీర్ణించుకున్న మహాపురుషుడై వుండాలి. మామూలు కొవ్వనిర్మాణం చేసేటప్పుడు కవికి తన యిష్టం వచ్చిన భావాలనూ తన యిష్టం వచ్చిన సద బాలాన్ని చాలనంచేస్తూ తన యిష్టం వచ్చిన కీర్తిని చెప్పటానికి స్వాతంత్ర్యం వుంటుంది. కాని బాల గేయ నిర్మాతకు అలాంటి స్వాతంత్ర్యం వుండదు. రచ యిత సేకరించే భావాలు బాలబాలికలను ఆకర్షించ గలిగేవిగానూ వారి బొత్తుకొన్ని రచ్చగొట్టగలిగేవి గానూ వుండాలి ఈ భావాలను వ్యక్తంచేసే మాటలు బాలబాలికలకు తేలికగా అర్థమయ్యేవిగా వుండటమే గాక వాటికి తగిన రంగా ధ్వనీకూడా వుండాలి. ఇవి కాక వాడే ఛందస్సులు గజ్జలగురాలలాగు కనను త్రొక్కుతూ వుండాలి. ఇన్ని హంగులుంటేనేగాని బాలగేయాలను రచించటం సాధ్యంకాదు. అనాది కాలంనుంచీ కేళంలో వ్యాప్తిలో వున్న ఒకటి రెండు బాలగేయాలను పరిశీలించితే ఈ విషయం బాగా బోధ పడుతుంది:

చందామామా
చొక్కాగుండీ

తాతా నానూ
దమ్మిడీ యిస్తే
దమ్మిడి తీసుకెళ్ళి
కోమటి కిస్తే
కోమటి నానూ
కోబ్బరి పెట్టే
కోబ్బరి తీసుకెళ్ళి
మామా కిస్తే
మామా నానూ
పిల్లా నిచ్చే
పిల్లా పేరూ మల్లీ మొగ్గ
నా పేర్...జమిందార్ !

* * *

చెన్ను చెక్కా
చారెడేసి మొగ్గ
ముత్యాల చెన్ను చెక్క
ముగ్గులెయ్యంగ
రత్నాల చెన్ను చెక్క
రంగులెయ్యంగా.

ఇవి సమానాకు పాఠపాటలు. ఈ దృష్ట్యా కవి రావుగారి పాటలు ఒకటి రెండు పరిశీలించుదాం. ఈ సంపుటిలో మొదటిపాట:

‘చిలుకననుకోవనీ
చిన్నారి కాననుకొ
కిలకిలా మనసిచ్చి
పలుకరిస్తా ననుకొ
పట్టి పంజరములో
బంధించుతావా?
పట్టకేను విడిచి
పెట్టివేస్తావా?’

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, జైన, బౌద్ధ, చారిత్రక, పారిశ్రామిక బదరి, కేదార, అమరనాథ్, పసుపతినాథ్ కైలాస మానససరోవరాది తేత్రములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము. క్రాసులో 1026 పుటలు, 800 బ్రాకులు, రెండు భాగములు. భాగము 1 కి రూ. 4/- రూ. స్టేజరు. 1-10-0. శ్రీరామ నామజేత్రము, గుంటూరు. 1

పట్టి బంధించితే
ఎట్టులో తప్పుకొని
అగుపించకుండా
నేనెగిరి కానలకగి
మరలి రానేరాను మాటాడనింక
పలుకనిక నీవెంత బతిమాలుకొనిన.

కుక్క పిల్లగ నేను
పక్కవాటుగ వచ్చి
ముట్టె నీకంచాన
పెట్టినా ననుకోవే!
‘భీచి’ పొమ్మని నన్ను చీరరిస్తావా?
చీరదీసుక నన్ను ఆదరిస్తావా?
చీరనిస్తే యింక
నాదారి నే పొదు
లేదు పొత్తిక మనకు
లేదమ్మ లేదమ్మ
ముద్దివ్వ నింక నీ వద్దకే రాను
ముట్టనిక నీవేది పెట్టవచ్చినను.

వీరికోరి యీ గేయాన్ని ఈ సంపుటిలో తొలి
గేయంగా ఎందుకు ముద్రించాలో తెనియదు. పిల్లల
మాట అలావుంచి అసలు ఈ గేయంలోని భావ
మేవిటో పెద్దవాళ్ళకుకూడా అర్థంకాని యేదో
అయోమయమైన వేదాంతావబోధంగా వుండి ఎత్తు
గడలో. వెనుకటికి ఒక భావకవి:

రెక్కలనవిచ్చి మెడనట్టే రిక్కవట్టి
చక్రవాకంబు స్వర్ణపక్షుతితోడ
ఇంచుమోదాన చెలి కాగలించువేళ
ఏదియో యెబోయి పైకెగిసి యచటి
శూన్యదేశాన మానవ్యమై చొక్కి మించు
నడరు ప్రణవనాదాన నైకమయిపోదు

అన్నాడు. ఈ పాటకూడా అదే భోరణిలో కనుపించు
తోంది. ఎత్తుగడ సంగతి ఇలావుండగా ‘కుక్కపిల్ల
ముట్టెకంచాన పెట్టడం’ దగ్గరికి వచ్చేసరికి ఎంతో
జాగుపాపకరంగా తయారైంది. పైపెచ్చు గేయాన్ని
రచయిత ఆదీనుంచి తుదివరకూ చచ్చిన గేదెదూడను
యీడ్చినట్టు యీడ్చుకురావటంతప్ప దానంతటికది
చెంకు చెంకున ఉల్లాసంగా గెంతటం కనుపించదు.
దురదృష్టవశాత్తూ ఈ పాటలన్నీ ఇంచుమించు
ఇలానే వున్నాయి.

కానీ ఇంచుమించు పాటపాటకూ శ్రీ జి. వి.
సుబ్బారావు గారు ఒక్కొక్క రేఖాచిత్రాన్ని రచిం
చారు. ఈ చిత్రాలు పాటపాటకూ జీవంపోసి బ్రతి
కించుతున్నయే. ఈ బొమ్మలకోసం రెండు రూపా
యలూపెట్టి ఈ గ్రంథం కొనవచ్చు.

అంతర్గతాలు

ఖండకావ్య సంపుటి, రచన: శ్రీ గుర్రానంద్.
ప్రచురణ: శిక్షిక్ పబ్లిషర్స్, తెలూలి. పల 1.8.0.

20వ శతాబ్ది ఒక పెద్ద సంధియుగం; ఈయుగంలో
ప్రపంచం నలుగడలా వివిధ రంగాలలో అనేక పరి
ణామాలు వస్తున్నాయి, ఇంకా రానున్నాయి. ఈ పరి
ణామాల కారణంగా తత్వికరంగంలో పెద్ద సంఘర్షణ
కనుపించుతున్నది.

భౌతిక శాస్త్ర విజ్ఞానం పరిస్థుటం కావటం
ఈమహా పరిణామానికి ప్రధాన కారణం. సంప్రదాయ
వాదులు, ఈ పరిణామాలు ప్రమాద భరితాలుగా
వున్నాయని, వెనుకకు నడవటం శ్రేయస్కరమని
వాదించుతున్నారు. పరిణామవాదులు ఈ మార్పు
లన్నీ ప్రజాక్షేమానికే వస్తున్నాయని పరిణామ దశ
లో అనేక ప్రమాదాలు కనుపించుతున్నా వాటిని
అదుపులోకి తెచ్చుకొని ముందుకు సాగిపోతే మాన
వునకు భవిష్యత్తు లేదని అంటున్నారు. ఈ భావ
సంఘర్షణను కావ్యరూపాలలో వ్యక్తం చేయటానికి
నవీనులు పలువురు ప్రయత్నించారు. శ్రీ గుర్రానంద్
దాదాపు 30 వరకూ వున్న ఈ ఖండ కృతులలో ఈ
విషయాన్నే వ్యక్తం చేశాడు. ఈరచనలలో ప్రతి
ఒక్కటి పాఠకుణ్ణి కడలించి యోజనామర్మణ్ణి
చేస్తుంది. “బుద్ధుని వండిలింపు” అన్న గేయంలో
బుద్ధుని ముఖాన, ఈ సంఘర్షణను విస్తృతంగా ప్రతిపా
దించారు:

“నా యుగసమస్యతో నే ముడిపడ్డా,
నా యుగధర్మంతో నే పోరాడా.
మీ యుగ సమస్యతో మీరు
మీరణపరికరాలు వేరు—

.....
నా నూత్నలు శాశ్వతాలు
కావు—మీరు భ్రమసిగ్గులు
సంస్కృతిలాంటి పెద్దతో
మీ యుగధర్మం మరువకండి
సంస్కృతీ పతాకాల నీడలో
మీ యుగ సమస్య దాచకండి
నా చిత్రాల రంగు కుంచీయతో
మీ ముఖనైరాశ్యం పొదుడువకండి.
నావ్యాఖ్యల సాయంతో

భారతి ప్రభుత్వమువారి బహుమతులనూ మదరాసు
యూనివర్సిటీ వారి బహుమతిని పొందిన
ఉత్తమ వైజ్ఞానిక గ్రంథములు
వివరములకు: ఆధునిక విజ్ఞాన గ్రంథమాల
శ్రీరామవరం - కాకినాడ.

గ్రంథ విమర్శనము

కరువుకు పరిభాష లివ్వకండి
నన్నుకరించకండి
నా వంక వెనక్కు చూడకండి!
నా జీర్ణకవాటం గడియ తొలగవకండి.
రెండు వేలు పైచిలుకుగ
ఏండ్లు గడచి ముదిసియున్న
నా చైతన్యంలో ప్రవేశించకండి!!

‘ముక్తి’ అనే శ్రేయస్కానికి స్వయంగా వ్రాసు
కున్న వ్యాఖ్యలో రచయిత: “ఈ కవితలోని మానవుడు
కూడా జ్యోతిష్మంతుడే. కాని ఆత్మ సాపేక్షకంగా
గాదు — సమాజ సాపేక్షకంగా” అన్నాడు. దానికి
“తండ్రి కెదురు తిరిగిన రాముడు” అన్న రచనలో
ఇలా రూపకల్పం జేశారు. అరణ్యవాసానికి సుమంత్ర
చోదితమయిన రథంలో బయలుదేరిన రాముడు రథా
నికి అడ్డునిల్చి అలకౌయించిన ప్రజానీకాన్ని ఉద్దే
శించి ఇలా అంటాడు:

“ఓ అన్నలారా! నా రాజ్యాన్ని మోసే
కలిమిలేములారా!
నే రాజును అందుక నే నా గృహంచూడ
నా వంటిమీద వున్నది హక్కు మీకు.
అడవులకు వద్దంటే, మీ కోర్కెను
తిప్పగి పాలిస్తా.
(సారథిపైపు తిరిగి)
నేను వసంతానికి పోను
సుమంత్రుడా! తిప్ప నా రథం
నా ప్రజలను విలస్థులొంది
ఒలిచేయ్యండి నా కాపాలురు గుడ్డలు”

కాని ఆ రావణునిరాల్లో రాముడికి శాంతి చిక్కదు.

“గృహచ్ఛిద్రం—గృహచ్ఛిద్రం
బంగళ కట్టడాల మధ్య
ర జగృహంలో ముసలం
కక్షలు కావేసాలు—

.....
అంతిపురి చీరకొంగుతో
ముడివేసుకున్న రాదరికాలు
తల నెరిసిన భీష్మునిలా
మూలుకున్న శాసనాలు”

వీటితో రాముడికి చిక్కాకత్తిపోతుంది.

“పరుగు పరుగు ఒకే పరుగు
ఎక్కడికీ పరుగు?
ఎందుకు నా కి పరుగు
నా ముందర నా హృదయిందా
అలముకొన్న తమాలాలు
నే నే దండకగర్భంలో
చొచ్చుకుపోతున్నానో!
నే పోయే బాటల్లో

ఇరుప్రక్కల ఏవో గుహలు
కదిలి నే ఏవో బెబ్బలులు
నే నే కాను
నాతో కొందరు జీవులు
నా వెన్నంటే రక్తపు నీడలు
పొడవు పొడవుగా పొట్టి పొట్టిగా
నా కాళ్ళకు చుట్టేస్తున్నాయి.
ఈ కల్లాల భారతీరంసుండి
గుహుడా! నను దాటిస్తావా!
శబరీ! నీ పండులు ఎంగిలినా
అయినా ఎంతో బాగున్నాయి
లక్ష్మణా! నువ్వుగూకో!
ఇవి స్వార్థం అంటని రచాలాలు
చప్పుడు చెయ్యక తినివేయి.”

ధ్వని కావ్యానికి ప్రాణం; శ్రీ దుర్గానంద్ రచనలో ఈ
కావ్యగుణం జీవనదిలా కనుపించుతుంది. ఈ దిగువ
పంక్తులను పరిశీలించండి.

‘ఫి-ఫి శాంతిలేను
ఇంతా చేసి- ఈ మాయలేశినెంట
ఇంకా యంతకాలం పరుగేలేది?
అయ్యో లక్ష్మణా!
నా ఆతిధూరపు ఆకాపరిధుల్లో
ఏమూలమంచి నాబాణం
నిర్గమించి పోయిందో
ఆమూలమంచి నా సర్వస్వం
అసహృతిమై పోయింది
బై రాగిలాంటి లోకంయిది
మోసగించి పోయింది—
ఎవరబ్బో! నమ్మనబంటుల్లా
కీడ్గిరిలంటి బ్రతుకుల్లో
తోకతెత్తి వస్తున్నారు?
కిదకిచలాడే ఆకాపులకలా!
అయితే వెతుక్కుంటూ మోకన్నుల్లో
అశోకాల మధ్యనున్న
నా శీతలశాంతి విపంచిని”.

‘షాజహాను స్వప్నంలో ముంతాజ్’ అన్న
శేయంలో ముంతాజ్ ఇలా అంటుంది:

‘ఏవెట్టి తాజమాలు
ఇలా కట్టావు పాదుషా!
నీకు తెలికపోతే మానె
లోకానైనా అడిగావుకావు
ఏంజేస్తాను నా నసీబు’—
.....
వట్టి పిచ్చిదాన్ని,
నీ కోర్కెను—నవ్వి ఊరుకుంటే పోయేది

అసలు నే నిలాకోరక
నీ మేర్వాణిలో తలకాయదూర్చి
'అన్న మో పాదుమో! అని
పెద్దపెట్టున కేక వేసి కన్ను మూస్తే
ఆస్పదకు...
నువ్వేమైనా కట్టేవాడివేమో
పాలరాళ్లు ఒకకబోసి
సముద్రంమీద ప్రాజెక్టు—
ఓపిచ్చి మొగలాయిరాజా!
ఈ పాలరాళ్ల మైకంలో
పడుకున్న నన్ను
కయ్యమత్తురోజున ఖువాకూడా లేపలేదు".—

వాస్తవిక జీవితాన్ని చిత్రించితే కవితకు రస
పుష్టి చిక్కదని వాదిస్తారు కొందరు. కరుణరసం
చిప్పిలుతున్న 'టీచరు' అన్న కావ్యంలోని ఈపంక్తు
లను చిత్రించితే ఆవాదం సరియైనదికాదని తేలుతుంది.

'భోర్లు అనే యంత్రంలో తలకాయదూర్చి
గిలగిలా తన్నుకుంటున్న టీచరు! ఇదేమిటి?
ఈ సర్వీసు రిజిస్టరుతో నా..చీ
కట్టేసుకున్నావు భవిష్యత్తు—

అయ్యో? నీ ప్రతిచిన్ని కోర్కెమీదా రెడ్డింకు
రిమాన్సు
నీ నిశ్వాసాలమీద ఎవరిపీ సంతకాలు, మొహద్దు.
ఎవడో సంతకం పెడితే నీవు నిశ్చయిస్తావు
మానేస్తే ఆగిపోతావు పాపం! నీ జీవితం అగి
పోతుంది.

.....

ఓ టీచరు!.....
రాజకీయం వ్యాపారం పోటీ పడుతున్న లోకం
యిది
నవ్వోక బఫర్ స్టేటులా, రెండు ఏనుగుల మధ్య
లేగలా

అండర్ కన్ సిడరేషన్ లో ఆణిగున్న
తావున్న రబ్బీ పత్రంలో
నలుగుతున్నావు. బెల్ కొట్టారు
వినిపించుకోకు ఇంటి గొడవ
ఓకింపరు గార్లను వనమాలీ...భూమి నూర్చుని
చుట్టూ

కాదు నీ బుర్ర ఆలోచనల చుట్టూ
గుండ్రం గాతిరుగుతోంది
.....

నీ జీవితం యెప్పుడూ మైన సుగుర్తులో నే వుంటేం
మానగ!

నీ ప్రాజెం సాల్వే చేసే వైతాగరస్ పుట్టలేదా?

ఈఖండ కృతులలో ప్రతి ఒక్కటి మనలను
యోజనాపథులను జేసుసమర్థమైవుంది. ప్రతి ఒక్కరూ
తప్పక చదువరిగిన గ్రంథం.

ఆంధ్ర - హిందీ నిఘంటువు

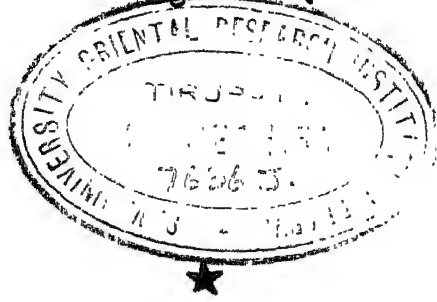
నిఘంటు నిర్మాణ కర్తలు : శ్రీ కొ. శివకోపం
(శ్రీ కొమాండ్వారి శివకోపాచార్యులు గారు. ప్రాప్తి
స్థానం : రవియితి, కాకినాడ—లేక—ఆంధ్రప్రదేశ్)
హిందీ ప్రచార సంఘము, విజయవాడ-2. నెల 4-0-0.

ఇది ఆంధ్ర శబ్దాలకు హిందీ అర్థాలను నిఘం
టువు ఇది హిందీ భాషకు నేర్పుకునే వాటికి, హిందీ
కొంత వచ్చి తెలుగులోనుంచి హిందీలోకి
ఏమేనా అనువాదం చేసుకునేవారికి యోగ్యుల
ప్రయోజనకరంగా వుంది. జాతీయభాషగా వుండటా
నికి హిందీభాషకు గల అష్టతలను సేగ్నోంటూ శ్రీ
ఆచార్యులవారు, ఈ గ్రంథానికి పెద్ద ఉపాధ్యాయు
రచించారు.

హిందీకి గల అర్హతాస్పదలు ఎట్టిదైనా,
దీన్ని జాతీయభాషగా రక్ష్యంగం అంగీకరించింది
గనుక యిచ్చమున్న లేకపోయినా, మనం ప్రతి
ఒక్కరూ అభ్యసించవలసే రావచ్చు. శ్రీ శివకోపా
చార్యుల వారివంటి ప్రముఖులు చాలామంది యిప్పు
టికే ఈ భాషను అభ్యసించి పండితుల మనిషిందుకుం
టున్నారు. నేర్పుకోమని ఇతరులను ప్రోత్సహించు
తున్నారూ కూడా. కాని ఈ నిఘంటువు హిందీ నేర్పు
కు నేవారికి ఉపకరించేది గాదు. తెలుగు నేర్పుకోవా
లనుకునే హిందీ వాళ్ళకు ఎక్కువ ఉపయోగపడు
తుంది. లేదా వైన చెప్పవట్టు హిందీలో కొంత
ప్రవేశముండి తెలుగు రచనలను హిందీలోకి అనువాదం
చేసుకోదలచినవారికి కొంత ఉపకరించవచ్చు. అట్టి
వారికియినా ఇది యెంతవరకు ఉపయోగపడుతుందో
చెప్పలేము. ఎంసుచేతనంటే 240 పేజీలలోపు చిన్న
గ్రంథం. ఆర్థవప్రాయమైన ఆంగ్రమహావాఙ్మయంలోని
పదజాలానికి అంతకూ ఈ పరిమితవధిలో హిందీ
అర్థాలను సమకూర్చగలగటం అసంభవ కార్యం. ఏది
ఏమయినా ఆంగ్రంనుంచి హిందీలోకి ఇంతవరకు
నిఘంటువేదీ లేదు గనుక ఏకైక కొధారం గా ఇది కొంత
వరకు ఉపయుక్తం కావచ్చు.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

డిసెంబరు 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 12

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

భారతి ముప్పది మూడవ సంపుటము

అకారాది విషయ సూచిక

	సం.	పుట.
అంతర్వర్తి (కథ) — ఉపశ్రీ	...	1 6
అక్కయ్య (కథ) — శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	2 84
అభిలాంఢ సాహిత్య పరిషత్ (కల) — యధార్థనాది	...	11 90
అద్వితీయం (గే) — శ్రీ బాలగం గాధర తిలక్	...	7 1
అనుబంధము (కథ) — రమణ శ్రీ	...	12 19
అభినవ భారతి — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	4 56
అవతారిక (కథ) — 'శిఖిముఖి'	...	1 60
అశ్వఘోషుడు — సామవేదం జానకిరామ శర్మ	...	5 88
ఆకాశపు ఎత్తులలో అల్లకల్లోలాలు (కల) — శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావు	...	12 90
ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషాసేవ — డాక్టర్ ఎ. యల్. భావమ్	...	2 20
ఆంధ్ర జానపద గేయ సాహిత్యము — శ్రీ బి. రామరాజు	...	11 12
	...	12 57
ఆంధ్ర పురోగమనం: ద్వి. పంచవర్ష ప్రణాళిక — శ్రీ పి. వి. ప్రసాదరావు	...	11 78
ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సహజ సంపదలు — శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్	...	11 90
ఆంధ్ర రాజధానులు — శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	11 28
ఆకుజోడు (కథ) — 'శిండిల'	...	9 24
ఆత్మలోని అరుణరేఖ — శ్రీ మతి ఉన్నవ విజయలక్ష్మి	...	9 8
ఆశలు (గే) — శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	9 1
ఆహ్వానము — శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు	...	11 1
ఇంగ్లీషు 'రొమాంటిక్' కవులు — శ్రీ కె. శ్రీరామ్	...	12 14
ఇండోనీషియా దీవులలో భారతీయ శిల్ప సంప్రదాయం (కల)	...	6 96
ఇల్లు కొన్నాడు (కథ) — శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	2 2
ఉడ్డయానదేశము (కల) — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	12 92
ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు — శ్రీ రాహుల్ సాంకృత్యాచున్	...	7 2
"ఋశ్య శృంగర్షి" నన్నయ విశ్వనాథ — శ్రీ కేతివరపు వేంకట రామకౌటి శాస్త్రి	...	1 83
ఎంకివరం (గే) — శ్రీ నందూరి సుబ్బారావు	...	11 1
ఎదురు వచ్చిన మృత్యువు — జీవన ప్రబాత	...	1 44
ఏకవీర — శ్రీ మతి పి. శ్రీదేవి	...	6 83
బదానీంతుల్యము (ప) — నూరంపూడి భాస్కరరావు	...	12 7
కన్నడ యక్ష గానములు — శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశం	...	2 65
కన్నడ సాహిత్య పరిచయము — శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	...	4 14
కన్నడాంధ్రములు — శ్రీ గొట్టిమక్కల కృష్ణమూర్తి	...	3 51
కరిఖలం (కథ) — 'శిఖిముఖి'	...	10 25
కర్ణాటక సంగీతము — శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	...	1 87
కలంబోటు (కథ) — శ్రీ కొవ్వడి రామం	...	11 8
కళావన జాతి (నా) — శ్రీ కొండమిడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	7 21
కవి; కావ్యము — శ్రీ హన్మనగుర్తి రాధాకృష్ణశర్మ	...	5 78
కుంపటిలో కుసుమం (కథ) — శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	7 85
కుక్కపిల్ల దొరికింది (కథ) — శ్రీ రావి కొండలరావు	...	9 74
కుమార సంభవ సంస్కరణ (కల) — శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య	...	9 94
కుమార సంభవ సంస్కరణ (కల) — శ్రీ తిమ్మానజ్జల కోదండరామయ్య	...	10 88

	సం.	పుట.
కొన్ని ధ్వనులు—‘అమృత్’.	...	9 27
కొయిల (కే)—శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు	...	7 88
కొత్తగడ్డ (కథ)—‘చంద్రమాళి’	...	11 84
గంధ విమర్శనము—	...	1 98
,,	...	2 97
,,	...	3 98
,,	...	4 97
,,	...	5 98
,,	...	6 93
,,	---	7 97
,,	...	8 98
,,	...	9 97
,,	...	10 98
,,	...	11 99
,,	...	12 97
గ్రామోద్యోగవ్యవస్థ (కల)—శ్రీ బుద్ధవరపు వేంకటరత్నం	...	8 95
గ్రీకు భారతీయ రూపకములు—శ్రీ యస్వీ జోగారావు	...	5 86
ఘరానా మనుషులు (నా)—శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు	...	3 61
చరణవాసులు (కథ)—శ్రీ పురాణం నూర్యప్రకాశరావు	...	7 60
చి...కా...బు—విజయ—రాఘవ	...	2 72
చిట్టిబాబు (కథ)—శ్రీ వేగుల లక్ష్మణమూర్తి	...	4 82
చీకటితెర (కథ)—శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	9 65
చెరగని అక్షరాలు—శ్రీ ఇసుకపల్లి దక్షిణామూర్తి	...	2 25
ఛందోదర్పణము (కల)—శ్రీ భట్టాచార్య	...	7 93
,, —శ్రీ దీపాల పిప్పయ్యశాస్త్రి	...	8 97
జంటపక్షులు (నా)—శ్రీ నాగభూషణ్	...	3 38
జాతకచంద్రిక పై పండితి మీమాంస—శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు	...	2 91
,, శ్రీ వర్కుల చినసీతారామశాస్త్రి	...	3 92
,, శ్రీ గువ్వూరి జగన్నాథశాస్త్రి	...	3 94
,, శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు	...	4 92
జానకి (కథ)—శ్రీ వి. యస్. చెన్నురి	...	8 77
జీవగీతం (ప) శ్రీ హరిత శివశర్మ	...	3 1
జీవశాస్త్రంలో విచిత్ర పరిణామాలు (కల)	...	2 95
జీవితపునులుపు (కథ)—‘సురయా’	...	4 60
జీవుని వేదన—శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి	...	8 88
జిబ్బెన్ దేశము—శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	9 18
తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణము—శ్రీ విన్నకోట మాధవరావు	...	10 46
తెలుగుపొలము (ప)—శ్రీ బెక్కూరి శ్రీనివాసమూర్తి	...	2 1
తిలోచనపల్లవుడు—శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ	...	6 10
తిక్కులేని కుక్కపిల్ల (కథ)—శ్రీ కె. ఆర్. రెడ్డి	...	3 15
దేవాలయనిర్మాణము. (కల)—శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	5 91
నందవరీకముంగులు. (కల)—శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	2 98
నాగరాజులు (కల)—శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	6 98
నాగవృందయం (కథ)—‘రమణశ్రీ’	...	8 9
నాగార్జునుడు—శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు	...	1 20
నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు—శ్రీ బి. ఉమామహేశ్వరశర్మ	...	12 77

నాటకాంతం (కథ) — శ్రీ పంతుల శ్రీరామకృష్ణ	...	5	79
నాట్యకాస్త్ర వార్తికములు — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యకృష్ణ	...	1	65
నాట్యకాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యకృష్ణ	...	3	33
నాటసం (శ్లో) — శ్రీ నందూరి వెంకటసుబ్బారావు	...	7	20
నానార్థనిఘంటువు — శ్రీ తేకుమళ్ కామేశ్వరరావు	...	8	68
నాలందా విశ్వవిద్యాలయము — శ్రీ పోతుకూచి శ్రీరామవధాని	...	7	17
నిరీవనస్తురాశినుంచి జీవరాశి పరిణామం (కల)	...	1	95
నీవు పిల్చితివి (శ్లో) — శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	7	47
నేటి పాశ్చాత్య నాటకతంగం — శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు	...	3	81
నేను (ప) — శ్రీ గొట్టిమక్కల కృష్ణమూర్తి	...	6	1
నేను మా జానికి (కథ) — శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	6	14
పచ్చడము (కథ) — శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య	...	12	85
దిన్నెలు : పెద్దలు (కథ) — శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	3	6
పునర్జన్మ (కథ) — విజయరాఘవ	...	8	40
ప్రాచీన శిలాశాసనములు — శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ	...	6	2
ప్రేక్షకులు — శ్రీ అత్తిలి నూర్యనారాయణమూర్తి	...	12	3
‘ఫిరదాసి’ — శ్రీ ప. గోపీచంద్	...	3	19
బద్దవ నీతులు — శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరలు	...	5	45
బలి పనువులు (నా) — శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	10	9
బాలగంగాధర తిలక్ — ‘శ్యామకృష్ణ’	...	6	77
బూర్గల మంత్రివర్గ జాతకము — శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	...	12	8
బౌద్ధసంస్కృతి — శ్రీ వల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ	...	5	25
భాగోతం (శ్లో) — శ్రీ నందూరి వెంకటసుబ్బారావు	...	9	33
భారతశేషేంద్రాని జాతులు — శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్	...	5	17
మఖానుయానము (ప) — శ్రీ కొనూండూరు కృష్ణమాచార్యులు	...	1	3
‘మహిమీ’ (తి. చి) — శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి	...	11	...
మన నాకొనిర్యాకళ్ — శ్రీ తిట్లపల్లి నూర్యనారాయణమూర్తి	...	11	33
మనసులూ, మనుతలు (కథ) — శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	5	28
మనస్వంతరం (కథ) — ‘శిఖిముఖి’	...	5	40
మయ సభి (కథ) — శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	10	53
మానవుడు (నా) — ‘కావ్యశ్రీ’	...	4	5
మానసిక వ్యాధులు (కల)	...	3	98
మాంచాల (ప) — శ్రీ బెల్లంకొండ నూర్యనారాయణమూర్తి	...	12	1
ముత్తయిగూతురు (కథ) — శ్రీ మా. గోఖలే	...	3	28
ముహూర్తకాస్త్ర ప్రయోజనము — శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	...	10	83
మేఘమల్హార్ (నా) — శ్రీమతి మానికొండ సరోజినీదేవి	...	5	52
మొక్కుబడి — శ్రీ యామిజాల పద్మనాభస్వామి	...	7	12
రమ్యబలం ఏమిటి — శ్రీ ఆల్ సావ్ సోదరులు	...	9	3
రాయ సామ్రాజ్యము — శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య	...	11	66
రేగు పిరాగము (కల) — శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథ శర్మ	...	4	94
రేనాడు రాజ్యము (కల) — శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	12	93
రైసెంకో (కల)	...	5	95
వజ్రహారము — శ్రీ నందూరి బంగారయ్య	...	2	45
వస్తాడు వీరన్న (కథ) — శ్రీ బొమ్మిరెడ్డిపల్లి నూర్యరావు	...	1	33
వాసిరెడ్డివారి చరిత్ర — శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	7	55

	సం.	పుట.
విగ్రహ వ్యావర్తని (పు) — శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు	...	11 76
విచిత్ర జీవులు (నా) — హితేశ్	...	12 33
" "	...	9 39
" "	...	10 33
" "	...	11 87
" "	...	12 37
విజయవాడ రైల్వే డివిజన్ — 'డక్టర్'	...	11 60
విద్యా జగన్నాథులు — శ్రీ జమ్మలమడుక మౌళిరామశర్మ	...	11 63
విద్యార్థి (కథ) — శ్రీ వేణుల లక్ష్మణమూర్తి	...	2 51
విశాలాంధ్రము (పు) — శ్రీ జివాకర్ల వేంకటాచార్యుని	...	11 19
విశ్వజీవి గాంధీజీ — ఎల్మెన్ బార్క్	...	10 79
విశ్వనాథవారి తార — కుమారి మల్లాది వసుంధర	...	2 33
విశ్వనాథ వ్యక్తిత్వము (కల) — శ్రీ హరిత శివశర్మ	...	1 92
వేమన మనీష — శ్రీ చి త్తజలు వరహాలరావు	...	8 55
వైదిక సాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు — శ్రీ సి. యస్. ఆచార్య	...	8 4
" "	...	9 33
శివాహుతి (పు) — శ్రీ శిషా సత్యనారాయణ రాజశేఖరం	...	6 8
శిలాజీవిత (కథ) — శ్రీ బి. పునఃత్తం	...	12 66
శిశులాలయం (నా) — శ్రీ అంగర నారాయణరావు	...	1 23
శిష్యనిరూపణము — శ్రీ తిలవర్తి నారాయణమూర్తి	...	4 71
శ్రావణ మేఘాలు (కథ) — శ్రీ పురాణం నారాయణకౌశలరావు, శ్రీ కొయ్యూరి వేణుగోపాలరావు	...	4 19
శ్రీరామ పాదకలు (నా) — శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి	...	5 6
శ్రీమార్గ శ్రీనాథులు — శ్రీ కె. వి నరసింహం, శ్రీ కె. జోగయ్యశర్మ	...	3 86
సతీ పెళ్ళి (నా) — శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు	...	8 17
సమానాంతర కథలు (కథ) — శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి	...	5 9
సయాం, జావా, బర్మా నైవికవ్యూహాలు — శ్రీ జి. కృష్ణ	...	7 90
సాహిత్యవాహిని — శ్రీ వడ్డేపర్వతం సోమసుందరశర్మ	...	6 41
సాహిత్య సమీక్ష — శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి	...	7 33
స్వర్ణయజ్ఞం (కల) — జాన్ ఛార్లెస్ లిమ్	...	8 93
సిగ్నల్ ప్రయాణ (కల)	...	5 97
సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతం — శ్రీ చి త్తజలు వరహాలరావు	...	6 71
స్వార్థం, త్యాగం (కథ) — శ్రీ కొయ్యూరి వేణుగోపాలరావు	...	1 70
హరివంశ గద్య (కల) — శ్రీ కొడవంటి శంకర నరసింహ బహ్మణ	...	6 96

విషయానుక్రమణిక

డిసెంబరు 1956

మాంచాల	శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు	...	1
ప్రేక్షకులు	శ్రీ అత్తిలి సూర్యనారాయణమూర్తి	...	3
విదానీంతన్యము	శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు	...	7
బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము	శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమా చార్యులు	...	8
ఇంగ్లీషు 'రొమాంటిక్' కవులు	శ్రీ కె. శ్రీరామ్	...	14
అనుబంధము	రమణశ్రీ	...	19
విగ్రహవ్యావర్తన	శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు	...	33
విచిత్రజీవులు	హితశ్రీ	...	37
ఆంధ్రజానపద గేయ సాహిత్యము	శ్రీ బి. రామరాజు	...	57
శిలాదేవత	శ్రీ బి. పురుషోత్తం	...	66
నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు	శ్రీ బి. ఉమామహేశ్వరశర్మ	...	77
పచ్చడము	శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య	...	85
కలగూరగంప		...	90
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

మాంచాల

శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు

ఈ మధురప్రభాతమున నెన్ని శకుంతము లెన్ని గొంతులన్
ఏమని పాడుకొన్నవో నుమీ! ఫలియించె మనీయ వాంఛితం
బీ మధుభావనా తతుల నిండిన తీయనిగుండెతోడ నా
స్వామికి, బాలచంద్రునకు స్వాగత మిత్తును వేయి గొంతులన్.

“కో” యని ప్రొద్దునే పలికె కోయిల; ‘జు’ మ్మని భృంగ మేలనో
హాయిగఁ బువ్వుపైన నడయాడెను; పిచ్చుకజంట చెట్టుపైఁ
గూయుచు ముక్కులక బాడుచుకొన్నవి; నే నివే గాంచుచుండ నే
దో యనుభూతి ‘జిల్లు’ మని తోచిన దీ పరిణామ మందగన్.

‘వచ్చుచున్నాఁడు దీవెన లిచ్చి పనుపు,
బాలుఁ డుత్సాహమున బోవు బవరమునకు’
ననుచుఁ బ్రొద్దునెఁ గబు రంపి రత్తగారు
మంచి యమృతము తలఁ గ్రుమ్మరించినారు.

ఎన్నటికేని నా విభున కేర్పడదా దయ! యడ్డె వచ్చు నం
చెన్ని దినాలనుండియొ నిరీక్షణనేయుచు నుంటి; నెన్నియో
వెన్నెలరేలు నన్ విరహ వేదనముంచిన వీదినాన నా
కన్నుల వత్తితోఁ గడపఁగాచిన భాగ్యముపండుఁ దీయగా.

వియ్యము లందుకొన్న చెడువేళ యదేమొ ప్రియుండు నాపయిన్
నెయ్యము జూపబోడని యనేకవిధమ్ముల నెంచి నా మదిన్
గుయ్యిడు నన్ను గాంచ నిదుగో యరుదెంచెద రీ దినమ్ము; నే
దయ్యము నా ప్రభూ? నను విదల్చితి రీగతి జాలిమాలుచున్.

మీసతి, నగ్నిసాక్షిగ ననేకులు బెద్దలముందు పెండ్లియై
మీ నదనంబు ద్రొక్కితిని; నేటికి భాగ్యముపండె; యుద్ధ నం
తోషము మీ మదిన్, గడపద్రొక్కు విభుం డని నాకు గల్గు సంతోషము;
వీరకుంకుమలతోడుత మానసపూజ నేయుదున్.

భారతి

కన్నీటితోముందు కడిగిన తరువాత
 పన్నీటఁ గడిగెద పాదయుగము
 హృదయాన మీయాపు పదిలము తేసిన
 పిదప నాననమును వేయుదాన
 ఫాలభావాలతో బల్కురించిన మీద
 పలికెద ప్రేమతో స్వాగతము
 ఎద విచ్చి మీచేతి కిచ్చిన పిమ్మట
 వీరగంధము బాట్టు పెట్టిదాన

మంగళారతు లిచ్చెద మనసువిప్పి
 ఖడ్గమిత్తు నాదు హృదయాత్మతలతోడ
 పలికెదను పీడుకోలు నంబరము వడుచు
 నేడ్చుకొందును వెనక మీరేగ ననికె.

‘వత్తు’ రను మాట యమృతంపు శైలిపోత;
 ‘కదనమేగెద’ రను మాట కత్తికోత;
 ముట్టవలెను గులాబిని ముండ్లవద్ద
 తీయని విషము నోటి కందీయవలెను.

‘రాడు ! రాడయ్యె బతి’ యను గోడుపోయి
 ‘వచ్చి రణమేగ’ నను చేడ్వవలయునింక
 నతులఘనవిపత్కరపరిస్థితులలోన
 ద్రోయదలచిన నా కేల నాయునిడుట !”

ప్రేక్షకులు

శ్రీ అత్తిలి సూర్యనారాయణమూర్తి

ఏమిటి యీ భాగోతం అంతా? అనో!—ఒకటే ఓ భాగోతం! అనో! అనటం మామూలైంది... జీవితం నాటకమనీ, తిథంగమంతా నటన అనీ ప్రతి ఒక్కరూ నమ్మినవిషయాలు.

ఎవరినన్న విషయాలే ఏనా; భిన్నభిన్న ప్రకృతులు విడిగా చిత్రీకరించుకోబంటోకంటే, కుదిరుట్లలో ఒకేరంగస్థలాన్ని—కళ్ళను—మెరసేట్టు చేయటంలో—ఒకరికొకరి యిద్దరికా? !—పగులూ వందలూ మీద ఏక మహారాన వికృతభావమైన హృదయ స్పందనాలు సలుపవీ...!

ఐతే వాచికాంగికాభినయం స్వాభావికమైతేనే మనస్సుకుపట్టి ఊగిసలాడేది...

పురాణాలై ప్రజాజీవితంలో మునుగుడుతున్న విషయాన్ని సున్నితంగా ముందుకు తెచ్చి నీతి అనేది నశించకుండా అరికట్టాలనే ఆవేశం, ఆవేదనా, ఫలితంగా, ‘తోలుబొమ్మలూ, భాగోతం—వీధి నాటకం’ పునాది రాళ్ళుగా ఉపయోగించుకున్నాను.

మంచునకు తెలుచేయకుండా తెల్లవారూ గడ్డి మెత్తల వాశ్రయించుకుని కూర్చుని — ఏమంటే, ‘మొదట్లో, కథ యింకా రక్తికట్టక కదవచ్చుననీ, తీరాకాసేపు కూర్చున్నాక, ఆ కథా నాయకుడో నాయకోకష్టాలలో ఉండేట్లు మే కనకవస్తే, అయ్యో! ‘యీ పట్టలలో నదలివళ్ళటం ఎల్లాగ? ! తమకీ రావొచ్చు యిల్లాంటిని! ఇల్లావళ్ళిపోయే, ఆసుబ్బావ ధాసులు యిన్నికష్టాలు రాల్చుకుంటు!’ అనుకొని సుఖాంతం దూసి మరి కదిలేసరికి కాకులు కూసేవంటి!

‘ఆరి! అరిద్దండ్రమరాజు ఎన్నికట్టాలు పడ్డాడురా! అయితే, ఆశినుంపతెగ యిస్సామిత్తుడికి లొంగితేనా? ! సత్రైం అంటే ఆదీ, అందుకే అన్ని వొరాలు!!’ అనుకుంటూ యిళ్ళకు సాగేవారు...

సాలుకోసారి, ప్రజాహృదయాన్ని సత్యంకేసి మళ్ళించిన ఆ భాగోతం పెద్ద, తాళాటవాయించు కంటూ ప్రతీకుమ్మం బొక్కటం ఆవేసంలోనే! ఆయారి పెద్దకాపు—లేదా, కాస్తకల ఆసామీ అల్లా—తనపైమీది వస్త్రప్రయోచో, యంతిధాన్యం కొలిచో, యీ కళావేత్తి విధానపునాదులు చవుడు పలుకుండా—ఏమీ అంటే, కాలంనూగు ప్రవాహపు తాకిడినుంచి ఊపి బెళ్ళులు పడకుండా—బ్రాతి మెట్టు గులు పెట్టి ఆ కళామందిరాన్ని నీలబెట్టుతూండటం ఆచారమైంది.

ఇక్కడొక మాట :

సత్యాన్ని—ముతాన్ని—ఆరాధించటంలో సర్వమూ ఆఖరికి తానూ ఆహుతి అయ్యేట్లుంటే, ప్రజాహృదయాన్ని దూసుకుపోయే పలుగుల్ని ప్రసరించగల తావుల్లో ముగుపు తెరిచేచుటలో ప్రేక్షక జన సంద్రంలో తుఫానుకేపే గతులన్నాయి అని అనుకోలేదు అనాటిపెద్దలు. నేటికీ అదీ అనుసరణగా ఉంది. ఔను, పట్టుకొన్న పాతది వదలటం, వదలి పోవటం, ఎట్లాగ మరి?

జనవర్తన :

వీధి నాటకాలలో పాత్రలు యిందుమిందు అంతా ఎవరెవరో తెలిసేట్టు ముందుగానే, రంగస్థలాన్ని అలంకరించటంకద్దు. వేషాల్నిబట్టి పాత్ర నిరూపణ. శరీరమాద్యంఖలు ధర్మానాదనం; అంచేతే రక్షక సాధనాలైన వస్తువులే అలంకారాలు.

కృష్ణుడు వచ్చేఉంటాడు; విమూలనో కూర్చునే ఉంటాడు. ఇక—సత్యాదేని, చూడండి! యీమె తెల్లనిచీరలేగాని ధరించను ‘తెల్లనిచీరలుకా’ విగలు తియ్యనినంబునుమెచ్చు, పెంట్లుకల్ సల్లన’ యిత్యాది గుజాల్ని సభ్యులు ఆయాపాత్రల్లో గమనించి పడ్డినీ జాతి పడతిగా ఎంచుకోవాలి. ఇల్లాంటివనో

పాత్రలూ, ప్రేక్షకులూ కూడా గమనించేవి, ఉల్లాస పరువుకేవల!

సత్య, కృష్ణుడు రానందుకూ, వెన్నెల వేడికీ, వియోగభాదలూ, తెర-సగం సగంగా పట్టి ఉంటుంది; ఉంచుతారనండి-తన వాల్చడ యీకలికి పడవైచి తన హృదయభాధ అంతా ఆ వేడివర్తనలో వెలిబుచ్చు తుంది. ఒక హారమో, అగుళీయకమో సందాన కర్తగా-సంసారం పొత్తుపర్చి, పాలయల్లులు వినుగు దలకు విటుగుడు అన్న సత్యం నిరూపించే కావ్యం అల్లుతుంది. నిజంగా ఆ వర్ణన కావ్యమే! ఈ మాధుర్యపు మగతలో తెల్లవారుట గమనించని జనాలు-స్త్రీ పురుషులు-పెక్కురుండేవారు.

గాంధోళిగాడు :

హాస్యం ప్రతి నాటకానికి అంగం. అదీ తెచ్చి పెట్టుకున్న అనవసర పాత్రగా అంగీకరించబడలేదు; ఎల్లాగో చెప్తాను.

ప్రత్యేకం ప్రతిపక్షుల్ని వక్రమార్గాన ఎడ్రేవా చేయుటకే యేర్పడ్డాడు గాంధోళిగాడు. పెద్ద కాపు నతో, ఊరి పెద్దతో యీ యేటా ఓసారి వచ్చి చూసి పోయే యీతడు ఊరితోట...ఇల్లాగ కొంతకాలం గడిచాక యిది మోటు అనిపించిందో యేమో భాగో తాల ప్రసక్తిలో మాత్రం యీ వ్యక్తి మూతి బిగించు కొని, సత్యభామ పిలుపులకి ఉలకడు, సలకడు. నారీ జేషానికి చీర కట్టితేనే సరిపోతుంది అనుకొన్న రోజు లకి ప్రాతిపదికగా, నలుగురూ నవ్వుకున్నా-అదీ నవ్వించటమే అనుకున్న ధీమాలో ఉండటం-వహ్వ. అదీ అభిరుచి.

అనాటి ఆ కథా నాయకుడు-కాదు ప్రజాభి రుచికి-ప్రియులలో సందానకర్త - ఊహించు - కర్తగా 'నేను' అని నిలబడ్డ ఆవ్యక్తి, 'అమ్మా రావే! బొమ్మ రావే! కాస్త కృష్ణుణ్ణి వెదకగదవే' అని ముద్దుగా పిలిస్తే మరీ బిగిసి, - మూతి విడాయించుకుంటే, యీ నాయకు విసిగెత్తిపోయి ఆఖరికి 'ఓసి ముండా రావే' అంటే ఆనందంతో-ముఖం చేలంతై - దరిచేరే ఆ విదూషకి ఆ నవకనే 'అబ్బ ఏమి అభినయం అను కున్నాడు' - పుం స్త్రీ గమనం!! రాను రాను విదూషకుడు లేంజీ ప్రధానపాత్ర రక్షకట్టద న్నాడు. పాద ప్రహరణం సంపాదించిన కృష్ణు

నితో నీకు ప్రదక్షిణమైనా చేస్తానుగాని, నాకీదక్షిణా నాయకస్వం ఎన్నడూ రాకుండా మాత్రం అనుగ్రహించాలి' అనే సున్నితానికి అలవాటుపడి 'నేను హాస్యం చేస్తున్నాను, మీరు నవ్వండి' అంటే భిక్షున యికిలించే పద్ధతికి దూకుతానాగు.

తెరలు :

ధిం తిక్కతై ధిణతోంధిక ధినతో అని తాళాల గింకురలలో ప్రతిపాత్ర పాదం అంగుకుని గొంతె త్తిలే అసహ్యమనిపించింది. అదిగాక అసలొడన్నా అంతఃపురంలో ఉన్న ఒకే పరిసరల్ని ప్రజే తాన్ని తిలకించుటలో విదో లోటు కనిపించింది. దానికి ప్రతిఫలంగా తెరలు నలినాయి. ఇతనితో ఊరుతోలేదు జనం. అద్దశం - మారిదశం - పూసుకుని హాజరైనా నారపీదుగడ్డాలైనా చీనరించుకున్నారు. అంతిమాత్రంతోనూ వీరికి సంభాషి కాలేదు...స్త్రీ పాత్ర - నిజానికి పురుషసింహుడే అయినా - గంభ గజయాన కావలెనన్నాడు. పలుకు ఒగుగూ చూపు బెడగూ సరిపోవాలనుకొన్నాడు. మన ఎగుట, తిగిన అభినయంతో, తగ్గ గొంతులతో జరిగిన విషయా న్నొక దానిని ప్రదర్శించే యీ పాత్రలు - అసలు వారు పేరు కాదన్నది ఎఱిగే ఉండటం చేత - సభారం జకంగా ఆయాపట్టుల, పద్ధతం కూర్పులో పలకటమే, నోట పట్టడానికి, మనసుకు తట్టడానికి పిలు అనుకు న్నాడు. కాని సభాస్థానాలకు వెన్ను చూపి నడిచేరంగ స్థల పాత్రల్ని నిరసించకనూ పోలేదు.

నాతి, నీతి, లేనిది ప్రదర్శనార్థంగా భావించనూ లేదు.

అలంకారం :

రాగిడి చంద్రవంకా, బంగారపు జడకూ అల వాటుపడిన నీత్ర యేనాటితో అయినా, అందెలూ అడ్డ బాస త్యజించి, ఉంటే పటాగొలుసులూ, - అసలు అచిమాత్రం మోటకొదా అనితీసి చాచి, చెవులలో లకులతో, ఒంటిపేట పెట్టుగొలుసుతో ఉంటేనే హాయి అనిపించిందాయీ. రాజసింహుని రసపుత్ర దుస్తులూ జుత్తూచెమ్మీలూగూ, నెమలి తురాయిటోసీ, స్లిప్పరు పాదరక్షలూతో సరిపెట్టుకున్నాం... అడవిలో ఉన్నా శ్రీరామచంద్రుని ముఖకళలకు తీసికట్టు రాకుండా గడ్డం మీసం మున్నగా ఉండాలనీ, జు

లోపలికి ప్రవేశించేసి బైటి జనాలకు కూడా యింటి కప్పుకాటి ఫలానావారి గొంతురాయిది అని పించుకుంటే నే మరోసారి ఆఘోహో ఆ హాల్లో పూజ!

‘విమలజ్యోతిర్గాయి...’ అని చెప్పినా పుట్లనూ చూడంకరా! నేను చెప్పకుండా పాటిపోతున్నానని గొంతెత్తి దమయంతికి నిద్రాధంగం కాకుండా పారి పోయే నలుణ్ణి మరోసారి హెచ్చుగా వేడుకోకుండా - పాడకుండా - పోనిచ్చానూ అని? వస ముగ్యంలో దుప్పటి కప్పకొని పగున్న పర్మాదుణ్ణి చూసి, అతిదుయితణ్ణి గమనించకుండా ‘పోపో, చోటు లేదప్పట’ అంటే ‘కూశపు దుర్మదాంధుడవు’ అని పద్యంలో తిశితే ‘వస్సుమోర్’ - పెద్ద కుర్చీల్లోని వాళ్ళయూ వదిలకుండా అన్నాం. సుజీవుకు మాత్రం ఏ మనుకున్నాడో యేమోగాని ‘తెజనాలు’ అని - అంగ వస్త్రప్రభృత్యుడేగా ప్రదెస్సుమాడుకునే అక్కణ్ణి తేగు. గనుక - సామీ! నట నే శయినా ఆపర్థాదుకు చోటు లేదన్నాడు. నలదమయంతుల్లో ఒక్కరూ దొరకలేదన్న మానసికావస్థ మీకు ప్రదర్శిస్తున్నప్పటి పలుకులే అప్పటికి నాటికి ముందున్న వాతావరణం సాయంగా మిమ్ముకదల్చాయి. ఇప్పుడు మళ్లా పాడమంటే యింకా మెప్పించాలనుకున్న మనస్సుతో గాగం సాగదీయబడే, కుడించబడే, బి, అస్తుపిస్తు అవుతుంది. ఈ రంగం మొదణ్ణించి ఆరంభింప అనుజ్ఞ ఆయితే...’ అని చెప్పకుంటే మాత్రం వదిలామా?!

‘నాకీ రాజ్యము కావలె నంటినటే ఎన్నడైన నీతో’ అనీ ‘బంతిపులు ఎవరు గోసిరే - నీళ్లుపోసి పెంచినాగడ’ అనే తిజలమట్టులే తలబాపిస్త...

ఏమిటి గోలంతా? సమయంబేసమయం లేకుండా! ఏదైనా అడిగితే పద్యంలోనా జనాబు చెప్పటం!... అనుకుంటూ వచ్చి, వదనానికి - అందులోనూ మామూలు సంభాషణా ఛెరికింపై అపార్థం రాని పలుకూ, నిఘంటు తెఱిస్తేనేకాని, నిగ్గులేలని సమాసంలేని వాక్యాలూ, విసుగించకుండా ధ్వని ప్రాధాన్యమైన వర్ణనా, ఆశీర్వాదవచ్చారు...

మహారాజు కోపంగాని, సంతసంగాని, కనుగొల కుంతోణికి సలాడుతుంది గాని, వాచికాంగిక ప్రస్థుటలుమ్రలు అస్వాభావికమని గ్రహించాక నరకుడు,

రావణుడు, హిరణ్యకశిపుడూ, కడుపులో పిండాలు కదిలేట్టు అరచే గొంతునకు ‘అబ్బా’ అనుకుని చెవులు మూసుకోలేదా?... రాజరాజు ‘తప్పేవరినో’ నిర్ణయించే ముఖ కవళికా గొంతు దుద్దతలలో తెజ్రవాలితే గుండెలు పట్టుకున్నట్లయి ఘట్టిగా ఊపిరి పీల్చుకుని తలల్లో ఎవో స్మృతుల రేపుకోలేదా?

మగ్యములు :

కొంతకాలం ఏ సనిమలో యాకళా రాధకులను బహూహరించి బాషిస్తూ వచ్చేచారా, యానాటికి పరివర్తనం కూలినాటిజనాల బేకాసుల ముంపే సంస్థ నిలపే చెల్లువ! ఆదాయానికి అధికారం తోడై ఆసరా అయ్యే సాధనాన్ని - ప్రజాపోషకత్వాన్ని - అవతిలికి నెట్టి, ముందు ఓకే ఎక్కే కామంగులవుతున్నారు. తిమసుతాము మరువని స్థితిలో నటించే ఆకథా సరళిలో మనల్ని రసపుతుల జేసి ‘మైమరిపిస్తోంటే హాయి అనుకునే పట్టులో విపనిమిదో బైటకుపోయిన చివిన ఆ సామీ ‘అయిపోతోంటే’ అన్న ఖంగారులో కుర్చీలూ బెంచీలూ తప్పించుకువచ్చే శ్రమ పొందటం యిష్టం లేక రంగస్థలం మీదనుంచి రెంజంగల్లో గెంతి తన స్థానానికి పోబోతాడు ఇఖి చూచుకోండి! ‘దాసీ... తిలుపువచ్చాయని చెప్పలేదటే’ బుద్ధిలేమా. వెటవాళ్లు దూరుతారని?!” అన్న చిత్రాంగి చిన్ని చపేటంతో తల గిట్టున తిరిగి కిందిబడుతూ వచ్చారు కూడా.

‘పెద్దగెడ్డి వచ్చాడు మొదలాడ’ మన్నకాలం దాటి వచ్చాం గనక బేరీలైటు ఫోకస్ ఛెయ్యటం విజ్ఞానం కలిపెట్టి యిచ్చిందిగా - ఉపయోగించుకోవద్దా మరీ?... ‘వన్నెల విసిన కర్ర! నిన్నువలన నన్ను చూసే నిర్భాగ్యులెవ్వరే?’ అనే కింగరాజు లింగరాజు ఖబుర్లకు ఘోల్లమంటే వెనక వాళ్లంతా పాపం! తన రసికతా స్వారస్యానికే యీ ఎగతాళి అనుకోకుండా ఆనవులలో యీఆసామీ కూడా వెలవెలా నవులు పోలేదా?...

దీనితో పోనిచ్చామా?... పాత్ర తన వేసంలోనే సంగీతకచేరీ చేసేందుకు కూడా అవును - అప్పటితోగాని రక్తి కట్టవద్దా? యిచ్చిన డబ్బులు కిట్టాడా?... సావకాశం యిచ్చిన విశాలహృదయం.

పెద్దమాసి యానాటకంలో అమరుతాడా లేదా అన్నది గమనించటం, పెద్దల చాకచక్యాన్ని అనుమానించటమనే దుస్సంకల్పం లేనివారం కావచ్చే

గానుపోనుపాటలు పాడతారన్న ప్రచారణ ఉంటే నేడండిగా కట్నాలు కప్పగల్గం....!

రాతు కొద్దీ:

ప్రజాభివచిబట్టి పాకం కుదురుతోంటుంది. పురమాయంపులో నే నిగ్గులు లేకుతివి.

‘రసపుత్ర విజయం — వేణీ సంహారం—

బొబ్బిలి—’ యిత్యాది పద్యగద్య జిగిబిగి నాటకములను అర్థ మొనర్చుకొను బాధ్యత వహించ నిచ్చలేక నే ‘వేనరాజు’ మరణన పడుతి.

ఏపనిలేని రోజుల్లోనో భాగోతంకడై తెల్లవారూ కూర్చుని ఉండే వారనండి. అంతగా భూమి నే ఆక్రమించుకు బ్రతికే జీవులంకొని యీనాడు...మర్నాటి కొలువులకు ముతరాసుండాను, మనస్సుకు విశ్రాంతి, భావోత్తేజం కల్గిస్తూ తిన్నవ క్కాలంలో ముగింపు ఆయ్యే నాటికలు కోరుతున్నాం.

అందునా, దీర్ఘాలుకొని చక్కటి వచన సంభాషణలోని ఏకాంకికలు-ప్రదర్శనార్థాలే. ఒక దానిలో ఒకటి కల్పించి విషయాన్ని క్లిష్టం చేసేకంటే ‘నత్తిగులలో యిమిడిన డక్కొ మజిలీనులా’ చవులూరిస్తవి; కళ్ల మెఱు స్రవి, ఆ నే కుతూహల పడటంలేదా మనం?

ఎరువు సొమ్ము బంతువుచేటు, పుట్టింటిది పసుపు కొమ్మైలేం... తెనుగుదనం పుణికి పుచ్చుకొన్న రాగ వరసలు అవసరమైనట్లు వాడనిస్తే ఎంతిస్తుద్దు!

అల్లాగని గిరిగీసు కూర్చుంటామా? పెద్దన కప్పింద్రుడే ఇతిహాసికలు వాడుకొన్నాడు; అక్కడి వార లిక్కడకి వచ్చే రోజుల్లోనే ఆకథ ఐలే. దూరాలు తగ్గి ఆచారాల సహా విజయమయ్యే యీ రోజుల్లో శృతిపేయాలైన హిందూస్తానీ వరసలు అనుకోకుండా కలగావులమకటం ఆదిరించకపోతామా? ముసున్నవని గులాబీ మూచాచేందుకు వెరుస్తామా? అనువులు చెడుక్కుంటాంగాని...

వ్యక్తి సంఘాన్ని, సంఘం జీవాన్ని, సర్వతో ముఖంగా సంపూర్ణకళల విలసిల్లేందుకు తాపత్రయ పడుతూండటం సహజం... ఇందుకు పటుత్వాల్నైన రచనలు పుట్టటమేతగ్గ ప్రజాప్రోత్సాహం [Demand] బాధ్యతా మన నెత్తిపైన వేసుకోవాలి; ‘వాడొకం

దుకు పోస్తున్నాడు; వీడొకండుకు తాగుతూన్నాడు’ అన్న సామెతి వర్తించుకొన్నంతకాలం విజాతీ ముందడుగు వేయలేదు. పాడిలోని ప్రాగ్భాగ్యిన్ని ఏర్పి కూర్చి స్మరణకు తెచ్చుటగాని, నేను జఱుగు తూన్నజే ముందుకు వెట్టుటగాని, కాలాన్ని నేట్లు కొని యిల్లా ఉంటే ఉజ్జేబితాలైన భావసౌందర్యాల చొకాల విహరించే పారిపాద్యాలు లేని పొరుగు బాంధవాలు నిలు స్రవని భావికాలపుష్పినీ తుష్పినీ చిత్రించుటలో సౌకుమర్యం ఉంది.

ఇచ్చేవారు యిల్లా సహవాలన్నా ఎక్కువ మందికి కావలసిందీ లాభించేదీ చిక్కనీయక పోయినా, మనకింత మక్కువ రాసిఉంది అని పడి ఉండే జాతి తిరిలిపోయింది కాదని అడ్డవాళ్ళుంటే పీఠని పడే కాలమే మన చుట్టూఉంట!

పురమాయంపు:

పరువంగల రచనలు ఏ భాషలో ఉన్నా అనువాదయోగ్యాలే! కానైతే అసలుసరకు బంగారమే అయినా వారి వారి మనసుబట్టి వస్తువులు పురమాయించుకోవలసి వస్తుంది.

ఈ పని ప్రేక్షక మహాశయిలుది. సత్యమూరాలు కొని చారిత్రక వ్యక్తుల్ని రంగస్థలంపై అనుకరిస్తే ఆనందించక పోతామా?

“అడగంనే అమ్మైనా పెట్టడు”; “సంగీతానికి చింతకాయలూ రాలవు!” ఇవి అవును, యిది కాదు అని విప్పి చెప్పాల ధీమా ఉండి, ఎదిరి అవునూ కాదూ అని బిగిస్తే ప్రతిస్పందన పతిస్తే ఉంది మజా. చక్కటి తీరులు మొలుచుకుని వస్త్రవో లేదో చూడండి! “లేస్తే మనుష్యులంకొడు లే వర ను కొన్నంతవరకే యీ మాంద్యం! కావలసినమార్పు పైనున్న పెద్దలు కొడు తెచ్చేది-మనం, మనలో ఉన్న ఉన్నతశిక్షణాల ప్రస్ఫుటపుబలమా...వాటికొక రూపం యేర్పడి ప్రజా హృదయాల కరగని రోతలకు కోతగా ప్రచారం చార మొనర్చవలెన నే గాఢవాంఛ పుట్టుకొస్తోంది కదూ!

జౌను! మనస్సుల్లో ఉన్న మీ యాశోరిక మీ ముఖాలే తెల్పుతున్నాయి.

ఐ దా నీ ం త న్య ము

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

చనిపోయిన ప్రాణంరా ఇది
మణి పోయిన హారంరా ఇది
ఎందుకురా వ్యర్థవిలాపం !
ఏటికిరా వృథా ప్రలాపం !

కావ్యంలో తీపులుపండీ
కంఠంలో తేనెలు నిండీ
హాసియించిన కోయిల కాలం
నశియించెను లే ఆమూలం !

పగిలిన ఈ హృదయాండంలో
ముగియని జీవిత కాండంలో
మిగిలిన దిక నీరసరుధిరం !
రగిలెడి ఒక దుర్భర శిశిరం !

జీవన మిక తిమిరాక్రాంతం
జీవన మిక ముదివేదాంతం
జీవన మది క్షణికవసంతం
జీవన మిది యజ్ఞమనంతం !

బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

హైదరాబాదు రాష్ట్రముయొక్క మంత్రివర్గము నకు నాయకుడుగా శ్రీయుత బూర్గుల రామకృష్ణరావు 1952 సంవత్సరమున మార్చి నెల 6-వ తేదీ గురువారమునాడు సాయంత్రము గం. 3 48 లకు ప్రమాణస్వీకారము చేసెనుట సుప్రసిద్ధ విషయము. అప్పటినుండి ఎంతోయుక్తితో, సమర్థతతో, చాక చక్రముతో ఆ మహనీయుడు రాష్ట్రపరిపాలనమును నిర్వహించి ప్రజాదరమును వడసియుండుట అతని రాజనీతి నైపుణ్యముయొక్క కూలంకషత్వమును చాటుతున్నది. హైదరాబాదు రాష్ట్రములోని మహా శాస్త్ర, కర్ణాటక ప్రాంతభాగములను వేరుపరచి, నిలచిన తెలంగాణ ప్రదేశమును ఆంధ్రరాష్ట్రముతో చేర్చి “ఆంధ్రప్రదేశ్” మను పేర గొప్ప మాతనరాష్ట్ర మొకటి 1-11-1956 నాడు ఏర్పరచుటకు సంకల్పించుటవలన, శ్రీ రామకృష్ణరావుగారి మంత్రివర్గము 31-10-1956 నాటితో తినుఅధికారమును చాలించుకొనవలసి వచ్చినది. ఈ మంత్రివర్గము చాలాసంవత్సరములు, ఏడునెలలు, 25 దినముల కాలము పరిపాలనము సాగించెను.

శుభక్షణములలో కార్యారంభము జరుగవలయుననుట జ్యోతిషాస్త్ర ప్రసాదాయము.

“శుభక్షణక్రియారంభ
జనితః, పూర్వసంభవాః,
సంపద స్సర్వ లోకానాం;
జ్యోతిస్తత్ర ప్రప్రయోజనం”

అని సత్యాచార్యుని నిర్వచనము. లోకకల్యాణకాంక్షులగు మనప్రాచీన మహర్షులు ఈ విషయమున పెక్కునూత్రములు రచించిరి. రాజ్యాధికార స్వీకరణము ఎట్టిక్షణములలో, వివిధముగ గ్రహసంపత్తితో, జరుగవలెనో, వారు అతివిప్రులుగా చర్చించి నిర్ణయించినారు. పాలకులకు, పాలితులకు, ప్రజలకు, ప్రయోజనార్థి సమకూర్చుటే, ఈ మహర్షి కాస్త్రజ్యోతిముల పరమోద్దేశము.

ప్రశంసలనున్న మంత్రివర్గము రాజ్యాధికార స్వీకారము చేసిన తుణ మెట్టిదో, అప్పుడు గ్రహస్థితి మూలించిన ఫలమెట్టిదో, గమనించుట విద్యార్థులకు ప్రయోజనకారి కాగలదు. ఆ తుణమునకు సాధించిన సాయనచక్ర మింకిందనున్నది:—

బు 27-86 ర 15.47-58	గు 17 22	క 9-27	
రా 29 59 కు 17.30	(సాయనము)		నక్షత్ర 9.58 (వ) చ 17-7
	—		1 10-21 యను 19.44 (వ) కే 29 59
పుష్య 11 40	రాజ్య 2-14 కు 16.26	శ 18-32 (వ) ఇ 21-14	

లగ్నము స్థిరరాశియగు సింహము. అధికార స్వీకారమునకు ఉత్తమమయిన లగ్నమిది. భాగ్యస్థానమనెల్ల బృహస్పతియొక్క శుభదృష్టి లగ్నముపై నున్నది. చతుర్థభాగ్యాధిపతి అగుటచే రాజయోగకారకుడైన జుకుడు స్వక్షేత్రములో ప్రబలుడై చతుర్థ భావములో నున్నాడు. విక్రమ భావములో ఉద్బుబలముగల శనియుండుట, ఇది ఈ మహారామంపల్లె సుగుణములు. కాని, ప్రబలములగు దోషములు కొన్నికలవు. లగ్నాధిపతియగు గ్రహరాజు రవి జలరాశియగు మిషములో నుండుటచే, బలవంతుడు కాడు. సాధుత్వమున్నదే కాని, శక్తి మట్టము. పైగా, ఈ గ్రహము అష్టమభావములో నుండుటే దోషము. చంద్రుడో, త్యయములో నిలచినాడు. రాజ్యస్థా

బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము

నాధిపతియగు శుక్రునికి ప్రబల కుజుని నుండియు, యమునినుండియు, క్రూర వృష్టిదోష మున్నది ఇవి ముఖ్యముల లోపములు.

అగుటచే, ఈ ముహూర్తము ఉత్తమ కక్ష్యలో చేర్చబడినది కాదు సాయంరవి మేష ప్రవేశము చేసిన తరువాత, — అనగా, మార్చి నెల 21 వ తేదీ దాటిన అనంతరమునట — ఇతర గ్రహ సౌకర్యములు కల దినమున, ఇదే సింహులగ్నము నే ఎర్పరచియుండినదో, ఎంతో రమ్యముగా నుండెడిది. అంతవరకు కాచి, మంచికాలములో మంత్రివర్గముల నేర్పరచుటకు శ్రీరామ కృష్ణరావుగారు సిద్ధపడిరట. కాని, వారి అనుయాయులలో కొందరు మంత్రిత్వముకుల ధారణమునకై పడునైగు దినముల ఆలస్యమును సహించలేని ఆశ్రయగ్రహులుచే, విధిలేక వై ముహూర్తము నంటే మంత్రివర్గము ఏర్పడవలసి వచ్చినదట! అగునికి విద్యావంతులలో అనేకులకు ముహూర్త శాస్త్రములపైన భక్తి కాని, విశ్వాసము కాని, లేక పోవుట ఈ అవ్యవస్థకు ముఖ్యకారణము. ఇప్పటి శోచనీయ పరిస్థితులలో ఇది యొక్కటి. అదియట్లుండే

దోషభూయిష్టమైన ముహూర్తములో ఏర్పడిన రాజ్యాంగసంస్థ శాంతియుతముగా, అభివృద్ధికరముగా, ప్రజారంజకముగా, పరిపాలన బాధ్యత నిర్వహించుట కష్టము. అగ్నాధిపతియొక్క అప్రమభావస్థితి బాలారిష్టమును నూచింపజాలినది. శత్రువృద్ధిసహా దీనిఫలమే. చంద్రుని వ్యయభావస్థితి నైతియు ఇట్టి ఫలము నీయజాలినదే. శుక్రుడు సప్తమమండున్నచో, మిత్రులు శత్రువులుగా ఎర్పడగలరు. స్వజనమునుండి గుప్తనైరమును మీనరవి తెలుపును. రాజ్యస్థానాధిపతి శుక్రుడు. ఇతికిగల ప్రబల క్రూరదృష్టి వేగ రాజ్యకార్యనిర్వహణ విషయమున ఎడతెగని ప్రతిబంధక సామగ్రిని నూచించును. కుజుని చతుర్థభావస్థితి భూస్వామ్య సంప్రదాయములో గొప్పమార్పులు కలుగునని తెలుపును. ఆ కుజునిపైన రవి వరుణుల స్నేహదృష్టి యున్నవి. ప్రతిబంధకములెన్ని పొడకట్టినా, ఆ సంప్రదాయములో గొప్ప సంస్కరణములు జరిగి తీరునని యర్థము. ఇట్టి కుజుని వేగ రాజ్యాధిపతి శుక్రునిపై నుండుటచే, ఈ మార్పులవలన నష్టపడినవారు, భూస్వాముల తరగతికి చెందినవారు, ఈ పరిపాలన విధానమును ద్వేషింతు

రని నూచన. వ్యయభావమందలి చంద్రుడు ఈకుజునికి మిత్ర దృష్టిలో నుండు కారణమున, స్వార్థపరులగు హిత శత్రువులు కొందరు చిక్కులు కల్గింతురు. రాజ్యసహమ ముండుభాగ (వృశ్చిక రాశిలో 8 వది) కుట్రలు కుశంతములు తెలుపుపట్టివి. దీనికి విప్లవకారియగు వరుణుని ఆనుకూల్యము (మిత్రదృష్టి) కలను. విప్లవకాంత్రులగు అతివాదులు కొందరు కుట్రలు పన్ని మంత్రివర్గమును కూలదోయుటకు ప్రయత్నింతురని అర్థము. శని శుక్రులకు పరివర్తన యోగమున్నది. నెమ్మదిగా, గౌరవకరముగా, ఉద్దేశ రహితముగా, మంత్రివర్గము తమ కార్యములు నిర్వహించగలుగు. విద్యాభివృద్ధి లలితకళా పోషణము బాగుగా జరుగ గలవని పంచమ భావమందలి పుణ్య సహమము, కేంద్రమందున్న శుక్రుడు, చాటుచున్నారు.

వై ముహూర్తపు సామాన్యఫల మిట్టిది. ఈ కుండలికి దేవరూపదళలను సాధించినచో, ఇప్పటికి దశాపరిపాక మెట్లు పరిణమించినదో, చూడ గలుగుము. 1-11 1956 కోటికి చలిత గ్రహభావ స్థితిని చూపుచక్రమిది:—

ర 20-32	బు 6-3 ను 18-26	X 14 0	
రా 29-41 సు 23-18	(సాయనము) — చలిత గ్రహభావకుండలి 1-11-1956 నాటికి	క 9 56 1 14-26 శే 19-41	
పుణ్య 15-46	రాజ్య 6 40 కు 17-18	శే 18-18 ఇ 21-8	చ 13-35

ఆరంభమునుండి దాదాపు నాల్గు సంవత్సరములు, ఎనిమిది మాసములకు కేవలముతో గ్రహచలనము దశాపరిపాకమును ఎట్లు మోపినదో, పాఠకమహాశయులు పరికించెదరు. ముఖ్యనిషయము లివి:—

(i) చలిత కుజుని క్రూర కేంద్రదృష్టి దశమాధిపతి యగు శుక్రు నాక్రమించినది. చతుర్థ కేంద్రము

నుండి వచ్చిన ఈ దృష్టి రాజ్యాధిపతికి స్థాన భంశము చేయ జాలినది.

(ii) చలిత పుణ్యసహము లగ్నాధిపతి యగు రవి నుండి కేంద్ర వేగ పాలయినది. ఇది ఈ సంస్థ యొక్క పుణ్య సమాప్తిని తెలుపగలదు.

(iii) చలిత చంద్రుడు రవి యొక్క సమ సప్తక వేగకు లోనై పుణ్య సహమునకు కేంద్రము నకు వచ్చినాడు.

ఇది వైదశకు ఉత్తేజసము నిచ్చును. ప్రశంస లోని మంత్రవర్ణము అధికారమునుండి విరమించు కాలము ఆసన్నమైనదని ఈ దశలు సూచించు చున్నవి. 31-10-1956 నాటికి ఈ దశాఫలము సిద్ధించినది. ముహూర్తచక్రము తెలిపిన సూచన ఇది.

ఇట్టి పరిస్థితులలో, ఇన్ని చిక్కులలో, ఇంత కాలము అరిష్టము పాలుగాకుండా ఈ మంత్రవర్ణము నిలుచుటకు కారణమేమి? అనవచ్చును. లగ్నముపై నున్న గురుదృష్టియని ప్రతిచెప్పట సులభము. కాని, ఈ గురువు అష్టమభావాధిపతి యనుట మనము మగవ రాదు. దృష్టియించినదే నా, భావాధిపత్య ధర్మముపోదు. కాలపురుషుని రాజ్యములో గ్రహములకు ఒక్కొక్క కాలములో ఒక్కొక్క అధికారము వచ్చుచుండును. ఆ అధికార ధర్మములను గ్రహములు 'చెలాయించక' తప్పదు. అధికారప్రయుక్తముగా తన ధర్మము నిర్వహించవలసినవచ్చినపుడు, సహజపథుడే, లగ్నముపై శుభవృద్ధి కల కారణమున, బృహస్పతి "శ్రేయోభివృద్ధి రస్తు." అని మంగళాశాసనము చేయవచ్చును; చేయునుకూడ. ఇకే విశేషము. అంతేకాని, అరిష్టము తొలగించుపనిమాత్రము ఇతనిదికాదు.

ముహూర్త శాస్త్ర సూత్రములను అన్వయించు సందర్భమున, ఒక విశేషధర్మమును మనము గమనించ వలసి యుండును.

“ప్రమాణం జన్మకాలోత్తం

ఫలం సర్వత్ర సర్వదా

కర్మలగ్న ఫలం తత్ర

తదధీనం సమాదిశేత్,” (జ్యోతిర్వివరణము)

ముహూర్తఫల మెట్టిదైనా, అది కార్యకర్త జాతకఫలమునకు లోబడియుండుననుట. ముహూర్త యొక్క అయుధము, లేక ఉపకరణము వంటిది. దానిని

ఉపయోగించుకొను శిల్పియొక్క శక్తికి, సంస్కార మునకు, అభిరుచికి, ఆవకాశమునకు తగినరీతిగా అది ఉపయోగపడగలదు. ముహూర్తము సంపాదించి యుచ్చు మంచిఫలమైనా, విషమ ఫలమైనా, కర్త జాతక ఫలమునకు అధీనముగా, అనుగుణముగా, జగుగు ననియు, ముహూర్తము స్వతః ఫలకారికా శీరసనియు, గర్భమహాముని అనతిశ్చిను.

“తిథివారర్ష లగ్నా ర్హః,

యగుక్తం సవసత్ఫలం,

తత్సర్వం జాతకార్ధనం;

న స్వతః ఫలదం మతం”

మహూర్తకులుమరవకూడని బంగారు సూత్ర మిది.

అనుటచే, ముఖ్యమంత్రి జాతకముతో ఈ ముహూర్తమునకు ఎట్లు పొత్తు కనగినదో, గమనించుటముఖ్యము. ఆ మహనీయుని జాతకము ఉత్కృష్టమైనది. చతుర్థ, బాగాధిపతి అనుటచే రాజయోగ ప్రదుడైన శుక్రుడు లగ్నములో తిశితశలాడుచున్నాడు. ధన లాభాధిపత్యము కల శుభగ్రహము బృహస్పతి నికరముగా రాజ్యభావ మధ్యమంబి నివసించుట. భగవత్ సర్వసేవాని కుజానికే రాజ్యాధిపత్యము సిద్ధించినది. ఈకుజుడు నీచభంగము పొంది, చంద్రునితో పరివర్తన యోగము నాగించి, గ్రహ రాజానుండి ప్రబల స్నేహ దృష్టిని సంపాదించును, శత్రు విజయమును సాధించి ఇచ్చు వ్యభిచారులలో నున్నాడు. రాజసహాయము రాజ్యస్థానమునంజే బృహస్పతి సంయోగములో నున్నది. ధన స్థానములోనున్న పుణ్య సహము రాజ్యస్థానముగాని బృహస్పతి యాజమాన్యము లోనికే ఇది గొప్పయోగజాతకముని వేరుగ చెప్పట అనవసరము.

ఈ జాతకమందలి అభ్యుదయశక్తి ముహూర్తపు సామగ్రిని ఎట్లు ఉపయోగపరచుకొన్నదో, చూడుడు! యోగకారకుడగు శుక్రుని స్థానమే సప్తమ కేంద్రముగా రాజ్యభావ నిర్వాహకుడగు బృహస్పతి స్థానమే దశమకేంద్ర మధ్యముగా, చలితపుణ్య సహమస్థానమే రాజ్యస్థానముగా, నికరముగా ఏర్పడుటే ఈ ముహూర్తమందలి విశిష్టమైన సుగుణము. ముఖ్యమంత్రి జాతకమందలి అభ్యుదయ శక్తుల సంబంధము ఈ ముహూర్త కేంద్రములకు వ్యాపించుటచే, ఆ జాతక వాగ్దానముతో సమన్వయము కుదుర్చుకొనియే ముహూర్త

బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము

రైతు తన ఫలములు చూడవలయున్నది అట్లే చూపినది.

జాతకఫలము ప్రతి ఫలముగా నుండి ముహూర్తము దోషయుక్తముగా నుండేనేని, కష్టముతో కార్య సాధనమగుననియు, కార్యము సిద్ధించిన తరువాత సుఖ సౌఖ్యగ్యసంపత్తులు చేకూరననియు, పెద్దలు చెప్పిరి.

“యత్ర జన్మఫలం శస్త్రం,
గుప్తం తాత్కాలికం భవేత్,
కార్యం సిగ్గుతి కృచ్ఛణ;
సిద్ధౌ సౌఖ్యార్థ సంపదః”

(జ్యోతిష్య) కాశము)

ఈ మంత్రివర్గపు నాయకుడుగా పరిపాలన నిర్వహించు విషయమున ముఖ్యమంత్రి ఎన్నియో కష్టముల నెదుర్కొనవలసినద్యులు చదువరు లెగురు దురు. అంతః కలహముతో, ఆదర్శభేదములతో, మిత్రులు కొందరు శత్రువులుగా పరిణమించిరి. స్వార్థ పగులు కొందరు మతవైషమ్యములనో, సంఘర్షణ మునో గెచ్చికొట్టి దేశములో అకాంతి కలమాపుట కవకాశమును కల్పించిరి. విప్లవవాదులు చలరేగి ప్రభుత్వమును విచ్ఛిన్నము చేయజూచిరి. మంత్రి వర్గము బాహ్యవిషయాలపై, రెండుమార్లుకాబోలు— “అయే పోయే” ననిపించినది. కాని, ప్రతిభాశాలి, రాజ్యశీలమంత్రి నిపుణుడు నగు ముఖ్యమంత్రి నైయత్తిక శక్తివలన ఈ సంస్థ గండములు గడిచి గట్టెక్కినది. తరువాత మార్గము సుకరమై, ప్రజలకు ఎన్నియో సదుపాయములు సమకూడినవి. భూస్వామ్య సంప్రదాయములో జరిగిన సంస్కరణములు ఇతర రాష్ట్రముల కొద్దరప్రాయములు. విద్యావ్యాప్తికి అభూతి పూర్వములైన సౌకర్యము లేర్పడినవి. దేశమును సస్య శ్యామలము చేయగల జలాశయముల నిర్మాణమునకు అంకురార్పణము జరిగినది. ముక్కోటి ఆంధ్రుల నొక పరిపాలనలోనికి తెచ్చు ప్రణాళిక సిద్ధము చేయబడినది. నాలుగున్నర సంవత్సరముల కాలము దేశాభ్యుదయ దృష్టితో నిట్లు ప్రజాసేవ చేసి యీ సంస్థ ఇప్పుడు తనపదవిని చాలించుకొనెను.

అది యట్లుండే. ఈ ముహూర్తమునకు 1956 వ సంవత్సరమున వర్షజాతకము ఏమి నూచించెనో, పరిశీలించెము.

ఈ సంవత్సరమున మార్చి నెల 6-వ తేదీనాడు మధ్యాహ్నము 3-18-47 P. M. (I. S. T.) వేళలో వర్ష ప్రవేశము జరుగుట. అప్పటి గ్రహభావ కుండలి ఇది:—

ర 15.47-58	శు 28.17 X 28 18	పుణ్య 21-8	కే 12-38
బు 22.34	(సాయము) — వర్ష జాతకము — (1956)	వ 28.36 (వ)	
చ 6 25 కు 4-18			I 0-26 కు 24 7
రా 12-38 శ 2-47	ఇ 0.6 రాజ్య 24-36		

ముహూర్తచక్రములో దశమాధిపతి శుక్రడు దేవమానదశలో ఇప్పటికి ప్రబలవేగ పాలయినాడని కనుగొంటిమికదా? వర్ష జాతకములో ఈ శుక్రడు రాజ్య భావమండే నిలిచియున్నాడుకాని, మోక్ష కారకుడగు కేతువుయొక్క అర్ధ కేంద్రవిషమ దృష్టిని పొంది, వరుణుని కేంద్ర దృష్టితో, ఇంద్రుని సమసప్తక దృష్టితో, ఆకర్షించబడుచున్నాడు. ఉన్నదానిని ఊడగొట్టు ప్రతిభాశాలి వరుణుడు. ఇతడు లగ్నమండే ‘తిష్ఠ’ వేసినాడు. రాజ్య సహాయము జన్మావమాధిపతియగు గురువునుండి కేంద్రవేగ పొల్పడినది పుణ్య సహాయము చంద్రుని సార్ధ కేంద్ర విషమదృష్టికి చిక్కినది. లగ్నమునకో, ఇంద్రుని వరుణుల వేగయేకాక, లగ్నాధిపతియగు రవినుండి సార్ధ కేంద్రదీప్తికా క్లేశము కలదు. ఈ వర్షమున ఈ మంత్రివర్గ పరిపాలన అంతమొంద వలెనని ఈ యోగములు నూచించుచున్నవి.

ఈ ఆధికార విరమణము మంత్రుల అసమర్థత వలననో, అన్యాయ్య ప్రవర్తనమువలననో, ప్రజా ప్రతినిధుల అవిశ్వాసము వలననో, కలిగిన పతనము కొంచెం పాతకము హాశయము

తెరుగుదురు. జన్మరాజ్యాధిపతి శుక్రడు వర్షజాతకమున రాజ్యభావ మగ్ధునిందువంటే ప్రకాశించుచుండగా—అంగులో బృహస్పతి శుభత్రికాణ దృష్టి కలదు—అట్టి పతకము సంభవించుట కల్గ. పైగా, మంత్రవర్గమునకు చక్కని పేగ్రపత్తిమల జన్మశ్శయము నే ఇది ఉద్ఘోషించగలను. వరుణుని కార్యము విభజనము; తాత్కాలిక పరిస్థితులలో తరునాగు; నూతన మార్గావలంబనము, భారత ప్రభుత్వపు రాజనీతిలో వచ్చిన మార్పుల ఫలితముగా విర్పణింప రాష్ట్రపు సర్వీయ్య పథకము ననుసరించి హైదరాబాదు రాష్ట్రమునందలి మహారాష్ట్ర కర్ణాటక భాగములు విడిపోయి, తెలంగాణా ప్రదేశము ఆంధ్రరాష్ట్రములో చేరి ఆంధ్ర ప్రదేశమును పేరున గొప్ప నూతనరాష్ట్రము సిద్ధమగుటచే, పరిస్థితులకు తగిన మంత్రవర్గము నెన్నుకొనుట కవకాశము కలిగించుటకై, ఈ మంత్రవర్గము సగౌరవముగా తన అధికారమును వసలుకొన్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ భూభ్యుదయ మే దాని సారము.

వర్షజాతకములో లగ్నములోనున్న వర్ణగ్రహమునకు ఇంతిఫలమున్నదా, అని సంజేహించు వాడందురు. నూతన గ్రహము లివి పాశ్చాత్యుల సృష్టియని ఇంద్రదానవగుణుల కార్యములును విశ్వసించనివాడు మన ప్రాచీన సంప్రదాయపు జ్యోతిషాస్త్రవేత్తలలో ఇప్పటికిని పలువురున్నారకదా? రాష్ట్రవిభజనమున వర్ణగ్రహము నూచించు నేని, తత్ఫలముగా విర్పణింప ఈ మంత్రవర్గ పరిపాలన సమాప్తికాలమును ఈ గ్రహము చూపవలదా అని విచుర్చించువారు చైత్రము ఉండకపోగా, రాజ్యసహమముచైన అనుకూలదృష్టిగల వరుణుడు రాజ్యమును భంగపరచ నేల? అనవచ్చును. ఈ రాష్ట్ర విభజనముకొని, ఈ అధికార సమాప్తికొని, శేకాభ్యుదయముకొరకే, ముక్కోటి ఆంధ్రుల క్షేమముకొరకే, అనుట మనము మరచిపోరాదు.

అనుకున్నట్లుగా, లగ్నముచైన, రాజ్య సహమముచైన, వరుణుని కైవాటమున్నమాట వాస్తవమైనచో, అట్టి కైవాటముయొక్క ఫలము ఎప్పుడు సిద్ధించవలెననుట మన ప్రశ్న.

“గ్రహైశ్చ భావాంతరైః ఫలంక్షిః” అను యాదవుని నూత్రములో ప్రత్యుత్తరము మనకు లభించుచున్నది. వరుణునికై రాజ్యసహమమును, లగ్నాధి

పతి రచిని, ఎప్పుడు ఉద్ఘోషించునో, అప్పుడే ఫలము నకై మనము నిరీక్షించవలయుననుట!

రాజ్యసహమమును తీసుకొందను. వరుణుడు ఈ సహమ స్థానమునకు వచ్చినా, ఈ సహమము వర్ణ స్థానమునకు పోయినా, మనము కోసిన ఉద్ఘోషము జగగలను. కాని, చారవశమున వరుణుడు గమ్య స్థానము చేరుట ఈ సంవత్సరములో జరుగను కనుక, సహమము నే వర్ణస్థానమునకు పంపవలసియున్నది.

“కాలక్రమేణ జాతః పరివర్తమానా, చక్రకార పంక్తి రివ గచ్ఛతి భాగ్య పంక్తిః” అను భాసమహాకవి వాక్యములో ఈ హోరాశాస్త్ర మర్మము ఎంతో ముగ్ధగుఢురముగా ఇమిడి యున్నది. భూమండలము యొక్క చక్రకార రేఖలవలె (నూనవుల) భాగ్యరేఖలు నడచుచున్న వట! ఏడాది కొక్కతూరి గిరున తిగుచునిచూ? కాదు. భూచక్రమునకు మూడువందల అరువది అరములు (అకులు) కలవు. పరిభ్రమణముచలన ఈ అరములన్నియు దినక్రమమున స్థలమునుండి స్థలాంతరమునకు బోవుచుండుట సృష్టి గర్భము. అట్టి సంచార పద్ధతిలో కొక్కచోట వీరికి శుభగ్రహ సంబంధమో, పాపగ్రహ సంబంధమో, కలుగుచుండును వర్ష జాతకములో ఫలప్రద స్థానము లలో నున్న ప్రత్యేకారములు పరిభ్రమణముచలన స్థానాంతరములకు బోయినపుడు, అనుట తమనో సహకరించు గ్రహ సంబంధము లభించినపుడే అవి తమ ఫలమును చూపగల్గును. ఆగుటచే, భూ చక్రకారములకు పరిభ్రమణముచలన కలుగు ఉత్తేజసము ననుసరించి మానవుల భాగ్యరేఖ మార్పుచెందు చుండునని సారాంశము.

ఈ సంప్రదాయానుసారముగా, రాజ్య సహమమునకు వర్ణగ్రహమునుండి ఉత్తేజస మెప్పుడు వచ్చునో, చూతము.

17¹ ఉత్తరాఖంశంలో:—వరుణ స్థానము (కర్కాటక రాశిలో 28°-36') ఉదయముగ నాక్షత్ర కాలము..... 1 గం|| 35 ని||

రాజ్యసహమ స్థానము (వృశ్చిక రాశిలో 24°-36') ఉదయించు నాక్షత్ర కాలము... 9 గం|| 54 ని|| పోగా నిలువ ... 15 గం|| 41 ని||

బూర్గుల మంత్రివర జాతకము

వర్షప్రవేశము నాటి స్థానిక నాక్షత్రకాల భుక్తి
22 గం॥ 56 ని॥

చేత్పగా మొత్తము 38 గం॥ 37 ని॥
మండలము తీసివేయగా 24 గం॥
నిలువ నాక్షత్ర కాలము 14 గం॥ 37 ని॥

ఈ నాక్షత్రకాలము ఏదినమునకు భుక్తి అగునో అప్పటికి రాజ్యసహమవరణ సంయోగ ఫలము సిద్ధించ వలయునని అర్థము. రాజ్యసహమము నాశ్రయించి యుండిన చక్రవర్తి వరుణగ్రహ స్థానమును చేగు కొనగల నాటి నాక్షత్రకాల భుక్తి 14-37 అనుట ర్యాఫేలు నిఫెమెరిస్సు పుటలు తిప్పించో, ఈ నాక్షత్రకాల భుక్తి ఖచ్చితముగా 1956, అక్టోబరు 31 వ తేదీ నాటికే యని సర్వసులభముగా గ్రహింపగలుగుము. అనాటితోనే కదా ఈమంత్రి వర్గపు పదివీ విరమణము? వరుణ గ్రహకార్యమునకు చక్కగా సాక్ష్యమిడియని చదువరులు గుర్తించగలరు.

మరియొక్కమాట. లగ్నములో నున్న వరుణుని శక్తి లగ్నాధిపతి రవి నేమి చేసినది? అంగుళేమో? పైవ వివరించిన చక్రవర్తి భ్రమణ పద్ధతి ఏమి నూచించ గలవో, పరికింతము.

రవి స్థానమును మీనరాశిలో 15-48 ఉదయించు నాక్షత్రకాలములో... ... 17 గం. 15 ని.

వరుణస్థాన ముదయించు నాక్షత్రకాలము 1 గం. 35 ని.
పోగా, నిలువ... 15 గం. 40 ని.

వర్షప్రవేశము నాటి స్థానిక నాక్షత్ర
కాల భుక్తి..... 22 గం. 56 ని.

చేర్చగా, మొత్తములో } ... 14 గం. 36 ని.
మండలముపోగా నిలువ }

ఈ నాక్షత్రకాలము 31-10-1956 నాటిదే యని కనుగొన్నాము కదా? వరుణుని ప్రచండశక్తి రచికి సంక్రమించుట సయితము ఆ నాడే యని వర్షజాతకము నిరూపించుచున్నది. ఏమి ఈ కాల పుగుమని విచిత్ర వినోద లీల!

[సకృత్మింత చాలును:

ఆంధ్రుల చిర కాల తిహాసముగా “ఆంధ్రప్రదేశ్ శిము” అవతరించినది అభివృద్ధి కార్యక్రమ మెంతయో జగగవలసి యున్నది. ఆంధ్ర భాష, ఆంధ్ర సంస్కృతి, ఆంధ్రజాతి, ఇతోధి కముగా వికాసము చెందవలసియున్నది. కష్టపడి సంపాదించిన అవకాశము వ్యర్థముగాకుండ, విప్లవ శక్తుల విజృంభణమువలన శిశువు అశాంతిపాలు గాకుండ, జాతి, మత, కుల భాషాభేదము పెరిగి వికృత పరిణామమునకు దారితీయకుండ, అధికారము స్వార్థపరుల మునుపై ప్రజలను హింసించకుండ, నూతనరాష్ట్ర శిశువును సంరక్షించుచు సర్వతో ముఖముగా ఆంధ్రజాతికి అభ్యుదయమును ప్రసాదించు మంగళాశాసనములను అనుగ్రహింపుడని ఇంద్రా వరుణులను ప్రార్థింతము గాక.

“ధ్రువంతే రాజా వరుణో,
ధ్రువం దేవో బృహస్పతిః,
ధ్రువంతి ఇంద్రశ్చాగ్నిశ్చ,
రాష్ట్రం ధారయతాం ధ్రువం.”

ఇంగ్లీషు 'రొమాంటిక్' కవులు

శ్రీ కె. శ్రీరామ్

ఇంగ్లీషు సాహిత్యచరిత్రలో పను నెరిమిదన శతాబ్దంతమున చిగిర్చి పందొమ్మిదవ శతాబ్ది మొదటి అర్థభాగమున విస్తృతమైన నూతన సాహిత్యోన్యము 'రొమాంటిక్' ఉద్యమము. ఇందు మించు సమకాలీనముగ ఇటలీ, జర్మనీ, ఫ్రాన్సులలో కూడ సమానమైన ఉద్యమములు బయలుదేరినవి. పాశ్చాత్య సాహిత్యచరిత్రలో ఆకాల మొక విప్లవాత్మక యుగమనవచ్చును. ఫ్రెంచి మహావిప్లవము ప్రజాజీవితము నొక్కమాడగ కలచివైచెను. భావనా ప్రపంచమున కల్లోలము బయలుదేరినది. సంప్రదాయ శృంఖలముల త్యజించి వ్యక్తిత్వ ప్రదర్శనములపై కుతూహలము చూపుట హెచ్చెను. విప్లవము ఫ్రాన్సులో బయలుదేరినది దాని ప్రభావము ఖండ మంతటను కన్పట్టెను. స్వేచ్ఛానినాదము తెల్లెడల చెలరేగెను. రాజకీయ సాంఘిక పద్ధతులపై విప్లవము సాహిత్యరంగమున ప్రతిఫలించెను. వియములపై నిరసనము హెచ్చెను. పాత కవిత్వములలోని కృత్రిమతీపై విజ్ఞప్తము జరిగెను. ప్రకృతిపై మక్కువ హెచ్చెను. రూపచిత్రముపై ప్రీతి మిక్కుట మయ్యెను. భావతీత ప్రతి రంగమునను అతిశయించెను. రచనా సౌభ్యముపైనను భారాశుద్ధిపైనను దృష్టి మరలెను. విలక్షణమగు వ్యక్తిత్వమే విలక్షణత్య మయ్యెను. సాహిత్యమున స్వతంత్రత పెల్లుబిగెను. అంగ్లసాహిత్యమున వర్డ్స్వర్త్, కాలర్ నిడ్జి, సఫే, స్కాట్, లాండర్, బైరన్, షెల్లీ, లీహంట్, కీట్స్ మున్నగువారి రచనలలో ఈ ఉద్యమ ప్రభావము ప్రస్ఫులము.

ఉద్యమారంభమందలి కవులలో వర్డ్స్వర్త్, కాలర్ నిడ్జి ముఖ్యులు. నాటి రాజకీయ రంగమునకలిగిన శ్రీఘ్రపరిణామములు వర్డ్స్వర్త్ భావనలో ఒకవిధమైన సంఘర్షణ జరింపజేసెను. తొలి లక్ష్యము లన్నియు కోయి జీవితముపై నైరాశ్య ముంకురించెను. ఆ విరాళా భావమే ఇతని దృష్టిని ప్రకృతిపైకి మరల్చినది.

ప్రకృతి లాలింపులో పాతకళలు, ఆశయములు చిగిర్చినవి. కాని యీ ప్రభావమున విప్లవాత్మక చర్యలపై నిశిచి విరక్తి నూయలేదు. జీవితముపై తాత్వికదృష్టి పెంపొందెను. మానవుని మనస్సులోను, పరిసర ప్రపంచములోను వ్యక్తమగు స్వాస్థ్యజనీయమైన శక్తి యొక్క గూఢమే ప్రకృతి యని వర్డ్స్వర్త్ శిల్పము. ప్రకృతి పరివ్వంగముం అమరముగు సత్యపరిజ్ఞానము కల్గినది ఇతని నమ్మకము. స్వచ్ఛమగు ఇతని భావన లకు ప్రకృతి చుక్కానియ్యయ్యెను. ప్రకృతియే ఇతని కవితాత్మ. భావలో సహజముగు పలుకుబడికి ఇతడుంకు రార్పణము గావించెను. వస్తువుల సామాన్య జీవితము నుండి గైకొనబడవలెనియు, శక్తివంతమైన భావనల సహజ ప్రకాశనమే కవిత్వమనియు ఇతని వాదము. వాస్తవ జీవితమున నాడు భావము తన భావనాదర్పణ మున విమూర్తై కాంతులలో నితడు ప్రదర్శించును. సంప్రదాయములను కృత్రిమతను నిరసించి స్వాభావి కతీపైనను సారశ్యతపైనను మొదటిసారిగ దృష్టి మరల్చిన అమరకవి వర్డ్స్వర్త్. కవిగా, అధ్యాపకుడుగా, మానవుడుగా ఇతడు తనలో అంతర్లీనమైన విప్లవ నూత్రములను స్వయంవ్యక్త మొనర్చినాడు. సహజమైన మానవుని సంభావనముపైనను, జీవితసారశ్యము పైనను లక్ష్యమించిన ఈతని కవిత్వము నాటి ప్రజా ప్రభుత్వోద్యమముతో అభేదముగ కలసిపోయినది నవచ్చును. ఇతని కవితా వ్యాసంగమును విమర్శించు నపుడు సాహితీ సేద్యమున ఇతనికున్న హద్దులను గుర్తించవలెను. ఇతడు జీవితమును పాక్షికదృష్టితోడనే ఉపలక్ష్యించెను. ఇతని అభిరుచు లోక నియమితపరిధి లోనే ఉండెడివి కథాకథనశక్తియు నాలుకొనుగుణమైన కైలియు ఇతనిలో మృగ్యములు. ధర్మనూత్రములను తత్త్వరహస్యములను వ్యక్తపరచు నానందీయ కవితా సాంకర్యము కొంత వధకు పూజ్యమగుచుండును. ఇన్ని సుస్పష్టమైన హద్దులున్నను ఇతడు అంగ్లకవిశ్రేణిలో ఉత్తముకవి

ఇంగ్లీషు 'రోమాంటిక్' కవులు

స్థానము నే పొందినాడు. అందులకు కారణము ప్రకృతియొక్క సహజ శాంతిమూర్తిని మనకు ప్రత్యక్షము చేయుగల అతిలోకమైన ప్రజ్ఞ సామాన్యమానవ జీవితములోని అపురూపమైన మాధురియను చవిచూపగల అనన్య సామర్థ్యము. స్పృశించిన ప్రతి పదమును అతి మోహనముగ అలంకరించగల అప్రతిమాన శిల్పకళానైపుణ్యము. సహజముమారభావమును లలితపద విన్యాసముతో వ్యక్తపరచు సాటిలేవి కవిత్వశక్తి.

కాల్ రిడ్జి, వర్డ్స్ వర్త్ అనుచరులలో ముఖ్యుడు. వీరిరువురును కలసి చాలా పద్యములను ప్రచురించిరి. వర్డ్స్ వర్త్ స్వాభావికతపై దృష్టి కేంద్రీకరించగా ఇతడు మానవాతీతశక్తి (Supernatural) పై దృష్టి నిగిడ్చెను. ఫ్రెంచి విప్లవము మానవత్వపై నితని నమ్మకమును నశింపజేసెను. ఇతనికి అధ్యాత్మిక విషయములపై మొదటినుండియు అభిలాష మెండు. ఇతని భావన ఎప్పుడూ మరొకలోకమున విహరించును. సామాన్యజీవిత సత్యము లెప్పుడూ ఇతనిలో ఆసక్తిని రేకెత్తించవు. ఇతని విప్లవానంతరిక కారణము స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములవంటి ఆగోచర నూత్రాలపైగల ముక్కువేకొని నాటి ప్రజల గుస్థితకాదు. ఇతడు తన భావనాంబరమున ఒక ఆదర్శరాజ్యమును స్థాపించుకొనెను. కష్టముల నేకములు వచ్చుటచే ఇతని భావన ఆచరణదూరమైన ఆదర్శముగ నుండిపోయెను. ఇతడు తన కవిత్వములో శృంగారాద్భుతరసములు రెంటికిని ప్రాధాన్యము నిచ్చెను. సుకుమార జీవితానుభవములను ముచ్చటించుటలోను, సుందరదృశ్యములను హృద్యముగ అభివర్ణించుటలోను ఇతడు మేటి. మనలోని అంతరంగిక స్వభావమున కితడు సార్వజనీనమైన ఆసక్తిని కల్గించి, తన కల్పనలను త్రికాలాబాధిత సత్యస్వరూపములుగా మార్చివైచును. నిశితమగు భావములు చెప్పుచున్నను, చదువరిలో అభిరుచిని, ఆసక్తిని కల్గించుట ఇతనిసామర్థ్యము. అసాధారణ సన్నివేశములను నిర్దుష్టమైన మనస్తత్త్వ నూత్రములతో జతచేసి అతి సహజముగచేయును. సరసమగు శృంగార సన్నివేశములు చిత్రించుచున్నను కేవలము ఇంద్రియ పరితృప్తికాక పరిత్రప్తమే ప్రకర్షచే వానిని పునీతము చేయును. మానవాతీతమైన దానిని వర్ణించుచున్నను అందు అద్భుతత్వమును స్వాభావికతతో మిళితము చేయును. చదువరిని స్వాప్నిక జగత్తులోనికి దింపి

సహజాసహజభావసంఘర్షణమున ముగ్ధ ముగ్ధుని చేయును. పారలౌకిక విషయవిజ్ఞాపకమున కూడ విహిక ప్రపంచ సత్యములను మరువడు. ఇతని ప్రకృతి కవిత్వమున ఇంద్రియప్రేరక వర్ణనలున్నను అంత కన్న ఎక్కుడుగ ఆధ్యాత్మిక భావ సౌందర్యముండును. శివ-పేరుమైన ధన్యో ర్తులలో చక్కని కవిత్వము చేసి కాల్ రిడ్జి సుస్థిరమగు కీర్తి నార్జించినాడు.

సమకాలీన కవులకు సాటికవి కాకపోయినను వర్డ్స్ వర్త్ కాల్ రిడ్జిలకు అనుచరులగుటచే సభే కూడ ఇచ్చుట స్యరణీయుడు. ఇతనిపై రూసో ప్రభావ మపరిమితము కాల్ రిడ్జితో కలిసి ఆదర్శ ప్రజారాజ్య సంస్థాపనమునకు కలలుగని విఘ్న డైనాడు. తగునాత ఆదర్శస్వప్నవీధులనుండి ఇతని దృష్టి ప్రాచీనుల పైకి మరలెను. ఇతని కవిత్వము గ్రంథ బాహుళ్యముచే మిన్నయైనను రచనా సౌందర్యము చిన్న పద్యములలో ననే వ్యక్తమగును. వానిలో కొన్నిటిపై జర్మను ఉద్యమ ప్రభావము మిక్కుటము. ఇతని కథనాత్మక పైన పెద్ద పద్యములు నాడు మంచి పేరు నే సంపాదించినను, నేడు నామమాత్రావశిష్టములు. కథలు గారమ్యముగనున్నను, వర్ణనలు కొన్ని చక్కగానున్నను, వానిలో కవిత్వశక్తి స్వల్పము. వినను పగులెరిమిదవ శతాబ్ది నూత్రములకు విరుద్ధమైన స్వతంత్రభందస్వంలో కవిత్వముచెప్పి ఉద్యమ ప్రభావమునకు లోనగుటచే ఇతనికి చారిత్రక ప్రాముఖ్యము గలదు.

'రోమాంటిక్' కవులలో స్కాట్ కు విశిష్ట స్థానము గలదు. ఇత డాభిలాష్య కుటుంబములో జనించినవాడు. తన కుటుంబీకుల గొప్పతన మితని ప్రతివాడిలోనికి పోయి ప్రాచీనులపై అమితమైన అభిరుచుని కల్గించినది. ఎడింబరోలోని విద్యాభ్యాస మితడు కవియగుట కేమియుతోడ్పడక పోయినను ఇటలీ, జర్మనీ, స్పానిష్ రోమాంటిక్ సాహిత్యములను చక్కగా ఆకళింపు చేసుకొనుటకు తోడ్పడినవి. వివిధ భావలలోని సుప్రసిద్ధ కవిత్వముపై అభిరుచి అతిశయించినది. వర్డ్స్ వర్త్ కాల్ రిడ్జిలపై వలెకాక 'స్కాట్' పై ఫ్రెంచి మహా విప్లవము విభిన్నమైన ప్రభావము చూపినది. విప్లవము స్కాట్ కు పునరుద్ధరింపబడిన నూతనసహజముయొక్క భావికాంక్షలను చూపి మానవుని స్వేచ్ఛాప్రవృత్తిపై ఆసక్తిని కల్గించలేదు. ప్రజాప్రభుత్వముపై తనకుగల వైరుధ్యము నినుమడింపజేసి శృంగార ప్రాచీనములపై

అపరిమితానకి కల్పించెను. పుట్టుకతోనే 'బోర్' యైన స్కాట్ విప్లవమును తీవ్రముగ ఎదిర్చిన పాతపాలనపై పే మొగ్గియుండెను. స్కాట్ పై సుప్రసిద్ధ ప్రాచీన రచనల ప్రభావ ము మెదురు. ఇతని పద్యకావ్యము లన్నియు పద్యరూపములోని 'రొమాంటిక్' కథలు. కథాకథన నైపుణ్య మితనికి పుట్టుకతోనే అబ్బినది. ఇతని కథనము సులభముగను శీఘ్రముగను నడచును. ఇతనికి చిత్రణముపై ముక్కువ హెచ్చు. శైలి కొన్ని చోట్ల నాటకీయముగనుండి కడురమణీయముగనుండును. యుద్ధవర్ణనలందును, ప్రముఖ కార్యకథనముందును, శిల్పనైపుణ్యముతో నలరారు వర్ణనలయందును ఇతని ప్రతిభ నిరసమానము. కాని కథలుగా కడుసుందరము లగు నీతని రచనలు కావ్యములుగా ఉత్తమ కవితాశక్తి లేమిచే అంత రమణీయములుకావు. శైలి ఒక్కొక్కచో ఒక్కొక్క రీతినుండి విభిన్నము క్షోభోవును. ఇతని పద్యరచనమున సౌమ్యరమ్యము తక్కువగుటచే చిరస్మరణీయముకాదు. ఇతని వస్తు విస్తరణము సంప్రదాయ బద్ధమై నీరసముగనుండును. ఇతనికి వితాళక్తికి తాత్త్విక భావన సేవధ్యముగ కుసురలేదు. అందుచే ఉత్తమ కవిగా ఇతనిని నిర్దేశించుట కష్టము కాని పద్యకావ్య ములలో ఉత్తమ కథకునిగా ఇతనికితడే నాటి.

ప్రాచీనత వెకి బాగుగా మొగ్గు చూపిన కవు లలో లాంఛర్ ఒకడు. గ్రీసు, రోముల నైతిక ఆశయ ములలో ఉత్తమమైనవి, వీరోచితమైన వన్నియును ఇతడు జీర్ణించుకొనెను. ఇతని రాజకీయములపై కూడా నీ ప్రభావము స్పష్టము, ఇనికి గాజులపై రాచరికముపై ఎంత ఆనిధ్యతయో ప్రజాబాహుళ్యముపై అంత విరక్తి. మామూలు జీవితమునందును సాహిత్య జీవిత మందును దృగ్గోచరముగ నీ ప్రభావమే ఈ యుగ కవులలో నితనికొక నూతన వ్యక్తిత్వమును సమకూర్చి యి. 'రొమాంటిక్' స్వాతంత్ర్యము, ధారాశుద్ధి విచ్ఛల విడిగా నైవర విహార మొనర్చుచున్న కాలమున శైలి యతడు సంయుచును, స్వచ్ఛత సెలకొల్పిన క్లిరి ఇతనికి దక్కినది.

బర్న్స్, కార్లెడ్జి మున్నగువారు చిగురింప జేసిన 'రొమాంటిక్' ఉద్యమము సదృశ్య వికాస మొందుచున్న సమయమున దానిని సర్వతోముఖ ప్రజ్ఞతో వినూత్ని శోభితో ప్రకాశింపజేసిన యువక కవులు డ్రెరక్, షెల్లీ, కీట్స్లు, వీరు నాడు ప్రబలిన

విప్లవ శిఖలకు తమ కవితాజ్యమును పోసి శోదీప్యమాన ముగ చేసిరి డ్రెరన్ చిన్న తనముననే సమకాలీన కవులను, విమర్శకులను తీవ్రముగ ఎదుర్కొనుట కున్యమించెను. కవిగా అత్యున్నతశిలో నలుగొందుచున్న కాలమున డ్రెరక్ జీవిత రంగమున అనేక విమోచనరీతానుములు పొడనూపెను. క్రొత్తగా వివాహమాడిన వధువునుండి సంవత్సర కాలముగో జీవితాంత వియోగము సంభవించెను. ఆ వియోగము విపరీతమైన అనేక ప్రవాదులకు గురియ్యెను సామాన్య ప్రజాభివృద్ధి ఇతనికి దూరమయ్యెను. దానితో ఇతనికి సంఘమున్నును ప్రజలన్నును జూరపు విచ్ఛేదము. వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛపై ముక్కువ ఎక్కువ, సమాజముపైను సంప్రదాయముపైను నమృకము నశించెను. ఈ మాన్యు అంతటితో ఆగక సమకాలీనమైన ప్రతి నిషఘ్నముపై నితనిని క్రోధావేగునిగా చేసినది ఇతని శీలము విపరీతమైన ఆవేశభావమును కూడలి స్ఫులము. శ్రీమంతుల జాత్యకాంక్షారము, సంఘ విద్యేషుల భావోన్మాదము, స్వేచ్ఛాస్థల నిరంకుశ చిత్తవృత్తి ఇతనియందు కరడుగట్టించి తత్ఫలితముగ ఇతని కవిత్యములో నాటి సాహిత్యోద్యమములోని నిష్టవము, స్వేచ్ఛ మూర్తీభవించినది. ఒకచోట భావప్రధానముగను, ఒకచోట వర్ణనాత్మకముగను, వేరొకచోట కథనాత్మకముగను, వేరొకరి నాటకీయముగను ఇంకొకచోట వ్యంగ్య ప్రధానముగను ఉండి ఇతనిశైలి వివిధ భింకులలో విశిష్టముగ నుండును కాని యీ ప్రవిధ్యలు కేవలము బాహ్యమే. పద్యములు రచించినను, నాటకములు సంతరించినను, వ్యాసములు వ్యంగ్యరచనలు వ్రాసినను భావన ఒకేతీరున ఉండును. ఇతనియొజన యొక్క విస్తృతి పరిమితము. వ్యక్తిగతమైన తీవ్రవాహం భావమే ఇతని రచన లన్నిటి ననుక దాగుడుమూతలాడును. నిజమైన కథాకావ్యనివలె తాను బాహ్య ప్రపంచములో లేననుటకు కీతిను సమృద్ధింపజే. బాహ్య ప్రపంచమే ఇతనిలో అంధరీనిము కావలెనని యితని తత్త్వము. తనకున్న భావావేశమును నిగుపమాన ప్రతిభితో వ్యక్తము చేయుట సేర్ప ఇతనికి గలదు. కాని యీ సేర్పు తన కజ్ఞాతమైన అనుభవ దూరమైన భావముల ప్రకాశనమున క్షీణించును. అందుచేతనే పద్ధతియును భావములు నితని కవిత్యమున ఆమేడితము లగుచుండును. కవిత్యమున ఎక్కడ చూచినను నైరాశ్యము, దుఃఖము, విద్యేషము వ్యక్త

ఇంగ్లీషు 'రోమాంటిక్' కవులు

మగును. నాటి జీవితములోని అన్ని రంగములను తీవ్రముగ జ్యేషించి, బైరన్ విప్లవముయొక్క విధ్వంసక శక్తులను వ్యక్తీకరించిన ఏకైక కవియైనాడు. ఇతని రచనలలో విప్లవముయొక్క సృజనాత్మక శక్తిగాని, సాంఘిక చైతన్యముగాని, ఆదర్శభావ ప్రకాశనముగాని కన్పించవు. ఇతడు స్వేచ్ఛకు నిజమైన బానిసయైనాడు. ఇతని దృష్టిలో స్వేచ్ఛయే వ్యక్తిత్వము. తానే తన జీవితమునకు చట్టము. నాటి పద్ధతులను నిరసించుటయే ఇతని లక్ష్యము. క్రొత్త సమ్యక్ములను, క్రొత్త ఆశయములను, క్రొత్త పద్ధతులను నెడకు ప్రయత్ని మితడు చేయలేదు. ఈతనికృషి ఫలిత మొక విధమైన శూన్యత్వ ప్రతిస్థాపనము ఇతని పద్యములు చాలవరకు తుణికోకేకములో విచ్ఛలించిడిగా శీఘ్రముగ రచించినవే. ఈ సంతరణశక్తి శ్లాఘనీయమే కాని యీతని అభిరుచి పరిమిత మగుటచేతను, తన్నుతాను విమర్శించుకొను శక్తి ఇతనిలో శూన్యమగుటచేతను ఉత్తమ కళాత్మకము లిందు లోపించినవని చెప్పవచ్చును. ఇతనియొక్క ఉత్తమ రచనలు కూడ ఒక్కొక్కచోట విరసమైన విషయ విజ్ఞాపనముతో విసుగుపరుచుచును. కాని యిట్టి దోషము లేన్నియున్నను ఆత్మీయతా ప్రభావ మీతని కవిత్వమును విద్యుద్బలముగ చేసింది. వ్యక్తిగా అతని నెంత విశ్వసించినను, రచనలలో నితని వ్యక్తిత్వమునకు చదువరి జోహారుచేయును. తన ఆస్థికును నాటి యుగతత్వమునకును గల సన్నిహితసంబంధమే రచనలలో నీతని ప్రభావమునకు హేతువు. యుగధర్మముల కింతగా లోనైన, సమకాలీన ప్రజలపై కవులపై నింత ప్రభావము చూపి, కవిత్వములో తన ఆత్మీయత నింత శక్తివంతముగ చూపి, విప్లవ లక్షణములలో నిట్లు కలసిపోయిన వేరొక ఆంగ్లకవి లేకపోవుటచే 'రోమాంటిక్' కవులలో బైరన్ విశిష్టవ్యక్తిత్వము కలవాడయ్యెను.

షెల్లీకూడ బైరన్ వలె సమకాలీన సహజమును, సంప్రదాయమును నిరసించెను. నాటిరాజులపైనను, ప్రభుత్వముపైనను, మత ప్రవక్తలపైనను, వివాహ విధానములపైనను, ఆర్థిక పద్ధతులపైనను దాడివెడలెను. బాల్యములో విపరీత వార్తనములచే 'పిచ్చి షెల్లీ'యని పేరు గాంచెను. ఇతని కప్పటి పద్ధతులను చూచుచో ఒకమాగు లజ్జయు, వేరొకమాగు తీవ్రాసంతృప్తియు కలగజేవి. విద్యార్థి దశలో బహుశః గ్రంథ

పఠనము చేసి ప్రాచీనుల రచనలలో తన సౌందర్య తృప్తిను తీర్చికొనెను. పదునెనిమిదవ శతాబ్ది తత్త్వవేత్తల రచనలలో మతవిషయక మగు ననేక సంశయములు పుట్టినను మానవజాతి భావివికాసమును సుందర దృశ్యములను ఇతడు వానిలో చూచెను. తరువాత రాజకీయరంగమును పునరుద్ధరించుటకు అవిరళముగ ప్రణాళికలు వేచు ప్రయత్నించెను. సమాజమును సరిదిద్దుటకు సంతతము కలలుగనెను. తార్కానము, అనూయల, జ్యేషములతో నిండియున్న యానికృష ప్రపంచమును విడనాడి దివ్య లేజోమయమైన మరియొక మంగళలోకమును దర్శింపయత్నించెను. వీనియన్నిటికిని ప్రేమయే చక్కని చుక్కాని యని నిశ్చయించెను. అమర మగు ప్రేమ వాహినియే జీవితమును పునీతము చేయుననియు, ప్రేమయే జీవిత పరమార్థమనియు నితనిదృఢసమ్యక్ము. ఈనమ్మకమే యీతని కవిత్వమునకు సౌందర్యమును శక్తిని చేకూర్చినది. సార్వజనీనమైన యీనిగూఢ భావ ప్రకర్షయే ఇతని నాంగసాహిత్యములోని ఉత్తమోత్తమ కవులలో నొకనిగజేసినది. కాని సాహితీ రసగులు కొందరు షెల్లీ కవిత్వములో ఐహికముగ మానవ సహజమైన ప్రకృషభావనలు కొనరావందురు. ఇదియే ఇతని కవిత్వములోని నీరసత్వము. ఇతని భావనాలోకములో స్వాప్నీకజగత్తులోవలె అతిలోకమనోహరమైన సుందర ఛాయా స్వరూపములే కాని సహజాకృతులును సామాన్యమానవులును కొనరారు. ఇతని విశిష్టత యంతయు ఛందోగమనమునందును అగోచరాధ్యాత్మిక విషయ వ్యక్తీకరణమునందును కేంద్రీకృతము. ప్రతి పద్యమునందును షెల్లీ ప్రత్యక్షమై తన భావాంబర పీఠులలోనికి మనలను తోడ్కొనిపోవును. సహజమగు సంగీతగతులలో నితని ప్రతిపద్యమొక పాటవలె వీనులలో కంగిపోవును. కవితలో మానవుని సహజభావనలగు ప్రేమ స్వాతంత్ర్యములకు అజతామరముగు చాక్కునిచ్చిన ఏకైకాంగ్లకవి షెల్లీ.

బైరన్, షెల్లీల కాలములోనే వారిజువురికన్న వయస్సులో చిన్నవాడయ్యు విశేషమగు కీర్తి వార్జించి 'షేక్స్పియరు' తరువాత 'షేక్స్పియరు' రంతటివాడని పేరు మోసిం యువకవి కీర్ణు. మొదటిలో చైతన్యవిద్యుత్సంభవించి వృత్తియందు ప్రవేశించినను తదుపరి తన మనస్సు సాహిత్యమందు లగ్నమై యున్నదని గుర్తించి దానిని విడనాడెను. పదునెనిమిదవ

యేట పఠించిన 'వెయిరీ క్విన్' తనలోని కవిత్వ శక్తులను పులకింపజేసెను. దానితో ఇతని భావనా వియత్వభవమునుండి కవితాపగలు వెలువడ జొచ్చినవి. 'థావ్ మన్' యొక్క అనువాదములో చదివిన 'ఇలి యడ్', 'ఒడిస్సీ' లు ఇతనిపై చూపిన ప్రభావ మయే యును. యావన ప్రాదుర్భారమున నున్న బాలకవిని ఆ రెండు గ్రంథములు మంత్రముగ్ధుని చేసినవి. వాని లోని కల్పనాసౌందర్యమున నీతని సహజశక్తులు విజృంభించినవి. మొదటి రచనలలో భావనలోను కైలిలోను పరిపూర్ణత్వసిద్ధి లేకపోయినను కళానుగుణమైన సుందర పదగుంభనము, సుకుమారార్థస్ఫూర్తి సుస్పష్టము. తరువాతి రచనలలో ఆదర్శసౌందర్యమునకై ఆత్మయొక్క అస్వేదనమును రమణీయముగ వర్తించెను. ఇతని ప్రథమ ప్రయత్నములు, కథాకథనమున సుసంఘటితములుగా నుండకపోయినను, విషయబాహుళ్యముచే వర్ణనలు పేలవములైనను, కైలి ఆద్యంత మొకతీగన నుండకపోయినను, భావగాంభీర్యముచేతను లలిత పద ప్రయోగవిన్యాసముచేతను జయప్రదములైనవనియే చెప్పవచ్చును. కాని వీనిపై సమకాలికులు కొందరు తీవ్రమిరుక్కలు చేయుటచే కీట్సు ఒక విధముగ నిరుత్సాహపడినను తగువాత అతని యంతరంగమున కలిగిన భావసంఘర్షణా ఫలితముగ సుందరము లగు రచనల కవి మార్గ దర్శకము లయ్యెను. సోదరుని మృత్యు తన అనారోగ్యము కూడ ఈ రచనలకు భావా వేళ సేవభ్యమును సమకూర్చినవి. ప్రమాదకరముగ రోగకారణమున తాను మనసార ప్రేమించిన కన్యను పరిణయమాడలేక పోయెను. ఫలితని ప్రేమ (తౌకికదృష్టిలో) ఇతని భావనలను చక్కగా మలచినది. ప్రేమయే త్రికాలా బాధితమైన సత్యముగ తన కనులయెదుట సాక్షాత్కరించినది. ఆ సందర్భమున జగ మంతయు శృంగారమయముగా కన్పించెను. ఇతని ప్రేమలో ఇంద్రియ పరితృప్తి పూర్ణముగా పొందలేక పోవుటచే తానూహించిన ప్రతిభావలోను ఆ యింద్రియ లోలత్వము అంతర్లీన మయ్యెను. ఇతని కవిత్వములో ప్రకృతి కూడ ఇంద్రియసుఖమయముగా కన్పట్టును. వర్డ్స్ వర్త్ కవిత్వములోని తత్త్వస్ఫూర్తి ఇతనిలో మృగ్యము. కవిత్వము సాంఘిక ఋత రాజకీయ వేదాంత సిద్ధాంతములకు వాహిని వలె నుండరాదని కీట్సు నమ్మెను. సౌందర్యమే సత్యమనియు, సత్యమే సౌందర్యమనియు ఇతని తత్త్వము. సృష్టిలోని ప్రతి వస్తువు

లోను సౌందర్యమును సందర్శించు అతిలోకమైన భావుకత ఇతని కవిత్వమును మధురరసస్వందినిగా నొసర్చినది. పద ప్రయోగమున నింతటి చాతుర్యమును లాలిత్యమును మరి యేకవియు సాధించలేదు. ప్రతి పదమున నొక సుందర చిత్రమును చూపి చిగువరిని మంత్రముగ్ధునిగ చేయు శిల్పకళాపజ్జ ఇతని సామ్య. మెల్లి తైరనలపైవలె ఇతనిపై విప్లవము ప్రభావము చూపలేదు. ఇతడు తన సంఘము నెదిరిపలేదు. పద్ధతుల నిరసింపలేదు. వీని యన్నింటికిని అతీతమైన సౌందర్య లోకమున విహరించి వయసున పిన్నయయ్య తన భావలను అపురూపమైన భావుకతతో మేళవించి సహృదయు హృదయంగమమైన సుందర కవిత్వమును సృష్టించెను. 'రొమాంటిక్' కవులలో 'రొమాంటిక్' తత్త్వము పరిపూర్ణముగ గల కవి కీట్సు ఒక్కడే. ఇతని రచనలలో పగునెదిమిడన శతాబ్ది సాహిత్య చిహ్నములు మచ్చుకైనను కౌనరావు. ఇతని విశిష్టత యంతయు కైలియందు సుస్పష్టము. గ్రీకు పండితుల భావరీసుల నన్నిటిని స్వంతము చేసికొని వానికి తన వ్యక్తిత్వముచే రంగులు దిద్ది సుందరముగ కైలిలో వ్యక్తపరచి సాహిత్యమున నొక నందన వనమును సృష్టించినాడు. ఇతని కవిత్వము సమకాలీన జీవితము నకు దూరముగనుండి విప్లవముయొక్క సాంఘికాధ్యాత్మికోద్యమములపై ఉబలాటము తీజించుటను వ్యక్తీకరించును. ఈ కారణముచేతనే తోటి కవులందరికన్న ముందే ఆసువులు విడిచినను వారందరికన్న ఎక్కువగా ఆయుగాంతమున గూడ దివ్యునిగా కాంతితో ప్రకాశించుచున్నాడు.

మొత్తముపై 'రొమాంటిక్' కవులందరును విభిన్నమైన వ్యక్తిత్వములు ప్రదర్శించి భిన్న మార్గములలో కవిత్వము చేప్పినను యుగప్రభావమునకు తప్పనిసరిగ లోనై నిశితమైన నియమములకు దాసులుగాక సవోహార్గములకు ధారా శుద్ధికిని ఉత్తమ స్థానమిచ్చి స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములకు తమ కవితలో వాక్కునిచ్చి సాహిత్యమున నొక నూతనోద్యమమును పరిపాషించి తరువాతివారందరకును స్వతంత్ర ఛందోమార్గములు, సహజభావప్రకాశనము, ప్రకృతి ప్రేమ, భావావేశత్వము, అధ్యాత్మికత, శిల్పదృష్టి మున్నగు ననేక విషయములలో మార్గదర్శకులై ఆంగ్ల భాషా సాహిత్యముల కొక క్రొత్త వెలుగు నిచ్చిరి.

అనుబంధము

రమణ శ్రీ

‘చారీ బాబూ! నన్ను తీసుకెళ్లి ఏ లోయలపానువు ల్లోనో పాఠేయండి! ప్రకృతి చేలాంచలాల ముసురుతోన్న, బాహులమైన ప్రకృతి సౌందర్యం లోనుంచి బాగుతూ కేగతూ కన్నుమూస్తాను. ఈ బాధ భరించలేను’—అన్నాను.

నా ఆవేదనలోనుంచి కవిత్యం పుడుతోంది. కళ్లలో తుపానులా భయం రేగుతోంది! భరించలేని తిపన. ఆపాదము స్రవం కుదిసి పాఠేస్తోన్న చలిజ్వరం.

రోగపీశాచి కనుగుడ్డులా మండుతోంది విద్యుద్దీపం. ఆ మంటలో మృత్యుజ్వలం... వెలుగు భరించలేక కళ్లుమూసుకొన్నాను.

అసలీ రోగకూపంలో కెంగుకొచ్చాను? ఈ పర్యటల్లోనేగాని మరెక్కడా ఉద్యోగం దొరకదా?...ఈ ఉద్యోగానికి నేనుచేసిన పెద్దప్రయత్నమేమిలేదు. పిలిచి పిల్లనిచ్చిన సామెతలో కొట్టుకొంటున్నా.....

నువ్వేనా మహా ఉడబొడిచిన వ్యక్తివి?... శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహం నీవేరిగున్నవాళ్లెంతమంది పనిచేయడంలేదు? అసలుద్యోగాలే దొరకని ఇలాంటి సమయంలో.....

‘శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహం మాచీఖండే మహా శిఖరాలమీదనుంచి కేలేత్తి కేకలేశారు! డుడుమా జలపాతం స్వప్నసౌందర్యం నా కళ్లముందు మువ్వలుకట్టి తాండవించింది!’

నేపీహితుల ఆహ్వానానికి తబ్బిబ్బులై, తొక్కులుకట్టుక వాలాను.

ఏవో జ్వరాలు, బాధలు రాకండాఉంటారా మానవులు?...అంతా చిత్రమైంది నా ప్రవృత్తి. ఏ చిన్నకష్టమొచ్చినా అది మృత్యుసమున్ముఖమైందనే తల్లడిలిపోతాను.

‘చారీబాబూ! నాకిక్కడ చావు రాసిపెట్టడంబా? చారీబాబూ ముఖంలో అవ్యక్తంగా

నవ్వునీడ పడింది ‘పిచ్చివాడా! ఈమాత్రందానికే ఇంత బేజారెత్తిపోతావా? రేప్పొద్దుట, ఇంజనీరు గారికోసం జీవు నెడుతుంది. అందులో నిన్ను విశాఖ పట్నం చేర్చేబాధ్యత నాది.’

అన్న హామీ చేత్తోపుచ్చుకొని, హృదయంలో దాచుకొన్నాను.

‘ఇప్పుడెంతయింది?’

నా గొంతులో నీరసం మాటాడినివ్వడంలేదు. ఐనా గొంతు పెగుల్చుకొంటున్నాను.

‘ఏడుగంటలయింది’ చారీబాబూ టైముదూసి చెప్పాడు. ‘బాబ్లీ ఎక్కువగా తాగమన్నాడు డాక్టరు! మందువేసుకొంటావా?’

చారీబాబూ గొంతులో ఆస్పాయిత నేనెలా పుణికిపుచ్చుకొను? అతని ఋణం నేనెలా తీర్చుకొను? స్నేహానికి ప్రాణం ఇవ్వాలంటాడు చారీ.

ఇక్కడ స్వల్పకాలంలో నా బతుకున అంత ప్రముఖపాత్ర వహిస్తాడనుకోలేదు శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహంమీద ఆశలు పెట్టుకొచ్చిన నాకీ చారీబాబూ సుహృదయం ఈ కొండకోనల్లో, ప్రకృతి నిట్టూర్చిన గాడ్పులో దొరుకుతుందనుకోలేదు.

గాలి బాగారావాలనికాబోలు కిటికీ తొక్కులు తెరిచాడు. దట్టంగా వీకటి! పగలంతా ఏ కొండ గుహల్లోనో తలదాచుకొని రాత్రి బయటపడిపట్టు— గాలి రివువన వీస్తోంది...ఆపాదము స్రవం కప్పకొన్న శాలువలో నా చలికి చావులేదు! మరింత బిగుసుగు పోసాగాను.

ఈ పుణ్యమంతా చారీదే...ఈ గది, శాలువ సమస్తం నేనుపశుమన పొందుతోన్న సుకృతం అంతా చారీదే!.....

ఈ గది నానుకొన్న వరండాలో, దయ్యాల లండేవని, ఎవరూ ఈ పక్కకి రావడం మానేశారు.

చారీబాబు దయ్యాల దురాక్రమణను, జయించి, ఇక్కడ కాపురం పెట్టాడు.

‘అంతా నన్ను చూసి భయపడుతున్నారల్లేవుండి! నేనేం పాపంచేశాను? నవ్వుతూ పేలుతూ తిరుగుతోన్నప్పుడు చుట్టూ ముసిరే స్నేహితులంతా, ఇప్పుడే మూల దాక్కిన్నారు? నా జ్వరం చూసి.....’

చారీబాబు మాత్రం అన్నింటికీ తెగించిననునిపి! రెండు సంవత్సరాలు కొండప్రాంతంలో చక్కని అనుభవం గడించాడు. అప్పుడప్పుడు దొరగారితో పేటకు కూడా వెళ్ళానంటున్నాడు. ‘త్వరలో నిన్ను కూడా తీసుకొని వెళతా’ అనే ఆశ మాత్రం నా జ్వరంతో మిగిలిపోయింది!

మొదట ఉద్యోగంలో ప్రవేశించేముందు ఆఫీసులో టయింకింగుగా సంతకాలు చేయించుకొంటూ, ముసరు వేస్తోన్న ఈ చారీబాబు తెలుగు వాడేనని భ్రమసిపోయాడు. కాని తెలుగు రాదని, బెంగాలీబాబు అని తెలియడంతోనే, నాగుండెల్ని తర్రో అదాటుగా నొక్కినట్టయింది!

‘ఈ అడవిలో నాలాంటి మొండివాళ్లు జీవించ వలసిందేగాని, నీవోటి సుకుమారు లండడానిక్కాదు. ఈపాటి ఉద్యోగం నీ కక్కజే దొరక్కపోయిందా?’

చారీబాబు మందలించుకు నాకు దుఃఖించగలేదు. వైగా అతనిమంటలు హిందీలో, నా చెవుల్ని దూకుకు పోతున్నాయ్. ‘సువ్వు విశ్రాంతినించి దుడుమా జన్ సర్వీసులో తెల్లవారకండా కారెక్కి ఎలాప్రయాణం చేసి వచ్చావు?...ఈ భయంకరమైన అడవిలో ఏదో దాక్కిని వుందని చూడానికి...ఆ మహాజలపాతం వైపు కళ్ళెత్తిచూడు. దీనిప్రభావం, మీ తెలుగుదేశమంతా, వెలుగులో ముంచెత్తిపోతుంది! ఈప్రకృతిలో ఇంత భయంకరమైన బాహుళ్యమైన సౌందర్యం నిండి, నాలుగు దిక్కులు పరచుకొని యోగతపస్సులో ఉందని, నీవు ఊహమాత్రం గా నేనా ఆలోచించావా?’

నేనెప్పుడూ ఆలోచించి, హృదయాన్ని చించుకోలేక నే, పరుగెత్తుకొచ్చాను. జనపదాలకి దూరంగా పారిపోయి, ‘అంసం’ మహాయోగ తపస్సులో, క్రూరజంతువుల క్రూరత్వాన్ని నిశ్శబ్ద భయభరితని సముద్రంలో బహిష్కరించుకొని కడుపులో

పెట్టుకొని పాలించుకొంటోంది అడివిని...ఈ అడవి చూడాలనే తపతపా ఇంతదూరం లాక్కిచ్చింది!

తొలిసారి ప్రయాణానుభవంలో, నామీద నాకే జాలి, భయం, అసహ్యం, ఆవృతి — అనేక భావాలతో ప్రకంపించిపోయాను.

చారీబాబు కిటికీముందు కూచుని సిగరెట్టు పొగ వదులుతున్నాడు. అతనికళ్లు ఎవరికోసమో, వెదకుతున్నట్టు, నిరీక్షిస్తున్నట్టు కనిపిస్తున్నాయ్!....

నాప్రయాణం పూర్తిగా నాకళ్ళకు కట్టుకొంటున్నాను.....శృంగవరపుకోటనించి నిర్జనత్వం, అరణ్యం ఆరంభమైంది. అక్కణ్ణుంచి కాగు వేగం కూడా శృతిమించిపోయింది!

కొండలు పిల్లగెంతు లేసుకుంటూ ముందుకు పోతున్నాయ్! చెట్లు చేమలూ, మహావేగాన్ని తట్టుకోలేక, వెనక్కి విరిగి పడిపోతున్నాయ్!...ఆ వేగంలో వీదికగా కొట్టకపోతున్నానో అర్థంకాలేదు.

దూరపు కొండల నునుపు, ఆకాశంలో తలదాచుకోవాలనుకొనే శిఖరాలూ, పెరిగా పిచ్చిగా పెంచుకొన్న జడల్లా చెట్లూ చేమలూ తప్పు అడవిలో ఏముంటుందనుకొన్నాను.

ఊహలకి రూపందిద్దుతూ ప్రత్యక్షమైంది అడివి. కారులో కూచున్నంతసేపూ, నాఅవస్థ నా ఎదురుగా కూచున్న ఆ అమ్మాయి ముసిముసినవువ్వల్లా మూలిగింది!

కారులోంచి తలబయట పెట్టి మాద్దామనుకుంటే ఝంఝామారుత వేగానికి, తల ఎగిరి ఎక్కడ పడిపోతుందో మళ్ళీ తలవెదికి తెచ్చుకోడానికి కారాపు చేసి పరుగెత్తాలి!

‘మీ రెప్పడూ ఇదివరలో ప్రయాణం చేయలేదా?’ అది ఆ అమ్మాయి. ఆవిడ కిప్పుడిది ఎన్నో అనుభవమో?... ‘నేనదివరకెప్పుడూ ఈ ప్రాంతాలకి రాలేదండీ!’ అన్నాను. ఆవిడ పక్కకూచున్న ముసలాయన, తండ్రి కాబోలు నావైపు అదోలామాశాడు.

ఆ అమ్మాయి ఏ అరమరికా లేకండా నిశ్చింతగా మట్లాడసాగింది. అక్కడి ప్రకృతి విషయం...జాలాపుట్లో దిగిపోతారట! ఎక్కడో, ఏదో పల్లెటూరు చెప్పింది అక్కణ్ణుంచి, విశాఖ వచ్చినట్టు — మూద్

ఖండనుంచి, జాలాపుట్ కేంద్రానికి మారినట్లు —
ఏదో సోదీలా చెప్పుకుపోతోంది...

గాలి ఆవిడ మాటల్ని ఏ అనంతదూరతీరాలతో
మోసుకుపోతోంది. ఛటుక్కున ఒకచోట ఆగి:

‘మోక్షగ్రామం?’ అంది.

‘మీకు తెలియాలేదీ! గజపతిరాజపురం అని
మరుమూల గుగ్రామం’ అన్నాను.

ఇంతి మంచి పేర్లు ఏ మహాపట్నానితో ఉంటుంది
కాని... అనే ఆవిడ భ్రమని వమ్ముచేస్తూ...

‘ఓహో! ఆదా?’ అంది —

ఏదో తెలుసున్నట్లే! ... మా ఊరి పేరు చుట్టు
పక్కల ఉండే సట్నాలవారికే తెలియదు...

‘మీ రీ పర్యత నాతావరణాని కలనాటుపడ్డరా
రలే వుంది.’ నా ప్రశ్న అందుకొని సమాధానంగా చిరు
నవ్వు చిందింది. చెక్కిళ్లు నవ్వింపుకు పడే గుంటల్లో
హాసరసం నిలవ చేసుకొని... వయసు ఇరవై దాటవని
పించింది. కళ్ళలో చుగుడుదనం, సంభాషణలో
చాతుర్యం ఇట్టే ఆకడుతుంది!

కాస్త అలసటనిపించినపుడల్లా, ఆ ముఖంలో
దేగిళ్ళో సమా వెదికేవాణ్ణి... చిక్కని చిరునవ్వు పెనవు
ల్పించి రెక్కలు విప్పకొని ఎగిరిపోయేది...

అలా ఎంతసేపు ప్రయాణం జేశామో...

నూర్యడు నడినెత్తిన పొడుస్తున్నాడు.

‘అజ్జ అరకులోయ’ అంది... ‘మల్పరీ చెట్టు,
పట్టు పరిశ్రమ బాగా సాగుతుంది’...

బస్సు ఓ అరగంటన్నా ఆగుతుందిక్కడ.

ప్రకృతి బహిష్కారందర్యవికాలమైనదేదో, మాన
వుల దృక్పథాని కందినచోట, దాని, ఏకాంత
తిపస్సు...

‘ఆ చెట్టు క్రిందికి రండి! మీరు భోజనం తెచ్చు
కొన్నారా? లేకపోతే, మాతో చెయండి!’

నేను తెచ్చుకొన్న ఆహార పదార్థాలతో చెట్టు
క్రిందికి చేరాను.

‘కారు వెళ్ళిపోతుండేమో?’

‘మాచీఖండకి నడిచి వెళుదురుగాని లెండి!...’
అంది నవ్వుతూ ... ముసలాయన లేకందామచి,
‘ఏనండీ? వారు మీ నాన్న గారేనా?’ అన్నా.

‘ఆ సంజేహం మీ కెందుకొచ్చింది?...’ నవ్వు
బోయింది. విచారం మేఘంలా నవ్వు చుట్టూ కప్పే
సింది.

‘కారు! నేను వారితో ఉంటున్నా ... అంటే
పోషణలో ... ఆయన నీకేంది తలదాచుకొం
టున్నా...’

నే నాశ్చర్యంతో క్రిందుమీదయ్యాను. ఐనా
లోకానికి విరుద్ధం కాదుగా!

‘ఇప్పుడు మీకు బాగా అర్థమైందా?... ఒక
కంపెనీ విశాఖనించి, మాచీఖండకి సామాన్లు చేరవేయ
డానికి లారీలు కంట్రాక్టు చేసింది. ఆ కంట్రాక్టు
బేసిన్ కి ఆయన గారిని మేనేజరుగా వేశారు కంపెనీ
వారు అదీ సంగతి...’

‘ఎలే మీరూ మాచీఖండకి రాకూడదా?’
అన్నాను. ‘ఇప్పుట్లో రావడం పడదులే?! వస్తే, మీ
ఆఫీసులో తిప్పకండా కలుసుకొంటా’

ఆవిడ ఏ విషయంలోనూ ముడిగట్టుకున్నాచో
లేదు. స్వేచ్ఛాస్వామ్యంలో అన్ని విషయాలు తరచి
తరచి మాట్లాడింది.

నేనే అంత చారవగా చొచ్చుకుపోవడానికి
సంకేపించాను.

కారు హార్వ్ మోగేసరికి ఉలిక్కిపడి లేచాను.
వెళ్లి కారులో కూలపడ్డాం. దక్రాలు ముందుకు
దొర్లాయి.

భావప్రపంచం ఒక్కసారి గుభిల్లున క్రిందికి దూకి
నట్టుంది అరకులోయ — ఎన్నాళ్లనించీ పర్యతా లీలా
పతితమైన హృదయంలా, రాయిగా శేషింపబడ్డ రాక్ష
సత్వంలా కొండనాగుల్ని కన్నీళ్లు చారికల్లా కట్టించు
కొన్నయ్!... ప్రతిక్షణం ఒక మహామాయ ఉత్పన్న
మౌతుంది ... ఉదయ సంధ్యా కిరణాల సుఖరసానికి
కొండలు గీటురాళ్లు ... సౌందర్య మంతా శత్రువు
ల్పించి తలదాచుకొందీ లోయలో...

‘మీకు భావనాశక్తి కావ్యశక్తి ఉంటే,
ఈ ఉదయసంధ్యల ప్రకాంతవాతావరణంలో,
ఏకాంతంగా కూచుని, ఎటువంటి మహాకావ్యాలు
వ్రాయగలరో, ఆలోచించండి!’

ఆవిడ అంటోంది —

‘నీ చుట్టూఉన్న ఈ మహాప్రకృతినిమంచి అనందించలేని నీ బ్రతుకెందుకు?’ అన్న సరోవరకవి వరుడువర్తమాటలు స్మృతిపథంలో మెరవకండా ఎవరూ ఉండలేరు.

ఈ జన్మకీ జీవితానికీ ఇది చాలనిపించింది. లేలేతగా మబ్బుపట్టిన ఆకాశంలో నా హృదయం ఉవ్వెత్తుగా పొంగింది ఎటుమానినా పచ్చని వాతావరణం కళ్ళలో కాలమ్యాన్ని ప్రక్షాళిస్తున్నది.

అడవి గిరిస్తోన్న క్రూరసత్త్వాల కంఠాల్లోనుంచి వినిపిస్తోన్న భయంకరధ్వానం, ఎప్పుడైనా దారి కడ్డంగా రావచ్చు...

‘పగ లేమంత భయంలేదండీ! చిరుతలూ, సివంఠలూ...’ అవేమంత పెద్ద రెక్కలొక రానట్లు చెప్పుకుపోతోంది.

అడివి విశేషాలు, జరిగినవీ, జరగాలినవి ఎవరి గొంతుల్లోనుంచేనా వినిపిస్తాయేమోనని చూశాను. కొని, వాటి సంగతే పట్టించుకొన్నట్లు కనిపించలే దెవరూ...

ఐనా, ఈ అరణ్యసుందరి సౌందర్యాన్ని కొప్పాడ్డంకోసమేమో అనిపించింది క్రూరత్వం—

కొండల్ని పగలగొట్టి, ఇంజన్లు నడిపించి, ఇక్కడీ బాట విర్పటించిన కార్మికుల రుధిర స్వేదధార ఇంకి పోయిన గుండెలమీదనుంచి పరుగెడుతోన్న కారు...

‘ఇంత రోడ్డు ఎప్పుడు వేశారండీ?’ అని ఎవరేనా, అంటే ‘అల్పే ఏవుండీ?’ అని చప్పరించి, ‘వెబ్బండి...డెబ్బు...కొన్ని కోట్ల రూపాయ లీరోడ్డు మీద పారబోశారు’ అంటారు.

ఎక్కడో వాళ్లు దిగిపోయారు.

చల్లని మంచినీ లైక్కడేనా దొరుకుతాయేమో నని చూశాను. దాహంతో నోరెండుకుపోవాలే గాని...గుక్కెడు నీళ్లు దొరకవు.

‘వేటు ది ఫారెస్ట్’ అనే దయ్యాలంతలేసి ఇంగ్లీషు అక్షరాల, బోర్డు రాక్షసిలా వేలెత్తి మాపిస్తోంది మహామృత్యుహర్గానికి!...

ఫారెస్టు ఆఫీసులు చాలా కనిపించాయి దారి పొడుగునా...ఫన్ ఫన్ గేడ్, నెకండ్ గేడ్...ఇవన్నీ అడవిలోకి చూపించేదారులు ... తిరిగి రోడ్డుమీదికి లాక్కొచ్చి వదిలే దారులు...

ఇదీ స్పష్టస్పష్టంగా మనోఫలకంమీద గోచర మాతున్న ప్రయాణానుభవం...

మాచేఖండలో అడుగుపెట్టేటప్పటికి, ఐదు దాటుతోంది!

కక్కుతోన్న అరుణరక్తంతో తెడిసిపోతున్న కొండలు...ఆయాసంగా వరుగుస్తోన్న ప్రకృతి... చీకటియుసుగు పైకి లాక్కొవడానికి ప్రయత్నిస్తోన్న ఆకాశకాంత...యుసుగును తొక్కి పట్టుకొంటోన్న పర్వతాలు...లోయలోకి దిగజారిపోతోన్న కాంతి వసనాలని, సిగ్గుతో పైకి చేదు కొంటోన్న ప్రకృతిశ్రీ..

వల్లంతా కుదుపు, గాలివేగం...ఎండాకొండ నకచేసిన ప్రయాణం సరాల్లో ఘనీభవించిన రక్తం ... వీటన్నిటినించీ శిముక్తి పొందడానికి... విశ్రాంతి కావాలి!

ఆఫీసులో నా ముఖం కనిపించింది చిందరవందరగా...రెమింగ్టన్ మిషనుముందు టకటక వ్రేళ్ళని నృత్యం చేయిస్తున్న శాస్త్రీ, నాచైపు అదోలా చూశాడు. ఆఫీసు ఎకవుంటల్లోనుంచి, జ్వాలా సరసింహం తిలెత్తిచూశాడు.

దాంతో సదిజతలకళ్ళూ పలకరించాయి.

‘మాతో భాగం పంచుకోవచ్చిన జంతువువా?’ అన్నట్లు.

‘ఈ అడవిలో చాత్రబ్రతుకులమగ్న అల్లాడి పోతున్న మాతో ఈ పోరాటానికి నీవూ భాగస్వామివా?’

‘మానవప్రపంచానికి, మాటయాభయరెండు వందలమెళ్లు దూరంలో ప్రకృతిని సాధించి, విశోషకృతికోసం విద్యుత్తు పుట్టించేందు కిక్కడ యోగ తిపస్సులో ఉన్నాం.’

అన్నికళ్ళలోనుంచీ అన్నిప్రశ్నలూ, ఓదార్పులూ, నిట్టూర్పులూ వెలువడుతున్నయ్యాయి!...

నా కళ్లు తిరుగుతున్నయ్యాయి! నిలబడలేకపోయాను. శాస్త్రీ వచ్చి చేయిపట్టుకొన్నాడు.

‘కళ్లు తిరుగుతున్నాయా?’

‘ఉహూ!’

‘మీ అమ్మా నాన్నా తానిచ్చారా?...పాపం! నాకరీ...రానీకేం చేస్తారు?’

‘మీరంతా ఉన్నారా! మీతోపాటే నేనూ!’
‘నీకు ఆర్డరు టైపు చేసింది నేనే!’
గర్వం కళ్ళలో తొణికిసలాడింది.

‘మా అమ్మా నాన్నా వెళ్ళగతుని పోరు పెట్టారు.
మీరు కొంతశిఖరం మీదనుంచి వేసిన కేక వినిపించింది.
నేను తెక్కలు గట్టుక పాలాను. దారిలో, ఏం అడవిరా భగవాన్! అనిపించింది.’

‘ఇక చాలించు. అక్కణ్ణుంచి మహాప్రయాణం చేసి వచ్చిన ప్రతీవాడికి పిచ్చెక్కుతుంది అందులో సందేహం లేదు’—అని.

‘ఇంజనీరుకీ, ఆఫీసుకు ముహం చూపించావా?’ అన్నాడు.

‘ఇంకాలేదు. ఇప్పుడు నేనెవరీ చూడను!... బహుశా—అలసట పోయేలా నిద్రపోవాలి!’—

అఫీసులో క్వార్టర్స్ లోకి దారితీశాం.

అప్పుడే చారీబాబు ముఖం చిరునవ్వుతో నాత్మా తగ్గించింది!

2

‘ఏమిటి? దీర్ఘాలోచనలో పడ్డట్లున్నావు? నిద్ర పోతున్నావా?’ చారీబాబు కుర్చీనించి లేచాచ్చి, నేను నెమరువేసుకొంటున్న స్మృతిపథాల్లానుంచి మేల్కొలుపుతూ అన్నాడు...

‘ఇక్కడి కలా తచ్చిపడిందీ...జ్ఞాపకంలో....’

‘నిద్రపో! అనవసరంగా మెదడుకి పని చెప్పకు.’ ప్లాస్టులో బార్లీ, గ్లూకోజు కలిపి ఇచ్చాడు.

‘మీ కనవసరంగా శ్రమిస్తున్నాను. మీ ఋణం....’

నా కళ్ళలో నీరసంగా కృతజ్ఞత మెరిసింది...

బార్లీ తాగడానికి వెగలనిపించింది. ఐనాతప్పను.

‘బ్రాడ్లున్నుంచీ, వారింజకోసం తిరిగాను... ఎక్కడా....’

‘చారీబాబు! నిన్నీ ఆసులలో, నా కోసమే జేవుడు పడేశాడు.’ అపత్కాలంలో, ఆర్తహృదయం నించి వెలువడేమాటలే నా నోటినించి వెలువడుతున్నయ్...కాని, చారీబాబుకి అవి విపడమంటే, ఇష్టంలేదు. అది మానవభర్తంలో శతాంశమాత్రమే?

నేను చేయగల్గిందేవుంది? నీ కన్నీళ్ళు తుడవడాన్ని ప్రయత్నిస్తున్నా, అంటాడు చారీ.

నేనొకండు కొస్తే, ఒకండుకయింది...

కాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహం ఆసుకుంటూ రనుకొని వచ్చినవాణ్ణి ఈ చారీబాబు కళ్ళలో మెదిలి పోతున్నా.

‘ఏవో ఉద్యోగం చేసుకోనీకండా, ఈ జ్వరం నీ మీద నే పగసాధించాలి? నువ్వొచ్చి నెలదాటించా? కర్మ....’

అంతా కర్మసిద్ధాంతంమీద ఆధారపడి వున్న మానవత, అభ్యుదయం ఏంసాధించగలుగుతుంది?...

చారీబాబు ముఖంమీద చిరునవ్వునీడలో ఒదిగి నిలుచున్న మధురస్మృతి ప్రణయం మెరుగుల్లో నాలో కలవరించింది—

‘మా వాళ్ళకి ఉత్తరం రాయాలి! కాగ్నంటే తెచ్చిపెట్టు చారీబాబూ!’

నా పరిస్థితి కాస్త ఇంటికి తెలియజేదామని...

‘రేపటివనా, విశాఖ పోతాంగా! అక్కడ ఎలా వీలైతే, అలా చేసుకోవచ్చు. అసలే కంకారు పడి పరిగెత్తుకొస్తారు...బోలెడంత ఖర్చు...ఎవడు తిన్నది?’—

‘నా జీవితంమీద ఇంత ప్రభావం ప్రసరిస్తుందనుకోలేను నీ పేరు! చారీబాబు అనే నీ పేరు నా శిలాహృదయంమీద చెక్కుకోడానికి ప్రయత్నిస్తాను.’

‘కొంచెంసేపు విశ్రాంతి తీసుకో! నేను వెళ్తున్నా.’ బయటేవో చప్పుడైంది. చారీబాబు చీకట్లో కలిసిపోయాడు. తర్వాత నల్లనినీడ అతన్ని వెంటబెట్టుకొని పోయింది. ఆ నీడలో ఏ కోరిక దాక్కుందో ఎవరికీ అర్థంకాదు!...

ఒక నిట్టూర్పు విశేషాను...నీ హృదయం మహోన్నతమైన శిఖరమే కావచ్చు. కాని చారీబాబు! అది నేనెక్కలేను. జారి అశాపాతానికి క్రంగిపోతాను! దానిమట్టా తాంషవిస్తున్న చీకటిలోమాత్రం నీకెన్ని దూషణలు వినిపిస్తున్నయ్యో! నాటన్నింటినీ సిగ్గుతో, చీదరతో పెదవులమీదినవ్వుతో తుడిచిపారేస్తావు... నీతో వెళ్ళిపోయిననీడతో నీకేమిటి చీకటిసమస్య?...
* * *

మొదట మళ్ళీ గతంమీద పొదగడం మొదలు పెట్టింది—వెళ్ళి వెళ్ళడంతోనే, రూపాయకావైనలు కూడికలూ తీసి వేతలూ ముందు పారేశారు! నాటితోనే సాయంకాలంవరకూ. శాస్త్రీ రెమింగ్టన్ మీద అక్షరస్పృహనేస్తూ భావసౌందర్యం ప్రసరించేవాడు. జ్వాలా సరసింహం, డిస్పాచింగ్ క్లర్కు...ఎంత షాషింగయినా అతని చేతిమీదనుంచి జారకోవాలి సినీ!

ఇక చారీబాబు! కొండజాతివాళ్ళతో పని... వాళ్ళచేత త్రవ్వించడం, పూడ్చించడం...ఆముట్టిలో నించే ఏదో పుట్టించడం—

ఇక్కడేవో గనులున్నాయట...పరీక్షించడాని కొస్తుంటారు అనేవాడు చారీ!...

‘నిన్ను డుడుమాజలపాతం దగ్గరికి తీసికెడతా’.. అనేవాడు—ఈక్షణంవరకూ పడలేదు. ఇక్కడికి రెండుక్రోసుల దూరమన్నా వుంటుంది...దారంతా అడివి...ఒక్కడూ బిక్కుబిక్కుచుంటూ వెళ్ళితే, ఇంక తిరిగిరాడు. ఏ క్రూరజంతువూ మీద పడనక్కలేదు. భయంలోనించే, అతనిమృత్యువు పుడుతుంది—

ఒకఆదివారం అంతాకలిసి వెళ్ళాలనుకొన్నాం. దొరగారిదగ్గర తుపాకి పుచ్చుకొంటానన్నాడు చారీ బాబు!... ఇంతలోనే, నన్నీపికాచం ఆవహిస్తుందనుకోలేదు!...

ఆఫీసుకుకూడా నాపట్ల ఏదో అవ్యాజమైన అనురాగంతోఉండడం నన్ను మరింత ఉత్తేజపరిచింది. ‘పాపం అనారోగ్యంగాఉండి, ఈ వాతావరణాన్ని తట్టుకోగలవా?’ అని జాలిపడ్డారు. నాకు తప్పలేదన్నాను. తల్లీ, దండ్రీ అనుభవిస్తున్న నికృష్టదశ, నా యీవుద్యోగం—అంతా ఒక అంతర్నాటకంలా వుంది, నాకు!—‘మాయింట్లోవాళ్లు ఆనందబాష్పాలు రాల్చారు నా యీ ఉద్యోగానికి’ అని సిగ్గుపడుతూ అన్నాను అందరితో—

ఒకరోజు నా గదిలో కూర్చుని, నా అదృష్టాన్ని పొగుడుకోనే పదాలు వెదుక్కుంటూంటే, నాకళ్లు ఆనందంతో నృత్యంచేశాయి. ఏ అదృశ్యచాస్త్రాలో నాకళ్లు తుడవడానికి కౌగిలీలు చూచుకుంటున్నాయి—

నాగంతులో సుడితిరుగుతోన్న సంగీతం ఒక్కచారీ పెల్లబిడింది. ఆప్రయత్నంగా ఏకొండపాను పుల్లో ఒరగుకొని ప్రవహించసాగింది...

అప్పుడే తనగదిలోకి వెళ్ళిపోతున్న చారీ బాబు నాదగ్గరకొచ్చి కూలబడిపోయాడు.

‘హిందీపాట లేవలనాఉంటే పాడండి! నామత్తు వదిలిపోతుంది’ అన్నాడు ఇంగ్లీషులో...అతి సేంమాట్లాడినా, ఇంగ్లీషులో, పోలే హిందీలో—

‘మీ కంఠంలో నివదిస్తున్న గానం. సైగలోని హృదయపూర్వకంగా ఆహ్వానిస్తుంది’—

బైజాబావరాలో సంగీతం విని తస్కరయం పొందాడు.

‘మీరు గాయకులని నాకు తెలిసే? సంగీతానికి నాప్రాణం ధారపోస్తా—ఆఖరికి పెద్దపులి గాండ్రంపులోనూ నాకు సంగీతం వినిపిస్తుంది’

‘పెద్దపులి అరువా? ఐతే ఏకలగమీదన్నా గాజు పెంతుతోచేసే, గరగరశబ్దం మీరు వినగలరా?’

‘అబ్బ...ఒక్కక్షణం ధరించలేను ఆగరగర...? మీరు సాహిత్యంలో, ఏవేనా, చదువుకొన్నారా? కనీసం అభిరుచన్నా...?’

‘అలాంటి జేంలేదు...’

‘మీరు శరత్ చేరు విన్నారా? మీ బెంగాలీ తత్త్వాన్ని కొంచెడపోసిన మహారచయిత...విశ్వజనీన మైన ఆ తత్త్వం మా తెలుగులో చదివి, తెలుగువాడే అనుకొంటారు’—

‘ఆయన పేరు విన్నానుగాని, ఏంచదవలేదు! అంత గొప్పవాడా?’

ఆశ్చర్యపోయాను. తమ జాతీయసాహిత్యంలో రచయితయొక్క స్థానం గురించి, జాతీయ జోక డున్నాడంటే...

ఏం ఎందుకుండరా? అందరికీ కావాలేమిటి? ఈపాటి మీమాంసలూ, సాహితీప్రశంసలు...అని పించింది...

ఏజాతి. తన జానపదసాహిత్యం, సమకాలీన సాహిత్య ప్రభావంలో భాసిస్తున్న వ్యక్తుల్ని గుర్తించలేదో, దాని కథ్యుదయ మెక్కడ సాగ్యం?...

పెద్దపులిగాండ్రంపులో సంగీతం వింటోన్న చారీబాబు, పలకమీద గరగర వినలేక నరాలు దుంచుకు పోతాయి. ఐనా, శరత్తుని చదవలేసంటాడు... దానిమీద అభిరుచి లేదన్నట్టూరుకొన్నాడు. ఆ అభిరుచి ఎందుకులేదో ఎవరిని ప్రశ్నించడం?...

అప్పట్నుంచీ, చారీబాబుకి నాకూ పరిచయం పెన వేసుకుపోయింది. సంసారసారం తెలియనిమనిషి... చిత్రమైనవ్యక్తి... ఇతనితో నాకేమిట స్నేహం?... అతని వ్యభిచారంచూస్తే తల పగిలిపోతుంది... ఎంత సేపూదహించే కోర్కెతో వేదపఠేవ్యక్తి

‘మీరెందుకు పెళ్ళిచేసుకోలేదు?’ ఒకనాటి నా ప్రశ్న...

‘బజారులో అన్నివస్తువుల్లాగే అదీ దొరుకుతుంది కనుక? అంటూ పకపక నవ్వేశాడు.

తిర్వాత బాగా నిట్టూరుస్తూ, ‘నాకెవళ్లా లేరనుకోకు! మాడేశంలో నాకోసం. ఒకప్రియురాలు ఎప్పుడూ ఎదురుమాస్తా వుంటుంది! ఎప్పుడుపెళ్ళినా నాపాదధూళి తీసుకొంటుంది. ఏదోసంసారం చేసుకొంటోంది భర్త తాగుబోతు... ఆమధ్య ఒక మగపిల్లవాణ్ణి కన్నటు తెలిసింది. పిల్లవాడికి ఆశీస్సులతో కొంతడబ్బుకూడా పంపాను... డబ్బుకిబ్బందిగా వున్నపుడు ఉత్తరం రాస్తుంది. మా అగర్వాల్ ద్వారా... ఆయనకే డబ్బుపంపిస్తా... అగర్వాలంటే మా వేలు విడిచిన మావయ్య... ఆవిడ భర్తకి నాకూ చిన్నప్పట్నుంచీ ప్రబలశత్రుత్వం... ఆ పగ ఏనాటికైనా సాధించాలి! ఐతే, నాప్రియురాలి ఆటంకం కన్నీళ్లు, మాంగల్యం...’

‘ఆవిడ వ్యభిచరించిందా నీతో?’ అన్నాను. కళ్ళలోకి నూటిగా చూస్తూ.

ముఖం చిట్టించుకుని, అసహ్యంగా చూస్తూ, ‘ఛీ! నీకిదా అర్థమైంది? నీనోట ఆమాటవాలని ఎలా అనిపించింది?’ అన్నాడు.

నాతల క్రంగిపోయింది, అలా భావించుకొన్నందుకు—భర్తఉన్నా తనతో ఏదో ప్రేమ నటిస్తుందట! అక్కడికివెళితే ఒక్కరోజున్నా గడపకండా గడపదాటనివ్వదట?... ఏమిటామాటలు? అది వ్యభిచారం కొడంటాడు... తన ప్రియురాలు మహాపతివ్రత!

నాముఖంమీదికి నవ్వు తోసుకొచ్చి, చారీబాబుని చూడగా నల్లగా మాడిపోయింది?

‘అతనితో స్నేహం ప్రమాదంనుమా!’ శాస్త్రి, జ్వాలారసింహం హెచ్చరించేశారు! నాకు తెలుసు—అందులో స్వార్థం—ఐనా, నేనంత అజాగ్రత్తగాలేను! నావల్ల చారీబాబుకైతే, వ్యయమేగాని, లాభంలేదు!

పదిరోజులకి ఉత్తరం వచ్చింది ఇంటిదగ్గర్నుంచి. ఏ పరిస్థితిలో ఇల్లు వదిలిపెట్టి వచ్చిందీ అప్పటిగ్గాని నాకు గుర్తురాలేదు. పండ్లక్రియింటి కొచ్చిన అక్కయ్యమెడలో వస్తువులు తాకట్టుపెట్టి నన్ను సాగనంపారు ఉద్యోగానికి!

ఈ ఉత్తరం చూసేసరికి హృదయం చివుక్కుమనిపోయింది. మానవుల్లో ఇంత నీచానికొడిగలే దానవత్వముందా? అనిపించింది. నాన్న వ్యంగ్యంగా వ్రాసినవాక్యం కొట్టొచ్చినట్లు, ఉత్తరాన్నంతనీ దహిస్తున్న ఆర్థికభ్యర్థంతో నిండిపోయింది జీతాలు రావడాని కింకా ఇరవైరోజులు పనిచేయాలి! ఈలోపులో అక్కడి పరిస్థితులు తరుమారయితే...

నేనా ఉత్తరం పట్టుకొని, శాస్త్రి, జ్వాలా సరసింహాలదగ్గరికి పరుగెత్తాను. చూబావని నిందించడం తప్ప నాళ్ళు చేయగలిగేదేమీ లేకపోయింది! పెనవి విరిచారు! ‘ఏభయి రూపాయలు సహాయం చేయడమంటే మాటలా?’...

వాళ్లముందు ఒక్కతాణం నిలదొక్కుకోలేక పోయాను. డబ్బుండికూడా ఇవ్వలేని దుస్థితిలో వున్నారు? పాపం!... ‘వీడికిస్తే, తిరిగివ్వకపోతే, మనగలేంకావాలి?’ అన్న ధోరణిలో వున్నారు.

ఎవరేనా, ఈ సరుకుంలో ఏభయి రూపాయలీస్తే, కొండభిరంనుంచీ, లోయలోకి పతనమైపోవడానికి సిద్ధంగా వున్నా. ఏకాంతంలో ప్రత్యేకమై భగవంతుడు, ‘ఏభయి రూపాయలు తీసుకొని, నీ అవసరం గడుపుకో! నేను ప్రత్యేకమైనట్టు ఎవరికీ చెప్పకు’ అని చెప్పినా, నేను సిద్ధంగా ఉన్నాను కాని, ఏది? ఏదీ జరగదు!

నాకాలెక్కడికి సాగిపోయిందో. ఊరు కొద్దిగా దూరంలో కనిపిస్తోంది. పడమటికొండపై ఆంధాలు!...

స్వర్ణారుణ కిరణాలు కరిగించిన, కొన్ని కొట్ల రూపాయల విలవచేసే, బంగారం కొండలకి పూత పెడుతోంది. మిగిలింది పర్యతాంచలాలిచ్చి జారి లోయల్లో ప్రవహిస్తోంది! ఈ దృశ్యాలు చూసి, ఆకలి దప్పల్లేకుండా ఆనందించవచ్చు...

నే నలాగే ఓ పెద్దపట్టమీద నిలిచి మాడున్నా. ఆకాశంలో తలదూర్చి మేఘాల్ని చీల్చి పాకేస్తోన్న చెట్లూ, కొండకొమ్మలూతప్ప వేరేదో న్నీహం?...

నాదృష్టికి కింగుగా, అల్లంత దూరంలో రెండు విగ్రహాలు కనిపించాయి నన్ను రమ్మని నైగ చేస్తూ...

దూరంచించే పోల్చుకొన్నా చారీ బాబని... పక్కనున్న నల్లని నిగనిగలాడే విగ్రహం ఎవరో దగ్గరకు చేరితే నేగాని తెలిసింది కాదు!....

ఆ నల్లని విగ్రహం చూపులు నల్లగా, నాకళ్లని ఢీకొని తూలిపడ్డాయి, కొండవాగు తీరంగాల్లో—

ఆ విగ్రహం అక్కడుండడానికి సంకేహం చాసు—

‘ఈ విగ్రహం ఎవరూ?’

‘ఇక్కడే కొండవాళ్లు...కాని వాళ్లే నీచ త్వమూ మొరటుదనం లేని మనిషి...ఆ కళ్లలో నీకేం సౌందర్యం కనిపించడంలేదూ? అందులోనుంచే, హృదయాన్ని తొంగిచూడవచ్చు.....’ అన్నాడు చారీ బాబు

‘పూసల పేరులూ, ఆవీ లేవేం? కొండదానిలా లేనేలేదు. ఏదో కాపం అనుభవిస్తున్న...’

‘నిజం...నీవు చెప్పింది అక్షరాలా నిజం... ఒక జీవకన్య అనుకో!’

ఈ విగ్రహానికి సిగ్గు విడిచియీ లున్నాయా? దయాదాక్షిణ్యం కడుపులో ప్రేవులూ అంటూ ఉన్నాయా?...నిగనిగ లాడుతూన్న వళ్లు....పుష్టిగా ప్రతీ అవయవం చుట్టూ సుడి తిరుగుతోన్న యౌవనం. కొండల్లోనుంచి పుట్టిన నెలయేరులాంటి కన్య..... హాయిగా ఆహ్వానిస్తోన్న వయసు...

‘అందరిలాంటిది కాదుకా దీ రీటా...రీటా అంటే నేను పెట్టిన పేరు.....ప్రభుత్వనాణెం చూసే సరికి, వీళ్ల కళ్లు మిలమిల మెరిసిపోతాయి. దాంతో ఏదీ కావలసినా ధారపోస్తారు’

‘నాకు పులిగోళ్లు కావాలి తెచ్చి పెట్టమను— ఎంత కావాలి నే అంత ఇస్తా. నా చేతిలో కాగితం తొపతొపలాడింది—

‘ఏఏటా ఉత్తరం?’

చారీబాబు దృష్టిలో పడిన ఈ ఉత్తరం మోక్షం పొందుతుండేమా? చిన్నప్పట్నుంచీ ఎరి

గున్న వాస్త్రీవాళ్ళే పెనరివిచినపు డీ చారీబాబు నా అనామకత్వానికి ఏళ్లయి రూపాయలు ధారపోసి కన్నీళ్లు తుడుస్తాడా?... ఈ ఉత్తరంలో మా పగులు ప్రతిష్టలకి భంగంకలిగే, వ్యవహార మేనా ఉంటే ఎంత సిగ్గు?—

ఉత్తరం చదివి అగ్గం చెప్పాను.

‘ఇక్కడ దేవుంకా ఉన్నామని, అబద్ధం చెప్పడం నా కీర్తనం లేదు. నీవు నల్లనిప్పట్నుంచీ మరింత ఇంట్లో అసెయ్యాయం—అక్కయ్యని తీసు తెళ్లదానికి బావ వచ్చాడు. దాని వంటిమీద నగల కోసం నిర్బంధించాడట! తమ్ముడి నేనా జీతం రాగానే పంపిస్తా దూడకోం సంతకం కూ అంటు— ఆ నగలు, నీ ప్రయాణానికి తెళ్లలు పెట్టెల్ని నాకు తెలియకపోలేదు. అక్కా బావ నల్లబాగా ఉన్నాడు. బావ అనరాని మాటల్తో అక్క గుండెని గాయపరిచాడు. ఆత్మభిమానంకల అబద్ధనాతిలో పడబోతే పడుకొన్నాం. మన ఇల్లంతా నాకోసా మని విప్పింది. బావ ఎవరికీ చెప్పకుండా పల్కిపోయాడు. అక్కయ్య నగల్ని విడిపించడానికి ఏభయి రూపాయలు కావాలి!’—

‘ఐతే, డిబ్బెంగుకు మనియార్దగు చేయలేదు నీనింకా?’ అన్నాడు చారీబాబు

‘నా దగ్గరంటే ఇంతనేపాటి’

‘నీ దగ్గర లేకపోలే, నా దగ్గర గుంటుంది. అడగ దాని కంత అభిమానపడ్డావా?’

‘మీ జీతం పంపాలనుకొన్నావని...’

అతని అభిమానానికి గుఱం పొద్దునోచ్చింది.

‘జీతం మాట జేవు డేగును. మీ అక్కయ్య ఆత్మభిమానంతో దహించుకుపోతోంటే, దహనం చల్లాడ్చుకోడానికి నీళ్లిద్దగిరికి పరుగెత్తింది...మీ బావ నైచ్యానికి ఆహూతి కావలసిందేనా? అలా ఎప్పటికీ జరగూడదు.’

మా మాటల్లో అర్థభావాల్ని గ్రహించేందుకు రీటా కళ్లు ప్రయత్నిస్తున్నయ్! ఆ కళ్లలో, మిలమిల మెరిసే తారకలు, ప్రకృతిని మండించినపుడు రెండు అగ్నికదాలు, ఆ సైతాలలో స్థానం ఏర్పడదు కొన్నాయా అన్నట్లు—

నాలో తీరిపోయిన సమస్యనందం...రీటాలో సౌందర్యాన్ని అశ్వేషించేందుకు పూనుకొంది.

‘బయల్దేరు. ఒక వేళ పోస్టాఫీసు తెరిచివుంటే కట్టేద్దాం’ అని చారీబాబు లేచాడు. రీటా కూడా ఏదో ఆలోచిస్తున్నదల్లా లేచింది. నేను ఉక్కిరి బిక్కిరిగా లేచాను.

నిస్సావ్యర్థమైన ఒక మానవ హృదయం నాలో గంటలు కొడుతోంది

రీటా తీస్తోన్న పరుగులో రమిస్తోన్న వాంఛా తప్తమైన సౌందర్యం, ఏదో చెప్పలేని, అకర్షణ— నన్ను ముంగుకు లాక్కు పోతోంది. చారీబాబు నేనూ, ఒకడుగు జనకముందులో ఉన్నాం.

అడవిలా పెరిగిన అంశం, నునుపునేరిన కొండల బరువు మోస్తోన్న వరుసూని, నరాల్లో ప్రవహిస్తున్న వాంఛా తప్తమైన రక్తం—వీటన్నింటితో ఇదో స్త్రీ! పర్వతకన్య —

చారీబాబుతో రీటాని గురించి, ఏదో ఆశ్చర్య భావం స్ఫురించేలా వ్యంగ్యంగా అనాలనిపించింది. కానీ అతినిశీ, రీటాకి ఏదో ఆంతరంగికం—అవినా భావం—ఉన్నట్టుంది. అంటే బాధపడవచ్చు. అని ఊహిస్తోన్నాను. అతనినిషయం మరెత్తినూ లేదు

కొండకన్యలు మెల్లగా చీకటిముసుగు పైకి లాక్కుంటున్నాయి. చేతిలో చిన్న బ్యాటరీ లైటుతో చారీ ముంగు దారితీస్తున్నాడు.

‘ఆర్ధరాత్రి చీకటిపడ్డాక, ఇక్కడికి రావడానికి పడేభయం ఎంత మనకోదా త్రిపురమాణం లో వుంటుందో నీ పూహించగలవా? అలాంటి భయం అనుభవించి, రక్తం నరాల్లో గడ్డకట్టకపోయి, ఏ లోయలోనో కూలిపోవాలినిజేగాని, తిరిగి రాడు’ —

‘ఊళ్లో కప్పుకప్పుడు పెద్దపులు లాస్తాయటగా! నిజమేనా?’

‘నిజమే! ఎప్పుడైనా వస్తాయి—కింపటి సంక త్సరం ఒక చిఱితిపురీ, పురీ వచ్చినట్టు చెప్పుకొన్నారు. వస్తే ప్రాణాలతో తిరిగి వెళ్ళవుగా!’ అన్నాడు చారీబాబు.

దారిలో మరింక విశేషమైన సంభాషణేం జరగ లేదు—

బజారు కొచ్చేకాం —

విద్యుత్తాంతిలో మునిగిపోయిన ఊరు, దూరాని

కెలా కనిపిస్తుందో?.....విద్యుచ్ఛక్తిని మంచినీళ్ళ ప్రాయంగా వాడమే ఇక్కడ పని—

కిళ్ళి కొట్టు దగ్గర సోదా తాగడానికి ఆగం, పోస్టాఫీసుకు నడవమన్నాడు చారీబాబు.

4

చారీబాబు అందించిన చేబడులతో, ఒక సమస్య ఎత్తుకుపోయింది. అక్కయ్య ఇంకెప్పుడూ నూతిలో పడానికి పరుగెత్తదని ధైర్యంగా గుండెలమీద చేయి వేసుకొన్నాను. స్త్రీ స్వభావంలోని వపలత్వం ఆదినించి గమనిస్తూనే వస్తోంది ప్రపంచం. ఏదీ లేకపోతే, కన్నీళ్ళతో పురుషహృదయంలోని కార్కశ్యాన్ని కరిగించే శక్తి వుంది!...

చారీబాబు, ఆర్థిక సహకారం, కాస్త్రీ, జ్యోతి సరసింహాల్లో చైతన్యం రేకెత్తించింది. ‘మేమూ చేద్దంగాని...’ అని వసికేశారు. వాళ్ళలో సజాతీయత చెబ్బింది. నా కన్నీళ్ళు తుడవడానికి ప్రయత్నించారు. విజాతిధ్రువాలు ఆకర్షించుకొంటాయిగాని అయస్కాంతంలో సజాతిని ఆకర్షించుకోవుగా! ఆగర్భం మానవత్వంలోనూ ప్రసరించాలి కాబోలు!

వర్షిస్తున్న మయిద్దరిన్నీహం అందరికీ కన్నెర్రగా వుంది. చారీతో అంత విపరీతమైన స్నేహం మంచిదికాదుసుమా! అనే సలహాలు హెచ్చరికలూ వినిపించసాగినయ్యే. ఐనా, నేనంత పట్టించుకోలేను. అది ఈర్ష్యతాలూకు భావస్వరూపం అనుకున్నాను.

‘అతనితో స్నేహం చేసినవాళ్ళు రోగాలూరొచ్చులతో పతితమైపోయారు’ అని ఉదాహరణలు చూపించారు.

ఒకరోజు దెయ్యాలవిషయం ప్రస్తావనవచ్చింది. ‘మనతో కాపురం చేస్తున్నాయి అవికూడా. అదృశ్య మాసాలతో అవీ మిషన్లు అవీ తిప్పకున్నయ్యే! ఆర్ధరాత్రి భయంకరంగా చేసేదప్పుళ్ళు వాటిప్రభావమే!’ అన్నారు.

‘ఇదంతా ఎక్కడవుట్టిందీ?’ అనశిగాను.

‘చారీబాబు క్వార్టర్స్లో! అతని మకాం అక్కడే!’ వెంటనే చారీదగ్గరికి పరుగెత్తాను.

‘ఏమిటి? ఆఫీసులో దెయ్యాల సంగతి?’ అన్నాను. సమాధానం చిరునవ్వుతో సరిపెచ్చాడు.

‘ఈ మహారణ్యంలో దెయ్యాలూ, జీవతీలా లేకుండా ఉంటాయా? విద్యుత్తుతో ఇవీకూడా పుడుతున్నట్లుంది. మానవులకీ వాటికీ, ఏదోగొప్ప సంబంధం వుండివుంటుంది. నా గది పక్కవసారాగో పెద్ద బండ్ రాళ్లు గుభిల్లున పడుతుండేవి. అంతా వికావికలై పారిపోయారు. వాటి విషయం నే నెంతులేల్చుకోవాలని అక్కడే వున్నాను. అంతగా కావాలనుకుంటే ఒక రాత్రి రా!’

‘ఐతే స్వార్థపరులైన మానవులు కల్పించిన కల్పన కాదంటావా?’

‘అది నీ ఊహకే...!’

ఎవళ్ళకవసరమైతే వాళ్లు సృష్టించుకుంటారు. ఆసలీ దెయ్యాలిన్ని చూసి నిర్ధారించి చెప్పక? అంతా కృతకం, నటన...అనిపిస్తుంది.

తర్వాత ఆ ప్రసంగం మళ్ళీ ఎత్తలేదు.

ఎలాంటి అరమరికలూలేకుండా స్నేహం సాగుతోంది. ఆఫీసు వ్యవహారాలు సక్రమంగా ఉన్నాయి. ఇంటిదగ్గర్నుంచి ఉత్తరంకూడా వచ్చింది. త్వర సమాచారాలతో...కచ్చసమయంలో సహాయం చేసిన చారీబాబుకి కృతజ్ఞతాపూర్వకమందనాలు సమర్పించింది మాకుటుంబం—

అప్పుడప్పుడు కొండలమీదికి పికారు వెళుతూనేవున్నా ఒంటిగా. రోజూ ఏదో కొంత దుండం గోచరించేది. గాలిపాడే, నన్నని ఆకుల్ని కోసుకుపోతున్న ఈలసంగీతం—రంగురంగుల పక్షులు... పేరూ ఊరూలేని మొక్కలూ చెట్లూ...

విశ్వబ్రహ్మాండర్యాన్ని గాలిద్వారా పీలుస్తూ కొండవాగుల జలజలల్లో హృదయం కొట్టుకుపోతూ వుంటే మామూల ఎన్ని సంవత్సరాలైనా గడపవచ్చు. ఈ సౌందర్యం వయసెంత?...దీన్నెవ్వళ్ళిలా అనుభవించవచ్చు? అనుభవించేకొలది మెరుగులుతీరే ముక్త మోహనస్వరూపం ప్రకృతిది...

మేఘాలు కమ్మకొన్న పుడోక అందం, వర్షించబోయేముందు ఒకఅందం. తీగతీగ పరిణామలావణ్యాల విన్నూరితో విస్తరిస్తూన్న ఈ ప్రకృతి, మేఘకేళాల్ని వర్ష స్నానానంతరం ఆరబోసుకో నేలవ్వుకు సగ్గుంగా వున్నపుడు సిగ్గుతో పులకలెత్తి కట్టుకునే ప్రవృత్తి వట్టాచీరల్ని, చీకటి ముసుగుల్ని, వెన్నెల

ముసుగుల్ని పర్యాలోకిస్తూ, లేవమైపోవాలనిపిస్తుంది, ప్రకృతి అమృతహృదయంలో—

అడపా నడపా, రీలూకూడా ఎకొండలమీదా దూకుతూ రేగుతూ కనిపించింది. రకరకాలుగా ప్రవిస్తూన్న దృగంతానికి ప్రవిర్యవల్లనో ప్రత్యగ్ఘమయ్యేది!

నిశ్చలమైనవాన.

ఆవాగుముంగు నేత. పర్యవహించుకో నందుని చూస్తున్నాను. నీర ఓహోసిలిలో బోసుకొని పుక్కిలించాను. చప్పుగా జిగుగుగువున్నాయి. చూడడానికి స్పటికంలావున్నాయి నీళ్లు. చాచాంకూడా వస్తోంది. కొద్దిగా దోసిట్లో బోసుకు తాగాను మళ్ళీ దోసిట్లో బోసుకు తాగబోతున్నా. ప్రేమించి గబుక్కున ఓ కంఠరంగు పడింది దోసిట్లో. పారబోసి పెక్కి చూశాను. రీటా!...ప్రేమించి, ప్రేమ చేస్తోంది తాగిందని.

నాదాహం మరింత ఎక్కువయ్యింది.

గుట్టలమీదనుంచి జారుతూ, కేగుతూ దిగి వచ్చింది. నా వపు ఆశ్చర్యకొధాంతో మింగేలా చూసింది.

‘చారీబాబు నీతో రాలేదా?’

రాలేదంది వాళ్ళభాషలో. ఆభాష నాకర్థమై చావలేదు. ఏదో వాగుతూపోతోంది. కళ్ళలో మిలమిల మాత్రం కనిపించిందంటే! వంటిమీదిదంసు చేతికంటుకొనేంత నల్లగావుంది నిగనిగ మెరుస్తూ...

కనురెప్పకొలంలో వాగులోకి దూకింది జలజల చేపపిల్లలా తురిగిడుతూ నన్ను రమ్మనమని చేయిత్తింది!... నేను ఒడువ కూచునే, ఈ జలక్రీడాదృశ్యం చూస్తున్నాను.

బంటిలా తేలిపోతూ, చిలకలా పడుకొని లేలేత నీరెండ కిరణాల్ని వంటిమీది తిరిమిణీ పెట్టుకొంటూ జలకన్యలాజలకమాడుతోంది. ఆదృశ్యం చూచి భావోద్వేగంతో చలించాను.

గట్టుమీదికొచ్చి. నీరోడ్డుకొంటూ తల ఆర పెట్టుకొంటూ నిలబడింది. వెనువరాణి వంటినిండా తూలుతోన్న మంచుబిందువుల్లా, రీటా శరీరంమీంచి రేగుతోన్న నీటిబిందువులు చిందుతున్నాయి. ఎప్పుడు పడితే, అప్పుడు నీళ్ళలో మునిగిపోతుంది రీటా. వంటి నంటి పెట్టుకొన్న తెల్లని గుడ్డ శరీరసౌందర్యాన్ని

అనుబంధము

వడగడుతోంది!...వంటమీస వంపులూ సాంపులూ నిష్కపటంగా, సహజాతిసహజంగా ప్రదర్శిస్తూ...

రీటా! నీవో ప్రకృతిదేవతవి...వసంతకాలంలా వసంతకన్యవి.....దలికి ముడుచుకుపోయే శిశిర కాంతివి...హేమంతకాలంలా కొత్తిబట్టలు గరించి దానికి ఆకులు రాల్చే వనశవతవి—ఈ వసంతంలో నీవు నీ హృదయం ఎంతో బాగా చివురించి, మకరందంతో నిండిన నల్లగూరలా వున్నావు!...

అప్పట్నుంచీ రీటా మీద భావరేఖ కుదురుకో నారంభించింది.

ఈ జాతివాళ్లు సంతిలు చేసుకో నేంగును చుట్టు పక్కల్నుంచి, చాలామంది వస్తూ ఉంటారు! పుట్టలోనుంచి బైటబడ్డ పాముల్లా...మందు మూలికలు, తేనె, పైనం ఇంకా అవివి సరుకులు, తెచ్చి అమ్ముకుంటారు. అందులో రీటా ఇక్కడే స్థిరపడిపోయిపోతాడు చారీబాబు.

ఒక రాత్రి ఏంతో చక చారీబాబుగదికి వెళ్లి తలుపు తట్టాను. తలుపు తిసేవుండేమో, లోపలికి తోసుకు పోయింది తిట్టు!

మారు కొవ్వొత్తి దీపాలకొంతిలో...

కళ్లు బయర్లకమ్మాయి. నల్లనిరాతివిగ్రహం చుట్టూ పెనవేసుకొన్న చారీబాబు

నాగొంతులో నాకే తెలియని అవ్యక్తమైన నాదం. ఈ సమయంలో చీకటి నామీద ఎందుకువిరుచు పడిపోయా? ఒక్కసారి జలజలవర్షం కురిసి, ఈ గదిని ప్రక్షాళించి పోయేదా?

నేను వెనక్కు తిగిపోయాను.

నిశ్చేష్టుడైన చారీ ఏదో గొణిగాడు 'ఎంగు కొచ్చా విక్కడికి? వెంటనే పో!'—

గదినిండా చీకటి...

ఇదా నీవని చారీబాబు! ఇప్పుడు నీకృత్రిమ స్వభావం అర్థమైంది! నీవు సృష్టించినవేనా? ఈ దయ్యాలూ, భూతాలూ! ఉత్తముడి వసుకొన్నాను—ఇంత నీచత్వానికి దాసుడివై పోతావనుకోలేదు. నీ స్వార్థరహితమైన హృదయం చుట్టూ పెనవేసుకొన్న చీకటిలో, నువ్వు చేస్తోన్న పని...ఇంత దిగజారిపోతా వనుకోలేదు.... ప్రభుత్వనాణెం మాపిస్తే చాలు. వాళ్లు

ఏదీ పడితే అది చేస్తారు! అన్నదానికిదా అర్థం... రీటా శిషింపబడిన శవతేమో అని భ్రమించాను. పిశాచ ప్రకృతి సాక్షాత్కరించింది—

నీదేశంలో నిన్నెపుడూ ఆహ్వానించే ప్రియురాలు మేఘాల్నీ మంచునీ చలినీ కస్పకొని దుఃఖిస్తోంది చూడు!

ఆ చీకటిలో ఎలా గది నేరుకొన్నానో, ఏ పలుకు దారి చూపించిందో నాకు తెలీలేదు. నాగనిలో కామ హృదయంలా భయంకరంగా దీపం వెలుగుతోంది. చారీ బాబు సృష్టించిన దెయ్యంలా చీకటి బయట వెంపరలాడుతోంది!

5

తర్వాత చారీబాబు ముఖం చూచినపుడల్లా భయంకరమైన అనుభవం విషనాగంలా నన్ను కొట్టువేసేది. రెండు రోజులు ముభావంగా గడిచిపోయింది.

'అతన్నెంగు కనుమానిస్తున్నావ్? నిస్వార్థమైన అతని స్నేహమకరందాన్ని ఆస్వాదించలేనా? ఏభయి రూపాయలు త్యాగం చేశాడు. నీ కష్టం గట్టెక్కించాడు. నూతిలో పడబోయే అక్కయ్యని కాపాడాడు. అతడూ మానవుడే! ఆకలిపప్పులూ, కోవం స్వార్థం రజస్తమోగుణాలూ అన్నీ ఉన్నాయి అతనిలో... కామ ప్రేరితమైన అతని గుండంలో స్నేహం వర్జనీయవస్తువుకాదు' నాఅంతరాత్మ సమాధానమిచ్చింది.

నా కంటే గుప్పెడు పొడుగు...చిక్కని మనసు...గతిజన్మలో ఏదో పోకెసుకొని, ఈ జన్మలో వెదుక్కునేంగు కొచ్చిన నేతాలూ...చిత్రంగా స్నేహాన్ని కలుపుకొనే వ్యక్తి...చారీబాబు...అత నెప్పుడూ నా కళ్లలో ప్రతిఫలించాలి!

తర్వాత రీటా ఎప్పుడోనా కనిపిస్తే, జాలిగా నా కళ్లలోకి చూసేది. జ్వరంవచ్చి ప్రస్తుతిం చేసిప్పు డిలా పడిపోయాను. నాకు జ్వరమని తెలియగానే చారీబాబు పరుగెత్తుకొచ్చాడు.

'నీవు మొన్ని వాగులో నీళ్లు తాగానా?' అనడిగాడు.

'దాహం పట్టలేక తాగాను. పుడినెను... స్పటికంలా వున్నాయని నీళ్లు...వాటికేం?...

‘అజీ కొంపముంచింది. ఇక్కడ కొన్ని వాగుల్లో మరేరీయూ అలలై ప్రవహిస్తోంది ఇంకా నియం...మరో రెండు గుక్కల్లు తాగావుకాదు’

నా కళ్లు చెరుగ్గాయి. స్పృహలేకండా వున్నాను. చారీబాబుని చూసి, లేనిసత్తువ తేచ్చుకొని మాట్లాడాను.

అరగంటనేపు నా దగ్గర కూచుని మాట్లాడి, ‘నిశ్చాంతి తీసుకో వెళ్లివస్తా’ అని వెళ్లిపోయాడు.

నేను గతాన్ని నెరుకేసుకుంటూ మగతలో మునిగిపోయాను. మగతలో పీడకలలు...

అక్కయ్యని బావ ఇంట్లోనుంచి గంటనే నట్టు—ఎవరో తెచ్చి పెట్టుకొన్నట్టు—

మరియార్దరు పొష్టుమేక కాజేసినట్టు—

ఇల్లంతా అల్లకల్లోలంగా వున్నట్టు—

అక్కయ్య నూతిలో పడ్డానికి పరుగెత్తుకొన్నట్టు—రకరకాల భావోన్మేషాలతో మెదడు కుతకుత ఉడుకెత్తిపోయింది. తల బరువుగా ఏ లోయల్లోకో క్రుంగిపోతోంది. వంటిసిండా పొరగట్టిన నీరసం, నరనరాల వ్యాపించిన జ్వరం, మూలగుతోన్న మూలగు, గదిసిండా వ్యాపించిన రోగవాయువు. — నాకు పృథ్వువు చేగవలో ఉందా? అనిపించింది.

చా వొచ్చి మీద పడుతుందేమో, అని భ్రమించి పోతాను. అప్పటికేపడకొందో వివుంటుంది—

గడియారం ముళ్లు గుండెల్లో గుచ్చుకొంటున్నాయి. నా కళ్లు జ్యోతుల్లా మండుతున్నాయి.

అడుగులచప్పుడు వినిపించింది. అలికిడయింది. బయట చారీబాబు పెట్టిన గొల్లెంతీసిన చప్పుడైంది.

ఒక్కొక్క అడుగు ముందు పడుతోంది పృథ్వువు అడుగులేసుకొంటూ వస్తోందనుకొన్నా. లేకపోతే, ఇంత రాత్రివేళ ఎవరోస్తారు? ఆఫీసరా? జ్వాలా నరసింహమా? కాస్తా? ...ఎవరు?

ఆపాదమస్తకం కప్పకొన్న ముసుగు తొలగించి చూశాను. వాళ్లెవరూ కారు!

అందరికంటే, అతీతమైనవ్యక్తి!

నా గుండెల్లో ఆవేదన, కడుపులో తపన—

అన్నింటినీ, ఏ అమృతహస్త స్పర్శలో, అద్భుత్యంగా పీడారున్నాయి.

నా కళ్లు సమ్మెటతో బాదుతొన్నట్టు లాగు తున్నయ్! నరనరాలు జరజర లాగుతున్నాయి నా బతుకుమీద ఆశ నిలుసుమిలుసు మంటోంది అరణ తారలా.

నే నిప్పుకు వచ్చినవ్యక్తిని బాగా చూడ గలిగాను దీపంకంటే ఎక్కువగా నా కళ్లు మంట లేతుతున్నాయి

నిగనిగ లోడుతొన్న శరీరం...చీకటిని పులుము కొని, నన్ను పరామర్శించడాని కొచ్చింది!

కళ్లు నూదుల్లా గుచ్చుకుంటున్నాయి.

పెదవులమీది గుసగుసలు వినిపిస్తున్నాయి

‘చారీబాబు...’ అన్నపని ఉద్భవించిన, ఆ ఎత్తిని మందారంలాంటి పెదవులు చూట్టాడుతోన్న భావ నా కర్ణంకాదు!

చారీపంపితే, వచ్చానని కాబోలు చెబుతోంది.

అబ్బ! ఈ ఆవేదనలో, ఏవీ అర్థం కావడం లేదు! మనస్సు ప్రకాంతంగా ఉండాలని ప్రయత్నించుతోంది.

లేవబోయాను. బాధగా మూలిగాను.

రీటా దగ్గరకొచ్చి లేవదీయబోయింది.

నేను వారించి, నా అంతటనే నే గోపికి జార బడ్డాను ఏవో మూలిక ముక్కుదగ్గర పెట్టింది వాసన నాకేం తెలియలేదు. ఆ మూలిక నోట్లో పెట్టుకొని నవలనుంది. నేను తీసుకొని నమలబానికి పూను కొన్నాను. చేదుగా, వెగలుగా, వాంతి వచ్చినంత పనయింది. ఊమిసిపారేశాను.

ఎత్తిగా కోపంగా, రీటా పెదవులు వణికాయి. నా నిస్సహాయతకి జాలిపడ్డాయి

మరో మూలిక తీసి ఇచ్చింది.

ఏమిటో, ఈ వనమూలికలు...ఏంపని చేస్తాయి నా జ్వరంమీద దీని పిచ్చిగాని...అనిపించింది!

ఏదో నీసా తీసి, నోరు చాపమంది.

పెదవులమీద ఒక్కొక్క చుక్కతీసి పోస్తుంటే చప్పురించాను. పుట్టలేన కాబోలు...చిక్కని చేదు వాసన, తియ్యని వాసనా కలిసి సృష్టించిన రుచి—దిగజారిపోతోన్న ప్రాణాల్ని మైకి చేదుకు నే, శక్తి ఆ మధువులో వుంది గాబోలు—నీసాలోదంతా తాగే

శాను. నా కళ్లు తప్పిగా మెరిశాయి. కడుపులో తపన తగ్గింది. నాలో ఊణిస్తున్న సత్తువ తిరిగి చేరుకొన్నట్లయింది.

తేలిగ్గా హృదయం తేరుకొంది.

నా కళ్లు కృతజ్ఞతాభావంతో వన్నెంచసాగినయ్యే! రీటా దేవతనిపించింది నా కోసం ఇంత కష్టపడుతోంది, ఎటువంటి సంబంధంలేని, ఈ మూర్తి. దీని కంటికి ఏదో అవ్యాజమైన మనస్సంబంధమైన రజ్జువే... కారణం... అనుకొంటాను

నా దీనస్థితికి నాకే ఏడుపాచ్చింది.

ప్రస్తుతం ఈ సమయంలో నా దగ్గర నాఅనే వాళ్లెవరూలేదు-తల్లి లేదు, తండ్రి లేదు, బంధువులేరు... ఆప్యాయంగా, 'నాయనా? ఎలావుంది?' అని పెనవి విప్పి పలకరించే, ఆప్తహృదయంతో — నన్నాదరించి, సమాశ్వాసించి, కన్నీరు నించుతూ, 'నీ ముదురు వేడిగా వుందా? వంటిలో ఎలావుంది బాబూ!...కడుపులో తపన తగ్గిందా?...అబ్బ వశేలా సలసల కాగి పోతుందో? నా చిట్టితండ్రికే రావాలా ఇంతజ్వరం? ఎంత కష్టమై చిచ్చింది నా బాబుకి!...త్వరలో తగ్గి పోతుంటే!...ఈ మాత్ర వేసుకోవూ? ఈ రెండు గోజులు బాధపడాలి తండ్రి! తర్వాత మాలో కలిసి పోతావు ... ఏడుస్తున్నావా? ఛా ... ఏడవ్వొచ్చా? పిచ్చినాయనా! ఏడవరు...తిగ్గిపోతుందన్నాంగా...'

చెయ్యగలిగిన కళ్ళతో, జాలిగదిరే హృదయంతో, గద్గదకంఠంతో ఓదార్చే నాఅనేవాళ్లు లేని, ఈ అరణ్యమధ్యేనుందిరంగా చిక్కి చివికపోతున్నాను. బాధలో కుమిలిపోతున్నాను. మానవతా దూరమై ఏ కొండల్లానో ఏ ప్రకృతిలానో పుట్టి, పెరిగిన కొండ జాతికాంత లాలనలో నిట్టూర్పు విడవాలిసాచ్చింది గదా? అని బావురుముని ఏడ్చాను. వెక్కిరిచి ఏడ్చాను. నా జెచ్చని కన్నీళ్లు చేత్తో తుడుస్తూ, తల నిమిరింది. ముదురుమీద చేయివేసి, ఆశ్వాసించింది. తన భావలో జాలిగా గొణిగింది. తనూ నా దీనస్థితికి, కన్నుల కన్నీరు నించింది.

కళ్ళలోకి చూశాను కృతజ్ఞతామాచకంగా.

సిగు రేకులు రేకులుగా విడిచి, జాలిగామరి కలువల్లా కలిసి, ఏదో అపూర్వానుభూతిని స్ఫురింపజేస్తోంది.

ఆ చీకటిదుట్టూ పెనవేసుకోబోయాను. ఆ గుండెలో తలదాచుకొని, దీనంగా విశవాలనిపిస్తోంది.

చైతన్యవంతమైన రాతివిగ్రహంలాంటి ఈ మనిషి, నిశాకాంతలా, నల్లని ముసుగులో రాగిల్లింది నాముందు ... ఏవగం కోరినా దయచేసే మాతృ హృదయం, మాధురీనిలయం...అన్నింటికీ సహించి, నన్ను నేదదీర్చింది. ఓదార్చింది బాపా పోకార్చింది. కార్చిచ్చులాంటి నా శరీరాన్ని చల్లని హస్తంతో సాకింది. నా కాళ్ళలో ఉడిగిపోయి జననత్వాల్ని మేల్కొల్పింది తన తామరపువ్వులాంటి చేతుల్తో...

నా శరీరం హాయిగా తేలిపోయింది. తర్వాత చల్లగా, నిద్రపోవడమే తెలుసు. చారీబాబుని కళ్ళనిండా చూసుకుంటూ ఎంతినేపుంకో, ఏమో...నిద్ర పోయిందో లేదో నాకు తెలియ నేలేదు ఆ చల్లనితల్లి—

6

తెల్లవారసరికి జీపాచ్చింది. నేను వెళ్లి పోనుంటే, ఆఫీసంతా యూడాని కొచ్చింది. ఇంజనీరు కూడా చూసి, విచారించాడు. చారీబాబుకూడా నాతో కస్తున్నాడు గనక, నాకేలోటూ వుండను. తిన్నగా విశాఖపట్నంలోపోయి పడితే, అక్కణ్ణించి బతికుంటే, ఎప్పటికైనా, ఇల్లు చేరుకోవచ్చు! ... రీటా వచ్చిందేమో?...అని చూశాను. రాత్రి జరిగిన విషయానికి సిగ్గుపడి రాలేసనుకొన్నా.

జీపులో ఎక్కేటప్పుడు ఉత్సాహంగా నే, ఎక్కాను పొడైక్కొలది, నాలో, చైతన్యం గాలి వేగానికి, హారతి కర్పూరంలా హరించుకుపోతోంది.

జీప్ రోడ్డిని తరుముకుపోతోంది.

డుగుమా జలపాతం చూడనేలేకపొయాను ఇంతదూరం వచ్చి కొండదారులు దిగేటప్పుడు ఎక్కేటప్పుడు నన్ను జాగ్రత్తగా పట్టుకొంటున్నాడు. పాపం! అతని కెండుకొచ్చిన జెడద?... ..

ఇంతదూరం వచ్చి, ఇంతయందిచేసి నేనచేయించుకోవడం నావిన నాకే అసహ్యునిపించింది.

మగతగా వుంది మెనడు. అందులో దృశ్యాన్ని క్యాలు...నాన్నా, అమ్మా, రెక్కలుగట్టుకొని, నాలుతున్నారు ... 'ఇంతదూరం ఎందుకొచ్చావురా నాయనా!...నిజేపంలా ఇంటిదగ్గరుంపక...' అని నాపోతున్నారు!

నేనీ పర్వతాలనీ, పరిసరాల్ని విడిచివెళ్ళి పోతున్నందుకు విషాదంగా విడ్డొక్కలులా గాలిలో రూప వినిపించింది పర్వతాలు కాల్యలు కన్నీళ్ళుగా ఏడుస్తున్నాయి...

నాగూప సకీ ఏడుస్తోన్నట్టు తిల్లిదండ్రులు, నాలో జ్యోతి చిరమయినట్లు...

‘ఏనిటి కలవరిస్తున్నావు? నీకేం భయంలేదు... నీజ్వరం తగ్గడాకా నీతో నే వుంటా...’

నేను కళ్ళు తెరిచి చూశాను.

చారీబాబు నా పక్కనే, వున్నాడు. నా ఆత్మజ్యోతి ఇంకా వెలుగుతూ నే వుంది! ఇంకా బతికేవున్నా...

చారీబాబూ! నాబుణాన్నింకా ఎందుకు పెంచుతావు? నిశ్శబ్దంగా ప్రహిస్తున్న ఏ కొంత వాగులోనో పారేస్తే, ప్రకృతిలో కొట్టకపోతాను. మేఘాల నీటూర్పుల్లో పేలుకొంటాను. ఉదయాదుగా సంద్యా సౌందర్యంలో, ఒక మంచుబిందువుగా మిల మిల మెరుస్తాను. చీకటియుసుగు కప్పుకొని, వేవవని విప్పుకొని, మంచులో ముంచుకొనిపోయి బతుకు తెల్ల వారుస్తాను.

బాధపడుతూ, నాలో నేనే ఆలోచింపు కొంటూ, ఆపవిదాటి విశాఖ చేరేసరికి పొద్దు కుంకు తొంది.

హాస్పిటల్లో చేరిపించేటప్పుడు ఎంత ఖర్చయిందో, ఏమో నన్నో మంచంమీద పారేశారు. అన్నింటికీ జేవువలాటి చారీబాబు...

ఈ జ్వరం...విషజ్వరం...అని డాక్టరు లేట్నీ నట్టు నాకు తెలియకపోలేదు. చారీబాబు దాచినట్టు నేను గ్రహించాను. తర్వాత ఉత్తరం వ్రాయించాను ఇంటికి.

అక్కడే పడుకున్నాడు ఆరాత్రి...

నాకు నిద్రపోవడానికి మంచిచ్చాడు. బనా, నిద్రపట్టండే?...ఏవో మగతిగా పీడకలలు మాత్రం... కొల్లలుగా కళ్ళలో కల్లోలం చేపుతున్నాయి!...

చారీబాబు హాయిగా నిద్రపోతున్నాడు నా నుండెల్లో ఈర్ష్యా జ్వాల మేల్కొల్పబడతూ...

తేచి, ప్లాస్కులో కాఫీ తాగుతున్నాను గది కవతల అలికిడైంది.

లోపలికి తొంగి చూసింది పరిచితముఖం.

ఆశ్చర్యంగా చూశాను ‘నువ్వలావచ్చాచిక్క డిక్కి?—

‘హరీ’ అంది. చారీబాబుని లేపింది. కళ్ళు మలముకుంటూ విసుక్కుంటూ, కనుక్కుంటూ లేచాడు ఆశ్చర్యంగా.

మూలికా, మంగు నీసాలో ఘేన బయటికి తీసింది.

‘పొద్దుట కనిపించడండా, ఇక్కడికిలా వచ్చింది రీటా?...రాత్రి ఆమూలికల మంగు, ఘేన తాగాను’ అన్నాను నీరసంలో ఉత్సాహంతో—

‘జ్వరానికది చాలా మంచి మంగు...ఐలే, అన్నింటికీ అది పని చేస్తుందో లేదో చెప్పలేం!’

‘ఎనా, ఆమందు నాకప్పుతంతో సమానం’

రీటా, మంగుకొచ్చి జాలిగా చూసింది. నేను నోరు తెరిచాను అమృతం వచ్చింది.

చారీబాబు శ్లేతలు, సంతృప్తిగా చెబు ర్చాయి.

రీటా మధుహృదయం, నన్ను నా జీవితాన్ని తీరుముతోంది. బాధగా కళ్ళు మూసుకొన్నాను.

‘మీరు జీవతలు’

నా గొంతులో ఆవ్యక్తమైన ధ్వని వాళ్ళకి విని పించే వుంటుంది! తెల్ల వారుతుందో లేదో! హాయిగా నిద్రపోయాను వాళ్ళిద్దరూ... నేనూ నిద్రకి ప్రయత్నిస్తున్నాను—

ఇందలి నేనూ, తిదితరపాత్రలూ, చారీబాబు, రీటా కేవలం కల్పితం—ఎవరికీ సంబంధించినవి కావు. ముచ్చటే ప్రకృతిసౌందర్యం వర్ణనాత్మక దృశ్య భంజన మాత్రమే!

వి గ్ర హ వ్యా వర్త ని

ఆ ర్య నా గా ర్జు ను డు

[గత సంచిక తరువాయి]

ఉ త్త ర ప క్ష ము

అన్నదుక్తి హేతుప్రత్యయములగాని, దాని సాకల్యమందునగాని, యన్య భావమున గాని లేనిచో భావ నిఃస్వభావతనుజేసి శూన్యత ప్రాప్తమయ్యెను.

ఈ ప్రతీత్య సముత్పన్నమెల్ల శూన్య! మనెడి వాక్యము వ్యాఖ్యాతమగునుగాతః: ఈ ప్రతీత్యసముత్పత్తి నెనగుభావ! మెల్లనిఃస్వభావ మగుచు నెనగుచుండు.

మాయచే నుద్భవించిన మనుజు డెట్లు! లితర మాయామనుజు నివర్తించుచుండు, నట్టిరీతి నీ వ్యావర్తనార్థమితర! మైన ప్రతిపిద్ధమర్థము నాచరించు.

వాక్య మియ్యది యన్యభావమ్యయగును; దీనిచే మాకు వాదము హానిలేదు; వైషమిక దోషమునకు సంప్రాప్తిలేదు; కాన హేత్వంతర మ్మవక్తవ్యమగుచు.

“మాటలాడకు మన్నట్టి మాడ్కి యిదియు! నగు,” నటన్నది మీదు దృష్టాంతమగును; “శబ్ద మిద్దానిచేత నా శబ్ద పరిని వర్తనంబగు,” నని మేము పలుకలేదు.

నిఃస్వభావవాక్యముచే నిఃస్వభావ! తా నివర్తనం బగునేని, తన్నివృత్తి యందు సర్వభావసముదయమునకును! జేకులునుగాదె స్వాభావ్యసిద్ధి యెందు.

కల్పితాంగనా రమణీయ కాయదర్శ! నముచే నుద్భవించు మోహముఘనము భవ్యపురుష నిర్మితకుండు ప్రతిహితము! నేయునట్టులే యిదియంచు జెప్పవలయు

ధ్వనికి సత్తలేమివలన నీ హేతువు! సాధ్య సమమయగును; సంవృతము వ్యావహారికము ప్రత్యాఖ్య మొనరింప! కుండ మేము చెప్పచుంటిమిట్లు.

[వ్యావహారికార్థ సమాశ్రయము లేక! పరమమౌ నట్టి యర్థము కటపబడదు; పరమమౌ నట్టి యర్థము నెఱుగకుండ! పరమ నిర్వాణ పదమును బడయరాదు]

కొంఠొక ప్రతిజ్ఞ యనుచు మా కుండనేని, ఇట్టి దోషము మా కావహిల్ల గలదు; లేదు మాకు బ్రతిజ్ఞ; యా లేమివలన! నెట్టి దోషము మా కావహిల్లబోదు.

అల ప్రమాణము చేత రవ్వంతయైన! ప్రాపణీయమో, కాక ప్రవర్తనీయ మో, నివర్తనీయ మ్మొ మాకున్న వేళ! దోషమగు; నదిలే, దింక దోషమెట్లు?

అనువాదము : శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు

ఆ ప్రమాణములవలన నర్థములకు సిద్ధి చేకూరునని నీవు చెప్పెదేని,
మరల నా ప్రమాణములకు బరగుటెట్లు! సిద్ధి యొక్కింత మాకు వచింపవలయు.

అన్యమా ప్రమాణములచే నగునయేని! తత్ప్రమాణసిద్ధి, యనవస్థ ఘటియిల్లు;
దానిచే నాది గాని, మధ్యము గాని, యంతమును గాని సంసిద్ధి నందబోదు.

ఏ ప్రమాణములును లేక యే ప్రమాణ! సిద్ధి యనగ వాదము నశించిపోవు;
వైషమిక దోష మద్దాన బ్రాప్తమగును! కాన హేత్వంతరము వక్తవ్య మగును.

అగ్నిహోత్రము స్వాత్మపరాత్మ యుగము! భాసమానము గావించు శిధి తత్ప్ర
మాణ తతి స్వపరార్థ యుగ్మకము పూర్ణ! సిద్ధి పొందించు చున్నట్లు చెప్పనచ్చు.

విషమ మీ యుపన్యాసము వీతిహోత్రు! ఊత్మ భాసము గూర్పువా డగుటలేదు;
అంధకారమందు ఘటమున నుపలభి! యట్లు జ్వలను ననుపలభి యరయరాదు.

స్వాత్మపరములు రెండు హుతాశనుండు! భాసిలగజేయు నని నీవు పల్కెదేని,
పరపదార్థములను గాల్చివైచునగ్ని! స్వాత్మదాహము గావించునగునుగాదె!

స్వాత్మపరములు రెండు హుతాశనుండు! భాసిలగజేయునని నీవుపల్కెదేని,
అంధతమనమునట్టులే స్వాత్మ పరప! దార్థయుగళము క్రమ్మివేయంగవలయు.

అగ్నియందుగాని, యదియున్నయెడగాని! అంధకారమద్ది యమరబోదు;
జ్వలనమెట్లు స్వాత్మభాసముగావించు? ఆ ప్రకాశము తిమిరారిగాదె!

జాయమానమగుచు జ్వలనముభాసిల్ల! జేయుననుట సుతచెల్లబోదు;
జాయమానమగుచు జ్వలనము సంతమ! నమ్ము పొందుటెట్లు సాధ్యమగును?

అంధకారము దరియక యగ్ని తద్వి! ఘాత మొనరించు ననరాదుగాదె; యట్లు
యైన లోకధాతువుల నమస్తమందు! గలుగు తిమిరము నిటనుండి తొలపవలయు.

ఏ ప్రమాణము కాంక్షింపకే స్వతః ప్రమాణ సంసిద్ధియగునన్న మతమయేని,
తత్ప్రమాణ ప్రసిద్ధియొంతయు బరనిర! పేక్షయగుచు సిద్ధించునం చెన్నవలయు

ఏ ప్రమేయము కాంక్షవహింప బోక! యా ప్రమాణప్రసిద్ధి యొప్పురునేని,
ధర్మసందేహమందు నెద్దానికైన! నయ్యవి ప్రమాణము లగుచు నలరబోవు.

ఆ ప్రమాణములకు బ్రమేయార్థకాంక్ష! సిద్ధియన సోకు దోషము చెప్పచుంటి :
సిద్ధమునకు సాధనమద్ది చెలగు, మతియ! సిద్ధ మర్థ మన్య మ్మపేక్షింపబోదు.

ఎల్లభంగి ప్రమాణపాపేక్షతాప్తి స్త్రీ ప్రమేయముల్ సిద్ధించునేని, కాంక్ష
నేయబోక ప్రమాణముల్, సిద్ధిగాంచు! గాదె ఈ ప్రమేయార్థ సంఘాతమెల్ల

విగ్రహ వ్యావర్తని

ఏ ప్రమాణం బపేక్షింపకే ప్రమేయ! సిద్ధికల్లునేని, ప్రమాణసిద్ధి చేత
నగునదేమి? ప్రమాణంబులైన నేల? తత్ప్రసిద్ధమైనట్టి యర్థముదేల?

అర్థముల బ్రమేయముల నభిలషించి తత్ప్రమాణప్రసిద్ధి యుత్పన్నమైన,
ఆ ప్రమాణ ప్రమేయ ద్వయంబు వ్యత్య! యమ్మయిన స్థితిహిందుట నాపరాదు.

చెనసె నీ ప్రమాణపు సిద్ధిచే బ్రమేయ! సిద్ధియుం, బ్రమేయపు సిద్ధిచే బ్రమాణ
సిద్ధి, మీకు నా యుభయమ్ము సిద్ధియైన! చొప్పడుటకేవలము వట్టి సున్నయగును.

ఆ ప్రమాణములను బ్రమేయార్థసిద్ధి! యగునయేని, ప్రమేయసాధ్యంబు లా ప్ర
మాణములు ప్రమేయార్థ సంతానములకు! నెవ్విధమ్మున సంసిద్ధి నేర్పగలవు?

ఆ ప్రమేయములను బ్రమాణార్థసిద్ధి! యగునయేని, ప్రమాణసాధ్యంబు లా ప్ర
మేయములు ప్రమాణార్థనికాయమునకు! నెవ్విధమ్మున సంసిద్ధి నేర్పగలవు?

“తండ్రివలన గొడుకు తనరారుచుండును! తండ్రి కొడుకువలన దనరుచుండు,”
ననుచు నొకడు చెప్పనట్టైన, నెవ్వని! వలన నెవ్వ డుద్భవమ్ముహిందు?

జనకు డెవ్వఁడు, మఱి తనూజాతుడెవడు? విశదభణితిని దెల్పుఁడి వినగవలయు
ఇరువురును బితాసుతలక్షణేక్షితులగు! చుంట మాకిందు సందేహ ముద్భవించె.

స్వయముగాగాని, మఱి పరసర్వతగాని, తత్ప్రమాణములనుగాని, తత్ప్రమేయ
వితతిగాని, కారణవిహీనతనుగాని! యా ప్రమాణములకు సిద్ధియగుటలేదు.

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు కుశలధర్మములకు! కుశలమౌ స్వభావమ్ము వాక్రుత్తురేని,
ఇయ్యదిట్టి చందంబంచు వేరుఁజిచి! యా స్వభావమ్ము వివరింపనగునుగాదె!

కారణప్రత్యయములగాంచి కుశల! ధర్మమున స్వభావము సముత్పన్నమగున
యేని, పరభావజాతమై యెనగునద్ది! కుశల ధర్మస్వభావమై కొఱలుపెట్లు?

కారణ ప్రత్యయములఁ గనక కుశల! ధర్మముల స్వభావము సముత్పన్నమగున
యేని, కుశలాది ధర్మమ్ము లిట్టివేని! బ్రహ్మచర్యవాసంబని పడయబోవు.

ధర్మమేని, మఱియధర్మమేని, వ్యవహారంపు ధర్మమేని క్రాలబో; ద
హేతుమంతమది ననాతనం బగుటచే! నిఖిల భావచయము నిత్యమగును.

అకుశలములందు, నవ్యాకృతాళియందు, అల్లనై ర్యాణ పూర్వాదులందు పూర్వ
దర్శితంబైన దోషముత్పన్నమగును; అఖిల సంస్కృతార్థ మసంస్కృతార్థమగును.

పదమునకు సత్త సస్వభావతయు జెప్ప! వాడు మీచేత బ్రతిషేధపాత్రుడగును;
ఏము మాత్ర మేనాడును నామమునకు! నున్ని కలదంచు వచియించుచుండ లేదు.

పద మన త్తనువాదమ్ము పరగవలయు! నొండె, పరగకుండవలయునొండె; గాన నిందు నెద్దాని నీవాశ్రయించుకొన్న! తావకీనవాదమ్ము విధ్వంసమగును.

“అఖిల భావముల్ శూన్యంబు,”లనుచు మున్ను! ప్రోక్తమయ్యె మాచేత; నభూతమట్లై మా ప్రతిజ్ఞ; కావుననింక మాదు వాద! మెట్లు దోషమ్ము చేత సంస్పృష్టమగును?

ధర్మములకంటె వేఱుగా దసరుచుండు! నట్టిదేని స్వభావ, మయ్యదియు ధర్మ మందు గల్గదం చాశంకనంది నార;! లన్నదుక్తి యాశంకనీయమ్ముగాదు.

ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పునేని, భావనిఃస్వభావత్వ నివర్తనమ్ము మీరు కడగి కావించుచున్నారగున! చెలగు శూన్యత్వ మప్రతిషిద్ధమగుచు.

మీరు వ్యావృత్తి నేయుచున్నార శూన్య! భావ; మా శూన్యతయుకేని పరగబోదు; ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పుననెడి! తావకీనవాద మ్మిట్లు ధ్వంసమందు.

కించి దర్శమేని ప్రతిషేధించుచుండ! లేదు; ప్రతిషేధ్య మర్థమే లేదుమా; కావున బ్రతిషేధించుచున్నావు నీవ! టన్నయాధిలయ మొండె విన్యస్తమయ్యె.

పరగబోని మీదు వాక్కుచే ప్రతిషేధ! వచనసిద్ధియంచు బలికినారు; ఇచట లేనిదనుచు నెఱిగించునేకాని! వాక్కు దాని భంగపఱుపబోదు.

త్వన్మరీచికా దృష్టాంతద త్తవిపుల! చర్చ ప్రత్యుక్తమవుత; దృష్టాంతమద్ది యెట్లు లుపపత్తిపొందునో యేది నిర్ణయంబూ వివరించుచున్నార మాలకింపు.

గ్రాహమది స్వభావమ్ముచే గ్రాలునేని, అది ప్రతిత్య సముత్పన్నమగుటలేదు; గ్రాహమది ప్రతిత్యభవమై గ్రాలునేని, అది నిజముగా శూన్యతయగును జమ్మి.

గ్రాహ మది స్వభావమ్ముచే గ్రాలునేని, ఎవ్వడెట్లు లద్దాని వారింపగలడు? శేషధర్మాల నీవిధి చెల్లుచుండు; కాన దోష మీవాదాన గానరాదు.

హేత్వభావత సాధ్యసమత్వమగుట! జేసి మున్నె ప్రత్యుక్తితాల్లిప్తమయ్యె; త్వన్మరీచి దృష్టాంత నివర్తనంబు! నందు పూర్వమ్ముచెప్పిన దిందెనంగు.

మూడుకాలాల హేతువు మున్నె సాధ్య! సమత జేసి ప్రత్యుక్తి విశ్రాంతమయ్యె; ఈ త్రికాల నివర్తక హేతువేని! అల్లశూన్యతావాదికే ప్రాప్తమగును.

ఎవనికి శూన్యతోద్భవ మెనగుచుండు, వానికి నిఖిలార్థము లుద్భవమ్ము లగును; ఎవనికి శూన్యతోద్భవ మెనగకుండు! వానికిం గించిదర్థ ముద్భవముగాదు.

సారశూన్యతయు, బ్రతీత్య సంభవమ్ము! నైక నానార్థత త్వమ్ము వ్యాకరించు పూజ్య మధ్యమా ప్రతిపత్తు బోధపఱచి! నట్టి సంబుద్ధు ననుపము నాశ్రయింతు.

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 5

* * అడ్వకేట్ కూర్మావతారం గారి కన్సల్టింగ్ రూమ్ (మూవోరంగంలో వలెనే ఉంటుంది) విద్యాపతి రంగం మీద ఆలోచనగా పచారుచేస్తూ హఠాత్తుగా ఆగి జేబులోనుంచి ఓ నాణెం తీసి బొమ్మా - బొరుసూ వేస్తుంటాడు—అదేదనిగా. టైపిస్ట్ గదిలోనుంచి కల్యాణి ప్రవేశించి ముఖం కళ్ళతగ్గి వుంటుంది. కళ్లు కొంచెం ఎర్రబడివుంటాయి.

కల్యా : (విద్యాపతిని చూసి చిరునవ్వుతో చిలిపిగా) బొమ్మా - బొరుసూ ఆడుకుంటున్నారా?

విద్యా : (తలెత్తి కల్యాణిని చూసి తడోరణిలో) ఔస్ ఆఫ్ (తీలో రెండుసార్లు బొమ్మా; ఒక్కసారి బొరుసూ. ఔస్ ఆఫ్ ఫ్లైలో నాలుగుసార్లు బొరుసూ, ఒక్కసారి బొమ్మా. అబ్బ. ఎలాచచ్చడి చెప్పండి.

[కల్యాణి నవ్వుతుంది.]

నవ్వుతున్నారా? నవ్వండి, నవ్వండి. ఇతర్లు అవస్థలు చూసి నవ్వటానికి జేవుడు ఆడ వాళ్ళకి నోరు పెట్టాట్ట. పిల్లకాకికేం తెలుసురా ఉండేలు దెబ్బ అన్నాడు.

కల్యా : అయితే నేను కాకినంటారా?

విద్యా : (తెల్లబోయి) అహం. అబ్బ. ఆది కాదు.

(సర్దుకుంటూ) కోయిలలా మీ రలా మృదు మధురంగా మాట్లాడుతుంటే కాకిలా ఉన్నారంటానా?

కల్యా : కోయిలలా మాట్లాడితే కాకిలా ఉండటానికేం? ఇంతకీ, అసలు చుకున్న జేబో స్పష్టంగా అనెయ్యండి.

విద్యా : ఓ. గామచంద్రా! విమ్మల్నేమీ అసలేదండీ! కర్మంకాలి ఏదో లోకోక్తిజ్ఞాపకం వచ్చి అన్నాను. అదీ, మీగు నవ్వితే అన్నాను కాని ఊరికే అసలేదు. అసలు మీగు నవ్వుచూసి నవ్వటం జేనికి చెప్పండి.

కల్యా : ఆఫీసు పని మా నేని ఆడుకుంటుంటే నేను గనక నవ్వి ఊరుకున్నానుగాని, మల్లికాంబ గారైతే—

విద్యా : తెలవాచేది చీవాట్లతో. అదేనండి సమస్య. లేకపోతే సమస్యేముంది?

కల్యా : సమస్యా? ఏం సమస్య?

విద్యా : భవిష్యత్తుని అటో ఇటో కేల్చిపారేనే సమస్య. పరిష్కారానికి అందకుండా వేధించి వెంటదగిలి బాధించే సమస్య. ఒక జీవితకాలం ఆంతటిసీ కాసించే ఆతిముఖ్య సమస్య. (కుడిచెయ్యి అకస్తాత్తుగా గాలిలో ఊపి రెండువేళ్లు చాపి చూపిస్తూ) ఏదీ ఒక వేలు పట్టుకోండి.

[కల్యాణి తెల్లబోయి అతని కళ్ళలోకి చూస్తుంది.]

ఓ! సారీ!—ఈ వేలా? ఆవేలా చెప్పండి.

[ఒక వేలువైపు కల్యాణి సంజ్ఞచేస్తుంది]

చంపేశారే. ఎల్లప్పుడూ ప్లీడర్ గుమాస్తా
గానే ఉండమంటారా నన్ను?

కల్యా : అయితే ఆ వేలు. (నవ్వుతుంది.)

విద్యా : జేంజర్, జేంజర్. కత్తికత్తే ఒక వైపే
కాని, మల్లికాంబగారి నాల్గ్కి రెండు
వెపులా పడును.

కల్యా : ఉద్యోగం మానెయ్యాలా వొద్దా అనేదేనా
మీ సమస్య.

విద్యా : అటువంటి సమస్యలైతే ఈపాటికి ఓలక్ష
పరిష్కారంచేసి పోలేదను.

కల్యా : మరి అంతవిషయ సమస్య ఏమిటి?

విద్యా : డబ్బులేక చదువులేకా, చదువులేక డబ్బు
లేకా ఇలా ఈ ప్లీడర్ గుమాస్తా గిరిలో
నానా అవస్థలుపడుతూ జీవితశేషం వెళ్ల
బున్నటమా, లేక—(చుట్టూచూసి) మల్లి
కాంబగారిని పెళ్ళిచేసేసుకుని—

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఆఁ!

విద్యా : ఆఁ. పెళ్ళిచేసేసుకుని లా చదివి ప్రాక్టీసు
పెట్టి జూనియర్, సీనియర్, లీడర్ పోవ
టమా అనేది నా సమస్య.

కల్యా : మీరు చెప్పేది నిజమా?

విద్యా : శుద్ధ నిజం.

కల్యా : నేను నమ్మను.

విద్యా : నమ్మకండి.

కల్యా : అయితే వొట్టికాయా? నాకు ముంజే తెలుసు
లెండి.

విద్యా : ఏం? మీరు నమ్మకపోతే నిజం అబద్ధమా
తుందా? అబద్ధ నిజమాతుందా? నీరు పల్ల
మెరుగు నిజము దేవుడెరుగు అన్నారు.
దేవుడిదగ్గర ప్రైవేటు సెక్రెటరీ అల్లమాట్లాడు
తున్నారే!

కల్యా : మల్లికాంబగారు ఒప్పుకున్నారా?

విద్యా : ఎందుకోప్పకోదూ?

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఒప్పుకుందా?

విద్యా : (కొంచెం కోపంగా) ఒప్పుకున్నట్టే.

కల్యా : అంటే పూర్తిగా ఒప్పుకోలేదా?

విద్యా : ఒప్పుకుంటుంది.

కల్యా : ఇవేమిట?

విద్యా : (కొంచెంకోపంగా) ఊఁ.

కల్యా : మీ కలా తెలుసు?

విద్యా : ఏం? ఆమాత్రం తెలుసుకోలేననా మీర
నేది?

కల్యా : ముందుజరిగేది ఎలా తెలుస్తుందండీ? దేవుడి
పర్సనల్ సెక్రెటరీ అల్లమాట్లాడుతున్నారే!

విద్యా : (గ్రహించి, నవ్వి) గడుసువారేలెండి.

కల్యా : మిమ్మల్ని మాస్తే నవ్వోస్తోందండీ.

విద్యా : నవ్వండి. మీ కేంథియం? నవత్నాలురాల
వుగా.

కల్యా : కోపంవచ్చినట్టాంది.

విద్యా : రానివ్వండి. మీ యజమానిని కాదుగా
మీరు భయపడటానికి.

కల్యా : ముందు కామాండమా?

విద్యా : అయితే మిమ్మల్ని వెంటనే ఉద్యోగం
లోనుంచి తీసేస్తాను.

కల్యా : పోనెండి. మల్లికాంబగారు నా పక్షం
ఉంటారు. ఈ మగ్గ అల్లికపని బాగా చేస్తు
న్నాను కూడా. ఆమెచేత మీ ఆర్డరు
క్షణంలో రద్దుచేయించనూ!

విద్యా : ఏమిటి?

కల్యా : తమాషాగా అన్నానెండి. అలా తెల్లబో
తారేం?

విద్యా : అయితే మల్లికాంబని చేసుకోయినా మీ
సలహా?

కల్యా : నా సలహాకోసమే నిరీక్షిస్తున్నట్టు!

విద్యా : మీ అభిప్రాయం చెప్పండి.

కల్యా : ఇప్పుడే చేసుకోండి, లేకపోతే మానె
య్యండి.

విద్యా : ఒక్క చిన్న సలహా ఇవ్వలేయా? ఆడవాళ్లు
మహా పీనాసి వాళ్ళండీ, అందరూ అడిగ
కుండా ఇచ్చే సలహాకూడా మీరు లేనంటు
న్నారే.

కల్యా : అయితే ఆమెని పెళ్ళిచేసుకోకండి.

విద్యా : ఆఁ! గొర్రెలోక జెత్తెన్నట్టు ఎప్పుడూ
ఈ ఉద్యోగంలో ఎదుగు బాదుకూ లేకుండా
ఉండాలిసిందీ!

వి చిత్ర జీవులు

కల్యా : అలా అయితే ఆమెని చేసుకోవాలికి ఒప్పుకోండి.

విద్యా : ఒప్పుకోమంటారా? కాని...కాని...

కల్యా : అయితే ఈ సమస్య దానంతట అది పరిష్కారమయేదాకా సమస్యగానే ఉండనియ్యండి.

విద్యా : ఎలా? ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యమైపోయింది. కూర్మావతారంగారితో ఏదో ఒకటి తేల్చి చెప్పేసెయ్యాలి.

కల్యా : ఓ! కూర్మావతారంగారి ఎంతా ఇది?

విద్యా : ఎలేమిటి?

కల్యా : మిమ్మల్ని చవగ్గా కొట్టేద్దామని ప్లానువేకొట్టలే ఉందండీ.

విద్యా : దమ్మిడీ ఖరీదు చెయ్యని నన్ను చవగ్గా కొట్టేసేదేమిటి?

కల్యా : పదిహేనువేలయినా కట్టం ఇస్తే గారి మల్లికాంబని చుట్టానిక్కడా ఎవరూ రామంటున్నారండీ.

విద్యా : ఘోరం. ఈ కట్ట పికాచాన్ని నిర్మూలించటానికి నేను ధైర్యంగా ముందడుగు వేస్తాను. (గుండె చరుచుకుని ముందడుగు వేస్తాడు)

కల్యా : (కొంచెం వెనక్కితగ్గి) ఆఁ!

విద్యా : ఈ సాంఘికదురాచారాన్ని మంటగలిపి పారెయ్యటానికి నడుం కట్టతాను.

కల్యా : నిజంగా?

విద్యా : దమ్మిడీ కట్టం లేకుండా మల్లికాంబని వివాహం చేసుకుంటాను.

కల్యా : పెళ్లిఖర్చు పెట్టుకుని చదువు చెప్పించే పక్షంలో—అంతేనా?

విద్యా : (కొంచెం తెల్లబోయి) అది వాళ్ళి ఇష్టం.

కల్యా : అవతారంగారికి బోలెడంత డబ్బుంది. ఎవరైనా బీదవాళ్ళు ఉన్నా చీసేసుకుంటే మీ త్యాగానికి విలువ ఉంటుంది.

విద్యా : (ఏమీ అనలేక నీళ్లు నమలుతూ బుర్ర గోక్కుంటూ) కాని...కాని... (ముందుకి వేసి క్రాలు వెనక్కి లాక్కుంటాడు!)

కల్యా : ఎవరైతే ఏంలేండి? త్యాగం త్యాగమే!

విద్యా : అంతే. అంతే! సరిగ్గా చెప్పారు. త్యాగం త్యాగమే. ఫలితం ఎవరనుభవిస్తే ఏం?

కల్యా : చాలైండి బడాయిలు.

విద్యా : బడాయిలేమిటి?

కల్యా : డబ్బుకోసం కక్కూర్తిపడి మల్లికాంబని చేసుకోవాలనుకుంటూ కుంటి కౌరణం చాటున దాక్కుంటారేం?

విద్యా : (ఉక్రోశంతో) మీకు సంజాయిషీ చెప్పాలిసిన అవసరం నాకేం లేదునుకుంటాను.

కల్యా : లేదు. కాని మీ వ్యక్తిత్వాన్ని అమ్ముకోకండి. మిమ్మల్ని మీరే మోసగించుకోకండి. తొందరపడి లొంగిపోకండి. ఒంటరిగా అయినా సరే, ధైర్యంగా నిలబడండి.

విద్యా : (వ్యంగ్యంగా) మీ అయ్యాచిత సలహాకి ధన్యవాదాలు.

కల్యా : (ఉద్రేకంతో తను అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకున్నట్లు తెలిసి, సిగ్గుపడి అవమానంతో కళావిహీనమైన ముఖం దించుకుని) ఎందుకో ఆవేశంకలిగి ఏదో పిచ్చిగా మాట్లాడాను. తమించండి... (వళ్ళిబోతుంది)

విద్యా : (తన మూర్ఖత్వం గ్రహించి) ఆగండి, కల్యాణీగారూ. పొరపాటున అన్నాను. మనస్సు సరిగా లేదు. తమించండి. మీకు కోపంవస్తే నా కెందుకో మనసు మరీ చెడిపోతుంది.

కల్యా : మీ వ్యవహారాల్లో అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకోబం నాదే గతప్పు!

విద్యా : అలా అనకండి. మీ తెలివి తేటలమీద నాకు నమ్మకముంది. మీ సలహా అయ్యాల్యమైనదే. కాని దాన్ననుసరించే మనోధైర్యం నాకు లేదండీ.

కల్యా : నేనేదో నోటికివచ్చినట్టు మాట్లాడితే ఇంకామీరు దాన్ని గురించే ఆలోచిస్తున్నారా?

విద్యా : నిజానికి మల్లికాంబని పెళ్ళిచేసుకోటం నాకిష్టంలేదండీ.

కల్యా : నాకు తెలుసు.

విద్యా : కాని మనం అన్నీ మనకే ఇవ్వమైన పనులే చేయగలమా?

కల్యా : చెయ్యలేక పోవొచ్చు.

విద్యా : చూశారా, మరి? ఏదైనా తార్కికంగా ఆలోచించాలి. ఏమంటారు?

కల్యా : కొన్నివిషయాలు హృదయంతోనే ఆలోచించాలేమో?

విద్యా : మీకు సీతారామరావంలే ఇచ్చలేదు కదూ?

[కల్యాణి మాట్లాడకుండా కిందికి చూస్తుంది లేదు. నాకు తెలుసు. అతన్ని వివాహం చేసుకోక తప్పని పరిస్థితి ఏర్పడుతుందనుకోండి. ఏం చెప్తారు?

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా అతనివైపు చూసి) మీకు తెలిసిందా?

విద్యా : తెలియటం మేమిటి?

కల్యా : అదే. ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవిషయం. సన్యాసిరాజు గార్ని చూచానన్న గారు బుట్టలో ఎలా వెయ్యి కలిగారో ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

విద్యా : బుట్టలో వెయ్యటం మేమిట?

కల్యా : లేకపోతే గుమాస్తా కూతుర్ని కొడుక్కి చేసుకోవాలికి ఆయన ఒప్పుకుంటాడూ!

విద్యా : ఒప్పుకున్నాడా?

కల్యా : (జాలీగా) ఎంతవరకు చూశానన్న చూచానన్న వివరం లేదండీ. "సిరిరా మోకా లొడ్డట మేమిటో నీ పిచ్చిగాని! ఏమయినా అతన్ని చేసుకు తీరాలింజే!" అని ఖచ్చితంగా చెప్పేశారండీ.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) అందాకా వచ్చిందీ వ్యవహారం! ఇంకేం, నిశ్చయంగా వాడిని చేసుకుని హాయిగా సుఖపడండీ.

కల్యా : ఎలా తప్పించుకోవాలా అని నేనాలోచిస్తుంటే ఇదా మీరిచ్చే సలహా?

విద్యా : ఎటువంటి సౌఖ్యాన్ని కాలదన్నుతున్నారో మీకు తెలియటం లేదు. విషం తిస్తుల మేడ-

కల్యా : ఒంటి సంతం పూరిల్లా చాలు.

విద్యా : ఏడు వారాల సగలు.

కల్యా : మట్టిగాజులు చాలు.

విద్యా : ఏమిటోల మూలధనం చూలుగుతూ వుండే ఇనప్పైల్లెలా—

కల్యా : ఆ చూలుగులు నేను వినలేను.

విద్యా : విమానాలలో ప్రయాణాలూ, సుందర ప్రదేశాల్లో విహారాలూ, దాస దాసీజన పరిచర్యలూ—ఓహో! ఒకటేమిటి? భవకవస్తువాహనాది సమస్త భోగభాగ్యాలూ గడ్డిపరకలా ఎగర గొట్టేస్తారా!

కల్యా : కోరికల విప్లును నాటితే మనసు మహావృథాలను పెంచుతుంది.

విద్యా : అందుకని?

కల్యా : కోరికల లక్ష్యం మానసిక తృప్తికదూ?

విద్యా : అందుకని ఆ కోరిక నేవో తీరకుండానే తీరినయ్యి అనుకోమంటారు అంతేనా?

కల్యా : సౌఖ్యం వ్యక్తిగతమైతే కదండీ, దాని కోసం వాడనెందుకు?

విద్యా : వాన ప్రస్థాశ్రమం లో చూట్లాడాల్సిన చూటలు చూట్లాడుతున్నాడు.

కల్యా : పోనెండి ఓ చిన్న సహాయం చేసి పట్టలేరా?

విద్యా : ఏమిటదీ?

కల్యా : సీతారామరావు గారితో మాట్లాడి ఆ ప్రయత్నంనించి విరమించుకుని సచ్చ చెప్పలేరా?

విద్యా : ఇంకానకుం! మిమ్మల్ని ఎలాగో వొప్పిస్తే ఓ వెయ్యి రూపాయలు ఇస్తానన్నాడు వాడు. మీరే మిస్తారా?

కల్యా : ఏం కావాలి?

విద్యా : ఆ వెయ్యి రూపాయలూ మీరివ్వగలరా?

కల్యా : (దీనంగా) పోయిన డబ్బు దొరికితే ఇవ్వగలనేమో!

విద్యా : (ముఖంలో కళ తగ్గుకుంది) దొరుకుతుందా?

కల్యా : ఏమో!

విద్యా : మీకా ఆశ ఉందా?

కల్యా : దొంగిలించినవాడు మీలాంటి వాడైతే తిరిగి ఇస్తాడు.

వి చి త్ర జీ వు లు

విద్యా : (అపరితమము) నానాంటి వాడా?

కల్యా : ఔను.

విద్యా : నేనే అయితే?

కల్యా : బాగా నేడండి. తమమ. మీరే దొంగిలించి నట్లు మాట్లాడుతున్నారే! ఎవరైనా వింటే నవ్వుతారు.

విద్యా : ఓ మంచిగోజు పొద్దున వెయ్యిరూపాయల ఇన్నూరు కవరు అందితే మీరు ఆశ్చర్య పడరు?

కల్యా : నా కంటే పోలీసులు ఎక్కువగా ఆశ్చర్య పడతారు.

విద్యా : మీ డబ్బు దొంగుతుంటే నే నే ననుకుంటున్నానండీ.

కల్యా : మంచిదే. కాని అసలు విషయం దాటేస్తున్నారు.

విద్యా : (నవ్వుతూ) మరి మీరు ఏమీ ఇవ్వలేనన్నారుగా!

కల్యా : ఏమీ ఇవ్వలేనన్నానా? గొంతెమ్మకోరికలు కోరితే ఇవ్వలేమగాని, నే నీవ్యగ్రహించి ఏదైనా సరే, అడగండి, ఇస్తాను.

[చప్పన ముఖం తిప్పుకుంటుంది]

విద్యా : అయితే ఆలోచించి అడుగుతానండీ

కల్యా : సరే. (తెప్పిస్తూ గదిలోకి వెళుతూ ఉంటుంది)

విద్యా : — ఆలోచిస్తూ, చప్పన నిద్రా స్థితిగదా తలెత్తి కల్యాణివైపు చూస్తూ కొంచెం గట్టిగా) ఏదైనా సరేనా!

[కల్యాణి ఓసారి వెనక్కుతిరిగి తల ఆపించి నిష్క్రమిస్తుంది]

సమస్యలు! సమస్యలు! సమస్యలు? (తల తిట్టుకుని) అబ్బ, అన్నీ సమస్యలే.

[జేబులోంచి నాణెం తీసి మళ్ళా బొమ్మ—బొగ్గూ వేస్తుంటాడు. ధర్మ రావు ప్రవేశం]

ధర్మ : బొమ్మ! ఏం, అంతేనా, విద్యాపతి?

విద్యా : (ధర్మరావుని చూసి) ఉహూ, బొగ్గూ, రండి.

ధర్మ : ప్లీజ్ గారున్నారా!

విద్యా : ఆ, కూర్చోండి. అజేబుటే? ఏదోసారి దివాలా తీసినట్లుగా ఉంది మీ ముఖం?

ధర్మ : ఏదోస రీ? ఇంకా ఇది మొదటిసారి నయ్యా.

విద్యా : అయితే దివాలా తీశారా? మీ ముఖం చూడగా నే అనుకున్నాలెండి.

ధర్మ : (కుతూహలంగా) నిజంగానా, విద్యాపతి? నిజంగా దివాలా తీసినట్లుగా నే కనిపిస్తున్నానా?

విద్యా : సాక్షాత్తూ దివాలా కోరలే ఉన్నాను, ఇప్పుడు మిమ్మల్నిచూస్తే ఇన్ కమ్ బాక్సు కొడుగదా, ప్రొఫెషన్ టాక్సు కూడా అడగరు.

ధర్మ : నా ముఖే రూపాయలూ ఇచ్చేయాలని బుద్ధి పుట్టటం లేదా?

[విద్యాపతి లేచినట్లుగా జేబు తడుముకుంటాడు. లోపల్నించి కూర్మావతారం ప్రవేశం. ధర్మరావు సమస్కరిస్తాడు.]

కూర్మా : ఓ, ధర్మ రావు గారా! కూర్చోండి, కూర్చోండి, ఏమిటి విశేషం?

ధర్మ : కొంప మునిగిపోయిందండీ.

కూర్మా : వరసలేం రాలేక!

ధర్మ : దివాలా తీశానండీ, దివాలా.

కూర్మా : దివాలా తీశారా? ఏం దివాలా?

ధర్మ : ఏం దివాలా ఏమిటండీ? దొంగ దివాలా తీశానుకుంటున్నారా? అసలు దివాలామే నండీ.

కూర్మా : అరెరే! ఏం జరిగింది?

ధర్మ : నా బట్టలకొట్టు లూటీ చేశారండీ.

కూర్మా : లూటీ! ఎవరో తెలిసిందా?

ధర్మ : సన్యాసిరాజుమీద అనుమానంగా ఉందని పోలీసువాళ్ళకి చెప్పానండీ.

కూర్మా : సన్యాసిరాజు గారిమీదా?

ధర్మ : అవునండీ. కత్తుసాధిద్దామని లూటీ చేయించి ఉంటాడు.

కూర్మా : కేసు ఓడిపోలేదండీ కత్తుసాధించటం? కేసు ఇంకా మొదట్లో నే ఉందిగా.

ధర్మా : ఆయన సంగతి మీకు బాగా తెలియలేండి, స్త్రీలను గూర్చి!

కూర్మా : ఊ! బాగా నవపడ్డారా?

ధర్మా : నవ్వం! కుదిమట్టంలాగే ఊరమయిందండీ.

కూర్మా : మిగతా దుకాణాలన్నాయిగా మీకు.

ధర్మా : అవి నావికావండి. నా భార్యనీ, బావ మరుగులనీ.

కూర్మా : అది సరేలండి. ఎవరి పేరవున్నా మీదేగా ఆస్తీ.

ధర్మా : లా ప్రకారం మాట్లాడుతున్నానండి.

కూర్మా : ఏం? వ్యవహారమేమైనా జరపాలా?

ధర్మా : ఐ. పి. దాఖలు చేయించాలండి తమకు.

కూర్మా : ఐ. పి.?

ధర్మా : అవునండి. మరి దివాళాతీశానుగా?

కూర్మా : ఎంతబాకీ ఉన్నా?

ధర్మా : ఓ పదిహేను, ఇరవై వేలదాకా ఉంటుందండి.

కూర్మా : బ్యాంకులో మీ పేర డబ్బేంటేమా?

ధర్మా : లేదండి. ఉన్నదంతా నా భార్యకే. ఆవిడ సొంతం.

కూర్మా : భార్య పేర ఎప్పుడు ట్రాన్స్ ఫర్ చేశారు? లూటీముందా, తర్వాతా?

ధర్మా : లూటీకిముందేనండి.

కూర్మా : లూటీ జరుగుతుందని మీకు తెలుసన్నమాట.

ధర్మా : నాకెట్లా తెలుస్తుందండీ?

కూర్మా : మరి డబ్బెందుకు ట్రాన్స్ ఫర్ చేశారు?

ధర్మా : (తికమకపడి) ఎందుకైనా మంచిదని చేశానండి.

కూర్మా : ఎందుకైనా అంటే?

ధర్మా : నా పేరేఉంటే మంచిదికాదని చేశానండి.

కూర్మా : ఎందుకు మంచిదికాదు?

ధర్మా : వ్యాపారం ఎటుపోయి ఎటుస్తుందో ఎవరికీ తెలుసు.

కూర్మా : అంటే బాకీదార్లకి ఎగ్జిట్ లని ప్లాను చేశారన్నమాట.

ధర్మా : ప్లానేముందండీ? పెట్టుపడి నా సొంతడబ్బా విమన్నానా? అది నా భార్య స్త్రీ ధనం. నాకేం మాకుందీ? అందుకని జాగ్రత్త పడ్డాను.

కూర్మా : వ్యాపారంకూడా మీ భాగ్య పేరనేఉంటే బావుండేదిగా!

ధర్మా : ఆ గొప్ప లన్నీ దేనికిలండి. ఐ. పి. దాఖలు చేయించరా?

కూర్మా : పోలీసులకి రిపోర్టిచ్చానుగా. అదేవో తేల నియ్యండి.

ధర్మా : ఆ! ఇంకేం దొరుకుతుందీ?

కూర్మా : ఎందుకు దొంక్కునదూ?

ధర్మా : వొట్టిదీ? ఎందుకండీ ఆశెలూ?

కూర్మా : ఏం? అంత నమ్మకంగా చెబుతున్నారే!

ధర్మా : పోయినవన్నీ దొరుకుతున్నాయటండీ?

కూర్మా : నవ్వపోయినందుకు మీ కేం విచారం ఉన్నట్టులేదే?

ధర్మా : విచారినై మళ్ళీ మనది మనకి తిరిగొస్తుందా, చెప్పండి. ఇది మీగీ, ఇది నాదీ అనుకోటం వట్టిభయం. ఐ. పి. దాఖలు చేయించరా?

కూర్మా : రేపు పొద్దున అకౌంట్ పుస్తకాలు తీసుకు రండి. ఆ వ్యవహారమేమిటో చూద్దాం.

ధర్మా : చిత్తం. అలాగే.

కూర్మా : ఓ వెయ్యిరూపాయలు విలువచేసే బట్టలు కొనా అనుకున్నానండీ. సమయానికి మీ కొట్టు కాస్తా లూటీ అయిపోయింది.

ధర్మా : ఒక్క పదిగోజులు ఆగండి మా బావమరిది బజార్లో కొట్టు తెగిస్తున్నాడు. చవకరేట్లకి మీకు కొవలసివన్నీ గుడ్డలు ఇప్పిస్తాను. ఏం? సరేనా?

కూర్మా : లూటీసరుకు కాదుగదా!

ధర్మా : (నోటికీ చెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని) రామ రామ. రేప్పొద్దున దర్శనం చేసుకుంటాను. నెలవు. (నెత్తిన గుడ్డనుకుని నిష్క్రమణం)

విద్యా : (నవ్వుతూ) కాలాంతకుడండీ.

కూర్మా : మరేమిటనుకున్నావు? సరేగాని, విద్యాపతి నేను చెప్పిన విషయం ఏం చేశావు?

విద్యా : ఏమీ లేవుకోలేకుండా ఉన్నానండీ.

కూర్మా : ఏమిటోయ్ ఆ అంతులేని ఆలోచన? లక్షణంగా పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేసి చదువుచెప్పిస్తానంటే మరొకడైతే ఎగిరి గంటేసేవాడు (బుజం మీద చెయ్యిని) నీ బావ తోరి

వి చిత్ర జీవులు

చెబుతున్నా. సరే ననుచూడూ! ప్రేమ-
అర్థం ఇలాంటి పిచ్చి ఊహలతో ఏవైనా
కలలు కంటున్నావేమో, కళ్లు తెరిచి అసలు
ప్రపంచాన్ని చూడు. మనిషి ముఖ్యంగా
జయించాలింది పరమ దార్మిక్వాన్నోయ్.
ఇలాంటి అవకాశం లేలిగ్గాదు. ఏం,
ఏమంటావ్?

విద్యా : (తలపట్టుకున్నా) మీ ఇష్టం.

కూర్మా : గుడ్ బాయ్! కంట్రాట్టులేవన్నీ.

[విద్యాపతి చెయ్యి పట్టుకుని ఊపేస్తాడు.
“కల్యాణీ, కల్యాణీ” అంటూ లోపల్నించి
మల్లిక ప్రవేశించి.]

మల్లికా, మంచి సమయానికి వచ్చావు.
ఇలారా, అలా కూర్చో ఓ ముఖ్యవిషయం
మాట్లాడాలి నీతో.

మల్లి : (విద్యాపతి వైపు కొరకొర చూస్తూ) అంత
ముఖ్య విషయమైతే ఇక్కడెందుకూ?
లోపలికిరా, మాట్లాడదాం.

కూర్మా : ఇక్కడే మాట్లాడాలి. మన విద్యాపతి
ఉన్నాడు చూశావా?

మల్లి : నిశ్చేపంలా ఎదురుగుండా కూర్చోలి ఉండే,
చూడకేం?

కూర్మా : అతను ఇవాళించీ ఈ ఉద్యోగానికి సుడ్ బై
కొట్టేస్తున్నాడు.

మల్లి : ఈసారి కాస్త మంచిగుమాస్తాని కుదుర్చుకో
అన్నయ్యా.

కూర్మా : మంచిగుమాస్తా? ఓ, విద్యాపతి గుమాస్తా
ఉద్యోగానికి తగదు. అతను పెద్దలాయరై
పోతాడు, తెలుసా?

మల్లి : నీకంటేనా?

కూర్మా : ఓ యెస్, అవును. నాబావయిది నాఅంత
వాడై నాకంటే గొప్పవాడు కూడా అయి
పోతాడు.

మల్లి : (ఆశ్చర్యంగా) బావమరదా?

కూర్మా : ఓ చిన్నరహస్యం మల్లికా. విద్యాపతి
నిన్ను...నిన్ను...ప్రేమిస్తున్నాడు.

మల్లి : ఆ! ప్రేమా!

కూర్మా : ఆ! అవును- ఏం విద్యాపతి?—చెప్పు
మాట్లాడవేం?

(విద్యాపతి గుడ్లుమిటకరించి ఆశ్చర్యంగా
తల ఊపుతాడు)

మల్లి : విద్యాపతి?

కూర్మా : ఊ! నేను అనుకుతి కూడా ఇచ్చేశాను,
ఇహ నువ్వు ‘ప్రేమ’ అంటావే తరవాది

మల్లి : ఛీ.

కూర్మా : ఆ!

మల్లి : (విద్యాపతిని చూస్తూ) నా అంతరమెక్కడ,
నీఅంతరమెక్కడ నన్ను ప్రేమించావా? ఆ
మాట అసటానికి నీకు సాహసం ఎలా
వచ్చిందీ అంటే? తాహతు తెలుసుకోకుండా
మాట్లాడటమే! (కూర్మాన తారంనైపు చూసి)
అతేనేనో బుద్ధి గడ్డితిని అంటే నువ్వు
ఎలా వొప్పకున్నావా? ఇంకా నయం,
శుభలేఖలు కూడా వేసేసిం తరవాత చెప్ప
లేదు. రక్షించావు.

కూర్మా : (కోపంగా) మల్లికా! ఏమిటా మాటలు?

మల్లి : లేకపోతే ఇద్దరూ కలిసి నన్ను అన్యాయం
చేదామని చూశారా? బగువైతే ఇంట్లోంచి
పొమ్మనరాదా? కట్నం ఇవ్వాలిసాస్తుందని
ఎవడో వీధిన పొయ్యేవాడికి కట్టబెట్టాలని
పన్నాగం పన్నావా?

[కంతం గాద్గనికమాతండి. విద్యాపతి ఆఫీసు
గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.]

కూర్మా : విద్యాపతి వీధిన పొయ్యేవాడా? (గాడ్పు
యేటు కొబోతున్నాడు. లక్షణంగా లా
చెప్పించి జూనియర్ గా వేసుకొంటాను.
అతనికేం లోటాచ్చిందీ? మల్లికా నామాట
విను. నీ బాగుకొరి చెబుతున్నాను.

మల్లి : బాగు కోరివాళ్లు చేసేపనులేనా ఇవి? నేను
చస్తే ఒప్పుకోను.

కూర్మా : ఒప్పుకోవా?

మల్లి : ఉ!హూ! నా కంతంలా ప్రాణం ఉండగా
ఒప్పుకోను.

కూర్మా : తిల్లి లేని పిలవని గారాబం చేస్తూంటే రెచ్చి
పోతున్నావే, నీకు సంబంధాలు చూడలేక

నా ప్రాణం పోతోంది! ఏమయినా, నువ్వు
విద్యాపతిని చేసుకుని తీరాలిసిం నే! అంతే!
[కోపంగా గబగబ బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు]

మల్లి : ఇంత అన్యాయమా? (కన్నీళ్లు పెట్టుకుంటుంది)

[సుందరావు ప్రవేశం.]

సుంద : మల్లికా, నవమల్లికాంబా! నాకోసం
ఎదురుమాస్తా ఇక్కడే ఉన్నావా!
(కన్నీళ్లు మూసి) అజేమిలే? కన్నీళ్లే? నా
మల్లికా కన్నీళ్లే. ఎందుకూ? ఆలస్యంగా
వచ్చాననా? ఇంతమాత్రానికే అలా
బేలవైపోతే ఎలా చెప్పా.

[గమకంతో కన్నీళ్లు తుడుస్తాడు]

మల్లి : అదికాదు

సుంద : నువ్వుకాదం లేమాత్రం నాకు తెలియదా?
అజే. పిచ్చిదానా, నిన్ను చూడకుండా నేను
మాత్రం ఒక్కక్షణం ఉండగలనా?

మల్లి : అదికాదండీ మనదర్శి నేరుచెయ్యాలని
మాస్తున్నాను.

సుంద : అది బ్రహ్మగుండ్రాదులకూడా సాధ్యం
కాదే!

మల్లి : వాళ్ళిసంగ తేమాకాని మా అన్నయ్యకి
సాధ్యంకాని దేదీ లేదు నాకు పెళ్ళిచెయ్యాలని
మాస్తున్నాడండీ.

సుంద : కుభం.

మల్లి : మీరు కూడా అలాగే అంటున్నారా?

సుంద : అయితే అసభం అనుమంటావా?

మల్లి : మీకు వేళాకోళంగా ఉంది.

సుంద : లేకపోలే నాకు తెలియకుండా నీకు పెళ్ళి
ఎలా అవుతుంది?

మల్లి : నన్ను విద్యాపతి కిచ్చి పెళ్ళిచెయ్యాలని
మాస్తున్నాడండీ మా అన్నయ్య.

సుంద : నీ కోసం నేనూ, నా కోసం నువ్వూ పుట్టి
పెరుగుతుంటే మధ్యన ఈ విద్యాపతి
ఎవడూ?

మల్లి : మా అన్నయ్య ఆఫీసులో గుమాస్తా అండీ.

సుంద : (వినిపించుకోక తలతిప్పతూ) ఉండుం —
అసంభవం, అసంభవం.

మల్లి : అవునండీ

సుంద : ఏమిటి అవును?

మల్లి : అతను నా గుమాస్తాగన

సుంద : ఓ! అదా! అతను నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోటం
అసంభవం.

మల్లి : నే నల్లర్ని చేసుకోటం అసంభవం అనిపి.

సుంద : అర్జుడేగల్గిన సుందరావు ప్రైవేటుపల్లె అర్జు
పడి నిన్ను అనాంకి ఎగ రేసుకుపోయా?

మల్లి : రుక్మిణిని శ్రీ కృష్ణుడల్లె అనిపి.

సుంద : సంయుక్తని పుష్పగజల్లె అంటే ఇంకా
బావుండునా?

మల్లి : ఏమిటో నాకు భయంగా ఉంది.

సుంద : భయమెందుకూ?

మల్లి : చివరి కేసుకుందా?

సుంద : అలా అయితే ఇప్పుడే ఈ గృహంలోనే నిన్ను
గాంధర్వ విధిని వివాహం చేసుకుంటున్నాను. ఇదిగో పెళ్ళి కానుక.

[జవబాగ్ లోంచి శిల్పన కేస తీసి మల్లికాకి
స్వయంగా జేస్తాడు. అనుకుంటున్న కల్యాణి
ద్వారం దగ్గరకి పొచ్చి ఆ దృశ్యం
చూస్తుంది. తిండ్లైత కొంచెం పక్కకి తప్పుకుంటుంది.]

మల్లి : ఎంత బావుంది. నాకోసం తెచ్చారా!

సుంద : అహం. నాకోసం. అసభం చివర్వకు నీ
అందందాని ఆనందించేది నేనుగదా?

మల్లి : ఈ వివాహం చెల్లుతుంటుందా?

సుంద : శకుంతలా గుర్యంతుల వివాహం చెల్లలేదా?

మల్లి : చెల్లదని ఎవరనా విరేచన పెరితే?

సుంద : అప్పుడు మల్లి పెళ్ళిచేసుకుందాం.

మల్లి : ఇప్పుడే రిజిస్టరుమేరేజి చేసుకుంటే?

సుంద : చేసుకోవచ్చు. దానికే?

మల్లి : ఎప్పుడు?

సుంద : ఎప్పుడు వీలైతే అప్పుడే.

మల్లి : ఇటువంటివాటిలో ఆలస్యం పనికిరావండీ.
ఎప్పుడు వీలౌతుంది?

సుంద : మద్రాసు పోవాలిగా.

మల్లి : పోదాం.

సుంద : ఎప్పుడూ?

వి చిత్ర జీ వు లు

మల్లి : ఇప్పుడే.
 సుంద : ఇప్పుడా! అంత ఆర్థంతరంగా ఎలా? వ్యవహారాలు మానుకోవద్దా?
 మల్లి : అవన్నీ మళ్ళీ వచ్చి మానుకోవచ్చు. ఇంక ఒక్క తుణుకుగాడా ఇక్కడ ఉండటానికి బుద్ధిపుట్టటం లేవండీ నాకు.
 సుంద : కొన్ని చిక్కులున్నాయి మల్లికా.
 మల్లి : అదిగో—చెక్కితనమన్నాకు
 సుంద : అదికాదు. డబ్బు మానుకోవద్దా? రావలసిన బాకీలు బోలెడున్నాయి.
 మల్లి : నా దగ్గర పదివేల రూపాయల కిమ్మకు చేసే సగలున్నాయి.
 సుంద : ఉంటే?
 మల్లి : అవన్నీ తెస్తాను, కొన్నాళ్లు వాడకోవచ్చు. ఏ పిక్చర్ కో మల్టా ఆర్టుడైరెక్టర్ల శ్రావణం లే అంతకి రెజింపు కొనిపెట్టరా?
 సుంద : ఎందుకు కొననూ?
 మల్లి : మరి ఇంక అభ్యంతర మేముంది?
 సుంద : ఏమీ లేదు నువ్వు రెడీగా ఉండు. ఇప్పుడే వస్తా, ఇద్దరం కలిసి స్టేషన్ కు వెడదాం. ఏం?
 మల్లి : నిమిషంలో రెడీకానూ? మీరుమాత్రం త్వరగా రావాలి. ఎనుగుమాస్తాంటాను.
 సుంద : ఓ. అలాగే, ఇక్కడున్నామే వచ్చేస్తా. (మల్లిక లోపలికి నిష్క్రమణ) నెరిబానండి!

[విద్యాపతి గదిదగ్గరకి వెళ్లి] విద్యాపతి గారూ, విద్యాపతి గారూ.

[విద్యాపతి ప్రవేశం]

విద్యా : మీరా! ఏంకొవాలండీ సుంద్రరావు గారూ?
 సుంద : ఒక ముఖ్య విషయం మీతో మాట్లాడాలండీ (చుట్టూ చూసి) ఎవరూ లేరుగదా. చాలా రహస్యం.
 విద్యా : ఏమిటో చెప్పండి.
 సుంద : మీ స్నేహితుగారి క్లయింటు ధర్మారావు ఉన్నాడే, అతను వొట్టి నీతి నిజాయితీలేని మనిషండీ.

విద్యా : అందులో రహస్య మేముందీ?
 సుంద : అతనిమీద ఓ ప్రాంసరినోటు విషయంలో దావా చేశారండీ సన్యాసిరాజు గారు.
 విద్యా : అవును. చేస్తే?
 సుంద : నోటు మీది సంకేతం ఫోర్టరీ అంటాడు ధర్మారావు.
 విద్యా : కోర్టులో లేల్తుందిగా.
 సుంద : మీ దగ్గర ఉన్న ధర్మారావు ఫయిల్లో— సన్యాసి రాజు గారు ఆయన గుమాసాకి రాసి నట్టుగా ఉన్న ఓ కాగితం ఉండండీ
 విద్యా : ఉంటే?
 సుంద : అది పోర్టరీ కాగితమే అనుకోండి ఆయనా కొంచెం చిక్కు కలిగిస్తుంది మాడండీ.
 విద్యా : ఎవరికీ?
 సుంద : సన్యాసి రాజుగారికి. ఈ విషయంలో నే మీరు కొంచెం సహాయం చెయ్యాలి.
 విద్యా : నావల్లేమానుందీ?
 సుంద : నురేమీ అనుకోవద్దు. ఆ కాగితం కొంచెం వియచేసి మాకిచ్చేస్తే—
 విద్యా : అఫీసు కాగితమా! ఇంకానయి!
 సుంద : ఊరికే ఇవ్వొస్తా ఎదో యధాశక్తిని సంతోష పెడతాము
 విద్యా : అందమిచ్చి నన్ను కొనాలని చూస్తున్నారా?
 సుంద : మిమ్మల్ని కావండీ. ఆ కాగితాన్ని. మిమ్మల్నే చేసుకొంటాం.
 విద్యా : ఇహ ఎప్పుడూ ఆ విషయం ఎత్తకండి (పోబోతాను)
 సుంద : (ఆసి) అలా తొందరపడతారేం? ధర్మారావు ఎలాగో దివాళా తీశాడని మీకు తెలిసి ఉంటుంది. కేసు గెలిచినా ఓడినా ఆయన కొక్కటే. అసలు రాజీపడి దావా ఉపసంహరించుకునేట్లు కూడా ఉన్నాడు.
 విద్యా : అయితే ఇహ ఆ కాగితం ఎందుకూ?
 సుంద : ఏదో కొంచెం బెట్టుచెయ్యటం కోసం. మాటా మాటామీద పడ్డ దావా అండీ ఇది. నెగవేబుకోసం కాదు. ఆ ధర్మారావు పరువు ఎలాగో పోయింది. సన్యాసిరాజుగారి పక్షమైనా నిలబెట్టండీ.

విద్యా : నేను నిలబెట్టే దేమిటి?

సుంద : మరి ఇప్పుడంతా మీ చేతుల్లోనే ఉంది. కావాలంటే ఓ వంద—కాకపోతే రెండు— పోనీ మూడొందలు తీసుకోండి.

విద్యా : నావల్ల కాదండీ

సుంద : సరే, అయినాండలు తీసుకోండి.

విద్యా : అఫీసుకాగితం దొంగలించటమే!

సుంద : ఆ రొండలు.

విద్యా : సాగ్యంకాదండీ కూర్మావతారం గారడిగితే ఏం చెప్పను.

సుంద : గది తాళం చెవి మీదిగ్గర ఉంటుందా రాత్రి ప్లూకాదా?

విద్యా : ఉండదునుకోండి.

సుంద : అఫీసుగదిలోకి ఎంతమందో వొస్తుపోతూ ఉండరా?

విద్యా : అయితే చూడండి?

సుంద : అడిగితే 'దొంగలున్నారా, జాగ్రత్త' అంటుంది.

విద్యా : : మేల్చిచూచుమేనా?

సుంద : నమ్మకపోతే ఉరిపెట్టుకోనీయండి మీకేం?

విద్యా : నామీద బాధ్యతలేమా?

సుంద : అయితే మీదట. మరి నేను చెబుతున్నాను.

విద్యా : వెళ్ళండి.

సుంద : నామూలవిసండీ. ఏడొందలు—ఎనిమిది— పోనీ తొమ్మిదివందలు. ఆఖరిమూల వెయ్యి రూపాయలు!

విద్యా : వెయ్యిరూపాయలు!

సుంద : అమ్మా! అంతిం పెనుతున్నానా! సరే, మూల జారాక చేసేదేముంది! విద్యాపతి గారూ, ఒక్కసారి ఆలోచించుకోండి— ఈ వెయ్యిరూపాయలతో ఎటువంటి సౌఖ్యాలు కొనుక్కోవచ్చు, చెప్పండి! బి. ఏ. నే చదువుతానో, ప్లెజ్జే చేసుకోంటానో, చిన్న ఇల్లే కొనుక్కుంటానో, ఓహో! డబ్బుండి, ఈగోజుల్లో కావలసింది డబ్బు. తీరగకొట్టకండి.

విద్యా : (ఆలోచనగా) ఇప్పుడే ఇస్తారా?

సుంద : ఇప్పుడూ! ఈచేత్తో ఇలా కాగితం తీసు

కోటం—ఈచేత్తో అలా పదివందల రూపాయలనోట్లు ఇచ్చేయటం. అంతే.

[ఒక్కక్షణం నిలబడతాయించి విద్యాపతి అఫీసుగదిలోకి నిష్క్రమించి ఓకాగితంతో నంటనే తిరిగొస్తాడు. అతనిచేతులు వొణుగుతుంటాయి. సుందగ్రావు ఆకాగితం తీసుకొని కనెన్సకోట్లు ఇస్తాడు, విద్యాపతితో 'హంకస్'. మీమేలు మరిపోను. వొస్తా' (నిష్క్రమిస్తాడు)]

[చేతిలోని కనెన్సకోట్లతో విద్యాపతి ప్రబుడై కాసేపు అలాగే నిలబడతాడు. ఈ వ్యవహారం చూస్తూ నేడన్న కల్యాణి అతన్ని సవరిస్తుంది. ఆమెగ్గిరి? రాగానే చూసి విద్యాపతి ఉలిక్కిపడి నోట్లపైపూ ఆమెపైపూ చూపులు ములిస్తాడు. ఇద్దరి చూపులూ తీవ్రకాలం కలుసుకుంటాయి. ఆమె ఏదో అనిబోతుంది. అతినేదో అని బోతాడు. కాని చివరికి ఎవరూ ఏమీ మాట్లాడరు. విద్యాపతి బగుపుగా బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు. అతనిపైనే కొన్ని తీవ్రాలు చూసి కల్యాణి 'టేబుల్ దగ్గరికి సల్లి ఫోన్ చేస్తుంది']

కల్యా : టౌన్ రిక్రమేషన్ క్లబ్?.....అప్వేట్డ్ కూర్మావతారం గారున్నారా? — ఒక్కసారి పిలిచండి—ఓ— నేనండీ, కల్యాణిని— మీ అఫీసునించి ఫోన్ చేస్తున్నాను. అర్థం టుగా రావాలి. చాలా జరూరు. నంటనే రండి...

[రిసీవర్ పెట్టేస్తుంది]

(చేతిలో ఓ కవచతో వరహాలు ప్రవేశం)

వర : కల్యాణమ్మగారూ. దణ్ణం అమ్మా.

కల్యా : (వెనక్కి తిరిగి వరహాల్ని చూసి) ఓ. నువ్వా, వరహాలూ. ఏం కావాలి? ఇక్కడికి కొచ్చావేం?

వర : (కవచుఇస్తూ) బాబుగారు తమరికి ఇయ్య నున్నారమ్మా.

కల్యా : (తీసుకుని) ఏ బాబుగారూ?

వర : చిన్న బాబుగారండీ.

కల్యా : (కోపంగా) అక్కడేను. తీసుకుపో.

వి చిత్ర జీవులు

- వర : ఓ పాలి ఇచ్చిరాక మళ్లా రిటర్ను పుచ్చుకో రాదమ్మా.
- కల్యా : నే నక్కర్లేదంటున్నాగా తీసికెళ్లు.
- వర : అట్లయితే కవనమీద మీ చిరునామా కొట్టేసి చిన్నబాబుగారి చిరునామా రాయండి.
- కల్యా : నేను రాయను.
- వర : చిక్కేనే—పోనీ, 'ఇది నేను పుచ్చుకోను' అని కవనమీద రాసి సంతకం చేసి కుయ్యం ఉమ్మా.
- కల్యా : ఇంతజాగ్రత్త ఎక్కడ నేర్చుకున్నావు వరహోలూ?
- వర : సన్నాసిరాజుగారి దగ్గరమ్మా. ఎవ్వారం ఎవ్వారమే. మాటమాటే. 'కాయితంమీద బిగిస్తేకొని మాటకి బిలువొచ్చి ఎవ్వారం కాదురా వరహోలూ' అంటారమ్మా సన్నాసి రాజుగారు.
- కల్యా : ఇందులో వ్యవహారం మేముందీ?
- వర : చిత్రం. ఆ కవర్లో ఏం యవ్వారముందో నాకేం తెలుస్తుందమ్మా?
- కల్యా : బాగానేఉంది. (కవరు పరచనచింపి) చూద్దాం, ఆ వ్యవహారమేమిటో! (చదివి తెల్లబోతుంది) వరహోలూ!
- వర : చిత్రం. ఏంటమ్మా అలా ఇవయిపోతున్నారే? కానిమాటలేం రాయలేదుగదా!
- కల్యా : నీకు సుంద్రరావుగారు తెలుసా?
- వర : సుంద్రరావుగారంటే—సన్నగా ఎర్రగా పొడుగ్గా ఉంటారు. గిరజాతంటాయి, తోలుసంచీ ఉంటుంది. ఆయనేనా?
- కల్యా : ఊం. ఆయనే.
- వర : తేలీకేం? రోజూ సన్నాసిరాజుగారి దగ్గరి కొచ్చి కబుర్లు కొట్టిపోస్తుంటారుగా.
- కల్యా : ఊహనా! ఆయనెటువంటివాడు? మంచి వాడేనా?
- వర : ఏంమంచి? లేండి. ఆయనంటే ఎందుకో నాకిష్టంలేదమ్మా. (గొంతు తగ్గించి) ఎవరితో అనిబోకండి గాని, సన్నాసిరాజు
- గారింటో తాకటుసామ్మ కొట్టేసండి ఈయనేనని నా అనుమానం.
- కల్యా : తాకటుసామ్మా? పోయిందా?
- వర : చిత్రం. తమరికి తెలియదూ? ఆరింటో గోల్డు నెక్ లెస్ పోయిందండి పొద్దున.
- కల్యా : గోల్డు నెక్ లేనా? మామిడిపిందల నెక్ లేనా?
- వర : చిత్రం. ఇన్ స్పెక్టర్ బాబుతో బాబుగారు అట్టనే చెప్పినట్లు గుర్తు.
- కల్యా : నువ్వు అర్థంబుగా పెర్ఫి సన్నాసిరాజు గారితో వెంటనే ఇక్కడికి రమ్మని చెప్ప. పోయిన నెక్ లేసు దొరుకుతుందని చెప్ప. చిన్న బాబుగార్ని కూడా రమ్మను. నెక్ లే సంగతి చెప్పకుండా ఊరికే నేను రమ్మంటున్నానని చెప్ప. చూడూ! ఇద్దరికీ విడివిడిగా ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరికి చెప్ప.
- వర : చిత్రం తమరేవో పనిగట్టినట్లున్నారమ్మా.
- కల్యా : తీరవాత చెబుతాలే తొందరగా చెళ్లు.
- వర : చిత్రం. (నెక్ లేబోతూ ఆగి) 'ఉత్తరంచూసి కల్యాణమ్మ గారు ఏమన్నారా, వరహోలూ?' అని చిన్నబాబుగారిడిగితే, గుర్తుగా చూసి చూసి చిత్రం బుస్సు మన్నారని చెప్పనా, కల్యాణమ్మగారూ?
- కల్యా : ఓ! (ఎవ్వుతూ వొద్దన్నట్లు సంజ్ఞ చేస్తుంది.) [ఓసారి బుజా లెగ రేసుకుని వరహోలు నిష్క్రమిస్తాడు. కొద్దిక్షణాలాగి లక్ష్మీ పతి ప్రవేశం]
- లక్ష్మీ : అమ్మయ్య!
- కల్యా : (చూస్తూ ఉన్న ఉత్తరం చూచేసి) మీరా నాన్నా! ఇక్కడి కొచ్చా రెండుకూ? అడ్వ కేట్ గారితో ఏమైనా పనుందా?
- లక్ష్మీ : ఆయనతో నాకేం పని? మీ ఆఫీసుకుమస్తా విద్యాపతి ఉన్నాడా?
- కల్యా : ఇప్పుడే బయటికి వెళ్ళారు, ఏమైనా మాట్లాడాలా?
- లక్ష్మీ : మరేం లేదులే, మీ ఆఫీసులో ధర్మారావు ఫ్రైలు ఓసారి ఇలా తెస్తావా?
- కల్యా : ధర్మారావు ఫ్రైలా? ఎందుకూ?
- లక్ష్మీ : ఓ కొగిరిం చూడాలమ్మయ్య.

కల్యా : దానితో మీకేం పనీ?

లక్ష్మి : ఓ చిన్న వ్యవహారం ఉందిలే.

కల్యా : రేపు చూడకూడదూ?

లక్ష్మి : ఈ భాగానికి రేపటిదాకా ఎందుకూ?

కల్యా : ఇప్పుడేలా? అప్పుడేటుగారూ, విద్యాపతి గారూ ఇద్దరూ లేరే!

లక్ష్మి : నువ్వున్నావుగా!

కల్యా : నాకా ఆఫీసు గొడవ తేం తెలియవే.

లక్ష్మి : తెలిసే దేముంది? ఫ్లోయిదా పేరుంటుంది. కాస్తమాని తెచ్చి పెడుదూ?

కల్యా : (ఆలోచనగా) బావుండదు నాన్నా.

లక్ష్మి : బావుండేదేమిటమ్మయ్. ఇదేమైనా తప్పు పనా?

కల్యా : ఆఫీసుకాగితాలు చూపించటం తప్పుకాదూ?

లక్ష్మి : అదేదో రహస్యమైన కాగితం అనుకుంటున్నావు కాబోలు. అసలు సంగతి చెప్పు మన్నావా? నన్ను ఉద్యోగం లోనుంచి తీసేస్తూ సన్యాసి రాజుగారు ఇచ్చిన కాగితమే అది.

కల్యా : అయితే అది ధర్మారావు ఫైల్లో ఉండటానికి కారణం?

లక్ష్మి : వాళ్ళిద్దరి మధ్యా దావాకీ ఆ కాగితానికి కొంచెం సంబంధం ఉందిలే అప్పుడేదో ఆయన మీద కోపం వచ్చి ధర్మారావు కిచ్చాను. ఇప్పుడు వ్యవహారం సద్దుబాటుయిందిగా! అందుకని—

కల్యా : అందుకని ఆ కాగితం గవర్నమెంట్ గా తీసుకుపోదామని వచ్చారా?

లక్ష్మి : ఏం? నా కాగితం నేను తీసుకోటం తప్పు?

కల్యా : అయితే ధర్మారావు దగ్గరించే తీసుకోండి.

లక్ష్మి : ఆ—! మళ్ళీ అతని దగ్గరికి వెళ్ళటం ఏం బావుంటుంది? నా మాట విని ఆ ఫైలిలా తెచ్చి పడేదూ.

కల్యా : (కోపంగా) నేనటువంటి పనులు చెయ్యను.

లక్ష్మి : (కోపంగా) చాలే. ఊరుకో. ఇదంతా ఎవరి కోసం? నీకోసం కాదూ? అసలా సుందరావు గారే ఎలాగో పాధిస్తానన్నాడు కాని...

కల్యా : సుందరావా? (ఆలోచనగా కనుబొమలు ముసుస్తంది.)

లక్ష్మి : ఊహ సన్యాసిరాజుగారి స్నేహితుడు సుందరావు అని ఒకాయన ఉన్నాడులే. అఖండుడుటలే. ఆయన చిట్టకలో సాధించగలడు కాని కాగితం వాళ్ళ చేతుల్లో పడకుండా మన దగ్గరే ఉండటం మంచిదని పించటంవల్ల ఇలా వచ్చాను. నా మాట విను కల్యాణీ!

[కల్యాణి తీవ్రంగా ఆలోచనలో పడుతుంది. అందువల్ల ప్రత్యుత్తరం ఇవ్వను] అమ్మయ్, కల్యాణీ!

[ప్రత్యుత్తరం రాక]

పోనీ, నేనే వెళుకోనా?

[జవాబు రాదు. లక్ష్మిపని అది అంగీకార సూచకంగా తీసుకుని ఆఫీసు గదిలోకి నిద్రమిస్తాడు. బలమీద ప్రెసిడెంట్ బెల్ మోగుతుంది కల్యాణి ఆలోచనలోనుంచి లేచుకుని రిసెవర్ తీసుకుంటుంది.]

కల్యా : ఎవరండీ? ఇన్ స్పెక్టర్ గారా?... నేను కూర్చున్నతరం గారి ఆఫీసులో ట్రైసిన్స్ ని. వారులేను ఇప్పుడే నొస్తారు.... ఏం చెప్పమన్నాడు? విద్యాపతిగారా? అవును. మా ఆఫీసు మేనేజర్ గారే—అరెస్టయారా! అరెస్ట్! ఎందుకూ?... దయచేసి ఆఫీసుకి మీరు రంగలరా! కొన్ని ముఖ్యవిషయాలు తెలియవచ్చు ఓ థాంక్స్.

[రిసెవర్ కింద పెట్టేసి ఏమిటోచక అటూ ఇటూ చూసి ట్రైసిన్స్ గదిలోకి నిద్రమిస్తంది. చేతిలో లెడర్ నూట్ కేస్ తో సుందరావు ప్రవేశం. ఇంచుమించు అనే సమయాన లోపల్నించి చేతిలో లెడర్ నూట్ కేస్ తో మల్లిక ప్రవేశం]

మల్లి : (సంతోషంగా) మీరుకూడా వచ్చేశారే!

సుంద : మాట తప్పుతాననుకున్నావా?

మల్లి : చూశారా? ఇద్దరం ఒకేసారి సిద్ధమయ్యాం. ఇద్దరిమనసులూ ఒక్కటేనన్నమాట.

సుంద : కాదు మరి.

వి చిత్ర జీవులు

మల్లి : వెడదామా ?

సుంద : ఊ. రెడీ. చల్ మోహనరంగా !

[ఇద్దరూకలిసి ద్వారంవైపుకి వెడతారు.
ద్వారం సమీపించి సమీపించగా నే కూర్చున్న
లారం ప్రవేశించి. ముగ్గురూ దిగిగొట్టుతుంటే
ముఖముఖాలు చూసుకుంటారు.]

కూర్మా : ఇదా కథ !

సుంద : దయచేసి సుఖాంతం కానివ్వండి అడ్వేట్
గారూ ?

మల్లి : మేమిద్దరం గాథంగా ప్రేమించుకున్నాం
అన్నయ్యా.

కూర్మా : ప్రేమించుకున్నారా ?

మల్లి : అవును. కదండీ సుంద్రావు గారూ ?

సుంద : మా ప్రేమలతచిగురించి, పుష్పించి—(మల్లిక
వైపు చూస్తాడు)

మల్లి : ఫలించింది. నిత్యకల్యాణంగా, సచ్చత్వం
గా—(సుంద్రావువైపు చూస్తుంది)

సుంద : మూడుపువ్వులూ, ఆరుకాయలుగా—

మల్లి : మా ప్రేమలత వృక్షాలని ఆశీర్వదించు
అన్నయ్యా.

కూర్మా : (కోపంగా) ఆశీర్వదించాలి !

మల్లి : అవునన్నయ్యా. అక్షింతలులేనా ?

సుంద : ఎందుకూ ? చిలకా, గోరింకల్లా కాలక్షేపం
చేస్తున్నవి ఒక్కమాట ఆనందించాలి.

కూర్మా : చాల్లేవయ్యా.

మల్లి : మా సంతోషాన్ని పాడుచేస్తావా
అన్నయ్యా ?

సుంద : పానకంలో పువ్వులా అడ్డొస్తారా ?

కూర్మా : ఇహ ఆపకయ్యా! పెద్దమనిషులచుట్టూ తిరుగుతుంటే పెద్దహానిషి వరుకున్నాను గాని ఇటువంటి పాడుపని చేస్తావనుకోలేదు.

సుంద : ఏంచేశానండీ నేను ? పెళ్లి చేసుకోటం పాడుపనా ? ఆమాట ముందే తెలుస్తే పెళ్లి చేసుకో నేవాణ్ణి కాదే !

కూర్మా : పెళ్లి చేసుకున్నావా ?

మల్లి : అవును. గాంధర్వవివాహం చేసుకున్నాం !

కూర్మా : గాంధర్వ వివాహం ! అదేమిటి ? లావుస్త
కాల్లో ఎక్కడా లేదే !

మల్లి : అందుకే లాప్రకారం చేసుకుందామరి—

కూర్మా : ఉదాయిస్తున్నారా ! నా పరువు నల్లబో
కలపదలుచుకున్నావా ?

మల్లి : అనుకుంటి నే వాడికిచ్చిచేస్తే నీ పరువు
గంగలో కలనమా ?

సుంద : గంగలో కలిస్తే పవిత్రమాతుందిలే, మల్లికా.

కూర్మా : చాల్లండి, వెనవ్వేపాలు. మా మల్లికని చేసు
కోబానికి నీ క్వాల్లిఫికేషన్ ఏమిటి ?

సుంద : మేమిద్దరం ప్రేమించుకున్నాం, అంతే.

కూర్మా : ప్రేమించటానికి నీ అర్హతేమిటోయ్ !

సుంద : ప్రేమ గుడ్డిదండీ, స్టీడీ గారూ.

కూర్మా : కుంటిదికాదూ ?

సుంద : ఎంగుక్కాగు ? ప్రేమగుడ్డిది, కుంటిది,
చెరిటిది, మూగది, పిచ్చిది కూడా.

కూర్మా : అయితే అటువంటి ప్రేమరి ఎవరూ లెక్క
చేస్తారా ? మల్లి ఇటువైపు కన్నెత్తి
చూడకుండా నీదారిని నువ్వు పో. తుమించి
విడిచి వెళుతున్నాను.

సుంద : (తెల్లబోయి) తుమించి మా ఇద్దర్నీ విడిచి
పెట్టండీ.

మల్లి : ముందెప్పుడూ మేం విడిపోకుండా ఉండడా
లనుకున్నాం.

సుంద : అంతగాథంగా ప్రేమించుకున్నాం.

కూర్మా : నిజంగా ?

మల్లి } నిజంగా.

సుంద }

కూర్మా : నమ్మకచ్చా ?

మల్లి } తప్పకుండా.

సుంద }

కూర్మా : మీ ప్రేమ స్వచ్ఛమైనది, నిజమైనది అన
టానికి—సాక్ష్యం ?

మల్లి } సాక్ష్యమా ?

సుంద }

కూర్మా : అవును. సాక్ష్యం లేకపోతే ఎలానయ్యను ?

సుంద : ప్రేమకి సాక్ష్యమేమిటి ?

కూర్మా : ఈ పెట్టెల్ని సాక్ష్యం వేసుకోమంటారా ?

సుంద : అదే సాక్ష్యం ?

కూర్మా : ఆ పెట్టెలు రెండూ అక్కడ పెట్టి వెళ్లి
పోండి.

సుంద : కటుగుడ్డలోనా? ఆ పెట్టెలో నాడబ్బుంది.

మల్లి : ఈ పెట్టెలో నా చీరలూ, నగలూ ఉన్నాయి.

కూర్మా : సత్రా భోజనం, మతా నిద్రాచెయ్యండి. ఇంకా విడిచిపెట్టలేక పోతే అప్పుడురండి. నేనే వైధివంగా మీ కిద్దరికీ పెల్లిచేస్తాను.

[మల్లికా, సుంద్రావూ ఒకరి నొకరు మానుకుంటారు]

మల్లి : అడుక్కుతినమంటావా?

కూర్మా : ఎందుకు తినటంలేదు?

సుంద : నావల్లకాదు.

కూర్మా : చూశావా? సాక్ష్యం తెచ్చునే సరికి బండా రం బయటపడ్డది. (శివంగా) ఇదేం ఆషామాషీ వ్యవహారం అనుకున్నావా? చేసిన పనికి తీమాపణ పత్రం రాసిచ్చి నా కంటిక్కినిపించకుండా దూరంగా వెళ్లు. (వేయటం, ప్రేమ! కల్యాణీ... కల్యాణీ!

[కల్యాణీ వొస్తుంది]

ఓ తీమాపణపత్రం చెబుతాను, రాసుకో. మహారాజుశ్రీ అడ్వకేట్ కె. కె. అవతారం గారికి—ఉచూ—గారి పాద పద్మముల సన్నిధికి—

[కల్యాణీ రాయబోతుఉంటుంది. సీతారామరావు ప్రవేశం. బుజాస కెమెరా తలిలించుకుంటాడు.]

సీత : కల్యాణీ, కల్యాణీ.

[ఇతర వ్యక్తుల్ని చూసి తటపటాయిస్తాడు.] సుందరరావు గారుకూడా ఇక్కడే ఉన్నారే.

కూర్మా : ఎవరండీ? మిమ్మల్నెక్కడో చూశావే.

సీత : నేనండీ, సీతారామరావుని. విద్యాపతి స్నేహితుణ్ణి.

కూర్మా : (గుర్తుతెచ్చుకుని) ఓ. అవును. ఏంకావాలి మాకు?

సీత : క...కల్యాణీ.

కూర్మా : ఒక నిమిషం ఆగండి. ఆ-రాసుకోకల్యాణీ! సత్య శివసుంద్రరావు వ్రాసిఇచ్చిన తీమాపణ పత్రం.

సీత : తీమాపణపత్రమా? సుంద్రావూ గారా ఏంచేశారండీ? వాగు చాలా మంచివారే.

కూర్మా : (వినిపించుకోక కల్యాణీ వైపు చూస్తూ) అయ్యా—

నేను, బుద్ధి గడ్డితిరి, అజ్ఞానినై, కుంతనై—

[సీతారామరావు, కల్యాణీవైపు మల్లిక వైపు చూసి నెక్లెస్ మల్లిక కఠించటం గ్రహించి ఆశ్చర్యపడతాడు. ఆ ఆశ్చర్యంలో నోరు తెగచుకుని మల్లికవైపు వేలు చూపించి కల్యాణీతో ఏదో అసభ్యు అనతారంగారు తనవైపు చూడటం చూసి దిగమింగు కుంటాడు.]

మల్లికాంబను ప్రేమించానని పొగవకి ఆ భ్రమలో ఆమెని వివాహం చేసుకోవాలని ప్రయత్నించాను. నా భ్రమ ఇప్పుడు వదిలి పోయినది. ఇక ఆమెతోలికిరాను. తీమింద ప్రార్థన. చిత్తగించ వలెను. ఇట్లు విధేయుడు.

[సన్యాసిరాజు ప్రవేశం. సీతారామరావు గతుక్కు మంటాడు.]

సన్యా : స్లీపర్ గారు ఏదో వ్యవహారంలో ఉన్నట్టున్నారే.

కూర్మా : రండి, రండి, సన్యాసిరాజు గారు.

సన్యా : మా సీతారామదూ ఇక్కడే ఉన్నాడే! ఏ మమ్మా కల్యాణీ, వరహాలుచేత కబురు పంపావు. ఏమిటి విశేషం?

కల్యా : మీ దగ్గర తాకట్టు ఉంచిన సామ్యేనో పోయిందట కదూ? ఆ విషయం మాట్లాడదామని కబురు చేశానండీ.

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఆదాకీ ఏమైనా తెలిసిందా?

కల్యా : ఇంతకీ పోయిన సామ్యేమిటి?

సన్యా : గోల్డ్ నెక్లెస్ మ్యా. గోల్డ్ నెక్లెసు!

కల్యా : ఎటువంటిది?

సన్యా : మామిడిపిందెల నెక్లెసు.

[సుందరరావు ముఖం వివర్ణమౌతుంది. అప్రయత్నంగా మల్లికవైపు చూస్తాడు. సీతారామరావు అది కనిపెట్టాడు.

వి చిత్ర జీవులు

కల్యా : దొరికితే గుర్తు పట్టగలరా?

సన్యా : ఎందుకు పట్టలేనా? దానిమీద అక్షరాలు కూడా ఉన్నాయి.

కల్యా : సీతారామరావు గారూ, మీరు సుంద్రరావు గారిద్వారా నాకో బహుమానం పంపారుగదా?

సీత : (పాలిపోయి) నేనా.... నేనా? లేక?

కల్యా : (ఉత్తరం చూపిస్తూ) ఇదిగో సాక్ష్యం...

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమి?

[అందరూ ఆశ్చర్యంగా కర్యాణి చేతిలోని ఉత్తరంవైపు చూస్తారు.

కల్యా : (ఉత్తరం సన్యాసిరాజు కిస్తూ) గట్టిగా చదవండి, అందరూ వింటారు.

సన్యా : (చదువుతూ) (ప్రియమైన కల్యాణికి—
సుంద్రరావు గారి ద్వారా ఈ ఉదయం మీకు నేను బహుమానంగా పంపిన మామిడిపిండ్ల సెట్లెన్ అందే ఉంటుంది. మన వివాహం దాదాపు నిశ్చయమైనట్టేనని ఇప్పుడే తెలిసింది. ఇంకొకసంపుట నేనే అభినందించుకుంటున్నాను. ఎంతో సుఖవార్త!

నీ,

సీతారామరావు.

హా! సీతారామరావు, ఇదిట్రాసువువు చేసే పని! శ్రద్ధగా చదువుకుని బుద్ధిగాపడి ఉండక ఈ చిల్లరపనులేమిట్రా! ఛీ. ఇంతకీ ఆవస్థ వేంచేశావు?

కల్యా : ఆవిషయం సుంద్రరావు గారి నడగండి.

సన్యా : ఏమండీ, సుంద్రరావు గారూ.

[సుంద్రరావు నిరుత్తరమౌతాడు. గాభరాగా అతని వైపు చూస్తుంది మల్లిక.]

మల్లి : (చిన్నబోయిన ముఖంతో) ఇదేనా అది?

సన్యా : (అందుకుని పరీక్షించి) అ... ఇదే. ఇదే! నీవగ్గరి కలా వొచ్చిందమ్మా?

మల్లి : (కొంచెం కోపంగా) సుంద్రరావు గారిచ్చారు.

కూర్మా : ఇది ఇంకో నేరమా! ఏంపెద్దమనిషివయ్యా, సుంద్రరావు?

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) సుంద్రరావు గా రిటాంటి పనిచేశారా? ఎంత ఆశ్చర్యం!

[ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య నాయకు విద్యా పతితో సహా ప్రవేశం.]

కూర్మా : ఏం, విద్యాపతి, పోలీస్ ఇన్ స్పెక్టర్ గార్ని పిలుచు కొస్తున్నావు ఆ అవసరమేం లేదే!

ఇన్ : అవసరం లేకపోతే నేనెందుకొస్తానండీ అడ్మినిస్ట్రేటర్ గారూ? విద్యాపతిగారు నన్ను తీసుకురాలేననీ, నేనే ఆయన్ని తీసుకొచ్చాననీ గమనించండి. మీకు తెలిసే ఉంటుంది—అతను ప్రస్తుతం నావైది.

కూర్మా : (ఆశ్చర్యంగా) ఖే! ఏం! చేశాడు?

ఇన్ : లక్షీపతిగారు పోగొట్టకొన్న కరెన్సీనోట్లు ఇతని దగ్గరి దొరికాయి.

[అందరూ ఆశ్చర్యంగా విద్యాపతి వైపు చూస్తారు. లక్షీపతి గబగబ ఆఫీసుగదిలోంచి ప్రవేశం]

లక్షీ : (సంతోషాశ్చర్యాలతో) ఆ! నావెయ్యి రూపాయలూ దొరికాయా?

ఇన్ : మీరిక్కడే ఉన్నారా? అవునండీ, దొరికాయి.

కూర్మా : ఆఫీసుగదిలో ఏం చేస్తున్నారు లక్షీపతి గారూ?

లక్షీ : అహ... ఏం లేదు—మీరంతా వ్రేవేటు విషయాలు మాట్లాడుకుంటుంటే నేనెందుకని అక్కడ ఉన్నాను... ఎలా దొరికాయండీ ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ?

ఇన్ : ఇతను బ్యాంకులో డిపాజిట్ చేస్తుంటే పట్టుకున్నాను.

కూర్మా : ఏ బ్యాంకు?

ఇన్ : కోఆపరేటివ్ బ్యాంక్ సాయంత్రం అయి దింటి దాకా అందులో లావాదేవీలు జరుగుతాయి లేండి.

లక్షీ : ఎంత అదృష్టం. ఎంత అదృష్టం. ఆశ వోదులు కున్నానండీ ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ. దేవుడల్లే రక్షించారు.

కూర్మ : (విద్యాపతి దగ్గరగా వెళ్ళి) ఏమిటి విద్యాపతి, ఇంతా?

విద్యా : నా నేరం ఒప్పుకుంటున్నాను.

కూర్మ : ఒప్పుకుంటున్నావా?

ఇన్ : తప్పుకోలేకపోతే ఒప్పుకోవటమే మంచిది.

కూర్మ : ఆధర్మపక్షకు విద్యాపతి. నీ వనక నేను నిలబడతాను. జామీనిచ్చి విడిచిస్తాను అడ్వకేట్ కూర్మవతంతం ఆజానుబాహువు. హరిహరారు డొచ్చినా నీ స్నేం చెయ్యలేదు.

విద్యా : మీ దయకి నేను ప్రాణుణ్ణి కాను. ఆశకి లోబడి ఆధర్మపాతాళానికి పోయిన బుద్ధి హీనుణ్ణి. డొచ్చిపతి గారూ, మీ వెయ్యి రూపాయలూ దొంగిలించింది నేనే.

డొచ్చి : (ఆశ్చర్యంగా) నువ్వే! చీకట్లో ఢిల్లాటి పద్య కాజేసి పారిపోయింది నువ్వే! ఎంత మోసం! ఎంత అన్యాయం!

విద్యా : పొరపడుతున్నారా డొచ్చిపతి గారూ అన్యాయం చేసినమాట నిజమేగాని మోసం చెయ్యలేదు. చీకట్లో కనబడకనే అలా జరిగింది. తరవాత సిగరెట్ వెలిగించుకుంటే ఆ వెలుగులో పర్స కనిపించింది. ఇచ్చేద్దామని మిమ్మల్ని పిలిచాను కూడా. కాని మీరు వినలేదు. ఇంతలో ముందు మార్పు కున్నాను. అవసరాన్ని నీతి నియమానికి ధారపోసి కృత్యం గాబ్రతికేకంటే చేజిక్కిన ఆవకాశాన్ని వినియోగించుకోవా లనుకున్నాను. (కూర్మవతంతంవైపు మాస్తూ) బ్రతుకుసౌఖ్యం ముందు ముఖ్యం అనుకున్నాను. కాని.....కాని.....దురదృష్టవంతుణ్ణి. ఆ రాత్రి—కొన్ని నిమిషాల్లోపలే పరాయి సౌమ్య పరాయి చేతుల్లో పడిపోయింది. ఎవరో నా జేబు కొట్టేశారు!

ఇన్ : అయితే ఆ డబ్బు మళ్ళీ మీ చేతుల్లో కెలా వచ్చింది?

విద్యా : (కోడ్డుతొణాలు సంకోచించి) దయచేసి ఆ వివరాలు అడక్కండి.

ఇన్ : చెప్పకపోతే నేను మీమీదే పెట్టాలి సొంతం.

కూర్మ : చెప్పవోయ్, విద్యాపతి.

విద్యా : శిక్ష అనుభవించటానికి నేను సిద్ధమే.

కూర్మ : నిజం ఎప్పుటికైనా బయటపడుతుంది ఏం జరిగిందో చెప్పు.

విద్యా : విశ్వాసభూతుకత్వం చేశానండి.

కూర్మ : ఏం చేశావు?

విద్యా : లంచం తీసుకున్నాను.

కూర్మ : ఏ విషయంగా?

విద్యా : ఆఫీసు కాగితం దొంగిలించాను.

కూర్మ : (తెల్లబోయి) ఏమటా కాగితం?

విద్యా : తమిందంటే అగ్వికేట్ గారూ. చెప్పకూడదుకుంటూనే చాలా చెప్పాను.

కూర్మ : చెప్పితిరాలి, విద్యాపతి.

విద్యా : గర్భరావు గారి హైల్లో కాగితం.

కూర్మ : ఓ! ఎవరిదగ్గర్నంచి లంచం తీసుకున్నావు?

విద్యా : తమిందంటే. అదిమాత్రం చెప్పలేను.

కల్యా : నేను చెబుతాను. సుందరావు గారి దగ్గర్నంచి అంటే, అడ్వకేట్ గారూ?

కూర్మ : (ఆశ్చర్యంగా) సుందరావు గారి దగ్గర్నంచా ఏమయ్యా, సుందరావ్? నిజమేనా?

సుంద : నిజమేనంటే.

కూర్మ : నీ కెందుకూ ఆ కాగితం?

సుంద : స్నేహ గర్భంగా. సన్యాసిరాజు గారికి సహాయం చెయ్యావని వారి తిరువున అది సంపాదించానండి.

కూర్మ : ఘన కార్యం చేశావు. అయితే ఆ డబ్బు సన్యాసిరాజు గారిదేనా?

సుంద : అవును.

ఇక్ : (పరమాశ్చర్యంతో) ఏమిటి? అదొంగిలించబడిన నోట్లు సన్యాసిరాజు గారి దగ్గరి కెలా వచ్చాయి?

సుంద : ఏమోనండి.

ఇక్ : ఏమండీ, సన్యాసిరాజు గారూ?

సన్యా : (తెల్లబోయి) ఆనోట్లు సెంబర్లు మీ దగ్గరున్నాయా?

ఇక్ : ఆ. ఇవిగో

[ఓ కాగితం ఇస్తాడు]

వి చిత్ర జీవులు

సన్యా : (తీసుకుని, జేబులోనుంచి ఓ కాగితం తీసి నోబరు పోలుస్తూ) ఈనోట్లు నేనిచ్చినవి కాదండీ.

సుంద : అబద్ధం, మీరిచ్చినవి కావూ?

సన్యా : ఉఁహఁ, నాదగ్గిరించి మీరు తీసుకున్న నోట్లు నెంబర్లు ఇవిగో. (కాగితం చూపిస్తాడు)

సుంద : అవే నాకిచ్చానని ఎప్పుడం ఏమిటి?

సన్యా : ఇదిగో, మీ సంతకం.

(ఇక్క స్పెక్టర్ కి కూడా చూపిస్తాడు)

ఇక్క : ఏమిట కుంభకోణం? అంతా అయోమయంగా ఉంది.

విద్యా : ఓ, ఇప్పుడు తెలిసింది!

ఇన్ : ఏం తెలిసింది?

విద్యా : సుంద్రావు గారూ, మిమ్మల్ని ఇదివరకు ఎక్కడ చూశానో ఇప్పుడు తెలిసిందండీ. ఆరాతి ఎంతో పరిచయంగా ఆప్యాయంగా భుజంమీద చెయ్యిపెసి పలకరించి 'ఓ, తుమించండి. నా స్నేహితులనుకొని పొరపడ్డాను' అని చెప్పుకుంటుంది. మీరెవరూ?

సుంద : (కొంచెం గాభిగారా) ఎప్పుడు?

విద్యా : తెలియకట్టు అడుగుతున్నారా? నా దగ్గిరించి పర్సన్ కోట్టేసిన రాత్రి

కూర్మా : ఆ!

[అంతరూ సుంద్రావు వైపు ఆశ్చర్యంగా చూస్తారు.]

సుంద : మీరు పొరబడుతున్నారు.

ఇన్ : (ఆలోచించి, చిటికె వేసి) ఓ. అసలు కిటుకు తెలిసిపోయిందండీ. సన్యాసిరాజు గారి దగ్గిరించి తీసుకున్న కరెన్సీనోట్లు మీదగ్గిరే ఉంచుకొని దొంగిలించిన నోట్లు విద్యాతిగారికి లంచం ఇచ్చాడు. అంతేనా సుంద్రావు గారూ? లేకపోతే దొంగిలించబడిన నోట్లు మీదగ్గిరే కలా వొచ్చాయో సంజాయిషీ చెప్పండి.

సుంద : నేను విద్యాపతిగారికి దొంగిలించబడిన నోట్లిచ్చానని సాక్ష్యం ఏదీ?

కూర్మా : సాక్ష్యం సంగతి జేవుడెవరు. అసలు సంగతి చెప్పవయ్యా మహానుభావా!

సుంద : నే నేమీ ఎరగనంటే మీరేమీ చెయ్యి లేరని నాకు తెలుసు. కాని పాపం విద్యాపతిమీద కేసు విగమకు పడుతుంది అసలా జాలే ఇంతవరకూ తెచ్చింది ఆ తులంలలో దుర్బుద్ధిపుటి, జీతంలో మొదటిసారి, ఆ పని చేసినా తరవాతి చాలా బాగుపడ్డాను, విద్యాపతి పరిస్థితిమాసి. అందుకల్లా ఎలాగో నేను బయటపడమండా ఆ డబ్బు అతినికి ముట్ట చెప్పానని చేసిన ప్రయత్నం ఇలా పరిణమించింది.

సన్యా : పెద్దమనిషివనీ, ఆరు డైరెక్టరువనీ అనుకున్నానుగాని ఇలాంటివాడివనుకోలేదయ్యా సుంద్రావ్.

కూర్మా : ఇంకానుం! సరిగ్గా సమయానికి వొచ్చారు గనుక సరిపోయింది కాని లేకపోతే నా మల్లిక గతి ఏమయ్యేదో! నీ ఋణం తీర్చుకోలేను, కల్యాణీ.

కల్యాణ : నేను చేసిం దేమిందండీ!

ఇన్ : (మల్లికవైపు సుంద్రావు వైపు చూసి) ఓ—ఇదివరకు మీరు మద్రాసులో ఓ ఘన కార్యం చేశానా?

సుంద : (కొంచెం తెల్లబోతూ) ఏం చేశాను?

ఇన్ : ఎవరో అమాయకురాలిని సినిమాలో జేర్చిస్తానని మద్రాసుకి తీసికెళ్ళలేదా?

సుంద : (కొంచెం చిన్న బుచ్చుకుని) ఆమె అమాయకురాలేం కాదు. పెగా నేనామెని సినిమాలో చేర్చిస్తానని ఆశ పెట్టలేను.

ఇన్ : ఆర్ట్ డైరెక్టరు నని బడాయిలుకొడితే పరపతి ఉంటుందిగదా, పైకి పాకిపోవొచ్చని మీతో వచ్చిందా?

సన్యా : మీరు ఆర్టుడైరెక్టరు కాదా?

ఇన్ : ఆర్ట్ డైరెక్టరయితే ఈ తిప్పలెందుకూ?

కూర్మా : ఆ అమ్మాయిసంగ తెమిటో చెబుతున్నారు. ఏమియిందీ?

ఇన్ : ఏమాతుందీ? ఇద్దరినీ పట్టుకుని మళ్ళీ ఆమెని ఇంటికి చేర్పించాం, అయితే ఆమెకి సినిమా

పిచ్చి వదిలేస్తుంటే. ప్రస్తుతం ఎక్కడా
వేమలేస్తోంది. ఇతన్ని ఎక్కడ చూశానా
అని అలాగిస్తూంటే ఇప్పుటికి జ్ఞాపకం
వచ్చింది. సరే, ఈ గొడవన్నీ నా
కెందుకు? ఇంతింతే కేసు ఎగిరినాదపెట్టాలి?

కల్యా : పోయినట్లు చూ నాన్న గారిదేకదూ? వారు
ఫిర్యాదు ఉపసంహరించుకుంటారైంది.
కేసుండును. ఏం నాన్నా.

లక్ష్మి : డబ్బు చొరికిందితరవాత ఇంక ఫిర్యాదు
చెందుకూ?

ఇన్ : అయితే వాదలెప్పుటమే? ఆల్ రైట్. కాని
య్యింది ఏంపనులయ్యా ఇం, బుద్ధిగా
ఉండకూడదూ? 'తమ తమ నెలవులు తప్పిన
తమ మిత్రులై శత్రుత్వం తథ్యము సుమతీ'
అన్నాడు. జాగ్రత్తగా ఉండండి నెలవండి
అప్రోచ్ గారూ.

[వెళ్లిపోతుండగా ధర్మరావు ప్రవేశం]

ఓ ధర్మరావు గారా! అప్రోచ్ గారి సలహా
కోసం వచ్చారా? పాపం, వీరి బట్టలొట్టు
రాత్రికి రాత్రి బావమరదులూ, భార్యకలిసి
లూటే చేసేశారండీ, ఈ రోజులో అయిన
వాళ్ళని కూడా నమ్మటానికి వీలేదండీ.

కూర్మ : బావమరదులూ, భార్య లూటేచేశారా?
ఏమండీ, ధర్మరావుగారూ (ధర్మరావు
తలవొంచుకుంటాడు).

ఇన్ : పాపం ఆ సంగతి తెలియక ధర్మరావు
గారు సన్యాసిరాజుగారు చేయించారను
కున్నారు. స్టేషన్లో రిపోర్టుకూడా ఇచ్చారు.
అయినా వాళ్ళకదేం బుద్ధి? ఏమండీ ధర్మ
రావుగారూ? తమాషాకి చెసిఉంటారులండి.

కూర్మ : ఇంకా నయం ధర్మరావుగారు దివాలా
తీశారనుకున్నాను.

ఇన్ : వారూ అదే అనుకున్నారు. కొంచెంసేపటి
కిందిటిదాకా. తీరా ఆ చూకీ తెలిసి సోదా
చెయ్యటానికి వెళ్ళే సరికి బయట పడి
పోయింది వ్యవహారం. పోనెండి, అన్నప
వంతులు, వస్తా—నడే. —బై, (నిష్క్రమిస్తాడు.)

ధర్మ : (ఇన్స్పెక్టర్ వైపు చూచి చూచి చూచి అవ
తారం దగ్గరికొచ్చి రహస్యంగా స్టీవర్
గారూ—ఓ చిన్న సలహా కావాలండీ.

కూర్మ : బావమరదులమీదా, భార్యమీదా పరువు
నష్టం దావా వేస్తారా?

ధర్మ : (చిక్క మొహంతో) అది కావండీ, సబ్బం
తా నా భార్యపేర పెట్టటం చిక్కొచ్చిందండీ

కూర్మ : ఏమిందీ? మళ్ళీ మీ పేర రాయించుకోండి.

ధర్మ : అది సరేనండి. ఈ తిగూలెంగురయ్యా అని
చూ ఆచిడ సన్యాసిరాజుగారి పేర బాక్సి
మొత్తానికి చెక్కురాసేసి కవర్లో పెట్టిపంపిం
చిందండీ.

కూర్మ : రైట్—రాజీ పడారన్నమాట.

ధర్మ : అదేం ఆపటానికి వీలేదా, పీ షర్ గారూ?

కూర్మ : మీ భార్య ఆడదలమనంలే ఆపవద్దు.

ధర్మ : అదిఒప్పుకోవటం లేదండీ

కూర్మ : అయితే మీరుమాస్తా డింగుకోటమే మంచిది.

ధర్మ : అంతేసంబారా?

కూర్మ : తిగుగులేదు.

ధర్మ : వెయ్యిరూపాయలకి నీళ్ళొగులుకోటమే.

కూర్మ : మీ ఆస్తికొడుగా. మీ భార్యదేగా. స్త్రీ
ధనం.

ధర్మ : (బుర్రగొక్కని) గట్టిచిక్కే వచ్చిందండీ.
[వరహాలు చేతిలో కవరుతో ప్రవేశం]

వర : (సన్యాసిరాజుకి కవరుఇస్తూ) తమరికి ఉత్తరి
రం ఎవరో పంపారుబాబు.

సన్యా : (కవరుచింపి చదివి) ఓ. ధర్మరావుగారూ!
చెక్కుపంపించేశారే! ఇహించీ మనమిద్ద
రం మళ్ళీ స్నేహితులం అన్నమాట.

ధర్మ : (లేనిసంతోషం తెచ్చుకొని) మరేనండి.

కూర్మ : శుభం. రాజీప్రతంకూడా రాసేద్దాం.
ఏమండీ?

[ధర్మరావు, సన్యాసిరాజు తలబావుతారు]

కల్యాణి! ఓరాజీ ప్రతం చెబుతానురాసుకో.
మహారాజుకి కోర్టువారి దివ్యసముఖమును

వి చిత్ర జీ వు లు

ఫిర్యాది - సన్యాసిరాజు,
ముద్దాయి - ధర్మారావు,
ఉభయవాదులు (వాయిచి దాఖలు చేసు
కొన్న రాజీ పిటిషను,
అయ్యు!

తిమ కోర్టులో దాఖలు కాబడినదావాలో
ఉభయవాదులము రాజీపడినాము గాన కోర్టు
వారు కరుణించి యీ కేసును తిమభయము
నుండి తొలగించగలగులకు వేసుచున్నాము.
దీనిచిత్రిమునకు తేవలెను.

[కాగితం తీసుకుని]

ఊఁ - సంతకం చెయ్యండి.

[సన్యాసిరాజు సంతకం చేస్తాడు]

ధర్మారావు గారూ. సంతకం చెయ్యండి.

ధర్మ : (చెయ్యి వణుకుతోంది) అయ్య బా...
(ఆపుకుంటాడు)

కూర్మ : విన్యాసతీ! ఇల్లారా — ధర్మారావు గారి
చెయ్యి వణుకుతోంది. కొంచెంపట్టుకో —
మరేం పీకలమిదికి రాదులెండి. సంతకం
చేసెయ్యండి ధర్మారావు గారు. (సంతకం
చేయిస్తారు)

[తెరలో మైకోద్వారా ప్రకటన. సోదర
సోదరీమణులారా! ఎల్లండి సాయంకాలం
అయిదు గంటలకి మునిసిపల్ కాన్సిల్
హాల్లో ప్రఖ్యాత నాయకులైన శ్రీకోటి
నూర్యప్రకాశరావు గారికి సన్మానం జరుగు
తుంది. ఆ తరువాత మైదానంలో గొప్ప
బహిరంగసభ జరుగుతుంది. శ్రీ సన్యాసిరాజు
గారు అధ్యక్షత వహిస్తారు. అందుగా దయ
చేయి ప్రార్థన]

కూర్మ : సన్మానం జరుగుతుందా సుందర్ రావ్?

సన్యా : ఇంకేం సన్మానం? వనూళ్లు ఎప్పుడో కైం
కర్త్యం విపోయి ఉంటాయి. అవమానం
జరక్కుండా ఉంటే చాలు, సన్మానాని
కిచ్చిన నూటపదిహేర్లు, తైలవర్ణచిత్రాని
కిచ్చిన రెండువందలకూడా గంగపాలేనా
స్వామి?

సుంద : (చిటకారంగా) తైలవర్ణచిత్రం కావాలా?
క్రిడాహం లేదుగా మీకు. పంచరత్నాలు

చాలా? భట్రాజు కీ రత్నలు వొడ్డా? ఆకబంధ
హస్తాలు భిస్మాసురహస్తా లైతే గాని
సంఘానికి నవనవాఙ్మయం రాదు. మీ
అందరిముంగూ ఇలాతలవొగ్గి నిలబడ్డానంటే
మీ అందరికంటే నాలాో ఎక్కువ కుళ్లు
గణాలున్నాయనీ, వంకరభావాలన్నాయనీ
కాచిని తెలుసుకోండి. పరిస్థితుల్ని ఎదిరించే
ధైర్యంతోకే జీవితంమీద ఆశతో జీవితాన్నే
ప్రమాదంలో పడేసుకోక తప్పిందికాదు.
చక్కటిప్రకృతిచిత్రం వేసి కొనసుంటే
తిమ నిలవెత్తు తైలవర్ణచిత్రాలు వేసి తీసుకు
రమ్మునే మహాసుభావులయ్య కళాకారుడి
కళ ఏం వికసిస్తుంది? అతనిలా జీవితం
గడుపుతాడు!

సన్యా : అందుకుని నలుగుర్నీ మోసం చెయ్యటం
వృత్తిగాపెట్టుకుంటావా? ఓ హో హో!
ఏం ఉపన్యాసం? మహాగొప్పగా ఉంది.
పదండి, లక్ష్మీపతి గారూ, పొదాం. సెల
వండి కూర్మావతారం గారూ.

[సన్యాసిరాజు, ధర్మారావు, లక్ష్మీపతి,
వరహాలు నిష్క్రమణ.]

కూర్మ : కల్యాణి, ఆత్మమాపణ పత్రం ఏదీ? ఇలా తే
[కల్యాణి ఇస్తుంది]

సంతకం చెయ్యవయ్యా సుందర్రావు.

మల్లి : వొడ్డు, చెయ్యకండి. మనిద్దరికీ వినాహం
విపోయింది. కలలో గంజో తాగి బతుకుదాం.
పదండి. నా పదివేల రూపాయల సగలూ
మీకిస్తాను. మీ ఇష్టం వొచ్చినట్టు బొమ్మ
లేసుకోండి.

సుంద : (ఆశ్చర్యంగా) మల్లికా!

కూర్మ : ఏమిటా దుడుకుతనం, మల్లికా!

మల్లి : దుడుకుతనం ఏం కొద్దన్నయ్యా! ఆలో
చించే చేస్తున్నాను. పదండి (నెళ్లబోతుంది)

కూర్మ : ఆగు! ఆర్దున్నాల్లో చేరి బాగుపడటం ఇష్ట
మేనా సుందర్ రావ్?

సుంద : ఆర్దున్నాల్లా?

కూర్మ : అవును. పెద్దమనిషి తరహాగా ఉంటానని
వాగ్దానం చెయ్యగలవా?

సుంద : అంతకం చేసా?

కూర్మ : అయితేమీ ఇద్దరితో కొన్ని విషయాలు మాట్లాడాలి. ఇలా లోపలికి రండి.

(ఘుగ్గురూ నిష్క్రమణ.)

సీత : ఎంతనాటకం జరిగింది!

కల్యా : చూశారా మరి? ఇన్ని అవకాశాలకే వసులు జరుగుతుంటే సౌందర్యమో అంటూ మీలాంటి యువకులు ఓమూల కూర్చుంటే ఎలా చెప్పండి.

సీత : నిజమే నాకీ గొడవలన్నీ ఏం తెలియవు.

కల్యా : ఆత్మ సౌందర్యాన్ని పెంపొందింపచేసేదీ కదండీ నిజమైన సౌందర్యం.

సీత : ఎంతబాగా అన్నారు! నూటికి నూరుపాళ్లు నిజం.

కల్యా : ఇంకెప్పుడూ ఆలాంటి పనులు చెయ్యకు కదూ?

సీత : ఇంకానా!

కల్యా : వ్యామోహం వోలిపోయినట్లేనా?

సీత : పూర్తిగా. మీ మేలు మర్చిపోను కల్యాణి గారు.

కల్యా : విద్యాపతి గారికంటే మీరే ఎంతో మంచి వారండీ. జెయిలునించి తప్పించినా ఆయన కృతజ్ఞుడిన్నా చెప్పలేను.

విద్యా : (ఆవేదనగా) కల్యాణి! మీతో ఒక్కమాట మాట్లాడటానికి కూడా నాకు అర్హతలేదు. వ్యక్తిత్వంలోని విద్యాపతి ఏమంటే మాత్రం ఏం విలువ ఉంటుంది?

సీత : అర్హత లేదంటూ నే అన్ని మాటలు మాట్లాడావేం?

కల్యా : ఆయన అంతేలేంకీ. సలహా ఇవ్వమని అడిగి మళ్ళీ ఎవరడిగారు అంటారు. సంఘాన్ని ఉద్ధరిస్తానని ముందనుకేసీ మళ్ళీ వెనక్కి లాక్కుంటారు.

విద్యా : నేను సంఘాన్ని ఉద్ధరిస్తానని ఎప్పుడన్నాను?

కల్యా : కట్నంలేకుండా పెళ్ళి చేసుకుంటానని అలా!

విద్యా : ఓ! అదా! ఇంకా ఆ అవకాశం ఉందిగా.

కల్యా : మీరు వెనక్కి తగ్గకుండా ఉంటేరద!

విద్యా : తగ్గనైంకీ.

కల్యా : నాకు నమ్మకం లేదు.

విద్యా : చెలిలో చెయ్యివేసి వాగ్దానం చెయ్యాలా? (చెయ్యిజాపుతాడు కల్యాణి చిగనవ్వుతో అతని కళ్ళలోకి చూస్తుంది. విద్యాపతి కొంచెం సిగ్గుపడి చెయ్యివేసకుండా లాక్కుంటూ) ఓ!... సారి. (నవ్వుతూ) కాగితం మీద రాసిస్తాడెంకీ (ఇద్దరూ నవ్వుతారు)

సీత : (కెమెరాతీసి) ఓహ్. అద్భుతం! ఒక్కక్షణం అలాగే నిలబడండి. (కెమెరాకికే చేస్తాడు ఆ ప్లాస్ వెలుగులో అందరూ మెరిసిపోతారు) ఓ. కె. థాంక్స్.

[అందరూ చిన్నగా నవ్వుతుండగా తే.]

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

శ్రీ బి. రామరాజు

* గత సంచిక తరువాయి

పాఠశాలకే గేయములు:—భక్తి కర్మ జ్ఞానమార్గములు మూడును మోక్షసాధనము లని భారతీ

యుల నమ్మకము. ఆయామతములవారు వీనిలో తరసిమ భేదము లేర్పించిరి సూక్ష్మములకు దిగి తర్జిములు పెంచుకొన్నచో నాయూ విభేదములు పంజీతులకు గాను పించు నేమోకాని జానపదులం దిట్టి విభేదములు లేవు. అనిగా “కృష్ణా రాంరాం గోవింద హరిహరి” యని యేకతార మీటుచు పాడుకొనెను భక్తుడే “గూల చిలుకేనిరా చిన్నన్నా గూడు చినబోయెరా” యను తిక్కెములు పాడుకొనుచు, తెల్లవారగానే వివ్రతము నొక వికర్మతో కావలసిన సంభారములను సిద్ధముచేయుటలో నిమగ్నుడగుచు.

పై మూడుమార్గములందును భక్తిమార్గము ముఖ్య సాధ్యము. ఆంధ్రప్రదేశమున శైవ వైష్ణవ భక్తిగేయములు కీర్తనలు లక్షలకొలదిని రచింపబడినవి పూర్వ శైవుల తుమ్మెదపదము లిప్పటికిని నిర్మియుండుట మన భాగ్యవిశేషము తాత్పర్యపాకవాదు, త్రేతయ్య, త్యాగరాజు, కీర్తనలును, త్రేతయ్య మరెవ్వరంగని పదములును, ఘట్టపల్ల, ధర్మపురి, ఛత్రపురి జావళీలును సంగీతజ్ఞుల సామ్రేష్ఠియైనవి. ఇవి జానపదుల నోటి కెక్కలేను. అధ్యాత్మరామానుజ కీర్తన లటు నిలు మ్రొగ్గినవి. జానపదులం దిక్కెదరణము పొందిన గేయకర్తలలో నగ్రగణ్యాడు భీదాచల రామదాసు, తూము నృసింహదాసు, పరాంకుశదాసు, నిట్టల ప్రకాశదాసు, తాటంకము వెంకటదాసువంటి భక్తుల గేయము లూరూరు దిరిగెడు హరిదాసుల కన్నము బెట్టించుచున్నవి. మొన్న మొన్నటివరకు తెలుగు దేశ మంతటను ప్రతి గామమున భజనమందిరములో భక్త కూటములో యుండెడివి భజనకీర్తనల పుస్తకములు ముద్రింపబడినవి. రఘుపతిదాసు గురుభాషకీర్తనలు, కరిమేల హనుమయ్య రామనామము, చెంచురామకవి రామనామహాత్యయము, ఎన్. వి. గోపాల్ కంపెనీ

వారి భగవన్నామ సంకీర్తనలు, భోజదాసు హరిభజన కీర్తనలు, కొల్లామల్లయ్య శ్రీ రామభజనామృత సంకీర్తనలు, కొంతం కొండలూపు భజనకీర్తనలు, అల్లూరి వెంకటాద్రిసాముల హరినామ సంకీర్తనలు, నరసింహ చాడ్యుల తిరునామములు, నారాయణదాసు పాండురంగ బృందావన సంకీర్తనలు, నిత్యానందస్వామి భజనకీర్తనలు, నాగదాసు భక్తిపార సంగ్రహకీర్తనలు, రాపాక రామకవి భజనముల, ఇంద్రగంటి సూర్యకొంతము కాలేషా మస్తాక జేవుని కీర్తనలు, చంపన సాంబ శివరావు కుసుమహర నామ కీర్తనలు, సుమారియనదిమంది రచయితల కీర్తనలన్న భగవన్నామ సంకీర్తనలు, శ్రీ శైల భమరాంబికాష్టకము, నూతన భజన కోలాట కీర్తనలు, రాకమచ్చెన వెంకటదాసు కీర్తనలు, స్త్రీల పాటల సంపుటములందును, గంగాధరం శారి ప్రదు రణములందును ఇట్టి భక్తిపారస్వత్యము ముద్రింపబడినవి మౌఖిక ప్రచారమున ప్రాణములు నిలుపుకొనుచున్న గేయములు లక్షోపలక్షలు.

ఈ భక్తిగేయములందు సంకీర్తనములు, పదములు, దిగువులనోపాటు మేలుకొలుపులు, లాలి పాటలు, జోలపాటలు, కోలాటములు, మంగళహారతులును చేరిపోవును. కోలాటపాటలందు మధురభక్తి మొండు. కోలాటములందు సంగీత సాహిత్యముల తోపాటు కొంత నృత్యము గూడ మాడవగును. జోత్త రాముల కోలాటమును లకుటరాసమందురు. పొల్కురికి సోమనాథుడు కోలాటగొడియల దడవెను. సోమనాథుడు పేర్కొన్న ప్రభాతపదములు మేలుకొలుపులైయుండును. ఇంద్రయందును, గుడిగోపురములందును, ప్రభాత సమయమున నీ మేలుకొలుపులు వినబడుచుండును. వీనినే భూపాలము లందును. భూపాలరాగమున పాడబడుటచే నిది భూపాలములైనవి. ఇవి పరమేశ్వర విభూతిని తెలుపును. కొన్ని వేదాంతపరములకు మేలుకొలుపులును కలవు. వైష్ణవ పరముగా నున్న మేలుకొలుపులందు-సాధారణముగా కృష్ణ మణ్డళించిన వానిలో మధురభక్తి కొన్నియందును

మేలుకొలుపు లభికముగా ముద్రణ భాగ్యవంతులే చేలనో? మంగళహారతులనే మంగళారతు లందుగు. పూజాదికము లందుగాని ముఖకార్యములందు గాని మంగళముపాడుట భారతదేశ మంతటను కలను. మంగళహారతి శబ్దము నివాళి కర్తయు కాని గాను రాను నివాళి నిచ్చునప్పుడు పాడెడుపాట కర్త మైనది. అలతి యను మరియొక శబ్ద మున్నది. అర్ధము రాగాలాపము, నన్నిచోడుడు “అలతులూగి చేసిపాడి రభినవలీలక” అనియును, “అలతులు నిల్వహస్తమున” ననియు “అలతుల్ నూల్కొనచేసి” యనియు ప్రయోగించెను. అభినయము చేయుచు హరతు నెత్తెను యాచార మిప్పు టికిని కొన్ని జేవళములం దున్నవి! శుడాగు వేంకటదాసకవి బలరామచరిత్ర, గణపపు వేంకటకవి ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయనిలాసములందు ఆ రాత్రికలు పేర్కొనబడినవి హరతికి నివాళి పర్యాయపదము. పాల్కురికి పేర్కొన్న నివాళి పదములు మంగళారతులై యుండును దీపారతులు, ధూపారతులు మున్నగునవి తత్సంబంధములే. తెలుగు దేశమున వ్రాయ నేర్చిన ప్రతికవి యొక మంగళారతి వ్రాసియుండును. పాడ నేర్చిన ప్రతిస్త్రీ యొక మంగళారతి పాడగలదు కొందును. ఈయా దేవతమునక మంగళహరతు లన్ని దేవతలకు సంబంధించినవి కలవు. వర్తనాత్యక్తముగను, స్తోత్రముపమునను, సేవా యాప మునను, భక్తి వేదాంత శృంగార పరములుగను మంగళ హరతు లున్నవి.

వేదాంత సంబంధములు:— పాశ్చాత్యులు భారతదేశమును వేదాంతు లుండు దేశమునుటకు కారణము మనదేశమున శిష్టనాగరకులే కాక పాముగు లగు జానపదులు కూడ సేవో గహనములగు తత్త్వ విష యము లాలపించుటచేత నే. “తొలుత బ్రహ్మాండంబు తొట్టి గావించి” యని జోలబాడుచును “ఓం నమ శివాయ ఆరత్యరములతోట్టి” యను ఉయ్యాల లూపుచు పంచదళిపారమును పాలబుగ్గల కందించు శక్తి తొలుగు తెల్లల కలవడినది. ఇట్టి గేయములందలి భావములు జానపదుల కెంత వరకనుభవసిద్ధములను మాట వేరు. తత్త్వ విషయము లుండుటచే నిట్టి గేయములకు తత్త్వ ములను పేరుకలిగినది. ఈ తత్త్వము లభికముగా నద్యతి వేదాంత పరములు. తత్త్వములను వ్రాసిన వారును ప్రచారము చేసినవారును సభికముగా బ్రాహ్మణే తిరులు. అద్యైతిమున జీవుని బ్రహ్మత్వము ప్రతిపాదిత మునుటచే సంఘవ్యవస్థ యందున్న ఎక్కువ తక్కు

వలు వేదాంత విచారమున నుండవు. అందును నిందు కంత చైతన్యము కనబరచినచో “నీ దేవలను”ని యవ రజాలను ప్రశ్నించు బ్రాహ్మణులు మరియు సగ్రవర్ణములవారు కుమా రాస్త్ర విద్యా ప్రదర్శక కాలమునకి కనకదాసు మరియు వీరబ్రహ్మ ముల కాలమువరకు నుండిరి. ఇట్టి ప్రశ్నలు లకు “ఏకుల మని నను వివర ముగిసి నే నినుని తెచ్చును లోమలకు పలుగాకులను” అనుశ్లోకములు సమాధానములు కనుక అధికాదులు బోధనకై అనధికాదులు సంతృప్తికై యిట్టి పాటలు పాడుట ఆచార మైనది కనుక నే అగ్రజన్మములవారి వర్ణితమాచార విధులు, పూజా పుష్కారములు, ప్రవచనములు మున్నగునవి కొన్ని తత్త్వములందు గర్భింపబడినవి. కాని వేయవయోగిగంటి సంస్కారగురు మాట లూతగాగొని యాధార్థ్య మెరుగని తిరువార నొగి బ్రువులు, కవటసన్యాసులు, ఇట్టి లోలుకగురులు పలికి, ప్రజలకండ్ల మట్టిపొడి, పొట్టిపొడినొట్టి గూడ యలవాలైనది. తత్త్వములందు కొంత మార్కకవిత్వము గూడకలగు. విగంటివారు, బోనుబూరి వీరబ్రహ్మము, వేమనయోగి, సిద్ధప్ప, శేషాచలస్వామి, సగటుగాను పంతుల లింగయ్య, భోజవాసు, ఎడ్లగానుదాసు, మున్నగు వారనుభవజ్ఞులైన యెగుల లెండగో తత్త్వము లను వేదాంతగేయములను రచించియున్నాడు. సీత పాట, నారాయణశతకము, గమరంగమతకము, శ్రీ బోధామృతతత్త్వములు, కల్పవృక్ష తత్త్వోద్దేశము, కాలజ్ఞాన తత్త్వములు; పుట్టినిగ్గుణతత్త్వ కందార్ప దువులు, తారకామృతపారము, శ్రీ రామగీత, శుగు జ్ఞానామృతము, వేదాంత కుచ్చేరికళ, బ్రహ్మానంద కిర్తనలు, వంటి ముద్రిత గ్రంథములందలి గేయములు జానపదుల వోటికెక్కినవి. సాధారణముగా నీ తత్త్వము లందు రాజయోగము, అచలవేదాంతము, గురుభక్తి, నీతిబోధము, సంఘసంస్కార పరాయణత్వము, వర్ణా శ్రమాచార నిరాసము, శైరాగ్యబోధము, అహింస, సత్సత్వ ర్తనము, మున్నగు విషయము లుండును.

కర్మమార్గ సంబంధములు:—యజ్ఞయోగాదికర్మము మహాకర్మసాధ్యములు. సామాన్య జనము కవి యందు బాటులోనివికావు. మీదుమిక్కిలి వేదకర్మా చరణమున కందరికి సర్వశిలేను పురాణోక్తముగా నున్న కర్మకాండయు వ్రతములు నోములు మున్నగునవి అందరి యందుబాటుగో నుండుటచే నట్టివాజ్మయము కూడ బాగుగా ప్రచారమందినది.

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

ఇట్టికర్మకాండ యంగు పురుషులకన్న స్త్రీలకెక్కువ ఆభిమాన మగుటచే స్త్రీలపాటల రూపముననే ఇట్టి వాఙ్మయ సుధికముగా గాననగుచున్నది. వ్రతములకు నోములకు సంబంధించిన పాటలనేకము ముద్రించబడినవి. శ్రీ నేదునూరిగంగాధరంగారు శ్రీ బాలాంతిపు నెంకటరావుగారు, శ్రీ కూడూరు కోటేశ్వరరావుగారు వంటివార లిట్టి వ్రతకథలను పాటలను ప్రకటించియున్నారు. మదనదాసదశి (వ్రతము (చిలుకముగ్గులపాట), నిశ్యదాసము నోము, దీపదాసము నోము, మోచేటి పద్మమునోము, చాళుర్యాస్య వ్రతము, కృత్తిక దీపాలనోము, పెండ్లి గుమ్మడి నోము, వరలక్ష్మీపాట, తులసి నోము, లక్ష్మ వస్తులనోము, కామేశ్వర వ్రతము, శ్రావణ పుక్ర వారము, శ్రావణసుంగళవారము వంటి పాటలు నలుబదియేండ్లు పెరిగిన తెలుగు స్త్రీలందరకును కంఠస్థములు. వీరిలో కామేశ్వరిపాట, క్రీడాభిరామము కాలమునుండి తెలుగునాట విలబడునట్టిది. గుమ్మంతుని సభిలో శివంతల “నుశువులు వేయు నింకేల యిప్పటి నోములు దొల్లికొని నోచితినిగా కేమి” యనుటచే నన్నయనాటినుండి మన కీ వ్రతములు నోములు వచ్చుచున్నవని భావింపవచ్చును. స్త్రీలపాటలుగానున్న ఈ వ్రతములు బహుశః స్త్రీలకును చాతుర్వర్ణ్యముల వారికిని పూజాధికారము కల్పించుట కుద్దేశింపబడినవైయుండును. వీరచైత్ర వీరచైత్రవ మతోజ్జృంభణ ఫలితముగా కట్టిసంస్కారమునకు తావు లభించిన దని ఊహింపవచ్చును. తెలంగాణమున బొడ్డెడ్ల బ్రతుకమ్మ వంటిపండుగుల నాధారముగా చేసికొని మనోహరముగ జానపద గేయములు పుట్టినవి. అగ్రవర్ణముల వారికి లక్ష్మీగార్తవీరములు పూజ లున్నటులే శూద్రులకు ఎల్లమర్క, మైసమ్మ, పోదమ్మ, బాలమ్మ మున్నగు త్సుగ్రదేవతా పూజలు కలవు. ఈ దేవతల కొలుపులు పల్లెటూళ్ళయంగు బవనీలు మున్నగువారు చేయుదురు. ఎల్లమర్కయే రేణుకాదేవి. క్రీడాభిరామమున బవనీల చక్రవర్తి “పరమరాముని కథ లెల్ల ప్రాణిబాడి” నట్లున్నది.

స్త్రీలపాటలు:— సంసార యాత్రలో గృహ లక్ష్మీకిగల ప్రాధాన్యము పురుషునకు లేదు అటులే గృహజీవమున కవిత్యమునకు గూడ స్త్రీలే అధికముగా నాలంబనములు. ఇట్టి పాటలను కేవలము స్త్రీల పాటలని పిలువవచ్చును. వీనిలో కల్పనకన్న వాస్తవికత హెచ్చు. మాత్మిత్యము భారత స్త్రీ కేవలేని సంపద.

దాని నాధారముగా చేసికొని ఎన్నియో గేయములు పుట్టినవి. సంతానమునకై స్త్రీలు పడెను బాధలు నోచెను నోములు, చెంకులు, గొడ్డాండ స్థితి, అట్టి పాటలందు వర్ణితము. సంతానము కలిగిన వెంటనే లాలిపాటలు జోలపాటలు వచ్చును. లాలించుటకు లాలిపాటలను, జోలొట్టి నిద్రపుచ్చుటకు జోలపాటలను పాడెదరు. ఈ పాటలంగు తెలులు తమ సంతానమును రాముడుగనో, కృష్ణుడుగనో, శంకరుడుగనో, సీతగనో రుక్మిణిగనో పార్వతిగనో వర్ణించుకొందురు. ఈ పాటలు శంకరాభరణము, నవరోజు, ఆనందభైరవి, క్రీరాగముల కనుకూలముగా నుండును. పుత్రోత్పన్నములంగు పాడెను పాటలుగూడ కొన్ని గలవు. స్త్రీ జీవితమున వివాహ మత్యంత ప్రధానసమస్య ఆ సమస్య నాధారముగా చేసికొని ఎన్నియో సంఘటనలు వాని నాధారము చేసికొని ఆచార వ్యవహారములు — వేడుకలు వినోదములు — వాని ఫలితముగా ననంతమైన గేయ సాహిత్యమును ఉద్భవించినవి. వీని నన్నింటి గలిపి పెండ్లిపాటలననవచ్చును. ఈ పెండ్లిపాటలకు కొట్టుములు నాందిగా అప్పగింతలు భరత వాక్యముగా గ్రహింపవచ్చును. వీనిలో కొట్టుల పాటలు, నలుగు పాటలు, గంఢంపాటలు, కల్వ్యాసపు పాటలు, తలుపునగ్గర పాటలు, బంతులపాటలు, బువ్వము పాటలు, వధూవసులపాటలు, అలుకపాటలు, ముఖము గడుగుపాటలు, కట్నాలపాటలు, మిథునవిడెముల పాటలు, అచిరణిపాటలు, అప్పగింతలపాటలే కాక ప్రతీచిన్న విషయమునకును, అనగా పసుపునకు, తిలకమునకు, తిలంబులకు, ఊయలకు, వసంతములకు, పాను పులకు సంబంధించిన పాటలు కూడకలవు. గాంధర్వ వివాహములు ప్రబలమైపోవుచున్న నీ కాలమున నిట్టి పాటలు పాడుట కవకాశము సన్నగిల్లుచున్నది. వధువు అత్తివారింట చేరిన పిమ్మట అత్తిమమభిక్షి పతిభిక్షి ఆడుబిడ్డల భిక్షితోటి కొండ్రొత్తో బావ మరగులతో మెలగవలసిన రీతి చెబువు పాటలును గలవు. గృహజీవనము పారపాశ్చ్యములలేక సాగేనా సరేసరి. లేనిచో అత్తిల ఆరండ్లు, కొడలి సాధింపులు, ఆడుబిడ్డల ఘాతుక ఘర్షణలు, సమస్యలై సంసార మొక నరకకూపముగును. ఇట్టి బాధల నాశయించి కూడ కొంతసాహిత్యము పెరిగినది. ఇట్టి పాటలందు నాంఘిక జీవనము సమగ్రముగా కానవచ్చును.

శ్రమిక గేయములు:— జానపద గేయముల యంత తిగుర్చి చర్చించినప్పుడు కవిత్య ముల్లాసమును

కలిగించుటకే కాక కష్టనివారణమునకు గూడ నుదయించునని తెలిసికొనియుంటిమి. మానవులు శ్రమించునప్పుడు కష్టము కనబడకుండుటకై, అలసిపోకుండుటకై అప్రయత్నముగా కూనిరాగములు తీయుట, లయాన్యతము లగు శేవోమట లచ్చరించుట జరుగును. సామూహిక కర్తృత్వమున నట్టి రాగములు మాటలు జానపద గేయములుగా పరిణమించి వ్యాప్తిగాంచును. ఇల్లలుకునప్పుడో పిండి విసకునప్పుడో వరినాటు, కలుపు, కోతి, ఎప్పుడో, మోట దోలునప్పుడో, ఏతామెతునప్పుడో, నాగలిగున్నునప్పుడో, కుప్పగొట్టనప్పుడో, పడవ నడుపునప్పుడో, బరువులు మోయునప్పుడో, గోడ్డువెంట గోలకును లాగునప్పుడో రాళ్లు పగులగొట్టనప్పుడో, దిమ్మిస నేయునప్పుడో. కావడి, పాలకి, మేనాలు మోయునప్పుడో, శ్రమపనోదనమునకై పాటలు పాడువారిని మనము చూచుచు నేయున్నాము. హృదయ—లేదా—మేధాగత భారమును తొలగించి ఉల్లాసమును కలిగించునటులే శారీరక శ్రమమును పోషించి యుత్సాహమును కలిగించుటకు గేయములు తోడ్పడును. శ్రమి కగీతములనే కొందఱు పాటకజనసారస్వతిమనిరి. మరి కొందఱు కార్మిక కర్షకగీతము లనిరి. శ్రమి కగీతములందు వస్తు వెడ్డియైన నుండవచ్చును, వృత్తికి సంబంధించిన పాటలు. శ్రమి గార గేయములు, స్థానికవృత్తాంతములు, వివాదగాఢలు, భక్తిగేయములు, మున్నగు తీసు తీరుల పాటలు శ్రమికులు పాడుకొందురు. ఈ గేయములు కూడ కొడిగ నే ముద్రింపబడినవి. శ్రమి కగేయము లన్నియు సాధారణముగా వారి వారి కృషికి సంబంధించిన లయకు సరిపోవునట్లుండుట గమనింపదగిన విషయము. శ్రమికుల కాలుసేతుల కదలికలో ఊపిరి తిత్తుల భారోచ్చాస్వసనిశ్వాసములో ఈ గీతములకు తాళియలు సమకూర్చును. సంగీతమే కాక శరీరసుఖమునకు సంబంధించిన యాహులు కూడ శ్రమికులకు తృప్తిహేతుసంగును. ఇట్టిపాటలు 'ఘుమ ఘుమ పాటలు' పెరుతో కొన్ని ప్రచురింపబడినవి. శ్రమికుల జీవితమున వేషభూషణముల యాహంబరము, ఆధి క్యము, ఆహారపానముల సౌఖ్యము తక్కువ వారికి మిగిలినది శరీరసుఖమే. వారిముక్తయింపులు మొత్తముమీద విషయ సుఖమువైపునకే మొగ్గు చూపుట కిదియే కారణము. ప్రభాయిడే మహాశయమును తిండి లిబిడో, సిద్ధాంతమున దీనిగూర్చి చెప్పెను. శ్రమికుల పనిపాటలందీ లిబి డోమముగా ధ్వనించును. విలాసముగా పాడెడు

గారశివాని పాటలందీ చాకర్షించుటకును, బగువులు లాగెడు పాటలందు శ్రమపనోదనమునకును బూతులు ప్రవేశించును. శ్రమికుల గేయములందన్నియు బూతు పాటలు గలవు

బాల గేయములు :— జానపద గేయములందు బాల గేయముల దొక ప్రత్యేక శాఖ. పసిపిల్లల లేత హృదయము లెంత విప్లవపరుముగో, నిర్మలములో, స్వచ్ఛందములో, మృదువులో, వారి గేయములు కూడ సంతి నిష్కలపటములు. నిర్మలములు, స్వచ్ఛందములు, మృదువులు పాశ్చాత్యులును, తదితర భారతీయులును బాల వాగ్మయము గూర్చి చేసిన సేవ యపారము. మన తెలుగువారి దృష్టి ఇప్పుడెప్పుడో ఇటు మరలుచున్నది. బాల గేయములు రెండు విధములు. బాలరకొండ పెద్దలచే రచింపబడి తరతరములనుండి వచ్చుచి. ఒక విధము, బాలరచిత నే రచింపబడి ఒక తరమునుండి మరియొక తరమువారి నోటి కందకునది, మరియొక విధము. పెద్దలు పిల్లలకొంకు రచించిన పాటలందు కూడ రెండు విధములు కలవు. పిల్లలను లాలించుటకు పాడెడు లాలి పాటలును, నిద్రపుచ్చుటకు పాడెడు జోలపాటలును ఒక తీరువి. పిల్లలనే వస్తువుగా గ్రహించియో లేక నేవేని కథావిషయములనో, ప్రపంచమందలి మనోహర విషయములనో గ్రహించి పిల్లల కౌనందము గూర్చుటకై, ఆటలాడించుటకై రచింపబడినవి ఇంకొకతీరు పాటలు. లాలి జోలపాటల భోగములను పిల్లలెంతమాత్రము ననుభవించును. కేవల మా సంగీతము మాత్రము వారిని నిద్రపుచ్చుటకో ఏమిపు నాపుటకో ఉపకరించును. ఇక పెద్దలు రచించిన బాలగేయము లనుభూతికి వచ్చుటకు పిల్లలకు తగిన వసుస్సు రావలయును. పిల్లలు కూర్చుండుట కలవాటు పడినప్పటినుండి పెద్దలపాటలు విన్నవ మెట్లనలే క్రమక్రమముగా పెరిగి పిల్లలు తాము తిలదండ్రుల వలననో లేక ఇతరులగు పెద్దల వలననో విన్న పాటలు స్వయముగా పాడునంతవరకు సాగి యాగిపోవును. ఆపైన వారి సొంత కవిత్య మారంభమగును, పెద్దల పాటలందు మొదట నాదము తిరువాతి లయ, ఆ తిరువాతి అభినయము పిల్లల కలవకునట్లు చేయు క్రమము కానుపించును. మొదటిది ఆకర్షణము, రెండవది యుత్సాహము చూడదది వారి శరీరమునకు శక్తి కూర్చెడుమెట్లు. శిశువులకు రెండోండ్లు వచ్చునప్పటికి కన్న చిన్న మాటలు రానేవచ్చును, తిలదండ్రులు వారికి మెల్లమెల్లగా చిన్న పాటలు

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

పద్యములు నేర్పెదరు. తల్లిదండ్రులు పాడుగా విన్న పాటలు సులభ గ్రాహ్యములగునని వారికి కంఠస్థమై పోవును. ఈ తగుణమున తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లలకు భక్తి నీతి విషయము విజ్ఞానముగల పాటల నొక్కటొక్కటిగా నేర్పుచుండురు, యతిప్రాసములు తాళలయలు మున్నగు వాని జ్ఞానవిపాటలవలన పిల్లలకు సులభముగా పట్టుచుండును, పిల్లలకు నాలుగేండ్ల వయసు వచ్చునప్పటికి సొంత కవిత్య మారంభమగుచు బాలగేయములందు రెండవ ప్రధానశాఖ బాలరచిత నేరచింపబడి తరతరములనుండి ప్రవాహరూపమున వచ్చుచున్న గేయములు, పిల్లల సొంత రచనములందు రెండు రకముల గేయము లున్నవి. పెద్దల ననుకరించి వారి పాటలందు తమ కవిత్యము చేర్చి పాడుకొనునవి కొన్ని. పూర్తిగా స్వచ్ఛందాభివ్యక్తియులగు గేయములు మరికొన్ని. పెద్దలనుండి సంక్రమించిన పాటలలో పిన్నిలు తరములు గడచినకొలది తమ కవిత్యమును చేర్చి ఒకరినుండి మరియొకరి కందించుకొనుచు వచ్చెదగు. ఇట్టి పాటలు కేవల మొక ప్రాతియార్చనమువలె రాను రాను అర్చనహీనములై పోవును. తల్లిదండ్రుల పాటల నుండి తమ గ్రహింపగలిగిన ఆస్వంతప్రాసములు, యతులు, యనుకములు మూర్తిమే పిల్లలకు చక్కగా పట్టుబడును. ఈ వృత్తిత్వ త్రితో వారు కూర్చెడు పాటలలో వీనికిమించిన సొగసు లుండ నేరవు కదా ! అందుకే ఇవి ఇంగ్లీషులో 'Nonsense Rhymes' అను పేరుపొందినవి. 'Nursery Rhymes' పిల్లలకొరకు పెద్దలు రచించిన వైనచో, 'Nonsense Rhymes' పిల్లలు సొంతముగా రచించిన గేయములని చెప్పవచ్చును నాలుగేండ్లనుండి పిల్లల జీవితముంతయు నాటపాటల మయము. ఈ యాటలందును మగవారికి వేరు మరియు నాడువారికి వేరు ఆటలుగలవు. కొన్ని ఇరువురును చేరి యాడుకొనునట్టివి. ఈ క్రీడల నాధారముగా చేసికొని వానికి తగిన పాటలు పెక్కులు బయలుదేరినవి. చెమ్మచెక్క, బిత్తిడిగుసలు, గుడుగుడు గుంచం, బుజబుజ లేకులు, గొబ్బిళ్ళు, చీజిగోనె, కొత్తికొమ్మచ్చివంటి యాటలతో పాటు పాటలును గలవు.

శృంగార గేయములు:—జానపద సాహిత్యమున శృంగారము ప్రధానరసమైన పెక్కు గేయములు కలవు. శిష్యుల నిర్వచనము ప్రకారము అవి శృంగార కావ్యములు కాజాలవు. ఆధునిక భావకవులు రచించిన ఖండకావ్యము లటులే జానపద గేయములు కూడ

విభావాది సామగ్రిని సంపూర్ణముగా ప్రపంచించునవి గాక సేవో యొక సంచారిభావము నాశ్రయించినవిగా నుండును. జానపదగేయ వాఙ్మయమున నితరశాఖలతో పోల్చి చూచినచో, మునితములగు శృంగార గేయముల సంఖ్య తక్కువ. అది యెంత బహుళ సంఖ్యలో నున్నచో యంత విరళముగా ముద్రింపబడినది ఇటు శృంగారము పరకీయనా స్వకీయనా ఉత్తమ నాయుకానిష్ఠనా లేక ప్రాకృతి నిష్ఠనా యను చర్చ లనవసరము. శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు జానపదగేయము లందలి శృంగార మంతయు నీచమనియు గుప్తమనియు కేవలము కామప్రేరేపకమనియు నిందించిరి. వెంకయ్యచంద్రమ్మ పాట, నారాయణమ్మ నాయుడుభావపాట, వంటివి వారి యాగ్రహమునకు గురియైనవి. వారి వృష్టి కదియుచితముగ నే జోలినది. ఇవి జానపదుల—ప్రాకృతుల వాఙ్మయమే కనుక శిష్యుల—ఆలంకారికుల విమర్శములకు లబ్ధమవు. మరియు జానపదులు చిత్రించిన సీతారామాది యుత్తమనాయుకా నాయుగతి శృంగారము కూడ పామరభావ సమన్వితమే యని గ్రహింపవలయును జానపదుల పేరిట నున్న వాఙ్మయ మందంతటను గోచరించునని వారి భావములే కాని ఆయా ప్రాతిముల భావములు కావు. ఎట్టి గేయములందైనను జానపదుల ప్రేమకలాపములు, సాంఘిక నియమాలంఘనములు, పరస్పరాకర్షణములే కాననగును జానపదవాఙ్మయమందు జీవితము యథాతథముగ నగ్నతేజముతో భాసించును. కావ్యగర్భమైన జౌచిత్య విచారము జీవితమునందంతగా నగుపింపదని యంగీరింపక తప్పుదు జానపదవాఙ్మయమున జౌచిత్యరూప చోదేశముతో ప్రాతములకు మెలుగు పెట్టుపద్ధతి లేదు. జీవితమునందంత వైవిధ్యము ప్రత్యక్షమగుచో అంతయు జానపద కావ్యమునందు ప్రత్యక్షమగును. అచ్చట నుదాత్తతయు, నీచతయు, సభ్యశృంగారము, రసాభాసశృంగారము నీచశృంగారము మొదలగునవి యన్నియు నొకదానితో నొకటి బుజము లూరసి కొనుచుపోవుచుండును. వినున దర్శనలంబనము గల ప్రేమశృంగారములతో నొప్పగేయములు కూడ అనేకములు గలవు. రామాయణ గేయములందు సీతగడియ, సీతామృతవారి ఆటక, సీతాదేవి వేలిట్లు, ఊర్మిళా దేవినిద్ర, సీతాదేవి ఆనవాలు మున్నగు పాటలందు శృంగారమునకు వెలికాని మనోహరభావము లున్నవి. నుండిరకాండ పదమున వియోగ శృంగారము

చక్కగా ప్రదర్శింపబడినది. కుశలవ యుద్ధమునంటి పాటలలో శృంగారము మితిమీరినది. భారతి సంబంధ గాఢలందు నలచరిత్ర పదము, సుభద్రాకళ్యాణము, శశిరేఖాపరిణామము, జీవయాని చరిత్రము, వంటి శృంగారగేయములు కలవు. నలచరిత్ర పదమున దియ యంతి విరహము శిష్ట సాహిత్యము నఃకరించును. జీవయాని జంగంకథ, ఏకత్రైవానురాగ, మమరసా భాసమున కుదాహరణము. శశిరేఖా పరిణామము పూర్తిగా శృంగారగేయము. ఇక భాగవతకథలందున్న శృంగారమునకు మితియేలేదు గోపికాస్త్రీల జల క్షేపణ, ఉపాస్వస్నము, రుక్మిణీజీవముచ్చట, రుక్మిణీజీవ సీమంతము, చిలుకరాయభారము, సత్యభామ సరసము, పాదజాతపల్లవి, రుక్మిణీకల్యాణము భ్రమర గీతలు వంటి స్త్రీల పాటలన్నియు శృంగారరస తుంది లములు, చారిత్రక గేయములందు కూడ శృంగార భావము లున్నవి. పల్నాటివీర చరిత్రమున శ్యామాంగి ప్రదర్శించిన భావములు జారిజీశృంగారమునకును, మాంచాల యనభవ ముత్తమశృంగారమునకును ఉదా హరణములు. జీశింపురాజు, పెద్దబొబ్బిలిరాజు కథ, సదాశివరెడ్డి కథలందు వీరదంపతుల యనురాగ ముత్తమ శ్రేణికి చెందినది. కరుణారసప్రసరితముగు కథలందు లక్ష్మణుడు, సన్యాసము, మండపేట పాపము, నల్లతింగాళ్, ఎగుకల నాంచారి, వీరరాజమృత గేయములందు ధర్మస్వభావులైన జానపద దంపతుల యుత్తమ శృంగారము ధ్వనించుచున్నది. ఒక్క సారంగధర చరిత్రమునమాత్రము తుచ్చ శృంగార భావము లున్నవి. జానపదుల శృంగారము నీచమును విద్యాశేఖుల యభిప్రాయమునకు సన్యాసము మండపేటపాపము కామము ఎరుకల నాంచారివంటి జానపదనాయకల పవిత్రచరిత్రము సరియైన సమాధాన మియ్యగలను. కమ్మవారి పణతి, కొంభోజరాజు, గాంధారి, ధర్మాంగదచరిత్రమున్నగు అగృహతకథలందున్న శృంగారము కూడ అనాచితీ దోషపూరితముకాదు. శైవవైష్ణవ మతిములకు సంబంధించిన గేయములందేకములు శృంగార కళాఖండములు. గంగా వివాహమున హరుడు చక్కని దక్షిణ నాయకుడు. కొమిరెల్ల మల్లన్నకథకూడ ఆంతియ. సురాభాండేశ్వరమున పరకీయ శృంగారమున్నది. తిరుదరాజు పెండ్లి, అండాళ్ చరిత్రము, వెంకటేశ్వర్ల వేట, చెంతికథ పాటలందు చక్కని శృంగారమున్నది.

పై గేయములందు శృంగార మంగము శృంగారము ప్రధానముగాగల ఖండకావ్యములనంటి గేయములు లక్ష్యపాటలు. ఇల్ మోహనరంగ, నంకటమ్మ చంద్రమ్మపాట, నారాయణమ్మపాట, సిగిసిరిమువ్వక రంగంపదములనంటి కొంచెము పెద్దపాట లన్నియు. అముద్రములే యధికము. కాసురి పుష్పమునాటి పాటలన్నియు శృంగార కళాఖండములు. కొలాటములు కూడ చాలవల కిట్టివే.

అగృహతకథలు:—శిష్టల కన్న జానపదుల కన్నుల తిరిగింపాభివీక్షణము మొంగు. సాధారణ విషయములం దలౌకికములు నగృహతములు నగు కల్పనలు గూర్చి పెద్దచేయును నారికి వినోదములతో పాటు భక్తియో భావయో మెంపొందించుకొనుట కుపకరించునట్టిది. మానవు డెప్పుడును ఉత్పాదించు. అగు గడుగునను కడగండ్లు నానవునకు కడుము లేక కలిగెను సంపద కథలలో నడుపడిన జీవితో ముందరింపమో, పావుకోళ్ళో, సంచియో, సూత్రియో, బొమ్మలయో తమకును ఇట్టి కష్టములందు సానుపడునని జానపదుల నమ్మకము. ఇట్టిది సంభవమైనను కొమన్నను మనము నకు మాత్రము పెట్టనికొలుసుని భావించుచున్నాము. దుర్భరమును సంఘటనము కలిగినప్పుడుగాని అసాధ్యమును విషయము నాకొంక్షించి యట్లును సాదు నప్పుడుగాని ఏ మాననాతీతియును శైవ్యము యస్తుండి చిక్కును మందు తెరవలే తొలగించిన నెంత బాగుండుననుకొరిక, అసాధ్యమెందలను మానవ సహజమే. ఇట్టి కోరిక సాధారణముగా చేసికొని పాటమ రించిచివో లేక వాని ననుసరించుచు ఇట్టి కోరిక లుద్ధి వించినవో కాని ఇట్టి యగృహతములకల కథాగేయముల నేకము ప్రచారమందున్నవి. అగృహతకథలందన్నిటి కన్న నధిక ప్రచారము గాంచినది బాలనాగమ్మకథ. మాయలఫకీరు, తలారి రాముడు, బాలవరరాజు, గాండ్ల సంగు, తింబళి పెద్దవ్వ, చాకలి తిప్పడు, చంద్రాయుధము, వీనికి నాంధ్రదేశమున కొవలసినంత కీర్తి. బాలనాగమ్మకథాకాలము నివమిత్తిముగా చెప్పజాలము. ఇది దక్షిణ భారతమున కురకలు పాడుకొన్న తమనాతి జరిగిన కథయై యుండును. మహాబూతునగరము జిల్లా యందున్న పానుగల్లు బాలనాగమ్మ కథాంగస్తలముని యధిక ప్రచారమున్నది. కథ యందలి యంతి సాన్నిధ్యము దానినే బలపరచుచున్నది. యిది ప్రాంతీయులకు రామాయణ గాఢమిట్టిది. సీతాజీవిక ప్రతిగా బాలనాగమ్మను, రావణునకు ప్రతిగా మాయలఫకీరును, శ్రీరా

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

మునకు ప్రతిగా బాలవర్తిరాజును, త్రిజటకు ప్రతిగా తింబలి పెద్దమ్మను భావింపవచ్చును నమ్మరానంతటి యగ్భూత కృత్యములతో ఆతాకిక విషయములతో నిండిన గాన కమ్మవారి సణతిపసల బాలరాజుకథ. దీని జీవము వర్ణాంతరచిహ్నముని తెలియవచ్చును. దీనిలో నొకటి రెండు గూఢునిక భావములున్నను వాతావరణము మాత్రము పుక్కిటి పురాణయుగమునాటిదిగా గాన్పించును. అగ్భూత కథాగేయములందు గాంధారి కథ యగ్రగణ్యము. పురాతనముకూడ కావచ్చును. ఇటులే కాంభోజరాజుకథ, ధర్మాంగదహమహాట, బాలరాజుకథ వంటి యగ్భూతకథలు జానపదులకు భయభక్తులను కలిగించి సత్వైవర్యములకే జయమును దానిని చాటిచెప్పి వారి జీవితమును దిద్దుచుండును.

కడగరసాత్యకములు : జానపదులు శృంగారము తగువాత కడుతాగ్భూతములకు రెంటికిని సమాన ప్రాధాన్యమిచ్చిరి. నిత్యజీవితమున సుఖమునకన్న గుఱుమే యధికముగను తత్ప్రభావితులైన జానపదులు ఆయా సంఘటనముల సహజముగనే చిత్రంపగలిగిరి. శిష్టానున్నటి గూడదర్శనృకృత్యము, అనగా గుఱుము నధిగమించి గూడదగ్గ జీవితనిర్మాణమునకై సాహిత్యమును సాధనముగా, సుదౌశేషపూర్వకముగా పులచుకొను గుఱుము వీరియందుండుగా లేదనుకొనవచ్చును. జానపదుల కాచితీదృష్టి తక్కువ. కనుకనే వీరగాథలలో కథా భాగమునకున్న ప్రాధాన్యము వ్యవస్థంపడదంటిమి. వీరగాథలు కేవలము వ్యక్తులకు మాత్రమేకాక సాధారణముగా రెండు జాతులకును లేగా రెండు తెగలకును సంబంధించి యుండును. జాతి మగియు వంశము చాటినచో జానపదులదృష్టి నాకర్షించెడునాగు వ్యక్తులు. వారి శౌర్యమునకు తృప్తికాము గుర్మగణమునకు జాలి — ఈ రెండు భావములును పామరులచే వారిచరిత్రములను పొడించినవి. ఉత్సాహము తగువాత జానపదులను గులుపుగా నావరించునది జాలి. వీరగీతిములందు గూత్స హము మెస్సలో పాటు ఈ జాలిహూడు కథారచనమునకు వారి సైగద్రోయునటు యసత్వముకాదు. బొబ్బిలిని కొట్టటకు దిండు విడిచిన నిజయరామరాజునకు మల్లమ్మగారి ప్రాసిన యుత్తరమును ఆతిశయోక్తులతో రచించుటలో జానపదకవి యాచిత్యదృష్టికంటే జాలియే యొక్కవగా గోచరించును. జనకంటకుడుగా జీవితమును గడిపిన గుత్తాలగోపిరెడ్డిని పలువురుపట్టి చేలనడుచు చంపవలసి వచ్చినది. నలుగురుచేరి ఒక్కని

చంపినారే యన్నజాలి “శేరు శేరు యెండుముగగులో నేతులాకు బెట్టుకొని, కట్టమీది యెల్లావుంటే కలక శేరనుకొంటిర కొడక” యని పాడించివది. ఈ విషయైన జాలి జానపదులకు సార్వత్రికము. దీనికితోడావ్యక్తి జీవితము సవ్యమగు ధర్మసార్గమున నడిచి యుండినచో జానపదులు వాని చరిత్రకు జలుజలుచుందురు. కనుకనే ప్రతిభావయందును జానపదులు పాడుకొన్నట్టికడుగరస పూరితిముల గాగులు పెక్కులుకావలసివచ్చువి. ఆంధ్ర జానపదగేయములందు ఇట్టి కడుతాగ్భూతములు చిత్రీకృతకారణములునునకు కథలనేకమున్నవి. అత్తపెట్టిన ఆరశివలనో, కట్టుకొన్న భర్త యెందర్నిం యశ్యాచారమువలనో, తోటికోడండ యనూయ చేతనో, ఇగుగుపూరుకుల దౌఢ్యమువలనో, దైత దుర్వేషాకమువలనో, ఇశుమల పాలైన స్త్రీల కథలు జానపదనాజ్యము సముద్రమందలి కన్నీటి కెరటములు జరిగిన విషాద గాగులకు జానపదులు కొంత మాహాత్మ్యమును జేర్చి భయభక్తులకు దారితీయుననిగా చేసిరి

దేశీ యేతివృత్తములందు ప్రాచీనమైన కడుతాగ్భూతకథ కన్యకామ్మవారికథ. ఈమెయే కన్యకా పరమేశ్వరి వైష్ణవ కలవేల్పు. రెండవది సారంగధర కథ. ఈ రెండును రాజరాజసరేంగునకు కళింకమహా దించునటివి. వీనికి చారిత్రికాధారములు లేవు. కామమృద పిచ్చుకకుంటకు కల్పవృక్షము. ఇది యాంధ్రదేశ పురాతనము వ్యాపించిన పదము. కథా వృత్తాంతి మాంగ్లేయు లీ దేశమును పాలించిన తొలి దినుములకు సంబంధించినది. సతీయాచారము ప్రభుత్వము తొలగించిన పిదప కూడ కొండలు సత్ప్రభులు ప్రత్యేకముగా బిటిషువారి యనుమతి పొంది సహగమనము చేయుచుండిరి. అట్టి వారిలో కామమృదయొకటి. కామమృదకథలో నున్న మాహాత్మ్యములు జానపదుల కల్పనలు, అనవసరమున నతిశయోక్తులుగాని అగ్భూత కల్పనలుగాని లేక జరిగిన కథ జరిగినట్లుగా హృదయ విదారకముగా కడగరస పూరితిముగానున్న కథలందు లక్ష్యమృద యగ్రగణ్యము, సౌశీల్యము, పాత్రవత్వము, మూర్తిభవించిన స్త్రీయూర్తి లక్ష్యమృత్. ఆమె సహనము త్యాగము మున్నగు గుణములు తెలుగు జాతికి గర్వకారణములు. అత్తగారి యారకి తోటి కోడండ ఈర్ష్యానూయలకు పాల్పడి భర్తతో సహగమనము చేసిన సన్యాసమ్మ గాథ మరియొకటి. అవి భక్తకుటుంబమున కనిష్ఠులు పడెను భాషల

నీ కథ చక్కగా వివరించును. గోదావరీసుండులము నకే సంబంధించిన మరియొక పేరంటాలకథ మండ పేట పాపమృకథ. కరుణరసాత్మక గాధలందు ఈ పేరంటాండ్రు గాధల కొక ప్రత్యేకతగలదు భర్త శరీరముతో సహా మునుచేసిన సుమంగళులను పేరంటాండ్రుండును. కామమృకథ, మండపేట పాపమృకథ శృంగవరపుకోట యోధుకమృకథ సన్యాసమృకథ, తిగు పతిమృకథవంటి పేరంటాండ్రు కథలు ముద్రితములు. వీరందఱును సహగమనము నిషేధింపబడినవిగా వాటిని శేష యత్నము చేసి సామనము చేయుటకు ఆనుమతి తెచ్చుకొన్నవారు. ఈసుగుణము జానపదుల నాకర్షించినది. పేరంటాండ్రుందఱును నేనతలై మొక్కులు దీర్తురనునది ఈ గాధలయందలి మరియొకవిశేషము. తిమిళశేషమునుండి తెలుగుశేషమునకు వచ్చిన కరుణా పూరితగాధ నల్లతం గాల్ కథ. పలనాటిసీమలో సభిక ప్రచారముగాంచిన కథలందు వీరరాజమృకథయొకటి. తెలంగాణమున ప్రశస్తి నార్జించినవి ఎగుకలవాంచారి, రాములమ్మ, సరోజిని, మాసిపాంగు కథలు.

హాస్యపుపాటలు:— నవరసములందు హాస్య మొకటి. తిక్కనవానితె నే హాస్యముకూడ బ్రహ్మానంది సహాధరమని మనపూర్వాలంకారికు లంగీకరించుట భారతీయులకు హాస్యముపట్లగల యభిమానము చాటుచున్నది. పాశ్చాత్యుల హాస్యరచనములచూచి మనవారట్టి సాహిత్యము మనకు లేదని పెదవివిర చెప్పిరి. అట్టిసాహిత్యము మన కధికముగా లేనిమాట వాస్తవమైనను కొంతమాత్రములేదు. వికృతములైన యాకారము, నాక్కు, వేషము, చేషులు మున్నగువానియొక్క వేషుకవలన హాస్యము కలుగుననియు దానికి హాసము స్థాయి భావ మరియు మనపూర్వము చెప్పియున్నాడు. ఇంకను హాస్యమును మనవా రాగవిధములుగా విభజించి ఉత్తమావనిర్ణయమును కూడ చేసియున్నారు. జగన్నాథపండితరాయ లింకను నూత్నములకు దిగి హాస్యమును ఆత్మిస్తమ వరస్థములుగా విభజించెను. వీని లక్ష్యలక్షణ సమన్వయ మాయామలంకారికు లీవరకే యొనర్చియున్నాడు. నాగరకులకుగల సుఖదుఃఖానుభూతులు జానపదులకును గలవు వీనిబాహ్యచిహ్నములను నవ్వు ఏడ్పులునుగవు. ఏడ్పునుగురించి చెప్పినవసరములేదు, జీవిత మధికముగా దుఃఖమయము కనుక ఏడ్పు తప్పదు. తాత్కాలికముగ నైనను ఏడ్పును తొలగించి దుర్భరజీవితమును కొంత సుగమ మొనర్చి పుణ్యమును సుప్రసన్న మొనర్చి జీవితమును పెంచునది

నవ్వు. అట్టినవ్వు ఎప్పుడెప్పుడే యేర్పడుముగా జానపదులకు కలుగునో అది వారి సాహిత్యమున వెల్లుముద్రితమైనదో పరిశీలించును

రామాయణ సంబంధమును “శాంతిగోవిందనామము” లను పాటలలో ఋష్యశృంగుడాలంబనము. ఆత్మని వింత యాకార మే కనుమార్చుచి సాయముకనులవంటి దివ్య స్త్రీకు నవ్వు పుట్టించుచుండ వాతని శూనాయక మూలలు చుట్టింతి నవ్వు పుట్టించినది. “అడవికి నేనర గోవిందనామము” లందు కుంభకర్ణుని నిద్రను వర్ణించి వర్ణించి కవి మనకు నవ్వుపుట్టించుచున్నాడు. చుట్టియు డీవి వికారిత్వము (Caricature) గా కూడ చెప్పవచ్చును. “నూత్నర మామణము”న శూర్పనఖా కర్చినను హాస్యరసపూరితము. శూర్పకలు వికృతాకారమువలన కలిగిన హాస్యమునకు నట్టి వికృతాకారముగల శూర్పకలు శరీరామందంగుని మొద్దుట చుట్టియు వాతని మోహించి కోగుట ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన హాస్యమును కలిగించును. “సీతగడియ” పాటలలో హాస్య శృంగారములకు మైత్రి సీతయ్య నర్తకార్థముగా నన్నునూటలు పరిహాసస్తలు. ఇది వికృతమృత్తికి సంబంధించిన హాస్యము, వీర్యంగములందు చెప్పబడిన “నావహారము”న కిది జానపద గీతములందు కొననగు ఉదాహరణము “హార్మిలా నెనినిద్ర” లో సీతా శాంతలకు నడచిన సరస సంభాషణము చక్కని హాస్యమునకుదాహరణము. “శ్రీరామపటాభిషేకము”న శంకరుడు చెసిన వేళాకోళము త్రినుకోటికి చెందిన హాస్యము. భారత సంబంధ గాథలను “శిశుచేఖా పరిణయము”న ఘటనా వికృతికి చెందిన (Absurdity in Action) హాస్య మెంతయోగలదు చారిత్రిక గేయములందుకూడ అట నట చక్కని హాస్యము కనుపించును. పల్నాటివిర చరిత్రమున వే శ్య మాత వర్ణన మాకార వికృతికి సంబంధించిన హాస్యము. పల్నాటి చరిత్రమున మరియు కాటమరాజు కథలందలి యుద్ధ భీమవుల వర్ణనమున వాక్యేష్టకు సంబంధించిన హాస్యముకలదు. కాటమరాజుకథలో భట్లసంవాదమున వ్యాజస్తతి వ్యాజనింద వక్రొక్తి, జగ్గొక్తి, నీవోపము, కాక్వాత్తిప్రము మున్నగు నలంకారములతో నర్ణసంబంధమును వికృతి కల్పించి వాచ్యముగను వ్యంగ్యముగను చక్కన హాస్యము పోషింపబడినది. శైవబ్రహ్మ మతవాద్యయమున సంవాదముల కొక ప్రత్యేకతగలదు. గంగాగోడీ సంవాదము ఈశ్వర భృంగి సంవాదము లక్ష్మీపార్వతీ సంవాదము సతులకయ్యము, చెంచులక్ష్మికి కృష్ణునకు

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

సంవాదము, చెంచితకు లక్ష్యికి సంవాదము మున్నగు వానియందు సగౌరవులు దెప్పిపాడుపులు అవసరములు వ్యాఖ్యోక్తులు గలిగిన చక్కని హాస్యమున్నది. లక్ష్యిపాద్యుల సంవాదము “మృగవ” మున కుదాహరణము. సవతులకయ్యము ‘నాశిక’ కుదాహరణము ఈశ్వర భృంగి సంవాదము “అవస్పందితము”న కుదాహరణము

కేసలము హాస్యపూరితము లగు గేయములు మనకు కొలదిగ నే లభించుచున్నవి అట్టివాని సభికముగా ముద్రించినటులలేదు. తెన్నేటి తిగుమలదాసుగారి వేకుక పెండ్లిపాటలందు కక్రాలచ్చయ్య అండు సన్నవారి స్త్రీజనానందఃపీఠల్యాగ పాటలందు స్త్రీలపాటల సంపుటములందును పెండ్లికి సంబంధించిన విగ్రహాలవారి హాస్యపుపాటలు కొన్ని ప్రకటింపబడినవి కొండపల్లి వీరవెంకయ్యగారి హాస్యపు పాటల పుస్తకమునందు తీగుతీగుల హాస్యపుపాటలున్నవి. శ్రీగంగానరంగారి నెలయేగు ప్రకీర్ణములుగా కొన్ని పాటలున్నవి. సుమారెబడి హాస్యపు పాటలు తెలంగాణమునకు సంబంధించినవి నేను సేకరింపగలిగితిని. వీరిలో హాస్యాను కృతులు. (Paradies) కూడ కలవు ఉద్ధాత్తికమునకును, చలనమునకును చక్కని యుదాహరణ లీజానపదగేయములందు కొల్లలు. జానపద సాహిత్యమున సభిక్షేపకములు (Satire)లు కొలదిగ నే యున్నవి. హాస్యపాత్రములు కూడ కొలదియే. జానపద గేయములందు గానుపించు హాస్యము మన జాతీయ హాస్యము. ఇందు సున్నిత హాస్యముతో పాటు మోటుహాస్యము కూడకలదు. ప్రపంచమందలి సాహిత్యము లన్నింట నిట్టి హాస్యములు గోచరించుచు నే యుండును. స్త్రీలపాటలందు దభికముగా మృగువై సభ్యమైన హాస్యముండును. ఇట్టిహాస్యము జానపదుల నిత్యజీవితమును సుఖమయముగా నొనర్చుటకు దోహదమొసగును.

ఇంకవరకు జానపదగేయముల పుట్టుపూర్వములు వానిలక్షణములు వారిప్రశస్తి, నానివిభేదములు నానేర్పినభంగి దిజ్ఞాత్రముగా ప్రదర్శించితిని. వానిలోని విశేషము తెల్పిదాపుట కిటు తావుచాలదు.

తెలుగుదేశమున నున్న నదీనదములు నెలయేళ్లు వాగులు వంకలు “సాగగోగతిః” యైనటులే ఈ జానపదగేయ ప్రపంచమున ఇప్పటికే చాలభాగము మనకు దక్కకుండులు ప మైపోయినది ఉన్నదానినైన భద్రపరము కొనుట తెలుగువారి కర్తవ్యము. పండితులు విమర్శకులు జానపదగేయము లందున్న సాహితీ విషయము తెల్పి చూపవచ్చును. సామాజికశాస్త్రవేత్తల సంపదలో తమకు గావసిన యమూల్యమణు లెవ్వక వచ్చును. చెయిదిగిన కవులు రచయితలు కళాకారులు వానియందు ఉపలభ్యమగు నేశీయవస్తు సంపదను దిద్ది తీర్చవచ్చును. జానపద కవిత రీతుల సంస్కరికన్న నెక్కుడుగా సద్వినియోగము చేసినవాడు రాజకీయ పక్షములవాడు. తమతమ రాజకీయసిద్ధాంత ప్రచారములకై బుజ్జుకథలు, జముకులకథలు, గేయములు రచించిన వీరి యాశయము కొని యాడ దగినదే. స్వరాజ్యోద్యమ సమయ సాహిత్యమున నెలవడిన “మాకొద్ది తెలదొరతనము” “దండాలు దండాలు భరతమతా” “కొల్లాయిగట్టి లేచేమీ” వంటి రచనలు పూర్తిగా జానపదుల సొమ్మై పోయినవి స్వరాజ్యోద్యమము, సంస్కరణోద్యమమునకు తోడ్పడిన గేయములు వందలకొలది వడలినవి. వీని ప్రయోజనము తాత్కాలికమే యైనను ప్రభావము మాత్ర మనంతము. చెయిదిగిన రచయితలు జానపద గేయములందున్న వస్తువును స్వీకరించి కలచుండు కొనవలెగాని రవ్వలు రాల్చవచ్చును. ఆంధ్రభాషామతలి కెనలేని తొడవులు సవరింపవచ్చు. జానపదగేయము లందుండు జాతీయములు, నానుడులు, వింతి వింతి పలుకుబడులు శివులా కళించు కొనవలసిన యమూల్య సంపద. సవ్యభారత పునర్నిర్మాణము వివిధ ప్రణాళికా ప్రచారమునకును ప్రజావభోధమునకును జానపదకవితారీతు లుపయోగించు నంతిగా నితరములుపయోగపడవన్న సత్యమొకైకాదు. భౌతిరాహులు ముఖ్యముగా హిందీ భెంగాలీభాషలవారి మార్గమున చాలదూరము సాగిపోయినారు. ఇరుగుపొరుగువారి జూచి యైనను తెలుగువారి భిన్నవేళము కల్గించుకొన్నచో నాంధ్రదేశమునకు నాంధ్రభాషామతలికి నాంధ్ర విజ్ఞానమునకు మేలగునని సప్రశ్నయముగా నివేదించుచున్నాను.

శిలాదేవత

శ్రీ బి. పురుషోత్తం

యాంగ్ ట్సీనిది ప్రయాణము ఉపద్రవకరమైన

దైనను ఉత్సాహ సహితముగానే నడిచింది. చెన్నూ దగ్గరను ఆ చిన్నపట్నంలో కాపురముంటావున్న ఆ పింఛను పుచ్చుకొన్న గవర్నరుదగ్గరకు ఎట్లయితే నేమి చేరుకున్నాను. ఈ గవర్నరు బాగా పేరుపొందిన కళారాధకుడు. పదవిలో వున్నప్పుడు నిలువగలిగిన కళావస్తువులను సంపాదించుటకొంకు అతడు తన అధికారాన్ని వినియోగించాడని చెప్పకుంటారు. ఒక ప్రతిమమీదగాని ఒక చిత్రపు మీదగాని తనచూపు పడిందంటే ఏ రీతిగానైనా సరే అది తనయిల్లు చేరాల్సిందే, కొనుగోలు చేసిగానీ, లేక యింకేదైనా మార్గానిగానీ. ఒక ప్రతిమను అతనికి అమృతపోయినందువల్ల ఆ కుటుంబాన్ని సర్వనాశనం చేశాడని చెప్పకుంటారు, సత్యమో మరి అబద్ధమో. కొని అతని యీ కళావస్తు నేకరణాభిలాష ఒక మహావ్యసనమైపోయిందని మాత్రం అందరికీ తెలుసు. తస్ఫిలితంగా అతనివద్ద ఉన్న వస్తుసంచయంలో అమూల్యములైన వస్తువులెన్నో వుండెనవి.

గవర్నరు తనకేరీగదిలోకి వన్నాహ్వనించారు. కళావస్తుసంపాదకునికిని ఆ గదిలోని కళావస్తు శూన్యతకునూ ఏలాటి సంబంధమూ కనబడలేదు. ఎట్టచందనపు కుర్చీలూ, వాటిమీద ఎట్టటి దిండూ, చిఱుతపులల చర్మాలూ అందుండినవి. ఆదృశ్యము నిరాడంబరశోభనూ, సునిశితమైన మంచి నాగరకాభిరుచినీ చెప్పక చెప్పకూతుంది. నే నతనితో మాట్లాడినంతసేపూ తోటవె పు కిటికీ కెదురుగావున్న ఆ అద్భుతచిత్రాన్ని—ఒక పాత్ర, దానిలో పెట్టిన కొన్ని నీమరేగులూరెమ్మలు—అతడు చూచిందే చూడడం.

చూపులకు ఆగవర్నరు చాలా శాంతపుగవుడు. ఇది నాకు చాలా ఆశ్చర్యాన్ని గలిగించింది. ఎంగుకంటే అతని క్రూరస్వభావాన్ని గురించి అనేక పుకారు లుండేవి. ఒహళిః వయస్సు అతన్ని మెత్త పరిచిందేమో. తిలవనితిలంపుగా ఎనో ఒక ప్రాధుని పిచ్చా పాటికి వచ్చిన ఒక దీర్ఘకాలమిగునివలె నన్ను పరామర్శింపసాగాడు. నన్ను ఆయన పరిచయము చేసిన మిగుని మహిమో, లేక ఆయన యొక్క ముసలితనపు మతిమగ్గుపో తెలియదు.

ఆమనఃశ్శుని చూచి నేను అనూయంపడ్డాను. ఎంగుకంటే, తనకైతాను నిర్మించుకొనిన యీ యింట్లో కాలము గడుపుతూ బ్రతికివుండడమే అతడు మహా భాగ్యముగా ఎంచుకున్నాడనేదే అతన్ని గురించి నాకు కలిగిన అభిప్రాయ సారాంశము.

పేరుప్రతిష్ఠలు గల అతని కళా సేకరణను గురించి మర్యాదగా ప్రస్తావించాను.

ఒక చిరనవ్వుతో, “ఓహో! అవి నేటికీ నావి, రాజోయే శతాబ్దికి యింకొరివోతాయి. ఏ ఒక్క కుటుంబంకూడా తన కళాధనాన్ని వంద సంవత్సరాలకు పైగా తనదగ్గ రుంచుకోజాలదు. ఆవస్తువుల కొక ప్రత్యేకమైన నొసటివ్రాలు వుంది అవి మనలను చూస్తాయి, ఎగతాళి చేస్తాయి.” అతడు మాట్లాడుతూండగానే అతని స్వరాని కొక కొత్త చైతన్యం వచ్చింది. పొగాకుచిలుము గొట్టాన్ని పెరవుల మధ్య ఇరికించుకొన్నాడు.

“మీరది నమ్ముతారా?” అడిగాను.

“తప్పకుండా” గొట్టాన్ని బయటికి తియ్యకుండానే అన్నాడు. నెమ్మదిగా అడిగాను, “అంటే మీ అర్థం?”

* 12-వ శతాబ్దినాటి ఒక చీనాకథకు అనువాదం

శిలాదేవత

“ఏదైనా, వాస్తవంగా పురాతన మైనదైతే దాని కొక ప్రత్యేకమైన లక్షణమూ జీవమూ విర్వడతాయి.”

“అంటే అది జీవము పోసుకుంటుందా?”

“జీవము అంటే ఏమిటి? ప్రాణమును పుట్టించేది జీవము. ఒక కళావస్తువును తీసుకో, తల్లి తన కడుపులోని పిండములోనికి తన జీవరక్తాన్ని పోసినట్లే శిల్పి ఆవస్తువులోకి తన ఊహను, తన జీవరక్తాన్ని పోస్తాడు. కళాకారుని జీవము తన శిల్పములోనికి ప్రవేశిస్తుందంటే ఎందుకు ఆశ్చర్యపడతావు? ఒక్కొక్కప్పుడు తన శిల్పానికి జీవము పోస్తూ తాను చచ్చిపోతాడు—నిద్రానముగా నా శిలాదేవత ‘దయ’”.

నేను ఏవో కొన్ని వాతప్రతులను చూడడానికి వచ్చాను. శిలాదేవత ‘దయ’ను గురించి నేనెన్నడూ వినలేదు. దాదాపు ఇంకెవరూ గూడా వినలేదు. తలవని తలంపుగా నేను వేసి ప్రశ్ని నేనెప్పుడూ వినని ఒక మహాచిత్రమైన కథను చైటికి తెచ్చింది.

ఆ శిలాదేవత ఆనగా నేమిటో, ఏ ప్రత్యేక పరిస్థితులలో అది సృష్టించబడిందో నాకేమీ అంశం బట్టలేదు. మేము వాతప్రతులను పరిశీలించేటప్పుడు అనేక సర్వాయములు మా సంభాషణను ఆ శిలాదేవత మీదికి మళ్లించ జూచాను.

ఒక పాత వాతప్రతిని చూపిస్తూ అన్నాను: “నిజమే, శిల్పియొక్క వ్యక్తిత్వము కొంత తన శిల్పములో కనిపిస్తుంది; వాని తర్వాత ఆ శిల్పములో జీవించి వుంటుంది.”

“ఔను, మంచిదీ సుందరమైందీ ఏదైనా నిత్యకూ జీవిస్తుంది. అది శిల్పియొక్క బిడ్డగా తయారవుతుంది.” అని దృఢవిశ్వాసముతో ఆ గవర్నరు జవాబిచ్చాడు.

“ఔను, మరి ముఖ్యంగా ఆ శిల్పి తన శిల్పాన్ని సృష్టిజేసుకుంటే సొంత ప్రాణాన్నే కోల్పోయినప్పుడు, ఉదాహరణకు మీ శిలాదేవత” అన్నాను.

“అదొక మహా విచిత్రమైన విషయములే అతడు అచ్చంగా దానినిగురించే చావలేదు. కాని బహుశా చచ్చాడేమో. దాని తర్వాత”, కొంచెం ఆగి మళ్లీ అన్నాడు, “ఇదిగో ఈ కళాకారుని జీవిత సంఘటనలు సర్వమూ ఈ నూచనకు నశిపిస్తాయి-ఏమంటే,

అతడు ఈ శిల్ప నిర్మాణానికే, దానికొరకు బలి యగుటకే లోకంలో పుట్టినాడా అని.”

“అయితే అదొక మహాద్భుతమైన పనితనముగా వుండి వుంటుంది. నేను దాన్ని చూడవచ్చునా?”

ఇంక కొన్ని యుక్తియుక్తమైన మాటల తర్వాత ఆ గవర్నరు ఎట్టకేలకు దాన్ని చూపించడాని కొప్పకున్నాడు.

అతని అత్యుత్తమమైన సేకరణలలో కొన్ని మొదటి అంతస్తులో నే వుండగా ఈ శిలాదేవత చివరి అంతస్తులో వుండింది.

“శిల్పి యెవరు?”

“చాక్ పో అనే ఒకడు, ప్రపంచానికి కేవలం అజ్ఞాతుడు. అతని జీవితాన్ని గురించి క్లాకో మతాధికారిణి వద్ద కొంత తెలుసుకున్నాను. దీన్ని నేను పొందడానిగ్గా ఆ జిత్తులమారి ముసలిదానికి కొంత ధూదాసంగూడా చేయాలిస్తాచ్చింది. ఇది ఏ సన్యాసినిదో ఆవిడ మరణించిన తర్వాత నే ఇది జరిగింది.

మఠంలోకంటే ఇక్కడే ఇది ఎక్కువభద్రంగా వుందిగదా.”

ఈ విగ్రహము అక్కడక్కడా పచ్చపారలు గలిగిన నిగనిగలాడే తెల్లనిరాతిలో చెక్కబడివుంది. పై అంతస్తుమీద మధ్యభాగములో ఒక గాజు పెట్టెలో అమర్చబడి ఎవరికీ కనలించ సాగ్యముగాని బగువుగల పోతయినుపకముగ్గుల చట్టములో సంరక్షింపబడివుంది.

“ఆమెచుట్టూ కొంచెం నడిచి చూడు, ఎటు పోయినా ఆవిడ నిన్ను చూస్తుంది” అని ఆ గవర్నరు అన్నాడు.

అతడు ఆ బొమ్మనుగురించి ఆవిడ నిజముగా బ్రతికివున్నట్లే మాట్లాడినా నాకు చాలా వింతగా తోచింది. మరి విచిత్రమేమిటంటే ఆ బొమ్మ చుట్టూ నేను అడుగులు వేస్తుంటే అది నన్నే చూచినట్లు తోచింది.

అదొక విమోద విగ్రహము. ఒకానొక ఆకస్మిక తుణములో పాటిపోవునట్టి దృశ్యము. నుశిచేయి బాగా వైకెత్తి, శిల వెనుకకు తిప్పి, ఎడమచేయి కొంచెము చాచియున్నట్టి సంఘటన. ఒక స్త్రీ ప్రేమించిన వ్యక్తినుండి బలవంతముగా లాగి వేయబడు

చున్నట్లు ఆ భావప్రకటన వుంది. ఆ బొమ్మ దయా
కవతిగానూ, స్వర్గాని కెక్కిపోతూ మానవులను ఆకీర్ష
దించినట్లు చేయి చాపియున్నట్లుగానూ, ఒక వేళ
చెప్పవచ్చు నేమో గాని ఆ మూర్తియొక్క ముఖ
భావము చూచినవాడెవడైనా దాన్ని ఒప్పుకోడు.
పద్దెనిమిది అంగుళముల ఎత్తుకు మించని ఆ బొమ్మలో
ఆ శిల్పి అంత సజీవమైనట్లే, వుజుచినా వుజుపుకురాని,
ఆ అనుభవాన్ని ఎట్లా ప్రకటించినాడా అనేది
ఉహాతీతియు. ఆమె చీర మగుపులు కూడా అంత
సహజముగా వున్నవి. అదొక వ్యక్తి; సహజసంపూర్ణ
సృష్టి.

“ఆ సన్యాసిని కిడెట్లా లభించింది?” అని
అడిగాను.

“ఆ బొమ్మయొక్క వైఖరిని సాంతము చూడు,
పలాయనపు తీరు, కళ్ళలోని ప్రేమ, భీతి, వ్యస
ఇవన్నీ బాగా చూడు,” కొంచెమిది, “క్రిందికి
పోదాం పద, ఆ కథంతా నీకు చెప్తాను” అని హఠా
త్తుగా అన్నాడు.

మెయిలాక్ అనే పేరుగల ఆ సన్యాసిని ఆ
మతాధికారిణితో తాను మరణించేముందు అంతా
చెప్పింది. ఆ ముసలి మతాధికారిణి ఆ కథలోని
అన్ని వివరాలూ నిజమైనవే చెప్పి వుండకపోవచ్చు.
కథను మరింత ఆకర్షణీయంగా చేయడానికి కొంత
కల్పన కూడా చేసేయొండవచ్చు. కాని గవర్నరు
కొన్ని ముఖ్యాంశములు తానే స్వయముగా పరీక్షో
ధించి సంతృప్తిపడ్డాడు. ఆ మతాధికారిణి చెప్పి
నట్లు ఆ సన్యాసిని ఒకరితో కలిసేదిగానూ, తనకుతానే
అన్నీని. కాని చాలానాగరకురాలు. అమెమరణశక్తియు
నిద ఉన్నంతవరకూ తననుగురించి ఎవరికీ ఏమీ చెప్పి
ఉండలేదు.

బహుశా ఒకవంద సంవత్సరాలు గడిచినవేమో.
అప్పుడు మెయిలాక్ ఒకచిన్నారి బాలిక, నవ్వుతూ
త్రుళ్లుతూ ‘కెయిఫాంగ్’లో ఒక పెద్దయింటి బిడ్డ.
చాజ్ అనేపేరుగల ఒక కమిషనరు కొక్క టేబిడ్డ.
చాలా గారాబుతో పెరిగినది. ఆమెతిండ్రీ చంప
కాసచుడు, కాని, ఈ ఏకైకసంతానాన్ని తన
ప్రేమవాహినిలో ముంచేశాడు. మామూలుగా జరిగినట్లే
తనకుటుంబబంధుకోటి చాలామంది ఆయనను ఆశ్ర
యించి ఆయింట్లోనే ఉండేవారు. చదువుకున్న

వారికి ప్రభుత్వోద్యోగా లిప్పించారు. చదువులేనివారు
ఆధివనములోనే పనివాంఛయ్యారు.

ఒక నాడొక దూరపుచుట్టము వచ్చాడు. ఆకుట్టు
వాని పేరు ‘చాజ్ పో’. చాల చుట్టుకొనవాడు. వయసు
పదిహేను. ఉల్లాసమూ బీభత్సా మూర్తినించినవాడు.
వయసుకు మించిన పొడుగరి. పోసపోసు సన్నమై
పొడుగాటి వేళ్లుగల అతని చేతులు ఒకపల్లెటూరి
మొద్దిబ్బాయి కుండవలసినవికావు వచ్చేపొయ్యే
చుట్టపక్కలనూ, గొప్పగొప్ప ఉద్యోగులనూ పరా
మర్శించే బాధ్యత ఆగృహిణి ఇతనినిదా వదలినదంటే
ఇతి డంతగా ఆనటుంబాన్ని వశీకరణ చేసుకున్నాడో
ఆర్థిమాతుంది. అతనికి చదువను వ్రాయను కూడా రంగు.

మెయిలాక్ కంటే ఇతిడొక యేడాదిపెద్ద.
వాళ్ళింకా చిన్నిపిల్లలే అనుటచేత పలుమారు కలుసు
కొని కబుర్లుచెప్పకొని నవ్వుకుంటూ ఉండేవాళ్ళు
ఎందుచేతనంటే చాజ్ పో పల్లెటూరికథలు బాగా
చెప్పేవాడు, మెయిలాక్ అని వినడానికి చాలా సర్దా
పడేది.

ప్రథమములో ఆకుటుంబాని కితినినిద కలిగిన
సదభిప్రాయము కొన్ని వారాలకే కొంతమోజు తగ్గింది.
కారణమేమంటే అతిడొక అసాధారణ వ్యక్తి,
అసాధుడూ అవపంచెతి. మొనటిమాటకు అతిసు
మంచి సేవకుడుకాడు. పలుమారు అతని కర్తవ్యము
వుజుచిపొయ్యేవాడు. తిప్పచేసినప్పుడు అతనికంటే
పెద్దవారతిన్ని ముందలిస్తే సుతిరామూ ఊగుకు నేచాడు
కాదు. కాబట్టి ఆయనయొక్క ఇతిన్ని తోటమాలిగా
ఉండమన్నది. అబ్బాయికూడా కడకు ఈవునోయ
గంలో సంతోషపడసాగాడు.

చాజ్ పో ప్రగాఢమైన వ్యక్తిగ్తంగల మనిషి.
సృష్టించడానికేగాని ప్రపంచం నేర్పడాన్ని నేర్పు
కోడానికతడు జన్మించలేదు. ఒంటరిగా తన పువ్వుల
లోను చెట్లలోను లీసమై పరిపూర్ణానందాన్ని
పొందుతూ ఈలలు నేసుకుంటూ సృష్టికి మూలపురుషు
డైనట్లుగా అటూ ఇటూ పచాగుచేసేవాడు.
అతిణ్ణి ఒంటరిగా వదిలిపెడితే అత్యగృహిణిమైన
పనులు చేసేవాడు. గుగువు లేకుండానే చిత్రకళ
నేర్చుకున్నాడు. అతని విరామకాలములో అతి
విచిత్రమైన లాంతిర్లు చేసేవాడు, బంకమట్టితో బ్రతికి
వున్నాయేమోనని ధిమింపజేసే జంతు విగ్రహాలు
చేసేవాడు.

శిలాదేవత

పద్దెనిమిదేండ్లవయస్సు వచ్చేటప్పటికి చాంగ్ పో ఎందుకూ పనికిమాలినవాడేమో ననిపించాడు. ఇతనిలో ఏముండి మెయిలాక్ ను ఆకర్షించిందో ఆవిడకే తెలియదు అంటూ ఒకతీగు, ఇతడొక్కడే ఒకతీగు. అతనిలోని భీష్మత్వమే కొంత కారణమేమో. ఎత్తుగా పెరిగి అందగాడైనాడు. ప్రతి దానిలోనూ అగ్రహీత మితినిడే, అందరూ ఇతన్ని ప్రేమించేవాళ్లే, ఒక్క అమ్మాయి వాన్ని గారు తిప్ప. సహజంగానే ఆ బాలబాలికల మధ్య అన్యోన్యము బలీసిపోయింది. వారిద్దరూ ఒకే గోత్రీకులనవలన వాళ్ళిద్దరి మధ్య పెళ్ళి సంబంధం మాత్రం అసంభవమని బాగా ఎఱుఁగుదురు.

వాళ్ళ నాకరీ వదులుకుంటున్నాడనీ, ఎక్కడో ఒక వృత్తివిద్య సభ్యసింహావేశమైనాడనీ - ఒక రోజున మాతాత్తుగా ఆ యింటి యజమానురాలితో చాక్ పో చెప్పాడు. రాయసులిచే ఒక కార్టానాలో పని నేర్చుకోవడానికి కుదిరాడు ఇంట్లోవుంటూ మెయిలాక్ తో ఎక్కువకాల మిత్రుడు గడుపుతూ వుండవలసి ఇతే మంచిదిలే అని అమె తల్లి అనుకుంది. కాని పని దూరమైనా ఆతడికి నివాసం మాత్రం ఈ ఇంట్లోనే. ప్రతిసాయంకామూ ఇంటికి వచ్చేవాడు. మెయిలాక్ కు చెప్పడానికి పూర్వముకన్నా ఇప్పుడెక్కువ కబుర్లుండేవి.

ఒకనాడు తల్లి అన్నది: “మెయిలాక్, మీరిద్దరూ ఇప్పుడు పెద్ద వాళ్లయ్యాను. ‘పో’ అన్న, ఎగ్గర బంధువే అయినా తఱుచు ఒకరి నొకరు కలవ గూడదయ్యి.”

తల్లి మాటలు మెయిలానును ఆలోచనలో పడవేసినవి. తాను చాక్ ను ప్రేమిస్తూవున్నానని ఆవిడకంతకు ముందు బాగా తెలిసేదికాదు.

ఆరాత్రి తోటలో చాక్ ను కలుసుకున్నది వెన్నెట్లో ఒకరాలి బల్లమీద కూర్చుండి మాటా మాట సంభట్లో ఆనాడు తల్లి అన్నమాటలు జారవిడిచింది.

“నేను తఱుచు నిన్ను చూడగూడదని అమ్మ అంటున్నది” అని సిగ్గుతో అన్నది.

“ఔను, నువ మిప్పుడు పెద్దవాళ్ళ మాయాము”

అమ్మాయి తలవంచుకుంది; “అంటే ఆర్థం?” తఱలోతా నే మాటాడు కుంటన్నట్లు అడిగింది.

చాక్ పో ఆమె నడుముచుట్టూ చెయ్యిపో నిచ్చాడు. “అంటే, నీలోవున్నది ఏనోఒకటి రోజు రోజుకు నన్ను మరింత ముగ్రతముగ్ధుణ్ణిగా చేసేస్తూ వుంది. అది యేదో నిన్ను చూడాలన్న నే తృప్తి నాలో రేకెత్తిస్తూవుంది. అదే నీవు దగ్గరగావుంటే నాకు ఆనందిం కలుగజేస్తుంది. నేను దూరముగా వున్నప్పుడు ఏకాకిగా చింతాకొంటునిగా చేసేస్తుంది.”

ఒకనిటూర్పు విడిచి ఆయమ్మాయి అడిగింది: “ఇప్పుడు నీవు సంతోషంగా వున్నావా?”

“ఔను అంతా నూరిపోతుంది. మెయిలాన్, నీవు నాకోటనూ, నేను నీకోటనూ” అని మెం గా అన్నాడు.

“నేను నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోలేదనీ, అమ్మ, నాయనా తొందర్లోనే నాకు సంబంధం కుదుగుస్తారనీ నీకుబాగా తెలుసు”

“ఛా! నీవట్లా అకూపము, అన నే కూపము!”

“నీవు కొంచెం అర్థం చెసుకోవాలి”

“నాకర్థమయ్యే దంతాయిదే” — ఆయమ్మాయిని తన బాహువుల్లోనికి లాక్కుంటూ “ఆకోశమూ భూమి సృషించబడి నప్పటినుంచీ నీవు నాకోటనూ నేను నీకోటనూ. నేను నిన్ను పోనియ్యను నిన్ను ప్రేమించడం తప్పేమీకాదు”

మెయిలాన్ అతని కాగిట్లనుంచి తప్పించుకొని పడుకెత్తుకపోయి తనగదిలో దాక్కుంది.

యువక ప్రేమయొక్క మేలుకొలుపు భయంకరమైనది. దానికితోడు వారి పరస్పరసితి శుద్ధకురావడం, దుర్బలము నే వాస్తవికతవన గలిగే మధురవ్యధ ఆ ప్రేమను మరింత భయంకరంచేసింది ఆరాత్రి మెయిలాక్ తన పక్కమీద పడుకొని వాళ్ళిద్దరు చెప్పినదీ, తర్వాత చాక్ చెప్పేదీ మననంచేస్తూ గడిపింది. ఆరాత్రి మొదలుకొని ఆపిల్ల సంప్రార్థముగా మారిపోయింది. మేలుకొన్న ప్రేమను అరికట్టడానికి వాళ్లెంత తీవ్రంగా ప్రయత్నించాలో అంతకంటే గట్టిగా దాని సంసారబలో చిక్కుకుపోయారు. ఒకరి నొకరు చూడడానికి వారు ప్రయత్నించేయ్యలేదు. మూడురోజుల తర్వాత ఆ అమ్మాయి లజ్జాభారముతో అతనివద్దకు మళ్ళా వచ్చింది. రహస్యకారణంచేత వారి ఉద్దేశం మరింత రెచ్చిపోయింది, ఆ రోజులు,

యువకోదేకములూ, తియ్యని మనస్తాపాలూ, తాత్కాలిక వియోగాలూ, పునఃప్రమాణాలూ — అతిమధురమై అతి బాధాకరమై కనిపించిన రోజులు. వారికంటే గొప్పదైనట్టి ఏదో ఒక శక్తియొక్క అభేద్యమైన ఉచ్చులలో వారు చిక్కుకుపోయారని వారికి తెలిసింది. ఈ పరిస్థితులలో ఏమిచేద్దామా అన్న ఆలోచన వారికిలేదు. ఉన్నదంతా ఒక్క వలపే ఆకాలపు టాచారాలనుబట్టి మెయిలూ తలదండ్రులు ఒకటి తర్వాత ఒకటిగా సంబంధాలు చూస్తూ ఆమెను ఒప్పింప జేయాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉన్నారు. ఆవిశమాత్రం ఏదో ఒకవంకతో కాలహరణం చేస్తూ వచ్చింది. ఒక్కొక్కప్పుడు నాకు పెళ్లేవద్దు అని చెప్పేది. దాంతో వాళ్ళెవ్వరినీ గుండెలో బండపడేది. ఆమె యింకా చిన్ననే గనుకనూ, ఒక్కటే బిడ్డగనుకనూ వారు తొందరపడలేదు. ఇంకా కొంతకాలం వారి వద్ద ఉండడమే మేలనిపించింది.

ఈ కాలములో చాక్స్ పనిచేస్తూ తనకృత్రిమ నేర్పుకుంటావున్నాడు. రాతి శిల్పమే శిశువతి పరమార్థమని గుర్తించాడు. ఆజన్మశిల్పకలె కొద్దికాలములోనే ఈ విద్యలో అగ్రగణ్యాడయ్యాడు. అతడు ఆ కళను ప్రేమించాడు. విధివిరాలును లేకుండా ప్రతి అంశముననూ పరిపూర్ణస్వయం సిద్ధించేవఱకు సాధించేవాడు. ఆ కౌశల్యానా యజమాని ఇతన్ని చూచి నిర్విణ్ణుడయ్యాడు. ధనవంతులు బొమ్మలు కొనడానికి ఈ కొట్లకు కొలలుగా రాసాగినారు.

చక్రవర్తిని యొక్క ఫుట్రీస్ రోజు పండుగనాడు ఆమెకొక బహుమతి ఇయ్యవలయునని ఒకదినము మెయిలూ తండ్రి నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈ కౌసుక ప్రత్యేక మయినదిగా ఉండాలని, చాలా ఉత్తమజాతికి చెందిన చలనరాతి ముక్క నొకదాన్ని సంపాదించాడు. అమ్మగారి సలహామేరకు చాక్స్ పోషనిచేసేకొట్లకు దాన్ని తీసుకుపోయి తనకు ఏమిటి కావాలో వివరించాడు. చాక్స్ పోయొక్క శిల్పమును పరీక్షించి దాని విలక్షణతకు చాల ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

“నాయనా! ఇదిగో. నీ కొక ప్రత్యేకమయిన పని యిస్తున్నా, ఇది చక్రవర్తిని గారి కొఱకు. దీన్ని బోగా చేశావా నీ యెప్పుడైతే పండిస్తే” అన్నాడు.

చాక్స్ పో ఆ శిలను పరీక్ష చేసి చూచాడు. అతని చేతులు నెరుగిగా ఆ కఠినరాతిని చుట్టూ తేలిమి చూచాయి. అమిత సంతోషపడ్డాడు. ఆ శిలను ఒక “కూ ఆక్ యిక్” అనగా “దయాదేవత”గా చేయాలని తీర్మానింపబడింది ఇంతకు ముందెన్నడూ ఏ మానవుడూ కనీ వినీ యెఱుగని సౌందర్యమూర్తిని ఆ శిలలోనుండి సృష్టించగలనని చాక్స్ పో అంత రాత్రికు తోచింది.

ఆ విగ్రహము సంపూర్ణమయ్యేవరకు చాక్స్ పో ఎవ్వరినీ దానిని చూడనియ్యలేదు.

పరిపూర్ణమయిన తర్వాత ఆ దేవత వాళ్ళ జేశాచార బద్ధమైన ఆకారములోను నైఖిలిలోను ఉన్నది. కాని అద్వితీయమయిన కళావస్తువై ప్రళిప్త సుకుమార సౌందర్యమై నిలిచినది పూర్వమెన్నడూ విశిష్టియూ సృష్టింపజాలనిది చాక్స్ పో ఇప్పుడు సృష్టించాడు. ఆ దేవత చెవులలో నిరాటంకంగా తిరిగే అంటుబొగ్గులను ఆ రాతిలోనే మలిచాడు. ఆ చెవులు గూడా అతి సున్నితమై ఆశ్చర్యార్థిని గొల్పినవి. ఆ దేవతయొక్క ముఖము అతడు ప్రేమించిన బాలిక ముఖమువలె వుంది.

ఆ కమిషనరు చాలా సంకోషించాడు. రాచనగరుకెనా ఈవస్తువు వన్నెతెచ్చేనే నని అతనికి తోచింది. “ఈముఖము అచ్చంగా మెయిలూ తేనే” అని తండ్రి అన్నాడు “ఔను” చాక్స్ పో సాతి శయంగా అన్నాడు. “ఆమె నా ఆవేశము”. “మంచిది నాయనా! ఇది మొదలు నీవిజయము దృఢమైనది” చాక్స్ ను ఉదారముగా బహూకరించి, మల్లా అన్నాడు — “అబ్బాయి! ఈ అవకాశము నేను నీకు కల్పించినందుకు కృతజ్ఞుడనై యుండాలి సుమా.”

చాక్స్ లో పెరుమోగిపోయాడు. కాని దేని కొరకు అతని ఆశ్చర్య తహతహపడేదో అదే అతనికి లభించలేదు. మెయిలూన్ లేకుండా ఈ విజయము అతని కేమీ లేనట్లే. తన హృదయకొంక్ష తనకు మించిన దని గ్రహించాడు ఆ వడుచునాడు. తన పనిలో శ్రద్ధను గోల్పోయినాడు. ఎక్కువ డబ్బు వచ్చే పనులేవీ ముట్టుకోడు. తన యజమాని మండిపడ్డాడు. ఐనప్పటికీ చాక్స్ పో ఏమనీ చెయ్యలేకపోయాడు.

మెయిలూ నిష్ఠుడు నిందాస్పదమైన ఇరువది యొక్క సంవత్సరముల వయసుకు సమీపముగా వస్తూ

వుంది. ఇంకా ఎవరికీ ఒప్పందిం కాలేదు. చాలా పలుకుబడి గలిగిన ఒక కుటుంబములో ఒక సంబంధం కుదిర్చాడు. వస్తువులీచ్చి పుచ్చుకోవడాలు, ప్రధానమూ అయిపోయినవి.

నిరాశాపరులై, వివేచనాశూన్యులై వాళ్ళిద్దరూ పలాయన మాటకు నిశ్చయించుకున్నారు. చాక్ సంపాదనాసమర్థుడని రూఢిగా ఎటువంటి గాబట్టి తన నగలు కొన్ని తీసుకొనిపోతే ఏదో ఒక దూర రాష్ట్రములో వాళ్ళిద్దరూపోవు పోనుకోవచ్చునని ఆ యమ్మాయి అనుకున్నది.

ఒకనాటి రేయి తోట నెనుకభాగానుంచి దాటుకొని పోవాలని తయారయినారు. ఒక వృద్ధ సేవకుడు ఆ చీకటిలో వారిని గుర్తించి—ఆ యిద్దరి సంగతి ఆయింటి లోపల తెలియని వాళ్ళెవరూ లేరు గనుక—అనుమానపడ్డాడు. ఆకుటుంబం అపకీర్తి పాలుగాకుండా కాపాడడం తన విధిగా భావించి ఆ యమ్మాయిని పట్టుకొనివదల్లేదు. చాక్కు మార్గంతరం లేదు. ఆ సేవకుని అవతికి తోసినాడు. ముసలి వాడు తనబడినాడు గాని అమ్మాయినిమాత్రం వదిలీవేసాడు. చాక్ గత్యంతరంతో ఒక అతిణి పుట్టినద ఒక్కటి వేశాడు. దాంతో ఆ నిర్భాగ్యుడు ఒక్కడే పడిపోయాడు. పడేటప్పుడు అతనితల ఒక బండరాతికి డీకొనుటచేత పడినవాడుపడినట్లే ఉండిపోయాడు. కదలలేదు, మెదలలేదు. పిల్లమో పరాచి చిత్రించారు.

తెల్లవారసరికి ఇంటిల్లిపాదికీ తెలిసిపోయింది, ముసలివాని మరణమూ, వారి పలాయనమూ. ఆ పరాభవము పొక్కకుండా చెయ్యల్సిన ఒకవైపు ప్రయత్నిస్తూ మరొకవైపు వారిని పట్టుకోవడానికి చేసిన పన్నాగాలన్నీ పూర్తిగా నిష్ఫలములైనాయి. ఆ కమిషనరుగారి కోరికలను ప్రోధావేశానికి అంతులేదు. “నేను భూమండలాన్ని గాలిస్తాను,” అని అతడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు, “వాణ్ణి తీర్చుకు తెస్తాను”

ముఖ్యపట్టణంనుండి యివతల పడింతర్వాతి ఆ యువ దంపతులు చాలాదూరం ప్రయాణించేవారు. చిట్టచివరకు పెద్దపెద్ద పట్నాల దిరిక్కిపోకుండానే యాంగ్లీస్ నదిదాటి దక్షిణ చీనాకు చేరుకున్నారు.

“కియాంగ్సీలో నుంచి చలవరాయి వుందని విన్నాను,” చాక్ మెయిలాక్తో అన్నాడు.

“మల్లా చలవరాయితోనే పనిచెయ్యాలని అనుకుంటున్నావా?” అని అనుమానిస్తూ మల్లా అన్నది “నీ పనితనము గుర్తుపడతారు, అదే నిన్ను పట్టిస్తుంది”

“ఇంతకాలమూ మనము చెయ్యాలనుకున్నది అదేనేమోనని నేను తలంచాను” అని చాక్ జవాబిచ్చాడు.

“అది సరే, అది ముసలివాడు ‘టాయి’ చావక ముందుమాట. మన మతన్ని గూఢ్యచేశామని వాళ్లు తలచారు. నీవృత్తిని మార్చుకోలేవా? పూర్వము చేసినట్లుగా లాంతిరుచెయ్యి, లేక బంకరుట్టి బొమ్మలు చెయ్యి.”

“అనేంమాట, చలవరాయితో నేను చేసే సంపాదించాను.”

“సంపాదించిన చూట నిజమే ఇప్పుడు వచ్చిన చిక్కంతా అదే గదా.”

“మనం బుట్టి ఒద్దలు కొట్టుకోవాల్సిన పని లేదనుకుంటాను. కియాంగ్సీలో ముఖ్యపట్టణానికిన్నీ దాదాపు నెయ్యి మైళ్ళకుపైగా వుంది. మనల నెవరూ తెలుసుకోలేదు.”

‘అయితే నీ శిల్పవైఖరన్నా మార్చుకోవాలి. ఆ అసాధారణ విగ్రహాలు చెయ్యబోకు. వ్యాపారం నడుపడకుండా ఉండేటమాత్రం చెయ్యి, చాలా.” చాక్ పో పెదవి కొగుక్కున్నాడు మారు పలుకలేదు. సుఖముగా జైఃపడకుండా వుండడంకోసం నెయ్యి మంది మగ్గుతిరగతి శిల్పులు చేసినట్లు ఇతడుగూడా చేసి తృప్తిపడాలా? అతడు తనకళ్ళను నాశనం చెయ్యాలా? లేక తన కళ్ళనే తిన్న నాశనం చెయ్యనివ్వాలా? ఇది అతడు ఆలోచింపలేదు.

కాని అతని భార్యయొక్క అంతర్వాణి సత్యమైంది. వ్యాపారానికి పనికివచ్చే చతుక పనిచేయడం తనమగని స్వభావానికి విరుద్ధమని ఆమె అనుమానించింది. యాంగ్లీస్ నదిని దాటింతర్వాత ఏదో తెలియరాని నిరూధిత కంటనువద్ద నున్న ఆ గొప్ప పర్వత కనుమనుండి ఆగ్నేయభాగ మైదానములలోకి ఎదిపించే చలవరాయి ప్రదేశమైన కియాంగ్ సీకి లాక్కు పోతూవుందని ఆమె కేవలం చెవిలో చెప్పినట్లయింది. రాష్ట్ర ముఖ్యనగరమైన నాంచాంగ్ లో వారు నిలవడానికి దమ్ములులేనందున కియాక్ కు వెళ్లారు.

వృత్తిని మార్చుచు ఆ సతీయతల్లి మల్లా చెప్పింది. కియాంగ్ సీలో అమిత సున్నితమైన తెల్ల బంగమన్న చక్కని పింగాణీ దొంగకుతుంది. అతని కళాపిపాసను పింగాణీ శ్రీప్రపజగలదు. కాని చాంగ్ పో వింలేను.

“... ఇక పింగాణీతోనే నేను శ్రీప్రపడినా, నన్ను గుర్తుపట్టెటంతటి అందమైన బొమ్మలు తయారు చేస్తాను లేక డిప్లొమా డా నేను చవుకబేపు మగ్గరికపు సకే చెయ్యాలని కోరుతావా? నావరాతితో పనిచేయడం ఇక్కడ అపాయకరమేమీ కాదనుకుంటాను.”

తన శ్రీప్రపజజ్ఞానమునకు విగుద్దంగా ఆ యిల్లాలు లాంగిపోయింది. “కాని చాంగ్! నన్ను చూచి నాకోతగుగా నీవు పేరు ప్రతిష్ఠలకు చూడవద్దు. మనము విపత్తులో వున్నాము. పేరు ప్రతిష్ఠలకు పోతినా మనము నిర్వహణన మాతము”

ఆమె విశ్వాసము ఇట్లా వున్నది గనుక ఈమాట చెప్పింది. కాని తన పెనిమిటి చేతులు ఎంతటి మహా సుందరమైన సరిని చేయగలవో అది తప్పు వేరొకటి చేయమని ఆమెకు నమ్మకములేదు అతని సౌందర్య జ్ఞానము, పరిపూర్ణతా కౌంత్, చలనతాతిరీది వ్యామోహము—వీటివలన చాంగ్ పో భిక్షుపడవలసి నది పోలీసులకుగాను, తన ప్రతిభకే. అతని పరిస్థితి యొక్క విషాద వికటత్వము తనకు గుర్తుకు వచ్చింది.

తన భార్య సామ్యులతో చాంగ్ పో అనేకరకాల ముతకతాళ్లు కొని అంగశి పెట్టాడు. అతడు పనిచేస్తూ వుంటే మెయిలాక్ చూస్తూవుండేది.

“అంతిముట్టుకు చాలించు. ఎంతో బాగుంది. అంత కన్నా మిన్నగా ఎవరూ చెయ్యలేదు. ఇదో చూడూ, నా నిమిత్తం, ఇంక చాలేదూ.”

చాంగ్ పో ఆమెవైపు చూచి విచారంతో నవ్వాడు. మామూలుగా గుండ్రటి చెవిపోగులూ, లోలకులూ చాలా చేసేవాడు. అయితే చలనరాయ దానికదే సాటి. అది ఒక ప్రత్యేకమైన శైలిని అదర గను తనంత దా అనుసంధించుకుంటుంది. అత్యంత సుందరమైన కళామూర్తిని రూపొందించటానికి అత కొళిమున్న దానిని, ఉదాహరణకు, దొంపపళ్లు దొంగి లించే కోతిగా నిర్మింపగల దానిని, ఆ చలనరాతిని, అలాగే కోసం ముక్కలు ముక్కలు చేయడం

అన్యాయం. కాబట్టి అప్పుడప్పుడు—మొదట్లో చాటు గానూ వద్దని చెప్పే అంతరాత్మితోనూ—కొన్ని విచిత్రమైన చక్కని రూపాలు—అచ్చంగా స్వతంత్ర మైనవి నిర్మించేవాడు. ఈవస్తువులు, ఇతడు ప్రేమించి చేసే వస్తువులు, పని ముగిసే ముగియక ముందే తృటిలో ఎగిరిపోయేవి. మామూలు వ్యాపార వస్తువులు గడించే లాభియకన్న ఎంతో ఎక్కువగా లాభము వచ్చేది.

“చాంగ్ నా మనసుకు ఊభగా వుంది,” మెయిలాక్ అతన్ని ప్రతియలాడుకున్నది. నీయంతటికి నీవు బయటబడిపోయేగానూ చెసుకుంటున్నావు. మనకు సంతానం కలగబోతూ వుంది కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండవూ?”

“సంతానమా? ఓహో! అయితే మనమింక ఒక కుటుంబ మన్నమాట!” అని అత్యుత్సాహముతో అన్నాడు చాంగ్ పో ముద్దులతో అతిశయకొన్న ఆడబెగురును తుడిచివేశాడు.

“కాని మనము మంతిలకు మించిన మంచినీ చేస్తున్నాము” అన్నది మెయిలాక్. వాళ్లు చేస్తున్న పని మంచినదన్నమాట నిజమే ఒక్క సంతోషరంతి తర్వాత “పాహో” చలనరాతి బొమ్మలంటే తెలియని వాళ్లు లేరు. “పాహో” అనేది చాంగ్ పో తనకొట్టుకు పెట్టిన పేరు. కలవాళ్లంతా ఇతని సరుకుకోసమే వచ్చే వాళ్లు. రాష్ట్ర రాజదానికి పోయేవాళ్లందరూ మార్గ మగ్గరిలో ఇక్కడికివచ్చి సుందరమైన పాహో బొమ్మలు కొనుక్కుపోవడం వల్ల కియాక్ అనే వూరు ఒక పట్టణంగా వెలిసింది.

ఒక నాడొక మనుష్యుడు కొట్లోకివచ్చి అక్కడ ప్రవర్తించివున్న వస్తువుల నెగాదిగా చూచి అడిగాడు, “కెయిఫాంగ్ కమీషనరు చాంగ్ గారి చుట్టము ‘పో’ నువ్వెక్కడ?” వెంటనే తిడుముకో కుండా జవాబిచ్చాడు—తాను కాదనీ, తానెప్పుడూ “కెయిఫాంగ్ ముఖముచూచి యెరుగనని. ఆమనుష్యుడి తిట్టి అనుమానంతో పరకొయించాడు. “నీమాటల్లో ఉత్తరాది యానబాగావున్నదే. నీకు పెళ్లయిందా?”

“అది నీ కనవసరం.”

అంగడి వెనకొచ్చించి మెయిలాక్ తొంగి చూచింది. ఆమనుష్యుడు వెళ్లిపోయి తర్వాత అతడు తన తండ్రిగారి ఆశీసునించి వచ్చిన పెకెటరీ

అని చాంగ్ తో చెప్పింది. బహుశః అతని చలవరాతి పని వాళ్ళకు నిజంగానే పట్టిచ్చిందేమో

మర్నాడు ఆమెకు మృత్యువు ముగ్ధా వచ్చాడు.

“నీవు మాట్లాడే నేమిటో నాకేమీ అర్థం కావటంలేదు” అని చాంగ్ పో చెప్పాడు.

“నుంచిదేలే. చాక్ షోనివరించి నేను నీకు చెప్పాను. కూనీ, బలాత్కార బాలికాపహరణం, చోరీ అనే మూడు నేరాలమీద చాంగ్ పో యిప్పుడు కొవలసియున్నాడు. నీవు చాక్ షో కావని నన్ను నమ్మించాలంటే నీభార్యచేత నాకొక కప్పటి యిప్పిస్తావా? ఆమెను నేను చూచినప్పుడు కమిషనరుగారి కుమార్తెకాదని నమ్ముతాను.”

“నేనీక్కడోక మాఫ్ సజిపిస్తున్నాను. తొందరలు కలిగించడానికి ప్రయత్నించేవాడినైతే నెమ్మదిగా బెంకెనడవడం మంచిది.”

అనపాశన చూపాకటి చాక్ షోమీద విసిరి ఆతడు వెళ్లిపోయాడు.

తొందరగా వాళ్ళు చలవరాతిసామానూ ఇంకా విలువగల సామానూ సర్దుకుని ఒకపడవ మాట్లాడుకొని చీకటిపడింతర్వాత సదిమీద ఎగువకు పారిపోయాడు. వాళ్ళబిడ్డను మూడు నెలలు మాత్రమే.

మానవ వ్యక్త్యమో లేక అది జేవుని సంకల్పమో యేమో తెలియదు. బిడ్డకు జబ్బు చెప్పింగువల్లనూ, నెలరోజులు సదిమీద ప్రయాణంచేయడంచేత చేతిలో ప్రైం అయిపోయిసంగువల్లనూ వాళ్ళు కాక్ షెయిక్ వద్ద పగవలసివచ్చింది. చాక్ షో తన అత్యుత్తమ శిల్పాలలో నొకదానిని—ఒకకిన్ను మూసుకొని వంగిచూచుకుక్కను—తీసి వాంగ్ అనే ఒక చలవరాతి వ్యాపారస్తునికి అమ్మవలసివచ్చింది.

“భలే, ఇది పాహోరాయి. ఇంకే కార్టానా ఇల్లాంటివి తయారుచేయలేదు. ఇది అనుకరణ సాధ్యములు కానేకావు.”

“నీవు చెప్పింది నిజమే. నేనది పాహోలో కొన్నాను.” అని చాంగ్ పో అన్నాడు. లోలోపల చాలా గర్వపడ్డాడు.

కాక్ షెయిక్ ఎత్తయిన పర్వతపంక్తి పాదాల మీద ఉన్నది. శీతాకాలం. చాంగ్ పో ఆ స్వచ్ఛ నీలాకాశం ఆకొండగాలి వీటి వలపులో పడిపోయాడు.

భార్యాభర్తలు అక్కడే ఉండిపోవడానికి ఏర్పాట్లు చేసుకున్నారు. వాళ్ళిసువుకు నయమైంది. చాంగ్ పో ఒక క్రొత్తకార్టానా పెట్టడానికి తీర్మానించుకున్నాడు. కాన్ మెయిన్ ఒక పెద్దనగరం. అందుచేత బహులవెనలి ఇరవై మైళ్ళదూరంలో ఒక ఊళ్ళో ఉండడం యుక్తమనుకొన్నారు చాంగ్ పో ఇంకొక వస్తువు అనుమలసి వచ్చింది.

“ఎందుకా పనిచేశావు?” మెయిలాక్ అడిగింది.

“మనం మాపు పెట్టడానికి డబ్బు కొవద్దా మరి?”

ఈసారి నామాటమిను. మన మిక్కడే ఒక బంక మట్టి బొమ్మల దుకాణం పెడదాం.

“ఏం?...” చాంగ్ పో గోంతులో మాట గొంతులోనే వుండిపోయింది.

“నీవు వినికపోవడంచేత మనం పట్టుబడడం కాస్తలో తిప్పిపోయింది. చలవరాయే నీకంత గొప్పా? నీభార్య కంటే బిడ్డకంటేనా? కొంతకాలం పిదప పరిస్థితులు మారవచ్చు. అప్పుడు మళ్ళా నీమొసటి కళ్ళకు నీవు పోవచ్చు.”

తన శోరికకు విరుద్ధంగా కాల్చిన నల్లటి బంక మట్టి బొమ్మల అంగడిని చాంగ్ పో పెట్టాడు. వందలాది బుద్ధులను తయారుచేశాడు. కానీ ప్రతివారం చలవరాతి వర్తకులు కాంటక్ నుండి ఈ మార్గంగా పోవడం చూచి ఆపని మళ్ళా చెయ్యాలని ఉబలాట పడ్డాడు. ఆసిఫుల్లో తిరుగుతూ ఏదో ఒక చలవరాతి సామాన కొట్టవద్ద నిల్చునేవాడు. అతని కళ్ళల్లో కోపము పైకీ కిందికీ తిరిగేది. ఇంటికీ వచ్చి తాను చేస్తూవుండిన పచ్చి బంకమట్టిబొమ్మల్ని వేళ్ళతో పిసికి పారేసేవాడు.

“వెళవ మట్టి, చలవరాతిని మలవగలవాణ్ణి దీంతో కొట్టుకోవాల్సిన రాత నాకేమొచ్చింది?”

అతని కళ్ళల్లోని జ్వాలనుచూచి మెయిలాక్ అడిగిపోయింది. “సర్వనాశనయ్యే వ్రాత నీకు వ్రాసి వుంది.”

ఒకనాడు రాతి వర్తకుడు వాంగ్, చాంగ్ పోను కలుసుకొని పాహో శిల్పాలు ఇంకా ఇతనివద్దనుండి గొట్టెయ్యడానికి వీలవుతుందేమోనని ఇతనిని తన బసకి ఆహ్వానించాడు.

“ఎక్కడకు వెళ్ళారు?” చాంగ్ పో అడిగాడు.

“కియాక్ వెళ్ళాను. ఇప్పుడే వచ్చాను.”
వాంగ్ అన్నాడు. ఒక మాటవిప్పి చెప్పాడు,
“మాచావుకదూ పాహోషాపు ఇప్పుడెల్లాంటి సరుకు
తయారు చేస్తావునో?”

చాంగ్ పో మారుపలకలేదు. ఒక కురువింద
మర్కటాన్ని వాంగ్ చూపించినప్పుడు చాంగ్ అరి
చాడు “నకలు”.

“నీవు చెప్పింది సత్యం”, వర్తకుడు మెల్లిగా
అన్నాడు. “ఈ కోతి మొహాన భావమేలేదు. నీ
మాటల్ని బట్టి చూస్తే అంతా తెలిసినవాడి లాగు
న్నావే.”

“నాకు తెలుసు” చాంగ్ చురుగ్గా అన్నాడు.

“జోనాను, జ్ఞాపకముంది. అప్పుడు నాకా
అద్భుతమైన కుక్కబొమ్మను అమ్మావుగదూ. దాని
మీద నేను నూటికి మారు లాభం సంపాదించానని
నీకు చెప్పడానికి నాకేమీ సంకోచంలేదు. అటువంటి
సరుకు నీవద్ద ఇంకాయేమైనా వుందా?”

“అసలైన పాహో కురువింద మర్కటం ఎలా
వుంటుందో నీకు నేను చూపిస్తారే.”

తన షాపుకు పోయింతర్వాత చాంగ్ పో తాను
కియాన్ లో వున్నప్పుడు చేసిన బొమ్మ నొకదాన్ని
వాంగ్ కు చూపించాడు. అమ్మమని బ్రతిమలాడి
కురుకు వాంగ్ దాన్ని కొన్నాడు. మరుడఫా నాం
చంగ్ లో చలవరాతిబొమ్మల సంతకు పోయినప్పుడు
వాంగ్ కొంతమంది స్నేహితులతో సాధారణమైన
బంకమట్టి బొమ్మల అంగడివాని వద్ద తాను ఎటువంటి
విచిత్రవస్తువులు సంపాదించిందీ చెప్పతూ “నా
కొక్కర్నం అటువంటి వానివద్ద అంత అద్భుతమైన
సరుకుండడం” అని అంటించాడు.

ఆరు నెలల తర్వాత ముగ్గురు సిపాయీలు
చాంగ్ పోనున్న కమీషనరుగారి కూతుర్ని స్నే
పట్టుకొని రాజధానికి తీసుక పోవడానికి అధికార
పత్రాలతో సహా తయారయినారు. కమీషనరు ఆఫీసు
నెక్రెటరీ కూడా వీరి వెంట ఉన్నాడు.

“కొద్ది సామాన్లు నన్ను కట్టుకోనియ్యండి,
నేను మీ వెంటబడి వస్తాను” అని చాంగ్ చెప్పాడు.

“బిడకు కావలసిన వస్తువులు కూడా తీసుకు
పోతావు” మెయిలాన్ అందుకున్నది. “వీడు కమీష

నరుగారి మనుమడని మర్చిపోకండి. దోవలో వీడికి
జబ్బుచేస్తే మీదే జవాబుదారీ”.

వాళ్ళను దోవలో జాగ్రత్తగా చూడమని కమీ
షనరుగారే ఆ మనుష్యుల కుత్తగవ్వ లిచ్చి పంపాడు.
చాంగ్ పోనున్న అతని భార్యనున్న షాపు
వెనుక భాగానికి పోనిచ్చాడు. సిపాయీలు ముందు
భాగాన కొడుకొని వున్నారు.

అది కఠినాతికఠినమైన వియోగ సమయం.
చాంగ్ పో తన భార్యను బిడ్డను ముద్దెక్కికొని కిటికీలో
నుంచి అవతలికి దుమికేశాడు. మళ్ళా ఈ జన్మలో
వాళ్ళని చూచే ప్రాప్తి లేనని అతనికి తెలుసు.

“నిత్యమూ నీ స్నే ప్రేమిస్తాను” మెయిలాన్
సన్నగా కిటికీనుండా చెప్పింది:

“ఎప్పుడూ యిక చలవరాయి ముట్టుకోకు.”

మెయిలాన్ కిటికీ వద్ద నిల్చుండి ఒక చెయ్యి
పైకెత్తి తన భర్తకు జీవతపు కట్టకడపటి వీడ్కోలిస్తూ
వుండగా చాంగ్ పో కడసారి చూపుచూచాడు.

అతడు కనుచూపు మేర దాటింతర్వాత ఆమె
ముందు భాగానికి వచ్చేసి నిశ్చలంగా ఏమీ ఎరగనట్లు
చాలా తొందరగా సామాను సర్దుతూ వున్నట్లు కొన్ని
వస్తువులు సంచీలో పెట్టింది. సిపాయీలను బిడ్డను
పట్టుకొమ్మని చెప్పి వాళ్ళతో ఆమాటా యామాటా
చెబుతూ సామాను కట్టకుంటూ వుంది. సిపాయీలకు
అనుమానం కలిగి ఇల్లు వదిలివారు. అప్పుడుకే చాంగ్ పో
చాలాదూరం వెళ్లి వుంటాడు.

మెయిలాన్ కన్న వారింటికి వచ్చింది. అమ్మ
లేదు. నాయన వృద్ధుడయ్యాడు. ఆమె తండ్రికి సమ
స్కరించినప్పుడు అతని ముఖములో తూచామంద
హాసము కనబడలేదు. ఆమె చిన్న కుమారుణ్ణి చూచిన
తర్వాతనే కొంతమెత్తబడ్డాడు. చాంగ్ పో తిప్పించుకు
పోయినందుకు ఒక రకంగా ముసలివానికి బెడని తిప్పి
నట్టే అయింది. ఎందుకంటే అతడు చిక్కివుంటే
అతణ్ణి ఏమి చెయ్యాలో తెలిసేదిగాదు. ఇంతకూ తన
కూతురు జీవితాన్ని నాశనము చేసే ఆకుటుంబమంతటికీ
అంత దుర్లభ తెచ్చిపెట్టిన వానిని తుమించలేకనే
పోయాడు.

విండ్లు గతించినవి, కాని చాంగ్ పోను గురించిన
వార్తలేవీ వినిపడలేదు. కొంటననుంచి ఒకనాడు

శిలాదేవత

గవర్నరు యాంగ్ రాజధానిలో దిగినాడు. గవర్నరు గార్ని గౌరవించడానికి కమిషనరు రోక విందు చేశాడు. విందు ఆరగించే సమయంలో గవర్నరు బైబిల్ పట్టాడు. తాను ఒక మహాఅద్భుతమైన బొమ్మను తెచ్చాడనీ, కమిషనరు చక్రవర్తిని కిచ్చిన 'దయాదేవత' కంటే అది మిన్నయనీ, తెలివైనూ, పనితీరు పు సౌకుమార్యము లానూ ఈ రెంటికి చాలా పోలిక వున్నదనీ, నిజానికి ఇదే అంతకన్నా చాలా సుందరంగా వున్నదనీ చెప్పాడు. ఆయన దాన్ని చక్రవర్తిని కియ్యలదు కొన్నాడు. అప్పుడవి రెండూ జోడుగా వుంటవి.

విందుకు వచ్చినవారిలో కొందరు నమ్మజాలక చక్రవర్తినిగారి దయాదేవతకంటే మించిన పనితీరు అసాధ్యమని వారి అభిప్రాయం వెలువరించారు.

“దీన్ని నేను మీకు చూపించేవరకూ ఆగండి” గవర్నరు విజయగర్వంతో అన్నాడు.

విందు ముగిసింది. బల్ల శుభ్రంచేశారు. ఒక నిగ నిగలాడే కొయ్యపెట్టెను గవర్నరు లోనకు తెప్పించారు. ఆ తెలుపుమించిన చలవరాతి “దయాదేవత”ను పెట్టెలోనుంచి తీసి బల్లమధ్యలో పెట్టేసాకి ఆగదిలో కబ్బమేలేదు—‘ఇదే విషాద దయాదేవత.’

ఒక పనికత్తె యీ సంగతి మెయిలంకోతో చెప్పడానికి పరుగెత్తింది. అల్లిక తెరచాటునుంచి మెయిలంకో ఆగదిలోకి చూచింది. ఆ రాతి విగ్రహం మీద తనదూపు పడేసరికి ఆమెముఖం వెలవెలపోయింది. “ఆయన చేశాడు దీన్ని, నాకు తెలుసు. ఆయనే” అని గుసగుసలాడింది. చాంగ్ పో యింకా బ్రతికి వున్నాడేమో వినడానికి ఆమె ధైర్యము చిక్కబట్టుకొని అక్కడ నిల్చింది.

“శిల్పి యెవరు?” ఒక అతిథి అడిగాడు.

“అదే యీ కథలో ఒక విచిత్రమైన సంగతి,” ఆ కాంటను గవర్నరు చెప్పసాగాడు. “అతడు చలవ రాతిపనిని వృత్తిగా పెట్టుకున్నవాడుకాదు. నాభార్య మేనకోడలిద్వారా నేనతిన్ని గురించి తెలుసుకున్నాను. ఆవిడ ఒక పెళ్ళికిపోతూ నా భార్యవద్దవున్న పురాతనపు గాజుల జతను ఎరువుతీసుకుపోయింది. అవి రెండూ ఒకే అచ్చు. పెనవేసుకొన్న రెండు నాగ స్పృహ; చాలా తికమకపు నమూనా. నా మేనకోడలు వాటిల్లో ఒకటి విరగ్గొట్టి గుండె బేజారై తిరిపోయింది.

నిజంగానే అదొక శోచనీయమైన విషయం. ఎందుకంటే ఆ గాజులు వాటిక వేసాటి. లోపం పూరించడం అసాధ్యం. ఆ విరిగిపోయిన గాజుకుబదులు నకలు గాజు చెయ్యించాలని కోడలు పట్టుపట్టింది. అనేక మైన దుకాణాలకుపోయింది. అందరూ ఒకటేమాట, అల్లాంటిదీరోజుల్లో తయారు చెయ్యలేరని. టేషపు లలో ఆవిడ ప్రకటన చేయించింది. తర్వాత తొందగ్లో నే మాసిన దుస్తులు వేసికొన్న ఒక మనిషి వచ్చి సదగు ప్రకటనకు జవాబుగా వచ్చానన్నాడు. ఆ గాజు అతనికి చూపించారు. అతడు చేయగలనని చెప్పాడు, చేశాడు. అతణ్ణి గురించి నేను మొట్టమొదటగా వినడం ఈ సందర్భంలోనే.

“దయాదేవతకు జతగా ఇంకొక విగ్రహముంటే బాగుండునని చక్రవర్తిని గారు కోరిన సంగతి నేను విన్న తర్వాత ఈ మనిషి జ్ఞాపకానికి వచ్చాడు. కాంటంకోలో దొరికే వాటిల్లోకల్లా ఉత్తమమైనదని అనుకొన్న ఒక చలవరాతిముక్కను కొన్నాను. ఇతణ్ణి రప్పించాను. అతడు లోపలికివచ్చి ఈరాతిని చూచి ఏదో దొంగతనం చేసినవాడిలాగ మూడు మూర్తలా భయపడిపోయాడు. చక్రవర్తిని గారిదగ్గర వుండే దయాదేవతకు జతగా ఇంకొక దయాదేవత కావాలని అతనికి నచ్చజెప్పేటప్పటికి తలప్రాణం తోకకు వచ్చింది. తిగే చెవిపోగులను గురించి నేను. వర్ణించేటప్పడు జంకినాడు, కాని మానుపబక లేదు. నెమ్మదిగా అతడు రాతిని సమీపించి దాన్ని నలుమూలలా పరీక్షింప చేశాడు. ‘ఏమిటి సంగతి, అడమంత మంచిది కాదా?’ అనడిగాను. కడకు అతడు నావైపు తిరిగి సగర్వంగా అన్నాడు. ‘ఈ రాయి చాలా, దీంతో పని చెయ్యడం వృథాకాదు. నా జీవితమంతా ప్రయత్నించాను. తెలుపుమించిన యాజాతి చలవరాతిని సంపాదించడానికి. నేను చేస్తాను, గవర్నరుగారూ, కాని షరతేమిటంటే దీనికోసం మీరు నాకు జీతమియ్యగూడదు. నా మనసులోవున్న రీతిగానే శిల్పము తయారు చెయ్యడానికి నాకు స్వేచ్ఛ యివ్వాలి?’

“అతన్ని ఒక మామూలు పడక మేజాలున్న గదిలో నెలకొల్పాను. అతడడిగిన పరికరాన్ని యిచ్చాను. అతడొక విచిత్ర వ్యక్తి. ఎవరితోనూ మాట్లాడేవాడుగాదు. పనివాడేదైనా తీసుకొని అతని గదిలోకి పోలే అతన్ని కసురుకు నేవాడు. కాని ఆ వేళము

పొందినవాడిలాగ పని చేసేవాడు. ఐదు నెలలదాకా నన్ను గూడా ఆ విగ్రహాన్ని చూడనియ్య లేదు. అతడు పని పూర్తి చేసుకొచ్చేటప్పటికి ఇంకొక మూల్యం గడిచింది. మీరిప్పుడు చూచుచున్న స్థే నేనూ చూచి కొయ్యబారిపోయాను. తన స్పృహ తను చూచుకున్నప్పుడు అతని ముఖములో ఒక వింతైన తేజస్సు కనపడింది. “ఇదిగో గవర్నరుగారూ, నేను మీకు కృతజ్ఞుడను. ఆ విగ్రహము నా జీవితనిర్మితం.” నేను బగులు చెప్పకముందే అతడు వెళ్ళిపోయాను. నేను వెంటడించాను, కాని అప్పుడే వెళ్ళిపోయాను. కాశ్యతంగా చూచుచున్నాను.”

ప్రక్క గదిలోనుండి ఒక భయంకరమైన కేసు ఆ అతిథులు విన్నారు. ఒక స్త్రీయొక్క ఆర్తగావం, గుండెలను చీల్చేకేక. ఎవరికివారు వారి స్థానాల్లోనే గడ్డకట్టుకుపోయారు. ఒంటరిగా ఆ ముసలికమిషనరు మెయిలన్ వద్దకు పరుగుతుకుపోయారు ఆమె నేల మీద పడివుంది.

కమిషనరు కుటుంబానికి దగ్గర మిత్రుడైన ఒక అతిథి దిగ్భ్రాంతియై ఆ గవర్నరుగారితో అన్నాడు “ఆమె కమిషనరుకుమారుడు. ఆమె యీ దేవత. ఈ శిల్పి ఆమెభర్త చాంగ్ పో తప్ప వేరొకడుకాదు.”

మెయిలన్ తెప్పరిలిన తర్వాత వారందరి యెదురుగా ఆ బల్ల దగ్గరకు వచ్చింది. నెమ్మదిగా ఆ బొమ్మను తాకడానికి చేతులు పైకిలేచినవి. తర్వాత గట్టిగా దానిమీద నిలిచినవి. ఆ శిల్పాన్ని చూడడంలో దాన్ని స్పృశించడంలో ఆమె ఎవరూ తన భర్తను చూచి స్పృశించినట్లుగా అనుభవించినట్లు కనబడింది ఆ చలువరాతి విగ్రహమూ అయిష్టమయ్యా ఇద్దరూ ఒక రేసని యిష్టపడందరూ చూచారు.

జరిగినదేమిటో తెలిసికొన్న తర్వాత గవర్నరు గారిలా అన్నారు: “ఈ బొమ్మను నీవు వుంచుకో తల్లీ.

చక్రవర్తిని గారికింకొక బహుమానమేదైనా యిస్తాలే. ఇది నీకు కొంత ఉపశాంతిగా వుంటుందని నమ్ముతాను. నీవు మళ్ళా నీ భర్తను కలుసుకునేటంతవరకు ఇది నీదే.”

ఆ దినము మొదలు ఏదో ఒక అగోచరమైన చక్రవర్తి ఆమె శరీరాన్ని తిరిగి పసినిస్తూగా మెయిలన్ క్రమేణ ఎంకెజ్ నాగింది. ఆదరి లాల్లుకు కంబళితే సవ్వనూ గోమంచడానికి కమిషనరు స్పష్టంగా పున్నాడు మళ్ళా వనంశం వచ్చిందన్నట్టికొంటుకొ గవర్నరుగారివద్దకుకి సమాచారం వచ్చింది. చాంగ్ పోను కనుగొనడానికి చేసిన సర్వేక్షణ చిత్తులూ వృథా యైనాయని.

రెండేండ్ల తర్వాత ఆ పట్టణం గురుదుగుబోయిన ఒక భయంకరమైన అంతుచాక్ర చాంగ్ పో కొడుకును గూడా ఎదుగుబోయింది. అప్పుడు మెయిలన్ తల పండుకలు తీయించి ఒక చూం ప్రవేశించింది, ఆ ఒక్క బొమ్మను మాత్రం తీసుకొని.

మతాధికారిణి చెప్పినట్లుగా మెయిలన్ తన లోకమే తనదిగా తీరించింది. ఇంకొక సన్మానినిని గాని తుదకు మతాధికారిణినిగాని తనగదిలోకి రాని చేర్చిగాడు.

ఇంకా మతాధికారిణి గవర్నరుతో చెప్పిందే మంటే రాత్రులు ఒకటితర్వాత ఒకటి అంతులేని విజ్ఞాపనలు వాసి ఆ బొమ్మదగ్గరకు తీసుకువచ్చి కాల్చి వేస్తూవుండడం చూచారని. ఆమె తన రహస్య ప్రపంచంలోకి ఎవరినీ అడుగుపెట్టనియ్యలేదు. కాని ఖులాసాగానే వుండేది. ఎవరికీ విహాని చెబుతేదు.

మతములో చేరిన ఇరవై సంవత్సరాలపిదప మెయిలన్ మరణించింది. నల్లరేపన దిగ్భ్రాంతి గలించి పోయింది. శిలాదేవత మిగిలింది.

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

శ్రీ బి. ఉమామహేశ్వరశర్మ

భావముత్పన్నమయి పంచేంద్రియములకు ప్రాకగ నే కంపము, స్వేదము, గోమాంచము, అశ్రువు, సంభ్రమ ఇత్యాదులు కలుగును. క్రమేపీ గాత్రము నాక్రమించగ నే భావమునకు నాదరూపము సిద్ధించును. మూర్ఛము నాక్రమించగ నే నాదమే దంత్యము, తల వ్యయ ఇత్యాదీయమై వాగ్రూపమును కూడ పొందును. అనగా భావము వాచికనుగునప్పటికి దానికి 'వాసము' 'వాక్యము' అని రెండంగము లేర్పడగల వన్నమాట.

అటు సంఘజీవనుడైన మానవుడు తోటిమాన వునితో తన భావములను నెల్లడిపఱచుకొనవలెనన్న ఆ నాదము, వాక్యము అంగములేకొదు అవశ్యకములనూ. ప్రపథమమున అనగా అనాదిలో సౌజ్ఞలు సాగనము లయి యుండవచ్చుగాక. ఆ సౌజ్ఞలలోనూ ఎక్కుడు ధ్వనులే గాన క్రమేపీ అగ్ధములే ఒక సాహిత్యమునకు దారితీసినవి. కొన ఎటుచూచిననూ చివరికి నాదము వాక్యము ఈ రెండూ భావములకు అవశ్యాంగములని తేలుచున్నది.

భావమునకు 'తీవ్రత' 'వేగము' అని రెండు ధర్మములుకూడ గలవు. తీవ్రతయన్నది భావస్థితికి గల ధర్మము. వేగమన్నది భావగతికి గలధర్మము, భావగతికి వేగముతోబాటు తీవ్రతయూ ఉండగలదు.

తీవ్రత, వేగము ఈ రెండును అన్యోన్యబోధక ములు. తీవ్రత హెచ్చినకొలదియు వేగము, వేగము హెచ్చినకొలదియు తీవ్రతయు హెచ్చుచుండగలవు. ఇటు ఈ రెండును అన్యోన్యముగా అతిశయించినకొల దియు భావమునూ అతిశయిల్లగలదు.

మరి ఆ భావాతిశయమును అంతే తీవ్రతతో అంతే వేగముతో ఎఱుకపఱచుకొనవలెనన్న మార్గ మేది?

భావాతిశయ మన్ననో అంతులేనిది. స్వరము వాక్కులన్ననో కేవలము అంగికములు కొన, అంగిక

ములకు వీరికినీ పరిమితియన్నదొక ప్రతిబంధకముగాన, ఆ వాక్స్వరములనూ అటువలెనే పరిమితముకు లొబడినవే

తా రాపథము నంటుచున్న భావమును అనుస రించుటలో ఏదియో ఒకచోట ముందు వాక్కులే అనగా వచనములు నిలిచిపోగలవు తరువాతగాని స్వరము నిలచిపోదు.

వాక్కులు అనగా వచనము ఎప్పుడయితే భావముయొక్క తీవ్రతతోనూ వేగముతోనూ సమాన తీవ్రతావేగములతో సంచరించలేక వెనుక బడునో అప్పుడే స్వరపు సాయమునుకూడ అపేక్షించవలసి యుండును. మరి ఆస్వరమునకునూ మితి గలదు మానవవాక్కు డెవడునూ ఈ మితును దాటి పోలేదు. కాని వాటిని సాంతముగా కాకపోయిననూ కొంతవఱకయిననూ పైకి గనుముకొనగలదు. అంతే.

ఇక ఆ గింజాలాటలో మొదట వాక్కులూ తర్వాత స్వరమూ అని ఒకక్రమమునూ ఉండెను. ఒక దానికొకటి జోడించియే సాగ్యుచునుంంతవఱకు భావ సంచారము ననుసరింతుము. కొంతవేఱకు పోగా అనియూ కుంటుపడును. సరిగ్గ అచటనే, అనగా ఎదటనయితే సామాన్య వాక్కులూ స్వరములూ కుంటుపడునో అచటనే, మరి వేరే గత్యంతరములేక ఆ వాక్స్వరములనే సంస్కరించి ఆ సంస్కరించ బడినవాటితోమరికొంతవఱకు భావసంచారానుసరణను సాధించవలసి యున్నది.

అటు ఆ సంస్కరించబడిన వాక్కులే అనగా ఎక్కువశక్తిని ధ్వనినీ రీతిని యియ్యబడిన వాక్కులే వృత్తిములు గీతములు గేయములు; ఎక్కువ శక్తిని ధ్వనినీ రీతిని యియ్యబడిన స్వరములే రాగతాళములు.

కావున భావాతిరేకమును వ్యక్తపరచుకొనవలె నన్నచో ఏదియో ఒకదికలో, ఏదియో ఒకరూపములో ఏదియో ఒకపరిమాణములో సంస్కరించబడిన వాక్స్వ

రములను అనగా పాటలను పద్యములను సంగీతముతో సహా వినియోగించుకొనక తప్పదన్నమాట.

ఇక ఆ పాటలు పద్యములు గానము నాటకమునం దెంతవఱకు సహజములన్న విషయమునకు వత్తిము. అసలీ మీమాంసకుముందు అవ్వ జీవితముననే ఎంత వఱకు సహజములో చూడెము.

ఏదేలేవాఙ్మయమునైననూ వెదకిన దానికి నాంది కవనములోనే ప్రారంభించినది. అంకితము కేనికి ? మన ఆర్యజాతికి అనాదిరచనలయిన వేదములన్నియు కవనములే. ఒక వేదము నిండుగా గానమే. అసలు వేదముల చదివెడిరీతియే ఒక ప్రత్యేక గానపద్ధతి.

మనభావకు తో లిగ్రంథములయిన శిలాశాసనము లన్నియు కవనమయములే. మనకోవకు పునాదులయిన సామెతలనూ అంతే. వాటికర్తలు సామాన్య పాటకప్రజలు. ఆవంతెయూ సంగీతజ్ఞానముగాని సాహితీపరిచయముగాని అందుకు వలసిన జిజ్ఞాసగాని వ్యవధిగాని లేవి వట్టి కాచి వఱబోసిన పామరులు. అయిననూ వారికి కవనముగాని గానముగాని చేయ వలయునన్న ప్రయత్నము లేకయే వాటంతట అనే సిద్ధించినవి. ఉదాహరణకు :

(1) తుమ్మలో పొదు కూకినట్లు

(2) గుడ్డెద్దు చేలో పడ్డట్లు

(3) బెల్లంకొట్టిన రాయల్లే

(4) లేలు కుట్టిన దొంగల్లే

(5) కన్నములోనే దొంగ చిక్కినట్లు.....

ఇత్యాదులు కొక్కొల్లులు. ఉపమా కాళిదాసస్య అని నానుడి. అసలు కాళిదాసే గ్రామీణుల సామెతల నుంచయే తాను ఉపమించుటను పుణికిపుచ్చుకొనే నేమో.

ఇక సామెతలు :

(1) సరదాకు సమర్థుడే చాకలాడు కో కడి గాడు.

(2) తోచితోచనమ్మ తొటికోడలి పుట్టింది కల్పింది.

(3) కళ్ళార్చినమ్మ యిళ్ళార్చుకుంది.

(4) రంకు నేర్చినమ్మ బొంక నేర్వదా?

(5) మద్దెల వెల్లి రోలుతో మొర పెట్టుకొన్నది

(6) గుండ్రాయి దాస్తే పెళ్ళాసుతుందా?

(7) సమర్థుడే చాకలాడికి కొట్టింది.....

ఇత్యాదయః.

పీటిలోని సామ్య రచన, యమకప్రాసలు, అన్నిటికన్న వాటిలోని భావపుష్టి, రసపుష్టి అపారము. అయిననూ వాటిని ఎవరునూ కావలెనని పొదుగ లేదు. సామాన్యప్రజకు అలా దొర్లుకవచ్చినవే.

మరొక్కటి దృష్టాంతము. ఎవరితోనో ఘర్షణ పడి ఎంతయో ఉగ్రచేయునకు పాల్పడిన ఒక సామాన్య స్త్రీ సామాన్యధోరణిలో తిట్టి తిట్టి విపరీతముగా నుద్దిక్తయై కడకు గొంతుచించుకొనుచూ “నీ పిండా కూడు నీ బీగాకూడు” “నీ పొడై నీ పచ్చిబెల్లు” “నీ వొల్లకాడు నీ వొళినకాడు” అని ఈ వరసన తిట్టిన తిట్లు తిట్లకుండా దుమ్మెత్తిపోయుట మన దైనందిన సన్నివేశములలో ఎన్నియోమాగులు గమనించుచునే యున్నాము. ఆమె గొంతుచించుకొనుట సంస్కార సభ్యతాహీనమయిన ఒక ముడి సంగీతమునకు సన్నిహితము కాదనగలరా? ఆ తిట్టిపోతలలోని రీతి, పద జాలపు పరిమాణములు ఇత్యాదులు ఒక ముడి సాహిత్యమునకు సన్నిహితము కాదనగలరా?

కాని ఒకజే ఇచట హెచ్చరిక. సామాన్యప్రజ అనినదెల్లా సాహిత్యమనియూ, కూసినదెల్లా సంగీతమనియూ నా భావము కాదు.

ఆ ఉద్వేగములో వారి వాక్కులు, గాత్రము పడిన అవస్థను గమనించినచో ఒకానొక స్థాయిలో ప్రకాంతిపనుయములకన్న భిన్నమయిన పదజాలమును, గాత్రమును మనప్రకృతికి సహజముగనే ఆలంబనముగా గ్రహింతుమని చెప్పచున్నాను.

కాని ఉద్వేగములోనున్న వ్యక్తికి సభ్యుల సరసతీ కూన్యము. అందువలన వాని మాటలకు గాత్రమునకునూ సభ్యుతా సరసతలువుండవు. కాన కవరచనలో ఆ ఉద్వేగములను అనుభూతికి తెచ్చుకొని వాటికి సభ్యుతను సరసతను సమన్వయింపి ఒక నిర్దుష్టమయిన రీతిని పొదిగి సుఖభోగవార్ధము కొంతవఱకు ఉత్ప్రేక్షించియూ ప్రజలకు అందియ్యవలసి యున్నది. అలాయిత్యబడినవే సంగీత సాహిత్యములు.

మరి యిన్ని దాఖలాల నుంచుకొనియూ సంగీత సాహిత్యములు మన దైనందినజీవితములో సహజములు కావనుట కేవలము పక్షపాతము లేక అబోహ. అంతే.

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

ఇక మానవుని దైనందినజీవితములో అవి కొన్ని పరిస్థితులలో ఒకొక్కొక్క పరిమాణములో సహజము లయినప్పుడు, మానవుని జీవితమునకు కేవలము ప్రతిబింబమయిన నాటకమునగాని తెరమీదగాని అదే సందర్భములలో ఏల సహజములు కావు?

అసలని సహజములయిననూ కాకపోయిననూ వాటికి నాటకమునగల ఔచిత్యము అసంతము. వీటికి సహజతకు లేని వచనమునకునూ లేని మహత్తరశక్తి యొకటి యున్నది.

రసపోషణలో నాటకీయరక్తి అన్నది స్పష్టమైనది కావలెనని దానిని స్పష్టించగల సమర్థత పాటలు పద్యములకే యున్నది. సభికులను రసవంతపరచుటలో ముంచేత్తి ముప్పిరిగొల్పి ముగ్ధుల చేయగల మహత్తరశక్తి ఒకరీతికే గాదు గానమునకునూ కవనమునకునూ యున్నది.

కవి తాను ప్రజా కీర్త్యులనుకొన్న సంకేతము ఆజన్మాంతము వారి హృదయఫలకములకు పాతుకొని పోవునటుల చేయగల శక్తియూ ఒక్కరీతికే గాదు గానమునకునూ కవనమునకునూ యున్నది.

అంతేకాదు, వాస్తవజీవితములో ఒకొక్కొక్క సంఘటన ఆసంతము అగునప్పటికి కొన్నిరోజులు పట్టును. అన్నిరోజుల అశక్తి సంఘటనను నాటకములో కుదించి కుదించి అయిదు నిమిషములలో ప్రేక్షకులకు అంతే అనుభూతికే లేవలెనని ఆ సమర్థత ఒక్క కవనమునకూ గానమునకే యున్నది.

ఇంత మీమాంస వలె వేసిననూ “జీవితంలో ఎవ్వరూ రాతాతా బద్ధములు గా చూట్టాడరు. సనేమిరా మేముపట్టిన కుండేటికి మూడే కాళ్ళు” అనువారున్నారు. తిరిగి వారే నాటకమునగాని ముఖ్యముగా సినిమాలోగాని సాంగ్స్ మాత్రము లేకపోయిన దానిని దుయ్యిపట్టి దుమ్మెత్తిపోసెదరు. మరి అలాంటప్పుడు ఒక్కపాటలకే ఔచిత్య ఆవశ్యకత కలదినియూ వారి తాత్పర్యము? “అయినచో మరి పద్యముల కెందుకు లేదు?” అని నా పూర్వప్రశ్నము.

అసలు విషయమదికాదు. ప్రత్యేకము పద్యముల మీదనే ప్రజకు నిర్దేశకనిరాదరణ ప్రబలినది. పోనీ ఆ ప్రజలన్నవారెవరు? పామరులూ కాదు; వారికి వాటి మీద కల అభిమానము అపూర్వము. ఇప్పటికిని పద్యములకు “వన్స్ మోర్” అను కొట్టుచున్నారు.

అసలు పాండవోద్భోగవిజయములు, చింతా మణి, హరిశ్చంద్రయము ఇత్యాది పద్యభూయిష్ట నాటకములను వాటి ప్రదర్శనలో కృషిచేసి వాడి వత్తెలయిన నటులను పోషించుచున్నదియూ ఆ పామర ప్రజయే

“అయినచో మరెవరికి నిరాదరణ?” యన్న, రచయితలకు దర్శకులకు చదువుకొన్నవాళ్ళ మనుకొన్న ఒక ప్రత్యేక తరగతి ప్రేక్షకులకు మాత్రమే. వారి వాదమొక్కటే, దేనికి నిలబడనిది. “ఇరవయ్యో శతాబ్దం” కూడా నాటకాల్లో సినిమాల్లో పద్యా లేవిటి?” అని.

ఏ ప్రేక్షకువాదమునకూ నిలబడనిదానిని లక్ష్య పెట్ట నవసరము లేదనియే నాభావన. పోనీ పద్యములు కూడదని ఒప్పుకొన్ననూ కేవలమూ వచనమే కావలె నన్ననూ ఆ వచనమును గూర్చియూ చిన్న చిక్కు గలదు

పాటలు పద్యములు ఎంత అసహజములని ఒప్పుకొన్నప్పటికినీ అంతే అసహజములయిన వచనములూ గలవు. మరి వాటిజోలికెవరూ పోకేమి?

వచన మనగా గ్రామ్యము, కృత్రిమతాము గ్రాంథికము అని మూడున్నవి. మొదటి రెండూ జీవితమున సహజములే. కాని గ్రాంథికము వారి వాదన ప్రకారము సహజముకాదే. మరి దానిజోలికే పోకేమి?

అసలు ఇంతవఱకు మన రచయితలే నాటకము నందునూ పాటలు పద్యములకు చూపవలసిన న్యాయములో సహసాంతమయిననూ చూప నేలేదు. నిష్పాక్షికముగా ప్రయోగాత్మకముగా వాటికి జరుప వలసిన న్యాయమును జరిపి “ఉఫ్! ఇకచాలు పాటలు పద్యాలు” అని వాటిని సన్దేహించుకొన్న వద్దనువారు లేరు కానినిర్దేశకముగా కేవలమూ ప్రశ్నపాత్రముతో వాటిని తోసిరాజనుట మాత్రము రచయిత అన్నవాడు చేయవలసినపనిమటుకు కాదది.

సరే! అయితే నాటకరచనలో పాటలు పద్యములకు ఆవశ్యకత ఔచిత్య ఉన్నదని ఒప్పుకొందము. అయినచో అదెట్టిది?

మొదటనే చెప్పితిని “కొంతమేరకు పోగా అవియూ అనగా వచనములు కుంటుపడగా సరిగ అచటనే అనగా ఎచటనయిలే సామాన్యవాక్కులు స్వరములు కుంటుపడునో అదటనే ఆ వాక్యస్వరములన్నే

సంస్కరించి వాటితో భావసంచారమును మరికొంత దూరము సాధించవలసియున్నది. ఆ సంస్కరించబడిన అనగా ఎక్కువ శక్తిని, ధృవినీ, రీతినీ యియ్యబడిన వాక్కులే పద్యములు గేయములూ, స్వరములే రాగ తాళములు అని.

దీనినే : “ఏ సన్నివేశము నయిననూ చిత్రించ వలెన్న ఆ చిత్రణకు నాటకీయత వచనముతో ప్రాప్తి మయినంతవరకు కవనముజోలికి పోరాదు” అని తిప్పి చెప్పకొనవచ్చును. అనగా శబ్దశక్తి వచనరీతి వాటివల్ల మరి ఆ నాటకీయత ఆసంభవమైనప్పుడే పాటలు పద్య ములకు అగ్రుణచాచవలయు నన్నమాట. ఈ దృక్పథముతోనే ఏ నాటకరచయితయూ కలము పట్టవలసి యున్నది ఇక ఆ నాటక రచయిత తన వస్తువునుబట్టి తన సమర్థతనుబట్టి తన నాటకము నందలి నాటకీయతను కేవలము వచనముతోనే సాధించి తలచుకొన్నచో మాత్రము వద్దనువారు లేరు. కాని తన అసమర్థతవల్లగాని, ఇక వచనమువల్ల సాధ్యముకాక పాటలు పద్యముల జోలికి పోయినపుడు మటుకు దానికొక రీతి సందర్భకుద్ది అవసరము.

2

నాటకము కేవలము పౌరాణికమయిననూ, మత ప్రచారమున కయిననూ, స్వాస్థికజగత్తునకు సంబంధించిన దయిననూ ఆసాంతము దానిని పద్యభూయిష్టము చేసిననూ ఆక్షేపణయ్యుండదు. ఏలన్న పాటలు పద్యములు జీవితమునకు అనగా పాత్రలయొక్క సమకాలిక జీవితమునకు సహజములు కావన్న దొక్కటే ఆక్షేపణ గాన, దానిని అంగీకరించినప్పటికినీ ఆ పురాణమూ, స్వాస్థికజగత్తూ సమకాలికజీవితమునకు సంబంధించినవి కావు

రచయిత తననాటకమును ఆసాంతము పద్య భూయిష్టముగా చేయనెంచినచే అవి చెల్లగలవు. నాటకమును వచనప్రాధాన్యతతో వ్రాసినమాత్రము మధ్యమధ్య పాటలను పద్యములను యిముప్పైవలెన్న మటుకు వాటికి ఒక సమయము, సందర్భము, భావ, రీతి యిత్యాదులు అవునరము అసలు కేవలము వచనముతో సరిపోయెడి సందర్భమున కవనపు ప్రమేయమే రానవసరము లేదు.

కాని కొన్నికొన్ని సన్నివేశములలో మాత్రము మాత్రము ఆ సన్నివేశము తిరిగి పౌరాణిక మయిననూ,

స్వాస్థికమయిననూ, దైవసాన్నిధ్యమయిననూ, పాత్ర వాస్తవజగత్తును సన్నిధానవశాత్తూ అధిగమించిననూ, ఏకాంతమందు పాత్ర ఉబుసుపోకకుగానీ, ప్రత్యేక సంగీత ప్రదర్శనల సందర్భమున గాని, స్వతః పాత్ర పాటలను పద్యములను వల్లెవేసెడి ప్రకృతి గలవాడయిననూ అవి నిరాక్షేపణీయములే.

రసస్పృష్టిలో రచయిత వచనముద్వారా తనవల్ల నయినంత సృష్టించిననూ అప్పటికినీ తాననుకొన్నంత సృష్టికానవుడు మాత్రమే పాటలను పద్యములను విని యోగించుకొనవలసి యుండును. కాని అవి వాటి పూర్వోత్తరవచనములకు కృత్రిమముగా అతికించి నట్లనూత్ర ముండరాదు.

రచయిత వచనమును వాడినంతవఱకు అది ఒక ప్రత్యేకపద్ధతిలో పోవుచుండును. దానినెండి పద్యములకు పాటలకు మారుచున్నపుడు ఆ మార్పు భావములోగాని భావలోగాని క్రమముగా ఆరోహణ పద్ధతిలో రావలయును. అవరోహణపద్ధతిలో ముగియవలయును. అదియూ ఎంతో సహజముగనూ, జాలువారుగనూ, ప్రేక్షకునికి పాఠకునికి గ్రాహికము కాకుండునట్లు ఒక సమైక్యవానపద్ధతిలో ఎంతో ప్రజ్ఞతో నిర్వహించబడవలసి యుండును.

ప్రప్రథమముగా ఆరీతికి చున వాఙ్మయములలో కవి బహుత్కరణసోమయాజి ఒక్కరేమార్గదర్శకులు. తాను ప్రత్యేకముగా నాటకమున్న పేరుతో జేసిన వ్రాసుకపోయినప్పటికినీ ఆయన తెలిగించిన భారతములో అనేక ఘట్టములను అసమానమయిన నాటకీయ రీతితో నిర్వహించినాడు. ఆరీతిని నాటకోపాసకులెంతయు పుణికిపుచ్చుకొనవలసి యున్నది.

ఉదాహరణకొక సన్నివేశము.

కీచకుడు వెన్నాడగా నైరంధ్రి “దైవయోగమున విరాటుండువుడు కొలుపునికింజేసి తత్త్విభాభాగంబు దెస తా” పర్వడినది. “కొమాయత్రచిత్తుండయిన” కీచకుడు అత్యుద్రుడై “ఒడివి తలపట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తిని గొంతు కొసరించుకయ్య లేక కూల తాచె”ను. ఆ సభయందే నైరంధ్రిభర్తలును యుండిరి. ఆమె తన “పతులం నగ సభ్యుల చూచు” మాదిరిగా చూచి మత్స్యనాథుడు వినునట్లుగా

“...గంధర్వు లేవురు, నన్ను నిట్లు

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

లొకడు పగుపంగ నూరక యునికి నూడ
నచ్చెగువు కొదె? యెవ్వరిమాండ్రు రింక
బరిభవంబును బొందక బ్రతుకు వాడు?

ఈ నరపతి యాస్థానము
లో నొక్కడైన ధర్మలో సభ యమునం
బూని తగవైన వెడ వలు
క్షేనను బలకంగ జూడయ్యెడు నకటా!

ఇందలు జూడగా నిచట నెమ్మెయి నన్ను
బతివతగుజా
స్పందితవ ర్రనం బరమస్వాధ్యై ననిందితశీల
గీచకుం
డెంగును నెట్టె యంగల నెవ్వగు జేయనియట్లు
నేయగా

గొందఱుకైన నిపు కృపకుం దరిగావటె
యేమి నెప్పుగునె

అని మొరవెట్టుకొన్నది.

గమనించుడు. మామూలు వ్యవహారపు భాషను
తీసికొని దానిని వ్యాకరణయుక్తముగా సంస్కరించి
చందిస్తునం దిమిచ్చి మాధుర్యమును మార్చినమును పొదిగి
ఎలా నైరంధ్రినోట చెప్పించినాలో.

మరొకటి గమనించ వలసినది. ప్రాధాన్యత వచనము
నకే తిక్కిన కవనీతులన్నియు కేవలము దోహదములే.
నైరంధ్రి అటు పరాభవమును పొంది సుధేవుపాలికి
వచ్చింది. సుధేవు కిడింతయు తెలిసియూ తెలియ
నట్లుగా ఏమేమో అనునయింపబోగా “నీ వెరింగియు
నెగుగమి భావించిన కేమని పలుకంగలదాన నైననూ
వినుమని నైరంధ్రి యిట్లనియె”... తర్వాతి...

“నను నీ వప్పుడు నూతు మందిరమునకే
మయ్యెంబు దెమ్మన్న బో
యిన నాతం డెవినీతి నేసినను
చేయొ కేను మత్స్యవనీ
కుని యాస్థానముదిక్కు వే చనిన
నచ్చో తీవ్రకోపంబున
స్వనుకం గూడగ ముట్టిపట్టికొని
తన్నెం పల్కు లింకేటికిన్.”

అని కవనమునకు మార్చినాడు. ఇందిలీ సారస్వ
మును గమనించుడు. భావారీతముతో బాటు భాష
కును ఒక ఆరోహణావరోహణపద్ధతికూడా గమ
నించబడినది.

ప్రపథమముగా “నీ వెరింగియు నెగుగమి భావించిన
కేమని పలుకంగలదాన నైననూ విను మని”
సంస్కరించబడ్డ పచ్చివ్యవహారము వాడబడినది.

రెండవదిలో, “నను నీ వప్పుడు నూతుమంది
రమునకే వద్యంబు దెమ్మన్న బోయిన నాతం డెవినీతి
నేసినను చేయొ కేను” అని యంతఃకలకు అగే సంస్క
రించబడ్డ వ్యవహారమునకు కవనము పొగుగబడినది.

మూడవదిలో, “మత్స్యవనీసుని యాస్థా
నముదిక్కు వే చనిన నచ్చో తీవ్రకోపంబునకే” అని
అంగు వ్యవహారభాషాప్రాధాన్యతను తెగించి కేవలము
ప్రాంతికముగా సంస్కృతీకరప్రాధాన్యతతో అనే
వృత్తము సాగించబడినది.

ఇక చివరిదికే: అవరోహణము ఇక్కడికివచ్చు
నప్పటికి నైరంధ్రికే యిక సవిస్తరముగా చెప్పికొను
టకు జాగుప్పాకరమయినది. అందువల్ల “ననుకం
గూడగ ముట్టిపట్టికొని తన్నెం పల్కు లింకేటికిన్”
అని గప్పన మూడుముక్కల్లో, తిరిగి తేటతెలుగులో
విగిలిన కథను ముగించినది.

చూడుడు! ఆ శిల్పచాతుర్యము భావారీతము
ననుసరించిన భాషయొక్క ఆరోహణావరోహణా
క్రమము. మొత్తముమీద వ్యవహారవచనమునకే యియ్య
బడిన ప్రాధాన్యత, యిక ఆ వచనమునకే పొగుగ
బడిన మధురిమ నూరవము కవనమూనూ అదీ నాటకీయ
కవనమున్న (Dramatic poetry).

నాటకీయ కవితకు, పూసలలో దారముమాది
రిగా, ఆయువుపట్టు వచనమే. కవనము కేవలము
దోహదక్రియకే.

అయిన తిక్కనగారు అన్ని సారస్వమును
ఎంచి కూర్చియే రచించిరా? లేక అంతయు నేను
చేసిన కొండంతలా? అన్న ఆశ్చర్య రావచ్చు. ఆయన
అంతనూ ఉద్దేశించిననూ ఉద్దేశించకపోయిననూ
అంతయు కవిబ్రహ్మకు అస్పృశ్యముగ నే తాను
తాదాత్మ్యత పొందిన భావారీతముతో బాటు ఆ
భావారీతయు సిద్ధించియుండవచ్చును. ఏది ఏమైననూ
ఉండవలసిన నాటకీయ భావారీతి” అది.

మరొక్కటిగూడ యున్నది. తిక్కనగారి
నాటకీయకవితలోని విశిష్టత భావానుగుణమైన ధ్వని
నిచ్చు పదజాలమును వాడటం. నైరంధ్రి తన పశుల
పరాక్రమమును చెప్పి కీడుకుని బెదిరించి మందలించ
తలచినప్పుడు ఆమెచేతి ధయమును భీషణతను ధ్వనించు
నట్లు :

“నుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోక
 ప్రతాపస్ఫుర
 ద్గర్వాంఘ్రప్రతివీరనిర్మగన విద్యాపారగుల్
 షత్పతుల్
 గీర్వాణాకృతు లేవు రిపు నిను దోల్లలన్ వెసన్
 గిట్టి గం
 ధన్వల్ మానము బ్రాణముం గొనుట తథ్యం
 బెమ్మెయిం గీవకా!”

అని శార్దూలము చెప్పించబడినది.

మొత్తముమీద నాటకీయ కవితనగూర్చి సిద్ధాంతీ
 కరించుకొనవలసినవి నాలుగు అంశములు

- (1) భావానుగుణ్యము భావకు ధ్వనినిపొదుగుట.
- (2) వ్యవహారికభాష నే గ్రహించి ఛందో
 యుక్తముగా సంస్కరించి కవనమును, మధురియను
 మార్చవలెనని పొదుగుట.
- (3) భావసంచారమునుబట్టి భాషయందునూ ఒక
 ఆరోహణావరోహణాక్రమమును గమనించుట.
- (4) అసలు నాటకీయ కవితకే, పూసలలో
 దారముమాదిరిగా, ఆయువుపట్టు వచనమే. కవనము
 కేవలము దోహదక్రియకు మాత్రమే.

మొదటి అంశమును పూర్వోత్తరకవులందఱు
 వాడి వదలిరి. రెండవ అంశముజూలికి తెలిసియో తెలి
 యతో వెల్లిన కవులు కొందఱున్నాడు. అదియు అక్క
 డక్కడ మాత్రమే. అంగువల్ల నే ‘తెలిసియో తెలియ
 కయో’ అనవలసివచ్చినది. ఇక మిగిలిన అంశము
 లను ఎవరూ గుర్తించినట్లే అగుపడుదు.
 సత్యహరిశ్చంద్రములలో చతుర్థాంకములో నక్షాత్ర
 కునిచే చంద్రమతితో “ఓసి! వెరితల్లి! ఎక్కడి
 మొగుణ్ణి కట్టుకొన్నావు” అన్న భావమును “ఓసి వెరి
 తల్లి! ఎక్కడి పతిం గట్టుకొంటివి” అని సంస్కరించి
 “ఒక సన్యాసికి సర్వరాజ్యాన్ని ఏదో ఓమాట
 పట్టింపుమీద ధారవోసి కన్నబిడ్డతో నిన్ను మహా
 రణ్యాల పాల్వేళాడు—”. అన్న భావమును అట్లే
 నాడుకభాషతో గ్రహించి సంస్కరించి మృగు
 మధురముగా

“ఒక సన్యాసికి సర్వరాజ్యమును వేదో మాట
 పట్టింపు మే
 రకు జే జారిచి,బిడ్డతో నిను మహారణ్యంబుపాల్వేసికూ
 టికినిక గుడ్డకు గాని బెప్పటిని పిటంబుచ్చి కే
 మంచున
 మృత సేవింతువా! వెరితల్లి! కొఱగామిక గానలే
 వింతయుకా”

అని మార్చినారు.

“సరివారి న్నగుబాటు పిమ్మట మనశ్శాంచల్య
 రోగంబనం
 తర మాహారమునం దనిష్ట మటుమీదకా కేహ
 జాధ్యంబటకా
 మరణంబే శరణంబు పెక్కుదినము ల్మంచాన
 జీరించి; యిం
 తిరొ! యీ ప్రాణులకున్ బుణ్యవృథలకంఠైక
 దుస్సహం బేడకా”

అన్న పద్యము చదివిన బుణ్యములపాలైన ఏ ఆత్మ
 బంధువో తన మనసులోని దుఃఖమును వెళ్ళగక్కుకొను
 చున్నట్లుండును.

మరింకొకచోట ఎంతో సహజముగా పద్యము
 లోనే “అరలే! యెంతటి మోసగాడవుర” అనియే
 యెత్తుగడ.

ఇంతమాత్రమున మనవాడు రచించిన పద్యము
 లన్నియు జౌచిత్యో యుక్తత్యో నున్నవని చెప్పి
 కొనరాదు. ఆ సత్యహరిశ్చంద్రమునందే ఒక సన్ని
 వేశము, ద్వితీయాంకము చివరిభాగము—తమకు క్రూర
 మృగములచే కలిగిన యిక్కట్లను విన్నవించు
 కొనుటకు పోయి సత్యహరిశ్చంద్రునికడకు వచ్చిరి.
 ఆ సన్నివేశము కేవలము కథను నడుపుటకు మాత్రమే;
 ప్రధానసన్నివేశము మాత్రముకాదు. అటులే ఆ
 పాఠులును. కాన వారి (పాఠుల) భాష వచనములోను
 అంగునూ ఒకానొక మాండలికములోనూ యాన్ని
 ఎంతయో రక్షింపగలదు. అసలా సన్నివేశములో
 కవనమునకు స్థానమేలేదు. అట్టిచోట గేయములను
 వృత్తిములను వాడి రాబట్టిన ప్రత్యేకరక్తియే లేదు,
 ఒక్క రసాభాస తప్ప.

అసలు పాటలనుకానీ పద్యములనుకానీ ప్రతి
 పాత్రకు అంటగట్టు నంతటి దాగుణము మరొక్కటి
 లేదు. వాటిని కొన్ని ప్రధానపాత్రలకు మాత్రమే
 పరిమితముచేసికొనుట ఉత్తమము. ఆ ప్రధానపాత్ర
 లకునూ వచనమువల్ల మరి రక్షింపబడలేవు
 మాత్రమే. అంతేకాని పాఠులకునైతియూ త్రిభంగి
 వృత్తిములో ఘరజరాగములో ఏకతాళములో ఒక
 కీర్తన, మరొకనిచేత “కనికరమున మనవిని...” అని
 మధ్యమధ్య “మా యెకిమీడా!” “గోరపు
 పుట్టముల్” అని మారుమూల పదములతో...అసలు
 ఆ సన్నివేశములో వాడినన్ని పాటలను పద్యములను
 మరేసన్నివేశములోనూ వాడనేలేదు. చూడగా ఆ
 పాఠులకు వచనములో మాటలాడుటయే చేతకాదని
 పించును. ఇదీవరస!

ఇలాగే పాఠులు విశ్వామిత్రునిపై తిరుగపడి
 నప్పుడు, ఇచట ‘ద్యౌయెట్స్’ సైతము వాడబడినవి.

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

మొత్తముమీద పాదల దృశ్యములు రెండునూ రసాభాసనే ప్రసాదించినవి.

మరొక చిక్కు. సత్యహరిశ్చంద్రియమునందే వస్తాంకము. “పిమ్మట చంద్రమతి పిడక లేరుచు బ్రవేశించుచున్నది.” ఇచట చంద్రమతి ప్రవేశమును మాత్రము మొదటి వచనమునకు తరవాతి సీసమునకు గల జొచ్చితిని గూర్చి వివాదమేలేదు. ఇక రెండవ వచనము తరువాత మత్రేభము.

చంద్రమతి పరిస్థితులభారముచే క్రుంగి క్రుశించిపోయి యున్నది శోకతీవ్రతచే యజమానురాలి యజ్ఞను మాటుచున్నది. “ఇంక తొందరగా విడక లేరవలయు. (నిరుదు) ఓహో! సాయంకాలమై పడమటికొండయందలి సంజకెంజాయ విశ్వామిత్రుని కోపరసమోయన ప్రకాశించుచున్నది మరియు,” అని అంతటి మందభ్రాస్యరాలైన చంద్రమతి ఒక్క మాటగా సూర్యస్తమయమును గూర్చి ఒకమత్రేభ వృత్తిమును అనువుగా:

“కొడు క స్తంగతుడయ్యె నంచు దిలివిక
గోల్పోవుచుక గన్న పే
ముడి జింతించెడి లోకబాంధవునకై
పూర్వాశ, ప్రాణేశు డె
య్యెడకో పోయె నటంచు బదిలి
సదా భృంగీరవవ్యాపృతిక
దొడగెక మోముముడించి యెడ్య
నెలు బంధుత్వగ మిం లేకదా!”

చెప్పుతుంది. ఇచట ఈ వర్ణనకుగల సందర్భముద్ది ఎట్టిది? గసస్పృహలో రాబట్టిన ప్రయోజనమేది? సాధించిన శిల్పమేది?

ఇలా కథను, రసమును స్తంభింపచేసి ఓడిన్న ఖండకావ్యమును ఆలపించుటచేత తేలిన దొక్కటే. “కవికి, నాటకము చేపట్టిననూ కంఠాతి కావ్యరచన మీదనే” అని. దీనికి కారణము మన నాటకరచయితలందఱూ ప్రబంధములను కావ్యములను మాత్రమే జీర్ణించుకొని కావ్యాంలేషు నాటకం” అనిరిగదా. అని వెంటనే నాటకరచనలో దిగుటయే.

ఇక ఉద్యోగవిజయములకు వత్తెము. ఇందు ‘దేవా’ అని ఒకపద్యము “బావా!” అని ఒక పంచ రత్నము. అదియునుం గాక అని ఒకశతకము. ఇక స్వగతములో మరొకశతకము. అసలు అందలి భావజలను తీసి కథనరీతికి మార్చినచో అదొక్క ప్రబంధముగా ఎక్కువ రాజించెడిదేమో. నాటకముగా మాత్రము అందు నాటకీయరక్తి ఏమాత్రము లేదనియే చెప్పి కొనవలసియున్నది.

పాండవ విజయములో ప్రథమాంకము. పార్థుని పురికొల్పుటకు పన్నిన పన్నుగడగా కృష్ణుడు సుదర్శనమును సంస్కరించినపుడు.

కృష్ణుడు: అర్జునా! యిక నీమాటలయందంత పాటవమున్నట్లు నాకు నమ్మికలేదు. ముమ్మాటికి నిన్ను పురికొల్పి వేసారీయే తుద కీ సుదర్శనమును సంస్కరించితిని. నీకును నాకును లేక మేని భేదంబు లేనియపుడు మనలో అన్యోన్యజయంబు అన్యోన్యమును సంక్రమించుటలో నాత్మేషణమేమున్నది?...యిది ఇంత వరకు బాగుగ నేయున్నది. ఇక చూడుడు.

“గాం గేయున్ బరిమార్చు మొట్టమొదటన్,
ఖండితు నామీద దు
స్సంగున్ ద్రోణు; వధింతు నాపయిని
నశ్వత్రామ నా వెన్నె న
య్యింగాధీశు గతానుజేయుడు,
ససోదర్యంబుగా రాజు ను
ర్విం గూల్తున్ వెనువెంట, నిత్తు నవనిన్
వేయేల నీయన్నకున్”...అని.

మొట్టమొదట వాణ్ణి తగువాత వీణి అని యిలా ఇక్కడ యీపద్యపు ప్రయోజనమేమిటి? అర్జునుడికి పాదవమును ఎక్కించవలసి అనవలసిన మాటలతీరు అదేనా? మరొక మానవమాత్రుడెవడైననూ అర్జునుడియి వున్నచో ఆసందర్భములో కృష్ణుని “బావా! అయిందా నీ జాబితా?” అని పక్కన నవ్వగలడు. అర్జునునకు కలుగవలసిన పాదవమునకు బదులు ప్రహసనము మటుకు తథ్యము.

మరిఅలాటప్పుడు అక్కడ ఆపద్యపు ప్రయోజనమేమిటి? పూర్వపువచనముతో ఎలా రసాకోహణాన్ని సాధించినది? అసంబంధమున్నది రసమా నీరసమా? ఆ పద్యము ఏ శిల్పమును సాధించినది? ఏ కనీస ప్రయోజనమును సాధించినది?

ఈవిధముగా ఉద్యోగవిజయములలోని పద్యములను ఒక్కొక్కదానిని నిలువతీసి అడిగినచో తట్టకొని నిలువబడగలవి సగానికి సగము.

మరొకటి. అంటే తృతీయాంకము: అభిమన్యుని పద్మవ్యూహము నెదుర్కొన పంపు దృశ్యము. అభిమన్యుడు పదునారేండ్లవాడు. ధర్మజాడు భీముడు పెత్తెండ్రులు. నకులసహదేవులు పీఠండ్రులు. ఇందరు తెండ్రులూ ఏకమై పదునారేండ్లవానికి కర్తవ్యమును నచ్చుకొప్ప పద్ధతిని గమనించుడు. భీమ వుల్లా పిల్లవానికన్న పిల్ల వాళ్ళలా అలాగేనా?

అసలా దృశ్యములో ప్రథమదశలో పద్యములకు తావేలేదు. ఎంతయో ధృనియుక్తముగా వారు కాగలకార్యక్రమమును అభిమన్యునకు చిన్న చిన్న

నూచనల లాటి మాటలద్వారా సచ్చ చెప్పవలసి యున్నది. అటుకాక అభిమన్యుడు వచ్చినవెంటనే నానిని కొగలించుకొని బావురుసునూ: “నాయనా! సౌభద్రా” అని కాళ్ళుపట్టుకొనినంతగా అలాగేనా? “ఏది తెలుకయ్యో! వచింపును మాకు పుత్రకా” అని.

ఇక అభిమన్యుని యుద్ధమునకు సంపునపుడు “దగ్గరలేరు మామయ్యను...” అన్న పద్యమునకు ఎంతేని జౌచితి యున్నది. రసభరితమైనది. ఆపద్యము ఎంతటి కఠిన పాఠానునైననూ కరిగించగలదు. తరువాత... నీక విజయంబు సుమి సుభద్రాకుమార!” అని ముగియు పద్యములో ఎంతైనా ధ్వని (Dramatic Irony) యున్నది. కాని తరువాత భీముని “తనలో” మాత్రము ఒక సంజీవినీవ్యాఖ్య.

అసలు ఆదృశ్యములో అంతవరకుగల పద్యములను పరిశీలించేసిన నిలబడగలవి (1) “దగ్గరలేరు మామయ్య...” అన్నది (2) “... నీక విజయంబుసుమి సుభద్రాకుమార!” అని ముగియునది మాత్రమే?

ఇలా ప్రతి పద్యమునూ పరికిన చేసికొనుచూ వ్రేలిన ఈ ఉద్యోగవిజయములే కాదు మన నాటక సాహిత్య మంతటిలోనూ నిలువబడగల నేదియూలేదు బహుశా ఒక్క ప్రతాపరుద్రీయముతప్ప.

మరిఅయినచో కారణ మేమిటి?... పద్యములూ పుష్కలం ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కప్పుడును దురుతునక. రీతిలో నేమి, శైలిలో నేమి రక్తిలో నేమి. శిల్ప మనంతం. ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కకావ్యం. అంతే... అంటే నాటకీయత లేదన్నమాట. అదే కారణం.

‘కావ్యం లేవు నాటకం’ అనిరి. అనగా కావ్యములను పఠించి వాటి వివిధ శిల్పములను జీర్ణించుకొని వాటి రచనలో అందెవేసినచేయ్యయిన పిమ్మటనే నాటకముల జోలికి పొమ్మని పిమ్మట అనగా వెంటనే అని కాదు. తరువాతి నాటక రచనానాత్రిములను ముందు గ్రహించి అటుపిమ్మట నాటకములను వాటి శిల్పమును, ఆశిల్పము కావ్యశిల్పమునుండి ఎటు బేధించునో అసలు నాటకీయత అన్న నేమో కూలంకషముగా నవగాహన మొనర్చుకొని, కావ్యరచనా దాస్యమునుంచి విముక్తుడయి కేవలము నాటకీయతనే ధ్యానింపించుచుకొని నాటకరచనకు గడంగవలయునని.

అంతేకాని కావ్యరచనలో సిద్ధహస్తుడై వెంటనే నాటకరచనకు దిగమని మాత్రము కాదు. లేక కేవలము

ఒక కావ్యమును వ్రాసి అంగు ముఖ్యభూషణలను ఆయా పాత్రలకు విభజించి మిగిలిన అష్టాదశి వర్ణనలను కూడ ఏ పాత్రలతో అంటకట్టి మొత్తముమీద కావ్యమునంతనూ అంగులోని పాత్రలకు సంపిణి చేసి నాటకమును వ్రాసితినిని బలవంతముగానో మధ్య పెట్టియో ప్రజల నెత్తిపై గొడ్డమని కాదు.

మన నాటకరచనాాయుగములో ప్రథమ శకము నకు చెందిన నాటకములన్నియు పైవిధముగనే రచించబడినవి. అంగువలననే ప్రథమశకపు నాటకములలో అంగు చూచినను కావ్యదాస్యమే దోబూచులాడుచున్నది.

ఆకావ్యదాస్యమే, నాటకరచనలో పాటలు పద్యముల సమస్యను సమస్యగా యిప్పటికినీ పరిష్కరించుచుండుటకు గల ముఖ్యకారణము. అయినచో నాటకములుగా అవే ఎందు కంత ప్రచారములోనికి రాగలిగినవన్న పూర్వపక్ష మున్నది.

మన తెలుగు ప్రజకు అభిమానము నాటకముల మీద కావచ్చు. కాని అంతకన్న నూ ఎక్కుడు అభిమానము కేవలము పద్యములమీదనే. నిజమునకు నాటకములోని నాటకీయతజోలియే వారికక్కరలేదు. ఆ పద్యములు వారికి కావలసినరీతిలో రాగవిన్యాసముతో ఒక చిన్నక చేరీతిరహిత పాడిబడిన చాలును. యిక ఆ నాటకము జయప్రదమయినటులే

అంతేకాదు. మనవాగు అంతిలో తినివెండక నాటకానంతరము పులిపాటిచేతనో పీసపాటిచేతనో మరొకొన్ని డజను పాడింపించుకొని మరీ యిళ్ళకు వేశ్యము పరిపాటి అనగా పద్యములు జయప్రదములన్నమాట. తిద్వారా నాటకమునూ. అంతిమాత్రమున ఆ నాటకము నాటకముగా మాత్రము జయప్రదమని సిద్ధాంతీకరించుకొనరాదు.

ఏనాటి కయిననూ నాటకములో శిల్పమును ఆశించవలసినది నాటకరచయితలనుంచియే. కాని కేవలము కావ్యరచయితలనుంచి మాత్రముకాదు. కావ్యరచయితలకు నిన్న మొన్నటివరకు అవకాశము నిచ్చితిమి వాళ్ళు మనకు అందిచ్చిన విశిల్పయూలేదు. నాటకము పేర కావ్యములనే యిచ్చినారు.

కావున నాటకరచయితయే వదన నాటకములలో సిద్ధహస్తుడై ప్రబంధములను కావ్యములను కూలంకషముగా పరిశీలించి వాటి దాస్యమున బడక, తనకు అవసరమునుబట్టి ఒకరచనాపద్ధతిని రీతిన నిర్ణయించుకొని నాటకములో పద్మరచనకు పద్మనాటకరచనకు దిగవలసియున్నది.

పచ్చడము

శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య

ప్రభృతర మందిరమునుండి మొగసాలలోనికి బ్రవేశించు వాకిటి కడ్డముగ ప్రవేశించుచుండెను. తరచుగా మూల కొంచెము వెనుక కీర్తనలు జేసెను. కాకపక్షములతోడి బాలుని శిరస్సొకటి యందుండి వెలువడి మొగసాలను నలువంకల బరికించి మాచెను. తివాసీలమీది యొరుగుల నానుకొని యర్థనిమిత్త నేత్రుడై కూర్చునియుండిన వృద్ధుడు, దక్క మరీ యెవ్వరిందు గానరాలేదు వెండుకలు పంపబారి యున్నను దేహదార్ధ్యము సన్నగిలలేదు. ముఖము వాడుబారి ముడుతలు పడలేదుగాని కన్నులక్రింద సంచు లేర్పడినవి. కాని వర్చస్వంతమై సహజ దాక్షిణ్యముచే విరాజిల్లుచుండినది. కొన్ని రెప్పపాల్లు కాల మా వృద్ధుని పరికించి మాచినా డా బాలుడు. సంచేహ ముప్పుతిల్లు సన్నని యెరుగుతో “తాతయ్యా! తాతయ్యా!” అని పిలిచినాడు. కన్నులు విప్పిమాచినాడు తాతయ్య. ఆ బాలుని శిరస్సు దృక్పథమున పడినంతనే, యరిని ముఖమున చిరునవ్వు మొలకెత్తినది. “హెచ్చరించినాడు, “ఎవ రోయి, చిన్న తిమ్మయ్యవా?” అని.

“అవును, తాతయ్యా!” అని బదులు చెప్పి నాడు చిన్న తిమ్మయ్య.

“ఏమోయి సంగతులు? బడికి వెళ్లలేదా నేడు?”

“లేదు తాతయ్యా! ఈ రోజు పున్నమ, ఆట విడుపుకదా!”

“అవునోయి మరచినాను. అయితే ఆటలాడ వోలేదేమి?”

“ఆటవిడుపు పద్యము ఒకటి వ్రాసిఇచ్చినారు అయ్యవారు. దానిని గట్టిచెసికొని యెవ్వల బోవచ్చు ననుకొన్నాను తాతయ్యా!”

“మరి గట్టిచేసినావా?”

“లేదు తాతయ్యా!”

“గట్టిచేయక ఏల వచ్చినావు?”

“అది వింతపద్యము తాతయ్యా!”

“అయిన గట్టిచేయవలసిన యవసరములేదా!”

“కాదు తాతయ్యా! దానిని వదిలిన నవ్వువచ్చు చున్నది.”

“తిండికి మిక్కిలిఘనుడను” వ్రాసియుచ్చినాడా అయ్యవారు?”

“లేదు తాతయ్యా! మిమ్మును గూర్చినదే!”

“నన్ను గూర్చినదా? అయిన నివ్వేవచ్చు చున్నది? నాకు పద్యమును జెప్పించుకొనుటకు తాతయ్య చాలదా?”

“అది కాదు తాతయ్యా! ఎవరో మిమ్ము వేరొ కోశముజేసి వ్రాసినారు”

వేరొకోశముజేసి వ్రాసినారా? ఏదీ, చదువు. మాతము! చంకమరుగున దాచియుండిన తాటి యాకును బయలు, బయి సన్నగా: “వాకిటి కావలి తిమ్మా” అని చదవ గ్రారంభించినాడు. చిన్న తిమ్మయ్య; “హా! హా! హా! ఇదేనటోయి—నీ వింత యాటవిడుపు బవ్యము?” అని యడిగినాడు వృద్ధుడు.

“ఏమితాతయ్యా! మీకు గూడ వచ్చునా” యని యన్నాడు చిన్న తిమ్మయ్య.

రాకమీ విను.

“ప్రాకటముగ నుకవిజనుల పాలిటిసామ్య

నీకీ బద్యముగొమ్మా

నాకీ పచ్చడమెచాలు నయముగనిమ్మా”

అని పద్యమును ముగించినాడు తాతయ్య.

“ఏమితాతయ్యా దీనికి అర్థము?” అని యడిగి నాడు చిన్న తిమ్మయ్య.

“అయ్యవారిరిఅ దుగకపోయినావటోయి?”

“అయ్యవారి నే?”

“అయన నే; అదుగ కూడదా?”

“అయన కోపదారి తాతయ్య! మీరు చెప్పండి తాతయ్య, మీరు చెప్పరాదా!”

“అది పెద్ద కథోయి—ఆకథను తెలిసికొన్న గాని పన్నము అర్థము గావోయి”

“మఱీ మంచిది తాతయ్య కథలు వినిపింపజే నాకు ఒహు ఖుసీ.”

“కానీ, రాత్రికి చెప్పెదను.”

“ఇప్పుడెందుకు చెప్పకూడదు తాతయ్య.”

“నీకోక్కడికి చెప్పినట్లయితే, ఆక్కయ్య, వీరప్ప, పాపతిమ్మయ్య వారందరు ఏ మవుతారోయి”

“అయితే రాత్రికి తిప్పకుండా చెప్పెదరా తాతయ్య”

“అ”

2

భోజనములైనవి—మామూలు ప్రకారము వచ్చి కూర్చున్నాడు తాతయ్య అభ్యంతరగృహములో తివా సీలమీద. చుట్టు ఆవరించికూర్చున్న గుప్పిల కొయలు. వృద్ధ సుమంగలి దోనమ్మగాను వెండి హరివాణమున పండుటాకులు, పచ్చిపోకలు, కర్పూర శిశిలములు, ఆణిముత్యపు సున్నము—కత్తి యడకత్తులతో భర్తకు తాంబూలము తెచ్చినది. వెంటనే వచ్చినది జలభరిత మైన గిండి నెడను చంకనిమిదొని తమ్మపుటికిని కుడి చేత బట్టకొని యడపక తై. హరివాణమును గ్రింప తివాసీమీద పెట్టి భర్త పాదముచెంత గూర్చున్నది దోనమ్మ, గిండిని దమ్మపుటికెను సమీపముననుంచి వెడలిపో వెను దిరిగినది. అడప కత్తై అప్పుడు మెల్లగా దాతిగారి కుడిప్రక్కకు జరిగినచ్చి అడిగినాడు చిన్న తమ్మయ్య—“తాతయ్య రాత్రి చెప్పెదనంటికే! అని. తాతయ్యతోటి నుండి జవాబు వెలవడక ముందే “ఏమి టిరా, చిట్టబాబూ!” అని విచారించినది దోనమ్మ. ఇంతలోనే తాతయ్య అందుకొని ‘కథ’ అని బదులు చెప్పినాడు. —”

‘కథ! తాతయ్యగారూ! చెప్పండి! చెప్పండి!’ అని చిగ్గరించినారు వీరప్ప, పాప తమ్మయ్య, ‘పసం

దుగానుండవలె తాతయ్య’ అని హెచ్చరించినది చిన్నమ్మక్కయ్య.

‘ఏమిటండీ! ఆకథ!’ యని దోనమ్మ అడిగినది.

‘నా పచ్చడముకథ నీ నటిగినదే’

‘ఏపచ్చడమండీ? పచ్చడానికి కథయొక్కటి ఉన్నదా?’

‘రాయలదేవుడు నాకు బ్రసాదించిన పచ్చడమే, మరచితివా?’

‘రాయలదేవుడు మీకు బ్రసాదించినారా? ఏ రాయలదేవుడండీ! ఎప్పుడు, ఎందుకు, బ్రసాదించి నాడు?’

‘అన్నట్లు మరచినాను. నీకెట్లు తెలియగలదు? అప్పుడు నేనింకను పెండ్లాడలేదు. స్వామివారు సింహాసనమెక్కి నాలుగైదుమాసములైనది.’

‘మఱీ పచ్చడముకథ ఏమిటండీ?’

‘వినండి చెప్పెదను. అనాడు సర్వశిరః ప్రధాని తిమ్మగిరిసయ్యగారి ఉత్తరవైది రాయలదేవుని దర్శనము నకు ఎవ్వరిని ప్రవేశ పెట్టకూడనిది. జాము ప్రాద్దక్కు వరకు, ఎవ్వరిని, రాయల వాగు పుష్పాదయమై నామతీర్థ సమయమున మామూలుగ హాజరగువారినిగూడ—చూడ నివ్వలేదు. వాకిటి కడ్డమువేసిని గడచినొక్క సారియైన దింపలేదు. ఎగరిలోనికి వచ్చువారితో వాకిటివాగు నోరుమూయక సంవాదము సలుపుచుండిరి. ఎగరి మోసాలమీది గడియారము ఎగమిదిహాలులు మోగినది. అప్పుడు హజారంలో మూగియుండు బ్రాహ్మణ్యమును ఈవల నావల దొలగద్రోయుచు భటుండొకఁడు ముందు రా నలుగురు వ్రాతాలవచ్చి నిలచిరి. వారిలో నిద్రలు నాకు పరిచితులే అల్లనాని పెద్దయ్యంగారలు, ముక్కు తిమ్మయ్యంగారలు. వీరిద్దఱును రాయలవారికి నచ్చినకవులు. అందు పెద్దయ్యంగారలు యేలినవారికి బహిః ప్రాణము — వీరికి రాయలవారి సన్నిధి కెల్ల వేళలయందును ప్రవేశముగలదు. ఆడ్డుపెట్టరాదని ఖండితిముగ దేవరవారి యాజ్ఞ. తక్కినవారిద్దరిని నేనెఱుఁగను, వారు మొలకమీసాల యువకులు. వేషము జూడ వాడును కవులనియే తోచి నది. వీరినందరిని హజారములోనికి బ్రవేశ పెట్ట వచ్చునా వలదా యన్నది గడ్డసమస్యయైనది. ఒకప్రక్క రాయలదేవుని యాజ్ఞ, మఱియొకప్రక్క సర్వశిరః

ప చ్చ డ ము

ప్రధానిగారి యుత్తరపు నామనస్సును కలతనెట్ట జూచ్చినది. కాని దానిని వారే సత్వరముగ దీర్చా నించినది. నేను తొక్కటపడుచుండగ నే వారు హజారముమెట్ల నెక్కి వచ్చిరి; యథాపూర్వము వాకిటి కడ్డమువేసియుండు గడలను తీయక, పెద్దయ్యంగారితో 'అయ్యా! తిమ్మరసయ్యవారు.....అనుచుండగ నే వారు.'

“వాకిటికొవలి తిమ్మా!” యని చెప్పదు గడలను దొలగద్రోసికొని లోనికి వెళ్ళివారు. వారి వెనుక ముక్కు తిమ్మయ్యవారు

“ప్రాకటముగ సుకవిజనులపాలిటి సొమ్మా!?” అని వారిననుగమించినారు. తక్కినవారి నిద్దరిని బోనీ రాచిని సత్ప్రయించి గడలనడ్డము వేసి దృఢముగ నిలచి తిని. అప్పుడా యవసులలో నొకడు ముంగుకువచ్చి

“నీ కీపద్యము గొమ్మా” యని చెప్పదు గడల సంఘన దూరి లోపల జూచ్చినాడు. నాకు కొంచెము కోపము వచ్చినది. అతని వెంబడించి పోయి పట్టివెనుక కీడ్చికొని రావలయుననని బుద్ధిపుట్టినది. కాని నాస్థల మును విడచిపోయిన హజారములోని మూక కట్టలెగిన చెఱువునీటివలె లోనికి జొరబారదురు. ఇట్లుచింతించుచుండగ నే యారెండవయువకుడు వచ్చి నా యెగుట నిలచి భోజనంతిమైన దృష్టిని మెఱపుడిగదలె నాపై బ్రసరింపజేసి చిరునగ వంకురించుచుండిన వక్రముపు విప్పి.

‘నాకీ పచ్చడమెచాలు సయముగ నిమ్మా’ యని నాపైనున్న పచ్చడమును దిగిచి వల్లెవాట్లు వేసికొని వాకిటి గడలపై నెగిరిదాటి ముగ్గురి ననుసరించినగిలోనికి బోయెను.

అరగడియకొలము గడచినది. ఆననరం వెంకటయ్య మొగసాలనుండి నెలుగడి కీఘ్రముగ నా సమీపమునకు వచ్చి ‘రాయలదేవుని యాజ్ఞయైనది, వాకిటి తిమ్మయ్యగారిని సముఖమునకు రమ్మనీ,’ అని చెప్పినాడు. అమాట ఇదిపోకగ నే పుట్టిమునిగి ఖట్లయినది నాస్థితి. తిమ్మరుసయ్యగారి యుత్తరపునకు వ్యతిరిక్తముగ నానలుగురు కవులను భగిరిలో బ్రవేశింపనిచ్చినందులకు దిగినశిక్ష సమర్థింపక తప్పుదనియించి వెంకటయ్య నడిగితిని.

‘ఏలినవా రచ్చట నున్నారని.

‘నామతీర్థమండపమున’ అని యతడు బదులు జెప్పెను.

‘జీవరవారి దర్శనమున కెవరైనను వచ్చియున్నారా?’

‘పరాయివాండ్రెవ్వరు లేరు - అప్పాజీ తిమ్మరుసయ్యగారు, అల్లసానివారు ముక్కువారు. మఱి యెవ్వరో ఊరుపేరు తెలియరాని పిల్లకవు లొకరిద్దఱు.

నాకుగుండె తటతట గొట్టుకొన నారంభించినది ఏమి యాపదరానున్నదో! కాని రాయలయజ్ఞ మిరగూడనిది కదా. కావున వెంకటయ్యను హజారమున నాస్థానమున గొంతతడ వుండుమని ప్రార్థించి, కాళ్లు ముందుకు పొగకున్నను, ఎట్లో బలవంతముగ వాని గదల్చుకొని నామతీర్థగృహము జేరితిని. అప్పుటికి నామతీర్థము ముగిసినది. రాయలయ్యవారింకను నామతీర్థ పీఠముమీదనే కూర్చునియుండిరి. వారికి కుడివైపు కొంచెము ముందుగ పంచవత్తముల జముఖాణముపై నొరగు నానుకొని కూర్చుని యుండినారు తిమ్మరసయ్య. ఆయన కెగుట విలీనవారి వాసు పార్శ్వమున పర్యాసము వేసికొని యాసీనులై యుండినారు పెద్దయ్య తిమ్మయ్యలు. వారికి వెనుక చేతులు గట్టుకొని నిలచియుండి రా బాలకవు లిద్దఱును. వేను రాయల సన్నిధానముజేరినంతట నే రెండుచేతులు శిరముమీదికెత్తి మ్రొక్కి నమ్రువదుతునై నిలిచితిని. ఎవ్వగును నన్ను పలుకరింపరై. కాని స్వామివారు తీక్షణదృష్టిని మొదటనామీదను దరువాత బాలకవులయందొక్కనిపై వల్లెవాటుగనున్న వాపచ్చడమువైపునను బరగించిరి. జీవరవారు వాక్రువ్వని యాశ్రయము గ్రహించితిని. మహామేధావి యాబాలకవి నోరెత్తి యాప్రశ్నకిట్లు సమాధానము జెప్పినాడు:

వాకిటి కొవలి తిమ్మయ్య

ప్రాకటముగఁ గవిజనాలిపాలిటి సొమ్మే

మా కవిత మెచ్చి యిచ్చెను

నా కీ పచ్చడము నరసనరపతి కృప్తా!

ఈ పద్యము విన్నతోడనే రాయలవారి మనసు వంపి కోపము మటుమాయమైనది. చంద్రోదయ సమయ సభస్థలమును బోలిన వారిముఖము ప్రసన్న త్వము నందినది. వాఙ్మయప్రపంచమున నిమగ్నులై ‘మా కవి!’ ‘నాకీ పచ్చడము’ అని రెండు మూడు

పర్యావరణములు దమలోదాము వల్లించుకొని చివరకా
బాలకవి నడిగినాడు. 'ఎవ్వరండి ఆ 'మా'కి యని—
చెంట నే యత్తుడు—

అల్ల సాని పెద్దనార్య మహాకవి,
నంకి తిమ్మ సుకవినాయకుండు,
భిట్టమూర్తి, యేను బరగ నల్వర మైతి
మారయంగ కృష్ణరాయభూష

అని జవాబు చెప్పినాడు మరి 'నా' కర్త మేమి?
అని యడిగినారు రాయలవాగు. అంతట నే నందుకొని
హజారమున జరిగిన వృత్తాంతమును నివేదించితిని.
రాయలదేవుని ముఖాంబుజము మందహాసముతో విక
సించినది. అంతట పెద్దయ్యంగార్లవంకముఖమై ఈబాల
కవి ఎవ్వర? అని యడుగ అవ్వరించినారు 'తిమ్మయ్య
గార్ల శిష్యుడు. పేరు రామలింగము. జన్మస్థానము
'తెనాల్యగ్రహారము' అని పెద్దయ్యంగారు బహులు
చెప్పినాడు. 'రామలింగమా' అని యొక్కొక మాటను
తనకు దాను నచ్చజెప్పినట్లుని పల్కినారు స్వామి
వారు. వారి భావమును గ్రహించి యా బాలకవి
'అవును దేవా, రామ—లింగమే' అని రాయలదేవు

ననుకరించి తన నామధేయమందలి గెండు పదములను
వివేదించితి కి—

లింగనిషిద్ధుఁ గల్వఁ చెలిం గని, మేచకకంఠగంధిశూ
లిం గని, సంగతాళి వలిం గని, కర్ణమదూషిత నృతా
లిం గని, కృష్ణచేలనిహలింగని నీలకచక్ర విధాత్మ నా
లింగని రామలింగకలింగని, కీర్తిహసించు దిక్కులన్.
అను పద్యము చెదరినాడు

'అబ్బ! యని స్వామి నా రిచ్చెగువుపడి, 'రామ
లింగకలిగారూ! మీ రింక కాన్యరచనకు బ్రారంభింప
రాదా? అని ప్రోత్సహించినాడు.

'దేవా, రచించినాడను, 'కందర్పకేతువిలాస'
మను ప్రబంధమును - కవికల్పజము నీ ప నాశ్రియించినా
డను ఇక నాకేమి కొఱువ.

'దేవరవారి యాజ్ఞయైన కొవ్వనులెన్నిటి నెక
రచియింప నేర్తును' అని యాతడు మనవి చేసికొనెను.

'కందర్పకేతు విలాసమా? పేరు పసంగుగ నే
యున్నది, కవిత్వమెట్టిదా?

'దేవా! అది యేలినవారి వంటి ప్రాజ్ఞులు శిష్ట
తగిన విషయము' అని రామలింగకవి విన్నవించెను.
అంత తిమ్మయ్యంగారివంక దృష్టిసారించి 'శిష్యుని
కవిత్వ మెట్టిదా' యని విచారించినాడు.

'నాహితీసమరాంగణ సార్యభౌములైన స్వామి
వారికి నేను నివేదింపగలనా? అల్లు నివేదించుటయు
సరికాదు ఎలస శిష్యుడు పుత్రునివంటివాడు.
పుత్రుని లోపములను గొండి జలిబుచ్చువా?' యని
తనవాస్తవాభిప్రాయము దెలియజేయక తిమ్మయ్యగారు
జవాబు చెప్పినారు. రాయలదేవు డంతటితో 'తృప్తి
నందలేను.' వారు రచించిన కందర్పకేతు విలాసమును
మీగు తిలకింపలేదా? యని యడిగిరి. 'యశోప్రభా!
తిలకింపకేమి? పదిపదమును విమర్శించి చూచి
యున్నాను' అని బహులు చెప్పినారు. "స్మరణముం
గుండిన ఒకటి గెండు పద్యములను జగువుడు — వివ
కుతూహలముగ మన్నది. — అంతట తిమ్మయ్యగారు
యల్లు బరించిరి.

అక్కమలాక్షిఁ గన్గొనినయప్పటి
నుండియు నేమిచెప్ప నా
కొక్కడఁ జూచిన నృపనుఁ డెక్కడఁ
జూచిన రోహిణీవిభుం

ఆర్షరసాయనశాల ముక్త్యాల, (కృష్ణ)

ఫా పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోషధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,
ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ప చ్చ డ ము

కెక్కడఁ జూచినం జీలక

లెక్కడఁ జూచిన కమ్మగాడ్పులిం

కెక్కడ నెట్టు లోర్వల నీ

విరహోలతాప వేదనన్

‘పద్యము విసువుగ నే యున్నది భావము సామాన్యమేకదా!’ అని నెలవిచ్చినారు, ఏలినవారు — తిమ్మయ్య బదులు చెప్పలేదు కాని మరల

లలితస్యాంబురహంబు నీలకచ నోలంబంబు

నేత్రానిత్రో

త్పిల ముచ్చైః ప్రసకోక మోష్యుల సద్బంధూక

ముచ్చిత్రాటి

పులినం బుగ్గత చిత్రజాతరసవాః పూరంబు

ప్రాణేశ్వరీ

జలజావాసము సొచ్చి యాడక

మనోజాతానలం బాటు నే.

అని మరియొక పద్యము చదివినారు — ‘ఎక్కడా! తిమ్మయ్యంగారు పద్యమును మఱియొక సారి నెలవివ్వండి.’ అని కోరినారు రాయలవారు. అంతట నా పద్యమును మరల ఒడిచినారు తిమ్మయ్యంగారు. ‘బలి! బలి! యనుచు రాయలవారు లేచి నిలచిరి వారులేవగా నె తిక్కినవారందరునులేచిరి. కృష్ణరాయల వారంతట రామలింగకవి యొద్దికివచ్చి ‘రామలింగకవి లింగని కీర్తి హాసించు దిక్కులకొ’ అనిపల్కుచు తన కంఠమున నలంకరించియున్న మాత్రక హారమును దీసి యాతని మెడను వేసిరి.

3

‘అర్థమైనదా చినతిమ్మయ్య అటవిడుపు పద్యం?’

‘అఁ కాని తాతయ్యా, కథ...’

‘కథకేమి? బాగుండలేదా?’

‘అమ్మో బాబో! బాగులేకపోవడమే! బహు పసందుగానుంటే!’

‘అయితే మఱేమి?’

‘ఏమీలేదు తాతయ్యా, కాని...’

‘కాని? ఏమికానోయ్ కానిన్ని ముక్కానిన్ని?’

‘.....’

‘ఏమి పలుకవు?’

‘మీకు కోపము వచ్చినది తాతయ్యా?’

‘కోపములేదు తాతయ్యా, చెప్పవోయ్?’

‘ఆ పద్యా లెందుకు తాతయ్యా?’

‘బాగుగ లేవా?’

‘ఏమో నే నేమెఱుగును? దారిలో ముండ్లకంపల వలె నున్నవి?’

ఓరి నీతస్సాగోయ్యా? ఎంతమాటన్నావురా!’

వారి సంభాషణకు అడ్డము వచ్చి అన్నది దోనమ్మ.

‘వాడిమోర పద్యాలకేమండీ రత్నాలవంటివి; కాని—’

‘కాని?’

‘అరగొరగా జెప్పిన కథ అజేమి బాగు?’

‘అరగొతా?’

‘కాదా! పచ్చడమెట్లు పో గొట్టు కొన్న చక్కగా వివరించితిరి. మరి మీ కెట్లు దొరికినదో నెల వివ్వండి. ఇంతవరకు మీకథ యంతయు జీరయూజ్చి వేసి రచిక దొడిగిన స్త్రీ సింగారమువలె నున్నది.’

‘చెప్పియుండలేదా ఇంతకుముందె రాయలవారు ప్రసాదించినదని?’

‘అఁ చెప్పినారు - ఎందుకు ప్రసాదించిరో నెల వివ్వండి’

‘అదా? పెద్ద కథ’

‘పెద్దదా? పెద్దదెన వినుట కింపుగా నుండదా? కథకుడు నేర్పరియైన ఊడదంపైనను వింతయై యుండును. పోషణ పసందుగనున్న వస్తు వెంతటి యగ్రశస్త్రమైనను కథ యెంత దీర్ఘమైనను హృదయ హృదకరము గాకపోవునా?’

‘ఉఁహూఁ! రసజ్వరాలవే’

‘మీ ప్రసాదమువల్ల నేకదా!’

‘ఊఁహూఁ!’

కలగూరగంప

ఆకాశపు ఎత్తులలో అల్లకల్లోలాలు

శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావు

“ప్లయింగ్ సాసర” గురించి ఈ మధ్య చాలా ప్రాచీన గానాలు జరిగేయి కుజ లోకంనుండి

అపురూపమైన విమానాలలో కుజశాస్త్రజ్ఞులు మనలోకంలోనికి వస్తున్నారనీ, ఆ విమానాలు అద్భుతంగా ప్రయాణం చేయగలవనీ, అట్టి వైమానికులను కొందరు చూచేదనీ, వారితో మాట్లాడలేక సంజలతో మాత్రమే వారి నర్తం చేసికొన్నారనీ వార్తలు ప్రకటితమైనాయి. కానీ, పరలోకవాసులు మనలోకంలో ప్రవేశించగల ఆవకాశం, మనం పరలోకాలను (చంద్రుడు, కుజుడు, శుక్రుడు మొదలైనవి) చేరుకోగల ఆవకాశం ఉన్నదా అన్న విషయం పరిష్కారం కాలేదు. వాతావరణ శాస్త్రంలో ఈ మధ్య సేకరింపబడిన కొన్ని విషయాలు ఫ్లయింగ్ సాసరకు సంబంధించిన నూతనజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించేయి ప్రకారం అది నున్నదని భావంపడుతున్న స్ట్రాటోస్పియర్ (Stratosphere) ఎంత కల్లోలితమై యున్నదో తెలియ వచ్చింది.

ఉత్తర దక్షిణగ్రువ ప్రాంతాలలో అద్భుతమైన బహువర్ణ కాంతులు కనిపిస్తూంటాయి. అవి గ్రువప్రాంతాలకి పరిమితమైనవి. వాటిని “అగోరాలు” (Auroras) అంటారు. ఉత్తర గ్రువకాంతులను “ఆరోరా బోరియాలిస్” అని, దక్షిణగ్రువ కాంతులను “ఆరోరా ఆస్ట్రాలిస్” అని వ్యవహరిస్తారు. చీకటిలో వివిధరూపాలతో అనేకములైన రంగులలో కనిపించు అగోరాలు మానవ హృదయాల్ని ఆదినుండి ఉత్తేజపరుస్తూ వచ్చేయి. ఆదిమ మానవుడొక్కడయ్యాడను దృశ్యాలను చూచి ఆరాధనభావంతో మోకరించేడు. విజ్ఞాన వికాసంతో సంభ్రమాశ్చర్యాలు తగ్గగా, ఆ ప్రకృతి దృశ్యాలను పరిశోధనాద్వితీయంగా సహేతుకంగా వివరింపగలుగుకొన్నాడు. మంచుప్రదేశాలలో పరావ రసమొందిన నూర్చరశ్మియే

బహు వర్ణ కాంతులను ప్రసక్తిస్తున్నట్లు ఒకప్పుడు భావించేను. 1882—83 లో అగోరాలను స్వయంగా పరిశీలించడానికై స్కాటిష్ బృందం వెయిక్టిరియాను చేరింది అందులో కొందరు అగోరాలను పరిశీలించగా మరొకొందరు మార్గనిల్యాలని చూచిరిను, మధ్యను పరిశీలించ గలుగుకొన్నారు. కుంకుమన్న మార్గనిల్యం ముడిగా తీసితే విజృంభించి గంటకు లక్షలకోడి మైళ్ళు వేగంతో ప్రయాణం చేసి భూమిని చేరుకుంది. వాటిని సౌరజ్వాలలంటారు. అవి ప్రచోదించిన మనకు 20 గంటలకంటే అగోరాలు ప్రసక్తిస్తున్నట్లు తెలియవచ్చింది. అంతే, మార్గనిల్యకాంతి కాక, మలేన్ అగోరాలను ఉద్భవమున్నట్లుని వివరించెంది. మార్గనిల్య ప్రవృత్తి వేగము 1000 మైళ్ళు వేగంతో ప్రయాణం చేసి భూనాతవరం లో బ్రేరబడి అగోర కాంతులను కలిగిస్తున్నట్లు విజ్ఞానం నమూనొందెను.

ఇప్పటి జ్ఞానానుసారంగా వాటిని వివరించినప్పుడు అగోరాలకు మార్గనిల్యాల చలన సౌరజ్వాలలకు గల సంబంధాన్ని అంగీకరింపక తగ్గదు. సౌరజ్వాలలో విజృంభణ మై దివ్యంలో కొంతభాగం భూమిపై పువ్వుంప. అం దుక్కవగానున్న ఉదజని పరమాణువులు విద్యుదావేశాన్ని పొంది భూమిని చేరుచుండిగా, భూమినావరించిన అయస్థాని శక్తితంతో నవి భూమియొక్క అయస్కాంత గ్రహవాలపై ప్రచోదంపబడతాయ్ భూనాతవరం లో నున్న సత్రిజని పరమాణువులను ప్రాణనాథుల పరమాణువులను అవి ఢీకొని ఉల్లస్థమైన అగోరాలుగా పరిణమిస్తాయి. అందులో ధనావేశంగల ఉదజని పరమాణువులు ఉత్తరగ్రువం పైపునకు, ఋణావేశంగలవి దక్షిణగ్రువం పైపునకు గమిస్తాయి.

ఇటీగనునలో కొన్ని పరమాణువులు గ్రువ ప్రాంతాలను చేరుకొనక ఇతర ప్రాంతాలలో నడియాడవచ్చును. అవికూడ గాలిజలుపులతో ఢీకొనునప్పుడు కొంతమంతమై భాసిస్తాయి. కానీ, అగోరా ప్రాంతాలలో మునుపైన గానున్న ఉదజని పరమాణువులు విస్తారమైన కాంతిలను కలిగించగా ఈదారి తప్పినవి చిన్న జెలూననలె గొదరించవచ్చును. అట్టి దృశ్యాలు కొందరువిజ్ఞానుల కంటబడినట్లు ఇదివరకే ప్రకటింపబడింది. దీర్ఘగోళాకారపు జెలూనువలెనున్న

కొంతులను ఒకవిజ్ఞాని 1882 లో చూచినట్లు రికార్డు కలదు. అవి ఉల్కలకంటే మెల్లగా గురించినవట. పొగచుట్ట ఆకారంలోనుండి పడనుటనుండి తూర్పుకు ప్రయాణించిన భూమిరవళువులను 1897 లో కొండరు చూచినట్లు పత్రికలలో ప్రకటింపబడ్డాయి అవి బెల్గానకింటే పెట్టవట.

చాలకొలంబ్రెండు నాటిలిపి కొన్ని విశ్రాంతి సంఘటనలు కొంతాడభివాలతో పొల్చిచూచిన విజ్ఞాను లీనాగ్య శిశువునకిమియే. 1918 లో ఒక ప్రమాదికుడు తన విమానాన్ని రహదారికి 1 1/2 మైళ్ళ ఎత్తున తీసికొనిపోయి ఆక్కడ సముద్రాన్ని చూచు నుండి పడనురకు ప్రయాణం చేసేడు. ఆవిధంగా గెండు గంటలసేపు విమానంకం నాగిన తరువాత క్రిందికిని చూడగా తూర్పుకి 200 మైళ్ళు వెళ్ళబడినట్లు గమనించేడు. విమానం నాపుగా నాగిపోయింది. ఇంజన్ యధాప్రకారంగా పనిచేసింది, కాని ఏవో అసాధారణమైన జాతున్నట్లు అనిపించింది. ఆశ్చర్యకరమైన ఆ సంఘటనకు కవచాలలో సహా వైఆధికారులకు తెలియపరిచేడు. కాని, అదేవి నూటలను ఎవ్వరు సరికొనిలేదు మరి కొంతకాలం తరువాత ఆ ప్రమాది కుడే 7 1/2 మైళ్ళ ఎత్తున ఎగరించి సంభవించింది. తన పూర్వ అనుభవాను జ్ఞాపకముచుకొని, తన విమానాన్ని సముద్రాన్ని చూచునుండి సడమరకు గెండు గంటలసేపు పోనిచ్చేడు. అప్పుడేవో అద్భుత శక్తి విమానాన్ని నమోదు నెట్టుకున్నట్లు అనిపించింది క్రిందికి దిగిచూడగా నిజంగా తను ముందుకు సాగలేదని తెలిసికొన్నాడు. ఈ సంఘటన కూడ అధికారులకు నివేదించెడు, కాని, వారెవరూ పట్టించుకోలేదు.

ఇంకొక రెండవ ప్రపంచయుద్ధం వచ్చింది. అందులో విమానాలు బాగా ఎత్తున ఎగరిగల సామర్థ్యం సంపాదించాయి. ఆ సమయంలో కొన్ని ప్రమాదకర ఘటనలు విమానాలు సగ్గా పోవడం లేదని గమనించాయి. బాంబర్ల దళాలవారు ఎంత బాగ్రతిగా గణనచేసి ప్రయాణం చేసింపుటకీ బాంబులు మరి తిప్పుకున్నట్లు స్పష్టమైంది 13-24 విమానాలను నడపుచుండిన ప్రమాదికులకు అద్భుతమైన అనుభవాలు కలిగేయి. ఒక్కొక్కప్పుడు గంటకు 300 మైళ్ళ వేగంతో వస్తూన్న గాలిని ఎదుర్కొంటున్నట్లు అనిపించేదిట. ఇవంతో పోతున్న వారి విమానాలు ఒకప్పుడు ఆగిపోయినట్లు అనుభవం కలిగినది. తరుగు ప్రయాణంచేసినప్పుడు విమాన పగానికి మించిన వేగంతో అవి దూరీకొని పోతున్నట్లు అనిపించేది. కాని, వాటికి కారణాలు తెలిసికొనడానికి అనకాశం లేకపోయింది.

యుద్ధం ముగిసినతరువాత, యుద్ధసమయంలో పెంపొందిన సునిశిత యంత్రాల నుపయోగించి వాతా

వరణ శాస్త్రజ్ఞులు ఆశ్చర్యకరమైన విషయాలు అనేకం కనుగొన్నారు. వాతావరణంలో మేఘ మండలాలకు వైశున్న భాగం చాల ప్రశాంతంగా వుంటుండిని భావించేవారు; దానిపేరు 'స్ట్రోటావరణం'. వాతావరణ విశేషాలను తెలిసికొనడానికి శాస్త్రజ్ఞులు యంత్రాలతో నింపిన బొమ్మలను పైకి విడిచి పెట్టతారు. అవి కొంత దూరంపైకిపోయి పేలిపోతాయి. కాని, అవి ఎగురుతూన్నంతకాలం వాటిలో నున్న యంత్రాలు వాతావరణ విశేషాలను రేడియో కూలంగా తెలియజేస్తూంటాయి అట్టి బెల్గాను వాతావరణపు వైపరల రహస్యాలను నిర్దష్టంగా తెలియజేస్తాయి. ఆ వాల్లను ఒకటి మైళ్ళు ఎత్తువరకు బెల్గాను నాపుగా ఎగురుతాయని, ఆ పైకి అగుపు తిప్పుతాయని తెలియపచ్చింది. కైకి పొయిన కొలన 200—300 మైళ్ళ వేగంతో ప్రయాణం చేస్తాయి. పొయి పోతూ ఆశ్చర్యకరంగా ఇష మొచ్చినట్లు ఎటుపడితే అటు తిగుతుంది. ఆ ఎత్తున ఏమి సంభవిస్తుందో తెలియక శాస్త్రజ్ఞులు తికమకపడ్డారు. నిశ్చయితరచి చేసిన పరిశోధనమూలంగా వాతావరణ రహస్యాల, కొంత వరకు గ్రహించడానికి సాధ్యమైంది.

5,6 మైళ్ళు ఎత్తున ఉత్తికార్ద గోళంలోను దక్షిణార్ద గోళంలోను ఒకవ త్రిరమయిన వాయు ప్రవాహాలు భూమిని చుట్టుతున్నాయి. వాటి వేగం గంటకు 250 మైళ్ళునుండి 300 మైళ్ళువరకు ఉండుదప్పును. వాటికి నియంతయిన సక్రిమ మార్గం లేదు. అవి యధేచ్ఛగా చరిస్తూ, ఒకప్పుడు దాకస్ట్రోంగా వెనుతిరుగుతూ, అల్లలల్లోలముగా ప్రవర్తనన్నట్లు విజ్ఞానులు కనుగొన్నారు. అంత అసామాన్యమైన వాయు ప్రవాహాలు అంత ఎత్తున ఎందుకుండాలో, వాటి గమనానికి హేతుభూతమై వాటిని ప్రచోదించే శక్తి ఏవో తెలియదు కాని, వాటి ఉనికిని అంగీకరించక తప్పదు.

ఆ పరిస్థితి నూహించు కొనడానికి ఒక చిన్న ప్రయోగం సహాయపడుతుంది. సబ్బు నీళ్ళలో చిన్న గొట్టం ముంచి, కైకి తీసి, గెండువకొననుండి పోవలయితే సబ్బు బుడగలు తిగుతవుతాయి. గొట్టంనుండి వాటిని విడలింగివట్టయితే, అవి గాలిలో కొంతసేపు ఎగురుతాయి. గిర్రున తిరుగుతూన్న విద్యుత్ పంకా ముందు అట్టి సబ్బు బుడగలను విడిచి పెట్టినప్పుడు ఆ బుడగలు వాటి యధం వచ్చినట్లు గమనం చేయబడే కాక, వాటిలో కొన్ని ఆకారంలో మార్పు చెందినట్లు గమనించ వచ్చును సుంధ్రంగా నున్నవి నాగి దీర్ఘమై కొన్ని పొగచుట్ట ఆకారం ధరిస్తాయి. మరికొన్ని తమలో తమ తిగుతుతూ సాసర్ రూపు ధరిస్తాయి. వనుకటి విజ్ఞానులు చూచిన వలయాకారపు కొంత పుంజాలు, ఈ నడుమ కొందరు చూచిన ఘుంఘా సాసర్ లు ఆ సబ్బు బుడగలలో ప్రత్యక్షమవుతాయి.

అవి విపరీత వేగంతో నియమరహితంగా గమిస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది.

ఈ నూతన జ్ఞానవృద్ధిలో ప్లయింగ్ సాసర్లు కేవలం కాంతిపుంజాలు మాత్రమే; కుజలోక వాసుల అపూర్వ విమానాలనడానికి బలమయిన కారణాలు కనిపించవు. సౌరజ్యాలలో పైకెగిసి, భూముఖంగా దూసికొని వచ్చిన విద్యుదావేశ పూరితమయిన ఉడజని పరమాణువులలో భూమియొక్క ఆయస్థాంతి క్షేత్రములో ప్రవేశించి ధ్రువాలపైపు గమించక దారితిప్పి ఇతర ప్రాంతాలలో చేరినవి కాంతిమంత మైసప్యడు అండాకారంలోను సాసర్ రూపంలోను కనిపిస్తాయి. అవి ఆరోలాలంత జేడిపూసంగా నుండవు; కాని ఆరోలాలను కలిగించే పదార్థమే ప్లయింగ్ సాసర్లుగా గోచరించవచ్చు నన్నది ముఖ్య విషయం. దానికి సధాన కారణం ఆకాశపు ఎత్తులలో అల్లకల్లోలాలు.

ఉడ్డియానదేశము

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ఉడ్డియాన మనే ప్రాంత మొకటి భారత దేశంలో ఉండేది. షాహీక్ యాత్రికుడు ఇచట 500 సంఘారామము లున్నవని, ఇవిహీనయానానికి చెందినవని, బుద్ధ ధర్మ మిచట గౌరవింపబడేవని చెప్పినాడు. ఆరవశతాబ్దంలో మనదేశానికి వచ్చిన సుంగ్ యాత్రికులకు ఉడ్డియాన దేశపు రాజు గౌరవ పూర్వకమైన స్వాగత మిచ్చినాడట. ఈ రాజు శాకాహారియని, ఈయన ప్రతిదినము బుద్ధుని పూజించెడివాడని వీరన్నారు. ఈ ఉడ్డియానములో 70 భిక్షువులు గల జ్ఞాపిత్య మొకటి, 300 భిక్షువు లున్న స్వర్ణ శకలా లతో నిండిన మరొక చైత్యము, 200 భిక్షువు లున్న వేరొక మహా చైత్యము ఉండెడివని, ఈ భిక్షువులు నియమబద్ధమైన జీవితమును సాధింపుతూ ఉన్నారని కూడ ఈ యాత్రికులు పత్కినారు.

ఉడ్డియానములో 1400 సంఘారామములు, 18000 భిక్షువులు ఒకానొకప్పుడుండెడివారని, తన కాలానికి ఈసంఖ్య చాలతిగ్గిపోయినదని, వీరనుసరించే మహాయానములోని గంధాలు వీరికి అర్థము కావటం లేదని, వీరంతా తాంత్రికులై పోయినారని యువాక్ చ్యాంగ్ వాపోయినాడు. కాని ఇతని తర్వాతవచ్చిన ఇట్సింగ్ వ్రాతలను గమనిస్తే యువాక్ చ్యాంగ్ ఉడ్డియానంలో అడుగు పెట్టినాడనటానికి కారణాలు కన్పించవు. తనోహిక్ అనే చీనాభిక్షువు ఉడ్డియానమునకు పోయి, అచట సమాధిని నేర్చుకొని ప్రజ్ఞాపారమితులను అవగాహన జేసికొని సాగెనని ఇట్సింగ్ చెప్పి

నాడు. చీనాదేశమునుంచి ముగ్గురు భిక్షువులు ఉడ్డియానమున కేగినారని అచటి భిక్షువొక డీయనకు వర్తమానము నొసగినాడట ఇచటిరాజు మహాయానమునవలించుచు, తిరత్తుములను పూజించువాడని హుయెచన్ చెప్పినాడు. క్రీ. ప. 980 ప్రాంతమున ఉడ్డియాన వాస్తవ్యుడైన దానపాలుడు 111 జ్ఞాపిత్య గంధాలను వ్రాయటమేగాక చీనాప్రభువుల ఆసానములో తన అంత్యదినాలను గడిపినాడంటే ఉడ్డియానమే మహాయానమునకు ఆశ్రయము నిచ్చి, జ్ఞాథమతమును పోషించిన దేశముగా కన్పింపగలదు.

ఉడ్డియాన మనే పేరును ఒడియానమని, ఉర్వానమని, ఓడ్యానమని, ఉడయనమని, ఒడివీనయనీ రకరకాలుగా వ్యవహరించాడు. తారానాథుడు మొదలగు వారి వ్రాతలలో కన్పించే ఈ శబ్దాన్ని చూచి ఇది వడైనారి దేశమగు ఒరిస్సామని కొందరన్నారు. మరికొందరు దీనిని వంగదేశంలో కనిపెట్టినారు. కాని అసలు ఈ దేశ మొక్కడినో తెలిసికొనటానికి రెండు ఆధారాలుకన్పించుచున్నవి.

మొదటి ఆధారము 'వజ్రయానము.' మహాయానముతో బాటు వజ్రయానమునే తెగ జ్ఞాథ మతంలో బయలుదేరినది. జ్ఞానోదయ మైన 16 సంవత్సరాలకు బుద్ధుడు ధాన్యకటకము వచ్చినాడని అప్పసచ్చట మూడవ ధర్మచక్రమును ప్రవర్తింప జేసినాడని, ఇదే వజ్రయానమని టిబెట్ దేశపు చరిత్రకారు లనేకులు వ్రాసినారు. పద్మవజ్రావతే జ్ఞాపిత్యుడు గుహ్య సమాజ, హేవజ్రతంత్రములను వ్రాసి వాటిలో వజ్రయానమును లేవదీసినాడు. ఈయన శిష్యుడు అనంగవజ్రాడు అనేక వజ్రయాన గంధాలను రచించినాడు. అనంగవజ్రాని శిష్యుడు ఇంద్రధూతి లేక ఇంద్రబోధ అని పిలువబడేవాడు. ఈయన ఒడియానసిద్ధుడని ప్రతీతి. ఇంద్రధూతి కుమారుడు పద్మసంభవుడు. మొదట టిబెట్ దేశానికివెళిన శాంతరక్షితుడు, అచటి రాజును ప్రోత్సహించి ఆయనచే తన బావమరదియగు పద్మసంభవుని ఆహ్వానింప జేశాడని, తిర్వాతి క్రీ. ప. 747 లో పద్మసంభవుడు టిబెట్ జేరి అక్కడ మొట్టమొదటి చైత్యమును క్రీ. ప. 749 లో నిర్మించినట్లు దేశ చరిత్రకారులందరు చెప్పుచున్నారు. ఈ పద్మసంభవుడు కూడా ఒడియాన సిద్ధుడనబడే వజ్రయానాచార్యుడు. ఈయనతో టిబెట్ దేశమున తాంత్రిక జ్ఞాథమతము ప్రచారంలోనికి వచ్చినది. దీనినిబట్టి ఉడ్డియాన దేశానికి వజ్రయానానికి సన్నిహిత సంబంధ మున్నట్లు స్పష్టమౌతున్నది. తారానాథుని గురువగు బుద్ధగుప్తుడు ఉడ్డియానములో జ్ఞాథమతము 16 వ శతాబ్దములో సజీవముగా నున్నదని చెప్పినాడు. బుద్ధగుప్తుడు తాంత్రిక

బాద్మడు కావటంచేత ఉడ్డియానంలో ఆనాడున్నది వజ్రయానమే కావాలి.

పదునాలవ శతాబ్దానికి చెందిన నికాయ సంగ్రహమునే సింహాశీర్వాదములోని గ్రంథము వజ్రయానమును వజ్ర పర్యవర్తయనముని పిలుచుచు వజ్ర పర్యవర్తమునకు చెందిన భిక్షువు తొమ్మిదవ శతాబ్దంలో సింహాశీపురాజును బాద్మనిగా జేసెనన్నది. ఈ వజ్ర పర్యవర్తమే శ్రీ పర్యవర్తము. నాగార్జునకొండకు శ్రీ పర్యవర్తమని పేరున్నది. నాగార్జున కొండకు, అమరావతికి సమీపంగా, జగ్గయ్యపేటకు వెళ్లే దారిలో వజ్రాల దిన్నె నేటికీ కనిపిస్తున్నది. వజ్రాల దిన్నెలో వజ్రాలుండవేమో! కాని వజ్రయానానికి చెందిన బాద్మలకీ వజ్రాలదిన్నె పరిశ్రమ ప్రదేశమై ఉంటుందని మాత్రము చెప్పటానికి వీలున్నది.

రెండవ ఆధారము పద్మసంభవుని చరిత్రలో కనిపిస్తుంది. క్రీ. ప. 747లో టిబెట్ చేరిన పద్మసంభవునకు 'యెష్టేగ్యల్' అనే టిబెట్ దేశపు స్త్రీ ముఖ్య శిష్యురాలు. ఈమెను సరస్వతియొక్క అవతారంగా భావిస్తారు. ఈమె తన గురువారి జీవిత చరిత్రను వ్రాసినది. ఈ చరిత్రలో మనకి క్రింది విషయాలు కనిపిస్తవి.

ధనశోకమని పిలువబడే ధాన్యకటకములో ఒక ప్రధాన సగోవరమున్నది ఉర్ద్యానము, ఉడ్యానము, ఉడ్డియానము, ఒగ్యానము, ఉగ్యానము, లేక ఒడియానము అని పిలువబడే దేశంలో వాఝవ్య దిక్కున ఈ ధాన్యకటకము, అంఘరి సరస్సు ఉన్నవి. అంటే ఉడ్డియానదేశములో ధాన్యకటకమున్నది. ఇదే నాగార్జున కొండఉన్న మండలము. ఇచ్చట సరస్సులో ఒక పద్మము బయలుదేరునని, ఆ పద్మములోనుంచి తానే జన్మించగలనని బుద్ధుడు తన శిష్యులకు చెప్పినాడట! ఉడ్డియానములో ధాన్యకటకమును ప్రధానసగోవరముగా పాలించుచున్న రాజు ఇంద్రబోధి. ఇక్కడ యోమము వచ్చింది. అప్పుడు అమితాభుడు ధాన్యకటకములో జన్మించదలచి, పంచకోణాత్మకమైన వజ్రమును తన హృదయమునుంచి తీసి ధాన్యకటకములోని సరస్సులోకి వేసినాడట. ఆ వజ్ర మందలి పద్మగర్భములో పడగా అందులో ఒక శిశువు కన్పించాడు. ఆ శిశువును తన పుత్రునిగా పెంచుకొని, అతనికి పద్మసంభవుడనే పేరును ఇంద్రబోధి పెట్టినాడట.

ఈ చరిత్రనుబట్టి ఉడ్డియాన దేశమనగా ధాన్యకటక ప్రాంతమని, ఇదే వజ్రయానదేశమని, ఇచ్చట శ్రీ పర్యవర్తమే వజ్రపర్యవర్తమని, ఇదట వజ్రయాన బాద్మను క్రీ. ప. 16 వ శతాబ్దం దాకా ఉన్నదని చెప్పువీలగుచున్నది. కచ్చితంగా ఏ భాగానికి ఉడ్డియానమునే

పేరుండేదో, ఈ పేరు ఎలా వచ్చిందో కొంచెము గమనించాలి.

పైకి ఎగిరిపోవుట అనే అర్థంలో ఉడ్డియానమునే శబ్దం కనిపిస్తుంది. ఉడ్డియాన శబ్దానికి కూడా ఇంచుమించు ఇదే అర్థమున్నది. తాంత్రిక మంత్ర ప్రయోగాలను వివరించే ఉడ్డిశాస్త్ర గ్రంథముకంటే కన్పిస్తుంది. అణిమాదిసిద్ధులు మొదలగు తాంత్రిక, యోగభ్యాసాలను తెలిపే అర్థంలో ఉడ్డియాన శబ్దముండ వీలున్నది. అప్పుడు వజ్రయానమునే మాటకు ఉడ్డియానము, ఒడియానము నేని తాంత్రికపర్యాయాలు కావటానికి వీలున్నది.

అడివిజాతికి చెందిన వియ్యపునే అర్జునో ఓడీ అనే శబ్దముకంటే వున్నది. ఈ వియ్యాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని జీవించేవారు ఓడినాసులు కావచ్చును. ఏది ఎట్లున్నా వజ్రయానమనే ఓడియానులు, ఉడ్డియానులు అని పిలువబడినారు. వీరి మంత్రాలకు ధారణీ లనిపేరు. అందుచేత వీరికి ప్రధానాశ్రయము నిచ్చిన ధాన్యకటకము ధారణీకటకము, ధరణీకోటబందీ. వీరి ముఖ్యపీఠము వజ్రపర్యవర్తమనబడిన శ్రీపర్యవర్తము. 'నేను వజ్రాలదిన్నె అనబడేది వీరి ఉపపీఠము కావచ్చును. పైగా జగ్గయ్యపేట దగ్గరగా నేను ధనంబోడు అనబడే ఒకదిబ్బఉన్నది. ఈ ధనంబోడులో మళ్ళీ ధారణీ శబ్దమే కన్పింపగలదు. వజ్రయానమని పిలువబడిన ఉడ్డియానకుల కిది కూడా స్థావర మొసగిన ప్రదేశమే అనుటలో సందేహంలేదు.

బాద్మల యోగభ్యాసంలో అతి ప్రాచీన కాలం నుంచీ ధ్యానాలు, సమాధులే కాక ఋద్ధి పాదాలనేవి కూడా ఉన్నవి. బహుశః ఋద్ధి అనే శబ్దానికి ఉడ్డి అనేది వికృతి కావచ్చును. వృద్ధిశబ్దము వడ్డి ఐనట్లు బుద్ధిశబ్దం ఉడ్డి కావటానికి వీలున్నది. ఈ వజ్రయానకుల ధారణీలో ఋద్ధిపాదాల కతి విశిష్టమైన స్థానమున్నది. అతిలోక శక్తులను వశపరచుకొనుట, తత్త్వమును సాక్షాత్కరింప జేసికొనుట, సిద్ధులను పొందుట అనేవన్నీ ఋద్ధియానంలో ఉన్నవి. ఇదే ఉడ్డియానము. ఇది ఆచరింపబడిన దేశానికికూడా ఉడ్డియానమునే పేరు వచ్చినది.

రేనాడు రాజ్యము శ్రీ కొత్త బావయ్యచౌదరి

రేనాడు రాజ్య మాంధ్ర శాతవాహనరాజుల పాలన కాలములో దాదాపు క్రీస్తుపూర్వము 200 నుండి క్రీ. శ. 250 వరకును ఉండి తిర్వాత్తి యిశ్వోకు రాజులగు శాంతిమూలుడు, వీరపురుషవత్తుడు, రెండవ

శాంతిమూలమును గూర్చి పాలనలోను ఉన్నట్లు కనబడుచున్నది. ఈ కాలములో దీనిని హిరణ్యరాష్ట్రమని పిలుచుచు వచ్చినట్లు కొన్ని శాసనములను బట్టి ఐరిత్రిజులు కొందరు విశ్వసించుచున్నారు గాని హిరణ్యరాష్ట్రము నెల్లూరుజిల్లాలోనిది మరియొక యభిప్రాయము గూడ కలదు-7 వ శతాబ్ది నాటి మాలే పాటి తామ్రశాసనములో నిది హిరణ్యరాష్ట్రముగానే చెప్పబడినది. (Ep. Ind XI.) ఇంగువాహరింపబడిన బికపుర్లు గానుము నెల్లూరుజిల్లా కంగుకూరు ప్రాంతము లోని పురవపల్లియొనట్లు తెలపబడినది అంగుచేతప్పటి వరకును హిరణ్యరాష్ట్రము కడప, నెల్లూరు జిల్లాలలో నుండెననచ్చును తిర్వాత నిది మహారాజవాడ యను పేరులోనికి వచ్చి యెడువేల గ్రామములు గలదియ్యెను. దీనికి వల్లూరు రాజధానిగా నుండెను. ఈ రాజ్యమునే గాక సిద్ది, సాత్తి రాజ్యములు సహా తెలుగు చోళరాజులు పల్లవరాజులకు సామంతులుగా పాలించిన దృఢాంతములు లభించుచున్నవి ఇచ్చొకు రాజుల తిర్వాత ఆంధ్రదేశములో చాలభాగము పల్లవరాజుల పాలనలోనికి వచ్చెను అంగువల్లనే పల్లవులకు సామంతులుగా కరికాలాస్వయంలైన చోళవంశీకులు యీ రేనాటి రాజ్యమును పాలింపదొడగిరి. కాని మొదట నున్నవారి విషయము 5 వ శతాబ్దివరకు తెలియుట లేదు. తిర్వాత పాలించినవారిలో సంకెవర్తియను చోళరాజు మొదటివాడుగా గనబడుచున్నాడు.

ఈతడు ప్రా.శ.శ. 550-75 ప్రాంతీయుడై యుండి పల్లవరాజుకు సరసింహవర్మకు సామంతుడై యుండెననచ్చును ఈతనికి సింహవిష్ణు, సనంజయ వర్మ, నుండవర్మలను మువ్వగు పుత్రులుండి వివిధ ప్రదేశములంగు పాలించిరి. సనంజయవర్మరేనాడు పాలించెననచ్చును. ఈయన శాసన మొకటి కలదుల్లి గ్రామములో నున్నది. ఈయన కుమారుడగు సనంజయ ఎరిగ చోళుని శాసనములు, అజ్ఞాది యను ప్రదేశము చుట్టును కనబడుచున్నవి. అంతవరకును వీరి రాజ్యము విస్తరించెను. సనంజయవర్మ మరియొక కుమారుడే పరి ప్రతాపచోళమహారాజును బిరుదము గరించిన మహేంద్ర విక్రమవర్మ. ఈతని కుమారుడు పోర్టుఖ వర్మయను పుణ్యకుమారచోళుడు. ఈ పుణ్యకుమార చోళునకు గుణముదితుడను సోదరుడుండెను ఈ పుణ్యకుమారునకు పుణ్యకార్తాల, మార్దవచిత్తి, మదన విహస మున్నగు బిరుదములుండెను. ఈతడు తెలుగు లిపి, భాషలలో శాసనములు వ్రాయించి కీర్తి వహించినవాడు—దేవబ్రాహ్మణులకు భూదానములొసంగు ఆచారము దేవాలయ నిర్మాణకార్యములు, పల్లవ రాజులు వచ్చిననాటినుండియు అమలునకు వచ్చెను. అందుచేతనే యీతని రాజీయగు వసంతపోలిచోళ

మహాగేవి శన పేరిట నెలకొల్పబడిన వసంతీశ్వరాలయ మునకు కొన్ని ధూచుల నిచ్చెను.

ఈ పుణ్యకుమారచోళుడు క్రీ.శ. 625-675 మధ్యను పాలించినట్లు ఐరిత్రిజు లూహించుచున్నారు. ఈ కాలమునకు పల్లవరాజ్యము షీణించుచుండెను అప్పుడు పాలించుచుండిన వాడు కాంచీపుర రాజధాని గాగల పలవమహేంద్ర వర్మ III. పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తియగు మొదటి విక్రమాదిత్యుడే పల్లవరాజ్యమును జయించెను ఈతడు 655-681 మధ్య కేలినవాడు. అంగుచే పుణ్యకుమార చోళుడు నైతియు యీయనగు లోబడినను స్వతంత్రుడు గనే యున్నట్లు భావించవచ్చును. పుణ్యకుమార చోళుని తిర్వాత పాలనకు వచ్చిన ఆతని కుమారుడు విక్రమాదిత్యుడు గూడ మహారాజాధిరాజు బిరుదుము గరించి స్వతంత్రు యొనని చరిత్రకారుల విశ్వాసము—

ఇంతకు పూర్వగరిష్టితులను లోకుగా విచారించినగాని విరి విషయములు స్పష్టపడవు.

రెండవ పులకేశి మహారాజు 610-642 మధ్య కేశమును పాలించుచు 621 లో మొదటివారి కాంచీపుర పల్లవ మహేంద్రవర్మ నోడించెను. ఈతడు మరల స్వతంత్రుడగుటకు ప్రయత్నించినపుడు 642 లో మరల దక్షిణదేశ దండయాత్ర నొనరించెను. కాని గురదృష్టవశమున నీ యుద్ధములో పులకేశి మరణించుటయు, మహేంద్రవర్మకొడుకు లేక మరుమకుట సరసింహవర్మ మణిమంగళము, పరిగూల యుద్ధములలో జయించి బాదామి నాక్రమించుటయు జరిగెను. మొదటి విక్రమాదిత్యుడు తన శిండియగు పులకేశి మరణమునకును, రాజ్యాధికారమునకును వగచి మరల బలముల గూర్చుకొని ముంగుగా 655 లో బాదామిని స్వాధీన పరచుకొనగల్గెను.

ఈ క్రిష్టసమయములో ననగా 621-655 సం॥ల మధ్య యీ రేనాడు ప్రాంతీయులు అటు పల్లవరాజులకును, యిటు చాళుక్యరాజులకును లోబడక స్వతంత్రంగా వ్యవహరించినట్లు ఊహింపవచ్చును. అందువల్లనే పుణ్యకుమారచోళుడు మహారాజుగా వ్యవహరించి గా తిర్వాత వాని వంశీకులుగూడ ఆ బిరుదమునే గరించి రినవచ్చును. 655 సం॥ తిర్వాత యీ తెలుగు చోళరాజులు విక్రమాదిత్యునికిని, తిర్వాత వినయాదిత్యుచక్రవర్తికిని లోబడినవారై పోయిరిగాని మరల పల్లవ సామంతత్వము గల్గినట్లు కనబడదు. విక్రమాదిత్య చక్రవర్తి 681 A. D. లో చనిపోయెను. పల్లవరాజ్యము దాదాపు 900 వరకును నానుమాత్రముగా నుండినను, ఒకవేళును రాష్ట్రకూటుల తోను, రెండవవైపున దక్షిణదేశ చోళరాజులతోను

వైరము వహించినందున నిలువజాలకపోయెను. చోళరాజును అతిథ్య I చివరి పల్లవరాజును అపరాజితుని సంతరించుట తో నా పల్లవరాజ్యము నశించెను.

ఇక బాదామినుండి చాళుక్య చివర యాదిత్య చక్రవర్తి 681 నుండి సామ్రాజ్యమును శాసించుచు, కర్నూలు, రేనాడు రాజ్యములు తన పాలనలో నేయున్నట్లు చెప్పటవల, రేనాటిరాజ్యము సామంత రాజ్య హోదాలో నేయుండెననచ్చును—విక్రమాదిత్యచోళుని తిర్వాత తతని కుమారుడగు శక్తి కుమార విక్రమాదిత్యుడును, ఆతని పిమ్మట సత్యాదిత్యుడును దీనిని పాలించియుండిరి. సిద్ధ వెయ్యి గ్రామములు, రేనాడు 7 వేల గ్రామములు వారి పాలనలో నుండెను. 725 A. D. ప్రాంతమునకు సత్యాదిత్యుని పాలన ముగిసియుండును. తిర్వాత నీవంశములో మహేంద్ర వర్మ, యోశం చోళ, నృపకామ, దివాకర, శ్రీకాంతి చోళ లేక చోళధీర యనువారి పాలన గానవచ్చుచున్నది—(Eps. Ind V).

దాదాపు 835-850 A. D. ల మధ్య యీ ప్రాంతమును రాష్ట్రకూటరాజున కృష్ణరాజు జయించి యాతని సామంతుడగు నైదుంబరాజు గండ్ల తిన్నేతుని పాలనలో నుంచినట్లు కనబడుచున్నది. 850 A. D. నుండి నైదుంబరాజు గండ్లసంకాలు డీప్రాంతమును బాలించెను. తిను పూర్వీకుల సామ్రాజ్యవ్యాప్తి ప్రాంతముపై యుపహరింపబడుటను జూచి సహింపజాలక తూర్పుచాళుక్య చక్రవర్తియగు నుగగంక విజయాదిత్యుడు డండె వచ్చి జయించి తొలుగు చోళరాజులను ప్రతిష్ఠించెనుగాని యిదిగూడ చిరకాలము నీలిచి నట్లు కనబడును. 900 A. D. ప్రాంతమున శోరమతి వద్ది జరిగినయుద్ధములో నోలంబులు, బాణరాజులు, నైదుంబరాజులు కలిసి తిరిగి స్వాధీనపరచుచున్నట్లు కనబడుచున్నది. ఇందలి నోలంబరాజులు దాడిగ, రాచ నలులను వార్త యుండురని చరిత్రజ్ఞులు విశ్వసించుచున్నారు. 926 A. D. లో కమలాపురమువద్ద రాష్ట్రకూట నిత్యవర్ధి ఇంద్రరాజు సామ్రాజ్యము ముటికి నాడులో కనబడుచున్నది. తెలుగు చోళరాజులు ఈ ప్రాంతమును బోగొట్టుకొన్నను, కొద్దికాలములో నే యీ ప్రాంతమున తినుపాలనను సాగించుచు నేయుండిరి. 930 A. D. ప్రాంతమున చిలయచోళుడు, 954 నుండి జటచోళ తెలుగుజ్జనకు, 978 ప్రాంతమున జటచోళ భీమనృపాలుడు మొదలైనవారు కొడూగు మున్నగు ప్రాంతములు పాలించినట్లు అచటి శాసనములు తెలుపుచున్నవి. మధ్యమధ్య నైదుంబరాజులతో యుద్ధములు జరుగుచు, రాజ్యము చేతులు మారుచుండెను. 971 A. D. లో కొంత రాజ్యము పొత్తిపినాడు మొదలుగా నాటివరకూ గల దేశముంతయు నైదుంబరాజున

భువన తిన్నేతునకు వశమయ్యెను కాని మరల 978 లో నది జటచోళ భీమనకు వచ్చెను.

విక్రమాదిత్య సందయ్య యనునతడు రాష్ట్రకూట రాజున కన్నరజేవునికి సామంతుడై చుూడు, వానగప్పాడినాడు, సింగపురినాడు, వెంకును కొలుములు పాలించునట్లును, ఆతని పాలనము 940-56 సం॥ల మధ్యనున్నట్లును ఒక శాసనమువల తెలియుచున్నది. ఇతడు మూడవ కృష్ణరాజునకుగూడ సామంతుడు. 949 లో ప్రసిద్ధిజెందిన తిక్కోల యుద్ధము జరిగెను. దానిలో నైదుంబులకే జయముగల్గెను. విక్రమాదిత్య సందయ్య తిర్వాత సందయ్య తిగువయ్య రాజు యీ ప్రాంతమును 954-960 మధ్య పాలించెను. ఆతని తిర్వాత తిగువయ్య శ్రీకాంతరాజు అనునాతని కుమారుని పాలనవచ్చెను. 978 తిర్వాత కొద్దికాలము నకు తిగువయ్య చందాదిత్యుడును శంకరజేవుడును 1061 A. D. వరకు కాంచీపుర చోళరాజున రాజరాజునకు సామంతులుగా నీ ప్రాంతము పాలించిన ఆధారములు లభించుచున్నవి. 978-999 సం॥ మధ్య నూత్రిము కంచి మొదలుకొని తొండనుంకలముతో సహా పొత్తిపి, కడప, రేనాడులు జటచోళ భీమనృపాలుడే పాలించెను. ఆతని మరణానంతరము తొండె మండలము సహా నీ ప్రాంతములు రాజరాజు సామ్రాజ్యములోనికి వచ్చెను. మహారాజ సదియను రేనాడు ఆకొలమున నన్ని మారాయన (నన్నెచోడ?) పాలించినట్లు ఇంగులూరు నాడులోని ఒక శాసనము తెలుపుచున్నది ఈ కాలమునకు రాష్ట్రకూటరాజుల వత్తికి యీ ప్రాంతముపై నశించెనని చెప్పటకు పీలు లేకున్నది. పాలగిరి (కడపజిల్లా) లో 1056 A. D. లో ఆకొలవర్ష కన్నరజేవ సామంతుడగు మదుక చహారాజు పాలన గనబడుచున్నది. అచటి సమర్థేయనికి 80 ఖండుల భూమినిచ్చి దానశాసనము వ్రాయించెను. కాని యీ ఆక్రమణ కిరకాలము నిలిచినట్లులేదు.

ఉత్తమ వైజ్ఞానిక గ్రంథములు

వినువీధి - మదిరాసు యూనివర్సిటీవారి ఒహు మతి పొందిన ఖగోళశాస్త్రం గ్రంథము రు. 6/- సూర్యకుటుంబదరితి - భారతి ప్రభుత్వమువారిచే రు. 1000/- బహుమతిని పొంది భారతదేశ భాషలన్నింటిలోనికి అనువాదంపబడుచున్న పుస్తకము రు. 0-10-0 అజ్ఞానం-విజ్ఞానం-భారతి ప్రభుత్వము వారి బహుమతిని పొందిన గ్రంథము రు. 1/ శాస్త్ర వేత్తలు 0-15-0; తోక చుక్క 0 6-0 ఆధునిక విజ్ఞాన గ్రంథమాల శ్రీరామనగరం - కాకినాడ.

రాజరాజు పశ్చిమచాళుక్య ఆహవముల్ల సోమేశ్వరగల తోను, రాష్ట్రకూటులతోను యుద్ధములు సల్పుటయే గాక, వారిరాజ్యములను జయించెను. కంపిలి, కొల్లి పాక, పూండ్లూరు యుద్ధములలో వారలను జయించెను. తెలుగునాయకుల నేకులు పూండ్లూరులో ఖైదు చేయ బడి, పూండ్లూరునగరము నేలమట్టము చేయబడెనట మహారాజుపదికి దండనాయక అప్పిమయ్యను పాలకు నిగా నియమించెను. ఈ ప్రాంతము చోళరాజుల సామంతత్వమునకు లోబడి తిర్వాయ్త కొండగు పాలించు చుండిరి గాని వానివివరములు లభించుటలేదు. రాజాధి రాజు పాలన 30 వ సం॥లో (1048) అప్పిమయ్య వ్రాయించిన శాసనముకంటే వల్లూరు రాజధానిగా పాలించినటు తెలుపుచున్నది. (No. 6 of 1890) కాకతి మొదటి ప్రోలరాజు సేనానియగు బమ్మ సేనాని కంచి గుర్గక నాటములు భేదించినట్లు శాసనము లలో జెప్పబడినది. త్రైలోక్యములుని సామంతుడుగా నుండి యాతిడోసరించిన దండయాత్రలో నొకసారి యట్లు జరిగినను, మైశాసనమునుబట్టి 1048 లో వల్లూరి రాజ్యము రాజాధిరాజు సామంతత్వము క్రిందినున్నట్లు స్పష్టము. అప్పిమయ్య తిర్వాయ్త (బహ్మధిరాజు పాలన మహారాజుపదిలో జరిగెను.

కాకతీయ గణపతిదేవ చక్రవర్తి కాప్రాంతము 1212 నాటికి వశపడెను. అచటకాయస్థ సేనాధిపతి యగు గంగయసాహిణిని పాలించ నియోగించెను. అత డచటనే దానశాసనములు వ్రాయించెను. ఆతనితర్వాత గుద్దుడుజీవికాలముగో జన్మిగదేవ సాహిణియు, తిర్వాయ్త రెండవవీర ప్రతాపగుదగేవ చక్రవర్తికాల ములో ననగా 1295-1323 మధ్య తిరురాంతిక శక్తు డును యాప్రాంతమును బాలించి శాసనములు వ్రాయించిరి. దాదాపు 1304 ప్రాంతమున హహన్మదీయు లొంగులుపైకి దండెత్తిన సమయముజూచి యాకాయస్థ, సేనాని తిరురాంతికుడును, అంబజేవసేనానియు దిరుగ బడి స్వతంత్రులగుటకు ప్రయత్నింపగా ప్రతాపగుద చక్రవర్తి గుండయ్య, మాచయ నాయకులను బంపి వారిని అణచివేసి, పొలిప నాటికి జుట్టును లంక గొంకారెడ్డిని, పాకనాటికి ముప్పిడినాయనిం గారిని పాలకులుగా నియమించెను.

1323 సం॥ లో కాకతీయ సామ్రాజ్య మంత మయ్యెను. మహారాజుపది యనురేనాటిరాజ్యం తిర్వాయ్త చరిత్ర మరొకసారి తెలుసుకొండము. విజయనగర సామ్రాజ్యకాలములో నిగండికోటసీమలో జేరి పోయినది—ఈ వ్యాసము వ్రాయుటలో నాకు మదిరాసు ఎస్. గాఫ్ కో రిపోర్టులు, ముఖ్యముగా తోడ్పడెను.

గమనిక

గత ఆక్టోబరుమాసం భారతిలో, ప్రకటించిన 'ఒలి పసుపులు' అనేనాటిక తుదిని రచయిత : 'శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణ చక్రని తెలుగు నుడికారంతో చేసిన అనువాదం ఈ నాటికకు అణు వణువునా తోడ్పడినందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు.' అని లిఖించారు. దురదృష్టవశాత్తు ముద్రణలో ఈ వాక్యం జారిపోయింది పాఠకులు గమనింప ప్రార్థన.

* పై రచయిత (శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్ర మూర్తిగారు) శ్రీ రెంటాలవారి అనువాదంనుంచి, మక్కువ మక్కువగా చాలాభాగాలు సేకరించినట్లు కనుపించుతోంది. వైవిధ్యంగా కృతజ్ఞత తెలిపినా అట్టి విస్తృతావధిని మరొక రచననుంచి సేకరించడం సత్త్వం ప్రదాయకం కాదు. రచయిత లెవ్వరూ ఇకముందు అలా చేయరని ఆశించుతున్నాము. ఈ విషయాన్ని మా దృష్టికి తెచ్చిన శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణగారికి కృతజ్ఞత.

—సంపా.

జీవాబ్రదేమిటమాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (ప్రొ.గో.జ)

గ్రంథ విమర్శనము

దక్షిణదేశములో నాట్యము

రచన: శ్రీ తుమ్మలపల్లి సీతారామరావు; ప్రచురణ: ఉమా పబ్లిషర్సు, విజయవాడ-1; మూల్యము రు 4-0-0.

భారతజాతి కళారంగాలలో సాధించిన మహోన్నతి స్థితి అనన్యసామాన్యమైనది. మిగు మిక్కిలి సంగీత సాహిత్యాది సర్వ కళలనూ సమన్వయ పరచుకుని ఒక మహా కళగా రూపొందిన భారతీయ నాట్యకళ ఈ జాతి ప్రతిభా సంపదకు ప్రతి చిహ్నంగా వుంది. ఇలాంటి మహాకళకు ఇంతవరకూ పరియైన చరిత్ర గ్రంథం లేకపోవటం విచారకరం. అసలు, అనాది కాలంనుంచీ, మనవారికి ఏ కళకు గాని, ఏ శాస్త్ర విజ్ఞాన కళకు గాని పరిణామ చరిత్ర వుండాలనే అభిప్రాయం వున్నట్లు తోచదు. ఈ చరిత్ర గ్రంథాల అభావంవల్ల యెంతో అయోమయం వస్తో యేర్పడ్డది. నాట్యకళకు బోత్తుగా అలాంటి గ్రంథ మేలేదు. శ్రీ తుమ్మలపల్లి సీతారామరావు గారు కొంతకొంత ఈ భారత తీర్పటానికి ప్రయత్నించారు. రచయిత, దాక్షిణాత్య సంప్రదాయాలకు పరిమితం చేసుకుని ఈ గ్రంథాన్ని సంఘటింపాలని ప్రయత్నించేసినా, యావద్భారత సంప్రదాయాల ప్రభావం దాక్షిణాత్య నాట్య కళలను రూపొందించటంలో అమితమైన ప్రభావం చూపటంవల్ల ఆయా సంప్రదాయాలను కూడా తనవి చూడక తీరేంది గాదు. దాక్షిణాత్యజాతులలో చరిత్ర కందిన ప్రాచీన కాలంనుంచీ అనేక దేశ సంప్రదాయాలు ప్రచారంలోవున్నా, మార్గ సంప్రదాయాలను రూపొందించటంలో భరతాదుల సంప్రదాయాలను దాక్షిణాత్యులు అంది పుచ్చుకోవటం జరిగింది గదా!

రచయిత ఈ గ్రంథాన్ని ఆయిదు ప్రధాన భాగాలుగా విభజించారు.

(1) పూర్వయుగము:—క్రీస్తుకు పూర్వంనుండి క్రీ. ప్. 9 శతాబ్దాంతము వరకూ

(2) చరిత్రయుగము:—క్రీ. శ. 1000—1300

(3) మధ్యయుగము :—క్రీ. శ. 1600—1800

(4) ఆంగ్లేయయుగము:—1800—2000

నాట్యకళా పరిణామచరిత్రకూ, జాతీయ చరిత్రకూ అవినాభావ సంబంధం వున్న కొరణంగా, నాట్యకళా చరిత్రకు సంబంధం వున్న ఆయా రాజకీయ సాంఘిక చరిత్రలను ఉల్లేఖించి, నాట్యకళను రూపొందించటంలో వాటి ప్రభావాన్ని వివరించుకూ వచ్చారు.

పూర్వ చరిత్ర భాగంలో, నాట్యకళా విర్భావ సంబంధ పౌరాణిక గాథలు, భరతముని సంప్రదాయం వివరించబడినై. తిరువాత భరతుని సంప్రదాయ మునకు భిన్నమై, దక్షిణ భారతదేశమున వ్యాప్తిలో వున్న దేశ సంప్రదాయములు, భరత సంప్రదాయ మునకూ వీనికి గల తారతమ్యములు ఉల్లేఖింప బడినై

రెండవ భాగంలో (చరిత్రయుగం). దేవదాసీ వ్యవస్థ ఆవిర్భావ వృద్ధి పతనాల సమగ్ర చరిత్రను అందించారు. అటుచే ఆంధ్రకర్ణాటక, తమిళ కేరళ కళములలో పెంపొందిన నాట్య సంప్రదాయములనూ వాటి చరిత్రలనూ వివరించారు.

చూడవలసిన భాగంలో (మధ్య యుగం) దక్షిణాంధ్ర నాయకరాజుల కృషి, యక్షగాన కృతులు, కూచిపూడి సంప్రదాయం, కేరళ కథాకాలి మొదలైన విషయాలు చర్చింపబడినై.

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, బౌద్ధ జైన. చారిత్రక, పారిశ్రామిక బదరి, కేదారి, అమరనాథ్, పసుపతిపాథ్ కైలాస మానససరోవరాది శ్రేణిములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము. క్రొనుగూ 1026 పుటలు, 800 బ్రాకులు, రెండు భాగములు భాగము 1 కి గు 4/- వాస్తవీజు 1-10-0 శ్రీరామనామశ్రీము.గుంటూరు.1

చివరి భాగంలో (ఆంగ్లేయయుగం) నేటియ రాజులు పతనమై పోవటంతో ఆశ్రయంలేని ఈ కళ పక్షపుష్పత్రికి దోహదమై పాడెరిపోవటం, తిరిగి జాతీయోన్మయంతో, ఈ నెచ్చాన్ని కడిగేసుకుని శ్రాంతియాపం ధరించటానికి జగచతున్న ప్రయత్నం వివరించారు.

కేవలం నాట్య దర్శిత నేకాక అందంగు ప్రధానమైన సాంకేతిక విమర్శలను కూడా వివరించారు. (పదమూభాగంలో 'సంయుత వాస్తవము' నిర్వచించి వాటి రేఖా చిత్రాలను గ్రంథాంతంలో ప్రత్యేకము బంధంగా ఇచ్చారు.

'మధ్యయుగ' భాగంలో నాయకనాయక లక్షణములు తెలియజేశారు. ఈ భాగంలోనే ఆయా పదికర్తల రచనలనుంచి లక్ష్యాలను ఉటంకించారు.

కెరళ జానపద సంప్రదాయాల పరిశోధనలో రచయిత చేసిన అపారమైన కృషి ద్యోతనానం అవుతోంది.

ఇలాంటి కళా దర్శితను నిర్మించటం సాహస్య విషయంగాను రచయితకు కేవలం నాట్యకళా సంప్ర

దాయ విజ్ఞానమే కాక, వత, సాంఘిక, గాజకీయ పరిణామాలు. సంబంధించిన స్వప్నముఖమైన పరిజ్ఞానం వుంటేనేగాని ఈ రచన సాగ్యంకాదు. శ్రీ సీతారామరావుగారు చేసిన మహత్తరమైన ఈ కృషిని గమనించి ఆంధ్రప్రజలు ఈ గ్రంథానికి తగిన ప్రోత్సాహంయవ్వలరని విశ్వసించుకున్నాము.

* * *

తెలంగాణం

1, 2 భాగములు

వ్యాస సంపుటములు : సంకలనకర్త : శ్రీ టిట్టికోట ఆశ్వాసాస్వామి : ప్రచురణ : శిరోదారక గ్రంథాల, 2844 ఇమాంబావి విధి, సికింద్రాబాదు. మూల్యం : మొదటి భాగం : రు. 2-4 0 రెండవ భాగం : రు. 2-8 0

ఆంధ్రప్రదేశ్ అకతరణ మహాస్వి సమయానికి ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించి అందిజేసిన ప్రచురణ కర్తలను తొలుదొల అభినందించి వాసివుంది. గాజకీయపు కల్పనలు కొరణంగా విన్న మొన్నటి కరకూ తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఎక్కడ ఏమి జగురు తున్నది, ఏమహానీయులు ఉద్భవించి ఏయే కార్య కలాపాలు సాగించి ఆంధ్రాభ్యున్నతికి తోడ్పడు తున్నదీ, యిదిగ ప్రాంతాల ఆంధ్ర ప్రజలెవరికీ ఏమీ అర్థంయ్యే ఆవ్కారం వుండేదిగాను. బయట వున్న వారికే కాదు. తెలంగాణంలోనే ఒక ప్రాంతం వాగి విషయం ఒకరికి అర్థమయ్యేదిగాను. అద్భుత వశాత్తూ నేడు సర్వాంధ్ర ప్రజలూ ఏకమై మహా దాంధ్ర విప్లవేడి గనుక ఈ ప్రజానీకం పరస్పరం ఒకరి ఆశ్రియాల నొకరు, ఒకరి భావాల నొకరు ఆట గాం చేసుకుని అన్యోనతను సిద్ధంప జేసుకుని పెం పొంతులసి వుంది. ఆ దృష్ట్యా ఈ వ్యాససంపుటములు రెండూ ఆమూల్యములేవని.

మొదటి భాగం :— ఈ భాగంలో శ్రీ ఆదిగాజు వీరభద్రగారు రాసిన వ్యాసములు 9 వున్నాయి : (1) కాకతీయరాజ వంశము, కాక తీయ సాంఘిక చరిత్రము, తాళపత్రి గ్రంథములు, వాణిజ్యము, శాసనములు, పాకాలపరస్పర, శివాలయ ముగ, గోలకొండపట్టణము, కెగెయినుల కథనము (పాచీన సమాధులు). శ్రీ చోలేటి వృసింహశర్మ గారి, సర్వాయాపాపకు, మంత్రిమాదిన్న అనే గ్రంథు వ్యాసాలున్నాయి. తిరుపతి, శ్రీ క. వి. భూపాల రావుగారి వాదన్న 'విశాఖాంగనీతి', శ్రీ బి. రామరాజు గారి 'తెలంగాణా జానపద పాహిత్యము' శ్రీ బి. బాబురావువర్మగారి 'ఆదివాసులు' శ్రీ వానమామలై

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

అప్పుడే ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ క్షణం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * ఫయిల్ టీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

"యునైటెడ్ ఇండియా లైవ్ బిల్డింగ్స్" ఎన్ ట్రస్ట్ లిమిటెడ్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN" (రాంచీ లు)

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ-తిర్చి-పాట్నా-లక్నో-బెంగళూరు కోయంబత్తూరు.

వరదానాగ్నియిగాగి 'తెలంగాణా' కవులు, 'శ్రీ కొండ పల్లి' శేషగిగావుగారి, 'తెలంగాణా చిత్ర' శ్రీవానిలాల గోపాలకృష్ణయ్యగారి 'మనం ఆంధ్రులం' శ్రీ దాశగిగాగి 'తెలంగాణా ఆధునిక వాహిని' ముఖ ద్వారం, 'శ్రీ ఆదిరాజు' కీర్తనగావుగారి 'తెలంగాణము' అనే వ్యాసాలున్నాయి; మొత్తం 19 వ్యాసాలు.

రెండవ భాగము:—ఈ భాగంలో మొత్తం 18 వ్యాసాలున్నాయి అవి:

నిజము రాష్ట్రముగాని యాంధ్రులు—శ్రీ మాదిపాటి హనుమంతరావు

[ఇది 1914 ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంకల్ప ప్రకటించబడిన వ్యాసం]

తెలంగాణా రాజకీయోద్యమచరిత్ర—శ్రీ రావి రావాయణరెడ్డి

పార్శ్వశామిక కార్మికులు—శ్రీ గొబ్బూరి రామచంద్రరావు.

తెలంగాణాలో భూదానోద్యమం—శ్రీ మండ్రి జగన్నం.

భూసంస్కరణలు—శ్రీ పల్లెరహనుమంతరావు.

కొలుదారీ సమస్య—శ్రీ దేవులపల్లి వేంకటేశ్వరరావు.

భూసంస్కరణలు—శ్రీ కొమరగిరిసుందరరావు.

స్థానిక స్వపరిపాలనవిధానం—శ్రీ సి రామిరెడ్డి

తెలంగాణా యందలి కుటీర పరిశ్రమలు—శ్రీ ఆర్. వి. గావ్.

చేనేతిపరిశ్రమ—శ్రీ పెండెం వాసుదేవరావు.

పరిటాల ప్రజా ఉద్యమము—శ్రీ మాదిరాజు సీతారామరావు

తెలంగాణా రాజకీయోద్యమాలు—శ్రీ కోదాటి వారాయణరావు.

బొగుగమలు—శ్రీ ఎస్. సోమరాజు.

పై రెండు సంపుటములలోని 32 వ్యాసములతోను, తెలంగాణమునకు సంబంధించిన ప్రాచీనాధునాతన వ్యవస్థలను, పురుషులకు సంబంధించిన వివిధ విషయాలను పాఠకుని దృష్టిపథానికి తెచ్చి తెలంగాణాను గురించి ఒక సమగ్రమైన యేర్పడటానికి వాడుకొరవలసి కల్పించాడు. ఎప్పటికో ఒకనాటికి రచించబడవలసి వున్న ఆంధ్రప్రజల సమగ్ర చరిత్రకు ఈ సంకలనం యంతో ఉపకారి గలదు. ప్రతి ఆంధ్ర గ్రంథాలయంలోనూ నిక్షేపించవలసిన ఉత్తముగం.

శాంభవీ శతకము

కావ్యసంపుటి; రచన శ్రీ బుగ్గన వేంకటేశ్వరరాజు; ప్రచురణ: బి. వి. అండ్ సన్స్, రామారావు పేట, కాకినాడ వెల. రూ. 0-8 0.

ఈ సంపుటిలో శాంభవీశతకము, పశ్చాత్తాపము, జీవిత నాటకము, సింహాచలము అనే నాలుగుకృతులున్నాయి. ఇందు పశ్చాత్తాపము (జౌనింగ్ మహాకవి 'ఆండ్రియా' (Andrea Del Sarto) పశ్చాత్తాపమునకు అనువాదం 'ఆండ్రియా గొప్పశిల్పి' అతని శిల్పకళా నిపుణుడు మెచ్చి పరాసురాజు తన సభాసలను నలంకరింప గొప్పశిల్పముల చిత్రించుచునికో ఆండ్రియాకు కాసులు రాసులుగా నిచ్చి గౌరవించెను అందు కంగీకరించి ఆండ్రియా అనామ్మ నీనుననిబొవుచు నొంయూరలు క్షేమిగా అను మహాసాంధ్యకవితని జూచి. గూమెను బరిగెయ్యనాడి గూమెకు వసుడై యామెకొర కొంఁముతో నామె కదలు మేలెలుమిదెలు కట్టించి యామె కలలో దెలల్కొని గూవిలాస విచారములలో జిక్కి పగలుగాజునకు దానొసంగిన మాట మరచి ఆ క్షేమిగా నితాను సాము పరము వ్యయించుచు నలనే గుంఁగిపోయెను ఆ క్షేమిగా చందల చితి. "మె నలపుతో గాక కేవల ధనము కోసమై యాతని బెండాడెను. "మెను బ్రయు లెంపగో కలగు వాడు తాదమున గావు శ్రీ బడిన యుల్లుల నీమె తీగ్గుచు గెను. ఈమె పెన ముకుకారమున ఆండ్రియా యెంత యునెనా నెంకుల కైన నిచ్చెడివాడు. ఈ విషయగా ఆండ్రియా స్త్రీలలోడై తనకు ధన మొసంగి పరాసురాజును మోసగించి, ఆకట నలుగు తల్లిదండ్రుల కంటనెన జూడక విడిచిపెట్టి, ఆ జన్మనీధిమైన కళా నిపుణుని గంగ గల్పి, సర్వ విముల బ్రహ్మదయ్యెను. అపుడు ఆ క్షేమిగా యానని ధనరాసు లన్నియు వారించి బొవుటవలన నిశినిని విడిచిపెట్టి యింకొక నూతన ప్రేయసితో లేచి పోయెను. చివరకు ఆండ్రియా పశ్చాత్తిపుడై విరాగియై వాపోయెను—"

ఆ అనుభూతిలో ఆండ్రియా ఒక మహాసత్యాన్ని గ్రహించి దాన్ని తనకు ఉపకరించు బోయినా

వివిధ, కల్పనలు స్ఫూర్తిగల, అనునాముకు

మా ఉత్తమ సాహితీ రచనలు

1 కథావలి 2. భాగవతము 3. రాజతిరంగిణి చరిత్రండ్రి ఒక్కొక్కటిగా వాయి. వాసేజి ప్రత్యేకము కళాకళావలీనీ గ్రంథము, గొప్పపత్రి. కృష్ణజల్మా

భావితరం కళాకారులకు అందజేశాడు. కళాకారుడుగా మహామహుడు కావాలంటే నిర్దిష్టతేంద్రియము — ఋషి — కావాలన్నది ఈ మహాసత్యం.

“శిల్పకళా ప్రవీణత బ్ర
సిద్ధి గడించితిగాని చూడ న

శిల్పము నాగుళి కి యని
యాత్మ నెఱింగితి; నెఱియున్ బురా

శిల్పవరేగ్య శిల్పముల
‘జీవము’నందలి ‘యాత్మ’ లేదు నా

శిల్పమునగు దోచును ని
శివ విభేదిములగు నిండునున్”

కారణ మొక్కజే కలగు
కొంద మహాత్ములు నిర్దిష్టతేంద్రియ

శ్రీరమణీయచిత్తులు వ
శీకృత సర్వకళా రహస్యుల

వ్యారలు నిగ్గులుల్ తలప
వారికి నాకును బోల్కీయున్నదే

మారచికార గుర్తులన
మావసుడిన్ గడ భాగ్యహీనుడన్”

కాంధీవీరకంఠా ధాగాకుద్ది చివా యితర
కవితా సంపన్నుతి లేమీ కనుపించటంలేదు.

వాచవి

కథాసంపుటి; ‘రచన’ ప్రచురణలు. లోడ్
కాలన్, న్యూఢిల్లీ—రి; వెల 1-0 0.

ఈ సంపుటిలో, శ్రీయతులు కవికొంఠల వెంక
టారావు, ‘చలం’ కలపటపు రామగోపాలరావు. విశ్వ
నాథ అచ్యుత నేమరాయలు, పి. భానుమతి. బొమ్మి
రెడ్డిపల్లి నూరారావు, కోవిండి లక్ష్మన్న, వాడరేపు
పతింజలి, రాఘావి భరద్వాజ, గిడుతూరి నూర్యం,
పన్యాల రంగనాథరావుగార్లు కథలు మొత్తం
11 వున్నాయి. వీరిందరూ ప్రసిద్ధ రచయితలే అయినా
వీటిలో ప్రత్యేకం మెచ్చుకోదగిన రెండు కథ
లున్నాయి ‘ఒక ప్రవృత్తాసింది’ అన్న చలం గారి కథ
రచనందనాహిని యొక మహాకావ్యంలా వుంది
ఈ రచనలో శ్రీచలం ‘వరునివస్తు’ను త్రొసి రాజునే
శాడు. రెండవది పరిస్థితుల వారసులు అన్న శ్రీ భిర
ద్వాజకథ దీల్లో రచయిత, నెగడుచేసి ఆ అగ్నికాం

తుల్లో జీవితపు అట్టడుగున అంగకారంలో మెసిలే
గుర్భర జీవుల హృదయాలను స్పృశిమానం చేశాడు.
అంతిమం ప్రసిద్ధ కథకుల రచనలున్నాయి గనుక
వైచిత్ర్యాభిరుచికైనా ఈ సంపుటాన్ని సేకరించ
వచ్చు.

కచట తపలు

కథలసంపుటి; రచన: శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీ
నరసింహశాస్త్రి; ప్రచురణ వవ్యభారతి, రి-రి-598
హిమాయత్ నగర్ హైదరాబాదు. వెల తెలియదు.

ఈ సంపుటిలో రాగణ్యమలు, సర్వాంత
ర్యామి, జీవితపు జమాఖ్యలు, సమావాంతరశేఖలు,
అశుకుల బ్రతుకులు అనే కీర్తికలలో అయిన కథ
లున్నాయి. కథా విర్మాణంలో శ్రీ శాస్త్రి గారికి ఒక
ప్రత్యేకమైన ప్రతిభ ఉంది. సామాన్య జీవితంలో
నుంచి కథావస్తువును సేకరించి దానికి అత్యంత
ప్రతిభావంకంగా రససిద్ధిని పొందించగలగ లోగడ
భారతిలో ప్రచురింపబడిన ‘సర్వాంతర్యామి’ అనే కథ
చాలా విచిత్రమైనది. అధునాతన భావాలుగల
యంగకుడు పరిస్థితుల ప్రభావానికి లోనై విచిత్రంగా
మాగిపోవటం బహు చాకచక్యంగా చిత్రించాడు.
కథను బహుళంగా విస్తరించకుండా వుంటే వీరి
శిల్పానికి ఇంకా నుంచి జగి యేర్పడే సావకాశం
వుంది.

కృష్ణాంజలి

కథలసంపుటి; రచన: శ్రీ కొంతి కృష్ణమూర్తి;
ప్రచురణ: యశోధర ప్రచురణలు, మానుమకొండ,
వరంగల్. వెల రు 1-0-0.

ప్రతీక్ష

సాంఘికనాటిక: రచన: శ్రీ చలవాడ పిచ్చయ్య
వవ్యసాహిత్య ప్రచురణ విజయవాడ; వెల 1-8-0.

శ్రీమదాంధ్ర భగవద్గీత

వచనము: రచన: శ్రీ బలాస్వామికవిగాడు; ప్రచు
రణ: ఎం. ఎస్. చౌదరి అండ్ సన్సు; మండవేటి
తూర్పుగోదావరిజిల్లా.

